Sosyete
66

BÜYÜK TÜRK SÖZLÜĞÜ

Hayat

BÜYÜK TÜRK SÖZLÜĞÜ

Basıldığı yer: Tifdruk Matbaacılık Sanayii A.Ş. İstanbul

Hayat

BÜYÜK TÜRK SÖZLÜĞÜ

Hayat Yayınları

Umumî Neşriyat Müdürü
ŞEVKET RADO

İlmî Kontrol
DOÇ. DR. MUHARREM ERGİN

Redaksiyon
YILMAZ ÖZTUNA
ŞEMSETTİN KUTLU

Yazı İşleri Müdürü
ORHAN YÜKSEL

Ön söz

Türk diline girmiş, yüzyıllar boyunca Türk şiir ve edebiyatında yer etmiş kelime ve tabirleri en geniş ölçüde bir araya toplayan bir sözlüğe gittikçe daha fazla ihtiyaç duyulması, bizi, latin harflerinin türk harfleri olarak kabulünden sonra basılmış sözlüklerin en büyüğü olan bu eseri hazırlamaya sevk etmiş bulunuyor.

Son kırk yıl içinde türk harfleriyle basılmış sözlükler daha ziyade günlük konuşma dilinde yeri olan kelimeleri bir araya toplamış, dolayısıyle ancak ilk ve orta öğretim gençliğinin gündelik ihtiyaçlarını karşılar mahiyette sözlükler olmaktan ileri gitmemişlerdir. Nitekim bu sözlüklerde, Arapça ve Farsça'dan dilimize girmiş, zamanla az kullanılır veya hiç kullanılmaz hale gelmiş pek çok kelime ve tabiri bulmak mümkün değildir. «Pek çok» derken binlerce ve binlercesini kastettiğimiz bu kelime ve tabirlerin ne manaya geldiklerini ancak arap harfleriyle türkçe okumayı bilenler, arap harfleriyle basılmış sözlüklere bakarak öğrenebilirler.

Arap harfleriyle türkçe okumayı bilenlerin sayılarının günden güne azaldığı ve yakın bir gelecekte ihtisas için öğrenenlerin dışında hiç kalmayacağı göz önünde tutulursa, son 40 - 50 yıl içinde arap harflerinden latin harflerine çevrilmiş ve zaman zaman çevrilmekte olan eski devirlere ait kitaplardaki pek çok kelime ve tabirin ne manaya geldiğini türk harfleriyle basılmış bir sözlüğe bakarak çözmenin mümkün olamayacağı kendiliğinden meydana çıkmış olur.

Halbuki liseyi bitirmiş veya yüksek tahsil yaparak Türk münevverleri sırasına girmiş bir vatandaşın eski metinlerdeki kelimeleri bir sözlüğe bakarak dahi çözememesi kültürümüzün geçmişten güç alarak gelişmesi bakımından affedilir bir noksan değildir.

«Büyük Türk Sözlüğü» adını verdiğimiz bu eser, bilhassa yeni nesillerin şiddetle duymakta oldukları bu ihtiyacı karşılayacak ve onlara, Türk şiir ve edebiyatında yüzyıllar boyunca yaşamış, güzellikler vücuda getirmiş, fakat bugün az kullanılır veya hiç kullanılmaz hale gelmiş olmakla beraber Türk damgasını taşıyan pek çok kelime ve tabirin manalarını kendi kendilerine bulmak imkânını verecektir.

Bunun için de latin harflerine geçmeden önce, bilhassa Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında arap harfleriyle basılmış birkaç ciddî sözlüğü taramamız zarurî olmuştur.

Bizim, sözlük bakımından en zengin devrimiz Ahmed Vefik Paşa, Şemseddin Sami, Muallim Naci, Mehmed Salâhî gibi kuvvetli dilci ve edebiyatçılarımızın bir araya geldiği XIX. asrın son yıllarına rastlamaktadır. Bunların arasında Şemseddin Sami «Kamus-ı Türkî» si ile Osmanlı Türk devrinin son yıllarında dilde yaşayan kelimeleri en geniş ölçüde bir araya toplamış olanıdır. Biz onun, ölümünden itibaren 50 yıldan fazla geçmiş olduğu için telif hakkı bakımından artık Türk halkının malı haline gelmiş olan eserindeki kelimeleri esas olarak aldık. Bunu yapmakla, Türk dili bakımından pek kıymetli olan bu eserin arap harfleri içinde sönüp gitmesini önlemek gibi her Türke düşen bir vazifeyi de yerine getirmiş oluyorduk. Ayrıca Ahmed Vefik Paşa'nın «Lehçe-i Osmânî» sini, Mehmed Salâhî'nin «Kamus-ı Osmânî» sini ve «Lugat-i Naci» yi taradık.

Türkçeyi çok iyi bilen nesillerin yetişmesine sebep olan bu sözlüklerin taşıdığı kelime zenginliğine son 60 yılda Türkçeye girmiş yeni kelimeleri de katmayı ihmal etmedik. Böylece vücuda gelmiş olan **«Büyük Türk Sözlüğü»** eğer öncekilerin yaptığı gibi, çok iyi Türkçe bilen nesillerin yetişmesine sebep olursa, bundan en büyük bahtiyarlığı duymuş olacağız.

ŞEVKET RADO

Açıklamalar

1. Bu sözlüğe Şemseddin Sami'nin Kamus-ı Türkî'sine girmiş olan kelimeler esas olarak alınmıştır.

2. Sözlüğe Kamus-ı Türkî'de bulunmayan Osmanlıca kelimelerle, dilde Kamus-ı Türkî'den sonra ortaya çıkmış yeni kelimeler de taranarak ilâve edilmiştir. Bu tarama işinde Şemseddin Sami dışında kalan belli başlı sözlükler kullanılmıştır.

3. Şu hal ile Büyük Türk Sözlüğü, kelime kadrosu bakımından Şemseddin Sami'nin tamamlanmış ve genişletilmiş olan, böylece günümüzün ihtiyaçlarına cevap veren bir şeklidir.

4. Bu sözlükte Şemseddin Sami'nin terkipli dili anlaşılır hale getirilecek derecede sadeleştirilmiştir. Fakat bu sadeleştirmede üslûbun, ifade ve izah tarzının ve lügat tekniğinin bozulmamasına çalışılmıştır.

5. İlâve edilen Osmanlıca maddeler ve yeni kelimeler tabiî Şemseddin Sami kalıbına sokulmaya çalışılmamış, bunlarda normal bir izah yolu takip edilmiştir. Bu yüzden Şemseddin Sami ile yapılan ilâveler arasında dil, üslûp, ifade tarzı ve şekil bakımından bazı ayrılıklar olmuştur. Fakat bu ayrılıkların sözlüğün bütünlüğünü bozmayacak bir ölçüde kalmasına itina edilmiştir.

6. Madde başlarında kelimeler sadece isim (i.), fiil (f.), edat (e.) olarak işaretlenmiştir. Bu ilmî tasnifin yanında ayrıca Şemseddin Sami'nin Arapça ve Farsça kelimeler için kullandığı gramer terimleri de aynen muhafaza edilmiştir: İsm-i fâil (if.), ism-i tafdil (itaf.), cemi (c.) gibi. Ancak kısaltmalar tablosunda bu gramer terimlerinin bugünkü Türkçe karşılıkları da verilmiştir.

7. Kamus-ı Türkî nakledilirken göze çarpan yanlışlar düzeltildiği gibi, bazı yanlış açıklamalarla, çoğu eklerle ilgili olan, bir kısmı da imlâ vs. sebeplerle tekrardan ibaret bulunan bazı maddeler de çıkarılmıştır.

8. Bu sözlük geniş kütlelerin lügat ihtiyacını karşılamak maksadiyle hazırlanmıştır. Maddelerin, yani kelimelerin seçiminde de, sözlüğün tertibinde de buna dikkat edilmiştir.

9. Bu sebeple dile henüz tam mal olmamış bulunan bazı yeni kelimeler de sözlüğe alınmıştır. Bunların içinde uydurmaları da vardır. Bunlar uydurmacılığın bu sözlük tarafından benimsendiği mânâsına alınmamalıdır. Maksat okuyucunun metinlerde sık sık karşılaştığı uydurma kelimelerin karşılığını vermektir. Böyle kelimelere ayrıca «yeni kelime» veya «uydurma kelime» şeklinde işaret de edilmiştir.

10. Maksada uygun olması bakımından fazla işaret ve kısaltma kalabalığından da kaçılmıştır. Meselâ bk. kısaltması hem bakınız, hem karşılaştırınız (krş.) yerinde kullanılmıştır.

11. Maddelerin imlâsı da yine maksada uygun şekilde ayarlanmıştır. Onun için madde başlarında bugünkü alışılmış imlâ göz önünde bulundurulmuştur. Fakat kelimenin asıl fonetik şekli ayrıca yanında gösterilmiştir. Yabancı asıllı birleşik kelimelerin bitişik ve ayrı yazılmasında da bu ölçü kullanılmıştır.

12. Türkçe kelimelerin karşılığı verilirken, metin içinde de Arapça ve Farsça asıllı kelimelerin menşeine işaret edilmiştir. Buralarda karışıklık olmasın diye kısaltma olarak Ar. ve Fars. şekilleri kullanılmıştır.

13. k, g gibi konsonantlarla onların yanında gelen uzun ve kısa vokallerin doğru okunması için ayrıca (ka ile) veya (ga uzun okunur) gibi açıklamalar ilâve edilmiştir.

14. Arapça ve Farsça terkipler Türkçede tek isim muamelesi gördüğü için bunların başına da i. (isim) kısaltması konmuştur. Ayrıca terkip Farsça ise F., Arapça ise A. veya terkip Farsça olup kelimelerde Arapça varsa bu belirtilmiş veya F. A. diye kısaca işaret edilmiştir. Arapça ve Türkçe ibarelere ise, mânâlarından ibare olduğu anlaşılacağı için, ayrıca işaret edilmemiştir.

Sözlükte kullanılmış olan kısaltma işaretleri

A., Ar. Arapça.
Al. Almanca
bk. Bakınız.
c. Çokluk, cemi. Cem'i mükesser (kaideye uymayan) ve cem'i müennesler (müennes çokluklar) de c. ile gösterilmiştir.
dsi. Aded-i rütbî (Derece sayı ismi).
e. Edat (Hurûf-ı cer, hurûf-ı nidâ, hurûf-ı rabıt, hurûf-ı nefy, hurûf-ı tenbiye gibi edatların hepsi e. ile gösterilmiştir).
f. Fiil.
F., Fars. Farsça.
Fr. Fransızca.
hi. Has isim.
İ. İtalyanca.
i. İsim, sıfat, zarf.
ia. İsm-i âlet (âlet ismi).
im. İsm-i mekân (mekân ismi).
if. İsm-i fail (fail ismi, aktif fiil partisipi).
imas. İsm-i masdar (masdar ismi, fiil ismi).
imef. İsm-i mef'ul (mef'ul ismi, pasif fiil partisipi).
imen. İsm-i mensub (mensubiyet ismi).
imüb. İsm-i mübalâğa (mübalâğa ismi).
İng. İngilizce.
itaf. İsm-i tafdil (büyütme ismi).
itas. İsm-i tasgir (küçültme ismi).
L. Latince.
m. Müfret (teklik).
mec. Mecaz.
mü. Müennes (dişilik).
müz. Müzekker (erkeklik).
Osm. Osmanlıca.
R̊. Rumca.
si. Sayı ismi.
smüş. Sıfat-ı müşebbehe (sıfat).
T. Türkçe
tes. Tesniye, ikilik. Tesniye-i müzekker (müzekker ikilik) ve tesniye-i müennesler (müennes ikilik) de tes. olarak gösterilmiştir.
uyd. k. Uydurma kelime.
Y. Yunanca.
y. k. Yeni kelime.
z. Zamir.

Sosyete 66

A

Lİ OSMAN

A Türk alfabesinin ilk harfi; kalın seslilerin (ünlülerin) düz ve geniş olanı.

A (kimya Daima büyük harf kullanılır) Argon elemanının senbolü.

A (e.). Beğenme, şaşma, öfkelenme, üzülme gibi duygular bildirir: A, ne hoş; aa!

A (e.) Ey, a; a canım, a birader, a kardeşim.

A A, AAH (e.). Kabaca: hayır, değil, yok, olmaz.

AÂBİD (i. A. c.). Abd'ler, kullar köleler.

AÂCÎB (i. A. c.). Ucubeler, pek acayip, tuhaf şeyler.

AÂCÎM (i. A. c.). Acemler.

AÂDÎ (i. A. c.). Adüv'ler, düşmanlar.

AÂLÎ (i. A. c.). Âlâ'lar.

AAZ (i. a., «aziz» den itaf.). En aziz ve kıymetli: **Aazz-ı ahibbâm** = Dostlarımın en azizi, en kıymetlisi.

AAZ (A.). Aziz etsin mânâsiyle duada kullanılır: **Aazzekallah** = Allah seni aziz etsin!

AÂZIM (i. A. c.). Âzamlar, büyükler.

ÂB (i. F.). Su, **âb-ı âteşrenk, âb-ı âteşpâre, âb-ı engür, âb-ı tarab** gibi tabirler şairlerce şarap yerine kullanılır. **Âb-ı hayât** (veya âb ü hayat), **âb-ı hayvân, âb-ı zindegî** = Hızır'ın içtiği su ki içenleri ebedî hayata kavuşturduğuna inanılır. Lâtif ve hafif su. **âb-ı revân** = Akar su, **âb-ı zer** = Altın suyu, **âlem-i âb** = İçki toplantısı, **âb ü tâb** = Revnak, terâvet, tazelik, **âb ü dâne** = Mukadder olan rızk, kısmet, kader, **âb ü havâ** = Bir memleketin sağlık durumu, suyu ve havası.

ABA (aslı abâ) (i. A.). **1.** Kaba ve kalın şayak. **2.** Bu kumaştan yapılmış yakasız elbise. **3.** Bu kumaştan yapılmış: Aba terlik. **Abayı yakmak** = (Birine) âşık olmak. **Abayı sermek** = Postu sermek, yerleşmek.

ÂBÂ (i. A. c.) (m. eb). Ebler, babalar.

ABACI (i.). Aba veya abadan giyecek şeyler yapan veya satan kimse.

ÂBÂD (i. Fr.) (m. ebed). Ebed'ler, sonu olmayan zamanlar.

ÂBÂD (i. F.). Mâmur, mâmure, imar edilmiş, onarılmış.

ÂBÂDÂN (i. F.). Şen, mâmur (âbâd gibi).

ÂBÂDÂNÎ (i. F.). Mâmurluk, şenlik, bayındırlık.

ABADANLIK (i.). Şenlik, mâmurluk.

ÂBÂDÎ (i. F.). Hindistan'ın Devletâbâd şehrinde imal olunan bir nevi yazı kâğıdı (Devlet-âbâdî'den kısaltılmıştır).

ABAJUR (i. Fr.). Lamba siperi, abajur.

ABAKA (i.) Amca.

Çeşitli abajurlar

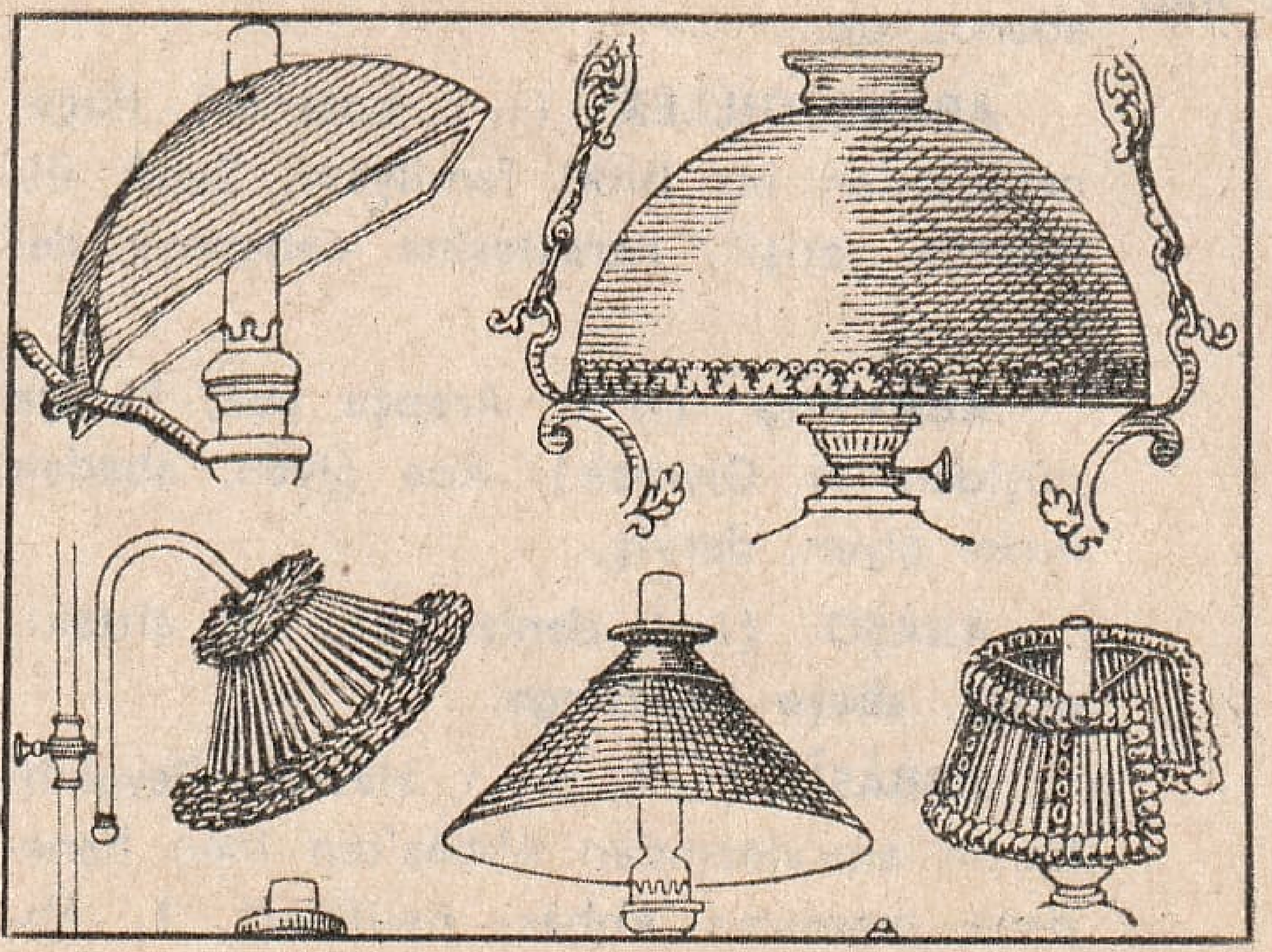

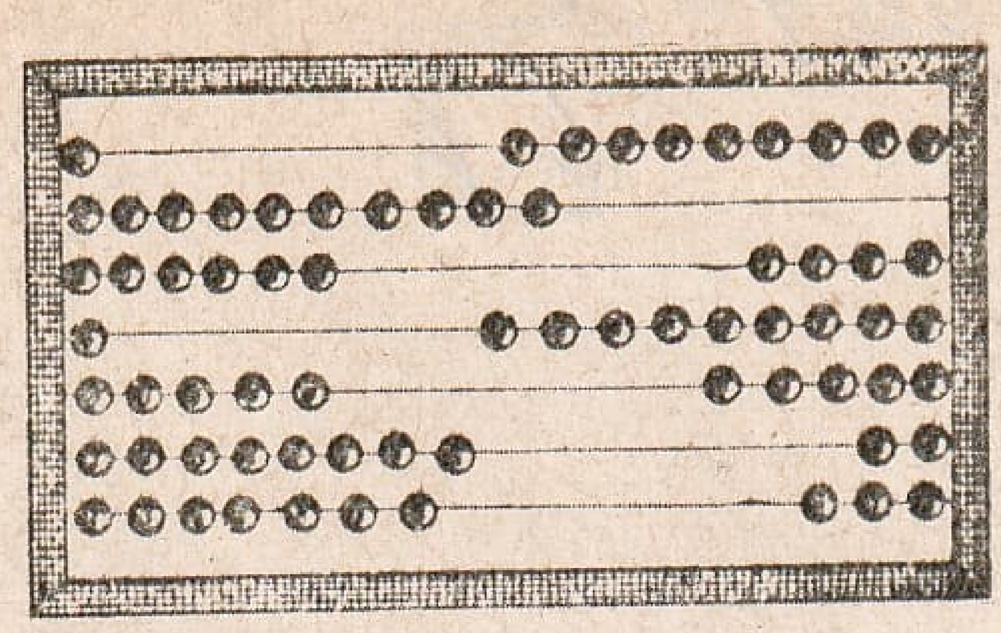

Abaküs

ABAKUS (i. Y.). Eski çağlardan beri basit hesap işlemleri yapmakta kullanılan bir âlet.

ABALI (i.) **1.** Abası olan, aba giymiş olan. **2.** Hırpalanan veya hakkı çiğnenen kise: Vur abalıya!

ABAMAK (f.). Yasaklamak, yasak etmek, menetmek, yapmamak, muhalefet etmek.

ÂBÂN (i. F.). **1.** Güneş yılının sekizinci ayı. **2.** Eski İran inanışında bu ayda olan işlerin ilerlemesiyle meşgul olduğu farz olunan meleğin adı.

ABANDIRMAK (f.) «Deveyi» çökertmek.

ÂBÂN-GÂH (i. F.). **1.** Güneş yılının onuncu günü. **2.** Eski İran inanışında o gün, yağmur yağarsa erkeklere, yağmazsa kadınlara ait sayılırmış. Âbân-gâh kime aitse onlar suya girip yıkanır eğlenirlermiş.

ÂBÂNÎ (i.). İpekten sarımtırak dallarla işlenmiş bir nevi kumaş ki sarık ve sairede kullanılır: **Bursa âbânîsi** = bu kumaştan yapılmış «âbânî sarık».

Abanoz dalı

ABANLAMAK (f.). **1.** Büyük adım atmak. **2.** Adımları fazla açarak ölçmek.

ABANMAK (f. Arapça «aba» dan). **1.** Bir şeyin üzerine kapanmak, üstüne çökmek, çullanmak: Filanın üzerine abandı. **2.** Sarkmak, eğilmek: Pencereden abanıp baktım, **3.** Adımları açmak.

ABANOZ (i. Farsça «âbenûs» tan) **1.** Hindistan'da çıkan pek sert ve siyah bir ağaç. Siyahlık ve sertlik de ifade eder: Abanoz kesilmek. **2.** Abanozdan yapılma: abanoz ok.

ABANOZGİLLER (i. c. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası. Sıcak ülkelerde yetişir, kerestesine «abanoz» denir.

ABÂ - PÛŞ (i. F. Arapça abâ, Farsça pûşîden = Giymek). Aba giyen, abadan hırka giyen, derviş.

ABAŞO (i. İ. denizcilik). Alt, alttaki, aşağı, **abaşo babafingo.**

ABBÂSÎ (i. A. mü.). Hazret-i Peygamber'in amcalarından Abbâs'tan inen hanedana mensup: Abbâsi halifeleri. **1.** Abbâsîler devri. **2.** Şah Abbâs Safevî'ye ait İran sikkesi.

ABD (i. A. c. ibâd). **1.** Kul, köle, bende: Abd-i kadîm, abd-i sâdık, abd-ı memlûkleri (eski nezaket tabirleri). **2.** Mahluk, Allah'ın yarattığı, insan.

ABDAL (i.). **1.** Afganistan'da yaşıyan bir Türk boyunun adı, bu boydan olan kimse. **2.** Anadolu'daki bazı göçebelerin adı ve bunlardan olan kimse.

ABDAL (i. A. «bedil» cemi olan «ebdâl» den). **1.** Ahmak ve safderûn. **2.** Bir şeye akıl yormaz, kalender meşrep ve derviş adam. Halk söyleyişi: Aptal.

ABDALLIK (i.). **1.** Budalalık, ahmaklık. **2.** Kalenderlik, safderunluk.

ABDALSI (i.). Abdala benzer, ahmakça.

ÂBDÂN (i. F. âb'dan). **1.** Bahçe kovası, sulamaya mahsus süzgeçli kova. **2.** Sidik kesesi, mesane.

ÂBDÂRLIK (i.). **1.** Suyu bol olma, tazelik. **2.** Renklilik.

ABDEST (i. F. âbdest = El suyu). Namaz kılmak için şeriate göre yüz ve dirsekle beraber el ve ayakları yıkamak ve başa meshetmekten ibaret temizlenme işi: abdest almak, **abdest vermek** = Azarlamak, **abdest iktiza etmek** = Rüyada kirlenmek, ihtilâm, **abdest bozmak** = Ayak yoluna gidip dışarı çıkma ihtiyacını gidermek, **abdestimde şüphem yoktur** = İmanım vardır (halk arasında gusüle de bazen abdest denildiği için, birine küçük, diğerine büyük abdest derler).

ÂBDESTÂN (i. F.). Abdest almaya mahsus ibrik.

ABDESTHANE (i. F.) (âbdest - hâne = Abdest evi). **1.** Abdest almaya ve el, yüz yıkamaya mahsus musluklu ve kurnalı yer. **2.** Abdest bozacak yer, ayakyolu.

ABDESTLİK (i.). Asıl abdest alırken giyilen bir nevi kısa cüppe.

ABDESTSİZ (i.). Abdest almamış, abdesti bozulmuş, pehrizsiz, sakınılması icap eden günahlardan sakınmayan.

ÂB - DİH (i. F.). Güzellik ve zariflik veren süs.

ABDÜLLEZÎZ (i. A.). Afrika'da ve Akdeniz bölgesinde yetişen bir ağacın yağlı ve tatlımsı meyvesi.

ABE (e.) («A» ünlemiyle Rumeli ağızlarında «be, bre, vire, more» suretlerinde kullanılan bir edattan· mürekkep olarak Rumeli'nde işitilir) aya, hey, behey: Abe kardeş.

ABEDE (i. A. c. m.). Âbid'ler, ibadet edenler, kullar.

ÂBENÛS bk. Abanoz.

ÂBENÛSİYYE (i. A. botanik). Abanos ailesi, (Fr. Ebénacées).

ABERASYON (i. Fr.). Sapma.

ABES (i. A.). Faydasız iş, oyuncak çeşidinden beyhude ve boş iş, saçma: abesle iştigal etmek, buna zihin yormak abestir.

ÂB - GÂH (i. F.). **1.** Suyun biriktiği yer, havuz. **2.** (anatomi). Karnın, kaburgalar altındaki kısmı, boş böğür.

ÂBGÎNE (i. F.). Şişe, sürahi, kadeh.

ÂB - GÎR (i. F.). **1.** Suyun biriktiği yer, havuz. **2.** Dokumacılıkta kullanılan fırça.

ÂB - GÛN (i. F.). Su renginde, gök, mavi.

ÂB-I HAYÂT Âb-ı hayat v.s. bk. Âb.

ÂB-I RÛ (i. F.). Yüzsuyu.

ÂBÎ (i. F.). **1.** Ayva. **2.** Suda yaşıyan ve meydana gelen. **3.** Açık mavi.

ÂBİD (i. A. «ibadet» ten if.) (mü. âbide) (c. abede). Tapan, tapınan, ibadet eden, takvâ ehli, zâhid: Âbid adamdır, âbide bir kadın, âbidin ibadeti. **Abede-i evsân** = Puta tapanlar.

ÂBİDÂNE (i. F.). Âbid ve zâhide yakışır surette, âbidce: Bir âbidâne tavır ile; âbidâne ömür sürüyor.

ÂBİDE (i. A.) (c. âbidât). Bir hadiseyi gelecek nesillere hatırlatmak için inşa edilen yapı, heykel, anıt (mecazî mânâda da kullanılır: bu kitap bir âbidedir).

ÂBİDEVÎ (i. A.). **1.** Âbide gibi, âbideyi andırır. **2.** Çok büyük (Fr. monumental) (mecazî mânâda da kullanılır: Âbidevî bir şiir).

ÂBİR (i. A.) (mü. Âbire) (c. Âbirîn) «ubûr» dan if.). Geçen, ubûr ve mürûr eden: **Mârîn ve âbirîn** = Gelip geçenler.

ÂBİR (i. A.). Anber.

ABİS (i.). Denizlerin dokuz bin metreyi geçen derinlikleri.

ÂBİSTE (i. F.). Hâmile, gebe.

ÂBİSTEN (i. F.). **1.** Gebe, **2.** Dişi.

ÂBİSTENÎ (i. F.). Gebelik.

ÂB - KÂR (i. F.). Birleşik: **1.** Sucu, saka. **2.** Sâki, kadeh sunan. **3.** Şarap taciri. **4.** Ayyaş.

ÂB - KÛR (i. F.). Pisliklerin aktığı yol ve delik, lâğım çukuru.

ABLA (i.). **1.** Büyük kızkardeş («ağabey» in müennesi hükmündedir. Anadolu'da «bacı» ve şark Türkçesinde «aba» derler), **2.** Osmanlı sarayında daire eskisi, kalfa.

ABLAK (i. A. «eblek» den). Değirmi çehreli genç irisi.

Atatürk âbidesi (İzmir)

ABLATİF (i. L.'den) (gramer). Bir isim hali, ismin uzaklaşma hali, ismin mekân, yer bildiren bir hali: Çarşıdan geldim misalinde çarşı kelimesi ablatif haline girmiştir.

ABLATYA (i.). Bir balık ağı çeşidi. Uzunluğu 150, genişliği 4 - 10 kulaç kadardır.

ABLİ (i.) (İ. dan alınmış A. «hebl» den). Elde tutulup onunla yelken kullanılan ip. **Abliyi bırakmak** = Şaşırmak.

ABLUKA (i. İ. «Blocce» den). Denizden kuşatma muhasara: Abluka etmek, ablukaya almak. **Ablukayı bozmak** = Muhasara hattını delip geçmek. **Ablukayı kaldırmak** = Muhasarayı bırakmak.

ÂB - NÂK (i. F.). Sulu, ıslak, nemli.

ABONE (i.) (Fr. Abonné). Gazete ve dergi gibi süreli yayınlara peşin para vererek belirli bir zaman için müşteri olan: Filan gazetenin aboneleri çoktur, bir dergiye abone olmak.

ABONELİK (i.). **1.** Bir gazete ve saireye abone olma, abone olanın hal ve sıfatı, iştirak. **2.** Bir gazete ve süreli yayın ve sairenin belirli bir zaman için peşin verilmek suretiyle tahsis edilmiş bedeli, filan gazetenin bir sene için aboneliği şudur (Bunun yerine Fr. «abonnement» da kullanılmıştır).

ABONMAN (i. Fr.). Bir imalâtçı ile müşteri arasında muntazam satın alma için yapılan anlaşma: Gaz abonmanı, elektrik abonmanı, gazete abonmanı.

ABORDA (i. İ.). Deniz teknelerinin iskeleye, rıhtıma veya başka tekneye yanlamasına yanaşması.

ABRAŞ (i. A. «Ebreş» ten). **1.** Alaca benekli (at). **2.** Tüysüz yerlerinde uyuz gi-

bi bir hastalığı olan (at), yukarıda anılan illet.

ABRE (i. A.). Gözyaşı.

ÂBRÛ (i. F.) (âb-ı rû). **1.** Yüzsuyu, yüz aklığı, ırz, namus. **2.** Şeref, haysiyet, **âbrû dökmek** = haysiyetini ayaklar altına almak, yüzsuyu dökmek. **3.** Emsaline şeref veren: Âbrûy-ı Âl-i Osman olan Fâtih.

ÂBSÂL (i. F.). Park, bahçe, koru.

ABSTRE (i. Fr.). Mücerret, soyut.

ABU (e.) «Â bu ne!» tabirinden hafifletilmiş olarak hayret edatıdır.

ÂBU HAVÂ (i. F. âb, A. hava'dan). bk. Âb.

ABUKSABUK (i.). Düşünmeksizin ve sayıklarcasına söylenilen, münasebetsiz, hezeyan kabilinden (söz): Abuksabuk söylemeye başladı. abuksabuk sözler (Sabuk «sapmak» tan türemiştir. «Abuk» ise buna uydurularak yapılmıştır).

ABULİ (i. Y.). İrade kaybı.

ABULLABUT (i.). Kaba, anlayışsız.

ABURCUBUR (i.). **1.** Lezzetsiz ve sıhhate muzır olarak dikkatsiz pişmiş adi yemekler: Aburcubur yemekler, aburcubur yemeyip iyi beslenmeli. **2.** Ağızdan gelen, dikkatsiz, adi söz, saçma sapan, hezeyan: Aburcubur laf etmek.

ABÛS (i. A.) (Ubûset» ten imef.). Yüzü ekşi, çatık çehreli, asık suratlı: Abus adam. (Çehre hakkında da kullanılır). **Vech-i abûs, abûsül-vech** = Yüzü ekşi, çatık çehreli.

ÂBYÂRÎ (i. F.) (Asıl mânâsı sulama ise de, dilimizde yalnız mecazî mânâsıyle bazı eski nesir yazarları tarafından kullanılmıştır). Yardım, itimat: **Âbyârî-i himmetinizle** = Himmetiniz yardımıyle, himmetiniz sayesinde.

ÂC (i. A.). Fildişi, bağa.

AC (i.). bk. Aç.

ACABA (e. A.). Şüphe ve tereddüt beyan eder: bekledikleri misafir geldi mi acaba? Acaba o da gelecek midir?

ÂCÂC (i. A.). **1.** Duman. **2.** Bulut.

ACÂİBÂT (i. A. c.). **1.** Acâyip şeyler. **2.** Anormal yaratılmış mahlûklar.

ACÂİB-İ SEB'A-İ ÂLEM (i. F. A.). İlk çağ'ın 7 hârikası. 7 şaşılacak şey. **1.** Mısır'ın ehramları. **2.** Bâbil'in asma bahçeleri. **3.** Zeus'un heykeli. **4.** Rodos heykeli. **5.** Efes'te Artemis mâbedi. **6.** Bodrum (Halikarnas) da Mosoleos'un türbesi. **7.** İskenderiye deniz feneri.

ACÂİB, ACAİP (i. A. c.) (m. acîbe). bk. Acîbe. (Müfred gibi) acip, garip, tuhaf, şaşacak: Acâip iş; acâip adam; garip şey: Acâip, öyle mi dedi? bk. Acayip.

ÂCÂL (i. A. c.). Eceller.

ÂCÂM (i. A. c.). Acemler.

ACAR (i.). Atılgan, kabına sığmaz, becerikli.

ACAYİP (i. A. «acâip»). **1.** Alışılanlara aykırı, garip, yadırganan: Acayip kılık. **2.** Acayip hava. **3.** Ünlem olarak hayret gösterir: Demek öyle ha? Acayip!

ACCELERANDO (i. musiki) (aççelerando okunur). Sür'at arttırılarak.

ÂCEB (i. A. «acib» den itaf.). Daha acayip, daha veya pek garip ve tuhaf: âcebü'l - acâyip = Acayiplerin en acayibi.

ACELACÂİB (i. A. «âcebü'l - acâib» den galat). Pek acayip, pek garip, çok tuhaf ve gülünç: acelacâib bir kıyafet.

ACELE (A.). Bir işi çabuk yapmaya veya çabuk bitirmeye çalışma, sabırsızlık, ivgenlik, ivedilik, şitâb: acele etmek; acele ile iş görmek, **acele ile** = Çabuk, ivgenlikle, sabırsızlıkla, aceleten, **aceleye gelmek** = Dar vakitte acele ile yapılmak, **aceleye getirmek** = Çabucak yaptırmak, **alelacele** = Acele ile, çabucak.

ACELECİ (i.). Acele ile iş gören, sabırsız, içi dar, acul: Pek aceleci adamdır.

ACELETEN (A.). Acele ile, alelacele, sabırsızlıkla ve çabuk yapmak gayretiyle: Aceleten yazdım.

ACEM **1.** Türk musikisinde porte'nin beşinci çizgisine yazılan fa perdesi. **2.** Türk musikisinde dügâh (lâ) perdesinde kalan çok eski, şimdi pek az kullanılan bir mürekkep makam.

ACEM (i. A.) (c. âcâm). **1.** Arap olmayan kavimler. Arab'ın gayrı, fasih Arabça söylemeyen adam: Arab ve Acem; Ârâb ve Âcâm. **2.** Bilhassa İranlı, İran ahalisinden adam, Fars eyaleti halkından: Bizim Acem dediğimiz adamların çoğu Türkmen'dir. **3.** İran, Acemistan: Aceme gitti; Acem seyahatnâmesi. **Acem gömleği** = İş için esvab üzerine giyilen uzun ve geniş gömlek.

ÂCEM (i. A.) (c. âcim). **1.** Arab olmıyan, Arab'ın gayrı. **2.** Arapça'yı iyi söylemiyen, âcemî. **3.** İranlı, âcem.

ACEMÂNE (i. A. F.). Acemler'e yakışırcasına.

ACEM - AŞÎRÂN (i. A. F.). Türk musikisinde çok eski ve çok kullanılan bir mürekkep makam. Çârgâh makamının acem - aşîrân (fa) perdesindeki şeddidir.

ACEM - AŞÎRÂN (i. A. F.). Türk musikisinde portenin birinci aralığına yazılan fa perdesinin adı.

ACEM - BÛSELİK (i. A. F. T.). Türk musikisinde dügâh perdesinde kalan bir mürekkep makam.

ACEMCE (i.). Halk ağzında Farsça.

ACEMÎ (i. A. mü). **1.** Arab'ın gayrı olan kavimlerden birine mensup bulunan, Arab olmıyan, Arab'ın gayri. **2.** İranî, İranlı, Fürsî: O Arabî, ben Acemî. **3.** Acemi, tecrübesiz, ustalık kazanmamış, mübtedi, çırak. **Acemi oğlanı** = Yeniçeri şâkirdi ve mülâzimi. **4.** Yabancı: Siz buranın acemisisiniz galiba (Önce dil hususunda kullanılıp Arab olmamakla iyi Arabça söyleyemiyenlere denilmiş ve sonra mânâsı genişlemiştir).

ACEMÎ (i. A.). Arab olmıyan ve Arabçayı iyi söylemiyen.

ACEMİLİK (i. A. T.). Tecrübesizlik, bilgisizlik, maharetsizlik, müptedilik, şâkirdlik, yabancılık: Onun da acemiliği ne vakte kadar sürecek?

ACEMİSTAN (i. F. coğrafya). İran, Farsça konuşulan yerler: Acemistan'a seyahat; Acemistan'ı dolaşmak.

ACEMİYÂN (i. A. F. c.) (m. acemî). **1.** Tecrübesizler, **2.** İranlılar.

ACEM - KÜRDÎ (i. A.). Türk musikisinde dügâh (lâ) perdesinde kalan bir mürekkep makam.

ACEM'Lİ YEGÂH (i. A. T. F.). Türk musikisinde yegâh (re) perdesinde kalan bir mürekkep makam.

ACENTE, ACENTA (i. İ. Agente). **1.** Bir vapur şirketinin her iskeledeki memuru. **2.** Bir şirket veya idarenin diğer memleketteki vekili. **3.** Bu memur veya vekilin memuriyeti ve idarehanesi.

ACEP (i. A. c.). Şaşma, şaşa kalma, taaccüb, hayret: Acebde kaldım. i. (müzekkeriyle müennesi bir) acib, garib, şaşacak, tuhaf: **Ne acep iş** = Acaba, yarın bayram mı acep?

ACEZE (i. A. c.). Âcizler. bk. Âciz.

ACI (i.). **1.** Tatlının zıddı, acı ilâç. **2.** İçilemiyen tuzlu: Acı su. **3.** Mizaca hoş gelmiyen, sert, acı söz. **4.** Kulağa kötü gelen: Acı ses, **acıağaç** = Kavasiye, **acıelma** = Yenmez bir elma, **acıbadem** = Acımtırak ve sert kokulu bir cins badem, **acıçaça** = Bir cins balık, **acıhıyar** = Ebûcehil karpuzu, **acımarul** = Hindibâ nev'i, **acıyonca** = Yoncanın bir cinsi, **bed ve nâhoş bir suretle** = Acı acı bağırmak.

ACI (i. aslı: Acık). **1.** Dert, keder, elem. **2.** Ağrı, sızı, vecâ. **3.** Musibet, mâtem, yas. **4.** İntikam, öc, sert, **yürekler acısı** = Pek acınacak hal, **kuyruk acısı** = Kin, **acı çıkarmak** = Zararı gidermek, öç olmak.

ACIAĞAÇ (i.). Sedefotugillerden küçük bir ağaç. Hekimlikte kullanılır.

ACIELMA, ACIHIYAR (i.). bk. Ebûcehil karpuzu.

ACIK (i.). **1.** Keder, elem. **2.** Matem, yas. bk. acı.

ACIKLANMAK (f.). Matemde bulunmak, yaslı olmak.

ACIKLI (i.). **1.** Elemli, kederli, feci: Acıklı hikâye. **2.** Matemli, yaslı: Kadıncağız acıklıdır.

ACIKMAK (f.). **1.** Açlık duymak, aç olmak: Çok acıktım, karnım acıktı. **2.** Çok arzu etmek.

ACIKTIRMAK (f.). **1.** Aç komak, açlığa düşürmek. **2.** Açlık vermek, iştiha açmak.

ACILANMAK (f.). Acı olmak, meraret kesbetmek: Bu salatalık acılanmış (Çağatayca: Acınmak). Mec. Şiddet ve hiddete gelip kötü huylu olmak.

ACILI (i.). Acısı olan, üzüntülü.

ACILIK (i.). Acı olan şeyin hali, meraret. Mec. Sertlik, şiddet.

ACIMA (i.). **1.** Acımak işi. **2.** Merhamet: Adamda acıma diye bir şey yok.

ACIMAK (f. aslı: açıkmak). **1.** Ağrımak, ağrıyı mucip olmak: Elim acıyor. **2.** Keder ve teessüf etmek, merhamete gelmek: Şu adamın haline acırım. **3.** Esirgemek, kıyamamak: Emeğime acırım. («Ağrımak» ile «acımak» arasındaki fark şudur ki: Ağrı daha esaslı ve derin, acı sathî, lâkin daha müessir ve yakıcı olur. Sızı ise başlıca sinirde nöbet nöbet gelip geçenidir).

ACIMSI (i.). Acıya çalar lezzette.

ACIMTIRAK (i.). Acıya dönük, acıca, acımsı.

ACINACAK (i.). Merhamete şayan, teessüf veren: Acınacak bir haldedir.

ACINDIRMAK (f.). Merhamete getirmek, acımaya sevketmek, rikkati mucip olmak.

ACINMAK (f.). Keder ve teessüf olunmak: Haline acınır.

ACIRAK (i.). Az acı, acıya çalar, acımtırak.

ACIRGA (i.). Yaban turpu denilen bir cins bitki.

ACIRGANMAK (f.). **1.** Acıyıp merhamet etmek. **2.** Himaye etmek, sahip çıkmak, korumak.

ACITMAK (f.). **1.** Acımasına sebep ol-

mak, ağrıtmak, ağrı ve sızı vermek: Elimi acıttım. **2.** Cefa ve eziyet vermek.

ACIYONCA (i.). Kızılkantarongillerden bir bitki. Acı olan yaprakları hekimlikte kullanılır (Menyantes trifoliata).

ACÎB (i. A.). Acîbe. (Aceb'den i.). Şaşacak, garip, tuhaf, hayrete değer: Emr-i acîb, umûr-ı acîbe, **acîbü'l hey'e** = Şekil ve sureti garip, **acîbü'l - kıyâfe** = Kıyafeti tuhaf.

ACÎB (i. A.) Aceb'den: Tuhaf.

ACÎBE (i. A.) (c. Acaib). Şaşacak iş, hayret veren ve uyandıran şey, garibe, zamanın acîbesi.

ÂCİL (i. A.) (mü. âcile) («ecl» den if. hukuk. Vadeye bağlı, vadesi gelince vuku bulacak olan.

ÂCİL (i. A.) (mü. âcile) (acele'den if.). **1.** Aceleci, açık, aceleci, müstacel. **2.** Şimdiki, hazır, müstakbel ve mühletli olmayan, peşin: Emr-i âcil, devay-i âcil, mihr-i âcil.

ÂCİLEN (i. hukuk). Vadeye bağlı olarak, vadesi hululünde icra olunmak üzere.

ÂCİLEN (A.). Acele ile, müstacel olarak, serian, derhal: Mektebin âcilen açılması isteniyor.

ACÎN (i. A.). **1.** Hamur. **2.** Yoğrulmuş şey, çamur ve saire. **3.** Hamur gibi yoğrulmuş ve kaşıkla yenecek ilâç, macun.

ÂCİN (i. A.). Rengi ve tadı değişmiş, bozulmuş pis su.

ÂCİR (i. A.) (mü. acre) (ecr'den if. hukuk). Bir şeyi kiraya veren.

ACİZ (i. A.). İktidarsızlık, beceriksizlik, el yetmeme: Ben aczimi bilirim, aczimle beraber hizmet hevesiyle bu işe teşebbüs ettim; **izhar-ı acz etmek** = İktidarsızlığını itiraf ve beyan etmek.

ÂCİZ (i. A.) (mü. âcize, c. aceze) (acz'den if.). **1.** İktidarsız, gayr-i muktedir, zayıf, gevşek, elinden iş gelmez: Âciz bir adamdır; kendi işini görmekten âcizdir. **2.** Şaşırmış, ne yapacağını bilmez, dermansız: Ben bu işde âciz kaldım; insan cevap vermekten âciz kalır. **3.** Konuşan şahsın söylediği tevazu kelimesi: Âcizleri, âciz bendeleri. **Darülaceze** = Düşkünler yurdu.

Açalya

ACİZ (i. A.) (c. icaz). **1.** (anatomi). Sağrı, insan ve hayvanın gerisi, kıçı; **azmü'l - acz** = Kuyruk sokumu kemiği. **2.** Beyitin son kelimesi.

ÂCİZÂNE (i. F.). 1. Âciz ve iktidarsızlıkla, hakirane: Âcizâne takdimine cüret kılındı; âcizâne bir kitap yazmağa başladım. **2.** Tevazu ifadesi olarak kullanılır: Taraf-ı âcizaneme irsal buyurulan tahrirat yed-i âcizaneme vasıl oldu.

ÂCİZÎ (i. F.). Bu âcize ait veya mensup ve müteallik, tevazu tâbiridir: **Peder-i âcizî** = Pederim; **sûy-i âciziye** = Taraf-ı âcizaneme, âcizâne tarafıma.

ÂCİZİYYET (i. A.). **1.** Beceriksizlik, kabiliyetsizlik. **2.** Fakirlik, tevâzu.

ACM (i. A.). Harflere nokta koma. (Az kullanılır).

ACN (i. A.). Yoğurma, hamur tutma, hamur veya çamur ve macun ve ona benzer bir şeyi el ile ezip karıştırma.

ACÛL (i. A.) (acele'den imüb). Pek acele eden, içi dar, sabırsız, aceleci.

ACUN (i. astronomi). Kâinat.

ACUR (i.) Kabakgillerden bir çeşit hıyar. Üstü hafif olukludur. Bazıları tüylüce olur.

ACURLU (i.) Ajurlu.

ACÛZ (i. A. c. acâiz). Dilimizde galat olarak «acûze» kullanılır. Kocakarı, kötü huylu ve kötü görünüşlü. Hilekâr ve büyücü kadın. **Berde'l - acûz** = Kocakarı soğuğu ki mart sonlarında olur.

ACÛZE bk. acûz.

ACYO (i. İ. Aggio). Para farkının banka muameleleri.

ACZ bk. Aciz.

AÇ (i.). **1.** Tok olmayan, yemeğe iştahı olan. Adam, hayvan ve karına sıfat olur: Açım, karnım açtır, aç kalmak. **2.** Doymaz, tamahkâr, harîs: Ne aç adam! **3.** Fakir, muhtaç, ihtiyacı olan. **4.** Kuraktan ziyâde kavrulmuş: Aç toprak. **Aç açına** = Aç olarak, bir şey yemeksizin. **Aç doyurmak** = Fakirleri yedirmek. **Aç karnına** = Aç iken, daha bir şey yemeden. Açlık: Acından ölmek.

AÇALYA (i. Y.). Fundagillerden, güzel renkli çiçekler açan bir bitki ve çiçeği.

AÇAN (i.) **1.** Açmak işini yapan **2.** (i. anatomi). Mafsallar arasındaki açıları genişletmeye yarayan kaslar, basıta.

AÇAR (i.). **1.** Anahtar, (Anahtar Rumca olup, asıl Türkçesi açar'dır).

AÇGÖZLÜ (i.). Tamahkâr, doymaz, harîs.

AÇGÖZLÜLÜK (i.). Doymazlık, tamahkârlık, hırs.

AÇI (i. matematik). Birbiriyle kesişen iki satıh veya iki çizginin birleştiği yerde meydana gelen açıklık, zaviye. Açı ölçü birimi 360 eşit parçaya bölündüğü takdirde «derece», 400 eşit parçaya bölündüğü takdirde «grat» tır. Açıların büyüklüğü kenarlarının uzunluğuna değil, iki kenar arasındaki açıklığa bağlıdır. Bu açıklık iletki (minkale) ile ölçülür. Açıların ölçülmesinde daha çok «derece» kullanılır. **Birbirini bütünleyen açılar:** Toplamı bir yatık açıya eşit iki açıdır. **Birbirini tümleyen açılar:** Toplamı bir yatık açıya eşit iki açıdır. **Çevre açısı:** Köşesi bir dairenin merkezinde bulunan açıdır. **Dar açı:** Dik açıdan küçük olan açıdır. **Dik açı:** Doğru açının yarısı büyüklüğünde olan açı. (90 derece veya 100 grat). **Doğru açı:** Bir kenarı öbür kenarının uzantısı olan açıdır. (180 derece veya 200 grat). **İki düzlemli açı:** Aynı doğrudan geçen iki yarım düzlemin meydana getirdiği açıdır. **Karşı durumlu açılar:** Bir doğru, iki paralel doğruyu kesince, kesen ve kesilen doğrunun aynı tarafındaki açılara denir. **Kiriş - teğet açısı:** Bir dairenin aynı noktasından çizilen bir teğetle bir kiriş arasındaki açıdır. **Komşu açılar:** Birer kenarları ve köşeleri ortak olan ve öbür kenarları ortak kenarın başka başka tarafında bulunan iki açıdır. **Merkez açısı:** Köşesi bir dairenin merkezinde bulunan açıdır. **Tam açı:** Bir doğru çizginin bir noktası etrafında kendi üstüne gelinceye kadar döndürülmesiyle meydana gelen açıdır. **Ters açılar:** Kenarları birbirlerinin uzantılarından ibaret olan açılar. **Terseş açılar:** Bir doğru iki paralel doğruyu kesince doğruların aynı yönünde bulunan açılardır. İki çeşittir: Açı kesilen doğruların içerisinde ise **iç ters açı;** kesilen doğruların dışında ise **dış ters açı** denir. **Yöndeş açı:** Bir doğrunun paralel iki doğruyu kesmesiyle meydana gelen, kesen doğrunun aynı yönünde, kesilen doğruların biri içinde, biri dışında olan aç.

AÇICI (i.). **1.** Açan, fetheden. **2.** Keşif ve halleden, halledici. **3.** Cilâ ve perdah eden, cilâcı. **4.** Sevinç ve ferahlık veren: Gönül açıcı.

AÇIK (i. «açmak» tan). **1.** Kapalının zıddı, açık kapı, ev, sandık. **2.** Kapalı olmayan, mânisiz: Açık yol. **3.** Geniş, vâsî: Açık meydan, deniz. **4.** Örtüsüz, çıplak: Başı, kolları açık. **5.** Seyrek, aralıklı: Açık adımlar, açık kaş. **6.** Bulutsuz, berrak: Açık hava. **7.** Âşikâr, vazıh: Açık söz, ibare. **8.** Gönül açıcı, ferah verici: Açık bir yer. **9.** Koyu olmayan, beyaza çalan: Açık

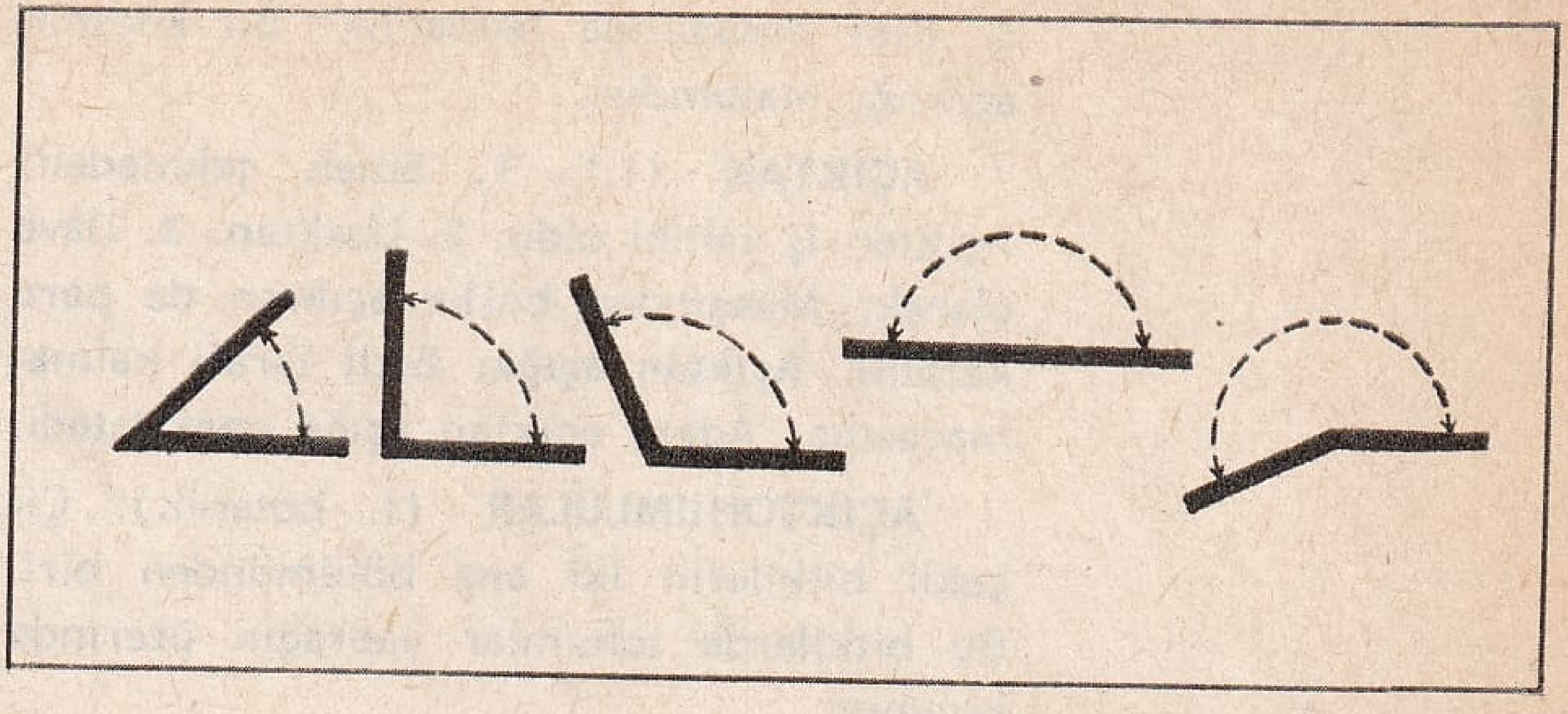

Çeşitli açılar

mavi, pembe. **10.** Perdesiz, iffet hususunda laubali: Filan kadın açıktır, açık meşrepli. **11.** Sahipsiz, boş, münhal: Açık memuriyet. **12.** Mahfuz olmayan, istihkâmsız: Açık liman, kasaba. **13.** Bozuk, ihtilâflı: Filanla aramız açıktır. **14.** İsim yeri boş olan: Açık bono, poliçe. **15.** Aşikâr sarâhaten: Açık söylemek. **16.** Sesle: Açık okumak. **Açık ağız:** Bönlük, şaşkınlık. **Açık el:** Cömertlik, sahavet. **Eli açık:** Cömert, sehavetli. **Alnı açık:** Serbest, pervasız. **Açık saçık:** Adâb dışı giyinme, söz. **Açık kapı:** Misafirseverlik: **Açıkgöz:** Uyanık, becerikli. **Gözü açık gitmek:** Arzusuna kavuşamayıp hasret içinde ölmek.

AÇIK (i.). **1.** Bir şeyin geniş tarafı: Deniz açığı: Engin açıklarda, enginde. **2.** Bir şeyin dış tarafı, hariç: Açıktan adam alınmaz. **3.** Memuriyetsizlik, mâzuliyet: İşten çıkarılma, açığa çıkmak. **4.** Vazife ve memuriyeti olmayıp muvakkaten işsiz bulunan subay veya memur: Açıkta kalmış. **5.** Açık renk: Açığa boyamak. **6.** Hesap muvazenesinde noksan: Bütçe açığı, açığı çıktı. **Açıktan, açıktan açığa** = Zahiren, alenen, âşikâre. **Açığa vurmak** = Meydana çıkarmak. **Açıklar livası** = Boş gezen.

AÇIKAĞIZ (i.). Bir cins çiçek.

AÇIKÇA (i.). Kolay anlaşılır bir şekilde: İsteğinizi açıkça anlatınız.

AÇIKÇI (i.). Borsadaki kıymetli evrakın değer değişmeleri üzerinde oynayan kimse.

AÇIKGÖZ (i.). Çıkarını sağlamak için, fırsatlardan faydalanan kimse.

AÇIKLAMAK (f.). **1.** Meydana çıkarmak, izhar ve ilân etmek. **2.** Açıktan ve âşikâre söylemek veya yapmak.

AÇIKLANMAK (f.). Meydana çıkarılmak.

AÇIKLIK (i.). **1.** Aralık, mesafe: İki ağaç arasındaki açıklık. **2.** Ferahlık, nezaret: Gönül açıktan hoşlanır. **3.** Meydan, yapı ve saireden boş arsa: Evin önünde bir açıklık vardır. **4.** Havanın bulutsuz ve berrak olması: Bugünkü havanın açıklığı.

5. İffet hususunda laubalilik: Bu kadının açıklığı malumdur.

AÇIKTAN (i.). **1.** Emek çekmeden: Açıktan iş sahibi oldu. **2.** Uzaktan. **3.** İlâve olarak: Maaşından başka açıktan da para kazanır. **Açıktan açığa:** Gizli tarafı kalmamacasına: Adam açıktan açığa para istedi.

AÇIKTOHUMLULAR (i. botanik). Çiçekli bitkilerin iki ana bölümünden biri. Bu bitkilerde tohumlar yaprağın üzerinde bulunur.

AÇILIM (i. astronomi). İnhiraf: gök ekvatoru ile bir yıldızın arasındaki uzaklık. Kuzeye doğru uzaklık, artı, güneye doğru olan da eksi işaretiyle gösterilir.

AÇILIŞ (i.). **1.** Açılma. **2.** Bir binanın kullanılmaya yahut yeni bir kuruluşun işlemeye başlaması, açılış töreni.

AÇILMAK (f.). **1.** Kapalı halden çıkmak: Kapı açıldı. **2.** Dağılmak, çekilmek: Bulutlar, kalabalık açıldı. **3.** Temizlenmek: Bu bez açılmıyor. **4.** Berrak ve açık olmak: Hava açıldı. **5.** Yapraklanmak: Gül, çiçek açıldı. **6.** Neşelenmek, gönül ferahlığı peyda etmek: İnsan gezmekle açılır. **7.** Mahcupluk ve tutukluktan kurtulup, serbestlenmek. **8.** Genişlik kazanmak: Oda açıldı. **9.** Uzağa, engine salmak: Vapur açıldı. **10.** Başlamak: Meclis açıldı. **11.** Bahse başlamak: Söz açıldı. **12.** Zuhur etmek, hasıl olmak: İş açıldı. **13.** Boş kalmak, münhal olmak: Filan memuriyet açıldı. **14.** Sır söylemek, emniyet edip her şeyi söylemek: Bana açıldı. **Ara açılmak** = Bozuşmak.

AÇIMLAMAK (f.) (uyd. k.). Bir meseleyi, bir metni en ince noktalarına kadar gözden geçirerek izah etmek, şerh etmek.

AÇINMAK (f. biyoloji). İnkişaf etmek, gelişmek. Yorganı atmak: Çocuk açındı.

AÇIORTAY (i. matematik). Herhangi bir açıyı iki eşit açıya ayıran yarım doğru.

AÇKI (i.). Cilâ, perdah, lostra.

AÇKICI (i.). Cilâ ve perdah veren sanatkâr.

AÇKILAMAK (f.). Açkı vasıtasıyle parlatmak.

AÇLIK (i.). **1.** Tok olmayanın hali, yemeğe iştahı mucip hal: Açlık çekmek, **2.** Kıtlık, yokluk.

AÇMA (i.). **1.** Ham topraktan yeni tarlaya tahvil olunmuş yer. **2.** Asılıp yüzülmek için koyunun bacağına açılan delik.

AÇMAK (f.). **1.** Bir şeyi kapalı halden çıkarmak: Kapıyı açmak. **2.** Örtülü şeyden örtüyü kaldırmak: Baş açmak. **3.** Katlanmış şeyi çözmek: Bohça, bayrak açmak. **4.** Delmek, kazmak: Delik, kapı açmak. **5.** Bir şeyden engelleri giderip serbest bırakmak: Yol açmak. **6.** Tıkalı şeyden tıkacı çıkarmak: Şişe, boru açmak. **7.** Genişletmek, tevsî etmek: Odayı, bahçeyi, meydanı açmak. **8.** Kazıp ziraat etmek, işlemek: Tarla, arazi açmak. **9.** Aralığı tevsî edip seyrekleştirmek: Parmaklığı açmak. **10.** Yufka haline koymak: Hamur açmak. **11.** Tathir etmek, temizlemek: Çamaşırı açmak. **12.** Cilâ ve perdah vermek. **13.** Umuma ait bir bina kurmak ve idare etmek: Mektep açmak, tiyatro açmak. **14.** İzah ve tafsil etmek: İbareyi, sözü açmak. **15.** İşleri sürmek: Söz, bahis açmak. **16.** Emniyet edip söylemek, gizliyi söylemek: Bana bir şey açmadı. **17.** Çözmek, halletmek: Düğüm açmak. **18.** Yapraklanmak: Çiçek, ağaç açmak. **19.** Berrak ve bulutsuz olmak: Hava açmak istemiyor. **20.** Cilâlanmak. **21.** Açığa varmak, engine açılmak: Gemi açıldı. **Adım açmak:** Acele ile yürümek. **Ağız açmak:** Söylemek, söze başlamak. **Ağız açmamak:** Susmayı tercih etmek. **İştah açmak:** İştah getirmek. **El açmak:** Dilenmek. **Baş açmak:** Beddua etmek. **Bayrak açmak:** Ayaklanmak. **Çığır açmak:** Yeni bir tarz ve usul icad etmek. **Defter açmak:** İane toplamak. **Fal açmak:** Fala bakmak. **Kapı, yol açmak:** Bir işte başkalarına örnek olmak. **Kalem açmak:** Yontmak. **Göz açmak** = İhtiyatlı ve dikkatli, gaflet etmemek.

AÇMALIK (i.). Kir çıkarmaya mahsus sabun ve saire.

AÇMAZ (i.) Ketum. Satranç ve dama oyunlarında karşı tarafı aldatmak, şaşkın duruma düşürmek.

AÇMAZLIK (i.). Saklama, dilini tutma.

AÇTIRMAK (f.) **1.** Başkası vasıtasıyle açmak, açmağa sevk ve icbar etmek: Kapıyı açtırdım. bk. açık. **2.** Bir daha işlenmemiş ham araziyi sürmek. **Ağız açtırmak:** Söylemeye mecbur etmek. **Göz açtırmamak:** Pek sıkı tutup bir şeye müsaade etmemek.

AD (add) (i. A.). **1.** Sayı, sayma, tadad: Addolunmıyacak kadar çoktur. **2.** Tutma, sanma, kabul etme, itibar etme, sayma: Terbiyesiz adamı insan addetmek câiz değildir: Mart ne kadar soğuk olsa yine bahar addolunur.

AD (i.) (aslında «at» olup, hâlâ Doğu Türkçesinde böyle kullanılır). **1.** İsim, nam: Adın nedir? **2.** Şöhret, şan. **Adı çıkmak:** İştihar etmek, şöhret kazanmak. **3.** İtibar, haysiyet. **Adını anmak:** Zikr etmek. **Adını anmamak:** Kale almamak. **Adı bat-**

mak: Unutulmak, kale alınmaz olmak. **Adı belirsiz:** Adı meçhul, hakkında bir şey bilinmiyen. **Adı bozulmak:** Şöhret ve itibarına halel gelmek. **Adı çıkmak** Duyulmak, kötü şöhret kazanmak. **Ad, şan:** Şöhret ve itibar. **Ad takmak:** Lakap koymak, lakap vermek. **Ad komak:** İsim koymak, tesmiye etmek. **Ad vermek:** Birinin ismini söyleyip haber vermek. **Adı var:** İsmi var cismi yok; kâzib (yalancı) şöhret sahibidir.

ÂD (i. A.). Yemen cihetinde yerleşmiş eski bir kavimdir. Hûd Aleyhisselam'a iman getirmeyip küfr ve şirkte ısrar ettikleri için Tanrı tarafından kahr olunmuştur.

ADA (i.). **1.** Etrafı su ile çevrili kara parçası. **2.** Etrafı yollarla çevrili arsa ve binalar takımı.

ADÂ bk. mâdâ.

ÂDÂ (i. A. c.) (m. adû). Adûlar, düşmanlar. bk. adû.

ÂDÂB (i. A. c.) (m. edeb). bk. Edeb.

ADABALIĞI (i.) Yunus familyasından yırtıcı bir balık. Bazılarının boyu yirmi beş metreyi bulur.

ÂDÂB-I MUAŞERET (i. F. A.). Cemiyet içindeki davranış ve nezaket kaideleri, görgü.

ADAÇAYI (i. botanik). Ballıbabagillerden bir bitki. Yaprakları çay gibi haşlanılarak içilir. Yurdumuzda çok yetişir.

ÂDÂD (i. c. A.) (m. aded). Sayılar. bk. Aded.

ADAGİO (i. İ.). Musikide hareket gösteren terimlerden biri. Yavaş, ağır.

ADAK (i. «adamak» tan). Mukaddes bir şahıs veya makama adanan şey, nezir.

ADALE (i. Ai.) (c. adalât). Kas, vücudu hareket ettiren organ, bk. kas.

ADÂLET (i. A.). Hak elde etme ve herkesin haklarına tamamiyle riayet, adl, madelet, dâd, insaf: İcrâ-yı adâlet, adâlet icra etmek, adâlet mûcib-i saadettir, saâdeti mûciptir.

ADÂLET - KÂR (i. A. F.). Âdil, adâletli.

ADÂLET - KÂRÂNE (i. A. F.). Adâletlicesine.

ADÂLETLİ (i. A. T.). Adâlete uygun düşen veya adâletli olan: Adâletli bir hüküm.

ADÂLET - PENÂH (i. A. F.). Adâletli.

ADALETSİZ (i. A. T.). Adâlete aykırı düşen veya adâletli olmayan· Adâletsiz karar.

ADÂLETSİZLİK (i.). Hak ve insafa mugayir hareket, adalet ve insaf eksikliği.

ADALI (i.). Ada ahalisinden olan.

ADALÎ (i. A.) (mü. adaliye, anatomi). Sinirli etlere, balıketine mensup ve müteallik.

ADAM (i.). **1.** İnsan. **2.** Erkek kişi. **3.** İyi yetişmiş kimse: Bu şehir çok adam yetiştirdi. **4.** Birinin tarafını tutan kimse: O, Ali beyin adamıdır. **5.** Belirsiz zamir olarak herkes: Adamın gidip yatacağı geliyor. **6.** Vazifeli şahıs: Buraya bakacak bir adam lâzım. Buranın adamı nerede? **Adam etmek** = İyi yetiştirmek. **Adam olmak** = İyi yetişmek. **Adam içine karışmak** = Eş, dost arasına çıkmak. topluluğa karışmak. **Adam sarrafı** = İnsanların karakterini iyi anlayan, görmüş geçirmiş kimse. **Adama dönmek** = Tertiplenmek, düzelmek. **Adamdan saymak** = Ehliyetini kabul etmek, bk. Âdem.

ADAMAK (f.). Mukaddes bir şahıs veya makama bir şey ahd ve nezretmek: Tekkeye kurban adamak.

ADAMAKILLI (i.). **1.** Gerektiği şekilde: Bu işi adamakıllı yapacak biri lâzım. Adamakıllı bir yol. Adamakıllı bir söz. **2.** Pek fazla. Adamakıllı ıslandım, iş adamakıllı ihmal edilmiş.

ADAMCAĞIZ (i. «âdemceğiz» yanlıştır). Küçük ve fakir ve hakir yahut merhamete değer insan.

ADAMCASINA insaniyete yakışır surette, insaniyetle.

ADAMCIK (i. «âdemcik» hatadır). Küçük ve hakir adam.

ADAMCIL (i.). **1.** Adam yiyen. **2.** Adama salar veya adamdan ürker (hayvan). **3.** Alışkanlıktan insanın üzerine gelen (hayvan).

ÂDÂME Allah daim ve bakî etsin mânâsiyle kullanılan Arapça duadır: Âdâmellâhü devletehu.

ADAMLIK (i.). İnsana yakışacak şekilde: Adamlıkla alâkası yok.

ADAMOTU (i.). Patlıcangillerden bir bitki. Kökü bazen insanı andıran biçimler aldığından bu adla anılır. Ayrıca eskiden bu bitkide acayip hususiyetler olduğuna inanılırdı.

ADAMSENDECİLİK (i.). Çeşitli durumlarda «Adam sen de!» diyerek omuz silkme, işleri benimsememe hali.

ADAMSIZ (i.). Kimsesiz, yalnız, yakını ve yardımcısı olmayan.

ADAMSIZLIK (i.). Kimsesiz, yardımcısız olma hali.

ADANMAK (f.). Adama işine konu olmak.

Adaçayı

ADAPTASYON (i. Fr.). Tatbik etme işi, bir şeyin bir başkasına göre ayarlanması, bir canlının yaşadığı muhite uyması işi: Bu piyesin adaptasyonu iyi olmuş. Bazı kelebekler adaptasyon sayesinde kendilerini korur.

ADAPTE (i. Fr.). Adaptasyonu yapılmış, tamamlanmış: Bu eser Fransızca'dan adaptedir.

ADASOĞANI (i.). Zambakgillerden bir bitki, soğanından ilâç yapılır (Urginea Maritima).

ADAŞ (i. aslı «ad - daş»). Adı bir, «Ahmed» adını taşıyan iki ayrı şahıs gibi.

ADAŞLIK (i.). Aynı adı taşıyan iki kişinin hal ve sıfatı ve aralarında münasebet, aynı ismi taşıma hâli.

ADATMAK (f.). Birini nezretmeğe sevk ve icbar etmek.

ADÂVET (i. A.). **1.** Düşmanlık, husûmet: O adamın bana adâveti vardır. **2.** Kin, garez, buğz: **İzhar-ı adâvet etmek** = Kinini açığa vurmak.

ADAY (i.). **1.** Bir vazife veya işe seçilmek üzere kendisini ileri süren, yahut başkaları tarafından ileri sürülen kimse: Milletvekili adayı. **2.** Belirli bir iş için yetiştirilen kimse: Avukat adayı. Namzet.

ADCI (i. felsefe). **1.** Adcılık doktrinine bağlı kimse, bu doktrinle ilgili şey.

ADCILIK (i. felsefe). Cins ve türlerin yalnız ismen var olduğunu ileri süren felsefe doktrini.

ADÇEKME (i.). Kur'a çekme. İsimlerin yazılı bulunduğu kâğıtlardan herhangi birini çekerek belirtme yapma.

ADDETMEK (f. A. T.). Kabul etmek, saymak: Bu işi olmamış addedin.

ADDOLUNMAK (f. A. T.). Sayılmak: Geç kalan gelmemiş addolunur.

ÂDE (i. A.). Harikulâde, alelâde, fevkalâde, bk. âdet.

ADEDEN (i. A.). Sayı bakımından, sayıca.

ADEDÎ (i. A.) (mü. adediyye). **1.** Adede yani miktar veya rakama, sayıya mensup ve müteallik. **2.** Hukuk: Yumurta gibi sayılan şey.

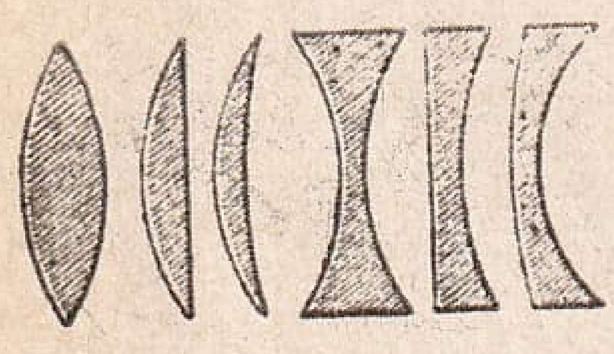

Çeşitli adeseler

ADEL (A. âdil'den). Adâletli, çok doğru.

ADEM (i. A.). **1.** Yokluk, varlık zıddı: Onun vücudiyle ademi birdir = Varlığı ile yokluğu müsavidir; diyâr-ı adem = Yokluk ülkesi, sahrây-ı adem = Yokluk çölü. **2.** Olmama, bulunmama, fıkdan: Adem-i itaat = İtaatsizlik; adem-i iktidar = İktidarsızlık; adem-i iştiha = İştahsızlık.

ÂDEM (i. A.) («âdemî» veya «benî Âdem» den muhaffef). **1.** Hayvân-ı nâtık (konuşan hayvan yani insan), insan, beşer: Bir adam geldi. **2.** İnsaniyetli ve mürüvvetli kişi; adam olmayacak. **3.** Memur, uşak, hizmetçi, tab'a: Adamlarım burada yok. **4.** Birinin yetiştirdiği ve koruduğu, taraftar, gayretkeş: O, filanın adamıdır. Âdemoğlu = Mürüvvetli insan, merd. **Âdem evlâdı** = Asîl ve terbiyeli insan. **Adam olmak** = Terbiye almak, iyi yetişip ilerlemek. **Adamakıllı** = Makul, makbul, işe yarar (Yanlış olarak eşya hakkında dahi kullanılır). **Adam! Adam sende** = Bir işi küçümseme mânâsıyle kullanılan tâbirdir.

ÂDEMCEĞİZ bk. Adamcağız.

ÂDEMCESİNE bk. Adamcasına.

ÂDEMCİL bk. Adamcıl.

ÂDEMCİLEYİN (i.). Adamcasına, insaniyete yakışır surette.

ÂDEMÎ (i. A.) (mü. âdemiyye, âdemîyân). İnsana mensup ve müteallik, beşerî. İnsan, adam.

ÂDEMİYÂNE (i. A. F.). Adamca, erkekçe, cesurca.

ÂDEMİYYET (i. A.). **1.** Adamlık, insanlık. **2.** Adamlık, nâmuslu adama yakışır hal.

ÂDEMOĞLU (i.). İnsan soyu, insanlar.

ÂDEMSİZ bk. Adamsız.

ADESE (i. A.) (c. adesat). **1.** Mercimek tanesi. **2.** Mercimek tanesi gibi ortası kalın ve kenarları ince cam ki gözlük, dürbün ve sairede kullanılır. F. Lentille.

ADESÎ (i. A.) (mü. adesiye). Mercimek şeklinde olarak dürbün ve gözlük camı gibi ortası tarafından çukur olan: **Adesiyyüşşekl** = Adese şeklinde.

ADET (aded) (i. A.) (c. âdâd). **1.** Sayı, bir topluluğun belirli sayıdan mürekkep olması. Koyunlarının adedini kendisi de bilmez. **2.** Rakam, miktar beyan eden kelime veya işaret: Üç, beş, yüz, 7, 20, 18 adedi. **3.** Tane, baş, kıt'a: Beş adet kitap, on adet koyun, üç adet gemi. (Matematikde) **aded-i tam** = Taksimde küsûru kalmayan; **aded-i sahih** = Küsuru olmayan; **aded-i âşârî** (ve doğrusu öşrî) her defasında ona taksim olunarak devamlı şekilde taksimine devam olunan sayı ki Fransızlar'ın birimi bu usule dayanır; **aded-i kesrî** = Yarım ve üçte bir ve beşte üç gibi bir adedin kırıntısı hükmünde olan rakam; **aded-i mürekkep** = Bir aded-i sahih ile kesr-i âdi veya ondalık kesirden mürekkep olan sayı. 1, 3, 8 ve $4\frac{3}{4}$ gibi.

ÂDET (i. A.) (c. âdât) (Arapça terkiplerde: Âde). **1.** Alışılmış şey, ülfet, her vakit yapılan: Sabah erken kalkmak âdetidir; bildiğini kimseye göstermemek âdetidir. **2.** Resm, deeb, usul, herkes tarafından riayet olunagelen hal: Bu memleketin âdeti budur; âdet-i belde, âdet-i hasene, âdet-i seyyie; **âdetullah** = Tanrı âdeti; tabiat nizamı. **3.** Kadınların ayda bir kere gördükleri hayz, aybaşı: âdet üstünde idi. **Harik-i âde, harikulâde** = Âdetullaha karşı olarak vaki olan hal, mucize ve keramet gibi tabiat üstü vuku bulan hal. **Alelâde** = Âdet olduğu yani her vakit vuku bulduğu gibi, âdetâ, bayağı. **Fevkalâde** = Her vakitkinin üstünde ve haricinde olarak, suret-i mahsusada, ayrıca: Fevkalâde hürmet ve riayet ettiler; fevkalâde bir ziyafet verdi.

ÂDETÂ (A. doğrusu: Âde). **1.** Âdet olduğu üzere, her vakitki gibi, alelâde. **2.** Bayağı surette, âdi bir suretle: Âdetâ bir yemek. **3.** Düpedüz: Bu, âdetâ hırsızlık.

ÂDETULLAH Allah nizamı, Tanrı töresi.

ADHÂ (i. A.) (c. adhât, kullanılmaz): Kurbanlar. Îd-i adhâ = Kurban bayramı.

ADIM (i. «atmak» tan). **1.** Yürümede bir ayağın kaldırılıp atılmasından ibaret hareket, hatve. **2.** Bir adım miktarı mesafe ve ölçü. **Adım atmak** = Yürümek, gitmek; ayak talimi etmek. **Adım atlamak** = Sıçramak, **adım adım** = Ağır ağır, yavaş yavaş. **Adım almak, adımını tek almak** = Düşünce ve ihtiyatla hareket etmek. **Adımını geri almak** = Pişmanlık ve tereddütle hareket etmek.

ADIMLAMAK (f.). Adımla ölçmek, adım saymak.

ÂDÎ (i. A.) (mü. âdiye). **1.** Âdet olan, mutad, her vakitki, fevkalâde olmayan: Âdî gün; **umûr-i âdîye** = Alışılmış işler. **2.** Bayağı, aşağı: Âdî bir adamdır, pek âdî bir yemek yapmıştı. **Hukuk-ı âdîye** = Ceza hukukundan olmayan, **mehâkim-i âdîye** = Ceza mahkemelerinden gayri, hukuk mahkemeleri.

ADÎD (i. A. «adet» ten) (mü. adîde). Müteaddit, çok.

ADÎL (i. A.) (mü. adîle) («adl» den). Müsavi, eşit, benzer, eş, akran. Nazîr ve adîli yoktur, **bî - adîl** = Emsalsiz, benzersiz.

ÂDİL (i. A.) (mü. âdile) («adl» den if.). Adalet sahibi, adalet icra eden, hak dağıtan: Âdil âmir, âdil hükûmet. **Şâhid-i âdil** = Adalet üzere, doğru söyleyen şahit.

ÂDİLÂNE (i. F.). Adalet sahibi bir adama yakışır surette: Âdilâne hüküm.

ÂDÎLİK (i.). Bayağılık, aşağılık: Onun âdîliği kıyafetinden bellidir.

ADÎM (i. A.) (mü. adîme) («adem den smüş.). Bir şeyi olmayan, malik ve sahip olmayan, mahrum: **Adîm-ül imkân** = İmkânsız, muhal; **adîm-ül iktidar** = iktidarsız.

ÂDİYEN (A.). **1.** Bayağı, basbayağı. **2.** Her zamanki gibi.

ADL (i A.). **1.** Hak elde etme, tarafsız hüküm, hakkaniyet, adalet: Dünya adl ile kaimdir; **adl-i pâdişahî** = Pâdişah adaleti, **adl-i ilâhî** = Tanrı'nın adaleti. **2.** Müsavat, eşitlik, eşit muamele. **3.** Hukuk. Rehin veren ile rehin alarak rehni tevdi ettikleri kimse. **Kâtib-i adl** = Adalet kâtibi, noter.

ADLÂ (i. c. A.) (m. dıl). Kenarlar, kenar çizgileri. bk. dıl.

ADLAMAK (f.) **1.** Ad koymak, tesmiye etmek. **2.** Ad takmak, lakap vermek.

ADLANDIRMAK (f.). İsim koymak, isim takmak.

ADLANMAK (f.). **1.** Nam ve şöhret kazanmak. **2.** Fenalıkta şöhret bulmak, bed-nâm olmak.

ADLI (i.). **1.** Adı ve ismi olan, adlanmış: **Ahmed adlı** = Ahmed nâm, Ahmed ismiyle müsemmâ. **2.** Meşhur, tanınmış, şöhret kazanan. **3.** Fenalıkta adı çıkmış. **İyi adlı** = İtibarlı, iyi şöhretli. **Adlı sanlı** = Şöhret, şan ve itibar sahibi.

ADLÎ (i. A.) (mü. adliye). **1.** Adalete mensup ve müteallik. **2.** Mahkeme ve dava işlerine dair ve müteallik. Mehâkim-i adlîye: Adlî mahkemeler; umûr-ı adlîye: Adlî işler.

ADLİYE (i. A.). **1.** Mahkeme ve davalara müteallik işler dairesi: Adliye nezareti, adliye nazırı, adliye vekâleti ve vekili. Adliyeye müracaat etmek. **2.** II. Mahmud'un bastırdığı eski altın para.

ADLİYECİ (i. A.). Adliyede meslekî görevi olan kimse.

ADL - PENÂH (i. A. F.). Adâletin barındığı yer, adâlete sığınan kimse.

ADN (i. A.). Cennet, behişt, firdevs, uçmak: **Cennât-ı adn** = Cennet bahçeleri; adn-ı âlâ (Asıl mânâsı daimî mesken olup, Yemen'deki Aden şehrinin ismi de bundan gelir. İbrânîce dahi bu mânâya gelip ondan Avrupa dillerine geçmiştir: Eden).

ADRENALİN (i. Fr.). Bir hormondur. Böbrek üstü bezleri tarafından çıkarılır. Hekimlikte çeşitli amaçlarla kullanılır.

ADRES (i. Fr.). Bir kimsenin otur-

duğu yerin yazılı veya sözlü olarak gösterilmesi.

ADSIZ (i.). 1. Adı olmayan, isimsiz. 2. Eski Türkler'de kabilesinden ayrıldığı için artık onun adını taşımayan, ancak bir yararlık gösterince ad kazanabilen delikanlılara denirdi. Parmak, yüzükparmağı.

ADUD (i. A.) (c. adad). 1. Kol, bazu. 2. mec. istinatgâh, muin, yardımcı: Adûdüddevle = Devletin yardımcısı. Anatomi. Azm-ı adud = Kol kemiği; cerrahî. Haz-i adud = Kolun kesilmesi.

ADUDÎ (i. A.) (mü. adudîye). Anatomi. Kola mensup ve müteallik.

ADÜV (i. A.) (c. âdâ). Çokluğun çokluğu: Eâdî. (Dilimizde daha çok «adû» şeklinde kullanılmıştır). Düşman, hasım: **Adüvv-i cân** = Can düşmanı, **adüvv-i kadîm** = Eski düşman, **âdây-ı dîn** = Din düşmanları.

AEM (i. A.) (c. Emam). Babanın erkek kardeşi, amca. Aemm-i pâk-i cenâb-ı Nebevî = Peygamberimizin amcası yani Hazreti Abbas; aem-zâde = Amca oğlu, kızı.

AF (eski afv) (i. A.). 1. Birinin suçundan geçme, kabahatine bakmama: Kusurumu affetti; af ile muamele etti. Fikir tashihi veya muhalefet gibi bir hareket gösteren sözden evvel söylemek zerafetten sayılır: Affedersiniz, af buyurursunuz bir şey söyliyeceğim; affınıza mağruren şu işi böyle yaptım. 2. Mazur tutmak, mecbur etmemek, müstesna tutup dahil etmemek: Yarın eğlenmeye gidilecekse beni af buyurmanızı rica ederim. 3. Azletmek, istifasını kabul etmek: Kendisini memuriyetinden affettiler. 4. (Hukuk). Bir suçlu hakkındaki hüküm kesinleştikten sonra cezayı ya tamamen ortadan kaldırma veya hafifletme, **aff-ı umumî** = Mahkûmların hepsinin birden cezadan affolunması: Harpten sonra affı umumî ilân olundu.

AFACAN (i.) («Âfet-i cân» dan galat). Pek yaramaz ve tek durmaz (çocuk).

AFÂFET (i. A.). 1. Afiflik, temizlik, temiz olma, iffet. 2. Fenalıktan günâh işlemeden kaçınma (bilhassa cinsî ahlâk için kullanılır).

AFÂİF (i. A.), Afîfe'nin cem'i, iffet sahibi, nâmuslu, şerefli, ciddî kadınlar.

ÂFAK (i. A. c.). Ufuklar. bk. ufuk.

ÂFAKGÎR (i.) (A. âfâk, F. girîften). Ufukları tutmuş, âleme yayılmış, şâyî, çok meşhur.

ÂFÂKÎ (i.) (A. âfâk cem'ine yây-ı nisbet katılarak teşkil olunmuş galat tâbirdir). Havaî, lüzumsuz ve ehemmiyetsiz (söz).

AFAL AFAL şaşkın şaşkın.

AFALLAMAK, AFALLAŞMAK şaşkınlığa düşmek.

AFALLATMAK, AFALLAŞTIRMAK (f.). Şaşkınlığa düşürmek.

AFÂRET (i. A.). Şeytanî, pek kötü, ifritçe niyet.

AFÂRİT (i. A. c.) (m. ifrit). bk. ifrit.

AFAROZ bk. Afaroz.

ÂFÂT (i. A. c.) (m. âfet). Âfetler, felâketler, belâlar; **âfât-ı semâviyye** = Gökten gelen âfetler.

ÂFATLAMAK (f.). 1. Gürültü, patırtı etmek, kıyameti koparmak. 2. İstemiyerek mühim bir sırrı ifşa etmek, ağızdan kaçırmak. 3. Ağzını bozmak, söğüp saymak.

AFATLATMAK (f. A. «âfet» ten). Sabrını tüketmek, kararsız etmek.

AFAZİ (i. Y.). Konuşmaya ve yazışmaya yarayan yazılı veya sözlü çeşitli senbolleri anlama ve kullanma kabiliyetinin kaybı.

ÂFERÎDE (i. F.) (âferîden fiilinden imef.). Yaradılmış, mahlûk: Ferd-i âferîde = Hiç kimse.

ÂFERİN (i. F.) (asıl «âferîden» fiilinden emir olup sıfat terkibi teşkiline girer). Yaradan, hâlık, Tanrı, **Cihân-âferîn** = Dünyayı yaradan. **Âferîn-hân** = Aferin okuyan, takdir eden, öven, beğenen. Âferîn-hân olmak = Takdir etmek, beğenmek.

ÂFERİN (e.). Beğenme ve takdir için kullanılır: Âferin sana! Âferin himmetine! Bazen de istihza yoluyla tekdir için kullanılır. **Âferin almak** = Beğenilmek.

ÂFERÎNENDE (i. F.). Yaradan, hâlık.

ÂFERÎN - HÂN (i. F.) «âferîn» diyen.

ÂFERÎNİŞ (i. F.). Yaratma, hilkat.

ÂFET (i. A.) (c. âfât). Belâ, felâket, musibet. Aşkına iptilâ bir musibet addolunan güzel, dilber: Âfet-i cân, âfet-i devrân, âfet-i cihân (bu ikinci mânâya cem'i gelmez).

ÂFET - NÜMÛN (i. F.). Âfet, felâket, belâ gösteren.

ÂFET - RESÂN (i. A.). Âfet, felâket, belâ getiren.

ÂFET - ZEDE (i. F.) (c. âfet-zedegân) (A. âfet, F. zeden = vurulmak). Bir musibete ve bilhassa yangın, zelzele gibi bir felâkete uğramış.

ÂFET - ZEDEGÂN (A. F.) (Âfetzede' nin çokluğu. Âfete, belâya, felâkete uğramışlar.

AFFETMEK (f. A.). **1.** Bir ceza, suç veya kusuru bağışlamak. **2.** Özür dilemek: Affedersiniz, sizi rahatsız ettim galiba? **3.** İşten çıkarmak, uzaklaştırmak: Sizi bu vazifeden affediyorum. «Affedersiniz» veya «affetmişsiniz» şekilleri itiraz makamında kullanılır: «Siz onu affetmişsiniz».

AFFETTUOSO (İ. musiki). Musiki parçasının duygulu bir üslûpla çalınacağını anlatır.

AFGAN (i.). Afganistan, Afgan krallığı; Afganistan milleti.

AFGANLI (i.). Afganistan halkından olan kimse.

AFİ (i.). Argoda gösteriş, caka, çalım. Afi kesmek; cakalı davranmak.

AFÎF (i. A.) (mü. afîfe) («iffet» ten smüş.). **1.** Namuslu, ırzlı, ırz ve namus sahibi afîfe bir kadın. **2.** İrtikâp etmez, doğru, namus sahibi: Afif bir memur.

AFÎFÂNE (A. F.). Temiz olarak, temizce, tertemiz şekilde.

ÂFİL (i. A.) (ufûl'den). **1.** Ufûl eden, gurûbeden, batan (güneş, yıldız). **2.** Görünmez olan, kaybolan.

AFİLİ (i.). Afi ile yapılan.

AFİŞ (i. Fr.). Duvar ilânı.

ÂFİTÂB bk. Âftâb.

ÂFİYET (i. A.). Hastalıklardan ve illetlerden sâlim ve berî olma.**Sıhhatte, âfiyette olmak, iâde-i âfiyet etmek** = İyileşmek. **Âfiyet olsun, ola!** = Bir şey yiyip içenlere söylenir dua tâbiridir. (Dayak yiyene de bazen istihza yoluyla «âfiyet olsun» denir).

AFONİ (i. Y.). Ses kaybı.

AFOROZ (i. R.). Papa tarafından bir Hristiyan'ın kiliseden çıkarılması, dinden hariç addolunması. Aforoz etmek, aforoz okumak, aforoz olmak.

AFOROZLAMAK (f.). Aforoz etmek, kiliseye kabul etmemek.

AFSUN (i. F.). Büyü, bk. efsûn.

AFŞAR (i.). Afşar (Avşar) boyunu meydana getiren Türkmenler'in adı.

ÂFTÂB (i. F.). Güneş, mec. pek güzel şahıs, pek parlak çehre.

ÂFTÂBE (i. F.). **1.** Su kabı. bk. âftâve. **2.** Güneş biçiminde yapılan mücevher.

ÂFTÂB - GÎR (i. F.). **1.** Şemsiye. **2.** Güneşli yer.

ÂFTÂB - PEREST (i. F.). **1.** Güneşe tapan. **2.** Nilüfer çiçeği. **3.** Ayçiçeği. **4.** Kaya keleri.

ÂFTÂB - RÛ (i. F.). **1.** Güneş yüzlü, yüzü güneş gibi parlak (güzel). **2.** Sevimli, dilber. **3.** Güneşe karşı olan (yer).

ÂFTÂB - RUH (i. F.). Güneş yanaklı (güzel).

AFTOS (i. Y.). Oynaş.

AFURTAFUR (i.). Çalım, afi.

AFUV (i. A.). Affeden, daima suçdan geçip af ile muamele eden, merhametli, acıyan.

AFYON (i. L. opium). Haşhaş sütünün birikmesinden ibaret bir madde; **afyon tiryakisi** = Afyon yutmayı tiryakilik etmiş adam. **Afyon ruhu** = lavdanum tabir olunan afyonlu ecza.

AFYONKEŞ (i. F.). Keyif almak makmadıyle afyon yutan kimse.

AG (i. İ.). Gümüş elemanının sembolü.

AĞ (i.). Kafes şeklinde seyrek örgü, şebike. **Örümcek ağı** = Bu hayvancığın sinek avlamak için kurduğu zar. **Balıkağı** = Balık ağına mahsus ağların çeşidi. **Ağ atmak, bırakmak** = Balık avı için ağı denize indirmek, kullanmak.

AĞA (i.) (büyümek ve yaşlanmak demek olan «ağmak» tan). **1.** Büyük, efendi. **2.** Âmir, reis, bey: Ulusun ağası. **3.** Okuyup yazmak bilmeyenlere efendi yerine şeref ünvanıdır. **4.** Uşağın hürmetlicesi, kibar uşağı. **Akağa** = Zenci olmayan harem ağası, beyaz hadım. **Ağabey** = Büyük birader. **İhtisap ağası** = Vaktiyle şehremini, belediye reisi. **İçağası** = Eski vezirlerin mümtaz uşağı. **Bölük ağası** = Jandarma yüzbaşısı. **Haremağası** = Hareme girip, çıkan hadım. **Tabur ağası** = Jandarma binbaşısı. **Tomruk ağası** = Vaktiyle hapishane müdürü. **Kapu ağası** = Sadâret hademesinden beheri. **Ağa kapısı** = Yeniçeri ağasının dairesi. **Kolağası** = Yüzbaşı ile binbaşı arasında bir rütbe taşıyan subayı ki sağ ve sol kolağası isimleriyle ikiye bölünmüştü, sonra biri lağvedildi. **Dârüssaâdet-iş-şerife ağası** = Kızlarağası. **Yeniçeri ağası** = Yeniçeri ocağının başı. (Ağayân, ağâvât çoklukları galattır, kullanılmamalı. Doğu Türkleri «ağeçe» suretinde müennesini de kullanırlar).

AĞABABA (i.). Dede.

AĞABEY (i.). Yaşça büyük olan erkek kardeş. Saygı hitabı olarak kardeş olmayanlar arasında da kullanılır.

AĞABEYLİK (i.) **1.** Koruyucu bir şekilde davranış: O, bana çok ağabeylik etti. **2.** Ağabey olma hali.

AĞACIK (i.). Küçük ağa.

AĞAÇ (i.) («ağmak» dan). **1.** Büyük, sap ve dalları sert nebat, ağaç, dal: Servi ağacı, çınar ağacı. Meyvaların isimlerine

göre anılarak o meyvaları veren ağaçlara delalet eder: Elma, armut, kestane ağacı. **2.** Kereste, tahta, odun: Ağaçtan iskemle. **3.** Direk, sırık. Karaağaç, kızılağaç, kan ağacı vesaire terkiplerinin ilk sırasına bk. Ağaçtan, yani tahta ve odundan yapılmış, Ar. **haşebî** = Ağaç tekne.

Ağaç

AĞAÇÇIK (i.). Küçük ağaç. Bunların dalları taflan gibi dibinden başlayarak çatallanır.

AĞAÇÇİLEĞİ (i.). Çileğe ve daha ziyade böğürtlen meyvasına benzer, lâkin ondan büyük, güzel, kokulu bir meyva.

AĞAÇKAKAN (i.). Ekseriya ağacın kabuğunu gagalar, uzun gagalı ve kargaya benzer küçükçe bir kuş.

AĞAÇKAVUNU (i.). Limona benzer fakat daha büyük ve kabuğu pek kalın bir meyva ki reçeli olur.

AĞAÇKESEN (i.). Zarkanatlılardan bir böcek. Kurtçukları daha çok gül fidanlarında yaşar (Hylotoma).

AĞAÇKURDU (i.). Ağaçları delerek içlerinde yaşayan bir cins kurt.

AĞAÇLÂLESİ (i.). Lâlenin ağaçta yetişen cinsi.

AĞAÇLAMAK, AĞAÇLANDIRMAK (f.). Ağaçlık haline getirmek.

Ağaçkakan

AĞAÇLIK (i.). Ağacı çok, ormanımsı yer: Ağaçlık bir mahal. Ağaçları olan küçük yer, küçük koru: Orada bir ağaçlık vardı.

AĞAÇSÜTLEĞENİ (i.). bk. sütleğen.

AĞAÇ ŞAKAYIKI (i.). Yer şakayıkına mukabil olarak küçük bir ağaçta hasıl olan şakayık çiçeği.

ÂGÂH ve **ÂGEH** (i. F.). **1.** Malûmatlı, bilen, vâıf: Bu sırra âgâh mısın? Ben, bu işten âgâh değildim. **2.** Uyanık, müteyakkız, basiretli. Bu ikinci mânâ ile sıfat terkibi dahi teşkil eder: **Dil - âgâh** = Kalbi uyanık, gönül adamı.

ÂGÂHÂN (i. F.) (m. âgâh). Âgâhlar, bilenler, bilgililer, bilginler, âlimler.

ÂGÂHÎ, ÂGEHÎ (i. F.). **1.** Malûmat, vukuf, haberdarlık. **2.** Uyanıklık, teyakkuz, basiret.

ÂGÂL (ga ile) (i. F.). **1.** Darıltma, incitme, kışkırtma. **2.** Ağıl. **3.** Arı kovanı. **4.** Çiğnemeden derhal yutma.

AĞALANMAK (f.). Ağalık tavrını takınıp büyüklük satmak.

AĞALIK (i.). **1.** Ağa unvan ve hal ve sıfatı. **2.** Mec. Kerem, fazl, yüksek makam. **3.** Kibir, gurur, azamet.

AGÂNÎ (ga ile) (i. A.) (m. agniye) Şarkılar. bk. Agniye.

AGANTA (i. İ. denizcilik). Laçka veya yısa edilen bir halatı sıkıca tutma.

ÂGAR (i. A.) (mü. garrâ) («gurre» den smüş.). **1.** Alnında beyaz nişanı olan (at). **2.** Beyaz, parlak şanlı ve şerefli (dişisi daha çok kullanılır). **Şeriat-igarrâ** = İslâm dini.

AGAR AGAR (i. Malaya dilinden). Deniz yosunlarından elde edilen bir çeşit jelatin.

AĞARMA (i.). Şafak, fecir, tan.

AĞARMAK (f.) («ak» dan). **1.** Ak olmak, beyazlanmak. **2.** Yıkanıp temizlenmek. **3.** Solmak, rengini atmak. **4.** Saç ve sakala kır düşmek, ihtiyarlamak. **5.** Şafak sökmek, tan atmak, sabah açılmağa başlamak: Ortalık ağardı. **6.** Uzaktan belli olmağa başlamak, ufukta akımsı gözüküvermek. **7.** Sararmak, beniz atmak. **Dudak ağarmak** = Hasta ve bitkin olmaktan sararıp solmak. **Göz ağarmak** = Çok ağlamaktan veya yaşlılıktan gözde fer kalmayıp alîl olmak. Mec. **Yüz ağarmak** = Bir işin içinden yüzü ak, alnı açık çıkmak.

AĞARTI (i.). **1.** Uzaktan ancak seçilebilen, belli belirsiz bir aklık. **2.** Süt ürünleri.

AĞARTMA (i.). Kuyumcuların, kararmış gümüşü ecza ile beyazlatmaları muamelesi.

AĞARTMAK (f.) («ak» dan). **1.** Beyazlatmak. **2.** Temizlemek, tathir ve tasfiye etmek. **3.** Soldurmak, rengini attırmak. **Saç, sakalı ağartmak** = İhtiyarlamak, çok yaşamak. **2.** Gaile ve zahmetle ömür geçirmek. **Sakalı değirmende ağartmak** = Tecrübe ve malûmat edinmeksizin ihtiyarlamak. **Yüz ağartmak** = Arkadaşların ve herkesin beğeneceği ve hisse alacakları bir yararlık göstermek.

AĞAVAT (i.). Türkçe «ağa» sözünün Arapça çokluğu. Ağalar.

ÂGÂZ (ga ile) (i. f.). Başlama, işe koyulma. **Âgâz etmek** = Başlamak.

ÂGÂZE (gı ile) (i. F.). Musiki başlangıcı, çalgıcıların ve okuyucuların âhenk başlangıcı.

AĞBİYA (i. A. c.) (m. gabî). Gabîler, bönler. bk. Gabî.

AĞDA (i.) (Akide suretinde telaffuzu galattır). Tencerede karıştırılıp pişirilerek koyulaşmaş ve lüzucet kazanmış her nevi şeker ve pekmez vesaire, macun. **Ağda yapıştırmak** = Tenden tüyleri veya başdan keli sökmek için macun kullanmak.

AĞDACI (i.). Şeker ve pekmek vesaireden yapılmış lüzucetli şekerleme ve macun yapan ve satan adam.

AĞDALANMAK (f.). Ağdalı bir hale gelmek.

AĞDALAŞMAK (f.). Koyulaşıp lüzucet kazanmak ağda haline gelmek

AĞDALI (i.). **1.** Ağdalanmış. **2.** İfadesi ağır, anlaşılması güç yazı: O muharririn yazıları çok ağdalıdır. Yabancı olduğundan anlaşılması güç (deyiş).

AĞDIRMAK (f.). Ateşte karıştırıp pişirerek koyulaştırmak, lüzucetlendirmek.

AGDİYE (i. A.) (gıdâ'nın çokluğu). Yenilip, içilecek şeyler.

ÂGEH VE ÂGEHÎ bk. Âgâh, âgâhî.

AĞIL yahut **AĞL** (i.). Koyun vesair hayvanlara mahsus üstü açık, etrafı çit ve çalı çırpı ile çevrilmiş daire, mandıra. (Havlı ve avlu ile münasebeti yoktur). **Ay ağılı** = Ayın hâlesi.

AĞIL Ağıllanmak ve saire. bk. ağıl ve saire.

AĞILLANMAK (f.). **1.** (Sürü) ağıla girmek. **2.** (Sürü) toplanıp toplu durmak veya (hergele) o halde müdafaa etmek. **3.** (Ay) hâle peyda etmek.

AĞILMAK, AĞINMAK (f.). Yere yatıp hayvan gibi debelenmek. bk. Ağnamak.

AĞIM (AHIM) (f.). Ayağın topuk cihetindeki boynu.

AĞIMLI (AHIMLI) (i.). Boynu yüksek (ayak).

AĞINMAK ve **AĞILMAK** bk. Ağılmak.

AĞIR (i.). Ölçüde çok gelen ve yerinden zor kalkıp oynatılan: Ağır yük, ağır taş. mec. **1.** Güç, zor, zahmetli: Ağır iş. **2.** Pek ehemmiyetli ve mesuliyetli: Ağır mesele. **3.** Pahalı, kıymetli: Ağır mal. **4.** Yavaş, müteennî, hareketi çabuk olmayan: Ağır yürüyüş, ağır adam. **5.** Vakur, haysiyetini fazla muhafaza eder, saygıya değer: Ağır adam. **6.** Vahîm, tehlikeli: Ağır hastalık, ağır hava. **7.** Tahammül olunmaz, kerih: Ağır koku. **8.** Sıkıntılı, sıkıntı veren: Ağır adam. **9.** Dokunaklı, güce giden: Ağır söz. **10.** Şişman, yağlı, etli: Ağır vücut. **11.** Kolay hareket etmez, zor kımıldanır: Ağır taş. **12.** Az işitir, sağırca: Kulağı ağırdır. **13.** Yavaş, tenbelce: Ağır yürümek. Tekrarla ağır ağır dahi denilir. Yavaş yavaş demektir. **14.** Tahammül olunamayacak surette kötü: Çok ağır bir şey kokuyor. **15.** Sıklet, ağırlık: **Ağırınca** = Sıkletince, veznince. **16.** Vakar, temkin: Ağrını takınmak. **17.** Güç, gücenme, infial: Ağırıma gitti. **Ağırbaşlı** = Pek ciddî, ehemmiyet ve vakar sahibi. **Eline ağır** = Elinden çabuk iş çıkmaz, işi yavaş **Ağır gelmek** = Zor görünmek: Bu iş bana pek ağır geldi.

AĞIR Ağırlanmak, ağırlık vesaire. bk. Ağır vesaire.

AĞIR Türk musikisinde usullleri bir mertebe ağırlaştıran terim.

AĞIR AKSAK Türk musikisinde 9/4 ile yazılan bir küçük usul. Aksak usulünün bir şeklidir. bk. Aksak.

AĞIR AKSAK SEMAÎ Türk musikisinde: **1.** 10/4 ile yazılan bir küçük usul. Aksak semaî (bk.) usulünün bir mertebesi ve: **2.** Klasik bir şekil: Ağır aksak semâî usulü ile bestelenmiş ağır semâî.

AĞIRBAŞLI (i.). Hafif ve aşırı hareketlerde bulunmayan, vakur, ciddî.

AĞIRBAŞLILIK (i.). Ağırbaşlı olma hali; ağırbaşlıya yakışacak davranış, ciddiyet, vakar.

AĞIRKÜRE (i. jeoloji). Yer küresinin, yoğunluğu öbür kısımlarınkinden çok olan iç kısmı.

AĞIRLAMA (i.). **1.** Ağırlamak işi. **2.** (musiki). Gelin veya güveyinin karşılanması sırasında çalınan kıvrak hava.

AĞIRLAMAK (f.). İkram ve izâz etmek, hürmet etmek. **1.** Yavaşlamak, bataet ve teenni peyda etmek. **2.** Kokuşmak, ağır kokmak.

AĞIRLANMAK (f.). Ağır veya temkinli olmak. İkram olunmak: Ağırlanacak misafir yüzünden bellidir.

AĞIRLAŞMAK (f.). **1.** Daha ağır olmak, ağırlığı artmak. **2.** Vahamet kesbetmek, vahîm olmak: Hasta, hastalık ağırlaştı. **3.** Vakar ve temkin peyda etmek, daha olgun olmak. **4.** Fena kokmağa başlamak, bozulmak: Yemek ağırlaştı.

AĞIRLAŞTIRMAK (f.). **1.** Daha ağır etmek, ağırlığını arttırmak. **2.** Ehemmiyet ve vahametini arttırmak. **3.** Güçleştirmek, daha zor etmek.

AĞIRLATMAK (f.). **1.** Ağırlığını arttırmak, daha ağır etmek: Yükümü ağırlatmayın. **2.** İkram ve izâz ettirmek, kabûl ettirmek.

AĞIRLIK (i.). **1.** Sıklet, tartıda ağır şeyin hali. **2.** Yavaşlık, bataet. **3.** Vakar, temkin. **4.** Ağır şeylerin toplamı, eşya, kalabalık. **5.** Eskiden geline verilen mihr-i muaccel parası. **6.** Gece uykuda basan kâbus: Ağırlık basmak.

AĞIRŞAK (i.). **1.** İplik germeye mahsus iğin alt tarafında mantar gibi tahta veya kemikten yapılmış tekerlek. **2.** Yuvarlak ve tümseğimsi şey: Gece kandili ağırşağı, çadır ağırşağı (tepesindeki), **diz ağırşağı** = Diz kapağının kemiği. **Domuz ağırşağı** = Bir nevi bahûr-u meryem.

AĞIRŞAKLANMAK (f.). **1.** Ağırşak gibi mantarımsı bir tümsek hasıl etmek: Çıban ağırşaklandı. **2.** Şişip yuvarlanmak: Meme ağırşaklandı.

AĞIT (i.). **1.** Bir ölünün arkasından onun iyi hallerini ve ölümünden duyulan acıları ifade etmek üzere yazılan şiir veya yazı, mersiye. **2.** Ağlama, nevha.

AĞITÇI (i.). Ölü için ağıt söyleyen kimse.

AĞIZ (i.). **1.** İnsan ve hayvanların yüzlerinin alt kısmında olup, yemeğe ve ses çıkarmağa yarayan delik. **2.** İçi boş kapların vesair şeylerin üstü açık tarafı: Tencere, testi, fırın, mağara ağzı. **3.** Yaralayıcı âletlerin keskin tarafı: Kılıç, bıçak ağzı. **4.** Bazı âletlerin ucu, iş gören tarafı: Anahtar, kalem ağzı. **5.** Girilecek veya geçilecek bir yerin başlangıcı, giriş, hal, baş: Yol ağzı. **6.** Nehrin denize döküldüğü yer, munsap: Çay ağzı. **7.** Kenar, uç: Uçurumun ağzı. **8.** Dar geçecek yer, geçit, boğaz. **9.** İskele, boğaz. **10.** Hudut, sınır. (mec.) söyleyiş, lakırdı: Ağzı tatlı. **Ağız atmak** = Övünmek, **Ağız açtırmak** = Söylemeye mecbur etmek, sızıltıya sebebiyet vermek. **Ağız açtırmamak** = Söylemeye fırsat vermemek. **Ağız açmamak** = Sükûtu tercih etmek. **Ağzı açık** = Şaşkın, avanak. **Ağız aramak** = Doğrudan doğruya sormaksızın bir yolla söyletip fikrini anlamak. **Ağız ağıza** = **1.** Mutabık, uygun, tamı tamına. **2.** Dolu, lebâleb. **Ağıza almak** = Zikretmek veya kötülemek. **Ağıza alınmaz** = Söylenmiyecek kadar çirkin ve ağır (söz). **Elden ağıza** = Günlük çalışmasıyla geçinir, sermayesiz. **Ağız otu** = Falya barudu. **Ağıza bakmak** = **1.** Birinin sözüne hayran olmak. **2.** Sözünden asla ayrılmayıp uymak. **Bir ağızdan** = Hep birden, bir arada. **Ağız bozmak** = Küfretmek, yersiz söylemek. **Ağzı bozuk** = Galiz küfürbazlıklar etmeyi itiyat eden. **Ağzı boş** = Sır saklıyamaz, boşboğaz. **Ağzını bıçak açmaz** = Pek kederli. **Ağzı büyük** = İddiası çok. **Parmağı ağzında** = Şaşkın. **Ağız persengi** = Daima söylenen. **Ağzı pek** = Sır saklar. **Ağzını poyraza açmak** = Ümidi boş çıkmak. **Can ağıza gelmek** = Korku ve dehşete düşmek veya sabrı tükenmek. **Halk ağzı** = Söylenen söz, şâyia. **Dört yol ağzı** = İki yolun kesiştiği yer. **Düşman ağzı.** = **1.** İftira. **2.** Kara haber. **3.** Düşman hududu. **Ağızdan** = Yazı ile olmayarak, sözle, şifahen. **Ağza düşmek** = Dedikoduya mevzu olmak. **Ağızdan dökülmek** = Sözün yalan olduğu belli olmak. **Ağzında dili yok, ağzı var dili yok** = Sessiz ve halîm, mazlûm. **Ağız satmak** = Atıp tutmak, övünmek. **Ağız suyu** = Salya. **Ağzın suyunu akıtmak** = İmrendirmek. **Tavşanağzı** = Bir renk. **Ağız tutmak** = Sükûta mecbur etmek, söyletmemek. **Ağız dolusu** = Açıktan, pervasız. **Ağız kalabalığı** = Boş gürültü. **Ağız kapamak** = Sükûtu tercih etmek. **Ağzı kara** = Münafık. **Kurtağzı** = Sandık köşelerindeki gibi birbirine geçen doğrama. **Ağızla kuş tutmak** = Tasavvurun üzerinde gayret göstermek. **Ağız kullanmak** = Sözünü idare etmek. **Ağzı gevşek** = Boşboğaz. **Yavruağzı** = Parlak pembe renk. **Ağzı yok** = Günahsız, sakin. **Ağzı yumuşak** = Kolay gem alır (hayvan).

AĞIZ (i.). **1.** Yeni doğuran hayvanın ilk sütü, süt başı. **2.** Bal ve yağın kaymağı, özü.

AĞIZLIK (i.). **1.** Sigara takılıp içilen âlet. **2.** Nefesle çalınan musiki âletlerinin ağıza gelen parçası ki ekseriya vidalıdır. **3.** Meyve küfelerinin üzerine konulan dal ve yapraklar.

AĞIZOTU (i.). Eskiden topları ateşlemek için, arka deliğin ağzına konan barut.

AĞIZSIZ (i.). Sessiz, yumuşak huylu.

ÂGİŞTE (i. F. A.). Bulaşmış: **Âgişte-i hûn ve hâk** = Kana ve toprağa bulaşmış.

AGİTATO (i İ. musiki). Bir parçanın coşkun ve canlı çalınacağını gösterir.

AGLÂL (i. A.) (galel'in çokluğu). Ağaçlar arasından akan sular.

AGLÂL (i. A. c.) (m. gul). Boyun lâleleri, boyunduruk.

AĞLAMA (i.). Ağlamak işi.

AĞLAMAK (f.). **1.** Gülmenin zıddı olan fiili icra etmek, göz yaşı dökerek sesli veya sessiz olabilir. **2.** Yeis ve matem etmek, ölüye ağlamak. **3.** Yakınmak, şikâyet etmek. **4.** Yalvararak istemek ve niyaz etmek. **Ana ağlamak** = Çok zahmet ve eziyet çekmek, pek mustarip olmak.

AĞLAMAKLI, AĞLAMALI (i.). Ağlayacak hale gelmiş.

AĞLAMIŞ (i.). Daima şikâyet edip ağlar gibi söz eden.

AĞLAMIŞ, AĞLAMAK (i.). Her zaman ağlayıverecek bir görünüşü olan.

AĞLAMSAMAK (f.). Ağlar gibi olmak, yalandan ağlamak.

AĞLAŞMAK (f.). Birlikte ağlamak, biribirini ağlatmak: Birkaç kadın ağlamaya başladılar. Yakınmak, birinin siteminden veya kendi halinden şikâyet etmek.

AĞLATMAK (f.). Birini canını acıtarak ağlamaya mecbur etmek, ağlamasına sebep olmak: Çocuğu ağlatmayın! Çok te-

sir etmek. **Anasını ağlatmak** = Çok eziyet etmek, çok ıstırap vermek, sömürmek.

AĞLAYIK (i.). Daima ağlar gibi duran ve halinden şikâyetçi olan. Ağlamış (adam).

AĞLAYIŞ (i.). Ağlamak işi, tarzı ve sureti: Bir ağlayış ağladı ki.

AGLAZ (i. A.) («galiz» den itaf.). Daha ve pek kaba ve galiz = Aglaz-ı şütumla, aglaz-ı tâbirâtla.

AGLEB (i. A.) («galib» den itaf.). **1.** En kuvvetli, en üstün: Agleb-i ihtimale göre. **2.** En çok, ekser: Agleb şiirleri gazelleridir.

AGLUTİNİN (i. F.). Bir hastalığın mikroplarını birbirine yapıştırıp küme haline sokmak özelliğini taşıyan madde. Bu madde, aşı yapılmış yahut o hastalığı geçirmiş insanların kanında bulunur.

AĞMA (i.) («ağmak» tan). Yıldız, yıldız akması.

AĞMAK (f.). **1.** Yukarı kalkmak, yükselmek, yukarıya meyletmek: Kıldan ağar muhabbet terazisi. **2.** Buhar olup yukarı kalkmak.

AGMÂZ (i. A.) (m. gamz). Gamzlar, göz yummalar, göz kırpmalar (mecazen de kullanılır).

AGNÂM (i. A. c.) (m. ganem) (koyunlar). bk. ganem. (Mülkî idare). Koyun ve keçi ve sair hayvanlardan alınan vergi ve bundan hasıl olan varidat: Bu sene agnâm ne tuttu? Âşar ve agnâm idaresi, agnâm memuru.

AĞNAMAK (f.). Yere yatıp yuvarlanmak (hayvanlar için kullanılır).

AĞNİYÂ (i. A. c.) (m. ganî). Zenginler. bk. Ganî.

AĞNİYE (i. A.) (c. Agaanî). Şarkı, türkü.

AGNOSİ (i. Y.). Tanımamak.

AGNOSTİSİZM (i. Y.). Bilinemezcilik.

AGORAFOBİ (i. Y. tıp). Meydan korkusu.

AGRAFİ (i. Y.). Yazma kabiliyetinin kaybı.

AGRANDİSMAN (i. Fr.). Büyütme (Fotoğrafçılıkta kullanılır).

AĞRÂS (i. A. c.) (m. gars bu mânâya gelmez). Taze fidanlar, yeni dikilmiş ağaçlar.

AĞRÂZ (i. A. c.) (m. garez). Garezler, maksatlar, niyetler.

AĞREB (i. A. «garîb» den itaf.). Daha ve pek ve en garip ve tuhaf, pek tuhaf: Ağreb havadis. Bunun ağrebi şu ki (en garibi demek elbette daha iyidir).

AĞRI (i.) (Aslı: Ağrık, ağrığ). Bedenin bir yerinde duyulan ıstırap, vecâ, elem, dert. (Acı ve sızıdan farkı vardır. bk. acı). Baş ağrısı, karın ağrısı, göz ağrısı. Ağrı tutmak, kadının doğuracağı vakitki gibi ağrılara dûçâr olmak. **İlk gözağrısı** = **1.** İnsanın ömründe birinci defa olarak başına gelen vaka, aşk ve alâka. İlk iptilâ. **2.** İlk dünyaya gelen evlât. **Başağrısı** = Beyhude gaile. **Ağrısız baş** = Gailesiz adam.

AĞRILI (i.) (Aslı: Ağrıklı, ağrığlı). Ağrıyan, vecâlı.

AĞRIMA (i.). Koyunların hastalık mevsimi.

AĞRIMAK (f.) (Bedenin bir uzvu). Bir ağrı ve eleme duçar ve mustarip olmak: Başım ağrıyor. (Faili daima bedenin bir uzvu olup, şahıs olmaz ve binaenaleyh konuşan ve hitap edilen faille tasrif olunmaz).

AĞRISIZ (i.). **1.** Ağrısı olmayan **2.** Ağrı vermeden yapılan: **Ağrısız doğum.**

AĞRITMAK (f.). Ağrıyı mucip olmak, veca ve elem vermek. Başağrıtmak = Tasdi ve iz'ac etmek, sıkıntıya sokmak.

AGSÂN (i. A. c.) (m. gusn). Dallar bk. Gusn.

AĞSI (i. anatomi). Ağ gibi örülmüş, ağ görünüşünde olan.

AĞŞİYE (i. A. c.) (m. gışâ). bk. Gışâ.

AĞTABAKA (i. anatomi). Görme sinirlerinin göz yuvarlağı içinde dağılmasından meydana gelen zar.

AGU (i.). Zehir, sem. **Agu ağacı** = Zakkum ağacı ki iki nevi olup birine ak ve diğerine kara ağu denir. **Ağu otu** = Baldıran.

AĞU (e.). Ufak çocukları oyalamağa mahsus bir hitap olup, ağucuk dahi denir (bugün «agu», «agguu» söyleyişi yerleşmiştir).

AĞUSTOS (i.) (Roma'nın birinci imparatorunun isminden gelir: Augustus). Kullandığımız takvimin sekizinci ayıdır. Asya'da Süryânîce'den alarak (Âb) derler. **Ağustosböceği** = Yazın çok öten çırlak böceği. (mec.) Çok söyleyen geveze adam.

ÂGÛŞ (ga ile) (i. F.). Kucak: Bir ananın agûs-ı şefkati. **Derâgûş etmek** = Kucaklamak. **Hemâgûş** = Kucak kucağa sarılmış.

AĞYÂR (i. A. c.) (m. gayr). **1.** Yabancılar, teklifli adamlar, ecnebîler: Yâr ve ağyâr nazarında çirkin bir şeydir. **2.** Rakipler, âşıkın nazarında sevgilisi ile görüşenler.

AĞZİYE (i. A. c.) (m. Gızâ). bk. Gızâ.

AH (e.). **1.** Maddî veya manevî bir acı hissolundukta kullanılır: Ah! Başım! Ah! Anacığım! **2.** Nedamet, pişmanlık ve teessüf beyan eder: Ah! Evvelden bileydim! **3.** Birine acındığına, keder ve esef edildiğine delâlet eder: Ah! Evlâdım! İç çekme: Ah etmek, ah çekmek. **Âh etmek** = Beddua etmek **Ah tutmak, âha uğramak** = Bedduaya uğramak.

AHA (e.). **1.** Ha! Sahi! Gerçek! **2.** İşte! Al!

AHAD (i. A.) (c. Âhad) (mü. ihdâ). Bir, yek, vahid. Yevm-ül-ahad = Pazar günü. (matematik). Birden dokuza kadar olan rakamlar.

ÂHÂD (i. A. c.) (m. ahad). bk. Ahad.

AHÂDÎS (i. A.). bk. ehâdîs.

AHADİYYET (A.). Birlik, Cenab-ı Hakk'ın birliği, vahdaniyyet.

AHAK (i. A.) («hakik» den itaf.). Daha veya pek haklı, daha müstahak: O adam cümleden ahaktır.

AHALİ (i. A. c.) (m. «ehl» lisanımızda başka şekilde kullanılır). **1.** Bir memleketin yerlileri, bir memlekette oturanlar, yaşayanlar. Anadolu, Rumeli, Istanbul ahalisi. **2.** Halk, umum, nâs: Ahali için, ahalinin rahatını düşünmeli. bk. Ehl.

ÂHÂR (i.) («ak» dan müştak olup, «eher» imlâsiyle Farsça'ya dahi geçmiştir). **1.** Aklık, düzgün. **2.** Perdaht kolası.

ÂHARLAMAK (f.). Perdaht kolası sürmek, cilâ etmek.

AHAVEYN (i. A.). İki kardeş. Osmanlı âlimlerinden Urfalı vâiz Mahmud Kâmil efendi'nin babası Mustafa Kâmil efendi ile amcası Urfalı Mehmed efendi.

AHBÂB (i. A. c.) (m. Habîb). bk. Habîb. Dost, muhib: O adam ahbabımdır, ahbabca konuşuruz.

AHBAPLIK (i.). Dostluk, muhabbet, dostça münasebet.

AHBÂR (i. A. c.) (m. Haber). Haberler. bk. haber.

AHCÂR (i. A. c.) (m. Hacer). Taşlar. bk. Hacer.

AHÇI bk. Aşçı.

AHÇIBAŞI bk. Aşçıbaşı.

AHÇILIK bk. Aşçılık.

AHD bk. Ahit.

AHDÎ (i. A.) (mü. ahdiye). Ahd ve misak ve muahedeye mensup ve müteallik: Şerâit-i ahdiyye = muahede şartları.

AHD-İ ATIYK (hi. F. A.). Tevrat.

AHD-İ CEDÎD (hi. F. A.). İncil.

AHD-Ü PEYMÂN (i. F. A.). Yemin etme, söz verme.

ÂHEN (i. F.). Demir.

ÂHENG-DÂR (i. F.). Âhenkli, uygun düzenli, yumuşak hareketli.

ÂHENGÎ HAREKET Çoksesli musikide seslerin yürümesi.

ÂHENÎN (i. F. «Âhen» den). Demirden yapılmış. Demir gibi sağlam.

ÂHENK Armoni karşılığında Osmanlıca'da bir müddet musiki terimi olarak kullanılmıştır. bk. Armoni.

ÂHENK (i. F.). **1.** Kasıt, niyet: Âheng-i sefer. **2.** Düzen, sesler arasında uygunluk, makam. **3.** Çalgı takımının icra ettiği eser. **4.** Çalgı ile eğlence, tarab. **5.** Sesler, renkler vesaire arasında uygunluk. **6.** Turan dillerinde kelimeleri terkip eden heceler arasında uygunluk. (Fr. Harmonie). **Âhenk etmek** = Eğlenmek. **Çalgıya âhenk vermek** = Düzen vermek.

ÂHENKLİ (i.). **1.** Düzenli, makamlı. **2.** Sesler veya renkler arasında uygunluk bulunan, uygun.

ÂHENKSİZ (i.). **1.** Düzensiz, makamsız. **2.** Sesler veya renkler arasında uygunluk bulunmayan.

ÂHEN - RÜBÂ (i. F.). («Âhen» demir, «rübûden» kapmak). Demiri kapan, mıknatıs.

ÂHESTE (i. F.). Yavaş, ağır, müteennî, alçak sesle söylenilen (şarkı) veya çalınan (çalgı). Yavaş, teennî ile: Âheste âheste.

AHFÂD (i. A. c.). (m. hafîd,) torunlar. bk. Hafîd.

AHI (i.). **1.** Ahılık ocağından olan kimse. **2.** Eli açık, cömert.

AHIBABA (i.). Eski ahı teşkilâtında esnaf birliklerinin başı.

AHILIK (i.). Yüzyıllarca önce Anadolu'da gelişen bir halk ocağı. Sosyal bir kuruluş olan ahılık, iş alanında adam yetiştirmek, çalışma sevgisini aşılamak, istihsali çoğaltmak maksadını güder; günlük hayatta ise yardımlaşma, yoksullları koruma gibi insanî duyguları, ayrıca müzik, binicilik, silâh kullanma kabiliyetlerini geliştirmeye önem verirdi.

ÂHIR (i. A. «ahr» dan if.) (m. âhıre). **1.** Son, sonraki: **Âhır nefes** = Son nefes. **Âhır zaman** = Son zaman. **Âhır zaman peygamberi** = Hazret-i Muhammed. **2.** Biten, son bulan: Âhır oldu, bitti. (c.). **Evâhir** = Son zaman, nihayet: Evâhir-i ömründe, evâhir-i muhar-

remde. **Bir adamın evvel ve âhırı** = Başlangıçtaki ve sonraki hali. **Min evvele ilâ âhıre** = Başlangıcından nihayetine dek. Sonra, en sonra. Âkıbet: «Eyledin zülfün gibî âhır perîşan hâlimi» (Rûhî). **Evvel ve âhır** = Başlangıç ve son, her vakit. **Âhırül-emr** = En nihayet, âkıbet (c.). **Âhırîn** = Sonrakiler. **Evvelîn ve âhırîn** = Öncekiler ve sonrakiler.

AHIR (i.). (Aslı Türkçe olup, Farsça'ya dahi geçmiştir). Hayvanların barındırıldığı dam, ıstabl. **Mîrâhûr** = Hükümdar hayvanlarının idaresine memur adam, Istabl-ı âmire müdürü. **Has âhûr** = Hükümdarın hayvanlarına mahsus ahır ve bu ahırın memurlarının ikametine mahsus idare, Istabl-ı âmire.

ÂHIRET ((i. A. «âhır» den if.) (mü. nisbeti uhrevî). Öbür dünya. Ukbâ, dâr-ı baka. **Âhıret adamı** = Dünyadan elini eteğini çekmiş kimse. **Âhıret evlâdı, kardeşi** = Evlâtlığa veya kardeşliğe kabûl olunmuş adam, **âhırete gitmek** = Ölmek.

ÂHIRETLİK bk. ahretlik.

ÂHIRÎN (i. A.) (m. âhır). bk. Âhır.

AHIRLAMAK (f.). (Hayvan) ahırda çok yatıp hamlamak.

ÂHIR - ZAMÂN (i. A.). bk. âhır.

AHİBBÂ (i. A.). Dostlar, arkadaşlar. bk. Habîb.

AHÎR (i. A.) (mü. ahîre). Sonraki, en sonra vaki olan, son: **Meclisin karar-ı ahîri** = Son kararı, **iş'âr-ı ahîre değin** = Sonra vaki olacak iş'ar zamanına kadar.

AHÎREN (A.). En sonra, şimdiki zamandan az evvel: Ahîren alınan emre göre. («ahîren» ile «muahharen» arasında fark vardır. Birincisi şimdiki zamana nisbetle kullanılıp ona yakınlığı bildirir, ikincisi ise diğer bir hal ve vakanın zamanına nisbetle kullanılıp ondan uzaklığı gösterir).

AHİT (i. A.) (c. uhûd). **1.** Bir işi üstüne alıp söz verme, uhdesine alma: Ahdettim. **2.** Cenâb-ı Hakk'a karşı olan taahhüt, and, yemin: Ahdim olsun. **3.** Sözleşme, mukavele, peymân, misak, muahede: Ahd ve peymân. **4.** Tanrı'ca, İsrail'e vaki olan misak: Ahd-i Atıyk: Tevrat, Ahd-i Cedîd: İncil. **5.** Zaman, devir, hengâm, asır: Ahd-i kadîmde, Romalılar'ın ahdinde, **ahd-i şehâb** = Gençlik zamanı. **6.** Bir hükümdarın zamanı, saltanat devri: Sultan Orhan Gazi ahdinde; ahd-i Sultân Selîm hânîde. **7.** Fermân-ı âlî, hatt-ı hümâyûn.

AHİTLEŞMEK (f.). Muaheme yapmak, sözleşmek, aht ve peymân etmek, yeminleşmek, biribirine karşı taahhüt altına girmek: Kendisiyle bu iş hakkında ahitleştik.

AHİT-NÂME (i. F.). Muahede kâğıdı, bir muahedenin şartlarını havi olarak kaleme alınıp iki tarafça imza edilen resmî kâğıt.

AHİZE (i. A. Fizik). Elektrik enerjisini mekanik enerjiye çeviren âlet. Telefon ahizesi: Telefonun dinlemeye ve konuşmaya yarıyan kısmı.

AHKÂM (i. A. c.) (m. Hüküm). Hükümler. bk. Hüküm.

AHKAR (i. A.) («hakir» den itaf.). Daha ve pek hakir: Abd-i ahkerleri, (ekseriya tevazu makamında kullanılır).

AHKER (i. F.). Ateşli kül, kül ile karışık ince kor.

AHLÂ (i. A. c.) (m. Halîl). bk. Halîl.

AHLÂF (i. A. c.) (m. halef). bk. Halef.

AHLÂK (i. A. c.) (m. hulk.). bk. Hulk. **1.** İnsanın yaradılışında haiz olduğu veya terbiye ile kazandığı rûhî, kalbî şeyler: **Ahlâk-ı hamîde** = Güzel ahlâk. **Fezâil-i ahlâk** = Ahlâkın fâziletleri, **hüsn-i ahlâk** = İyi ahlâk, **ahlâk-ı zemîme** = Kötü ahlâk. **2.** Ahlâk ve terbiyeden bahseden ilim ki, felsefe şubelerindendir: **İlm-i ahlâk** = Ahlâk ile uğraşan bilgeler. **Ahlâk bozukluğu, fesâd-ı ahlâk** = Umumî ahlâka ârız olan kötülük.

AHLÂKAN (i. A.). Ahlâk bakımından.

AHLÂKÇI (i.). Ahlâk ilmi ile uğraşan kimse.

AHLÂKÎ (ka ile) (i. A.) (mü. Ahlâkıyye). Ahlâka ait.

AHLÂKIYYÂT (i. A. c.). Ahlâk ilmine ait bahis ve mütalaalar: Ahlâkıyyatla uğraşan bilginlerdendir. (Ahlâkî ve ahlâkıyyât kelimeleri Arapça'da yoktur, galattır, Osmanlılar'ca yapılmıştır).

AHLÂKIYYÛN (i. A. c.). Ahlâk ilmine dair kitap yazan ve bu ilim ile uğraşan bilgeler ve yazarlar: Şeyh Sâdî ahlâkıyyûndandır. (Bu da Osmanlıca bir galat kelimedir).

AHLÂKLI (i.). İyi ahlâka sahip olan kimse.

AHLÂKLILIK (i.). Ahlâklı olma hali.

AHLÂKSIZ (i.). Ahlâkı bozuk, kötü ahlâklı: pek ahlâksız bir adamdır.

AHLÂKSIZLIK (i.). Kötü ahlâk sahibi olan adamın hali.

AHLÂM (i. A. c.) (Dilimizde kullanılmayan «hulm» dan). Rüyalar.

AHLAT (i. Y.). **1.** Gülgillerden bir ağaç ve bu ağacın armuda benzeyen mey-

Ahlat

vası. Kendi kendine yetişen bu ağaca armut aşılanır. Yaban armudu (Piraster). **2.** Kaba, yol yordam bilmeyen kimse: Adam ahlatın biri.

AHMAK (i. A. «Humk» dan). Akılsız, budala, kalın kafalı, bön. («Humekaa» olan Arapça müennes şekli dilimizde kullanılmaz, yine ahmak kız denilir).

AHMAKÇA (i.). Az ahmak, ahmakımsı, ahmağa benzer, ahmaklar tarzında, ahmak gibi.

AHMAKLIK (i.). Budalalık, akılsızlık.

AHMÂL (i. A. c.) (m. dilimizde kullanılmıyan «haml). **1.** Yükler, **2.** Ağır şeyler, eşya, ağırlık.

AHMED (i. A.). **1.** - daha, pek, çok, en çok - methedilmiş olan. **2.** Erkek adı. - **3.** Peygamberimizin adlarından biri.

Ahtapot

AHMER (i. A.) (mü. Hahmrâ). Kırmızı, kızıl, surh. **Mevt-i ahmer** = Kanı dökülerek öldürülme, şehitlik.

AHRÂ (i. A.) (Dilimizde kullanılmayan «harî» den itaf.). Daha münasip, daha lâyık, daha uygun ve münasip: Bu adam taltife cümleden ahrâdır.

AHRÂR (i. A. c.) (m. hür). Hürler bk. Hür.

AHREB (i. A.). **1.** Daha, en çok veya çok harap, yıkık. **2.** Rübâî vezinlerinden «mef'ûlü» ile başlıyan on iki şekilden her biri.

AHRET (i. A. «âhıret). Öbür dünya. Ahret adamı, dünya işlerinden el çekip, ahret kaygıları ile davranan kimse. Ahret kardeşi (sofu kadınlar arasında) kardeş gibi tutulan kimse, kardeşlik. **Ahret suali** = Yersiz ve usandırıcı sorular. **Ahret yolculuğu** = Mec. Ölüm. **Ahrette on parmağı yakasında olmak** = Ahrette birinden dâvacı olmak. **Ahretini yapmak** veya **ahretini zenginleştirmek** = Çok sevap kazanmak.

AHRETLİK (i.). **1.** Ahrete mensup ve müteallik: Ahretlik iş. **2.** İyi yaşayıp, dünyadan el etek çekmesiyle ahreti kazanmış: **Ahretlik** = Evlâtlığa kabul olunmuş kimse.

AHSÂ (i. A.). Çok kumlu, taşlı yer.

AHSEN (i. A.) (mü. Hüsnâ.) («hüsn» den itaf.). Daha güzel, daha yakışıklı, pek güzel, en güzel.

AHŞÂ (i. A. c.) (m. «haşâ» dilimizde kullanılmaz). **1.** İnsan veya hayvanın göğsü ve karnı içindeki şeyler, bağırsaklarla ciğerler, yürek, dalak vesaire, bağır. **2.** Bağırsak.

AHŞAB (i. A. c.) (m. Haşeb). bk. Haşeb. Keresteden, tahtadan yapılan: Ahşap ev, bina.

AHŞÂM bk. Akşam.

AKŞAM (i.) (Ak, F. şâm) (ahşam yazmamalı). **1.** Güneşin batış vakti: Akşam oluyor. **2.** Güneşin batması ile yatılacak vakit arasındaki zaman: Akşam geç vakte kadar oturduk. **Akşam olmak** = Gündüz geçip gece yakınlaşmak. **Akşam üzeri, akşam üstü** = Akşam vaktine yakın. **Akşam etmek** = Günü geçirmek. **Akşamlar hayır ola, akşam şerifleriniz hayır olsun** = Selâm ve iltifat tâbiri. **Akşam günü** = Günün öğleden sonraki kısmı. **Akşam namazı** = 5 vakit namazdan 4.'sü. **Akşam yemeği** = Akşam veya ondan sonra yenen yemek.

AHTAPOT (i. R. Sekiz ayaklı). **1.** Maruf bir cins deniz hayvanıdır ki kemiksiz olup, uzun ayaklarında nasır gibi çekme kuvveti olan düğümleriyle kayalara yapışır. **2.** Kansere benzer bir çeşit çıban: Rahim ahtapotu.

AHTER (i. F.) (c. ahterân). Yıldız. Baht, tali; **bed-ahter** = Bedbaht, talisiz, **nîg-ahter** = Bahtiyâr, talihli.

AHTERÎ (i. F.). Türk musikisinde bir çeşit ney'in ve bir çeşit düzenin adı.

AHTER - ŞİNÂS (i. F.). Yıldızlardan hüküm çıkarmak iddiasında bulunan müneccim.

AHÛ (i.) («ak» dan). Saç ve sakalı ak olup saygıya değer adam. Ahûbaba. (Yalnız bu tâbirde kullanılır).

ÂHÛ (i. F.). Ceylan (ceyran), gazâl. (mec.) **1.** Dilber, sevilen, sevgili. **2.** İri ve güzel göz, çeşm-i gazâl: Beni bir gözleri âhûya zebûn etti felek. **Âhû-beçe** = Gazâl yavrusu. (mec) Ülfet ve yakınlıktan kaçınan sevgili, güzel.

AHUDUDU (i.). Kırmızı ağaç çileği.

ÂHÛR (i.). bk. ahır. (Asıl Türkçe olup, Farsça'ya da geçmiştir). Hayvanlar yatırılan dam. **Mîrâhûr** = Hükümdar hayvanlarının idaresine memur adam, Istabl-ı Âmire müdürü. **Has Âhur** = Hükümdarın hayvanlarına mahsus ahır ve bu ahır memurlarının ikametine mahsus idare, Istabl-ı Âmire.

AHURLAMAK bk. Ahırlamak. (Hayvan) ahırda çok yatıp hamlamak.

ÂHÜVÂH (i.). Ağlama, inleme.

AHVÂL (i. A. c.) (m. hâl). Haller. bk. Hal.

AHVÂT (i. A. c.) (m. uht.). Kızkardeşler.

AHVEL (i. A. «havl» den smüş). Şaşı.

AHYÂN (i. A. c.) (m. hîn). bk. Hîn.

AHYÂNEN (A.). Vakit vakit, ara sıra, gâh gâh: ahyânen gelirler.

AHYÂR (i. A. c.) (m. hayr). İyi adamlar, olgun ve bilgili adamlar. (Zıddı: eşrâr).

AHZÂB (i. A. c.) (m. hizb). bk. Hizib. Hizipler.

AHZÂN (i. A. c.) (m. hüzn). bk. Hüzün. Hüzünler.

AHZAR (i. A.) (mü. hazrâ) («Hazer» de smüş.) yeşil, müz.

AHZ Ü İTÂ Alışveriş (aksata).

AİDAT (i. A.). Belirli sürelerde bir derneğe ödenmesi taahhüt edilen para.

ÂİDE (i. A. c. aidât, avâid). Birine râci ve ait olan vergi yahut gelir: kendisinin vakıftan aidâtı vardır; kendisi avâidini muntazaman alıyor (Müfredi pek kullanılmaz).

AİDİYET (i. A.). Ait olma hali.

ÂİK (i. A.) (mü. Âika) («avk» dan if.) Alıkoyan, tehir eden.

ÂİKA (i. A.) (c. avâik) («avk» dan i. mü.). Alıkomaya ve tehire sebep olan şey, engel: Bazı âvaiktan dolayı geri kaldı.

AİLE (i. A.) İdare ve geçimleri bir adama ait olan zevce, evlât, ana - baba vesair şahısların hepsi, familya, ev halkı, hanedân, eş, zevce: Ailesini beslemek için gece - gündüz çalışmaya mecburdur; büyük bir aileye, fakir lâkin namuslu bir aileye mensubdur.

AİLEVÎ (i. A.). Aile ile ilgili, ailelik.

AİNNE (i. A. c.) (m. înan). bk.: înan.

ÂİT (i. A.) (mü.: Âide.) («avdet» den if.). **1.** Dönen, rücû ve avdet eden. müz. **2.** Taallûk eden, münasebet ve taallûku olan, râci, dair: bu vazife bana ait değildir; bunun iyiliği ve kötülüğü kendisine aittir.

ÂJ (i. F.). Dinlenme, istirahat, rahatlık.

AJAN (i. Fr.). **1.** Bir şahsın, bir şirketin veya bir devletin bazı işlerini gören kimse. **2.** Gizli vazifesi olan kimse.

AJANDA (i. L.). Akılda tutulması gereken şeyleri not etmeye yarayan, takvim şeklinde tanzim edilmiş defter, muhtıra.

AJANS (i. Fr.). **1.** Her türlü havadisi toplayıp ilgililere bildiren teşekkül. **2.** Ticarî bir teşekkülün kolu.

ÂJİR (i. F.). Değirmen taşı gibi şeyleri yontup düzeltmeye yarayan demir âlet, dişengi.

AJUR (i. Fr.). Gözenek.

AJURLU (i. T. Fr.). Ajuru olan veya her tarafı ajur tarzında işlenmiş olan, gözenekli.

AK (i.). Beyaz. Ak akça kara gün içindir. Temiz, pâk, lekesiz. **Ak aş** = Tavuk göğsü. **Akağa** = Zenci olmıyan hadım. **Ak akça** = Gümüş sikke.. **Akpâk** = Temiz. **Akciğer** = Teneffüse yarayan ciğer. Karaciğer mukabili. **Aksakal** = İhtiyar, köyün veya kabilenin başı. **Aksu** = Göze ârız bir hastalık. **Akyüz** = Namus, iffet: Yüzüm ak alnım açıktır. **1.** Aklık, beyazlık: Akı ak, karası kara. **2.** Beyaz leke: Göze ak düşmek. **Sakal akı** = İhtiyarlık. **Ak ile karayı seçmek** = Çok zahmet çekmek. **Göz akı** = Gözün beyaz kısmı. **Yumurta akı** = Yumurtanın beyaz kısmı. **Yüz akı** = Namus, başarı.

AKA (i.). İran Türkleri arasında «ağa» yerine kullanılır; ancak orada ulemâ hakkında da kullanılır.

ÂKÂB (k kalın okunur) (i. A. c.) (m. akab). Akabler, geriler. bk. akab.

AKAB (i. A.) (c. âkâb «k kalın okunur»). **1.** Ökçe. **2.** Geri, arka: Onun akabinde ben de gittim; akabinde onlar da geldiler. **3.** Bir zamanı takip eden zaman, bir vaktin ilerisi, sonra: Yağmur yağdı, akabinde hava açtı; kavga ettiler, akabinde barıştılar. (c.) Evlât ve ahfat, zürriyet. Onun âkâbı kalmadı; âkâbı devam edip hâlâ mevcuttur. **Derakab** = Çok geçmeden, pek az sonra, hemen: Ben eve gittim derakab adam gelip geri çağırdı.

AKABE (i. A.). **1.** Sarp ve çıkılması müşkül yokuş. **2.** Tehlikeli geçit, dar ve iki tarafı pusu yeri olan boğaz: Geçilecek bir takım akabeler vardır. **3.** Muhatara, tehlike. Hastalığın veya diğer bir halin en tehlikeli ve korkulur süresi: Bir akabe atlattı; şu akabeyi de geçirsek artık korkmam. (hi. mü. coğrafya). Kızıldeniz'in kuzey ucunda, Süveyş'in doğu tarafında dar bir körfez.

AKABİNDE (A. T.). Arkasından, hemen arkadan, ardından, hemen ardından.

AKADEMİ (i. Y.). İlimler, fenler meclisi.

AKADEMİK (i.) Akademi tarzında.

AKAĞA (i. tarih). Osmanlı saraylarında hizmet gören beyaz hadımağası.

AKAĞAÇ (i.). Kayınağacı çeşidinden kerestelik bir ağaç.

AKÂİD (k kalın okunur) (i. A. c.) (m. akide). Akideler, inanışlar. bk. Akide.

AKÂKIYR (k kalın okunur) (i. A. c.) (m. «âkar»). Dilimizde kullanılmaz. Tıpta kullanılan kökler vesaire: Akâkıyr-ı tıbbiye.

ÂKAL (i. A. «âkil» den itaf.). Daha veya pek ve en akıllı: **Âkal-ı ûkalâ** = Akıllıların en akıllısı.

AKALL (i. A. kalil'den). Pek az, çok az, bk. ekall.

AKALA (i.). Bir çeşit pamuk.

AKALLÎ (A.). Halk ağzında: En az.

AKALLİYET (i. A.). Azınlık, azlık.

AKÂMET (k kalın okunur) (i. A.). Kısırlık, verimsizlik, neticesizlik, kesintiye uğrama.

AKANBER (i.). Beyaz cins anber.

AKANYILDIZ (i.). Daha çok yaz geceleri gökyüzünde hızla geçip giden ışıklı iz, şahap. Bunlar, göktaşlarının, atmosfere girince sürtünmeyle akor halini almasından meydana gelir.

AKAR (i.). Daima akan, cârî, revan: **Akarsu** = Mâ-i cârî. **Akar yara** = Daima cerahat akan yara. **Akaryakıt** = Benzin v.s. gibi sıvı haldeki yakacak.

AKAR (i. A.) (c. akaret). İrat getirir mülk ve binalar: Mesken yapılan binaların vergisi başkadır, akarın başka; kendisinin bir hayli akareti vardı.

AKARAMBER bk Anber.

AKARAT bk. Akaret.

AKÂRET (ka kalın okunur) (i. A.). Kısır olma, kısırlık.

AKARCA (i.). **1.** Akıntılı bir hastalık. **2.** Küçük akarsu.

AKÂRÂT (k kalın okunur) (i. A.). Akar'ın çoğ. akarlar, akâretler. Gelir sağlayan mallar ve yapılar.

AKARSU (i.). **1.** Nehir, dere, çay gibi durmadan akıp giden su. **2.** Bir sıra inci veya elmastan gerdanlık.

Akasya

AKASÎ (i. A. c.) (m. aksâ). bk. Aksâ.

AKASMA (i.). Çardağa sarılır bir cins beyaz gül.

AKASYA (i.). Dikenli ve dikensiz, çiçekli ve çiçeksiz çeşitleri olan bir cins ağaç.

AKBABA (i.). Tepesi tüysüz ve beyaz ve boynunda kabaca tüylerden gerdanlığı olan bir cins yırtıcı kuş.

AKBALIK (i.). Kefala benzer bir cins göl balığı.

AKBASMA (i. tıp), Katarakt.

AKBAŞ (i.). Kısa ve ince gagalı, bir çeşit kaz, deniz kazı (Bernicla).

AKBEH (i. A. «kabîh» ten itaf.). Daha veya pek ve en çirkin.

AKBEN (i.). Gözbebeğine arız olan bir hastalık (Albugo).

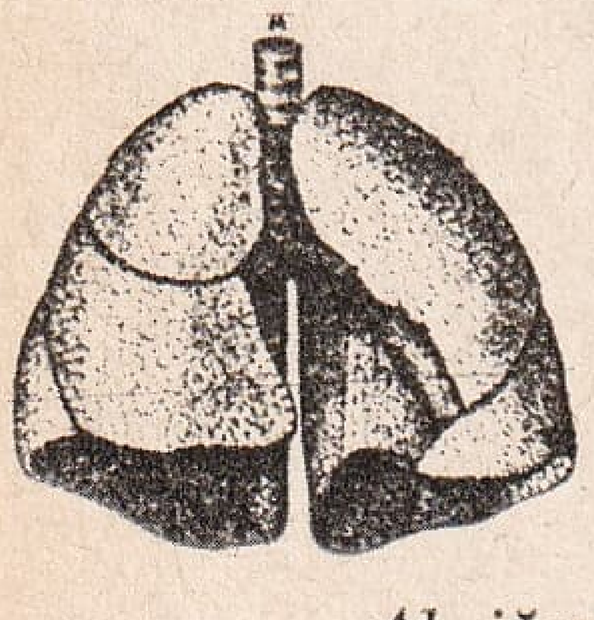

Akciğer

AKBENEK (i.). Gözün saydam tabakasında bir yara veya çıbandan kalan ve görmeyi derece derece azaltan beyaz benek.

AKBÎ (i. A.) (mü. akîbe, anatomi). Ökçeye müteallık: **Azm-ı akbî** = Ökçe kemiği.

AKCİĞER (i.). Solunmaya yarayan organ. Ree (Karaciğere karşı böyle adlandırılmıştır).

AKCİĞERLİLER (i. zooloji). Karından-bacaklı yumuşakçaların bir ciğerle nefes alanları.

AKÇA (i.). 1. Vaktiyle kullanılan küçük gümüş sikke, pul. **2.** Nakid, para, zenginlik. **Ak akça** = Gümüş meskûkât. **Ufak akça** = Bozuk para: Akça etmez. **Bir akça** = Pek değersiz. **Akça tahtası** = Sarrafların para saydıkları kenarlı ve bir tarafı dar ve açık tahta. **Bir kese akça** = Beş yüz kuruş meblağ. **Akça kesesi** = Para kesesi.

AKÇA (i). Beyazımsı, beyazca, akrak, akımsı.

AKÇAAĞAÇ (i.). Bir cins orman ağacı.

AKÇAAĞAÇGİLLER (i.). İkiçeneklilerden bir bitki familyası.

AKÇALI (i.). Paraya bağlı, paralı.

AKÇASIZLIK (i.). Parasızlık, züğürtlük.

AKÇE bk. akça.

AKÇIL (i.). Beyaza çalar, beyazımtrak.

AKDÂH (i. A. c.) (m. kadeh). Kadehler. bk. kadeh.

AKDÂM (i. A. c.) (m. kadem). Kademler. bk. Kadem.

AKDÂR (i. A. c.) (m. kader. Kaderler.

AKDEM (i. A. «Kadîm» den itaf.). **1.** Daha kadîm, daha ve pek eski, mukaddem: O, berikinden akdemdir. **2.** Daha önde, daha ileri, daha ehemmiyetli, tercihe şayan, mukaddem: Bu iş ondan akdemdir. Önce: Bundan akdem, bundan evvel, mukaddemâ.

AKDEMCE evvelce, az önce, yakında: Akdemce yazmış olduğum üzere.

AKDES (i. A. «Kudûs» dan) Daha veya pek ve en mübarek ve mukaddes, kudsiyete en yakın: Zât-ı akdes-i cenâb-ı risâlet-penâhî = Peygamberimiz.

AKDETMEK (A. Türkçe). —Mukavele, muahede, ittifak, içtima gibi bağlaşma veya toplaşma mânâsı taşıyan Arapça kelimelerle — Yapmak.

AKDİKEN (i.). Meyvaları müshil olan dikenli bir bitki.

AKFÂL (i. A. c.) (m. kıfl). bk. Kıfl.

AKGÜNLÜK (i.). Ardıç ağacından toplanan bir zamk.

AKHARDAL (i.). Hardala benzer, taneli bir habbe ki eczacılıkta kullanılır.

AKHAŞHAŞ (i.). Şurubu yapılır bir haşhaş (Fr. Diacode).

AKI Yiğit, cömert, ahı.

ÂKIBET (i. A.) (c. avâkıb). **1.** Son, âhir, pâyân, nihayet, encâm: Bu çapkının âkıbeti ne olacak? Âkıbetini düşünmek. **2.** Netice. Âkıbeti hayırdır. Nihayet, bilâhere: Âkıbet benim dediğimin doğruluğunu anladı. Âkıbet benim dediğime geleceksiniz. **Âkıbet-ül-emr** = İşin sonunda, nihayetü'l-emr.

ÂKIBET - BÎN (i. A. âkıbet, son, F.: dîden: Görmek). Her işin sonunu evvelden gören, uzak görüşlü.

ÂKIBET - ENDÎŞ (i. A. âkıbet, son, F. = endişîden = Düşünmek). Her işin sonunu ve neticesini evvelden düşünen.

ÂKIBET - ÜL - EMR Bir işin sonu.

AKICI (i). Akan, cârî, revan.

AKICILIK (i. Edebiyat). Herhangi bir yazının kolaylıkla okunabilir bir üslûpta yazılmış olması hali.

ÂKIDEYN (i. A. hukuk). Bir akitte akdi yapan iki taraf.

AKIL (i. A.) (c. ukûl). **1.** Düşünme ve anlama hassası, insana mahsus olan, şahıslarda çeşitli derecelerde bulunan, mânevî kuvvet ki, ruh gibi, halli müşkül bir muamma ve tamamıyle anlaşılması imkânsız bir sırdır. Us, hûş, hıred, zihin: İnsandaki Tanrı mevhibelerinin en büyüğü akıldır. Bu çocukta akıl pek çok vardır. **2.** Anlama, fehm, idrâk, zekâ: Onun böyle şeylere aklı ermez. Buna akıl erdiremedim. **3.** Düşünme, tefekkür, mülahaza, fikir: Bunu akledemedim. **4.** Kuvve-i hafıza, hatır, hafıza: O vaka el'an aklımdadır. Aklımda kalmadı. Aklıma gelmiyor. Şimdi aklıma geldi. **5.** Rey, tedbir, tavsiye, yol: Bana bir akıl öğret. Bu aklı size kim öğretti? **Akıl almak** = fikir kuvveti dahilinde olmak: Bunu aklım almıyor. **Akıl öğrenmek** = Uslanmak, ibret veya nasihat alıp yola gelmek. **Akl-ı evvel: 1.** Yaratılıştan olan akıl ve zekâ. **2.** (Eski felsefede): Allah. **3.** Fevkalade zekâ ve anlayış. **Akletmek** = Düşünmek, mülahaza etmek, tefekkür etmek. **Akıl ermek, akıl erdirmek** = Anlayabilmek: Buna aklım ermedi. Bu işe akıl erdiremedim. **Akıl başta olmak** = zihin rahatlığı içinde olmak, hiç telâş ve üzüntüye duçar olmamak, yaptığını bilmek: O vakit benim aklım başımda yoktu. **Akıl başa gelmek** = **1.** Ayılmak, kendine gelmek: Aklı başına gelince hepimize âşinâlık etti. **2.** Uslanmak, akılsızca fiil ve hareketlerden vazgeçmek: Bu delikanlının elbette bir gün aklı başına gelecek. **Akıl baştan gitmek** = Kendini kaybetmek, şaşırmak: Bunu işitince aklım başımdan gitti. **Akl-i bâliğ** = bülûğ yaşına vasıl olma hali. **Akıl dişi** = Yirmi yaşlarında çıkan kenar azı dişi. **Akıl kutusu:** Bir adama daima akıl öğreten ve her iş için kendisine danışılan adam: Onun akıl kutusu falandır. **Akl-ı kül** = Tabiatın bütün iş ve şubelerinde eserleri görülen zekâ, umumî ve ezelî nizam.

ÂKILÂNE (i. F.). Akıllı adama yakışır surette, akıl ve idrâkle: Âkılâne hareket, âkılâne düşünüyor.

AKILCILIK (i. felsefe). Her varlığın aklî bir sebebe dayandığını, bilginin kaynağının akıl prensipleri olduğunu kabul eden doktrin.

AKILGIN (i.). Meyvasını develer yer ve kabuğu dericilikte kullanılır bir ağaç ki, ekseriya kumluk yerlerde olur.

AKILLANMAK (f. A. T.). Çeşitli tecrübelerin verdiği derslerden faydalanarak akıllı davranmak.

AKILLI (i.). **1.** Aklı olan, âkıl, zeki, anlayışlı: Akıllı adamdır. **2.** Tedbirli, müdebbir: Kendisi akıllı davrandı.

AKILLILIK (i.). Akıllı olma hali.

AKILSIZ (i.). Aklı olmayan, ahmak, budala, doğru düşünmeyen, aklı ermez: Pek akılsız adam olduğunu gösterdi.

AKILSIZLIK (i.). Akıl eksikliği ,ahmaklık ve budalalık, akılsızca hareket: Ben akılsızlık ettim.

AKIM (i.) (Y. K.). Cereyan.

ÂKÎM (i. A.). **1.** Kısır.**2.** Neticesiz. **3.** Yağmur getirmeyen rüzgâr, bilhassa batıdan veya kuzey-batıdan esen rüzgâr.

AKIN (i. «akmak» tan). **1.** Akarcasına şiddetli ve hızlı hareket veya hücum. **2.** Çapul ve talan için düşman yurduna tecavüz ve hücum: **Akın etmek** = Yığın yığın, birbirini müteakip ve kalabalıkla.

AKINCI (i.). Düşman yurduna çapul için hücum eden süvari askeri, akıncı.

AKINCILIK (i.). Düşman yurduna çapulculuk için hücum eden askerin hal ve sıfatı ve bu tarzdaki harb ve tahrip usûlü: Akıncılık etmek.

AKINTI (i.). **1.** Bir sıvı cismin mütemadiyen hareketi, akış. **2.** Nehir ve-

ya deniz suyunun bir tarafa doğru cereyanı: Boğaziçi akıntısı (Aksine anafor derler). **3.** Bazı hastalıklarda bir delikten cerahat cereyanı, Akıntı burnu: Akıntıya maruz burun. **Akıntıya kürek çekmek** = Olmayacak bir işe çalışmak, nafile yorulmak.

ÂKIR (i. A. «akr» dan if.) (Müzekkeriyle müennesi birdir). **1.** Kısır, doğurmaz, akîm. **2.** Mahsul vermez, münbit olmıyan. **Âkır karha:** Ud-ul-karh dahi dedikleri, ilâç olarak kullanılan kök.

AKIŞKAN (i. Fizik). Kendilerine has şekilleri olmayıp, içinde bulundukları kabın şeklini alan, sıvı veya gaz halindeki maddelerin ortak özelliği, seyyal.

AKITMA (i.). Atın alnından burnuna doğru uzanan beyaz veya pembe leke, (Edirne taraflarında gözlemeye akıtma derler).

AKITMAK (f.). Akmasına sebep olmak, cereyan ettirmek, isâle etmek. **Gözyaşı akıtmak** = Ağlatmak.

AKÎB (ka kalındır) (i. A. «akeb» den smüş). Bir şeyin ardından gelen, arkası sıra giden, akîbinde: Arkası sıra.

ÂKİD (ka kalındır) (i. A. «akd» dan if. tes.: Âkıdeyn) (hukuk). Bir mukavele ve şirket ve senet vesaire akd ve imza edenlerin herbiri: Âkidlerin müracaatları üzerine. Âkıdeyn hazır olduğu halde.

AKİDE (ka kalındır) (i. A.). Ağdadan yapılan katı bir şeker çeşidi. Çeşitli renk ve kokuda olur, daha çok «akide şekeri» denir.

AKİDE (ka kalındır) (i. A.) (c. akaid). İnanılan şey. İtikad, iman: akîdesi sağlam, akîdesi bozuk. c. Bir dinin ibâdetler hakkındaki emirleri dışında ulûhiyet vesaire hakkındaki fikirlerden bahseden ilim: İlm-i akid, akaid-i İslâmiye, akaid kitabı. «Akide şekeri» tabiri galat olup doğrusu «ağda şekeri» dir. bk. Ağda.

ÂKİF (i. A. «akf» den if.) İbâdet etmek üzere «Harem-i Şerif» e yahut diğeri bir mübarek yere çekilip kapanıp oturan. (Daha çok «Mûtekif» denir).

AKİK (ka kalındır) (i. A.). Kıymetlice bir cins taş ki, mühür kazmada vesair işlerde kullanılır: **Akik-i Yemânî** = Kırmızı renkte olan en âlâ cinsi.

ÂKİL (ka kalındır) (i. A. «akıl» dan if.) (mü. âkile, c. ukalâ). Akıllı, uslu, âkil adam. Kâr-ı âkil (ve galatı kâr-ı akl). **1.** Akıllı adam işi: Bu kâr-ı âkil değildir. **2.** Bâliğ, bülûğ yaşına erişmiş. İki oğlundan biri âkil ve diğeri sabîdir. (Bazı yerlerde kabile reis ve ihtiyarlarına da denilir). c. bk. Ukalâ.

ÂKİL (i. A. «ekl» den if.) (tes. âkile. c. ekele). Yiyen, yiyici, (çokluğu daha fazla kullanılır). Palaontoloji. Hayvanatı, yedikleri şeye göre sınıflara bölmeye yarar: Âkil-ül-beşer: İnsan eti yiyen (adam), âkil-ül-cerâd: Çekirge ile beslenen, âkil-üs-semek: Balıkla beslenen, âkil-ül-lahm: etle beslenen, âkil-ün-nebât: otla beslenen, âkil-ül-hevâm: haşaratla beslenen (hayvan). Hayvan-ı âkil-ül-lahm, hayvanat-ı âkilet-ül-lahm denilir.

ÂKİLE (i. A.). Yenirce denilen yara.

ÂKİL ÜL HAŞÂYİŞ (i. A.). Otla beslenen.

AKİM (ka kalındır) (i. A. «akm» dan smüş.) (tes. akîme). **1.** Çocuğu olmayan, doğurmayan (kadın), doğurtmayan (erkek): Bu adam akim, bu kadın akımedir. **2.** Netice ve verimi, faydası ve sonu olmayan: O iş akim kaldı.

AKİS (i. A.). **1.** Bir yere çarpma, vurma: Duvara aksetti. **2.** Işık ve şeklin bir yere vurup geri dönmesi veya orada görünmesi: Güneş duvara aksediyor. Sureti aynaya aksediyor. **3.** Sesin bir yere vurup geri dönmesi; yankılanma: Topun sesi dağlara aksetti. **4.** Ters, zıd, hilâf, aykırı: Yalan, doğruluğun aksidir; siz benim dediğimin aksini iltizam ediyorsunuz. Edebiyat. Sözün bir kısmını diğer kısmından önce getirerek aksetme: «Kelâm-ı kibar, kibar-ı kelâmdır» gibi. Aksine: Tersine, zıddına, ters ve zıd olarak. Bilakis. **Ber - aks** = Büsbütün zıddı ve tersi olmak üzere.

AKİT (bk. Akd) (i. A.) (c. ukud). **1.** Bağlama, rabtetme. **2.** Düğümleme, düğüm yapma, çözme mukabili. **3.** İki kişi veya iki taraf arasında olacak bir işin, iki tarafın rızasıyle kararlaştırılıp taahhüde alınması: Mukavele akdi, nikâh akdi, muahede akdi, ittifak akdi. **4.** Kurma, tertip, tanzim, teşkil: Meclis akdi, cemiyet akdi: Meclis akdettiler. **5.** («Akdi-nikâh» dan muhtasar) nikâh icrası, nikâh etme, nikâhlanma işi ve töreni: Bugün falan evde akid vardır; dün akid icra olundu. Hall-i akd-ı umûr: İşlerin görülmesi ve idaresi: Hall-i akd-ı umûr onun elindedir.

AKKÂL (i. A. «ekl» den imüb.). **1.** yiyen, obur («ekül» daha müstameldir). **2.** (tıp). Etrafındaki etleri çürütüp mahveden (yara).

AKKÂM (i. A.). **1.** Deve kiralayıcısı, deve ile, ücret karşılığı eşya taşıyan adam. **2.** Hacca Surre-i Hümâyûn ile birlikte giden hademe ki, gidişten önce Istanbul'da törenle dolaşırlar.

AKKEFAL (i. A.). Kefal balığına benzer bir cins balık.

AKKOR (i.). Akkorluk halinde bulunan cisim, nâr-ı beyzâ. Ark lambasındaki kömürler işlerken akkor haline gelerek ışık verir.

AKKORLUK (i.). Aşağı yukarı 1800 santigrat derecesinde ısıtıldığı halde erimeyen cismin bu sıcaklıktan beyaz renk almış hali.

AKKUYRUK (i.). Bir çeşit akçıl çay.

AKKÜZATİF (i. L.'den) (gramer). Bir isim hali, ismin yapma ifade eden hali, ismin geçişli bir fiilin tesirinde olduğunu gösteren hali: Camı kırdı veya cam kırdı misallerinde «cam» akküzatif halindedir.

AKLAM (i. A. c.) (m. kalem). Kalemler. Bk. Kalem.

AKLAMAK (f.). **1.** Ağartmak, beyazlatmak, temiz etmek. **2.** Bir beyaz nişan koymak, beyazla nişanlamak. **3.** Pâk etmek, temize çıkarmak, yüzünü ağartmak.

AKLAMAK **1.** Ak olmak, temizlenmek. **2.** Bir dâvâ veya hesap sonunda temize çıkmak, beraet etmek, kurtulmak.

AKLAN (i. Coğrafya). Dağların bir yöne doğru alçalıp giden taraflarından her biri, mâile.

AKLEN (i. A.). Akıl ile, akıl iktızasınca, akılca, akla tatbik olundukta. Mukabili: Naklen: içki, aklen ve naklen insana muzırdır.

AKLI (i.). Beyazı olan, beyaz lekeli veya çizgili: Aklı karalı: Beyaz ve siyah olarak, alaca.

AKLIK (i.) **1.** Beyazlık, beyaz renk. **2.** Düzgün. **Yüz aklığı** = Lekesizlik, namus, iffet.

AKLISELİM (i. A.) (Farsça terkib). Sağduyu.

AKLÎ (i. A.) (mü. akliyye). Akla mensup ve müteallik, akıl ile anlaşılan ve idrak olunan ve yalnız akla tatbik edilen, naklî mukabili: Aklî ilimler.

AKLIYÂT (i. A. c.). Akıl ile keşif ve tahkik ve sırf müsbet esastan ibaret olan maddeler ve hususlar: Aklîyât ile naklîyât arasında her vakit uygunluk olmaz.

AKLİYE (i. A.) **1.** Akıl hastalıkları. **2.** Akılcılık.

AKLİYECİ (i. tıp). Akıl hastalıkları hekimi.

AKMA (i.) **1.** Akmak fiili, cereyan, akış. **2.** Yıldız akması (eskiden «şahâb» denirdi).

AKMADDE (i. anatomi). Omuriliğin dış, beynin iç tabakasını meydana getiren sinir lifleri. Beyin hücrelerinin çoğunu akmadde teşkil eder.

AKMAK (f.). **1.** Sıvı bir maddenin bulunduğu yerden aşağıya doğru hareket etmesi, cereyan, seyelan etmek: Su akıyor. **2.** Sızmak: Bu testiden su akıyor. **3.** Kap içindeki sıvıyı sızdırmak, damlatmak: Bu testi akıyor, burnum akıyor. **4.** Suyun üstünde yüzer gibi kayıp gitmek: Kayık önümüzden akıp geçti. **5.** Kınından, zarfından sıyrılıp çıkmak: Kılıç kınından, yılan kovuğundan akmak. **6.** Kumaş, dikiş yerinden çözülüp ayrılmak, yıpranmak: Bu kumaş akıyor. **Ağzın suyu akmak** = İmrenmek. **Göz akmak** = Kör olmak. **Nur akmak** = Pek parlak olmak. **Yaş akmak** = Ağlamak.

AKMİŞE (i. A. c.) (m. kumaş). Kumaşlar. bk. Kumaş.

AKONİT (i. Fr. Aconite) (botanik). Kurtboğan denilen bitki ki, özünden akonitin denilen zehirleyici madde çıkar.

AKONİTİN (i. Fr. Aconitine). Kurtboğan denilen bitkiden çıkan bir zehirleyici madde.

AKONT (i. F.). Sonradan hesaplaşmak üzere bir borç veya kazanç hissesinden alacaklıya yapılan ödeme.

AKOR Armonide uygunluk. Alt alta sıralanıp, aynı zamanda işitilen seslerin toplamı.

AKORD (i. İ. Accordo). Piyano vesair musiki âletlerinin düzeni.

AKORDÇU (i.). Piyano vesair musiki âletlerine düzen veren usta, düzenci.

AKORDEON (i. F.). **1.** Körüklü bir musiki âleti. Körüğün üflediği hava, âletin içinde maden dilcikleri titreştirerek ses vermelerini sağlar. **2.** Kumaşlara makine ile yapılan kırma.

AKORT bk. akord.

AKORDETMEK (f. Fr.). Musiki âletlerinin seslerini belirli bir sese göre ayarlamak, düzenlemek

AKPELİN (i.). Acı bir bitki.

AKRABA (i. A. c.) (m. «karîb» dilimizde bu mânâya gelmez). Hısımlar, aralarında kan birliği bulunanlar: Akraba arasında öyle şeye bakılmaz. Hısım: O, benim akrabamdır. Akrabalarımı göreceğim (aslı akribâ'dır).

AKRABALIK (i.). Hısımlık, yakınlık: Aramızda akrabalık vardır.

AKRAN (i. A. c.) (m. «karn» dilimizde kullanılmaz). (Zannolunduğu gibi «karîn» in çokluğu değildir, onun çokluğu «kurenâ» dır). Eşler, yaş veya rütbe ve sınıf ve halce eş ve benzer olanlar, emsal: Akran ve emsalinden geri kalmak. **Beynelakrân** = Emsali arasında eş, yakın, ben-

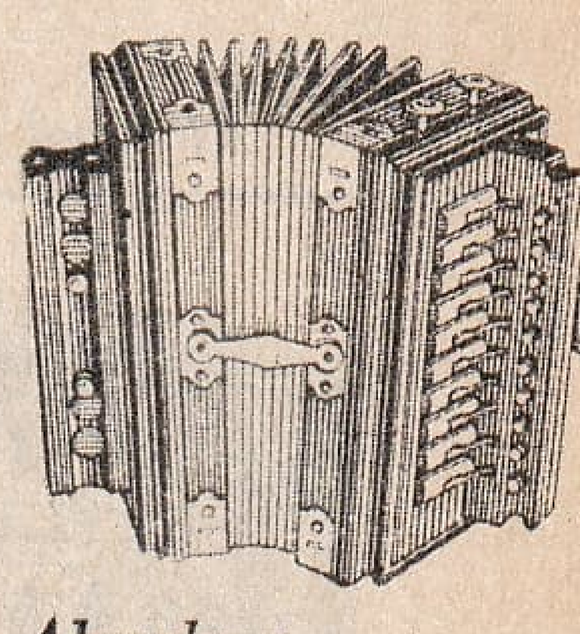

Akordeon

zer: O, senin akranın mı? Akranlarını davet etti.

AKREB (i. A.) («karîb» den itaf.) Daha veya en yakın.

AKREDİTİF (i. Fr.). Bankaların kendi şubelerine veya başka bir bankaya bir kimse için açtırdığı, miktarı belli hesap.

AKREP (i. A.) (c. Akarib). **1.** Kuyruğu ucunda zehirli iğnesi bulunan zararlı hayvan ki zarar vermekte yılanın eşi sayılır: Akrep soktu. Akrep gibi sokar. **2.** Saatin iki ibresinden kısası ki, on iki saatte bir dolanıp saatleri gösterir. **3.** (Astronomi). On iki burcun biri ki, güneş, ekim ayında bu burca girer: Burc-ı Akrep. **4.** (mec.) Akrep gibi gizliden zarar veren adam: Ne akreptir!

AKREPLER (i. zooloji). Örümcekler ailesinden bir takım.

AKROBASİ (i. Y.). Bir akrobatın yaptığı hareketlerin biri veya hepsi.

AKROBAT (i. Y.). El üzerinde denge hareketleri, tehlikeli sıçramalar yapan kimse.

AKROMATOPSİ (i. tıp). Renk körlüğü.

AKROPOL (i. Y.). Eski Yunan şehirlerinde, içinde saray ve tapınakların bulunduğu müstahkem tepe. Bunların en tanınmışı Atina akropolüdür.

AKROSTİŞ (i. Y.). Mısralarının ilk harfi yukarıdan aşağıya doğru okununca mânâlı bir kelime veya has isim çıkacak şekilde düzenlenmiş manzume.

AKSÂ (i. A.) (tes. Kusvâ) (c. Akasi) («kusû» dan smüş.). Uzakta bulunan, uzak, ırak: Mescid-i Aksâ. (itaf.) Daha uzakta bulunan, en uzak, en kenar. Son: **Mağrib-i Aksâ** = Fas, aksâ-yı maşrık: **Aksâyül-meratip** = Mertebelerin sonu. **Derece-i kusvâ** = Son derece.

AKSAK (i.). Türk musikisinde 9 zamanlı bir küçük usul.

AKSAK (i.). Topal (ârec, lenk) (Bu tabir «topal» dan daha umumî, daha eski ve esaslıdır).

Akropol

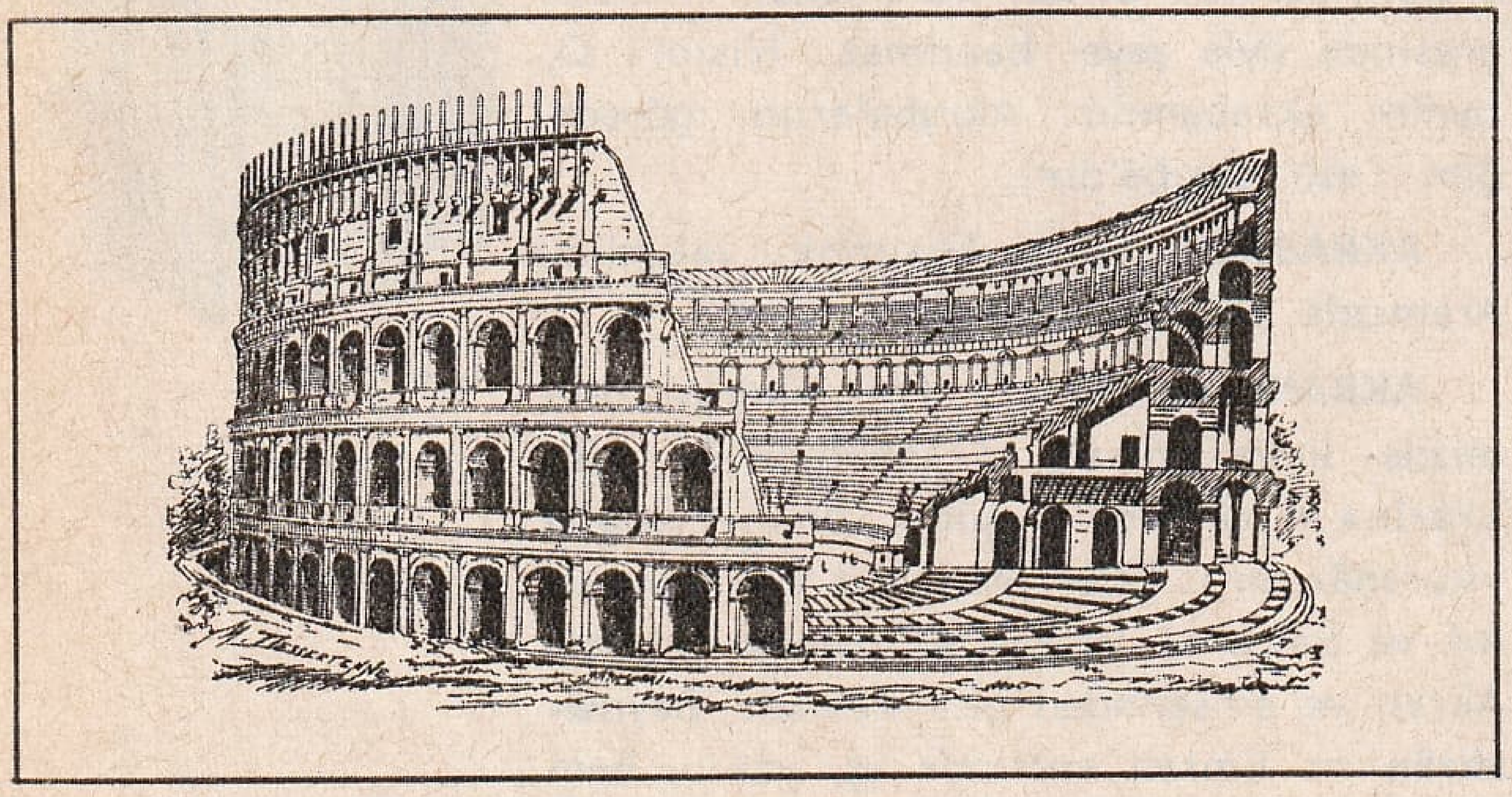

AKSAKAL (i.). Köy ihtiyarı, koca başı.

AKSAK FAHTE (i. T. A.). Türk musikisinde «Lenk - Fâhte» de denen 10 zamanlı bir küçük usul.

AKSAKLIK (i.). Topallık, arc.

AKSAK SEMÂÎ (i. T. F.). **1.** Türk musikisinde 10 zamanlı bir küçük usul. **2.** Türk musikisinde bir usûl ile ölçülmüş ağır semâî çeşidi.

AKSAK SEMÂÎ EVFERİ Türk musikisinde 10 zamanlı bir küçük usul. Aksak semâî usulünün bir çeşidi.

AKSÂM (i. A. c.) (m. kısım). Kısımlar. bk. kısım.

AKSAMAK (f.) (Aslı ağsamak olup «ağmak» tan). Bir ayağın kısa veya sakat olmasından dolayı sekerek yürümek, topallamak. (mec.) Eksik kalmak, ilerlememek, iyi gitmemek.

AKSAR (i. A. «kasîr» den itaf.). Daha veya pek kısa: **Aksâr-ı eyyâm** = Günlerin kısaları, yılın kısalmış günleri.

AKSATA (i. A. ahzüita'dan). Alış veriş.

AKSATMAK (f.). Topal etmek mec. noksan bırakmak, bitirmemek.

AKSÂ-YI ŞARK Uzakdoğu, Çin, Japonya, Çinhindi, Filipinler, Malezya, Kore v.s.

AKSÂ-YI EMEL Erişilmek istenen en büyük emel, hedef, mefkûre, ülkü, fr. idéal.

AKSETMEK (f.). **1.** Bir yere çarpıp geri dönmek (ses ve ışık). **2.** Bir yere vurmak (ışık): Lambanın ışığı eve aksediyor. **3.** Parlak ve düz bir yüzeye çarpıp aynen görünmek, yansımak: Durgun suya akseden evler. **4.** Ulaştırılmak, duyurulmak.

AKSETTİRMEK (f.). **1.** Yankılamak, yankılanmak (yalnız ses için). **2.** Yansılamak (ışık). **3.** Ulaştırmak, duyurmak (meseleyi, haberi).

AKSIRIK (i.). Aksırmak işi, hapşırık.

AKSIRMAK (f.). Solunum kaslarının birdenbire ve şiddetle kasılmasıyla ağız ve burundan hızlı ve gürültülü bir şekilde nefes boşaltmak, hapşırmak.

AKSIRMAK Aksırık. Aslı: Ansırmak, ansırık.

AKSIRTMAK (i.). Birinin aksırmasına sebep olmak.

AKSİ (i. «akis» ten imen. ise de doğru Arapça değildir). **1.** Ters, zıt, muhalif, aykırı. **2.** Uğursuz, ters, iyi gitmeyen: Ak-

si iş. **3.** İnatçı, kötü huylu, kimseye uymaz: Pek aksi adamdır.

AKSİLENMEK (f.). Ters davranmak.

AKSİLİK (i.). Terslik.

AKSİNE (i.). Tersine.

AKSİSEDA (i.). Ses dalgalarının dik bir satha çarpıp geri dönmesi sonunda duyulan ikinci ses.

AKSİYOM (i. Y.). Mütearife.

AKSİYON (i. Fr. Action). Şirket ve ticaret hissesi, sehim (Karşılığı olduğu için lüzumsuzdur. Hele hissedar mânâsiyle «aksiyoner» demek büsbütün lüzumsuzdur).

AKSON (i. Y. anatomi). sinir hücrelerinden çıkan uzantıların en önemlisi.

AKSÖĞÜT (i.). Söğüt ağacının bir cinsi.

AKSU (i.). Gözlerde görülen bir hastalık.

AKS-ÜL-AMEL (i. A.). Tepki, reaksiyon.

AKSÜLÜMEN (i. kimya). Cıva ile klordan mürekkep zehirleyici tesiri fazla bir tuz.

AKŞAM (i. T. ak, F. Şâm. Ahşam yazmamalı). **1.** Güneşin batma zamanı: Akşam oluyor. **2.** Güneşin batması ile yatılacak vakit arasındaki zaman: Akşam geç vakte kadar oturduk. **Akşam olmak** = Gündüz geçip gece yaklaşmak. **Akşam üzeri, akşam üstü** = Akşam vaktine yakın. **Akşam etmek** = Günü geçirmek. Akşamlar hayrolą, akşam-ı şerifleriniz hayrolsun: Selâm ve iltifat tabiri. **Akşam günü** = Günün öğleden sonraki kısmı. **Akşam namazı** = Beş vakit namazdan dördüncüsü. **Akşam yemeği** = Akşam veya ondan sonra yenen yemek. Güneşin batma vaktinde yahut ondan sonra: Her akşam geliyor. **3.** Önümüzdeki akşam vakti: Akşam bize gelir misiniz? **4.** Dünkü akşam vakti: Akşam nerede idiniz? Sabah akşam: Her sabah, her akşam, devamlı olarak.

AKŞAMCI (i.). **1.** Akşam erken yatan. **2.** Her akşam belirli surette içkiye devam eden.

AKŞAMGÜNEŞİ (i.). Sarımsı pembe renkte olan. mec. İhtiyarlığın son demleri.

AKŞAMLAMAK (f.). **1.** Bütün günü bir işte veya bir yerde geçirip akşama ermek. **2.** Akşam vakti bir yerde kalmak, akşamı orada geçirmek.

AKŞAMLATMAK (f.). Akşama erdirmek, akşama kadar oyalamak.

AKŞAMLEYİN Akşam vakti.

AKŞAMLI (i.). Her akşam bir işe devam eden. Akşamlı sabahlı: Devamlı olarak.

AKŞAMLIK (i.). Akşama mahsus: Bu akşamlık yemeğimiz vardır. Daha bir akşamlık kömür kaldı.

AKŞAMÜSTÜ Akşam vakti, akşama doğru.

AKŞAR, AKŞIN (i.). Doğuştan gerekli boya maddesinden mahrum olduğu için derisi, kılları beyaz olan (insan ve hayvan). Çapar, albinos.

AKŞÎRÂR bk. Ikşîrâr.

AKTÂB (i. A. c.) (m. kutb). Kutuplar. bk. Kutup.

AKTAR (i. A. c.) (m. kutur). Kuturlar, çaplar. bk. Kutur.

AKTAR (aslı: Attâr). (i. A. «ıtır» dan imüb.) **1.** Güzel kokulu ruhlar, yağlar vesaire satan adam. Güzel kokular taciri. Fr. Parfumeur. **2.** Ecza, ilâç vesaire satan adam. Fr. Droguiste. **3.** Mahalle aralarında bazı baharatla iğne, iplik vesaire satan dükkâncı.

AKTARICI (i.). Kiremitleri yeniden sıralayan, kırılmışları yenileyen kimse.

AKTARLIK (aslı: Attarlık). (i.). Kokular yahut kimya maddeleri veya baharat satan adamın işi ve ticareti: Attarlık ediyor.

AKTARMA (i.). **1.** Yükün bir yerden bir yere veya karaya indirilmeksizin bir gemiden diğerine nakli. **2.** Dam kiremitlerinin alt üst edilerek yeniden tanzimi.

AKTARMAK (f.). **1.** Aktarmak, bir yerden veya bir kaptan diğerine nakletmek, taşımak, devretmek. **2.** Arayarak alt üst etmek. **3.** Altını üstüne getirmek: Damın kiremitlerini aktarmak. Tarım: (tarlayı) altı üstüne gelecek surette bellemek.

AKTAVŞAN (i.). Bir cins çöl sıçanı, yerbû.

AKTİ (i.). Götürü iş için verilen ücret. El emeği.

AKTİNİT (i. Y. kimya). Aktinyum, protaktinyum, toryum, tunyum, plutonyum, küryum, amerikyum ve berkelyum radyoaktif elemanlarının ortak ismi.

AKTİNYUM (i. Y. kimya). Atom ağırlığı 227 olan bir eleman.

AKTİVİZM (i. F. felsefe). Bütün bilgilerin ve ilimlerin, cemiyetin gelişmesine hizmet etmesini isteyen ve böylece iradenin etkinliğini belirten doktrin, etkincilik.

AKTÖR (i. Fr. acteur). Tiyatro ve sinemada erkek oyuncu.

AKTRİS (i. Fr. actrice). Tiyatro ve sinemada kadın oyuncu. («Aktör» ün dişisidir).

AKTÜALİTE (i. Fr.). Günün hadiseleri.

AKTÜEL (i. Fr.). Şimdiki, bugüne ait.

AKUSTİK **1.** Bir yerin veya salonun sesi aksettirme durumu. **2.** Bu mevzu ile uğraşan fizik ve musiki ilmi.

AKÛR (ka ile) (i. A.). Isırır, kudurmuş, azgın: **Kelb-i akûr** = Kudurmuş, azgın köpek. (Kuduz mânâsiyle kullanılması yanlıştır).

AKÜMÜLATÖR (i. Fr. fizik). Elektrik enerjisini depo eden cihaz.

AKVÂ (i. A. «kavî» den itaf.). Daha, en kuvvetli, fazla kavi: **Akvâ-yı ihtimalâta göre** = En kuvvetli ihtimale, ihtimallerin en kuvvetlisine göre.

AKVÂL (i. A. c.) (m. kavl). Kaviller. bk. Kavl.

AKVÂM (i. A. c.) (m. kavm). Kavimler. bk. Kavm.

AKVAREL (i. F.). Sulu boya resim.

AKVARYUM (i. L.). Su hayvanlarını veya bitkilerini besleyebilecek şekilde yapılmış cam su kabı.

AKVÂS (i. A. c.) (m. kavs). Kavisler. bk. Kavs.

AKVÂT (i. A. c.) (m. kuvvet). Kuvvetler. bk. Kuvvet.

AKVEM (i. A. «kavim» veya «kîm» den itaf.). Daha veya pek doğru.

AKVİYÂ (i. A. c.) (m. kavî). Kavîler, kuvvetliler. bk. Kavî.

AKYA (i.). Lüfer azmanı denilen iri bir cins balık.

AKYUVAR (i. anatomi). Kan ve lenf sıvılarında bulunan yuvarlak hücre.

AKZÂ (i. A. «kâzı» (ka ile) dan itaf.). Daha fakih, fıkıhda (İslâm hukukunda) daha âlim ve daha muktedir: **Akzâ-ül-kudât** = Kadıların en kadısı ve en bilgini.

ÂL (i. A. «l» ince okunur) (çokluktur). **1.** Aile, evlât, çoluk çocuk: Âl-i Nebî, Âl-i Resul, Âl-i abâ: Peygamberimizin aileleri ki, Peygamber, Hazreti Ali, Hazreti Fâtıma ile Hasan ve Hüseyin'den mürekkep sayılır. **2.** Sülâle, hanedan: Âl-i Osman: Osmanlı hanedanı, Osmanoğulları.

AL (i.). **1.** Koyu ve parlak pembe: Al çuha, al yanak. **2.** Kızıla yakın duru: Al at. **Al yanak** = Yanağı kırmızı. (Palabıyık ve gagaburun gibi, Türkçe kaidesine muhaliftir). (i.) Parlak kırmızı renk: Ona al yakışmaz. Allı pullu. **2.** Ekser loğusalara ârız olan bir nevi yılancık hastalığı: Al bastı. **3.** Kadınların yüze sürdükleri pembe düzgün.

ÂL (i. A.). Hile.

ÂL (i. A. ulüvv'den). Yüce, yüksek, bk. Âlî, bâlâ.

ALA (i.). Karışık renkli, benekli, alaca, nakışlı: **Ala bula** = Pek alacalı. Ala göz. **Ala görmek** = Alaca görüp, iyi farketmemek.

ALA (e. İ. ala). İtalyanca'dan gelen tabirlerin başında bulunup «usûlünce, tarzında» mânâsını ifade eder: **Alafranga** = Frenk usulünce; **alaturka** = Türk tarzında.

ALA (e.). Haydi, hayda: Ala kuzum, ala ala hey.

ALÂ (A.). Âgâh ol, bak, dinle. (Dilimizde daima bir ünlem kelimesinden önce bulunur): Alâ ey berr ü bahrin pâdişâhı!

ALÂ (i. A. c.) (Tekliği kullanılmaz). Nimetler, ihsanlar.

ALÂ (e. A.). Üzre, üst, fevk. (Şu Arapça terkiplerde bulunur): **Alelıtlak** = Umumiyet üzere, mutlaka, **alel-infirad** = Birer birer, ayrı ayrı. **Alâ eyyü hâl** = Herhalde, her nasıl olsa. **Alettahkik** = Gerçek olarak, muhakkak surette. **Lâalettayin** = Tayin ve tahsis etmeksizin, belirli olmıyan ve müphem bir suretle. **Alettafsil** = Tafsilatla, tafsilen. **Alettevâli** = Mütemadiyen, devamlı şekilde. **Alâ halihî** = Kendi halinde, olduğu gibi. **Alelhusus** = hususan, bâhusus, **itiraz-ı alelhükm** = Mahkemenin hüküm ve kararına karşı itiraz. **Aleddevam** = Daimî surette, mütemadiyen. **Aler-re'sü vel-ayn** = Baş, göz üstüne. Alessе**viye** = eşitlik üzere, eşit olarak. **Alessabah** = erkenden. **Alâ tarik-ül hezl** = Eğlence yoluyle. **Alelâde** = Mutad üzere, âdetâ. **Alelacele** = Acele ile, **Alelumum** = Umuman, umumiyet üzere, **Alelamyâ** = körü körüne, araştırmaksızın, **Alelgafle** = gaflet üzere, gafilâne. **Alelfevr** = Derhal, hemen. **Alelkaide** = Kaideten, kaidesiyle. **Alâ kader-üt-tâka** = Takatı yettiği kadar. **Alâ kavl** = Bir rivayette. **Alâ küllihâl** = Herhalde. **Alâ merâtibihim** = Rütbe ve derecelerine göre, sırasiyle. **Alâ meleünnâs** = Açıkta, herkesin önünde. **Alâ vefku'l matlûb** = İstendiği gibi. **Alâ hâzihî** = Bunun üzerine.

ALÂ (i. A.). Yükseklik, yüksek mertebe, şeref ve şan: İlim, insan için şan ve alâdır.

ALÂ (f. A.) («ulüv» den mazi teklik müz. gaib). Âlî ve yüce mertebe olsun: Hak cell ü alâ hazretleri. (Yalnız böyle dua makamında Arapça tâbirlerde kullanılır).

ÂLÂ (i. A. «Âlî» den itaf.) (mü. Ulyâ) (c. Eâlî). **1.** Daha veya pek yüksek, en yüksek: Bir makam-ı âlâya çıkmak. **2.** Mânen pek yüksek ve sevgili: İtibarı âlâ oldu. **3.** Pek güzel, pek iyi, nefis, enfes: âlâ bir süt bulduk, âlâ bir seccade aldım. **Âlâdan âlâ** = İyiden daha iyi. **Cebr-i âlâ** = Cebirin yüksek bahisleri. **Cennet-i âlâ** = Cennet'in en yüksek katı. **Aliyyülâlâ** = En âlî (yüksek) derecede (diploma). **Ne âlâ** = Ne iyi. Gelirse ne âlâ, gelmezse icabına bakarız.

ÂLÂ (i. A. c.). Bahşişler, ihsanlar.

ALABACAK (i.). Ayağı sekili at.

ALABALIK (i.). Akıntısı sert, soğuk, tatlı sularda bulunan bir cins leziz balık.

ALABANDA (i. İ. Ala banda) (Denizcilik). Geminin bir tarafında bulunan topların birden boşanması, yaylım ateşi: Alabanda etmek. Orsa alabanda: Gemiyi birden çevirme kumandası. mec. Şiddetle azarlama ve kınama: Bir alabanda yedi ki.

ALABAŞ (i.). Şalgama benzer bir bitki (Brassica oleracea).

ALABİLDİĞİNE Son haddine kadar, olanca hızı ile, olabildiği kadar.

ALABORA (i. İ.). bk. Albora.

ALABROS (i. F.) Fırça ile dikine taranacak şekilde kısa kesilmiş erkek saçı.

ALACA (i). Karışık renkli, rengârenk: Alaca kumaş. Alaca bulaca. Deli alacası: Zevke uygun olmıyan birbirini tutmaz parlak renklerle boyanmış. **Alacakaranlık** = Akşam ve şafaktan evvelki yarı karanlık. Fr. Crépuscule. **1.** Karışık renkler: Deli alacayı sever. İnsanın alacası içinde, hayvanın dışındadır. **2.** Birkaç renkte iplikten imal edilmiş bir dokuma ki Anadolu'nun birçok yerlerinde yapılır: İplik alacası.

ALACAK (i.). Bir anlaşma veya hesaba göre alınması gereken para, mal veya başka şey. **Alacağı olsun** = Günün birinde ona gösteririm anlamında kullanılır.

ALACAKLI (i.). Alacağı olan kimse.

ALACALANMAK (f.). Muhtelif renklerde leke ve pul peyda etmek, rengârenk olmak. **Göz alacalanmak** = Bulanmak, iyi görememek.

ALACALI (i.). Çeşitli renklerde, rengârenk. **Alacalı bulacalı** = İstenmiyecek, hoşa gitmiyecek surette çok renkli.

ALACALIK (i.). Çeşitli renkler taşıyan şeyin hali. mec. Sebatsızlık, mizaç değişikliği, karaktersizlik.

ALACIK (i.). Çadır, çalı çırpıdan yapılmış kulübe.

ALAÇOK (i.). Türk oymaklarının (aşiretlerinin) çalı çırpıdan ve çitten meskenleri. Oba.

ÂLÂF (i. A. c.) (m. elf.) elfler, binler. bk. Elf.

ALAFRANGA (i. İ.). Avrupalı tarzında olan. Alafranga giyim, alafranga şarkı gibi.

ALAGARSON (i. F.). Erkek çocuk biçimi kesilmiş kadın saçı.

ALÂIK (i. A. c.) (m. Alâka) alâkalar, ilgiler. bk. Alâka.

ALÂİM (i. A. c.) (m. Alâmet) alâmetler. bk. Alâmet.

ALÂİM-İ SEMA (i. A.). Gökkuşağı.

ALAK (i. A.). **1.** Kan pıhtısı, pıhtılanmış kan parçası. **2.** Sülük.

ALÂKA (i. A.) (c. alâık). 1. İlişik, ilgi bağlılık, bağlanma, rabıta: Bizim işin o mesele ile alâkası yoktur. Bu iki madde arasında hiç bir şekilde alâka var mıdır? **2.** Kalbten ilgi, gönül bağlama, aşk, sevişme, sevda, sevgi: Bir kıza alâkası vardı. Bir görüşte alâka peyda etti. **3.** Münasebet, bağlılık, aidiyet: Onlarla benim hiç bir alâkam yoktur. Kızını onun oğluna vererek kendisiyle alâka peyda etti. **4.** Malikiyet, tasarruf, müdahale hakkı, hisse: O çiftliğe, o madene sizin alâkanız var mıdır? (kimya) Münasebet. (Fr. affinité). (tıp): Bir uzvun derdinin diğer bir uzva sirayeti. Fr. sympathie. Edebiyat. Mecâzî mânâ kullanmak için düşürülen münasebet. Rabıtalar. İnsanın ilişiği olduğu işler, münasebetler: Dünyevî, dünyaya ait alâkalar.

ALÂKA-BAHŞ (i. A. F.). İlgi uyandıran.

ALÂKADAR (i. F.) (A. alâka: ilişik. F. dâşten: tutmak) alâkası ve ilişiği olan, münasebetli, hissedar: Bu işle ben de alâkadarım. Yeni yapılan fabrikayla siz de alâkadar mısınız?

ALÂ-KADR-İL-İMKÂN (A.). Olabildiği kadar.

ALÂKALANMAK (f.). İlgilenmek, alâka duymak.

ALÂKALI (i.). **1.** Münasebet ve ilişiği olan: O da bu işte alâkalıdır. **2.** Âşık, gönül vermiş: Bir kıza alâkalıdır.

ALAKARGA (i.). Siyah ve kül renginde karga. (Arapça: gurâb-ül-bîn).

ALÂKASIZ (i.). İlgisiz.

ALAKÎ (i. A.) (tes. Alakıyye). **1.** Pıhtı çeşidinden olan, pıhtımsı. **2.** (Paleontoloji). Sülük cinsinden: **Tâife-i alakıyye** = Sülük cinsinden hayvanlar.

ALAKOYMAK (f.). **1.** Geri tutmak, geciktirmek: Beni yoldan alakoydu. **2.** Saklamak: Bunu sizin için alakoydum. bk. Bir de: alıkoymak ve alıkomak.

ALÂ-KÜLLİ HAL (A.). Şöyle böyle, olduğu kadar.

ALÂ-KÜLLİ-ŞEY'İN KADÎR (A.). Gücü her şeye yeten.

ALALAMAK (f.). Beneklerle, çizgilerle veya renklerle bezeyerek görünüşünü değiştirmek, kamufle etmek: Uçaklara karşı alalanmış bir fabrika.

ÂLÂM (i. A. c.) (m. elem). elemler, acılar. bk. Elem.

ALAMANA (i.). **1.** Küçük odun gemisi. **2.** Büyük balıkçı kayığı. **3.** Böyle kayıklara mahsus büyük ağ, ığrıp.

ALÂMET (i.A.) (c. alâmât, alâim). **1.** Nişan, işaret, bilgilik: Müşterek sürülerde herkesin hayvanları alâmetlerinden belli olur. Hudutta alâmet çakarlar. O madalya, sahiplerine bir iftihar alâmeti olmak için verilir. Ta çocukluğunda, zekâ alâmetleri yüzünde görülürdü. **2.** Eser, iz, emare: Oranın ordugâh bulunmuş olduğuna hiç bir alâmet görmedik. Ninova ve Babil şehirlerinin nihayet alâmetleri açığa çıkarıldı. Hırsızın hariçten girmiş olduğunu gösterir birçok alâmetler ele geçirdik. O, ihtiyarlıkta dahi yüzünde güzellik alâmetleri taşıyordu. **3.** Remz, işaret: Zeytin ağacı dalı, eskiden beri sulh alâmeti kabûl olunagelmiştir. **Alâmet-i fârika** = Bir şahsın veya şeyin diğerlerinden ayrılması için kullanılan belirli işaret: Başçavuşların alâmet-i fârikası vardır. Her hastalığın bir veya birkaç alâmet-i fârikası vardır. **Alâmet-i fârika nizamnamesi** = İmal edilen nesnelerin biribirinden ayrılması ve taklide meydan verilmemesi için, sahibinin arzusuyla tescil olunan alâmete mahsus kanunî hükümler. tıp. **Alâmet-i maraz** = Her hastalığın kendine mahsus olan hali, Fr. phénomène. **Alâim-i semâ** = Eleğim sağma, (Türkçe tâbirinden galat olup, her şeyi Arapça'ya veya Farsça'ya tatbik etmek merakında bulunanlarımızın icadıdır).

ALÂMET-İ FÂRİKA bk. Alâmet.

ALAN (i.). Orman içinde açıklık, meydan. Fr. clairière.

ALÂNÎ (i. A.) mü. Alânîye). Açıkta olan, âşikâr, görünen meydanda olan («alenî» daha çok kullanılır).

ALÂNÎYET bk. Aleniyet. (i. A.). **1.** Bir şeyin zâhir ve meydanda olması, gizli olmayıp gözönünde olması, alenîlik: Mahkeme celselerinin alânîyeti. **2.** Her şeyin zâhir hâli, dış görünüşü: Alânîyeti pek âlâ ama iç yüzünü kim bilir?

ALAN TALAN, ALAN TARAN (i.). Altüst, karma karışık, allak bullak: Evde ne varsa alan talan olmuş.

ALARGA (i. İ. alargo) (denizcilik). Açık deniz, engin: Alargaya çekilmek. Alarga etmek: Açığa çekilmek. Açık gel, yaklaşma, uzak.

ALÂ - RİVÂYETİN (A.). Rivâyet edildiğine, söylenenlere göre.

ALARM (i. F.). Tehlike anında herkesi haberdar etmek için verilen işaret.

ALAŞAĞI ETMEK **1.** Yerinden indirmek. **2.** Yere vurmak.

ALAŞIM (i.) (uyd. k.). Madenlerin eriyerek birleşmesi sonunda meydana gelen madde, halita.

ÂLÂT (i. A. c.) (m. Alet). âletler. bk. Alet.

ALATURKA Son asırda yanlış olarak «Türk Musikisi» yerine kullanılan tâbir. İtalyanca alla turca'dan gelir ki, «Türk tarzında» demektir ve Batı Musikisi'nde mehter musikimize benzetilmek istenen eserler için kullanılmıştır. Mızıkay-ı Hümâyûn'a gelen İtalyan müzisyenler tarafından musikimize verilmiş addır.

ALAVERE (i.). **1.** Karışıklık, kargaşalık, herc-ü merc. **2.** Bir şeyin elden ele verilerek veya atılarak aktarılması: Karpuzları alavere ile sergiye, kiremitleri çatının üstüne attılar. **3.** Vapurlara kömür vermek için bordaya kurulan kademeli iskele. **4.** Tulumbanın basıp emme suretiyle işlemesi: Alavereli tulumba.

ALAY (i.). **1.** Cemaat, güruh, kalabalık, fevç, topluluk. **2.** Fazla miktar, muhtelif ve müteaddit kişiler veya şeyler: Bir alay cahil, bir alay hırdavat. **3.** Debdebe ve gösterişle yapılan tören, geçit resmi: Bayram alayı, sürre alayı. Askerlik. 3 - 4 tabur piyade veya 5 bölük süvari askerinden mürekkep kuvvet: Piyade, Nizamiye, Redif, Süvari alayı. **Alay İmamı** = Osmanlı devrinde bir alay askere imamlık vazifesini yapan sarıklı subay. **Alay Emini**: Osmanlı devrinde bir alay askerin hesap işlerine bakan subay ki, binbaşıdan alt derecededir. **Alay Beyi** = Vaktiyle bir vilâyet sipahisinin başı, daha sonra jandarma alayının kumandanı. **Alay Kâtibi**: Bir alay askerin yazı işlerini ifa eden subay. **Mîralay** = Bir alay askerin kumandanı (albay), kaymakamın üstü ve mîrlivânın astı idi ve bey unvanını taşırdı. **Alay alay** = Güruh güruh, yığın yığın. **Alay Esvabı** = Üniforma, resmî elbise. **Alay etmek** = Eğlenmek, istihza etmek,

maytaba almak. **Alay Sancağı** = Her alaya verilen sancak. **Alay Topu** = Resmî günlerde ve teşrifat için atılan top. **Alay kurmak** = Vehimle uğraşmak. **Alay geçmek** = Birinin sözünü dinler gibi olup da başka şeyi düşünmekle meşgul olmak. **Alay malay** = Hep birden, takımı ile, palas pandıras. (Âlay-ı vâlâ, âlây-ı mezkûr gibi Farsça terkipler, galattır).

ALAYBOZAN (i.). Eski bir çeşit fitilli tüfek.

ALAYCI (i.). Herkesle eğlenmeyi seven, müstehzi.

ÂLÂYİŞ (i. F.). **1.** Bulaşıklık, bulaşma. **2.** Boş süs ve debdebe: Dünyanın âlâyişine aldanmak.

ALAYLI (i.). **1.** Debdebeli, tantanalı, alayla icra olunan. **2.** Gizlice eğlenceli, istihzalı: Amma da alaylı yazmış. (Askerlik). Osmanlı devrinde mektepten çıkmayıp alaydan, yani neferlikten yetişmiş subay. Mektepli karşılığı.

ALAZ (i.). Alev.

ALAZLAMA (i.). Yılancık denilen şeyin bir nevi.

ALAZLAMAK (f.). **1.** Alevde kızartmak veya ütülemek. **2.** Kızgın demirle yakmak.

ALAZLANMAK (f.). **1.** Alevde kızarmak. **2.** Kan hararetinden kızıllık peyda etmek.

ALBASTI (i.). Ateşli bir loğusalık hastalığı, loğusa humması.

ALBATR (i. F.). Yumuşak ve beyaz bir çeşit mermer, kaymak taşı.

ALBAY (i.). Yarbay ile tuğgeneral arasındaki askerî rütbede olan üssubay.

ALBE (i. A.) (c. albât) (botanik). Bazı maddeleri havi kapcıklara verilen isimdir, kapsül. Fr. Capsule.

ALBENİ (i.). Çekicilik, cazibe, alım.

ALBİNOS (i L.). bk. akşar.

ALBORA (i. İtalyanca'dan). (Denizcilik). **1.** Serenlerin direklerin üzerine kaldırılıp bağlanması. **2.** Floka küreklerinin, selâmlamak için yukarı kaldırılması. **3.** Dalyanlarda ağın yukarı alınması ile balığın toplanması.

ALBÜM (i. L. Albume). Fotoğraf resimlerini veya sair resim, şekil ve hâtıraları içine alan cüzdan, defter, kitap.

ALBÜMİN (i. Fr.). Bitkilerin ve hayvanların vücut yapısında bulunan bileşik bir madde. Birçok hastalıklarda vücuttaki albümin oranı çoğalır. Aktutma.

ALCA (i.). **1.** Parlak kırmızıya çalar renkte. **2.** Ala çalar doru (at).

ALÇACIK (i.). Alçakça, pek yüksek olmayan, (Ekseriya makamı tahbibde müstameldir).

ALÇAK (i.) (eski Türkçe'de yer, toprak demek olan «al» dan yahut «alt» tan). **1.** Yüksek karşılığı, aşağı, pes. **2.** Boyu kısa, kısır. (mec.) **1.** Karakteri ve nesli aşağı, kötü huylu, zelil, dûn. **2.** Hasis, pinti, cimri. **3.** Korkak, nâmerd. **Alçak gönüllü** = Mütevazı, kibirsiz. **Alçaktan görüşmek** = Kibir etmemek, tevazu göstermek. **Yalımı alçak** = Kibri olmayan, tevazu sahibi.

ALÇAKÇA (i.). Az alçak, pek yüksek olmayan. Alçaklıkla, zillet ve tenezzülle: Alçakça yalvarmak.

ALÇAKGÖNÜLLÜ (i.). Kendisinden aşağı olanlara eşit muamele yapan. Kendi değerini olduğundan aşağı gösteren veya mütevazı.

ALÇAKGÖNÜLLÜLÜK (i. A.). Alçakgönüllü olanın hali veya bir alçakgönüllüye yakışacak davranış, tevazu.

ALÇAKLAMAK (f.). Tahkir etmek, hor ve zelil nazariyle bakmak. Alçalmak ve yaltaklanmak, alçakça yaltaklanmak.

ALÇAKLATMAK (f.). İndirmek, azaltmak, alçaklaştırmak.

ALÇAKLIK (i.). **1.** Yükseklik karşılığı, pestî. **2.** Boy kısalığı. (mec.) Zillet. **2.** Mübalağalı hasislik, cimrilik. **3.** Korkaklık, nâmertlik.

ALÇALMA (i.). **1.** Alçalmak işi. **2.** (coğrafya) Toprağın çökerek oturması.

ALÇALMAK (f.). Eğilmek, inmek. Mec. tenezzül etmek.

ALÇALTMAK (f.). Alçak hale getirmek.

ALÇARAK (i.). Daha alçak, az alçak, alçakça.

ALÇI (i.). Sağlam harç yapmada kullanılan maruf beyaz toz, cibs. **Alçı taşı** = Bunun ezilmemişi, taş hâlinde olanı.

ALÇILAMAK (f.). Alçı ile yapıştırmak veya sıvamak, alçı sürmek..

ALDANÇ (i.). Çabuk aldanır, her şeye kolay inanır, kanan, aldanan.

ALDANGIÇ (i.). İğfal, hile, oyun, aldatma.

ALDANIŞ (i.). Aldanmak fiili. bk aldanmak, aldanma.

ALDANMAK (f.). **1.** Hile ve hud'aya kapılmak, iğfal olunmak. **2.** Yanlış bir fikre kapılmak, gafil bulunmak. Doğru hüküm verememek. **3.** Yalana inanmak. **4.** İtimada değer olmayan birine itimat edip ona güvenmek suretiyle kanmak, mağdur olmak.

ALDATAN (i.). **1.** İğfal eden, (Ar. muğfil, Fars. firîbende). **2.** Yalan söyleyen, yalancı. **Ahmak aldatan (ıslatan)** = İnce ince yağıp çok ıslatan yağmur. **Çoban aldatan** = Alaca tavuk dahi denilen bir cins kuş.

ALDATICI (i.). **1.** İğfal eden, muğfil, hilekâr. **2.** Yalan söyleyen, yalancı, aldatan. **3.** Dış görünüşü emniyet verip insanın itimadını celbeden.

ALDATMACA (i.). Aldatmak maksadıyle yapılan oyun.

ALDATMAK (f.). **1.** Hile ve hud'a ile kandırmak, iğfal etmek. **2.** Oyun etmek, dolandırmak. **3.** Yalan söylemek, aslı olmayan şeyi olmuş ve doğru gibi göstermek. **4.** Sözünde durmamak, vaat ve taahhüdünü tutmamak. (Eski Türkçe'de ve Çağatayca'da «aldamak» fiili vardır. Bizce terkedilmiştir, yerini bu kelime tutmuştur).

ALDAYICI (i.). Aldatan, yalancı. bk. Aldatıcı.

ALDEHİT (i. L. kimya). Alkol veya asitlerden elde edilen uçucu bir sıvı.

ALDIRIŞ (i.). Aldırmak işi. **Aldırış etmemek** = Ehemmiyet vermemek.

ALDIRMAK (f.). **1.** Almaya sevk ve icbar etmek, kabul ettirmek. **2.** Vasıtayla almak, almaya adam göndermek. **3.** Satın aldırmak, satın almaya sevk ve icbar veya buna müsaade etmek: Bana sunu aldırmadılar. **4.** Sığdırmak, istiap ettirmek: Bu kadar zahireyi şu anbara nasıl aldıracaksınız? **1.** Ehemmiyet vermek: Herif hiç aldırmıyor. **2.** Deli olmak, çaldırmak. **Burnundan kıl aldırmamak** = Kibirli bir tavırla muhalefet etmek, söz dinlememek.

ALDIRMAZLIK (i.) Hiç bir şeye aldırmamayı âdet edinmiş kimsenin hali, tasasızlık, kayıtsızlık.

ALE-D-DERECÂT (i. A.). Derecelerine göre, sırasıyle. bk. Alâ: Alâ-merâtibihim.

ALEDDEVAM (A.). Aralıksız, durmadan, biteviye, arasız.

ALEF (i. A.). Hayvanların yediği ot ve saman. Umumiyetle hayvan yemi.

ALEKSİ (i. Y. tıp). Okuma kabiliyetinin kaybı.

ALELACAYİP (i. A.). Çok acayip.

ALELACELE (A.). Çok acele ederek, çarçabuk.

ALELÂDE (i. A.). Olağan, bayağı, sıradan, alışılagelmiş.

ALE-L-FEVR (A.). Derhal, bir defada, birden.

ALE-L-HESÂB (A. F.). Hesâba sayarak.

ALE-L-HUSÛS (A.). Hele, husûsiyle, en çok.

ALELITLAK (A.) Umumiyetle, umumî olarak.

ALE-L-İCMÂL (A.). Topluca, toplu olarak.

ALELUMUM (A.). Umumiyetle.

ALELUSUL (A.). Usûle göre.

ALEM (i. A.) (c. âlâm). **1.** Alâmet, nişan, işaret. **2.** Bayrak, sancak. **3.** Has isim. Coğrafya ve tarihe müteallik bir şey veya şahsa, meselâ bir memlekete, dağa, nehre, adama mahsus olan isim: İskender, Ömer, İstanbul, Meriç gibi. **Kaamûs-ül-âlâm** = Has isimlere mahsus ansiklopedi. **4.** Minare tepesi, mahçe: Bu geceki fırtınadan minarenin alemi düşmüş. **5.** Sarığın altın oluklu teli.

ÂLEM (i. A.) (c âlemîn, avâlim). **1.** Kâinat, mahlûklar, bütün gök cisimleri, cihan: Cenab-ı Hak âlemi yaratmıştır; bütün âlemin yaradanı ve sahibidir. **2.** Bir güneş ile ona tâbî olan yani onun etrafında dönen gezegenlerin teşkil ettikleri daire: **Âlem-i şems** = Güneş sistemi, **Rabb-ül-âlemîn** = Âlemlerin, kâinatın Tanrısı (Allah). **3.** Dünya, arz: Devr-i âlem, âlemin her tarafı dolaşıldı. **4.** İnsanlar, halk: Âlem bilir, âlem işitti. **5.** Cemiyet, cemaat, ayrıca bir hal ve sûret gösteren topluluk ve keyfiyet: Bir eğlence âlemi yaptık, çocukluk âlemi, mektep âlemi başka bir haldir; **âlem-i mânâ** = Ruya hali; **âlem-i âb** = İçki meclisi, **kendi âleminde** = Kendi halinde; **âlem-i ervah** = Ruhlar âlemi, **âlem-i melekût** = Melekler âlemi, **âlem-i lâhut** = Öteki dünya, **Fahr-i âlem** = Peygamberimiz.

ÂLEM-ÂRÂ (i. A. âlem = Cihan, F. ârâsten = Donatmak). Âlemi süsleyen, âlemin süsü olan.

ALEMDAR (i. A.) (Alem = Bayrak, F. dâşten = taşımak). Bayrağı veya sancağı taşıyan, bayrakdar, sancakdar: Alemdar Mustafa Paşa.

ALEMDÂRÎ (i. F.). Bayrakdarlık, sancakdarlık: Alemdarlık vazifesi.

ALEMDARLIK bk. alemdârî.

ÂLEM-EFRÛZ (i.) (A. âlem = Cihan, F. efrûhten = Parlatmak). Âlemi parlatan, bütün âleme ışık saçan.

ÂLEMEYN (i. A.). İki âlem dünyâ ile âhiret.

ÂLEMGÎR (i.) (A. âlem = Cihan, F. giriften = Tutmak). **1.** Cihanı tutan, dünyayı zabteden, fâtih, cihangir. **2.** Bütün âleme yayılan, dünyayı dolduran: Onun nam ve şöhreti âlemgîr oldu.

ÂLEMÎ (i. A.) (mü. âlemiyye). Cihana mensup ve müteallık veya ait olan (c. F.). âlemiyân = Dünya adamları, bütün arz ahalisi, insanlar: **Velî-nîmet-i âlemiyân** = Bütün halkın velinimeti (Eskiden büyük hükümdarlara denirdi).

ÂLEMÎN (i. A. c.) (m. âlem). bk. Alem.

ALEMİYYET (i. A.). Bir ismin has isim olması, alem olmak hali.

ÂLEM-NÜMÂ (i. A. F.). Dünyayı gösteren.

ÂLEM-PENAH (i. A. âlem = cihan, F. penah = melce). Cihanın sığındığı (yer veya saha): Pâdişâh-ı âlempenâh.

ÂLEM-SÛZ (i. A. âlem = cihan, F. sûhten = yakmak). Cihanı yakan.

ÂLEMŞÜMÛL (i. A.). Dünya çapında, dünyaya yaygın, evrensel, cihanşümûl.

ÂLEM-TÂB (i. A. âlem = cihan, F. taften = parlamak). Cihanı parlatan: Âftâb-ı âlemtâb = Dünyayı aydınlatan güneş.

ALENEN (i. A.). Açıktan, âşikâr, meydanda, gizlemeksizin, saklamaksızın: Alenen kumar oynamak, ben yapamıyacağımı alenen söyledim.

ALENÎ (i. A.) (mü. aleniyye). Açıktan ve meydanda olan, gizlenmeyen, saklanmayan, meydanda yapılan: O, benim alenî düşmanımdır, bu, bana karşı bir alenî garaz, alenî düşmanlıktır. **Muhakeme-i aleniye** = Mahkemenin açık tutulmasıyla her isteyen girip dinleyebilmek şartiyle icra olunan muhakeme. Açıktan, meydanda, alenen: O, alenî söylüyor, mektubunuzu alenî okudu.

ALENİYYET (i. A.). Bir işin açıkta ve meydanda olması: Müzakeratın aleniyyetine karar verildi.

ALERJİ (i. Y.). Bazı canlıların birtakım yiyecek, ilâç veya başka şeylere karşı hastalık derecesinde gösterdikleri tepki.

ALE-S-SABAH (A.). Sabahleyin, erkenden.

ALE-S-SEHER (A.). Seherleyin, seher vakti, gün doğmadan evvel.

ALE-S-SEVİYE (A.). **1.** Müsâvât üzere. **2.** Bir boyda.

ALESTA (i. İ. Allesta). Hazır, müheyya.

ÂLET (i. A.) (c. âlât). **1.** Bir iş işlemekte veya bir sanat icrasında kullanılan edevat, avadanlık: Harb âleti, cerrahlık âleti, âlât ve edevat. **2.** Uzuv: Erkek ve dişide tenasül organları. Mec. sebep, vasıta, bir şeyin icrasına aracılık eden: Hayra, şerre âlet olmak. (Sonundaki «t» müenneslik te'si ise de, hiç bir vakit âle şeklinde kullanılmaz).

ALE-T-TAFSÎL (A.). Tafsilatlı olarak, uzun uzadıya.

ALE-T-TAHKİK (A.). Muhakkak sûrette, besbelli, apaçık.

ALE-T-TAHMÎN (A.). Aşağı yukarı, tahminen.

ALE-T-TAHSÎS (A.). Husûsî olarak hususiyetle, bilhassa, hele, en çok.

ALET-T-TERTÎB (A.). Sırasıyle.

ALE-T-TEVÂLÎ (A.). Arası kesilmeksizin, arka arkaya, birbiri ardınca.

ALEV (i. aslı alav). **1.** Ateşten çıkan parlak ve yanar hava. **2.** Mızrak ucuna takılan küçük bayrak, flama. **Alev kesilmek** = Pek ziyade kızmak.

ALEV-GÎR (i. T. F.). Alevlenmiş.

ALEV-HÎZ (i. T. F.). Alevlenen, parlayan.

ALEVÎ (i. A. «Ali» den imen). **1.** Hazret-i Ali ile Hazret-i Fâtıma sülâlesinden gelen veya geldiğini iddia eden veya geldiğine inanılan şahıslar, seyyid ve şerifler. **2.** Hazret-i Ali'ye mensup, taraftar. **3.** Bir İslâm mezhep ve inancı.

ALEVÎLİK (i.). Alevî tarikatı'nın umumî adı.

ALEVLENDİRMEK (f.). Alev çıkarır hale getirmek, tutuşturmak, yakmak.

ALEVLENMEK (f.). Âlev çıkarmak, iştial etmek, tutuşmak. Mec. **1.** Şiddetlenmek. **2.** Gazaba gelmek, hiddet etmek, birden parlamak.

ALEVLİ (i.). Alevlenmiş, alevi olan.

ALEV-RÎZ (i. T. F.). Alev saçan.

ALEYH Arapça'da zamir olup **1.** Onun üzerine, ona mânâsiyle kullanılır: **Aleyhisselâm** = Ona selâm olsun. **Rahmetullahı aleyh** = Ona Allah'ın rahmeti olsun. **Aleyhürrahme** = Ona rahmet olsun. **2.** Yine onun üzerine mânâsiyle bazı fiillere katılarak birlikte birleşik bir kelime teşkil eder: **Mebnî-i aleyh** = Üzerine bina olunan şey. **3.** Onun zıddına ve ona karşı mânâsiyle yine böyle terkiplerde kullanılır. **Müddeî - aleyh** = Kendisine karşı dava olunan. (Mü. Aleyhâ. Tes. Aleyhimâ).

ALEYHÂ bk. Aleyh.

ALEYHİMÂ bk. Aleyh

ALEYHTAR (i. A. F.). Karşı olan, aleyhte olan.

ALEYKE «Senin üzerine» mânâsına gelen Arapça terkip: **Aleykesselâm** = Senin üzerine selâm olsun.

ALEYKÜM Arapça terkip. «Sizin üzerinize» demektir. **Esselâmü aleyküm** = Si-

ze selâm olsun, **ve Aleyküm Selâm** = Size de selâm olsun.

ALEYNÂ (e. A.). Bizim üzerimize olsun.

ALFABE (i. Fr.). **1.** Bir dildeki sesleri gösteren harflerin, belli bir sıraya göre dizilmiş takımı. **2.** Okuyup yazmayı yeni öğrenecekler için başlangıç kitabı. **3.** Bir işin başlangıcı: Sen daha o işin alfabesindesin. **Mors alfabesi** = Telgrafçılıkta kullanılan bir harf sistemi.

ALFABETİK (i. Fr.). Alfabe sırasına göre dizilmiş.

ALFENİT (i.). Çatal, bıçak yapımında kullanılan gümüşlü bir alaşım.

ALGARİNA (i. İ.). **1.** Ağır bir şeyi denizden çıkarmak veya oraya indirmek işinde kullanılan büyük vinçli deniz teknesi. **2.** Bazı gemilerin baş veya kıç tarafından eğik olarak uzatılmış bulunan makaralı, kısa ve kalın dikme.

ALGI (i.). Afyon toplamakta kullanılan kaşık.

ALGI (i.). bk. İdrâk.

ALGORİTMA (i.). IX. yüzyıl Türk matematikçilerinden Musa oğlu Harezmli Muhammed'e, Araplar'ın verdiği «Alharezmî» kelimesinden, Batılılar'ın yaptığı bir terimdir. Ortaçağ'da ondalık sayı sistemine göre yapılan, sonraları ise, herhangi bir kaideye bağlı bulunan her çeşit hesap işlemine ad olmuştur.

ÂL - GÛN VE ÂL - GÛNE (i. F.). Al renkte, koyu ve parlak pembe renkte.

ALGUNCAR (i.). Bir nev'i yabanî acı vişne.

ALICI (i.). **1.** Alan, âhiz. **2.** Satın alan, müşteri, tâlib: Bu malın alıcısı yoktur.

ALIÇ (i.). Yabanî erik çeşitlerinden biri.

ALIK (i. «almak» tan). Çalık, meczûb, budala.

ALIKLIK (i). Çalıklık, meczupluk, budalalık.

ALIKOMAK, ALIKOYMAK, ALAKOYMAK **1.** Bir müddet için bir yerde tutmak: Beni yatıya alıkoydular. **2.** Bir kimsenin yapmakta olduğu veya yapmak istediği işe engel olmak: Adamcağızı yolundan alıkoydular. **3.** Bir maksatla ayırıp bir kenarda tutmak: Bu defteri arkadaşım için alıkoydum.

ALIM (i. «almak» tan). **1.** Almak fiili. **2.** Mübayaa, iştirâ: Alım satım = Alış veriş. **3.** Mermilerin yetiştiği mesafe, atım, menzil. **4.** Gözün yetişebildiği, gördüğü mesafe: **Alımlı zağar** = Uzağı gören köpek. **5.** Göz ve gönlü çeken hal.

ALIMLI (i.). Alımı olan: Onun pek alımlı hali vardır.

ALIMSIZ (i). Alımı olmayan: Alımsız bir taze.

ALIN (i.). Başın ön tarafının üst kısmı, göz ve kaşların üstüne gelen ciheti: Osm. Nâsiye, cebîn, pîşânî. **1.** Her şeyin ön ciheti, cephe: Binanın alnı **2.** Yüz, veçhe, çehre. **3.** Gösteriş, dış görünüş. **4.** Cür'et, hayasızlık, küstahlık. **Alnı açık** = Utanacak işi olmıyan, afif, namuslu. **Alnı ak** = Kabahatsiz, mâsum. **Alın teri** = Meşakkatli ve namuskârane iş ve çalışma. **Alın derisi, damarı** = hayâ: **Alnının damarı patlamış** = hayâsız. **Alın karışlamak** = İnkâr makamında âferin demek, beğenmek: Bu işi yapabilenin alnını karışlarım. **Alınyazısı** = Kader, mukadderât.

ALIN Alınlık, alınlı bk. Alın vesaire.

ALINDI (i.). bk. Makbuz.

ALINGAN (i.). Her şeyden alınan, her sözü kendi aleyhine tefsir edip gücenen.

ALINLI (i.). **1.** Alnı enli, geniş alınlı. **2.** Hayâsız, küstah.

ALINLIK (i.). **1.** Kadınların alına taktıkları altınlı ve emaslı süs. **2.** Binaların cephesine takılan levha ve kitâbe.

ALINMAK (f.). **1.** Ahzolunmak. **2.** Söylenilen bir sözü kendi üstüne alıp gücenmek, zanna düşüp çabuk müteessir olmak: Bu adam çok alınır.

ALINYAZISI (i.). bk. Alın.

ALIŞ (i.). **1.** Almak fiili ve tarz ve sureti. bk. Almak. **2.** Satın alma, mübayaa, iştira. **Alış veriş** = Alım satım, ahz-ü îtâ, dâd-ü sitâd. **3.** Bir mevkiin bir noktadan görünüşü, nezareti: Buranın alışı çok güzel.

ALIŞ, ALIŞMAK bk. Alış vesaire.

ALIŞIK (i.). **1.** Ülfet etmiş: Ben soğuğa alışığım. **2.** Vahşilikten kurtarılıp evcilleştirilmiş: Alışık hayvan. **3.** Âdet etmiş devamlı: Alışık müşteri.

ALIŞILMAK (f.). Ülfet ve ünsiyet peyda edilmek: Dünyada her şeye alışılır.

ALIŞKAN (i). Alışmış.

ALIŞKANLIK (i.). Bir şeye alışmış olma hali.

ALIŞKIN (i). Bir şeye alışmış olan.

ALIŞMAK (f.). **1.** Ülfet etmek, uyuşmak, âdet etmek: Erken kalkmaya alışamadım. **2.** Öğrenmek: Biniciliğe alışmalı. **3.** Vahşetten kurtulup evcil olmak: Tilki insana alışmaz.

ALIŞTIRMA (i.). **1.** Alıştırmak işi. **2.** Herhangi bir işe iyice alışmak için yapılan veya yaptırılan çalışma, temrin.

ALIŞTIRMAK (f.). **1.** Ülfet ettirmek, âdet ettirmek: Doğru adamı yalana alıştıramazsın. **2.** Öğretmek, tâlim etmek: Herkesi biniciliğe alıştırmalı. **3.** Vahşeti yok edip evcilleştirmek, ünsiyet peyda ettirmek: Dağda tutulan yabanî hayvanı da alıştırmak mümkündür. **4.** İmtizaç ettirmek, kolay işleyecek hale getirmek: Anahtarı kilide alıştırmak. **5.** (Sıcak suyu) Mülâyim ve ılık etmek. (Bu beşinci mânâda kelimenin aslı: «ılıştırmak» olsa gerektir).

ALIŞVERİŞ (i.). **1.** Satınalma işi: Ben alışverişe çıkıyorum. **2.** Alım satım işi: Geçen ay alışveriş çok durgundu. **3.** Münasebet: Benim, seninle bir alışverişim yok.

ALIVERMEK **1.** Derhal almak, hemen alıp geçmek. **2.** Derhal satın almak, hemen mübayaa etmek.

ALÎ (i. A. «Uluv» dan smüş.) (mü. Aliyye) (c. aliyyât). Yüksek: (Başlıca müennesi kullanılıp, müzekkeri yerine âlî» denir). **Evâmir-i aliyye** = Yüksek (makamdan gelen) emirler.

ÂLÎ (i. A. «Uluv» den if.) (mü. Âlîye). **1.** Yüksek, yüce: Âlî bir bina, âlî bir kasır. **2.** Yüksek değerli, yüksek mertebe sahibi: Cânib-i âlîlerine; makamât-ı âlîye, fermân-ı âlî. Bâb-ı Âlî. bk. bâb. Mekteb-i âlî, **mekâtib-i âliyye** = Yüksek okullar.

ÂLİABÂ (i. A.) «Abâ ehli» demektir. Hz. Muhammed'in aile üyelerine (kızı Hz. Fatma, damadı Hz. Ali ve torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'e) denir.

ÂLÎ-BAHT (i. A. F.). Bahtı yüksek, çok tâlihli.

ÂLÎ-CÂH (i. F.) (A. âlî = yüksek F. câh = mansıb). Büyük mesnet ve mansıpta bulunan.

ÂLÎ-CENÂB (i. F.) (A. âli = Yüksek F. cenâb = cânib). Haysiyetli, yüksek karakterli, küçüklüğe düşmeyen, hasis olmayan, cömert, açık elli.

ÂLÎCENABLIK (i.). Eli açıklık, cömertlik, âlîcenâb olma.

ALİCENGİZ (i.). Kurnazca ve haince tertip. «Alicengiz oyunu» tâbirinde geçer: Öyle bir alicengiz oyunu oynadı ki adamcağız mahvoldu.

ÂLÎGÜHER (i. F.) (A. âlî = yüksek, F. güher = cevher, tıynet). Karakteri, cevheri yüksek, karakter sahibi.

ÂLİHE (i. A. c.) (m. ilâh). bk. İlâh.

ÂLÎ-HİMMET (i. F.) (A.âlî = yüksek - A. himmet). Himmeti çok ve büyük olan, yüksek himmetli.

ÂLÎ-KADR (i. F.) (A. âlî = yüksek - kadr = derece, mertebe). Kıymet ve derecesi yüksek.

ALİKIRAN (i.). «Son derece zorba» anlamındaki «alikıran baş kesen» deyiminde geçer.

ALÎL (i. A. «illet» den smüş.) (mü. alîle). **1.** Hasta, marîz, sayru, üzgün. **2.** Sakat, bedeninin bir uzvu kusurlu veya noksan: Zavallı alîldir çalışamıyor. **3.** Kör, gözleri sakat, âmâ, gözü görmeyen: İki gözden alîl. **4.** Kendisine musallat olup rahat bırakmaz sar'a gibi bir illeti olan, illetli: Alîl olduğu için askerlikten muaf tutuldu.

ALÎM (A. «İlim» den). Bilir. Alîmallah = Allah bilir. Yemin yerine kullanılan bu tâbir, Arapça'ya mahsustur. «Alîm-allah» suretinde dahi yazılıp o halde «Allah alîm» de denir.

ÂLÎ-MAKAM (i. F.) (A. âlî = yüksek - makam = yer), yeri yüksek.

ALİMALLAH (A.). Allah bilir. (Yemin sözü olarak kullanılır): Dediğimi yapmazsan alimallah seni döverim.

ÂLİMÂNE (i. F.). Âlime yakışır surette: Âlimâne bir tavırla.

ÂLÎ-MEKÂN (i. F.) (A. âlî = yüksek - mekân = yer). Yeri ve rütbe ve makamı yüksek olan (mecazen de kullanılır).

ÂLÎ-ŞÂN (i. F.) (A. âlî = yüksekşan = şanlı). Şan ve şerefli yüksek olan: Nişân-ı âlî-şân; vezîr-i âlî-şân.

ÂLÎ-TEBÂR (i. F.) (A. âlî = yüksek - tebâr = soy). Büyük bir nesil ve soya mensup olan, şerefli.

ALİVRE (i. Fr.). Elde edildiği vakit teslim edilmek üzere, bir mahsul üzerine önceden yapılan satış.

ALİY (i. A.). Yüksek, büyük, necip, meşhur, ünlü.

ÂLİYE (i. A. F.). **1.** Bir şeyin en yukarısı, tepesi. **Mekâtib-i âliye** = Yüksek mektepler, okullar. **Tedrisât-ı âliye** = Yüksek öğretim. **2.** Halvetî tarîkatı şubelerinden biri.

ALİYY-ÜL-ÂLÂ (A.). En iyi, en âlâ, en yüksek.

ALİZARİN (i. Fr. A. - «usare» den). Eskiden kök boyası denilen bitkiden çıkarılırken şimdi kimya usulleriyle hazırlanan boya maddesi.

ALİZE (i. Fr.). Tropikal bölge denizlerinde sürekli esen rüzgârların adı.

ALKALİ (i. Fr.) (A. Kimya). Kimyasal özellikleri sut ve potasa benzeyen maddelerin genel adı.

ALKALİK (i. Kimya) İçinde alkali bulunan veya alkali ile ilgili olan, kalevî.

ALKALİMETRE (i. A. Y.). Alkalilerin sağlık derecesini göstermeye yarayan alet, alkalölçer.

ALKALOİT (i. A. Y.). Hususiyetleri alkalileri andıran organik madde.

ALKALÖLÇER (i. A. T.). bk. Alkalimetre.

ALKAME (i. A.). **1.** Acılık, acı tat. **2.** Acı hıyar.

ALKARNA (i.). İstiridye, midye v.s. avlamak için deniz dibini taramakta kullanılan bir çeşit ağ.

ALKIŞ (i.). El çırparak ve yüksek sesle yaşa diye bağırarak edilen takdir ve tahsin: Mükerrer alkışlarla karşılandı.

ALKIŞLAMA VE ALKIŞLAYIŞ (i.). El çırparak ve yüksek sesle yaşa diye bağırarak takdir ve tahsin etme.

ALKIŞLAMAK (f.). El çırparak yüksek sesle takdir ve tahsin etmek: Halk, sanatkârı şiddetle alkışladı.

ALKIŞLANMAK El çırpmalarla takdir ve tahsin olunmak, böyle bir nümayişe nail ve mazhar olmak.

ALKİL (i. Kimya). Alkol kökü.

ALKOL (i. F. A.). Şarap veya mayalanmış başka şekerli sıvıların damıtılmasından elde edilen yanıcı, sıvı madde, ispirto, küul.

ALKOLİK (i.). Alkolizme tutulmuş kimse.

ALKOLİZM (i.). Alkollü içkilerin devamlı ve çok kullanılmasından ileri gelen hastalık belirtileri.

ALLAH (i. A.) (Al = harf-i tarif - ilâh = mabûd). Kâinâtı yaratan vücûd-ı mutlak, Tanrı, Rab, Mevlâ, Hudâ, **Allahu a'lem** = Allah daha iyi bilir, galiba, zannederim. **Allahu ekber** = Allah büyüktür (hayır temennisi). **Allah Allah** = Hayret ve hiddet ifade eder. **Allah ıslâh etsin** = Islaha muhtaç bir kimse hakkında denilir. **Allah encâmını hayreyleye** = Neticesi tehlikeli görünen bir iş hakkında. **Allah için, Allah hakkı için** = Yemindir; doğrusu: Hakkâ. **Allah etmesin** = Maâzallah. **Allah inandırsın** = Hilâfım yoktur. **Allah iyilik versin** = Allah belâ vermesin beddua niyetiyle acıyarak dua. **Allah bir** = Yemin makamında. **Söz bir Allah bir** = Sözden dönülmiyeceğini temin makamında. **Allah belâ versin** = Beddua. **Allah bilir** = Allahu âlem, Hudâ âlem. **Allah'tan bul, bulsun** = Beddua. **Allah'tan kork** = Yapma, günahtır. **Allah'tan korkmaz** = Zâlim, insafsız. **Allah selâmet versin** = Yola çıkanlara dua. **Allah sabır versin; Allah sabır ecir ihsan eyleye** = Bir acı ve âfet halinde söylenilir teselli duası. **Allah aşkına** = Allah hakkı için; **Allahı seversen** = Yemin. **Allah akıllar versin** = Yolsuz bir harekette bulunanlar hakkında. **Allah ömürler versin** = Dua ve teşekkür makamında. **Allah kavuştursun** = Sevdiğinden ayrılana olunan dua. **Allah kerim** = Bir mahrumiyet ve ihtiyaç halinde söylenilir teselli ve ümit duasıdır. **Allahım, rabbim, ilâhî; Allah versin** = Bir nimete nail olanlar hakkında sevinç ifadesi ve olmıyanlar hakkında duadır. **Allahı seversen** = Allah aşkına; yemin. **Aman Allah, aman Allahım** = Aman ya rabbî. **El-hükmullah** = Emir Allahındır, rızâ ve tevekkül tâbiri. **El-hamdülillah** = Şükür Allaha, itmam duasıdır. **El-iyazübillah** = Allaha sığındık. **İnşallah** = Allah isterse. **Billahi; tallahi; vallahi** = Allah hakkı için, yemin. **Bismillah** = Allah'ın emriyle. **Tecâvüzullah-i anhü, ann-seyyiate** = Allah kusurunu affetsin. **Taalallah** = Makam-ı hayrette denilir. **Hasbin-allah** = Allah bize kâfidir. **Rahmallah** (müz.) **rahmeallah** (mü.) **rahmehümallah** (tes.), **rahmehimallah** (c.) **ve rahmetullahı aleyhe, aleyhâ, aleyhimâ, aleyhim** = Allah rahmet eyleye; ölüler hakkında dua. **Radiallahü-anhü, anhâ, anhümâ, anhüm** = Allah râzı olsun; sahabe ve tabiîn vesair millet büyükleri hakkında dua. **Subhânallah** = Takdis ve hayret makamında müstameldir. **Şehdullah** = Allah şahidimdir. **Afaallah-ı anhu, anhâ, anhümâ, anhüm** = Allah affetsin. **İlmullah** = Allah bilir, yemin. **Gufrullahu lehû, lehâ, lehümâ, lehüm** = Allah affetsin. **Kudusullah-ı sırre** = Allah sırrını takdis etsin, evliyâ ve sofular hakkında dua. **Kef-i billahi şehiden** = Allahın şehadeti kâfidir. **Maşallah** = Makam-ı tahsin ve takdirde ve nazardan koruma duası. **Meded-ullah** = Ya rabbi meded. **Maazallah, neûzu-billah** = Allaha sığındık. («Allahî» ve «Allahiyân» dememeli; «ilâhî» ve «ilâhiyûn» denir. Halk dilinde «elâlem» kelimesi Allah-u âlem terkibinden galattır).

ALLAHLIK (i.). Hiç bir işte faydalı olamıyan, işe yaramayan, saf ve zararsız (kimse).

ALLAHSIZ (i.). Allah'ın varlığına inanmayan. Tanrısız, dinsiz.

ALLAK (i.). **1.** Hilekâr, müzevir, dubaracı. **2.** Sözünde durmaz, dönek. Allah bullak, allak mallak = Karma karışık.

ALLÂK (i.) (k kalın okunur). Aldatıcı, sözünde durmaz.

ALLAK BULLAK (i.). bk. Allak.

ALLÂM (i. A. «ilim» den imüb.). Çok bilen. (Sıfât-ı Allah'tan olup, insana itlâk olunmaz. bk. allâme).

ALLÂME (i. A.). Her ilme âşinâ olan, üstâd-ı âzam, Fr. Savant ve Erudit: Allâme Ebussuûd Efendi; allâme-i zamân Celâlüddin-i Süyûtî.

ALLÂSEN «Allahı seversen» sözünün aşınmış şekli.

ALLEM (i.). «Allem etmek, kallem etmek» deyiminde geçer. Allem etmek, kallem etmek her çareye baş vurmak demektir. Allem etti, kallem etti, sonunda beni kandırdı.

ALLI (i.). Al renkte bulunan **Allı pullu** = Göz alıcı süsler ve renklerle süslenmiş.

ALLIK (i.). **1.** Koyu ve parlak pembe renk, al rengi. **2.** Kadınların yüze sürdükleri al düzgün.

ALMAK (f.). Almak, **1.** El ile tutup götürmek, alıp yakalamak: Yerden bir taş aldı. **2.** Kabul etmek, verilen şeyi tesellüm etmek: Çiftliğin bu senelik varidatını aldı. **3.** Beraber götürmek: Çoluk çocuğunu alıp gitmiş; sel köprüyü almış. **4.** Tahsil etmek, edinmek, mâlik ve haiz olmak: Memuriyet, rütbe, nişan almak, **5.** Ele geçirmek, zabt, fethetmek. **6.** Satın almak, iştirâ, mübayaa etmek: Bir at almak isterim. **7.** Kendine doğru çekmek: Kayıkçı, küreği aldı. **8.** İstiap etmek, içine almak: Bu şişe yüz gram su alır. **9.** Çevirmek, ihata etmek: Etrafını almak, ortaya almak. **10.** Anlamak, kavrayıp idrak etmek: Zihnim almıyor, öğretmen dersi iyi anlatıyor, ama onun kafası bir türlü almıyor. **11.** Telâkki etmek: Emrinizi aldım. **12.** Kesmek, kısmak: Boyundan biraz almalı. **13.** Kabil ve müsait olmak: Boya, cilâ almak. **14.** Peyda ve hasıl etmek: Nem almak. **15.** Kazanmak, tahsil etmek: Para almak, nam almak. **16.** Bir menfezden içine girmek: Gemi su, fıçı hava alıyor. **17.** Kapmak, yakalanmak, mübtelâ olmak: Hastalık almak. **Ateş almak** = Tutuşmak, birden parlamak ve ziyade hiddetlenmek. **İzin almak, istizan etmek** = İzinli gitmek. **Etrafını almak, ortaya almak** = Elde etmek kuşatmak. **Ödünç almak** = İstikraz etmek. **Örnek almak** = İmtisâl etmek. **Üstüne almak** = **1.** Deruhte, taahhüt etmek. **2.** Bir kabahatin faili kendi olduğunu söylemek. **Üzerine almak** = Ortaya söylenilen bir lakırdıdan maksat kendi olduğunu zannetmek. **Önünü almak** = Vukuundan evvel çaresini bulmak, önlemek. **Ölçü almak** = 1. Ölçmek, mikyasını kaydetmek. **2.** Kıyas etmek. **Borç almak** = İstikraz etmek. **Boyunun ölçüsünü almak** = Kendi derece ve itibarını anlamak. **Boynuna almak** = Deruhde, taahhüt etmek. **Pertav almak** = Meydan alıp koşmak. **Cevap almak** = Sualinin cevabına nail olmak; cevab-ı red almak. **Haber almak** = İstihbar etmek, duymak. **Hızını almak** = Sükûnet bulmak, teskin olunmak, yavaşlamak. **Söz almak** = Vaad ve taahhüt ettirmek. **Satın almak** = Mübayaa, iştirâ etmek. **Soğuk almak** = Soğuktan hastalanmak, kendini üşütmek. **Suret almak** = İstinsah etmek, aynını çıkarmak. **Soluk, nefes almak** = Teneffüs etmek; biraz istirahat etmek. **İbret almak** = Mütenebbih olmak. **Kan almak** = Hacamat etmek, bir miktar kan akıtmak. **Kız almak** = Evlenmek; akrabalık peydâ etmek. **Göz almak** = Gözü kamaştırmak. **Gönül almak** = hatır okşamak. **Maskaraya almak** = Eğlenmek, istihza etmek. **Meşk almak** = Yazı vesairede birinden örnek alıp onun sanatını taklide çalışmak. **Meydan almak** = İmkân ve fırsat bulmak. **Yol almak** = Yol kat'etmek, ilerlemek. **Alıp vermek** = Tenkit etmek. **Alıp verememek** = Uğraşmak. **Al benden de o kadar** = Ben de aynı durumdayım yahut ben de aynı fikirdeyim. **Al gülüm, ver gülüm** = Yapılan bir hizmetin karşılığının hemen beklendiğini anlatır. **Al takke, ver külâh** = Son derece senli - benli olmayı ifade eder. **Aldı** = (Halk edebiyatında) söylemeye başladı: Aldı Kerem, bakalım ne dedi? **Aldı yürüdü** = Kısa zamanda çok ilerledi. **Aldığı aptes ürküttüğü kurbağaya değmemek** = Temin ettiği iyilik verdiği zarara değmemek. **Alıp - verememek** = Anlaşmazlık ifade eder: Her halde benimle bir alıp veremiyeceği var.

ALMAN (i.). Almanyalı, Cermen.

ALMANAK (i. Fr. A.). Kitap biçiminde bir çeşit takvimdir. Yılın bölümlerinden başka bayram, yıldönümü gibi belli günleri gösterir; ayrıca astronomi, meteoroloji, istatistik bilgiler verir.

ALMANCA (i.). Alman dili.

ALMANLIK (i.). Alman cinsiyeti ve hal ve tavrı.

ALO (l ince söylenir). Telefon konuşmalarında dikkati çekmek için kullanılır.

ALOTROPİ (i. Y. Kim.). Kimya bakımından bir değişiklik olmadığı halde bir cismin ayrı hususiyetler göstermesi hali: Kırmızı ve beyaz fosfor arasında, birleşim farkı yoktur. Buna rağmen renklerinin ayrı oluşu bir alotropi halidir.

Alpaka

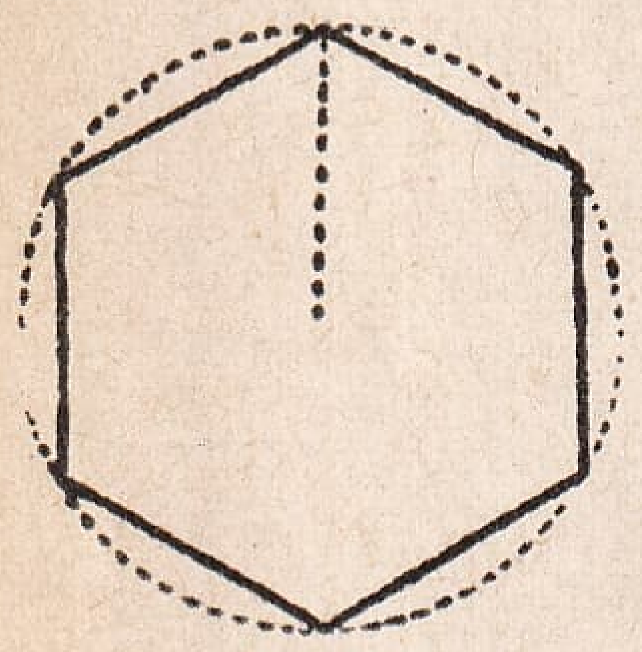
Altıgen

ALOTROPİK (i. Y.). Alotropiden ileri gelen.

ALP (i.). Yiğit, bahadır, kahraman, pehlivan.

ALPAKA (i.). **1.** Güney Amerika'da yaşar keçi ile deve arasında bir hayvan. **2.** Bu hayvanın kılından mamul bir cins ince yünlü kumaş.

ALŞİMİ (i. Fr. A.). Çok eskiden adi madenleri altına çevirmek gayesini güden bir çalışma sahası; simya. Alşimi bazı madenlerin bulunmasına yol açtığı için kimyanın ilerlemesine biraz yaramıştır.

ALŞİMİST (i.). Alşimi (simya) ile uğraşan kimse, simyager.

ALT (i.). **1.** Üst karşılığı, zîr, taht: Yerin üstü de bir altı da bir. **2.** Arka, geri, son: Bu işin altı iyi çıkmıyacak. **3.** Gerideki kısım, mâbad, başka cihet: Hikâyenin altı daha gariptir. **4.** Aşağıda, bir diğer şeyin aşağışında bulunan, esfel, tahtanî: Alt kat, alt çene. **5.** Bir şeye mâruz bulunan: Top altı, rüzgâr altı. **Alt alta** = Birbirinin altında. **Alt aşağı vurmak** = Galebe çalmak, yere vurmak. **Alta almak** = Mağlûb etmek, yenmek. **Altüst** = Yukarısı aşağı ve aşağısı yukarı gelecek surette, zîr-ü zeber. **Altüst etmek** = Çok karıştırıp zîr-ü zeber etmek. **Alt olmak** = Mağlûb olmak, yenilmek, bahiste kaybetmek. **Alt etmek** = Mağlûb etmek, yenmek, bahiste yenmek. **Alt başında** = Fâsılasız altında, yanında. **Alt taraf, alt yan** = Bitişik olan aşağı yön, mâbad. **Altta kalmak** = **1.** Mağlûb olmak, yenilmek. **2.** Minnettar olmak, bir iyilik görüp de karşılıkta bulunamamak. **Altlı üstlü** = fevkanî ve tahtanî, aşağısı ve yukarısı beraber: Bu ev altlı üstlü kiraya verilir. **Ayakaltı** = Geçiş yeri, yol üstünde olan. **Ayak altına almak** = Çok dövmek, hakir görmek. **Elaltından** = Gizlice, hafiyyen. **El altı** = Maiyet, tab'alar. **Bıyıkaltı** = İstihza: Bıyıkaltından gülmek. **Çene altı** = Çene altında gerdanın sarkan yeri, gabgab. **Hasıraltı, minderaltı** = İhmal, yapmama. **Saman altından su yürütmek** = Aslâ belli olmıyacak surette desiseler kurmak. **Dam altı** = Üstü örtülü yer, bina. **Kubbe altı** = Eskiden meclis yeri. Topkapı Sarayı'nda Dîvân-ı Hümâyûn denen Osmanlı hükûmetin toplandığı yer. **Kahvaltı** = Sabah kahvesiyle beraber yenen yemek, kahvaltı, acele olarak yenen şey: **Kahvaltı etmek** = Bu yemeği yemek. **Yer altı** = Bodrum, mahzen. Alta, altta, alttan tâbirleri mekân ve harf-i cer mânâsını ifade ederler.

ALTABAŞO (i. T. İ. Denizcilik). Alttakinin aşağısında bulunan.

ALTCİNS (i. T. A.). Bir cinsin içinde bulunan ikinci derecedeki bir cins.

ALTDERİ (i. Anatomi). Deriyi meydana getiren iki tabakadan iç tarafta olanı.

ALTERNATÖR (i. F.). Dalgalı elektrik akımı veren dinamo.

ALTES (i. F.). Prens ve prenseslere verilen unvan, bu unvanı taşıyan kimse.

ALTFAMİLYA (i. Botanik). Bir familyanın içinde bulunan ikinci derecedeki bir familya.

ALTI Beş ile yedi arasındaki sayı, Arapça sitt, Farsça şeş, 6; onaltı = Sitt aşar, 16; altıda bir = Südüs. **Altı-okka** = Yorgan içinde birini arka üstü yatırıp ellerinden ve bacaklarından tutarak yukarı kaldırdıktan sonra yere bırakaraktan icra olunan oyun ki, çocuklar arasında mızıkçılık edenlere ceza olarak yapılır.

ALTIGEN (i.). Arka arkaya ve kapalı olarak uç uca eklenmiş altı kenardan ibaret türlü şekillerin umumî adı, müseddes.

ALTIKÖŞE (i.). Altı köşesi olan, altı köşeli, altıgen.

ALTILAMA (i.). Altı saz veya sesten müteşekkil topluluk için yazılan çoksesli musiki eseri.

ALTILI (i.). **1.** Altı sesin yanyana gelerek yaptıkları dizi. **2.** Aralarında altı ses aralık olan iki nota. **3.** Altalta yazılmış iki uygu arasında altı ses aralığı olması.

ALTILIK (i.). **1.** Kıymeti altı (kuruş vesaire) olan: Bu kumaşın altılığı da var yediliği de. **2.** Boyu altı arşın ve sikleti altı okka vesaire olan: Altılık direk; altılık kuzu. **3.** Altı kuruş vesaireden ibaret, altıya bölünen madenî para.

ALTIN (i.) **1.** Maruf kıymetli maden (Osm. zer, zeheb). **2.** Altın para, lira, dinar, flori. **3.** Zenginlik, servet. **4.** Altından yapılmış, zerrîn: Altın saat, altın zarf. Pek güzel, pek yolunda: Onun işi altın. **Altın babası** = Pek zengin adam. **Altın tozu** = Teber. **Altın topu** = Pek güzel çocuk, nur parçası. **Altın kakma** = Altın tel ve pullar kakmakla tezyin olunmuş, zernişân. **Altın yaprağı** = Altından varak.

ALTINBAŞ (i.). Kalınca kabuklu güzel bir kavun çeşidi.

ALTINCI (i.). Beşten sonra gelen: Altıncı sınıf, altıncı sene; onaltıncı, yüz yirmialtıncı.

ALTINCI (i.). Altından şeyler yapan san'atkâr. Altını varak hâline getiren.

ALTINKÖKÜ (i.). Pekvâne denilen bir cins kök.

ALTINLAMAK Altınla kaplamak yahut yaldızlamak, tezhib etmek.

ALTINOTU (i.). Eğreltiotu çeşidinden tıbda kullanılan bir bitki, iskolopenderyon.

ALTINSUYU (i. kimya). Azotik asitle hidroklorik asit karışımı.

ALTINTOP (i.). Anber çiçeği, gaziye.

ALTIPARMAK (i.). **1.** Elinde fazla bir parmağı olan (adam). **2.** Palamut balığının büyüğü, torik nev'i. **3.** Yol yol bir cins kumaş.

ALTIPATLAR (i.). Rovelver (rövolver) denilen mükerrer ateşli, altı mermi alan tabanca.

ALTIŞAR Beherine yahut beher def'asında altı: Koyunları taksim ettik, cümlemize altışar düştü; altışar altışar alıp götürdüler.

ALTLAMAK (f. mantık). Umumî bir mefhumun altında hususî diye alınan bir şeye, yer vermek, idraç etmek.

ALTLI (i.). «Altı, üstü birlikte» dernek olur, «altlı, üstlü» deyiminde geçer.

ALTLIK (i.). Hattatların yazı yazarken kâğıdı dayamak için kullandıkları kalınca kâğıt, el siperi.

ALTMIŞ (si.). Altı kere on, (Ar. ve Fars. sitteyn, şest). 60.

ALTMIŞALTI (i.). Bir çeşit iskambil oyunu. **Altmışaltıya bağlamak** = Boş vaatlerle oyalamak, biraz taviz vererek işi halletmek.

ALTMIŞAR Her birine veya her def' asında altmış: Hepsine altmışar kuruş düştü.

ALTMIŞINCI (dsi.). Elli dokuzdan sonra olan. Altmışıncı sene, yüz altmışıncı.

ALTMIŞLAMAK (f.). Altmış yaşına varmak, altmışlık olmak, altmış rakamına vasıl olmak.

ALTMIŞLIK (i.). **1.** Altmış parçadan mürekkep, altmış toplamı. **2.** Altmış yaşında (adam). **3.** Altmış paralık (sikke). **4.** Altmış (para veya kuruş vesaire) değerinde.

ALTO (i. İ.). **1.** Keman ailesinden kemanla violonsel arasında bir saz. Kemanın çok az büyüğüdür ve keman gibi çalınır. **2.** Kalın kadın sesi. **3.** Başka çalgıların da altoları vardır: Alto klarinet, alto saksafon vs.

ALT SELENLER (i.). Bir sesin verdiği titreşimli yan seslerin pest olanları.

ALTSINIF (i. T. A.). Bir sınıf içinde bulunan ikinci derecedeki sınıf.

ALTŞUBE (i. T.A.). Bir şube içinde bulunan ikinci derecedeki şube.

ALTTAKIM (i.). Bir takımın içinde bulunan ikinci derecedeki takım.

ALTTAN OYA (i. musiki). Musikide oya çeşitlerinden biri.

ALTUNÎ (i). Altın renginde.

ALTÜST (i). Çok dağınık ve karışık. **Altüst böreği** = İki yüzü de ayrı ayrı kızartılarak pişirilen börek. **Altüst etmek** = Karma karışık hale getirmek. **Altüst olmak** = Karma karışık hale gelmek, şaşkınlıktan perişan olmak: Bu haberi duyar duymaz altüst oldum.

ÂLÛ (i. F.). **1.** Erik, şeft-âlû, şefteâlû: Kayısı eriği, tüylü erik, şeftali. Zerd - âlû 'sarı erik': Zerdâlî. Dilimizde bundan galat olarak bazı erik çeşitlerine «hulu» denir.

ÂLÛD (i. F. «âlûden» fiilinden imas. olup sıfat terkîbine girer). Bulaşık, bulaşmış, kirli: **Hûn - âlûd** = Kana bulaşık; **hâb - âlûd** = Uykuya bulaşmış, uyumuş; **merhamet - âlûd** = Merhametli.

ÂLÛDE (i. F. «âlûden» fiilinden imef.). Bulaşmış, bulaşık; **âlûde - hûn** = Kana bulaşık; **âlûde - dâmen** = Eteği bulaşık, iffetsiz, namussuz.

ÂLÛDE - GÂN (i. F. c.) (m. âlûde). **1.** Bulaşmışlar, bulaşıklar. **2.** Suçlular, namussuzlar.

ÂLÛDE - GÎ (i. F.). **1.** Bulaşıklık. **2.** Garkolmuş, dalmış.

ÂLÛDEGÎ (i. F.). Bulaşıklık.

ÂLÛS (i. F.). Naz veya kırgınlıktan yahut ima etmekten dolayı göz ucu ile bakma.

ÂLÜFTE - GÂN (i. F.). Âlüfte'nin cem'i: Namussuz kadınlar.

ÂL - ÜL - ÂL (A.). En yüce, en üstün, yücelerin yücesi.

ALÜMİN (i. F. Kimya). Değerli bir taş. Alüminyum oksidinden ibaret olan alümin, içindeki renkli maddelere göre yakut (kırmızı), zebercet (sarı), safir (mavi) gibi adlar alır.

ALÜVYON (i. F.). Nehirlerin taşıdığı toprak.

ALYÂ (i. A.). **1.** Yüksek yer, yükseklik. **2.** Gök.

ALYUVAR (i. Anatomi). Kana kırmızı rengini veren, çekirdeksiz yuvarlak hücre.

AM (i.). İlâç, devâ, müdavât.

AM (i. A.) (c. Âvam). Yıl, sene, sâl: Âvam ve şuhûr (yıllar ve aylar tevâli ettikçe).

ÂM (i. A. «amim» den itaf.). Daha amim, daha umum, pek geniş, pek şâmil

Alto

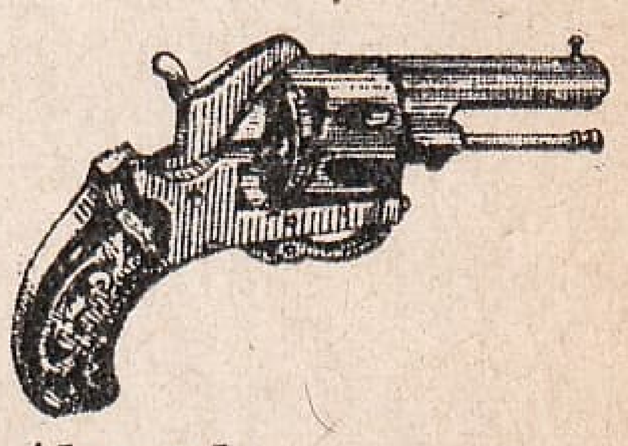
Altıpatlar

ve muhit: İlim fenden âmdır; lûtfullahi âmdır (Allah'ın pek geniş lûtfudur).

ÂM (i. A. «Umum» dan if.) (mü. âme) (c. avam). **1.** Umuma yani herkese ait, umumî, cümleye râci: Lûtf-ı âm, nefîr-i âm, tarîk-i âm. **2.** Yüksek tabakaya mahsus olmayıp, herkes için olan, seçkin ve değerli olmayan, âdi, bayağı: **Harc-ı âm** = Herkesin harcı olabilecek surette ucuz ve âdi. **İsm-i âm** = Mânâsı bir kişiye ait ve sınırlı olmayıp, cinsine ait olan isim: Taş, su, at gibi ki ism-i has ve alem denilen Bağdad, Tuna, İskender gibi isimlerden farklıdır. **Tarîk-ı âm** = Herkesin geçme hakkı olan sokak. **Nefîr-i âm** = Alelacele ahaliden toplanılan gayrı muntazam asker, başıbozuk. Umum, halk toplumu, has karşılığıdır. Umum, bütün halk, ahali: Âmmeye malûm oldu; âmmenin malûmudur. (c.). Bayağı halk, âdî adamlar, havâs (yüksek tabaka) karşılığı: Avama mahsus tâbirler; avamın anlayacağı şey olmayıp havas içindir.

AMA (e. A.) (Türkçe'de hemze medle okunur). **1.** Lâkin, ancak, şu kadar var ki: Bilir ama söylemez. **2.** Kaldı ki, gelelim, gelince: Ama o râzı olmayacakmış, kendi bileceği iştir («ki» ilâvesiyle pek Acemâne bir şive alır). **3.** Şaşkınlık ve büyüklük ifade eden edat: Amma yaptın, amma yazı, ama ne yazı, amma ses ha, amma da ses, **amma baad** = Kitap ve nutukta duadan sonra maksada girişileceği vakit iradı mutad bir tâbir.

ÂMÂ (i. A. «amâ» dan) (mü. âmiyya) (c. âmâ, âmiyan). Kör, görmeyen, gözü görmez, darîr. (mec.) Cahil, nâdân, okumamış.

AMÂ YAHUT ÂMA (i. A.). Körlük, görmezlik, (Fars. nâbinâî): Gözlerine amâ târi oldu.

ÂMÂC (i. F.). Mermilerin nişanı, hedef.

ÂMÂC - GÂH (i. F.). Nişanın konduğu yer, hedef mahalli, nişangâh.

AMAÇ (i.). Ardından koşulan, erişilmek istenen şey, gaye.

ÂMÂDE (i. F.). Hazır, hazırlanmış.

ÂMÂDEGÎ (i. F.). Âmâdelik, hazırlık.

ÂMAK (i. A. c.) (m. umk.). bk. Umk.

ÂMÂL (i. A. c.) (m. emel). bk. Emel. Emeller, istekler.

ÂMÂL (i. A. c.) (m. Amel). bk. Amel. Ameller, işler.

ÂMÂM (i. A. c.) (m. Âm.). bk Âm.

AMAN (i. A.). **1.** Korkusuzluk, güven, emniyet: Emn ü amân ber - kemâldir. **2.** Af, müsaade: Aman vermek. **3.** İstiman, sığınma: Aman istemek. **El-aman** = Af, merhamet, medet. **Aman vermemek** = Müsaade etmemek, asla merhamet etmeyip cezasını vermek. **Fi - aman - Allah** = Allah selâmet versin. bk. Amân.

AMÂN (e.) (Aslı Arapça olup, medsiz elifledir). **1.** İmdat ve feryat makamında kullanılır: Amân efendim; amân Allahım. **2.** Af istemek için kullanılır. Amân; bir daha yapmam. **3.** Rica ve yalvarmaya delalet eder: Aman; gitmeyin bugün; amân öyle söyleme. **4.** Sabırsızlıkla hiddet ve infial beyan eder: Uf amân; bırak beni. **5.** Tenbih ve sakınma alâmetidir: Amân; çocuğa bak. Cem'e hitap olundukta «amânın» suretinde dahi kullanılır. bk. Aman.

AMANSIZ (i.). Aman vermeyen, acımayan, çok şiddetli: Amansız bir savaş oldu.

AMATÖR (i. Fr.). Bir işi para kazanma gayesiyle değil, zevk için yapan kimse: Radyo amatörü, fotoğraf amatörü.

AMAZON (i. Y.). **1.** Eski çağların Amazonları'na benzetilerek: Erkek gibi, savaş saflarında yer alan kadın. **2.** Ata binen kadın.

AMBALAJ (i. Fr.). Eşyayı taşınabilir bir hale koymak için sarma veya sandığa yerleştirme işi, sarmalama, sandıklama.

AMBAR (i.) (Kelimenin aslı Arapça olup, ancak Arapça'da hemzesi medsizdir). **1.** Zahire vesaire koymaya mahsus büyük sandık. **2.** Mal vesaire koymaya ve saklamaya mahsus yer, mahzen, mağaza, depo. **3.** Geminin yük koymaya mahsus yeri. **4.** Savaş gemilerinde topların sıralandığı kat: İki anbarlı, üç anbarlı gemi. **Ambar - emini** = Ambarcı, gümrük vesairede anbarın muhafaza ve idaresine memur adam. **Der - ambar etmek** = Ambara koymak. **Kırkambar** = Muhtelif şeyleri havi dükkân vesaire. İnsan hakkında: Geniş ansiklopedik bilgisi olan adam.

AMBARCI (i.). Gümrükte veya diğer bir dairede ambarın muhafaza ve idaresine memur adam, ambar - emîni.

AMBARCILIK bk. Anbarcılık.

AMBARGO (i.). Bir paranın veya malın kullanılması veya başka bir yere götürülmesi, bir geminin bulunduğu limandan ayrılması yasağı.

AMBER bk. Anber.

AMBERBALIĞI bk. Anberbalığı.

AMBROSİA (i. Y. mitoloji). Olimpos tanrılarının yemeği.

AMCA Yahut amuca. (i.) (A. «amm» dan). Babanın erkek kardeşi: Amcam, amcamın oğlu, kızı; onunla amca oğullarıyız.

AMCALIK (i.). **1.** Amca olma hali. **2.** Üvey amca.

AMCAZADE (i. F.). Amca oğlu veya kızı.

AMD (i. A.). Kast, niyet, bilerek ve isteyerek, tasavvur ve kararlaştırarak bir şey yapma: Cinayet fiilinden amd, cezanın şiddetlenmesine sebep olur; bu işte amd yoktur.

AMDEN (A.). Kasden, bilerek ve isteyerek.

ÂMED (i. F.) (Farsça'da geçmiş zaman fiili olup imas. gibi kullanılır). **1.** Geliş, gelme, vusul: **Âmed şüd** = Gidip gelme, eyâb ve zehâb. **2.** Vaktiyle defterlerde kayıt işareti olup, kaydı terkîn olunanlarda «reft» kelimesiyle işaret olunurdu (Bundan «âmediyye» yanlış tâbirini de teşkil edip gümrük terimlerinde kullanıyorlarsa da, kabûle şayân değildir).

ÂMEDCİ (i.). Bâb-ı âlî'de Mâbeyn-i Hümâyûn'la olan muhabere kaleminin reisi ve Meclis-i Hâss-ı Vükelâ başkâtibi: Âmedci Bey. Asıl resmî adı: Âmedî-i Dîvân-i Hümâyûn'dur.

ÂMEDCİLİK (i.). Âmedci unvan ve mansıbı.

ÂMEDÎ (i. F.). Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn. bk. Âmedci.

ÂMEDÎ (i. F.). Geliş, vusul. Yalnız «resm-i hoş-âmedî» tabirinde kullanılır, safa geldiniz demek makamında edilen selâm resmine denir. Kudum tebriki.

AMEL (i. A.) (c. âmâl). **1.** İş, kâr, fiil: **Amel-i hayr** = Hayırlı iş, **amel-i kesîr** = Uzun iş. **2.** İcra, tatbik, bir kaide veya ilâhî emrin yürürlüğe konması: İlmi ile amel ediyor. İcab-ı şer'îsini bilerek amel ediyor. **3.** Bir adamın mezhebinin emirlerine ve yasaklarına göre ettiği hareket: Onun ameli iyidir. Ameli bozuktur. Mahşer gününde herkes ameline göre muamele görecektir. **4.** Eser, mahsul, sây, masnû: Bu kılıç hangi ustanın amelidir? **5.** Tesir, fiil ve icrasını gösterme: İçtiğim ilâç amel etmedi. **6.** Ter, ishal, liynet: Ameli vardır. Amelden rahatsızdır. Bu gece beş defa amel etti. **7.** Edebiyat. (Arap gramerinde) Bir kelime veya mânevî âmilin diğer bir kelimenin îrâbına verdiği değişiklik: Harf-i cer bir isim üzerine amel edip onu mecrû eder. **8.** (matematik). Hesapta dört işlem de denilen dört başlı kaidenin beheri ki cem, tarh, darb, taksimdir. **9.** Vaktiyle Araplar'ca âmil denilen bir vali veya mutasarrıfın hükümeti ve idaresi altında bulunan yer. (Tıp) **Amel-i kayserî** = Doğurmaya yakın bir kadının hayatından ümit kesildikte, karnını yarıp çocuğunu almak ameliyatı ki, meşhur kayser Juliues Caesar böyle alınmış olmakla, ismine izafetle tesmiye olunmuştur. Şimdi Fransızca'dan (sezaryen) deniyor. **Düstûr-ül-amel** = Ona göre tatbik olunan esas kaide. Bir memura rehber-i harekât olmak üzere verilen emir ve talimat vesaire: Elinde düstûr-ül-amel olacak talimatı vardır. Mühendislerce düstûr-ül-amel olacak esaslı bir kitaba ihtiyaç vardır.

AMELE (i. A. c.) (m. âmil) (lisanımızda bu mânâ ile kullanılmaz. Türkçe'de müfret gibi de kullanılır). İşçi, rençber, ırgat, gündelikle ağır iş ve hizmetlerde bulunan adam: Amelenin geçiminin temini düşünülecek iştir. Bir amele bulmalı. Çiftliğini ameleye işletiyor.

AMELEN (A.). Fiilen, işliyerek yaparak, çalışarak.

AMELÎ (i. A.) (mü. ameliye). Sırf ilme ve nazariyata ait olmayıp ameliyat ve icraatla dahi yapılan, icraatlı, tecrübeli, pratik: Cerrahlığın ilmî cihetini bilmek kifayet etmez, amelî cihetinde dahi alışkanlık elde etmek iktiza eder. Hastahaneye, eczahaneye devam etmekle sırf amelî cerrahlık, eczacılık öğrenmiştir. Amelî bahçıvanlık: İlmî ve amelî çiftçilik. **Hikmet-i amelîye**: Vaktiyle ilm-i servet ve ilm-i idare-i mülk (sciences politiques et économie politique) gibi ameliyat ve icraat için lâzım olan ilimlerin hepsine verilen isimdir.

AMEL-İ MÂNDA (MÂNDE) (i. F.) (A. amel: İş. F. mânden: Kalmak). İşten kalmış, iş göremez, battal, muattal, ihtiyarlıktan veya bir sakatlıktan artık hiç bir iş göremez hale gelmiş adam: Amel-i mânda bir ihtiyar. Amel-i mândalara mahsus hayrat-hane.

AMELİYAT (i. A. c.) (m. «ameliye» bu mânâ ile lisanımızda kullanılmaz). Bir fen ve ilmin icraat ve tatbikat ciheti: Ameliyat-ı cerrahiye, ameliyat-ı kimyeviye, ameliyat görülmedikçe kimyadan bir şey anlaşılmaz. Tıp fakültelerinde talebelerin tahsillerini tamamlamaları, mahir profesörlerin nezaretinde büyük hastahanelerde ameliyat görmelerine bağlıdır. Dilimizde fiil gibi de kullanılır: Filan operatör dün pek büyük bir ameliyat yaptı.

AMELİYATHANE (i. A. F.). Hastaların ameliyat edildiği oda.

AMELİYE (i. A.). Belli bir gaye ile yapılan iş.

ÂMENNÂ (A. «îman» dan geçmiş zaman fiili, yalnız birinci şahıs kullanır). İnandık, tasdik ederiz. Ona diyecek yok.

AMERİKALI (i.). Amerika kıtasından olan kimse. Daha çok Amerika Birleşik Devletleri halkı için kullanılır.

AMERİKAN (i.). Amerika'dan gelen, menşei orası olan kaba bez.

AMERİKYUM (i.). Atom ağırlığı 241 olan ve sunî olarak elde edilen bir eleman.

AMETİST (i. Y. jeoloji). Mor renkli bir kuvars çeşidi.

AMFİ bk. Anfi.

AMFİBOL bk. Anfibol.

AMFİTEATR bk. Anfiteatr.

ÂMİDE (i. A. c) (m. Amûd). direkler, sütunlar, kolonlar.

AMÎK (i. A.) (mü. amîka) («umk» dan simüş.). **1.** Derin, derinliği ve dibi pek aşağıda bulunan: Bi'r-i amîk: Derin kuyu. **2.** mec. İnceden inceye, pek ziyade kafa yorularak edilen: Efkâr-ı amîka = Derin düşünceler, mütalaât-ı amîka (derin mütalaalar), tedkikat-ı amîka (derin incelemeler). **Arîz ü amîk** = Uzun uzadıya, dûr ü dırâz.

ÂMİL (i. A.) (bü. âmile) («amel» den if.). **1.** İşleyen, yapan, fail: Bunun âmili filandır. Kimyevî âmiller. **2.** Tesir eden, müessir. **3.** Bir kaide veya nasihat vesaireyi fiil mevkiine koyup icra eden, onunla amel, yani ona göre hareket eden: İlmi ile âmil bir âlim. Halka ettiği vaız ve nasihatla kendisi dahi âmildir.

ÂMİL (i. A.) (c. âmâl). Araplar (Halîfelik) zamanında idare memuru, vali, mutasarrıf: Hazreti Ömer tarafından Basra âmili nasb buyrulmuştu.

ÂMİL (i. A.) (c. avâmil, edebiyat) (Arap gramerinde). Bir kelimenin i'râbını mucip olan kelime: Âmil-i lafzî, âmil-i mânevî. (Cemi «amele» olan âmil, müfret olarak dilimizde kullanılmamıştır).

AMÎM (i. A. «umum» dan smüş.) (mü. amîme). Umuma ait, umumî, âm: Amîm - ül - ihsan: İhsanı umuma ait.

AMİN (i. kimya). Hususiyetleri ve yapıları bakımından amonyaka benzeyen cisimlerin cins adı.

Çeşitli amipler

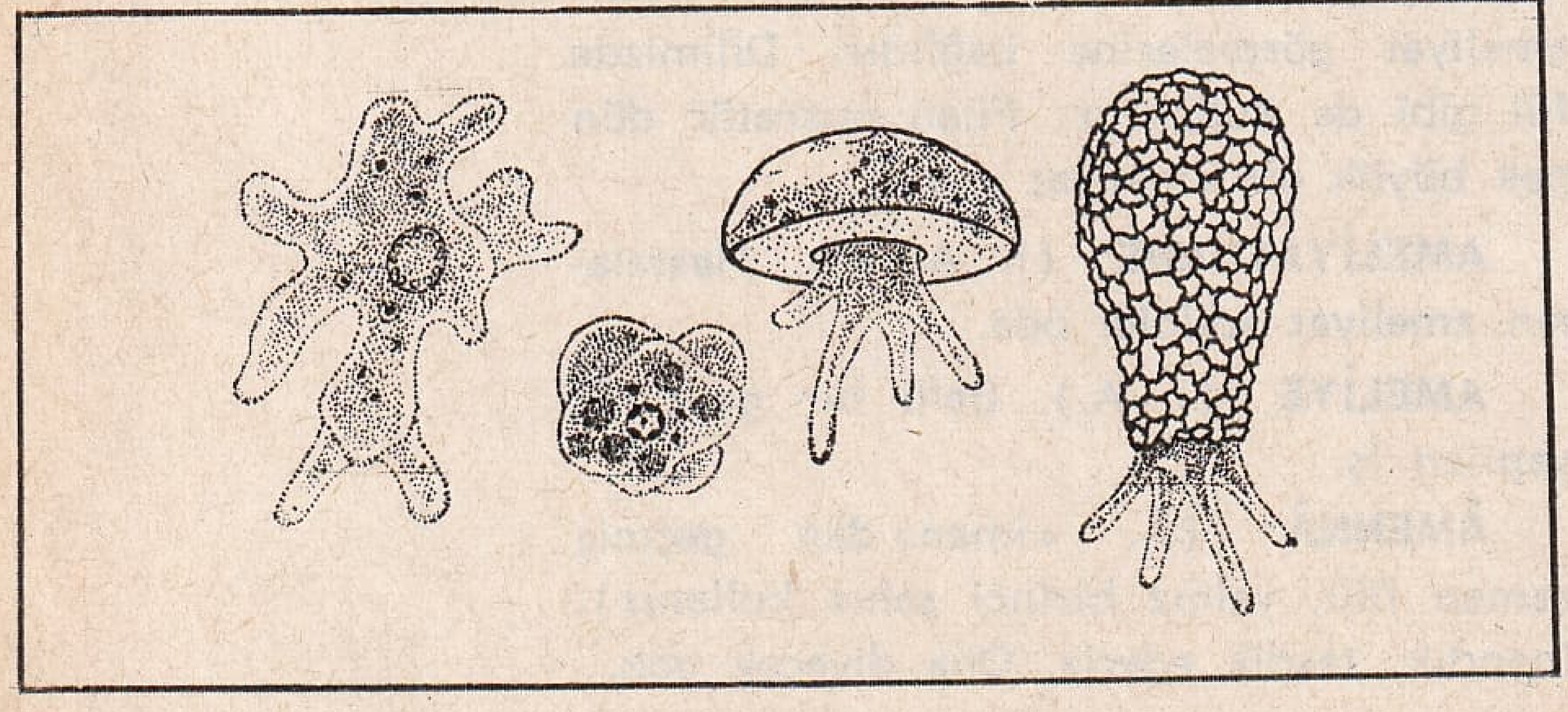

ÂMÎN (e. A.) (İbranîce'den). Öyle olsun, Rabbim kabûl et!

ÂMÎN-HÂN (i. F.). Âmîn okuyan, bir şeyi tamamiyle tasdik eden: Cümlesi âmîn-hân oldular.

AMİP (i. Y.). Sularda yaşayan tek hücrelilerden bir hayvan.

ÂMİR (i. A. «umran» dan if.) (mü. âmire). **1.** Mamur, âbâdân, harap zıddı. **2.** Meskûn, şen, ahalisi ve şenliği olan, terkedilmiş, metrûk ve hâlî olmayan: Bilâd-ı âmire (şenlikli ülkeler). **3.** Güzel işlenmiş, imar olunmuş: Arâzî-i âmire. **4.** Devlete ait, resmî, Osmanlı devletine mensup ve müteallık: Tersane-i âmire, Tophane-i âmire. matbah-ı âmire, Istabl-ı âmire. (Bu gibi resmî tâbirlerde kelime müzekker veya Farsça olduğu halde, sıfatın müennes kullanılması galat-ı meşhur olarak gelmiştir).

ÂMİR (i. A. «emr» den if.) (mü. âmire) (c. ümerâ). Buyurucu, emredici. Memurun üstü, büyük memur.

AMİRAL (i.) (Fr. amiral. Arapça emîr-ül-bahr veya emîr-ül-mâ'dan). Bahriye kumandanı, kaptan, deniz generali.

AMİRALLİK (i.). Bahriye kumandanlığı, kaptanlık, deniz generalliği.

ÂMİRÂNE (i. F.). Âmire yakışır bir surette vaki olan: Âmirâne bir tarzla. Âmire yakışır bir surette emrederek: Bu adam daima âmirâne lâkırdı söyler.

ÂMİRİYYET (i. A.). Âmirlik, buyuruculuk.

ÂMİRLİK (i. A. T.). Âmir olma durumu, âmir tavrı.

ÂMİRTİZ (i. F.). Af, bağışlama.

AMİT (i. amonyak kelimesinden, kimya). Amonyakın hidrojeni yerine bir asit kökünün geçmesiyle meydana gelen bir birleşikler sınıfı.

ÂMİYÂNE (i. F.). Bayağı.

ÂMİZ (i. F.) («âmihten» fiilinden imas. olup sıfat terkibi teşkiline girer). Karışık, memzuc, şâmil: Hikmet-âmîz: Hikmeti hâvî, hikmetle karışık. Şükr-âmîz: Şükürle karışık.

ÂMÎZİŞ (i. F.). İmtizaç, uyuşma, muaşeret: Hüsn-i âmîziş (iyi geçinme).

AMMÂ bk. Ama.

AMMÂME bk. İmâme (i. A.) (c. amâim). Sarık, başa sarılan şey.

AMMÂR (i. A.). Mâmur eden, bayındırlaştıran.

AMME (i. A.). Amme, kamu.

AMME (ÂMME) (i. A. «umum» dan if. mü.). Umum, halk: Ammeye malûm oldu.

AMME (i. A.). Babanın kızkardeşi, dilimizde bunun yerine sehven hala sözünü kullanıyoruz. Halbuki hala, teyze demektir, asıl Türkçesi çiçe'dir. Bu terkedilmiş kelimenin canlandırılması böyle yanlış bir Arapça kelimenin kullanılmasından elbette hayırlıdır.

ÂMMÎ (i. A.) (mü. âmiye). Avâma ait, yüksek tabakaya mahsus olmayıp avâm harcı olan, âdî, bayağı. Lugat-ı âmiye: Arap dilinin halk arasında kullanılan i'rabsız ve galat şivesi.

AMMİ-ZÂDE (i. F.) (A. am: Amca F. zâden: Doğmak). Amca oğlu, amca kızı.

AMONYAK (i. Fr. amoniaque, kimya). Nişadır ruhu.

AMONYUM (i. kimya). Amonyaklı tuzlarda maden rolü oynayan bir halita kökü.

AMORALİZM (i. Fr.) bk. ahlâkdışçılık.

AMORE (i. İ. denizcilik). Mayıstra ile trinket yelkenlerinin açılması.

AMORTİ (i. Fr.). **1.** Bir defada ödenerek faizinin işlemesine nihayet verilen tahvil. **2.** Piyangolardaki en küçük ikramiye.

AMORTİSMAN (i. Fr.). 1. Demirbaşa yatırılan sermayenin, azar azar kazançtan ayrılması. **2.** Faizinin işlemesini durdurmak üzere bir tahvilin birden ödenmesi. **3.** Bir borcun azar azar ödenmesi.

AMORTİSÖR (i. Fr.). Otomobillerde ve başka makinelerde sarsıntı, gürültü gibi şeyleri yumuşatmaya yarayan tertibat.

AMPER (i. Fr.). Elektrik akımında şiddet birimi.

AMPERMETRE (i. Fr. fizik). Elektrik akımının şiddetini ölçmeye yarar alet.

AMPERSAAT (i. Fr. A. fizik). Bir amper şiddetinde akım geçiren bir iletkenden bir saat içinde geçen elektriğin miktarı.

AMPİR (i. Fr.). Napoléon zamanında Fransa ve Avrupa'da yayılmış olan yapı, mobilya, giyim vs. üslûbu.

AMPİRİK (i. Fr.). Yalnız deneme ve müşahedeye dayanan usul.

AMPUL (i. Fr.). **1.** İçinde elektrik akımı yardımıyle ışık vermeye yarayan bir iletken bulunan, havası boşaltılmış cam şişe. **2.** İçinde sıvı ilâç bulunan, ağzı kızdırılarak kapatılmış küçük şişe.

AMR (hi. müz. sonundaki «vav = u» okunmaz). Mücerred Ömer isminden ayırmak için yazılır, «Zeyd» ismiyle beraber filan makamında misal için irat olunur: Zeyd ve Amr: Öteki, beriki. Zeyd için Amr'a ceza olunmaz: Bir adamın kabahatiyle diğeri cezalandırılmaz.

AMUCA (i.). bk. Amca.

AMÛD (i. A.) (c. a'mide). **1.** Direk, sütun: Mabetlerin mermer amutları. **2.** (matematik) Geometride dikey olarak yukarıdan aşağıya inen ve dik açı teşkil eden hat. (anatomi). **Amûd-ı fıkarî** = Fıkra denilen egü kemiklerinin bağlı bulundukları ve enseden kuyruk sokumuna kadar uzanan zincir gibi kemik, bel kemiği, eğin.

AMÛDEN (A.). Dik olarak, boyuna.

AMÛDEN (A. matematik). Yukarıdan aşağı düz ve şakulünde olarak: Amûden bir hat indirmek. Mukabili: Ufkan.

AMÛDÎ (i. A.) (mü. amûdîye) (matematik). Direk gibi yukarıdan aşağıya düz ve şakulünde olan: **Hatt-ı âmûdî** = Amûdî çizgi, **sath-ı amûdî** = Amûdî yüzey. Mukabili: Ufkî.

AMUDUFIKARÎ (i. A.). Belkemiği, omurga kemiği.

ÂMÛZ (i. F. «âmûhten» fiilinden imas. olup sıfat terkibi teşkiline girer). **1.** Öğrenmiş, bilen. Hikem-âmûz (hikmetler öğrenmiş). **2.** Öğreten, tâlim eden: Edeb-âmûz (terbiye öğreten).

AMYANT (i. Y.). Kolayca bükülen, ateşe dayanıklı liflerden oluşmuş bir çeşit asbest.

AN (e. A.) (Bazı Arapça tabirlerde bulunur). **An asl** = Aslından. **An cehl** = Bilmeyerek. **An samîm-ül-kalb** = Yüreğin içinden, gönülden. **An-gıyâb** = Gıyaben, hazır olmaksızın, görmezsizin. **An kasdin** = Kasıtla, isteyerek. **An karîb** = Yakında, **An yed** = Elden ele. Anhu (mü. anhâ) (tes. anhamâ) (c. anhüm): Ondan, onlardan. **Radıyallahüanhüm** = Allah onlardan razı olsun. **Anhâ** = Bizden. **Anküm** = Sizden. **Radiyallâhu, anhâ ve anküm** = Allah bizden ve sizden hoşnut olsun. **Anhâ min-**

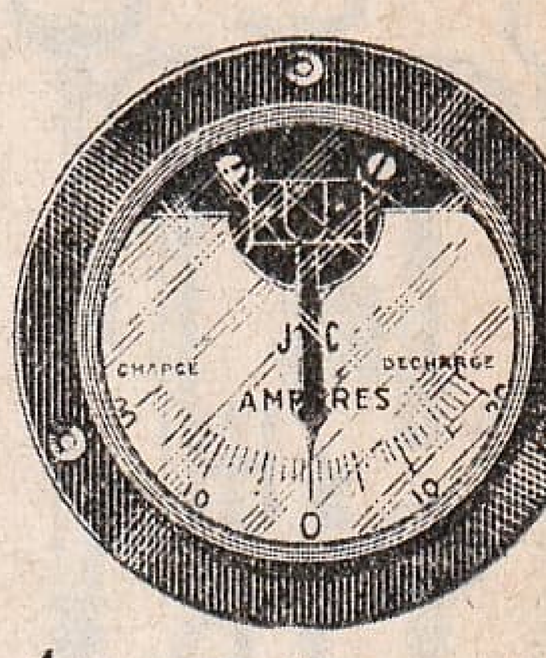

Ampermetre

Ampir uslûbünda bir masa

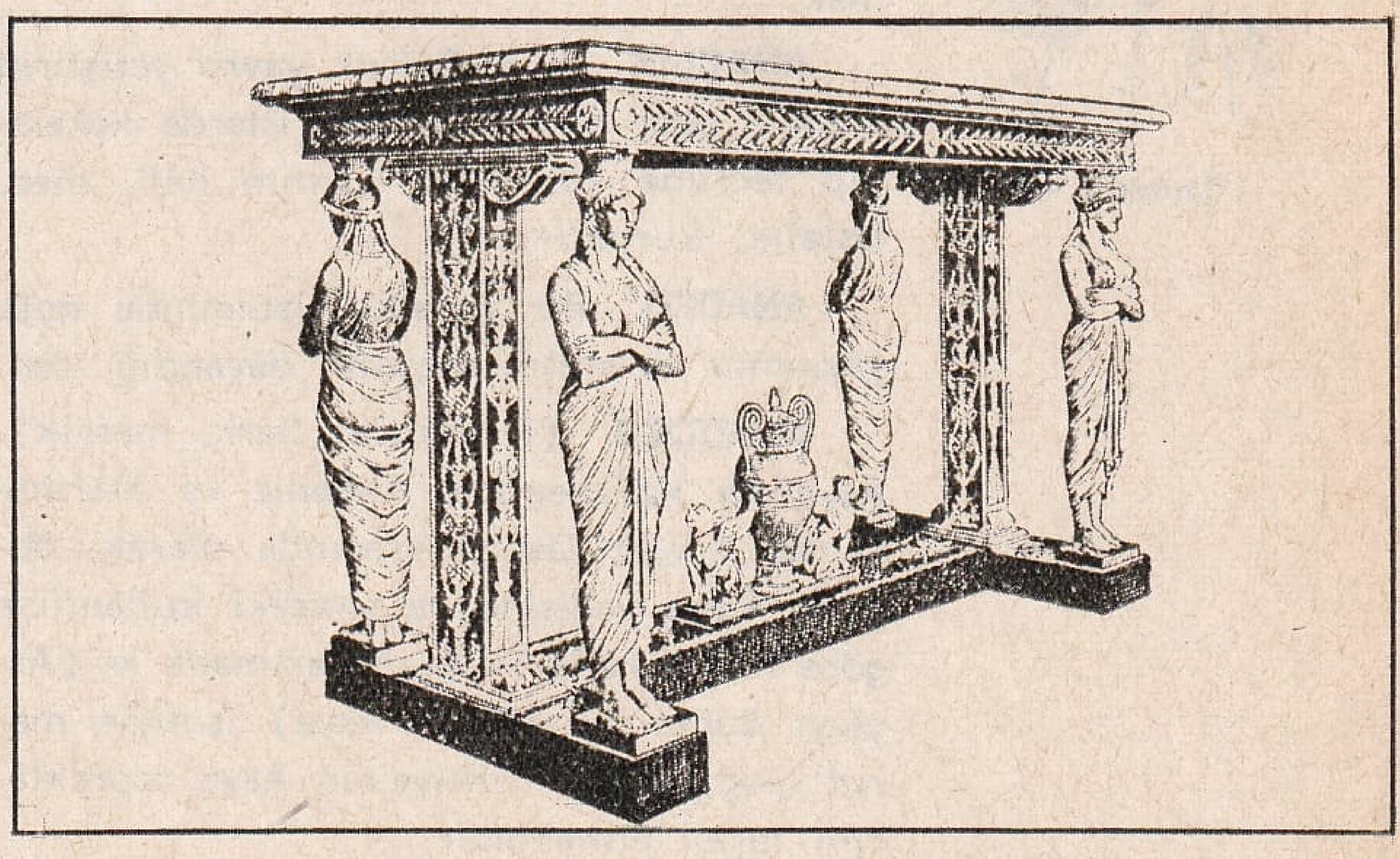

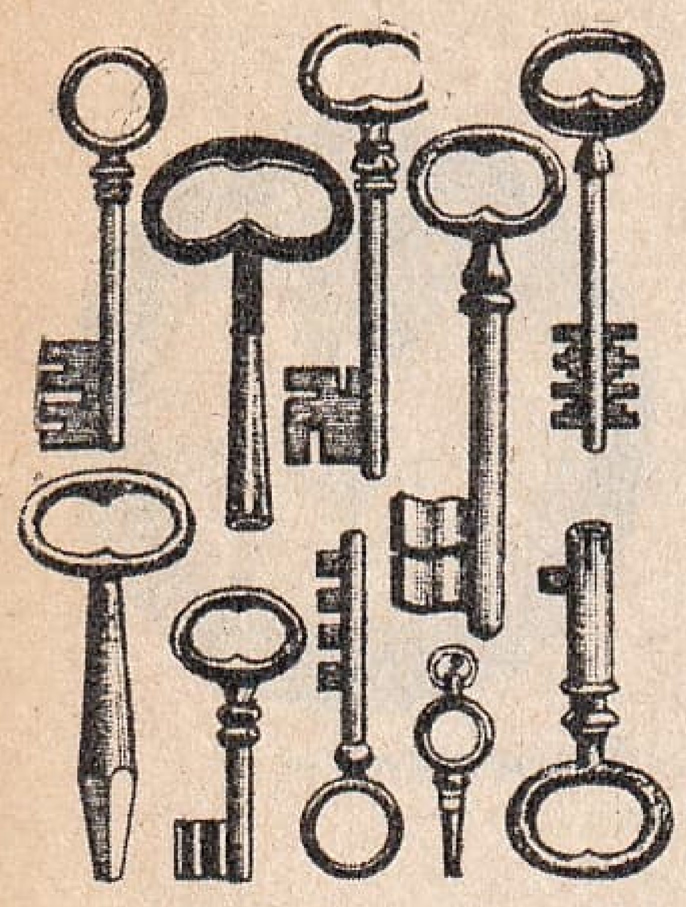

Çeşitli anahtarlar

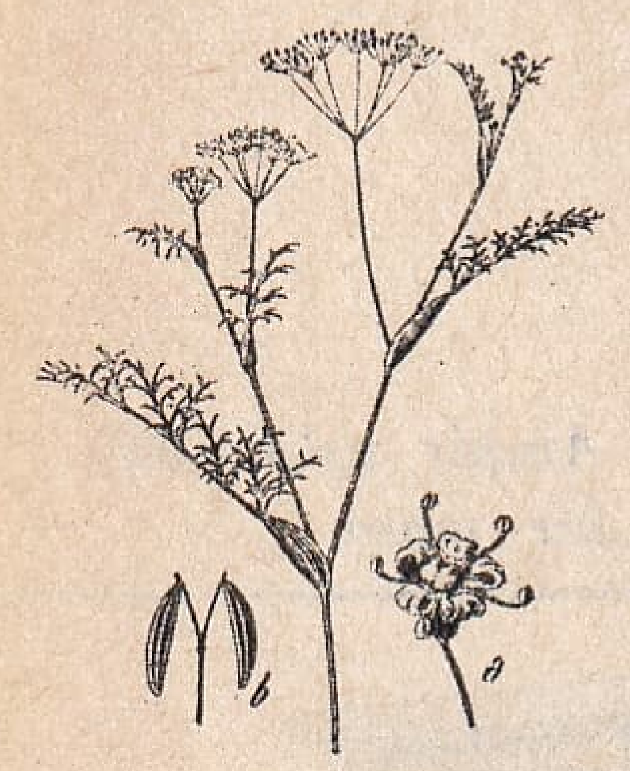

Anason bitkisi

hâ = Şundan bundan, şu bu, öte beri, şöyle böyle ederek.

ÂN (i. A.). Cüzî bir zaman, lahza, dem: O anda, bir anda, ân-ı vahidde, her an, her an ve zaman. Ân-be-ân, ânân, fe innâ: Gittikçe, tedricen, zamanla, **El-ân: 1.** Şimdi, şimdiki halde. **2.** Hâlâ, henüz.

ÂN (i. F.). Güzellik, cazibe, sabahat, melâhat: Hüsn ü ân.

ÂN Uzak için isim olup «şu bu» yerine nadiren ân ve în veya în ân kullanılmıştır.

ÂN (e. F.). **1.** Çokluk edatı: **Şah-ân** = Şahlar. **Zen-ân** = Kadınlar. **2.** Sıfat edatı. **Hiras-ân** = Korkaklar. **3.** Kelimeyi zarf yapar: **Gûy-ân** = Söyleyerek.

ANA (i.) (ve Istanbul şivesince bazen galat: Âne). Doğurduğu yavrularına nisbetle dişi insan veya hayvan, vâlide, mâder, ümm, nine. (mec.) **1.** Aziz ve muhterem kadın: Hadice anamız, Meryem ana. **2.** Bir şeyin en başlı kısmı, kütük, esas, merkez: Ana defter, ana direk. **Üvey ana** = Ana olmayan baba karısı. **Ana baba** = Vâlideyn, ebeveyn. **Ana baba evlâdı** = Kıymetli, aziz, sevgili. **Ana baba günü** = Mahşer gibi kalabalıklı ve evlât, anasını, babasını düşünemiyecek derecede tehlikeli gün. **Anadan doğma** = Çırılçıplak. **Büyük ana** = Baba veya ananın annesi, Ar. cedde **Hamam anası** = Hamamda yanaşma ihtiyar kadın **Demir anası** = Gemi demirinin büyük kolu. **Sütana** = Sütnine. **Kaynana** = Karı - kocadan birine nisbetle diğerinin anası, kayınvâlide.

ANÂ (i. A.). Yorgunluk, zahmet, meşakkat.

ANA bk. Ol, ona.

ANAÇ (i.). Birçok yavru yetiştirip kartlaşmış ve alışık (kaz, hindi vesaire), mec. İşlerde kocalayıp tecrübe hasıl etmiş, kurnaz, usta.

ANAÇLAMAK (f.). İşlerde kocalayıp tecrübe hasıl etmek, kurnaz ve usta olmak.

ANAÇLIK (i.). Birçok yavru yetiştirip alışmış olan hayvanın veya işlerde kocalayıp tecrübe kazanmış adamın hâli. mec. Ustalık, kurnazlık.

ANADİZİ Bir musiki sisteminde nota yazısının ve aralık esasının dayandığı dizi.

ANADOLU (i. Rumca: Şark, maşrık). Asya'nın Karadeniz'le Akdeniz ve Marmara ile Adalar Denizi arasında olarak, doğuda Fırat vadisine ve şimdiki kullanılışa göre İran'a kadar uzayan yarımada ki (Asyâ-yı Suğra = Küçük Asya) ismiyle maruf olup, şimdi Türkiye'nin Asya topraklarını teşkil etmektedir.

ANADOLULU (i.). Anadolu ahalisinden olan.

ANAFOR (i. Rumca: Yukarıya rücû). Denizde akıntının yanında veya altında, onun aksine olarak akan su. Akıntı mukabili.

ANAFORCU (i.). Zahmetsiz ve usulsüz kazanç arkasında koşan.

ANAFORLAMAK (f.). Zahmetsiz ve usulsüz olarak elde etmek.

ANAHTAR (i. Rumca) Açıcı. **1.** Açar, miftah, kilit. **2.** Açma ve kurmaya yarayan çeşitli cins âlet: Piyano, kanun, saat, vida anahtarı. **3.** Şifre çözmeye yarayan cetvel, miftah. mec. Vasıta: Çalışma, servetin anahtarıdır. **Anahtar uydurmak** = Hile ve desise kurmak. Cebinde yüz anahtar: Desise çokluğundan kinaye.

ANALI (i.). Anası olan. Analı kuzu, kınalı kuzu deyimi, annesi hayatta olan çocukların mutluluğunu anlatır.

ANALIK (i.) **1.** Ana hal ve sıfatı, validelik. **2.** Ana yerini tutan kadın, ahret anası.

ANALİZ bk. Tahlil.

ANALJEZİ (i. Y. tıp). Acı hissinin kaybı.

ANANAS (i.). Sıcak iklimlerde yetişen bir ağaç ve verdiği meyve ki, lezzetli ve güzel kokuludur: Ananas şurubu.

ANANASGİLLER (i. botanik). Birçeneklilerden, örneği ananas olan bir bitki familyası.

AN'ANE (i. A.). **1.** Gelenek, örf ve âdet **2.** Hadîs-i Şerif vesair nakliyâtın falandan filandan diyerek isnadı, rivayetin teselsülü: Her Hadîs-i Şerîf'i an'anesiyle beyan ediyor. **3.** mec. Bir havadisin nereden gelip kimler tarafından nakledildiğini etrafiyle arayıp tahkik etme.

AN'ANEVÎ (i. A.). Geleneğe dayanan, gelenekli.

ANARI Öte yan. **Anarı beri** = Öte beri.

ANARŞİ (i. Y.). Kumanda yokluğu, başsızlık. Hükûmeti olmayan yahut hükûmetinin hiç bir otoritesi kalmayan bir milletin durumu.

ANARŞİST (i. Y.). Anarşi taraftarı.

ANARŞİZM (i. Y.). Devletin varlığını hiç bir surette tanımayan, her türlü iktidarı reddeden bir doktrin.

AN-ASIL Aslından.

ANÂSIR (i. A. c.) (m. unsur). Unsurlar, elemanlar. bk. Unsur.

ANASON (yahut anison) (i. Rumca). Râzyâne-i Rûmî denilen bir bitki ki habbe-

leri güzel kokulu olup, ekmeğe ve bazı içkilere konur. Mısır, Çin anasonu: Bunun çeşitleri. Anason yağı, ruhu: Habbesinden çıkarılan mayiler.

ANATOMİ (i. Y.). **1.** Hayvan, bitki ve insanların yapısını ve organlarının birbiriyle olan ilgisini inceleyen ilim, teşrih. **2.** Vücut yapısı.

ANAYASA (i.). Bir devletin şeklini, yasama, yürütme ve yargılama kudretlerinin nasıl kullanılacağını gösteren, temel kanun, teşkilât-ı esasîye.

ANAYURT (i.). Ana vatan, ilk yurt.

ANBARCI (i.). Gümrükte veya diğer bir dairede anbarın muhafaza ve idaresine memur adam, anbar emini. bk. Ambar, ambarcı.

ANBARCILIK (i.). Anbarcı sıfat ve memuriyeti.

ANBER (i. A.). **1.** Adabalığının midesinden çıkardığı güzel kokulu siyah bir madde ki, Hind Okyanusu sahillerinin bazı sığ mahallerinde bulunur. Misk ü anber. **2.** Güzel koku: Anber kokuyor. **3.** mec. Zülf-i dilberden kinaye olur. **Anber balığı** = Balinaya benzer ve karnından anber çıkan bir çeşit balık, adabalığı. Fr. Cachalot. **Anber çiçeği** = Hubb-ül-misk denilen yuvarlak, sarı renkli ve pek hoş kokulu bir cins çiçek ki, küçük bir ağacın üzerinde olur. **Misk ile anber** = Pek âlâ, pek münasip, isteğe uygun.

ANBERBALIĞI bk. Anber.

ANBER-BÂR (i. A. anber, F. bârîden: Yağdırmak). Anber yağdıran, güzel koku yayan: **Zülf-i anber-bâr** = Güzel kokulu saç.

ANBERBARİS (i. Y.). Halk dilinde kadın tozluğu denilen bitki, berberis, zîreşk.

ANBER-BÛY (i. F.) (A. anber, F. bûy: Koku). **1.** Anber kokulu. **2.** Hint'ten, İran ve Irak'tan gelen bir cins kokulu, uzunca ve iri taneli makbul pirinç.

ANBERÎN (i. F.). Anberden ibaret, anber gibi kokan: **Zülf-i anberîn** = Anber kokulu saç.

ANBERİYYE (i. A.). **1.** Yayla çiçeği. **2.** Güzel kokulu veya anberli iksîr. **3.** Ayyaşların rakıya verdikleri isimdir.

ANCA Onun gibi, onun kadar, o kadar, öylece.

ANCAK (e.) (Anca ve ancılayın gibi «an» suretini alan «o» işaret ismiyle «cak» edatından). **1.** Tek, yalnız, sade, mücerret: İbâdete müstahak, ancak Cenâb-ı Hak'tır. **2.** Mahzâ, sırf hassaten: Ancak ilim öğrenmek ve terbiye için mektebe gidilir. **3.** Tamamı tamamına, dara dar, güç hal ile: Bu iş ancak akşama kadar biter. Bu çuval ancak bir kile alır. **4.** Lâkin, fakat, ama: Ava gidecektim, ancak hava müsaade etmedi. **5.** O kadar, onun gibi, ancılayın: Kalenderlik ise ancak o kadar olur.

AN CEHLİN Cehaletle, bilmeyerek, bilmezlikle.

ANCELİKA (i. Rumca). Melek otu. (Hıristiyanlar'da kadın ismi de olur).

ANCILAYIN (Yahut onculayın. Aslı: Ancalayın). Öylece, o suretle, o mertebede, o kadar. (Uzağa işaret için olup, yakına mahsus olan «buncalayın» a karşılıktır).

ANÇÜEZ (i. İ.). Hamsi balığı tuzlaması.

AND, ANT (i. Çağatayca ant). **1.** Yemin, kasem, hulf. **And içmek** = Yemin etmek. **And bozmak** = Yemininden dönmek. **And vermek** = Yemin ettirmek, tahlif etmek. **2.** Adak, nezir, ahd.

ANDA Onda. bk. O, ol.

ANDAN Ondan. bk Ol.

ANDANTE (i. İ.). Musikide hareket gösteren bir terim. Yavaş, ağırca.

ANDANTİNO (i. İ. musiki). Andanteden, daha yürükçe, daha canlı.

ANDAVALLI (i.). Görgüsüz ve bön kimse.

ANDELÎB (i. A.). Bülbül.

ANDETMEK (f.). Bir işi yapmak için kendi kendisine söz vermek, ahdetmek, yemin etmek.

ANDEZİT (i. jeoloji). Bir çeşit yanardağ kültesi.

ANDIK (Yahut anduk) (i.). Sırtlanın bir nevi.

ANDIRIŞ (i. mantık). İki şey arasında bazı noktalarda uygunluk hali.

ANDIRMAK (f. «an» dan). **1.** Birinin hatırına getirmek, hatırlatmak. **2.** Bir şeyi hatıra getirmek, unutturmamak: Kendini hayırla andır. **3.** Benzetilen, hatıra getirecek surette çok benzemek: Mahşeri andırır bir kalabalık. Konuşma dilinde: Bu kumaş onu andırıyor. Şu adam falanı andırıyor, denir.

ANDİZ (i.). **1.** Ardıç nevinden çalı. **2.** Şehir haricinde vaki çalılık yer. **3.** Fahişelerin toplandığı yer. **Andiz otu**: Arapça'da kınıs ve zencebil-iş-şâm ve Farsça'da rasen denilen bir tıbbî bitki.

ANDLAŞMAK, ANTLAŞMAK (f.). Birbirine yemin verip almak, ahdleşmek.

ANDLI, ANTLI (i.). Yeminli, yemin ve kasem etmiş, tahlif olunmuş.

ÂNE (i. A. anatomi). Kasık altı, ot yeri.

ANEMON (i. Y.). Manisa lâlesi.

ANEROİD (i. Y.). Bir çeşit kadranlı barometre.

ANESTEZİ (i. Y. tıp). Bütün vücutta veya vücudun bir kısmında duyumların az veya çok kaybı.

ANEVRİZMA (i. Y. tıp). Atardamarlardan birinin bir noktasında meydana gelen ve ur biçiminde olan gevşeme şişkinliği.

ANFİ (i. Y.). Anfiteatr kelimesinin kısaltılmışı.

ANFİBOL (i. Y. jeoloji). Bir silikat familyası. Bunlar fizik ve kimya bakımından piroksenlerden farklı olur.

ANFİTEATR (i. Y.). **1.** Oturulacak yerleri kademe kademe yükselen büyük yapı. **2.** Kademeli şekilde yükselen arazi.

ANGARYA (Yahut ankarya) (i. Y. F.). Ahaliye ücretsiz gördürülen iş, işçi ve hayvan ve araba vesairenin ücretsiz hükümet işine kullanılması (Ar.) suhra, (mec.) Gönülsüz, istemeyerek ve ehemmiyet vermeksizin: Angarya işlemek, dinlemek.

ANGIÇ (i.). Çitten, döşemesiz araba.

ANGIT (i.). Kazdan büyücek, tuğla renginde bir cins kuş.

ANGITÎ (Yahut angıdî). (i.). Angıt kuşu ve tuğla renginde olan.

ANGLİKAN (i.). İngiliz kilisesine bağlı olan kimse.

ANGLİKANİZM (i.). İngiliz kilisesinin itikad yolu.

ANGLOSAKSON (i.). **1.** Büyük Britanya'da yerleşen Germen ırkından aşiretlerin adı. **2.** Ana dili İngilizce olan şahıs.

ANGUDÎ (i.). Angıt kuşu renginde.

ANH (mü. anha) (tes. anhuma) (c. anhüm). bk. An.

ANHÂ MİNHÂ (A.). Şundan bundan, şu bu, öteberi, şöyle böyle ederek.

ANHÜM (A.). Onlardan.

ANHÜMÂ (A.). O ikiden.

ANI Onu. bk. Ol.

ANILMAK (f.). **1.** Hatıra getirilmek, tahattur edilmek. **2.** Zikr olunmak, kale alınmak.

ANIRMAK (f. «an» dan) (Eşek ve ona benzer hayvan). Kötü sesle genizden bağırmak. mec. kötü sesle merkep gibi bağırmak.

ANIRTMAK (f.) (eşeği). Bağırtmak anırmaya teşvik etmek. mec. (Küfürcü ve kötü sesli bir adamı) bağırtmak.

ANIT (y. k.) (i.). Büyük bir olayı gelecek nesillere hatırlatmak için meydana getirilen, dikkati çekecek büyüklükte yapı, âbide.

ANIZ (i.). Ekin biçildikten sonra, yerde köke bitişik kalan saman uçları.

ANIZLIK (i.). Anızı sökülmemiş olan tarla.

ÂNÎ (i. A.). Bir anda oluveren, apansız, ansızın: Pek anî bir karar verdin.

ANÎD (i. A. «inad» dan smüş.). İnatçı, anûd.

ÂNÎDE O anda, derhal, hemen.

ANÎF (i. A.). (mü. anîfe) («unf» dan smüş.). Unf ve şiddet sahibi, sert, haşin.

ÂNİF (i. A.) (mü. ânife) («enf» den if.). Geçmişe pek yakın, burnun ucunda olacak surette yakında geçen. Ekseriya ânif-ül-beyân gibi tabirlerde bulunur ki, demincek veya az yukarda zikir ve beyan olunan demektir. Mâdde-i ânife, ifâdât-ı ânif gibi tabirlerde de bulunur.

ÂNİFEN (A.). Az yukarda, demincek: Ânifen zikir ve beyan olunduğu üzere.

ANİLİN (i. Fr. A.). Çivit bitkisi veya taş kömüründen çıkarılan bir sıvı. Sunî boya yapımında kullanılır.

ANİMATO (İ. musiki). Notada işaretli pasajın canlı çalınacağını gösterir.

ANİMİZM (i. Fr. felsefe). Tabiata ait her şeyde şuurlu bir yaşayış bulunduğunu ileri süren doktrin.

ANJİN (i. Fr. tıp). Genel olarak bademciklerde yerleşen veya boğazın her yanına dağılan iltihapların umumî adı.

ANKÂ (ka ile) (i. A.). Kaf dağında durduğuna inanılan hayalî büyük bir kuş, Sîmmurg. (mec.). İsmi olup cismi olmayan şey: Vefâ-dâr dost, her zamanda anka gibidir. **Anka bezirgân**: Pek zengin tacir.

AN-KARÎB (A.). Yakından, çok geçmeden.

AN-KARÎBİ'Z-ZAMÂN Yakın vakitten.

AN-KASDİN (A.). Kasitle, kasitli, bile bile.

ANKEBÛT (i. A.) (c. anâkib). Örümcek, târ-ı ankebût: Örümcek ağı. (Farsça' da ankebûd yazarlar, lâkin yine Arapça galatıdır; zira Farsça'da yoktur).

ANKET (i. F.). Bir konu üzerinde çeşitli şahısların tecrübe ve şahitliklerini toplayarak yapılan araştırma, inceleme.

ANKİLOZ (i. Y. tıp). Oynar eklemlerin işlemez hale gelmesi.

AN-KÜM (A.). Sizden.

AN-KÜMA (A.). İkinizden.

ANLAMAK (Muzari: Anlar. f. «an» dan). **1.** Akıl erdirmek, derk etmek, zihin almak: Bu sözün mânâsını anlayamadım. **2.** Tahkik etmek, araştırmak, öğrenmek: Vapurun ne vakit geleceğini anla da gel. **3.** Duymak, sezmek, hissetmek, farkına varmak: Hasmın sitemin anlamamak hasma sitemdir. **4.** Bilmek, vâkıf ve âgâh olmak: İş anlar adam. **Söz anlamak** = Ferâsetli ve insaflı olmak. Söz anlayan beri gelsin: Söz anlayan yok mu? Maksadımı anlatamıyorum.

ANLANMAK (f.). Anlaşılmak, malûm olmak. (Bugün bırakılmış olup «anlaşılmak» fiili yerini tutmuştur).

ANLAR (Onlar). bk. Ol.

ANLAŞILMAK (f.). Malûm olmak, akıl erdirilmek: İşin hakikatı anlaşılamadı. («Anlanmak» yerine geçmiştir).

ANLAŞMA (i.). **1.** Anlaşmak işi. **2.** İki veya daha çok tarafın yapmış olduğu iş ve düşünce, uzlaşma.

ANLAŞMAK (f.). **1.** Birbirinin maksadını anlamak: Durun biraz anlaşalım. **2.** Muvafakat hasıl etmek, uzlaşmak: Bu işte anlaşamıyacak mıyız?

ANLATILMAK (f.). Bildirilmek, zihne yatırılmak: Bu iş bana böyle anlatılmadı.

ANLATIŞ (i.). Anlatış tarzı, ifham, tefhim, ifade: Anlatışa göre fetvâ verilir.

ANLATMAK (f.) (muzari: Anlatır). **1.** İfham, tefhim etmek, anlayacak surette ifade etmek: Bu adama maksadımı anlatmağa çalışıyorum. **2.** Öğretmek, tâlim, ders vermek: Ders anlatıyor. **3.** Açıkça söylemiyerek remiz ve imâ ile ifade etmek: Ben yarın gelmeyeceğimi anlatır gibi oldum.

ANLATTIRMAK (f.). Vasıtayla anlatmak, birine bir başkasının aracılığı ile bir şeyi malûm ettirmek.

ANLAYIŞ (i.). **1.** Fehim, idrâk, akıl erdirme: Benim anlayışıma göre. **2.** Zekâvet, kavrayış: Bu adamın kavrayışı yoktur

ANLAYIŞLI (i.). Ferâsetli, zeki, fatîn, her şeye akıl erdirir, serî-ül-intikal.

ANLAYIŞSIZ (i.). Anlayışı zayıf olan veya hiç olmayan.

ANLAYIŞSIZLIK (i.). Anlayış zayıflığı veya yokluğu.

ANLI (i.). Anlı sanlı yahut anlı şanlı deyiminde geçer. Bu deyim «güzel, gösterişli» mânâsına gelir.

ANMAK (f.) (muzari: Anar) («an» dan). **1.** Hatıra getirmek, tahattur, yâd etmek: O günleri anıyor musun? **2.** Ağza almak, söylemek, zikretmek: Onun adını anma.

ANOFEL (i. Y.). Sıtma mikrobunu taşıyan ve aşılayan sivrisinek.

ANOMALİ (i. Y.). Nizam, kaide, usul ve genel olarak alışılagelen şeylerden ayrılık gösteren hal.

ANONİM (i. Y.). İsimsiz, ismi belli olmayan; söylenmeyen: **Anonim şirket** = Kimsenin namına olmayarak, hissedârlarının cümlesine ait bulunan şirket. Sahibi belli olmayan eser, kitap, musiki parçası, şiir vs.

ANORMAL (i. F.). Normal olmayan.

ANOT (i. Y.). Pozitif elektrot. Bir elektrolitte, elektrik akımının içeri girdiği iletken uç.

ANSALAMAK (Ve ansılamak) (f.) (muzari: Ansalar). Taklit etmek, birinin taklidini yaparak kendisiyle eğlenmek. Soytarılık ve maskaralık etmek.

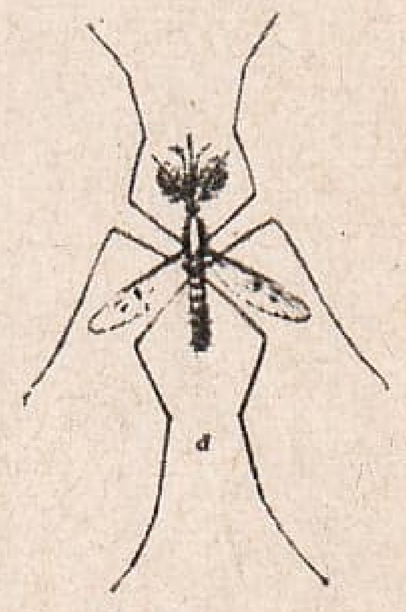

Anofel

ANSIRDICI (i.). Ansırmayı mucip olan.

ANSIRIK (i.) (galatı: Aksırık). Burundan gelen, öksürüğe müşabih bir hal, atse. bk. Aksırık.

ANSIRMAK (f.) (muzari: Ansırır) («an» dan. Galatı: Aksırmak). Beyinden gelir gibi görünen, öksürüğe benzer bir şeyi burundan çıkarmak. Atse vurmak. bk. Aksırmak.

ANSIRTMAK (f.). Ansırmayı mucib olmak, atseyi celbetmek, aksırtmak: Bu enfiye ansırtmıyor.

ANSIZ ve **ANSIZIN** («an» dan). Hatırda yokken, gafletle, birdenbire irticalen, bil-bedâhe. Ap ansız, ap ansızın: Büsbütün gaflet üzere iken, asla hatırda yok iken.

ANSİKLOPEDİ (i. Y.). Bir sahadaki bilgileri veya bütün bilgileri sistemli veya alfabetik bir tarzda sıralayan eser.

ANT Ant içmek = Andiçmek: Yemin vermek; ant ile söz vermek. (bk. and).

ANTANT (i. Fr.). Anlaşma.

ANTARKTİK (i. Y. coğrafya). Güney kutbu ile ilgili, güney kutbu yakınında olan. Güney kutbundaki kara bölgesi.

ANTEN (i. Fr.). Elektromagnetik dalgaları alan veya yayımlayan iletken madenî tel veya çubuk.

ANTEPFISTIĞI (i.). Bir ağaç ve bu ağacın kabuklu meyvesi. Yanlışlıkla şamfıstığı da denen bu bitki Antepfıstığıgillerin örnek bitkisidir. (Pistacia vera).

ANTEPFISTIĞIGİLLER (i.c.). Ayrı taçyapraklılardan bir bitki familyası.

ANTERİT (i. Y.). Barsak iltihabı.

ANTİBİYOTİK (i. Y. tıp). Birçok mikroplara karşı öldürücü etki yapan aureomycetin, neomycin, penicillin, streptomycin ve terramycin gibi maddelerin ortak adı.

ANTİDEMOKRATİK (i. Y.). Demokrasiye, halk idaresine aykırı olan.

ANTİKA (i. L. antiqua). **1.** Eski zamandan kalma eserlerden heykel, madenî para vesaire. **2.** (mec.) Kendisine has tuhaf halleri olan: Antika adam. **3.** Mendil, örtü, yatak çarşafı v.s. nin kenarlarına yapılan bir çeşit süs; sıçandişi de denir.

Antilop

ANTİKACI (i.). Antika eşya satıcısı.

ANTİKALIK (i.). **1.** Tuhaflık. **2.** Antika olma hali.

ANTİKİKLON (i. Y.). Yüksek hava basınçlarının merkezi.

ANTİKOR (i. Y. Fr. biyoloji). Hastalık âmillerini zararsız kılmak için vücudun çıkardığı madde.

ANTİLOP (i. Fr. Y. zooloji). Geviş getirenlerin boynuzlu cinsinden olan bir hayvan türü (anthilopus). Sıcak ülkelerde yaşayan ceylân, bir antilop türüdür.

ANTİMİLİTARİZM (i. Y. Fr.). Askerlik tutumuna zıt olan düşünce ve davranış.

ANTİMON (i. kimya). Sb senbolü ile gösterilen mavimsi beyaz renkte bir maden. Bazı alaşımlarda, bu arada basım harfleri alaşımında kullanılır.

ANTİMUVAN (i. Fr. antimoine, kimya). Basit cisimlerden (elemanlardan) bir maden ki, kurşunla karışık olarak matbaacılıkta kullanılır, antimon.

ANTİPARLÖMANTER (i. Y. Fr.). Parlamento tutumuna aykırı veya karşı olan.

ANTİPATİ (i. Y.). Zıt duygu, ısınamazlık, soğukluk, sevişmezlik.

ANTİPATİK (i. Y.). Soğuk, sevimsiz.

ANTİPİRİN (Yunanca: Ateşe karşı, tıp). Sıtmayı kesmeye ve asabî ağrıları teskine yarayan bir ilâç, beyaz bir toz.

ANTİSEMİT (i. Y.). Yahudi nüfuzuna karşı koymak politikasını destekleyen kimse.

ANTİSEPSİ (i. Y.). Mikropları ilâçlarla öldürme yolu.

ANTİSEPTİK (i. Y.). Antisepsi yapmakta kullanılan veya antisepsi vasfı olan madde.

ANTİTEZ (i. Y.). Mukabil, karşı tez.

ANTİTOKSİN (i. Y. biyoloji). Toksinleri zararsız kılmak için vücudun çıkardığı madde.

ANTLAŞMA (i.). **1.** Antlaşmak işi. **2.** Tarafların, aralarında kararlaşan yola uygun olarak davranmayı kabul etmeleri, muahede.

ANTLAŞMAK Tarafların bir işi üstlerine alıp yerine getireceklerine karşılıklı olarak söz vermesi fiili. Ahitleşmek.

ANTOLOJİ (i. Y.). Sanat eserlerinden seçme parçaları toplayan kitap, seçme yazılar.

ANTRASİT (i. Yunanca'dan gelir. Fr. Anthracit, kimya). Maden kömürüne benzer bir maden ki, iyi yanmayıp kurşun kalemi imaline yarar.

ANTRE (i. F.). Binaların giriş kısmı, giriş.

ANTRENMAN (i. F.). Sporda hazırlık çalışması, idman.

ANTRENÖR (i. F.). Bir spor kolunda sporcuları yetiştiren mütehassıs.

ANTREPO (i. F.). Gümrük veya oktruva harcı ödenmemiş olan malların saklandığı depo.

ANTROK (i. Y. jeoloji). Triyas devri tabakalarında bulunan birtakım fosillere verilen ad.

ANTROPOLOJİ (i. Y.) İnsanın anatomik yapısını tarih öncesi ve ırk bakımından inceleyen ilim.

ANTROPOMORFİZM (i. Y. felsefe). Tanrı veya başka mefhumları insan mahiyetinde ve insan biçiminde tasarlıyan doktrin.

ANÛD (i. A.) («inad» dan imüb.). İnatçı, muannit, öngüllü, musır: Bir şahs-ı anûd = İnatçı bir kişi.

ANUS (i. L. anatomi). Kalın barsağın, doğru barsak denen son kısmındaki çıkış deliği, şerç.

ANVE (i. A.). Zor, cebir, kuvvet.

ANVETEN (A.). Zorla, cebren.

ANYE (i. A.). Meşakkat, güçlük, zorluk.

ANZAROT (i.). **1.** Eskiden yara tedavisinde kullanılan bir reçine. Anzarot ağacı: Bu reçineyi veren ve sıcak ülkelerde yetişen bir ağaç (Penaea sarcocolla). **2.** (mec.) Rakı.

AP (e.). a ile başlayan bazı sıfatlara girip mübalağa beyan eder: Apaçık: Pek ve büsbütün açık. Apansız: Asla hatırda yokken, bağteten. Apaşikâr, apak «up» ve «ip» suretlerinde kullanılanın aynıdır: (Upuzun, ipince gibi).

APALAK (i.). Tombul ve iri küçük çocuk.

APANDİS (i. F. anatomi). Körbarsa-

ğın ince bir parmak gibi olan 4 - 12 sm. uzunluğundaki son kısmı.

APANDİSİT (i. F.). Apandis iltihabı.

APANSIZ bk. Ânî, ansızın.

APARMAK (f.). Alıp götürmek: «Geçme nâmert köprüsünden, ko aparsın su seni».

APARTMAN, APARTIMAN (i. Fr.). İçinde birden fazla veya çok daire bulunan yüksek bina. Fransızca'da «daire» mânâsındadır.

APAR TOPAR Telâş ve acele ile.

APAŞ (i. Fr.). Külhanbeyi, hayta.

APAZ (i.) (galatı: Hapaz). **1.** Kapalı avuç, yumruk, muşt. **2.** Kapalı avuca sığan miktar: Bir apaz buğday.

APAZLAMA (i.). Geminin yelkeni ziyade şişirerek yavaş gitmesiyle hasıl olan hafif yalpa.

APAZLAMAK (f.). Yelkenin ziyade şişmesiyle rüzgârı avuçlamışçasına gitmek.

APERİTİF (i. Fr.). İştahı açmak için yemekten önce içilen içki, açar.

APIKO (i. İ. denizcilik). Geminin zinciri toplayıp demir kaldırmak üzere hazır bulunması. (mec.) Hazır, tetikte. Fars. cüst-ü çâlâk.

APIŞ (i.) (apuş dahi yazılabilir). Oyluğun iç tarafı, budun iç yüzü. **Apış ayrılmak** = Yere gelmek (hayvan) çatlamak, bacaklarını açarak dikilip durmak.

APIŞIK (i.). **1.** Kuyruğu bacağın arasına alıp yorgun ve yılgın bir halde giden (kurt vesaire). **2.** Yorulup âciz kalmış, şaşırmış (adam).

APIŞMAK (f.) (upuşmak dahi yazılabilir). **1.** (Hayvan) apışlarını açıp çatlaya kalmak. **2.** Bir yere dikilip durmak, ileri gidememek. **3.** Bir işin uhdesinden gelememek, âciz kalmak; şaşırıp kalmak.

APIŞTIRMAK (f.). **1.** (Hayvanı) çok yormak, artık yürümeye mecali olmayacak dereceye getirmek. **2.** Yıldırmak, horonlatmak. **3.** (Gemiyi) iki ucundan demirleyip veya bağlayıp sağlam kasmak.

APİKO (i. İ.). **1.** Geminin zincirini toplayıp demirini kaldırmaya hazır bulunması. **2.** Hazır, tetik, derli toplu: Apiko bir delikanlı. Apiko giyinmek.

APLİK (i. Fr.). Duvar şamdanı, duvar lambası.

APLİKASYON (i. Fr.). Bir kumaş üzerine başka bir kumaş parçası dikerek yapılan süs, tatbik.

APORT (i. Fr.). Av köpeğine verilen «getir» emri.

Apartman

APOSTERİORİ (i. L. felsefe). Tecrübeyi takip ederek, tecrübeden sonra mânâsındaki bu kelime, muhakemenin tecrübeye dayanması prensibini ifade eder.

APOTEK (i. Y. botanik). Likenlerin çiçekliği.

APPASSİONATA (i. İ. ihtiraslı). Musikide bu kelime ile işaret edilen pasajın böyle çalınacağını gösterir.

APRAKSİ (i. Y. tıp). Vücudun hareket faaliyetlerindeki intizamsızlık.

APRİORİ (i. felsefe). Tecrübe öncesi verilere dayanarak kabul edilen; tecrübeden önce olan bilgiler. Fizik ilimleri apriori olarak kurulamaz.

APSE (i. Fr.). Çıban.

APSENT (i. Y.). İçine pelin katılarak kokulandırılmış sert bir içki.

APSİS (i. Fr., matematik). **1.** Yönlü bir eksen üzerinde bulunan bir noktanın, başlangıç noktasına olan uzaklığının cebir bakımından değeri: Bir eksen üzerindeki noktalar apsisleriyle belirtilir. **2.** Bir noktanın uzaydaki yerini tesbite yarıyan ana çizgilerden yatay olanı. bk. Koordinat.

APŞAK (i.). **1.** Apışları açık (hayvan). **2.** Kuvvetten düşmüş, yürüyemez, tembel.

APTAL (i.). Zekâsı gelişmemiş kimse. bk. Abdal.

APTALLAŞMAK (f.). Zekâsını işletemez hale gelmek.

APTALLIK (i.). Aptal olma hali veya aptalca iş.

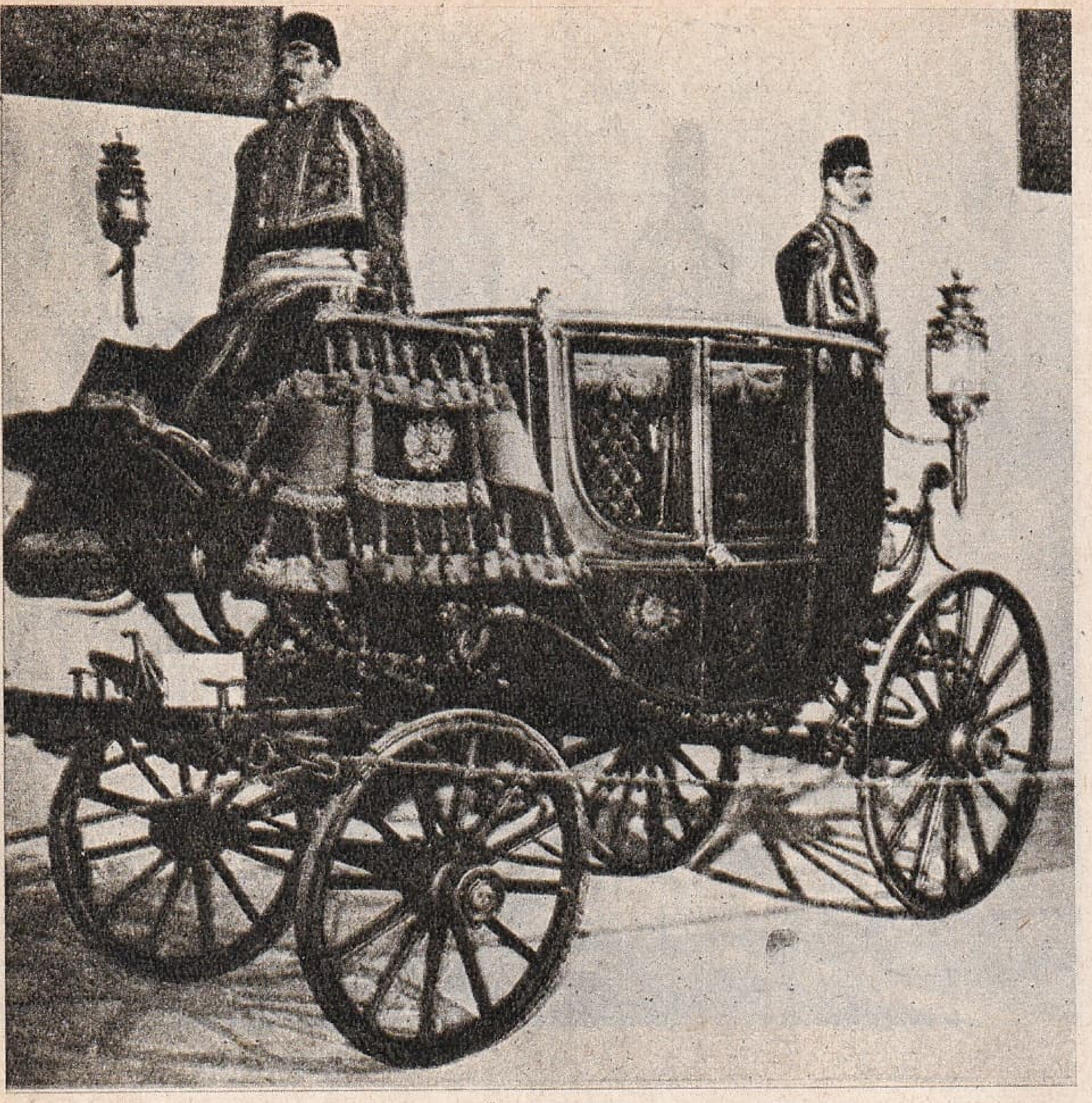

Araba

APTES bk. Abdest.

APTESBOZAN (i.). bk. Şerit. **Aptesbozan otu** = Gülgillerden, yeşil ve siyah boya elde etmekte kullanılan bir bitki (Opterium spinosum).

APTESHANE bk. Abdesthane.

APTESLİK bk. Abdestlik.

APTESSİZ bk. Abdestsiz.

APUL Semiz kaz gibi iki yana sallanarak yürümeyi tasvir için mükerrer kullanılır: **Apul apul yürümek** = Sallana sallana yürümek.

APULET yahut APOLET (i. Fr. épaulette). Askerlerin rütbe ve sınıflarına göre sırma, ipek veya yünden omuzlarına taktıkları saçak. **Apulet köprüsü** = Apuleti tutmak için ceketin omuzu ile yakası arasında çuha veya şeritten köprücük.

ÂR (i. A.). **1.** Şîn, nakıysa, ayıp, utanacak şey: O iş, benim için ârdır. **2.** Utanma, mahçup olma, hayâ, mahcubiyet, şerm: Bu adamda hiç bir âr namus yok mudur?

AR (i. Fr.). Yüz metre kare tutarında satıh ölçü birimi.

ARA (i.). İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, açıklık: İki binanın arası. Defterin yaprakları arasında.

ARA (i.). **1.** Beyn, meyan: Aramızda, beynimizde. **2.** Fasıla, bu'd, mesafe: On mil arası vardır. **3.** İki vak'a arasında geçen zaman, esnâ: O arada, o esnada, aradan beş gün geçti. **4.** Mühlet, fırsat: Ara vermedi, ara bulmak. **5.** Fasıla, inkıtâ: Ara vermeksizin, fasılasız, bilâ fasıla, aralıksız. **6.** Münasebet, alâka: Aramız bozuktur. **7.** İki şey arasında bulunan yer vesaire, mâbeyn: Kapı arası, ara duvarı. **Ara açılmak** = Bozuşmak. **Ard ara** = Biribirini takiben, devam: Ardı arası kesilmedi. **Ard aradan** = Dolayısıyle, münasebetiyle, bilmünasebe. **Ara ara** = Vakit vakit, Fars. gâh gâh, Ar. ahyânen. **Araya almak** = Kuşatmak. Her taraftan toplanmak, hücum etmek. **Ara ayı** = Hicrî takvimde zilkade ayı. **Aralarını bulmak** = Tarafları uzlaştırmak. **Ara bağı** = Burun zarı, kundak takımında çocukların bacakları arasına konulan bez. **Bir arada** = Birlikte, toplu olarak; meşguliyetten kurtulabilecek bir fırsat zamanında. **Aradan çıkarmak** = Tay, tarh ve ihraç etmek. **Arada çıkarmak** = Sair işler arasında yapıp geçmek. **Ara sıra, arada sırada** = Vakit vakit, bazan, ahyânen. **Ara soğumak** = Arkası aranmayıp unutulmak. **Arada kalmak** = Mesul olmak. **Ara kapı** = İki komşu arasında hususî kapı. **Araya komak** = Aracılık ettirmek. **Bir araya gelme** = Toplanmak, içtimâ etmek. **Aradan geçmek** = Mürur ve cereyan etmek. **Araya girmek** = Aracılık etmek. **Araya gitmek** = Nazarı dikkate alınmamak, ara, fâsıla vermek, kesmek, fâsıla bulmak, munkatî olmak.

ÂRÂ (i. F.) (asıl fiil olup sıfat terkîbi içinde sıfat mânâsını ifade eder). Donatan, süsleyen, tezyin eden, şenlendiren: **Suhan-ârâ** = Süslü söz söyleyen. **Dil-ârâ** = Gönül süsleyen, yani sevgili, dilber, mahbub. **Meclis-ârâ** = Meclis süsleyen, sohbet ve zarafetiyle meclisi şenlendiren.

ÂRÂ (i. A. c.) (m. rey). Reyler. bk. Rey.

ARAB bk. Arap.

ÂRÂB (i. A. c.) (m. Arab). Arablar. Çöldeki Ârâb kabîleleri. m. Ârâbî. bk. Arap.

ARABA (i.). bk. Araba.

ARABA (i.). Dört veya iki tekerlek üzerinde hareket eden nakil vasıtası. Fars. gerdûne: Binek, yük, öküz, top arabası. El arabası: El ile itilen küçük cinsi, çekçek.

ARABACI (i.). **1.** Araba yapan sanatkâr. **2.** Araba süren adam.

ARABACILIK (i.). **1.** Araba yapmak sanatı. **2.** Araba sürenin hal ve sıfatı.

ARABALIK (i.). **1.** Arabaların konduğu yer. **2.** Bir arabayı dolduracak miktarda eşya vesaire. Burada bir arabalık odun var.

ARABÂN Türk musikisinde bir makam.

ARABÂN-KÜRDÎ Türk musikisinde bir mürekkep makam.

ARABESK (i.). Süslemede kullanılan bir tezyinat çeşidi.

ARABESK Musikide Arap stiline benzetilmiş, içiçe giren nağmelerle yapılmış parça. Balede bir pozisyonun adı.

ARABÎ (i. A.) (mü. Arabiye). **1.** Arap milletine veya diline mensup ve müteallik: **Lisân-ı Arabî** = Arap dili. **Edebiyât-ı Arabiyye** = Arap edebiyatı. 2. Arap dili, Arapça: Arabî bilir misiniz? Arabî pek geniş ve düzgün bir dildir. Arap dilinde, Arapça: Arabî söylemek, Arabî konuşmak.

ÂRÂBÎ (i. A.) (c. ârâb). Çölde oturan Arap.

ARABİSTAN (hi. coğrafya). Arap memleketi. Arap ahali ile meskûn yer, **Cezîre-t-ül-Arab** = Arabistan yarımadası: Arabistan'da çok dolaştığı için güzel Arapça söylüyor.

ARABİYYÂT (i. A. c.) (m. Arabiyyet). bk. Arabiyyet.

ARABİYYET (i. A. c. Arabiyyât). Arap dili, edebiyatı ve tarihi: Arabiyyet ile uğraşmak; Arabiyyette, Arabiyyâtta geniş bilgi sahibidir.

ARABOZANLIK (i.). İki kişinin arasını açmak; dostluklarını bozma işi.

ARABULUCU (i.). Uzlaştıran, barıştıran kimse.

ÂRAC (i. F.). Dirsek.

ARAC (i. A.). Topallık, aksaklık. bk. Ârec.

ARACI (i.). Uzlaştırmak için araya giren kimse: Vasıta, mutavassıt.

ARACILIK (i.). Aracının gördüğü iş, vasıtalık, tavassut; vesatet: O, bu işi ancak benim aracılığımla yapabilir.

ARAÇ (y. k.) (i.). Bir sonuca varmak için kullanılan şey, vasıta.

ÂRÂF (i. A.) (asıl «arf-aref» in cemidir). Cennet'le Cehennem arasında bir set ve yer.

ARAFÂT (hi. coğrafya). Mekke-i Mükerreme yakınında olup, hacıların arafe günü durdukları yerdir ki, bu duruş haccın icaplarındandır.

ARAGONİT (i. Fr. jeoloji). Billûrlaşmış bir çeşit kalsiyum karbonat.

ARÂİS (i. A. c.) (m. arûs). Gelinler. bk. Arûs.

ARÂİZ (i. A. c.) (m. arîz). Arîzalar, bk. Arîza.

ARAK (i. A.). **1.** Ter: Arak-ı cebîn: Alın teri. **2.** Ter gibi buharlaşarak hasıl olan ruh, meyve vesaire çeşidinden süzülerek elde olunan ispirto, rakı («rakı» bundan galattır).

ARAKA (i.). Bir çeşit iri taneli bezelye.

ARAKÇI (i.). Hırsız (argo).

ARAK-ÇÎN (i. F.) (A. arak = ter - F. çiden = toplamak). Teri içmeğe mahsus olarak başlığın altına giyilen takke.

ARAKESİT (i. matematik). Çizgi ve satıhların kendi aralarında veya birbirleriyle kesişmesinden doğan çizgi veya nokta.

ARAKÎ (i. A.) (mü. arakıyye) (tıp). Tere mensup ve müteallık. Hummâ-yı arakıyye: Dâ-ül arak denilen sıtma.

ARAKİYYE (i. A.). Tiftikten ince külâh ki, dervişler giyer.

ARAKLAMAK (f.). Aşırmak, çalmak.

ARAK-NÂK (i. A. F.). Terlemiş, ter içinde kalmış.

ARAK-NÛŞ (i. A. F.). Rakı içen.

ARAK-RÎZ (i. A. F.). Ter döken, terleyen.

ARAL (i.). Birbirine yakın adaların hepsi ki, Fransızca'da Yunanca'dan alınarak Arşipel (Archipel) denilir. (Canlandırılması lâzım gelen güzel bir kelimedir. Harzem Denizi'ne bu münasebetle alem olmuştur: Aral Gölü).

ARALAMAK (f.). **1.** İki şey arasında biraz açıklık meydana getirmek. **2.** Seyrekleştirmek.

ARALANMAK (f.). **1.** Tek ve tenha olmak. **2.** Seyrekleşmek.

ARALATMAK (f.). Arasını açmak, aralık etmek, seyrekleştirmek, dağıtmak.

ARALIK (i.). Musikide iki ses (perde) arası. Do - re aralığı gibi.

ARALIK (i.). **1.** İki şey arasındaki boşluk, fâsıla, mesafe: Tahta aralığı. **2.** Birkaç oda vesaire arasındaki ufak açıklık: Kapı aralığı. **3.** Vakit, zaman, fırsat: Aralık bulamadım, bir aralıkta. **4.** Fâsıla, kesme, inkıtâ: Aralık vermek. **Aralık aralık** = Vakit vakit. **Aralıkta** = Diğer işler arasında. **Aralığa gitmek** = Nafile yere mahvolmak.

ARALIK (i.). **1.** Seyrek, açık, fâsılalı: Aralık diş. **2.** Yarı kapalı: Kapıyı aralık etmek. **3.** Yılın 12. ayı: Kânûn-ı evvel.

ÂRÂM (i. F.). **1.** Dinlenme, karar. **2.** Rahat, huzur, istirahat. **3.** İkamet, meks: **Ârâm etmek** = Dinlenmek. **Ârâm-ı cân** = Can rahatlığı. **Ârâm-ı dil** = Gönül rahatlığı. **Dil-ârâm** = Gönlü rahatlandıran dilber.

ARAMA (i.). Aramak işi. bk. Aramak.

ARAMAK (f.). **1.** Bulmaya çalışmak, araştırmak, cüst ü cû etmek: Kaçan atını arıyor. **2.** İstemek, talebetmek: Hakkımı arıyorum. **3.** Yoklamak, muayene ve teftiş etmek: Birinin ceplerini, üstünü aramak. **4.** Ümit etmek, var zannında bulunmak: Bizde öyle şey arama! **5.** Arzu etmek, bir şeyin olmasına çalışmak: Siz kavga arıyorsunuz. **6.** Bakmak, kaydetmek, nazar-ı itibara almak: Ben öyle şey aramam. **Arayıp bulmak** = İsteyerek bir belâya duçar olmak. **Çare aramak** = Tedbir düşünmek. **Gökte arayıp yerde bulmak** = Umulanın haricinde olarak kolaylıkla maksada nail olmak.

ÂRÂM-BAHŞ (i. F.). Ârâm verici, dinlendirici, dinlendiren.

ÂRÂM-CÛ (i. F.). Rahatlık arayan, dinlenmek isteyen.

ÂRÂM-GÂH (i. F.) (ârâm-gâh). **1.** İstirahat yeri. **2.** İkamet olunan yer. Oturulan yer, mesken. Me'vâ, menzil.

ÂRÂMİŞ (i. F.). Huzur, rahat.

ÂRÂM-SÂZ (i. F.) (ârâm-sâhten). Meks ve ikamet eden, mukîm, sâkin: **Ârâm-sâz-ı izz ü ikbâl** = İzzet ve ikbâl ile oturan.

ÂRÂMSIZ (i.). Rahatsız, telâşlı.

ÂRÂMSIZLIK (i.). Rahatsızlık, telâş.

ÂRÂM-SÛZ (i. F.). Rahat ve huzûru bozan, rahatsızlık veren.

ARANAĞMESİ Türk musikisinde şarkıların sonunda ve bazan başında çalınan saz partisi.

ARANILMAK (f.). **1.** Taharri ve cüst ü cû olunmak. **2.** Arzu olunmak. **3.** Revaç ve itibar bulmak. **4.** Bakılmak, nazar-ı itibara alınmak: Ahbab arasında öyle şey aranılmaz.

ARANJMAN (i. Fr.). Bir musiki eserini, yazılmış olduğu şekilden başka bir şekle sokmak. Meselâ piyano eserini orkestra için yazmak.

ARANMAK (f.). **1.** Taharri olunmak, araştırılmak. **2.** Sonradan kıymeti anlaşılmak. **3.** Kendi kendine ve zihnen aramak. **4.** Bir şeyi kendi üst ve başını yoklayarak aramak.

ARAP (ARAB) (hi. mü. A.). Arabistan yarımadasından çıkıp yayılan Sâmî bir kavmin umumî ve fert adı: Kavm-i necîb-i Arab, evlâd-ı Arab, ben Arab'ım, bir Arab gördüm. **Ârâb-ı âbide:** Eski ve nesilleri kalmamış Âd ve Samûd gibi Arap kavimleri. **Ârâb-ı ârîbe, Ârâb-ı âribe** = Halis ve eskiden Arab olan Arablar: **Ârâb-ı mütaarribe, Ârâb-ı müstârebe** = Esasen Arap olmayıp sonra Araplar'a karışarak Araplaşmış olanlar. **Cezîret-ül-Arab** = Araplar'ın asıl vatanları bulunan ve hâlâ her tarafı iyi Arapça konuşan Araplar'la meskûn olan büyük yarımada: Arabistan. **Lisân-ül-Arab:** Arap dili, Arap kavminin konuştuğu dil. Büyük kültür, ilim, edebiyat, şiir ve medeniyet dillerinden biridir.

ARAP yahut **ARÂB** (i.). Zenci, siyah, siyahî ki, memleketimize Arap ülkelerinden geldiklerinden dolayı böyle isimlendirilmeleri âdet olmuştur. Ve tefrik için asıl Araplar'a «Beyaz Arap» yahut «Ak Arap» denilmeğe mecburiyet elvermiştir. Arap köle, Arap halayık. **Arapsaçı** = Karma karışık ve müşevveş şey. **Arap darısı** = Kara buğday dahi denilen hububat nevi. Fr. sarrazin.

ARAPÇA (hi.). **1.** Araplar'ın tarz ve haline uygun ve bunlara mensup ve mütealik: Arapça lisan, Arapça yaşayış, Arapça şarkı. Araplar'ın dilinde veya hal ve tarzlarında: Arapça söylemek, Arapça yaşamak. **2.** Lisân-ı Arabî: Arapça pek vâsî bir lisandır. Mısır Arapçasının Şam Arapçasından hayli farkı vardır. mec. Anlaşılmayan meçhul şey: Bu, benim için Arapçadır.

ARAPSAÇI (i.). İçinden çıkılamaz derecede karışık.

ARAPZAMKI (i.). Çeşitli akasyalardan elde edilen bir zamk. Zamk-ı Arabî.

AR'AR (i. A. botanik). Ardıç, dağ servisi, erz.

ARAROT (i. İn. arrowroot). Ufak çocuklara yedirilen besleyici bir cins nişasta ki, Amerika'da hasıl olan bir kökten çıkar.

ARASÂT (i. A. c.) (m. «arsa» başka mânâya gelir). Kıyamette haşr ü neşr olunacağımız meydan. Mahşer meydanı: Arasâtta hasenât ve seyyiâtımız muvazene olunacaktır.

ARASIRA Zaman zaman, seyrek olarak.

ARASIZ Arkası kesilmeden, sürekli olarak, ara vermeksizin.

ÂRÂSTE (i. F.). Donanmış, bezenmiş, müzeyyen, süslü.

ÂRÂSTE (i.) (yukarıdaki Farsça kelimeden çıkmıştır). **1.** Çarşının bir esnafa mahsus kısmı: Kürkçü ârâstesi. **2.** Vaktiyle ordu çarşısı, ordugâhta kurulan seyyar çarşı.

ARAŞİT (i. Fr. botanik). Baklagillerden, yerfıstığını veren bitki (Arachis hypogaea).

ARAŞTIRMA (i.). Araştırmak işi, ta-

harri, tetebbu, tefehhus: Araştırma yapmak, araştırmalarda bulunmak.

ARAŞTIRMAK (f.). Teftiş ve taharri etmek. **Ağız araştırmak** = Dolayısiyle sorup söyletmek.

ARATMAK (f.) **1.** Talep ettirmek. **2.** Bilvasıta aramak, teftiş ve tecessüs ettirmek.

ARATTIRMAK (f.) **1.** Talep veya teftiş ve tecessüs ettirmek. **2.** Selefinden beter olup onu arzu ettirmek.

ARAYICI (i.). **1.** Denize düşen şeyleri arayıp çıkarmakla meşgul adam. **2.** Gümrükte yolcuların eşyasını muayeneye memur adam. Bir şeyi arar gibi dönüp dolaşan. **Arayıcı fişek:** Bu suretle dolaşan donanma fişeği. **Arayıcı kevkeb:** Osmanlıca'da «şehâb-ı sâkıb» denilen yıldız.

ÂRÂYİŞ (i. F.). Süs, ziynet.

ARÂZ (i. A.) (c. ârâz). **1.** Zâtî ve fıtrî (doğuştan) olmayıp iğreti ve değişmesi kabil olan hal ve sıfat, ârız olan hal: Sıhhat ve maraz, insan için bir arâzdır, ârâzdan mâduttur. **2.** (Mantık). Kendisiyle kaim olmayıp kıyâmı cevhere muhtaç olan: Renkler arâzdır. **3.** (Hukuk). Para, hayvan, yiyecekten başka olan metâ ve kumaş gibi şey. (c. urûz).

ÂRÂZ (i. A. c.) (m. araz). Ârız olan şeyler. bk. Araz.

ARAZBÂR Türk musikisinde bir mürekkep makam.

ARAZBÂR-BÛSELİK Türk musikisinde bir mürekkep makam.

ARAZÎ (i. A.) (mü. araziye). Zâtî ve cibillî olmayıp iğreti ve sonra hasıl olma, tahsili, değişmesi mümkün: Şişmanlık arazî bir haldir. bk. Ârızî.

ARAZİ (i. A. c.) (m. arz). bk. Arz.

ARBÂ (i. A.) Arab-ı arbâ: Halis ve sâfî Arab.

ARBEDE (i. A.). Kavga, nizâ, gürültü: Çarşıda bir arbede oldu.

ARBEDECÛ (i. A. arbede = kavga, F. cüsten = aramak). Kavga çıkarmayı seven, kavgacı.

ARBİTRAJ (i. Fr.). Tahviller, hisse senedi, yabancı para v.s. yi daha kârlı görülen başka kâğıtlarla değiştirme işi.

ARCÂ (i. A.) (arec'in müennesi). **1.** Aksak, topal. **2.** Sırtlan.

ARD (i.). bk. Art.

ARD (i.). Değirmenin buğdayı azar azar döken hunisi.

ARDA (i.). **1.** Vaktiyle bazı çavuşların elde tuttukları uzun değnek: Ardalı çavuş. **2.** Nişan için dikilen değnek.

ARDA (i.). Çıkrıkçı kalemi.

ARDALE, ARDALA (i. «art» tan). **1.** Katarın en gerisindeki deveye takılan büyük çan. **2.** Hayvanın sağrısına konulan şilte.

ARDIÇ (i.). Dağ servisi, ar'ar. Çeşidi çoktur: Çalı ardıcı, dikenli, kara, kızıl ardıç, Hint ardıcı. **Ardıç tohumu** = Bu ağacın verdiği sert kokulu, yuvarlak bir ufak tohum. Ardıç suyu, katranı. **Ardıç kuşu** = Sarılı kara tavuk.

Araıç

ARDIN Mükerrer kullanılır: **Ardın ardın** = Arka arka, gerisin geri.

ARDINCA Hemen arkasından, arkası sıra, ardı sıra.

ARDİYE (i. A.). **1.** Ticaret eşyasını saklamaya yarar yer. **2.** Böyle bir yerde saklanılan eşya için ödenen ücret.

ARDODA (i. anatomi). Gözde irisle billûrcisim arasındaki boşluk.

ARDUVAZ (i. Fr.). Kayağantaş.

ÂREC (i. A.) («arac» den smüş). Topal, aksak, leng.

ARECÂN (i. A.). Topal aksak adamın yürümesi.

AREFE bk. Arife.

AREMREM (i. A.) Pek çok: **Leşker-i aremrem** = Çok asker. (Osmanlıca'da az kullanılmıştır).

ARENA (i. Fr. L.). Anfiteatr, sirk gibi yerlerin ortasında gösterilerin yapıldığı alan.

AREOMETRE (i. Y.). Sıvıların yoğunluk derecesini ölçmeye yarayan âlet. Arşimet (Arkhimides) kanununa dayanılarak yapılan bu âlet, içi boş cam bir silindir ile bunun üst kısmındaki dereceli bir çubuktan meydana gelir.

ÂRESTE (i. F.). Süslenmiş, bezenmiş, süslü. bk. Ârâste.

ARGAÇ (i. dokumacılıkta). Enine atılan iplik, atkı, arış mukabili, pud. Dağ argacı: Dağın yassı tepesi.

ARGAÇLAMAK (f.). **1.** Argaç atmak, atkılamak. **2.** Sarmak.

ARGALI (i.). Yaban koyunu, dağ koyunu, vaal.

ARGAMAK (f.). Sarmak.

ARGIMAK bk. Arıkmak.

ARGIN (i. «argımak» tan) (eski imlâsı: Argun). Zayıf, zebun, düşkün, dermansız: Argın mıdır, dargın mıdır?

ARGIT (i.). Dağ beli, geçit, boğaz. (Argıdal ve argadal kelimeleri de bu mânada kullanılabilir).

ARGO (i. Fr.). **1.** Bir meslek veya

topluluk sınıfı arasında kullanılan özel söz. **2.** mec. Serserilerin ve külhanbeylerinin kullandığı söz veya deyim.

ARGON (i. Y. kimya). A senbolü ile gösterilen renksiz, kokusuz ve tatsız bir gaz. Havada % 1 oranında bulunur.

ARGONOT (i. Y. zooloji). Salyangoz kabuğuna benzeyen kabuğu olan, ahtapota benzer, kafadanbacaklı bir hayvan.

Arı

ARI (i. «arımak» tan). **1.** Bal yapan maruf sinek. Osm. nahl, zenbûr. **2.** Kovan. **Eşek arısı** = Bu sineğin bal yapmaz cinsi. **Oğul arısı** = Taze yetişeni ki beyaz bal yapar. **Arı otu** = Yüksük otunun pembe veya sarı nevi. **Balarısı** = Bal yapan arı, nahl. **Bey arı, arı beyi** = Her kovanda kumandan eden dişi arı. **Arı çiçeği** = Bir nevi çiçek. **Arı kuşu** = Yeşilli-sarılı çığırtkan bir cins kuş. **Arı kovanı** = Arıların bal yaptıkları, ufak künbet şeklinde yuva. **Yabanarısı** = İğnesiz ve bal yapmaz arı nevi. (mec.) **Arı yuvası** = Pek kalabalıktan kinaye.

ARIĞ bk. Arık, arıkmak.

ARIK (i.). Zayıf.

ARIKLANMAK (f.). Etsiz ve lagar olmak, zayıflamak. (Terkedilmiştir, ihyası elzem).

ARIKLATMAK (f.). Etsiz ve lagar etmek, zayıflatmak.

ARIKLIK (i.). **1.** Etsizlik, lagarlık, zayıflık. **2.** Sadelik, saflık, temizlik.

ARIKMAK (f.). («arığmak» ve «argımak» dahi denir). **1.** Eti, yağı süzülüp zayıf ve lagar olmak. **2.** Yorulup zebun düşmek, düşkün olmak.

ARILAMAK (f.). Bir şeyde ayıp veya kusur olmadığını bildirmek, tenzih etmek.

ARILMAK (f.). İyileşmek, hastalıktan kalkmak, şifayâb olmak, Osm. kesb-i ifâkat etmek.

ARIMAK (f.). **1.** Temizlenmek, pâk ve tâhir olmak. **2.** Zayıflamak, etsiz ve lagar olmak. **3.** Hastalıktan kalkmak, şifayâb olmak, iyileşmek.

ARINMAK (f.). **1.** Yıkanmak, temizlenmek. **2.** Sade ve berî olmak. **3.** Nefsini ıslah etmek.

ARIŞ yahut **ARİŞ** (i.). Dokumacılıkta boy ipliği. Argaç mukabili, târ.

ARITMAK (f.). **1.** Yıkamak, yumak, tathir ve tanzif etmek. **2.** Temizlemek, tasfiye etmek, sadeletmek.

ÂRIZ (i. A. «araz» dan if.) (mü. ârıza). Tabiî ve zâtî olmayıp sonradan hâsıl olmuş, zuhur eden, gelip yapışan: Kendisine bir hal, bir hastalık ârız oldu. Bu sene ekinlere bir böcek ârız oldu.

ÂRIZ (i. A.). Yanak: Ârız-ı al = Al yanak, kırmızı yanak.

ÂRIZA (i. A.) (c. Avârız). Ârız olan hâlet, sonradan meydana gelen eksiklik: Bir ârızaya uğradı. Avârız-ı mütenevviaya (çeşitli ârızalara) dûçâr oldu. Yeryüzünün düzlüğünü bozan her çeşit iniş, çıkış, tepe, çukur v.s., engebe.

ÂRIZALI (i.). Ârızası olan.

ÂRIZASIZ (i). Ârızası olmayan.

ÂRIZÎ (i. A.) (mü. ârızîye). Yaradılıştan olmayıp sonradan zuhur ve taalluk eden: İlim insanda zâtî değil, ârızî bir haldir. bk. Arazî.

ÂRÎ (i.). Hint-Avrupa dil ailesinden olan topluluk veya kimse. Bu topluluğa bağlı olan.

ÂRÎ (i. A.) (mü. ârîye) («arî-arâ» dan if.). **1.** Çıplak (Fars.). bürehne. **2.** Hâlî, boş, tehî, berî, müberrâ: Ziynetten, süsten, riyâdan ârî.

ARİA (ARYA) (i. İ. müzik). Operalarda bir kişi tarafından söylenen uzun, dramatik şarkı.

ÂRİB (i. A. «Arab» dan if.) (mü. ârîbe). Arap cinsiyetine mensup olan: **Arab-ı ârîbe** = Esasen ve hâlis Arap cinsiyetine mensup olan Arap.

ÂRİC (i. A. «urûc» dan). **1.** Topal, aksak, müen. «Ârice». **2.** Noksan. **3.** Çıkıp inen.

ARİETTA (i. İ. musiki) (aryetta okunur). Kısa aria.

ARÎF (i. A. «irfan» dan smüş.) (mü. arife). **1.** Mâruf, meşhur, tanınmış, benâm: Namlı: Hacı Halîfe denmekle arif olan Kâtib Çelebî. **2.** Ârif, irfan sahibi. **3.** Eskiden ilkokul hocası veya kalfası. (Son iki mânâ ile dilimizde kullanılmaz olmuştur).

ÂRİF (i. A. «irfan» dan if.) (mü. ârife). Bilen, bilgi sahibî, dânâ, âşinâ, vâkıf: **Ârif-i esrâr** = Sırlar bilen: Hüner ve fende âriftir. **Ârif-i billâh** = Allah'ı hakkıyle anlamış. **Mürşid-i ârif** = Tanrı sırlarını bilen.

ÂRİFÂN (i. A. F.). Ârifler, bilgililer.

ÂRİFÂNE (i. F.). Ârifçe, ârife yakışır surette.

ARİFE (aslı: Arefe) (i. A.). Bayramdan bir gün evvelki gün. (Asıl kurban bayramının arifesine, yani zilhiccenin dokuzuncu gününe mahsustur ki, o gün hacılar Arafât'a çıkar. Sonra Ramazan bayramından bir gün evvelki güne dahi ıtlak

olunmuştur). Arefe çiçeği: mec. **1.** Bayramdan bir gün evvel bayramlık esvabını giyen (istihza yoluyla söylenir). **2.** Çok süslenip gezen.

ÂRÎG (i. F.). **1.** Gücenme, darılma, kırılma. **2.** Kıskançlık, haset. **3.** Nefret, kin, düşmanlık.

ARÎS (i. A.). Gerçek.

ARİSTOCULUK (i. Y. T. felsefe). **1.** Yunan filozoflarından Aristo'nun görüşleri. **2.** Bu felsefe yolunda bulunma hali.

ARİSTOKRASİ (i. Y.). Aristokratlık.

ARİSTOKRAT (i. Y.). Sınıf farkı güden ülkelerde asîl sayılan kimse.

ÂRİŞ (i.). **1.** Kolun dirsekten aşağı kısmı, sâid. **2.** Öküz arabasının oku.

ARÎŞ (i. A.). Çardak, sundurma, salaş.

ARİTMETİK (i. Y.). **1.** Sayılardan, sayıların işlemlerinden bahseden matematik kolu, sayı ilmi. **2.** Bu ilimle ilgili.

ÂRİYET (i. A.). Ödünç, geçici olarak ve iade olunmak üzere alınan şey: Kitap âriyet verilmez. Âriyet alınan at insanı yarı yolda yaya bırakır. **Âriyet almak** = İstiâre etmek, ödünç almak. **Âriyet vermek, iâre etmek** = Ödünç vermek.

ÂRİYETEN (A.). Ödünç olarak, geri verilmek üzere: Bu kitabı filandan âriyeten aldım.

ÂRİYETÎ İğreti dediğimiz kelimenin doğrusu olmak üzere icat olunmuş fâhiş galat bir kelime olup zaten «iğreti» halis ve fasih bir Türkçe olduğundan, bu garip icada hâcet yoktur.

ARÎZ (i. A. «arz» dan smüş.) (müarîza). Geniş, vâsî, enli. Arîz ve amîk: Enine boyuna, dûr ü dırâz, etraflıca.

ARÎZA (i. A.). Asttan üste takdim olunan mektup. Bir maslahat arzı için yazılan tahrirat ve nâme: Takdîm-i arîzada kusurum çoktur. **Arîza-i kemterânem** = Eskiden çok kullanılan klişe tâbirlerdendir.

ARK (i.). Tarla ve bostana su akıtmak için açılan yol, hark, cedvel.

ARK (i. A. tıp). Uykusuzluk. «Sehr» den farkı şudur ki: «Sehr» sebepsiz olup, kendisi tedaviye muhtaç bir illet olduğu halde, «ark», diğer bir hastalık ve ağrıdan ileri gelip, sebebinin ortadan kalkmasıyle geçer.

ARKA (i.). **1.** Sırt, arka, püşt: Arkaya almak, arkası üstü yatmak. **2.** Geri taraf, halef, verâ, pes: Dağın arkasında. **3.** Yüz mukabili, ters, zahr: Kâğıdın arkasına yazmak. **4.** Alt taraf, sonra, mâbâd: Arkadan gitmek, arkaya kalmak. **5.** Hâmî, iltimasçı, koruyucu: O adamın arkası yoktur. **6.** Himaye, yardım, müzaheret, iltimas: Arkasız bir şey olmaz. **7.** Batın, kuşak, nesil: Arkadan arkaya: **Batnen bâde batn** = Soydan soya, nesilden nesle. **Arka arkaya vermek** = Yardımlaşmak, elbirliğiyle çalışmak. **Arka arka** = Gerisin geri. **Arkadan arkaya** = Gizliden, belli etmeksizin. **Arkası pek, kuvvetli** = Üşümeyecek surette giyinmiş. **Bir şeyin arkasına düşmek** = Takip etmek. **Arkasında dolaşmak** = Araştırıp ele geçirmeye çalışmak: Bir hizmet arkasında dolaşıyor. **Arka vermek** = Dayanmak, istinad etmek. Arkada ve geride bulunan: Arka kapı, arka sokak.

ARKADAŞ (i.) («Arka» dan. Aslı: Arka-daş). **1.** Dost, yakın, tanıdık, refik, ortak. **2.** Muavin, yardımcı, yamak. **3.** Bir işte birlikte bulunanlardan her biri: Yol arkadaşı, okul arkadaşı. **Arkadaş değil, arka taşı** = Yük olan, eziyet veren arkadaş için kullanılır.

ARKADAŞLIK (i.). Refakat, refiklik, şeriklik. **Arkadaşlık etmek** = Refakat etmek, beraber bulunmak.

ARKAEN (ARKEEN) (i. Fr. Y. jeoloji). Kambriyum devrelerinden önce olan jeolojik oluşumların bütünü.

ARKALAMAK (f.). **1.** Sırtına almak. **2.** Bir kimseye yardım etmek, müzaheret etmek.

ARKALANMAK (f.). 1. Kendisine yardım edilmek. **2.** Birinin yardımına güvenmek.

ARKALI (i.). **1.** Sırtı kuvvetli. **2.** Koruyucusu olan, iltimaslı.

ARKALIÇ (i.). Hamal semeri.

ARKALIK (i.). Bedenin yukarısını örten bir çeşit elbise ki, yeleğin üstüne giyilir.

ARKEEN bk. Arkaen.

ARKEOLOG (i Y.). Arkeoloji uzmanı.

ARKEOLOJİ (i. Y.). Tarih öncesi ve eski çağlardan kalma anıtları, daha çok tarih ve sanat bakımından inceleyen bilim.

ARKEOPTERİKS (i. Y.). Kuş ile sürüngen arası bir hayvan fosili.

ARKOZ (i. Fr.). Ayrışmış kuvars ve feldispat tanelerinden meydana gelmiş kütle: Değirmen taşları sert arkozdan yapılır.

ARKTİK (i. Y. coğrafya). Kuzey kutbuyla ilgili. Kuzey kutbu yakınında olan.

ARKURI (i.). Eğri, bir yandan öbür yana geçen, hamaylı. **Arkurı adam** = Ters adam. **Arkurıdan gelmek** = Kötü muamele etmek.

ARKÛB (i. A. anatomi). Ökçe veteri, egrice (sinir), Fr. tendon d'Achille. (mec.) Yalanla aldatan, vâdinde durmayan.

ARLANMAK (f.). Utanmak, mahcup ve şermende olmak: Bu adam arlanmak bilmez mi?

ARMA (i. İ. arma). **1.** Geminin direk ve seren ve yelken gibi techizatı. **2.** Hükümdarlar ve derebeyleri hânedanlarına mahsus bir takım işaret ve resimleri havi levha. **Armayı almak** = Geminin techizatını kaldırıp tekne hâlinde bırakmak.

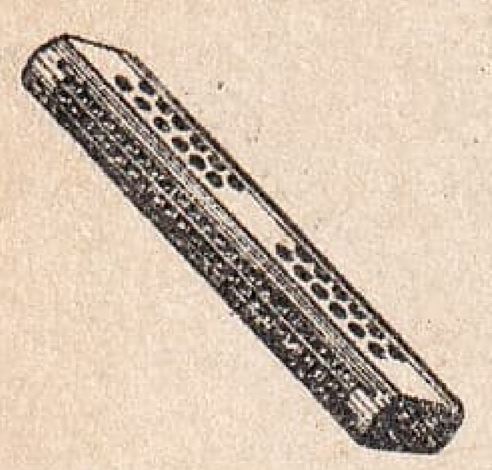

Armonika

ARMADOR (i. İ.). Geminin direk, seren, ip ve yelken gibi donanımını düzenleyen usta.

ARMADURA (i. İ.). Gemilerde, küpeştenin iç tarafında bulunan direklere takılı halatları bağlamak için kullanılan delikli ve çubuklu levha.

ARMAĞAN (i.). Hediye, peşkeş, tuhfe, bergüzar.

ARMATÖR (i. İ. armatore, denizcilik). **1.** Geminin direk, seren ve yelken gibi techizatını yapan adam. **2.** Gemide halat iliştirmeye mahsus ağaç veya demir kol: Armatör çeliği. **3.** Gemi sahibi.

ARMATUR (i. A. L. fizik). **1.** Kuvvet akımını toplu bir hale koymak için mıknatısın kutupları arasına yerleştirilen demir parçası. **2.** Kondansatörlerdeki iki iletken yüzeyden her biri.

ARMATÜR Donanım. Musikide notanın her satır başına konan diyez ve bemollerin toplamı.

ARMONİ Çoksesli musiki ilimlerinden biri.

ARMONİK SESLER Seste, ara sesin titreşiminden hasıl olan alt ve üst sesler.

ARMONİKA (i. Y.). **1.** Üflenince yanyana deliklerinden ses veren ağız çalgısı. **2.** Küçük bir akordeon çeşidi.

ARMONYUM Küçük org, salon orgu. Piyanoya benzer.

ARMUDÎ (i.). Armut şeklinde olan. Armudî altın (ve galatı: Armudiyye): Nazarlık yerine çocuklara takılan yassı ve ince, yazılı altın.

ARMUT (i. F. «emrûd» dan). Maruf meyve, çeşitleri çoktur: Akça, bey, bozdoğan, kavısra, kış, mustâbey armudu. Armut ağacı: Bu meyveyi veren ağaç.

ARMUZ (i. Rumca'dan). Gemi kaplamaları arasındaki çatlak.

ARNAVUT (i.) (Rumca ve Arnavutça'dan). Arnavûd suretinde yazılması lüzumsuzdur. Balkan yarımadasının batı cihetinde oturan bir kavim. **Arnavut elması** = Kalkandelen cihetinde çıkan âlâ cinsi. **Arnavut biberi** = Kırmızı biber. **Arnavut peyniri** = Arnavutluğun Koniça cihetinde çıkan ufak, kelle şeklinde yağlı bir cins peynir. **Arnavut darısı** = Darının bir cinsi. **Arnavut rıhtımı** = Denizin dibini biraz tarayıp büyük taşları birbiri üzerine oturtmak suretiyle yapılan hafif rıhtım. **Arnavut kaldırımı** = Aynı şekilde yapılmış kaldırım.

ARNAVUTÇA (i.). Arnavut dili. **1.** Arnavut dilinde: Arnavutça söylemek. **2.** Arnavutlar'a mahsus tarzda: Arnavutça kuzu pişirmek.

ARNAVUTLUK (i.). **1.** Arnavut cinsiyeti ve bu cinsiyete mensubiyet: Arnavutluğunu inkâr etmiyor. **2.** Arnavutlar'la meskûn memleket, Rumeli'nin batı ciheti: Osmanlı devrinde Kosova, İşkodra, Manastır, Yanya vilâyetleri. Şimdi müstakil bir devletin Türkçe'deki adı.

ARNİKA (i.) (Yunanca; Fr. arnica). Kanı durdurmak hassasını haiz bir kök, öküz gözü.

AROZÖZ (i. Fr.). Sulama arabası.

ARP (Fr. harpe). Telleri parmakla çekilerek çalınan çoksesli büyük musiki âleti.

ARPA (i.). Buğdaygillerden, ekmek ve bira yapımında kullanılan, yem olarak hayvanlara verilen tahıl. **Arpa saman** = Hayvan yemi. **Arpa ekmeği** = Arpa unundan yapılan ekmek. **Çorba, frenk, Nemçe arpası** = Çorbalık kırılmış arpa. **Peygamber arpası** = Bir cins adi buğday.

ARPACI (i.). Arpa ve umumiyetle hayvan yemi satan adam. mec. **Arpacı kumrusu gibi düşünmek** = Endişeli ve derin düşünmek.

ARPACIK (i.) **1.** Göz kapağının ucunda çıkan kabarcık. **2.** Tüfek namlusu üzerinde nişan almaya mahsus kabarma. **Arpacık soğanı** = Soğanın küçük tanelisi.

ARPAGAN (i.). Yulafa benzer bir nebat. Yaban arpası.

ARPAĞ (i.) (Hafifletilmişi «arpa»). **1.** Şaman Türkleri'nin din büyüklerinin hastalara okuduğu afsun, sihir. **2.** Yılanı kovuğundan çıkarmak için veya zehirinin tesirini gidermek için okudukları afsun. (Doğu Türkçesi'nde afsun etmek, mânâsiyle «arpalmak» fiili dahi kullanılır).

ARPAĞCI (i.). **1.** Efsun-ger, sihirbaz, üfürükçü, efsuncu.

ARPALAMA (i.). Atların ayağında görülen bir hastalık.

ARPALAMAK (f. hayvan). Yemden hastalanmak.

ARPALIK (i.). **1.** Hayvan dişlerinde yaşla silinen ve binaenaleyh yaşını gösteren nişan: Arpalığı silinmiş at, pek yaşlı. **2.** Osmanlı devrinde ilmiye sınıfı büyüklerine aynen veya nakden verilen tahsisat. **3.** Toprağı kuvvetli (tarla).

ARPASUYU (i.). Arpa vesaire bazı hububattan çıkarılan maruf gıda verici içki, bira.

ARPEJ **1.** Musikide telli sazları çalışta bir tarz. **2.** Armonide bir bahis. **3.** Tanınmış bir Fransız parfümü.

ARRÂDE (i. A.). Küçük bir çeşit mancınık ki, hareket eden tekerlek üzerine konulurdu.

ARRÂF (i. A.). **1.** Falcı, kâhin. **2.** Müneccim. **3.** Hekim. **4.** Göçebe Arap aşîretlerinin örfe bağlı umumî bilgileri (mü. arrâfe).

ARRÂS (i. A.). Gürleyen ve şimşekçakan. Şimşekli.

ARSA (i. A.). Bina yapılacak boş arazi parçası, binası yıkılmış veya yapıya tahsis olunmuş yer: Bin arşınlık bir arsa. Bina pek güzel, ama arsası dar.

ARSENİK (i.) (Yunanca'dan, Fr. arsénic) (kimya). Sıçanotu.

ARSIZ (i.). Hayasız, utanmaz, yüzü pek.

ARSIZCA Utanmayarak, utanmaksızın.

ARSIZLANMAK (f.). Arsızlık etmek, arsızca hareket etmek, reddolunarak kovulduğu halde yine utanmaksızın müracaat etmek.

ARSIZLIK (i.). Hayâsızlık, utanmazlık, reddolunarak kovulduğu halde yine utanmayıp müracaat etme: Artık arsızlık ediyor.

ARSLAN (ASLAN) (i. zooloji). Kedi cinsinden kuvvet ve cesaretiyle meşhur olan maruf hayvan, Ar. esed, Fars. şîr (felisleo) mec. Cesur adam, bahadır, sıhhatli. **Aslan pençesi, kuyruğu** = Bitki çeşidi. **Aslanpayı** = Hakkından çok alınan pay. **Aslansütü** = Rakı. **Aslan yatağından belli olur** = İnsanın oturduğu yerin kendi itibarına uygun olması gerektiğini anlatır.

ARSLAN (i. astronomi). Zodyak üzerinde Yengeç burcu ile Başak burçları arasında yer alan burcun adı. Bk. Zodyak.

ARSLANAĞZI (i. botanik). **1.** Sıraca otları familyasından bir bitki. Halk arasında «anasına babasına pay veren» diye de anılan türlü renkte, güzel çiçek açan. (Anthirrinum). **2.** Havuz kenarına konan ve ağzından su akan arslan şeklinde taş.

ARSLANCI (i.). Arslanı terbiye edip bakan veya seyrettiren adam.

ARSLANGİLLER (i. zooloji). Kedi cinsinden gelen bütün etoburları içine alan hayvan familyası.

ARSLANHANE (i.). Bir veya birkaç arslanın vesair yırtıcı hayvanların konulup saklandığı yer.

ARSLANKUYRUĞU (i. botanik). Ballıbabagillerden bir bitki, yer prasası da denir (Leonurus).

ARSLANLANMAK (f.). mec. **1.** Sonradan gayrete gelip birdenbire atılmak. **2.** Büyüyüp yiğit olmak.

ARSLANPENÇESİ (i. botanik). Gülgillerden yabanî bir bitki (alchemilla).

ARŞ (e. Fr. marche). Asker tâliminde yürü kumandası.

ARŞ (i. A.). **1.** Çardak, gölgelik, sâye-bân (sayvan), çatı, kubbe. **2.** Taht, Ar. serîr, erîke. (Arapça'da asıl olan bu iki mânâ ile Osmanlıca'da az kullanılır.). **3.** Hak Taâlâ hazretlerinin dokuzuncu kat gökte tasavvur olunan tahtı ki, kudret ve azametinin göründüğü yer sayılır. Arş-ür-Rahmân, Arş-ı âlâ. **4.** Eski astronomi usûlünce bütün Felekleri geçiveren yıldızlardan boş zannolunan dokuzuncu ve en âlâ felek ki, Felek-ül-eflâk ve Felek-i âzam ve Felek-i atlas dahi denilirdi.

ARŞIN yahut **ARŞUN** (i.). **1.** Parmak ucundan omuza kadar olan kol boyundan sayılan maruf ölçü. Ar. zirâ **2.** Bacak arası, adım: **Arşını büyük** = Açık adımlar atan, uzun bacaklı. **Arşınları açmak** = Açık adımlarla çabuk yürümek. mec.: Hesap, ölçü, hulya, kuruntu.

ARŞINLAMAK (f.). **1.** Arşınla ölçmek. **2.** Mesâha etmek. **3.** Açık adımlar atarak çabuk geçmek.

ARŞINLIK (i.). **1.** Arşınla ölçülen veya satılan. **2.** Bir arşın boyunda olan.

ARŞİDÜK (i. Fr. archiduc). Habsburg (Avusturya - Macaristan) imparatorluk hanedanı prenslerine verilen unvan. «Büyük duka» demektir. Türkçe'de «arşiduka» da denmiştir.

ARŞİDÜŞES (i. Fr.). Arşidükün eşi veya kızı. Habsburg Alman hanedanında imparatorluk prensesi: Büyük düşes.

ART (i.) («t» si ek alınca «d» hâline gelir. (Daima «d» ile «ard» yazanlar dahi vardır). **1.** Önün zıddı, arka, geri, Osm. akab, hulf, pes: Ardından gitmek. **2.** Arka, sırt, Osm. zahr, püşt, verâ. **3.** Alt taraf, mâbâd, gerisi: Ardı kesilmek. **4.** Son, encâm: Kışın ardı. **Art aradan** = Uzaktan, dolayisiyle. **Artsız arasız** = Ardı arası kesilmeksizin: Osm. aledde-

vâm, alettevâlî. **Önüne ardına bakmamak** = Düşüncesizlik etmek. **Arda atmak** = Tehir ve imhal etmek. **Ardını almak, getirmek** = İtmam ve ikmal etmek, tamamlamak, bildirmek. **İğne ardı** = Bir nevi dikiş. **Ardınca, ardı sıra** = Akabinde, peşinde. **Ardına düşmek, ardından gezmek** = Takip etmek, arayıp taramak, mübtelâsı olmak. **Ardına komak** = Geciktirmek. **Ardına komamak** = İntikamını almak.

ART (i.). Arka tarafta, geride bulunan: Art kapı, sokak, hayvanın ardayağı, askerlik. **Art kolu** = Dümdâr, artçı.

ARTAKALAN (i.). **1.** Artıp geriye kalan. **2.** Eski çağlardan beri görenekle sürüp gelen inanış, alışkanlık v.s.

ARTAKALMAK (f.). **1.** Bir şeyden artıp kalmak. **2.** Çağdaşları öldüğü veya yok olduğu halde kendi hayatta veya var olarak kalmak.

ARTAL (i. A. paleontoloji). Pek iri, pek büyük cins ve nevinin icabından çok ziyade büyük dev, canavar. Fr. géant.

ARTALİYYET (i. A. paleontoloji). Pek irilik; cins ve soy icabından çok ziyade iri olma (Fr. géantisme).

ARTAMAK (f.). **1.** Arda kalmak, en son bulmak. **2.** Evlât ölümünden sonra yaşamak.

ARTÇI (i.). **1.** Yürüyüş halindeki bir askerî birliğin güvenliğini sağlamak maksadıyle arkadan gelen kıta, dümdar.

ARTENE (i. İ.). Üçgen biçiminde yelken asmak üzere, direğe, ortaya yakın bir noktadan ve eğik olarak takılan seren.

ARTEZYEN (i. Fr.) (Fransa'da Artois eyaletinin adından). Toprağı burgu ile delerek açılan kuyu. Artezyen kuyularının suyu yükseklere fışkırır.

ARTI (i. aritmetik). «+» ile gösterilen toplama işaretinin adı, zait. Bu işaret iki veya daha çok rakamın arasına konulunca, meselâ 4 + 5 + 3 şeklinde yazılınca 4 ile 5'in toplamı alınıp 3'ün de buna katılacağını gösterir ve «dört artı beş artı üç» diye okunur.

ARTIK (i.). **1.** Eksiğin zıddı, fazla, ziyade. **2.** Geriye kalan, artan, bakıyye: **Artık yemek** = Yendikten sonra kapta kalan, fazla gelip artan şey: Yemek artığı.

ARTIK (e.). **1.** Daha, gayrı, bundan ziyade: Artık istemem. **2.** Şimdi, öyle ise: Artık gidelim. **3.** Elverir, kâfi: Artık insaf. Artık çok oldu.

ARTIK ARALIK (i.). Pest tarafına bemol yahut tiz tarafına diyez konarak yarım ses genişletilmiş musiki aralığı.

ARTIK İKİLİ (i.). Türk musikisinde 12, bazen 13, nâdiren 14 koma aralıklı ikili aralığı. Batı musikisinde bir buçuk ton değerinde aralık.

ARTIKLIK (i.). **1.** Fazlalık, ziyadelik, mezid. **2.** Üstün olma. Osm. tefevvuk, fazl ve rüchan.

ARTIKYIL (Yeni kelime) (i.). Dört yılda bir gelen 366 günlük yıl, sene-i kebîse: 1932, 1936, 1940 gibi dört ile bölünebilen yıllar artık yıldır.

ARTIM (Yeni kelime) (i.). Artma: Nüfus artması.

ARTIMLI (i.). Pişince miktarı çoğalır gibi görünen: Artımlı pirinç.

ARTIRILMAK (f.). Artırma işine mevzu olmak.

ARTIRIM (Yeni kelime) (i.). İdareli harcayarak bir kısmını artırma işi, tasarruf.

ARTIRMA (i.). Bir satış usulü. Alıcılar arasındaki yarışmaya dayanır. Artırmalarda mal en yüksek fiatı sürenin üzerinde kalır.

ARTIRMAK (f.). **1.** Artmasını sağlamak. **2.** Daha yüksek fiyat öne sürmek. **3.** Biriktirerek çoğaltmak. **4.** Bir davranışta ileri gitmek: Sen işi artırdın artık. bk. arttırmak.

ARTİST (i. Fr.). **1.** Güzel san'atlardan birini iş edinen kimse, sanatçı, sanatkâr. **2.** Eğlence yerlerinde numara yapan kimse. **3.** Sinema ve tiyatro oyuncusu.

ARTİSTİK (i. Fr.). Güzel sanatların gerektirdiği hususiyetleri taşıyan, sanatlı, sanatça, sanatlıca.

ARTMA (i.). **1.** Artmak fiili. bk. Artmak. **2.** Artan şey, fazla.

ARTMAK (f.). **1.** Çoğalmak, ziyadeleşmek, Osm. tekessür ve tezayüt etmek: Bu sene varidat arttı. **2.** Şiddetlenmek ve yükselmek. Osm. iştidât ve terakki etmek: Gittikçe soğuk artıyor. **3.** Fazla gelip baki kalmak: Yemeğimiz yetti, arttı bile.

ARTTIRILMAK (f.). **1.** Tezyid edilmek, müzayedede yükseltilmek. **2.** Tasarrufla biriktirilmek.

ARTTIRMAK (Artırmak şeklinde de yazılabilir) (f.). **1.** Çoğaltmak, tezyid ve teksir etmek: Yürük hayvan yemini arttırır. **2.** Müzayede fiyatı yükseltmek, ziyade vermek. **3.** Hadden ziyade etmek, haddi aşırmak. **4.** Tasarrufla biriktirmek: Para arttırıyor. **5.** Saygı göstererek ikram etmek.

ARÛ (i. A. tıp). Sıtmanın titretip üşütmesi.

ARÛS (i. A.) (c. arâis). Gelin, yeni evlenmiş kadın yahut evlenmek üzere süs-

lenmiş kız (Arapça'da müzekker dahi olup güveyiye de denir). **Zülf-i arûs** = Hint baklası. **Tuğ-ı arûs** = Zanbak çeşidi.

ARÛSEK (i. F.) (Asıl gelincik demektir). Yeşil ve pembe dalgalı bir nevi sedef ki, tezyinatta kullanılır.

ARÛSEKLİ (i. F. T.). Yukarıda zikrolunan renkli sedefle süslü: Arûsekli ud.

ARÛZ (i. A. edebiyat). **1.** Nazmın vezinlerinden bahseden ilim. Arap, Fars, Türk şiirinde kullanılan vezin ki, hecelerin uzunluk (kapalılık) ve kısalık (açıklık) değerlerine dayanır: İlm-i arûz, arûz okumak. **2.** Bir beytin birinci mısraının son tef'ilesi.

ARVANA (i.). Boz dişi deve.

ARYA (i. İ. denizcilik). Halatları salıverip yelkenleri indirmek hareketi: Arya etmek.

ARYA bk. Aria.

ARYANİZM (i.). Arius adlı bir papaz tarafından IV. yüzyılda kurulan ve Hıristiyan inanışının tersine olarak İsa'yı tanrı tanımıyan mezhep.

ARYETTA bk. Arietta.

ARZ (i. A.) (c. arazi ve nadiren arzeyn). **1.** Yer, zemin, semâ mukabili: Küre-i arz, sath-ı arz. **2.** Toprak, hâk, yer: Bu arzın verimliliği zayıftır. **3.** Memleket, yer. Ar. buk'a, hıtta, diyâr: Arz-ı Filistin, Güney Amerika'da Ateş Arzı **Arz-ı Mukaddes** = Filistin, Kudüs. **Arz üzerinde** = Kâğıt üzerinde olmayarak, mevkiinde (ölçmek vesaire). Arâzi = Ekilen veya ekilebilen yerler, insanların tasarrufunda bulunan toprak: **Arâzi-i haraciye, arâzi-i öşriyye, arâzi-i metrûke, arâzi-i memlûke, arâzi-i mevât, arâzi-i mevkufe:** Toprağın Osmanlı kanunlarına göre kısım ve çeşitleri (terkiplerin son kelimelerine bk.). **Arâzi-i hâliye:** Sahipsiz toprak. **Arâzi-i mübâreke:** Hicaz. Arazi kanunnamesi, nizamnamesi = Arazi hakkındaki kanunlar ve nizâmlar mecmuası.

ARZ (i. A.). **1.** En, genişlik, tûl (enlem) mukabili: Arzını tûlünü ölçmek. **2.** (Astronomi, coğrafya). Küre-i arzın, ekvatordan kutbuna doğru olan mesafesi ve buna karşılık mesafeleri: **Arz-ı şimâlî** = Hattı üstüvanın kuzeyindeki. **Arz-ı cenubî** = Ekvatorun güneyindeki.

ARZ (i. A.). **1.** Bir büyük zatın önüne koyma, takdim, sunma: Bir arzuhal yazıp ait olduğu makama arzetmeli. **2.** Büyük bir zâta ifade etme, anlatma: Durumumu size arzedeyim. Halimi kendisine birkaç defa söz ve yazı ile arzettim. **3.** Osmanlı devrinde bir iş hakkındaki resmî evrakın padişah tasdikine gitmesi: İşim arza gitti, arzdadır, arzdan çıktı. **Arz odası** = Bir resmî dairenin en büyük odası ve salonu ki, âmir bulunan zat, orada, hallerini arzedecek iş sahiplerini kabûl eder. **Arz tezkeresi** = Osmanlı devrinde sadaretten bir iş hakkındaki evrakın padişaha arzı için mâbeyn-i hümâyûn başkâtipliğine yazılan tezkere. Arz-ı hal. bk. Arzuhal. **Arz-ı hulûs, arz-ı ubûdiyyet, arz-ı meveddet, arz-ı muvâhat** = Selâm tâbirleridir. **Arz-ı mahzar** = Bir iş hakkında umum ahali veya bir cemaat ve tpluluk tarafından mühürlenerek sunulan müşterek arzıhal.

ARZAN bk. Arzen.

ARZANÎ (i. A.). Enine olan.

ARZEN (aslı arzan) (A.). **1.** Arz cihetince, genişliğince: Arzen ölçmeli. Arzen üç ve tûlen beş arşındır. **2.** Küre-i arzın arzınca, yani ekvatordan kuzey veya güneye doğru olan mesafece: İstanbul'un arzen derecesi nedir?

ARZIYAT (i. A.). Yer ilmi, jeoloji.

ARZIYYE bk. Ardiye.

ARZÎ (i. A.) (mü. arzıye). Arza, yere ve toprağa mensup ve müteallık.

ARZÎ (i. A.) (mü. arzıye). Ene ve arza mensup ve müteallık: Mesâfe-i arzıyye ve tûliyyesi.

ARZU (aslı: Ârzû) (i. F.). **1.** İstek, hâhiş: Bu işi arzu etmem. **2.** Emel, heves, meyil: Filân şeye arzusu vardır. Arzu çekmek: Müştak olmak, özlemek.

ARZUHAL (i. F.) (A. arz = İnha, beyan, hal = durum, aslı arz-ı hâl). **1.** Bir iş için bir makam veya resmî daireye bir iş sahibinin verdiği dilekçe, istida-nâme: **Arzuhal vermek, takdim etmek** = Durumu arzuhalle ilgili daireye bildirmek. **2.** (Tevazu ve zarafet yoluyla) Tahrirat, tezkere, arîza, müzekkere: Takdîm-i arzuhâl etmek.

ARZUHALCI (i). Okuyup yazması olmayan kimselere para ile dilekçe, mektup ve benzeri şeyler yazan kimse.

ÂRZÛ-KEŞ (i. F.). Çok isteyen, can ve gönülden isteyen: Ben, onun ârzûkeşi değilim.

ARZULAMAK (f.). **1.** Can ve yürekten istemek, temenni etmek. **2.** Göreceği gelmek, özlemek, müştakı olmak.

ARZULU (i.). İstekli, talip, heveskâr.

ÂRZÛ-MEND (i. F.). Talip, çok isteyen, istekli.

ÂRZÛ-MENDÎ (i. F.). İstek, heves.

AS (i). Ast sıfatının kısaltılmışıdır, önüne getirildiği kelimenin daha aşağı derecelisini anlatan yeni kelimeler meydana getirmeye yarar: Asbaşkan, asteğmen.

As

AS (i. zooloji). Sansar cinsinden, kakım da denilen siyah kuyruklu, beyaz tüylü bir hayvan. Çok değerli olan postu için avlanır (Mustela erminea).

AS (i. L.). **1.** İskambil kâğıtlarında birli. **2.** Bir işte başta gelen kimse. **3.** As, arsenik cisminin senbolü.

AS (i. A. botanik). Mersin ağacı.

ASÂ (i. A.). **1.** Uzun el değneği, dayanacak uzun sopa: Asâsı elinde bir ihtiyar, bir şeyh geldi. **2.** Ekseriya başı topuzlu veya kancalı, gümüş ve altınla süslü olarak bazı millet ve topluluklarda cismânî, askerî ve siyasî başkanlık veya büyük rütbe sayılan uzun ve resmî değnek: Generallik asâsı, patriklik asâsı. **3.** Sopa, dayak çarpma: Onun terbiyesi ancak asâ ile olur. **Asâ-yı Mûsâ** = Hazret-i Musa elinde yılan olan asâ ki, firavuna karşı gösterdiği mucizelerden sayılır.

ÂSÂ (e. F.) (Terkiplerde benzetme gösterir). Gibi, benzer. Gül-âsâ: Gül gibi, güle benzer.

ASÂB (i. A. c.) (m. asab). bk. Asab.

AS'AB (i. A. «su'b» dan itaf.). Daha veya pek güç veya sarp: **As'ab-ı umûr, as'ab-ı turûk** = İşlerin en gücü, yolların en sarpı.

ASAB (i. A.) (c. âsâb). Sinir. Âsaba dokunmak: Hiddet ve sıkıntıyı mucib olmak. (Cem'i daha çok kullanılır).

ASABE (i. A.) (c. asâbât). Âsab: **1.** Bir tek sinir. bk. Asab. **2.** Baba tarafından akraba olanlar, erkek tarafından hısımlar. **3.** Hısım, akraba kavim ve kabile, taraftarlar, avene. **4.** Fıkıh. Uzaktan akraba ki, mirastan İslâm hukukunda ferâize hisseleri olmayıp, yakın akraba hisselerini aldıktan sonra kalan kısmı bunlara dağıtılır.

ASABÎ (i. A.) (mü. asabiye) (âsâbî dememeli). Sinirleri zayıf ve pek hassas olup küçük sebeple müteessir olan ve hiddete gelen, kızan: Asabî adam, asabî mizaçlı: Asabiyyül-mizâç.

ASABÎLEŞMEK (f.). Sinirlenmek.

ASABİYE (i. A.). Sinir hastalıkları.

ASABİYECİ (i.). Sinir hekimi.

ASABİYYET (i. A.). **1.** Kendi akraba ve yakınlarını veya vatan, din ve milliyetini müdafaa ve iltizam etmek gayreti, hamiyet, gayret: O adamın asabiyyeti vardır. Asabiyyet-i dîniyye, asabiyyet-i milliyyesi müsellemdir. **2.** Asabî mizaçlı olma, sinirlilik.

ASADON (i. A. botanik). Çoban düdüğü.

ÂSAF (i. A.) (Hazret-i Süleyman'ın vezirinin isminden gelir). Vezir. Benzetme suretiyle bazı terkiplere de girer: Vezîr-i âsaf-tedbîr gibi ki, bu takdirde isim mânâsını muhafaza eder.

ÂSAFÂNE (i. F.). Vezire mensup ve müteallik veya lâyık olan: **Huzûr-ı âlî-i âsafânelerine** = Osmanlı devrinde vezirler için kullanılan tâbirlerdendir.

ÂSAFÎ (i. A.) (mü. asafîye). Vezire ait. **Emr-i âsâfî** = Vezir emri.

ASÂFİR (i. A. c.) (m. usfur). Usfurlar. bk. usfur.

ASÂKİR (i. A. c.) (m. asker). Askerler. bk. Asker.

ASALAK (i.). 1. Başka hayvan veya bitkilerin üstünde yaşayan ve ona zarar veren hayvan veya bitki. Tufeylî, parazit. **2.** Başkalarının sırtından geçinen kimse.

ASALAKLIK Asalak olma hali.

ASÂLE (i. A.). Bal peteği.

ASÂLET (i. A.) (Kök demek olan «asıl» dan). **1.** Köklü ve esaslı olma, metanet. **2.** Zadegânlık, necabet, soy ve neseb sahibi olma. **3.** Bizzat kendi işi için ve kendi namına hareket, vekâletin zıddı: Asalet yoluyla.

ASÂLETEN (A.). Bizzat kendi işi için, vekâlet yoluyla olmayarak: Hem kendi tarafından asâleten, hem filan tarafından vekâleten tebrike geldim. Şimdiye kadar vekâlet etmekte iken bu defa asâleten memur oldu.

ASÂLETLÜ (i.). Asâletli, soy ve neseb sahibi, necib, asil. Osmanlı devrinde resmî yazışmada büyükelçilere ve Hıristiyan büyüklerine, devlet adamlarına ve prenslerine denirdi.

ÂSÂN (i. F.). Kolay.

ÂSÂNÎ (i. F.). Kolaylık.

ASANSÖR (i. Fr. ascenseur). Büyük ve yüksek binalarda halkı yukarı çıkarıp aşağı indirmek için makine ile çıkıp inen hücre. (Ar.) mısâd.

ÂSÂR (i. A. c.) (m. eser). Eserler. bk. Eser.

ÂSÂR (i. A. c.) (m. asır). bk. asır.

ÂSÂR-I ATÎKA (i. A.). Eski eserler, eski binalar (tarihî değeri olmalıdır).

ÂSÂYİŞ (i. F. «âsûden» fiilinden imas.). **1.** Rahat, huzur. **2.** Umumî emniyet, umumî sulh ve refah, huzur. **Hıfz-ı âsâyiş** = Asayişi korumak. **Âsâyiş-perver** = Emniyet ve sulha hizmet eden. **Âsâyiş-perverâne** = Emniyet, asayiş ve huzura hizmet edecek surette.

ÂSÂYİŞ-CÛ (i. F.). Âsâyiş arıyan, rahatını ve huzûrunu isteyen.

ÂSÂYİŞ-CÛYÂNE (F.). Âsâyiş ve rahat arıyana yakışacak sûrette.

ÂSÂYİŞ-PERVER (i. F.). Rahat, huzur, sulh ve selâmet taraftarı.

ÂSÂYİŞ-PERVER-ÂNE (F.) Rahat, huzur, sulh ve selâmet taraftarlarına yakışacak sûrette.

ASBAŞKAN (yeni kelime) (i.). İkinci başkan.

ASBEST (i. Y. Jeoloji). Oldukça yumuşak ve ateşte niteliği değişmeyen lifli bir madde. Tremolitin bozulmasından meydana gelir.

ASCED (i. A.). Altın, Osm. zeheb, zer.

ASDÂF (i. A.) (m. sedef, sedefler). bk. Sedef.

ASDİKAA (i. A. c.) (m. sıddık). Sıddıklar, doğrular, temiz insanlar. bk. Sıddık.

ASEL (i. A.). Bal, **şem-i asel** = Balmumu.

ASELBENT (i.). Tıpta ve kokuculukta kullanılan bir reçine. Aynı adla anılan ağacın (Styrax officinalis'in) kabuklarının çizilmesiyle elde edilir.

ASELÎ (i. A.). **1.** Bal renginde olan. **2.** Yahudiler'in ayırdedilmek üzere, omuzlarına taktıkları sarı kumaş. **3.** Eskiden kullanılan, bal renkli bir çeşit kumaş.

ASENKRON (i. Y.). Başlama ve bitme anları ayrı ayrı olan olaylar.

ASEPSİ (i. Y.). Tıbbî âletleri ilâç kullanmadan, yalnız ısı yardımı ile mikropsuzlaştırma işi.

ASES (i. A. c.) (Dilimizde müfret gibi kullanılıp müfredi olan «âs» kullanılmaz). Vaktiyle gece nöbet gezen kol, gece bekçisi. Ases-başı: Vaktiyle polis müdürü.

ASESBAŞI (i.). Osmanlı saltanatının eski devirlerinde polis müdürü.

ASETİLEN (i. Fr. kimya). Renksiz, sarımsak kokulu, kuvvetli ve beyaz bir ışık vererek yanan hidrokarbonlu bir gaz.

ASETON (i. Fr.). Uçucu, kolayca alev alır, eter kokusunda bir sıvı olup, birçok organik maddeleri eritmek için kullanılır.

ASFALT (i. Y.). **1.** Siyah renkte, şekilsiz bir cins bitüm. **2.** Asfaltlanmış: Alfalt yol.

ASFALTLAMAK (f.). Asfaltla kaplamak.

ASFÂR (i. A. c.) (m. sıfır, sıfırlar). bk. Sıfır.

ASFAR (i. A. «sufret» ten smüş. (mü sufrâ). Sarı, Fars. zerd: **Bahr-i asfar** = Sarı deniz (Uzakdoğu'da). **Benî-asfar** = Vaktiyle Avrupalılarca meçhul bir kavme verilen lakaptır. bk. Sufrâ.

ASFİYÂ (i. A. c.) (m. safî). bk. Safî.

ASFÛR (i. A.) (c. âsâfir). Serçe kuşu.

ASGAR (i. A. «sagîr» den itaf.) (m. sugrâ) (c. asâgîr). Daha veya pek küçük, ekber'in karşılığı. **Asgar-ı evlâdı** = En küçük çocuğu. **Asâgîr ve ekâbîr** = Küçükler ve büyükler. (Sıgaar ve kibâr daha çok kullanılır). bk. Sugrâ.

ASGARÎ (i. A.). **1.** En az, en aşağı, en azdan. **2.** (matematik) Minimum.

ASHÂB (i. A. c.) (m. sahip). Sahipler. bk. Sahip.

ASHÂR (i. A.) (Sıhr'ın çokluğu). Evlenme neticesinde erkek akrabalar, güveyler, kayınbiraderler, kayınpederler.

ASI (i. ticaret). Fayda, kâr, temettû, nef. (Çağatayca: Asığ).

ASICI (i.). Asan, salbeden adam.

ÂSIF (i. A. «asûf» dan if.) (m. âsıfa) (c. avâsıf). Pek sert, pek şiddetli, şiddetle esen: Rîh-ı âsıf, rîh-ı âsıfa. (Çünkü rîh, Arapça'da hem müennes, hem müzekkerdir).

ASIL (i. A.) (c. usul). **1.** Kök, bih: Ağacın kökü ve dalları. **2.** Dip, kütük, ben. **3.** Temel, esas, kaide: Aslı çürük. **4.** Mebde, başlangıç, iptidâî, masdar, baş, bir şeyin çıktığı ve başladığı yer, kaynak, menbâ: Bunun aslı nerededir? Hastalığın aslı anlaşılamadı. **5.** Suret veya tercüme olmayıp ilk hâlinde bulunan: Sureti aslına mutabıktır. Tercümesini buldumsa da, aslını arıyorum. **6.** Hakikat, sıhhat, gerçek ve vakî olma: Bu havadisin aslı yoktur. İddia ettiği zarar ve ziyanın aslı var mıdır? **7.** Soy, neseb. **Aslı bellisiz** = Asıl ve nesli meçhul. **Bed-asl** = Kötü asıllı soysuz. **8.** Bir şeyin esaslı ve başlı kısmı, fer'in mukabili: Dirayet aslı, tecrübe ise fer'dir. Bir fennin usul ve fürûu. **9.** Bir şeyin zâtî ve kadîmî (eski) ciheti: Bunun aslı böyle değildi. **10.** Aslî, kadîmî, en önce ve en evvel ve en eski: Asıl vatanı orasıdır. Asıl evim yıkıldı. **11.** Başlı, esaslı, en mühim: Onun asıl işi dalkavukluktur. **12.** Hakikî, sahih, zâtî, doğru: Benim asıl vazifem budur. Asıl ortağı odur. **13.** Hâlis, sâfî: Asıl tereyağı ararsanız onda bulursunuz. **14.** Esasen, zaten: Kendisi asıl Konyalı'dır. **15.** Başlıca, en ziyade, alelhusus, mahzâ: Ben asıl ona bakıyorum. Asıl sizi düşünüyorum. **16.** Gerçekten, sahihan, hakikaten: Burada asıl iş gören budur. Asıl anlamak isterseniz. **Bed-asl** = Soysuz. **Bî-asl** = Esassız, yalan. **An-asl** = Aslından, esasen,

babadan oğula: An asl Mısırlı bir tacir. **Fil-asl** = Başlangıçta, aslında Fil-asl iş oradan başladı. **Aslından, aslında** = İbtidâ, başlangıçta, asıl hâlinde: O, aslında tacir değildi. Aslında ziraatla meşgul idi. **Asıl ve fasıl** = Asıl ve esas, sıhhat, hakikat: Bunun aslı ve faslı. Aslı ve esası yoktur, büsbütün esassızdır. **Asıl ve nesil** = Neseb, soy: Aslı ve nesli maruf. Ne asıl, kelimeleri birleşerek «nasıl» olmuştur. bk. Usûl.

ASILACAK (i.). Asılmaya mustahak, pek kötü adam.

ASILANMAK (f.). Ticaret, kâr ve temettü etmek, faydalanmak, müstefid olmak. (Çağatayca: Asığlanmak).

ASILI (i. «asmak» tan). **1.** Asılmış duran, muallak, âvîhte. **2.** Salb olunmuş, maslub, asılmış.

ASILI (i. «ası» dan). Ticaret. Kârlı, müfit, temettülü, nafî. (Çağatayca: Asığlığ).

ASILIŞ (i.). Asılmak fiili, tarz ve sureti. mec. musırrâne talep veya teklif. Musallat oluş.

ASILMA (i.). Asılmak fiili. mec. ısrar ve inatla talep ve teklif, musallat oluş.

ASILMAK (f.). **1.** Bir yere iliştirilip sarkıtılmak, tâlık edilmek: Fes çiviye asılmaz. **2.** Asılarak idam olunmak: Haydut asılır. Sarmak, uzanmak, eğilmek: Pencereden asıldı. mec. ısrarla talep veya tek lif etmek, sarılıp bırakmamak, yapışıp gitmemek.

ASILMIŞADAM (i. botanik). Çiçekleri asılmış insana benzeyen ve köklerinden sahlep çıkarılan sahlepgillerden bir bitki (Loroglosum).

ASILSIZ (i.). Asıl ve esası ve sıhhat ve hakikatı olmayan, yalan, kâzib: Asılsız havadis neşredenler.

ASILZÂDE (Daha doğrusu asîlzâde) (i. F.) (c. asılzâdegân). Soylu, asîl, nesîb, necîb. («Zâde-gân» tâbiri bunun cem'inden galat olsa gerektir).

ÂSIM (i. A. «ismet» ten if.) (mü. âsıma). İsmetli, günah ve haramdan çekinen, perhiz-kâr, namuslu, afif.

ASINTI (i.). Bir işin sonraya terki, tâlik, tâvik, tehir: İş asıntıda kaldı.

ASIR (i. A.) (c. âsâr). **1.** Zaman, devir, ahd, hengâm: O asırda, asrımızda, Kanunî Sultan Süleyman Hân asrı, âsâr-ı sâlife. (Asrın müddeti muayyen olmayıp bir tarihin her yüz senesine asır denilmesi galattır). **2.** İkindi vakti, ikindi namazı: **Salat-ı asr. Kabl-el-asr** = İkindiden evvel.

ASİ (i. A.). İsyan eden, baş kaldıran.

ÂSÎ (i. A. «ısyan» dan if.) (mü. âsiye) (c. usât). **1.** İtaatsiz, serkeş, bâğî, baş kaldıran: Âsî oldu. **2.** Tanrı emirlerini icra etmeyen, günahkâr: Âsîler, Cehennem'e lâyıktır. **3.** Haydut, şaki: Usâta karşı asker sevk olundu.

ASÎ (i. A. «asıl» dan smüş.). **1.** Soylu, asıl ve neseb sahibi, necîb: Asîl adam. **2.** Vekâlet yoluyla hareket etmeyip asaleten ve kendi namına hareket eden: Vekilin asîlden farkı yoktur.

ÂSÎB (i. F.). Belâ, musibet, âfet.

ASÎDE (i. A.). Asıl nişasta, yağ ve şekerle yapılan ve asîde helvası denilen bir nevi tatlı ismi olup, bizce Araplar'ın bazine dedikleri ve pirinç unu ile bamya ve etten yapılan yemeğe denirdi.

ÂSÎDE (i. A.). Ortasına etli bamya dökülmüş pirinç veya arpa unu hamurundan ibaret Arap yemeği.

ASİDİMETRE (i. Fr. Y.). Asidölçer.

ASİDÖLÇER (i.). Bir asidin temerküz derecesini ölçmeye yarayan âlet.

ASÎLÂNE (i.). Asıl ve neseb sahibine lâyık: Asîlâne bir tavırla hareket ediyor.

ÂSÎLİK (i.). **1.** İtaatsızlık, serkeşlik, Osm. bagaa, tuğyân. **2.** Günahkârlık. **3.** Haydutluk, şekaavet.

ÂSİM (i. A. isem «isim» den if.). Günahkâr, suçlu.

ASİMPTOT (i. Y. matematik). Sonsuz bir eğrinin yakınına çizilmiş bir doğru. Bu doğru uzatıldıkça eğriye yaklaşır, fakat onunla asla birleşmez.

ASÎR (i. A. «ısret» ten smüş.) (mü. asîre). Zor, güç, müşkül, Fars. düşvâr, ağır. **Bu, bir emr-i asîrdir** = Zor bir iştir.

ASİSTAN (i. Fr.). Bir işin başında bulunan bir kimsenin yardımcısı. Daha çok profesör ve doçent yardımcıları için kullanılır.

ASİT (i. Fr.). Bileşimindeki hidrojenin yerine maden alarak tuz meydana getirebilen ve mavi turnusolü kırmızıya çevirmek özelliğinde olan hidrojenli birleşik, hamız.

ÂSİTÂN bk. âstân (i. F.). **1.** Eşik, atebe. 2. Dergâh, der-bâr, bâr-gâh.

ÂSTÂNE (i. F.). **1.** Eşik, atebe. **2.** Payitaht, saltanat merkezi. (Bu mânâ ile Istanbul'a alem olmuştur). **3.** Büyük tekke, merkez.

ÂSİTÂNELİ (i.). Istanbullu, Osm. şehrî.

ÂSİTÎN bk. **ÂSTÎN** (i. F.). Esvab koyu, yen, gem.

ASİYYE (A. botanik). Fasile-i asiyye: Mersin ağacı çeşidinden ağaçlar takımı.

ASKAT (i. matematik). Ölçü birimlerinin bölündüğü eşit parçalardan her biri: Litrenin askatları desilitre, santilitre ve mililitredir.

ASKER (i. A.) (c. asâkir). **1.** Devlet ve memleketin muhafazası için maaşla veya kur'a ile toplanarak hazır bulundurulan silâhlı adamlar topluluğu, ordu, çeri, kol. Osm. cünd, ceyş, leşker, sipâh: Asker toplamak, yazmak. **Sevk-ı asker etmek** = Bir yere asker götürmek, harbetmek üzere asker yürütmek, **asker çekmek** = Düşman üzerine asker yollamak. **2.** Asker topluluğunu terkip eden şahısların herbiri: Bir asker geldi, baksana asker. (Bu mânâ ile sıfat gibi dahi kullanılır): Ben asker adamım. O, asker oğlu askerdir. **Ahz-ı asker** = Kur'ada bulunan ahalinin askere alınması usul ve tertibi: Ahz-ı asker kanunnamesi. **Asâkir-i Berriyye** = Kara askeri. **Asâkir-i Bahriyye** = Deniz askeri gemici asker. **Asâkir-i Redîfe** = Redif askeri. bk. Nizam. **Asâkir-i muntazama** = Talim görmüş ve muntazam askerler ki, nizâmiyye, redif ve mustahfazdan ibarettir. **Asâkir-i muâvine** = Muntazam orduya yardımda bulunmak üzere, geçici olarak maaşla veya gönüllü olarak toplanan başıbozuk asker.

ASKERCE (i. A.). Askere yakışır surette olan: Askerce yürüyüş. Askerce bir ifadesi var. Askere yakışır tarz ve surette: Ben, size askerce söyliyeyim. Askerce yazmalı.

ASKER-GÂH (i. A. F.). Asker kampı.

ASKERÎ (i. A.) (mü. askeriyye). Askere mensup ve müteallık, askere ait, ceyşî: Silk-i askerî, fenn-i askerî, umûr-ı askeriyye, dâire-i askeriyye: **Bâb-ı seraskerî.**

ASKERÎ (i. A.). Askere mensup adam, askerliğe dahil adam, asker, ordu mensubu, subay veya er: Bir askerî geldi. Askerîlerin hukukî işleri.

ASKERÎLEŞMEK (f.). Askerî bir durum almak.

ASKERLİK (i.). **1.** Askerin sıfat ve vazifesi: Bugün askerlik bir cesaretten ibaret olmayıp âdetâ bir fendir. Türkler, askerlik için yaratılmış gibi bu mesleğe pek elverişlidirler. **2.** Askerlere mensup: Askerlik dairesi, askerlik şubesi.

ASKI (i. «asmak» tan). **1.** Başlıca gelin odasında süs için asılan şeyler. Perde, çiçek vesaire, donanma: Askı asmak. **2.** Hediye ve peşkeş makamında yeni binaya veya araba atlarına, yahut adamlara asılan kumaş vesaire. **3.** Asılmaya mahsus şey, asılan eşya, âvîze. **4.** Kurumak veya muhafaza olunmak için asılmış

I. Abdülhamid'in askısı

meyve vesaire hevengi. **5.** Pantolonu omuzdan asılı tutmağa mahsus bağ. **6.** Başa salandırılır zincirli mücevherler. mec. geri bırakma: İşi askıya komak, mesele askıda, askıda kalmak. (mimarlık). Binanın altı yıkılıp direklerle tutturulması, boşa ve iğretiye alınması: Evi askıya almak. (Mülkî idare). Müzayede veya münakasa pusulasının, ait olduğu dairede veya bir yerde belirli bir müddet ile asılı durması: Şu kadar kuruşa askıdadır.

ASKICI (i.). **1.** Gelin odalarını askılarla donatan adam. **2.** Pantolon askısı yapan veya satan adam.

ASKILI (i.). Askısı olan.

ASKLI (i. botanik). Sporları, «ask» denen torbalarda gelişen (mantar): Asklı mantarlar.

ASKOSPOR (i. Y. botanik) Asklı mantarların sporu.

ASLA (e. A.). Hiç bir zaman.

ASLAN bk. Arslan.

ASLAH (i. A. «sâlih» ten itaf.). Daha iyi, tercih edilen: Aslah-ı mevcût (mevcudun en iyisi) budur.

ASLAHULLAH **Aslahake Allah, aslahüm Allah, aslahuna Allah, aslahaküm, Allah** suretlerinde «Allah ıslah eyleye» mânâsıyle ve ekseriya ıslaha muhtaç olanlar hakkında alay yoluyla söylenen dua tabirleridir.

ASLEN (A.). Kök veya soy bakımından.

ASLIK (i.). Tenasül organı eksik olup, evlenmeye ve doğurmaya yaramayan

(karı) retkaa. (i.). Bu tabiî noksan. Aslık illeti.

ASLÎ (i. A. «asıl» dan imen.) (mü. asliyye). **1.** Baştaki, başlangıçtaki, doğuştaki, en evvelki, Osm. kadîmî: Şekl-i aslîsi. Hey'et-i asliyyesi. **2.** Bir şeyin teferruatına, suret ve tercümesine ait veya ârız olmayıp kendisine mensup ve müteallık olan, zâtî: Metn-i aslîsi. Kavaid-i aslîyesi. **3.** En başlı, esasî: Me'mûriyyet-i asliyyesi. **Hatt-ı aslî**: Demiryollarında, ana hat.

ASLÎ NOTA (i. A. İ.). Armonide süs notası olmayan nota.

ASMA (i.). **1.** Asmak işi bk. Asmak. **2.** Asılmış, asılı, Fars. âvihte = Asma köprü, asma kilit.

ASMA (i.). **1.** Çardağa asılmış üzüm ağacı (vitis vinifera) için kullanılır. **2.** Alelıtlak üzüm ağacı. mec. **Asma budamak** = Münasebetsiz söz söylemek. **Asma yaprağı** = Dolma yapmaya yarayan üzüm ağacı yaprağı. **Asma bıyığı** = Asma dallarının şuraya buraya tutunmasına yarayan ve sülük de denilen yeşil uzantılara verilen ad. Ak asma bk. Akasma. Asma kabağı bk. Asmakabağı. **Frenk asması** = Asmagillerden bir süs sarmaşığı; yaprakları sonbaharda güzel bir kızıl renk alır (ampelopsis). **Meryemana asması** = Akasma, filbahri.

ASMAGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası, örneği üzüm asmasıdır.

ASMAK (f.). **1.** Yüksek bir yere iliştirip sarkıtmak, tâlik etmek: Ceketi, esvabı çiviye asmalı. **2.** Sallandırmak. **3.** Asarak idam etmek: **Asıp kesmek** mec. Geriye bırakmak. **Kulak asmak** = Dinlemek, söylenilen sözü kabul edip ona göre davranmak.

ASMAKABAĞI Kabağın çardağa alınan uzun bir cinsi.

ASMA KARAR (i. T. A.). Türk musikisinde bir eserde geçici olarak yapılan kararlar ki, ekseriya güçlü sesi üzerindedir.

ÂSMÂN ÂSUMÂN (i. F.). Gök, sema, sipihr, felek.

ÂSMÂNÎ (i. F.). **1.** Göğe mensup ve müteallık, semâvî: **Belâ-yı âsmânî** = Gökten gelen belâ, mecazen büyük belâ. **2.** Gök renginde, açık mavi: Âsmânî çenber.

ASNÂM (i. A. c.) (m. sanem). Sanemler, putlar. bk. Sanem.

ASPİDİSTRA (i. Fr. Y. botanik). Zambakgillerden, daha çok saksıda yetiştirilen, yaprakları doğrudan doğruya topraktan çıkan bir süs bitkisi.

ASPİRATÖR (i. Fr.). Hava emme cihazı.

ASPİRİN (i. Fr. Y. tıp). Asit asetil salisilik terkibindeki bir ilâca bir firma tarafından konan meşhur isim.

ASPUR (i.). Yaban safranı ki, kırmızı olur.

ASR (i. A.). Sıkma, suyunu almak için bir meyve vesairenin ezilip sıkılması, tâsir.

ASRÎ (i. A.). Zamanın yeniliklerine uyan, çağa uygun.

ASRÎLEŞMEK (f.). Asrî hale gelmek.

ASRÎLİK (i.). Asrîce davranış veya asrî olma hali.

ASSÂB (i. A.). İplikçi.

ASSÂL (i. A.). Kovandan bal çıkaran, bal satan, balcı.

ASSÂLE (i. A.). **1.** Arı kovanı. **2.** Bal peteği. **3.** Balarısı.

ASSUBAY (i. askerlik). Çavuş, üstçavuş ve başçavuş.

AST (i.). **1.** Alt. **2.** Birinin emri altında olan kimse, mâdun. **3.** Askerlikte rütbe veya kıdemce küçük olan asker.

ÂSTÂN (i. F.). **1.** Eşik, atebe. **2.** Dergâh, derbâr, bârgâh.

ÂSTÂNE (i. F.). **1.** Eşik, atebe. **2.** Pâyitaht, saltanat merkezi (bu mânâ ile Istanbul'a alem olmuştur). Büyük tekke, merkez (âsitâne telâffuzu daha yaygındır).

ASTAR (i.) (Eski ve Doğu Türkçesi'nde alt, Ar. taht, Fars. zîr demek olan «ast» tan). **1.** Esvapta yüzü teşkil eden kumaşın altına yani içine kaplanan bez vesaire: Astarı yüzünden pahalı. **2.** Sıva ve boya vesaire altına geçirilen kaba kat.

ASTARLAMAK (f.). Astar geçirmek.

ASTARLI (i.). Astarı olan, astar geçirilmiş.

ASTARLIK (i.). Astara yarar (bez, sıva, boya vesaire).

ASTEĞMEN (i.). Asıl vazifesi takım komutanlığı olan en küçük rütbeli subay. Osm. zâbit vekili.

ASTIRMAK (f.). **1.** Yüksek bir yere iliştirip sarkıtmak, tâlik ettirmek: Ben esvabımı çiviye astırmam. **2.** Asmakla idam ettirmek, salb ettirmek.

ÂSTÎN (i. F.). Esvap kolu, yen, gem.

ASTMA (i. Y. tıp). Nöbet nöbet gelen bir çeşit nefes darlığı.

ASTRAGAN (i. Kafkasya'daki Astrahan şehrinin adından). Anasının karnından doğmadan çıkarılan kuzunun kıvırcık ve parlak postu.

ASTRONOM (i. Y.). Astronomi bilgini.

ASTRONOMİ (i. Y.). Uzay ve her türlü gök cismini kendisine konu olarak alan bilim.

ASTRONOMİK (i. Y.). Astronomi ile ilgili olan. **Astronomik rakamlar** = İnsana şaşkınlık verecek derecede büyük rakamlar.

ASTRONOT (i. Y.). Feza yolculuğu yapan vasıtaları kullanan kimse.

ASTROPİKAL (i. Y. coğrafya). Tropikanın yanında olan: Astropikal iklim.

ÂSÛD (i. F.). Rahat, huzur, rahatlanma, istirahat.

ÂSÛDE (i. F. «âsûden» fiilinden imef.). Rahatlamış müsterih. **Âsûde-hâtır** = Hatırı, gönlü rahat. **Âsûde-dil** = Gönlü rahat. **Âsûde-nişîn** = Rahat oturan.

ÂSÛDE-DİL (i. F.). Gönlü rahat, başı dinç.

ÂSÛDEGÎ (i. F.). Rahat, huzur, istirahat, âsâyiş.

ÂSÛDE-HÂL (i. F.). Hâli rahat olan.

ÂSUMÂN bk. Âsmân.

ASVÂT (i. A. c.) (m. savt, savtlar, sesler). bk. Savt.

ASVEB (i. A. «sâib» den itaf.). Daha veya en, pek doğru, daha isabetli, en iyisi: **Asveb-i efkâra tâbi olmak** = Fikirlerin en doğru olanına uymak.

ASYA (hi. Y.). Kıt'aların en büyüğü. Osmanlıca'da Asya-yı vustâ, Asya-yı garbî, Asya-yı şimalî gibi tabirler galat değildir, zira ilimler her dilin malıdır.

ÂSYÂ (i. F.). Değirmen.

ÂSYÂB, ÂSİYÂB (i. F.). Su değirmeni.

ASYAÎ (i. F.). Asyalılara has.

AŞ (i.). Yemek, taam: **Pişmiş aşa soğuk su katmak. Aşevi** = Mutfak. **Ak aş, ekşi aş, buğday aşı, sütlü aş** (galatı sütlaç), **sarı aş, nazlı aş** = Yemek çeşitleri. **Aş yermek** (ve galatı aş ermek) = Gebe kadının bazı yemeklerden tiksinmesi, yahut bazı yiyeceklere aşırı düşkünlük göstermesi.

AŞÂ (i. A.) (c. aşiye). Akşam yemeği. bk. ışâ.

ÂŞÂ (i. A.). **1.** Gözleri dumanlı adam. **2.** Birkaç Arap şâirinin adı.

ÂŞÂB (i. A.) (m. uşbu). Tâze otlar.

AŞAĞI (i.). **1.** Yukarı mukabili, Osmanlıca, sâfil, tahtânî, zîrîn: Evin aşağı katı. **2.** Eksik, noksan, dûn: Bunun kıymeti aşağıdır. **3.** Alçak, dûn, bayağı, değersiz: Aşağı adam, aşağı mal, aşağı taraf, alt, mâdûn: Bu tarlanın aşağısı sulaktır. Alt, taht, zîr: Bir aşağı bir yukarı koşmak, aşağı inmek, aşağıda, aşağıdan aşağıya. **Aşağı atmak** = Yabana atmak. İtibar etmemek. **Aşağı almak:** = Düşürmek, yıkmak. **Aşağı vurmak** = Çıkartmak ve eksiltmek, düşürmek. **Başaşağı** = Tersine dönmüş. **Aşağı düşmek** = Sukut etmek, çıkartmak. **Aşağı, yukarı** = Takriben, az çok.

AŞAĞILAMAK (f.). **1.** İnmek, düşmek, tenezzül etmek. **2.** Kıymet ve itibardan düşmek, bayağılaşmak: Bu gazete pek aşağıladı. Kadir ve itibardan düşürmek.

AŞAĞILATMAK (f.). Aşağı duruma düşürmek, indirmek, küçültmek.

AŞAĞILI (i.). Aşağısı olan: Aşağılı yukarılı yer, ev.

AŞAĞILIK (i.). **1.** Âdilik, aşağı olma hali. **2.** Düşük evsaflı, âdi: Aşağılık adam, aşağılık mal. **Aşağılık duygusu** = Kendisini başkalarından aşağı görme hali.

AŞÂİR (i. A. c.) (m. aşîret). Aşîretler, oymaklar. bk. Aşîret.

ÂŞÂM (i. F.) (İçmek demek olan «âşâmîden» fiilinden imas. olup terkiplerde kullanılır). İçen, içici, Ar. şârib: Meyâşâm: Şarap içen.

ÂŞÂR (i. A. c.) (m. öşür). bk. Öşür, (maliye). Mahsulün onda birinden hasıl olan gelir: Âşâr ve ağnâm, **âşâr bedelâtı** = Âşâr mültezimlerinin taksitle verdikleri bedeller. **Âşâr ihalesi** = Âşârın mültezimlere verilmesi. Âşâr nezareti, âşâr memuru, mültezimi.

ÂŞÂRÎ (i. A. palaontoloji) (mü. âşârîye). On cüzden mürekkep veya on yaprağı, tanesi vesairesi olan: Âşârîyyül-evrak, âşârîyyüş-şukûk, âşârîyyül- fusûn, âşârîyyül-vüreykaat vesaire.

ÂŞÂRÎ (i. A.) (mü. âşârîye) (matematik). Rakamların on parçaya ve her parçanın ona bölünmesi kaidesine dayanan: Hesâb-ı âşârî, kesr-i âşârî. **Usûl-i âşâriyye** = Bu kaide üzerine dayanan Fransız ölçüsü, metre usûlü.

AŞÂVET (i. A.). Tavuk karası denilen göz hastalığı. (Fr. hémératopie).

AŞÂYÂ (i. A. c.) (m. aşî). Akşamlar.

AŞÇI (Halk ağzında ahçı) (i.). **1.** Bir ev veya konakta yemek pişirmekle vazifeli adam, (A.). Tabbâh: Erkek, kadın aşçı, frenk aşçısı, aşçıbaşı, aşçı yamağı. **2.** Hususî bir yerde yemek pişirip bedel karşılığında halka yediren ve satan, âdî lokantacı: Aşçı dükkânı.

AŞÇIBAŞI (i.). **1.** Usta aşçı. **2.** Birkaç aşçının çalıştığı yerdeki aşçıların âmiri.

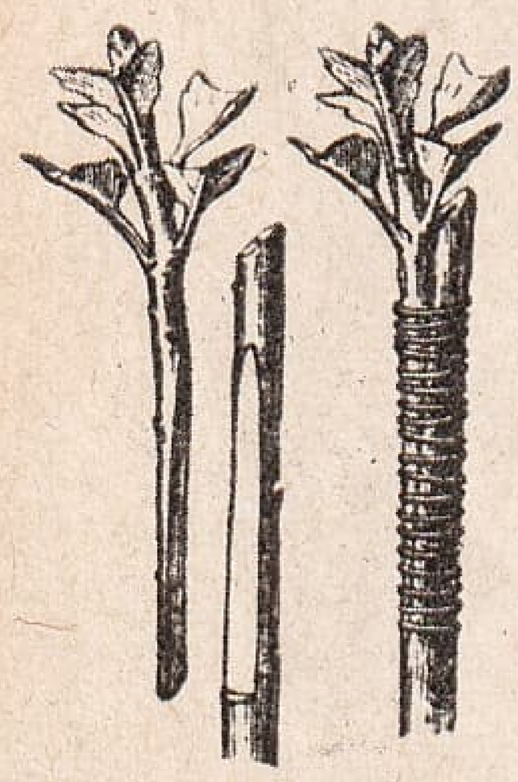

Kalem aşısı

AŞÇILIK (Halkağzında: Ahçılık) (i.). **1.** Aşçı sanatı, hal ve sıfatı: Aşçılık zannolunduğu kadar kolay bir sanat değildir. **2.** Yemek pişen yer, aş-hane, mutfak, aşevi.

AŞEBE (i. A. botanik). Ot cinsinden olan bitki.

AŞEBÎ (i. A. botanik) (mü. aşebiye). Ot çeşidinden olan (Fr. herbacé).

AŞER (si. A.). On iki: **Eimme-i isnâ aşere** = On iki imam. Vâhid-aşere: On birinci. Sânî-aşere: On ikinci v.s.

AŞERÂT (i. A. c.) (m. aşer) (matematik). Onluklar.

AŞERE (i. A.). On kişi veya on şeyin toplamı, onluk, onlar: **Aşere-i mübeşşere** = Hazret-i Peygamber'in Cennet'le müjdelediği 10 büyük sahâbe.

AŞEVİ (i.). **1.** Yoksullara parasız yemek yedirilen veya dağıtılan yer, aşhane. **2.** Para ile yemek yenilen yer, lokanta. **3.** Bazı tekkelerde yemek pişirilen yer. **4.** Düğün gibi toplantılarda, yemekleri hazırlamak için iğreti mutfak olarak kullanılan yer.

AŞI (i. «aşmak» tan). **1.** Bir şeyden alınıp diğer bir şeye naklonunan madde. **2.** Muhtelif tehlikeli hastalıkların önünü almak için aşılanan madde: Tifo, çiçek aşısı. **3.** Yabanî veya cinsi âdî ağaca, cinsine yakın bir iyi ağaçtan vurulan kalem veya yaprak aşısı. **Aşı kalemi** = Ağaca aşılanmaya mahsus kalem.

AŞI BOYASI (i.). Duvar boyamakta kullanılan kırmızı veya sarı toprak.

AŞICI (i.). **1.** Çiçek vs. aşısı vuran, doktor, operatör, sağlık memuru, hemşire. **2.** Ağaç aşılamak sanatını icrâ eden adam.

AŞIK (i. «aşmak» tan). Bir şeyin üzerine aşıp çıkmış. Topuk kemiği ki, oyunda kullanılıp birbiri üstüne konur. Aşık kemiği dahi derler. (Eski imlâsı: Aşuk). **Aşık atmak** = Topuk kemiğiyle oyun oynamak ve (mec.) rekabete girişmek. **Aşığı pek, çift oturtmak** = İşi rasgelmek. **Hep bir koyun aşığıyız** = Cümlemiz müsvaviyiz.

ÂŞIK (i. A. «aşk» tan if.) (mü. âşıka) (c. uşşak, âşıkîn). **1.** Birine aşk duyan, tutkun, yanık: Kays, Leylâ'ya âşık idi. Âşık olmak, **taaşşuk etmek** = Sevişmek. **2.** Tanrı'ya bağlanan züht ve takvâ sahibi kimse. **3.** Saz ve tanbura çalan kahve şairi. Âşıkan (Fars. c.) da kullanılır.

ÂŞIKÂN (ka ile kalın okunur) (i. A. c.) (m. âşık) (Farsça kaidesiyle yapılmış çokluk). Âşıklar.

ÂŞIKÂNE (ka ile) (i. F.). Âşıklara yakışır hal ve surette: Âşıkane şarkılar. Âşıkane bir nârâ attı. Âşıkane tavır ve hal.

ÂŞIKLI (i.). Düşkün, çok seven: Sen bu işin âşıklısı mısın?

ÂŞIKLIK (i.). **1.** Âşıkın hal ve sıfatı, âşık olma, aşka düşme: Âşıklık insanın rahatını bozan bir haldir. **2.** Saz ve tanbura çalan kahve şairinin hal ve sıfatı.

AŞIKMAK (f.). (Eski Türkçe). Acele etmek, davranmak. Aşıkdırmak: Tâcil etmek. (Çağatayca: Aşukmak, aşukturmak kullanılır).

ÂŞIKTAŞ (i.). Birbiriyle âşıklık eden erkek veya kadından her biri.

ÂŞIKTAŞLIK (i.). Pek ciddiye alınmayan aşk.

AŞILAMA (i.). **1.** Aşılamak fiili. **2.** Yeni aşılanmış ağaç: Bağdaki aşılamaları sulamalı. **1.** Aşılanmış (ağaç): Bu kiraz ağacı aşılama mıdır? **2.** Bir kap içinde kuyuya veya kara konup soğutulmuş: Aşılama su.

AŞILAMAK (f. «aşı» dan). **1.** Çiçek hastalığına ve başka aşısı olan hastalıklara karşı aşı vurmak: Benim çocuklarımı falan doktor aşıladı. **2.** Yabanî ağaca aşı vurmak: Armut kalemini ahlata aşılamalı. **3.** (Su vesair içilecek şeyleri kuyu veya karda) soğutmak: Şerbeti aşıladınız mı?

AŞILANMAK (f.). **1.** Çiçek hastalığına ve başka hastalıklara karşı aşı vurmak: Çocukların cümlesi aşılandı. **2.** Ağaca aşı vurulmak: Bu mevsimde ağaç aşılanmaz. **3.** Aşı ile tohumlanmış gibi temasla ve diğer suretle geçip sirayet etmek: Bu hastalık bize de aşılanacaktır.

AŞILATMAK (f.). **1.** Çiçek ve aşısı olan başka hastalıklara karşı aşı vurdurmak, bilvasıta aşılamak: Çocukları aşılattım. **2.** Ağaca aşı vurdurmak: Badem ağacına kaysı aşılattım.

AŞILI (i.). **1.** Aşı vurulmuş, aşılama ameliyatı icra olunmuş adam.. **2.** İyi bir cinsten kalem vurulmakla cinsi islah olunmuş ağaç.

AŞINDIRMAK (f.). Sürterek oyup çukurlatmak veya üstündeki yazı, çiçek vesaireyi silip kazımak: Fazla tedavül meskûkâtı (madenî paraları) aşındırır. **Birinin kapısını aşındırmak** = Çok gidip gelmek, usandırmak.

AŞINMA (i.). Sürtmekten yenmek, kazılmak ve silinmek hali. Sürtünmekten oyulmuş veya silinmiş (şey).

AŞINMAK (f. «aş»tan). Çok sürtünmekten oyulup çukurlanmak veya üstündeki çıkıntılar silinmek, yenmek: Kuyunun taş bileziği ipten aşınır; aşınmış akça.

AŞIRAMENTO (i.). Aşırma mânâsında kullanılan uydurma bir kelime.

AŞIRI (i.). («aşmak» dan. Eskiden aşrı ve aşuru da yazılırdı). **1.** Hadden fazla, pek ziyade olan: Aşırı derecede cesur. **2.** Bir şeyin ötesinde bulunan, öte tarafta olan: Denizaşırı yer. **3.** Birini atlayıp diğerini kullanmakla vâki olan, birer fasıla ile vuku bulan. **Günaşırı** = Bir gün olup, bir gün olmayan. **Ev aşırı** = Bir eve ait olup birine olmıyan. **4.** Pek, çok, ziyade, hadden fazla: Aşırı hiddetlendi. **5.** Fâsıla ile, fâsılalı olarak: Günaşırı geliyor. Bir şeyin ötesinde: Denizaşırı oturuyor.

AŞIRILIK (i.). Aşırı olma hali.

AŞIRILMAK (f.). **1.** Yüksek bir yerin üstünden geçirilmek: Taş duvarın üstünden aşırılmak. **2.** Atlanmak, savulmak. **3.** Uzaklaştırılmak. **4.** Çalınmak, sirkat edilmek.

AŞIRMA (i.). **1.** Aşırmak fiili. **2.** Diğer bir şeyin üstünden atılan veya bağlanan şey. Çalınmış, sirkat edilmiş, Ar. mesruk.

AŞIRMAK (f. «aşmak» tan). **1.** Yüksek bir yerin üstünden geçirmek. **2.** Atlamak, geçirmek, savmak: Bu kazayı da aşırdık. **3.** Uzaklaştırmak, defetmek. **4.** Kapıp götürmek. **5.** Çalmak, sirkat etmek. **6.** Haddi tecavüz etmek, çok ileri gitmek.

AŞIRTMA (i.). **1.** Aşırtmak fiili. **2.** Eğer bandı, kolan. **3.** Yaşmağın üst katı. **4.** Çalınmış, Ar. mesruk. **5.** Üstten atılan: Aşırtma yaşmak.

AŞIRTMAK (f. «aşmak» dan). **1.** Bir şeyi bir irtifaın üstünden geçirmek, öteye atlatmak. **2.** Geçmek, savmak, tehlikeyi atlamak. **3.** Defettirmek, başkası vasıtasiyle ortadan kaldırtmak. **4.** Çaldırmak, sirkat ettirmek.

AŞISIZ (i.). **1.** Çiçek ve başka aşısı olan hastalıklara karşı aşılanmamış: Ne kadar aşısız çocuklar varsa aşılanmalı. **2.** Aşı vurulmamış yabanî ağaç.

AŞI TAŞI (i.). Aşı boyasının madeni, ezilmemişi.

ÂŞÎ (i. A.). **1.** Akşam yemeği yiyen kimse. **2.** Gidip uzaklaşan kimse.

AŞÎB (i. A.). Bol otlu.

ÂŞİFTE (i. F.). İffet gereklerine aldırmayan kadın, iffetsiz, oynak kadın.

ÂŞÎHE (i. F.). Kişneme.

AŞÎK (ka ile) (i. A.). Fazla âşık.

ÂŞİKÂR (aslı: âşkâr) (i. F.). Açık, meydanda, belli, ayân, zâhir. **Âşikâr etmek** = Meydana çıkarmak, açıktan yapmak. **Âşikâr olmak** = Meydana çıkmak, zâhir olmak. Apaçık, zâhir ve ayân olarak: Âşikâr söyledi.

ÂŞİKÂRÂ (i. F. A.). Âşikâr, zâhir, açık, görünen, besbelli.

ÂŞİKÂRE (i. F.). Âşikâr = Âşikâr, âşikâr olarak, açıktan. (Hal olarak daha fazla kullanılır): Ben âşikâre söyledim.

ÂŞİNÂ (aslı: Âşnâ) (i. F.). Bildik, tanıdık, kendisiyle görüşülen, yabancı zıddı. Vâkıf, malûmatlı: Türk edebiyatına âşinâ bir adam. Bu mânâ ile sıfât terkibine girer: **Kâr-âşinâ** = İş bilir; **lisân-âşinâ** = Bir yabancı dil bilen. Mahut, ismi zikrolunmamak, istenilen şeyden kinaye: Âşinâdan getirdiler mi? (Bu halde şahıslara mahsus olmayıp eşya hakkında kullanılır).

ÂŞİNÂLIK (i. F. «âşinâ» dan). **1.** Tanışıklığa delâlet eden selâm ve selâmlama gibi alâmet (iltifattan hafiftir). **Âşinâlık etmek** = Selâm vermek, selâmlamak, merhaba demek: Bana âşinâlık etmedi.

ÂŞİR (si. A.) (mü. âşire). Onuncu: **Bâb-ı âşir** = Onuncu bâb; **def'a-i âşire** = Onuncu kere.

ÂŞÎR (i. A.). **1.** Bir şeyin on parçada biri, aşer. **2.** Kur'ân-ı Kerîm'in on cüz'e bölünmesiyle bu cüz'lerin her biri: Âşîr okumak.

AŞÎRÂN Türk musikisinde orta sekizlideki (mi) perdesi. «Hüseynî-aşîrân» da denir.

AŞÎRÂN-BÛSELİK Türk musikisinde bir mürekkep makam.

ÂŞİREN (A.). Onuncu olarak, onuncu derecede: Âşiren (onuncu olarak) şunu yapmalı.

AŞÎRET (i. A.) (c. aşâir) (A. terkiplerde «aşîre» suretinde bulunur). Bir asıldan doğup birlikte yaşıyan ve birlikte konup göçen göçebe halk, oymak, kabile: Arap, Kürt, Türkmen aşiretleri; aşîret arasında yaşamak; aşîretle gezmek; aşîret şeyhi, beyi, ağası.

AŞİY (i. A.). Akşam.

ÂŞİYÂN (aslı: Âşyân) (i. F.). Kuş yuvası. Mesken, ikametgâh. Bu mânâ ile terkiplere de girer: **Firdevs-âşiyân** = Cennet-mekân, yeri cennet olan.

AŞK (i. A. Aslı: Işk). Sevgi, sevda, muhabbet, alâka, ibtilâ: Kays ile Leylâ birbirlerine olan aşklariyle destan olmuşlardır. **Aşk-ı hakikî** = Gerçek olan Tanrı aşkı. **Aşk-ı mecâzî** = Nefis ve şehvet esası üzerine dayanan aşk. **Allah aşkına** = Allah'ı severseniz. **Aşkolsun** = Bir şey içene denir. Bazen «aferin» mânâsiyle de kullanılır ve aksi mânâyı kasdederek alay yoluyla da kullanılır.

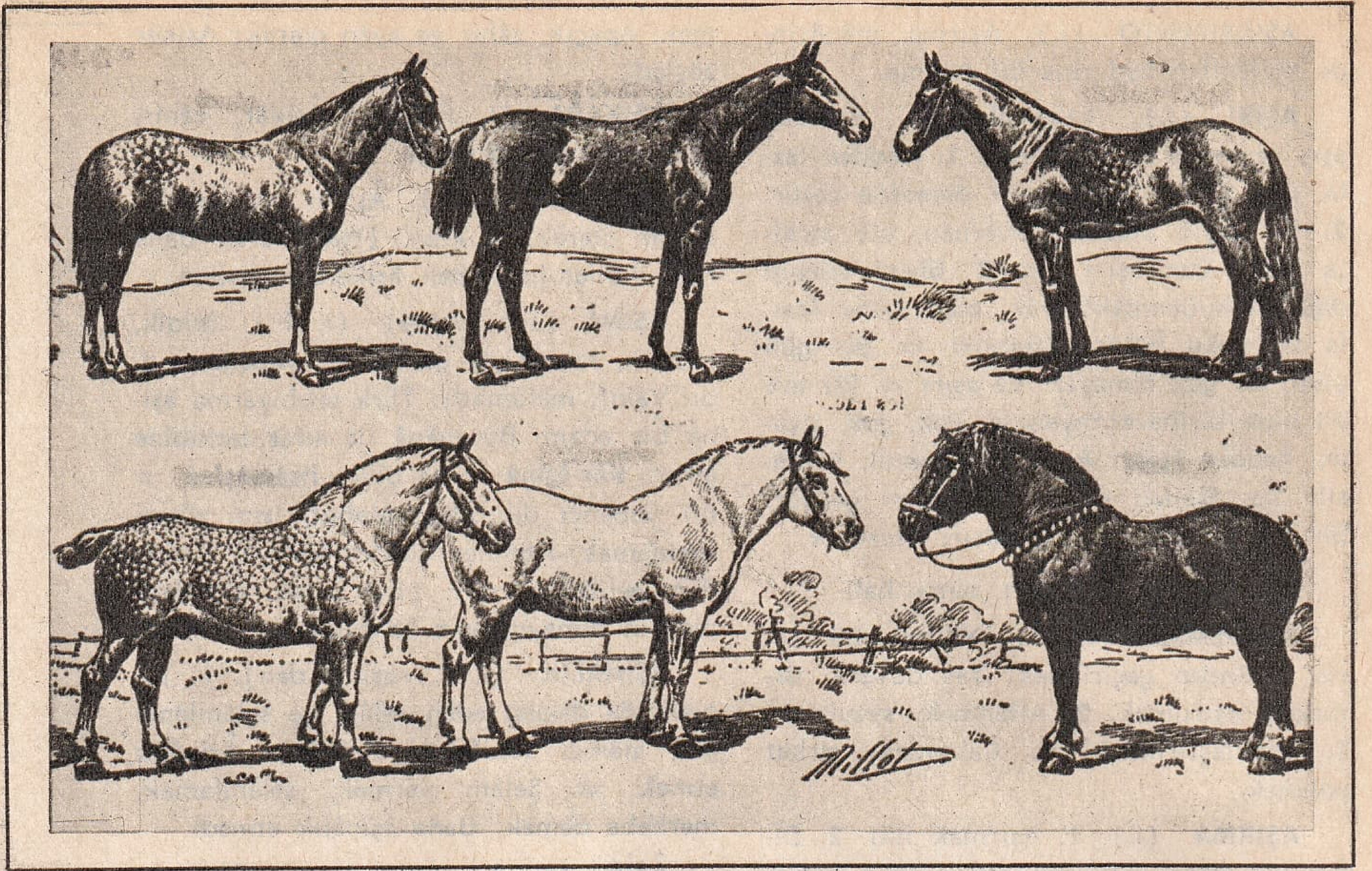

At cinsleri

Pîr aşkına = Karşılıksız, mükâfatsız, meccanen: Biz iki ay pîr aşkına çalışmış olduk. **Aşkınıza, falanın aşkına** = Muhabbetinize, falanın muhabbetine (içki sırasında söylenen sözlerden). **Aşka gelmek** = Şevk ve heyecana kapılmak.

AŞKAR (i. A. «şakar» dan). Kula veya kızıl saçlı adam ve bu tonda (at), al.

ÂŞKÂR (i. F.). bk. Âşikâr. Açık, meydanda, belli, ayân, zâhir. **Âşikâr etmek** = Meydana çıkarmak, açıktan yapmak. Âşikâr olmak, meydana çıkmak, zâhir ve ayân olmak. Açıktan, zâhir ve ayân olarak: Âşikâr söyledi.

AŞK-BÂZ (i. A. aşk = sevgi, F. bâhten = oynamak). Yalandan âşıklık satan, aşk-ı kâzib = Yalancı aşk.

AŞK-BÂZÎ (i. F.). Yalandan âşıklık satma, aşıkbazlık, aşk-ı kâzib = Yalancı aşk, birine âşık görünüp de bu yolla isteğe erişmeye çalışma.

AŞKBAZLIK bk. Aşk-bâzî.

AŞK-EFZÂ (i. A. F.). Türk musikisinde bir şed makam.

AŞKETMEK (f.). Vurmak: Bir tokat aşketti.

AŞKIN (i. «aşmak» tan). **1.** Geçkin, ilerlemiş, aşmış olan: Altmış yaşını aşkındır. 2. Haddini tecavüz eden, hiddetli. Aşkın taşkın.

AŞLAMA (i.). Aşılama bk. Aşılama. Aşlama kiraz. Aşlama su (içine buz konarak soğutulmuş su).

AŞLAMAK (f. «aş» dan). Yemek yedirmek, Osm. it'âm etmek. bk. Aşılatmak, aşılamak.

AŞLATMAK (f.). Aşılama yaptırmak.

AŞLIK (i. «aş» dan). Yiyinti, yiyecekler, erzak, zahire.

AŞLIKÇI (i.). Erzak müteahhidi.

AŞMA (i.). Aşmak fiili, geçme: Aşan, tecavüz eden: Baştan aşma işlerimiz vardır.

AŞMAK (i.). **1.** Yüksek bir şeyin üstüne çıkıp ötesine inmek: Dağı aşmak. **2.** Bir haddi geçmek, atlamak, Osm. ubûr etmek: Hendeği, ırmağı, denizi aşmak. Bilinen haddi geçmek, tecavüz etmek, çok olmak. **Baştan aşmak** = Pek ziyade gelmek, aciz gösterilecek derecede çoğalmak: İşlerimiz baştan aştı. (Erkek hayvan) dişisine binmek, çiftleşmek: Aygır kısrağa, boğa ineğe aştı.

ÂŞNÂ bk. âşinâ.

ÂŞNÂÎ (i. F. «âşinâ» dan). **1.** Bildiklik, muarefe, tanışıklık, dostluk.

AŞOZ (i.). Gemilerde kaplama tahtaları başlarının bindirilmesi için omurga ve bodoslamalara açılan yuva.

AŞŞÂB (i. A. «aşab» dan imüb). Bitki çeşitlerini toplıyarak ve örneklerini kurutarak her biri üzerinde ilmî incelemeler yapan bilgin (Fr. herberisto).

AŞŞÂR (i. A. «aşer» den imüb.). Âşar tahsildarı veya mültezimi, ondalıkçı.

ÂŞTÎ (i. F.). Barışıklık, sulh.

ÂŞÛB (i. F. «âşeften» den). Kargaşalık. Karıştırıcı. Sıfat terkibine girer: **Cihân-âşûb** = Âlemi karıştıran. **Pür-âşûb** = Fesatla dolu.

ÂŞÛB-GÂH ve **ÂŞÛB-GEH** (i. F.). Karışıklık yeri, kargaşalık mahalli.

AŞURE yahut **ÂŞÛRÂ** (i. A.). **1.** Muharremin onuncu günü ki, İslâm'dan önce de resmî bir gün idi. **2.** O gün pişirilip dağıtılması mutad olan mâruf bir tatlı ki, dövülmüş buğdayla meyve ve hububatın ekserinden birer miktar karıştırılmakla yapılır.

ÂŞÜFTE (i. F.). **1.** Meftûn, şeydâ, çıldırırcasına âşık. **2.** Açık meşrebli, oynak, namusu şüpheli kadın. bk. Âşifte.

ÂŞÜFTE-DİL (i. F.). Gönlü perîşan olmuş.

ÂŞÜFTE-GÎ (i. F.). Âşiftelik.

ÂŞYÂN (i. F.). Kuş yuvası. Mesken, ikametgâh. Bu mânâ ile terkiplere de girer: Firdevs-âşyân = Cennet mekân. bk Âşiyân.

ÂŞYÂNE (i. F.). Âşyân ile aynı mânâdadır. bk. Âşiyân.

AT (i.) (isim demek olan «ad» dan ayırmak için (t) si (d) ile değiştirilmez). **1.** Binek, koşu ve yük için kullanılan mâruf uysal hayvan, beygir, Ar. feres; Fars. esb: Binek atı, koşu atı, yarış atı, Arap atı. **2.** Bu hayvanın enememiş erkeği, iğdiş ve kısrak mukabili. **At oğlanı, uşağı** = Arabacı ve seyis yamağı, ispir. **At oynatmak** = Hüner göstermek. **At pazarı** = At vesair hayvanların alınıp satıldığı çarşı, yer. **At balığı** = Afrika'nın büyük nehirlerinde yüzen büyük hayvan ki, Yunanca'da (Hipopotam) yani ırmak atı denilir. Balıkla benzerliği yoktur. Suaygırı denir. **At sülüğü** = Sülüğün işe yaramaz cinsi. **At sineği** = Hayvanlara yapışan sinek. **At kafası** = Ahmaklık, beyinsizlik. **At kafalı** = ahmak, beyinsiz. **Atkulağı** = Marula benzer bir bitki. **Atkuyruğu** = Bir cins bitki ki, Arapça'da emsuh derler. **Atkestanesi** = İri ve yenmez bir cins kestane, ki ağacı süs için bahçelerde ve yollarda dikilip, beyaz ve penbe çiçeklisi olur. Çağatayca «ad» yerine de «at» kullanılır.

ATA (i.). **1.** Baba, Ar. vâlid, Fars. peder. **2.** Yaşlı ve muhterem adam. **Atabey** = Beybaba (bk. Atabey). **Kayın ata** = Kayınpeder, eşlerden beherine nisbetle diğerinin babası. (c.) **atalar** = Âbâ ve ecdât, eslâf. **Atalar sözü** = Darb-ı mesel.

ATÂ (i. A.). **1.** Verme, veriş. **2.** Bağışlama, vergi, atiyye, ihsan: O zâtın atâsı çoktur.

ATABEY, ATABEK (i.). Selçuklular devrinde şehzadelere mürebbilik eden şahıs, lala.

ÂTÂF (i. A. c.) (m. atıf). Atıflar. bk. Atıf.

ATAK (i. «atmak» dan). Düşünmeksizin her işe atılıp sokulan, mülâhazasız, düşüncesiz, yiğit, hiddetli, savruk. mec. Yiğit, cesur.

ATAKLIK (i.). Düşünmeksizin her işe atılıp karışan adamın hal ve sıfatı, mülâhazasızlık, savrukluk, cür'et, mec. Yiğitlik, cesaret.

ATÂLET (i. A.). İşsizlik, boş durma, battal ve muattal olma: İnsana atâlet yakışmaz. (Tıp) atâlet-havâs: Duymamış, duygusuzluk (Fr. dysesthésie).

ATALIK (i.). Ata hal ve sıfatı: Babalık, pederlik, Ar. ubuvvet.

ATAMAK (f.) (uyd. k.).Bir kimseyi bir işe vermek, tayin etmek.

ATANMAK (uvd. k.) Tayin edilmek.

ATARDAMAR (i. anatomi). Kanın kalpten vücudun her tarafına gitmesine yarayan damar. Büyük atardamar: Kalpten çıkıp akciğerden başka vücudun her yanına dal salan ve kalça atardamarlarına ayrılarak sona eren kalın atardamar.

ATÂŞÂ (i. A.). Atşân'ın c. Susuzlar, susamışlar.

ATAŞE (i. Fr. attaché). Elçiliklerde görevli memur; **ataşemiliter** = Elçiliklerdeki askerî ataşe. **Ataşenaval** = Elçiliklerdeki askerî deniz ataşesi.

ATÂVİL (i. A. c.) (c. atvel). **1.** Uzun boylular. **2.** Seçkinler.

ATAVİZM (i. L. felsefe). Atacılık.

ATÂYÂ (i. A. c.) (m. atiye). bk. Atiye.

ATBAK (i. A. c.) (m. tabak). bk. Tabak.

ATBALIĞI (i.). Kemikli balıklar sınıfından, uzun boylu, büyük başlı, eti yenir bir tatlı su balığı (Silurus glanis).

ATÇILIK (i.). Atçıların işi; at koşuları, at sergileri gibi çalışmalar.

ATEBÂT (i. A.). Atebe'nin c. **1.** Eşikler, basamaklar. **2.** İranlılar'ın mukaddes ziyâretgâhı. **3.** Eşiği öpülen mukaddes yerler.

ATEBE (i. A.) (c. atebât). **1.** Basamak, kademe, paye. **2.** Eşik, âsitân: Atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı pâdişâhîye: Padişah katına. **3.** Eşiği öpülen yüksek makam, ziyaret yeri: Atabât-ı aliyyeyi ziyaret etmek. (Atabât başlıca Necef, Kerbelâ, Kâzımiye cihetlerindeki kutsal yerlere denir, bilhassa Şîîler'ce ziyaret edilir).

ATEBRİN (i.). Sıtma tedavisinde kininin yerini tutan sarı renkli bir ilâcın adı.

ATEH (i. A.) (bazan: Atah). Bu-

nama, ihtiyarlıktan alıklaşma, bunaklık: **Ateh getirmek** = Bunamak: Kendisine ateh gelmiş.

ATELYE (i. Fr.). Zanaat sahiplerinin veya sanatçıların çalıştıkları işyeri.

ATEŞ (i. F. aslı Süryânîce olup, Farsça'sı «âzer» ve Türkçe'si «od» dur). **1.** Odun vesairenin yanmasından hasıl olan hal ve madde, od, nâr. **2.** Hararet, kızgınlık: Ateş bastı; sıtmanın ateşi inmedi. **3.** Gazap, hiddet, şiddet. **4.** Hayvanın çevik, hareketli ve pek canlı ve oynak olması. Ateşli silâhların birden boşanması: Nöbet ateşi; ateş talimi. **6.** Yangın, Ar. harik. **Ateş almak** = Tutuşmak; birdenbire hiddetlenmek. **Ateş etmek** = Tüfek veya tabanca boşaltmak. **Ateş bahasına** = Pek pahalı. **Ateş püskürmek** = Fazla öfkelenmek. **Ateş kayığı** = Yangın için tulumbayı taşımıya mahsus büyük kayık ve o şekil ve büyüklükte kayık. **Ateş vermek** = Yakmak, tutuşturmak. **Ateşe vermek** = Yakmak, ihraç etmek, bir işe fesat karıştırmak.

ATEŞBALIĞI (i.). Sardalya balığı, daha çok konservesi yapılır.

ÂTEŞ-BÂR (i. F. âteş-bârîden). Ateş yağdıran, pek şiddetli veya hararetli: Âh-ı âteş-bâr: Ateş saçan âh.

ATEŞ-BÂZ (i. F. âteş-bâhten). Ateşle oynayan hokkabaz.

ATEŞBÖCEĞİ (i.). Kınkanatlılardan, karanlıkta vakit vakit parlayan maruf böcek. (Campyris noctiluca).

ATEŞÇİ (i.). Vapurda kazanın ateşini yakıp idare etmeye memur adam.

ATEŞÇİLİK (i.). Vapur ateşçisinin sıfat ve memuriyeti.

ÂTEŞ-DÎDE (i. F.). Ateş görmüş, ateşten geçmiş. mec. Büyük ıztırap ve tecrübe geçirmiş adam.

ÂTEŞ-EFRÛZ (i. F.). Ateş tutuşturan, ateş yakan.

ÂTEŞ-EFŞÂN (i. F.). bk. Âteş-feşân.

ÂTEŞ-ENGÎZ (i. F.). (Farsça'da fiili: Âteş-engîhten). Ateş veren, pek şiddetli.

ÂTEŞ-FÂM (i. F.). Ateş renkli, kırmızı.

ÂTEŞ-FEŞÂN yahut **ÂTEŞ-EFŞÂN** (i. F.) (Farsça'da fiili: Âteşfeşânden). Ateş saçan, ateş püsküren: **Kûh-i âfeş-feşân** = Yanar dağ, volkan.

ÂTEŞ-FÜRÛZ (i. F.). bk. Âteş-efrûz.

ÂTEŞ-GEDE (i. F. âteş-ged). Zerdüştîlerin ateş yakdıkları mâbed.

ATEŞHANE (i. F.). Ateş yanan yer, ocak.

ÂTEŞÎ (i. F.). Ateş renginde, açık kızıl = Cehennem zebânisi.

ÂTEŞÎN (i. F.). Ateşten yapılmış gibi pek kızgın ve hararetli, mec. şiddetli, hiddetli.

ÂTEŞÎYÂN (i. F. c.). Cehennemlik olanlar.

ATEŞLEMEK (f.). Tutuşturmak: Ocağı ateşlemek. Cephaneliği ateşlemek.

ATEŞLENDİRMEK (f.). Ateş vermek, tutuşturmak. **1.** Ziyade kızdırmak. **2.** Fesadı şiddetlendirmek.

ATEŞLENMEK (f.). Ateş almak, tutuşmak. **1.** Çok kızmak, pür-hiddet olmak. **2.** Şiddet kesbetmek, azmak.

ATEŞLİ (i.). **1.** Hararetli, kızgın. **2.** Çok sür'atli, çevik, hareketli ve canlı (at vesaire).

ATEŞLİK (i.). **1.** Ateş yanan yer, külhan. **2.** Ateş taşımaya mahsus kap. **3.** Ateşe yarar: Ateşlik odun. **4.** Cehennem ateşine lâyık: Ateşlik adam.

ÂTEŞ-NÂK (i. F.). Ateşli, hararetli, kızgın.

ÂTEŞ-NİSÂR (i. F.). Ateş saçan; mec. Çok öfkeli.

ÂTEŞ-NÜMÂ (i. F.). Ateş gösteren.

ÂTEŞ-PÂRE (i. F. âteş-pâre). Ateş parçası, kıvılcım, şerare. mec. Pek şiddetli ve bahadır adam.

ÂTEŞ-PÂŞ (i. F.). Ateş saçan.

ÂTEŞ-PEREST (i. F.). **Âteş peresten** = Ateşe tapmak. Ateşe tapan, Zerdüştî, Gebr.

ÂTEŞ-PERESTÎ (i. F.). Ateşpereslik, ateşe tapmak.

ATEŞPERESTLİK (i.). Ateşe tapma, ateşe tapanların hal ve sıfatı ve mezhebi, eski İranlılar'ın Zerdüşt tarafından kurulmuş dini.

ÂTEŞ-RENG (i. F.). Ateş renginde, kızıl.

ÂTEŞ-SÜHÂN (i. F.). Dokunaklı, hatır kıracak şekilde söz söyliyen.

ÂTEŞ-TÂB (i. F.). **1.** Ateş gibi harâretli. **2.** Ateş gibi yakıcı.

ÂTEŞ-ZÂR (i. F.). Ateşi çok olan yer, çok yakıcı yer.

ÂTEŞ-ZEBÂN (i. F.). Dilinden ateşler püskürür gibi fevkalâde tesirli ve şiddetli söz veya şiir söyleyen, ateş dilli.

ATFEN (i. A.). Birinin adına, birine yükliyerek.

ATFETMEK bk. Atıf.

ATFÎ (i. A.) (mü. atfiyye). Arap harflerinde kelime ve cümlelerin atıf harfi denilen harflerden biri vasıtasiyle birbirine

bağlanmaları hususuna mensup ve müteallık: Hurûf-ı atfiyye.

ATGİLLER (i. zooloji). At, eşek ve zebirleri içine alan tekparmaklı memeliler familyası.

ATICI (i.). İyi silâh atan, nişan alıp vurmada mahir, nişancı.

ATIF (i. A.). **1.** Eğme, çevirme, meylettirme, imale, tevcih: Nazar atfetmek. **2.** Yükletme, birinin işi veya sözü olduğunu iddia etme, hamletme, isnat: Kendi yaptığı işi, söylediği sözü bana atfetmek istiyor; doktorlar halk sağlığının bu hâlini, havanın bozukluğuna atfediyorlar. **3.** Bir kelime veya cümlenin önündeki kelime veya cümlenin hükmüne tâbi olmak şartiyle ona bağlanması: Bu ismi, bu cümleyi hangi isme, hangi cümleye atfedeceğiz? (Atfolunan isim veya cümleye «mâtuf» ve diğerine «mâtuf-ı aleyh» denir). **Harf-ı atıf, harf-i âtıf, hurûf-ı âtıfe** = Atıf gösteren bağlama kelimeleri: Ve, dahi, ya, yahut, yoksa gibi. **Atf-ı tefsîr** = Çok yakın mânâda olup sırf tasdik ve kuvvetlendirmek için «v» harfiyle benzeyenine atfolunan kelime: Ahz-ü girift, hüzn-ü keder gibi.

ÂTIF (i. A. «atıf» dan if.) (mü. âtıfe). **1.** Yüzünü çeviren, meyleden, mâil, müteveccih. **2.** Birine teveccühü, meyil ve muhabbeti olan, lutuf ve teveccühle bakan. **3.** İki kelime veya cümleyi bağlıyan (kelime): **Harf-i âtıf (harf-i atıf); vav-ı âtıfe;** hurûf-ı âtıfe.

ÂTIFET (i. A.) (c. avâtıf). Teveccüh, meyil, iyi zan, merhamet.

ÂTIK (i. A. «atk» dan if.). **1.** Azat olmuş, azatlı, itâk olunmuş (köle). müz. **2.** Eski, kadîm. («Atîk» daha çok kullanılır).

ÂTIL (i. A. «a'tıl» dan if.) (mü. âtıla). **1.** İşsiz, işlemez, boş durur, muattal, battal. **2.** Tenbel. **3.** Tesirsiz, hükümsüz.

ATILGAN (i.). Güçlük ve tehlikeden yılmayarak kendisini daima ileriye atan.

ATILIŞ (i.). Atılmak fiili, atılma. bk. atılmak.

ATILMA (i.). Atılmak fiili, atılış. bk. atılmak.

ATILMAK (f.). **1.** Bırakmak: Bu kâğıt ne için buraya atılmış? **2.** İtibardan düşmek, nazar-ı itibare alınmamak: Atılacak adam değildir. **3.** İleriye varmak, kızgınlıkla müdahale etmek. **4.** Tahta gibi çarpılıp bükülmek.

ATIM (i.). **1.** Ateşli silâhların boşaltılması, atılması, Fars. endaht. **2.** Kurşun menzili, kurşunun yetiştiği mesafe. **3.** Silâhın bir defa atılması için lâzım gelen barut vesaire: Bir atım barut.

ATIMLIK (i.). Silâh atmaya yetecek miktar: Üç atımlık barut. İki atımlık saçma.

ÂTIR (i. A. «ıtr» dan if.) (mü. âtıra). Güzel kokulu, güzel kokusu olan: Ezhâr-ı âtıra = Güzel kokulu çiçekler.

ATIŞ (i.). **1.** Atmak fiili ve tarzı, atma bk. atmak. **2.** Nişancılık. **3.** Övünmek maksadiyle söylenmiş fâhiş yalan.

ATIŞMAK (f.). **1.** Vuruşmak, taş ve silâhla birbirine vurmak. **2.** Birbirine söverek kavga etmek.

ATIŞTIRMAK yahut **ATIŞDIRMAK. 1.** Sövüp saymak, birinin kabahatlerini sayarak suçlamak ve serzeniş etmek. **2.** Acele ile yemek.

ATIYYE (i. A.) (c. atâyâ). Vergi, bahşiş, ihsan: **Atıyye-i seniye** = Padişah ihsânı: **Muharrem atıyyesi** = Muharrem ayında verilen atıyye.

ÂTÎ (i. A.) (mü. âtiyye). **1.** Gelecek olan, önde bulunan, müstakbel, mâzî ve hal mukabili: **Zamân-ı âtîde** = Gelecek zamanda. **Eyyâm-ı âtîye** = Gelecek günler. **2.** Önde, yukarıda yazılı bulunan: Ber vech-i - âtî: **Âtîyyüz-zikr, âtiyyül-beyân** = Alt tarafta zikir ve beyân olunan. Gelecek zaman, istikbal: Âtîde zuhûr edecek hâdiseler; âtîden bahsetmek; âtîsi karanlık.

ATİK (i.). Çabuk davranan, çevik.

ATÎK (ka ile) (i.A. «atık» dan smüş.) mü. atîka) (c. uteka). **1.** Eski, kadîm, beyt-i atîk-ı kâbe-i şerife. **Ahd-i atîk** = Tevrât. Atîk, Sahâbelerin en eskisi olan Ebû Bekr'in lâkabıdır. **2.** Azatlı, azat olmuş (köle). **Âsâr-ı atîka** = Eski zamanlardan kalan san'at eserleri: Âsâr-ı atîka ilmi; âsâr-ı atîka müzesi.

ÂTİYEN (A.). Önde, gelecekte ileride: Âtiyen beyân olunacağı üzere.

ATKESTANESİ (i.). İkiçeneklilerden iri bir gölge ağacı ve bunun kestaneye benzeyen yemişi. Atkestanesi, atkestanesigiller familyasındandır. Hint kestanesi de denir (Aesculus hippocastanum).

At kestanesi

ATKESTANESİGİLLER (i.). İkiçeneklilerden bir bitki familyası örneği atkestanesi ağacıdır.

ATKI (i. «atmak» tan). **1.** Dokumada üste gelen mekikle atılan argaç teli. **2.** Ekin demetlerini yükseğe atmaya mahsus büyük yaba. **3.** Omuza veya arkaya atılan şal vesaire.

ATKILAMAK (f.). Mekikle atkıyı atarak dokumak.

ATKUYRUĞU (i.). **1.** Nemli yerlerde çok yetişen ve ilâç olarak kullanılan bir bitki. Atkuyruğugillerdendir (Hippuris vulgaris). **2.** Genç kızların, saçlarını başları-

nın arkasına toplayıp soktukları at kuyruğuna benzer biçim.

ATKUYRUĞUGİLLER (i.). Damarlı çiçeksizlerden bir bitki familyası. Örneği atkuyruğudur.

ATLAMA (i.). Atlamak fiili, atlayış. bk. Atlamak. **Atlamataşı** = Çamurlu yolun bir tarafından diğer tarafına geçmek için konmuş taş.

ATLAMAK (f. «at» dan). **1.** At gibi kalkıp fırlamak, sıçramak. **2.** Fışkırmak. **3.** Geçmek, üstünden geçip bırakmak: Okurken iki satır atladı. **4.** Aşmak, öteye geçmek: Şu dağı atlasak. **Adım atlamak** = Kuvvet yettiği kadar adım açarak sıçramak. **5.** Bir engeli fırlayarak aşmak: Duvardan atlamak. Hendekten atlamak **6.** Vakit kaybetmeden binivermek: Arabaya atlayıp geldim. **7.** Yanılmak, aldanmak. Atladı gitti Genç Osman. Gazete falan haberi atlamış.

ATLAMBAÇ (i.). Çocukların atlama oyunu.

ATLANDIRMAK (f. «at» tan). Birine at kazandırmak, atlı etmek, ata bindirmek.

ATLANGIÇ (i.). Derenin ötesine geçmek için suyun içine konan atlamataşı.

ATLANMAK (f.). **1.** At gibi kalkmak, şahlanmak. **2.** At edinmek, atlı olmak, ata binmek. **3.** Geçirilmek, unutulmak: Bu yazıdan bir satır atlanmıştır. **Atlanan atlanana** = Kaçan kaçana.

ATLAS (i. A.) (Tüysüz ve parlak demek olan «tals» dan). Yüzü ipek ve tersi pamuk maruf bir cins kumaş, atlas, dîbâ. (Astronomi). **Felek-i atlas** = Astrolojide bütün felekleri çevirdiğine inanılan felek. (Coğrafya). Harita mecmuası, bütün arzın haritalarını sırasiyle toplayan kitap veya botanik, zooloji, geometri gibi bir fennin şekiller mecmuası.

ATLASÇİÇEĞİ (i.). Atlasçiçeğigillerden bir bitki. Yaprakları yayvan ve dikenli olan atlas çiçeği, güzel ve parlak çiçekler açar. Pek çok çeşidi vardır. Kaktüs.

ATLASÇİÇEĞİGİLLER (i.). İkiçeneklilerden bir bitki familyası. Bu familya bitkileri sıcak ve kurak ülkelerde yetişir, gövde ve yaprakları etli ve dikenlidir.

ATLATILMAK (f.). Atlatılmak. Tehlike atlatıldı. Adam atlatıldı. Deve hendekten atlatıldı.

ATLATMAK **1.** Birini atlatmaya ve sıçramaya sevk ve icbar etmek. **2.** Geçirmek, aşırmak, savmak: Bir hastalığı, bir belâyı atlatmak.

ATLAYIŞ (i.). Atlamak fiili, atlama. bk. atlamak.

ATLET (i. Y.). **1.** Atletizmle meşgul olan şahıs. **2.** Vücudu iyi gelişmiş kimse. Atlet fanilası: Önü, arkası ve omuz yerleri hayli açık, erkek fanilası.

ATLETİK (i. Y.). Atlet veya atletizmle alâkalı.

ATLETİZM (i. Y.). Çeviklik, atiklik, kuvvet gibi beden kabiliyetlerini geliştirmeye yarayan ve koşu, atlama, ağırlık kaldırma ve atma gibi, tek başına yapılan beden çalışmaları.

ATLI yahut **ATLU** (i.). Ata binmiş, Fars. süvar, Ar. fâris. **Atlıkarınca** = Karıncanın bir büyük cinsi. **Atlıkarınca** = Çocukların binmesine mahsus tahtadan tekerlekli at.

ATLIKARINCA (i.). Yere dikilmiş bir direğin etrafında döndürülen bir meydan oyuncağı. Bu oyuncağın dönen kısmına, gerçek taşıtların (otomobil, motosiklet vs. gibi) minyatür şekilleri yahut hayvan biçimli (daha çok at) araçlar asılıdır. Çocuklar, bazen büyükler de bunlara binerek eğlenirler.

ATMA (i.). Atmak fiili, atış.

ATMACA (i. «atmak» tan). Alıştırılarak kuşlara saldırtılan bir cins yırtıcı kuş.

ATMAK (f.). **1.** Bir şeyi elden bırakıp az çok fırlatmak: Elindeki taşı attı. **2.** İçeriden dışarıya çıkarıp bırakmak, defetmek: Evden attılar; sokağa attılar; üstünden attı. **3.** Bırakmak, terketmek: Babasını bir köşeye atmış. **4.** Açmak, sermek, üste almak, örtmek: Omuzuma bir şal attım; Bu gece bir yorgan daha atmalı. **5.** Düşürmek, gidermek, kaybetmek: Rengini, tüyünü, esvabını attı. **6.** Saçmak, serpmek, dağıtmak: Tohum atmak. **7.** Dövmek, kovmak, koymak: Anbara zahire atmak; kışlık kömürü atmak. **8.** Vurmak, yapıştırmak: Tokat atmak; çifte atmak. **9.** Uzatmak, sunmak: El atmak. **10.** Boşatmak, teşhir etmek: Tüfek, top, tabanca atmak. **11.** Geciktirmek: Sonraya, yarına attı. **12.** Atıf ve isnat etmek, yükletmek: Kabahati falana attılar. **13.** Düşürmek, yatırmak: Yere attılar. **14.** Esassız söz söylemek, yalan söylemek. **15.** Öğünmek, asılsız şeylerle iftihar etmek. **16.** Vurmak, oynamak: Nabzı atıyor. **17.** Açılmak, sökmek: Şafak, tan atmak. **18.** Boşanmak, ateş almak: Bu tüfek atmıyor. **19.** Bir şeyin kenarı kırılıp çentilmek. **20.** Solmak, uçmak: Benzi attı. **Atıp tutmak** = Asılsız şeyler söyliyerek öğünmek. **Adım atmak** = Yürümek. **Beniz atmak** = Sararmak, solmak. **Pamuk atmak** = Hallaç yayla pamuğu kabartmak. **Perendeden atmak** = Kandırmak. **Pösteki atmak** = Rezil etmek. **Temel at-**

mak = Esasını ortaya koymak. **Can atmak** = Çok arzu etmek, pek fazla istemek. **Çene atmak** = Can çekişmek, komaya girmek. **Harf, söz atmak** = **1.** Dolayısiyle târiz etmek. **2.** Takılmak, çapkınlık etmek. **Taş atmak** = İtiraz etmek, aleyhinde bulunmak. **Topu atmak** = İflâs etmek. **Tıpayı atmak** = Çok hiddetlenip kızmak. **Kaş atmak** = İşaret etmek. **Kaşık atmak** = Hırsla ve çok yemek. **Kapağı atmak** = Savuşup kurtulmak. **Göz atmak** = Tamah ve gıbta etmek. **Gövdeye atmak** = Yemek. **Lâf atmak** = Gevezelik etmek, lüzumsuz yere çok söylemek. **Nâra atmak** = Bağırmak. **Yabana atmak** = İtibar etmemek, saymamak.

ATMASYON (i.). «Uydurma» mânâsında kullanılan yakıştırma bir kelime.

ATMOSFER (i. Y.). **1.** Yeryüzünü çepeçevre kuşatan 100 km. kalınlığında, çeşitli gazlardan (%79 azot, %21 oksijen) meydana gelen gaz tabakası, havaküre. Başka gök cisimlerini kuşatan gaz tabakalarına da atmosfer denir: Merih'in atmosferi olduğu bilinmektedir. **2.** Basınç birimi 0°'de 76 sm. yükseklikteki bir civa sütunun 1 sm. karelik alan üzerine yaptığı basınca 1 atmosfer denir. Bu basınç 1,033 kilogramdır. Deniz seviyesinden yükseldikçe basınç azalır. **3.** Bir yerdeki mânevî hava.

ATMOSFERİK (i. Y.). Atmosferle ilgili.

ATNÂB (i. A. c.) (m. «tanab» kullanılmamıştır). Çadır ipleri, bağları.

ATOL (i.). Mercan iskeletlerinin birikmesiyle meydana gelmiş olan halka biçiminde ve ortasında bir göl bulunan adacık; mercan adası. Bu adalar bazen insanların yerleşmesine imkân verecek derecede büyük olur.

ATOM (i. Y.) (fizik ve kimya). Bir elemanın bütün hususiyetlerini taşıyan en küçük parçası. **Atom ağırlığı** = Atomların birim olarak kabul edilen bir atomun ağırlığına nisbeten tayin edilen ağırlıkları. **Atom bombası** = Atom çekirdeklerinin parçalanmasıyle serbest kalan enerjiden faydalanarak yapılan bomba. **Atom çağı** = Atomun kontrollü olarak parçalanması tarihinden itibaren başladığı kabul edilen çağ. (İlk kontrollü nükleer parçalanma 2 aralık 1942'de Chicago Üniversitesinde başarılmıştır). **Atom denizaltısı, yahut gemisi** = Atom reaktörünün sağladığı enerjiyle çalışan denizaltı yahut gemi. **Atom enerjisi** = Atom çekirdeğinin serbest bıraktığı enerji. Bu enerjinin büyüklüğü Einstein'ın madde enerji eşitliğini belirten $E = mc2$ formülü ile belirtilir. **Atom pili yahut atom reaktörü** = Atom çekirdeğinin parçalanmasından meydana gelen enerjinin patlamaya meydan vermeden kontrollü olarak kullanılmasını sağlayan cihaz. **Atom saati** = Atom veya molekül titreşimlerinin birim olarak kullanılmasıyla yapılan saat. Bu saatlerin 1270 yılda ancak bir saniye hata yapacağı sanılmaktadır. **Atom sayısı** = Bir atomdaki proton ve elektron sayısı.

ATOMİZM (i. felsefe). Kâinatın, atomların rastgele birleşmesi neticesinde meydana geldiğini kabul eden felsefe sistemi.

ATONAL (Fr.). Belirli makamlar dışında dizilerle eser veren yeni batı musikisi akımı.

ATROPİN (i. Y. Fr.). Güzelavrat (belladonna) otundan çıkarılan bir ilâçtır. Hekimlikte kullanılır, zehirlidir.

ATSE (i. A.). Aksırma, ansırma.

ATŞ (i. A.). Susuzluk, susama, hararet.

ATŞÂN (i. A. «atş»dan smüş.). Susuz, susayan, teşne.

ATTÂR (i. A. «ıtır» dan imüb.). **1.** Güzel kokulu ruhlar ve yağlar vesaire satan adam. Güzel kokular taciri. (Fr. parfumeur). **2.** İlâç ve ecza vesaire satan adam. (Fr. droguiste). **3.** Mahalle aralarında bazı baharatla iğne, iplik ve saire satan dükkâncı. Halk ağzında: Aktar.

ATTARLIK (i.). Güzel koku, ecza veya baharat satan adamın işi ve ticareti. Attarlık ediyor. (Halk arasında: Aktarlık).

ATÛF (i. A. «atıf» dan imüb.). Pek esirgeyici, çok merhametli ve şefkatli: Rabb-ı atûf = Pek esirgeyici Tanrı.

ATÛFET (i.). Atûf kelimesinden Osmanlıca'da yapılan, Arapça'da olmayan isim: Esirgeyicilik, şefkat.

ATÛFETLİ (i.). Atûfet, şefkat sahibi. Son devir Osmanlı protokolünde bâlâ rütbesi sahipleri ile vezir-müşir rütbesi taşımıyan dâmâd'lara verilen unvandı. Devletlû atûfetlû: Serasker (harbiye nâzırı, savunma bakanı) ile dâmâd olan müşir ve vezirlere verilen unvandı.

ATÛFÎ (i.). Esirgeyici ve pek merhametli olan kimseye ve atûfetlû resmî lakabını taşıyan kişilere mensup ve müteallık mânâsiyle yazışmalarda kullanılır tâbirdir: Cânib-i âlî-i atûfîlerine, zat-ı âlî-i atûfîleri.

ATVEL (i. A. «tavîl» den itaf.) (mü. tûlâ). Daha veya pek uzun **Cenab-ı Hak atvel-i ömür ile muammer eylesin** = Tanrı pek uzun ömürle yaşatsın!

AU (Kimya). Altının şenbolü.

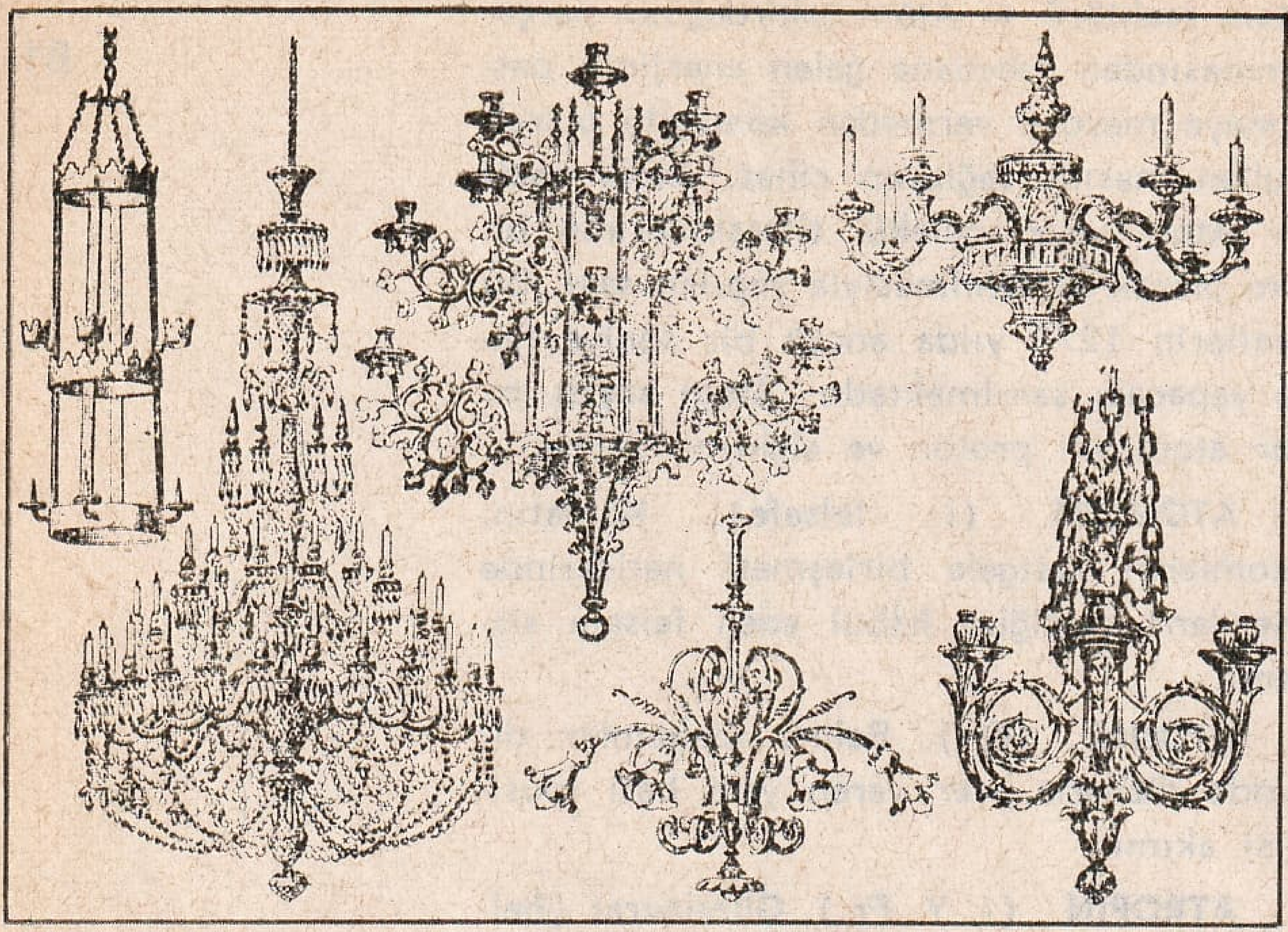

Avizeler

AV (i.). **1.** Karada vahşî hayvan yahut kuş ve denizde balık vurmak ve tutmak işi. Ar. sayd, Fars. şikâr: Ava gitmek. **2.** Avda vurulan veya tutulan vahşî hayvan ya kuş yahut balık: Av vurmak. Bu dağlarda çok av vardır. **3.** Ele geçen şey, ganimet: Eline güzel bir av geçti. **Av aramak** = Kelepir şey istemek. **Av eti** = Avda vurulan yaban hayvanı ve kuş eti (Balık hakkında kullanılmaz). **Av kuşu** = Avlamaya alışık atmaca ve şahin gibi yırtıcı kuş. **Av köpeği** = Zağar ve tazı gibi av avlamaya alışık köpek. **Av havası** = Pusluk ve karlık hava. **Balık avı** = Osm. Sayd-ı mâhî. **Sürgün avı** = Avlanacak yaban hayvanının etrafını sarıp ortaya almak üzere atla ve kalabalıkla yapılan av.

AVADANCI (i. tarih). Osmanlı sarayında bir hademe sınıfı.

AVADANLIK (i.). Sanatkâr âlât ve edevâtı, marangoz vesaire takımı.

AVÂİD (i. A. c.) (m. âide). (Dilimizde bu mânâ ile kullanılmaz). **1.** Âidât, irat, gelir: Kendisinin vakıftan biraz avâidi vardır. **2.** Tahsisat: Kendisine öteden beri bağlanmış avâidi vardır.

AVÂİK (i. A. c.) (m. âika). bk. Âika.

AVÂKIB (i. A. c.) (m. âkıbet). Âkıbetler, neticeler. bk. Âkıbet.

AVAL (i. Fr.). **1.** Bir ticaret senedine yazılan kefillik, böyle bir kefalete girişen kimse.

AVAL (i.). Sersemlik derecesinde saf olma, bönlük.

AVÂLİM (i. A. c.) (m. âlem). Âlemler. bk. Âlem.

AVÂM (i. A. c.) (m. âmme). bk. âmme. Müfred gibi: Umum, aşağı tabaka, aşağı takım, ayaktakımı havâs mukabili: Avâm için yazılmış şeyler.

ÂVÂM (i. A. c.) (m. âm). Yıllar. bk. Âm.

AVÂMİL (i. A. c.) (m. âmil). Âmiller. bk. Âmil.

AVÂM-PESEND (i. A. F.) Aşağı tabakaca beğenilecek şey.

AVÂM-PESENDÂNE (i. F.). Aşağı tabakanın beğeneceği surette, aydınların hoşuna gitmiyecek kadar kaba ve âdî.

ÂVÂN (i. A.). Vakit, zaman, hengâm: Âvân-ı şebâbında = Gençlik zamanlarında.

AVANAK (i. «avmak» tan). Çabuk aldanır, alık, sâf-derûn, şaşkın.

AVANAKLIK (i.). Çabuk aldanır adamın hali. Alıklık, şaşkınlık.

AVANS (i. Fr.). İlerideki bir alacağa sayılmak üzere önceden verilen para.

AVANTA (i. İ.). Bir kimsenin, yolunu bulup sağladığı haksız kazanç.

AVARA (i. İ. avara) (Denizcilik). Sahilden açılma.

ÂVÂRE (i. F.). 1. Serseri, yersiz yurtsuz: Âvâre gezmek. **2.** Boş gezen, başıboş, işsiz güçsüz, muattal: Âvâre olmak: İşinden geri kalmak.

ÂVÂRELİK (i.). **1.** Serserilik. **2.** İşsizlik (Eskiden bunun yerine âvâregî kullanılması abestir).

AVÂRIZ (i. A. c.) (m. ârıza). Arızalar. **Avârız akçası** = Vaktiyle her mahalleden fevkalâde olarak alınan vergi. Avârız vakfı: Geliri bir yer veya mahalle ahalisinin veyahut bir sanat halkının belirli ihtiyaçlarına sarfolunmak için kurulan vakıf. bk. Ârıza.

AVÂTIF (i. A. c.) (m. âtıfet). Âtıfetler, lutuflar. bk. âtıfet.

AV'AV veya **AV'AVE** (i. A.). **1.** Köpek havlaması. **2.** mec. şamata, hezeyan, saçma sapan konuşma.

ÂVÂZ ve **ÂVÂZE** (i. F.). **1.** Ses, sadâ, Ar. savt. **2.** Nida, nâra. mec. Şöhret.

ÂVÂZE (i. F.). **1.** Yüksek ses. **2.** Şöhret.

AVCI (i.). **1.** Av avalayan, Ar. sayyâd. **2.** Avı pek seven hayvan: Avcı kedi. **Avcıotu** = Dem-i zühre denilen bitki. **Avcıbaşı** = Yeniçeri ocağının otuz üç sekbanın subayı. Askerlik. **Avcı bölüğü** = Hafif piyade (Fr. chasseur).

AVCILIK (i.). Av avlamakla meşgul adamın hal ve sıfatı. (Osm.) Sayyâdlık.

AVCI OTU (i.). Düğünçiçeğigillerden zehirli bir bitki (Adonis).

AVD (i. A.). Geri dönme, rücû, ric'at («avdet» daha çok kullanılmıştır).

AVDET (i. A.). Geri dönme, rücû, dönüş. Hacıların avdeti. Dünyadan giden bir daha avdet etmez.

AVDETÎ (i.). Müslümanlığa dönmüş olan bir topluluk üyelerine verilen ad.

ÂVEC (i. A. «avc»den smüş). Eğri büğrü, kec.

AVENE (i.). Yardımcılar mânâsiyle âvân yerine ve en fazla kötülükte birine yardakçılık yapanlar hakkında kullanılıyorsa da, Arapça'da böyle bir kelime yoktur.

ÂVENG (i. F.). İpe geçirilmiş askı; incir, üzüm âvengi. (Dilimizde kullanılan «hevenk» bundan galattır).

ÂVER (i. F. «âverden» fiilinden masdar ismi olup sıfat terkibi teşkiline dahil olur). Getirici, taşıyıcı, sahip, mucip, bâis: **Reşk-âver** = Gıbta, çeken, imrenilen. **Tâb-âver** = Kudrete malik, kudretli. **Zûr-âver** = Kuvvet sahibi, kuvvetli. **Peyâm-âver** = Haber getiren.

AVGAN (i.). Gebe inek.

AVGIN (i.). Duvar dibinde su geçmesine mahsus delik.

ÂVÎHTE (i. «âvîhten» fiilinden imef.). Asılmış, asılı.

AVİSTO (i. İ.). «Görünce» anlamına gelen bir terim. Gösterildikçe ödenmesi lâzımgelen poliçelere yazılır.

ÂVÎZ (i. «âvîhten» fiilinden imas. olup vasfı terkibilere girer). Asılan, asılı bulunan: **Dil-âvîz** = Gönlün asılı bulunduğu, gönlü çeken.

ÂVÎZE (i. F.). Lamba, fener, gaz veya mumları havi olarak tavana asılan billûr veya madenden süs eşyası.

ÂVİZEAĞACI (i.). Zanbakgillerden bir bitki. Anavatanı Amerika'dır. Başak halinde iri ve beyaz çiçek verir. (Yucca gloriaso).

AVK (i. A.). Alıkoyma, mani olma, engel olma, tehir: İşimizi avk ve tehir etti. (Tâvik daha çok kullanılmıştır.).

AVKAMAK yahut **AVKIMAK** (f.). Sıkıp ufaltmak, eğmek, ezmek ufalanmak, dağılmak.

AVKIMAK bk. Avkamak.

AVLAK (i. Y.). Dere, vadi, su cedveli.

AVLAK (i. «av» dan). Av yeri.

AVLAMAK (f.). Av, sayd, şikâr etmek, Osm. istiyad etmek: Tavşan, keklik, balık avlamak. mec. Gözetmek, kovalamak, tasarruf etmek. **Rüzgâr avlamak** = Süratle hareket etmek, Osm. bâd-ı peymâ olmak. **Sinek avlamak** = Boş şeylerle uğraşmak.

AVLANIŞ (i.). Avlanma, mec. kandırılma.

AVLANMAK (f.). Av edilmek, saydolunmak, gafil avlanmak, aldatılmak, iğfal olunmak, kandırılmak.

AVLU (i. Y.). Evin veya bir dairenin etrafında duvar veya çitle çevrili yer. Havlu. (Arapça «havl» ve Türkçe «ağıl» ile benzerliği tesadüfî olmak lâzım gelir).

AVN (i. A.) (c. âvân). Yardım eden adam, yardımcı, imdatçı, muavin. (En fazla cem'i kullanılmıştır): Âvânı ile beraber.

AVN (i. A.). Yardım imdat, nusret: Avn-ı Hudâ ile: Allah'ın yardımı ile. **Biavn-illah, biavnihi-taâlâ** = Tanrı'nın avn ve inayetiyle.

AVNİYE (i. A.). Kukuletalı bir çeşit yağmurluk. (Eskiden kullanılırdı).

AVRAT (i.). Kadın, karı. **Avrat pazarı** = Eskiden cariyelerin satıldığı pazar. bk. Avret.

AVRET (i. A.). **1.** İnsan bedeninde görünmesi ve gösterilmesi ayıp sayılan ve dinde haram olup, namazda örtülmesi şart olan yerler: Bacağın avret olduğuna dair hadîs-i şerîf vardır. **2.** Türkçe (halk dilinde avrat) karı, kadın: Er ve avret. **3.** Karı, zevce: Avreti öldü. (Bu son iki mânâsı ile edebî dilde kullanılmaması icabeder).

AVRIK (i. «avrımak» tan). Kıvrık, kavisli, çarpık.

AVRILAMAK (f.). (Yayı) kurmak, çarpmak.

AVRIMAK (f.). Eğilmek, kıvrılmak, çarpılmak.

AVRUPA (hi. coğrafya). Bir kıt'a.

AVRUPAÎ (hi. F.). Avrupalılar'a has, Avrupalılar'ın yaptığı şekilde: Avrupaî bir davranış, Avrupaî bir makale.

AVRUPALI (hi.). Avrupa ahalisinden olan kimse.

AVRUPALILAŞMAK (f.). Avrupalı bir hale gelmek. Avrupalılar'ın çalışma ve yaşayış tarzını benimsemek.

AVŞAR (i.). bk. Afşar.

AVUÇ (i.). **1.** El ayasiyle parmakların içi. Ar. kef, Fars. muşt. **2.** Avcun içine aldığı miktar: Bir avuç buğday. **Avuç avuç** = Avuç dolusu ile, bol bol. **Avuç açmak** = Dilenmek, **Avuç içi** = El ayası. **Avcun içine almak** = Ele geçirmek, zabt ve hükmü altında bulundurmak. **Avuç kaşınmak** = Bir yerden para geleceğini sezmek. **Avcunu yalamak** = Mahrum kalmak. **Elde, avuçta yok** = Fakirlik. Osm. sıfr-ül-yed. **Ele, avuca sığmamak:** Zaptolunmayacak derecede haşarı ve yaramaz olmak. **Bir avuç** = Az miktar.

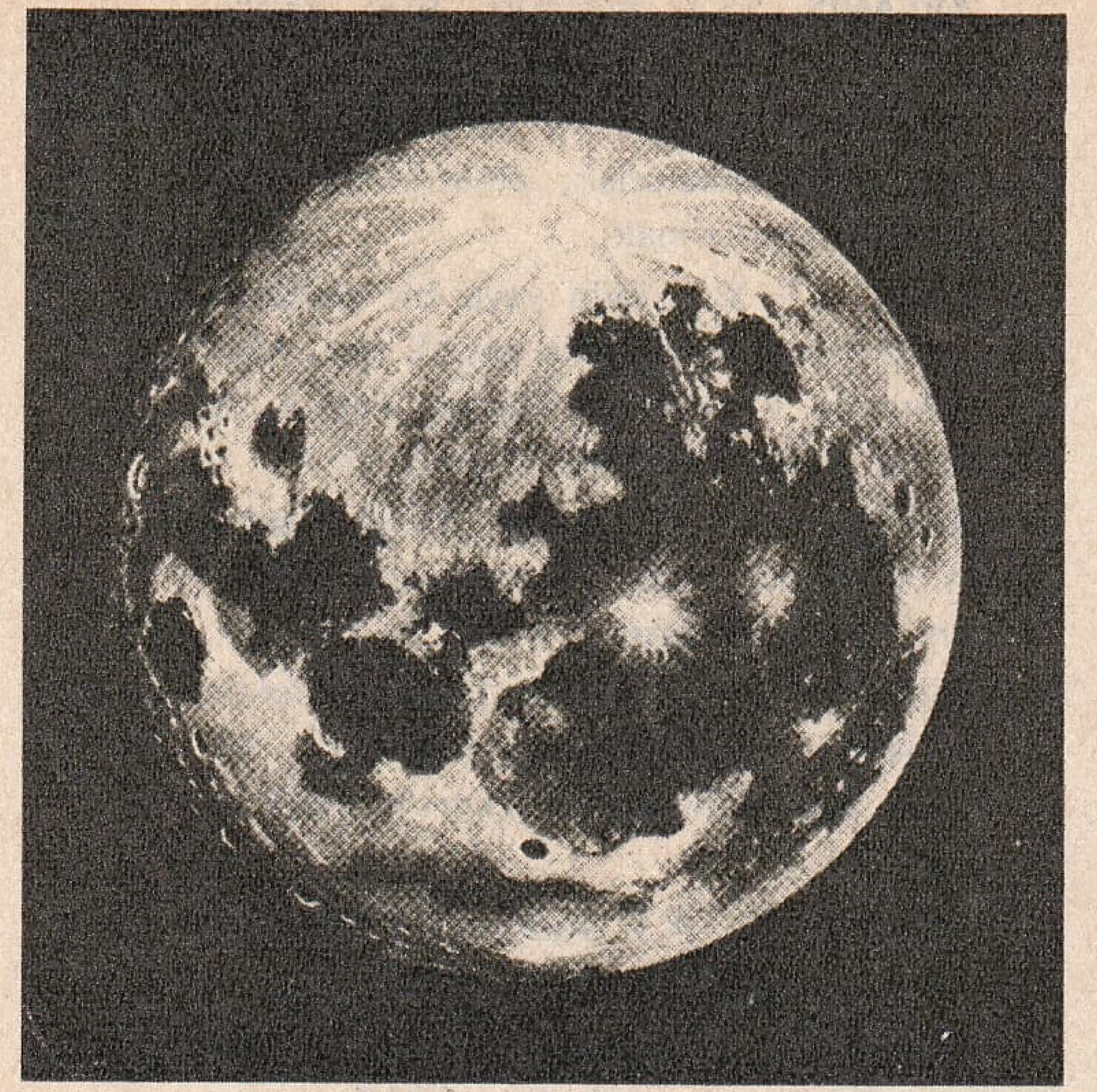

Ay

AVUÇLAMAK (f.). **1.** Avcun içine almak, avuçla kavramak. **2.** Bol bol almak. **3.** Kavramak, çevirmek, içine almak: **Yelken rüzgârı avuçlamak** = Rüzgârdan şişmek.

AVUKAT (i. Fr. avocat). Mahkemede ücret karşılığı taraflardan birinin savunmasını ve davasını üzerine alan hukukçu. mec. Müdafaaya muktedir, çeneli, cerbezeli.

AVUKATLIK (i.). Avukatın hal ve sıfat ve sanatı. mec. Cerbeze.

AVUNMAK (f.). **1.** Oyalanmak, iğfal edilmek: Şuna biraz güler yüz göster de avunsun. **2.** Gebe kalmak (inek v.s. için kullanılır).

AVUNTU (i.). İnsanı avunduran şey.

AVURT (i.) (Sesli harfi ek alınca sondaki t, d olur: Avurdu). Yanağın iç tarafı, boş yeri. mec. Öğünme. **Avurt etmek, satmak** = Büyüklük taslamak.

AVURTLU (f.). Övünen, büyüklük taslayan, mutekebbir, kibirli, ağzı kalabalık.

AVUSTRALYA (hi. coğrafya). Okyanusya kıtasının esası olan ülke ve devlet.

AVUSTRALYALI (hi.). Avustralya ahalisinden olan.

AVUSTURYA (hi. coğrafya) (Almanca: Osterreiche). Bir orta Avrupa ülkesi, Avusturya. Osm. Nemçe, eski Avusturya ve Macaristan devleti, Avusturya imparatorluğu ile Macaristan krallığı.

AVUSTURYALI (hi.). Avusturya halkından olan kimse. Almanca konuşurlar ve Katolik mezhebindendirler.

AVUTMAK (f.). Teselli etmek, eğlendirip, oyalamak, geciktirecek aldatmak, kandırmak. **2.** (Çocuğu) sıçratarak veya başka şekilde susturmak, teskin etmek.

AVUTTURMAK (f.). **1.** Bir vasıtayla eğlendirip oynatmak, iğfal ettirmek, kandırtmak. **2.** (Çocuğu) dadısına hoplattırıp oynatmak.

AVUTULMAK (f.). **1.** Geciktirerek iğfal edilmek, kandırılmak, eğlendirilerek oyalanmak. **2.** (Çocuk) sıçratılarak susturulmak, teskin edilmek.

AVVÂ (i. A. astronomi). Bir yıldız kümesi. (Fr. bootés).

AVVÂD (A. i.). Ud çalan.

AY (i.). **1.** Dünyanın peyki, Ar. kamer, Fars. mâh. Dünyanın ellide biri büyüklüğündeki ay, bize güneşten aldığı ışıkla ve hep aynı yanı ile görünür. Bunun sebebi, dünyanın etrafındaki dönüşü ile kendi ekseni etrafındaki dönüşü süresinin aynı olmasıdır. Fakat ay dünya ile beraber güneşin çevresinde de dolandığından kavuşum yani güneş, yer ve ayın bir daha eski duruma geçmeleri 29 gün, 12 saat, 44 dakika ve 3 saniyede olur. **2.** Ayın dünyanın etrafında bir devir yapmasıyle ölçülen zaman. Bir yılın on ikide biri. Şehr, mâh: Ramazan ayı, nisan ayı. **3.** Ay ve daha çok hilâl resim ve şekli: Ay-yıldız. mec. Pek güzel ve parlak şahıs veya çehre. **Ay ağılı** = Bazan ayın etrafında görünen nur dairesi. Ar. hâle. **Ay aydınlığı, ay ışığı** = Ayın verdiği ışık. Fars. mehtap. **Ayın on dördü** = Dolunay. Ar. bedir. Aybaşı: **1.** Her ayın birinci günü. **2.** Kadınların âdet görmesi, Ar. hayz. **Ay balta** = Teber-i zeyn, bir balta çeşidi. **Ay parçası** = Pek güzel şahıs. **Aytimur** = Doğramacı keseri. **Ayçiçeği** = Güneşe doğru dönen büyük ve uzun saplı çiçek, abd-üş-şems. (Gün çiçeği dahi denilir). **Aydede** = Ufak çocukların aya verdikleri isim. **Aydedeye misafir olmak** = Açıkta yatmak. **Ay doğdu** = Yeni ay, hilâl. **Aya doğ, ya doğayım demek** = Pek güzel ve parlak olmak. **Üçaylar** = Mübarek sayılan recep ve şaban ile ramazan. **Dolunay** = Guruba yakın ay, hilâl. (istihkâm) **Ay tabya** = Hilâl şeklinde tabya. **Aybalığı** = Vücudu, büyük bir balığın kesik başına benzeyen daire biçiminde bir balık (Orthagoriscus mola). **Ay karanlığı** = Bulutların arkasından ayın yaydığı hafif aydınlık. **Ay tutulması** = Dünyanın güneşle ay arasına girerek ay ışığına engel olması, dolayısıyle kısa bir süre ayın görünmemesi. **Ay yıldız** = Türk bayrağındaki hilâl ve beş ışınlı yıldızdan ibaret sembol. **Ayda yılda bir** = Pek seyrek olarak. **Ayı gördüm, yıldıza itibarım yok** =

Bir şeyin iyisine alıştıktan sonra ondan aşağı olanları benimsemediğinizi ifade eder.

AY (e.). **1.** Ansızın hissolunan hayret ve telâşa delâlet eder: Ay! Şurada biri var. Ay! Siz gelmiyor musunuz? Ay! Ay ne diyor? **2.** Keder ve teessüfe ve bilhassa bir ağrı duyulduğuna delâlet eder: Ay! Parmağım. Mükerrer dahi kullanılır: Ay! Ay! (Bu surette alay yerine geçer). **3.** «A» yerine ünlem şeklinde de kullanılır: Ay oğul.

AYA (i.). Parmaklar dahil olmaksızın el ve ayağın içi, düz yeri. **El ayası** = Osm. kef. **Ayak ayası** = Taban. **Kediayası, köpekayası** = Bitki cinsleri.

ÂYÂ (F.). Şaşırma ve sual ile beraber istek ve ümide delâlet eder. Acaba: Âyâ, sen bunu öğrenebilecek misin?

AYAĞ (i. F. Türkçe «ayak» tan). Ayaklı kadeh, piyale.

AYAĞINAÇABUK (i.). Ayak işlerini çabucak yapan.

AYAK (i. «aymak» tan, sonuna sesli harf gelirse «k» «ğ» olur: Ayağa). **1.** İnsan ve hayvanın yürümesine yarayan uzuv, Fars. pây: İnsanın iki, atın dört ayağı vardır. **2.** Bazı ev eşyasının vesairenin ayağa benzer kısımları ki, onların üzerinde dururlar: İskemle, masa ayağı. **3.** Ayakta duran bazı şeylerin yere dokunan kısmı, ayağı, kaideleri: Sütun, duvar, ayağı. **4.** Ayak basacak yer, basamak, kademe: Merdiven ayağı, kırk ayak merdiven. **5.** Çay ağzı, mansab. **6.** Bir gölden ayrılıp fazla sularını denize götüren nehir: Drin ırmağı, Ohri gölünün ayağıdır. **7.** Adım, kadem: Ben buradan ayak atmam. **8.** On iki parmaktan, yani yarım arşından ibaret mesafe ölçüsü, kadem. **9.** At yürüyüşünün çeşidi. **Ayak altı** = Ar. me'mer, yol üstünde. **Ayak üstü** = Ayakta, Ar. kaaimen. **Ayak oltası:** = Vaktiyle düşmanın ayaklarına batıp yürümesine mani olmak üzere, yolun üzerine bırakılan demir dikenler. **Ayak basmak** = **1.** Bir memlekete girmek Ar. kudûm. **2.** Israr ve inat etmek. **Ayak bağı** = Engel mâni. **Ayak teri** = Doktor ücreti (eski terim). **Ayakta** = Oturmaksızın. **Ayak divanı** = Yeniçeri subaylarının yeniçerilere verdikleri tenbih: Osmanlılarda padişahın halktan biriyle müzakere etmesi. **Ayak sürümek** = Yavaştan almak. **Ayak takımı** = Aşağı tabaka. **Ayak dolaşmak** = Yürürken ayaklar birbirine dolanmak, sarhoş gibi yürümek. **Ayakkabı** = Ayağa giyilecek şey, pabuç, kundura, çarık, potin, terlik vesaire. **Ayak makinesi** = Ayakla çevrilir dikiş ve saire makinesi. **Ayakyolu** = Abdesthane. **Ayağa dolaşmak** = Aranmaksızın bulunmak, tesadüf edilmek. **Ayağa kapanmak** = Çok yalvarmak, af istemek. **Art ayak** = Dört ayaklı hayvanlarda gerideki ayaklar. **Ön ayak** = Dört ayaklı hayvanatlarda el makamında olan ileriki ayaklar. **Ön ayak olmak** = Bir işte teşvikçi olup diğerlerini de kandırarak işin gerçekleşmesine çalışmak. **Ayak diremek** = Israr etmek. **Baştan ayağa** = Tepeden tırnağa, Fars. ser-âpâ. **Horozayağı** = Tıpa çıkaracak burgu. **Dört ayak** = Elleri dahi ayak gibi kullanarak öylece yürüme. **Sacayağı** = Saç ve tencere altına konmaya mahsus demirden, üç ayaklı mutfak âleti. **Ayak haffâfı** = Çok gezip dolaşan, gezginci. **Söz ayağa düşmek** = Her kafadan bir ses çıkmak. **Sağ (sağlam) ayakkabı değil** = Güvenilemiyecek adam, itimada şayan olmayan. **Domuzayağı** = Tüfekten üstüpü çıkarmaya mahsus ince burgu. **Kırkayak** = Böceklerden, ayağı çok, maruf bir cins, Fars. hezâr-pâ.

Ayak

AYAKALTI (i.). Önünden gelip geçenlerin çok olduğu yer.

AYAKBASTI (i.). Bir yere gelen insan veya eşyadan vergi olarak alınan para.

AYAKDAŞ, AYAKTAŞ (i.). **1.** Yol arkadaşı, yoldaş, Fars. hempâ. **2.** Arkadaş, Ar refik, aynı meslekten olan.

AYAKKABI (i.). Ayağı korumak için giyilen altı kösele, lastik gibi dayanıklı maddelerden yapılan giyecek. **Ayakkabılarını çevirmek** = Birine, kendisinden hoşlanılmadığını bir hareketle anlatmak, istiskal etmek.

AYAKKABICI (i.). Ayakkabı yapan veya satan kimse.

AYAKLAMAK (f.). Adım atmak, yürümek. Ayakla basmak, çiğnemek.

AYAKLANDIRMAK (f.). Tahrik etmek, isyan ettirmek.

AYAKLANMAK (f.). **1.** Davranıp ayağa kalkmak, yürümek. **2.** Kıyam, dâvâ, iddia etmek, kalkışmak, isyan etmek.

AYAKLI (i.). **1.** Ayağı olan, yürüyen. **2.** Yüksek (hayvan). **3.** Müteharrik, seyyar. **Ayaklı kütüphane** = Ansiklopedik bilgisi çok geniş, bilgin, allâme. **Dört ayaklı** = Fars. Çâr-pâ, hayvan gibi insan. mec. Hayvan.

Ayakkabı cinsleri

AYAKLIK (i.). **1.** Canbaz nalını. **2.** Sütun kaidesi, kürsü taşı, (Fr. piédestal).

AYAKLI KEMAN (i. T. F.). Türk musikisinde şimdi kullanılmayan, göğse dayıyarak çalınan eski bir keman.

AYAKLI SEMÂÎ (i. T. A.). Türk halk şiiri ve musikisinde bir şekil.

AYAKSIZLAR (i. zooloji). Ayakları olmayan kurbağagiller takımı.

AYAKTAKIMI (i.). Cemiyetteki durumu ve görgüsü bayağı olan kimseler.

AYAKTAŞ bk. ayakdaş.

AYAKTERİ (i.). Hizmet için bir yere gönderilen kimseye verilen ücret.

AYAKUCU (i.). **1.** Yatanın veya yatılan yerin ayak tarafı.

AYAKÜSTÜ (i.). Ayakta durarak: Ayaküstü sohbet ettik.

AYAKYOLU (i.). İnsanın tabiî ihtiyaçlarını görmesi için ayrılan yer, abdesthane.

AYÂL (i. A.). Eş, zevce.

AYAN (i. A.). Belli, açık. Ayan beyan: Besbelli, apaçık.

ÂYÂN (i. A. c.) (m. ayn = göz. bk. Ayn) (O mânâ ile uyûn cem'i daha çok kullanılmıştır). **1.** Bir memleketin ileri gelenleri, eşrâf, mûteberân: Âyân-ı memleket. **2.** Senatör, âyân meclisi üyesi: Âyândan filan zat (Bu da âzâ kelimesi gibi hem cem, hem müfred gibi kullanılır). **Hey'et-i âyân, meclis-i âyân** = Senato. **3.** (Müfret gibi). Vaktiyle kaymakamlık vazifesini ifa eden idare memuru: Görice âyânı. Falan yere âyân tâyin olundu.

AYÂR (i. A.). **1.** Altın ve gümüşten yapılmış şeylerin saflık ve halisliği derecesi: Bu saatın, kordonunun ayarı nedir? On sekiz ayarında altındır. **Kem-ayâr** = Saflık ve halislik derecesi eksik ve aşağı. **Tam-ül-ayâr** = Halislik derecesi tam ve eksiksiz. **2.** Madenî paraların tam vezninde olması: Bu liranın ayarına bakmalı, ayarı tam mıdır? **Tam-ül-ayâr** = Tam ayarlı, **nâkıs-ül-ayâr** = Eksik ayarlı. **3.** Saatin doğru gitmesi: Bu saatin ayarı doğru mudur? Birkaç günden beri ayar etmedim. **Saati ayar etmek** = Doğruluğu malûm diğer bir saate yahut güneşin batışına vesaireye bakarak saati düzeltmek, ayarına getirmek. **4.** Ölçü ve terazinin tam ve doğru olması: Esnaf, terazilerinin ayarlarına bakıyorlar. **5.** Bir hayvanın nallarını deneyip lüzumunda sağlamlaştırma: Bu hayvanı nalbanda götürüp ayar ettirmeli. **6.** mec. Derece, mertebe: Bu ayarda adam. **Ayarını bulmak** = İstenen dereceye gelmek. **Sâhib-i ayâr** = Eskiden mâdenî paraların ayarını yoklamakla görevli darphane memuru.

AYARCI (i.). Eskiden terazileri ve sair ölçü âletlerini teftişle görevli belediye memuru.

AYARLAMAK **1.** Ölçünün âletlerini tam doğru ölçmelerini sağlayacak şekilde düzeltmek. **2.** Makinelerin doğru çalışmasını sağlayacak şekilde yapılan düzeltme fiili: Rot ayarı, fren ayarı. **3.** İşleri birbiriyle çatışmayacak şekilde düzenlemek. **Fiyat ayarlamak** = Eşyanın fiyatları arasında orantı sağlamak.

AYARMAK (f.). Yoldan şaşmak, azmak.

AYARTILMAK (f.). Kandırılıp, yerinden çıkarılarak diğer bir işe veya başkasının hizmetine alınmak.

AYARTMAK (f.). **1.** (Amele ve hizmetçi ve saireyi) kandırıp yerinden ayırarak kendi iş ve hizmetine almak. **2.** Kandırıp baştan çıkarmak.

ÂYÂT (i. A. c.) (m. âyet) Âyetler. bk. âyet.

AYAZ (i. «ay» dan). Kışın açık havalı ve ekseriya mehtaplı gecelerde hüküm süren kuru soğuk.

AYAZLAMAK (f.). **1.** Gece ayazında üşümek, gevremek. **2.** Ayazda beklemek. **3.** Üşümek, soğuk almak. **4.** Boş yere beklemek.

AYAZLANMAK (f.). Gece ayazından müteessir olup soğuk almak, ayaz işlemek.

AYAZLATMAK (f.). Gecenin ayazına bırakıp üşütmek, ayazda bekletmek.

AYAZMA (i. R.). Rumca mübarek nazariyle bakılıp ziyaret edilen çeşme veya pınar.

AYB-CÛ (i. F.) (Arapça «ayıp», Farsça «cüsten» = aramak). Herkesin ayıbını arayan, noksanını ve lekesini meydana çıkarmak isteyen, Ar. zemmâm, zemmedici.

AYB-GÛ (i. F.) (Arapça «ayıb», Farsça güften = söylemek). Herkesin ayıp ve eksikliklerini söyleyen, Ar. fassâl.

AYÇİÇEĞİ (i.). Birleşikgillerden, çok iri, sarı renkli çiçeği olan, tohumundan yağ çıkarılan ve Türkiye'de yetiştirilen bir bitki (Helianthus annuus). Çiçekleri daima güneşe doğru döndüğü için günebakan da denir.

AYDIN (i.). Türk Musikisi'nde bir müddet Yürük Aksak usûlü için kullanılmış terim.

AYDIN (i. «ay» Ar. kamer, «tün» gece). **1.** Aylı (gece), Ar. mukammer. **2.** Aydınlık, Osm. Rûşen, zıyâ-dâr, münevver. **3.** Açık, aşikâr, açıkça görünen. **4.** Mübarek, mesut. **Gözünüz aydın** = Bir sevdiğine veya arzusuna nail olana söylenen tebrik tabiridir.

AYDINLAMAK (f.). Aydınlık olmak, aydınlığa kavuşmak.

AYDINLANMA (i. Fizik). Bir sathın karşısına konulan eşit ışık kaynaklarının sayısı ile nisbetli olarak aydınlık görünmesi.

AYDINLATMAK (f.). **1.** Bir yeri ışıklı hale getirmek. **2.** Bir meseleyi anlaşılmasını kolaylaştıracak şekilde izah etmek.

AYDINLIK (i.). **1.** Ay ışığı, mehtap, ay aydınlığı. **2.** Işıklı ışık. **3.** Işıklı yer. **4.** Dam bacası, çatıdaki pencere.

ÂYENDE (i. F. «âmeden) fiilinden if.). Gelici, gelen. **Hoş - âyende** = Külfetsiz, gelişi güzel.

ÂYET (i. A.) (c. âyât). **1.** Alâmet, nişan, eser. **2.** Kur'ân-ı Kerîm'de beher sûrenin mürekkep bulunduğu cümlelerin beheri: Âyet-i Kerîme, Âyât-ı Kur'ânîye.

AYGIN (i.). «Bitkin» yahut «âşık, hayran» anlamındaki «aygın baygın» deyiminde geçer.

AYGIR (i.). Enenmemiş damızlık at, mec. Azgın adam. **Denizaygırı** = Başı ata benzer bir deniz hayvanı ki karaya da çıkar. **Su aygırı** = Afrika'nın büyük nehirlerinde bulunur büyük bir hayvan. **Câmûs-ı bahrî** = Deniz mandası, hipopotam.

AYGIRLIK (i.). Aygırın hal ve sıfatı ve vazifesi: Bu at aygırlık edemez. mec. Azgınlık.

AYGIT (kk yd. k.). bk. Cihaz.

AYI (i.). Maruf vahşî hayvan, Osm. düb, hares. Boz, kara ve ak cinsleri vardır. **Ayıbalığı** = Bir cins deniz hayvanı (Fr. phoque). **Ayıpençesi** = Keff-üddüb, şûket-ül-yehûd. **Ayıkulağı** = Şakayık bitkisînin bir çeşidi.

AYIBALIĞI (i.). Fok.

AYICI (i.). **1.** Ayı oynatmayı iş edinen kimse. **2.** Sert, kaba ve hoyrat insan.

AYIGİLLER (i. zooloji). Memeli etoburların ayıları içine alan takımı.

AYIK (i. «aymak» tan). Kendine gelmiş, sarhoşluktan veya bayılmaktan kurtulmuş, aklı başında.

AYIKLAMAK (f.). Ayıklatmak, ayıklanmak, ayırtlamak, ayırtlatmak ve ayırtlanmak'tan galat. bk. Ayırtlamak vs.

AYIKLANMA (i. Biyoloji). Yaşayan varlıklarda çevrenin şartlarına en iyi uyan türlerin veya fertlerin yaşamakta devam etmesi, uyamayanların yok olması. Osm. ıstıfâ.

AYIKLIK (i.). Sarhoşluktan veya bayılmaktan kurtulmuş adamın hâli, aklı başında olması.

AYILMAK (f.). **1.** Dolaşıp yerine gelmek, tam bir devir icra etmek. **2.** Bayılmadan ve sarhoşluktan kurtulmak, kendine gelmek.

AYILTMAK (f.) (Bayılmış veya sarhoş adamı) kendine getirmek, ifâkat buldurmak.

AYIN bk. Ayn.

AYIP (i. A.) (c. uyûb). Ar, şîn, utanacak şey: Ayıptır, bunu ayıp sayarlar. **2.** Utanmayı mucib hal, kusur, noksan, Ar. nakîsa. Bu malın hiç bir ayıbı yoktur. Adamın ayıbını yüzüne vurmak. Utandırıcı, açıksaçık: Ayıp iş, ayıp söz.

AYIPLAMAK (f.). Bir adamın hal ve hareketini ayıp saymak. Tâyib etmek: Vakarını muhafaza etmeyen adamı ayıplarlar. Sizin öyle âdi eğlence yerlerine gitmenizi çok ayıpladıdar.

AYIPLANMAK (f.). Kınanmak, ayıp sayılmak: İnsan kendi ailesi için çalışmasından dolayı hiç bir vakit ayıplanmaz.

AYIPSIZ (i.). Eksiksiz, lekesiz, ayıplanacak hiç bir hâli olmayan: Dünyada ayıpsız kimse yoktur.

AYIRAÇ bk. Miyar.

AYIRMAK (f.). **1.** Ayırmak, tefrik etmek. **2.** Bölmek, taksim etmek: İkiye ayırdı. **3.** Seçerek ayırmak: İyi adamları ayırmalı. **4.** Seçmek, intihab etmek: İçlerinden bir iki tane ayıralım. **5.** Yarmak, bölmek, ortasından parçalamak:

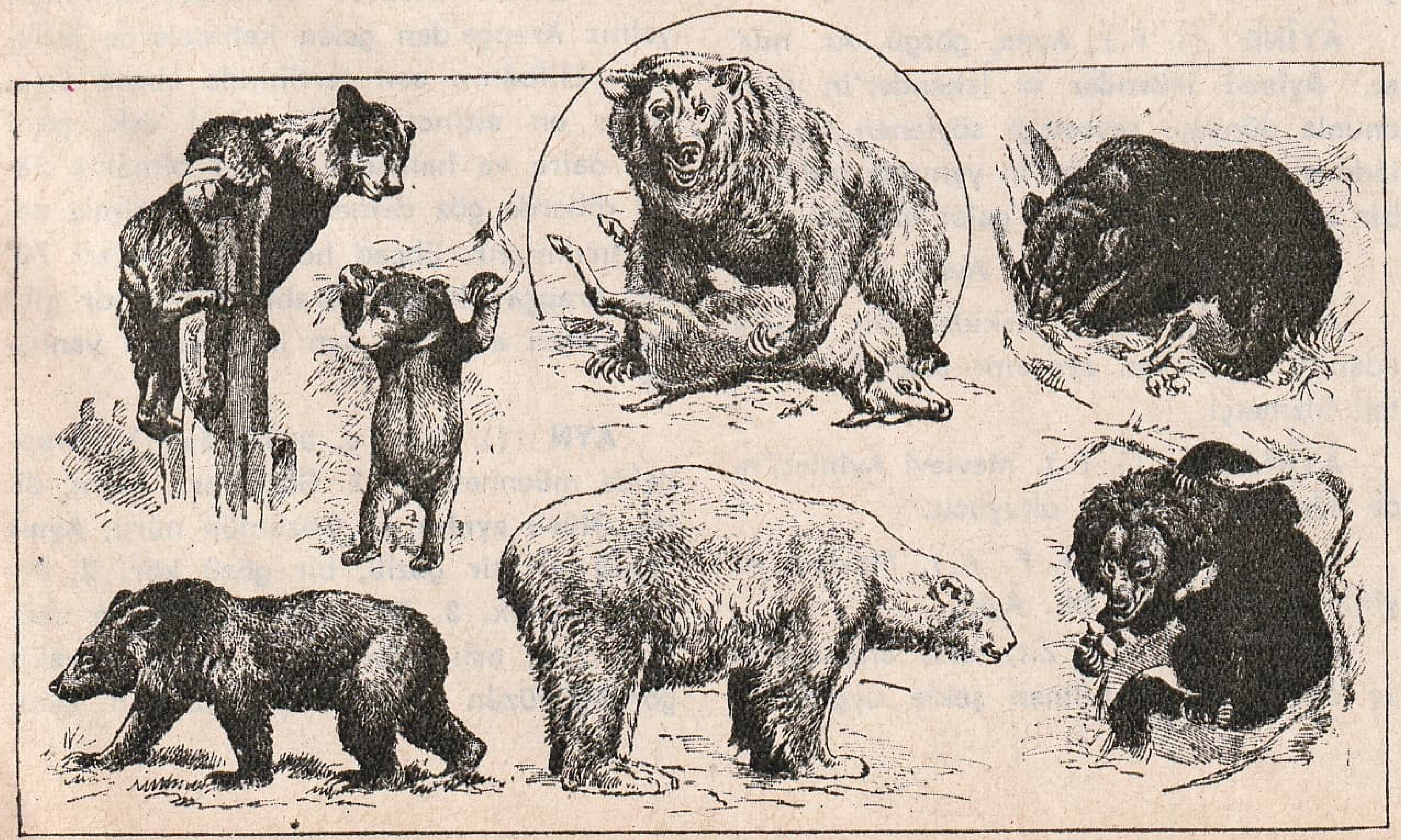

Çeşitli ayılar

Kalası dörde ayırdı. **6.** Boşatmak: Onu kocasından ayırdılar. **7.** Çekmek, almak: Derisinden ayırdılar. **Göz ayırmamak** = Çok dikkat etmek.

AYIRMAK (f.). Ayırıp dağıtmak, akıtıp dağıtmak, perişan etmek: Ey Hudâ, sen doğru yoldan ayırmagıl(Eski Türkçe).

AYIRT (i.). Ayırma, ayırma kabiliyeti, Ar. tefrik, temyiz. Ayırdetmek: Tefrik ve temyiz etmek.

AYIRTLAMAK (f.) (galatı: Ayıklamak). **1.** Tefrik ve temyiz etmek, ayırmak. **2.** Bir şeyin iyi kısmını seçmek, intihap etmek, seçkinini ayırmak. Pirinci taşından ayırtlamak: Pek karışık ve müşkül bir işin içinden çıkmak.

AYIRTLANMAK (f.) (galatı: Ayıklanmak). **1.** Tefrik ve temyiz olunmak, ayrılmak. **2.** Seçilip intihap olunmak, seçkin kısmı alınmak.

AYIRTLATMAK (f.) (galatı: ayıklatmak). Tefrik ve temyiz ve intihap ettirmek, seçtirmek.

AYIRTMAK (f.). Ayırmak işini yaptırmak.

AYIRT NOTASI (i. T. İ.). Musikide geçkiyi işaret eden, sürüp giden makamın bünyesine yabancı nota.

AYITMAK (f.). Eyitmek, söylemek, demek.

AYIÜZÜMÜ (i.). Fundagillerden, küçük taneler halinde yemiş veren tüylü bir bitki. (Uva ursi).

ÂYÎN (i. F.). **1.** Âdet, kanun, usul: **Âyîn-i kudemâ üzere** = Eskilerin âdetince. **2.** Bir mezhebin töreni, ibâdet: Âyîn-i Mecûsî üzere. İcrâ-yı âyîn ederken. **Şehrâyîn** = Şenlik, donanma.

ÂYÎN (i. F.). Türk Musikisi'nde tarîkatlere mahsus bir dinî - tasavvufî şekil. En tanınmışı Mevlevî Âyîni'dir ki, Âyîn-i Şerif de denir.

ÂYÎNE (i. F.). Ayna, gözgü, Ar. mir'at. **Âyîne-i İskender** = İskender'in gûya onunla dünyayı seyrettiği söylenen harikulâde bir ayna. İskender'in yanında bulunan bir atlas veya haritadan galat olabilir.

ÂYÎNE-DÂN (i. F.). Ayna mahfazası.

ÂYÎNE-DÂR (f.). Eskiden bir büyük adamın giyinirken aynasını tutmakla vazifeli hizmetçi.

ÂYÎN-HÂN (i. F.). Mevlevî Âyînleri'nde hânendelik yapan okuyucu.

ÂYÎN-İ ŞERÎF (i. F. A.). Mevlevî Âyîni'ne verilen ad. bk. Âyîn.

AYKIRI (i.). **1.** Zıt, ters; alışılagelen ve doğru olarak bilinen şekle uygun olmayan: Aykırı bir fikir. **2.** Uygun olmayan: Âdetlere aykırı bir davranış.

AYKIRILAŞMAK (f.). Karşılıklı olarak aykırı hale gelmek.

AYKIRILIK (i.). Aykırı olma hali.

AYLAK (i.). İşte olmayan, boş gezen.

AYLAKÇI (i.). Belirli bir işi olmayıp gündelikle işleyen rençber.

AYLAMAK (f.). Dolaşmak, devretmek. **2.** Yukarıdan aşağıya kaymak, düşmek.

AYLANDIZ (i.). Anavatanı Çin olan bir ağaç. Kısa zamanda yetişip boy attığı için gölge ağacı olarak dikilir. Kokusu kötü olduğundan «pis kokulu» da denir (Ailanthus glandulosa).

AYLANMAK (f.)i Dönmek, devretmek.

AYLIK (i.). **1.** Ayda bir ve her ay vuku bulan, aya tâbi olan, Ar. şehrî: **Aylık mecmua** = Ayda bir neşrolunan mecmua. Bir ayda icra olunan, bir ayda alınan, geçilen: Bir aylık yol, iki aylık iş. **2.** Yaşı şu kadar aydan ibafet olan, meydana gelmesinden şu kadar ay geçmiş olan: Altı aylık bir çocuk, üç aylık iş, beş aylık mesele. **3.** Bir aylık hizmete mukabil verilen ücret, maaş. **Aylık bağlamak** = Maaş verilmek. **Aylık kesilmek** = Maaş kat'olunmak, azledilmek.

AYLIKÇI (i.). **1.** Aylıkla çalışan. **2.** Aldığı aylıktan başka geliri olmayan kimse.

AYLIKLI (i.). Aydan aya verilen maaş karşılığında hizmet eden (memur veya işçi), görevli, maaşlı.

AYMAK (f.). **1.** Üste çıkıp ağmak, yükselmek. **2.** Dolaşıp devretmek. **3.** Çekilip ayrılmak.

AYN (i.). Eski Türkçe alfabenin yirmi birinci harfi olup, boğazdan olan mahreci sâmî dillere mahsus olmakla, dilimizde yalnız Arapça'dan gelen kelimelerde bulunur. Elifbânın asıl tertibinde ebced sırasında on altıncı harftir. Asıl eski şekli bir daire ve halkadan ibaret olmakla Sâmî dillerde göz demek olan bu isimle adlandırılmıştır. Ebced hesabında değeri 70' tir. Arapça olmayan araba, Aleksandr gibi kelimeleri a yerine ayn ile yazmak yanlıştır.

AYN (i. A.) (c. uyûn, âyân) (Arapça'da müennestir). **1.** Göz, Fars. çeşm, dîde: **Nûr-ı aynim** = Gözümün nûru, **Ayn-ı vâhid** = Bir gözlü, bir gözü kör. **2.** Pınar, kaynak. **3.** Bir şahıs veya şeyin kendisi, zâtı, aslı: Bu at, bu araba o vakit gördüğünüzün aynıdır. Bu kâğıdın aynı-

nı bana ver de suretini sen al. **4.** Bir şeye çok benzeyen misali, tıpkı, tamamiyle benzer şahıs veya şey: Bu da onun aynıdır. Bunun aynını çıkarmalı. 5. Tıpkı, sırf: **Ayn-ı keramet, ayn-ı hatâ.** **6.** Bir memleketin muteber kimseleri, eşrâfı (Dilimizde müfredi bu mânâ ile kullanılmaz). Âyân-ı memleket. bk. Âyân. **7.** Şekli esasen göze benzeyen ayn harfinin ismi. (Hukuk). Ev ve at ve tencere gibi belirli olan şey. **İsâbet-i ayn** = Göz değme, nazar. **İnsân-ül-ayn** = Gözbebeği, Farsça. merdümek-i çeşm. **Bi-aynihî** = Ayniyle, tıpkı, ta kendisi veya pek benzeri. **Ayn-ı bakar** = İri cins, etli ve sulu bir erik. **Any-üs-sevr** = Sevr burcunda bir yıldız. **Re'y-ül-ayn** = Gözle, kendi gözüyle: Re'yül-ayn gördüm. Kendi gözümle gördüm. **Ayn-üş-şems** = Bir cins kıymetli taş. **Ayn-ı safâ** = Ayçiçeği. **Kurrat-ül-ayn** = Göz aydınlığı, sevinç, iftihar. **Karîr-ül-ayn** = Gözü aydın. **Ayn-ül-her** = Kıymetlice bir taş. **Ayn-ül-yakîn** = Görmüş gibi: Bu işi ayn-ül-yakîn bilirim. **Ayniyle** = Tıpkısı, biaynihi, tamamiyle.

AYNA (i.). Üstüne düşen ışınları yansıtacak şekilde parlatılmış, bir tarafı sırlı cam. bk. Ayine.

AYNACI (i.). Ayna yapan veya satan adam.

AYNALI (i.). Ayna veya aynalarla süslü. Aynalı çarşı, gazino.

AYNALIK (i.). Gemilerin kıçı tarafındaki az yuvarlak veya düz kısım. Buraya geminin bağlı bulunduğu limanın adı yazılır. **Aynalık tahtası** = Sandalların kıç tarafına oturanın dayanması için konulan tahta.

AYNASIZ (i.). **1.** Uygun gitmeyen, ters, düzensiz: İşler aynasız gidiyor. **2.** Külhanbeyi ağzında polis.

AYNEN (i.). **1.** Bir şeyin kendisi ve aslı olarak: Kendisinden aldığım akçayı aynen iade ettim. Getirdiği malın gümrüğünü aynen verdi: Bedel ve nakid olmayarak malın kendisinden. **2.** Tıpkı tıpkısına tamamiyle, hiç bir şeyi değiştirmeksizin: Söylediği sözleri aynen nakletmeli. Kanunun o maddesini aynen yazmış.

AYNI (i. A.). **1.** Tıpkı kendisi, yine o: Biz de aynı okulda okuduk. **2.** Ayırdedilemiyecek kadar benzeri: Bu otomobil sizinkinin aynı. **Aynı ağzı kullanmak** = Aynı şeyi söylemek. bk. Aynî. **Aynı ile** = Değişiklik olmadan, olduğu gibi.

AYNILIK (i.). Aynı olma hali, ayniyet.

AYNISAFA (i.). Birleşikgillerden, çiçekleri güzel sarı renkli bir bitki (Calendula arvensis).

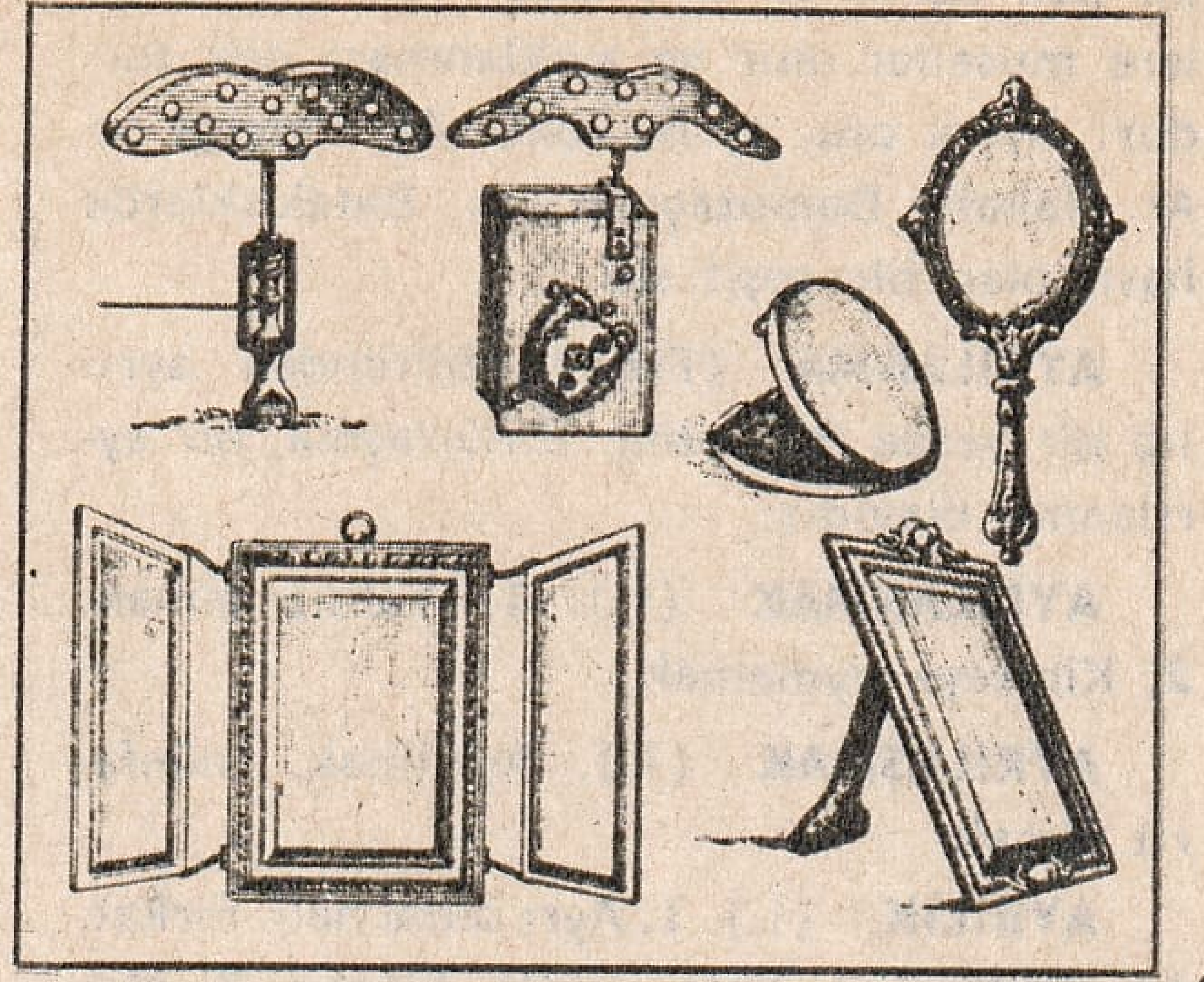

Çeşitli aynalar

AYNÎ (i. A.) (mü. aynîyye). **1.** (Anatomi, tıp). Göze mensup ve müteallik: **Emrâz-ı aynîyye** = Göz hastalıkları, **tabakaat-ı aynîyye** = Göz tabakaları. **2.** Tıpkı, tamamiyle, kendisi: Bu mal gördüğünüzün aynısıdır. (Aynıdır demek daha doğrudur). Aynı ata binmiş. **3.** Nakid ve bedel olmayarak, kendisinden olan: **Eşyây-ı aynîyye** = Tüccarın getirdikleri maldan gümrük hakkı olarak, para yerine bıraktıkları şeyler. Tıpkı, farksız, çok benzer: Bu da onun aynı gibidir.

AYNİYYÂT (i. A.) (m. ayn). Kullanılmaya veya harcanmaya elverişli olup taşınabilen ve para eden şeyler.

AYNİYYET (i. A.). Bir şey veya şahsın aynı veya kendisi olması: Bu malın, bu adamın aynîyyeti anlaşılamadı.

AYOL (e.). Daha çok kadınların kullandığı bir hitap sözü: Ayol, bu zamana kadar neredeydin?

AYRAN (i.). Dövülüp yağı alınmış ve su karıştırılmış yoğurt, ayran. **Ayran delisi** = Ahmak, bön. **Ayranı şişmek** = Kibirlenmek. **Ayranı kabarmak** = Kızmak. (Alay tâbirleri).

AYRANLIK (i.). Dalak. Ayranlık şişmek: Hiddet etmek.

AYRI (i.). **1.** Fâsılalı, kesilmiş, aralıklı, yalnız: Mahalleden ayrı bir ev. **2.** Kendi başına, müstakil: O, ayrı bir evde oturuyor. **3.** Başka, gayr, âher: O, ayrı iştir. **Ayrı ayrı** = Her biri ayrı, her biri kendi başına, tek başına. **Ayrıca** = Ayrı olarak. **Ayrı gayrı** = Teklif ve tekellüf.

AYRICA (i.). **1.** Ayrı olarak, ayrı bir önem verilerek. **2.** Bundan başka, üstelik: Çocuğu fena halde azarladılar, ayrıca dayak da yedi.

AYRIK (i.). Bir musiki dizisinde seslerin yanaşık olmaması.

AYRIK (i.). Bir cins çayır otu ki, kökü pek derin ve sert olup, bağ ve bahçelere musallat olur ve ayıklanması pek zordur: Ayrık otu, ayrık kökü. **Ayrıkçiçeği** = Ar. fakah. **Domuzayrığı** = Bataklıklarda hasıl olan bir çeşit saz.

AYRILANMA (Fizik). Bütünden ayrılıp bir yerde toplanma: Billûrlaşma, bir ayrılanma olayıdır.

AYRILANMAK (f.). **1.** Yalnız olmak. **2.** Kimseye uymamak.

AYRILAŞMAK (f.). Ayrılmak, münferit olmak.

AYRILIK (i.). **1.** Ayrı olma hali. Firkat, Ar. müfârakat, Fars. cüdâî, hicrân. **2.** Muhalif olma, muhalefet.

AYRILMA (i.). Ayrılmak işi.

AYRILMAK (f.). **1.** Tefrik olunmak, uzak olmak, ayrı düşmek: Evinden, çoluğundan, çocuğundan ayrıldı. **2.** Bölünmek, taksim olunmak: İkiye ayrıldı. **3.** Tefrik ve temyiz olunmak, farklı ve seçkin olmak: Kendisi, arkadaşlarından ayrılıyor. Seçilmek, intihap olunmak: Ev mahsus ayrılmıştır. **4.** Yarılmak, çatlamak: Dudak ayrılmak. **5.** Karı - koca arasında nikâhı feshetmek: Karısından, kocasından ayrıldı. **6.** Çekilmek, uzaklaşmak. İşinden hiç ayrılmaz.

AYRIM (yeni kelime) (i.). **1.** Ayırmak işi, tefrik. **2.** Yazılarda kısımların ayrıldığı parçalardan her biri, fasıl. **3.** İki şeyin, şekil veya herhangi bir sıfat bakımından aynı olmamaları hali, fark.

AYRIŞIM (yeni kelime) (i. kimya). Ayrışmak eylemi, çözülme

AYRIŞMAK (yeni kelime) (f. kimya). Bir cismi meydana getiren unsurların birbirinden ayrılması ile o cismin bileşik hali bozulmak, Osm. tahallül etmek.

AYRIŞTIRMAK (yeni kelime) (f. kimya). Birleşik olan bir şeyi unsurlarına ayırmak, tahallül ettirmek.

AYRIT (yeni kelime) (i. matematik). İki düzlemin arakesiti: Bir kübde on iki ayrıt vardır.

AYŞ bk. Iyş.

AYVA (i.). Ayva: **Ekmek ayvası, şeker ayvası, gevrek ayva, limon ayvası, Çin ayvası** = Bu meyvenin çeşitleri. **Ayva çekirdeği** = Donuk penbe renk. **Ayva gibi** = Pek sararmış, hasta. **Ayvayı yutmak, yemek** = Sarhoş olmak, fena bir vaziyete düşmek.

AYVALIK (i.). Ayva ağaçları olan yer, ayva bahçesi.

AYVAN (i. F.). Bir tarafı dışarıya açık olan oda.

AYVAZ (i. Arapça'dan tahrif olunmuştur). Bir büyük daire ve konakta adî hizmetler, bilhassa mutfak ve sofraya ait aşağı işlerde kullanılan hizmetçi.

AYYÂB (i. A.). Kusur görücü.

AYYÂR (i. A.) (mü. ayyâre). Hilekâr, hilebaz, dolandırıcı, Ar. mekkâr, dessâs.

AYYÂŞ (i. A. «ıyş» dan imüb.) (Arapça'da kullanılmaz). Daima ıyş ü işret eden, çok içen, işrete mübtelâ, bekrî, çok sarhoş.

AYYÂŞLIK (i.). İşrete düşkünlük, bekrîlik, aşırı sarhoşluk.

AYYUK (ka ile) (i. A.). **1.** Astronomi. Süreyyâ yıldızının yakınlarında kırmızı renkli küçük ve parlak bir yıldız. Keçi yıldızı. **2.** mec. Semanın pek yüksek yeri: Sesi ayyûka çıkıyordu: Pek ziyade bağırıyordu.

AZ (i.). **1.** Çok mukabili, Ar. kalîl, Fars. endük, cüz'î: Bu kıymet şu mala göre azdır. **2.** Seyrek, nadir: O yerin yağmuru azdır. Ar. kıllet: Az çoğa tâbidir. Çoğa aza bakılmaz. Çoğu gitti, azı kaldı. **4.** Az olan şey: Azla kanaat etmek. **5.** Az miktarda: Az söylemek, az yemek. **6.** Seyrek olarak, nadiren: Böyle iş az düşer. Biraz **7.** Az miktar, cüz'îce: Biraz su verin. **8.** Kısa müddet: Biraz bekleyin. Birazdan: Sonraca: Birazdan gelin. En azdan: Minimum, akallî, lâakal. **Az buçuk** = Cüz'îce, ehemmiyetsiz miktarda ve kinaye yoluyla, oldukça: Ondan da az buçuk malûmatımız vardır. **Az çok** = Her ne miktar olursa, çok değil ise az olsun: Adamcağız az çok okumuş. **Az kaldı** = Hemen: Az kaldı düşüyordum.

AZ (kimya). Azot gazının sembolü. Bu gaz N sembolü ile de gösterilir.

ÂZÂ (i. A. c.) (m. uzuv). bk. Uzuv. Uzuvlar. Üye, üyeler. Bir başkanın başkanlığında bir meclis veya heyetin hepsi veya beheri. (Bu mânâ ile Arapça müfredi olan uzuv asla kullanılmadığı için, hem çokluk, hem de galat olarak teklik gibi kullanılır). Şûrâ-yı devlet âzâsından, belediye meclisine âzâ intihap olundu: Âzâlar, reisten evvel gelir.

AZÂ (i. A.). Ölüm vukuunda sabır ve tahammül etme.

AZAB bk. Azap.

AZÂB-ENGÎZ (i. A. F.). Azap veren.

AZACIK bk. Azıcık.

ÂZÂD (i. F.). **1.** Kölelikten veya esirlikten kurtulmuş: Âzâd olmak. **2.** Kayıtsız, serbest, lâubâli. **3.** Okuldan salıverilmiş:

Hoca, talebeyi âzâd etti. **4.** Esaretten kurtulmak. Ar. itaak: Âzâd kabûl etmez köle. **5.** Talebenin okuldan salıverilmesi: Âzâd vakti. **Âzâdet** = Kuyunun sağ tarafı.

ÂZÂDE (i. F.). **1.** Her kayıttan kurtulmuş, serbest, hür. **2.** Uzak, ârî, sâlim: Ben, öyle şeylerden âzâdeyim. **Âzâde-dil** = Gönlü bir şeye bağlı olmayan. **Âzâde-ser** = Başında gaile olmayan, serbest, başı bağlı bulunmıyan (c. F. âzâde-gân).

ÂZÂDE-GÂN (i. F. c.) (m. âzâde). Kayıtsız, serbest ve hür olan kimseler.

ÂZÂDEGÎ (i. F. «âzâde» den). Her kayıttan uzak oluş, serbestlik, kayıtsız ve tasasız.

ÂZÂDE-HÂTIR (i. F. A.) Başı dinç, gönlü hoş olan.

ÂZÂDE-HAYÂT (i. F. A.). Hayattan kurtulmuş.

ÂZÂDE-SER (i. F. A.). Başında gailesi olmayan, rahat, gailesiz, başı dinç.

AZADETMEK (f.). **1.** Hürriyetini geri vermek. **2.** Serbest bırakmak, salıvermek.

ÂZÂDÎ (i. F.). Azadlık, serbestlik.

AZADLAMAK (f.). **1.** Esir veya köle ve cariyeyi âzâd, îtaak etmek. **2.** Çocukları okuldan salıvermek.

AZADLI (i.). Azad edilmiş köle vesaire.

AZADLIK (i.). **1.** Esir veya köle ve cariyenin koyverilmesi, ıtk: Âzâdlık kâğıdı. **2.** Serbestlik. Âzâd olunmaya lâyık, âzâd edilme vakti gelmiş: Âzadlık köle.

AZ'AF (i. A. «zaîf» den itaf.). Daha zayıf, en kuvvetsiz, pek âciz: Az'af-ı ibâd.

AZÂİM (i. A. c.) (m. azîme). Azimetler, gidişler. bk. Azîme.

AZÂİM (i. A.). **1.** Tabiî âfetlere ve hastalıklara şifâlı olması için okunan duâ ve tılsımlar. **2.** Kararda katîlikler, sebatlar.

ÂZÂL (i A. c.) (m. ezel). Yanılmalar, yanlışlar.

ÂZÂLIK (i.). Bir meclis veya heyet üyelerinin hal ve sıfatı: Danıştay âzâlığına tayin olundu.

AZALMAK (f.) Miktarı inmek, eksilmek, tenâkus etmek: İşimiz azaldı.

AZALTMAK (f.). Miktarını indirmek, eksiltmek, Osm. taklîl, tenkîs etmek: Ben tütünü azalttım.

ÂZAM (i. A. «âzîm» den itaf.) (mü. uzma) (c. aâzım). Daha veya pek ve en büyük, Ar. ekber: Türk şairlerinin âzamı. **İmâm-ı âzam** = Hanefî mezhebinin kurucusu olan Ebû-Hanîfe Nûmân bin Sâbit. **Sadr-ı âzam** = Osmanlı devletinde başbakan, vezîr-i âzam, sadr-ı âlî.

AZAMET (i. A.). **1.** Büyüklük, ululuk: **Azamet-i İlâhîye** = Tanrı'nın ululuğu. (Bu mânâ ile başlıca Tanrı hakkında kullanılır; insan hakkında kullanıldığı zaman aşağıdaki ikinci mânâya gelir): **2.** Kibir, gurur, büyüklük taslama, bencillik: Bu adamın da azameti çekilir şey değildir. **3.** Debdebe, tantana: Geçit resmi pek azametli oldu.

AZAMET-FÜRÛŞ (i. A. F.). Azamet taslayan, çalım satan, kurum satan.

AZAMETLİ veya **AZAMETLÛ** (i.). **1.** Büyük, ulu, celâl sahibi: Ey azametli Allahım. **2.** Kibirli, kibirlenen, mağrur: Azametli adamdan kimse hoşlanmaz. **3.** Tantanalı, debdebeli: Azametli bir alayla.

ÂZAMÎ (i. A.). **1.** En yüksek, en büyük, en çok. **2.** Maksimum.

ÂZAMİYYET (i. A.). Büyüklük hâli (matematik). Cebirde bir rakamın diğerinden büyük olması (Eski terim).

AZAP (AZÂB) (i. A.). **1.** Ceza cezalandırma, suç ve kabahata karşı kanunun tayin ettiği muamele. (Arapça'da asıl olan bu mânâ ile dilimizde pek kullanılmaz). **2.** Ahrette günahkârlara verilecek ceza ve eziyet: **Azâb-ı Cehennem** = Cehennem azâbı, **azâb-ı kabir** = Kabir azâbı. **3.** Eziyet, işkence, Ar. cevr, ukuubet: Vaktiyle suçlulara cürümlerini itiraf ettirmek için çok azap ederlerdi. **4.** mec. Pek büyük sıkıntı, eziyet, şiddetli elem: Ağrılarımdan azap içindeyim. Bu kadar sıcak odada oturmak benim için bir azaptır. **Azâb-ı elîm** = Çok elemli azap. Azap vermek, azap çekmek.

AZAR (i. F.). Çıkışma, itâb, serzeniş: Azar işitmek. (Aşağıdaki kelimeye bk).

ÂZÂR (i. F.). İncitme, Ar. tâzib, ukubet. **Dil-âzar** = Gönül inciten, **Merdüm-âzâr** = Adam inciten. **Âzâr-dîde** = Zulüm görmüş.

AZARLAMAK (f.).. Çıkışmak, itap ve serzeniş etmek: Babam beni azarladı.

AZARLANMAK (f.). Çıkışmaya, sert söze muhatab olmak: Ben azarlanmak istemem.

AZARLATMAK (f.). Sert söz söyletmek: Ben evlâdımı kimseye azarlatmam.

AZARLAYIŞ (i.). Çıkışma, kınama, tekdir.

ÂZÂR-MEND (i. F.). Zulüm görmüş, incitilmiş.

AZAT (bk. âzâd).

AZATLI (i. F.). Azat edilmiş. bk. azâd.

AZATLIK bk. Azadlık.

AZB (i. A.) (mü. azbe). Tatlı. Fars. şîrîn, Ar. lezîz, Fars. hoş, Ar. latîf: **Mâ-ı azb** = Tatlı su. **Lisân-ı azb-ül beyân** = Tatlı söyliyen dil.

AZDÂD (i. A. c.) Zıdlar. bk. Zıd.

AZDIRILMAK (f.). **1.** Başkası tarafından kışkırtılmak. **2.** Yüz verilip şımartılmak (şımarılmak): Yüz bula bula azdırıldı. **3.** Yoldan çıkarılıp kötü yola sevkedilmek. **4.** Küçük bir fenalığı ıslah olunmayacak hâle getirmek.

AZDIRMAK (f.). **1.** Harekete getirmek, kışkırtmak. **2.** Yüz verip şımartmak. **3.** Yoldan çıkartmak, ayartmak, sapıttırmak. **4.** Küçük bir fenalığı ıslah olunmayacak hale getirmek: Çamaşırcı çamaşırı azdırdı: Fena yıkayarak temizlenmeyecek hâle getirdi.

ÂZEB (i. A. «azb» dan). En lezzetli ve tatlı.

AZEB (i. A.) (c azâb, azzâb, âzâb). **1.** Evlenmemiş, bekâr, ergen, mücerred. (Arapça'da müzekker ve müennesi eşit sıfat olup evlenmemiş kadına da denir). **2.** Osmanlı askerî teşkilâtında deniz piyadesi: Azeb askeri, Azeb kapısı.

AZEM (i. A.). Izam, büyüklük, ululuk.

ÂZER (i. F.). Ateş, Türk. od, Ar. nâr.

ÂZER-GEDE (i. F.) (âzer-ged). Âteşgede, mecûsî mâbedi.

ÂZER-GÛN, ÂZER-GÛNE (i. F.). **1.** Ateş renginde, kırmızı, al. **2.** Ayçiçeği, şakayıka benziyen, ortası siyah, kenarları çok kırmızı bir çiçek.

ÂZERÎ (i. F.). **1.** Ateşe ve âteş-perestliğe mensup ve müteallık. **2.** Azerbaycanlı.

ÂZER-PEREST (i. F.) (Farsçası: Âzer-peresten = Ateşe tapmak). Ateşe tapan, âteş-perest, mecûs, Zerdüştî.

AZFÂR (i. A. c.) (m. zafr kullanılmaz). Tırnaklar.

AZGAŞMAK (f.). Bozuşmak, düşman olmak.

AZGIN (i. «azmak» tan). Azmış, mütehevvir, haşarı: Azgın at.

AZGINLIK (i.). Azmış adamın hâli, haşarılık, tehevvür.

AZHER (i. A. «zâhir» den itaf.). Daha v epe kaçık ve âşikâr, pek anlaşılır: **Azher mineşşems** = Güneşten daha aşikâr.

AZI (i.). Yiyeceği çiğnemeye mahsus düz ve yassı diş ki ağzın iki tarafında altlı üstlü olur: Azı dişi. **Gemi azıya almak** = Serkeşlik etmek. (Mecazen insan hakkında dahi kullanılır).

AZICIK (i.). **1.** Pek az miktarda: Bana azıcık ekmek verin. **2.** Pek az zaman: Azıcık bekleyin.

AZIK yahut **AZUK** (i.). **1.** Yiyecek, yiyinti, yemek, kuvvet, gıda. **2.** Zahire, rızk, Ar. mekûlât, yiyecekler.

AZIKLANMAK (f.). **1.** Yemek, gıdalanmak, tagaddi etmek. **2.** Zahire tedarik etmek, kuvvet edinmek.

AZIKLI (i.). Muhtaçlara yiyecek veren, aç doyuran, ikram eden.

AZILI (i.). Gözü bir şeyden yılmayan, azgın: Azılı haydut.

AZIM (i. A. kemik). bk. azm.

AZIMSAMAK (f.). Az görüp beğenmemek, istihfaf etmek.

AZINLIK (i.) (y. k.). **1.** Bir cemiyette herhangi bir vasıf bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olanlar; çoğunluğun aksi, ekalliyet. **2.** Bir memleketin nüfusuna göre sayıca az olan kendilerini ayrı bir milletten sayan topluluk, ekalliyet. **Azınlıkta kalmak** = Bir toplulukta belli bir düşünceyi tutanlar sayıca az çıkmak.

AZIRGANMAK (f.). Az vermek, esirgemek, dirîğ etmek.

AZIŞMAK (f.). **1.** Tedricen azmak, şiddet kesbetmek: Kavga azıştı. **2.** Tutuşmak, kavga etmek.

AZIŞTIRMAK (f.). Tedricen şiddetlendirmek: Kavgayı azıştırdılar.

AZITMAK (f.). **1.** Çok uzamak, hadden ziyade boy peyda etmek. **2.** Yoldan sapmak, taşkınlık etmek.

AZİK (i. A.) (k kalın okunur). Hoşa giden.

ÂZİL (i. A.) (c. avâzil, izâl). Azarlayan, paylayan.

AZİL (i. A.). İnatçı, ıslah kabul etmez, serkeş.

AZİL (aslı: azl) (i. A.). Bir memuru memuriyetinden çıkarma, izin verme: Azlettiler, azloldu. Türkçe'de mâzûl (azledilmiş) mânâsiyle sıfat gibi de kullanılır: Bana, bugünden itibaren azilsin dediler.

AZİM (aslı: Azm) (i. A.). **1.** Kesin niyet, kasit ve karar: Bu sene hacca gitmeye azmettim. **2.** Kesin niyetli yola girme, hareket etme, müteveccih olma: Azm-i sefer eyledi, Şam'a azmeyledi. **Ulul-azm** = Kavimlerini Hak dinine davetle, İlâhî emirleri kabul ettirmek hususunda azim ve sebat eden büyük peygamberlerden Hazret-i Nuh, Hazret-i İbrahim, Hazret-i Mûsâ ve peygamberimiz Hazret-i Muhammed.

AZÎM (i. A.) (mü. azîme). (c. ızâm). 1. Büyük, ulu, Ar. kebîr, cesîm, Fars. büzürg: **Bir cebel-i azîm** = Büyük bir dağ. **Ebniye-i azîme** = Büyük yapılar. 2. Yüksek, derece ve mertebesi büyük: Vallahül'azîm. **Selâtîn-i ızâm** = Büyük sultanlar. **Vüzerâ-yı ızâm** = Büyük vezirler, sadrâzamlar. 3. Ehemmiyetli, mühim: **Emr-i azîm** = Büyük iş. **Harb-ı azîm** = Büyük savaş **Azîm-üş-şân** = Şan ve mertebesi büyü: Kur'ân-ı azîm-üş-şân.

ÂZİM (i. A. «azm» den if.). 1. Kasit ve niyet eden, kat'i karar veren: Âzim-i sefer oldu. 2. Bir yere hareket eden: **Âzim-i dâr-ı bakaa oldu** = Öldü.

AZÎME (i. A.) (c. azâim). Büyük ve fevkalâde, çok mühim iş: Azâim-i umûrla (büyük işlerle) meşgul olmak.

AZÎME (i. A.) (c. azâim). Yukarıdaki kelimenin aynı olduğu halde dilimizde bu mânâda kullanılmayıp, isim gibi ve başka mânâ ile kullanılıyor. Cinleri veya yılanları vesair muzır şeyleri, musallat oldukları adamın yakasını bırakmaya mecbur etmek iddiasıyle yapılan tılsım ve dua vesaire, efsun: Azâim ile kendisini iyi etmek iddiasında bulunuyor.

AZÎMET (i. A.) (Arapça'da «azm» ile bazı yerlerde aynı mânâda kullanıldığı ve «azîme» ile aynı kelime olduğu halde, dilimizde her birinin mânâsı ve kullanılış yeri ayrılmıştır). Bir yere müteveccihen hareket, yola çıkma: Hicâz'a azîmet etti.

AZINE (i. F.). 1. Cuma günü. 2. Bayram günü.

AZİZ (aslı: Azîz) (i. A. «izzet» ten smüş.) (mü. azîze). 1. Kıymettar, kıymetli: **Nân-ı azîz** = Ekmek, **yâr-ı azîzim** = Sevgili dostum, aziz dostum. 2. Hürmetli, Ar. muhterem, muazzez, mükerrem. 3. Yüksek dereceli, çok seçkin: O zat oralarca pek azizdir. 4. Kuvvet, kudret ve celâl sahibi: **Azîz-ullah** = Tanrı'nın adlarındandır. Abdülaziz. 5. Velî, keramet sahibi mübarek zât: Bu türbede bir aziz yatıyor. **Aazz-ı kirâmdan** = Azizlerin büyüklerinden bir zât. 6. Bazı milletlerde evliyâ addolunarak namına âyinler icra olunan ve belirli günleri yortu ittihaz edilen adam. Yunanca ayos: Rumlar'ın birçok azizleri vardır. Katolikler'in azizleri çok olup Protestanlar bunları tanımazlar.

AZİZLİK (i.). 1. Aziz olma hali. 2. Muziplik.

AZLÂF (i. A. c.) (m. zılf) (pabontoloji). Bazı hayvanlardaki çatal tırnaklar.

AZLÂL (i. A. c.) (m. zıl). Zıllar (gölgeler). bk. zıl.

AZLEM (i. A. «zalim» den itaf.). Daha veya pek zalim ve haksız.

AZLETMEK (f. A. T.). Birini işinden atmak, çıkarmak.

AZM (i. A.) (c. ızâm). Kemik, Fars. üstühân. Şam'a yerleşmiş büyük Osmanlı vezir ailelerinden Konyalı Kemikoğulları'na Araplar'ca verilmiş ad: Osm. Azm-zâde. bk. Azım.

ÂZMÂ (i. F. «âzmûden» fiilinden emir olup, terkiplerde bulunur). Denemiş, tecrübe etmiş: **Kâr-âzmâ** = İş görmüş, tecrübeli.

AZMA (i.). Azmak işi. İki ayrı cinse mensup iki hayvandan doğma: Azma kedi, Van azması, çakal azması bir köpek.

AZMAK (f.). 1. Coşmak, tehevvür ve heyecana gelmek, şımarmak: Bu adam azdı. 2. Taşmak, yatağından çıkmak: Dereler azmış. 3. Doğru yoldan çıkmak, taşkınlık etmek. 4. Şiddetlenmek: Rüzgâr azdı. 5. Şehveti fazlalaşmak: Bu adam azdı. 6. Fenalaşmak, iltihap peyda etmek: Yarası azdı. 7. Kudurmak: Köpek azdı. 8. Sararıp temizlenemiyecek hâle gelmek: Bu çamaşır azmış. 9. İki ayrı cinsten, iki ayrı hayvandan doğmak: Bu koyun merinosla kıvırcıktan azmıştır. Bu köpek çakaldan azmıştır. **Düş azmak** = İhtilâm olmak.

AZMAN (i.). 1. Cins ve nevinin icabından fazla büyümüş, pek iri: Azman koç. 2. İki ayrı cins iki hayvadnan doğma, melez: Van azmanı bir kedi.

ÂZMÂYİŞ (i. F. «âzmûden» fiilinden imas). Deneme, tecrübe.

AZMETMEK (f. A. T.). Engeller ne olursa olsun bir işi başarmaya karar vermek.

ÂZMÛDE (i. F.) «âzmûden» filinden imef.). 1. Tecrübe olunmuş, denenmiş, Ar. mücerreb. 2. Tecrübe görmüş. Kâr-âzmûde: İş görmüş, tecrübeli.

AZNAVUR (i.). 1. Eşkıya kılıklı ve daha çok iriyarı kimseler hakkında söylenen «aznavur gibi» deyiminde geçer. 2. Asilzâde.

AZNİF (i.). Bir çeşit domino oyunu.

AZOİK (Y.). 1. İçinde fosil bulunmayan toprak. 2. En eski jeolojik zaman.

AZOT (i.)(Yunanca'dan, Fr. Azote). (Kimya). Az yahut N sembolü ile gösterilen bir eleman.

AZRÂ (i. A.) (c. azârî). Bakirelik, kız kız oğlan kız, Fars. dûşîze. (hi. mü.). Meşhur bir masalda Vâmık ismindeki şahsın sevgilisi.

AZRÂİL (hi. müz. A.) (İbrânîce'den) Dört büyük melekten, öldürmeye memur olan melek. Ar. **Melek-ül-mevt** = Ölüm meleği.

AZRÂR (i. A. c.) (m. zarar). Zararlar, kayıplar.

AZREF (i. A.). **1.** En zarif. **2.** Çok zekî.

AZU bk. azı.

ÂZÜRDE (i. F.). İncinmiş, azar görmüş. **Dil-âzürde, azürde-dil** = Gönlü incinmiş, hüzünlü, kederli, Ar. mahzun, mükedder.

ÂZÜRDE-GÎ (i. F.). Gücendirilmiş, incitilmiş olma.

ÂZÜRDE-HÂTIR (i. F.). Gönlü kırılmış, hatırı kırılmış.

AZV (i. A.). Haml, isnad, nisbet, bir adama bir iş veya sözü yakıştırma, onundur diye hükmetme: Bana söylemediğim birtakım sözler azvetmişler.

AZVAY (i.). Yaban mersininin bir cinsi.

AZYÂF (i. A. c.) (m. zayf). bk. zayıf.

AZZE VE CELLE (i. A. Allah'ın sıfatı). Aziz ve celîl olan (Allah).

■

B

B (i.). Türkçe alfabenin ikinci harfidir. Ar. bâ. Sâmî dillerinde «beyt = ev» şeklinde gelişmiştir. Tarih olarak Hicrî takvimde Receb ayını gösterir. Ebced hesabında, yani sayıların rakam gibi kullanılmasında 2'yi gösterir. Arapça'da müennes olup, bir noktalı olmak münasebetiyle bâ-yı muvahhide ve noktası altından olduğu için bâ-yı tahtâniyye de denilir.

B **1.** (kimya. Daima büyük harfle yazılır). Bor elemanının senbolü. **2.** Musiki, Bas kısaltması.

BA (kimya). Baryum elemanının senbolü.

BÂ (e. F.). İle, maa. **Bâ emr-i âlî** = Yüksek emirle. **Bâ kemâl-i hürmet ve tâzim** = Hürmet ve tâzimle. **Bâ telgraf** = Telgrafla (kullanılmasında hiç bir ihtiyaç olmayıp, yerine, «ile» kullanılması elbette daha güzel ve fesahat kaidesine daha uygundur).

BÂ (i. A.). b harfinin Arapça ismidir. Baştaki «b» maddesine bk.

BAB (i.). Uğur. **Bab tutmak** = Uğurlu saymak.

BÂB (i. A.) (c. Ebvâb). **1.** Kapı, giriş, medhal: Bâb-ı merhamet (merhamet kapısı) açıktır. **Minel-bâb ilel-mihrâb** = Kapıdan mihraba kadar, cümlesi, hepsi, tamamı. **2.** Dergâh, derbâr, umumî merci, başvurma yeri olan büyük kapı: **Bâb-ı devlet** = Devlet kapısı; herkesin başı bu bâba bağlıdır. **3.** Büyük daire, kapı: **Bâb-ı âlî** = Sadrâzamlık ve dîvân-ı hümâyûn ile dahiliye ve hariciye nezaretlerini ve şûrây-ı devleti havi yüksek daire. **Paşa - kapısı** = Sadrâzam dairesi. **Bâb-ı meşîhat, Bâb-ı fetvâ** = Meşîhat-ı İslâmiye (şeyhulislâmlık) dairesi, şeyhulislâm kapısı. **Bâb-ı seraskerî** = Askerî daire, serasker kapısı (millî savunma bakanlığı, harbiye nezareti). **4.** Bir kitabın bölündüğü kısımların beheri, ki taksimatın en büyüğü olup, ekseriya her bâb birkaç fasla ayrılır: **Bâb-ı evvel, bâb-ı sânî** = Birinci bâb, ikinci bâb. **5.** Arapça fiil tasnif şekillerinin beheri: Birinci, dördüncü bâb; ef'âl, tef'il, istif'âl bâbları. **6.** Husus, madde, keyfiyet: **Ol bâbda** = O hususta; bu bâbda malûmatım yoktur. **O bâb-ı âhar** = O başka iş. **7.** Geçit, boğaz, derbent (Bu mânâ ile Türkçe'de çok kullanılmaz, yalnız bazı has isimlerde bulunur): **Bâb-ül-ebvâb** = Şirvan'daki derbent. **Bâb-ül-mendeb** = Kızıldeniz'in güneyindeki boğaz. **Bâb-üz-zekkak** = Cebel-i Târık Boğazı. **Bâb-üs-Saâde't - iş - şerîfe** = Harem-i Hümâyûn. **Bâb-üs-Saâdet-iş-Şerîfe Ağası** = Kızlar Ağası, Başağa. **Bâb-ı Hümâyûn** = Topkapı Sarayı'nın büyük ve resmî kapısı. Gerek bâb ve gerek kapı isimleri bu mânâ ile kullanıldığından, ikisini de bu mânâ ile kullanmak, meselâ: Bâb-ı Seraskerî kapısı demek hata ise de, bâb bu mânâ ile ve kapı ise lugat mânâsında kullanılarak, «Bâb-ı Seraskerî» denilen dairenin kapısı mânâsiyle «Bâb-ı Seraskerî kapısında duran nöbetçi» denilirse, bu tâbirde hata görmek hatadır.

BABA (i.). **1.** Baba, ata, peder, vâlid (Esasen çocuk diline mahsus olarak ekser diller arasında müşterektir. Avrupa lisanlarında papa telaffuz olunur). **2.** Yaşlı ve muhterem adam ve bir çeşit ruhanî sıfatı olan: Hacıbaba, derviş baba. **3.** Bektaşî şeyhi. **4.** Baş, top: asâ babası, tırabzan babası. **5.** Zencilere ârız olan sar'aya benzer bir asabî hâl: Babası var; babası tutmak. **6.** Hayır-hâh, iyi niyetli ve muhterem: Baba adam. **7.** Erkek, anaç muka-

bili: Babahindi, babaincir. **Ahûbaba, ağababa** = Ak sakallı yaşlı ve hürmete şayan adam. **Ana baba bir** = Öz kardeş. **Anababa günü** = Kimsenin anasını babasını aramaya vakti olmadığı ve tanımadığı gün, mahşer, büyük musibet. **Baba ocağı** = Atalardan kalan ev. **Öksüzler babası** = Yetim ve kimsesizlere bakar, hayır sahibi ve ikramcı adam. **Babadan babaya** = Oğuldan ataya, yukarıya doğru müteselsilen. **Babadan oğula, evlâda** = Aşağıya doğru müteselsilen. **Büyükbaba** = Büyük ata, püyük peder, ced. **Baba yurdu** = Atalardan kalan mülk, ev. **Dokuz babalı** = Zina çocuğu, meşrû olmayan çocuk. mec. Cin fikirli adam.

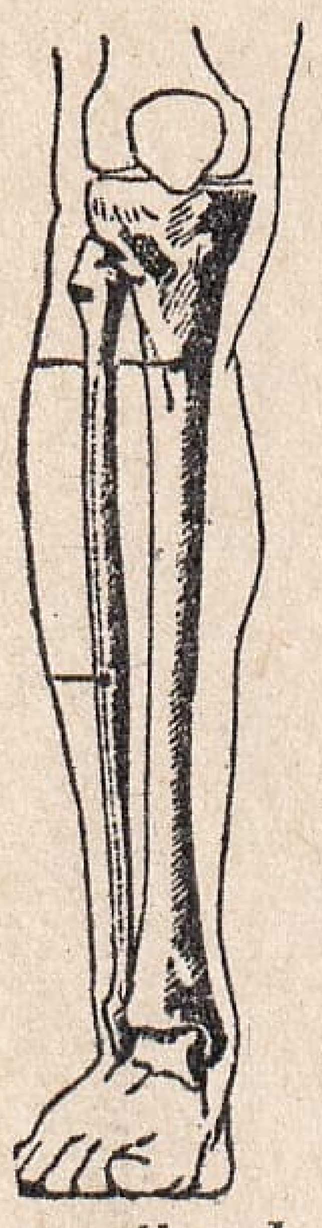

Bacak

BABAANNE (i.). Babanın annesi.

BABACAN (i.). Biraz kalender davranışlı, cana yakın, güvenilir erkek: Ahmet Bey çok babacan adamdır.

BABAÇKO (i.). Güçlü ve gösterişli, iriyarı.

BABAFİNGO (i.). bk. Papa fingo.

BABAKORI (i.). Damarları yan kesilmiş akik cinsi, ayn-ı bakar (öküz gözü).

BABAKÖŞ (i). Zehirsiz ve ıslık çalar bir cins yılan.

BABALANMAK (f.). Babaları tutmak, öfkelenmek.

BABALI (i.). Sar'ası ve bir çeşit cinneti olan (zenci).

BABALIK (i.). **1.** Babalık, pederlik, übüvvet. **2.** Âhiret babası. **3.** Üveypeder. **4.** Kayınpeder. **5.** Doğru ve saf, hile bilmez, mutedil fikirli ve safderûn: Babalık adam.

BABA TÂHİR (i.). Türk Musikisi'nde Tâhir makamının eski adı. bk. Tâhir.

BABATATLISI (i.). Hamur işi bir tatlı çeşidi.

BABAYÂNE (i.). Yaşlı ve vakarlı adama yakışır surette olan: **Babayâne tavır, kıyafet** = Yaşlı ve vakarlı adama yakışır bir surette: Babayâne giyiniyor.

BABAYÂNİ bk. Babayâne.

BABAYİĞİT (i.). Yetişmiş delikanlı, tam bedenî kuvvetini almış genç = Cesur, yiğit.

BABAYİĞİTLİK (i.). **1.** Tam bedenî kuvvet. **2.** Gençlik, delikanlılık. **3.** Cesaret, şecaat. **Babayiğitlik satmak** = Yalandan cesaret göstermek.

BÂBIÂLÎ (i. A. F.). Osmanlı İmparatorluğu zamanında sadrâzamların (başbakanların) resmî makamlarının adı. Daha önce Paşakapısı denirken, I. Abdülhamid zamanından itibaren Bâb-ı Âlî (Yüksek Kapı) denmeye başlanmıştır. Bâbıâlî, XVIII. yüzyıl'ın sonlarına kadar, **Vezir kapısı, Mîrî saray, Paşa sarayı, Bâb-ı âsafî, Sadrâzam kapısı** diye de anılmıştır.

BÂBİL - HÂNE (i.) (Galatı: Babullâne). Eskiden Babil şehri gibi fuhuş yeri olan fâhişeler mahalli, fuhuşhane.

BÂBÎLİK XIX. yüzyılda İran'da Bâb adında biri tarafından kurulan din sistemi, Bahâîlik, bu mezhepten çıkmıştır.

BÂBUNC (i. A. F. «bâbune» den Arapçalaştırılmış) (botanik). Papatya, ukruvan. **Bâbunc-ı kelbî** = İt papatyası.

BÂC (i. F.). Vaktiyle bir yerden bir yere naklonunan eşya ve emtiadan alınan vergi (Asıl mânâsı vergi ve haraçtır).

BACA (i.). **1.** Ocağın dumanı çekmek için damdan yukarı çıkan kısmı: Zelzeleden bütün evlerin bacaları yıkıldı. **2.** Tepe penceresi, kulübe ve damlara, yukarıdan ışık vermeye mahsus delik. **Kapıdan atsalar bacadan düşer** = Ayrılmaz ve kovulduğu halde yine gelir. İz'âc edenler hakkında söylenir. **Kapı baca** = Her taraf. **Baş bacadan aşmak** = Çok boylanmak. **3.** Su yolu ve lâğım gibi zeminden aşağı şeylerin yukarıdan açılır kapanır deliği.

BACAK (i.). **1.** Umumiyet üzere kalçadan tabana kadar olan uzva ve bilhassa kalçadan dize kadar olan kısmına denir. Hayvanlarda ön, art, kıç bacak. **2.** Oyun kâğıtlarının oğlan resimli olanı, vale, fanti. **3.** Bir çeşit av köpeği. **Alabacak** = Sekili (at). **Eğri bacak, kılıç bacak** = Çarpık bacaklı, ahnef. **Şeytanın kıç** yahut **art bacağı** = Yaramaz çocuk. **Bacak kalemi** = İncik kemiğinden düdük.

BACAKLI (i.). Boylu, yüksek, uzun. Ar. tavîl-ül-kaame.

BACAKSIZ (i.). Bacakları ve boyu kısa, boysuz, Ar. kasîr-ül-kaame.

BACAKSIZLIK (i.). Kısa boyluluk, kısa boy.

BACANAK yahut **BACÂNAK** veya **BECANAK** (i. «bacı» dan müştak olarak aslı «bacınak» tır. Arapça ve Farsça'dan mürekkep «bâcenâh» olduğunu kabûl ve öyle yazmak beyhûde külfettir). Birbirine nisbetle iki kızkardeşin kocaları: Hazret-i Osman, Hazret-i Ali ile bacanak idi.

BACANAKLIK (i.). İki kızkardeşle evlenmiş iki adam arasındaki münasebet ve akrabalık.

BÂC-GÎR (i. F.). Baç, vergi toplama memuru.

BÂC-GÜZÂR (i. F.). **1.** Vergi, haraç veren, **2.** Geçiş parasına tâbi.

BACI (i.). **1.** Büyük hemşire, abla, kız kardeş. **2.** Kıdemli ve yaşlı kadın, ab-

la, kalfa. **3.** Şeyh zevcesi: Bacı hanım. **4.** Zevce, refika, eş, karı (Kocaların karılarına tevazu yollu verdikleri isimdir).

BAÇ bk. Bâc.

BÂD (i. F.) Yel, rüzgâr. Bâd-ı sabâ: Sabah rüzgârı, sabahleyin esen bir rüzgâr. **Bâd-peymâ** = Pek çabuk yürüyen (rüzgâr ölçen). **Bâd-reftâr** = Çabuk yürüyen (rüzgâr yürüyüşlü). **Bâd-ı hava** = bk. Bâdıhevâ.

BÂD Yahut bâdâ. (F. «bûden» fiilinden). Olsun, ola (Bazı Farsça terkiplerde kullanılır). **Herçi bâd-âbâd** = Ne olursa olsun!

BÂDÂM (i. F.). Bâdem. bk. Bâdem.

BÂDÂMÎ (i. F.). Bâdem şeklinde: Bâdâmî göz.

BADANA (i.). Badana, duvarlara vurulan kireç veya aşı boya şerbeti: Badana etmek, çekmek = Duvarları bu şerbetle beyazlatmak veya boyamak. **1.** Aşırı derecede sürülen düzgün. **2.** Sathî tamir, bir şeyin kusur ve eksiklerini zâhirde görünmeyecek surette yalandan süsleme.

BADANACI (i.). Badanacı, duvarları badana eden sanatkâr, bu sanatla geçinen adam.

BADANACILIK (i.). Duvarları badana etmek sanatı.

BADANALAMAK (f.). Badanalamak, duvarlara kireç veya aşı boya şerbeti çekmek, badana vurmak: Badanacı evleri badanalar.

BADANALATMAK (f.). Badanalatmak, badana ettirmek: evi hangi badanacıya badanalattınız?

BADANALI (i.). Badanalı. Badana sürülmüş, kireç veya aşı boya şerbetiyle boyanmış: Badanalı duvarlar sıhhate elverişlidir.

BADAŞ bk. Bağdaş.

BADAŞMAK bk. Bağdaşmak.

BADAT (i.). **1.** Şekerli yer elması. **2.** Düztaban.

BÂD - BÂN (i. F. «bâd» dan). Yelken. **Bâd-bân küşâ-yı azîmet olmak** = Azimet etmek, gitmek, yola çıkmak.

BÂDE (i. F.). Şarap, hamr, mey, sahbâ. **Bâde-perest** = Şaraba tapar, işrete pek düşkün. **Bâde-nûş** = Şarap içen. **Bâde-nûş olmak** = Şarap içmek: Falanın namına, sıhhatine bâde-nûş oldular.

BÂDE-FÜRÛŞ (i. F.). Şarap satan, meyhâneci.

BÂDEHÛ (i. A.). Eskiden «ondan sonra» mânâsında kullanılırdı.

BÂDE-KEŞ (i. F.). Şarap içen.

BÂDEM (i. F. «bâdâm» dan. Asıl Türkistan'da badem yetişmediğinden ve âhenge de uymadığından, Türkçe asıllı addolunamaz). İçi ve pek taze iken kabuğu dahi yenen ve yağı çıkarılan maruf meyve ki, başlıca üç çeşit olup kolay kırılanına diş yahut sakız, sertine taş bademi ve acıca olup kurabiyesi ve sabunu yapılan cinsine de acıbadem denir. Badem gibi uzunlamasına: Badem göz, tırnak. **Badem-ağacı** = Bu meyveyi veren ağaç ki mutedil iklimlerin ağaçlarındandır. **Badem ezmesi** = Ezilmiş bademli şekerleme. **Bademiçi** = Bu meyvenin içi. **Badem parmak** = Başparmak. **Badem helvası** = Bademle yapılmış helva. **Badem sübyesi** = Soyulup ezilmiş bademin suyu ki süt gibi olup şerbet yerine içilir. **Badem kürk** = Tilki paçası. **Bademyağı** = Bademden çıkarılan yağ.

Badem ağacı

BÂDEMÂ (i. A.). «Bundan sonra, bundan böyle» mânâsında kullanılan eski kelime.

BÂDEMCİK (i. tıp). Boğazın iki tarafında, badem biçimindeki bezler.

BÂDEMLİK (i.). Badem ağaçları bulunan yer, badem ağacı koruluğu.

BÂDE-NÛŞ (i. F.). Şarap içen. bk. Bâde.

BÂDE - PEREST (i. F.). Şaraba tapan, şaraba pek düşkün. bk. Bâde.

BADERNA (i. İ. denizcilik). Halatın aşınacak yerine sarılan bez, halat sargısı.

BÂD - GÎR (i. F.). **1.** Baca. **2.** Vantilatör. **3.** Nargile ve semâver başlığı.

BADİ (i. F. «bat» dan). Ördek, ördek gibi: Badi badi yürümek.

BÂDÎ (i. A. «bedâ» yahut «bedû» dan if.). **1.** Sebep olan, icap eden, iktiza ettiren, mucip, illet, sebep: Ahlâkının iyiliği bâdî-i terakkisi (yükseliş sebebi) oldu. **2.** İbtida, evvel, baş: **Bâdî-i emirde** = Evvel emirde. **3.** Zahir, alenî, aşikâr: Bâdî-i nazarda.

BÂDİHEVÂ (i. F.) (Kullanılan şekli: Bedava). Parasız, meccanen, beleş (bilâ şey): Bâdihevâ sirke baldan tatlıdır. Pek ucuz: Bunu bâdihevâ almışsınız.

BÂDİNCAN (i. F.). Değiştirerek patlıcan dediğimiz maruf sebze.

BÂDİRE (i. A. «budûr» dan) (c. buvâdir). **1.** Hemen söylenilip hatâdan uzak olmayan söz. **2.** Ansızın zuhur eden vak'a.

BÂDİYE (i. A.) (c. buvâdî). Çöl, kır, beyâbân, sahrâ, deşt. **Bâdiye-peymâ** = Çölde dolaşan, bedevî. **Bâdiye-nişîn** = Çölde oturan.

BÂD-NÜMÂ (i. F. bâd = yel, nümâ = gösterici). Rüzgârın cihetini gösterici âlet ki evlerin vesair yüksek yerlerin üstüne konur.

BADYA (i.). Ağzı yayvan, topraktan, büyük kap.

BAĞ (i.). Nota yazısında bir işaret ki, çeşitli mânâlara gelir: Musiki cümlelerini bağlar, yaylı sazlarda bir yay çekimi melodiyi gösterir v.s.

BAĞ (i.). **1.** Bağlayacak şey, bend, kayıt, rabt, rabıta: Diz bağı, ekin bağı, saç bağı. **2.** Saran şey, sargı, lifâfe, visak: Göz bağı, boyunbağı, yarabağı. **3.** Bohça uçları bağlanmak şartiyle bir şeyi kaplayıp saran şey: Yatak bağı. **4.** Bağlanmış şey, demet, deste: Ot, ekin bağı. **5.** Münasebet, alâka, rabıta. **Öküzbağı** = Kaynamış ıhlamur. **Dizbağı çözülmek, gevşemek** = Çok korkmak. **Gözbağı** = Gaflet.

BAĞ (i. F.). Bahçe, ravza, bostan, firdevs. **Bağ-ı behişt** = Cennet, ravza-i rıdvân.

BAĞ (i.). **1.** Üzüm ağaçları bulunan yer: Bağa girmek, bağ bekçisi. **2.** Üzüm ağacı: Bağ dikmek. **Bağbozumu** = Üzümlerin toplanması ve bunun mevsimi.

BAĞA (i.). Kurbağa ve kaplumbağa çeşidinden hayvanların umumî ismidir: Kaplubağa (kaplumbağa), kurbağa, taşbağa (tosbağa), otlubağa, yeşilbağa vesaire. **2.** Kaplumbağa cinsinden bazı deniz hayvanlarının kabuğu ki, sedef gibi, lâkin siyahımsı ve daha yumuşak olur. Bu bağadan yapılan eşya: Bağa taraf, muhafaza vesaire.

BAĞA (i.). Baksana!

BAGAJ (i. Fr.). **1.** Yolcu eşyası. **2.** Yolcu eşyası koymaya yarayan yer, yolcu eşyası vagonu.

BAGAL (i. F.). Koltuk.

BAĞAN (i.). **1.** Hadde ermeden düşen yavru, düşük, cenîn, sâkıt. **2.** Ölü doğan kuzunun derisi. (Bundan nakledilerek F. bağane).

BAĞATUR (i.). Kahraman, batır.

BÂĞ-BÂN (i. F.). Bahçıvan, bahçe bekçisi.

BAĞBOĞAN (i. botanik). Küskütotunun bir adı.

BAĞBOZUMU (i.). **1.** Bağlarda sona kalan mahsullerin toplanması. **2.** Bu işin yapıldığı mevsim, güz.

BAĞCI (i.). Bir bağa bakan ve bağ idare edip üzüm yetiştirmekle meşgul olan adam, bağa bakmak san'atını bilen adam: Bağcı maaşı; falan iyi bağcıdır.

BAĞCIK (i.). **1.** Küçük bağ. **2.** Öteberi bağlamaya yarayan şerit şeklindeki bağ, ayakkabı bağı.

BAĞCILIK (i.). Bağa bakanın işi ve san'atı: Bağcılık ediyor; bağcılık nazik bir san'attır.

BAĞDADÎ (hi. A.). **1.** Bağdad şehrine mensup ve müteallik veya Bağdad ahalisinden, Bağdadlı. **2.** Dar, ensiz tahta pervazlarından yapılmış ve üstü sıvanmış bölme ve tavan.

BAĞDALAMAK (f.). Güreşte hasmın bacağını kendi bacağiyle sarıp yıkmak.

BAĞDAMAK (f.). Birbirine geçirerek bağlamak.

BAĞDAŞ (i.). Dizleri büküp baldırları haç gibi toplayarak oturmakla alınan vaziyet: **Bağdaş kurmak** = Bu vaziyette oturmak.

BAĞDAŞMAK (f.). **1.** Dizleri büküp baldırları haç gibi toplıyarak oturmak, bağdaş kurmak. **2.** Uymak, anlaşmak. **3.** Uyuşmak, uzlaşmak.

BAĞDAŞMAZLIK (i.). Anlaşmazlık, uyuşmazlık.

BAĞILDAK (i.). bk. bağırdak.

BAĞIMLI (uydurma kelime) (i.). Başka bir şeyin tesiri altında bulunan. Başka bir varlığın iradesi, gücü veya yardımı olmadan kendi başına bir şey yapamıyan, müstakil olmayan, tâbi.

BAĞIMSIZ (uydurma kelime) (i.). Bağımlı olmayan, müstakil.

BAĞIR (i.). **1.** Karaciğer. **2.** Her şeyin içi veya önü: Dağın, yayın bağrı. **Bağrıaçık** = Perişan hal. **Bağra basmak** = Kucaklamak. **Bağrıkara, bağrıyanık** = Kederli, mahzun ve mükedder.

BAĞIR (kullanılan şekli: Bâr). Bağırmayı tasvir etmek ve mânâyı kuvvetlendirmek için mükerrer kullanılır: Bağır bağır bağırmak.

BAĞIRÇAK (i.). Yük arabasının çatal yeri.

BAĞIRDAK (i. aslı: Bağıldak). **1.** Beşikteki çocuğun göğsü üzerine kundağını bağlayan kumaştan enli bağ. **2.** Âdet görmüş kadınların tutundukları bez.

BAĞIRIŞ (i.). Bağırmak fiili ve tarzı, nâra, sayha: Bu bağırış nedir? bk. Bağrışma.

BAĞIRMA (i.). Bağırmak fiili, sayha, nâra, böğürme, öğürme: Sarhoşların, öküzlerin bağırması.

BAĞIRMAK (f.). Bağırdan, içeriden ses çıkarmak, bağırmak, haykırmak, sayha, nâra atmak, (hayvan) öğürmek, bö-

ğürmek. **Bağırıp çağırmak** = Yaygara ve gürültü etmek. **Yüze bağırmak** = Bağırarak sert muamele ile ürkütmek.

BAĞIRSAK (i. anatomi). Karnın içindeki dar ve uzun dolaşıklı, içi boş uzuv. bk. Barsak.

BAĞIRTAN (i.). Bağırtmaya sebep olan: **Devebağırtan** = Pek dik ve çamurlu yokuş (taşlık olursa naldöken denir).

BAĞIRTLAK (i.). Bir çeşit yaban ördeği, katâ, suçulluğu.

BAĞIRTMAK (f.). **1.** Bağırmasına sebep olmak. **2.** Bağırmak üzere vazifelendirmek: **Tellâl bağırtmak.**

BÂĞISTÂN (i. F.). Bahçelik ve bağlık yer.

BAĞIŞ (i.). Bağışlanan şey veya bağışlamak işi, teberru.

BAĞIŞIK (i.) (uyd. k.). Muaf.

BAĞIŞIKLIK (i.) (uyd. k.). Bağışık olma hali, muafiyet.

BAĞIŞLAMAK (f.). **1.** Karşılıksız vermek, hediye ve ihsan eylemek, bahşetmek: Kendisine bir çiftlik bağışladı. **2.** Alacağından vazgeçmek, sarf-ı nazar ve terk etmek: Birçok alacağım vardı lâkin bağışladım. **3.** Ceza ve intikam istemekten geçip affetmek: Kabahatimi bağışladı. **4.** (Cenâb-ı Hak) almamak, yaşatmak: Ne güzel çocuk Allah bağışlasın, anasına, babasına bağışlasın!

BAĞIŞLATMAK **1.** Bahşiş ve hediye verdirmek. **2.** Affettirmek.

BAĞIŞLAYICI (i.). **1.** Bağışlayan, ihsan ve nimetler veren. **2.** Affeden, mağfiret sahibi, gafûr, rahîm.

BAĞIŞLAYIŞ (i.). **1.** Bağışlamak fiili, bahşiş, nimet verme, ihsan. **2.** Af, safh, mağfiret.

BÂĞÎ (i.). Serkeş, âsi.

BAĞİYÂNE (i.). Bâğîlik ve serkeşlikle edilen: **Hareket-i bâğiyâne** = Bâğîlik ve serkeşlikle: Bâğiyâne hareket ediyor = Eşkıyaca davranıyor.

BÂĞÎLİK (i.). Bağî, eşkıya olma, haktan sapma, serkeşlik.

BAGL (i. A.). Katır, ester.

BAĞLAMA (i.). Türk halk musikisinde bir mızraplı saz. Kopuz'dan inmedir.

BAĞLAMA (i.). Bağlamak işi bk. bağlamak.

BAĞLAMAK (f. aslı: Bağmak). **1.** İp ve ona benzer şeyleri dolaştırıp rabtetmek, düğüm yapmak: İpi bağlamak; ipi çiviye bağlamak. **2.** İp ve ona benzer bir şeyle bir şeyi diğerine veya birkaç şeyi birlikte rabt ve bend etmek, bir araya getirmek: Demet bağlamak; ağacı herege bağlamak; hayvanı kazığa bağlamak; birinin ellerini, ayaklarını bağlamak. **3.** Sarmak, sargı geçirmek: Başını, gözünü, yarayı bağlamak; başına mendil bağlamak. **4.** Takmak, asmak, kuşanmak, kuşatmak: Bele kılıç bağlamak. **5.** Kapamak, sed ve bend etmek: Kapıyı, suyun mecrasını bağlamak. **6.** Hâsıl ve peyda etmek, edinmek: Ekin, tane, tohum bağladı; süt kaymak bağladı. Sular buz bağlamış; yara kabuk bağladı. **7.** Kavuşturmak: Ellerini bağlayıp divan durmak. **8.** Tahsis ve tayin etmek: Birine maaş, aylık tayinat bağlamak. **9.** Yapmak, teşkil etmek: Saf bağlamak. **10.** Toplayıp bohça ve denk etmek: Eşyayı bağlamış; yatakları bağlamışlardı. **11.** Pranga ve zincire vurmak: Suçluları bağlamak usûlü kaldırıldı. **Baş bağlamak** = Bir yere mensup ve bağlı olmak, intisâb etmek. **Başını bağlamak** = Bir işle uğraştırmak, işi vermek, âvârelikten kurtarmak. Evlendirmek. **Bel bağlamak** = Ümid etmek, intisab etmek, hizmet arz etmek: Hizmetinize bel bağladım. **Pamuk ipliğiyle bağlamak** = Geçici bir tedbir ve çare bulmak. **Sağlam kazığa bağlamak** = Sağlamlaştırmak. **Tatlı yerinde bağlamak** = İyi netice vermek. **Göz bağlamak** = Sihir ve büyü etmek. **Gönül bağlamak** = Âşık olmak, sevmek, kendini bir şahsa, bir şeye, bir ümide vakfetmek. **Yelken bağlamak** = (Gemi) harekete hazırlanmak.

BAĞLAN yahut **BAKLAN** (i.). Angıt gibi kanatları kırmızı bir cins kaz.

BAĞLANMAK (f. bağlanmak). Rabt ve bend ve kayd olunmak. **1.** Tutulmak, ayrılamamak: Bu işe bağlandık. **2.** Mecbur ve merbut olmak, taahhüt altına girmek. **Basireti bağlandı** = Gafil davrandı. bk. bağlamak.

BAĞLANTI (i.). İrtibat.

BAĞLAŞIK (i.) (uyd. ke.). Müttefik. Bir başka devletle anlaşması bulunan.

BAĞLATMAK (f.). Rabt ve bend ettirmek: Denkleri bağlattınız mı?

BAĞLI yahut **BAĞLU** (i.). **1.** Rabt ve kayd ve bend olunmuş. Bağlı, merbut, düğümlü: Kazığa bağlı at. **2.** Sed ve bend olunmuş, kapatılmış: Bağlı kapı, geçit. **3.** Dayalı, alâkalı, mütevakkıf: Bunun anlaşılması kelimelerinin bilinmesine bağlıdır. **4.** Cinsî iktidarı olmayan, cinsî iktidarını kaybeden. **Eli, ayağı bağlı** = İstediğini yapamayan. **Başıbağlı** = Nişanlı, nikâhlı. **Basireti bağlı** = Gafil. **Dili bağlı** = Dilsiz, ebkem. **Gözü bağlı** = Ümmî, habersiz, gafil.

BAĞLIK (i.). Bağların çok olduğu

yer, bağ olan yer. **Bağlık, bahçelik** = Yeşilliği, ağacı, bol olan yer. Bağı, bahçesi çok olan yer.

BAĞLILIK (i.). Bağlı olma hali.

BAĞMAK 1. Bağlamak. 2. (Baymak gibi) büyü ve sihir etmek, efsunlamak: Göz bağmak.

BAĞRIKARA (i.). İskete kuşunun bir çeşidi.

BAĞRIŞMAK (f.). Birlikte ve bir ağızdan bağırmak, yaygara ve çığlık koparmak: Kadınlar bağrışmaya başladılar.

BAĞTETEN (A.). Ansızın, birdenbire, beklenmediği halde: Bağteten zuhur ediverdi: Birden görünüverdi.

BÂĞ-ZÂR (i. F.). Bağlık yer, bağ, bahçe.

BÂH (i. A.). Şehvet.

BAHÂ (i. F.). Paha, kıymet, değer, semen: Bunun bahâsı nedir? Bu sene zahirenin bahâsı çoktur, yüksektir; düşük bahâ ile satmak. **Bahâya çıkmak** = Kıymeti artmak. **Bahâdan düşmek** = Ucuzlamak. **Ateş bahâsına** = Pek yüksek fiyatla. **Us bahâsı** = Bir geçmiş hatâdan ders alma. **Kan bahâsı** = Diyet. **Yok bahâya** = Pek ucuz, hemen hemen meccanen. **Bî-bahâ** = Bahâ takdir olunamıyacak derecede değerli.

BÂ-HABER (i. F. A.). 1. Haberi olan. 2. Akıllı, zekî. 3. İhtiyatlı, tedbirli.

BAHADIR (i. F.) (c. bahadırân) (Türkçe'de dahi buğadur ve batur kullanılıp ikisi arasındaki münasebet açık ise de, hangisinin hangisinden çıktığını kestiremedik). Yiğit, cesur, kahraman, batır.

BAHADIRÂNE, BAHADIR-ÂNE (i. F.). Yiğitçe, dilâverce, kahramanca: Bir tavr-ı bahadırâne ile; bahadırâne bir yürüyüşü vardır. Cesur adamlara yakşır surette, yiğitçe: Bahadırâne yürümek.

BAHÂ-GÎR (i. F.). Kıymetli, değerli.

BAHÂÎLİK (i.). İslâm dininden ayrılmış, İran'dan başka Avrupa ve Amerika'da da yayılmış bulunan Bâbîlik'ten doğmuş bir din.

BAHÂNE (i. F.). 1. Bahâne, vesile, sebep: Falan hususu yakınlık göstermeye bahane ittihaz ettim. 2. Asılsız özür, sahte itizar: İşine devam etmemek için bahane arıyor; ecel geldi baş ağrısı bahane. **Bî-bahane** = Kusursuz, noksansız, özürsüz.

BAHAR (i. F.). İlk yaz, (Arapça: Rebî), ilkbahar: Bahar mevsimi. **Bahar açmak** = Ağaçlar ve çiçekler açılıp bahar olmak. **Sonbahar, köhnebahar** = Güz, hazân, fasl-ı harîf. **Herdem bahar** = Herdem tâze (çiçek).

BAHAR (i. A.) (c. bahârat) (Arapça'da sarı papatya mânâsına olup, dilimizdeki mânâsı şöyledir): Tarçın ve karanfil gibi güzel kokulu ve ısıtıcı tohumlar ki, bazı yiyecek ve içeceklere karıştırılır: Arablar yemeklere çok baharat korlar.

BAHÂRİYYE (i. F. bahardan Arapça teşkil edilmiş galat bir tâbirdir). Bahar tavsifini ve çok defa bu münasebetle bir zatın medhini ihtivâ eden kasîde veya musiki parçası.

BAHARLI (i.). Bahârat konmuş (yemek vesaire): Tuzlu, baharlı köfte.

BAHÇE (i. F.) («bağçe» yazmamalı). Bahçe, küçük bağ, küçük ravza ve bostan. (Bu mânâ ile Türkçe'de kullanılmayıp Farsça bağ yerine geçer.) Çiçek ve meyve veren veya vermeyen ağaçlar ve sebze vesaireyi havi ve ekseriya eve bitişik yer, ravza, bağ, firdevs, bostan: Çiçek bahçesi, sebze bahçesi. **Hayvanat bahçesi** = Müze çeşidinden olarak çeşitli hayvanlardan birer, ikişer numune bulunan bahçe. **Nebatat bahçesi** = Numune olmak üzere çeşitli bitkileri havi bahçe. **Memleket bahçesi** = Ahalinin gezmesine mahsus, belediyeye ait süslü ve ferahlık verici umumî bahçe.

BAHÇELİK (i.). Bahçeleri çok yer.

BAHÇIVAN (i.). Bahçeye bakan, bir bahçe idare eden, bahçeye bakmak san'atını bilen adam: Konağın bahçıvanı; falan adam iyi bahçıvandır.

BAHÇIVANLIK (i.). Bahçıvan işi ve san'atı, bahçeye bakmak, çiçek, ağaç ve sebze yetiştirmek ilmi: Bizde bahçvanlık ediyor; bahçıvanlıkta mahareti vardır.

BÂHÎ (i. A.) (mü. bâhîye). Şehvete mensup ve müteallik: **Kuvve-i bâhîye** = Şehvet kuvveti.

BAHİL (i. A. «buhul» den). Hasis, nekes, cimri.

BÂHİR (i. A.) (mübâhire). 1. Zâhir, açık, görünen: **Âsâr-ı bâhire** = Açık eserler. **Alâmât-ı bâhire** = Açık alâmetler. 2. Parlak, güzel.

BÂHİS (i. A. «bahis» den if.). Bahseden, bir bahsi havi, bir şeye dair malûmat ve ifadeyi toplayan: Ziraatten bâhis kitap.

BAHİS (i. A.) (aslı bahs) (c. ebhas). 1. Bir şey hakkında etrafiyle söz söyleyip hakikati araştırma: İslâm medeniyetinden bahsediyorduk; son ilmî terakkilerden bahis açıldı. 2. Söz münazaası, muaraza, mübahase: Bu adam bahsi çok seviyor; bazı inanışlar hakkında bahse giriştiler. 3. Bir mevzu hakkında tafsilât, açıklama: Fizikte

ses bahsi; akaait'te kader bahsi. **4.** Bir iddia üzerine, sözü doğru çıkan tarafından kazanılmak üzere bir mükâfat tayini, ödül: Böyle olduğuna bahsederim; bahsi kazandı; bahse girişmem (bu dördüncü mânâ dilimize mahsustur).

BÂH-NÂME (i. A. F.). Açık saçık yazı ve resimleri havi kitap.

BAHR (i. A.). Deniz.

BAHREN (i. A.). Denizden, deniz yoluyla, berren (karadan) mukabili: İzmir'e berren de gidilir, bahren de.

BAHREYN (i. tes. A.) **1.** İki deniz (Araplar'ca kullanılan bu tâbirden maksat Akdeniz'le Hind Okyanusu ve ona bağlı denizler olduğu sanılır). **Sultân-ül-berreyn ve Hâkan-ül-bahreyn** = Osmanlı hükümdarlarının unvanlarındandır. **2.** Basra Körfezi'nde bir adalar topluluğu.

BAHRİ (i.). Deniz ördeğinin bir çeşidi.

BAHRÎ (i. A.) (mü. bahriyye). **1.** Denize mensup ve müteallik: **Nebâtât-ı bahriyye** = Deniz bitkileri; bahrî hayvanlar. **2.** Gemiciliğe ve gemicilik ilmine ve savaş gemilerinden mürekkep donanmaya mensup ve müteallik: **Fünûn-ı bahriye** = Deniz ilimleri. **Asâkir-i bahriye** = Deniz askerleri.

BAHRİYE (i. A. «umûr-ı bahriye» den kısaltma). Devletin donanma ve deniz askerleri ve bunlarla alâkalı işler: Bahriye nezareti, bahriye nâzırı: İngiltere'nin bahriyesi kuvvetlidir.

BAHRİYELİ (i.). Deniz kuvvetlerine bağlı asker, öğrenci.

BAHSETMEK (f. A.). **1.** Bir konuda konuşmak, söz söylemek. **2.** Hakkında konuşmak: Bugün bize yaptığınız seyahatten bahsedin.

BAHŞ (i. F.) **1.** Bağışlama, hibe, ihsan: Bunu bana falan bahşeyledi. **2.** Af: Bu kabahati bana bahşediniz.

BAHŞÂ (i. F.). Aşağıdaki maddeye bk.

BAHŞÂYİŞ (i. F.). **1.** Bağışlayış, ihsan, hediye. **2.** Af, hoşgörme.

BAHŞENDE (i. F.). Bağışlayan, ihsan eden.

BAHŞETMEK (f. F. T.). İhsanda bulunmak. Mânevî bir huzur, rahatlık vermek: Bana bahşettiğiniz saadeti hayatımda tadmamıştım.

BAHŞİŞ (i. «bağşiş» den türemiş olmalıdır). Bahşiş, bağşiş, ihsan, hediye, hademeye ve iş adamlarına kararlaştırılmış ücretten fazla olarak verilen para: Hizmetçiye bahşiş vermek.

BAHT (i. F.). Talih, kısmet, ikbal: Bahtı var imiş; bahtı yoktur; **baht-ı siyâh** = Kara talih. **Bedbaht** = Talihsiz. **Nîgbaht** = İyi talihli. **Baht-ı bîdâr** = Uyanık yani uygun talih. **Baht-ı hâb-alûd** = Uyumuş gibi, müsaid olmayan talih.

BÂHTER (i. F.). Batı, garp, mağrib, hâver mukabili. (Bazen de **bâhter maşrık** = Doğu ve **hâver mağrib** = Batı mânâsiyle kullanılmıştır).

BAHTİYAR (i. F.). Bahtlı, talihi yaver, mes'ut.

BAHTİYÂRÎ (i. F.). **1.** Bahtiyarlık, mes'ud olma. **2.** İran'da büyük bir kabîle.

BAHTİYARLIK (i.). Talihlilik, mes'ut olma.

BAHTLI (i.). Talihi müsait ve uygun, mes'ut.

BAHTSIZ (i.). Talihsiz, talihi uygun ve müsaid olmayan.

BAHTSIZLIK (i.). Talihsizlik.

BÂHÛR (i. A. «bahr» den). Temmuzda senenin en sıcak günleri olan maruf yedi gün ve bu günlerin sıcağı: **Eyyâm-ı bâhûr** = Bâhûr günleri.

BÂ-HUSÛS (F. bâ = ile - A. husûs = tayin). Husûsiyle, husûsen, alel-husûs, hele, en ziyade, en fazla, bilhassa.

BAÎD (i. A. «buûd» den smüş.) (mü. baîde). Uzak, ırak, dûr: Bağdad, Şam'dan baîddir. İhtimale yakın olmayan, umulmayan, beklenmiyen: O adamdan böyle bir muamele baîd değildir. **Baîd-ül-ihtimal** = İhtimali kuvvetli olmayan, muhtemel olmayan.

BÂİS (i. A. «bas» den if.) (mü. bâise). Sebep, mucip: İçki, ölümüne bâis oldu.

BÂK (i. F.). Korku, havf, bîm, ihtiraz, çekinme. **Bî-bâk** = Korkmayan, korkusuz, ihtiraz etmeyen, emin, sâlim.

BAKA (i.). Baksana!

BAKA (BAKAA) (bk. beka) (i. A.). Bulunduğu halde kalma, devam, sebat, yok olmama, fenâ mukabili: **Baka bulmak** = Daim ve sâbit olmak. **Dâr-ı baka** = Ahret, dâr-ı fenâ (dünya) zıddı.

BAKABONGA (i.). Yavşan çeşidinden bir diken.

BAKALARA (i. İ. denizcilik). Kıç altında olan top delikleri.

BAKALİT (i.). Yapma sedef veya kehribar sedef.

BAKALORYA (i. Fr.). Lise tahsilinden sonra sınavla kazanılan olgunluk. Olgunluk imtihanı ve diploması.

BAKAM (i.). **1.** Baklagillerden bir ağaç; odunundan kırmızı boya çıkarılır Anavatanı Brezilya'dır. **2.** Has olmayan her türlü boya (Hamatoxylon compeachianum).

BAKAN (i.). Hükûmet üyelerinden her biri. Devletin görmekle mükellef bulunduğu hizmetlerden birini idare etmek üzere başbakan tarafından milletvekilleri arasından veya dışarıdan seçilen ve devlet başkalarınca tasdik edilerek iş başına getirilen kimse, nâzır, vekil: Devlet bakanı, millî eğitim bakanı v.s.

BAKANAK yahut **BEKANAK** (i.). Koyun ve keçi ve sığır gibi hayvanların çatal tırnağı.

BAKANLIK (i.). Bakanın yönetimi altındaki dairelerin bütünü veya bu dairelerin bulunduğu yer, vekâlet.

BAKAR (bk. Bakkar) (i. A.). Sığır, öküz, inek, manda cinsleri.

BAKARA (i. Fr.). İskambil kâğıtlarıyla oynanan bir kumar çeşidi.

BAKARA (i. A.). İnek, Kur'ân'ın en uzun ve ikinci sûresi.

BAKARÎ (i. A.). Sığır cinsine has.

BAKARKÖR (i.). Gözleri sağlam gibi göründüğü halde kör olan.

BAKAYÂ (i. A. c.) (m. bakıyye). bk. Bakıyye. Bakıyyeler, artmış olanlar. (Maliye) Tahsil olunamayıp ertesi seneye kalan vergi ve varidat. (Askerlik) **Kur'a bakayâsı** = Kur'a isabet edip de silâh altına alınmaları geciktirilenler.

BAKICI (i.). **1.** Bakan, hizmet eden, bir işle meşgul olan. **2.** Fala bakan adam, falcı, remilci.

BAKICILIK (i.). Falcılık, remilcilik.

BAKILDAK (i.). Harmanda kabuktan çıkan çürük tane: Burçak bakıldağı.

BAKILMAK (f.). **1.** Nazar ve müşahede olunmak: Buradan denize bakılır. **2.** Nazar-ı itibare alınmak, dikkat olunmak: Dostlar arasında öyle merasime bakılmaz; bir bakımla bakılırsa ve (sadece) bakılırsa bu, daha iyidir. **3.** Hizmet olunmak, yapılmasına çalışılmak ve ihtimam olunmak: Bu hayvana iyi bakılmıyor; bu çocuklara bakılmak lâzım gelir. **Yüzüne bakılmaz, yüzüne bakılır şey değildir** = Pek çirkindir.

BAKIM (i.). **1.** Bakma, bakış, nazar. **2.** Mütalaa, düşünme. **3.** Besleyiş, timar. **4.** Veche, cihet, suret: **Bir bakıma** = Mincihetin.

BAKIMEVİ (i.). Düşkünlerin, müzmin hastalığı olanların sürekli olarak bakıldığı yer.

BAKIMLI (i.). İyi bakılmış, semiz hayvan.

BAKIMSIZ (i.). Emek verilmemiş, bakılmamış: Bakımsız bir bahçe.

BAKINDI «Hele bak, olacak şey mi bu?» gibi şaşkınlık anlatır.

BAKINMAK (f.). **1.** Kendi üstüne veya etrafına bakmak: Bakınıp duruyordu. **2.** Şaşırmak, şaşa kalmak: Bakınıp durma.

BAKIR (i.). Cu senbolüyle gösterilen bir eleman. **1.** Kırmızıya yakın renkte maruf maden ki çeşitli kap kacak imaline ve kalay vesaire ile birleştirilerek prinç ve tunç gibi mürekkep madenler teşkiline girer. **2.** Bakırdan kap kacak, mutfak takımları: Bakırları kalaycıya vermek; bakır takımı. **3.** Bakır pası, jenkâr: Bu sahanlar bakır olmuş; bu yemek bakır çalmış. Bakırdan yapılmış: Bakır legen, **bakır akça** = Sikke-i nuhâssiyye, fülüs-i ahmer; bakır kaplama. **Bakır pası** = Bakıra ekşi bir şey dokunduğunda hasıl olan yeşil pas. **Bakır çalmak** = Bakır pasının yiyeceğe bulaşması. **Bakırtaşı** = Malakit. **Bakır tuzu** = Kıbrıs zaçı.

BAKIRCI (i.). Bakırdan kablar yapan san'atkâr.

BAKIŞ (i.). Bakmak fiili ve tarzı: Bu nasıl bakış.

BAKIŞIK (i. matematik) (uyd. k.). Parçaları arasında bakışım bulunan, mütenazır.

BAKIŞIM (uyd. k.). bk. Tenazur.

BAKIŞLI (i.). Bakışı olan: Âhû bakışlı.

BAKIŞMAK (f.). Karşılıklı olarak birbirine bakmak.

BAKIYYE (i. A.) (c. bakayâ). **1.** Artıp kalan şey: Zahire bakıyesi. **2.** Alt taraf, geri taraf, devam: Bakıyye-i ahvâli mâlûm değildir (sonraki halleri bilinmiyor). **3.** Mahv ve yok olan bir şeyin geriye kalan kısmı: Bir eski mâbedin bakıyyesi: **Bakıyyet-üs süyûf** = Bir muharebede mağlûp taraftan kurtulup sağ kalanlar, kılıç artıkları. bk. Bakayâ.

BAKIYYE Türk musikisinde 4 koma değerinde bir aralık ki diyez ve bemolü de aynı adla anılır.

BÂKÎ (ka ile) (i. A. «beka» dan if.) (mü. bâkîye). **1.** Daimî, ebedî, ölümsüz, geçici olmayan, fenâ bulmaz: Dünya fânî, ahret bâkîdir. **2.** Kalan, artan. (Her ne kadar kalmak mefhumunu da içine alırsa da, yine kalmak fiiliyle kullanılır): Hesaptan bâkî kalan miktar. Alt taraf, mâbad: Bâkîsi mâlûm olamadı. Artık, bundan başka, âhır: Bâkî dua.

BÂKÎ (i. A. «bükâ» dan if.). Ağlayan, giryan.

BÂKİR (i. A.). Bozulmamış, el değmemiş, temiz kalmış.

BÂKİRE yahut **BÂKİR** (i. A.). Kız oğlan kız (aslı «bikr» dir).

BAKKAL (i. A. «bakl» dan imüb). Zahire ve yiyeceğe ait şeyler satan esnaf. (Asıl Arapça'da mânâsı sebzeci olup, Arabistan'da ekseriya sebze ve zahire bir dükkânda satıldığı münasebetle, sonra yalnız zahire satanlara da söylenmiş ve bizce bu mânâya hasredilmiştir).

BAKKALHANE (i.). Bakkal dükkânı.

BAKKALİYE (i. A.). **1.** Bakkal dükkânında satılacak cinsten eşya. **2.** Büyük bakkal dükkânı.

BAKKALLIK (i.). Bakkal işi ve ticareti: Bakkallık ediyor.

BAKKAM bk. Bakam.

BAKKAR (i. A.) Sığır çobanı, sığırtmaç. (bk. Bakar).

BAKLA (i. A.) (yine bu mânâda olan «bakla» dan. Sebze demek olan «bek» den zannolunması hatadır). Maruf sebze ki, erken yetişip, fasulyeye benzer iri taneleri olur ve taze iken kabuğu ile beraber, kuruşunun da taneleri yenir ve hayvanlar için pek gıda vericidir, ful: **Sakız baklası** = En iyi cinsi. **İngiliz baklası** = Pek uzunu, acı bakla. **Yahudi baklası** = Kıbt fulü. **Hind baklası** = Enfiyeye koydukları güzel kokulu bir tohum ki Hind'den gelir. **Baklayı ıslatmak** = Sükût etmek, dilini tutmak. **Ağzında bakla ıslanmaz** = Boşboğazdır. **Baklayı çıkarmak** = Her şeyi söylemek. **Bakla çiçeği** = Açık yeşil. **Bakla dökmek** = Fala bakmak. **Bakla kırı** = Atın bakla rengini andırır kır donu (at hakkında kullanılır).

BAKLA (i. A.) (c. bukul). **1.** Sebze, yeşillik. **2.** Yeşil kabuklu, iri taneli mâlûm sebze.

BAKLAGİLLER (i. botanik). Bakla, fasulye, akasya, keçiboynuzu v.s. gibi pek çok sebze ve ağaçları içine alan büyük bir bitki familyası. Baklagiller, ikiçenekli ayrı taçyapraklılardandır.

BAKLAN bk. Baklan.

BAKLAVA (i.). **1.** Hamurdan ceviz, badem veya kaymakla yapılan maruf tatlı, Antep, Şam baklavası. **2.** Baklava dilimleri şekli, maîn şekli. Baklava şeklinde, maîn şeklinde parçalara bölünmüş.

BAKLİYYE (i. A. botanik). Baklagiller.

BAKMAK (f.). **1.** Bakmak, görmek üzere gözleri bir yana çevirmek, nazar, nigâh etmek: Nereye bakıyorsun? Şuna bak, bakmadım ki göreyim. **2.** İtibar etmek, nazar-ı itibara almak: Siz bizim kusurumuza bakmayın. **3.** Tâbi olmak, tetebbû etmek, uymak: Ördek, kaza bakarak çatlar, irat sahiplerine bakarak masarif kapısını o kadar açmayın. **4.** Dikkat ve itina etmek, gözleri açmak: Bakın yolda bir şey çıkmasın. **5.** Mütalâa ve tetkik etmek. Derse bakıyor. **6.** Hizmetini görmek: Bu hayvana kim bakıyor, iyi baksalar güzel bir at olur. **7.** Beslemek, geçindirmek: Çoluk çocuğuna iyi bakıyor, karısına bakmaktan âcizdir. **8.** Tedavi etmek: Bu hastaya kim bakıyor? Her vakit bakan doktor kimdir? **9.** Denemek, muayene etmek: Bakmadan alınmaz, bir, iki gün bende dursun bakayım da, işime gelirse alırım, yemeğe bakmak. **10.** Aramak, tutmak veya almak üzere araştırmak ve muayene etmek: Eve bakmağa gittiler, kıza bakıyorlar. **11.** (Hastayı) ziyaret etmek, hastaya bakmak şarttır, hasta yatıyor da gidip bakmaya vakit bulamadım. **12.** Bağlı olmak: Böyle işler tabiata bakar, artık orası dirayete bakar. **Ağıza bakmak** = Birinin sözüne ehemmiyet verip tâbi olmak. **Eğri bakmak** = Kin ve garazını belli etmek. **İşine bakmak** = Kendi işiyle meşgul olup başka şeye karışmamak. **İyi bakmak** = Dikkat etmek. **Dört yana bakmak** = Tam ihtiyatla hareket etmek. **Fala bakmak** = Fal açmak. **Bakakalmak** = Şaşkın bakmak, şaşmak, şaşıp kalmak. **Yan bakmak, yan yan bakmak** = Kinle, düşmanca bakmak. **Yüze bakmak** = İltifat etmek: Yüzüme bakmadı = İltifat etmedi. **Yüz yüze bakmak** = Utanacak bir macera olmamak.

Bakla

BAKRAÇ (i.). Bakırdan kulplu kap: Kuyu, küp, süt bakracı.

BAKTERİGİLLER (i.). Bakterileri içine alan bir bitki ailesi.

BAKTERİYOLOG (i. Y.). Bakteriyoloji dalında ihtisas yapmış hekim.

BAKTERİYOLOJİ (i. Y.). Bakterilerin ve umumiyetle mikropların biçimlerini, hususiyetlerini inceleyen bilim.

BAKTIRMAK (f.). **1.** Baktırmak, bakmaya sevk, mecbur veya müsaade etmek: Harem tarafına açıldığı için o pencereden baktırmazlar. **2.** Hizmet ettirmek, iyi idare ettirmek: Bu ata iyi baktırmalı. **3.** Hekime göstermek: Siz kendinize baktırın.

BÂKÛRE (i. A.). Mevsiminden evvel yetişen meyve, turfanda.

BAL (i.). **1.** Bal. Arının yaptığı maruf tatlı madde, Osm. asel, engebin, şehd: Arı balı, süzülmüş bal. **Gümeç balı**

= Süzülmemişi. 2. Ağaçların şekeri ve yemişlerin koyulaşmış özü. (Sıfat olarak) Tatlı, lezîz, lezzetli. **Bal peteği** = Kursa, asale, balın petek kısmı. **Balkabağı** = Kışın yenir bir cins iri ve koyu sarı kabak. **Balkuşu** = Bir cins kuş. **Balmumu** = Bal eritildikte ayrılan madde ki, mum yapmakta vesair işlerde kullanılır. Şem'. **Balmumu kuşu** = Bir cins kuş. **Pamuk balı** = Beyaz bal. **Delibal** = Yaban arısının yaptığı bal. **Siyah bal** = Kamış suyu. Kekik balı. **Kehrüba balı** = Billûrî ve berrak cinsi. **Miyan balı** = Buyan. **Ucunu bul da yağa bala ver** = İşin içinden çıkabilirsen çık.

BÂL (i. A.). Gönül, kalb, hatır: **Hulûs-i bâl** = Hulûs-i kalb, kalb temizliği. **Huzûr-ı bâl** = Rahat. **Fârig-ul-bâl** = Endişesiz. **Mâfilbâl** = Kalbde gizli olan niyet.

BÂL (i. F.). **1.** Kanat, cenah: **Perr-ü bâl** = Aynı şey. **Şikeste-bâl** = Kanadı kırık. **Bâl-küşâ** = Kanadını açmış, uçan. **2.** Kol, bâzu. **Bâl ü yâl** = Kol ve gerdan, Osm. kad ve kamet.

BALA (i.). Yavru, beçe, çocuk.

BÂLÂ (i. F.). Yüksek, yukarı, zîr ve pest mukabili, Osm. âlî, refî'. **Kadd-i bâlâ** = Yüksek boy. **Bâlâ-pervâz** = Kendini olduğundan yukarı tutup övünen. **Rütbe-i bâlâ** = Son asır Osmanlı mülkiye teşkilâtında rütbe-i ûlâ sınıf-ı evveli ile vezâret arasında bir yüksek sivil rütbe (askerî rütbelerden orgenerale eşitti): Rütbe-i bâlâ ricâlinden. Kad, kamet, boy. **Dübâlâ** = İki kat.

Bale

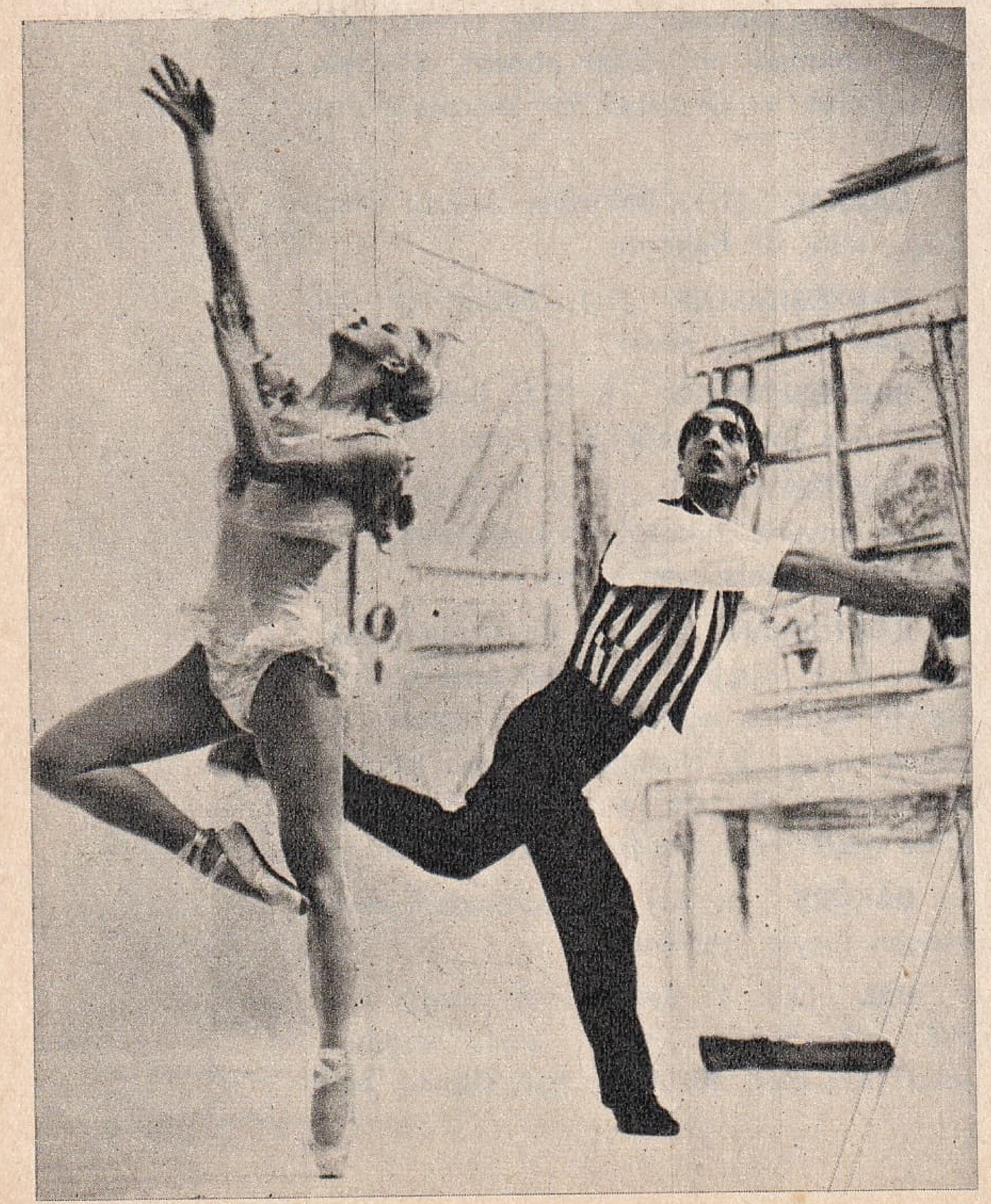

BALABAN yahut **BELBAN** (i. Bulgarca'da ayıya derler). **1.** Gezdirilip oynatılan ayı: Ne toplandınız, balaban mı oynuyor? **2.** İri cüsseli insan veya hayvan: Balaban adam, doğan. **3.** Büyük davul tokmağı.

BALABANLANMAK (f.). **1.** İrileşmek, şişmek, iri ve şişman olmak. **2.** Lakırdıyı ağızda çiğneyip sarhoş gibi söylemek.

BALABANLAŞMAK bk. Balanbanlanmak.

BÂLÂ-BÜLEND (i. F.). Uzun boylu.

BALALAYKA Ukraynalılar ve Ruslar'ın millî çalgısı. Gitara benzer.

BÂLÂ-PERVÂZ (i. F.). Yukardan alan, yüksekten atan.

BALAR (i.). İnce tahta, pedavra.

BALAST (i. İn.). Demiryollarında traverslerin altına, şoselerde de düzeltilmiş toprak üzerine döşenen taş kırıntıları.

BÂLÂ-TER (i. F.). Daha veya pek yüksek ve üstün, âlâ.

BALAYI (i.). Evlilik hayatının ilk ayı.

BALCI (i.). Bal satan veya arı yetiştirip bal alan kimse.

BALÇAK, BARÇAK (i.). Kılıç kabzasının siperi.

BALÇIK (i.). **1.** Yapışkan ve ayağı tutar çamur, özlü toprak, çömlekçi ve lüleci çamuru, salsal. **2.** Umumiyetle çamur. **Balçık hurma** = Zenbil içinde basılmış top hurma.

BALDAK (i.). Kılıç kolanının halkası.

BALDIR (i.). **1.** Bacağın budu, kaba eti. **2.** Sak, diz ile ayağın bileği hükmünde olan oynak yeri arasındaki uzuv. **Baldır sinir** = Ökçe siniri. **Baldır kemikleri** = Baldırdaki iki kemik, azmeyn-i sak, düdük kalemi ile incik. **Baldırıçıplak** = Aşağılık adam, ayak takımı, serseri. **Kayış baldırlı** = Çevik. **Baldırıkara** = Bir süs bitkisi, kerbeze (adianthum).

BALDIRAK (i.). Don ve şalvar paçasının baldıra gelen yeri.

BALDIRAN (i.). Nemli yerlerde yetişen zehirli bir bitki, ağıotu (conium). Maydanozgillerden olan bu bitkinin büyük baldıran, küçük baldıran, su baldıranı gibi çeşitleri vardır. Baldıran şerbeti. **Su baldıranı** = Rezne. **Küçük baldıran** = Teft.

BALDIRGAN bk. Baldıran.

BALDIZ (i.) (karının) kız kardeşi.

BALE (i. İ.). Koreografi kompozisyonu. Dans ve hareketlerle anlatılan musikili

kompozisyonu sunanların meydana getirdiği topluluk.

BALERİN (i.). Bale yapan kız veya kadın.

BALGAM (i. A.). Eski tıpta ahlât-ı erbaanın (4 hılt'ın) biri. bk. Hılt.

BALGAM (i. A.). Solunum yollarında tahriş ve iltihap dolayısıyle meydana gelen, çok defa öksürerek çıkarılan sümüklü madde. Balgam çıkarmak. Balgam sökmek. **Balgam atmak** = Yapılmakta olan bir iş hakkında şüphe uyandıracak şekilde konuşmak.

BALGAMÎ (i. A.). (mü. balgamiye). **1.** (tıp) Balgama mensup ve müteallik: Mizâc-ı balgamî. **2.** Balgam renginde, kehriba gibi dalgalı taş. Buna Hacıbektaş Can da denir. Vazo, sigara tablası v.s. yapımında kullanılır.

BALIK (i.). Su içinde yaşayıp solungaçla nefes alan ve yumurtadan üreyen omurgalıların genel adı. Ar. semek, Fars. mâhî: Deniz balığı, tatlısu balığı. Balık cinsinden olmayıp memeli oldukları halde suyun içinde yaşayan bazı hayvanlara dahi denir: Kadırga balığı gibi. **Atbalığı** = Suaygırı. **Adabalığı** = Kadırga balığı. **Ayıbalığı** = Fr. phoque (fok) denilen bir cins deniz hayvanı. **Ak, alabalık** = Bir nevi balık. **Balık avcısı** = Balıkçı. **Balıketli** = Narin olduğu halde âzâsı etle örtülü ve eti sıkı (şahıs), şişmana yakın. **Balıkotu** = Bâhizühre denilen bir cins nebat, balıkları avlamıya mahsus bir terkip. **Balıksırtı** = Ortası yüksekçe kabarık yol. **Balıkyağı** = Morina balığından çıkan ve semirmek için içilen yağ. **Balık baştan kokar** = Kötülüklerin başta olanlardan başladığını anlatan atasözü. **Balıknefesi** = Balinagillerin başından çıkarılan bir çeşit yağ. **Balık istifi gibi** = Son derece sıkışık bir durumda. **Balık kavağa çıkınca** = Olmayacak işler için söylenir. **Balık yumurtası** = Bazı cins balıkların, eritilmiş balmumuna bandırılarak saklanan yumurtası.

BALIKÇI (i.). Balık tutan ve satan adam, balık avcısı.

BALIKÇIL (i.). Turna çeşidinden, balıkla beslenir bir çeşit kuş, butimar, ebülhazin, sebiter.

BALIKÇILIK (i.). Balıkçı sanatı. **Sayd-ı mâhî** = Balık avcılığı.

BALIKÇIN (i.). Balık yiyerek beslenen bir cins küçük deniz kuşu.

BALIKETİ (i.). Şişman denmiyecek, zayıf da sayılmayacak derecede toplu vücut yapısı.

BALIKHANE (i.). **1.** Balık saklamaya mahsus büyük depo. **2.** Vaktiyle balık avcılığı emîninin idarehanesi.

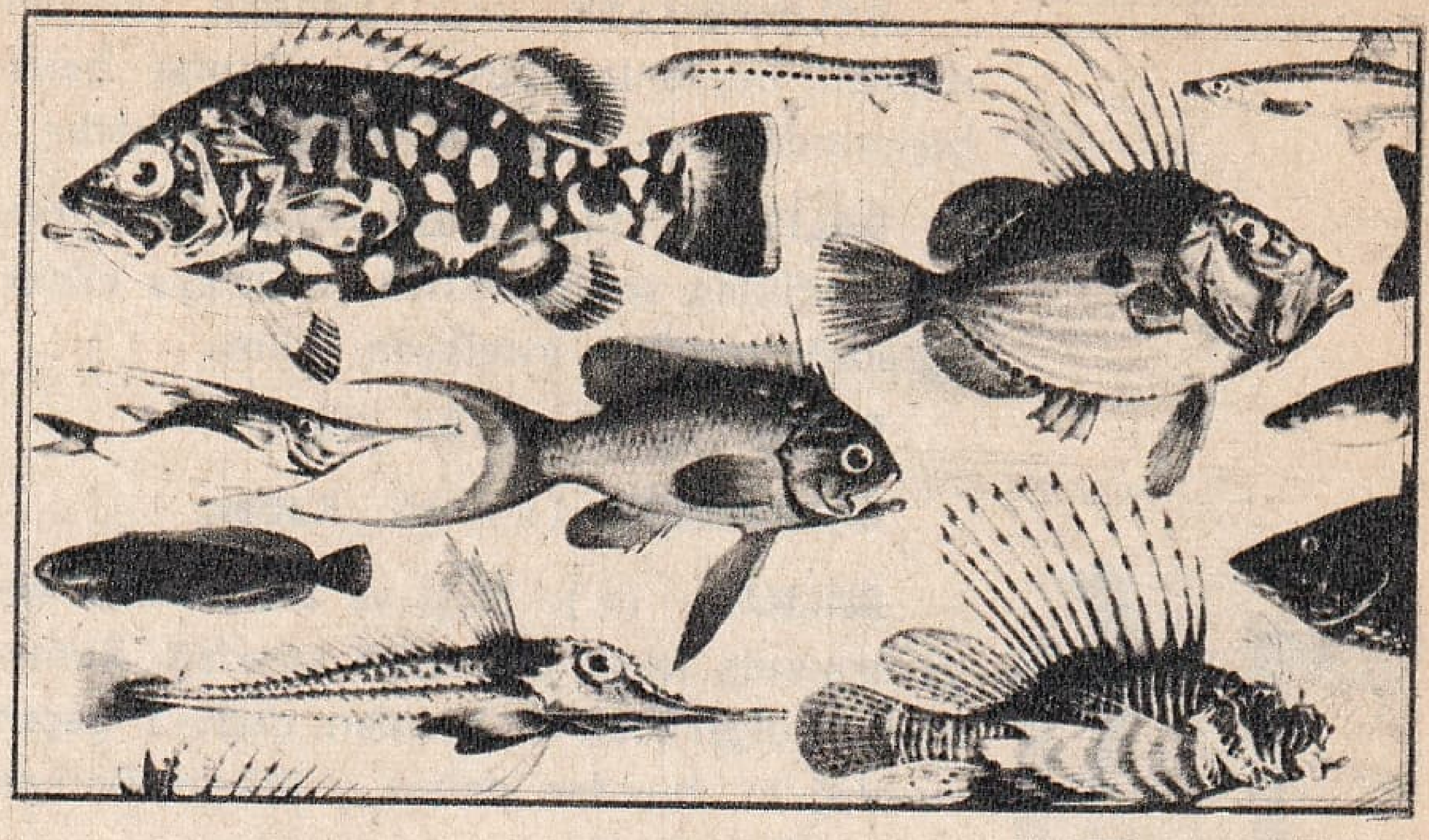

Çeşitli balıklar

BALIKLAMA (i.). Başaşağı olarak suya dalma tarzı. Bu atlayışta vücut dümdüz ve gergin olur, kollar baş hizasında birleşmiş durumdadır.

BALIKLAMAK (f.). Balık gibi gerinip sıçramak.

BALIKLAVA (BALIKLAĞA) (i.). Deniz veya gölün balık yatağı olan tarafı, sahili.

BALIKMAK (f.). Balık pulu gibi parıldamak.

BALIKSIRTI (i.). **1.** Balık kılçığı şeklinde, yol yol iç içe geçmiş açılar biçimindeki çizgilerden meydana gelen kumaş deseni. **2.** Ortası yüksek olup iki tarafa doğru hafifçe alçalan: Balıksırtı yol.

BÂLİĞ (i. A. «bülûğ» dan) (mü. baliğa). **1.** Erişmiş, vasıl: Yaşı yetmişe baliğ oldu. **2.** Rüşt ve bulûğ yaşına erişmek: İki oğlundan biri bâliğ ve diğeri sabîdir. **Câriye-i bâliğa** = Rüşt yaşında cariye. **3.** Varan, bir miktarı bulan (meblâğ): Maaşı üç bin kuruşa baliğ oldu. **4.** Nihayet mertebeyi bulan, faik, kâmil: Hikmet-i bâliğa, Kudret-i bâliğa. **5.** Yekûn, mecmû, toplam. **Bâliğan mâbelâğ** = Fazlasıyle, ferah ferah.

BÂLİN (i. F.). Yastık. İskemle yerine kullanılır yuvarlak yastık.

BALİNA (i. L.). **1.** Balinagillerden, denizlerde yaşayan bir memeli hayvan. Balinanın uzunluğu 25 metreyi, ağırlığı da 15 tonu geçebilir. Bunlara kadırga balığı denir (balena mistycetus). **2.** Gömlek yakası, korse v.s. nin düzgün durması için kumaşın altına dikilmek üzere balina çubuğundan yahut sert ve esnek başka maddelerden yapılan dar ve uzun safiha. **Balina çubuğu** = Balinanın ağzına aldığı suyu dışarıya süzüp içindeki deniz hayvanlarını tutmasına yarayan ve üst çenesinin iki yanında tarak dişleri gibi sıralanmış bulunan safihalar.

BALİNAGİLLER (i.). Denizde yaşayan memeli hayvanlar familyası. Bunlar balık biçiminde olur. Başlıca örneği balinadır.

BALİSTİK (i. Y. askerlik). Merminin ateşlendikten sonra hedefe varıncaya kadar uğradığı tesirleri inceleyen bilim.

BÂLİŞ (i. F.). Yüz yastığı.

BALKABAĞI (i.). bk. Kabak.

Baltalar

BALKAN (i.). Sarp ve ard ardına veya ormanla kaplı dağ veya sıradağ. Rumeli'ni (Bulgaristan'ı) batıdan doğuya geçen sıradağ ki, bundan dolayı o ülkeye Balkan yarımadası denir.

BALKANLIK (i.). Balkanları olan, dağlık: Balkanlık bir yerdir.

BALKAR veya **MALKAR** (i.). Kafkasya Türkleri'nin Kıpçak kolundan olan bir boy.

BALKON (i. Fr. balcon). Üstü açık ve genişçe şahnişin.

BALLANDIRMAK (f.). **1.** Bal gibi tatlı etmek. **2.** Koyulaştırıp yapışkanlık peyda ettirmek. **3.** Çok öğmek ve güzel tavsif edip imrendirmek: Tarif ederken o kadar ballandırdı ki, ağzımızın suyunu akıttı.

BALLANMAK (f.). **1.** Bal gibi tatlı olmak, tatlılaşmak. **2.** (Meyvenin) özü çıkıp yapışkanlık peyda etmek, cıvıklaşmak.

BALLI (i.). Bal ile yapılmış, bal sürülmüş, Ar. muassel.

BALLIBABA (i.). Ballıbabagillerden bir bitki (lamium). Başlıca çeşitleri benekli ballıbaba ve ak ballıbabadır. Ak ballıbabaya arılar çok konar.

BALLIBABAGİLLER (i. botanik) İki çenekli ve bitişik taçyapraklılardan bir bitki familyası. Nane, lavanta çiçeği, kekik gibi kokulu bitkiler bu familyaya girer.

BALLIK (i.). Bağlarda görülen külleme hastalığının bir adı.

BALO (İt.). **1.** Alafranga raks: Balo oynamak. **2.** Eğlenmek üzere yapılan umumî veya hususî içtima ve bunun için olunan davet ve eğlence: Bu akşam filan yerde balo vardır, baloya gitmek. **Balo vermek** = Balo eğlencesi tertip edip davet etmek. **Maskeli balo** = Davetlilerin yüzleri maskeli gitmeye mecbur oldukları balo, toplantı. **Açık balo** = Maskesiz gidileni.

BALON (i.) (Fr. ballon). **1.** Havadan hafif bir gaz kuvvetiyle havada yukarıya kalkan taşıt ki, gazı içine alan büyük ve hafif bir mahfaza ile ona bağlı, adamların oturmasına mahsus sandal gibi bir sepetten mürekkeptir. Osm. sefinetül-havâ. **2.** Çocuk oyuncağı olarak gazla dolu, havada durur lastikten top.

BALONCU (i.). Balon kullanan, balonla uçan adam.

BALONCULUK (i.). Balon yapan ve kullananın sanatı. Balonla uçmak işi.

BALOTAJ (i. Fr.). Bir seçimde herhangi bir adayın oyların mutlak çoğunluğunu alamaması hali.

BALOZ (i.). Eskiden ayak takımının eğlenmek için gittiği içkili, danslı yer.

BALÖZÜ (i. botanik). Birtakım çiçeklerin içinde bulunan ve bal yapmak için arılar tarafından emilen tatlı sıvı, nektar.

BALSIRA (i.). Yaprakların üzerinde hasıl olan bir nevi kudrethelvası ki, dalların husuŝî bir hastalığıdan ileri gelir.

BÂL-ŞİKESTE (i. F.). Kanadı kırık.

BALTA (i.). **1.** Odun ve saire kesmeye mahsus saplı kesme âleti. Osm. fas, teber. Küçüğüne nacak derler. **2.** Baltaya benzer silâh, teber. **Aşçı baltası** = Et kesmeye mahsus enli ve kısa saplı balta. **Eğer baltası** = Eğere takılan kısa saplı silâh, teberzîn. Baltabaş. bk. Baş. **Balta asmak** = Musallat olmak. **Balta sapı** = Muavin, yardak. **Bir baltaya sap olmak** = Bir işe yaramak. **Baltayı taşa vurmak** = Bilmeyerek bir adamın yüzüne karşı kendisine dokunacak söz söylemek. **Balta görmemiş, balta girmemiş** = Hiç kesilmemiş, budanmamış, tabiî hâlinde (orman). El dokunulmamış (iş). **Balta ile yonulmuş** = Kaba, yontulmamış adam. **Hacamat baltası** = Hacamat etmeye mahsus küçük cerrah âleti. **Marangoz baltası** = Tahta kesmeye mahsus küçük balta şeklinde âlet.

BALTACI (i.). **1.** Osmanlı teşkilâtında saray vazifelilerinin bir sınıfı. **2.** Balta ile giden itfaiyeci, tulumbacı.

BALTALAMAK (f.). **1.** Balta ile (orman vesaire) kesmek: Bu ormanı hiç baltalamamışlar, bu ağacı baltalamalı. **2.** Yıkmak, devirmek, harap etmek: Eski evi baltaladılar. **3.** Kırıp geçirmek, berbat etmek. **4.** Hacamat etmek.

BALTALI (i.). Yoldan engelleri kesip defetmek için balta taşıyan asker.

BALTALIK (i.). Ahalinin yakacak ihtiyaçları için odun kesmelerine tahsis olunmuş ve vergiden muaf küçük orman ve koruluk.

BALYA (i.) (İ. balla). Beze sarılı, sıkı bağlanmış ticarî mal dengi, denk.

BALYEMEZ (i.) (Mucidi olan bir İtalyan'ın ismini taşır. Büyük yanlış olarak «balyemez» yazılıp, her şeyi Farsça ve Arapça bir isimle adlandırmayı zarafet sayan eski kâtiplerden biri tarafından «asel nemihurd» diye tercüme olunduğu meşhurdur). Eski bir cins top.

BALYOS (i. Fr. bailli). Vaktiyle Avrupa devletlerinin büyükelçi ve büyük konsoloslarıyle, general ve amiral gibi büyüklerine verilen isimdir. Bilhassa Ortaçağ sonları ile Yeniçağ başlarındaki Venedik büyükelçilerine denir.

BALYOZ (i.). Gayet iri çekiç.

BÂM (i. F.). Dam, çatı.

BAMBAŞKA (i.). Tamamen başka.

BAMBU (i. Malezya yerlilerinin dilinden). Sıcak ülkelerde yetişip 25 metre kadar uzayan ve mobilya, merdiven, baston gibi birçok eşya yapımına yarayan bir çeşit kamış. Buna hezâren ve Hind kamışı da denir. (Calamus rudentum).

BAMTELİ (i. F. (bâme» den gelir ki sakal demektir). **1.** Alt dudağın altındaki kıllar. **2.** Sazın en kalın ses veren teli. **Bamteline basmak** = Hiddetlendirmek.

BAMYA (i. botanik). Aslı Sudan'dan gelme maruf sebze. **Amasya bamyası** = Kurusu yenen bir cins küçük tanelisi. **Hint bamyası** = Lif kabağı nevinden bir bitki.

BAN (i. A. tıp). Sorkun söğüdü, safsaf: **Ban otu** yahut **bâk otu** = Farsça'da «benk», Arapça'da ondan alınarak «benc» ve Fransızca'da dahi «beneg» denilen bir tıp bitkisi ki, tohumu sersemlik verir.

BÂN (F.). «ci» mânâsiyle bazı Farsça isimlere katılıp türemiş isimleri teşkil eder: **Bâğ-bân** = Bağcı. **Pâs-bân** = Bekçi gibi.

BAN (i). Vaktiyle Esklavonya ve Macaristan cihetlerinde sancak beylerine ve küçük prenslerine verilen unvandır: Voyvoda. Hâlâ oralarda bir ülkeye «Banat» yani banlık namı veriliyor.

BANA (zm.). Ben zamirinin «datif» hali. **Bana mısın dememek** = Ona hiç bir şey kâr etmemek, aldırmamak.

BANBUL (i. zooloji). Kara benekli kırmızı bir küçük böcek, uçuç böceği, zeruh. **Banbul otu** = Siğil otu.

BANCO (i. İng.). Afrika'dan alınıp Birleşik Amerika yerlileri tarafından geliştirilen telli çalgı.

BANDIRA (i. İtalyanca «bandirea»). Ecnebî bayrağı, sancağı. Fransız bandıralı bir gemi. **Bir ecnebî devletin bandırası altına girmek** = O devletin tabiiyetini kabûl ve himayesi altına girmek.

BANDIRMA (i.). Pekmez içine bandırılmış ceviz sucuğu.

BANDIRMAK (f.). Sulu şeyin içine bırakıp ıslatarak yumuşatmak.

BANDIROL (i. Fr. «banderole»). Tekelde bulunan tütün vesaire paketlerine yapıştırılan damgalı kâğıt.

BANDO (i. İtalyanca «banda»). Askerî mızıka takımı. Bir bando mızıka.

BANE bk. Banyo.

BÂNG (i. F.). Ses, haykırma.

BANGIR (e.). Bağırma sesi. Hüngür hüngür ağlamayı, ses ve gürültü ile olan sair fiilleri tasvir için ard arda kullanılır: Bangır bangır ağladı.

BÂNÎ (i. A. «bina» dan). Yapan ve tesis eden, müessis: Çelebî Sultan Mehmed Han, Osmanlı devletinin ikinci bânîsi sayılır.

BANK (i. F.). Daha çok bahçelerde kullanılan arkalıklı veya arkalıksız sıra.

BANKA (i. Fr. banque). Büyük şirket veya sarraflık idaresi. Para işleri ile uğraşan malî müessese: Yapı ve Kredi Bankası, Osmanlı Bankası, banka muamelâtı.

BANKACI (i.). Banka hissedarı, bankada görevli veya banka işleri uzmanı.

BANKER (i. Fr. banquier). Banka sahibi, bir banka idare eden büyük sarraf.

BANKET (i. f.). **1.** Bir otomobili bir uçtan bir uca kaplayan tek parçadan ibaret oturacak yer. **2.** Karayollarında asfaltın iki yanındaki balastlı kısım.

BANKINOT (i.) (İngilizce «bank - note»). Banka parası, her memlekette millî bankanın para makamında tedavül etmek üzere çıkardığı muhtelif miktar ve kıymetli nakdî para, kâğıt para.

BANKİZ (i. F.). Kutup bölgelerinde deniz suyunun donmasıyle meydana gelen buzların tamamı. Bankizler en çok Kuzey Buz denizinde görülür.

BANKO (i.). **1.** Dükkânlarda alıcıya göstermek üzere malların konup kaldırıldığı tezgâh. **2.** Kumarda ortadaki paranın hepsine oynandığını ifade eden deyim. **3.** 32 kartla oynanan bir iskambil oyunu.

BANLİYÖ (i. A. F.). Büyük şehirlerin merkezinden her gün gidilip gelinecek kadar uzaklıkta olan mahalle, çevre.

BANMAK (f.). Bir şeyi sulu bir maddeye batırıp çıkarmak: Ekmeği et suyuna banmak.

BÂNÛ (i. F.). Büyük kadın, hatun, hanım.

BANYO (i. İtalyanca «bagno»). **1.** Hamam, suya girmeye mahsus tabiî veya sunî mahal. Sıcak, soğuk, kükürtlü, çelikli banyo. Banyoya girmek. **2.** Hamama girme, yıkanma: Doktorlar her sabah banyo etmeyi tavsiye ediyorlar, kükürt, kepek banyosu iyi geliyor. Umumîleştirilerek sudan başka şeyler hakkında da kullanılır: Kum banyosu, güneş banyosu. **3.** Yıkanmaya mahsus kap: Çinkodan banyo, çocuk

Bamya

banyosu. Herhangi bir gaye ile, herhangi bir maddenin batırılıp ıslatıldığı, yıkandığı eriyik: Fotoğraf banyosu. **Mari banyosu (ben mari)** = Bir kabı kaynar suya oturtarak içindekini ısıtmak veya eritmek.

BAOBÂBİYYE (i. A. botanik). Baobap cinsinden olan ağaçlar fasilesi, baobapgiller.

BAOBAP (i. botanik, Sudan dillerinden). Orta Afrika'da yetişen bir cins ağaç ki dünyadaki ağaçların en büyüğüdür.

BAOBAPGİLLER (i.). bk. Baobabiyye.

BAP bk. Bab.

BAR (i.). **1.** Doğu, kuzey Anadolu'da ve bilhassa, Erzurum ve civarında oynanan bir halk dansı: Bilezik barı, hançer barı. **2.** Cam kaplarda veya hastalık sebebiyle dilde meydana gelen kir. **3.** (İng.) Danslı, içkili, eğlence yeri veya içki ve meşrubat içilen yer. Bir salonda içki içmek üzere hazırlanmış köşe. **Amerikan bar** = Lokanta ve otellerde bankolu ve yüksek sehpalara oturulacak şekilde hazırlanmış içki köşesi.

BAR (i. Y.). Hava basıncı birimi.

BAR (Çağatayca) var.

BAR Bağırmayı tasvir eder. **Bar bar bağırmak** = Çok bağırmak.

BÂR (i. F.). **1.** Yük, ağırlık, sıklet. **Bâr olmak** = Yük olmak, ağırlık vermek. **Bâr-ı girân** = Ağır yük, ağır vazife. **2.** Defa, kere: **Hezâr-bâr** = Bin kere. **3.** Yemiş, meyve: **Berk-ü bâr** = Yaprak ve yemiş. **Bârâver** = Meyvedar, verimli, meyveli, semereli.

BÂR (i. F. «bâriden» fiilinden). Yağdıran, serpen, saçan, döken: **Eşk-bâr** = Gözyaşı döken, **güher-bâr** = Cevahir serpen, mec. güzel sözler söyleyen.

BARAK (i.). **1.** Tüylü, kıllı çuha, kebe. **2.** Bir cins tüylü av köpeği. **3.** Ağaçlara sarılan büyük asma.

BARAKA (i. Fr. baraque). Tahtadan muvakkat mesken vesaire, kulübe. Salaş, sundurma: Baraka kurmak.

BÂRÂN (i. F.). Yağmur, matar.

BÂRÂN-DÎDE (i. F.). Yağmur görmüş. mec. Görmüş, geçirmiş. **Gürk-i bârândîde** = Eski kurt.

BÂRÂNÎ (i. F.) Yağmurluk.

BÂRÂN-RÎZ (i. F.). Yağmur saçan, yağmur döken, serpiştiren.

BARATA (i. İ.). **1.** Yukarısı geniş keçe başlık, gemici başlığı. Yeniçeriler de giyerdi: Bostancı, haseki baratası. **2.** Bir cins horoz ibiği.

BARATARYA (i. İ.). Kaptanın veya tayfaların gemi sahibine, armatöre veya sigorta ortaklığına bilerek yaptıkları ziyankârlık.

BÂR-ÂVER (i. F.). **1.** Meyveli, meyve veren. **2.** Faydalı, semereli, iyi netice veren.

BARBA (i. Y.). Rumca «usta» demektir. En çok yaşlı Rum meyhanecilerine seslenilirken kullanılır.

BARBAR (i. Latince barbarus; Yunanca barbaros: Rum olmayan, yani yabancı. **1.** Eski Yunan ve Romalılar'a daha sonraları Hıristiyanlar'a yabancı olan. **2.** Medenîleşmemiş, kaba, saygısız, alışılmış zevk ve nizamlara zıt. **3.** İnsanlığa yakışmayan, zalim: Böyle barbarca hareket görmedim.

BARBARCA (i. L. T.). Barbarlara yakışacak şekilde: Adam, çocuğu barbarca dövdü.

BARBARLIK (i. L. T.). Barbar olma hali, medeniyet noksanlığı, zalimlik.

BARBATA (i. İtalyanca «parapetto»). Kale korkuluğu.

BÂRBET (i.). Eski İranlılar'ın (Sâsânîler) millî telli sazı.

BARBUNYA (i. İ.). Kırmızıya yakın bir cins lezzetli balık ki, beyazca, alaca cinsine tekir derler. (Botanik): Bir nevi fasulya.

BARBUT (i.). Yalnız zar ile oynanılır bir nevi kumar.

BARÇA (i.). Bütün, cümle, hep.

BARÇA (i. İ.). Büyük sandal, eski zamanda cenk sandalı.

BARÇAK veya BALÇAK (i.). Kılıç kabzasının eli muhafaza etmeye mahsus siperi.

BARDA (i. İ.). Fıçıcı keseri veya köşteresi ki fıçının içine göre kavisli olur.

BARDACIK (i.). Bir incir çeşidi.

BARDAK (i.). Su ve şerbet vesaire içmeye mahsus cam, billûr veya madenden kulplu veya kulpsuz kap, maşrapa, kupa. (Asıl kulp demek olan «bar» dan türemiş olmakla esasen kulplusuna denilirdi).

BARDAKÇI (i.). Bardak yapan ve satan adam.

BÂREK-ALLAH (A. terkip). Allah mübarek etsin! Övme ve şaşma maksadıyle maşallah ve levhaşallah gibi söylenen duadır. Ekseriya altında «zehî» kelimesi bulunur: Bârek-allah! Zehî kevkebe-i âl-ül-âl!

BAREM (i. Fr.). Maaşlardaki derece ve miktarları gösteren cetvel (ilk defa Barrême adında bir matematikçi tarafın-

dan yapıldığı için daha sonrakilere bu ad verilmiştir).

BÂR-GÂH, BÂR-GEH (i. F. bâr = Ruhsat, gâh, geh = Yer, mahal). Ruhsatla girilecek mahal, girmek için izin istenilen yer. Osm. Atebe, südde, dergâh. Bârgâh-ı pâdişahî. mec. **Bârgâh-ı Kibriyâ** = Tanrı'nın huzuru.

BARGAM (i.). Levreğe benzer bir cins balık.

BÂR-GÎR (i. F. bâr = yük, giriften = tutmak, kaldırmak) (zooloji). Yük tutucu, yük kaldıran, yük taşıyan (hayvanlara, hamallara, araba ve gemi gibi şeylere) denir. (Türkçe telaffuzu beygir). Enenmiş at, esb, fers (gerek yük, gerek binek ve koşum hayvanı olabilir). bk. Beygir.

BÂR-HÂNE (i. F.). **1.** Yük yeri. **2.** Yolcu eşyası indirilecek ve saklanacak yer.

BARIMAK (f.). Korumak, muhafaza ve himaye etmek. (Bugün barındırmak kullanılır). Siper altına girmek, muhafaza olunmak (bugün barınmak kullanılır).

BARINAK (i.). **1.** Barınılacak yer. **2.** Yurt, ev.

BARINDIRMAK (f.). Siper altına almak, muhafaza ve himaye etmek, korumak.

BARINMAK (f.). **1.** Siper altına girmek, sokulup iltica etmek, sığınmak, tahaffuz etmek, saklanmak. **2.** Dirlikle yaşamak: İki elti bir evde barınamaz.

BARIŞ (i.). Uzlaşma, barışma, silâh bırakma, sulh, musâlaha: **Barış ettiler** = Barıştılar, musâlaha ettiler. Savaştan veya dargınlıktan sonra tarafların uzlaşması, sulh, musalâha: «Yurtta barış, cihanda barış. **Barış görüş olmak** = Her türlü dargınlığı unutarak barışmak.

BARIŞÇI (i.). Barışı seven.

BARIŞÇILIK (i.). Barışseverlik, kavga düşmanlığı, barışçı olma hali.

BARIŞIK (i.). Barışmış, müsâlaha etmiş, sulh ve uyuşma içinde bulunan: Şimdi barışıkdırlar. mec. Uygun, muvafık, birbirini tutar (renk vesaire). Barışma, sulh, sulh yapma, uyuşma.

BARIŞIKLIK (i.). Barış, barışık, sulh, müsâlaha.

BARIŞMA (i.). Barışmak fiili, müsâlaha, silâh bırakma, savaşa son verme.

BARIŞMAK (f.). Savaşa veya anlaşmazlığa, müsâlaha etmek.

BARIŞSEVER (i.). Barışçı olan, barış içinde yaşamaktan hoşlanan.

BARIŞTIRICI (i.). Barışdıran, iki hasım arasında sulh ettiren.

BARIŞTIRMA (i.). Müsalâha ettirme, arabulma.

BARIŞTIRMAK (f.). Müsalâha ettirmek, arabuluculuk etmek, uzlaştırmak. mec. Renk vesaireyi uygunlaştırmak, uydurmak, imtizaç ettirmek, uyuşturmak.

BARIT (i.). bk. Barut.

BÂRİ (e. F.). Hiç olmazsa, öyle ise. Bu kelime bir taviz veya neticelendirme düşüncesiyle iki cümleyi birbirine bağlar.

BÂRÎ (i. A. «ber» den f.). Yaratıcı. (Din) hâlık, âferînende. Tanrı için kullanılır: Bârî teâlâ.

BÂRİD (i. A. «berd» den). **1.** Soğuk, serd: **Mâ-ı bârid** = Soğuk su. **2.** mec. Letafetten uzak, nâhoş, soğuk: Bârid tavır, muamele.

BÂRİDÂNE (i. A.). Soğukça, soğukçasına.

BÂRÎK (i. F.). İnce, dakik, rakik. **Bârik-miyân** = İnce belli.

BÂRİKA (i. A.). Şimşek, yıldırım parıltısı.

BARİKAT (i. Fr.). Bir yolu kapamak üzere, ele geçen her türlü eşyadan faydalanılarak meydana getirilen engel.

BÂRİLİK (e.). Bâri, hiç değilse, hiç olmazsa. (Bâri kullanılması daha doğrudur).

BARİSFER (i. Y.). bk. Ağırküre.

BARİTİN (i. Y. Fr. jeoloji). Tabiî haldeki baryum sülfat.

BARİTON (i.). Erkek sesleri içinde tenor'la bas arasında ses sahası olan. Bazı çalgılara da bu ad verilmiştir.

BÂRİZ (i. A. «büruz» den if). Açık, zahir, belli, âşikâr.

BARK (i.). Aile, hânümân: Ev bark sahibi: Evli, karı ve çocuk sahibi. (Hemen daima «ev» le beraber kullanılır).

BARKA (i. İ. barca). Büyük sandal, floka, fülk.

BARKACI (i.). Barka denilen büyük sandalı kullanan adam. Sandalcı, kayıkçı, flokacı.

BARKAROL (i. İ.). Venedik'teki gondolcularının söylediği üslûpta şarkı.

BÂR-KEŞ (i. F. bâr = yük, keşîden = çekmek). **1.** Yük çekici, yük kaldıran, ağır şeyler taşıyan. **2.** mec. Sabırlı, tahammüllü.

BARKLANMAK (f.). Ev bark sahibi olmak, evlenip çoluk çocuk edinmek.

BARKO (i. İ.). Üç direkli yelken gemisi.

BARLAM (i.). Bir çeşit balık. Uskumruyu andırır.

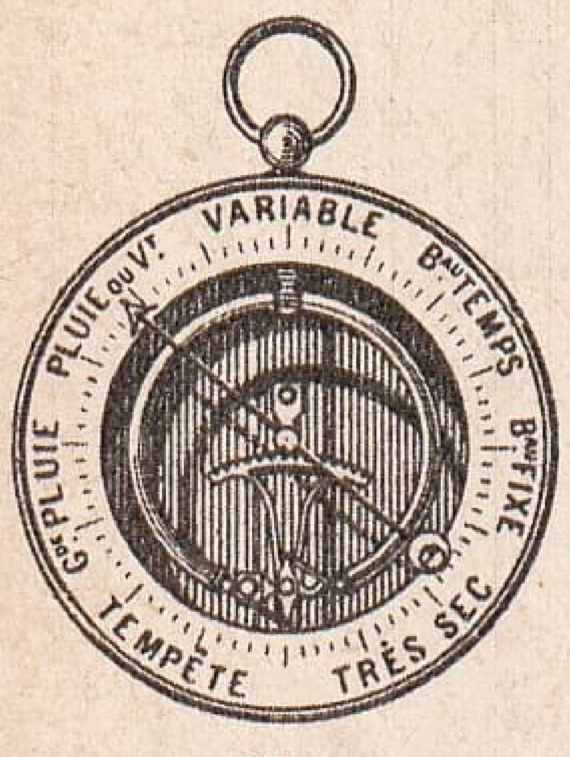

Barometre

BARMAK (f.). Muhafaza etmek, emin bir yere sokmak, barındırmak. (Terkedilmiş kelime: Çağatayca varmak).

BARMEN (i. İng.). Bar tezgâhtarı.

BAROGRAF (i. Y.). Hava basıncını ölçen âlet. Bu âlet vasıtasıyle bir yerin yüksekliği ölçülür. Hazneli, kadranlı ve sifonlu, aneroid gibi çeşitleri vardır.

BAROK (i. Portekizce). Klâsik Rönesanstan sonra başlayan bir mimarî ve süsleme üslûbu.

BAROMETRE (i. Y.). Fransızca baromètre'den). Havanın ağırlığını mukayese ve hava değişikliklerini önceden tayin ve yerini, irtifaını keşfetmeye mahsus âlet. Osm. Mikyas-ül-havâ, mîzân-ül-havâ.

BARON (i. Fr. A.). Avrupalılar'da alt kademede bir asalet unvanı. Babadan kalır veya hükümdar tarafından verilir.

BAROSKOP (i. Y.). Havası boşaltılabilen bir fanus içindeki teraziden ibaret bir âlet. Havanın, cisimlerin ağırlığına yaptığı hafifletici etkiyi göstermekte kullanılır.

BARS (i.). bk. Pars.

BARSAK (i.) (aslı bağırsak). Karnın içindeki dar, uzun ve dolaşıklı içi boş uzuv, Ar. miâ, Fars. rûde. **Barsak kazıntısı** = İhtiyar çocuğu, tekne kazıntısı. **Dipbarsağı** = En aşağıdaki kalın barsak.

BARSAM yahut **VARSAM** (i.). Trakonya cinsinden ve ondan küçük bir cins balık ki, şiddetle çarpar, acısına dayanılmaz.

BARSAMA yahut **MARSAMA** (i. R.). Güzel rayihalı ve limon yaprağı gibi geniş yapraklı bir bitki ki, yerle beraber olup dikildiği yerde genişler ve nane gibi bazı yemeklere konur.

BART (i.). Katı saman.

BÂRÛ (i. F.). **1.** Kale duvarı, hisar, burcu, sûr. **2.** Sığınacak yer, sığınak, melce, siper.

BÂRÛDÎ (i.). Barut renginde, koyu zeytunî.

BARUT (i. Y.). Güherçile ile kükürt ve kömürden mürekkep alev alıcı bir madde ki, toz halinde olup, umumiyetle ateşli silâhlarda ve taş kırmak gibi işlerde kullanılır. mec. Çabuk ateş alan, hiddet ve şiddete kapılan. **Pamuk barutu** = Barut gibi parlar eczalı pamuk. **Barut kapağı** = Mühimmat arabası. **Barut kertesi** = Barut ölçüsü.

BARUTÇU (i.). Barut yapan, barut fabrikacısı. **Barutçubaşı** = Eskiden barut yapan müteahhit.

BARUTHANE (i.). **1.** Barut imal olunan yer, barut fabrikası. **2.** Barutun konulup saklandığı yer.

BARUTLUK (i.). Barut koydukları kutu vesaire, barut mahfazası.

BÂR-VER (i. F.). **1.** Yemiş veren, meyvedar, verimli, meyve verici. **2.** mec. Faydalı, faydayı mucip, iyi netice veren, yararlı.

BARYUM (i. Y. kimya). Ba senbolü ile gösterilen bir eleman.

BAS Musikide en kalın erkek sesi.

BA'S, BÂS (i. A.). **1.** Gönderme, yollama, irsal. **2.** Allah'ın bir peygamberi, halkı Hak dinine davete memur buyurması. **3.** Diriltme, ihyâ, kıyamet gününde ölülerin canlanması: **Ba's-ı bâdel-mevt** = Ölümden sonra dirilme. **Yevm-ül-ba's** = Diriliş günü. **Bîset-i nebeviyye** = Hazret-i Peygamber'in misyonu.

BASÂİR (i. A. c.) (m. basîret). Basiretler, ibretli görünüşler, deliller.

BASAL (i. A.). Soğan.

BASAMAK (i.). Merdiven pilesi, kademe: Kırk basamak merdiven. Basamak taşı.

BÂ-SÂMÂN (i. F.). Zengin, düzenli.

BASAN (i.). Karabasan: Ağırlık, kâbus.

BASAR (i. A.). (c. ebsâr-absâr). **1.** Görme, rüyet. **2.** Göz, Ar. ayn, Fars, çeşm, dîde. **3.** Hakikat gözüyle göreme. Kalb gözü. **Ul-ül-absâr** = Basiret sahipleri, görüp anlayanlar. **İlm-ül-basar** = Görme hâdiselerini inceleyen fizik dalı. (Fr. optique).

BASÂRET (i. A.). Gözaçıklığı, inceden inceye, etraflı derin görüş.

BASARIK (i.). **1.** Çulha tezgâhının ayaklığı. **2.** Piyano ayaklığı gibi çifte ayaklık.

BASARÎ (i. A.) (mü. basariyye). Görmeye veya ilm-ül-basara (optik'e) ait.

BASARYA (i.). Dalyanlarda büyük halatların bağlandığı kazık.

BASBASA (i. A.). **1.** Köpeğin kuyruk sallayıp sokulması. **2.** Dalkavukların yaltaklanması.

BASBAYAĞI (i.). Bilinenden, alışılandan hiç bir farkı olmayan: Basbayağı bir ev.

BÂ-SEVÂB (i. A.). Doğru olarak, doğrulukla.

BASIK (i.). **1.** Basık, alçak ve sıkıntılı: Basık ev, bu evin aşağı katı pek basıktır. Tavanı basık. **2.** Dar: Basık alın. **3.** Peltek: Basık dil.

BASIKLIK (i.). **1.** Alçaklık, yüksеklik eksikliği. **2.** Pelteklik = Dil basıklığı.

BASILI (i.). Basılmış, damga ve kalıp vurulmuş veya tab' olunmuş, basılı.

BASILIŞ (i.). Basılmak fiili ve tarzı: Bu, nasıl basılış?

BASILMA (i.). Basılmak işi. bk. Basılmak.

BASILMAK (f.). **1.** Ayakla çiğnenmek, ayak altında kalmak. Pâymâl olmak = Basılmış toprak. **2.** Ezilmek, sıkılmak, tazyık olunmak: Üzüm, zeytin, incir basıldı. **3.** Ansızın hücuma uğramak, tutulmak: Düşmanı gece basmışlar. **4.** Tab'olunmak, tezgâha konup basılmak: Filan kitap yeniden basılıyor. **5.** Söndürmek, itfâ olunmak: Yangın, ateş basıldı. **6.** Teskin olunmak, sükûn kesbetmek, durmak: Rüzgâr basıldı. **7.** Damga ve kalıp vurulmak: Bu tülbent iyi basılır.

BASIM (i.). **1.** Basma sanatı, tabâat. **2.** Basma işi, tabı: Mecmuanın basımına başlandı. **Ayrıbasım** = Mecmualarda yayınlanan yazıların baskı sayısı dışında ayrıca basılanı. **Tıpkıbasım** = Bir kitap, vesika vs. nin orijinalliğini hiç bozmadan aynen basılması, faksimile.

BASIMEVİ (i.). Basım işi yapılan yer, matbaa.

BASIN (i.). Fikirleri yazı vasıtasıyle yaymaya yarayan usul ve işlemlerin bütünü. **Basın - yayın** = Fikirleri, basım, yazı, ses, resim, filim ve televizyonla yaymaya yarayan usul ve işlemlerin bütünü. Gazete ve mecmua gibi belirli zamanlarda çıkan basmaların tamamı, matbuat. Türk basını, İstanbul basını, Fransız basını. **Basın konferansı** = Yetkili bir kimsenin bir konuda açıklama yapmak için gazetecilerle yaptığı toplantı.

BASINÇ (i. fizik). Bir kuvvet harcayarak yapılan basma veya itme işi; tazyik: Katı cisimler, üzerine konuldukları satıhlara, sıvılar ise içinde bulundukları kabın hem dibine, hem de yanlarına; gazlar da, içinde kapalı oldukları kabın her tarafına basınç yapar. **Alçak basınç** (meteoroloji) = Barometrede 760 milimetrenin altına düşen hava durumu. **Yüksek basınç** = 760 milimetrenin üstünde bulunan hava durumu. Yüksek basınç güzel havayı, alçak basınç kötü havayı haber verir.

BÂSIRA (i. A.). **1.** Görmek kuvveti, görme hassası. **Kuvve-i bâsıra** = Görme kudreti. **2.** Göz, Ar. ayn, Fars. çeşm.

BASIRGANMAK (f.). Ağırlık basmakla muztarip olmak, kâbûsa tutulmak.

BASIRIK (i.). Etekleri taşla bastırılmış alçak çadır.

BASIŞ (i.). Basmak fiili ve tarzı. bk. Basmak.

BASİL (i. Fr.). İnce uzun bir bakteri çeşidi: Verem hastalığına Koh basili denen bir mikrop sebep olur.

BASÎR (i. A. «basar» dan smüş.). **1.** Gören, görücü, Fars. bînâ. **2.** Görüp anlayan, kalb gözü ile gören, basîret sahibi.

BASÎRET (i. A.). Kalb gözü ile görme, görüp aslına, hakikatine varma: Basîretle bakmak. **Basîreti bağlanmak** = Gafil davranmak.

BASÎRET-KÂR (i. A. F.). Basîretli, evvelden gören, seziş sahibi.

BASÎRET-KÂRÂNE (i. A. F.). Sezişe, evvelden görüşe yakışacak sûrette.

BASÎRETLİ (i.). Kalb gözü ile gören, her şeyin asıl ve hakikatını anlayıp tedbirli davranan.

BASÎRETSİZ (i.). Kalb gözü kapalı, hakikat gözüyle göremez, gafil.

BASİRETSİZLİK (i.). Kalb gözü ile göremeyiş, gaflet.

BASİT (i. A. «bast» tan) (mü. basîta) (c. basâit). **1.** Düz, ârızasız. **2.** Açık, vâsî, geniş. **3.** Mürekkep olmayan, sade: **Ecsâm-ı basîta** = Basit cisimler.

BASÎTA (i. A.). İrtifâ, yükseklik tahtası: **Basîta-i şemsîyye, basîta-i kutbîyye, basîta-i ufkıyye, basîta-i leylîyye** = Bu âletin çeşitleri.

BASİT MAKAM (i. A.). Türk musikisinde bir tam dörtlü ile bir tam beşlinin birleşerek teşekkül ettirdiği makamlar. Hepsi 13 tanedir: Çârgâh, Bûselik, Kürdî, Rast, Uşşak, Hüseynî, Nevâ, Hicâz, Hümâyûn, Uzzâl, Zengûle, Karcıgâr ve Sûznâk.

BÂSIR (i. A. «basar» dan if.) (mü. bâsıra). Gören, görücü. **Kuvve-i bâsıra** = Görmek hassası.

BÂSIT (i. A. «bast» dan if.) (anatomi). Bir uzvu uzatıp açan adale.

BASKETBOL (i. İng.). Sepet topu mânâsına gelen bir top oyunu. Beşer kişilik iki takım arasında oynanır. Oyunda tarafların amacı topu karşı tarafın sepetine sokmaktır. Sepet, üst tarafı daire şeklinde çemberli, altı açık bir ağdan ibarettir.

BASKI (i.). **1.** Basıp sıkacak, tazyik edecek şey. Mengene, cendere, mâsara. **2.** Sıkı, tazyık: Baskı altında olmak. **3.** Basan, ağırlık veren şey: Saban baskısı. **4.** Kalıp, damga. **5.** Bir eserin yeni basılışlarının her seferi: Büyük Türk Sözlüğü ikinci baskısını yaptı. **6.** Bir basmanın bir defada basılan miktarının tamamı: Bu gazetenin baskısı 350.000'dir.

BASKICI (i.). Tülbende baskı yapan.

BASKIÇ (i.). Merdiven, basamak.

BASKIN (i.). **1.** Ağır, sakîl. **2.** Basıp geçen, galip, faik, üstün: Bu, hepsinden baskın çıktı. **3.** Ansızın hücum, birden basıp gafil tutma, şebhûn. **Baskın vermek** = Ansızın hücuma uğramak, kabahat işlerken tutulmak.

BASKÜL (i. Fr.). Büyük ağırlıkları, küçük bir ağırlık yardımıyle tartmayı sağlamak üzere birkaç kaldıracın uygun bir tarzda birleştirilmesi ile meydana getirilmiş âlet.

BASMA (i.). **1.** Basmak işi. **2.** Beyaz dokunup sonra renk ve çiçekleri basılmış pamuklu ince dokuma: İngiliz basması. **3. Tabâat, tab'** = Hurufat basması, tipografya. **Taşbasması** = Litografya. **Kalıp basması** = Istraotip. Basılmış, tab'olunmuş. **Matbû** = Basma kitap, yazma mukabili. **Basmakalıp** (basma kalıp) = Aynen sureti çıkarılmış, tıpkı tıpkısına taklit. yapan kimsenin zekâsı eklenmeyen iş.

BASMACI (i.). **1.** Tülbent üzerine kalıp basan adam. **2.** Matbaacı. **3.** Basma yapan ve satan adam. **4.** Türkistan'da Ruslar'a karşı çete savaşı veren Türk gerillası.

BASMACILIK (i.). Basmacı sanatı. bk. Basmacı.

BASMAHÂNE (i.). Basma yeri, matbaa. Ar. dâr-üt-tab'.

BASMAK (müzari: Basar). **1.** Ayakla çiğnemek, pây-mâl etmek: Buraya basmayın. **2.** Ağırlık vermek, tazyik etmek: Sandığın içine eşyayı basarak yerleştirmeli. **3.** Kalıp vurmak: Tülbendi basmak, mühür basmak. **4.** Tab' ve temsil etmek, dizilmiş veya litografya taşına geçirilmiş yazıyı makine veya tezgâhta kâğıda geçirmek: Kitap, gazete basmak. **5.** Birdenbire hücum etmek, ansızın üstüne varmak: Geç vakitte misafirler bastılar. **6.** Kabahat işlerken üstüne varıp tutmak: Bir kalpazanın evini basmışlar. **7.** Kuluçka oturtmak: Bir tavuk bastım. **8.** Vurmak, koymak: El basmak. **9.** Vurmak, dövmek: Dayak basmak. **10.** Yatırıp boğazlamak, kesmek: Sığır basmak. **11.** Ayakta durmak: İki yaşında çocuk da daha basmıyor. Yeni yeni basmaya başlıyor. **12.** Çökmek, oturmak: Bu binanın bir tarafı basmış. **13.** Gelmek, tutmak, musallat olmak, galebe etmek: Ateş bastı, hararet bastı, uyku bastı, ağırlık bastı. Ayak bastı. **14.** Gitmek, uğramak: Bir daha onun evine ayak basmayacağım. **15.** Israr etmek: Gitmemeye ayak basıyor. Ağır basmak. **16.** Yavaş yürümek. **17.** Ehemmiyetini göstermek. **Ağırlık basmak** = Kâbusa tutulmak. **Al basmak** = Loğusalara musallat olan bir nevi yılancığa tutulmak. **Aybasmak** = Aybaşı tutmak, tecennün etmek, çıldırmak. **Ayaklar yere basmamak** = Çok sevinmek. **El basmak** = Yemin etmek. **İz basmak** = İz takip etmek. **Bağra basmak** = Kucaklamak. **Bamteline basmak** = Hiddetlendirmek. **Çürük tahtaya basmak** = Şüpheli ve muhataralı bir işe girişmek.

BASRA (hi.). Irak'ın güneyinde Şattül-arab üzerinde meşhur bir şehir ki vaktiyle Kûfe mektebine karşı olan bir Arap edebî mektebinin merkeziydi. **Basra zamkı** = Bir cins zamk.

BASRÎ (hi. A.). (c. Basriyyûn). Basra ahalisinden veya Arap edebiyatında Kûfîyûn'a karşı bir meslek ittihaz eden Basra ulemâsından adam.

BASSO bk. Bas.

BAST (i. A.). Yayma, serme, döşetme, açma: **Bast-ı mekal etmek** = Söz açmak. **Bast-ı mukeddimât etmek** = Mukaddemeler serdetmek, söze başlangıç yapmak.

BASTARDA (i.) (İtalyanca bastarda) (denizcilik). Bir cins küçük gemi, kadırganın küçüğü. Geminin başındaki ufkî direk. Ş ile baştarda da denmiştir.

BASTI (i.). **1.** Et suyu veya kıyma ile pişmiş sebze: Bamya bastısı, kabak bastısı. **Külbastı** = Izgarada pişen et. **2.** Bir şeyin üzerine basan: **Kaşbastı** = Üzerinden geçecek surette başa meyilli bağlanan sargı. **Dalbastı** = Ağırlığı ile ağacın dalını bastıracak surette iri kiraz.

BASTIBACAK (i.). Kısa boylu; bacakları kısa veya çarpık kimse.

BASTIK (i.). Pestil.

BASTIRILMAK (f.). **1.** Baskı altına konmak, ezdirilmek: Asma yaprakları fıçı içine bastırılır. **2.** Tabettirilmek: Bu kitap ilk defa olarak bastırılıyor. **3.** Söndürmek: Yangın bastırıldı.

BASTIRMA (i.) **1.** Bastırmak işi. bk. bastırmak. **2.** Pastırma, tuz ve çemenle bastırılıp iste veya güneşte kurutulmuş et: Kayseri bastırması. mec. **Bastırmasını çıkarmak** = Çok döğmek. Şimdi «pastırma» denmektedir. bk. Pastırma.

BASTIRMAK (f.). **1.** Vasıtayla basmak, ezdirmek: Bu toprağı ayakla bastırmalı. **2.** Vasıtayla basmak, tab'etmek, söndürmek: Yangını bastırdılar. **4.** Galebe çalmak, geçmek, üstünlük göstermek, tefevvuk etmek: Hilekârlıkta arkadaşlarını bastırdı. **5.** Örtbas etmek, saklamak: Onun kabahatlarını bastırdılar.

BASTON (i. İ. bastone). **1.** Değnek, asâ, el değneği, alafranga zarif değnek. **2.** Bazı gemilerin başındaki yatık direğin ge-

miden dışarıya doğru uzanan parçası. **3. Baston francala** = Dar ve uzun biçimli francala çeşidi. **Baston yutmuş** = Dimdik duran veya yürüyen kimse.

BASUR (i. A.). Anusta ve kalın barsağın alt kısmında toplardamarların genişlemesiyle kendisini gösteren bir hastalık. Basur sonucu anusta beliren, meme ucuna benzer damar şişkinliği: **Basur memesi. Basurotu** = Düğünçiçeğigillerden, sarı çiçekli bir bitki (Ranunculus ficaria). Ormanlarda yetişir, kökünde basura iyi gelen bir madde vardır.

BASURÎ (i. A. tıp) (mü. basuriyye). Basura, mayasıla ait.

BÂSÜBÂDELMEVT (i. A.). Ölümden sonra dirilme.

BASYA (i.). Sapotgillerden bir ağaç (Bassia). Asya'da yetişir, tohumlarından yağ çıkarılır.

BAŞ (i.). **1.** İnsan ve hayvanlarda en yukarı kısım ki beyin, göz, kulak, ağız ve burun gibi duygu organlarını havi olmakla, bedenin en mühim kısmıdır. Re's, ser, kelle, kafa: İnsan başı, at başı. **2.** Bir şeyin en yukarısı, tepe, zirve, re's: Dağ başı. **3.** Uç, düğme şeklinde tepe: Meme, çıban başı. **4.** Kenar, uç: Köprü başı, çarşı başı. **5.** Bir şeyin başladığı yer, mebde', menbâ: Su başı. **6.** Top ve gülle suretinde şey: Bir baş şeker, bir baş peynir, bir baş soğan. **7.** Her şeyin önden olan kenarı, kıç mukabili: Gemi başı: Bu şeyin başı ne taraftadır? **8.** Yukarıya, üste gelen cihet: Yatağın, odanın, sofranın başı. **9.** Mebde, evvel, ibtida, başlangıç: Aybaşı, sene başı, kitabın başı. **10.** Canlı hayvan adedi, re's: Beş baş sığır, iki yüz baş koyun. (Osmanlıca'da re's daha çok kullanılırdı). **11.** Reis, âmir, birinci: Bölük başı, aşçı başı. **12.** Akıl, fikir, zekâ. **13.** Zübde, kaymak: Süt, yağ, bal başı. **Baş açmak** = Beddua etmek. **14.** Yağlı güreşteki beş derecenin en yükseği. **Baş aşağı** = **1.** Tersine dönmüş, mâkûs. **2.** Nehrin mansabına doğru, mukabili: Baş yukarı. **Baştan aşmak** = Pek ziyade olmak, pek çoğalmak. **Baş ağrısı** = Başa ârız olan ağrı, Ar. sudâ ve mecazı: Rahatsız eden, faydasız ve nafile iş, gaile. **Başını almak** = **1.** Kurtulmak, teneffüse vakit bulmak. **2.** Kaçmak, önüne gelen tarafa kaçıp gitmek. **Başucu** = Pek yakın yer: Başı ucunda. Yanı başında. Başucundan ayrılmadı. **Baş örtüsü** = Kadınların baş, boyun ve gerdanlarıyle saçlarını örttükleri bez. **Baş vurmak** = Müracaat etmek. **Başa vurmak** = Sersemlik vermek. **Başüstüne** = Peki, alâ re'sül-ayn: **(ata) Baş öğretmek** = Tâlim etmek. **Baş olmak** = Becerilmek, başa çıkmak. **Başetmek** = **1.** Galebe çalmak. **2.** (Hesabı) toplamak. **Baştan inmek** = Nüzul isabet etmek. **Başbaşa vermek** = Mahremâne müzakere etmek, gizlice konuşmak. **Başa baş** = Tamamı tamamına: Hesap başabaş geldi. **Baştan başa** = Bir uçtan bir uca, Fars. ser-â-pâ. **Baş bağlamak** = **1.** İntisâb etmek. **2.** (Nebat) habbe vermek, başaklanmak. **Başını bağlamak** = Evlendirmek. **Baş belâsı** = Başa belâ olan angarya ve müşkülâtlı iş. **Başıbozuk** = Gayrı muntazam asker. **Başıboş** = **1.** Boş gezen, serseri. **2.** Bağlanmamış. **Başa çıkmak** = Başarabilmek, muvaffak olmak, becermek. **Baştan çıkmak** = Azmak. **Baştan çıkarmak** = Azdırmak. **Başı hoş olmamak** = Hoşlanmamak, rahat olmamak. **Baştan, yeni baştan** = İbtidadan, yeniden, Fars. ez-ser-i nev. **Baştan kara etmek** = Gemi tehlike hâlinde başını karaya vurup sahile oturmak. **Baştan savmak** = Def'etmek. **Baştan ayağa, tırnağa** = Bütün, tekmil, Fars. ser-â-pâ. **Başı taşa gelmek** = Felâkete uğrayıp nedamet etmek. **Başkaldırmak** = Serkeşlik etmek. **Başkaldırmamak** = Pek meşgul olmak, aralık bulamamak. **Başa kakmak** = Yapılan iyiliği yüze vurmak. **Baş komak (baş koymak)** = Feda olmak, vücudu vakfetmek, hayatını tehlikeye atarak bir işe girişmek. **Başa geçmek** = Yüksek makama, üste gelmek, geçmek. **Başa geçirmek** = Öne almak, yukarıya çıkarmak. **Başa gelmek** = Dûçâr olmak, uğramak: Başa gelen çekilir. **Baş göstermek** = Zuhûr etmek. **Baş, göz yarmak** = Becerememek, yüze göze bulaştırmak. **Baş vermek** = Çıkmak, zâhir olmak. **Baş yemek, başının etini yemek** = Bir şey talebinde ısrarla tâciz etmek. **Başına** = Beher. Adam başına: Beher adama. Ev başına: Beher eve. **Baş yerine gelmek** = Rahat etmek. **Açık baş** = Başının tepesinden kılları dökülmüş. **Ağırbaşlı** = Temkinli, vakur. **Akça başı** = Para farkı, ıskonto. **Alt başında, üst başında** = Alt tarafında, üst tarafında. **Üst baş** = Kıyafet. **İşbaşı** = İşçilerin reisi, kalfa. **İş başında** = İşe nezaret edecek halde. **Balta baş** = Önü balta gibi düz, yani sivri olmayan vapur. **Bir baştan** = Bir uğurdan, birden. **Bir başına** = Yalnız başına, kendi kendine, yalnız, arkadaşsız. **Pek, dikbaşlı** = İnatçı, muannid. **Demirbaş** = Kira ile veya işletmeye verilen bir mülk veya fabrika vesairede, yine teslim etmek şartiyle kiracı veya mültezime bırakılan âlât, edevât ve eşya vesaire. **Aklı başında** = Akıllı, uzağı gören, sersem olmayan. **Kuşbaşı** = **1.** Kar. **2.** Ufak parçalı et ve kebap. **Kayabaşı** = Uzun sesle söylenir köy-

lü şarkısı. Türk halk şiirinde bir şekil. **Kendi başına** = Hod-be-hod, müstakillen. **Yanıbaşında** = Tâ yanında, ittisalinde, bitişiğinde.

BAŞ (i.). **1.** Reis, birinci, evvel: Başkumandan, başkâtip, başmuharrir, başimam, başvekil, başçavuş, başkadın. (Yazı dilinde «ser» diye yazmayı tercih edenler vardı: Ser-kâtip, ser-muharrir gibi). **2.** Başlıca, en mühim: Baş işimiz budur.

BAŞAK (i. «baş» tan). Ekin başı, Ar. sünbüle, Fars. hûşe: Başak bağlamak, tutmak: (Ekin) başak hasıl etmek, başaklanmak.

BAŞAKÇI (i.). Orak zamanında döğülüp tarlada kalan başakları toplayan fakir, kesmik toplayan, Fars. hûşe-çîn.

BAŞAKLANMAK (f.). (Ekin) başak hasıl etmek, başak tutmak, bağlamak.

BAŞAKLI (i.). **1.** Başağı olan (ekin), başak tutmuş. **2.** Başak resminde (ok).

BAŞALTI (i.). **1.** Gemilerin baş tarafında, tayfa ve er koğuşları. **2.** Yağlı güreşte baş'ın altındaki derece.

BAŞARI (i.) (y. k.). Bir konuyu gerektiği gibi sonuçlandırmak işi, mesut sonuç, muvaffakiyet.

BAŞARILI (i.) (y. k.). **1.** Başarı gösteren. **2.** Başarılmış.

BAŞARILMAK (f.). Başa çıkarılmak, becerilmek, neticelendirilmek.

BAŞARMAK (f. «baş» tan). Başa çıkarmak, becermek, neticelendirmek, bitirmek, ikmal etmek, tamamlamak.

Başak

BAŞBAKAN (i.) (y. k.). Hükümet başkanı.

BAŞBAKANLIK (i.) (y. k.). **1.** Başbakan olanın görevi. **2.** Başbakanın makamı.

BAŞBUĞ (i.). Osmanlı devrinde başıbozuk veya akıncı kumandanı, lider.

BAŞCAĞIZ, BAŞCIĞAZ (i.). Küçük çıban başı.

BAŞÇAVUŞ (i. askerlik). Rütbe sıralamasında üsçavuşla başgedikli arasındaki assubay.

BAŞÇI (i.). **1.** Koyun ve kuzu başlarını pişirip satan adam, bunların satıldığı dükkân. **2.** İşin başında bulunan, âmir: Bin işçi bir başçı.

BAŞÇIK (i. botanik). Çiçeklerin erkeklik organlarında bulunan ve çiçek tozunu taşıyan torbacık.

BAŞGEDİKLİ (i. askerlik). En yüksek rütbeli assubay.

BAŞGÖZETMEK (f.). E··lendirmek.

BAŞIBOŞ (i.). Her türlü baskı ve korumadan mahrum. Başıboş bırakmak: Bir kimseyi veya işi kendi havasına bırakmak.

BAŞIBOZUK (i.). **1.** Düzensiz. **2.** Asker olmayan, sivil.

BAŞIKABAK (i.). Başında saçı olmayan veya saçı dibinden kesilmiş olan.

BAŞINMAK (f. «baş» tan). Karşı durmak, dik gelmek, direnmek, inantçılık etmek.

BAŞKA (i. «baş» tan). **1.** Diğer, gayrı, âhar, sâir, özge: Başka adam, başka iş, başka yerde, başka defa. **2.** Başka türlü, diğer-gûn, farklı: O iş başkadır. **Başkası** = Diğeri, gayrı, diğer biri. Başkaları: Diğerleri, diğer adamlar. ... **dan başka** = istisnâ bildirir: Senden başka bunu herkes işitti. Bundan başka yoktur. **Başka başka** = Ayrı ayrı, tek tek.

BAŞKACA (i.). **1.** Ayrıca, ayrı olarak, tek başına, müstakillen: O, başkaca geldi. **2.** Mahsusan, re'sen, suret-i mahsusada: Sizin için başkaca getirteceğim.

BAŞKALAŞIM, BAŞKALAŞMA (i.) (y. k.). **1.** (jeoloji). Bir kültenin fizik ve kimya bakımından değişmesi, istihale. **2.** (biyoloji). Bazı hayvanların hayatı boyunca uğradığı biçim veya yapı değişimi, istihale.

BAŞKALAŞMAK (f.). Başka türlü olmak, değişmek, tagayyür etmek, gayrılaşmak, diger-gûn olmak: Ben görmeyeli bu adam başkalaşmış.

BAŞKALIK (i.). Aykırılık, ihtilâf, muhalefet, karşı olma.

BAŞKAN (i.) (y. k.). Bir topluluğun, bir derneğin veya bir toplantının başında bulunan kimse, reis.

BAŞKANLIK (i.). **1.** Başkan olma hali. **2.** Başkanın vazifesi veya makamı.

BAŞKASI (i.). Başka biri, başka bir şey: Bunu beğenmedi, başkasını istedi. Başkası olsa böyle yapmazdı.

BAŞKÂTİP (i. T. A.). Bir dairedeki kâtiplerin başı.

BAŞKENT (i.) (y. k.). Bir devletin idare merkezi olan şehir, başşehir, devlet merkezi.

BAŞKOMİSER (i. T. Fr.). Polis karakol kumandanı, başkomiser.

BAŞKOMUTAN (i.) (y. k.). Bir milletin veya birleşmiş birkaç milletin bütün kara, deniz ve hava kuvvetlerini komutası altında tutan komutan, başkumandan.

BAŞKONSOLOS (i. T. L.). En yüksek rütbeli konsolos.

BAŞKUMANDAN (i. T. Fr.). Başkomutan.

BAŞKURT (hi.). Türkler'in Kıpçak koluna mensup bir soy. Başkurtlar Ural dağları bölgesinde yaşar.

BAŞLAMA (i.). Başlayış, bir işe girişme.

BAŞLAMAK (f. «baş» tan). Başlamak. İşe, derse, yemeğe başladı. Daha başlamadık.

BAŞLANGIÇ (i.). **1.** Başlangıç, açma, Ar. mebde. **2.** Mukaddime, dîbâce, önsöz.

BAŞLANILMAK (f.). Başlangıçla işe girişmek: Buradan başlanılır.

BAŞLANMA (i.). **1.** Başlıyarak, başlanma. **2.** Baş bağlama.

BAŞLANMAK (f.). Başlanmak: Bu işe başlandı. Yarın derse başlanacaktır. Baş peydâ etmek, baş bağlamak, yuvarlanmak, yuvarlak olmak: Lahana başlanmaya başladı.

BAŞLATMAK (f.). **1.** Başlatmak: Orağı bitirdiler, bugün harmana başlatacağım. Coğrafya dersine başlattım. **2.** (Çocuğu) mektebe vermek: Çocuğu mektebe başlattı.

BAŞLAYICI (i.). Başlayan.

BAŞLAYIŞ (i.). Başlamak işi ve tarzı.

BAŞLI (i.). **1.** Başı, tepesi olan. **2.** Yuvarlak, top, müdevver: Başlı lahana. **3.** Esaslı, ehemmiyetli: En başlı işimiz. **4.** İleri gelen, başa geçen, nüfuzlu: Belli başlı. **5.** Silme olmayan, doruklama: Başlı ölçek. **Başlı başına** = Kendi başına, müstakillen. **Büyük başlı** = Akıllı, zeki.

BAŞLIBAŞINA (i.). Başka şeylerden ayrı. Kendi başına.

BAŞLICA (i.). En ehemmiyetli, en esaslı, en seçkin: Sâdî'nin başlıca eserleri Gülistân'ıyle, Bûstân'ıdır. En ziyade, en evvel: O, başlıca bu işle meşgul olacaktır.

BAŞLIK (i.). **1.** Başı yağmurdan muhafazaya mahsus, yağmurluğa bağlı veya ayrı örtü, kukulete: Kaput, muşamba başlığı. **2.** Harbde başı ok ve kılıçtan muhafazaya mahsus siper, tulga, miğfer, hod. **3.** Direk başı, tepelik. **4.** Atın başını ve ensesini muhafazaya mahsus kılıf.

BAŞLIK (i.). **1.** Reislik, sergedelik, âmirlik. **2.** (Çağatayca'da: Başlığ). Reis, âmir.

BAŞMA (i.). Çıkrıkçı tezgâhının kütüğü: Delikli başma.

BAŞMAK (i.). Ayakkabı, haf, kefş, pabuç.

BAŞMAKALE (i. T. A.). Gazete ve dergilerin baş tarafına konan önemli makale, başyazı.

BAŞMAKÇI (i.). Ayakkabı yapan adam, haffaf.

BAŞMAKLIK (i.). Vaktiyle sultanların tahsisatı, has arpalık.

BAŞMUHARRİR (i. T. A.). Bir gazete veya mecmuanın başmakalelerini yazan muharrir, başyazar.

BAŞMÜFETTİŞ (i. T. A.). En üst derecedeki müfettiş.

BAŞÖĞRETMEN (i.). Bir ilkokulun idaresinden sorumlu olan öğretmen.

BAŞÖRTÜ (i.). Kadınların başlarına sardıkları örtü, baş örtüsü.

BAŞPÂRE (i. T. F.). Ney'de ağıza alınan kısım ki, kamıştan değil, bağa, kehribar gibi sert bir maddedendir. Batı musikisinin nefesli sazlarında da böyle bir kısım vardır.

BAŞSIZ (i.). **1.** Başı olmayan, Fars. bî-ser. **2.** Âmiri olmayan, âmir tanımayan, reissiz.

BAŞSIZLIK (i.). Başı ve reisi olmayan topluluğun hali.

BAŞ-TAKSİM (i. T. A.). Türk musikisinde «fasıl» denen klasik koronun başında yapılan saz solosu.

BAŞTAN (i.). Yeniden, ilk noktadan başlayarak: Şunu bana baştan anlatır mısın?

BAŞTANKARA (i.). **1.** Bir çeşit iskete kuşu (Parus maior). **2.** Baştan kara etmek. bk. Baş.

BAŞTARDA (i.). Eskiden bir nevi harb gemisi. bk. Bastarda.

BAŞTİNA (i.). Osmanlı devrinde Balkanların bazı yerlerinde devlet arazisinden tapu ile ve mirasla geçen tarla.

BAŞUCU (i.). **1.** Bir şeyin baş tarafı. **2.** (Astronomi) yeryüzündeki bir noktada şakul doğrultusunda olan üst yön, semtürre's **Başucu uzaklığı** = Bakılan yıldızdan bakan göze gelen ışın çizgisi ile o yerdeki çekül çizgisi arasında meydana gelen açı.

BAŞVEKÂLET (i. T. A.). Başbakanlık.

BAŞVEKİL (i. T. A.). Başbakan.

BAŞVURMAK (f.). Bir kimsenin aracılığını istemek, bir işte bir şeyden yararlanmak üzere ona müracaat etmek: Her çareye başvurdum.

BAŞYAVER (i. T. F.). Yaverlerin başı.

BAŞYAZI (i.) (y. k.). Başmakale.

BAT (i. F.). Kaz.

BÂT (i. A.). Eski yazarlarımız «Bit pazarı» tabirini kullanmaktan iğrendikleri için, kamusu arayarak Arapça'da bu kelimeyi bulmuşlarsa da, bunun mânâsı «zayıf, ahmak, sarhoş olup, münasebet almadığı gibi, biraz münasebet alan «betât» kelime-

si de o kadar nadirdir ki, bizim bit pazarına kadar düşmesi umulamaz. Bunun için bu uydurma kelimeyi lugat kitaplarımızdan çıkarıp, söylediğimiz gibi «Bitpazarı» yazmaktan çekinmemeliyiz.

BATÂET (i. A.). Tenbellik, ağırlık, yavaşlık, ağır davranma, sür'at zıddı.

BATAK (i. «batmak» tan). **1.** Batacak, mahvolacak, kurtarılması mümkün olmayan, ümitsiz: Batak mal, batak bir şirket. **2.** Batıcı, suya batan: Karabatak. **1.** Batılan yer, çamurluk mahal, vahal. **2.** Hamam havuzu. **3.** Hayvanları sokmağa mahsus küçük göl. **Karabatak** = Ördeğe benzer, suya batıp çıkan bir cins su kuşu.

BATAKÇI (i.). Vermemek niyetiyle borç alan, işi batak olan, dolandırıcı.

BATAKÇILIK (i.). Dolandırıcılık, işi batak olmakla herkesin de malını batıran adamın hali.

BATAKHANE (i.). Devam eden akılsızları soymaya ve bazan büsbütün mahvetmeye mahsus kumarhane ve fuhuş yeri: Orası âdî bir batakhanedir.

BATAKLI (i.). Batakları ve sulak yerleri çok yer: Bataklı ovaların temizlenmesi.

BATAKLIK (i.). Batak yeri, batılan yer, çamurluk ve pek sulak yer. Orada bir büyük bataklık vardır. Sıtmanın önünü alıp havayı ıslah için bataklıkların kurutulması lâzımdır.

BATÂLET (i. A.). İşsizlik, işlemezlik, battallık, tenbellik.

BATARES (i.). Bir nevi eğrelti otu.

BATERİ (i. Fr. musiki). Caz orkestralarında davul, zil, vurma sazların meydana getirdiği grup.

BATARYA (i. Fr. batterie, askerlik). **1.** Altı (veya dört) top ile asker ve levazımından mürekkep bölük: Bir batarya top. (mec.) Sert muamele, şiddetli tekdir, alabanda: Bataryayı yemek **2.** (fizik) Birkaç cihazın bir araya getirilerek usulüne göre bağlanmasından meydana gelen takım: Elektrik bataryası.

BATI (i. «batmak» tan). **1.** Güneşin battığı taraf, garb, mağrib. **2.** Garpten esen rüzgâr. Batı karayel: Kuzeybatı cihetinden esen rüzgâr. Batı lodos: Güneybatı cihetinden esen rüzgâr.

BATIK (i.). Batmış, çökük: Batık gözlü.

BÂTIL (i. A. «butlan» dan if.) (mü. bâtıla). **1.** Sıhhat ve hakikate aykırı, doğru olmayan, halk mukabili: Dîn-i bâtıl. **İtikaadât-ı bâtıla** = Bâtıl din, bâtıl (boş) itikadlar (inanışlar). **2.** Boş, beyhude, nâfile: **Fikr-i bâtıl** = Boş, doğru olmıyan, hak olmayan fikir.

BATIN bk. Batn.

BÂTIN (i. A. «batın» dan if.) (mü. bâtına). **1.** İç, dahilî, gizli, zâhir mukabil: **Havâs-ı bâtına** = İç hassalar. **2.** İç yüz, dahil: Bâtını zâhire (içi dışına) benzemez. **3.** Sır, Fars. râz: Bâtına vakıf: Ehl-i irfân. **Ehl-i bâtın** = İlâhî sırlara vâkıf ârifler.

BÂTINEN (A.). İç yüzden. İçe ait, sırra ait.

BÂTINÎ (A.) (mü. bâtıniyye). **1.** İç, dahilî: Havâss-ı bâtıniyye. **2.** Sır ve gerçeğe mensup ve müteallık, zâhirî mukabili: Âyât-ı Kerîme'nin mânâ-yı bâtınîsi. (Kur'ân âyetlerinin bâtınî mânâsı). Hakaayık-ı bâtıniyyeye vâkıf. **Bâtıniyye** = İslâm'da aşırı ve sapıtmış mezheplerden biridir.

BÂTINIYYE (i. A.). Kur'ân'daki kelimelere asıl mânâsını değil de mecaz yolu ile birtakım mânâlar vererek dinî emirleri başka türlü tefsir eden bir mezhep.

BATIR (i.). Savaşlarda cesareti ve kuvveti ile üstünlük kazanan kimse, yiğit, bağatur, bahadır.

BATIRILMAK f.). **1.** Sokulmak, idhal edilmek: Suya, çamura batırıldı. **2.** Girdirilmek, delmek ve geçirilmek: Şırınganın iğnesi derinin altına batırılmalıdır. **3.** Garkedilmek: Düşmanın üç gemisi batırıldı. **4.** Mahv ve kaybedilmek: O kadar servet kısa zamanda nasıl batırıldı? **5.** İflâsa sevk ve mecbur edilmek: O banka, böyle muamelelerle batırıldı. **6.** Mağlûbiyete uğratılıp mahvedilmek: Kumandanın dirayetsizliğiyle bir alay asker batırıldı. **7.** Büyük ve tam zarar ziyana uğratılmak: O adam, ortakları tarafından batırıldı.

BATIRMAK (f.). **1.** Sokmak, bir şeyin içine indirmek, daldırmak: Suya, çamura, yere batırmak. **2.** Girdirmek, delmek ve geçirmek: İğne, şiş batırmak. **3.** Garketmek, mustağrak etmek: Kaptan gemiyi batırdı. 4. Mahvetmek, kaybetmek: Malını, servetini batırdı. **5.** İflâsına sebep olmak, iflâs ettirmek: Bu muameleler bankayı batıracaktır. **6.** Bozguna uğratıp mahvetmek: Tedbirsizliğiyle bir alayı batırdı. **7.** Mahvetmek, çok zarar ve ziyana uğratmak: O adamı oğulları batıracaklardır.

BATIŞ (i.). Batmak işi ve tarzı. bk. Batmak.

BATÎ (i. A. «batâet» den smüş.) Ağır hareketli, yavaş, serî zıddı, geç. Batî-ül hazm: Geç hazmolunan.

BATİSKAF (i. Y.) Denizlerin dibinde inceleme yapmak için kullanılan araç.

BATİSTA bk. Patiska.

BATÎ-ÜL-MİZÂC (i. A.). Mizacı, karakteri, tabîatı, davranışı, huyu ağır, yavaş olan.

BATKIN (i.). **1.** Batmış, çökmüş, çökük. **2.** Çukur, derin. **3.** İşi harap. **4.** Müflis.

BATKINLIK (i.). **1.** Batıp çökmüş şeyin hali, çöküklük. **2.** Çukurluk, derinlik. **3.** Müflislik, iflâs. **4.** İşi harap olmaklık.

BATMA (i.). Batmak işi. bk. Batmak.

BATMAK (f. müzârî: Batar). **1.** Bir şeyin içine sokulmak, aşağıya gitmek, dalmak: Suya, yere, çamura batmak. **2.** Girmek, hulûl ve nüfuz etmek: Ayağıma iğne, diken battı. **3.** Girer gibi hissolunmak, acıtmak: Gözüme bir şey batıyor. **4.** Ufuktan aşağı gitmek, gurub, ufûl etmek: Güneş battı, ay batacak. **5.** Garkolmak, denizin dibine çökmek: Gemi battı. **6.** Mahvolmak, kaybolmak: Bütün malı, serveti battı. Filân bankada birkaç bin lirası battı. **7.** İflâs etmek, müflis olmak, bir şeyi kalmamak: O adam battı. Filân şirket, banka batmak üzredir. **8.** Bozguna uğrayıp mahv ve perişan olmak: Bütün bir tümen battı. **9.** Görülmez ve işitilmez olmak, eseri kalmamak: Onun adı battı. **10.** Dalmak, müstağrak olmak: Borca, tere, al kanlara batmak. **11.** Fena tesir etmek, dokunmak: Onun lâkırdısı bana batmaz. **Kandil batıp çıkmak** = Sönmek derecesinde olmak. Çağatayca'da yardımcı fiillerden olup devam ve istimrar beyan eder: **Bağırıp batmak** = Bağırıp yatmak, durmak.

BATMAN (i.). Sular ve hububat için bir ölçü ki, mahalle göre, iki okkadan sekiz okkaya kadar değişir. Men.

BATN (i. A.) (c. butûn). **1.** Karın, şikem. **2.** Kucak, soy, sülâle, nesil. **3.** Bir kuşaklık, nesillik zaman: Takriben 33 yıl.

BATNÎ (i. A.) (mü. batniyye) (anatomi). Karına mensup ve müteallık.

BATRİK bk. Patrik.

BATŞ (i. A.). **1.** Unf ve şiddetle tutup kapma ve yakalama. **2.** Kuvvet, şiddet, galebe.

BATTAL (i. A. «batâlet» den imüb.). **1.** Hükümsüz, hükümden sâkıt, boş: Battal evrak. **2.** İşlemez, muattal: Battal bir değirmen. **3.** Kolay kullanılamıyacak kadar büyük, hantal: Battal küp. (Bu mânâ Türkçe'ye mahsustur. Kahraman ve bahadır mânâsiyle dilimizde kullanılmaz). Bir işe müteallık hükümsüz evrak: Battalda hıfzetmek, saklamak, battal etmek, battal çekmek (yani üstüne battal kelimesini yazmak): Hükümsüz bırakmak, hükümsüz evraka katmak. **Battal kâğıt** = Son devir Osmanlı tarihinde 57 × 82 sm. eb'adında basılı kâğıt.

BATTANİYE (i.). Yorgan yerine veya yorganın üstünde kullanılan kalınca örtü.

BATUR (i.). Batır.

BATUTA Musikide bir ölçülük nota ki, diğer ölçüden bir çizgi ile ayrılır.

BAVLI yahut **BAVLU** (i.). **1.** Avcıların, köpeklerini alıştırmak için, kullandıkları tüyden sahte kuş. **2.** Alışık doğan yavrusu.

BAVLIMAK (f.) (zagarı) Bavlı ile terbiye etmek.

BAY (i.). Zengin. **Bay ü gedâ** = Zengin, fakir herkes.

BAY (i.) (y. k.). **1.** Bir saygı ifadesi olarak erkeklerin öz veya soyadlarının başına getirilir: Bay Ahmet, Bay Celâl. Adı bilinmeyen bir erkekten bahsederken isim yerine kullanılır: Bir bay beni aramış.

BAYAĞI (i.). **1.** Âdî, has olmayan, avam-kârî: Bayağı kâğıt. **2.** Aşağı, dûn: Bayağı adam, pek bayağı mal. Âdetâ, düzce: Benim bayağı sıtmam vardır. Mübalağa ve tekid için «bas» edatını alır: Basbayağı bir adam.

BAYAĞILIK (i.). **1.** Âdîlik: Bu kâğıdın, bu yazının bayağılığı meydandadır. **2.** Aşağılık, dûnluk: Bu adamın bayağılığı ilk sözünden anlaşılır.

BAYAN (i.) (y. k.). Bir saygı ifadesi olarak kadınların öz veya soyadlarının başına getirilir: Bayan Fatma, Bayan Yücel. Adı bilinmeyen bir kadından bahsederken isim yerine kullanılır: Beni bir bayan aramış.

BAYAT (i.). **1.** Eskiyip tazeliğini kaybetmiş, tazenin zıddı: Bayat ekmek. **2.** Eski, modası geçmiş, artık kullanılmaz: Bayat mal, eşya **3.** Tatsız, lezzetsiz, soğuk. **Dükkân bayatı** = Eskiden, dükkânda kalıp satılmayan hurda eşya.

BAYATÎ (i. T. A.). Türk musikisinde bir basit makam. Uşşak makamının inici şeklidir. Adını Oğuzlar'ın Bayat kabilesinden almıştır ve «Beyâtî» telâffuzu saçmadır.

BAYATÎ-ARABÂN (i. T. A. F.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

BAYATÎ-ARABÂN-BÛSELİK (i. T. A. Türk musikisinde kürdîli bir mürekkep kep makam.

BAYATÎ-ARABÂN-KÜRDÎ (i. T. A. F.). Türk musikisinde Kürdîli bir mürekkep makam.

BAYATÎ-BÛSELİK (i. T. A. F.). Türk musikisinde bûselikli bir mürekkep makam.

BAYATLAMAK (f.). Bayat olmak, eskiyip tazeliği, tarâvet ve letâfeti geçmek, bayağılaşmak: Bu ekmek bayatlamış.

BAYDAK (i. A.) (F. «piyade» den Arapçalaştırılmış). Satranç oyununda piyade taşı.

BAYATLATMAK (f.). Bırakıp eskitmek: Suyu bayatlatmamalı.

BAYGIN (i.). **1.** Bayılmış, kendinden geçmiş. **2.** Gevşek, mecalsiz, cansız. **3.** Soluk, fersiz. **4.** Mahmur, mestâne (göz).

BAYGINLIK (i.). **1.** Bayılmış ve kendinden geçmiş adamın hali, Ar. gaşy. **2.** Gevşeklik, mecalsizlik. **3.** Ekseriya açlıktan gelen bir çeşit mide gevşekliği. **4.** Susuzluk.

Türk bayrağı

BAYGINTI (i.). İpek böceklerinin çalıya çıkamayıp koza yapamamaları.

BAYILDI (i.). İmam bayıldı.

BAYILMA (i.). Bayılmak işi. bk. Bayılmak.

BAYILMAK (f.). **1.** Kendini kaybetmek, kendinden geçmek, gaşyolmak: Kömürden bayılmıştı. **2.** Solmak: Bu çiçekler bayılmıştır. **3.** Çok sevmek, hoşa gitmek: Bu atın yürüyüşüne bayılırım. **4.** Çok gülmek, yorulmak vesaireden kinaye olur: Gülmeden bayıldık. Yürümeden bayıldım. Susuzluktan bayılacağım. (Biriyle alay için «Aman bayılayım» terkibi de kullanılır).

BAYILTMAK (f.). **1.** Bayılmasına sebep olmak, kendinden geçirmek: Ayağını kesmek için kendisini klorformla bayılttılar. Bizi gülmeden bayılttı. **2.** Soldurmak: Bu çiçekleri güneşte bırakıp bayıltmışsınız.

BAYIM (i.). Musikide senkop'un Türkçe'si. Kuvvetli zamanın zayıf zaman hâline gelmesi.

BAYINDIR (i.). Mâmur, şenlikli. Bir Oğuz oymağının ve Akkoyunlu hanedanının adı.

BAYINDIRLIK (i.). Bayındır olma hali, umran. Bayındırlık bakanlığı: Memleketin bayındırlığı ile uğraşan bakanlık, nafıa vekâleti.

BAYIR (i.). Az inişli yer, sath-ı mâil: Dağların eteklerindeki bayırların cümlesine bağa tahvil etmişlerdir. **Bayırkuşu** = Bayırcın dahi denilen bir cins kuş. **Kırkbayır** = Bazı hayvanların üçüncü midesi. **Bayırturpu** = Baharlı ve iri bir nevi turp. mec. Kaba ve terbiyesiz adam.

BAYIRCIK (i.). Gönderin ucundaki bağ.

BAYIRCIN (i.). Bayırkuşu.

BAYIRIMSI (i.). Bayıra benzer, az mail: Bayırımsı bir yer.

BAYIRMAK (f. «bay» dan). Zengin olmak, genişlik ve kudret hasıl etmek: Yoksul bayırsa, çanağı bayırmaz.

BÂYÎ (i. A. «bey'» den if.). Satan, satıcı, Osm. bey' ve füruht eden.

BAYKAL (i.). Asya Türk ülkelerinde bulunan yaban kısrağı.

BAYKARA (i.). Kerkes nevinden yırtıcı bir kuş.

BAYKUŞ (i.). Kukumav kuşu, bûm.

BAYLIK (i.). **1.** Zenginlik, varlık ve kudret. **2.** Döl yatağı, rahim.

BAYMAK (f.). **1.** Derman bırakmamak, dermansız bırakmak. **2.** Efsane ve efsunla aldatmak, büyü etmek (terkedilmiş kelime).

BAYRAK (i.). Uzun bir sapın ucuna bağlı ve devletin belirli alâmetlerini havi belirli renklerde kare veya dikdörtgen şeklinde bez. Bandıra. Ar. râyet: Türk bayrağı, Fransız, İtalyan bayrağı. **2.** (Eski askerî tâbirlerde) **Tabur** = Bir bayrak asker. **Bayrak açmak** = Asker toplamak. **Bayrak altı** = Hayme-gâh, ordu-gâh. **Bayrak donanması ve alay bayrakları** = Gemilerin, şenlik günlerinde açtıkları çeşitli renklerde parçalar. **Bayrak askeri** = Nefîr-i âm, halktan toplanan asker.

BAYRAK-DÂR bk. Bayraktar.

BAYRAKLI (i.). Bayrağı taşıyan: Ecnebi bayraklı bir gemi. **Eli bayraklı** = Alenî ve meşhur edepsiz.

BAYRAKTAR (i.) (Türkçe bayrak, Farsça dâşten: Tutmak. Yanlış mürekkep kelime. Doğrusu alem-dâr). **1.** Askerde bayrağı taşıyan er veya çavuş veya subay. **2.** Cengâver ve harbe giden bir kabilenin reisi: İşkodra Malisorları'nın bayraktarları.

BAYRAM (i.). **1.** Bir dinde mübarek addolunan gün, Ar. ıyd: **Şeker bayramı** = Iyd-ı fıtr. Ramazan ayının bitmesiyle başlayan bayram. **Kurban bayramı** = Hacıların bayramı. Iyd-ı adhâ. Mûsevîler'in kamış, hamursuz bayramı. Millî günlerde bayram olur: Cumhuriyet bayramı vs. mec. Sevinç, şenlik. **Şehr-âyîn** = Bayram etmek, şenlik etmek, sevinç gösterilerinde bulunmak. **Kara bayram** = Yas ve matem günü.

BAYRAMLAŞMAK (f.). **1.** Birbirine bayram tebriki etmek, Osm. muâyede eylemek. **2.** Bayram tebriki için öpüşmek.

BAYRAMLIK (i.). Bayrama mahsus, bayramlık elbise. Bayram hediyesi, bahşişi.

BAYRAM SALÂTI (i. A.). Kurban ve şeker bayramlarında camilerde okunan salât. Türk musikisinin dinî musiki kısmının cami musikisine ait bir formudur.

BAYSUNGUR (i.). Şahin cinsinden, yırtıcı bir kuş.

BAYTAR (i. A.). At vesair hayvanların hastalık ve tedavisine ve bakımı usûlüne vâkıf adam, hayvan doktoru, veteriner.

BAYTARA yahut **BAYTÂRET** (i. A.). Baytarlık ilim ve fenni: Fenn-i baytara.

BAYTARÎ yahut **BEYTÂRÎ** (i. A.). (mü. baytariyye). Baytarlığa mensup ve müteallik: Fenn-i baytarî, ulûm-ı baytariyye.

BAYTARLIK yahut **BEYTARLIK** (i.). At vesair hayvanların tedavi ve tımarları ilim ve usûlü: Baytarlık bilir, baytarlık ediyor.

BÂZ (i. F.). **1.** Açık, Ar. meftûh, Fars. küşâde: **Ser-bâz** = Başı açık. **2.** («Bâhten» fiilinden imas. olup sıfat terkibi teşkiline girer): Oynayan; kumarbaz: Kumar oynayan.

BÂZ (i. F.). Doğan denilen yırtıcı kuş ki, av tutmaya alıştırılır.

BAZAL (i. kimya). Bazı fazla olan tuz veya baz vasıfları taşıyan madde.

BAZALT (i. Fr. jeoloji). Oldukça koyu renkte, bir çeşit yanardağ kültesi.

BAZAN Bazı kere, kimi vakit: Bazan okur, bazan yazar.

BÂZÂR (i. F. bâz = geri - âverden = getirmek. Galatı: Pazar). **1.** Alış-veriş, Osm. ahz ü îtâ, dâd ü sitâd. **Pazar ola** = Alış-veriş sahiplerine selâm yerine söylenen temenni ve duadır. **2.** Alış-veriş yeri, üstü açık yer ki, hergün veya belirli günlerde herkes, satacağını oraya çıkarıp pazarlıkla veya müzayede ile satar. Sûk. At pazarı, tavuk pazarı, balık pazarı, çiçek pazarı, salı, perşembe pazarı. **3.** Fiyat kararlaştırılıp alış-verişte uyuşmak için yapılan konuşma veya çekişme, pazarlık. Pazar etmek, pazar bozmak. **Pazarbaşı** = Pazarda kâhyalık gibi bir vazifesi olan adam. **Pazar bozmak** = Nifak koymak, zarar vermek. **Pazara kaldırmak** = Satmak, satmaya çıkarmak. **Pazar kayığı** = Ücretle herkesin eşyasını alıp nakleden büyük kayık. **Pazar kesmek** = Fiyat kararlaştırmak. **Pazar yapmak** = İş düzeltmek, ıslah etmek. **Şikâr pazarı** = Götürü ve maktû pazarlık.

BÂZENDE (i. F.). Oynayan, oynayıcı, dansör veya dansöz.

BÂZ-GÛN, BÂZ-GÛNE bk. Vâj-gûn, vâjgûne.

BAZI (i. A.). Birtakım, birkaç, bir miktar: Bazı adamlar bu fikirde bulunurlar. Bazı eşya alacağım. Bazımız gidelim, bazımız da burada kalalım. (Galat olarak bazı gibi kullanılıp: Bazısı, bazıları denilir. Ekseriya cem'e ait olup sanıldığı gibi «bazı şey» ve «bazı hakîm» denilmez. Bununla beraber bazı kere, bazı defa, bazı gece, bazı sene gibi zamana delâlet eden tabirlerde müfrede izâfeti caizdir). Bu Arapça kelimenin mânâsı ve kullanılış sureti farklıdır. İsim gibi kullanıldığında «küll» mukabili olarak cüz ve kısım demektir. Kinâye gibi kullanıldığında ise «biri» mânâsını ifade eder. Meselâ Araplar «bâz-üş-şuarâ» dedikleri vakit «şairin biri» mânâsını kastederler. Biz ise «Bâzı şuarâ» tâbirinden «Birtakım şairler» mânâsını çıkarırız.

BÂZÎ (i. F.). Oyun.

BÂZÎÇE (i. F.). Oyuncak, çocuk oyuncağı.

BAZİDİYOSPOR (i. Y.). Bazitli mantarların sporlarının adı.

BÂZİLE (i. A. «bezel» den if.) (cerrahî). Göğüs ve karnın içinde hasıl olan gaz veya su şişlerinin mahfazasını delmeye mahsus, boru içinde mahfuz bir nevi mil.

BAZİT (i. Y.). Bazitli mantarların üremesine yarayan sporları veren hücreler.

BAZLAMA (i.). **1.** Saçta pişirilmiş pide. **2.** Tatlısı bol, kalın gözleme.

BAZLAMAÇ (i.). Tatlısı bol, kalın sac gözlemesi.

BÂZÛ (i. F.). Kolun omuz ile dirsek arasındaki yukarı kısmı, Osm. Karâce, adud.

BÂZÛ-BEND (i. F. bâzû = Kol, benden = Bağlamak). Süs için kola bağlanan gümüşten veya sırma ile işlenmiş meşinden mahfaza ki, ekseriya içinde bir muska veya sûre-i şerîfe vesaire bulunur.

BAZUKA (i. askerlik). Tüfek gibi omuza dayanarak kullanılan bir hafif silâh. Bu silâh roket atımında kullanılır.

BE Berilyum elemanının senbolü.

BE (Arapça bâ) (i.). Türkçe alfabenin ikinci harfi. Dudak ünsüzlerinin süreksiz ve yumuşağı. Sâmî dillerde bu mânâya (ev mânâsına) delâlet eden «bet» yani «beyt» ismiyle adlandırılmıştır. Tarih yerinde Receb ayına alâmettir. Ebced hesabında, 2 adedine delâlet eder. Arapça'da müennes olup, bir noktalı olmak münasebetiyle «bâ-i muvahhide» ve noktası altında olduğu için «bâ-i tahtâniyye» de denilir. bk. B.

BE (e. F.). -e, -ye, -ile, -için: **Dest-be-dest, yed-be-yed** = Elden ele. **Sâat-be-sâat** = Saattan saata. **Mâh-be-mâh** = Aydan aya. **Tâ-be-sabâh** = Sabaha dek. **Be-hakk-ı Hudâ** = Allah hakkı için. **Be-kavl-i filân** = Filânın sözünce. (Gün-be-gün gibi Türkçe kelimelere katılması büyük hatâdır. Günden güne demeli).

BE (e.) (Be, bre, vre, more, mori suretlerinde Rumeli şiveleri arasında ortaklaşa bir halk kelimesidir). Hey, behey, yahu, be kardeş, be canım, be adam... «a» nidasiyle mürekkep «a be» suretinde de kullanılır: A be canım.

BEBE (i.). Bebek.

BEBEK (i.). **1.** Küçük çocuk ve mec. çocuk tabiatında olan. **2.** Çocuk. oyuncağı kabilinden, yapma çocuk veya gelin vesaire. **3.** Argoda çok güzel kız, kadın, sevgili. mec. Çok süslü: Sanki bebek. **Bezden bebek** = Bir işe yaramaz, hayırsız adam. **Sakallı bebek** = Yaşça büyük, akıl ve tedbirce çocuk halinde olan adam. **Gözbebeği** = bk. Gözbebeği. Kurret-tül-ayn. Fars. merdümek-i çeşm. mec. Pek aziz ve sevgili şahıs: A gözümün bebeği (dostluk tâbiridir).

BEBERUHÎ (i.). Karagöz oyunundaki çok kısa adamın adı. Bundan kinaye olarak kısa boylu erkekler için kullanılır.

BEBGA (i. A.). Papağan.

BEBR (i. F.). Kaplana benzer ve ondan büyük ve pek yırtıcı bir canavar ki, Hindistan'da ve Afrika'da bulunur. Postu pul pul olup, güzel pösteki olur. Türkçe'de «bâbur» veya «babur» denir. Erkek adıdır.

BEBRLENMEK (f.). Bebr tavrı takınmak. bk. Böbürlenmek.

BEC (hi.) (Macarca'dan). Vaktiyle Viyana şehrine verilen isimdir. **Bec ördeği** = Mercan gözlü, siyah bir nevi ördek. **Bec tavuğu** = Hindi ile sülün arasında bir cins tavuk ki, asıl yeri Sudan olup, Istanbul'a Viyana'dan getirildiği için bu isimle tanınmıştır. Gargara. (Fransızcası: Pintade). **Bec lavlası** = Ördeğin sayvanlı nevi.

BE-CÂ (i. F.) (be: birleştirme edatı, câ: yer). Yerinde olan, münasip, lâyık, şâyeste. **Nâ-becâ** = Münasebetsiz, (Osm.) nâ-bemahal, nâ-sezâ.

BECÂ-NÂ-BECÂ (i. f.). Yerli ve yersiz, iyi ve kötü uygun ve uygunsuz olarak.

BECÂYİŞ (i. F.) (Aslı, yâ'nın fethiyle becâyiş, yani onun yerine mânâsiyle bizde kullanılan ve künye defterindeki kayıttan alınma bir tâbir olup Farsça'da kullanılmaz). İki memurun biribirinin yerine gelip görev değiştirmesi, kendi talepleriyle her biri diğerinin yerine nasbolunması: Becâyiş oldu. Becâyişi icra edildi.

BECED (i.). Küçük bir kuş ki, ötmesi bu kelimeye benzer. Beced kuşu.

BECELLEŞMEK (f.). Çekişmek.

BECERİK (i.). Bir işi başarı ile halletme, muvaffakiyyet, kâr-güzârlık.

BECERİKLİ (i.). Elinden iş gelir, tuttuğu işte muvaffak olur. Fars. kâr-güzâr.

BECERİKSİZ (i.). Elinden iş gelmez, bir işde muvaffak olamaz. Ar. âciz.

BECERİKSİZLİK (i.). Elinden iş gelememe, bir işde muvaffak olamama, Ar. acz.

BECERİLMEK (i.). **1.** Hallolunmak, muvaffakıyetle icrâ olunmak: O iş becerilemedi. **2.** mec. Katil ve idam etmek.

BECERMEK (f.). **1.** Güzellikle icrâ ve tesviye etmek, halle muvaffak olmak: Bu işi becerebilecek misiniz? O adam bir iş beceremiyor. **2.** mec. Katil ve idam etmek.

BECERTMEK (f.). **1.** Yaptırmak, birinin işini bitirmek. **2.** Katlettirmek: Tutulan haydutları becertmiş.

BECET bk. Beced.

BEÇ bk. Bec.

BEÇÇE, BEÇE (i. F.) (c. beçegân). İnsan veya hayvan yavrusu.

BEÇE-GÂN (i. F.) (Beçce ve beçe'nin çokluğu). Yavrular, çocuklar.

BED (i. F.) **1.** Kötü, fena. **2.** Çirkin, nâhoş, soğuk: Bed koku. Kötülük, fenalık, şer: Nîk ve bedi (iyi ile kötüyü) farketmek. (Birçok sıfat terkiplerinin teşkiline de girer ki başlıcaları sıralarında zikrolunacaklardır). **Bed-renk** = Açıkla koyu arasında kirlimsi renk.

BEDÂAT (i. A.). Bediîlik, güzellik; yenilik.

BED-ÂGÂZ (ga ile) (i. F.). Başlangıcı kötü; kötü bir şekilde başlanmış.

BEDÂHET veya **BEDÂHE** (i. A.). **1.** Açık, bedîhî, yani zâhir ve ıyan ve delil ve ispattan müstağni olma: Bedâhete karşı söz söylenmez.

BEDÂHETEN (e. A.) Birdenbire, ansızın, düşünmeksizin: Bedâheten bir beyit söyledi.

BED-AHTER (i. F.) (bed = kötü, ahter = yıldız, talih). Talihi kötü, bedbaht.

BED-ASL (i. F. bed = kötü, A. asl = soy). Kötü soylu.

BEDAVA (i. F.) (Farsça bâd-ı hava' dan). Parasız, meccanen, beleş (bilâ şey): Bedava sirke baldan tatlıdır. mec. Pek ucuz: Bunu bedava almışsınız.

BEDAVACI (i.). Her işini parasız ve-

ya çok ucuza sağlamaya çalışan kimse.

BEDÂVET (i. A.). Bedevîlik, bâdiyenişinlik, göçebelik.

BEDÂYÎ (i. A. c.) (m. bedîa). Bedîalar, güzellikler. bk. Bedîa.

BED-ÂYÎN (i. F. bed = kötü, âyîn = resm ve âdet). Âdeti, âyîn ve mezhebi kötü.

BEDBAHT (i. F. bed = kötü, baht = talih). Talihi kötü, talihsiz.

BEDBAHTLIK (i.). Bahtsızlık, talihin müsaadesizliği.

BEDBİN (i. F. bed = kötü, dîden = görmek). Kötümser, herkesin kötülüğünü gören ve arayan. Bilhassa politika dilinde Fransızca pessimiste kelimesinin tercümesi olarak kullanılır ki, her hali fena görmeye meyleden demektir.

BED-BÎNÂNE (i. F.). Hiç bir şeyi beğenmeyen, her şeyi fenâ gören adama yakışacak surette, kötümserce.

BED-BÎNÎ (i. F.). Fenâ görürlük, kötümserlik, bedbinlik.

BED-BÛ (i. F. bed = kötü, bû = koku). Kötü kokulu, fena kokan.

BED-ÇEHRE (i. F. bed = kötü, çehre = yüz). Kötü çehreli, çehresiz.

BEDDUÂ (i. F.). Birinin aleyhinde olunan dua, tersine dua: Birinin bedduasını almak, bedduasına uğramak.

BEDE (i. A.). Başlama, (Osm.) şurû, âgaz: İşe, yazıya bede etmek.

BEDEL (i. A.) (c. bedelât). **1.** Bir şeyin yerini tutan veya tutabilen, yerine geçen: Bir deve iki beygire bedeldir. **2.** Karşılık, ivaz, bir şeyin yerine verilen: Malımı kaybettinizse bedelini vermeye mecbursunuz. e. Bedel olarak, yerine: Hûn-ı dil nûş ederim bâde-i gül-gûna bedel. **Bedel-i askerî** = Osmanlı devletinde Müslim olmıyan tab'anın askerlik hizmetine bedel verdikleri vergi, eski cizyenin yerini almıştır. **Bedel-i şahsî** = Osmanlı devrinde bizzat askerlik etmek istemeyenlerin, maaşla kendi yerlerine gönderdikleri adam. **Bedel-i nakdî** = Askerlik hizmetinden kurtulmak için verilen belirli meblâğ. **Tayın bedeli** = Askerlere tayınları yerine verilen para.

BEDELCİ (i.). Askerlerin tâyînât puslalarını alıp satarak bundan istifade ve ticaret eden adam.

BEDELCİLİK (i.). Askerlerin tâyînât puslalarını alıp satmak işi ve bundan olunan ticaret.

BEDELEN (e. A.). Bedel olarak, bedel suretiyle, aynen ve şahsen tâbirinin mukabili: Tâyînâtı aynen mi, yoksa bedelen mi alıyorlar? Askerlik hizmetini bedelen veya şahsen ifa etmek.

BEDELLİ (i.). **1.** Bedel ödenilen, bedeli olan. **2.** Bedelci.

BEDELSİZ (i.). Bedel ödenmeyen, bedeli olmayan.

BEDEN (i. A.) (c. ebdân). **1.** Gövde, vücut, ten: İnsanın, hayvanın bedeni. **2.** Vücudun kol, bacak ve baş gibi ayrıca kısımlarından başka merkezî kısmı, ağacın dal ve budaktan başka olan kısmı, kütük, gövde. **3.** Kale bedeni, bârû. **4.** Kendilik, nefs, zât, şahıs: Köprünün masraflarını bedeninden verdi. **Beden duvarı** = Binanın dört tarafına yapılan kalın duvar.

BED-ENDÂM (i. F.). Kötü endamlı, biçimli olmayan, biçimsiz, çarpık, kambur.

BED-ENDÎŞ (i. F. bed = kötü, endîşîden = düşünmek). Kötülük düşünen, herkesin kötülüğünü düşünen ve arzu eden, bed-hâh.

BEDENEN (e. A.). Bedeniyle, cismiyle, şahsen, vücudiyle, nakden ve bedenen mukabili: bedenen hizmet etti.

BEDENÎ (i. A.) (mü. bedeniyye). Bedene mensup ve müteallık, cismânî.

BE-DERGÂH (i. F.). **1.** Kapıya çıkma. **2.** (tarih) Acemî ocağında ve ocak dışındaki türlü hizmetlere verilmiş olan acemîlerin, yeniçeri ocağına kayıt ve kabulleri.

BEDESTEN (i. aslı: bezistân, kullanılanı: Bedesten). Kıymetli kumaşlar, silâhlar ve mücevherler vesaire alışverişine mahsus örtülü ve mahfuz çarşı.

BEDEVÎ (i. A.) (mü. bedeviyye). Bâdiyede yani çölde, çadır ile konup göçerek yaşayan; medenî mukabili: **Akvâm-ı bedeviyye** = Bedevî kavimler. Bu halde yaşayan adam.

BEDEVİYYET (i. A.). Bâdiye ve çölde, çadır altında yaşayan ve konup göçen halkın hali. Çadırda oturma, medeniyyet (şehirlilik) zıddı.

BED-FERCÂM (i. F. bed = kötü, fercam = encâm). Encamı kötü, sonu fena.

BED-FİÂL (i. F. bed = kötü, fiâl = işler). İşi kötü, fena işler.

BED-GEVHER (i. F. bed = kötü, gevher = asıl, maya). Aslı, esası ve mayası kötü.

BED-GÛ (i. F. bed = kötü, gûften = söylemek). Herkes hakkında kötü söz söyleyen, dedikoducu, müzevir.

BED-GÜMÂN (i. F. bed = kötü, güman = zan). **1.** Fenalık düşünen, herke-

sin fenalığında bulunan, bed-hâh. **2.** Her işde bir fenalık gören, vesveseli.

BED-HÂH (i. F. bed = kötü, hâsten = istemek). Başkasının kötülüğünü isteyen, kimsenin iyiliğini arzu etmeyen, garazkâr, kötülük isteyen.

BEDHÂHLIK (i.). Başkasının kötülüğünü arzu eden adamın hali. Garazkârlık.

BED-HÂL (i. F.). Hâli kötü, kötü halli, fena bir halde bulunan, düşkün.

BED-HÛ yahut **BED-HÛY** (i. F. bed = kötü, hû = tabiat, ahlâk). Kötü huylu, fena tabiatlı, kötü alışmış, huysuz.

BEDÎ (i. A.) (mü. bedîa). **1.** Nümune ve emsali olmayan bir şeyi yaratan ve icad eden: **Bedî-üs-semâvât vel-arz** = Arzın ve semanın yaratıcısı, yani Tanrı. **2.** Nümune ve emsali olmayan, yeni icad, yeni, görülmemiş, nâdîde: Nazm-ı bedî, sun'-ı bedî (edebiyat). Yazının lafzî ve manevî süslerinden bahseden ilim.

BEDÎA (i. A.). (c. bedâyî). Nâdide ve güzel, yeni icad edilmiş şey: Bugünkü medeniyetin bedâyîi.

BEDÎD (i. F.). bk. Bedîdar.

BEDÎDÂR (i. F.). Görünür, Ar. meşhûd, zâhir, ıyan.

BEDÎHE (i. A.). Ansızın, düşünmeden söylenilen güzel söz. Hazırcevaplık, ber-bedîhe, bedâheten, irticâlen.

BEDÎHÎ (i. A.) (mü. bedîhiyye). Delil ve ispata muhtaç olmayacak derecede zâhir ve açık olan: Kâinatın bir yaratıcının kudret elinden çıktığı bedîhîdir. (mantık) Mantıkta bir kıyas çeşidi.

BEDÎHİYYÂT (i. A. mantık). Delil ve ispata muhtaç olmayacak görünüşte açık ve anlaşılan şeyler, umûr-ı bedîhîyye: Bedîhiyyâta karşı söz söylemek abestir.

BEDÎÎ (i. A.). Estetik.

BEDİİYYAT (i. A.). Estetik ilmi.

BEDİR bk. Bedr.

BED-KÂR (i. F. bed = kötü, kâr = iş). İşi kötü, fenalıkta bulunan.

BED-KİRDÂR (i. F. bed = kötü, kirdâr = tabiat). Kötü tabiatlı.

BEDLİK (i.). **1.** Kötülük, çirkinlik. **2.** Sertlik, katılık, sert muamele.

BED-LİKÂ (ka ile) (i. F. bed = kötü, likâ = yüzü). Yüzü çirkin ve kötü.

BED-MÂYE (i. F.). Mayası bozuk, soysuz, sütübozuk.

BED-MEST (i. F. **1.** Sarhoşluğu kötü, fenâ sarhoş. **2.** Kendini bilmeyecek derecede sarhoş, kendinden geçmiş.

BED-MESTÎ (i. F.). Bedmestlik, sarhoşluk, kendinden geçmişlik.

BED-NÂM (i. F. bed = kötü, nâm = ad). Kötü ad kazanan, kötülükte şöhret bulan, kötülükle ismi yâd olunan: Bu harekâtıyla bed-nâm oldu.

BED-NİHÂD (i. F. bed = kötü, nihâd = tabiat, huy). Kötü tabiatlı, fena huylu.

BED-NİJAD (i. F. bed = kötü, nijâd = nesil). Soyu kötü, (Osm.) bed-asl, fürûmâye, soysuz.

BEDNOS (i. R.). Orman horozu, yaban tavuğu.

BEDR, BEDİR (i. A.). Dolunay, on dört gecelik ay. (coğrafya). Mekke-i Mükerreme ile Medine-i Münevvere arasında bir yer ki, Peygamberimizin meşhur gazâsının geçtiği yerdir. Ashâb-ı Bedr: Bu gazâda bulunan sahâbe.

BEDRAKA (i. F.) (Aslı «bedraha» yani yolun büyüğü olup Arapçalaşmıştır). Rehber, kılavuz, yol gösterici, delil. (Bedrika okunması yanlıştır).

BED-SÎRET (i. F. bed = kötü, sîret = ahlâk). Kötü ahlâklı, ahlâksız.

BEDUH (i. A.). Eski yazıda mektup zarfları üzerine yazılması ve zarfa basılan mühüre kazdırılması mûtad, aslı meçhul bir sözdür. «Buda» isminden galat olması düşünülebilir.

BED-ZEBÂN (i. F. bed = kötü, zeban = dil). Kötü söz söyleyen, hicveden, edepsiz.

BEG, BEĞ bk. Bey.

BE-GAYET (ga uzundur) (e. F.) (F. be = bağlama edatı, A. gayet = son). Son derecede, pek ziyade: Begayet zeki bir çocuk.

BEGONYA (i. Fr.). Etli ve güzel renkli yaprakları olan bir süs bitkisi, begonia. Begonya, begonyagillerdendir.

BEGONYAGİLLER (i.). İkiçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi begonyadır.

BEĞENDİ (i.). Beğenme. Hünkâr beğendi: **1.** Bir nevi sarı çiçek ki, mavisine bey beğendi denir. **2.** Kızartma veya tencere kebabı ile yapılır bir nevi patlıcan yemeği.

BEĞENDİRMEK (f.). **1.** Beğendirmek, birine beğeneceği bir şeyi göstermek veya birçok şeylerin içinden birini seçtirmek: O adama elbise beğendirmek ne kadar zor. Sürünün içinde koyun beğendirmek. **2.** Kabûl ve takdir ettirmek, makbûle geçecek bir iş yapmak: Yazımı beğendiremedim. Hizmetçi, efendisine işini beğendirmeye çalışmalıdır.

BEĞENİLMEK (f.). **1.** Beğenilmek,

kabûl olunmak, makbûle geçmek: Yazısı beğenildi. Sesi beğenildi. **2.** Seçilmek, intihap olunmak, tercih edilmek: Bir sürünün içinde ancak üç dört koyun beğenildi. İkisinden hangisi beğenildi?

BEĞENİŞ (i.). **1.** Beğeniş, takdir, kabûl, Ar. istihsân, Fars. pesend. **2.** Seçme, intihap, ihtiyâr, tercih.

BEĞENME (i.). Beğenme. bk. Beğeniş.

BEĞENMEK (f.). **1.** Beğenmek, iyi bulmak, kabûl ve takdir etmek, Osm. pesend eylemek: Bu çiçeğin kokusunu beğenmedim. Yazısını çok beğendiler. **2.** Seçmek, intihap etmek, hoşa gideni ayırıp almak: Sürüye girin de istediğiniz kadar koyun beğenin. Bir mağazada çorap beğeniyordu. **3.** Tenezzül etmek, saymak: Adam beğenmiyor, kimseyi beğenmez. Kendini beğenmiş: Fars. Hod-pesend, Ar. mağrur.

BEĞENMEZLİK (i.) (ve galatı: beğenmemezlik). **1.** Beğenmemezlik, takdir etmeme, hoşlanmama: Ben, yemek hakkında beğenmezlik etmem. **2.** Tenezzül, saymama, kimseyi beğenmeyiş.

BEHÂ bk. Bahâ, paha.

BEHÂ (i. A.). Güzellik ve zarafet: **Hüsn ü behâda bî-menend** = Güzellik ve zarafette benzersiz.

BEHBÛD, (BİHBÛD) (i. F. bih = iyi, bûden = olmak). İyilik, sağlık.

BEHCET (i. A.). Güzellik, hüsn ü behâ. (Bazı lugatlarımızda bu kelimeye sevinç mânâsı dahi veriliyor. Vakıa «behc» maddesi o mânâya da geliyorsa da, «behcet» kelimesi asla sevinç mânâsına gelmez).

BEHEMEHAL (i. F.) (aslı: be-heme-hâl). Mutlaka, ne yapıp yapıp, ne olursa olsun, her halde.

BEHER (F.) (be: bağlama edatı, her. Asıl Farsça'da her birine demek olup, dilimizde galat olarak kullanılır). Her, herbir: Beher kitabın ciltlenmesine on lira istiyor.

BEHEY (e.) (be hey). Hey, ey, be. (Ekseriya hiddet ve infial makamında kullanılır): Behey adam.

BEHÎC (i. A.) (Behcet'den). Şen, güzel; güleryüzlü adam.

BEHÎCE (i. A.) **1.** Şen, güzel; güleryüzlü kadın. **2.** Kadın adı.

BEHÎME (i. A.) (c. behâyim). Dört ayaklı, hayvan. Fars. çâr-pâ.

BEHÎMÎ (i. A.). Hayvanca duygu.

BEHÎMİYYET (i. A.). Hayvanlık, hayvana benzerlik.

BEHÎN (BİHÎN) (i. F.). İyi, âlâ, beğenilmiş, beğenilen: **Âyîn-i bihîn** = Beğenilen âdet.

BEHİŞT (i. F.). Uçmak, cennet, firdevs. **Behişt-âşyân: Behişt-mekân** = Cennet-mekân. **Firdevs-makar** = Büyük ölüler için kullanılmış tâbirler.

BEHİŞTÎ (i. F.). Cennete mensup ve müteallık, cennetlik.

BEHİY (i. A. behâ'dan smüş.) (mü. behiye). Güzel, Ar. hasen, cemîl: **Hediyye-i behiyye** = Güzel hediye. Telgraf ve posta nezâret-i behiyyesi. (Eskiden nâzırı vezir rütbesinden aşağı rütbede bulunan nezaret ve idarelere verilir unvandı).

BEHLE (i. F.). Doğancı eldiveni.

BEHLÛL (i. A.) **1.** Çok gülen, çok gülücü. **2.** Hayır sahibi, çok iyi adam. Arapça'da doğrusu bühlûl'dür. bk. Bühlûl.

BEHMEN (i. F.). İran hükümdarlarından İsfendiyâr'ın oğlu Erdşîr'in lâkabı.

BE-HOD (F.) (be: datif edatı - hod: kendi). Kendisine, hod be-hod.

BEHRE (i. F.). Pay, hisse, kısmet, nasip: İlimden behresi yoktur. **Behre almak** = Nasibi olmak, hissesi olmak. **Bî-behre** = Nasipsiz, mahrum.

BEHRE-DÂR (i. F.). Hisse ve nasibi olan, hissedar: İlim ve terbiyeden behredâr adam.

BEHRE-MEND (i. F.). Nasibi olan, hissedar, bilen, anlayan.

BEHRESİZ (i.). Nasipsiz, mahrum: İlimden behresizdir.

BEHT (i. A.). Şaşma, şaşa kalma, şaşkınlık, hayret.

BEHÛR (i. A.) (Dilimizde buhur şeklinde kullanılır). Tütsü, künlük: Behûr yakmak. **Behûr-ı Meryem** = Köküne tuz ağırşağı denilen bir bitki.

BEHUR-DÂN (i. F.). Buhurdan. Tütsü yakmaya mahsus kap. («dan» Farsça'da zarf edatı olduğundan, yine bu mânâda olan «lık» edatının ilâvesiyle buhurdanlık demek galattır). bk. Buhurdan.

BEİBÂRETİHÂ (e. A.). Kendi ibâresiyle, ifade şeklini değiştirmeksizin, aynen: Filân kitaptan beibâretihâ birkaç fıkra naketmiştir.

BEİS i(. A.). Zarar, mahzur: Bunda beis yoktur. Bir beis görmüyorum. (Kuvvet, şiddet ve azab mânâlarıyle dilimizde pek kullanılmaz).

BEKÂ (i. A.) (ka kalın okunur). Bulunduğu halde kalma. **Dâr-ı beka** = Âhiret. bk. Baka.

BE-KÂM (i. F.) (be = bağlama edatı,

kâm = istek). İsteğine, meramına kavuşan, nail olan, arzu ettiğine erişen, mesut, bahtiyar.

BEKAR (i. Fr. musiki). Diyezli veya bemollü bir sesin eski haline getirilmesini gösteren nota işareti.

BEKÂR (i. Arapça «bikr» den galat. Farsça zanniyle «bîkâr» yazılması yanlıştır). **1.** Evlenmemiş, zevcesi olmayan adam: Bekâr adam, bekâr gibi yaşamak. (Nadiren, evlenmemiş kız hakkında da kullanılır). **2.** Taşralı olup bir büyük şehirde bir işle meşgul olarak, ailesiz yaşayan adam: Bekâr odaları, bekârların çamaşırlarını yıkamak.

BEKÂRET (i. A.). Kızlık, erkek tanımamış kızın hali. (Bu mânâ ile «bikr» kullanılması galattır).

BEKÂRLIK (i). Evli olmayan adamın hali. Evlenmemiş erkek veya kızın hali: Bekârlık evlilikten iyi değildir.

BEKÇİ (i.). Bekçi, bir şeyi bekleyip muhafaza eden adam, muhafazacı, Ar. hâris, Fars. dîde-bân, korucu. **Mahalle bekçisi** = Gece sokaklarda dolaşıp emniyete bakan, eskiden cenaze ve düğün gibi olaylarda ahalinin hizmetinde bulunan adam. **Köşk, yalı, konak bekçisi** = Boş bulunan böyle bir daireyi bekleyip muhafaza eden adam. **Koru bekçisi** = Korucu. **Köşk bekçisi** = Eskiden yangını haber vermek için kulede bekleyenler.

BEKÇİLİK (i.). Bekçi sıfat ve hizmeti.

BEKERE (i. A.). Makara. Üç bekereli: Üç masrayı birden büken çıkrık.

BEKLEME (i.). **1.** Bekleme, koruma, muhafaza, Ar. sıyânet. **2.** Gözleme, Ar. İntizâr, tarassut. **3.** Nöbet ve gözleme yeri.

BEKLEMEK (f.) (aslı «bek» olan «pek» yani kuvvetli ve sağlam kelimesinden). **1.** Beklemek, korumak, muhafaza ve sıyânet etmek, yanında durup nezaret eylemek: Çayırı, ormanı beklemek. Dağları korku bekler. **2.** İntizar etmek, muntazır ve mutarassıt olmak: Birini bekliyorum. Misafir beklemek. **3.** Ummak, ümid etmek: Ben, sizden bunu beklemezdim!

BEKLENİLMEK (f.). **1.** Beklenilmek, intizar olunmak: Güneş altında beklenilmez. **2.** Umulmak, ümid edilmek: O adamdan her iyilik beklenir.

BEKLENMEK (f.). Beklenmek, intizar olunmak: Bugünkü posta ile cevap bekleniyor.

BEKLEŞMEK (f.). Müştereken ve birlikte beklemek: Birçok halk bekleşiyorlardı.

BEKLETMEK (f.). **1.** Bekletmek, beklemeye sevk ve mecbur etmek, intizar ettirmek: Beni çok bekletmeyin. **2.** Bekçi koymak: Çayırı bekletmek. Kışın köşkü kime bekletiyorsunuz?

BEKLETTİRMEK (f.). Beklettirmek, gecikmekle, başkalarını beklemeye mecbur etmek, intizarda koymak: Affedersiniz, beklettirdim!

BEKLEYİCİ (i.). **1.** Bekleyici, bekleyen, intizar eden, muntazır. **2.** Muhafaza ve siyânet eden, muhafazacı, muhafız.

BEKLEYİŞ (i.). **1.** Bekleyiş, bekleme, intizar, tarassut. **2.** Koruma, muhafaza, sıyânet.

BEKRÎ (i.) (Sabah demek olan «bekre» den, yani sabahtan içmeye devam eden). İşrete mübtelâ, içkiye düşkün, sarhoş.

BEKRÎLİK (i.). İşrete ibtilâ, içkiye düşkünlük, sarhoşluk.

BEKTAŞ (i.) (Eski Türkçe). Akran, küfüv, muadil, eşit. Hacı Bektaş tuzu: Hacı Bektaş Velî türbesi civarlarında çıkan berrak ve billûrî bir cins kaya tuzu.

BEKTAŞÎ (i.). Hacı Bektaş Velî'ye mensup tarikatte bulunan adam, Bektaşî dervişi, babası: Bu tarikatın dervişi, şeyhi. **Bektaşî üzümü** = Üzümün bir nevi. mec. Kayıtsız, rind.

BEKTAŞÎ DEVR-İ REVÂNI (i. T. F. A.). Türk musikisinde Bektaşî nefeslerinde görülen az kullanılan bir usul.

BEKTAŞÎKAVUĞU (i.). Güzel çiçekli bir kaktüs cinsi (Echinocactus).

BEKTAŞİLİK (i.). Bektaşî tarikatı ve bu tarikata mensubiyet.

BEKTAŞÎ RAKSÂNI (i. T. F.). Türk musikisinde bazı Bektaşî nefeslerinde kullanılmış nadir bir usul.

BEKTAŞÎ RAKSI bk. Bektaşî Raksârı.

BEKTAŞÎÜZÜMÜ (i.). Frenküzümü cinsinden bir çalı. Taşkırangillerden olan bitkinin yemişi de aynı adla anılır.

BEL (BEL') (i. A.). **1.** Yutma: Bel'etti, yuttu. **2.** Emmek, cezb ve massetmek: Toprak suyu bel'etti.

BEL (i.) (Aslı: Bil). **1.** Bedenin ortası, kuşak bağlanan yeri, göğüs ile karnın arası, hasr, miyân: Bele bağlamak, ince bel, belim ağrıyor. **2.** İnsan ve hayvanda karnın arkası, sağrı ile omuzlar arasındaki yer, sulb: Beli bükülmüş, bu atın beli düşükçe. **3.** Yüksek dağın iki zirvesi arasındaki kavisli kısmı veya alçakça olan geçit ve boğazı. Dağ beli ve belan dahi denilir. Bel ağrısı: Osm. Vecâ-ı ktnî. **Bel-bağlamak** = Bir işe azmetmek ve bu işten büyük bir şey ummak: Himmetinize bel-bağ-

ladım. **Bel bükülmek** = İhtiyarlıktan kanburlaşmak. **Bel bükmek** = Çok yormak, yahut fütura düşürmek: Bu gaile belini büktü. **Belsoğukluğu** = Tenasül uzvu hastalığı, Osm. seyelân-ı muhâtî. **Belkemiği** = Osm. Amûd-ı fıkarî. **Bel vermek** = Eğilmek, kavisli olmak.

BEL (i.). (Aslı: Bil). Ayakla basarak yere batırmakla toprağı kazmakta kullanılan bahçıvan ve bağcı âleti. Çeşitleri vardır: Arnavut, sakız, bostan beli, kürek bel.

BELÂ (e. A.). Evet, hay hay, pekî. **Kalû-belâ** = Evet dediler.

BELÂ (i. A.) (Cem'i kullanılmayıp «belâyâ» ise «beliyye» nin cem'idir). **1.** Gam, keder, tasa. **2.** Âfet. **3.** Adamın ne yapacağını bilmediği ağır ve sıkıntılı iş veya şahıs. **4.** Ağırlık, sıklet, sıkıntı, müşkülât. **5.** Ceza, mücazât, hak edilen ceza: Belâsını buldu. **Belâya uğramak** = İstemiyerek biriyle kavgaya girişip başına sıkıntı celbetmek. **Belâya uğratmak** = Tehlikeli ve gaileli bir işe sokmak. **Baş belâsı** = Uzaklaştırılması müşkül gaile, tâciz eden adam.

BELÂDET (i. A.). Ahmahlık, kalın kafalılık.

BELÂGAT (i. A. edebiyat). Meramın iyi suretle, düzgün ve san'atlı sözlerle ifadesi. Fesâhat dahi belâgatın şartlarından olmakla, her söz fasîh ve belîğ değilse de, her beliğ sözün fasîh olması şarttır.

BELÂHET (i. A.). Eblehlik, hamâkat, bönlük, ahmaklık.

BELÂ-KEŞ (i. F. Ar. belâ = mihnet, Fars. keşîden = çekmek). Mihnet ve meşakkat çeken, mihnetkeş.

BELÂLI (i.). **1.** Müşkülât, eziyet ve sıkıntıyı mucib, müşkül: Belâlı bir iştir. **2.** Bir âşüfteye cebren ve tehditle kendini dost tutturan haşarı adam: Bir belâlısı vardır.

BELÂYÂ (i. A. c.) (m. beliyye). Musibetler. bk. Beliyye.

BELÂ-ZEDE (i. F.) (Arapça belâ = musibet, Farsça zede = vurulmuş). Musibete uğramış, felâkete düşmüş.

BEL BEL (e.). Hayretle, şaşkın şaşkın: Bel bel bakmak.

BELÇİKA (hi. coğrafya) (Fransızca Belgique). Batı Avrupa'da bir devlet.

BELÇİKALI (hi.). Belçika ahalisinden olan.

BELDE (i. A.). Kasaba, şehir, Ar. medîne: **Belde-i tayyibe**= Medîne-i Münevvere.

BELED (i. A.) (c. büldân, bilâd). **1.** Yer, memleket, hıtta. **2.** Kasaba, şehir: Beled-i emîn (el-beled-ül-emîn): Mekke-i Mükerreme. **Şeyh-ül-beled** = Arap ülkelerinde belediye reisi.

BELEDÎ (i. A. «beled» den imen.) (mü. belediyye). **1.** Şehir ve kasabaya mensup ve müteallik. **2.** Şehir ve kasaba ahalisinden olan, şehirli. Bedevî veya köylü olmayan. **3.** Yerli, mahallî. **4.** Belediye idaresine mensup ve müteallik: Meclis-i beledî, nizâmât-ı belediyye.

BELEDÎ (i. A.) (Yukarıdaki Arapça kelimeden). Yerli kumaş, çit bezi.

BELEDİYE (i. A.). Bir şehir veya kasabanın sokaklarıyla başka umumî işlerine, temizlik vesair ihtiyacına bakan idare: Belediye nizamları, belediye reisi, meclis-i belediye, belediye dairesi.

BELEMEK (f.). Çocuğu kundaklamak.

BELEM (i.). Üzerinden yol geçen tepe.

BELERMEK (BERELMEK) (f.). Gözü, akı iri iri görünecek şekilde açılmak: Gözü belerdi.

BELERTMEK (BERELTMEK) (f.). Gözü hiddetle çok açmak.

BELESAN (i. A.) Pelesenk ağacı.

BELEŞ (i. e.) (Arapça «bilâşey» den galat). Ücretsiz, meccanen, bedava, caba: Bunu beleş aldım. Beleş at kusurlu olur.

BELEŞÇİ (i.). Parasız geçinmeyi huy edinen, lüpçü, bedavacı.

BELGE (i.). Bir halin, bir hadisenin veya sözün doğruluğunu gösteren, inandırıcı şey, vesika.

BELÎ (e.). Evet, hay hay. (Farsça'dan gelir ve bazı Doğu ülkelerinde kullanılır).

BELÎD (i. A. «belâdet» den smüş.). Akılsız, ahmak, bön.

BELÎĞ (i. A. «belâgat» dan smüş.). **1.** Kâfi derecede, çok fazla. **2.** Belâgatla yani düzgün ve süslü ibare ile meramını ifade eden: Şair-i belîğ. **3.** Belâgatla ifade olunan düzgün ve süslü: **Kelâm-ı belîğ** = Belâgatli söz, **mektûb-ı belîğ** = Belâgatli mektup.

BELİN (i.). Gözlerini açıp bakakalmış, şaşkın, Ar. mütehayyir.

BELİNLEMEK (f). Gözlerini açıp şaşkın şaşkın bakmak, şaşa kalmak. Uykudan sıçrayarak kalkıp etrafa şaşkın şaşkın bakmak.

BELİRLİ (i.). Belirli belli olan, muayyen: O günden sonra belirli bir iş tuttu. Belirli bir yerde buluşalım.

BELİRMEK (f.). **1.** Belirmek, açık ve âşikâr olmak, meydana çıkmak. **2.** (Gözler) hiddet veya hayretle çok açılıp bakmak. bk. Belermek.

BELİRSİZ (i.). **1.** Belirsiz, belli olmayan, fark olunmaz, bellisiz. **2.** İyi farkolunmaz: Zâhir ve açık olmayan, şüpheli. Ar. meşkûk.

BELİRTİ (i.). Belirti, alâmet, ârâz.

BELİRTİLİ (i.). Belirtili, belirtisi olan, belirtilmiş.

BELİRTİSİZ (i.). Belirtisiz, belirtilmemiş olan. Belirtisi olmayan.

BELİRTME (i.). Belirtme, belirli hale getirme, tebârüz.

BELİRTMEK (f.). **1.** Belirtmek, açıklamak, açıp göstermek. **2.** (Gözleri) açıp hayretle veya hiddetle bakmak: Göz belirtmek. bk. Belertmek.

BELİYYE (i. A.) (c. belâyâ, belâyat). Belâ, musibet, müşkülât.

BELKEMİĞİ (i.). Omurga kemiği. Bir şeyin esas kısmı.

BELKİ (e.). İhtimal, muhtemel, olabilir, umulur: Belki bu akşam yağmur yağar. Evvelâ, hattâ: Onu yalnız diğer ahbaplarına değil, belki akrabasına da tercih eder. Kuvvet ile değil, belki ilimle galebe çalınır. (Halk dilinde galat olarak «belkim» ve «belkileyim» de derler).

BELKİM bk. Belki.

BELLADON (i. Fr. İ. botanik). Güzelavratotu.

BELLEK (uyd. k.). Hafıza. bk. Hafıza.

BELLEME (i.). Atın belini örtmek üzere eğerin altına konulan fanila, çul.

BELLEME (i.). Öğrenme, zaptetme, ezberleme.

BELLEMEK (f.). **1.** Öğrenmek, zihne koymak, ezberlemek, zapt ve hıfz etmek: Dersi bellediniz mi? **2.** Zannetmek, bir zanda bulunmak: Ben öyle bellemiştim.

BELLEMEK (f.) (Mâruf bahçıvan âletinin ismi olan «bel» den). Bel ile işlemek, kazmak: Bağı bellemek lâzımdır.

BELLENMEK (f.). Öğrenilmek, ezbere okumak, zapt ve hıfz olunmak: Bu ders kolay bellenmiyor.

BELLENMEK (f.). Bel ile işlenmek, kazılmak: Kuraklıktan bağlar bellenemiyor.

BELLETMEK (f.). **1.** Bildirmek, öğretmek, zihnine koymak: Çocuğa alfabeyi belletmek. **2.** Âşikâr ve belli etmek, meydana çıkarmak: Kalbindekini belletmiyor.

BELLETMEK (f.). Bel ile kazdırmak: Bağı bellettiniz mi?

BELLEYİŞ (i.). Öğrenme, zihne koyma, ezberleme, zapt ve hıfz etme.

BELLİ (i). Zahir, aşikâr, ayan, meydanda olan, bedihî: Bunun böyle olacağı belli idi. Zekâ kuvveti, alnının genişliğinden bellidir. **Belli etmek** = İzhâr eylemek, göstermek: Düşmanlığını belli etmiyor. **Bellibaşlı** = Mâruf, itibarlı. **Besbelli** = Pek aşikâr.

BELLİ (i.). Şöyle veya böyle beli olan: İnce belli.

BELLİSİZ (i.). **1.** Malûm olmayan, meçhul, belirli, muayyen olmıyan: Gidip gitmeyeceği bellisizdir. **2.** Fark olunamaz, görülemez: Babil'in harabeleri bellisiz olmuştur.

BELLÜ bk. Belli.

BELSEM (i. A. kimya). Pelesenk yağı.

BELSEMÎ (i. A.) (mü. belsemiye, kimya). Pelesenk yağına mensup ve müteallık veya onunla mürekkep. (botanik). **Fasîle-i belsemiye** = Pelesenk ağacı nevinden ağaçlar.

BELSOĞUKLUĞU (i.). Üreme organlarının bulaşıcı bir hastalığı.

BELÛCÎ (hi. F.). Belûcistanlı.

BEL'UM, BELÛM (i. A. anatomi). Gırtlak.

BEM (e.). Bazı sıfatlara katılarak mübalağa beyan eder: **Bembeyaz** = Her tarafı beyaz, çok beyaz.

BEMÂNÂHÜ (i. A.). Yine o mânâya meâliyle kullanılan Arapça terkip.

BEMBEYAZ bk. Bem.

BEMOL (i. Fr.). Musikide önüne geldiği sesi belirli bir derecede (Batı musikisinde 5 koma yani yarım ton) pestlendiren nota işareti. Minüskül be harfi gibidir: b.

BEN (i.). Konuşmada birinci şahıs, zamir. Bana, benim. Ben, Ar. ene. Fars. men. gen.: Benim. dat.: Bana. Zarafet için bu zamirin yerine: Bendeniz, kulunuz, senâkârınız, muhlisiniz, dâîniz tâbirleri de kullanılır. **Senli benli** = Teklifsiz, lâubâliyâne. **Senli benli görüşmek** = Birbiriyle konuşma sırasında sen, ben denilecek kadar teklifsiz bulunmak.

BEN (i.). Tende ve bilhassa yüzdeki tabiî benek, Osm. hâl, şâme. **Et beni** = Kabarma suretinde ben, küçük ur. **Ben düşmek** = Leke peyda olmak: Gözüne ben düştü. **Üzüme ben düşmek** = Leke suretinde olan bir hastalığa uğramak.

BENÂDIK (i. A. c.) (m. bunduk). **1.** Yuvarlak, kurşunlar. **2.** Fındıklar.

BENÂDİR (i. A. c.) (m. bender). Benderler (iskeleler). bk. Bender.

BE-NÂM (i. F. be = bağlama edatı, nâm = ad). **1.** Adlı, müsemmâ: Rüstem nâmiyle be-nâm bir adam. **2.** Meşhur, Ar. şehîr, Fars. nâm-dâr: Şâir-i be-nâm.

BENÂN (i. A.). Parmak, parmak ucu: Müşâr-ül-bilbenân: Parmakla gösterilir, meşhur, mümtaz, seçkin.

BENÂT (i. A. c.) (m. bint). Bintler (kızlar, kız çocuklar). bk. Bint.

BENBENCİ (i.). Hep kendisinden bahseden, kendisini öven, hodpesent.

BENC (i. A., Farsça «beng» den Arapçalaşmış). Ban otu ve tohumu denilen bir tıbbî bitki ki, gözbebeğini açmak hassasını haizdir.

BENCİL (i.). Kendini beğenen, kendini düşünen, hodkâm, hodbîn.

BENCİLEYİN (i.). Benim gibi.

BENCİLİK (i.). **1.** Sadece kendi çıkarını düşünme hali. **2.** (felsefe) Bencil davranışın, bütün ameliyelerin asıl hedefi olduğunu kabul eden doktrin.

BEND (i. F.). **1.** Bağlama, rabt, kayd: **Bendetmek** = Bağlamak. **2.** Kendi hükmü altına alma, ayrılamıyacak ve her hususta tâbî olacak surette celbetme: Kendisine bend etmek. (Bu iki mânâda masdar hâlini ifade eder). **3.** Bağ, rabıta, kayd: **Bend-i âhenîn** = Demirden bağ. **4.** Boğum, mafsal, boğmak: Kamışın bendleri. **5.** Kanun ve kavâid kitaplarında rakam altında veya rakamsız fıkra, madde: İkinci faslın beşinci bendi. **6.** Yüksekten suyu akıtmak için yapılan kemerli veya düz su yolu yahut suyu biriktirmek için yapılan sed. **7.** Gazete ve benzeri evraka konulan makale, sütun, bahis: Bend-i mahsûs, bend yazmak. **8.** (edebiyat) Çeşitli kafiyelerde birkaç kısımdan mürekkep bir manzumenin her kısmı nihayetinde aynen tekrar veya kafiyeli olarak irad olunan beyit ki, birinci takdirde manzumeye **«tercî-i bend»** ve ikinci takdirde **«terkîb-i bend»** derler. **9.** Bağlayan, rabt ve kaydeden. (Bu mânâ ile sıfat terkibi teşkiline girer: **Dîv-bend** = Devleri bağlayan, **pâ-bend** = Ayak bağlayan, bukağı. **10.** Bağlanmış, bağlı, merbut, kayıtlı, mukayyed. (Keza sıfat terkibi teşkiline girer): **Zencîr-bend** = Zincirle bağlı.

BENDE (i. F. «besten» fiilinden) (c. bende-gân). **1.** Bağlı, tutsak, esir. **2.** Kul, köle, abd: **Bende-i diremhârîde** = Para ile satın alınmış köle. **Bende-i dîrîne** = Eski kul. **3.** Kapılanmış, mensup, dost, tâbî: O, filânın bendesidir. **Bende-hânem** = Kulunuzun evi, evim. **Bende-zâdem** = Kulunuzun oğlu, oğlum. Bendeniz, bendeleri, kulunuz, çâkerleri: Birâder bendeniz. **Bende-gân** = Doğrudan doğruya padişah hizmetinde bulunanlar.

BENDE-GÂN (i. F. c.) (m. bende). Bendeler (kullar). bk. Bende.

BENDEGÎ (i. F.). Bendelik, kulluk, kölelik.

BENDE-HÂNE (i. F.) (Eski nezâket dilinde) köle evi, kulunuzun evi yani evim, bizim ev.

BENDELİK (i.). Kulluk, kölelik, bağlılık.

BENDE-NÜVÂZ (i. F.) (bende = kul, nuvâhten = okşamak). Kendi mensuplarını okşayıp taltif eden.

BENDE-PERVER (i. F.) (bende = kul, perverden = beslemek). Mensuplarını kayırıp refahlarına çalışan, ikram edici.

BENDE-PERVERÂNE (i. F.). Mensuplarını kayıran efendiye bağlı olan veya bende-perver şekilde: Eltâf-ı bende-perverâneleri: Eski nezaket tâbirlerinden.

BENDE-PERVERÎ (i. F.). Bendeperverlik, kendi mensuplarını kayırma.

BENDER (i. F. A.) (c. benâdir). Ticaret-gâh, iskele: İzmir, büyük benderdir.

BENDEREK (i. F.) (Bender'in küçültülmüşüdür). **1.** Küçük iskele. **2.** Boğaz ve liman ağızlarında yapılan küçük kale. (Mendirek lugati bunun galatıdır. bk. Mendirek).

BENDER-GÂH ve **BENDER-GEH** (i.). Ticaret limanı, iskele. (-gâh ve -geh ilâvesi fazladır).

BENDETMEK (f. T. F.). Bir kimseyi mânevî bağlarla kendisine bağlamak.

BENDE-ZÂDE (i. F.). Köle çocuğu, mec. Çocuğunu onun kölesi yerinde tutup mütevâzı muâmelede bulunan (konuşmada nezaketen kullanılırdı).

BENEFSEC (i. A. «benefşe» den Arapçalaşmış). Menekşe.

BENEFŞE (i. F.). Menekşe denilen güzel kokulu, küçük çiçek.

BENEFŞE-GÂN (i. F.). Menekşe renkli. mec. Gökyüzü.

BENEFŞE-ZÂR (i. F.). Menekşelik, menekşe tarlası, bahçesi.

BENEK (i.). Ben gibi leke, pul, benek benek: Ben gibi leke ve pulları olan: Benek basma, at.

BENEKLENMEK (f.). Benekler peyda etmek, lekelenmek, pul pul olmak: Kitaplar rutubetten beneklenir.

BENEKLİ (i.). Lekeli, pullu: Benekli basma, yüz.

BENG (i. F. A.). Bir bitki ve tohu-

mu ki, afyon gibi uyuşturan, keyif verici olarak da kullanılan bir maddedir.

BENGÎ (i.). Beng tiryakisi.

BENGÎLİK (i.). Tiryakilik. bk. Beng.

BENGİSU (i.). Efsanelere göre, içene ebedî hayat veren su, ab-ı hayat.

BENİ (i.) («ben» zamirinin aküzatifidir). Beni gördü, beni bilir misiniz?

BENÎ (i. A. c.) («ibn» kelimesinin cem'i). Oğullar. Bazı kabile ve hânedânların isimlerinin başında bulunur: **Benî İsrâil** = İsrâil oğulları. **Benî Ümeyye** = Emevîler.

BENÎÂDEM (i. A.). Âdem oğulları, insanlar.

BENİM (i) («ben» zamirinin genitifidir). Mülkiyet ve mensubiyet beyan eder: Benim evim, benim işim, benim oğlum.

BENİMKİ (i.). Mülkiyet beyan eden zamirin birinci şahsıdır. Benimki, benimkinin, benimkine, benimkini, benimkiler ilh.

BENİMSEMEK (f.). Benimsemek, sahip çıkmak. Sahip çıkmak, sahip olmak, bir şey hakkında boş yere benimdir iddiasında bulunmak: Benden aldığı kitabı benimsedi. Herkesin şiirlerini benimsiyor.

BENİMSENMEK (f.). Benimsenmiş olmak.

BENİMSETMEK (f.). Benimsemeye zorlamak veya kabûl ettirmek.

BENİZ (i.). **1.** Çehre, yüz, Fars. rûy, Ar. vech: **Denizin benzi** = Denizin yüzü. **2.** Yüz rengi: Beniz atmak, uçmak, bozulmak. Yüzün rengi uçmak, sararmak.

BENLİ yahut **BENLÜ** (i.). **1.** Teninde ve bilhassa yüzünde tabiî bir küçük lekesi olan, Fars. hâl-dâr. **2.** Lekeli (üzüm vs.).

BENLİK (i.). Kendi nefsine çok ehemmiyet verenin hali, enâniyet, gurur, kibir.

BENNÂ (i. A. binâ'dan imüb.). Yapı yapmak sanatiyle geçinen adam, mimar, kalfa.

BENNÂ-GÛŞ (i. F.). Kulağın aşağı sarkan yumuşak kısmı ki, küpe asılan yerdir. Kulak tozu.

BENT bk. Bend.

BENZEME (i.). bk. Benzeyiş.

BENZEMEK (f.). Benzemek, bir şeye benzer veya eş olmak: Kurt, köpeğe benzer bir hayvandır. Bu yazı, meşka hiç benzemiyor. Bir şeye benzemek: Oldukça kabûle şayan olmak: Bu yazı bir şeye benzemiyor. Şimdi bir şeye benzedi.

BENZER (i.). Benzer, eş, vasıfları başkasınınki ile eş olan: Bu adamın benzeri yok. bk. Benzeşim.

BENZEŞİM (i. matematik). Kenarlarının uzunluğu arasındaki nispet değişmeden, karşılıklı açıları eşit olan iki şeklin hali, mümaselet. Bu gibi şekillere «benzer şekiller» denir.

BENZEŞME (i. dilbilgisi). Yan yana olan iki sesten birinin öbürüne benzemesine yol açan ses hadisesi.

BENZETİLMEK (f.). **1.** Benzetilmek, Uydurulmak, teşbih ve temsil edilmek: Bu yazı, aslına benzetilememiştir. **2.** Taklit edilmek. **3.** Yanlışlıkla başka zannolunmak: Aranılan bir adama benzetildi. Bir şeye benzetilmek: Ne suretle olursa yerine getirilmek.

BENZETİŞ (i.). Benzetmek işi, teşbih, temsil.

BENZETME (i.). Benzetmek işi. Teşbih, temsil. Temsil ve benzetiş suretiyle yapılmış. Taklit.

BENZETMEK (f.). **1.** Benzetmek. Bir şeyi diğer bir şeye benzer kılmak, teşbih ve temsil etmek: Yapılacak şeyi örneğine benzetmeli. **2.** Taklit ve benzetme yapmak, aynını yapmak: Filânın resmini yapıp çok benzetti. Yazısını benimkine benzetti. **3.** Yanılıp bir şeyi diğer bir şey zannetmek; yanılarak zannetmek: Sizi filâna benzettim. Bir şeye benzetmek: Ne suretle olursa olsun tesviye etmek, tesviyesini düşünmek.

BENZEYİŞ (i.). Benzeyiş müşabehet, benzer ve denk olma.

BENZİN (i. Fr.). Petrolün damıtılması ile elde edilen bir hidrokarbon çeşidi. Uçucu, renksiz ve kokulu bir sıvı olan benzin akaryakıt olarak motorları işletmekte, tohumlardan yağ çıkarmakta, kumaş temizlemekte kullanılır; özgül ağırlığı 0,65 kadardır. Maden kömürü ve linyit damıtımından da elde edilebilir.

BENZOL (i.). Benzin ve tolüen karışımı bir akaryakıt.

BER (e. F.). Üst olmayı bildirir. Üzre, alâ. (Bazı Farsça terkiplerde). **Bervech-i bâlâ** = Yukarda yazılı usûl üzre. **Ber-mûtâd** = Mûtâdı üzre. **Ber-tarz-ı nevîn** = Yeni üslûb üzre. **Ber-mûcib** = Mûcibince. **Ber-taraf** = Ayrı, müstesnâ, şöyle dursun.

BER (i. F.). **1.** Göğüs, sine: **Şîmîn-ber** = Gümüş göğüslü. (Gümüş gibi) (Ezber ve berâber bunun gibidir). **2.** Yemiş, meyve: **Dıraht-ı bî-ber** = Meyvesiz ağaç. **Ber-âver** = Meyve veren, meyveli, semereli, verimli.

BER (i. F. «berden» fiilinden emir olup sıfat terkîbi teşkiline girer). İleten, götüren, alan: **Dil-ber** = Gönül alan. **Kebûter-i nâme-ber** = Mektup götüren güvercin.

BER (**BERR**) (i. A.). **1.** Kara, deniz mukabili: **Berr ü bahrda** = Karada ve denizde.

BERÂAT (i. A.). Akran ve emsale üstünlük. Berâat-ı istihlâl. bk. İstihlâl.

BERÂBER (i. F.). **1.** Birlikte bulunan: Onunla berâber idik. **2.** Müsavi, eşit: Sen onunla berâber değilsin. Sen kendini onunla berâber mi tutuyorsun? **3.** Bir hizada olan: Kayık su ile berâber idi. **4.** Birlikte: Berâber geldik, berâber oturuyoruz. **5.** Refakat, birlik, maiyyet: Onun berâberindedir. Berâberince geldi.

BERÂBERÎ (i. F.). Berâberlik, farksızlık, eşitlik, müsâvilik.

BERÂBERLEMEK (f.). Düzelterek bir hizaya getirmek veya müsavi etmek, eşit kılmak.

BERÂBERLEŞMEK (f.). Berâber gelmek, bir hizada veya müsavi, eşit olmak.

BERÂBERLİK (i.). **1.** Müsavi olma, Ar. tesâvî, eşitlik, müsâvât. **2.** Bir hizada olma. **3.** Muvazene, denklik.

BERÂET (i. A.). **1.** Berî ve ilgisiz olma, bir işle ilgili olmama: Berâetini ispat etmek. **2.** Muaf ve müstesnâ olma, muâfiyet, istisnâ. **3.** (Hukuk). Bir davanın neticesinde pâk ve ilişiksiz çıkma: Berâet kazandı. Berâet-i zimmet: Zimmetinde bir şey görünmeyip, zimmetten uzak olma.

BERÂHİME (i. A. c.) (m. berehmen). Berehmenler, Hindû rahipleri, Brahmanlar. bk. Brehmen.

BERÂHÎN (i. A. c.) (m. bürhân). Bürhânlar (deliller). bk. Bürhân.

BER-AKS (e. F. Farsça ber = yükselme edatı, Arapça aks = ters). Tersine, aksine, hılâfına, bilâkis: Kendisi ne kadar cahil ise, oğlu beraks o kadar âlimdir.

BERÂT (i. A.) (c. berevât). Rütbe ve nişan veya bir imtiyaz verildiğini tasdik eden ferman. Gemi beratı: Geminin tâbiiyyetini gösteren kâğıt. **Leyle-i berât** = Peygamberimiz'e peygamberliğin Cebrâil vasıtasıyle tebliğ buyrulduğu gece ki, Şâbân'ın on beşine tesadüf eder.

BERÂY (e. F.). İçin, Ar. liecli, maksadıyla: Berây-ı tenezzüh: Tenezzüh (gezinti) için, liecli-tenezzüh: Gezmek için.

BERÂYÂ (i. A. c.) (m. beriyye). Beriyyeler. bk. Beriyye.

BERBÂD bk. Berbat.

BERBAK (i.). Kanarya yemi denilen bir cins tohum.

BERBÂRİS (i.). bk. Amberbâris.

BERBAT bk. Bârbet.

BERBAT (i. F. ber = yükseltme edatı, bâd = hava). **1.** Havaya uçmuş gibi perişan. **2.** Harap, viran, telef olmuş. Türkçe. **1.** Pis, kirli: Berbat adam. Üstünü başını berbat etti. **2.** Kötü, fena.

BERBATLIK (i. F. T.). **1.** Perişanlık, haraplık. **2.** Pislik, mülevveslik, telvîs.

BERBER (i.). Tıraş etmek ve saç kesmek sanatını icra eden adam. (Yeni tarzda saç kesenlere Fransızca'dan alarak «perukâr» demek abestir). **Geveze berber** = Çok söyleyen.

BERBER (hi.). Afrika'nın Mısır hariç bütün kuzeyindeki ülkelerde oturan bir kavim ki, en büyük kısmı, şimdi Araplaşmıştır ve Arapça konuşmaktadır.

BERBERCE (hi.). **1.** Berber kavminin tarz ve usul veya dilinde olan. Berber dilinde veya Berberler'e mahsus tarzda: Berberce söylemek. **2.** Berber dili: Berberce'nin hangi dil ailesinden olduğu henüz bilinmemektedir.

BERBERÎ (hi. A.) (mü. berberiyye). Berber kavmine mensup ve müteallık: **Memâlik-i Berberiyye** = Berber ülkeleri.

BERBERİSTAN (hi. coğrafya). Berber kavmiyle meskûn yer. Berber ülkeleri. Eskiden bilhassa Cezâyir'e Avrupalılar'ın verdikleri ad.

BER-CÂ (i. F.). Yerinde, münasip. **Nâ-bercâ** = Münasip değil, münasebetsiz, yersiz. **Pâ-bercâ** = Sâbit-kadem.

BERCESTE (i. F.). **Mısra-ı berceste** = Güzel, kuvvetli, metîn ve latîf olan mısrâ: Eğer maksûd eserse mısra-ı berceste kâfîdir.

BERCİS (i. F.). Müşterî seyyaresi.

BERD (i. A.). Soğuk, sermâ. **Berd-ül-acûz** = Kocakarı soğuğu ki, ilkbaharın sayılı günlerinde vuku bulur.

BER-DÂR (i. F. ber = istîlâ edatı, dâr = salb ağacı). Dâr ağacına çekilmiş, asılmış, Ar. maslûb. Berdâr etmek: Salbetmek, asmak.

BER-DÂR (i. F. ber = meyve, dâr = mülkiyet edatı). Yemişli, meyvedar, meyveli, semereli, verimli.

BER-DEVAM (i. F. Farsça ber = yükseltme edatı, Arapça devâm = dâim olma). Devam üzre bulunan, süren dâim, bâkî: Sıhhat ve âfiyette ber-devam olmak.

BERDÛŞ (i. F. ber = yükseltme edatı, dûş = omuz). Omuzların üzerinde olan. **Hâne-berdûş** = Evi omuzunda. Varı yoğu omuzundaki seccade veya göstekiden ibaret, serseri.

BERD-ÜL-ACÛZ (i. A.) Kocakarı soğuğu (Rûmî şubatın 26'sından îtibâren 7 gün şiddetle devâm eden bir soğuk).

Bergamot

BERE (i.) Vurma ve incitme eseri olarak bedenin bir tarafında hasıl olan çürük.

BERE (i. Fr.). Sipersiz ve yumuşak bir çeşit başlık.

BEREFŞÂN (i. F.). Türk musikisinde 32 zamanlı bir büyük usul.

BEREHMEN (i. A. Hintçe'den) (c. berâhime). **1.** Hindûlar'ın «Brahma» mezhebine tâbî ve en yüksek kastına mensup adam. **2.** Hindû ve Mecûsî rûhânî reisi.

BEREKET (i. A.) (c. berekât). **1.** Nimet, Tanrı ihsanı, Osm. mevhibe-i subhâniyye. **2.** Bolluk, feyz: Bu sene tarımda çok bereket var. **3.** Mübareklik, uğur, saadet: Filân zâtın sohbeti bereketiyle, duanızın bereketiyle. **4.** Azı çok yerine geçecek surette Tanrı'nın takdirini elde etmek: Helâl kazanılmayan malda bereket yoktur. Bereket versin. **5.** Hamdolsun, Allaha şükürler olsun, hele, bari: Bereket versin hava bulutlu idi, yoksa sıcaktan bayılırdık. **6.** Alınan bir şey için dua makamında söylenir; cevabında «bereketini gör» derler.

BEREKETLİ (i.). **1.** Feyz ve bereketi olan, bol, mebzûl: Bu sene ekin pek bereketlidir. Bereketli sene. **2.** Meymenet ve saadete kavuşan, meymenetli. **3.** Azı çok yerine geçecek surette hayrı görülen: Helâl kazanılan mal daima bereketlidir.

BEREKETSİZ (i.). Bereket ve meymeneti olmayan, kâfi ölçüde olduğu halde yetişmeyip hayrı görülmeyen: Alnın teri ile kazanılmadığı için bereketsiz bir paradır.

BEREKETSİZLİK (i.). Uğursuzluk, hayırsızlık, kâfi ölçüde olduğu halde hayrı görünmeyen. Bu parada bir bereketsizlik vardır.

BERELEMEK (f.). **1.** Vurup çürütmek, bere hasıl olacak surette vurmak: Yüzünü berelemişler. **2.** (Meyve vesaireyi) vurmak, zedelemek, çürütmek: Erikleri sepetin içinde çok sallayıp berelemiş.

BERELENMEK (f.). **1.** Vurulmaktan çürümek, çürük ve bere peyda etmek: Bütün yüzü berelenmiş. **2.** (Meyve). Bir şeye dokunmaktan vurulup bir tarafı zedelenmek: Şeftali berelenmiş.

BERELİ (i.). **1.** Beresi, hafif yarası olan. **2.** Başına bere giymiş insan.

BER-ENDÂZ (i. F. «berendâhten» fiilinden imas. olup sıfat terkibi teşkiline girer). Yukarıya atan, def ve bertaraf eden: **Mevânî ber-endâz** = Engelleri bertaraf eden, Ar. dâfî-ül-mevânî.

BEREVÂT (i. A.) (Berât'ın c.). Eskiden rütbe, nişan ve imtiyaz verildiğini bildiren fermanlar.

BERF (i. F.). Kar.

BERF-DÂN (i. F.). Buzhâne; karlık.

BERF-DÂR (i. F.). Karlı.

BERGAMOT (i. İ. T.). Turunçgillerden bir ağaç ve meyvesi. Meyvenin kabuklarından reçel yapılır ve güzel kokulu bir esans çıkarılır (citrus bergamia).

BER-GEŞTE (i. F.). Tersine dönmüş, mâkûs, ters: **Baht-ı ber-geşte** = Aksi ve kötü talih.

BERGÜZÂR (i. F.) (Halk ağzında: Belgizar). Yadigâr olmak üzere verilen hediye: Bu kutu falanın bana bergüzârıdır. Bu da benden size bergüzâr olsun.

BERGÜZÎDE (i. F.). Seçilmiş, seçkin, irâdesine sahip.

BERHÂNE (i. F.) (Halk ağzında: Barhâne). Büyük ve muntazam olmayan konak ve daire.

BER-HAVÂ (i. F.). Havaya gitmiş, uçurulmuş.

BERHAY (i.). Yaramaz, haylaz, hayta.

BER-HAYÂT (i.F.) Sağ, diri, hayatta.

BERHURDÂR, BERHUDÂR (i. F.). Çalışma ve himmetinin neticesini alan, iyi bir işin mükâfatına nail olan: Berhurdâr olsun. Berhudâr ol oğlum.

BERHURDÂRLIK, BERHUDÂRLIK (i.). İş, himmet ve müsbet çalışmanın netice ve mükâfatına kavuşma.

BERİ yahut **BERÜ** (i.). Bu tarafta, yakında, daha yakın, öte mukabili: Beri gel, beride dur, beriye gel, beriden geç. Ötede beride, öteye beriye, öteden beriden: Uzak ve yakın çeşitli yerler. Yakında bulunan, bu cihette olan, yakın, öte mukabili: Beri taraf. Yakında ve bu cihette olan yer: Berisi ötesinden geniştir. Zaman zarfı —dan beri: Bir vakitten başlayarak devamlılık gösterir. —dan itibaren: Üç seneden beri görüşmedik. O günden beri hastayım. Görüşeliden beri: Görüştüğümüz vakitten itibaren. Öteden beri: Eskiden beri, Ar. minel-kadîm.

BERÎ (i. A. «berâet» den smüş.). **1.** Kurtulmuş, Ar. sâlim, Fars, ârî, âzâde: Her hastalıktan berîdir. **2.** Pâk, temiz, münezzeh: Cenâb-ı Hak, gözle görmekten ve kulakla işitmekten berîdir. **3.** Hiç bir ilgisi ve medhali olmayan, berâet kazanan. **Beriyyüz-zimme** = Zimmetinde bir şey olmayan.

BERİBERİ (i. Seylanca). Asya'nın güney doğusu ile Okyanusya, Senegal ve Brezilya'nın yerli halklarında görülen bir hastalık.

BERÎD (i. F.). Tatar, posta, ulak.

BERİKİ yahut **BERÜKÜ** (i.). Bu taraftaki, yakındaki, öteki mukabili: Beriki, ötekinden büyüktür. **Öteki beriki** = Her kim olursa, herkes.

BERİLYUM (i. Y.). Zümrüt gibi bazı taşların bileşiminde bulunan bir elemandır. Be senbolü ile gösterilir.

BERÎN (BERRÎN) (i. F.). Yüksek (daha çok mânevî mânâda): **Kasr-ı berîn (berrîn)** = Yüksek saray.

BERİYYE (i. A.). Çöl, Ar. sahrâ, Fars. beyâbân: **Beriyye-tüş-Şâm** = (Suriye) Şam çölü.

BERİYYE (i. A.) (c. berâyâ). Halk, Ar. nâs, enâm, insanlar: **Hayrül-beriyye** = İnsanların en iyisi olan Peygamberimiz.

BERK (ka ile) (i. A.). Şimşek (elektrik mânâsına dahi getirilip İran ve Hint'te telgrafa «Târ-ı berkî» derler).

BERK (i. F.). Yaprak, varak. Berk-i gül: Gül yaprağı. **Gül-i sadberk** = Bir nevi gül. **Berk ü bâr** = Yaprak ve meyve. **Bîberk ü nevâ** = Elde, avuçta yok.

BERK (i.). **1.** Pek katı, sert. **2.** Sağlam, metin, muhkem. e. Pek, sağlam olarak. («Pek» sözü bunun hafifletilmişi olsa gerektir).

BERKARÂR (i. F. Farsça ber = istîlâ edatı ve karar). Kararlı, kararlaşmış, yerleşmiş, devamlı, dâim: Şimdiki hâlinde berkarâr olmak.

BERKELYUM (i.). Aktinitlerden, atom ağırlığı 244 olan radyoaktif bir eleman. Bk senbolü ile gösterilir.

BERKİŞMEK (f.). Pekişmek, katılaşmak.

BERKİTMEK (f.). Katılaştırmak, takviye ve tahkim etmek.

BERKLİK (i.). Peklik, katılık, sertlik.

BERMUTAT (BER-MÛTÂD) (i. F. A.). Âdet olduğu üzere.

BERNÂ (i. F.). Genç, delikanlı.

BER-NÂME (i. F.). **1.** Mektup başlığı. **2.** Fihrist. **3.** Zarfın üzerine yazılan adres.

BER-PÂ yahut **BER-PÂY** (i. F.). Ayakta, Ar. kaaim.

BERRÂDE (i. A. «berd» den imüb.). Su, şerbet vesaireyi soğutmaya mahsus kap, karlık.

BERRAK (i. A. «berk» dan imüb.). **1.** Pek parlak. **2.** Bulanık olmayan, durulmuş, saf: Berrak su. Bulutsuz, açık: Berrak hava (bu ikinci mânâ Türkçe'ye mahsustur).

BERRAKLAŞMAK (f.). Duru hâle gelmek, berrak olmak.

BERRAKLIK (i.). Bulanık olmayıp saf ve açık olan su veya havanın hali: Bu suyun, bugünkü havanın berraklığı ne kadar güzel.

BERRÂN (i. F.). Kesen, kesici, keskin: Tîğ-ı berrân: Keskin kılıç.

BERRÂNÎ (i. A. «berr» den imüb.). **1.** Sahra ve kıra mensup ve müteallık, yabanî. **2.** Haricî, zahirî. **3.** Din emirlerine uymayan. (Bu üçüncü mânâ Türkçe'ye mahsustur).

BERREN (e. A.). Karadan, kara yoluyla, bahren mukabili: İstanbul'dan Haleb'e berren gitti.

BERRÎ (i. A.) (mü. berriyye). Karaya mensup ve müteallık. Bahrî mukabili: **Asâkir-i berrîyye** = Kara ordusu.

BERRÎN bk. Berîn.

BERRİYYE (i. A.). Kara askeri, kuvve-i berriyye, bahriyye mukabili. İngiltere'nin berriyyesi (kara kuvvetleri), bahriyesinden (deniz kuvvetlerinden) çok azdır.

BERSÖZ (i. Fr.). Musikide ninni formu.

BERŞ (i.). Keten yaprağı ile yapılmış afyonlu şurup.

BERT (i.). Saç ve sakalı düşüren, kel nevinden bir illet.

BERTARAF (i. F.) (Farsça ber = istîlâ edatı, Arapça = taraf). Ortadan çıkmış, zâil olmuş. Bertaraf etmek: Ortadan kaldırmak, defetmek.

BER-TER (i. F.). Daha yüksek, daha üstte, âlâ.

BERTMEK bk. Pertmek.

BERÜ bk. Beri.

BERVÂT (BEREVÂT) (i. A. c.) (m. berât). Beratlar (fermanlar). bk. Berat.

BERZAH (i. A.). **1.** İki şey arasındaki aralık. **2.** Ölülerin ruhlarının kıyamete kadar duracakları yer ki, dünya ile ahret arasında farz olunur. **3.** (Coğrafya). İki karayı birbirine bağlayan ve iki denizi birbirinden ayıran dar dil: Panama berzahı. **4.** mec. Azap çekilen yer, cehennem. Bu mânâ ile mecâzen sıfat gibi de kullanılır: Berzah yer.

BES (e.). Be ile başlayan bazı Türkçe sıfatların başına gelip mübalağa ve kuvvetlendirme gösterir: Besbelli.

BES (e. F.). Elverir, kâfi, yeter.

BES (i. A.). **1.** Dağıtma, saçma, neşir. **2.** İzhar, fâşetme, açığa çıkarma.

BESA (i. Arnavutça'dan). **1.** Arnavut yemini. Besa vermek: Taahhüt etmek. **2.** Kan güden hasımlar arasında yeminle akdo-

lunan anlaşma: Aralarında iki aylık besa vardır.

BESÂİT (e. A. c.) (m. basit). Basiteler. bk. Basit.

BESÂLET (i. A.). Şecaat, cesaret, yiğitlik, bahadırlık: **İbraz-ı besâlet etti** = Yiğitlik gösterdi.

BESÂTÎN (i. A. c.) (m. bostan). Bostanlar, sebze bahçeleri. bk. Bostan.

BESBELLİ (i.). Açıkça belli: Besbelli artık gitmemiz lâzım.

BESBETER (i. T. F.). Beterin beteri.

BESİ (i.). Hayvan semirtecek yer. Besiye koymak: Semirtmek.

BESÎ (i. F.). **1.** Çokluk, ziyâdelik, fazlalık. **2.** Birçok.

BESİDOKU (i. botanik) (y. k.). Tohumun içinde, embriyonu çevreleyen kısım.

BESİLİ yahut **BESİLÜ** (i.). Hususî surette semirtilmiş, tavlatılmış. Fars. perverde: Besili kaz, buzağı.

BESÎM (i. A. «besm» den smüş.). Güler yüzlü.

BESİN (i. biyoloji). Canlı varlıkların yaşaması, gelişmesi ve çalışması için gerekli olan türlü madde: Azık, gıda.

BESLEME (i.). **1.** Beslemek işi. bk. Beslemek. **2.** Boğazı tokluğuna tutulan ve evlâtlık gibi alınan hizmetçi kız. **3.** Altı doldurulmuş şey.

BESLEMEK (f.). **1.** Yiyip içeceğini tedarik etmek: Çoluk çocuğunu beslemek için çalışıyor. **2.** Semirtmek, tavlandırmak, şişmanlatmak: Kazları kesmeden evvel beslemeli. **3.** Yetiştirmek, idare etmek: Çiftliğinde hayvan besliyor. **4.** Kalınlaştırmak, kabartmak, altını doldurmak: Altını pamukla beslemek.

BESLENMEK (f.). **1.** Yiyip, içip gıdalanmak. Bu adam iyi besleniyor. Etle beslenmek. **2.** Semirmek, tavlanmak: Hindiler cevizle beslenir. **3.** Kabartmak, şişmek, kalınlaşmak.

BESLETMEK (f.). Yiyip, içirtmek, Osm. İaşe ve infak ettirmek: İhtiyarın kendisini evlâdına besletmesi tabiîdir.

BESLEYİCİ (i.). Gıda verici, Osm. İnfak ve tagdiye eden, mugaddî: Fasulya besleyici bir sebzedir.

BESLEYİŞ (i.). Gıda veriş, Ar. infak, tagdiye.

BESMELE (i. A.) «Bismillâhirrahmânirrahîm» cümlesi. Besmele ile işe giriştim. **Besmele-hân** = Bu cümleyi okuyan, bir işe başlayan. **Besmele-hân olarak** = Besmele okuyarak. **Besmele demek** = Başlamak. **Besmele çekmek** = Bismillâh cümlesini okumak.

BESR, BESRE (i. A.) (c. büsûr, tıp). Bir çeşit küçük sivilce. **Besre-i rediye, besre-i habîse** = Çıktığı yeri kangren eder tehlikeli bir sivilce.

BESRİK yahut **BİSRİK** (i.). Hafif ve hızlı yürüyüşlü bir cins hecin devesi.

BESSÂM (i. A.). Güler yüzlü, çok gülen adam.

BESTE (i. F.). Türk musikisinde şu mânâlara gelir: **1.** Herhangi bir musiki parçası. **2.** Güfteli büyük klasik form. **3.** Makamların adlarının başına geldiği takdirde, o makamın ırak dörtlüsü ile karar verdiğini gösteren tâbir. Bestenigâr, Beste-Isfahân gibi.

BESTE (i. F. «besten» fiilinden imef.). Bağlanmış, bağlı, Ar. merbut: **Dil-beste** = Gönül bağlamış. Bir şarkı veya manzum tiyatro oyununun makam ve ahengi. Mukabili: Güfte.

BESTECİ (i.) (uy. k.). Beste yapan kimse, bestekâr (kullanılmaması lâzım. Doğrusu: Bestekâr).

BESTE DEVR-İ REVÂNI (i. A. F.). Türk musikisinde Devr-i Revân usûlünün bir adı.

BESTE-HİSÂR (i. F.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

BESTE-ISFAHÂN (i. F.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

BESTEKÂR (i. F.). Beste yapan müzisyen. Fr. compositeur.

BESTEKÂRLIK Beste yapma san'atı ve ilmi. Fr. composition (musicale).

BESTELEMEK (f. F. T.). Beste yapmak, Fr. composer.

BESTENİGÂR (i. F.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

BEŞ (si.). Dörtten sonra gelen sayı. Ar. hamse, Fars. penc, 5: Beş tane, beş kişi, on beş, yirmi beş, yüz beş. **Beşbıyık** = Muşmulanın bir cinsi, döngel. **Beşparmak** = Çakır dikeni, arfec, bekmûn (bitki). **Beşpençe** = Deniz hayvanlarından bir deniz böceği. **Beş çifte** = On kürekle çekilir felke. **Beşte bir** = Beş kısımda bir kısım, Ar. hums, Fars. penc-yek. **Beşkardeş** = Sille, tokat. **Beşibiryerde** = Beşliralık yani beş yüz kuruşluk altın sikke.

BEŞÂRET (i. A.). Müjde, bir iyi haber tebliği.

BEŞÂRET (i.) (Yukardaki kelimeden galattır). Yeni çıkma garip şey, Ar. bid'at, kabîha, ûcûbe.

BEŞÂRET-ÂVER (i. A. F.). Müjdeci, haberci.

BEŞÂŞET (i. A.). Güler yüzlülük: **İzhâr-ı beşâşet etmek** = Güler yüzlü davranmak.

BEŞBIYIK (i.). İri cins muşmula.

BEŞE (i. F. zooloji). Atmaca.

BEŞER (si.). Beşer, her birine veya her defasında beş: Mevcut parayı taksim ettiklerinde beşer lira düştü. Beşer beşer saymalı.

BEŞER (i. A.). Hayvân-ı nâtık (konuşan mahlûk, yani insan. İstanbullu mânâsına da gelir). **Nev'i beşer** = İnsan cinsi. **Ebul-beşer** = Hazret-i Âdem. **Seyyil-ül-beşer** = Peygamberimiz (insanlığın efendisi). **İlm-ül-beşer** = Antropoloji ve etnoloji.

BEŞERE (i. A. anatomi). Derinin dış tabakası: Beşere-i dâhiliyye, beşere-i muhâtiyye.

BEŞERÎ (i. A.) (mü. beşeriyye). İnsana mensup ve müteallik. **Ahvâl-ı beşeriyye** = İnsanlık halleri.

BEŞERİYYET (BEŞERİYET) (i. A.). İnsanlık, insanın tabiî hâli: Beşeriyyet icabı. «Beşeriyyet» ile «İnsaniyyet» arasında çok fark vardır. Beşeriyyet, insanın her türlü tabiî hallerine, insaniyyet ise yalnız faziletlerine ve mânevî büyüklüklerine aittir. Meselâ unutkanlık, korku, iştaha, şehvet gibi haller beşeriyyet; kerem, cömertlik, vefa, kanaat gibi haller ise insaniyyet vasıflarındandır.

BEŞGEN (i.) (y. k.). Birbiri ardından gelen ve kapalı olarak uç uca eklenmiş beş kenarın meydana getirebileceği çeşitli şekillerden her biri.

BEŞİBİRLİK (i.). Beş altınlık eski para, beşibiryerde.

BEŞİK (i.) (Eski Türkçe'de sallamak demek olan «bişmek» den). Küçük çocukları yatırıp sallayarak uyuttukları maruf kerevit. Ar. mehd, Fars. gehvâre. **Ecel beşiği** = Tehlikeli ve boşluktaki iskele vesaire.

BEŞİKÇİ (i.). Beşik yapan doğramacı.

BEŞİNCİ (dsi.). Beşinci, dördüncüden sonra gelen, beş derecesinde olan, Ar. hâmis, Fars. pencüm: Beşinci ev, beşinci fasıl, beşinci gün, on beşinci, yüz beşinci ilh.

BEŞİR (i. A.) «beşâret» den smüş.). İyi bir haber getiren, müjde yetiştiren, müjdeci. **Beşîr-i nezîr** = Peygamberimiz. (Güzel ve güler yüzlü mânâlarıyla dilimizde kullanılmaz).

BEŞİZ (i.). Bir karında doğan beş kardeş, beşiz.

BEŞLEME (i.). Beş saz veya ses için bestelenmiş çoksesli musiki eseri. Fr. quintette.

BEŞLEME (i.). Beş kat etme, tahmis.

BEŞLİ (i. musiki). **1.** Beş sesin biribiri ardınca yaptıkları dizi (dizi beşlisi). **2.** Aralarında beş ses farkı olan iki nota (beşli aralığı). **3.** Üstüste beşli aralıkla konmuş, aynı anda duyulan iki nota (beşli uygu).

BEŞLİ (i.). Beş pul vesairesi olan, Ar. humâsî, muhammes. Oyun kâğıtlarının beş beneklisi: Kupanın beşlisi.

BEŞLİK (i.). **1.** Beş (kuruş vesaire) kıymetinde olan: Beşlik basma. **2.** Beş (metre vesaire) boyunda olan: Beşlik direk. **3.** Beş parçadan mürekkep veya beşe bölünmüş. Ar. humâsî. Beş kuruşluk veya liralık para. Bir beşlik verdi.

BEŞPARMAK (i.). Derisidikenlilerden bir deniz hayvanı. Beş ışınlı yıldız şeklindedir. Beşpençe (uraster).

BEŞPARMAKOTU (i.). Gülgillerden bir bitki, yol kenarı ve çayırlarda yetişir, ishale karşı kullanılır (potentilla reptans).

BEŞPENÇE (i.). Beşparmak.

BEŞÛŞ (i.). Güler yüzlü mânâsiyle «beşâşet» den mübalağa ismi olmak üzere kullanılıyorsa da, Araplar'ca kullanılmadığı için galat sayıldır.

BEŞ YÜZ (si.). Beş yüz, beş kere yüz. Ar. humsmâye, Fars. pânsad: Beş yüz kuruş, beş yüz kişi.

BEŞYÜZLÜK (i.). Beş yüz liralık kâğıt para.

BET (i.). Çehre rengi, beniz: Kendisinde bet beniz kalmamıştı. bk. Bed.

BE-TAHSÎS (A.). Husûsiyle, hele.

BETATRON (i. Y. fizik). Elektronları hızlandıran elektromanyetik bir âlet.

BETER (i. F. «bed-ter» den muhaffef). Daha kötü, daha fena: O, iyi değildi, bu, ondan beterdir. Daha kötü hal: Beterine uğramak, Allah beterinden saklasın.

BETON (i. Fr.). Kum, çakıl gibi maddelerle su ve çimentodan yapılan ve çeşitli yapı işlerinde kullanılan karışım.

BETONARME (i. Fr.). Demir çubuklardan yapılmış iskeleti olan beton.

BETONYER (i. Fr.). Beton karma makinesi.

BETR (i. A.). Kesme, Ar. kat'. (Cerrahî) **Betr-il-uzv** = Beden uzuvlarından birinin kesilmesi ameliyatı.

BETÛL (i. A.). Erkeklerle ilgisi olmıyan (kadın). Bu sıfatı haiz olduğu için Hazret-i Meryem'e ve Hazret-i Fatma'ya bu unvan verilmiştir.

Beşik

BETÜL bk. Betûl.

BEVÂ (i. A.). Cevz-i bevâ: Küçük Hindistan cevizi.

BEVÂDÎ (i. A. c.) (m. bâdiye). Bâdiyeler (çöller). bk. Bâdiye.

BEVÂKÎ (ka ile) (i. A. c.) (m. bâkî). Bâkîler, kalanlar. Yalnız şu tâbirde kullanılır: **Kassü aleyh-ül-bevâkî** = Kalanları da buna kıyas et.

BEVÂR (i. A.). Helâk, mahvolma. **Dâr-ül-bevâr** = Cehennem.

BEVİL (aslı: bevl) (i. A.). Sidik, Ar. idrar.

BEVLİYE (i. A.). İdrar yolları hastalıkları.

BEVVÂB (i. A.). Kapıda bekleyen adam, kapıcı. (Başlıca, mektep kapıcılarına denirdi. Farsça kaidesince cemi «bevvâbân» dahi kullanılır).

BEVVÂBÂN (i. A. c.) (m. bevvâb). Kapıcılar.

BEVVÂBÎN (i. A. c.) (m. Bevvâb). Kapıcılar.

BEVVÂBLIK (i.). Kapıcılık: Filân mektebin bevvaplığı (kapıcılığı) açıktır.

BEVVÂL (i. A. «bevl» den imüb.). Çok işeyen.

BEY' (i. A.). Satma, Fars. füruht. Hukukta malı mala değişmektir. **Bey'-i fâsid, bey'-i sahîh, bey'-i lâzım** vesaire = Bey'in fıkıhtaki (İslâm hukuku) çeşitleri.

BEY (i. aslı beğ). **1.** Büyük, ileri gelen adam. **2.** Baş, reis aşiret beyi. **3.** Hâkim, emîr, vali, prens: Sisam, Karadağ beyi. Âmir, subay, kumandan: Alaybeyi, sancakbeyi. Eski Türkler'de hükümdar: Orhan Bey, Aydınoğlu Umur Bey. **4.** Bazı eski hânedanlara mensup kimselere, paşazadelere ve subaylardan binbaşı, yarbay ve albaylara ve ecnebi büyüklerine verilen unvan olup, isme eklenirdi: Ali Bey, Hasan Bey, kaymakam bey, konsolos bey. **5.** Aşık kemiğinin dört yüzünden biri. Şimdi şehirlerde hemen bütün erkeklere «bey» denmektedir. **6.** İskambil oyununda kâğıdın birlisi: Kupa beyi. **Arıbeyi** = Kraliçe arı. Ağabey: Büyük birader. **Alaybeyi** = Jandarma alayının kumandanı. **Beybalığı** = Mersin balığının bir çeşidi. **Beybörkü** = Peygamber çiçeğinin bir çeşidi. **Boybeyi** = Küçük aşiret ağası. **Çiçekbeyi** = Çiçeğin kabacası. **Rumeli beylerbeyi** = Tanzimat'tan sonra bir sivil rütbe. İskambil kâğıtlarının birlileri: Kupa beyi, maça beyi. **Külhanbeyi** = Sokak çapkını, haylaz ve derbeder çocuk.

BEYÂBÂN (i. F.). Çöl, Ar. sahrâ, beriyye. **Beyâbân-nişîn** = Çölde oturan. **Beyâbân-neverd** = Çöllerde dolaşan.

BEYAN (BEYÂN) (i. A.). **1.** Söyleme, bildirme. **2.** (Edebiyat). Belâgatin anlatış yollarını gösteren bölümü. **3.** Belli. Beyan etmek bildirmek, söylemek, ileri sürmek, anlatmak.

BEYÂNAT (BEYÂNÂT) (i. A.). Sayılı kimselerin bir konu üzerine söyledikleri, bildirdikleri demeç: Başbakanın beyanatı büyük bir ilgiyle karşılandı.

BEYANNAME (i. A. F.). Beyannâme, bildirge (uyd k.).

BEYÂTÎ (i. A.). Bayatî makamının yanlış telâffuz şekli. bk. Bayatî.

BEYAZ (i. A.). **1.** Aklık, sefîdlik, beyazlık: Gözün, yumurtanın beyazı. **2.** Müsveddenin temize çekilmesi: Beyaz etmek, beyaza çekmek: Osm. tebyîz etmek. Türkçesi: Ak, Ar. abyaz, Fars. sefîd: Beyaz kâğıt, çiçek.

BEYAZIMSI (i.). Az ak, aka çalar, beyaz gibi görünür.

BEYAZIMTRAK bk. Beyazımsı.

BEYAZLANMAK (f.). Ağarmak, beyaz olmak: Amerikan bezi, kullanıldıkça beyazlanır.

BEYAZLATMAK (f.). Ağartmak, beyaz yapmak: Şu mermerleri ovarak beyazlatmalı.

BEYAZLIK (i.). Aklık, beyaz: Karın beyazlığı.

BEYCEĞİZ (i.). Küçük bey, beyciğim. (dostluk veya hakaret, küçümseme makamında kullanılır).

BEYCİK bk. Beyceğiz.

BEYDER (i. A.). **1.** Ekin harmanı, harman yeri. **2.** Doğru kelime.

BEYEFENDİ **1.** Bey hitabının nezaket için mübalağalandırılmış şekli. **2.** Osmanlı hanedanında paşa olmayan dâmatlarla sultanların (prenseslerin) oğullarına verilen unvan.

BEYGİR (aslı: **BÂRGÎR**) (i. F. bâr = yük, giriften = tutmak, kaldırmak). **1.** Yük tutucu, yük kaldıran, yük taşıyan (hayvanlara, hamallara, araba ve gemi gibi şeylere denir). **2.** Enenmiş at, iğdiş, feres, esb: Binek, yük, araba, bostan, değirmen, saka beygiri. **Ağanın beygiri** = Küstah. **Beygir sürücüsü** = Kira beygirini sürüp arkasından giden adam.

BEYGİRCİ (i.). Beygir sürücüsü, binek ve yük beygiri besleyip kiraya veren adam, kira ile beygir işleten adam.

BEYGİRGÜCÜ (i. fizik). Saniyede 75 kilogrammetrelik iş yapan bir motorun

gücü: Bir beygirgücü 0,736 kilovata eşittir.

BEYHEN (i. A. botanik). Bir çeşit beyaz çiçek, mısırgülü.

BEYHÛDE (aslı: **BÎ-HÛDE**) (i. F.). Boşuna, işe yaramaz şekilde. **Beyhude yere** = Boş yere, boşu boşuna.

BEYİ bk. Bey.

BEYİN (i.). Kafatasının en büyük kısmını kaplayan, kalınca ve dayanıklı bir zarla örtülmüş bir sinir organı. Yumuşak ve beyazımsı bir kitle olan beyin, duyum ve bilinç merkezidir. **Beyni atmak** = Birdenbire ve pek fazla öfkelenmek. **Beyni bulanmak** = Sersem hale gelmek. **Beyni sulanmak** = Bunamak. **Beyninden vurulmuşa dönmek** = Beklenmedik bir durum karşısında çok büyük bir şaşkınlık ve üzüntüye uğramak. **Beyin yıkamak** = Bir insana zorla ve hileyle evvelce reddettiği bir fikri kabul ettirmek. mec. Akıl, şuur, Ar. fehm, zekâ. **Beyin bırakmamak** = Zihin yormak, şaşırtmak. **Beyin delinmek, sarsılmak** = Gürültüden mustarip ve sersem olmak. **Beynine girmemek** = Anlayamamak. **Beyni dağılmak** = Aklı perişan olmak.

BEYİNCİK (i.). Kafatasının iç arka kısmında, beynin altındaki organ.

BEYİNSİ (i. anatomi). Beyne benzer: Beyinsi boğumlar.

BEYİNSİZ (i.). mec. Akılsız, ahmak.

BEYİNSİZLİK (i.). Akılsızlık, ahmaklık.

BEYİT (i. A.). **1.** Ev. **2.** (edebiyat) İki mısradan mürekkep nazım parçası.

BEYİ'YE (i. A.). Satımlık.

BEYLAN (i.). **1.** Yüksek boğaz, dağ sırtının alçakça, lâkin yine yüksek bir belinden geçen yol. **2.** Atın boğazına vurulan boyunduruk.

BEYLERBEYİ (i. tarih). Sancak beylerinin başı. Osmanlı eyalet umumî valisi.

BEYLİK (i.). **1.** Bey sıfatı ve unvanı. **2.** Zadegânlık, asalet, necâbet. **3.** Bir beyin idaresinde bulunan hükûmet, prenslik: Sisam beyliği, Aydın, Menteşe, Anadolu beylikleri.

BEYLİK (i.). Hükûmete ve devlete ait, mîrî: Beylik arazi, arâzî-i emiriyye. **Beylik gemi** = Savaş teknesi. **Beylik** = Büyük ve geniş kebe.

BEYLİKÇİ (i. «bitiggçi» den galat olsa gerektir). Osmanlı mülkî teşkilâtında Dîvân-ı Humâyûn kaleminin reisi. Yanlış bir terkiple beylikçi-i dîvân-ı hümâyûn denir.

BEYN (i. A.). **1.** Ara, aralık. **2.** Arada, araya, arasında. **Gurâb-ül-beyn** = Ayrılık kargası. mec. nefret edilen kimse.

BEYNAMAZ bk. Bî-namâz.

BEYNEHÜMA (i. A.). İkisi arasında: Beynehümâ uyuştular.

BEYN-EL-AHÂLÎ (i. A.). Halk arasında.

BEYN-EL-AKRÂN (i. A.). Yaşıtlar arasında, akranlar arasında.

BEYN-EL-HAVF VE-R-RECÂ (i. A.). Ümit ile korku arası.

BEYNELMİLEL (i. A.). Milletlerarası.

BEYN-EN-NÂS (i. A.). Halk arasında.

BEYNÛNET (i. A.). **1.** Aralık, fasıla. **2.** Fark, ihtilaf, muhalefet, zıddiyet.

Beyin

BEYT (i. A.) (c. büyût). Ev, Fars. hâne, Ar. dâr, menzil, konak, mesken. **Beyt-ullah, beyt-ül-harâm** = Kâbe. **Beyt-ül-mâl** = Vaktiyle maliye hazinesi. Veresesi bilinmeyen ölülerin servetlerini saklayan sandık ve idare. Ehl-i Beyt. bk. Ehl, ehil.

BEYT (i. A.) (c. ebyât). İki mısradan ibaret nazım kısmı: Bir beyt söylemek, okumak. Beytler irâd etmek. bk. Beyit.

BEYTÛTET (i. A. «beyt» ten). Bir yerde geceyi geçirme, gece yatma, gece konup misafir olma: O gece filanın evinde beytûtet ettik.

BEYT-ÜL-ARÛS (i. A.). Gelin odası.

BEYT-ÜL-MÂL (i. A.). Devlet hazinesi.

BEYYİN (i. A.) (mü. beyyine). Açık, Fars. aşikâr, Ar. vâzıh, bedîhî. bk. Beyyine.

BEYYİNE (i. A.) (c. beyyinat). Delil, bürhan, hüccet, sağlam senet.

BEYZÂ (yahut: **BEYDÂ**) (i. A.). **1.** Beyaz (müennes). **Hil'at-i beyzâ** = Beyaz kaftan. Şeyhulislâm kaftanı. **Millet-i beyzâ** = Müslümanlar. **2.** Yumurta.

BEYZÂDE (i.). **1.** Bey oğlu, babası reis veya âmir olan. **2.** Soylu, asîl, necîb, kişizâde. **3.** Osmanlı prensesleri olan sultanların oğlu.

BEYZÂDELİK (i.). Soyluluk, asâlet, necâbet, kişizadelik. mec. Müsriflik, düşüncesizce hareket, hoppalık.

BEYZÂR (i. A.). Tenâsül âleti.

BEYZBOL (i. İng.). Kriket'e benzer bir çeşit oyun.

BEYZE (i. A.). **1.** Yumurta. **2.** Haya. bk. Husye. **3.** Demir başlık. bk. Miğfer.

BEYZÎ (i. A. mü. beyziyye). Yumurta şeklinde, uzunca yuvarlak: **Beyziy-üş-şekl** = Beyzî şekilde.

BEZ (i. aslı Arapça olup şeddelidir: Bezz). Pamuk veya ketenden yapılmış be-

yaz dokuma ki, çeşitleri olup başlıca çamaşır, çarşaf, kese vesaire imaline yarar. Trabzon bezi. **Ayak bezi** = Ayak silecek bez. **El bezi** = Çocukların ellerini silmeye mahsus bez. **Tahta bezi** = Tahta oğdukları ve yıkanmış tahtaların üzerine yaydıkları bez. **Çocuk bezi** = Kundak bezlerinin beheri. **Sofra bezi** = Masanın üstüne açılan örtü ve vaktiyle sofranın altına yayılan yaygı. **Namaz bezi** = Kadınların namaz kıldıkları vakit başlarına örttükleri bez. **Bez çözmek** = Bezi tezgâhtan çıkarmak ve mec. gidip gelmek.

BEZ (i. aslı beyz yani yumurta olsa gerektir). Boyunda, koltuk altı ve kasık gibi yerlerde bulunan oynak taneler, gudde.

Bezelye

BEZÂAT (i. A.). Sermaye.

BEZÂDÎ (i. aslı: bicâde). Gök yakut.

BEZÂYÎ (i. A. c.) (m. bizâat). bk. Bezâat.

BEZDİRMEK (f.). Bıktırmak, usandırmak, usanç ve nefret vermek.

BEZE (i.). Bez.

BEZEK (i. «bezemek» den). Süs, Ar. ziynet, Fars, ârâyîş, zîb.

BEZEKÇİ (i.). Gelinleri süsleyip giydiren kadın.

BEZELYE yahut **BEZELYA** (i.). Tanesi ve taze iken kabuğu dahi yenen nohuda benzer maruf sebze.

BEZEMEK (f.). Donatmak, süslendirmek, tezyin etmek.

BEZEN (f.). **1.** Süs, Ar. ziynet, Fars. zib. **2.** Külfet, gayr-ı tabiî hal, özen bezen: Özenerek külfetle edilen sahte ziynet.

BEZENMEK (f.). Süslenmek, Osm. tezeyyün etmek.

BEZESTEN, BEDESTEN (i. F.). Değerli eşyanın satıldığı kapalı çarşı.

BEZGİN (i. «bezmek» den). Bezmiş, bıkmış, usanmış, bezginlik getirmiş, meyus.

BEZGİNLİK (i.). Bezgin olma hali.

BEZİK (Fransızca: Bésique). Bir nevi kâğıt oyunu.

BEZİR (i.). Keten tohumundan çıkarılan bir yağ. Bu yağ, yağlıboya yapmakta kullanılır.

BEZİRGÂN (i. F. aslı: bâzâr-gân). Tacir, tüccar, alışveriş eden esnaf. Efendi ve ağa yerine Yahudiler için söylenen unvandır. **Bezirgân başı** = Eskiden konvoy başı, tüccar vekili. **Ayak bezirgânı** = Eşya gezdirip satan, satıcı, bohçası. **Korkak bezirgân** = Tereddüt içindeki kimse, cesaretsiz.

BEZİRGÂNLIK (i.). Ticaret, alış veriş eden esnafın hal ve şanı.

BEZİSTAN yahut **BEZZÂZİSTÂN** bk. Bedesten.

BEZL (i. A.). Rızası ile verme, esirgemeksizin ve bol bol sarfetme: Malını bezletti. Bezl-i cân, bezl-i vücûd etti. Bezl-i himmet etme (ibzal dememeli, galattır).

BEZLETMEK (f. A. T.). Saçmak, bol bol vermek, esirgemeden vermek.

BEZM (i. F.). Sohbet ve muhabbet meclisi, içki meclisi: Bezm-i ülfet, bezm-i işret, bezm-i vefâ.

BEZMEK (f.). Bıkmak, usanmak, fütur getirmek, bîzar olmak, nefret etmek: Canımdan, dünyadan bezdim.

BEZM-GÂH ve **BEZM-GEH** (i. F.) (bezm = meclis, gâh = yer). Sohbet ve içki için toplanılan yer.

BEZR (i. A.) (c. büzûr). Sebze ve çiçek tohumu (hububata mahsus olan «bezr» başka kelimedir).

BEZR (i. A.) (c. büzûr). **1.** Tohum, ekilecek tane. **2.** Keten tohumu: Bezir yağı. **3.** Keten tohumu yağı: Bezir isi, mürekkep.

BEZZÂZ (i. A. «bezz» den imüb). Bez vesair mensucat satan tacir.

BEZZÂZİSTÂN yahut **BEZİSTÂN** bk. Bedesten.

BICIL (i.). **1.** Aşık kemiğinin altında bulunur bir küçük kemik. **2.** Bu kemikle oynanılan bir zar oyunu.

BICILGAN (i.). **1.** Atın ayağında çıkan unulmaz bir çatlak ve yara. **2.** Böyle bir yarası olan at. Unulmaz, tehlikeli yara.

BICIN (i.). Hıyâr-ı Ermenî. Kına-ı berî. Sülüklü pancar (bitki).

BICIRGAN (i.). Demir delikleri cilâ ve perdaht etmeye mahsus demirci âleti.

BIÇAK (i. «bıçmak, biçmek» ten). Kesecek âlet ki, hançerin küçüğü ve çakının büyüğüdür. Çeşitleri vardır: Aşçı bıçağı, bahçıvan bıçağı, cerrah bıçağı, kasap bıçağı. **Bıçak bıçağa** = Bıçakları çıkararak birbirine hücum etme: Bıçak bıçağa geldiler. **Ağzını bıçak açmaz** = Pek meyus ve mükedder. **Burun bıçağı** = Oymacı âleti. **Yan bıçağı** = Kınında olduğu halde, silâh makamında bele asılan bıçak, cenbiye. (İki tarafı keser cinse kama derler). **Bıçak yarası** = Sahtiyanda ve ayakkabıda çatlak.

BIÇAKÇI (i.). Bıçak yapan ve satan adam.

BIÇAKLAMAK (f.). Bıçakla yaralamak.

BIÇKI (i.). Testerenin büyüğü, tahta yaran maruf dişli âlet, minşar. Ön bıçkısı: Önden kullanılan incesi. Art bıçkısı: Son-

radan kullanılan kalını. **Şam bıçkısı** = Tarakçı âleti (belki doğrusu «şâne bıçkısı» dır; zira Farsça'da «şâne» tarak demektir).

BIÇKICI (i.). Bıçkı ile tahta yaran adam.

BIÇKIN (i.). Tecrübeli çapkın, külhanbeyi.

BIKA, BIKA' (i. A. c.) (m. buk'a) Buk'alar (boyunduruklar). bk. Buk'a.

BIKILMAK (f.). Bıkıntı gelmek, usanılmak: Her gün bir türlü yemek yemekten bıkılır.

BIKINTI (i.). Usanç, bezme, bıkma, nefret, üşenme: Adama bıkıntı gelir.

BIKKIN (i.). Çok bıkmış.

BIKKINLIK (i.). Çok bıkmış olma hali.

BIKMAK (f.). Usanmak, usanç getirmek, bezmek, nefret etmek, müteneffir olmak, üşenmek: İşten bıktım; bu yaşayışla insan ömründen, canından bıkar.

BIKTIRMAK (f.). Usandırmak, bezdirmek, öğretmenin usulsüzlüğü talebeyi dersten bıktırır.

BILDIR yahut **BULDUR** (i.). Geçen sene, bir sene evvel: Bıldır bu kadar sıcak olmadı; bıldır gitti idim.

BILDIRCIN (i.). Sonbahara yakın avlanır, eti pek leziz bir kuş, ki, çulluğa benzer, Ar. selvâ. **Bıldırcınotu** = Hind'den gelen bir zehirli nebat. **Bıldırcın kılavuzu** = Erkeği.

BILLIK BILLIK (i.). Çok tombul, etli butlu.

BINGIL BINGIL (i.). Pelte gibi titrek ve dolgun.

BINGILDAK (i.). Yeni doğmuş çocuğun kafasının yumuşak olan üst tarafı, ki tepesiyle alnı arasındadır, Ar. yafuh.

BINGILDAMAK (f.). Hafif surette oynayıp titremek.

BINSIR (i. A.). Orta parmakla serçe parmağı arasındaki parmak, adsız parmak, yüzük parmağı.

BIRADVA (i.). Bir çeşit varilci keseri.

BIRAGILMAK (f.). Terk olunmak. bk. bırakılmak.

BIRAĞINDI (i.). Bırakıntı. **1.** Bırakmak, terk olunan şey, bir tarafa atılıp işe yaramayan şeyler. **2.** Denizin sahile attığı kum, taş vesaire. **3.** Liman muhafazası için önüne atılan kayalar ve taşlar yığını.

BIRAKILMAK (f.). Terkedilmek.

BIRAKMAK (f.). **1.** Elden atmak, artık tutmamak, elden çıkarmak: Elindeki taşı bırak; atın dizginini bıraktı; deyneği evde bıraktım. **2.** Terketmek, vazgeçme, feragat etmek: Avukatlığı bıraktı. Ben, o evi bıraktım. O niyeti çoktan bıraktım. **3.** Komak, Osm. vaz ve ilka etmek: Şu limanın önüne bir kaç taş bırakmalı. Bu göle biraz balık tohumu bırakmak lâzımdır. **4.** Saklanmak üzere bir yere veya birine teslim ve emanet etmek: Çoluk çocuğunuzu kime bırakacaksınız? Paranızı bankaya bırakın. **5.** Boşamak, Osm. tatlîk etmek: Falan adam karısını bırakmış. **6.** Müsaade etmek, mâni olmamak: Çocukları kendi başlarına gezmeye bırakmamalı. Bırakın yazı yazayım. Beni bırakın gideyim. **7.** Devam ettirmek: İnsan bu dünyada iyi nam bırakmalı. Mimar Sinan birçok eser bırakmıştır. **8.** İhmal ve müsamaha etmek, bakmamak: Bu bahçeyi, bu çocukları niçin böyle bırakmışsınız? **9.** Salıvermek, koyuvermek: Üzümleri devşirdikten sonra bağlara koyunları bırakmak zarar etmez. **10.** Kâr vermek, istifade ettirmek: Bu iş bir şey bırakmaz. Âşâr vergisinin iltizâmı size bir şey bıraktı mı? **Aç bırakmak** = **1.** Yemek vermemek, açlık cezasına çarptırmak. **2.** İyi beslememek, doyurmamaö. **Ara bırakmak. Üste bırakmak** = Geri vermek, red ve iade etmek. **Sakal bırakmak** = Sakal koyuvermek, Osm. irsâl-i lihye etmek. **Kâr bırakmak** = Bir iş sonunda istifade hasıl olmak.

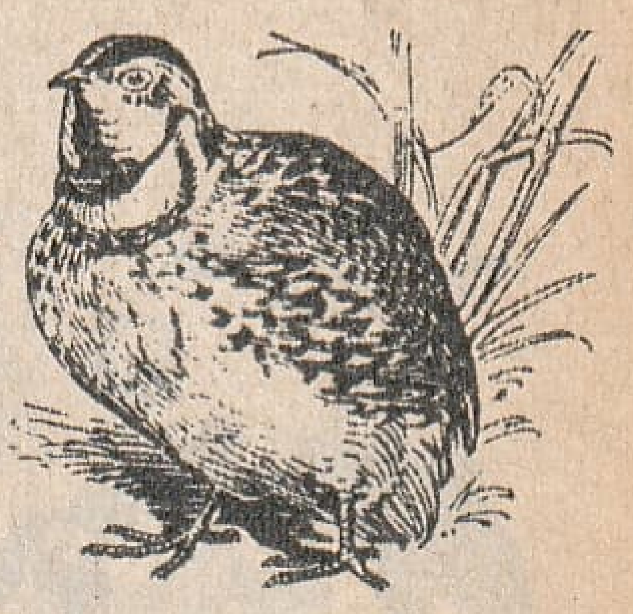
Bıldırcın

BIRAKTIRMAK (f.). **1.** Terk ettirmek, terk etmeye sevk ve icbar etmek: O evi bırakmak istemedim ama bıraktırdılar. **2.** Attırmak, ilka ettirmek: Bu mektubu postaya bıraktınız. **3.** Boşatmak, karısından ayırmak: Kendisi karısından memnundu ama annesi bıraktırdı.

BIRANDA (i. İ. Al.). Savaş gemilerinde erlerin yattığı asılı yatak. Bıranda bezi yelken bezi.

BIRANGAR (i. aslı Moğolca'dır). Ordunun sağ kolu, meymene (mukabili olan sol kola yani meysereye civangâr derler).

BITRAK, PITRAK (i. putrak). Çok şık, pek sık bitmiş, yeni bitip yüzünü büsbütün örtecek surette sık olan. **Bıtrakotu** = Demirdiken. **Demirbıtrak** = Eski cenk âletlerinden olarak düşmanın ayağına batmak üzere yolun üzerine bırakılan üç köşeli demir diken. **Kuzubıtrağı** = Bir nev'i nebat, ganj. **Bıtrak gibi kaynamak** = Pek sık ve kalabalık olmak. **Bıtrak gibi** = Dallar üzerinde pek çok meyve olması.

BITRAKLI, PITRAKLI (i.). Dallı budaklı.

BIYIK (i.). Erkeklerin üst dudağı üzerinde biten kıllar: Bıyık çıkmak, bı-

yığı gelmek. Kara bıyık, sarı bıyık, ak bıyık. Bazı hayvanlarda da olur: Kedi, arslan bıyığı. **Ak bıyık** = Bıyığı ağarmış (ihtiyar). **Bıyıkaltı** = Alay. **Bıyıkaltından gülmek** = İstihza etmek. **Balıkbıyığı** = Balinanın ağzından çıkan saz gibi şey. **Beşbıyık** = Muşmulanın iri çeşidi. **Palabıyık** = Bıyığı pala gibi uzun ve sert. **Terbıyık** = Bıyığı yeni çıkmış. **Tavşanbıyığı** = Bir cins ot.

BIYIKLANMAK (f.). Bıyığı gelmek, bıyıklı olmak: Erkekler yirmi yaşlarında bıyıklanırlar.

Biber

BIYIKLI (i.). Bıyığı olan; ak, sarı, kara bıyıklı = Bıyığı bu renklerin birinde olan. **Ter bıyıklı** = Bıyığı yeni gelmiş. **Kıranta bıyıklı** = Bıyığına kır serpmiş olan.

BIYIKSIZ (i.). Bıyığı olmayan, henüz bıyığı çıkmamış.

BIZ (i.). Kunduracı ve saraçların iğneyi geçirecekleri yeri delmeye mahsus tahta saplı sivri demirden âlet. Pek sivri ve batar şeyler için söylenir: Bız gibi, bız geçmez.

BIZBIZ (i.). Sol elle davula vurulan ince değnek.

BIZDIK (i.). Ufak çocuk.

BIZIKÇI (i.) (Galatı: mızıkçı). Oyunda hile yapan, hilebâz.

BIZIKMAK **1.** Sıkılmak, darlıkta bulunmak. **2.** Müzevirlikte bulunmak.

BIZIR (BIZR) (i. A.). Dılak. Kadın tenasül organının bir kısmı.

BIZLAMAK (Aslı: buzağılamak) (İnek ve emsali). Doğurmak, yavrulamak.

Bİ (Kimya). Bizmut elemanının simgesi.

Bİ (e. A.). He, ye, ile, için mânâlariyle bazı Arapça tertiplerde bulunur: **Neûzu billâh** = Allaha sığındık. **Bismillâh** = Allahın adiyle. **Billâh** = Allah için.

BÎ (e. F.). Aksini gösteren mânâsiyle isimlerin başına girer: **Bî-edeb** = Edebsiz. **Bî-asl-ü-esâs** = Asıl ve esası olmıyan. **Bî-amân** = Amansız. **Bî-behre** = Nasipsiz. **Bî-pervâ** = Pervasız. **Bî-tâb** = Tâkatsiz. **Bî-huzûr** = Rahatsız. **Bî-haber** = Habersiz, malûmatsız. **Bî-şek, bî-gümân** = Şüphesiz. **Bî-nevâ** = Sahipsiz. **Bî-vâye** = Mecalsiz.

BÎ-AMÂN (i.). Amansız, aman vermez, merhametsiz.

Bİ-ÂR (i. F. A.). Arsız, utanmaz yırtık.

BÎ-ÂRÂM (i. F. A.). **1.** Durup dinlenmeyen. **2.** Bir düzüye. **3.** Rahatsız.

BİAT (i. A.). Bir kimsenin hükümranlığını tanıma, itaat kılma.

BİAVNİ (i. A.). Yardımiyle mânâsına Arapça: **Biavnillâh-ı Taâlâ** = Tanrı'nın yardımiyle.

BİAYNİHİ, BİAYNİHA (i. A.). Ayniyle, olduğu gibi: O yazıyı biayniha dercetmiş.

BÎ-BAHÂ (i. F.). Paha biçilemeyecek kadar değerli.

BÎ-BÂK (i. F.). Korkusuz, korkmaz.

BÎ-BEHRE (i. F.). Nasipsiz, mahrum.

BİBER (BÜBER) (i. Hindce'den gelir). Hind'den ve o cihetteki adalardan gelen yakıcı bir habbe ki tozu yemeğe konur. Ar. fülfül. Kara biber dahi denilir. Asıl Türkçesi ısıot. **Kırmızı biber** = Arnavut biberi. **Yeşil biber** = Bunun tazesi. **Tuz biber** = Baharat. mec. Lezzet.

BİBERİYYE (i.). Eklîl-i cebel denilen bir cins bitki.

BİBERLİ (i.). Biber saçılmış: Bu külbastı çok biberli. mec. Çok pahalı.

BİBERLİK (i.). İçine biber konan küçük kap.

BİBERON (i. Fr.). Emzik.

BİBÎ (i.). Babanın kız kardeşi, hala.

BİBLİYOGRAF (i. Y.). Kitaplar üzerinde geniş bilgisi olan kimse.

BİBLİYOGRAFYA (i. Y.). Kitap bilgisi: **1.** Kitaplar hakkında bilgi. **2.** Belirli bir konu üzerindeki yayınların tamamı.

BİBLİYOMAN (i. Y.). Bibliyomanisi olan kimse.

BİBLİYOMANİ (i. Y.). Hastalık derecesine varan kitap sevgisi, kitap düşkünlüğü, kitap deliliği.

BİBLO (i. Fr.). Salonlarda, raf ve masaların üstüne süs için konan vazo, heykel gibi küçük eşya.

BÎ-CÂ (i. F.). Yersiz.

BÎ-CÂN (i. F.). Cansız, ruhsuz.

BİÇARE (BÎ-ÇÂRE) (i. F.). Çaresiz, çaresi kalmamış, zavallı. Fars. derdmend, miskin: Ne yapsın biçare. Biçare bir adamdır. Biçare kaldım.

BÎ-ÇÂREGÂN (i. F.). Bî-çâre'nin c. bîçâreler, zavallılar.

BİÇERBAĞLAR (i.). Ekini hem biçen, hem de demet hale koyan biçme makinesi.

BİÇERDÖĞER (i.). Ekini hem biçen, hem de harman eden makine.

BİÇİCİ (i.). **1.** Esvap biçen adam, makasdâr. **2.** Ekin biçen adam, orakçı.

BİÇİLMEK (f.). **1.** Yarılmak, bıçkı ile

ortasından ayrılmak: Çam tahtası kolay biçilir. **2.** Kesilmek, kat'olunmak: Pantolon böyle biçilmez. Esvabı biçildi. **3.** Orakla kesilmek, hasad edilmek: Ekinler daha biçilmedi. Çayırın otu biçildi. **Biçilmiş kaftan** = Tamamiyle hâline münasip. Ar. enseb, elyak.

BİÇİM (i.). **1.** Biçmek tarz ve sureti. **2.** Esvab şekil ve sureti: Bu biçimde ceket. Pantolonun bu biçimi; eski, yeni biçim. **3.** Tarz, suret, üslûp. **4.** İstenene muvafık suret, endam, tenasüp: Bu adamın, bu atın biçimi güzel. **5.** Orak vakti. hasad mevsimi. **Biçimine getirmek** = Uydurmak, güzel bir şekil vermek.

BİÇİMLİ (i.). Şekil ve endamı güzel, yakışıklı, mütenasip: Biçimli adam, at, elbise.

BİÇİMSİZ (i.). Şekil ve endamı çirkin, yakışıksız, mütenasip olmayan: Biçimsiz adam, at, elbise.

BİÇKİ (i.). Biçki, kumaşı biçme ve dikiş. **Biçki dikiş** = Biçki.

BİÇME (i.). Biçmek fiili. Biçilmiş, biçmekle vücude gelmiş. **Seren biçmesi** = Sereni biçmekle hasıl olan uzun döşemelik tahta. bk. Biçmek.

BİÇMEK (f.). **1.** Kesmek, kat'etmek: Keserim, biçerim diye herkesi korkutuyor. **2.** Yarmak, bölmek, ortasından ayırmak: Tahta biçmek. **3.** (Esvab vesaire) ölçüp kesmek: Esvab biçmek. **4.** (Ekin vesaire) oraklamak, hasad etmek: Ekin, ot biçmek. **Ölçüp biçmek** = Düşünmek ve tedbir etmek. **Bol biçmek** = İsraf etmek. **Paha biçmek** = Kıymet tahmin etmek. **Pay biçmek** = Kıyas etmek, ibret almak. **Kesip biçmek** = Halletmek.

BİÇTİRMEK (f.). **1.** Bir vasıtayla biçmek, kestirmek, yardırmak, ortasından ayırtmak: Tahta biçtirmek. **2.** (Terziye esvab) yaptırmak, ölçü aldırıp kestirmek: Bir kat elbise biçtireceğim. Çocuğun elbisesini biçtin mi?

BÎ-ÇÛN (i. F.). Emsalsiz, ortaksız, benzersiz. (Tanrı hakkında kullanılır).

BÎ-DÂD (i. F.). **1.** Zulüm, işkence. **2.** Zâlim, amansız.

BÎDÂR (i. F.). Uyanık, uykusuz, uyumayan. Ar. yakzân. **Baht-ı bîdâr** = Yaver ve müsaid, uyanık talih. **Dil-i bîdâr** = Uyanık gönül.

BÎDÂRÎ (i. F.). **1.** Uyanıklık. **2.** Uğraşma. **3.** Dikkatlilik.

BİD'AT (i. A.). **1.** Yeni olan şey. **2.** Dine müteallik olup Peygamber'den sonra ortaya çıkan şey: Bid'at-ı hasene, bid'at-ı seyyie (İyi ve kötü bid'at).

BİDÂYET (i. A.). **1.** Başlama, Ar. bidâ, mübâşeret: Bir işe bidâyet etmek. **2.** Evvel, ibtidâ, başlangıç: Bu işin bidâyet ve nihayeti. **Mahkeme-i bidâyet** = Son devir Osmanlı adlî teşkilâtında davaların ilk ve başlıbaşına görüldüğü mahkeme ki kazalarda ve kaza hükmünde olan yerlerde olurdu. (Bunun üstünde mahkeme-i istînâf ve daha üstte mahkeme-i temyiz vardı).

BİDÂYETEN (A.). Mahkeme-i bidâyet marifetiyle ve ilk def'a olarak: Bu davâ bidâyeten görülüp hükmolunduktan sonra istînâf olunmuştur.

B'İD-DEFAÂT (i. A.). Defaatle, tekrar tekrar, birçok kere.

BÎ-DİN (i. F.). **1.** Dinsiz, imânsız, kâfir. **2.** Merhametsiz.

BÎ-DİRENG (i. F.). Sür'atli, seri, hızlı.

BÎ-DİRÎG (i. F.). **1.** Esirgenmeyen. **2.** Esirgemeyen, elinden geleni yapan.

BİDON (i. Fr.). İçine su, benzin, petrol gibi sıvı maddeler konulan, silindir biçiminde saç veya çinkodan büyük kap.

BİDÜZİYE veya **BİRDÜZİYE** (i.). Durmadan, arkası kesilmeden.

BÎ-EDEB (i. F.). Edepsiz, terbiyesiz.

BÎ-EDEBÂNE (i. F.). Edepsizce, edepsizlikle edilen: **Bir tavrı bî-edebâne ile** = Edebsizcesine: Bî-edebâne oturmak.

BÎ-ENBÂZ (i. F.). Şeriksiz, ortaksız.

BÎ-EYYİ-HÂL (i. A. b = edat, eyyi = herhangi). Herhâlde, behemehâl, her nasıl olsa.

BÎ-FÂİDE (i. F.). Faydasız.

BİFTEK (i. İng.). Izgara veya tavada pişirilen yumuşak sığır eti.

BÎ-GÂH (i. F.). Vakitsiz, uygunsuz vakitte olan.

BİGÂL (ga ile) (i. A. c.) (m. bagal). bk. Bagal.

BÎGÂNE (i. F.). Bildik olmıyan, yabancı, yâd.

BÎ-GÂNEGÎ (i. F.). Yabancılık, bîgânelik.

BÎ-GARAZ (i. F.). Garazsız, halis, tarafsız.

BÎ-GARAZ-ÂNE (i. F. A.). Garazsız bir sûrette.

BÎ-GÂYE (ga ile) (i. F.). Sonsuz, pâyansız, çok.

BİGAYRİ (A. b = edat, gayr = diğer)). İnkâr mânâsiyle bazı Arapça terkiplerde bulunur: **Bigayri hakkın** = Haksız yere, haksızlıkla.

Bİ-GİRÂN (i. F.). Kenarsız, sonsuz, sınırsız, hesabsız.

BİGUDİ (i. Fr.). Kadınların, kıvrım için, saçlarını sarıp sıkıştırdıkları açılır kapanır küçük zıvana.

Bİ-GÜMÂN (i. F.). Şüphesiz, şeksiz, doğru.

Bİ-GÜNAH (i. F.). Günahsız, suçsuz, kabahatsiz, mazlûm, masûm.

BİH (Terkib A.) (mü. biha) (tes. behme) (c. behem). Ona, onunla, onda: **Mahkûm-u-bih** = Ona hükmolunmuş. **Mâmûl-u-bih** = Onunla amel olunan, mer'î, müstamel.

BÎH (i. F.). Kök, asıl.

BİHÂ (i. A.). bk. Bih, febiha.

Bİ-HÂB (i. F.). Uykusuz, uyumaz, uyanık.

Bİ-HABER (i. F. A.). Habersiz, bilgisiz.

Bİ-HAD (i. F.). Hadsiz, hudutsuz, çok.

BİHAKKI (ka kalın) (F. b = e. kasem, A. hak). Hakkıçün: **Bihakkı Hudâ** = Allah hakkı için.

BİHAKKIN (i. A. e.). Hakkiyle, lâyıkı vechile, tamamiyle, gereği gibi: Vazifeyi bihakkın ifa etmelidir.

BİHAMDİLLAH (A. b = e. hamd = şükür). Allah'a şükrolsun, Allah'ın avni inayetiyle: Bihamdillah bugüne yetiştik.

BİHÂN (i. F. c.) (m. bih). İyiler, iyi adamlar.

BİHÂR (i. A. c.) (m. bahr). Denizlelr. bk. Bahr. (Buhûr, ebhâr ve ebhar gibi).

BİHASEBİ (e. A. b = edat, hasebi = itibar, nazar). İtibariyle, nazariyle, ce, cihetince: **Bihaseb-ir-rütbe** = Rütbece. **bihaseb-ül-îrâb** = İrabca (böyle Arapça terkiplerde bulunur).

Bİ-HAYÂ (i. F. A.). Hayasız.

BİHBÛD (i. F.). İyi, sağ, sağlam, sıhhî vücut. bk. Behbûd.

Bİ-HEMTÂ (i. F.). Ortağı ve dengi olmayan.

Bİ-HENGÂM (i. F.). Vakitsiz, nâbehengâm, münasebetsiz vakitte.

Bİ-HESAB (i. F.). Hesapsız, çok.

Bİ-HIRED (i. F.). Akılsız.

BİHÎN bk. Behîn.

Bİ-HOD (i. F.). Kendine malik olmayan, kendinden geçmiş.

BİHTER (i. F.). Daha iyi.

BİHTERÎN (i. F.). En iyi, alâ, enfes.

Bİ-HUDÛD (i. F. A.). Hadsiz hududsuz, pek çok.

Bİ-HÛŞ (i. F.). Aklı başında olmayan, baygın. Kendinden geçmiş.

Bİ-HUZÛR (i. F.). Rahatsız, huzursuz.

BİHÜKMİ (i. F.). Hükmünce, hükmiyle: **Bihükmi kader** = Kader hükmünce.

Bİ-HÜMÂL (i. F.). Eşi, misli ve benzeri olmayan. Fars. bî-memend.

Bİ-HÜNER (i. F.). Hiç bir hüner ve marifeti olmayan.

Bİ-İHTİYÂR, BİLÂ-İHTİYÂR (i. F.). İstemeksizin, gayri ihtiyarî.

Bİ-İŞTİBÂH (i. F. A.) Şüphesiz.

Bİ-İZN-İLLÂH (i. A.). Allah'ın, Tanrı'nın izniyle.

Bİ-KÂM (i. F.). Meramına nail olmamış. Ar. hâib, hâsir.

Bİ-KÂR (i. F.). İşsiz, meşguliyetsiz.

Bİ-KARÂR (i. F. A.). **1.** Kararsız, sebatsız. Fars. nâ-pâyidâr, fânî. **2.** Huzursuz. Osm. ârâmsız, muztarib.

Bİ-KAYD (i. F. A.). Kayıtsız, alâkasız, aldırmaz.

Bİ-KES (i. F.). Kimsesiz, koruyucusuz, hâmisiz, dul ve yetim.

Bİ-KESÎ (i. F.). Bîkeslik, kimsesizlik.

Bİ-KESLİK (i. F. T.). Kimsesizlik, kokoruyucusuzluk, hâmisizlik, dulluk ve yetimlik.

BİKR (i. A.). Bekâret yerine masdar yani kızlık mânâsiyle kullanıyorsak da, bu Arapça kelime sıfat olup, asla masdar mânâsına gelmediğinden, galattır. İzâle-i bikr tâbiri dahi tabiatiyle galat olup, bekâret ve izâle-i bekâret denmek lâzımdır. **Fikr-i bikr** = Daha evvel kimse tarafından ifade olunmamış fikir. **Bikr-i mazmûn** = Bilhassa şiirde başka biri tarafından söylenmemiş mazmûn.

BİLÂ (e. A. b = edat, lâ = edat). Menfilik edatı. Siz, sizin, bî, bigayrı: **Bilâ-sebep** = Sebepsiz. **Bilâ-te'hîr** = Geriye bırakmaksızın, derhal. **Bilâ-fâsıla** = Aralıksız, aralık vermeksizin. **Bilâ-müddet** = Belirli müddeti olmayarak. (Bunun doğrusu bilâ-müdde ise de, bilâ-müddet suretinde kullanılıyor. Emsali de böyledir).

BİLÂD (i. A. c.) (m. beled). Beledler, beldeler, bk. Beled.

BİLÂDERAĞACI (i.). Amerika elması denilen ağacın başka bir adı.

BİLÂ-FÂSILA (i. F.). Fâsılasız, aralıksız, arasız.

BİLÂĞ (i. A.). Yetiştirme, îsâl.

BİLÂHARE (i. A.). Sonra, bâdehû, nihayet, âkıbet: Göreceksiniz, bilâhare pişman olacak.

BİLÂİSTİSNA (i. A.). İstisnasız.

BİLAKİS (i. f. A.). Tersine, aksine olarak.

BİLÂ-LÜZÛM (i. A.). Lüzumsuz, gereksiz.

BİLANÇO (i. İ.). **1.** Ticarî bir kuruluşun muayyen bir devre sonunda alacak verecek durumunu göstermek üzere meydana getirdiği cetvel. **2.** mec. Herhangi bir işte belirli bir müddet sonundaki iyi ve kötü sonuçların karşılıklı durumu.

BİLAR (i.). Katranlı kıldan yapılıp kalafatta kullanılan bir çeşit macun.

BİLARDO (i. İ.). Çuha kaplı bir masa üzerine konulmuş üç fildişi bilyeden birine, isteka denilen bir çeşit değnekle vurularak oynanan oyun. Bilardo masası. Bilardo salonu.

BİLÂ-SEBEB (i. A.). Sebepsiz.

BİLÂ-TEEMMÜL (i. A.). Düşünmeksizin.

BİLÂ-TEVAKKUF (i. A.) Durmadan, beklemeden.

BİLÂVASITA (i. A.). Araçsız, vasıtasız, aracısız, doğrudan doğruya.

BİLÂ-VELED (i. A.). Veletsiz, çocuksuz.

B'İL-BEDÂHE (i. A. b = edat, el = harf-i tarif. Bedahât = düşünmeden ve birdenbire yapmak). Düşünmeksizin, derhal, ansızın, ânîde, bedâhaten, irticâlen: Bil-bedâhe şu kıt'ayı söyledi.

B'İL-CÜMLE (i. A. b. = edat, el = harf-i tarif, cümle = hep). Hep, bütün: B'il-cümle savaş hazırlıkları sür'atle tamamlandı.

BİLDİK (i.). **1.** Tanıdık, bilinen, mâruf, yabancı olmayan, muârefeli, âşina: Bildik çıkmak. **2.** Bilinen şey, malûm: Bildiğini yapsın; bildiğinden şaşmıyor. **Bildiğini yapmak, geri bırakmamak** = Hak ve adalet uğruna çalışmak.

BİLDİRİ (i.) (y. k.). Tebliğ, tebliğler.

BİLDİRİLMEK (f.). **1.** Anlatılmak, Osm. ilâm ve ifhâm edilmek. **2.** Haber verilmek: Bursa taraflarında bol yağmur yağdığı mahallinden bildiriliyor.

BİLDİRİŞ (i.). **1.** Bildirme, anlatma, haber verme, Ar. îlâm, ifhâm. **2.** Haber verme.

BİLDİRMEK (f.). **1.** Bildirmek, anlatmak, Osm. ilâm ve ifhâm etmek. **2.** Haber vermek: İşin aslını bana bildirdiler. Git anla da bize bir mektupla bildir. **Haddini bildirmek** = Değerini anlatmak, cezasını vermek.

BİLE **1.** Beraber, Ar. maan: Onunla bile gittiler. **2.** Hattâ, velev: Bir çocuk bile bunu anlar. Şimdi gelse bile faydası yoktur.

BİLEĞİ veya **BİLEGÜ** (i.). Kesici âletleri bileyecek âlet. Ar. meşhaz: **Bileği çarkı** = Bilemeye mahsus çark. **Bileği demiri** = Kasap masadı. **Bileği taşı** = Bilemeye mahsus maruf taş. **Bileği kayışı** = Berberlerin ustura biledikleri kayış.

BİLEK (i.). Kol ile el arasında yani dirsekten aşağı olan oynak yeri. **Ayak bileği** = Ayaktaki oynak yer. **Bilek damarı** = Nabız. (Çeşme suyu) **bilek gibi akmak** = Bol akmak.

BİLEKÇE (i.). Bileğe takılan bend, kelepçe, Ar. mukattara.

BİLEKLİK (i.). Oyunlarda bilek incinmelerini önlemek için bileğe takılan meşin sargı.

BİLEME (i.). Bileği taşına sürüp keskin etme, Ar. teşhîz.

BİLEMEK (f.). Kesici âletleri bileği taşına veya çarka tutup keskin etmek, keskinleştirmek: Bıçak, kılıç bilemek. **Dişbilemek** = Yemeye hazırlanmak, mec. Çok düşman olmak.

BİLENMEK (f.). Bileği taşı veya çarkına geçirilip keskin olmak: Bıçaklar bilendi. Ustura böyle bilenmez.

BİLESİNCE (i.). Beraberinde, maiyetinde, birlikte: Bilesince gitti.

BİLEŞİK (uyd. k.). bk. Birleşik.

BİLEŞİKGİLLER (uyd. k.). bk. Birleşikgiller.

BİLEŞİM (uyd. k.). bk. Birleşim.

BİLEŞKE (uyd. k.). bk. Birleşke.

BİLEŞMEK (uyd. k.). bk. Birleşmek.

BİLEŞTİRMEK (uyd. k.). bk. Birleştirmek.

BİLET (i.) (Fr. billet). Tiyatro, vapur ve tren gibi yerlere girebilmek için gösterilmesi lâzım gelen basılı kâğıt ki ücret karşılığında alınıp ücretin verilmiş olduğuna alâmettir: Bilet almak; bilet göstermek.

BİLETÇİ (i.). Tiyatro, vapur, demiryolu vesaire girişinde bilet satan yahut biletleri toplayan veya yoklama eden memur: Vapur biletçisi.

BİLETMEK (f.). Bir kesici âleti bileği taşına sürdürüp keskin ettirmek, keskinleştirmek: Bıçakları biletmeli.

BİLEYİCİ (i.). Kesici âletleri bileği taş veya çarkında bilemekle geçinen işçi.

BİLEZİK (i. aslı: bilek yüzüğü). **1.** Kadınların süs olarak bileklerine taktıkları

halka ki altın, gümüş, elmaslı veya sırçadan olur. **2.** Kuyunun ağzına konulan yekpâre delikli taş, taş halka. **3.** Topun kalın çenberi. Ayak bileziği = Arap kadınlarının ayaklarına taktıkları halka. Ar. halhâl.

Bİ'L-FARZ (i.). Tutalım ki, farzedelim ki, söz gelişi.

Bİ'L-FİİL (i. A. b = edat, el = harf-i tarif, fiil = iş). Fiilen, hakikaten, nazarî veya itibarî olmayarak: Bil-fiil askerlik hizmetinde bulunanlar.

BİLGE (i.). Çok ve sağlam bilen aynı zamanda bilgisini kendisi ve başkaları için en faydalı şekilde kullanabilen kimse, hakîm.

BİLGELİK (i. bilgilik). Bilge olma hali.

BİLGİ yahut **BİLGÜ** (i.). Malûmat, vukuf, ilim, mârifet.

BİLGİCİLİK (i. felsefe). **1.** Bir faraziye halinde ileri sürülen ve yanlışlığı ustalıkla gizlenip doğru olduğu kabul ettirilmek istenen delil, safsata, sofizm. **2.** Bu mahiyetteki delillere dayanan hüküm.

BİLGİÇ (i.). Bilgi taslayan, âlimlik satan, âlim olmak iddiasında bulunan.

BİLGİÇLİK (i.). Bilgi taslama, âlimlik iddiası. Osm. malûmatfürûşluk.

BİLGİLİ (i.). Malûmatlı, vukuflu, âlim.

BİLGİLİK (i.). Alâmet, nişan, emâre.

BİLGİN (i.). İhtisas derecesinde bilgi sahibi olan kimse, âlim.

BİLGİSİZLİK (i.). Bilgisiz olma hali, cehalet.

BİLHASSA (aslı: **Bİ'L-HÂSSA**) (i. A.). Hele, her şeyden önce, başta, özellikle, en çok.

Bİ'L-HAYR (e. A. z = edat, el = harf-i tarif, hayr = iyilik). İyilikle, iyiliğe, hayırlısiyle: Allah muvaffak-ı bi'l-hayr eyleye.

Bİ'L-ÎCÂB (i. A.). Lâzım olduğu için, gerekli görüldüğü için.

Bİ'L-İHTİYÂR (i. A.). Dileğiyle, isteğiyle.

Bİ'L-İKTİDÂR (i. A.). İktidar ile.

Bİ'L-İKTİZÂ (i. A.). Bi'l-îcâb. bk. B'il-îcâb.

Bİ'L-İLTİZÂM (i. A. b = edat, el = harf-i tarif, iltizam = iş edinme). Bile bile iş edinerek, hususî surette, kasd ve niyetle: B'il-iltizâm bu işi bu kadar uzattı.

BİLİM (uyd. k.). bk. İlim.

BİLİNÇ (uyd. k.). bk. Şuur.

BİLİNÇALTI (uyd. k.). bk. Şuuraltı.

BİLİNÇDIŞI (uyd. k.). bk. Gayrışuur.

BİLİNÇLİ (uyd. k.). bk. Şuurlu.

BİLİNÇSİZ (uyd. k.). bk. Şuursuz.

BİLİNMEDİK (i.). Bilinmeyen, malûm olmayan, tanınmayan, meçhul.

BİLİNMEK (i.). **1.** Malûm olmak: Bu işin nasıl olduğu bilinmiyor. **2.** Tanınmak, maruf olmak: Bu adam buraca bilinmiyor. **3.** Makbûle geçmek, takdir edilmek: Benim hizmetim bilinmedi. Dünyada iyilik bilinmiyor.

BİLİNMEYEN (i. matematik). bk. Meçhul.

BİLİNMEZ (i.). **1.** Bilinmeyen, bilinmemiş olan, gayrı malûm, meçhul. **2.** Ne olduğu belli olmayan.

BİLİNMEZLİK (i.).) bk. Meçhuliyet.

BİLİRKİŞİ (**BİLİR - KİŞİ**) (i.) (y. k.). Belirli bir işten iyi anlayan, ehlihibre, ehlivukuf.

Bİ'L-İSTİFÂDE (i. A.). Faydalanmak suretiyle.

Bİ'L-İSTİHKAK (i. A.). Hakkı ile, liyâkatli olarak.

Bİ'L-İSTİKLÂL (i. A.). İstiklâl üzere, başlıbaşına.

Bİ'L-İSTÎZÂN (i. A.). İzinle, ruhsat alarak.

BİLİŞ (i.). Bilme, vakıf olma, vukuf, agâhlık.

BİLİŞMEK (f.). Birbirini bilmek veya öğrenmek, tanışmak, tanışık çıkmak veya dostluk kurmak: Kim olduğumuzu birbirimize sorarak bilіştik.

Bİ'L-İŞTİRÂK (i. A. b = edat, el = harf-i tarif, iştirâk = ortaklık). Ortaklıkla, ortaklaşa, ortaklık ederek, birleşerek: Ortaklar bi'l-iştirâk bir fabrika açtılar.

Bİ'L-İTTİFAK (i. A. b = edat, el = harf-i tarif, ittifak = uyuşmak). Uyuşarak, ittifakla, müttefikan, birleşerek: Aralarında b'il-ittifak bu işe karar vermişler.

Bİ'L-KUVVE (i. A.). Tasavvurda olarak, düşünce hâlinde, iş hâline gelmemiş.

Bİ'L-KÜLLİYYE (i. A. b = harf-i cer, el = harf-i tarif, külliyet = umumiyet, bütünlük). Bütün bütüne, tamamen.

BİLLÂH (i. A. b = edat, Allah). Hak Taâlâ hakkı için; billâh-il-azîm, billâh-il-kerîm.

BİLLÛR (i. A.). Kristal, Necef taşı gibi şeffaf ve parlak taş ve bunu takliden yapılan iyi cam, elmastıraş.

BİLLÛRÎ (i. A). (mü. billûriyye). Billûrdan veya billûra müteallik: Billûrî (kristal) avizeler.

BİLLÛRLAŞTIRMAK (f.). Billûr haline getirmek.

BİLLÛRLU (i.). Billûr halinde bulunan veya içinde billûr olan.

BİLLÛRSU (i.). **1.** Billûru andıran. **2.** (Kimya) Eriyiği zardan geçen cisimlerin umumî adı, koloit zıddı.

B'İL-MÂ (A. b = edat, el = harf-i tarif, mâ = su). Su ile. Bazı eski kimya terimlerinin başında kullanılmıştır.

BİLME (i.). Bilmek işi, ilim, vukuf, malûmat.

BİLMECE (i.). Başkalarına hallettirmek üzere söylenilen muğlak şey, muammâ, lugaz.

BİLMEDİK (i.). **1.** Bilmeyen: Bunu bilmedik kimse kalmadı. **2.** Bilinmeyen: Bilmediğimi öğrenmek isterim. **3.** Bilmeyiş, cahillik: Bilmediğini bilmez.

BİLMEK (f.). **1.** Bir şey hakkında vukuf ve malûmatı olmak, vâkıf olmak: Bu işin böyle olduğunu bilirim. O adam mühendisliği iyi bilir. **2.** Öğrenmek, vukuf kesbetmek ve malûmat edinmek: Sizin geldiğinizi bilemedim, sonradan bildim. Tanımak, âşinâsı olmak, âşinâ çıkmak: Sizi bilemedim. Bu adamı bileceğim geliyor. **4.** Hatıra getirmek, yâd ve tahattür etmek: Şimdi bildim. **5.** Zan ve itikat etmek, bir fikir ve zanda bulunmak: Ben sizi gitmiş biliyordum. Ben onu dost biliyordum. Herkes seni âlim biliyor. **6.** (Yardımcı fiil olarak): Muktedir olmak: **Yazabilmek** = Yazmaya muktedir olmak. **Gidebilmek** = Gitmeye muktedir olmak. Menfisi yazamamak, bilememk gibi olur. **7.** Tanımak, mes'ul tumak: Ben sizi bilirim. **8.** Şüphelenmek, bir şey isnad etmek: Ben, ondan bilirim. **9.** Müteşekkir ve minnettar olmak İyilik bilir adamdır. O adam iyilik bilmez. **İyilik bilmek** = Vefalı olmak. **Bilen bilir** = Erbabına malûmdur. **Çok bilmiş** = Hilekâr, aldanmaz. **Kendini bilmek** = Edepli, terbiyeli olmak: Kendini bilir adamdır. **Kendini bilmez adam** = Terbiyesiz, Fars. nâ-dân. **Kendini bilmemek** = Baygın yatmak. **Kendi bilir, siz bilirsiniz** = Nasıl isterse yapsın, nasıl isterseniz yapın. **Bilerek** = Ar. âmden, kasden. **Bilmeyerek** = Kasdî olmayarak, istemeyerek. **Bilmiş ol** = Malûmun olsun.

BİLMEZ (i.). Bilmeyen, cahil, Fars. nâ-dân: **Haddini bilmez** = Has-nâ-şinâs = İyilik bilmez. **Şükür nâ-şinâs** = Nankör, şükretmesini bilmeyen.

BİLMEZLİK (i.). Bilmeyiş. **Had-nâ-şinâsî** = Haddini bilmezlik. **Şükr-nâ-şinâssî** = Bilmezliğe gelmek (bilmemezliğe dememeli). Osm. tecâhül etmek.

Bİ'L-MUKABELE (f. A.). Karşılık olarak.

B'İL-MUVÂCEHE (i. A. b. = edat, el = harf-i tarif. Muvacehe = yüzleşme, yüzleştirme). Yüzleşerek, yüzleştirerek, Fars. rû-be-rû, yüz yüze, yüzleştirerek.

Bİ'L-MÜNÂSEBE (f. A.). Sırası düşünce, sırası gelince, sırasında, sırasını bularak, sırasını getirerek.

Bİ'L-MÜNÂVEBE (i. A.). Nöbetleşe, değişe değişe.

Bİ'L-MÜŞÂFEHE (i. A.). Konuşmak sûretiyle, konuşarak.

Bİ'L-MÜŞÂHEDE (A. b = edat, el = harf-i tarif, müşahede = görme). Görerek, muayene ederek, gözleriyle görerek.

Bİ'L-UMÛM (i. A.). Bütün, hepsi.

Bİ'LUTFİHİ (b = harf-i cer, lutuf = kerem, hi = onun). Tanrı'nın lutuf ve keremiyle: Bilutfihi Taâlâ bir çocuğum dünyaya geldi.

B'İLVÂSITA (i. A. b = harf-i cer, el = harf-i tarif. Vasıta = araya giren). Birini araya koyarak, birinin tavassutuyle, doğrudan doğruya olmayarak: B'il-vâsıta kendisine müracaat ettim.

BİLYA, BİLYE (i. İ.). Taş, maden, cam gibi şeylerden yapılmış küçük yuvarlak.

BİLYON (i. Fr.). Milyar.

BÎM (i. Fr.). **1.** Korku, havf. **2.** Tehlike.

BÎ-MAĞZ (i. F.). Beyinsiz, akılsız, boş kafalı.

BÎ-MÂNÂ (i. F.). Mânâsız, münasebetsiz.

BÎ-MÂNEND (i. F.). Benzersiz, eşsiz, emsalsiz. bk. Mânend, menend.

BÎ-MÂR (i. F.). Hasta. Ar. marîz, mâlûl.

BÎ-MÂRÂN (i. F.) (m. bîmâr). Hasta. bk. Bîmâr.

BÎMÂR-HÂNE (i. F.). **1.** Hastane, Ar. Dar-üş-şifâ, Fars. bîmâristân. **2.** Tımarhane.

BÎMÂRÎ (i. F.). Hastalık.

BÎ-MÂRİSTÂN (i. F.). Hastane. (Arapça'da dahi kullanılıp, Abbâsîler zamanında hastaneler bu namla yâd olunurdu).

BÎ-MEÂL (i. F. A.). Hükümsüz, mânâsız, saçmasapan söz.

BÎ-MECÂL (i. F.). Mecalsiz, kudretsiz, dermansız.

BÎ-MEKÂN (i. F.). **1.** Mekânsız, evsiz, Ar. lâ-mekân. **2.** Serseri.

BÎ-MİNNET (i. F.). Ettiği iyiliği başına kakmaz.

BÎ-MUBÂLÂT (i. F. A.). Dikkatsiz, kayıtsız.

BÎ-MUHÂBÂ (F.). Çekinmeksizin, pervâsız, bir kayda tâbî olmaksızın.

BİN (si.). On kere yüz, dördüncü hanede yazılan rakam. Ar. elf, Fars. hezâr, 1000: Bin kişi, bin sene; bin bir, bin ikiyüz elli; iki bin 2000, üç bin 3000 ilâ. Pek çok: Bin kere söyledim; bin yaşa. **Binler, binlerle, binlerce** = Pek çok. **Bin dereden su getirmek** = Birçok özürler söylemek. **Bin cân ile** = Çok arzu ederek. Fars. ez-cân-ü dil. **Bingözotu** = Mahmûde, sekamonya (bitki).

BÎN (i. F. «dîden» fiilinden imas.). **Dûr-bîn** = Uzaktan gören âlet, dürbün. **Hurde-bîn** = Küçük şeyleri gösteren âlet, mikroskop.

BİNA (i. A.) (c. ebniye). **1.** Yapı tesis: Bir büyük mektep bina etti. **2.** Dayama, isnat, bir dava veya mes'eleyi bir şeyin üzerine kondurma: Bu davayı neye bina ediyorsunuz? (Bu iki mânâ da masdar hâlindedir). **3.** Yapı, mimarlık eseri olarak duvarcı ve dülger marifetiyle vücûda gelmiş mesken vesaire, her çeşit mimarî eser: Güzel bir binadır. Kâgir, ahşab bina: Mîrî binâlar. **4.** Gramerde fiilin mânâ bakımından çeşitleri, müteaddi, lâzım yahut mutâvaat hâlinde vesairede olması. **5.** (Denizcilik). Gemilerin tahta kısmı, teknesi: **Bina emini** = Gemi teknelerinin inşaatına nezaret eden memur. **Binâ-berîn** = Bunun üzerine, binaenaleyh.

BÎNÂ (i. F.). Gören, görücü, Ar. basîr: **Çeşm-i bînâ** = Gören göz.

BİNÂEN (z. f. A.). **1.** Dayanarak. **2.** — den ötürü, — den dolayı, — diği için.

BİNAEN-ALÂ-ZÂLİK (i. A.). Bundan dolayı, bunun üzerine.

BİNÂENALEYH (i. A.). Bundan ötürü, bunun üzerine, bundan dolayı.

BÎ-NÂM (i. F.). İsimsiz, nâmsız.

BÎ-NAMÂZ (i. F.). Halk dilinde: Beynamaz. Namaz kılmayan, namazı terkeden. **Bî-namaz özrü** = Makbûl olmayan özür, bahane. **İki câmi arasında kalmış bî-namâz** = Ne yapacağını şaşırmış adam.

BÎ-NASÎB (i. F.). Nasibsiz, behresiz.

BİNÂVEND (i. F.). Mâni, engel.

BÎ-NAZÎR (i. F.). Emsalsiz, benzersiz.

BİNBAŞI (i.). Bin kişiye yakın olan bir tabur askere kumanda eden subay. Yarbayın bir alt derecesi.

BİNBAŞILIK (i.). Bir tabur askere kumanda eden subayın rütbe ve sıfatı: Falana binbaşılık verildi, binbaşılığa terfi etti.

BİNDALLI (i.). Mor kadife üzerine sırma ile kabartma çiçek, yaprak vs. işlenmiş elbise veya örtü.

BİNDEBİR (i. f.). Pek seyrek olarak: O, bize bindebir gelir.

BİNDİRİŞ (i.). Bindirmek fiili ve tarzı.

BİNDİRME (i.). Bindirme, bindiriş.

BİNDİRMEK (f.). **1.** Bindirmek, binmeye sevk veya müsaade etmek, bir şeye zorlamak. Osm. irkâb etmek: Atına bindirmek: O, kendi atına kimseyi bindirmez. **2.** Gemi ve araba gibi bir taşıta koymak, idhal etmek: Askeri gemiye, arabalara bindirdiler. **3.** (saati) İleri almak.

BÎ-NEFSİHİ (i. A.). Kendiliğinden, kendi kendisine.

BİNEK (i.). Binmeye mahsus, eğer veya palan vurulup binilmeye tahsis olunmuş: Binek at, katır. **Binektaşı** = Üstüne çıkılarak hayvana binmeye mahsus set, Fars. pâygâh, Ar. mârec.

BÎ-NEMEK (F.). Tuzsuz.

BİNER (si.). Her birine veya her defasında bin: Mevcut parayı bölüştüklerinde biner lira düştü. Toplanan askeri biner biner sevkettiler.

BÎ-NEVÂ (i. F.). Nasipsiz, kimsesiz, mahrum, fakir, muhtaç, zavallı.

BİNİCİ (i.). Ata binmede mahir adam, Ar. fâris, Fars. süvâr.

BİNİCİLİK (i.). Ata binmek mahareti. Ar. fürûsiyyet.

BÎ-NİHÂYE (i. F. A.). Nihâyetsiz, sonsuz, tükenmez.

BİNİLMEK (f.). Bir şeye çıkmak, oturmak. Osm. rükûb edilmek: Ata öyle binilmez, gemiye ne vakit binilecektir.

BİNİNCİ (dsi.). Bin derecesinde olan: Hz. Peygamber'in hicretinin bininci senesi.

BİNİŞ (i.). **1.** Ata binmek fiili ve tarzı. **2.** Vaktiyle ata binildiği vakit giyilen resmî kıyafet. **3.** Osmanlı devrinde ulemânın bazı merasimde giydikleri geniş cübbe.

BİNİŞMEK (f.) (Dişler) birbirine binmek, Osm. irticâm etmek.

BÎ-NİYAZ (i. F.). İhtiyacı olmayan, muhtaç olmayan, Ar. müstağnî.

BİNLİK (i.). **1.** Bin kuruş, bin lira vesaire kıymetinde olan: Binlik bir beygir. **2.** Bin arşın vesaire boyunda veya bin kilo vesaire ağırlığında olan. Bin dirhem, yani iki buçuk okka sıvı olan şişe: Bir binlik zeytinyağı. **3.** Bin liralık kâğıt para.

BİNME (i.). Binmek işi, Ar. rükûb. Diğer bir şeyin üstüne binen. Binecek surette yapılmış.

BİNMEK (f.). **1.** Bir hayvanın üstüne çıkmak, Osm. rükûb etmek, süvâr olmak: Ata, katıra, deveye binmek. **2.** Gemi ve araba gibi bir taşıta girmek, Osm. râkib olmak: Arabaya, gemiye, trene bindi. **3.** Bir şeyin üstüne çıkmak: Duvarın üstüne bindi. **4.** Bir hal ve suret almak: İş inada bindi. **Dalına binmek** = Kışkırtmak, musallat olmak. **Küplere binmek** = Çok hiddetlenmek.

Bİ-N-NİSBE (i. f. A.). Nisbeten, bir dereceye kadar.

BİNT (i. A.). (mü. binât). Kız, Ar. kerîme, Fars. duhter: **Zeyneb bint-i Ali** = Ali kızı Zeynep, **bint-i ineb, bint-ül-ineb** = Şarap. (astronomi) **Binât naaş** = Büyük ayı yıldızı kümesinde bulunan yedi sâbit yıldız.

BİNYAPRAK (i.). Civanperçemi adı ile anılan cinsten bir bitki türü.

BÎ-PÂYÂN (i. F.). Sonsuz, tükenmez.

BÎ-PERVÂ (i. F.). Bir şeyden çekinmez, sakınmaz, lâubâlî.

BİR (si). Sayının en küçüğü ve ilki. Ar. ahad, vâhid, Fars. yek: Bir adam, bir ev, bir taş. **1.** Tenkir (bilinmezlik) beyan eder, Arapça'daki tenvîn veya bazı kelimesi ve Farsça'da isimlere katılan (ye) gibi: Bir adam ki nasihat kabul etmez, bir iş ki elde değildir. **2.** Fiillerin başlarında «bir kere» den hafifletilmiş olarak lüzum ifade eder: Bir gidelim. Sıfat halinde **1.** Tek, Ar. vahîd: Allah birdir. **2.** Müsavi, eşit, mümâsil, benzer, farksız: İkisi birdir, hep bir. **3.** (Cümlede) hiç bir, asla: Bir türlü kanmıyor, bir türlü razı olmadı. **4.** Mubalağa beyan eder: Bir gidiş gitti ki. Bir vakit, bir zaman, hiynen: Bir var imiş, bir yokmuş. **Biraz** = Azıcık, az vakit: Biraz ekmek, biraz su, biraz bekleyin. **Bir uğurdan** = Hep birden, Ar. def'aten. **Bir iki** = Birkaç, az ve belirsiz miktarda: Bir iki kuş vurdular, bir iki taş atmış. **İkide birde** = Pek sık, çok defa, daimâ. **Birbir** =etraflıca ve tafsilâtıyle bir bir sayarak: Kabahatlerini kendisine bir bir söyledim. **Birbirine, birbirini, birbirinin** = Ortaklaşa birbirini gördüler, birbirine haber verdiler, birbirinin işini görürler. **Birbiri üstüne** = Cümlesi bir ve eşit sayılarak, bir seviyede: Bu çantaları birbiri üstüne yirmişer liraya aldık. **Birebir** = Asla yanılmaz, pek müessir: Bu ilâç filân hastalığa birebir gelir. **Birçok** = Hayli, hayli miktar, fazla. Ar. kesîr, müteaddid: Birçok kitap toplamış. Bir türlü: **1.** Bir çeşit: Bu, bir türlü ottur. **2.** (Cümlede) hiçbir suretle: Bir türlü razı olmuyor. **Birden** = Bir defada, birlikte, beraber: Bir bardak suyu birden içti, hepsi birden geldiler. **Birdenbire** = Ansızın, Ar. vehleten: Birdenbire kalkıp gitti. **Bir de** = Hem de, şurası da var ki, velev ki: Bir de o size haber vermeye mecbur değildir, bir de haber vermemiş, ne olur. **Bir daha** = Bir kere daha, tekrar: Bir daha söyleyin, bunu bir daha yapmayın. **Bir zaman** = Bir vakit, vaktiyle. **Birkaç** = Belirsiz miktarda, bir miktar, bazı: Birkaç adam geldi, buna birkaç kuruş verin. Bir kere, bir defa = **1.** Defa, kere: Ben lakırdıyı bir kere söylerim, sen bir defa git. **2.** Vaktiyle, günün birinde: Bir kere gitmiştim, bir defa görüştüm. **3.** Hele: Sen bir defa vazifeni ifa et. Ben bir kere söyleyeyim de istersen dinleme. Birle = **1.** Ânîde, ansızın, derhal: Beni gördüğü birle kalkıp gitti. **2.** Vasıtasiyle: İlm-i hendese birle (geometri yoluyla) ispat etti. (Bu iki tâbir eskimiştir). **Bir nice** = Miktarı müphem hâle getirir. Bir nice âdemler. **Nice bir** = Ne vakte dek, daha ne kadar? (eskimiştir). **Bir vakitler** = Vaktiyle, eski zamanda: Bir vakitler insanlar mağaralarda barınırlardı. **Biri, birisi** = Tenkir (bilinmezlik) beyan eder, kim olursa: Kapıya biri gelmiş, sizi istiyor, bugün birisini gördüm.

BİR (BİRR) (i. A.). Takvâ, iyi iş, itaat.

Bİ'R (i. A.). Kuyu, Fars. çâh.

BİRA (i. İ. Al). Arpa ile şerbetçiotunun mayalandırılmasıyle yapılan az alkollü bir içki. **Bira ekmeği** = Bira mayasiyle yapılan küçük ve has ekmek. **Bira mayası** = Mayalanma halinde bulunan biranın yüzünden topladıkları bir cins mantar (saccharomyces).

BİRÂDER (i. F.). Erkek kardeş, ahi. mec. Dost, muhib.

BİRÂDERÂNE (i. F.). Kardeşçe, kardeşliğe mensup ve müteallik: **Birâderâne muamele** = Kardeşçe muamele: Birâderâne görüşüyoruz.

BİRÂDER-ZÂDE (i. F.). Kardeş çocuğu, yeğen.

BÎ-RÂH, (BÎ-REH) (i. F.). 1. Yolsuz. **2.** Münasebetsiz ve kötü yola sapan. **3.** Musiki bilmeyen okuyucu, hânende.

BİRAHANE (i.). Bira içmeye mahsus yer.

BİRAZ (i.). Azıcık: Ben biraz çıkacağım.

BİRAZDAN (i.). Az sonra.

BİRBİRİ, BİRİBİRİ (i.). Biri öteki (Daima çekimli olarak kullanılır: Birbirine, birbirinden vs. gibi).

BİRCİLİK (i. felsefe). **1.** Varlıkların

temelini ruh veya madde gibi tek gerçekte bulan, diğerlerini bundan çıkmış olarak düşünen doktrin. **2.** Gerçeğin bölünmez bir bütün olup, müstakil parçaları bulunmadığına inanan doktrin, monizm.

BİRCÎS (i. A.). Müşteri (Jüpiter) gezegeni. Farsça'sı Bercîs'tir.

BİRÇENEKLİLER (i. botanik) (y. k.). Embriyonu bir çenekten ibaret olan çiçekli bitki sınıfı.

BİRÇENETLİ (i. botanik) (y. k.). Kapsüllü yemişlerin tek parçalı olanları.

BİRÇOK (i.). Bir hayli, oldukça çok.

BİRDEN (i.). **1.** Ansızın: Birden kapıyı çaldı. **2.** Hep beraber: Üçünüz birden gideceksiniz.

BİRDENBİRE (i.). Hemen, umulmadık bir sırada. Ansızın: Birdenbire tokatı yapıştırdı.

BİRDİRBİR (i.). El ile öndekinin sırtına basarak üstünden atlamak suretiyle oynanan oyun.

BİRE, BRE (e.). Ey, be hey, yâhu.

BİREBİR (i.). Çok tesirli, tam uygun: Bu ilâç ağrılara birebirdir.

BÎ-REH bk. Bî-râh.

BÎ-RENG (i. F.). **1.** Renksiz. **2.** Renksiz, taslak hâlinde bulunan resim. **3.** Tasavvufta, ilâhî cevher.

BÎ-RENGÎ (i. F. A.). Renksizlik.

BİRER (i.). Beherine bir yahut beher defasında bir: Parayı taksim ettiler birer lira düştü. Talebeyi birer birer imtihan ederler, birer ikişer götürdüler.

BİREVCİKLİ (i. botanik) (y. k.). Erkek ve dişi organları aynı kök üzerindeki ayrı çiçeklerde bulunan mısır, ceviz, fındık gibi bitkiler.

BİREY (i.) (uyd. k.). Fert.

BÎ-REYB (i. F. A.). Şüphesiz.

BİREYCİLİK (i. sosyoloji) (uyd. k.). **1.** Topluluk yerine ferdi hedef alan ve ona önem veren doktrin. **2.** Ferdin teşebbüs ve menfaatlerini her türlü kontrolün dışında bırakmak isteyen doktrin. **3.** Bütün değer. hak ve ödevlerin topluluktan değil, fertten çıktığına inanan görüş, ferdaniye.

BİRHÜCRELİ (i. biyoloji) Tek hücreden meydana gelen hayvan yahut bitki.

BİRİCİK veya **BİRİCEK** (i.). Yalnız bir, bir tanecik.

BİRİKİNTİ (i.). Birikmekten hasıl olan şey, yığılan miktar.

BİRİKME (i.). **1.** Toplanma, Ar. tecemmû, terâküm. **2.** Yığınak, Ar. tahaşşüt. **3.** Şişme.

BİRİKMEK (f. «bir» den). **1.** Birikme fiili. Toplanmak, bir yere gelmek, içtimâ, terâküm etmek, yığılmak: İâneden bir hayli para birikti, oraya birçok adamlar birikmiş. **2.** Yığınak yapmak: Hudutta asker birikiyor. **3.** Şişmek.

BİRİKTİRİLMEK (f.). Toplanmak: Maaşla para biriktirilmek zordur, kırk senede biriktirilen kitaplar.

BİRİKTİRMEK (f.). Toplamak, yığmak, tahşit etmek: İdare ile hayli para biriktirmişti, evine bir takım tenbeller biriktirmiş, hududa asker biriktiriyorlar.

BİRİM (i. matematik) (uyd. k.). Nicelikleri ölçmek için kendi cinslerinden seçilen değişmez parçaların her biri. Osm. vâhid-i kıyâsî: Ağırlık birimi gram, hacim birimi litre, uzunluk birimi metredir.

BİRİNCİ (dsi.). Bir derecesinde olan, ilk, evvel, evvelki: Ayın birinci günü, sokağın birinci evi, on birinci, yüz birinci vesaire. mec. **1.** Bir hususta en başta bulunan, en ileri olan: Bu adam nişancılıkta, ressamlıkta, musikide birincidir. **2.** En başlı, en mühim: Şimdi birinci işimiz şudur.

BİRİNCİLİK (i.). Birinci olmak hakkı, en başta bulunma: Sınıfta birinciliği kim kazandı?

BİRKAÇ (i.). Bir iki tane, üç beş kadar: Birkaç adam, birkaç ev.

BİRLE (Bir ile). bk. Bir ile.

BİRLEMEK (f.). **1.** Bir yapmak, birleştirmek, tevhit etmek. **2.** Birdir diye iddia etmek.

BİRLEŞEN (i. matematik). Bir noktada kesişen, birbirini kesen.

BİRLEŞİK (i.). Birleşmiş olan, bir anlaşma ile aralarında birlik kurulmuş olan, müttehit.

BİRLEŞİK (i.) (y. k.). **1.** Birleşerek meydana gelmiş, mürekkep. **2.** (kimya) Ayrı elemanların moleküllerinin çeşitli oranlarda kaynaşması ile meydana gelen madde: Benzin birleşik bir maddedir. **Birleşik faiz** = Bir sermayeye her yıl getirdiği faizlerin de katılmasıyle elde edilen paranın tamamı üzerinden yürütülen faiz. **Birleşik fiil** = (gramer) Bir kelimeye yardımcı fiillerden birini katmak suretiyle yapılan fiil: Eziyet etmek. Zengin olmak gibi. **Birleşik kelime** = İki veya daha çok kelimeden meydana gelerek tamamen değişik bir mânâ ifade eden kelime: Devetabanı gibi. **Birleşik kesir** = Ondalık kesirle beraber bir yahut birkaç birimi içine alan sayı: 2,5, 3,75 birer birleşik kesirdir.

BİRLEŞİKGİLLER (i.) (uyd. k.). Tek taçyapraklı bitkilerden, zengin bir familya. Papatya, enginar, kasımpatı, devedikeni vs. bitkiler bu familyadandır.

BİRLEŞİM (i. kimya) (y. k.). Birleşim, birleşmek işi ve sonucu, terkip. Havanın birleşimindeki başlıca maddeler azot ve oksijendir.

BİRLEŞKE (i. fizik) (uyd. k.). Bir cisme tatbik edilen birkaç kuvvetin, tesir bakımından toplamını gösteren kuvvet, muhassala.

BİRLEŞME (i.). Birleşmek fiili. bk. Birleşmek.

BİRLEŞMEK (f.). **1.** Bir olmak, iştirak ve ittihat etmek: İki şirket birleşip bir fabrika yaptılar. **2.** Bir yere gelmek, toplanmak: Bugün belediye dairesinde birleşip bir karar verecekler. **3.** Uyuşmak, ittihat etmek: Müteahhitler birleşip müzayede de arttırmıyorlar. **4.** (kimya, fizik). İki veya daha çok unsur bir araya gelerek yeni bir unsur meydana getirmek terekküp etmek.

BİRLEŞTİRİLMEK (f.). Bir yere getirilip bir haline konulmak, tevhit edilmek: İki arsanın parselleri birleştirilerek bir arsa haline getirildi.

BİRLEŞTİRMEK (f.). **1.** Bir yere getirip bir etmek, birleştirmek: İki dükkânı birleştirip büyük bir dükkân haline kodu. **2.** Uyuşturmak, muvafakat ettirmek: İki köy ahalisini birleştirip yolu yaptırdı. **2.** (fizik) İki veya daha çok vektörün, paralelkenar kaidesine uygun şekilde geometrik toplamını almak.

BİRLİ (i.). Aynı nota adını taşıyan iki sesin ardarda gelmesi: Do - do veya do - do diyez gibi.

BİRLİ (i.). İskambil kâğıtlarının, domino, zar vesairenin bir pullusu: Kupanın birlisi bendedir.

BİRLİK (i.). **1.** Bir ve tek olma, Ar. ahadiyyet, vahdâniyyet: Allah'ın birliği hakkı için. **2.** Toplanma, anlaşma, içtima, ittihat. Ağız, dil, söz birliği: Söz bir etme, **El birliği** = Müşterek çalışma, müşterek iş: El birliği ile şu işi bitirelim. **3.** Uyuşmuş, müttefik, müttehit: Onlar birlik olmuşlar. **4.** Bir lira vesaire kıymetinde olan. **5.** Bir kilo vesaire ağırlığında veya bir arşın vesaire boyunda olan.

BİRLİKTE (i.). **1.** Beraber, bir arada.

BİRSÂM (i. A.). Aslı olmayan bir şeyi görür veya işitir gibi olma, olmayan şeyi var sayma, var zannetme. Fr. hallucination.

BÎRÛN (i. F.). **1.** Dışarı. **2.** Dış, hâricî. **2.** Fazla, dışarıda, hâriçte. **Derûn ve bîrûnu** = İçi ve dışı.

BÎRÛNÎ (i. F.). Selâmlık dâiresi, selâmlık odası. Selâmlık dairesine ait.

BİRYAN (i. F.). Kebap. bk. büryan.

BİS (i. İ.). Tekrar. Musikide bir parçanın tekrarı veya konser programında program dışı bir parçanın icrâsı.

BÎ-SÂMÂN (i. F.). Servetsiz, sermayesiz.

BÎ-SÂN (i. F.). Benzersiz, emsalsiz, Fars. bînazîr, bîmânend.

BİSÂT (i. A.).) Döşeme, kilim, seccade, halı.

BÎ-SER (i. F.). Başsız.

BÎ-SER-Ü PÂ (i. F.). Başsız ve ayaksız, mec. Perişan.

BÎSET (i. A.). Tanrı tarafından bir peygamberin, bilhassa Peygamberimiz'in halkı Hak dinine davete memur buyurulması: Bîset-i Nebeviyye.

BİSİKLET (i. L. Y.). İki veya üç tekerlekli ve tekerlekleri pedal vasıtasıyle çevrilen tek kişilik taşıt.

BİSİM (i. A.) (Aslı: biism = adiyle). **Bismillâh** = Allah'ın adiyle. **Bisme sübhâne** = Tanrı'nın adiyle.

BİSKÜVİ, BİSKÜİ, BİSKÜİT (i. Fr.). Bir çeşit ufak ve gevrek peksimet.

BİSMİLLÂH (e. A.). Tanrı'nın adı ile. Bir işe başlarken ve hayret veya endişe duyulduğu zaman söylenir. **Bismillâh demek** = Bir işe başlamak. Nihayet bismillâh dedi.

BİSRİK yahut **BISRIK** (i.). Cılız, cansız, utangaç.

BİST (i. F.). Yirmi, 20.

BİSTÂM (i. F.). Mercan taşı.

BİSTURİ (i. Fr.). Neşter.

BÎ-SÛD (i. F.). Boş, faydasız, netîcesiz.

BÎ-ŞEK (i. F.). Şüphesiz.

BÎ-ŞEKÎB (i. F.). Sabırsız, sabrı tükenmiş.

BÎ-ŞUÛR (i. F. A.). Şuursuz, düşüncesiz.

BÎ-ŞUÛR-ÂNE (i. R. A.). Şuursuzca, düşünmeden.

BÎ-ŞÜMÂR (i. F.). Sayısız, hesapsız, çok.

BİT (i.). Temizliğe riayet etmeyen adamların üstünde ve başında ve tavuklarla sair hayvanlarda hasıl olan ve ısırdığı yeri kaşındıran küçük bir cins böcek, kehle. Bit tutmak, baş biti, tavuk biti.

Buğday biti = Buğdayda hasıl olan bir küçük böcek. **Tahtabiti** = Tahtaların aralıklarında barınan, kokan ve tâciz eden böcek, tahtakurusu. **Çiçek biti** = Çiçeklerde hasıl olan küçük bir böcek. **Kasık biti** = Kene. **Kulak biti** = Kulağa kaçan, çatal kuyruklu bir böcek. **Kâğıt biti** = Kâğıdı ve kitapları delip harabeden güve. **Bitotu** = Bite karşı kullanılan bitki. Ar. haşîşetülkamle. **Bitpazarı** = Çarşının eski elbiseler satılan yeri. (Batpazarı yazmakta mânâ yoktur). **Bityeniği** = Gizli ayıp.

Bit

BÎ-TAAYYÜN (i. F. A.). Belirsiz.

BÎ-TÂB (i. F.). Kuvvetsiz, kudretsiz, yorgun, bitkin: İki saat koştuktan sonra bîtâb düştü.

BÎ-TÂB-ÂNE (i. F.). Bitkin bir halde.

BÎ-TÂBÎ (i. F.). Tâkatsizlik, halsizlik.

BÎ-TARAF (i. F.). Hiç bir tarafı tutmayan, tarafsız. **Bîtaraflık** = Devletler hukukunda iki veya daha fazla devlet arasında açılan savaşa katılmayan devletin siyasî vaziyeti, tarafsızlık.

BÎ-TARAFLIK (i.). Kimseyi tutmama hali, tarafsızlık.

BİTEVİ (i.). Bütün, yekpâre, tekmil. Bir düziye, boyuna.

BİTİ (i.). Yazı, tahrir, kitabet.

BİTİK (i.). Bitmiş, mahv ve harap olmuş, fena bulmuş, ümitsiz.

BİTİK (i.). Mektup, yazılmış şey Ar. muharrerât, Fars. nâme.

BİTİKÇİ (i.). Yazıcı, kâtip, muharrir, münşî, mektupçu (beylikçi bundan galat olsa gerek). Eski Türk devletlerinde devlet kâtibi.

BİTİM (i.). Nihayet.

BİTİMEK (f.). Yazmak (hâlen Çağatayca ve Özbekçe'de kullanılıyor).

BİTİRİLMEK (f.). **1.** Sona erdirilmek, tamamına erdirilmek: Başlanılan mektep daha bitirilemedi. **2.** Mahv ve helâk edilmek: O memleket kıtlıktan bitirildi.

BİTİRİM (i.). **1.** Bitirme, tamamlamak. **2.** Son âhır, encâm, pâyân. **3.** Müthiş, anasının gözü.

BİTİRME (i.). Tamamlama, götürü, kesme, maktû, mezun olma.

BİTİRMEK (f.). **1.** Sona erdirmek, tamamlamak, ikmal ve itmam etmek: Ben işimi bitirdim. **2.** Mahv ve helâk etmek, yok etmek, kuvvet bırakmamak: Bu sıtma beni bitiriyor.

BİTİRMEK (f.) (aslı büttirmek). Tohumun filizlenip topraktan dışarı çıkmasına sebep olmak, yeşertmek. Bu yağmur ekilen tohumları çabuk bitirecektir.

BİTİŞİK (i.). Birbirine dokunacak surette yaklaşmış, kavuşuk, Ar. muttasıl, mülâsık, Fars. peyveste: Vapur iskeleye bitişikti.

BİTİŞMEK (f.). Birbirine dokunacak surette yaklaşmak, muttasıl ve mülâki olmak, kavuşmak: Vapur rıhtıma bitişti, yaranın ağzı daha bitişmedi.

BİTİŞTİRİLMEK (f.). Birbirine dokunacak surette yaklaştırılmak: Şu iki masa bitiştirilirse bir uzun sofra olur.

BİTİŞTİRMEK (f.). Birbirine dokunacak surette yaklaştırmak, yanaştırmak, ittisal ettirmek: Şu iki masayı bitiştirmeli.

BİTKİ (i. botanik) (y. k.). Kökleriyle bittiği yere tutunarak yaşayan bütün canlıların genel adı, nebat. Ağaç, yosun, ot, mantar hepsi birer bitkidir.

BİTKİMSİ (i.) (y. k.). Bitkiye benzeyen, bitkiyi andıran.

BİTKİN (i.). Bitmiş, mahv ve harap olmuş, hal ve tâkati kalmamış: O bitkindir.

BİTLEMEK (f.). Bir adam veya hayvanın bitlerini ayıklayıp kırmak.

BİTLENMEK (f.). **1.** Kendi bitini ayıklayıp kırmak: Güneşte oturup bitleniyordu. **2.** Bitlenmek, bitli olmak.

BİTLİ (i.). Üstünde bit bulunan, kehlesi olan, pis.

BİTME (i.). Bitme, bitiş. bk. Bitmek.

BİTMEK (f.). **1.** Sona ermek, tamam olmak, Osm. pâyâna varmak, hitâm bulmak: Yapmaya başladıkları cami bitti, yazdığınız mektup bitti mi? **2.** Tükenmek, kalmamak: Mürekkebim bitti, kandilin yağı bitti. **3.** Mahv ve harap ve perişan olmak, fenâ bulmak, bozulmak: Muharebede düşman tümeni bitti. **4.** Kalakalmak. **5.** Yorulup kalmak, bıkmak, bezmek: Sabahtan beri uğraşa uğraşa bittim. **6.** İstihza ile hayret etmek, şaşmak: Söylediği şiire bittim. **7.** Nihayet derecede sevmek: Şu güzel ata bittim.

BİTMEK (f.). Tohum filizlenip topraktan dışarıya çıkmak, nâbit olmak: Ot biter, ekinler bitti.

BİTOTU (i. botanik). **1.** Sıracalıgillerden bir bitki. Birçok çeşidi vardır ve kuzey yarımküresinde yetişir (pedicularis). **2.** Bitlere karşı kullanılan bir madde.

BİTPAZARI (i.). Eski elbise ve eşyanın alınıp satıldığı pazar. bk. Bât. «Eskiye itibar olsaydı, bitpazarına nur yağardı».

Bİ'T-TABÎ (i. A.). Tabiatiyle, normal olarak: Çocuk iyi beslenmezse bittabî zayıf kalır.

Bİ'-T-TAFSÎL (i. A.). Tafsilâtıyle, etrâfiyle, uzun uzadıya.

Bİ'-T-TAHRİK (i. A.). 1. Harekete getirerek. 2. Teşvîk ederek, kışkırtarak.

Bİ'T-TAMÂM (i. A.). Tamamiyle, tekmil, bütün: İstediğini bittamâm aldı.

Bİ-TAMÂMİHÂ (i. A.). Tamamiyle, bütün, tekmil, hep.

Bİ-TAMÂMİHİ (i. A.) (Müzekker için). Tamamiyle, tamamlanmış olarak.

Bİ'T-TEŞVİK (i. A.). Teşvîk ederek, kışkırtarak.

BİTÜM (i. Fr.). Yerin altında bulunup sıvı ve sarımtrak, yahut katı ve kara bir hal ve renkte olan yapıcı bir madde. Bitüm yol yapımında kullanılır.

BİTYENİĞİ (i.). Bir işin gizli kalmış, şüpheli tarafı, dalavere.

BÎ-VAKT (i. F.). Vakitsiz, münasebetsiz vakitte olan.

BÎ-VÂYE (i. F.). Melcesiz, koruyucusuz, hâmîsiz.

BÎVE (i. F.). Dul.

BÎ-VECH (i. F. A.). Sebepsiz.

BÎ-VEFA (i. F.). Vefasız, sadakatsiz, dönek, sözünde durmaz.

BÎVE-ZEN (i. F.). Dul kadın.

BÎ-VEZN (i. F. A.). Vezinsiz.

BÎ-VUKUF (i. F. A.). Vukufsuz, malûmatsız, bihaber.

BÎ-VUKUF (i. F. A.). Durmayan.

BÎ-VÜCÛD (i. F. A.). Vücutsuz.

BİYEL (i. Fr.). İç yakımlı motorlarda pistonu kırank miline; lokomotifte, pistonu tekerleklere bağlayan madenî çubuk.

BİYOCOĞRAFYA (i. Y.). Bitki ve hayvanların yeryüzündeki dağılışını ve bunun sebeplerini inceleyen ilim, hayatî coğrafya, biyojeografi.

BİYOKİMYA (i. Y.). Kimyanın organlardaki kimyevî hadiseleri inceleyen kolu.

BİYOLİT (i. Fr.) (Bilgin Biot'nun adından). Kara mika.

BİYOLOG (i. Y.). Biyoloji bilgini.

BİYOLOJİ (i. Y.). (Bios = hayat, logos = söz). Bitki ve hayvanların doğma, gelişme, üreme gibi yaşayış tezahürlerini inceleyen ilim, hayat ilmi.

BİYOŞİMİ bk. Biyokimya.

BİZ (i.). Kunduracı ve saraçların iğneyi geçirecekleri yeri delmeye mahsus tahta saplı, sivri demirden âlet. Pek sivri ve batıcı şeyler için de söylenir: Biz gibi, biz geçmez. bk. Bız.

BÎZÂR (i. F.). Bıkmış, usanmış, bezmiş.

BİZÂTİHİ (i. A.). Kendiliğinden, kendinden.

BÎ-ZEBÂN (i. F.). Dilsiz, lisansız, Ar. ebkem.

BÎ-ZEVÂL (i. F.). Zevalsiz, daim, bâki, kalıcı, geçici olmayan: **Hudây-ı bî-zevâl** = Zeval bulmayan Tanrı.

BİZİM (i.). Biz zamirinden: Bizim işimiz, bizim gelmemiz, bizimle beraber.

BİZİMKİ (i.). Bize müteallık olan, bizim tasarrufumuz altında bulunan: Sizin ineğiniz bizimkinden ziyade süt veriyor.

BÎ-ZİYÂ (i. F. A.). Ziyâsız, ışıksız, karanlık.

BİZMUT (i. Al.). Beyazımsı, katı bir elemandır. 268 derecede erir; senbolü Bi, yoğunluğu 9,8'dir. Tıpta ve sanayide kullanılır.

BİZON (i.). Amerika'da yaşayan bir cins hörgüçlü yaban öküzü.

B'İZ-ZARÛRE (i. A.). Zarurî olarak. İster istemez, bilmecburiye, nâçar.

BİZZAT (i. A.). Kendi, kendisi, nakil göstermeden: Bizzat kalkıp geldi.

Bizon

BLASTULA (i. Y. L. biyoloji). Yumurta hücresi embriyon olmak yolunda iken morula'nın gelişerek içi boş bir toparlak şekline girmesi hali.

BLOK (i. A.) (l ince okunur). Oldukça büyük ve ağır kitle. Bütün halinde.

BLOKE (i. Fr.). Bir şeyin tedavülüne, hareketine engel olmak: Bankadaki parası bloke edildi.

BLOKHAVZ (i. Al.). Kalın ağaçlardan yapılmış küçük istihkâm.

BLOKNOT (i. A. Fr.). Defter halinde birleştirilmiş not kâğıtları.

BLÖF (i. İng.). Karşısındakini yanıltmak veya yıldırmak için aslı olmayan şeyleri gerçekmiş gibi göstermek, kuru sıkı.

BLUZ (i. Fr.). İnce kumaştan, gömleği andıran, astarsız bir kadın elbisesi.

BOA (i. L.). Güney Amerika'da yaşayan, zehirsiz, uzun ve iri bir yılan.

BOBİN (i. Fr. fizik). Makara, umumî olarak silindir biçimindeki bir iskelete sarılmış, iletken tellerden mürekkep bir âlet.

BOCA (i. İ.). Birden çevirip boşaltmak.

BOCALAMAK (f.). Bocalamak, şaşırmak, kararsızlık göstermek.

BOCURGAT bk. Bucurgat.

BODOSLAMA (i. denizcilik). Geminin

iki başındaki omuzluk direkleri ki omurga bunlara bağlanır: Baş bodoslaması, kıç bodoslaması. **Bodoslama demiri** = Kayığın altında baştan kıça kadar uzanan demir lama.

BODRUM (i. Y.). Yeraltında kemerli büyük mahzen ki kiler veya zindan gibi kullanılır.

BODUR (i.). Pek kısa boylu, boysuz, alçak ve kalınca boylu: Bodur adam, bodur ağaç.

BODURLUK (i.). Kısa boyluluk, boysuzluk, alçaklık.

BOĞA (i.). Koç ile İkizler burçları arasında yer alan burcun adı. Bk. Zodyak.

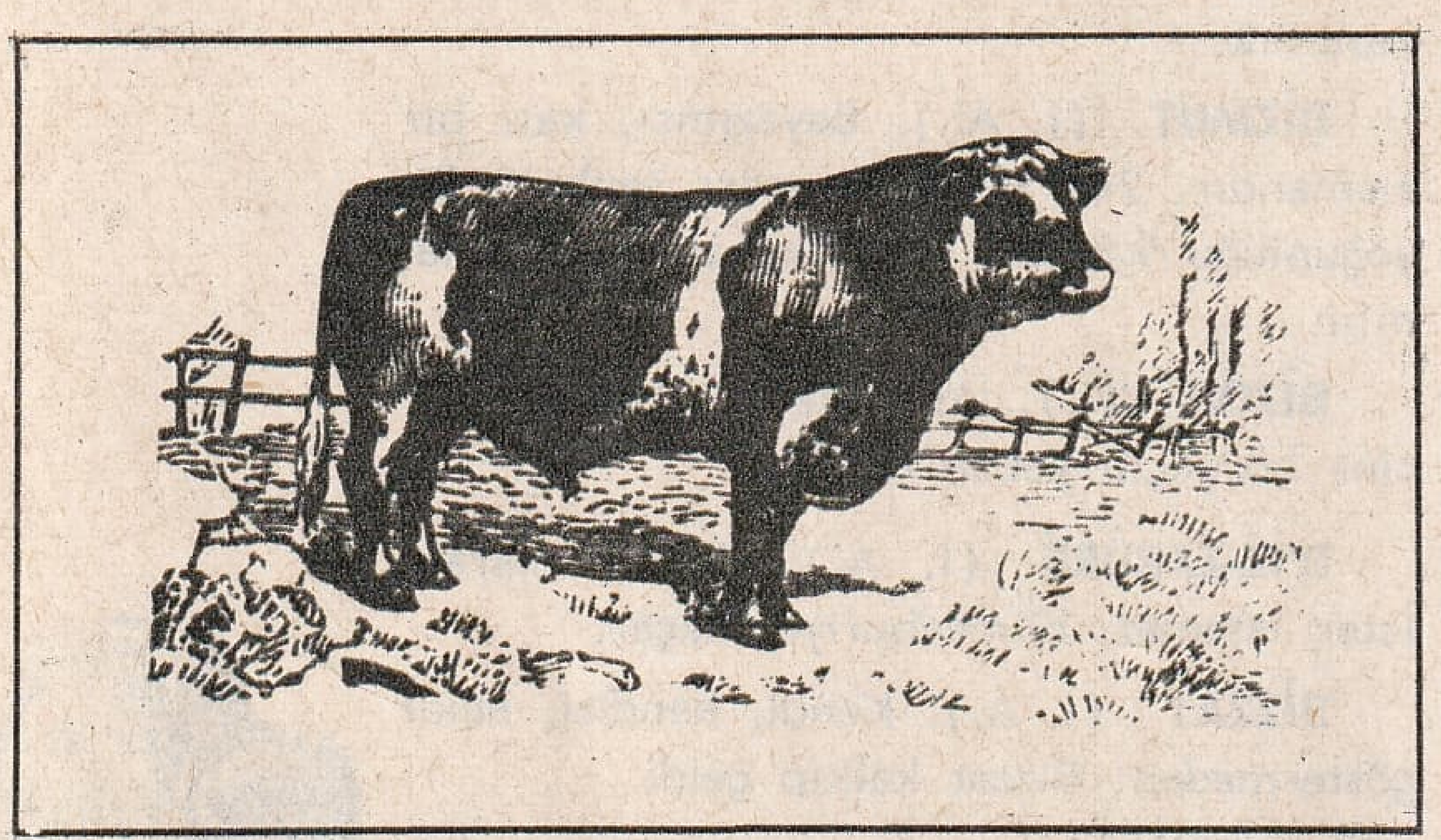

Boğa

BOĞA (i.). Sığır aygırı, tosunun büyüğü. Geyik, sığır ve bunlara benzer hayvanların aygırlarına da denir. **Boğa dağı** = Toroslar'da galat olarak (Bulgar dağı) denen dağ. **Karaboğa** = Manda aygırı. **Boğa yaprağı** = Karnı yarık.

BOĞAÇA (i.). Bir cins börek, kuru boğaça (halk telâffuzu: Poğça). bk. Poğaça.

BOĞAÇACI (i.). Boğaça ile börek pişirip satan adam. bk. Poğaçacı.

BOĞADA (i.). Büyük bir sepete yerleştirilen kirli çamaşırların üzerine sıcak kül suyu süzme işi.

BOĞAK (i.). Boğaz hastalığı.

BOĞAN (i.). Asmak veya suya atmak suretiyle öldüren. bk. Boğmak. **İtboğan** = Acı çiğdem. **Kurtboğan** = Bir cins nebat.

BOĞANOTU (i.). Düğünçiçeğigillerden bir bitki (aconitim). Bu bitkinin her tarafında bilhassa kökünde akonitin adlı çok tehlikeli bir zehir vardır.

BOĞASI (i.). **1.** Astar. **2.** Astarlık bez, ince Amerikan bezi.

BOĞAZ (i.). **1.** Ağızın sonundaki dar yer ki yenilen şey yutulurken oradan geçip mideye gider. Gırtlağın yukarısı. **2.** Bunun dış tarafı, boynun önü, gerdan; tilki postunun boğazı. **3.** Her şeyin dar ve boğuk yeri. Şişenin boğazı. **4.** İki dağ arasındaki dar geçit. Fars. derbent, Ar. akabe: Gülek boğazı. **5.** İki kara arasındaki dar deniz: İstanbul Boğazı, Cebel-i Târık boğazı. 6. Çay ağzı, ırmağın denize döküldüğü yer. Menderes boğazı. **7.** mec. Yiyecek, azık, kuvvet, yem: Atın boğazı, o yalnız boğazını düşünüyor. **Boğazını çıkarmak** = Yiyeceğini kazanmak. **8.** Boğaz hastalığı, boğazın şişmesi, Ar. hunnak: Boğaz olmak. **Boğaz almak** = Boğazı yakmak ve incitmek. **Boğaziçi** = İstanbul Boğazı ve iki sahili. **Boşboğaz** = Sır saklamaz. **Pisboğaz** = Obur, Ar. ekûl, yemeğe dayanamayan. **Boğaz boğaza gelmek** = Kavga edip döğüşmek. **Boğazdan geçmemek** = Bir sevdiğini düşünerek yalnız yemeğe kıyamamak. **Boğazına sarılmak** = Üstüne hücum etmek, karşı durmak. **Sıkboğaz etmek** = Kıstırıp zorlamak. **Boğaza durmak** = Yutamamak, yaramamak. **Boğaz dokuz boğum** = Söyliyeceğini düşünmekten kinaye. **Boğaz tokluğuna** = Yalnız karnını doyurmak için, ücretsiz çalışmak.

BOĞAZKESEN (i.). Bir boğazı savunmak için sahile yapılan hisar. İstanbul Boğazı üzerindeki Rumelihasarı'nın asıl adı.

BOĞAZLAMAK (f.). Hayvan kesmek, zebhetmek.

BOĞAZLAŞMAK (f.). Birbirini boğazlarcasına kıyasıya dövüşmek.

BOĞAZLAYAN (i.). Batakçı yeri, batakhane.

BOĞAZLI (i.). Çok yemek yiyen, sık sık acıkan.

BOĞAZLIK (i.). Kürkten boğaz sargısı.

BOĞAZSIZ (i.). Az yemek yiyen, iştahsız.

BOĞDURMAK (f.). Boğazını sıktırmak. Ar. ihnak.

BOĞDURULMA (i.). Boğdurma işine konu olma.

BOĞDURULMAK (f.). Boğdurulma fiili boğdurulma hareketi.

BOĞIRTLAK (i.). Gırtlak ağzı, hançere. **Boğırtlak kuşu** = Çil çeşidinden bir kuş.

BOĞMA (i.). Boğmak işi, suda, asarak yahut sıkarak öldürme. **Boğma boğma** = Boğuk boğuk, devamlı olmayıp kesilen, yine başlayan (yağmur vs.).

BOĞMACA (i.). Boğazı tıkar gibi olan bir çeşit şiddetli öksürük ve bu öksürükle teşhis edilen hastalığın adı. Daha çok çocuklarda görülür: Boğmaca öksürüğü.

BOĞMAK (f.). Boğum yeri, mafsal, ukde. **Boğmak kemikleri** = Mafsallar.

BOĞMAK (f.). **1.** Boğmak işi. El ile veya ip vesaire ile sıkmak, tazyik etmek. **2.** Boğazını sıkıp nefes aldırmamak, ihnak eylemek: İple boğdular. **3.** Suya daldırıp öldürmek, gark eylemek: Kediyi denize atıp boğdu. **4.** mec. Dara getirip içini sıkmak, tazyik etmek, bunaltmak. **5.** Daldırmak, müstağrak etmek: Borca boğdular. **6.** Karıştırmak, belli olmayacak surette başka bir şeye karıştırmak: Lâkırdıya boğdu. **7.** Sesi boğuk çıkarmak: Sesini boğuyordu. **Bir kaşık suda boğmak** = Pek fazla kin ve düşmanlık göstermek: Onu bulsa bir kaşık suda boğacak.

BOĞMAKLI (i.). **1.** Boğum ve mafsalları olan, zülmefâsıl: Boğmaklı kemik, kamış. **2.** Toygara benzeyen ötücü bir kuş.

BOĞMAK (i.). Gerdanlık. Kılâde.

BOĞUCU (i.). İnsana pek fazla sıkıntı veren. Boğulacak hale getiren: Boğucu bir hava.

BOĞUK (i.). Kısılmış, boğuk ses.

BOĞULMAK (f.). **1.** Boğazı tıkanmakla nefes alamamak: Kuşpalazından boğuldu. **2.** Suda ölmek: Denize düşüp boğuldu. **3.** mec. Zor nefes almak, nefes almada zorluk çekmek: Bu dar odada boğulacağız. **4.** Çok sıkılmak, iç sıkılmak: Bu yerde insan yalnızlıktan boğulur.

BOĞUM (i.). Boğulmuş yer, boğulmuş kısım. Sazın boğumları. (Anatomi) Lenf damarları veya sinirlerin yumak gibi olan kısımları.

BOĞUMLANMA (i.). Musikide güfteli eserlerde heceleri belirtip süsleyerek icrâ tarzı. Ar. tekeccî, Fr. articulation.

BOĞUNAK (i.). Boğuk, muhtebes, kesik aralıklı, sağnak zıddı (yağmur vs.).

BOĞUNTU (i.). **1.** Boğulma, ihtinak. **2.** Sıkılma, ıstırap. **3.** Oyalayıp atlatma: **Boğuntuya getirmek** = Gürültüye getirmek, atlatmak.

BOĞUŞMAK (f.). **1.** Birbirinin boğazına sarılarak hayvanlar gibi güreşmek ve oynaşmak. **2.** Çekişmek, münakaşada bulunmak.

BOHÇA (i.). **1.** Dört köşesi bir yere gelip bağlanmak üzere eşya sarmaya mahsus dört köşeli kumaş. **2.** Böyle bir kumaşa sarılmış hediyelik kumaş vesaire. **3.** Dört köşeli şal. **4.** Seçme ve ufak denk suretinde tütün.

BOHÇACI (i.). Bohça ile eşya gezdirip satan kadın.

BOHÇALAMAK (f.). Bohçaya sarmak, bohça içinde istif etmek, paket yapmak.

BOK (i.). **1.** Dışkı, pislik. mec. Hor görülen, tiksinilen şeyler için kaba konuşmalarda söylenir: Şu bokun yaptığına bak. **2.** Kaba konuşmada güç durum ifade eder. Boynuna kadar boka battı. **Bok atmak** = Leke sürmek. **Bokböceği** = Kınkanatlılardan, gübrelik yerlerde yaşayan bir böcek (geotrupes stercorarius). **Bok canına olsun** = Nefretli bir bıkkınlığı ifade eder. **Bok etmek** = Bozmak, berbat etmek. **Bok üstün bok** = Çok berbat. **Bokyedibaşı** = Üstüne vazife olmayan işlere karışan; her işe burnunu sokan. **Bok yemek** = Pek yakışıksız bir iş yapmak. **Bok yemek düşmek** = Hiç bir hakkı ve yetkisi olmamak. **Bok yemenin Arapçası** = Halt etmenin, yakışıksızlığın büyüğü. **Boka nispetle tezek amberdir** = Kötü bir şeyin yanında daha az kötü olanının iyi göründüğünü ifade eder. **Boku bokuna** = Pisi pisine, yok yere. **Boku püsürü** = Bir şeyin bölük pürçük bağlantıları. **Bokunu çıkarmak** = «Bok etmek» mânâsına gelir.

BOKLAMAK (f.). Berbat etmek.

BOKLAŞMAK (f.). Berbat olmak.

BOKLATMAK (f.). Berbat etmek.

BOKLUK (i.). Kötülük, şüpheli durum: Eninde sonunda bir bokluk çıkacak.

BOKS (i. İng). Belirli kaidelere uyularak yapılan yumrukla döğüşme sporu.

BOKSÖR (i. İng. Fr.). Boks yapan.

BOKYEDİBAŞI (i.). Lüzumsuz işe karışan, halt edici.

BOL (i. İn.). Şarap, likör ve maden suyuna meyve doğranarak yapılan içki.

BOL (i.). Geniş, çok, mebzul.

BOLERO (i. İsp.). İspanyol koregrafisinde belirli bir ritmi olan mâruf dans.

BOLERO (i. İsp.). Bedeni kısa, kolsuz kadın ceketi.

BOLLANMAK (f.). Bol hale gelmek.

BOLLAŞMAK (f.). Bol hale gelmek.

BOLLUK (i.). Bol olma hali.

BOLŞEVİK (i.). Bolşevikliği benimseyen kimse, komünist.

BOLŞEVİKLİK (i.). Rus sosyal demokrat partisinin ekseriyeti elde bulunduran sol kanadının Lenin prensiplerine dayanan doktrini, komünistlik.

BOM (Ses taklidi). Bo ile başlar, bazı sıfatlara dahil olup mübalâğa ve tekit beyan eder: Bomboş, bombok.

BOMBA (i. L.). **1.** İçinde patlayıcı madde bulunan umumiyetle küre biçiminde silâh. El bombası, yangın bombası. **2.** Geminin kıçındaki seren.

BOMBACI (i.). Bomba taşıyan, atan veya yapan kimse.

BOMBALAMAK (f.). Bir yere hava, deniz veya karadan bomba atmak, topa tutmak, bombardıman etmek.

BOMBARDA (i.İ.). İki direkli bir nevi gemi.

BOMBARDIMAN (i. Fr.). Bombalama.

BOMBOK (i.). Son derece kötü, pek berbat.

BOMBOŞ (i.). Tamamen boş.

BONCUK (i.). Hayvanların yularına ve nazara karşı çocukların üstlerine takılan camdan çeşitli renklerde ve ekseriya mavi, delikli tane: Katır boncuğu, nazar boncuğu. Kadın esvabına takılır siyah ve küçükleri de vardır. Habbe. **Boncuk illeti** = Çocuk havalesi (bir çocuk hastalığı).

BONO (i. İ.). Açık havale, poliçe.

BONSERVİS (i. Fr.). İyi hizmet belgesi. Bir kimsenin çalıştığı yerden ayrılırken iyi hizmet ettğine dair aldığı kâğıt.

BOPSTİL (i. İng.). **1.** Bir aralık bazı gençlerin kullandıkları acayip bir kılık. **2.** Bu kılıktaki kimse.

BOR (Aslı Arapça'dır). **1.** İşlenmeye elverişsiz ve tesviye edilmemiş çorak yer. **2.** Bulanık suyun kapta bıraktığı pas: Bor (ve galatı bora) bağlamak, bora sokmak.

BOR (i. Fr.). B senbolü ile gösterilen 2.45 yoğunluğunda bir eleman.

BORA (i. Y.). Birdenbire çıkan fırtına. Pek şiddetli rüzgâr: Bora çıkmak, kopmak, patlamak, zuhur etmek, boraya tutulmak. mec. Pek şiddetli tekdir ve azarlama.

BORAĞAN (i.). Buram buram dönerek kar veya yağmurla karışık esen şiddetli rüzgâr, fırtına: Bir borağana tutulduk.

BORAK (i.) (A. «bork» tan bude, F. «bore» den borax suretinde Avrupa lisanlarına da geçmiştir) (kimya). Alçıtaşı, tenkâr madeni.

BORAK (i.). Ziraate elverişsiz, çorak yer.

BORAKS bk. Borat.

BORAN (i.). Borağan. bk. Borağan.

BORANCA (i.). Sığırdili çeşidinden bir bitki.

BORANCINA (i. İ.). Makara dilinin pirinçten olan zıvanası.

BORANÎ (i.). Pirinçle karışık ıspanak veya diğer sebze yemeği. (Halîfe Me'mûn' un evlendiği Boran'ın meşhur incili yeşil halısına renkçe benzediği için bu isimle adlandırılmıştır).

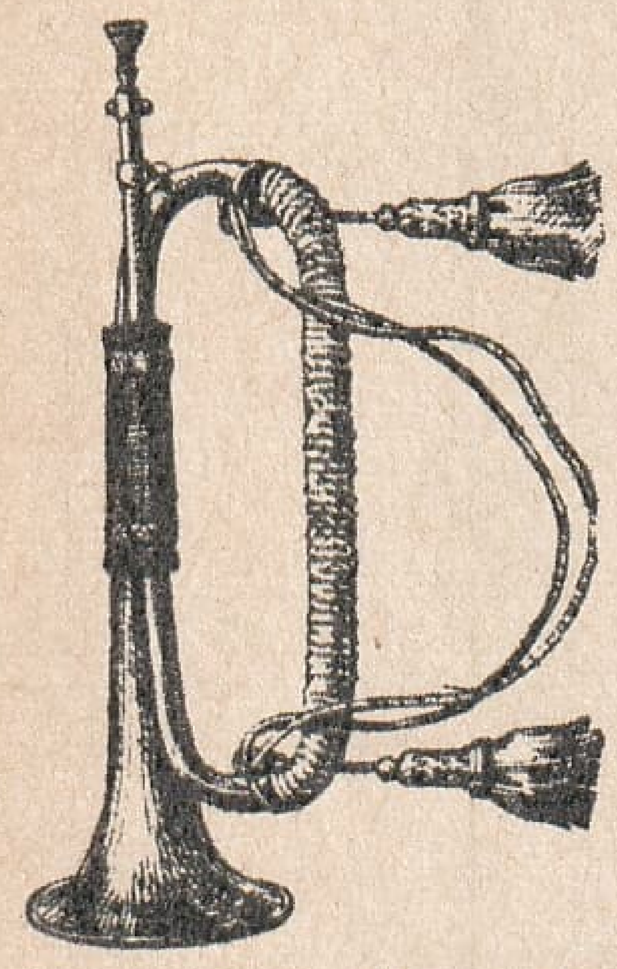

Borazan

BORANİCA (i. Bulgarca'dan). Rumeli derelerinde kullanılan yekpare kütükten mamul tekne gibi balıkçı kayığı.

BORASİT (i. İbranîce, Fr. kimya). Yumuşak beyaz kütle veya sert billûr halinde bulunan magnezyum borat ve kloriti.

BORAT (i. İbranîce, Fr. kimya). Bor asidi ile bir oksidin birleşmesinden meydana gelen tuz. Hekimlikte ve lehim işlerinde kullanılan borat, sodyum boratı olup boraks veya tenkâr adları ile de anılır.

BORAZAN (i. T. boru - F. zeden = vurmak, çalmak). Askere kumandanın talimat ve tenbihatını tebliğ ve meselâ yemek, uyku vesaire vakitlerini ilân için boru çalmakla vazifeli olan ve savaş meydanında kumandanın yanından ayrılmayan çavuş veya er.

BORAZAN (i.). Borazancıların çaldığı perdesiz boru.

BORAZANCI (i.). Borazan çalan.

BORÇ (i.). Geri verilmek üzere faizle veya faizsiz alınan para. Ar. deyn, karz. Borç almak, etmek. İstikraz etmek: **Borç vermek** = İkraz etmek veya borcunu ödemek. **Borca girmek, batmak** = Çok borç etmek. Osm. müstağrak-ı düyûn olmak. mec. Vazife, vecibe. **Boyun borcu** = Yerine getirilmesi şart bilinen vazife: Bu işi yapmak boynumun borcudur.

BORÇLANMAK (f.). Borca girmek, borca batmak, borçlu olmak.

BORÇLU (i.). **1.** Borcu olan, Ar. medyûn, garım, verecekli. **2.** Mecbur, mükellef: Bu işi yapmaya borçluyum. **3.** Minnet altında kalmış, minnettar: O adama karşı borçlu kaldık.

BORDA (i. İtalyanca: Bordo). Geminin baş yanı. **Borda etmek** = Yanyana yanaşmak, rampa etmek.

BORDAĞAN (i.). Kuluçka.

BORDO (i. Fr.). Mora çalan koyu kırmızı.

BORDRO (i. Al. Fr.). Alacak hesabı kâğıdı: Maaş bordrosu. Kasa bordrosu.

BORDURMAK, BURDURMAK (f.). Erkek hayvanı enetmek, iğdiş ettirmek.

BORGATA (i. İ.). Halatın kalınlığını ölçmeye mahsus delikli tahta.

BORİNA (i. İ.). Mayıstra ve gabya yelkenlerini çeken ip. **Borina patesi** = Yelkenlerin iki ucuna bağlanıp ortasından borinaya tutturulan halat.

BORNUZ (i.). Banyodan sonra giyilen havlu. bk. Burnus.

BORSA (i. Fr. bourse). Sarraflarla na-

kit para ve tahvilât alışverişi edenlerin toplanıp muamele ettikleri yer. Paris borsası. **Borsa cetveli, pusulası** = Tahviller, para vesairenin her günkü rayicini gösterir cedvel. **Borsa komiseri** = Hükûmet tarafından borsada bulundurulan memur.

BORSACI (i.). Tahvil ve kâğıt para üzerine borsa oyunu yapan kimse.

BORTARMAK (f.). bk. Burtmak.

BORU (i.). 1. İçi boş üstüvâne. Ar. enbûbe, karn. Kurşun, demir, saç boru, soba borusu. 2. Dilsiz ve perdesiz olarak nefesle çalınan bir çalgı âleti ki helezonî şekilde bir maden borudan ibarettir. Boru çalmak, yuf borusu. mec. Boş saçma, mânâsız şey. **Boru gibi ötmek** = Gür sesli olmak veya mânâsız, münasebetsiz söylemek. **Ağaç borusu** = İstramonye. **Boruçiçeği** = Turuncu, boru gibi bir çiçek ki çardağa çıkar ve duvara tırmanır.

BORUCUK (i.). Küçük boru.

BOS (i.). Aynı mânâda olmak üzere boy isminin sonuna gelir. Boyu bosu yerinde.

BOSA (i. İ.). 1. Gomena zincirini bağlayan halat veya zincir: Lenger bosası. 2. Serenleri direklere bağlayan askı zinciri. **Gemiyi bosa etmek** = Baştan ve kıçtan karaya bağlamak.

BOSLANMAK (f.). Boylanmak: Boylanıp boslandı.

BOSLU (i.). Boylu (bu kelimeye eklenir). Boylu boslu bir delikanlı.

BOSNA (i.). Şimdi Yugoslavya'da kalan ve Hersek'i de içine alan bir ülke. Başşehri Bosnasarayı'dır.

BOSNAVÎ (hi. A.). Bosnalı.

BOSNİYAK veya **BOŞNAK** (hi.). Bosnalı, Bosna ahalisinden olan.

BOSTAĞAN (i.). Karpuz biçiminde kap.

BOSTAN (i. F.) (Arapçalaşmışı: Büstân). Bahçe, çiçek bahçesi. 1. Sebze bahçesi. 2. Kavun, karpuz: Bostan ekmek, bostan tarlası. **Bostan korkuluğu** = Öyük, kuşları korkutmak için bostanlara ve tarlalara konulan kukla. mec. Kalıbı kıyafeti yerinde fakat işe yaramaz adam.

BOSTANCI (i.). 1. Bir sebze bahçesini idare eden adam, sebze bahçıvanı. 2. Eskiden has bahçeler muhafızları iken sonra saray-ı hümâyûn muhafazasına memur olmuş bir sınıf askere mensup adam. **Bostancıbaşı** = Bu sınıf askerin reisi.

BOSTANCILIK (i.). Sebze bahçıvanlığı.

BOSTÂNCIYÂN, BOSTÂNİYÂN (i. F.). Saray teşkilâtında padişah saraylarının korunması ile vazifeli olan kimseler, bostancılar.

BOŞ (i.). 1. İçinde kimse veya bir şey olmayan. Ar. hâlî, Fars. tehî: Boş ev, boş kap. 2. İçi boş, kof. Ar. ecvef: Boş ceviz, mağara. 3. Mânâsız, beyhûde, nâfile. Ar. vâhî: Boş lâkırdı, boş iş. 4. İşsiz, meşguliyetsiz: Boş gezmek, boş vakit. 5. Müşterisiz, kiracısız, tutulmamış: Boş ev, boş araba. 6. Boşanmış: Kocasından boş düştü. 7. Dikkatsiz, gafil: Boş bulundum. **Eli boş** = 1. Meşguliyetsiz. 2. Züğürt. Fars. tehî-dest. **Başıboş** = 1. Bir vazifeye bağlanmamış, boş gezen. 2. Beyinsiz, akılsız. **Boşa almak** = İğretiye almak, boşlukta tutmak. **Boşboğaz** = Sır saklıyamaz, geveze. **Boşböğür** = En aşağıki böğür. **Boşuna, boşboşuna** = Beyhude, nâfile. **Bomboş** = Büsbütün boş. **Boşa çıkmak** = Maksada erişememek, beyhude yorulmak. **Boşta** = İşsiz, mâzûl, (azledilmiş), açıkta. **Boş durmak** = Meşgul olmamak, çalışmadan durmak. **Boş kalmak** = Hâli olmak. **Boş gezenin boş kalfası** = Serseri, işsiz adam. **Boşuna** = Nâfile, beyhude.

BOŞALTIM (i. biyoloji) (y. k.). Barsaklarda kalan sindirim artıkları, böbreklerin süzdüğü sidik ile tükrük, sümük ve ter gibi salgıların vücuttan dışarı atılması, ifrağ.

BOŞALTMA (f.). 1. Boş ve hâlî olma, kalma: Hamam boşaldı. 2. Akma, dökülme, munsap olma: Kızılırmak, Karadeniz'e boşalıyor. 3. Yayılma, münteşir olma. Bütün bentlerin suyu ovaya boşaldı.

BOŞALTMAK (f.). Bir şeyin içindekini çıkarıp boş bırakmak, tahliye etmek: Evi boşalttılar. Şu kâseyi boşalt. 2. Aktarmak, bir kaptan diğerine dökmek: Şu sütü başka bir kaba boşaltmalı. 3. (Tüfek ve tabanca) atmak: Bir tüfek boşalttı. 4. (Hayvan eyer veya semerini) atmak, devirmek: Bu at, eyerini boşaltmış.

BOŞAMAK (f.). Eşlerden birinin diğerinden ayrılması: Karısını boşadı.

BOŞANMAK (f.). 1. Kurtulmak, Osm. rehâ bulmak: Mahbesten boşandı. 2. Kesret ve şiddetle döğülmek, akmak, yağmak. Bir yağmur boşandı, burnundan kan boşandı. 3. (silâh) Patlamak, kaza ile ateş almak: Belinde tabancası boşandı. 4. Eşlerden birinin diğerinden ayrılması. Eşinden ayrılmak: O kadın kocasından boşanmış. 5. (Dolmuş adam) coşmak, içinde ne varsa söyleyip sükûn bulmak: Sabretti etti, nihayet bir boşandı ki!

BOŞATILMAK (f.). Eşlerden birinin

diğerinden ayrılması: Kayın validesi tarafından boşatıldı.

BOŞATMAK (f.). Tatlik ettirmek, (eşini) bıraktırmak: Nihayet karısını boşattılar.

BOŞBOĞAZ (i.). 1. Her şeyi söyleyen, saklamayan. Geveze, bir şeyler söylemeden duramayan: «Boşboğazı ateşe atmışlar da odun yaş demiş».

BOŞBOĞAZLIK (i.). **1.** Boşboğaz olma hali, her şeyi söyleme hali.

BOŞLAMAK (f.). Bırakmak, el çekmek, vazgeçmek, feragat etmek, terk ve ihmal eylemek.

BOŞLUK (i.). **1.** Boş olma hali. **2.** (fizik) İçinde hiç bir cisim bulunmayan feza, uzay, vakum.

BOŞNAK (hi.). Bosna ahalisinden veya onların soyundan olan kimse. Boşnak güzeli: Al yanaklı, sarı saçlı, ablak yüzlü güzel. Boşnaklar, Müslüman'dır. Bosna'daki Hıristiyanlar ise, Sırp ve Hırvat'tır.

BOŞNAKÇA (hi.). Bosnalı Müslümanlar'ın konuştuğu Sırp - Hırvat lehçesi ki, son zamanlara kadar Arap alfabesi ile yazılırdı.

BOŞUBOŞUNA (i.). Boş yere.

BOŞUNA (i.). Boş yere, nafile, beyhude, lüzumsuz.

BOT (i. İng). Küçük gemi: Avcı botu.

BOT (i. menşei bilinmiyor). Koncu ayak bileklerini geçen her çeşit potin.

BOTANİK (i. Y.). Konusu bitkileri incelemek olan ilim kolu, bitki ilmi.

BOY (i.). **1.** Uzunluk, Ar. tûl: Boyunu, enini ölçmek, bu arsa ensiz ise de boyu çoktur. **2.** Yükseklik, Ar. irtifâ: Ağacın boyu. **3.** Bedenin uzunluğu ve yüksekliği, Osm. kad, kamet: Boyu uzun, boyu kısa adam, adam boyu. **4.** Tam ve münasip kamet, kadd-i mevzûn: Bir kadında boy olmazsa güzelliği de görünmez. **5.** Hacim, büyüklük derecesi: Sattığı sandıklar birkaç boydur. **6.** Bir aşîretin bölündüğü oymakların beheri: Boy beyi. **Boy atmak** = (Çocuk) uzamak, boy hasıl etmek. **Boy almak** = Tam boyunu bulmak, lüzumu derecede uzamak. **2.** Boyun ölçüsünü almak, bode uzamak. **Boyu uzun** = **1.** Uzun, Ar. tavîl, medîd: Boyu uzun günler. **2.** Uzak, bait: Boyu uzun yer. **Boyunun ölçüsünü almak** = Had ve değerini anlamak. **Boyla beraber** = Adam boyu uzunluğunda. **Boy bos** = Kad ve kamet, Fars. mevzûn - endâm, Fars. yâl ü bâl: Boyu bosu yerinde. **Boy boy** = Çeşitli uzunlukta: Boy boy ağaçlar. **Bir karış boy** = Pek kısa boy. **Boyca** = **1.** Uzunluk cihetinden, tûlen: Tarlayı boyunca ölçmek. **2.** Boyla beraber, endam uzunluğunda: Boyunca bir kürk giymiş. Boyca evlâdı yetişmiş, boyunu almış. **Boyunca kalıbını basmak** = Kuvvetle taahhüt etmek, kabullenmek. **Boy çekmek** = (çocuk) Uzamak, boylanmak, boy peyda etmek. **Boy sürmek** = Uzamak, boylanmak. **Boy göstermek** = Değerini ortaya koymak. **Boyuna** = Boyunca, Ar. tûlen: Arsayı boyuna ölçmek, yolun boyuna ağaç dikmek. **Boy vermek** = (nehir) Adam boyu derinliğinde olmak. **Adam boyu** = Orta boyda bir insanın boy ölçüsü: Bir iki adam boyunda bir ağaç, bir buçuk adam boyunda su vardır. **Aşağı, alçak boy** = Ar. kasîr-ül-kame. **Orta boy** = Ar. mutavassıt-ül-kame. **Uzun boy** = Ar. tavîl-ül-kame.

BOYA (i.) (Aslı boyağı) **1.** Renk vermek üzere cisimlere ve eşyaya sürülen veya eşya onun içine batırılan nebatî veya madenî sır veya karışım. Ar. levn, Fars. fâm: Yağlı, tutkallı, sulu boya, has boya. **2.** Cisimlerin, güneş ışınlarının bir takımını aksettirmekten görünüşte aldıkları çeşitli suretlerin beheri, renk, Ar. levn, Fars. gûne. **Boya atmak** = Solmak. **Aşıboyası** = Boyamada kullanılan bir cins sarı ve kırmızı toprak. **Boya ağacı** = Kabuğu dericilerce kullanılan bir çeşit kayın ağacı. **Boya almak** = Boyanmak, boyanmaya elverişli olmak. **Boya vurmak** = Boyamak, boya sürmek. **Sarı boya** = Ar. cehrî. **Kara boya** = Yalnız siyahla boyanmış, karakalem. **Gökboya** = Çivit.

BOYACI (i.). Boya çeşitlerini yapan veya tutan, eşya ve çeşitli maddeleri boyamak sanatiyle ve nakkaşlıkla uğraşıp geçinen adam: Boyacıdan boya aldım, evi boyatmak için bir boyacı arıyorum. **Boyacı küpü** = Boyacının boyayı koyduğu küp. mec. Pek çabuk ve kolay yapılan basma kalıp ve baştan savma işi anlatır: Boyacı küpü mü bu?

BOYACILIK (i.). Boya satan veya boyayan ve nakkaşlık eden adamın sanatı: Boyacılık ediyor, boyacılık pek lüzumlu bir sanattır.

BOYAHANE (i.). Boyacı dükkânı veya fabrikası.

BOYALAMAK (f.). Boya ile örtmek, lekelemek.

BOYALANMAK (f.). Boyaya bulaşmak, boya sürülmek.

BOYALI (i.). Boya sürülmüş, renklendirilmiş. Ar. mülevven: Sarı, yeşil boyalı bir ev, boyalı elbise. boyalı saç.

BOYAMA (i.). Boyamak fiili, Ar. tel-

vîn. **1.** Boyanmış, fırça ile kalem işi boyanma. **2.** Tabiî olmayan, sahte, hileli.

BOYAMAK (f.). **1.** Boya sürerek veya boyaya batırarak bir renk vermek, Osm. telvîn etmek: Evi, esvabı, saçı boyamak: **Göz boyamak** = Aldatmak, iğfal etmek, sihir gibi bir hileyle kötü şeyi iyi gösterip iğfal etmek, kandırmak. **2.** Şiddetle azarlamak, küfretmek: Adamı öyle bir boyadı ki, şaşa kaldım.

BOYANA (i.). Kıçtan tek kürekle sandalı yürütme: Boyana küreği, boyana etmek. Boyna.

BOYANMAK (f.). Boya vurulmak, Osm. telvîn edilmek: Araba boyandı, ahşap binalar dıştan yağlı boya ile boyanır. Boya sürülmek, lekelenmek, kirletilmek. **Kana boyanmak** = Yaralanmak, ölmek.

BOYAR (i. İslavca'dan) Balkan ülkelerinde asılzade sınıfı: Eflâk (Romanya) boyarları.

BOYASIZ (i.). Boya sürülmemiş, boya vurulmamış, Osm. gayri mülevven: Boyasız kumaş, ev.

BOYATILMAK (f.). Boya yaptırılmak.

BOYATMAK (f.). Boya sürdürmek, bir vasıtayla boya yaptırmak: Evi kime boyattınız? Çarşafı kırmızıya boyattı.

BOYDAŞ (i.). Boyca eş, bir boyda olan.

BOYKOT (i. İng. Fr.). **1.** Bir ülkeyi, bir topluluğu veya bir şahsı zarara sokmak maksadıyle onunla her türlü ilgiyi kesme. **2.** Bir işten geçici olarak çekilme; işe, çalışmaya hep birlikte katılmama.

BOYLAM (i. astronomi) (y. k.). Yeryüzündeki bir noktanın meridyen dairesiyle, başlangıç kabul edilen Greenwich rasathanesinin meridyen dairesi arasındaki açı, tul. Bu açı Greenwich'ten başlayarak doğuya ve batıya doğru yüz seksener dereceye varır.

BOYLAMAK (f.). **1.** Boy kazandırmak, uzatmak **2.** Boyuna ölçmek, Osm. tûlen mesâha etmek. Boyuna gitmek, uzanmak.

BOYLANMAK (f.). Boy almak, uzamak.

BOYLAŞMAK (f.). Boy peyda etmek, boylanmak, uzamak.

BOYLAŞTIRMAK (f.). **1.** Uzatmak, boylandırmak. **2.** Boy boy ayırarak düzenlemek.

BOYLATMAK (f.). Uzatmak, boy kazandırmak.

BOYLU (i.). Boyu olan, boy ve bos sahibi: Uzun boylu, orta boylu, kısa boylu. **2.** Uzun boylu olan: Boylu adam.

BOYNA bk. Boyana.

BOYNUZ (i.). **1.** Bazı hayvanların başında tırnak gibi bir maddeden az çok uzun ve kıvrık çift uzuv ki müdafaa ve hücum silâhlarıdır. Ar. karn, Fars. şâh: Öküz, koç, geyik boynuzu. Böceklerde dahi olup hareket edicidir. **2.** Boynuzdan yapılmış boru ki ekseriya celp ve davet alâmeti olmak üzere çalınır. Ar. nefîr, sûr. **3.** Hacamat edenlerin kanı çekmek için kullandıkları boynuz hokka. Boynuzdan yapılmış Boynuz kâse, kaşık. **Boynuz ağacı** = Erguvan. **Boynuzotu** = Çöpleme. **Boynuz çekmek** = Hacamat etmek. **Koçboynuzu** = Yonca çeşitlerinden biri. **Kuru boynuz** = Hacamatsız yapıştırılan boynuz veya şişeden hokka: Sızıya kuru boynuz çekmek. **Keçiboynuzu** = Bir meyve. **Geyikboynuzu** = Bir tıbbî bitki.

Boynuz

BOYNUZLAMAK (f.). Boynuz ile yaralamak.

BOYNUZLU (i.). Boynuzu olan: Uzun boynuzlu, kıvrık boynuzlu. mec. Zevcesi tarafından aldatılan koca.

BOYNUZLU TEKE (i. zooloji). Kınkanatlılardan bir böcek cinsi (cerrambyx).

BOYNUZSUZ (i.). Boynuzu olmayan: Boynuzsuz keçi, inek. mec. **Boynuzsuz koyun** = Yumaşak huylu ve miskin adam.

BOY OTU (i.). Arapça'da halbe denilen bir bitki ki tohumuna da «boy tohumu» derler.

BOYSUZ (i.). Kısa boylu. Ar. kasîr-ül-kame.

BOYSUZLUK (i.). Boy eksikliği, kısalık: Boysuzluk ne fena şey!

BOYUN (i). **1.** Vücutte olan uzuv ki başı bedene bağlar, önüne boğaz ve arka tarafına ense derler. Ar. unk, rakabe, Fars. gerdân: İnsan, deve, kaz boynu, boyun kemikleri. **2.** Bazı kapların dar ve uzun olan yukarı kısmı: Şişe, sürahi, testi boynu. **Boyna almak** = Bir işi üzerine almak, kabullenmek. Osm. deruhte etmek, kefil olmak. **Boyun eğmek, bükmek** = Hâlinden şikâyet etmek. **Boynu eğri** = Muhtaç. **Boyun vurmak** = İdam, Osm. siyaset etmek, darb-ı unk etmek. **Boyun uzatmak** = Teslim olmak. **Boynu ince, boynu kıldan ince** = Mutî, itaat eden, her emre uyan. **Boyunbağı** = **1.** Tasma, Fars. gerdân-bend. **2.** Boyuna veya gömleğin yakasına bağlanan kumaştan giyim eşyası, kravat. **Boyun buran** = Sarıasmaya benzer benekli bir kuş, şakrak, göçgen. **Boyun borcu** = Vazife, Ar. vecîbe, farîza. **Boyna binmek** = Dala binmek, zavallı bulup musallat olmak. **Boyun çenberi** = Köprücük kemiklerinin üstün-

deki çukur. **Boyun kaşımak** = Utanmak. **Boyun kesmek** = Baş eğmek, itaat etmek, tabî olmak, Osm. ser-fürû etmek. **Boyun vermek** = İtaat etmek, râm olmak. **Boyun atkısı** = Sargı, şal.

BOYUNA (i.). Kayıklarda dümen yerine kullanılan yarım kürek, boyuna palası. **Boyuna vurmak** = Kayığı boyuna ile çevirmek. bk. Boyana.

BOYUNBAĞI (i.). Süs olarak gömlek yakasına bağlanan, renkli kumaş parçası, kravat.

BOYUNDURUK (i.). Çift süren ve araba çeken öküzlerin boynuna geçirilen ağaç çerçeve ki, boylu boyuna üstüne konan ağacına sapanın ve arabanın oku bağlıdır. mec. Tahakküm, kahır, tasallut: **Boyunduruk altında olmak** = Tahakküm çekmek, kahır görmek. Zapt ve işgal altında kalmak, esaret.

BOYUNLUK (i.). Boyuna sarılan şey, sargı.

BOYUT (i. matematik) (uyd. k.). **1.** Hacim, yüzey ve doğruların ölçülmesinde ele alınan üç doğrultudan (yani uzunluk, genişlik ve derinlik) her biri, buut. **2.** Bir niceliği meydana getiren çarpanların üsleri toplamına o niceliğin boyutu denir.

BOZ (i.). Toprak ve deve tüyü renginde olan. Boz aba. **Bozbakkal** = Ardıç kuşuna benzer bir cins bahar kuşu. **Bozdoğan** = **1.** Doğanın bir cinsi. **2.** Doğan başlı çomak, topuz. **3.** Bir cins armut.

BOZA (i.). Darı hamurundan yapılan ekşimsi bir Türk içkisi.

BOZACI (i.). Bozayı yapan ve sokaklarda gezdirip satan adam.

BOZAN (i.). İhlâl ve fesheden. bk. Bozmak. **Oyunbozan** = Huysuz, arkadaşlarına uymaz (adam). **Hatırbozan** = Hatır saymaz, hatır kırıcı.

BOZARMAK (f.). Boz rengini almak, boz renginde görünmek: **Kızarıp bozarmak** = Utanmadan veya diğer bir sebepten benzi değişmek ve renklenmek.

BOZBAKKAL (i.). Ardıç kuşunun bir türü.

BOZCA (i.). **1.** Boz rengine çalar, bozumsu. **2.** İşlenmemiş, ham ve çalılık halinde toprak. **Bozcaada** = Çanakkale Boğazı dışında küçük bir ada.

BOZDOĞAN (i.) **1.** Doğan kuşunun bir türü. **2.** Eski devirlerde kullanılan altı toplu bir gürz.

BOZDURMAK (f.). **1.** Bir vasıta ile bozmak, bozmaya sevk ve mecbur veya müsaade etmek, ihlâl veya tahrip ettirmek: Ben yaptığım işi kimseye bozdurmam. **2.** Parayı değiştirmek, ufaklığa çevirtmek: Yüz lira bozduracağım.

BOZGUN (i.). **1.** Bozulmuş, perişân, harap. **2.** Mağlûp, dağılmış: Bozgun asker. **3.** Bozulma, perişanlık, haraplık. **4.** Mağlûbiyet, inhizam. **Bozgun vermek** = Sınmak, mağlûp ve perişan olmak.

BOZGUNCU (i.). Bozgun çıkaran veya çıkarmak isteyen. Eski Osmanlı askerî teşkilâtında görevli bir sınıf. Bozgun havası yaratan.

BOZGUNCULUK (i.). Bozguncuya yakışır davranış.

BOZGUNLUK (i.). **1.** Perişanlık, haraplık. **2.** Mağlûbiyet, çözülme.

BOZKIR (i.). Ağaçsız ve susuz, çora ova, çorak arazi, step, pampa.

BOZMA (i.). **1.** Bozmak işi, Ar. ifsâd, ihlâl, fesh. **2.** Bozulup bir halden diğer hale geçme. **Bozum olmak** = Beklenmeyen ters bir cevap alarak mahcup olmak.

BOZMACI (i.). Tamirci, eskici, meremetci.

BOZMAK (f.). **1.** Düzgünlüğünü izale etmek, başka hâle sokmak: Odayı düzeltmiştim, kim bozdu? **2.** Harap ve vîran etmek: Bahçenin duvarını bozmuşlar. **3.** Muattal ve battal etmek, işlemez bir hâle getirmek: Saatini kim bozdu? **4.** İzâle, fesh ve lağvetmek: O usûlü bozdular. **5.** İfsad, ihlâl etmek: Terbiyesiz adamlarla görüşmesi ahlâkını bozdu, yağmur yolları bozmuş. **6.** Dokunmak, zarar etmek: Ham meyveler sıhhati bozar, şeker mideyi bozar. **7.** Geri almak, nakzetmek: Yeminini, pazarlığı bozdu. **8.** Mağlûp ve münhezim etmek: Düşmanın bir tümenini bozdu. **9.** Beklenmeyen bir ters cevapla mahcup etmek: Herkesin önünde adamı bozmak iyi bir şey değildir. **10.** Çıldırmak. **11.** Çıldıracak surette bir şeyin üzerine düşmek: Bu adam atıyla bozacaktır. **Abdest bozmak** = Def'i hâcet etmek. Ağız bozmak = **Sövmek**, küfretmek. **İstifini bozmak** = Kımıldamak, rahatını ihlâl etmek. **Oruç bozmak** = İftar etmek. **Bağ bozmak** = Üzümleri toplamak. **Tarla bozmak** = Açmak, işlemek. **Latifeye, şakaya bozmak** = Ciddî olarak başlanmış bir sözü lâtifeye çevirmek.

BOZMADDE (i. anatomi). Beynin dış, omuriliğin iç tabakası. Bozmadde, sinir hücrelerinden meydana gelir.

BOZRAK (i.). Boz rengine çalar, bozca.

BOZUK (i.). Bir çeşit tanbura: Bozuk çalmak. Bozok da denir.

BOZUK (i.). **1.** Bozulmuş, fesâda uğ-

ramış, Ar. muhtel: Bozuk yol, bozuk ahlâk. **2.** İşlemez, muattal, battal: Bozuk saat, bozuk piyano. **3.** Yıkılmış, harap, vîran: Bozuk duvar. **4.** Tertipsiz, nizamsız: Bozuk düzen. **5.** Ekşimiş, kokmuş, yenmez hâle gelmiş: Bozuk yemek, et, peynir. **6.** Ufak para: Bozuk para. **Bozuk adam** = Ahlâksız. **Başıbozuk** = **1.** Gayri muntazam asker. **2.** Asker olmayan, sivil. **Çiçek bozuğu** = Çiçek hastalığından yüzü delik deşik olan, çopur. **Akidesi bozuk** = İtikatsız, inançsız.

BOZUKLUK (i.). **1.** Bozuk şeyin hâli, halel. **2.** Ufak akça, ufak para, ufaklık: Bozukluk yok.

BOZULMAK (f.). **1.** Düzgünlüğünü kaybetmek, başka hâl almak: Bu kitap bozuldu, bahçe bakımsızlıktan bozulmuş. **2.** Harap ve vîran olmak, yıkılmak: Duvarlar bozulmuş. **3.** Muattal ve battal olmak, işlemez ve kullanılmaz olmak: Saat bozuldu. **4.** Fenâ bulmak, mahvolmak, perişan olmak, fesholunmak: O usul şimdi bozuldu. **5.** Kötüleşmek, fenalaşmak: Bu çocuğun terbiyesi bozuldu, yağmurdan yollar bozulmuştur. **6.** Çürümek, kokmak veya ekşimek: Bu et, bu yemek bozulmuş. **7.** Mağlûp ve perişan olmak, bozgun vermek: Düşmanın filân tümeni bozuldu. **8.** Beklenmeyen, ters bir cevap almakla mahcup olmak: Zavallı çocuk o cevaptan bozuldu. **9.** Zayıflamak, benzi solmak: Hastalıktan çok bozulmuş.

BOZUM (i.). Bozma, ifsat, tahrip. **Bağ bozumu** = Üzümün devşirilmesi.

BOZUMCA (i.). Bir cins kertenkele.

BOZUNTU (i.). Bozulmuş bir şeyin kalan kısımları, döküntü, enkaz, harabe: Bir eski mâbedin bozuntusu, bozulma hâli.

BOZUŞMA (i.). Ara açılma, sevginin soğukluğa dönmesi.

BOZUŞMAK (f.). Ara açılmak, araya soğukluk girmek: Evvel çok iyi ahbap idik ama sonra bozuştuk.

BOZUŞTURMAK (f.). Aralarını açmak: Muhabbetimizi çekemeyip bizi bozuşturmak istiyorlar.

BOZUŞUK (i.). Arası açılmış, iyi münasebette olmayan, biriyle arasına soğukluk ve anlaşmazlık girmiş olan: Filânla bir sebepten bozuşmuştuk.

BOZUŞUKLUK (i). Ara açıklığı, soğukluk, münasebet kesme: Aralarında bir bozuşukluk vardır. Osm. Münaferet.

BOZYÜRÜK (i.). Kuyruğu kalın ve kısa, başı küçük, zararsız bir yılan (eryx).

BÖBERLEMEK (f.). (Biberlemek). Biber saçmak. mec. Yakmak.

BÖBREK (i.). (aslı bögürek). Böğürün iki tarafında idrarı toplayıp mesaneye veren iki organ. Ar. kilye.

Böbrek

BÖBÜR (i.). Sıcak ülkelerde yaşayan, benekli derili, yırtıcı bir memeli hayvan (hyrax syriensis). bk. Bebr.

BÖBÜRLENMEK (f.). Bebr gibi kurulup kabarmak. bk. Bebr.

BÖCEK (i.). Küçük hayvan, haşarat çeşidi. (Fr. insecte). **Ateşböceği** = Kıçındaki fosforu aralık aralık parlatan bilinen sinek ki mayısta çıkar. Fars. şeb-tâb. **Ağustosböceği** = Orak kuşu, cırcır. **Ekinböceği** = Ekine musallat olan bir cins bit.

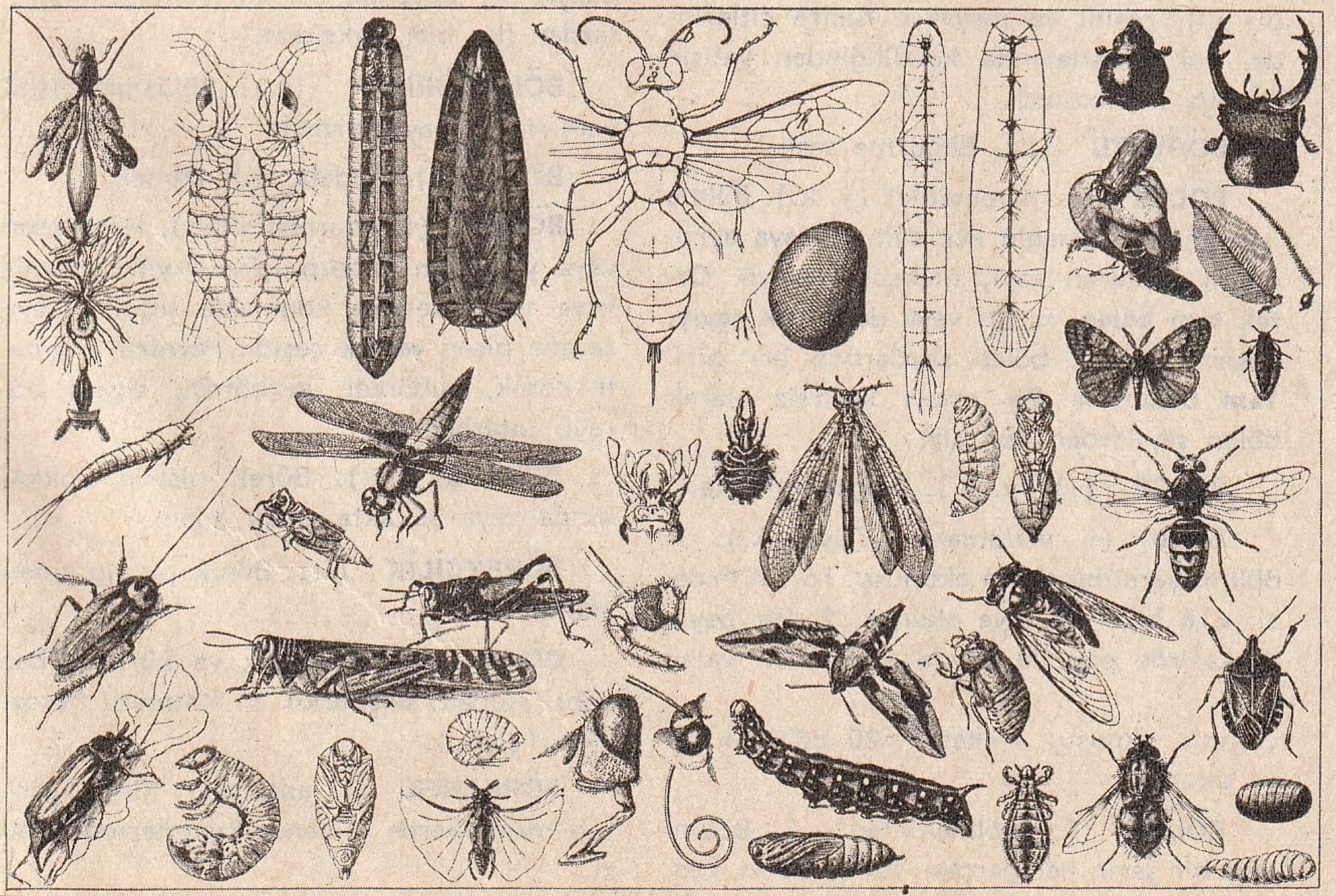

Çeşitli böcekler ve sürfeleri

Uzunböcek = Yılan. **İpekböceği** = İpek yapan maruf böcek. Ar. dûd-el-kazz. **Tesbihböceği** = Ar. kanfese. **Hamamböceği** = Karafatma, oldukça iri bir cins böcek. Ar. kaker. **Hanımböceği** = Karalı kırmızılı uçar güzel bir küçük böcek. **Hırsızların böceği** = Hırsızları arayan. **Sümüklüböcek** = Salyangozun kabuksuzu. **Kuduz böceği** = Zeruh (galatı: Kunduz). **Mayısböceği** = Gülleri bozan küçük, yeşil ve parlak bir böcek. **Böcekkabuğu** = Yeşili ile mavi arasında güzel ve parlak bir renk. Bokböceği bk. Bok.

BÖCEKBAŞI (i.). Eski Osmanlı devrinde bir zabıta âmiri.

BÖCEKÇİL (i. zooloji) (y. k.). Böcek yiyen, böcekle beslenen hayvan.

BÖCEKKABUĞU (i.). Mor ile yeşil arasında ve madenî bir parlaklıkta olan renk.

BÖCEKLEMEK (f.). (ekin, zahire vesaire). Böcek peyda etmek, böceklerle kaplanarak bozulmak, bitlenmek.

BÖCEKLİ (i.). Böceği olan, böceklenmek suretiyle bozulmuş olan yiyecek, tahıl vs.

BÖĞ (i.). Bir çeşit zehirli örümcek.

BÖĞRÜLCE Bir çeşit fasulya, börülce.

BÖĞÜR (i.). Vücudun yan tarafı. Ar. cenb, Fars. pehlû. **Eli böğründe kalmak** = Âciz ve mahrum kalmak. **Dağın böğrü** = Dağın yanı. **Boşböğür** = Geğrek altı, şakle, sakle.

BÖĞÜRMEK (f.). Bağırmak (öküz, manda, deve).

BÖĞÜRTLEN (i.). Gülgillerden dikenli bir çalı çeşidi ve meyvesi. Bahçe çitlerinde, yol kenarlarında kendiliğinden yetişir (rubus fruticosus).

BÖĞÜRTÜ (i.). Böğürme sesi.

BÖLEN (i. matematik) (y. k.). Bölme işleminde bölünenin kaç eşit parçaya ayrıldığını gösteren sayı, maksumunaleyh. **Ortak tam bölen** = İki veya daha çok sayıyı kesirsiz olarak bölen sayılardan her biri. **Tam bölen** = Bir sayıyı kesirsiz olarak bölen sayılardan her biri.

BÖLGE (i) (y. k.). Bölge, mıntaka.

BÖLÜ (i. matematik) (uyd. k.). **1.** Bölme işaretinin (÷) okunuşu. 16÷4 ifadesi. «16 bölü 4» diye okunur. **2.** Bir bayağı kesirde pay ile payda arasındaki yatay çizginin oknuşu: $\frac{20}{4}$ kesri «20 bölü 4» diye okunur.

BÖLÜK (i. «bölmek» ten). **1.** Bölünmüş bir şeyin her parçası, kıt'a, kısım, cüz. **2.** Pay, hisse, sehim: Beş bölüğe ayırmak. **3.** Duvar, çit, perde gibi bir şeyle ayrılmış bina vesaire kısmı, oda, daire: Bu ev dört bölüğe ayrılmıştır. **4.** Bir büyük cemaatten ayrılmış cemaat, fırka, takım, taife, hizip, zümre: Toplanan adamlar beş bölük olmuştu, bölük bölük geldiler. **5.** Umumiyetle kalabalık, cemaat, sürü, gürûh, fevc: Bir bölük halk geldi. **6.** Memleketin bir kısmı, cihet, taraf. **7.** Ortadan bölünmüş saçın bir tarafa taranmış kısmı: Saçını iki bölük etmiş. **8.** Askerlikte eskiden yüz kişiden mürekkep, şimdi daha kalabalık, bir yüzbaşının kumandasındaki birlik. Filân taburun birinci, ikinci bölüğü, bölük subayları. **Bölük ağası** = Jandarma ve zabtiye yüzbaşısı. **Bölük emini** = Bölüğün hesaplarına bakan subay veya assubay. **Bölük başı** = Yeniçeri ocağında yüzbaşıya eşit subay, eskiden hamalların ileri gelenlerinden biri.

BÖLÜM (i. matematik) (y. k.). Bir bölme işlemi sonunda elde edilen sayı, haric-i kısmet **2.** (askerlik). Ordu kuvvetlerinin gerektiği şekilde bölünüp dağıtılışı, taksîm-i kuvâ. **3.** Herhangi bir bölme sonunda meydana gelen kısımlardan her biri, bölüm. Tabiat bilgisinde, bölümler, sınıftan başlayarak takım, familya, cins, tür ve çeşit kısımlarından geçerek fertte sona erer.

BÖLÜNEN (i. matematik). Eşit kısımlara ayrılması gereken yani bölme işlemine uğratılan sayı, maksum.

BÖLÜNMEK (f.). Ayrılmak, birkaç parça haline gelmek.

BÖLÜNTÜ (i.) (y. k.). Bölünmüş parça. Bir bütünün ayrılmış olduğu kısımlardan her biri, taksimat.

BÖLÜŞTÜRMEK (f.). Bölüşmek işini yaptırmak, paylaştırmak.

BÖN (i.). Budala, saf, ahmak.

BÖREK (i. «burmak» tan). Hamurdan veya yufkadan yapılıp içine kıyma, peynir veya sebze vesaire konmakla tepside veya tavada pişen yemek çeşidi. Peynirli, kıymalı börek, suböreği, pufböreği, sigara böreği, tatarböreği.

BÖREKÇİ (i.). Börek pişirip dükkânında veya sokakta satan adam.

BÖREKÇİLİK (i.). Börek pişirip satan adamın sanatı.

BÖRK (i.). Yuvarlak ve kürksüz baş kabı, kalpak. **Beybörkü** = Katmerli horozibiği (çiçek).

BÖRKENEK (i. anatomi). Geviş getiren memelilerde midenin kısımlarından biri.

BÖRTÜN (i.). Eskiden top taşıyan büyük harp mavnası.

BÖRÜLCE (i.). Ortasında koyu bir benek olan bir çeşit ufak fasulye. (vigna sinensis). bk. Böğrülce.

BÖVE (i.). **1.** Sığır vesair hayvanları sokup kudurmuşa döndüren bir cins sinek, mavi sinek. **Böğelek sokmuşa dönmek** = Azmak, kudurmak. **2.** Bir cins zehirli örümcek, hat, retila. bk. Böğe, Böğelek.

BÖY (i.). Uzun ayaklı bir cins zehirli örümcek, retila (buna böğelen denmesi yanlıştır).

BÖYLE (i.). (Bu isim işaretinden yakın için olup, uzağa öyle ve orta uzaklığa şöyle denir). Bu türlü, bunun gibi, bu tarz ve uslûpta. Ar. hâkezâ, Fars. çünîn: Böyle yap, böyle söyle. Bu hal ve sıfatta olan, bunun gibi: Böyle adam, böyle hava. **Bundan böyle** = Bundan sonra. Ar. fîmâbâd. **Şöyle böyle** = **1.** İkisi ortası, oldukça. **2.** Her ne surette olursa.

BÖYLECE (i.). Ayniyle bu tarzda, tıpkı bu suretle: Böylece söyliyeceğim.

BÖYLELİK (i.). Bu tarz, bu uslûp, bu gidiş: Böylelikle iş görülmez.

BÖYLESİ bk. Böylesine.

BÖYLESİNE (i. f.). Bu şekilde.

BR Brom elemanının senbolü.

BRAGA (i. İ. denizcilik). Topu zabtetmek için kuyruğuna takılıp geminin bordasına bağlanan halat.

BRAKİSEFAL (i. Y.). Kısakafalı.

BRANDA (i. İ. denizcilik). Harp gemilerinde askerin asma yatağı, salıncak.

BRASYA (i. İ. denizcilik). Yelken serenlerini çevirmek için iki uçlarına bağlı ip. **Brasya etmek** = Bu ipleri çekerek yelken serenlerini çevirmek.

BRAVO (i. İ.). Aferin.

BRE bk. Bire.

BREHMEN (i.). **1.** Brahmanizme mensup. **2.** Brahman rahibi.

BREŞ (i. Fr. Al. jeoloji). Tabiî çimento ile kaynaşmış kırıntılardan meydana gelen kütle.

BREZİLYA (i. İ. A.). Baklagiller familyasından olan bazı ağaçların kırmızı renkli boya çıkarılan tahtası.

BRİÇ (i. İng.). Dört kişi arasında oynanan bir iskambil oyunu.

BRİÇKA (i. Rusça). Tek atlı, yaylı araba.

BRİK (i. İng.). İki direkli, seren yelkenli gemi.

BRİK (i. Rusça). Oturulacak yerleri arabanın yanlarında karşılıklı iki sıradan ibaret olan yaylı at arabası.

BRİKET (i. Fr.). **1.** Maden kömürü tozundan yapılan topak. **2.** Bir çeşit tuğla.

BRİYANTİN (i. Fr.). Saçları parlatmak, yatırmak ve şekillendirmek için kullanılan güzel kokulu bir çeşit yağ, saç yağı.

BROKAR (i. Fr. İ.). Sırmalı dîbâ.

BROM (i. Y. kimya). **1.** Civadan sonra sıvı halde bulunan tek eleman. Senbolü Br, yoğunluğu 297'dir. Deniz suyunda bulunur. **2.** (botanik). Yabanî yulaf.

BRONŞ (i. Fr. Y. anatomi). Nefes borusunun akciğerlere giden iki kolundan her birinin adı.

BRONŞCUK (i. Fr. T. anatomi). Bronşların, akciğerin içinde bölündükleri daha küçük dallardan her biri.

BRONŞİT (i. Fr. Y. tıp). Bronş ve bronşcukların iltihaplanması. Bronşitin öksürük, hafif ateş, baş ağrısı ve balgam çıkarma gibi belirtileri vardır.

BRONZ (i. Fr.). Bakırla kalay karışımı, tunç.

BROŞ (i. Fr. broche). Kadınların göğüse veya başa taktıkları mücevherli büyük iğne.

BROŞÜR (i. Fr.). Küçük kitap, risale.

BROVNİNG (i. Al.). Bir çeşit otomatik tabanca.

BRÖVE (i. Fr.). İhtisas belgesi, şahadetname.

BRÜLÖR (i. Fr.). Bir akaryakıtı yakıcı bir madde (hava, oksijen) ile birleştirerek tutuşturup, yakmaya yarayan cihaz.

BRÜT (i. Fr.). Kesintisi çıkarılmamış, kesintisiz para.

BU (i.). Yakına işaret içindir, uzak için olan «o» mukabili, hâzâ: Bu adam,

Brik

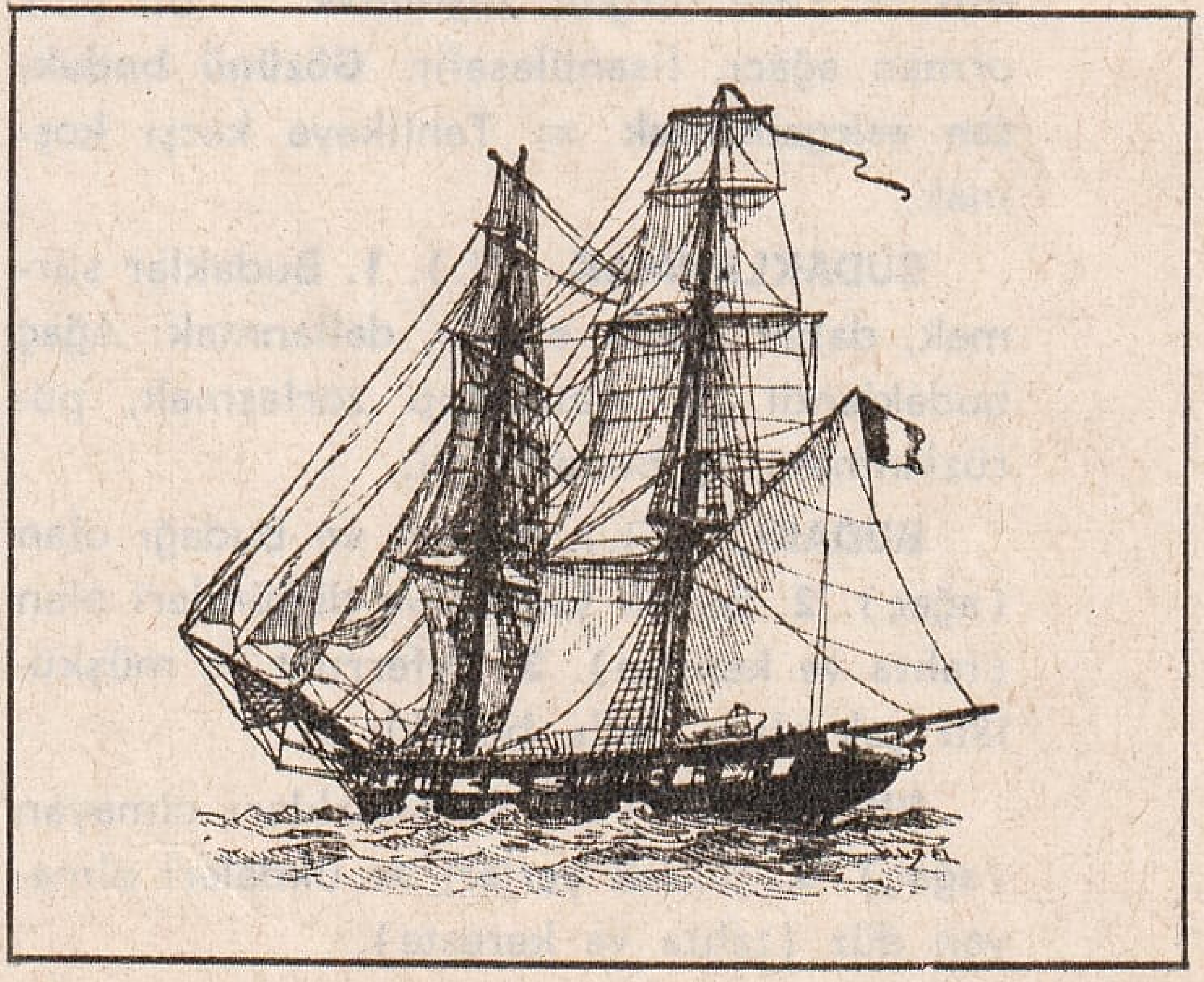

bu dağ, bu iş, bu kitaplar, bu, bunun, buna, bunu, bunlar, bunların, bunlara, bunları, bunda, bundan bununla, bunun için. **Şu bu** = Öte beri, öteki, beriki. **Şundan bundan** = Öteden, beriden her şeyden. **Bu ne** = Bu nasıl iş?

BÛ (i. A.) («ebû» dan hafifletilmiş olup bazı künyelerde bulununr). Peder, ata, baba: **Bû Alî Sînâ, Ebû Alî bin Sînâ. Bülaceb** = Acayip, garip. **Bülheves** = Hevese tâbi. **Bülfuzûl** = Fuzulî, boş.

BÛ veya **BÛY** (i. F.). Koku, râyiha: **Anber-bû** = Anber gibi kokan. **Hoş-bû** = Güzel râyihalı. mec. Ümit: **Bûy-i vefâ** = Vefadarlık kokusu (ümidi).

BUCAK (i.). Köşe, Osm. zâviye: Bir bucağa tıkılmak. **Ucu bucağı yok** = Pek geniş. **Bucak bucak** = Her taraf. **Köşe bucak** = Her taraf.

BUCUK (i. Bulgarca'dan). Hazret-i İsâ'nın doğum yortusu. **Bucuk kırımı** = O zamanki et kesimi.

BUCURGAT (i.). Irgatların ağır şeyleri kaldırmak için kullandığı ve manivela vasıtasıyle kaldırılacak şeyin bağlıa olduğu urganı kendi üzerine saran âlet. **Gemi bucurgadı** = Tayfaların demir aldıkları böyle bir âlet.

BUÇUK (i. «biçmek» ten). Yarım, nısıf, nîm: Bir buçuk, beş buçuk. (Daima bir tam sayı ile beraber kullanılıp, yalnız kullanılmak icap ettiğinde yarım denilir). **Az buçuk, yarı buçuk** = Azıcık, bir miktar.

BÛD (i. A.) (c. eb'ad). Uzaklık, uzak olma; yakın, kurb zıddı: On fersah bûdunda. **Bud-ı mesafe** = Mesafe ve aralık uzaklığı (bûd ü mesafe dememeli).

BÛD (i. F.). Varlık, vücut.

BUDACIK (i.) (Aslı budakcık). Küçük budak.

BUDAK (i.) (aslı buğdak). **1.** İnce ve küçük dal. Ar. gusn, Fars. şâh. **2.** Ağaçta ve tahtada budak eseri, gözü, düğüm. **Budak özü** = Taze sürgün. **Dişbudak** = Bir cins orman ağacı, lisanülasafir. **Gözünü budaktan esirgememek** = Tehlikeye karşı koşmak.

BUDAKLANMAK (f.). **1.** Budaklar sürmek, dallar peyda etmek, dallanmak: Ağaç budaklandı. **2.** Çatallaşıp zorlaşmak, pürüzlenmek: İş budaklandı.

BUDAKLI (i.). **1.** Dal ve budağı olan (ağaç). **2.** Budak yerleri ve düğümleri olan (tahta ve kereste). **3.** Teferruat ve müşkülâtı çok olan: Dallı, budaklı iş.

BUDAKSIZ (i.). **1.** Budakları olmayan (ağaç). **2.** Budak yerleri ve ukdeleri olmayan düz (tahta ve kereste).

BUDALA (i.). Ahmak, akıllı olmayan, kafasız.

BUDALÂ (i.) (A. «bedil» in cem'i olan budalâ» dan ki abdâl ile aynı mânâdadır). Akılsız, ahmak, bön, ebleh. **Para budalası** = Paradan başka bir şey düşünmeyen.

BUDALACA (i.). **1.** Ahmakça, eblehçe: Budalaca bir harekette bulundu. **2.** Az ahmak, ahmağa benzer, pek akıllı olmayan: Budalaca bir adamdır. Ahmahça, ahmahlıkla, eblehlikle: Budalaca hareket ediyor.

BUDALALIK (i.). Ahmaklık. Ar. hamâkat, belâhat: Onun budalalığı âşikârdır. Bir budalalık etti.

BUDAMAK (f.) (aslı: Buğdamak), (ağaç ve bağın). Fazla budaklarını kesmek veya budaklarını kısaltmak: Ağaç, bağ budamak. mec. **Asma budamak** = Boş lâkırdı söylemek.

BUDANMAK (f.). Budakları kesilmek: Bu bağ daha budanmamıştır. mec. Bir işe itina ile sarılmak, ehemmiyetle girişmek.

BUDANTI (i.). Budayıcının kestiği ağaç ve bağ budakları, kesilmiş budakların tamamı.

BUDATMAK (f.). **1.** Ağaçların veya asma ve bağın budaklarını kestirmek. **2.** Kestirmek, kısaltmak.

BUDAYICI (i.). Ağaç ve bağların budaklarını kesmek sanatiyle geçinen adam.

BUDİZM (i.). Buda tarafından kurulan ve Uzak Doğu ülkelerinde yaygın bulunan bir din.

BUDUK (i.). Ard ayakları kısa ve uzun boylu bir cins sırtlan. Bodur, küçük. bk. Bıdık.

BUFA (i.). Yılan balığına benzeyen bir balık cinsi. Bazı türleri tuzlu, bazısı tatlı sularda yaşar (petramyzon).

BUĞ (i. Islavca'dan). Reis, âmir, baş, sâlâr, başbuğ: Sergerde, kumandan, lider.

BUĞDAN, BOĞDAN (hi. coğrafya). Romanya'yı teşkil eden ve Osmanlılar'ın Memleketeyn dedikleri iki ülkeden biri ki, asıl ismi Moldavya'dır. Diğeri Eflâk'tır.

BUĞDAY (i.). **1.** Ekmek yapmaya ve insanın gıdasına yarayan hububatın en başlısı. Çeşitleri çoktur. **2.** Miskalin 72'de bir kısmı, habbe (tartı). **Buğday başı** = Başak. Ar. sünbüle. **Mısır buğdayı** = Kalembek, kokoroz.

BUĞDAYGİLLER (i.). Birçeneklilerden, bir bitki familyası. Örnek bitkisi buğdaydır. Bu familyanın pek çok olan cins ve çeşitleri yeryüzünün her yerinde yaygındır. Yulaf, arpa, pirinç, çavdar, mısır, ay-

Buğday çeşitleri

rık, çayır otları, bambu bu familyadandır.

BUĞDAYPASI (i.). Pasmantarıgillerden asalak bir mantar (puccinia graminis).

BUĞDAYSI (i.) (y. k.). Buğdayı andıran.

BUĞU (i.). Kaynayan sudan ve ısınıp kuruyan ıslak şeylerden kalkan sulu hava, buhar. **Buğuya oturmak** = Buhar hamamı kullanmak.

BUĞULAMAK (f.). Buğuya tutmak, buğudan geçirmek.

BUĞULANMAK (f.). Buharlanmak, buğulu hale gelmek, üzerinde buğu peyda olmak: Dışarıdaki sıcaklık birden düşünce otomobilin camları buğulandı.

BUGÜN (i.). **1.** İçinde bulunduğumuz gün. **2.** İçinde bulunduğumuz zaman. **Bugün bana ise yarın da sana** = Bugün birinin başına gelen kötü halin daha sonra başkasına da gelebileceğini hatırlatır. **Bugün, yarın** = Yakında, nerde ise. **Bugünden tezi yok** = Hemen şimdi. **Bugüne bugün** = Unutma ki, şunu iyi bil ki, mânâsında kullanılır ve kendisinden sonra gelen hüküm üzerine dikkati çekmeye yarar: Bugüne bugün ayda binlerce lira kazanıyor. **Bugünkü günde** = İçinde bulunduğumuz zamanda, şimdi.

BUGÜNLÜK (i.). Bugün için.

BUĞZ (i.). (i. A.). Sevmeme, biri hakkında gizli ve içten düşmanlık hissetme. Kin, nefret, husûmet: Buğz etmek: Buğz ve kin bağlamak.

BUHAR (i. A.). Buğu: **Buhar makinesi** = Buğu ile işler makine. **Buhar gemisi** = Buhar makinesinin temin ettiği kuvvetle hareket eden gemi.

BUHÂRÎ (i. A.). **1.** Buhara mensup, buğu ile ilgili. **2.** Buhârî: (hi.) Buhârâlı, Buhârâ şehrinden. İmâm Buhârî: Büyük hadis bilgini.

BUHARLAŞMAK (f.). Buhar haline gelmek, Osm. tebahhur etmek.

BUHAYRE (i. A.). Küçük deniz, göl.

BUHL (i. A.). Hasislik, cimrilik.

BUHRAN (i. A. tıb). Hastalığın en ağır ve tehlikeli vakti, kriz. **2.** mec. Bir işin tehlikeli ve karışık bir hal peyda etmesi: Fransa'da kabine buhranı devam etmektedir. Ticaret işleri bir buhran içindedir.

BUHU, PUHU (i.). Baykuşun büyüğü, tavuk vesair kuşlara musallat yırtıcı bir kuş ki, gece vakti «buhu» gibi bir sesle öter. Fars. gûf.

BUHÛR (i. A.). Tütsü, günlük: Buhur yakmak. **Buhûr-ı Meryem** = Köküne tuz ağırşağı denilen nebat. bk. Behûr.

BUHURDAN (i. A. F.). Tütsü yakmaya mahsus kap («dân». Farsça'da zarf edatı olduğundan, yine bu mânâda olan Türkçe «lık» edatının ilâvesiyle buhurdanlık demek galattır).

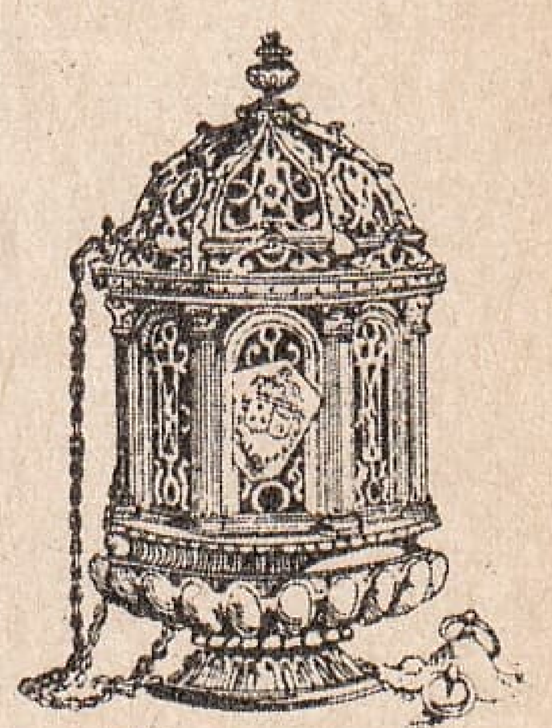

Buhurdan

BUHURLAMAK (f.). Tütsülemek.

BUHURLUK (i. T. A.). Tütsü yakmaya mahsus kap, buhurdan.

BUHURUMERYEM (i. A. İbranice). Tavşankulağı.

BÛJENE (i. F.). **1.** Henüz açılmamış çiçek, konca. **2.** Tomurcuk.

BUJİ (i. Fr.). Otomobil motorlarında ve başka patlamalı motorlarda yakıtı tutuşturma cihazı; bujilerin elektrik akımıyle

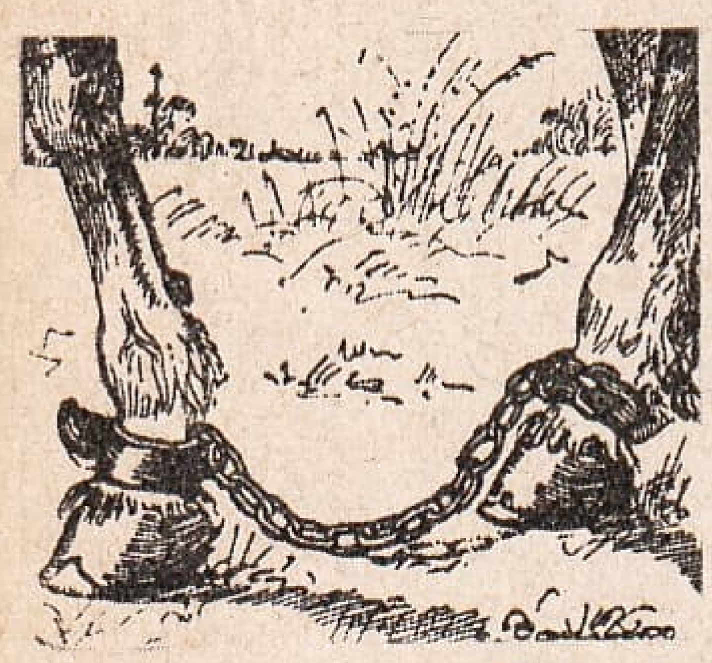

Bukağı

çakarak kıvılcım çıkarması silindirlerdeki yakıtın patlamasını sağlar.

BUK'A (i. A.) (c. buka', bukaa). Toprak parçası, memleket, yer. (tıp) **Buk'a-i karniyye** = Göze ârız olan beyaz leke.

BUKAĞI (i.). **1.** Köstek. Eskiden ağır cezalı mahkûmların ayaklarına takılan demir halka. Bu halkaya pranga bağlanırdı. **2.** Kaçmasını önlemek için atların ayağına vurulan demir halkalı köstek.

BUKAĞILI (i.). **1.** Ayağında bukağı olan. **2.** Bilekleri beyaz olan at.

BUKAĞILIK (i.). Atın ayak bileğinde köstek vurulan yeri.

BUKALEMUN, (BÛKALEMÛN) (i. A.). **1.** Derisi çeşitli renkler gösteren bir cins hayvan, keler, kaya keleri. **2.** Cânfes gibi çözüldükçe başka bir renk gösteren kumaş. **3.** mec. Sebatsız, fikir ve mizaç değiştiren adam.

BUKET (i. Fr.). Çiçek demeti.

BUKLE (i. Fr.). Tam veya yarım daire şeklinde kıvrılmış saç demeti.

BUKRATIYYÛN (i. A. c.). Bukrat adlı hekimin tıp usulüne tâbî olan doktorlar.

BUKRÂTÎ (i. A.) (mü. bukrâtiyye). Tıbbın babası sayılan Yunan hekimi Bukrat yani Hipokrat'ın tıp usulüne muvafık ve müteallık olan.

BULAK (i.). Pınar, kaynak, çeşme.

BULAMAK (f.). Bulamak, bulaştırmak, kaplamak.

BULANDIRMAK (f.). Bulanmasına sebep olmak.

BULANIK (i.). Bulanmış olan: Bulanık su, bulanık hava. **Bulanık suda balık avlamak** = Karışık vaziyetlerden faydalanarak menfaat temin etmeye çalışmak.

BULANIKLIK (i.). Bulanık olma hali.

BULANMAK (f.). Duru halini kaybetmek.

BULANTI (i.). Kusacak gibi bir duygu veren mide rahatsızlığı.

BULAŞIK (i.). Bulaşmış olan, yemekte kirlenmiş kap.

BULAŞIKÇI (i.). Bulaşık yıkamayı iş edinmiş kimse.

BULAŞTIRMAK (f.). Bulaşmasına sebep olmak.

BULDOZER (i. İng.). Yol yapımında kullanılan tırtıl tekerlekli, kudretli bir makine. Buldozerin önündeki geniş satıhlı bıçak, toprak birikintilerini ve kümelerini küreyerek kaldırır.

BULGAR (hi.). Eskiden Ural dağları civarında oturan Türk kavimlerinden iken sonra Rumeli cihetine gelip Islav'laşmış bir kavim. Bulgarlar, Bulgar kavmi, Bulgar lisanı.

BULGARCA (hi.). Bulgar dilinde ve onların tarz ve usûlünde olan: Bulgarca kitap. e. Bulgar dilinde veya Bulgarlar'a mahsus tarz ve usûlde: Bulgarca söylemek, Bulgarca hora tepmek. i. Bulgarların konuştukları dil: Bulgarca, güney Slav dillerindendir.

BULGARÎ (i.). Curadan büyük ve bağlamadan küçük, iki çift telli tambura.

BULGU (i.). Bulunan şey, tesbit edilen şey.

BULGUR bk. Burgul.

BULMACA (i.). Bilmece.

BULMAK (müzari: bulur) (f.) (Çağatay lehçesinde olmak yerine yardımcı fiil gibi kullanılır: Bolmak). **1.** Arayarak veya tesadüfen bir şey elde etmek: Bahçede güzel bir çiçek buldum. Filân bir define buldu. **2.** Kaybolmuş bir şeyi tekrar ele geçirmek: Kaybolan atı buldular. Düşürdüğünüz parayı buldunuz mu? **3.** Varmak, erişmek: Yetmişi buldu, sağlıkla baharı bulalım. **4.** Nâil olmak, ele geçirmek, zafer kazanmak, hâsıl etmek, şifâ, iyilik bulmak. **5.** Uğramak, kötülüğe yakalanmak: Belâsını bulmak: İnsan ettiğini bulur. **6.** Tedarik etmek: Bize biraz yemek bulmalı. **7.** Raslamak, tesadüf etmek, rasgelmek, görüşmek: Dün filânı buldum. **8.** Keşf, icat, ihtirâ etmek: Kristof Kolomb Amerika'yı, Gutenberg matbaayı buldu. Filân yeni bir makine, bir usûl buldu. **Aralarını bulmak** = Uyuşturmak, uzlaştırmak, barıştırmak. **Aralık bulmak** = Fırsat düşürmek. **Arayıp bulmak** = Aradığını bulmak, lâyık olduğu cezaya uğramak. **Allah'tan bulmak** = Tanrı gazabına uğramak. **Vücut bulmak** = Vücuda gelmek, mevcut olmak. **Vuku bulmak** = Meydana gelmek. **Yerini bulmak** = Yerine gelmek, icra olunmak. **Yüz bulmak** = Yüz verilmek, iyi muameleden azmak.

BULUNTU (i. arkeoloji). Kazılar ve başka araştırmalar neticesinde meydana çıkan; bazen de tesadüfen bulunan, eski çağlardan kalma eşya.

BULUŞ (i.). **1.** Bulmak işi veya tarzı. **2.** Yeni bir şey bulma.

BULUT (i.). Denizlerden havaya kalkıp rüzgârla yer değiştiren ve yağmur veya kar halinde yere inen buğu ki, bazen ufukları kaplayıp güneş ışıklarına bir dereceye kadar engel olur. Ar. sehâb, Fars. ebr. Bulutlara kadar, bulutlar içinde: Pek yüksek. **Buluttan nem kapmak** = Her şeyden alınmak. **Bulut gibi** = Ziyadesiyle sarhoş.

BULUTIYYE, BELÛTIYYE (i. A. smüş. botanik). Fasile-i belûtiyye: Meşe ağacına benzeyen bitkiler.

BULÛZ (i.). Blûz. Bilhassa kadınların giydikleri bir çeşit gömlek.

BULVAR (i. Fr. Al). Geniş ve ağaçlı cadde.

BUM (i. F.). Yer, memleket, zemin.

BÛM (i. A.). Baykuş.

BUMBAR (i. Farsça «mübâr»dan). **1.** Koyun vesairenin kalın bağırsağı ki, doldurulup sucuk yapılır. **2.** Bu barsağın, ciğer kıyması ve pirinçle doldurulup tava veya tepside pişmesi.

BUMBARLIK (i.). Bumbar doldurmaya mahsus (kıyma vesaire).

BÛME (i A. zooloji). Baykuş.

BUNA (i.). Buna, bu zamirinin datifi.

BUNALMAK (f.). **1.** Bunalmak, nefes almakta güçlük çekmek. **2.** Fazlaca sıkılmak, sıkıntıya düşmek.

BUNAMAK (f.). **1.** Ateh getirmek, ihtiyarlıktan çocuk gibi olmak. **2.** Alıklaşmak, söylediğini bilmez olmak.

BUNAR (i.). bk. Pınar.

BUNCA (i.) («bu» zamiri ile «ca» ekinden mürekkeptir). Bu kadar, bu derecede, çok, fazla: Bunca zamandan beri. Hergün bunca faydalı keşifler yapılıyor.

BUNCULAYIN (i.) (Aslı bunçalayın). **1.** Bu kadar, bu miktarda: Bunculayın işin ehemmiyeti yoktur. **2.** Böyle, bu tarzda, bu halde. Bunculayın adam (yakın için olup, uzak için olan mukabili onculayındır, eskimiştir).

BUNDA (i. bunda). Bu zamirinin lokatifi.

BUNDAN (i.). Bu zamirinin ablatifi.

BUNDUK, BUNDUKA (i. A.). **1.** Ufak ve yuvarlak tâne. **2.** Tüfek kurşunu.

BUNDUK (i. F.). Fındık.

BUNLAR (i.). Bu zamirinin cemi hâli.

BUNU (i.). Bu zamirinin akküzatifi.

BUNUN (i.). Bu zamirinin genitifi. bk. Bu.

BURA (i.). Bu mahal, bu yer: Bura adamları çalışkan olur. Buranın meyvesi boldur. Burayı bırakacak mısınız? Buraları da görmüş olduk. Ekseriya zamire eklenerek kullanılır: Buram ağrıyor. Buranız kararmış. Burası çok ucuzluktur. Burası, buraları: Bu hal, bu suret, bu keyfiyet: Asıl burası matlûptur. Buraları iyice anlatmalı. Yakın yere işaret içindir: Ar. hâ, hunâ, Fars. incâ: Buraya gel, burada kal, buradan geçti, buraca bilinmiyor (uzak yeri işaret için «ora» ve orta yer için «şura» kullanılır).

BURAK (i. A.). Mîrâc'da Tanrı tarafından Peygamberimiz'e tahsis edilen binek.

BURAM (e.). Dönüp dolaşarak şiddetle ve havada kasırga gibi bir nevi girdaplar teşkil ederek yağmayı tasvir ederek arka arkaya kullanılır: Buram buram kar yağıyordu. Buram buram duman çıkıyordu. **Buram buram terlemek** = Fazlasıyle terlemek.

BURAN, BORAN (i. coğrafya). Yel, şimşek ve gökgürültüleri ile karışık yağan ve kısa süren zorlu yağmur: Yazın sık sık buranlar olur.

BURASI (i.). Bura, bu yer.

BURCU (i.). Güzel koku, ıtır. Burcu burcu güzel güzel kokarak.

BURÇ (i. A.). **1.** Kalelerin köşelerine ve yan taraflarına yapılan yüksek kulelerden her biri. **2.** (astronomi) Zodyak üzerindeki on iki takım yıldızın her biri: Akrep burcu, Boğa burcu vs.

BURÇAK (i.). Sığırlara yedirilen yuvarlak taneli hububat çeşidi. Cılban, ak burçak, kara burçak: Bunun cinsleri.

Burçak

BURÇİN (i). Geyiğin dişisi.

BURGACIK yahut **BURGAŞIK** (i.). Karışık ve dolaşmış şey: **Kargacık burgacık yazı** = Okunması çok zor elyazısı.

BURGAÇ bk. Burgacık.

BURGAÇLANMAK (f.). Buruşup karma karışık olmak.

BURGATA (i.). 0.0255 metreye eşit bir uzunluk birimi.

BURGU (i.). **1.** Dönerek tahta vesaire delmeye mahsus âlet. Büyüğüne ve iğreti bir sapla döndürülenine matkap derler. **2.** Tıpa vesaire çıkarmaya mahsus, yine döndürülerek kullanılan âlet. Vida burgusu: Vida çevirecek âlet ki, ucu yassıca bir demir kalemden ibarettir, tornavida.

BURGUL (i.) (galatı bulgur). Kaynatılıp kurutulduktan sonra kırdırılıp pirinç yerine pilav pişirmeye yarayan buğday: Burgul pilavı. bk. Bulgur.

BURGULAMAK (f.). Burgu ile delmek.

BURHAN (BÜRHÂN) (i. A.) (c. berâhîn). Delil, ispat, hüccet. Mantık: Kıyas.

BURINATA (i. İ. denizcilik). Babafingonun yaka ipi.

BÛRIYÂ (i. F.). Hasır.

BURJUVA (i. Al. Fr.). Burjuvaziye mensup kimse, şehirli sınıfından.

BURJUVAZİ (i. Al. Fr.). **1.** Avrupa'da vaktiyle asilzâdelerle köylüler arasında yer alan şehirliler sınıfı.

BURKAT (i.). Eski Türkçe'de: **1.** Heykel, put. Ar. sanem, Fars. büt. **2.** Put - hâne, Fars. nigâr - hâne.

BURKMAK (i.). **1.** (uzvun biri) burulup incinmek: Kol, ayak burkmak. **2.** (buğday) Değirmende kırılıp burgul olmak.

BURKULMAK yahut **BURKULMAK** bk. Burkmak, burulmak.

BURKULUK (i.). Burulmuş, enenmiş, iğdiş olmuş at.

BURKUTMAK yahut **BURGUTMAK** (f.). Uzvun birini burup incitmek.

BURMA (i.). **1.** Burmak işi, çevirme, döndürme, kıvırma. **2.** Eneme, iğdiş etme. **3.** Burulmuş şeyin şekli, helezonî şekil. **4.** Vidalı ekser, vida. **5.** Mide veya bağırsaklar buruluyormuş gibi karında hissolunan şiddetli ağrı. **6.** Musluk, lüle. **7.** Açılmış hamuru kıvırarak yaptıkları bir çeşit hamur tatlısı ki, sarığıburma dahi denir. **1.** Burulmuş, kıvrılmış, kıvrık: Burma sarık. **2.** Burulmuş gibi helezon şeklinde, helezonî, burmalı: Burma minare, direk. **3.** Enenmiş, iğdiş: Burma at.

BURMAK (f.). **1.** Burma fiili, döndürüp bükmek, kıvırmak: Bıyık burmak. **2.** Parmak arasında kıvırıp koparmak, sıkmak, çimdiklemek: Etini burdu. **3.** Kıvırıp incitmek: Kolunu, ayağını burdu. **4.** Enemek, iğdiş etmek, Osm. ıhsâ etmek: Atı burmak. Delmek, sakbetmek. **6.** Sancımak: Karnım buruluyor. **Burun burmak** = Beğenmemek, istihfaf etmek. **Bıyık burmak** = Kurulmak. **Dil burmak** = (Kekre şey) dili buruşturmak. **Dudak burmak** = Ağlayacak olmak. **Kol burmak** = Galebe çalmak. **Kulak burmak** = İhtar ve ikaz etmek. **Bura bura oynamak** = Parmakları şıkırdatarak raksetmek.

BURMALI (i.). Burulmuş ve kıvrılmış gibi helezon şeklinde: Burmalı direk, minare, sarık.

BURNAZ (i.). Büyük burnu olan adam: Burnaz Hasan Çelebî.

BURNUS (i. A.). **1.** Araplar'ın üstten giydikleri bir libas ki, pek geniş ve kare şeklinde olup yukarıdan iki ucunda kol yerini tutar iki deliği ve başlığı vardır. **2.** Eskiden kadınların kırlarda ve gezinti yerlerinde giydikleri bir nevi yeldirme. **2.** Banyodan sonra giyilen cübbeye benzer bir giyecek. bk. Bornuz.

BURS (i. L. Y.). Belirli bir müddet için yapılan muntazam para yardımı. Daha çok öğrencilere yapılan aylık para yardımları «burs» diye anılır.

BURTLAK (i.). Domuz yavrusu.

BURTLAK (i.). Taşlık, çakıllık yer.

BURTMAK (f.). Yüz buruşturmak, somurtmak.

BURTULMAK (f.). Yüz buruşturmak.

BURU (i. «burmak» tan). Bağırsakları kıvırıp koparır gibi şiddetli karın ağrısı. Buruntu, burma.

BURÛC (i. A. c.) (m. burc). Burçlar. bk. Burc.

BURÛDET (i. A.). Soğukluk, soğuk, Ar. berd, Fars. sermâ: Havanın burûdet şiddeti. mec. İnsan münasebetlerinde soğukluk, sevişmeme, düşmanlığa yakın anlaşmazlık, karşılıklı nefret: Aralarında burûdet vardır.

BURUK (i. «burmak» tan). **1.** Burulup incinmiş: Buruk kol. **2.** Ağız buruşturan.

BURULMA (i.). Burulmak işi. bk. Burulmak.

BURULMAK (f.). **1.** Bükülmek, çevrilmek, kıvrılmak. **2.** Dönmek, dolanmak: İp ayağına buruldu. **3.** Çevrilip incinmek: Kol, ayak burulmak.

BURUM (i.) («burmak» tan). Burma, kıvırıp yarma. (e.). Kıvırıp koparmayı belirtir: Burum burum koparmak.

BURUN (i.). **1.** Yüzün ortasında, iki kaşın arasından ağzın üstüne kadar ve iki yanak ve gözün arasında uzanan ve solunuma ve koklamaya yarar iki deliği olan çıkıntılı organ. **2.** Uç: Kalemin burnu, mumun burnunu kesmek. **3.** Denizin içine girmiş ve dağlık taşlık kara ucu. Ar. Re's: Boz burun (alçağına dil derler). **4.** mec. Kibir, gurur, nahvet: **Burnu büyük** = Kibirli, gururlu. **İtburnu** = Yabanî gül, **Burunotu** = Enfiye. **Burnu ucunda** = Pek yakın, ta karşısında, yanıbaşında. **Burun buruna** = Başbaşa, yakından karşı karşıya. **Burunperdesi** = Burnun iki deliği arasındaki zar. **Burundan düşmek** = Çok benzemek. **Kıh (hık) demiş burnundan düşmüş** = Ana, babaya çok benzeyen hakkında kullanılır. **Burun sürtmek** = Alçakçasına sokulmak, dalkavuklukta bulunmak, çanak yalamak. **Burun şişirmek** = Tekebbür etmek, kibirlenmek. **Burun kabarmak** = Kibir taslamak. Kibirli olmak. **Burun kanadı** = Burun deliklerinin kapakları. **Burundan gelmek** = Huzurdan sonra aksine bir hal görüp zahmet çekmek: Anamdan emdiğim süt burnumdan geldi. **Çiçeği burnunda** = Pek taze (meyve). İnsanlar hakkında da biraz alaylı olarak kullanılır: Çiçeği burnunda genç kız. **Danaburnu** = Yer altında bitkilerin köklerini

kesen muzır bir böcek. **Karga burnu** = Bir çeşit pens.

BURUNDUK (i.). Sert atları tımar ederken, zaptetmek için burunlarını sıkmaya mahsus tahta kıskaç.

BURUNDURUK (i.). Burunluk. bk. Burunduk.

BURUNLU (i.). **1.** Burnu olan: Büyük, küçük, basık burunlu. **2.** Sivri ucu olan, uçlu. **3.** mec. Kibirli, böbürlenen, azametli.

BURUNMAK (f.) (karın). Bağırsaklar kıvrılıyormuş gibi şiddetli sancımak.

BURUNSAK (i.). Burunsalık.

BURUNSALIK (i.). Sığır ve develeri zabt için burunlarına vurdukları tahta kıskaç. Isırmayı önlemek için köpeklerin ağız ve burunlarına takılan şey.

BURUNSUZ (i.). Burnu düşük veya pek küçük ve basık olan.

BURUNSUZLUK (i.). Burnu düşük veya pek küçük ve basık olan adamın hali.

BURUNTU (i. «burmak» tan). Bağırsakları burar gibi karında duyulan şiddetli sancı, burma.

BURUŞ (i.) («burmak» tan). Karnın şiddetle ve bağırsaklar kıvrılıp koparılır gibi sancıması, buruntu.

BURUŞ BURUŞ (i.). Çok buruşuk: Yüzü buruş buruştu.

BURUŞKU (i. Türkçe «buruşmak» tan). Dil buruşturan şarap.

BURUŞMA (i.). Buruşmak işi. bk. Buruşmak.

BURUŞMAK (f.). **1.** Çekilip toplanmak, takabbuz etmek: İhtiyarlıktan yüzü buruşmak. **2.** Ütüsü ve düzlüğü bozulup kat kat ve kırma kırma olmak, sülpümek: Kâğıt, esvap buruştu. **3.** Kuruyup toplanmak, solmak: Çiçek buruştu. **4.** (dil) Ekşi bir şeyden kamaşıp toplanarak çekilmek: Erikten dilim buruştu.

BURUŞTURMAK (f.). **1.** Bir şeyin düzgünlüğünü bozup muntazam olmayan bir surette kat kat ve kırmalı etmek; ütüsünü bozmak: Kâğıdı, kumaşı buruşturmak. **2.** Hoşlanmama alâmeti olarak (yüzü) toplayıp kat kat etmek, abûsluk göstermek: Yüzünü buruşturdu. **3.** (dilin) Toplanıp çekilmesini mucip olmak: Bu şurup dil buruşturuyor.

BURUŞUK (i.). **1.** Çekilip toplanmış, Osm. takabbuz etmiş: Buruşuk yüz. **2.** Ütüsü ve düzgünlüğü bozulmuş: Buruşuk kâğıt, kumaş.

BURÛZ (i. A.). Meydana çıkma, zuhur.

BÛS (i.). Öpme, Fars. bûse: Bûs etmek: Öpmek (sıfat terkibi teşkiline girer). **Dest-bûs** = El öpen. **Pây-bûs** = Ayak öpen.

BUSÂT (i. A. c.) (m. bisât). Bisâtlar, kilimler, döşekler, minderler, keçe yaygıları.

BÛSE (i. F.). Öpme.

BÛSE-CÂ (i. F.). Öpecek yer.

BÛSE-ÇÎN (i. F.). Bûse, öpücük alan, toplayan.

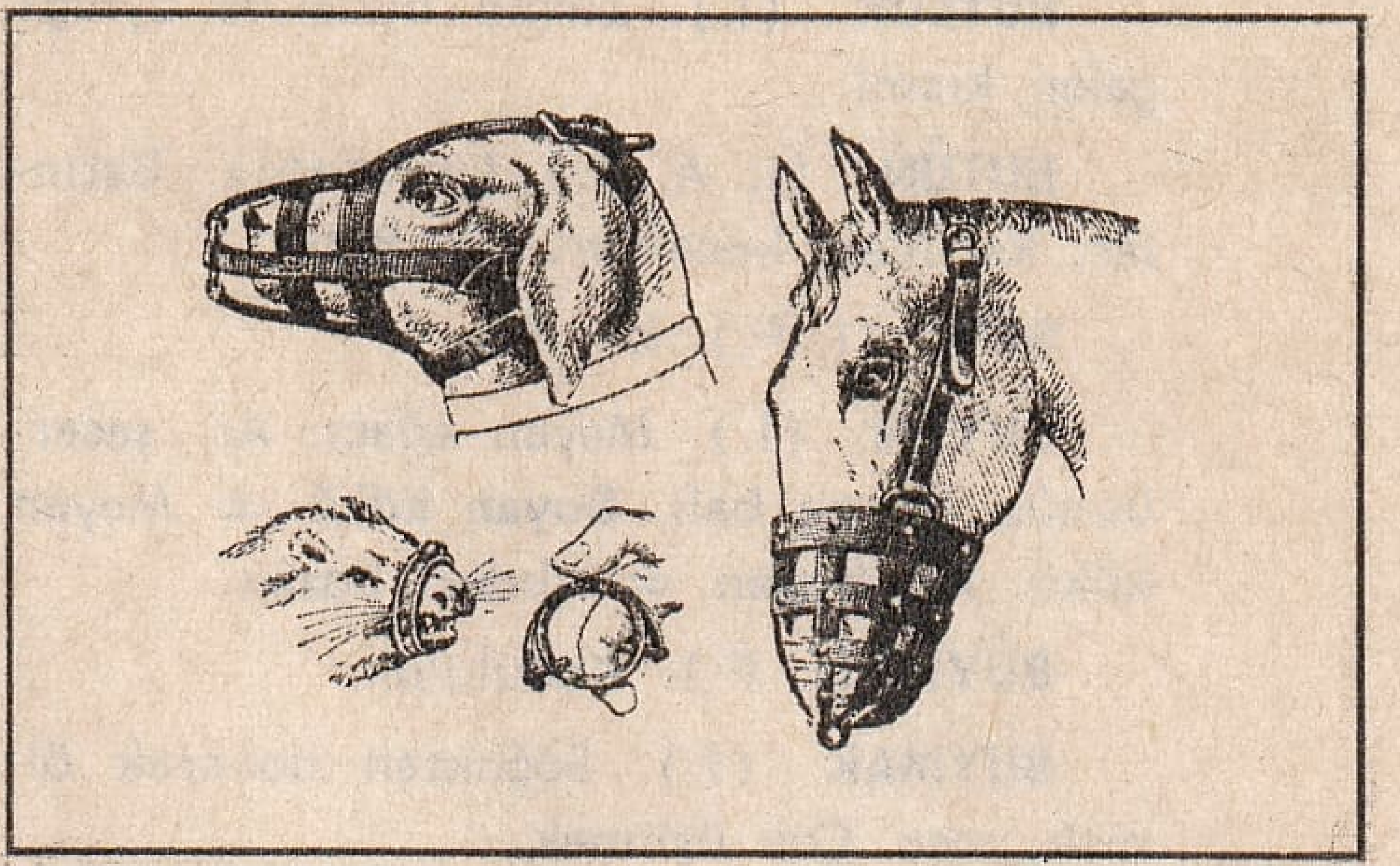

Çeşitli burunsalıklar

BÛSE-GÂH (i. F.). Öpülecek yer.

BÛSELİK (i. F. T.). Türk musikisinin 13 basit makamının 2'incisi; lâ (dügâh) perdesinde kalır.

BÛSELİK-AŞÎRÂN (i. F.). Türk musikisinde bir mürekkep makam. Aşîrân «mi» perdesinde kalır.

BÛSELİK BEŞLİSİ (i. T. F.). Türk musikisinde basit makamları teşkile yarayan 6 basit tam beşlinin ikincisi.

BÛSELİK DÖRTLÜSÜ (i. T. F.). Türk musikisinde basit makamları teşkile yarayan 6 çeşit tam dörtlünün ikincisi.

BÛSELİK PERDESİ (i. T. F.). Türk musikisinde orta sekizlideki «si» perdesi ki portenin üçüncü çizgisine yazılır.

BÛSE-RÜBÂ (i. F.). Bûse, öpücük toplayan, kapan, alan.

BÛSE-ŞİKESTE (i. F.). Şapır şupur öpüş.

BÛSE-ZEN (i. F.). Öpücü, öpen.

BÛSÎ (i. F.). Öpme, öpmeklik. **Dest-bûsî** = El öpme. **Dâmen-bûsî** = Etek öpme. **Îfâ-yı resm-i dest-bûsî etmek** = Etek öpme merasimini ifa etmek.

BÛSÎDE (i. F.). Öpülmüş.

BÛSİŞ (i. F.). Şapırtılı öpüş.

BÛSTÂNÎ (i. F.). Bostana ait.

BÛSTÂN-SERÂ (i. F.). Bahçe içinde bulunan köşk.

BUT (i.). **1.** Bacağın yukarısı, kalın

tarafı. Ar. fahz, Fars. rân: Bir koyun budu. Eti ne budu ne? But kebabı. **2.** Yağsız löp et: But kebabı. **Kadınbudu** = Kıyma ve yumurta ile yapılan bir nevi yemek; güvercin budu dahi denir.

BÛTE (i. F.). Kuyumcu kalıbı.

BUTLÂN (i. A.). **1.** Haksızlık, hak zıddı, bâtıl ve boş olma: Bâtıl inançların butlânı. **2.** Muattal ve hükümsüz olma. (tıb) **Butlân-ı his** = Bir ameliyat icrası için hissin iptali. Bir uzvun geçici olarak histen mahrum edilmesi.

BUTLUK (i.). Zırhın buda ve oyluğa gelen kısmı.

BUTÛN (i. A. c.) (m. batn). Batınlar, karınlar, kucaklar. bk. Batn.

BÛY (i. F.). bk. Bû.

BUYAN (i.). Meyan ağacı. Ar. şecerüs-sûs. Buyan balı. **Buyan kökü** = Meyan kökü. **Acı buyan** = Abdest bozan.

BÛYÎ (i. F.). Kokululuk.

BUYMAK (f.). Soğuktan donarak ölmek. mec. Çok üşümek.

BUYRUK (i.). Emir, ferman, hüküm. Buyruk tutmak: Emre tâbî olmak. **Buyruk kulu** = Emir kulu.

BUYRULDU, BUYRULTU (i.). **1.** Osmanlı devlet teşkilâtında sadâret (başbakanlık) makamından yazılan bir çeşit emirnâme ki, dîvân yazısıyla yazılıp başında o makamın büyük mührü bulunurdu. **2.** Bir vali veya diğer bir makamdan yazılıp iş sahibinin eline verilen açık emir-nâme. **3.** Kolağası (kıdemli yüzbaşı) rütbesine kadar olan subaylara, mercîlerinden verilen tevcih-nâme.

BUYRULMA bk. Buyruluş.

BUYRULMAK (f.). **1.** Emredilmek, ferman olunmak. **2.** Edilmek, olunmak, yapılmak (saygı ifadesi olarak bu fiillerin yerine kullanılır): İrsâl buyrulmak, tenbih buyrulmak.

BUYRULTU bk. Buyruldu.

BUYRULUŞ (i.). Buyrulmak tarzı.

Buzağı

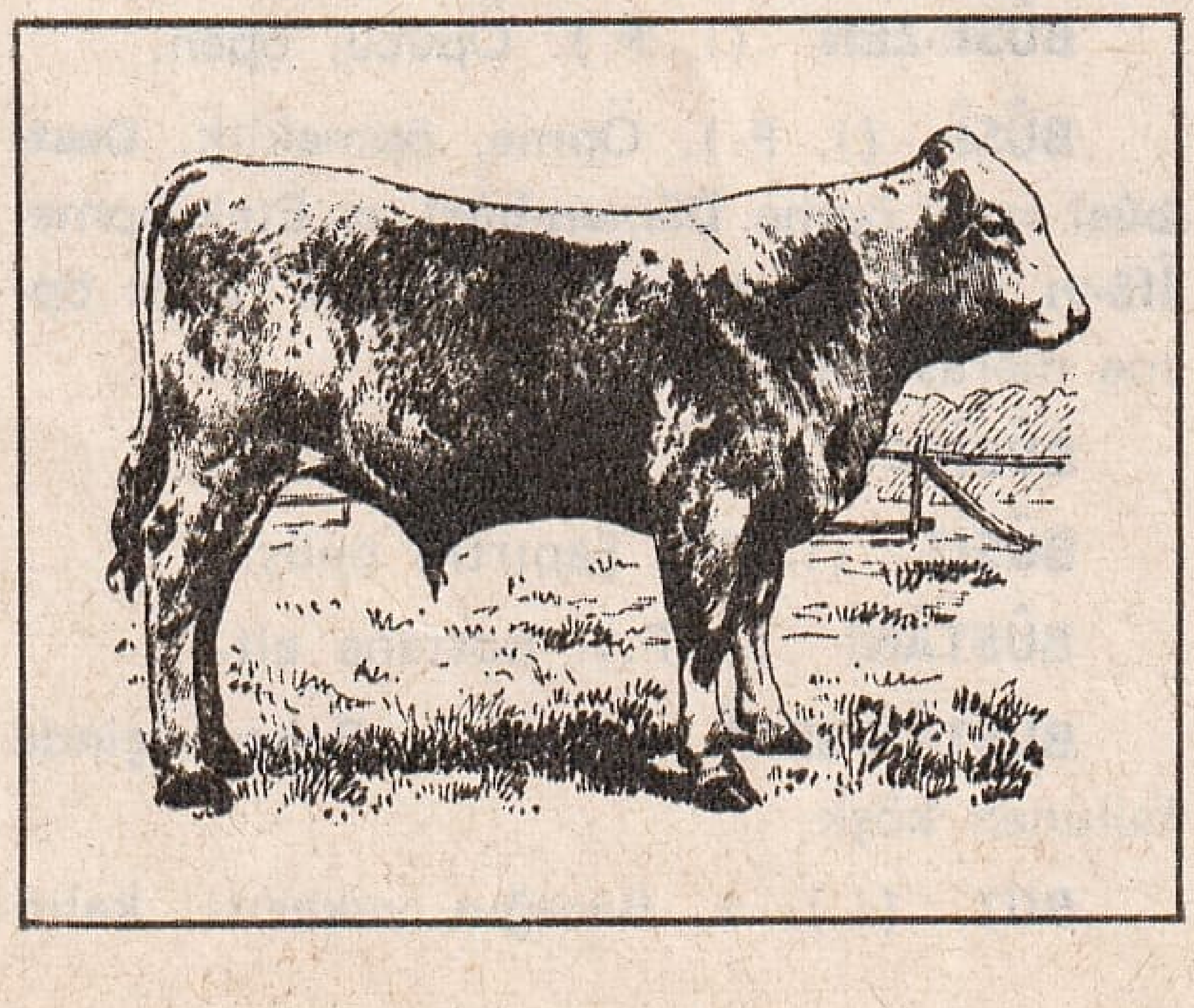

BUYURDU bk. Buyurtu, buyrultu.

BUYURMA (i.). Buyurmak işi. Emir, hüküm, şereflendirme.

BUYURMAK (f.). **1.** Emretmek, hükmeylemek: Burada kim buyuruyor? **2.** Âmir ve hâkim olmak, emri ve hükmü altında tutmak, idare etmek: Vaktiyle Basra ve Musul'a da Bağdad valisi buyururdu. **3.** Söylemek, demek (saygı ve zarafet tâbiri) Ne buyurdunuz? **4.** Gitmek, gelmek, teşrif etmek: (Keza saygı ve zarafet tâbiri) Buyrun gidelim. Ne vakit teşrif buyurdunuz? **5.** Yemek, tenâvül etmek: Buyrun. Buyurmuyorsunuz. **6.** Almak, alıp kabûl etmek: (Bir şey takdim ederek) Buyrun. **7.** Etmek, yapmak, eylemek: (Saygı ifadesi olarak yardımcı fiil şeklinde kullanılır): Tahrir buyurmak. İrsal buyurmak. Zahmet buyurmayın.

BUYURTMAK (f.). Bir dilekçe veya diğer bir resmî kâğıdı ait olduğu makama sunarak, üzerine havale işaretini çektirmek, havale ettirmek: Arzuhalini buyurt da buraya getir (eskimiştir).

BUYURTU bk. Buyrultu.

BUYURUCU (i.). **1.** Emreden, âmir, hâkim. **2.** İşi başkalarına emir ve havale eden.

BUZ (i.). Soğuktan donmuş kar, buz. mec. Pek soğuk şey. **Buz bağlamak, tutmak** = Üstü donmak. **Buzböceği** = Bir cins böcek. **Buz çözülmek** = Buz erimek. **Buzçiçeği** = Bir çeşit kalye otu. **Buz gibi et** = Pek yağlı. **Buz kesilmek** = Pek fazla soğumak.

BUZAĞI yahut **BUZAĞU** veya **BUZAK** (i.) İneğin küçük yavrusu, henüz sütten kesilmemişi (kesilmişine dana derler). Fil, gergedan, zürafe gibi hayvanların yavrularına da denir. **Buzağıburnu** = Arslanağzı denilen çiçeğin yabanisi.

BUZAĞILAMAK (f.) (Halk ağzında: Bızlamak. (İnek ve emsali hayvanlar) yavrulamak, doğurmak: İnek, manda buzağıladı.

BUZAĞILIK (i.). **1.** Otlak ve çayırın dördüncü ve son defa biçilmesi. **2.** Üç sene işlenmeyip hayvan yayılan tarla. **Buzağılık bozmak** = Bu suretle terk olunmuş tarlayı açmak.

BUZAĞU bk. Buzağı.

BUZAK bk. Buzağı.

BUZDAĞI (i.). Bankizlerden veya kutup buzullarından koparak denizlerde yüzen büyük buz parçası, aysberg.

BUZHANE, (BUZ-HÂNE) (i.) (Türkçe: Buz, Farsça: Hâne). Yaz için kıştan buz saklanılan veya makine ile buz yapılan yer, buzluk.

BÛZÎNE, BÛZİNE (i. F.). Maymun. bk. Bûznîne.

BUZKIRAN (i.). Donmuş deniz, göl veya nehirlerde buzları kırarak yol açmada kullanılan gemi.

BUZLANMAK (f.). Bir şeyin yüzü buz tutmak.

BUZLU (i.). **1.** Üstü donmuş, buz bağlamış: Buzlu göl, dere. **2.** Soğumak için içine buz konmuş: Buzlu su, şerbet. **3.** Üzeri buz gibi olup şeffaflığını kaybetmiş: Buzlu cam, bardak. **4.** Üzerinde ak lekesi olan: Buzlu elmas, zümrüt.

BUZLUK (i.). Buzdolaplarının buz yapmaya mahsus kısmı.

BÛZNÎNE bk. Bûzîne.

BUZUL (i. coğrafya) (y. k.). Çok soğuk mıntakalarda raslanan buz nehri, cümudiye. **Buzul devri** = (jeoloji) Pleistosen devrinin bir kısmı. **Buzul kaynağı** = Eriyen buzul sularını dışarıya veren kaynak. **Buzul masası** = Etrafındaki buzların erimesi sırasında altına raslayan kısmı erimekten koruyan ve sonunda buzdan bir ayak üzerinde kalan kütle.

BUZULTAŞ, BUZULTAŞI (i.) (y. k.). Buzulların etrafındaki kayalardan, buzulun üstüne düşen veya altındaki kayalardan kopan kaya ve taş.

BÜBÜRDEK yahut **BÖĞÜRDEK** (i.). Bir cins bülbül.

BÜCÜR (i.). Bodur, ufak tefek.

BÜD (i. A.). Ayrılma, uzaklaşma, vazgeçme.

BÜFE (i. Fr.). **1.** Yemek salonu ve mutfaklarda sofra takımlarını koymaya yarayan dolap. **2.** Bir eğlence yerinde yemek ve içkilerin sunulduğu tezgâr veya masa. **3.** İstasyonlardaki lokanta. **Soğuk büfe** = Misafirleri ayakta ağırlamak için kurulan soğuk yemekler sofrası.

BÜGAT (i. A. c.) (m. bâgî). bk. Bâgî.

BÜĞLÜ (i. Fr. bugle). Bakırdan, perdeli veya pistonlu borusu bükülü bir ağız çalgısı.

BÜHTÂN (i. A.). Birine yalandan bir şey isnâd etmek, iftira: Bana bühtân etmişler.

BÜHTANCI (i.). Asılsız yere birine bir şey isnâd eden, iftiracı. Ar. müfterî.

BÜKÂ (i. A.). Ağlama, nâle, girye.

BÜKM (i. A. c.) (m. ebkem). bk. Ebkem.

BÜ-L-ACEB (i. A.). Çok acâyip, çok tuhaf, çok şaşılacak şey.

BÜLBÜL (i. A.) (Türkçe ve Farsça'da

Buzul

da kullanılır). Nisan ve mayısta erkeği güzel bir sesle öten maruf kuş. Fars. andelîb, hezâr: Bülbül ötüyor: Bülbül gibi hoş nağmeler ile terennüm ediyor. (Gûyâ güle sevgisi ve dikenden cefa görmesiyle, eski şairlerimize sermaye olmuş ise de, bülbül gülden değil asıl dikenden ve dikenli çalılıklardan hoşlanır). **Bokluca bülbül** = Bülbüle benzer küçük bir kuş. **Çeşm-i bülbül** = Renkli ve işlemeli şişe vs. XIX. asırda İstanbul'da yapılmışları çok değerlidir.

BÜLBÜLÎ (i. A.). Emzikli su kabı.

BÜLBÜLİYE, (BÜLBÜLİYYE) (i. A.). Mürekkep balığına ve ahtapota benzer bir deniz hayvanı.

BÜLDÂN (i. A. c.) (m. beled). Beledler, beldeler. bk. Beled.

BÜLEGA (ga uzun) (i. A. c.) (m. belîğ). Beliğler. bk. Belîğ.

BÜLEND (i. F.). Yüksek, yüce, âlî: **Bülend âvâz ile** = Yüksek sesle. **Bülend-pâye** = Mevkii yüksek. **Bülend-himmet** = Yüksek himmetli, çalışkan.

BÜLEND-AHTER (i. F.). Yıldızı yüksek. mec. Tâlihi uygun.

BÜLENDÎ (i. F.). Yücelik, yükseklik.

BÜ'L-HEVES (i. F.). Aklına geleni yapmak isteyen, keyfine buyruk, maymun iştahlı, herşeye arzulu, arzusu çok olan. kimse.

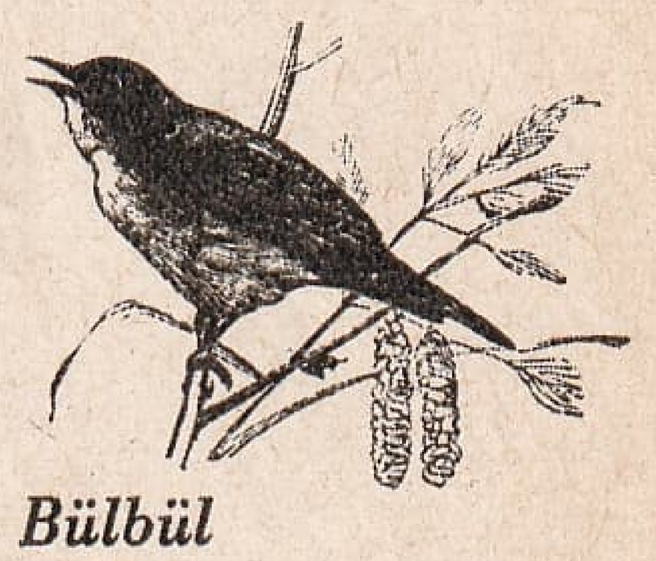

Bülbül

BÜ'L-HEVESÂNE (F.). Maymun iştahlıcasına.

BÜ'L-HEVESÎ (i. F.). Sebatsızlık, maymun iştahlılık.

BÜLTEN (i. Fr.). **1.** Halka duyurmak

için kısaltılmış şekilde hazırlanan resmî bilgi: Sağlık bülteni, meteoroloji bülteni. **2.** Bir cemiyet veya dairenin çalışmalarını aksettiren mevkute: Karayolları bülteni.

BÜLÛĞ (i. A.). Kız ve erkek çocuğun erginlik yaşına ermesi: Bülûğa, bülûğ yaşına ermek.

BÜN (i. F.). **1.** Dip, temel. **2.** Alt taraf, aşağı, kıç. **3.** Kök, kütük. **4.** Ağaç. **Gülbün** = Gül ağacı. **Bî-ser ü bün** = Başı, sonu bellisiz. **Bî-ser ü bün lâflar söylemek** = Münasebetsiz söz söylemek.

BÜNÜVVET (i. A. «ibn» den). Oğulluk, evlâtlık.

BÜNYÂD (i. F.). Temel, esas.

BÜNYÂD (i. A.). Yapı, bina.

BÜNYE (i. A.). Vücudun binası, canlı bedenin hali, tabiî hâli ve teşekkül sureti: Bünyesi sağlamdır. **Kavî-yül-bünye** = Bünyesi kuvvetli. **Zaîf-ül-bünye** = Bünyasi zayıf.

BÜRDE (i. A.). Arapların üstten giydikleri bir çeşit elbise, hırka. **Kasîde-i bürde** = Arab şairlerinden Kâb bin Züheyr'in Peygamberimiz'in huzurunda okuduğu ünlü kasîde ki fevkalâde makbûle geçmekle, kendi bürde-i saâdetlerini omuzlarından çıkararak şairin sırtına atmasıyla, kasîde bu isimle şöhret bulmuştur. Sonra onu takliden yazılan diğer bir hayli kasîdelere dahi bu isim verilmiştir.

BÜREHNE (i. F.). Çıplak, açık, yalın: **Bürehne-ser** = Başı açık. **Bürehne-pâ** = Yalın ayak.

BÜREHNE-GÎ, BEREHNE-GÎ (i. F.). Çıplaklık.

BÜREHNE-PÂ (i. F.). Yalınayak.

BÜREHNE-SER (i. F.). Başıaçık.

BÜRHAN (i. A.). **1.** Delil. **2.** (mantık). Bir hükme varan muhakemenin dayandığı gerçek.

BÜRÎDE (i. F.) (F. bürîden = kesmek, kesilmek). Kesilmiş.

BÜRÎDE-SER (i. F.). Başı kesik.

BÜRKÂN (i. A. L. volkan'dan). Yanardağ, ateş, lav saçan dağ.

BÜRKÂNÎ (i. A.) (mü. bürkâniyye). Yanardağa ait, mensup ve müteallık: **Alâim-i bürkânîye** = Volkanik işaretler.

BÜRKE (i. A.). Su birikintisi, havuz, gölcük.

BÜRO (i. Fr.). Yazıhane, kalem odası. **1.** Çekmeceli veya çekmecesiz yazı masası, yazıhane. **2.** İçinde yazı masasının bulunduğu oda, yazıhane. **3.** Resmî veya husus iş yeri: Bu akşam bürodaki arkadaşlarla toplanacağız. **4.** Umumun hizmetine açık tesis: Seyahat bürosu, istihbarat bürosu.

BÜROKRASİ (i. Fr. Y.). Bir işin görülmesinde çok dolaşık yollardan uzun muameleler yapılması usulü, kırtasiyecilik.

BÜRÛC (i. A. c.) (m. burc.). Burçlar. bk. Burc.

BÜRÜM (i.) **1.** Bürüme, katlama, katlayış. **2.** Bürülmüş, katlanmış şey: Bir bürüm kaymak.

BÜRÜMCEK (i.). Koza gibi yumaklanmış şey.

BÜRÜMCÜK (i.). Ham iplikten dokunmuş bez: Bürümcük çarşaf.

BÜRÜME (i.). **1.** Acele, baştan savma, ehemmiyet vermeksizin çabuk bitiriverme. **2.** Başı örtülü, kapalı, izahat ve tafsilât vermeksizin toptan ifade.

BÜRÜMEK (f.). **1.** Sarmak, Osm. leffetmek: Başını bir tül ile bürüdü. **2.** Etrafını almak, çevirmek, ihâta etmek, kaplamak: Ortalığı sis bürüdü. Duman gözlerimi bürüdü.

BÜRÜNCEK (i.) **1.** İpekböceği kozasının teli, ham ipek. **2.** Böyle ipekten yapılmış ince bez.

BÜRÜNMEK (f.). **1.** Örtünmek, sarılmak: İhrâma büründü. **2.** Yaşmak tutunmak: Hanımlar büründüler mi?

BÜRYAN (i. F.). Kebap. bk. Biryan.

BÜSBÜTÜN (i.). Tamamen. bk. Bütün.

BÜSKÜ bk. Püskü.

BÜST (i. İ.). Vücudun göğüsten yukarı kısmı. Vücudun bu kısmını gösteren resim veya heykel.

BÜŞRÂ (i. A.). Müjde.

BÜT (i. F.) (Halk ağzında: Put). Çoktanrılı dinlerde ibâdet edilen, tapılan resim veya heykel. Ar. sanem. mec. **1.** Dilber, pek güzel şahıs: Put kadar güzel. **2.** Lâkırdı bilmez, tavır ve edadan mahrum olarak cansız put gibi duran adam. bk. Put.

BÜTAN (i. Fr.). Sıvı hale getirilerek kullanılan yanıcı bir gaz. Bütan gazı petrol damıtımından elde edilir ve yakıt olarak kullanılır.

BÜTÂN (i. F. c.). Bütler, putlar.

BÜTÇE (i. Fransızca: Budget). Bir senelik gelir ve giderlerin dengesi: Türkiye' nin 1969 senesi bütçesi. **Bütçe açığı** = Gelirlerin giderlere denk olmayışiyle karşılıksız kalan masraf miktarı. Bütçe açığını kapamak: Bu açığa karşılık bulmak.

BÜT-GEDE (i. F. büt = put, gede = yer). Putperestlerin ibâdethanesi, puthâne.

BÜT-NİGÂR (i. F.). Putçu, put yapan, portreci.

BÜT-TRÂŞ (i. F.). Put oyup yapan adam.

BÜTÜN (i.). **1.** Hep, Ar. cemî, cümle, kâffe, tekmil: Bütün âlem, bütün halk, bütün insanlar, bütün gün. **2.** Yarım veya parça olmayan, tam: Bütün bir koyun, bütün elma, bütün sayı. **3.** Yekpâre, som: Mermerden bütün bir sütun. **4.** Eğilmez, yekpâre gibi, çevrilmez, dik ve sert: Bütün endam, bütün huy. **5.** Tamam, tekmil: Koyunun bütününü almak. **6.** Mecmûan, kâffeten, tamamiyle, hep (ekseriye mükerrer): Bütün bütün harap oldu. **Büsbütün** = Kâmilen, tamamiyle, hepsi. **Bütün bütüne** = Kâmilen, esasen, hepsiyle.

BÜTÜNLEME (i.). (y. k.). İkmâl.

BÜTÜNLEMEK (f.). Eksik ve noksanını yerine getirip tamamlamak, tekmil etmek.

BÜVE, BÜVELEK (i.). Bir sinek çeşidi. Bu sineğin soktuğu hayvan delirmiş gibi koşar. bk. Böğe, böğelek.

BÜYÜ (i.). Büyü, efsun.

BÜYÜCEK (i.). **1.** Az büyük, pek büyük olmayan. **2.** Oldukça büyük: Büyücek bir evdir.

BÜYÜCÜ (i.). Büyü yapan kimse.

BÜYÜKAMİRAL (i. askerlik). Deniz kuvvetleri subaylarının en yüksek rütbesini taşıyan amiral, kara ordusunda meraşale eşittir.

BÜYÜKAYI (i. astronomi). Kuzey Kutbu bölgesinde yedi yıldızdan meydana gelen, kabaca tava biçiminde bir takımyıldız. Dübbüekber.

BÜYÜKELÇİ (i.). En yüksek pâyeli elçi. Osm. sefîr-i kebîr.

BÜYÜKLENMEK (f.). Kendisini büyük göstermek, azamet satmak.

BÜYÜKLETMEK (f.). Büyük etmek, büyütmek (doğru kelime olmayıp, yerine büyütmek kullanmalı).

BÜYÜKLÜK (i.). **1.** Hacim bakımından büyük olanın hali, irilik, ululuk, cesamet: Bu dağın, bu ağacın büyüklüğü. **2.** Değer ve itibar fazlalığı, kibir, azamet: Tanrı'nın büyüklüğü. Fuzûlî'nin büyüklüğü. **3.** Yaşlılık, olgunluk yaşı, ihtiyarlık: Çocuklar daima büyüklüğü arzu ederler. **4.** Genişlik, vüs'at: Bahçenin, denizin, deliğin büyüklüğü. **5.** Çokluk, kesret: Servetin büyüklüğü. **6.** Şiddet, kuvvet: Bu acının büyüklüğü. **7.** Kalabalık, çokluk, debdebe: Bu alayın, bu düğünün büyüklüğü. **8.** Kibir, azamet, gurur: Büyüklük satıyor.

BÜYÜK MÜCENNEB (i. T. A.). Türk musikisi sisteminde 5 koma değerinde aralık, bu değerde bemol ve diyez.

BÜYÜK USUL (i. T. A.). Türk musikisinde 15 zamanlıdan daha fazla zamanlı usullerin hepsi. 15 zamanlı ve daha az zamanlılara küçük usul denir.

BÜYÜLEMEK (f.). **1.** Birini büyü ile tesir altına almak. **2.** Büyük bir mânevî tesirle bir kimseyi kendine çekip bağlamak, sihirlemek, teshir etmek.

BÜYÜLENMEK (f.). Büyülü hâle gelmek.

BÜYÜLTMEK bk. Büyütmek.

BÜYÜLÜ (i.). **1.** Büyü yapılmış kimse. **2.** Büyü gücü taşıyan şey: Büyülü bakış.

BÜYÜME (i.). Büyümek işi. Büyümüş, terbiye olunmuş.

BÜYÜMEK (f.). **1.** Büyüme fiili. Büyük olmak, hacim ve değeri artmak: Üstüne bir kat daha çıkılınca ev hayli büyüdü. **2.** Gelişmek, boybos salmak: Bu ağaç büyüdü. **3.** Yaşlanmak, yaşı ilerlemek, kocamak: Onun çocuğu büyüdü. **4.** Boy atmak, uzamak: İnsanlar ekseriya on sekiz yaşına kadar büyüyüp sonra bir kararda kalırlar. **5.** Rütbe, makam ve itibarca yükselmek: Siz büyüdünüz artık, bizimle görüşmeye tenezzül etmezsiniz. **6.** Genişlenmek, bollaşmak, tevessü etmek: Oda, bahçe, havuz büyüdü. **7.** Şiddet, kuvvet ve ehemmiyet kesbetmek, şiddeti artmak: Kavga büyüdü. **8.** Çoğalmak, tekessür etmek: Serveti çok büyüdü. **9.** Terbiye olunmak: İnsan nerede büyürse oranın ahlâkını alır. **Dağda büyümek** = Terbiyesiz ve kaba olmak. **Göze büyümek** = İzâm olunmak, çok ehemmiyet verilmek, zor gelmek: Nasılsa bu iş sizin gözünüzde çok büyüdü.

BÜYÛT (i. A. c.) (m. beyt). Beytler, evler. bk. Beyt.

BÜYÜTEÇ (i. fizik) (y. k.). Odak uzaklığı birkaç santimetreden ibaret olan yaklaştırıcı mercek, pertavsız.

BÜYÜTME (i.). **1.** Büyütmek. **2.** Birisi tarafından büyütülüp yetiştirilmiş kimse, besleme: O, benim büyütmemdir.

BÜYÜTMEK (i.). **1.** Büyütme fiili. Büyümesine hizmet etmek, yetiştirmek, terbiye etmek, beslemek: Bu çocuğu ben büyüttüm. **2.** Olduğundan fazla büyük göstermek, izâm, mübalağa etmek: İşi büyüttüler. **3.** Ehemmiyeti olmadığı halde büyütmek: Kavgayı büyüttüler.

BÜYÜTÜLMEK (f.). **1.** Büyümesine hizmet olunmak, terbiye olunmak: Bu çocuk kimin tarafından büyütüldü? **2.** Pek

mühim gibi görülmek: Bu iş çok büyütüldü.

BÜZDENLEMEK (f.). Büzülüp oturmak.

BÜZGÜ (i.). Elbisede süs için veya biçim ve dikiş icabı büzülen yer.

BÜZME (i.). Büzmek işi. bk. Büzmek.

BÜZMEK (f.). Toplayıp sıkmak, daraltmak. Osm. kabzetmek: Torbanın ağzını büzmek. mec. **Ağız büzmek** = Beğenmemek, hazzetmemek.

BÜZMELİ (i.). Toplanıp çekilir yeri olan, kumaşı büzülerek yapılmış: Büzmeli kese, entari.

BÜZÜK (i.). Çekilip büzülmüş şey.

BÜZÜLME (i.). Büzülmek işi. bk. Büzülmek.

BÜZÜLMEK (f.). **1.** Çekilip toplanmak: Sinirleri büzüldü. **2.** Buruşmak: Derisi büzülmüş. **3.** Toplanıp devşirilmiş, oturmak: Bir köşeye büzüldü. **4.** Çekilip küçülmek: Gözleri büzülmüş.

BÜZÜRG bk. Büzürk.

BÜZÜRGÂN (i. F.). Büzürg'ün c. büyükler.

BÜZÜRK, BÜZÜRG (i. F.) (c. büzürgân). **1.** Büyük, ulu, azîm, kebîr. Büyük adam. **2.** Türk musikisinde bir mürekkep makam.

BÜZÜRGÂNE (i. F.). Büyük kimseye yakışacak şekilde.

BÜZÜRGÎ (i. F.). Büyüklük, azamet.

BÜZÜRG-VÂR (i. F.). Büyük, yüksek mertebeli.

BÜZÜRG-VÂRÎ (i. F.). Ululuk, büyüklük.

BÜZÜRG-ZÂDE (i. F.). Asilzade.

■

C

C Türk alfabesinin üçüncü harfi. «Ce» şeklinde okunur.

C (musiki). Nota işaretleri harflerle ifade edilince «do» sesini gösterir.

C Romen rakamlarında «100» sayısı (daima büyük harfle yazılır).

CA Arapça Cemaziyelevvel ayına alâmettir.

CÂ, CÂY (i. F.). Yer, mahal, mekân, mevki: **Câ-be-câ** = Yer yer, mevki mevki, bazı yerlerde: Câ-be-câ ateş yakmışlardı. **Cây-ı mülâhaza** = Düşünce yeri, düşünmeye değer. Bazı sıfat terkiplerinde de bulunur: **Bûse-cây** = Öpecek yer. **Cânişîn** = Birinin yerine oturan, vekil, kaymakam.

CA bk. Ce.

CABA (i.). **1.** Bedava, karşılıksız: Al işte, bir tane de caba. **2.** Üstelik, fazla olarak: O kadar emek çektim, üzüntüsü de caba!

CABACI (i.). Her şeyi cabadan edinmek isteyen kimse, bedavacı.

CABADAN (i. F.). Bedava olarak.

CÂBE (i. A.). Bir cevap.

CÂ-BE-CÂ bk. Câ.

CÂBÎ (i. A. «cibâyet» ten). Eskiden Evkaf gelirlerini ve zekâtı toplayan tahsildar.

CÂBÎLİK (i.). Evkaf gelirlerini toplayan tahsildarın vazife ve memuriyeti.

CÂBİR (i. A.). Kırık ve çıkıkları bağlayıp yerine koyan cerrah, kırıkçı, çıkıkçı (zorlayıcı mânâsiyle kullanılmaz).

CACIK (i.). Yoğurtla hıyar veyahut diğer bir sebzeden yapılmış salata.

CÂCÎM (i. F.). **1.** Aba, kebe gibi kaba bir yün dokuma. **2.** Türlü renkli ipliklerden dokunan bir çeşit kilim, cicim.

CADALOZ (i. «cadı» dan). Ağız kalabalığı ile herkesi susturup haksız yere hak kazanan, şarlatan: Pek cadaloz adam, cadaloz karı.

CADALOZLUK (i.). Ağız kalabalığı ile haksız yere hak kazanma ve sözünü geçirip nüfuzunu yürütme, şarlatanlık: O, ancak cadalozlukla iş görmek istiyor.

CADDE (i. A.). Ulu yol, geniş yol. Fars. şâh-râh, Osm. tarîk-ı sultânî: Bağdad caddesi.

CADI (i. F. «câdû» dan). **1.** Halkın bâtıl inancına göre gûyâ mezardan çıkıp geceleri korkutucu bir surette ve cin gibi gezen hayal, vampir, karakoncolos. **2.** mec. Kötü huylu ve çirkin kocakarı, acûze.

CÂDÛ (i. F.). Büyücü, Ar. sâhir, sihir, sihirbaz. mec. Çok güzel. bk. Cadı.

CÂDÛVÂNE (i. F.). Sihirbaza lâyık olan veya lâyık surette, sihirbazâne.

CAFCAF (i.). Ağız kalabalığı, şatafatlı söz.

CAFCAFLI (i.). Şatafatlı, gösterişli, tantanalı.

CÂFERÎ (i. A. «câfer» den). İmâm Câfer-i Sadık bin Zeyn-ül-âbidîn bin Hüseyin bin Ali Ebî Tâlib mezhebine intisap davasında bulunanlar, onların mezhebleri: Câferî mezhebi ki, İran'ın resmî mezhebidir.

CAĞ yahut **CAV** (i.). Tekerleğin çenberinden poyraya vasıl olan parmaklarının beheri, tekerlek mili.

— **CAĞIZ** bk. — Cık.

CÂH (i. F. «gâh» dan). **1.** Mansıb, makam, itibar: **Cem-câh** = Cemşit kadar. **2.** Hürmet: **Be-câh-ı Seyid-il-Mürselin** = Peygamberimiz'in hürmetine.

CÂHİD (i. A. «cehd» den). Cehd eden, çalışan, savaşan.

CAHİL (i. A. «cehl» den) (mü. cahile) (c. cühelâ, cihâl, cehele). **1.** Bilmeyen, bilmez, nâdân, bî-haber: Cahil adam. **2.** Okumamış, ilimden mahrum, ümmî: Şu çocuğu okutun cahil bırakmayın. **3.** Genç, tecrübesiz, acemi: O, cahil bir çocuktur.

CÂHİLÂNE (i. F.). Cahile yakışır, cehaletle vaki olan: **Gayret-i cahilâne** = Cahillikle, cahilcesine: Pek cahilâne hareket etti.

CÂHİLÎ (i. A.). **1.** Câhile mensup ve mütealik: Gayret-i câhiliyye. **2.** (hi.) İslâm'dan evvelki küfür ve dalâlet devrine müteallik: **Şuarây-ı Câhiliyye** = Câhiliyye devri (Arap) şairleri.

CÂHİLİYYET (i. A.). **1.** Câhillik. Ar. cehl, Fars. nâdânî: Câhiliyyet alâmetidir. Arabistan tarihinde İslâm'dan evvelki devir ve hal, halkın putperestlikte bulundukları zaman: Zamân-ı Câhiliyyet'te, Câhiliyyet şâirleri (yalnız Araplar hakkında kullanılır).

CAHİLLİK (i. A. T.). **1.** Bilmezlik, nâdanlık: Cahillik affolunmaz bir kusurdur. **2.** İlimden mahrumiyet, okumamış adamın hali. **3.** Gençlik, acemilik, tecrübesizlik: Câhilin eseri.

CAHÎM (i. A.). Cehennem. (T.) Tamu: **Nâr-ı cahîm** = Cehennem ateşi.

CÂİL (i. A. «câl» den) (mü. câile). Yapan, eden.

CÂİZ (i. A. «cevâz» dan). **1.** İşlemesinde beis olmayan, icrası emir veya nehy olunmayıp cevaz verilen, müsaadeli, ruhsatlı: Özür halinde niyetle namaz kılmak câizdir. **2.** Mümkün, kabil: Câizdir ki bugün gelsin.

CÂİZE (i. A. «cevâz» dan) (c. cevâiz). Takdim olunan bir şiire veya diğer bir sanat eserine karşılık verilen hediye para veya başka şey: Osmanlılar şairlere pek büyük câizeler verirlerdi.

— **CAK,** — **CEK** (e.). Sona gelen edat olup «— ye dek, — ye kadar» mânâsını ifade eder: **Sabâhacak** = Sabaha kadar, sabâha dek. **Şehrecek** = Şehre kadar, şehredek. Yalnız dahi kullanılırdı: **Cak bu kadar** = Ta bu kadar, bu kadara varınca (şimdi kullanılmıyor).

CAKA (i.). Gösteriş, çalım. Caka satmak: Çalım, gösteriş yapmak.

CAKACI (i.). Caka satmayı seven.

CAKALI (i.). Caka ile yapılan, cakalı olan.

CÂLÎ (i. A. «câl» den) (Arapça'da yoktur, Osmanlılar yapmışlardır). Yapma, sahte, uydurma, doğru ve samimî olmayan: Câlî bir muhabbetle, câlî bir zarafet göstermek istiyor.

CÂLİB (i. A. «celb» den) (mü. câlib). Celbeden, kendine doğru çeken, çekici, cezbeden: **Câlib-i merhamet** = Merhamet çekici. **Câlib-i nazar-ı dikkat** = Dikkat nazarını çekici.

CÂLİS (i. A. «cülûs» tan) (mü. câlise). Oturan: **Câlis-i taht-ı saltanat oldu** = Saltanat tahtına oturdu.

CÂLİŞ (i. F.). **1.** Çiftleşme. **2.** Nâz ile salınan.

CÂLÛT (i. İbrânîce: Goliath). İsrailoğulları'na musallat olup Hazret-i Dâvûd ile muharebe etmiş biri ki pek iri yarı ve uzun boylu olduğundan, beden büyüklüğü bir atasözü hükmüne geçmiştir.

CAM (i.). Silisli kumun potas veya soda katılıp eritilmesiyle yapılan cisim, sırça. Zücâc, şişe. **2.** Pencere çerçevelerine takılan sırça tabakası: Pencerenin camlarını takmak, pencerelerde cam kalmadı. Şişeden, sırçadan, camdan: Cam tabak, cam gözlük. **Camgöbeği** = Yeşile yakın mavi. **Camgöz** = **1.** Tamahkâr, haris. **2.** Köpekbalığının bir cinsi.

CÂM (i. F.). **1.** Bardak, kadeh, maşrapa. Ar. ke's: **Câm-ı mey** = Şarap kadehi. **Câm-ı Cem** = İran mitolojisinde şarabın mûcidi sayılan Cem'in (Cemşîd'in) sihirli kadehi ki, âyîne-i İskender gibi şâirâne uydurmalardandır.

CAMADAN (i. F.). Çapraz düğmeli ve harçlı bir cins kısa yelek ki, potur gibi eski kıyafetle giyilir.

CAMBAZ, (CÂN-BÂZ) (i. F. cân = ruh, bâhten = oynamak). **1.** Tehlikeli oyunlarda bulunmakla sanki canı ile oynar adam: **İp cambazı** = İple oynayıp tehlikeli maharetler gösteren oyuncu. **At cambazı** = At üzerinde muhtelif oyunlar yapan maharetli adam. **2.** At oynatıp talim ve terbiye etmede mahir binici ve at alıp satmakla meşgul adam: Cambazdan bir at aldım, cambazların eline düşen at alınmaz. **3.** Kurnaz, hîlekâr: Çok cambaz adamdır.

CAMBAZHANE (CÂN-BÂZ-HÂNE) (i. F.). Cambazların temsil verdikleri tiyatro.

CAMBAZLIK (i.). **1.** İpte veya at üzerinde muhtelif oyunlar gösteren adamın

maharet ve meşguliyeti. **2.** At alıp, satma ticareti, at madrabazlığı. **3.** Hilekârlık, kurnazlık.

CAMCI (i.). **1.** Pencere camlarını takmak sanatını icra eden adam. **2.** Cam satan, cam ticaretini icra eden adam. **Camcı arşını** = Eskiden camcıların kullandıkları yirmi dört parmaklık ölçü. **Camcı macunu** = Pencere camlarının kenarlarına sürülen macun ki üstübeç ve sülüğenle yapılır.

CÂME (i. F.). Elbise, esvab, çamaşır, giyecek.

CÂME-DÂN (i. F.). **1.** Esvab ve çamaşır koymaya mahsus sandık veya çanta. **2.** Yatak koymaya mahsus büyük hurç.

CÂME-GÂH (i. F.). Esvab veya çamaşır yeri veya odası, soyunup giyinecek yer.

CÂMEGÎ (i. F.). **1.** Hizmetçilere verilen ücret ve elbise parası. **2.** Hizmetkâr. **3.** Tüfek fitili. **4.** Elbiselik kumaş.

CÂME-HÂB (i. F.). Yatak.

CAMEKÂN (CÂME-GÂN) (i. F.). **1.** Camla çevrilmiş veya örtülmüş yer. **2.** Mağazaların önünde nümûnelik eşya teşhir edilen yer, vitrin: Camekândaki örnekleri satmazlar. **3.** Hamamın girişinde seçkin müşterilerin soyunup giyinmesine mahsus camlı çerçevelerle bölünmüş hücreler: Camekânda soyundum. **4.** Sebze vesaire tohumlarının soğuktan muhafaza altında ekilmeleri için altı toprak ve üstü camlı çerçeve ile örtülü uzun ve alçak sandık, ser: Camekân içinde ekilir. **5.** Camlı bölme: Camekânla ayrılmıştır.

CÂME-ŞÛY (i. F.). Çamaşır yıkayan, çamaşırcı (çamaşır kelimesi bundan galattır).

CÂM-GER (i. F.). Camcı, cam yapan.

CAMGÖBEĞİ (i.). Kalın camların kenarından bakılınca görülen, yeşile çalar mavi renk.

CAMGÖZ (i.). **1.** Gözü takma olan. **2.** Bir buçuk metre kadar boyunda bir çeşit köpekbalığı (galeus canis).

CÂM-HÂNE (i. F.). Cam fabrikası, atölyesi, cam imal edilen yer.

CAMİ (i. A. «cem' (toplamak) den») (c. cevâmî). **1.** «mescid-i câmî» den kısaltılarak: İslâm mâbedi, minareli ve minberli büyük mescit ki, içinde hutbe okunur: Filân şehrin şu kadar camii ve şu kadar mescidi vardır, cevâmî-i şerîfe minareleri aydınlatılmıştır. **Selâtîn camii** = İki ve daha çok minareli olan ve Osmanlı hanedanı üyeleri tarafından yaptırılmış cami. (Cami kelimesi Türkçe'ye mahsustur, Arapça'da yalnız «mescîd» kullanılır ki, bizde mescid, küçük ve hutbe okunmayan, cuma namazı kılınmayan, minberi olmayan mahalle camii demektir). **2.** Büyük hadîs külliyâtından bazıları: Câmî-i kebîr, câmî-i sagîr.

Selimiye Camii (Edirne)

CÂMİ (i. A. «cem» den) (mü. câmia) (c. cevâmî). **1.** Toplayan, telif eden: Bu mecmuanın câmii kimdir? **2.** İçine alan, ihtiva eden: Bütün gramer kaidelerini câmi bir kitaptır. **2. Mescid-i câmî** = Cuma namazı kılınan büyük cami.

CÂMİA (i. A.). Topluluk.

CÂMİD (i. A. «cumûd» dan) (mü. câmide) (c. cevâmid, câmidât): **1.** Donmuş, donuk. (Asılsız ve galat olan «müncemid» yerine bunu kullanmalı). **2.** Gelişmeyen, gelişme kabiliyeti olmayan, taş gibi: **Ecsâm-ı câmide** = Donmuş cisimler, câmidâttan bir cisim. **3.** Tasrif edilmeyen ve türemeyen (isim veya fiil).

CÂMİİYYET (i.). Bir şeyin ihtiva edici olması.

CÂMİ MUSİKİSİ (i. T. A. Y.). Camilerde icrâ edilmeye mahsus, saz eşliği olmayan musiki formlarını içine alan musiki ki, Türk dinî musikisinin birinci dalıdır.

CAMLAMAK (f.). Cam takmak, cam geçirmek.

CAMLATMAK (f.). Cam taktırmak.

CAMLI (i.). Camı olan, cam takılmış: Camlı kapı.

CAMLIK (i.). **1.** Camlı çerçevelerle bölünmüş yer, camlı bölme, yalnız bir kısmı açılıp kapanır camlı büyük kapı veya

pencere: Soba camlığı. **2.** Çiçek kışlağı, küçük limonluk.

CAMOKA (i. denizcilik). Yelkenlerde sıra sıra kasıntı ki, rüzgârın şiddetine göre yelkenin bir miktarı onlarla toplanır.

CAMUS (CÂMÛS) (i. A.) (F. «kâvmiş» den Arapça'laşmış). Manda, su sığırı.

CAN, (CÂN) (i. F.). **1.** İnsan ve hayvanın hayatı olan ve cisim ile beraber şahsiyeti teşkil eden manevî yapı ki, ölümle cisimden ayrılır, ruh: Tende can var iken. **2.** Yaşayış, hayat: Canını feda eder. **3.** Gönül, yürek, kalb: Canım istiyor, canı istemiyor, candan seviyor. **4.** Kuvvet, kudret, zor: Sende hiç can yok mudur? **5.** Ruh gibi sevgili ve aziz, dost, muhib: **Canım** = Dostum, azizim, canım birader. **Canım efendim** = Rica yerinde. **Can atmak** = **1.** Pek fazla arzu etmek, çok istemek. **2.** Zor kurtulmak, güçle kendisini kurtarmak. **Can acıtmak** = Ağrı meydana getirmek. **Can acısı, yürekler acısı** = Pek acınacak şey. **Can-âzâr** = Can inciten. **Can almak** = Öldürmek, katletmek. **Can alacak yer** = Bir işin en mühim ve yararlı ciheti: Meselenin can alacak yeri orasıdır. Can-âver bk. Canavar. **Can evi** = Midenin üstü. Canbaz. bk. Cambaz. **Cân-bahş** = Can bağışlayan, can bağışlarcasına insanı memnun eden, ferahlık veren. **Can ciğer** = Sevişen dostlar: Burada hep can ciğeriz. **Can çekişmek** = Komada olmak. **Can çıkmak** = Ölmek, ruhunu teslim etmek: Can çıkmadan tereke yazılır mı? **Can-hırâş** = Sanki canı tırmalarcasına heyecanlandıran ve hırpalayan, dayanılmayacak surette keder veren. **Candan, can ve yürekten** = Büyük bir samimiyetle, gönülden, ciddî bir sevgiyle. **Cân-rübâ** = Gönül kapan, dil-rübâ. **Can-sipâr** = Canını feda eden, fedakâr. **Can-sipârâne** = Fedakârca. **Cânistân** = Gönül alan, dilber. **Can-sûz** = Can yakan, çok keder ve esef veren. **Can sıkmak** = Sıkıntıyı mucip olmak, ıztırap vermek. **Canı sıkılmak** = Muztarip olmak. **Canına susamak** = Kendisini tehlikeye atmak. **Cân-fersâ** = Canın dayanamıyacağı. **Cân-fezâ** = Can bağışlayan, ferah arttıran. **Can kalmamak** = Çok gülmekten bayılmak: Gülmeden kimsede can kalmadı, kimde can kaldı? **Can kurtarmak** = Herkesin kendi canını kurtarma derdine düşmek: Can kurtaran yok mu? Birinin canını kurtarmak, ölümden kurtarmak. **Can kurtaranlar** = Tahlisiye heyeti. **Cân-güzâr** = Can eritircesine bıktıran. **İkicanlı** = Gebe kadın. **Canlı cenaze** = Gayetle zayıf. **Can vermek** = **1.** Diriltmek, ihya etmek: Cenâb-ı Hak bir avuç toprağa can verdi. **2.** Ölmek, vefat etmek, ruhunu teslim eylemek. **3.** Pek ziyade arzu etmek: Zenginlik için can veriyor. **Can havliyle** = İç oynayarak, helecanla. **Cana yakın** = Sevimli, kanı sıcak. **Can cana, baş başa** = Etrafa bakmaya imkân olmayanacak kadar büyük kalabalık, izdihâm. **Can yoldaşı** = Arkadaş.

CÂN (i. A.). Cin taifesi: İns ü can.

CÂNÂ (i. F.). Ey cân, ey sevgili!

CÂNÂN (i. F.). **1.** Sevgili, sevilen. Ar. mâşûka, mahbûbe, Fars. dilber. **2.** Tasavvufta Tanrı yerine de kullanılır: Canını cânânına teslim etti.

CANAVAR (i. F. «cân-âver yahut cânver» den). **1.** Yırtıcı, vahşî hayvan; tufandan evvelki garip canavarlar. **2.** Domuz, hınzır: Canavar resmi. **3.** Pek gaddar ve kıyıcı adam: O, insan değil, âdetâ bir canavardır.

CANAVARLIK (i.). Yırtıcı hayvan sıfat ve hususiyeti.

CÂN-ÂVER (i. F. can = ruh, âverden = getirmek). Canlı, ruhlu. Fars. zî-rûh. bk. Canavar.

CÂN-ÂZÂR (i. F.). Can inciten, can yakan, eziyet eden.

CANBAZ bk. Cambaz.

CÂN-BÂZÎ (i. F.). Canbazlık.

CÂN-CİĞER (i. F.). Çok teklifsiz, birbirine yakın, karşılıklı sevişen.

CANDÂNE (i. F.). **1.** Tepe ile alın arasındaki yer, bıngıldak. **2.** Beyin.

CÂN-DÂR (i. F. cân = ruh, dâşten = tutmak). Canlı. Fars. zîrûh, diri. Ar. hay. vaktiyle âsâyişe memur adam, zabtiye. Ortaçağ Türk devletlerinde yüksek rütbeli bir subay.

CANERİĞİ (i.). Yeşilken yenir güzel bir cins erik.

CÂN-FERSÂ, CAN FEZA (i. F.). Can dayanmaz, canın dayanmayacağı.

CÂNFES (i.). İnce, parlak ve ekseriya iki renkte ipek kumaş, bu kumaştan yapılmış: Cânfes fistan.

CÂN-FEZÂ (i. F.). **1.** Can artıran, gönüle ferahlık verici, cana can katıcı. **2.** Ayın yirmi üçüncü günü.

CÂN-FEZÂ (i. F.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

CÂN-GÂH, CAN-KÂH (i. F.). **1.** Can azaltıcı, ruh eksiltici. **2.** Can evi.

CANGI (i.). Müşavere.

CANGIL (i.). **Cangıl cungul** = Çatra patra, dangıl dungul.

CÂN-GÜDÂZ (i. F.). Can eritici, can yakan, acıma uyandıran.

CÂN-HIRÂŞ (i.). Can tırmalayıcı, can

koparıcı, can-rübâ, cân-sipâr, cânistân vs. bk. Can.

CANİ (CÂNÎ) (i. A. «cinayet» ten) (mü. câniyye). Kanunen belirli olan cinayet fiillerinin fâili, cinayet işleyen: Caniler gibi prangaya vurulmak, bunun yaptığını bir câni de yapmaz.

CÂNİB (i. A. «cenb» den) (c. cevânib, cânibîn). Yan, taraf, cihet. Fars. sû: O cânibden, onun cânibinden. **Cânibeynden** = Her iki taraftan. **Cevânib-i erbaa** = Dört taraf. Filânın cânib-i âlîlerine, sûy-i vâlâlarına: Eskiden büyüklere hitâb edilirken yazılan tâbirler. **Leben-ü cânib** = Geçinmesi kolay, yumuşak huylu.

CÂNİB-DÂR (i. F.). Ordunun bir yanında olan birlik (pişdâr ve dümdâr gibi).

CÂNİBEYN (i. A.). İki yan, iki taraf.

CÂNİBÎ (i. A.) (mü. cânibiyye). Bir yana mensup ve müteallik. (Fr. latérale).

CÂNİP bk. Cânib.

CÂ-NİŞÎN (i. F. câ = yer, nişesten = Oturmak). Birinin yerine oturan, vekil, kaymakam: O, filânın câ-nişînidir.

CANLANDIRMAK (f.). **1.** Can vermek, diriltmek: Hazret-i İsa'nın bir ölüyü canlandırmış olduğu söylenir. **2.** Ayıltmak, kendine getirmek: Lokmanruhunu koklatmakla derhal kendisini canlandırdı. **3.** Taze hayat vermek, neşelendirmek, revaç ve muamelâtını arttırmak: Demiryolu hatları Anadolu'yu, Anadolu'nun ticaretini canlandırdı.

CANLANMAK (f.). **1.** Diriltmek, yeniden hayat bulmak: İki saat ölü hâlinde kaldıktan sonra canlandı. **2.** Ayılmak, kendisine gelmek: Bir kadeh rom içmekle canlandı. **3.** Taze hayat bulmak, şenlenmek, revaç bulmak: İşleyen vapurların fazlalığı sayesinde oranın ticareti canlandı. Öğretmenlerin faaliyetiyle mekteplerimiz canlandı.

CANLI (i.). **1.** Canı olan. Fars. zîrûh, zinde: Canlı hayvana eziyet vermek günahtır. **2.** Kuvvetli, zorlu: Canlı çocuk. **3.** Mânâlı, tesirli: Canlı söz.

CANLICILIK (uyd. k.). bk. Animizm.

CANLILIK (i.). Canlı olma hali.

CÂN-NİSÂR (i. F.). Canını feda eden, canını harcıyan, can saçan.

CÂN-PERVER (i. F.). Ruh besleyen, iç açan, gönül açan.

CÂN-RÜBÂ (i. F.). Gönül kapan, gönül kapıcı güzel, sevgili, dilber.

CANSIZ (i.). **1.** Canı olmayan. Fars. bîrûh, bîcân, canı çıkmış, ölü: Cansız bir yılan, cansız beden. **2.** Canlı olmayan: Canlı ve cansız ne kadar isimler varsa. **3.** Pek zayıf ve gevşek, kuvvetsiz: Cansız bir adam.

CANSIZLIK (i.). **1.** Cansız olma hâli. **2.** Tembellik, gevşeklik, kuvvetsizlik: Bu cansızlıkla halim ne olacak?

CÂN-SİPÂR (i. F.). Canını teslim eden, canını fedâ eden.

CÂN-SİPÂRÂNE (i. F.). Canını fedâ edercesine: Gayret-i cân-sipârâne.

CÂN-SİPÂRÎ (i. F.). Can fedâ edicilik, fedâkârlık.

CÂN-SİTÂN (i. F.). Ruh alıcı, can çıkarıcı, insana belâ olan, güzel.

CÂN-SÛZ (i. F.). Can yakan, fazla keder ve sıkıntı veren.

CAN-ŞİKÂF (i. F.). Can yırtıcı, yaralayıcı.

CÂN-ŞİKÂR, CÂN-ŞİKER (i. F.). Can avlayıcı, can alıcı. mec. Azrâîl.

CÂR (e.). Faydasız bağırıp çağırmayı ve gevezeliği ifade eder ve ekseriya mükerrer kullanılır: Bütün gün car car edip ağzı durmuyor. Ses, sedâ, âvâz, nidâ: **Car çektirmek** = Tellâl çağırtmak, tellâl vasıtasiyle ilân etmek.

CAR (i.). Uçurum, yar.

CÂR (i. «izar» dan). Kadınların büründükleri değirmi çarşaf: Bir ipekli câra bürünmüş.

CÂR (i. A. «civâr» dan) (mü. câre) (c. ciyrân) (kaideye uygun olmayarak yapılmış bir kelimedir). Komşu. **Cârullah** = mec. Beytullah denilen Kâbe civarında yerleşip itikâfa çekilen (İslâm bilginlerinden Zemahşerî'nin lakabıdır).

CÂR (i. A. «cer» den imef.) (mü. câre). **1.** Çeken, sürükleyen. **2.** (Arap gramerinde) harf-i cer: Bir çeşit edat.

CARCAR (i.). Lüzumsuz yere çok söyleyen, geveze, ağzı durmaz.

CARCI (i.). Tellâl, çığırtkan.

CÂRÎ (i. A. «cereyan» dan imef.) (mü. câriye). **1.** Akan, akıcı. Fars. revân: **Mâ-ı cârî** = Akar su. Fars. âb-ı revân. **2.** Geçmekte olan, hazır, hal: **Mâh-ı cârî** = Bu ay. **Sene-i cârîye** = Bu yıl **3.** Tedavülde bulunan, geçen, kullanılan, müteber: Usûl-i cariye, nizâm-ı cârî, hükmü cârî olmak. **Hesâb-ı cârî** = İki malî müessese veya iki kimse arasında faiz ve sermayeleri hesap edilmek üzere cereyan eden karşılıklı hesap.

CÂRİH (i. A. «cerh» ten) (mü. cârıha). **1.** Cerheden, yaralayan, yara açan: Cârih (yaralayan) ile mecrûh (yaralanan) zabıta merkezine gönderildiği. **Âlât-ı câriha**

= Yaralayıcı, kesici âletler. **Esliha-i câriha** = Yaralayıcı, kesici silâhlar: Bıçak, hançer, pala, kılıç vs.

CÂRİS (i.). Yaygaracı, geveze, terbiyesiz, güldürücü.

CÂRİSLENMEK (f.). Yaygara ve gevezelik etmek, edepsizlik ve şamata etmek.

CÂRİSLİK (i.). Yaygara, gevezelik, terbiyesizlik.

CÂRİYE (i. A. «cereyan» dan) (c. cevârî). **1.** Halaylık, eskiden parayla alınıp satılan kız: Bir câriye aldı. **2.** Esasen savaşta esir olmuş veya ilk sahibi tarafından satılarak eş olmak üzere alınmış kız: Câriyesinden bir oğlu vardır. (Arapça'da birinci mânâsı umumiyetle kızdır. Yâ'nın teşdidiyle câriyye olarak okunması galattır).

CARLAMAK (f.). **1.** Carcar etmek, çok söylemek, gevezelik ve lafazanlık etmek. **2.** Telâllık etmek. **3.** Tellâl vasıtasiyle ilân etmek, tellâl çağırtmak.

CARLIK (i.). **1.** Tellâl vasıtasiyle olunan ilân, yarlığ. Ar. menşûr (Anadolu Türkçesi'nde kullanılmaz).

CART (i.). Sert bir şeyin yırtılırken çıkardığı sesi ifade eder: Cart diye ikiye böldü. **Cart curt etmek** = Bir şey yapmaya iktidarı olmadığı halde, göz korkutmak maksadıyle öfkeli söylenmek. **Cart kaba kâğıt** = Yüksekten atanları küçümsemek, alaya almak için söylenir: Baktım ki adam yüksekten atıyor, «cart kaba kâğıt» dedim, «sen bunları yapamazsın».

CARTA (i. A. «zarta» dan). Yellenme.

CARTADAK, CARTADAN (i.). Gürültü ile ve ansızın. Cartadak pencereyi açtı.

CÂRÛ (CÂRÛB) (i. F.). Süpürge.

CARÛB bk. Cârû.

CÂRÛB-KEŞ (i. F.). Süpürücü. Eskiden Mekke'de Kâbe'yi, Medîne'de Peygamber'in türbesini süpürme işi mühim ve şerefli bir vazife ve rütbe sayılırdı.

CÂRÛB-ZEN (i. F.). Süpürücü, çöpçü.

CASCAVLAK (i.). Hiç tüyü olmayan, örtüsüz, çırılçıplak: Cascavlak tıraş etmişler. **Cascavlak kalma** = Tam mânâsıyle eli boş kalmak.

CÂSELÎK (i. A.). Katolik; başpiskopos, başpapaz, büyük papas, patrik.

CÂSİR (i. A. «cesâret» den). Cesâret eden.

CASUS (i. A. «ces» ten) (c. cevâsîs). **1.** Kötülüğe ait haber ve sırları gizlice öğrenip haber veren kimse. **2.** Düşman tarafından bir devletin askerî, siyasî, iktisadî durumunu ve kuvvetini öğrenmek üzere asıl şahsiyetini gizleyerek onun ülkesine veya ordusuna sokulmuş, yahut kendi vatanı aleyhinde böyle bir hizmette bulunmak üzere düşman tarafından kazanılmış adam. Eski Türkçe'de: Çaşıt.

CASUSLUK (i. A. T.). Casus sıfat ve hizmeti: Düşmana casusluk etmek, casus olmak.

CAV (i.). bk. Çağ.

CAVALACOZ (i.). Derme çatma, değerşiz.

CAVCAV (i.). Telve ile yapılmış sahte kahve.

CÂVERS (i.). Buğday arasında biten bir cins darı, karaca darı.

CÂVİD (i.). Ebedî. bk. Câvidân, câvidâne, câvidânî.

CÂVİDÂN (i.). Ebedî. bk. Câvidânî.

CÂVİDÂNE (i.). bk. Câvidânî.

CÂVİDÂNÎ (i. F.). Kalıcı, geçici olmayan. Ar. dâimî, bâkî sermedî, ebedî: Hayât-ı câvid, câvidâne. **Câvidânî** = Geçici olmayan, ebedî hayat.

CAVLAK (i.). **1.** Çıplak, açık. **Cascavlak** = Çırçıplak. **2.** Tüysüz, dazlak: **Başı cavlak** = Daz kafalı. Ar. eslâ.

CAVLAKLIK (i.). **1.** Çıplaklık. **2.** Tüysüzlük, dazlaklık.

CAVMAK (f.). (Ok) nişandan şaşmak.

CAVŞIR (i.). Maydanozgillerden bir bitki ve bunun reçinesi (opoponax chirorium).

CÂY bk. Câ.

CAYDIRMAK (f.). Vazveçirmek, döndürmek: Kendisini o fikirden, o niyetten caydırdım.

CÂY-GÂH (i. F. cây = yer, gâh = makam). Yer, makam, mahal.

CÂY-GÎR (i. F. cây = yer, giriften = tutmak). Yer tutan, yerleşen, kararlaşmış, devamlı: Aramızda cây-gîr olan anlaşma mûcibince.

CAYIR (i.). Mükerrer kullanılarak bir şeyin sürat ve şiddetle yandığını veya yırtıldığını tasvir eder: Cayır cayır yandı, cayır cayır yırttı.

CAYIRDAMAK (f.). «Cayır» sesi çıkarmak.

CAYIRTI (i.). Sürat ve şiddetle yanan veya yırtılan bir şeyin çıkardığı ses. Sert ve uzun gürültü sesi: Öyle bir cayırtı koptu ki, herkes pencereye üşüştü.

CAYIRDAMAK (f.). **1.** Yanan veya yırtılan şey gibi ses çıkarmak, cayır cayır yanmak veya yırtılmak. **2.** Açılıp kapanır-

ken acı bir ses çıkarmak: Kapı cayırdamak.

CÂYÎ (i. A. «cev» den) (mü. câyia). Acıkan, aç.

CÂY-İ BEHİŞTÎ (i. F.). Cennet gibi yer.

CÂY-İ DİL-NİŞÎN (i. F.). Gönül açıcı yer.

CÂY-İ İŞRET (i. F. A.). İşret yeri, içki içilecek yer.

CÂY-İ İŞTİBÂH (i. F. A.). Tereddüt edilecek nokta, şüpheli olma.

CÂY-İ MÜLÂHAZA (i. F. A.). Düşünülecek nokta.

CÂY-İ PENÂH (i. F.). Sığınılacak yer.

CÂYİR (i. A. «cevr» den). Cevr ve eziyet eden.

CÂY-İ RÂHAT (i. F.). Rahat edilecek yer.

CÂY-İ ŞÜBHE (i. F.). İşkillenecek nokta.

CAYMAK (f.). Vazgeçmek, dönmek, sarfınazar etmek: Ben, o niyetten caydım, pazarlıktan caydı.

CAZ (i. menşei meçhul). Kuzey Amerika zencilerinin, zamanla bütün dünyaya yayılan musikisi.

CAZBANT (i. İng.). Caz orkestrası.

CAZGIR (i.). Yağlı güreşte pehlivanları seyircilere tanıtan ve dualarını okuyarak onları meydana çıkaran kimse.

CAZİBE (CÂZİBE) (i. A.) (Kuvve-i câzibe veya hâssa-i câzibeden kısaltılmış olarak). **1.** İnsanın gönlünü cezbeden hassa, gönül kapıcılık: O kadar güzel değil ise de fevkalâde bir câzibesi vardır. **2.** Diğer bir cismi kendisine doğru çekmek kuvveti: Güneşin cazibesi, mıknatıstaki cazibe.

CÂZİBE-DÂR (i. A. F.). Câzibeli, alımlı.

CAZİBELİ (i.). Çekicilik kudreti ve hassası olan, herkesin gönlünü çeken, celbeden, sevimli. Fars. dilrübâ, dilkeş: Pek cazibeli bir kızdır.

CÂZİM (i. A. «cezm» den) (mü. câzime) (c. cevâzim). **1.** Cezm eden, kesen, kesin karar veren. **2.** (Arap gramerinde) fiilin muzârî (geçiş) zamanına ait terimdir: Harf-i câzim, hurûf-ı câzime. **İtikad-ı câzim** = Hiç şüphe ve tereddüt bulunmayan kesin inanç.

CAZİP (i. A. «cezb» den) (mü. câzibe). **1.** Kendine doğru çeken, cezb ve celb eden: Güneşin cazibesi. **2.** Cazibesi olan, adamın gönlünü çeken, sevgi uyandıran: Pek câzip gözleri vardır.

— CE (e.) (katıldığı kelime ince hecelerden mürekkep olursa bu ekin ünlüsü de ince, kalın hecelerden mürekkep olursa kalın okunur: — Ca gibi). **1.** Cihet ve itibar beyan eder: Yaşça ben, ondan büyüğüm. Yaş cihetinden, yaş itibariyle: Ehliyetçe o, herkesten ilerdir. **2.** Göre, nazaran, kalırsa: **Bence** = Bana kalırsa, fikrimce. **Onlarca** = Onlara göre. **3.** Tarz, usûl veya dile delâlet eder: **Öylece** = O tarzda. **Türkçe** = Türk tarzında veya dilinde. **Askerce** = Asker usûlünde. **4.** Sıfatlara veya hallere katılarak azlık ve tasgir (küçültme) beyan eder: **Güzelce** = Az güzel, güzelce, uzunca, yavaşça. **5.** Teşbih (benzetme) ve temsil beyan eder: Adamca hareket ediyor, hayvanca muamele. **6.** İsimlere ve işaret isimlerine katılarak miktar beyan eder: **Zerrece** = Zerre kadar, bunca adamlar, şunca zaman. **7.** Asıl fiile iki suretle katılıp zamana delâlet eder iki sîga teşkil eder ki, yer ve kullanılış tarzı mânâları gramer kitaplarında gösterilmiştir: **Gelince** = Geldiği anda, geldikçe, her geldiği vakit. Bu edata bazen «sine» yahut, «leyin», «layın» veya «cek» edatı dahi ilâve olunur: Adamcasına hareket ediyor, böylecesine söylersiniz, ademcılayın, buncalayın, oncalayın, yavaşcacık.

CE'B (i. A.). **1.** Göbek. **2.** Kırmızı toprak boya.

CEBÂN (i. A. «cebânet» ten). Korkak, yüreksiz, ödlek.

CEBÂNET (i. A.). Korkaklık, cesaretsizlik.

CEBBÂR (i. A. «cebr» den) (c. cebâbire). **1.** Kuvvet, kudret, azamet ve ceberût sahibi (Tanrı'nın sıfatlarındandır). **2.** Cebir kuvveti, zor kullanan, cebir, gazab ve zulüm eden: Cengiz Han cebbâr bir adam idi. **3.** Büyük bir sabit yıldız (Fr. orion).

CEBBÂR-ÂNE (i. F.). Cebbâr olana, zor kullanana yakışacak surette.

CEBE (f. F.). Zırh, cevşen, pusad.

CEBECİ (i.). Eski Osmanlı ordusunda ordu donatım sınıfı. **Cebecibaşı** = Bu sınıfın başı olan general.

CEBEL (i. A.) (c. Cibâl). Dağ. **Cebel-i Târık** = Sebte boğazı ve bu boğazın İspanya tarafındaki müstahkem limanı ki, İngilizler'in elindedir. (Meşhur Târık bin Ziyâd'ın ismini taşır). **Cebel-i Lübnan** = Lübnan'ın dağlık kısmı. **Cibâl-i müteselsile, silsile-i cibâl** = Zincir gibi uzanan dağlar sırası, sıradağlar: Kafkas silsile-i cibâlı.

CEBELENDİRMEK (f.). Silâhlandırmak.

CEBELENMEK (f.). Silâhlanmak.

CEBELÎ (i. A. «cebel» den) (mü. cebeliyye). Dağa mensup ve müteallik, dağlı, dağa ait.

CEBELİSTÂN (i. A. F.). Dağlık yer.

CEBELLEZÎ (i.). Bir şeyi gizlice kendisine mal etme.

CEBE-PÛŞ (i. F.). Zırh giyen, zırhlı (asker).

CEBERÛT (i. A.). Kibir, azamet, celâl. (Allah'a mahsus bir sıfat olup, insana yakışmadığı için, insan hakkında ancak kötüleme niyetiyle kullanılır). **Âlem-i ceberût** = Bu dünyanın ötesi, yücesi.

CEBHÎ (i. A. «cebhe» den imen.) (mü. cebhiyye) (anatomi). Alna ait, mensup ve müteallik.

CEBİN (i. A.). Alın, nâsiye, cebhe: **Çîn-i Cebin** = Alın buruşukları. mec. Düşünce.

CEBÎN (i. A. «cebânet» den smüş.). Korkak, yüreksiz, ödlek.

CEBİR (CEBR) (i. A.). **1.** Zor, kahır, zorlama: Cebir kullandı, cebir ile malını aldı: **Cebr-i nefsetmek** = Kendini zorla zaptetmek. **2.** Kırık veya çıkık kemiği bağlayıp yerine getirme, yapıştırma. **3.** Umumiyetle tamir, onarma, ıslâh. **4.** Matematiğin yüksek bahislerinden bahseden ilim. **Cebr-i âdî** = Bu ilmin başlangıc bahisleri. **Cebr-i âlâ** = Bunun yüksek bahisleri. **Cebr-i hâtır** = Hatırı kırılan bir adamın gönlünü alma. **Cebr-i mâfât** = Kaybedilen bir şeye bedel, başka bir şey kazanıp teselli bulma.

CEBİRE (i. A.) (c. cebâyir) (cerrahî). Kırık tahtası.

CEBR bk. Cebir.

CEBRÂÎL yahut **CİBRÎL** (hi. İbrânîce'den). Kerrûbiyân denilen büyük meleklerden biri olup, peygamberlere vahiy götürmeye memurdur, vahiy meleği.

CEBREN (i. A.). Zorla, cebir kullanarak, rızasını almaksızın: Malını cebren elinden aldı; yazdığı senedi kendisine cebren imza ettirdi.

CEBRETMEK (A. T.). Zorlamak.

CEBRÎ (i. A. «cebir» den imen.) (mü. cebriyye). **1.** Zorla icra olunan, cebren yaptırılan: Cebrî bir muamele; muâmele-i cebriyye. **2.** Cebir ilmine ait, mensup ve müteallik: **İşârât-ı cebriyye** = Cebir işaretleri. **3.** İrade-i cüz'iyeyi inkâr eden cebriyye mezhebine mensup ve tâbî adam. Bu mânâ ile c. cebriyyûn.

CEBR-İ NEFS (i. A.). Nefsi zorlama, kendisini zorlama, kendisini tutma.

CEBRİYYE (i. A.). İrade-i cüz'iyeyi inkâr eden bir mezheb.

CED (i. A.) (c. ecdâd). Baba ve ananın babası, büyükbaba, dede. Ata mânâsında da kullanılır. **Cedd-i âlâ** = Bir hanedanın başı olan zat: Osmanoğulları'nın cedd-i âlâsı Osman Gazi'dir. **Ced-be-ced** = Sülâlece, soydan. **Abâ-an-ced** = Babadan babaya, irsen.

CEDÂ (i. A.). **1.** Bol yağmur. **2.** Hediye, ihsân. **3.** Kazanç.

CEDÂVİL (i. A. c.) (m. cedvel). Cedveller. bk. Cetvel.

CEDDÂNÎ (i. A.). Atalardan gelen.

CEDDÂNİYYET (i. A. felsefe). Atacılık.

CEDDE (i. A.). Büyükana, baba veya ananın anası, büyükanne.

CEDEL (i. A.). Kavga etme, çekişme, mücadele: **İlm-i cedel** = Mantıkta bir bahis. Osm. ilm-i âdâb-ül-bahs.

CEDEL-GÂH (i. A. F.). Çekişme yeri. mec. Dünya.

CEDELÎ (i. A.). **1.** Münakaşaya âit. **2.** Münakaşacı.

CEDÎD (i. A.) (mü. cedîde). **1.** Yeni, kullanılmamış. Fars. nev. **Libâs-ı cedîd** = Yeni elbise. **2.** Ortaya çıkması üzerinden çok vakit geçmemiş. Fars. nev-zuhûr: **Keşf-i cedîd** = Yeni keşif.

CEDİR (i. A. «cedur» dan smüş.). Lâyık.

CEDİY (i. A.). **1.** Keçi yavrusu, oğlak. **2.** (astronomi) 12 burçtan bir burç ki, güneş bu burca aralık ayının sonlarında girer. **Medâr-ı cediy** = Bu burca muvazi olarak gökte ve arzın üzerinde farazî bir çizgi ki, sıcak iklimler ile güney cihetindeki mutedil iklimleri ayırıp güneşin güneye doğru en aşağıya vardığı dereceyi gösterir. Mukabili: Medâr-ı seretân.

CEDRÎ (i. A.) (tıp). Çiçek hastalığı: **Cedrî-i kâzib** = Suçiçeği. **Telkîh-i cedrî** = Çiçek hastalığına tutulmuş bir adamın çıbanından alınmış cerahatle yapılan aşı (inekten olursa **telkîh-i bakarî** denirdi).

CEFA (i. A.). **1.** Ayrılık ve hicranda bırakma, vefasızlık: Âşıklara vefa yerine cefa ediyor. **2.** Cevr, ezâ. Fars. renciş: Bu kadar cefaya tahammül olunmaz. **Cefâ-pîşe** = Cefa etmeyi âdet edinmiş olan cefakâr. **Cefâ-dîde** = Cefa görmüş, ayrılık, cevir ve eziyet çekmiş olan.

CEFÂ-CÛ (i. A. F.). Cefâ arayan, cefâ eden.

CEFÂ-DÎDE (i. A. F.). Cefâ görmüş, cefâ çekmiş.

CEFÂ-KÂR (i. F., A. cefa, F. kâr = iş). İşi cevir ve cefa etmekten ibaret olan, cevir ve cefa eden: Ey yâr-ı cefâkâr.

CEFÂ-KÂRÂNE (i. A. F.). Cefâkârcasına.

CEFÂ-KÂRÎ (i. A. F.). Cefâcılık.

CEFÂ-KEŞ (i. F., A. cefa, F. keşîden = çekmek). Cevir ve cefa çeken, ezâ ve cefaya düçar olan: **Âşık-ı cefâkeş** = Cefa çeken âşık.

CEFÂ-PÎŞE (i. F.). **1.** Zâlim, gaddar. **2.** Mâşuk, sevilen, sevgili.

CEFFE (i. A.) (Dilimizde yalnız şu tâbirde kullanılır): **Ceffel-kalem** = Düşünmeden bir şeyi yazıvermek veya söyleyivermek, düşünmeksizin hükmetmek.

CEFFELKALEM (i. A.). Hiç düşünüp taşınmadan, rastgele. bk. Ceffe.

CEFN (i. A.) (c. ecfân) (anatomi). Göz kapağı.

CEFR (i. A.). Gûyâ gaaib'ten, âlem-i gayb'dan haber veren bir ilim. bk. Cifr.

CEHALET (CEHÂLET) (i. A.). Bilmezlik, nâdanlık, ilimden mahrum ve her malûmattan habersiz olma: İnsanlığın en büyük kısmı hâlâ cehâlet karanlığı içindedir.

CEHÂM (i. A.). Yağmur vermeyen bulut.

CEHD (i. A.). Çalışma, çabalama, gayret: Çok cehd ettiyse de muvaffak olamadı.

CEHELE (i. A. c.) (m. cahil). Cahiller. bk. Cahil.

CEHENNEM (i. A.) (İbrânîce'den: Asıl Kudüs yakınlarında hayvan leşlerini ve idam olunan suçluları attıkları bir derenin ismi idi). Âhirette günhkârların azab gördükleri yer. Türkçe tamu, Fars. dûzah.

CEHENNEMÎ (i. A.). Cehenneme müstahak, cehennem azâbına lâyık.

CEHENNEMLİK (i.). Cehenneme müstehak, cehennem azâbına lâyık.

CEHENNEMLİK (i.). Hamamın ateş yanan yeri.

CEHİZ (i. A. «cihaz» dan galat). bk. Cihaz, çeyiz.

CEHL (i. A.). Bilmezlik, ilimsizlik, cahillik: Her şeyin ilmi cehlinden iyidir. **Cehl-i mürekkep** = Bilmemekle beraber bilmediğini de bilmeyip kendini âlim zannetme.

CEHLEN (A.). Bilmeyerek, bilmeksizin, bilmemekle, cahillikle.

CEHR (i. A.). Açıktan ve yüksek sesle (söyleme veya okuma).

CEHRE (i.). **1.** Pamuk ve ipek sardıkları saplı çıkrık. **2.** Bir cehreye sarılan bürümcük miktarı.

CEHREN (i. A.). Açıktan, alenen, yüksek sesle: Cehren söylemek, okumak.

CEHRETEN (i. A.). Âşikâr surette, açıktan açığa.

CEHRÎ (i. A.). Sarı boya kökü. Alâcehrî (ve galat: eli-ceri) = Cehrînin bir çeşidi. (Fr. cehrî demek olan alizari bundan gelse gerektir).

CEHRÎ (i. A.) (mü. cehriyye). Açık ve yüksek sesle geçen, vâki olan.

CEHT bk. Cehd.

CEHÛD (i. A.). Yahudi, çıfıt.

CEHÛD-ÂNE (i. A. F.). Çıfıtcasına.

CEHÛL (i. A. «cehl» den imüb). Pek cahil, karacahil.

— CEK bk. — Cak.

CEKET (i. Fr.). Elbisenin yelek veya gömlek üstüne giyilen kısmı.

CELÂ (i. A.). Memleketinden ayrılma, gurbet.

CELÂDET (i. A.). Yiğitlik, bahadırlık, metanet.

CELÂL (i. A.). Büyüklük, ululuk, azamet, şân. (Başlıca Tanrı'nın azameti hakkında kullanılır): Zül-celâl-ü-ve'l-ikrâm; Celle-celâlihu.

CELÂLET (i. A.). Büyüklük, azamet, şân.

CELÂLÎ (i. A.) (mü. celâliyye). Selçukoğlu Sultan Celâleddin Melikşâh'ın zamanında vezir Nizâm-ül-Mülk'ün himmetiyle düzeltilen ve ıslâh olunan ve 471 Hicrî yılında başlayan güneş takvimi. **Târîh-i Celâlî, Âzer-i Celâlî** = Celâlî takvimi yılı. **Şuhûr-ı Celâlîye** = Celâlî takvimine ait aylar.

CELÂLÎ (i.). **1.** Çabuk parlar, sert tabiatlı: Celâlî adam. **2.** Âsî, serkeş. Bilhassa XVII. asırda Anadolu'da ortaya çıkan bir zümre hakkında kullanılır.

CELÂLLENMEK (f.). Öfkelenmek, hırslanmak, öfke ile parlamak.

CELÂLLİ (i.). Celâllenmiş kimse.

CELÂSIN, CILASUN, (i.). Yiğit, eli çabuk ve becerikli (eski kelime).

CELÂSINLIK, CILASUNLUK (i.). Yiğitlik, beceriklilik.

CELB (i. A.). **1.** Çekme, çekiş, kendine çekme. **2.** Yazı ile çağırma.

CELBE (i.). Avcı çantası.

CELBETMEK (f. A. T.). **1.** Kendisi çekmek. **2.** Getirtmek.

CELB-NÂME (i. F. A. celb = davet, F. nâme = mektup, kâğıt). Birini mahkemeye davet için yazılan tezkere: Celbnâme yazıldı; bir celb-nâme aldım.

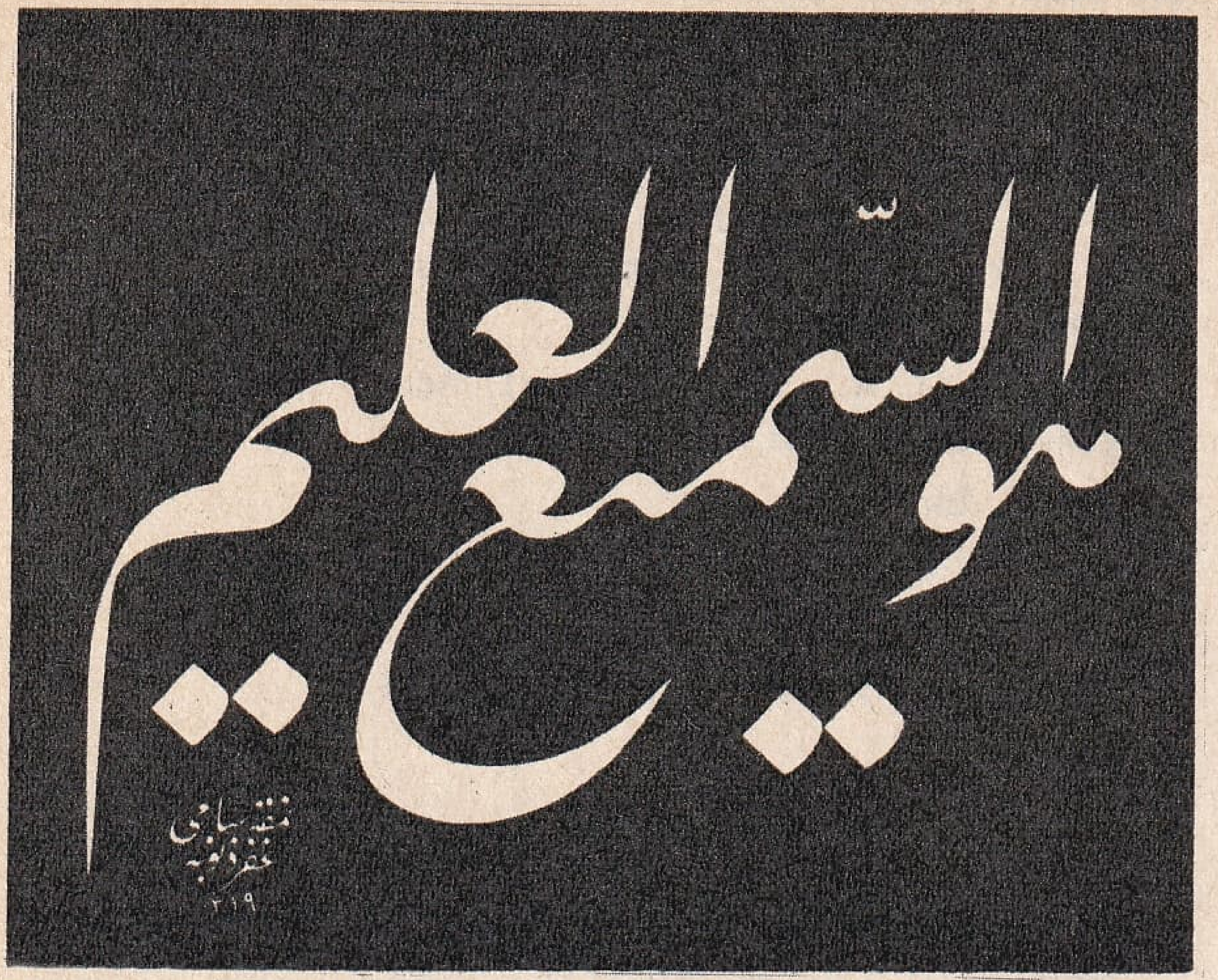

Celî ta'lik bir yazı

CELDE (i. A.). 1. Büyük kamçı. 2. Kamçı ile vurma.

CELEP (i. A. «celb» den). Kesilecek hayvanları ve bilhassa koyun sürüsünü celbederek kasaplara satan tacir. (Halk dilinde celebci denilip, celb ve sevk edici mânâsı düşünülürse belki bu, daha doğrudur. Vaktiyle sürü ile esir sevk ve esircilere satan insan tacirlerine de denirdi). **Celep devesi** = Kesilip eti yenmeye yarar genç deve.

CELÎ (i. A. «cilâ» dan smüş.) (mü. celiyye). 1. Açık, zâhir, âşikâr, ayân, meydanda olan: Hafî (gizli) ve celî (açık) surette tahkikat yapmalı. 2. Uzaktan okunacak surette kalın (yazı): Celî hatt ile yazılmış (bu ikinci mânâ Arapça'dan olmayıp, birincisinden alınmıştır. Parlak ve aydınlık mânâsiyle dilimizde kullanılmaz).

CELÎL (i. A. «celâl» den smüş) (mü. celîle) (c. ecille). Büyük. Ar. azîm, yüce, âlî, kadri büyük ve mertebesi yüksek: **Rabb-i celîl** = Tanrı; dâhiliyye nezâret-i celîlesi, Aydın vilâyet-i celîlesi (resmî yazışmada vezir ve müşir rütbesinde bulunanlara mahsus olup, meselâ nazırı veya valisi bu rütbeden aşağı rütbede bulunan nezaret ve vilâyete nezaret-i celîle ve vilâyet-i celîle denilmeyip, behiyye veya aliyye denilirdi): **Ecille-i ricâl-i devlet-i aliyye** = Osmanlı devletinde bâlâ ve daha yukarı rütbe taşıyan memurlar.

CELÎL-ÜŞ-ŞÂN (i. A.). Şan ve şerefi pek büyük.

CELÎS (i. A. «cülûs» dan smüş.) (c. cülesâ). Birlikte oturan, arkadaş. Ar. refik, Fars. hemdem, hem-nişîn.

CELLÂDÎ (i. A. F.). Cellâtlık.

CELLÂT (CELLÂD) (i. A.) (Asıl mânâsı: Kırbaççıdır). İdam'a mahkûm suçluları idam etmekle görevli adam. Ar. seyyâf. mec. Pek merhametsiz adam.

CELLE (Arapça «celâl» fiilinden). Celîl ve aziz olsun mânâsiyle şu dua tâbirlerinde kullanılır: Celle celâli, celle şâne (Tanrı hakkında).

CELP (i. A.). 1. Çekme, kendine doğru getirme, cezbetme: Herkesin sevgisini celbetti. **Celb-i kulûb** = Kalbleri celbetme. 2. Getirtme, yazıp göndertme: Bağdad'dan bir tay celbettim; istediğiniz kitapları İstanbul'dan posta ile celbedebilirsiniz. 3. Davet, çağırma: Kendisini mahkemeden celbettiler; müteahhitlerin meclise celbi lâzım gelir. 4. (hukuk) Sanığın veya şahidin mahkemeye getirilmesi için yazılan müzekkere ve pusla, davetnâme: Kendisine celb yazıldı; bir celb geldi. bk. Celb.

CELPNAME (CELBNÂME) (i.). Celp kâğıdı. bk. Celb.

CELSE (i. A.). Bir meclis veya cemiyetin aralıksız olarak yaptığı her toplantı, oturum: Bu kanun Millet Meclisi'nde beş celse görüşüldü. Bugünkü celse çok hararetli geçti. Bir celsenin başlamasına celsenin açılması, bitmesine de celsenin kapanışı denir. **Celseyi tatil etmek** = Konuşulacak mevzular bitmeden celseyi kapamak.

CEM (i. A.). Topu, hepsi, mecmûu: **Cemm-i gafîr** = Pek kalabalıklı cemaat (yalnız bu tâbirde kullanılır).

CEM (i. F.). Hükümdar, melik, şah (aslı «cemşîd» dir. İran mitolojisinde şarabı bulduğuna inanılan bir hükümdar). **Âyîn-i cem** = Eski İranlılar'ın içki ve eğlenceye yaptıkları bir âyîn ki gûyâ Cemşîd ile başlamıştır. mec. Böyle meclis: Dün gece bir âyîn-i cem yapıldı.

CEMAAT (CEMÂAT) (i. A. «cem'» den) (c. cemâat). 1. Bir yere toplanmış insanlar, gürûh, topluluk, takım, bölük: Orada bir cemaat var idi. 2. Bir imama uyup namaz kılan Müslümanlar topluluğu: Cemaate göre imam. 3. Bir mezhebe tâbi ve bir zümre teşkil eden ahali: Edirne'nin Rum, Ermeni, Bulgar cemaati. Cemâat-i İslâmiyye; cemâat-i gayr-ı müslime. **Son cemaat** = Camiin içine sığamayıp iki kapısı arasında namaz kılanlar. **Son cemaat yeri** = Camiin iç ve dış kapısı arasındaki örtülü yer.

CEMÂD (i. A.) (c. cemâdât). Hayatı ve gelişmesi olmayan cisim, bitki ve hayvan dışında kalan cansızlar.

CEMÂDÎ (i. A.). Hicrî takvimde ayların beşincisiyle altıncısının ismi olup, birincisine «cemadiyel-evvel» ve ikincisine

«cemadiyel-âhire» derler. mec. **Cemâziyel-evvel** = Eski hal: Ben, onun cemâziyelevvelini bilirim.

CEMÂHÎR (i. A.) (m. cumhûr). Cumhurlar, topluluklar. bk. Cumhûr.

CEMÂL (i. A.). Güzellik, yüz güzeliği.

CEM'AN (i. A.). Dört işlemden toplama yoluyla: 3, 5 ve 8 ki cem'an 16. **2.** Toptan, cümleten, hep.

CEMEL (i. A.) (c. cimâl). Erkek deve.

CEMÎ, (CEM') (i. A.) (c. cumû, ecma'). **1.** Toplama, biriktirme, devşirme, birikme: Birçok kitaplar cem'etmiş; sarfetmeyerek bir hayli para cemetti. **2.** Birden fazla şeyi toplama: Kılıç ile kalemi cem' etmiş; o adam dünyevî ve uhrevî faziletleri cem'etmiştir. **3.** Arapça'da ikiden, Türkçe ve Farsça ile tesniyesi olmayan sair dillerde birden fazla şahsa delâlet eden kelime (isim, sıfat, kinaye, fiil): Adamlar, geldiler, biz, merdân, ricâl kelimeleri cemîdir (bu mânâ ile c. cumû dahi kullanılır). **Cem'-i müzekker, cem'-i müennes, cem'-i sâlim** = «ûn» ve «în» ilâvesiyle teşkil olunan Arapça çokluk ki, başlıca sıfatlara mahsustur: Müslimîn, mü'minîn, âlimîn gibi. **Cem'i-mükesser** = Müfret sigasının değişmesiyle teşekkül eden Arapça çokluk: Kütüb, ricâl gibi. **Cem'-ül cemî** = Zaten cemî olan bir siganın cem'i: Masârifât gibi ki «masraf» ın cem'i olan «masârif» in cem'idir. **İsm-i cemî** = Arapça'da müfret olduğu halde cemî mânâsını ifade eden isim ki «he» ilâvesiyle müfredi teşkil olunmaz, zira o vakit cins ismi denilir. **Cem'-i kıllet** = Dokuzdan aşağıya mahsus olan Arapça çokluk. **Cem'-i kesret** = Dokuzdan fazlaya mahsus olan Arapça çokluk. **4.** (matematik). Hesapta dört işlemin birincisi ki birkaç sayının toplanıp bir sayı teşkil etmesinden ibarettir.

CEMÎAN (i. A.). Cümleten, bilcümle, bütün, tekmil, hep.

CEMÎL (i. A. «cemâl» den smüş.) (mü. cemîle). Cemâl sahibi, güzel: **Evsâf-ı cemîle** = Güzel sıfatlar. **Zikr-i cemîl** = **1.** İyilikle yâd etme, övme: Zikr-i cemîliniz geçti. **2.** Mektep imtihanlarında mükâfata lâyık olmayanların en ileride bulunanlarına mükâfat olarak verilen basılı kâğıt.

CEMÎLE (i. A. «cemâl» den smüş.). Birinin hatırını hoş etmek için yapılan hareket: Falâna cemîle olmak üzere bu işi yapıyor.

CEMÎLE-KÂR (i. A. F.). İyiliksever.

CEMÎLE-KÂRÂNE (i. A. F.). İyiliksevercesine.

CEMÎLE-KÂRLIK (i. A. F.). İyilikseverilik, iyilik.

CEM'-İ MÜENNES (i. A. gramer). Tekliğinin şeklini bozmadan sonundaki müennes alâmeti olan e (t) kaldırılıp yerine «ât» getirilir: Muallime, muallimât gibi.

CEM'-İ MÜKESSER (i. A. gramer). Kırık cemi, kırık çokluk. Arapça'da c. yapılacağı zaman müfredinin şekli bozularak yapılan cemi: İlm, ulûm gibi.

CEM'-İ MÜZEKKER (i. A. gramer). Tekliğinin şeklini bozmadan sonuna în, ûn getirilerek yapılan c. muallim, muallimîn, âhır, âhırûn gibi.

CEM'-İ SAHÎH veya **SÂLİM** (i. A. gramer). Tekliğinin şekli bozulmadan yapılan Arapça çokluk. İki türlüdür: Cem'-i müzekker, cem'-i müennes.

CEMİYET (CEM'İYYET) (i. A.) (c. cem'iyyât). **1.** Topluluk, bir yere toplanma veya toplu bulunma, dağınıklık mukabili. **2.** Hey'et, topluluk, cemaat: Cem'iyyet-i beşeriyye, cem'iyyet-i beşer. **3.** İlim ve fenne ait incelemelerde bulunmak maksadiyle teşekkül etmiş hey'et ve meclis, akademi. Fars. encümen: Cem'iyyet-i ilmiyye (ilim cemiyeti), cem'iyyet-i tıbbiyye (tıp cemiyeti), cem'iyyet-i coğrâfiyye (coğrafya cemiyeti). **4.** Eğlence için bir yere toplanan halk, düğün: Nikâh, sünnet cemiyeti: Bu evde akşam cemiyet var idi. **5.** Sözün birkaç şekilde benzerlik ve münasebeti toplanması; cem'iyyet-i kelâm. **6.** (tasavvuf). Zihin ve hatırın yalnız Tanrı ile meşgul olması: Dindarların hepsine cemiyet müyesser olamaz. **Cem'iyyet-i hâtır** = Zihin ve fikrin dağınık olmayıp toplu olması: Cem'iyyet-i hâtır olmadıkça insan zihnen çalışamaz.

CEMİYETLİ (i.). **1.** Toplu, dağınık ve perişan olmayan: Cemiyetli bir halde yaşıyor.

CEMİYYET-GÂH (i. F. A. cemiyet = toplanma, F. gâh = mekân). Toplanma yeri, toplanılan yer, cemiyet yeri.

CEMLENDİRMEK (f. T. A.) (Bir kelimeyi) cemî yapmak, cemî sigasını teşkil etmek: Türkçe'de isimleri cemîlendirmek için sonlarına «lar, ler» eklemek lâzımdır.

CEMLENMEK (f. T. A.) (kelime). Cemî olmak, çokluk şekline sokulmak: Türkçe'de isimler «lar, ler» ilâvesiyle cemîlenir.

CEM'-İ GAFÎR (i. A.). Büyük kalabalık.

CEMRE (i. A.) (c. cemrât). **1.** Yanmış kömür parçası, kor. **2.** Şubatta yavaş yavaş artan hararet (üç devri olduğuna

inanılarak, gûyâ birincisinde cemre havaya, ikincisinde suya, üçüncüsünde toprağa düşer). **3.** Hacıların hac sırasında Şeytan'ı taşlamaları. **4.** (tıp). Pek iltihaplı bir çıban.

CENÂB (i. A.). Asıl mânâsı yön, cânib ve cihet ise de, dilimizde yalnız saygı tâbiri olarak hazret gibi Farsça veya Türkçe kaidesine göre kullanılır: Cenâb-ı Hak (Tanrı), Cenâb-ı Risalet-meâb (Peygamber), cenâb-ı hilâfet-penâhî (padişah), sefir cenâbları. (zatınız yerine cenâbınız kullanılması yanlıştır). **Uluvv-i cenâb** = Şeref ve haysiyet muhafazası, cömertlik. **Âlî-cenâb** = Şeref ve haysiyetini muhafaza eden, hasisliğe tenezzül etmeyen, kerem sahibi.

CENÂBET (i. A.). Gusül âbdesti lâzım gelen hal. Bu halde olup da henüz gusül etmemiş olan kimse ki, şer'an temiz sayılmaz ve namaza yanaşamaz ve Kur'ân'ı eline alamaz (ağır küfür tâbiri olarak dahi kullanılır).

CENAH, (CENÂH) (i. A.) (c. Ecniha). **1.** Kuş kanadı. Fars. per, bâl. **2.** Kol, pazu. **3.** Ordu kolu: Sağ cenah, sol cenah. (tes). **Cenâheyn** = İki kol. **Zül-cenâheyn** = İki kollu yani içi ve dışı veya dünya ve âhireti mamur olan (iki kanatlı mânâsıyle de bir gazâda kolları kesilip şehit olduktan sonra Cennet'e uçtuğu Peygamber'ce müjdelenen amcasının oğlu Câfer-i Tayyâr'a lakap olmuştur). **Bâ-cânih** = Aslı «bacinak» olan «bacanak» ın eskiden kullanılan yanlış imlâsıdır.

CENÂHEYN (i. A. «cenâh» tan). İki kanat, iki yan. **Zü-l-cenâheyn** = **1.** Dünyâsı da, âhireti de iyi olan. mec. İki tarafa yaranmasını bilen, ikiyüzlü.

CENÂN (i. A.). Yürek, kalb.

CENAP bk. Cenâb.

CENAZE (i. A.). Gerekli merasimle kefenlenerek tabuta yatırılmış ölü: Bir cenaze geçiyor; cenaze nâmazı; cenaze alayı. **Cenaze salâtı** = Cenazelerde okunmaya mahsus salât ki, Türk dinî musikisinin cami musikisi dalında bir şekildir.

CENB (i. A.). Yan, taraf.

CENBÎ (i. A.). Yan tarafa ait.

CENBİYYE (i. A.). Yan tarafa asılan bir çeşit eğri kama veya hançer.

CENDERE (i. Y.). **1.** Çamaşır ütülemeye mahsus iki ağaç üstüvâneden ibaret âlet: Cendereye koymak; cendereden geçirmek. **2.** Ciltçilikte ve başka sanatlarda baskı ve perdah makinesi. **3.** Kalın oklava: **Cendere baklavası** = Yufkaları bu cendere ile açılan baklava çeşidi. **4.** Dar dere, boğaz. **5.** Sıkı ve dar yer. **Cendereye koymak** = Basınç altına almak. **Su cenderesi** = Fr. presse hydrolique denilen fevkalâde kuvvetli basınç âleti.

CENERAL (i. Fr. général). **1.** Albaydan yukarı rütbelerde bulunan subaylara verilen unvandır. bk. General **2.** Umumî, baş, ser: **Ceneral konsolos** = başşehbender, şimdi: Başkonsolos.

CENES (i.). Sivrisinek, cibîn.

CENEVİZ (hi.). Eski Cenova (Genova) hükûmeti ve ahalisi: Cenevizliler'den kalma; Ceneviz donanması.

CENGÂVER (i. F. cenk = harp, âverden = getirmek). Cenkçi, cenk etmede mâhir, cenge alışık, asker, savaşçı, muharip, tab'an cesur olan: Türkler cengâver bir kavimdir.

CENG-ÂVERÂN (i. F.) (m. cengâver). Cenkçiler, dövüşkenler, savaşçılar.

CENG-ÂVERÂNE (i. F.). Cenkçiye, savaşana yakışacak sûrette.

CENG-ÂVERÎ (i. F.). Çenkçilik.

CENGÂVERLİK (i.). Harp ve darbe alışık ve usta adamın hali: Türkler'in cengâverliği meşhurdur.

CENG-ÂZMÛDE (i. F.). Savaş tecrübesi olan.

CENG-CÛ (i. F. cenk = harp, cûsten = aramak). Harp arayan, harp için vesile bekleyen.

CENGE (i.). Kıvılcım gibi ufak ateş koru.

CENGEL (i. F.). Orman.

CENGEL-İSTÂN (i. F.). Çok sık ağaçlardan müteşekkil orman. Bilhassa Hindistan ve daha çok Bengal ormanları hakkında kullanılır.

CENGÎ (i. F.). Savaş hâlinde bulunan.

CENG-İ HARBÎ (i. F. A.). Türk musikisinde 10 zamanlı bir küçük usul.

CENÎN (i. A.). Rahimdeki çocuk, döl. **Iskat-ı cenîn** = Çocuk düşürme. **Cenîn-i sâkıt** = Rahimden düşürülen çocuk.

CENK (i. F.). Harp, muharebe: Cenk sırasında, cenk açıldı, cenk ettiler.

CENKÇİ (i.). Cenk eden, cenge alışık ve istekli, cengâver, muharip: Cenkçi adamdır.

CENKLEŞMEK (f.). Cenk etmeye, muharebeye girişmek.

CENNÂT (i. A. c.) (m. Cennet). Cennetler. bk. Cennet.

CENNET (i. A.) (c. cennât, cinân). **1.** Bahçe (bu mânâ ile dilimizde pek kulla-

nılmaz). **2.** Âhirette mü'minlere Tanrı tarafından vâdedilen ebedî hayat yaşanacak yer. Türk. uçmak, Ar. firdevs, Fars. behişt: **Cennete gitmek** = Ölmek. **3.** Pek süslü ve ferah verici: Orası cennettir. **Cennet kuşu** = **1.** Avustralya cihetlerinde bulunur pek güzel tüylü bir kuş. **2.** Pek küçük yaşta ve masum olarak ölen çocuk.

CENNETLİ (i.). Cennete kavuşan, rahmetli.

CENNETLİK (i.). Cennete lâyık. Fars. şâyeste-i firdevs, doğru ve dindar adam: Cennetlik adam.

CENNET-MEKÂN (i. F.) (yanlış bir terkiptir). Mekânı cennet olan, cennete nail, firdevs-âşiyân, merhum (Osmanlı hükümdarları hakkında kullanılırdı): Cennetmekân Kanunî Sultan Süleyman Han.

CENTİLMEN (i. İng.). Kibar erkek, çelebî, görgülü.

CENTİLMENCE (i.). Centilmene yakışır bir şekilde.

CENTİLMENLİK (i.). **1.** Centilmen olanın hali. **2.** Centilmence davranış.

CENÛBEN (i. A.). Dört yönden cenup (güney) cihetinden olarak, cenup tarafından: Türkiye cenuben Suriye ve Irak'la sınırlıdır.

CENUBÎ, (CENÛBÎ) (i. A.) (mü. cenûbiyye). Cenup cihetinde bulunan, güney, güneye ait: **Amerika-i cenubî** = Güney Amerika. **Memâlik-i cenûbiyye** = Güney ülkeleri (karşılığı: şimalî). **Şark-ı cenûbî (cenûb-i şarkî)** = Şark ile cenup arasındaki semte doğru olan, güneydoğu. **Garb-i cenubî (cenûb-ı garbî)** = Garb ile cenup arasındaki semte doğru, güneybatı.

CENUP (i. A.). Dört cihetten biri ki, doğuya dönüldüğü takdirde sağ tarafa düşer. şimal karşılığı. **Cenup rüzgârı** = Lodos.

CEP (i.) (A. ceyb). **1.** Yaka, yaka açıklığı: **Başını ceyb-i mürâkabeye çekti** = Düşünceye, hayal ve iç âlemine daldı. **2. Cep** elbisenin öte berisinde para, mendil, evrak vesaire koymaya mahsus olarak yapılan kese (eskiden Araplar, yaka açığının göğüse gelen kısmını bu işe kullandıkları için bu isimle adlandırılmıştır). **Cebinden** = Kesesinden, kendi malından. **Cebi delik** = Züğürt, eli boş. **3.** (geometri). Bir açının bir ucundan başlayarak diğer ucundan merkeze uzanan yarıçapa indirilen dik çizgi (Fr. sinus). **Tamam-ı ceyb** = Yarıçapın ceybinin eriştiği noktadan merkeze kadar olan kısmı. **4.** (anatomi). Bedenin et veya kemikteki bazı oyuklara, boşluklara denir. **5.** (Osmanlı saray teşkilâtında) **Ceyb-i hümâyûn** = Mâbeyn-i Hümâyûn'ca ödenmesi padişah hazinesine havale olunmayan masraflara mahsus ve ser-kurenâlık makamına bağlı dâire. **Ceyb-i Hümâyûn kâtibi** = Bu dairenin âmiri.

CEPHANE (i. aslı «cebehâne). **1.** Barut vesair yanıcı maddelerin konulup, saklandığı yer: Cephanenin muhafazasına memur. **2.** Yanıcı maddeler levazımı: Cephane arabası, cephane sandığı.

CEPHE (i. A.). **1.** Alın, Ar. nâsiye: **Cephe-sây** = Alnını süren. **2.** Bir bina vesairenin ön tarafı, yüzü: Kışlanın cephesi doğuya bakıyor. **3.** (askerlik). Ordunun ön tarafı, öndeki kısmı; cephe harekâtı, müdafaası, hücumu.

CEPKEN (i.). Yeleğe benzer giyecek.

CER (i.). **1.** Uçurum, çukur, yar, car. **2.** Kale etrafında kazılmış hendek.

CER (CERR) (i. A.). **1.** Çekme, sürükleme: Arabayı beygir, sapanı öküz cer eder. **2.** Kendine doğru çekme: Cerr-i menfaat (menfaat çekme). **3.** Eskiden medrese talebesinin üç aylarda vaaza çıkarak nafakalarını toplamaları: Cerre çıkmak (bu mânâ Arapça'da olmayıp ikinci mânâdan alınmıştır). **4.** Arapça gramerde ismin dört hâlinden biri ki, alâmeti herekeli irabda «y» dir. (Kûfî ekolünde «hafez» denilir. Cer-i icap eden amile «câr» ve kabûl eden mâmu'le «mecrûr» derler). **Hurûf-ı cer** = (Arapça gramerde) dahil oldukları ismi mecrûr eden harfler ki bâ, men, ilâ, alâ, li, kef, an vesairedir. (Hurûf-ı ilsak da denilir). **Cerr-i eskal** = Matematikte ağırlıklardan bahseden bir bilgi dalı («Fenn-i mihanikî» dahi denilir).

CERÂ (i. A.) («cereyan» fiilinden geçmiş zamanın üçüncü müzekker müfredi olup «aktı» mânâsiyle yalnız şu tâbirde kullanılır): **Macera** = Geçen, vuku bulan şey, vak'a, olay, geçmiş: Aralarında bir macera olmuş; onların bir maceraları vardır.

CERÂB (i. A.). Dağarcık (botanik ve anatomi). Torba gibi mahfazalar.

CERÂD (i. A.). **1.** Çekirge. **2.** Yağmacı topluluk. **Cerâd-ül-bahr** = Teke denilen deniz hayvancığı. Buna kanatlı bir çeşit balık diyenler de vardır.

CERAHAT (CERÂHAT) (i.). İrin mânâsiyle dilimizde çok kullanılırsa da, Arapça olmayıp, cerâd kelimesinden galattır. **Cerahat bağlamak** = İrin tutmak, irinlenmek, işlemeye başlamak.

CERAHATLENMEK (f.). (yara) Cerahat bağlamak, irin tutmak, işlemeye başlamak.

CERAHATLİ (i.). İrinli, işler (yara)

CERÂİD (i. A. c.) (m. cerîde). Cerîdeler, gazeteler. bk. Cerîde.

CERÂİM (i. A. c.) (m. cerîme). Cerîmeler, suçlar. bk. Cerîme (sanıldığı gibi «cürm» ün cem'i değildir).

CERÂYET (i. A.). Câriyelik hâli.

CERB (i. A.) (tıp). Uyuz hastalığı. **Cerb-ül-cefân, cerb-ül-ayn** = Göz kapaklarının iç tarafında çıkan sivilceler. **Cerb-ül-mia, cerb-ül-killiyye** = Barsaklarda ve böbreklerde çıkanları.

CERBEZE (i. A.). Bu kelime Arapça'da hilekârlık, kurnazlık gibi aşağılayıcı bir mânâ ile kullanıldığı halde, dilimizde beceriklilik ve konuşma kabiliyeti gibi övücü bir suretle geçiyor: O adamın çok ilmi yoksa da cerbezesi kuvvetiyle her işte muvaffak olur.

CERBEZELİ (i.). Nâtıkalı, konuşkan, konuşması tesir eden, becerikli: Cerbezeli adamdır.

CERDECİ (i.). Hacı kafilesini korumaya memur mızraklı Arap askerleri.

CEREBÎ (i. A.) (mü. cerebiyye) (tıp). Uyuza ait, uyuzla alâkalı.

CEREM (i. A.). Ayrılma, kopma (yalnız kullanılmaz «lâ» ile beraber geçer): **Lâ-cerem** = Şüphesiz, elbette, mutlaka.

CEREME bk. Cerîme.

CERENG (i. F.). Çan ve zil sesi, kılıç ve topuzun çarpışmasından çıkan ses.

CERES (i. A.). Hayvanın boynuna asılan çıngırak.

CERESİYYE (i. A.) (botanik). Çançiçeğigiller. (Fr. campanulacés).

CEREYAN, (CEREYÂN) (i. A.). 1. Akma, akıntı, suyun cereyanı: Anadolu'da cereyan eden Kızılırmak. **Cereyân-ı havâ** = Hava cereyanı (bu da Türkçe değilse de «Fransızca kurander (courant d'air)» den daha iyidir). 2. Geçme, geçiş, gidiş: Zamanın cereyanı; cereyan etmekte olan temmuz ayında. 3. Vuku, vâki olma. Ar. hudûs: Aralarında bir anlaşmazlık cereyan etmiş; vak'aların cereyan şekli.

CERH (i. A.). 1. Yaralama: Bıçakla cerh etti; cerh (yaralama) ve katil (öldürme ile müttehem (suçlanan) şahıs. 2. Çürütme, reddetme, kabûl etmeme: Davasını, şahitlerini cerh etti.

CERHÎ (i. A.) (mü. cerhiyye). Yaralamaya ait, yaralama ile alâkalı.

CERÎ (i. A. «cür'et» den smüş.). Cür'etli, gözü korkmaz, cesaretli yiğit: Bir merd-i cerî. **Ceriyy-ül-lisân** = Serbest söz söyleyen. **Cerî-ül-kalem** = Serbest yazan.

CERÎB (i. A.). 1. Arabistan'da kullanılan bir çeşit ölçek. 2. Eni ve boyu 60 arşın olan arazi ölçüsü.

CERÎDE (i. A.) (c. cerâid). 1. Vaktiyle haraç tahsildârlarının arazinin mesahasını yazdıkları kâğıt veya deftere denirdi. Bir çeşit kadastrodur. 2. Sonradan mühim vak'aların yazıldığı kâğıda dendi. Bu münasebetle memleketimizde ilk çıkışında gazeteye bu isim verilmiş ise de, bugün kullanılmamaktadır: Cerîde-i askeriyye, cerîde-i bahriyye, cerîde-i tıbbiyye: Eski bazı Osmanlı mecmualarının adıdır. 3. Resmî dairelerin bazı büyük defterleri.

CERÎHA (i.). Yara mânâsiyle dilimizde kullanılıp, mecrûh (yaralı) mânâsiyle cerîhadâr dahi deniliyorsa da Arapça'da yaraya «cerh» ve «karha» denilip, «cerîha» kelimesi yoktur.

CERÎM (i. A.). Kabahatli, cânî, suçlu.

CERÎME (i. A. «cürm» den smüş.) (c. cerâim). 1. Suç, kabahat, günah. 2. (Sonradan türetilmiş bir kelimedir). Para cezası, tazmin: Cerimesini çekmek. Mecazen de kullanılır. Halk dilinde «cereme» olmuştur.

CERMEN (i.). bk. Germen, Alman.

CERMENCE (i.). bk. Germence, Almanca.

CERRAH, (CERRÂH) (i. A. «cerh» ten). Yaralara ve haricî hastalıklara bakan ve ameliyat yapan tabib, operatör (Fr. chirurgien).

CERRÂHÎ (i. A.). Tıpta öperatörlük.

CERRAHLIK (i.). Cerrahın yaptığı iş, fenn-i cerrâhî, cerrâhî: Cerrahlık bu son senelerde çok terakki etti, köylerde cerrahlık ediyor.

CERRÂR (i. A. «cer» den). 1. Mutlaka para toplamak için kendisi bir kıyafet vermiş dilenci. 2. Arsız ve kovulmakla gitmez dilenci. Sürüklediği erzak ve mühimmatı çok olan, kesretli, kalabalıklı: **Ceyş-i cerrâr, leşker-i cerrâr** = Cerrar, asker (ordu).

CERRARLIK (i.). Cerrâr işi, dilencilik: Cerrârlığı sanat edinmiştir.

CESÂMET (i. A. «cism» den). Büyüklük, irilik: Bu binanın cesâmeti (işin ve meselenin cesâmeti gibi mecâzen ehemmiyet mânâsiyle de kullanılır).

CESÂMETLİ (i.). Büyük, iri, cesîm: Hayli cesâmetli bir binâdır.

CESÂRET (i. A.). Yiğitlik, çekinmezlik, korkmazlık, atılganlık: Bu işe cesaret edemem, onun şecaat ve cesareti malûmdur.

CESARETLENMEK (f.). Cesaret almak, cür'etlenmek, korku ve çekinme duymaksızın serbestlik gelmek.

CESÂRETLİ (i). Cesareti olan.

CESÂRETSİZ (i.). Cesareti olmayan, çekingen, ürkek.

CESÂSET (i. A.). Merak, tecessüs, casusluk.

CESBÂN, ÇESBAN (i. F.). Yakışır, lâyık. Fars. şâyeste, sezâ-vâr: Hâlime cesbân bir iş bulunamadı.

CESET (CESED) (i. A.) (c. ecsâd). insan veya hayvan bedeni, gövde, ten. (Arapça'da cisim mânâsına de gelir).

CESÎM (i. A. «cesâmet» den) (mü. cesîme). **1.** Vücutlu, gövdeli, iri: Cesîm bir deve. **2.** Büyük, Ar. azîm, kebîr: Cesîm bir dağ. **3.** Büyük, ehemmiyetli: Cesîm bir iş, cesîm bir ticaret sahası.

CESTE (i. F.). Sıçramış, atlamış. Sıçrama, atlama, bir defadaki atlama. **Ceste ceste** = Azar azar, derece derece. Ar. tedrîcen.

CESUR (i. A. «cesaret» ten) (mü. cesûre). Cesaretli, yiğit, yürekli. Fars. dilîr: Pek cesur bir adamdır.

CESURLUK (i.). Cesaret, yiğitlik, yüreklilik: Bu muharebede cesurluğunu gösterdi.

CEŞ (i. F.). Mavi boncuk,

CET bk. Ced.

CETVEL (CEDVEL) (i. A.) (c. cedâvil). **1.** Tabiî veya sun'î su arkı, kanal: Süveyş cedveli. **2.** Çizgi ve sıraları olan ve hanelere bölünen defter veya kâğıt: Bir cetvel çizmek: **Cetvel tahtası** = Doğru çizgiler çizmeye mahsus düz tahta.

CEV (CEVV) (i. A.). Yanlışlıkla gök denilen hava ile dolu boşluk, fezâ. **Cevv-i havâ** = Hava boşluğu: Cevv-i havâda uçan kuşlar.

CEVAB bk. Cevap.

CEVÂBÂT (i. A. c.) (m. cevâb). Sorulan şeylere verilen karşılıklar. Ecvibe şeklinde de cem'i yapılır.

CEVÂBEN (i. A.). Cevap olarak, cevap yerine: Sualime cevâben şu mektubu aldım, cevâben şöyle yazdım.

CEVÂBÎ (i. A. c.) (m. câbî). Câbîler, tahsildarlar.

CEVAB-NÂME (i. F.) (A. cevâb = karşılık, F. nâme = mektup). Cevâbı bildiren mektup, cevap yolunda yazılan mektup: Mektubumun cevâb-nâmesi geldi, cevâb-nâme-i âlînizi aldım.

CEVÂD (i. A. «cûd» dan). Cömert.

CEVÂHİR (i. A. c.) (m. cevher). Kıymetli taş, elmas: Cevâhir takmak, cevâhirle donatmak. Elmastan yapılmış veya elmasla süslü, cevâhir yüzük. **Cevâhir yumurtlamak** = Münasebetsiz sözler söylemek. bk. Cevher.

CEVÂHİRCİ (i.). Mücevherci, elmas vesair kıymetli taşlar ve bunları hâvî tezyinat yapan ve satan adam: Cevâhircilerde aramalı.

CEVÂHİRCİLİK (i.). Cevahirci sanat ve ticareti.

CEVÂHİRÎ (i. A.). Cevâhirci, elmas alıp satan, kuyumcu, mücevher taciri.

CEVÂİZ (i. A. c.). Câizeler. bk. Câize.

CEVÂMÎ (i. A. c.) (m. câmi). Camiler. bk. Câmi.

CEVÂMÎS (i. A. c.) (m. câmûs). c. mandalar, su sığırları.

CEV'AN (i. A. «cev» den). Aç.

CEVÂNİB (i. A. c.) (m. cânib). Canipler, yönler. bk. Cânib.

CEVAP (i. A.) (c. ecvibe). **1.** Suale karşı söylenilen söz, sorma karşılığı: Cevap almak, cevap vermek: Bu söz, sualime cevap değildir. **2.** Kabûl etmeme: Müracaat ettimse de cevap verildi. **3.** Cevap mektubu, cevap yolunda yazılan mektup, cevâbname: Yazdımsa da daha cevap almadım. Bu mektup yazımın cevabıdır. **Cevâb-ı red** = Kabûl etmemek yolunda verilen cevab. **Cevap yazmak** = Bir yazılı suale karşı yazı ile cevap vermek. **Hazırcevap (hâzır-cevâb)** = Tereddütsüz, düşünmeksizin ceveba muktedir, nükteci. **Sual - cevap** = Sorgu, Ar. isticvab, istintak. **Sual - cevap tarzında** = Mükâleme suretinde, bir tarafa sualleri ve karşısında cevabları yazmak suretiyle. **Cevâb-ı nâ-sevâb** = Doğru olmayan, yanlış cevap.

CEVAPLANDIRMAK (f.). Cevabını vermek.

CEVAPLI (i.). Cevabı olan, cevâbı verilen: **Sualli - cevaplı** = Sual ve cevâbı olan. **Cevaplı telgraf** = Cevabının da ücreti verilmiş olan telgraf.

CEVAPSIZ (i.). Cevabı verilmeyen: Benim yazım cevapsız kaldı.

CEVÂRÎ (i. A. c.) (mü: câriye). Cariyeler. bk. Câriye.

CEVÂSÎS (i. A.). Câsûs'un c. Casuslar.

CEVÂZ (i. A.). Câiz olma, yasak olmama, emir veya nehy olunmayıp işlenmesi ve terki eşit olma, müsaade: Dinimizde şaraplaşmamış üzüm suyunu içmede cevâz vardır: İslâm dini içki içmeye cevâz vermez. **Cevâz-ı şer'î** = Şer'an câiz olma.

CEVDET (i. A.). İyilik, temizlik, halis, safî ve kusursuz olma: Cevdet-i karîha, cevdet-i fikr.

CEVELÂN (i. A.). Dolaşma, gidip, gelme, deveran: Kanın damarlarda cevelânı. Osm. cevelân-ı dem.

CEVELÂN-GÂH (i. F. A. cevelân = dolaşma. F. gâh = yer, mahal). Dolaşılan yer, gidip gelinen mahal: Oraları avcıların cevelângâhıdır.

CEVF (i. A.). **1.** İç, dahil. Fars. derûn, orta. **2.** Kof, oyuk.

CEVHER (i. A.) (c. cevâhir) (F. güher'den Arapça'laşmış). **1.** Kendi nefsiyle kaim olan şey, zât, araz karşılığı. **2.** Tıynet, cibiliyyet, aslî: Cevherinde kabiliyet olursa terbiyesi kolay olur. **3.** Hassa, tabiî istidat, soydan gelen değer: Bu atta cevher vardır. **4.** Elmas vesaire gibi kıymetli taş. **5.** Kılıcın namlusundaki meneviş ve hâreli dalgalar. **6.** Ebced hesabında noktalı harf. **Cevher-i Ferd** = Bir cismi terkip eden, ayrılmaz küçük parçacıklardan her biri.

CEVHER-DÂR (i. F. A. cevher = kıymetli taş, F. dâşten = tutmak). **1.** Haysiyeti olan, özü ve mayası makbûl olan. **2.** İstidat ve tabiî kabiliyeti bulunan. **3.** Elmas vesair kıymetli taşlarla süslü. **Tîğ-ı cevherdâr** = Mücevherli kılıç. **4.** (Ebced hesabında) yalnız noktalı harfleri hesap olunan: Târîh-i cevher-dâr.

CEVHER-FÜRÛŞ (i. F. A. cevher = kıymetli taş, F. fürûhten = satmak). Cevâhir satan, cevâhirci.

CEVHERÎ (i. A.) (mü. cevheriyye). **1.** Asıl, maya ve tıynete mensup ve müteallik. **2.** Elmas vesair kıymetli taşlara ait. **3.** Yalnız noktalı harfleri hesap olunan (tarih).

CEVHERÎN (i. A.). Mücevherden, cevherden.

Ceviz

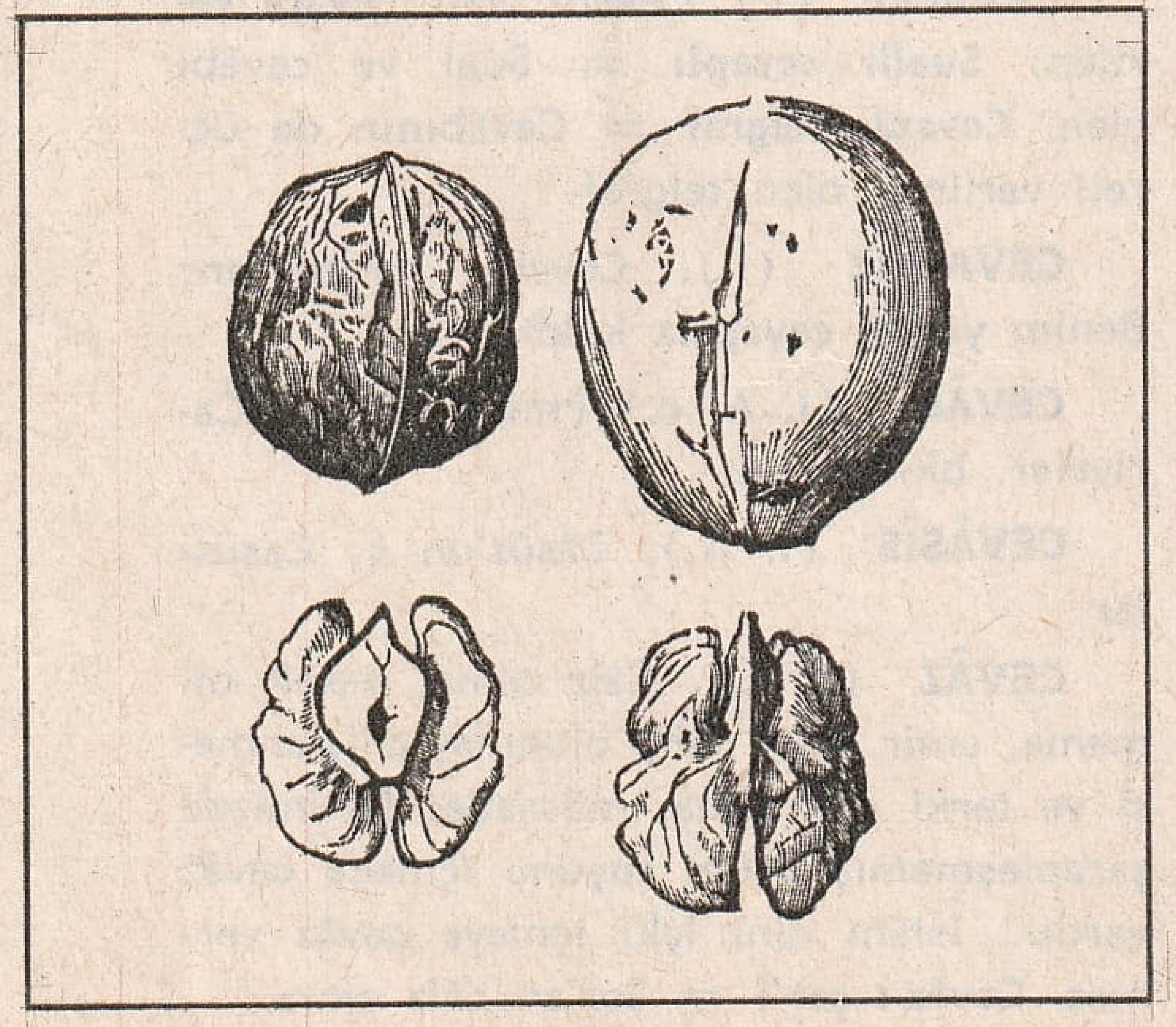

CEVHERLİ (i.). Cevheri olan: O, çok cevherli bir talebedir. bk. Cevher.

CEVÎN (i. F.). Arpadan yapılmış: **Nân-ı cevîn** = Arpa ekmeği.

CEVİZ, (CEVZ) (i. A.). Koz denilen maruf meyve. Ceviz ağacı: Koz ağacı. **Cevz-i bua** = Küçük hindistan cevizi. **Cevz-i mâil** = Tatula. **Cevz-i mukayyî** = Kargabüken. **Cevz-i Hîndî** = Hindistan cevizi.

CEVİZGİLLER (i.) (botanik). Taçsız ikiçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi ceviz ağacıdır.

CEVR (i. A.). Haksızlık edip incitme, eza, cefa, sitem: Cevretmek, cevr ü cefâ.

CEVSAK (i. A.). Köşk, konak.

CEVŞEN (i. F.). Zırh.

CEVŞEN-GÜDÂZ (i. F.). Zırh eriten.

CEVŞEN-PÛŞ (i. F. cevşen = zırh, pûşîden = giymek). Zırh giyen, zırhlı.

CEVŞEN-ŞİKÂF (i. F.). Zırh paralayıcı.

CEVVAL, (CEVVÂL) (i. A.). **1.** Hareket ve davranışları çabuk ve akıcı olan, iş yapmadan duramayan: Cevval bir adam. Cevval bir zekâ.

CEVVÎ (i. A.) (mü. cevviyye). Feza-ya, boşluğa, havaya ait, bunlarla alakalı. **Alâim-i cevviyye** = Feza alâmetleri, hadiseleri.

CEVZÂ (i. A. astronomi). On iki Burç'tan biridir ki, ikiz iki adam suretinde tasvir olunur, ikiz burcu. Güneş, bu burca mayısta girer.

CEYB bk. Cep.

CEYL (i. A.) (c. ecyâl). **1.** İnsan topluluğu, zümre, kavim. **2.** Nesil, batın, kuşak.

CEYLAN (i.). Geyik çeşidinden küçük, ince bacaklı, pek hafif ve çok koşucu bir kara hayvanı, gazâl.

CEYRAN bk. Ceylan.

CEYŞ (i. A.). Asker, cünd. Fars. leşker, sipâh, ordu. **Sevk-ul-ceyş** = Askerî hareketlerden bahseden fen. (Fr. stratégie).

CEYYİD (i. A. «cevdet» ten) (mü. ceyyide). İyi, hoş, lâtif: **Âsâr-ı ceyyide** = Hoş eserler.

CEZ (i. A. botanik). Ağaçların alt kısmı.

CEZÂ (i. A.) (Arapça'da hem iyi ve hem kötü karşılık mânâsına gelip mükâfat yerine de kullanılırsa da, dilimize yalnız kötülüğe karşılıktır). **1.** Cürüm, kabahat ve cinayet sahibine gerek dünyada ve gerek âhirette verilen karşılık. Ar. ukûbet, azap. **Ceza vermek** = Müstahak olanın

cezasını tertip ve icra etmek. **Allah cezasını versin** = Beddua, cezasını bulmak, cezaya uğramak, ceza çekmek, ceza. **Ceza kanunu** = Ceza derecelerini tayin eden kanun. **Ceza mahkemesi** = Cezayı gerektiren suçlara bakan mahkeme. **Cezâ-i nakdî, nakdi ceza, para cezası** = Bir kabahate karşı sahibinin vermeye kanunen mecbur olduğu para. **Rûz-ı cezâ** = Kıyamet günü, mahşer günü. **2.** Biri diğerine bağlı olan iki cümleden meydana gelen sözün ikincisi ki «cevap» da denilip diğeri «şart» tır. «Haber verirseniz gelirim» cümlesinde «gelirim» kelimesi ceza ve «haber verirseniz» şarttır.

CEZÂEN (i. A.). Ceza olarak.

CEZÂÎ, CEZÂİYYE (i. A.). Cezâya âit, cezâ ile, cezâ işleri ile ilgili.

CEZÂİR, (Türkçe: **CEZÂYİR**) (i. A. c.) (m. cezîre). Cezîreler, adalar. Kuzey Afrika'da vaktiyle Mağrib-i Evsat (Orta Mağrib) denilen ve Mağrib-i Aksâ (Fas) ile Tunus arasında olan ülke ve bunun merkezi olan şehir. **Cezâir-i Bahr-i Sefîd** = Ege Denizi'ndeki Asya adalarından müteşekkil eski Osmanlı eyaleti ki, Cezâir-i Garb da denen Cezâyir ülkesinden ayırmak için Cezâir-i Şark da denmiştir: Başlıcaları: Rodos, Sakız, Midilli, Limni vs.

CEZÂLANDIRMAK (f.). Ceza vermek, cezaya uğratmak, mahkemece cezasını tayin etmek.

CEZÂLANMAK (f.). Ceza görmek, cezaya uğramak.

CEZÂLI (i.). Cezalandırılmış.

CEZÂSIZ (i.). Ceza görmemiş, cezası olmayan.

CEZÂYİR bk. Cezâir.

CEZB (i. A.). Kendisine çekme, nefesle çekme: O tarafa doğru bir mânevî kuvvet cezbediyor. Tulumba suyu cezbeder.

CEZBE (i. A.). Tanrı tarafından cezbolunmuş dindar insanların istiğrak ve hayrete dalmaları, meczûbiyyet: Cezbe halinde, söylediğini bilmez.

CEZBE-DÂR (i. A. F.). Cezbeli.

CEZBELENMEK (f.). Cezbeye tutulmak.

CEZBETMEK (f.). Kendisine doğru çekmek.

CEZİM (i. A.). bk. Cezm.

CEZEBÂT (i. A. c.) (m. cezbe). Cezbe'nin c. cezbeler. bk. Cezbe.

CEZEL (i. A.). Aruzda «mütefâilün» cüz'ünün dördüncü harfi kaldırılıp ikincisi sâkinleştirilerek «müfteilün» kalması ve böyle cüz'lerden mürekkep vezin: **Bahr-i cezel** = Cezel bahri: Mütefâilün, feûlün, mütefâilün, feûlün gibi.

CEZÎL (i. A. «cezl» den smüş.) (mü. cezîle). Çok, bol. Ar. kesîr.

CEZİM bk. Cezm.

CEZİR (CEZR) (i. A.). Ay'ın tesiriyle deniz suyunun her gün yükselerek karaya doğru uzandıktan sonra inip geriye çekilmesi. Daha çok açık denizlerin sahillerinde görülür. (Mukabili olan uzanmak fiiline «med» denir): Denizin med ve cezri.

CEZİR (CEZR) (i. A.) (c. cüzûr). **1.** Kök, asıl. **2.** Kendi misline çarpılmakla bir sayı hasıl eden rakam. Meselâ 3 sayısı 9 sayısının cezridir. **Cezr-i murabbâ** = Bu suretle bir kere çarpılan sayılı, kare kök. **Cezr-i mikâb** = İki defa çarpılmakla bir sayıyı hasıl eden rakam, küp kök. Meselâ 3 rakamı 27 sayısının cezr-i mikabıdır. **Cezr-i tâm** = Bu suretle kendi kendine çarpılmakla bir sayıyı hasıl eden rakam. **Cezr-i esem** = Kesirsiz olarak, istenen sayıyı meydana getiremiyen rakam. Meselâ 13 adedinin cezr-i tâmı olmayıp bunun cezrine cezr-i esem derler.

CEZÎRE (i. A.) (c. cezâir). Her tarafı su ile çevrilmiş kara, ada: Rodos, Sakız cezîresi. **Cezâir-i Bahr-i Sefîd** = Akdeniz Adaları, yani Rodos, Sakız, Midilli vs. **Cezâir-i Hâlidât** = Kanarya adaları. Dicle ile Fırat mecraları aralarındaki ülke: Mezopotamya. **Şibh-cezîre, nîm cezîre** = Yalnız bir tarafı karaya bağlı bulunan ada, yarımada: Balkan şibh-cezîresi, Mora şibh-cezîresi. **Cezîret-ül-Arab** = Arabistan yarımadası. (Arapça'da şibh-cezîreye de ekseriya cezîre derler).

CEZM (i. A.). **1.** Kesme, Ar. kat'. **2.** Kesin şekilde kararlaştırma, kesin karar verme, kuvvetle azim ve niyet etme: Bu sene Hacc'a gitmeyi cezm ettim. **3.** Arap gramerinde müzârî sigasının (geniş zamanın) sonu sâkin olma, meczûm olma. Osm. hâlet-i cezm. (Bunu icap eden âmile «câzim» ve kabûl eden mâmûle yani müzariye «meczûm» derler). **4.** Arap harflerinin harekelenmesinde sükûn ve harekesizlik alâmeti olan (o) işareti ki, o hecede a, i, u harflerinin olmadığını gösterir.

CEZRÎ (i. A.). Kökten, temelden, radikal.

CEZVE (i.). Kahve pişirmeye mahsus kulpu uzun mâruf küçük kap: **Cezveyi sürmek** = Kahve pişirmek üzere bunu ateşe koymak.

CEZZÂR (i. A. «cezr» den). Kasap. mec. Merhametsiz, zâlim, kan dökücü. XVIII. asır sonları Osmanlı vezirlerinden Ahmed Paşa'nın unvanı.

CF Kaliforniyum elemanının senbolü.

—CI bk. —Ci.

CICIĞI ÇIKMAK bk. Cıcık.

CICIK (i.). «Çok hırpalanmak» mânâsına gelen cıcığı çıkmak deyiminde geçer.

CIDAĞU, CIDAI (i.). Atın omuzlarının arası. bk. Cidav.

CIGA (i.). Sorguç, çelenk, gelin çelengi.

CIGARA bk. Sigara.

—CIK (e.). Kalın hecelerden mürekkep isimlere eklenerek küçültme ismi teşkil eder: Oğlancık, oğlancağız. (İnce hecelerden mürekkep isimlerde «—cik, —ceğiz» kullanılır).

—CIL (e.). **1.** İsimlere eklenip düşmanlık ve yiyicilik beyan eder: Adamcıl, tavşancıl. **2.** Nisbet, yakınlık ve sebep bildirir: **Ölümcül** = Ölümü mucip. **Akçıl** = Beyaza yakın renkte.

CILAV (i.). **1.** Ön, ileri. **2.** Atın başlığı, yuları.

CILAV-DÂR (i. T. cılav = yular, F. dâşten = tutmak. Yanlış tâbir). Yedek atı yularından sevkeden seyis, yedekçi.

—CILAYIN, —CİLEYİN (e.). Teşbih (benzetme) ve temsil beyan eden haller: **Oncılayın** = Öylece, onun gibi. **Buncılayın** = Böylece, bunun gibi.

CILBAB (i. A.). **1.** Gömlek. **2.** Arabistan'da kadınların giydiği bir nevi ferâce.

CILGAR veya **CIVGAR** (i.). Arabaya yokuşta ilâve olunan öküz çifti.

CILIZ (i.). Zayıf, nârin, çelimsiz, kuvvetsiz: Pek cılız bir çocuk.

CILK (i.). **1.** Bozuk, çalkanmış, kokmuş, (yumurta). **2.** Vurgun, çürük: Cılk erik. **3.** Çok işler, çok sulanmış ve irinlenmiş: Cılk yara. **4.** mec. Boş, beyhude, verimsiz, faydasız: O iş cılk çıktı.

CILKAVA (i. A.). **1.** Kurdun ensesinden yapılan kürk. **2.** Kafasının tüyü parlak bir cins kurt.

CIMBAR, ÇIMBAR (i.). Dokuma tezgâhındaki kumaşı germeye yarayan âlet.

CIMBIZ bk. Cınbıstere.

—CIN (e.) (i harfi yerine göre ince veya kalın okunur). İsimlere katılarak nisbet bildirir: Balıkcın, sinekcin, tokurcın, güvercin.

CINAK (i.). Yırtıcı hayvanların pençe ve tırnağı.

CINBISTERE (i.). Kıl yolmaya ve batan diken vesaireyi tutup çıkarmaya yarayan maşa şeklinde düz âlet, cımbız.

CINCIK (i.). Cam ve porselenden yapılmış, küpe, iğne, kolye gibi kadın süs eşyası ile, bunların yapımında kullanılan cam ve porselen malzemeyi ifade eden «cıncık boncuk» sözünde geçer.

CIR (i.). Hafif gürültüyü tasvir edip arka arkaya kullanılır: **Cır cır etmek** = Çok söylemek.

CIRANTA (i. İ. girante). Poliçeyi devir ve havale eden şahıs.

CIRBUĞA (i.). **1.** Bir cins çöl sıçanı. (A. yerbû). **2.** Cılız çocuk.

CIRCIR (i.). Orakböceği. mec. Geveze, çok söyler.

CIRDAVAL (i.). Uzun ve ucu demirli cirid.

CIRDAVALLI (i.). Cırdaval denilen uzun ciritle silâhlı (asker).

CIRGANA (i.). Ağaçlar bağlayarak kırık bir direği tamir işi.

CIRIK (i.) Ufak, bakır para, fülûs-i ahmer. (Avusturya'nın vaktiyle Osmanlı ülkelerinde çok görülen böyle bir parasının isminden gelir).

CIRILTI (i.). Cır cır diye çıkan ses.

CIRILDAMAK (f.). Gevezelik etmek.

CIRLAK (i.). **1.** Batar ve acı sesli geveze. **2.** Ocak çekirgesi. **3.** Bir nevi karga.

CIRLAMAK (f.). bk. Cırtlamak, cırlanmak.

CIRLANMAK (f.). Zırlanmak, batar ve acı bir sesle gevezelik etmek, tatsız dırlanmak.

CIRLAYIK (i.) Kırda yaşayan küçük bir av kuşu.

CIRTAVI (i.). Boş şeylerle öğünen.

CIRTLAK (i.). Boş şeylerle öğünen. Fars. hod-pesend.

CIRTLAMAK (f.). **1.** Böcek gibi cır cır etmek, zırlamak, ötmek. **2.** mec. Gevezelik etmek.

CIRTLATMAK veya **CIRLATMAK** (f.). Cırt sesi çıkartmak.

CIVA (i. F. «jîve» den). Hg senbolü ile gösterilen, 13,59 yoğunluğunda bir eleman. Cıva, eczacılıkta, aynacılıkta, termometre ve barometre yapımında kullanılır. **Cıva gibi** = Ele, avuca sığmaz.

CIVADRA (i.). Geminin baş tarafında yatan direk.

CIVANLIK (i.). Gençlik, şebâb. bk. Civan.

CIVATA (i.). Arkası iri başlı ve ucu somun geçmek üzere yivli vida, başlıca potrelleri, demir ve tahtaları birbirine bağlamaya yarar.

CIVGAR bk. Çıvgar.

CIVIK (i.). Fazla sulu ve bulaşkan: Cıvık kar, çamur. Ekseriya arka arkaya olarak yapışkan ve bulaşıcı bir şeyi tasvir eder: Elleri yağ içinde cıvık cıvık.

CIVIKLAMAK (f.). Bulaşıcı bir şeyi avuç içinde sıkarak karıştırmak: Fıçının içindeki yağı cıvıklayıp duruyordu.

CIVIKLAMAK (f.) (bulaşıcı şey) Avuçlanarak veya basılarak karışmak: Çamur basıla basıla cıvıklanmış.

CIVILDAMAK (f.) (ufak kuşlar veya piliçler). Ötüşmek, civ civ etmek.

CIVILDAŞMAK (f.). Karşılıklı olarak cıvıldamak, hep birden cıvıldamak.

CIVILTI (i.). Küçük kuşların veya civcivlerin ötüşmesi, civ civ etmeleri.

CIVIMAK (f.). **1.** Cıvık hale gelmek. **2.** Çığırından çıkmak, hoş olmayan bir mecraya girmek: Lâubalileşmek, sululuk etmek: Bu iş iyice cıvıdı.

CIVITMAK (f.) **1.** Cıvık hale getirmek. **2.** Yakışık almayacak bir hale gelmek, lâubali davranmak, saçmalamak: Sen artık iyice cıvıtmaya başladın.

CIYAK (ses taklidi). Kuşların bağırmasını tasvir ve taklit eder: Kuşlar cıyak cıyak bağrışıyorlardı, dövme gibi şiddetli bir muameleye uğrayan çocuklar hakkında dahi söylenir: Çocuğu cıyak cıyak bağırttı.

CIZ (ses taklidi). Et ve ona benzer şeylerin yanarken çıkardığı sesi tasvir ve taklit eder: Yüreğim cız etti. **Cızbız** = Izgarada pişen köfte.

CIZBIZ (i.). Izgarada pişirilmiş köfte.

CIZIK (i.). **1.** Kuyruk yağının kıkırdağı. **2.** Cızlayan, hisseden, hassas.

CIZIKTIRMAK (f.). Baştan savma, üstünkörü bir şekilde yazmak.

CIZIR (ses taklidi). Et ve ona benzer şeylerin şiddetle yanarken çıkardıkları sesi taklit ve tasvir eder: Cızır cızır yandı.

CIZIRDAMAK (f.). **1.** Yanarken veya kızarırken cızır cızır etmek, cızır cızır yanmak veya kızarmak. **2.** Kalemin ses çıkarması.

CIZIRTI (i.). Cızırdama sesi.

CIZIRTILI (i.). Cızırtı çıkaran.

CIZLAM (i.). «Kaçmak, savuşuvermek» mânâsında «cızlamı çekmek» sözünde geçer. Argodur.

CIZLAMAK (f.). Cız ederek yanmak.

CIZLATMAK (f.). Cız ettirerek yakmak.

CIZ SİNEĞİ (i.). Bir çeşit büvelek.

—Cİ (e.) (katıldığı kelimenin ince veya kalın heceli olmasına göre i harfi ince veya kalın okunur). İsimlere ve asıl fiile eklenip yapan ve satan mânâsını ifade eder: **Avcı** = Av avlayan. **Balıkçı** = Balık tutan. **Ekmekçi** = Ekmek yapan ve satan. **Satıcı** = Sokakta öte beri gezdirip satan adam. **Bileyici** = Bıçak vesaire bileyen adam. (Her fiil köküne «ci» edatı ilâve olunamayacağından, meselâ «olmak» tan «olucu» demek ve her Arapça ism-i fâili bu edatla tercüme etmek imkânsızdır).

CİBÂH (i. A. c.) (m. cebhe). Cebheler, alınlar.

CİBÂL (i. A. c.) (m. cebel). Cebeller, dağlar. bk. Cebel.

CİBÂYÂT (i. A.). Cibâyet'in c. câbîlikler, vergi ve gelir toplamalar.

CİBİLLET (i. A.). Yaradılış, Ar. hilkat, tıynet, Fars. nihâd, tabiat, huy: Bir adamın cibilleti kötü olursa terbiye ile ıslah olunamaz (cibilliyet galat-ı meşhurdur).

CİBİLLÎ (i. A. «cibillet» den) (mü. cibilliyye). Hılkî, tabiî, yaradılışta olan: Bu hal o adamda cibillîdir.

CİBİLLİYET bk. Cibillet.

CİBİLLOKUM (i.). Mor bir cins yâkut.

CİBİN (i.). Sivrisinek ve tatarcık gibi sokup yakarak rahatsız eden ufak sineklerin umumî ismi.

CİBİNLİK (i.). **1.** Sivrisinekten ve benzeri muzır böceklerden korunmak için yatağın üstüne açılan tülden örtü. Ar. nâmûsiyye. **2.** Sivrisinek ve benzeri muzır böceklerin toplandığı süprüntülük ve bataklık yer.

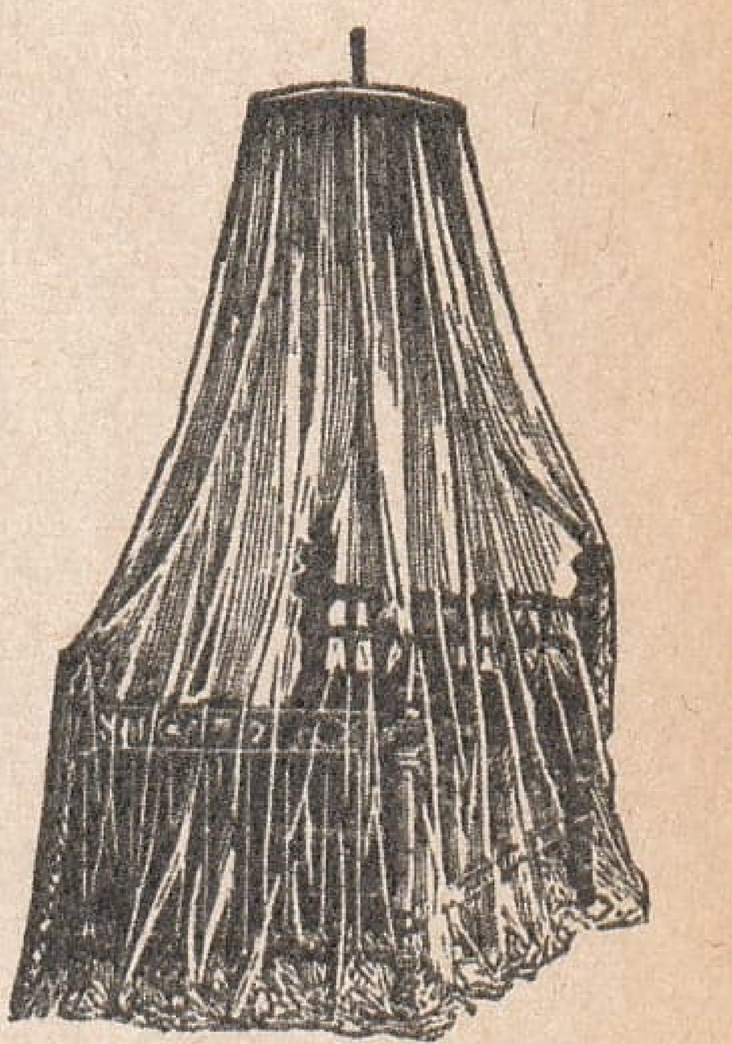
Cibinlik

CİBRE veya **CEBİRE** (i.). Suyu alınan üzüm vesair meyve posası: **Cibre rakısı** = Üzüm posasının inbikten çekilmesiyle çıkan düz rakı.

CİBRÎL bk. Cebrâil.

CİBS (i. Y.). Alçı taşı.

CİCİ (i.) (çocuk dilinde). İyi, güzel, makbûl. Kaka mukabili: Cici bebek, kaka bebek.

CİCİLİ (i.). Çocuk aldatacak surette kıymetsiz ve şatafatlı süslerle süslü: Cicili bicili şeyleri sever.

CİCİM (i.). Ensiz parçaların yan yana birleştirilmesiyle meydana gelen ince kilim. Ekseriyetle kadınların biribirine hitaben kullandıkları iltifat tâbiri. **Cicim ayı** = Balayı, yeni evlilerin aralarında henüz hiçbir anlaşmazlık olmadığı ilk evlilik günleri.

CİCOZ (i.). Yokluk beyan eder: Paralar cicoz. Argodur.

CÎD (i. A.). Boyun.

CİD,(CİDD) (i. A). **1.** Çalışıp çabalama, cehd, gayret. **2.** Ciddîlik, lâubaliliğin zıddı.

CİDÂL (i. A. «cedl» den). **1.** Kavga, cenk, muharebe: Ömrünü cenk ve cidâl ile geçirdi. **2.** Şiddetli münakaşa, tartışma, Ar. mubahase, münazaa, nizâ: Aralarında bir cidâl açıldı.

CİDÂL-CÛ (i. A. F.). Cidâl, kavga arayan, kavgacı, savaşçı.

CİDÂR (i. A.). **1.** Duvar. **2.** İki yeri ayıran zar. Ar. hicâb.

CİDAV (i.). Atın iki omuzu arası, iki omzunun başı. **Cidav yarası** = Yağır.

CİDDEN (i. A.). Gerçekten, hakikaten, alay ve latife yoluyle olmayarak, ciddî olarak: O adam cidden âlimdir.

CİDDÎ (i. A.) (mü. ciddiyye) (c. ciddiyyât). Gerçek, hakikî, sahih, alay ve latife kabilinden olmayan: Ciddî adam, ciddî söz. Ciddî ve mühim iş ve sözler: Ciddiyyât ile uğraşıyor.

CİDDİYET (CİDDİYYET) (i. A.). Ciddîlik.

CİDDİYYÂT (i. A.). Gerçekten çalışılacak işler.

CİF (i. İng. ticaret) (sif okunur). Bir malın fiyatına, nakliye ve sigorta ücretinin de katılmış olduğunu gösteren bir kısaltma: Bu kumaşın fiyatı cif Londra beş sterlindir. Caf da aynı mânâdadır.

CİFÂR (i. A. c.) (m. cefr). Geniş kuyular.

CÎFE (i. A.). Lâşe, leş.

CÎFE-GÂH (i. A. F.). Leşle dolu olan yer, mec. Dünya.

CÎFE-HÂR (i. F. A. cîfe = lâşe, hôrden = yemek). Leş yiyen, leş ile beslenen (hayvan ve kuş).

CİFR (i. A. aslı: Cefr). Rakamlar ve rumuzlarla ifade olunan ve güya gaipten haber veren ilim. Hazret-i Ali'ye isnat olunur (Fransızca'dan aldığımız «şifre» kelimesi bu Arapça kelimeden gelir) (Türkçe'de telaffuzu daha çok: Cifir).

CİFRE Cifreli. bk. Şifre, şifreli.

CİFRÎ (i. A.) (mü. cifriyye). İlm-i cifre ait, mensup ve müteallik.

CİGARA bk. Sigara.

CİĞER (i. F.) (aslı: ceğr). Farsça'da bizim karaciğer dediğimiz uzva mahsus olup, dilimizde akciğere dahi uydurularak, bu iki uzuv «kara» ve «ak» sıfatlariyle birbirinden ayrılmıştır: (Akciğer = rie, karaciğer = kebet). **Ciğer ağıza gelmek** = Korkup ürkmek. **Ciğerotu** = Deniz kadayıfı. **Ciğeri beş para etmez** = Değersiz adam. **Ciğer-pâre, ciğer-kûşe** = Pek sevgili şahıs. **Can ciğer** = Sevişen dostlar: Burada hep can ciğeriz. **Ciğer yanmak** = Çok kederlenmek.

CİĞERCİ (i.). Koyun ve sığır ciğerlerinin, yürek ve bumbarının satıldığı yer.

CİĞER-GÂH (i. F.). Ciğerin bulunduğu yer. mec. Gönül.

CİĞER-GÛŞE (i. F.). Ciğer köşesi, evlât; sevgili. Türkçe: Ciğerimin köşesi.

CİĞER-HÛN (i. F.). Iztıraptan ciğeri kanlı, çok acılı.

CİĞEROTLARI (i. botanik). Yapraklı karayosunlarından bir bitki sınıfı.

CİĞER-PÂRE (i. F.). Ciğer parçası, çok sevilen. mec. Evlât.

CİĞER-SÛZ (i. F. ciğer, sûhten = yakmak). Ciğeri yakan, pek acıklı, gönül yakıcı. Fars. dil-sûz.

CİHÂD (i. A.) («cehd» den). **1.** Din uğrunda muharebe. **2.** İslâm dinini yaymak için yapılan çalışma.

CİHÂDİYYE, CİHÂDÎ (i. A.). **1.** Cihâd'a mensup, savaş işleriyle ilgili. **2.** II. Sultan Mahmud devrinde harp masraflarına karşılık olmak üzere kesilmiş sikke.

CİHAN (CİHÂN) (i. F.). **1.** Arz, sema ve ötesinden ibaret olan âlem, kâinât, dünya. **2.** Küre-i arz, yeryüzü, zemin. **İki cihan** = Dünya ve âhıret.

CİHÂN-ÂFERÎN (i. F.) (cihan = dünya, âferîden = yaratmak). Âlemi yaratan (Tanrı).

CİHÂN-ÂRÂ (i. F. cihân = dünya, ârâsten = donatmak). Âlemi süsleyen, âleme ziynet veren.

CİHÂN-BÂN (i. F.). Âlemi koruyan, hükümdar, padişah.

CİHÂN-BÂNÎ (i. F.). Hükümdara mensup ve müteallik, şâhâne: **Fermân-ı cihânbânî** = Padişah fermanı.

Akciğer ve kesiti

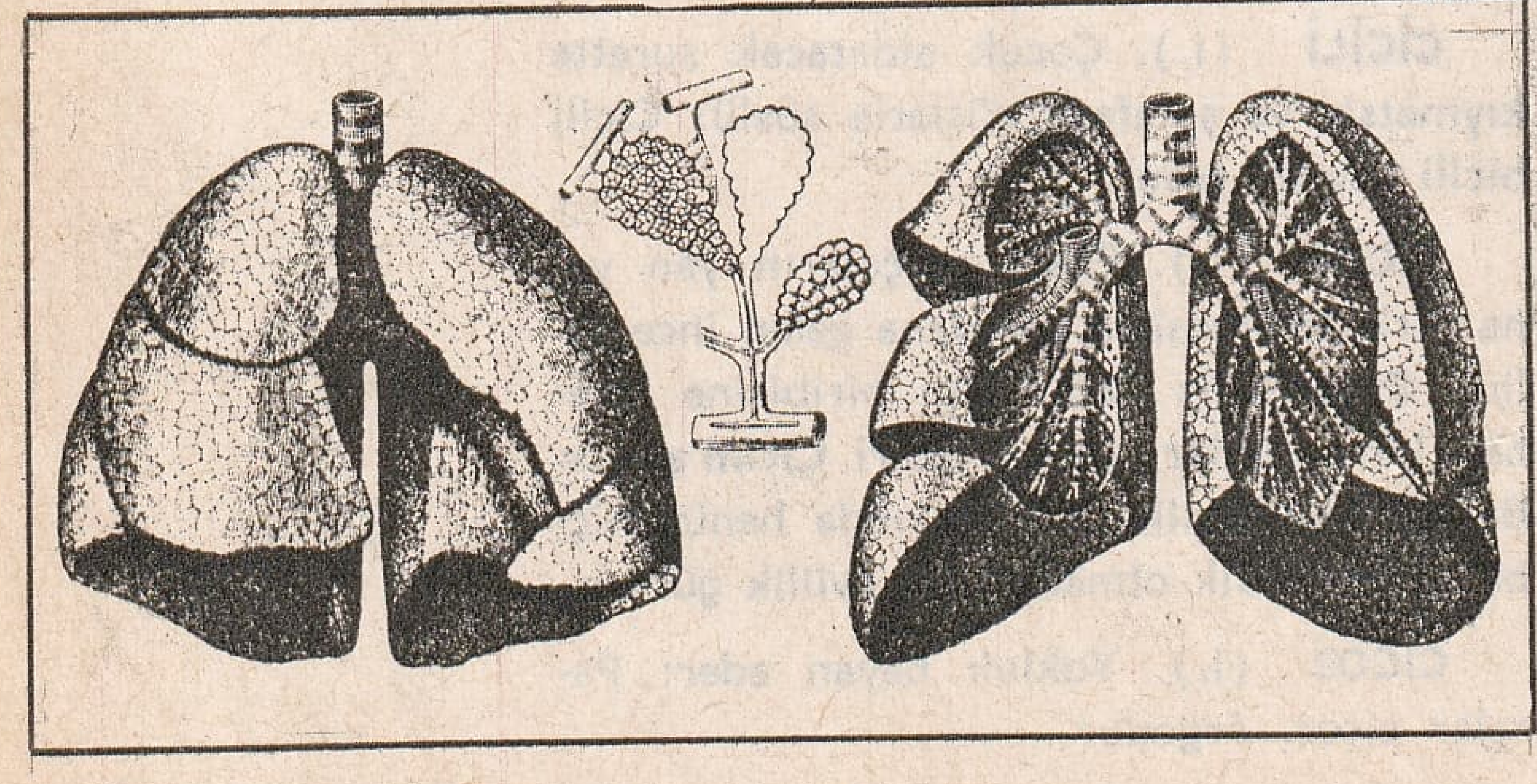

CİHÂN-BÎN (i. F.). **1.** Cihânı, dünyâyı gören, Allah. **2.** Göz.

CİHÂN-DÂR (i. F.). Âleme sahip olan, dünyayı zaptetmiş, hükümdâr.

CİHÂNDÂR-ÂNE (i. F.). Hükümdara yakışır şekilde.

CİHÂN-DÂRÎ (i. F.). Hükümdâra mensup, şâhâne.

CİHÂN-DÎDE (i. F.) (cihân = dünya, dîden = görmek). Çok yaşamış, çok görmüş ve gezmiş olan, mec. tecrübeli insan.

CİHÂN-EFRÛZ (i. F.). Cihânı, dünyayı parlatan.

CİHÂN-GERD (i. F.). Cihânı, dünyayı dolaşan.

CİHANGİR (**CİHÂN-GÎR**) (i. F. cihân = dünya, giriften = tutmak). Dünyayı zapteden, büyük fâtih, İskender, Cengiz Han ve Timur gibi az müddet zarfında birçok büyük ülkeler fetheden hükümdar veya kumandan.

CİHÂNGÎR-ÂNE (i. F.). Dünyayı zapteden büyük fâtihlere yakışır bir şekilde.

CİHÂN-GÎRÎ (i. F.). Cihângirlik.

CİHANGİRLİK (i.). Dünyayı zapteden büyük fâtihlerin hal ve sıfatı.

CİHÂN-GÜŞÂ (i. F.). Dünyayı aşan, fetheden fâtih, cihangir.

CİHÂNÎ (i. F.) (c. cihânyân). **1.** Dünyaya bağlı. **2.** Dünyada oturan, yani insan.

CİHÂN-MUTÂ (i. F. A.). Bütün dünyanın boyun eğdiği.

CİHÂN-NÜMÂ (i. F. cihân = dünya, nümûden = göstermek). **1.** Dünyayı gösteren, harita veya coğrafya. **2.** Çatının üzerinde her tarafa nezareti olan açık taraça.

CİHÂN-PENÂH (i. F.). Âlemin dayandığı, insanların sığındığı. Büyük hükümdarlar için bu unvan kullanılmıştır.

CİHÂN-SÂLÂR (i. A. F.). Cihânın büyüğü olan, pâdişah.

CİHÂN-SİTÂN (i. F.). Cihânı zapteden, pâdişah.

CİHÂN-SİTÂNÎ (i. F.). Pâdişahlık, hükümdarlık.

CİHÂN-SÛZ (i. F.). Cihânı yakan. mec. **1.** Çok zulmeden. **2.** Güneş.

CİHÂN-ŞÜMÛL (i. F. A.). **1.** Her tarafı kaplayan. **2.** Dünya çapında, dünya ölçüsünde.

CİHÂN-TÂB (i. F. cihan = dünya, tâbîden = parlatmak). Âlemi parlatan: **Âftâb-ı cihân-tâb** = Âlemi parlatan güneş.

CİHÂNYÂN (i. F. c.). Dünya ahalisi olan insanlar.

CİHÂR (si. F.). Dört, Ar. erbaa. **Cihâr-yâr** = İlk dört halîfe: Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Alî. bk. Çâr.

CİHÂR (i. A. «cehr» den) Sesle ve alenen söyleme veya okuma, cehr.

CİHÂREN (i. A.). Yüksek sesle, açıktan, alenen, cehren: Cihâren söylemek, okumak.

CİHÂT (i. A. c.) (m. cihet). Cihetler, bk. Cihet.

CİHAZ (**CİHÂZ**). (i. A.) (c. echize). **1.** Bir işte lâzım olan çeşitli âletler takımı, cerrahlık âletleri vs. **2.** Gelinin babasının evinden kocasının evine beraberinde götürdüğü elbise, eşya ve takımlar (dilimizde en kullanılanı budur, halk ağzında, çeyiz). **3.** Cenazenin kaldırılması için lâzım gelen kefen vesair malzeme. **Cihaz alayı** = Geline verilen cihazı açık olarak babasının evinden kocasının evine götüren katar. **Cihaz halayığı** = Eskiden cihaz arasında ve cihazdan sayılmak üzere götürülen câriye.

CİHAZLAMAK (i. halk ağzında: çehizlemek). **1.** Geline cihaz vermek, gelinin cihazını tedarik etmek ve hazırlamak. **2.** (bir fakire) Muhtaç olduğu şeyleri vermek.

CİHET (i. A. «veche» den) (c. cihât). **1.** Taraf, yan: O cihetten geldi; falan cihete doğru gitti. **2.** Yer, mahal, semt: Anadolu'nun o cihetlerinde bozuk bir Türkçe söyleniyor. Semt semt: Yağmur cihet cihet yağdı. **3.** Suret, bakım, nazar: Bir cihetten hakkı vardır: Bir suretle, bir bakıma göre. **Her cihetçe** = Her suretle. **4.** Sebep, mucip: **Bu cihetten nâşî** = Bu sebepten dolayı. **5.** Vesile, bahane: **Cihet-i rüc-han** = Üstünlük vesilesi. **6.** Evkafça olan vazife, maaş: İmâmet ciheti, hitabet ciheti **Cihât kalemi** = Osmanlı devrinde Evkaf-ı Hümâyûn Nezaretinde cihetlere ve vazifelere bakan kalem. **Cihât-ı erbaa** = Dört taraf; sağ, sol, ön, arka. **Şeş-cihât** = Altı taraf: Dört taraf ile alt ve üst. **Min - cihetin** = Bir cihetçe, bir bakıma.

—CİK, CEĞİZ (e.). bk. —cak, —cağız.

—CİL (e.). **1.** İsimlere eklenip düşmanlık ve yiyicilik beyan eder: Adamcıl, tavşancıl. **2.** Nisbet, yakınlık ve sebebiyyet beyan eder: **Ölümcül** = Ölümü mucip. **Akcıl** = Beyaza yakın.

CİLÂ (i. A.). Parlaklık, parlatma, perdaht, lostura: Madenlere, tahtaya, mermere, sahtiyana vesair şeylere cilâ verilir. **Cilâ-bahş** = Cilâ veren, parlatan.

CİLÂ-BAHŞ (i. A. F.). Parlaklık veren.

CİLÂCI (i.). Çeşitli maddelere cilâ

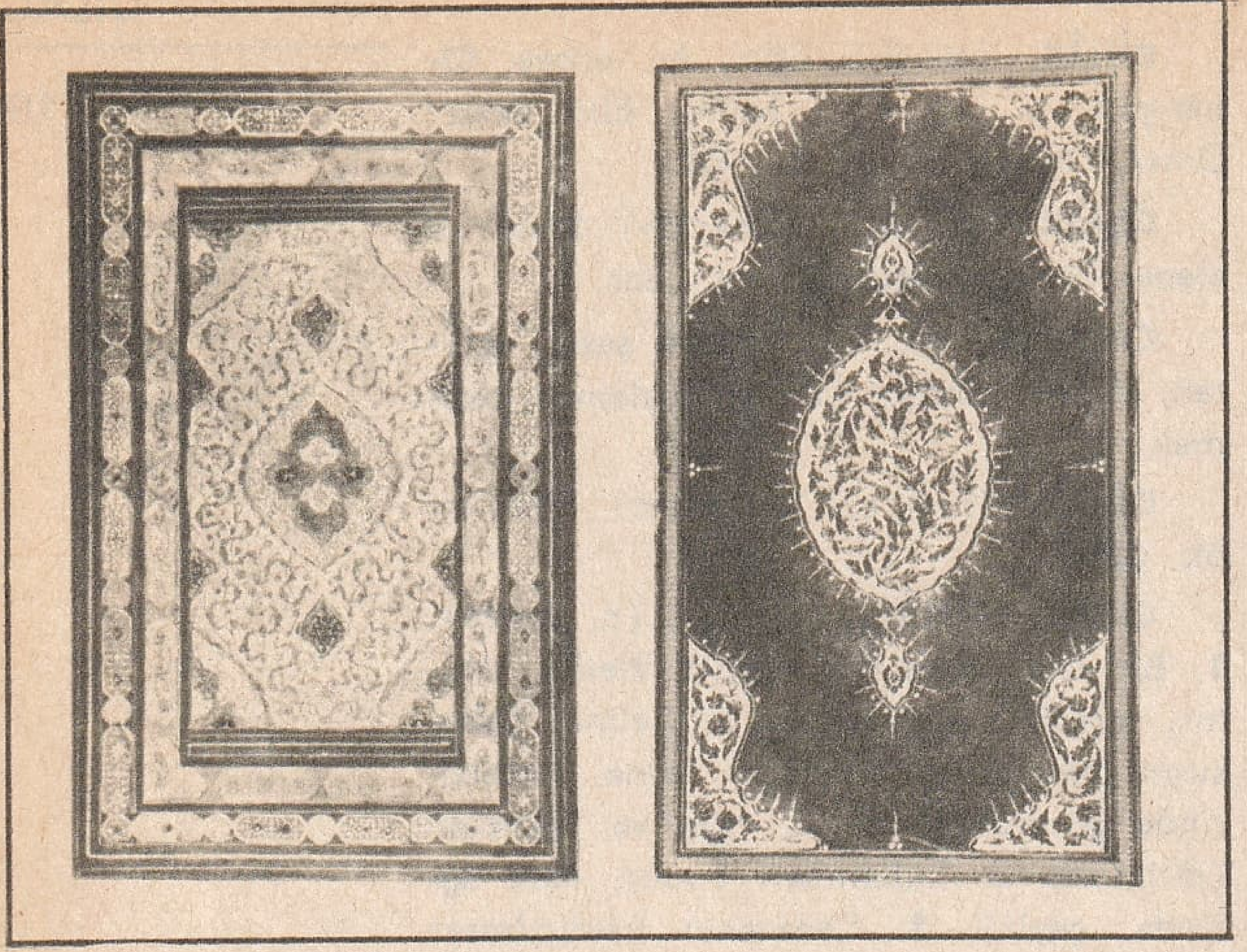

İki cilt örneği

veren, oğarak veya vernik vesaire sürerek parlatan işçi.

CİLÂ-DÂR (i. A. cilâ = parlaklık, F. dâşten = tutmak). Cilâlı, parlak.

CİLÂLAMAK (f.). Cilâ vurmak, cilâ sürmek.

CİLÂLI (i.). Cilâsı olan, cilâ ile parlatılmış. **Cilâlı taş devri** = Tarih öncesinin demir, tunç ve bakır çağlarından daha önceki çağı, neolitik çağ.

CİLÂSIZ (i.). Cilâsı kalmamış veya cilâ sürülmemiş.

CİLBE (i.). Gem kayışı, kayış yular.

CİLBEND (i.) (belki aslı cild-bend yani deri yahut meşinle bağlı). Büyük cüzdan, evrak koymaya mahsus birçok gözlere ayrılmış cüzdan şeklinde çanta ki, koltuk altına alınır.

CİLD-GER (i. F. A.). Mücellit, ciltçi.

CİLDÎ (i. A.). Deri ile ilgili.

CİLDİYE (CİLDİYYE) (i. A.). Deri hastalıkları: Cildiye koğuşu, cildiye kitabı.

— CİLEYİN bk. — Cılayın.

CİLF (i. A.). Kaba, hoyrat.

CİLT (CİLD) (i A.). **1.** Deri. **2.** Meşin. **3.** Kitap kabı: Bu kitabın cildi eski. **4.** (Masdar olarak): Kitabın dikilip kap geçirilmesi: Bu kitabı ciltletmeli. **5.** Bir büyük kitabın bölündüğü kısımların her biri, mücellet: Beş ciltten mürekkep bir kitap: Tefsîr-i Kebîr'in dördüncü cildi. (Son üç mânâsı Arapça'da olmayıp, Türkçe'ye mahsustur. Dördüncüsü yerine Arapça'da «teclîd» denir).

CİLTLEMEK (f.). Ciltlemek, kap geçirmek, teclit etmek: O ciltçi, kitapları pek fena ciltledi.

CİLTLENMEK (f.) (kitap). Ciltlenmek, kap geçirilmek, teclît olunmak: Bu kadar kitap bir günde ciltlenmez.

CİLTLETMEK (f.) (kitaba). Kap geçirtmek, teclit ettirmek: Bu kitapları mücellide verip ciltletmeli.

CİLTLİ (i.). Ciltlenmiş, Ar. mücelled: Ciltli kitap.

CİLTSİZ (i.). Ciltlenmemiş, ciltli olmayan: Ciltsiz kitap.

CİLVE (i. A.). **1.** Dilberce hareket, naz: Cilve tabiî olduğu vakit ne kadar tatlı ise yapmacık olduğu vakit de o kadar soğuk ve tatsız olur. **2.** Güzel bir surette ortaya çıkmak: Şöyle bir hâl-i cilve-nümâ oldu. **3.** Tecelli: **Cilve-i rabbâniyye** = Tanrı'nın tecellisi (Arapça'da gelinin damada ilk görünmesi ve damadın geline yüz görümlüğü vermesi mânâlarıyle kullanılıp, her ne kadar münasebet açıksa da, dilimizdeki kullanılış yeri büsbütün başkadır).

CİLVE-GÂH yahut **CİLVE-GEH** (i. F. A. cilve, F. gâh, geh = mahal). Görünüş, tecelli ve zuhûr mahalli: **Eltâf-ı sübhâniyyenin cilve-gâhı** = Tanrı'nın lûtuflarının göründüğü yer.

CİLVE-GER (i. F.). Cilve eden, cilvesi yakışan, cilveli, nâzenin.

CİLVE-KÂR (i. F. A. cilve, F. kâr = iş). Cilve eden, cilveli, nazenin.

CİLVELENMEK (f.). Cilve yapmak.

CİLVELEŞMEK (f.). **1.** Karşılıklık olarak cilve yapmak. **2.** Birbiriyle dostça şakalaşmak.

CİLVE-NÜMÂ (i. F. A. cilve = F. nümûden = göstermek). Cilve gösteren. **Cilve-nümâ** = Zuhûr ve tecelli etmek.

CİLVE-SÂZ (i. F. A. cilve, F. sâhten = yapmak). Cilve eden, cilve-ger, nâzenin.

CİM (CÎM) (i. A.). Ce harfinin Arapça adı. bk. Ce.

CİMÂ (i. A. «cemî» den). Çiftleşme, cinsî münasebet.

CİMÂL (i. A.). Cemel'in c. erkek develer.

CİMÂR (i. F.). **1.** Toplu kabîle. **2.** Süvâri birliği.

CİMBAKOKA (i.). Biçimsiz ve çelimsiz, eğri büğrü boylu (adam).

CİMCİME (i.). Küçük ve nefîs bir cins karpuz.

CİMNASTİK (i. Y.). Vücut organlarını alıştırıp kuvvetlendirmek için yapılan idman, beden terbiyesi.

CİMRİ (i.). Pek hasis, pinti, miskin.

CİMRİLİK (i.). **1.** Cimri olanın hali. **2.** Cimrice davranış.

CİN (i. A.). Masallarda geçen gözle görülmeyen varlık.

CIN (i. Ing.). Damıtılarak yapılan bir Anglo - Sakson içkisi.

— CİN, — CIN (e.) (icabına göre) İsimlere katılarak nisbet beyan eder: Balıkcın, sinekcin, tukurcin, güvercin.

CİNÂN (i. A.). Cennet'in c. cennetler, uçmaklar, bahçeler.

CİNAS (i. A. «cins» den). Söyleniş bakımından birbirine benzer iki kelimenin her iki tarafa ihtimali olacak surette kullanılması.

CİNÂYÂT (i. A.). Cinâyetin c. cinâyetler büyük, ağır suçlar.

CİNÂYET (i. A. fıkh). **1.** İnsanın nefsine yahut âzâsına veya mal veya ırzına taallûk eden yasak fiil. **2.** (hukuk) Ağır cezayı gerektiren fiil.

CİNÂYET-KÂR (i. F.). Cinayet denilen ağır cürmü işleyen, cânî.

CİNÂYET-KÂRÎ (i. A. F.). Cânîlik.

CİNÂYET-KÂRÂNE (i. F. A.). Cânîye yakışır hal ve surette.

CİNGİL (i.). Asmanın sonradan sürdüğü ufak salkımlar.

CİNGÖZ (i.). Açıkgöz, aldatılamayan, işini bilen.

CİNNET (i. A. «cin» den). Cin tutma, delilik.

CİNNÎ (i. A.) (mü. cinniyye). Cinlere ait, mensup ve müteallik.

CİNS (i. A.) (c. ecnâs). **1.** Hayvanlar, bitkiler vesairenin bölündüğü kısımların beheri. Çok def'a cins nev'i ve nev'i cins yerine kullanılır: Arap cinsinden bir at. **2.** Soy, nesil, ırk: Bu tay falan kısrağın cinsindendir. **3.** Kavim, kabîle: Arnavut, Çerkes cinsi. **4.** Türlü, nev'i: Bu cinsten eşkıya kalmadı. **5.** (gramerde) İsim ve fiilin müzekkerlik veya müennesliği. **6.** İyi soydan: Cins at; cins köpek.

CİNSÎ (i. A.) (mü. cinsiyye). Cinse ait, mensup ve müteallik.

CİNSİYET (CİNSİYYET) (i. A.). Bir kavim ve kabileye mensubiyet, mensup bulunulan kavim ve kabile: Arap cinsiyeti; aralarında cinsiyet birliği vardır.

CİP (i. İng.). Çift diferansiyelli arazi otomobili.

CİPS (i.). Çok ince dilinmiş patates tavası.

CİRÂHAT (i. A.). **1.** Yara. (Arapça'da taze bıçak yarası gibi cerahatsiz olan yaraya mahsus olup, cerahatlisine «karha» derler). **2.** Cerrahlık ilmi, fenn-i cerrâhî. (Her iki mânâ ile dilimizde pek kullanılmamıştır).

CİRÂHÎ (i. A.) (mü. cirâhiyye). Cerrahlığa mensup ve müteallik: Ameliyyât-ı cirâhiyye, fenn-i cirrahî. (Türkçe telaffuzu: cerrâhî).

CÎRÂN (i. A. c.) (m: câr). **1.** Müşteriler. **2.** Komşular. **3.** Civarda olan yerler.

CİRANTA (i. İ. Y.). Bir senedi ciro eden kimse.

CÎRE (i. F.). Çırak, uşak ve hizmetçilere verilen gündelik, yemek ve para.

CÎRET (i. A.). Komşuluk.

CİRİT (i.). Kûy ve çevgân, bir çeşit polo oyunu, vaktiyle atla ve ucu delmez mızraklarla oynanılan oyun: Cirit oynamak. **Fareler cirit oynuyor** = Bu muzır hayvanın çokluğunu anlatır (asıl Arapça'da yapraksız hurma ağacı demek olup, anlaşıldığına göre bu oyun önceleri öyle dallarla oynanılırmış).

CİRM, CÜRM, CÜRÜM (i. A.) (c. ecrâm) (cürm şeklinde okunması galattır). **1.** Ruhsuz cisim: **Ecrâm-ı felekiyye, ecrâm-ı semâviyye** = Gökteki seyyare ve yıldızlar. **2.** Büyüklük, hacim: Cirmi ne kadardır?

CİRO (i. İ.). Bir senet veya havalenin alacaklı tarafından diğeri namına çevrilmesiyle üzerine buna dair şerh verilmesi: Senedimi falana ciro etmiş.

CİRYÂL (i. A.). **1.** Bir çeşit kırmızı boya. **2.** Altının kırmızılığı. **3.** Temiz renk. **4.** Sâf şarap.

CİRYÂLE (i. A.). Sâf şarap.

CİSÂD (i. A.). **1.** Safran. **2.** Kan.

CİSİM (CİSM) (i. A.) (c. ecsâm). **1.** İnsan ve hayvan bedeni, vücut, gövde, ceset, ten: **Cism-i nâ-tüvân** = Dermansız vücud. **2.** Üç tarafı olan her bir şey, cirm: **Cism-i sulb** = Katı cisim. **Cism-i mâyi** = Sıvı cisim. **Ecsâm-ı semâiye** = Gök cisimleri, yani yıldızlar. **Cism-i lâtif** = Beş duygu ile tutulmaz cin ve melek gibi şeyler.

CİSMÂNÎ (i. A. «cism» den imen.) (mü. cismâniyye). **1.** Bedene mensup, vücutla alâkalı, mânevî ve rûhanî karşılığı **Âlâm-ı cismâniyye ve rûhâniyye** = Cismânî ve ruhânî elemler. Hıristiyanlar'da dine ait olmayan hususlar: **Umûr-ı cismâniyye ve rûhâniyye** = Dindışı ve dinî işler. Patrikhanenin meclis-i ruhanî ve cismanîsi: Papadan hükûmet-i cismâniyye alınıp yalnız hükûmet-i rûhâniyyesi kaldı.

CİSMEN (i. A.). Cisim itibariyle, cisim olarak, bedence: Cismen bu ondan küçük ise de akılca daha büyüktür.

CİSR (i. A.). Köprü, Fars. pül, Ar. kantara: **Cisr-i tâir** = Müteharrik köprü (Fr. pont-volant). **Cisr-i muallak** = Asma köprü (Fr. pont suspendu). «Kantara» dan farkı vardır: «Cisr» her çeşit köprüye, «kantara» ise yalnız kemerler üzerine kurulu kâgir köprülere denir.

CİVA bk. Cıva.

CİVÂN (i. F. aslı cuvân).). Genç, taze adam, delikanlı. **Nev-civân** = Pek genç delikanlı.

CİVÂNÂN (i. F.) Civân'ın c. civanlar, gençler.

CİVÂNÂNE (i. F.). Genç olana yakışacak sûrette.

CİVÂN-BAHT (i. F. cuvân = genç, baht = talih). Talihi yâver, bahtı uyanık, bahtiyar.

CİVÂNÎ (i. F. aslı: cuvânî). Gençlik.

CİVÂN-MERD (i. F. cuvân = genç, merd = er). Cömerd, kerem sahibi.

CİVÂN-MERDÂN (i. F.). Civânmerd'in c. civânmerdler, cömertler, eli açık olanlar.

CİVÂN-MERDÎ (i. F.). Civânmertlik, cömertlik, sahâvet, kerem.

CİVÂN-MERTLİK (i.). Cömertlik, kerem.

CİVANPERÇEMİ (i.). Birleşikgillerden, bir kır bitkisi (achillea millefolium).

CİVAR (i. A.). Yakın yer. Ar. kurb, etraf: Şehrin civarları pek güzeldir; evim çarşının civarındadır. Yakın komşu: Onun evi bize civardır.

CİVÂRÎ (i. A.). Yakınlıkla, komşulukla ilgili, yakın, komşu olma.

Civciv

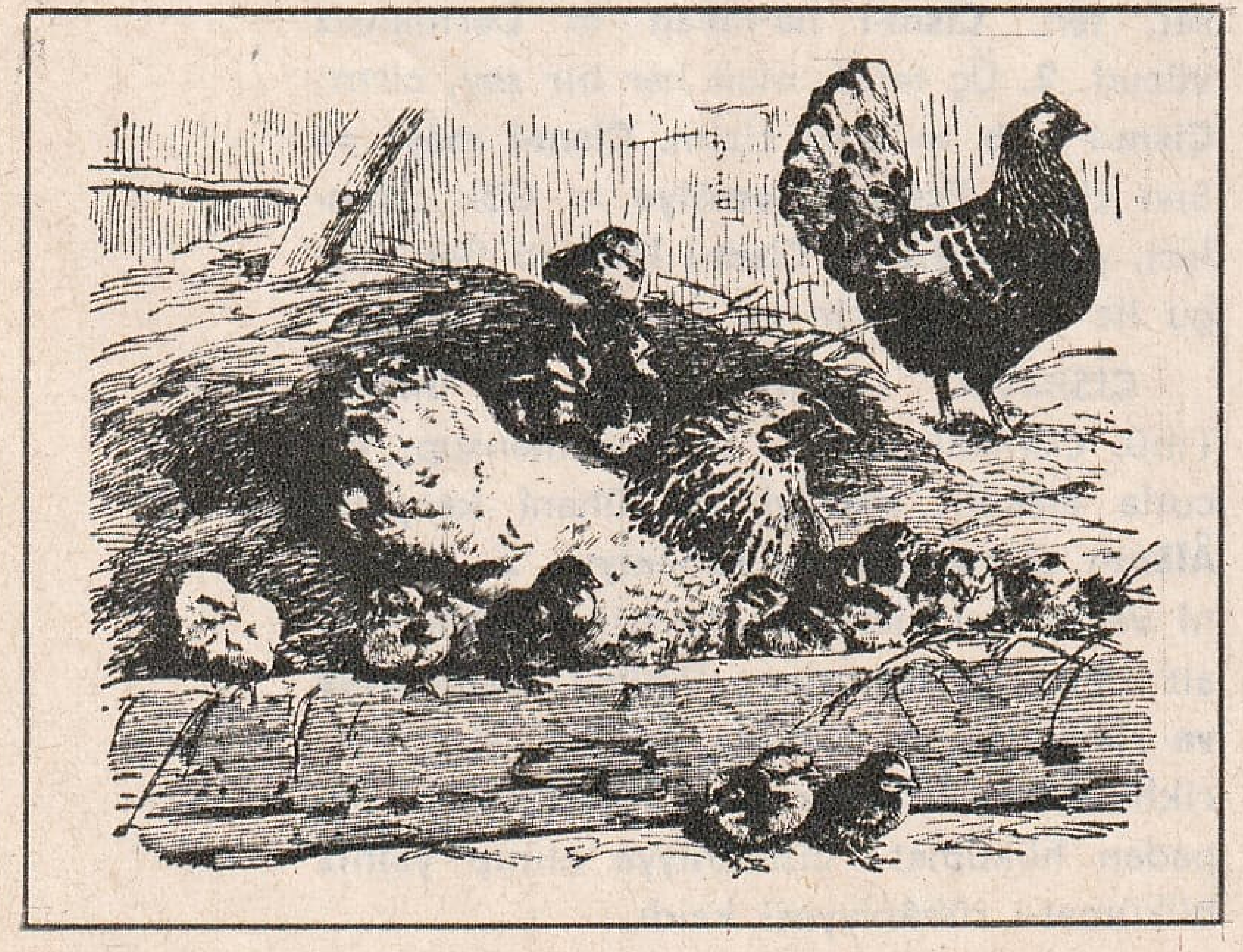

CİVÂRİYYET (i.). Yakınlık, komşuluk.

CİVCİV (i.). **1.** Yumurtadan yeni çıkmış kuş veya tavuk yavrusu, küçük piliç, palaz: Civciv çıkartmış. **2.** Ufak kuşların ve piliçlerin ötüşmeleri. **3.** Vızıltı, gürültü, kalabalık.

CİVCİVLİ (i.). **1.** Vızıltılı, gürültülü, sesli: Pek civcivli bir yer. **2.** Canlı, ruhlu, kalabalıklı: Pazarın en civcivli vakti. **3.** Sıcak, hararetli, kaynayan: Sıcağın en civcivli vaktinde.

CİVELEK (i.). **1.** Canlı ve oynak yavru: Deve civeleği, mecazen oynak kadın. **2.** Yeniçerilerde hizmet ve mülâzemet eden delikanlı.

CİYAK (i.). bk. Cıyak.

CİYÂDET (i.) (Arapça lûgatlarda bulunmayıp bunun yerine «cevdet» kullanıldığından uydurma olsa gerektir). İyilik, güzellik, temizlik: **Ciyâdet-i havâ** = Havanın iyiliği.

CİZVİT (i. Fr.). **1.** İsa Cemiyeti denen bir Hıristiyan tarikatının üyesi: Cizvit papazı. **2.** Fesatçı, bozguncu.

CİZYE (i. A.) Müslümanlar'ın Hıristiyanlar'dan askerlik hizmetine karşılık aldıkları eski şer'î vergi, haraç.

CİZYE-DÂR (i. A. F.). Eskiden Cizye toplayan halîfe memuru, haraççı, cizye denilen, vergiyi alan tahsildar.

CİZYE-GÜZÂR (i. F. A. cizye = vergi, F. güzâşten = eda etmek). Vergi veren, haraca bağlı, tâbî, bir Müslüman devletinde cizye vergisi veren Hıristiyan tab'a.

CİZYE-İ GEBRÂN (i. F. A.) (Hıristiyan cizyesi): Hıristiyanlar'dan alınan cizye, vergi.

Cl (kimya). Klor elemanının senbolü.

Co (kimya). Kobalt elemanının sembolü.

COĞRÂFÎ (i. A. Y.) (mü. coğrâfiye). Coğrafya ilmine mensup, coğrafya ile alâkalı. Encümen-i coğrafî; tahkikaat-ı coğrâfiye. (c.) Coğrâfiyyûn: Coğrafya ilmiyle uğraşan, bu ilmin mütehassısı, coğrafya bilgin ve muharrirlerinden olan: **Coğrâfî-i İdrîsî** = Ünlü coğrafyacı İdrisî. **Meşâhir-i coğrâfiyyûndan Istahrî** = Ünlü coğrafyacılardan Istahrî.

COĞRAFYA yahut **COĞRÂFİYE** (i. A.) Dünyanın tabiî, beşerî, iktisadî durumundan bahseden ilim ki şu dallara ayrılır: Tabiî coğrafya, riyâzî coğrafya, siyasî coğrafya, beşerî coğrafya, iktisadî coğrafya, tarihî coğrafya, nüfus coğrafyası, jeopolitik vs.

COĞRAFYACI (i.). Coğrafya bilen, ya-

zan veya öğreten kimse: Kâtib Çelebî, ünlü Türk coğrafyacılarındandır.

COKEY (i. İng.). Yarış atlarını koşturmayı meslek edinen kimse.

CONTA (i.). Birbirinin üzerine kapanan iki madenî parça arasında, hiç bir açıklık kalmamasını sağlamak için konulan karton, kösele, lâstik vs. şey.

COP (i.). Polis ve polis görevlisi askerlerin taşıdığı, kauçuktan yapılma sopa.

COŞKUN (i.). **1.** Coşkun, taşkın, feyezân etmiş (nehir vesaire). **2.** Coşmuş, galeyana gelmiş, tehevvür sahibi, hiddetli: Coşkun adam.

COŞKUNLUK (i.). **1.** Coşup taşmış olan nehir vesairenin hali, taşkınlık. **2.** Coşmuş adamın hâli, coşuş, hiddetlenme.

COŞMAK (f. F. «cûş» dan). **1.** Taşmak, feyezân etmek: Dağlarda karların erimesinden dereler coşmuştu. **2.** Heyecan ve hiddete gelmek: Küçük bir sebeple o derecede coşan adam hiçbir işte muvaffak olamaz.

COŞTURMAK (f.). Coşmasını temin etmek.

CÖMERT (i. F. «civân-merd» den galar). Eli açık, ikramcı, kerem sahibi: Nekes ile cömerdin hesabı bir yere çıkar.

CÖMERTLİK (i.). El açıklığı, sahâvet, cûd.

CÖNK (i. Cava dilinden). Aslı gemi mânâsında ise de, içinde birçok kimselerin şiirleri bulunan ve uzunlamasına açılan ensiz, uzun bir çeşit şiir dergisine denir.

CÖRÜM (i.). Toplanıp gelme: Balık cörümü.

Cr (kimya). Krom elemanını senbolü.

Cs (kimya). Sezyum cisminin senbolü.

CÛ bk. Cûy.

CÛ (i. F. «cesten» den imas.). Arama, araştırma: **Cüst-ü cû** (yalnız bu tâbirde kullanılır) = Arayıcı, arayan: **Cengcû** = Harp isteyen, harbe vesile arayan.

CÛ (i. A.). Açlık. **Cû-ul-kelb** = Doymak bilmez, açlıktan ibaret bir hastalık.

CÛD (i. A.). Cömertlik, sahâvet, el açıklığı: Cûd u kerem sahibi.

CÛG (i. F.). Öküz boyunduruğu.

CÛLÂH (i. F.). **1.** Çulha. **2.** Örümcek.

CÛLEH (i. F.). Fakirlerin giydikleri çul veya kaba dokunmuş kumaş.

CUMA (i. A.). Haftanın altıncı günü ki, cemaatle kılınır hususî bir namazı

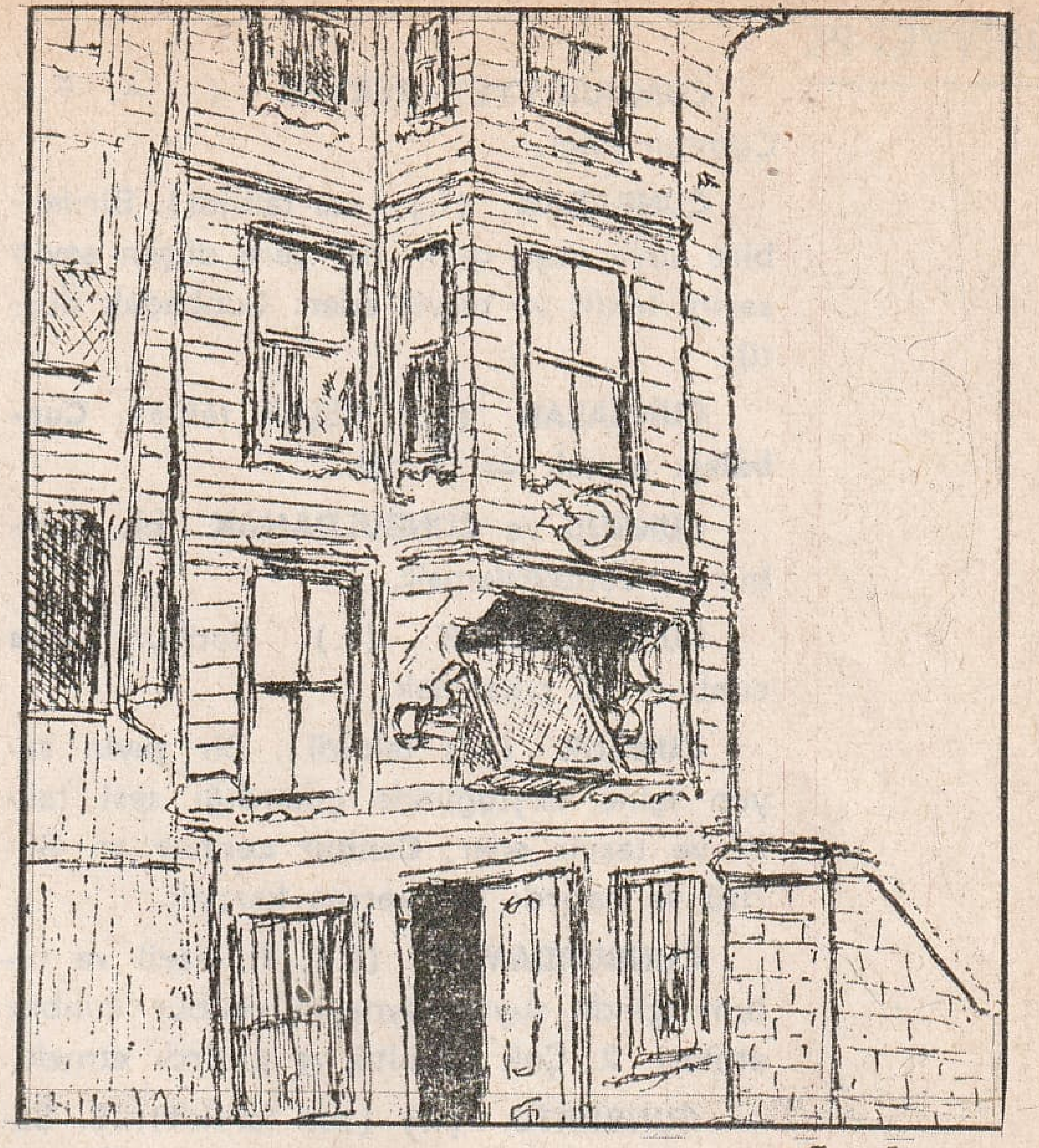

Cumba

olup, Müslümanlar'ın toplandığı gün olduğundan bu ismi almıştır: Cuma günü, cuma namazı (İslâm'dan önce «Arube» denilirdi).

CUMALIK (i.). Cuma gününe veya cuma selâmlığı alayına mahsus: Cumalık üniforma.

CUMARTESİ (i.). Haftanın yedinci ve son günü, cuma ile pazar arası. Ar. yevmüs-sebt.

CUMA SALÂTI (i. T. A.). Türk dinî musikisinin cami musikisi dalında, cuma günleri okunmaya mahsus güfteli bir şekli.

CUMBA (i.). **1.** Dışarıya fırlamış yer, tümsek. **2.** Duvarın hizasından dışarıya çıkmış pencere ki, içine oturulup üç taraftan sokağa bakılır.

CUMBURLOP (ses taklidi). Ağır cisimlerin suya düşmesi veya atılmasıyle çıkardığı sesi ifade eder.

CUMHUR, (CUMHÛR) (i. A.) (c. cemâhîr). **1.** Halk, Ar. nâs, umûm, enâm. **2.** Takım, gürûh, hey'et: **Cumhûr-ı fukahâ, cumhûr-ı hükemâ** = Fakihler, hakîmler sınıfı. **3.** Cumhuriyet rejimiyle idare olunan devlet: Türkiye Cumhuriyeti.

CUMHÛRÎ (i. A.) (mü. cumhûriyye). Cumhura mensup ve müteallik olan.

CUMHÛR İLÂHÎ (i. A. T.). Türk dinî musikisinde koro ile okunan ilâhî.

CUMHURİYET (i. A.) (y. k.). Bir cumhurbaşkanının başında bulunduğu devlet: İsviçre Cumhuriyeti.

CUMHURİYETÇİ (i.). Cumhuriyet idaresi taraftarı.

CUMHÛRİYYET - PERVER (i. A. F.). Cumhuriyetçi.

CUNBADAK (i.) (ses taklidi). Birdenbire suya veya derin bir yere düşen şeyin sesini taklit ve tasvir eder: Cunbadak düştü.

CUNBALAK (i.). Büyük taklak. **Cunbalağı atmak** = Ölmek.

CUNBUL ve **CUNBULDAMAK** bk. Cunbur ve cunburdamak.

CUNBULDAMAK (f.). Cunbur veya cunbul sesi çıkarmak.

CUNBUR (ses taklidi). Bir şeyin suyun içine düştüğünde çıkardığı sesi taklit ve tasvir eder. **Canbur cunbur** = Gürltü ve patırdı ile, karma karışık.

CUNBURDAMAK (f.). **1.** Varil ve tulum içinde suyun oynayıp canbur cunbur etmesi. **2.** Çok gürültü ve patırdı etmek.

CUNBURTU (i.) (ses taklidi). **1.** Suyun içine düşen bir şeyin veya çalkanan suyun çıkardığı ses. **2.** Gürültü, patırdı.

CUNDA (i. denizcilik). Serenlerin havadaki ucu.

CUP (ses taklidi). Suya düşen bir şeyin çıkardığı ses: Cup diye denize atladı.

CUPPADAK bk. Cunbadak.

CURA (i.). Türk halk musikisinde bağlama çeşidinden bir çalgı.

CURA (i.). Bir çeşit küçük ve bağırgan atmaca.

CURCUNA (i.). Türk musikisinde 10 zamanlı bir küçük usul.

CURCUNA (i.). **1.** Sarhoş oyunu, yaygaralı ve gülünç hora: Curcuna tepmek; curcuna havası. **2.** Kavga, gürültü patırdı, rezalet: Curcunaya kalkmak, çıkmak, çevirmek.

CURCUNA EVFERİ (i.). Türk musikisinde curcuna usulünün son iki darbının yer değiştirdiği usul. bk. Curcuna.

CURNAL yahut **JURNAL** (i. Fr. journal). **1.** Bir memurun gördüklerini, işittiklerini belirterek verdiği müzekkere, küçük lâyıha, rapor: Polis curnalı. **2.** Gizli tahkikat üzerine verilen rapor: Curnal vermek. **3.** Gazete.

CURNALCI (i.). Şunu bunu curnal eden kimse.

CURNALCILIK (i.). Curnalcının işi.

CURNATA (i.). Bıldırcın akını.

CÛŞ (i. F.). Kaynama, coşma, galeyan, taşma: **Cûşa gelmek** = Coşmak. **Cûş-u hurûş** = Coşma, galeyan.

CÛŞÂCÛŞ (i. F.). Çok coşkun, taşkın. Pek coşkun ve taşkın bir şekilde.

CÛŞÂN (i. F.). Coşan, kaynayan, coşkun.

CÛŞİŞ (i. F.). Kaynama, galeyan, coşma.

CÛY yahut **CÛ** (i. F.). Akar su, nehir, dere, çay.

CÛYÂ bk. Cûyân.

CÛYÂN (i. F.). Arayıcı, tâlip.

CÛY-BÂR (i. F.). Nehir, dere, akar su.

CÛYENDE (i. F.). Arayıcı, araştırıcı.

CÛYENDE-GÎ (i. F.). Arayıcılık, araştırıcılık.

CÜB (i. A.). **1.** Kuyu, sarnıç. **2.** Vaktiyle zindan gibi kullanılan çukur, susuz kuyu.

CÜBBE (i. A.). İlmiye kıyafetinde biniş altına giyilen üstlük elbise; darca olup bunun kısasına abdestlik derlerdi.

CÜBEB (i. A.). Cübbenin c. cübbeler.

CÜCE (i.). Pek kısa boylu (insan vesaire), bodur: Cüce adam, cüce ağaç, cüce kalmak.

CÜCÜK (i.) **1.** Tatlı, lezzetli. Ar. lezîz. **2.** Körpe, pek taze ve lezzetli. **3.** Sakalın bamteli. **4.** Soğanın ortası.

CÜCÜMEK (f.). Tatlılanmak, lezzetlenmek.

CÜCÜTMEK (f.). Tatlılandırmak, şekerletmek.

CÜDÂ (i. F.). Ayrı, ayrılmış, firkate dûçar, ayrılığa düşmüş. Dostlarından, akrabasından ve vatanından cüdâ düştü.

CÜDÂM (i.). Aşağılık adam.

CÜDÂYÎ (i. F.) Ayrılık.

CÜFRE (i. A.) (c. cüfer). Çukur, boşluk.

CÜFT ve **CÜFTE** (i. F.). bk. Çift, çifte.

CÜHELÂ (i. A. c.). Cahiller. bk. Cahil.

CÜHÛD (i. F.) («yehûd» dan galatı: çıfıt). Yahudi cemaatinden adam, Yahudi. mec. İnatçı ve garezkâr adam.

CÜLÂB (i. A. F. gül = malûm çiçek, F. âb = su) («gülâb» dan Arapça'laşmış). **1.** Gül-suyu. **2.** (tıp). Müshil gibi kullanılan bir şurup. (Fr. julep bundan gelir).

CÜLÛS (i. A.). **1.** Oturma, Ar. kuûd. **2.** Bir hükümdarın tahta geçmesi: Cülûs-ı hümâyûn-ı hazret-i pâdşâhî. **3.** Padişahın cülûs gününe raslayan gün: Cülûs-ı hümayûn donanması, şenliği.

CÜMBÜR CEMAAT (i.). Topluca, hep bir arada: Cümbür cemaat gittik.

CÜMBÜŞ (i. F.) (aslı: cünbiş). **1.** Kı-

mıldanma, hareket. **2.** Zevk, eğlence: Bu akşam cümbüş edecekler; cümbüş için kıra çıkıldı.

CÜMBÜŞ (i.). Bancoya benzetilerek yapılmış ve teneke kaplanmış, meyhane musikisinde kullanılan bir çeşit ud. Tanbur şeklinde olanı da vardır.

CÜMCÜME (i. A. anatomi). Kafatası.

CÜMD (i. A.). Taş.

CÜMEL (i. A. c.) (m. cümle). Cümleler, takımlar, kelime toplulukları.

CÜMLE (i. A.) (c. cümel). **1.** Mecmû, top, birikmiş miktar, miktar veya toplu meblâğ. **2.** Bütün, hep, cemî: Cümle dostlar geldi; cümlemiz orada idik. **3.** Mânâ ifade edecek kadar kelimeden mürekkep söz ki, dilimizde bir fiil ile bir veya birkaç isimden mürekkep olur. Arapça'da «cümle-i ismiyye (isim cümlesi)» ve «cümle-i fiiliyye (fiil cümlesi)» olarak ikiye ayrılır. Birincisi «mübtedâ» ve «haber» namlariyle iki isimden mürekkeptir: Cümle-i ibtidâiyye, cümle-i şartıyye, cümle-i mûterize vesaire. **4.** (astronomi). Güneş ile etrafındaki seyyarelerden ve onların peyklerinden mürekkep takım ve hey'et, güneş sistemi: Cümle-i şems. **Cümle-i kevkebiyye** = On iki burç gibi bir şekil ve suret gösteren sabit yıldızlar topluluğu ki her biri bir hayvan veya maddeye benzetilerek onun ismiyle adlandırılır. Bilcümle, hep, bütün, tekmil. **Fil-cümle** = Elhâsıl, hülâsa-i kelâm. **Ezcümle, ez'an-cümle** = Cümleden biri. **Cümel-i hikemiyye** = Vaız, nasihat ve hakikata ait hakimâne sözler, atasözleri.

CÜMLETEN (i. A.). Hep, bütün, kâffeten, cemîan.

CÜMMÂL, CÜMÂL (i. A.). Çok iyi, çok güzel.

CÜMÛ (i. A. c.) (m. cemî). bk. Cemî.

CÜMÛD (i. A.). Donukluk, donuk olma hâli.

CÜMÛDİYYE (i. A.). Buzul, buz nehri (Fr. glacier).

CÜMÛH (i. A.). bk. Cemâh.

CÜNÂBE (i. F.). İkiz çocuk.

CÜNBÂD (i. F.). Kımıldanan, oynayan, sallanan.

CÜNBÎDE (i. F.). Sallanmış, kımıldanmış, hareket etmiş.

CÜNBİŞ (i. F.). Kımıldanma, hareket.

CÜNBİŞ-GEH (i. F.). Eğlence yeri.

CÜNBÜDE (i. A.). Kubbe, kümbet.

CÜNBÜŞ (i.). bk. Cümbüş.

CÜNBÜZ (i. A.). Kubbe, kümbet, kemer.

CÜND (i. A.) (c. cünûd, ecnâd). Asker, sipâh, leşker (cem'i daha çok kullanılır): **Cünûd-ı zafer-nümûd-ı hazret-i pâdişâhî** = Padişahın zafer kazanan askerleri.

CÜNDÎ (i. A.). **1.** Askerî, asker sınıfından, orduya mensup adam. **2.** Vaktiyle Mısır'da süvarilere bu isim verilirdi, sipâhî. **3.** Binicilikte mahir adam, iyi süvari olan asker (bu mânâ ile dilimizde daha çok cendî denir).

CÜNDÎLİK (i.). Süvarilerin koşu oyunu.

CÜNDİYÂNE (i. A. F.). Cündîcesine, iyi binicilere, süvarilere yakışır tarzda, böyle bir tarz takınarak.

CÜNH (i. A.). Koruma, esirgeme.

CÜNHA (i. A.) (Farsça «günâh» dan Arapça'laşmış olan «cenah» tan türemiş halk kelimesi; Araplar'ca cenha olarak kullanılır) (hukuk). Cezayı icap ettiren fiil.

CÜNKÂR (i. A.). Çınar.

CÜNNE (i. A.). **1.** Eski savaş silâhlarından kalkan. **2.** Kadınların kullandığı baş örtüsü.

CÜNÛB (i. A.). Cenâbet olma, şer'an gusûle muhtaç olup da gusûl etmemiş olma: Cünûb halinde Kur'ân'a dokunmak câiz değildir («cânib» in dahi cem'i ise de dilimizde bu mânâsı kullanılmaz).

CÜNÛD (i. A. c.) (m. cünd). Cündler, süvariler. bk. Cünd.

CÜNÛN (i. A.). Mecnûn olma, cinnet, delilik hali.

CÜR'A (i. A.). Bir yudum içilecek şey ve hususiyetle şarap.

CÜR'A-İ MEVT (i. F. A.). Ölüm yudumu.

CÜR'A-NÛŞ (i. F.). İçen, içki içen.

CÜR'A-RÎZ (i. F.). **1.** Bir çeşit ibrik. **2.** Damla damla döken.

CÜRÂZ (i. A.). Keskin.

CÜRD (i. A.). **1.** Tüysüz, kılsız. **2.** Tüyleri kısa at. **3.** Bitki örtüsü olmayan yer. **4.** Cilt hastası deve.

CÜRDE (i. A.). **1.** Çıplak vücut. **2.** Çorak, bitki örtüsünden mahrum yerler.

CÜRET (CÜR'ET) (i. A.). Yiğitlik, cesaret, korkmayarak ileri atılma: Karşı durmaya cür'et etti; karşısında lâkırdı söylemeye cür'et edemiyor. **Cür'et-yâb** = Cesaret eden, davranabilen: Beni müdafaaya cür'et-yâb oldu (küçümseme mânâsı da verilir: Bu, ne cür'et).

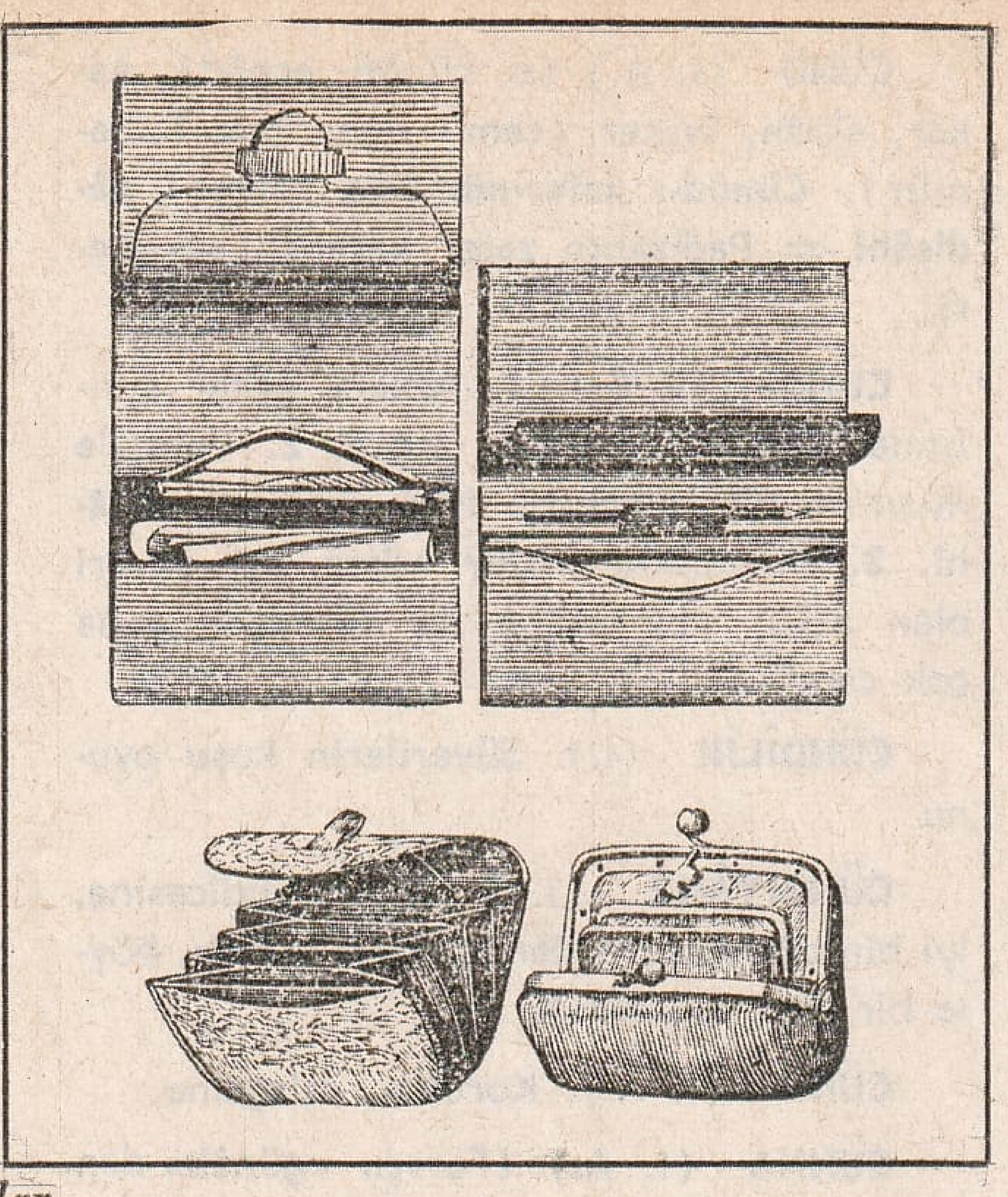

Çeşitli cüzdanlar

CÜR'ET-KÂR (i. A. F.). Cesur, yiğit, atılgan, gözüpek.

CÜR'ET-KÂRÂNE (i A. F.). Cesurlukla, yiğitlikle.

: **CÜR'ET-KÂRÂNE** (i. A. F.). Cesurluk-atılganlık, yiğitlik.

CÜR'ETLİ (i. T. A.). Cesur, yiğit davranabilen: Cür'etli adam.

CÜR'ET-YÂB (i. A. F.). Cesur, atılgan.

CÜRF (i. A.). Yar, uçurum.

CÜRH (i. A.) (c. cürûh). Yara.

CÜRHA (i. A.). **1.** Bir tek yara. **2.** Şâhitlikte bir tek hükümsüzlük sebebi.

CÜRM-İ MEŞHÛD (i. F. A.). Göz önünde işlenen suç, suçüstü.

CÜRMÂNE (i. F.). Cezâ.

CÜRM-NÂK (i. F. A.). Suçlu, kabahatli.

CÜRRE (i. F.). **1.** Cüret'kâr, cesûr. **2.** Her türlü kuşun erkeği.

CÜRRE-BÂZ (i. F.). **1.** Erkek şâhin yahut akdoğan. **2.** Hızla uçan ok. **3.** Atmaca (kuş).

CÜRÛB (i. A. c.). Bedduâlar, fenâ sözler.

CÜRÛF (i. A.). Maden posası.

CÜRÛH (i. A. c.) (m. cürh). Yaralar.

CÜRÜF (i. A.). Yar, uçurum.

CÜRÜM (i. A.) (bunun cem'i yerine «cerîme» nin cem'i olan «cerâim» kullanılıyor). **1.** Kabahat, günah, suç: Benim cürmüm ne idi ki, bu kadar çekiyorum? **2.** (hukuk). Ceza kanununun emrettiğini yapmamak ve yasakladığını yapmak suretiyle edilen hareket ki, suçun ağırlığı derecesine göre cinayet, cünhâ ve kabahate bölünür.

CÜSAL (i. A.). Tarla kuşu.

CÜSÂLE (i. A.). Sonbaharda dökülen yapraklar.

CÜSÂM (i. A.). Uykuda gelen ağırlık, ağırbasma, kâbus.

CÜSEYM (i. A. «cism» den) (c. cüseymât). Küçük cisim, cisimcik.

CÜSEYMÂT (i. A. c.) (m. cüseym). Küçük cisimler, cisimcikler.

CÜSSE (i.). Gövde, beden, cisim, kalıp: **Azîm-ül-cüsse** = İri gövdeli.

CÜSSE-DÂR (i. A.). Cüsseli, iri yapılı, irikıyım.

CÜSSELİ (i.). Gövdesi büyük, cesîm, iri.

CÜST (i. F.). Eli ve ayağı çabuk, hareketli, tetik (aynı mânâda olan «çâlâk» ile beraber kullanılır): Cüst ü çâlâk bir genç idi.

CÜSÛ' (i. A.). Tamahkârlık, pintilik.

CÜSÛM (i. A. c.) (m. cism). Cisimler. bk. Ecsâm.

CÜST Ü CÛ (i. F.). Arayıp sorma, araştırma.

CÜVÂL (i. F.) Çuval.

CÜYÛŞ (i. A. c.) (m. ceyş). Ceyşler, askerler. bk. Ceyş.

CÜZ (CÜZ') (i. A.) (c. eczâ). **1.** Bir bütünün mürekkep olduğu kısımlardan beheri, küll mukabili. **2.** Kısım, parça, bölük. **3.** Kur'ân'ın bölündüğü otuz cüz'ün beheri: Âmme cüz'ü, Tebâreke cüz'ü **4.** El yazısiyle yazılı kitapların beheri, on yaprak yani 20 sayfadan ibaret bölükleri. **5.** Basılı kitapların bir defa'da basılan sekiz, on altı yahut otuz iki sahifesi (forma), veyahut parça parça neşrolunanlarının beher parçası, fasikül: Cüz cüz neşrolunuyor; kaçıncı cüz'ü çıktı? (kimya). **Cüz-i ferd** = Bir cismi terkip eden ve her biri ayrı olup sırf çekici ve uzaklaştırıcı kuvvetler yardımıyle birbirini tutarak bitişik gibi görünen zerrelerin beheri. Atom. **Cüz'-i lâ-yetecezzâ** = Eski felsefede her cismin artık bölünmeyecek dereceye varan en küçük zerresi, atom. (c.): Eczâ. **Eczâ-yı şerîfe** = Kur'ân-ı Kerîm'in otuz cüz'ü.

CÜZÂF (i. A.). Götürü pazar.

CÜZÂZE (i. A.) (c. cüzâzât). Kırıntı, kesinti.

CÜZÂM (i. A.). Miskin hastalığına tutulmuş.

CÜZ-BENDÎ (i. F.). Mücellitlik.

CÜZDAN (i. F.) (aslı: cüz'-dân). Para, evrak koymaya mahsus kitap kabı şeklinde veya küçük çantaya benzer çeşitli şekiller-

de mahfaza ki, büyüklüğüne göre cepte veya elde taşınır.

CÜZEYR (itas. A.) («cezir» den) (botanik). İnce kök, kök dalı.

CÜZEYRE (i. A.). Küçük ada, adacık.

CÜZ GÜLÜ (i. A. T.). Bir çeşit süsleme olan hâlkârîde görülen gül motifinin bir nev'i.

CÜZ-HÂN (i. F. A.). Kur'ân'ı okumayı öğrenen talebe.

CÜZ'Î (i. A. «cüz» den imen.) (mü. cüz'iyye) (c. cüz'iyyât). **1.** Bir şeyin bütününe ait olmayıp hususî olan: Küllî ve cüz'î. **2.** Az miktarda, pek az: Cüz'î masrafla, cüz'î himmetle vücude gelir. **3.** (mantık). Mânâsı tasavvur olunduğunda ortaklık kabûl etmeyen. = c. Ufak tefek ve ehemmiyetsiz şeyler: Cüz'iyyât ile uğraşıyor; cüz'iyyât kabîlinden.

CÜZ'ÎCE (i. A. T.). Az miktar, pek az, ehemmiyetsiz surette: Kolu cüz'îce zedelenmiş.

CÜZ KESESİ (i. A. T.). Eskiden mahalle mektebine giden çocukların alfabelerini ve Kur'an cüzlerini koydukları, boyna asılan, kumaştan yapılma kese.

CÜZ'İ FERD (i. A. F.). Atom.

CÜZ'İ TÂM (i. A.). Bütün, parçalandığı vakit ana vasfını kaybeden şey.

CÜZ'İYYÂT (i. A.). Cüz'î'nin c. **1.** Ehemmiyetsiz, değersiz, ufak tefek şeyler. **2.** Mânâsı düşünüldüğü zaman zihinde ortaklık kabul etmeyen şeyler.

CÜZ'İYYET (i. A.). Azlık.

CÜZÛLİYYE (i. A.). Şâzeliyye tarîkatinin şûbelerinden biri.

CÜZÛR (i. A. c.) (m. cezir). Cezirler. bk. Cezir.

CÜZÜTAM, (CÜZ'İ TÂM) (i. A.). Birlik.

CÜZZAM bk. Cüzâm.

Cy Siyanojen elemanının sembolü.

Ç

Ç Türk alfabesinin dördüncü harfi. «Çe» diye okunur. Arap harfli alfabede 7. harfti. Ebced hesabında c gibi addedilirdi. Bu harf asıl Arab alfabesinde yoktur. Je ve gef gibi İran ve Türk alfabesinde olup, Arap alfabesinde bulunmayan bir harftir.

ÇABA (i.) (y. k.). Gayret, herhangi bir işi yapmak için harcanan güç, cehd.

ÇABALAMA (i.). Çabalamak işi. bk. çabalamak.

ÇABALAMAK (f.). **1.** El, ayak oynatıp direnmek: Çamurun içine düşmüş çabalayıp duruyordu. **2.** Çok çalışmak, uğraşmak, cehd etmek: Derse çabalıyor. Boş yere çabalama, o işi nasıl olsa başaramazsın.

ÇABALANMAK (f.). El ayak oynatarak deprenmek.

ÇABALAYIŞ (i.). Çabalamak.

ÇABUCACIK bk. Çabucak.

ÇABUCAK (i.). Pek süratle, süratle ve gürültüsüzce, alelacele.

ÇABUK (i. F. «çâbük» ten. Daha doğrusu Farsça'sı bu Türkçe kelimeden alınmıştır). Hızlı, tez, aceleli, hafif: Eli, eline çabuk, ayağına çabuk. Çabuk olun, çabuk davranın, geç kalmayın. Süratle. Ar. aceleten: Çabuk gel. **Çabuk çabuk** = Acele ile. **Çarçabuk** = Pek süratle, derhal.

ÇABUKLAŞMAK (f.). Çabukluk kazanmak.

ÇABUKLAŞTIRMAK (f.). Süratlendirmek, çabukluk vermek. Osm. tesrî etmek.

ÇABUKLUK (i.). Sürat, acele. **Elçabukluğu** = Hokkabazlık, meharet.

ÇÂBÜK (i. F.). Seri, hafif, çabuk: **Çâbük-dest** = Eli hafif, eline çabuk. **Çâbük-pâ** = Ayağı hafif. Ar. serî-ül-hareke.

ÇÂBÜK-DEST (i. F.). Eline çabuk kimse.

ÇÂBÜK-DESTÎ (i. F.). El çabukluğu, eline çabuk olma.

ÇÂBÜK-HIRÂMÂN (i. F.). Çabuk yürüyen.

ÇÂBÜKÎ (i. F.). **1.** Çabukluk, çeviklik, **2.** Sür'atli giden at.

ÇÂBÜK-SÜVÂR (i. F.). c. Çâbük-süvârân, iyi at süren, ata iyi binen.

ÇAÇA (i.) (eski Türkçe'de «çaçmak» yayılmak ve koşmak demektir). Gemici. **Acıçaça** = Yenilmeyen bir cins küçük balık.

ÇAÇARON (i.). Lüzumsuz ve münasebetsiz yere çok söyleyen, geveze, şarlatan, lâfazan, çan çan eden.

ÇAÇARONLUK (i.). Çaçaronca davranış; çaçaron olma hali.

ÇÂDER (i. F.). **1.** Çadır. **2.** Kadınların başlarına büründükleri örtü, çarşaf.

ÇADIR (i.). Göçebelerin evi yerinde olup ordugâhlarda askerlerin, bekçi ve ko-

Çeşitli cadırlar

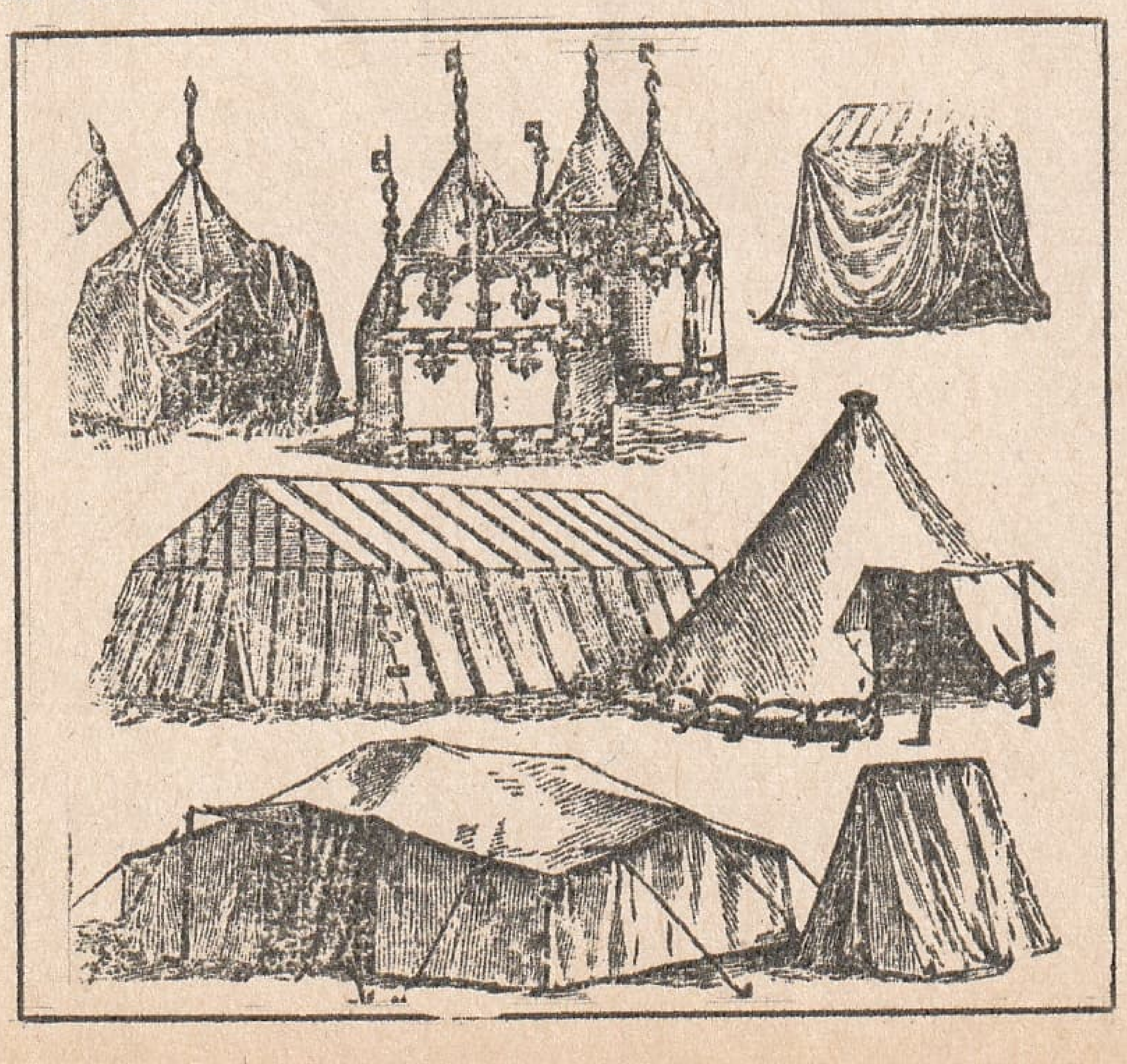

rucu gibi adamların da geçici ikametgâhıdır. Kalın bezden yahut keçe veya deriden yapılır. Ekseriya mahrut (piramid), bazen üçgen biçiminde olur ve bir direkle kurulup etekleri ip parçalarıyla kazıklara bağlanır. Oba, hayme, hargâh, çetr: Çadır kurmak, çadırda yatmak. Çeşitleri olup, en büyüğüne otak, en küçüğüne çerge derler. Tatar çadırına «alaçık», Türkmen çadırına «derim», halı ve kilimden yapılanına da «oba» denir. (F. çetr, çadır'dan gelir). **Çadır altı** = Sefer, ordugâh: **Çadır çiçeği** = Şekli çadıra benzer bir çiçek.

ÇADIRCI (i.). Çadır yapıp satan adam. **Çadırcılar** = Çadırcı esnafının çarşısı.

ÇAĞ (i.). **1.** Zaman, vakit, esnâ, hengâm, mevsim: Gül çağı, sabah çağı. **2.** Yaş: Yirmi çağında bir delikanlı, orta çağda bir adam. **3.** Boy, kad, kamet, tenâsüb, lüzumu derece semizlik: Demir tavında insan çağında yaraşır. **4.** Devir, tarih çağları: İlkçağ, Ortaçağ, Yeniçağ (eskiden Ar. kurûn kullanılırdı). Jeoloji devirleri için «zaman» kullanılmaktadır: Birinci Zaman, İkinci Zaman...

ÇAĞ yahut **ÇAK** (e.). Tâ, hattâ, — ce, değin: Çağ ortada, çağ bu kadar, çağ akşamadek.

ÇÂĞ (i. F.) (çah «kuyu» dan galat). Bulaşık çukuru, lağım, su yolu.

ÇAĞALA (i.). bk. Çağla.

ÇAĞAN (i.). Kalın ve sağlam deve köstеği.

ÇAĞANA (i.). Çengi defçiği, bir nevi çalpara.

ÇAĞANOS, ÇAĞANOZ (i.). Deniz yengeci.

ÇAĞATAY (hi.). Cengiz Han'ın oğlu Çağatay Han'ın ismine nisbetle Maverâünnehr taraflarında oturan Doğu Türkleri'ne ve edebî dil olarak kullandıkları Doğu Türkçesi'ne verilen isimdir: Çağatay kavmi. Çağatay lehçesi. Bugünkü Türkistan Türkleri ve lehçeleri için kullanılmaz.

ÇAĞATAYCA (hi.). Çağatay kavmine mensup veya lâyık olan: Çağatayca lisan, âdet. Çağatay kavmi tarz ve usûlünde veya dilinde: Çağatayca muamele ediyor, Çağatayca konuşuyorlar. Çağatay lisanı, Doğu Türkçesi: Çağatayca Uygurca'nın devamıdır.

ÇAĞDAŞ (i.). **1.** Aynı çağda yaşayan insan veya geçen hadiselerin her biri, hem-asr. **2.** Çağımızda olan. Ar. muâsır.

ÇAĞIL (ses taklidi). Suyun kaynayıp fışkırmasını taklit ederek arka arkaya kullanılır: Sular çağıl çağıl akıyor, çağlıyordu. Sel, çağıl çağıldı.

ÇAĞILDAMAK bk. Çağlamak.

ÇAĞILTI (ses taklidi). Taşlara, kayalara veya setlere çarparak hızla düşen suyun çıkardığı ses: Suların çağıltısı bülbüllerin şakırtısına karışıyordu.

ÇAĞIRGAN (i.). **1.** Çok çağıran, yaygaracı. **2.** Çok bağırır saksağan cinsinden bir kuş.

ÇAĞIRICI (i.). Çağıran.

ÇAĞIRIŞ (i.). Bağırma, haykırma, nidâ, sayha, yüksek ses. Fars. Bülend-âvâz.

ÇAĞIRMA (i.). Davet etme, gelmesini isteme.

ÇAĞIRMA (i.). **1.** Bağırma, haykırma, seslenme. **2.** Türkü söyleme, tegannî: Ali güzel türkü çağırır.

ÇAĞIRMAK (f.). **1.** Bağırmak, haykırmak, yüksek sesle seslenmek: O kadar çağırmayın, bağırıp çağırmak. **2.** Yüksek sesle okumak, tegannî etmek: Türkü çağırmak (davet etmek mânâsını ifade eden «çağırmak» fiiliyle karıştırılmaması lâzımdır).

ÇAĞIRMAK (f.). Davet etmek, gelmesini istemek.

ÇAĞIRTI (i.). Bağırma çağırma sesi: Bağırtı, çağırtı.

ÇAĞIRTKAN (i.). bk. Çığırtkan.

ÇAĞIRTMAK (f.). **1.** Çağırmaya sevk etmek, zorlamak veya müsaade etmek. **2.** Bağırtmak.

ÇAĞLA (i.). Yeşil kabuğu ile beraber ham bâdem vesair bu gibi meyve: Çağla bâdemi.

ÇAĞLAMA (i.). Çağlamak işi. bk. Çağlamak.

ÇAĞLAMAK ve **ÇAĞILDAMAK** (f.) (Su) kaynayarak ve köpürerek, taşlara ve kayalara çarparak düşmek veya köpürerek taşmak: Dağlarda sular çağlar; dere çağlayarak akıyordu.

ÇAĞLAR (i.). Kayalara ve setlere çarpıp tabaka tabaka yerlerden köpürerek düşen su. Şelâle, çağlayan.

ÇAĞLAYAN (i.). Sun'î olarak köpürerek ve ses çıkararak akan su, sunî şelâle (Fr. cascade).

ÇAĞLAYIK (i.). Yerden sesle kaynayarak çıkan su, kaynarca.

ÇAĞLAYIŞ (i.).). Çağlamak işi ve tarzı.

ÇAĞLI (i.). **1.** Kendisine has boyu ve tenasübü olan: Pehlivan çağlı bir adam. **2.** Sağlam yapılı, toplu, düzgün vücutlu.

ÇAĞMAK (f.). Vurmak (gün ışığı için kullanılır): Güneş çağdı.

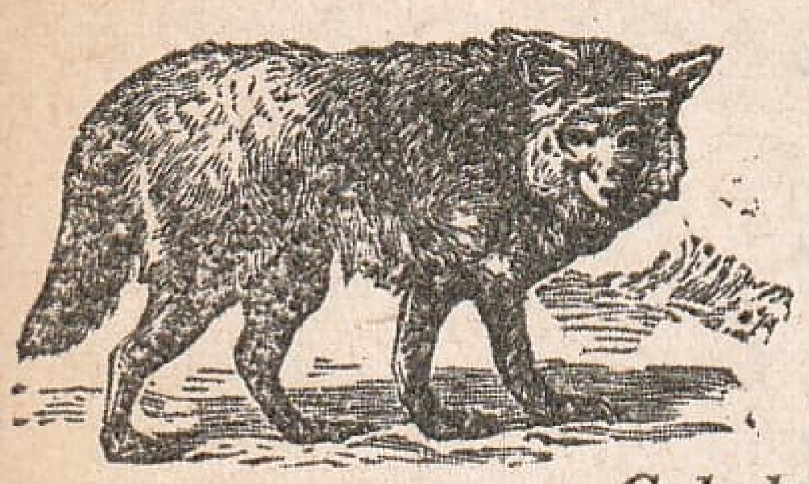
Çakal

ÇAĞRI (i.) (uyd. k.). bk. Davet.

ÇAĞRILMAK (f.). Çağrılmak, davet edilmek, çağırma işine konu olmak.

ÇAĞRILMAK (f.). Bağrılmak, seslenilmek: Öyle çağrılmaz.

ÇAĞRIŞIM (i. felsefe) (y. k.). Her çeşit fizyolojik ve psikolojik vakanın bir başkasını uyandırması hali, tedâi.

ÇAĞRIŞIMCILIK (i. felsefe) (y. k.). Her türlü zihnî faaliyetleri tedaiye bağlayan nazariye.

ÇAĞRIŞMAK (f.). **1.** Birbirine seslenmek. **2.** Hep birden çağırmak, haykırıp yaygara etmek: Biri öldüğü için kadınlar çağrışıyorlardı. Çocuklar bağrışıp çağrışıyorlar, bir şey söyleyin şunlara.

ÇÂH (i. F.). **1.** Kuyu, Ar. bi'r. **2.** Çukur, yeraltı zindanı. **Çâh-ı nisyana atmak** = Unutmak. **Çâh-ı Yûsuf** = Hazret-i Yusuf'un, kardeşleri tarafından atıldığı kuyu.

—ÇAK (e.). Tâ, hattâ, dek, —ce: Çak bu kadar, çak sabaha dek. bk. Çağ.

ÇAK (ses taklidi). Kazma ve çekiçle vurma gibi fiillerin sesini taklit ve tasvir eder: Çak çuk, çakır çukur.

ÇÂK (ke ile) (i. F.). Yarık, yırtık, çatlak. **Çâk etmek** = Yırtmak, paralamak: Perde-i nâmûsunu çâk etti. **Giribân-çâk** = Yakası yırtık, keder ve üzüntüden yakasını paralamış. **Çâk çâk** = Parça parça. Yırtık yer: **Çâk-i girîbânımdan** = Yakamın yırtığından.

ÇAKAL (i.) (F. şegal). Köpeğe benzer yabanî bir hayvan ki, ekseri sürü ile gezer ve çok yaygara ederler (canis aureus). **Çakal eriği** = Eriğin en âdi ve ekşi cinsi, yabanî erik (prunus spinosa).

ÇAKALOZ (i.). Çakıl taşlarından ibaret mermi atan bir çeşit top.

ÇAKAR (i.). Açık denizlerde alamana tarzında kullanılan bir balık ağı çeşidi.

ÇAKARALMAZ (i.). Ateş almayan silâh. bk. Çakmak.

ÇÂKER (i. F.). Kul, köle, Ar. abd (eski yazı dilinde zarafet tabiri olarak konuşan şahıs kendisi için kullanırdı). **Çâkerleri** = Bendeleri, bendeniz. **Mârûz-ı çâker-i kemîneleridir ki** = Bendenizin arzettiğim demektir ki, eskiden yazı dilinde sadrâzamlara böyle hitap edilirdi.

ÇÂKERÂNE (i. F.). Kul ve köleye mensup ve müteallık veya lâyık (zarafet tabiri olarak, konuşan şahıs kendisi hakkında kullanırdı): Mâruz-ı çâkerânemdir, arîza-i çâkerânem.

ÇÂKER-HÂNE (i. F.). Nezaket ve tevazu tâbiri: Kul ve bendenin yani konuşan şahsın evi, bende-hane, fakir-hâne: Çâkerhâneyi teşrif buyurursanız...

ÇÂKERÎ (i. F.). Kul ve bendeye mensup ve müteallık (konuşan şahıs nezaket ve tevazu alâmeti olarak kendisi hakkında kullanırdı). Mârûz-ı çâkerîdir, sûy-i çâkerîye irsal buyurulması (tarafıma gönderilmesi).

ÇÂKERLİK (i.). Kulluk, kölelik.

ÇÂKER-NÜVÂZ (i. F.) (çâker = kul, nüvâhten = okşamak). Kullarını okşayıp taltif eden (zerafet tâbiri olarak hitâb edilen şahsa söylenirdi). Nisbet beyan eden «çâker-nüvâzâne» ve «çâker-nüvâzî» sıfatları da yazı dilinde bazen kullanılırdı.

ÇÂKER-PERVER (i. F. çâker = kul, perverden = beslemek). Kullarını besleyip kayıran, bende-perver (zarafet tâbiri olarak hitap edilen şahıs hakkında kullanılırdı).

ÇÂKER-PERVERÂNE bk. Çâker-perverî.

ÇÂKER-PERVERÎ (i. F.). Kullarını besleyip kayıran kerem sahibi zâta mensup, müteallık veya lâyık: Nîmet-i çâkerperverâneleri, çâker-perverîleri.

ÇÂKER-ZÂDE (i. F. çâker = kul, zâde = doğmuş). Kul ve bendenin yani konuşanın evlâdı: Çâker-zâdenizi takdim ediyorum (eskiden nezaket ve tevazu makamında kullanılırdı).

ÇAKI (i.). Açılıp kapanan ve tırnak, kalem vesaire kesmeye mahsus olan küçük cep bıçağı (Farsça'da «çâkî» denilirse de Türkçe'den alınmıştır).

ÇAKIL (i.). Irmak ve deniz kenarlarında suyun çalkayıp yuvarlattığı ufak taşlar ki, muhtelif renklerde olup, ev önlerinin ve bahçe yollarının döşenmesine yarar: Çakıl döşemek, çakıltaşı. **Çakıl pidesi** = Kızgın çakıl üzerinde pişmiş pide.

ÇAKILDAK (i.). **1.** Su değirmeni üst taşının üzerine dokunarak devamlı bir çağıltı çıkaran tahta parçası. **2.** Değirmen şeklinde ve döndükçe gürültü eden bir çocuk oyuncağı. **3.** Keçi vesair bazı hayvanların arkasındaki kıllara asılıp kuruyan kaka veya çamur.

ÇAKILDAMAK (f.). Çakıl taşlarının gürültüsüne benzer ses çıkarmak: Cevizler çuval içinde çakıldıyordu.

ÇAKILLIK (i.). Çakıl düşmüş veya birikmiş yer.

ÇAKILMAK (f.). **1.** Kazığa bağlanmak. **2.** Mıhlanıp yerleşmek: Çingene horozu gibi ayağından çakılır.

ÇAKILTI (i.). Çakıl taşları ve onlara

benzer şeylerin, hareket ettirildikleri zaman çıkardıkları gürültü: Cevizlerin çakıltısı.

ÇAKIM (i.). bk. Çakın.

ÇAKIN (i.). Şimşek, berk (k kalın).

ÇAKIR (i.). **1.** Mavi çizikli ela renginde, mavi çizgili çil: **Çakırgöz** = Ar. aynı zerka. Pençesi iri ve pek keskin bir cins doğan. **Çakırpençe** = Tuttuğunu bırakmaz, her şeyden istifade eder, harîs. **Çakırdiken** = Bir cins bitki. **Çakırkanat** = Kanatları çizgili bir nevi ördek.

ÇAKIR (i.). Şarap, içki, mey, bâde. **Çakır keyif** (doğrusu çakır keyfi) = Düşmeyecek derecede sarhoş. Fars. nîm-mest.

ÇAKIRCI (i.). Kuş avında çakırı tutan adam. **Çakırcı başı** = Çakırcıların reisi.

ÇAKIR ÇUKUR (i.). Çukuru fazla olan bozuk satıhlar için kullanılır: Yol pek çakır çukurdu, içimiz dışımıza çıktı.

ÇAKIRDİKEN (i.). Maydanozgillerden, bir bitki, deve elması (Fr. panicaut).

ÇAKIRDOĞAN (i.). Doğan cinsinden bir yırtıcı kuş.

ÇAKIRKANAT (i.). Mavi hareli kanatları olan bir ördek çeşidi.

ÇAKIRKEYF (i.). Yarı sarhoş, içki içerken sarhoşluğun ilk demlerinde olan adam. bk. Çakır.

ÇAKIŞ (i.). **1.** Çakmak fiili ve tarzı. **2.** Şimşek.

ÇAKIŞMAK (f.). Birbirine geçip kenetlenmek, takılmak.

ÇAKIŞTIRMAK (f.). İçki içmek, işret etmek, içip keyif yapmak: Oturmuş çakıştırıyordu.

ÇAKMA (i.). **1.** Çakmak işi. bk. Çakmak. **2.** Vurup çakmakla yapılmış kuyumcu işi: **Erkek çakma** = Bunun kabartmalısı. **Dişi çakma** = Bu işin çukurlusu, yani kabartmanın tersi. **3.** Bu işte kullanılan kuyumcu kalıbı. **4.** İçki içmek, kadeh yuvarlamak (argo): İki kadeh çakalım!

ÇAKMACI (i.). Kalıp çakmakla gümüşün üzerine kabartma şekiller yapan kuyumcu.

ÇAKMAK (i.). **1.** Çakacak âlet, çakmak taşına vurup kıvılcım çıkararak kavı yakan çelik âlet, zend. **2.** Çakmaklı tüfeğin zembereği. **Çakmak taşı** = Çakmağa vurulunca kıvılcım çıkaran ve cam imaline yarayan parlakça taş, kadh. **Çakmak kav ve kesesi** = Bunları koymaya mahsus bir kese. Çakmak gibi kavisli şekilde olan: Çakmak pabuç, çakmak başlı kayık.

ÇAKMAK (f.). **1.** Kakmak, kakarak bir yere sokmak: Kazık çakmak. **2.** Kazık kakıp hayvanı ona bağlamak: Atı çayıra çaktı. **3.** Zembereği çekip, çakmağı çakmak taşına vurmak: Tüfek, zemberek, çakmak çakmak. **4.** Kabûl ettirmek, geçirmek, vermek: Kalp parayı çaktı. **5.** Isırmak (diş) geçirmek: Diş çakmak. **6.** Vurmak: Suratına tokadı çakmak. **7.** Farkına varmak, sezinlemek: İşi çakmak. Uzun müddet sakladık, ama sonunda işi çaktı (argo). **8.** Anlamak, bilgisi olmak: Her işten çakar (argo). **9.** Parlamak, birdenbire pırıltı saçmak: Şimşek çakıyor. **10.** Birbirine geçmek, çitişmek: Dişler çakmak. **11.** İçip keyif yetiştirmek: Akşamları çakıyor. **12.** İmtihanda başarı kazanamamak: Üç dersten çaktı. **Çakaralmaz** = **1.** İşe yaramayacak halde olan, bozuk. **2.** «Şaka» tabanca. Ateşlenmeyen silâh.

ÇAKMAK (i. tıp). Kuruyunca kalın kabuk bağlayan kabarcıklardan ibaret olan ve en çok yüzde çıkan bir deri hastalığı.

ÇAKMAKÇI (i.). Çakmak yapan sanatkâr. **Çakmakçılar** = Bu esnafın çarşısı.

ÇAKMAKLI (i.). Çakmak taşı ve zemberekle ateş alan (eski tüfek). Çakmaklı tüfek, fitilliden sonra ve kapsüllüden evvel icat olunmuştur.

ÇAKMAKSIZ (i.). Bir işe yaramaz (tabanca ve tüfek). Şimdi kullanılan kimyevî kibrite vaktiyle bu isim verilmişti.

ÇAKMAKTAŞI (i. jeoloji). Demir veya çeliğin sürtülmesiyle kıvılcım çıkaran bir çeşit kuvars.

ÇAKŞIR (i.). **1.** İnce kumaşlı uzun bir çeşit şalvar. **2.** Kuşların ayağındaki tüy.

ÇAKŞIRLI (i.). **1.** Çakşır denilen şalvarı giyen. **2.** Ayağı tüylü güvercin vs.

ÇAKTIRMAK (f.). **1.** Kakdırmak, mıhlatmak, sokmak: Buraya bir çivi çaktırmalı, kazık çaktırmak. **2.** mec. İçirmek, işret ettirmek: Kendisini çok çaktırmışlar.

ÇAL (e.). **1.** Bir isimden evvel kullanılarak onun durmayıp hareket ettiğine ve devamlı şekilde, oynamakta bulunduğuna delâlet eder: **Çalçene** = Muttasıl çene oynatan, durmaksızın söyleyen, çok söyler, geveze. **2.** Keza bir isimden önce şiddetle kapmaya delâlet eder: **Çalyaka etmek** = Şiddetle yakalamak, yakasından kapmak.

ÇALA (e.). Bir isimden önce kullanılarak onun devamlı şekilde, muttasıl, şiddetle ve pervasız olarak kullanılmasına delâlet eder: **Çalakılıç** = Devamlı kılıç çalarak. **Çalakırbaç** = Şiddetle ve devamlı kırbaç vurarak. **Çalakalem** = Süratli ve gelişi güzel, itinasız yazmak.

ÇALAGAN (i.). **1.** Isıran. **2.** Azgın

Çakırdiken

(köpek), çıyan. **Çalagan otu** = Isırgan otu. 3. Atmaca.

ÇÂLÂK (i. F.). Serî hareketli, eline ve ayağına çabuk, hafif (ekseriya aynı mânâda olan cüst ile beraber kullanılır): Cüst ü çâlâk.

ÇÂLÂKÎ (i. F.). Çeviklik, eline, ayağına çabukluk, tezcanlılık.

Bir çalı çeşidi

ÇALAP (i.). Tanrı, Mâbûd, Mevlâ, Hudâ (bu kelimenin aslı «çelîpâ» olup vaktiyle birtakım Süryanîler, Türkistan ve Moğolistan'a girdikleri vakit bu kelimeyi yaymışlardır). Ondan evvel «Tanrı» derlerdi ki, bu da muhtemelen Çince'den gelip asıl Türkçe'si «Uğan» dır.

ÇALAR (i.). Zil, çıngırak, çan gibi şeyler çalacak düzeni olan, çalıcı: Çalar saat.

ÇALÇENE bk. Çal.

ÇALDIRMAK (f.). 1. Vurdurmak, dövdürmek, çarptırmak: Yere çaldırmak. 2. Bir musiki âleti icrâ ettirmek: Davul, çan, piyano çaldırmak. 3. Vurdurmak: Hizmetçiye kapıyı çaldırmak. 4. Hırsızlığa uğratmak, kaptırmak, iyi muhafaza edemeyip çalınmasına sebebiyet vermek: Ahırın kapısını açık bırakarak atı çaldırdı.

ÇALGI (i. «çalmak» tan. Eski Türkçe'si: çalav). 1. Musiki âleti, saz: Piyano güzel bir çalgıdır. 2. Musiki, âhenk, nevâ: Çalgı çalmak, çalgıyı sever misiniz? 3. Musiki takımı, saz takımı, hânende ve sâzendeler: Filân evde çalgı vardır.

ÇALGICI (i.). Çalgı çalan, bir saz çalmayı sanat edinen adam, sâzende, mutrıb. **Çalgıcı otu** = Turpgillerden bir bitki.

ÇALGICILIK (i.). Bir saz çalan adamın sanatı, sâzendelik, mutrıblık: Çalgıcılıkla geçiniyor.

ÇALI (i. aslı: «çalık). Ağaç ile ot arasında ve ekseriya dikenli bitki. **Çalı çırpı** = Çalı çeşidinden şeyler: Çalı çırpıdan bir kulübe. **Kara çalı** = Çalının bir nevi, İsa çalısı. **Çalı fasulyesi** = Çalıya sarılan fasulye nevi. **Çalı horuzu** = Tavukgillerden bir yaban kuşu (Tetrao urogallus). **Çalıkuşu** = Serçegillerden çalılık yerleri seven ötücü bir kuş (Troglodytes). **Çalı süpürgesi** = Süpürge çalısından yapılan süpürge.

ÇALIK (i. «çalmak» tan). 1. Bir tarafa eğilmiş, çarpık: Ağzı, burnu çalık. 2. Donmuş, oynamış, bozulmuş: **Rengi çalık** = Solmuş. **Aklı çalık** = Budala. 3. Doğru yürümeyip yan yan giden: Çalık at. 4. İsmi çizilmiş, çıkarılmış, terkedilmiş: Defterden çalık sipâhî.

ÇALI KAVAK (i.). Sepetçilikte kullanılan bir kavak çeşidi, sepetçi kavağı.

ÇALILIK (i.). Çalı ile dolu ve örtülü, fundalık: Çalılık bir yer. Çalı ile örtülü yer, çalı ormanı: Orada bir çalılık vardır.

ÇALIM (i. «çalmak» tan). 1. Kılıcın keskin tarafı, ağzı. 2. Tavır. 3. Sahte tavır, kurulma, caka: Çalımından geçilmez, çalım satmak. **Çalımına getirmek** = Biçimine uydurmak.

ÇALIMLI (i.). Çalımı olan, çalım satan.

ÇALIN (i.). Çakmak.

ÇALINMAK (f.). 1. Vurulmak, darbolunmak, çarpılmak. 2. Yere vurulmak. 3. Hareket ettirilerek, veya vurularak ses çıkarmak: Çan, davul çalınmak. 4. (musiki âleti) İcra olunmak: Piyano, düdük, ut çalınmak. 5. Ses vermek, ses çıkarmak, (ses) vasıl olmak: Kulağıma çalındı. 6. Dakkolunmak, vurulmak: Kapı çalındı. 7. Kapılmak, hırsızlığa maruz kalmak: Gece bütün eşyası çalınmış, çalınan at bulundu. 8. Bir şeyin lezzetini veya kokusunu vermek: İs, bakır çalınmak, tencereyi ocağın yanına bırakmışsınız, is çalmış.

ÇALIŞILMAK (f.). 1. Çalışılmak, gayret ve ikdam olunmak: Ne kadar çalışılsa bu iş olmaz. 2. İş işlenmek: Sıcakta çok çalışılmaz. 3. Ders ve tahsile devam etmek: Gençlikte çalışılırsa sonra pişmanlık çekilmez.

ÇALIŞKAN (i. aslı «çalışgan»). 1. çalışan, gayret eden. Ar. mukdim: Çalışkan adamdır. 2. Çok işleyen, çok iş gören: Çalışkan rençber. Dersine ve tahsile ehemmiyet vererek devam eden çalışkan talebe.

ÇALIŞKANLIK (i.). Çalışkan olma hali.

ÇALIŞMA Çalışmak işi. bk. Çalışmak.

ÇALIŞMAK (f.). 1. Çabalamak, emek ve gayret etmek: Filân işi görmeye çok çalıştımsa da muvaffak olamadım. 2. İşlemek, iş görmek, uğraşmak: İnsan günde sekiz saat çalışmalıdır. 3. Derse ihtimam ve tahsile devam etmek, okuyup yazmak: Talebe çalışırsa, öğretmenlerine de heves gelir.

ÇALIŞTIRMA (i.). Çalıştırmak işi: Çocuk fizikten pek zayıf, çalıştırmadan olmaz.

ÇALIŞTIRMAK (f.). 1. Emek verdirmek, çabalatmak: Bu işe ne kendisi çalışıyor ve ne de bizi çalıştırıyor. 2. İşletmek, iş vermek, işte kullanmak, görevlendirmek: Her gün on, on beş işçi çalıştırıyor. 3. Okutmak, tahsil ettirmek, tahsil ile uğraştırmak: Yazın sıcak aylarında çocukları ça-

lıştırmak sıhhatlerine zarar vericidir; oğlunu Almanca'ya çalıştırıyor.

ÇALKALAMAK (f.). Çalkalamak. bk. Çalkamak.

ÇALKALANMAK (f.). Çalkalanmak. bk. Çalkanmak.

ÇALKALATMAK (f.). Çalkalatmak, çalkalamasını temin etmek, çalkatmak.

ÇALKAMA (i.). Çalkamak işi. bk. Çalkamak.

ÇALKAMAK (f.). **1.** Sallayıp karıştırmak, savurmak: Buğdayı kalburun içinde çalkamak. **2.** (bir kabı) Temizlemek için içinde su olduğu halde hızla sallayıp karıştırmak: Bardağı çalka, ilâç şişesini çalkamalı. **3.** Ağzın içinde suyu hareket ettirmek, gargara yapmak: Ağızı çalkamak. **4.** (mideyi) döndürmek. **5.** (yalpa) Gemiyi sarsmak: Vapur bütün gün bizi çalkadı durdu. **7.** (kuluçka tavuk) Yumurtayı oynatıp üstlerine oturmak. **8.** Kayganalık yumurtayı döğmek: Yumurtayı iyice çalkamalı. **9.** Yayıkta sütü döğmek. **10.** (bozuk süt) Çocuğa dokunup zayıflatmak: Şu çocuğu süt çalkamış. **8.** (oyuncu) Raksda debelenmek, göbek atmak: Dansöz çok iyi çalkıyordu (şimdi bütün bu mânâlar için çalkamak yerine çalkalamak kullanılmaktadır).

ÇALKANMAK (f.). **1.** Sallanmak, hareket etmek, karışmak: Kalabalık çalkandı. **2.** Dalgalanmak, temevvüç etmek, dalga vurmak, talazlanmak: Deniz çalkanıyordu. **3.** Alt üst olmak: Gemi çalkanıyor, midem çalkandı. **4.** Yürürken iki yana sallanmak: Çalkanarak yürüyordu. **5.** (yumurta) Bozulmak, cılk olmak: Çalkanmış yumurta (şimdi bütün bu mânâlar için çalkalanmak kullanılmaktadır).

ÇALKANTI (i.). **1.** Çarpıntı, dalgalanma. Deniz çalkantısı. **2.** Mide bozukluğu, sürme. **3.** Yumurta gibi bir şeyin bir kabın içinde döğülmesi ve bu döğülen şey. **Kalbur çalkantısı** = Kalburun üstünde kalan çörçöp.

ÇALKAR (i.). **1.** Mide bozan şey. **2.** Müshil. **3.** Pamuk kozasını temizlemeye mahsus sepet dolap, çırçır, koşkinara.

ÇALKATMAK (f.). **1.** (çocuğu) Sütten hasta etmek. **2.** (kuluçka tavuk) Yumurtayı bırakıp soğutmak.

ÇALMA (i.). Kakma yapılmadan kalemle işleme: Çalma çiçekli bir gümüş tepsi.

ÇALMA (i.). Çalmak işi.

ÇALMACI (i.). Maden üzerine çalma işi yapan.

ÇALMAK (f.). **1.** Vurmak, çarpmak: Kamçı, kılıç çalmak. **2.** Yere düşürmek, atmak: Yere çaldı. **3.** Bir şeyin bir parçasını kesmek, çelmek. **4.** Davul, dümbelek gibi bir şeye vurup ses çıkarmak: Davul, trampete çalmak. **5.** Umumiyetle çalgı icrâ etmek: Piyano, kanun, klarnet, bir hava çalmak. **6.** Birbirine vurmak, çırpmak: el çalmak. **7.** Vurmak, tıktık etmek: Kapıyı çalmak. **8.** Uğrulamak, çırpmak, hırsızlamak: Atımı çaldılar. **9.** Almak, kapmak: **Akıl çalmak** = Meftûn etmek, aklı başından almak. **10.** Bir sıvıya azıcık tuz veya çorbaya un katmak. **11.** Tattırmak, lezzetini duyurmak: Ağzına bal çalmak. **12.** Süpürmek, temizlemek: Tozu çalmak. **13.** Oynatmak, sallamak, tahrik etmek, kullanmak: Kürek, sopa çalmak. **14.** Buruşturmak: Dili çalmak. **15.** Az benzemek, yakınlaşmak: Yeşile çalıyor. **16.** Bir şeyin lezzetini vermek: İs çalmak, bakır çalmak. **17.** Doğru söylemeyip çetrefil söylemek veya diğer bir lisanı andırmak: Dili çalıyor, dili Rumca'ya çalıyor. **18.** (saat ve saz vs.) Vurmak: Bu saat doğru çalmıyor, bu piyano pek iyi çalıyor. mec. (ağıza) **Bir parmak bal çalmak** = Boş vaatler ile avutmak. **Düdüğü çalmak** = Muvaffak olmak, merâma kavuşmak. **Topuk çalmak** = Yürürken topukları birbirine dokundurmak, çamur atmak. **Her telden çalmak** = Çeşitli bilgileri olmak. **Hava çalmak** = Sam vurmak. Çal çene, bk. Çal. **Çalyaka etmek** = Yakasından kapmak, kavramak. **Çalakamçı, çalakılıç, çalakürek** vs. = Durmadan kamçı, kılıç, kürek vs. sallayarak. bk. Çala.

ÇALPARA (i.). Bir nevi deniz böceği. Yahudi çalparası: Bunun lekeli ve renkli nev'i.

ÇALPÂRE (i.) (F. «çâr-pâre» den). Zil gibi çalınmak üzere parmaklara takılan tahtacıklar, şakşak (halk dilinde: çalpara).

ÇALYAKA (i.). Yakasına yapışarak, yakapaça: Serseriyi çalyaka götürdüler. bk. Çal.

ÇAM (i.). Çamçarşı = Fırdolayı, etrafını dönerek.

ÇAM (i.). Dikenden ibaret olan yaprağını kışın da dökmeyen ağaç cinsi ki, ekseriya yüksek ve soğuk yerlerde olup birçok çeşidi vardır ve havayı temizlediği için bahçelerde dahi yetiştirilir: Ak, sarı, kara, ala, çıralı çam, katran çamı, kumsal çamı. **Çamözü** = Sarı çam tahtası, sarı ot. mec. **Çam devirmek** = Büyük bir kabalık etmek. **Çamlar bardak olmak** = Eski hal değişmek. **Çamsakızı** = Çam ağaçlarından çıkan reçine. **Çamfıstığı** = Çam

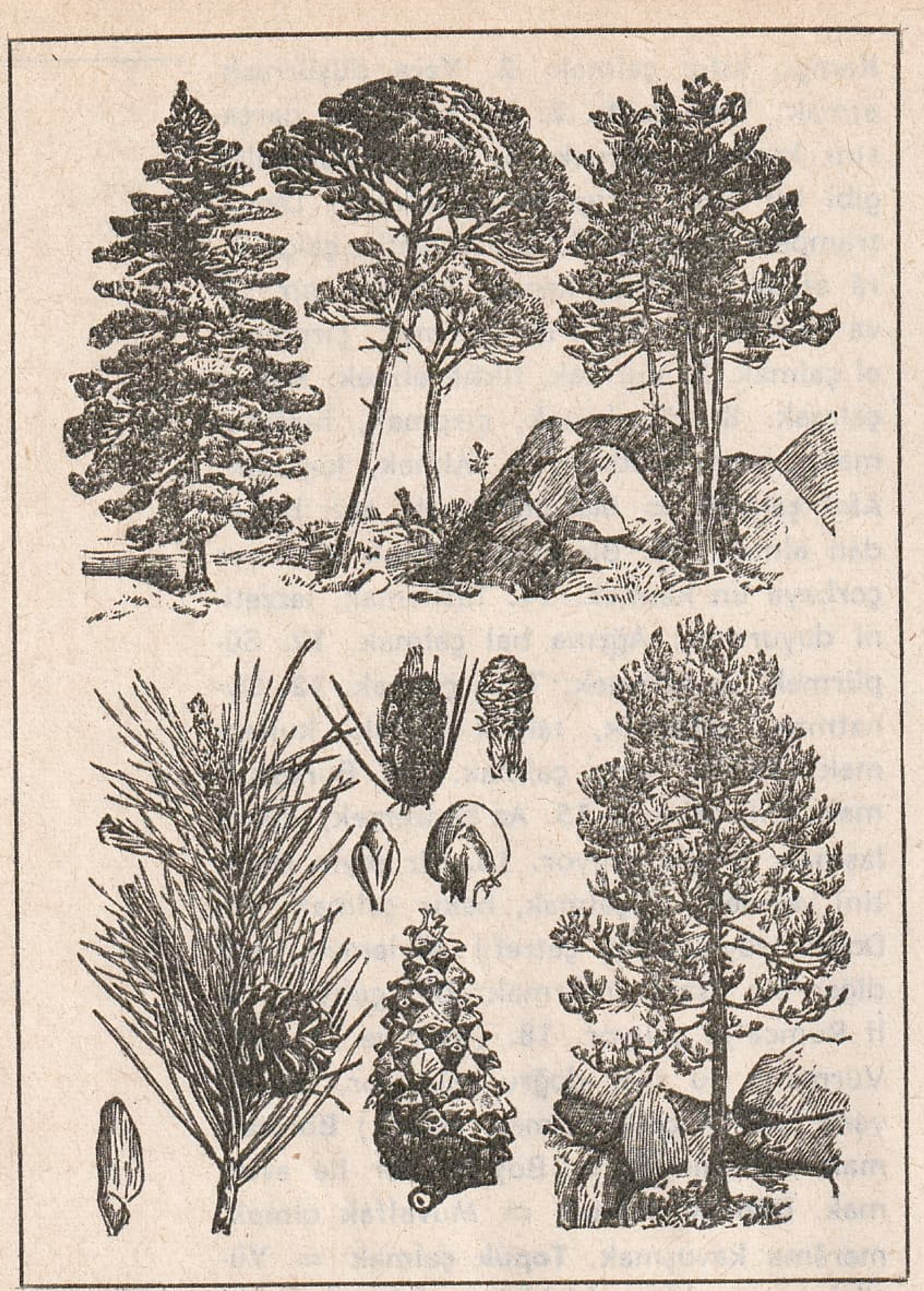

Çeşitli çam ağaçları

ağacının meyvesi, tohumlarını havi kozalağı.

ÇAMARİVA (i. İ.). Armaya çıkma kumandası.

ÇAMAŞIR (i.) (F. câme-şûy'dan). Elbise altına giyilen gömlek, don vs.: Çamaşır yıkamak, temiz, kirli çamaşır, çamaşır teknesi, leğeni, kazanı, sepeti. **Çamaşır ağası, ustası** = Vaktiyle büyük dairelerde çamaşıra nezaret eden hizmetçi. **Çamaşır makinesi** = Çamaşır yıkamada kullanılan elektrikli makine.

ÇAMAŞIRCI (i.). Çamaşır yıkamayı meslek edinen kimse: **Çamaşırcı kadın** = Dükkânda ve evlerde ücretle çamaşır yıkayan kadın veya büyük bir konakta yalnız çamaşır yıkamaya mahsus hizmetçi.

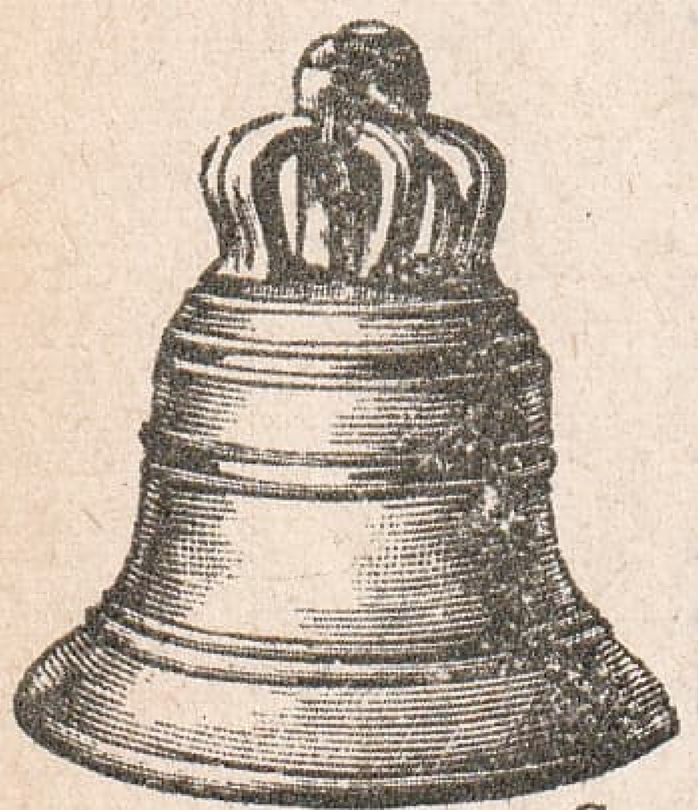

Çan

ÇAMAŞIRCILIK (i.). Çamaşır yıkama sanat ve meşguliyeti: Çamaşırcılık ediyor.

ÇAMAŞIRHANE (i.). Çamaşır yıkamaya mahsus yer: Bu evin çamaşırhanesi yoktur.

ÇAMÇA (i.). Yassı bir nevi büyük balık.

ÇAMÇAK (i.). **1.** Ağaçtan kulplu su kabı. **2.** Ağaçtan bir nevi büyük kepçe.

ÇAMGİLLER (i.). Kozalaklılardan, iğne gibi olan yapraklarını yaz, kış dökmeyen ağaçlar familyası.

ÇAMIÇ (i.). **1.** Ufak tefek. **2.** Hırçın: **1.** Kuruüzümün ufak tanelisi. **2.** Ufak gözbebeği. **3.** Siyahı az ve beyazı çok göz.

ÇAMLIK (i.). **1.** Çam ağaçlarını havi orman. **2.** Arnavutluk'un güney-batı kısmı ki, Çam denilen Arnavut kavmiyle meskûn yer.

ÇAMOKA (i.). Atrine balığının küçüğü.

ÇAMUR (i.). **1.** Su ile karışıp bulaşıcı hale gelen, içine batılabilen toprak: Sulu çamur, sıvışık, yapışkan çamur, sokaklar çamur olmuş, çamura batmak, bulaşmak. **Lüleci, çömlekçi çamuru** = Lüle veya çömlek yapmaya yarayan çamur. **2.** Gerek çamurdan ibaret ve gerek kireç ile kum veya horasandan ibaret olan duvar harcı. **Çamura düşmek** = Ahlâkça lekelenmek, ahlâkına söz getirici bir duruma düşmek. **Çamur sıvamak** = İtham ederek lekelemek. **Çamura bulaşmak** = Namussuz ve hayasız adamlarla uğraşmak. **Çamura taş atmak** = Edepsize sataşıp ağzını açtırmak. **Çamurdan çıkarmak** = Müşkül bir halden kurtarmak.

ÇAMURCUK (i.). Sazan familyasından bir göl balığı.

ÇAMURCUN (i.). Göl ve bataklıklarda yaşayan bir ördek cinsi.

ÇAMURLAMAK (f.). **1.** Çamur sürmek, çamurla sıvamak. **2.** (sular) Çamur getirip liman, menfez vesaireyi doldurmak. **3.** mec. İtham etmek, lekelemek: İki el ile çamurladı.

ÇAMURLANMAK (f.). Çamur sürülmek, çamura bulaşmak: Pabucum çamurlandı.

ÇAMURLAŞMAK (f.). Çamur haline gelmek, çamur gibi bulaşık bir hal almak, bulaşmaya çalışmak.

ÇAMURLATMAK (f.). Çamur sürdürmek, çamur bulaştırmak.

ÇAMURLU (i.). Çamuru olan, çamura bulaşmış: Sokaklar pek çamurlu; pabucum çamurlanmış.

ÇAMURLUK (i.). **1.** Çamurla dolu veya örtülü yer: Evin önünde bir çamurluk vardır, o gölün kenarları çamurluktur. **2.** Paçaları çamurdan korumak için giyilen kopçalı veya tokalı meşin veya muşamba tozluk: Çizmem olmadığından potinin üzerine çamurluk giyiyorum. **3.** Otomobil karoserlerinin tekerlekleri örten kısmı.

ÇAN (i.). Tunç vesaireden yapılmış koni şeklinde bir âlet ki, içindeki tokmağın sallanıp kenarlara vurmasıyla ses çıkarır, çıngırağın büyüğü, ceres, nâkus: Deve çanı, kilise çanı, çan çalmak. **Çanına ot tıka-**

mak = Mahvedip sesini kesmek. **Çan kulesi** = Kilise çanını asmaya mahsus yüksek kule. **Kulağa çan çalmak** = Çok bağırmak, tekrar tekrar söylemek.

ÇAN (ses taklidi). Boş yere çok ve aralıksız söylemeyi ve çene yarıştırıp gevezelik etmeyi tasvir ederek mükerrer kullanılır: Bütün gün çan çan etmekten işine bakmaya vakti yok ki.

ÇANAK (i.). **1.** Yayvan toprak kap, topraktan yemek kabı, kasa; çanak çömlek vesaire. **Çanak üzengi** = Eski biçim geniş üzengi. mec. **Çanak tutmak** = **1.** Dilenmek. **2.** Kötü bir hareketi hak edecek şekilde hareket etmek. **Baş çanağı** = Kafa kemiği. **Dilenci çanağı** = Keşkül. **Kan çanağı** = **1.** Kanla dolu, kıpkırmızı göz. **2.** (botanik). Çiçeği en dıştan kucaklayan yeşil yapraklar.

ÇANAKLIK (i. denizcilik). Gemilerde direklerin başlarına doğru yapılan taraçamsı yer ki, bâzı hizmetlere mahsustur.

ÇANAKSI (i.) (y. k.). Çanak gibi, çanağı andıran.

ÇAN ÇİÇEĞİ (i. botanik). Çançiçeğigillerden, bir bitki cinsi, boru çiçeği (campanula).

ÇAN ÇİÇEĞİGİLLER (i. botanik). Bitişik taçyapraklılardan bir bitki familyası.

ÇANGAL (i.). **1.** Takılmış fazla şey. **2.** Ölmüş koyunun diğer koyuna emdirilen yavrusu.

ÇANGIL (ses taklidi). Âhenksiz ve kaba sesi taklit eder: Çangıl çungul söylüyor.

ÇANGIR (ses taklidi). Birbirine dokunan demir parçalarının gürültüsü gibi âhenksiz büyük bir gürültüyü tasvir ve taklit eder: Çangır çungur.

ÇANGIRDAMAK (f.) (ses taklidi). Birbirine dokunan demir parçalarının gürültüsü gibi bir gürültü etmek.

ÇANGIRTI (i.) (ses taklidi). Birbirlerine çarpan demir parçalarının gürültüsü gibi âhenksiz ve büyük gürültü.

ÇANLIK (i.). Kilise çanının asıldığı yer, çan kulesi (şimdi kullanılmıyor).

ÇANTA (i.). Meşin veya kumaş kaplı ve açılıp kapanan, yukarı tarafı demir pervazından yapılmış torba ile çekme arasında mahfaza ki, çeşitli büyüklükte nevileri olup, esvap ve çamaşır, evrak, yiyecek, para vesaire taşımaya yarar: Yol çantası, evrak çantası, para çantası. mec. **Çantada keklik** = Hazır veya tedariki kolay şey.

ÇANTACI (i.). Çanta yapan veya satan kimse.

ÇAP (i.). **1.** Bir cismin kalınlığı, koni şeklinde ve içi boş şeylerin iç kutru ölçüsü: Yirmi beş santimetre çapında bir top: **Kereste çapı** = Direk vs. kalınlığı. **2.** mec. Hacim, cüsse: İri çapta bir adam. **3.** (geometri) Bir çenberin merkezinden geçerek iki noktasını birleştiren doğru. **Bina çapı** = Yapılacak yeni bir inşaatın ne büyüklükte olacağını gösteren ve belediyece verilen vesika.

ÇAPA (i. Arnavutça). **1.** Bir tarafı düz ve bir tarafı çatal bahçıvan kazması: **Çapa vurmak** = Çapa ile üstünden kazıp

Çan çiçeği

Çeşitli çapalar

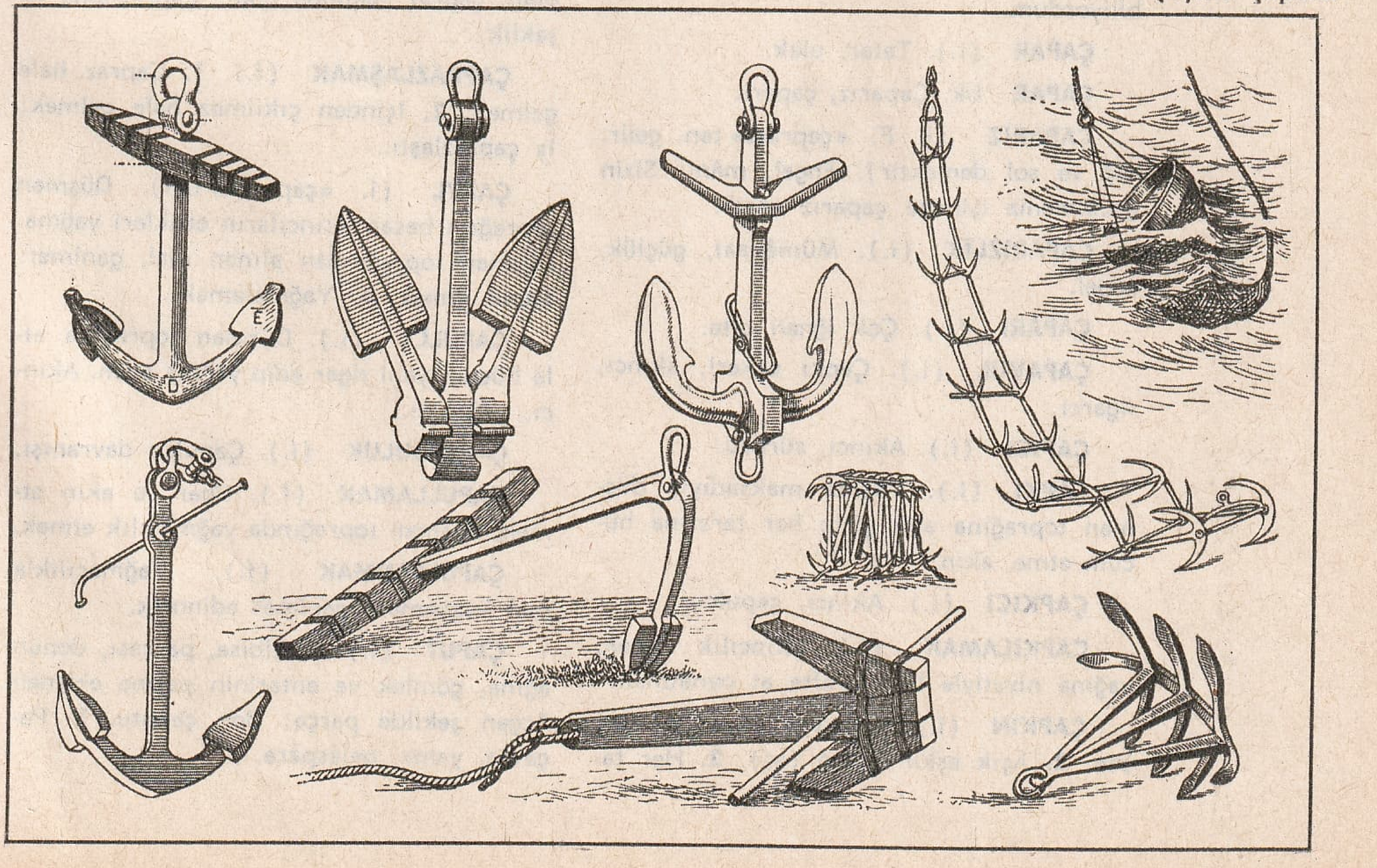

zararlı otları ayıklamak, çapalamak. **2.** Harç karıştırmaya mahsus büyük gelberi. **3.** (denizcilik). Kulaklı demir, lenger: Gemi çapası. **4.** Denizcilerin üniformalarında yahut bahriyeye ait başka şeylerdeki lenger resmi.

ÇAPACI (i.). **1.** Çapa ile çalışan rençber. **2.** Yeniçeri askerinin bir sınıfı.

ÇAPAÇUL (i.). Pasaklı, bol paça, çulpa, biçimsiz, kıyafetsiz.

ÇAPAK (i.). **1.** Gözden akıp kenarlarında ve kirpiklerde birikerek kuruyan şey: Göz çapağı. **2.** Dökme demir vesairenin etrafında kalan pürüz. **Çapak balığı** = Sazan familyasından iri pullu, yassı bir cins göl balığı; boyu yarım metreye kadar uzar (abramis brama).

ÇAPAKLANMAK (f.). Göz çapak tutmak. Gözden akan suyun göz kapağı kenarlarında ve kirpiklerde kurulması: Sabahları gözlerim çapaklanıyor.

ÇAPAKLI (i.). Çapağı olan göz, çapağı olan demir vs.

ÇAPALAMAK (f.). Çapa ile kazmak: Bağı vaktinde çapalayamadık.

ÇAPALANMAK (f.). Çapa ile kazılmak: Bu mevsimde bağ çapalanmaz.

ÇAPALATMAK (f.). Çapa vurdurmak, çapa ile kazdırmak: Bağı kime çapalatıyorsunuz?

ÇAPAN (i.). Tatar, ulak, çapar.

ÇAPANAK (i.). Kaçırılmış mal, kaçak mal.

ÇAPANOĞLU (i.). Bir işin umulmadık kötü tarafı, insanı derde sokacak hal: İşi kurcalayınca altından çapanoğlu çıkacağını biliyordum.

ÇAPAR (i.). Tatar, ulak.

ÇAPAR bk. Çaparız, çapari.

ÇAPARIZ (i. F. «çeprast» tan gelir, sağ ve sol demektir). Engel, mânî: Sizin gecikmeniz işimize çaparız verdi.

ÇAPARIZLIK (i.). Mümânaat, güçlük, engel.

ÇAPARİ (i.). Çok iğneli olta.

ÇAPAVUL (i.). Çapkı askeri, akıncı, ılgarcı.

ÇAPICI (i.). Akıncı, sürücü.

ÇAPKI (i.). Yağma maksadıyle düşman toprağına atla girip her tarafına hücum etme, akın.

ÇAPKICI (i.). Akıncı, çapulcu.

ÇAPKILAMAK (f.). Akıncılık etmek, yağma niyetiyle her tarafta at oynatmak.

ÇAPKIN (i.). **1.** Çok yürüyen, çok koşan. **2.** Açık eşkin giden (at). **3.** Her tarafa koşup bir yerde dikiş tutmayan, serseri, derbeder. **4.** Hovarda, sefih, içki ve kumar gibi kötü huyları olan. **Uçarı çapkın** = Sefahatte aşırıya kaçan. **Mahalle çapkını** = Mahallesini alt üst eden yaramaz çocuk, külhanbeyi.

ÇAPKINLAŞMAK (f.). Çapkın hale gelmek.

ÇAPKINLIK (i.). Çapkın adamın hali, sefahet, yolsuzluk, hovardalık.

ÇAPLAMAK (f.). Enini boyunu ölçmek.

ÇAPLI (i.). **1.** Muayyen bir çapı, kutru olan: Büyük, çaplı tüfek. **2.** Çapı büyük, kalın: Çaplı kereste.

ÇAPMAK (f.). **1.** At koşturmak, süratle yürütmek, akın etmek. **2.** Koşmak, süratle öteye beriye saldırmak.

ÇAPRAK (i.). Asker eğerinin örtüsü.

ÇAPRAŞIK (i.). Çapraz vaziyette olup birbirine kavuşan: Çapraşık kayışlar. bk. Çepreşik.

ÇAPRAŞMAK (f.). Çapraz iki şey kavuşup geçmek ve birleşmek: Palaska ile fişeklik göğsünde çapraşıyordu. bk. Çepreşmek.

ÇAPRAZ (i. F. «çep-râst» tan gelir; sol ve sağ demektir). **1.** Aykırı iliklenen veya bu vaziyette düğmeleri bulunan kavuşturma yelek; iki yanı paftalı salta: Aşçı çaprazı. **2.** Aykırı takılan fişeklik, silâhlık ve palaska. **3.** Çizgileri iki taraftan aykırı birleşen eğe: Marangoz çaprazı. **4.** Testerenin dişlerini eğmeye mahsus âlet: Bıçkı çaprazı.

ÇAPRAZLAMA (i.). Aykırı surette olan, çapraz şeklinde olan: Çaprazlama fişeklik.

ÇAPRAZLAŞMAK (f.). **1.** Çapraz hale gelmek. **2.** İçinden çıkılmaz hale gelmek: İş çaprazlaştı.

ÇAPUL (i. «çapmak» tan). Düşman toprağını basan akıncıların ettikleri yağma. Düşman toprağından alınan mal, ganîmet: **Çapul etmek** = Yağmalamak.

ÇAPULCU (i.). Düşman toprağına atla hücum yani ılgar edip yağma eden. Akıncı, yağmacı.

ÇAPULCULUK (i.). Çapulcu davranışı.

ÇAPULLAMAK (f.). Ilgar ve akın etmek, düşman toprağında yağmacılık etmek.

ÇAPULLANMAK (f.). Yağmacılıkla mal kazanmak, ganîmet edinmek.

ÇAPUT (i.). **1.** Elbise, parçası, donun ağına, gömlek ve entarinin peşine eklenen üçgen şekilde parça: Don çaputu. **2.** Paçavra, yama, palâspâre.

ÇÂR (i. F.). Dört: **Çâr-sû, çâr-cihet** = Dört taraf, Osm. cihât-ı erbaa. **Çâr-çeşm ile** = Dört gözle. **Çâr-ebrû** = Dört kaş, bıyığı yeni terlemiş delikanlı. bk. Cihâr.

ÇAR (i. Rusça «czar» ki, bu da kayser, Sezar'dan gelir). Rusya imparatoru.

ÇÂR (i. F.). Çâre'den hafifletilmiş olup yalnız çâr-nâçâr tâbirinde kullanılır ve ister istemez demektir.

ÇAR (e.). Çabuk sıfatiyle kullanılır tekit edatı: **Çarçabuk** = Çabucak.

ÇARÇABUK (i.). Pek çabuk, hemencecik, derhal.

ÇARÇUR (i.). Boşu boşuna harcanan, israf: Çarçurun lüzumu yok. **Çarçur etmek** = İsraf, boşuna harcamak.

ÇARDAK (i. F. çâr = dört, A. tak = kemer). **1.** Dört kemer teşkil eden ufak köşk ve revak üstü. **2.** Üstüne sarmaşıklı ağaç ve bitki sarılmak üzere birkaç direk ve kafesten yapılmış gölgelik. Fars. sâyebân. **3.** Dört direk üzerine çalı çırpıdan yapılmış bahçıvan ve bekçi kulübesi. **4.** Asma ve asmakabağı vesaire sarılmak için kurulmuş kafes: Asmayı çardağa almak.

ÇÂR-DEH (i. F.). On dört.

ÇÂRE (i. F.). **1.** Neticeye varmak üzere, engelleri kaldırmak için tutulması gereken çıkar yol. **2.** Kurtuluş yolu: Her hastalığın bir çaresi vardır. **Çaresine bakmak** = Bir işin yolunu bulmak.

ÇÂR-EBRÛ (i. F.). Dört kaşlı: Ter bıyıklı genç.

ÇÂRE-CÛY (i. F. çâre, cüsten = aramak). Çâre arayan, tedbir arayan.

ÇÂRE-SÂZ (i. F. çâre, sâhten = yapmak). Çâre bulan. Çâre ve tedbir düşünen, bulan: Kadıncağızın hastalığına kimse çâre-sâz olmadı.

ÇARESİZ (i.). **1.** Çare ve tedbiri olmayan, çaresi bulunamayan: Bu, çaresiz bir hastalıktır. **2.** Kaçınılmaz, imkânsız, zarurî, elzem: Kışın ateş yakmak çaresizdir. **3.** Bîçare, muhtaç, zarurette bulunan: Pek çaresiz kaldı. Zarurî olarak, mutlaka, behemehal: Bugün çaresiz gidilecektir.

ÇARESİZLİK (i.). **1.** Tedbir ve ilâç kıtlığı ve imkânsızlığı. Acz, mecburiyet. **2.** Bir şeyin zarûrî ve mecburî olması. **3.** Bîçarelik, zaruret, ihtiyaç.

ÇAREVİÇ (i. Rusça, L. «küçük çar, Sezarcık»). Çarın büyük oğlu, Rusya imparatorluk veliahdi.

ÇÂR-GÂH (i. F.). Türk musikisinin 1 numaralı basit makamı ve bu musiki sisteminin ana dizisi ki, aynı adı taşıyan perdede (do perdesi) kalır.

ÇÂRGÂH BEŞLİSİ (i. T. F.). Türk musikisinde basit makamları teşkile yarayan 6 çeşit beşlinin 1'incisi.

ÇÂRGÂH DÖRTLÜSÜ (i. T. F.). Türk musikisinde basit makamları teşkile yarayan 6 çeşit dörtlünün 1'incisi.

ÇÂRGÂH PERDESİ (i. T. F.). Türk musikisinde orta sekizlideki «do» perdesi ki, portenin üçüncü aralığına yazılır.

ÇARH bk. Çark.

ÇARHA (i.) (Türkçesi: çarka). Hafif birliklerin saf ilerisinde yaptıkları tâlim. **Çarha cengi** = Bu suretle yapılan yani ilerideki karavulların ettikleri harp. **Çarha topu** = Bu talim ve cenge mahsus hafif top.

ÇARHACI (i.). Vaktiyle ordunun ilerisinde keşif maksadıyle gezen ve cenk eden hafif asker, karavul, ileri karakol.

ÇARHALAŞMAK (f.). İki ordunun ileri karakolları harbe tutuşmak.

ÇARHÇI (i.). **1.** Bir vapurun makinesini veya diğer bir makineyi idare edip işleten adam, vapurun çarkçısı. **Çarkçıbaşı** = Bir makineye bakanların birincisi. **2.** Bir makinenin tekerleğini döndüren işçi: Matbaa makinesi için bir makinist ile bir çarkçı lâzım. **3.** Tekerlekli bileği ile bıçak vs. bileyen adam. bk. Çarkçı.

ÇARHLI bk. Çarklı.

ÇARIK (i.). **1.** Köylülerin giydikleri ayakkabı ki, sepilenmemiş sığır derisinden yapılır, kenarlarındaki deliklerine geçirilen deri şerit veya kınnapla ayağa bağlanır. **2.** Çarık taklidi olarak bağlamalı hafif iskarpin. **3.** Top arabasının tekerleğine inişte konulan pabuç. **Arnavut çarığı** = Telâtinden, ucu sivri ve kıvrık, püsküllü ve süslü hafif ayakkabı. **Çarığı çıkarmak** = Nazikleşmek, köylülük hâlinden kurtulmak. **Demir çarık** = Çok dayanıklı ayakkabı.

ÇARIKÇI (i.). Çarık yapan ve satan esnaf.

ÇARIKLI (i.). Çarık giymiş. **Çarıklı erkânıharp** = Şaka maksadıyle uyanık köylüler hakkında söylenir: Sen bizim Mehmed'in görünüşüne bakma, o, öyle bir çarıklı erkânıharptir ki...

ÇARİÇE (i.) (Rusça'dan). Rusya imparatoriçesi, çar'ın eşi veya kadın çar.

ÇARK (i. F.). **1.** Dönen pervaneli tekerlek: Vapur, değirmen, dolap çarkı. **2.** Bir makinenin döner tekerleği ki, ekseriya makineyi çalıştıran âlettir: Matbaa makinesinin çarkı. **3.** Her çeşit tekerlekli makine, dönerek işleyen âlet: Bileği çarkı: Çarka tutmak, çarktan çekmek. **4.** Eski astronomiye göre birbiri içinde dönen feleklerden mürekkep kâinat, felek, eflâk:

Çarh-ı gerdân, çarh-ı gerdûn. **5.** Baht, talih, felek: Ey çarh-ı dûn! **Çark-ı felek** = **1.** Bir makine ve dolaba benzetilen gökyüzü. **2.** mec. Talih, baht: Ah! Ey çarh-ı felek! **3.** Yakıldığı zaman dönerek ateşler püskürten bir çeşit donanma fişeği. **4.** Bir nevi sarmaşıklı bitkinin çiçeği. **Çarkı bozulmak** = İşine halel gelmek.

ÇARKÇI (i.). Vapurların makina kısmına bakan şahıs.

ÇARKÇI BAŞI (i.). Vapurlarda birinci çarkçı.

ÇARKÇILIK (i.). **1.** Vapur vs. makinesini idare eden adamın vazifesi: Çarkçılık kaptanlıktan aşağı sayılır. **2.** Bir makinenin tekerleğini veya bir bileği çarkını çeviren bir işçinin işi, hal ve sanatı.

ÇARKIFELEK (i. F.). **1.** Çarkıfelekgillerden, sarmaşık bir süs bitkisi, fırıldak çiçeği (passiflora caerulca). **2.** Yakılınca döne döne kıvılcım saçan havaî fişek.

ÇARKIFELEKGİLLER (i.). Ayrı çanakyapraklı ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

ÇARKLI (i.). Döner bir tekerleği veya pervaneli çarkı olan. bk. Çarklı.

ÇARLIK (i.). Çar tarafından idare edilen devlet.

ÇARMIH (i. F. çâr = dört, mıh = çivi. Türkçe'si çarmıh). Suçluyu haça germek için kurulmuş haç şeklinde darağacı. Ar. salîb: Çarmıha germek. (denizcilik) Bir teknenin direklerinin tepesinden aşağıya inen kalın ipler. Cıvadıra çarmıhı.

ÇARMIK (i. denizcilik). Ana direklerle gabya çubuklarını yan taraftan tutan halatlar.

ÇÂR-NÂ-ÇÂR (i.). Çaresiz. bk. Çâr.

ÇÂR-PÂ (i. F. çar = dört, pâ = ayak). Dört ayaklı (hayvan).

ÇARPAN (i. matematik). Bir çarpma işleminde çarpılanın kaç kere tekrarlanacağını gösteren sayı: 8 X 4 = 32 işleminde 4 sayısı 8'in çarpanıdır.

ÇÂR-PÂRE, ÇARPARA (i. F. çâr = dört, pâre = parça. Türkçe'si çalpara). Raksederken parmaklara takılıp çalınan dört parçalı kaşık, kastanyet.

ÇARPIK (i.). **1.** Eğrilip bükülmüş, bir tarafa yatık, doğru olmayan. Eğri büğrü: Çarpık direk, odun. **2.** Bir tarafa yatık, muntazam olmayan: Çarpık duvar, çarpık arsa. **3.** Çarpılmış, felce uğramış veya cin tutmuş: Çarpık adam. **4.** Ters, uğursuz: Çarpık ayak.

ÇARPILAN (i. matematik). Bir çarpma işleminde tekrarlanan sayı: 8 X 4 = 32. 8 sayısı çarpılandır.

ÇARPILIŞ (i.). Çarpılmak işi ve tarzı: Bir çarpılış çarpıldı ki...

ÇARPILMA (i.). Çarpılmak işi. bk. Çarpılmak.

ÇARPILMAK (f.). **1.** Eğrilip bükülmek: Bu direk çarpıldı. **2.** Yüzünü buruşturup münfail olmak, değişmek: Bu sözü işitince çarpıldı. **3.** Cin tutmak, cin şerrine uğramak: Gece ağaçların altında dolaşma, çarpılırsın. **4.** İnmede olduğu gibi bedenin bir kısmı eğrilmek, yerinden oynamak, tutmaz olmak: Ağzı, eli, ayağı çarpılmış.

ÇARPIM (i. matematik). Çarpma işleminin sonucu olan sayı: 8 X 4 = 32 işleminde 32 sayısı çarpımdır. **Çarpım tablosu** = Umumiyetle 1'den 9'a kadar olan sayıların çarpımını gösteren cetvel.

ÇARPINMAK (f.). Vurunmak, şiddetle oynamak, helecana gelmek: Tozların içinde çarpınıp duruyordu.

ÇARPINTI (i.). **1.** Şiddetle oynama, şiddetli hareket, helecan: Yürek çarpıntısı. **2.** Deniz sularının ufak, lâkin fazlaca oynak dalgacıklar halindeki hareketi: Poyrazın dalgaları büyük değilse de çarpıntısı pek fazladır.

ÇARPIŞIK (i.). **1.** Birbirine çarpmış, karışık, çapraşık. **2.** Çarpık, eğri. **3.** Birbirine binmiş (diş). **4.** Düzgün ve muntazam olmayan, çetrefil (dil).

ÇARPIŞMA (i.). **1.** Vuruşma, tokuşma. Ar. müsâdeme. **2.** Tutuşma. Ar. mudârebe, mukatele.

ÇARPIŞMAK (f.). **1.** Vuruşmak, tokuşmak, müsâdeme etmek: Pencere kanatları rüzgârdan çarpışıyordu. **2.** Tutuşmak, Osm. mudârebe ve mukatele etmek: İki birlik birbirine rastgelip çarpıştılar.

ÇARPIŞTIRMAK (f.). **1.** Vuruşturmak, tokuşturmak: Kapının kanatlarını çarpıştırmak. **2.** Tutuşturmak, vuruşturmak, savaştırmak, müsademe ettirmek: İki adamı çarpıştırıp kendisi seyirci kaldı.

ÇARPITMAK (f.). Çarpık hale getirmek.

ÇARPMA (i.). Musikide süs notalarından biri. Aslî notalardan olmayıp, yanındaki notaya akseden ses.

ÇARPMA (i.). **1.** Çarpmak işi. **2.** Darbe, musîbet. **3.** Vurarak kakmakla yapılmış, kabartmalı: Çarpma gümüş mamûlat. bk. Çarpmak.

ÇARPMAK (f.). **1.** Çarpma fiili, şiddetle vurmak, çatışmak: At hızla giderken duvara çarptı, rüzgâr yüzüme çarpıyordu. **2.** Vurup yere düşürmek, yıkmak: Çarpıp geçti. **3.** Zorla almak, çalıp çırp-

mak, kapıp gitmek: Aşiret, köyün koyunlarını çarptı. **4.** Başa vurmak, baş ağrısı vermek: Bu sirke bana çarptı. **5.** Vurmak, titremek, helecana gelmek: Yüreğim çarpıyor. **6.** Hızla tahrik olunarak bir yere vurmak: Kapı, pencere kanadı rüzgârdan çarpıyordu. **Göze çarpmak** = Dikkati çekmek: Paris'te ilk göze çarpan Eyfel (Eiffel) kulesidir. **Gün, güneş çarpmak** = Güneş altında çok durmaktan veya gezmekten sersemlenip hastalanmak.

ÇARPTIRMAK (f.). **1.** Vurdurmak, çarpmasına sebep olmak: Rüzgâr pencerenin kanadını hızla duvara çarptırdı. **2.** Çaldırmak, gasbettirmek: Eşyayı açıkta bırakıp çarptırdınız. **3.** Eğriltmek, çarpık yapmak: İnme ağzını çarptırmış. **4.** Oynamak, helecana getirmek: Ansızın işittiğim bir ses yüreğimi çarptırdı.

ÇÂR-RÛB (i. F.) Süpürge.

ÇÂR-SÛ bk. Çarşı.

ÇARŞAF (i. F. «çâder-i şeb» den olduğu sanılır). **1.** Yatağa serilen ve yorgana kaplanan bezden örtü: Yatak çarşafı, yorgan çarşafı. **2.** Kadınların örtündükleri dış giyecek: İpek çarşaf.

ÇARŞAMBA, (ÇARŞANBA) (i.) (Farsça çehâr şenbih'ten). Haftanın dördüncü günü. Ar. yevm-il-erbaa, salı ile perşembe arası: Çarşamba günü, çarşamba pazarı. **Çarşamba karısı** = Cadı, mevhum bir cin, mec. Saçı taranmamış, korkutucu kıyafetli kadın. **Ayın son çarşambası** = Uğursuzluğuna inanılan veya hiç gelmeyecek olan gün. **Dokuz ayın son çarşambası** = Aynı şey. **Dokuz ayın son çarşambası bir araya gelmek** = Her iş bir araya gelip toplanmak.

ÇARŞANBA (i.). bk. Çarşamba.

ÇÂR-ŞEB (i.). bk. Çarşaf.

ÇARŞI (i. F. çârsû = dört taraf'tan olduğu sanılır). İki tarafı dükkân ve üstü örtülü yahut açık alışveriş yeri, pazar. Ar. sûk. **Çarşı ağası** = Çarşı muhafızı. **Çarşı halkı** = Ehl-i sûk. **Çam çarşı** = Dört taraftan. **İçi çıfıt çarşısı** = İyi niyeti olmayan, hilekâr.

ÇÂR-TAK (i. F.). **1.** Çardak. **2.** Dört köşe çadır.

ÇÂRÛB (i. F.). Süpürge. bk. çâr-rûb.

ÇÂRÜM (i. F.). Dördüncü, Ar. râbî. bk. Çehârüm.

ÇÂR-YÂR (i. F.). Dört dost, yani dört Halîfe: Hz. Ebûbekir, Ömer, Osman ve Ali ki Hulefây-i Râşidîn denir.

ÇÂR-YÂRÎ (i. F.). Çâryâr'a yani ilk dört halîfeye bağlılık, sünnîlik.

ÇÂRYEK, (ÇEYREK) (i. F. çâr = dört, yek = bir). **1.** Çeyrek, dörtte bir. Ar. rub: Bir lelemanın çeyreği. **2.** Saatin dörtte biri, on beş dakika: Her çeyrekte bir hap almalı, oraya ancak bir saat, bir çeyrekte gidilir. **3.** Mecidiye denen gümüş sikkenin dörtte biri ki, beş kuruşluk bir gümüş sikkedir: Bunu bir çeyreğe aldım. bk. Çeyrek.

ÇÂSÂR (i. Kayser'den galat). Vaktiyle Türkler'ce Habsburg hanedanından gelen ve Viyana'da oturan Almanya imparatoruna verilen unvandır.

ÇAŞIT veya **ÇAŞUT** (i.). Casus.

ÇAŞITLAMAK (f.). Casusluk etmek, tecessüs etmek.

ÇAŞITLIK (i.). Casusluk, tecessüs.

ÇÂŞNÎ (i. F.). **1.** Lezzet, tat. **2.** Yemeğin tadına bakmak için ağıza alınan miktar, lezzet nümûnesi: Çeşnisine bakmak. bk. Çeşni.

ÇÂŞNİ-GÎR (i. F. çâşnî = lezzet, giriften = tutmak). Vaktiyle büyük dairelerde yemeklerin tadına bakan adam: Padişahın çâşnîgîri. c. F. **Çâşnî-gîrân** = Eskiden, ziyafetlerde sofra hizmetini ifa eden bir sınıf asker.

ÇAT (e.). **1.** Vurma ve darbe sesi: Çat diye başına bir tokat vurdu. Çat çut da denir. **2.** Kapı çalınması gibi bir sesi tasvir ve taklit eder: Çat kapı çalındı. **3.** Patlama, çatlama: **Çat etmek** = Çatlamak, patlamak. **4.** Zaman ve mekânca seyrekliğe delâlet edip «pat» sözü ile beraber kullanılır: Çat pat bulunur, çat pat vuku bulur, tek tük gibi.

ÇATAK (i.). Birbirine çatmış, çatışmış, girift. İki dağın birbirine çatıp dere meydana getirdikleri yer.

Kapalıçarşı'da bir dükkân

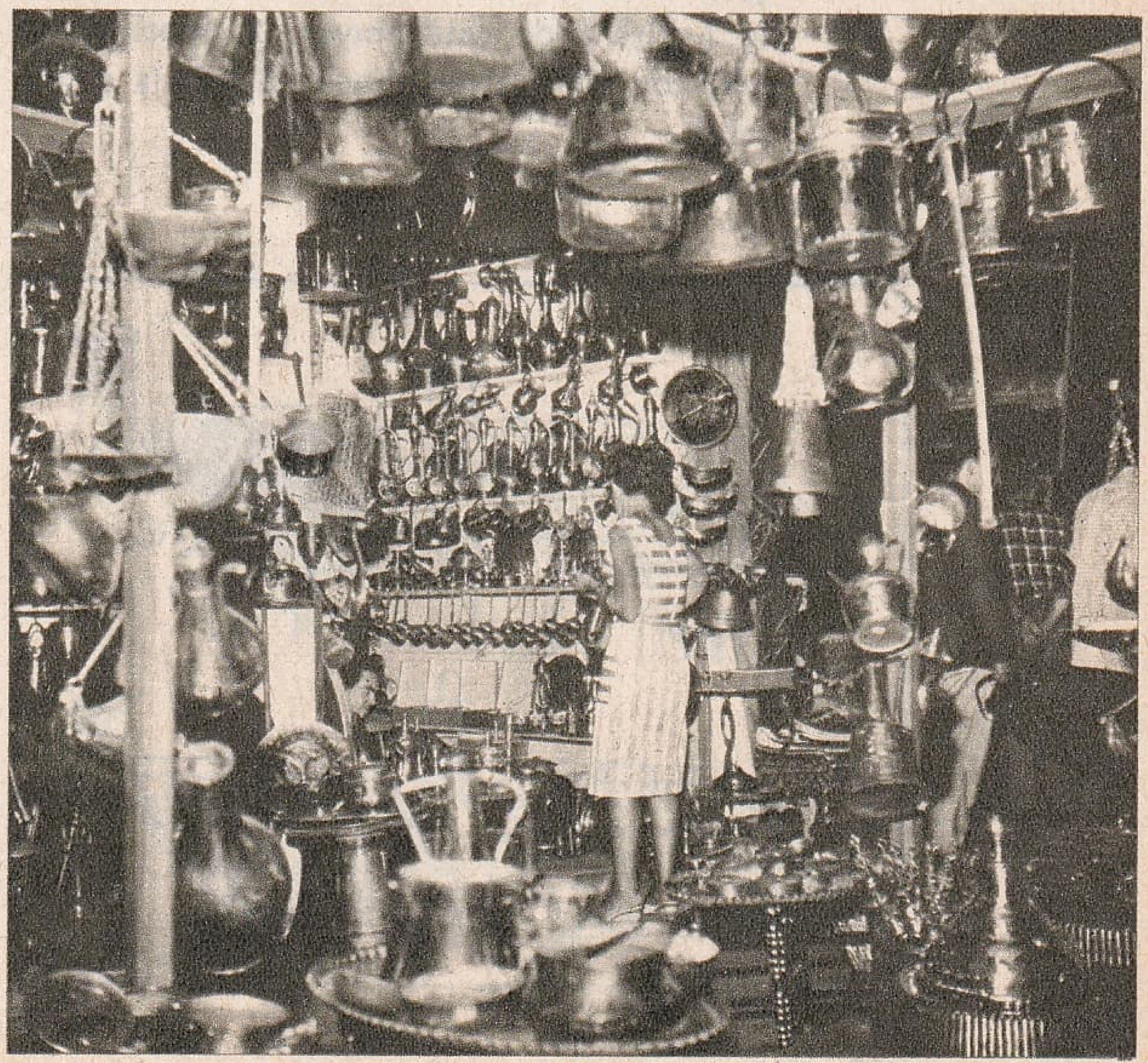

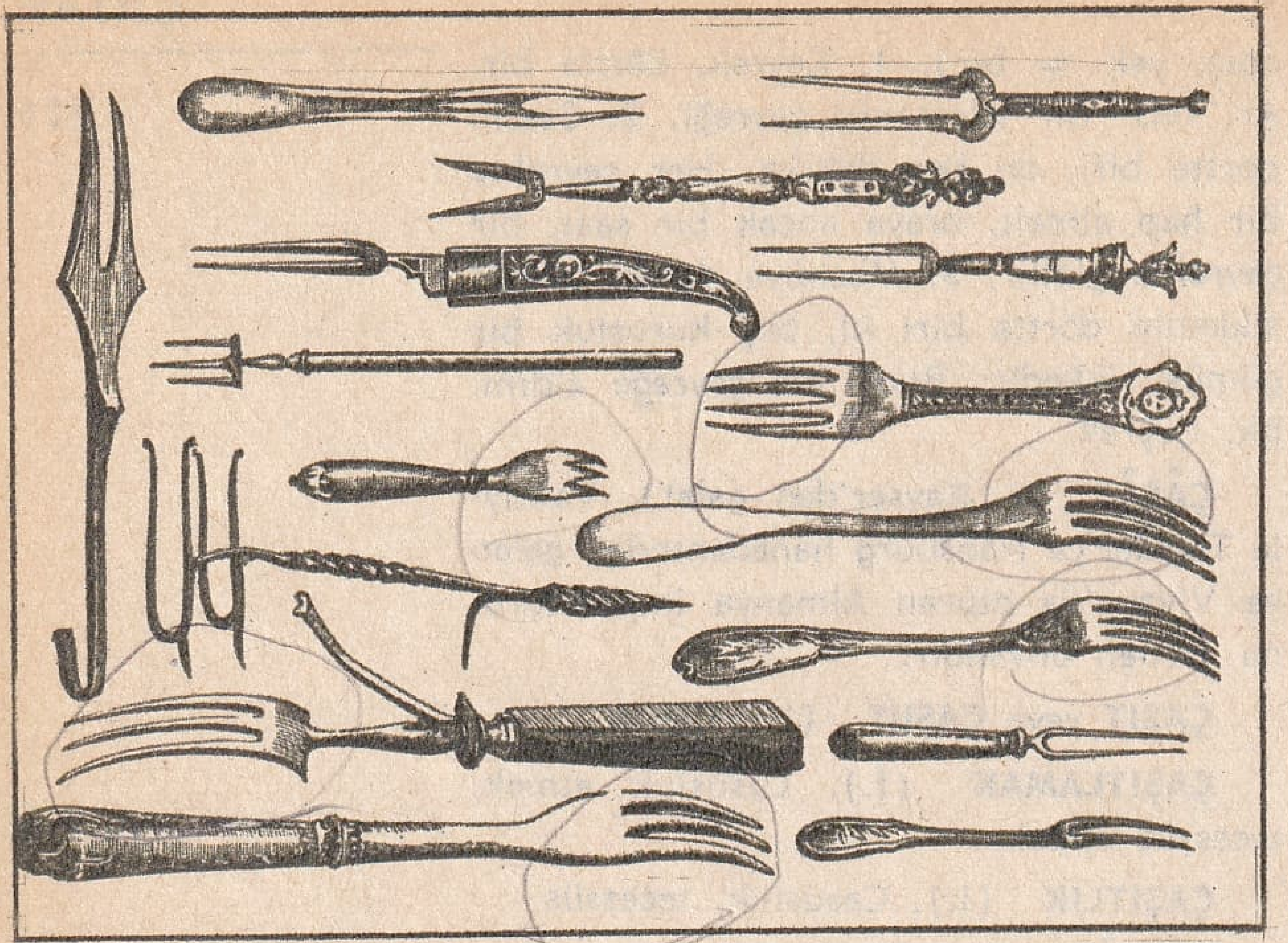

Çeşitli çatallar

ÇATAL (i.). **1.** İkiye ayrılmış dal vs. **2.** İki dişli yaba vs. âletler. **3.** Yemek yemede kullanılan dört veya üç dişli maden âlet ki, kaşık ve bıçakla beraber bir takım teşkil eder: Çatal, bıçakla yemek yemek. **4.** mec. İki şıklı, şüpheli, karışık, dolaşık: Çatal iş. **5.** Çatlak bir borudan çıkar gibi boğuk ses. **Çatal tırnak** = Çatal tırnaklı hayvanların ikiye ayrılmış tırnağı, bakanak. **Çatal tırnaklı** (hayvan) = Geviş getirenlerden, bakanaklı. **Çatal görmek** = Uykudan kalkan adamın görmesi gibi karışık ve her şeyi iki görmek: Fazla içmiş, her şeyi çatal görüyor.

ÇATALAĞIZ (i.) (uyd. k.). bk. Delta.

ÇATALLANDIRMAK (f.). **1.** İkiye ayırıp çatal etmek: Demiryolunu filân yerde çatallandırdılar. **2.** mec. İçinden çıkılmaz yapmak, karıştırmak: Bu hal işi çatallandırdı.

ÇATALLANMAK (f.). **1.** İkiye ayrılıp çatal olmak, dallanmak: Anadolu demiryolu Eskişehir'de çatallanıyor. **2.** mec. Karışık, zor bir vaziyet almak: Şimdi iş çatallandı.

Çatı

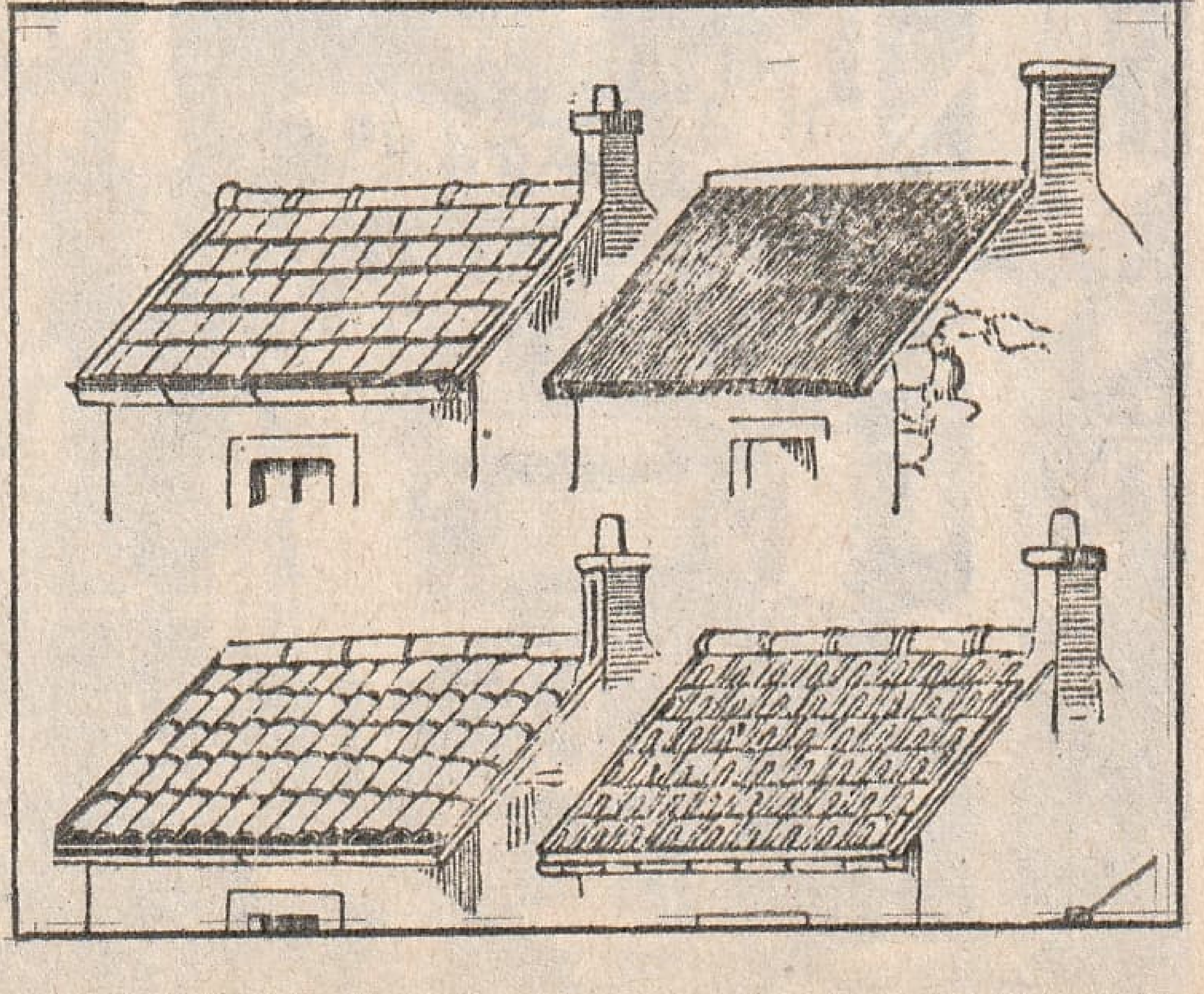

ÇATALLAŞMAK (f.). Çatallaşmak: İşler çatallaştı. bk. Çatallanmak.

ÇATALLAŞTIRMAK (f.). bk. Çatallandırmak.

ÇATALLI (i.). Çatalı olan, ikiye, üçe bölünmüş: Yılanların dili çatallıdır.

ÇATALLIK (i.). **1.** Bir şeyin ikiye ayrılıp çatal olması. Çatal olan şeyin hali, çatallanma. Ar. teşâ'ub: Yolun çatallığı. **2.** mec. Kargaşalık. Ar. meşkûkiyyet, teşevvüş: Meselenin çatallığı.

ÇATALMUK (i.). Buğday tarlasında biten bir çeşit zararlı tane.

ÇATANA (i.) (Tuna sahilinde bir kasaba isminden gelir). Sandal şekil ve büyüklüğünde vapur, istimbotun küçüğü.

ÇATAPAT (i.). Üstüne basıldıkça veya yere sürtüldükçe hafif patırtılar çıkaran bir eğlence fişeği.

ÇATARI (i.). Bir ipekle üç pamuktan mürekkep bir nevi yerli kumaş.

ÇATI (i.). **1.** Çatılmış yani birbirine bağlanmış kereste vesaireden kurulmuş şey, taslak. **2.** Binayı örten kiremitleri tutan eğik örtü ki, çatılmış keresteden yapılmıştır: Evin çatısı, temelden çatıya kadar. **Çatı altı** = Çatı ile tavan arası. mec. Mesken. **3.** İnsan bedeninde kemikler heyeti, iskelet.

ÇATIK (i.). **1.** Uçlarından bitişik, kavuşuk. **2.** Birbirine kavuşmuş, bitişmiş, fasılasız: Çatık kaşlar. **3.** Buruşturulup ekşitilmiş, abûs: Çatık çehre.

ÇATILMAK (f.). **1.** Kurulmak: Çardak çatıldı. **2.** Apışıp kalakalmak. **3.** (hayvan) bacakları ayrılıp ölmek.

ÇATIR (ses taklidi). **1.** Kereste, diş ve kemik gibi gevrek şeylerin gürültüsünü taklit edip mükerrer kullanılır: Bina çatır çatır yıkıldı, yılan, hayvanı sıkıp kemiklerini çatır çatır kırdı. **2.** Art arda kullanılınca sökercesine mânâsına gelir: Paramı çatır çatır almasını bilirim.

ÇATIRDAMAK (f.). Gevrek bir şey çatır çatır etmek: Hiddetinden dişleri çatırdıyordu, tahtalar çatırdıyarak yıkılıyor veya yanıyordu.

ÇATIRDATMAK (f.). Çatır çatır ettirmek, gevrek bir şeyi ses çıkaracak surette sıkmak, yıkmak veya yakmak: Dişlerini çatırdattı, yangın tahtaları çatırdatıyordu.

ÇATIRTI (i.). Gevrek bir şeyin düşerken, kırılırken, yanarken veya sıkıştırıldığı vakit çıkardığı ses ve ettiği gürültü: Dişlerin, tahtaların, ağaçların veya kemiklerin çatırtısı.

ÇATIŞIK (i.). Çatışma hâlinde bulu-

nan, birbiri ile çatışan: Bu soru üzerine bir sürü çatışık düşünceler ileri sürüldü.

ÇATIŞMA (i.). Çatışmak işi.

ÇATIŞMAK (f.). **1.** Kavuşmak, ilişmek, uç uca bağlanmak, tutturulmak. **2.** Tokuşmak, birbirine çatmak, çarpışmak, müsademe etmek. **3.** (Köpek ve ona benzer hayvanlar, böcekler) Çiftleşmek.

ÇATIŞTIRMAK (f.). **1.** Uç uca kavuşturmak, iliştirmek, birbirine bağlamak, birleştirmek. **2.** Tokuşturmak, çarpıştırmak, müsademe ettirmek.

ÇATKI (i.). **1.** Çatılan ve kurulan şeyler. **2.** Aykırı bağlanan şey.

ÇATKILIK (i.). Çift öküzlerini birbirine bağlayan ağaç. Boyunduruk bu ağaca geçmiştir.

ÇATKIN (i.). Bir zengin veya büyükçe adama intisap etmiş olan: Filâna çatkındır.

ÇATKINLIK (i.). Çatkın olma hali.

ÇATLAK (i.). Parçaları ayrılmayacak derecede kırık. Ar. münşak, ortasından ayrılmış yarık: Çatlak bardak, değnek. Bir şeyin çatladığı yer, yarık: Şu bardağın burasında bir çatlağı var; tabağın çatlağı var ama belli olmuyor.

ÇATLAMA (i.). Çatlamak işi.

ÇATLAMAK (f.). **1.** Çat ederek büyük sesle yarılmak, ayrılmak: Cam çatladı. **2.** Parçaları ayrılmayacak kadar kırılmak, yarılmak: Bu bardak çatlamış. **3.** (dalga vs.) Kırılmak, paralanmak. **4.** (hayvan) Çok yürümekten telef olmak: Yarı yolda atı çatladı. **5.** mec. Hasetten, hiddetten, sıcaktan ve başka ıztıraptan telef olmak derecesine gelmek: Hasetciler çatlasın, sıcaktan çatlayacağız. **6.** Çok ağlamaktan ölmek derecesine gelmek: Şu çocuk çatlayacak, meme verin. **7.** Çok ağrımak, ıztırap içinde bulunmak: Başım çatlıyor, karnım çatlayacak. **Alın damarı çatlamak** = Haya ve hicap kalmamak, arsız, utanmaz olmak. **Taş çatlamak** = **1.** Çok soğuk olmak. **2.** Olmayacak şey olmak, imkânsız şey vuku bulmak: Taş çatlasa bu bahçe o kadar mahsul vermez. **Çatlasa, patlasa** = Her ne yapsa: Çatlasa da patlasa da bu işi yürüteceğim.

ÇATLATMAK (f.). **1.** Bir şeyi, parçaları büsbütün ayrılmayacak derecede ortadan ayırmak, çatlak hale getirmek. Bu bardağı kim çatlattı? Değneğimi çatlattım. **2.** Sıkıntıdan veya çok yemekten patlayacak dereceye getirmek: Adamı çatlatmayın. **3.** Çok kıskandırmak, hasetten pek muztarib etmek: Düşmanının muvaffakiyetini söyleye söyleye herifi çatlattım. **4.** (atı) Çok koşturup telef etmek: Atını çatlattı. **Topuk çatlatmak** = Çok koşmak.

ÇATLAYIŞ (i.). Çatlamak işi ve tarzı.

ÇATMA (i.). **1.** Çatmak işi. bk. Çatmak. **2.** Geçici surette iliştirilip tutturulmuş kereste. **3.** Geçici ve kaba surette dikilmiş parçalar. **4.** Döşemelik bir çeşit ipekli kumaş: Üsküdar çatması. **5.** Geçici surette iliştirilmiş. **Derme çatma** = Öteden, beriden toplanmış muntazam olmayan şey: Askeri hep derme çatma idi; böyle derme çatma eşya ile ev kurulmaz.

ÇATMAK (f.). **1.** Kurmak, kereste vesaireyi birbirine bağlayıp dikmek: Çardağı çabucak çattılar. **2.** Uç uca kavuşturmak, iliştirmek: Dikiş çatmak. **3.** (askerlik) Tüfekleri uç uca iliştirip durdurmak. **4.** Hayvana yük yükletmek, vurmak, çarpmak, müsademe etmek: Duvara çattı. **5.** Uğramak, Fars. dûçâr ve griftâr olmak: Belâya çattık. **6.** Rasgelmek, tesadüf etmek: Bir mirasyediye çattım. **7.** (gemi) Çarpıp batmak. **8.** (mevsim ve zaman) Yaklaşmak, yakına gelmek: Bahar çattı. **9.** İntisap etmek, dalkavuklukla yaranıp birinin teveccühünü kazanmak: O, filâna çatmıştır. **Baş başa çatmak** = Müşavere etmek. **Kaş çatmak** = Kaşları indirip yüz ekşitmek. **Keyif çatmak** = Keyif sürmek.

ÇATRA PATRA (i.). Bir dili şivesiz ve yalan yanlış söylemeyi tasvir eder tâbirlerdendir: Çatra patra Türkçe söylüyor.

ÇATTIRMAK (f.). **1.** Vuruşturmak, müsademe ettirmek: Arabayı duvara çattırdı. **2.** (gemiyi) Diğer bir gemiye çarptırıp batırmak: Kaptan gemisini çattırmış. **3.** Keresteyi veya bir şeyin parçalarını birbirine bağlayıp kurmak: Üst katın direklerini çattırdılar.

ÇAVALYE (i.). Balıkçıların, avlanan balığı içine attıkları sepet.

Çavdar

ÇAVDAR (i.). Hububatın esmer ve uzun taneli bir cinsi ki, ekmeği iyi pişirilmek şartıyle lezzetli olursa da, ekseriya hamur gibi kalır.

ÇAVDAR MAHMUZU (i.). Buğdaygillerin ve daha çok çavdarın başağında türeyen ve horoz mahmuzunu andıran bir mantar çeşidi (claviceps purpurea).

ÇAVEN bk. Çavın.

ÇAVIN, ÇAVEN (i.). Hayvanın derisinden veya tenasül âletinden yapılmış kırbaç.

ÇAVLAN (i. coğrafya). bk. Şelâle.

ÇAVLI (i.) Terbiye olmamış şahin ve doğan yavrusu (terbiye olmuşuna bavlı derler).

Çay

ÇAVUŞ (i.) (Türkçe çav fiilinden). **1.** Vaktiyle divanlarda hükümdarların hizmetinde bulunan yâver veya muhzır gibi subaylara denilirdi. Tanzimat'tan önceki Osmanlı saray teşkilâtında çavuşlar, padişahın yâverleri ve çavuşbaşı mâbeyn müşîri idi. Çavuşluk, Enderûn mensupları arasında da bir pâye idi. **2.** Şimdi orduda onbaşıdan yukarı ve assubaydan aşağı bir derecedir: Piyade, süvari, topçu çavuşu. **Başçavuş** = Üsçavuşla başgedikli arasındaki assubay. **Emir çavuşu** = Emir ve evrak tebliğ ve ulaştırılmasında kumandanın maiyetinde bulunan çavuş. **3.** İşçi vesairenin başları. **Çavuş üzümü** = Vaktiyle bir çavuş tarafından çubuğu Tâif'ten İstanbul'a getirilmiş, iri taneli güzel bir çeşit üzüm. **Çavuş kuşu** = Kırlı kuşu, ibibik kuşu, hüdhüd.

ÇÂVÛŞÂN (i. T. F. c.). Çavuşlar. bk. Çavuş.

ÇAVUŞLUK (i.). Çavuş rütbe ve vazifesi: Piyade, süvari çavuşluğu, başçavuşluk.

ÇAY (i.). Doğrudan denize ulaşmayıp diğer bir nehre yani bir ırmağa dökülen akarsu veya ırmağın küçüğü olan akarsu. **Denizi geçip de çayda boğulmak** = Büyük zorlukları yendiği halde küçüğü önünde âciz kalmak. **Çaya varmadan paçaları sıvamak** = Vakit ve lüzumundan evvel hazırlanmak.

ÇAY (i. Çince'den). **1.** Çaygillerden bir ağaççık ve bunun haşlanarak suyu içilen kurutulmuş yaprakları: Çay içmek, çay pişirmek, çay takımı, ibriği, bardağı, kaşığı. **2.** Misafirlerin çay, pasta, bisküi ile ağırlandığı, danslı ve musikili yahut danssız toplantı. **Adaçayı** = Diş otu denilen bir bitki. **Alp çayı** = Alp dağlarında çıkıp müshil gibi kullanılan bir bitki.

ÇAYCI (i.). Çay satıcısı, kahveci.

ÇAYDAN, ÇAYDANLIK (i.). Çay demlendirmekte kullanılan küçük ibrik.

ÇAYDANLIK bk. Çaydan.

Çaydan

ÇAYGİLLER (i.). İkiçeneklilerden bir ağaççık familyası.

ÇAYHANE (i. F.). İçilmek üzere demli çay satışı yapılan yer.

ÇAYIR (i.). **1.** Tabiî yahut sunî olarak yani tohumunu ekmekle ot bitmeye mahsus yer. Ekseriya su altında bulunur ve mahsulü olan ot, ya baharda içine salıverilen hayvanla yeşil yedirilir yahut biçilip kış için kurutulur. Ar. merc, Fars. merg, tabiî çayır, sunî çayır, hayvanları çayıra bırakmak, bağlamak. **2.** Çayırda hasıl olan otun tazesi, yeşili. Hayvana çayır yedirmek. **Çayır otu** = Çayırdan vakitsiz kesilip atlara yeşil yedirilen ot. **Çayır peyniri** = Bir cins taze peynir. **Çayır soğuğu** = Çayır mevsiminde yani mayıs başlarında olan soğukluk. **Çayır kuşu** = Toygar çeşidinden bir kuş.

ÇAYIR (i.). bk. Cayır.

ÇAYIR GÜZELİ (i. botanik). Buğdaysılardan bir çeşit ot.

ÇAYIRLAMAK (f.). Hayvanı çayıra çıkarmak, çayır yedirmek.

ÇAYIRLANMAK (f.) (hayvan) Çayırda otlanmak.

ÇAYIRLAŞMAK (f.). Çayır haline gelmek.

ÇAYIRLATMAK (f.). Çayırlamasını temin etmek.

ÇAYIRLIK (i.). Yeşil otla öçtülü, ot biten yer: Çayırlık bir yerdir. Orası hep bağlık, çayırlıktır.

ÇAYLAK (i.). Mâruf bir cins avcı kuş. mec. Kaparozcu, tamahkâr, acemi: Sen daha çaylaksın, bu işi yapamazsın! Fars. gedâçeşm. **Çaylak fırtınası** = Ekseri kış başlangıcında vuku bulan fırtına.

—ÇE (e. F.). Küçültme edatı olup bu mâna ile Farsça isimlere eklenir: Bağ-bağçe gibi.

ÇEÇ (i.). Hububat yığını, zahire kümesi: Nisan yağar sap olur, mayıs yağar çeç olur.

ÇEÇE (i.). bk. Çiçe.

ÇEÇE (i. zooloji). İkikanatlılardan, insana uyku hastalığını aşılayan, bir cins Güney Afrika böceği (glossina).

ÇEÇEK (i. F.). **1.** Gönül. **2.** Çiçek hastalığı.

ÇEÇEN (i.). Kuzey Kafkasya kavimlerinden biri.

ÇEÇENCE (i.). Çeçen dili. Kafkas dillerindendir.

ÇEDİK (i.). Vaktiyle kadınların ve ilmiye ricâlinin yine o renkte kundura için-

de giydikleri sarı mest. Bunun altı da sarı meşinden olur.

ÇEDİKÇİ (i.). Çedik denilen sarı mest ve kundurayı yapıp satan haffaf (kavaf).

ÇEĞİN bk. Çiğin.

ÇEH (i. F.). Kuyu, çukur, bk. Çâh.

ÇEH veya **ÇEHLİ** (i.). Çek - Bohemya ahalisinden olan, bu memlekette oturan kavim ki, Kuzey Slavlar'ındandır: Çeh kavmi. bk. Çek.

ÇEHÂR (i. F.) Dört, Ar. erbaa (çihâr yanlıştır). **Çehâr-yâr** = Hulefây-ı Râşidîn, ilk dört halîfe.

ÇEHÂR-ÂGÂZÎN (i. F.) (g kalın okunur). Türk musikisinde bir mürekkep makam. Santûrî Edhem Efendi tarafından yapılmış, başka bestekâr kullanmamıştır.

ÇEHÂR-ŞENBİH (i. F.). Dördüncü gün, çarşamba.

ÇEHÂRÜM (i. F.). Dördüncü. bk. Çârüm.

ÇEHÇE (i.). Çeh kavmine mahsus tarz ve usulde veya Çeh dilinde olan: Çehçe şarkı, Çehçe bir kitap. Çeh tarz ve usul veya dilinde: Çehçe hora tepmek, Çehçe söylemek, yazmak. Çeh dili: Çehçe Kuzey Slav dillerindendir.

ÇEHİZ (i.). bk. Cihaz.

ÇEHLİ (i). Bohemya ahalisinden olan. Bohemyalı, Çek.

ÇEHRE (i. F.). **1.** Yüz, vech, surat: Güzel çehre, çehresini göstermek. **2.** mec. Abûsluk, ekşi yüz, dargınlık: **Çehre etmek** = Yüz ekşitmek. **3.** Görünüş: Odanın çehresi değişti. **Çehre züğürdü** = Çirkin.

ÇEK (i.). Çekoslovakya, Bohemya ahalisinden olan ve Çekçe konuşan kavim ki, Osmanlı metinlerinde çeh diye geçer.

ÇEK (i. Fr. chèque). Çek, açık ve ödenmesi zarurî banka havalesi, poliçe.

ÇEKÂÇÂK (i. F. ses taklidi). Kılıç, bıçak ve benzeri şeylerin çarpışmasından çıkan ses. Çâkâçâk da denir.

ÇEKÇEK (i.). Dört tekerlekli el arabası. Uzakdoğu'da kullanılır.

ÇEKDİRİ (i.). Kürekle çekilen bir gemi çeşidi vaktiyle muharebelerde ve ticarette dahi kullanılırdı.

ÇEKECEK (i.). **1.** Kundurayı kolaylıkla giyebilmek için kullanılan âlet, kerata.

ÇEKEMEMEK (i.). **1.** Çekmek işini yapamamak. **2.** Tahammül edememek. **3.** Kıskançlık yüzünden hoş görmemek: Beni çekemediğin besbelli.

ÇEKEMEZLİK (i.) (çekememezlik şekli yanlıştır). Birinin fazilet ve iyi taraflarına tahammül edemeyiş, haset, kıskançlık: Bu çekemezlikle halin ne olacak bilemiyorum.

ÇEKER (i.). Bir tartı âletinin tartabileceği ağırlık miktarı: Yeni aldığım baskülün çekeri 120 kilodur.

ÇEKİ (i.). **1.** Tartı, vezin. **2.** Dört kantardan ibaret ağırlık ki, odun, taş vesaire tartısında kullanılır. **Çeki taşı** = Bu vezne mahsus dört kantar ağırlığında yontulmuş taş. **3.** mec. Nizam, tertip, denge, muvazene: O, çekiye gelmez. **Çekidüzen** = Süs, ziynet, tezyîn: **Kendisine çekidüzen vermiş** = mec. Kendisini toplamış.

ÇEKİCİ (i.). **1.** Çekme işini yapan. **2.** Cazibeli, cazip.

ÇEKİÇ (i.). Bir tarafı kakmaya mahsus tokmak ve diğer tarafı çivi çekmeye mahsus olan çakıcı âlet: Dülger çekici, yorgancı çekici, taşçı çekici: **Cenk çekici** = Eski bir savaş âleti, matraka, matrak.

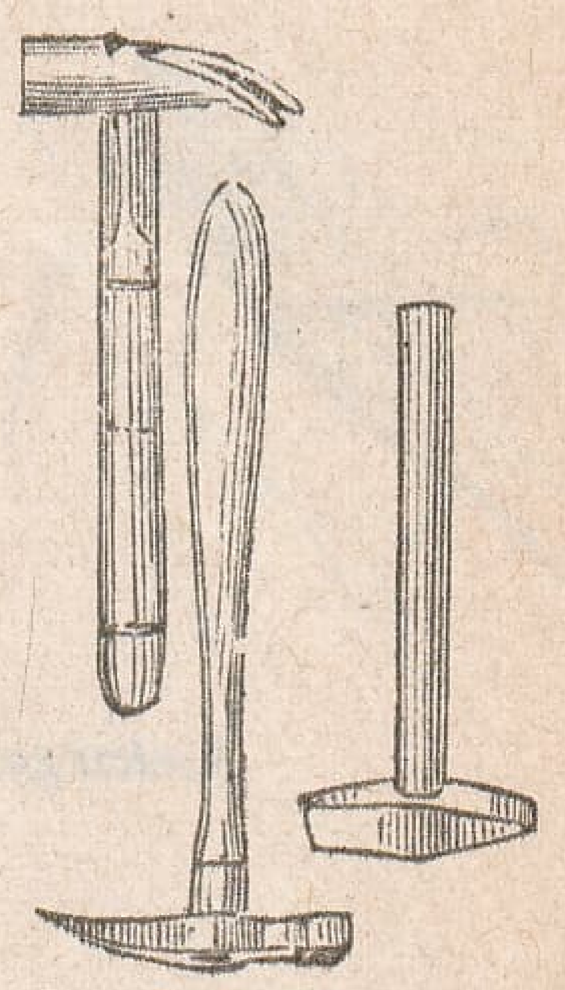
Çeşitli çekiçler

ÇEKİÇ-HÂNE (i.). Birkaç yüz kantar ağırlığında çekiçleri havi fabrika.

ÇEKİÇLEMEK (f.). Çekiçle dövmek.

ÇEKİDÜZEN (i.). Kılık veya vaziyet düzgünlüğü: Kendine çekidüzen vermek, evin çekidüzeni bozuldu.

ÇEKİK KUŞU (i.). Tarla kuşu.

ÇEKİLİR (i.). Tahammül olunur: Çekilir hastalık değil.

ÇEKİLME (i.). Çekilmek işi. bk. Çekilmek.

ÇEKİLMEK (f.). **1.** Sürüklenmek, taşınmak: Bu araba bir atla çekilebilir. **2.** Tahammül olunmak, başa gelmek: Çok zahmet çekildi, bunun da tavrı çekilmez. **3.** Bir kenara gitmek, inzivâda olmak, bir şeye karışmamak: Kendisi çekilmiş, bir tarafa çekilmiş, çiftliğe, evine çekildi. **4.** Toplanmak, büzülmek. Osm. tekabbuz etmek: Bu kumaş ıslanınca çekilir. **5.** Gerilmek, Osm. tevettür etmek: Ispazmozdan damarları çekildi. **6.** Gerilemek, geriye doğru gitmek, dönüp gelinen tarafa doğru gitmek: Düşman askeri çekildi, deniz çekildi, sular çekildi. **7.** Ortadan kalkmak, defolmak, mündefî olmak, yok olmak: Çekirge çekildi, hastalık çekildi. **8.** Dağılmak, her biri bir tarafa gitmek. Osm. inhirâf etmek: Kalabalık çekildi, dâvetliler çekildiler, herkes çekildikten sonra.

ÇEKİLMEZ (i.). Tahammül olunmaz, pek ağır veya usandırıcı: Çekilmez bir hali, bir tabiatı vardır. bk. Çekilmek.

ÇEKİM (i.). **1.** Çekmek işi. **2.** (fizik). Bir cismin, başka bir cismi kendisine doğru çekme kuvveti, cazibe. **3.** (gramer) Fiillerin türlü zaman, şahıs ve kip-

lere, isimlerin de isim hallerine göre uğradığı değişiklikler, tasrif.

ÇEKİMLEMEK (f. fizik). Cezbetmek.

ÇEKİMSEMEK (f.). Bir şeyi yapmaktan geri durmak, istinkâf etmek.

ÇEKİMSER (i.) (y. k.). Taraf tutmayan. Ar. müstenkif.

ÇEKİN bk. Çeğin, çiğin.

ÇEKİNGEN (i.). Çekinme huyu olan, ürkek. Ar. muhteriz.

ÇEKİNGENLİK (i.). Çekingen olma hâli.

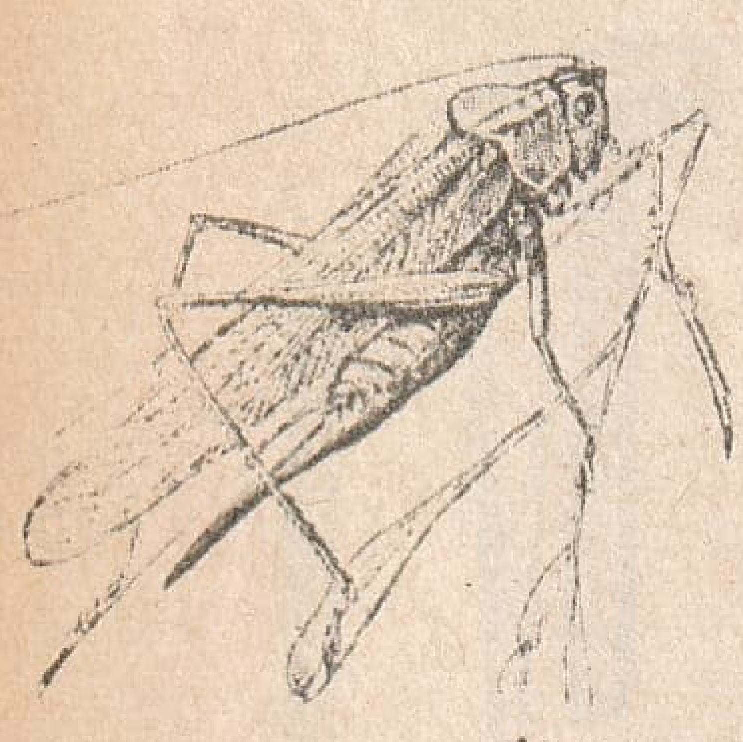

Çekirge

ÇEKİNMEK (f.). Kaçınmak, Osm. ictinâb ve ihtirâz etmek: Kendisi gitmek istiyorsa da, söz olmasın diye çekiniyor, filândan çekiniyor.

ÇEKİRDECİK (i. biyoloji). Hücre çekirdeğinde bir yahut birkaç tane olarak bulunan yuvarlak cisim.

ÇEKİRDEK (i.). **1.** Meyvenin içindeki tek veya birçok tohum. Ar. nüvât: Şeftali, erik, karpuz, üzüm, ayva, incir çekirdeği. **2.** Tane, kırat (ağırlık): İki dirhem bir çekirdek ağırlığında. **3.** (biyoloji) Bir hücrenin çekirdeğini meydana getiren cisimcik. **4.** (fizik) Atom tanelerinin proton ve elektronlardan mürekkep merkez kısmı. **Çekirdekten yetişme** = Bir iş veya sanatta tâ küçüklüğünden ve önce çıraklık ederek alışmış olan: Çekirdekten yetişme matbaacı. **İki dirhem bir çekirdek** = Gayet süslü ve şık gezen.

ÇEKİRDEKLENMEK (f.). Çekirdek peyda etmek, kartlaşmak: Patlıcan, hıyar çekirdeklendi.

ÇEKİRDEKLİ (i.). Çekirdeği olan: Birçok çekirdekli meyve.

ÇEKİRDEKSİZ (i.). Çekirdeği olmayan: Çekirdeksiz üzüm, nar vs.

ÇEKİRDEMEK (f.). İçinde çekirdek oynar gibi ses çıkarmak, tıkırdamak, çıtırdamak.

ÇEKİRGE (i.) (aslı: çökmek'ten «çögertge», «çögürtge). Bulut gibi çöküp ekinleri ve bütün bitkileri harap eder uçucu bir hayvancık. Düzkanatlılardandır. **Çekirge düşmek** = (çekirge) Zuhur etmek, ortaya çıkmak. **Orak çekirgesi** = Ağustosböceği. **Çayır çekirgesi** = Çırçır, çırlak. **Gece çekirgesi** = Ağustosböceği. **Çekirge tohumu** = Bu muzır hayvanın yere gömdüğü yumurtası. **Çekirge kuşu** = Sığırcık kuşu.

ÇEKİRTİ (i.). İçinde çekirdek oynar gibi ses çıkarma, tıkırdı, çıtırdı.

ÇEKİŞ (i.). Çekme işi ve şekli. bk. Çekmek.

ÇEKİŞME (i.). Tutuşma, kavga, münazaa, mücadele. **Can çekişme** = Komaya girme. Osm. hâlet-i nez'. Ar. ihtizâr.

ÇEKİŞMEK (f.). Tutuşmak, kavga etmek, didişmek ve mücadele etmek: Çekişe çekişe pazarlık ettiler. **Can çekişmek** = Ölümün hemen eşiğinde bulunmak.

ÇEKİŞTİRİŞ (i.). Aleyhinde bulunma, Osm. fasl, gıybet ve mezemmet tarzı: Onu bir çekiştiriş çekiştirdi ki.

ÇEKİŞTİRME (i.). Aleyhinde bulunma, Osm. fasl ve gıybet, mezemmet.

ÇEKİŞTİRMEK (f.) Fenalığını söylemek, Osm. fasl ve gıybet etmek: Adam çekiştirme pek kötü bir huydur.

ÇEKME (i.). **1.** Çekmek işi. bk. Çekmek. **2.** Çekilen veya çekilmiş şey. **3.** Masa ve yazıhane ve dolap gibi şeylerin dışarıya çekilince açılan gözü: Yazıhanemin çekmesindedir (daha çok çekmece deniyor). **4.** İş işlerken üstten giyilen geniş pantolon veya şalvar vs. **5.** Ahenkli ve muntazam: Çekme burun.

ÇEKMECE (i. «çekmek» ten). **1.** Masa ve yazıhanenin çekmekle açılan gözü: Evrakı yazıhanenin çekmecesinde muhafaza ediyor. **2.** Çekilir gözü olan küçük sandık veya dolap. **3.** Bir gözlü ve dört ayaklı küçük yazıhane. **4.** Çekmesiz ve ufak tefek ve ekseriya kıymetli şeyler vazına mahsus küçük sandık: Evrak, para, mücevherat çekmecesi. **5.** Çekilip tekrar konur veya açılır kapanır köprü. **6.** Fırtına çıktığı zaman gemilerin çekildiği küçük liman, mahfuz koy. İstanbul'daki Büyükçekmece ve Küçükçekmece adlarını bu mânâdan almışlardır.

ÇEKMEK (f.). **1.** Bir ucundan tutup uzatmak: Şu ipi çek, her biri bir ucundan çekiyordu. **2.** Kendine doğru celp ve cezbetmek: Sarraflar ufaklığı çekerler. **3.** Sürükleyip götürmek, Osm. cerretmek: Araba çekmek. **4.** Nefesle çekip yutmak, Osm. bel' etmek: Suyu, tütünü çekti. **5.** Bir şeyi sokulmuş olduğu yerden çıkarmak: Kılıcı kınından çekmek, bıçak çekmek, diş çekmek. **6.** Kuyudan su çıkarmak: Su çekiyor. **7.** Ayaktan giyilen bir şeyi giymek: Çizmeyi, potini, pantolonu çekti. **8.** Önüne çıkarmak, takdim etmek: Kendisine güzel bir at çektiler, birçok hediyeler çekti. **9.** Gönül almak, cezbetmek: Bu yerler adamı çeker. **10.** Menetmek, önlemek, kurtarmak: Şu çocuğu kumardan, içkiden çekmeli. **11.** Tahammül etmek, uğramak. Osm. musâb olmak: Zahmet çekmek, hastalık çekmek, ziyanını ben çekiyorum. **12.** Boyuna veya çepçevre yapılan bir şeyi yapmak, kurmak, bina etmek, uzatmak: Duvar, set çekmek,

etrafına hendek çekmek. **13.** Germek, yaymak, asmak: Perde çekmek. **14.** Çizmek, çizerek uzatmak: Çizgi, hat çekmek. **15.** Yazmak, resmetmek. **16.** Sürmek, komak. yapıştırmak: Boya, astar, düzgün, rastık çekmek. **17.** (hayvanı) Dişiye aşırmak: Arap aygırını Macar kısrağına çekmeli. **18.** Terazi ve kantarla tartmak: Şu çuvalı çek bakalım, kaç okkadır. **19.** Sevketmek, yürütmek: Asker çekti. **20.** Ziyafet vermek, ziyafete davet etmek: Filâna bir ziyafet çekti. **21.** Telgraf çektirmek, göndermek, keşîde etmek: Bir telgraf çekmiş. **22.** Daralmak, büzülmek, çekilmek: Fanila yıkanınca çeker. **23.** Zahmet ve meşakkate, derd ve kedere uğramak: Çok çektim! Benim çektiğimi dünyada kimse çekmemiştir. **24.** Benzemek, andırmak: Soyuna çekmiş, babasına çekiyor. **Omuz çekmek** = Bilmezliğe gelmek, Osm. tecâhül etmek. **İç çekmek** = Âh etmek. **İç çekmek** = Gönül istemek, arzu etmek: Filân şeyi içim çekiyor. **El çekmek** = Vazgeçmek, Osm. sarfınazar etmek, artık karışmamak: Ben, o işten el çektim, elimi çektim. **Kulak çekmek** = Terbiye etmek. **Çekememek** = Kıskanmak, birinin iyi taraflarına tahammül edememek. **Kürek çekmek** = Kayığı yürütmek üzere kürek kullanmak. **Akıntıya kürek çekmek** = Beyhude yorulmak, neticesiz bir işle uğraşmak. **Sah çekmek** = Matbaacılıkta, müsveddeye konulan bir tashih işaretini iptal etmek.

ÇEKMEN (i.). **1.** Cepken. **2.** Yağmurluk. **3.** Bol şalvar.

ÇEKTİRİ (i.). Kürekle yürüyen, aynı zamanda yelkeni de yardımcı olarak kullanan bir Osmanlı harp gemisi çeşidi. Çektirilerin 19 çeşidi vardı.

ÇEKTİRME (i.). **1.** Çekdirmek işi. bk. çektirmek. **2.** Kürekle yürütülür bir direkli odun vs. kayığı.

ÇEKTİRMEK (f.). **1.** Naklettirmek, taşıtmak: Bu taşları öteye çektirmeli. **2.** Sürükletmek, çekerek yürütmek, arabayı iki ata çektirmeli. **3.** Çıkartmak, çekerek söktürmek: Bir çürük diş çektireceğim. **4.** Kürek oynatmak, kürekle yürütmek, kürek çektirmek. **5.** Tahammül ettirmek, yüklemek, eziyet etmek: Bu hastalık bana çok çektirdi.

ÇEKÜL (i. fizik). bk. Şakul.

ÇELAÇE (i.). Denizcilikte kullanılan boyalı ecza.

ÇELEBÎ (i. «çeleb» den). **1.** Efendi, ağa, bey, mevlâ. **2.** Okuma bilen, efendi. **3.** Osmanlılar'ın ilk devresinde şehzâdelere verilen unvan. **4.** Konya'da Mevlânâ'nın torunlarından olan Mevlevî tarikatinin başına 1925'e kadar verilen unvan: Çelebî - efendi. Terbiyeli ve nazik: Çelebî adamdır. bk. Çalap.

ÇELEBİLİK (i.). **1.** Efendilik. **2.** Terbiye, naziklik, zarafet.

ÇELENÇ (i. İng.). Rekor sahipleri arasında elden ele geçen kupa.

ÇELENK, (ÇELENG) (i. F.). **1.** Cevahirle donatılmış sorguç: Başa çelenk takmak. **2.** Halka biçiminde tertiplenmiş çiçek demeti.

ÇELİK (i.). **1.** Kısa kesilmiş dal, sert değnek. **2.** Kök salmak üzere yere gömülen ağaç budağı, parçası: Çelikten yetişme. **3.** Çocukların oynadığı çelik çomak oyununda çomağa vurmaya yarayan değnek: Çelik çomak oyunu. **4.** mec. Halat bağlamak için ağaç ve madenden yapılmış bir âlet.

ÇELİK (i.). Karbonla birleştirilerek kuvvet ve dayanaklılığı artırılmış demir, pûlât çelikten yapılmış, pûlâdî: Çelik bıçak. **Çelik gibi** = Güçlü, kuvvetli.

ÇELİKLEME (i.). Çelik vasıtasıyle ağaç yetiştirme yolu.

ÇELİM (i.). **1.** Tavır, edâ, çalım. **2.** Endam, cüsse, vücut.

ÇELİMLİ (i.). Endamlı, gösterişli.

ÇELİMSİZ (i.). Endamsız, zayıf, arık, ufak tefek yapılı, gösterişsiz.

ÇELİMSİZLİK (i.). Çelimsiz olma hali.

ÇELÎPÂ (i. F.). Haç, Ar. salîb.

ÇELİŞİK (i. mantık) (y. k.). Birbiri ile çelişen, mütenâkız.

ÇELİŞME (i. mantık). Tenakuz, birinin doğruluğu ötekinin yanlış olmasını gerektiren iki halin bu vaziyeti çelişmedir. Çelişme prensibi felsefede muhakemenin prensibi olup «bir şey aynı zamanda hem var hem yok olamaz» şeklinde ifade edilir.

ÇELME (i.). **1.** Çelmek işi. **2.** Arkadan bağlanan baş örtüsü. **3.** Birini düşürmek için ayağının önüne ayak uzatma. **Çelme takmak** = Çelme ile düşürmek.

ÇELMEK (f.) (çalmak fiilinin hafifi). **1.** Vurmak, çarpmak: El, kanat, kılıç çelmek. **2.** Düşürmek, yere vurmak. **3.** Kesmek, Osm. zebhetmek. **4.** Kapmak, çarpmak. **5.** Gidermek, akıl çelmek.

ÇELMELEMEK (f.). **1.** Çelme takmak. **2.** Başarıya ulaşmasına engel olmak: Parlak bir istikbali vardı, ama zavallıyı çelmelediler.

ÇELTİK (i.). **1.** Kabuğu içinde olup dövülmemiş pirinç. **2.** Pirinç tarlası.

ÇEMÂN (i. F.). **1.** Naz ile salınarak yürüyen. **2.** Şarap kadehi. **3.** Çemen.

ÇEMBER (i.). bk. Çenber.

ÇEMEN (i. F.). **1.** Ağaç ve çiçekleri olan çayır, bahçenin oturulacak gölgelik çayırı. **2.** Yeşil ve kısa otla yani çimle örtülü yer, yeşillik: Çimenin üzerine oturmak. **3.** Bahçede ve yol kenarlarında çimenlik yapmak üzere, kısa otla kaplı bir yerden ot ve kökleriyle beraber kesilip naklolunan tezekler.

ÇEMEN-DER (i. F.). Eşek.

ÇEMENİSTÂN (i. F.). Çimenlik, bahçe.

ÇEMENLİK (i.). Çemenle örtülü, çemenlerle süslü yer: Bahçenin bu tarafını çemenlik yapacağım.

ÇEMEN-ZÂR (i. F.). Çemenle örtülmüş yer, çemenlik, yeşillik.

ÇEMRENME (i.). Çemrenmek işi. bk. Çemrenmek.

ÇEMRENMEK (f.). Suya girmek üzere paçaları sıvayıp hazırlanmak: Suyu görmeden çemrenmemeli. mec. Bir işe ciddî surette teşebbüse hazırlanmak. Osm. tasaddî etmek.

ÇENAR (i. F.). Çınar, çınar ağacı. Latincesi: Platanus.

ÇENBER (i. F.). Türk musikisinde 24 zamanlı bir büyük usul.

ÇENBER (i. F.). **1.** Daire, def ve kalbur gibi şeylerin tahtadan olan dairesi. **2.** Fıçı ve tekerlek gibi şeylerin takviye edip dağılmalarını önlemek için etrafını çevirecek surette geçirilen demir veya tahta halka ve daire. Fıçı, tekerlek çenberi. **3.** Boyun ve alna bağlanan yemeni: Çenber bağlamak. **4.** (mimarlık). Bir direk ve sütuna geçirilen demir halka veya halka şeklinde yapılan kabartma daire: Çenberli taş (Çenberlitaş). **5.** Eski astronominin inancına göre felek dairesi: **Feleğin çenberinden geçmek** = Tecrübe görmek, Osm. tecrübedîde olmak, feleğin germ-ü-serdini görmüş olmak. **6.** Kıçı yuvarlak (odun kayığı). Çenber kayık. **7.** (geometri) Merkez noktasından aynı uzaklık ve düzlemdeki noktaların meydana getirdiği kapalı eğri. **Sırt çenberi** = Herhangi bir gök cismi ile gök küresi kutuplarından geçen çenber.

ÇENBERLEMEK (f.). Çenber geçirmek, daire ve halka ile kuşatıp takviye etmek.

ÇENBERLİ (i.). Çenberi olan, çenber denilen daire ve halkaları bulunan: Demir çenberli fıçı, çenberli direk.

ÇEND (F.). Birkaç, bazı: Çend rûz mukaddem: Birkaç gün önce. **Çend kıt'a** = Birkaç parça. **Her çend** = Her ne kadar.

ÇENDÂN (i. F.). O kadar, o derecede, o mertebede: Çendân makbul değildir.

ÇENDER (i.). Saç uzatan (bitki).

ÇENE (i.). **1.** Ağzın altında enek kemiklerinin birleştikleri yer. Ar. zakan, Fars. zenehdân. **2.** (denizcilik). Baş bodoslamanın altındaki nihayetinden ileriye doğru çıkan dirsek. **3.** mec. Gevezelik, çok söyleme, beyhude lâf: Bu adamda ne çene var. **Çene altı** = Ar. gabgab. **Çene atmak** = Komaya girmek, ölmek üzere olmak. **Çene oynatmak** = Oburluk etmek, çok yemek. **Çene çalmak** = Çok söylemek. **Çalçene** = Yorulmaksızın devamlı konuşan adam. **Çenesi düşük** = Durmadan konuşan adam. Osm. fertût adam. **Çene yarıştırmak** = Lâkırdı yarışına çıkmış gibi durmadan konuşmak. **Çene yormak** = Boş yere çok söylemek.

ÇENEK (i. botanik) (y. k.). **1.** Tohumun iç kısmını kaplayan etli kısım, filka: Bakla, fasulye gibi bitkilerin tohumunda ikişer çenek bulunur. **2.** (zooloji). Kuş gagalarının alt ve üst kısımlarından her biri; böceklerde ağzın iki tarafında bulunan parçalayıcı sert organ.

ÇENELİ (i.). mec. Çok konuşan.

ÇENET (i. botanik) (y. k.). Çatlama sırasında meyve kabuklarının ayrıldığı parçalardan her biri: Fasulye ve baklanın kabukları ikişer çenetlidir.

ÇENG (i. F.). **1.** Pençe, insan ve yırtıcı hayvan pençesi. **2.** Eski Doğu musikisinde telli bir musiki âleti ki, çok geliştirilmiş şekline Fransız'ca «harpe» (harp) derler.

ÇENGÂL (i. F.). **1.** Yırtıcı hayvan veya kuş pençesi. **2.** Çengel.

ÇENGÂR (i. F.). **1.** Yengeç. **2.** Bakır pasından yapılan yeşil boya.

ÇENGE (i.). Köylerde gelini karşılarken def çalarak söylenen bir türkü ki, «Yar yar» nakaratıyle söylenir.

ÇENGEL (i. F. «çengâl» den). **1.** Demirden, asılı ve bir şey asmaya mahsus büyük kanca: Kasap çengeli. Ar. külüb. **2.** Kanca, ucu eğri demir. **3.** Eskiden işkenceli idamlarda çengele asmak cezası. **Çengele gelmek** = Bu suretle asılmak. **Çengel takmak** = Asılmak, bir işe yapışıp artık ayrılmamak. **Kuyu çengeli** = Kuyuya düşen kova vesair şeyleri tutup çıkarmaya mahsus âlet. Bu âlet ipe takılı bir büyük yahut demirden bir halkaya bağlı birkaç küçük çengelden ibarettir. Çengel şekil ve suretinde olan: Çengel burun.

ÇENGELİSTÂN (i. F.). Sık ağaçlı orman. Bilhassa Bengal ormanları hakkında kullanılır.

ÇENGELLEMEK (f.). **1.** Çengeli tak-

mak, çengele asmak. **2.** Çengel cezasıyle idam etmek.

ÇENGELLİ (i.). Ucunda çengel bulunan, ucu çengel şeklinde olan, kancalı.

ÇENGÎ (i.). Zil veya kaşık vurarak oynayan dansöz, rakkase ki, başlıca çingene kızlarından olurdu: Çengi kolu, takımı.

ÇENGÎ-NÂME (i. F.). Çengîler (oyuncu kadınlar) için yazılan şiir.

ÇENİLEMEK (f.). Sinlemek, sinilemek, ağlar gibi ses çıkarmak (köpekler için kullanılır).

ÇENTİK (i.). Bir şeyin kenarında açılan küçük kertik: Bıçağın ağzı çentik çentik olmuş.

ÇENTİKLEMEK (f.). Çentik yapmak.

ÇENTİLMEK (f.). Çentilmek, kertilmek.

ÇENTMEK (f.). **1.** Diş diş etmek, çentmek, gedik haline koymak, kertmek: Kılıcı çentti. **2.** İnce doğramak: Soğanı çentip kavurdu.

ÇEP (i. F.). Sol. **Çep ü râst** = Sağ ve sol, sağa, sola.

ÇEPÇEVRE (i.). Her tarafını kuşatacak şekilde, fırdolayı. bk. Çepe.

ÇEPE (e.) (çevre kelimesiyle beraber kullanılır). Çepeçevre veya çepçevre: Etrafında, Ar. dâiren-mâdâr.

ÇEPEÇEVRE (i.). Çepeçevre. bk. Çepçevre.

ÇEPEL (i.). Koyu, kesîf, bulanık: Çepel hava: Karlı. **1.** Karışık fırtına. **2.** Çamur mevsimi (eski kelime).

ÇEPELLİK (i.). **1.** Fırtınalı, şiddetli (hava). **2.** Karlı, kar yağacağını gösterir (hava). **3.** Çamurlu, batak, cıvık (mevsim).

ÇEP-ENDÂZ (i. F.) (lugat mânâsı: sol atan). Hilekâr, aldatıcı, desiseci.

ÇEPER (i.). Cidar, duvar.

ÇEPİÇ (i). Bir yaşında keçi (Farsça'da «çepiş» denilip ikisi arasındaki münasebet açık ise de hangisi asıl olduğu bellisizdir).

ÇEPİN (i.). Küçük çapa.

ÇEPKEN (i.). (aslı çapkan). Kolları yarık olup ekseriya sarkıtılan harçlı salta: Sırmalı çepken (şimdi cepken deniyor).

ÇEPREŞİK (i.). Birbirine geçmiş, dolaşık. Fars. girift, pîçâ-pîç (şimdi çapraşık deniyor).

ÇEPREŞMEK (f.). **1.** Birbirine geçmek, çitişmek, çapraz olmak. **2.** Sıkışmak, kenetlenmek, şiddetlenmek (şimdi çapraşmak deniyor).

ÇERÂ (i. F.). Otlak, mer'a.

ÇERÂ-GÂH yahut **ÇERÂGE** (i. F.) Otlak yeri, mer'alık yer.

ÇERÂKİSE (hi. A. c.) (m. Çerkes). Çerkesler: **Memâlîk-i çerâkise** = Çerkes köleler.

ÇERB (i. F.). Semiz, yağlı. **Çerb-zebân** = Fasîh, güzel konuşan.

ÇERÇEVE (i. F. «çâr-çûbe» den olduğu zannolunuyor). **1.** Cam yahut ayna veya tabla denilen oymalı, tahta takılmaya mahsus doğrama kafesi. Pencere, kapı, ayna, levha, resim çerçevesi. Korniş. **2.** Basmacı tezgâhı. **Çerçeve kâğıdı** = Cam yerine çerçeveye takılan yağlı kâğıt.

ÇERÇEVELEMEK (f.). Bir şeye çerçeve geçirmek.

ÇERÇEVELİ (i.). **1.** Çerçevesi olan: Çerçeveli resim, levha. **2.** Kenarı cetvelli, çizgili.

ÇERÇİ (i.). **1.** Ufak tefek satılık eşya. **2.** Böyle eşya satan tuhafiyeci.

ÇERÇİCİ (i.). Ufak tefek şeyler satan tuhafçı, pilever.

ÇEREZ (i.). Asıl yemekten sayılmayarak yemek arasında, içki sofrasında veya kahvaltıda yenen reçel, peynir, havyar, sardalya, yemiş gibi şeyler; meze.

ÇEREZCİ (i.). Çerez satan kimse.

ÇEREZLENMEK (f.). Vakitsiz az şey yiyip iştahayı kestirmek.

ÇERGE (i.). Çingenelerinki gibi iki direkli hafif oba. Çerge çerisi; çingeneler. **Çerge kabadayısı** = Cesaret satan çingene.

ÇERGİCİ (i.). Pazarlarda sergi açan gezici esnaf.

ÇERİ (i. aslı çirik = diri, canlı). Asker, Ar. cünd, ceyş, Fars, leşker, sipâh. **Çeri başı** = Vaktiyle sergerde, başbuğ. Fars. sâlâr, ser-çeşme mânâsında kullanılır idiyse de, şimdi yalnız Çingeneler'in muhtarı yerinde olan reislerine denir. **Yeniçeri** = Vaktiyle kurulmuş olan meşhur asker ocağı. Osmanlı ağır piyade tümeni. bk. Yeniçeri.

ÇERİBAŞI (i.). 1. Asker başı, kumandan. **2.** «Çerge başı» sözünden bozma olarak Çingeneler'in ileri gelenlerine denir. bk. Çeri.

ÇERKES (hi.). Kafkas kavimlerinden biri ve bu kavme mensup olan.

ÇERKESÇE (hi.). **1.** Çerkesler'in tarz ve usulünde veya dillerinde: Çerkesçe hora tepmek, Çerkesçe ata binmek, Çerkesçe söylemek. Çerkesler'in tarz ve usûlüne uygun. Çerkes dili: Kafkas dillerinden biri.

ÇERMİK (i.). Kaplıca, ılıca.

Sultanahmet çeşmesi

ÇERUKA (i.). Kırmızı kanatlı göl ıamsisi (balık).

ÇERVETE (i. İ.). Siyah sarık.

ÇERVİŞ (i.). Eritilmiş sığır yağı ve eti. **Çerviş yağı** = Bu madde ile sade yağın karışımı olan adi yağ.

ÇES bk. Çis, çisinti.

ÇESBÂN yahut **CESBÂN** (i. F.). Münasip, lâyık, şâyeste.

ÇEŞÎDE (i. F.). Tatmış, tadılmış olan.

ÇEŞİT (i.). Nevi, cins, örnek, türlü. Esası bir olup rengi veya çiçekleri muhtelif olan: Bu basmanın birkaç çeşidi vardır. Başka çeşiti yok mudur? Çeşit çeşit: Fars. gûnâ-gûn.

ÇEŞİTKENAR (i. matematik) (y. k.). Kenarları birbirine eşit olmayan çokgen.

ÇEŞİTLEMEK (f.). Çeşidini arttırmak.

ÇEŞİTLİ (i.). Çeşidi çok olan. Ar. mütenevvî.

ÇEŞİTLİLİK (i.). Çeşitli olma hali. Ar. tenevvû.

ÇEŞM (i. F.). Göz, Ar. ayn, Fars. dîde. **Çeşm-i hasretle bakmak** = Hasret gözüyle. **Nûr-ı çeşm** = Gözün nuru. **Çâr-çeşm ile** = Dört gözle, yani sabırsızlıkla, intizâr, bekleme.

ÇEŞMÂN (i. F. c.) (m. çeşm). Çeşmler, gözler.

ÇEŞM-DÂR (i. F.). Gözleyen, bekleyen.

ÇEŞME (i. F.). İçilecek, akar suyu olan yer ki, ya daimî akar veyahut hazne ve musluğu olur ve ekseriyetle mermerden yapılmış ve san'at eseri olarak hayır eserlerinden sayılır. Çeşmeden su içmek, doldurmak. **Kuru çeşme** = Suyu kesilmiş. **Çeşme-i hayvân** = Âb-ı hayat çeşmesi.

ÇEŞME-SÂR (i. F.). Çeşmesi bol olan yer.

ÇEŞMİBÜLBÜL (ÇEŞM-İ BÜLBÜL) (i. F.). Eskiden, İstanbul'da yapılan bir çeşit tahrirli cam eşya. **Çeşm-i bülbül** = Bülbül gözü.

ÇEŞNİ yahut **ÇEŞNE** (i. Farsça «çâşnî» den). **1.** Tad, lezzet. **2.** Yemeğin tad ve tuzuna bakma, deneme. Çeşnisine bakmak. bk. Çâşnî, çâşnî-gir. **3.** Darphanede ayar tayini: Çeşni memuru. **4.** Birkaç koyun seçilerek celeblerce ortalama fiyat tayini: Yeni tutulan çeşniye göre. **5.** Birkaç cins unun karıştırılmasıyle ekmekçilere gösterilen ekmek ayarı: Şimdi çeşnide Anadolu unu dahi vardır.

ÇEŞNİCİBAŞI (i.). **1.** Baş çeşnici. **2.** mec. Sık sık eş değiştiren erkek.

ÇEŞNİLENMEK (f.). Yemek vesairenin lezzeti yerine gelmek, tadı, tuzu kıvamında olup, lezzetli olmak.

ÇEŞNİLİ (i.). Eczalı, kapsüllü (tüfek): Çeşnili tüfek.

ÇEŞNİLİK (i.). Yemeğe çeşni vermek için katılan baharat gibi şeyler.

ÇETE (i. Arnavutça'dan). **1.** Bölük, birlik, takım. Bir reisin idaresi altında bulunan birlik: Haydut çetesi. **2.** Asker bölüğü, müfreze (bilhassa gerillacılar hakkında kullanılır). **3.** Çapulcu ve akıncı takım: Birtakım çeteler hududu tecavüz etti.

ÇETECİ (i.). Bir çete ile ileri geçen asker, talîa askeri.

ÇETELE (i.). Yazı bilmeyen ekmekçi vesair esnafın tuttukları hesap âletidir ki, uzunlamasına ikiye ayrılmış bir çubuktan ibarettir. Gerektiği zaman çubuğun alıcı ve satıcıda bulunan iki parçası birleştirilerek üzerine bıçakla eski Latin rakamlarına benzer rakamlar veya sadece kertikler çentilir ve biri satıcıda, diğeri de alış veriş eden adamda kalır: Çetele tutmak.

ÇETİN (i.). **1.** Sert, katı: Çetin dağ, çetin yol, çetin ceviz. **2.** İnatçı, dik başlı, sert: Çetin mizaç, çetin adam. **3.** Zor, güç, müşkül: Çetin iş.

ÇETİNLEŞMEK (f.). Çetin bir hal almak.

ÇETİNLEŞTİRMEK (f.). Çetin hale getirmek.

ÇETİNLİK (i.). Çetin olma hali.

ÇETR (i. F. Türkçe «çadır» dan gelse gerek). Çadır, Ar. hayme.

ÇETREFİL (i.). Çerkesler'in konuşmaları gibi Türkçe'yi yanlış ve bozuk bir şive ile söyleme: Dili çetrefildir. Çetrefil söylüyor.

ÇEVGÂN (i. F.). **1.** Bir atlı spor. bk. Cirit. **2.** Türk askerî musikisinde bir usul vurma âleti.

ÇEVİK yahut **ÇİVİK** (i.). **1.** Metin, sağlam. **2.** Çabuk hareketli. Ar. serî-ül-hareke, Fars. cüst ü çâlâk.

ÇEVİKLİK (i.). Çevik olma hali.

ÇEVİRİ (i.) (uyd. k.). Tercüme. bk. Tercüme.

ÇEVİRİNMEK (f.). Öteye beriye koşup dolanmak. Fars. tek ü pû etmek (tekâpû).

ÇEVİRİNTİ (i.). **1.** Çeşitli hububat karıştırılıp çevirilmekle vücuda gelmiş karışık zahire. **2.** Suların dönmesi ve döndüğü yer, girdap.

ÇEVİRİŞ (i.). Çevirmek fiili ve tarzı. bk. Çevirmek.

ÇEVİRME (i.). Musikide bir dizi veya uyguyu tersinden başlatma. Meselâ do - mi aralığını mi - do şekline getirme.

ÇEVİRME (i.). **1.** Çevirmek işi. bk. Çevirmek. **2.** Şişte döndürülerek kebap olmuş kuzu vesaire. Çevrilerek yapılmış (kebap) vesaire.

ÇEVİRMEK (f.). **1.** Döndürmek: Kebabı çevirmeli. Su, değirmeni; buhar, vapur çarkını çevirir. **2.** Alt üst etmek, öbür yüzünü üste getirmek: Yaprağı çevir. **3.** Etrafını almak, kuşatmak, çepçevre dolaştırmak: Bağa duvar çevirmeli. **4.** Geri döndürmek, iade etmek: Kendisini yarı yoldan çevirdiler. **5.** Bozmak, başka hale koymak, değiştirmek: Lâkırdısını çevirdi. **6.** Geri almak, nakzetmek, bozmak: Mukaveleyi çevirdi. **Ayakkabıyı çevirmek** = Gitmeye davet etmek, nezaketle kovmak. **Çehreyi çevirmek** = Yüz ekşitmek. **Geri çevirmek** = İade etmek, kabûl etmemek. **Yüz çevirmek** = İltifat etmemek, vazgeçmek.

ÇEVİRTMEK (f.). **1.** Döndürtmek, biri vasıtasıyle çevirmek ve döndürmek: Şiş kebabını devamlı çevirtmek lâzımdır. **2.** Öbür yüzü görünecek surette alt üst ettirmek: O sayfayı çevirt. **3.** Etrafını kuşattırmak, çepçevre kuşattırmak: Bağa duvar çevirtmeli. **4.** Bir vasıtayla geri döndürmek; iade ettirmek: Uşağını gönderip kendisini yarı yoldan çevirtti.

ÇEVRE (i.). **1.** Etraf, civar, kenarlar. **2.** Etrafı kıvrılıp oya ve nakış ile süslenmiş tülbentten yemeni: Sırmalı çevre. Çepeçevre: Fırdolayı, çepçevre.

ÇEVRELEMEK (f.). İçine almak, kuşatmak.

ÇEVRELENMEK (f.). Kuşatılmak, sınır içine alınmak.

ÇEVRİ (i.). Girdap, kasırga.

ÇEVRİ bk. Çeviri. **Çevriyazı** = Transkripsiyon.

ÇEVRİLMEK (f.). **1.** Döndürülmek, devrettirilmek: Kebap, ateşin karşısında çevrilmekle pişer. **2.** Alt üst olmak, öbür yüzü göz önüne getirilmek: O sayfa çevrilince öbür bahse geçilir. **3.** Kuşatılmak, çepçevre sarılmak: Bu bağa duvar çevrilmelidir. **4.** Geri döndürülmek, iade edilmek: Yarı yoldan çevrildi. **5.** Bozulmak, çürütülmek, geri alınmak: Verilen söz çevrilmez.

ÇEVRİM (i.) (uyd k.). Devir.

ÇEVRİNTİ (i.). **1.** Suların dönüp devretmesi. Fars. girdâp, girîvend. **2.** Çeşitli hububatı çevirip karıştırmakla hasıl olan zahire karışımı.

ÇEYİZ (i. A.). Gelin için hazırlanan her türlü eşya. bk. Cihaz.

ÇEYİZLEMEK (f.). Cihazlamak, evlenecek kızın çeyizini düzmek.

ÇEYİZLENMEK (f.). Çeyizli hale gelmek veya getirilmek. bk. Cihazlanmak.

ÇEYİZLİ (i.). Cihazı olan.

ÇEYİZLİK (i.). Cihaz için hazırlanan.

ÇEYREK (i. F. çâr = dört, yek = bir). **1.** Dörtte bir, Ar. rubû: Bir elmanın çeyreği. **2.** Saatin dörtte biri, on beş dakika: Her çeyrekte bir hap almalı. Bir saat bir çeyrekte gidilir. **3.** Mecidiye denilen gümüş sikkenin dörtte biri ki, beş kuruşluk bir gümüş sikkedir: Bunu bir çeyreğe aldım (bugün mecidiye birimi olmadığı halde beş kuruşa yine çeyrek denmektedir).

ÇEYREKLEMEK (f.). Yeni doğan çocukların kollarını, bacaklarını karşılıklı çekmek.

ÇEYREKLİK (i.). Yirmi kuruş değerindeki bir mecidiyenin çeyreği kıymetinde olan, beş kuruşluk: Çeyreklik simit.

ÇIBAN (i.). Deri üzerinde haricî bir tesir olmaksızın hasıl olan, sivilceden büyük yara.

ÇIDAM (i. eski Türkçe). **1.** Sabır, tahammül. **2.** Sebat, karar.

ÇIDAMAK (f. eski Türkçe). Sabır ve tahammül etmek, acıya dayanmak, katlanmak.

ÇIDAMLI (i. eski Türkçe). Sabırlı, dayanıklı, tahammüllü.

ÇIFIT (i. Farsça «cühûd» dan, o da Arapça «yahûdî» den ki, Yahûda bin Yâkub'a nisbetledir). Yahudi.

ÇIFITLIK (i.). **1.** Yahudilik, Yahudi cinsiyet ve mezhebi. **2.** Münâfıklık.

ÇIFUTA (i. denizcilik). Gemi kızağı altına konulan çerçeve.

ÇIĞ (i.). **1.** Dağdan yuvarlanan kar kümesi. **2.** Kamış vesaireden yapılma çit. **3.** Çadır bölmesi. **4.** Yüksek ses, gürültü, yaygara.

ÇIĞA (i.). Yüzerken hışırtı eden bir çeşit ırmak balığı, kara mersin.

ÇIGARA (i. İspanyolca'dan). Fişek gibi kâğıda sarılmış tütün. Bir ucu yakılarak diğer ucundan çekilip içilir. **Frenk sigarası** = Kıyılmamış tütün yapraklarının sarılmasıyle vücuda gelmiş büyük sigara. **Sigara iskemlesi** = Sigara tablasıyle kibrit vesair malzemeye mahsus küçük sehpa. **Sigara tablası** = Sigaranın külünü dökmeye mahsus küçük tabak. **Sigara kutusu** veya **tabakası** = Sigara koymaya mahsus cepte taşınır kutu. bk. Sigara, cıgara.

ÇIGARALIK (i.). Sigara içmeye mahsus ağızlık. bk. Sigaralık.

ÇIĞILTI (i.). Karışık hayvan sesleri, hayvan gürültüsü. Bilhassa kuş ve böcek sesleri için kullanılır.

ÇIĞIR yahut **ÇİĞİR** (i.). **1.** Çığ denilen kar kümesinin karın üzerinden yuvarlanırken yerdeki karları beraber alarak açtığı yol, çığ izi. **2.** Yol, tarik. **3.** mec. Tarz, üslûb. Ar. de'b, takibi mutad olan yol. **Çığır açmak** = Yeni bir tarz ve üslûp icat etmek: Edebiyatımızda yeni bir çığır açıldı. **Çığırından çıkmak** = Alışılmış, bilinen yolu bırakmak, sapmak. Osm. inhirâf etmek.

ÇIĞIRGAN yahut **ÇIĞIRTKAN** (i.). Diğer kuşları celbetmek üzere öttürülen avcı kuşu, pırlak. bk. Çığırtkan.

ÇIĞIRMA (i.). Davet, celb, getirtme. bk. Çağırma.

ÇIĞIRTI (i.). Ç ğrışma sesi.

ÇIĞIRTKAN (i.). **1.** Çığırtkan. **2.** Seyirci veya alıcı çekmek için oyun yerlerinde, dükkânların kapılarında övücülük eden kimse. **3.** mec. Çıkarı olduğu için birini övüp koruyan kimse.

ÇIĞIRTKANLIK (i.). Çığırtkanın yaptığı iş.

ÇIĞIRTMA (i.). Dilsiz bir çeşit ufak düdük.

ÇIĞIRTMAK bk. Çağırtmak.

ÇIĞIT yahut **ÇİĞİT** (i.). **1.** Kabuklu çekirdek, pamuk vesaire tohumu. **2.** Yüzdekil çil lekesi.

ÇIĞLIK (i.). Feryad, figan, matem.

ÇIĞRIK (i.). Bir nevi alakarga.

ÇIĞRILMAK (f.). Davet edilmek. bk. Çağrılmak.

ÇIĞRIŞMAK (f. «çağrışmak» yerine kullanılıyor). **1.** Birbirini çağırmak. **2.** Hep birlikte ve bir ağızdan bağırıp çağırmak: Kadınlar çığrıştılar.

ÇIKAR (i.). **1.** Şahsî menfaat: Onun bu işte mutlaka bir çıkarı vardır. O, yalnız kendi çıkarına bakar. Bu, benim çıkarıma gelmez, uymaz. **2.** Başa çıkar, iyi netice verir: Sizin tuttuğunuz yol, çıkar yol değildir.

ÇIKARCI (i.). Yalnız kendi çıkarını düşünen kimse: Sakın ona iş yaptırma, çıkarcının biridir.

ÇIKARILMAK (f.). **1.** Dışarıya atılmak, ihraç olunmak: Erkenden evden çıkarıldı. Dolaptan bir kitap çıkarılmış. **2.** Tard edilmek, kovulmak: Mektepten çıkarıldı. **3.** Alınmak, suyu veya özü alınmak: Bu çiçeklerden güzel su, bu sütten yağ çıkarılır.

ÇIKARMA (i.). **1.** Çıkartmak işi. bk. Çıkartmak. **2.** Islatılarak bir satha yapıştırıldığı zaman üstündeki resim ortaya nakledilen kâğıt. **3.** (askerlik). Gemiye bindirilmiş askerin denizden karaya ihracı. **4.** (matematik) Çıkarma işlemi (eskiden bu işleme tarh denirdi).

ÇIKARMAK (f.). **1.** Dışarı atmak, ihraç etmek: Onu evden çıkardılar. Atı ahırdan, elbiseyi dolaptan, parayı kasadan çıkarmak. **2.** Çekmek, sökmek, yolmak: Diş, ağaç, kıl çıkarmak. **3.** Göstermek, arzetmek, meydana veya birinin önüne koymak: Kızı görücülere çıkarmak. Bana çocuklarını çıkardı. **4.** Yükseltmek, yukarı iletmek, kaldırmak: Kendisini üst kata çıkardılar. Şunu yukarı çıkar. **5.** Hulâsasını, özünü veya suyunu almak, istihsal etmek: Menekşenin suyunu, sütün yağını çıkarmak. **6.** İcat etmek: Ziraat için birçok makineler çıkarmışlar. **7.** Neşretmek, yaymak, intişar ettirmek: Filân pek faydalı bir kitap çıkardı. **8.** Peyda etmek, ittihaz eylemek: O, bir âdet çıkardı. **9.** Netice almak. Osm. istintâc, istinbât etmek: Bundan ne çıkarıyorsunuz? **10.** Hasıl etmek, yetiştirmek, vermek: Anadolu çok zahire çıkarabilir. Arabistan, dünyanın en güzel atlarını çıkarır. Uşak, güzel halılar çıkarır. **11.** Vücuda getirmek, yetiştirmek: Bu mektep çok meşhur âlimler çıkarmıştır. **12.** Okumak, sökmek, halletmek: Bu yazıyı çıkaramadım. **13.** Soymak, kaldırmak: Şapkasını, esvabını, çizmesini çıkardı. **14.** Uğramak, tutulmak: Çiçek, kızamık çıkarmak. **Acı çıkarmak** = **1.** İntikam almak. **2.** Zararını çıkarmak: Bu işte zarar ettim, ama yakında acısını çıkarırım. **Ekmeğini çıkarmak** = Yiyeceğini kazanmak, geçinecek iş bulmak.

Ekmeğini taştan çıkarmak = Çok çalışarak hayatını kazanmak. **Elden çıkarmak** = 1. Satmak. 2. Kaybetmek. **Oyun çıkarmak** = Oyun bulmak, icat etmek. **İş çıkarmak** = Mesele ve güçlük meydana getirmek. **Baştan çıkarmak** = Azdırmak. **Piliç çıkarmak** = (tavuk) Yumurtadan civciv istihsal etmek. **Diş çıkarmak** = 1. Çocuk diş peydâ etmek. 2. Çürük veya ağrıyan dişi çekmek. **Dil çıkarmak** = Alay etmek. **Zevkini çıkarmak** = Safasını sürmek, lezzetini tatmak. **Ses çıkarmamak** = Razı olmak. **Su çıkarmak** = Kuyu veya dereden su doldurmak. **Taş çıkarmak** = Galip gelmek, üste çıkmak. **Kokusunu çıkarmak** = Beceremeyip zora sarmak. **Göz çıkarmak** = Kör etmek ve meç. Bozmak, berbat etmek. **Mânâ çıkarmak** = Mânâ vermek, bir söz veya işten maksadın ne olduğunu anlamak. **Yanlış çıkarmak** = Yanlış bulup düzeltmek. **Böcek çıkarmak** = İpek böceği beslemek.

ÇIKARTMA bk. Çıkarma.

ÇIKARTMAK (f.). 1. Çıkartmak, ihraç ettirmek: Gizlediği hırsızlık malını kendisine çıkartmak mümkün olamadı. 2. Yükselttirmek, yukarı naklettirmek: Şu kiremitleri damın üstüne çıkartmalı. 3. Tesir edip ishal ettirmek: Bu müshil birkaç defa çıkartır. 4. Aldırmak, istihsal ettirmek: Bu çiçeklerin suyunu, bu sütün yağını çıkartmalı.

ÇIKI (i.). Küçük bohça.

ÇIKICI (i.). Musikide bir ses dizisinin pesten tize doğru gitmesi: Çıkı dizi; mukabili inici dizidir.

ÇIKIK (i.). 1. Dışarı çıkmış, fırlamış, yerinden oynamış. 2. Kemik ve uzvun mafsalından oynayıp çıkması: Kolunda çıkık vardır. **Çıkık sarmak** = Çıkmış kemiği sarmak. **Çıkık tahtası** = Ar. cebîre, çıkık kemiğin sarıldığı tahta. **Dili çıkık** = Ahmak.

ÇIKIKÇI (i.). Mafsaldan oynamış çıkık uzuvları yerine koyup iyileştiren pratik cerrah, ötükçü.

ÇIKILMAK (f.). 1. Dışarıya nakledilmek, dışarı atılmak: Bu havada evden çıkılmaz. 2. Yola girişilmek, gidilmek, hareket olunmak: Yarın kaçta çıkılacaktır? 3. Yukarı gidilmek, yükselmek: Bu merdivenden üst kata çıkılır. Bu dağın tepesine çıkılamaz.

ÇIKIM (i.). 1. Gösteriş. 2. Saldırma. 3. Şiddetli azarlama, kınama. Osm. tazîr, tekdîr, tevbîh.

ÇIKIN (i.). 1. Bağ, bohça, paket. 2. Bir keseye konan veya bir parça beze sarılı para vs.

ÇIKINLAMAK (f.). Çıkın haline getirmek.

ÇIKINTI (i.). 1. Çıkıntı, hizadan dışarıya çıkmış şey. Burun, dirsek: Duvar orada bir çıkıntı yapıyor. 2. Yazı satırından dışarıya çıkmış, tashih veya ilâve cümlesi yahut kelimesi: Müsveddenin hiç çıkıntısı yoktu. Temize çekerken çıkıntıları unutmayın.

ÇIKINTILI (i.). 1. Hizadan dışarıya çıkmış burun ve dirsekleri olan: Çıkıntılı duvar. 2. Satırdan dışarıya çıkmış tashih veya ilâve ibâreleri bulunan: Çıkıntılı yazı, müsvedde. **Çıkıntılı, girintili** = 1. Hizadan dışarıya çıkmış ve içeri girmiş yerleri olan: Çıkıntılı, girintili bir duvar. 2. Çıkılıp girilecek yerleri, kapı ve geçitleri olan: Çok çıkıntılı ve girintili bir ev.

ÇIKINTISIZ (i.). 1. Hizadan dışarı çıkmış yerleri olmayan, düz: Çıkıntısız bir duvar. 2. Satırdan dışarı çıkarılmış ek ve düzeltme ibâreleri olmayan: Çıkıntısız bir müsvedde.

ÇIKIŞ (i.). 1. Çıkmak işi ve tarzı. bk. çıkmak. 2. Azarlama, çıkışma: Bana bir çıkış çıkıştı ki. 3. Atın ileri atılışı.

ÇIKIŞMA (i.). Birine sert sözler söyleme, azarlama.

ÇIKIŞMAK (f.). 1. Girişmek, kuvvet ve iktidarı üstünde bir işe bulaşmak, koyulmak: Ben bu işe çıkışamam. 2. Bâliğ, vâsıl olmak, varmak: Biriktirdiğimiz para birkaç yüz liraya çıkıştı. 3. Yetişmek, kâfi olmak, kifayet etmek: Paramız çıkışmadı. 4. Hiddetlenip azarlamak, paylamak, sert konuşmak: Bana çıkışmaya hakkınız yoktur: Siz, kendisine biraz çıkışın.

ÇIKIŞTIRMAK (f.). 1. Yetiştirmek, Osm. îsal, iblâğ etmek: Para çıkıştıramadım. 2. Çaresini bulmak, tedarik etmek, istihsâl eylemek: yol parasını çıkıştıramadı. 3. Sona erdirmek.

ÇIKMA (i.). 1. Çıkmak işi. 2. Çıkıntı, dışarıya çıkmış şey, dirsek. 3. Cumba, şehnişin 4. Hamamdan çıkarken lâzım gelen havlu ve silecek takımı. 5. Zuhur etmiş, icat olunmuş: **Yeni çıkma** = Yeni icat. bk. Çıkmak.

ÇIKMAK (f.). 1. İçerden dışarıya varmak, çıkmak: Evden çıktı. At ahırdan çıkacaktır. 2. Yükselmek, yukarı kalkmak, Osm. suûd etmek: Evin üst katına çıktı. Merdivenden çıkıyordu. 3. Meydana gelmek, zuhur etmek, görünmek: Bize çıkmadı. 4. Doğmak, Osm. tulû etmek: Güneş, ay çıktı. 5. Verilmek, ödenmek:

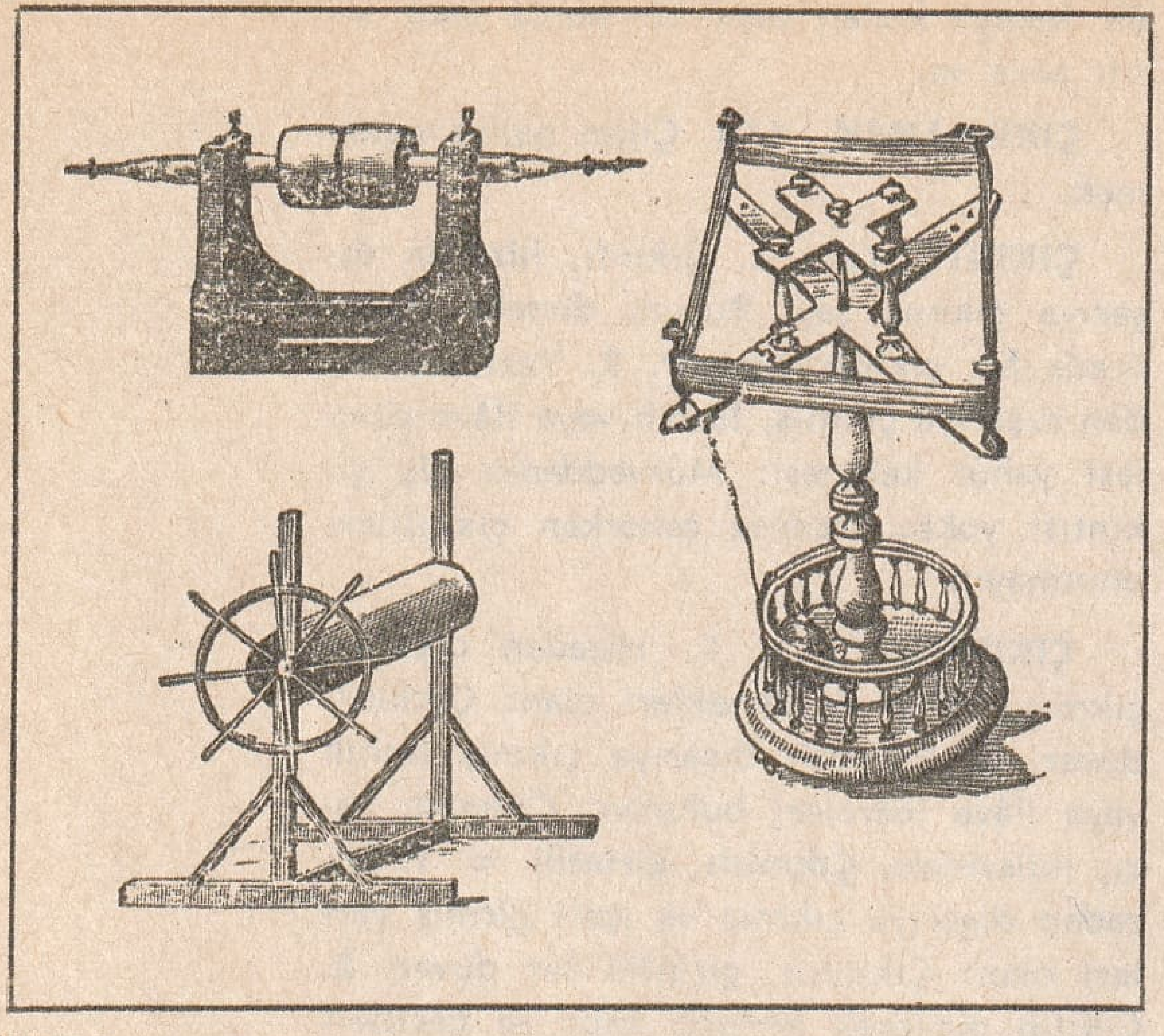

Çıkrık çeşitleri

Maaş, ihsan, ikramiye çıktı. **6.** Son bulmak, geçmek, Osm. mürûr etmek: Mart çıkıp, nisan girdi. Çıkan ay. **7.** Şâyî olmak, duyulmak, intişâr etmek: Bir lâkırdı, bir havadis çıktı. **8.** Neşrolunmak, intişar etmek: Bir kitap, bir gazete çıktı. Falan gazete sabahları çıkar. **9.** İcad ve ihtirâ olunmak: Yeni bir usul çıktı. Pek işe yarar bir makine çıktı. **10.** Birinin veya bir heyetin huzuruna varmak: Makama çıktım. Mahkemeye çıktı. **11.** Kaldırılmak, Osm. ref' ve nez' olunmak, selb olunmak: Fes baştan, çizme ayaktan çıkar. Bu esvap kolay çıkmaz. Bu yüzük parmağımdan çıkar. **12.** Elde edilmek, özü alınmak: Çiçekten su, sütten yağ çıkar. **13.** Netice alınmak, Osm. istintâc, istinbât olunmak: Bundan ne çıkar? Böyle sözlerden bir şey çıkmaz. **14.** Artmak, yükselmek, pahalılaşmak: Zahirenin fiyatı çıktı. **15.** Pahalanmak, pahası artmak: Savaş sebebiyle İngiliz malları çıktı. Pamuk çok çıktı. **16.** Mal olmak; şu kadar para ile vücuda gelmek: Bu ev kaça çıktı? Şu kumaştan bir kat esvap kaça çıkar? **17.** Gerçekleşmek, tahakkuk etmek, doğru olduğu anlaşılmak, açığa çıkmak: Benim sözüm çıktı. O adamın dediği çıkacaktır. **18.** Ortaya çıkmak, zuhûr etmek, görünmek, ne olduğu anlaşılmak: Aldıkları gelin nasıl çıktı? Gelen atlar iyi çıkmadı. O iş umduğumuz gibi çıkmadı. **19.** Başa çıkmak: Sendikaların tuttukları yol çıkmaz. O, çıkar iş değildir. **20.** Kifayet etmek, yetişmek, kâfi olmak: Bir elbise iki metre kumaştan çıkar mı? Bu kumaştan bir pantolon çıkmaz. **21.** Sonuna gelmek, sona ermek, varmak, nihayet bulmak: Bu yol nereye çıkar? **22.** Kör olmak, patlamak, akmak, sakatlanmak: Gözü çıktı. Gözlerim çıksın (yemin). **23.** (uzuv) Yerinden oynamak, (kemik) mafsaldan ayrılmak: Kolu çıkmış. **24.** Sâdır olmak: Emir çıktı. **25.** Bitmek: Ekinler yeni çıkıyor. **26.** (renk, boya) Zâil olmak, solmak: Bu boya çıkar mı? Bu kumaşın rengi çıkar. **Ad çıkmak** = Fenalıkta şöhret bulmak, kötü tanınmak. **Aradan çıkmak** = Mündefî ve zâil olmak. **Aslı çıkmak** = Doğruluğu belli olmak: O havadisin aslı çıkmadı. **Elden çıkmak** = Kaybolmak. **Üste çıkmak** = Maharetini göstermek. **Baştan çıkmak** = Azmak. **Başa çıkmak** = Muvaffak ve müyesser olmak. **Başa baş çıkmak** = Yeke yek gelmek, tamam tamamına yetişmek. **Paradan çıkmak** = Para sarfına mecbur olmak. **Can çıkmak** = Ölmek ve mec. Çok zahmet ve meşakkat çekmek. **Hatırdan çıkmak** = Unutulmak. **Karşı çıkmak** = Karşılamak. **Gözden çıkmak** = Gözden düşmek, soğumak. **Yoldan çıkmak** = Katar veya tramvay yolundan dışarı fırlamak. **Yola çıkmak** = Yolcu olmak, yola koyulmak. **Kokusu çıkmak** = Duyulmak.

ÇIKMAZ (i.). Sonu kapalı olan. Çıkmaz iş, çıkmaz sokak. **Çıkmaz ayın son çarşambası** = Bir işin hiç bir zaman yapılmayacağını ifade eder.

ÇIKRA (i.). Avlaklardaki girift çalı.

ÇIKRALIK (i.). Girift çalıları çok yer.

ÇIKRIK (i.). **1.** Kuyudan su çıkarmak için el ile döndürülen dolap ki, bir mihver üzerine döner. **2.** İplik sarmaya mahsus, bir mihver üzerinde dönen küçük çarh. **3.** Bazı esnafın yine buna yakın şekilde çarkları.

ÇIKRIKÇI (i.). Çıkrık ve ona benzer, ağaçtan çeşitli şeyler yapan doğramacı.

ÇIKRIKÇILIK (i.). Çıkrık vesaire yapan doğramacının sanatı ve işi.

ÇILBIR, (CILBIR) yahut **ÇIRBIR** (i.). Yoğurt ve yumurta ile yapılan bir çeşit yemek.

ÇILDIR (i.). Ard arda kullanılarak parlak gözlerle bakmayı tasvir eder: Çıldır çıldır yüzüme bakıyordu.

ÇILDIRMAK (f.). Aklını oynatmak, delirmek.

ÇILDIRTMAK (f.). Çıldırmasına sebep olmak.

ÇILGIN (i.). Deli, delice hareketler yapan.

ÇILGINLIK (i.). Delilik, delice hareket.

ÇIMA (i. İ. denizcilik). **1.** Umumiyetle

halat ucu. **2.** Gemiyi yanaştırıp bağlamak üzere baştan, kıçtan ve bordadan verilen palamarlar. Çıma atmak. Çımayı tutturamamak.

ÇIMACI (i.). Vapurda ve iskelede çımayı atıp, tutmak işiyle vazifeli tayfa: Vapurun çımacıları.

ÇIMBAR (i. F. çînber = buruşukları gideren). Çulhaların dokudukları bezi gerip düzeltmek için kullandıkları âlet ki, iki ucu tırnaklı yassı bir demir sopadan ibarettir.

ÇIMKIRIK (i.). Kuş dışkısı, sank, sankı.

ÇIMKIRMAK (f.). Bazı hayvanlar ve bilhassa kuşlar: Dışkı yapmak, pislemek: Daima martılar çımkırdığı için, orasının temiz durması mümkün değildir.

ÇIN (i.). Doğru, sâdık: Çın sabah: Osm. subh-ı sâdık (yalnız bu tabirde kullanılıyor).

ÇIN (ses taklidi) Maden gibi sert bir şeyin sesini taklit ve tasvir eder. **Çın çın ötmek** = İçi boş olup ses veren şeyler için söylenir.

ÇINAKOP (ÇİNEKOP). (i.). Lüferin küçüğü olan bir cins balık.

ÇINAR (i.) (Farsça: çenâr). Gayet büyük ve uzun dallı, verimli ve ömrü uzun bir ağaçtır. Arapça'da delb denir.

ÇINARALYA (i. İ.). Yaban karanfiline benzer bir çeşit çiçek.

ÇINARARYA (i.). Çınaralya'nın galatı.

ÇINARLIK (i.). Çınar ağaçları olan yer, çınar ormanı.

ÇINGAR (i.). Kavga, gürültü.

ÇINGIL (i.). Ufak ve seyrek taneli üzüm salkımı.

ÇINGIRAK (i.). Çanın küçüğü, hayvanların boynuna takılanı, hizmetçileri çağırmak için çalınanı ve bu gibi başka işlerde kullanılanı. Küçük kuzulara ve kedi yavrularına takılan pek küçüklerine de denir: Çıngırak çalmak, çıngırak sallamak, çıngırak takmak. Kalın seslisine çongurdak derler.

ÇINGIRAKLI (i.). Üzerinde çıngırak bulunan. Çıngıraklı yılan: Engerek familyasından zehirli bir yılan (oroplus).

ÇINGIR ÇINGIR (i.). Çıngırak sesine benzeyen sesleri ifade eder.

ÇINGIRDAK (i.). Çıngırak.

ÇINGIRDAMAK (f.). Çıngırak gibi keskin sesle ötmek, çıngır çıngır etmek.

ÇINGIRTI (i.). Çıngırak gibi keskin ses, çıngır çıngır etme.

ÇINLAK (i.). Çınlaması, yankısı çok olan yer.

ÇINLAMAK Çın çın ötmek.

ÇINLATMA yahut **ÇINLAMA** (i.). Çın çın etme, ötme, uğuldama: Kulak çınlaması: Aslı olmadığı halde kulağa gelen uğultu.

ÇIPIL (i.). Gözleri çapaklı: Çıpıl adam. bk. Çipil.

ÇIPILDAK (i.). Çıplak.

ÇIPLAK (i.). **1.** Giyinmemiş, soyunmuş. Ar. ârî, üryân, Fars. bürehne: Çıplak adam. İnsan çıplak doğar. **2.** Tüyü dökülmüş, tüysüz: Çıplak koyun. **3.** Donatılmamış, süssüz, sade. **4.** Takımsız, takımı vurulmamış: Çıplak at. **5.** Bir şeyi olmayan, pek züğürt, eli boş. **Baldırı çıplak** = Ayak takımı. **Çıplak etmek** = Soymak. **Çıplak olmak** = Soyunmak. **Çırçıplak, çırılçıplak, çırlak çıplak** = Büsbütün, anadan doğma çıplak.

ÇIPLAKLAŞMAK (f.). Çıplak hale gelmek.

ÇIPLAKLIK (i.). **1.** Çıplak olanın hâli, giyinmemiş veya soyunmuş olma. Osm. üryanlık, bürehnelik. **2.** Süs veya takımdan uzak olanın hâli, sadelik.

ÇIPLANMAK (f.). Çıplak hale gelmek.

ÇIPLATMAK (f.). Çıplak hale getirmek.

ÇIR yahut **ÇIR** ve **ÇIRIL** «Çıplak» sıfatından önce gelip mübalağa beyan eder: Çırçıplak, çırılçıplak: Büsbütün, anadan doğma çıplak. Hiç bir şeyi olmaksızın.

ÇIRA (i.) (belki çerâğ'dan). Çam ağacının sakızlı ve yağlı yeri ki, parçaları ateş yakmaya yarar, köylerde aydınlatma için mum ve kandil yerine kullanılır. **Çıra ağacı** = Çam ağacının çıralı cinsi. Çıralı denilen kalın ve çiğdene denilen ince tahtalar bundan çıkar. **Çıra komak** = Tutuşturmak, çıralamak.

ÇIRÂĞ (i. F.). Kandil, mum ve meşale gibi aydınlatma vasıtası: Çırâğı yakmak.

ÇIRAĞ (i.) (yukarıdaki kelimeden, halk ağzında çırak). **1.** Ocak ve kandile, yani ev barka malik olmuş, nimet ve ihsana veya vazife ve maaşa yahut bir memuriyete nail olan: Filan memuriyetle çırağ buyruldu. Beş yüz lira maaşla çırağ buyrulması. **2.** Hizmetten affolunarak evinde oturmak üzere emekli maaşı verilen: Yüz kuruş maaşla çırâğ buyrulmuş hamlacılardandır. Artık ihtiyarladı, çırağ olmasını istiyor. **3.** mec. Büyük nimet ve ihsana nail olan: Beni çırağ mı ettiniz zannediyorsunuz?

ÇIRAĞ yahut **ÇIRAK** (i.). Sanat öğrenmek maksadiyle bir ustanın yanında ve hizmetinde bulunan genç: Marangoz, eczacı çırağı.

ÇIRAĞLIK (i.). **1.** Nimet, ihsan, vazife ve memuriyete nail olma. **2.** Tekaüd, emekli, eve çekilip istirahat etme. **3.** Emekli maaşı. **4.** Çırak olma hâli: Bir marangozun yanında çırağlık (çıraklık) ediyor.

ÇIRAK (i.). Henüz kalfa ve usta olmamış işçi veya san'atkâr.

ÇIRAKLIK (i.). **1.** Çırak olma hali; çırağın yaptığı iş. **2.** Çırağa verilen ücret. bk. Çırağlık.

ÇIRAKMA (i.). Üzerine kandil ve mum konulan demir ayak.

ÇIRAKMAN (i.) (aslı: çırağman). **1.** Üzerinde meşale yakılan kule veya demir direk. **2.** Balıkçıların su kenarlarında kurdukları demir pile. **Susam çırakmanı** = Yığın ortasında diklmiş direk. mec. **Çırakmana çıkmak** = Fazla kızmak, gazaba gelip fırlamak.

ÇIRALAMAK (f.). **1.** Çıra koymak ve tutuşturmak, yakmak, alevlendirmek. **2.** mec. Fesat karıştırmak, kötüleştirmek.

ÇIRALI (i.). Çırası olan.

ÇIRAMOZ (i.). Balıkçıların ateş balığı için üzerinde çıra ve funda yaktıkları ıskara.

ÇIRÇIL (i. denizcilik). Büyük fıçıları kaldırmaya mahsus kancalı zincir veya halat.

ÇIRÇIPLAK (i.). Büsbütün çıplak.

ÇIRÇIR (i. denizcilik). Zincir donanmalı demir pranga.

ÇIRÇIR (i.). **1.** Daimî surette ve kesilmez bir ince ses çıkaran şey. **2.** İnce bir sesle çağlayarak akan su. **3.** Ot çekirgesi. **4.** Ağzı durmaz, geveze, çok söyler. **5.** Hamurcuların kısa ve kalın oklavası, merdâne. **Çırçır gözlemesi** = Bir nevi gözleme. **6.** İçinde pamuk kozası ayıklanan sepet.

ÇIRILÇIPILDAK, ÇIRILÇIPLAK (i.). Tamamen çıplak.

ÇIRNIK (i. Bulgarca'dan). İki başı çalık dalyan veya zahire kayığı.

ÇIRPI (i.). **1.** Ağaçlardan kesilen dal ve budaklar, ağaç kırpıntısı: Çalı çırpıdan bir kulübe. **2.** Tahta biçenlerin bıçkı yerlerini işaret ettikleri ip ki, boyaya batırıp iki uçlarını iliştirdikten sonra ortasından kaldırıp koyuvermekle çizgi yaparlar. **3.** Çırpı ile işaret olunan yerlerin bıçkı ile yarılması: Bu tomruğu beş çırpıya ayırmalı. Bir kalastan dört çırpı çıkar. **4.** mec. Tahmin, hesap, tertip: **Çırpıya gelmek** = Uymak. **Çırpıdan çıkmak** = Haddi aşmak. **Çırpı tutmak** = Ölçmek, hizasını bulmak, dengeye gelmek.

ÇIRPICI (i.). Yazma yemenileri basıldıktan sonra temiz suya vurup çırpmak sanatiyle meşgul adam, kassar: Çırpıcı çayırı.

ÇIRPILMAK (f.). **1.** Bir miktar kesilmek, köşe ve kenarları alınmak. **2.** Suya batırıp çıkarmak. **3.** (kuşun kanadı) Kesilmek.

ÇIRPINMA (i.). Çırpınmak işi.

ÇIRPINMAK (f.). **1.** Oynamak, titremek, helecana gelmek, telâşa düşmek: Yürek çırpınmak. **2.** (kuş) Kanatlarını oynatarak telâş etmek: Bir kuş çırpınıp duruyordu.

ÇIRPINTI (i.). **1.** Oynama, helecan: Yürek çırpıntısı. **2.** Sahilde denizin yaladığı kumsal veya çakıllık.

ÇIRPIŞMAK (f.) (kuş) Kanatlarını vurup oynatmak, kanatlarını oynatarak hareket ve helecanda olmak.

ÇIRPIŞTIRMA (i.). Acele ile ve dikkatsiz yazılmış yazı.

ÇIRPIŞTIRMAK (f.). **1.** İnce değnekle hafifçe vurmak. **2.** Kâğıda vurur gibi çabuk çabuk ve dikkatsiz yazmak.

ÇIRPMAK (f.). **1.** Yavaş ve az vurmak. **2.** Uçlarından az kesip yontmak. **3.** (bezi) suya vurmak, temiz ve soğuk su ile ve sabunsuz yıkamak: Yemeni çırpmak. **4.** Boyaya batırılmış iple tahtaya uzunlamasına hat çizmek, nişan, çırpı vurmak. **5.** (kuş kanatlarının) uçlarını kesmek, uçlarını kırpmak.

ÇIRPTIRMAK (f.). **1.** Yavaş vurdurmak. **2.** Kenarından biraz kestirmek. **3.** Temiz su ile yıkatmak, bir sudan geçirtmek, kasarlatmak. **4.** Boyaya batırılmış iple çizdirmek, nişan yaptırmak, çırpı vurdurmak.

ÇIRT (i.). Sun'î bir meyilli yere çıkıp inen hayvana çektirilen tulumlu su dolabı.

ÇIRTLAK (i.). Karga, Ar. gurâb, Fars. zâğ.

ÇIT (i.) (ses taklidi). Pek hafif bir sesi taklit ve tasvir eder: Çıt pıt yürümek («çıtır» dahi denilir: Çıtır pıtır yürüyor). Pek hafif ses: O kadar halk toplandığı halde çıt yoktu. Kimse çıt etmedi.

ÇITA (i.). Muntazam yontulmuş çok ince kereste.

ÇITA (i.). Çentik, ufak gedik.

ÇITAK (i.). Şiveleri çetrefilce olan Rumeli Türkleri'ne verilen isimdir.

ÇITARI (i.). Bir ipekle üç pamuktan mürekkep bir nevi yerli kumaş.

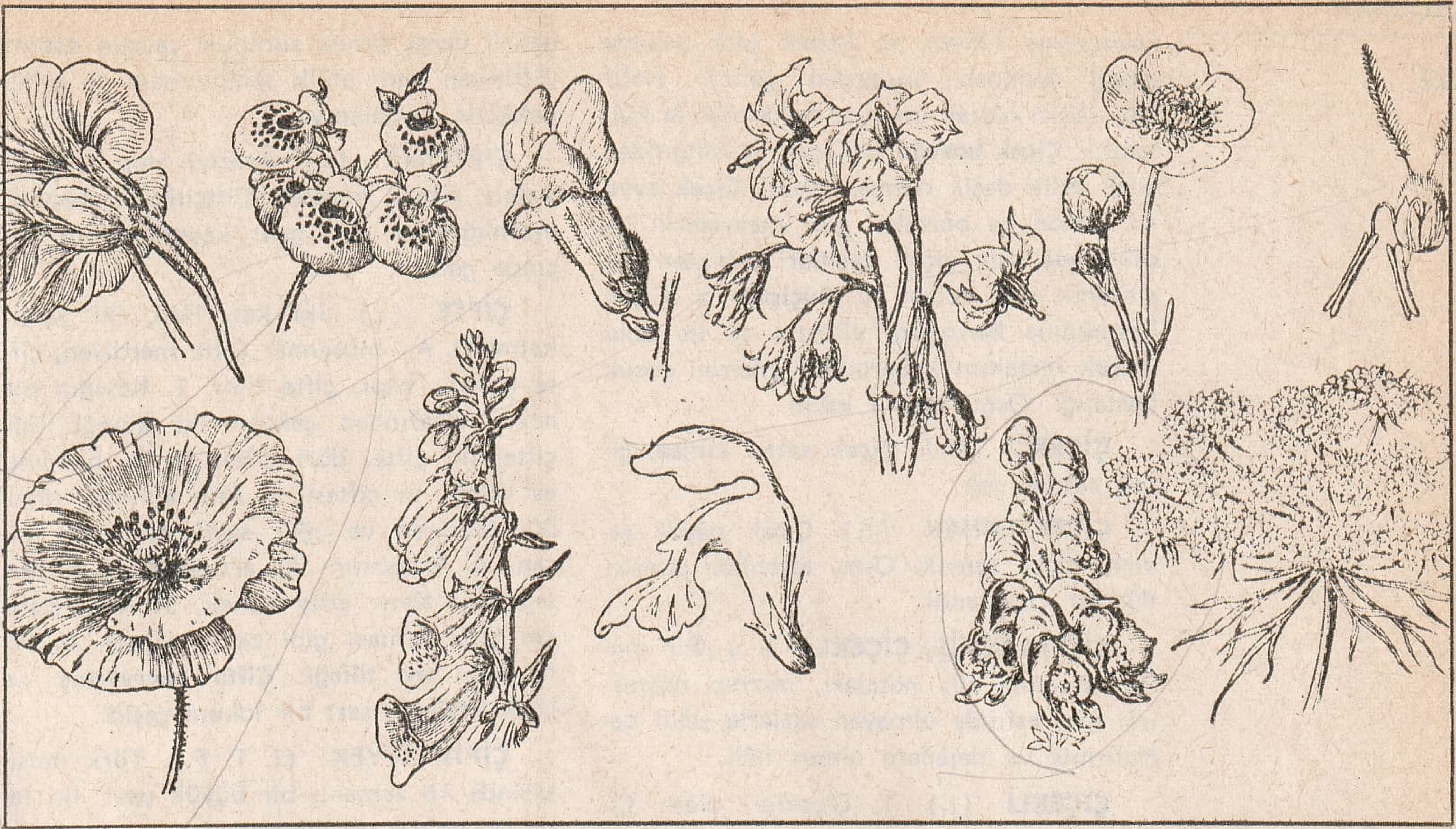

Çeşitli çiçekler

ÇITARI (i.). Mercan balığına benzer bir cins alaca balık.

ÇITÇIT (i.). Üzerinde dikili bulunduğu şeyin iki kenarını, birbirine tutturmaya yarayan iki parçadan ibaret, madenî veya plastik âlet.

ÇITIK (i.). Çatık, sıkı, buruşuk: Çıtık alın, kaş, çehre.

ÇITI PITI (i.). Ufak tefek ve sevimli.

ÇITIR bk. Çıt.

ÇITIR (i.). Çıtırdama, çıtırtı. bk. Çıtırdamak, çıtırtı.

ÇITIRDAMAK (f.). Çıtır çıtır ses çıkarmak.

ÇITIR PITIR (i.). **1.** Çocukların kolaylıkla ve tatlı tatlı konuşmasını ifade eder. **2.** Çıtı pıtı.

ÇITIRTI (i.). Çıtırdama sesi.

ÇITKIRILDIM (i.). Çok aşırı nezaket, lüzumsuz kibarlık ve dayanıksızlık gösteren: Böyle şey söylenmez. Çıtkırıldımın biridir.

ÇITLAMAK (f.). Çekilen parmak yahut ateşe atılan tuz yahut sıçrayan kıvılcım gibi şey, patlayıp ses çıkarmak.

ÇITLATMAK (f.). Parmakları veya ateşte tuz, mısır ve kestane gibi bir şeyi çıtırdatmak, patlatmak. Kıvılcım çıtlatmak.

ÇITLIK (i.). Sakız ağacının verdiği kırmızı meyve, bir nevi merlengiç.

ÇIVGA (i.). Sığır boynuzu.

ÇIVGAR (i.). Ziraat çifti, toprağı işlemeye mahsus öküz çifti.

ÇIVGIN (i.). Kar ve rüzgârla karışık yağan yağmur.

ÇIYAN (i.). Büyük ve derisi sert, kısa ayaklı ve koyu renkli bir cins kırkayak. **Çıyan otu** = Bir nevi ot. Ar. adras-ül-kelb. **Yılan çıyan** = Zehirli sürüngen ve böcek cinsleri.

ÇIYANCIK (i.). Bir cins bitki. Ar. şeceret-üt-tenîn.

ÇIYIR (i.). Siyah bir cins küçük kuş.

Çİ (e. F.) (c. çihâ) Ne?

ÇİBAN bk. Çıban.

ÇİÇE (i.) (eski Türkçe). Babanın kızkardeşi, hala (diriltilmesi faydalıdır. Zira «hala» kelimesi hem Türkçe değildir, hem de Arapça'da bizim kullandığımız mânâya gelmeyip, teyze demektir).

ÇİÇEK (i.). **1.** Ağaç ve bitkilerin meyve ve tohumdan önce verdikleri çok renkli ve ekseri güzel kokulu yaprakların bütünü ki, bitkinin tenasül organı içindedir: Ayçiçeği vesaire. **2.** Kumaş vesair üzerine renk ve boya ile yahut oymakla yapılan süs: Basma, halı çiçeği. Çevre çiçeği. Mermere oyulmuş çiçekler. **3.** İnsanın bedeni üzerinde pıtrak çiçek gibi çıbanlar açan ağır hastalık ki, aşı ile çaresi bulunmuştur. **Cedrî** = Çiçek illeti, çiçeğe tutulmak, çiçek bozuğu. **4.** mec. Allâk, hilebâz: Ne çiçek olduğunu biliriz. **5.** Bazı şeylerin özü: Kükürt çiçeği. **Çiçek açmak** = Tomurcukları açılıp (ağaç) çiçeklerle örtülmek: Bademler çiçek açtı (yalnız açtı da denir). **Çiçeği burnunda** = Pek taze, yeni

koparılmış (hıyar ve kabak gibi ucunda çiçeği bulunan şeylerden gelir). Hafif alay tâbiri olarak insanlar hakkında da kullanılır. **Çiçek bozuğu** = Çiçek hastalığından yüzü delik deşik olmuş, çopur. **Çiçek suyu** = Limon ve portakal gibi meyvelerin çiçekleriyle sair çiçek çeşitleri inbikten geçirilerek elde edilen su. **Suçiçeği** = Çiçek hastalığına benzeyen, vücutta su ile dolu seyrek birtakım kabarcıklar çıkaran çocuk hastalığı. Osm. cedrî-i kâzib.

ÇİÇEKÇİ (i.). Çiçek satan kimse, çiçek satılan yer.

ÇİÇEKLENMEK (f.). Çiçek peydâ etmek, çiçek açmak. Osm. tezehhür etmek: Ağaçlar çiçeklendi.

ÇİÇEKLENMİŞ, ÇİÇEKLİ (i.). Bir musiki eserinin süs notaları, mızrap nağmeleri gibi aslında olmayan seslerle şekil değiştirmiş ve dejenere olmuş hâli.

ÇİÇEKLİ (i.). **1.** Çiçekleri olan: Çiçekli ağaç. **2.** Boya yahut nakış veya oyma çiçek resminde şekilleri ve süsü olan: Çiçekli basma, tavan, çevre, sütun.

ÇİÇEKLİK (i.). **1.** Çiçek tarlası, bahçenin çiçek yetiştirmeye mahsus yeri. **2.** Çiçek koymaya mahsus süslü saksı ki, masanın üzerine ve büyükleri salonun bir tarafına konur. **3.** Kışın çiçek saksılarını barındırmaya mahsus camekân, ser. **4.** Eski tarzda odalarda kapının yanlarında bulunan ufak hücreler veya mihrap gibi bir yer ki, esasen çiçek koymaya mahsus idi.

ÇİÇEKSİZ (i.). Çiçeği olmayan. **Çiçeksiz bitkiler** = Mantarlar ve eğreltiotları gibi bitkiler sınıfı.

ÇÎDE (i. F.), toplanmış, devşirilmiş.

ÇİFÂİDE (i. F.). Ne fayda.

ÇİFT (i. Farsça «cüft» ten). Tek olmayan, iki eşit kısma bölünmesi mümkün olan: Çift sayı, rakam. **1.** Bir takım teşkil eden iki şey: Bir çift güvercin, beş çift kundura. **2.** Bir çift, yani takım teşkil eden iki tekin her biri, eş: Bu atın çifti öldü. Çiftini bulamadım. **3.** Sapan çeken iki öküz takımı, koşu: Çift sürmek. **4.** Bir erkek ile bir dişinin teşkil ettikleri takım. Ar. zevceyn. **Çift olmak** = Eşini bulup bir çift teşkil etmek. **Çift etmek** = Eşini tedarik edip çift yapmak. **Çift çubuk** = Tarla ve bağ işleri, ziraat işleri: Çift çubukla uğraşmak. **Çift sürmek** = Ziraat yapmak, sapan kullanarak araziyi işlemek.

ÇİFT (i.). Maşa ve cımbız gibi iki saplı âlet: Kuyumcu, saatçi çifti.

ÇİFTÇİ (i.). **1.** Sapan sürerek toprağı işleyen adam: Köylülerin büyük kısmı çiftçidir. **2.** Kendi malı olmayan bir çiftlikte belirli ücret almak suretiyle çalışan adam: Çiftlikten hem mülk sahibi, hem de çiftçi hakkıyle faydalanıyor.

ÇİFTÇİLİK (i.). Araziyi ekip işlemek sanatı, ziraat, harâset: Çiftçilikle çobanlık, insanlığın en eski gelir kaynaklarının başında gelir.

ÇİFTE (i.). İki kat, ikili, iki yanlı, katmerli. Ar. müsennâ: Çifte merdiven, çifte kanatlı kapı, çifte cam. **1.** Kayığın bir adam tarafından çekilen iki küreği: Bir çifte, iki çifte, dört çifte. **2.** İki namlulu av tüfeği, av çiftesi. **3.** Atın alnında, makbûl olmayan ve uğur sayılmayan çift nişan. **4.** Hayvanın iki art ayağıyle birden tepmesi: Katır çifte atmak. **5.** mec. Katırın çifte atması gibi zarar verme. **6.** İki namlulu av tüfeği. **Çifte kavrulmuş** = Ufak kesilmiş sert bir lokum çeşidi.

ÇİFTE DÜYEK (i. T. F.). Türk musikisinde 16 zamanlı bir büyük usul. İki tane Düyek'ten yapılmıştır.

ÇİFTEKANATLILAR (i.). İki kanatlı ve emici ağızları olan böcekler takımı.

ÇİFTELEMEK (f.). **1.** Arka ayaklarıyle tepmek (at, katır vs.). **2.** sert havalarda geminin ikinci demirini de atmak.

ÇİFTELİ (i.). **1.** İki art ayağıyle birden vuran: Çifteli katır. **2.** mec. Hilekâr, madrabaz, serseri: Çifteli adam.

ÇİFTE NAĞRA (i.). Türk musikisinde bir çeşit çift darbuka.

ÇİFTETELLİ (i.). Istanbul menşeli bir oyun ve oyun havası.

ÇİFTHANE (i. F.). Kuş üretmeye yarayan kafesli yer.

ÇİFTLEŞME (i.). Hayvanların cinsî birleşmesi: Koyunların çiftleşme vakti yaklaşıyor.

ÇİFTLEŞMEK (f.). **1.** (bir tek) Eşini bulup çift olmak: Güvercinin eşi ölürse bir daha zor çiftleşir. **2.** (hayvanlar) Cinsî birleşmek: Ekseri hayvanlar senede bir kere çiftleşirler. İyi bir kısrak, cins bir atla çiftleşince elbette güzel bir tay vücuda gelir.

ÇİFTLEŞTİRMEK (f.). **1.** Çift etmek, bir tekin eşini bulup çift yapmak. Araba atlarını çiftleştiremedim. **2.** Hayvanları biribirine eş yapmak: Bu köpeği çiftleştirip yavrularını almalı. Koyunları hangi ayda çiftleştirirler?

ÇİFTLİK (i.). Çift sürüp ekin yetiştirmeye mahsus yer, bir kimsenin mülkiyeti altında bulunan çeşitli tarlalarla bağ, orman ve mer'a vesaire ki, işçi ile ve yahut ortaklaşa işleyen ve çiftliğin hususî ev veya kulübelerinde oturan çiftçiler tarafın-

dan işlenir: Geminin kıçında, çiftliğin içinde.

ÇİFTPARMAKLILAR (i.). Memelilerin sığır, koyun gibi parmakları çift olan takımı.

ÇİĞ (i.). **1.** Pişmemiş, kaynatılarak yahut kızartılarak yenecek hale gelmemiş. Fars. nâ-pûhte: Çiğ et, çiğ sebze. **2.** İyi pişmemiş, az pişmiş: Çiğ ekmek. **3.** Olmamış, kemâle ermemiş, ham: Çiğ armut. **4.** mec. Tecrübe görmemiş, alışmamış, ham, densiz: Bu adam pek çiğ. **5.** Kötü, çirkin, bed, fena, lefafetsiz, soğuk: Çiğ renk. **6.** işlenmemiş, tabiî hâlinde, ham: Çiğ toprak. **Çiğ çiğ yemek** = Büyük bir hırs ve kin göstermek: Askerimiz, düşmanı çiğ çiğ yemek istiyordu.

ÇİĞ (i.). Sıcaktan buharlaşarak havaya kalkan nemin gece serinliğinde gayet ince bir surette yere yağmasından meydana gelen rutubet ki, çayır ve yaprakların üzerinde ufak inci damlaları gibi görünür. Ar. nedâ, Fars. jâle, şebnem: Çiğ yağmış. Çiğden üstümüz ıslandı. bk. Çiy.

ÇİGARA (i.). Sigara. bk. Sigara, çıgara.

ÇİĞDEM bk. Çiğde.

ÇİĞDEM (i.). Beyaz, sarı ve pembe çiçekli çeşitleri bulunan bir bitki ve kökü, öksüz oğlan soğanı.

ÇİĞDE (i.). Arapça'da ınnâb (ve galatı hınnâb) denen maruf kızılcığa benzer ve kabuğu sert bir cins meyve. Büyük ve pek kırmızı olan, bostanlarda yetişen cinsine de «çılan» derler.

ÇİĞDEMGİLLER (i.). Numunesi çiğdem olan bitki familyası.

ÇİĞDENE (i.). Karadeniz'in bu ismi taşıyan iskelesinden gelen çıralı tahta. Başlıca ahşap yapıların dışarısını kaplamada kullanılır.

ÇİĞELMEK (f.). Ne kadar pişerse pişsin, çiğ kalacak gibi bir hal almak.

ÇİĞESKİN, (ÇİĞİSKİN yahut **ÇİSKİN)** (i.). **1.** Pek ince çiğ, az ve hafif şebnem. **2.** İnce ve güneş görünce eriyip görünmez olan kırağı.

ÇİĞİN (i.). Omuz. bk. Çekin.

ÇİĞİNDİRİK (i.). Uçlarına su kovası veya yoğurt tablası vs. gibi şeyleri asarak taşımak üzere omuza alınan ağaç, omuzluk.

ÇİĞİR bk. Çığır.

ÇİĞİSKİN bk. Çiğeskin.

ÇİĞİT bk. Çığıt.

ÇİĞLİK (i.). **1.** Pişmemiş olan şeyin hali: Bu etin çiğliği meydandadır. **2.** Olmamış ve kemale ermemiş meyvenin hali, hamlık. **3.** mec. Tecrübesizlik, densizlik, acemilik.

ÇİĞNEM (i.). Bir defada çiğnenebilecek miktar: Bir çiğnem sakız.

ÇİĞNEMEK (f.) (eski Türkçe: çığnamak). **1.** Ayakla basmak, ayak altında ezmek, pâymâl etmek: Çayırı çiğnememeli. At ayağımı çiğnedi. **2.** Şiddet ve tazyik altına almak, ezmek: Düşman askeri, geçtiği yerlerin ahalisini çiğneyip mahvetti. **3.** Yemek üzere ağza alınan şeyi dişle kırıp ezmek: Pilavı çok çiğnemeden yutmamalı. **Çiğneyip geçmek** = mec. Birinin yanından geçip de uğramamak, ziyaret etmeksizin geçip gitmek. **Lakırdıyı çiğnemek** = Vâzıh ve açık söylemeyip anlaşılmayacak bir surette telâffuz etmek: Lakırdıyı çiğnemeyin ki söylediğinizi anlıyayım.

ÇİĞNEMİK (i.). Bazı anne ve dadıların kendi ağızlarında çiğnedikten sonra çıkarıp küçük çocuklarına verdikleri yemek: Çocuğa çiğnemik vermek hem temizlik, hem sıhhat bakımından pek zararlı bir âdettir.

ÇİĞNENMEK (f.). **1.** Ayakla basılmak, ayak altında ezilmek: Kazılan yerler böyle çiğnendikten, çiğnenildikten sonra ne işe yarar? **2.** Kahır ve baskı altına alınmak: Harp zamanında düşman ordusunun yolu üzerinde bulunan yerlerin ahalisi elbette çiğnenir. **3.** Ağızda dişle kırılıp ezilmek: Yemek ne kadar çok çiğnenir, çiğnenebilirse o kadar kolay hazmolur.

ÇİĞNETMEK (f.). **1.** Ayak altında ezdirmek, ayakla bastırmak: İşlenmiş tarlayı kimseye çiğnetmemeli. **2.** Yeşermiş ekini kardan evvel yatırmak, bastırmak: Ekinleri çiğnetmeli. **3.** mec. Ezdirmek. **4.** Dişle ezdirmek: Çocuklara, yiyeceklerini iyi çiğnetmelidir.

ÇİĞREMEK yahut ÇİĞRİMEK (f.) (eski Türkçe). Uyku kaçmak, uyuyamamak.

ÇİĞSEMEK yahut **ÇİĞSİMEK** ve **ÇİSİMEK** (f.). **1.** Çiğ yağmak. **2.** Çiğ gibi pek ince yağmur yağmak, tozarmak.

ÇİĞSENMEK (f.). Uyuyamamak, uykusuz kalmak, sehr veya ark hastalığına uğramak.

ÇİĞSİMEK bk. Çiğsemek.

ÇİĞTAY (i.). Mezopotamya taraflarında yaşayan oldukça güzel bir cins yaban eşeği, kûr.

ÇİHİL (si. F.). Kırk, Ar. erbaîn.

ÇİKLET (i. İng.). Çeşitli kokularla kokulandıran şekerlı sakız.

ÇİKOLATA (i. Meksika yerlilerinin dilinden). Sütlü veya sütsüz olarak kakaodan yapılan maruf yiyecek, çikolata.

ÇİL (i.). **1.** Beyaz veya kır renkte benleri olan, ak benli: Çil tavuk, çil at. **2.** Yeni, parlak: Çil akça, çil lira, altın. **3.** Beyaz leke, yüzde hasıl olan beyaz lekeler: Yüzünde çil vardır. **4.** Ak benekli renk: Ayna çili. **5.** Bars, abraşlık. **6.** Benekli bir cins keklik. **Çil yavrusu gibi dağılmak** = Pek perişan bir halde dağılanlar hakkında söylenir.

ÇİLE (i.). **1.** İbrişim ve sırma vesaire demeti. **2.** Yay kirişi. **3.** (Farsça kırk demek olan «çihil» den). Tarikat mensuplarının belirli törenlere bağlı inzivası. **4.** mec. Meşakkat, eziyet, zahmet.

ÇİLEK (i.). Yerle beraber ufak bir bitkinin verdiği pek lezzetli ve güzel kokulu maruf meyve ki, çeşitleri olur: **Dağ çileği** = Bunun yabanisi (lezzet ve kokuca hepsinden üstündür). **Firenk çileği** = İri taneli, mayhoşçası. Çilek fidanı, çilek kökü, çilek tarlası, çilek reçeli, çilek şurubu, çilek dondurması. **Ağaç çileği** = Şeklen çileğe ve duta benzer olup küçük bir ağaç üzerinde hasıl olan kırmızı ve güzel rayihalı bir meyve, ahududu.

ÇİLEKEŞ (i. F.). Çile çeken.

ÇİLELİ (i.). **1.** Çilesi olan. **2.** Üzüntülere yol açan.

ÇİLİNGİR (i.). Kilit, anahtar ve bunlara benzer demirciliğin ince işlerini yapan sanatkâr.

ÇİLİNGİRLİK (i.). Kilit, anahtar ve bunlara benzer ince demir âletler yapmak sanatı.

ÇİLLENMEK (f.). Ak lekeler peydâ etmek, çil olmak.

ÇİLLİ (i.). Çili olan: Çilli bir çehre, çilli kız.

ÇİLLİK (i.). Yüzde hasıl olan ak lekeler: Yüzüne çillik düşmüş.

ÇİM (i.). **1.** Çemen otu. Bahçelerde yol kenarlarını ve bazı oturulacak yerleri örtmeye mahsus kısa ve sık çayır otu. **2.** Bazı taş ve ağaçların üzerine peydâ olan yeşillik, yosun.

ÇİM (i.). Arap asıllı Türk alfabesinin yedinci harfi olan «ç» ki, cîm (ce) harfine iki nokta daha ilâvesiyle önce İranlılar tarafından icat ve sonra Türkler tarafından da kabûl olunmuştur ve «cîm-i Fârsî» dahi denir.

ÇİMÇEK (i.). Bir nevi serçe.

ÇİMDİK (i.). **1.** Parmak uçlarıyle sıkma. **2.** Pamuklu üzerine bir nevi dikiş.

ÇİMDİKLEME (i.). Parmak uçlarıyle birinin etini sıkma.

ÇİMDİKLEMEK (f.). Parmak uçlarıyle birinin etini sıkmak.

ÇİMEN (i. F.). Kendiliğinden yetişmiş ot. bk. Çemen.

ÇİMENLİK (i.). Çimenli olan yer. bk. Çemenlik.

ÇİMENTO (i.) (İtalyanca: cimento). Kumla karışık olarak harç ve sıva gibi kullanılıp pek çabuk donar ve rutubete karşı çok dayanır bir mamûl ki, çeşitleri olup kâğıt torba içinde satılır: Fransız çimentosu, beyaz çimento. Çimento döşemek.

ÇİMLENDİRMEK (f.). Ekilecek tohum ve çekirdekleri veya dikilecek bağ çubuklarını filiz verinceye kadar geçici olarak toprak veya kum yahut suyun içinde bulundurmak: Ağaç çekirdeklerini, bostan tohumunu, bağ çubuklarını çimlendirmek.

ÇİMLENMEK (f.) (Tohum, çekirdek, bağ çubuğu vesaire). **1.** Ekilip dikilmeden önce geçici olarak toprak veya kum veya suyun içinde durdurulup filizlenmek: Bağ çubukları, karpuz tohumu, ağaç çekirdekleri önce çimlenip sonra dikmeli. **2. Çim yemek, çimlenmek** = mec. Nasibini almak, kenardan geçinmek.

ÇİMMEK (f.). **1.** Suya dalıp çıkmak, suya girip yıkanmak. **2.** Dolanıp batmak, gömülmek: Parmaklar ete çimmek.

ÇİMŞİR (i.). Tarak ve kaşık gibi şeyler yapılmasına yarayan ve yaz kış yaprağını dökmeyen kısa bir ağaç. Çimşir ağacından yapılma: Çimşir kaşık. **Kel başa şimşir tarak** = Mustahak olmayan şahıs üzerindeki süs hakkında söylenen atasözüdür. bk. Şimşir.

ÇİMŞİRLİK (i.). **1.** Çimşir ağaçlarıyle örtülü yer, çimşir ormanlığı. **2.** Çimşir ağaçlarıyle süslenmiş bahçe.

ÇİN (hi. coğrafya). Asya kıt'asının doğu kısmını teşkil eden büyük bir ülke ki, nüfusu 750 milyonu bulmuştur. Çin'den başka Moğolistan, Tibet, Mançurya, Doğu Türkistan dahi çok defa bu ismin mânâsına girer. Arapça'sı «Sîn» dir. Çîn-i Mâçîn tâbirindeki Mâçîn, «Mançurya» dan galat olsa gerektir.

ÇÎN (i. F.). **1.** Kıvrım, büklüm. Ar. câdd. **Çîn-i zülf** = Saç kıvrımı. **2.** Buruşuk, buruşma: **Çîn-i cebîn** = Alın buruşuğu. **Çîn-i ebrû** = Kaş çatıklığı. **3.** Toplayan, devşiren, cemeden: **Hûşe-çîn** = Başak toplayan. **Hurde-çîn** = Kırıntı toplayan.

ÇİNAKOP (i.). 15 - 20 tanesi 1 kilo gelen lüfer çeşidi. bk. Çınakop.

ÇİNCE (hi.). Çinliler'in tarz ve usulüne uygun veya onlara mensup ve müteallık: Çince yazı, kitap. Çinliler'in tarz ve usul veya dillerinde: Çince söylemek, rak-

setmek, yazmak. Çin dili: Çince'yi öğrenmek pek zordur.

ÇİNGENE (i.). Göçebe ve menşeleri ihtilâflı, esmer renkte bir kavim. Kıbtî. Elek ve kalbur yapmakla, ayı ve maymun oynatmakla, demircilik ve çalgıcılıkla meşhurdurlar. mec. **1.** Arsız, hayâsız. **2.** Pek hasis, alçak. **Çingene borcu** = Bakkala, kasaba ve bu gibi esnafa olan ufak tefek borçlar. **Çingene palamudu** = Palamut balığının âdi ve ufak bir cinsi.

ÇİNGENECE (i.). **1.** Çingeneler'e yakışır surette. **2.** Pek arsızca, hayâsızlıkla. **3.** Pek fazla hasislikle, vakar ve haysiyet gözetmeksizin. **4.** (hi.). Çingene dilinde: Çingenece söylemek. Çingeneler'in konuştukları dil: Çingenece, Ârî dillerdendir.

ÇİNGENELİK (i.). **1.** Çingene cinsiyeti: Onun çingeneliği yüzünden bellidir. **2.** mec. Arsızlık, hayasızlık. **3.** Pek fazla hasislik: Ne çingene adam!

ÇİNİ (i.). **1.** Çin'de yapılan iyi cins tabak vs. **2.** Duvar yüzünü kaplamaya mahsus sırlı nakışlı levhacıklar. **3.** Üzeri mineli tuğla: Çini soba, çinili köşk.

ÇİNİCİ (i.). Çini yapan veya satan kimse.

ÇİNİCİLİK (i.). Çini yapma sanatı: Türk çiniciliği Osmanlı devrinde en yüksek noktasına erişmiştir.

ÇİNİLİ (i.). Çinisi olan, çinilerle süslenmiş.

ÇİNKO (i. İ. zinco). Zn senbolü ile gösterilen, 2.11 yoğunluğunda bir eleman, tutya. Bunun levhası, teneke gibi muhtelif kaplar imaline yarar. Çinkodan yapılmış: Çinko leğen.

ÇİNKOGRAFİ (i. İ. Y.). Basılacak resim veya yazıların kalıbını çinko üzerine çıkarmak sanatı.

ÇİNLEMEK bk. Çınlamak.

ÇİNLİ (i.). Çin ahalisinden olan: Çinliler'in âdeti. Çinli bir sanatkâr.

ÇİNTAN, ÇİNTİYAN (i.). Kadın şalvarı.

ÇİNTİK (i.). **1.** Ufak gedik, çetele dişi. **2.** mec. Ayıp, kusur. bk. Çentik.

ÇİNTİKLEMEK (f.). Çentiklemek.

ÇİNTİLMEK (f.). **1.** Diş diş olmak, gedilmek: Çakı çintildi. **2.** İnce ince doğranmak: Soğan çintilip yağda kavrulur.

ÇİNTİYAN (i.). Anadolu'nun bazı taraflarında köylü kadınların giydikleri uzun ve pek geniş şalvar.

ÇİNTMEK (f.). Çentmek. bk. Çentmek.

ÇİPİL (i.). **1.** Gözleri ağrılı ve kirpikleri dökülmüş kimse. **2.** Çepel. bk. Çıpıl.

ÇİPURA (i.). Karagöz balığına benzer lezzetli bir Akdeniz balığı.

ÇİR (i.). Dilinmeden kurutulan kayısı, erik gibi meyvelerin kurusu.

ÇİRÂ (e. F.). Nasıl. **Çûn ü çirâ** = Niçin ve neden, bir şeyin sebebi.

ÇÎRE (i. F.). Maharetli: **Çîre-dest** = Eli yakışır, elinden iş gelir.

ÇÎREGÎ (i. F.). Beceriklilik, maharet, hazâkat.

ÇİRİŞ (i.). Sarı zanbak kökü unundan yapılan bir macun ki, ciltçiler ve papuççular tarafından mukavva ve meşin yapıştırmakta vesair işlerde kullanılır. Kola kullanılması tercih edilir. **Çiriş çanağı** = Yapışkan ve tatsız şey.

ÇİRİŞLEMEK (f.). Çiriş sürmek, çirişle yapıştırmak.

ÇİRİŞLENMEK (f.). Çirişle yapıştırılmak: Kitap kabı böyle mi çirişlenir?

ÇİRİŞLİ (i.). Çiriş sürülmüş, çirişle yapıştırılmış.

ÇİRK (i. F.). Kir, pas, pislik, murdarlık.

ÇİRK-ÂB (i. F. çirk = pis, âb = su) (Türkçe telâffuzu: Çirkef). Birikmiş pis sular, kirlenmiş su, bulaşık suları. bk. Çirkef.

ÇİRK-ÂLÛD (i. F.). Çirkefe bulaşmış.

ÇİRKEF (i.) (Farsça çirkâb'dan). Birikmiş pis su, kokmuş bulaşık suyu. mec. Edepsiz, terbiyesiz adam. **Çirkefe taş atmak** = Terbiyesiz adamlara bulaşmak.

ÇİRKİN (i.) (aslı Farsça «çirk» den, yani kirli). **1.** Güzelin zıddı, çirkin: Çirkin adam. Çirkin kız. Çirkin yüzlü. **2.** Kötü, beğenilmeyecek. Ar. Mezmûm, redâ, Fars. bed: Çirkin iş, çirkin huy. Kötü, fena: Çirkin etmiş, çirkin söyledi.

ÇİRKİNCE (i.). Az çirkin: Çirkince bir kız.

ÇİRKİNLEMEK (f.). Çirkin olmak, çirkinleşmek. Çirkin saymak, kötülemek. Osm. zem ve takbîh etmek.

ÇİRKİNLENMEK (f.). Çirkin olmak, çirkinlik peydâ etmek: Kıyafet değiştirince çirkinlendi.

ÇİRKİNLEŞMEK (f.). Çirkin olmak, çirkinlik peydâ etmek: Küçükken oldukça güzeldi; lâkin büyüdükçe çirkinleşiyor.

ÇİRKİNLEŞTİRMEK (f.) Çirkin etmek, çirkin göstermek, çirkinlik vermek: Pek çirkin değildir; lâkin o kıyafet kendisini çirkinleştiriyor.

ÇİRKİNLETMEK (f.). Çirkin etmek, çirkin göstermek, çirkinlik vermek: Terbiye noksanı, güzel bir kızı çirkinletmek için kâfidir.

ÇİRKİNLİK (i.). **1.** Çirkin olanın hali, güzellik karşılığı. **2.** Kötülük, fenalık. Ar. redâet.

ÇİRKİNSEMEK (f.). Çirkin bulmak, çirkin saymak, çirkin görüp beğenmemek.

ÇİROZ (i.) (Rumca'dan, eski Türkçe kurumak demek olan çirimek'ten olması uzak ihtimaldir. Zira kelimenin şekli de Rumca'dır). Uskumru balığının kurutulmuşu. mec. Pek kuru ve zayıf şahıs.

ÇİS (i.). Kudret helvası.

ÇİSE (i.). Çok ince ve hafif yağmur.

ÇİSELEMEK (f.). Çise halinde yağmak.

ÇİSENTİ (i.). Çiğ gibi pek ince yağmur.

ÇİSİMEK (f.). Çiselemek. bk. Çiğeskin, çisenti, çiğremek.

ÇİSİNTİ bk. Çisenti.

ÇİSKİN (i.). bk. Çisenti, çiğeskin.

ÇİSTÂN (i. F.) Bilmece.

ÇİŞ (i.). İşeme, tebevvül. **Çiş etmek** = İşemek. **Çişi olmak, gelmek** = İşeyeceği gelmek (asıl eski Türkçe'de çiş: Def'-i hâcet ve çişmek: Def-i hâcet etmek demektir).

ÇİŞİK (i.). Tavşan yavrusu.

ÇİT (i.). **1.** Bir cins bez. **2.** Çalı, değnek ve kamış gibi şeylerden örülmüş geçici bölme: **Çit çevirmek** = Çitle bölmek. **Araba çiti** = Saman arabasının yanlarındaki sepet kanat.

ÇİTARI (i.). **1.** İpek ve pamukla dokunan bir çeşit kumaş. **2.** Sarı çizgili, en büyüğü yarım kiloyu aşmayan, bir balık çeşidi.

ÇİTİ (i.). Çentik, ufak gedik.

ÇİTİLEMEK (f.). bk. Çitmek.

Çeşitli çiviler

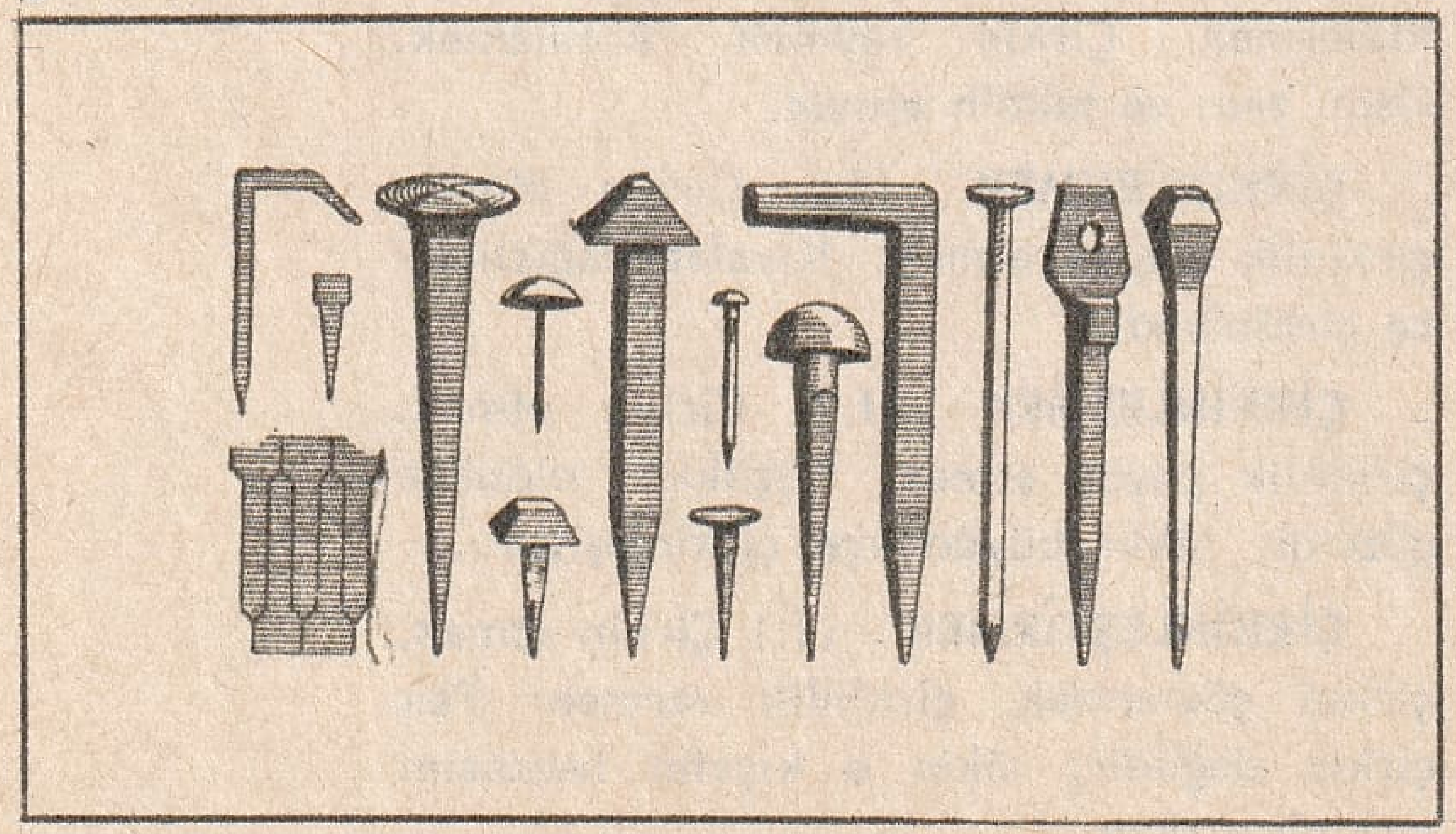

ÇİTİLİ, ÇITILI (i.). Ufak çentiği olan: Çitili kavun.

ÇİTİLMEK (f.). Çitme işi.

ÇİTİMEK (f.). Örmek.

ÇİTİN bk. Çetin, katı: Çetin dağ, çetin yol, çetin ceviz. **2.** İnatçı, muannid, sert: Çetin mizaç, çetin adam. **3.** Zor, güç, müşkül: Çetin iş.

ÇİTİŞMEK (f.). Birbirine geçip pekişmek, kilitlenmek, çit gibi sarmaşmak.

ÇİTLENBİK (i.). Küçük taneli ve tek çekirdekli siyah ve leziz bir meyve. **Çitlenbik ağacı** = Bu meyveyi veren ağaç ki merlengeç çeşidindendir.

ÇİTLİK (i.). Çit yapmaya elverişli dal veya çubuk.

ÇİTMEK veya **ÇİTİLMEK** (f.). Elde sıkıştırıp ovalıyarak yıkamak.

ÇİTMİK (i.). Üzüm salkımının küçük dalı, parçası.

ÇİVDİRMEK (f.). Oku hedefe isabet ettirmemek, hedeften şaşırtmak.

ÇİVİ (i.). Tahta vs. mıhlamaya ve kakılmaya mahsus ucu sivri ve arkası başlı demir, mıh: **Tel çivisi** = Kalıba dökülmüşü, karfiçe. **Demir çivi** = Enser, mismar. **Nalıncı çivisi** = Demirden ufak çivi. **Çivi diş** = Dokuz yaş dişi. **Çivi çiviyi söker** = Taciz edici bir halin aynı şiddetle bir mukabil çare ile giderilebileceğini ifade eder: Nezleyim, ama yine de denize gireceğim, çivi çiviyi söker. Ahmet bana bu oyunu yapınca ben de onu şikâyet ettim; ne yapalım çivi çiviyi söker. **Çivi gibi** = Çevik ve sıhhatli kimse. **Çivi kesmek, çivi gibi olmak** = Çok üşümek. **Çivi yazısı** = Farslar'ın, Medler'in ve Asurlular'ın kullandığı yazı. **Çivi yukarı** = Yağlı güreşte hasmı tepesi üstü diktikten sonra sırtını yere getirme oyunu.

ÇİVİDÎ (i.). Çivit renginde olan.

ÇİVİLEME (i.). **1.** Çivilemek işi. **2.** Ayaküstü ve dimdik bir durumda denize atlama.

ÇİVİLEMEK (f). Çivi ile mıhlamak.

ÇİVİLENMEK (f.). Çivi ile mıhlanmak. mec. Bir yerde ilişip kalmak, gecikmek.

ÇİVİRTMEK (f.). Çivirtmek, çivrindi. bk. Çevirmek vs.

ÇİVİT (i.) (yahut çığıt ve galatı: çevid). Hind'de ve Yemen'de yetişen bir bitkiden çıkarılan koyu mavi boya ki, sarılığı kaybettirmek için az miktarda çamaşıra da konur.

ÇİVİTLEMEK (f.). Çamaşırları çivitli suya sokmak.

Çeşitli çizmeler

ÇİVİTLİ (i.). İçinde çivit bulunan.

ÇİVİTSİZ (i.). Çividi olmayan.

ÇİVMEK (f.) (ok) Hedeften şaşmak.

ÇİY (i.). Havadaki su buharının soğuk tesiriyle su damlacıkları haline gelmiş şekli. bk. Çiğ.

ÇİYSEMEK (f.). **1.** Çiy düşmek. **2.** Çiselemek.

ÇÎZ (i. F.). Yalnız «nâçîz» ve «nâçîzâne» tabirlerinde kullanılır. bk. Nâçîz, nâçizâne.

ÇİZDİRMEK (f.). **1.** Kalem veya diğer bir şeyle bir çizgi çektirmek: Şu tahtanın üzerine bir şekil çizdirmeli. **2.** Çıkartmak, üzerine bir çizgi çektirip kaydını silmek: İsmini defterden çizdirdiler.

ÇİZELGE (i.) (uyd. k.). Cetvel. bk. Cetvel.

ÇİZGİ (i.). Gerek kalemle yapılmış gerek oyuk veya kabarık sıra, hat: Bu defterin siyah ve kırmızı çizgileri var, alın çizgisi. **Çizgi çakısı** = Ağaca işaret etmeye mahsus marangoz çakısı.

ÇİZGİLİ (i.). Üzerinde çizgi bulunan: Çizgili defter.

ÇİZGİLİK (i.) (y. k.). Cetvel tahtası.

ÇİZGİSİZ (i.). Çizgili olmayan.

ÇİZİ (i.). bk. Çizik.

ÇİZİK (i.). Çizilmiş, çizmekten hasıl olan iz, hat, yol: Bu aynanın bir çiziği var. Sudanlılar'ın yanaklarındaki çizikler. **Çizik çizik** = Yol yol.

ÇİZİKTİRMEK (f.). Rasgele yazmak.

ÇİZİLİ (i.). Çizilmiş, çizgileri olan: Çizikli, çizili bir ayna.

ÇİZİLİŞ (i.). Çizilmek işi. bk. Çizilmek.

ÇİZİLME bk. Çiziliş.

ÇİZİLMEK (f.). **1.** Çizgiler ve hatlar peyda etmek, sivri bir şey sürülmekle boyuna tırmalanmak: Bu kâğıt kolay çizilmiyor, bu ayna çizilmiş. **2.** Çizgi çekilerek kaydı silinmek: Onun ismi defterden çizildi.

ÇİZİM (i. matematik). Bir şeklin belli kaidelere uygun olarak çizilmesi.

ÇİZİNTİ (i.). Hafif sıyrık.

ÇİZME (i.). Koncu dize kadar veya dizden yukarı çıkacak kadar uzun ayakkabı ki, başlıca yolculukta veya hayvana binildikte giyilir, çekme: Çizme giymek, çizmeyi çekmek.

ÇİZME (i.). **1.** Çizmek işi, çiziş. **2.** Çizgi, yol, hat. **3.** Tarla çiziği, sapan yolu, ark.

ÇİZMEK (f.). **1.** Çizgi çekmek. Osm. hat tersîm etmek: Şu defteri çizmeli. **2.** Sivri bir şey sürülmekle boyuna tırmalamak: İğne yüzümü çizdi. **3.** Çıkartmak. Osm. hazf ve terkîn etmek: Onun ismini defterden çizdiler. **Yazıp çizmek** = Yazı ile uğraşmak. **Yan çizmek** = Sıvışmak. Bir işi yapmaktan kaçmak.

ÇİZMELİ (i.). Ayağında çizmesi olan. **Sarı çizmeli Mehmed Ağa** = Meçhul, hakkıyle tarif olunamayan şahıs hakkında kullanılır.

Çoban püskülü

ÇOBAN (i.) (F. şûbân ve çûbân). Ehlî hayvanları gezdirip otlatan adam: Koyun, keçi, sığır çobanı. **Çoban armağanı çam sakızı** = Küçük hediye. **Çoban aldatan** = Kırlangıçtan büyücek bir kuş, alaca tavuk. **Çoban iğnesi, püskülü, değneği, düdüğü, süzgeci, tarafı, dağarcığı tuzluğu, minaresi** = Çeşitli bitkiler. **Çoban köpeği** = Sürüyü beklemeye mahsus köpek. **Çoban merhemi** = Terementi ve mumyağı vesaire ile yapılan bir nevi merhem. **Çoban yıldızı** = Zühre.

ÇOBANALDATAN (i.). Kırlangıçtan büyücek, uzunca kuyruklu, bir çeşit keçisağan: Bu kuş insanı yanına yaklaştırdığı halde yakalanmamasıyle tanınır.

ÇOBANCA (i.). Çobanlara mahsus veya lâyık bir surette.

ÇOBANÇANTASI (i.). Turpgillerden yabanî bir bitki ve bunun torbayı andıran meyvesi (capsella pastoris).

ÇOBANDAĞARCIĞI (i.). Turpgillerden yabanî bir bitki, kuş ekmeği (thlaspi).

ÇOBANDEĞNEĞİ (i.). Karabuğdayın bir çeşidi (polygonum aviculare).

ÇOBANDÜDÜĞÜ (i.). Loğusaotu familyasından bir bitki, meyhaneci otu (asarum europaeum).

ÇOBANİĞNESİ (i.). Itır çiçeği cinsinden kokulu bir bitki.

ÇOBANLIK (i.). Çobanın sanat ve vazifesi: Köyde çobanlık ediyor, koyun, sığır, hergele çobanlığı.

ÇOBANPÜSKÜLÜ (i.). Çobanpüskülügillerden bir süs bitkisi (ilex aquifolium).

ÇOBANPÜSKÜLÜGİLLER (i.). İkiçeneklilerden bir bitki familyası.

ÇOBANTARAĞI (i.). Maydanozgillerden, beyaz çiçekli bir bitki (scandix).

ÇOBANYILDIZI (i.). Zühre, Çulpan, Venüs.

ÇOCUK (i.) (aslı çöcök = körpe, yavru). **1.** İnsan yavrusu: Erkek çocuk, kız çocuk. **2.** Genç, delikanlı. Ar. fetâ: İyi çocuktur. **3.** mec. Hoppa mizaçlı, aklı bir şeye ermeyen. **Çoluk çocuk** = Aile, ev halkı. **4.** Bir ailenin yavrusu, evlât: Ali'nin iki çocuğu var. **5.** Teklifsiz arkadaşlar arasında, erkek şahıs: Ahmet'i yirmi yıldır tanırım, iyi çocuktur. **Çocuk aldırmak** = Ana rahmindeki cenini ameliyatla aldırmak. **Çocuk bahçesi** = Çocukların oynaması ve hava alması için hazırlanmış bahçe. **Çocuk düşürmek** = Çocuğu vaktinden önce ve ölü olarak doğurmak. **Çocuğu olmak** = Çocuğu doğmak. **Çocuklar** = Teklifsiz konuşmalarda «arkadaşlar!» demektir. **Çocuk oyuncağı** = Önem verilmeye değmeyen. **Çocuk peydahlamak** = Evli olmadan gebe kalmak. **Çocuktan al haberi** = Gizli tutulan bir şey çocukların rasgele söyledikleri bir sözle anlaşıldığı zaman söylenir. **Çocuk yapmak** = İsteyerek çocuk sahibi olmak. **Çocuk yuvası** = Çalışan kadınların iş saatlerinde küçük çocuklarını bıraktıkları bakımevi.

ÇOCUKBİLİM (i.) (uyd. k.). Mevzu olarak çocuğu alıp her bakımdan inceleyerek özelliklerini belirten ilim, çocuk ilmi, pedagoji.

ÇOCUKCAĞIZ bk. Çocukcuk.

ÇOCUKCUK (i.). Küçük çocuk (ekseriya sevgi için kullanılır).

ÇOCUKÇA (i.). Çocuklara yakışır hal ve surette: Çocukça hareket ediyor.

ÇOCUKLAŞMAK (f.). Çocuk gibi hareket etmek.

ÇOCUKLUK (i.). **1.** Çocuk hali ve zamanı. Ar. tufûliyyet, sabâvet: Çocukluğunda pek yaramazdı. **2.** Hoppa tabiatlı, düşüncesiz hareket: Onun yaptığı çocukluğu bebekler yapmaz.

ÇOCUKSU (i.). Çocukça, çocuk gibi.

ÇOĞALMA (i.). Çok olma, artma. Ar. tekessür, tezâyüd.

ÇOĞALMAK (f.). Çok olmak, artmak. Osm. tezâyüd ve tekessür etmek: İşlerimiz çoğaldı, insanın evlâdı çoğaldıkça gailesi artar.

ÇOĞALTMAK (f.). Çok etmek, artırmak. Osm. tesir etmek: Siz kitapları çoğaltmışsınız.

ÇOĞAN yahut **ÇÖĞEN** (i.). Ağdayı ve giyeceği ağartmak için kullanılan, reçel ve helvaya konulan bir nevi kök.

ÇOĞUL (i. gramer) (uyd. k). Cem' ve çokluk karşılığı olarak uydurulmuş kelime. İsmin çoğulu: Çocuk, çocuklar gibi.

ÇOĞUMSAMAK (f.). Çok görmek.

ÇOĞUNLUK (i.) (uyd. k.). Ekseriyet.

ÇOĞUR (i.). Pancar (yanlış olarak havuca da derler).

ÇOĞURCUK (i.). Sığırcık (galat olarak sığırcık dediğimiz kuşun adı; asıl mânâsı «çekirge kuşu» dur).

ÇOK (i.). **1.** Miktarı fazla olan, az karşılığı, bol. Ar. kesîr, vâfir. Fars. bisyâr: Çok kitabı vardır, bu yıl çok mahsul oldu. **2.** Fazla, ziyade, lüzumundan artık: Bu yemek bize çoktur. **3.** Pek, pek ziyade: Bu yemeği çok severim, çok iyi, çok üşüdüm, pek çok. **4.** Her vakit, sık sık, pek sık: Bize çok gelirdi, bu hal bizde çok olur. **5.** Büyük miktar, çokluk: Çoktan memnun

olmayan azı da bulmaz. **6.** Bir şeyin büyük kısmı, ekseriyyet: İnsanların çoğu gösterişe düşkündür, vaktimizin çoğunu boş işlerle geçiririz. **7.** Çok vakit, uzun müddet, hayli zaman: O vakitten çok geçti, çok olmadı. **Az çok** = Ne kadar mümkün olursa, çok olmazsa az olsun, mümkün mertebe. **Aza, çoğa bakmamak** = Oluruna razı olmak. **Çok çok** = Sonunda, olsa olsa: Çok çok beş gün geçecektir. **Çoktan** = Hayli zamandan, eskiden. **Çok şey** = Garip şey, tuhaf şey. **Çok kere, çok defa** = Her vakit. **Çok görmek** = Çoksamak, çok sayıp yakıştırmamak, çekememek. «Ne var, ne çok» tâbirinde «yok» yerine kullanılır.

ÇOKA yahut **ÇUKA** (i.). Mersine benzeyen siyah bir büyük balık.

ÇOKAL (i.). **1.** Zırh, cebe: At çokalı. **2.** Sırlanmış çömlek, su ve şarap vesaire koymaya mahsus topraktan kulplu kap.

ÇOKAYAKLILAR (i.). Eklembacaklı böceklerin, her ekleminde bir veya iki çift ayağı olan takımı.

ÇOKBİLMİŞ (i.). Her taşın altından çıkan, her işe karışan, kurnaz.

ÇOKCA (i.). Az ziyade, ziyadece, oldukça: Çok yağmur yağdı, suyu çokça içtim.

ÇOKDÜZLEMLİ (i. matematik) (y. k.) Birkaç düzlemin kesişmesiyle meydana gelen açı.

ÇOKGEN (i. matematik) (uyd. k.). Kenarları her taraftan doğru çizgilerle çevrilmiş satıh parçası. Ar. mudallâ.

ÇOKHÜCRELİ (i. biyoloji) (y. k.). Birden fazla hücreden meydana gelen.

ÇOKLUK (i.). **1.** Bir şeyin çok olması. Ar. kesret, vefret, ziyâdelik, bolluk: Zahirenin çokluğu fiyatı düşürüyor. **2.** Kalabalık, izdihâm. Nerede çokluk, orada... **3.** Çok kere, çok defa, sık: O, bize çokluk gelmiyor, o mal bu memlekette çokluk bulunmuyor (bu mânâ ile başlıca menfî cümlede kullanılır). **4.** (gramer). Cemi, (uydurması) çoğul.

ÇOKLUK (i. felsefe). Kâinatın birçok varlıktan meydana geldiğini, bunlarda birlik aramanın, zihnî bir temayülden ibaret olduğunu ileri süren doktrin.

ÇOKMAK (f.). Derin kazmak (çukur bundandır).

ÇOKMAK bk. Çomak ve çoman.

ÇOKMAR (i.). **1.** İri ve toparlak başlı topuz, kalın cenk çomağı. **2.** (halk ağzında: çomar). İri başlı çoban köpeği. **3.** Boynuzsuz koyun nevi. Çomar, çoman.

ÇOKRAMAK (f.). Kaynar kazan gibi çokur çokur etmek takırdamak.

ÇOKSAMAK (f.) (çoksumak). Çok görmek, kabûl etmemek. Osm. istiksâr etmek, kıyamamak.

ÇOKSANMAK ve **ÇOKSUNMAK** (f.). Çok görüp kendi nefsinden esirgemek.

ÇOKSESLİ (i.). Tek sesli olmayan musiki eseri. bk. Çokseslilik.

ÇOKSESLİLİK (i.). Musikide aynı anda birden fazla sesin duyulması esasına dayanan sistem. Polifoni. Teksesli musikinin zıddı.

ÇOKSIMAK (f.) bk. Çoksamak ve çoksanmak.

ÇOKSUMAK (f.). Çoksamak.

ÇOKSUNMAK (f.). Çoksanmak.

ÇOKTANRICILIK (i. felsefe). Birden fazla tanrının varlığı düşüncesini benimseyen inanış.

ÇOKTERİMLİ (i. matematik) (y. k.). Artı veya eksi işaretleriyle birbirine bağlı birçok terimlerden meydana gelen cebir ifadesi.

ÇOLAK (i.). **1.** Bir kolu sakat veya eksik olan, çolak adam. **2.** Sakat, bozulmuş, çarpılmış: Çolak kol, el (yalnız kol ve ele denir). Kol veya eli sakat yahut eksik olan adam.

ÇOLAKLIK (i.). Kol veya el sakatlığı yahut eksikliği. Ar. şellel, cezm.

ÇOLPA (i. F.). **1.** Bir ayağı sakat olan: Çolpa adam. **2.** Yürürken ilk defa sol ayağını atan, ayak itibariyle solak: Çolpa adam, at. **3.** mec. Beceriksiz. Eli yakışıksız ve ayağı dolaşır: Pek çolpa bir adam.

ÇOLPALIK (i.). Beceriksizlik, acemilik.

ÇOLPAN (i.). bk. Çulpan.

ÇOLUK (i.). Daima «çocuk» kelimesiyle beraber kullanılır: **Çoluk çocuk** = Ev halkı, eş ve çocuklar: **Çoluk çocuk sahibi** = Ev bark sahibi, aile sahibi.

ÇOLUM (i.). Balıkçılıkta kullanılan ağ kepçe.

ÇOMAK (i.) (aslı «çokmak). **1.** Başı iri ve toparlak değnek. **2.** İri ve ağır başlı sopadan ibaret harp âleti, topuz.

ÇOMAR (i.) (aslı çokmak). İri başlı çoban köpeği.

ÇOMUR (i.). Şalgam.

ÇOPRA (i.). **1.** Balık kılçığı. **2.** Sık çalılık veya sazlık.

ÇOPRA (i.). Uzunca boylu, bir tatlı su balığı (cobitis).

ÇOPUR (i.) **1.** Yüzdeki çiçekbozuğu. **2.** Yüzdeki kırmızı lekeler.

ÇOPURİNA (i.). İzmarite benzer bir cins balık.

ÇOPURLU (i.). Yüzü çiçekten delik deşik olmuş, çiçekbozuğu.

ÇORAK (i.). Mahsul vermez, verimsiz, kıraç: Çorak yer.

ÇORAKLIK (i.). Çorak yer. Fars. şûrezâr, kıraç yer.

ÇORANİKO (i.). **Çoraniko, çobaniko** = Hep beraber, kapı kapamaca.

ÇORAP (i.). Ayağa giyilen yün veya pamuktan örme şey; konçlu, konçsuz çorap. **Çorap örmek** = Çorap yapmak, mec. Hile ve tuzak kurmak. **Çorap söküğü** = Biribiri ardınca vuku bulan, uzayıp giden şey.

ÇORAPÇI (i.). **1.** Çorap ören, çorap yapan. **2.** Çorap satan, çorap tüccarı.

ÇORBA (i.). Yemeğin başında kaşıkla içilen sulu sıcak yemek ki, pek çok çeşidi olur: Pirinç, şehriye, tarhana, işkembe, mercimek, kulak, düğün çorbası. **Terbiyeli çorba** = Limonlu, yumurtalı çorba. **Sade suya çorba** = Hastalara yedirilen yavan pirinç çorbası. **Çorba tası, kâsesi** = Çorba koymaya mahsus kap. **Çorba gibi karışmak, çorbaya dönmek** = Pek alt üst olmak, kargaşalık ziyadeleşmek.

ÇORBACI (i.). **1.** Bir köyde misafir doyuran esnaf, muhtar, kocabaşı, aksakal. **2.** Osmanlı devrinde taşrada Hıristiyanlar'ın ileri geleni, mağaza ve dükkân sahibi. **3.** Yeniçerilerde (çorbası bir kazanda pişen) bir taburun subayı, orta kumandanı, binbaşı.

ÇORBALIK (i.). Çorba yapmaya mahsus, çorbaya yarar: Çorbalık irmik.

ÇORÇAL (i.). Çakmaklı topun zemberek ipi.

ÇORPA (i.). Dağ domuzu yavrusu.

ÇORTU (i.). Değirmen taşına tane döken titrek huni.

ÇORTUN (i.). **1.** Üstü kapalı ağaç oluk. **2.** Kalın tulumba ağacı.

ÇOTUK (i.). **1.** Kesilmiş bir ağacın toprağın üstünde kalan kısmı. **2.** Dışarıda kalmış ağaç kökü: «Ummadığın çotuk araba devirir.» **3.** Asma kütüğü, teğek.

ÇOTUR (i.). **1.** Yassı. **2.** Yassı burunlu.

ÇOTURA bk. Çutra.

ÇOVGEN (i.). Cirit oyununda topu tutmaya mahsus ucu eğri değnek. Çevgân, savlecan (F. «çevgân» ın bundan olması muhtemeldir).

ÇOYAN yahut **ÇOYGÂN** veya **ÇÖYGEN** (i.). Döğülmemiş dökme demir.

ÇÖĞEN (i.). bk. Çoğan.

ÇÖĞENDER yahut **ÇOĞUNDUR** (i.). Pancar, yer kökü, sehven havuç.

ÇÖĞÜR (i.). **1.** Ekin içinde biten büyük bir cins diken. **2.** Anadolu halk sazlarından biri.

ÇÖKELEK (i.). **1.** Süzülüp suyun dibine duran çamur, lüleci ve çömlekçi çamuru, süzülmüş balçık. **2.** Yağsız sütten yapılmış, çok tuzlu bir cins ham peynir.

ÇÖKELMEK (f.). Bir miyar yardımıyle sıvının dibine çökmek, teressüp etmek (o sıvı içinde erimiş halde olan katı maddeler için kullanılır). bk. Çökünmek.

ÇÖKELTİ (i.). Çökel, çökelek.

ÇÖKELTMEK (f. kimya). Çökelmeye uğratmak, tersip etmek.

ÇÖKEREK bk. Çökelek.

ÇÖKERMEK, ÇÖKERTMEK (f.). Çöktürüp oturtmak.

ÇÖKERTME (i.). Çökertmek işi.

ÇÖKKÜN (i.). Çökmüş olan.

ÇÖKKÜNLÜK (i.). Çökkün olma hali. Ar. inhifaz.

ÇÖKME (i.). **1.** Çökmek işi. **2.** (jeoloji) Toprak, bina vs.'nin alttan yıkılarak yerle bir olması.

ÇÖKMEK (f.). **1.** İnmek, konmak, havada veya suda bulunan toz vs. dibe oturmak. **2.** Çukurlaşmak, düşmek, batmak, inmek: Doldurulan toprak, rıhtım çöktü. **3.** Basmak, kaplamak: Sis, duman, pus çöktü. **4.** İhtiyarlayıp zayıflamak, kuvvetten düşmek. **Üstüne çökmek** = Altına almak. **Bel çökmek** = Bel iki kat olmak, ümitsizlik, bezginlik, yılgınlık getirmek. **Diz çökmek** = Diz üstüne oturmak, dizleri yere koyup öyle durmak.

ÇÖKTÜRMEK (f.). bk. Çökürmek.

ÇÖKÜ, ÇÖĞÜ (i.). Çarşaflık çözmeli pamuk bezi.

ÇÖKÜÇ (i.). Çekiç (çekiç dediğimiz âletin asıl ismi «çöküç» tür). bk. Çekiç.

ÇÖKÜK (i.). Çökmüş, batmış, çukurlaşmış, eğilmiş, batık: Çökük göz, bel, omuz. **Çökük kuşu** = Bir cins kuş.

ÇÖKÜL (i.). Nehirlerin taşıdığı ve ovalarda bıraktığı tortu, çöküntü.

ÇÖKÜNMEK (f.). **1.** Aşağı inmek, duruşmak, tortulaşmak. **2.** (deve) Diz çökmek.

ÇÖKÜNTÜ (i.). Dibe çöken şey, tortu. Ar. rüsûb.

ÇÖKÜRMEK (f.). **1.** (deveyi) Diz üstüne düşürmek, ıhlamak. **2.** Vurup oturtmak. kakıp yerleştirmek. **3.** İndirmek: Başına yumruk çökertmek.

ÇÖKÜRTME, ÇÖKERTME (i.). Denizin dibine indirilip üstüne balıklar geldikten sonra köşelerinden tutulup birden kaldırılan ağ, çökertme ağ.

ÇÖKÜŞ (i.). **1.** Çökmek fiili ve tarzı. bk. Çökmek. **2.** İhtiyarlayıp kuvvetten düşme.

ÇÖKÜŞMEK (f.). Her taraftan birden gelip çökmek, toplanıp inmek: Kuşlar tarlaya çöküştüler.

ÇÖL (i.). Kumluk ve susuz ova. Fars. beyâbân, Ar. beriyye: Gobi çölü, Arabistan çölü, susuz ve bitkisiz, kıraç: Çöl yer.

ÇÖLEK (i.). Girdâb.

ÇÖLLEŞMEK (f.). Çöl haline gelmek.

ÇÖLLÜK (i.). Çöl ve beyâbanı çok olan, beyâbanlık: Çöllük bir yerdir.

ÇÖLMEK (i.). Çömlek dediğimiz şeyin aslı ve doğrusudur.

ÇÖMÇE (i.). Ağaç kepçe.

ÇÖMELMEK (f.). Dizleri toplayıp kalçalar baldırlara dokunacak surette durmak: Eteklerini toplayıp çömeldi.

ÇÖMELTMEK (f.) Çömelme işini yaptırmak.

ÇÖMEZ (i.). Medresede talebeye ve müderrise hizmet ederek ilim öğrenen kimse, talebe yamağı.

ÇÖMLEK (i.) (aslı çölmek). Çökelden, yani süzülmüş çamurdan yapılmış toprak kap ve bilhassa ateşe konmaya mahsus olanı, toprak tencere. **Çanak çömlek** = Topraktan yapma çömlek. **Çömlek hesabı** = Cahil işi, cahilane iş. **Çömlek kebabı** = Çömlekte pişen bir nevi kapama.

ÇÖMLEKÇİ (i.). Topraktan çanak çömlek gibi şeyler yapan ve satan adam.

ÇÖMLEKÇİLİK (i.). Çanak, çömlek, testi gibi şeyler yapma veya satma sanatı.

ÇÖP (i). **1.** Saman, ot vs. parçacığı: Gözüme bir çöp kaçtı. **2.** Değnek, tahta vs. parçası: Bir çöple karıştırmalı. **3.** Süprüntü: Dökülecek çöp var mı? **Çöp atlamaz** = Teferruata düşkün, meraklı. **Üzüm çöpü** = Üzüm salkımının taneleri yendikten sonra kalan sapı. **Çöpçatan** = Mukadder, kısmet veren. **Çörçöp** = Öte beri, süprüntülük şeyler. **Söndürme çöpü** = Bir nevi çocuk oyunu. mec. Bir işi başından atmak, ehemmiyet vermemek. **Nane çöpü** = Pek zayıf adam.

ÇÖPÇATAN (i.). Evlenmelerde aracılık eden kimse.

ÇÖPÇÜ (i.). Kapı kapı gezip evlerden süprüntüleri alarak şehrin haricine taşıyan belediye hizmetlisi.

Çömlek

ÇÖPLEME (i.). Boynuz otu, dana kıran, ak, kara çöpleme: Bu bitkinin cinsleri.

ÇÖPLENMEK (f.). **1.** Kuş gibi kırıntı yemek, küçük bir şeyle kanaat etmek. **2.** Başkasından geçinmek.

ÇÖPLÜK (i.). **1.** Süprüntü, süprüntüye ait şeyler. **2.** Süprüntü atılan yer. Ar. mezbele.

ÇÖPSÜZ (i.). Çöpü olmayan.

ÇÖR (i.). İnce çöp. **Çörçöp** = Çalı çırpı. **Çörçöpten bir ev** = Pek çürük ve hafif keresteden.

ÇÖRDEK (i. gemicilik). Gabya serenlerini yukarıya kaldıran donanmalar.

ÇÖRDÜK (i.). Tenbih edici ve kuvvetlendirici sayılan güzel kokulu bir ot, çördük otu.

ÇÖREK (i.). **1.** Ufak kangal şeklinde yuvarlak ve yumuşak ekmek: Yağlı çörek, kandil çöreği. **2.** Çörek şeklinde çeşitli maddelerin kangalı: Bir çörek kurşun, bakır vs. **Çörekotu** = Çörek ve ekmek üzerine ekilen siyah bir küçük tane.

ÇÖREKÇİ (i.). Çörek yapan veya satan.

ÇÖREKLENMEK (f.). Çörek gibi kıvrılıp kangal olmak: Çöreklenmiş bir yılan.

ÇÖREKOTU yahut **ÇÖREOTU** (i.). Düğünçiçeğigillerden bir bitki ve tohumu. Çöreotu, çeşni vermek için çöreklere ekilir (nigella damascena).

ÇÖTEN (i.). Balık avlama sepeti.

ÇÖVEN (i.). 1. Kökü ve dalları, suyu sabun katılmış gibi köpürten bir bitki, bu yüzden sabun otu denir (saponaria officinalis). Çöven ağdayı ağartmak için helvacılıkta da kullanıldığından helvacı kökü diye de anılır.

Çubuk

ÇÖZ (i.). Bumbar yağı.

ÇÖZDÜRMEK (f.). **1.** Bağlanmış bir şeyin bağını bozdurup açtırmak. Osm. hal ve fasl ettirmek: Düğümü, paketi, yükü çözdür. **2.** İliklenmiş esvabı açtırmak, düğmesini iliğinden veya kopçasının, erkeğini dişisinden çıkartmak: Şu çocuğun yeleğini, potinini çözdürün.

ÇÖZGEN (i.). bk. Çözgün.

ÇÖZGÜ (i.). **1.** Çözme pamuktan çarşaflık bez, bir çeşit çarşaflık dokuma. **2.** Dokumada boyuna gelen tel, iplik.

ÇÖZGÜN (i.). Çözülmeye, erimeye başlamış, yumuşak (kar).

ÇÖZGÜNLÜK (i.). Çözgün.

ÇÖZME (i.). Çözmek işi. bk. Çözmek.

ÇÖZME (i.). İpeğin bir çeşidi, çözme çarşaf.

ÇÖZMEK (f.). **1.** Düğüm, bağ vesaireyi açmak, ayırmak: Şu düğümü çözemedim, daha denkleri çözmedik. **2.** Elbisenin düğme ve kopçasını çıkarıp açmak: Göğsünüzü çözün. **3.** Örülmüş bir şeyi tel tel edip açmak, sökmek: Çorabı, saçı çözmek. **4.** Bez iplik ve tellerini yumak ve kalemlerden çıkarıp çengellere takmak: Bez çözmek. **5.** (hayvan cenînini) Düşürmek, iskat etmek. **Payandayı çözmek** = Duramamak, kalkıp gitmek.

ÇÖZÜK (i.). **1.** Düğüm ve bağı açılmış hallolunmuş: Çözük ipler, denkler, bohçalar. **2.** Düğme ve kopçası açılmış, iliklenmemiş: Pantolonu çözük idi. **3.** Erimeye başlamış, gevşemiş, yumuşamış: Çözük buzlar.

ÇÖZÜLME (i.). Armonide uygunun çözülmüş hâli.

ÇÖZÜLME bk. Çözülüş.

ÇÖZÜLMEK (f.). **1.** Düğüm ve bağ açılmak: Bu düğüm çözülemiyor, yükler çözüldü mü? **2.** İliklenmiş veya kopçalanmış bir elbise açılmak: Ne kadar sıcak olsa göğüs çözülmek âdet değildir, bu tozluk çözülmedikçe çıkmaz. **3.** Erimeye başlayıp yumuşamak ve gevşemek: Buzlar çözüldü. **4.** Müşkül bir mesele hal ve faslolunmak. **5.** Bozulmak, dağılmak: Düşman askeri çözüldü; mukavemetçiler çözülmeye başladı.

ÇÖZÜLÜM (i.). Çözülmek işi, dağılım, bozgun.

ÇÖZÜLÜŞ (i.). Çözülmek işi ve tarzı. bk. Çözülmek.

ÇÖZÜM (i.) (uyd. k.). **1.** Hal, bir meselenin çözülmesinden alınan netice **2.** (matematik) Bir denklemde bilinmeyenlerin yerine konulunca denklemi gerçekleştiren sayı veya sayılar.

ÇÖZÜMLEME (i.) (uyd. k.). Tahlil etme, halletme.

ÇÖZÜMLEMEK (f.) (uyd. k.). Tahlil etmek, halletmek.

ÇÖZÜŞMEK (f.) (uyd. k.). Bir şeyi meydana getiren unsurları birbirinden ayrılmak.

ÇUB (i.). Değnek ve tahta parçası.

ÇUBUK (i.). **1.** Uzun değnek, düz dal. **Bağ çubuğu** = Kökleşip kütük olmak üzere dikilen dal. **2.** Tütün içmeye mahsus içi delik değnek ki, bir ucunda imame denilen ağızlık ve diğer ucunda tütünün konulduğu lüle bulunur: **Çubuk içmek, çekmek** = Çubukla tütün içmek. **3.** Geminin ana direkleri üstünde olan direkler. **4.** Madenden silindir şeklinde uzun parça, maden değneği: Bir çubuk çelik, demir çubuğu. **5.** Kumaş üzerinde sopadan dar yol: Mavi zemin üzerinde siyah çubukları var. Çift çubuk. bk. Çift.

ÇUBUKÇU (i.). **1.** Vaktiyle çubuk takımlarına ve tütüne ait işlere bakan hizmetçi, tütüncü, çubukçubaşı. **2.** Çubuk yapan sanatkâr, zıvanacı.

ÇUBUKLAMAK (f.). Değnekle vurarak düzeltmek veya tozunu silkmek.

ÇUBUKLUK (i.). Tütün çubuklarını koymaya mahsus uzun dolap.

ÇUHA (i.). Has yünden yapılmış maruf kumaş: Kırmızı, siyah çuha. **Çuha çiçeği** = Bir nevi çiçek. Çuhadan mamul, çuha elbise.

ÇUHACI (i.). Çuha yapan ve satan adam.

ÇUHAÇİÇEĞİ (i.). Çuhaçiçeğigillerden, bir süs bitkisi (primula veris).

ÇUHAÇİÇEĞİGİLLER (i.). İkiçeneklilerden bir bitki familyası.

ÇUHADAR (i.) (çukadar). Ayak hizmetinde bulunan çuha elbiseli, yahut çuhadan olan perdenin haricinde emre hazır bulunan hademe ki vaktiyle hususî bir sınıf teşkil ederlerdi. **Kapı çuhadarı** = Eskiden Bâbıâlî'de vilâyetlerin kapı kethudâlarının maiyyetinde bulunup valilerin bazı siparişlerini yerine getiren memurlar.

ÇUKA (i.). bk. Çuha.

ÇUKADAR (i.). bk. Çuhadar.

ÇUKADARLIK, ÇUHADARLIK (i.). Çuhadar hizmet ve vazifesi. **Kapı çuhadarlığı** = Kapı çukadarı hizmet ve vazifesi.

ÇUKÂRI (i.). Surgu darısı.

ÇUKULATA (i.). Kakao tanelerinin tozundan yapılmış bir çeşit şekerleme. bk. Çikolata (çikolata sözü Meksika dilinden gelir).

ÇUKUMAK (f.) (kuş) Gaga ile vurmak, gagalamak.

ÇUKUR (i.). Oyulmuş, Ar. muka'ar, derin, amîk: Çukur bostan, çukur ova, çukur göz. **1.** Oyulmuş yer, delik, hufre: Çukur kazmak, çukur doldurmak, ağaç dikmek için çukur açmak. **2.** Derin kazılmış yer, kuyu. Fars. çâh: Çukur kazıyor. **3.** Mezar, kabir: **Bir ayağı çukurda** = Ölümü yaklaşmış, çok ihtiyarlamış **4.** Bedenin bazı yerlerinde bulunan ufak çökük yer: **Çene çukuru** = Çâh-ı zenahdân, çenenin altındaki çukur. **Göz çukuru** = Çeşm-hâne. **Yanak çukuru** = Bazı kimselerde gülerken yanakta beliren çukur.

ÇUKURLANMAK (f.). Çukura batmak, derinleşmek, çökmek: Gözleri çukurlanmış, çukurlaşmış.

ÇUKURLAŞMAK (f.). bk. Çukurlanmak.

ÇUKURLATMAK (f.). Derinleştirmek, daha derin kazmak: Havuzu biraz daha çukurlatmalı.

ÇUKURLU (i.). Çukuru olan.

ÇUKURLUK (i.). **1.** Oyukluk, çöküklük: Gözlerinin çukurluğu. **2.** Derinlik, Ar. umk: Bu arsanın çukurluğu kıymetini azaltıyor. **3.** Çukurları ve hufreleri çok yer: Orada bir çukurluk vardır.

ÇUKUŞMAK (i.). Kuşlar gagalaşmak, gaga ile vuruşup oynaşmak, gaga gagaya tutuşmak, didişmek.

ÇUL (i.). **1.** Kıldan yapılmış kaba dokuma çeşitleri: Çuldan harar. **2.** Kıldan veya yünden hayvan örtüsü: Ata çul örtmek. mec. **Çul tutmaz** = **1.** Devamsız, sebatsız. **2.** Her şeyi çabuk kaybeden, kadir bilmez.

ÇULHA (i. F. «culah» dan). Tezgâhta işleyen, bez vesair dokuma dokuyan, dokuyucu. Ar. nessâc. **Su çulhası** = Bir cins balık.

ÇULLAMA (i.). Üstü hamurla örtülerek pişen yemekler için kullanılır.

ÇULLAMAK (f.). Gayet büyük dalgalar geminin üzerinde çatlamak.

ÇULLANMAK (f.) **1.** Çul örtünmek, çul ile örtülmek. **2.** Bir şeyin üstüne çul gibi kapanmak, abanmak: Çantasının üzerine çullandı. **3.** Cebretmek, musallat olmak.

ÇULLUK (i.). Maruf kuş ki sonbaharda avlanır, bakaca, yelvenin büyüğü. **Su çulluğu** = Buna benzer bir cins su kuşu.

ÇULPA (i.). bk. Çolpa.

ÇULTARI (i.). Palan örtüsü.

ÇULPAN (hi. astronomi). Utarit'ten sonra güneşe en yakın olan gezegen, Çobanyıldızı, Zühre, Venüs.

ÇÛN (e. F.). Niçin, gibi, mâdemki, çünkü, nasıl ki, vakta ki.

ÇÛNÂN (e. F.). Öyle.

ÇÛNÎN (e. F.). Böyle.

ÇÛN Ü ÇİRÂ (e. F.). Nasıl ve niçin.

ÇUPRA (i.). **1.** Balık kılçığı. **2.** Sık çalılık vesair sarmaşık şeyler. **Çupra balığı** = Taş balığına benzer kılçığı çok bir yuvarlak balık.

ÇURÇAR (i.). Boş yere sarfolunan, zâyî, telef, heder yazık: O kadar kâğıdı çocuklar çurçar ettiler. Şimdi «çarçur» deniyor.

ÇURÇUR (i.). Lapina familyasından bir deniz balığı (crenilabrus).

ÇUTRA (i.). **1.** Ağaçtan yassı bardak. **2.** Rom gibi ısıtıcı bir mayi konan ve seyahat sırasında taşınan, ağaçtan yassı ve ağzı dar kap. **Çutra balığı** = Yassı burunlu ufak mercan.

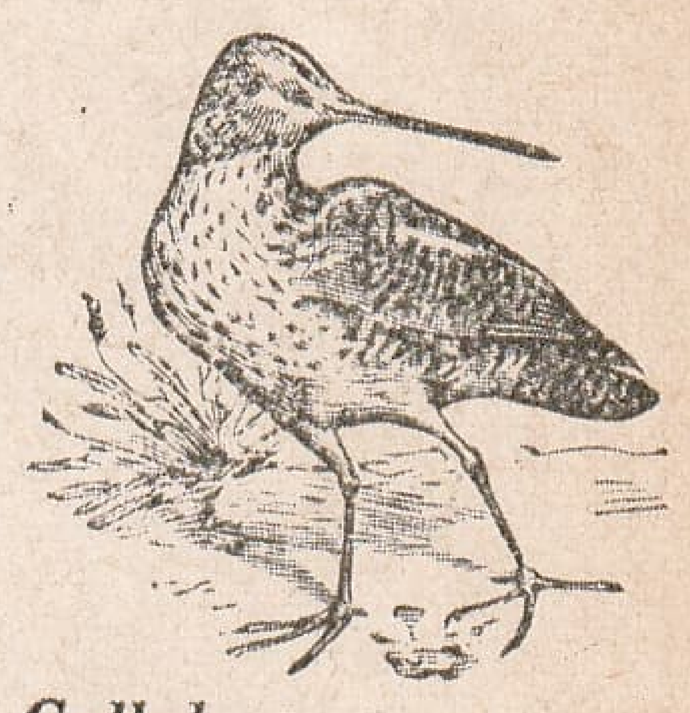

Çulluk

ÇUVAL (i.). Tahıl, un, kömür ve buna benzer şeyler koymaya mahsus olarak kaba yün, kınnap veya pamuk dokumasından yapılmış büyük kese: Un, şeker, sabun çuvalı.

ÇUVALDIZ (i.). Çuval ve ona benzer çul vs. dikmeye mahsus büyük iğne. Ekseriya ucu yassı ve eğrice olur.

ÇUVAL-DÛZ (i.) (çuval, F. dûhten = dikmek). bk. Çuvaldız.

ÇUVALLAMAK (f.). Başaramamak.

ÇÜK (i.). Erkeklik organı.

ÇÜN (i. F.). **1.** Gibi, misilli. **2.** Nasıl, nice. **3.** Çünkü, mademki. bk. Çûn.

ÇÜNBEK (i. F.). Perende atma, atlama, sıçrama.

ÇÜNGÜL (i.). Ufak bataklık, çamurlu küçük göl.

ÇÜNKÜ (e. F.). **1.** Sebep ve illet beyan eder, olduğu için, olduğundan: Gidemem çünkü hastayım. **2.** Mademki: Çünkü bilmiyorsun, söyleme. bk. Çûn.

ÇÜRÜK (i.). **1.** Rutubetli bir yerde durmaktan lifleri tutmaz olup sulanmış ve kokmuş: Çürük meyve, çürük tahta. **2.** İtibara değmez, reddedilmiş: Çürük söz, çürük delil, çürük dâvâ. **3.** Güvenilmeyecek, sağlam ve emin olmayan. **4.** Geri alınması, ümitsiz, batak: Bu senetler çürük. Alacaklarının çoğu çürüktür. mec. **Çürük tahta** = Tehlike, muhâtara: Ben çürük tahtaya basmam. **Çürük çarık** = Kıymetsiz, işe yaramıyacak halde. **5.** Bere, berelenmiş yer: Kolunda bir çürüğü var. Kavunun çürüğünü ayıklamak.

ÇÜRÜKLÜK (i.). 1. Yaş yerde durmaktan lifleri tutmaz ve kokmuş şeyin hali: Meyvenin, tahtanın, kumaşın çürüklüğü. 2. Bir dâvâ veya bahsin zayıf olması. Ar. mecrûhiyyet, merdûdiyyet: Bu sözün, bu dâvânın çürüklüğü meydandadır. 3. Bir isteğin gerçekleşmesi, tahsil ve geri alınmasının zor olması, bataklık: Veresiyenin çürüklüğü müsbettir. 4. Süprüntü ve leş gibi şeylerin çürümek üzere atıldıkları çukur, mezbele: Çürüklüğe atmak. 5. Cenazelerin birbiri üzerine atıldıkları fukara mezarı, umumî ve müşterek kabir.

ÇÜRÜMEK (f.). 1. Yaş yerde durmaktan lifleri bozulup tutmaz olmak ve yumuşayıp kokmak. Osm. tefessüh etmek: Bu meyveler çürüdü, bu direkler çürümüş. 2. Berelenmek, morarmak, zedelenmek: Vücudu yer yer çürümüş. 3. Müdafaaya değmemek, işe yaramaz hale gelmek: Bizim dâvâmız çürüdü. 4. Sıkıntılı bir yerde çok durmaktan bitmek ve harap olmak: Hapishanede çürüdü. 5. İtibardan düşmek. 6. Tahsil ve geri alınması imkânsız olmak, batmak: O adama verdiğimiz para çürüdü.

ÇÜRÜTMEK (f.). 1. Yaş bir yerde bırakmakla bir cismin liflerini, tutmayacak hâle getirmek, kokutmak: Bu meyveleri çürütmüşsünüz. 2. Kötülemek, itibarını bozmak: Zavallı adamı büsbütün çürüttünüz. 3. Bir dâvâ veya bahsi deliller göstererek bozmak, iptal etmek: Bu gibi deliller ile dâvâmı çürütemezsiniz. 4. Bir parayı itibarı bozuk bir yere vererek tehlikeye koymak: O parayı siz boşuna çürüttünüz.

ÇÜRÜTÜLMEK (f.). 1. Yaş yerde bırakılıp lifleri tutmaz hale getirilmek. Osm. ifsâd olunmak: Bu kavunlar bile bile çürütülmüş. 2. Aleyhinde bulunularak kötülenerek itibarı bozulmak: Bu gibi sözlerle itibarlı bir adam çürütülmez. 3. Deliller söyleyerek bir dâvâ veya bahis bozulmak ve iptal olunmak: Benim delilim öyle kolay kolay çürütülmez. 4. Bir para, itibarı şüpheli bir yere bırakılarak tehlikeye konmak: O para bile bile çürütüldü.

ÇÜST (i. F.) Ar. serîülhareke, çevik (ekseriya aynı mânâda olan «çâlâk» ile birlikte kullanılır): Çüst ü çâlâk bir delikanlı.

ÇÜSTÎ (i. F.). Çeviklik.

ÇÜŞ (i.). Merkebi durdurmak için kullanılıp, ahmakça harekette bulunan kimseler için de söylenir.

■

D

D 1. Türk alfabesinin beşinci harfi, «de» diye okunur. 2. Ebced sırasında dördüncü harf.

D Romen rakamlarında beş yüz (500) sayısının işareti (daima büyük harfle yazılır).

D Nota işaretleri harflerle gösterilince «re» sesini bildirir.

DÂ (i. A.). Hastalık, maraz. Birçok Osmanlıca terimlerde geçer: Dâ-ül-esed, dâüs-sâleb, dâ-ül-fil vs.

DA, DE (e.). Dahi. bk. De.

DÂB (i. F.). Şan ve şeref.

DABBE (i. A.) (c. devâb). Hayvan, yük ve binek hayvanı. **Dabbet-ül-arz** = Kıyamette deccâl ile beraber ortaya çıkacağına inanılan hayvan.

DÂD (i. F.). 1. Adalet: **İcrây-ı adl ü dâd etmek** = Adalet icra etmek. 2. Şikâyet Osm. tazallum, yanıp yakılma. 3. Figan, feryad, eyvah: Dâd elinden gönlümün, feryâd elinden gönlümün!

DÂD (i. F.). 1. Vergi, ihsan: **Dâd-ı Hudâ** = Allah vergisi: Bu çocuğun zekâsı bir dâd-ı Hudâ! 2. Veriş, satış, îtâ: **Dâd ü sitad** = Alış veriş.

DÂD-ÂFERÎN (i. F.). Tanrı.

DADANDIRMAK (f.). Bir şeyin tadını tattırıp alıştırmak, iptilâ ettirmek: Siz çocukları oyuna dadandırdınız, şimdi derse çalışmıyorlar.

DADANMAK (f.). Bir şeyin tadını alıp alışmak, lezzetini alıp iptilâ hâline getirmek: Siz eğlenceye çok dadandınız. Dadanmak kudurmaktan beterdir. İyi terbiye görmeyen çocuk kötü şeylere dadanır.

DADAŞ (i.). 1. Delikanlı, babayiğit kimse. 2. Erkek kardeş.

DÂD-ÂVER (i. F.). Doğru, adâletli.

DÂD-BAHŞ (i. F.). Hakkı yerine getiren, hak veren.

DÂDE (i. F.). **Karâr-dâde** = Kararlaştırılmış, mukarrer, kararı verilmiş (bu terkip isim gibi kullanılıp bir müzayede vesaire hakkında «karârdâdesi verildi» denirse açık galattır).

DÂDENDER (i. F.). Erkek üvey kardeş.

DÂDER (i. F.). Karındaş, erkek kardeş.

DÂDER-ÂNE (i. F.) (erkek) kardeşçe.

DÂD-GÂH (i. F.). Adâlet yeri, mahkeme dîvânı.

DÂD-GER ve DÂD-GÜSTER (i. F. dâd = adalet, küsterden = döşetmek). Âdil.

DÂD-GÜSTERÎ (i. F.). Adâleti yayıcılık, adâletlilik.

DÂD-HÂH (i. F.) (dâd = adâlet, hâsten = istemek). Adalet isteyen.

DÂD-HÂHÂNE (i. F.). Adâlet isteyerek.

DADI (i.). Çocuğa bakmakla görevli kadın, lala, müennesi dâye: Çocuk dadısı, şu çocuğu dadısına verin, daha dadısının kucağından çıkmamış.

DADILIK (i.). Çocuğa bakan kadının sıfat ve görevi: O kadın dadılık ediyor, dadılık zor bir vazifedir.

DÂFÎ (i. A. «def'» den) (mü. dâfia). 1. Def eden, iten, itici, itip öteye süren, savan, câlib ve câzip zıddı. 2. Geçiren, savuşturan: **Dâfî-i hummâ** = Sıtmayı savuşturan, sıtmaya karşı koruyan (Yunanca «anti» edatının karşılığıdır). 3. Öteye iten, itici, câzip zıddı. **Kuvve-i dâfia** = İtici kuvvet.

Dağ

DAGAL (i. F.). **1.** Hile. **2.** Kalp para. **3.** Hîleci. **4.** Çörçöp.

DAGAL-BÂZ (i. F.). Hîleci.

DÂG-ZEN (i. F.). Nişan, damga vuran; kalb, gönül kıran.

DÂĞ (i. F.). **1.** Kızgın demirle vurulan damga, nişan: Dağ vurmak. **2.** Tedavi için kızgın demirle vurulan yakı. **3.** İz bırakan yara. Ar. cerîha: **Dâğ-ı derûn** = Yürek yarası, unutulmayacak acı.

DAĞ (i.). Etrafındaki araziye göre yerin pek yüksek kısmı. Ar. cebel, Fars. kûh: **Dağ ardı** = Dağın arkası, öte tarafı. **Dağ eteği** = Dağın meyilli olan aşağı tarafı. Fars. dâmen-i kûh. **Dağ başı** = Dağın yukarısı. mec. Yabanî yer: **Dağ adamı, dağ ayısı** = Yabanî adam. **Dağ tepesi** = Dağın zirvesi, en yüksek noktası. **Dağ sırtı** = Boyuna uzanan dağın yukarısı. İri ve yiğit adam hakkında kullanılır: Dağ gibi bir delikanlı. **Arada dağlar var** = Pek büyük fark var. **Dağların şenliği** = mec. Ayı. **Karadağ** = Balkan yarımadasında şimdi Yugoslavya'ya bağlı dağlık küçük ülke. **Dağ keçisi** = Yabanî keçi. **Yanardağ** = Ateş püsküren dağ. Ar. Bürkân, Fars. kûh-i âteş-feşân. **Sıradağlar** = Birbiri ardısıra zincirleme uzanan dağlar. Osm. sisile-i cibâl.

DAĞAR (i.). **1.** Deriden torba. Ekseriya çobanlar ve yolcular yiyeceklerini korlar. **2.** Miktarı memlekete göre değişen zahire ölçüsü: Bir dağar buğday.

DAĞARCIK (i.). **1.** Çobanların yiyeceklerini, hokkabazların oyun âletlerini koydukları deriden küçük torba. **2.** Köylü kadınların çocuklarını koyup omuzladıkları meşin torba. **Devedağarcığı** = Kuduz devenin dili altında sarkan kese.

DAĞCI (i.). Dağ sporu yapan kimse.

DAĞCILIK (i.). Dağcının yaptığı iş. **Dağa çıkmak** = Eşkiyalık etmek, devlet kuvvetlerine karşı gelmek için dağlara çekilmek. **Dağa kaldırmak** = Bir kimseyi herhangi bir gaye ile zorla dağa veya tenha bir kıra götürüp orada tutmak. **Dağ ardında olsun da, yer altında olmasın** = Hasretin ölüme tercih edildiğini anlatır. **Dağdan gelip bağdakini kovmak** = Sonradan girdiği bir yerde eskileri beğenmez olmak. **Dağ dağ üstüne olur, ev ev üstüne olmaz** = Aynı evde oturan iki ailenin er geç geçimsizliğe düşeceğini ifade eder. **Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur** = Ne kadar uzakta olurlarsa olsunlar insanların birbiriyle buluşabileceğini anlatır. **Dağ fare doğurmuş** = Büyük şeyler beklenen bir işten basit bir netice alınca söylenir. **Dağ gibi** = Pek büyük, iri, güçlü. **Dağ anası** = Çok iri kadın. **Dağlar kadar** = Aşırı ölçüde büyük. **Dağlara düşmek** = Perişan ve avare olmak. **Dağlara, taşlara** = Kötü bir durum karşısında söylenir (hepimizden uzak olsun mânâsına).

DAĞDAĞA (i.). Gürültü, patırtı, boş telâş ve ıztırap, baş ağrısı: Hayatın dağdağasını terketti (öldü).

DAĞDAĞALI (i.). Gürültülü, patırtılı.

DÂĞ-DÂR (i. F.). **1.** Kızgın demirle damgalanmış. **2.** Yaralı. **3.** mec. Üzgün.

DAĞILMA (i.). **1.** Dağılmak işi. **2.** (askerlik) Aynı silâhla aynı hedefe atılan mermilerin, barut haklarında ve başka şartlardaki değişmeler yüzünden ayrı noktalara vurması.

DAĞILMAK (f.). **1.** Saçılmak, ayrılmak ve perişan olmak: Benim topladığım kâğıt yeniden dağılmış. **2.** Bölünmek, tevzi olunmak: Gazete erkenden dağılır. **3.** Açılmak, yok olmak: Bulutlar dağıldı. **4.** Kırılıp parçaları ayrı ayrı düşmek: Tabak elimden düşüp dağıldı. **Baş, beyin dağılmak** = Sersem olmak.

DAĞINIK (i.). **1.** Bir arada olmayan, perişan dağınık asker. **2.** İntizamsız: Zihnim, beynim pek dağınıktır.

DAĞINIKLIK (i.). **1.** Perişanlık, Fars. perâkendegî, Ar. teşettüt: Kitapların dağınıklığı düzgün okumaya mânî olur. **2.** İntizamsızlık, tertipsizlik: Zihin dağınıklığı.

DAĞINMAK (f.). **1.** Perakende olmak, bir arada bulunmamak. **2.** Ufanmak, dökülmek.

DAĞIRCAN (i.). Bir cins dağ serçesi, büyük asfur.

DAĞISTAN (i.) (yanlış tabir) Dağlık yer.

DAĞISTAN (hi.). Kafkasya'nın kuzeydoğusunda bir ülke ki eskiden Albanya denilirdi.

DAĞISTANLI (hi.). Dağıştan halkından olan.

DAĞITICI (i.). **1.** Saçan, perakende ve perişan eden. **2.** Tevzi ve taksim eden, müvezzi. **3.** Püskürtüp def'eden. **4.** Müsrif, israf eden.

DAĞITILMAK (f.). **1.** Saçılmak, ayrı hale getirilmek, perişan edilmek: Bu kitaplar dağıtılmasın. **2.** Tevzi edilmek ve bölünmek, ayrı ayrı verilmek: Maaş dağıtıldı. **3.** Püskürtülüp def olunmak: Duman rüzgârla dağıtıldı. Düşman kuvvetleri dağıtıldı.

DAĞITMAK (f.). **1.** Saçmak, ayırmak ve perişan etmek: Bu kâğıtları odanın içinde kim dağıttı? **2.** Tevzi ve taksim etmek, bölüştürmek, ayrı ayrı vermek: Aşure dağıtıyorlar, gazeteleri müvezziler dağıtır. **3.** Öteye beriye püskürtüp def'etmek: Rüzgâr bulutları dağıttı: **Ağız dağıtmak** = Terbiyesizcesine fena sözler söylemek: Ağzını pek dağıtıyor. **Ağzını, burnunu dağıtmak** = Pek fena döğmek.

DÂĞÎ (i.). Türkçe dağ kelimesi Arapça gibi sıfatlandırılmada da çok kullanılmıştır: Dağlı, dağa mensup. Türk musikisinde de bir deyimdir.

DAĞLAĞI (i.). Dağlama âleti.

DAĞLAMAK (f.). **1.** Kızgın demirle damga vurmak, kızgın demirle yakmak.

DAĞLATMAK (f.). **1.** Kızgın demirle damga vurdurmak, damgalatmak. **2.** Tedavi maksadiyle kızgın demirle yaktırmak.

DAĞLI (i.). Kızgın demirle damga vurulmuş, damgalı.

DAĞLI (i.). Dağlık yer ahalisinden: dağlı bir adam; dağlıların ahlâkı temiz olur.

DAĞLIÇ (i.). Eti lezzetli bir koyun cinsi.

DAĞLIK (i.). Dağları olan, dere, tepe ve dağdan ibaret: Dağlık yer.

DAĞ OLUŞ (i. jeoloji) (uyd. k.). Yer kabuğu şekillerinin meydana geldiği devreye verilen ad.

DAH (i.). Atı sürüp yürütmede kullanılır, de! haydi! **Dah etmek** = Hakaretle kovmak.

DÂH (i. F.). **1.** Hizmetçi, câriye. **2.** On (10). **3.** Korkak; alçak, aşağılık.

DAHA (e.) (aslında «dahi» ile aynı şeydir ve aslı «takı» dır). **1.** Mıktar veya zaman eklenmesi gösterir: Biraz daha verin, bir saat daha bekleyin, bitirmeye daha bir, iki satır kaldı, iki gün daha geçerse bir ay olacak. **2.** Başka, ziyade, artık: Daha var mıdır? Artık daha yoktur, daha ne var? Daha neler! **3.** Sıfatların başına girip büyütme ismi yapar: Bu, ondan daha büyük, o, bundan daha küçüktür, daha âlim. **4.** Tekrar, kezalik: Bir daha gitsin; bir kere daha; bir daha yapma. **5.** Hâlâ, henüz, el'ân, bu ana dek: Daha gelmedi, daha burada mısınız?

DAHÂME (i. A.). İrileşme.

DAHÂMET (i. A.). İrilik, büyüklük, kocamanlık.

DAHDAH (i.) (çocuk dilinde). **1.** At, midilli, beygir. **2.** At taklidi oyuncak, dahdaha binmiş bebek.

DAHHÂK (i. A. «dıhk» den). Çok gülen, çok gülücü.

DAHİ (e.) (eski ve Çağatayca yazılışı: «dagı»). Hem, kezalik: Bunu ben dahi bilmiyorum, bundan dahi anlaşılıyor. Kısaca «de» suretinde de kullanılır: Bunu ben de bilmiyorum. Vaktiyle «ve» mânâsiyle cümlenin başında da kullanılır-

dı. «Daha» yerine de vaktiyle dahi kullanılırdı: Bir dahi bunu yapmayın. **Ve dahi** = Hem de, bir de.

DÂHÎ (i. A.) (mü. dâhiye, dehâ'dan). Dehâ sahibi. bk. Dehâ.

DAHÎK (i. A.). Gülen, gülücü, mü. dahîke.

DAHÎL (i. A.) (duhûl'den). Birine iltica eden, sığınan: Filâna dahîl oldu. **Dahîlek** = Sana iltica ettim. Dahîl'ek ya Resûlullah.

DAHİL (DÂHİL) (i. A.) (mü. dâhile) (duhûl'den). **1.** Giren, duhûl eden: Şehre dahil oldu. **2.** Bir şeyin içinde bulunan **Dahil-i hesap** = Mahsup. **Dâhil-i bil'-meclis** = Mecliste hazır. **3.** Bir şeyin içerisi, iç taraf, iç: Bu evin dahili, haricinden güzeldir. **4.** Bir devletin ülkesi, hariç mukabili: Elde edilen mahsul dahilde sarfolunduktan sonra hayli miktarı da ihraç edilir. **5.** Osmanlı devrinde bir ilmîye rütbesi: İbtidây-i dâhil.

DÂHİLE (i. A.) (cem'i: devâhil). Bir şeyin içyüzü.

DAHÎLEK (A.). bk. Dahîl.

DAHİLEN (DÂHİLEN) (i. A.). **1.** İçeriden, içten: Evi dahilen boyatmamış. **2.** Ülke içinde olarak: Devlet, dahilen ıslahat ile uğraşmak için bir müddet sulh ve asayişi muhafaza etmek istiyor.

DAHİLÎ, (DÂHİLÎ) (i. A.) (mü. dâhiliyye). **1.** İç veya içeri ile alâkalı: Göğsümde dahilî bir ağrı hissediyorum. **2.** Aileye ait, mahrem, hususî: Onun dahilî bir rahatsızlığı vardır; dahilî masrafları pek fazla. **3.** Bir devletin kendi ülkesiyle alâkalı: **Umûr-ı dâhiliyye, nizâm-ı dâhilî, nizâmnâme-i dâhilî** = Bir resmî veya ticarî idarenin kurulmasını ve görevlerini tanzim eden nizamname.

DÂHİLİYYE (i. A.). **1.** («umur-ı dahiliyye» den kısaltma). Devletin kendi ülkesiyle alâkalı işlere, yani iç idare işlerine bakan vekâlet, bakanlık: Dahiliye vekâleti, dahiliye vekili. **2.** İç hastalıkları.

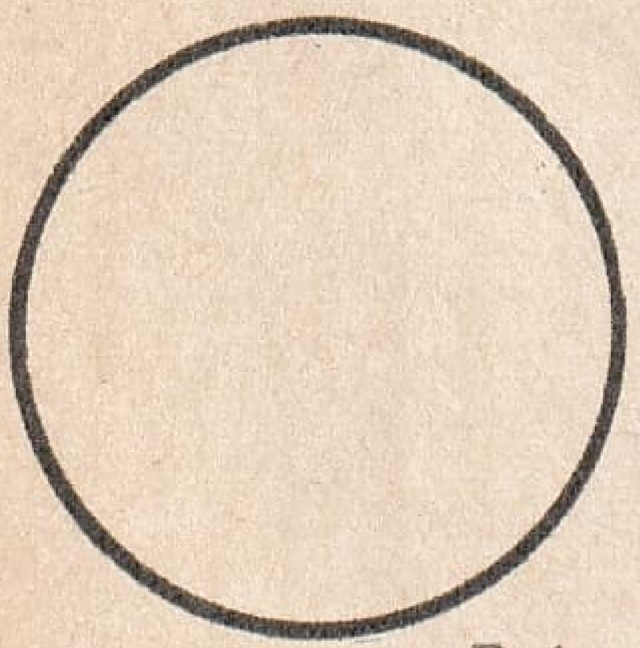

Daire

DAHÎM (i. A.) («dehâmet» den). Fazla kalın olan.

DÂHİM (i. F.). Nasip, rızk.

DÂHİYÂNE (i. A. F.). Dâhiye yakışır bir şekilde, dâhîce, dehâ eseri göstererek.

DÂHİYE (i. A.) (c. duhât). Harikulâde zihin, zekâ ve anlayış sahibi: İbni Sinâ bir dâhî, bir dâhiye idi; Muâviye Araplar'ın dâhîyelerinden idi (Fransızlar'ın «génie» kelimesiyle ifade ettikleri mânâ için bu kelime zarûrîdir. Masdar olan «dehâ» kelimesinin sıfat olarak bu mânâ ile kullanılması hatadır. Ganî vezninde dahî ise Arapça'da bu mânâ ile kullanılıyorsa da, dilimizde yerleşmemiştir. Bununla beraber bugün dehâ kelimesi galat olarak dilimize tamamen yerleşmiştir).

DÂHİYE (i. A. «dehâ» dan) (c. devâhî). Musibet, âfet.

DAHL (i. A.). **1.** Girme, karışma, müdâhale: Bu işte benim hiç dahlim yoktur. **2.** Nüfuz, tesir: Dünya tarihinin akışında Türkler'in dahli büyüktür. **3.** Vâridat, gelir, irad, harç mukabili. **4.** Târiz, itiraz: İnancıma dahl ediyor.

DAHM (i. A.). İri, büyük, kocaman, cüsseli.

DAHME (i. F.). Mezar, merkad, türbe.

DÂHÛL, DÂHÛL (i. F.). Bostan korkuluğu.

DÂÎ (i. A. «duâ» dan). **1.** Dua eden, duacı: Dâîniz, dâîleri, ed-dâî (din âlimlerinin bendeniz ve bendeleri yerine kullandıkları eski tâbirdir). **2.** Celp ve dâvet eden, sebep olan: Bu iş mesuliyeti dâî olur.

DÂİM (i. A. «devâm» dan) (mü. dâime). Devam eden, devam üzere olan, eksik olmayan, kesilmeyen, sürekli, her vakit, mütemadiyen, fâsılasız, daima: Dâim eyler zâhir û bâtında taklîb-î umûr. **Devr-i dâim** = Durmadan hareket. **Saadet-i dâime** = Sürekli saadet.

DAİMA, (DÂİMÂ) (i. A.). Devam üzere, her vakit, bir düzüye: Sabahları daima erken kalkarım.

DAİMÎ (DÂİMÎ) («dâim'den imen. olmak üzere uydurma bir kelime olup Arapça değildir). **1.** Daim, devam üzere bulunan, bâkî, sürekli: Bu sıcak dâimî değildir, geçicidir. Benim hastalığım dâimîdir. **2.** Devam ve mülâzemet eden, eksik olmayan: O, daimî misafirlerdendir, bu rüzgâr burada dâimîdir.

DÂİM-ÜL-EVKÂT (ka kalın okunur) (i. A.). Her vakit.

DÂİMÜ'L-EYYÂM (i. A.). Her gün.

DÂİN (i. A. «deyn» den if.). Borç veren, ikraz eden, alacaklı, medyûn (borçlu) mukabili: Dâinler kendisini sıkıştırıyorlar.

DAİR (DÂİR) (i. A. «devr» den s.). **1.** devreden, dönen, dolaşan. **2.** T. Bir şey hakkında olan, ait, bâhis: Edebiyata dair bazı bahisler yazdı, bu kitap neye dairdir? Yolların tamirine dair konuşuyoruz.

DÂİRE (i. A.). bk. Def.

DAİRE (DÂİRE) (i. A. «devr» den) (c. devâir). **1.** Bir merkezî noktayı az, çok uzaktan çevirip her yeri merkezden aynı

uzaklıkta bulunan eğri. Bu çizginin içinde kalan yuvarlak yer ki, kürenin yüzey resmi hükmündedir. **3.** Büyük bir apartman vesair binanın bölündüğü kısımların beheri: Her biri birkaç oda vs. den mürekkeptir: Misafirhanede bir daire kiraladı. **4.** Devlet idare eden şubelerin beheri ve beherinin kalem, meclis vesairesini içine alan binaları: Başbakanlık, maliye, millî eğitim dairesi. **Devâir-i hükûmet** = Hükûmet daireleri. **5.** Belediye şubelerinin beheri, bir büyük şehrin her kısmının belediyesi: Belediye dairesi, birinci, ikinci daire, daire âmirleri. **6.** Bir resmî idarenin yönettiği yer: Konya vilâyetinin dairesi pek geniştir, orası kazamızın dairesinin dışındadır. **7.** Büyük ev, konak: Filânın dairesi büyüktür. Bu dairede beş, altı sofra çıkar, daire halkı. **8.** mec. Bir mânevî emrin hükmünde bulunan yer: Filânı haddi daresine sokmak, edep ve terbiye dairesi içinde söz söylemek. (astronomi) **Dâire-tüş-şems** = Güneş dairesi. **Dâiret-ül-bürûc** = Burçlar dairesi (Fr. écliptique) (tıp). **Dâire-i iltihâbiyye** = Bir çıban vesaire iltihabının uzandığı yer ki, bir daire teşkil eder (askerlik). **Dâire-i te'sîr** = (tesir evleri) Mermilerin ulaşabildiği uzaklık. **Rub'ı-dâire** = Dairenin dörtte biri ki, bir dik açı teşkil edip dairenin kavsi bir açısının yerini tutar. **Muhît-i daire** = Daire-i çenberi. **Nısıf daire** = Dairenin yarısı. **Dâire-i irtifâ, dâiret-üs-semâvât** = Bir gök cismi ile rasat yapılan yerin tepe noktasından geçen daireler. **Dâire-i tûl** = Tûl dairesi, boylam çizgisi.

DÂİRE-İ İNTİHÂBİYYE (i. F. A.). Seçim bölgesi.

DÂİRE-İ RESMİYYE (i. A.). Resmî dâire, hükûmet dâiresi.

DÂİREN (i. A.). Dönerek, dolaşarak, ihata ederek, çevirerek. **Dâiren mâdâr** = Çepeçevre, etrafını tamamen dolaşarak: Şehre dâiren mâdâr hendek çevirdi.

DÂİREN-MÂDÂR (i. A.). Çepeçevre, fırdolayı.

DAİREVÎ (i. A.) (mü. dâireviyye). Daire şeklinde: Dairevî bir yer, dâirevî bir şekil.

DÂİRE-ZEN (i. A. F.). Def çalan musiki san'atkârı, hânende (eskiden hânendeler def çalarak okurlardı).

DÂİYÂN (i. A.). Dâî'nin c. duâ edenler, duâcılar.

DÂİYYE (i. A.). Sebep, mucip, bâis.

DAK, (DAKK) (i. A.). Çalma, vurma: **Dakk-ı bâb etmek** = Kapı çalmak (yalnız bu tâbirde geçer).

DAKÂYİK (her iki «k» da kalın okunur) (i. A.). Dakîka'nın c. ince ve anlaşılması güç ve dikkate muhtaç olan şeyler.

DAKÎK (her iki «k» da kalın okunur) (i. A. «dikkat» ten smüş) (mü. dakîka). İnce, ufak, nazik, zarif, görülmesi veya tutulması ve işlenmesi müşkül, inceden ince: Pek dakîk iş, fikr-i dakîk (ince fikir). **Mülâhazât-ı dakîka** = İnce düşünceler.

DAKİKA (her iki «k» da kalın okunur) (i. A.) (c. dekaik). **1.** İnci fikir, mülâhaza, nükte (bu mânâ ile başlıca cem'i kullanılır): Matematiğe ait bir takım dekaik beyan etti. **Dekâik-ı umûrla meşguldur** = İnce işlerle meşguldur. **Dekaik-iktinâh** = İşin inceliklerini bilen. **2.** Zaman mikyası olarak bir saatin bölündüğü altmış parçadan beheri: Beş dakika sürdü, bir dakika olur. **3.** Daire derecelerиyle başka ölçülerde her derecenin bölündüğü parçalar ki, bunlar da saniyelere ayrılır.

Daktilo makinesi

DAKİKA-BÎN (i. A. F.). İncelikleri gören, bilen.

DAKİKA-DÂN (i. A. F.). Anlaşılması güç olan şeyleri bilen.

DAKİKA-SENC (i. F. A. dakika = nükte, F. sencîden = tartmak). bk. Dakika-şinâs.

DAKİKA-ŞİNÂS (i. F. A. dakika = nükte, F. şinâhten = tanımak). İnce işleri ve nükteleri anlayan, bir işin incelikleriyle uğraşabilen.

DAKÎKÎ (her iki «k» da kalın okunur) (i. A.) (mü. dakikıyye). Un çeşidinden veya unu havi olan: Fasulye ve patates gibi mevâd-ı dakikıyye.

DAKTİLO (i. Y.) (daktilograf'ın kısaltılmışı). Yazı makinesiyle yazmayı meslek edinen kimse.

DAKTİLOGRAFİ (i. Y.). Yazı makinesiyle yazma işi.

DAKTİLOSKOPİ (i. Y). Cinayet, hırsızlık vs. suçluların bıraktığı parmak izlerinden tanıma usulü.

DAKUK (i.). Tavuk kelimesinin bir eski şekli. Eski Türk takviminde 8. yıldır.

DÂL (i.) (Arapça «d» harfinin ismidir). Noktasız olduğu için «dâl-ı mühmele» dahi denilir. mec. dal harfi gibi kanbur ve iki kat olan: Boyu dal olmuş.

Dal

DAL (i.). Budağın büyüğü, ağacın ilk verdiği kollar. Bunların ikinci derecede olan şubelerine budak denir. Fars. şâh, Ar. c. gusûn: **Dal salmak** = Dal budak peyda etmek. **Dalbastı** = Ağacın dallarını eğriltecek kadar bol (kiraz vesair meyve). **Dal, budak salmak** = İyice dallanıp ço-

ğalmak. **Bir dalda durmamak** = Sebat etmemek, maymun iştahlı olmak. **Daldan dala** = Sebatsızlık, Ar. televvün.

DAL (i.). Çıplak, ârî, düz, sade, yalın: **Dalfes, dalkavuk** = Sarıksız. **Dal kılıç** = Kınsız kılıç yahut kılıcı kınsız, kılıcını çıkarmış. **Daltaban** = Ayağı çıplak, baldırı çıplak, serseri.

DAL yahut **DALI** (i.). **1.** Arka, sırt, ense: **Dalına binmek** = İcbar etmek, musallat olmak, yüklenmek. **2.** Geri, arka: **Daldan gelmek** = Arkadan yaklaşmak.

DÂL (i. A. «delâlet» ten if.) (mü. dâle). Delâlet eden, delil olan: Her sözü ilim ve irfanına dâldir.

DÂL (i. A. «dalâlet» ten if.) (mü. dâle). Yolunu kaybetmiş, doğru yoldan çıkmış, eşkiya, sapıtmış.

DALAK (i.). Midenin sol tarafında iki yüz gram kadar ağırlığında bir iç organ ki, kanlı, siyahımsı ve gevşek bir dokudan ibarettir. **Dalak şişmek** = **1.** Nefes darlaşıp koşamamak. **2.** Hiddet etmek.

DALAK (i.). Harpte esir tutulup satılan. **Kız dalağı** = Eskiden harpte zabtolunan ülke ahalisinden tutulup halayık gibi satılan kız.

DALAKOTU (i. botanik). Eğreltiotugillerden bir bitki, duvar sedefi (dichapelatum).

DALÂL (i. A.). bk. Dalâlet.

DALÂLET (i. A.). Doğru yoldan sapma, yolu kaybetme, azma: Dalâlete düşmek, dalâlet yolunda pûyân olmak.

DALAMAK (f.). **1.** Yakmak, acıtmak, kavurmak: Isırgan daladı, ebegümeci daladı. **2.** Isırmak, dişle koparmak: Ayı dalamış. **3.** Vurup kapmak, yağma ve talan etmek, tutup esir etmek: Kız dalamak.

DALAŞ (i.). Gürültülü boğuşmalı kavga, arbede, dalaşma.

DALAŞMA (i.). Dalaşma işi.

DALAŞMAK (f.). Boğuşup ısırışmak, itişe boğuşa kavga etmek: Köpekler dalaşıyorlar.

DALAVERE (i. İ.). Hile, sahtekârlık; el altından yapılan kötü iş.

DALAVERECİ (i.). Dalavere yapan.

DALAZ (i.). Talazlanmak vs. bk. Talaz.

DALAZLIK (i. denizcilik). Flikaların küpeştesine baştan kıça kadar boyuna konan tahta. bk. Talazlık.

DALDIRMA (i.). **1.** Batırma, toprağın veya suyun içine yatırma. **2.** Ağaç veya bağ kütüğü dallarının ayrıca kökleşmek üzere toprağın içine yatırılması usûlü: Bağı, ağaçları daldırma ile çoğaltmak.

DALDIRMAK (f.). **1.** Toprak ve su vs. içine sokmak, batırmak: Yüzerken başını suya daldırmak, kaşığı çorbaya daldırdı. **2.** Ağaç veya bağ kütüğü dalını yeniden kök tutup müstakil bir ağaç veya bağ kütüğü olmak üzere toprağın içine yatırmak: Bağı, ağacın dallarını daldırmalı.

DALDIRILMAK (f.). Daldırmak işi.

DALGA (i.). **1.** Deniz suyunun veya başka suların rüzgârın tesiriyle oynayıp sallanması ve köpürmesi. Ar. mevc. **2.** (fizik). Akışların devirli hareketlerinde bir devir içindeki hareket: Istanbul Radyosu orta dalga üzerinden yayın yapar. **3.** Gizli iş, dalavere: Bu işte bir dalga var, ama ne olduğunu anlayamadım. **4.** Esrar, eroin gibi uyuşturucu maddelerin verdiği keyif hali. **5.** Dalgınlık. **Dalga boyu uzunluğu** (fizik) = Devirli hareketlerde bir devir içindeki hareketin yayıldığı uzaklığın ölçümü: Kırmızı ışığın dalga boyu 0,7 mikrondur. **Dalga dalga** = Açıklı koyulu: Badana dalga dala olmuş. **Dalga geçmek** = Ortadaki işle uğraşmayarak aklı başka yerde olmak. **Dalga gibi gelmek** = Birbiri ardınca, çok çok gelmek. **Dalgayı başa almak** = Gemi veya sandalın başını dalgaların geldiği yöne çevirmek.

DALGACI (i.). İşine ciddiyet ve dikkatle sarılmayan, tenbel.

DALGAKIRAN (i.). Bir limandaki tekneleri dagaların tesirinden korumak için denizde yapılan set.

DALGALANDIRMAK (f.). **1.** Dalgalı hale getirmek, dalga çıkarmak, talazlandırmak. Osm. temvîc etmek: Lodos denizi dalgalandırdı. **2.** Dalgalı göstermek. Osm. temevvüc ettirmek: Rüzgâr, çayırları dalgalandırıyor.

DALGALANMAK (f.). **1.** Dalga peyda etmek, dalgalı olmak. Ar. temevvüc. Osm. telâtüm etmek: Lodostan deniz dalgalandı. **2.** Dalgalı görünmek, temevvüc etmek: Rüzgârdan saçları dalgalanıyordu. **3.** Dalgalar peyda ederek yürümek veya koşmak: Koyun sürüsü dalgalanıyordu. **Bayrak dalgalanmak** = (bayrak) Rüzgâr tesiriyle kıvrılıp açılmak. Mecâzen de kullanılır.

DALGALI (i.). Dalgası olan. Ar. mütemevvic: Dalgalı deniz.

DALGIÇ (i.). Mercan, inci vesaire avlamak veya denizin dibine düşmüş şeyleri çıkarmak için denizin dibine dalmaya alışık adam: Denizin dibine dalgıç indirmek, dalgıç daldırmak. **Dalgıç kuş** = Balık tutmak için suyun içine dalıp yine çıkan kuş çeşidi.

DALGIN (i.). **1.** Dalmış, kendinden geçmiş adamın hâli. Osm. bîhûşluk, medhûşluk, istiğrak: Sıtmadan sonra bir dalgınlık geldi. **2.** Alıklık, unutkanlık: Küçükken zeki idi, sonra kendisine bir dalgınlık geldi.

DALGIŞ (DALIŞ) (i.). Suyun altından yüzme, dalma.

DALI (i.). Arka, geri. bk. Dal.

DALİYA (i. botanik). Dahlia denilen çiçeğin bir çeşidi.

DÂLİYYE (i.). **1.** d ve daha doğrusu Yunan harflerinden delta şeklinde olan Fr. deltoïde. **2.** Nil nehriyle başka büyük nehirlerin denize döküldükleri yerde denizin içine uzattıkları üçgen şeklinde arazi. Fr. delta.

DALKAVUK (i.) (asıl mânâsı: çıplak sarıksız kavuk giyen) Eline para vesaire geçirmek için yaltakçılık ve soytarılık edip kendi vekar ve haysiyetini muhafaza etmeyen adam, çanak yalayıcı. Fars. kâselîs, Ar. tufeylî.

DALKAVUKLUK (i.). Çanak yalayıcılık, soytarılık.

DALKILIÇ (i.). Yalın kılıç, kından çekilmiş kılıç.

DALK-PÛŞ (i. F.) (A. dalk = eski ve yamalı hırka, pûşîden = giymek). Eski ve yamalı hırka giyen derviş.

DALLANDIRMAK (f.). **1.** Dal budak peydâ ettirmek, dallı budaklı etmek. **2.** Şubelere ve parçalara bölmek, dallara ayırmak. **3.** mec. Büyütüp zorlaştırmak. Osm. îzâm etmek.

DALLANMAK (f.). **1.** Dal budak peydâ etmek, dallı budaklı olmak: Bu fidanlar ne güzel dallandı! **2.** Dallara bölünmek, şubelere ayrılmak: Anadolu demiryolu ilerde çok daha dallanacaktır. **3.** Müşkül olmak: Bu mesele pek dallandı.

DALLI (i.). Dalları olan: Dallı ağaç. **Dallı, budaklı** = Dalları ve budakları çok. Ar. müteşâib. mec. Müşkül iş.

DALMAK (f.). **1.** Aşağıya varmak, batmak, toprak, su vesaire içine sokulmak: Kazma toprağın içine daldı. Havuzun içine daldım. **2.** Habersiz ve izinsiz bir yere sokulmak: Kapıdan içeriye dalıverdi. **3.** Hasta kendisini kaybedip dalgın yatmak: Şimdi biraz daldı. **4.** Uykuya varmak: Biraz dalar dalmaz gelip uyandırdılar. **5.** Derin bir fikir ve düşünceye varıp her şeyden habersiz olmak: Kendi kuruntularına dalmış, derin birtakım düşüncelere dalmış. **6.** Bir işle meşgul olmak: Yeni işime öyle bir daldım ki, sormayın. **7.** mec. Bilmediği bir işe girişmek. **Dalıp çıkmak** = (kandil fitili) Sönecek olup yine parlamak.

DALTABAN (i.). Ayağı çıplak, aşağılık takımından.

DALTON HASTALIĞI (i. tıp). Renkleri, bilhassa kırmızı ile yeşili yanlış görme hali.

DALYA bk. Daliya.

DALYA (i.). Bir şey satılırken ölçü birimi sayılan sayıya varılınca söylenir: Dalya on, dalya yüz, dalya bin!

DALYAN (i.). Balık tutmak ve saklamak üzere deniz kenarında, koy ve boğazda sınırlanmış yer: Dalyan kurmak, dalyan balığı. **Dalyan gibi** = İnce ve uzun boylu, mütenasip yapılı, boylu boslu genç: Dalyan gibi delikanlı. Dalyan gibi kadın (benzetilen şey, dalyana kurulan yüksek direk olsa gerek).

DALYANCI (i.). Dalyanın balık avı yerinde balık avlayan balıkçı. Böyle bir yerin sahibi veya müteahhidi.

DALYARAK (i.). Aptallığı yüzünden her zaman densizlik eden, pot kıran.

DALYASAN (i.). Büyük sarıkların omuz üzerine dökülen ucu.

DAM (i.). **1.** Bina örtüsü. Ar. sakf: Damın üstüne çıkmak. **2.** Üstü damla örtülü ve bir, iki tarafı açık mahal. Sundurma: Hayvanları damın altına almak. **3.** Hayvanları barındırmaya mahsus kapalı yer, ahır, kümes: Öküz damı. **4.** Mahbes, hapishane, zindan. **Damı aktarmak** = Kiremitleri değiştirip onarmak. **Damı almak** = Binanın duvarların bitirip veya direklerini dikip damını kurmak, örtülmesi sırasını getirmek. **Papucu dama atılmak** = İtibardan düşmek; yerine bir diğeri makbûl ve mûteber tutulmak. **Damdan düşmek** = mec. Sırasız ve münasebetsiz lâkırdı söylemek: Damdan düşer gibi söyledi.

DÂM (i. F.). **1.** Tuzak: Dâm kurmak. **2.** Ağ. **3.** mec. Birini kandırmak için kurulmuş hile: **Dâm-ı tevzîr** = Tezvir, yalan dolan tuzağı.

DAMA (i. Fr. dames). Altmış dört haneye bölünmüş bir tahtada on altışardan otuz iki taşla oynanan oyun: Dama oynamak. **Dama çıkmak** = Bu oyunda bir taşı karşı taraftaki sıraya eriştirerek üstün bir hale geçirmek. **Dama tahtası** = Bu oyunun oynanmasına mahsus altmış dört haneli tahta. mec. Satranç şekli. **Dama taşı, pulu** = Dama oyununda kullanılan taş veya tahta, kemik, boynuz vesaireden pul ki iki renkte olarak on altışardan otuz iki tane olur. **Dama etmek** = mec. **1.** Bitirmek, hitama erdirmek. **2.** Artık daha ileriye ge-

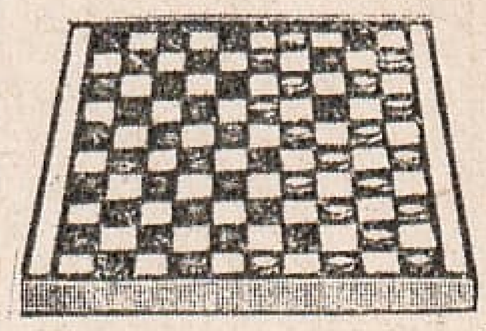
Dama

çememek, kalmak: Yokuşu çıkamadı, dama dedi. Artık bitti.

DAMACANA (i. İ.). Su veya başka sıvıları taşımaya yarayan dar ağızlı, şişkin gövdeli çoğu hasırla sarılı veya sepetli büyük şişe.

Damacana

DAMAĞ bk. Damak.

DAMAK (i.) (sonundaki k harfi sesli harf alınca ğ harfine çevrilir). «Dam» dan gelir. Ağzın damı mahiyetinde olan üst kısmı: **Tadı damakta kalmak** = Lezzeti iyi duyulmak, çok hoşa gitmek.

DAMAKLI (i.). **Damaklı iğne** = Büyük bir çeşit olta iğnesi.

DAMALI (i.). Üstüne dama çizilmiş olan: Damalı elbise.

DÂMÂN (i. F.). Etek. bk. Dâmen.

DAMAR (i.) (damlar gibi vurması yüzünden bu şekilde adlandırılmış olabilir). **1.** İnsan vücudunda kanın dolaştığı yollar ki çeşitli kalınlıkta borulardan ibarettir. **Nabızlı damar, şahdamar** = Kan veren büyük damar. **2.** Damar veya köke benzeyip bir cismin içinde dallanan yollar. İhtilât yapan, tehlikeli yollar: Yağmur suları yerin damarlarına girer. **3.** Mermer ve ona benzer dalgalı şeylerdeki çizikler: Pembe damarlı ve beyaz zeminli ebrû. **4.** Toprağın içindeki maden filizleri ve su tabakası: Kuvarts kayası üzerinde altın damarları bulunur, bu suyun damarı zengin. **5.** mec. Yaradılış, tabiat, huy, yaratık. **Damarına dokunmak** = Hiddet etmek, kızmak. **Alnının damarı çatlamış** = Utanmaz. **Kan alacak damar** = Faydalanılacak yol. **Damara girmek** = Birinin hatırını hoş edip kendi isteğini yaptırmak. **Damarı tutmak** = Olmayacak sebeplerden dolayı öfkelenmek veya inadı tutmak. **6.** Soy kökü, yaradılış: Damarına çekmiş, damarı bozuk. **7.** Huy, mizaç: Hasislik damarı. Şairlik damarı. **Damar atmak** = (kan damarı) Kalbin kasılmasıyle vurmak. **Damar tabaka** = Göz küresinin içinde ince kan damarlarından meydana gelen tabaka. **Damarına basmak** = Birini öfkelendirecek bir harekette bulunmak. **Damarına çekmek** = Soyunun huyuna çekmek. **Damarı kurusun** = Birinin huysuzluğuna öfkelenildiği vakit beddua olarak söylenir. **Damarını bulmak** = Birinin okşanacak duygusunu bulup yumuşamasını sağlamak.

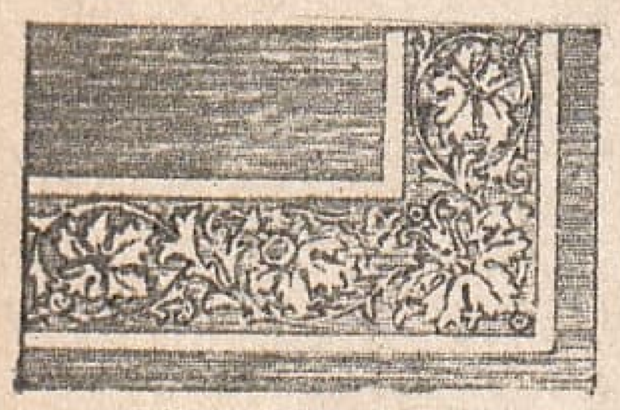
Damasko

DAMARLI (i.). **1.** Damarları olan. **2.** Damar gibi çizgileri ve nakışları olan: Damarlı kehrübâ.

DAMARSIZ (i.). Huysuz, geçimsiz, Fars. bed-nihâd.

DAMASKO (i. İ. Damasco = Dımışk, Şam). Eskiden Dımışk, yani Şam şehrinde yapılıp sonraları Avrupa'dan gelen iki yüzlü ipek veya yün ve keten karışık döşemelik kumaş. Bu kumaştan yapılmış: Damasko perdeler.

DAMAT, (DÂMÂD) (i. F.). **1.** Kız çocuğun veya onun yerinde olan yeğen gibi bir kızın kocası, güvey: Damatla kayınpeder. Filân damadımdır. **2.** Osmanlı Hanedanı'nda sultan denen imparatorluk prenseslerinin kocası ki, resmî bir unvandı: Dâmâd-ı hazret-i şehryârî.

DAMDAZLAK (i.). Tamamen dazlak.

DÂME (f. A.) (devâm'dan geçmiş zamanın üçüncü müfredi olup bazı Arapça tâbirlerde bulunur. Müennesinde dâmet daha kullanılır). Dâim ve baki olsun: **Dâme mülke** = Mülkü dâim olsun. **Dâmet saâdet** = Saadeti devam etsin! **Mâdâm** = Dâim ve baki oldukça, bulundukça.

DÂME İCLÂLÜHÛ (i. A.). Eskiden devlet adamlarına yazılan resmî fermanlarda adlara şeref pâyesi olarak eklenen tâbir.

DÂMEN (i. F.). Etek, zeyl: «Erişir menzil-i maksûduna âheste giden — Tîzreftâr olanın pâyine dâmen dolaşır».

DÂMEN-ÂLÛDE (i.F.) Eteği bulaşık, mec. İffetsiz, kötü işlere karışan.

DÂMEN-ÂLÛDEGÎ (i. F.). Etek bulaşıklığı, iffetsizlik, suçluluk.

DÂMEN-BÛS (i. F.). Etek öpen.

DÂMEN-BÛSÎ (i. F.). Etek öpme, etek öpme töreni.

DÂMEN-DER-MİYÂN (i. F.). **1.** Etek belde, eteğini kaldırıp beline bağlamış, hazır. Ar. müheyyâ. **2.** Bir işe cidden teşebbüs eden: **Dâmen-der-miyân-ı gayret olmak** = Bir işe canla başla girişmek. Bir işe cidden teşebbüs eden: Dâmen der-miyân-ı gayret oldu.

DÂMENE (i. F.). Dağ eteği, çevresi.

DÂMEN-GÎR (i. F. dâmen = etek, giriften = tutmak). Birinin eteğine sarılan, imdat isteyen.

DÂMEN-KEŞ (i. F. dâmen = etek, keşîden = çekmek). Eteğini çeken, eteklerini toplayan, bir işe karışmayan.

DAMGA (i.) (eski Türkçe olup Farsça'ya geçmiştir). **1.** Bir cismin üzerine bir nişan ve alâmet basmak üzere kuru, yahut mürekkep ve boya ile ve soğuk, yahut kızgın olarak kullanılan mühür gibi demir yahut pirinç veya tahta vesaireden âlet: Damga vurmak, damga basmak: Hayvana kızgın damga ile numara basmak. **2.** Böyle bir âletle vurulan nişan ve alâmeti: Altın damga, kızıl damga, kabartma damga, kurşun damga: O hayvanın sağrısında bir damga var. Resmî kâğıtların başında dam-

ga olur. **Altında damgası yok** = İçyüzü bilinmeyen. **Tepe damgası** = Çocuğun başı tepesindeki yumuşak yer, bıngıldak.

DAMGACI (i.). Damga vurmakla görevli şahıs.

DÂM-GÂH (i. F.). Tuzak kurulan yer. bk. Dâm-geh.

DAMGALAMAK (f.). Damga vurmak, damga ile işaretlemek: Binek hayvanlarını aldıkları vakit damgalarlar.

DAMGALANMAK (f.). Bir vasıta ile damgalı hâle getirilmek.

DAMGALI (i.). Damgalanmış.

DAMGASIZ (i.). Damgalanmamış.

DÂM-GEH bk. dâm-gâh.

DAMITIK (i. kimya). Damıtma yoluyle elde edilmiş. Ar. mukattar.

DAMITMAK (f.). Bir sıvıyı, buharlaştırdıktan sonra soğutarak, yabancı maddelerden arınmış bir halde yeniden sıvı haline getirmek, inbikten geçirmek. Osm. taktir etmek.

DAMIZ (i.). Hayvan üretmeye mahsus dam, hayvan yetiştirecek ahır.

DAMIZLIK (i.). Döl almak maksadıyle beslenilen erkek veya dişi hayvan: Damızlık aygır, boğa, keçi, inek.

DAMKORUĞU (i. botanik). Damkoruğugillerden, bir bitki (sedum). Buna kayakoruğu da denir.

DAMKORUĞUGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası.

DAMLA (i.). **1.** Bir sıvıdan bir küçük küre teşkil edip düşen miktar. Ar. katre: Bir damla su, bir damla yağmur düşmedi. **2.** damla ile akıtılan ilâç: Doktorun gözüme verdiği damlalar iyi geldi. **3.** Yüreğe birdenbire gelen bir çeşit inme ki halk bir damla kan damlamasına hamleder, sekte-i kalb (kalb sektesi): Damla gelmiş. Damlaya tutuldu. mec. **Bir damla** = Pek az: Bana bir damla su vermediler. **Damla damla** = Azar azar, katre katre. **Damla sakızı** = Sakızın saf ve iyisi. **Damla yakut** = Yakutun pek güzel renklisi, donuk olmayan, en beğenileni.

DAMLALIK (i.). **1.** Damın saçağı altına gelen aralık yer ki damın yağmuru oraya damlar. **2.** Damla hesabiyle alınacak ilâcı damlatıp damlalarını saymaya mahsus lastik ve şişe borucuklardan mürekkep veya birer damladan fazla akıtmayan küçük bir şişeden ibaret âlet.

DAMLAMAK (f.). **1.** Damla damla akmak. Osm. takattür etmek: Gözlerinden yaş damlıyordu, tavandan yağmur suyu damlıyor. **2.** Ansızın, beklenmedik bir şekilde ortaya çıkmak: Biz konuşurken o da damlayıverdi. **3.** Az yağmak: Biraz yağmur damladı. **Akmazsa da damlar** = Çok gelmezse de bütün bütün de eksilmemiştir. Hiç yok değildir. **Burnundan damlamak** = Çok benzemek. **Burnundan kan damlamak** = Çok sıkıntı çekmek.

DAMLATMAK (f.). **1.** Damla damla akıtmak: Bir fincan suya biraz lokman ruhu damlatmalı. **2.** Damla ile ilâç koymak: Gözüme bir ilâç damlattı. **3.** Bir sıvıyı ısı ile buhara çevirip inbik vasıtasiyle yeniden sıvı hâline geçirmek ki, bu iş, o maddenin tasfiyesine de hizmet eder. Osm. taktîr etmek: Şarabı damlatmak.

DAMMAK (f.). Damlatmak, taktîr etmek.

DAMPİNG (i. İng.). Bir pazarı elde etmek veya bir malı elden çıkarmak için benzerlerinden çok düşük fiyatla satma.

—DÂN (e. F.). Arapça ve Farsça isimlere eklenip zarf hâline getirir: **Nemek-dân** = Tuz kutusu, tuzluk. **Cüz-dân** = Cüz ve kâğıt koymaya mahsus kese. Fâhiş galat olarak Türkçe kelimelere de eklenip, çok defa aynı mânâda olan «lık» Türkçe edatı da eklenir: İğnedanlık, çaydanlık, buhurdanlık gibi.

DÂN (i. F.) (Dânisten fiilinden masdar ismi olup sıfat terkibi teşkiline girer). Bilen, bilir. **Suhan-dân** = Söz bilir. **Nükte-dân** = Nükte bilir. **Nâ-dân** = Bilmez, câhil.

DANA (i.). İnek yavrusu: Danasıyle beraber bir inek aldım. Dana eti, erkek, dişi dana (pek küçüğüne buzağı, danadan büyüğüne, erkek olursa tosun, dişi olursa düğe derler). **Danabaş** = Kalın kafalı. **Danaburnu** = Toprağın altında sebze vesair ekinlerin köklerini kesen irice başlı bir böcek. **Anasıyle, danasıyle** = Hepsi birden, bir ev halkının hepsi.

DÂNÂ (i. F.). Bilen, bilici, âlim.

DANAAYAĞI (i. botanik). Yılanyastığıgillerden bir bitki (arum).

DANABURNU (i.). **1.** Bitkilere, köklerini keserek zarar veren bir böcek (curtilla). **2.** Arslanağzı denilen çiçeğe de denir.

DÂNÂ-DİL (i. F.). Gönlüyle anlayan, gönlü aydınlık.

DANAKIRAN OTU (i.). Sâlepgillerden bir bitki (epipactis).

DÂNÂ-YÂN (i. F.). Dânâ'nın c. bilenler, bilgililer, ârif insanlar.

DANDİNİ (i.). Küçük çocukları sıçratırken ve bazen şımartmak için kullanılır: Dandini bebek, hoppala! Hoppa. **Dandini bebek** = Hoppa adam.

DAN DUN (ses taklidi). Silâh seslerini ifade eder.

DÂNE bk. Tane.

DÂNE-ÇÎN (i. F. dâne = tane, çîden = toplamak). Tane toplayan, döküntü hâlinde dağınık ufak tefek şeylerden faydalanan.

DÂNEK (i. F.). Dirhemin altıda biri olmak üzere eski bir tartıdır.

DANELEMEK bk. Tanelemek.

DÂNELENDİRMEK bk. Tanelendirmek.

DÂNELETMEK bk. Taneletmek.

DÂNELİ bk. Taneli.

DÂNENDE (i. F.). Bilen, malûmatlı, vâkıf.

DÂNE-RÎZ (i. F.). Tâne döken, tohum serpen.

DANG (i. İspanyolca). Beş, altı gün süren, başta ve oynaklarda ağrılar yapan, vücutta kızıl lekeler gösteren bir hastalık.

DANGALAK (i.). Kaba ve terbiyesiz, iri bedenli ve kaba davranışlı, sade vücut beslemiş akılsız ve terbiyesiz adam.

DANIK (i. A.) (F. dânek'den). bk. Dânek.

DANIŞIK (i.). **1.** Müzakere, müşavere, görüşme. **2.** Mukavele, muvafakat, anlaşma. **Danışık döğüşü** = Gösteriş ve aldatmak kasdiyle önceden anlaşarak çıkarılan anlaşmazlık. Ar. muvâzaa.

DANIŞIKLI (i.). Danışık ile yapılan.

DANIŞMA (i.). Danışmak işi. **Danışma bürosu** = Bazı kuruluşlarda, kuruluşların işlerine ait sorulacak soruları cevaplandırmak üzere açılmış bulunan büro.

DANIŞMAK (f.). Bir iş hakkındaki niyeti birine söyleyip onun da fikir ve reyini sormak, istişare etmek, görüşmek: Karar vermeden önce size danışmaya geldim.

DANIŞMAN (i.) (uyd. k.). Müşavir.

DANIŞTAY (i.) (y. k.). Devlet şûrası, şûrây-ı devlet.

DANİMARKALI (hi.). Danimarka ahalisinden olan.

DANİSKA (i. Al.). En iyi: Elinden bu işin daniskası gelir.

DÂNİŞ (i. F.). Bilgi, ilim, malûmat, irfan. **Encümen-i dâniş** = Akademi.

DÂNİŞ-GÂH. (DÂNİŞGEH) (i. F.). Bilgi yeri, mektep; üniversite.

DÂNİŞ-GEDE (i. F.). Üniversite.

DÂNİŞ-GEH bk. Daniş-gâh.

DÂNİŞMEND (i. F.) (c. dânişmendân). **1.** İlim ve irfan sahibi, bilgin, âlim. **2.** Osmanlı devrinde müderrislerin asistanı.

DÂNİŞ-MENDÂN (i. F. c.) (m. dânişmend). Dânişmentler.

DÂNİŞ-NÂME (i. F.). Şahâdetnâme, diploma.

DÂNİŞ-VER (i. F.). Âlim, bilgin.

DÂNİŞ-VERÂN (i. F. c.) (m. dânişver). Bilginler, âlimler.

DANK (ses taklidi kelime). «Kafasına dank etmek veya demek» deyiminde geçer. Çoktan beri anlayamadığı bir şeyi, daha çok bir hadisenin tesiriyle birdenbire kavrayıvermek.

DANS (i. F.). Musiki eşliğinde yapılan oyun, raks.

DANSÖR (i. Fr.). Dans etmeyi meslek edinen erkek.

DANSÖZ (i. Fr.). Dans etmeyi meslek edinen kadın.

DANTEL (i. Fr.). İplikle örülen yahut bazı kumaşların kenarına işlenen türlü biçimde ince örgü, tentene. Dantel ağacı: Dulaptalgillerden, Antiller'de yetişen bir ağaç (lagetta).

DAPDARACIK (i.). Son derece dar.

DAR (i.). **1.** Bol ve geniş olmayan, sıkı. Ar. zıyk, Fars. teng: Dar esvap, dar sokak, dar yer. **2.** Az, kâfi olmayan, ancak yetişecek kadar: Dar vakit. **3.** Sıkıntılı, sıkıntıda bulunan, sıkıntı çeken: Darda kaldık. **4.** Sabırsız: İçi dar adam. **5.** Ancak, güç halle: Dar kaçmak, kendini dar eve attı, dar yetişmek. **Dara gelmek** = Zaruret, ıztırap, sıkıntıda kalmak. **Darda kalmak** = Mecburiyet, sıkıntı çekmek. **Eli dar** = Hasis. **Dara boğmak** = Tâciz etmek, sıkıştırmak. **Darda bulunmak** = Zarurette olmak, parası olmamak. **Daradar, dardarına** = Ancak, güç halle. **Dara getirmek** = Mecbur etmek, sıkıştırmak.

DÂR (i. A.) (Arapça'da müennestir. Birçok cem'i varsa da dilimizde hiç biri bu mânâlarla kullanılmaz). **1.** Evin büyüğü, birkaç daireyi içine alan mesken, konak. **2.** Mahal, mekân, makam, yer: Dâr-ı dünyâ, dâr-ı âhiret. **Dâr-ül-istihzârât** = Kimya işleri yapılan yer (Fr. laboratoire). **Dâr-ül-amân** = Emniyet yeri. **Dâr-ül-beka** = Âhıret. **Dâr-ül-harb** = Savaş yeri. İslâm hukukunda bir İslâm devletinin hükmünde olmayan yerler. **Dâr-ül-hilâfe** = Hilâfet merkezi olan şehir, 1924'e kadar İstanbul. **Dâr-üs-saâde-i şerîfe ağası** = Osmanlı sarayında haremin en büyük âmiri olan büyük görevli. **Dâr-ül-islâm** = **1.** Cennet. **2.** Vaktiyle Bağdad şehri. **Dâr-üs-saltanat** = Taht merkezi. **Dârüşşafaka** = Yetim çocukların okutulmasına, tahsil talim

ve terbiyesine mahsus müessese. **Dâr-ı şûrây-ı askerî** = Askerî şûrâ, askerî meclis. **Dâr-ül-fenâ** = Dünya. **Dâr-ülfünûn** = Üniversite. **Dâr-ülmuallimîn, dâr-ülmuallimât** = Erkek ve kız öğretmen yetiştirmeye mahsus mektep. **Dâr-ül-mülk** = Başkent. **Dâr-ül-velâde** = Gebe fakir kadınları doğurtmaya mahsus hastahane, doğumevi. **Dâreyn** = mec. İki ev (dünya ve âhıret).

DÂR (i. F.). İdama mahkûm olanları asmak için dikilen direk: Darağacı. **Berdâr** = Darağacına çekilmiş, maslûb, salbedilmiş, asılmış. **Ber-dâr etmek** = Asmak.

DÂR (i F.) (dâşten fiilinden masdar ismi olup sıfat terkibi yapmaya yarar). Tutan, sahip, malik: **Defter-dâr** = Defter tutan, yüksek maliye görevlisi, Tanzimat'tan önce maliye nâzırı.

DÂR (i. F.). Harp, kavga (aynı mânâdaki «gîr» ile beraber kullanılır): **Esnây-ı dâr- ü gîrde** = Kavga sırasında.

DARA (i.). Tartılan şeyin kabı veya hesap edilmeyecek küçük şeylerin ağırlığı ki asıl maldan çıkarılması gerekir: Darasını çıkarmak, darasını indirmek.

DÂRÂ (i.). Hükümdar, melik. Aslında Eski İran'da Pers hanedanından bazı hükümdarların adıdır.

DARABÂN (i. A.). Nabız vurması, oynama, çarpma: **Darabân-ı kalb** = Yürek çarpması, çarpıntısı.

DARABÂT (i. A. c.) (m. darbe). Vuruşlar, vurmalar, çarpmalar.

DARACIK (i.). Pek dar. Ar. zıyk, Fars. teng: Daracık bir yere sokulmuş, daracık dükkân.

DARADAR (i.). Güçlükle, ancak, uc uca: Trene daradar yetiştik.

DARAĞACI (i. F. T.). İdam mahkûmlarını asmak için kurulan sehpa.

DARÂİR (i. A. c.) (m. darre). Bir kocaya ortak kadınlar, kumalar.

DARALMAK (f.). **1.** Bolluğu azalıp dar olmak, kısılmak, tazyik etmek: Bu esvap yıkanınca daraldı. **2.** Azalmak, az kalmak: Vakit daraldı. **3.** Sıkıntı ve ihtiyaç içine düşmek: Geçimi pek daraldı.

DARALTMAK (f.). Kısmak, bolluğunu azaltmak, tazyik etmek: Şu elbiseyi sonradan daraltmışlar, bu kapıyı daraltmak mümkün değildir.

DÂRÂT (i. F.). Debdebe.

DARB (DARP) (i. A.). **1.** Vurma, dövme. **2.** Madenî paraya, para basma, damga vurma: Darb-ı sikke. **3.** Hesabın dört işleminden üçüncüsü ki birbiri üzerine yazılan iki sayıdan birinin diğeri kadar tekrarlanmasından ibarettir, meselâ 5 × 3 = 15. Bu ifade üç defa beş on beş demektir. Birinci sayıya eskiden madrub (çarpılan), ikincisine zarb (çarpan), üçüncüsüne hâsıl (çarpma neticesi) denirdi. **4.** Türlü, çeşit. **5.** Şiddet, sür'at. **6.** Zarb işareti = × işareti. **Darb-ı mesel** = Halk ağzında yeri geldikçe kullanılan meşhur söz, atalar sözü. c. durûb-ı emsâl.

DÂR-BÂZ (i. F.). Canbaz.

DARBE (i. A.) (c. darabât). Vuruş, çarpış.

DARBEN (i. A.). **1.** Vurarak, döğerek. **2.** Çarparak.

DARBEYN (i. A.). Türk musikisinde iki veya ikiden fazla büyük usûlün art arda gelmesiyle yapılmış büyük usuller.

DARB-I FETİH (i. A.). Türk musikisinde bir büyük usul.

DARB-I HÜNER (i. A.). Türk musikisinde bir büyük usul.

DARBIMESEL (DARB-I MESEL) (i. F. A.). Atasözü. bk. Darb.

DARB-I TÜRKÎ (i. A. F.). Türk musikisinde bir büyük usul.

DARBIZ (i.). Rutubetli tarla, sulak yer.

DARBIZLI (i.). Toprağı sulak tarla.

DARBÎ (i. A.). Darba âit, darp ile ilgili.

DARBUKA (i.). Türk musikisinde çömlek şeklinde bir usul vurma âleti.

DARB-ZEN (i. F. A. darb = dövme, F. zeden = vurmak). Kale döven top.

DARÇIN (i. F.). Baharattan maruf kabuk ki, yakıcı ve lezzetli olup, toz hâlinde kullanılır. bk. Tarçın. Aslının dârû-yi Çin olduğu söylenirse de aslı Çin darısı anlamına gelen «dâr-ı Çin» dir. Tarçın suyu eskiden keyif verici bir içki olarak kullanılırdı.

Darçın

DARDAĞAN (i.). Perişan, dağınık, çok dağılmış: Dardağan sarık. Daha mübalâğa için (darma dağan) denilir. **Dardağan darısı** = Uğursuzluk için lânetleme niyetiyle saçtıkları darı.

DAR DARINA (i.). Daradar, dari darına.

DÂRENDE (i. F.). Tutan, taşıyan, sahip, mâlik.

DÂREYN (i. A.). Dünya ile âhıret: Dâreynde saadete vesile olur.

DARGIN (i. «dar» dan). **1.** Darılmış, gücenmiş. Ar. münfail: Bana dargın mısınız? **2.** Hiddetli, Fars. gazabnâk, Ar. hadîd,

mütehevvir: Dargın gördüğüm için bir şey söylemedim.

DARGINLIK (i.). 1. Gücenme, infial, hatır kalma: Bana dargınlığının sebebini anlayamadım, yine bir dargınlık çıkaracak. 2. Hiddet, gazab, kızgınlık: Şimdi dargınlığı üstündedir, bir şey söylenmez.

Darı

DARI (i.) (aslı «tarık» ki tarla gibi tarmak fiilinden olup, o da tırmıklamak ve ekmek demektir). Tahılın Türkler'ce eskiden en tanınmışı olan ufak taneli zahire: Arnavut darısı, boz darı. **Dibine darı ekmek** = Çok tetkik etmek, uzun uzadıya sormak (bugün bitirmek, sömürmek mânâsında kullanılmaktadır). **Darısı başınıza** = Başkasının kavuştuğu bir nimete kavuşmak için dua yerinde kullanılır ki, bu da gelinin başına darı dökmek âdetinden ileri gelir.

DÂRIB (i. A. «darb» tan) (mü. dârıbe). 1. Döven, darbeden, dayak atan: Dârıb ile madrubu (dövüleni) tevkif ettiler. 2. Dört işlemden darp'ta (çarpma) bir sayının kaç defa tekrarlandığını gösteren rakam. **Dârıb-ı müşterek** = İki rakamı küsursuz vermek şartıyle çarpan rakam: **Dârıb-ı müşterek-i ekber, dârıb-ı müşterek-i asgar** = Bir rakamı aynı çarpma neticesini vermek şartıyle çarpan rakamların en büyüğü ve en küçüğü.

DÂR-I DÜNYA (i. F. A.). Dünya evi. bk. Dâr.

DÂR-I FÜLFÜL (i. F.). Karabibere benzer, lâkin uzun taneli maruf bahar.

DARILMACA (i. «darılmak» mânâsında kullanılır, «darılmaca yok» deyiminde geçer). Darılma, dargınlık.

DARILMAK (f.). 1. Gücenmek, münfail olmak, hatır kalmak: Bana darıldı. 2. Hiddetlenmek, gazab etmek, kızmak: Uşağına darıldı. 3. Paylamak, azarlamak. Osm. tâzîr ve tekdîr etmek: Siz kendisine biraz darılın.

DARILTMAK (f.). Darılmasına sebep olmak.

DÂRİH (i. A.). Mezar, merkad, kabir.

DARÎR (i. A.) Anadan doğma kör.

DARKAFALI (i.). Anlayışı zayıf, kavrayışı az.

DARLANMAK (f.). 1. Dar olmak, daralmak, çekilip büzülmek: Konulan sandıklardan yol darlandı. Bu fanila yıkandıkça darlaştı. 2. Sıkılmak, muztarip olmak: İçim darlandı.

DARLAŞMAK (f.). bk. Darlanmak.

DARLAŞTIRMAK (f.). 1. Daha dar etmek: Yapılan binalar bahçeyi darlaştırdı 2. Darlık ve sıkıntıyı arttırmak: Ticaretteki durgunluk geçimimi bir kat daha darlaştırdı.

DARLATMAK (f.). Genişliğini azaltmak, dar yapmak, sıkmak: Esvabı, sokağı darlatmak.

DARLIK (i.). 1. Dar olan şeyin hâli, bolluk ve genişlik zıddı. Ar. zıyk, Fars. tengî: Bu kapının, bu sokağın, bu elbisenin darlığı. 2. Dar yer: Darlıkta bulunmak. 3. Sıkıntı, ıztırap: Darlıkta kalmak. 4. Zaruret, ihtiyaç, fakirlik: Darlık çekmek. **El darlığı** = Hasislik, cimrilik. **Gönül darlığı** = Osm. inkıbâz-ı derûn, can sıkıntısı.

DARMADAĞIN (i.). Çok dağılmış, çok saçılmış. bk. Dardağan.

DARP (i. A.). bk. Darb.

DARPHANE (**DARBHÂNE**) (i. F. A. darb = damgalama, F. hâne = ev, yer). Para basılan yer, sikke dökmeye mahsus fabrika, resmî idare (Darphane-i âmire terkibinin müennes olması meşhur galattır).

DARRÂ (i. A.) Mihnet, belâ, şiddet; karşılığı: Serrâ: Ne serrâda, ne darrâda,

DÂRÛ (i. F.). İlâç, devâ.

DÂRÜLACEZE (**DÂR-ÜL-ACEZE**) (i. A.). Düşkünler, âcizler evi.

DÂR-ÜL-AKAKIYR (i. A.). Eczâ saklanılan yer.

DÂR-ÜL-AMÂN (i. A.). Korunulacak, sığınılacak yer.

DÂR-ÜL-BEDÂYÎ (i. A.). İstanbul'da Belediye konservatuarının eski adı. Daha sonra Şehir Tiyatrosu denmiştir.

DÂR-ÜL-ELHÂN (i. A.). İstanbul'daki Dar-ül-bedâyî'nin musiki ile meşgul bulunan şubesi.

DÂR-ÜL-EYTÂM (i. A.). Yetimler yurdu, yetimlerin barındırıldığı yurt.

DÂR-ÜL-FÜNÛN (i. A.). Üniversite, fenler evi. bk. Dâr.

DÂR-ÜL-HADÎS (i. A.). Hadîs ve bununla ilgili şeyleri öğretme yurdu.

DÂR-ÜL-HARB (i. A.). 1. Savaş meydanı. 2. Her an harp sâhası olabilecek yer.

DÂR-ÜL-HİLÂFE (i. A.). Halifelik merkezi, İstanbul.

DÂR-ÜL-HUFFÂZ (i. A.). Hâfız yetiştirme yurdu.

DÂR-ÜL-İSLÂM (i. A.). İslâm ülkesi.

DÂR-ÜL-KÜTÜB (i. A.). Kütüphâne.

DÂR-ÜL-MESAÎ (i. A.). 1. Çalışma yeri. 2. Atölye.

DÂR-ÜL-MUALLİMÂT (i. A.). Kız öğretmen okulu.

DÂR-ÜL-MUALLİMÎN (i. A.). Erkek öğretmen okulu.

DÂR-ÜS-SAÂDE (i. A.). Saâdet yeri, saray.

DÂR-ÜS-SALTANA (i. A.). Saltanat yeri, İstanbul.

DÂR-ÜS-SELÂM (i. A.). **1.** Cennet. **2.** Bağdad'ın eski adı.

DÂR-ÜS-SIHHA (i. A.). Hastahâne.

DÂR-ÜŞ-ŞAFAKA (i. A.). İstanbul'da, yetim ve öksüzler için kurulmuş yatılı okul.

DÂR-ÜŞ-ŞİFÂ (i. A.). Şifâ yurdu, sağlık yurdu. mec. Tımarhâne.

DÂR-ÜT-TIRÂZ (i. A.). Ortaçağ İslâm devletlerinde resmî elbise ve kumaş dokunan ve biçilip dikilen yer.

DARVİNCİLİK (i. İng. T. felsefe). Tabiat bilgini Darwin tarafından geliştirilen, bütün canlı varlıkların arasında belirli bir yakınlık bağı bulunduğunu ileri süren doktrin.

DASİT (i. Fr.). Jeoloji kuvarslı diyorit birleşiminde olan bir sızıntı kültesi.

DÂSTÂN (i. F. Türkçe «destan»). **1.** Hikâye, masal, sergüzeşt. **2.** Bir vaka veya kahramanlığı hikâye eden manzûme. **Dillerde (dillere) destan olmak** = Halk arasında şöhret bulmak, tanınmak (daha çok kötü mânâ da kullanılır). bk. Destan.

DÂSTÂN-SERÂ (i. F.). Destan okuyan, destancı.

—DAŞ (i.). İsimlerin sonuna eklenerek eşlik, refakat ve ortaklık bildirir: **Yoldaş** = Yol ortağı (daha çok mecazen kullanılır). **Arkadaş** = Ar. refik. **Vatandaş** = Bir memleketin çocuğu. **Addaş** = Aynı adı taşıyan (şimdi «adaş» deniyor). **Meslekdaş** = Aynı meslekten olan.

DATİF (i. L. gramer). Bir isim hâli. Fiilin yaklaştığını, yöneldiğini gösterir. **—e, —a** ekleriyle ifade edilir: **Eve gitti.**

DÂ-ÜS-SÂLEB (i. A. tıp). Saç döken hastalığı, saçkıran.

DA-ÜS-SILA (i. A.). Memleket hasreti, yurdunu arama, yurt özlemi.

DÂ-ÜT-TEŞHÎR (i. A. tıp). Kendisini teşhir etme, ayıp yerlerini gösterme hastalığı, eksibisyonizm.

DAV (i.). Afrika'da bulunur, katıra benzer ve rengi beyazla tekir olarak çubuklu, güzel ve hareketli bir cins yaban hayvanı, yaban eşeği. Fr. zèbre.

DÂV (i. F.). Satranç ve dama ile kâğıt oyunlarında nöbet: Dâv hakkı benim idi.

DAVA, (DÂVÂ) (i. A.) (c. deâvî). **1.** Hukukunu savunmak için mahkemeye müracaat: Filân sizi dava etmiş, benim aleyhimde davaya kalkışmış. **2.** Bir mahkeme huzurunda olunan duruşma: Hukuk mahkemesinde bir davası vardır. **3.** Matematikte vesair ilimlerde halli istenen mesele: Bu davayı kim halledebilir? **4.** İnsanın, haiz olmadığı sıfat ve fazileti haiz olduğunu söylemesi, iddia: Astronomide büyük bilgisi olduğunu dava ediyor, herif allâmelik davasında bulunuyor. **Dava vekili** = Eskiden avukat. Şimdi avukat bulunmayan küçük yerlerde bu görevi üzerine alan kimseye denmektedir.

DAVACI (i.). Bir mahkemeye başvurarak bir kimseyi dava eden adam. Ar. müddeî, müştekî.

DAVACILIK (i.). Bir mahkemeye başvurarak bir kimseyi dava etme. Osm. müddeîlik.

DAVALI (i.). **1.** Hakkında dava olunan: O, davalı bir çiftliktir. **2.** İddiası büyük. **Müddeî** = Davacı adam.

DAVAR (i.). Umumiyetle evcil hayvan, bu hayvanların beheri. Anadolu'nun bazı yerlerinde yalnız koyun için kullanılır. İstanbul'ca büsbütün terkedilmiştir.

DÂVER (i.). **1.** Hükümdar, kral. **2.** Hâkim, vâli, vezir. **3.** Mutlak hâkim olan tanrı.

DÂVERÂNE bk. Dâverî.

DÂVERÎ (i. F.). Hükümdar veya hâkim ve vezire mensup ve ait: Cânib-i âlî-i dâverânelerine, dâverîlerine (Osmanlı devri resmî yazışmalarında vezirlere hitâben kullanılan tâbirlerdendir).

DAVET (DÂVET) (i. A.) (c. dâvât). **1.** Getirme, çekme, celb, cezb, bir şeyin olmasına sebebiyet verme: Perhiz etmemekle hastalığı davet ettiniz. **2.** Çağırma, celp, bir yerde bulunmayı teklif etme: Kendisini mahkemeye davet ettiler: İslâm dinine davet etti, kendisini düelloya davet ettiler. **3.** Ziyafete çağırma, ikram ve saygı olarak yemeğe gelmesini teklif etme: Filân zat bizi davet etti, filân ziyafete sizi de davet ettiler mi? **4.** Saygı ve ikram maksadıyle verilen yemek, ziyafet: Mükemmel bir davet verdi, filânın davetinde bulundunuz mu? Bu akşam davet vardır. **5.** Dua, yakarış, niyaz: Dâvât-ı hayriyyeleriyle meşgulüm. **Müstecâb-üd-dâve** = Duası Tanrı tarafından yerine getirilen (bu mânâda yalnız çokluk hâli ve Arapça'daki dâve şekli kullanılır).

DAVETÇİ (i.). Bir ziyafete gitmeyi bildiren ve teklif eden, davetlilere davetli olduklarını haber veren adam: Filân zattan davetçi geldi.

DAVETİYE (**DÂVETİYYE**) (i. A.) (Arapça kaideye aykırı olarak yapılmış yanlış ve kelimedir). **1.** Davet eden hizmetçiye verilen bahşiş. **2.** Birini mahkemeye celp için yazılan resmî yazı.

DAVETLİ (i.). Bir ziyafete çağırılmış. Ar. med'uv: Filân ziyafete davetli misiniz? Kaç davetli vardı?

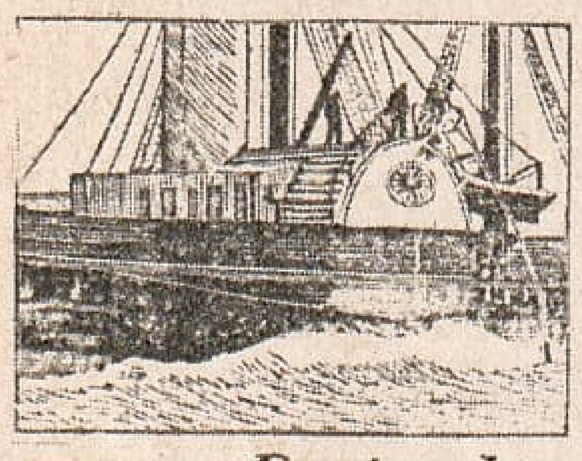

Davlumbaz

DAVLUMBAZ (i.) (Farsça tabl-bâz'-dan galat ki, davulcu demektir). Çarkları yandan olan vapurlarda çarkların döndükleri yerleri örtmek için vapurun iki tarafında bulunan iki büyük yarım daire; yan kamaralar da bunların altında bulunurdu: Davlumbazın üstüne çıkmak.

DAVRANDIRMAK (f.). **1.** Ayağa kaldırtmak, durdurmak. **2.** Karşı durdurmak, dayandırmak. **3.** Cesaret vermek, gayrete getirmek, teşvik etmek: Onu siz davrandırırsanız davranacaktır.

DAVRANIŞ (i.). Davranmak işi. bk. Davranmak.

DAVRANMA (i.). Davranış.

DAVRANMAK (f.). **1.** Ayağa kalkmak, ayağa sıçramak. **2.** Karşı durmak üzere hareket ve gayret etmek: Kendisi davrandı ise de silâhı yoktu. Davranırsa vurulacağını anladı. **3.** Teşebbüs ve gayret etmek, gevşek durmayıp tetik bulunmak: **4.** Bir yolda fiil ve harekette bulunmak: Gevşek davranmak, tetik davranmak, ağır davranmak, tedbirli davranmak. **Silâha davranmak** = Silâha sarılmak.

DÂVÛD (i. A.). Türk musikisinde bir düzenin ve bir çeşit ney'in adı.

DAVUDÎ (hi. A.). Hazret-i Dâvûd'un sesine benzer kalınca, pek hoş ve tesirli (ses): Müezzin Dâvûdî bir sesle ezan okudu.

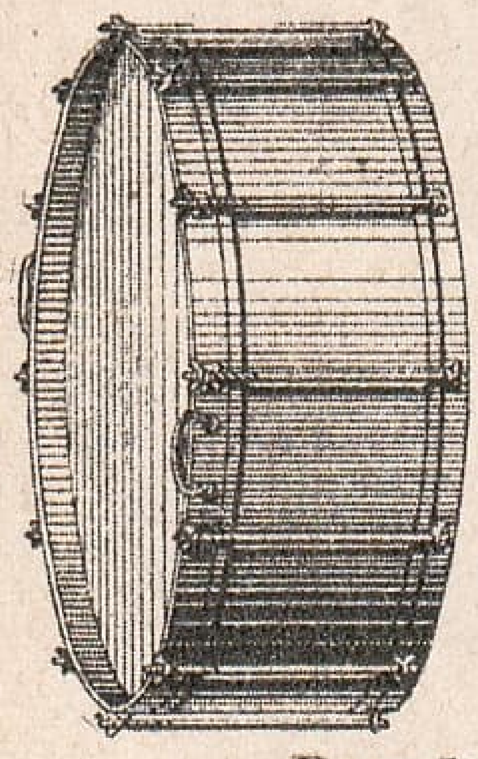

Davul

DAVUL (i. A. «tabl» den). İki tarafı deri ile kaplanmış, çomakla vurularak çalınır ve pek büyük ses çıkarır musiki vurma âleti ki, bizim köylerde zurna ile beraber çalınır: Davul çalmak. **Ramazan davulu** = Ramazan gecelerinde bekçinin sokaklarda çaldığı davul. mec. **Davul, zurna** = Şenlik, şaşaa, gösteriş: Davul, zurna mı çaldıracağız? Davul zurna ile mi ilân edeceğiz? **Davul çuhası** = Kaba bir çeşit Avusturya çuhası. **Davul derisi** = Utanmaz, katı yüz: Adamın suratı davul derisinden.

DAVULCU (i.). Davul çalan adam.

DAVULGA (i.). bk. Tabulga.

DAVYA (i. Fr.). Dişçi kerpeteni.

DAYA (i.). bk. Dâye.

DAYAK (i.). **1.** Dayanacak değnek, asâ, sopa. **2.** Dövmekte kullanılan değnek veya sopa, kötek. **3.** Kapı arkasına veya başka bir şeye dayatılan destek, payanda: Kapı dayağı. **4.** Darbe, darp, vurma, dövme: Dayak atmak, dayak yemek, dayak cezası.

DAYAKLAMAK (f.). Destek koymak, destekle takviye etmek: Kapıyı arkadan dayaklamak.

DAYAKLIK (i.). Dayak cezasını hak etmiş: Dayaklık bir kabahat değildi.

DAYALI (i.). Yaslanmış, dayanmış. Ar. müttekâ: **Döşeli dayalı** = Lâzım olan eşya iyice yerleşmiş ve dayanmış. Döşemesi, mobilyası güzel: Döşeli, dayalı bir ev.

DAYAMA veya **DAYANMA** (i.). Yasdanma, Ar. ittikâ.

DAYAMAK (f.). **1.** Destek koymak, Osm. ittikâ ettirmek: Binaya bir destek dayamak, başına kolunu dayamak. **2.** Bir şeye istinat ettirmek, alıştırıp durdurmak: Merdiveni duvara dayamak, arkasını ağaca dayamak. **3.** Şiddetle vermek, teslim etmek, yollayıvermek, bırakıvermek: Gider gitmez bir acı kahve dayadılar, sabahleyin kendisine çocuğu dayarlar.

DAYANGAÇ (i.). Oturulan yerde dayanmaya mahsus kısa değnek. Ar. ukkâz.

DAYANGAN (i.). Dayanan, dayanıklı. Ar. mütehammil, Fars. tâb-âver.

DAYANIK (i.). **1.** Beka, devam, ömür. **2.** Metanet, sebat, karşı durma.

DAYANIKLI (i.). **1.** Bekalı, devamlı, çok süren, ömrü olan: Dayanıklı çiçek, kumaş. **2.** Sebatlı, metin, kuvvetli: Dayanıklı hayvan.

DAYANIKSIZ (i.). **1.** Bekasız, devamsız, ömürsüz, çok sürmez. **2.** Sebatsız, metanetsiz, gevşek.

DAYANIM (i.) (uyd. k.). Dayanık.

DAYANIMLI (i.) (uyd. k.). Dayanıklı.

DAYANIŞMA (i. sosyoloji). Bir bütünü meydana getiren kısımların, duygu ve düşünce birliğine dayanarak, birbirlerine karşılıklı bağlanmaları. Ar. tesanüd.

DAYANIŞMAK (f.). Birbirine dayanıp kuvvet kazanmak, birbirini kollamak, mütesanit olmak.

DAYANMA (i.). Dayanmak işi. bk. Dayanmak.

DAYANMAK (f.). **1.** Arkayı veya vücudun diğer bir yerini bir şeye yükleterek durmak. Osm. istinâd etmek, yasdanmak: Duvara dayandım, oğlunun koluna dayanmıştı. **2.** Güvenmek, itimat etmek: Ben, size dayandım. **3.** Sebat ve mukavemet etmek, metanet göstermek, durabilmek: O

mevkide iki gün dayandı. **4.** Sürmek, yaşamak, bozulmamak, devamlı olmak: Bu bina, bu esvap, bu hayvan çok dayandı. **5.** Sabır ve tahammül etmek: Soğuğa, sıcağa, acıya dayanmak: Ben artık dayanamam. **6.** İyilikte, yardımda bulunmak, imdada yetişmek: Askerle, erzakla dayandı. **7.** Arkasını vermek, altına girmek: Siz de dayanın, kaldıralım, hep birden dayanalım.

DAYATMAK (f.). **1.** Bir şeyin üstüne istinat ettirmek: Elimdeki şeyi duvara dayattım. **2.** Dik cevap verip karşı durmak, zıt gitmek, cevap vermemek: Biraz daha sordum, dayattı.

DÂYE (i. F.). Dadı, bir veya birkaç çocuğa bakmaya mahsus hizmetçi kadın, daya (taya bundan ise de kullanış yeri başkadır).

DÂYE-GÎ (i. F.). Dayalık, dadılık.

DAYF (i. A.) (c. duyûf). Konuk, misafir, mihmân (Dilimizde az kullanılır. Arapça'da tam konuk mânâsını ifade eden bu isimdir. Misafir ise Arapça'da yolcu ve seyyah demektir).

DAYI (i.). **1.** Annenin erkek kardeşi. Ar. hâl: Dayımdır, dayımın oğludur. **2.** Yaşlıca ve harbe alışık kahraman adam: Ahmed Dayı, Mehmed Dayı. **3.** Gemi kaptanı, reis, süvari. **Ocak dayısı** = Yeniçeri ocağı subayı. **Mağrib ocağı dayısı** = Eskiden Cezâyir valisi. **4.** mec. Koruyan, yardım eden şahıs: Onun dayısı var, sırtı yere gelmez. **Kabadayı** = Kahraman, kavgacı, harp adamı. **Dayısı dümende** = Koruyucu ve âmirin akraba ve dostlardan olması.

DAYILIK (i.). **1.** Dayı akrabalığı. **2.** Babayiğitlik, ağalık ve kahramanlık, yiğitlik. **3.** Kabadayılık.

DAYI-ZÂDE (i. T. F.). Dayı oğlu veya kızı.

DAZ (TAS) (i.) (belki Arapça tas'-dan). Baş tepesinin saçsız olması, saçın dökülmesi (dâ-üs-saleb ile tercümesi büyük hatadır, zira dâ-üs-saleb saçkıran denilen hastalıktır, daz ise tabiî bir haldir). bk. Tas.

DAZIR (i.). Müstacel, tez, acele.

DAZLAK (i.). **1.** Başının tepesinde saçı olmayan, başının tepesi çıplak. Ar. aslâ: Dazlak adam. **2.** Çıplak, Ar. ârî, Fars. bürehne. bk. Taslak.

DE (e.) (dahi ve daha'dan hafifletilmiş, katıldığı kelimeye göre «de» vaya «da» okunur). **1.** Atıf içindir: ve hem, dahi: Gittim de geldim, gideyim de göreyim, gelin de görürsünüz. **2.** Eklenti, zam ve ilâve beyan eder, daha, kezalik: Bir kere de gidin, ben gideceğim, siz de gelin, hem okur hem yazar da. **Bir de** = **1.** Şurası da var ki: Bir de ilim yalnız dünyada geçinmek için olmayıp ahlâkan yükselmek için lâzımdır. **2.** Velev ki, olsa bile: Ben de öyle demiştim, bundan ne çıkar? Sen de, adam sen de, aman siz de! Bırakın ehemmiyet vermeyin. bk. Da.

DE veya **Dİ** (e.). E, haydi! ha! ya: **De imdi** = Haydi şimdi! **De de** = Ya ya!

DEÂVÎ (i. A. c.) (m. dâvâ). Dâvâlar. bk. Dâvâ.

DEBÂGAT (i. A.). Tabaklık, sepicilik.

DEBBAĞ (i. A.) (debâgat'ten. Türkçe: tabak). Derileri sepileyip meşin, sahtiyan, kösele vesaire yapan esnaf: Debbağ ustası, çırağı, işçisi.

DEBBAĞ-HÂNE bk. Tabakhane.

DEBBE (i. A.). Dibi yuvarlak bakır kap, bir çeşit bakraç: Yağ, bal debbesi.

DEBBÛS (i. A.). Topuz.

DEBDEBE (i. A.). **1.** Patırtı, kütürtü. **2.** Tantana, haşmet: Kemâl-i debdebe ve dârât ile şehre girdi.

DEBDEBELİ (i. A. T.). Tantanalı, gösterişli, şanlı.

DEBE (i.). Bir nevi fıtık hastalığına yakalanmış olan insan.

DEBELENMEK (f.). Arka üstü yatıp iki yana çabalamak.

DEBELİK (i.). Fıtık çeşidi.

DEBÎR (i. F.). Kâtip, yazıcı.

DEBİSTÂN (i. F.). Mektep, medrese.

DECAC (i. A.). Tavuk cinsi.

DECCÂL (hi.). Kıyamette çıkacak yalancı ve zarar verici bir şahıs ki, Hazret-i Îsâ tarafından öldürüleceğine inanılır. Hıristiyanlar'ca Îsâ'nın muhalifi mânâsındaki «Antechriste» ismiyle anılır.

DECN (i. A.). **1.** Havanın bulutlanması. **2.** Bir yerde oturma. **3.** Bol yağmur.

DED (i. F.). Et yiyen yabânî hayvan. **Dâd ü ded** = Ot ve et yiyen yabânî hayvanlar.

DEDE (i.). **1.** Büyükbaba, Ar. ced: babası ve dedesi. **2.** **Yol babası** = Kıdemli derviş ve bilhassa Mevlevî tarîkatinde çile merasiminden geçmiş derviş (bu mânâ ile Farsça sanılarak ve yanlış olarak «dedegân» şeklinde cem'i yapılmıştır).

DEDE-BABA (i). «Baba» denen Bektaşî şeyhlerine saygı mübalağası olarak verilen unvan.

DEDE-EFENDİ (i.). Mevlevî dervişlerine saygı mübalağası olarak verilen unvan.

DEDEKTİF (i.). bk. Detektif.

DEDEKTÖR (i.). bk. Detektör.

DEDİK (i.). Söylenmiş: **O adamın dediği dediktir** = Söylediği sözü hakkıyle söylemiştir, geri dönmesine imkân yoktur. Sözü sözdür.

DEDİKODU (i.) (asıl demek ve komak fiillerinin mazileridir). 1. Boş söz. Ar. kıyl-ü-kaal, Fars. güft-ü-gû. 2. Şunu bunu çekiştirme, nemmâmlık, suhançînlik, laf getirip, götürme, laf toplama.

DEDİKODUCU (i.). Dedikoduyu sever. Osm. nemmâm, suhançîn.

DEDİRGİN bk. Tedirgin.

DEDİRGİNLİK bk. Tedirginlik.

DEDİRMEK (f.). Demeye sevk ve icbar etmek, zorlamak, demeye bırakmak, söyletmek: Kendisine lâf dedirmez.

DEEB (DE'B) (i. A.). Âdet, usûl, kaide, âyin: Deeb-i dîrîn üzere.

DEF (i. A. Türkçe'si: tef). Ekseriya Türk musikisi hânendelerinin elde tutup, parmaklarıyle çaldıkları musiki âleti ki, bir tarafı deri ile kaplanmış ve aralarına birbirine çarpar pirinçten pullar takılmış tahtadan bir çenberden ibarettir. Ar. dâire. **Def çalmak** = Defi fiskeleyip usûl vurarak ses çıkartmak.

DEF' (i. A.). 1. Öteye itme, kakma, cezb ve celb'in zıddı: Gök cisimlerini yerli yerinde tutan cezb ve def kaidesidir. 2. Savma, men, savuşturma: Bu ilâç sıtmayı def eder, öyle muzır bir adamı her yerden defederler. Olmak fiiliyle de kullanılır: Hele buradan defolup gitti. Hamdolsun baş ağrısı defoldu, defol, yıkıl, eksik ol! 3. Verme, ödeme, sarf, harç (bu mânâ ile dilimizde masdarı az kullanılmıştır; ism-i mef'ûlü «medfûât» kullanılır). 4. Ortadan kaldırma, imha etme, bertaraf etme: İhtiyaçlarını def etmek: Gaileyi def etti. 5. (hukuk) Davalı tarafından davacının davasını def edecek bir dava açılması. **Def'-i hâcet** = Abdest bozma.

DEFA (i. A.) (c. defaât). Kere, sıra, nöbet: **Bir defa** = Bir kere. **Bazı defa** = Bazı kere. **Bu defa** = Bu kere: **Def'a-i ûlâda** = Birinci kerede, başlangıçta. **Defaâtla, biddefaât** = Defalarca, yine, kezâ, arka arkaya.

DEFAÂT (i. A.). Def'a'nın c. kereler.

DEFÂİN (i. A. c.) (m. define). Defineler. bk. Define.

DEF'ATEN (i. A.). 1. Bir defada, birden, tedricen mukabili: Borcunu def'aten verdi, def'aten veremezse tedricen versin. **Def'aten bâde uhrâ** = Defalarca, defaatle.

DEFÂTİR (i. A. c.) (m. defter). Defterler. bk. Defter.

DEFE (i.) (halk dilinde: tefe). 1. Eğerin iki tarafındaki yuvarlak eteği. 2. Def gibi yuvarlak ve daire biçiminde şey. 3. Çulha tezgâhının tarağın kurulduğu yayı. 4. İpekçi dolabı, çarkı. 5. Çarka sarılmış büyük ipek turası ki, iki kiloya yakındır: Üç defe ipek. 6. Varak ve bakır vesaire yaprakları destesi.

DEFECİ (i.) (halk dilinde: tefeci). Çok yüksek faizle ötekine berikine gizlice borç para veren: Defeciye borcu vardır. bk. Tefeci.

DEFELİ (i.) (halk ağzında: tefeli). Tezgâhın tefesine çok kuvvet verilerek tarak fazla basılmakla sık dokunmuş (bez vs.)

DEFETMEK (f. A. T.). 1. Savmak. 2. Savuşturmak: Belâyı defetmek. Düşmanı defetmek. 2. Kovmak. 3. (fizik) İtelemek.

DEFFÂT (i. A.). Def çalan müzisyen.

DEFİ bk. Def'.

DEFİLE (i. Fr.). Moda geçidi. Mankenlerin, takdim edilecek elbiseleri giyerek dâvetlilerin önünden geçmesi, bu suretle elbiselerin teşhiri.

DEFÎN (i. A. «defn» den). Gömülmüş, gömülü, defnolunmuş. Ar. medfûn: Konya'da defîn-i hâk-i ıtır-nâk bulunan Hazret-i Mevlânâ.

DEFİN (DEFN) (i. A.). Toprağın içine sokma, gömme, mezara koyma: Cenaze nereye defnolunacaktır?

DEFİNE (DEFÎNE) (i. A.) (c. defâin). Yere gömülmüş mal ve akça: Define aramak ve bulmak. mec. Pek değerli veya bilgili olup, ancak dıştan gösterişi olmayan, gizli kadir ve değeri olan adam veya mal: O, bir definedir.

DEFİNECİ (i.). Define arayan.

DEFLASYON (i. Fr.). Paranın piyasada azalmasıyle satın alma gücünün artması.

DEFLEMEK (f.). Def etmek (argo).

DEFNE (i. Y.). Yaprakları güzel kokan ve şenliklerde süs olarak kullanılan taflan cinsinden maruf küçük ağaç. Ar. Şecer-ül-gaar.

DEFNEGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerin ayrı taçyapraklılar kısmından, bir bitki familyası.

DEFNETMEK (f. A. T.). Ölüyü gömmek, toprağa vermek.

DEFTER (i. A.) (c. defâtir) (Farsça'dan, o da Yunanca iki kanatlı mânâsına gelen bir kelimeden). 1. Ticarî hesaplara mahsus husuŝî çizgileri olan beyaz kitap: Deftere yazmak, deftere kaydetmek, defte-

re geçmek. **2.** Hesap veya isim ve rakamlar yazılı kâğıt, pusula, liste: Yemek defteri, hesap defteri. **3.** Yazı yazmak üzere birlikte dikilip kitap şekline konmuş beyaz yapraklar: Talebeye mahsus yazı defteri. **Ana defter** = Yevmiye defterinde kaydolunmuş hesapların kaldırılıp cinsine göre yerlerine kaydolundukları büyük defter. **Defter-i âmâl** = İnsanların iyilik ve kötülüklerinin kaydolunduğu mânevî defter. **Defter emini** = Osmanlı devrinde maliye müsteşarı, Defterdâr-hâne nâzırı. **Defter-i hakanî** = Tapu ve kadastro. **Defter-i hakanî emâneti (nezâreti), emîni** = Osmanlı devrinde tapu ve kadastro teşkilâtı ve umum müdürü.

DEFTERDÂR (i. F.). **1.** Devletin gelirleri ile masraf defterini tutan. Bu mânâ ile vaktiyle maliye nâzırına denirdi. **Defterdâr-ı şıkk-ı evvel; defterdâr-ı şıkk-ı sânî ve şıkk-ı sâlis** = Tanzimat'tan önce maliye nâzırı, müsteşarı ve müsteşar muavini. **2.** Şimdi bir vilâyetin maliye işlerine bakan görevli (eskiden sancaklardakilere muhasebeci ve kazadakilere malmüdürü denirdi).

DEFTERDARLIK (i.). **1.** Vaktiyle maliye nezâreti. **2.** Şimdi vilâyetlerin malî işlerine bakan daire: İzmir, Konya defterdarlığı.

DEFTER-HÂNE (i. F.). Osmanlı devrinde tapu ve kadastro dairesi. Defter-i hakanî, vergi emaneti. **Defter-hâne nâzırı** = Defter-i hakanî emini, vergi nâzırı.

DEFTERÎ (i. A.). **1.** Deftere mensup. **2.** Defterdâr.

DEFZEN (i. F.). Def çalan müzisyen.

DEĞDİRMEK (f.). **1.** Dokundurmak, temas ettirmek: Soğuk demiri vücuda değdirmemeli. **2.** Ulaştırmak, vardırmak. Osm. îsâl ettirmek: Şu mektubu mahalline değdiriniz (eskimiştir). **3.** Kıymetini buldurmak, takdir etmek: Bu atı elli altına değdiren ancak donunun güzelliğidir. **4.** Sözü dokundurmak, îmâ ve târiz etmek: O, sözü bana değdirmek istedi.

DEĞENEK bk. Değnek.

DEĞER (i. «değmek» ten). **1.** Kıymet, paha, bedel: Bu kılıcın değeri nedir? Bunun değerini takdir etmeli. **2.** Kadir, itibar, haysiyet, şeref: O adamın değeri çoktur. Hiç değeri yoktur. **3.** Ehliyet, kabiliyet, iktidar: Herkese değerine göre hürmet edilir. Memuriyet herkesin değeriyle mütenasip olmalıdır. **4.** Filân kıymette olan, şu pahada bulunan: Cihan değer. Dünyalar değer bir lutuftur. Beş yüz lira değer bir attır. **5.** Mukabil, muadil, şâyân, lâyık: Zahmete değer bir iştir.

DEĞER BİLİR (i.). Değer bilen. Osm. kadir-şinâs.

DEĞER BİLMEZ (i.). Değer bilmeyen, kadir bilmeyen. Osm. kadir-nâşinâs.

DEĞERLENDİRMEK (f.). **1.** Değer kazandırmak, değerini artırmak. **2.** Değerini tayin etmek.

DEĞERLENMEK (f.). **1.** Değer kazanmak, değeri artmak. **2.** Kendisine değer verilmek.

DEĞERLİ (i.). **1.** Kıymetli, pahalı: Zahire bu sene hayli değerlidir. **2.** Kadir ve haysiyeti olan, mûteber, şerefli: Değerli adam. **3.** Ehliyet ve kabiliyet sahibi, elinden iş gelir: Değerli bir memurdur.

DEĞERSİZ (i.). **1.** Düşük kıymetli, pahası aşağı, kıymetsiz, revaçsız: Değersiz mal. **2.** Kadir ve itibarı olmayan, haysiyetsiz: Değersiz adam. **3.** Ehliyet ve liyakatı olmayan, ehliyetsiz, elinden iş gelmez. Değersiz sanatkârın işi de değersiz olur.

DEĞERSİZLİK (i.). **1.** Kıymet düşüklüğü, kıymetsizlik, pahasızlık: Zahirenin bu seneki değersizliği çiftlik sahiplerini zarara soktu. **2.** İtibarsızlık, şeref ve haysiyet yokluğu: O adamın değersizliği anlaşıldı. **3.** Liyakat ve ehliyet yokluğu, liyakatsizlik, ehliyetsizlik: Öğretmenliğe tayininden sonra değersizliği ortaya çıktı.

DEĞİL (e.). Menfilik edatı olup **1.** İsnad fiiline dahil olur: Değilim, değilsin, değildir, değiliz, değilsiniz, değillerdir. Değil idim (değildim), değil idik vs. Gaib sigalarında bazen isnad fiili ortadan kalkar ve yalnız bu edat kalır: O adam değil (değildir). Onlar orada değil (değillerdir). **2.** İki şeyden birini red ve diğerini ispata yarar ve bağlama edatı gibi ve Araplar'ın «lâ ... bil» edatlarıyle ifade ettikleri mânâ ile kullanılır: Onu söyleyen ben değil, sizsiniz. Değil yazmaya, okumaya bile iktidarı yoktur.

DEĞİN (e.). Son çekim edatı olup «dek» den daha kuvvetlidir. Kadar, ilâ, hattâ, tâ: Sabaha değin göz kapayamadım. Siz gelinceye değin ben bekleyeceğim. İstanbul'dan Edirne'ye değin hep düz yerlerdir.

DEĞİNMEK (f.) (uyd. k.). Temas etmek.

DEĞİRMEK bk. Değdirmek.

DEĞİRMEN (i.) (döner ve çarh demek olan «teker» den). **1.** Buğday vesaireyi öğütmeye mahsus âlet ve makine ki, çeşitleri olup en tanınmışı, su, yel ve kol ile döneni ve sonraları icat olunan, buhar ve mazotla işleyenleridir. Bunlara bir zamanlar yanlış tâbirle «fabrika» denmiştir.

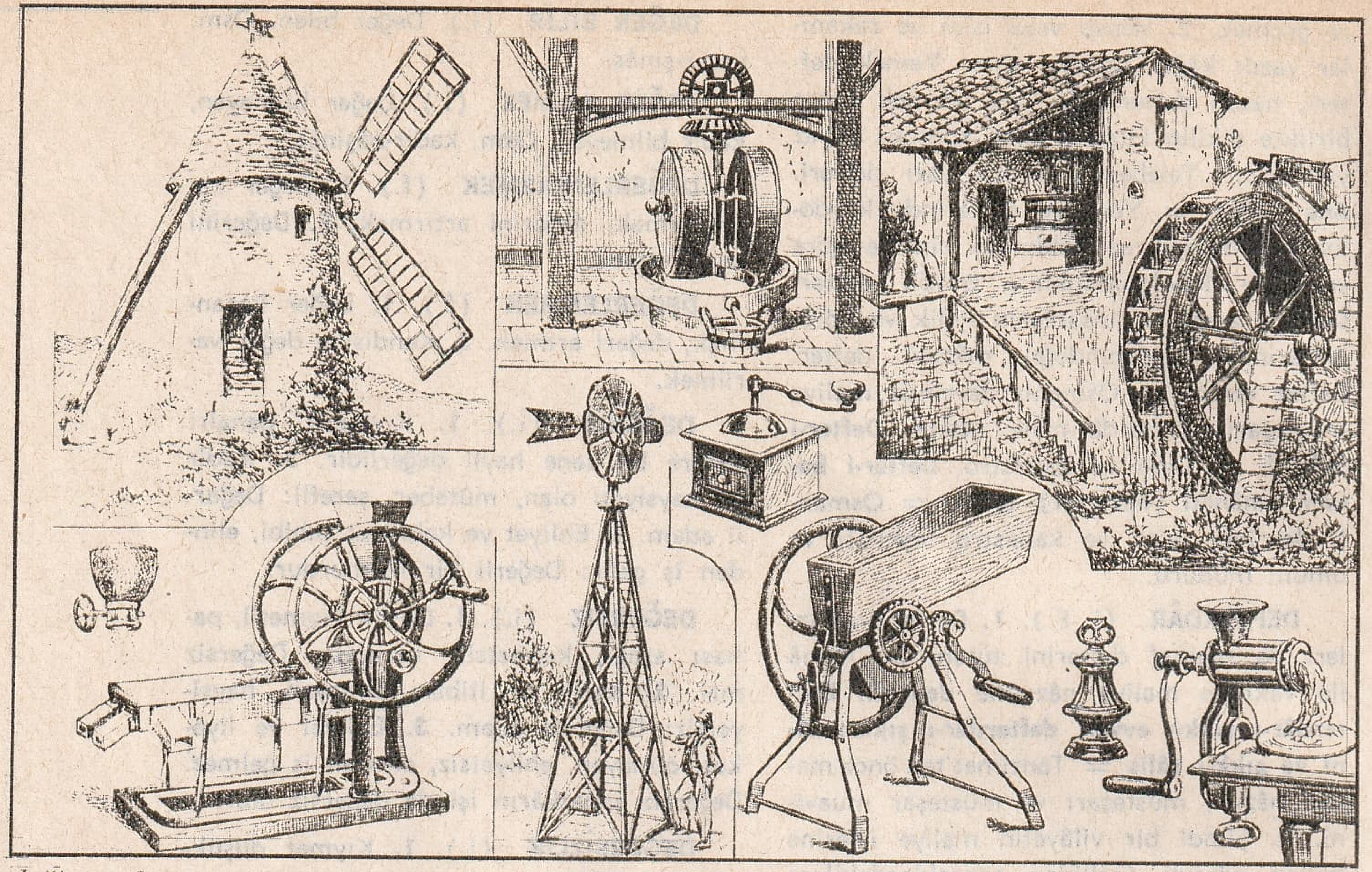

Çeşitli değirmenler

har, hayvan, su, yel değirmeni. **Değirmen deresi** = Değirmen suyunun yolu. **Değirmen taşı** = Değirmen tekerleği **2.** Elde döndürülerek kavrulmuş kahve ve karabiber vesaireyi toza çevirmeye yarayan âlet: Kahve, biber değirmeni. **3.** Zeytin vesaireyi ezip suyunu almaya mahsus makine, pres: Zeytin değirmeni.

DEĞİRMENCİ (i.). Bir un değirmeni işleten adam. Ar. tahhân.

DEĞİRMENCİLİK (i.). Değirmencinin meslek ve vazifesi.

DEĞİRMENLİK (i.). **1.** Su veya yel değirmenleri çok olan yer. **2.** (coğrafya) Ege Denizi'nin doğusunda iki ada ismidir: Küçük Değirmenlik, Büyük Değirmenlik. **3.** Öğütülecek hububat: Değirmenlik buğday.

DEĞİRMİ (i.). **1.** Yuvarlak, müdevver, dairevî: Değirmi çehre. **2.** Eni, boyu bir, kare. Ar. murabbâ: Bir değirmi tülbent.

DEĞİRMİLEMEK (f.). Değirmi biçimine koymak.

DEĞİRMİLENMEK (f.). Yuvarlak veya eni, boyu bir olmak: Şişmanladı, yüzü değirmilendi.

DEĞİRMİLİK (i.). **1.** Yuvarlaklık, dairevî şekil: Çehre değirmiliği. **2.** En ile boyu bir olma, kare, murabbâ şekil: Bu kilimin değirmiliği tam değildir.

DEĞİŞ (i.). **1.** Bir şeyi verip yerine diğer bir şey alma. Ar. tebdîl, tahvîl. **2.** Bir malın diğer bir mal ile değiştirilmesi, mübadele, trampa: Değiş tokuş.

DEĞİŞİCİ (i.). Değişen, Osm. tebeddül ve tagayyür eden: Değişici renk.

DEĞİŞİK (i.). **1.** Değişmiş, Osm. tebeddül etmiş, Ar. mütegayyir. **2.** Mübadele edilmiş, değiştirilmiş.

DEĞİŞİKLİK (i.). **1.** Başkalaşma, Ar. tebeddül, tegayyür. **2.** Mübadele, trampa.

DEĞİŞİMCİLİK (i. biyoloji). Canlı varlıklardaki soyaçekimin atlama şeklinde değişebileceğini ve bu değişmelerin, türlerin meydana gelmesinde ana yol olduğunu ileri süren nazariye, mütasyonizm.

DEĞİŞİR (i.). Başkalaşan, tebeddül ve tegayyür eden, sabit olmayan: Çabuk değişir bir renktir.

DEĞİŞME (i.). **1.** Değişme, başka hale gelme. Ar. tebdil, tegayyür: Havanın değişmesi. **2.** Çamaşır tebdil etme, temiz çamaşır giyme: Çamaşır yıkanacağından bugün değişmeniz gerekir.

DEĞİŞMEK (f.). **1.** Değişme işi, değişmek, başka hale gelmek. Osm. tebeddül etmek: Bu atın eğeri değişmiş. **2.** Başkalaşmak, başka türlü olmak, tegayyür etmek: İspirtoya su katınca rengi değişir. Bu adamın tabiatı büsbütün değişti. Hava değişiyor. **3.** Çamaşır değiştirmek, temiz çamaşır giymek: Siz değiştiniz mi? Değiştirmek: Tebdil veya mübadele etmek: Bu atı ne değişirim, ne satarım. Bunu dünyada bir şeyle değişmem.

DEĞİŞMELİ (i.). Türk musikisinde bir

parçanın usul geçkili olması: Değişmeli şarkı.

DEĞİŞTİRME (i.). Musikide portenin başında yazılan diyez ve bemoller: Değiştirme işaretleri yahut portenin donanımına aykırı olarak nota içinde diyez, bemol veya bekar kullanma.

DEĞİŞTİRMEK (f.). **1.** Bir şeyi verip yerine diğer bir şeyi almak, değiştirmek: Atları, arabayı değiştirdim. **2.** Bir şeyi bırakıp yenisini kullanmak, yeniletmek: Odanın bütün mobilyasını değiştireceğim. Bugün çamaşır değiştirmeli. **3.** Başkalatmak, Osm. tagyîr etmek: Tabiatını büsbütün değiştirmiş.

DEĞİŞTİRTMEK (f.). Değişmek işini yaptırmak: Onlara yerlerini değiştirttim.

DEĞME (i.). Değmek işi. bk. Değmek. Olur olmaz, âdî, rasgele, tesadüfî, her kim, her ne olursa: Bu iş değme adamın harcı değildir. Böyle yazı değme kâğıt üzerine yazılamaz. Değmece: Şüpheli, meşkûk, muhtemel olmayan. Osm. baîd-ül-ihtimâl.

DEĞMEK (f.). **1.** Dokunmak, temas etmek: Islak gömlek tenime değdi. **2.** Çarpmak, rasgelmek, isabet etmek: Karanlıkta elim sert bir şeye değdi. **3.** Ulaşmak, varmak, vasıl olmak: Gönderdiğiniz mektup yerine değdi. **4.** Sonuna varmak, nihayete varıp durmak: Kova, kuyunun dibine değdi. **5.** Yetişmek: Başım tavana değdi. Geminin demiri kuma değdi. **6.** Tesir etmek, tak etmek: Acısı canıma değdi. **7.** Dokunmak, ilişmek, ilgili ve âit olmak: O adamın bana iyiliği değmedi. **8.** İsabet etmek, göz, nazar değmek. Osm. isâbet-i ayn. **9.** Bir paha ve kıymette olmak: Bu kitap on lira değer. **10.** Eşit ve mukabil olmak, karşılık olabilmek, denk olmak: Ettiğimiz istifade çektiğimiz zahmete değmedi. **El değmek** = Vakit ayırabilmek, boş vakit bulup yapabilmek: İstediğiniz müsveddeyi yazmaya elim değmedi. **Başı tavana değmek** = Öğünmek, sevinmek.

DEĞNEK (i.) («değmek» ten). **1.** Yürürken dayanacak ince sopa, asâ, baston: El değneği. Değneğe dayanmak: Değnekle yürümek. **2.** Değnekle dövme: Vurma, sopa, dayak, kötek.

DEĞNEKÇİ (i.). Kayıkçıların, hamalların onbaşısı. Şimdi taksi ve dolmuş kâhyası.

DEĞNEKLİ (i.). Elinde değnek tutan, değnekle yürüyen: Değnekli kavas. mec. **Eli değnekli** = Edepsiz, şirret.

DEH (si. F.). On, Ar. aşer. **Deh sâle** = On senelik, on yaşında.

DEH (e.). Hayvanları yürütmek için söylenir.

DEHÂ (i. A.). Hârikulâde zekâ ve yaradılış, yaratma kabiliyeti. Fr. génie.

DEHÂET (i. A.). Dehâ sâhibi olma, dâhîlik.

DEHÂKÎN (i. A. c.) (m. dihkan). **1.** Çiftçiler, köylüler. **2.** Köy ağaları.

DEHÂLET (i. A.). Bir kimsenin merhametine yahut himayesine sığınma.

DEHÂLÎZ (i. A. c.) (m. dehliz). Holler, koridorlar, dehlizler.

DEHÂN, DEHEN (i. F.). Ağız. **Engüşt-ber-dehân** = Parmağı ağzında, hayrette, şaşkın, şaşıp kalmış.

DEHÂN-BESTE (i. F.). Susmuş, kapanmış ağız.

DEHÂN-GÜŞÂ (i. F.). Söyleyen, açılmış ağız.

DEHEN (i. F.). bk. Dehân.

DEHEN-BÂZ (i. F.). Söylemeye hazırlanan, ağız oynatan.

DEHLEMEK (f.). **1.** Hayvanları «deh» diyerek yürütmek. **2.** Kovmak.

DEHLİZ (i. A.) (c. dehâlîz) (Farsça'dan Arapça'laşmıştır). **1.** Sokak kapısı ile merdiven arasındaki aralık. Fr. vestibule. **2.** (anatomi) Kulağın içinde bulunan oyuk.

DEHNÂ (i. A.). Geniş ve susuz ova, sahra, çöl.

DEHR (i. A.) (c. dühûr). **1.** Zaman, uzun müddet, devir, hengâm, ebed: **İlâ-âhırid-dehr** = Zamanın sonuna kadar. **2.** Cihan, âlem, tabiat, hayat. **Dehr-i dûn** = Alçak dünya (eski bir tâbir).

DEHRE (i. F.) (Türkçe'de: dahra). Testere gibi dişli ve eğri budama âleti.

DEHRÎ (i. A.) (mü. dehriyye). **1.** Devir, zaman ve tabiatla alâkalı. **2.** Dinsiz.

DEHRİYYÛN (i. A. c.). Ahrete inanmayanlar, maddeciler, maddeci. Fr. matérialiste.

DEH-SÂLE (i. F.). On yıllık, on yaşında.

DEHŞ (i. F.). **1.** Bir işe başlama. **2.** Karanlık, bulanıklık.

DEHŞET (i. A.). Korkunç bir şey veya büyük bir tehlike önünde şaşıp kalma, ürkme: İnsana dehşet gelir. Zihinlere dehşet verir.

DEHŞET-ÂVER (i. A. F.). Korku ve dehşet saçan, çok korkutan.

DEHŞET-EFŞÂN (i. A. F.) Ürkütücü dehşet saçan, korkunç.

DEHŞET-ENGÎZ (i. A. F., Arapça: dehşet, Fars.: engîhten = koparmak). Korkup ürkmeyi mucib, ürküten, korkunç: Dehşet-engiz bir uçurum.

DEHŞETLİ (i.). Korkunç, ürkütücü,

Bir tiyatro dekoru

pek korkutucu: Dehşetli bir manzara, bir fırtına.

DEHÛN (i. F.). Ezber okuma, hatırlama.

DEHÜM (dsi. F.). Onuncu, Ar. âşir.

DEH-YEK (i. F.). Onda bir. bk. Öşr.

DEK (e.). Edat olup zaman ve mekân için kullanılır. Hattâ, il, tâ: Akşama dek çalıştım. Şehre dek yanımızda idi. Ölünceye dek bunu unutmayacağım («değin» dahi kullanılır).

DEKAGRAM (i. Y.). On gramlık ağırlık ölçüsü.

DEKAİK (ka uzundur) (i. A. c.) (m. dakika). 1. Dakikalar, 2. İncelikler. bk. Dakika.

DEKÂKÎN (i. A. c.) (m. dükkân). Dükkânlar. bk. Dükkân.

DEKALİTRE (i. Y.). On litrelik hacim birimi.

DEKAMETRE (i. Y.). On metrelik uzunluk birimi.

DEKAN (i. L.). Üniversitelerde bir fakültenin başkanı.

DEKAR (i. L.). Bin metre karelik (hektarın onda biri) ölçü birimi.

DEKARTÇILIK (i. Fr. T. felsefe). Filozof Descartes'ın prensiplerine dayanan her çeşit doktrin.

DEKASTER (i. Y.). On sterlik hacim birimi.

DEKOLTE (i. Fr.). 1. Boyunun kolların, göğüs ve sırtın bir kısmını açık bırakan kadın elbisesi. 2. Açık saçık.

DEKONT (i. Fr.). Bir hesaptan düşülmesi gereken miktar.

DEKOR (i. Fr.) 1. Tiyatro, sinema ve televizyon sahnelerindeki eşyanın tamamı. 2. İnsanın yaşadığı muhit: Hayatını bu dekor içinde geçirdi.

DEKORASYON (i.). Dekor yama işi, dekor teşkil eden şey.

DEKORATİF (i. Fr.). Dekorasyonla alâkalı, dekorasyona mahsus.

DEKORATÖR (i. Fr.). Dekor ve dekorasyon yapan sanatkâr.

DEKOVİL (i. Fr.). Ray aralığı 60 sm. yahut daha az olan, küçük demiryolu.

DEKSTRİN (i. L.). Nişastadan elde edilen zamklı bir madde.

DELÂİL (i. A. c.) (m. delîl). Deliller. bk. Delil.

DELÂL (i. A.). Naz, işve.

DELÂLÂT (i. A. c.) (m. delâlet). Yol göstermeler, alâmet olmalar, kılavuzluklar.

DELÂLET (i. A.). 1. Yol gösterme, kılavuzluk, rehberlik: Bana filân zatın yanına kadar delâlet etmenizi rica ederim. 2. Delil ve alâmet olma, gösterme, îmâ: Bu sözü, şuurunun yerinde olmadığına delâlet ediyor.

DELDİRMEK (f.). Delmeye sevk ve mecbur veya müsaade etmek. Osm. sakb ettirmek: Bir marangoz çağırıp şu tahtayı birkaç yerinden deldirmeli. Bu kızın kulağını deldirmediniz mi?

DELEGE (i. Fr.). Murahhas.

DELFİN (i. Y.). 1. Tanınmış bir memeli deniz hayvanı, yunus. 2. (astronomi) Semada bir yıldız topluluğu.

DELİ (i.) (eski Türkçe'de: tilbe). 1. Akıl ve şuuru yerinde olmayan, çılgın. Osm. mecnûn, dîvâne, meczûb, aklı bozuk. 2. Azgın, iş ve hareketlerinde pervasız. 3. Düşkün, mübtelâ, bir şeye lüzumundan fazla sevgi ve alâka gösteren: Kitap, av, oyun delisi. 4. Her şeyin yabanisi, terbiyesizi, sert ve zararlısı: Deli bal. **Deli alacası** = Birbirini tutmaz parlak renklerden mürekkep. **Deli orman** = Pek sık ve azmış orman. **Deli ırmak** = Çok şiddetle akan, çağlayışı çok kuvvetli nehir. **Deli du-**

man = Pek sert ve saygısız muameleli adam. **Deli saçması** = Mânâsız ve münasebetsiz söz. **Delidolu** = Rabıtasız, hoppa. **Delikanlı** = bk. Delikanlı. **Zır deli, zır zır deli, kızıl deli** = Büsbütün mecnun ve azgın adam. **Ne oldum delisi** = Beklemediği bir şekilde ulaştığı makam veya servetle çok gurura kapılan. **Deliye pösteki saydırmak** = Boş şeylerle uğraşmak.

DELİCE (i.). **1.** Delimsi, deli gibi hareket eden. **2.** Her şeyin yabanisi, terbiyesizi, zararlısı, azgını: Delice mantar, delice doğan, delice bal, delice ırmak. **3.** Buğday ve çavdar ekini içinde biten hastalıklı siyah bir tane ki, ekmeğin içinde yenince bir nevi sarhoşluk ve sersemlik verir.

DELİDOLU (i. botanik). Turpgillerden, bir süs bitkisi, kuduz otu (alyssum).

DELİK (i.). Derin çukur veya bir yandan bir yana açılmış yarık: Toprakta bir delik açmak. Bu kâğıtta, basmada delik vardır. İğne deliği, sıçan deliği, kulak, burun deliği. Delinmiş, delikli: Delik bir kova. **Delik deşik** = Her tarafı delinmiş. **Kulağı delik** = Anlayışlı, iş bilir. Fars. âgâh.

DELÎK (i. F.). Gül tohumu.

DELİKANLI (i.). **1.** Bülûğa ermiş. Ar. şâb, genç: Bir delikanlı gördüm. Köyün delikanlıları oynuyorlardı. **2.** Yiğit, cesur, babayiğit.

DELİKANLILIK (i.). **1.** Gençlik, Ar. şebâb. **2.** Cesaret, yiğitlik, babayiğitlik.

DELİKLİ (i.). Deliği veya delikleri olan, delinmiş. Ar. maskub: Delikli tahta, kâğıt, taş.

DELİKLİLER (i. zooloji). Delikli ve sert bir tabaka ile kaplı bir hücreli hayvanlar takımı.

DELİKSİZ (i.). Deliği olmayan. **Deliksiz uyku** = Hiç uyanmadan uyunulan uyku.

DELİL (i. A. «delâlet» ten smüş.) (c. delâil, edille, edlâ). **1.** Kılavuz, rehber, yol gösterici: Çölde yol bulmak için delile ihtiyaç vardır (bu mânâ ile üçüncü cem'i gelirse de dilimizde az kullanılmıştır). **2.** Bir davayı ispata yarayan şey, senet, burhan: Bu davaya bir delil getirmeli. Bunu ispat için deliliniz var mıdır? Davasını kuvvetli delillerle ispat etti. **İrâd-ı edille** = Deliller gösterme. **3.** Nişan, alâmet: Bu söz, akıl ve zekâsına delildir.

DELİLİK (i.). **1.** Deli adamın hâli ve sıfatı. Ar. cünûn, cinnet. **2.** Makul olmayan iş, hareket veya söz: Ben delilik ettim de oğlumu mektebe göndermedim.

DELİNMEK (f.). Delik peydâ etmek, delikli olmak: Kova delindi. Çıban daha delinmedi.

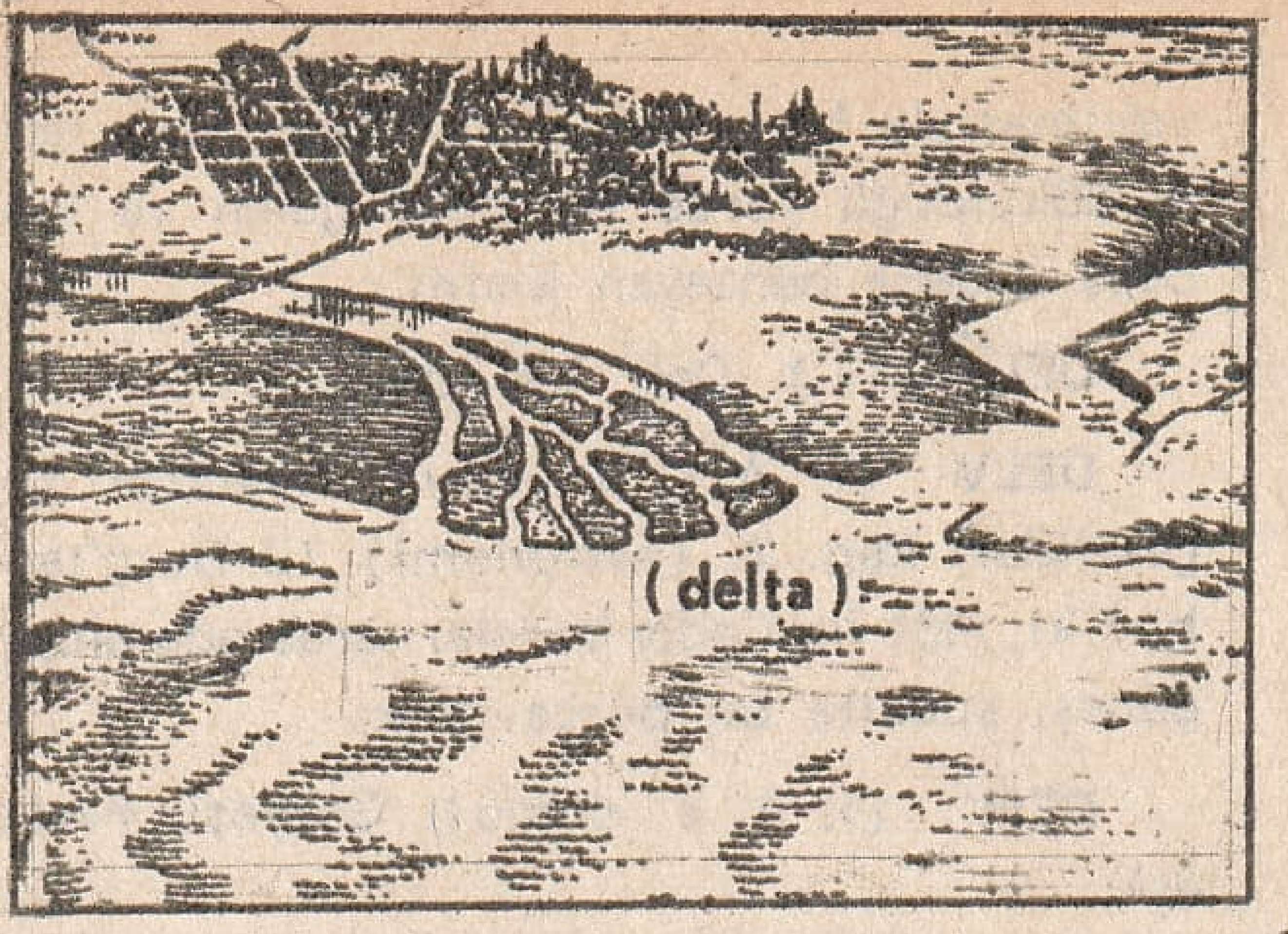

Delta

DELİRMEK (f.). Çıldırmak, deli olmak. Osm. tecennün etmek. **2.** mec. Çok kızmak, fazla hiddet etmek. **3.** Aşk ve sevdaya düşmek.

DELİRTMEK (f.). **1.** Çıldırtmak. Osm. mecnûn ve dîvâne etmek. **2.** mec. Çok kızdırmak. **3.** Aşk ve sevdaya düşürmek.

DELİŞMEN (i.). Delice tavırlı, tavır ve hareketinde lâubâli ve serbest olan: Delişmen bir adam.

DELK (i. A.). Ovma, ovuşturma.

DELK, DALK (i. A.). Dervişlere mahsus eski ve yamalı hırka.

DELL (i. A.). Fındıkçılık, koketlik.

DELLÂK bk. Tellâk.

DELLÂKLİK bk. Tellâklik.

DELLÂL (i. A. «delâlet» ten imüb.) (Türkçe'de tellâl). **1.** Bir şeyin satılacağını veya bir ilân ve tenbihi çarşı ve pazar yerlerinde yüksek sesle herkese duyuran adam. Ar. münâdî: Dellâl çağırtmak, dellâl koymak. **2.** Emlâk, akar ve hayvan vesaire satışında satıcı ile müşteri arasında vasıta olup pazarlığı kestiren adam, komisyoncu: Emlâk tellâlı. Tellâla müracaat etmek.

DELLÂLİYE (i. A.). Tellâl vasıtasıyle satılan bir şey için satıcı ve müşteri tarafından tellâla belli bir yüzde nisbetinde verilen ücret, tellâl hakkı.

DELLÂLLIK bk. Tellâllık.

DELME (i.). **1.** Delmek işi. **2.** Delinmiş, delmekle yapılmış.

DELMEK (f.). Delmek, bir şeyin içine delik açmak, bir yandan bir yana, yahut yalnız bir yanda yarık ve çukur açmak. Osm. sakbetmek: Tahtayı, toprağı, kâğıdı, kızın kulağını delmek: Kurşun, ağacı delip geçti: Toprağı delip su aramak. **İşi delmek** = İç yüzüne vakıf olmak. **Kulak delmek** = İkaz etmek.

DELTA (i. Y. coğrafya). Alüvyonların

yığılmasıyle bir akarsuyun denize veya göle döküldüğü yerde meydana gelen ve kabaca üçgene benzeyen kısım.

DELÜ (i.). Deli. bk. Deli.

DELV (i. A.). 1. Kova, kuyudan su çektikleri kap. 2. (astronomi) 12 Burç'tan biri ki, Hût ile Cediy burçları arasında olup, güneş, şubatta bu burca girer.

DEM' (i. A. c. dümû). Gözyaşı, Fars. eşk.

DEM (i. F.). 1. Soluk, nefes. 2. An, zaman, lahza: Yâd et o demleri. **Her dem** = Her an. **Dem-be-dem** = An-be-an, zaman zaman. 3. Bir şeye mensubiyet iddiası: **Dem vurmak** = İddiasında bulunmak. Musikiden de dem vuruyor. **Dem-beste** = Sessiz, susan, sâkit. **Herdemtaze** = Bir cins çiçek. **Dem çekmek** = İşret etmek, içki içmek. **Dem çıkarmak** = Düdük üflemek. **Deminde** = Tavında, zamanında.

DEM (i. A. c. dimâ). Kan.

DEM'A (i. A.). Gözyaşı damlası, bir damla gözyaşı.

DEMÂDEM, DEM-Â-DEM (F.). Her an.

DEMÂG-DÂR (i. F.). Büyüklük taslayan, kibirli.

DEMAGOG (i. Y.). Demagoji yapan.

DEMAGOJİ (i. Y.). Bir topluluğun duygularını okşayarak, onu kendine çekme ve bu vasıtayla kendi davasını yürütme yolu, halk avcılığı.

DEMÂN (i. F.). 1. Heyecanlı, hiddete kapılmış. 2. Kükremiş. 3. Bağırıp çağırma. 4. Heybetli, güçlü. 5. Vakit, zaman, müddet.

DEMÂNKEŞ (i. F.). Vakit, zaman, müddet.

DEMÂR (i. F.). Helâk, telef, ölüm. **Tîg-ı demâr** = Ölüm kılıcı.

DEMÂR-ÂVER (i. F.). Helâk eden, intikam alan.

DEM'A-RÎZ (i. A. F.). Göz yaşı döken, ağlayan.

DEM-BE-DEM bk. Dem.

DEM-BESTE (i. F.). Susmuş, nefesi tutulmuş, soluğu kesilmiş.

DEMDEME (i. A.). Hiddetli söz söyleme.

DEME (i.). Demek işi. bk. Demek.

DEMEÇ (i.) (uyd. k.). Beyanat. Sayılı bir kimsenin herhangi bir soru üzerine söyledikleri, beyanat: Bakan'ın bugün gazetelerde çıkan demeci herkesi sevindirdi.

DEMEK (f.). 1. Demek, söylemek, ağızdan bir söz çıkarmak: Ne dedi? Yarın gel dedi. Ben bir şey demedim. Sizin dediğinizi anladık. 2. İsim vermek, ad takmak, isimlendirmek: Buna ne derler? Siz buna ne dersiniz? Arapça'da ata ne derler? Himalaya dedikleri sıradağlar. 3. Nakil ve rivayet etmek: Öyle derler. Akşam geldi diyorlar. 4. Mânâ vermek, bir mânâya gelmek: Bu söz ne demek? Farsça'da esb at demektir. **Demek oluyor ki** = Yani, bundan şu anlaşılıyor ki: Demek oluyor ki siz derse devam etmeyeceksiniz. **Ne demek? Ne demek olsun?** = O nasıl lakırdı? Öyle şey mi olur? **Yok demek** = Reddetmek, kabûl etmemek. **Derken** = O sırada... diye düşünürken: Evden çıkalım derken misafir bastırdı. Yarın gelecek derken bir hafta gecikti.

DEMENDÂN (i. F.). 1. Cehennem. 2. Ateş.

DEMENDE (i. F.). 1. Saldırıp kükreyen. 2. Üfleyen.

DEMET (i. Rumca). 1. Ekin bağı, bir arada bağlanmış, biçilmiş ekin. 2. Birlikte bağlanmış çiçek vesaire, deste: Bir demet çiçek. Bir demet çalı. **Demet bağlamak** = Demet demet yapmak.

DEMETLEMEK (f.). Demetlere bölmek, demet demet bağlamak.

DEMEVÎ (i. A.) (mü. demeviyye) (tıb). Eskilerin «ahlât-ı erbaa» dedikleri dört hassadan kana mensup ve müteallık, kanlı: Mizâc-ı demevî. **Demevî adam** = Kanı galip ve mizacı kanlı.

DEM-GÜZÂR (i. F. dem = nefes, güzârîden = geçirmek). Vakit geçiren, yaşayan, vakit öldüren: Ney çalarak dem-güzâr oluyor.

DEM-GÜZÂRÎ (i. F.). Vakit geçirme.

DEM'Î (i. A. tıb) (mü. dem'iyye). Göz yaşına mensup ve müteallik.

DEMÎDE (i. F.). Bitmiş, sürmüş. **Nevdemîde** = Yeni bitmiş, yeni sürmüş. Fars. nev-reste.

DEMİN (i.). Biraz önce, Ar. mukaddemâ: Demin birisi gelip sizi istedi. Demin buradaydı.

DEMİNCEK (i.). Pek az önce: Demincek buradaydı.

DEMİR (i.) (eski Türkçe'de: demür veya temür). 1. Fe senbolü ile gösterilen, 7.8 yoğunluğunda bir eleman. Demir 1510°'de erir. Kullanış yeri pek çok ve ehemmiyeti büyük olan demir, tabiatta oksit, karbonat ve sülfür halinde bulunur. Ar. hadîd, Fars. âhen. 2. Gemiyi bir yerde durdurmak için zincirle denizin dibine bırakılan çengel şeklinde ağır demir âlet, lenger, çapa: **Demir atmak** = Gemi vesairenin, demirini

denize salması. **Demir almak** = Demir kaldırmak. **Demir üzerinde** = Demirli. **Demir taramak** = Rüzgârın şiddetiyle demirin deniz dibinde sürünmesi. **Demir yeri** = Liman. **Ocaklık demiri** = Gemilerde ihtiyaten bulundurulan en büyük demir. **Göz demiri** = Teknelerln daima kullandıkları demirler. **Tonoz demiri** = Geminin kıç tarafından başını çevirmek için atılan küçük demir. **Demir resmi** = Bir limana demirlemek için verilmesi lâzım gelen para. **3.** Bir âletin demirden olan kısmı, namlı: Kılıç, bıçak, sapan demiri. **4.** Pranga, zencir: Ayağına demir vurdular. Demire vurmak. **5.** Demirden yapılmış çeşitli âletler: Kapı demiri, ocak demiri. **Ak demir** = Çekiçle dövülmüş demir. **Kara demir** = Kalıba dökülmüş demir. **Erkek demir** = Serti. **Dişi demir** = Yumuşağı. **Demir kapan** = Mıknatıs. **Demirkapı** = Nehirlerde gemilerin geçmesini engelleyen kayalık sed ve şelâle. **Demir kırı** = Demirin rengini andırır at donu. **6.** Demirden yapılmış: Demir karyola, demirkapı, demiryolu. **7.** mec. Demir gibi sert ve katı yahut dayanıklı: Demir çarık.

DEMİRAĞACI (i. botanik). Sapotgillerden, odunu sert bir ağaç (sideroxylon).

DEMİRBAŞ (i.). **1.** Kiraya verilen çiftlik, ev fabrika vesairede kiracı tarafından kullanılıp mukavele sonunda aynen sahibine iadesi şart olan âlet ve eşya, hayvan vesaire. **2.** mec. Değişmez ve daimî şey. **3.** Kendi dediğinden dönmez, inatçı.

DEMİRCİ (i.). Demiri işleyip çeşitli âlet ve eşya yapan sanatkâr. Ar. haddâd, Fars. âhen-ger: Demirci dükkânı, demirci körüğü.

DEMİRCİLİK (i.). Demir işleyip ondan çeşitli âlet ve eşya yapmak sanatı, demirci sıfat ve işi: Demircilik her memleketin en fazla muhtaç olduğu bir sanattır.

DEMİRHANE (i.). Demir işlerinin yapıldığı iş yeri.

DEMİRHİNDİ (i. baklagilerden). Meyvesinden şerbet yapılan bir bitki (tamarindus indica).

DEMİRÎ (i.) (Türkçe demir kelimesinden Arapça nisbet yâ'sı katılarak yapılmış galat bir kelimedir). Demir rengine çalar kır at: Demirî bir çift at, demirî kır.

DEMİRKAPI (i.). Nehirlerde taşıtların geçmesine engel olan kayalık yer.

DEMİRLEMEK (f.). **1.** Demirini takmak: Kapıyı demirlemek. **2.** (gemicilik) Demir atmak.

DEMİRYOLCU (i.). Demiryolu işlerinde çalışan.

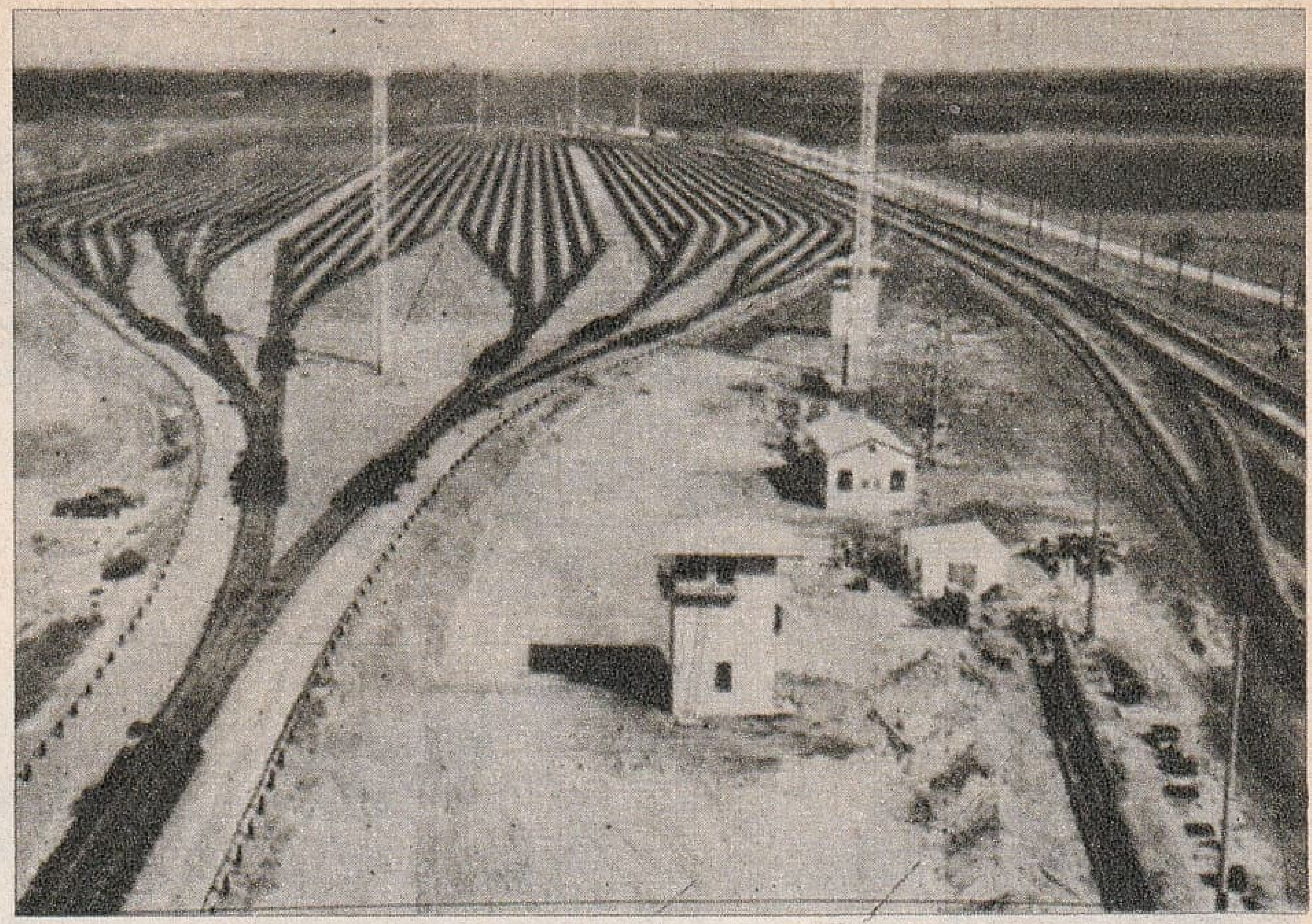

Demiryolu

DEMİRYOLU (i.). Üzerinde tren katarının yürüdüğü paralel iki raydan meydana gelen yol (demirden yol mânâsıyle sıfat olduğundan «demiryol» demek lâzımdır, izafetle «demiryolu» demek yanlıştır. Bununla beraber, şimdi bu şekil kullanılmaktadır).

DEM-KEŞ (i. F.). **1.** Nefes, soluk çeken. **2.** Ney, kaval gibi çalgıları devamlı üfleyen). **3.** Bâzı kuşların, bülbül gibi, uzun uzun öteni. **4.** Devamlı öten cins güvercin. **5.** Şarap içen.

DEM-KEŞİDE (i. F.). Kafadar.

DEMLEMEK (f.). Kaynar suyun içine attıktan sonra kıvamını bulması için bekletmek (çay ve pilâv yaparken).

DEMLENMEK (f.). **1.** Demleme işine konu olmak. **2.** İçki içmek.

DEMLİ (i.). Demlenmiş.

DEMLİK (i.). Çayın demletildiği kap.

DEMOGRAFİ (i. Y. sosyoloji). İnsan topluluklarının durum ve gelişimini konu olarak alan istatistik. Nüfus coğrafyası.

DEMOKRASİ (i. Y.). Halk hâkimiyetine dayanan idare şekli.

DEMOKRAT (i. Y.). Demokrasi taraftarı.

DEMOKRATİK (i. Fr.). Demokrasiye uygun.

DEMOKRATLIK (i.). Demokrasi.

DEM-SÂZ (i. F.). Arkadaş, Ar. refik, Fars. hem-dem.

DEM-SÂZÎ (i. F.). Arkadaşlık, dostluk; sırdaşlık.

DEM-ŞİNÂS (i. F.). Hâkim, bilge, akıllı.

DEMÜR (i.). Demir. bk. Demir.

DEN (i.). **1.** Türlü, nevi, tarz. **2.** Mik-

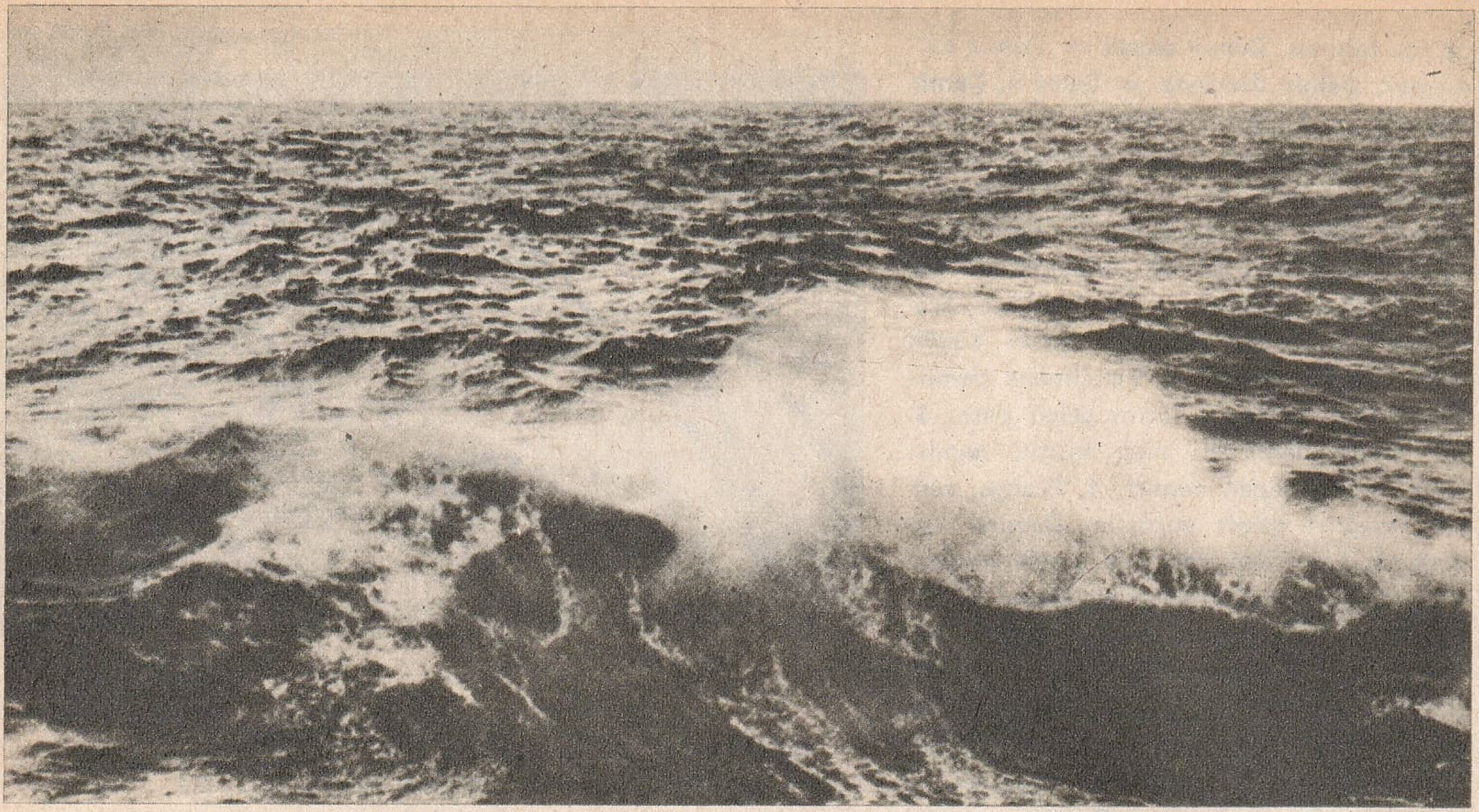

Deniz

tar, derece, mertebe. **3.** İtina, itibar, saygı. **4.** Tecrübe (bugün yalnız kullanılmıyor).

DENÂET (i. A.) Alçaklık, âdîlik, zillet, aşağılık.

DENÂET-KÂR (i. F.). Denî ve alçak tabiatlı.

DENÂET-KÂRÂNE (i. F.). Alçakça, alçaklıkla edilen: Bu, pek denâet-kârâne bir harekettir. Hakkımda pek denâet-kârâne muamelede bulundu.

DENÂNÎR (i. A. c.) (m. dinar). Dinarlar. bk. Dinar.

DENÂSET (i. A.). Kirlilik, paslılık.

DENDÂN (i. F.). **1.** Diş, Ar. sin. **2.** Arap alfabesinde b, t, s, n gibi harflerin dişe benzer olan çıkıntısı: Y den evvel iki dendanlı sin kullanılır.

DENDÂNE (i. F.). **1.** Diş tanesi. **2.** Çark vesaire dişi.

DENEMEK (f.). Gereken vasıflara sahip olup olmadığını anlamak için bir şeyi kullanmak veya bir kimseye bir işi yaptırmak, tecrübe etmek: Şu ilâcı bir kere denemeli. Gücünü denemek istiyor.

DENENİLMEK (f.). Sınanmak, tecrübe edilmek: Bu, denenilmiş bir ilâçtır.

DENENMEK (f). bk. Denenmek, denenilmek.

DENES (i. A.). Kir, pas, murdarlık.

DENET (i.) (y. k.). Murakabe, kontrol.

DENETÇİ (i.) (y. k.). Murakıp.

DENETLEMEK (f.). Murakabe etmek.

DENETMEK (f.). Denemek işini yaptırmak.

DENEY (i. fizik, kimya). İlmî bir gerçeği göstermek için yapılan deneme, tecrübe.

DENG (i. F.). **1.** Hayvan, şaşkın, ahmak, sersem. **2.** İki katı şeyin tokuşmasından meydana gelen ses. **3.** Pergel noktası.

DENGE (i.). Muvazene.

DENGELEMEK (f. fizik). Kuvvet katarak veya eksilterek denge haline getirmek.

DENGELİ (i.). Denge halinde olan.

DENGESİZ (i.). Denge halinde olmayan.

DENGESİZLİK (i.). Dengesiz olma hali.

DENÎ (i. A.) (mü. deniyye) («denâet» den smüş.). Alçak, aşağılık, zelîl. **Denî-yüttab'** = Alçak tabiatlı.

DENİLİK (i.). Alçaklık, denâet.

DENİLMEK (f.). **1.** Söylenilmek: Öyle bir söz denildi. Bu iş hakkında ne denildi? Ne denilecektir? **2.** İsim konmak. Osm. tesmiye olunmak: Uzay gemisi denilen yeni icat. **3.** Nakil ve rivâyet olunmak: Hindistan'da yine veba çıktı deniliyor.

DENİZ (i.). **1.** Yeryüzünün büyük bir kısmını kaplayan su. Ar. bahr, Fars. deryâ: Akdeniz, Karadeniz vesaire. **2.** Dalga, fırtına: Bugün deniz vardı. **3.** Büyük göl veya nehir, derya: Hazar, Aral denizi, Nil denizi. **Açık deniz** = Engin. **Adalar denizi** = Adaları çok deniz, aral (Ege Denizi hakkında kullanılmıştır). **Deniz aşırı** = Deni-

zin ötesinde olan. **Deniz otu:** = **1.** Deniz dibinde biten otlar. **2.** Kaba olduğu için şilte ve kanape döşemesi doldurmaya mahsus tora halinde satılır bir cins ot. **Deniz enginarı, perçemi, dikeni** = Deniz otu çeşitleri. **Ölü deniz** = **1.** Rüzgâr durduktan sonra bir vakit devam eden dalgalanma. **2.** Enginde esen rüzgârın tesiriyle sahile gelip çatlamayan dalga. **Deniz tutmak** = Geminin yalpasından iç bulanıp hasta olmak: Denizde seyahat etmeye alışanları deniz tutmaz. **Deniz kadayıfı** = Öksürüğe karşı ve göğsü yumuşatmak için haşlanıp içilen bir cins deniz otu ki, kurusu tel kadayıfına benzer, ciğer otu. **Deniz koyunu** = Ayıbalığı. **Deniz kıyısı** = Sahil, yalı. **Deniz köpüğü** = Hafif ve beyaz bir taş ki, marangozlukta vesairede kullanılır. **Dört yanı deniz kesilmek** = Hayrette kalıp ne yapacağını şaşırmak. **Denize kalkmak** = Denize çıkmak, bir limandan hareket etmek.

DENİZALTI (i. askerlik). Deniz yüzünün altında da hareket edecek şekilde yapılan harp gemisi, tahtelbahir. **Atom denizaltısı** = Atom enerjisiyle hareket eden denizaltı.

DENİZANASI (i. zooloji). Selenterelerin suda yüzebilen cinslerine verilen umumî ad.

DENIZ AŞIRI (i.). Denizlerin ötesinde, ötesine: Deniz aşırı seyahat, deniz aşırı ülke.

DENİZ AYGIRI (i.). Başı at başına benzediği için bu adla anılan kıvrık kuyruklu küçük bir balık cinsi.

DENİZ AYISI (i.). Beş, altı metre boyunda, denizde yaşayan memeli bir hayvan; deniz perisi (manatus manatus).

DENİZCİ (i.). Mesleği denizcilik olan kimse.

DENİZCİLİK (i.). Deniz ve gemi işletmesiyle alâkalı iş.

DENİZ ÇAKISI (i.). Kabuğunun çentetleri çakı sapına benzeyen bir deniz yumuşakçası (Fr. solen).

DENİZ DANTELESİ (i.). Yüzü göz göz oymalı, taşı andıran bir çeşit polip birikintisi.

DENİZ FENERİ (i. denizcilik). Geceleri gemilere yol göstermek için sahilin bazı noktalarına yahut deniz ortasındaki kayalık yerlerde yakılan fener. Bu fenerler özel kulelerde veya şamandıralara yerleştirilir.

DENİZ GERGEDANI (i.). Balinagillerden, 8 - 9 metre boyunda denizde yaşayan bir memeli hayvan (mondon monoceros).

Denizaltı

Deniz gergedanlarının erkeğinin burnunda uzun bir diş bulunur.

DENİZ HIYARI (i.). İri bir deniz solucanı (Fr. holothurie).

DENİZ ISIRGANLARI (i. zooloji). Selenterelerin bir altsınıfı (Fr. acalèphes).

DENİZ İĞNESİ (i.). İnce ve uzun yapılı bir balık. Bunların başı deniz aygırınınkine benzer (syngnathusacus).

DENİZ KADAYIFI (i. botanik). Esmer su yosunlarından bir deniz bitkisi (alaria esculenta).

DENİZ KESTANESİ (i.). Derisi dikenlilerden kestaneye benzeyen bir yumuşakça (echinus).

DENİZ KIZI (i.). **1.** Foklara benzer bir iri deniz memelileri takımı. **2.** Masallarda belden aşağısı balık, belden yukarısı kız şeklinde tasvir edilen hayalî bir yaratık.

DENİZ KOZALAĞI (i. zooloji). Yumuşakçalardan, kalın ve kıvrık kabuklu bir deniz böceği (conus).

DENİZ KÖPÜĞÜ (i. jeoloji). Lüle taşı.

DENİZ LÂLELERİ (i.). Derisi dikenlilerden bazı türleri lâleye benzeyen bir sınıf (crinoides).

Deniz feneri

DENİZLİK (i.). Suyun girmesine engel olup dışarı akmasına yol veren tahta ki, kayığın kenarında olur. Pencerenin alt söğesinin dışındaki şiv tahtaya da denir.

DENİZ MARULU (i. botanik). Esmer su yosunlarından bir deniz bitkisi (ulva lactuca).

DENİZ MENEKŞESİ (i.). Çan çiçeğinin bir türü.

DENİZ SALKIMI (i.). Yumuşakçalardan, toplu halde yaşayan bir deniz hayvanı.

DENİZ ŞAKAYIKLARI (i.). Renklerinin parlaklığı dolayısıyle şakayıka benzetilen bir polip çeşidi (actiniae).

DENK (i.) (Farsça'dan). **1.** Hayvana yüklenen yükün yarısı, bir tarafına konulan miktarı: Yükün bir dengi. **2.** Sıkı bağlanıp kare şeklinde bir hacim teşkil eden tüccar eşyası, balya: Denkleri gümrüğe çıkarmak. **3.** Dirhemin dörtte biri, dank. **4.** mec. Muvazene, denge: Kayığın dengi. **5.** Muvazeneli, dengeli. Ar. mütevâzin: Bu iki çuval denk gelmiyor. **6.** Müsavi, eşit, benzer, tıpkısı, eş, akran: O, size denk olamaz. Karı - koca denk olmalıdır.

DENKLEM (i. matematik) (y. k.) İki cebir niceliği arasında, kurulmuş olan eşitlik durumunun ifadesi. Ar. muâdele.

DENKLEMEK (f.). Denk getirmek, birbirine denk yapmak.

DENKLEŞMEK (f.). Denk olmak, denge hasıl etmek. Osm. tevâzün etmek.

DENKLEŞTİRMEK (f.). **1.** İki veya daha fazla şeyleri birbirine denk getirmek. **2.** Gereken miktarı sağlamak: Parayı denkleştirmek.

DENLEMEK (f.) («den» den. Galatı: dehlemek). **1.** İtina ve dikkat etmek. **2.** Saymak, itibar etmek (şimdi kullanılmıyor).

DENLİ yahut **DENLÜ** (i.). **1.** Bir türlü, bir çeşit: Ne denli? Ne türlü? Nasıl? **2.** Bir miktar ve derecede olan: **Ne denli** = Ne miktarda, ne derecede, ne kadar? **3.** İtinalı, dikkatli, mûtenâ. Sayılır, itibarlı, mûteber (şimdi kullanılmıyor).

DENLİLİK (i.). Denli olma hali.

DENMEK (f.). **1.** Söz söylenmek: Buna bir şey denemez. Ona ne denir? **2.** İsim verilmek: Amerika'da bulunan bir cins hayvana alpaka denir.

DENN (i. A.). Küp, büyük küp.

DENSİZ (i. «den» den). **1.** Ehemmiyetsiz, âdî, itibarsız. **2.** Dargınlık gösteren, patavatsız.

DENSİZLENMEK (f.). Münasebetsizlik etmek, yersiz ve yakışıksız harekette bulunmak.

DENSİZLİK (i.). **1.** Ehemmiyetsizlik, âdîlik, itibarsızlık. **2.** Huysuzluk, dargınlık gösterme.

DEONTOLOJİ (i. Y. sosyoloji). Vazife bilgisi.

DEPO (i. Fr.). **1.** Eşya ambarı. **2.** Bir malın toptan satıldığı yahut fazlaca bulunduğu yer. **Depo etmek** = Yığmak, biriktirmek.

DEPOZİTO (i. İ.). Bir taahhüt sırasında yatırılan teminat akçası.

DEPMEK bk. Tepmek.

DEPREM (i.) (y. k.). Zelzele.

DEPREMEK (f.). Kımıldamak, hareket etmek, titremek, çabalamak (deprenmek - teprenmek daha çok kullanılır). bk. Tepremek.

DEPRENMEK (f.). Kımıldanmak, harekete gelmek, titreşmek, çabalamak. bk. Teprenmek.

DEPREŞMEK (f.). Kımıldanmak, oynatmak, harekete getirmek. bk. Tepreştirmek.

DEPREŞTİRMEK (f.). Kımıldatmak, oynatmak, harekete getirmek. bk. Tepreştirmek.

DEPRETMEK (f.). Yerinden oynatmak, sıçratmak, tahrik etmek. bk. Tepretmek.

DER (i. F. «derîden» fiilinden imas. olup sıfat terkibi teşkiline girer). Yırtıcı, yırtan, yaran. **Perde-der** = Perdeyi yırtan. **Saf-der** = Düşman saflarını yaran.

DER (i. F.). Kapı, Ar. bâb. **Dersaadet:** = Saadet kapısı. mec. İstanbul şehri. Eskiden yanlış olarak «Der-aliyye» de denirdi.

DER (e. F.). Zarf hâli gösterir; de, içinde: **Der-anbâr** = Anbarın içinde. **Der-anbâr etmek** = Anbara koymak. **Der-kenâr** = Kenarda, hâmişte. **Der-kenâr etmek** = Hâmişte not olarak yazmak. **Der-pîş** = Önde. **Der-âğûş** = Kucakta. **Der-hâtır etmek** = Hatıra getirmek (yalnız böyle Farsça terkiplerde bulunur).

DERÂ (i. F.). Çan, çıngırak.

DER-ÂĞÛŞ (i.) (der = zarf edatı, âğûş = kucak — masdar mânâsıyle kullanılır). Kucaklama, sarma. **Der-âğûş etmek** = Kucaklamak, sarmak.

DERÂHİM (i. A. c.) (m. dirhem). Dirhemler. bk. Dirhem.

DER-AKAB (i. F.) (Farsça der = zarf edatı, Arapça akab = Alt taraf, arka). Arkası sıra: Der-akab kendisi geldi.

DER-ÂMED (i. F.). Gelir.

DER-ÂN (i. F.). Derhal, hemen, o anda.

DER-ANBÂR (i. F.) (der = zarf edatı, anbâr). Anbara konmuş, mahzene konmuş: Denkleri der-anbâr etmek.

DERÂRE (i. F.). Karısının kötü hâline göz yuman kimse.

DERÂRÎ (i. A. c.) (m. dürrî). Parlak, renkli şeyler.

DERÂYENDE (i. F.). Lâklakçı, çançan eden.

DERÂZ, DIRÂZ (i. F.). Uzun.

DER-BÂN (i. F.). Kapıcı, Ar. bevvâb.

DER-BÂR (i. F.) (der = kapı, bâr = yer). Kapı mahalli, dergâh. Bir büyük zâtın kapısı önü, eşiği.

DERBEDER (i. F.). Kapı kapı gezen, serseri.

DERBEDERLİK (i.). Kapı kapı gezenin hali, serserilik.

DERBENT (DERBEND) (i. F.) (der = kapı, benden = bağlamak, kapamak). (Arapça sanılarak «derbendât» suretinde galat cem'i de kullanılır). Dar geçit, boğaz: Sınırdaki boğazlar: Derbendât muhafızı.

DERBENTÇİ (i.). Bir boğaz ve geçidin muhafızı.

DER-BEST, DER-BESTE (i. F.). **1.** Kapalı kapı. **2.** Kapanmış, susmuş.

DERC, DERÇ (i. A.). **1.** Sokma, dâhil etme, araya sıkıştırma: Yazacağınız mektuba şunu da dercedin. O kaideyi kitabına dercetmemiştir. **2.** Bir makale veya fıkrayı gazeteye koyup neşretme: Bu havadisi gazeteye dercettiler. Falân gazete dercetmişti.

DERCENGİEVVEL (DER-CENG-İ EVVEL) (i. F. A.) (eskimiştir). Her şeyden önce, daha işe başlar başlamaz.

DERDÂ (i. F.). Yazık, vah vah!

DERD-ÂŞNÂ (i. F.). Dert, keder, mihnet görmüş olan.

DER-DEST (i. F. der = zarf edatı, dest = el). **1.** Elde etme, tutma, yakalama: Cinayeti işleyenleri derdest ettiler. **2.** Elde bulunan, yapılmakta veya görülmekte olan: O iş derdesttir.

DERD-MEND (i. F.) (c. derd-mendân). Dert ve kederi olan, zavallı, biçare, çaresiz.

DERD-MENDÂN (i. F.). Dert çekenler.

DERDMEND-ÂNE (i. F.). Mahzun ve kederli adama mahsus tarz ve halde.

DERD-NÂK (i. F.). Dertli, kederli, mahzun, mükeder.

DERE (i.). **1.** İki dağ arasındaki uzun çukur, vadi: O uzun derelerde binlerce koyun otlar. **2.** Yalnız kışın akar küçük çay: Derede su içmek. **Dereotu** = Bir çeşit bitki ki, salataya konur. **Derebeyi** = Vaktiyle birkaç köye hükmü geçen nüfuzlu adam, feodal. **Dere tepe** = Düz olmayan yer, engebe. **Dereden tepeden** = Öteden beriden. **Bin dereden su getirmek** = Bahaneler söylemek. **Sokak, dam deresi** = Yağmur sularının akmasına mahsus çukurca yer.

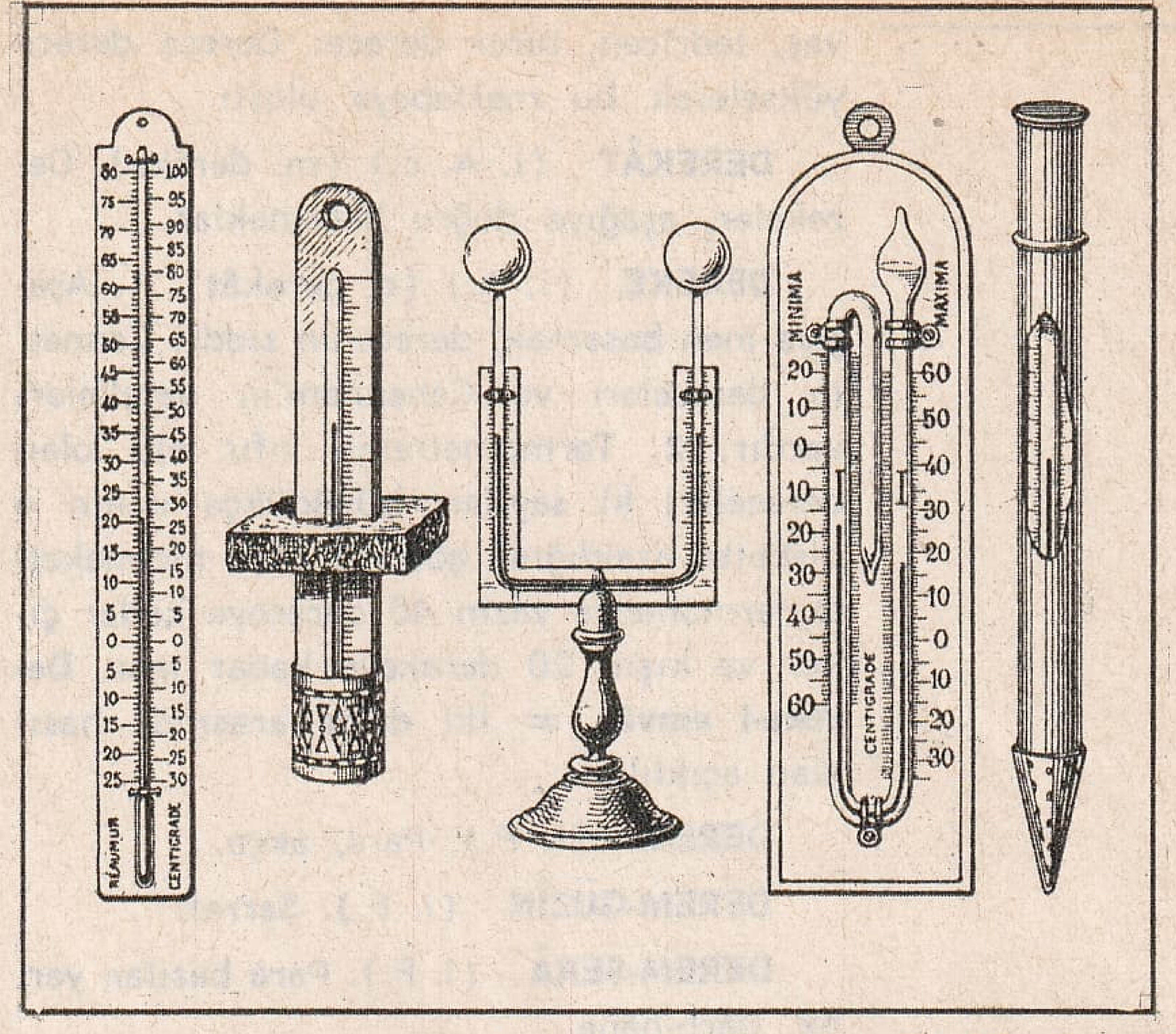

Çeşitli dereceler

DEREBEYİ (i. tarih). Avrupa'da Ortaçağ'da feodal hükümdarlar: Şövalye, baron, vikont, kont, marki vs.

DEREBEYLİK (i.). Derebeyinin mülkü, toprağı, devletciği, idare tarzı.

DERECÂT (i. A. c.) (m. derece). Dereceler. bk. Derece.

DERECE (i. A.). Musikide ses dizilerinde seslerin sıra ve görevi: Mâhûr makamında lâ notası ikinci derecedir.

DERECE (i. A.) (c. derecât). **1.** Yukarıya çıkacak basamak: Bir derece yukarı çıktı (Zıddına yani aşağı inenine «dereke» denir). **2.** Dairenin bölündüğü küçük dilim, 360 kısmın beheri ki, açıları vesaireyi ölçmeye yarar: 35 dereceli bir açı. **3.** Termometrenin bölündüğü kısımların beheri ki, sıfırdan yukarı ve sıfırdan aşağı olmak üzere iki takım ise de, sıfırdan aşağı olanlara «dereke» denilirse, sıfırdan yukarı veya aşağı kaydına hacet kalmaz: Mısır'da ısı 50 dereceye kadar çıkar. Moskova'da soğuğun 25 derekeden aşağı düştüğü olur. **4.** Mertebe, pâye: Şan ve şerefin en yüksek derecesine çıktı. **5.** Miktar, rütbe: Bu derece ilim ve irfanı vardır. Bir derecede hastadır ki, elini oynatmaya iktidarı yoktur. **Derece derece** = Yavaş ya-

vaş, tedrîcen, birer derece: Derece derece yükselerek bu mertebeye ulaştı.

DEREKÂT (i. A. c.) (m. dereke). Derekeler, aşağıya doğru basamaklar.

DEREKE (i. A.) (c. derekât). **1.** Aşağıya inen basamak, derecenin zıddı: Cennet' in dereceleri ve Cehennem'in derekeleri vardır. **2.** Termometrenin sıfır altı olan dereceleri ki sayıları büyüdükçe ısının o nisbette azaldığını gösterir: Bu memlekette termometre yazın 40 dereceye kadar çıkar ve kışın 20 derekeye kadar iner. **Dereke-i emvâc** = İki dalga arasında hasıl olan açıklık.

DEREM (i. F.). Para, akça.

DEREM-GÜZÎN (i. F.). Sarraf.

DEREM-SERÂ (i. F.). Para basılan yer. bk. Darb-hâne.

DEREN (i. A.). Ur, verem (asıl mânâsı: kirlenme, bulaşma).

DERENDE, DERRENDE (i. F.). Yırtıcı, yırtan: **Şîr-i derende** = Yırtıcı arslan.

DERENÎ, DERENİYYE (i. A.). Ur ile şişle alâkalı.

DEREOTU (i. botanik). Maydanozgillerden, güzel kokusundan dolayı bazı yemeklere konulan bitki (anethum).

DERGÂH yahut **DERGEH** (i. F.) (der = kapı, gâh = yer, makam). **1.** Kapı mahalli, eşik, kapı önü, der-bâr. Büyüklerin kapıları: Dergâh-Âlî kapı çuhadarları. **2.** Tekye, hânkah: Nakşî dergâhı.

DERGEH (i. F.). bk. Dergâh.

DERGÎŞ (i. F.). **1.** Çok kalabalık, izdiham. **2.** Bir zerdali çeşidi.

DERHAL (i. F.) (Farsça der = zarf edatı, Arapça hâl = zaman). Ânî olarak, ansızın, hemen, vakit kaybetmeksizin: Bunu işitince derhal kalkıp gitti.

DER-HÂST (i. F.). İstek, dilek; dilekçe.

DER-HÂTIR (i. F. A.). Hatırda.

DERHOR (i. F.). Lâyık, münasip.

DERİ (i.) (aslı: tirik). **1.** İnsan ve hayvanın bütün vücudunu örten kabuk, cilt, post: Deri sıyrılmak, soyulmak. Derisini yüzmek. **2.** Hayvanın yüzülmüş ve kurutulmuş ve henüz sepilenmemiş cildi, gön. Deri tüccarı. **3.** Meyvenin kabuğu, kışır: Kirazın derisi pek kolay soyulmaz. Eriğin derisi çıkarılırsa dişleri kamaştırmaz. **Bir deri bir kemik** = Etsiz, zayıf. **Dış deri** = Gastrulada dış hücre tabakası. **İç deri** = Gastrulada iç hücre tabakası.

DERÎ (i. F.) (kapı demek olan «der» ismi Farsça olduğu halde Arapça sayılarak müennesi «deriyye» yapılmıştır). Eski edebî Farsça: Fârisî-i derî, Fârisiyye-i deriyye.

DERÎÇE (i. F.). Küçük kapı, kapıcık.

DERÎDE (i. F.). Yırtılmış, yırtık.

DERİLENMEK (f.). Deri bağlamak, deri ile örtülmek: Yara derilendi.

DERİN (i.). **1.** Derinliği fazla olan. Ar. amîk: Derin kuyu. Orada sular çok derindir. **2.** Çukur, kuytu: Derin ova. **3.** mec. Fazla dalınan: Derin uyku, derin düşünme. **4.** İç yüzüne varacak derecede etraflı ve tafsilâtlı, ince: Derin fikirler, derin araştırma. **5.** Derinlik: Derinden bir ses geliyordu. Pek derine gitti. **6.** Derin olarak: Derin dalmak, derin düşünmek.

DERİNLEŞMEK (f.). Derin hale gelmek, derinliği artmak. Osm. taammuk etmek: Yara işledikçe derinleşir.

DERİNLEŞTİRMEK (f.). **1.** Daha derin hale getirmek. **2.** Derinliğine incelemek. Osm. tâmîk etmek.

DERİNLETMEK (f.). Derinliğini arttırmak. Osm. tâmîk etmek: Şu kuyuyu bir iki kulaç daha derinletmeli.

DERİNLİK (i.). Derin olanın hali ve derin olma derecesi.

DERİSİDİKENLİLER (i.). Tipik nümunesi deniz kestanesi olan bir hayvan familyası.

DERK (i. A.). Anlama, Ar. tefehhüm: Öyle ince îmâları derk edebilecek adam değildir.

DERKETMEK (i. A. T.). Anlamak.

DER-KÂR (i. F.) (der = zarf edatı, kâr = iş). İşte bulunan, işin içinde olan, görünürde, açık, belli: Bu işin böyle olacağı derkâr idi. Benim size olan sevgim derkârdır.

DER-KENÂR (i. F.) (der = zarf edatı, kenâr = kıyı). Kenarda bulunan, bir yazının kenarına yazılmış mütalaa ve ifade, not, hâmiş, hâşiye: Derkenâr etmek. Bir derkenâr yazmak. **Bâ der-kenâr beyân etmek** = Notla göstermek.

DERLEME (i.). Folklor malzemesini yazıya, banda geçirmek: Adana'dan derlenmiş bir türkü.

DERLEMEK (f.). bk. Dermek.

DERLENMEK (f.). **1.** Derli hâle getirilmek. **2.** Kendini toplamak.

DERLİ (i.). Musikide kulakta iyi tesir yapan ses dizisi.

DERLİLİK (i.). Musikide ses dizisinin kulakta iyi tesir yapması hali.

DERLİ TOPLU (i.). Dağınık olmayan, derlenmiş toparlanmış: Derli toplu bir ev.

DERMAN (i. F.). **1.** Çare, tedbir, hal yolu: Buna bir derman bulmalı. Dermanı yoktur. **2.** İlâç, devâ: Derdi veren dermanını da verir. Doktorlar bu hastalığa derman bulamadılar. **3.** Kuvvet, kudret, takat: Bende hiç derman kalmadı. Yürümeye dermanım yoktu. Ayaklarımda derman kalmadı.

DERMÂNDE (i. F.) (c. dermândegân). Çaresiz kalmış, âciz, biçare: **Meded-res-i dermânde-gân** = Âcizlerin imdadına yetişen.

DERMÂNDE-GÂN (i. F. c.) (m. dermânde). Bîçâreler, çaresizler, zavallılar, düşkünler, beceriksizler.

DERMÂN-DEGÎ (i. F.). Âcizlik, acz.

DERMANSIZLIK (i.). **1.** Kuvvet ve tatakatı olmayan, zayıf, bitkin. **2.** Çaresiz: Bu, dermansız bir derttir. **3.** İlâç ve tedavisi olmayan: Dermansız bir derde uğradı.

DERMANSIZLIK (i.). Kuvvetsizlik, bitkinlik: Vücudumda, kollarımda bir dermansızlık hissediyorum.

DERME (i.). Toplama, devşirme. Ar. cem', tahşîd, iktitâf. Öteden beriden toplanıp bir yere getirilmiş. **Derme çatma** = **1.** Öteden beriden devşirilip çatıştırılmış çalı çırpıdan ibaret: Derme çatma ev. **2.** Öteden beriden toplanmış intizamsız topluluk, derenti, devşirme: Onun askeri hep derme çatma idi.

DERME ÇATMA (i.). **1.** Uydurma, şöyle böyle, lâyıkıyle olmayan, eksiği ve kusuru olan. Şuradan buradan toplanmış: Derme çatma bir yazı.

DERMEK (f.). Toplamak, cem'etmek, devşirmek.

DER-MEYÂN, DER-MİYÂN (i. F. der = zarf edatı, miyân = orta, bel). Ortada, arada bulunan. **Dermeyân etmek** = Araya sürmek, söylemek, bildirmek: Birtakım özürler dermeyân ediyor.

DERN (i. A.). **1.** (anatomi, botanik). Ur. **2.** (tıb) Verem.

DERNEK (i.). **1.** Eğlence için yapılan toplanma, cemiyet. **2.** Düğün, cemiyet. **3.** Davul ve zurna ile oynanılan âdî dans ve balo: Bir takım gemiciler ve kömürcüler gece yarısına kadar dernekte oynamışlar. **Karga derneği** = Aşağılık insanların toplanması. **4.** Cemiyetler kanununa göre kurulmuş cemiyet.

DERNÎ (i. A. tıb) (mü. derniyye). Verem çıbanına mensup ve müteallık.

DER-PÎŞ (i. F.). Önde olan, hazır, göz önünde bulunan: Derpîş etmek: Göz önünde tutmak, dikkate almak.

DERRÂCE (i. A.). **1.** Eskiden üstü sığır derisi ile örtülü, tekerlekleri içinden dönen harp âleti. **2.** Bisiklet.

DERRÂK (i. A. «derk» den imüb.). Çok dikkatli olan, anlayışlı.

DERRÎ (i. A.). Parlak, ışıldayan. bk. Dürrî.

DERS (i. A.) (c. dürûs). Bir ilim tahsili için bir programa göre öğrencilere verilen bilgi: Ders almak, ders vermek, ders görmek, derse çalışmak. mec. Öğretme, telkîn: Bu dersi sana kim verdi? Kendisine ders vermişlerdir. **İyi bir ders vermek** = Tenbih ve şiddetli ihtarda bulunmak. **Ders-i-âm** = Eskiden müderrislerin büyük camilerde, müracaat eden talebeye verdikleri ders. **Ders-i-âm hocaları** = Böyle ders veren müderrisler.

DER-SAÂDET (i. F. A.). Saâdet kapısı. mec. Istanbul.

DERS-HÂN (i. F., A. ders, Fars. hânden = okumak). Ders okuyan, talebe: Filân hocaya ders-hân oldular (aynı mânâda olan «sebk-hân» daha çok kullanılmıştır).

DERSHANE (i. F., A. ders, F. hâne = ev, yer, mahal). Ders yeri, ders vermeye mahsus salon: Bu mektebin dershaneleri dardır.

DERSÎ (i. A. imen.) (mü. dersiyye). Derse ait, dersle ilgili. bk. Dersiyye.

DERSİÂM (DERS-İ ÂM) (i. A.). Camilerde umuma verilen din dersi ve bu dersi veren hoca.

DERSİYYE (i. A.). Ders yılı, öğretim yılı.

DERSİZ (i.). Musikide kulağa kötü gelen ses dizisi. Ar. mütenâfir.

DERSİZLİK (i.). Musikide bir ses dizisinin kulağa kötü gelmesi. Ar. Tenâfür.

DERT (DERD) (i. F.) **1.** Keder, acı, tasa: Benim dertlerim çoktur. **2.** Zahmet, eziyet, meşakkat. **3.** Yüreği ezen iç sıkıntısı: Bu iş bana dert oldu.

DERTLENMEK (f.). Dertli hale gelmek.

DERTLEŞMEK (f.). Birbirine dert ve kederleri söyleyip karşılıklı konuşmak.

DERTLİ (i.). **1.** Dert ve kederi olan. Ar. mağmûm, mahzûn, mükedder. **2.** Müzmin bir hastalığı olan. Ar. alîl, marîz.

DERTOP ETMEK (f.). Dağınık veya yaygın halde duran bir şeyi toparlamak, derlemek. bk. Derli toplu.

DERUHTE (DER-UHDE) (i. F. der = edat, A uhde = söz verme, üzerine alma). Üstüne alma, yüklenme, bağlanma. Bu işi kendisi deruhte etti.

DERÛN (i. F.). **1.** İç, iç taraf, dahil. **Derûn-ı hânede** = Evin içinde. **2.** Kalb, yürek, iç. **Âteş-i derûn** = Kalb ateşi.

DERÛN-BÎN (i. F. derûn = içeri, dîden = görmek) (tıb). İnsan bedeninin boğaz ve burun gibi bazı deliklerinden içeriye bakmaya mahsus dürbüne benzer bir âlet (Fr. endoscope).

DERÛNÎ (i. F.). **1.** İç tarafa mensup ve müteallık, içlik. **2.** Yüreğe mensup ve müteallık, kalbî: Derûnî bir sevgiyle seviyor.

DERVÂH (i. F.). **1.** Hastalıktan yeni kurtulan, iyice kendisine gelemeyen. **2.** Sağlam. **3.** Doğru, gerçek. **4.** Ayıp, utanma. **5.** Yiğitlik. **6.** Sertlik, kabalık.

DERVÂZE (i. F.). Şehir ve kale kapısı (bazı lugatçilerin sandıkları gibi sokak kapısı değildir).

DERVEND (i. Farsça «derbend» den galat). bk. Derbend.

DERVİŞ (i. F.) (c. dervîşân). **1.** Fakir ve muhtaç adam. **2.** Tarikat mensubu olarak o tarikatın tekkesinde hizmet eden adam: Mevlevî dervişi. **3.** İşini Hakk'a bırakan saf, kanaatkâr ve mütevazı: Derviş adamdır. Unvan gibi ismin başına da konurdu: Derviş Ahmed, Derviş Ali.

DERVÎŞÂN (i. F. c.) (m. derviş). Dervişler. bk. Derviş.

DERVÎŞ-ÂNE (i. F.). **1.** Dervişlere mahsus veya lâyık olan, dervişlere yakışır surette olan: Dervîşâne kıyafet, dervîşâne söz: Dervîşâne yaşıyor. **2.** Tevekkül, tevazu ve iç temizliğiyle.

DERVİŞLİK (i.). **1.** Derviş hal, sıfat ve kıyafeti: Dervişlik herkesin harcı değildir. **2.** Tevekkül, tevazu ve iç temizliği: Benim dervişliğim öyle şeylere engeldir.

DERYÂ (i. F.). Deniz, Ar. bahr: **Deryâ-dil** = Kalbi deniz gibi geniş olan: **Kapdân-ı deryâ** = Vaktiyle Osmanlı devletinde bahriye nâzırı.

DERYÂB (i. F.). Akıllı, anlayışlı.

DERYÂ-BEND (i. F.). **1.** Liman. **2.** Tersane.

DERYÂCE (i. F.). Göl, küçük deniz.

DERYÂ-DİL (i. F.). Kalbi deniz gibi geniş olan, gönlü, himmeti büyük olan.

DERYÂ-FEYZ (i. F. A.). Feyzi, bereketi, lûtfu deniz gibi sonsuz olan.

DERYÂ-KEŞ (i. F.). Çok içki içen. bk. Deryâ-nûş.

DERYÂ-MİSÂL (i. F. A.). Deniz gibi çok olan, denizi andıran.

DERYÂ-NEVÂL (i. F. A.). Deniz gibi çok, bahşişi çok olan.

DERYÂ-NEVERD (i. F.). Denizde dolaşan, gezen.

DERYÂ-NÛŞ (i. F.). İçkiyi fazla içen. bk. Deryâ-keş.

DERYÛZE-GER (i. F.). Dilenci.

DERZ (i.). Kuru duvarın taşları aralarındaki yarıkları harçla doldurup malanın ucu ile çizgiler çekmek işi: Bağın duvarlarını derz etmek. Derz edilmiş duvar.

DER-ZENCÎR (i. F. der = edat, zencîr = zincir). Zincirde, zincirle bağlı. **Derzencîr etmek** = Zincirle bağlamak, zincire vurmak.

DERZÎ (i. A.). Terzi. bk. Terzi.

DESÂTÎR (i. A. c.) (m. destûr). Düsturlar. bk. Düstur.

DESEM (i. A.). Yağ.

DESEMÎ (i. A.) (mü. desemiyye). Yağa müteallık veya yağ kabilinden olan: Mâdde-i desemiyye.

DESEN (i. Fr.). **1.** Eşyanın, rengini göstermeden, yalnız şeklinin bir satıh üzerine çizilmişi. **2.** Bir kumaşı süsleyen şekiller.

DESİGRAM (i. Fr.). Gramın onda birine eşit ağırlık birimi.

DESİLİTRE (i. Fr.). Litrenin onda birine eşit hacim birimi.

DESİMETRE (i. Fr.). Metrenin onda birine eşit uzunluk birimi.

DESİSE (DESÎSE) (i. A.) (c. desâyis). Hile, aldatma, gizli oyun, dolap: **Desise yapmak** = Çeşitli hilelerle aldatmak.

DESÎSE-KÂR (i. F.). Desiseci, hilekâr. Ar. dessâs.

DESİSEKÂRLIK (i. T. F.). Desisecilik, hilekârlık. Osm. dessâslık.

DESİSELİ (i. T. F.). Hileli, desise ile yapılan.

DESİSTER (i. Fr.). Sterin onda biri.

DESPOT (i. Y.). **1.** Rum piskoposu, metrepolidi. **2.** Eskiden Bizanslı ve Balkanlı derebeyi.

DESPOTHANE (i. Y. F.). Rum piskoposunun dairesi.

DESPOTLUK (i.). Rum piskoposluğu.

DESSÂS (i. A.). Desiseci, yalan dolanla aldatmaya çalışan.

DEST (i. F.). El. bk. Derdest.

DEST-ÂLÂY (i. F.). Bulaşık el, bulaşmış.

DEST-ÂMÛZ (i. F.). Küçükten beslenip alıştırılmış, ele alıştırılmış.

DESTÂN (i.). **1.** Millî, dinî, mitolojik hikâye. **2.** Türk halk şiir ve musikisinde bir çeşit. bk. Dâstân.

DESTÂN-ZEN (i. F.). Hilekâr.

DESTÂR (i. F.). Sarık, Ar. amâme.

DESTÂR-BEND (i. F.). Sarık bağlayan. mec. Din adamları sınıfına mensup.

DEST-ÂVÎZ (i. F. dest = el, âvîhten = asılmak). Ufak hediye.

DEST-BÛS (i. F.). El öpme.

DEST-BÛSÎ (i. F. dest = el, bûsîden = öpmek). El öpme. **Îfâ-yı resm-i dest-bûsî** = El öpme törenine katılma.

DEST-BÜRD (i. F.). Kuvvet, üstünlük, zafer.

DEST-DIRÂZ (i. F.) **1.** El uzatma, sarkıntılık. **2.** El uzatan, sarkıntılık eden, zulüm yapan.

DESTE (i. F.). **1.** El, tutam, bağ, demet: Bir deste çiçek, bir deste kaşık. **2.** Sap, kabza: Hançer, bıçak destesi. **3.** Havan eli. **4.** (denizcilik) Gemi demir attığı zaman salıp zincirin üzerine binmesi ki, zincirin çok gerilmesine sebep olur: Deste etmek. Deste more.

DESTEK (i.). Musikide süs notalarından biri.

DESTEK (i.). Bir duvar ve binayı yahut bir ağacı durdurup takviye etmek için vurulan dayak: Destek vurmak, destekle tutmak.

DESTEK DOKU (i. biyoloji). Başka dokulara destek olan doku.

DESTEKLEMEK (f.). **1.** Destek vurarak sağlamlaştırmak. **2.** Bir kimseye, bir işte yardımcı olmak, kolaylık sağlamak, desteklemek, arka çıkmak.

DESTERE (i.) (aslı Farsça dest-ere = el bıçkısı. Türkçe söylenişi: testere). El bıçkısı. El ile kullanılan küçük bıçkı. **Zemin testeresi** = Yuvarlak kesmeye mahsus testere. **Kıl testeresi** = İnce tahtadan oyma çıkarmak için ufak bıçkı. **Testere balığı** = Uzun burunlu bir cins balık. bk. Testere.

DESTE-SENG (i. F.). Boya vesaire ezmeye mahsus yuvarlak ve sert taş.

DEST-GÂH (i. F.). **1.** Tezgâh, dokuma âleti, atölye. **2.** Zenginlik.

DEST-GÎR (i. F. dest = el, giriften = tutmak). Düşenin elini tutan, yardımcı. Ar. muîn.

DEST-GÜŞÂ (i. F.). El açan, avuç açan, dilenci.

DEST-GÜŞÂYÎ (i. F.). Dilencilik, el açıcılık, avuç açıcılık.

DEST-GÜZÂR (i. F.). Yardımcı, imdâda yetişen.

DEST-HÛŞ (i. F.). Oyuncak. bk. Bâzîçe.

Destroyer

DESTİ (i. F.) (Türkçe söylenişi: testi). Topraktan su vesair sıvıları koymaya mahsus kulplu kap: Su, pekmez, yağ testisi. bk. Testi.

DEST-KÂR (i. F.). El işi, iş.

DEST-KEŞ (i. F.). **1.** El çeken, kör bir kimseyi elinden tutup gezdiren. **2.** El uzatan, dilenci. **3.** Bir işten vazgeçen. **4.** At ve yay gibi elde kolaylıkla idare olunan nesne. **5.** Kazanç.

DEST-MÂL (i. F. dest = el, mâlîden = silmek). El silecek yağlık. Ar. makrama, (makreme), mendil.

DEST-MÂYE (i. F. dest = el, mâye = asıl, esas). Sermaye.

DEST-NİŞÂN (i. F.). Birinin kılavuzluğu ile bir işe tâyin edilen kimse.

DEST-PÂK (i. F.). **1.** Fakir. **2.** Dindar. **3.** Mendil.

DEST-RES (i. F. dest = el, resîden = yetişmek). Eli yetişen, nâil olan, muvaffak: Meramına destres olamadı.

DESTROYER (i. İng.). Çok hızlı giden küçük savaş gemisi, torpido muhribi.

Desti

DESTÛR, DÜSTÛR (i. F.) (el demek olan dest ile «ver» edatından mürekkeptir. Cem'i desâtîr gelir). **1.** Hüküm ve nüfuzu olan vezir: Destûr-ı mükerrem, destûr-ı âzâm. **2.** Zerdüşt dininin mânevî reisi ve lideri. **3.** Büyük defter, başvurulan defter-i kebîr. **4.** Esas kaide, bir ilim ve fende kaidelerin uygulandığı esas kaide ve umumî örnek: Hesap, cebir düsturu. **5.** Türk devletinin kanunlar dergisi. **6.** Ruhsat, izin, mezuniyet. **Destur** = İzin verin geçelim. Müsaade edin, açılın. Bu mânâ ile cin ve perilere karşı da kullanılıp, karanlıkta bir yere girileceği vakit «destur» denilir. **Destûr-ül-amel** = Her iş ve hareket ona tatbik edilmek üzere örnek

alınan kaide ve nizam veya tâlimat.

DESTURSUZ (i. F. T.). İzinsiz, müsaadesiz, sellemehüsselâm

DEST Ü PÂ (i. F.). El ve ayak.

DEST-YÂR (i. F.). Yardımcı, Ar. muîn.

DEST-YÂRÎ (i. F.). Yardım, Ar. muâvenet.

DEŞELEMEK (f.). Şurasını burasını deşmek.

DEŞİFRAJ (i. Fr.). Bir şifreyi çözme. Musikide bir notayı sökerek icrâ etme.

DEŞİK (i.). Delikli, delinmiş: **Delik, deşik** = Her tarafı delinmiş.

DEŞİLMEK (f.). Delinmek, yarılmak, delik deşik olmak.

DEŞMEK (f.). Yarmak, delmek: Çıbanı deşmek.

DEŞNE (i. F.). Hançer.

DEŞT (i. F.). **1.** Ova, sahra, kır. **2.** Beyâbân, çöl.

DETEKTİF (i. İng.). Gizli araştırma ve soruşturmalar yapmakla vazifeli polis, polis hafiyesi.

DETEKTÖR (i. Fr.). Gizli bir madde veya hadiseyi meydana çıkarmaya, tesbit etmeye yarayan âlet.

DETERMİNANT (i. Fr. matematik). Denklemlerin çözümlerini kolayca bulmaya yarayan matematik tablosu.

DETERMİNİST (i. Fr.). Determinizme bağlı kimse.

DETERMİNİZM (i. Fr.). Aynı sebeplerin aynı şartlar altında aynı neticeleri doğurduğunu ve her vakanın bir sebebi olduğunu ileri süren ilmî prensip.

DEUTERİUM (i. Y.). Atom ağırlığı 2 olan hidrojen. Buna ağır hidrojen de denir; simgesi D'dir.

DEUTERON (i. Y.). Bir proton ile bir neutron'dan meydana gelen deuterium atomunun çekirdeği.

DEV (i. F.) (aslı: dîv). Şeytan, cin, ifrit. **Dev aynası** = Eşyayı büyüten ayna. **Kendini dev aynasında görmüş** = Kendini büyük zannetme, mağrur, egoist olma.

DEVA, DEVÂ (i. A.) (c. edviyye). **1.** İlâç, Fars. dârû, Ar. muâlece: Bu hastalığın devası perhizdir. **Edviyye-i nebâtiyye** = Bitkisel ilâçlar. **Edviyye-i kimyeviyye** = Kimyevî ilâçlar. **2.** mec. Çare, tedbir, derman: Derdime kimse deva bulamadı.

DEVÂB (i. A. c.) (m. dâbe). Binek hayvanları. bk. Dâbe.

DEVÂHÎ (i. A. c.) (m. dâhiyye). Musibet, âfet. bk. Dâhiyye.

DEVÂÎ (i. A. tıp) (mü. devâiye). İlâca mensup ve müteallık.

DEVÂ-İ MİSK (i. A.). Misk kokulu bir macun.

DEVÂİR (i. A. c.) (m. dâire). Daireler. bk. Daire.

DEVALÜASYON (i. Fr.). Paranın değerinin düşürülmesi.

DEVAM (DEVÂM) (i. A.). **1.** Daim olma, sürme, kesilmeme: Ömrün devamı. İki günden beri yağmur devam ediyor. Zelzele beş saniye devam etti. Burada bu sıcak çok devam etmez. **2.** Sebat, devamlı şekilde uğraşma: İnsan mesleğinde devam etmelidir. Her iş elinden gelir, lâkin devamı yoktur. **3.** Bir göreve veya bir işe girme ve gidip gelme: Oğlunuz nereye devam ediyor? Filân kaleme, falan daireye devam ediyor. Kumara, ava, tiyatroya devam ettiğini işittim. **Ber-devâm** = Devam eden, kesilmeyen. Osm. gayrı munkati: Âkıbeti berdevâm olsun! **Aleddevâm** = Mütemadiyen, aralıksız, fâsılasız, bilâfasıla, daima, bir düzüye: Aleddevâm okumakla meşguldür.

DEVAMLI (i.). **1.** Sürer, sürekli: Birkaç gün devamlı yağmur yağdı. Devamlı bir baş ağrısı. **2.** Sebatlı, işinde mütemadiyen çalışan: İşinde devamlıdır. **3.** Görevine hergün giden, daima iş ve vazifesi başında bulunan: Talebenin en devamlısı odur.

DEVAMSIZ (i.). **1.** Sürmeyen, çok sürmez, geçici, süreksiz. Osm. bakasız, muvakkat: Bu mevsimde soğuk devamsızdır. Dünya nimeti devamsızdır. **2.** İşine devam etmeyen, sürekli çalışmayan, sebatsız: Elinden iş gelirse de devamsızdır. **3.** Görevine hergün gitmeyen, daima işi ve vazifesi başında bulunmayan: Devamsız olmasaydı iyi yetişecekti.

DEVAMSIZLIK (i.). **1.** Sürmeme, süreksizlik: Dünya nimetlerinin devamsızlığı inkâr olunamaz. **2.** Sebatsızlık, sürekli çalışmama: Devamsızlıkla insan hiç bir işte muvaffak olamaz. **3.** Görevine hergün gitmeme, daima iş ve vazifenin başında bulunmama: O çocuğun devamsızlığı iyi yetişmemesine sebep oldu.

DEVÂN (i. F.). **1.** Koşan, süratle yürüyen. **2.** Koşarak, süratle.

DEVÂ-NÂ-PEZÎR (i.). İlâcı olmayan.

DEVÂR (i. A.) (tıb). Baş dönmesi.

DEVÂT (i. A.) (Türkçe söylenişi: divit). Eskiden yazı yazmak üzere, mürekkep ve kalem konacak yeri olan, madenden bir âlet ki belde taşınırdı (yalnız mürekkep koymaya mahsus olanına hokka denir).

DEVATÇI bk. Divitçi.

DEVÂVÎN (i. A. c.) (m. dîvân). Divanlar. bk. Divan.

DEV AYNASI (i.). Eşyayı olduğundan pek büyük gösteren ayna. **Dev aynasında görmek** = Olduğundan büyük ve önemli saymak.

DEVE (i.) (aslı: tive). Yük taşıyan uzun boyunlu, eti ve sütü yenen bir veya iki hörgüçlü hayvan. Deve geviş getiren memelilerdendir. Arabistan yarımadası ve Kuzey Afrika ile Türkistan ve İran çöllerinde çok bulunup, haklı olarak çöl gemisi denilmiştir. Ar. cemel, Fars. şütür: Bir hörgüçlü deve. **Deve aygırı** = Buğra. **Deve yavrusu** = Boduk. **Evliyâ devesi, Tanrı deveciği** = Saf adam. **Deve bağırtan** = Taşlık yokuş. **Deve boynu** = **1.** Bu hayvanın boynu gibi iki kemer şeklinde. **2.** (denizcilik) Tulumbaların iki tarafa uskurlu kavisli bakır boruları ve bunun benzeri borular. **Deve tüyü** = **1.** Bu hayvanın kılından yapılmış. **2.** Açık boz veya kahverenginde. **Deve tımarı** = Dikkatsiz, üstünkörü iş. **Deve döşlü** = Karınsız (at). **Deve dişi** = Bir cins nar. **Deve dikeni** = Yaban enginarı. **Deve tabanı** = Buhûr-ı Meryem denilen bitkisiz bir çeşidi. **Devede kulak** = Diğer bir şeye nisbetle çok az miktarda olan. **Deve yürüyüşü** = Yavaş lâkin kesintisiz ve devamlı yürüyüş veya iş. **Yok deve** = Münasebetsiz söze karşı alay tâbiridir.

DEVE BOYNU bk. Deve.

DEVECİ (i.). **1.** Deve sürüsünü gezdirip otlatan adam, deve çobanı. Fars. şütür-bân. **2.** Deve sürücüsü, kiralık develeri olan adam. Fars. sârbân.

DEVE DİKENİ (i. botanik). Bileşikgillerden bir çeşit diken (cicium arvense). **Büyük deve dikeni** = Yabanî enginar (cynara cardunculus).

DEVE KUŞU (i.). Afrika'da yaşayan, vücudunun ağırlığı ve tüylerinin azlığından dolayı uçamayan büyük bir kuş ki, kanatlarının tüyleri terbiye olunarak şapka süslerinde kullanılmakla pek kıymetlidir. Devekuşu tüyü, yumurtası.

DEVERAN (DEVERÂN) (i. A.). Dolaşım.

DEVE TIMARI (i.). Üstünkörü yapılan.

DEVE TÜYÜ (i.). **1.** Deve tüyünden yapılmış. **2.** Deve tüyü renginde.

DEVHA (i. A.). Ulu ağaç.

DEVİR (i. A. aslı: devr) (c. edvâr). **1.** Dönme, bir şeyin kendi mihveri üzerinde hareketi: Dünyanın devri, vapur çarkının devri. **2.** Bir şeyin çevresinde dolaşma: Hacılar Kâbe'nin etrafını devrederler. **3.** Bir memleketin her tarafını gezip dolaşma, seyahat: Vali devre çıktı. Kaymakam, kazasını devretmektedir. **4.** Bazı tarikatlere mensup dervişlerin dönerek ettikleri zikir ve semâ. **5.** Aktarma, bir şeyin bir kaptan veya bir yerden diğerine nakli: Yiyecekleri gemiden anbara devrettiler. Bu eşyayı sandıktan dolaba devredin. **6.** Bir şeyin diğerine teslimi: Giden, resmî vesikaları yerine gelene devretmeye mecburdur. Sandığın mevcudunu kime devir ve teslim ettiniz? **7.** Bir bölük veya takım askerin, teftiş ve emniyeti muhafaza için dolaşması: Devir kolu, devre çıkmak. **8.** (masdar mânâsını muhafaza etmeyerek) Zaman, çağ, asır: Cennetmekân Kanunî Sultan Süleyman Hân Hazretleri'nin devri. Fütûhat devri. **9.** Bir zamanın bölündüğü kısımların beheri: Bazı eski kavimlerde birkaç yıl bir devir teşkil ederdi. Zatürrienin üç devri vardır. Bu hastalığın birinci devri tehlikelidir. **Devr-i ebvâb** = Kapı kapı gezip dolaşma. **Devr-i zamân, devr-i felek** = Talih, kader. **Devir ve teselsül** = Davanın delile ve delilin davaya ilgisiyle davanın dönüp dolaşıp yine eski hâline gelerek hal olunamaması. **Devir dairesi** = (denizcilik) Geminin çeşitli hızla ve muhtelif dümen açısıyle çizdiği daire.

DEVİRLİ (i. fizik). Eşit zaman aralıkları ile tekrarlanan hareket: Bir sarkacın hareketi devirlidir.

DEVİRMEK (f. A. «devr» den). Yıkmak, düşürmek, bir yana yatırmak, baş aşağı çevirmek: Fıçıyı, ağacı devirmek. **Çam devirmek** = Pot kırmak, halt ve hata etmek, kabalıkla münasebetsiz bir şey söylemek.

DEVİRTMEK (f.). Devirme işini yaptırmak.

DEVLE (i. A.) bk. Devlet.

DEVLET (i. A.) (c. düvel). **1.** Baht, talih, saadet: Devlet ve ikbal ile. **2.** Makam ve nimet, servet ve varlık: Devlete nâil ol-

Deve

Deve dikeni

Devekuşu

mak. **3.** Müstakil olarak idare edilen hükûmet ve ülkesi: Türkiye, Avusturya, Fransa devleti. **4.** Saltanat süren sülâle, hükümdarlık eden hânedan: Devlet-i Selçukıyye, Devlet-i Abbâsiyye. **Ne devlet** = Ne saadet, ne bahtiyarlık (Arapça tâbirlerde «devle» şeklinde kullanılır: **Sâhib-üd-devle** = Devlet sahibi).

DEVLETÇİ (i.). **1.** Devletçilik sistemine taraftar olan. **2.** Bu sisteme uygun olan.

DEVLETÇİLİK (i.). cemiyet işlerinin, bilhassa ağır sanayi ve tarımın devlet eliyle yürütülmesi usûlü.

DEVLET-HÂNE (i. F. A.). Bir büyük şahsın veya saygı ifadesi olarak hitâb edilen birinin evi, meskeni, konağı: Dün devlet-hânelerine gittimse de kendilerini bulamadım. Yarın devlet-hânede misiniz?

DEVLET-İ ALİYYE (i. F. A.). Osmanlı İmparatorluğu.

DEVLETLEŞTİRMEK (f.). Devlete mal etmek.

DEVLETLİ yahut **DEVLETLÛ** **1.** Dünyada veya ahirette talih ve saadet veya makam ve nimet sahibi: Ne devletli adamdı. **2.** Osmanlı devletinde vezirlere ve müşirlere verilen unvandı: Devletlû paşa hazretleri. Sadrâzamlara **fehâmetlû devletlû**, eski sadrâzamlara: **Übbühetlû devletlû**, şeyhûlislâmlara: **Devletlû semâhatlû**, seraskerlere **devletlû atûfetlû**, dârüssaâdet-iş-şerîfe ağalarına **devletlû inâyetlû**, mekke şeriflerine **devletlû siyâdetlû**, şehzâdelere **devletlû necâbetlû** unvanları verilirdi.

DEVLETLÛ, DEVLETLÜ bk. Devletli. Devletli'nin eski şekli aslı —lı, —lig olan ek önce —lû, sonra —lu, —lü olmuştur.

DEVLETLÛ ATÛFETLÛ (i. A.). Vezir ve müşir olan pâdişah dâmatlarına verilen unvan.

DEVLETLÛ İNÂYETLÛ (i. A.). Sarayın kızlar ağasına verilen unvan.

DEVLETLÛ NECÂBETLÛ (i. A.). Şehzâdeler hakkında kullanılan unvan.

DEVLETLÛ RE'FETLÛ (i. A.). Seraskerlere verilen unvan.

DEVLETLÛ SEMÂHATLÛ (i. A.). Şeyhulislâmlara verilen unvan.

DEVLETLÛ SİYÂDETLÛ (i. A.). Mekke şerîfine verilen unvan.

DEVLET-MEÂB (i. A.). Devletin, saâdet ve ihtişamının sığınacağı yer, hükümdar.

DEVLET-MEDÂR (i. A.). Büyüklük merkezi olan, hükümdar.

DEVLET-MEND bk. Devletli.

DEVERÂN (i. A.). **1.** Dönüp dolaşma, cevelân: Kanın deveranı. **2.** Ağızdan ağıza gezme, tedavül: Deveran eden bir havadise göre. Öyle bir söz deveran ediyor. **3.** (galat olarak devrân şeklinde) Devir, felek, talih.

DEVONİK (i. Fr. jeoloji). Birinci zamanın büyük devirlerinden biri.

DEVR bk. Devir.

DEVRE (i. A.). **1.** Dönem. **2.** Elektrik devresi: Üzerinden elektrik akımı geçmekte olan bir iletken yolun tamamı. **Kısa devre** = Direnci az olan bir iletkenden büyük miktarda elektrik akımı geçmesine yol açan devre.

DEVREK (i.). Ağzı yayvan kap.

DEVRETMEK (f. A. T.). Devir işini yapmak.

DEVRÎ (i. A.) (mü. devriyye). Dönüp dolaşma ile, devirle alâkalı. Hareket-i devriyye.

DEVR-İ HİNDÎ (i. F. A.). Türk musikisinde 7 zamanlı bir küçük usul.

DEVRİK (i.). Çevrilip katlanmış yatırılmış, yatık: Devrik dudak, yaka, kol.

DEVR-İ KEBÎR (i. F. A.). Türk musikisinde 28 zamanlı bir büyük usul.

DEVRİLMEK (f.). Yıkılmak, düşürülmek, baş aşağı çevrilmek, yuvarlanmak: Tencere devrildi.

DEVRİM (i.). **1.** Çevrilme, katlanma, bükülme, inhinâ. **2.** İnkılâp. **3.** İhtilâl, sosyalist ihtilâl.

DEVRİMCİ (i.). **1.** İnkılâpçı. **2.** İhtilâlci, sosyalist ihtilâlci.

DEVR-İ REVÂN (i. F. A.). Türk musikisinde 14 zamanlı bir küçük usul.

DEVRİSİ (i.). Ertesi (halk ağzında).

DEVRİTMEK (f.). Yıktırmak, yuvarlatmak, baş aşağı çevirtmek: Şu testiyi çocuklara devritmemeye bakın.

DEVR-İ TÛRÂN (i. F. T. A.). Türk musikisinde 7 zamanlı bir küçük usul.

DEVRİYYE (i. A.). Osmanlı devrinde ilmiye sınıfına mahsus bir pâye: Devriyye mollaları.

DEVR Ü TESLÎM (i.). Bir işi tamamiyle başkasına devrederek o işten çekilme.

DEVŞİRİM (i.). **1.** Devşirme işi, Toplama. Ar. cem'. **2.** Bir kerede toplanan miktar: Bir devşirim üzüm.

DEVŞİRME (i.). **1.** Toplama, Ar. cem'. **2.** Katlama, sarma. **3.** Öteden beriden toplanmış düzensiz asker: Devşirme askeri (bu dördüncü mânâ ile sıfat gibi de kullanı-

lıp «devşirme asker» denir. Yeniçerilik zamanında ise, farklı mânâsı vardı. Belirli kanunlara göre yeniçeri olmak üzere acemioğlanı yazılan gençlere devşirme denirdi).

DEVŞİRME (f.). **1.** Toplamak, cem'etmek: Eteklerini devşirdi. Çamaşırı ipten devşirmeli. **2.** Katlamak, sarmak: Şu halıyı devşirin. Elbiseyi devşirip sandığa koydu. **3.** Yemiş ve mahsul toplamak: Üzümü devşirmeli. Devşirilecek meyve var mıdır?

DEVŞİRTMEK (f.). **1.** Toplatmak, cem'ettirmek: Etekleri, serilmiş çamaşırları devşirtmeli. **2.** Katlatmak, sardırmak: Kumaşları, bezi devşirttiniz mi? **3.** Meyve ve mahsul toplatmak: Artık üzümü devşirtmeli.

DEVVÂR (i. A.) («devr» den imüb.). Çok veya daima dönen, devreden. Fars. gerdân: **Cism-i devvâr** = Dönen cisim.

DEVVÂRE (i. A.). Pergel.

DEYCÛR (i. F.). Karanlık, Ar. muzlim: **Şeb-i deycûr** = Karanlık gece.

DEYE (e.). bk. Deyü, diye.

DEYİ (e.). Diye (ağızlarda).

DEYİM (i.). (y. k.). Asıl mânâsından ayrı mânâ taşıyan klişeleşmiş söz, tâbir: «Karnı zil çalıyor», «küplere binmek», «havadan» sözleri birer deyimdir.

DEYİŞ (i.). Söyleyiş, deyiş, deme. Deme tarzı, üslûp.

DEYİŞ (i.). Anadolu halk şiiri ve musikisinde basit bir şekil ve tarz.

DEYMÛMET (i. A.). Daimlik, devam, sürme: Deymûmet-i ömr ü ikbâliniz için dua ederim (eski tâbirlerden).

DEYN (i. A.) (c. düyûn). Borç, belirli bir müddet sonunda ödenmek üzere faizle veya faizsiz alınmış para: Deyni çoktur. Düyûna boğulmuştur. **Düyûn-ı Umumiye** = Osmanlı Devletinin son zamanlarında, dış borçları ödemek için kurulmuş teşkilât.

DEYNEK (i.). İnce sopa. Davulun sol elle vurulan ince tokmağı ki, usûlün zayıf zamanlarını vurur. Orkestra idare eden şefin sağ elindeki kısa ve ince sopa.

DEYR (i. A.). **1.** Manastır, kilise. **2.** mec. Meyhane.

DEYÜ yahut **DEYE** (e.). **1.** Diye, güyâ, sözde, diyerek, sanki: Bugün ders yoktur deyü beni mektebe gitmekten alıkoydu. **2.** Zannıyle, iddiasıyle, bahanesiyle: Ben emektarım deyü köşede oturup hiç bir iş görmek istemiyor (deyî şeklinde söylenmesi galattır. Bugün bu kelime yerine «diye» kullanılmaktadır).

DEYYÂN (i. A.) («dîn» den imüb.). Mükâfatı ve cezayı hakkıyle veren (Esmâ-i Hüsnâ'dan yani Tanrı'nın adlarındandır).

DEYYÂR (i. A.). Kimse, şahıs.

DEYYÛS (i. A.). Karısının namussuzluğuna göz yuman, ahlâksız ve alçak adam.

DEYYUSLUK (i.). Karısının namussuzluğunu çekmek alçaklığı.

DEZENFEKTAN (i. Fr.). Mikrop öldürücü ilâç.

DEZENFEKTE (i. Fr.). Mikroplardan temizlenmiş. **Dezenfekte etmek** = Dezenfektan ilâçlar kullanarak mikroplardan temizlemek.

DI, Dİ yahut **DE** (e.). Haydı, ha, dedi dede, ya ya, öyle ya. Demek fiilinin de emridir.

DIBK (i. A.). Ökse, yapışkan.

DIHÂM (i. A. c.) (m. dahm). İri, kalın olan şeyler.

DIL' (i. A.). Köşe.

DILAK (i.). Kadın tenasül organı içindeki dilcik, bızır.

DIMAR (i. A.). Helâk, mahv.

DIMDIZLAK (i.). Damdazlak.

DIMIŞK (hi. coğrafya). Türkler'in galat olarak Şam, fakat asıl Araplar'ın Şâm dedikleri Suriye ülkesinin merkezi olan şehrin ismidir. Dımışk-ı Şam da denilir.

DIMIŞKÎ (i. A.) (k kalın okunur). Şam şehrinde yapılan güzel kılıç, bıçak vesairenin namlılarına denir.

DIR, DIRÂ (i. A.) (c. dürû) (Arapça'da müennes olup müzekkeri kadın gömleği demektir). Deri veya telden zırh, cübbe.

DIRAFŞ (i. F.). Bayrak, sancak. Ar. alem. **Dırafş-ı Gâyvânî** = İran mitolojisinde meşhur Gâve'nin deriden olan önlüğünden ibaret ve mücevherlerle bezenmiş bayrak ki, eski İranlılarca resmî ve mukaddes bir alâmet idi.

DIRAGON (i.) (Fransızca dragon). Bir sınıf süvari askeri: Dragon alayı. mec. Parasız. bk. Dragon.

DIRAGOMAN, DIRAĞMAN (i.) (Arapça «tercüman» dan çıkma, Fransızca dragoman'dan). Tercüman, dil uşağı. Eskiden Avrupa'nın Türkiye'deki elçiliklerinin tercümanları. bk. Drogman.

DIRAHOMA (DRAHOMA) (i.). Drahoma. Hıristiyanlar'da evlenen kızın, kocasına verdiği para, mal, mülk. bk. Drahoma.

DIRAHŞ (i. F.). Parlama, Ar. ziyâ, nûr.

DIRAHŞÂN (i. F.). Parlak, aydınlık, ışıklı: **Dürr-i dırahşân** = Parlak inci.

DIRAHT (i. F.). Dal, ağaç. Ar. şecer.

DIRAM bk. Dram.

DIRAMATİK bk. Dramatik.

DIRÂZ (i. F.). Uzun, Ar. tavîl: **Ömr-i dırâz** = Uzun ömür. **Dûr ü dırâz** = Uzun uzadıya, eni konu, tafsilâtıyle (tûl ü dıraz demek yanlıştır).

DIR DIR (Ses taklidi) bezdirecek şekilde durmaksızın söylenme. Bu şekilde dır dır etmek: Dır dır söylenmek.

DIRDIRI DIRDIRCI (i.). Dır dır etmeyi huy edinmiş olan.

DIRGAME (i. A.) (ga uzun okunur). Arslan.

DIRGÂM (i. A.) (g kalın okunur). Arslan.

DIRÎGA (e. F.). Yazık, hayfâ (ga hecesi uzundur).

DIRILTI (i.). **1.** Dır dır dırlama, çekişme. **2.** Münakaşa, geçimsizlik, kavga.

DIRLANMAK (f.). Münasebetsiz ve lüzumsuz sözler söyleyip karşısındakini rahatsız etmek: Artık dırlanıp durma.

DIRLAŞMAK (f.). Sertçe münakaşa etmek.

DIROSERAGİLLER (i.). bk. Droseragiller.

DIRRA (i. A.). **1.** Kırbaç. **2.** Tura.

DIŞ (i.). İç'in zıddı, hariç.

DIŞARI (i.). İçeri'nin zıddı.

DIŞARLIK (i.). Taşra.

DIŞARLIKLI (i.). Taşralı.

DIŞ BÜKEY (i. fizik) (y. k.). Sathı çıkıntılı ve şişkin olan, konveks. Ar. muhaddeb.

DIŞKI (i. biyoloji). besinlerin anus yoluyla dışarıya atılan posası.

DIŞKILIK (i. biyoloji). Kuşlarda ve sürüngenlerde kalın bağırsağın son kısmı, göden.

DIŞLAMAK (f. felsefe). Dışta bırakmak.

DIŞLI Dışlı, dışı olan, içli dışlı: Çok samimî.

DIŞ MERKEZLİK (i. matematik) (y. k.). Elipslerde, odaklar arasındaki, uzaklığın büyük eksen uzunluğuna oranı.

DIŞTAN (i. felsefe). Aslında olmayıp dışarının etkisiyle sonradan meydana gelen.

DIŞ YARI ÇAP (i. matematik). Düzgün bir çokgenin köşelerinden geçen dairenin yarı çapı.

DIŞ YÜZ (i.). Bir şeyin dışarıdan görünüşü, iç yüz'ün zıddı.

DIVAL (i.). Altı mukavva ile besli üzeri sırmalı işleme.

DIZDIZ yahut **DIZDIR** (i.). Vızırtı, usandırıcı gürültü.

DIZLAK (i.). Taslak, çıplak.

DIZLATMAK (f.). **1.** Acı ve usandırıcı bir ses çıkartmak, vızırdatmak. **2.** Fırlatmak, kaçırmak. **3.** Ürkütmek.

DIZMAN (i.). **1.** Kocaman, iri ve kaba, zıpır. **2.** Şeytan.

DÎ (i. F.). Dün, dünkü gün.

DİÂM, DİÂMET (i. A.). **1.** Binâya vurulan direk, destek, payanda. **2.** İleri gelen, baş.

DİAPAZON (i. Y.). Musikide belirli bir sesi veren küçük âlet ki çatal ve düdük şeklinde iki çeşidi vardır. 440 çift titreşimli lâ sesini verir ve sazlar yahut ses, buna göre düzenlenir.

DİAPOZİTİF (i. Fr.). Pozitif fotoğraf filmi veya camı.

DİATONİK (i. Fr.). Beş tam ve iki yarım sesten yapılmış musiki dizisi: Diatonik sekizli.

DÎBÂ, DÎBÂC (i. A.) (Farsça'dan Arapça'laşmış). Dallı, çiçekli bir cins ipekli kumaş.

DÎBÂCE (i. A.). **1.** Kitabın nakışlarla süslü ve terkibli ilk sahifeleri. **2.** Ön söz.

DİBAĞ-HANE bk. Tabakhane.

DİBÂGAT bk. Tabaklamak.

DİBEK (i.). Taş veya ağaçtan büyük havan. Kahve, pirinç dibeği.

DİDAKTİK (i. Y.). Öğretici.

DÎDÂR (i. F.). **1.** Yüz, çehre. Ar. vech: **Arz-ı dîdâr etmek** = Yüzünü göstermek. **Dîdâr-ı yâre nâil olmak** = Sevgiliyi görmeye veya sevgili ile konuşmaya kavuşmak.

DÎDE (i. F.) (c. dîde-gân). Göz, Ar. ayn, Fars. çeşm. **Nûr-ı dîde** = Gözün nûru. **Dîde-i eşk** = Göz yaşı döken göz.

DÎDE (i. F.). Görmüş (sıfat terkîbi teşkiline girer): **Cihân-dîde** = Dünyayı görmüş, çok gezmiş veya yaşamış.

DÎDE-BÂN (i. F.). **1.** Bekçi, muhafız, kolcu. **2.** Nöbet bekleyen, karakol.

DÎDEBANLIK (i.). Bekçilik, muhafızlık, kolculuk.

DÎDE-GÂN (i. F. c.) (m. dîde). Görmüşler. **Lûtf-dîde-gân** = Lutuf görmüşler.

DİDİK (i.). Didilmiş. bk. Ditmek.

DİDİK DİDİK (i.). Çok didilmiş: Çocuklar evi didik didik etmiş. bk. Ditmek.

DİDİKLEMEK (f.). Ditmek, didik didik etmek. bk. Ditmek.

DİDİNMEK (f.). Çok çalışıp çabalamak, ısrarla gayret etmek, çok zahmet çekerek durmaksızın çalışmak: Çok didindi ama sonunda emeline ulaştı.

DİDİŞKEN (i.). Didişmekten hoşlanan.

DİDİŞMEK (f.). Birbirini ditmek, kavga etmek, birbirini rahatsız etmek, dalaşmak.

DİDON (i.). Halkın eskiden İstanbul'daki Fransızlar'a verdiği bir ad: **Didon sakallı** = Yalnız çenesinde sivri sakalı olan.

DİFANA (i.). Bir balık ağı çeşidi.

DİFERANSİYEL (i. Fr.). Otomobillerin arka tekerlekleri arasında bulunan ve gerektiği zaman her iki tekerleğin ayrı hızla dönmesini sağlayan âlet.

DİFRAKSİYON (i. Fr. fizik). Kırınım.

DİFTERİ (i. Y. tıp). Kuşpalazı hastalığı.

DİFTONG (i. Y. gramer). İki ünlünün bir hece içinde birleşmesi.

DÎG (i. F.). Çömlek, toprak tencere.

DİĞER (i. F.). Başka, öte, öteki, Ar. âhar: Diğer iş, diğer adamlar. **Diğeri** = Başkası.

DÎGER-BÂR (i. F.). Başka defa, başka zaman.

DÎGER-BÎN (i. F.). Başkaları için yaşıyan, başkalarının iyiliği için fedakârlıkta bulunan kimse; karşılığı hod-bîn.

DİGER-GÛN (i. F.). Başka türlü, değişik. Osm. tarz-ı âharda, Ar. mütegayyir: **Hâlim diğer-gûn oldu** = Hâlim değişti.

DÎGER-RÛZ (i. F.). Başka gün.

DİĞREN bk. Dirgen.

DÎH (i. F.) (c. dihâl). **1.** Köy. **2.** Eskiden yapılan tek renkli, kenarları gümüş yahut altın işlemeli ipek kumaş.

DİH (i. F.). Veren, verici. **Haclet-dih** = Utanç verici, utandırıcı. **Ârâm-dih** = Rahatlık veren.

DİH-HUDÂ (i. F.). Köy ağası, köy kâhyası, muhtar.

DÎHÎM (i. F.). Taç, çelenk.

DİHİŞ (i. F.). Verme, Ar. îtâ, ihsan.

DİHKAN (i. F.). **1.** Köylü, çiftçi. **2.** Köy muhtarı (Arapça'ya da geçmiştir ve «dehâkîn» suretinde Arapça çokluğu da vardır).

DİK (i.). Türk musikisinde **1.** İsminin önüne geldiği perdenin o perdeden 3 koma daha tiz olduğunu gösteren terim: Dik hicâz, dik hisâr ve **2.** Tiz, ince (ses).

DİK (i.). **1.** Aşağıdan yukarıya doğru amûdî vaziyette bulunan: Dik ağaç, duvar. Dimdik. **2.** Pek sarp: Dik yokuş, dik kaya. **3.** Tîz, sert, yüksek, pek: Dik ses. **4.** Doğrudan doğruya, dikkatli ve sert: Dik bakış. **5.** Haşin, hırçın: Dik mizaç. **6.** Aşağıdan yukarıya kılların dikine: Dik tıraş **Dik rüzgâr** = Gemi giderken karşıdan esen ters rüzgâr. **7.** Sert, inat ve muhalefetle: Dik söylemek. **Dik gelmek** = Karşı gelmek, muhalefet etmek. **Dikine, diki dikine** = **1.** Zıddına, aksine. **2.** Tersine: Dikine tıraş etmek.

DÎK (i. A.) (c. diyeke, edyâk). Horoz.

DÎK (i. A.). Darlık, dar olma.

DİK ACEM (i. A. T.). Türk musikisinde bir perde adı.

DİK ACEM-AŞÎRÂN (i. T. A. F.). Türk musikisinde bir perde adı.

DİK BÛSELİK (i. T. F.). Türk musikisinde bir perde adı.

DİKELMEK (f.). **1.** Dikleşmek. **2.** Bir yerde durup beklemek, dinelmek.

DİKEN (i.). **1.** Bitkilerde bulunan sivri ve batan iğne. Fars. hâr: Gül dikeni, çalı dikeni. **2.** Dikenleri çok ot veya çalı. **3.** Arı ve akrep gibi hayvanların iğnesi. **4.** mec Mânî, engel, hâil. **Eşek dikeni** = Yabar enginarı. **Ölmez diken** = Yaban mersini **Boğa dikeni** = Deve elması. **Çakır dikeni** = Beş parmak. **Deve dikeni** = Mugaylân.

Diken

DİKENE (i.). Bir çeşit küçük dikenli balık.

DİKENLİ (i.). Dikeni çok olan: Dikenli çalı.

DİKENSİ (i.). Dikene benzeyen.

DİKENSİZ (i.). Dikenli olmayan. **Dikensiz gül olmaz** = Her iyi şeyin az çok sıkıntı veren bir tarafı olduğunu ifade eder.

DİKEY (i. matematik) (y. k.). Başka bir doğru üzerinde eşit ve komşu iki açı meydana getiren doğru çizgi. Osm. amudî.

DİKGEN (i. matematik) (y. k.). Birbiriyle yahut kesim noktasındaki teğetleriyle dik açı yapacak tarzda kesişen, kaim: Dikgen doğrular. Dikgen eğriler.

DİK GEVEŞT (i.). Türk musikisinde bir perde adı.

DİK HİCÂZ Türk musikisinde bir perde adı.

DİK HİSÂR (i.). Türk musikisinde bir perde adı.

DİKİCİ (i.). Eskici, eski kundura dikmekle geçinen, yamacı.

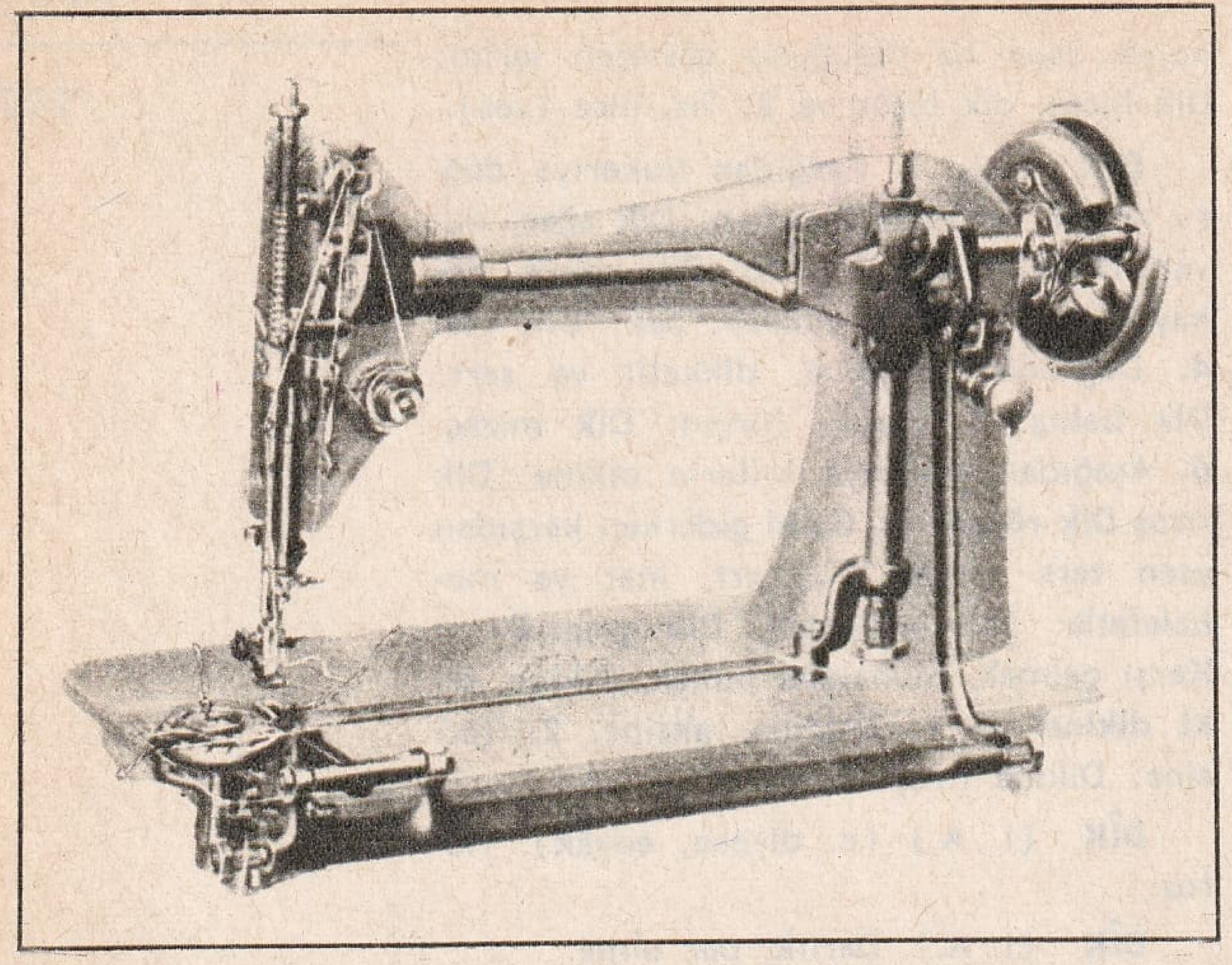

Dikiş makinesi

DİKİCİLİK (i.). Eski şeyler dikmek sanatı, yamacılık.

DİKİK (i.). **1.** Bağ. **2.** Dikilmiş.

DİKİLİ (i.). Dikilmiş, Osm. rekzolunmuş: Dikili taş, direk, mum. **Bir dikili ağacı yoktur** = Hiçbir mülke malik değildir. **Dikili taş** = Bazı eski kavimlerden kalma anıt şeklinde uzun hatıra taşları (Fransızca: obélisque).

DİKİLME (i.). Dikilmek işi. bk. Dikilmek.

DİKİLMEK (f.). **1.** Ayakta durdurulmak. Osm. ikame ve rekzedilmek: Direk, taş, sancak, mum dikilmek. **2.** Toprağa ekilmek: Çam ağacı bu mevsimde dikilir. **3.** İğne ve iplikle birleştirilmek: Bizim elbise daha dikilmedi mi? **4.** Ayak üzere durmak veya kalkmak, dimdik durmak, durup gitmemek: Karşıma dikildi. Önünde dikilip durdu.

DİKİM (i.). Dikme, dikiş.

DİKİM-HÂNE (i.). Beylik elbise vesairenin dikildiği yer.

DİKİNE i.). Diklemesine. Dikine gitmek: Karşısındakinin zıddına gidecek şekilde hareket etmek.

DİKİŞ (i.). **1.** Dikmek işi ve sanatı. Ar. hıyâtat: Dikişle geçiniyor. **2.** Dikilecek şey: Dikişim vardır. Dikiş dikmek. **3.** mec. Rabıta, alâka, ilişik. **Dikiş payı** = Elbise vesairede dikişe girmek üzere bırakılan fazlalık. **Dikiş tutturmak** = **1.** İlişmek. **2.** Sebat bulmak, devam etmek: O, bir yerde dikiş tutturamaz. **Dikiş kalmak** = Az kalmak, hemen hemen. **Dikis makinesi** = Dikiş dikmeye mahsus makine. Dikişmakinelerinin çeşitli nakışlar yapan cinsleri de vardır.

DİKİŞÇİ (i.). Dikiş diken kadın veya erkek, terzi.

DİKİŞLİ (i.). Dikişi olan, dikişle tutturulmuş.

DİKİT (i. jeoloji) (uyd. k.). Damlayan kireçli suların mağaraların tabanında meydana getirdikleri irili ufaklı sütunlardan her biri, stalagmit.

DİKİZ (i.). Bakma, gözetleme. **Dikiz aynası** = Kara taşıtlarında veya yol dönemeci gibi yerlere arka tarafı görebilmek için konulan ayna. **Dikiz etmek veya geçmek** = Gözden kaçırmadan birinin davranışlarını takip etmek, gözetlemek (argodur).

DİKİZLEMEK (f.). Dikiz etmek.

DİKKAT (i. A.). **1.** İncelik, ufaklık. **2.** İnceden inceye düşünme veya bakma: Dikkatle bakmak, okumak, yapmak. **3.** Ehemmiyet verme, ehemmiyetle çalışma: Yazıya dikkat et. Siz bu işe dikkat etmemişsiniz.

DİKKATLİ (i.). **1.** Her işinde ihtimam eden, yanlış ve hata olmamasına çalışan: Çok dikkatli adamdır. **2.** Dikkat ve ihtimamla yapılmış: Dikkatli iş, dikkatli yazı.

DİKKATLİCE (i.). Oldukça dikkat ve ihtimamla: Şunu dikkatlice yazın.

DİKKATSİZ (i.). **1.** İşine ihtimamla, özenerek bakmayan, iyi ve hatasız iş görmek âdetinde olmayan: Dikkatsiz adam. **2.** Dikkatle yapılmamış, gelişi güzel yapılmış: Dikkatsiz yazı, yemek.

DİKKATSİZLİK (i.). İşe dikkat etmeyiş, dalgınlıkla ve gelişi güzel iş görme: Dikkatsizlikten ileri gelmiş hatalar. Bu dikkatsizlikle doğru iş görmek mümkün değildir.

DİK KÜRDÎ (i. T. F.). Türk musikisinde bir perdenin adı.

DİKLEME (i.). Dikey, Osm. amudî.

DİKLENMEK (f.). **1.** Kalkıp dik durmak, ürpermek: Tüyleri diklendi. **2.** Kafa tutmak, karşı gelmek.

DİK MÂHÛR (i. T. F.). Türk musikisinde bir perdenin adı.

DİKME (i.). **1.** Dikmek işi. bk. Dikmek. **2.** (denizcilik) Yük alıp vermede ve başka işlerde kullanılmak üzere kurulan agaçtan maçuna.

DİKMEK (f.). **1.** Ayakta durdurmak. Osm. Rekz ve ikame etmek: Bir taş, bir direk, sancak dikmek. Şamdana mum dikmek. **2.** Kökleşmek üzere yere koymak. Osm. gars etmek: Ağaç, fidan dikmek. **3.** Kabı baş aşağı çevirip içmek: Bir testi suyu dikti. **4.** İğne ve iplikle birleştirmek: Esvab, çamaşır, sökük, yara dikmek. **Sö-**

zü dikmek = Dikçe söylemek, dayatmak. **Göz dikmek** = Tamah etmek.

DİKSİYON (i. Fr.). Telaffuz.

DİK SÜNBÜLE (i. T. F.). Türk musikisinde bir perdenin adı.

DİK SÜNBÜLE (i. T. A.). Türk musikisinde bir perdenin adı.

DİKTA (i. L.). Emir, zora dayanan emir, zorbalık.

DİKTAFON (i. Fr. Yunanca'dan). Ses kaydeden makine. Şimdi daha çok İngilizce tape (teyp) denmektedir.

DİKTATÖR (i. Fr.). Her türlü yetkiyi kendisinde toplamış bulunan devlet yahut hükûmet başkanı, memleketi dikta ile idare eden şahıs.

DİKTATÖRLÜK (i.). **1.** Diktatör olma hali. **2.** Bir diktatör tarafından idare edilen ülke. **3.** Diktatör idaresi.

DİKTE (i. Fr.). Başkası tarafından yazılmak üzere söyleme, yazdırma. Dikte etmek. **1.** Bu gaye ile söylemek. **2.** Karşı koymayacak birine, aşırı arzularını bildirip kabul ettirmek.

DİKTİRMEK f.). **1.** Ayakta durdurtmak: Bir taş, direk diktirmek, sancak, mum diktirmek. **2.** Kökleşmek üzere yere koydurmak. Osm. gars ettirmek: Ağaç, bağ diktirmek. **3.** İğne ve iplikle birleştirmek: Çamaşır diktirmek, sökük diktirmek.

DİK ZENGÛLE (i. T. F.). Türk musikisinde bir perdenin adı.

DİL (i.). Bazı sazlarda ağıza alınıp üflemeye yarayan ince kısım. Dilcik de denir: Fagot'un dili.

DİL (i.). **1.** İnsan ve hayvanların ağzındaki organ ki, besini yutmaya ve bilhassa insanda konuşmaya yarar. Ar. lisân, Fars. zebân: İnsan dili, koyun dili. **2.** İnsanların konuştukları lehçelerin beheri. Lugat, lisan, zebân: Dünyada binlerce dil konuşulur. Türkçe eski ve geniş bir dildir. **3.** Çeşitli âletlerin uzunca, yassı ve çok defa oynak kısımları: Terazi, düdük, kilit dili. **4.** Denizin içine uzanmış uzun, kumluk, üstü düz ve alçak kara parçası (dağlık ve taşlık olanına burun denir). **5.** mec. Dedikodu, aleyhte söz söyleme: Allah, dilinden kurtarsın. **Ağzı var dili yok, ağzında dili yok** = Ses çıkarmaz, dayanıklı, tahammül eden, utangaç, masum, mahçup. **Edirne dili** = Başlıca bu şehirde yapılan sığır dili pastırması. **Dilaltı** = Tavuklarda görülen bir hastalık, kurbağacık. **Dil ucunda olmak** = Hemen söylenecek gibi hatıra gelip yine kaçmak: Onun adı dilimin ucundadır. **Dil uzatmak** = Haddini aşarak birinin aleyhinde söylemek. **Dili uzun** = Edepsiz. **Dil oğlanı** = Vaktiyle Avrupa elçiliklerinde tercüman yamağı. **Dil bağlamak** = Susmaya mecbur etmek. Osm. iskât etmek. **Dil balığı** = Yassı bir cins balık. **Dil burmak, dil çıkarmak** = Eğlenmek, alay, istihzâ etmek. **Dil peyniri** = Uzun parçalı bir cins taze peynir. **Dil tutmak** = Düşmanın durumunu söyletecek esir tutmak. **Dilini tutmak** = Sözüne hâkim olmak, sır vermemek, her şeyi söylemekten sakınmak. **Dillere düşmek** = Kötü şöhret bulmak, kötülüğü yayılmak. **Sığır dili** = Uzun yapraklı bir bitki. Ar. lisân-üs-sevr. **Kuş dili** = **1.** Kelimelerin her hecesi arasına diğer bir hece katarak ve tekrar ederek veya diğer bir suretle söylenmek ve bilmeyenler tarafından anlaşılmamak üzere birkaç kişi arasında uydurma dil. **2.** Dişbudak tohumu. **Dillerde gezmek** = Fenalıkla şöhret bulmak. **Dilini kesmek** = Susmak, sükût etmek. **Dile gelmek** = **1.** Kötü şöhret kazanmak. **2.** Sevilmek. **Köpek dili** = Kızıllık otu. **Küçük dil** = Boğazda yukardan aşağıya sarkan küçük et parçası.

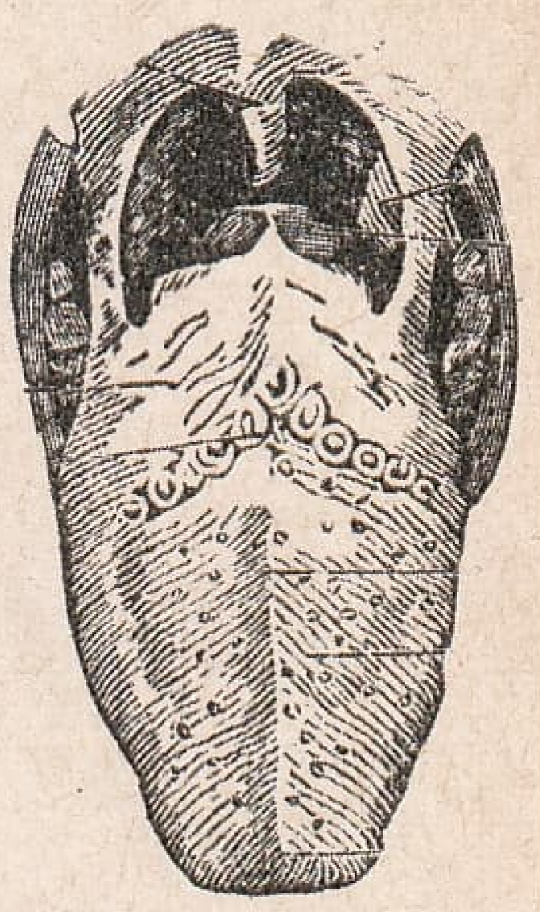

Dil

DİL (i. F.). Yürek, gönül, kalb. **Cân ü dilden** = Çok isteyerek, candan, gönülden. **Safây-ı dil** = Gönül rahatlığı.

DİL-ÂGÂH (i. F. dil = kalb, âgâh = ârif, bilen). Kalbi açık, uzak görüşlü.

DİLALTI (i.). Tavuklarda görülen bir hastalık.

DİL-ÂRÂ (i. F. dil = gönül, ârâsten = donanmak). Gönlü süsleyen yani hoşlandıran, dilber, güzel.

DİL-ÂRÂM (i. F. dil = gönül, ârâm = rahat). Gönül rahatı, gönlü rahatlandıran, dilber, güzel.

DİL-ÂSÂ (i. F.). Gönlü rahatlandıran, avutan.

DİL-ÂSÛDE (i. F.). Gönlü rahat, huzurlu.

DİL-ÂŞÛB (i. F. dil = gönül, âşûften = fesada düşürmek). Gönlü alt üst eden, çelen (güzel).

DİL-ÂVER (i. F. dil = yürek, âverden = getirmek, taşımak) (c. dilâverân). Yürek taşıyan, yürekli, cesur, yiğit, kahraman: Osmanlı dilâverânı.

DİL-ÂVERÂN (i. F. c.) (m. dil-âver). Yürekliler, yiğitler.

DİLÂVERLİK (i.). Yiğitlik, cesaret, dilîrlik, kahramanlık.

DİL-ÂVÎZ (i. F. dil = gönül, âvîhten = asılmak). Gönlün asıldığı; gönlü kendine bağlı tutan, dilber, güzel.

DİL-ÂZÂD (i. F.). Gönlü bir şeyle bağlı bulunmayan, gönlü rahat.

DİL-ÂZÂR (i. F. dil = gönül, âzürden = incitmek). Gönül incitici, hatır bozan.

DİL-ÂZÜRDE (i. F.). Gönlü incinmiş, kalbi kırık.

DİL-BÂZ (i. F. dil = gönül, bâhten oynatmak). Gönül eğlendiren, işi latif ve hoş olan.

DİLBAZ (i. T. dil = lisan, F. bâhten = oynamak). Söz bulup tatlı tatlı söyleme; karşılığı: Pısırık.

DİL-BEND (i. F.). Gönül bağlayan.

DİLBER (DİL-BER) (i. F. dil = gönül, berden = götürmek). Gönül alan, gönül çeken, güzel, sevilen, sevgili.

DİLBER-ÂN (i. F. c.) (m. dil-ber). Dilberler, güzeller.

DİLBER-ÂNE (i. F.). Sevilen kimseye yakışır surette: Dilberâne bir yürüyüşü vardır.

DİLBERDUDAĞI (i.). Bir çeşit hamur tatlısı.

DİLBERÎ (i. F.). Dilberlik, güzellik.

DİL-BESTE (i. F. dil = gönül, beste = bağlı). Gönlü birine bağlı olan, âşık, müptelâ.

DİL BİLGİSİ (i.). Bir dilin ses, şekil, menşe, mânâ ve cümle yapısını inceleyen ilim, gramer.

DİL BİLİMİ, DİL BİLİM (i.) (uyd. k.). İnsanın konuşma kabiliyetini veya yeryüzündeki dilleri ses, şekil, mânâ ve sözdizimi bakımından inceleyen bilim, lengüistik.

DİLCİK (i.). 1. Küçük dil, dil şeklinde küçük âlet. 2. Bızır.

DİL-CÛ (i. F. dil = gönül, cesten = istemek). Gönlün istediği, arzu olunan.

DİL-DÂDE (i. F. dil = gönül, dâden = vermek). 1. Gönül vermiş, âşık. 2. Eskiden âşık tulumbacıların hususî şekilde başlarına bağladıkları boyalı mendil.

DİLDAR (DİL-DÂR) (i. F. dil = gönül, dâşten = tutmak). Birinin gönlünü bağlayıp tutan, sevgili.

DİLDİL (i. F.) Sıkıntı, inilti, ıztırap.

DİL-DÛZ (i. F.). Kalbe batan, gönül delen.

DİL-DÜZD (i. F.). Gönül çalan.

DİLE (i. F.). 1. Gönül sâhibi. 2. Gönül.

DİL-EFGÂR, DİL-FİGÂR (i. F.). Gönlü yaralı olan, âşık.

DİL-EFRÛZ (i. F.). Gönül aydınlatan.

DİLEK (i.). 1. Arzu, istek, rica: Sizden bir dileğim vardır. 2. İstek, Ar. matlûb, Fars. hâhiş: Dileğini yerine getirmek.

DİLEKÇE (i.) (y. k.). Bir dileği bildirmek üzere resmî dairelere sunulan yazı. Osm. istida, arzuhal.

DİLEMEK (f.). 1. İstemek, arzu etmek. 2. Aramak, istemek, talep etmek: Dile ne dilersen!

DİLENCİ (i.). 1. Avuç açıp rastgelenden para vesaire isteyen fakir ve muhtaç adam. Osm. sâil, gedâ: Kapıya bir dilenci geldi. 2. mec. Her şeyi istemekten utanmayan arsız ve tamakâr: O, pek dilenci bir adamdır.

DİLENCİLİK (i.). 1. Dilenci hal ve sıfatı. Osm. sâîlik: Sonunda dilencilik etmeye mecbur oldu. 2. mec. Arsızlık, aç gözlülük: Çok dilencilik ediyor.

DİLENDİRMEK (f.). Dilenmeye mecbur etmek, dilenecek hâle getirmek: Bu israf bir gün kendisini dilendirecektir.

DİLENMEK (f.). 1. Dilencilik etmek: Öksüz çocuk sokaklarda dilenmeye mecbur oldu. 2. Dilenircesine istemek, böyle isteyerek ele geçirmek: Ben onu dilendim, size nasıl vereyim.

DİL-FİKÂR (i. F.). Gönlü delik ve yaralı gibi üzgün olan.

DİL-FİRİB (i. F. dil = gönül, firîften = aldatmak). Gönül aldatan, eğlendiren.

DİL-FÜRÛZ (i. F. dil = gönül, fürûzânîden = parlatmak). Gönlü parlatan, sevindiren.

DİL-GERM (i. F.). Gönlü kızmış, öfkeli.

DİL-GÎR (i. F. dil = gönül, girîften tutmak). 1. Kalpte yerleşip çabuk unutulmaz, tesirli. 2. Hatırı kalmış, gücenmiş: Bana dil-gîrdir.

DİL-GÜDÂZ (i. F. dil = yürek, güdâhten = eritmek). Yüreği eriten, yüreğin dayanamayacağı.

DİL-GÜŞÂ (i. F.). 1. Gönül açan, iç açan, kalbe ferahlık veren. 2. Türk musikisinde bir mürekkep makam.

DİL-GÜŞTE (i. F.). Gönlü ölmüş, yüreği ölü.

DİL-HÂH (i. F. dil = gönül, hâsten = istemek). Gönül isteği, gönül arzusu.

DİL-HARÂB (i. F. A.). Gönlü yıkılmış, kırılmış.

DİL-HIRÂŞ (i. F. dil = yürek, hırâşîden = tırmalamak). Yüreği tırmalayan, çok feci.

DİL-HÛN (i. F. dil = yürek, hûn = kan). Yüreği kanlı, pek kederli.

DİL-HÛŞ (i. F.). Gönlü hoş, yüreği rahat.

DİLİM (i.). Uzunluğuna kesilmiş parça; bu şekilde parçalara bölünmüş bir şeyin her parçası, umumiyetle parça. Ar. kıt'a: Bir dilim karpuz, portakal dilimi, bir dilim ekmek, dilim dilim kesmek.

DİLİMLEMEK (f.). Dilimlere ayırmak.

DİLÎR (i. F.). Cesur, yiğit, kahraman.

DİLÎR-ÂNE (i. F.). Cesaret ve yiğitlikle yapılan, yiğitçe: Dilîrâne bir tavırla, dilîrâne söz. Cesaret ve kahramanlıkla, yiğit adama yakışır surette: Dilîrâne söylüyor.

DİLÎRÎ (i. F.). Mertlik, yiğitlik, yüreklilik, cesaret.

DİL-KEŞ (i. F. dil = gönül, keşîden = çekmek). Gönül çeken, celb ve cezbeden.

DİLKEŞ-HÂVERÂN (i. F.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

DİLKEŞÎDE (i. F.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

DİL-KÛB (i. F.). Gönlü zedeleyen, vuran.

DİL-KÜŞÂ (i. F. dil = gönül, küşâden = açmak). Gönül açan, kalbe ferahlık veren. Ar. müferrih. bk. Dil-güşâ.

DİLLENMEK (f.). **1.** Dile gelmek, dillenip söz söylemek: Bir buçuk yaşında o kadar dillenmek! **2.** Dili açılıp çok söylemek. **3.** Edepsizlik etmek. **4.** Dillere düşmek.

DİLLEŞMEK (f.). **1.** Söyleşmek, karşılıklı konuşmak. Osm. mükâleme, müsahabe etmek: Hüneri varsa gelsin, dilleşelim. **2.** Ecnebi dili ile konuşmak. **3.** Münakaşa etmek (ağızlarda).

DİLLİ (i.). Çok ve iyi söyler: Pek dilli bir çocuk.

DİLMAÇ (i.). Tercüman.

DİLME (i.). **1.** Dilmek işi. **2.** Dört köşe biçilmiş uzun direk.

DİLMEK (f.). Uzun uzun yarmak, dilim dilim kesmek: Karpuzu dilmeli.

DİL-MÜRDE (i. F. dil = kalb, mürde = ölü) (c. dil-mürdegân). Kalbi ölü, mânevî tesirlerden habersiz, duygusuz.

DİL-NİŞÎN (i. F. dil = yürek, nişesten = oturmak). Yürekte duran, yerleşen, pek hoşa giden.

DİL-NÜVÂZ (i. f. dil = gönül, nüvâhten = okşamak). Gönül okşayan, hoşa giden, lâtif.

DİL-NÜVÂZÂNE (i. F.). Gönül okşarcasına, gönül okşayana yaraşır yolda hareket etme.

DİL-PESEND (i. F. dil = gönül, pesendîden = beğenmek). Gönlün beğendiği, beğenilen şey, kimse.

DİL-PEZÎR (i. F. dil = gönül, pezîreften = kabûl etmek). Gönlün kabûl edeceği, gönlün beğendiği.

DİL-RÎŞ (i. F. dil = yürek, rîş = yara). Gönlü yaralı. Ar. mecrûhül-fuâd.

DİL-RÜBÂ (i. F. dil = gönül, rübûden = kapmak). Gönül kapan, gönül alan, herkesi kendisine bağlayıp âşık eden, dilber, güzel.

DİL-SÂZ (i. F. dil = gönül, sâhten =yapmak). Gönül yapan, lutf ile muamele eden.

DİL-SÎR (i. F.). Gözü, gönlü tok.

DİL-SİTÂN (i. F. dil = gönül, sitaden = a...ak). Gönül alan, kendisine bağlayan.

DİLSİZ (i.). **1.** Söz söyleyemez, konuşmaz. Ar. ebkem, Fars. lâl: Dilsiz bir dilenci, sağır ve dilsizler mektebi. **2.** Sükûtî, çok konuşmaz. Ses çıkarmaz, uysal. Ar. sâkit: Dilsiz bir çocuk. **Dilsiz ağızsız** = Konuşmayan, sessiz.

DİLSİZLİK (i.). Lakırdı söyleyemiyenin hali. Ar. ebkem: Dilsizlik ne zor şey.

DİL-SÛHTE (i. F. dil = yürek, sûhte = yanmış). Yüreği yanık.

DİL-SÛZ (i. F. dil = yürek, sûhten = yakmak). Yürek yakan, pek acıklı ve tesirli: **Vak'a-i dil-sûz-i Kerbelâ** = Gönül yakan Kerbelâ vak'ası.

DİL-ŞÂD (i. F. dil = gönül, şâd = mesrur). Gönlü sevinçli. Ar. mesrûrül-kalb.

DİL-ŞİKÂF (i. F. dil = yürek, şikâften = delmek). Yürekleri delen.

DİL-ŞİKÂR (i. F. dil = yürek, şikâr = az). Yürekler avlayan, gönül çeken, meftun eden.

DİL-ŞİKEN (i. F.). Gönül kırıcı.

DİL-ŞİKESTE (i. F. dil = yürek, şikeste = kırık). Yüreği kırık. Ar. meksûrül-fuâd.

DİL-ŞÜDE (i. F.). Gönlü gitmiş, âşık, vurgun.

DİL-ŞÜKÜFTE (i. F.). Gönlü açılmış.

DİL-TENG (i. F. dil = gönül, teng = dar). Gönlü daralmış, sıkıntılı.

DİL-TENGÎ (i. F.). Sıkıntılı olma, iç sıkıntısı.

DİL-TEŞNE (i. F.) Pek istekli, gönlü susamış.

DİLÜVİYUM (i. jeoloji). Nehirlerin en eski alüvyonlarına verilen ad.

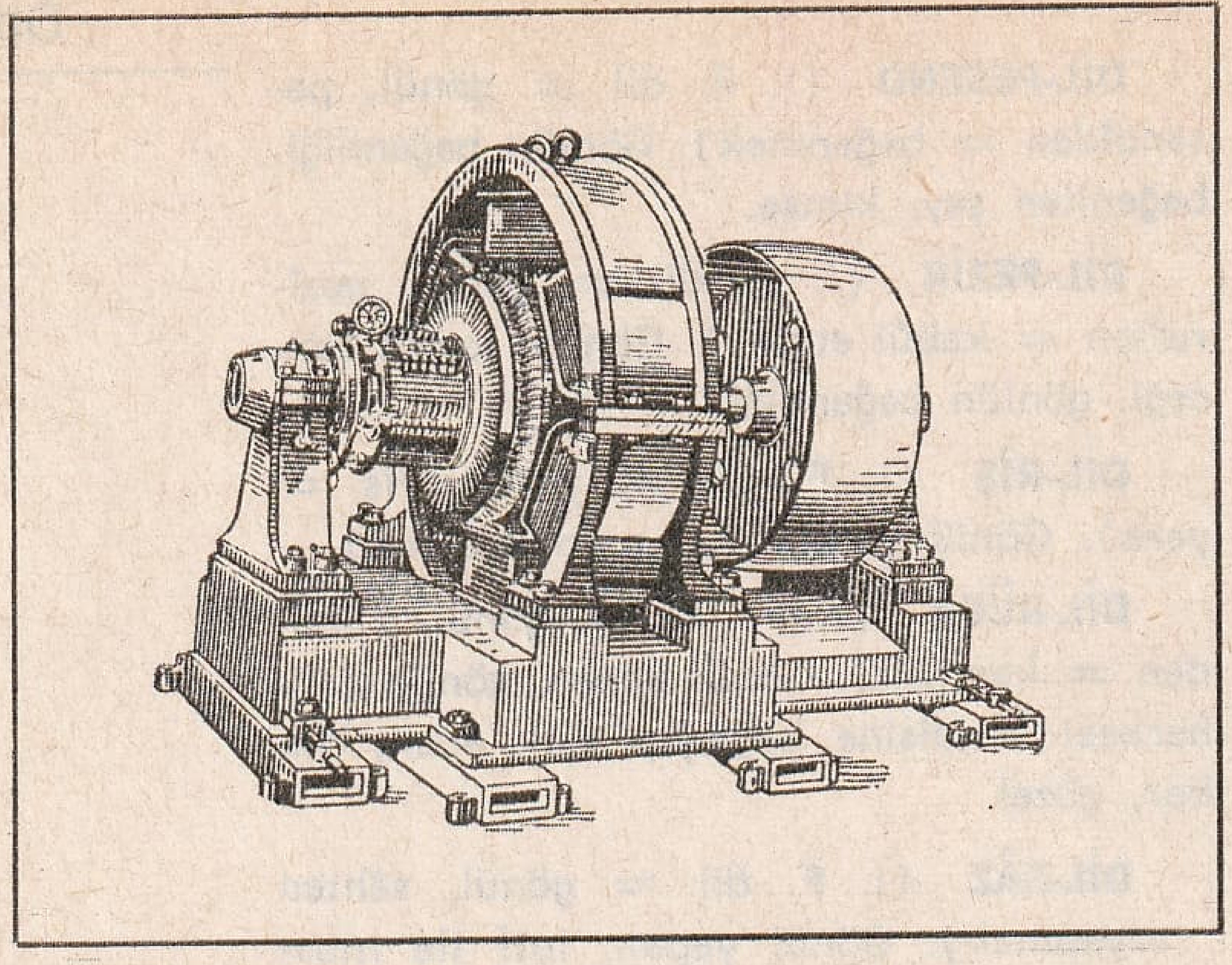

Dinamo

DİL-ZİNDE (i. F.). Gönlü canlanmış, dirilmiş, âlim, bilgin.

DÎM (i. F.). Çehre, yanak, yüz.

DİMÂ (i. A. c.) (m. dem). Demler. bk. Dem.

DİMAĞ (i. A.). **1.** Beyin, Fars. magz. **2.** mec. Akıl, şuur. **Muhtel-üd-dimağ** = Aklı bozuk, deli.

DİMAĞÇE (i. F.). Beynin arka taraftaki kısmı. Beyincik.

DİMAĞÎ (i. A.) (mü. dimağîye). Beyne ait, beyinle alâkalı.

DİMDİK (i.). Çok dik.

DİMİ (i.). Verevine dokunmuş pamuk veya yün kumaş veya bez, şayak vs.

DİMNE (i. F.). Tilki. **Kelîle ve Dimne** = Çeşitli hayvanlar hakkında yazılmış Hintçe bir hikâye kitabı.

DÎN (i. F.). **1.** Her güneş ayının yirmi dördüncü günü. **2.** Kalemi korumaya memur sayılan melek.

DİN (i. Y. fizik). Bir gramlık bir kitlenin hızını saniyede bir santimetre artıran güç birimi.

DİN (i.). «Çok uzak yer» mânâsına gelen «din tepesi» ve «din doruğu» deyimlerinde geçer.

DİN (i. A.) (c. edyân). Allah'a ibadet ve mânevîyata inanma hususunda insanların tuttuğu yol: İslâm dini. **Dîn-i mübîn, dîn-i Hak** = İslâm dini. **Yevm-üd-dîn** = Kıyamet günü.

DİNAMİK (i. Y.). **1.** Mekanik ilminin, cisimlerin hareketini ve hareketi meydana getiren sebepler arasındaki münasebetleri araştıran kolu. **2.** (felsefe) Bir kuvvetin tesiriyle daima hareket halinde bulunan ve bulunduran, bir değişmesi olan.

DİNAMİT (i. Y.). Patlayıcı bir madde. Nitrogliserin ile yapılır.

DİNAMİZM (i. Y.). Dinamik olma hali.

DİNAMO (i. Y.). Hareketi elektrik akımına çevirmeye yarayan makine.

DİNAMOMETRE (i. Y.). Bir kuvveti ölçmeye yarayan cihazların genel adı.

DİNAR (i. A.) (c. denânîr). Eski bir altın para. **Dinar ve direm** = Para.

DİNCELMEK (f.). Sağlamlaşmak, dinçleşmek. Osm. tüvânâ ve tendürüst olmak.

DİNÇ (i.). Vücudu sağlam, kuvvetten düşmemiş. Fars. tüvânâ: Hayli yaşlı ise de dinçtir, dinç bir at arıyorum.

DİNÇLEŞMEK (f.). Dinç hale gelmek.

DİNÇLİK (i.). Sağlamlık, Osm. tüvânâlık, tendürüstlük.

DİNDAR (i. F.). Dinî kaidelere hakkıylere riayet eden; dininin emirlerini yerine getiren. Ar. mütedeyyin: Dindar bir adamdır.

DİNDÂRÂNE (i. F.). Dindar bir insana yakışır surette: Dindârâne bir harekette bulundu, dindârâne hareket ediyor.

DİN-DÂRÎ (i. F.). Dindarlık.

DİNDARLIK (i.). Dinin hükümlerine tamamiyle uymak. Ar. tedeyyün: O adamın dindarlığı malûmdur.

DİNDAŞ (i. A. T.). Aynı dinden olanlar.

DİNDİRMEK (f.). **1.** Durdurmak: Rüzgâr yağmuru dindirdi. **2.** Rahatlandırmak, sükûnet buldurmak. Osm. teskin etmek, âsûde etmek: Ağrıları dindirmek. **3.** Söndürmek: Mumu dindirmek.

DİNELME (i.). Dinlemek işi. bk. Dinlemek.

DİNELMEK (f.). Ayakta durmak, hareket etmemek.

DÎNEN (i. A.). Dince, din itibariyle, din noktai nazarından: Kumar, dînen ve aklen yasaktır.

DİNERİ (i. İ.). İskambil kâğıdı işaretlerinden karo.

DİNGİL (i.). Çark, tekerlek, silindir gibi şeylerin merkezinden geçen mil.

DİNGİLDEMEK (f.). Dengesiz olarak sallanmak, titremek.

DÎNÎ (i. A.) (mü. dînîye). Din ve mezheple alâkalı. **Umûr-ı dînîye** = Din işleri.

DİNLEME (i.). Dinlemek işi. bk. Dinlemek.

DİNLEMEK (f.). **1.** İşitmek üzere kulak vermek. Osm. istimâ etmek: Çalgı, şarkı dinlemek, kapıdan dinledi. **2.** Kulak as-

mak, kabul etmek. Osm. isga eylemek: Söb, nasihat dinlemek: Vaktiyle söyledimse de dinlemedi.

DİNLENDİRMEK (f.). **1.** Rahatlatmak, sükûnet vermek. Osm. teskin etmek. **2.** Rahat ettirmek, yorgunluk aldırmak: Vücudumu dinlendireceğim. **3.** Söndürmek: Mumu dinlendireceğim. mec. **Kalıbı dinlendirmek** = Ölmek, vefat etmek.

DİNLENMEK (f.). **1.** Sükûnet bulmak, durmak. **2.** Rahatlanmak, istirahat etmek: Birkaç gün dinleneceğim.

DİNLETMEK (f.). Dinlemesini temin etmek.

DİNLEYİCİ (i.). Dinleyen, Ar. sâmî, müstemî.

DİNME (i.). Dinmek işi. bk. Dinmek.

DİNMEK (f.). **1.** Durmak, kesilmek, sona ermek. Osm. sükûnet bulmak: Yağmur, rüzgâr dindi. **2.** Rahatlanmak, istirahat etmek.

DİN ÖNCESİ (i. sosyoloji). İnsan topluluklarının hayatında dinî inanışların bulunmadığı iptidaî devir.

DÎN-PENÂH (i. F., A. din = din, F. penâh = melce). Dinin dayandığı, dîne esas ve dayanak hükmünde olan.

DÎN-PERVER (i. F., A. din = din, F. perverden = beslemek). Dine hizmet ve yardım eden.

DİNSİZ (i.). **1.** Hiçbir dine bağlı olmayan veya dinin hükümlerine riayet etmeyen. Ar. mülhid: Dinsiz adam. **2.** mec. Merhametsiz. Allahtan korkmaz.

DİNSİZLİK (i.). **1.** Dinsiz adamın hali. Ar. ilhad: Dinsizlik bütün âlemde kötü görülür. Dinsizlikle suçlandırılmıştı. **2.** mec. Merhametsizlik, gaddarlık.

DÎN-ŞİKEN (i. F., A. din = din, F. şikesten = Kırmak). Dini kıran, dinin aleyhinde bulunan.

DÎN-ŞİKEN-ÂNE (i. F.). Dini kıracak ve zarar verecek surette: Dinşikenâne hareket etmek.

DİP (i.). **1.** Bir şeyin en derin ve aşağı yeri, altı: Denizin dibi, kuyunun dibi, dibe düştü, dibe çöktü. **2.** Bir kap vesairenin dışarıdan aşağıya gelen yüzü: Tencerenin, cezvenin, bardağın dibi. **3.** Ağaç ve duvar gibi şeylerin aşağısı, kök, temel: Ağacı dibinden kesmek, duvarın dibine oturmak. **Mum kendi dibine ışık vermez** = Varlıklı, kuvvetli kimselerin yakınlarına hayrı olmadığını anlatır. **Dip karpuzu** = Köküne yakın çıkanı ki, tohumu ekilmeye elverişlidir. **4.** Bir şeyin en gerisi, en arka tarafı: Sahnenin dibinde bir kapı görünür. **5.** Makad, dübür, oturak yeri. **6.** mec. Asıl, esas. **Dibine darı ekmek** = Tahkik etmek, aslını aramak (bugün bitirmek, yok etmek mânâsında kullanılıyor). **Tırnağı dibinde** = Peşin para. **Kazan dibi** = Mahallebi vesair bazı yemeklerin kazanın dibine yapışıp hoş ve makbul bir koku alan kısmı. **7.** mec. Evlâdın en küçüğü. **8.** Bir şeyin altında ve en aşağısında bulunan: **Dip barsak** = Bumbar. **Dip diş** = Azı dişleri.

DİPÇİK (i.). Tüfeğin mekanizmadan aşağı olan dibini teşkil eden ağaç ki, en kalın kısmıdır: Tüfeğin dipçik tarafı.

DİPDİRİ (i.). Son derece diri, çok diri.

DİP KOÇANI (i.). Bir kısmı koparılıp senet gibi alâkalı kimsenin eline verilen bir yaprağın deftere bağlı kalan kısmı.

DİPLARYA (i.). Pisi balığının küçüğü.

DİPLOMA (i. Y.). Bir ilim, fen ve sanatta ehliyetlerini ispat edenlere o işi yapmak için verilen mezuniyet kâğıdı. Osm. şehadetnâme: Diplomasını alınca doktorluğa başlayacak.

DİPLOMALI (i.). Diploması olan. Osm. şehadetnâmeli, mezun: Diplomalı öğretmen.

DİPLOMASİ (i. Fr.). Diplomatlık, dış politika, dış siyaset.

DİPLOMAT (i. Y.). Diplomatik, siyasî işler ve dış münasebetlerle meşgul devlet adamı; bu sahada pek usta olan: Bismark gibi bir diplomat nâdir yetişir, Reşid Paşa büyük bir diplomattı.

DİPLOMATİK (i. Y.). Dış siyasetle alâkalı.

DİPLOMATLIK (i.). **1.** Diplomatın mesleği, bu sahada ustalık. **2.** mec. Kurnazlık, hilekârlık.

DİPSİZ (i.). **1.** Asılsız, esassız, yalan. **2.** Sebatsız, devamsız.

DİR, DIR (f.). İmek fiilinin müzari (geniş zaman) müfred üçüncü şahsı, c. dırlar. D harfinden sonra gelen kelimenin son hecesine göre kalın veya ince okunur: Neredедir, buradadır, gibi. Menfisi, değildir, değildirler, yahut değillerdir. Allah büyüktür, gök cisimleri hesapsızdır.

DİRÂYET (i. A.). Zekâ, malûmat, bilgi, ilim ve tecrübe, beceriklilik, iktidar: Dirayetli olduğu için kendisine filan vazife verildi. Yalnız kıdeme bakılmayıp en ziyade dirayete dikkat edilmelidir.

DİRÂYET-KÂR (i. A. F.). Dirâyetli, kavrayışlı, bilgili.

DİRÂYETLİ (i.). Dirayet sahibi, becerikli.

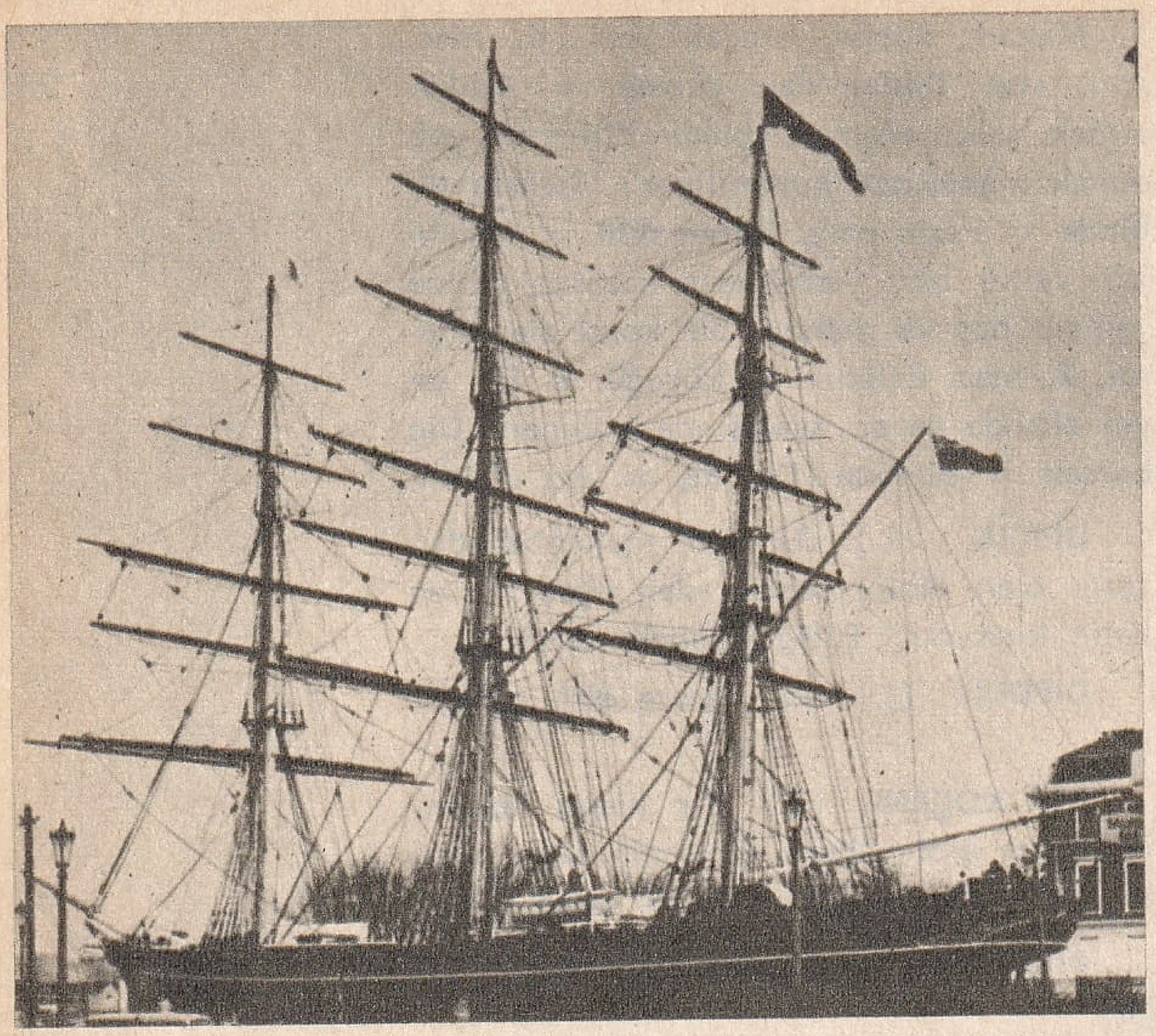

Üç direkli gemi

DİRAYETSİZ (i.). Dirayeti olmayan, beceriksiz.

DİRAYETSİZLİK (i.). Zekâ, kavrayış ve tecrübe yokluğu, iktidarsızlık, beceriksizlik.

DİREK (i.). **1.** Düz ve uzun ağaç ki, ahşap binalarda köşelere konur: Altılık, sekizlik direk, meşe direği, çadır direği. **2.** Gemide yelken serenlerini tutmak üzere dikilen ağaç ki altındaki kalın parçasına ana direk denir: Bir, iki, üç direkli gemi. **3.** Binaların bir tarafını tutmak üzere ağaç veya taştan sütun. Ar. amûd. **Göğün direkleri alınmak** = Çok yağmak.

DİREKLİ (i.). **1.** Direk veya sütunları olan: Üç direkli gemi, direkli bina. **2.** Bir yüzünde direkler resmi olan beş franklık bir gümüş para. Vaktiyle İki Sicilya devleti paralarından olup, Doğu'da pek yaygın idi, riyâl.

DİREKLİK (i.). Direkleri çok veya her tarafı direkle kaplı yer.

DİREKSİYON (i. Fr.). Otomobillerde ön tekerleklere kumanda ederek arabanın istenilen tarafa sevkedilmesini temin eden çark.

DİREKTİF (i. Fr.). Talimat, emir.

DİREKTİF (i. Fr.). İsmin bir halidir. Fiilin hangi yöne doğru cereyan ettiğini gösterir. Karşı, doğru, yukarı gibi.

DİREKTÖR (i. Fr.). Müdür.

DİREKTUVAR (i. Fr.). Fransız ihtilâlinin üçüncü yılında Konvansiyon'un yerine geçen idare şekli.

DİREM (i. F.) (gerek bunun ve gerek Arapça'laşmış olan «dirhem» in Yunanca'dan olduğu bazı dilciler tarafından ileri sürülmüşse de, Yunanlılar, kelimenin Farsça «direm» den geldiğini kabul eder. Zaten eski Yunan'da daha çok İran parası kullanıldığından, bunun aslı Farsça'dır). **1.** Dört, beş kuruş kıymetinde ve frank'a karşılık eski bir gümüş para. **2.** Akça, Ar. nukud. **Direm harîde** = Para ile alınmış, satın alınmış.

DİREMEK (f.). Gerip sertleştirmek, kuvvetli basıp dayamak: Ayak diremek.

DİREN veya **DİĞREN** (i.). Harman savurmaya mahsus kalın yaba.

DİRENAJ bk. drenaj.

DİRENÇ (i. fizik). Bir kuvvetin tesirine karşı koyan karşı kuvvet, mukavemet.

DİRENG (i. F.). **1.** Gecikme, yavaşlık. Ar. teennî, teahhur. **2.** Dinlenme, karar, istirahat. Fars. ârâm.

DİRENMEK (f.). Dayanmak, kuvvetli davranmak, dik ve karşı durmak, muhalefet etmek.

DİRENTİ (i.). **1.** Öteden beriden derilip devşirilmiş âdi şeyler, derme çatma şey. **2.** Öteden beriden devşirilmiş gayri muntazam ve işe yaramaz asker.

DİRETNOT bk. Dretnot.

DİREV (i. F.). Ekin biçme, hasat.

DİRENZİN, DREZİN bk. Drezin.

DİRGEN (i.). Diren, ot vs. toplamaya ve harman savurmaya yarayan âlet.

DİRHEM (i. A. F. «direm» den) (c. derâhim). **1.** Okkanın dört yüzde bir kısmı. **Yeni dirhem** yahut **dirhem-i âşârî** = Yeni okka denilen kilonun binde bir kısmı ki, eski dirhemin ortalama üçte biridir. **2.** Araplar'ın eski bir gümüş parası. Takriben bir frank kıymetinde idi. bk. dirhem.

DİRİ (i.) (aslı tirig). **1.** Canlı, Osm. berhayat. Ar. hay, Fars. zinde: Bu hindiyi diri mi, yoksa kesilmiş mi aldınız? **2.** mec. İyi pişmemiş, çiğ: Bu et pek diridir, pilâvın taneleri diri kalmış. **3.** Sert; diri söz. **4.** Kuvvetli, canlı, uyanık: Diri bir delikanlıdır.

DİRÎG (i. F.). **1.** Esirgeme. **2.** Men'etme, önleme. **3.** (e.). Ah, aman, eyvah, yazık.

DİRÎGA (i. F.) (ga uzun okunur). Yazık, eyvahlar olsun.

DİRİLİK (i.). **1.** Canlılık, hayat, yaşayış. **2.** Sertlik, katılık. bk. Dirlik.

DİRİLMEK (f.). **1.** Canlanmak, hayata gelmek: Mahşerde ölüler dirlecektir. **2.** (pörsük şey) Sertleşmek, katılaşmak: Bu

çiçekler artık dirilmez. **3.** mec. Kuvvet ve tazelik kazanmak, cesaret almak, canlanmak, taze hayat bulmak: Bu haberi alınca dirildi.

DİRİLTMEK (f.). **1.** Hayat vermek, hayata geri getirmek. Osm. ihya eylemek: Ölüleri diriltmek. **2.** Sertleştirmek, katılaştırmak, pörsüklüğünü gidermek: Bu çiçekleri suya koymakla diriltebilirsiniz. **3.** mec. İmar etmek, şenlendirmek.

DİRİM (i.). Hayat, yaşayış: Ölüm dirim dünyası.

DÎRÎN (i. F.). Eski, Ar. kadîm, kadîmî: **De'b-i dîrîn** = Eski âdet. **Bende-i dîrîne** = Eski kul.

DÎRÎNE bk. Dîrîn.

DİRİSA (i. İ. denizcilik). Umumiyetle bir şeyin bir ucunu bir tarafa çekme: **Topları dirisa etmek** = Kuyruklarını çekip ağızlarını hedefe döndürmek.

DİRLİK (i.). **1.** Hayat, yaşayış, ömür: Dirliğine son vermek. **2.** Yaşamak için lâzım olan şey, nafaka, maaş, gelir: Dirlik düzmek. **3.** Birlikte yaşayış, geçinme: Birlikte dirlik etmek.

DİRLİKSİZ (i.). Geçimsiz, imtizaçsız: Dirliksiz adam.

DİRSEK (i.). **1.** Kol ile bilek kemiklerinin birleştiği yerdeki büküm. Ar. mirfik: Elleri dirseğe kadar yıkamak. **2.** Ortasından bükümlü veya bir yere dayanmaya mahsus kereste: Bir dirsek dayamak. **3.** Köşe, zaviye: Yol, orada bir dirsek teşkil ediyor. **4.** Makine vesairelerde ortasından bükümlü kol. **5.** (denizcilik) **Dirsek başı** = Gemi altının birdenbire yukarıya doğru kıvrıldığı yer.

DİSÂM (i. A.). **1.** (tıp) Kapak, kapakcık. **2.** Mantar, şişe kapağı vesaire.

DİSÂR (i. A.). Arapça'da elbise demek olduğu halde Osmanlıca'da yalnız Farsça kaidesi ile yapılan sıfat terkiplerinde bolluk mânâsında kullanılırdı: **Âsâr-ı merhamet-disâr** = Merhametle dolu eserler.

DÎSE (i. F.). Kişi, şahıs.

DİSİPLİN (i. Fr.). **1.** Bir topluluğu tesiri altında bulundurarak düzeni sağlayan kanun ve nizamnamelerin tamamı: Askerî disiplin, okul disiplini. **2.** Kanun ve nizamlara uyma kabiliyeti: Buradaki talebelerin kuvvetli bir disiplini var.

DİSK (i. Fr.). Uzağa atılmaya yarayan, daire biçiminde, ortası şişkince spor âleti.

DİSKALİFİYE (f. Fr.). Müsabaka dışı bırakılmış. **Diskalifiye etmek** = Bir kusur yüzünden müsabaka dışı bırakmak.

DİSPANSER (i. Fr.). Hastalara ayakta bakılan yer.

DİSPEÇ (i. Fr.). Bir avaryada ilgililere düşen alacak ve vereceği göstermek üzere düzenlenen vesika.

DİSPROZYUM (i. Y. kimya). Atom ağırlığı 162,5 ve senbolu Dy olan bir eleman.

DİŞ (i.). Ağzın içinde, alt ve üst çene kemikleri üzerine karşılıklı olarak sıralanmış beyazımsı organların her biri. Hayvanların çoğunda müdafaa ve taarruz silâhı yerini de tutar. Ar. sin, Fars. dendân: Diş çıkarmak, çekmek, diş düşmek, dökülmek, ön dişler, azı dişleri, köpek dişleri,

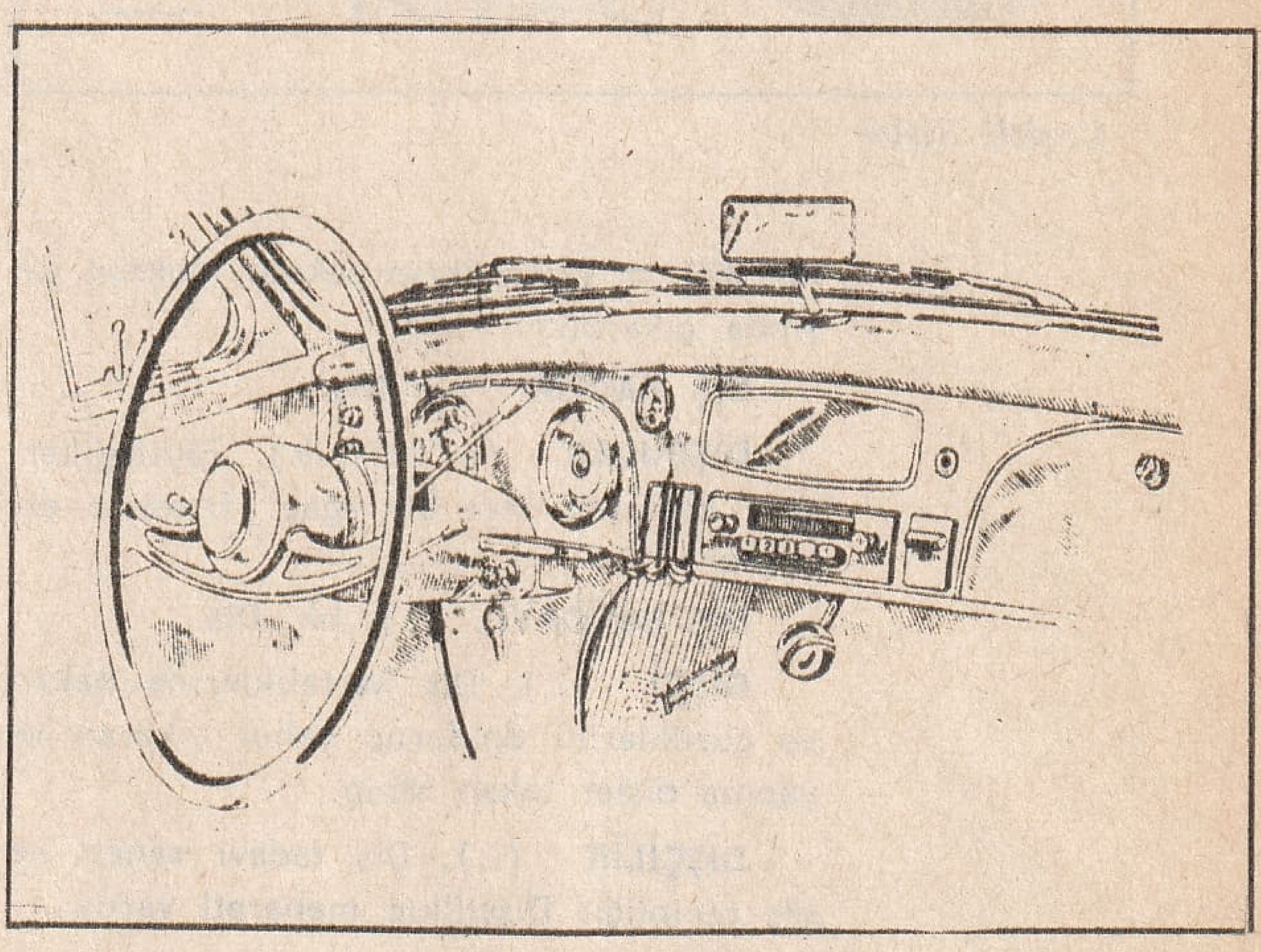

Otomobil direksiyonu

dip dişi. **Süt dişi** = Çocukların sonradan değişen dişleri. **Akıl dişleri** = 18 - 20 yaşlarında çıkan azı dişleri. **2.** Çark ve testere gibi çentikli şeylerin her çentiği. Fars. dendâne: Tarağın birkaç dişi kırık, çarkın dişleri eğrilmiş. **3.** Bazı şeylerin ince ve uzun dilimleri, bu şekilde olan tane: Sarmısak dişi; diş diş kar. **4.** Kap kenarında ve kesici âletlerin ağzında meydana gelen çentik: Sahanın kenarı diş diş olmuş. Bu çakının bir dişi var. **Diş otu** = Ada çayı. **Diş bademi** = Dişle kırılır ince kabuklu sakız bademi. **Dişbudak** = Bir cins orman ağacı. **Diş bilemek** = Hırslanmak, yemeğe hazırlanmak. **Diş buğdayı** = **1.** Çocuk diş çıkardığı zaman kaynatılıp dağıtılan buğday. **2.** Aşure yapmakta kullanılan iri buğday. **Diş tabibi, hekimi** = Dişlere bakan tabip, dişçi. **Diş göstermek** = Mukavemete hazırlanıp tehdit etmek. **Diş geçirmek** = Taarruz etmek, bir şey yapmak: O, diş geçiremiyor. **Takma, yapma diş** = Sun'i olarak yapılan diş: Diş takmak. **Pey-**

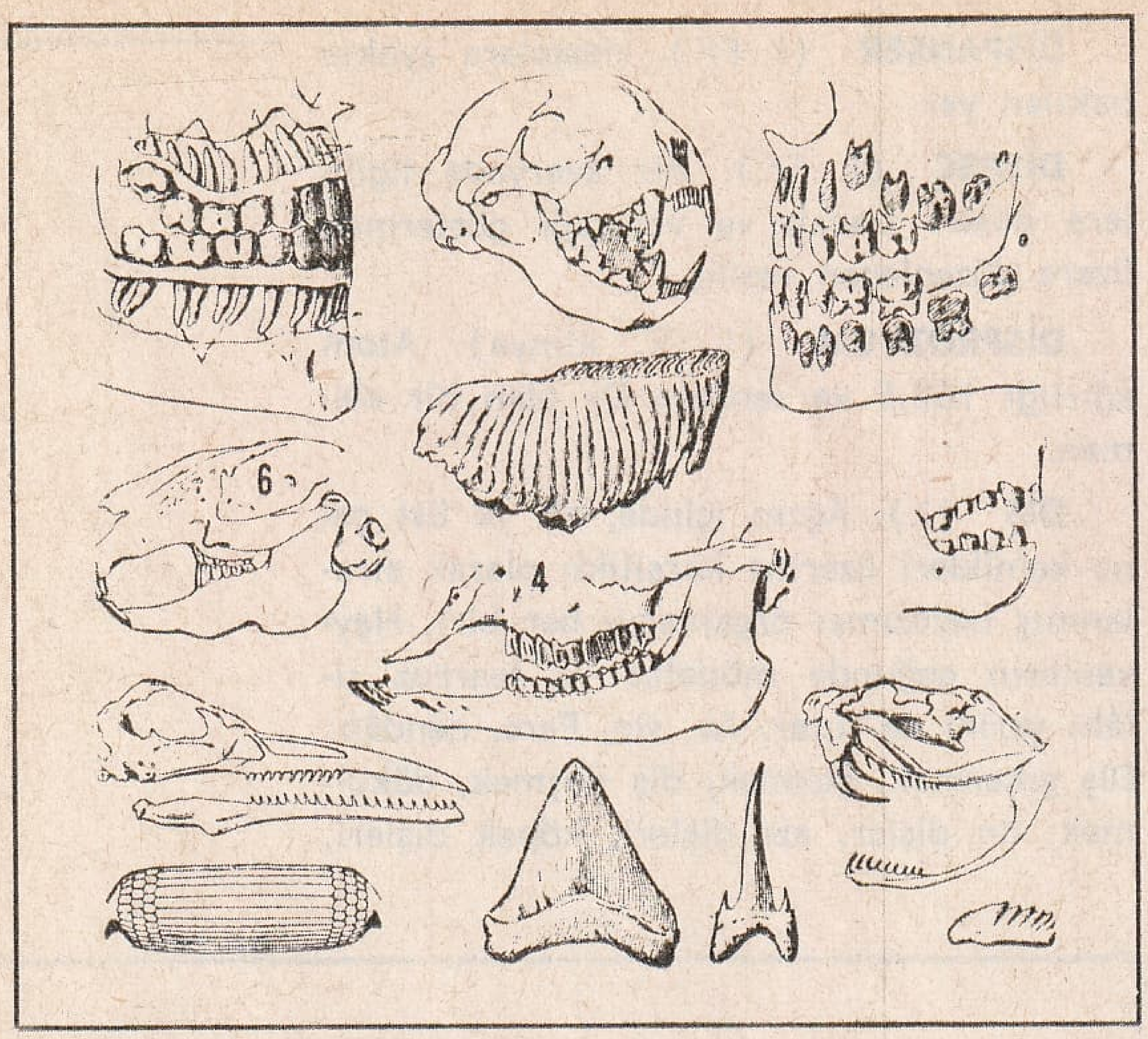

Çeşitli dişler

nir dişi = İhtiyarların seksen, doksan yaşında çıkardıkları diş.

DİŞ BADEMİ bk. Diş.

DİŞBUDAK (i. botanik). Zeytingillerden, kerestesi sert bir ağaç (fraxinus excelsior).

DİŞ BUĞDAYI (i.). bk. Diş.

DİŞÇİ (i.). Diş hastalıklarına bakan ve çürüklerini doldurup yahut çıkaran ve yapma dişler takan tabip.

DİŞÇİLİK (i.). Diş tedavi sanatı ve diş tabipliği: Dişçilikte mahareti vardır.

DÎ-ŞEB (i. F.). Dün gece.

DİŞİ (i.). **1.** İnsanlar ve hayvanlarda erkeğin mukabili: Dişi kedi, dişi hindi. **2.** Birbiri içine giren âletlerin diğerini içine alan deliklisi: Dişi kopça, dişi anahtar. **3.** Yumuşak, mülâyim: Dişi demir, dişi söz.

DİŞİLİ (i.). Dişisi olan: **Erkekli - dişili** = Kadın, erkek beraber.

Dişbudak

DİŞLEK (i.). Dişleri dudaklardan dışarıya doğru fırlamış vaziyette olan.

DİŞLEME (i. mimarlık). Diş diş bezek.

DİŞLEMEK (f.). Diş geçirmek, ısırmak: Köpek baldırını dişledi.

DİŞLENMEK (f.). **1.** Diş geçirilmek, ısırılmak. **2.** mec. Güçlenmek.

DİŞLİ (i.). **1.** Dişi olan; dişli çark. **2.** mec. zararı dokunabilen, güçlü, kuvvetli.

DİŞOTUGİLLER (i. botanik). Kurak yerlerde yetişen, ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

DİŞ ÖZÜ (i. anatomi). Dişlerin iç kısmı.

DİŞSİZ (i.). Dişi olmayan, dişleri dökülmüş.

DİŞSİZLİK (i.). Diş eksikliği veya yokluğu.

DİTMEK (f.). **1.** Lif lif ayırmak: Bezi, kumaşı ditmek. **2.** Pamuk vesaireyi atmak, taramak. **3.** (kuş) Gagasıyle parça parça koparmak: Karga leşi didiyordu.

DİVAL (i.). Altı mukavva ile besli, üstü sırmalı işleme.

DÎVÂN (i. A.) (c. devâvîn) (Farsça'dan Arapça'laşmış). **1.** Büyük meclis, yüksek meclis: Dîvan kurulmak. **2.** Eskiden muhakeme için kurulan yüksek meclis: **Dîvân-ı Hümâyûn** = Osmanlı İmparatorluğu zamanında bugünkü bakanlar kurulunun (kabine) karşılığı olan teşkilât. **Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn** = Vaktiyle bu meclisin başkâtibi. **Tercüman-ı Dîvân-ı Hümâyûn** = Eskiden padişahın huzurunda tercümanlık eden şahıs. **3.** Eskiden bir şâirin şiirlerini kafiyelerine göre, harf sırası tertibiyle toplayan şiir mecmuası: Bâkî dîvânı, Nâbî dîvânı. **Devâvîn-i şuarâ** = Şair divanları. **Dîvân efendisi** = Vaktiyle vezirlerin resmî ve hususî başkâtipleri ki, yazışmaları idare ederlerdi. **Dîvân-ı temyiz** = Eskiden her vilâyet merkezinde bulunan temyiz mahkemesine verilen isimdi: **Dîvân-ı harp** = Askerleri muhakeme etmek üzere kurulmuş fevkalâde askerî mahkeme: **Dîvân-ı harb-i örfî** = Örfî idare altındaki memlekette siyasî işlerden, asayiş ve inzibatla alâkalı işlerden sanık olanları muhakeme etmek üzere kurulmuş askerî mahkeme. **Dîvân durmak** = Verilecek emirleri almak üzere ayakta ellerini kavuşturup durmak. **Ayak dîvânı** = Fevkalâde hallerde acele olarak kurulan meclis.

DÎVÂNÇE (i. F.). Kafiye itibariyle harf sırası tertibiyle yapılan küçük şiir mecmuası, eksik dîvân.

DÎVÂNE (i. F.). 1. Deli, Ar. meczub. 2. Aptal, alık.

DÎVÂNE-GÎ (i. F.). Dîvânelik, delilik.

DÎVÂNELİK (i.). 1. Delilik. 2. Aptallık, alıklık.

DÎVÂNE-REV (i. F.). Delicesine hareket eden, çılgın.

DÎVÂN-HÂNE (i. F.). Odalar arasındaki geniş sofa, sale.

DÎVÂN-I-ÂLÎ (i. F. A.). Bakanları, yargıtay, danıştay üyeleri ve cumhuriyet başsavcısını, vazifeleriyle alâkalı suçlardan ötürü muhakeme etmek için Yargıtayla Danıştay üyelerinden kurulan fevkalâde mahkeme, yüce divan.

DÎVÂN-I-HARP (i. F. A.). bk. Dîvan.

DİVANI MUHASEBAT (DÎVÂN-I MUHÂSEBÂT) (i. F. A.). Muhasebeler dîvânı, Sayıştay.

DÎVÂNÎ (i. A.) (mü. dîvânîye). Dîvan ile alâkalı. **Hatt-ı dîvânî** = Dîvân-ı hümâyûnda ferman ve beratların yazılmasına mahsus güzel ve girift bir nevi yazı.

DİVİK bk. Termit.

DİVİT (i. A. «devat» dan). Yazı yazmaya ve belde taşımaya mahsus eski tarzda bir hokka. Divit madenden olur, mürekkep ve kalem koymak için bitişik bir de borusu bulunurdu. bk. Devat.

DİVİTÇİ (i.). Divit yapan veya satan adam.

DİVİT-DÂR bk. Devat-dâr.

DİYABAZ (i. Y. jeoloji). Bir çeşit Feldispat.

DİYABET (i. Y. tıp). Şeker hastalığı.

DİYAFRAM (i.). 1. (anatomi) Memelilerde karın boşluğu ile göğüs boşluğu arasındaki geniş ve yassı kas. 2. (optik ve fotoğrafçılık) Bir ışık huzmesinin çerçevesini sınırlandırmak maksadıyle saydam olmayan bir levhada meydana getirilen açıklık. 3. Telefonun kulaklık ve mikrofonundaki, gramofonda, iğnenin üstündeki ince levha.

DİYAGRAM (i. Y.). 1. Muayyen bir hadiseyi gösteren grafik. 2. (botanik) Çiçek diyagramı: Bir çiçeğin bütün teferruatını gösteren taslak.

DİYAKLAZ (i. Y. jeoloji). Büyük yer kırığı.

DİYAKOZ (i. R.). Bir metropolidin maiyetinde bulunan genç rahip ki, metrepolidin stajyeri sayılır.

DİYALAJ (i. Y. jeoloji). Tabiî kalsiyum, magnezyum ve demir silikatı.

DİYALEKTİK (i. Y. felsefe). Münakaşa yahut muhakeme sanatına has olan.

DİYALİZ (i. Y. kimya). Bazı cisimlerin gözenekli zarlardan geçebilmesi esasına dayanan bir tahlil usulü.

DİYALOG (i. Y.). Piyes, roman, hikâye gibi eserlerde iki yahut daha fazla kimsenin konuşması.

DİYÂNET (i. A.). Dindarlık, dinin kaide ve hükümlerine tamamiyle riayet: Eshab-ı diyânetten bir zattır.

DİYÂNET-KÂR bk. Diyânetli.

DİYÂNETLİ (i.). Din kaidelerine riayet eden, dindâr. Ar. müttakî.

DİYAPAZON (i. Y.). bk. Diapazon.

DİYAPOZİTİF bk. Diapozitif.

DİYÂR (i. A. c.) (m. dâr). Memleket, ülke: Bu diyarda âdet böyledir: Diyârından uzak düşmüş; başka diyara gitmek. **Diyâr-ı Bekr** = Mezopotamya'nın şimal kısmı. Merkezi Âmid (Kara Âmid) şehridir. Bizce yanlış olarak şehre de bu isim verilir (şimdi büsbütün yanlış olarak Diyarbakır denmektedir).

DİYASTAZ (i. Y.). Nişastayı dekstrin ve glikoz haline getiren bir maya (tükrük ve pankreas salgısında bulunur).

DİYATONİK bk. Diatonik.

DİYATOME (i. Y. botanik). Silisli sert kabukları olan ve fosilleri kalın yer tabakaları meydana getiren bir alk familyası.

DİYE (e.). Sebep edatı. bk. Deyü.

DİYET (i. L. tarih). Almanya'yı meydana getiren devletlerin özel parlamentolarına verilen isim.

DİYET (i. A.) (c. diyyât). Bir yaralama vakasında yaralının yaralı uzvuna bedel suçlunun şer'an vermeye mecbur olduğu mal, kan bahası.

DİYEZ (i. Y.). Bir sesin yarım ton incelebileceğini gösteren nota işareti.

DİYOPTRİ (i. Y.). Merceklerin veya optik sistemlerin güç birimi. Diyoptri, bir metrelik bir odak uzaklığı olan bir merceğin gücü demektir.

DİYORİT (i. Y.). Birçok madenlerden meydana gelmiş pürtüklü külte.

DÎZ, DÎZE (i. F.). Renk. bk. Levn.

DİZ (i.). Bacak ile baldır kemiklerinin bitişme yeri: Dize kadar çamur vardı; çayın suyu hayvanların dizine kadar geliyor. **Diz üzere, diz üstünde** = Dizleri yere koyarak. **Diz bağı** = Dizin altında veya üstünde çorap vesaireyi tutturmaya mahsus bağ (İngiltere'de en yüksek bir nişandır). **Diz çürütmek** = Tahsile devam etmek. **Diz çökmek** = Dizleri yere koyarak

oturmak veya saygı göstererek bir dizi yere koyarak eğilmek: Diz çökmüş ders dinliyordu; huzurunda diz çöktüler. **Diz dize** = Dizler dokunacak edecek şekilde yan yana. **Diz kapağı, ağırşağı** = Dizin ön tarafındaki oynar kemik. **Ekmeği dizinde olmak** = Hukuka riayet etmemek, vefasızlık etmek, tuz ekmek hakkı bilmemek. **Dizlerine kapanmak** = Ayaklarına sarılıp yalvarmak. **Dizlerinin bağı çözülmek** = Korkmak, âciz kalmak, hiç bir şey diyememek. **Dizi dibinde** = Daima birlikte, beraber: Çocuğunu dizi dibinde büyüttü.

DİZANTERİ (i. Y.). Kanlı basur.

DİZ-DÂR (i. F. diz = kale, dâşten = tutmak, muhafaza etmek). Kale muhafızı (eski tâbirdir).

DİZDİRMEK (f.). **1.** Sıraya koydurmak, sıralatmak: Fenerleri havuzun etrafına dizdirmişti. **2.** Mürettibe yazı tertip ettirmek: Bu kitabı, anlar bir mürettibe dizdirmeli.

DİZGE (i.). Diz bağı, dizin üst veya alt tarafına bağlanan çorap bağı.

DİZGİ (i.). Basım için harfleri dizme işi, tertip.

DİZGİN (i.). Hayvanın ağzına geçirilen geme bağlı kayış. Binici bununla hayvanı idare eder: Dizginini çekmek, koyuvermek. **Tek dizgin** = Ağzı bozuk (at). **Doludizgin** = Hayvanı alabildiğine koşturmak. **Dizginini çekmek** = Pek ileriye gidenlere mâni olmak: Dizginini çektiler.

DİZGİNSİZ (i.). Alabildiğine aşırı giden, sınır tanımayan.

DİZİ (i.). **1.** Sıralama, Ar. nazım, silk: Tesbih, inci dizisi. **2.** Sıralanmış, bir sıra teşkil eden şey: Bir dizi inci.

Doğan

DİZİLEMEK (f.). Dizi halinde sıralamak.

DİZİLİ (i.). **1.** Sıralanmış, sıralı. Osm. silke çekilmiş: Dizili asker; dizili saksılar, inci. **2.** Tertip olunmuş: Dizili sayfalar.

DİZİLİŞ (i.). **1.** Sıralanma, bir sıra teşkil etme. Matbaacılıkta harflerin baskıya hazır olmak üzere tertip edilmesi.

DİZİLME (i.). Diziliş.

DİZİLMEK (f.). **1.** Sıralanmak, dizilmek, sıraya konmak, bir sıra teşkil etmek: Yolun üzerinde dizildiler. **2.** (harf) basılmak üzere yazı tertip olunmak: Bu kitaptan kaç forma dizildi?

DİZİŞ (i.). Dizme. bk. Dizme.

DİZ KAPAĞI (i.). Diz mafsalının ön tarafı ve burada bulunan yassıca, oynak, kemik.

DİZLİK (i.). Dize kadar olan kısa bir çeşit don ki, üstten ve alttan giyilir: Dizlik giyiyor.

DİZMAN (i.). İri, kocaman.

DİZME (i.). **1.** Sıralama, sıraya koyma, tasnif: İnci dizme. **2.** Matbaa harflerini sıralama, tertip: Bu mürettibin dizmesi farklıdır.

DİZMEK (f.). **1.** Sıralamak, sıraya koymak. Osm. silke çekmek: Saksıları havuzun etrafına dizmeli. **2.** Harfleri sıralayıp yazı tertip etmek: Bir mürettip günde kaç sayfa dizebilir? **Kurşuna dizmek** = Bir suçluyu bir manga askerin mermileri önüne koyup kanunen idam etmek.

DOBRA DOBRA (i.). Açıkça söylemek, konuşmak.

DOÇENT (i. L.). Derecesi profesör ile asistan arasında olan üniversite öğretim üyesi.

DOGMA (i. Y.). Mutlak olarak doğru kabul edilen ve hareket noktası teşkil eden prensip, kaide yahut fikir.

DOGMATİK (i. Y.). Dogmayla alâkalı.

DOGMATİZM (i. Y.). Dogmaları esas alan doktrin.

DOĞAN (i. «doğmak» tan. Soy ve asıl demektir). Kuş vesaire avlamak üzere alıştırılan yırtıcı kuş, çakır. **Bozdoğan** = Bir çeşit armut.

DOĞANCI (i.). **1.** Osmanlı İmparatorluğu zamanında doğanları besleyip idare ve doğanla av işlerine nezaret eden adam; doğancı başı. **2.** Yeniçeri ocağında bir sınıf asker.

DOĞMA (i.). **1.** Dünyaya gelme. Ar. tevellüd, velâdet. **2.** Doğudan çıkıp görünme. Osm. tulû: Güneşin doğması. **3.** Doğmuş, dünyaya gelmiş. Ar. mütevellid, Fars. zâde. **Anadan doğma** = **1.** O halde dünyaya gelmiş, sonradan olma değil: Anadan doğma kör, sağır. **2.** Çırıl çıplak, nasıl doğmuşsa, üstünde hiç bir şey olmaksızın: Anadan doğma bir halde duruyor. **Doğma, büyüme** = Doğmuş, büyümüş, yerli: Doğma, büyüme şehirliyim.

DOĞMAK (f.). **1.** Dünyaya gelmek, ana rahminden çıkmak. Osm. tevellüd etmek: Siz hangi tarihte doğdunuz? **2.** Doğudan belirmek, gökyüzünde gözükmek. Osm. tulû etmek: Güneş, ay, merih doğdu. **3.** Zuhur etmek, meydana gelmek: Bu sanat yeni doğdu. **Eksik doğmak** = Çocuk müddeti gelmeden doğmak. **İçe, kalbe, yüreğe doğmak** = Malûm olmak. **Doğduğuna pişman** = Tenbel. **Doğduğuna pişman etmek** = Ağır ceza vermek: Bir daha yaparsen seni doğduğuna pişman ederim.

DOĞRAM (i.). Kesme, paralama, ke-

silme, paralanma: **Bağırsaklarım doğram doğram kesiliyor** = Doğranır gibi şiddetli sancıyla ağrıyor.

DOĞRAMA (i.). **1.** Parça parça kesme, paralama. **2.** Kapı, pencere, kanat ve çerçeve gibi keresteden yapılan marangozluk işi ve bu işe yarayan kereste: Doğrama işi, doğramadan yapılmış.

DOĞRAMACI (i.). Doğrama işleriyle meşgul olan sanatkâr, binaların tahtadan yapılan kapı, pencere, çerçeve gibi işlerini yapan adam ki, dülger işinden ince ve marangoz işinden kaba işle uğraşır. Ar. neccar: Bu, doğramacı işidir.

DOĞRAMACILIK (i.). Doğramacı işi ve san'atı, kapı ve pencere kanat ve çerçeveci gibi işler yapmak sanatı: Doğramacılık zahmetli bir iştir.

DOĞRAMAK (f.). Parça parça kesmek, paralamak: Tahta, ekmek, et, soğan doğramak.

DOĞRATMAK (f.). Kestirip parçalara ayırtmak, paralatmak: Tahtayı, eti, ekmeği doğratmak.

DOĞRU (i.). **1.** Eğri olmayan, düz, bir uçtan bir uca bir istikamet üzere giden. Ar. müstakim, Fars. râst: Doğru yol, doğru direk, doğru duvar. **2.** Yalan olmayan, gerçek. Ar. sahih, muhakkak: Doğru söz, doğru havadis. **3.** Yalan söylemez, doğruluktan ayrılmaz, sâdık. Fars. rast-gû: Doğru adam. **4.** Doğruluk üzere hareket eden, namuslu. Ar. müstakim: Doğru bir veznedar. **5.** Hile bilmeyen, iyi niyetle hareket eden, hâlis: Kalbi doğru; doğru yürekli. **6.** Hatâsız, yanlışsız, sağlam: Doğru hesap. **7.** Doğru olarak, bir tarafa ve istikamete, sapmayarak ve eğrilmeyerek: Bu yol doğru oraya çıkıyor; doğru yürümek, gitmek. **8.** Yalan olmayarak, gerçekten, sahiden: Doğru söyle; doğru haber alabildiniz mi? **9.** Hilesiz, temiz kalble, iyi niyetle: Doğru düşünmek. **10.** Doğruluk, hakikat, gerçek: Doğruyu sevmek. Doğrudan ayrılmamak **11.** Semt ve cihet bildirerek yönelmeyi gösterir: O tarafa doğru hareket etti. **12.** Derece bildirerek yaklaşmayı gösterir: Otuz yaşlarına doğru. **Doğrudan, doğrudan doğruya** = Vasıtasız. **Doğrusu** = Yalansız, Osm. el-hak, bilâ-hilâf. **Gün doğrusu** = **1.** Doğu, şark. **2.** Güney doğu rüzgârı.

DOĞRUCA (i.). Doğrudan doğruya, dolaşmayarak, vasıtasız: Bu yoldan doğruca oraya çıkarsınız; doğruca kendisine müracaat ettim.

DOĞRUCU (i.). Daima doğru söyleyen.

DOĞRUCULUK (i.). **1.** Doğrucu olma hali. **2.** (felsefe). Tanrı'nın bize verdiği bilgilerin doğru olduğu prensibi.

DOĞRULAMAK (f.). Doğruyu söylemek, hakikatı kabûl ve itiraf etmek: İşte şimdi doğruladı.

DOĞRULMAK (f.). **1.** Eğik veya eğri iken doğru hale gelmek. **2.** Yönelmek: Çocuk, öğretmeni görünce okula doğruldu.

DOĞRULTMAK (f.). **1.** (eğri şeyi) Doğru hale getirmek: Eğri bacaklı doğan çocukların bacaklarını doğrultmak mümkündür. **2.** (yanlış şeyi) Doğru hale getirmek, hatasını gidermek, tashih etmek: Şu ifadeyi Doğrultmalı. **3.** Temin etmek: Gündeliği doğrulttu.

DOĞRULTU (i) (matematik). İstikamet.

DOĞRULUK (i.). **1.** Doğru olma hali, düzlük, istikamet. Fars. rastî: Bu yolun, bu direğin doğruluğu. **2.** Gerçeklik, sıhhat. Fars. dürüstî: Bu haberin, bu sözün doğruluğu. **3.** Yalan söylemeyen adamın hali. Ar. sıdk, Fars. rast-gûluk: Bu adamın doğruluğu. **4.** Namus, iyi niyet, istikamet, dürüstlük, doğruluktan ayrılmamalı. **5.** Hilesizlik, temizlik: Kalbimin doğruluğu. **6.** Hatâ yokluğu, yanlışsızlık, sıhhat: Hesabın doğruluğu.

DOĞU (i.). **1.** Doğuş yeri, şark. Ar. Matlâ, maşrık, şark: **Gün doğusu** (ve galatı: gündoğrusu) = Doğu, şark veya güney doğu rüzgârı ve ciheti.

DOĞUM (i.). **1.** Doğmak işi: Doğum kolay oldu. **2.** Bir kimsenin doğduğu yıl: Ahmet kaç doğumlu? **Doğumevi** = Yalnız doğum yapacak hamile kadınların yattığı hastane.

DOĞURGAN (i.). Çok doğuran (dişi): Doğurgan kadın, kedi.

DOĞURMA (i.). Dünyaya getirme, tevlîd: O kadının pek kolay bir doğurması vardır.

DOĞURMAK (f.). Dünyaya getirmek, Osm. tevlîd etmek: Herkesi annesi bir kere doğurur; kedi, senede iki defa ve her defasında birkaç yavru doğurur. **Dokuz doğurmak** = Büyük bir sabırsızlıkla beklemek, merak etmek.

DOĞURTMAK (f.). **1.** Bir kadın veya dişinin doğurmasını kolaylaştırmak, doğurmasına yardım etmek, ebelik veya hekimlik etmek Osm. tevlîd ettirmek: Falan kadını kim doğurttu; hangi ebe doğurttu? **2.** Gebe bırakıp çocuk yaptırmak: Bir koç, kırk, elli koyunu doğurtabilir.

DOĞUŞ (i.). Doğuş tarzı, doğum.

DOĞUŞ (i.). **1.** Doğma, Ar. tevellüd, velâdet. **2.** Meydana çıkma, doğma. Osm.

tulû: **Doğuştan kör** = Anadan doğma kör.

DOĞUŞLU (i.). Soy, cins, Ar. necîb, necâbetli.

DOK (i.). Yelken bezinin en iyi cinsi.

DOK (i. İng.). **1.** Gemi tamir veya inşasında kullanılan üstü örtülü havuz. **2.** Ticarî eşya için rıhtımlarda yapılan büyük depo.

DOKA (i.). Duka.

DOKANMAK bk. Dokunmak.

DOKSAN (si.). Dokuz defa on. 90: Doksan kişi, doksan sene, doksan yaşında, dokuz yüz doksan dokuz.

DOKSANAR (si.). Beherine veya her defasında doksan: Doksanar kuruş bölüştüler.

DOKSANINCI (dsi.). Doksan derecesinde olan, seksen dokuzuncudan sonra gelen: Doksanıncı sene; doksanıncı defa.

DOKSANLI (i.). Doksan kısımdan mürekkep.

DOKSANLIK (i.). **1.** Doksan yaşında olan: Doksanlık bir ihtiyar. **2.** Doksan kuruş vesaire kıymetinde: Doksanlık ekmek. **3.** Doksan kilo vesaire ağırlığında, doksan metre vesaire boyunda. Doksanlık adam.

DOKTOR (i. Fr.). **1.** Yüksek tahsilini tamamladıktan sonra, kendi sahasında çalışmalarına devam ederek o ilim kolunda yüksek bir mertebeye vardığını imtihanla isbat edenlere verilen ilmî unvan: Edebiyat doktoru, tıp doktoru, hukuk doktoru. **2.** Hekim, tıp doktoru.

DOKTORA (i. Fr.). **1.** Doktor payesi. **2.** Doktor olmak için verilen imtihan.

DOKTORLUK (i.). **1.** Doktor, doktor olma hali, payesi. **2.** Hekimlik.

DOKTRİN (i. Fr.). Dinî, felsefî yahut siyasî bir nazariye, bir öğretim sistemi meydana getiren bilgi ve dogmların tamamı.

DOKU (i. biyoloji). Canlıların vücutlarında, aynı işi görmek üzere farklılaşmış olan hücre veya liflerin meydana getirdiği anatomik bütün, nesiç. Kemik dokusu, kemikleri; kan dokusu, kanı; sinir dokusu sinirleri vs. meydana getirir.

DOKU BİLİM (i. biyoloji). Dokuları inceleyen bilim, histoloji.

DOKUMA (i.). **1.** Dokumak işi, dokumak suretiyle yapılan şey. Ar. nesc: Dokuması sık bez. **2.** Boyalı pamuk ipliğinden dokunmuş yatak kılıfı ve minder örtüsü yapımında kullanılan bez: Yerli dokuma.

DOKUMACI (i.). Dokumacılık yapan kimse.

DOKUMACILIK (i.). Kumaş dokuma işi veya dokuma ticareti.

DOKUMAK (f.). **1.** İpliklerin bir takımını tezgâhta arış, bir takımını argaç yapıp bez ve kumaş vesaire yapmak. Osm. nescetmek: Bu bezi nerede dokurlar? Çuha, ipekli, hasır dokumak. **2.** Silkmek: Ağaç dokumak. **İnce eleyip, sık dokumak** = Çok tahkik etmek, lüzumsuz yere çok araştırmak. **Mekik dokumak** = mec. Bir iş için çok gidip, gelmek.

DOKUNAK (i.). **1.** İşleme, geçme, tesir. **2.** Zarar verme, bozma. **3.** Başa vurma, sarhoş.

DOKUNAKLI (i.). **1.** Tesirli, işler, geçer: Dokunaklı soğuk, dokunaklı söz. **2.** Bozan, zararlı: Dokunaklı yemek. **3.** Başa vuran, sertçe: Dokunaklı tütün, şarap.

DOKUNDURMAK (f.). **1.** İliştirmek, temasa getirmek. Osm. lems ve massettirmek: Şuraya elinizi dokundurun; şu masayı duvarlara dokundurmayarak götürebilir misiniz? **2.** El sürdürmek, bozdurmak: Eşyanıza kimseyi dokundurmadım. **3.** İncitmek, sataşmaya bırakmak: O zavallı adama çocukları dokundurmayın. **4.** Sözle birine târizde, imâda bulunmak.

DOKUNMA (i.). Dokunmak işi. bk. Dokunmak.

DOKUNMA (i. biyoloji) (y. k.). Derinin sıcaklık, soğukluk, sertlik, yumuşaklık gibi vasıflarından duygulanması hususiyeti, lâmise.

DOKUNMAK (f.). **1.** El ile veya vücudun diğer bir organıyle ilişmek, sürülmek. Osm. temas etmek: Soğuk havada mermere dokunmak fenadır; elim dokunmakla soğukluğunu duydum. **2.** El sürüp bozmak, halel getirmek, değiştirip bozmak, ilişmek: Kimse bu kâğıtlara dokunmasın; ben o yemeğe hiç dokunmadım; buna asla el dokunmamıştır. **3.** İncitmek, zarar vermek, rahat bırakmamak, sataşmak: Bu çocuğa dokunmayın; şu fakire niçin dokunuyorsunuz? **4.** Tesir etmek, işlemek, tesirli olmak: Bana, onun sözü dokunmaz; söylediği söz bana çok dokundu. **5.** Sarhoşluk vermek, çok sert gelip sersemlik getirmek: Bu tütün, bu şarap bana dokunur. **6.** Hüzün, keder, üzüntü vermek, merakı arttırmak: Böyle şarkılar bana dokunur; kaval sesi adama dokunur. **7.** Sıhhatçe zararlı olmak, yaramamak, rahatsızlık vermek: Ekşi şeyler bana dokunur; zeytinyağı cilt hastalığı olanlara dokunur; her yemeğin çoğu dokunur. **8.** Ait olmak: Hayrı dokunmuyorsa bari şerri de dokunmasın; o işte bana dokunur bir taraf göremiyorum. **9.** Tecavüz ve tasallut etmek: Irza, namusa dokunmamalı; o söz haysiyetine dokundu. **Su-**

ya sabuna dokunmamak = Hiçbir tarafa zararı olmamak, karışmamak.

DOKUNULMAK (f.). **1.** Dokunulmak işi: Bu kitaplara dokunulmaz. **2.** İncitilmek, sataşılmak, zarar verilmek. Osm. ızrâr edilmek: Bu fakir adama dokunulmasın.

DOKUNULMAZLIK (i.). Dokunulmaz olma hakkı ve hali. Osm. masûniyet.

DOKUNUR (i.). **1.** Dokunaklı, tesirli: Dokunur ses. **2.** Zararlı, yaramaz: Dokunur yemek.

DOKURCIN (DOKURCİN) (i.). **1.** Dokuzar yani on sekiz taşla oynanılan dama gibi bir oyun, üçleme de denir. **2.** Buğday demetleri yığını, çeç. **3.** Gelin çeyizi kafesi.

DOKUTMAK (f.). Dokunmasını temin etmek.

DOKUZ (si.). Sekizden sonra ve ondan evvel gelen sayı. Ar. tis'a. 9: Dokuz kişi, dokuz gün, dokuz kere; on dokuz; yüz yirmi dokuz; dokuz yüz; dokuz bin.

DOKUZAR (si.). Beherine veya her defada dokuz: Dokuzar lira aldılar; kompartımanlara dokuzar kişi bindiler.

DOKUZLU (i.). **1.** Dokuz kısımdan meydana gelmiş. **2.** İskambil kâğıdının dokuz beylisi: Kupanın dokuzlusu.

DOKUZLUK (i.). **1.** Dokuz yaşında olan: Dokuzluk bir çocuk. **2.** Dokuz kuruş vesire kıymetinde olan: Dokuzluk kumaş. **3.** Dokuz karış, metre vesaire boyunda veya kilo vesaire ağırlığında olan: Dokuzluk ağaç, dokuzluk kuzu.

DOKUZTAŞ (i.). Dokuz taşla oynanan bir oyun.

DOKUZUNCU (dsi.). Dokuz derecesinde olan, sekizinciden sonra gelen. Ar. tâsî: Dokuzuncu gün; on dokuzuncu; yüz dokuzuncu vesaire.

DOLAK (i.). Ayağa tozluk yerine dolanan çuha kenarı veya ensiz şayak ve aba.

DOLAM (i.). **1.** Sarılan bir şeyin her sarılması, sargının veya makara vesaireye sarılan ip, şerit ve kurdele gibi şeylerin her devresi: Sargıyı, sarığı on dolam doladı. **2.** Sarılan bir şeyin bir defa sarılmasına yetecek miktarı: Şu telden bana üç dolam verin.

DOLAMA (i.). **1.** Çuhadan entari gibi önü açık olarak kavuşturulur ve üstüne kuşak bağlanır eski bir elbise: Tatar doláması. **2.** Parmakta olan, ağrı verici bir iltihab, kurlagan.

DOLAMAK (f.). **1.** Etrafına döndürüp çevirmek, sarmak: Başına bir şal, beline bir kuşak doladı. **2.** Ağır ve zor bir işi birinin başına sarmak: Bu işi benim başıma doladılar.

DOLAMAOTU (i. botanik). Dolamaotugillerin örnek bitkisi (paronychia serpilifolia).

DOLAMAOTUGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası.

DOLAMBAÇ (i.). bk. Dolanbaç.

DOLAMIK (i.). Bir çeşit avcı tuzağı, ağı.

DOLAN (i.). Dolandırma, Ar. desise, iğfal, kandırma (ekseriya yalan kelimesiyle beraber kullanılır): Yalan dolan birtakım sözlere kapılmamalı.

DOLANBAÇ (i.). **1.** Döne döne bükülmüş, pek dolaşık ve karışık. Fars. pîçâpîç, pîç-ender-pîç: Dolanbaç yol; o binanın yolları pek dolanbaçtır. **2.** Girilecek ve çıkılacak yeri bulunamayan çok dolaşık yol, Ar. âkul (Fr. labyrinthe).

DOLANBAÇLI (i.). Dolanbacı olan.

DOLANDIRICI (i). Başkalarını hile ile kandırarak soymayı sanat edinen namussuz. Ar. ayyar, tarrar. Osm. müzevvir.

DOLANDIRICILIK (i.). Dolandırıcının kötü işi. Osm. ayyarlık, tarrarlık: Dolandırıcılığın kanunen cezası vardır.

DOLANDIRMAK (f.). **1.** Çevirmek, kuşatmak, etrafını almak. Osm. ihata etmek. **2.** Hile ile aldatıp soymak: Herkesi dolandırmakla geçiniyor; ondan yüz lira dolandırmış.

DOLANMAK (f.). **1.** Dönüp devretmek, tavâf etmek. **2.** Tedavül etmek, yaygınlaşmak, mütedavil olmak, geçmek. **3.** Bükülmek: Ayağı dolandı.

DOLAP (i. aslı Farsça'dır. Farsça'dan Arapça'ya da geçmiştir. Arapça çokluğu

Çeşitli dolaplar

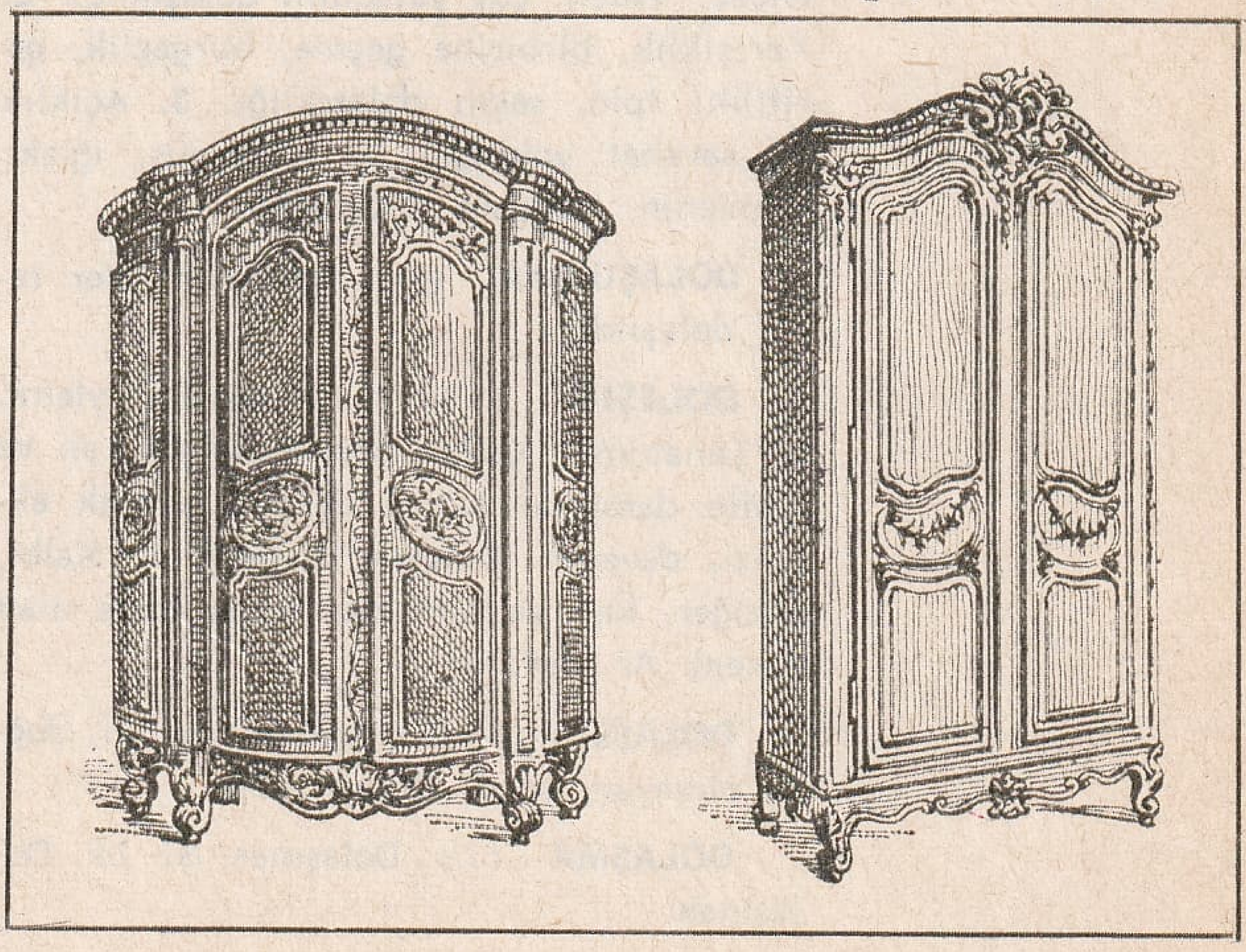

«devâlib» tir). **1.** Kuyudan su çıkarıp bahçeleri sulamaya mahsus döner makine: Kuyu dolabı, bostan dolabı, sakız dolabı. **2.** Her çeşit döner çark, çıkrık. **3.** Duvarın içine oyulmuş veya ayrıca yapılmış raflı ve kapaklı eşya koymaya mahsus yer: Dolaba komak; dolapta saklamak; çamaşır, erzak dolabı. **4.** Eskiden selâmlık ile harem arasında eşya alıp vermeye mahsus döner dolap ki, veren ile alan birbirini görmezdi; dönme dolap: Hizmetçiyi dolaba çağırıp yemeğini vermek; aşçı dolaptan yukarıya yemeği verdi. **5.** Bedesten içindeki dükkânlar: Bedestende bir dolabı var. **6.** İşlerin idaresi. Ar. umûr: Ticaret dolabını çevirmek; bu adam dolabının başındadır; dolabı bozuldu. **7.** mec. Hile, hile ile iş görme: Kendi dolabını çevirmekten başka bir şey düşünmüyor; buna bir dolap düşünmeli. **Dolap kurmak** = Hile ve desise düşünmek. **8.** Bir cins küçük meşe direği: Çifte dolap, tek dolap. **9.** Kurulmakla veya kolu çevrilmekle çalan çalgı kutusu, laterna.

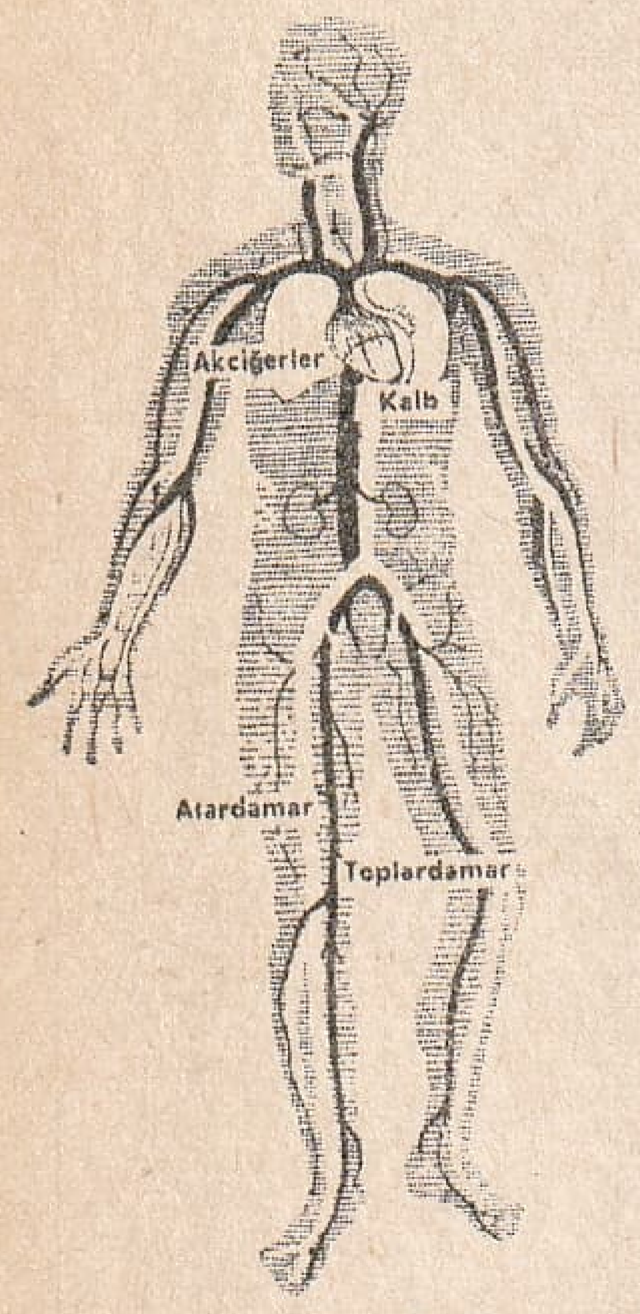

Dolaşım sistemi

DOLAPLI (i.). Dolabı olan: dolaplı kuyu: **Dolaplı saat** = Çalgılı çekmecesi olan saat.

DOLAR (i. İng.). Amerika Birleşik Devletleri parası, lirası.

DOLAŞ (i.). **1.** Birbirine dolanma, karışma: **Sarmaş dolaş olmak** = Sarmaşıp girift olmak. **2.** Dolaşık. **3.** Engel, mâni. **Dolaş olmak** = **1.** Kuyruk olmak, birine katılma. **2.** Engel olmak.

DOLAŞIK (i.). **1.** Doğru gitmeyen, dolaşan, sapa: Dolaşık yol. **2.** Karışık, karışmış, birbirine geçmiş, girift olmuş: Dolaşık saç; dolaşık ip. **3.** Saf ve açık olmayan. Ar. müşevveş, muğlak: Dolaşık lakırdı; dolaşık iş; pek dolaşık bir mesele.

DOLAŞIKLIK (i.). **1.** Doğru gitmeyerek dönüp dolaşan şeyin hali, eğrilik. Ar. îvicâc: Yolun, çay yatağının dolaşıklığı. **2.** Karışıklık, birbirine geçme, burgaçlık, giriftlik: İpin, saçın dolaşıklığı. **3.** Açıklık ve sarahat yokluğu. Ar. teşevvüş, iğlak: Cümlenin, ifadenin dolaşıklığı.

DOLAŞILMAK (f.). Gezilmek: Her taraf dolaşıldı.

DOLAŞIM (i.). **1.** Dolaşmak eylemi. **2.** (anatomi) Kalbin hareketleriyle kan ve lenfin damarlar içinde devamlı olarak akması, deveran. **Dolaşım sistemi** = Kalbi, akciğer, kan ve lenf damarları içine alan sistem. Ar. deveran.

DOLAŞLI (i.). Dolaşarak varılan, doğru olmayan, sapa: Dolaşlı yol.

DOLAŞMA (i.). Dolaşmak işi. bk. Dolaşmak.

DOLAŞMAK (f.). **1.** Dönmek, devir, cevelan etmek: Sabahtan beri sokaklarda dolaşıyorum; kırlarda dolaşıp durduk. **2.** Gezmek, seyahat etmek. Fars, geşt-ü güzâr, Ar. teferrüc: Bir dolaş da gel; bir iki sene Anadolu'da dolaştım; o adam Akdeniz'de çok dolaştı; gelin biraz dolaşalım. **3.** Yayılmak, intişar etmek, ortalarda olmak: Öyle bir söz dolaşıyor. **4.** Birbirine geçmek, karışmak, girift olmak: Saçları dolaşmış: Bu iplikler dolaşırsa çözülmesi pek zor olur. **5.** Doğrudan gitmeyip dolaşıklı olmak, öteye beriye sapmakla uzamak: Bu yol çok dolaşıyor. **6.** Dönüp diğer bir taraftan varmak: Arkadan dolaş; art kapıdan dolaştık. **7.** Boşuna gezmek, Ötede beride gezip durmak: İşsiz dolaşıp duruyor; buralarda ne dolaşıyorsunuz? Dışarıda çok dolaşma işimiz vardır. **8.** Çevrilip öbür tarafa geçmek: Bozburun dolaşıldığı gibi limana girilir. **9.** Gezerek aramak ve teftiş etmek: Bütün kırları dolaştık, vuracak bir kuş bile bulamadık. **10.** Dönmek, devretmek: Kaptan Cook yelkenli gemisiyle dünyayı üç kere dolaştı; Stanley bütün Güney Afrika'yı dolaştı. **11.** Gezip dolanmak veya teftiş etmek: Maarif müdürleri mektepleri dolaşmakla vazifelidir; idare memurları, idarelerindeki yerleri dolaşmakla mükelleftir. **Ayak dolaşmak** = Doğru yürüyemeyip ayakları birbirine karışmakla sarhoş gibi yürümek. **Ayağa dolaşmak** = **1.** Mâni ve engel olmak. Osm. musallat ve bâr olmak: Ayağıma dolaştı durdu. **2.** İyiliğe karşılık bir fena hareketin cezasını çekmek: Nimetin kadrini bilmedi, ayağına dolaştı. **Bir şeyin ardında, arkasında dolaşmak** = Peşine düşmek. **Dört dolaşmak** = Sıkıntıda bulunmak, oraya buraya başvurmak. **Dil dolaşmak** = Açık ve rahat söyleyememek, sarhoş gibi söylemek, sözün gelişini idare edememek: Sanığın dili dolaştı, itiraf etti. **Zihin dolaşmak** = Zihin karışmak, şaşırmak.

DOLAŞTIRILMAK (f.). **1.** Döndürülmek, devredilmek, çepeçevre gezdirilmek: Sofrada yemek dolaştırılıp herkes tabağına yemek alır. **2.** Doğrudan doğruya götürülmeyip uzak uzak yollardan gezdirilmek: Şehri seyretsin diye dolaştırılarak götürüldü. **3.** (söz) Münasebetini bulmak için bahisten bahse geçirilerek maksada götürülmek: Söz dolaştırılarak maksada gelindi. **4.** Çevrilmek, sardırılmak: Ayağına bir ip dolaştırıldı. **Ayağa, başa dolaştırılmak** = Musallat edilmek, baş belâsı olarak verilmek: Bu iş de benim başıma dolaştırıldı; bir belâdır ayağıma dolaştırıldı.

DOLAŞTIRMAK (f.). **1.** Döndürmek, devrettirmek, çepeçevre gezdirmek: Ken-

disine bütün bağları dolaştırdım; beni iki saat çarşıda dolaştırdı. **2.** Doğrudan doğruya götürmeyip sapa yollardan ve uzaklardan çevirerek götürmek: Yarım saatte gitmek mümkünken rehberimiz bizi iki saat dolaştırdı; bizi tâ nerelere kadar dolaştırdı. **3.** (sözü) Maksada sevk için münasebet düşürmek: Sözünü dolaştıra dolaştıra maksadına geldi. **4.** Çevirmek, sarmak: Ayağına bir ip dolaştırdı. **5.** Etrafını çevirmek, sarmak, kuşatmak: Düşmanın bulunduğu tepeyi askerle dolaştırdı. **Ayağa, başa dolaştırmak** = Musallat etmek: Bu işi, bu belâyı başıma, ayağıma dolaştırdılar.

DOLAY bk. Dolayı.

DOLAYI (i.). **1.** Devir, çevre, havali, etraf. **2.** Daire şeklinde çizgi. **3.** Münasebet: **Dolayısıyle** = **1.** Münasebetiyle. **2.** Doğrudan doğruya olmayarak, vasıtalı olarak, münasebet düşerek: Dolayısıyle benden malûmat aldı. **—den dolayı** (e.) = **1.** Sebebinden, —den nâşi, —den ötürü: O adam yeni işlenmiş bir cürümden dolayı tevkif olunmuş; kendisiyle olan arkadaşlığından dolayı ona da sormuşlar. **2.** Dair, müteallik, hakkında: Sizden dolayı bazı şeyler sordu. **Fırdolayı** = Çepeçevre: Ormanı fırdolayı gezdi.

DOLAYLI (i.) (y. k.). Vasıtalı.

DOLAYSIZ (i.) (y. k.). Vasıtasız.

DOLDURMA (i.). Doldurmak işi.

DOLDURMAK (f.). **1.** Boş şeyi dolu hale getirmek, içine bir şey koymak: Testiyi su ile, sandığı eşya ile doldurmak. **2.** Bir şeyi bir kabın içine koymak: Bu eşyayı sandığa, zahireyi anbara doldurmalı. **3.** Eksik olan şeyi tamamlamak. Osm. iblağ etmek: Verdiğiniz parayı beş yüz liraya doldurduk; daha hesabı dolduramadık. **4.** Ateşli silâhlara kurşun ve mermi koyup atılmaya hazırlamak: Tüfeği, topu doldurmak. **5.** Kesilmiş hayvanın karnına, kabak ve yaprak gibi bir sebzeye pirinçle üzüm, fıstık vesaire koyup pişirmek, dolma yapmak: Kuzu, hindi, domates doldurmak. **6.** Çukur bir yeri taş, toprak, moloz vesaire ile düzeltmek: Orasını dolduracağız. **7.** Denizin içine taş ve çimentolu moloz vesaire atarak karaya çevirmek: Sahilin sığlarını doldurup rıhtım yapmalı. **8.** İçilecek şeyi kadehe koyup sunmak: Bana bir su, bir limonata doldur. **Çile doldurmak** = **1.** Tam kırk gün inzivada kalıp ibadet etmek. **2.** Cefa çekmek. **Defter-i âmâli doldurulmak** = Günah-kâr olmak. **Çukur doldurmak** = mec. Ölmek, defnolunmak. **Donuna doldurmak** = Bir kimse, dışarı çıkmaya vakit bulamayıp donuna etmek.

DOLDURTMAK (f.). Doldurmak işini yaptırmak, doldurmayı temin etmek: Şu testileri kime doldurtacağız?

DOLDURULMAK (f.). İçine bir şey konup boşluğu giderilmek, dolu hale getirilmek: Testiler dolduruldu mu? Sabahtan beri su verildiği halde havuz doldurulamadı.

DOLGU (i.). **1.** Doldurma işi. **2.** Bir şeyin içine doldurulan madde. **3.** Diş dolgusu.

DOLGUN (i.). **1.** Dolmuş, içi dolu. Ar. mâl, meşhûn, mâl-â-mâl. Fars. pür: Dolgun havuz. **2.** Kabarık, şişkin: Dolgun minder. **3.** Çok yemekten şişmiş: Dolgun mide. **4.** Tam, çokça, değerlice: Dolgun fiyat. **5.** Hiddet, kin ve öfkeyi içine biriktirip saklamış. Ar. mubattın: Dolgun adam. **6.** Son dereceye gelen: **Dolgun yürek** = Hüzün ve kederin son derecesine gelen yürek: **Dolgun göz** = Göz yaşı dökmek için küçük bir sebep arayan mahzun göz. **Etine dolgun** = Tıknaz, orta şişmanlıkta.

DOLGUNLUK (i.). **1.** Dolmuş şeyin hali. Ar. meşhûniyet, imtilâ. **2.** Garaz, kin, yürekte gizli tutulan hiddet: Birine dolgunluğu olmak. **3.** Mide şişkinliği. Ar. imtilâ. **Kulak dolgunluğu** = Çok işitmekten meydana gelen bilgi.

DOLİKOSEFAL (i. Y.). Uzun kafalı.

DOLMA (i.). **1.** Dolmak işi: Havuzun bu kadar çabuk dolması. **2.** İçi pirinç, üzüm ve fıstıkla veya kıyma ile doldurulup pişirilen kesilmiş hayvan yahut kabak, yaprak gibi sebze yemeği: Kuzu, hindi, midye, kabak, patlıcan, lahana dolması: **Yalancı dolma** = Zeytinyağı ve pirinç ile yapılan yaprak dolması. **3.** Bir şeyin içine doldurulan madde: Duvar dolması. **4.** Doldurulmuş, içine pirinç vesaire doldurulan: Dolma kuzu, dolma domates. **5.** Taş, toprak ve moloz vesaire ile doldurulup tesviye edilmiş: Dolma bahçe, dolma tepe. **Dolmayı yutmak** = Söylenen aldatıcı sözlere inanmak: Ben bu dolmayı yutmam.

DOLMAK (f.). **1.** (boş kap vesaire) İçine bir şey konup boşluktan kurtulmak, dolu hale gelmek: Testi, sandık, havuz doldu; sarnıç daha dolmadı. **2.** Bir kap ve zarf vesaire içine girmek, girip onu doldurmak: Dışarıda bırakılan kazana su dolmuş; karnına hava dolmuş; çocuklar kapıyı açık bulup içeri dolmuşlar. **3.** Şişmek, kabarmak: Midem doldu; bu minder çok dolmuş. **4.** Sabrederek hiddet ve kinini içinde saklamakla taşacak dereceye gelmek: Artık sabrede ede dolmuştum. **5.** Tam olmak, tamamlanmak. Osm. ikmal olunmak: Tamam, hesap doldu. **6.** Boş yeri kalma-

mak, artık alamamak: Araba, vapur, doldu. **Kulak dolmak** = Çok işitmekle öğrenmek. **Gözler dolmak** = Ağlayacak olmak, göze yaş gelmek. **Yürek dolmak** = Çok üzgün hale gelmek, ağlamaklı olmak.

DOLMALIK (i.). Dolma yapmaya yarayan.

DOLMEN (i. Keltçe'den). Taşların üzerine kapak gibi yatırılmış büyük taşlardan meydana gelen taş çağı âbidesi.

DOLMUŞ (i.). **1.** Boş yeri kalmamış. Fars. pür: Dolmuş testi, sandık, araba. **2.** Artık tahammül olunamayacak, taşacak derecede hiddetlenmiş: Osm. pür-hiddet, pürgazab. **3.** İskelede, doluncaya kadar yolcu alıp, dolunca hareket eden nöbet kayığı, doldurma suretiyle yolcu taşıma, bu şekilde yolcu taşıyan nakil vasıtası. **Dolmuşa gelmek** = Kandırılmak.

Domates

DOLMUŞÇU (i.). Dolmuş yapan.

DOLMUŞÇULUK (i.). Dolmuş yapma işi.

DOLOMİ (i. Fr. jeoloji). Tabiî kalsiyum ve magnezyum karbonatı.

DOLU (i.). **1.** Dolu, dolmuş; boş olmayan. Ar. memlû, meşhûn: Dolu şişe, sandık, havuz. **2.** Bir kap vesaire içine birikip toplanmış olan: Bu dolap kitap dolu; bu gölde balık, şu dağda av kuşları doludur. **3.** Çok, fazla. Osm. kesretli: Bu bağda dolu kiraz vardır; Necd'de cins kısraklar doludur. **4.** İçi boş olmayan, som. **5.** Fişek ve barutu konup atılmaya hazırlanmış (ateşli silâh): Dolu tüfek, top. **Doludizgin** = (hayvanı) Tam süratle koşturmak: Bir atlı dolu dizgin geliyordu. **6.** Bir kap vesaireyi dolduran miktar: Avuç dolusu, kâse dolusu. **7.** İçki dolu kadeh, bardak. Fars. piyâle: Bir dolu içmek. **Ağız dolusu** = Ehemmiyetsiz, değersiz çok lâflar: Ağız dolusu lâf, hangisine inanırsın.

DOLU (i.). Yazın havanın üst tabakalarındaki su zerrelerinin donup iri ve yuvarlak buz taneleri suretinde yağması ki, bazen çok ve pek iri taneli yağarak büyük hasar verir. Ar. bered, Fars. tegerk: Dolu yağmak, düşmek: **Yağmurdan kaçıp doluya tutulmak** = Hafif bir sıkıntıdan kaçarken daha ağırına uğramak.

Domino

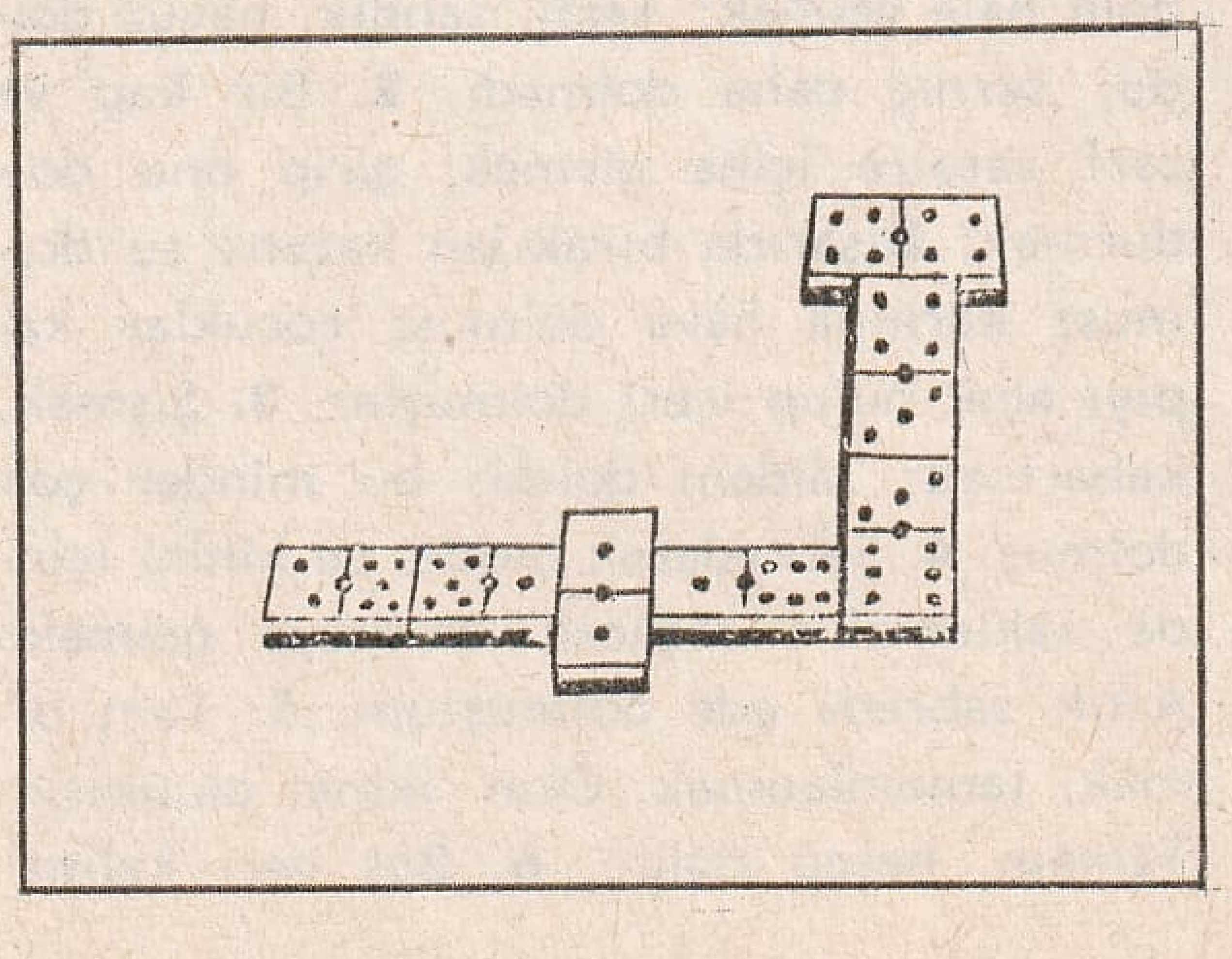

DOLUDİZGİN (i.). Atın son hızla koşması.

DOLUK (i.). Dikişsiz kap yapılan bütün deri: Bal, pekmez, su doluğu.

DOLUNAY (i.). Ayın dünyaya karşı gelen tarafının tamamıyle aydın görünmesi hali, ayın on dördü. Ar. bedr.

DOLUŞ (i.). Dolmak işi. bk. Dolmak.

DOMAĞA (i.). Doğanın ayağına vurulan toplu köstek.

DOMALAN (i.). **1.** (botanik) Asklı mantarlardan bir bitki, yer mantarı (tuber melanosporum). **2.** Yumru çıban, veba çıbanı.

DOMALMAK (f.). Tümsek peyda etmek.

DOMALTMAK (f.). Bir tarafı künbet gibi çıkıntılı vaziyete koymak, tümseltmek: Yükü almak için arkasını domalttı.

DOMANIÇ (i.). Kambur, tümsekli, fırlak.

DOMATES (i.). Patlıcangillerden bir bitki ve içi pek sulu kırmızı meyvası, domates. Domatesin hem tazesi, hem de saklanmış suyu veya ezmesi yemeğe lezzet vermek için kullanılır. Amerika'dan gelmiştir ve çok çeşitleri vardır: Kırmızı domates, salkım domates: **Yeşil domates** = Bazı yemek ve turşularda kullanılan ham domates (Fr. tomate).

DOMATESLİ (i.). Domatesin suyu veya ezmesi ile terbiye olunmuş: Domatesli pilav, çorba.

DOMBAY (i.). Manda, susığırı.

DOMİNANT (i. Fr.). Musikide dizinin durak perdesinden sonra en mühim perdesi. T. güçlü.

DOMİNO (i. Fr.). **1.** Dikdörtgen biçiminde «taş» adı verilen yirmi sekiz parça ile masa üzerinde oynanan bir oyun. **2.** Bazen balolarda giyilen kukuleteli bir elbise.

DOMİNYON (i. İng.). Büyük Britanya imparatorluğunun, anavatanla aynı hakları olan deniz aşırı parçalarından her birine verilen ad: Kanada dominyonu.

DOMUZ (i. aslı tonuz) Pisliğiyle tanınmış dört ayaklı bir hayvan. Yabanî ve ehlî çeşitleri vardır. Ar. hınzır, Fars hûk. Yavrusuna çorpa derler. Pislikten, inat ve merhametsizlikten yahut fazla kuvvetten kinaye olarak tahkir mânâsında kulla-

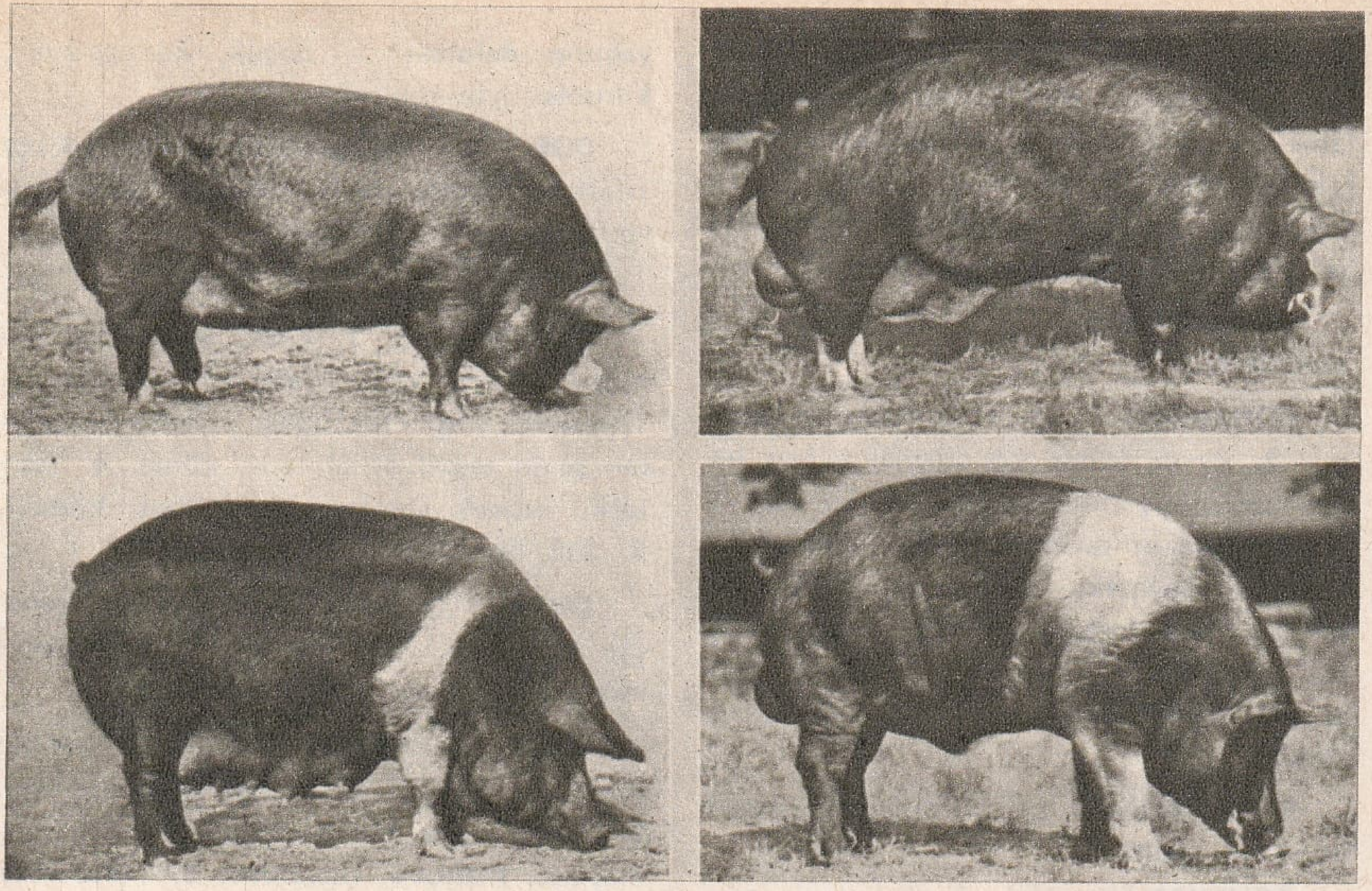

Çeşitli domuzlar

nılır: Ne domuzdur. **Domuz ağırşağı, ekmeği, ayrığı** = Bir cins kök. **Domuzayağı** = 1. Tüfek sıkısını veya şişe tıpasını çıkarmaya mahsus burgu. 2. Vaktiyle, düşmanın ayağına batmak üzere yola atılan demirden sivri uçlu üçgen ayak oltası. **Domuz arabası** = Bir cins zırhlı araba, seyyar küçük metris. **Domuzelması** = Domalan. **Domuz yağı** = Domuzun derisi altında ve etinin üstünde kalın bir tabaka halinde bulunan yağ.

DOMUZGİLLER (i.). Örneği domuz olan memeli hayvanlar familyası.

DOMUZLAN (i.). Kınkanatlılardan, bir böcek (brachynus crepitans).

DOMUZLUK (i.). Domuz huyluluk, merhametsizlik: Yine domuzluğu tuttu.

DON (i.). 1. Soğuktan billûrlaşarak, geçici olarak katı hale geçmiş su vesair sıvılar, buz. Fars. yah: Dışarıda don var; testi don tutmuş. **Don çözülmek** = Buz erimek. 2. Su vesair sıvıların soğuktan billûrlaşmasıyle geçici olarak katılaşması. Ar. cumûd (ve galatı incimad). Buz bağlama: Don havasıdır; havalar don gidiyor; hava dona çekecek. **Donyağı** = Makinelere sürülmekte vesair böyle işlerde kullanılan iç yağı.

DON (i.). 1. Umumiyetle, elbise. Ar. sevb, libas, Fars. câme: Kara don. 2. Belden aşağı giyilen ve bacakları örten elbise, şalvar, tuman, dizlik: Ayağında donu yok. **İç donu** = Tenin üzerine ve pantolon, entari vesairenin altına giyilen bir iç çamaşırı. 3. At rengi: Bu atın donu güzel; doru don, açık don. **Donsuz** = Hiç bir şeyi olmayan, âdi, aşağılık, şıllık.

DONAKALMAK (f.). Şaşkınlıktan bir an için ne yapacağını, ne diyeceğini bilememek, donup kalmak.

DONANIM (i.). Gemi direğine, yelkene yahut başka bir parçaya bağlı olan halat ve makara gibi manevra vasıtaları.

DONANMA (i.). 1. Herkesle alâkalı sevinçli bir hâlin ilânı veya kutlanması için şehrin elektrik, bayraklar vesair şeylerle süslenmesi, top, tüfek ve fişekler atılması. **Şehr-âyîn** = Şenlik, donanma gecesi. 2. Harp gemilerinin bütünü: Türk, Fransız donanması, donanmay-ı hümâyûn. **İnce donanma** = Nehir için ufak gemiler filosu.

DONANMAK (f.). 1. Süslenmek, bezenmek: Gelin güzel donanmış. 2. (şehir, bina vs.) Elektirik ve bayraklarla süslenmek: Bütün şehir donanmış; resmî binalar çok güzel donandı. 3. (gemi) Yelken vesaire takımıyle cihazlanmak: Yeni inşa olunan gemiler daha donanmadı. 4. (at) Mükemmel takımlarla hazırlanmak: At donandı.

DONATILMAK (f.). Donanma işine konu olmak.

DONATIM (i.). 1. Donatmak işi, teçhiz. 2. (askerlik) Birliklere gerekli olan silâh ve makineleri sağlama işi.

DONATMA (i.). Donatmak işi.

DONATMAK (f.) («elbise» mânâsındaki «don» dan olup «giydirmek» demelidir) 1. Süslendirmek, bezetmek. Osm. tezyin etmek: Odalarını güzel donatmış; gelini giydirip donattılar. 2. Şehri ve binaları, elektrik ve bayraklarla süslemek: Şehri, çarşıyı, sokakları, vapurları donatmak.

3. Süslü şekilde tertib etmek: Meyve tablası donatmak. **4.** mec. Sövüp sayarak azarlamak, kabahatlerini etrafiyle yüzüne vurarak paylamak. **5.** (denizcilik) Geminin arma ve teknesindeki eksikleri tamamlamak ve teçhiz edip sefere hazırlamak.

DONATTIRMAK (f.). Donatma işini yaptırmak.

DONDURMA (i.). **1.** Buz haline geçirme. **2.** Karın içinde döndürmekle buz haline geçirilmiş limonata, şerbet ve süt vesaire ki, yazın serinlik vermek için yenir: Limonlu, kaymaklı dondurma. **3.** Dondurulmuş, buz haline geçirilmiş. **2.** Donup tek parça olmuş: Dondurma kavurma; dondurma duvar. **Dondurma taş** = Tabiî olmayan.

DONDURMACI (i.). Dondurma yapan ve satan adam.

DONDURMAK (f.). **1.** Su vesair sıvıları soğutmakla katı hale geçirmek: Bu soğuk, suları, nehri donduracaktır; bu yağı erittikten sonra dışarıya koyup dondurmalı. **2.** Üşütmek, soğukta bırakmak: Bizi donduracaksınız.

DON KİŞOTLUK (i.) (Don Quichotte adından). Lüzumsuz kahramanlık göstermeye kalkışma.

DONMAK (f.). **1.** Sıvı iken, sıcaklığının azalmasıyle katı hale gelmek: Dışarısı öyle soğuk ki, dondum. Yağ dondu. **2.** Soğuktan donarak ölmek: Böyle havada yola çıkarsa, insan donar. **3.** Çok üşümek. **4.** Kimyevî bir etki ile katılaşmak: Çimento ve alçı çabuk donar.

DONRA (i. «donmak» tan). Sibirya'nın donmuş bataklıklarla dolu çölü (Avrupa dillerinde bu mânâ ile kullanılan «tundra» kelimesi bundan gelmedir).

DONSUZ (i.). **1.** Don giymemiş olan. **2.** mec. Yoksul, serseri.

DONUK (i.). **1.** Donmuş, buz bağlamış, katı (galatı: müncemid): Elleri donuk. **2.** Üstü donmuş gibi, dumanlı, bulutlu, berrak olmayan, buzlu: Donuk cam. **3.** Cilâsız (tahta, maden vesaire). **4.** Fersiz, ruhsuz: Donuk adam; donuk ifade.

DONUK (i.) (galatı ve zebanzedi: domuz) Tonguz. bk. Domuz.

DONUKLANMAK (f.). Donuk olmak, fer'i, cilâsı ve parlaklığı gitmek.

DONUKLUK (i.). Fersizlik, cilâsızlık, sönüklük.

DONUZLAN (i.). Yereşeği, osurgan böceği.

DONYAĞI (i.). Yağlarının eritilmesiyle elde edilen ve normal sıcaklıkta katı halde bulunan yağlar: **Donyağı** gibi yahut **donyağının dolması** = Soğuk, konuşmayan, kimseler için söylenir.

DOP (e.). Do ile başlayan bazı Türkçe sıfatların başına gelip mübalâğa ve kuvvetlendirme bildirir: Dopdolu.

DOPDOLU (i.). Çok dolu.

DORUK (i.). **1.** Zirve, tepe: Dağ doruğu. **2.** Uç, tütün fidesinin doruğu. **3.** Tepeleme dolgunluk, pek ziyade doldurulan şeyin teşkil ettiği tepe, küme. **4.** Tepe teşkil edecek surette çok dolmuş, kümeli. **5.** Saf. bk. Duru.

DOSA (i. denizcilik). İskeleye yanaşan veya başka bir yere aborda olan gemilere girip çıkmak için konan iskele.

DOST (i. F.) (c. dostân). **1.** Sevilen insan. Ar. muhib, Fars. yâr: Dost nasihatı. **2.** Erkek veya kadın sevgili: Ar. mâşuk, mâşuka, mahbûb, mahbûbe. **3.** (tasavvuf) Hakikî dost ve âriflerin âşık olduğu Tanrı. **4.** Gayr-ı meşru zevc veya zevce (Fr. maîtresse): Bir dost tutmuş.

DOSTÂN (i. F. c.) (m. dost). Dostlar.

DOSTÂNE (i. F.). **1.** Dostlukla olan, doğruluk ve sevgiye dayanan veya lâyık: Bazı dostâne ihtarlarda bulundu. **2.** Dostluğa yakışır surette, dostçasına: Size dostâne söylüyorum.

DOSTÇA (i.). Dost gibi, dosta yakışır surette: Dostça muamele, söz; size dostçasına söyleyeyim.

DOST-DÂR (i. F.). Birini dost tutan, Ar. muhib.

DOSTÎ (i. F.). Dostluk.

DOST-KÂM (i. F.) Niyeti, merâmı dostun merâmına uygun olan.

DOST-KÂN (i. F.). Büyük kadeh. bk. Dost-kâm.

DOSTLUK (i.). Dost hali, sevgi: Bana dostluk gösteriyor; onun dostluğuna güvenilmez.

DOSYA (i. Fr.). **1.** Bir iş veya şahıs üzerindeki evrakın tamamı. **2.** Çeşitli evrakın içine konduğu kartondan kap.

DOYGUN (i.). İyice doymuş olan, Ar. meşbû, müstağnî.

DOYGUNLUK (i.). Doymuş olma hali, işbâ hali.

DOYMA (i.). Doymak işi: Toprağın suya doyması.

DOYMAK (f.). **1.** Tok hale gelmek, (karın) tok olmak, açlık giderilmek: Doydunuz mu? Karnım doydu. **2.** Kanmak, Osm. iktifa etmek: Suya doyamıyorum; artık o da servete doymadıysa; bu yağmurlardan yerler doydu. **Göz doymak** = Kana-

at gelmek: Haris bir adamdır, ne kadar kazansa yine gözü doymaz.

DOYMAZ (i.). Bir şeyle kanaat etmez. Tamahkâr: Ne doymaz adamdır.

DOYMAZLIK (i.). Bir şeyle kanaat etmeyiş, tamahkârlık.

DOYMUŞ (i. fizik). Doyma haline gelmiş. Ar. meşbû.

DOYUK (i.). Doymuş olan, tok kelimesinin yeni ve başka şeklidir.

DOYULMAK (f.). **1.** Karın tok olmak, açlık defedilmek: O kadar ekmekle doyulur mu? **2.** mec. Kanaat gelmek, iktifa olunmak: Bu manzaraya doyulmaz; sizin sohbetinize doyulur mu?

DOYUM (i.). **1.** Doyma, kanma. Ar. şib'. **2.** Kanaat.

DOYUMLUK (i.). **1.** Bir defa doyacak miktar: Bir doyumluk ekmek. **2.** Doymaya esas olan: Bu para doyumluk değil a. **3.** Yağma, ganimet, çapul.

DOYURAN (i. fizik). **1.** Bir sıvıyı (içinde eriyerek) doyma haline getiren madde. **2.** Bir çelik çubuğu doyma haline getiren indükleyici mıknatıs.

DOYURMAK (f.). Birinin karnını tok etmek, yedirip açlığını gidermek. Osm. işbâ etmek: Aç doyurmak; kırk fakir doyurmak. **Karın doyurmak** = **1.** Yemek yemek, doymak. **2.** Beslemek, faydalı olmak: Bu iş karın doyurmaz.

DOYURULMAK (f.). Başkası tarafından karnı doyurulup açlığı giderilmek. Osm. işbâ edilmek: Oruç yiyen tarafından kırk fakir doyurulmak lâzımdır.

DOZ (i. Y. kimya). Bir maddenin bir karışıma girmesi gereken muayyen miktarı. **2.** (tıp) Bir hastaya bir defada veya bir günde verilecek ilâç miktarı. **3.** Ölçü.

DÖDERLİ (i.) **1.** Vurmaya ve dövmeye mahsus tokmak veya çekiç. **2.** Keser ve balta gibi âletlerin arkasındaki tokmak.

DÖĞDÜRMEK (f.). **1.** Birini dövmeye emir vermek veya müsaade etmek: Ben çocuklarımı kimseye dövdürmem. **2.** Bir şeye tokmak veya diğer bir şeyle vurdurup kırdırmak, ezdirmek veya tanelerini ayırtmak: Buğday, mısır, şeker dövdürmek. **3.** Kurşun veya gülle attırmak: O kaleleri gemilere dövdürmeli. **4.** (denizcilik) Fırtınada gemi giderken, bocalayıp rüzgârın önüne düşmek mümkün olmadığı zamanlarda rüzgâra baş vermek. bk. Dövdürmek.

DÖĞE (i.). Genç inek, daha doğurmamış inek. bk. Döve, düve.

DÖĞEN (i.). Harmanda ekini döğdükleri dibi çakmak taşlı âlet, döven. bk. Düven.

DÖĞESİMEK (f.) (boğa) Döğe ve inek arayıp azmak. bk. Düvesimek.

DÖĞME (i.). **1.** Dövmek işi, dövme. **2.** Kızgınken döğerek yapılmış demir eşya: Dövme demir, dövme karyola.

DÖĞME SAZLAR (i. T.). Usul vurma sazları.

DÖĞMEK (f.). Dövmek. bk. Dövmek.

DÖĞÜ (i.). Dibekte döğülmüş pirinç (döğülmemişine çeltik denir. Pirinç ise Farsça'dır). bk. Düyü.

DÖĞÜÇ yahut **DÖĞÖÇ** (i.). Soğuk su ile ve sabunsuz yıkanan çamaşırı dövdükleri tokmak, çamaşır tokacı.

DÖĞÜLME (i.). Dövülmek işi. bk. Döğülmek, dövülme.

DÖĞÜLMEK (f.). **1.** Dövülmek, vurulmak. Osm. darbolunmak: O kadar küçük çocuk dövülür mü? **2.** Havanda veya diğer bir âletle kırılmak, ezilmek: Bu havanda keten tohumu, ötekinde ise şeker dövülür. **3.** Topa veya kurşuna tutulmak: Bu kale denizden dövülemez, karadan dövülebilir. bk. Dövülmek.

DÖĞÜŞ (i.). **1.** Dövme, Ar. darb. **2.** Dövüşme, Ar. mudârebe. **3.** Vurup ezme, sahk. **4.** Topa tutma. bk. Dövüş.

DÖĞÜŞMEK (f.). Biribiriyle kavga veya güreş etmek. Osm. mudârebe etmek: Koçlar, horozlar dövüşüyor. bk. Dövüşmek.

DÖĞÜŞTÜRMEK (f.). Kavga veya güreş ettirmek: Koç, horoz döğüştürmek. bk. Dövüştürmek.

DÖKME (i.). **1.** Dökmek işi. **2.** Kalıba dökülmüş âdi demir. **3.** Eritilip kalıba dökülerek yapılmış: Dökme demir, dökme karyola. bk. Dökmek.

DÖKMECİ (i.). Madenleri eritip kalıba dökerek çeşitli şeyler yapan sanatkâr, dökümcü: Pirinç dökmecisi.

DÖKMECİLİK (i.). Madenleri eritip kalıba dökerek eşya yapmak sanatı.

DÖKMEK (f.). **1.** Bir sıvıyı yahut tahıl gibi bir şeyi bulunduğu kap veya yerden dışarıya veya diğer bir kaba boşaltmak. Osm. sabbetmek: Su dökmek; şarabı fıçıya dökmek. **2.** Düşürmek, Osm. ıskat etmek: Ağaçların bir kısmı yapraklarını döker, bir kısmı dökmez; hastalık bütün saçımı döktü. **3.** Saçmak, sepmek, ekmek: Tavuklara yem döktüm. **4.** Akıtmak, Osm. isâle ve irâka etmek: Göz yaşı dökmek. **5.** Vücutta sivilce gibi şeyler çıkarmak: Vücudunun her tarafında çıbanlar dökmüş **6.** Gemi veya demiryolu vesaire ile çıkarmak.

Osm. sevk ve tahşîd etmek: İngilizler, Hindistan'a birçok mühendis döktüler; filan devlet hududuna asker döküyor. **7.** Erimiş maden vesaireyi kalıba boşaltmak: Hurufat dökmek; top dökmek. **8.** Sulu hamuru kaynar yağın içine veya sıcak saçın üzerine akıtıp bazı yenecek şeyler hazırlamak: Lokma, kadayıf dökmek. **9.** Tüy ve hav gibi şeyi kaybetmek: Bu kadife çabuk havını döker; hayvanlar bu mevsimde tüylerini dökerler. **10.** Dışarı atmak: Şu suyu, şu süprüntüyü dökün. **Ayağına sıcak su dökmek** = İyi karşılamak. **Ter dökmek** = Terlemek. **Su dökmek** = İşemek, Osm. tebevvül etmek. **Kan dökmek** = Muharebeye gitmek; canını feda etmek. **Göz yaşı dökmek** = Ağlamak. **Yüz suyu** (Osm. **âb-ı rû**) **dökmek** = Haysiyetini ayaklar altına alıp yalvarmak.

DÖKTÜRMEK (f.). **1.** Dökmek işini yaptırmak. **2.** Kolaylıkla ve pişkin bir tarzda söylemek, yazmak, oynamak, oynatmak.

DÖKÜLMEK (f.). **1.** Sıvı veya tahıl çeşidinden bir şeyin, bulunduğu kap veya yerden dışarı çıkıp akması: Testiden su, fıçıdan yağ, çuvaldan buğday, saman döküldü; yere döküleni toplamak. **2.** Düşmek, Osm. sukut etmek: Dişleri, saçı döküldü; kuraklıktan ağaçlardan bütün meyveler, yapraklar döküldü. **3.** (akarsu) Son bulmak: Tuna Karadeniz'e dökülür. **4.** Çıkarılmak, Osm. sevk ve tahşîd edilmek: Hududa, karaya birçok asker döküldü. **5.** Hücum etmek, üstüne düşmek: Bütün halk sokağa dökülmüş; şimdi herkes sayfiyeye döküldü. **6.** Dönmek, çevrilmek. Osm. münkalib olmak, müncer olmak: Moda mini eteğe döküldü. **7.** Eritilmiş maden vesaire kalıba boşalmak: Kurşun ile antimuan halitasından harfler dökülür. **8.** mec. Pek fazla eskimek. Osm. harap ve virân olmak: O yalı dökülüyor.

DÖKÜM (i.). Eritme, eritip kalıba dökme. Ar. sebk, izâbe.

DÖKÜMHANE (**DÖKÜM-HÂNE**) (i.). Madenden çeşitli âlet ve eşyalar yapmaya mahsus fabrika. Fr. fonderie: Hurufat dökümhanesi.

DÖKÜMLÜ (i.). Vücuda iyi oturan elbise, sarkan, buruşup yer bırakmayan elbise kumaşı.

DÖKÜNMEK (f.). Kendi üstüne dökmek: Sabahları soğuk su dökünmeyi âdet edinmiştir. **Soyunup dökünmek** = İstirahat için soyunup, rahat bir hal ve kıyafette oturmak.

DÖKÜNTÜ (i.). **1.** Dökülmüş perakende şey: Buğday, taş döküntüsü; zahire bitip yalnız biraz döküntü kalmıştır. **2.** Denizin dalgalarını kesmek için sahilin biraz ilerisine bilhassa dökülmüş veya tabiî halde perakende taşlar.

DÖL (i.). **1.** Rahmin içindeki yavru, cenin. **2.** Soy, nesil, uruk, ırk. **Döl almak** = Cins aygıra kısrak çekip tayını almak. **Döl eşi** = Son, Ar. meşîme. **Döl döş** = Tenasül. **Döl yatağı** = Rahim.

DÖLEK (i.). **1.** Kavun ve karpuzun keleği, bostan bozumu ufak yemiş. **2.** Tekerleğin merkezindeki ağırlık. **3.** Umumiyetle yumru şey. **Acı dölek** = Ebu Cehil karpuzu.

DÖLLEME (i.). Döllemek işi, Ar. ilkah.

DÖLLEMEK (f.). Döl sahibi kılmak. (biyoloji) Erkek cinsiyet hücresi, dişi cinsiyet hücresiyle kaynaşarak tek bir hücre meydana getirmek. Osm. ilkah etmek.

DÖLLENME (i. biyoloji). Döllenmek işi.

DÖLLENMEK (f.). Döllenmek, döl sahibi olmak.

DÖLÜT (i. biyoloji) (uyd. k.). Bütün organları belirdikten sonra embriyonun aldığı ad. Ar. cenîn.

DÖL YATAĞI (i.). Rahim.

DÖL YOLU (i.). Rahmin ağzından dışarıya doğru uzanan yol, mehbil.

DÖNBABA (i.). Itır cinsinden bir bitki.

DÖNDÜRMEK (f.). 1. Devrettirmek, çevirmek. Osm. tahrik etmek: Çarkı, fırıldağı, dolabı döndürmek. **2.** Geriye çevirmek. Osm. ircâ etmek: Kendisini yarı yoldan döndürdüler. **3.** İçini dışına veya önünü arkasına çevirmek. Osm. taklîb etmek: Bu minderi döndürmeli.

DÖNEÇ (i. fizik) (uyd. k.). Alternatif akımla çalışan motor veya dinamoların dönen kısmı.

DÖNEK (i.). Sözünden döner, sözünde durmaz, kaypak. Ar. mütelevvin: Pek dönek adamdır.

DÖNEKLİK (i.). Sözünden dönen adamın hali, sözünde durmama. Osm. sebatsızlık. Ar. televvün: Onun dönekliği malûm.

DÖNEM (i.) (y. k.). Başı sonu belli zaman süresi: Devre, devir.

DÖNEMEÇ (i.). Bir yolun yön değiştirdiği yer, yolun dönülen yeri.

DÖNEN (i.). Üç yaşını geçen at ve deve gibi büyük ve iki yaşını geçen koyun ve keçi gibi küçük hayvanlar için kullanılır.

DÖNENCE (i.) (uyd. k.). Geri dönme noktası. Ar. medar.

DÖNER (i.). 1. Dönen: Yanar döner. **2.** Döne döne kızaran kebap, döner kebap.

DÖNGEL (i.). Muşmula denilen meyve. Ezgilden büyük ve beşbıyıktan küçüktür.

DÖNGÜ (i. denizcilik). Makinelerin içinde kazana su vermek ve sintine suyunu atmak için kullanılan tulumba.

DÖNME (i.). **1.** Dönmek işi. Ar. devr. **2.** Geri gelme . Ar. avdet, ric'at. **3.** Değişme, Osm. tehavvül, tegayyür. **4.** Din değiştirme. Ar. ihtida, irtidâd: Çin'in dönmelerine Şark Türkçesi'yle Dungan derler.

DÖNMEK (f.). **1.** Kendi mihveri veya başka bir mihver etrafında devretmek, devreylemek: Dünya 24 saatte bir kere kendi etrafında, senede bir defa da güneşin etrafında döner. Mevlevî dervişleri muntazam bir hareketle dönerler; bu tekerlek dönmüyor. **2.** Arkaya doğru gelmek, geri gelmek, avdet etmek: Filân yere gidip akşam döneceğim; bu vapur Mudanya'ya kadar gidip oradan yine buraya döner. **3.** Değişmek, başkalaşmak. Osm. diğergûn olmak, tahavvül ve tegayyur etmek: Onun işi döndü; aklı döndü. **4.** Eski dinini bırakıp diğer bir dine girmek: Çin'in Dungan denilen ahalisi dönerek İslâm dinini kabul etmişlerdir: Arnavutlar'ın bir kısmı fetih sırasında ve bir kısmı da çok sonra dönmüşlerdir. **5.** Caymak, vazgeçmek, sözünü tutmamak: Sözünden dönmek. **6.** Birini terk edip onun tarafını tutmaktan vazgeçmek: Sonraları Kleopatra'dan dönmüşlerdi. **7.** Bir hal almak, benzemek, bir harekette bulunmak: **Arslana döndü** = Gayet yiğitçe harekette bulundu; suya düşmüş sıçana döndü. **Baş dönmek** = Başı dönüyor gibi olmak. **Sözünden dönmek** = Verdiği sözden caymak. **Soy dönmek** = Nesil bozulmak, karışmak, asalet ve cins karışmak. **Göz dönmek** = mec. Fazla hiddet ve telâştan gözler kararmak.

DÖNMÜŞ (i.). Kokmuş, ekşimiş, bozuk: Dönmüş yemek. **Gözleri dönmüş** = Hiddet veya diğer bir üzüntüden gözleri dışarıya fırlayıp çılgına dönmüş. **Sütü dönmüş** = Bir üzüntüden sütü çalkanmış (kadın).

DÖNÜK (i.). Çevrili, çevrilmiş, dönmüş.

DÖNÜLMEK (f.). **1.** Devrolunmak: Mevlevî semâında bir usûl ile dönülür. **2.** Geri gelmek: Oraya gidilirse akşama dönülebilir mi? **3.** Sözünden veya bir tarafı tutmaktan cayılmak: Bir tarikate girdikten sonra dönülmek olmaz.

DÖNÜM (i.) («dönmek» ten). Eni ve boyu kırk adım veya mimarî arşından ibaret arazi ölçüsü (918,672 m^2). Bir dönüm dört «evlek»e bölünür: Bu tarla elli dönümdür. **Yeni dönüm, âşarî dönüm** = Eni ve boyu yüz metreden ibaret arazi ölçüsü, hektar.

DÖNÜM (i.). **1.** Devir, dönme, gezinme. **2.** Geri geliş, avdet. **3.** Kere, defa, nöbet. **Gün dönümü** = Güneşin yaz başında kuzeyden, kış başında güneyden Ekvator'a doğru gelişi, gece yahut gündüzün uzamaya başlaması.

DÖNÜMLÜK (i.). **1.** Dönüme yetecek miktarda: Bir dönümlük tohum kaldı. **2.** Dönüm kadar: İki dönümlük bir bağ.

DÖNÜŞ (i.). Geri gelme. Osm. avdet, rücû: Hac dönüşümde Kudüs'ten geçmek emelimdir; tiyatrodan bu kadar erken dönüşünüze bir mânâ veremedim. bk. Dönme.

DÖNÜŞLÜ (i. gramer) Faili ile mefûlü bir olan fiil, mütavaat: Sevinmek, gezinmek, takınmak gibi.

DÖNÜŞMEK (f.). Bir şekil veya halden başka bir şekil veya hale girmek. Osm. tahavvül etmek.

DÖNÜŞTÜRMEK (f.) Gezinip aramak, araştırmak.

DÖNÜŞÜM (i.) (y. k.). Değişme, başka bir hale girme.

DÖNÜŞÜMCÜLÜK (i. biyoloji) (y. k.). Osm. istihâle ve tahavvül etme nazariyesi. Lamarck'ın ortaya attığı ve Darwin'in geliştirdiği nazariye.

DÖNÜŞÜN (i.). Dönerken, dönüşte: Kalemden dönüşün size uğrarım.

DÖRDER (dsi). Beherine veya her defasında dört: Parayı bölüşünce adam başına dörder lira düştü; dörder dörder arabalara bindirip götürdüler.

DÖRDÜN (i. astronomi) (uyd. k.). Ayın yer yuvarlağına karşı gelen sathının yarısı aydın, yarısı karanlık olması hali. Ar. terbî.

DÖRDÜNCÜ (dsi). Dört derecesinde bulunan, üçüncü ile beşinci arasında olan. Ar. râbî: Dördüncü gün, dördüncü kısım.

DÖRDÜZ (i.). Dördü bir karından doğmuş.

DÖRT (si.). Üç ile beş arasındaki sayı, 4; iki defa iki. Ar. erbaa, Fars. çihar: Dört yüz, dört bin; on dört, yirmi dört: **Dörtte bir** = Çeyrek. **Dört ayak** = Elleri dahi ayak gibi kullanarak (yürümek). **Dört el** = İki kişi tarafından çalınan piyano usulü. **Dört elle yapışmak (sarılmak)** = Büyük gayret ve ehemmiyetle teşebbüs etmek. **Dört baş** = Dört cihet, her taraf, her yan. **Dört kaş** = Bıyığı yeni terleyerek

dört kaşlı gibi görünen. Fars. çâr-ebrû **Dört gözle beklemek** = Sabırsızlıkla beklemek. **Dört köşe** = Murabba (kare) biçiminde. **Dörtnal** = Doludizgin, hayvanı koşturarak. **Dört yanına bakınmak** = Şaşırmak. **Dört yol ağzı** = İki yol veya sokağın kesiştiği yer.

DÖRT ÇİHAR (i.). Tavla zarlarından ikisinin de dördü gösteren taraflarının üste gelmesi ile elde edilen tavla sayısı.

DÖRTGEN (i. matematik). Dört kenardan meydana gelen geometrik şekil. **Dikdörtgen** = Açıları dik olan paralelkenar. **Eşkenar dörtgen** = Dört kenarı birbirine eşit olan dörtgen.

DÖRTKAŞLI (i.). **1.** Bıyığı yeni terleyen genç adam. **2.** Kalın ve gür kaşlı.

DÖRTLÜ (i.). Dört beyi vesairesi olan, dört beyli oyun kâğıdı: Kupanın dörtlüsü bendedir.

DÖRTLÜK (i.). **1.** Dört kilo vesaire ağırlığında olan: Dörtlük bir balık. **2.** Dört lira vesaire kıymetinde olan: Dörtlük şeker. **3.** Dört karış veya metre vesaire boy veya eninde olan: Dörtlük direk, tahta. **4.** (argoda) Ehemmiyetsiz, değersiz, parasız, pulsuz: Haydi şuradan dörtlük! **5.** (şiirde) Kıt'a.

DÖRTNAL (i.). Atın en hızlı koşuşu.

DÖRTNALA (i.). Dörtnal koşarak.

DÖRT YÜZLÜ (i. matematik). Üçgen piramit gibi dört yüzü olup bu yüzlerin hepsi birer üçgenden ibaret olan cisim.

DÖŞ (i.). Kaburga altı. **Döş altı** (ağızlarda) = **1.** Göğüs. **2.** Yamaç.

DÖŞEK (i.). **1.** Yatak: Kendisine mükemmel bir döşek yaptılar. **2.** Pamuklu yumuşak şiltenin altına serilen yünle dolu kaba şilte. **3.** (denizcilik.) Iskarmozların sonunu teşkil eden yarım döşekleri omurgaya bağlamak için omurganın üzerine konan ağaçlar.

DÖŞEKLİ (i.). **1.** Oturaklı, sabit. **2.** (denizcilik) Fazlaca geniş ve bu sebeple yalpası az (gemi). Karşılığı: Narin yapılı.

DÖŞELİ (i.). Döşenmiş, döşenmiş olan. Ar. mefruş: Parke döşeli bir oda. **Dayalı, döşeli** = Her tarafı özenerek döşenmiş.

DÖŞEME (i.). **1.** Oda vesairenin zeminini kaplayan tahta vesaire: Tavandan döşemeye kadar; tahta, mermer döşeme. **2.** Bir oda veya daireye yerleştirilen eşya, minder, yastık, kanape vesaire, mobilya, mefruşat: Bu konağın döşemesi pek muntazam; döşeme düzmek zevk işidir. **3.** Bir geminin, rüzgâr veya akıntının tesiriyle seyir yolundan başka bir tarafa düşmesi.

DÖŞEMECİ (i.). **1.** Döşeme yapan kimse. **2.** Mefruşatçı.

DÖŞEMEK (f.). Yaymak, sermek. Osm. tefrîş etmek.

DÖŞEMELİ (i.). Mobilyası, mefruşatı olan. Ar. mefruş: Döşemeli ev; alaturka, alafranga döşemeli.

DÖŞENMEK (f.). **1.** Yayılmak, uzanmak, genişlemek. **2.** Hastalanıp yatağa yatmak: Birkaç ay ayakta gezdikten sonra döşendi. **3.** Sözü uzatmak, etrafıyle anlatmak. Osm. bast ve temhîd eylemek: Bir takım uzun hikâyelere döşendi. **4.** Girmek, koyulmak: Yola döşendi. **5.** Mobilyası, mefruşatı düzeltilmek, tefriş olunmak: Yeni yapılan konak daha döşenmedi. **6.** Zemini kaplanmak: Yaya yolları çimento ile döşenecektir; avlunun mermerleri döşendi.

DÖŞETMEK (f.). **1.** Zemini kaplamak, yere sermek, tefriş etmek: Yemek odasına çini döşetmek temizlik için lâzımdır. **2.** Mefruşatını tertib etmek, mefruşatla donatmak, tefriş etmek: Yeni yaptırdığınız konağı döşettiniz mi? Salonu alafranga mı döşeteceksiniz? **3.** (yatak vesaire) Sermek, yapmak: Benim yatağımı döşettiler mi? Bana yalnız bir şilte döşetsinler.

DÖŞETTİRMEK (f.). **1.** Döşetmek işini yaptırmak.

DÖŞEYİCİ (i.). Döşeme işi yapan usta, tesisatçı.

DÖŞÜM (i.). Âşarcıların ekin yığınlarını damgalattıkları tahta damga (eskiden).

DÖVDÜRMEK (f.). Dövmek işini yaptırmak. bk. Döğdürmek.

DÖVE (i.). bk. Döğe, düve.

DÖVEÇ (i.). Ağaçtan havan.

DÖVEN (i.). Ekin tanelerini saplarından ayırmak için kullanılan, altında keskin çakmaktaşları çakılı bulunan kızak biçiminde vasıta.

DÖVİZ (i. Fr.). **1.** Yabancı devlet parası. **2.** Yabancı ülkelerde yabancı paralarla ödenecek olan poliçe, çek gibi senetler. **3.** Özlü söz, böyle sözleri taşıyan afiş.

DÖVME (i.). **1.** Dövmek işi. **2.** Deriyi iğne ile delmek suretiyle ve boya kullanarak insan vücuduna yapılan nakış. **3.** Kızgın halde iken dövülerek şekil verilmiş madenî eşya.

DÖVMEK (f.). **1.** Vurmak, dayak atmak: Tahsil veya terbiye için çocukları dövmek fayda yerine zarar verir. **2.** Havanda veya diğer bir âletle vurarak kırmak veya ezmek. Osm. sahk etmek: Keten tohumu, şeker, pirinç, mısır dövmek. **3.** Bir madeni kızdırıp vurarak işlemek: Dövme demir. **4.** Kakmak, vurmak, çalmak: Kapıyı

dövdü. **5.** Topa veya kurşuna tutmak: O tepeden kaleyi dövmek mümkündür.

DÖVÜLME (i.). Dövülmek işi, dövülüş. bk. Döğülme.

DÖVÜLMEK (f.). Dövmek işine konu olmak.

DÖVÜNMEK (f.). Kendi kendisine vurmak, üzüntü ve pişmanlıktan kendi başına ve göğsüne veya dizlerine vurmak: Döğünüp duruyordu.

DÖVÜŞ (i.). **1.** Dövme, Ar. darb. **2.** Dövüşme, vuruşma. Ar. mudârebe. **3.** Vurup ezme, Ar. sahk. **4.** Topa tutma. bk. Döğüş.

DÖVÜŞKEN (i.). İyi dövüşen, dövüşmeyi seven.

DÖVÜŞMEK (f.). Birbirini dövmek, birlikte dövüş etmek. bk. Döğüşmek.

DÖVÜŞTÜRMEK (f.). Dövüştürmek. bk. Döğüştürmek.

DRAGMAN (i.) (A. «tercüman» dan gelme. Fr. drogman'dan). Tercüman.

DRAGON (i. Fr.). **1.** Bir sınıf süvari askeri: Dragon alayı. **2.** mec. Parasız.

DRAHMİ (i. Y.). Yunanistan'da para birimi.

DRAHOMA (i. Y.). Bazı topluluklarda bilhassa Rumlar'da gelin tarafından güveye verilen para veya mal.

DRAM (i. Y.). Trajedi ile komedi arasında bir sahne eseri.

DRAMATİK (i. Y.). **1.** Dramla alâkalı. **2.** Heyecan yahut üzüntü verici.

DRENAJ (i. Fr.). Oluk vs. su yolları yaparak, bir yerde birikmiş suları akıtma işi.

DRETNOT (i. İng.). 1907'de denize indirilen bir İngiliz harp gemisinin adı (dreadnought). Bu isim daha sonra aynı tipten olan harp gemilerinin cins ismi olarak kullanılmıştır.

DREZİN (i. Fr.). Kol kuvveti veya motorla işleyen küçük demiryolu arabası.

DROSERAGİLLER (i. Y. T. botanik). İkiçeneklilerden, yapraklarıyla böcek yakalayan bir bitki familyası.

DÛ (si. F.). İki, 2: **Dû cihan** = İki âlem, dünya ve ahiret. **Dû nîm** = İki yarım, ortadan bölünmüş. bk. Dü.

DUÂ (i. A.) (c. ed'iye). **1.** Allah'a yalvarma, niyaz: Ellerini kaldırmış dua ediyordu. **2.** Birinin iyiliği için Allah'a yalvarma: Duanızla meşgulüm. **Hayır duâ, duâyi hayr** = Birinin lehinde yapılan duâ. **Bed-duâ** = Birinin aleyhinde yapılan duâ: Babasının bedduâsına uğradı.

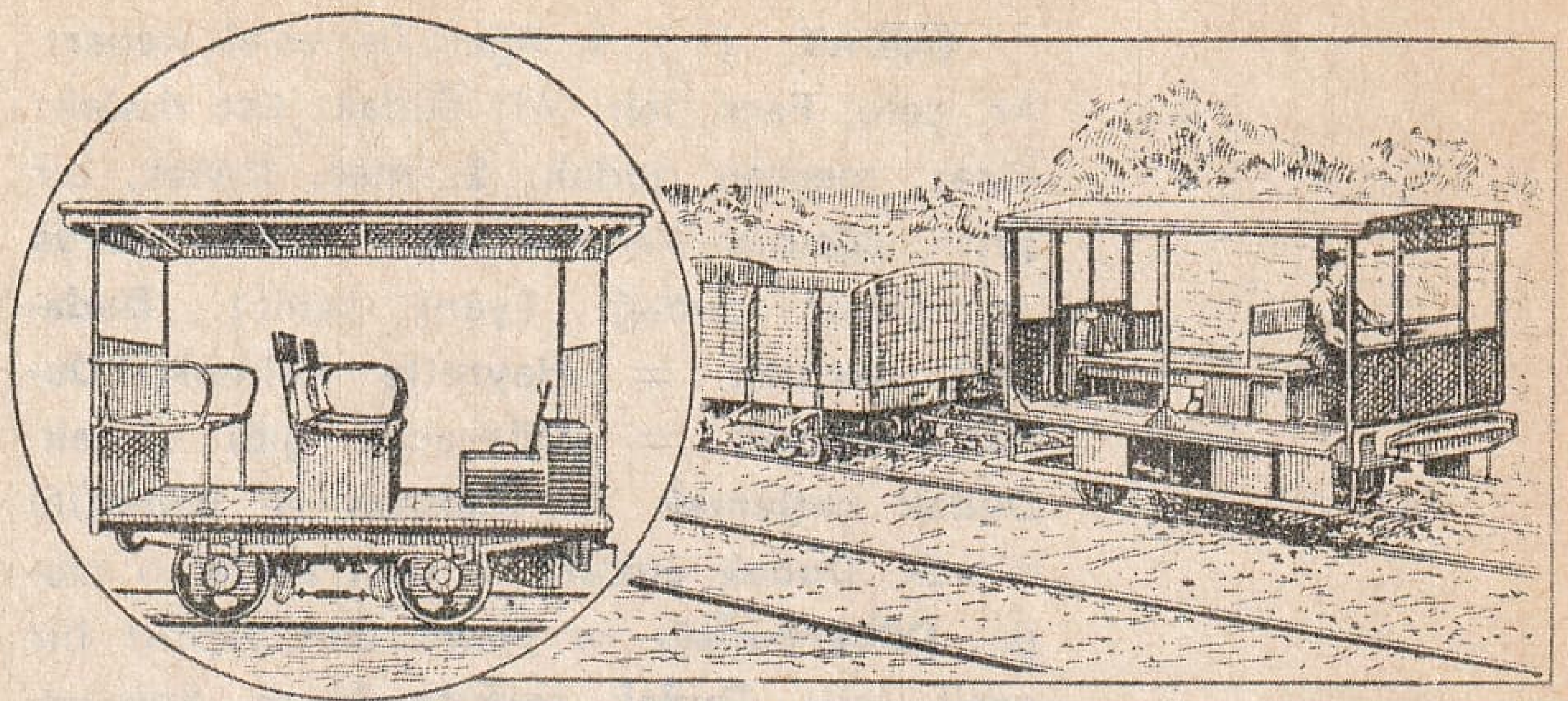

Drezin

DUÂCI (i.). Birinin hayır duâsında bulunan. Fars. senâ-kâr: Duâcınızım.

DUÂ-GÛY (i. F., A. duâ F. güften = söylemek). Duâcı, duâ eden, eskiden vakıftan bağlanmış maaş karşılığında duâ etmekle vazifeli fakir adam: Duâ-gûyân vazifesi.

DUÂ-HÂN (i. A. F.). Duâ okuyucu.

DUÂT (i. A. c.) (m. dâî). **1.** Dâvet edenler. **2.** Duâ edenler.

DUAYEN (i. Fr.) Bir meslekte kıdem bakımından başta gelen kimse. Fr. doyen.

DUBA (i.). **1.** Büyük, geniş ve altı düz olarak yapılan ve yedekte çekilip ağır yüklerin taşınmasında kullanılan deniz nakil vasıtası. Her tarafı kapalı ve içi boş, suda yüzen büyük bir çeşit şamandıra. Dubalar yan yana konduktan sonra üstlerine köprü kurulur: Köprü dubası; dubalar üzerine köprü.

DUBAR (i.). Kefala benzer sivri burunlu ve karnı büyük bir cins balık.

DU-BÂRA (i. F.) (du = iki, bâre = kere). **1.** Tavla oyununda iki zarın da iki benekli gelmesi. **2.** mec. Hile, hud'a, oyun: Bana dubâra etti.

DUBÂRACI (i.). Hilekâr.

DUBLİN (i. İng.). **1.** Baş tarafına gelen ipliklerinin uçları kesilmiş ve bir canfes ile bağlanmış iyi püskül. **2.** (denizcilik) Bir halatın iki ucu arasındaki kısmı.

DUCRET (i. A.). Sıkıntı, darlık, zahmet, zaruret.

DÛÇÂR (i. F.). Ulaşmış, çatmış, düşkün. Ar. mübtelâ, Fars. giriftâr: Bir belâya dûçâr oldu: Ağır bir hastalığa dûçâr olmuş.

DUÇE (i. İ. doge). Eski Venedik ve Ceneviz cumhurbaşkanı. Mussolini'ye de «duçe» derlerdi.

DUD bk. Dut.

DÛD (i. A.). Kurt, böcek: **Dûd-ı hazz, dûd-ı harîr** = İpek böceği. **Dûd-ı vahîd,**

dûd-ı şeritî = Karında hasıl olan uzun şerit, tenya.

DUDAK (i.). **1.** Ağzın üst ve alt kenarı. Ar. şefe, Fars. leb: Alt dudak, üst dudak; kiraz, mercan dudak. **2.** mec. Kenar, bir şeyin ağzının kenarı, kıyısı: **Leb-i deryâ** = Deniz dudağı (yani sahil). **Dudağını ısırmak** = Hayrette kalmak. **Dudak bükmek** = Ağlayacak gibi olmak. **Dudak çatlamak** = Mahzun ve üzüntülü olmak. **Dudak çukuru** = Üst dudağın oluğu. **Dilberdudağı** = Hamurdan yapılır bir çeşit tatlı. **Dudak sarkıtmak** = Somurtmak. **Dudak dudağa** = Öpüşmek, Fars. lebber-leb. **Dudağından kan damlar** = Kırmızı, güzel dudaklı. **Kiraz dudak** = Bir dilberin lâl renkli güzel dudağı. **Dudak yarılmak, uçuklamak** = Birdenbire pek korkmak.

DÛD-ÂLÛD (i. F.). Dumanlı.

DÛDE (i. A.). Küçük solucan, ufak kurt.

DÛDE (i. F.). **1.** Kabîle, ocak, aile. **2.** İsinden mürekkep yapılan çıra.

DÛD-EFGÂN (i. F.). Eskiden üzerlik, günlük ve ödağacı yakarak cin dâvet eden büyücü.

DÛD-GÂH, DÛD-GEH (i. F.). Baca, duman yeri, ocak.

DÛD-HÂNE (i. F.). Aile, hânedân, kabîle, silsile, soy, sop.

DÛD-HÂR (i. F.). **1.** Külhancı. **2.** Aşçı. **3.** Tömbeki içen.

DÛDMÂN (i. F.). Hânedân, aile, sülâle.

DUDU yahut **TÛTÎ** (i.). Hanım, kadın (eski tâbir olup sonradan başlıca Ermeni kadınlarına ve bunların yaşlılarına denirdi).

DUDU (i.). Dudu kuşu, papağan. bk. Tûtî.

DUETTO (i. İ.). Musikide iki ses veya saz için yapılan eser.

DUF (i. A.). Def'in Arapça'daki talâffuzu.

DUĞ (i.). **Karaduğ** = Çavdar delicesi.

DUGD (i. F.). Gelin.

DUHÂ (i. A.). Ulu ağaç.

DUHTER (i. F.). Kız, kerîme. **Duhter-i rez** = Asmanın kızı (yani şarap).

DUHTERE (i. F.). Kızlık, bekârlık.

DUHTERÎ (i. F.). Kızlık, bekârlık.

DUHÛL (i. A.). Girme, dahil olma.

DUHULİYE (DUHÛLİYYE) (i. A.). **1.** Tiyatro, sinema ve balo gibi umumî eğlence yerine girmek için verilen ücret. Bu sinemanın duhûliyesi 3 liradır. **2.** Bazı ticarî eşyanın bir ülkeye girişinde alınan vergi. Evvelce tütünden duhuliye alınırdı.

DUKA (i. İ. duca). Avrupa'ca pek yüksek bir asalet unvanı. Fransızca «dük» şekli de dilimizde kullanılır. Vaktiyle prensten büyük, büyük-duka'dan küçük Avrupa hükümdarlarına da duka denirdi.

DUKALIK (i.). **1.** Duka unvanı ve asaleti: Kendisine dukalık tevcih olundu. **2.** Bir dukanın idaresinde olan yer: Orası bir dukalıktır; Almanya'da birkaç dukalık vardır.

DUL (i.). Kocasız karı. Ar. ermel, Fars. bîve: Dullara iane toplamak; dul kadınlara maaş bağlamak. **Dul kalmak** = Kocası ölmek. **Gelin dulu** = Çok genç yaşta dul kalmış kadın. **Dulavratotu** = Arakiton (bitki).

DULAPTALOTUGİLLER (i. botanik). Taçsız ikiçeneklilerden bir familya.

DULAVRATOTU (i. botanik). Bileşikgillerden, hekimlikte kullanılan bir bitki (artium lappe).

DULLUK (i.). Kocası olmayan kadının hali: O kadına dulluğunda kim baktı?

DUM (si. F.). İkinci: **Bâb-ı dum** = İkinci kısım.

DUMA (i. Rusça). Rus parlamentosunun çarlık zamanındaki adı.

DUMAN (i.). **1.** Ateşten kalkan siyah hava, tütün. Ar. duhan, Fars. dûd: Ateşin dumanı gözlerimizi kör etti; dumanda kurutmak. **2.** Havadaki sis, pus: Ortalığı duman kapladı. **3.** İnce tozun havaya kalkmasından hasıl olan bulanıklık: Toz dumandan göz gözü görmezdi. **4.** Meyve ve çiçeklerin ve sıcak havada soğuk bir sıvı ile dolu kapların üzerine konan ince buğu: **Dumanı üstünde** = Taze kesilmiş. **Tozu dumana katmak** = Çok koşmak, fazla acele etmek.

DUMANLAMAK (f.). **1.** Duman vermek, dumana tutmak veya asmak. **2.** Bulandırmak, karartmak. **Kafayı dumanlamak** = Sarhoş olmak.

DUMANLANMAK (f.). **1.** Dumanda durmak, dumandan kararmak. **2.** Bulanmak, kararmak: **Göz dumanlanmak** = Kararıp görmemek.

DUMANLI (i.). Dumanı, sisi, pusu yahut buğusu olan: Dumanlı hava, dağ, çiçek, meyve.

DUMANLIK (i.). Duman kaplamış, duman içinde olan, sisli: Hava dumanlık idi.

DUMANSIZ (i.). Dumanı olmayan, duman çıkarmayan.

DUMDUM (i.). Girdiği yerde patlayarak tehlikeli yaralar açan bir çeşit tüfek kurşunu.

DUMÛR (i. A. tıp). Bir uzvun beslenmeyip zayıflaması ve kuruyup hareketsiz kalması. Fr. atrophie.

DÛN (i. A.). **1.** Alçak, aşağılık, denî, zelil: **Dehr-i dûn** = Aşağılık felek. **2.** Aşağı: Dûn rütbe, dûn fiyat. **3.** Altta, aşağıda olan. **Mâdûn** = Mevkice altta bulunan, mâfevk mukabili.

DUO bk. Duetto.

DUR (f.) («durmak» fiilinin emir sıygasıdır). Bekle, yavaş: Dur bakalım.

DÛR (i. F.). Uzak. **Dûr-â-dûr** = Uzaktan uzağa. **Dûr-ü-dırâz** = Uzun uzadıya.

DURAC (i.) (A. da «dırac» den). Bir cins sülün (Arapça'da çil demektir).

DURAÇ (i.). Keklikten biraz büyük bir av kuşu (francolinus).

DÛR-Â-DÛR (i. F.). Uzak uzak, uzaktan uzağa.

DURAĞAN (i.). Yer değiştirmeyen, sabit.

DURAK (i.). Musikide bir makamın karar verdiği perde: Nihâvend makamının durağı rast (sol) perdesidir.

DURAK (i.). Türk dinî tasavvufî musikisinde Mevlevîlik dışındaki tarîkatlerde okunan, yalnız Durak Evferi usûlü ile bestelenen bir çeşit tantanalı ilâhî.

DURAK (i. «durmak») tan **1.** Durulacak, durulan yer. Ar. makam, mekân. **2.** Mesken, Ar. me'vâ. **3.** Demiryolu katarı, otobüs, tramvay, dolmuş vesairenin durduğu yer. Ar. menzil, mevkif. Fr. station. **4.** Kur'an-ı Kerim'in durma yerleri ve bu yerlerde mürekkep veya yaldızla resmolunan işaret. **Durakotu** = Bir cins bitki.

DURAK EVFERİ (i.). Türk musikisinde dinî eserlerde kullanılan 21 zamanlı bir büyük usul.

DURAKLI (i.). Tüysüz bir şeftali çeşidi (nucipersica).

DURAKLAMAK (f.). Lâkırdı söylerken tereddütle tutukluk göstermek, kesik kesik söylemek: Pek duraklayarak söylüyordu.

DURAKSAMAK (f.). Durup tereddüt etmek.

DURAKÜSTÜ (i.). Musikide durak perdesinin bir üstündeki nota.

DURALAMAK (f.). Duraklamak.

DURAN (i.). **1.** Kımıldanmayan, Osm. gayri müteharrik, sabit, sakin. **2.** Bulunan, Ar. mevcut, kâin, kaim. **Durup duran** = Açıkça görünen.

DÛR-BÂŞ (i. F.). **1.** «Uzak ol» mânâsında emir. **2.** Asâ, değnek.

DURDURMAK (f.). **1.** Kımıldatmadan bırakmak, hareketsiz kılmak: Yerinde, ayakta durdurmak; minareyi, kubbeyi durdurmak. **2.** Bekletmek: Onu daha bir müddet yerinde durdurmalı. **3.** Ayakta durmaya alıştırmak: Çocuğu durdurmak.

DÛR-ENDÎŞ (i. F. dûr = uzak, endîşîden = düşünmek). Her şeyi uzaktan, yani çok evvelden düşünen, her işin neticelerini düşünen tedbirli kimse.

DÛRENDÎŞLİK (i.). Her şeyi önceden düşünüp neticelerini göz önünde bulundurma.

DURGUN (i.). **1.** Duran, kımıldanmayan. Osm. gayri müteharrik, sâkin. Fars. râkid: Durgun su, durgun hava. **2.** Çevik olmayan, batî, gevşek, ağır: Pek durgun adamdır. **3.** Yorulup bıkmış, usanmış, fütur getirmiş, yorgun. **4.** Ruhsuz, hareketsiz: Alış veriş pek durgundur.

DURGUNLUK (i.). Hareketsizlik, Ar. sükûn, rükûdet: Havanın durgunluğu. **2.** Gevşeklik, sâkinlik, ağırlık: O durgunlukla hizmet göremez. **3.** Bıkıntı, usanç, yorgunluk: Bir durgunluğu var. **4.** Ruhsuzluk, hareketsizlik: Ticaretin durgunluğu. **5.** Hayret, şaşakalma. Ar. veleh: İnsana durgunluk gelir: Gök cisimlerinin azamet ve hareket düzenleri akıllara durgunluk getirir.

DURGURMAK (f.). Durdurmak.

DURMA (i.). Durmak işi. bk. Durmak.

DURMAK (f.). **1.** Oynamamak, hareket etmemek, sükûn. Osm. sükûnette bulunmak: Yerinde durmak; ayakta durmak. **2.** Hareketi kesmek. Osm. tevakkuf etmek: Bizim önümüze gelince durdu; araba, at durdu. **3.** Bulunmak, kalmak, bir karar üzere olmak, devam etmek, mevcut ve baki olmak: Sizin aşçı duruyor mu? O kitaplar bende duruyor; dünya durdukça; aç durmak. **4.** Beklemek, sabretmek: Durun biraz; duramıyorum. **5.** Hareketsiz kalmak, râkid olmak: Su dura dura bozulur. **6.** Oturmak, ikamet etmek. Osm. sakin ve mukim olmak: Şimdi nerede duruyorsunuz? **7.** Şaşmak, hayrete dalmak, hayrette kalmak: Bunu işitince durdu. **8.** Rahat oturmak, telâş ve gürültü etmemek: Hiç durmuyor. **9.** Sebat ve devam etmek: Sözünde durmak; bir halde, bir kararda durmak. **10.** Geçmemek, ilerlememek, ilişip kalmak: Mideye, boğaza durmak. **11.** İşlememek, kalmak: Saat, makine durmuş. **12.** Dinmek, kesilmek: Yağmur, rüzgâr durdu. **13.** Dinlenmek: Burada bir iki saat duralım. **14.** Düşmek, konmak: Masanın üzerine toz durmuş. **15.** Fiillerde atıf ve iltizam siga-

Dut

larından sonra yardımcı fiil olarak kalıcılık gösterir: Kakıp durmak, bakıp durmak. **Akan sular durur** = Hiç diyecek yok; apaçık. **Eğri durmak** = Muhalefet göstermek. **Uslu durmak** = Yaramazlık etmemek. **İç durmak** = Sabretmek. **Boş durmak** = Hiçbir iş görememek. **Tek durmak** = Rahat oturmak, hiçbir yaramazlıkta bulunmamak: O tek durmaz. **Hazır durmak** (ve galatı: **has durmak**) = Selâma durmak veya diğer bir talim için hazır bulunmak kumandası. **Dil durmak** = Sükût etmek, söylememek: Onun dili durmaz. **Divan durmak** = Ayak üzre durup ellerini aşağıya uzatmak kumandası. **Zihin durmak** = Çok şaşırmak. **Rahat durmak** = Sükûnet üzre olup yaramazlık etmemek. (askerlik) Tüfeği yere dayayıp ayak üzere durmak. **Selâma durmak** = Üst geçerken selâmını almak üzere ayağa kalkıp beklemek. Tüfeği veya kılıcı yüzün önünde iki eliyle tutup geçen üstü selâmlamak kumandası: Selâma dur! (ve galatı selâm dur). **Şöyle dursun, bir yana dursun** = Ondan başka. **Doğru durmak** = İyi harekette bulunmak, yaramazlık etmemek. **Karşı durmak** = Muhalefet ve serkeşlik etmek. **Göze, dize durmak** = Şükrü bilinmeyen nimet adamı kör, topal etmek. **Mideye durmak** = Hazmolunamayıp ağırlık vermek.

DURU (i.) (aslı: toruk). Berrak, saf, açık: Duru su.

DURÛB (i. A. c.) (m. darb). Darblar, vuruşlar. bk. Darb. **Durûb-i-emsâl** = Darb-ı meseller, atasözleri.

DURÛĞ (i. F.). Yalan: **İrtikâb-ı kizb ve durûğ etmek** = Yalan söylemek.

DURULANMAK (f.). bk. Durulmak.

DURULMAK (f.). **1.** Tortusu dibe durup saf ve berrak olmak, süzülmek: Su duruldu. **2.** Dibe durmak, çökmek. **3.** mec. Uslanmak, yaramazlığı terketmek.

DURULTMAK (f.). Tortuyu dibe durdurup berrak etmek, tasfiye eylemek: Şu suyu durultmalı.

DURUM (i.). Vaziyet, hal.

DURUŞ (i.). **1.** Durmak işi, durma. **2.** Durma tarzı.

DURUŞMA (i.). Bir muhakeme sırasında bir davanın hâkim huzurunda görüşülme safhası, celse.

DURUŞMAK (f.). Karşı karşıya gelip bir işe başlamak, konuşmaya, bir bahse, cenge girişmek.

DUŞ (i. Fr.). **1.** Yüksekten püskürtmek suretiyle su dökünme. **2.** Suyu bu şekilde püskürtecek tertibat.

DÛŞ (i. F.). Omuz, sırt, Ar. ketf. **Hane-berdûş** = Evi omuzunda, yani omuzundaki kilim veya pösteki ile rasgele yerde yatan kalender ve serseri.

DÛŞÂB (i. F.). Üzüm ve hurma pekmezi; pekmez.

DÛŞ-BE-DÛŞ (i. F.). Omuz omuza.

DÛŞ-BER-DÛŞ (i. F.). **1.** Omuz omuza. **2.** Kalabalık.

DÛŞÎZE (i. F.) Kız oğlan kız, bâkire.

DÛŞÎZE-GÂN (i. F. c.). Bâkireler.

DUT (i.). Dutgillerden, beyaz, siyah ve pembe çeşitleri bulunan tanınmış meyve. Yaprakları ipek böceklerini beslemede kullanılır. Ak dut, kara dut; dut şurubu. **Dut ağacı** = Bu meyveyi veren ağaç. **Ahududu** = Kırmızı ağaç çileği. **Diken dudu** = Böğürtlen meyvesi.

DUTÂ (i. F.). İki kat bükülmüş, kanbur, kanburu çıkmış.

DUTGİLLER (i. botanik). Dut ağaçlarının türlerini içine alan bir bitki familyası.

DUTLUK (i.). **1.** Dut bahçesi. **2.** Dut ağaçlarının çok olduğu yer.

DUVAK yahut **TUVAK** (i.). Gelinin veya yeni doğmuş çocuğun başına takılıp yüzünü örten tülden süslü örtü. Gelin, çocuk duvağı.

DUVAKLAMAK (f.). Başına ve yüzüne duvak örtmek.

DUVAKLI (i.). Başı ve yüzü duvakla örtülmüş: Duvaklı gelin.

DUVAL (i.). Arı kovanında hasıl olan birikinti.

DUVAR (i. F.) (aslı: dîvâr). Gerek binanın bir tarafını teşkil etmek ve gerek bir yeri çevirmek veya bölmek için taştan veya tuğla ve kerpiçten set, cidâr, engel: Evin dört duvarı, bahçe duvarı, ara duvarı. **Kuru duvar** = Harçsız yapılan duvar. **Duvar çekmek** = Duvarla çevirmek veya ayırmak.

DUVARCI (i.). Duvar ve kâgir yapı yapan sanatkâr: Duvarcı ustası.

DUVARCILIK (i.). Duvar ve kâgir yapı yapan adamın sanatı ve mesleği.

DUY (i. Fr.). Elektrik ampulünün takıldığı yer. **Duy priz** = hem ampul takmaya, hem de elektrik fişi takmaya yarayan priz.

DUYARGA (i. biyoloji) (uyd. k.). Kelebek gibi bazı hayvanların boynuz durumundaki organları, lâmise.

DUYARLIK (i. psikoloji). Duyar olma hali, hassasiyet.

DUYGU (i. «duymak» tan). **1.** İşitme, duyma. Ar. istimâ: Duygusu gevşek. **2.**

İşitmekle elde edilen bilgi. Ar. mesmûât, Fars. âgâhî: Duygusu çok. **3.** His, duyular vasıtasıyle haber alma ve duyma: Bu adamda duygu yoktur. Duygusu çok adam (güzel ve temiz Türkçe bir kelime olduğu halde, çok defa bunun yerine «his» Arapça kelimesi geçmiştir).

DUYGUDAŞ (i. psikoloji). Başkası için duygudaşlığı olan.

DUYGUDAŞLIK (i. psikoloji). Başkalarının duygularına, sevinç ve acılarına katılma isteği veya hali. Ar. tecâzüb.

DUYGULAMAK (f. psikoloji). Duygusunu uyandırmak, duygulu hale getirmek, hislendirmek.

DUYGULANMA (i. psikoloji). Hislenme, duygulu hale gelme, mütehassis olma.

DUYGULANMAK (f.). Hislenmek, iyi duygular edinmek, içlenmek, mütehassis olmak: Çocuğun o hali beni pek duygulandırdı.

DUYGULU (i.). **1.** Hassas, hissi fazla, duyar, teessürlü. **2.** Malumatlı, haberdar, bilgili.

DUYGULULUK (i.). Duygulu olma hali, hassasiyet.

DUYGUSUZ (i.). **1.** Hissiz, duymaz, hissetmez, hiçbir şey kalbine tesir etmez. Katı yürekli. Osm. teessürsüz. **2.** Anlayışsız, malûmatsız, habersiz, bilgisiz.

DUYGUSUZLUK (i.). **1.** Hissizlik, duymazlık, hissetmeyiş, teessürsüzlük. **2.** İdrâksizlik, malûmatsızlık, anlayışsızlık.

DUYMA (i.). **1.** İşitme, Ar. istimâ. **2.** Haber alma. Ar. istihbar. **3.** His, müteessir olma.

DUYMAK (f.). **1.** İşitmek, işitme hassasiyle hissetmek. Osm. istimâ eylemek: Filânın geldiğini duydunuz mu? Kulağım ağırdır, çok bağrılmadıkça duymam. **2.** Beş duyudan biri vasıtasiyle hissetmek, mütehassis ve müteessir olmak: Tenimin üzerinde bir şey yürüdüğünü duydum. Nezleden koku duymuyorum.

DUYMAZ (i.). İşitmez, anlamaz. **Vurdum duymaz** = Bir şeyi çabuk anlamayan, söze aldırmayan.

DUYNAK (i.). **1.** Duyacak âlet. Ar. lâmise. **2.** Hayvan ayağının tırnağı.

DUYU (i. psikoloji). İnsan ve hayvanların dış dünyanın tesirlerini duyma kabiliyeti, hassa.

DUYULMAK (f.). **1.** İşitilmek, Osm. mesmû olmak, istimâ edilmek: Oradan öğretmenin sesi duyulur mu? **2.** Yayılmak, Osm. münteşir olmak, intişâr etmek: Öyle bir haber duyuldu. **3.** Meydana çıkmak, bilinme, yayılma, açıklanma: Sizin sakladığınız sır duyuldu. **4.** His olunmak: Pirenin, derinin üzerinde yürüdüğü duyulur.

DUYUM (i.). Duyma, duyuş.

DUYUM (i. psikoloji). Duymak işi. Bir tenbihin duyulabildiği en aşağı derecesi.

DUYUMSAMAZLIK (i. psikoloji) (uyd. k.). Dış varlıkların tesirlerine, bilhassa hissî tesirlere karşı ilgisizlik.

DUYURMAK (f.). **1.** İşittirmek, birinin işitmesine müsaade etmek veya işitmesini kolaylaştırmak. Osm. ismâ etmek: Söylediğinizi duyurmalısınız. Bunu kimseye duyurmayın. **2.** Açmak, ifşâ, neşretmek: Bu sözü duyurmamalı.

DUYURULMAK (f.). İşittirilmek, Osm. ismâ edilmek: Bu haber kimseye duyurulmamalıdır.

DÛZ (i. F.) («dûhten» fiilinden imas. sıfat terkibi teşkiline girer). Dikici, diken: **Palan-dûz** = Palan diken, palancı. **2.** Dikmeye yarayan: **Çuvaldız (çuval-dûz)** = Çuval dikmeye yarayan büyük iğne, çuvaldız. **5.** Dikilmiş: **Zer-dûz** = Altınla dikilmiş, altın tel ile işlenmiş.

DÛZAH (i. F.). Tamu, cehennem. **Dûzah-karâr** = Cehennemde karar ve mekân bulacak, cehennemlik.

DÛZAHÎ (i. F.). Cehenneme mensup ve ait olan, cehennemlik.

DÛZAH-MAKAR (i. F. A.) Durağı cehennem olan, kâfir.

DÛZAH-MEKÂN (i. F. A.). Mekânı cehennem olan, kâfir.

DÛZAH-NİŞİN (i. F.). Oturduğu yer cehennem olan, kâfir.

DÛZENE (i. F.). Sivrisinek, arı gibi şeylerin iğnesi.

DÛZEH bk. Dûzah.

DÜ (si. F.). İki. **Dü-cihân** = İki âlem, dünya ve âhıret. **Dü-nîm** = İki yarım, ortadan bölünmüş.

DÜ-ÂLEM (i. F.). İki dünya, dünyâ ve âhıret.

DÜ-ÂTEŞ (i. F.). mec. Sevgilinin iki dudağı.

DÜB (DÜBB) (i. A. astronomi). Ayı, hares. **Dübb-i ekber, dübb-i asgar** = Gökün kuzey cihetinde ayı şeklini andırır iki büyük yıldız topluluğu.

DÜ-BÂLÂ (i. F.). İki kat.

DÜ-BÂR (DÜ-BÂRE) (i. F.). İki kat, katmerleme.

DÜ-BÂRÂ (i. F.). **1.** Hile, yalan, dolan,

oyun. **2.** Tavla zarlarının ikisinde de iki noktalı tarafın üste gelmesi.

DÜBEŞ (i. F. T.). Tavlada iki zarın birden beşi gösteren taraflarının üste gelmesi.

DÜBÜR (i. A.). Kıç, Ar. mak'ad, süfre.

DÜCÂ (i. A.). Karanlık, zulmet.

DÜCÂCE (i. A.) (c. dücüc). **1.** Tavuk. **2.** (astronomi). Kuğu burcu, gökyüzünün kuzey yarım küresinde Lyre burcunun yanında, çok parlak birkaç yıldızdan meydana gelen bir burç. Latince: Cygnus, Fr. Cygne.

DÜCÂCİYE (i. A. zooloji). Tavukgiller.

DÜCCE (i. A.). Fazla karanlık.

DÜ-CİHÂN (i. F.). İki cihan, dünyâ ile âhıret.

DÜCNE (i. A.) (c. dücen, dücûnât). Karanlık, kapalı hava.

DÜCÜC (i. A. c.) (m. decâc, dicâc, dücâc). Tavuklar, tavuk, horoz ve piliç cinsleri.

DÜDEN (i. coğrafya). Yerin altında akan suların oyup meydana getirdiği derin kuyu.

DÜDÜK (i. aslı «tütmek» ten «tütük»). **1.** Nefesle çalınarak ince bir ses çıkaran saz. Düdük çalmak, üflemek: Düdüğün çeşitleri olur: Çocuk, çoban, gemici düdüğü. **2.** Vapur ve demiryolu lokomotifi gibi makinelerin buharla ses çıkardıkları boru: Vapur düdük çaldı. **3.** Uzun ve içi boş şey: Düdük kemiği, düdük makarnası. **4.** mec. **Düdüğü çalmak** = Faydalanmak, kazanmak. **5.** Zıvana gibi içi boş. **6.** mec. Akılsız, cahil, boş (adam). **Düdüğüm** = Boş herif (alay için kullanılır).

DÜDÜKÇÜ (i.). Düdük çalan ve satan adam.

DÜDÜKLEMEK (f.). Cinsî temasta bulunmak (argo).

DÜDÜKLÜ (i.). Düdüğü olan. **Düdüklü tencere** = Buharı içinde tutarak yemeği çabuk pişiren tencere çeşidi.

DÜELLO (i.) (İtalyanca duello). Bir hakarete uğrayan adamın hasmına teklifiyle aralarında yapılan vuruşma (kılıç ve tabanca ile olabilir). Düello etmek, düelloya davet etmek, düelloya çıkmak.

DÜET bk. Duetto.

DÜGÂH (i. F.). Türk musikisinde aynı adı taşıyan perdede duran bir mürekkep makam.

DÜGÂH PERDESİ (i. T. F.). Türk musikisinde bir perde adı. Portenin ikinci aralığına yazılan lâ notası.

DÜ-GÂNE (i. F.). **1.** İkiz, çift. **2.** İki rekât **Salât-ı dü-gâne** = İki rekât namaz.

DÜĞELİ bk. Dükeli.

DÜĞME (i.) («düğmek» ten). **1.** Elbiseyi kavuşturmak için karşısındaki iliğe geçmeye mahsus, maden, kemik, sedef vesair maddelerden veya harç ve kumaştan yuvarlak, yassı veya üçgen tane: Gömlek, ceket, kol, yaka düğmesi. **2.** Baş, top, ufak yuvarlak şey: Meme düğmesi. **3.** Ufak ur, yumru, çıban.

DÜĞMECİ (i.). Düğme yapan veya satan adam.

DÜĞMEK (f.). Bağlamak, iliklemek, düğmelemek (terkedilmiştir).

DÜĞMELEMEK (f.). Düğmeyi iliğe geçirerek (elbise veya çamaşırı) kavuşturmak: Gömleği, ceketi düğmeledi.

DÜĞMELİ (i.). Düğmesi olan, düğme ile iliklenen (elbise vesaire).

DÜĞÜ (i.). Ufak taneli bir çeşit bulgur, pirinç. bk. Düyü.

DÜĞÜLME (i.). Düyülmek işi. bk. Düğülmek, düğmek.

DÜĞÜLMEK (f.). Bağlanmak, düğmelenmek, akdolunmak (terkedilmiştir). bk. Düğmek.

DÜĞÜM (i. «düğmek» ten). İki ip vesairenin birlikte bağlanmasından hasıl olan bağ. Ar. ukde: Düğüm yapmak, düğüm çözmek. (denizcilik) Paraketenin sicimi üzerinde mesafeyi gösteren bölümler. **Kördüğüm** = Çözülmesi zor bağ.

DÜĞÜMLEMEK (f.). Düğüm yaparak bağlamak: Şu iki ipi birlikte düğümlemeli.

DÜĞÜMLÜ (i.). Düğümü olan, düğümle bağlanmış.

DÜĞÜN (i.) (aslı: tüğ). Bir adamın evlendiği veya bir çocuğun doğduğu veya sünnet olduğu gün yapılan şenlik. Osm. velîme, sûr, cem'iyyet: Filânın düğününde, düğün yapmak. **Sünnet düğünü** = Osm. Hıtân cem'iyyeti. mec. **Düğün evi** = Gürültülü ve kalabalık yer.

DÜĞÜN ÇİÇEĞİ (i.). Düğün çiçeğigillerin örnek bitkisi.

DÜĞÜN ÇİÇEĞİGİLLER (i. botanik). İki çeneklilerden bir bitki familyası.

DÜHÂN (i. A.) (c. edhune). **1.** Duman. **2.** Tütün: **İnhisâr-ı dühân** = Tütür inhisarı, rejisi, tekel.

DÜHÂT (i. A. c.) (m. dâhî). Dâhîler. bk. Dâhî.

DÜHEN (i. A.) (c. edhân). Sürülecek yağ.

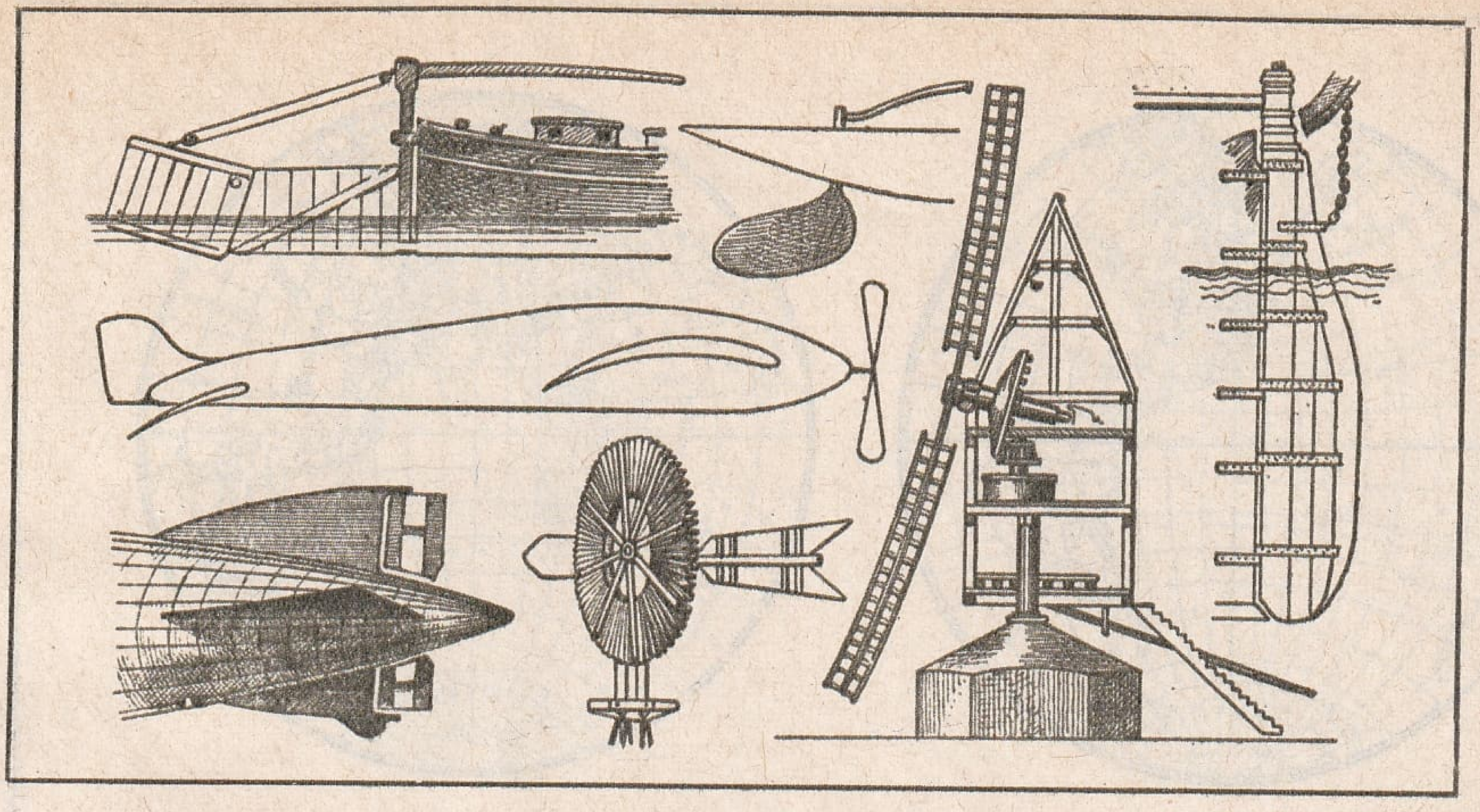

Dümen çeşitleri

DÜHÜL (i. F.). Davul.

DÜHÜL-BÂZ (i. F.). **1.** Davulcu. **2.** Doğancıların kuşları uçurtmak için kullandıkları küçük davul.

DÜHÛR (i. A. c.) (m. dehr). Dehrler, felekler, zamanlar. bk. Dehr.

DÜK (i. Fr.). Bazı devletlerde en yüksek asalet unvanı. bk. Duka.

DÜKELİ (i.). Hep, bütün. bk. Düğeli.

DÜ-KEVN (i. F. A.). İki âlem (dünya ile âhıret).

DÜKKÂN (i. A.). (c. dekâkîn). **1.** Ufak tacirlerin satacakları eşyayı içine koydukları yer ki, önü açık bir hücreden ibarettir. Mağazanın küçüğü ve tek gözlüsüdür. **2.** Bazı san'atkârların işledikleri ve yaptıkları şeyleri sattıkları yer: Demirci, bakırcı, marangoz dükkânı.

DÜKKÂNCI (i.). Bir dükkânda oturup eşya satan küçük tâcir.

DÜKKÂN-ÇE (i. A.). Küçük dükkân, dükkâncık.

DÜKÜZ yahut **TÜKÜZ** (i.). **1.** Bütün, tam. **2.** Kuvvetli, tüvânâ, dinç.

DÜLDÜL (i. A.). Peygamberimiz'in sonradan Hazreti Ali'ye hediye edilen katırı.

DÜLENGEÇ (i.). Toygar ve kuyruk salan cinsinden bir kuş.

DÜLGER (i.) (Farsça derûger'den). Yapıların kapı ve pencere dışındaki tahta kısımlarını yapan sanatkâr. Ar. neccâr. **Dülger balığı** = Bir cins balık. (denizcilik) **Dülger bağı** = Halatın bir çeşit bağı.

DÜLGERLİK (i.). Yapı işleri ile meşgul olan adamın sanatı.

DÜM (e.). «Dü» hecesiyle başlayan bazı Türkçe sıfatların başına gelip mübalağa ve tekid beyan eder: Dümdüz (düm düz). Türk musikisinde ağırlık, usullerde kuvvetli zamanı gösterir.

DÜMBELEK (i.). Bir çeşit darbuka.

DÜM-DÂR (i. F. düm = kuyruk, dâşten = taşımak) (askerlik). Ordunun arkasından gidip arka tarafını muhafaza eden sınıf, artçı. Mukabili: Pîş-dâr.

DÜMDÜZ (i.). Hiç pürüzü olmayan, tamamen düz.

DÜMEL (i. A. tıb). Kan çıbanı.

DÜMEN (i.). Geminin istikametini düzelten ve istenilen tarafa çeviren âlet. Dümen, gemi kıçlarında, suyun içinde hareket eden, ağaç veya madenden olup, geminin üstünden el, dolap veya makine ile çevrilir. Dümen tutmak, kullanmak. **Dümende** = En geride. **Dümen neferi** = Bir sınıfın en gerisinde bulunanı. **Dümeni eğri** = Çarpık kuyruklu at. **Dayısı dümende** = İltimasçısı ve koruyucusu olan.

DÜMENCİ (i.). Geminin dümenini kullanan adam.

DÜMENCİLİK (i.). Dümenci işi ve vazifesi: Gemide dümencilik etmek kolay şey değildir.

DÜMÛ (i. A. c.) (m. dem'). Dem'ler, gözyaşları. bk. Dem'.

DÜN (Eski Türkçe'de tün: gece, tün a gün: geceden evvelki yani dünkü gün). İçinde bulunulan günden evvelki gün. Osm. ims, deyrûz: Dün gördüm. Dün nerede idiniz? **Dün gece** = Bundan evvelki gece. Dün değil evvelki gün. Dünkü gün: Dünden haberim vardı. Dünden beri görmedim. Düne gelinceye kadar bilmezdim.

DÜNBÂL (i. F.). Kuyruk.

DÜNBÂLE (i. F.). **1.** Kuyruk. **2.** Arka.

DÜNİT (i. Fr. jeoloji). İçinde ferro krom bulunan peridotit çeşidi.

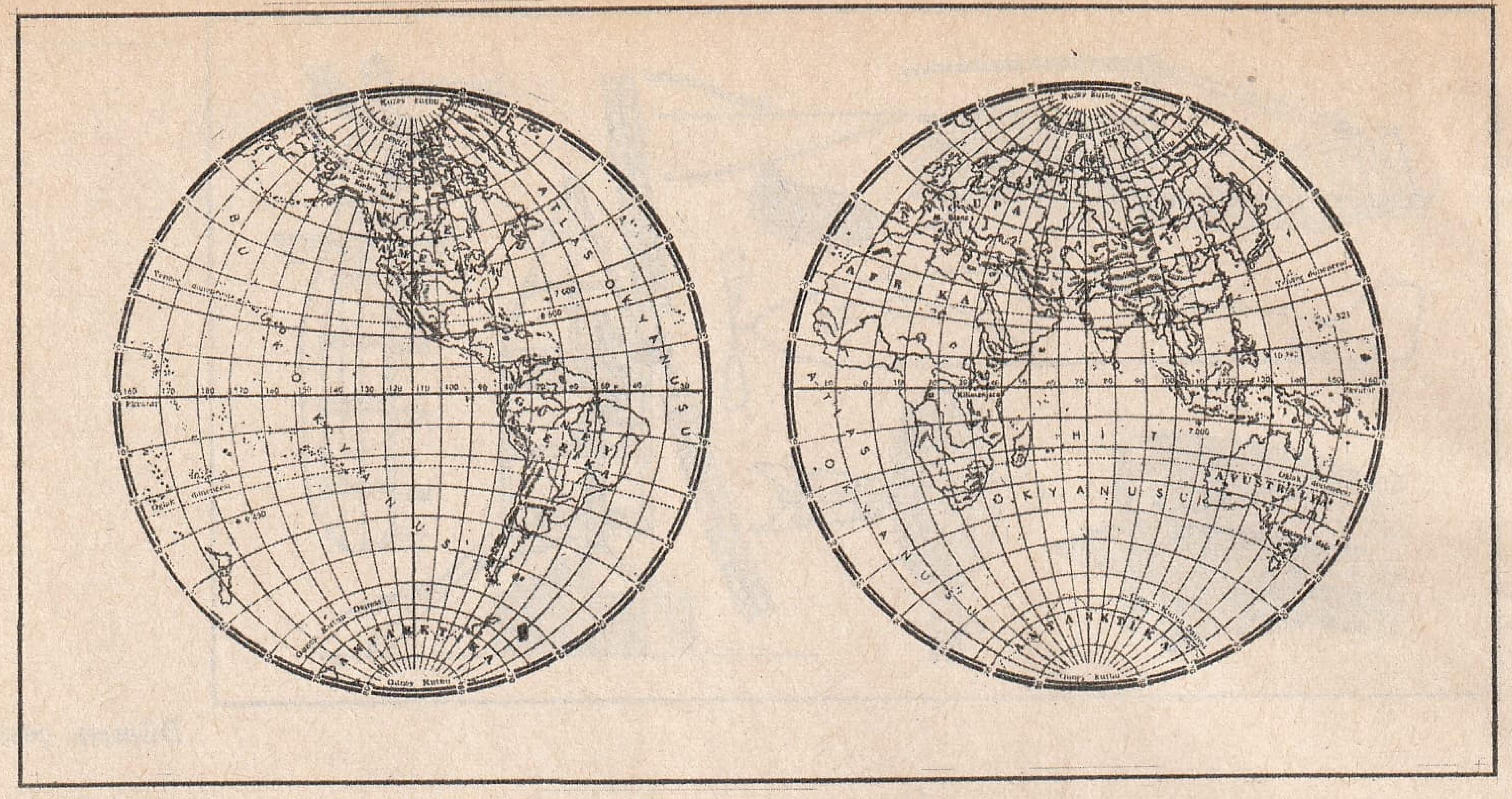

Dünyanın doğu ve batı yarımküreleri

DÜNKÜ (i.). Bir gün evvel olan: Dünkü yemek. Dünkü havadis. mec. Pek yeni, kıdemi olmayan: O, dünkü adamdır. **Dünkü gün** = Bugünden önce olan gün.

DÜNÜR (i.). **1.** Birbirine nisbetle karı - kocanın babaları: O, benim dünürümdür. **2.** Düğünde güveyiye babalık eden adam (ikinci mânâsıyle yalnız Anadolu'da kullanılır).

DÜNÜRCÜ (i.). Görücü.

DÜNÜRLEŞMEK (f.). Kız alıp vermek suretiyle hısım olmak.

DÜNÜRLÜK (i.). Dünür olma hali, dünür akrabalığı.

DÜNYA (i. A. itaf. olan «ednâ» nın müennesidir). **1.** Âlem, âhırete nisbetle şimdi yaşadığımız âlem, kâinat: Dünya fânî, âhıret bâkîdir. **2.** Başka seyyarelere ve gök cisimlerine nisbetle yer, küre-i arz: Kâinatın genişlik ve büyüklüğüne nisbetle dünya bir zerre değildir. **3.** Dünyada yaşamak için lâzım gelen şeyler, servet, mal, mülk: O adam dünyaca iyidir, dünyası uygundur. **Ehl-i dünyâ** = Bu dünya için çalışan, âhırete ehemmiyet vermeyen. **Târik-i dünyâ** = Dünya işlerinden el çekmiş, âhıret adamı. **Dünya adamı** = Dünya işlerini ve dünyada yaşamayı iyi bilen ve dünya işleriyle meşgul olan adam: Dünya adamıdır, mukabili: Âhıret adamı. **Dünyaya getirmek** = Doğurmak: O kadın, üç çocuk dünyaya getirdi (hayvanlar hakkında kullanılmaz). **Yeni Dünya** = Amerika veya Avustralya.

DÜNYÂ-DÂR (i. F.). Dünya işleriyle meşgul olup mal mülk sahibi olan.

DÜNYALIK (i.). **1.** Dünyaya mahsus veya lâyık: Dünyalık adam: Dünya adamı. **2.** Mal, servet: Dünyalığı nasıldır?

DÜNYÂ-PEREST (i. F., Ar. dünya, Fars. peresten = tapınmak). Dünyaya, tapınacak derecede ehemmiyet verip âhıretini düşünmeyen.

DÜNYEVÎ (i. A. «dünyâ» dan imen.) (mü. dünyeviyye). Bu âleme mensup ve ait: Bu işin dünyevî ve uhrevî mükâfatı vardır.

DÜP (e.). Dü ile başlayan Türkçe asıllı bazı sıfatların başına gelip mübalağa ve tekid gösterir: Düpedüz, dümdüz.

DÜ-PÂ (i. F.). İki ayaklı **Hâr-ı dü-pâ** = İki ayaklı eşek, mec. Eşek gibi insan.

DÜPEDÜZ (i.). **1.** Dümdüz olarak, tamamen düz bir şekilde. **2.** Açıktan açığa.

DÜRÂKÎ yahut **DÜRÂKİ** (i.) (Arapça'da kayısı demek olan «dürâkan» dan galat olsa gerektir). Tüysüz şeftali cinsi.

DÜRBÜN (i. F. aslı: dûr-bîn) (dûr = uzak, dîden = görmek). **1.** Uzaktan görmeye mahsus, maddeleri büyütür mercekleri olan ve uzaktaki şeyleri yakın gösteren optik âlet. **2.** Uzaktan gören, her işin neticesini önden anlayan.

DÜR (DÜRR) (i. A.) (c. dürer). İnci, Ar. lûlû. **Dürr-i nâ-süfte** = Delinmemiş inci ve mec. Kimse tarafından söylenmemiş söz. **Dürr-i yetîm** = Bir sedefte tek bulunan büyük ve makbûl inci tanesi.

DÜRC (i. A.). Mücevher kutusu, hokka şeklindeki küçük kutu.

DÜR-DÂNE, DÜRDANE (i. F.). İnci tanesi. mec. Pek güzel ve sevgili çocuk.

DÜRD-ÂŞÂM (i. F.). Şarabın tortusunu içen, kalender meşrepli, sarhoş.

DÜRDÎ (i. F.). Tortu, çöküntü, bilhassa şarap tortusu.

DÜRD-KEŞ (i. F.). Şarabın tortusunu içen kimse, rind meşrebli sarhoş.

DÜR-EFŞÂN (i. F. dür = inci, efşânden, feşânden = serpmek). İnci serpen, inci gibi değerli sözler söyleyen.

DÜRER (i. A. c.) (m. dür). Dürler, inciler. bk. Dür.

DÜRER-BÂR (i. F., A. dürer = inciler, bârîden = yağmak). İnciler yağdıran, inci gibi söz söyleyen.

DÜRMEK (f.). Katlamak, sarmak: Kumaşı dürmek.

DÜRRÂA (i. A.) (c. dürrârî). Önü açık bir nevi elbise. Ferâce, biniş.

DÜRRÂC, DÜRRÂCE (i. A. zooloji). Turaç kuşu, çil kuşu.

DÜRRÂT (i. A. c.) (m. dürre). Büyük inci tâneleri.

DÜRRE (i. A.) (c. dürer, dürrât). Büyük inci tânesi.

DÜRRÎ (i. A.) (c. dürriyye). İnciye ait, inci gibi parıldayan, parlak: **Kevkeb-i dürrî** = Parlak yıldız.

DÜRR-İ MEKNÛN (i. F.). Saklanıp gizlenmiş inci.

DÜRR-İ NÂB (i.). Parlak beyaz inci.

DÜRR-İ NÂ-SÜFTE (i. F.). Delinmemiş inci. mec. Bâkire.

DÜRR-İ ŞÂH-VÂR, ŞEH-VÂR (i. F.). Pâdişahlara lâyık iri inci.

DÜRR-İ YETÎM (i. F.). Sedefinden tek olarak çıkan iri, büyük inci. mec. Peygamberimiz.

DÜRTLENGİÇ (i.). Hayvanları dürtmeğe mahsus kısa üvendire.

DÜRTMEK (f.) (eski Türkçe'de: türtmek). **1.** (hayvanı) Sivri bir değnekle sançarak yürümeye mecbur etmek: Eşeği dürtmeli ki yürüsün. **2.** İtmek, ileriye sürmek. **3.** Teşvik etmek; zorla bir iş yaptırmak.

DÜRTÜCÜ (i.). Dürten, teşvik eden.

DÜRTÜKLEMEK (f.). Üst üste birkaç defa dürtmek.

DÜRTÜŞ (i.). **1.** Dürtmek işi. bk. Dürtmek. **2.** Teşvik.

DÜRTÜŞMEK (f.). Birbirini dürtmek, bir şeye dikkat nazarını çekmek için birbirini dürtmek: Alaycı adamlardır, ufak bir kusur gördüler mi hemen dürtüşmeye başlarlar.

DÜRTÜŞTÜRMEK (f.). **1.** Arka arkaya dürtmek: Hayvanı dürtüştürmek. **2.** Zorla bir iş yaptırmak, devamlı şekilde zorlamak ve teşvik etmek: Şimdiki hizmetçiler ancak dürtüştürmekle iş görürler.

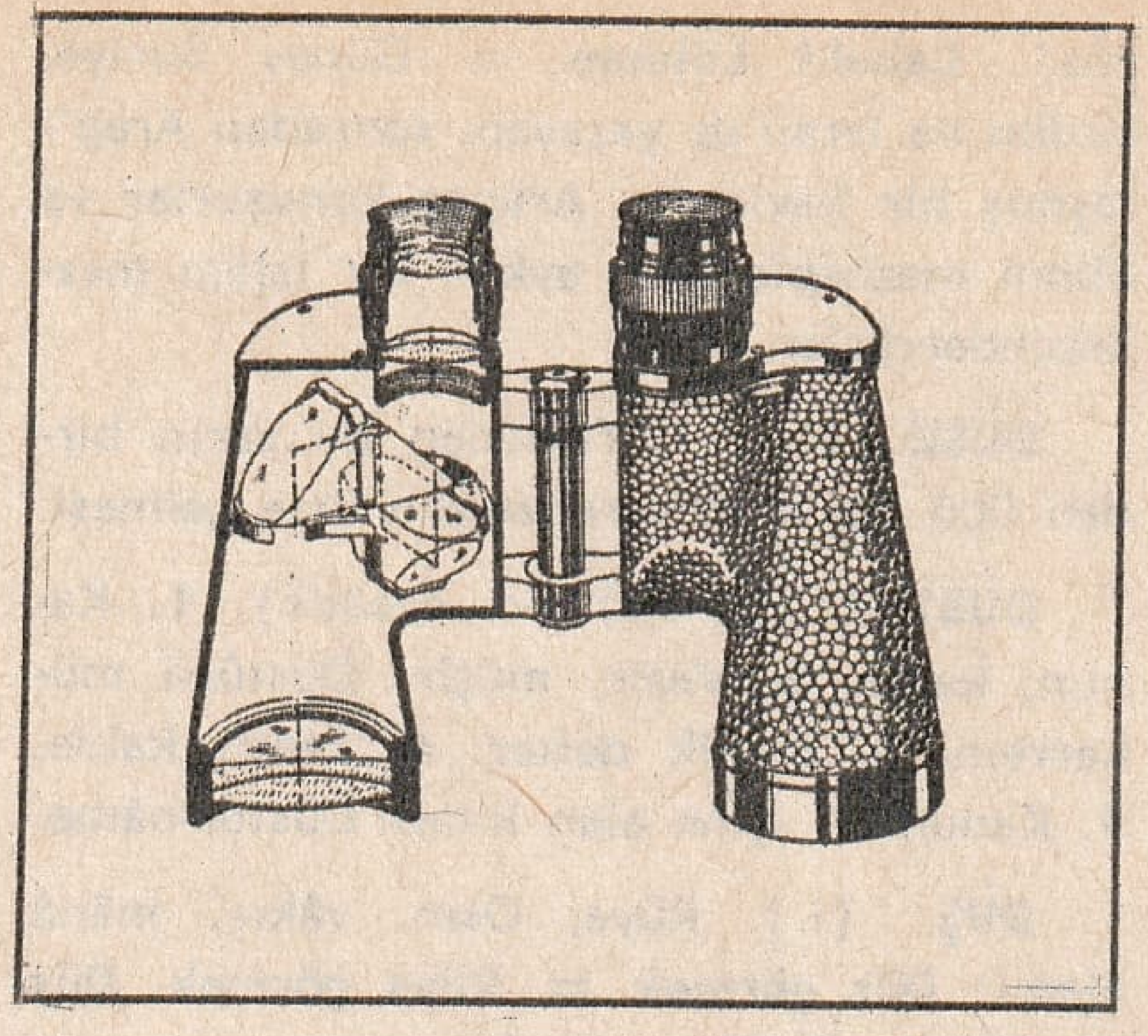

Dürbün ve bir kısmının kesiti

DÜ-RÛ (i. F. dü = iki, rû = yüz). İki yüzlü, mürâî.

DÜRÛD (i. F.). Dua, Ar. tahiyye, selâm.

DÜ-RÛĞ (i. F.). Yalan, gerçek olmayan söz.

DÜRÛGÎ (i. F.). Yalanla ilgili.

DÜRÛG-ZEN (i. F.). Yalancı.

DÜRÛĞ-ZENÎ (i. F.). Yalancılık.

DÜRÛS (i. A. c.) (m. ders). Dersler. bk. Ders.

DÜRÛZ (i. A. c.) (m. dürzî). Dürzîler. bk. Dürzü.

DÜRÜLMEK (f.). Katlanmak, sarılmak: Kumaş dürüldü.

DÜRÜM (i.). **1.** Katlama, katlanma, devşirme, büklüm. **2.** Kumaş vesairenin katlama yeri, katlandığı yerdeki çizgi: **Dürümü bozulmamış** = Katlama yerleri belli, daha yeni, çok kullanılmamış. **3.** Bir kere katlanmak mıktarı, lüle: Bir dürüm kaymak. **Dürüm dürüm** = Büklüm büklüm. **4.** İçine peynir konup dürülmüş yufka.

DÜRÜST (i. F.). **1.** Sıhhatı yerinde, sağ. Ar. sahîh, sâlim: **Ten-dürüst** = Bedeni sağ ve salim, mec. Güzel vücutlu, yakışıklı. **2.** Doğru, hatasız, iyi: Dürüst bir kelime söyleyemez.

DÜRÜST-HÂN (i. F.). Doğru ve hatasız okuyan.

DÜRÜSTÎ (i. F.) (ve daha dürüstü: dürüstlük). **1.** Sıhhat, selâmet, sağlık. **2.** Doğruluk, hatasızlık.

DÜRÜŞMEK (f.). Bir işe devam edip çalışmak.

DÜRÜŞT (i. F.). **1.** Sert, katı, kaba: Dürüşt taş, kâğıt. **2.** Dokunaklı, sert, ters: Dürüşt söz, cevap hareket.

DÜRÜŞTÎ (i. F.). Katılık, kabalık, sertlik.

DÜRZÜ (aslı: **DÜRZÎ**) (i. A.) (c. dü-

rûz). **Cebel-i Lübnan** = Güney Suriye, Ürdün ve İsrail'de yaşayan, sonradan Arap'laşmış bir kavimdir. Arapça konuşurlar ve Sünnî mezheplere en aykırı bir İslâm mezhebindendirler.

DÜSE (i. F.). Tavladan iki zarın birden üçü gösteren taraflarının üste gelmesi.

DÜSTÛR (i. A.) (c. desâtîr). **1.** Kanun, kaide. **2.** Vezir, müşîr: Düstûr-i mükerrem. **3.** Büyük defter. **4.** Esaslı kaide. **5.** Kanunları içine alan kitap: Düstûr-nâme.

DÜŞ (i.). Rüya, Osm. vâkıa, mânâ âlemi: **Düş görmek** = Rüya görmek. **Düş azmak** = İhtilâm olmak.

DÜŞ (i.). **1.** Uğrama, Osm. dûçâr olma, tutulma: Yoksa nereden düş olurdum bu hayâl-i hâma ben. 2. Tesadüf, raslama: **Düş gelmek** = Raslamak, rasgelmek.

DÜŞENBÎH (i. F.). Pazartesi günü.

DÜŞES (i. Fr.). Dük'ün karısı.

DÜŞEŞ (i. F.) (dü = iki, şeş = altı). **1.** Tavla oyununda iki zarın da altı benekli tarafları üste gelmesi. **2.** mec. Rasgelme, iyi tesadüf.

DÜŞEY (i. matematik). Yer çekimi istikametinde.

DÜŞÎN, DÜŞÎNE (i. F.). Dün gece.

DÜŞKÜN (i.). **1.** Düşmüş, sâkıt, aşağıya sarkmış, düşük. **2.** Saadet ve refah hâlini kaybetmiş: Asaleti var ise de düşkündür. **3.** Müptelâ, Osm. dûçâr, üftâde: Tütüne, işrete çok düşkündür.

DÜŞKÜNLÜK (i.). **1.** Düşmüş olanın hâli, düşüklük. **2.** Saadet ve refahtan sonra gelen mahrumiyet. **3.** Tutkunluk, alışkanlık: İşret düşkünlüğü pek fenadır.

DÜŞMAN (i. F.). Hasım, asıl Türkçesi: Yağı, yav.

DÜŞMANLIK (i.). Düşmanca duygu veya davranış.

DÜŞME (i.). **1.** Düşmek işi. bk. Düşmek. **2.** Tesadüfî, rasgele, elden satın alınan: Düşme bir araba bulup ucuz aldım. **Elden düşme** = Kullanılmış ve ucuz satın alınan.

DÜŞMEK (f.). **1.** Yukarıdan aşağıya birden bire, ansızın ve elde olmayarak inmek. Osm. sukut etmek: Damdan bir kiremit düştü. Pencereden bir şey düştü. **2.** Yukarıdan inmek, Osm. hübût, nüzûl etmek: Pencereden düştü. **3.** Yürürken yahut dururken yıkılıp yere yatmak: Düşüp kolunu incitti. Hayvandan düştü. Az kaldı düşüyordum. Çocuğa bakın düşmesin. **4.** Yıkılmak, devrilmek. Osm. münhedim olmak: Bahçe duvarının bir tarafı düştü. Bu ağaç bir gün düşecektir. **5.** Yağmak: Bu gece epeyi yağmur düştü. Dağlara kar düşmüş olmalıdır. **6.** Kıymetçe aşağılamak, ucuzlamak, kıymeti olmamak. Osm. tedennî etmek: Zahire çok düştü. Piyasa gittikçe düşüyor. **7.** Derece ve miktarı yahut şiddeti azalmak, hafiflenmek, tenezzül etmek: Sıcak, soğuk, rüzgâr düştü. Sıtması daha düşmedi. Hiddeti düşünce haksızlığı anladı. **8.** Kuvvetsiz kalıp zayıflamak, kuvvetten düşmek: Zavallı kadın, o kadar ihtiyar değilse de çektiği acılardan çok düştü. Artık bu son zamanda çok hasta düştü. **9.** Servet ve itibarını kaybedip fakir olmak: Düşmüş bir aileye mensuptur. Pek muteber bir tacir iken ziyana uğrayıp düştü. **10.** Uğramak, Osm. musâb olmak, tutulmak: Belâya düştüm. El ağzına düştük. **11.** Tesadüf etmek, vaki olmak, vuku bulmak, zuhur etmek: Gün düşer ki çok alış veriş olur. Bazen öyle düşer. İşim düşerse gelirim. Oradan yolunuz düşerse bize uğrayın. Köy yolun sağına düşer. **12.** Uymak, yakışmak, ait ve münasip olmak: Söylemek bana düşmez ama söyleyeceğim. Benim aleyhimde bulunmak size düşer mi? Öyle demek düşer. **13.** Katılmak: Kervanın önüne, arkasına, peşine düştü. Önümüze düştü. Yola düştük. **14.** Sığınmak, Osm. ilticâ ve dehâlet etmek: Ocağına, eteğine, ağına düştü. **Ardına, arkasına düşmek** = Takip etmek, arkasını bırakmamak. **Etten düşmek** = Arık ve lağar olmak, zayıflamak. **Elden, ayaktan düşmek** = Tâkatsız kalmak, kötürüm olmak, iş yapamaz hâle gelmek. **Üstüne düşmek** = Çok sevmek, çok uğraşmak. **Hesaptan düşmek** = Tenzil etmek. **Damdan düşmek** = Münasebetsiz vakitte ve sırası değilken bir şey söylemek. **Küçük düşmek** = Mahcup olmak, mukabele edememek. **Gözden düşmek** = İtimadı ve teveccühü kaybetmek. **Düşüp kalkmak** = Beraber yaşamak, refakat etmek, arkadaşlık etmek. **Düşe kalka** = Düşüp kalkarak, zahmetle.

DÜŞMENÂN (i. F. c.) (m. düşmen). Düşmanlar.

DÜŞ-NÂM, DÜŞNÂM (i. F.) Sövme, Ar. ta'n.

DÜŞÜK (i.). **1.** Düşmüş, yerinden çıkıp eksik olmuş: Düşük diş, düşük kiremit. **2.** Aşağıya sarkmış: Düşük et. **3.** Vakitsiz doğmuş, kazaen rahimden çıkmış: Düşük çocuk, Osm. cenîn-i sâkıt. **4.** Kusurlu, eksik, nâkıs, üstüne ve altına uymaz: Bu cümlenin şurası düşüktür. Düşük yerlerini tashih etmeli. **5.** Sâkıt, düşürülmüş.

DÜŞÜKLÜK (i.). **1.** Sarkma, sarkan şeyin hâli: Bu eteğin düşüklüğü şu elbiseyi

çirkinleştiriyor. 2. Kusur, noksan, eksiklik, bağlantısızlık, rabıtasızlık: Bu cümlenin düşüklüğü apaçıktır.

DÜŞÜNCE (i.). Düşünme, efkâr, endişe: Sizin bir düşünceniz vardır.

DÜŞÜNCELİ (i.). Düşünce içinde bulunan, düşüncesi olan, dolgun, sıkıntıda, tasalı.

DÜŞÜNCESİZ (i.). 1. Düşünmeden iş gören. 2. Tasasız.

DÜŞÜNCESİZLİK (i.). İyi düşünememe hali.

DÜŞÜNDÜRMEK (f.). 1. Düşünmeyi sağlamak: Bu çocuğun terbiyesi beni çok düşündürüyor. 2. Gaile ve endişeye sebep olmak, gaileye sokmak: Sizi bu kadar düşündüren nedir?

DÜŞÜNME (i.). Düşünmek işi, düşünüş.

DÜŞÜNMEK (f.). 1. Düşünmek, Osm. tefekkür etmek, fikir ve mülâhaza eylemek: Ne düşünüyorsunuz? 2. Uzun uzadıya incelenip tetkik etmek: Düşünmeden söyleme. Siz bu işi iyi düşündünüz mü? 3. Hatıra getirmek: Ben bir şey düşündüm. 4. Üzülmek, tasalanmak, dertli olmak, keder eylemek: Hasta çok düşünüyor.

DÜŞÜNÜLMEK (f.) Üzerinde çok durulmak, incelenmek, tetkik ve mülâhazadan geçrilmek: Düşünülecek iştir.

DÜŞÜNÜR (i.) (y. k.). Düşünen, düşünücü, mütefekkir.

DÜŞÜNÜŞ (i.). 1. Düşünmek işi. Ar. tefekkür, mülâhaza, Fars. endîşe. 2. Gaile, vesvese, dalgınlık.

DÜŞÜRME (i.). Düşürmek işi. bk. Düşürmek.

DÜŞÜRMEK (f.). 1. Aşağıya bırakmak, indirmek. Osm. ıskat etmek: Kâseyi elinden düşürüp kırdı. Ağaçtan meyve düşürmek. 2. Düşmesine sebep olmak: Bu çocuğu kim düşürdü? O beni düşürdü. 3. Tesadüf ettirmek, rast getirtmek. Osm. îkaa etmek: Talih büyük ikramiyeyi bana düşürdü. **İtibardan düşürmek** = İtibarını kırmak. **Çocuk düşürmek** = Ana rahminde ölen cenini vücuttan çıkarmak. **Sırasını düşürmek** = Münasebet getirmek. **Küçük düşürmek** = Mahcûb etmek, karşılık vermekten âciz bırakmak, utandırmak.

DÜŞÜRTMEK (f.). Aşağıya bıraktırmak, attırmak. Osm. ıskat ettirmek: Kendisini ürkütüp elindeki kâseyi düşürttü. **Çocuk düşürtmek** = Bir gebe kadının cenînini zamanından önce aldırtmak.

DÜŞÜŞ (i.). Düşme.

DÜŞÜT (i.). Sakat, alîl, el ve ayak gibi bir uzvu kusurlu.

DÜŞVÂR (i. F.). Güç, zor.

DÜŞVÂR-GER (i. F.). Dağ, dağlık.

DÜŞVÂRÎ (i. F.). Güçlük, zorluk.

DÜŞVÂR-PESEND (i. F.). Müşkül-pesend, her şeyi kolay kolay beğenmeyen.

DÜ-TÂ (i. F.). İki kat, bükülmüş, eğrilmiş, kamburu çıkmış. **Kadd-i dü-tâ** = İki büklüm olmuş boy, ihtiyar vücut.

DÜTTÜRÜ (i.). Durmayıp daima öten, çok söyler, geveze: **Düttürü Leylâ** = Geveze ve kılıksız kadın.

DÜ-VÂL (i. F.). Kayış, tasma.

DÜVÂZDEH (si. F.). On iki.

DÜVÂZDEH İMÂM (i. F. A.). On iki imam. Ar. eimme-i isnâ-aşer.

DÜVÂZDEHÜM (dsi. F.). On ikinci, on ikide bir.

DÜVE (i.). Bir yaşını geçmiş, daha boğa ile temas etmemiş dişi sığır.

DÜVEL (i. A. c.) (m. devlet). Devletler. bk. Devlet.

DÜVELÎ (i. A.) (mü. düveliyye). Devlete mensup, ait ve müteallik: **Münâsebât-ı düveliyye** = Devletarası münasebetler.

DÜVEL-İ MUAZZAMA (i. A. F.). Büyük devletler (Birinci Cihan Harbi'nden önce: İngiltere, Almanya, Amerika, Fransa, Japonya, Rusya, Avusturya - Macaristan, İtalya, Türkiye ve Çin).

DÜVEL-İ MÛ'TELİFE (i. A. F.). Uyuşmuş, anlaşmış devletler. Birinci Cihan Harbi'nde: İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya.

DÜVEL-İ MÜTTEFİKA (i. A. F.). İttifak etmiş, birleşmiş devletler. Birinci Cihan Harbi'nde: Türkiye, Almanya, Avusturya - Macaristan İmparatorlukları.

DÜVEN (i.). Döven. bk. Döven, döğen.

DÜVESİMEK (f.). Dişisini aramak (boğa için).

DÜ-VÎST (i. F.). İki yüz.

DÜVÜM (dsi. F.). İkinci: **Bâb-ı düvüm** = İkinci kısım.

DÜYEK (i. F.). Türk musikisinde 8 zamanlı bir küçük usul.

DÜYÛN (i. A. c.) (m. deyn). Deynler, borçlar. bk. Deyn.

DÜYÛNÂT (i. A.) (deyn'in çokluğu olan düyûn'un çokluğu. Ar. mübalağalı çokluk). Borçlar.

DÜYÜ (i.). Pirinç. bk. Düğü.

DÜZ (i.) (esk. Türkçe'de: tüz). 1. İnişi yokuşu ve çukuru, tepesi olmayan. Ar. müstevî, musattah: Düz yer, düz yol. 2. Düzelmiş, tesviye olunmuş, pürüzü olmayan: Düz tahta, düz kâğıt, düz duvar. 3.

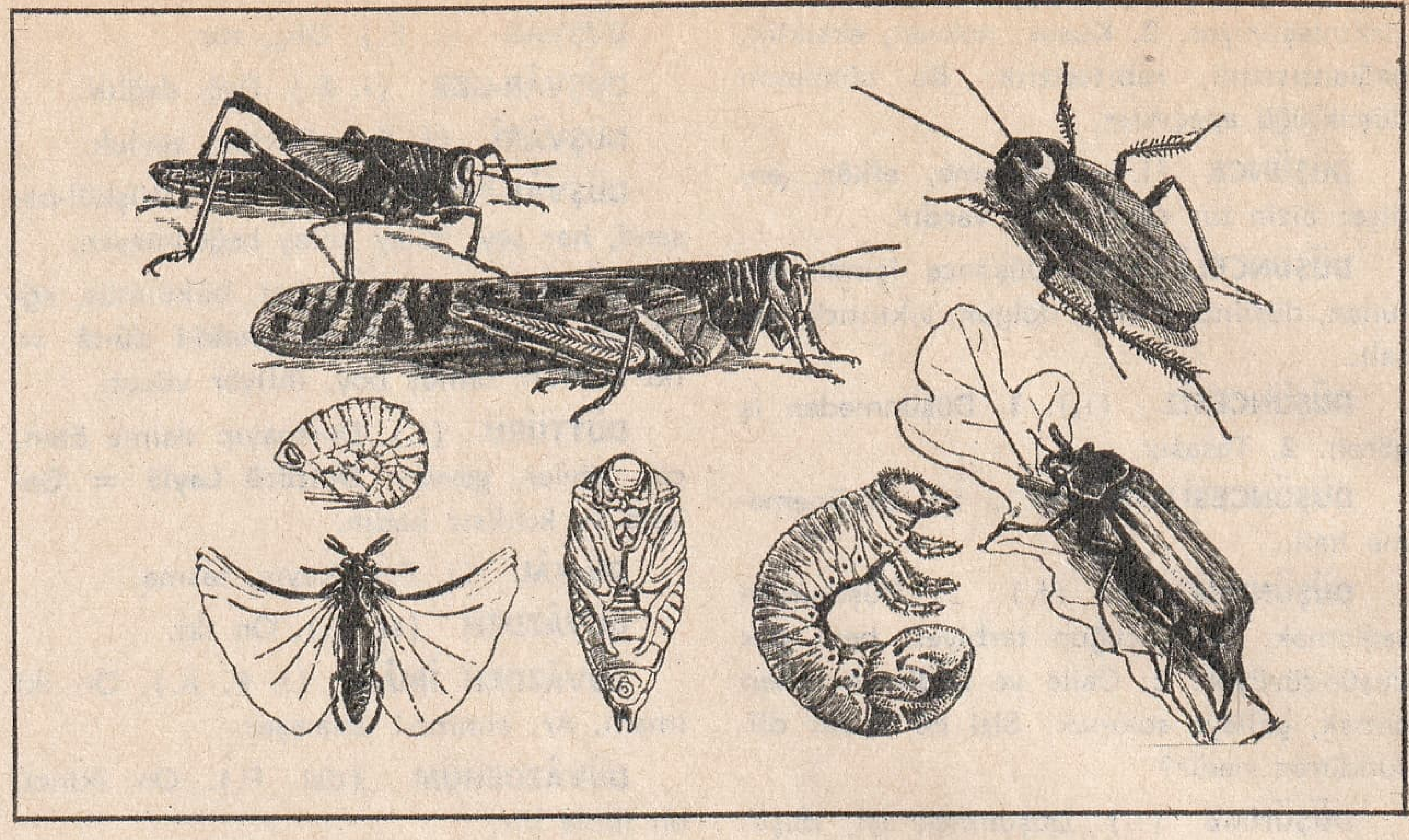

Düzkanatlılar

Doğru, düz çizgi hâlinde: Kâğıdın bir kenarı düzdür. **4.** Sade, süssüz; düz iş. **5.** Düz ve doğru yer. İnişi ve yokuşu bulunmayan yer, yahut yol: Bir kere düze çıkalım. **6.** Anason, sakız ve diğer bir maddesi olmayıp sade üzümden çıkarılan rakı: Düz içmek, Erdek düzü. **Ayak düze basmak** = Müşküller bertaraf olup iş kolaylaşmak: Düz yüzey üzere doğru olarak basmak. **7.** Devrik ve kıvrık olmayan, dik: Düz yaka. **Düzayak** = Yokuşu ve merdiveni olmayan, satıhta bulunan. **Düztaban** = Tabanı oyuk olmayan. **Düz su** = Denizin aynı derinlikte olan yerleri. **Düpdüz, dümdüz** = Büsbütü, tamamen düz.

DÜZAYAK (i.). Merdiveni veya inilip çıkılacak kısmı olmayan ev yahut yol, yer.

DÜZCE (i.). **1.** Sade, âdî, pürüzsüz ve müşkülâtsız yahut süssüz: Düzce iş, adam, yazı. Sadece, sadelikle, gösterişsiz, doğrudan: Düzce söyliyeyim. Düzce hareket ediyor. **2.** İşin sade ve külfetsiz olan doğru ciheti: Düzcesini isterseniz bunu yeniden yapmalı.

DÜZD (i. F.). Hırsız, uğru. Ar. harâmî, sârık. **Düzd-i dil** = mec. Gönül hırsızı.

DÜZDÂN (i. F. c.) (m. düzd). Hırsızlar.

DÜZD-ÂNE (i. F.). Hırsız gibi, hırsızca.

DÜZDÎ (i. F.). Hırsızlık.

DÜZDÎNE (i. F.). Çalınmış.

DÜ-ZEBÂN (i. F.). İki dilli.

DÜZEÇ (i. fizik). Bir sathın tam yatay olup olmadığını anlamaya yarayan âlet.

DÜZELMEK (f.). **1.** Düz hale gelmek, düz edilmek. Osm. tesviye olunmak: Âletsiz zemin düzelmez. **2.** Tertip ve tanzim olunmak, yoluna konmak: Ticaretimiz düzelecektir. **3.** Islah, tashih ve tamir olunmak: Elbise, müsvedde düzeldi.

DÜZELTİLMEK (f.). **1.** Düz edilmek, tesviye edilmek. **2.** Tashih edilmek.

DÜZELTME (i.). Düzeltmek işi, düzeltiş, tashih.

DÜZELTMEK (f.). **1.** Düz etmek, tesviye etmek: Şu yolu düzeltmeli. **2.** Yoluna koymak, tertip ve tanzim etmek: Şu odayı kim düzeltecek? **3.** Pürüzünü ve eğriliğini giderip düz ve doğru etmek: Bu tahtaları düzeltmeli. **4.** Tashih, ıslah ve tamir etmek: Bu takımları düzeltmek lâzım gelir. Bu elbiseyi düzeltmeden giyemezsiniz.

DÜZEN (i.). **1.** Nizam, tertip: Bu odaya düzen vermeli. Burada düzen yoktur. **2.** Âhenk, ses ve sazların belirli bir sese uydurularak düzeltilmesi ve okuyup çalacak hâle getirilmesi (bu mânâda «akort» kelimesinin kullanılması yanlış ve çirkindir): Bu saza düzen vermeli. Bu piyanonun düzeni bozuk. **3.** Uydurma söz. Ar. sanîa: Bu, sır kendi düzenidir.

DÜZENLEMEK (f.). Düzenli hale getirmek, düzen vermek, tanzim etmek, tertip etmek: Sazınızı düzenleyiniz!

DÜZENLENMEK (f.). Tanzim ve tertip edilmek.

DÜZENLENMEMİŞ (i.). Düzene konmamış, düzensiz.

DÜZENLENMİŞ (i.). Düzeni yapılmış, düzenli.

DÜZENLİ (i.). **1.** Tertipli, muntazam: Düzenli ev. **2.** Âhenk ve düzeni yerinde; kurulmuş: Düzenli saz.

DÜZENLİK (i.). İyi düzen hali: Dirlik düzenlik.

DÜZENSİZ (i.). **1.** Nizam ve tertibi olmayan: Düzensiz ev. **2.** Âhenksiz: Düzensiz saz.

DÜZENSİZLİK (i.). **1.** Nizamsızlık, tertipsizlik: Bu evin düzensizliği. **2.** Âhenksizlik, düzenli bulunmama: Piyanonun düzensizliği çalışmaya mâni oluyor.

DÜZETİCİ (i.). **1.** Düz eden, tesviye eden, doğrultan. **2.** Tanzim ve tertip eden, yoluna koyan.

DÜZETMEK (f.). **1.** Düz etmek, pürüzünü kaldırıp doğrultmak, düzlemek: Bahçeyi, yolu, tahtayı düzetmek. **2.** Yoluna koymak, tanzim ve tertip etmek, düzeltmek: Şu odayı düzetmeli.

DÜZEY (i.) (uyd. k.). Seviye.

DÜZGÜN (i.). **1.** Düzeltilmiş, tesviye edilmiş. Ar. müstevî: Düzgün yol, düzgün tahta. **2.** Yoluna konmuş. Osm. müretteb, muntazam: Düzgün iş, düzgün bahçe. **3.** Kadınların yüzlerine sürdükleri beyaz ve kırmızı boya: Düzgün sürmek.

DÜZGÜNCÜ (i.). **1.** Kadınların sürdükleri boyaları yapan ve satan adam. **2.** Geline düzgün süren kadın.

DÜZGÜNLÜ (i.). Ak ve kızıl sürmüş, yüzünü boyamış: Düzgünlü bir kadın.

DÜZİNE (i. İ. dozzina). On iki parçadan ibaret takım, deste: Bir düzine kaşık, havlu. Bunun düzinesi kaça? Düzine ile almak, satmak.

DÜZ KANATLILAR (i. zooloji). Alt kanatları üstekiler tarafından örtülen, dört kanatlı böcekler takımı.

DÜZLEM (i. matematik) (y. k.). Üzerine, bir doğrunun her noktasının dokunması gerek yüzey. Osm. müstevî. **Açıortay düzlemi** = İki düzlemli bir açıyı iki komşu ve eşit açıya bölen düzlem.

DÜZLEMEK (f.). Düz hale getirmek. Osm. tesviye etmek: Zemini düzlemeli.

DÜZLEM KÜRE (i. coğrafya) (y. k.). Yer küresini düz bir satıh üzerinde gösteren harita. Osm. küre-i musattaha.

DÜZLÜK (i.). **1.** Düz ve yüzeyli olan şeyin hâli. Ar. üstüvâ: Zeminin düzlüğünü anlamak için tesviye âleti kullanmalı. **2.** Doğruluk, iniş çıkışı olmamak: Bu tahtanın düzlüğü bellidir. **3.** Sadelik, külfetsizlik: İbârenin düzlüğü makbûldur. **4.** İnişsiz yokuşsuz yer, düz yer: O yokuştan sonra bir düzlüğe çıkılır.

DÜZMECE (i.). Düzme, sahte.

DÜZMECİ (i.). Sahtekâr, düzme şeyler yapan.

DÜZMECİLİK (i.). Sahtekârlık.

DÜZMEK (f.). **1.** Yapmak, işlemek, kılmak: Bir kitap düzdü (bu mânâ artık İstanbul'da kullanılmamaktadır). **2.** Tertip ve tanzim etmek: Takım düzmek, ev düzmek. **3.** Vücuda getirmek, icat etmek, uydurmak, yalandan kurmak: Bu havadisi kendisi düzmüştür.

DÜZTABAN (i.). Ayak tabanı düz olan kimse.

DÜZÜLMEK (f.). **1.** Düzmek işine konu olmak. **2.** Koyulmak: Hep beraber yola düzüldüler.

DÜZÜM (i.). Bilhassa musikide kalıp hâlinde usul, ölçü, nota.

Dy (i. kimya). Disprosyum elemanının senbolü.

■

E

E **1.** Türk alfabesinin altıncı harfi; ses bilgisi bakımından ünlülerin düz ve geniş olanı. **2.** (musiki) Nota işaretlerini harfle gösterme usulünde «mi» sesini bildirir.

E (e.). Peki, pek âlâ, yeter mânâlarına gelen bir ünlem edatıdır, uzun ve kapalı e şeklinde söylenir.

EAZZE (f. A.). Aziz etsin. bk. Aaz, (düzelt aazze).

EB (i. A.) (c. ebâ). Ata, baba, Fars. peder, Ar. vâlid: **Eb-i müşfik** = Şefkatli baba. **Lieb** = Bir babadan, babası bir fakat anaları ayrı kardeş: Lieb erkek kardeşidir. **Eben an ceddin** = Babadan oğula. Ar. neslen. c. **Âbâ ve ecdâd** = Atalar, Ar. eslâf (selefler). Künyelerin terkibinde vesair Arapça tâbirlerde «ebû, ebâ, ebî» suretlerini de alıyor ki, Arapça'da her birinin kullanılış yeri ayrıdır. Fakat Türkçe'de hepsi için «ebû» kullanılır.

EBÂBİL (i. A.). Dağ kırlangıcı, keçisağan. Ar. hattâf.

Ebâbil

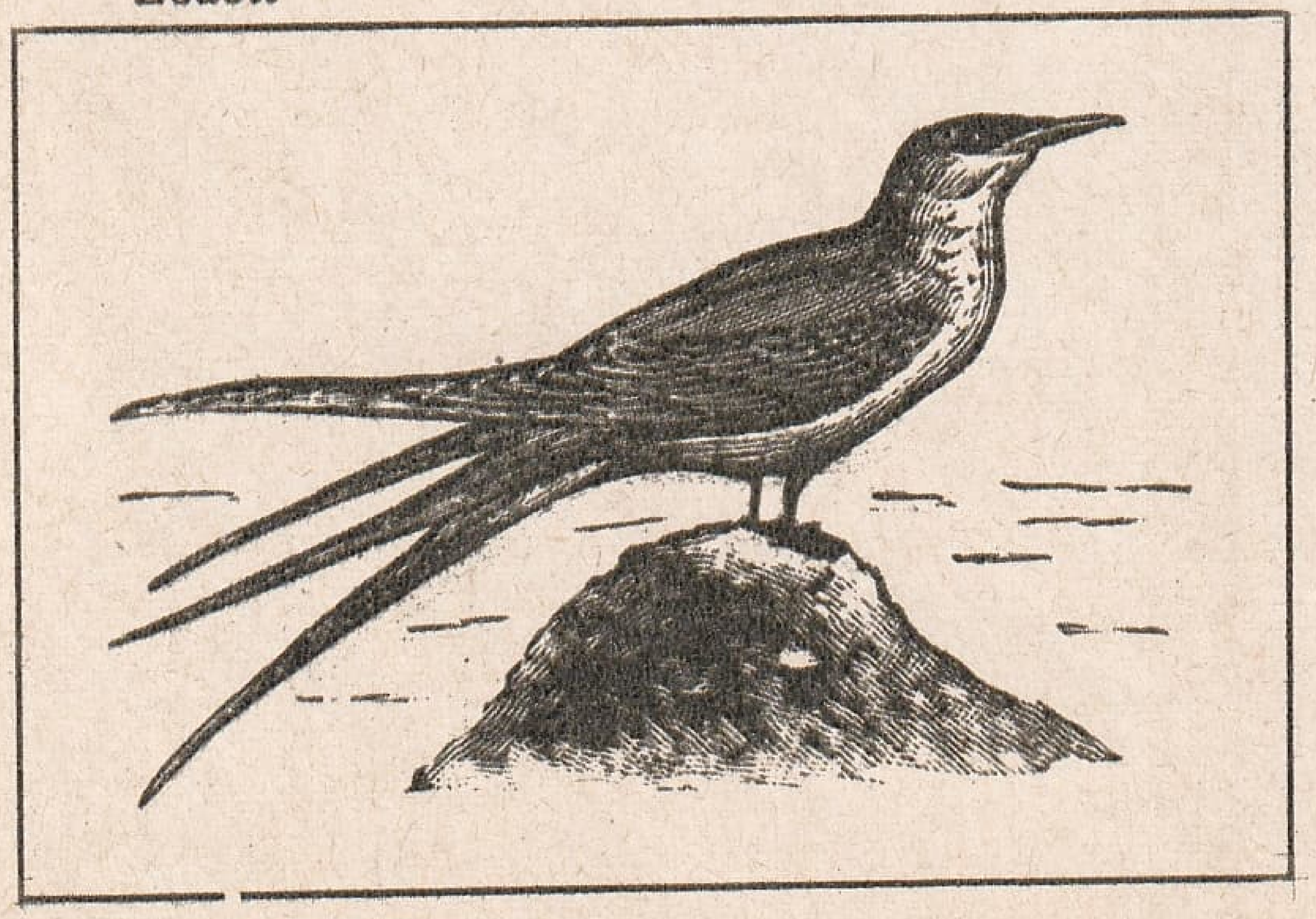

EB'ÂD (i. A. c.) (m. bûd). Bûdlar, en ve boylar. bk. Bûd.

EBÂLİSE, EBÂLÎS (i. A. c.) (m. iblîs). İblisler, şeytanlar. bk. İblîs.

EBÂTÎL (i. A. c.) (m. bâtıl). Bâtıllar. bk. Bâtıl.

EBCED (i. A.). Eski alfabelerde hecelemelerin alt tarafında bulunan bir ibârenin ilk kelimesi ve bütününün ismidir. İbâre şudur: Ebced hevvez huttî kelmen sa'fes karaşat sahhız zazzıg. Bu kelimeler, Arap alfabesindeki harflerin sırasını gösterir. **Ebced hesabı** = Arap harflerinin rakam gibi kullanılışında bir kelime veya ibâreden tarih veya diğer bir sayı çıkarılması. **Ebcedhân** = Henüz ebced okuyan, tahsilin başında bulunan.

EBCED NOTASI (i. T. A. İ.). Arap harfleri ile gösterilen ve birkaç çeşidi olan eski Türk notası.

EBDÂL (i. A. c.) (m. bedîl). Bedîller. bk. Abdâl.

EBDÂN (i. A. c.) (m. beden). Bedenler, vücutlar. bk. Beden.

EBE (i.). Doğurtma sanatını icra eden kadın veya doktor. Ebe kadın, ebe tabib. Ar. kaabil, kaabile: **Ebe iskemlesi, ebe ürikesi** = Eski cahil ebelerin doğuracak kadınları oturtmayı âdet edindikleri bir iskemle. **Ebe pisiği** = Pisi otu. **Söz ebesi** = Çok söyleyen.

EBEBULGURU (i.). Bulgur iriliğinde yağan kar.

EBED (i. A.) (c. âbâd). Sonu olmayan gelecek zaman. Ar. müstakbel. Mukabili: Ezel (başı olmayan geçmiş zaman). **İlel-ebed** = Nihâyetsiz, dâima. **Ebed-ül-ebed** =

Hiçbir vakit, aslâ. **Minel-ezel ilel-ebed** = Başlangıcı olmayan ve nihayetsiz bir zamanda. **Ebed-müddet** = (Yanlış bir terkiptir). Sonsuz, tükenmez, ebedî müddet.

EBEDEN (i. A.) (menfî cümlede). Hiç bir vakit, ilelebed, nihayetsiz.

EBEDÎ (i. A. «ebed» den imen.) (mü. ebediyye). Sonu olmayan, gelecek zamana mensup ve müteallik. Sonsuz, zevâlsiz, tükenmez: **Ebediyyüd-devâm** = Ebediyen dâim olacak. Mukabili: Ezelî: Başlangıcı olmayan. Türkçe: Hiç bir vakit, aslâ.

EBEDİYET (EBEDİYYET) (i. A.) **1.** Ebedî olan şeyin hali ve sıfatı, daimîlik, müebbetlik, zevalsizlik. **2.** Sonsuz, gelecek zamanın hâli: Ebediyyeti düşündükçe akla durgunluk gelir.

EBEDİYYEN (i. A.) Ebedî olarak. Ar. İlelebed.

EBEGÜMECİ (i.) (galatı ebem gümeci). Çiçeği ve kökü tıpta kullanılan ve yaprığı sebze gibi yenilen meşhur bitki, pinpirik. Ar. habbâzî.

EBEGÜMECİGİLLER (i. botanik). Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

EBEKUŞAĞI (i.). Eleğimsağma (alâim-i semâ), gökkuşağı, yağmur kuşağı; alkım.

EBELİK (i.). Ebenin sanatı ve mesleği. Ar. kıbâle.

EBET bk. Ebed.

EBEVEYN (i. A. tes.) («eb» den). Ana - baba, Ar. vâlideyn.

EBHÂR (i. A. c.) (m. bahr). Bahirler, denizler. bk. Bahr.

EBHÂS (i. A. c.) (m. bahs). Bahisler. bk. Bahis.

EBHER (i. A. anatomi). Temiz kanı yürekten bedene dağıtan büyük bir damar ki, arka boyunca uzanır: Şiryân-ı ebher.

EBHİRE (i. A. c.) (m. buhar). Buharlar. bk. Buhar.

EBÎ (i. A.) («eb» isminin îrâb'da aldığı bir şekil olup künyelerde bulunur). bk. Eb.

EBKÂR (i. A. c.) (m. bikr). Bikrler, bekâretler. bk. Bikr.

EBKEM (i. A. «bekâmet» ten smüş.). Dilsiz, Ar. ebsem, ahres.

EBKEMÎ (i. A.). Dilsizlik.

EBKEMİYYET (i. A.). Dilsizlik.

EBLAK (i. A.). **1.** Alaca bulaca. **2.** Rengârenk. **3.** Alacalı at.

EBLAK-SÜVÂR (i. A. F.). Alaca ata binmiş. mec. Yiğit, muharip.

ا = 1	ب = 2	ج = 3	د = 4
ه = 5	و = 6	ز = 7	
ح = 8	ط = 9	ى = 10	
ك = 20	ل = 30	م = 40	ن = 50
س = 60	ع = 70	ف = 80	ص = 90
ق = 100	ر = 200	ش = 300	ت = 400
ث = 500	خ = 600	ذ = 700	
ض = 800	ظ = 900	غ = 1000	

Harflerin ebced değerleri

EBLEC (i. A.). **1.** Açık kaşlı. **2.** mec. Vuzuhlu, nurlu, parlak.

EBLEH (i. A. «belâhet» ten smüş.). Ahmak, akılsız, budala. **Ebleh-pesendâne** = Budalaların beğeneceği şekilde. **Ebleh-firîb** = Ancak ahmakları aldatabilir («eblehâne» ve «eblehî» tâbirleri kullanılacak şeyler değildir).

EBLEH-ÂNE (i. A. F.) Ahmakcasına, akılsızcasına.

EBLEH-FİRÎB (i. A. F.). Avlayan, aptal aldatan.

EBLEH-FİRÎBÂNE (i. A. F.). Aptal aldatırcasına.

EBLEHÎ (i. A. F.) Saflık, bönlük, ahmaklık.

EBLEHİYYET (i. A.). Saflık, bönlük, ahmaklık.

EBNÂ (i. A. c.) (m. ibn). İbnler, oğullar. bk. İbn.

EBNİYE (i. A. c.) (m. binâ). Binalar, yapılar. bk. Bina.

EBONİT (i. İng. Fr.). Soğuk ve sıcağa karşı dayanıklılığı kükürt vasıtasıyle arttırılmış kauçuk.

EBR (i. F.). Bulut.

EBRÂC (i. A. c.) (m. burc). Kaleler, kale burçları.

EBR-ÂLÛD (i. F.). Bulutlu, (kelimesi kelimesine) buluta bulaşmış.

EBRÂR (i. A. c.) (m. «berr» dilimizde kullanılmaz). Hayır sahipleri, temiz insanlar, takvâ sahibi adamlar.

EBRAS (i. A. «bars» tan smüş.). Bars yan miskin hastalığına yakalanmış, abraş.

Ebegümeci

Ebûcehil karpuzu

EBREŞ (i. A. «berş» ten smüş.). Benekli (at), abraş.

EBRÛ (i. F.) (c. ebruvân). Kaş.

EBRÛ (i.) (aslı Farsça ebrî: Bulut renginde ve daha doğrusu Çağatayca ebre: Elbise yüzü, kürk kabı). **1.** Hâre gibi dalgalı ve damarlı (kumaş, kâğıt vesaire). **2.** kitap ve defter kabı yapmak için kullanılan renkli kâğıt.

EBRÛLAMAK (f.). Mermer gibi hâreli veya damarlı olarak boyamak.

EBRÛLU (i.). Üzerinde dalga dalga renkler bulunan.

EBRUVÂN (i. F. c.) (m. ebrû). Kaşlar.

EBSÂR (i. A. c.) (m. basar). Basarlar, görüşler. bk. Basar.

EBTER (i. A. «beter» den smüş.). **1.** Kuyruksuz, kuyruğu kesik. **2.** Eksik, noksan, tamam olmayan. **3.** Zürriyeti kalmayan.

EBÛ (i. A.) («eb» isminin îrâbda bir şekli olup künyelerde bulunur). bk. Eb.

EBÛCEHİL KARPUZU (i.). Arapça'da hanzal ve Fransızca'da coloquinte denilen acı bir meyve.

EBÛ-SELİK (i.). Bûselik makamının eski adı. Bûselik.

EBÛ TAYLÛN (i. A.). Hatmi çeşitlerinden bir çiçek.

EBÜ-L-BEŞER (i. A.). İnsanların babası yani Âdem.

EBÜ-L-FETH (i. A.). Fâtihler babası; II. Mehmed'in lakabı.

EBÜ-L-HEVL (i. A.). Korku babası. Mısır'da, Cîze'de, Ehramlar'ın karşısındaki büyük Sfenks heykeli.

EBÜLYOSKOP (i. L. Y.). Cisimlerin kaynamaya başlama derecesini ölçmeye yarayan âlet.

EBVÂB (i. A. c.) (m. bâb). Bâblar, kapılar. bk. Bâb.

EBYÂT (i. A. c.) (m. beyt). Beytler, evler. bk. Beyt.

EBYAZ (i. A. «beyaz» dan smüş.) (mü. beyzâ). Ak, sefîd, beyaz: **Bahr-ı Ebyaz** = Akdeniz. **Yed-i Beyzâ** = Hazret-i Mûsâ'nın mucizesi olan ak el.

EBZÂR (i. A. c.) (m. bezr). bk. Bezr.

ECÂNİB (i. A. c.) (m. «ecneb» Türkçe'de kullanılmaz). Ecnebiler, yabancılar.

ECDAT (ECDÂD) (i. A. c.) (m. ced). Cedler, atalar. bk. Ced.

ECEL (i. A.). Her canlının ve insanın ölüm vakti: Ecel gelince baş ağrısı bahane olur. **Ecel-i kazâ** = Bir kazaya uğrayarak ölüm. **Ecel-i müsemmâ, ecel-i mev'ûd** = Tanrı katında takdîr edilmiş olan: Ecel-i mev'ûdiyle öldü.

ECEL (ECELL) (i. A. «celîl» den itaf.). Daha veya pek büyük. Ar. celîl, âlî, eşref: **Ecell-i mahlûkat** = Yaratıkların en şereflisi olan insan.

ECFÂN (i. A. c.) (m. cefn). bk. Cefn.

ECHEL (i. A. «cahil» den itaf.). Daha veya pek cahil ve nâdân. **Echel-i cühelâ** = Cahillerin en cahili.

ECÎL (i. A.) **1.** İşini geriye bırakan. **2.** Geciktirilen şey.

ECİLLE (i. A. c.) (m. celîl). bk. Celîl. Celîller, yüksekler. **Ecille-i ricâl-i devlet-i Aliyye** = Osmanlı devletinde Tanzimat'tan sonra Ûlâ sınıf-ı evveli rütbesini taşıyan devlet memurlarına denirdi.

ECİNNE (i. A. c.) (m. cenîn). bk. Cenîn.

ECİNNÎ (i. Arapça: cin'den). Cin, cinlere mensup bir fert.

ECÎR (i. A.) (c. ücûr). **1.** Bir iş karşılığı verilen şey, karşılık (bu mânâ ile ücret kelimesi daha uygundur). **2.** Bir iyi iş yahut sabır ve tevekkülle karşılanan bir musibete karşı verilen mânevî mükâfat, sevap: Allah ecir ve sabır versin. (hukuk) **Ecr-i misil** = Bir iş için ehli vukuf tarafından tayin olunan ücret. Osm. ücret-i hakikiye. **Ecr-i müsemmâ** = Mukavele ve pazarlıkla tayin olunmuş ücret.

ECÎR (i. A. ecir'den smüş.). Ücretle çalışan, gündelikçi.

ECİŞ BÜCÜŞ (i.). Eğri büğrü, çarpık çurpuk.

ECL (i. A.). Sebep. Türkçe «den» ve «için» yahut Arapça «lâm» harfleriyle kullanılır: **O ecliden** = O sebepten. **Liecl-it-teftîş** = Teftiş sebep ve maksadı ile, teftiş için.

ECLÂF (i. A. c.) (m. celf, dilimizde kullanılmaz). Aşağılık, baldırı çıplak gürûhu (Arapça'da kaba ve ahmak adamlar demektir).

ECMAÎN (i. A. c.). Cümlesi, hepsi: Radyallahü anhüm ecmaîn (yalnız böyle dua tâbirlerinde kullanılır).

ECMEL (i. A. cemîl'den itaf.). Daha veya en güzel. Ar. ahsen: **Ecmel-i nâs idi** = Halkın en güzeli idi.

ECNÂD (i. A. c.) (m. cünd). Cündler, askerler. bk. Cünd.

ECNÂS (i. A. c.) (m. cins). Cinsler, çeşitler. bk. Cins.

ECNEB (i. A.). **1.** Garip, yabancı. **2.** Sert huylu at. bk. Ecânib.

ECNEBİ (ECNEBÎ) (i. A.) (mü. ecnebiyye). 1. Yabancı, bigâne: **Memâlik-i ecnebiyye, düvel-i ecnebiyye, lisân-ı ecnebî** = Yabancı ülkeler, devletler, dil. 2. Diğer bir memleket veya ırk ve milliyete mensup olan, diğer bir devlet tabiiyetinde bulunan adam: Ecnebilere mahsus bir yer (ecânib, bizce kullanılmıyan ecneb'in cem'i ise de bir mânâsı müşterek olduğundan, bunun cem'i yerinde kullanılıyor).

ECNEBÎLİK (i.). Yabancılık, bir yabancı devletin tab'alığı.

ECNEBİYYET (i. A.) Ecnebilik.

ECNİHA (i. A. c.) (m. cenâh). Cenâhlar, taraflar. bk. Cenâh.

ECR bk. Ecir.

ECRÂM (i. A. c.) (m. cirm). Cirmler. bk. Cirm. Ecrâm-ı semâviyye, ecrâm-ı ulviyye: Gök cisimleri, yıldızlar. (Fransızca: corps célestes).

ECRÂM-I SEMÂVİYYE (i.). Gök cisimleri, yıldızlar.

ECSÂD (i. A. c.) (m. cesed). Cesetler. bk. Ceset.

ECSÂM (i. A. c.) (m. cism). Cisimler. bk. Cisim.

ECÛC (i. A.). Işık veren, parlayan, parlak nesne.

ECVÂD (i. A. c.) (m. cûd). Cömertlikler.

ECVÂF (i. A. c.) (m. cevf). Cevfler, oyuklar, boşluklar, kovuklar.

ECVED (i. A.). Daha, pek, en iyi olan.

ECVEF (i. A. cevf'den smüş.) (mü. cevfâ). İçi boş, kof. mec. Cahil ve ahmak, boş. (edebiyat) Ayn-ül fi'li yani ikinci harf-i aslîsi «vâv» yahut «ye» harfi olan Arapça fiil.

ECVİBE (i. A. c.) (m. cevâb). Cevaplar. bk. Cevap.

ECYÂL (i. A. c.) (m. ceyl). bk. Ceyl.

ECZÂ (i. A. c.) (m. cüz'). bk. Cüz'. Türkçe (müfret gibi). 1. Eczacılıkta kullanılan çeşitli maddeler. Ar. akaakıyr. 2. Ciltlenmemiş kitap, perakende. 3. Bir kimyevî terkiple vücuda gelip yanma hassasını veya diğer böyle bir kuvvet ve tesiri haiz bulunan şey: Eczalı kibrit, kapsül vesaire.

ECZACI (i.). İlâç yapan ve satan adam. Osm. saydalanî, ispençâr. **Eczacı başı** = Eskiden bir büyük dairenin veya bir tümen veya alayın baş eczacısı. **Eczacı çırağı** = Yamağı, yardımcısı. Fr. droguiste, yalnız ilâç satana denir, ilâç yapan eczacı mânâsına gelmez.

ECZACILIK (i.). Tıbbî ecza ve ilâç yapma ve satma sanatı. Ar. saydala, Osm. fenn-i saydalânî, fenn-i ispençiyârî.

ECZANE (ECZÂ-HÂNE) (i.). Eczacı dükkânı, ilâç satılan mağaza.

EÇHEL (ECHEL) (i. A. cahil'den itaf.). Daha veya pek cahil ve nâdân: **Echel-i nâs** = Halkın en cahili.

EDÂ (i. A.). 1. Ödeme, verme, tediye: **Edâ-yı deyn etti** = Borcunu ödedi. 2. yapma, kılma, icra, ifa: Namazını eda etti, edâ-yı teşekkür (edâ, icrâ, îfâ, infâz arasında fark vardır. Edâ borç veya borç gibi olan bir şeyin ifasında kullanılır: Deyn, namaz, şükran edâsı gibi. İcrâ bir kararın, fiilin tatbik mevkiine konulması hakkında kullanılır: Mahkemenin, meclisin kararını kanun ve nizamı icrâ etmek: İcrâ-yı adâlet eylemek gibi. Îfâ, vazifeden sayılan bir işi yapmak demektir: Îfâ-yı vazîfede kusur etmemek. İnfâz ise, alınan bir emrin yerini bulmasına çalışmak demektir: **Emr-i âlînizi infâz ettim** = Yüksek emrinizi yerine getirdim).

EDÂ (i.) (yukarıdaki Ar. kelimeden). 1. Tarz, üslûp: İfadesindeki edâ diğer hiç bir şairin sözünde yoktur. 2. Şive, naz: Dilberin edâsı âşıkı usandırır. 3. Tavır, kurum: Bunun edâsı çekilmez.

EDÂLI (i.). 1. Kendisine has edası olan. 2. Tavırları güzel olan, nazlı: Edalı bir kız.

EDÂM-ALLAHÜ (i. A.). «Allah devâm ettirsin!» mânâsına gelen duâ.

EDÂNÎ (i. A. c.) (m. ednâ). Ednâlar, en denîler, en alçaklar. bk. Ednâ.

EDAT (i. A.) (c. edevât). 1. Âlet, avadanlık: Âlat ve edevât. 2. (gramer) Kendikendine mânâ ifade etmeyip isim ve fiilere katılan küçük kelime: Ünlem edatı.

ED-DÂÎ bk. Dâî.

EDEB bk. Edep.

EDEB-ÂMÛZ (i. F.). Edep öğretici, öğretmen.

EDEB-HÂNE (i.). Abdetshane, ayakyolu.

EDEBÎ (i. A.) (mü. edebiyye) (edeb'den imen.). Edebiyata ve edebî ilimlere mensup ve ait: Onun edebî iktidarı büyüktür. **Âsâr-ı edebiyye** = Edebî eserler.

EDEB-İ KELÂM (i. F. A.) Söz edebi. Kaba kelimeler kullanmayıp, ifade edilecek mefhumu kapalı anlatma usulü.

EDEBİYAT (EDEBİYYÂT) (i. A. c.). Edebî ilimler, şiir, kompozisyon, dil, gramer, arûz vs.'ye ait ilimler ki, fennin zıddıdır (Fr. lettres). **Edebiyyât-ı Arabiyye, edebiyyât-ı şarkıyye, edebiyyât-ı garbiyye,**

kütüb-i edebiyyât = Arap, Doğu, Batı, edebiyatı, edebiyat kitapları.

EDEBİYATÇI (i.). Edebiyatla uğraşan.

EDEBİYYÛN (i. A. c.) (m. edebî). Edebiyatla uğraşanlar, edipler. Osm. üdebâ.

EDEP (EDEB) (i. A.) (c. âdâb). **1.** Terbiye, iyi ahlâk ve karakter. **2.** Zarafet, naziklik. **3.** Utanma, çekinme, hicap, hayâ. **4.** Örtülmesi edeb ve terbiye icabı olan yerler, avret: Edep yerleri. **5.** Edebiyat ilmi, edebî ilimler. bk. Edebiyat. **Edeb-ül-bahs** = İlm-i münâzara, ilm-i âdâb. **Edeb-ül-kâzî, edeb-ül-kâtib** vesaire = Kadı, kâtip vesair adamların kendi mesleklerinde bilmeleri ve riâyet etmeleri lâzım gelen usul ve kaideler.

EDEPLENMEK (f.). Edep ve terbiye kazanmak, terbiye olunmak.

EDEPLİ (i.). Terbiyeli, zarif, nazik.

EDEPSİZ (i.). Edep ve terbiyesi olmayan, terbiyesiz, utanmaz, arsız, hayâsız. Çok bağırıp çağıran, sert tabiatlı, ters: Edepsiz bir kadın.

EDEPSİZCE (i.). Edepsizikle, Osm. bîedebâne: Edepsizce hareket ediyor.

EDEPSİZLİK (i.). Edep ve terbiye eksikliği, terbiyesizlik, arsızlık, hayasızlık.

EDER (i.). Değer, edeceği, ne edeceği: Sen malın ederini söyle.

EDEVÂT (i. A. c.) (m. edat). Edatlar, âletler. bk. Edat.

EDHÂN (i. A. c.) (m. dühn). Sürülecek yağlar.

EDHEM (i. A.). Karayağız at.

EDİ (i.) **1.** Kafa dengi, birbirinden ayrılmayan iki kişiden bahsederken kullanılan Edi ile Büdü sözünde geçer. **2.** Elinden iş gelmeyen iki kişiden bahsedilirken söylenen «Edi ile Büdü Şakire dudu» deyiminde geçer.

EDÎBÂNE (i. F.). **1.** Edepli ve terbiyeli bir adama yakışır, terbiyeli: Edîbâne bir tavrı vardır. **2.** Ediplere, edebiyatçılara lâyık: Edîbâne konuşmalara girişti. Edep ve terbiye ile veya edebiyatçılara yakışır surette: Edîbâne hareket ediyor.

EDİK (i.). Çizme, yumuşak ve renkli sahtiyandan yapılmış yarım konçlu lapçın.

EDİLGEN (i. gramer y. k.). Meçhul ve pasif fiil.

EDİLLE (i. A. c.) (m. delil). bk. Delil.

EDİLMEK (f.). Edilme fiili, yapılmak.

EDÎM (i. A.) **1.** Sahtiyan, tabaklanmış deri. **2.** Satıh, yüz.

EDİNMEK (f.). Edinme fiili, kendisini sahip kılmak.

EDİP (EDÎB) (i. A. edep'den smüş.) **1.** Edepli, terbiyeli: **Bir tıfl-ı edîb** = Terbiyeli bir çocuk. **2.** Nazik, zarif: Edip bir adam. **3.** Edebiyatla uğraşan, edebiyatçı: Şair ve edip bir zat. i. Edebiyata mensup adam, edebiyatta geniş bilgi sahibi, bilge: **Üdebâ-yı asr** = Zamanın edipleri.

ED'İYE (i. A. c.) (m. duâ). Dualar. bk. Dua (ed'iyye şeklinde çift y ile okunmamalıdır).

EDLEM (i. A.). Kara yağız, esmer adam.

EDM (i. A.). İki nokta, iki şey arasını birleştirme.

EDNÂ (i. A. denî'den itaf.) (c. edânî). **1.** Daha yahut pek aşağı ve alçak, âlâ mukabili. **2.** Daha yahut pek aşağı ve hor hakir: Ednâ bir adam. **3.** Daha veya pek bayağı: Kumaşların ednâsı. **4.** Pek az. Ar. cüz'î, kalîl: Ednâ düşünmekle anlaşılır. i. c. Ayak takımı.

EDVÂ (i. A.) Dâ'ın c. illetler, dertler, hastalıklar.

EDVÂR (i. A.). Eski musiki nazariyat kitaplarına verilen ad.

EDVÂR (i. A. c.) (m. devr). Devirler, çağlar. bk. Devir.

EDVEŞ (i. A.). Gözü dumanlı.

EDVİYE (i. A. c.) (m. devâ). Devâlar, çareler. bk. Devâ (edviyye şeklinde çift y ile okunması galattır).

EDYÂN (i. A. c.) (m. dîn). Dinler. bk. Din.

EF'A (i. A.) (c. efâî). Engerek yılanı.

EFÂDIL (i. A. c.) (m. efdal). Efdallar, en fâzıllar, en faziletliler. bk. Efdal.

EFÂHİM (i. Ar. c.) (m. efham). bk. Efham.

EFÂÎ (i. A. c.) (m. ef'a). Ef'alar, yılanlar. bk. Ef'a.

EF'ÂL (i A. c.) (m. fiil). Fiiller. bk. Fiil.

EFÂNÎN (i. A. c.) (m. üfnûn). **1.** Sarmaşık gibi birbirine sarılmış sık ağaç dalları. **2.** Değişiklikler; işler, haller şartlar.

EFÂRÎT (i. A. c.) (m. ifrât). **1.** İfrit gibi, ifrite benzer adamlar, hilekârlar, kurnazlar. **2.** Şeytanlar. **3.** Pek hâin cinler.

EFDAL (i. A. fâdıl'dan itaf.) (c. efâdıl). Daha veya pek faziletli, tercih olunur, Ar. müreccah.

EFDALİYYET (i. A.) Daha faziletli olma. Ar. rüchân: Sünnîler, Hazret-i Ebûbe-

kir'in halifeler arasında efdaliyyetine karar vermişlerdir.

EFE (i.) (efendi'den hafifletilmiş kelime olması muhtemeldir). İzmir ve Aydın zeybekleri arasında ağa mânâsında kullanılır: Bir efe geldi.

EFEKTİF (i. Fr. bankacılık). Nakit para, elde bulunan para.

EFELEK (i.). Labada, ıspanağa benzer bir sebze.

EFENDİ (i. Rumca'dan). **1.** Sahip, malik, mevlâ: Evin efendisi, uşağın, bahçıvanın efendisi. **2.** Osm. seyyid, çelebî, hâce (saygı unvanı olup başlıca âlimlerle, kalem erbabına mahsustur. Ağa mukabili): Ahmed Efendi, hoca efendi, kâtip efendi. **3.** Şer'î hâkim, kadı, molla: Istanbul efendisi (saygı ve nezaket mübalağası olarak paşa ve bey gibi unvanlara eklenir): Paşaefendi, bey-efendi, hanım-efendi, sultân-efendi. **Dîvân efendisi** = Eskiden vezirlerin yazı işlerini idare eden resmî memur. **Reis Efendi** = Tanzimat'tan önce hâriciye nâzırı, reis-ülküttâb. i. Terbiyeli, edîb, temkin ve vakar sahibi, çelebî: Efendi adam (garip bir terkip olarak: Efendiden adam da derler). **Efendimiz** = Peygamberimiz ve eskiden padişah ve hanedan üyeleri hakkında kullanılırdı.

EFENDİLİK (i.). **1.** Sahiplik, mâlik olma: Bu evin efendiliği kime aittir? **2.** Efendi sıfat ve unvanı: Okuyup, yazmaya alışıp efendiliği kazandı. Efendilik, beylikten aşağı değildir. **3.** Terbiye vakar ve temkin, çelebîlik: Efendilik böyle mi olur? **4.** Lutuf, ihsan, iyilik: Bana bir efendilik etmiş olacaksınız.

EFENDİM (e.). Seslenme edatı, efendim!

EFENDİSİZ (i.). **1.** Sahipsiz, kapısız (uşak vesaire). **2.** Koruyanı olmayan kimse.

EFGAN (i. F.). bk. Figan.

EFGAN (hi.). Hind - Avrupa kavimlerinden bir millet ki, Afganistan ve Pakistan'da yaşar ve Afganca konuşur (Arapça c. efâgıne).

EFGÂR, FİGÂR (i. F.). Yaralı, sakat, kötürüm.

EFHAM (i. A. fahîm'den itaf.) (c. efâhîm). Daha veya pek büyük ve âlî, daha fehâmetli: **Âsaf-ı efham, efâhim-i vüzerâdan** = Vezirlerin en büyüklerinden.

EF'İDE (i. A. c.) (m. fuad). Fuadlar, gönüller. bk. Fuad.

EFKAR (i. A. fakîr'den itaf.). Daha veya pek fakir ve yoksul: **Efkar-ı fukarâ** = Fakirlerin en fakiri.

EFKÂR (i. A. c.) (m. fikr). Fikirler, düşünceler. bk. Fikir (Türkçe'de teklik gibi). **1.** Düşünme, endişe, vesvese: Çok efkârlandı. Efkârıma dokundu. **2.** Niyet, maksat: Şu işi yapmaya efkârın var mıdır?

EFKÂR-I UMÛMİYE (i. F. A.). Umumî düşünce, umumun fikri. Bir memleket halkının bir mesele üzerindeki fikri ve nokta-i nazarı, (uyd. k.) kamuoyu.

EFKÂRLANMAK (f.). Gamlı, kederli olmak, meraka dokunmak.

EFKÂRLI (i.). **1.** Fikri uyanık, rey ve mutalaa beyanına iktidarı olan; akıllı: Efkârlı adamdır. **2.** Mahzun, gamlı, kederli. Ar. mükedder, mağmûm: Kendisini pek efkârlı gördüğüm için bir şey söyleyemedim.

EFKÂRSIZ (i.). Fikir ve reyi olmayan, akılsız.

EFKÂRSIZLIK (i.). Fikir ve düşünceden mahrumiyet, akılsızlık.

EFKEN yahut **FİKEN** (i. F. efkenden fiilinden imas., sıfat terkîbi teşkiline girer). Düşüren, yere atan, yığan, salan: **Şîr-efken** = Arslanı yere atmaya muktedir. **Sâye-efken** = Gölge salan. Fars. sâye-endâz.

EFKENDE (i. F. efkenden fiilinden imef.). **1.** Yıkılmış düşürülmüş, yere atılmış. **2.** Düşkün, çaresiz, biçare: Bende-i efkende.

EFLÂK (i. A. c.) (m. felek). Felekler. bk. Felek (eflâkiyân gibi tabirler yanlıştır).

EFLÂK (k kalın) (hi. Valak, Valachie). Romanya'yı meydana getiren asıl ülke ki, merkezi Bükreş'tir.

EFLÂKLI (hi.). Eflâk ülkesi halkından olan, Romen.

EFLÂTÛN yahut **FELÂTÛN** (hi. A.). Yunan filozoflarından Sokrat'ın talebesi ve Aristo'nun üstâdıdır. mec. Hakîm, filozof: Eflâtûn-ı Cihân.

EFLÂTÛNÎ (i. A.) (mü. Eflâtûniyye). Filozof Eflâtun'a ve onun felsefî ekolüne mensup ve ait: Meslek-i Eflâtûnî, efkâr-ı Eflâtûnîye c.: Eflâtûniyyûn: Eflâtûn'un felsefe ekolüne mensûb veya inanmış olanlar.

EFLÂTÛNÎ (i.). Leylak ile erguvân renkleri arasında açık mora çalan bir renk: Eflâtûnî bir köşk, bir çiçek. i. Bu renk: Eflâtûnîye boyamak. Eflâtûnîyi sevmem (bu ismin menşei karanlıktır. Fakat Eflâtûn'un felsefesi gibi karmakarışık, ilk görüşte isim verilemeyen bir renk benzetmesinden geldiği düşünülebilir).

EFRÂD (i. A. c.) (m. ferd). Ferdler, kişiler. bk. Ferd, efrat.

EFRÂH (i. A. c.) (m. ferh). Piliçler.

EFRÂH (i. A. c.) (m. ferah). Sevinçler, sevinmeler, iç açıklıkları.

EFRÂHTE (i. F. efrâhten fiilinden imef.). Yükseltilmiş, yükselmiş, kaldırmış, kaldırılmış.

EFRÂS (i. A. c.) (m. feres). Feresler, atlar. bk. feres.

EFRAT (EFRÂD) (i. A. c.). **1.** Fertler. **2.** (askerlik). Erler, er rütbesinde olanlar.

EFRÂZ (i. F. efrâhten fiilinden imas. sıfat terkîbi teşkiline girer). Yükselten, kaldıran. Osm. ref'eden: **Ser-efrâz** = Baş yükselten, seçkin, mümtaz (ser-firâz da denilir).

EFRENC (i. A. Fr. Franc'dan). Bu kelime Ortaçağ'da teşekkül ederek, o sıralarda Franklar'ın ve bilhassa Charlemagne'ın hükmü altında bulunanlara ve zamanla genişleyerek bütün Avrupalılar'a dendi. Frenk, Avrupalı, hasseten Fransız, tâife-i efrenc. (tıp) **Dâ-ül-efrenc:** = Firengi hastalığı.

EFRENCÎ (i. A.) (mü. efrenciyye). Frenkler'e yani Avrupalılar'a mensup ve ait: **Tarih-i efrencî, elsine-i efrenciye** = Avrupa tarihi, Milâdî tarih, Avrupa dilleri. (tıp) Frengi hastalığına ait: İllet-i efrenciyye.

EFREND (i. F.). Süs. mec. Şan, debdebe.

EFRİZ (i. mimarlık). Saçaklarda binanın enince uzayıp giden ve baş tabanı korniştan ayıran kısmı.

EFRÛHTE (i. F. efrûhten fiilinden imef. Ekseriya terkiplerde bulunur). Şulelenmiş, parlamış, tutuşmuş: **Dil-i efrûhte** = Gönlü yanık. **Şem'-i efrûhte** = Yakılmış mum.

EFRÛZ (i. F.) (efrûhten fiilinden imas. sıfat terkîbi teşkiline girer). **1.** Şulelendiren, parlatan, aydınlatan, ışık veren: **Hüsn-i cihân-efrûz** = Dünyayı aydınlatan güzellik. **2.** Tutuşturan, yakan: Dil-efrûz.

EFSAH (i. A.). (fasîh'ten itaf). Daha veya pek fesâhatlı, en fasîh, en açık ve anlaşılır. **Efsah-ı üdebâ-yı Arab** = Arap ediplerinin en fasîhi. **Efsah-ül-kelâm** = Açık, anlaşılır sözü, yazısı olan.

EFSANE (EFSÂNE) yahut **FESÂNE** (i. F.). **1.** Masal, asılsız hikâye, hurafe. **2.** Şöhret bulup dillere düşen vaka ve hal, destan. **Efsâne-perdâz** = Masal uyduran, masalcı. **Efsâne-cû** = Masal arayan, masallara itibar eden. **Efsâne-gû** = Masal söyleyen.

EFSANEVÎ (i. F.). **1.** Efsaneye âit, efsaneyi andırır şekilde: Efsanevî bir kahramanlık gösterdiler. **2.** Efsanelerde adı geçen: Zümrüdüanka, efsanevî bir kuştur.

EFSÂR (i. F.) Yular.

EFSER (i. F.). Taç.

EFSUN (EFSÛN) (i. F.). Büyü, sihir; eski Türkçe: Arpağ (halk dilinde: Afsun).

EFSUNCU (i.). Üfürükçü, büyücü, sihirbaz, eski Türkçesi arpağcı.

EFSUNCULUK (i.). Üfürükçülük, büyücülük, arpağcılık.

EFSÛN-GER (i. F.). Efsuncu, üfürükçü, büyücü.

EFSUNLAMAK (f.). Bir büyücüye kendini okutup büyülenmek, okunmak.

EFSUNLU (i.). Kendini okutup büyü etmiş veya başkasının büyüsü kendisine tesir etmiş olan. Ar. meshûr.

EFSÛS (e. F.). Yazık, hayf, dirîğ!

EFSÜRDE (i. F.). bk. Füsürde.

EFSÜRDE-DİL (i. F.). Kalbi, gönlü donmuş, hissiz, duygusuz.

EFSÜRDE-DİMÂĞ (i. F. A.). Beyni donmuş. mec. Kabiliyetsiz.

EFŞÂN yahut **FEŞÂN** (i. F. feşânden fiilinden imas. sıfat terkîbi teşkiline girer). Serpen, saçan, dağıtan, silken: **Zer-efşân** = Altın serpen. **Dâmen-efşân** = Etek silken.

EFŞÂR (i. F.). **1.** Sıkılmış. **2.** Çimdikleme.

EFVÂC (i. A. c.) (m. fevc). Fevcler, kümeler. bk. Fevc.

EFVÂH (i. A. c.) (m. fem yahut fevh pek kullanılmaz). **1.** Ağızlar: **Efvâh-ı nâsa düştü** = Halkın ağzına düştü. **2.** Ağza benzer delikler, menfezler: **Efvâh-ı nâriye** = Ateşli ağızlar, yani toplar.

EFZÂ yahut **FEZÂ** (i. F. efzâyîden fiilinden imas. sıfat terkîbi teşkiline girer). Arttıran, çoğaltan. **Ferah-efzâ, ferah-fezâ** = Sevinci arttıran, ferahlık veren.

EFZÂYİŞ (i. F.). Artma, çoğalma. Ar. tekessür, tezâyüd: **Efzâyiş bulmak** = Artmak.

EFZÛD (i. F.). Çoğalan, artan. Osm. tekessür ve tazâyüd eden (nadiren bazı terkiplerde geçer).

EFZÛN yahut **FÜZÛN** (i. F.). Çok, Ar. kesîr, vâfir: **Efzûn olmak** = Çoğalmak, artmak. **Efzûn etmek** = Çoğaltmak, arttırmak.

EFZÛNÎ yahut **FÜZÛNÎ** (i. F.). Çokluk, kesret.

EFZÛN-TER (i. F.). Daha çok, daha fazla.

EĞDİRMEK (f.). Bir tarafa meylettirmek. **Fesi, külâhı eğdirmek** = Keyif çatmak.

EGEMEN (i.). 1. Hâkim. 2. (felsefe) Kendisinden daha yüksek bir şey tasarlamayan (uydurma kelime).

EGEMENLİK (i.). Hâkimiyet (uydurma kelime).

EGZAMA (i. Y.). Deride sulanma ve kaşınma şeklinde başgösteren bir hastalık, mayasıl.

EGZOS (i. İng. L.). İçten yanmalı motorlarda, yanmış akar yakıt gazı; bu gazın boşaltılması tertibatı.

EĞE (i.). Maden vesaire yontmaya mahsus ince dişli âlet, törpü. Fars. sevhan.

EĞECİ (i.). Eğe ile işleyen, madenleri vesaireyi eğeleyen işçi.

EĞELEMEK (f.). Eğe ile işlemek, eğe ile yontmak veya cilâ vermek: Madeni cilâlandırmak için eğelerler.

EĞELETMEK (f.). Eğe ile yontturmak veya cilâ verdirmek: Bu makası eğeletmeli.

EĞER (e. F.). 1. Şart edatı olup şart sigası bulunan şart cümlesine girer ki, bu siga şart göstermeye kâfi olduğundan bu edat fazladır. Bunun için dilimizde böyle bir edat yoktur: Eğer sevaba nail olmak isterseniz bu işi yapın. Yaşamak çok hoş olurdu, eğer ölüm olmasaydı. 2. Gerek, Fars. hâh, ister: (mükerrer olarak) Eğer âşık, eğer sâdık ziyaret eylese bir kez (şimdi bu mânâ ile kullanılmamaktadır). Nadiren hemzesi kaldırılıp yalnız «ger» kalır: Ger dilersen bulasın ondan necât. Şiirde bazen şart cümlesinin sonuna katılır: Olmasaydî kalemin çâk-i girîbânı eğer.

EĞERCİ (i.). 1. Eğer yapan ve satan sanatçı, saraç. 2. Bir büyük dairede at takımlarına bakan adam. Saraç başı.

EĞERÇİ yahut **GERÇİ** (e. F.). Her ne kadar... Olsa da... vâkıa... ise de: Eğerçi öyle ise de... Gerçi öyledir ama... Bazan bunu «ki, kim» bağlama harfi takip eder: Gerçi kim şiir değildir ol kelâm — Nazm-ı şâirde ne mümkin ol nizâm. Şiirde sonra gelmesi de câizdir.

EĞİ yahut **EĞÜ** veya **İĞİ** (i.). Kaburgaların omurgaya bağlı olmayanları, en alttakileri. Ar. dıl', Fars. pehlû.

EĞİ (i.). Halk dilinde: İğ. bk. İği.

EĞİÇ (i.). Yemiş koparmak için ağaç dalını vesair şeyleri tutup eğmeğe mahsus ucu eğri değnek, ağaçtan kanca.

EĞİK (i.). Eğilmiş, dik olmayan, meyilli.

EĞİKLİK (i.). Eğik durma hali, meyil.

EĞİLİÇ yahut **İĞİLİÇ** (i.). Bağ sarmaşığı.

EĞİLİM (i.). Temayül.

EĞİLME (i.). 1. Eğilmek işi. (matematik) Bir doğrunun bir başka doğruya (veya düzleme) göre eğik olması. 2. (fizik) Yerin manyetik alanında bulunan serbest mıknatıslı bir iğnenin doğrultusu ile yatay düzlem arasında meydana gelen açı.

EĞİLME (i.). 1. Eğilmek işi, meyil. Ar. inhinâ. Atlının yere eğilmesi. 2. Çevrilme: Taze fidanın eğilmesi.

EĞİLMEK (f.). 1. Eğilmek, çarpılmak. Osm. mâil olmak, meyelân etmek, çarpılmak: Sağa doğru eğilmiştir. 2. Bükülmek, çevrilmek, inhinâ etmek: Fidan taze iken eğilir. bk. İğilmek.

EĞİM (i.). Eğiklik, meyil: Bu yamacın eğimi pek fazla.

EĞİN (i.). Arka kemiğinin eğilir yeri: Birinin eğinine binmek (Avrupa dillerinde yine bu mânâda kullanılan Fransızca: échine, İngilizce: chine, İtalyanca: schiena kelimeleriyle benzerliği gariptir).

EĞİNÇ (i.). Ur, tümsek, et beni, siğil.

EĞİNDİRİK (i.). Arkanın eğin denilen kısmını örten şey, ferâce yakası, kürk vesairenin devrik büyük yakaları, zagara (zahâre) (Fransızca pelerin denilen şeye de bu isim pek münasiptir).

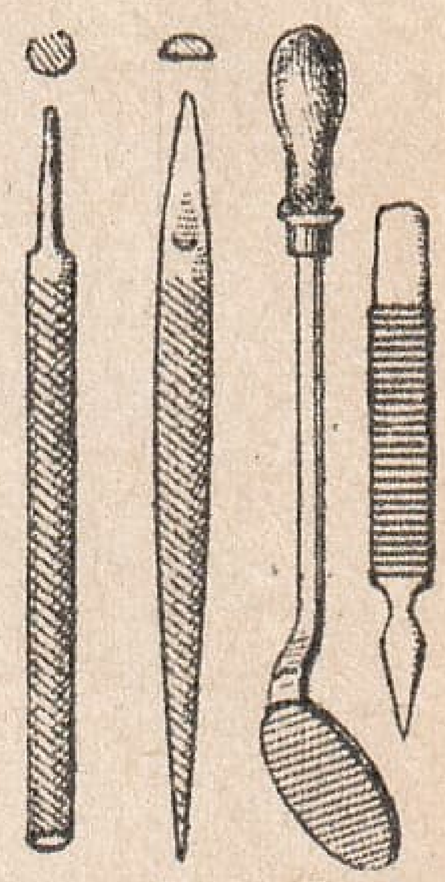

Eğe çeşitleri

EĞİRİCİ yahut **İĞİRİCİ** (i.). İplik bükmek işiyle meşgul adam.

EĞİRME (i.). İğ ile bükme, iğden iplik çekme.

EĞİRMEK (f.). İğ ile iplik bükmek, (yün ve pamuk vesaireyi) iğden çekip iplik yapmak.

EĞİRMEK (f.). İğ ile iplik büktürmek, iğden yün ve pamuk vesaire çektirmek: Fukara kızlarını toplayıp pamuk eğirtmekle meşgul oluyor.

EĞİTİM (i.) (uyd. k.). Talim ve terbiye, maarif.

EĞİTİMCİ (i.). Terbiyeci, maarifçi.

EĞİTİMLİ (i.). Eğitim görmüş, talimli.

EĞİTMEK (f.) (uyd. k.). Terbiye etmek, talim ve terbiyeye tabi tutmak, yetiştirmek.

EĞİTMEN (i.) (uyd. k.). Mürebbî, köy eğitmeni: Eskiden köyde öğretmenlik yapan kimse.

EĞLEK (i.). 1. Durulan yer. 2. Öğle vakitleri sürünün dinlendiği gölgelik.

EĞLEMEK (f.). Durdurmak, alıkoymak, geciktirmek, vakit geçirtmek (artık kullanılmayıp, bunun yerine eğlendirmek kullanılıyor).

EĞLENCE (i.). **1.** Gönül eğlendirecek, sıkılmaksızın vakit geçirecek şey: Bu memlekette eğlence yoktur. **2.** Faydasız ve ehemmiyetsiz şey, verimsiz iş, oyuncak. Ar. mel'abe: Çocuk eğlencesi. **3.** Pek kolay iş: Onun için, bu iş eğlencedir. **4.** Alaya alınan, kendisiyle eğlenilen adam, maskara: Herkes senin eğlencen mi? **Gönül eğlencesi** = Sevgili (şimdi kullanılmıyor).

EĞLENCELİ (i.). **1.** Eğlenip vakit geçirecek yerleri çok: Eğlenceli şehir. **2.** Gönül eğlendirecek surette olan, can sıkmaz, eğlendirir: Eğlenceli bir oyundur. **3.** Şen, şakacı, can sıkmaz: Eğlenceli adam.

EĞLENCELİK (i.). **1.** Eğlence kabilinden. **2.** Doymak maksadıyle değil de, oyalanmak için yenen kuru yemişler.

EĞLENDİRMEK (f.). **1.** Alıkoymak, geri bırakmak, geciktirmek, vakit geçirtmek, zaman kaybettirmek: Boş yere beni orada bir ay eğlendirdi. **2.** Avutmak, eğlence bulmak, can sıkıntısını defedip neşe ve ferahlık vermek: Şu çocuğu biraz eğlendir. Bizi birtakım oyunlarla eğlendirdi. Bu iş, bu düşünce beni eğlendiriyor.

EĞLENMEK (f.). **1.** Durmak, Ar. meks, Fars. ârâm, Osm. tevakkuf etmek: Orada üç gün eğlendik. Çok eğlenme. **2.** Zevk, safa, cünbüş, gezinti, can sıkıntısını giderecek şekilde iyi vakit geçirmek: Eğlenmeye gidiyoruz. Akşam iyi eğlendik. Eğlenecek yer arıyor. **3.** Alay etmek, maytaba almak, latife etmek: Eğleniyor musunuz? Siz benimle eğlenemezsiniz.

ENLENMEK (f.). Enli ve geniş olmak. Osm. tevessü' etmek: Bu kumaş çekilmekle enlenir.

EĞLENTİ (i.). Bir yerde toplanarak yapılan çok defa çalgılı ve içkili olan eğlence.

EĞLEŞMEK (f.). Oturmak, durmak. Osm. meks ve ârâm etmek.

EĞME (İĞME) (i.). **1.** Bir yana meylettirme, çarpıtma, indirme: O dalı eğmeyiniz. **2.** Çevirme, kıvırma. Ar. takvîs: O demir çubuğu eğmesi kuvvetini gösterir. Baş eğme vesaire. bk. Eğmek.

EĞMEK (İĞMEK) (f.). **1.** Bir yana meylettirmek, çarpıtmak: Başını eğmek, sancağı eğmek. **2.** Bükmek, çevirmek, kıvırmak. Osm. münhanî veya mukavves etmek: Fidanı, teli eğmek. **3.** mec. iknâ etmek, itaat altına almak: Kendisini eğmeye muvaffak oldu. **Ağız eğmek** = İstihzâ etmek. **Baş eğmek** = **1.** İtaat göstermek, mutî olmak. Osm. ser-fürû etmek. **2.** Mahcup olmak. **Boyun eğmek** = İtaat etmek, çaresiz razı olmak. **Yüz, çehre eğmek** = Somurtmak, surat asmak.

EĞRE yahut **İĞRE** (i.). Keçeden bir nevi tegelti, eğer altı örtüsü.

EĞREK (i.). Sulak tarlanın suyunu akıtmak için açılan hendek.

EĞRELTİ (i.). Budakları kıvrık süren ve bazan ağaç gibi büyüyen bir cins ot. Eğreltiotu (serhasiyye cisinden).

EĞRELTİOTU (i. botanik). Eğreltiotugillerden, kumlu yerlerde yetişen, bir bitki cinsi (nepkrodium filix mas). **Kartallı eğreltiotu** = Enine kesiti iki başlı bir kartalı andıran bir eğreltiotu türü (pteris aquilina).

EĞRELTİOTUGİLLER (i. botanik). Damarlı çiçeksizlerden bir bitki familyası.

EĞRETİ (İĞRETİ) (i.). **1.** Ödünç alınmış, kullananın kendi malı olmayan. Ar. müsteâr, âriyet: Eğreti elbise giymiş. Eğreti almak: İstiâre. Eğreti vermek: Ar. İâre. **2.** Yerli ve sabit olmayan, muallak, boşlukta gibi duran: Eğreti bir duvar. **3.** İstenildiği vakit konulup çıkarılan, bağlı olmayan: Bu şamdanın tablası eğretidir. **4.** Tabiî olmayan, sun'î, sahte: Eğreti göz, diş, saç. i. Askıda durma: Binayı eğretiye almak: Tamir için altını kazıp destekler üzerine durdurmak: Yerli olmayarak, asılı gibi: Eğreti oturuyor.

EĞRETİDEN (İĞRETİDEN) (i.). Eğreti, geçici olarak. Ar. muvakkaten.

EĞRETİLEMEK (i.) (uyd. k.). İstiare (edebiyat).

EĞRETİLİK (İĞRETİLİK) (i.). Eğreti olma hali.

EĞRİ (İĞRİ) (i.). **1.** Bir tarafa meyleden, çarpık, doğru olmayan. Ar. muavvec, münhanî: Eğri odun, eğri yol. **2.** Kemerli, bükülmüş. Ar. mukavves: Eğri kılıç. **3.** mec. Söz ve işinde doğruluk olmayan, yalancı: Eğri adam. **4.** Doğru olmayan, yalan. Ar. kâzib: Eğri söz... Doğru olmayarak, bir yandan çarpık: Eğri gitmek: Eğri oturmak. i. Eğrilik, Ar. îvicâc: Eğrisini doğrultmak, eğriden hoşlanmak. Eğri bakmak: **1.** Kin ve hiddet nazariyle bakmak. **2.** Şaşı olmak. **Eğri büğrü** = Her tarafı çarpık, muntazam olmayan: Eğri büğrü ağaç. **Boynu eğri** = **1.** Merhamet çeken. **2.** Bir çeşit çiçek, iri nergis. **Eğri çehre** = Ekşi yüz, abusluk. **Çehre eğrisi** = Gazap, hiddet.

EĞRİ (i.). Bal peteği koparmağa mahsus küçük çengel.

EĞRİCE (i.). Az eğri, pek doğru olmayan.

EĞRİÇE (i.). 1. Baldır siniri. 2. Iklîl-il-melik (kral tâcı) denilen bir cins bitki, eğriçe otu. 3. Bir cins sivrisinek.

EĞRİLİ (i. matematik). Eğri çizgilerle meydana gelen.

EĞRİLİK (i.). 1. Eğri olan şeyin hali, çarpıklık. Ar. ivicâc, inhinâ: Değneğin, yolun eğriliği. 2. Doğru olmayan, hile: Eğrilik hiç bir vakit adamı selâmete çıkarmaz.

EĞRİLMEK (f.). Eğri olmak, çarpılmak: Bu değnek eğrildi. Kuru ağaç eğrilmez.

EĞRİLMEK (f.). İğ ile bükülmek, iğden çekilip iplik yapılmak: Merinos yünü pek ince eğrilebilir.

EĞRİLTMEK (f.). Eğip bükmek, eğri etmek, çarpıtmak. Osm. mukavves ve münhani etmek: Taze fidanı istediğin gibi eğriltebilirsin.

EĞRİM yahut **İĞRİM** (i.). 1. Eğerin altındaki keçe kaplı ağaç. 2. Suların çevrintisi, küçük girdap (Çağatayca'da buna «iğrik» dahi derler. Bu kelime kale duvarı, hisar mânâsına da gelir).

EĞRİTMEK (f.). Eğri etmek, eğmek: **Çehre eğritmek** = Abusluk etmek, surat asmak.

EĞTİ yahut **İĞTİ** (i.). 1. Kekre, acımtrak: Eğti yemiş. 2. Ekşi yüzlü, haşin: Eğti adam. 3. Ters, acı: Eğti söz (eski kelime).

EĞTİLİK yahut **İĞTİLİK** (i.). 1. Kekrelik, acımtrak lezzet. 2. Ekşi yüzlülük. Osm. huşûnet. 3. Sertlik, terslik, acılık (eski kelime).

EĞÜ bk. Eği.

EH (e.). Peki, artık, şöyle böyle mânâlarında bir ünlem edatı.

EHÂDÎS (i. A. c.) (m. hadîs). Hadîsler, Hz. Muhammed'in sözleri. bk. Hadîs.

EHAF (i. A. hafîf'ten itaf.). Daha veya en hafif, ehven: Ehaf ceza.

EHAS (i. A. has'dan itaf.). En has, en başlı: **Ehass-ı âmâlım, ehass-ı ahibbam** = Emellerimin, dostlarımın başta geleni.

EHEM (EHEMM) (i. A. mühim'den itaf.). Daha ehemmiyetli, daha mühim, fazla itinaya değer: **Ehemm-i umûr** = İşlerin en ehemmiyetlisi. **Takdîm-ül-ehem alel-mühim** = En ehemmiyetli olan işin mühimlere tercihi.

EHEMMİYET (EHEMMİYYET) (i. A.) (Büyütme ismi olan «ehemm» e masdar edatı katılarak yapılmış yeni kelimedir. Tek y ile söylenir). Mühimlik, ağırlık, yeğerlilik, dikkate değer olma, dikkat ve ihtimam: İşe ehemmiyet vermek, üstünde ehemmiyetle durmak.

EHEMMİYETLİ (i.). Mühim, değerli, ağır. Üzerinde durulması lüzumlu: Ehemmiyetli mesele, ehemmiyetli hastalık.

EHEMMİYETSİZ (i.). Mühim ve değeri olmayan, nazarı itibara alınmaya lâyık olmayan, hafif, âdî: Ehemmiyetsiz iş, ehemmiyetsiz hastalık.

EHİBBÂ (i. A. c.) (m. habîb). Habîbler, dostlar. bk. Habib, ahibbâ.

EHİL (EHL) (i. A.) (hem teklik, hem çokluk gibi kullanılır). 1. Sahip, mâlik, mutasarrıf: **Ehl-i servet, ehl-i hüner, ehl-i nâmûs, ehl-i vukuf** = Servet, hüner, namus, bilgi sahibi veya sahipleri. 2. Oturan, Ar. halk, sâkin, mütemekkin: **Ehl-i karye, ehl-i Cennet** = Köy halkı, Cennet halkı. 3. Muktedir, becerikli, erbab: Bu işin ehlidir. Bu memuriyet için ehil bir adam aramalı. 4. Eşlerden beheri: Karı, koca: **Ehliyle hoş geçinmek, ehl ü ayal** = Aile, çoluk çocuk. **Ehlullah** = Velî, evliyâ. **Ehl-i beyt** = Ev halkı, aile, hanedân, sülâle. **Ehl-i beyt-i Nebî** ve sadece **Ehl-i beyt** = Evlâd-ı Resûl-ullâh (Peygamberimizin kızı Fatma, damadı Ali ve torunları Hasan'la Hüseyin). **Muhibb-i ehl-i Beyt** = Ehl-i Beyt'i seven. **Ehl-i hâl** = Vecd ve hal sahibi. **Ehl-i hibre** = Bir iş hakkında bilgi sahibi olanlar, bazı hususların tahkik ve halli için o işin mütehassıslarından kurulan hey'et, bilirkişi (y. k.). **Ehl-i dil** = Gönül adamı. **Ehl-i dünyâ** = Dünya adamı, dünya işleriyle meşgul adam. **Ehl-i Sünnet** = Sünnîler. **Ehl-i tarik** = Bir tarikata mensup, girmiş. **Ehl-i kıble** = Müslüman. **Ehl-i kitap** = Mukaddes kitaplardan birine inananlar: Müslümanlar, Hıristiyanlar, Yahudiler. **Ehl-i vukuf** = İşi iyi bilen ve bildiren. Fars. kâr-âşinâ.

EHİLLÂ (i. A. c.) (m. halil). bk. Halil.

EHLÎ (i. A. imen.) (mü. ehliyye). Alışık, uysal, yabaninin gayrı: Ehlî hayvan.

EHL-İ BEYT (i. F. A. tarih). Hz. Muhammed'in ailesi; ehl-i beyte kızı, damadı ve torunları dahildir.

EHL-İ DİL (i. F. A.). Rind tabiatlı, kalender, gönül ehli, kalp adamı.

EHL-İ HİBRE (i F. A.). Bilgili, tecrübeli, ehl-i vukuf, bilirkişi (y. k.).

EHL-İ SALÎB (i. F. A.) (tarih) Haçlılar.

EHL-İ VUKUF (i. F. A.). Konuyu iyi bilen, bilirkişi (y. k.).

EHLİYET (EHLİYYET) (i. A.) (ehl ile masdar edatından mürekkep). **1.** İktidar, işin ustası olma: **Ehliyeti müsellemdir. Eshâb-ı ehliyyettendir** = Ehliyet sahiplerindendir. **2.** Ehliyet vesikası, ehliyetnâme: Şöförlük ehliyetini aldım.

EHLİYETLİ (i.). Ehliyeti olan.

EHLİYETNAME (EHLİYET-NÂME) (i. A. F.). Ehliyeti belirten vesika, şöförlük vesikası.

EHLİYETSİZ (i.). **1.** Ehliyeti olmayan. **2.** Ehliyetnamesi olmadan vasıta kullanan.

EHRÂM (i. A. c.) (m. herem). Piramidler. bk. Herem.

EHRİMEN yahut **EHREMEN** (i. F). Zerdüşt dinine mensup eski İranlılar'ın inandıkları iki kuvvetin biri ki, kötülük ve karanlık kaynağı idi. Diğeri iyilik ve aydınlık kaynağı idi, İzd denilirdi. İslâm'dan sonra İzd ismi Allah'a ve Ehrimen, Şeytan'a verildi.

EHVÂ (i. A. c.) (m. havâ). Havalar. bk. Hava.

EHVÂL (i. A. c.) (m. hevl). Hevller, korkular. bk. Hevl.

EHVEN (i. A.). **1.** Daha hafif, daha zararsız: **Ehven-i şer** veya **ehven-i şerreyn** = İki fenalığın en hafifi. **2.** Daha ve pek ucuz: Ehven fiyatla satılıyor. Bunu ehven almışsınız.

EHVENİYYET (i. A.). Ucuzluk.

EHVENLİK (i). Ucuzluk, ehveniyyet.

EİMME (i. A. c.). İmamlar.

EİMME-İ ERBAA (i. F. A.). Dört Sünnî mezhebin kurucusu olan dört büyük İslâm hukukçusu: Ebû Hanîfe, Ahmed bin İdrîs-eş-Şâf'î, Mâlik bin Enes, Ahmed bin Hanbel.

EİMME-İ İSNÂ-AŞER (i. F. A.) Câferî mezhebinden olan Şîîler'de Hz. Ali ile başlayarak Mehdî ile sona eren on iki imam: Hz. Alî, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Zeyn-ül Âbidîn, İmâm-ı Bâkır, Ca'fer-üs-Sâdık, Mûsâ Kâzım, Alî bin Mûsâ, Muhammedin Nakî, Aliyy-üt-Takî, Hasan-ül-Askerî, İmâm-ı Mehdî.

EJAH (i. F.). bk. Ejeh.

EJDER, EJDERHÂ, EJDİRHÂ (i.). Yılana benzer, ancak dört ayaklı ve kanatlı olan ve ağzından alevler püskürttüğüne inanılan mitolojik bir hayvan.

EJDERHÂ yahut **EJDİHÂ** bk. Ejder.

EJEH (i. F.). Sivilce. bk. Ejah.

EJGEHAN (i. F.). bk. Ejhân.

EJHÂN (i. F.). Tembel. bk. Ejgehân.

EJÎR (i. F.). Akıllı, uyanık.

EK (i. gramer). Köklere eklenen kelime parçaları: Çokluk eki, yapım eki, çekim eki.

EK (i.). **1.** Eksiği tamamlamak için parça ilâvesi: Bu tahtada, bu kumaşta ek vardır. **2.** İlâve olunan parça, yama: Kalan tahta parçaları döşeme tahtalarına ek olur. **3.** Yaradan kalan izin kenarı ki, ek yerini andırır: Yanağında bir ek var. **Ek vurmak** = Eklemek, parça ilâve etmek. **Ekini belli etmek** = Ustalıksız ve belli olacak surette eklemek. mec. Beceremeyip foyayı meydana çıkarmak. **Eki belirsiz** = Yeri belli olmayacak surette eklenmiş. **Ekini belli etmemek** = Ustalıkla eklemek. mec. Gizli bir şey yapıp kimseye sezdirmemek. **Ek yeri** = **1.** Eklenen parçanın yapıştırıldığı veya dikildiği yer: Ek yeri görünüyor. **2.** Oynak yeri, mafsal, boğum.

EKÂBİR (i. A. c.) (m. kebîr). Büyükler. bk. Kebîr.

EKALL (i. A. kalîl'den itaf.). Daha yahut pek az, hafif, en küçük, Ar. ednâ: **Ekall-i mücâzât** = Cezaların en hafifi. **Ekall-i kalîl** = Azın en azı, pek az, en aşağı. **Ekallî** = En az, en aşağı: Ekallî beş gün beklemeli. **Lâ ekal** = Hiç olmazsa, ondan aşağı olmamak şartiyle: Lâ ekal haftada bir kere neşrolunacaktır.

EKALLİYET bk. Akalliyet.

EKALÎM (a uzun okunur) (i. A. c.) (m. iklîm). İklimler. bk. İklîm.

EKANÎM (a uzun okunur) (i. A. c.) (müfredi uknum az kullanılmıştır). Asıllar, esaslar: **Ekaanîm-i selâse** = Hıristiyanlar'ın Baba (Tanrı), Oğul (Îsâ) ve Rûhu'l-Kuds'ten mürekkep olduğuna inandıkları Tanrı (yalnız bu tabirde geçer, aslı Lâtince'ye benzer bir kelimedir).

EKARİB (a uzun okunur) (i. A. c.) (müfredi akreb dilimizde kullanılmaz). Yakın akrabalar.

EKÂRİM (i. A. c.) (m. kerem). Keremler, cömertlikler. bk. Kerem.

EKÂSİRE (i. A. c.) (m. kisrâ). Kisrâlar, şahlar. bk. Kisrâ.

EKAVÎL (a uzun okunur) (i. A. c.) («kavl» in çokluğunun çokluğu, yani akvâl' in çokluğudur). Kaviller. bk. Kavil.

EKÂZÎB (i. A. c.) (müfredi: ekzube dilimizde kullanılmaz). Yalanlar, yalan sözler.

EKBER (i. A. kebîr'den itaf.) (mü. kübrâ) (c. ekâbir). **1.** Daha yahut pek büyük, en büyük. Ar. âzam: **Ekber evlâd** = En büyük oğul. **Allahü Ekber** = Hak teâlâ hazretleri her şeyden büyüktür. **Şeyh-i Ek-**

ber = Muhiddîn İbni'l-Arabî. **Hadîcet-ül-Kübrâ** = Müminlerin annesi Hazreti Hadice. 1. (c.). Büyük adamlar, yüksek makamlarda bulunanlar. Ar. rüesâ, eşrâf: **Ekâbir-i ümmet** = Milletin büyükleri. Mantık. bk. Kübrâ.

EKBERİYYE (i. A.). Mutasavvıfların en büyüklerinden Muhyiddîn İbni'l-Arabî tarafından kurulan tarîkat.

EKDÂR (i. A. c.) (m. keder). Kederler, acılar. bk. Keder.

EKDÂS (i. A.). Küds'ün c. hurmalar.

EKDİ yahut İKDİ (i.). 1. Davetsiz ziyafete giden, dalkavuk (eskimiştir).

EKDİLİK (i.). Dalkavukluk (eskimiştir).

EKDİRMEK, EKTİRMEK (f.). Tohum serptirmek. Osm. zer' ettirmek: Bu tarlaya arpa ektireceğim.

EKELE (i. A. c.) (m. âkil). Çok yiyenler, oburlar, pisboğaz ve tamahkâr olanlar.

EKFÂ (i. A.) (m. küfv). Eşler, benzerler, denkler, uygunlar, müsâvîler, eşitler, muâdiller.

EKÎD (i. A. veked'den smüş.) (mü. ekîde). 1. Sağlam, muhkem, metin. 2. Sarih, kesin, açık, kat'î: **Emr-i ekîd, evâmir-i ekîde** = Açık emirler (birinci mânâdan alınmıştır).

EKÎDEN (i. A.). 1. Metin ve sağlam şekilde. 2. Açık ve kesin olarak. Osm. sarahaten ve kat'iyyen: Emrin yerine getirilmesini kendisine ekîden yazdılar.

EKİLİ (i.). Tohum serpilmiş. Ar. mezrû: Buğday ekili bir tarla.

EKİLME (i.). Ekilmek işi, tohum serpilme. Ar. zer': Buğdayın ekilmesi.

EKİLMEK (f.). Tohum serpilmek. Osm. zer'edilmek: Bir tarla her sene ekilmemelidir. Bu tarlaya arpa ekilir.

EKİM (i.). 1. Ekmek işi. 2. Yılın 10. ayı, teşrînievvel.

EKİN (i. ekmek'ten). Ekilmiş tahılların sürmüşü, tarlada bitmişi, hububat. Ar. mezrûât: Yeni bitmiş, tohuma gelmiş, sararmış ekin: Ekin biçmek.

EKİNCİ (i.). Ekin ekip biçmekle meşgul adam, çiftçi. Ar. fellâh, harrâs: Ekinci takımı. Ar. zürrâ.

EKİNCİLİK (i.). Ekin ekip biçmek ve ona ait ilim ve sanat, ziraat. Ar. felâhat, harâset.

EKİNLİK (i.). Ekine mahsus veya elverişli: Ekinlik tarla, arazi.

EKİNNE (i. A.). Kinn'in c. bk. Eknân.

Ekin

EKİNOKS (i. Fr. astronomi). Altı aylık fasılalarla gündüz ve gecenin eşit oluşu.

EKİP (i. Fr. Germence). Takım.

EKL (i. A.). Yeme: İnsan, et, sebze ve hububat ekleder.

EKLEKTİZM (i. Y. felsefe). Seçmecilik.

EKLEM (i. anatomi). İnsan ve hayvanlarda kemiklerin uç uca yahut kenar kenara birleştiği yer, mafsal; oynar eklem veya oynak: Birleştiği kemiklerin oynamasına meydan veren eklem.

EKLEMBACAKLILAR (i. zooloji). Vücutları birbirine ekli halkalardan meydana gelen hayvanları içine alan bir hayvan sınıfı. Böcekler, örümcekler, kabuklular ve çokayaklılar bu sınıfa girer.

Eklembacaklılar

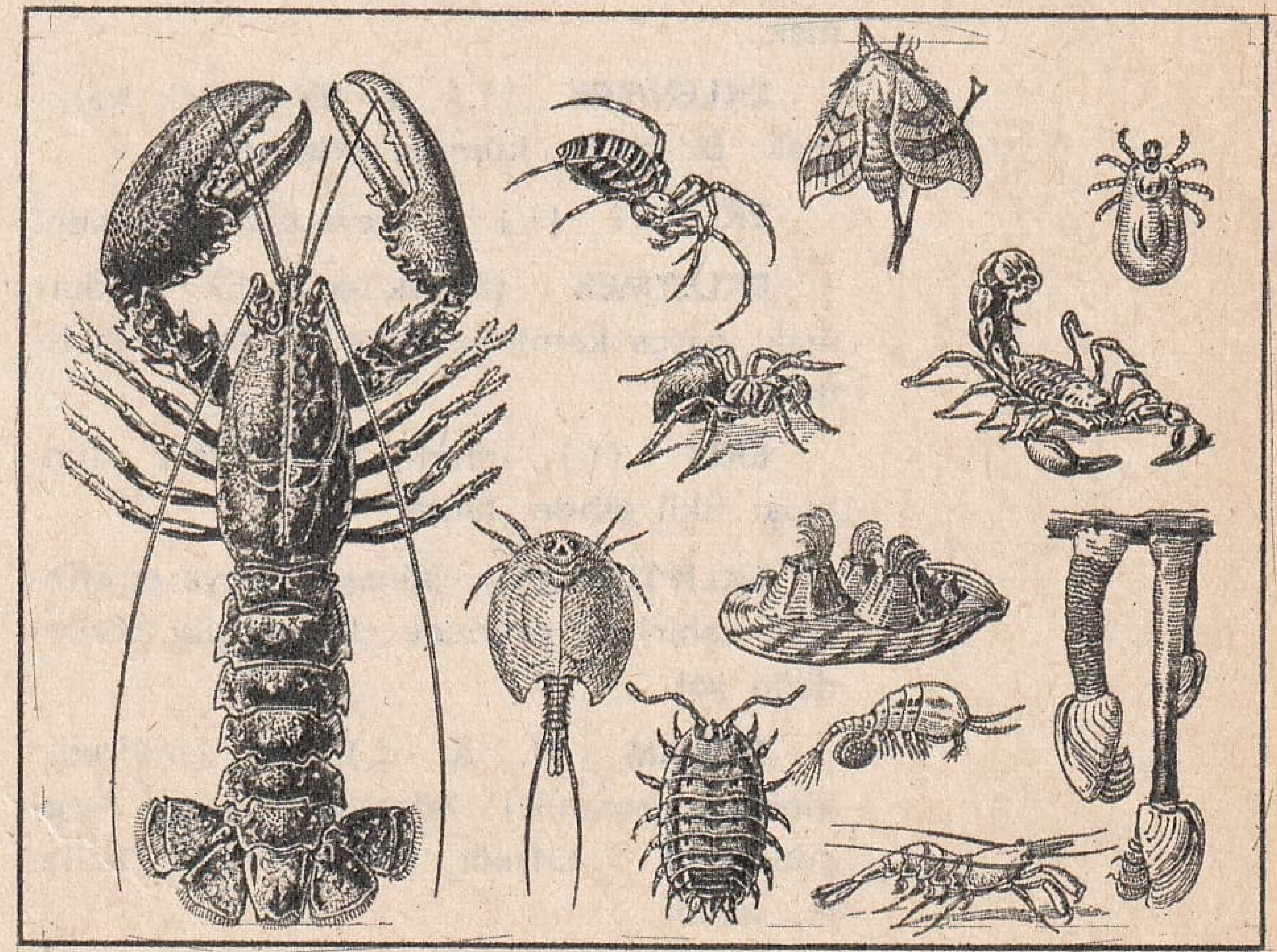

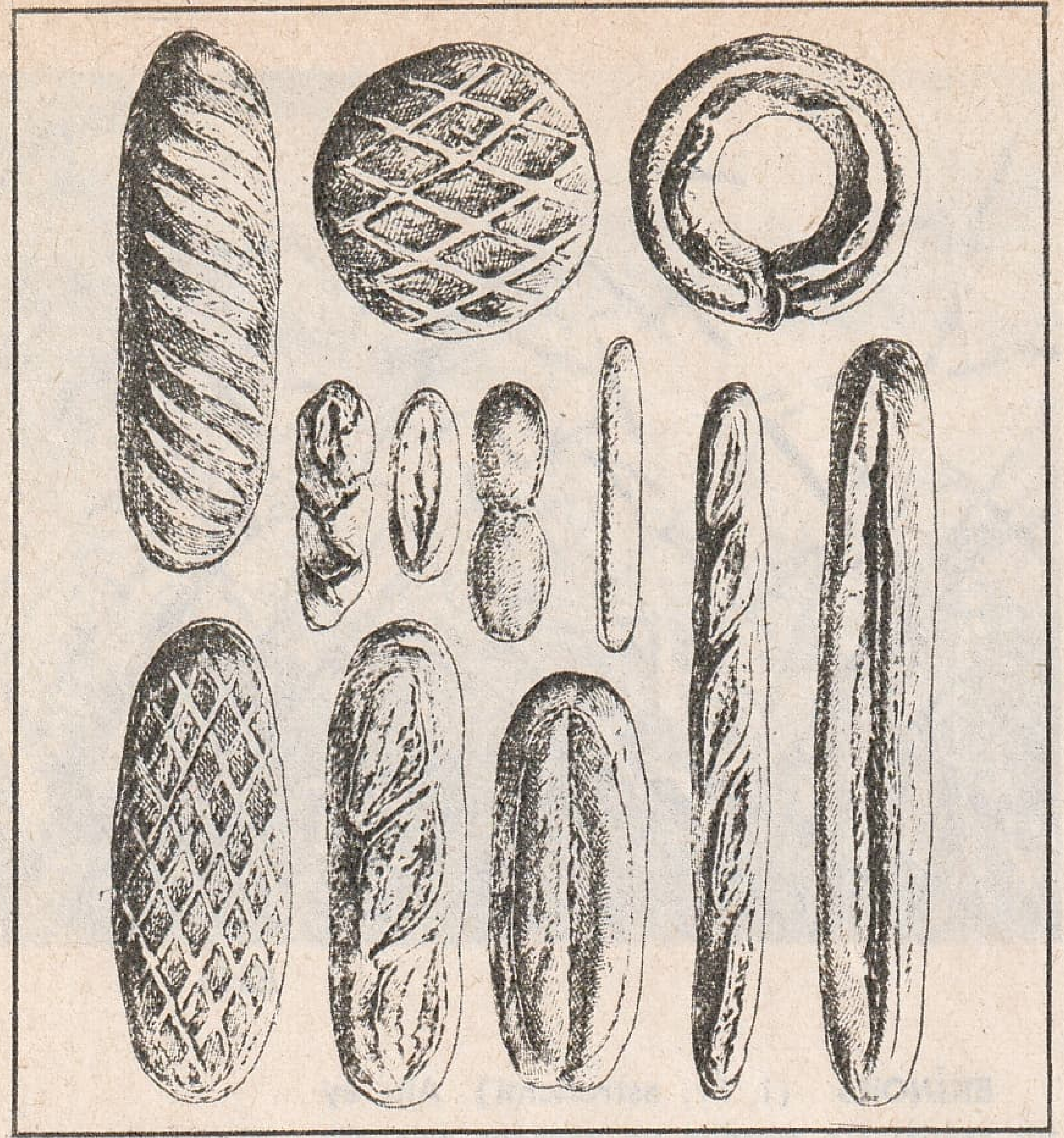

Çeşitli ekmekler

EKLEME (i.). **1.** Eklemek işi, parça ilâvesiyle uzatma: Onun eklemesi hiç belli olmaz. **2.** Eklemekle yapılmış, ek vurulmuş: Ekleme döşeme, ekleme elbise.

EKLEMEK (f.). Parça ilâve etmek, parça ilâvesiyle uzatmak, ek vurmak: Esvabın eteğini, döşeme tahtalarını, bahçe duvarını ekledi.

EKLEMELİ (i.). **1.** Eklemesi olan, ek vurulmuş, ilâveli: Eklemeli tavan. **2.** (gramer) Osm. iltisaklı, eklemeli diller: Türk çe gibi, köklere ekler getirilerek kelime yapılan diller.

EKLEMLEMEK (f.). Eklemle birleştirmek.

EKLEMLENMEK (f.). Eklemle birleşmek.

EKLENMEK (f.). **1.** Ek olarak katılmak: Bu parça, kumaşa eklenecek.

EKLENTİ (i.). Bir şeye eklenmiş olan.

EKLETMEK (f. ek'ten). Ek vurdurmak, parça katmak: Buna bir parça ekletmeli.

EKLİ (i.). İlâveli, parça ilâve olunmuş: Ekli elbise, tahta.

EKLİPTİK (i.). Güneşin dünya etrafındaki zahirî hareketinde çiziyor gibi göründüğü yol.

EKMÂM (i. A. c.). **1.** (Müfredi: kimm) (botanik). Ağaç çiçeklerinin kapçıkları. **2.** (Müfredi: kümm) Esvab kolları, yenler.

EKME (i.). **1.** Tohum serpme, tohum atma. Ar. zer': Çiftçinin, mevsiminde buğday ekmesi. **2.** Ekilmiş, ekilmekle vücuda gelmiş: Bu çayır kendiliğinden midir, yoksa ekme midir?

EKMEH (i. A.). Doğuştan kör, anadan doğma kör.

EKMEK (f.). Tohum serpmek, tohum atmak. Osm. zer' etmek: Buğday, pirinç ekmek. mec. **1.** Saçmak, dağıtmak, serpmek. **2.** Düşürüp kaybetmek. **Dibine darı ekmek** = Müsrifçe kullanarak tüketip bitirmek.

EKMEK (i.) (aslı etmek). **1.** Çeşitli tahıllar, bilhassa buğday unundan yapılmış hamurun ateşte yahut fırında veya tepside pişmesi ki, başlıca insan gıdalarındandır. Ar. hubz, Fars. nân: Buğday, mısır, arpa, çavdar ekmeği. **2.** Yiyecek, yemek. Ar. taam. **3.** Geçinecek, maişet: Ekmeğini çıkarmak. **4.** İş, memuriyet, hizmet, vazife: Beni ekmeğimden edeceksiniz; memuriyetimi kaybetmeme sebep olacaksınız. **Ekmek ufağı** = Ekmek parçacıkları, tükenti. **Ekmek içi** = Yumuşak olan iç kısmı. Ar. nerme. **Ekmek kabuğu** = Üst ve alttaki kıtırı. **Ekmek gibi** = Pek aziz ve kıymetli, pek lâzım, vazgeçilemez nesne. **Ekmeği dizinde** = Temelsiz, geçici nimet veya hizmet. **Ekmeğine yağ sürülmek** = Arzusuna fazlasıyle kavuşmak. **Peynir, ekmek** = Yavan yemek. **Tayın ekmeği** = Askerlere verilen beylik ekmeği. **Tuz, ekmek hakkı** = Nimete teşekkür. **Kuru ekmek** = Katıksız, sade ekmek.

EKMEKÇİ (i.). Ekmek yapan ve gezdirip satan adam. Ar. habbâz.

EKMEKÇİLİK (i.). Ekmek yapan ve satan adamın sanatı.

EKMEKLİK (i.). **1.** Ekmek yapmaya mahsus: Ekmeklik hamur.

EKMEL (i. A. kâmil'den itaf.). Daha veya pek olgunluk, çok olgun, daha üstün: İbni Sînâ, İslâm filozoflarının ekmelidir.

EKMEL-ÂNE (i. A.). Ekmele, en olgun olana yakışacak sûrette.

EKMELİYYET (i. A.). Pek mükemmel ve kusursuz olanın hal ve sıfatı, kusursuzluk, mükemmellik: Fuzulî'nin şiirde ekmeliyyeti kabûl edilmiştir.

EKNÂF (i. A. c.) (m. kenf.). Kenfler, taraflar. bk. Kenf.

EKO (i. Fr.). Akis. Akustik ve musikide sesin aksetmesi.

EKOLOJİ (i. Y. biyoloji). Canlı varlıklarla çevreleri arasındaki münasebetleri araştıran biyoloji kolu.

EKONOMİ (i. Y.). Tutum, iktisat.

EKRÂD (i. A.) (m. Kürd). Kürdler. bk. Kürt.

EKRAN (k kalın okunur) (i. Fr. fizik). Üzerine bir cismin hayalinin aksettirildiği saydam olmayan düz satıh.

EKREH (i. A.). En kerîh, çok iğrenç.

EKREM (i. A.) (c. ekârîm) (kerîm'den itaf.). Daha veya pek kerîm, pek cömert ve âlîcenâb, lutuf ve keremi fazla olan. **Serdâr-ı Ekrem** = Osmanlı devletinde sadrâzam veya başka bir vezirin padişah yerine başkumandanlık ettiği zaman seferde aldığı unvan. **Yâver-i Ekrem** = Tanzimat'tan sonra padişahın müşir (mareşal) rütbesindeki yâverleri. Yâver-i Ekrem-i Hazret-i Şehriyârî (cem'inde yanlış olarak «yâverân-ı kirâm» denmiştir; halbuki kirâm, kerîm'in cem'idir).

EKREM-ÂNE (i. A.). Ekrem olana yakışacak sûrette, ekremce, ekremcesine, pek cömertlikle, çok elaçıklığıyla.

EKREMÎ (i. A.). Pek kerîm, lutuf, kerem, iyilik ve cömertlik sahibi olan bir kimseye mensup ve ait. **Lutf-nâme-i ekremîleri vâsıl oldu** = Mektubunu aldım yerine kullanılan eski nezaket tâbiri.

EKREMİYYET (i. A.). Ekremlik, ekrem olma hali. bk. Ekrem.

EKSANTRİK (i. L.). **1.** Merkezden uzakta kurulmuş. **2.** (matematik) İç içe olduğu halde merkezleri ayrı olan daireler. **3.** Müstesna, şaşılacak, hayret verici. **Eksantrik mil** = Otomobil kamyon vs. motorlarında, supapların ve distribütörün çalışmasını sağlayan mil.

EKSELANS (i. Fr.). Bakan ve elçiden başlayarak cumhurbaşkanlığına kadar yüksek mevkili ve bir hanedana mensûb olmayan yabancılara verilen şeref unvanı.

EKSEN (i.) (y. k.) **1.** Mihver: Yer küresinin ekseni. **2.** Dingil. **3.** (matematik) Üzerinde bir pozitif istikamet olduğu farzedilen sonsuz doğru.

EKSER (i. A.) (kesîr'den itaf.). En çok, en fazla, en ziyade: Ekser halk, şairlerin ekseri.

EKSER (i.). Demir çivi, Ar. mismar, mıh: Tablalı ekser, lofça ekseri. mec. **Ekseri oynamış** = Aklı yerinde olmayan.

EKSERCİ (i.). Demir çivi yapan veya satan adam.

EKSERİ (i.) (ekseriya'dan kısalmış yahut sonundaki «i» Türkçe iyelik ekidir). En ziyade, çok zaman, ekseriya, umumiyetle: İnsanlar ekseri kendi nefisleriyle mukayese ederek karar verirler.

EKSERİYÂ (i. A.). Pek çok zaman, en ziyade, ekseriyet üzere, alel-ekser: Şairler ekseriyâ ilhamlarına tâbi olurlar.

EKSERİYET (EKSERİYYET) (i. A.). **1.** En büyük kısım, çokluk. **2.** Bir topluluk ve heyetin yarısından fazlası: Bu taburda ekseriyet Ankaralılar'dadır. **3.** Bir mecliste üyelerin verdikleri reylerin büyük kısmı ve bunların üstünlüğü: Mahkemede ekseriyet benim lehimde idi. Bu görüş mecliste ekseriyeti kazandı. **Ekseriyyet-i ârâ** = Bir mecliste verilen reylerin çoğu ve bunların üstünlüğü: Bu mecliste ekseriyet-i ârâ ile karar verilir. **Ekseriyyet-i mahzâ, mutlaka** = Mutlak bir ekseriyet. **Ekseriyyet-i sülüsân** = Ekseriyet kazanacak tarafın en az mevcudun üçte ikisi miktarında bulunması şartıyle olan ekseriyet.

EKSERİYYET-İ ÂRÂ (i. F. A.). Reylerin, oyların çokluğu, en az yarıdan bir fazlası.

EKSERİYYET-İ MUTLAKA (i. F. A.) Yarımın bir fazlasıyle elde edilen ekseriyet, mutlak ekseriyet.

EKSERLEMEK (f.). Demir çivi kakmak, ekserle mıhlamak.

EKSERLETMEK (f.). Demir çivi kaktırmak, ekserle mıhlatmak.

EKSERSİS (i. Fr). Temrin. Musikide estetik endişe olmaksızın teknik ilerleme için yapılan beste ve icrâ.

EKSİ (i. matematik) (y. k.). Çıkarma işaretinin adı, Osm. nâkıs.

EKSİBE (i. A. c.) (m. kesîb). Büyük çöllerde, rüzgârların biriktirdiği kum yığınları.

EKSİBE-İ BAHRİYYE (i. F. A.). Med ve cezir sebebiyle sahillere yığılan kum kümeleri.

EKSİK (i. eksimek'ten). **1.** Bütün olmayan, noksan. F. nâtamam: Bu kitap eksiktir. **2.** Kusurlu, ayıplı, tam ve mükemmel olmayan: Bu adamın aklı eksiktir. Eksik doğmuş bir çocuk. **3.** Mevcut olmayan: Onun yardımı eksik olsun. Eksik oldu, kurtulduk. **4.** Diğerinden az ve nâkıs olan: Bu, ondan eksiktir. **5.** Tartısı tam olmayan. Osm. nâkıs-ül-ayâr: Eksik bir altın. Noksan olarak: Eksik söylemek, eksik tartmak. **6.** Eksik olan şeyin noksanı, tam olmak için ilâvesi lâzım gelen miktar: Eksiği çoktur. Eksik doldurmak: Bu kitabın baştan beş sahife eksiği vardır. **7.** Kusur, ayıp: Eksiği gediği yoktur. **Eksik etmek** = Kesmek, ara vermek, devam etmemek: Mektuplarınızı eksik etmeyin. **Eksik olmak** = Ortadan kalkmak, yok olmak: Eksik olmayın, onun edeceği iyilik eksik olsun. **Ek-**

sik olmamak = Sağ ve devamlı olmak: **Eksik olma** = Sağ ve daim ol, yaşa.

EKSİKLEMEK (f.). Noksan bırakmak.

EKSİKLENMEK (f.). Kendi kendisini kusurlu hissetmek.

EKSİKLİK (i.). **1.** Eksik, nâkıs olma. **2.** Eksik bir şeyin tam olması için lâzım gelen miktar: Çok eksikliği vardır (eksik de denilir). **3.** Ayıp, kusur, noksan: Bunun hiç bir eksikliği yoktur. **4.** Azlık, nedret: Onun eksikliği şimdi hissolundu.

EKSİKSİZ (i.). **1.** Noksanı olmayan, tam, bütün: Eksiksiz kitap. **2.** Ayıp ve kusuru olmayan, mükemmel: Eksiksiz iş. **3.** Devamlı, kesilmeksizin devam eden, ardı arkası kesilmeyen: Onun şarkıları eksiksizdir.

EKSİLEN (i. matematik). Bir çıkarma işlemindeki ilk sayı. 17 — 15 = 2 eşitliğinde, 17 sayısı eksilendir.

EKSİLME (i.). **1.** Eksilmek işi. **2.** (matematik) Bir mahiyetin iki değeri arasındaki fark.

EKSİLMEK (f.). **1.** Eksik, noksan olmak, azalmak. Osm. tenâkus etmek, miktarı azalmak: Anbarın içindeki buğday gittikçe eksiliyor. **2.** Yok olmak: Bari bir adam eksilmiş olur.

EKSİLTME (i.). **1.** Eksiltmek işi. **2.** Bir işi kimin daha ucuza yapacağının anlaşılması için istekliler arasında açılan fiyat kırma yarışması: Arttırma - eksiltme.

EKSİLTMEK (f.). Noksanlaştırmak, eksik hale getirmek bk. Eksitmek, eksilmek.

EKSİMEK (f.). **1.** Eksiklik hasıl etmek, eksik kalmak. **2.** Azalmak, miktarı inmek. **3.** Yok olmak. Osm. mefkud ve mâdûm olmak (şimdi asıl olan bu fiil yerine eksilmek kullanılıyor).

EKSİSTANSİYALİZM (i. Fr. felsefe). Mutlak hürriyeti esas alan, kadere inanmayan ve insanın hür iradesiyle kendi kaderini çizdiğine inanan doktrin.

EKSİTMEK (f.). Eksiltmek, noksan ve eksik etmek, azaltmak, kısmak. Osm. tenkîs etmek: Ben tütünü eksittim, atın yemini eksitmek.

EKSİZ (i.). **1.** Eki, yani ilâve olunmuş parçası olmayan, yekpâre, bütün: Döşeme tahtaları eksiz olmalı. **2.** (gramer) Ek almayan.

EKSKAVATÖR (i. Fr.). Kazı makinası.

EKSPER (i. Fr.). Uzun tecrübe neticesi bir sahada ihtisas kazanan, meleke sahibi olan: Eksper işçi, çay eksperi.

EKSPRES (i. İng. L.). Seyahati sırasında ancak büyük duraklarda duran ve çok hızlı giden vasıta.

EKSTRA (i. Fr.). En iyi cins, fevkalâde olarak.

EKSÜ (i.) (daha doğrusu öksü). Bir tarafı yanmış odun ve bilhassa ateş tutuşturmakta kullanılanı, köseği. bk. Öksü.

EKSÜLEMEK yahut **ÖKSÜLEMEK** (f.) Bir tarafı yanmış odun koyarak (ateşi) tutuşturmak, parlatmak. mec. Kızdırmak, azıtmak: Fesadı eksülemek. bk. Öksülemek.

EKŞİ (i.). **1.** Tatma duygusu ile dil ve ağzı buruşturarak yakan ve mutedili hoşa giden asit (hâmız): Ekşi limon, portakal, ayran, boza. **2.** Mayalanıp ekşiyerek bozulmuş, ekşimiş: Ekşi hamur, şarap. **3.** mec. Hoşa gitmez, nahoş, gülmez, abûs: Ekşi yüz, çehre. Ekşi şey, ekşilik. Ar. humz: Bu limonatanın ekşisi az, bu yemeğin eşkisi yok. **5.** Hamur mayası. **Ekşi aş** = Erikle etten yapılan bir çeşit yemek. **Ekşi su** = Asidi olan maden suyu.

EKŞİCE (i.). Az ekşi, ekşimsi, ekşimtrak.

EKŞİLEMEK (f.). Ekşitmek, ekşi katmak, ekşi yapmak.

EKŞİLİ (i.). Ekşisi olan, ekşi terbiyesi veya salçası olan: Ekşili köfte, yahni.

EKŞİLİK (i.). **1.** Ekşi olan şeyin hali, ekşi lezzet. Ar. humz, humûzet. **2.** mec. Terslik, sertlik, kötü huyluluk. Osm. bedhûyluk.

EKŞİME (i.). Ekşimek işi. bk. Ekşimek.

EKŞİMEK (f.). **1.** Ekşi olmak, ekşilik kazanmak: Şıra, ayran, şarap ekşidi. **2.** Mayalanmak, Osm. tahammür etmek: Hamur ekşidi. **3.** Bayatlamak, bozulmak: Bu yemekler ekşidi. **4.** Ekşilik hasıl edip rahatsız olmak. Midem ekşidi. **5.** Asık suratlı, abûs olmak: Çehresi ekşimişti. **6.** Çok sürünmek, bitirilmemek: Bu iş elimizde ekşidi. **Başa ekşimek** = Musallat olup def olmamak.

EKŞİMİK (i.). Yağı alınmış sütten yapılan bir peynir çeşidi.

EKŞİMSİ (i.). Ekşiye benzer, ekşice.

EKŞİMTRAK (i.). Ekşiye çalar, ekşice, az ekşi.

EKŞİTMEK (f.). Ekşi etmek, ekşi hale getirmk. Ar. tahmîz: Ayranı ekşittik.

EKŞİYONCAGİLLER (i. botanik). İki çeneklilerden bir bitki familyası.

EKTÂR (i. A. c.) (m. keter). Haysiyetler, şerefler, şanlar, unvanlar, soylar, soplar, mertebeler, dereceler.

EKTİRMEK (f.). Ekmek işini yaptırmak.

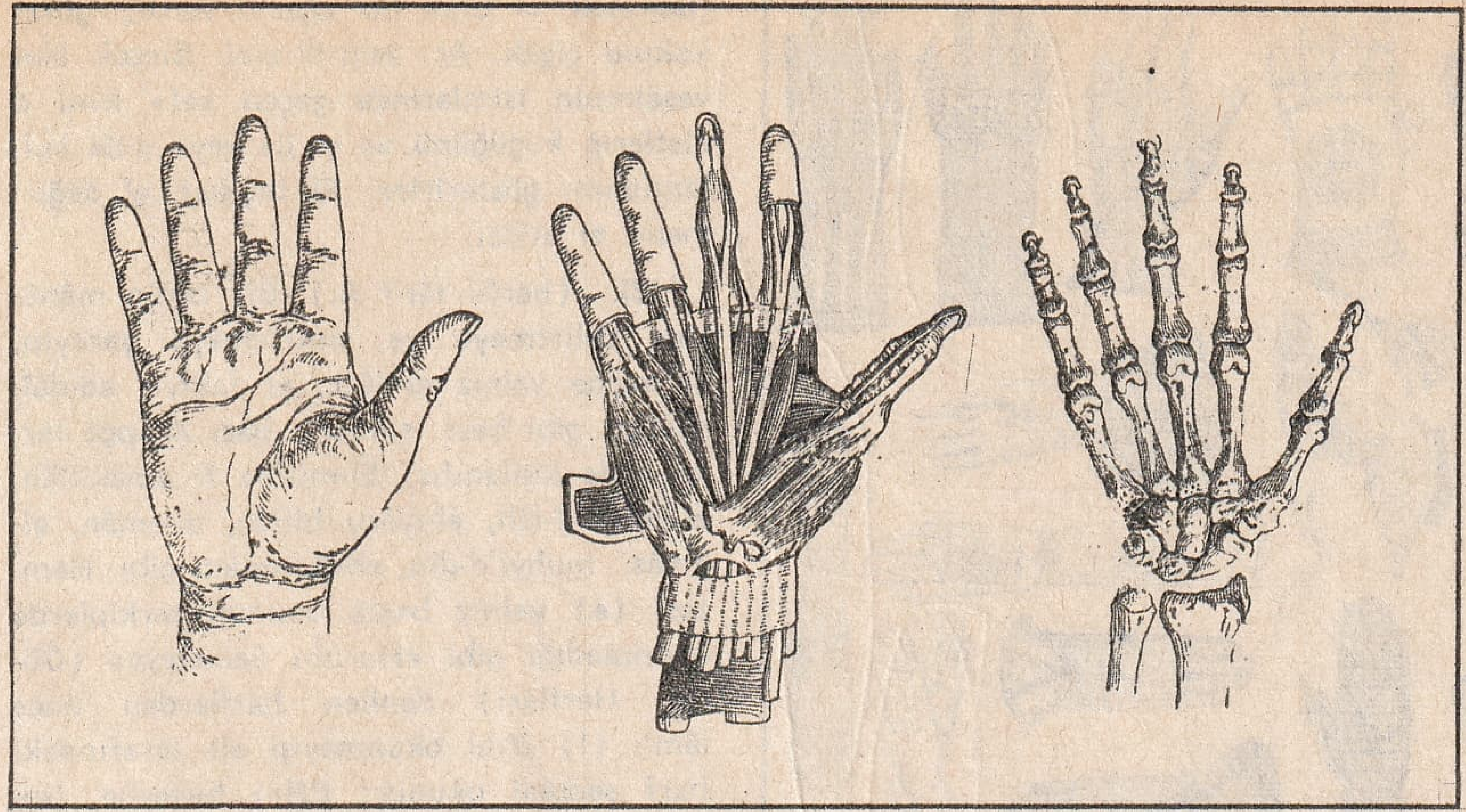

El

EKÛL (i. A. ekl'den imüb.). Çok yiyen, obur, pisboğaz

EKÛL-ÂNE (i. A. F.). Oburcasına.

EKVÂH (i. A. c.) (m. kûh). Kamıştan yapılmış penceresiz kulübeler.

EKVÂN (i. A. c.) (m. kevn). Kevnler, oluşumlar. bk. Kevn.

EKVATİF (i. Fr.). İsmin bir hali. Benzerlik gösterir. Bence, karaca, delice gibi.

EKVATOR (i. Fr.). Yer küresini eksenine dik olarak iki eşit parçaya ayırdığı farzedilen düzlemle, yeryüzü arasındaki arakesit, hatt-ı istiva: Ekvatorun uzunluğu 40.000 km.'dir.

EKVATORAL (i. Fr. T.). **1.** Ekvatorla ilgili. **2.** Astronomi araştırmalarında kullanılan bir cihaz.

EKYÂL (i. A. c.) (m. keyl). Keyller, kileler. bk. Keyl.

EKYÂS (i. A. c.) (m. keys). Keysler, kâseler.

EL (i.). Memleket, ülke, il.

EL (i.). **1.** İnsanın tutmak işlemek, asılmak gibi işlerde kullandığı iki organın beheri. Ar. yed, Fars. dest: Sağ el, sol el (umumiyetle omuzdan tırnak uçlarına kadar ve bilhassa kol ve bileğin dışında kalan aşağı kısmı yani bilek mafsalından itibaren avuçla parmakları içine alan cihete denilir). **2.** Atın vesair dört ayaklıların ön ayaklarından her biri. **3.** Maymunların el şeklinde ve el gibi kullanılan dört uzuvlarının her biri. **4.** Âletlerin sapı, kol kulp: Değirmen eli. **5.** Bazı âletlerin vuracak ve dövecek kısmı, deste: Havaneli. **6.** Ele ve avuca sığan miktar, avuç, tutam: Bir el buğday. **7.** El ile yapılan bir işin bir defalığı, bir sefer: Bir el tabanca, bir el kâğıt. **8.** mec. Vurma, darbe: Eli ağır. **9.** Karışma, Osm. müdahale, dahl: Bu işte onun da eli vardır. **10.** İktidar, irâde, ihtiyâr: O iş benim elimdedir. **11.** Sahiplik, Osm. tasarruf, mâlikiyet: Mal bugün kimin elindedir? **12.** İş, Ar. amel: Filân cerrâhın eli hafiftir. Filân hattatın eli bellidir. **13.** Nöbet, sıra: El kimdedir? **El atmak** = Girişmek, Osm. tasaddî etmek. **El açmak** = Dilenmek. **Eli açık** = Cömert, verip dağıtan, müsrif. **El altında** = Hazır duran şey. **El altından** = Gizlice, kendini göstermeksizin, hafiyyen. **Ele almak** = Almak, kazanmak, kendi tarafına çevirmek. **Ele avuca sığmaz** = Zaptolunmaz, pek haşarı. **El ayası** = Avucun içinin düz yeri. Ar. râhe. **El ele vermek** = Birbirine yardım etmek, birlikte çalışmak. **El vurmak** = Girişmek, bir iş yapmaya koyulmak. **2.** Çalmak, çırpmak, alkışlamak. **3.** El koymak, dokundurmak, basmak. **El uzatmak** = Almaya hazırlanmak, istemek. **Eli uzun** = **1.** Nüfûzlu. **2.** Hırsız. **El üstünde el var** = Üstün üstü vardır. **El uğuşturmak** = Kederle şaşırmak. **El etmek** = İşaret etmek. **Elde etmek** = Kazanmak, kendi tarafına çevirmek. **El ermek** = Erişmek, nail olmak. **El işi** = Makine işi olmayıp el ile yapılmış. **El bağlamak** = Divan durmak. **Ele bakmak** = Muhtaç olmak, para beklemek. **Eli bayraklı** = Şirret, huysuz, fenalıkla tanınmış. **El birliği** = İttifak, işte ortaklık. **Eli belde** = Hizmete hazır. **Eli boş** = **1.** İşsiz, Ar. muattal. **2.** Bir şeye malik olmayan. Fars. tehî-dest. **Eli pek** = Cimri, hasis. **El-pençe** = Divan duran, hizmete hazır. **El çabukluğu** = Hokkabazlık. **El çırpmak** = El vurmak, alkışlamak. **El çekmek** = Vazgeçmek, Osm. sarf-ı nazar etmek, fâriğ olmak, kef-i yed etmek. **El**

Çeşitli eldivenler

değmek = Vakit ve fırsat bulmak. **Elden** = **1.** Nöbete ve muamele sırasına konmayarak; bizzat takip ederek. **2.** Pazar ve çarşıdan olmayarak, bir münasebetle doğrudan sahibinden olarak: Bu arabayı elden aldım. **Elden düşme** = Kelepir, kullanılmış, ucuz. Fransızca: d'occasion. **Elden çıkarmak** = Satmak, defetmek, mâlik olmaktan kurtulmak. **Elden çıkmak** = Ölmek. **Elden gelmek** = Yapabilmek, iktidarı dahilinde olmak: Bu iş elimden gelmez, elden gelen. **Elde** = **1.** Emri altında. **2.** İktidarı dahilinde. **3.** Kazanılmış, itaat eden. **4.** Hazır, Ar. müheyyâ. Hesapta toplamada üstteki sıraya geçirilmek üzere alttaki sıradan artan sayı. **Elde bir** = En evvel hesaba dahil olması lâzım gelen: O, elde bir. **El sürmek** = Bir işe başlamak. **El suyu** = Abdest. **El dokundurmak** = El sürmek, karışmak. **El kaldırmak** = **1.** Vuracak olmak, vurmağa hazırlanmak. **2.** Duâ etmek. **Ele geçmek, girmek** = **1.** Tutulmak, Osm. ahz ve girift olunmak: Ele geçmesi pek müşkül bir hayduttur. **2.** Elde etmeyi başarabilmek: Kolaylıkla ele geçer bir kitap değildir. **Eli kesilmek** = Alışılan bir işten vazgeçmek. **Eli varmak** = **1.** Vakit ve fırsat bulmak: Elim varmadı. **2.** Cesaret etmek, kıymak: Nasıl eliniz varabildi? **El vermek** = bk. Elvermek. **Ele vermek** = Teslim etmek, gammazlık edip haber vermek. **El yazısı** = El ile yazılmış yazı, basılı olmayan, matbuun gayrı. **İki elim yakasında** = Ahrette davacısıyım. **İki eli böğründe** = Meyus ve şaşkın. **Dört el** = İki kişi tarafından çalınır piyano usulü. **Dört elle** = Pek fazla çalışarak: Dört elle bir işe sarılmak.

Hanımeli = Ufak bir ağacın verdiği güzel kokulu çiçek. Ar. zehr-ül-asel. Birçok âlet vesairenin isimlerinde geçen «el» ismi o âletlerin küçüğünü ve el ile veya elde kullanılanını gösterirler: El bıçkısı, el değirmeni, el atlası.

EL (harf-i târif A.). Bir ismin mânâsını belirtmeye ve sınırlamaya yarayıp, dilimizde yalnız el-hâcc, el fakıyr, ed-dâî, eş-şeyh gibi bazı isimlerle bazı Arapça terkiplerde kullanılır: El-müflis fî amânillâh, el-hükm-il-lâh, el-ıyâzu billâh, el-amân, el-gıyâs, muhyî'd-dîn, abdüs-selâm gibi. Hemzesi (e) yalnız başta okunup terkiplerde okunmadığı gibi «Hurûf-ı Şemsiyye» (Güneş Harfleri) denilen harflerden önce lâm'ı (l) dahi okunmayıp alt tarafındaki harf şeddeli okunur: Bâb-ı bittevbe, Nureddin, Abdüssamed, Abdüllatîf gibi. «Hurûf-ı Kameriyye» (Ay Harfleri) denen diğer harflerden önce lâmı (l harfi) okunur: Minelbâb ilel-mihrâb gibi.

ELÂ (i. aslı: ala). Açık gök, açık mavi, kahverengi - yeşil karışımı: Elâ göz. **Çakır elâ** = Kül rengine bakar mavi (yalnız göz hakkında kullanılır).

ELÂ (e. A.). Bilmiş ol, bak, dinle (dilimizde daima bir ünlem edatından evvel bulunur): Elâ ey berr ü bahrin pâdişâhı!

ELÂLEM (i.) (el, T.; âlem, Ar.). Başkaları, el gün: Elâlem bu işe ne der?

EL'AMÂN (e. A.). Aman, medet.

EL'ÂN (i. A.). **1.** Şimdiki zaman, şimdiki halde. **2.** Hâlâ: El'ân ordadır. El'ân gelmedi.

ELASTİK (i.) (Fransızca: élastique). Toplanıp çekilir, esner (elastikî, elastikiyet gibi gülünç tabirler kullanılmamalıdır).

ELBÂB (i. A. c.) (m. lüb = iç). Akıllar, aklı selim sahipleri.

ELBET (i.) (Arapça elbetten'den galat). **1.** Mutlaka, her halde: Elbet gelecektir. **2.** Âkıbet, nihayet: Başlanılan iş elbet biter. Elbet bizim elimize de fırsat geçecektir.

ELBETTE (i. A.) (aslı elbetten). Mutlaka, her halde: Elbette gider, gelen cihana.

ELBİSE (i. A. c.) (m. libâs). Libaslar, giyecekler. bk. Libas.

ELBİSELİK (i.). Elbiseye elverişli, elbise yapmaya yarar.

ELCEZÎRE (i. A.) Mezopotamya, Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki ülke. Bugün Irak'ta kalıyor.

ELCİK (i.). Eldiven.

ELÇİ (i.) (il'den. Aslı: ilçi). Elçi,

bir memleket veya devlet tarafından diğeri nezdine gönderilen vekil. Ar. sefîr. **Büyükelçi** = Sefir-i kebîr. **Orta elçi** = Büyükelçinin bir derece aşağısındaki elçi. **Elçi vekili** = Maslahatgüzar. Aracı, görücü, bir istek için gönderilen.

ELÇİLİK (i.). Elçi sıfat ve memuriyeti, sefaret.

ELDEKİ MAKAM (i.). Musikide geçki sırasında asıl makam ki, gidilen makamın zıddıdır.

ELDİVEN (i.) (el'den). Ele geçirilen deri, yün ve kumaştan el mahfazası. Ellik, elcik (eldivenlik tabiri yanlıştır).

ELDİVENCİ (i.). Eldiven yapan ve satan adam.

ELDÜVÂN bk. Eldiven.

ELEBAŞI (i.). Bir ayaklanmada veya kötü bir işte önayak olan kimse. Fars. sergerde.

ELEĞİMSAĞMA (i.). Havada ince bulut ve buhar bulunduğu vakit güneş ışınlarının geçerken kırılmasıyle güneş ışığını teşkil eden renklerin ayrılmasından hasıl olan 7 renkli büyük halka ki, bazen tek ve bazen çift olur. Osm. kavs-i kuzah(Arapça zannıyle «alâim-i semâ» suretinde de yazılmıştır).

ELEK (i.). Eleyecek âlet ki, ince tahtadan bir daire ile, yüzünü kaplayan az çok seyrek keten yahut ipekten veya kıldan bir tülden ibarettir. **Elekten geçirmek** = Elemek ve mec. İnceden inceye tetkik etmek, araştırmak ve seçmek.

ELEKÇİ (i.). **1.** Elek yapan ve satan. **2.** Çingene karısı. mec. Açık saçık ve namusu şüpheli kadın.

ELEKLEMEK (f.). Elekten geçirmek, elemek.

ELEKTRİK (i.) (Fransızca: électricité, aslı Yunanca) (fizik). İlk defa bazı cisimlerde her şeyi kendine çekme hususiyeti ile kendisini gösteren bir enerji çeşidi. Kimyevî olarak elde edildiği gibi, mekanik olarak da elde edilir. **Elektrik motoru** = Elektrik enerjisini mekanik güce çeviren motor.

ELEKTRİKÇİ (i.). Elektrik işleriyle uğraşan kimse.

ELEKTRİKÎ (i. fizik) (yanlış yapılmış, kullanılmaması lâzım bir kelimedir). Elektrike mensup, müteallık ve elektrik hassasını hâiz. Fars. gehrubâî. (tıp) **Elektrikî tedavi** = Elektrik vasıtasıyle tedavi usulü.

ELEKTRİKİYYET (i. A.) (fizik). Elektrikleşme, elektirikleştirme, elektrik husulü. Osm. gehrubâiyyet (uydurma bir Osmanlıca kelimedir). **Kabil-i elektrikiyyet:** = Elektrikleşebilen (cisim).

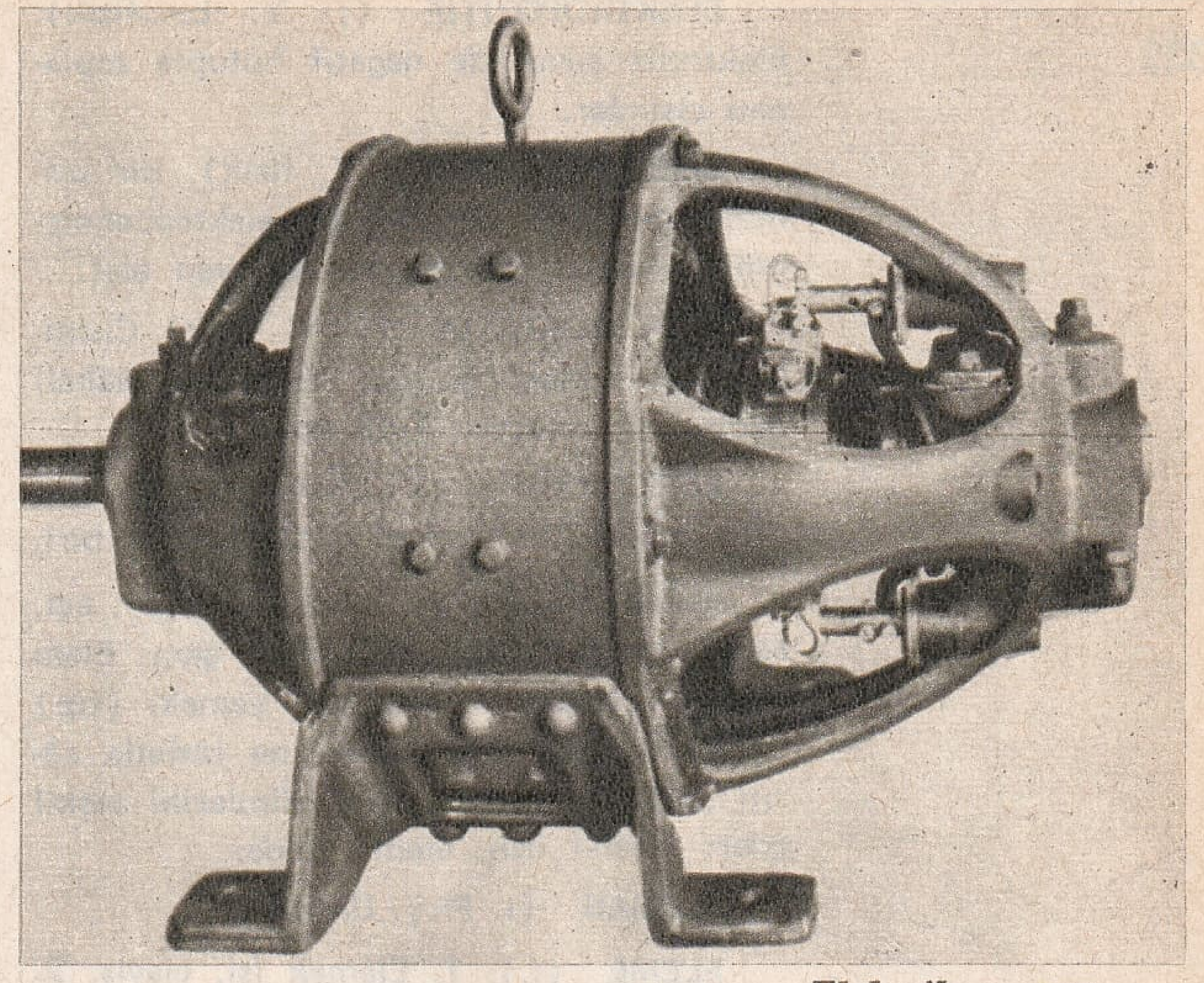

Elektrik motoru

ELEKTRİKLEMEK (f.). **1.** Elektrik cereyanı vermek. **2.** Gergin ve heyecanlı hale getirmek.

ELEKTRİKLENMEK (f.). **1.** Elektrik cereyanı almak. **2.** Gergin ve heyecanlı bir hal almak.

ELEKTRİKLİ (i.). **1.** Elektriği olan, elektrikle işleyen. **2.** Gergin vaziyet: Toplantıda hava elektrikli idi.

ELEKTROD bk. Elektrot.

ELEKTROLİT (i. Y. fizik). Elektroliz muamelesine elverilşi cisim.

ELEKTROLİZ (i. Y. fizik). Birleşik bir cismi elektrik vasıtasıyle elemanlarına ayırma işi.

ELEKTROMANYETİK, ELEKTROMAGNETİK (i. Y. fizik). Elektromanyetizması olan.

ELEKTROMANYETİZM, ELEKTROMAGNETİZMA (i. Y. fizik). Elektrik akımının kendi civarında manyetik bir alan meydana getirmesi vasfı.

ELEKTROMIKNATIS (i. Y. fizik). Elektrik akımı verilince mıknatıslanan bobin.

ELEKTROMOTOR (i. Y. L.) **1.** Elektrik motoru. **2.** İki nokta arasındaki potansiyel farkını azaltarak iletken devrenin üzerinde elektrik akımının meydana gelmesine yol açan kuvvet.

Elek

ELEKTRON (i. Y. fizik). Negatif elektrik atomu.

ELEKTRONEGATİF (i. Y. L. fizik). Elektroliz sırasında pozitif kutupta toplanan cisimler.

ELEKTRONİK (i. Y. fizik). Elektron temeline dayanan, elektronlu.

ELEKTROPOZİTİF (i. Y. L. fizik). Elektroliz sırasında negatif kutupta toplanan cisimler.

ELEKTROSKOP (i. Y. fizik). Bir cismin elektriklendiğini ve bu elektriklenmenin derecesini göstermeye yarayan âlet.

ELEKTROSTATİK (i. Y. fizik) Cisimlerin sathındaki durgun elektrikle alâkalı hadiseleri inceleyen fizik kolu.

ELEKTROT (i. Y. fizik). Bir elektrolitin içindeki iki iletken çubuktan her biri.

ELEM (i. A.) (c. âlâm). **1.** Ağrı, acı, sancı. Ar. vecâ. **2.** Keder, dert, gam: Elem çekmek: Keder etmek, gam yemek. (tıp) Osmanlıca'da organ isimlerine izafetle ağrılı birtakım hastalıkların ilimlerini teşkil eder: Elem-i üzn, elem-i mide.

ELEMAN (i. Fr.). Unsur.

ELEME (i.). **1.** Elemek işi, eleyiş. **2.** Elekten geçirilmiş, elenmiş: Eleme un. **3.** Seçilmiş, intihap olunmuş: Eleme kömür (elleme de deniyor).

ELEMEK (f.). **1.** Elekten geçirmek, elekle çalkamak, eleklemek: Unu elerler de sonra hamur yaparlar. mec. **2.** İnceden inceye arayıp tarayarak araştırmak ve teftiş etmek. **3.** Seçmek, ayıklamak.

ELEMEK (f.) (ipliği) İlmikten geçirerek sarmak: İplik elemek.

ELEM-ZEDE (i. F.) (A. elem = keder, F. zeden = vurmak). Dert ve kedere düşmüş, acı görmüş. Ar. mükedder, Fars. gam-dîde.

ELEM-ZEDE-GÂN (i. A. F. c.) (m. elem-zede). Elemliler, dertliler, kederliler.

ELENMEK (f.). **1.** Elekten geçirilmek: Pirinç unu bu elekle elenmez. **2.** mec. Araştırılmak ve teftiş olunmak. **3.** Seçilmek, intihap olunmak.

ELEST (i. A.) Tanrı'nın insanı yaratıp onlara «Elestü bi-Rabbiküm» dediği zaman. **Elestü** = Değil miyim? **Rûz-ı elest** = Elest günü yani insanın yaratılmasının başlangıcı.

ELEŞTİRME (i.) (uyd. k.). Tenkid.

ELEŞTİRMECİ (i.) (uyd. k.). Münekkid, tenkitçi.

ELEŞTİRMEK (f.) (uyd. k.). Tenkid etmek.

ELEŞTİRMELİ (i.) (uyd. k.) Tenkidî: Eleştirmeli bir yazı.

ELETMEK (f.) (un vesaireyi) Elekten geçirtmek, bir vasıta ile elemek: Bu unu eletmeden hamur yapmamalı.

ELEZ (ELEZZ) (i. A. lezîz'den itaf.). Daha veya pek lezzetli: Kayısı elez bir meyvedir. Meyvelerin elezzi hurmadır.

ELF (si. A.) (c. âlâf, ülûf). **1.** Bin, Fars. hezâr: Elf-i kâmilde: Tam Hicrî 1000 tarihinde. **2.** Bin seneden yani on asırdan ibaret zaman: **Hicret'in birinci elfi, ikinci elfi** = 1. bin yılı, 2. bin yılı.

ELFÂZ (i. A. c.) (m. lafz). Lafızlar, sözler. bk. Lafz-lafız.

EL-FİRAK (i. A.) (el = harf-i târif, firak = ayrılık). Elvedâ.

ELFİYYE (i. A.). Bin beyitten mürekkep kasîde (birçok Arapça kasîde bu isimle anılmıştır).

EL-GARAZ (i. A.) (el = harf-i târif, garaz = maksat). Maksadım şu ki, diyeceğim şu ki, gelelim maksada.

ELGAZ (ga uzun okunur) (i. A. c.) (m. lugaz). Lugazlar, bilmeceler. bk. Lugaz.

EL-HÂC (i. A.) (el = harf-i târif, hâc = hacı). Hacı. bk. Hacı.

EL-HAK (i. A.) (el = harf-i târif ve hak). Doğrusu, hakikaten, hakkıyle.

EL-HÂL (i.). Şimdiki halde, hâlen.

EL-HÂLETÜ-HÂZİHİ (i. A.). Şimdiki halde, bugünkü günde, elyevm, hâlâ, henüz: Necd'in bedevî Arablar'ı el-hâletü hâzihi Arapça'nın fasîhini söylüyorlar.

EL-HAMDÜ-LİLLÂH (i. A.) (el = harf-i tarif, hamd = şükür, lillâh = Allah'ındır). Şükür Allah'a, Cenabı Hakk'a şükürler olsun. **El-hamdü-lillâh alâ külli hâl** = Her halde Allah'a şükürler olsun.

ELHÂN (i. A. c.) (m. lahn). Lahnler, nağmeler.

EL-HÂSIL (i. A.) (el = harf-i tarif, hâsıl = husul bulan). Hâsılı, sözün özü, neticesi, hulâsa-i kelâm, netîce-i kelâm, filcümle.

EL-HAZER (i. A.) (el = harf-i târif, hazer = Sakınma). Sakın, sakınalım, sakınmalı.

EL-HÜKMÜ-LİLLÂH (i. A.) (el = harf-i târif, hüküm, lillâh = Allah'ındır). Hüküm Allah'ındır (tevekkül ve teselli tâbiridir).

ELİBBÂ (i. A. c.) (m. lebîb). Akıllılar. bk. Lebîb.

ELİF (ELF) (i. A.) (İbrânîce'den gelir). Osmanlıca alfabenin ilk harfinin ismi. **Elf-i memdûde** = Uzun elif. **Elf-i maksûre** = Kısa elif. mec. Güzel ve düzgün boy bos.

ELÎF (i. A.) (ülfet'ten itaf.). Ülfet eden, dost, âşinâ, arkadaş.

ELİFBÂ (i. A.). **1.** Alfabe, hurûf-ı hecâ tertibi, takımı: Elifbâ-yı Türkî, elifbâ-yı

Arabî. **2.** Huruf-ı hecâyı ve tehecci (heceleme) usulünü öğreten kitap, alfabe kitabı.

ELİFÎ (i. A.). Bantlarla süslenmiş bir çeşit kumaş.

EL İHSÂN Bİ-T-TEMÂM (i. A.). Bir şey verilince tam olmalı, bir iyilik edilince bu iyilik tamamlanmalı.

ELİK (i.). Dağ keçisi, geyik, karaca.

ELÎM (i. A. elem'den smüş.) (mü. elîme). **1.** Ağrıtan, ağrı yapan: Darb-ı elîm, darbe-i elîme. **2.** Şiddetli, çok dert ve elem verici: Azâb-ı elîm.

ELİPS (i. Y. matematik). Bütün noktalarının odak denilen sabit iki ayrı noktaya olan uzaklıklarının toplamı birbirine müsavi olan kapalı eğri. Osm. kat'ı nâkıs.

ELİPSOİD, ELİPSOİT (i. Y. matematik). Bir elipsin kendi ekseni etrafında döndürülmesiyle meydana gelen mücessem şekil, mücessem kat'ı nâkıs.

ELİPSOİDAL (i. Y. Fr. matematik). Elipsoitle ilgili.

ELİPTİK (i. Y. matematik). Elips ile ilgili.

EL-İYÂZÜ-BİLLÂH (i. A.). Allah'a sığındık, Allah esirgesin, maâzallah, neûzübillâh.

ELKAB (i. A. c.) (m. lakab). Lakablar, unvanlar. bk. Lakab. Eskiden rütbe sahiplerine verilen unvanlar: Rifâtlû, izzetlû vesaire.

EL-KISSA (i. A. el = harf-i târif, kıssa = hikâye). Hikâyemize, mevzuumuza gelelim, hulâsa, elhasıl, hâsılı.

ELLEME (i.). Ellemek işi. bk. Ellemek. El ile seçilmiş, birer birer ayrılmış, seçme, seçilme, müntehab: Elleme kömür.

ELLEMEK (f.). **1.** El ile dokundurmak, el ile tutmak, elde karıştırmak. **2.** El ile yoklamak. **3.** Örselemek. **4.** El karıştırmak, müdahale etmek. **5.** İtip çıkarmak.

ELLENMEK (f.). **1.** El ile dokunulmak, kurcalanmak. **2.** Örselenmek. **3.** İtilip çıkarılmak, kovulmak.

ELLEŞMEK (f.). **1.** El ile itişerek şakalaşmak, el şakası etmek. **2.** Dövüşmek. **3.** Gücünü denemek.

ELLİ (si.). Beş defa on, yüzün yarısı. Ar. hamsîn, Fars pencâh: Elli gün, elli koyun.

ELLİ (i.). **1.** Eli olan, Ar. zül-yed, Fars dest-dâr: İnsan iki elli, iki ayaklıdır. **2.** Sap ve kulpu olan: Elli şamdan.

ELLİLİK (i.). **1.** Elli kuruş vesaire kıymetinde olan: Ellilik tütün. **2.** Elli aded veya parçadan mürekkep yahut elli şeyi

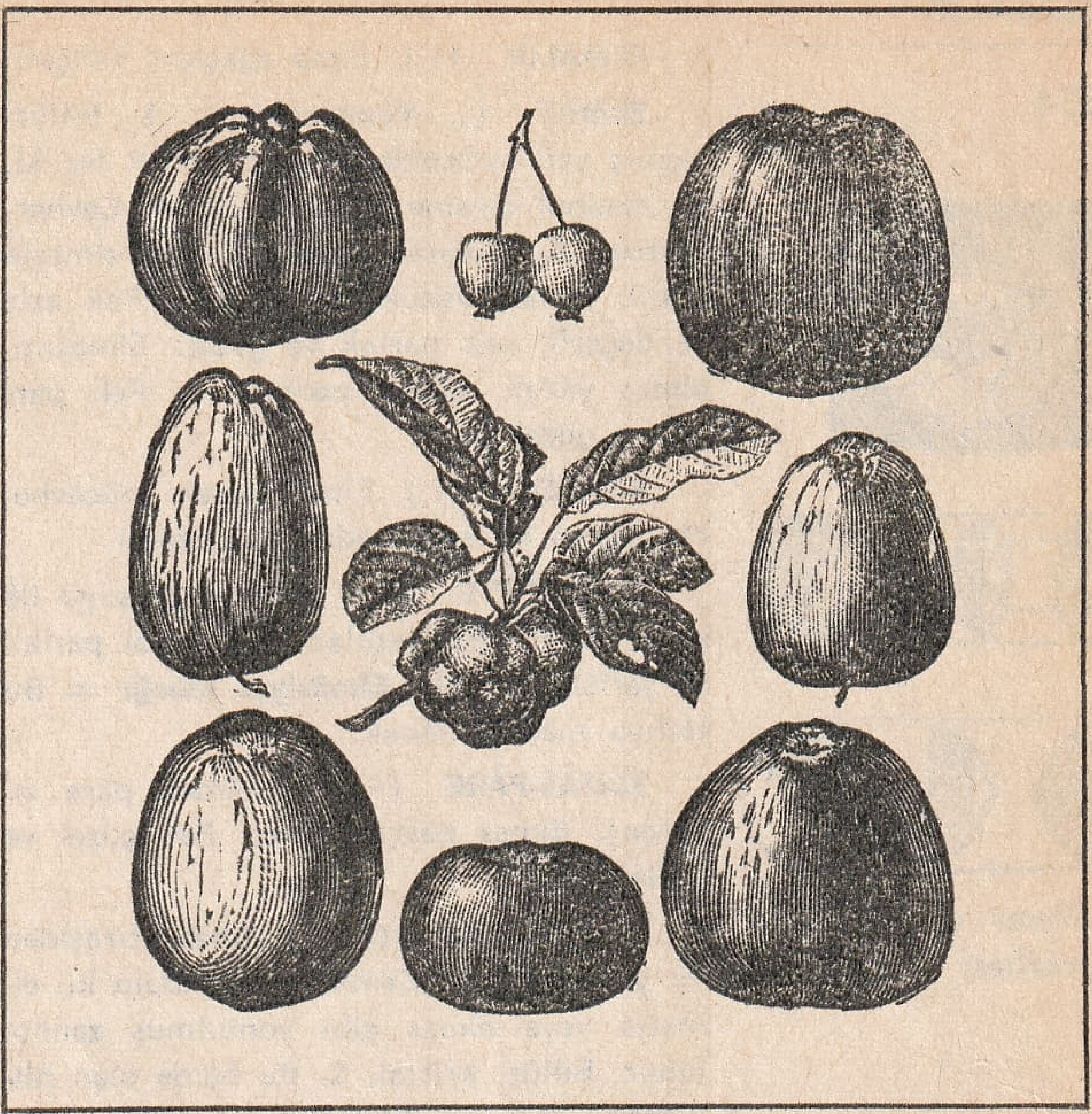

Elmas çeşitleri

olan: Ellilik defter (elli yapraklı). **3.** Elli yaşında olan: Ellilik bir adam. **4.** Elli sayısı. **5.** Elli kuruş veya lira vesaire kıymetinde: Bir ellilik değer.

ELLİNCİ (dsi.). Kırk dokuzdan sonra gelen, elli sırasına erişen: Ellinci defa, senenin ellinci haftası.

ELLİŞER (si.). Herbirine veya her defasında elli: Hepsine ellişer lira verdiler. Arabalara ellişer tahta koyarlar.

ELMA (i.). (aslı: alma). Gülgillerden kırmızı, sarı ve beyaz arasında değişik renkte meyveleri olan bir ağacın ve meyvesinin adı. Ar. tüffah, Fars sîb: Arnavut, Amasya, ferik elması. mec. Yuvarlak şey, top, kürecik: Göz, çene elması. **Acı elma, deve, diken elması** = Bitki çeşitleri. **Yerelması** = Şekli patates, lezzeti elmaya benzer meşhur bir kök ki sebze çeşidinden olup etli ve zeytinyağlı yemeği olur. **Elma baş** = Bir cins ördek. **Elmakürk** = Tilki postunun bir cinsi ki, kenarına elma dibi denir. **Bir elmanın yarısı** = Pek benzer. **Kızılelma** = Vaktiyle Roma şehrine verilen ad. mec. Osmanlı Türkleri'nin ülküsü.

ELMABAŞ (i.). Yuvarlak başlı ördek cinsi (podiceps cristatus).

ELMACI (i.). Elma satan adam.

ELMACIK (i.). **1.** Oyluk kemiğinin başı. Ar. tüffâhe. **2.** Çıkıntılı kemik: Yanak, çene elmacığı.

ELMALI (i.). **1.** Elma ile yapılmış. **2.** Elma ağacı çok (yer).

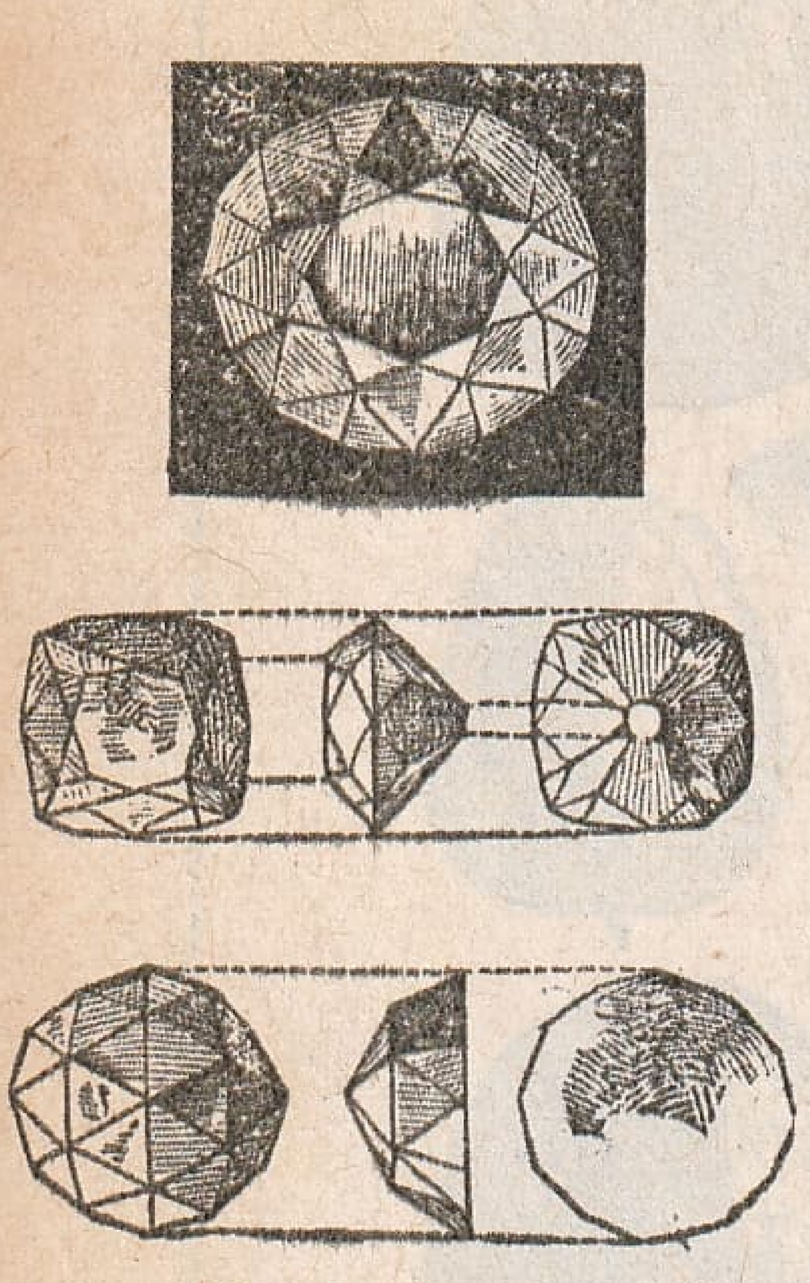

Elmas ve yontulma şekilleri

ELMALIK (i.). Elma ağaçları bahçesi.

ELMAS (i. Yunanca'dan). **1.** Billûrlaşmış saf karbondan ibaret parlak taş ki, en makbul cinsine pırlanta derler. Cevher, gevher. **2.** Elmastan mamul veya elmasla süslü: Elmas yüzük, küpe. mec. Pek aziz ve değerli, pek parlak ve güzel: Elmasım, elmas yârim. **Elmas parçası** = Pek parlak ve güzel şahıs.

ELMASÇI (i.). Elmas vesair mücevherat yapan ve satan adam, cevahirci.

ELMÂSİYYE (i.). Donmuş et suyu ile şeker vesaireden yapılan billûr gibi parlak ve şeffâf bir tatlı: **Elmâsiyye tabağı** = Bu tatlıya mahsus tabak.

ELMÂS-PÂRE (i. F.) (elmas, pâre = parça). Elmas parçası. mec. Pek güzel ve parlak kimse.

ELMASTIRAŞ (i. F. elmas, tırâşîden = yontmak). **1.** Camın en makbulu ki, elmasla veya elmas gibi yontulmuş zannolunur. Billûr, kristal. **2.** Bu halde olan billûrdan yapılmış: Elmastıraş bardak.

ELSİNE (i. A.) (m. lisân). Lisanlar, diller. bk. Lisan.

ELTÂF (i. A. c.) (m. lutf). Lutuflar. bk. Lutuf.

ELTAF (i. A. latîf'ten itaf.). Daha veya pek latif ve hoş.

ELTİ (i.). İki kardeş zevcelerinin her birine nisbetle diğeri, bir kadının kayınının zevcesi.

ELVÂH (i. A. c.) (m. levh). Levhler, levhalar. bk. Levh.

ELVÂN (i. A. c.) (m. levn). Levnler, renkler. bk. Levn. Birkaç rekli, rengâ-renk, alacalı: Elvân kâğıt, elvân basma.

ELVEDÂ (i. A.) (el = harf-i târif, vedâ = ayrılma). Allaha ısmarladık, Allaha emanet olun!

ELVERİŞ (i.). **1.** Yeterlilik, Osm. kifâyet, kâfi ve vâfi olma. **2.** Münasebet, muvafakat, uygunluk. **3.** Fayda, hesaba gelme, mutabakat, menfaat.

ELVERİŞLİ (i.). **1.** Yeterli, kâfi, vâfi. **2.** Münasip, denk, uygun: O, bana çok elverişlidir. **3.** Faydalı, hesaba gelen, menfaate uygun: Bu alış veriş bana elverişli çıkmadı.

ELVERİŞSİZ (i.). Elverişli olmayan.

ELVERMEK (f.) (el-vermek). **1.** Yetmek, Osm. kifayet etmek, kâfi olmak: Bu kadarı bana elverir. **2.** Münasip ve muvafık olmak, uymak, uygun gelmek: O, benim işime elvermez. **3.** Faydalı ve nâfî olmak, hesaba gelmek: Onun teklifi bana elvermez. **4.** Vuku bulmak, vâki olmak, çökmek, hükmünü icra etmek: Pişmanlık elverdi. **Elverir** = Kâfi, yeter, artık istemez.

ELVİYE (i. A. c.) (m. liva). Livâlar, sancaklar. bk. Livâ (çift y ile söylenişi yanlıştır).

ELYÂF (i. A. c.) (m. lif). Lifler. bk. Lif.

ELYAK (i. A. lâyık'tan itaf.). Daha veya pek ve en lâyık ve münasip olan: O adam bu işe elyaktır.

EL-YEVM (i. A. el = harf-i târif, yevm = gün). **1.** Bugün, bugünkü günde. Ar. el-hâletü-hâzihi: Elyevm mevcut bulunan zahire, elyevm konuşulan dil. **2.** Hâlâ, henüz, şimdiye kadar: Hâfız'ın türbesi elyevm Şîrâz'dadır.

ELZEM (i. A. lâzım'dan itaf.). Daha veya pek lâzım, en lüzumlu, pek gerekli. Bugün oraya gidilmek elzemdir.

ELZEMİYYET (i. A.). Pek lüzumlu ve gerekli olan şeyin hali. Son derecede lüzum, gereklilik: Bu iş elzemiyyet tahtındadır (Arapça olmayıp benzeterek uydurulmuş kelimedir).

EM (i.). İlâç, devâ, tedavi etme.

EM'Â (i. A. c.) (m. mia kullanılmaz) (anatomi) Barsaklar: **Em'â-yı dakîka** = İnce barsaklar. **Em'â-yı galîze** = Kalın barsaklar. **İltihab-ı em'â** = Barsaklara ait muhtelif hastalıklar.

EMÂCİD (i. A. c.) (m. emced). Emcedler, en şanlılar, en şerefliler. bk. Emced.

EMÂKİN (i. A. c.) (m. mekân). Mekânlar, yerler. bk. Mekân.

EMÂN (i. A.). **1.** Korkusuzluk, Ar. emn, emniyet: O ülkede emn ü emân vardır. **2.** Af, müsaade: Eman vermek (aman vermek). **3.** Sığınmak, teslim olmak: Emân istemek: **El-emân (el aman)** = Af, merhamet, medet. **Emân vermemek** = Müsaade etmemek, aslâ merhamet etmeyip cezasını vermek. **Fî-emân-Allâh** = Allah selâmet versin. bk. Aman.

EMÂNÂT (i. A. c.) (m. emânet). Emânetler. **Emânât-ı Mukaddese** = Topkapı Sarayanın Hırka-i Saâdet dairesinde saklanan, Peygamberimiz'e ve diğer din büyüklerine ait kutsal eşya ve nesneler. **Emânât-ı Şerîfe** de denir.

EMANET (i. A. emn'den) (c. emânât). **1.** Birine bir şeyi bırakma tevdi etme: Bunu size emanet edeceğim, emanet bırakacağım. **2.** Birine emniyet edilip bırakılan şey: Emanetimi iade ediniz. **3.** Osmanlı devletinde bazı devlet dairelerine verilen isim: Rüsûmat emaneti, şehremaneti. **Allaha emanet olun** = Sizi rabbime emanet

ederim, Allaha ısmarladık. **Emanetullah** = Tanrıca emanet hükmünde vatandaşlar, bilhassa tab'anın himayeye muhtaç olan takımları. **Sandık emaneti** = Sandık eminliği, sandıkkârlık.

EMANETÇİ (i.). Bir yerden bir yere götürülen eşyayı emanet suretiyle alıp yerlerine teslim eden adam ki, bazen kendisi gidip gelir ve bazen ortağına gönderir: Bursa, İzmir emanetçisi.

EMANETÇİLİK (i.). Bir yerden bir yere emanet suretiyle gönderilen eşyayı alıp teslim etmek vazifesi: İstanbul ile Bursa arasında emanetçilik ediyor.

EMANET-DÂR (i. F.). Emanetçi.

EMÂNETEN (i. A.). 1. Emanet yolıyle, emanet olarak: Bunu size emânet veriyorum. 2. Bir resmî daire tarafından bizzat, ihâle şeklinde ve iltizam suretiyle olmayarak: Vilâyetin âşârı iki sene emâneten, iki sene de ihâleten idare olundu.

EMÂNETULLAH (i. A.). bk. Emanet.

EMÂNÎ (i. A. ç.) (m. emniye). Emniyetler.

EMÂRÂT (i. A. c.). (m. emâre). Emâreler, belirtiler, izler, eserler, deliller.

EMÂRE (i. A.) (c. emârât). Alâmet, nişan, eser: Buradan geçmiş olduğunu gösterecek hiçbir emâreye tesadüf edemedik (emmâre yanlıştır). bk. Emmâre.

EMÂRET (i. A. emr'den). 1. Emîrlik, beylik, bir emîr veya beyin hal ve sıfatı: Emâret-i Mekke-i Mükerreme. 2. Bir emîr, bey veya prensin idaresinde bulunan memleket, beylik, prenslik: Bulgaristan Emâreti.

EMÂSİL (i. A. c.) (müfredi emsel kullanılmıyor. itaf.). Eşler, benzerler, akran: **İftihâr-ül-emâsil-vel-akrân** = Eskiden fermanlarda yazılan şeref unvanlarından.

EMAYE (i. Fr.). Mineli.

EMBRİYOLOJİ (i. Y. biyoloji). Oğulcuğun cenin haline gelinceye kadar geçirdiği safhaları inceleyen biyoloji kolu.

EMBRİYON (i. Y.). Oğulcuk.

EMBUBÎ (i. A.). Borumsu.

EMCÂD (i. A. c.) (m. mecd). Mecdler, şerefler. bk. Mecd.

EMCED (i. A. mecd'den itaf.). (c. emâcid). Daha yahut pek şan ve şeref sahibi: **Cedd-i emced-i hazret-i pâdşâhî** = Eskiden padişahların atalarından herhangi biri hakkında kullnılan saygı tâbiri. **İftihâr-ül-emâcid vel ekârim** = Eski fermanlarda muhâtaba yazılan unvanlardan.

EMCİK (i. emmek'ten). Meme.

EMDİRMEK (f.). Emmeğe sevk ve icbar etmek, massettirmek, emzirmek: Çocuğa meme, süt emdirmek, parayı birine emdirmek.

EMECE (i.). Herkesin yardımıyle ve elbirliği ile görülen: Emece günü, emece iş (meci şeklinde yazanlar da vardır).

EMEÇ (i. botanik). Mantarların gelişme organı.

EMED (i. A.). Son, nihâyet.

EMEK (i.). 1. Çalışma, Ar. sây, cehd: Bu işe emeğim geçmiştir. **Emek vermek** = Çalışmak, çabalamak. 2. Zahmet, yorgunluk. Fars. renc, Ar. taab: Emek çekmek, çok emekle vücuda gelmiş bir iştir. 3. Çalışma hakkı; çalışma karşılığı, ücret: Emeğimi veriniz.

EMEKÇİ (i.). 1. Emek harcayan, çalışan. 2. Sosyalizmde işçi, proleter, kol ırgadı.

EMEKLEMEK (f.). 1. Çalışmak, çabalamak. 2. (ufak çocuk) Yürümeye çabalamak, debelenmek.

EMEKLİ (i.). 1. Çalışarak meydana gelen veya oluşu çalışmaya bağlı olan: Çok emekli iştir. 2. Mütekaid, emekliye ayrılmış, tekaüt olmuş, emekli.

EMEKLİLİK (i.). Tekaütlük.

EMEKSİZ (i.). 1. Çalışmaksızın ve zahmetsizce vücuda gelen: Emeksiz bir iştir. 2. Üvey (evlât): Emeksiz bir oğlu, kızı vardır.

EMEKTAR (EMEK-DÂR) (i. T. F.) (c. emek-dârân) (Türkçe emek, Farsça «dâşten» den yanlış terkip). Emeği keçmiş, kıdem ve mükâfata hak kazanmış memur, hizmetçi vesaire: Emektar bir hizmetçisi vardır. **Emek-dârân bende-gân meyânında** = Emektar bendeler (maiyet) arasında.

EMEKTARLIK (i.). Emeği geçmiş kıdemli memur veya hizmetçinin hal ve sıfatı: Emektarlıkta ondan ileri kimse yoktur. Onun emektarlığı göz önünde tutulmalıdır.

EMEKTAŞ (i.). Emek, çalışma, iş arkadaşı, emektarlıkta arkadaş, kapı yoldaşı.

EMEL (i. A.) (c. âmâl). 1. Umu, umma, ümit: Emel etmek. 2. Şiddetli arzu, hırs, tamah: Emele düşmek, birtakım emellerde bulunmak: **Tûl-i emel** = Kavuşulması uzak şeyler ümit ve arzusu, bitmez tükenmez hırs. İdeal, son ülkü mânâsında da kullanılırdı.

EMHÂR (i. A. c.) (m. mühr). Taylar, at yavruları.

EMİCİ (i.). Emme işini yapan.

EMİK (i. emmek'ten). Emmekten çürümüş yer, emme izi, beresi.

EMİLMEK (f.). Çekilip massolunmak, sindirilmek: Yere dökülen süt emilmez. Keçinin memesi emilmek mümkün müdür?

EMİN (i. A. emn'den smüş.) (mü. emine) (c. ümenâ). **1.** Korkusuz, korkmaz, emniyet sahibi: Burada kendi evimde gibi eminim. **2.** Şüphe etmeyen, çok iyi bilen: İşin böyle olduğundan emin misiniz? **3.** Birine emniyet, bağlılık, güven gösteren: Ben o adamdan emin idim. **4.** Korkulmayacak, emniyetli: Burası emin yerdir. **5.** Kendisine emniyet olunabilen. Ar. mevsûk, mutemet: Kendisi emin adamdır. Emin bir adamla gönderiniz. **Alay emini** = Eskiden bir alayın hesap işlerine bakan subay ki, binbaşıdan aşağı rütbedeydi. **Bölük emini** = Bir bölüğün hesap işlerine bakan kimse ki, rütbece çavuştan aşağıdır. **Sandık emini** = Veznedar, sandıkkâr. **Fetvâ emini** = Bâb-ı meşîhatta ulemâdan büyük memur.

EMİNLİK (i.). Emin olan adam veya yerin hal ve sıfatı: bk. Emin. **Rüsûmât, şehir eminliği** = Eski Osmanlı görevlilerinden.

EMİR (EMR) (i. A.) (c. evâmir). **1.** Buyurma, buyruk, ferman: Filân emretti. Gitmeye emir aldım. **Emr-i âlî** = Sadâret emri. **Emr-i nezâret-penâhî** (Osmanlı devrinde) = Emir sizindir. **Emr ü ferman hazret-i men-leh-ül-emrindir** = Eskiden resmî mektupların sonuna yazılması âdet nezâket tabiri. **2.** Bir makamdan bir iş hakkında emri ihtiva eden yazı; emirnâme: Bakanlıktan bir emir geldi. Memuriyetiniz hakkındaki emri aldınız mı? Menfi şekliyle de: Bana gitme diye emrettiler, yani beni gitmekten men' ettiler. **3.** (tıp) Doktorun tertip ve tenbihi; reçete. **4.** (gramer) Fiilin yap veya yapsın gibi emir mânâsını ifade eden sıgası. **Emr-i İlâhî** = Allahın emri. **Emr-i Hak vâki olmak** = Ölüm, vefat. **Emr-i bil mâruf nehy-i anil münker** = Şer'an yapılması lüzumlu olan işleri destekleme, yapılmaması gerekenleri de önlemeye çalışma. **Emr-i Hak** = Ölüm, vefat: Emr-i Hak vukuunda. **Ulul-emr** = Şer'an halka emretmekle ve halkın emirlerine itaatle mükellef bulunan devlet otoriteleri. **Emir kulu** = Aldığı emri yapmaya mecbur bulunan ve o hususta fikir beyan edemeyen adam. **Emre muharrer senet** = Bono.

EMİR (i. A.) (c. umûr). İş, şey, madde, Osm. maslahat, husus, keyfiyet: **Bu, emr-i azîmdir** = Büyük iştir. Umûr-ı hâriciyye, dâhiliyye, nâfia, umûr-ı siyâsiyye, mülkiyye, askeriyye, ticâriyye, berriyye, bahriyye. **Âhır-ül-emr** = En nihayet, âkıbet. **İbtidâ-yı emirde, evvel emirde** = Önceki, en evvel. **Nefs-ül-emr** = Zât-ı madde, esâs-ı maslahat: Nefs-ü-lemre muvafık bir iş. **Umûr-ı beytiyye, husûsiyye, zâtiyye** = Bir memurun resmî olmayan ve kendisi ait işleri. **Umûr-ı me'mûre** = Her memurun yapmakla görevli olduğu işler.

EMÎR (i. A. emr'den smüş.) (c. ümerâ). **1.** Bir kavim veya memleketin başı, bey, reis: Küveyt emîri. **2.** Büyük bir hanedana mensup asil zat. **Emîr-i âhûr** yahut **mîrâhûr** bk. Âhûr. **Emîr-ül-ümerâ.** bk. Ümerâ. **Emîr-ül-ceyş** = Arap hükümetlerinde serasker, başkumandan. **Emîr-ül-hac** = Hacıların işlerine nezaret etmekle görevli kimse. **Emîr-i Mekke-i Mükerreme** = Mekke-i Mükerreme ve civarının idaresinde Osmanlılar'ın Hicâz valisine yardım eden, «şerif» unvaniyle de anılan şeriflerden bir zat. **Emîr-ül-mü'minîn** = Halîfe (önce bu unvanı Hazret-i Ömer almıştır). Farsça'da «mîr» denilip bu da dilimize geçmiştir. bk. Mîr.

EMÎR-ÂHÛR (i. F. A.). İmrahor, ahır beyi, ahır müdürü. Pâdişahın ahırlarına nezâret eden sancakbeyi (tümgeneral) rütbesindeki kumandan. İstab-ı âmire nâzırı.

EMİRBER (i. A. F. askerlik). Emir eri.

EMİRCİK (i.). Yalıçapkını yahut iskele kuşu da denilen kuşun adı.

EMİR-NÂME (i. F. emr-nâme). Bir emri içine alan resmî yazı ki, üstten asta yazılır: **Emir-nâme-i nezâret-penâhî** = Nâzırlığın (bakanlığın) emri. **Emir-nâme-i sâmî** = Sadâret makamından yazılan yazı. Nezâket icabı hususî mektuplara da emirname denilirdi: Emirname-i âlîlerini aldım.

EMİR-NÂME-İ SÂMÎ (i. F.). Osmanlı devrinde sadrâzamın emrini bildiren resmî yazı.

EMÎR-ÜL-CEYŞ (i. A.). Eski Arap devletlerinde serdar, serasker, başkumandan.

EMÎR-L-ÜL-HACC (i. A.). Hacılar emîri, Osmanlı devrinde hacılar kafilesine reislik etmekle vazîfeli bulunan zat.

EMÎR-ÜL-MÂ (i. A.) (Ortaçağ İslâm devletlerinde) Su beyi yani amiral ki, amiral kelimesi bu Arapça terkipten gelir ve bütün Batı dillerine geçmiştir.

EMÎR-ÜL-MÜ'MİNÎN (i. A.). Mü'minlerin emîri, yani İslâm halîfesi. Osmanlı padişahlarının unvanlarındandı. Bu unvan önce Hz. Ömer'e verilmiştir.

EMÎR-ÜL-ÜMERÂ (i. A.) Emirlerin emîri. Abbâsî devletinde başkumandan. Tanzimat'tan sonra Osmanlılar'da sivil (mülkî) paşalığın ilk derecesi ki, askerî rütbelerden kaymakama (yarbay) eşitti.

EMİSYON (i.). Yayma, dışarıya çı-

karma işi. Bilhassa kâğıt para ihracı için kullanılır.

EMİŞMEK (f.). (kuzular) Süt emmek.

EMKEN (f.). Ef'al babından imkân, geçmiş zaman sigası olup şu Arapça tâbirde kullanılır: Mehmâ emken (imkân) mümkün olduğu kadar, imkân dahilinde.

EMKİNE (i. A. c.) (m. mekân). Mekânlar. bk. Mekân.

EMLAH (i. A. melîh'den). En melâhatli, pek melih, daha güzel, en güzel.

EMLÂH (i. A. c.) (m. milh). Milhler, tuzlar. bk. Milh.

EMLÂK (i. A. c.) (m. mülk). Mülkler. bk. Mülk. Türkçe müfred mânâda: (emlâk-i emîrîye'den) Beylik arazi: Bu tarla, bu çiftlik emlâktir.

EMLÂK-İ HÜMÂYÛN (i. F. A.). Osmanlı devrinde pâdişah mülkleri. Hazîne-i hâssa nezâretince idare edilirdi.

EMLÂK-İ MÎRİYYE (i. F. A.). Beylik malları.

EMLED (i. A.). Daha veya en genç, körpe ve nâzik (vücûd ve dal). Müennesi: Meldâ.

EMLES (i. A.) (c. emâlis). Düz, pürüzsüz, cilâlı. **Hacer-i emles** (jeoloji) = Pürüzsüz düz taş.

EMMÂRE (i. A. emr'den imüb.) (müzekkeri kullanılmaz). Fazlasıyle emredici. Ar. mücbir: **Nefs-i emmâre** = İnsana kötülükleri emreden nefis ve şehvet duygusu.

EMME (i.). Emmek işi. Ar. mas, cezb: Çocuğun süt emmesi. Emmekle hasıl olan: **Emme tulumba** = Suyu çekerek veren tulumba.

EMMEK (f.). Nefesle çekmek. Osm. massetmek: Sütü birden emerek içti. Memeyi, dudağını, parmağını emmek. **Parmak emmek** = Hayrette kalmak, parmak ısırmak. **Süt emmek** = Memede olmak: Hâlâ süt emiyor. **Kanını emmek** = Nesi varsa almak.

EMN (i. A.). **1.** Korkusuzluk, eminliklik, emniyet: Emn ü emân. **2.** Rahatlık, istirahat, Fars. âsûdegî, Ar. âsâyiş: Memlekette emn-ü emân mükemmeldir.

EMNİYET (EMNİYYET) (i.) (zaten mastar olan «emn» e masdar edatı katılarak yapılmış yanlış bir kelime olup Ar. değildir). **1.** Eminlik, korkusuzluk: Geceleri emniyeti muhafaza için bekçiler gezer. **2.** Güvenme, itimat. Ar. vüsûk: O adama emniyet caiz değildir. Bu adam emniyete şayandır. Ben kendisine emniyet ettim. **Emniyeti suiistimal etmek** = Başkasının emniyet etmesinden faydalanarak dolandırmaya kalkışmak. **Emniyyet-i umûmiyye** = Bir memleketin asayiş ve zabıta işleri.

EMNİYETLİ (i.). **1.** Emniyet ve âsâyişi yerinde olan: Emniyetli yerdir. **2.** İtimada şâyân, emin: Emniyetli adamdır.

EMNİYETSİZ (i.). **1.** Emniyet ve âsâyîşten uzak. **2.** Emniyet ve itimada lâyık olmayan: Emniyetsiz adamdır. **3.** Kimseye emniyet ve itimad etmeyen. **4.** (halk dilinde yanlış olarak) Ehemmiyetsiz yerine de kullanılır.

EMNİYETSİZLİK (i.). **1.** Emniyet ve âsâyîş eksikliği. **2.** İtimada lâyık olmayış.

EMPERYALİST (i.). Emperyalizmi gaye edinen.

EMPERYALİZM (i. Fr.). Bir devletin sınırlarını genişletme politikası.

EMPRİME (i. Fr.). İpekli basma.

EMR (i.). bk. Emir.

EMRÂZ (i. A. c.) (m. maraz). Marazlar, hastalıklar. bk. Maraz.

EMRED (i. A. merd'den smüş.). Henüz bıyık ve sakalı çıkmamış, tüysüz: **Şâbemred** = Daha bıyığı ve sakalı gelmemiş delikanlı.

EMRETMEK (f. A. T.) Emreylemek, emir vermek, emir buyurmak.

EMR-İ ÂLÎ (i. F. A.). Osmanlı devletinde padişah irâdesi.

EMR-İ HAKK (i. F. A.). Allah'ın emri, ölüm.

EMR-İ İLÂHÎ (i. F. A.). Allah'ın emri, ecel, ölüm.

EMR-İ SÂMÎ (i. F. A.) Sadrâzam emri.

EMR-Î TABİÎ (i. F. A.). Olağan iş.

EMR-İ VÂKİ, (ka ile) (i. F. A.). Beklenmedik emir, beklenmeyen iş, sürpriz, zorlayıcı bir baskıyle bir iş yapmaya mecbur etme.

EMR-Ü FERMÂN HAZRET-İ MEN LEH-ÜL-EMRİNDİR (T. A.). Emir ve ferman, emir sâhibi olan kimsenindir. Eskiden padişah ve sadrâzamlara yazılan mektupların sonunda kullanılan protokol cümlesi.

EMSAL (EMSÂL) (i. A. c.) (m. mesel). **1.** Eş, benzer, Fars. mânend, Ar. nazîr: Bunun emsali yoktur, emsalsizdir. **2.** Örnek, nümûne, bir müsaade veya resmî işte açıklık olmadığı takdirde dayanılacak örnek: Emsal yoktur; başkalarına emsal olmamak şartıyle buna müsaade olunmuştur. **Emsal rakamı** (matematik) = Bir sayının kaç misli sayılacağını gösteren rakam. **Durub-ı emsâl** = Atasözleri, vecizeler. bk. Darb-ı mesel.

EMSALSİZ (i.). Eşsiz, benzersiz.

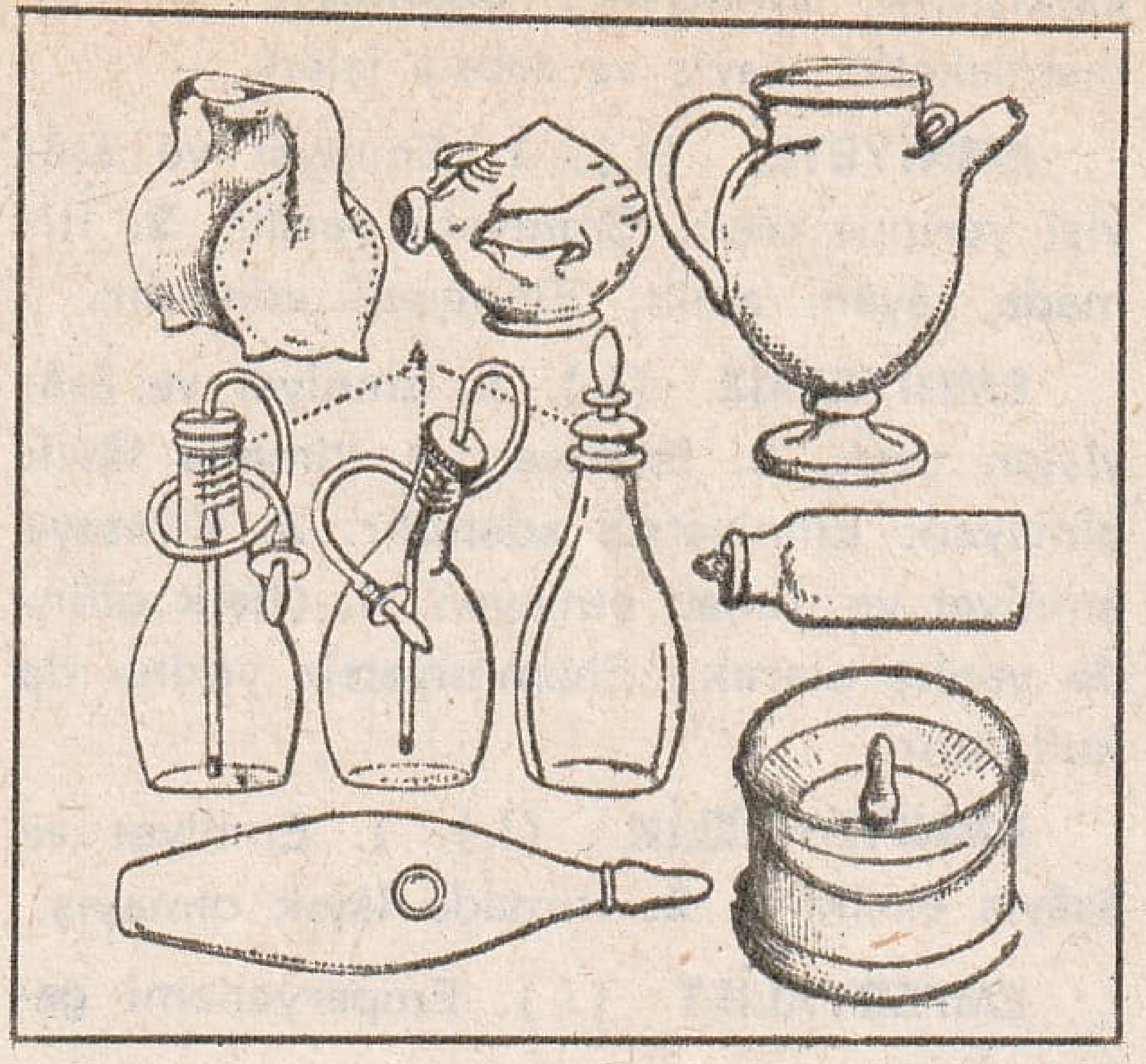

Çeşitli emzikler

EMSÂR (i. A. c.) (m. mısr). Mısırlar, büyük şehirler. «El-Mısrân» tesniyesi (ikilemesi) Kûfe ile Basra'yı gösterirdi.

EMSİLE (i. A. c.) (m. misâl). **1.** Misaller, örnekler. bk. Misâl. **2.** (gramer) Arapça'da fiil tasniflerinin çeşitleri.

EMTİA (i. A. c.) (m. metâ.). Metâlar, eşyalar, mallar. bk. Metâ.

EMVÂC (i. A. c.) (m. mevc). Dalgalar.

EMVÂH (i. A. c.) (m. mâ). Mâlar, sular. bk. Mâ, miyâh.

EMVÂL (i. A. c.) (m. mal). Mallar. bk. Mal.

EMVÂT (i. A. c.) (m. meyt). Meytler. **Arâzî-i emvât** = Hiç işlenmemiş boş yerler. bk. Meyt.

EMYÂL (i. A. c.) (m. mil). Miller. bk. Mil.

EMZİCE (i. A. c.) (m. mizâc). Mizâçlar. bk. Mizaç.

EMZİK (i. emizmek'ten). **1.** Çocuğun ağzına alıp emdiği memenin tepesi, düğmesi. Ar. halme. **2.** Meme yerine, çocuklara süt vermek için kullanılan ağzı meme ucu şeklinde lâstikli şişe: Sütnine kahrını çekmeden ise çocuğu emzikle beslemek daha iyidir. **3.** Çocukların su içmesine mahsus küçük ibrik lülesi. **4.** Yeni doğan çocuklara tülbend içine sarılı olarak emdirilen şekerli badem ezmesi.

EMZİKLİ (i.). **1.** Memede çocuğu bulunan, çocuğa meme veren (kadın): Emzikli kadınların iyi beslenmesi şarttır. **2.** Lüleli (ibrik veya diğer kab).

EMZİRMEK (f.) (çocuğa). Meme veya yapma emzik emdirmek. Ar. irzâ.

EN (i.). **1.** Genişlik. Ar. arz, en; boy karşılığı: Bu tarlanın boyu beş yüz ve eni iki yüz metredir; enini boynunu ölçmeli. **2.** Kumaş ve dokuma genişliği: Bir enden bir minder örtüsü çıkar. **Ennce** = Eni olduğu kadar: Bağın enince duvar çekti. **Enine** = Genişliğine, arzen. Çuhayı enine biçti. **Enine, boyuna** = Osm. Tûlen ve arzan, mec. İnceden inceye. Osm. arîz ve amîk. **Enikonu** = Bayağı, hayli, oldukça: Bugün enikonu kış oldu. **Kimi enine çeker, kimi boyuna** = Her biri muhalif bir surette çalışıyor, bir yolda çalışılmıyor.

EN (i.) (mübalağa gösteren ve sıfatların başına gelen zarf). En büyük, en yüksek, en güzel: Bu mahallede en büyük ev budur; bu ev, bu mahalle evlerinin en büyüğüdür; levrek en makbul balıktır; levrek, balıkların en makbûlüdür; bu sabah en erken kalkan, en evvel işe başlayan ben idim; en ileri giden, en geri gelen, en sonra kalan odur.

EN (i.). Yüzün rengi, bet, beniz: Buğday enli (terkedilmiştir).

ENÂCÎL (i. A. c.) (m. İncîl). İnciller. bk. İncil.

ENÂCÎL-İ ERBAA (i. F. A.). Dört ayrı İncil metni: Metta, Markus, Luka, Yuhanna İncilleri.

ENÂDÎD (i. A.) Perîşan, saçılmış, dağınık şeyler.

ENÂFİS (i. A. c.) (m. enfes). En nefîs olan şeyler.

ENAYİ (ENÂÎ) (i. Arapça «enâ» dan yapılmışsa da Ar.'da kullanılmaz). Kendisini bir şey zanneder, kandırılması kolay mağrur, cahil ve bayağı (adam): Enayinin biridir.

ENÂİYYET (i. A.). Doğrusu enâniyyet'tir. bk. Enâniyyet.

ENÂM (i. A.). Halk. **Beyn-el-enâm** = Halk arasında. **Seyyid-ül-enâm** = Peygamberimiz. **Müftî'l-enâm** = Şeyhulislâm.

EN'ÂM (i. A. c.) (ehlî hayvan demek olan «ni'm» in cem'idir). **1.** Nimetler. **2.** En'âm ve diğer sûreleri içine alan Kur'ân antolojisi: En'âm-ı Şerîf (e.).

ENÂMİL (i. A. c.) (m. enmile). bk. Enmile.

ENÂNİYYET (i. A. enâ = ben, zamir, birinci şahıs). Benlik, gurur, hodbinlik, egoistlik.

ENÂR (f. A.). Enâre fiilinden ve ef'al bâbından mâzî olup dua yerinde şu tâbirde kullanılır: **Enârullah-ı kabere** = Tanrı kabrini aydınlatsın.

ENAYİLİK (i.). Benlik ve gururla karışık cahillik ve bayağılık.

ENBÂN (i. F.). Dağarcık.

ENBÂR (i. F.). **1.** (enbârden ve enbâşden mastarından emir). Dolu, yığın, küme. **2.** Gübre.

ENBÂZ (i. F.). Ortak, şerik: Tanrı'nın enbâzı yoktur.

ENBİYÂ (i. A. c.) (m. nebî). Nebiler, peygamberler. bk. Nebî.

ENBÛBE (i. A. botanik, anatomi). İnce boru, borucuk.

ENBÛBÎ (i. A. anatomi, botanik) (mü. enbûbiyye). İnce boru şekil ve biçiminde olan.

ENBÛR (i.) (Fars. «enber» den). Ateşi karıştırıp tutuşturmaya mahsus demir öksü.

ENBÛY (i. F.). Koklama, koku alma.

ENBÜVE (i. F.). Yığın, cemaat, kalabalık, izdiham.

ENCÂM (i. F.). Son, nihayet, âkıbet: İş encâma erdi; Allah encâmını hayreyleye. **Encâm-ı kâr** = İşin sonu.

ENCÂS (i. A. c.) (m. necs). Necsler, pislikler.

ENCEK, ENCİK (i.). Köpek, kedi gibi hayvanların yavrusu, enik.

ENCİKLEMEK bk. Eniklemek.

ENCÜM (i. A. c.) (m. necm). Necmler, yıldızlar. bk. Necm.

ENCÜMEN (i. F.). Meclis, cemiyet, şûrâ: **Encümen-i dâniş** = Akademi. **Encümen-i teftîş ve muâyene** = II. Abdülhamid devrinde sansür komisyonu (halk dilinde **Evcimend** = Bir yere toplanma, öbek olma).

ENCÜMEN-GÂH (i. F.). Toplantı yeri, meclis.

ENCÜMEN-İ DÂNİŞ (i. F. A.). Akademi, ilim encümeni.

ENCÜMEN-İ SİYASÎ (i. F. A.). Siyasî encümen, politika kulübü.

ENCÜR (i. A. botanik). Isırgan otu.

ENCÜRİYYE (i. A. botanik). **Fasîle-i encüriyye** = **1.** Isırgan çeşidinden bitkiler. **2.** (tıp). Isırgan otunun temâsından hâsıl olan kabarcıklara benzer cild hastalığı.

ENDÂ (i. A. c.) (m. nedâ). Şebnemler, çiğler.

ENDÂD (i. A. c.) (m. «ned» dilimizde kullanılmaz). Örnekler. **Bî-endâd** = Emsalsiz.

ENDAHT (i. F.) **1.** Atma, Ar. remiy. **2.** Silâh boşaltma: Yirmi pâre top endaht ettiler. **3.** (askerlik) Kurşun ve gülle atma ve nişan alma işi: Endaht mektebi.

ENDÂHTE (i. F. «endâhten» fiilinden imef.). Atılmış, bırakılmış: **Endâhte-i gûşe-i nisyân** = Unutulma köşesine bırakılmış.

ENDÂM (i. F.). **1.** Ten, beden, vücut: **Sîm-endâm** = Gümüş tenli. **Gül-endâm** = Gül tenli. **2.** Boy, Osm. kad, kaamet: Endâmı gayet düzgün. **3.** Boy bosun mevzunluğu, biçim: Pek endamlı. **Endam aynası** = İnsanın bütün vücudünü gösterecek surette büyük duvar aynası.

ENDAMLI (i.). **1.** Boylu. **2.** Boyu bosu düzgün, biçimli.

ENDAMSIZ (i.). **1.** Boysuz, kısa boylu. **2.** Biçimsiz, güzellikten mahrum.

ENDAMSIZLIK (i.). **1.** Boysuzluk. **2.** Biçimsizlik.

ENDÂZ (i F. «endâhten» fiilinden imas.). Atıcı, atan, atmış: **Lenger-endâz** = Demir atan, atmış (gemi). **Tîr-endâz** = Ok atan. **Silâh-endâz** = Gemilerde tüfekle silâhlandırılmış deniz piyadesi (böyle sıfat terkiplerinde bulunur).

ENDÂZE (i. F.) («hendese» den galat zannetmişlerse de hendese bu kelimeden Arapça'laşmıştır). **1.** Ölçü, mikyas. **2.** Arşının bez ve basma vesaire ölçmeye mahsus küçük cinsi ki, 60 santimetredir. **3.** mec. Hesap: **Endâzeye gelir** = Hesaba gelir, mâkul.

ENDÂZELEMEK (f.). **1.** Endâze ile ölçmek. **2.** Tahmin ve hesap etmek, tasarlamak.

ENDÂZESİZ (i.). **1.** Ölçüsüz, ölçülmemiş. **2.** Hesapsız, çok sınırsız.

ENDEK (i. F.). Az, Ar. kalîl (az kullanılmıştır). **Endek-sâle** = Küçük yaşlı.

ENDER (i. A.) («nâdir» den itaf.). Daha veya pek nâdir: Yakutun iyisi ender bir taştır. Pek seyrek: Ender kullanılır bir kelimedir.

ENDER (e. F.)) De, içinde: **Müşkil-ender-müşkil** = Müşkülât içinde, müşkülât. **Muhâl-ender-muhâl** = Tamamen imkânsız (Türkçe isimlerle terkîbi câiz olamıyacağından «kat ender kat» gibi tâbirler yanlıştır).

ENDERÛN (i. F.). **1.** İç, dahil. **2.** Kalb, gönül, iç yüz (bu iki mânâ ile derûn daha çok kullanılmıştır). **3.** Vaktiyle Osmanlı sarayının iç teşkilâtı ki, bir saray üniversitesini de içine alıyordu.

ENDİBEND (i. F.) (endünd = dağınık). **1.** Parça parça: **Endibend olmak** = Paralanmak. **2.** Mahcup, utanmış, kabahati yüzüne vurulmaktan benzi sararmış: Endibend oldu (halk dilinde= Enbend).

ENDÎŞ (i. F. «endîşîden» fiilinden imas.) (sıfat terkiplerinde kullanılmıştır). Düşünen, mülâhaza eden: **Dûr-endîş** = Uzağı düşünen, her şeyi çok önceden tasarlıyan, tedbirli. Ar. müdebbir. **Âkıbet-endîş** =

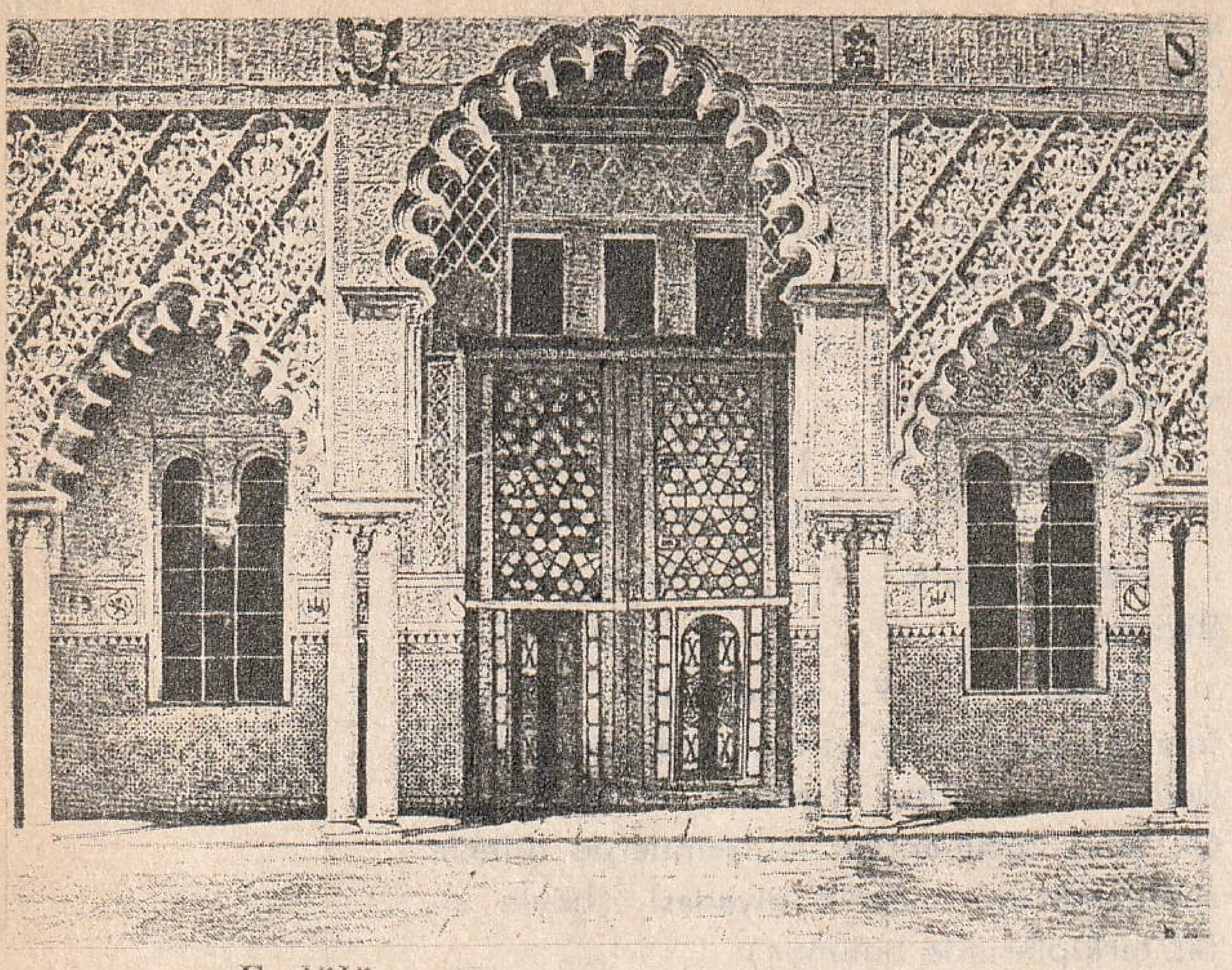

Endülüs mimarisinden bir örnek.

Her işin sonunu düşünen: **Bed-endîş** = Kötü fikir sahibi.

ENDİŞE (ENDÎŞE) (i. F.). **1.** Düşünce, tefekkür. **2.** Gam, keder, gaile. **3.** Şüphe, vesvese, merak: O adamın hali endişe verici gözüküyordu.

ENDİŞELİ (i.). **1.** Gaileli. **2.** Vesveseli, meraklı. **3.** Vesvese ve merakı icab ettiren.

ENDİŞESİZ (i.). **1.** Hiçbir düşüncesi olmayan, bir şeyi düşünmeyen. **2.** Kedersiz, rahat, tasasız. **3.** Vesvese ve merak etmeyen.

ENDİŞESİZLİK (i.). **1.** Düşünmeyiş. **2.** Tasasızlık. **3.** Vesvesesizlik.

ENDÎŞÎ (i. F.) (mürekkep isimlerde kullanılmıştır). Düşünme, düşünüş: **Dûr-endîşî** = Uzak düşünüş. **Bed-endîşî** = Kötü düşünüş.

ENDİŞLİK bk. Endîşî.

ENDÎŞ-NÂK (i. F.). **1.** Düşünen, düşüncesi olan. **2.** Tasalı, gamlı, kederli, Osm. mağmûm, mükedder. **3.** Şüphe ve vesvese eden, vesveseli.

ENDÛD (i. F.) («endûden» fiilinden imas sıfat terkiplerinde bulunur). Sürülimas.) (sıfat terkiplerinde bulunur). Sürülmüş, altınla işlenmiş.

ENDÛH (i. F.). Tasa, kaygı, keder, gussa (Osmanlıca'da az kullanılmıştır).

ENDÛH-NÂK (i. F.). Tasalı, kaygılı, kederli, gamlı. Ar. mükedder, mağmûm.

ENDÛHTE (i. F.). Kazanılmış, elde edilmiş. Ar. mükteseb (az kullanılmıştır).

ENDÛZ (i. F.) («endûhten» fiilinden imas. Sıfat terkiplerinde bulunur). Kazanan, elde eden. Ar. kâsib: **Zer-endûz** = Altın kazanan.

ENDÜLÜS (i. A.) (Andalusiya'dan). Güney İspanya ki, Araplar tarafından bütün İspanya ve Portekiz'e bu ad verilmiştir.

ENDÜLÜSÎ (i. A.) (mü. Endülüsiyye). Endülüs'e mensup ve müteallik, Endülüslü.

ENDÜSTRİ (i. Fr.) Sanayi.

ENE (i. A. felsefe). Ben.

ENE yahut **ENEK** (i.). Yanağın alt tarafı. Çeneyi örten kısmı. **Ene kemiği** = Üst çene.

ENEK (i.). Enenmiş, iğdiş olmuş, burulmuş (erkek hayvan).

ENEK yahut **ENE** (i.). Yanağın alt yanı, çeneyi örten yer. **Enek ağacı** = Zaptolunmaz hayvanların orasına kıstırdıkları yavaşa. **Sapan eneği** = Sapan ağacına geçirilen ufkî ağaç.

ENE-L-HAKK (A.). Hallâc-ı Mansûr'un söylediği: «Ben Hakk'ım» mânâsına gelen ve tasavvufta çok geçen meşhur söz.

ENEMEK (f.) (erkek hayvanın) Husyelerini çıkarıp erkekliğini gidermek, burmak. Osm. ihsâ etmek: Atı eneyip iğdiş ederler.

ENENMEK (f.) Husyeleri çıkarılıp iğdiş edilmek. Osm. ihsâ olunmak.

ENENMİŞ (i.). Husyeleri çıkarılıp iğdiş edilmiş, ihsâ olunmuş (hayvan).

ENERJİ (i. Y.). **1.** Güç, kuvvet, gücünü harcama isteği ve kabiliyeti. **2.** (fizik). Bir cismin taşıdığı ve iş yapmaya yarayan güç: Elektrik enerjisi. Mekanik enerji.

ENETMEK (f.) (bir erkek hayvanı) İğdiş ettirmek, husyelerini çıkartarak erkekliğini gidermek, biri vasıtasıyle enemek: Piliçleri iyi semirtmek için enetmeli.

ENF (i. A.) (c. ünûf). **1.** Burun. **2.** mec. Kibir, gurur. **Kesr-i enf** = Burun kırma, kibir kırma.

ENFÂL (i. A. c.) (m. nefel). **1.** Ganîmetler, düşmandan alınan mallar, emeksiz kazançlar. **2.** Kur'ân-ı Kerîm'de bir sûrenin adı.

ENFÂS (i. A. c.) (m. nefes). Nefesler. bk. Nefes.

ENFES (i. A. «nefîs» ten itaf.). Daha veya pek kıymetli ve makbûl, pek latif veya lezzetli: Anadolu'nun enfes mâmûlâtı halılardır; Aydın'da enfes üzüm ve incir çıkar.

ENFÎ (i. A. anatomi) (mü. enfiyye). Buruna mensup ve müteallik.

ENFİYE (ENFİYYE) (i. A.) Buruna çekilen çürütülmüş tütün tozu. Enfiye çekmek; enfiye kutusu.

ENFİYECİ (i.). Enfiye yapan veya satan adam.

ENFLASYON (i. Fr.). Piyasaya gereğinden çok kâğıt para çıkartmaktan paranın değeri düşüp fiyatların yükselmesi, para bolluğundan doğan pahalılık hali, para şişkinliği.

ENFLÜANZA (i.) (Fr. influenza) (tahmine göre Ar. «enf-ül-anz» dan). Nöbetli ve şiddetli nezle suretinde bir salgın hastalık. Osm. nezle-i müstevliye.

ENFÜS (i. A. c.) (m. nefs). Nefisler, kişiler. bk. Nefs, nüfus.

ENFÜSÎ (i. A.). Nefiste meydana gelen, düşünülmüş şeye nisbetle, düşünene, zihne âit bulunan. Fr. subjectif. Zıddı: âfâkî, Fr. objektif.

ENGEBE (i.). Ovalık yerin iniş ve çıkışı. Çukur ve tepeleri, düzleştirilmemiş yer; ârıza.

ENGEBELİK (i.). Düzleştirilmemiş yamrı - yumru (yer).

ENGEBÎN (i. F.). Bal, Ar. asel.

ENGEL (i.). Mâni, Ar. hâil, men veya gecikmeye sebep olan şey, zorluklar: **Engel olmak** = Mâni olmak, müşkülât çıkarmak.

ENGEL (i. F.). **1.** İlik, düğme. **2.** Sözü sohbeti çekilmeyen kaba kimse.

ENGEL (i.). Uskumru familyasından bir balık, engel balığı.

ENGELE (i. F.). bk. Engel.

ENGELLEME (i.). Engellemek işi, engel olma, engel çıkarma, obstrüksiyon.

ENGELLEMEK (f.). Engel olmak, engel çıkarmak.

ENGER (i.). Kenger denilen yabanî enginarın sütünden çıkan sakız. Galatı çengel sakızı.

ENGEREK (i.). Pek zehirli bir küçük yılan ki, çeşitleri çoktur. Ar. ef'a: Engerek yılanı.

ENGEREKOTU (i.). Sığırdili familyasından, türleri süs bitkisi olarak yetiştirilen yaprakları sert tüylü bir ot (echium vulgare).

ENGERÛS (i.). (Fr. hongrois). Eski Osmanlılar'ın Macarlar'a verdikleri isim. **Diyâr-ı Engerûs** = Macaristan.

ENGÎHTE (i. F.). Koparılmış, oynatılmış; yükseltilmiş, karıştırılmış.

ENGÎL (i. F.). bk. Engel.

ENGÎLE (i. F.). bk. Engel.

ENGİLLEMEK (f.). Eşgine açılmak, açık denize çıkmak.

ENGİN (i.). **1.** Enli, vâsi, geniş. Açık deniz, denizin sahilden uzak geniş yeri: Engine açılmak. **2.** Alçak, yüksek olmayan.

Enginar

ENGİNAR (i. aslı kenger). Meşhur sebze, A. arz-ı şük (Fransızlar'ın artichaut' su «arz-ı şük» dan galat olsa gerek).

ENGİNLİK (i.). Açıklık, genişlik, Osm. vüs'at: Denizin enginliği.

ENGÎZ (i. F.) («engihten» fiilinden imas.) (sıfat terkipleri teşkilinde kullanılmıştır). Koparıcı, karıştırıcı: **Fitne-engîz** = Fitne ve fesat karıştıran.

ENGİZİSYON (i. Fr.). Eskiden, Katolik inançlarına karşı gelenleri araştırıp cezalandırmak üzere kurulan kilise mahkemelerinin adı.

ENGÛREK (i. F.). Gözbebeği. bk. Hadeka.

ENGÛR (i. F.). Üzüm. **Âb-ı engûr** = Şarap, Osm. hamr, bâde, mey.

ENGÜL (i.). Tenbel, ağır, miskin, âciz.

ENGÜRÜ (i.). Ankara isminin eski şekli: **Engürü armudu** = Ankara armudu.

ENGÜŞT (i. F.). Parmak, Ar. ısbâ. **Engüşt-ber-dehân** = (hayretten) Parmağını ısırmış. **Engüşt-nümâ** = Parmakla gösterilir, meşhur.

ENGÜŞ-TER (i. F.). Yüzük, yüzük halkası.

ENHÂ (i. A. c.) (m. «nahv» dilimizde bu mânâ ile kullanılmamıştır). Taraflar, cânipler.

ENHÂR (i. A. c.) (m. nehir). Nehirler. bk. Nehir.

ENHAS (i. A. nahs'dan). Daha veya

en uğursuzu, en meş'um, en kötü, en şom.

ENİK yahut **İNİK** (i.). Hayvan yavrusu: Arslan, ayı eniği, köpek eniği.

ENİKLEMEK (f.) (dişi hayvan). Doğurmak, yavrulamak.

ENİKONU (i.) (hal.). İnceden inceye. Osm. arîz ve amîk, gereği gibi, lâyıkıyle, âdetâ, hatırı sayılır derecede: Bugün enikonu soğuktur; enikonu matematik öğrenmiş.

ENÎN (i.). İnleme, inilti. Fars. zârî: Âh ü enîn etmek.

ENİR (i.). Bir cins yaban mersini (ruscus aculeatus).

ENÎS (i. A. «üns» ten smüş.). Görüşülen adam, arkadaş, hemdem, dost.

ENİŞTE (i.). Kız kardeş, teyze veya halanın kocası.

ENKAZ (ka uzundur) (i. A. c.) (m. mukz) (dilimizde kullanılmaz). Yıkılmış bir binanın kerestesi, yıkıntı. «Enkazlar» demek yanlıştır.

ENKER (i. A. neker'den itaf.). Daha veya en kötü, nefret edilen. Ar. menfûr ve müstekreh: **Enker-i esvât** = Seslerin en kötüsü.

ENLEM (i.) (y. k.) (astronomi). Yeryüzünde herhangi bir noktanın çekül doğrultusuyle Ekvator düzlemi arasındaki açı, arz dairesi.

ENİZ (i.). Ekin biçildikten sonra yerde kalan saman dipleri: Enizimek üzere hayvanları tarlaya salıvermek.

ENLENMEK (f.). Enli ve geniş olmak. Osm. tevessü etmek: Bu kumaş çekmekle enlenir.

ENLEŞMEK (f.). Enli olmak, en kazanmak. Osm. tevessü etmek.

ENLETMEK (f.). («en» den). Ek vurdurmak, parça ekletmek: Buna bir parça ekletmeli.

ENLİ (i.). Geniş, enine yaygın: Enli kumaş, arsa, tahta.

ENLİ (i.). Benizli, renkli, çehreli: Buğday enli.

ENLİCE (i.). Oldukça geniş, pek dar olmayan: Enlice bir şayak.

ENLİLENMEK (f.). Enli ve geniş olmak: Bu çayın yatağı kışın çok enlileşir, enlilenir.

ENLİLEŞMEK bk. Enlilenmek.

ENLİLİK (i.). Genişlik, en: Bu şayağın enliliği makbuldür.

ENMİLE (i. A.) (c. enâmil). Parmak ucu: **Enmile-pîrâ-yı tekrîm ve tâzîm oldu** = Elime geçti (yalnız böyle tâbirlerde kullanılmıştır).

ENMÛZEC (i. A.) (F. nümûde'den Arapça'laşmış). Nümûne, örnek.

ENSÂB (i. A. c.) (m. neseb). **1.** Nesebler. bk. Neseb. **İlm-ül-ensâb** ve (m. gibi) sadece **ensâb** = Başlıca Araplar'da kabîle ve ailelerin nesillerini ve ne surette biribirinden çıktıklarını gösteren ilim. Fr. généologie. **2.** (matematik) Logaritma cedvetlerinin sayıları.

ENSÂL (i. A. c.) (m. nesil). Nesiller, kuşaklar. bk. Nesil.

ENSÂR (i. A. c.) (m. nasr bu mânâ ile kullanılmaz). Peygamberimiz'in Medîne ahalisinden ve Hazrec ile Evs kabîlelerinden olan arkadaşları. Sahâbe, muhâcirîn ve Ensâr olmak üzere ikiye ayrılır.

ENSÂRÎ (i. A.). Ensâr'a, Peygamberimiz'in Medîne ahalisinden olan arkadaşlarına ait ve mensup.

ENSE (i.). **1.** Başın arka tarafının alt kısmı, boynun üstü, kafa: Ense kemiği, en se çukuru. **2.** mec. Geri taraf, arka, art: Ensesinden gitmek («arka» ve «ard» kullanmak daha iyidir). **Enseye binmek** = Dala binmek, galip ve musallat olmak. **Ensesi kalın** = İnatçı, zengin. **Ense mıhı** = Başı belkemiğinin üzerinde durduran yüksük gibi olan kemik.

ENSEB (i. A. «nesîb» den itaf.). Daha münasip, daha veya pek lâyık ve şayan: O adam bu ise ensebdir; cümlenin ensebi odur.

ENSELEMEK (f.). Ensesinden yakalamak. (argoda). Yakalamak, ele geçirmek.

ENSER (i.). Büyük çivi, ekser.

ENSİCE (i. anatomi). «Nesc» in cem'i olmak üzere dokumaya benzer uzvî teşekküller, dokular. Bu mânâsıyle Arapça'da yoktur.

ENSİZ (i.). Eni fazla olmayan, dar: Ensiz kumaş.

ENSİZCE (i.). Az dar, çok geniş olmayan: Ensizce bir tülbend.

ENSİZLİK (i.). En eksikliği, darlık: Bu kumaşın ensizliği pek fazla.

ENSTİTÜ (i. Fr.). Araştırma veya öğretim kurumu.

ENSTRÜMAN (i. Fr. musiki). Çalgı, musiki âleti.

ENSTRÜMANTASYON (i. Fr. musiki). Çalgıları inceleyen musiki ilmi.

ENTARİ (i.) (Arapça'da «anterî» denilirse de Türkçe'den gelir). **1.** Basma, patiska ve kumaş gibi ince bir şeyden yapılma uzun elbise. **2.** Kadınların düz ve süsüz elbisesi: Vaktiyle erkekler de entari giyerdi. **Gecelik entarisi** = Kadınların

gece yatarken ve ev içinde giydikleri uzun gömlek.

ENTARİLİ (i.). Entari giyen: Entarili bir kadın geldi.

ENTARİLİK (i.). Entari denilen elbiseye uygun: Entarilik basma.

ENTERESAN (i. Fr.). İlgi çekici, dikkate lâyık.

ENTERESO (i. İ. interesse). Menfaat, istifade.

ENTERESOCU (i. İ. T.). Sade kendi menfaat ve istifadesini düşünen, menfaatperes

ENTERNE (i. Fr.). Bir yerde oturmaya mecbur edilen yahut gözaltına alınan kimse.

ENTERVAL (i. Fr. musiki). Aralık. İki ses arasındaki mesafe.

ENTİPÜFTEN (i.). Çerden, çöpten.

EN TİZ SEKİZLİ (i. mus.). Türk musikisinde kullanılan 4 sekizlinin en tizi.

ENTRİKA (i.) Fr. intrigue). Desise, hile, hileli kurulmuş, dolap: Entrikasız tiyatro kitabı olmaz.

ENTRİKACI (i.). Hileyle dolap kuran. Ar. dessâs, Fars. hîlekâr.

ENVÂ (i. A. c.) (m. nevi). Neviler, çeşitler. bk. Nevi.

ENVÂR (i. A. c.) (m. nûr). Nûrlar, aydınlıklar. bk. Nûr.

ENVER (i. A. «neyyir» den itaf.). Daha veya pek nûrlu, çok parlak.

ENYÂB (i. A. c.) (m. nâb). bk. Nâb.

ENZÂL (i. A. c.) (m. nezl ve nezîl). Soysuzlar, alçaklar, aşağılık adamlar.

ENZÂR (i. A. c.) (m. nazar). Nazarlar, bakışlar. bk. Nazar.

EOJEN, EOGEN (i. Y. Jeoloji). Üçüncü zamanın kısımlarından biri.

EOSEN (i. Y. jeoloji). Üçüncü zamanın birinci devresi.

EP (tekses unsuru) Bazı sıfatların başına girip tekit ve mübalâğa gösterir: **Epeyi** = Çok iyi. **Epeyce, epiyce** = Hayli oldukça.

EPEY (i.). Oldukça fazla, epeyi. bk. Ep.

EPEYİCE (i.). Epeyce. bk. Ep.

EPİK (i. Fr.). Kahramanlık ifadesi taşıyan sanat eseri, şiir veya musiki parçası.

EPİKÜRCÜLÜK (i. Y. T. felsefe). Filozof Epikür tarafından kurulan ve talebeleri tarafından geliştirilen doktrin.

EPİNET (i. Fr.). Piyanonun atası olan çalgılardan biri.

EPİSTEMOLOJİ (i. Y.). İlmin felsefe bakımından incelenmesi.

EPİTELYUM (i. Y. anatomi). İç zarların dış tabakası: Geniş ağız, mide gibi iç boşluklar epitelyumla kaplıdır.

EPRİMEK (f.). Burundan, genizden konuşmak (eski kelime).

EPSEM (i.). **1.** Dilsiz, ebkem. **2.** Sükût eden, sâkit, sessiz: **Epsem olmak** = Sükût etmek, ses çıkarmamak: **Epsem etmek** = Susturmak.

EPSEMLİK (i.). **1.** Dilsizlik, ebkemlik. **2.** Sükût, sessizlik.

Er Erbiyum elemanının senbolü.

ER (i.). Erken; geç'in zıddı: Ergeç.

ER (i.). **1.** Erkek, bülûğa ermiş insan. Ar. recûl, Fars. merd (kadın ve çocuk mukabili). **2.** Koca, zevc. mec. Değerli adam, hakkıyle erkek denmeye değer adam, mert, bahadır, ehil: Eroğlu er. **Er başı** = Önayak. **İş eri** = Becerikli, elinden iş gelir, eski Osmanlıca'da amele, işçi. **Ersiz** = Kocasız, dul. **Ere varmak** = Kocaya varmak, evlenmek. **Ere vermek** = kızı kocaya vermek, evlendirmek. **Söz eri** = Söz söylemeye muktedir. **Sözünün eri** = Sözünde durur, vaadini tutar. Erkek, er kişi. **Er keçi** = Teke. mec. Cesur, ehil.

ERÂCİF (i. A. c.) (m. ürcûfe). Ürcûfeler, uydurmalar. bk. Ürcûfe.

ERÂİK (i. A. c.) (m. erîke). Erîkeler, tahtlar. bk. Erîke.

ERÂMİL (i. A. c.) (m. «ermele» Türkçe'de kullanılmaz). Dul kadınlar, muhtaç kadınlar: Erâmil maaşları.

ERAT (i. askerlik). Erden assubaylara kadar olan askerlere verilen umumî ad: Er, onbaşı ve kıt'a çavuşları. bk. Efrâd.

ERÂZİL (i. A. c.) (m. erzel). Erzeller, reziller. bk. Erzel.

ERBAA (si. A.). Dört, Fars. çihâr: **Cihât-ı erbaa** = Dört yön. **Enâcil-i erbaa** = Dört İncil (yalnız böyle terkiplerde bulunur).

ERBÂB (i. A. c.) (m. rab). bk. Rab. Ehil, lâyık ve muktedir: O adam bu işin erbâbı değildir: Erbab adamdır.

ERBAÎN (si. A.). Kırk, Fars. çihil: **Erbaîn sene** = Kırk yıl. **1.** Rûmî ocak ayının 9'undan, yani gün dönümünden itibaren kırk gün ki, karakıştır: Erbaîn fırtınası. **2.** Tarikat mensuplarının 40 gün halvete kapanıp ibadet ve perhizle vakit geçirmeleri. Fars. çille: Erbaîn çıkarmak.

ERBAŞ (i. askerlik). Subay ve assubayların dışında kalan rütbeli asker: Onbaşı veya kıt'a çavuşu.

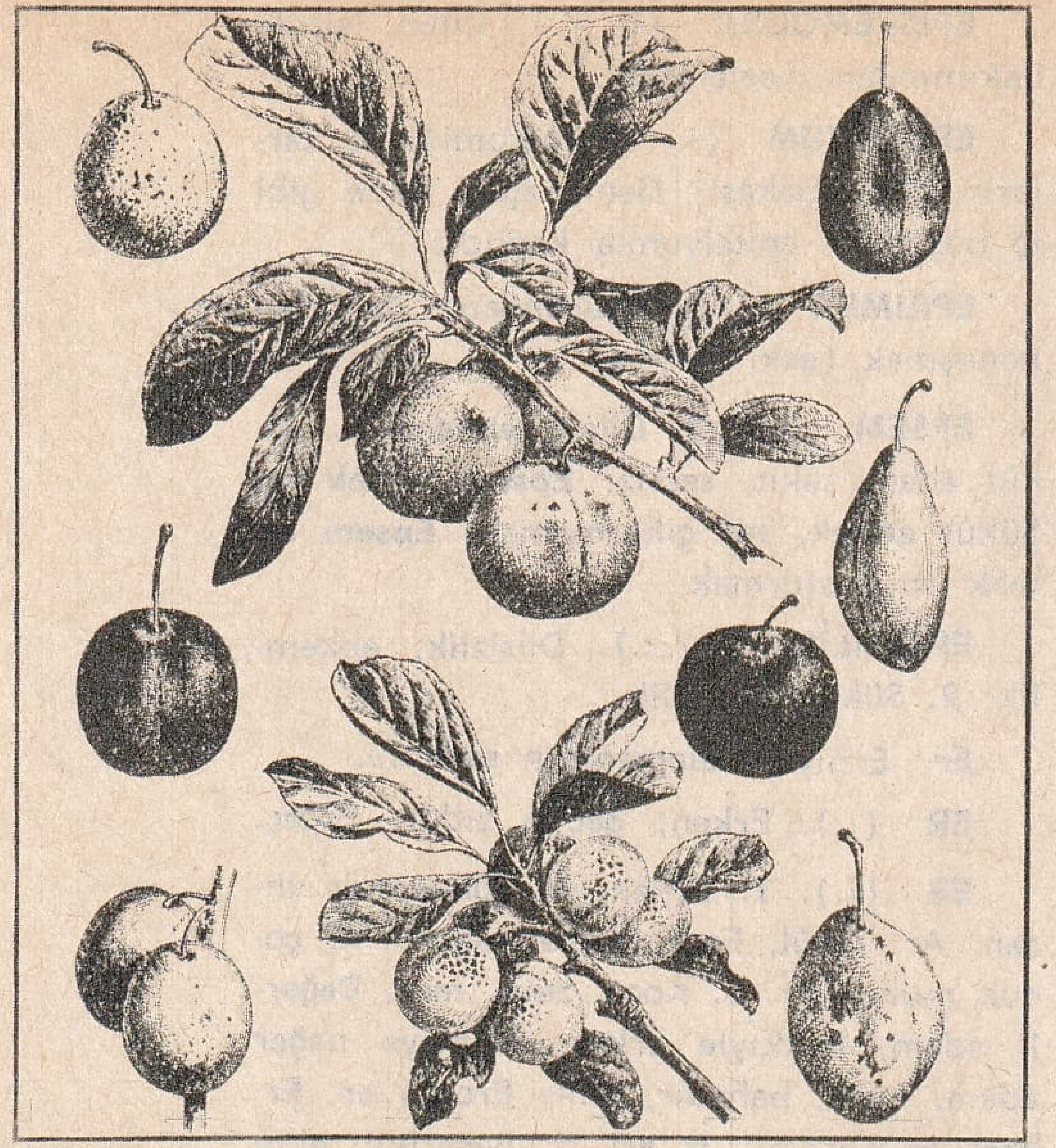

Erik

ERBİYUM (i. L. kimya). «Er» senbolü ile gösterilen bir eleman.

ERC (i. F.). **1.** Kadir, kıymet, değer. **2.** (zooloji) Gergedan.

ERCAH (i. A. «râcih» ten itaf.). Daha veya pek çok tercih edilen, tercihe lâyık: O da iyidir, lâkin bu, ondan ercahtır.

ERCE (i.). Erkence, biraz erkence. bk. Er.

ERCEMEND bk. Ercümend.

ERCUVAN, ERCUVANÎ (i.). bk. Erguvan, erguvânı.

ERCÜMEND (i. F.). Muhterem, muazzez, şerefli, değerli, saygı değer (aslı: ercmend).

ERDEB (i.). Bir ağırlık ölçüsü. Bazı Arap ülkelerinde kullanılır. Miktarı yerine göre değişir.

ERDEM (i.). Fazilet

ERDİRME (i.). Erdiriş, erdirmek fiili ve tarzı. Ar. Îsâl, teblîğ.

ERDİRMEK (f.). Ermesine sebep olmak, ermesini sağlamak. Osm. vusûl ettirmek, îsâl, tebliğ etmek: Vaktiyle yerine erdirdiniz mi? **Akıl erdirmek** = Anlamak, Osm. fehm ve idrâk etmek: Bu işe akıl erdiremedim, gitti.

EREK (i.). İç kale, yüksek hisâr.

EREN (i.). Yetişen, Ar. vâsıl. (c.). **Erenler** = Tanrı'ya yakın, evliyalık derecesinde olanlar. Ar. Vâsılîn: Erenlerin himmetiyle. Erenler, yâ hû, pîrim!

ERENDİZ (i. astronomi). Gezeğenlerin yakınlık bakımından beşincisi, Jüpiter, Müşteri.

ERFÂ (i. A.) (refî'den itaf.). Daha veya en yüksek: Erfâ dağlar.

ERFAK (i. A.). **1.** Daha, en yumuşak. **2.** Arkadaş olmaya daha lâyık.

ERG (i. Y. fizik). İş birimi. Bin din'lik kuvvetin tatbik edildiği noktaya kendi doğrultusunda bir santimetre yol aldırmasıyle meydana gelen bir erg'dir.

ERG (i. A.). Büyük Sahra'nın kum tepeleriyle kaplı kısımları.

ERGANÛN (i. Y. A.). Org ve orgun eski asırlardaki ilkel şekilleri.

ERGEÇ (i.). Er veya geç, sonunda.

ERGEÇ (i.). Uzun saplı fırıncı küreği.

ERGEÇ (i.). Erkek keçi, teke, keçi aygırı. bk. Erkeç.

ERGEN (i. aslı: irmek'ten, irgen). Bülûğ yaşına erip de henüz evlenmemiş. Ar. azeb, Fars. bekâr.

ERGENE (i.). Maden yeri.

ERGENLİK (i.). **1.** Bülüğ çağı. **2.** Bülüğ çağında yüzde çıkan sivilceler.

ERGİMEK (f. fizik) (uyd. k.). Sıcaklığını arttırarak bir cismin katı halden sıvı haline geçmek, erimiş olmak. **Aşırı ergime** = Ergime noktasından daha aşağı bir ısı derecesine düştüğü halde, bazı şartlar altında bir sıvının katılaşması hali.

ERGİN (i.). Olmuş, yetişmiş, olgunluğa ermiş: Ergin yemiş.

ERGİNLEŞMEK (f.). Ergin hâle gelmek, tekemmül etmek. Osm. Reşid olmak, gelişmek.

ERGİNLİK (i.). Rüşd.

ERGİTMEK (f. fizik) (uyd. k.). Ergimesini sağlamak.

ERGUVAN (i. F.). Güzel bir kızıl rengi olan çiçek ki, Arapça'da bundan alınarak ercuvan denilir.

ERGUVÂNÎ (i. F.). Erguvan çiçeği renginde, güzel ve parlak kızıl.

ERHÂM (i. A. c.) (m. rahm). **1.** Rahimler, döl yatakları. **2.** Ailece yakın olanlar, hısımlar, akrabâlar.

ERHAM (i. A. rahim'den). Çok merhametli.

ERHAS (i. A. rahîs'ten). Daha veya pek ucuz.

ERÎB (i. A. erb'den) (mü. erîbe). Akıllı, zeki.

ERİGEN (i. erimek'den). Ağızda erir gibi lezzetli ve hoş (meyve).

ERİK (i.). Meşhur meyve ki, çeşitleri

olup ekseri ekşidir. Ar. icas, Fars. âlû: Amasya, bardak, türbe, can, çakal, serfice, üryânî, mürdüm eriği. **Erik ağacı** = Bu meyveyi veren ağacı.

ERÎKE (i. A.) (c. erâik). Taht.

ERİM (i.). Bir şeyin erebileceği uzaklık: El erimi, ses erimi, mermi erimi.

ERİME (i.). Erimek işi, katı halden sıvı hâline geçme.

ERİMEK (f.). **1.** Katı ve donmuş hâlinden sıvı hâline geçmek. Osm. zevebân etmek: Kurşun, içyağı, kar, şeker eridi. **2.** mec. Yağı süzülüp zayıflamak: Zavallı adam bir hafta içinde üzüntüden eridi. **3.** Şiş, ur vesaire dağılmak. **4.** (bez vesaire) Üzülüp akarak bitmek. **Eriyip donmak** = Şaşırmak, hayrette kalmak. **Yağı erimek, yürekte yağı erimek** = Heyecan ve telâş iiçinde olmak veya pek fazla hiddet etmek.

ERİM ERİM (i.). Erimek fiilinin mânâsını kuvvetlendirmek için kullanılır: Üzüntüden erim erim eridi.

ERİNCİK (i.). **1.** Üşenen, tenbel. **2.** Utangaç, mahcup.

ERİNMEK (f.). Tenbellik etmek, vücudu erimiş gibi gevşeyip tenbel olmak, tenbellikten esneyip gerinmek, üşenmek.

ERİŞ (i. A.). **1.** Sakatlanan bir organ için yaralayandan alınan şer'î diyet. **2.** Satıldıktan sonra kusuru belli olan malın kıymetinden bunun için indirilen miktar.

ERİŞKİN (i. biyoloji). Vücut gelişmesi tamamlanmış olan, kâhil.

ERİŞKİNLİK (i.). Erişkin olma hali, olgunluk, kâhillik.

ERİŞME (i.). Erişmek işi. bk. Erişmek.

ERİŞMEK (f.). **1.** Yetişmek, vâsıl olmak: Erişir menzil-i maksûduna âheste giden. **2.** Uzanıp tutmak, el veya boy yetişmek: Şu rafa erişebilir misiniz? Ayağa kalksa başı tavana erişir. **3.** (bir haber) Vasıl olmak: Bu hâdise o gün kendisine erişmiş. **4.** Olmak, kemal bulmak: Üzümler daha erişmedi. **5.** Evlenmeye elverişli yaşa gelmek, yetişmek: Erişmiş kızı vardır.

ERİŞTE (i. F. iplik demek olan rişte'den). Hamurdan kesme taze ev şehriyesi: Erişte çorbası.

ERİŞTİRMEK (f.). **1.** Yetiştirmek, Osm. îsâl etmek: Tanrı çok yıllara eriştirsin. **2.** Haber vermek, Osm. ihbâr, inbâ etmek. Bir haberi yetiştirmek: Burada söylediklerimizi kendisine eriştirmişler.

ERİTKEN (i. fizik). Çok eriten.

ERİTİLMEK (f.). Katı veya donmuş hâlinden sıvı hâline geçrilmek. Osm. izâbe olunmak: Kurşun, yağ, kar eritildi.

ERİTMEK (f.). Katı veya donmuş halde bulunan bir cismi sıvı hâline komak. Osm. izâbe etmek: Kurşunu, mumu, karı eritmek. mec. Çok zayıflatmak, vücutta et ve yağ bırakmamak: Zavallıyı üzüntüler eritti.

ERİYİK (i. fizik). İçinde katı bir maddenin erimiş halde bulunduğu sıvı.

ERK (i.). Kudret, kuvvet, güç.

ERK (i. A.). Ovuşturma, delk.

ERKAM (ka uzun) (i. A. c.) (m. rakam). Rakamlar, sayılar. bk. Rüküm.

ERKÂN (i. A. c.) (m. rükn). Rüknler, direkler. bk. Rükn.

ERKÂN-I DEVLET (i. F. A.). Devletin ileri gelenleri.

ERKÂN-I HARBİYYE (i. F. A.) Genelkurmay.

ERKÂN-I HARBİYYE-İ UMÛMİYYE (i. F. A.). Ordunun sevk ve idaresiyle meşgul en yüksek askerî makam, genelkurmay.

ERKÂNI HARP, ERKÂN-I HARB (i. F. A.). Kurmay: **Erkân-ı harp zâbiti** = Kurmay subay.

ERKÂN-I SALÂT (i. F. A.). **1.** Namazın usulleri. **2.** Yol, usûl, âdâb.

ERKEÇ (i.). Erkek keçi. **Erkeçsakalı** = Gülgillerden bir bitki, çayır melikesi (spirea).

ERKEK (i.). **1.** İnsan ve hayvanın dişiyi dölleyecek cinste olanı, doğurtmak ve baba olmak hassa ve kuvvetini haiz olanı, dişi mukabili. Ar. zeker, Fars. ner: Erkek adam, erkek çocuk, erkek kedi. **2.** Güçlü, kuvvetli, tüvânâ: Erkek bir adam. **3.** Sert, kolay eğilip bükülmez. Fars. dürüşt: Erkek demir, erkek ifade. **4.** Koca, zevc: Bu kadının erkeği yanında değil midir? **5.** Bir çift teşkil eden iki şeyden eşine geçecek bir çıkıntısı olanı veya diğeri içine girecek surette bulunanı: Erkek kopça, anahtar. Erkek insan, recül, merd, kadın mukabili: Bekleme salonlarının biri erkeklere ve diğeri kadınlara mahsustur, erkek - kadın hep birlikte.

ERKEKÇE (i.). Erkek tavır ve hâlinde, erkek gibi, erkeğe yakışacak şekilde.

ERKEKLİ (i.). Kocası veya koruyuculuk edecek bir erkeği bulunan (kadın). **Erkekli - dişili** = **1.** Erkek, dişi birlikte, erkekli - dişili hep hindileri kesmeli. **2.** Erkek - dişi olarak bir çift teşkil eden: Bu tavuslar erkekli - dişilidir. Erkekli - dişili kopça.

ERKEKLİK (i.). **1.** Erkek insan veya hayvanın hal ve sıfatı. Ar. zükûriyyet. **2.**

İnsan erkekliği. Ar. recûliyyet, Fars: merdî. **3.** Bülûğ, bülûğ yaşına erişme, evlât yetiştirebilecek bir yaş ve halde bulunma: Daha erkek olmadan kendisini evlendirmeğe kalkıştılar. **4.** mec. Yiğitlik, bahadırlık, şecaat, cesaret.

ERKEKSİ (i.). Tavır ve hâliyle erkeğe benzer (kadın).

ERKEKSİZ (i.). Kocası olmayan veya koruyucu bir erkeğe sahip olmayan (kadın). Fars. bî-vâye.

Eros

ERKEN (i.) (aslı: ir-ken, ir-iken). Geç mukabili, vakit geçmeden: Sabah erken kalkarım, erkenden, erken vakit, daha erkendir.

ERKENCE (i.). Az erken, çok geç olmayarak: Yarın erkence davranalım.

ERKENCİ (i.). Sabah erken kalkmak veya akşam erken yatmak veya eve erken girmek, yahut evden veya yola erken çıkmak âdetinde olan.

ERLİK (i.). Erkeklik, er olma hali, yiğitlik.

ERMEK (f.). **1.** Yetişmek, vâsıl olmak: El rafa, baş tavana ermek. **2.** İsteğine erişmek, nail ve mazhar olmak, kavuşmak: Merâmıma erdim. **3.** Olmak, olgunluk bulmak: Şeftaliler daha ermedi, bülûğ yaşına erişmek, yetişmek: Daha ermemiş bir çocuktur. **4.** Evliyâlık mertebesine erişmek: Ermiş bir zattır. **Ayak suya ermek** = Ayılmak, kendine gelmek. Mühim bir şeyin farkına varmak. **El ermek, el değmek** = El değmek, fırsat bulmak. **Baş göğe ermek** = İftihar etmek. **Akıl ermek** = Anlamak, Osm. fehm ve idrâk etmek: Bu işe aklım ermedi. **Aklı ermez** = Kısa akıllı.

ERMENİ (hi.) (Ar. Ermenî). Güney Kafkasya'da yaşıyan, Hıristiyan Ortodoks Gregoryen mezhebinden, Ermenice konuşan, Hind - Avrupa kavimlerinden bir millete mensup olan şahıs.

ERMENİCE (hi.). **1.** Ermeni dili. **2.** Ermeni tarzında.

ERNEB (i. A.) (c. erânib). Tavşan.

EROİN (i. Y.). Afyondan elde edilen uyuşturucu bir madde.

EROS (i.). Yunan mitolojisinde aşk tanrısının adı.

ERRE (i. F.). Tahta kesecek dişli âlet, bıçkı (küçüğüne verilen testere ismi bundan gelir): **Dest-erre** = El bıçkısı.

ERRE-HÂNE (i. F.). Bıçkı yeri, bıçkıhane, hizar.

ERSÂD (i. A. c.) (m. rasad). Rasadlar, gözlemler. bk. Rasad.

ERSELİK (i. biyoloji). Hünsalık, hünsa.

ERSİZ (i.). Kocasız karı, dul, bîkes, kimsesiz.

ERSİZLİK (i.). Kocası olmayan kadının hâli, dulluk, bîkeslik, kimsesizlik.

ERŞ (i. F.). **1.** Sakatlanan bir organ için yaralayandan alınan şer'î diyet. **2.** Satıldıktan sonra kusuru ortaya çıkan malın değerinden, bunun için indirilen miktar.

ERŞED (i. A. reşîd'den itaf.). Daha ve en reşîd. Doğru yola diğerlerinden daha yakın, her hal ve hareketi daha doğru ve daha makbul olan: Ekber ve erşed evlâdı.

ERTE (İRTE) (i.). Bir gün sonraki gün: Vardığım günün ertesi panayır günü idi, ertesi gün, erteye kaldı: **Bayram ertesi** = Bayramdan bir gün sonra. **Cuma ertesi, (cumartesi)** = Cumadan sonra gelen gün. Ar. yevmü's-sebt. **Pazar ertesi, (pazartesi** = Pazardan sonra gelen gün. Ar. yevm'ül-isneyn. Bazı sene hakkında dahi kullanılıp ertesi sene denilir, yani bir sene sonra.

ERTELEMEK (f.). Erteye bırakmak, bir gün geriye atmak: Orada ertelemeye mecbur oldu, yemek ertelerse bayatlaşır.

ERVÂH (i. A. c.) (m. rûh). Ruhlar. bk. Ruh.

ERVELEMEK (f.). Hamurun yapışmaması için tepsiye un serpmek.

ERZ bk. Ürz.

ERZAK (i. A. c.) (m. rızk). Rızklar, geçinecek şeyler. bk. Rızk.

ERZÂN (i. F.). **1.** Ucuz. **2.** Lâyık, değer, şâyân, münasip (eski nesir yazarlarının kullandıkları bir kelimeydi): Eltâf ve himem-i aliyyelerinin erzân buyurulması (Farsça aslı erzânî'dir).

ERZÂNÎ (i. F.). **1.** Ucuzluk. **2.** Lâyık, şayan ve müstahak görme: Erzânî-i himem-i aliyyelerini temennî ederim (eskiden mektuplarda yazılan ve saygı gösteren klişe tâbirlerden).

ERZEL (i. A. rezîl'den itaf.) (c. erâzil). Daha veya pek alçak, rüsvây: **Erzel-i nâs** = İnsanların en rezil ve kötü huylusu. **Erzel-i ömr** = Pek kötürüm ve yaşlı.

ERZEN (i. F.). Darı.

ES (i.). **1.** Akıl, zekâ, us. **2.** His, duygu. **3.** Sağlamlık, sıhhat. **4.** Koku.

ESÂ (i. A.). Merhem, ilâç.

ES'AB (i. A. sa'b'dan). Daha veya en güç, zor.

ESÂBÎ (i. A. c.) (m. ısb). Parmaklar.

ESÂBÎ (i. A. c.) (m. üsbû). Haftalar.

ES'AD (i. A. saîd'den itaf). Daha veya en saîd, pek mesut, daha bahtiyar veya uğurlu.

ESÂFİL (i. A. c.) (m. esfel). Esfeller, en alçaklar. bk. Esfel.

ESÂFİL-İ NÂS (i. F. A.). Halkın en aşağı, en bayağı tabakası.

ESÂFİL-İ ŞARK (i. F. A.). Hindistan'da paryalar.

ESÂGİR (g kalın) (i. A. c.) (m. esgar). Esgarlar, en küçükler.

ESAH (i. A. sahîh'den itaf). Daha veya en doğru, en sağlam: Esah rivâyete göre.

ESÂLÎB (i. A. c.) (m. üslûb). Üslûblar. bk. Üslûb.

ESÂME (i. A. esâmî'den galat). Asker ve bilhassa yeniçerilerin kaydı. **Esâmesi okunmaz** = Ehemmiyeti yoktur, kendisine ehemmiyet veren olmaz.

ESÂMELİ (i.). İsmi deftere kaydolunmuş, kayıtlı. Ar. mukayyed.

ESÂMÎ (i. A. c.) (m. ism). İsimler, adlar. bk. İsim.

ESÂNÎD (i. A. c.) (m. isnâd). İsnadlar. bk. İsnad.

ESANS (i. Fr. kimya). Türlü yollarla bitkilerden elde edilen veya sunî olarak yapılan, kokulu ve uçucu sıvı.

ESÂRET (i. A.). **1.** Tutsaklık, harpte karşı tarafın eline geçenin hâli, esirlik. **2.** Kölelik, kulluk, bir efendinin malı olma. Ar. memlûkiyyet: Esaretin kaldırılması.

ESÂRÎ (i. A. c.) (m. esîr). Esirler, tutsaklar. bk. Esir.

ESÂRÎR (i. A. c.) (esrâr'dan c. olup sırr'ın ikinci cem'idir. Ar. cem'ü'l-cem'). Avuç ve alındaki çizgiler ki, bazı dolandırıcıların gaipten haber vermek iddialarına dayanak olur.

ESAS (i. A.) (c. üss). **1.** Temel. **2.** Asıl, aslî durum: Bu işin esası böyle değildir. **3.** Gerçek, hakikat, sıhhat: Haberin esası yoktur. (kimya) Bir asitle karışarak asit teşkil eden tuz.

ESÂSÂT (i. A. c.) (m. esas). Esaslar.

ESASEN (i. A.). Esasından, temelinden, aslından: Mesele esasen böyle değildir. Dava esasen çürüktür. Bunu esasen kabûl etemem. Teferruatına girişmeye lüzum görmeksinzin.

ESÂSÎ (i. A.) (mü. esâsiyye). Asıl ve temele ait, asıl meseleye ve hâlin gerçeğine dair: **Kavâid-i esâsiyye** = Esas kaideler: **Tedbîr-i esâsî** = Esaslı tedbir.

ESASLANDIRMAK (f.). **1.** Temelini atmak, bir temel üzerine bina etmek. **2.** Sağlatmak, sağlam şekilde bağlamak. **3.** Tashih ve tahkik etmek, düzeltmek, araştırmak. **4.** Teferruatına sonra girişmek üzere asıl mevzuu kararlaştırmak.

ESASLANMAK (f.) **1.** Temelleşmek, teessüs etmek. **2.** Sağlamlaşmak, **3.** Tahakkuk etmek, gerçekleşmek.

ESASLI (i.). **1.** Teferruattan sayılan veya geçici olmayıp işin asıl ve esasına ait olan: Buna esaslı bir çare düşünmeli. **2.** Sağlam, kuvvetli, dayanıklı: Esaslı bir binadır. **3.** Sahih, doğru, muhakkak: Esaslı havadis.

ESASSIZ (i.). **1.** Temelsiz, sakat, çürük: Esassız bir teşebbüs. **2.** Gerçek olmayan: Esassız havadis.

ESÂTÎN (i. A. c.) (m. üstüvâne). **1.** Üstüvâneler. bk. Üstüvâne. **2.** mec. Bir topluluğun sütun ve direk yerini tutacak surette ileri gelenleri, erkân: **Esâtîn-i ulemâ** = Bilginlerin ileri gelenleri.

ESÂTÎR (i. A. c.). Hurâfeler, Fr. mitoloji. Eski kavimlerin tanrıları hakkındaki hikâye, efsane, hurâfe ve rivayetler: Yunan esâtiri, İran esâtiri.

ESÂTİZE (i. A. c.) (m. üstâz). Üstadlar, bir güzel sanatın ustaları. bk. Üstad.

ESÂVİD (i. A. c.) (m. sevâd). Sevâdlar, siyahlıklar, karalıklar.

ESB (i. F.). At, beygir, Ar. feres. **Esb-i sabâ-reftâr** = Rüzgâr yürüyüşlü at.

ESBÂB (i. A. c.) (m. sebeb). Sebepler. bk. Sebep.

ESBAK (i. A. sâbık'tan itaf.) Bundan önce, kendisinden eski olan, bir görevde bir evvelkinden önce bulunmuş olan: Esbak vali, esbak bakan.

ESBÂN (i. A.). **1.** Kadın baş örtüsü. **2.** Tül peçe.

ESBAT (i. A. c.) (m. sıbt). bk. Sıbt.

ESB-RÂN (i. F.). At süren, at koşturan, süvari.

ESB-SÜVÂR (i. F.). Ata binmiş.

ESED (i. A.). Arslan, Fars. şîr. **Esedullah** = Tanrı'nın arslanı (Hazret-i Ali'nin unvanıdır). (astronomi) **Burc-ı Esed** = Arslan burcu, 12 burcun beşincisi ki, Güneş bu burca rûmî temmuzun onbirinde girer. **Kalb-ül-esed** = Arslan burcunda birinci derecede bir sâbit yıldız. (Fr. régulus). **Zeneb-ül esed** = Yine o burçda ikinci derecede bir sabit yıldız (Fr. denebola). **Zahr-ül esed** = Yine o burçta ikinci derecede bir yıldız (Fr. geba).

Esed-i asgar = Arslan burcu ile Dübb-i Ekber arasında bir yıldız kümesi (Fr. petit lion).

ESEDÎ (i. A.). Arslana ait. Üzerinde arslan resmi bulunan madenî para.

ESEDİYYE (i. A.). **1.** (zooloji) Arslangiller. **2.** (botanik) Sukamışıgiller (Fr. typhacées).

ESEF (i. A.). Acıma, keder, elden çıkan bir şeyden dolayı kederlenme: Buna çok esef ettim, esef etmeyin, çâresi bulunur.

ESEFÂ (e.). Vâ esefâ! Eyvah, yazık: Vâ esefâ ki, artık düzeltilmesi mümkün değildir!

ESEN (i.). **1.** Sağ, sıhhatte, Osm. sahih, sâlim. **2.** Sağlam. **3.** Saf, hâlis. **4.** Zekî, akıllı. **5.** Kağnı denilen iki tekerlekli arabanın yekpâre dingili.

ESEN (i. A. sinîn'den itaf.). Daha yaşlı, en yaşlı.

ESENLEMEK (f.). Vedâ etmek, âfiyette kalın diyip ayrılmak.

ESENLEŞMEK (f.). Vedalaşmak, âfiyette kalın diyerek ayrılmak.

ESENLİK (i.). **1.** Sağlık, sıhhat. **2.** İyileşme, şifâ. **3.** Sağlamlık, iyilik. **4.** Halislik, saflık.

ESER (i. A.) (c. âsâr). **1.** İşaret, alâmet, nişan, bir şeyin varlığına delâlet eden hal: Bir insanlık eseri gösterdi. **2.** Esası kalkmış bir şeyin kalan kısmı. Ar. bakıyye: Burada bina eseri yoktur. Orada bir eski şehrin eseri görülüyor. **3.** Bir adamın vücuda getirdiği şey, telif, meydana getirme: Şehnâme Firdevsî'nin, matbaa Gütenberg' in, Süleymaniye Camii Mimar Sinan'ın eseridir. **4.** Telif kitap: Cevdet Paşa'nın eserleri. **5.** Fiil, iş, amel, tesir. **6.** Eski zamanlardan kalma insan yapıları: Eski Mısır eserleri. **7.** Hadîs-i şerîf, hadis ilmi, haber. **8.** Tarih, olaylar. **Âsâr-ı atîka** = Eski zamanlara ait güzel sanat eserleri. **Asâr-ı kalemiyye** = Telifler, yazılar, kitabeler. **Külliyyât-ı âsâr** = Bir müellifin bütün eserleri.

ESERCEDİT (i.). bk. Esericedit.

ESERİCEDİT (ESER-İ CEDÎD) (i.). İyi vasıflı yazı kâğıdı mânâsında kullanılır.

ESFÂR (i. A. c.) (m. sefer). Seferler. bk. Sefer.

ESFEL (i. A. safîl'den itaf.) (m. süflî) (c. esâfîl). Daha veya pek aşağı ve alçak olan: **Esfel-i nâs** = Aşağı tabaka. **Esfel-is-sâfilîn** = Cehennem.

ESHÂM (i. A. c.) (m. sehim). Sehimler. bk. Sehim.

ESHAP bk. Ashâb.

ESHÂR (i. A. c.) (m. sehr). Fikirler. bk. Sehr.

ESHÂR (i. A. c.) (m. sihir). Sihirler. bk. Sihir.

ESHEL (i. A. sehl'den itaf.). Daha veya pek kolay, en kolay: Eshel yol budur.

ESİ (i.) (belki sahip demek olan ıs' dan). Büyük erkek kardeş, ağabey mukabili; yani küçük erkek kardeş, eni.

ESİK (i. jeoloji). Fay.

ESÎM (i. A. esm'den smüş.). Günahkâr.

ESİN (i.). Rüzgâr.

ESİNTİ (i.). Hafif rüzgâr.

ESİR (ESÎR) (i. A.). Tutsak. Parayla satın alınmış veya harpte yakalanmış insan.

ESÎR (i. A.) (Yunanca'dan Arapça'ya geçmiştir). Havadan hafif olmak üzere gök cisimleri aralarında ve gökyüzünde varlığı farzedilen bir cisim ki ışığı ve sesi nakleder.

ESİRÂNE (i. F.). Tutsağa veya köleye yakışır surette: Esîrâne bir muamele.

ESİRCİ (i.). Köle ve halayık alıp satan kimse, esir taciri.

ESİRCİLİK (i.). Köle alım satımı ve ticareti.

ESİRGEMEK (f.) (aslı esremek ve Çağatay imlâsınca ısramak, ısragamak). **1.** Korumak, saklamak, Osm. hıfzetmek. **2.** Acıyıp, muhafaza, himaye etmek, korumak: Allah esirgesin! **3.** Acıyıp vermemek, kıyamamak. Osm. imsâk etmek: Ben, sizden parayı esirgemem, malını çok esirger. **Sözü esirgemek** = Çok konuşmamak, az ve düşünerek söylemek.

ESİRGENMEK (f.). **1.** Korunmak, saklanmak. **2.** Kıyılmamak: Esirgenecek şey değildir.

ESİRGETMEK (f.). Saklatmak, koruttmak.

ESİRGEYİCİ (i.). **1.** Koruyan, saklayan. Ar. hâfız. **2.** Merhamet edip koruyan: Cenab-ı Hak esirgeyicidir. **3.** Kıyamayan, Ar. mümsik.

ESİRÎ (i. A.). Uçacak kadar hafif, gökyüzünün esir tabakasına ait.

ESİRLİK (i.). **1.** Tutsaklık, esaret. **2.** Kölelik, Ar. memlûkiyet. **3.** Düşkünlük, tutkunluk, iptilâ

ESKAL (ka uzun okunur) (i. A. c.) (m. sakîl = ağır). Ağır şeyler, eşya, kalabalık, ağırlık. **Cerr-i eskal** = Mekanik ilmi (Fr. méchanique).

ESKAL (i. A.) (sakîl'den itaf.). Daha sakîl, daha ağır, daha çirkin veya en sakil, en ağır, en çirkin.

ESKAM (ka uzun okunur) (i. A. c.) (m. sakam). bk. Sakam.

ESKİ (i.). 1. Ortaya çıkmasından beri çok zaman geçmiş olan. Ar. kadîm, atîk, Fars dîrîn, göhen: Eski zaman, eski maden, eski adamlar, eski şarap. **2.** Şimdikinden önce olan. Ar. mukaddem, sâbık, sâlif, Fars. pîşîn: Yenisi, eskisini aratıyor, eski bahçıvan. **3.** Eskiyip yerleşmiş. Ar müzmin: Eski bir öksürüğüm vardır. **4.** Kıdem kazanmış, kıdemli, Fr. doyen: Vezirlerin en eskisi. **5.** Hükmü geçmiş, Ar. muattal: Eski takvim, eski moda. **6.** Yaşlı, ihtiyar: Eski adamdır. **7.** Zamanla bozulmuş şey, Osm. fersûde, köhne: Eski esvap, eski kundura. **8.** Bozuk, harap, viran: Eski ev, eski kale. **Eskiler** = **1.** Eski adamlar, Ar. kudemâ, mütekaddimîn. **2.** Eski esvap vs. **Eskiden** = Eski zamandan beri, Ar. minelkadîm. **Baş eski** = Eskiden saray emektarlarının en kıdemlisi. **Eski pabuç** = Değersiz şey. **Eski pabucumu alırsın** = Bir şey kazanamazsın. **Eski püskü** = Köhne şey, yırtık pırtık. **Eski tas, eski hamam** = Eskisinden asla farkı yoktur. **Eski kurt** = Kurnaz adam, bulunduğu mesleğin her şeyini bilen kimse.

ESKİCE (i.). Az eski, eskimsi. bk. Eski.

ESKİCİ (i.). **1.** Eski esvap vs. alıp satan adam. **2.** Eski kundura veya elbise yamalayıp tamir eden adam, yamacı.

ESKİLİK (i.). Eski olan şey veya şahsın hali. bk. Eski.

ESKİMEK (f.). Ortaya çıkışından beri çok zaman geçme. Osm. kadîm ve köhne olmak: Zeytinyağı eskidikçe iyileşir: **2.** Müzmin olmak: Bu öksürük eskidi. **3.** Kıdem kazanmak, kıdemli olmak: Bir memuriyette eskimek bu adama nasip olamıyor. **4.** Hükmü geçmek, muattal olmak: O moda eskidi, fen kitapları birkaç senede eskir. **5.** İhtiyarlamak, kocamak: O adam da çok eskidi. **6.** Bozulmak, Osm. fersûde ve köhne olmak: Elbisem eskidi, yenilemeye mecburum. **7.** Harap ve viran olmak: Ahşap evler yirmi senede eskir.

ESKİMO (hi). Grönland, Alaska ve Kuzey Kanada'da yaşayan bir kavim.

ESKİMSİ (i.). Az eski, eskiye benzer, eskice.

ESKİTİLMEK (f.). **1.** Kullanılarak eski ve köhne haline konmak: Kitaplar bu kadar çabuk eskitilir mi? **2.** Kullanılmayarak eskimeye bırakılmak: Tütün eskitildikçe daha iyi olur.

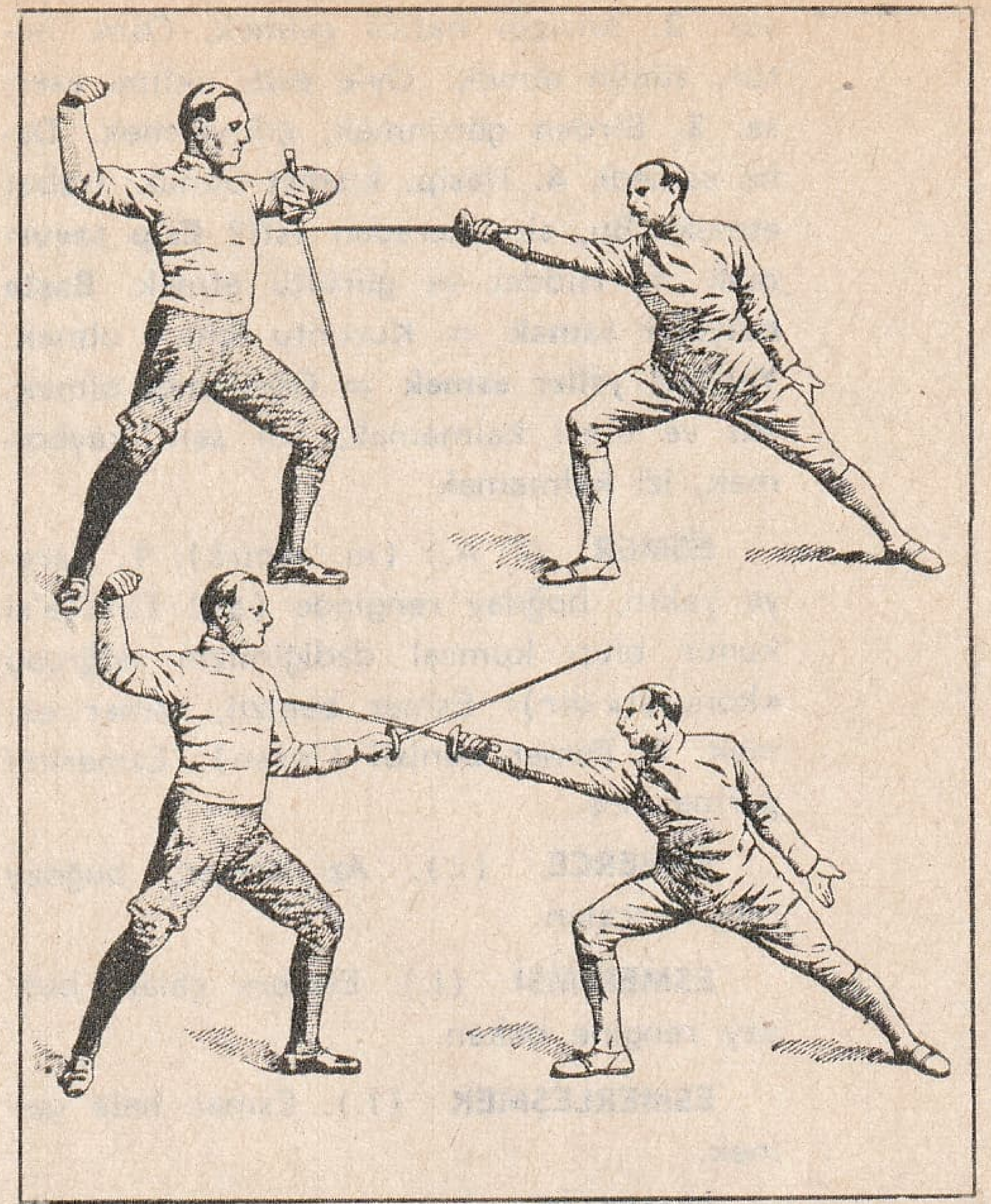

Eskrim

ESKİTMEK (f.). **1.** Kullanarak eski hâline komak, yıpratmak: O elbiseyi, o potini eskittim, bu çocuk, kitaplarını çabuk eskitiyor. **2.** Kullanmayarak eskimeye bırakmak: Bu zeytinyağını eskitmeli. **3.** Müzmin hale getirmek: Hastalığı eskitmek iyi şey değildir.

ESKRİM (i.) (Fr. escrime). Kılıç ve meç talimi. Osm. silâhbâzlık.

ESLÂF (i. A. c.) (m. selef). Selefler, öncekiler. bk. Selef.

ESLEM (i. A.) (sâlim'den itaf.). Daha pek sağlam ve emin, en sağlam, en doğru: Eslem yol budur.

ESLEMEK (f). Dinlemek, aldırış etmek.

ESLİHA (i. A. c.) (m. silâh). Silâhlar. bk. Silâh.

ESMÂ (i. A. c.) (m. ism). İsimler, adlar. bk. İsim.

ESMÂK (i. A. c.) (m. semek). Semekler, balıklar. bk. Semek.

ESMÂN (i. A. c.) (m. semen). Semenler, değerler, kıymetler. bk. Semen.

ESMÂR (i. A. c.) (m. semer). Semerler, meyveler. bk. Semer.

ESME (i.). Esmek işi, Ar. hübûb. bk. Esmek.

ESMEK (f.). **1.** (hava) Oynamak, (yel) hareket etmek. Osm. hübûb etmek, vezân olmak: Yel, rüzgâr (fail bilindiği için failsiz de kullanılır): Bugün çok esi-

yor. **2.** Ansızın hatıra gelmek, Osm. hutûr, sünûh etmek: Öyle esti, aklına eserse. **3.** Birden görünmek, çıkıvermek: Daha esmedi. **4.** Nasip, kısmet olmak, isabat etmek: Bu, size nereden esti? **Esip savurmak** = Hiddet ve gürültü etmek. **Başta hülyalar esmek** = Kuruntu içinde olmak. **Yerinde yeller esmek** = Görünmez olmak, adı ve eseri kalmamak, adı sanı kaybolmak, izi kalmamak.

ESMER (i. A.) (m. semrâ). **1.** Karaya yakın, buğday renginde (asıl Türkçe'si konur olup kumral dediğimizin doğrusu «konural» dır): Esmer benizli, esmer ekmek. **2.** Esmer benizli (insan): Esmerimi görmeyince.

ESMERCE (i.). Az esmer, buğday rengine çalan.

ESMERİMSİ (i.). Esmere çalan, buğday rengine bakan.

ESMERLEŞMEK (f.). Esmer hale gelmek.

ESMERLİK (i.). Karaya bakan renk, buğday rengi: Pek latif bir esmerliği vardır.

ESNÂ (i. A. c.). Ara, aralık, zaman sıra: O esnada, o aralıkta: **İş esnasında** = İş arasında. **Esnây-ı harbde** = Harp olurken. **Esnây-ı râhda** = Yolda giderken.

ESNAF (ESNÂF) (i. A. c.) (m. sınıf). Sınıflar. bk. Sınıf (Türkçe'de hem teklik hem çokluk gibi kullanılır). Vaktiyle muntazam sınıflara ayrılmış sanatkâr ve dükkâncılar: Yorgancı, bakkal, bakırcı esnafı. **Esnaf kethudâsı** = Her esnafın hükûmetçe işlerini gören ve kendilerinin kefalet vesair işlerine bakan ve vergilerini toplayan adam ki, içlerinden seçilip hükûmet tarafından tasdik olunurdu. **Esnaf loncası** (daha doğrusu locası) = Her esnafın ticaret odası, sendikası. Sanatla veya dükkâncılıkla meşgul olan ve geçinen kimse: **Esnaf adam** = mec. Kaşarlanmış adam: O işin esnafı olmuştur. (argo) Fuhşu meslek edinmiş kadın veya erkek.

ESNAFÇA (i.). **1.** Esnafa yakışır bir surette: Esnafça bir ömür sürüyor, esnafça söyliyelim. **2.** Esnaf sıra ve tertibiyle, esnaf heyetiyle, esnaf arasında: Esnafa gittik, esnafça defter açıp iane topladılar. mec. Tasarruf ve iktisada riayet ederek.

ESNAFLIK (i.). Dükkânda veya gündelikle evlerde çalışan veya dükkânda ufak tefek şeyler satan sanatkârların hal, sıfat ve işi: Esnaflık vaktiyle iyi işti, şimdi esnaflığa tenezzül eden yoktur.

ESNÂM (i. A.) (c. sanem). Sanemler, putlar, tapılan heykel ve resimler.

ESNÂN (i. A. c.) (m. sin). **1.** Sinler. **2.** Yaşlar. bk. Sin.

ESNEK (i.). Esneyen, eğrilip yine doğrulan veya uzanıp yine kısalan.

ESNEKLİK (i.). Esnek olma hali, elastiklik, elastikiyyet.

ESNEME bk. Esneyiş.

ESNEMEK (f.). **1.** Eğrilip doğrulmak veya uzayıp kısalmak, elâstikî olmak: Döşeme tahtaları esniyordu. **2.** Uyku veya can sıkıntısından ağız açmak. **3.** Can sıkıntısından uyuklayıp durmak, gevşemek.

ESNETMEK (f.). Esnemesine sebep olmak.

ESNEYİŞ (i.). **1.** Eğrilip doğrulma veya uzanıp toplanma, elâstiklik. **2.** Uyku ve can sıkıntısından gelen ağız açma. Ar. se'b.

ESNİYE (i. A. c.) (m. senâ). Senâlar, övüşler. bk. Senâ

ESPERANTO (i. İsp.). Polonyalı doktor Zamenhof tarafından 1887'de meydana getirilen basit bir yapma dil.

ESPERİ (i.). Doğanın terbiye kabûl etmez cinsi.

ESPRESSİVO (i. İ.) (musiki). Bir şeyler anlatır gibi çalınması gereken parçaların başına yazılan terim.

ESPRİ (i. Fr.). Nükte.

ESR (i. A.). Tutsaklık, esir düşme, esaret.

ESRÂ (i. A. «serî» den itaf.). Daha veya pek süratli ve çabuk, en çabuk.

ESRÂR (i. A. c.) (m. sırr). Sırlar, gizli şeyler. bk. Sır.

ESRAR (i.) (yukarıdaki Ar. kelimeden). Bir bitki yaprağı ki, tütün gibi içilince keyif verip insanı birtakım hayallere daldırır: Esrar çekmek; esrar tiryakisi.

ESRÂR-ENGÎZ (i. F. A.). Sırlı, gizli, ürperti verici.

ESRÂR-KEŞ (i. F. A.). Esrar çeken, esrar tiryakisi, esrar müptelâsı.

ESRE (i.). Arap asılı alfabede üç harekeden biri. Türkler (kesre) derler; «i» seslerini gösterir. **Üstün, esre** = Arap ve Osmanlı gramerinde hareke işaretleri.

ESRELEMEK (f.). Esre harekesini koymak, esre (i. sesi vererek) ile okumak.

ESRELENMEK (f.). Esre harekelenmek, esre (kesre) ile okunmak. Arap alfabesinde «i» seslisi vererek yazılıp okunmak.

ESRİK (i. «esrimek» ten. Aslı ösrük). **1.** Sarhoş, mest. **2.** Azgın, kızgın: Esrik deve. **3.** Zayıf, hasta, dermansız.

ESRİMEK (f.) (aslı ösrümek). **1.** Sarhoş olmak. **2.** Kızmak, azmak.

ES-SALÂ (e. A.) (ezandaki «hayye ale's-salâ» dan). Meydan okuma tâbiri, kendine güvenen meydana çıksın! İşte meydan: Aşk ateşine tahammül eden varsa es-salâ!

ES-SELÂM (e. A. el = harf-i tarif, selâm). Selâm olsun: Es-selâm ey server-i evlâd-ı Âdem. **Ves-selâm** = Artık selâmdan başka diyecek kalmadı, işte o kadar: İstemem ves-selâm.

ESTAĞFİRULLAH (e. A.). «Allah'tan af ve mağfiret isterim» mânâsiyle dua olup ikram ve saygı gösterisine karşı dahi tevazu için ve sanki o sözle günaha girilmiş de istiğfar olunuyormuş gibi söylenen nezaket kelimesidir.

ESTÂR (i. A. c.) (m. «setr» aslı: istâr). Örtü, perde: **Estâr-ı Kâbe** = Kâbe örtüsü (astar bundan gelmez, katıksız Türkçe'dir).

ESTEK (i.). Köstek kelimesiyle beraber «oyalamak, yersiz bahaneler uydurmak» mânâsına gelen «estek etmek, köstek etmek» şeklinde kullanılır. Estek etti, köstek etti, sonunda dediğini yaptırdı.

ESTER (i. F.). Kısrak ile erkek merkepten doğma hayvan, katır, bagl.

ESTERLEŞME (i. kimya). Asitlerin alkillerle birleşikler kurması.

ESTETİK (i. Y. felsefe). **1.** Felsefenin, güzeli inceleyen kolu. **2.** Güzellik duygusıyle alâkalı olan; güzellik hususiyeti olan.

ESTETİKÇİ (i.). Estetikle uğraşan kimse.

ESTİRMEK (f.). Esmesine sebep olmak, Osm. hübûb ettirmek: Poyrazı bu kadar şiddetle estiren, kuzey taraflarında yağan karlardır.

ESVÂB (i. A. c.) (halk dilinde: esbap) (m. sevb). Sevbler, giyecekler. bk. Sevb.

ESVAK (i. A. c.) (m. sevk). Sevkler. bk. Sevk.

ESVAPÇI (i.) (halk dilinde: esbapçı). **1.** Hazır elbise satan tacir. **2.** Eskiden bir büyük zatın elbisesine ve elbiseye ait siparişlerine bakan memur. Ar. esvâbî: **Esvapcı başı** = Padişaha bu görevi yapan saray memuru.

ESVAPÇILIK (i.). **1.** Hazır elbise satanın vazife, sanat ve ticareti. **2.** Bir büyük dairede elbiseye ait işlere bakmak vazife ve memuriyeti (eskiden).

ESVAPLIK (i.) (halk dilinde: esbaplık). Elbise yapmaya yarayan, elbiselik kumaş.

ESVÂR (i. A. c.) (m. sûr). Sûrlar. bk. Sur.

ESVED (i. A. «sevâd» den smüş.) (mü. sevdâ). Kara, siyah.

EŞ (i.). **1.** Bir çift teşkil eden iki şeyin, çiftin beher teki: Bu atın eşi öldü. **2.** Bir şeye tamamiyle benzer ve her bakımdan eşiti olan. Osm. misil, menend, adîl, hemtâ: Bunun, dünyada eşi bulunmaz. **3.** Eşit, Osm. müsavi, akran, küfüv: Cenâb-ı Hakk'ın eşi yoktur. **4.** Arkadaş, refik, karı - kocadan beheri: Eşinden ayrılmıştır. **5.** Dost, muhib, yâr: Kendime vefadâr bir eş bulamadım. **Eş etmek** = Bir tekin benzerini bulup çift etmek: Hayvanlarımı eş edemedim. **Döl eşi** = Cenîni içine alan zar ki, birlikte çıkar. Ar. meşîme.

EŞÂİB (i. A. c.) (m. üşâbe). Karışıklıklar, cins bozuklukları.

EŞÂİM (i. A. c.) (m. eş'em). En şomlar, en uğursuzlar.

EŞÂM (i. F.). Ölmeyecek kadar az yiyecek, içecek.

EŞ ANLAMLI (i.) (y. k.) (dilbilgisi). Eş mânâlı, mânâları aynı veya birbirine çok yakın olan kelimeler; anlamdaş, müteradif.

EŞ'ÂR (i. A. c.) (m. şiir). Şiirler. bk. Şiir.

EŞARP (i. Fr.). Atkı.

EŞBÂH (i. A. c.) (m. şibh). bk. Şibih.

EŞBASI (i. coğrafya) (uyd. k.) **1.** Yeryüzünde hava basınçları eşit olan noktalar. **2.** Bu noktaların meydana getirdikleri eğri, isobar.

EŞBEH (i. A. «şebîh» den itaf.). Daha veya en bezer, daha veya en çok benzeyen ve denk (az kullanılmıştır).

EŞBÎ (i. F.). Kömürlük.

EŞCÂ (i. A «şecî» den itaf.). Daha veya en yiğit, pek cesur.

EŞCÂR (i. A. c.) (m. şecer). Şecerler, dallar, ağaçlar. bk. Şecer.

EŞED (EŞEDD) (i. A. «şedid» den itaf.). Daha, en veya pek şiddetli, pek ağır, pek kuvvetli, pek sert veya güç: **Eşedd-i ihtiyâç** = Pek kuvvetli ihtiyaç: **Eşedd-i mücâzât** = Cezaların en ağırı.

EŞEK (i. «eşmek» ten). Binmeye yarayan meşhur hayvan. Ar. hımâr, Fars. har, merkez: Dişi eşek, eşek yavrusu, Mısır, Bağdad eşeği. mec. Ahmak, akılsız, idrâksiz, kaba ve münasebetsiz adam (bu takdirde iki ş ile «eşşek» de denir). **Eşek arısı** = Bal vermez yaban arısı. **Eşek oyu-**

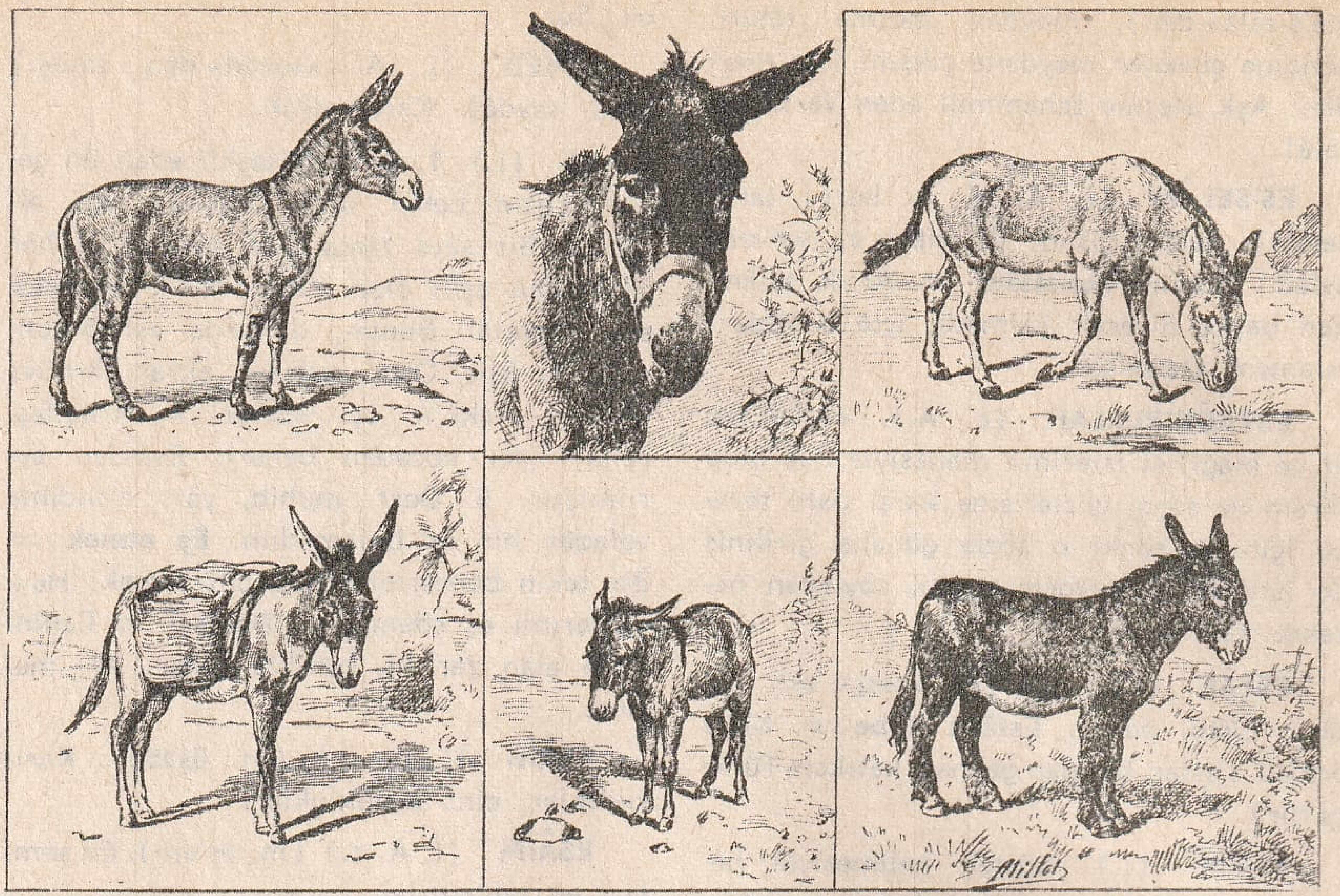

Çeşitli eşekler

nu = İtişerek ve vuruşarak yapılan kaba şaka. **Eşek balığı** = Kuru morina. **Eşek hıyarı** = Bir nebat. **Eşekdikeni** = Yaban enginarı. **Eşek şakası** = İtişerek yapılan kaba şaka. **Eşek turpu** = Bir cins bitki. **Eşek kurdu** = Geyve. **Eşekkulağı** = bk. Eşekkulağı. **Eşek başı** = Var lığı, selâhiyetleri, küçümsenen kimseler hakkında ve soru halinde kullanılır: Adam orada eşek başı mı? İnsan sorar bir defa! **Eşek davası** = Geometride bir davanın adı. **Eşek hoşaftan ne anlar?** = Umumiyetle beğenilen bir şeyi iyi karşılamıyanlar için söylenir. **Eşek kuyruğu gibi ne uzar, ne kısalır** = Bir şeyin hep aynı halde kaldığını anlatır. **Eşek sudan gelinceye kadar dövmek** = Adamakıllı dövmek. **Eşeğe gücü yetmeyen semerini döver** = Gücünün yetmediği birine kızarak hıncını onun daha zayıf yakınlarından almaya kalkanlar hakkında söylenir.

EŞEKCİK ve hafifleterek **EŞECİK** (i.). Küçük merkep.

EŞEKÇE ve **EŞEKÇESİNE** (i.). Merkebe yakışır bir surette, kabalık ve hamakatle: Eşekçe oynuyor; eşekçesine hareket ediyor.

EŞEKÇİ (i.). Merkep sürücüsü, bir veya birkaç merkeple taş, toprak vesaire taşıyan.

EŞEKÇİLİK (i.). Merkeple taş, toprak vesaire taşımak sanatı, merkep sürücülüğü.

EŞEKK (i. A.). Çok, daha en fazla kuşku, şüphe sahibi.

EŞEKKULAĞI (i.). Karakafes denilen bitkinin bir adı.

EŞEKLENMEK (f.). **1.** Eşek tedarik edip binmek eşekli olmak. **2.** Eşekçe davranışlarda bulunmak, eşeklik etmek: Artık eşeklenme!

EŞEKLİK (i.). Kabalık, budalalık, hamakat, münasebetsiz hal ve hareket: Eşeklik etti; eşeklik lâzım değil.

EŞEKOTU (i.). Evliyaotu denilen bir bitkinin adı.

EŞELEME (i.). Eşelemek işi. bk. Eşelemek.

EŞELEMEK (f.), **1.** (toprak, kül, ateş vesaireyi) Karıştırmak, hafifçe eşmek. **2.** Aramak, araştırmak, Osm. taharri etmek. **3.** Kışkırtmak, tahrik etmek.

EŞEY (i. biyoloji) (uyd. k.). Cinsiyet.

EŞFÂK (ka ile) (i. A. c.) (m. şefkat). Şefkatlar. bk. Şefkat.

EŞFAK (i. A. «şefîk ten itaf.). Daha veya pek şefkatli, muhabbetli ve merhametli: Eşfak olan Allah.

EŞGAL (ga uzun) (i. A. c.) (m. şugl). Şugller, ilâhîler. bk. Şugl.

EŞHÂ (i. A. «şehiyy» den itaf.). Daha veya pek arzu olunur, pek lezzetli.

EŞHÂS (i. A. c.) (m. şahs). Şahıslar, kişiler. bk. Şahıs.

EŞHEB (i. A. «şeheb» den smüş.) (mü. şehbâ). Kır (at). **Haleb-i şehbâ** =

Evleri beyaz taştan olduğu için Haleb şehrine böyle denir.

EŞHEL (i. A. «şehl» den smüş.) (müşehlâ). Elâ, koyu mavi (müennesi daha çok kullanılır). Şehlâ gözlü.

EŞHER (i. A. «şehîr» den itaf.). Daha veya en yahut pek meşhur ve nâmlı: **Eşher-i şuarâ** = Şairlerin en meşhuru.

EŞHÜR (i. A. c.) (m. şehr). Aylar.

EŞİ'A (i. A. c.) (m. şuâ). Şuâlar, ışıklar. bk. Şuâ.

EŞİK (i.). Telli sazlarda, tellerin üzerinden geçtiği küçük köprü.

EŞİK (i. «eşmek» ten). **1.** Kapı sövelerinin dayandığı ağaç veya taş basamak. Ar. atebe, südde. Fars. âstân. **2.** Saray ve konak kapısının önü. Fars. dergâh, bârgâh, derbâr, âstâne. **Eşik ağası** = Türkistan'da hâcib, mâbeynci, kapı ağası. **Evde eşikte** = Evin dahil ve haricinde. **Eşiğe çıkmak** = Taşra gitmek. **Saz eşiği** = Çalgı tellerinin bindirildiği köprücük.

EŞİLMEK (f.). Kazılmak, çukurlaşmak.

EŞİNMEK (f.) (hayvan). Ayağıyle yeri kazımak, def'i-hâcet veya kaşınmak veya yem aramak için tozu, toprağı karıştırmak: Kedi, tavuk eşinmek.

EŞİR (i. A.). Pek sevinçli.

EŞİRRÂ (i. A c.) (m. şerîr). Şerîrler, kötü adamlar. bk. Şerir.

EŞİT (i.) (y. k.) Müsavi.

EŞİTLİK (i.). Eşit olma, Osm. müsâvât.

EŞİTSİZLİK (i.). İki veya daha çok şeyin eşit olmaması, müsavatsızlık.

EŞK (i. F.). Gözyaşı, Ar. dem': **Eşk-i tahassür** = Hasretten akan gözyazı. **Eşk-i şâdî** = Sevinçten akan gözyaşı.

EŞKÂL (i. A. c.) (m. şekl). Şekiller. bk. Şekil.

EŞK-BÂR (i. F. eşk = gözyaşı, bârîden = saçmak). Gözyaşı yağdıran, çok ağlayan: Eşk-bâr olmak.

EŞK-EFŞÂN yahut **EŞK-FEŞÂN** (i. F.). Gözyaşı saçan, döken, ağlayan.

EŞKENAR (i.). (matematik). Kenarları eşit olan: Eşkenar dörtgen.

EŞKIYÂ (i. A. c.) (m. şakî). Şakîler, haydutlar, yol kesenler. bk. Şakî.

EŞKIYÂLIK (i.). Haydutluk, fesatçılık, yol kesicilik.

EŞLİK (i.). Arkadaşlık, eş olma hali. Ar. refakat. (musiki) Bir saz veya söze refakat etme: Piyano eşliğinde.

EŞKİN (i.). **1.** Eşen, koşan, çabuk yürüyüşlü, yürük (at). **2.** Yürüyüşün yorga da denilen çeşidiyle yürüyen (at). **3.** Yürüyüş: Eşkini açık at. **4.** Atın bir çeşit yürüyüşü ki, fâsılasız ve muntazam bir adımla süratli yürümekten ibarettir, yorga.

EŞKİNCİ (i). Sipahilerin bilfiil sefere koşan sınıfı.

EŞKİNLİ (i.). Çabuk ve muntazam yürüyen (at). Yürük.

EŞKİNSİZ (i.). Muntazam yürüyüşü olmayan (at.).

EŞK-RÎZ (i. F.) (eşk = gözyaşı, rîhten = dökmek). Gözyaşı döken, çok ağlayan.

EŞK-VER (i. F.). Gözyaşı döken, ağlayıcı.

EŞME (i.). Eşmek işi. bk. Eşmek.

EŞME (i.). Kumsal yerde kaynayan pınar.

EŞMEK (f.). Kazmak, kazımak, tırmıklamak, hafretmek: **Çukur eşmek** = **1.** Gezmek, sürtmek, koşmak. **2.** Bir hizmet yapmak ve bilhassa sefere çıkmak: Eşen sipahilerin çoğu kışın şiddetinden kırıldılar. **3.** (at) Eşkin ve yorga yürümek.

EŞNÂ (i. A. «şenî» den itaf.). Daha veya pek çirkin, iğrenç ve kirli.

EŞRÂF (i. A. c.) (m. şerîf). Şerifler, peygamberlerden inenler. bk. Şerif.

EŞRÂR (i. A. c.) (m. şerîr). Şerirpeygamber soyundan inenler. bk. Şerif.

EŞRÂT (i. A. c.) (m. şerait). Alâmetler, nişânlar (müfredi kullanılmamıştır).

EŞREF (i. A. «şerîf» ten itaf.). Daha yahut en veya pek şerefli ve aziz, pek muhterem: İnsan eşref-i mahlûkattır. **Eşref saat** ve daha doğrusu **eşref-i sâat** = Mübarek ve mesut saat, eskiden müneccimlerin bildirdiği uğurlu vakit.

EŞREFİYYE (i. A.). Kadirî tarîkatı şûbelerinden biri. Kurucusu: Eşrefoğlu Abdullâh Rûmî'dir.

EŞRİBE (i. A. c.) (m. şarâb). Şaraplar, içkiler, içilecek şeyler.

EŞSICAK (i. coğrafya) (y. k.) **1.** Yeryüzünde sıcaklığı eşit olan noktalar. **2.** Bu noktaların meydana getirdiği eğri, isoterm.

EŞSİZ (i.). **1.** Eşi olmayan, bir çiftin yalnız kalmış, yani eşini kaybetmiş teki, tek. **2.** Benzeri olmayan, Fars. bî-mânend, bînazîr: Eşsiz bir mücevher.

EŞTİRMEK (f.). **1.** Hafif surette kazdırmak, toprağı karıştırmak. **2.** Koşturmak, Osm. tesrî etmek.

EŞVÂK (ka ile) (i. A. c.) (m. şevk). Şevkler, aşırı istekler. bk. Şevk.

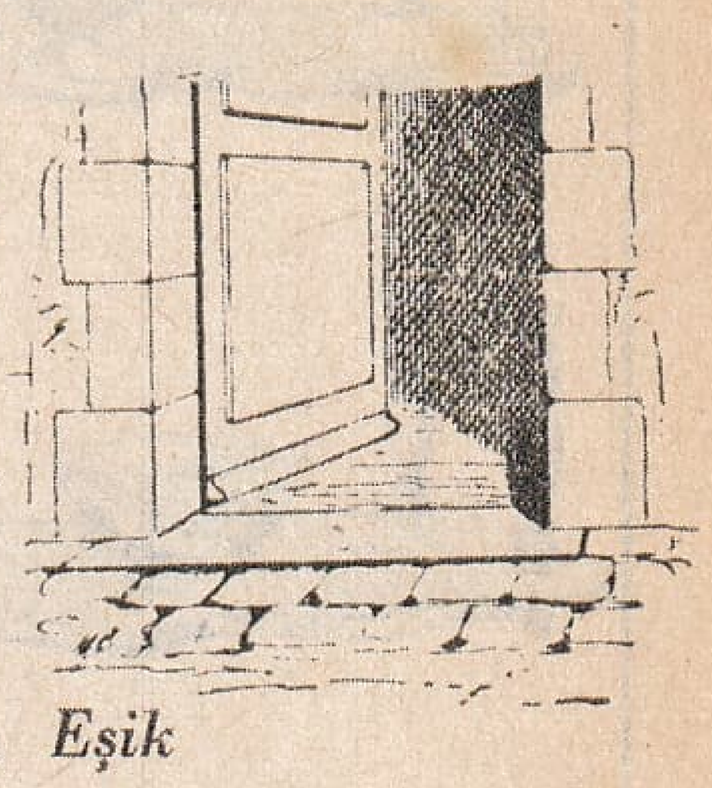
Eşik

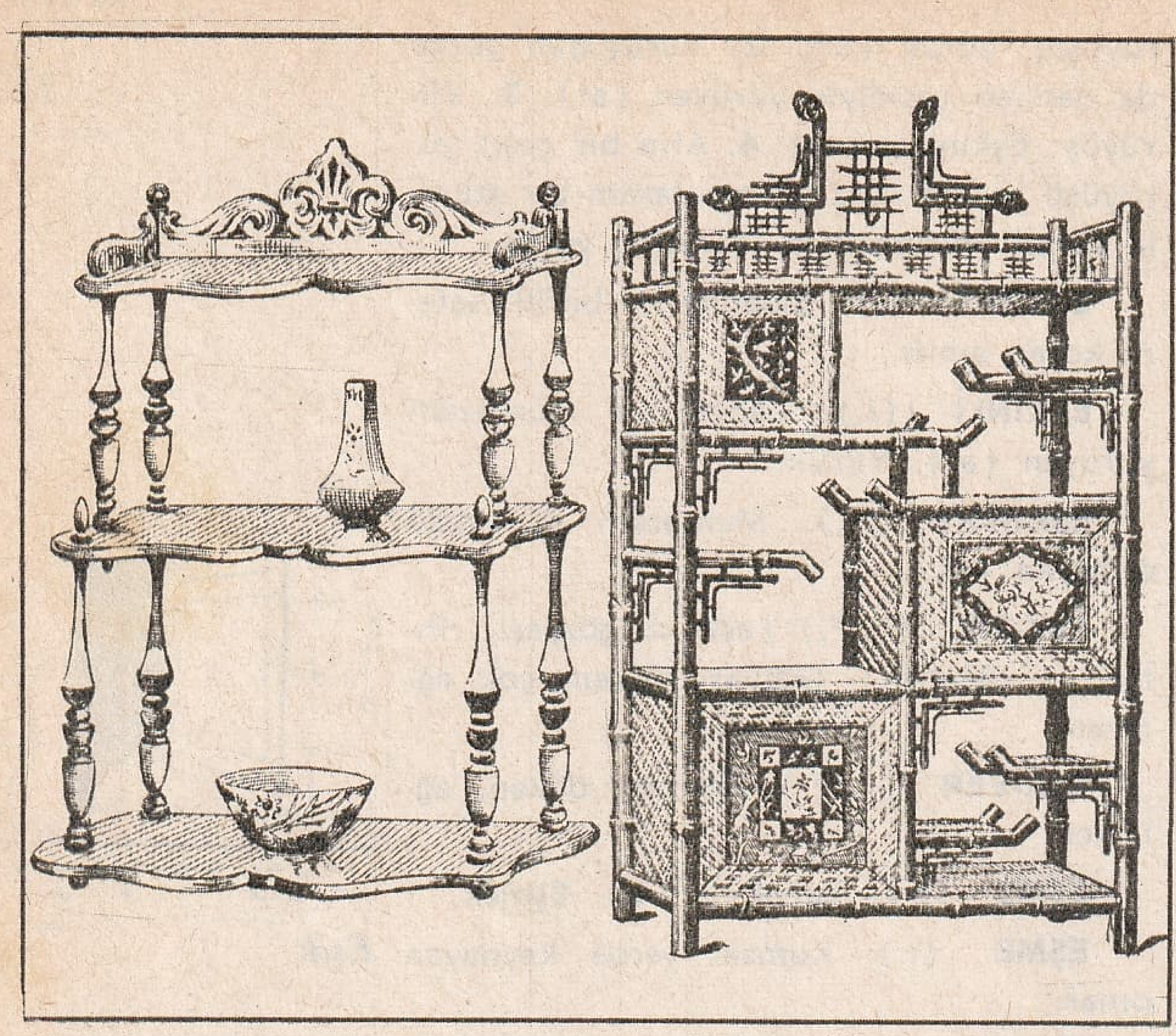

Ayrı uslûplarda iki etajer

EŞYA (EŞYÂ) (i. A. c.) (m. şey) (Türkçe'de m. gibi kullanılır). **1.** Ev döşemeye mahsus mobilya vs.: Eşyaları (eşyayı) bugün taşıyacağız. **2.** Elbise, çamaşır, yatak vesair malzeme: Eşyalarımı (eşyamı) vapura gönderdim; yeni tuttuğumuz hizmetçi eşyasını almaya gitti. **3.** Yük, yük eşyası: Eşya vagonu. bk. Şey.

EŞYÂH (i. A. c.) (m. şeyh). Şeyhler. bk. Şeyh.

EŞYÜKSELTİ (i. coğrafya) (uyd. k). Yeryüzünde yükseklikleri aynı olan yerler; bu noktaları birleştiren çizgilerin meydana getirdiği eğri.

EŞZAMAN (i.). Aynı zaman süresi içinde geçen olay: Saat sarkacının hareketi eşzamandır.

ET (i.). **1.** Canlıların vücudunda kemik ile deri arasında bulunan, kas ve yağ tabakalarından meydana gelen madde. Ar. lahm, Fars. kûşt: Eti senin kemiği benim. **2.** Koyun, sığır vesairenin eti ki, kemikle beraber satılır ve yenir. **3.** Meyvenin derisiyle çekirdeği arasında olup yenen lezzetli madde: Şeftalinin eti; etli erik. **4.** Ten, beden, vücut. **Et beni** = Küçük meme suretinde kabarcık. **Et şeftalisi** = Yarma olmayan ve eti çekirdeğine bitişik bulunan şeftali. **Et suyu** = Eti kaynatarak alınan yağlı ve kuvvetli su. **Etkanat** = Yarasa cinsinden hayvanların uçma âletleri olan zar. **Et kafalı** = Zekâdan mahrum, kalın kafalı. **Et kesimi, et kırımı** = Hıristiyanlar'ın büyük perhize girecekleri günlerdeki yortu ve şenlikleri, apokarya, karnaval. **Et lokması** = Et yemeği. **Et meydanı** = Vaktiyle Yeniçeri askerine et verilen meydan ve kışla önü ki, İstanbul'da Aksaray civarındaydı. **Etine dolgun** = Etlice, şişman olmaksızın semiz, tıknaz. **Av eti** = Avda vurulan hayvan ve kuş eti. **Balık eti** = Yağsız ve sert kaslardan ibaret et. **Balık etli** = Vücudü nârin olduğu halde organları etle kaplı ve etleri sert ve düzgün olan, zayıf ve lâgar olmamakla beraber şişman ve sarkık etli de olmayan. **Diş eti** = Dişlerin diplerinde bulunan ve dişler döküldükten sonra bir set teşkil eden etler. **Kaba et** = Baldır etleri gibi kalın ve yağsız butlar. **Geyik eti** = Kızların bülûğa erdikleri sıradaki hafif ve mütenasip dolgunluğu: **Geyik etine girmek** = (kız) Bu dolgunluğu kazanmak.

ETAJER (i. Fr.). Kapaksız rafları olan taşınabilir dolap.

ETAMİN (i. Fr.). Pamuk, keten veya ipekten seyrek dokunmuş bir çeşit kumaş.

ETBÂ (i. A. c.) (m. tebâ kullanılmamıştır) (tâbi sıfatının çokluğu sananlar yanılmışlardır, zira «tâbî» in çokluğu tebea ve tevâbî gelir). Birine tâbi olup her hususta kendisinden ayrılmayanlar. Osm. peyrevler, tarafgirler. Türkçe'de: Uşaklar ve hizmetçiler takımı: Adamı şereflendiren etbâıdır.

ETÇİL (i.) (y. k.). Etle beslenen hayvan.

ETEK (i.). **1.** Belden aşağı inen elbiselerin aşağı sarkan kısmı ve bilhassa köşeleri. Ar. zeyl, Fars dâmen. **2.** Entari eteğine benzer çeşitli şeylere de denir: Çadır eteği. **Etek etek** = Etek dolusu, bol bol. **Etek öpmek** = Bayram günlerinde bir büyük adamın eteğini öpmek. mec. Dalkavukluk etmek: El, etek öpmeye alışmadım. **Etek bağı** = Eskiden kadınların entarilerin ferace ve çarşafın altından görünmemek için kaldırıp bele bağladıkları şerit veya kaytan. **Etek bezi** = Çocuk kundağının belden aşağı geleni. **Etek belde** = Hazır. **Etek serpen** = Kıyafeti toplu olmayan, pasaklı. **Etek silkmek** = Çekilmek, artık karışmamak, münasebet kesmek. **Eteğe düşmek, sarılmak** = Sığınmak, rica etmek. **Eteğine yapışmak** = Himaye talep etmek. **Dağ eteği** = Dağın etek şeklinde gittikçe alçalarak ova veya dereye doğru uzanan kısmı. **Mini etek** = Diz kapağının çok üstünde kalan kısa etek. **Maksi etek** = Diz kapağının çok altına kadar inen uzun etek.

ETEKLEMEK (f.). **1.** Birinin eteğine varmak, eteğini öperek selâmlamak veya tebrik etmek. **2.** Etekle yellemek, eteği yelpaze gibi kullanarak havalandırmak. **3.** Bol

bol eteğe doldurmak, etek etek alıp götürmek.

ETEKLİ (i.). Eteği olan. **Uzun etekli** = Etekleri kaldırıp bele bağlanan eski bir çeşit uzun elbise.

ETEKLİK (i.). **1.** Belden aşağı sarkmak üzere giyilen rob, fistan. Ar. tennûre. **2.** Kadınların, sıcak tutmak veya fistanı kabartmak için alttan giydikleri giyecek. İmâme etekli = Çubuk takımının alt tarafı.

ETEM (ETEMM) (i. A. «tâm» dan itaf.). Daha veya en yahut pek tam ve mükemmel, noksansız, en iyisi.

ETENE (i. anatomi). **1.** Hayvanlarda ana ile cenin arasındaki kan alış verişini sağlayan organ. **2.** Bitkilerde yumurtacıkların yumurtalığa yapışık bulundukları doku. Ar. meşime.

ETER (i. Y. Fr. éther) (kimya). Çabucak buharlaşıp uçan bazı sıvılar, ruh: **Eter kibriti** = Lokman ruhu. bk. Esîr.

EFTÂL (i. A. c.) (m. tıfl). Tıfllar, çocuklar. bk. Tıfl.

ETIBBÂ (i. A. c.) (m. tabîb). Tabipler, doktorlar. bk. Tabip.

ETİKET (i. Fr. Germence). **1.** Bir şeyin cinsini, miktarını yahut fiyatını belli etmek için üzerine konan küçük yafta. **2.** Teşrifat, görgü.

ETİLEN (i. Y. kimya). Renksiz, az kokulu, 0.97 yoğunluğunda bir gaz.

ET'İME (i. A. c.) (m. taam). Taamlar, yiyecekler. bk. Taam.

ETİMOLOJİ (i. Y. gramer). Bir kelimenin nereden geldiğini veya nasıl teşekkül ettiğini, muhtelif kelimelerin ortak kökünü araştıran ilim kolu.

ETKAFALI (i.). Kalın kafalı, anlayışsız, dangalak.

ETKEN (i.) (y. k.). Âmil, müessir.

ETKIYÂ (i. A. c.) (m. takıy). Takıyler, dindar ve doğru adamlar. bk. Takıy.

ETKİ (i.) (uyd. k.). Tesir.

ETKİNCİLİK (i.). (uyd. k.). bk. Aktivizm.

ETME (i.). Etmek işi, ediş.

ETMEK (f.). **1.** Yardımcı fiil olarak isimleri fiil haline getirmeye yarar: İş haletmek, sebat etmek, sükût etmek, bayram etmek. **2.** Yardımcı fiil olarak değer anlatan sözlerle beraber kullanılır: Bu eser beş para etmez. İyi ettin de oraya gittin. Bunu söylemekle fena etmedi. **3.** Tahammül etmek: Ben gezmeden edemem, oysa o, gezmeden de edebilir. Beni görmeden edemiyor. **4.** Zaman anlatan kelimelerle beraber erişmek: Konuşa konuşa sabahı ettik. **5.** Bir şeyden mahrum bırakmak: Böyle giderse onu ekmeğinden ederim. **6.** Yapmak: Sorma bana neler ettiğini. Çocuk altına etti. Ettiği hayır kendisinin olsun. **Ettiği kâr kalmak** = Yaptığı kötülüğün cezasını çekmemek. **Ettiği yanına kalmamak** = Yapılan bir kötülüğün cezasını bulmak.

Mini ve Maksi etekler

ETNİK (i. Y.). Kavmî, kavme ait.

ETNOGRAFYA (i. Y.). Kavimlerin gelişmesini ve kültürlerini inceleyen ilim kolu. Osm. kavmiyyât.

ETNOLOJİ (i. Fr.). İnsan cemiyetinin yapısının ana hatlarını ve gelişmesini tesbit etmek için her kavmin hususiyetlerini bütün olarak inceleyen ilim kolu.

ETOBURLAR (i. zooloji) (uyd. k.). Memelilerin arslan, kaplan, kedi, köpek gibi çeşitlerini içine alan takımı.

ETRAF (ETRÂF) (i. A. c.) (m. taraf). Taraflar, yönler. bk. Taraf.

ETRAFLI (i.). **1.** Arkalı, arkası kuvvetli. **2.** Tafsilâtlı, geniş: Etraflı malûmat verdi.

ETRAFLICA (i.). Oldukça tafsilâtlı, geniş bir şekilde. Tafsilâtla, mufassal olaher tarafını inceleyerek: Etraflıca yazın.

ETRÂH (i. A. c.) (m. terah). Gamlar, tasalar, kederler.

ETRÂK (i. A. c.) (m. Türk). Türkler. bk. Türk.

ETRİBE (i. A. c.) (m. türâb). Türâblar, topraklar. bk. Türab.

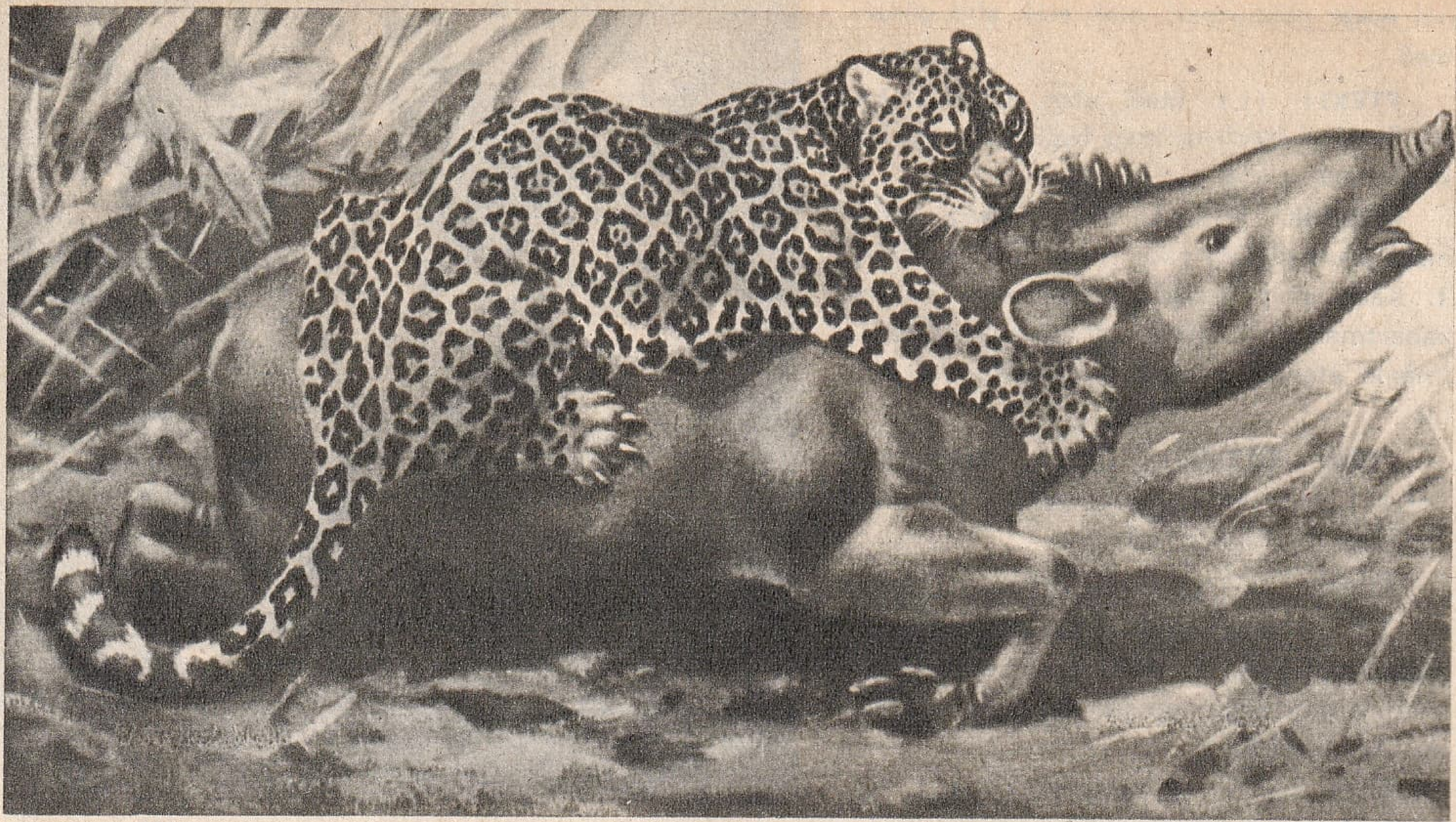

Etobur hayvanlardan, jagar

ETSİZ (i.). Eti olmayan, eti az, arık, lâgar.

ETTİRGEN (i.) (y. k.). Müteaddî, faktitif. bk. Faktitif.

ETTİRMEK (f.). Etmeye zorlamak veya müsaade etmek: Kavga ettirmek. Osm. nakzettirmek, terkettirmek.

ETÜD (i. Fr.). İnceleme, tetkik. Musikide didaktik maksatla bestelenmiş eser.

ETÜV (i. Fr.). Eşyadaki mikrop, bit vs. yi kızgın buharla öldürmekte kullanılan buhar kazanı.

ETVÂK (ka ile) (i. A. c.) (m. tavk). Tavklar, gerdanlıklar.

ETVÂR (i. A. c.) (m. tavr). Tavırlar. bk. Tavır.

ETYARAN (i.). Derinlere kadar işleyen yara, dolama, kurlağan.

Eu (i. kimya). Evropiyum elemanının senbolü.

EV (i.) (aslı iv, yiv). **1.** Her ailenin ayrı olarak oturmasına mahsus yeri ki, taş ve keresteden veya tahtadan olur. hâne, Ar. beyt, mesken, Fars. dâr: Kâgir ev, ahşap ev; bir katlı, iki katlı ev. **2.** Küçük parçalara bölünmüş bir şeyin beher kısmı, hane: Satrançta fil evi, at evi. **3.** Bir evde oturanların hepsi, aile: Namuslu ev; muteber ev. **4.** Soy, nesil, sülâle, hânedan: Rumeli'nde Kavanozoğlu evi meşhurdu. **Ev adamı** = Pek teklifsiz ve yakın adam. **Ev eşyası** = Mobilya, döşeme vesaire takımları. **Ev işi** = Dükkân ve fabrikada yapılmayıp evde kadınlar tarafından yapılan: Bu reçel ev işidir. **Ev bark** = Çoluk çocuk, Osm. ehl ü ıyâl, hânmân: **Evce, evcek** = Bütün ev halkı birlikte: Evce gezmeye gitmiştik. **Ev hayvanı** = Alışık, evcil hayvan, yabanî hayvan mukabili **Ev halkı** = Aile efradiyle hizmetçiler, bir evde birlikte yaşayanlar. **Evden, evde** = Kadınlar, harem: Evde diktiler, evden istiyorlar. **Ev-sahibi, sahibesi** = Evin büyüğü, evi idare eden. Fars. kethudâ, ked-bânû. **Ev gailesi** = Çoluk çocuğun idaresi işleri. **Ev kadını** = Eve bakan ve bakmasını bilen kadın. **Ev hekimi** = Bir ev halkına daima bakan hallerini ve durumlarını bilen doktor; aile doktoru. **Ev yemeği** = Evde pişen, kadınlar tarafından pişirilen yemek. **Âhıret evi** = Âhıret, öbür dünya. **Aşevi** = Mutfak. **Ak ev** = Göçebe aşiret. **Kara ev** = Yerli ve yerleşik aşiret. **Canevi** = Midenin üstü ki, sevinç, korku vesair duygulanmalarda orada bir ürperti hisolunur. **Düğün evi** = Düğün yapılan ev; sevinç ve şenlik evi.

EVÂHIR (i. A. c.) (m. âhır). Son günler, son zamanlar: Ağustosun evâhirinde, evâhır-i ömründe. bk. Âhır.

EVÂİL (i. A. c.) (m. evvel). İlk vakitler, birinci günler, iptidalar: Evâil-i Ramazanda, evâil-i ömründe (yalnız «evâilde» kullanılırsa «eski zamânlarda» mânâsını ifade eder).

EVÂMİR (i. A. c.) (m. emr). Emirler (buyruk ve ferman mânâsına olan emrin cem'idir. İş mânâsına gelen emrinki ise «umûr» gelir). bk. Emir.

EVÂN (i. A.). Vakit, zaman, hengâm:

Evân-ı şebâbında = Gençlik zamanında (âvân telâffuzu galattır).

EVÂNÎ (i. A. c.) (m. «enâ») (dilimizde kullanılmamıştır). Kaplar, mutfak çay, kahve ve aydınlatma vesaire takımları: **Evânî-i sîm-ü zer** = Altın ve gümüş kaplar.

EVÂSIT (i. A. c.) (m. evsat). **1.** Evsatlar, ortaklar. bk. Evsat. **2.** c. Orta günler, orta zamanlar, ortalar: Muharremin evâsıtında, evâsıt-ı ömründe.

EVBÂŞ (i. A. c.) (m. vebş). Aşağı halk, ayaktakımı, serseri, çapkın gürûhu, külhanbeyleri. **Evbâşı mahalle** = Mahallenin serserileri.

EVC (i.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

EVC (i. A.) (Farsça «evk» ten Arapça'laşmış) (astronomi). Gezegen mahreklerinin merkezden en uzak noktaları. mec. Bir şeyin en son derecesi, zirvesi, en yüksek noktası: **Evc-i ikbâline vâsıl olmuştu** = Yükselişin zirvesine erişmişti. Evc-i bâlâ da denilir.

EVC-ÂRÂ (i. A. F.). Türk musikisinde bir şed makam.

EVC-BÛSELİK (i. A. T.). Türk musikisinde bûselik beşlisi ile biten mürekkep makamlardan biri.

EVCEĞİZ (i.). Küçük ev.

EVCEK (i.). Bütün ev halkı ile beraber.

EVC-GÎR (i. F. A.) (evc = zirve, F. giriften = tutmak). En yüksek dereceye ulaşan, en yükseğe, zirveye çıkmış.

EVCİ (i.). Hafta tatilini evinde geçiren asker veya yatılı öğrenci.

EVCİK bk. Evceğiz.

EVCİL (i.) (y. k.). Ehlî.

EVCİMEN (i.). Evine, ailesine bağlı olan; evini iyi geçindiren.

EVC-MÂYE (i.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

EVC PERDESİ (i.). Türk musikisinde bir perdenin adı.

EVCÜMEND (i. «encümen» den galat). **1.** Top, yığın, küme, toplanma: Gelin bir evcümend olalım. **2.** Toplu idareli, evini muntazam tutan: Evcümend bir kadın (bu ikinci mânâ hem top ve toplu mânâsından hem de «ev» den çıkmış sanılmasından doğmuştur).

EVÇ bk. Evc.

EVDEMONİZM (i. Y. felsefe). Saadeti mutlak iyilik olarak kabul etme esası üzerine kurulmuş ahlâk nazariyesi, Mutçuluk (y. k.).

EVDİYE (i. A. c.) (m. vâdî). Vâdîler, yeşillikler. bk. Vâdî.

EVELEMEK (f.). Ağzında dolaştırmak. bk. Gevelemek.

EVERMEK (f.). Evlendirmek, Osm. tezvîc etmek.

EVET (e.). Tasdik edatı, hay hay, öyledir. Ar. naam, Fars. belî: Bu iş böyle midir? Evet (efendim kelimesi ile söylemek zarafet ve saygı gösterir: Evet efendim).

EVETLEMEK (f.). Söylenilen şeye kulak asmaksızın devamlı «evet» deyip tasdik etmek.

EVFER (i.). Türk musikisinde 9 za-

Ev

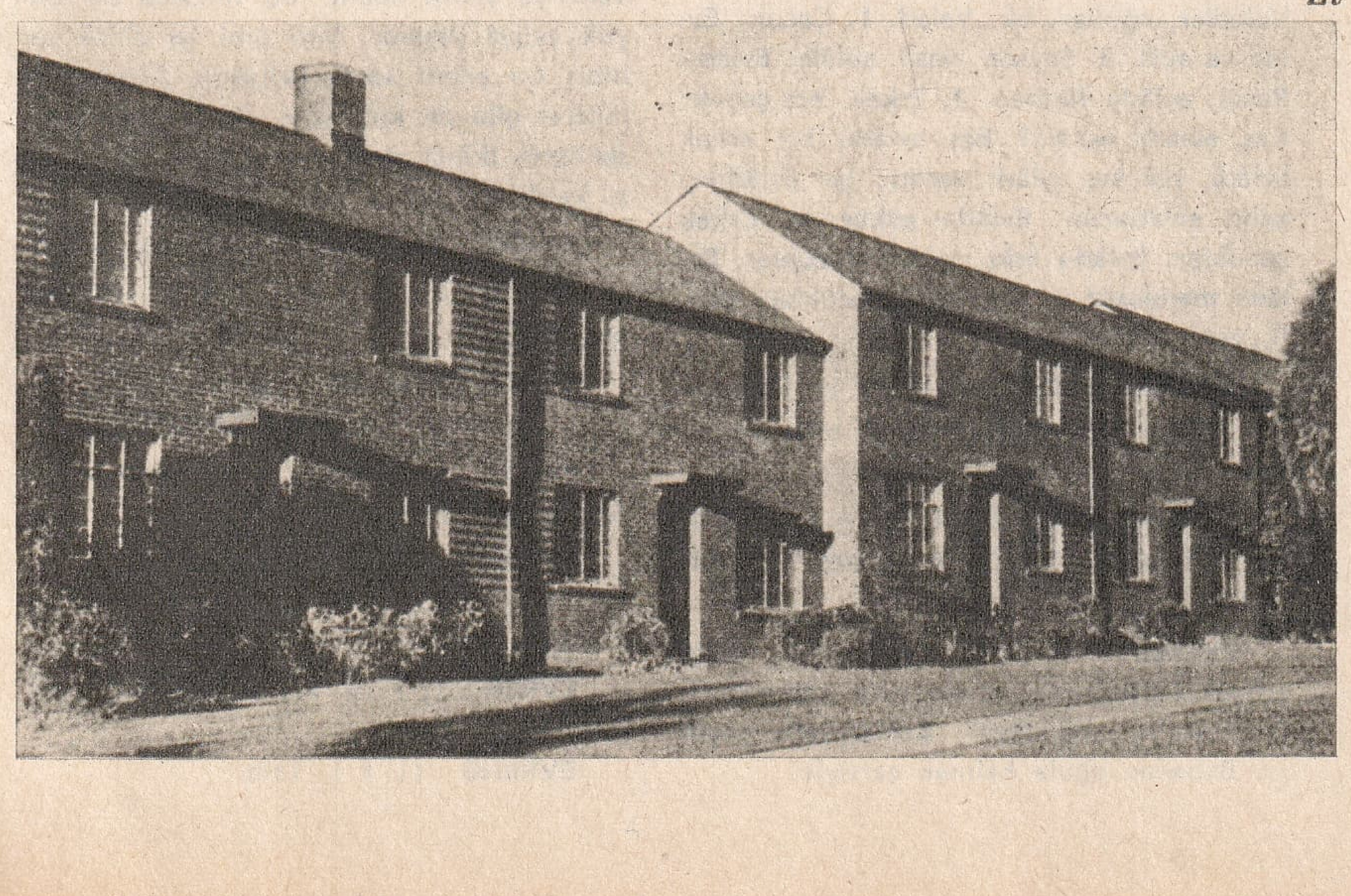

manlı bir küçük usul. Aksak usûlünden pek az farkı vardır.

EVFER (i. A.) («vâfir» den itaf.). Daha veya pek çok ve bol olan.

EVHAM (i. A. c.) (m. vehm). Vehimler, kuşkular. bk. Vehim.

EVHÂŞ (i. A.) («vahşî den itaf.). Daha vahşî, en vahşî.

EVİÇ bk. Evc.

EVİDDÂ (i. A. c.) (m. «vedîd» dilimizde kullanılmamıştır). Ehibbâ, dostlar, ahbaplar.

EVİRME (i.). **1.** Evirmek işi. **2.** (mantık) Bir önermenin konusu ile yükleminin yerlerini değiştirerek yeni bir önerme çıkarmak, akis.

EVİRMEK (f.). Çevirmek.

EVİŞMEK (f.). Yığılmak, toplanmak, Osm. tecemmû, tahaşşut etmek.

EVKAF (ka uzundur) (i. A. c.) (m. vakf). Vakıflar. bk. Vakıf. **Evkaf-ı hümâyûn** = Osmanoğulları'nın vakıfları. **Evkaf-ı hümâyûn nezâreti** ve **sadece evkaf nezâreti** = Tanzimat'tan sonra evkaf işlerine bakan bakanlık: Evkaf-ı hümâyûn nâzırı, meclisi, müfettişi, muhâsebecisi, hazinesi vesaire. **Evkaf-ı mazbûta** = idaresi evkaf nezaretine ait vakıflar.

EVKAT (i. A. c.) (m. vakt). Vakitler, zamanlar. bk. Vakit.

EVLÂ (i. A.) («velî» den itaf.). **1.** Daha önce gelen, daha iyi. Ar. mukaddem, müraccah: Öyle yapmaktan ise böyle yapmak evlâdır. **2.** Daha lâyık, daha uygun, tebrike değer. Ar. enseb: Bu göreve o, benden evlâdır.

EVLÂD, EVLÂT (i. A. c.) (m. veled). Veledler, oğullar. bk. Veled. **1.** Çocuk: Evlâd ve ayâl. **2.** Soysop, nesil, sülâle: Evlâd-ı Resûl, evlâd-ı fâtihân. **3.** Erkek, kız çocuk: Kaç evlâdı vardır? Beş evlâdı, bir erkek evlâdı, bir kız evlâdı vardır; gel evlâdım; gelin evlatlarım. **Evlâd-ı zükûr** = Erkek çocuklar. **Evlâd-ı inâs** = Kız çocuklar. **Evlâd-ı memleket** = Memleket çocukları, ahali, vatandaşlar.

EVLÂD-I BÜTÛN (i. F. A.) (hukuk). Bir şahsın kız çocuklarından olan torunlar.

EVLÂD-I FÂTİHÂN (i F. A.). Balkanlar'ın fethinde bulunanların soyundan gelenler.

EVLÂDİYYET (i.) (Arapça'yı taklid ederek Türkler'in yaptıkları bir kelimedir). Evlâtlık, Ar. bünüvvet: **Evlâdiyyetle şartlı** = Babadan oğula kalmak şartiyle.

EVLÂTLIK (i.). Oğulluk, Ar. bünüvvet: Falanı evlâtlığa kabûl etti.

EVLÂTSIZ (i.). Çocukları olmayan, Ar. akîm.

EVLÂTSIZLIK (i.). Çocukları olmama, çocuksuzluk.

EVLEK (i.). **1.** Bahçe ve bostanın ayrıldığı bölüklerin her biri, tarla. **2.** Beher dönümü dörde bölmek üzere tarlada derin sürülen sapan yolu: Çiftci eğilmeyince evlek doğru gitmez. **3.** Kırk arşın genişlik ve boydan ibaret olan dönümün çeyreği: Bir dönüm dört evlektir. **4.** Su yolu, avlak, Ar. harîk.

EVLENDİRMEK (f.). Ev bark sahibi etmek, eş vermek. Osm. teehhül ettirmek, tezvîc etmek: Kızımı evlendirdim; oğlumu evlendireceğim.

EVLENME (i.). Evlenmek işi, Osm. teehhül, tezevvüc, izdivâc.

EVLENMEK (f.). Eş olmak, ev bark sahibi olmak, Osm. teehhül etmek, tezevvüc etmek, izdivaç yapmak.

EVLEVİYYET (i. A.) («evlâ» ism-i tafdîline masdar edatı katılarak Türkler'ce yapılmış kelime). Daha lâyık ve münasip olma. Ar. rüchân, takaddüm: Bu işte evleviyyet vardır; falan bu işe evleviyyetle lâyıktır.

EVLİ (i. «ev» den). Ev bark sahibi, Ar. müteehhil, zü'l-zerc, karılı, kocalı: Evli adam, evli kadın.

EVLİK (i.). Eve mahsus veya lâyık, evde yaşar, Ar. beytî: Evlik hayvan.

EVLİLİK (i.). Evli adam veya kadının hâli. Osm. müteehhillik.

EVLİYÂ (i. A. c.) (m. velî). Velîler. bk. Velî. Velâyet ve keramet sahibi, Tanrı'ya yakın adam: Bu türbede bir büyük evliyâ yatıyor. Velî gibi iyi ahlâk sahibi: Bu adam âdeta evliyâdır (Türkçe'de müfret gibi de kullanılır, fakat «evliyâlar» şeklinde ikinci defa cem hâline getirilmesi kaidelere aykırı sayılır).

EVMEK (f.). Acele etmek. bk. İvmek.

EVRÂD (i. A. c.) (m. vird). Virdler. bk. Vird.

EVRÂK (ka ile) (i. A. c.) (m. Varak). Varaklar, yapraklar. bk. Varak.

EVRÂM (i. A. c.) (m. verem). Veremler. bk. Verem.

EVRAN (i.). **1.** Biçme, biçim. **2.** Ölçü, mikyas. **3.** Biçim, endâm, tenasüp, yakışık. **4.** Tahmin, keşif.

EVREN (i.) (y. k.). Kâinat (asıl mânâsı: ejderha).

EVRENG (i. F.). Taht.

EVRENG-NİŞÎN (i. F.). Tahtta oturan, hükümdar.

EVRENG-ZÎB (i. F.). Taht süsleyen, hükümdar.

EVRİDE (i. A. c.) (m. verîd). bk. Verîd.

EVROPİYUM (i. kimya). Eu senbolü ile gösterilen bir eleman.

EVSÂ (i. A. «vâsî» den itaf.). Daha veya en geniş.

EVSÂF (i. A. c.) (m. vasf). Vasıflar, sıfatlar. bk. Vasıf.

EVSÂN (i. A. c.) (m. «vesen» bizde kullanılmamıştır). Putlar, Ar. esnâm.

EVSAT (i.). Türk musikisinde 26 zamanlı bir büyük usul.

EVSAT (i. A. c.) (m. vasat). Vasatlar, orta dereceler. bk. Vasat.

EVTÂD (i. A. c.) (m. veted). Vetedler, direkler. bk. Veted.

EVTÂR (i. A. c.) (m. veter). Veterler. bk. Veter.

EVVÂH (i. A.). **1.** Çok âh eden. **2.** çok dua eden. **3.** Merhamet duygusu kuvvetli olan. **4.** Îmânı sağlam. **5.** Din bilgisi geniş adam. Kur'ân'da bu kelime ile Hz. İbrâhim vasıflandırılmıştır.

EVVEL (i. A. «veel» den itaf.) (mü. evlâ) (c. evvelîn, evâil). **1.** Birinci, ilk: **Bâb-ı evvel** = Birinci bâb; birinci kısım. **Derece-i ûlâ** = Birinci derece; insanların evveli Hazret-i Âdem'dir. **2.** Eski, geçmiş, Ar. kadîm: Evvel zamanda; zaman-ı evvelde. **Evvelîn ve âhırîn** = Eskiler ve yeniler. **3.** Daha önce gelen, Osm. takaddüm eden, mukaddem: O, benden evveldir. **3.** Başlangıç, baş, ibtidâ: İşin evveli, kelimenin evvelinde, kitabın evveli, beşinci asrın evâili, haziranın evâilinde; onun evvel ve âhırını bilirim. **Min evveli ilâ âhıre** = Başından sonuna kadar. **1.** Geçmiş zamanda, Osm. mukaddimâ, ibtidâları: Evvel güzel yazı yazardım sonra bozdum. **2.** Daha önce, daha ileri, daha eski: O, benden evvel bu işe başladı; ben sizden evvel geldim; bir gün, iki saat, üç sene evvel, mukaddem. **Evvel emirde** = Önce, başta, iptida, **En evvel** = En önce, en ibtidâ, en başta. **Evvel-be-evvel** = En önde, en ibtidâ, her şeyden evvel. **Evvel ve âhır** = Önce ve sonra, mükerreren. **Evvelleri** = Evvelce, eski zaman.

EVVELÂ (i. A.). 1. Birinci derecede, birinci olarak: İslâm'ın şartları beştir, evvelâ kelime-i şehâdet gelir. **2.** En evvel, en önce, Osm. ibtidâ, evvel emirde: Evvelâ ben, onu tanımıyorum; evvelâ o, benim dilimi anlamaz.

EVVELCE (i.). **1.** Biraz evvel, önce, Ar. mukaddimâ. **2.** Daha evvel, ondan önce.

EVVELÎ (i. A. «evvel» den imen.) (mü. evveliyye). Birinci dereceye veya ilk zamanlara ait, en önce ortaya çıkan: **Tahkîkat-ı evveliyye** = Ceza davalarında yapılan ilk sorgu.

EVVELİ (i. A.). Önce, başta, başlangıçta: Evveli böyle olurdu.

EVVELÎN (i. A. c.) (m. evvel). Evveller, önceler, ilk gelenler. bk. evvel.

EVVELİYYÂT (i. A. c. «evvel» den imen.). Bir iş veya hâdisenin başları, ilk kısmı, asıl madde veya vak'alardan önce ortaya çıkan alâmetler. Ar. mebâdî, mukaddemât: Bu işin evveliyyâtı vardır; evveliyyâtını bilmedikçe işi anlıyamazsınız.

EVVELKİ (i. A. «evvel» ile «ki» edatından mürekkep). **1.** Birinci: Evvelki bâb. **2.** Önceki, iptidâki, başta bulunan: Evvelki sahifeler. **3.** Eski, Ar. kadîm: Evvelki adamlar. **4.** Sondan bir önce gelen: **Evvelki gün** = Dünden önce olan gün, iki gün önce. **Evvelki sene** = Geçmişten önceki yıl, iki yıl önce.

EVVELSİ yahut **EVVELİSİ** (i.). Sondan önce olan, Ar. kablel-âhır: **Evvelsi gün** = Dünden önceki gün. **Evvelsi sene** = Geçen seneden önce olan yıl.

EVZÂ (i. A. c.) (m. vaz'). Vaz.lar, durumlar, konuşlar. bk. Vaz'.

EVZAH (i. A. «vâzıh» dan itaf.). Daha, en veya pek açık ve izahlı.

EVZÂN (i. A. c.) (m. vezn). Vezinler, ölçüler. bk. Vezin.

EY (e.). **1.** Nidâya (ünleme) yani çağırmaya yarar: Ey dostum; ey benim canım kardeşim; ey Allah'ım (Farsça ile müşterektir). **2.** İcap edatıdır, evet, peki, olur (bu mânâ ile eh telâffuz olunur). **3.** Nidâya cevap için kullanılır, efendim, ne var: Çağırdım, ey, dedi. **4.** Sual ve sorgu için kullanılır: Ey, sonra? Ey, söyle bakalım. **5.** Tasdik edatıdır: Ey, orası öyle. **6.** Sabırsızlık gösterir: Ey, canım, elverir; ey, artık çok oldu. **7.** Hey, yahû: Ey, kimdir o?

EYÂ (e. F.). Ey, hey: **Eyâ şâh-ı hûbân** = Ey güzeller şâhı!

EYÂDÎ ve **EYDÎ** (i. A. c.) (m. yed). Yedler, eller. bk. Yed.

EYÂDÎM (i. A.). Zeminler, yeryüzleri.

EYÂLÂT (i. A. c.) (m. eyâlet). Eyâletler, umumî valilikler.

EYÂLET (i. A.) (c. eyâlât). Büyük vilâyet, umumî valilik: Budin, Mısır, Anadolu, Provans, Britanya, Gaskonya eyaletleri.

EYD (i.). 1. Koku, Ar. râyiha, Fars. bûy. 2. İs, sis, duman, duhân. **Eyd ağacı** = Tütsü için ve güzel koku vermek için yakılan ağaç, ödağacı.

EYDÂ (i. A. hukuk). Kendi malının muhafazasını başkasına bırakmak.

EYDÎ (i. A. c.) (m. yed). Yedler, eller. bk. Yed.

EYER (i. eymek fiilinden). Binmek için atın üzerine konulan şey: Ata eyer vurmak. **Tatar, Osmanlı, Yarım Osmanlı, Frenk, Kırım eyeri** = Eyerin çeşitleri. **Eyer boşaltmak** = Atın üzerinde bir yana eğilerek yapılan süvari tâlimi. **Eyeri boş kalmak** = Helâk olmak, öldürülmek (suvari tâbiri). **Eyer kaşı** = Eyerin ön ve arkasındaki çıkıntılar ki, tahtadan olup meşinle kaplanmıştır. **Eyer kaltağı** = Eyerin tahtadan olan kaplanmamış kafesi.

EYERLEMEK (f.). Eyer vurmak, eyer kapamak.

EYERLEMEK (f.). Ata eyer ve takım vurulmak: Daha hayvanlar eyerlenmedi.

EYERLİ (i.). Eyer yani serc vurulmuş, eyerle kullanılan (binek beygiri): İki eyerli bir de palanlı at.

EYİ (i. eyü'den). İyi. bk. İyi.

EYİTMEK (f.). Demek, söylemek.

EYLEM (i.) (y. k.). Ameliye, fiil.

EYLEME (i.). Eylemek işi, etme, kılma, yapma.

EYLEMEK (f.). Etmek, kılmak, yapmak, işlemek. Konuşmada az kullanılıp, eski yazı dilinde etmek yerine yardımcı fiil olarak çok kullanılır ve Arapça mastarlar ile mürekkep fiiller teşkil ederdi: Emreylemek, beyân eylemek, imdâd eylemek. **Neyleyim** = Ne eyleyeyim, ne yapayım? **Neylesin?** = Ne eylesin, ne yapsın?

EYLEMLİ (i.). Fiilî

EYLÜL (EYLÛL) (i.). Eski Rûmî takvimin yedinci şe şimdiki tertiple dokuzuncu ayının Süryanî dilindeki adı. Avrupa dillerinde (september) dir ki, yedinci ay demektir.

EYM (i.). İlâç, devâ: Kocakarı eymi.

EYMEN (i. A. «yemîn» den). 1. Yeminli. 2. Meymenetli, uğurlu.

EYMÂN (i. A. c.) (m. yemîn). Yeminler, andlar. bk. Yemin (m. «eymen» Türkçe'de kullanılmıyor. Sağ eller).

EYTÂM (i. A. c.) (m. yetîm). Yetimler. bk. Yetim.

EYTİŞİM (i. diyalektik) (uyd. k.) 1. İlmî konuşmaları yürütme sanatı. 2. (felsefe) Alman filozofu Hegel'in, mefhumları karşıtlarıyle birlikte düşünerek, gerçeğe varma yolundaki görüşü.

EYVÂ (i. A. «evâ» dan). Kondurma, yerleştirme, menzil ve yer kazandırma, iskân.

EYVÂH (i. F.). Yazık, heyhat, yazıklar, yanılıp yakılma: Eyvâhlar olsun.

EYVALLAH (e. A. ey = tasdik edatı, vallah = yemin). Evet, Ar. naam, Fars. beli, öyle olsun. 2. Teşekkür ederim, Allah râzı olsun. 3. Allaha ısmarladık. **Eyvallah demek** = Her şeye razı olmak, dervişçesine boyun eğip tevekkül etmek.

EYVÂN (i. F.). 1. Köşk, kasr. 2. Büyük salon, dîvân: **Eyvân-ı Kisrâ** = Irak'ta Tayısfûn harabelerinde Sâsânî şahinşahlarının büyük saraylarının yıkıntısı.

EYYÂM (i. A. c.) (m. yevm). Yevmler, günler. bk. Yevm. m. gibi. 1. Zaman, hengâm, devir: O eyyâmda, onun eyyâmında. 2. Nüfuz, iktidar: Eyyâm buldu; şimdi onun eyyâmdır. 3. Gemiye müsait rüzgâr: Gemi eyyâm buldu; eyyâm ola (gemici dilinde: heyamola). Gemicilerin demiri alırken söyledikleri sözdür.

EYYEDE (i. A. teyyid masdarından olup, dua yerine kullanılan bazı Arapça terkiplerde geçer). **Eyyed-allah** = Allah müeyyed etsin! **Eyyed-allah-ı meleke** = Allah mülkünü müeyyed etsin!

EYYÜHÂ (e. A.) «Ya, ey!» gibi hitap edatı. **Elâ yâ eyyühessakî** = Ey içki sunan! **Yâ eyyühelhuzzâr** = Ey hazır bulunanlar!

EYZAN (i. A.). Yine öyle, keza, kezalik, bu da, öyle.

EZ (e. F.) (Türkçe'deki «den» ve Arapça'daki «men» yahut «ân» gibi başlangıç mânâsıyle bazı Farsça tabirlerde bulunur): **Ez-ân-cümle** = O cümleden olarak. **Ez-dil-ü can** = Can ve gönülden. **Ez-ser-i nev** = Yeni baştan. **Ez-kazâ** = Kazâra, şayet. **Ez her cihet** = Her bakımdan.

EZÂ (i. A.). İncitme, eziyet, Fars. renciş, âzâr, Ar. cefâ, cevr: Kimseye ezâ etmemeli.

EZ'AF (i. A. zaîf'ten). Daha veya en zayıf.

EZ'ÂF (i. A.) (c. zı'f). Bir şeyi iki misli yapan fazlalıklar, katlar.

EZAN (i. A.) Müslümanlar'ı namaza davet ve namaz vaktini ilân için müezzin tarafından minarede veya başka bir yerde okunan tekbîr, kelime-i şehâdet. Ezan okumak, ezan vermek, ezan okundu, ezân-ı Muhammedî, akşam ezanı, ezan vakti. **Ezanda** = Geç vakit, akşam. Türk musi-

kisinde dinî musikinin cami musikisi dalında bir formdur.

EZÂNÎ (i. A.). Ezana ait.

EZÂNÎ SAAT (i.). Güneşin battığı zaman 12 kabûl edilen eski alaturka saat.

EZBER (i. F.) (ez-ber, göğüsten yahut üstten). Kitaba bakmadan okuma ve buna alışma. Ar. Hıfz: Dersini ezber etti; ezberini öğrendi. **Kitaba bakmayarak** = Ezberden okuma. **Ezbere** = Düşünmeden, diline geleni söyleyerek: O, ezbere söz söylüyor.

EZBERCİ (i.). Dersi anlar anlamaz ezber etmeyi âdet etmiş talebe.

EZBERLEMEK (f.). Ezbere öğrenmek, Osm. hıfzetmek: Bir günde koskoca bir şiiri ezberledim.

EZBERLENMEK (f.). Ezbere öğrenilmek, Osm. hıfz olunmak: Günde on sahife ezberlenir mi?

EZBERLETMEK (f.). Ezbere öğretmek, Osm. hıfz ettirmek: Bu kitabı size ezberleteceğim.

EZCÜMLE (i. F. A.). Başka şeyler arasında, başlıca.

EZ-DİL (i. F.). Gönülden.

EZ-DİL Ü CÂN (i. F.). Can ve gönülden.

EZDİRMEK (f.). **1.** Diğeri vasıtasiyle ezmek. Osm. sahkettirmek: Bozayı ezdirip öyle kullanmalı. **2.** Basılıp mağlûp ve perişan olmasına engel olmamak: Ben adamlarımı size ezdirmem.

EZEL (EZELL) (i. A. «zelîl» den itaf.). Daha veya en zelîl (alçak): **Ezell-i nâs** = Halkın en alçağı.

EZEL (i. A.) Başlangıcı olmayan geçmiş zaman, ebed mukabili. **Ezelden, min-el-ezel** = İptidadan, eskiden, başlangıcı olmayan zamandan beri.

EZELÎ (i. A.) (mü. ezeliyye). Ezele ait, başlangıcı olmayacak surette eski, başlangıçsız: Allah'ın ilm-i ezelîsi, kudret-i ezeliyyesi.

EZELİYYET (i. A.). Ezelîlik, geçmişte başlangıçsızlık: Tanrı'nın ezeliyyeti.

EZGİ (i.). Nağme.

EZGİL (i.). Bir cins küçük taneli muşmula (daha küçüğüne döngel derler).

EZGİN (i.). Ezilmiş, ezik.

EZGİNLİK (i.). Açlık duygusunu andıracak şekilde rahatsızlık veren bir hal: İçimde bir ezginlik var.

EZHÂN (i. A. c.) (m. zihn). Zihinler. bk. Zihin.

EZHÂR (i. A. c.) (m. «zehre» dilimizde kullanılmamıştır). Çiçekler.

EZHER (i. A.) (mü. zehrâ). Pek beyaz ve parlak: **Ezher-ül-levn** = Renklerin en parlağı.

EZHERİYYE (i. H.). Halvetiyye tarîkatı şûbelerinden biri.

EZİKKA (ka uzundur) (i. A. c.) (m. zukak). Sokaklar. bk. Sokak.

EZİCİ (i.). Ağır basan: Ezici çoğunluk.

EZİK (i.). Ezilmiş, basılmış, bozuk: Birtakım ezik portakallar.

EZİKLİK (i.). Ezik olma hali.

EZİLMEK (f.) **1.** Toz haline, yassı hale getirilmek, dövülmek. Osm. sahk olunmak: Bu boya ezilmeden kullanılmaz. **2.** Basılmak, ağır bir şeyin altında kalarak veya sıkışarak yamyassı olmak: Arabanın altında kolu ezilmiş; bu portakallar, kavunlar ezilmiştir. **3.** Mağlûp olmak, tahammülü pek zor bir sıkıntı altında perişan olmak: Bu arada o biçare ezildi; dert ve kederden ezilip gitti. **Ezilip büzülmek** = Maksadını açık söyleyemeyip de sıkılarak konuşacak söz bulamamak.

EZİM EZİM (i.) (kuvvetlendirme tekrarı). Çok ezilmiş: Ezim ezim eziliyor yüreğim.

EZİNMEK (f.) (mide) Bayılmak, baygınlık hissetmek: Midem eziniyor.

EZİNTİ (i.). Midede ezilir gibi hissolunan baygınlık.

EZİYET (i. A.). **1.** İncitme, Fars. renciş, âzâr, Ar. cefâ: Eziyet etmek, vermek. **2.** Zahmet, meşakkat: Eziyet çekmek.

EZİYETLİ (i.). Zahmetli, meşakkatli, çok ağır ve yorucu: Eziyetli bir iştir.

EZKİYÂ (i. A. c.) (m. zekî). Zekiler. bk. Zekî.

EZMÂN (i. A. c.) (m. zamân). Zamanlar. Dilimizde daha çok «ezmine» çokluğu kullanılmıştır.

EZMÂR (i. A. c.) (m. zimr ve zemîr). Bahâdırlar, kahramanlar, yiğitler.

EZME (i.). Ezilmiş şey: Badem ezmesi, domates ezmesi.

EZMEK (f.). **1.** Dövüp toz haline getirmek, kırmak, ufaltmak. Osm. sahk etmek: Pirinci ezmek. **2.** Basıp veya sıkıp yassılatmak, şeklini bozmak: Kavunu, portakalı ezmek. **3.** Suyun içinde tanelerini kırarak karıştırmak: Yoğurt, boya ezmek. **4.** Kahretmek, çok zahmet ve eziyet vermek: **Ezip suyunu içmek** = İşe yaramaz bir şeyle uğraşmaktan kinayedir. **Lâkırdıyı ezip büzmek** = Ne söyleyeceğini bilemeyip lâkırdıyı ağızda gevelemek. **Mide-**

yi ezmek = Mideyi bayıltmak, baygınlık vermek.

EZMİNE (i. A. c.) (m. zâman). Zamanlar, çağlar. bk. Zaman.

EZNÂB (i. A. c.) (m. zeneb). Kuyruklar. bk. Zeneb.

EZRÂİL bk. Azrâil.

EZRAK (i. A.) (mü. zerka). Gök renginde, mavi.

EZRÂR (i. A.) (c. zırr). Düğmeler.

EZVÂC (i. A. c.) (m. zevc). Zevcler, kocalar. bk Zevc.

EZVÂK (ka ile) (i. A. c.) (m. zevk). Zevkler. bk. Zevk.

EZYÂL (i. A. c.) (m. zeyl). Zeyller, kuyruklar, ekler. bk. Zeyl.

EZYED (i. A.) (ziyâde'den itaf.). Daha veya en ziyâde, çok fazla.

■

F

F (i.). Türk alfabesinin yedinci harfi. Ebced hesabında 80 sayısını gösterir.

F (Kimya). Flüor elemanının senbolü.

FÂ (i. A.). F harfinin Arapça okunuşu.

FA (i. L.). Musikide mi ile sol arasındaki perde. Diatonik dizisinin 4. derecesi.

FAAL (FA'ÂL) (i. A. imüb.). Çok işleyen, çok iş gören, hiç durmayıp daima harekette bulunan: Faal bir adamdır.

FAALE (i. A. c.) (m. fâil). bk. Fâil.

FAALİYET (i. A.). Faal olma hali.

FABRİKA (i. İ.). **1.** Sanayi mamullerinin büyük ölçüde imal edildiği yer. Fars. kârhane, Ar. ma'mel: Bez, kâğıt, cam fabrikası. **2.** Eskiden, un fabrikası, buharla işleyen değirmen: Filan kasabada üç değirmenle bir fabrika vardır. **Fabrika işi** = Usta elinden çıkmayıp fabrikada yapılmış standard iş. Fr. fabrique.

FABRİKACI (i.). Fabrika sahibi, bir fabrikayı idare eden adam: Kâğıt fabrikacısı, fabrikacılarla muhabere etmek.

FABRİKATÖR (i. Fr.). Fabrikacı.

FÂCÎ (i. A. fec'den if.) (mü. fâcia) (Arapça müennesi de fâcî'dir). Acıklı, hüzün ve keder verici, acıklı: Bir hal-i fâcî, bir hikâye-i fâcia.

FÂCİA (i. A.). **1.** Âfet, musibet, acınacak hal ve hadise. **2.** Tiyatro oyunlarının acıklı ve ibret verici bir hikâyeden ibaret olanı (Fr. drame). **Fâcia-nüvis** = Fâcia denilen acıklı tiyatro kitapları yazan muharrir.

FÂCİALI (i.). Acıklı, tesir edici ve ağlatıcı bir hikâyesi olan: Fâcialı bir vaka.

FÂCİR (i. A. fücûr'dan if.) (mü. fâcire) (c. fecere). Fitneci ve fesatçı, sefih, zina ve işret gibi kötü işleri yapan: Bir şahs-ı fâcir, sâhire-i fecere, kefere-i fecere.

FÂCİR, FÂCİRE (i. A. fücûr'dan) (c. fecere, füccâr). **1.** Fenâ huylu, günâhkâr, fücûr sahibi. **2.** Sefih, çok içen. **3.** Habîs, rezîl, şerîr, şakî. **4.** Kadına düşkün erkek, erkeğe düşkün kadın.

FAÇA (i. İ. denizcilik). Serenleri aksine prasye ederek yelkenleri oldukları gibi kapatarak gemiyi geriye hareket ettirme.

Bir fabrikanın içi

FAÇETA (i. İ.). Elmasın yüzlerinden her biri.

FAÇUNA (i. İ. denizcilik). Temastan muhafaza için halatı tel ile veya katranlı sicimle sarma: **Façuna etmek, façuna maçunası** = Bunu yapmaya mahsus âlet.

FAGOSİT (i.) (Y.). Organik yahut inorganik maddeleri alıp sindirebilen hücre.

FAĞFUR (i.). Vaktiyle Çin imparatorlarına verilen «hakan» gibi bir unvandır (bazıları fağfuru Çin ve hakanı Moğolistan ve Mançurya hükümdarlarına tahsis etmek istemişlerdir).

FAĞFÛRÎ (i.). Çin'de, sanki imparatorlarına mahsus olmak üzere yaptıkları nefîs porselen, eski maden Çin tabağı.

FAGOSİTOZ (i. Y. biyoloji). Fagositlerin vücuda giren mikropları sindirmesi olayı.

FAGOT (i. İ.). Batı musikisinde tahtadan, nefesli bir çalgı.

FAH (i. A.). Tuzak, kapan (bu kelime Türkçe'de pek az kullanılırsa da galatı olan «fak» Türkçe'leşmiştir).

FAHÂMET (i. A.). Ululuk, büyüklük, azamet. Osm. ulüvv-i şân. Sadrâzamlara, Mısır hidîvi ve hükümdarlık hânedanı mensuplarına, yarı müstakil hükûmet ve emirlik başında bulunanlara verilen resmî unvan: **Zât-ı fahâmet-penâhî** = Sadrâzam.

FEHÂMETLÛ (i.). Sadrâzama ve Mısır hıdîvi ile prenslere verilen unvan: Devletlû fahâmetlû .... paşa hazretleri, Almanya prenslerinden fahâmetlû .... hazretleri.

FAHÂMET-PENÂH (i. A. F.). Ululuğun sığındığı makam, başvurulacak en büyük makam.

FAHHÂM (i. A.). Kömürcü.

FAHHÂR (i. A.). **1.** Çanak, çömlek, toprak testi. **2.** Kendisini medheden, çok öğünen.

FAHHÂŞ (i. A.). Kötülüğün her çeşidini şahsında toplamış kimse.

FAHÎM, FAHÎME (i. A. fahm'den) (c. fihâm). Çok kuvvetli, îtibar ve nüfûz sahibi olan, fahâmetli: **Düvel-i fahîme** = Îtibar ve nüfûz sahibi devletler.

FÂHİM, FÂHİME (i. A.). Anlayışlı, akıllı (erkek, kadın).

FAHÎM-ÂNE (i. A.). Fahîm olana yakışacak tarzda.

FÂHİR (i. A. fahr'den if.) (m. fâhire). **1.** Kıymetli, ağır, güzel, parlak: **Libas-ı fâhir** = Kıymetli elbise. **2.** İftihar eden övünme.

FÂHİŞ (i. A. fuhş'dan if.) (mü. fâhişe) (c. fevâhiş). **1.** Ahlâk ve edebe aykırı iş, hareket ve bilhassa zina, rezalet (lisanımızda müfredi bu mânâ ile pek kullanılmaz; daha çok aşağıdaki mânâda kullanılır). **2.** (mü.) Zâniye, kahbe, orospu: Birtakım fahişeler şehirden uzaklaştırıldı. **3.** Mübalâğâlı, insafsızca: Fahiş fiyat.

FÂHİŞE bk. Fâhiş.

FAHİZ (i. A.). Uyluk, oyluk.

FAHL (i. A.) (c. fuhûl). **1.** Aygır. **2.** Zevc, koca. **3.** mec. İleri gelen, baş, reis: Fuhûl-i ulemâdan bir zat.

FAHM (i. A.). **1.** Kömür, odun kömürü. **Fahm-ı madenî** = Maden kömürü. **2.** Kimya.

FAHM (i. A. fahâmet'den smüş) (c. fihâm (bunun yerine galat olarak fahîm kullanıyoruz). Büyük, ulu, azametli, Osm. muazzam, mükerrem.

FAHR (i. A.). Öğünülecek şey, Osm. medar-ı iftihar, kendisine nisbeti veya kendisiyle münasebeti olanlarca şeref sayılan zat, sebeb-i iftihar: Fahr-ül-ulemâ; fahr-ı âlem, fahr-ı kâinat (peygamberimiz).

FAHRENHAYT (i. A.) Mucidi olan Alman fizikçisinin (Fahrenheit) adını taşıyan termometre. Fahrenhayt termometrelerinde donma derecesi + 32, kaynama derecesi de + 212'dir.

FAHRÎ (i. A.) (mü. fahriyye). Şeref ve iftihar vesilesi olarak ücretsiz ve ismen verilen ve kabul olunan sıfat ve unvan: O ilim cemiyetinin fahrî reisi filan zattır, ben de fahrî âzâsından olmayı arzu ederim. **Fahrî oyma** = Fahri adında meşhur bir ustanın icadı olan ince ve sanatlı oyma, Fahri işi oyma.

FAHRİYYE (i. A.) (c. fahriyyât). Şairin eski Arap usûlü üzere kendi vasıf ve meziyetlerini ve bilhassa kahramanlık ve her türlü müsbet taraflarını yazarak övme yolunda söylediği kasîde. Türk şiir ve musikisinde eser sahibinin kendisini övdüğü eser. Kasîde formunda duâ'dan önceki kısım.

FÂHTE (i.). Türk musikisinde 20 zamanlı bir büyük usul.

FÂHTE (i. A.) (c. fevahât). Üveyk denilen kuş, bir cins kumru.

FAHUR (i.). **Ferah fahur** = Ferah verici, iç açıcı. bk. Ferîh.

FAHÛR (i. A. fahr'den imüb.). Çok övünen, kendi vasıf ve meziyetleriyle övünen, tefâhur eden. Osm. mütekebbir, mutaazzım.

FAHÛRÂNE (i. F.). Övünerek, tefah-

hurla, iftihar ederek: Birtakım fahûrâne bir tavırla sallanarak geldi.

FAHZ (i. A.). Bacak, oyluk. Farsça rân.

FÂİDE bk. Fayda.

FÂİDE-MEND (i. A. F.). Faydalı, müfîd, nâfî, kârlı, kazançlı.

FÂİK (ka ile) (i. A. fevk'den if.). 1. Üstün, tercih edilen, diğerlerinden ileri: Akranına fâik. 2. Yüksek, seçkin, fevkalâde: İhtirâmât-ı fâika.

FAİKIYYET (i. A.). Üstünlük.

FÂİL (i. A. fiil'den if.) (mü. fâile). 1. İşleyen, yapan, âmil: Acaba bu işin, bu cinayetin fâili kimdir? 2. Müessir, tesir eden. 3. (gramer) Cümlede fiili icra edeni gösteren isim: «Kitap okuyordum» cümlesinde olduğu gibi fâil, fiilin çekimindeki son ekte gizli olabilir. **İsm-i fâil** = Eden, gelen, söyleyen gibi fâile sıfat olan fiil parçası. (hukuk) **Fâil-i müstakil** = Bir suçu bizzat yapan veya yapılmasına sebep olan. **Fâil-i müşterek** = Bir cürmün işlenmesine sebep olmayıp iştiraki olan.

FÂİLİYYET (i. A.). 1. Yapan ve işleyen adamın hâli. Ar. âmiliyyet. 2. Müessirlik, tesir: Bu ilâcın fâiliyyeti tecrübe edilmiştir:

FÂİZ (i. A.) (feyz'den if.). Taşan, taşkın. Borç verilen para ile ekseriyetle yıllık hesaplanan ve belirli olarak alınan kâr: Faizle para almak, istikraz etmek. Yüzde üç, yüzde dokuz, yüzde on iki fâiz. **Fâize yatırmak** = Fâizle işletmek, fâizle vermek. **Fâiz-i müfred** (ve daha doğrusu): **Fâiz-i basit** = Ödünç verilen paranın yalnız sermayesinden alınan kâr: **Mürekkep faiz** = Her yıl işleyip, verilmeyen borcun da, durduğu sene için kârı hesaplanarak alınan fâiz. **Fâiz yürütmek** = Fâizini hesaplamak.

FÂİZ (i. A. feyz'den if.). Feyz ve zafer bulan, muvaffak olan, meramına eren.

FÂİZCİ (i.). Fâizle para veren şahıs.

FAK (i. A. fah = tuzak'tan Türkçeleşmiş). Kurulur tuzak. mec. **Faka basmak** = Dikkatsizlik ve gafletle dokunaklı bir söz söylemek, pot kırmak, baltayı taşa vurmak.

FÂKA (i. A. fakr). İhtiyaç, zaruret.

FAKAHET (ka uzun okunur) (i. A.). Fakihlik. Fıkıh ilminde bilgi sahibi olma.

FAKAHETLİ (ka uzun okunur) (i. T. A.). Fıkıh ilminde bilgi sahibi olan. Eskiden nesir dilinde müftülere verilen unvan.

FAKAT (i. A.). 1. Yalnız, ancak: Ava gitmek âdetim değildir, fakat bugün misafirlerimin hatırı için gitmeye mecbur oldum. Fakat bunu size söylüyorum. 2. Ama, lâkin, şu kadar ki: Ben çok çalışmayın dedim, fakat büsbütün dersi bırakın demedim. O adam çok okuyor, fakat faydalı kitaplar seçmiyor.

FAKD (i. A.). Yokluk, bulunmama. bk. Fıkdân.

FAKFON (i. Çince'den, kimya). Bakır, nikel ve çinkodan yapılan gümüş görünüşünde bir halita.

FAKFUN (i. Almanca'dan). Gümüş

FAKI (i. A.) (fakîh'ten galat). Eski den Anadolu'da okumuş adamlara yani köy imamı ve öğretmen gibi adamlara derlerdi: Fakıya danışmalı, fakının oğlu.

FAKIR (FAKR) (i. A.). Fakirlik. bk. Fakr.

FAKÎH (ka ile) (i. A. fıkh'dan smüş.) (c. fukahâ). Fıkıh âlimi.

FÂKİHE (i. A.) (c. fevakih) (asıl fekâhet'ten if. olup sevindiren ve şenlendiren demektir). Meyve, yemiş, Ar. semere **Fâkihet-üş-şitâ** = Kış meyvesi, yani ateş.

FAKİR, FAKÎR (ka ile) (i. A. fakr'dan smüş.) (mü. fakîre) (c. fukarâ). 1. Yoksul, züğürt, malsız, servetsiz, parasız, fukara, muhtaç. 2. Bîçare, zavallı: Ne yapsın fakir! 3. Tevazu yoluyle daha çok dervişler arasında birinci şahıs için kullanılır: Fakir, dün ziyaretinize geldimse de bulamadım. Çokluğu Türkçe'de teklik yerine de kullanılır. 4. Hindistan'da tabiat üstü gibi görünen gösteriler yapan kimse.

FAKÎRÂNE (ka ile) (i. A. F.). 1. Fakire yakışır surette. Fakirâne bir evim vardır, fakirâne yaşamayı kabûllenip gelirinin çoğunu hayra sarfediyor. 2. Âcizane (tevazu tâbiri): Fakirâne takdimine cüret ettim.

FAKİR-HÂNE (ka ile) (i. A. F.) Konuşanın evi (tevazu tâbiri): Fakirhâneye teşrifinizi rica ederim.

FAKİRİZM (i. A. Fr.). Hindistan'da, fakirlerin yaptığı, tabiat üstü kuvvetlere atfedilen fevkalade gösteri ve temrinlerin tamamı.

FAKR (i. A.). Fakirlik, yoksulluk, muhtaçlık, züğürtlük.

FAKSİMİLE (i.). Aynen basma, bir metni fotokopi vs. yolu ile aynen basma, (y. k.) tıpkıbasım. bk. Basım.

FAKTİTİF (i. Fr.). Başkasının vasıtasıyle yapılan veya başkasının yapmasına meydan verildiğini ifade eden fiil: Arttırmak, kırdırmak gibi.

FAKTÜR (i. Fr.). Musikide saz imali sanatı.

FAKÜLTE (i. Fr.) Üniversitelerin, ihtisas konusu bakımından ayrılmış kollarından her biri.

FAL (i. A. aslı: fa'l). **1.** Uğur, iyi talih. **2.** Baht ve talihi anlamak için birtakım garip vasıtalara müracaat etme, atılan boncuk ve baklaya, açılan bir kitabın bir satırına, koyunun kürek kemiğine vesair böyle şeylere bakıp bunlardan mânâ çıkarma: Fal açmak, atmak, fala bakmak. **Fâl-i hayr** = İyi fal. **Huceste-fâl** = Mubarek talihli. **Faltaşı** = Falcıların fala bakmak için attıkları ufak çakıl taşlarıyle boncuklar. **Gözlerini faltaşı gibi açmak** = Hayretle veya hırs ve tamahla bakmak.

FALAK (i. A.) **1.** Sabah aydınlığı. **2.** Tomruk, falaka.

FALAKA (i. A.). **1.** Eskiden suçluları ve öğrencileri cezalandırmak için kullanılan âlet. Orta tarafında ayakları sıkıştırmaya mahsus ip geçirilmiş bir sopa ile tabanlara vurmaya mahsus bir sopadan ibaretti: Falakaya çekmek, falaka değnek getirtti, falakaya yatırmak, falaka vurmak. **2.** Bazı manivela işlerini yapmak için kullanılan ucu iple bağlı ağaç parçası **3.** (denizcilik). İki ucu bir yere bağlı bir parça halat.

FALÂKET bk. Felâket.

FALANCA (i.). İsmi söylenmek, istenilmeyen veya belli olmayan bir şahıs veya şeyi gösterip «falan» sözünden daha belirli gibi kullanılır: Falanca adam geldi diye haber vermeli, falanca yere gideceğim, dedi.

FALCI (i.). Fal açan, fala bakan: Falcı kadın.

FALCILIK (i.). Fal açmak işi. Fala bakanın meşguliyeti.

FALÇATA, FALÇETE (i. İ.). Kunduracı bıçağı.

FALAN (i. A.) **1.** Belirsizlik zamiri ve eş mânâlı takımların ikinci unsurudur. Belirsiz olarak ismin yerini tutar: Falan geldiği zaman şöyle yaparmış, filan gelince böyle edermiş... Falan tarihte falan kişi görmüş... Falan filân yahut falan feşmekân. Küçümsenen şeyler, vaziyetler hakkında kullanılır: Yok gönlünü almamışız, yok kalbini kırmışız, falan filân. **2.** Bazı kelimelerden sonra gelince benzerini ifade eder: Musluğu falan iyice kapadınız mı? Akşama gelirken karpuz falan getir.

FÂLİC (i. A.) (felc'den imef). Vücudun bir kısmının tutmaz hale getirilip battal edennüzûl.

FÂLİH (i. A.). **1.** Toprak ekici. **2.** Başarılı ve bahtiyar. **3.** Şöhret, ün.

FALİHAYIR (FÂL-i HAYR) (i. F. A.). Hayır falı, iyiye yorulan şey.

FÂL-NÂME (i. A. F.). Fal kitabı.

FALSO (İ.). Musikide bir sesin gerçek perdeye aykırı olarak icrası.

FALYA (i. İ.). Ağızdan dolan eski usul topların ağızlık otu ve yemleme koymaya mahsus deliği, çanaklık; falya iğnesi, burgusu. **Falyaya basmak** = Topu doldururken ateş almaması için falyasına parmağını basmak. **Falya yüksüğü** = Parmağın hararete dayanamamasıyle bu iş için kullanılan yüksük. **Falya çivilemek** = Düşmana terki zaruri topları battal etmek için falyalarıa çizi tıkmak. mec. Gözükme, meydana çıkma.

FALYONOS (i. Y.). Balina denilen ve denizde yaşadığı halde balık olmayıp, memelilerden olan büyük bir hayvan, kadırga balığı.

FÂM (i. F.) (renk, Ar. levn): **Gülfâm** = Gül renginde. **Mînâ-fâm** = Şişe renginde. **Kebûd-fâm** = Gök renginde.

FAMİLYA (i. İ.). **1.** Aile, hanedan: Büyük bir familyaya mensuptur, Hohenzolern familyası. **2.** Zevce, karı: Bu kadın kimin familyasıdır? Familyası hasta imiş.

FAN FAN (ses taklidi) **1.** İhtiyarlıktan dişleri dökülüp sözü anlaşılmaz: Fan fan bir ihtiyar. **2.** Böyle söylenilen söz: Onun fan fan lakırdısından ben ne anlarım. **Fanfan böceği** = Tonuzlan.

FANFAR (Fr.) Yakın nefesli sazlardan kurulmuş orkestra.

FANFİN (i.). Anlaşılmaz konuşma ve daha çok anlaşılmayan yabancı bir dil hakkında söylenir: Kapıda iki kişi var, fanfin edip duruyor.

FANIMAK (i.). Zayıf olmak, ihtiyarlıktan eli ayağı tutmaz hale gelmek (Vefik Paşa merhum bunu Türkçe sanıp kırılmak demek olduğunu ve «fanfan ile bir asıldan bulunduğunu söylüyorsa da, Ar. «fanı» sözünün Arapça'da da böyle bir mânâsı olduğundan dilimize Arapça'dan geçmiş olduğunda şüphe yoktur).

FÂNÎ (i. A. fena'dan imef.). (mü. fânîye). Zevâl ve son bulan, bâki olmayan, geçici olan: Âlem fânîdir.

FANİLA (i.) (Fr. flanelle). **1.** Teri içmek ve sıcak tutmak için tenin üzerine giyilen yünden dar gömlek veya don: Fanila giymek, fanilayı çıkarmak. **2.** Yünden ince ve yumuşak bir nevi kumaş: Bu fanilanın metresi kaça? Faniladan gömlek. **3.** Fanilâ denilen kumaştan yapılma: Fanila mintan, fanila hırka. **4.** Yünden, fanila tarzında yani ince ve yumuşak olarak yapılmış

olan: Fanila çorap, fanilâ don. «yün çorap» ile «fanilâ çorap» arasında fark vardır. Birincisi yerli ve az, çok kaba olarak eğirilmiş yünden mamul çoraba ve ikincisi ise fabrika işi olarak ince ve yumuşak olanına delâlet eder.

FÂNİYYET (i. A.). Fânilik, ölümlülük.

FANTA (i.). Dağ isketesi denilen gök renginde bir ufak kuş.

FANTASMA (i. Y. psikoloji). Olmayan şeyleri var gibi görmek.

FANTAZYA (i. Y.). **1.** Yalandan gösteriş, boş tantana ve debdebe: Fantazyayı sever bir adamdır. Başlıca Araplar'ca kullanılıp lisanımıza onlardan geçmiştir: **2.** Araplar'ın at koşturup yarış etmeleri: Fantazyaya çıktılar.

FANTEZİ (mus.) (Fr.). Musikide serbest stilde yazılmış parça. Türk musikisinde serbest stilde yazılmış şarkı.

FÂNÛS (i. A. Yunanca'dan) (c. fevânîs). **1.** Mus vesair ışığın rüzgârdan sönmesini önlemek için camla çevrili mahfazası, fener. **2.** Liman ağızlarında ve tehlikeli sahillerle deniz içindeki kayalar üzerinde gemilere gidilecek yolu göstermek için dikilmiş deniz feneri. Direk veya kule tepesinde yanan muhtelif renkte büyük fener. **3.** (kimya) Bazı şeylerin üstüne konmaya mahsus camdan kapak.

FANYA (i.). Pek geniş gözlü bir balık ağı çeşidi.

FÂR (i. A.). Sıçan, fâre. **Semm-ül-fâr** = Sıçanotu. bk. Fare.

FAR (i. Fr.). Makyajda kullanılan bir çeşit boya.

FAR (i. Fr.). Otomobil, kamyon vesairenin önündeki kuvvetli lâmbalar.

FARAŞ (i. A.) (ferașe'den galat). Odalar süpürüldüğünde süprüntüleri top lamaya mahsus tahta veya tenekeden hususî şekilde yapılmış kulplu kürekçik: Süpürge, faraş getir de şu süprüntüyü topla.

FARAZÂ (i. A.). Farz ve takdir suretiyle, bilfarz, tutalım ki, farz edin, farzedelim ki: Farazâ ölçülecek bir arsamız olsa.

FARAZÎ (i. A.) (mü. faraziyye). Farz ve takdir esasına dayanan.

FARAZİYE (i. A.) Farzetme, var sayma, ipotez.

FARAZİYYÂT (i. A. c.) Doğru gerçek olmayıp farz ve takdir esasına dayanan şeyler: Faraziyatla uğraşıyor. **Faraziyât-ı gayri mümkine** = Gerçekleşmesi imkânsız düşünce ve fikirler. Fr. utopies.

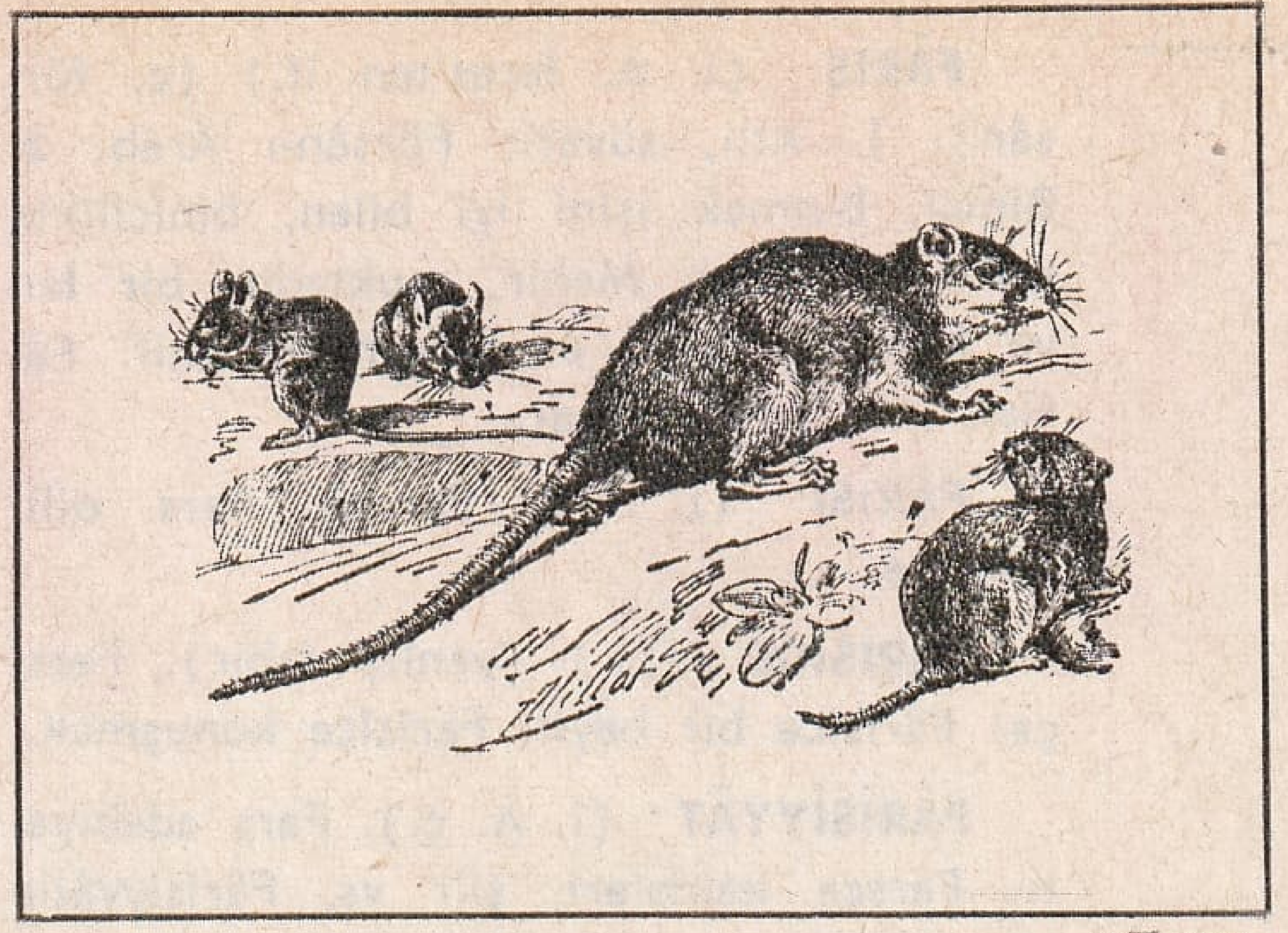

Fare

FARBALA, FARBELA (i. Fr.). Perde, entari gibi şeylerin kenarına dikilen büzgülü veya kırmalı süs, fırfır.

FARE (i. A.) (Arapça'da asıl isim fâr'dır). Küçük sıçan, ev sıçanı, fındık sıçanı (dilimizde bu şekil adı geçen hayvanın küçüğüne tahsis olunarak büyüğüne hasrolunan sıçandan ayrılmıştır).

FAREKULAĞI (i.). **1.** Çuhaçiçeğigillerden bir bitki cinsi. **2.** Yabanî mercanköşk.

FAREOTU (i.). Sütleğengillerden Amerika'da yetişen bir bitki meyvesi; fareleri zehirlemekte kullanılır.

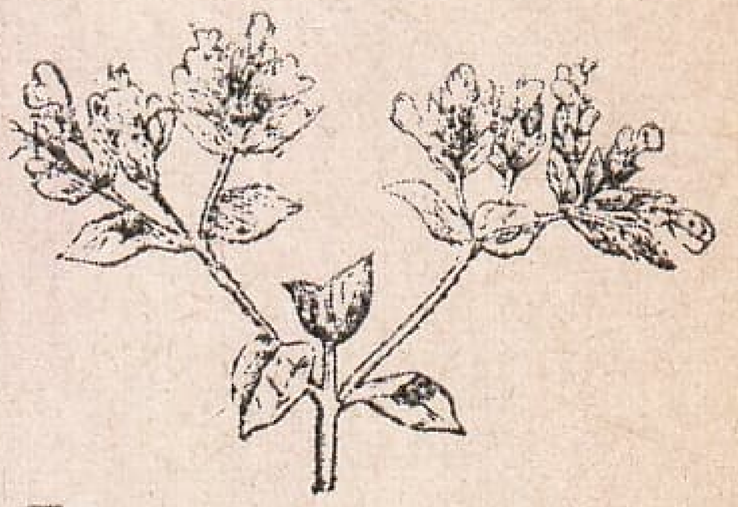

Fare otu

FARFARA (i. A. ferfer, ferfere'den). Hafif mizaçlı ağır ve itimada lâyık olmayan, savruk.

FARFARALIK (i.). Hafif mizaç, sebatsızlık, savrukluk, oynaklık.

FARIL (i.). Balık ağlarının alt ve üst taraflarına gerilen keçi kılından yapılma ip.

FARIMAK (f. Arapça fariğ'den gelme olması mümkündür). **1.** Fariğ olmak, vazgeçmek: Gönül farımaz. **2.** Yılgınlık getirmek, bıkmak, usanmak, bezmek.

FÂRÎĞ (i. A. ferağ'dan if.) (mü. fâriğa). **1.** Boş, Osm. hâlî, tehî: Zihni, kalbi endişelerden fariğdir. **2.** İşini bitirip kurtulmuş, artık işi gücü ve meşguliyeti kalmamış. Osm. âzâde, müsterih: İşten, yazıdan, ticaretten fâriğ olduk. **3.** Vazgeçmiş, terketmiş, el çekmiş, artık uğraşmaz olmuş: Ben kitap yazmaktan, şiir söylemekten fâriğ oldum. **4.** Rahat, âsûde, dert ve gürültüden uzak. **Fâriğ-ül-bâl** = Kalbi rahat ve müsterih.

FÂRİK (ka ile) (i. A. fark'dan if.) (mü. fârika). **1.** Ayıran, fark ve ayırt eden. **2.** Fark olmasına sebep ve vasıta olan: Alâmet-i fârika.

FÂRİKA (i. A.). Ayırma işareti, ayrılma belirtisi. bk. Fârik.

FÂRİS (i. A. feres'ten if.) (c. fürsân). **1.** Atlı, süvari: Fürsân-ı Arab. **2.** Binici, binmek işini iyi bilen, binicilikte mâhir. **3.** mec. Mahir, muktedir, bir fen ve hünerde sanki at oynatmaya ehil: Fâris-i meydan-ı fesâhat.

FÂRİSÎ (i. F.). Farsça, Fars dili, Acemce.

FÂRİSİCE (hi.) (yanlış tabir). Farsça; Fârisîce bir beyit, Farisîce konuşmak.

FÂRİSİYYÂT (i. A. c.). Fars edebiyatı, Farsça kaideleri, şiir vs. Fârisiyyâtla uğraşıyor.

FARÎZA (i. A.) (c. feraîz). **1.** Şer'an yapılması mecburî olan dînî işler: Namaz farîzadır. **2.** Vârislerden beherine şer' an düşen hisse. **3.** (c.) İlm-i ferâiz. bk. Ferâiz. **4.** mec. Yerine getirilmesi şart olan vazife: Bu, benim için farîzadır. **Farîza-i zimmetimdir** = Boynumun borcudur.

FARK (i. A.). **1.** Ayrılık, ayrılma: Bu iki şey arasında fark vardır. **2.** İki şeyden beherinin başka türlü olması. Ar. mubâyenet, tefâvüt, benzemeyiş: Maymunun şebekten farkı vardır. **3.** Ayırma, seçme. Ar. tefrik: O adamın yazısını sizinkinden hiç farkedemiyorum. Bin kişi arasında olsa ben onu farkederim. **4.** İyi görme, seçme, tanıma, teşhis: Karanlıkta farkedemedim, şu yazıyı buradan farkedebilir misin? Çoktan görmediğim için birdenbire farkedemedim. **5.** Bir şeyin diğer bir şeyden miktar veya kıymet vesairece fazla veya eksik olduğu miktar: Size borcum olan Fransız frangı yerine Türk lirası verirsem farkını verir misiniz? Atımı sizinkiyle değiştiririm ama farkını da isterim, farkı ne kadardır? **6.** Anlama: Kendisine gösterdimse de fark edemedi, farkına varamadı. **Para farkı** = **1.** Paraların hakikî kıymetiyle itibârî kıymeti arasındaki fark. **2.** Bir parayı diğer bir cins para ile değiştirirken alınan sarrafiye (Fr. agio). **Farketmek** = Ayırmak, seçmek. **Farkına varmak** = Anlayabilmek, ince ve gizli bir şeyi kavrayabilmek: Kitabının yırtılan yaprağını görünmeyecek surette tamir ettimse de yine farkına vardı. **Bilâ fark** = Tamamiyle birbirine benzer, farksız: Bilâ fark ikisi birdir.

FARKLI (i.). Farklı olan.

FARKLICA (i.). Biraz değişmiş, biraz iyileşmiş: Hastayı bugün farklıca görüyorum.

FARKLILAŞMA (i. biyoloji). Gelişmekte olan bir organizmada organların özel şekillerini almaya başlaması.

FARKSIZ (i.). Farklı olmayan.

FARKSIZLIK (i.). **1.** Fark olunmayış, çok benzeyiş. **2.** Ayrı seçi olmayışı.

FARMASON (i. Fr. franc-mason). **1.** İnsanlar arasında sevgiyi esas tutan milletlerarası bir cemiyet. Esasları siyasî veya dinî olmayıp sırf usule ait olduğu halde sırra bağlıdır. **2.** mec. Dinsiz, kâfir, inkârcı.

FARMASONLUK (i.). **1.** Farmasonun sıfatı. **2.** mec. Dinsizlik, kâfirlik.

FARS (i.). İran milletinin adı.

FARSÇA (i.). Fars dili, Acemce.

FART (i. A.). Normal ölçüden fazla olma, aşırılık. Ar. vefret, ifrat, aşırı derece: Fart-ı muhabbet, fart-ı zekâ, fart-ı tahassür.

FARTA (i.). «Furta» ile birlikte fartası furtası olmamak (sağı, solu belli olmamak) tabirinde geçer.

FÂRUK (i. A. fark'tan imüb.). **1.** Doğruyu yanlıştan fark etmede pek mahir ve muktedir (bu sıfatla ikinci halife Hz. Ömer için kullanılmıştır. Lugat mânâsıyle kullanılmayıp isim gibi kullanılır). **2.** (tıp) **Tiryâk-ı fâruk** = Meşhur bir panzehir ilâcı (Fr. lexplarmaque).

FÂRÛK-ÂNE (ka ile) (i. F.). Hz. Ömer Faruk'a lâyık olacak surette.

FÂRÛKÎ (ka ile) (i. A.) (mü. fârukîye). Hz. Ömer'e mensup ve müteallik.

FÂRYÂB (i. F.). **1.** Çay ve ırmak suyu ile sulanan yer. bk. Pâryâb. **2.** Eski Horasan'da Belh'e yakın bir şehir.

FARZ (i. A.). **1.** Tutma, sayma, itibar etme (var veya yok) kabul etme, bir dava ve meseleyi onun üzerine kurmak üzere bir şeye doğru ve olmuş nazariyle bakma, takdir: Taksim olunacak bin liramız var farzedelim, burada on metre yüksekliğinde bir sütun farzedin, farzedin ki, ben razı oldum. **Farz-ı muhâl** = Gerçekleşmesi mümkün olmayan bir şeyi olmuş farzetmek: Farz-ı muhal olarak dünya hareketten dursa. **2.** Dinin hükümlerinden icrası vâcib olan, sünnet mukabili: Namaz her Müslüman için farzdır. **Farz-ı ayn** = İcrası istisnâsız bütün Müslümanlara lâzım olan farz. **Farz-ı kifâye** = Edası yalnız hususî şartları haiz olanlara lâzım bulunan farz. **3.** Farz imiş gibi yapılması zaruri şey, vâcib, zarurî, nâçar: Bu işi görmek bize farz oldu. Ebeveyne hizmet etmek evlât için farz-ı ayndır. **Üzerime farz değildir** = Vazifem değildir, ne vazifem? **Bilfarz** = Tutalım, şöylece takdir edelim: Bilfarz ben bu işe razı olsam ne yapmamız gerekir? **Bilfarz ve-t-takdir** = Farazâ.

FARZIMUHAL (FARZ-I MUHÂL) (i. F.). bk. Farz.

FAS (i.). Kuzeybatı Afrika'da bir ülke ve şehir. Eskiden şapka olarak kullanılan fes ilk defa bu şehirde yapıldığı için bu isimle (Fas - fes) şöhret bulmuştur.

FASAFİSO (i. argo). Değersiz, ehemmiyetsiz söz veya şey.

FASÂHAT (i. A.). Bir dilin doğru ve hatasız olarak, kolaylıkla söylenmesi ve yazılması. Sözün yanlış ve yabancı yahut pek seyrek kullanılan kelimelerden uzak olmasıyle beraber kaidelere de uygun olması: Fesâhatle söylemek.

FASÂHAT-PERDÂZ (i. A. F.). Güzel, anlaşılır ve açık konuşan.

FASARYA (i.). İpe sapa gelmez boş şey: Sabahtan beri bir şeyler anlatıp duruyor, hepsi fasarya.

FASD (i. A.). Kan alma.

FASETE (i.) (Fr. facette). Tıraş olunmuş elmasın yüzlerinden her biri.

FÂSIK (i. A.) (mü. fâsıka) (fısk'dan if.). Fısk ve fücur sahibi, kötü huylu. Ar. fâcir: Günahkâr, fâsık bir adam.

FASIL (i. A.). Türk musikisinde konser. bk. Fasıl heyeti.

FASIL (FASL) (i. A.) (c. fusûl). **1.** Ayrılma, ayrılık, vasl mukabili. **2.** Kesme, çözme, hüküm, hal: Davayı fasletti. Hal ve fasl. **3.** Bir kitap veya kısmın bölündüğü parçaların her biri: Kitabın ikinci faslı. **4.** Senenin bölündüğü dört mevsimin her biri: **Fasl-ı bahâr** = İlkbahar. **Fasl-ı sayf** = Yaz. **Fasl-ı harîf** = Sonbahar. **Fasl-ı şitâ** = Kış. **Füsûl-i erbaa** = Dört mevsim. **5.** Tiyatro oyununun, piyeslerin bölündüğü kısımların beheri ki, perde değişikliği ile oynanır. Fr. acte. **6.** Bir defada icra olunan musiki: Bir fasıl çalmak. **7.** Çekiştirme, Ar. gıybet, mezemmet: Fasletmek. **8.** İnsan organlarının oynak yeri: Mafsal. **Asıl ve fasıl** = Asıl ve esas: Bunun aslı ve faslı yoktur; hiç vukuu yoktur, büsbütün esassızdır. **Fasl-ı müşterek** = İki sathın birbirine temas ettikleri yer ve orada teşkil ettikleri çizgi.

FÂSILA (i. A.) (c. fevâsıl.). **1.** Ayıran şey, bölme: İki daire arasında tahtadan bir fâsıla vardır. **2.** Bir hâlin devamlılığını kesen şey, aralık, ara. Ar. inkıtâ: Bir saat süren nutkuna hiç fâsıla vermedi, fâsılasız üç gün yağmur yağdı. **Bilâ-fâsıla** = Aralıksız, ara vermeksizin. **3.** Arûz'da bir terim. **4.** (musiki) Kiriş ve tellerin uzunluğu.

FASILALI (i.). Arası kesilen, arada kesintisi olan: Fasılalı demiryolu ile seyahat pek zahmetlidir. Fasılalı dersten faydalanılmaz.

FASILASIZ (i.). Arası kesilmeyen. Osm. gayri münkatı': Fasılasız yağmur, fasılasız sülâle.

FASIL HEY'ETİ (i. T. A.). Türk musikisinde belirli bir programla konser icra eden hânende ve sâzendelerden mürekkep topluluk.

FÂSİD (i. A. fesâd'dan if.) (mü. fâside) (c. fesede). **1.** Bozuk, bozulmuş, sağlam ve doğru olmayan: Fikr-i fâsid, itikadât-ı fâside. **2.** Featçı, iş bozan, nifak düşüren müfsid: Fâsid adam. Fesad eden bir şahıs (yalnız bu ikinci mânâ ile ve ekseriya isim gibi kullanılır). (tıp) **Fâsid-ül-bünye** = Her hastalığa istidadı olan zayıf ve hasta mizaç. Fr. diathésique. **Fâsid daire** = Bir meseleyi başka bir mesele, onu da tekrar birincisiyle tarif etme yolu.

FÂSİH (i. A.). Fesheden, iptal eden.

FASÎH (i. A.) (mü. fasîhe) (c. füsehâ). **1.** Fasahatle söyleyen, bir dili pek doğru ve kaideye uygun olarak söyleyen: Arablar'da pek fasîh adamlar yetişmiştir. **2.** Fasahatle yani doğru ve kaideye uygun olarak söylenilen (söz); fasîh konuşma. Fesahatle: Fransızca'yı fasîh söylüyor.

FASÎHÂNE (i. F.). Açıklıkla, fasahatle, fasih söyleyip yazanlara mahsus tarz ve usulde: Fasîhâne ifâde, fasîhâne ifade etti.

FASİKÜL (i. Fr.). Bir kitabın ayrı bir kapak içinde satılan kısımlarından her biri.

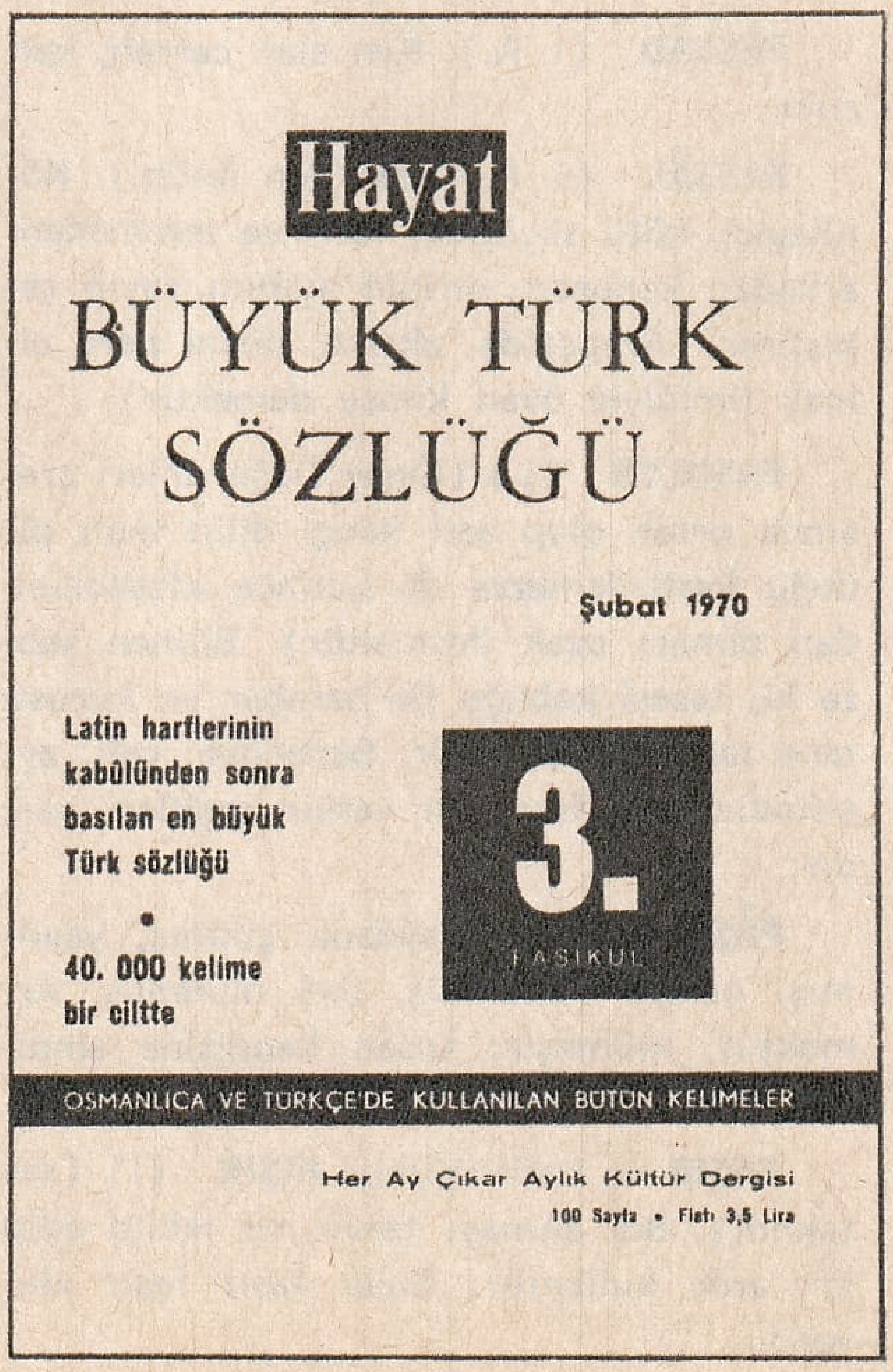

Büyük Türk Sözlüğü'nün bir fasikülü.

Fasulye

FASÎLE (i. A.). **1.** Takım, tâife, zümre, bir aileyi teşkil eden halk. **2.** (botanik) Aralarında benzerlikleri olup bir cinse mensup olan bitki cinslerinin hepsi: Fasîle-i levziyye, fâsîle-i anebiyye. Fr. famille.

FASİT bk. Fâsid.

FASKA (i. L.). Bebeklerin beline, zıbının üzerine sarılan genişçe sargı.

FASLETMEK bk. Fasıl.

FASLI (hi.). Fas halkından.

FASONE (i.) (Fr. façonné). Çizikli, yünlü kumaş (Fransızca'da ipeklisine de denir).

FASSÂD (i. A.). Kan alan cerrah, kan alıcı.

FASSÂL (i. A.) (fasl'dan imüb.). Kötüleyici, kötü söyleyen, fasıl ve zemmeden, arkadan konuşan, birinin ayıbını sayıp çekiştiren (Arapça'da, aksine, birini para almak ümidiyle öven kimse demektir).

FASULYE (i.) (Ekser Doğu dilleri arasında ortak olup asıl hangi dilin malı olduğu kestirilemezse de Latince «faseolus» dan olması uzak ihtimaldir). Bilinen sebze ki, tazesi kabuğu ile beraber ve kurusu tane tane olarak yenir. Barbunya, çalı, ayşekadın, yer fasulyesi vesair çeşitleri vardır.

FÂŞ (i. F.). Meydana çıkmış, yayılmış, ortaya dökülmüş, ifşâ olunmuş. Ar. mekşuf, münteşir: İnsan kendisine emniyet olunan sırrı fâş etmemelidir.

FAŞIR ve hafifletilmişi **FIŞIR** (i) (ses taklidi). Bol akmayı tasvir ve taklid edip art arda kullanılır: Sular faşır faşır akıyordu.

FAŞİST (i. İ.). Faşizm taraftarı.

FAŞİZM (i. İ.). İtalya'da 1922 - 1945 arasında hüküm süren ve milliyetçi tek partinin diktatörlüğüne dayanan rejim.

FÂT (i. A.). Yalnız şu Arapça terkipte bulunur: **Telâfî-i mâfât** = Kaybolmuş şeyi telâfi etmek. bk. Telâfi.

FATALİZM (i. Fr.). Kadercilik.

FATÂNET (i. A.). Zihin açıklığı, anlayış, zeyreklik, sür'at-i intikal: Bu çocukta çok fetânet vardır. «Fıtrat» ile aynı mânâdadır. bk. fetânet.

FATÂNETLİ (i.). Zihni açık, anlayışlı, zeyrek. Ar. fatîn.

FÂTIMÎ (i. A.) (mü. fâtımiyye) (c. fâtımiyyûn). Hazret-i Fâtıma sülâlesinden olmak iddiasında bulunan ve önce Kuzey Afrika, sonra Mısır'da hükûmet süren hanedana mensup imparatorların takındıkları unvandır: Fâtımî ülkesi, Fâtımî hükûmeti, Fâtımîler devri.

FÂTIR (i. A.) (mü. fâtıra). Yaratıcı, hâlik. Fars. âferînende. **Fâtır-üs-semâvât vel arz** = Yer ve gökleri yaratan Hazret-i Allah. **Kudret-i fâtıra** = Cenab-ı Hakk'ın yaratış kuvveti.

FÂTİH (i. A. feth'den if.) (c. fâtihîn). Bir ülkeyi alan, feth ve zabteden: Eğri fâtihi, Fâtih-i Bağdad. İstanbul'u fetheden II. Sultan Mehmed'e lakap olmuştur: Fâtih Camii, Fâtih Sultan Mehmed.

FÂTİHA (i. A.) Kur'ân-ı Kerîm'in birinci sûresi. Her işin başında ve ölülere rahmet için dua yerine okunur. mec. Başlangıç, Ar. bede' ibtidâ, mubâşeret, karar: **Bir işe fâtiha demek** = Kat'î karar verip başlamak. **Fâtiha-hân** = Fatiha okuyan, bir işe karar verip başlayan. **El-fâtiha** = Fâtiha sûresinin okunması lüzumunu anlatan tâbirdir: Bütün şehitlerin ruhu için el-fâtiha.

FÂTİK (i. A.) (c. füttâk). Her fırsatta adam öldüren.

FÂTİKE (i. A.) (c. fevâtik). Her fırsatta adam öldüren kadın.

FATÎM (i. A.). Sütten kesilmiş çocuk.

FÂTİN (i. A. fitne'den). Fitneci.

FATÎN (i. A. fıtnat'tan smüş.) (mü. fatîne). Zihni açık, uyanık, zeki: Pek fatîn bir çocuk.

FATÎR (i. A.). **1.** Mayasız, hamursuz ekmek, İsrailliler'in muayyen günlerinde yedikleri hamursuz ekmek. **2.** Mayasız hamurdan kesilmiş, şeker ile yapılır sade bir tatlı.

FATURA (i. İ.). **1.** Nümûne, örnek, kumaş örnekleri destesi: Faturasını gön-

derdi. **2.** Satın alınan bir mal için satıcının verdiği makbuz: Gümrük dairesi fatura ister. **Malfature** = Manifatura'dan galat. bk. Manifatura.

FAUNA (i. L.). Muayyen bir mıntakada yaşayan hayvanların tamamı.

FAVA (i. İ.). Bakla ezmesi.

FAVORİ (i. Fr.). **1.** Sakalın kulak hizasından yanağa doğru inen kısmı. **2.** Bir müsabakayı kazanacağı tahmin edilen takım, şahıs veya hayvan.

FAY (i. Fr.). Arazide meydana gelen ve bir tarafı yüksek, bir tarafı alçak olan büyük yarık.

FAYANS (i. Fr.). Çini.

FAYDA (FÂİDE) (i. A.). Menfaat, kâr, istifade. bk. Fâide.

FAYDACILIK (i. felsefe). Bir işin doğru olup olmadığını, o işin faydalı olup olmamasıyle ölçen ahlâk doktrini.

FAYDALANMAK (FÂİDELENMEK) (f.). Menfaat görmek, kâr etmek. Osm. müstefîd olmak: Bu ticaretten hayli faydalandım.

FAYDALI (FÂİDELİ) (i.). Menfaat veren, faydası dokunan, yararlı, müfîd, asıllı, kârlı, kazançlı: Faydalı iş, faydalı kitap.

FAYDASIZ (FÂİDESİZ) (i.). Faydası olmayan. Osm. gayr-i müfîd, gayr-i nâfî, asılsız, boş, işe yaramaz: Faydasız iş, faydasız söz.

FAYDASIZLIK (FÂİDESİZLİK) (i.). Faydası dokunmazlık, menfaat eksikliği: O ilâcın faydasızlığını tecrübe ettim.

FÂYİHA (i. A.) (c. fevâyih). Güzel koku (cem'i kullanılmıştır): Fevâyih, kullanmak bazen baş ağrısı verir.

FAYRAP (i.) (İng. fire up). Vapur ateşcisine ateşi fazlalaştırmak ve yakmak için verilen kumanda. mec. Bir işi birdenbire süratle görmeye başlayanlar hakkında söylenir: **Fayrap etti** = İşe hızla başladı.

FAYSAL (i. A.). Karar, hüküm, fasl, çözme: Bu meseleye, bu davaya faysal vermek.

FAYSAL-PEZÎR (i. F. A. faysal = çözme, karar, F. pezîriften = kabûl etmek). Hal ve fasl kabûl eden, neticelenen.

FAYTON (i. (Fr. phaeton). Körüklü açık araba, faytona binmek, faytonla gitmek.

FAZ (i. Fr. fizik). Ardı ardına gelen değişikliklerin her biri, safha.

FAZÂHAT (i. A.) (c. fazâyih). Edepsizlik, kötü huyluluk, alçaklık.

FAZÂİL (i. A. c.) (m. fazîlet). bk. Fazîlet.

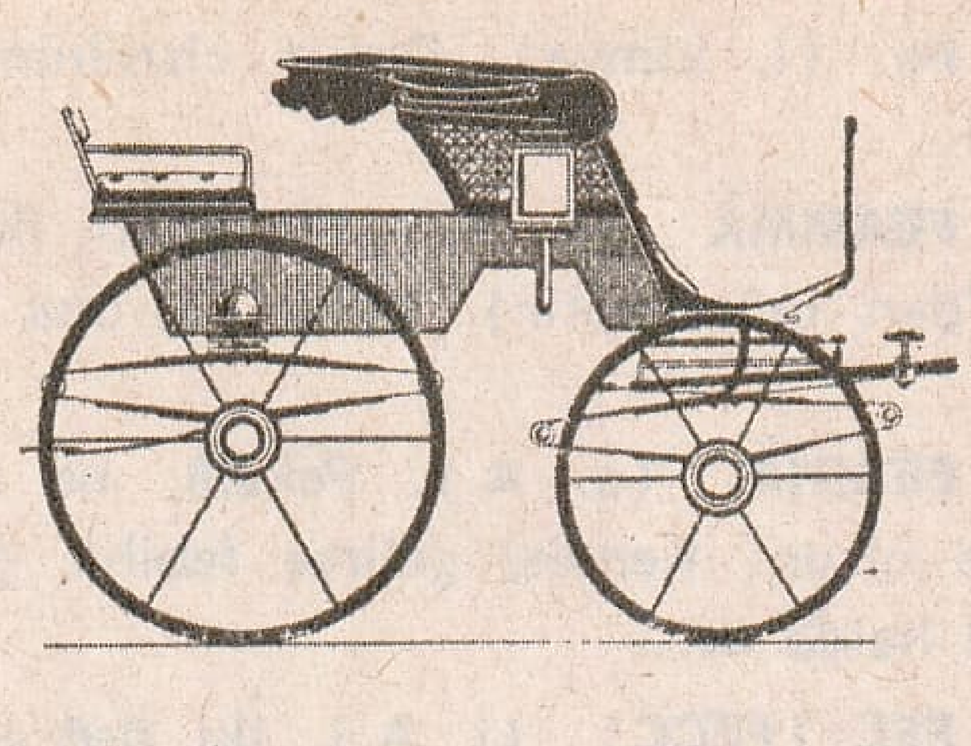

Fayton

FAZÂLÂT (i. A. c.) (m. fazla). Fazlalar. bk. Fazla.

FÂZIL (i. A.) (m. fâzıla) (c. füzelâ) (fazl'dan if.). **1.** Fazîlet sahibi, ahlâklı, iyi huylu, olgun: Fâzıl adam. **2.** İlim ve irfanıyle akranından üstün, ilim sahibi: Fâzıl bir adamdır, fuzelây-ı asrdan (asrın fâzıllarından) bir zât.

FAZLA (i. A.) (c. fazalât). **1.** Artık, Ar. ziyade, zâid: Sizde bundan fazla bir şey var mıdır? Bendeki eşya bundan fazladır. **2.** Artan, kalan miktar, bakıye: Bundan fazlasını ne yapalım? Yemeğin fazlalarını topluyor. **3.** Artık ve lüzumsuz şey: Bundan ziyadesi fazladır, bana fazla geliyor. **4.** Kazurat (bu mânâ ile lisanımızda yalnız cemi ve o da nâdiren kullanılır). **Bundan fazla** = Bundan başka.

FAZÎH (i. A.) (mü. fazîha) (fezâhet'ten smüş.). Rezil, rüsvây, rezîlâne, kötü, kaba, çirkin, yolsuz: **Kavl-i fazîh** = Kötü iş. **Âmâl-i fazîha** = Kötü işler.

FAZÎLET (i. A.) (c. fazâil). **1.** Değer, kadir, meziyet: Bunda ne fazîlet var anlayamıyorum. **2.** Hüner, marifet, ilim, irfan: Fazîleti, fazâili meşhur bir zat. **3.** İyi ahlâk, iffet, ismet ve nâmus: İnsanın itibarı fazîletiyle ölçülür, artar.

FAZİLETLİ, FAZİLETLÛ (i.). Fazilet sahibi. bk. Fazilet. Yazı dilinde de din adamlarına İstanbul ve Haremeyn pâyelerini haiz olanlarına verilen unvandı: Fazîletlû Mustafa efendi hazretleri.

FAZÎLET-MEND (i. A. F.). Fazîletli.

FAZÎLET-PERVER (i. A. F.). Fazîlet sever, fazîlet sâhibi.

FAZL (i. A.) (c. efdal). **1.** Değer, asılda olan meziyet. **2.** Hüner, marifet, kemal, olgunluk, ahlâk ve akîde doğruluğu ile beraber ilim, bilginlik: Onun ilim ve fazlı bellidir. **3.** Cömertlik, yardım, inayet, ihsan. **4.** Üstlük, artıklık.

FE (i.). Türk alfabesinde yedinci harfin adı, F harfin okunuşu.

Fe (i. kimya). Demir cisminin simgesi.

FEAMMÂ (e. A.) (fe edatı ile emmâ'dan mürekeptir). Kaldı ki, ona gelince.

FEBİHÂ (e. A.). Pekâlâ, ne güzel, öyle olsun: Kendisi gelirse febihâ, gelmediği halde de...

FEC (FECC) (i. A.). İki dağ arasındaki derin yol: **Min-küllü fecc-i amîk** = Her taraftan (hemen yalnız bu tâbirde kullanılır).

FECÂAT (i. A.). Fecilik, acıklılık, yürekler acısı.

FECÂYİ (i. A. c.) (m. fecîa). Öfkeler, musîbetler, belâlar.

FECERE (i. A. c.) (m. facir). bk. Facir.

FECÎ (i. A.) (mü. fecia). Acıklı, hüzün verici, tesirli. Ar. elîm, müessir: Fecî bir vaka.

FECÎA (i. A.) (c. fecâyi). Musîbet, âfet, belâ. bk. Fâcia.

FECİR (i. A.). **1.** Sabahın pek erken vakti; güneşin doğuşundan evvelki vakit, tan vakti. **2.** Güneşin doğuşundan evvel görülen kızıllık ve aydınlık. **Fecr-i şimâlî** = Kuzey fecri. Dünyanın iki kutbunda bazan pek acayip ve güzel bir surette beliren rengârenk ve muhtelif şekillerdeki ışıklar. **Vel-fecri** = Kur'an-ı Kerîm'in böyle başlayan sûresi. **Gözleri vel-fecri okuyor** = Pek uyanık ve zekîdir.

FECRİKÂZİP (FECR-İ KÂZİB) (i. F.). Gün doğmadan tan yerinde belirip sonradan kaybolan aydınlık, geçici tan, yalancı tan, aldatıcı fecir.

FECRİSÂDIK (FECR-İ SÂDIK) (i. F. A.). Tan yerinde gün doğmadan belirip, gün doğuncaya kadar süren aydınlık, gerçek tan, hakikî fecir.

FEDA (i. A.). **1.** Bir insanın kurtarılması için verilen şey, kurtarma bedeli (bu mânâ ile fidye daha çok kullanılır). **2.** Bir adamın uğruna verilen veya sarfedilen şey, kurban: Onun uğruna canım feda olsun; Bu işin olması için uykularımı feda ettim; mademki istiyorsunuz size feda olsun.

FEDÂÎ (i. A.). Kendi menfaatlerini ve canını bile esirgemeyen, iyi bir iş uğrunda her fedakârlığı göze alan, serdengeçti.

FEDAÎLİK (i.). Hayırlı bir iş uğrunda şahsî menfaatlerini ve canını bile feda eden adamın hali. Ar. hamiyyet.

FEDÂKÂR (i. F.). Başkalarının menfaati ile din ve devlet uğurunda şahsî menfaatlerini feda eden, hamiyetli: Fedakâr adam.

FEDÂKÂRÂNE (i. F.). Fedakâr bir şekilde.

FEDÂ-KÂRÎ (i. A. F.). Fedakârlık, fedâkâr olanın hâli, menfaatini, canını fedâ etme.

FEDAKÂRLIK (i.). Kendi menfaatlerini umumî ve hayırlı işlere yahut dost ve akraba yoluna sarfetme; fedakâr adamın hali ve sıfatı: O adam bu uğurda çok fedakârlık etti; onun fedakârlığı inkâr olunmaz.

FEDDÂN (i. A.). **1.** Tarlayı süren bir çift öküz, sapana koşulmuş öküz çifti. **2.** Bir çift öküzle bir günde sürülen toprak parçası.

FEDERAL (i. Fr.). Bir devletler federasyonu ile alâkalı, yahut ona ait: Federal birlikler; A.B.D. federal anayasası. **Federal devlet** = Bir devletler birliğine dahil, iç işlerinde serbest devlet.

FEDERALİZM (i. Fr.). Muhtelif müstakil devletlerin hükümranlık haklarından bir kısmını müşterek bir üst otoriteye bırakmalarından ibaret siyasî sistem.

FEDERASYON (i. Fr.). **1.** Müşterek bir devlet meydana getiren muhtelif küçük devletler birliği. **2.** Birçok teşekkülün meydana getirdikleri birlik: Öğrenci federasyonu, sendikalar federasyonu.

FEDERATİF (i. Fr.) Federalizmle alâkalı.

FEHÂMETLÛ (i. A. T.) (tarih). Osmanlı İmparatorluğu zamanında sadrâzamlara ve prenslere verilen unvan.

FEHHÂM (i. A.) (fehm'den imüb.). İyi anlayan, çok anlayışlı, pek zekî. bk. Fehîm.

FEHÎM (i. A. «fehm» den smüş.) (mü. fehîma). Anlayışlı, kavrayışlı, zekî, akıllı.

FEHM (i. A.). Anlayış, idrak, zekâ: **Fehmetmek** = Anlamak. **Fehmolunmak** = Anlaşılmak.

FEHMÎ (i. A. «fehm» den imen.) (mü. fehmiye). Anlayışla, idrak ve zekâ ile alâkalı, anlayışlı.

FEHVÂ (i. A.). Mânâ, meal, mefhûm: Kendi düşen ağlamaz fehvâsınca.

FE-İLLÂ (e. A.). Olmadığı halde, olmazsa.

FEK (FEKK) (i. A.). **1.** Ayırma, açma. **2.** Çözme, hal: Fekk-i rabıta, fekk-i alâka. **3.** Kırma, koparma, kesme: **Fekk-i mühür** = Mührün kırılmasıyle mektubun

açılması. 4. Kurtarma, Ar. tahlis, i'tak: **Fekk-i rehin** = Rehinden çıkarma. **Fekk-i rakabe** = Köle ve câriyeyi kurtarma.

FEK (FEKK) (i. A. anatomi) (c. efkâk). **Fekk-i âlâ** = Üst çene. **Fekk-i esfel** = Alt çene.

FEKÂHET (i. A.) Latîfecilik.

FEKKÎ (i. A. anatomi) (mü. fekkiye). Çeneye mensup ve müteallik.

FEKÜL (i. Fr. kimya). Yerelması, patates gibi toprak altı mahsullerinin köklerindeki nişastaya verilen ad.

FELÂH (i. A.) **1.** Kurtuluş, selâmet: Ebeveynine itaat etmeyen çocuk hiçbir vakit felâh bulmaz. **2.** Saadet, bahtiyarlık: İnsan için doğru yolun dışında felâh yoktur. **Hayye-alel-felâh** = Haydin saadet ve selâmete.

FELAHAN (i. F.). Taş atmaya mahsus âlet, sapan.

FELÂHET (i. A.). Ekincilik, çiftçilik, ziraat, tarım.

FELÂKET (i. A.). **1.** Musîbet, belâ. **2.** Bahtsızlık.

FELÂKETLİ (i.). Musibet ve felâket getiren. Fars. âfet-âmîz.

FELÂKET-ZEDE (i.) (yanlış tâbir). Felâkete, musibete uğramış.

FELAN bk. Falan.

FELÂSİFE (i. A. c.) (m. feylesof). bk. Filozof, feylesof.

FELÂTÛN, FELÂTÛNÎ bk. Eflâtûn, eflâtûnî.

FELÇ (FELC) (i.) (Arapça'da if. vezninde «fâlie» kullanılır). İnme, damla nüzul, bilhassa bir kol ile bir bacağın oynamamasına sebep olanı, yarımca: Felce uğradı; felç isabet etti.

FELDİSPAT (i. Al. jeoloji). Granitin ve başka birçok ilkel kütlelerin birleşimine giren bir silikat.

FELDMAREŞAL (i. Al.). Mareşal rütbesine Almanlar'ın verdiği isim.

FELEK (i. A.) (c. eflâk). **1.** Gök, sema, Fars. âsmân. **2.** Eski inanışa göre her gezegene mahsus bir gök tabakası ki, dokuz tane olduğu kabul edilirdi. Ar. **Eflâk-i tis'a** = Dokuz kat gök. **3.** Talih, baht, kader: Feleğin hükmü, felekten çektiğim. **Felek düşkünü** = Bedbaht. **Feleğin çenberinden geçmiş** = Her şeyi görmüş, geçirmiş. **Çark-ı felek** = Yanarken dönen bir fişek.

FELEKÎ (i. A.) (mü. felekiyye). **1.** Felek ile alâkalı. **2.** Astronomi ile uğraşan.

FELEKİYYÂT (i. A. c.). Astronomiyle alâkalı bilgiler: Felekiyyâtla uğraşmak; felekiyyâttan bahseden bir kitap.

FELEKİYYÛN (i. A. c.) Astronomiyle uğraşan bilginler, astronomlar: Felekiyyûndan bir zat.

FELEK-ZEDE (i. F. A. felek = semâ, F. zeden = vurmak). Sanki feleğin zulmüne uğramış, bedbaht, musibet görmüş, kötü talihli.

FELEMENK (hi. coğrafya). Holanda: **Felemenk peyniri** = Bu memleketten çıkan cinsi. **Felemenk-i cedîd** = Yeni Holanda, Avustralya. **Felemenk taşı** = Felemenk'te işlenen âdî elmas (isim gibi yalnız Felemenk dahi denilir).

FELEMENKÇE (hi.). **1.** Felemenkliler'in lisanında veya onların tarz ve usûlünde olan. **2.** Felemenk dili.

FELEMENKLİ (hi.). Felemenk ahalisinden, Holandalı.

FELFELEK (i.). Küçük bir kelebek çeşidi.

FELİN (i. A. botanik). Mantar.

FELİZÂLİK (e. A.) (Arapça terkip). Şimdi, şunun için, binaenaleyh.

FELLÂH (i. A. felâhat'ten). **1.** Ekinci, çiftçi, ekin eken ve biçen. **2.** Zencî, siyah Arap. **3.** Mısır köylüsü.

FELLİK FELLİK, FELLEK FELLEK (i.). Köşe bucak, aramak, kaçmak, telâşla oraya buraya koşarak: Fellek fellek dolaşıyor. Fellik fellik arıyor. bk. Fillenk.

FELSEFE (i. A. Y. philosophos'tan Arapçalaşmış). Madde ve hayatı; bunların, cemiyet, ruh, kâinat gibi belirtilerini, sebep, prensip ve gaye bakımından inceleyen zihnî zalışma ve bu çalışmaların zihnî verimi.

FELSEFÎ (i. A.) (mü. felsefiyye). Felsefe ile alâkalı, felsefeden sayılan, felsefece.

FELSEFİYYÂT (i. A. c.). Felsefe ile alâkalı fikir ve düşünceler. Filozofların fikir ve görüşleri: Felsefiyyâtla uğraşıyor.

FEM (i. A.) (c. efmâm). Ağız, Fars. dehan. **Gonca-fem** = Gonca ağızlı. (anatomi) **Femm-i mide** = Midenin giriş kısmı.

FEMÎ (i. A.) (mü. femiyye). Ağıza mensup ve müteallik.

FEMİNİST (i. Fr.). Femnizm taraftarı.

FEMİNİZM (i. Fr.). Toplumda kadının haklarını çoğaltarak erkeğinkilere eşit kılmak gayesini güden fikir cereyanı.

FEN (i. A.) (c. fünûn). **1.** Nev'i, cins, türlü. **2.** İlimlerin her şube ve çeşidi. **3.** Fizik, kimya, matematik ve biyoloji ilimlerinin umumî adı. **Erbab-ı fen, ehl-i fen** = Bir fende çalışanlar. **4.** Hile, aldatma:

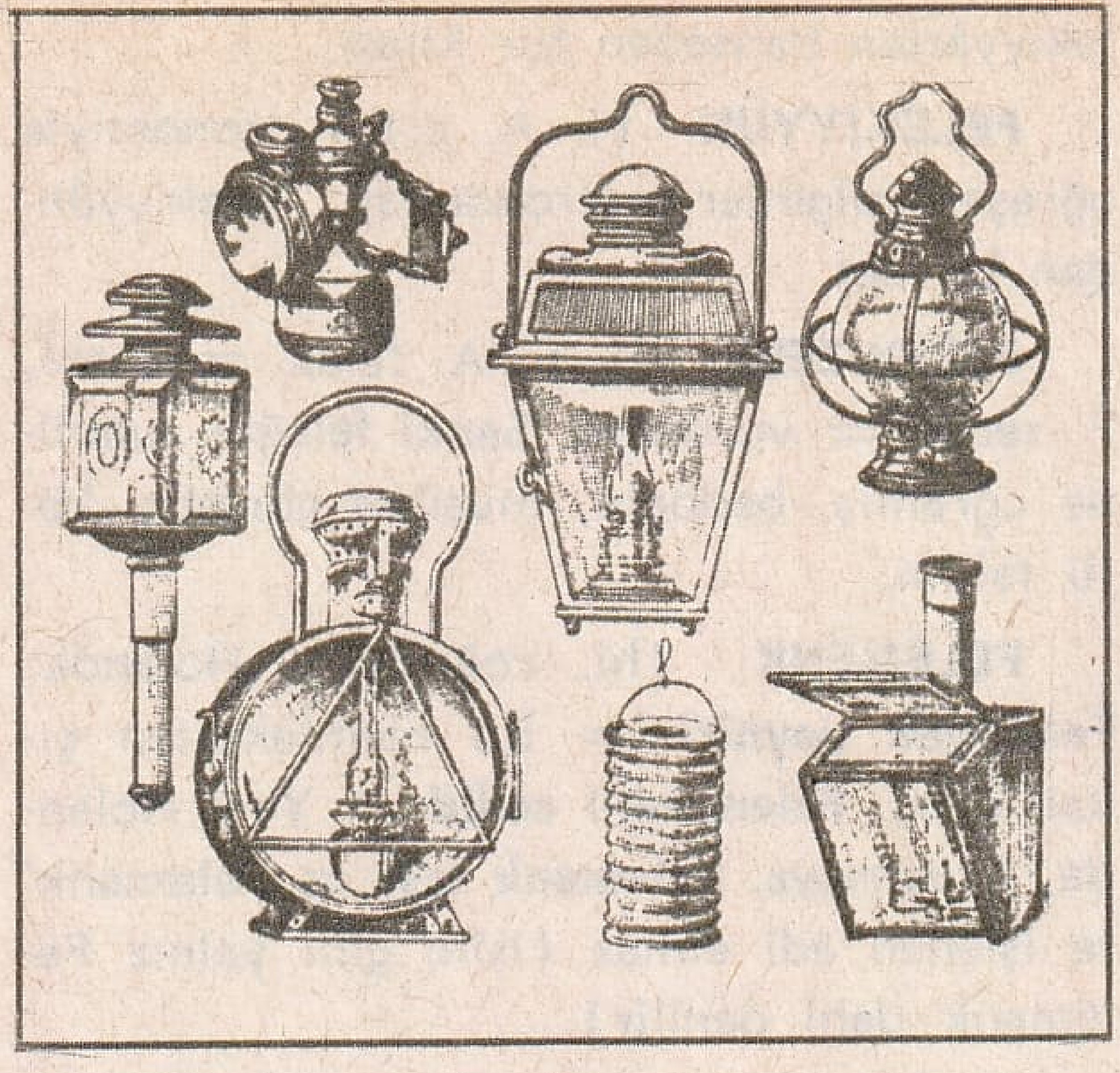

Çeşitli Fenerler

Onun fennine aldanmamalı. **Pür-fen** = Hilekâr, düzenci. **Dâr-ül-fünûn** = Üniversite.

FENÂ (i. A.). **1.** Yok olma, zeval, bakasızlık, devamsızlık. Ar. adem: **Fenâ bulmak** = Yok olmak. Osm. mahv ve zail olmak. **Dâr-ı fenâ** = **1.** Fanî dünya. **2.** (tasavvuf) İnsanın kendisinden ve başka bütün varlıklardan vazgeçip tek varlıkta erimesi.

FENA (i.) (yukarıdaki Arapça kelimeden galat). Kötü, Fars. bed, Ar. redî: Fena adam; fena iş; fena hava. **Fenama gitti** = Gücendim, kızdım. bk. Fenâ.

FENÂ Fİ-LLAH (i. A.). Allah'ın varlığı içinde yok olma (tasavvufta).

FENÂ-GÂH (i. F.). Fânîlik yeri, dünyâ.

FENALAŞMAK (f.) **1.** Kötüleşmek, kötü olmak, fena hale gelmek, bozulmak: Bu aşçının yemeği çok fenalaştı. **2.** (hasta) Ağırlaşmak: Dün iyice idi bugün fenalaştı. **3.** Ansızın bir hastalığa uğramak: Çarşıda alış veriş ederken fenalaştı evine götürdüler.

FENALAŞTIRMAK (f.). Fena hale getirmek.

FENALIK (i.). **1.** Kötülük: Bu malın fenalığı bellidir: Bunda ne fenalık görüyorsunuz? **2.** Zarar, ziyan: Ben kimseye fenalık etmedim, kimsenin fenalığını istemem; o adam kimsenin fenalığında değildir. **3.** Hastalık, keyifsizlik, neşesizlik: Bugün bende bir fenalık var. **4.** Bayılma, bayılıp düşme veya bayılacak gibi olma: Yazı yazarken ansızın bir fenalık geldi.

FENÂ-PEZÎR (i. F. A. fenâ = zeval, F. pezîrеften = kabul etmek). Zeval bulan ebedî olmayan.

FENÂR bk. Fener.

FEND (i. F.). Yalan, hile.

FENEK (i. A.). Bir çeşit beyaz sansar.

FENER (i. aslı fenâr). **1.** Her tarafı camla kaplı mum veya lâmba mahfazası: Bahçe feneri; sokaklarda fener yanmazsa herkes gece fenerle gezmek mecburiyetinde kalır. **Hırsız feneri** = Karşısındakini gösterip sahibini göstermiyecek surette yalnız önü camlı fener: **Hayal-i fener** = Resimli camları olup duvara o resimleri aksettiren fener. Fr. lanterne magique. **Karpuz fener** = Kâğıttan açılıp kapanır yuvarlak çeşidi. **Gelin feneri** = Renkli ve süslüsü. **Muşamba fener** = Muşambadan yapılma açılıp, kapanır fener. **2.** Sahillerin tehlikeli burunlarında veya açıktaki kayalar üzerinde vesair yerlerde geceleri gemilere yol göstermek için kuleler veya dubalar üzerine konan sabit veya döner şimşekli lâmba, deniz feneri.

FENERCİ (i.). **1.** Fener satan veya yapan kimse. **2.** Deniz feneri bekçisi.

FENGER (i.) (ses taklidi). Çocuğun durmaksızın ağladığını tasvir ve taklit ederek art arda kullanılır: Fenger fenger ağlıyordu.

FENİKE (hi. coğrafya). Eski bir ülke.

FENİKELİ (hi. tarih). Fenike halkından.

FENNEN (i. A.). İlim ve fenne uygun şekilde, fen kaidesince, fen vasıtasıyle: Dünyanın hareketi fennen isbat olunmuştur.

FENNÎ (i. A.) (mü. fenniye). Fenne uygun, fenle alâkalı. Fennî bir mecmua, fennî kitaplar.

FENNİYYÂT (i. A.). Teknoloji.

FENOMEN (i. Y. felsefe). Varlığı şuurla idrak edilen hadise.

FENOMENİZM (i. Y. felsefe). Yalnız fenomenlerin varlığını kabul eden felsefî doktrin.

FENT bk. Fend.

FER' (i. A.). **1.** Şube, kısım. **2.** İkinci derecede ehemmiyetli şey. **3.** Dal budak.

FER (i. F.). **1.** Parlaklık, ziya, nûr, aydınlık: Fer verdi; gözünün feri. **2.** Ziynet, süs. **3.** Tantana, debdebe.

FER (i. A.). Geri çekilme, kaçma, firar: **Kerr ü fer** = Harpte yalandan geri çekilip yeniden hücûm etme.

FERÂCE (i. A. «ferciyye» den). **1.** Kadınların sokakta yaşmakla beraber giydikleri üst giyeceği. Muhtelif biçimlerde olup en meşhur çeşidinin eteklerle bir boyda yakas vardır: Ferace yaşmak giymek (eskiden kullanılırdı).

FERÂCELİ (i.). Ferâce giyen, ferâce giymiş: Ferâceli yaşmaklı kadın.

FERÂCELİK (i.). Ferâce yapmaya mahsus veya elverişli: Ferâcelik kumaş.

FERÂDE FERÂDE (i.). Tek tek, teker teker: Ferâde, ferâde selâm ederim.

FERÂDÎS (i. A. c.) (m. firdevs). Firdevsler, cennetler. bk. Firdevs.

FERAGAT (FERÂGAT) (i. A.). **1.** Vazgeçme, el çekme, sarf-ı nazar: O işten feragat ettim. **2.** (hukuk) Davacının davayı açtıktan sonra davasından vazgeçmesi.

FERÂĞ (i. A.). **1.** Vazgeçme, terk, çekilip bırakma: İşten, çalışmadan ferağ etmek. **2.** Hiçbir işle meşgul olmayıp istirahat etme: **Künc-i ferâğ** = İstirahat köşesi. **3.** Âsûdelik, asayiş, rahat, sakinlik: Gönül ferâğı, hatır ferâğı. **4.** (mülkî idare) Bir gayri menkulün sahiplik hakkını eski sahibinin yeni sahibine terkle alâkasını kesmesi ve buna dair resmî muamele: Satılan evin, tarlanın ferâğı bugün yapılacaktır; henüz ferâğ muamelesi yapılmadı.

FERAH (i. A.). Gönül açıklığı, sevinç, neşe, Osm. şadumanlık. Ar. inşirah, mesruriyyet. **Ferah bulmak** = Sevinmek, açılmak. **Ferah vermek** = Sevindirmek, açmak (Fars. «ferâh» ile karıştırmamalı).

FERÂH (i. F.). **1.** Bol, geniş, vâsi, ferâh yer. **2.** Şen, şâd, sıkıntıda olmayan, neşeli: Kalbini ferâh tutmalısın. **3.** Gönlü şenlendiren, iç açıcı. Ar. müferrih: Bu köşk, bu oda pek ferâh; oldukça ferâh bir bahçe. **4.** Çok, fazla, ziyade, bol: Ferâh ferâh yetişir.

FERAH-ÂVER (i. F. A. ferah = sevinç, F. âverden = getirmek). Sevinç, gönül açıklığı veren. Ar. müferrih.

FERAH-BAHŞ (i. F. A. ferah = sevinç, F. bahşîden = bağışlamak). Sevinç, gönül açıklığı veren. Ar. müferrih.

FERAH-EFZÂ (i. F. A. ferah = sevinç, F. efzâyiden = arttırmak). Sevinç ve gönül açıklığını arttıran.

FERÂHET (i. F.). Şan ve şeref.

FERAH-FEZÂ (i. F. A.). Türk musikisinin mürekkep makamlarından biri.

FERÂHÎ (i.). **1.** Vaktiyle askerlerin fesleri üzerine dikilen daire biçiminde sarı tepelik. **2.** Eskiden inzibat çavuşlarının boyunlarına taktıkları «kanun» kelimesi yazılı küçük plaka.

FERAHLANDIRMAK (f.). **1.** Açmak, ferah hâle getirmek. **2.** Sevindirmek.

FERAHLANMAK (f.). Sevinmek, gönül açılmak: Böyle yerlerde gezmekle insan ferahlanır.

FERAHLIK (i.). Gönül rahatlığı, iç huzuru.

FERÂHNÂ (i. F.). **1.** Bolluk, genişlik. **2.** Geniş yer.

FERAH-NÂK (i. F.). **1.** Sevinçli, Fars. şâd, şâdân. Ar. mesrur, münşerih-ül kalb. **2.** Türk musikisinin mürekkep makamlarından biri.

FERAH-NÜMÂ (i. F. A.). Türk musikisinin şed makamlarından biri.

FERÂİD (i. A. c.) (m. ferîde). Tekler, nadirler. bk. Ferîde.

FERÂİNE (i. A. c.) (m. firaun). bk. Firavun.

FERÂİZ (i. A. c.) (m. farîze). Şeriatta, mirastan ve vârislerin her birine düşen hisselerin miktar ve vasıflarından bahseden ilim: İyi ferâiz bilir. **Eshab-ül-ferâiz** = Mirasa dahil olanlar, verese. bk. Farîze.

FERÂMÛŞ (i. F.). Unutma, nisyan, hatırdan çıkarma: **Ferâmûş etmek** = Unutmak.

FERÂSET (i. A. «feres» den). At yetiştirip terbiye etmek ve ata binmek hüneri.

FERÂSET bk. Firâset.

FERÂŞET (i. A.) **1.** Kâbe ve ravza-i mutahhara hademesi ve süpürücüsünün sıfat ve hizmeti. **2.** Eskiden yüksek berat ile verilen bir unvan olup, bunu haiz bulunanlar bir vekil tayiniyle her sene mukaddes yerlere birtakım vakıf aidatı takdim ederlerdi: Ferâşet-i şerife beratı; ferâşet çantaları.

FERBİH (i. F.). Semiz, şişman, etli, yağlı. Ar. mülahham.

FERBİHÎ (i. F.). Semizlik, etlilik, topluluk.

FERC (i. A.). Kadının ve dişi hayvanın cinsiyet organı (Arapça'da erkeğinkine de derler).

FERCÂM (i. F.). Son, Ar. âkibet, Fars. encâm. **Bed-fercâm, nâfercâm** = Âkibeti iyi olmayan, bedbaht, talihsiz, uğursuz.

FERCE (i. A.). **1.** Yarık, şak. **2.** Girecek yer, medhal. **3.** Açıklık, ferahlık.

FERCE-YÂB (i. F. A. ferce = girecek yer, Fars. yâften = bulmak). Girecek yer bulan, fırsat bulan.

FERD bk. Fert.

FERDÂ (i. F.). **1.** Yarın, yarınki gün, erte, ertesi gün: **Ferdâya, ferdâlara salmak** = Yarına bırakmak, geciktirmek. Osm. tehir etmek. **Ferday-ı kıyamet** = Kıyametin ertesi. **Ferdâsı gün** = Ertesi gün (bu şe-

kilde kullanılması çirkindir). **2.** İstiklâl, gelecek zaman, kıyamet, mahşer, âhret:

FERDE (i.). Top, küçük denk: Bir ferde ipek.

FERDİYYET (i. A.). Teklik, birlik. Fr. individualité. bk. Vahdâniyyet.

FERDÎ, FERDİYYE (i. A.). **1.** Fertle ilgili olan. Fr. individuel. **2.** Tek şey. **3.** Birincisi (erkek), ikincisi (kadın) adı.

FERE yahut **FERİK** (i.). Çil ve bıldırcın gibi kuşların pilici.

FEREC (i. A.). Hüzün keder ve üzüntüden sonra gelen sevinç ve iyi hal. Sıkıntı ve şiddet mukabili.

FEREC BA'D EŞ-ŞİDDE (i. F.). Zorluktan sonra gelen kolaylık; kederden, darlıktan sonra gelen sevinç.

FERENGÎS (i. F.). Zühre, çoban yıldızı, Venüs gezegeni.

FERES (i. A.) (c. efrâs). At, beygir (bargir). **Feres-ül bahr** = Su aygırı, hipopotam.

FERGANA (hi. coğrafya). Orta Asya'da Maverâ-ün-nehr'in güney doğu tarafında bir büyük bölge.

FERHÂL (i. F.). Kıvırcık ve dolaşık olmayan uzun saç.

FERHÂN (i. A. «ferah» dan smüş.). Sevinçli, Fars. şâd, şâdân, Ar. mesrur.

FERHENG (i. F.). İlim, hüner, marifet, malûmat. Herheng-i Şuûrî'ye göre bu söz Arapça «kamus» gibi, lûgat kitabı mânâsına da geldiğinden, bazı Farsça lûgatler bu adla anılır: Ferheng-i Şuurî, Ferheng-i Cihangirî.

FERHUNDE (i. F.). Mübarek, uğurlu, mes'ut. **Ferhunde-pây** = Ayağı uğurlu. **Ferhunde-rey** = Görüşü, fikri üstün. **Ferhunde-tâlih, ferhunde-fâl** = Tâlihi yaver, mes'ut.

FERHUNDE-FÂL (i. F. A.). Falı uğurlu, kutlu olan.

FERHUNDE-GÎ (i. F.). Kutluluk, mübâreklik, uğurluluk.

FERHUNDE-TÂLİ' (i. F. A.). Tâlihi yâver.

FER'Î (i. A.) (mü. fer'iyye). Asla ait olmayıp fer'e, kısımlara müteallık olan.

FERİBOT (i. İng.). Araba vapuru.

FERÎD bk. Ferit.

FERÎDE (i. A.) (c. ferâid). Emsalsiz ve nâdir bulunur inci vesaire.

FERÎH (i. A. «ferah» tan smüş). Sevinçli, şâd, gönlü açılmış. Ar. münşerih-ül-kalb.

FERÎK (i. A.) (tes. ferîkayn) (c. F. ferîkan). **1.** İnsan topluluğu, büyük bölük, takım, fırkadan büyük topluluk: Cennetlikten olan ferîkten mi yoksa cehennemlik olan ferîkaynden mi (tesniyye sigasiyle) dir? **2.** Bir fırkaya kumanda eden üstsubay, tümgeneral. **Bahriye ferîki** = İkinci amiral, vis-amiral ki, eskiden «kapudane bey» denilirdi. **Ferîk elması** = Bir elma çeşidi.

FERİK FİRİK (i.). **1.** Ateşte kavrulup yenen yeşil buğday taneleri. **2.** Küçük, zayıf.

FERÎKLİK (i.). Ferîk rütbesi: Falan paşaya ferîklik verildi.

FERİŞTE (i. F.) (c. feriştegân). **1.** Melek, melâike. **2.** Pek güzel ve uysal tabiatlı. **3.** Masum, günahsız. **Ferişte-sıfat** = Huy ve tabiatca melek gibi olan kimse.

FERÎT (i. A. «ferd» den smüş.) (mü. ferîde). Benzersiz, misilsiz, yektâ. bk. Ferîd.

FERKAD (i. A.) (tes. ferkadân). Kuzey Kutbuna yakın olan iki parlak yıldız.

FERKADÂN (i. A. tes.). bk. Ferkad.

FERMA (i. İ.). Av köpeklerinin kıpırdamadan durarak avı gözetlemesi.

FERMÂ (i. F. «fermûden» fiilinden imas.). Buyuran, emreden, âmir: **Hükûm-fermâ** = Hüküm buyuran, hükmeden, hükûm süren.

FERMÂN (i. F. Arapça zannederek «ferâmîn» şeklinde cem'ini kullanmak büyük yanlıştır). **1.** Buyruk, emir: Buna ne ferman edeceksiniz? **2.** Yazılı olarak verilen ve hususî bir şekilde yazılan padişah emri: Yarlığ, berat, buyrultu.

FERMÂN-BER (i. F. fermân = buyruk, berden = almak) (fermân-berdâr dememeli, zira ya fermân-ber veya fermândâr olup, ikisi beraber olamaz). Verilen emri alıp icra eden.

FERMÂN-DİH (i. F. fermân = buyruk, dâden = vermek). Emir veren, âmir.

FERMÂN-FERMÂ (i. F.). Emir buyuran, hükmeden. mec. Çok kuvvetli.

FERMANLI (i.). **1.** Padişahtan ferman almış olan, ferman ile tayin edilen: **Fermanlı zabît** = (eskiden) Binbaşı ve ondan yukarı olan; fermanlı memur; fermanlı imtiyaz. **2.** Dağıtılmaları hakkında ferman verilen: Vaktiyle derebeyleri fermanlı olmuştu. **3.** Şiddetli cezaya hak kazanan (cânî).

FERMÂN-REVÂ (i. F.). Emri yürüyen, hükmû geçen: Falan yerlerde fermân-revâ bulunan zât.

FERMÂYİŞ (i. F.). Buyurma, emretme.

FERMEJÜP (i. Fr.). Çıtçıt.

FERMEND (i. F.) Şeref ve mevki sâhibi kimse.

FERMENE (i.). **1.** İşlemeli dar ve yuvarlak yanlı yelek. **2.** Eskiden esnaf tabakasına mahsus elbise.

FERMUAR (i. A. Fr.). Elbiselerde kullanılan bir çeşit açıp kapama düzeni. Daha çok eteklerin yanlarını, blûzların yakasını kapamakta kullanılır. Fermuar karşılıklı iki sıra metal dişlerle bunların üstünde hareket ederek birleşip açılmalarını sağlayan bir kısımdan ibarettir.

FERMENECİ (i.). Fermene diken terzi.

FERMÛDE (i. F.). Emir, ferman, irâde, buyrultu.

FERNÂS (i. F.). **1.** Gaflet, şaşkınlık. **2.** Gafil, şaşkın.

FERNÛD (i. F.). Delil, hüccet, belge.

FERRÂŞ (i. A. «ferş» den imüb.). **1.** Yatakları yapan ve kilim, makat vesaireyi döşeyen adam, hizmetçi. **2.** Süpürücü, yerleri süpürüp temizlemeye ve koruyup muhafaza etmekle vazifeli adam.

FERRUH (i. A.). Şen, sevinçli, şâd.

FERRUH-FÂL (i. F. A.). Bahtı açık, tâlihi uğurlu.

FERRUHÎ (i. F.). Uğurluluk.

FERRUH-ZÂD (i. F.). **1.** Kutlu, hayırlı olan. **2.** Uğurlu evlât.

FERSÂ (i. F. «fersûden» fiilinden imas.). Eskiten, bozan, aşındıran, örseleyen, yoran, bitiren: **Takat-fersâ** = Takat bırakmayan. **Hıred-fersâ** = Akıl bırakmayan, hayrette bırakan.

FERSAH (i. A., Farsça «ferkseng» ten Arapça'laşmış). Beş bin metrelik mesafe, üç millik mesafe: Günde beş fersah yol alıyor; buradan on fersah uzaktır. **Fersah fersah** = Bol bol, ziyade, pek çok: Akranından fersah fersah ileridir.

FERSÂH (i. F.). Bir çeşit sansar.

FERSENG (i. F.). Fersah. bk. Fersah.

FERSİZ (i. F. T.). Cansız, donuk bakış, ışık: Fersiz göz.

FERSÛDE (i. F.). Eskimiş, yıpranmış, buruşmuş, bozulmuş: Fersûde kıyafetle.

FERSÛDE-GÎ (i. F.). Fersûdelik, eskilik, yıpranmışlık.

FERŞ (i. A.). **1.** Döşeme, yayma, serme: Yatak, kilim, seccade, mobilya ferşettiler. **2.** Toprağı ve umumiyetle basılacak ve gezilecek yeri örtmek üzere bir şeyi döşetme: Kapının önüne mermer, çakıl, malta ferşedeceğim («tefrîş» daha çok kullanılır). **3.** Yapılan şey, döşeme, kilim, halı, yaygı.

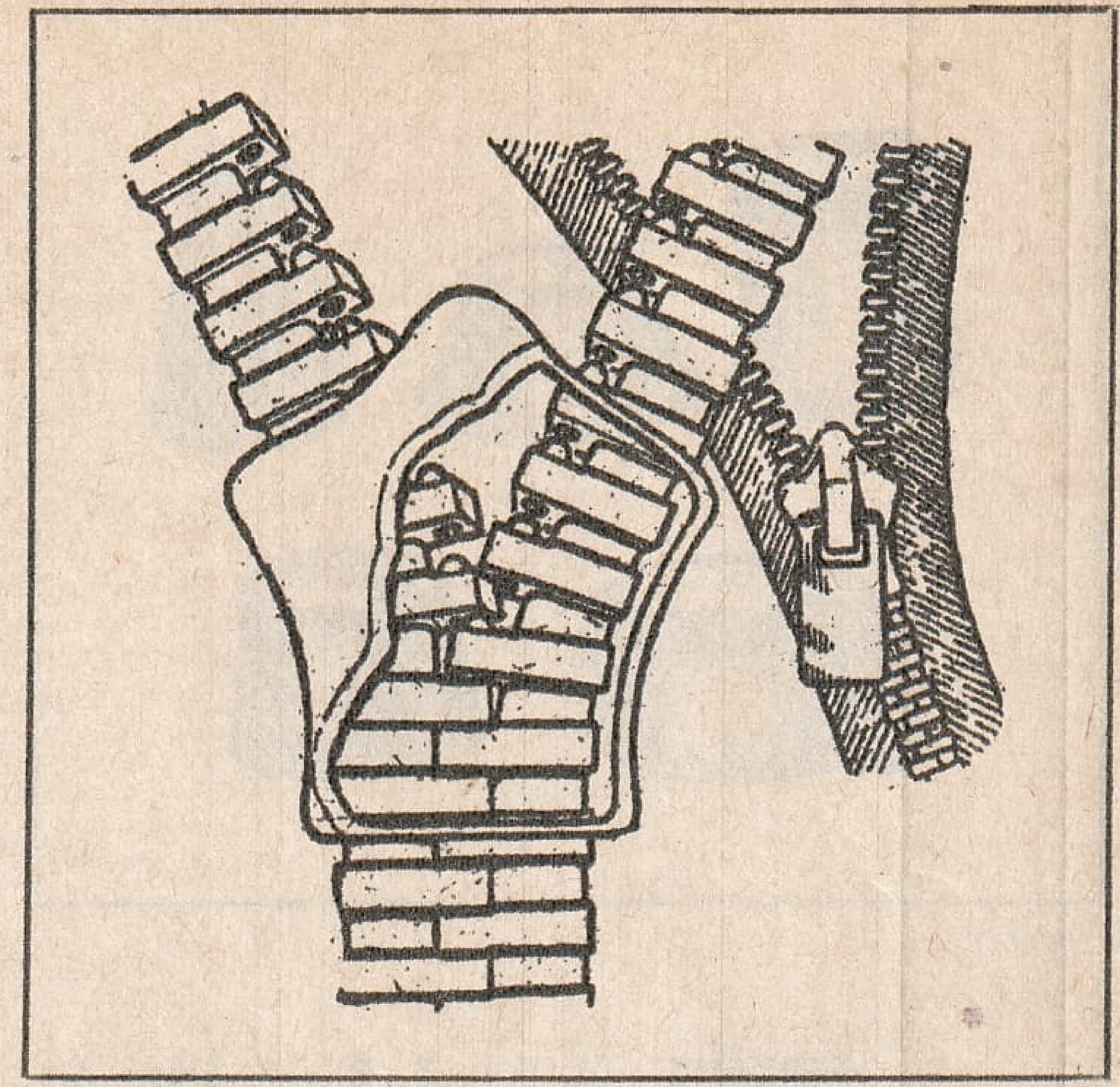

Fermuar

FERT (FERD) (i. A.) (c. efrad). **1.** Bir çokluğun her bir teki. **Her fert** = Herkes. **2.** Çift olmayan adet, tek adet. **3.** (c.) Âdî şahıslar, sıra adamları, avam. **Efrad-ı askeriyye** = Subay olmayanlar, erler. **4.** Eşi olmayan, eşsiz, benzersiz. Osm. bî-nazîr, ferîd : Cenab-ı Hak ferd-ü sameddir. **5.** (fizik, kimya). **Cüz-i ferd** = Atom.

FERTİK (i. Al.). Argoda «kaçmak» mânâsında kullanılan «fertiği çekmek» deyiminde geçer.

FERTÛT (i. F.). Bunak, kocamış.

FERÛH (i. A.). Şen, sevinçli, şâd.

FERVE (i. A.). Kürk, Fars. pûstîn: **Ferve-i beyza** = Beyaz kürk.

FERYÂD bk. Feryat.

FERYÂD-HÂN (i. F. feryat = yardım isteme, hânden = çağırmak). Medet isteyen, imdat isteyen.

FERYÂD-RES (i. F.) (feryad = Feryat dâd, resîden = yetişmek). İmdada yetişen, mededci.

FERYAT (FERYÂD) (i. F.). **1.** Bağırıp, çağırma. Osm. vâveyla. Figan: Bir kadının feryâd ettiğini işittim; bir feryat koptu. **2.** İmdat isteme, sızlanma: Feryadına yetişen olmadı; feryada takatı yoktu. **3.** Şikâyet, sızlanma: Vapurun yolsuzluğundan yolcular feryat ediyorlar. **4.** El-aman, illallah: Bir yaramaz çocuk ki, elinden feryat.

FERYATÇI (i.). Şikâyet eden, imdat isteyen.

FERZ (i. F.). Satranç oyununda vezir yerini tutan taş.

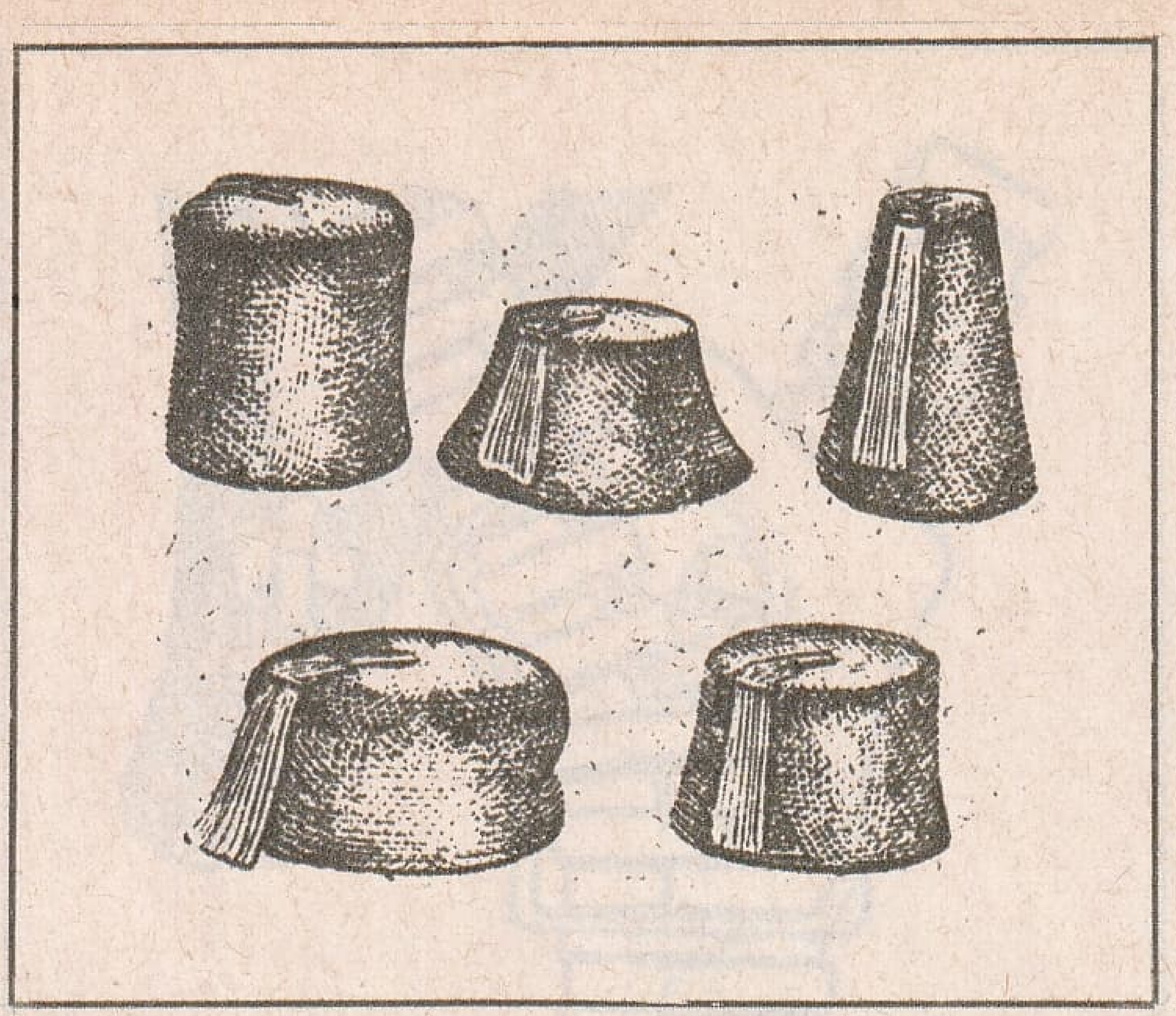

Çeşitli fesler

FERZÂNE (i. F.). **1.** Bilgin, âlim, Ar. hakîm, Fars. dânâ. **2.** Emsal ve akranından farklı, seçkin: Edebiyatta ferzânedir.

FERZÂNEGÎ (i. F.). **1.** İlim, irfan. **2.** Emsal ve akranına üstün olma, eşsizlik, seçkinlik.

FERZE (i.). Bazı cilâ işlerinde kullanılan marangoz âleti.

FERZEND (i. F.) (c. ferzendân). **1.** Oğul, erkek çocuk. **2.** Çocuk.

FERZEND-ÂNE (i. F.). Oğula yakışacak sûrette; çocukça.

FES (i.). Fas şehrinde yapılan kırmızı bir nev'i başlık. Eskiden Türkiye'de de kullanılırdı. Fes kalıbı; fes giymek; başına fes koymak. **Tunus fesi** = Eski tarzda büyük ve kalın cinsi.

FESÂD bk. Fesat.

FESÂD-ÂMÎZ (i. F., A. fesâd = karışıklık, F. âmihten = karıştırmak). Fesâd çıkaran, karıştıran, ikilik yaratan: Fesâd-âmîz birtakım sözlerle.

FESÂD-ENGÎZ (i. F., A. fesâd = karışıklık, F. engîhten = koparmak). Fesat koparan, ortalığı karıştıran.

FESÂHAT bk. Fasâhat.

FESÂN (i. F.). Hikâye, masal. bk. Efsâne, fesâne.

FESÂNE (i. F.). Masal, esatîr, asılsız ve harikulâde hikâye. bk. Efsâne.

Fesliğen

FESAT (FESÂDA) (i. A.) (c. fesâdâ). **1.** Bozukluk, bozuk şeyin hali, çürüklük, yolsuzluk: **Fesâd-ı mide** = Mide bozukluğu. **Fesâd-ı dimağ** = Beyin bozukluğu. **Fesâd-ı ahlâk** = Ahlâk bozukluğu, bozuk ahlâk. **2.** Karışıklık, nifak, fesat karıştırmak; aralarına fesat düştü. **Ehl-i fesâd, erbab-ı fesâd** = Fesât karıştıranlar, asayişi bozanlar.

FESATÇI (i.). Fesat karıştıran, karıştırıcı, nifakçı, iş bozan. Ar. münâfık: Fesatçı adamdır.

FESEDE (i. A. c.) (m. fâsid). Fâsitler. bk. Fâsid.

FESH (i. A.). **1.** Bozma, kaldırma, hükümsüz bırakma. Ar. lağv, iptâl: Kanunun bir maddesini feshetmek; yeni nizam eskisini feshetti; bir usûl ve âdetin feshi. **2.** (hukuk). Bir mahkemenin verdiği kararı bir üst mahkemenin bozması.

FESİH bk. Fesh.

FESLİĞEN (i. Y. A.). Reyhan da denilen güzel kokulu bitki. Saksılarda yetiştirilir. **Ak fesleğen, Hind fesleğeni, yabanî fesleğen, yer fesleğeni** = Bunun çeşitleri.

FESTEGİZ (i. tekrar unsuru). Falan ve fıstık sözlerinin yanı sıra söylenir: Falan festegiz; felan fıstık. **Festegiz** = Şu, bu; öteberi.

FESTİVAL (i. L. Fr.). Muhtelif vesilelerle yapılan ve birkaç gün süren şenlik. Argoda düzensiz, toplantı, curcuna anlamına gelir.

FESÜPHÂNALLAH (i. A.). Hayret ifade eden bir söz.

FEŞÂFEŞ (i. F.). Atılan okun havada çıkardığı ses, fış sesi.

FEŞÂN (i. F.). bk. Efşân.

FEŞİL (i. A.) (c. efşâl). Korkak, cesareti olmayan, yüreksiz.

FEŞMEKÂN bk. Falan.

FETÂ (i. A. (c. fityân). **1.** Genç, delikanlı, yiğit. **2.** Fütüvvetli, kerem ve sahavet sahibi.

FETÂNET bk. Fatânet.

FETÂVÂ yahut **FETÂVÛ** (i. A. c.) (m. fetvâ). Fetvâlar. bk. Fetvâ.

FETH (i. A.) (c. fütûh ve bunun c. fütûhât). **1.** Açma, açış, Fars. küşâd: **Feth-i bâb** = Kapıyı açma. **2.** Başlama, âgaz. **3.** Zabt, bir şehir ve memleketi düşman elinden almak: İstanbul'un fethi, Bağdat'ın fethi; Sultan Süleyman'ın fetihleri çoktur. İslâm'ın başlangıç tarihiyle alâkalı eserlerde yalnız Mekke'nin fethi anlaşılır. Hz. Muhammed: Fetihten sonra hicret yoktur buyurmuşlardır. **4.** Galip gelme, zafer. Ar. nusrat. **5.** Arapça'da bir harfin üstünle okunması ve üstün harekesi. Fetha da denilir. **Ebu'l-Feth** = Fâtih, İstanbul'u fethe muvaffak olan Sultan Mehmed Han. **Sûre-i feth** = Kur'ân'da Fetih Sûresi.

FETHA (i. A.) (c. fethât) (tes. fethateyn). Üstün harekesi.

FETHÎ, FETHİYYE (i. A.). **1.** Fetih hakkında yazılan kasîde. **2.** Fethe mensup.

FETİH bk. Feth.

FETİH-NÂME (i. F., A. feth = zafer, F. nâme = risale, mektup). **1.** Bir memleketin fethi veya bir zafer sonunda neşrolunan galibiyet fermanı. **2.** Bir fetih ve zafer hakkında yazılan kaside ve manzume, zafer-nâme.

FETİL (i. A.). Fitil. bk. Fitil.

FETÎLE (i. A.). Fitil. bk. Fitil.

FETİŞ (i. Fr.). Tabiat üstü kuvvete; ilkel kavimlerin putlarına da bu isim verilmiştir. Mecazi mânâda tapılırcasına sevilen kimse için de kullanılır.

FETİŞİZM (i. Fr.). İlkel kavimlerin dinî davranışlarının tamamı.

FETK, FITIK (i. A.). **1.** Yarma, yarılma, çatlama. **2.** (tıp) Kasık yarığı, kasık zarının yarılmasıyla bağırsakların torba içine dolmasından ibaret sakatlık: Fıtık hastalığı (bu mânâda galat olarak fetk yerine fıtık denir). **Fıtk-ı rahim, fıtk-ı mesâne** = bu organların aşağıya sarkması. bk. Fıtık.

FETRET (i. A.) (fitret okunması galattır). **1.** İki peygamber arasında geçen vakit. **2.** Bir devlette kargaşalık ve iktidar bölünmesi zamanı: Yıldırım Sultan Bâyezid Han ile Çelebî Sultan Mehmed Han arasında geçen Fetret Devri.

FETTÂH (i. A. «feth» den imüb.). Açan, açıcı, Fars. küşâyende.

FETTÂK (i. A. fetk'den). Çok adam öldürmüş kimse, kanlı katil.

FETTÂN (i. A.) (m. fettâne) (fitne'den imüb.). **1.** Fitne ve fesat sahibi, karıştırıcı, kurnaz. **2.** Gönül alan, meftûn eden, sihirbâzca bir kuvvetle aşka düşüren: Bir dilber-i fettân. Çeşm-i fettân.

FETVÂ (i. A.) (c. fetâvâ, fetâvî). Bir mesele ve dava hakkında İslâm hukukuna uygun olarak müftü tarafından verilen hüküm veya karar. Şer'î fetvâ, fetvâ vermek. **Fetva emîni** = Osmanlı devrinde meşîhat işlerini gören dairenin reisi olan kazasker. **Fetvâ-penâh** = Şeyhulislâm. **Dâire-i fetvâ-penâhî** = Meşîhat, şeyhulislâmlık dairesi.

FETVÂ-HÂNE (i. F. A.). Fetvâ verilen yer. Eskiden Istanbul'da meşîhat (şeyhulislâmlık) dairesi.

FETVÂ-PENÂH (i. A. F.). Fetvâya sığınan. Osmanlı devletinde şeyhulislâmlara denirdi.

FEVÂHİŞ (i. A. c.) (m. fâhişe). Fâhişeler. bk Fâhiş.

FEVÂİD (i. A. c.) (m. fâide). Faydalar. bk. Fayda.

FEVÂİH (i. A. c.) (m. fâih). Çiçek ve meyve kokuları, güzel kokular.

FEVÂKİH (i. A. c.) (m. Fâkihe). bk. Fakıyhe.

FEVC (i. A.) (c. efvâc). Bölük, gürûh, cemaat: **Fevc fevc, fevcâ-fevc** = Bölük bölük, akın akın.

FEVC-Â-FEVC (i. F. A.). Takım takım, akın akın, bölük bölük.

FEVC FEVC (i.). Bölük bölük, akın akın.

FEVERÂN (i. A.). Kaynayıp fışkırma: Yanardağın ağzından ateşler feverân eder. Fıskıyeden bol su feverân etti.

FEVK (ka ile) (i. A.). Üst; alt ve dûn mukabili: Ufkun fevkinde, akrânının fevkine çıktı. **Mâ-fevk** = **1.** Üstteki, daha yukarı olan, mâdûn mukabili: İnsan daima mâfevkine bakıp ibret almalı, mâdûnuna da bakıp teselli bulmalıdır. **2.** Âmir: Askerliğin birinci şartı mâfevkine itaattır. **Fevk-el-had** = Hadden aşırı. **Fevkalâde** = Normalin üstünde olan, istisnaî olarak. **Fevk-al-gaye** = Nihayet derecede. **Fevk-mâ-yetasavver** = Tasavvur olunabilecek derecenin üstünde, pek fazla. **Fevk-al-me'mûl** = Ümit olunabilenden fazla.

FEVKALÂDE (i. A.). Ayrıca, istisnâî olarak, normalden fazla, çok, pek çok, olağanüstü. bk. Fevk.

FEVKALBEŞER (i. A.). İnsanüstü.

FEVK'AL-MAHATT (i.) (musiki). bk. Duraküstü.

FEVKANÎ (ka uzun) (i. A.) (mü. fevkaniyye). **1.** Üstünde olan, üstlük: Fevkaani ev: Üst katı olan. **2.** (gramer) Üstten noktası olan (harf): Nûn-ı fevkaniyye.

FEVR (i. A.) **1.** Bir işe derhal ve birdenbire hücum ve teşebbüs etme. **Alel-fevr** = Hemen, derhal, zaman geçirmeksizin. **2.** mec. Hiddetle.

FEVREN (i. A.). Birden parlayarak, fışkırırcasına.

FEVRÎ (i. A.). Birden, ânî olarak, hiddetle, ansızın.

FEVT (i. A.). **1.** Kaçırma, elden çıkarma, kaybetme: Fırsatı fevtetti. **2.** Ölüm, mevt, ölme: **Fevtolmak** = Ölmek.

FEVVÂRE (i. A. fevr'den imüb.) Fıskıye.

FEVZ (i. A.). **1.** Muvaffak olma, zafer. Osm. muzafferiyet, galibiyet. **2.** Kurtuluş, selâmet.

FEYEZÂN (i. A.). **1.** Taşma, çok gelme: Su feyezânı, Nil'in fezeyânı. **2.** (botanik) **Feyezân-ı evrak** = Bitkilerin azıp çok yaprak vermesi ki, mahsule engel olur.

FEYİZLİ (i. A.). Feyzi olan bk. Feyz.

FEYLESOF (i. A.) (m. felâsife). **1.**

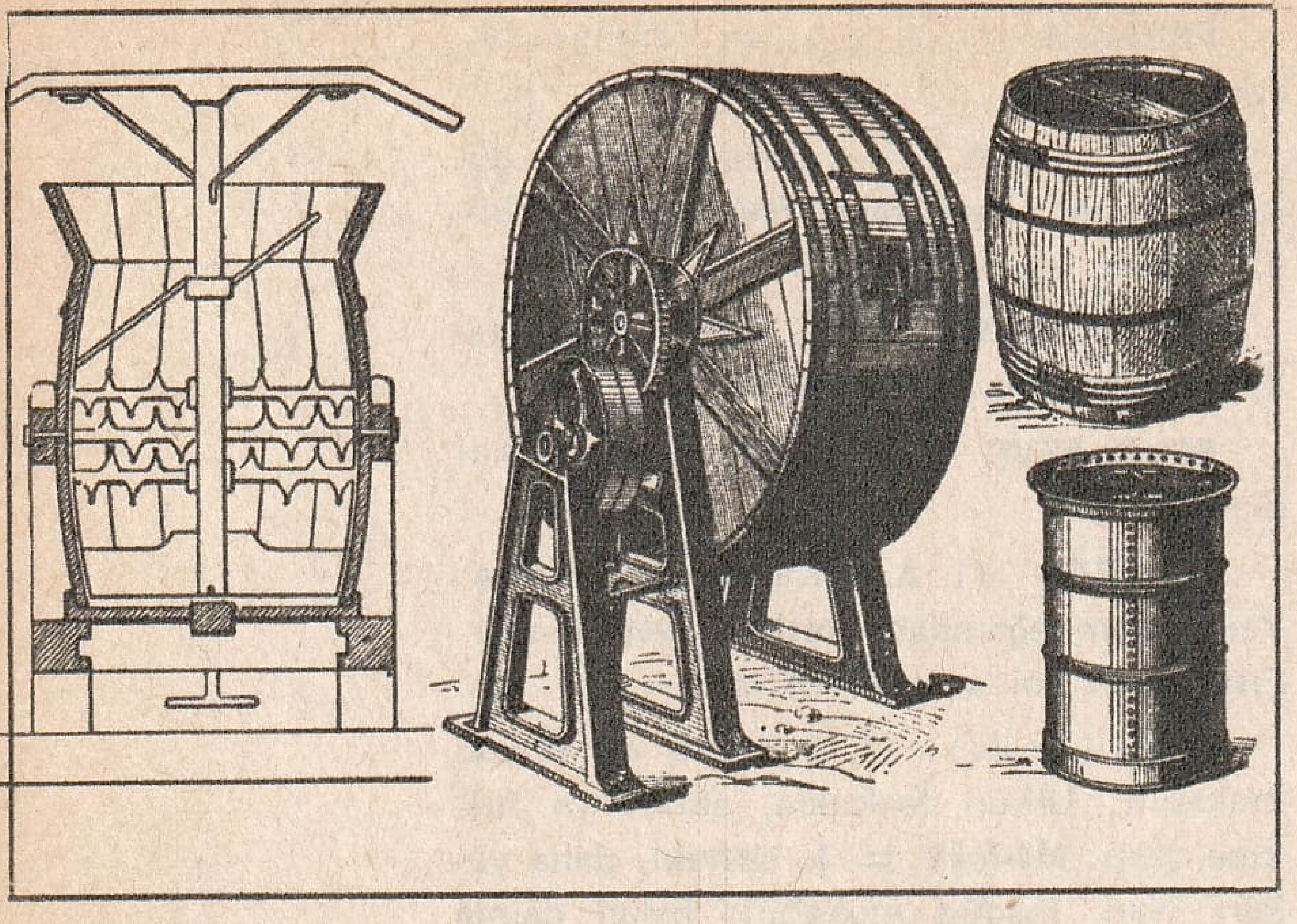

Çeşitli fıçılar

Felsefe ile uğraşan. **2.** Rind, kalender. **3.** Dinsiz. **4.** Bilgin. **5.** mec. Çok akıllı. bk. Filozof.

FEYYÂZ (i. A. feyz'den imüb.). Son derece feyz ve bereket veren. Ar. kerîm: **Feyyâz-ı Mutlak** = Allah.

FEYZ (i. A.) (c. füyûz) (çokluğunun çokluğu: Füyûzât başlıca dördüncü mânâ ile kullanılır). **1.** Bolluk, mahsul vesaire fazlalığı: Feyz ve bereket. **2.** Nimet, ihsan, kerem: İlâhî feyz. **3.** İlerleme, terakki, olgunluk bulma: Tahsil eden elbette feyz bulur. **4.** Mânevî saadet: Tanrı'nın füyûzâtına nail olmak.

FEYZ-ÂVER (i. A. F.) Feyiz getiren.

FEYZ-BAHŞ (i. F. A.) (Arapça feyz = bereket, Farsça bahşîden = bağışlamak). Bereket, nimet ve bolluk veren: Feyz-bahş bir meslek.

FEYZ-RESÂN (i. F. A. feyz = bereket, Fars. resânîden = yetiştirmek). Feyz, bereket ve bolluk getiren, yetiştiren. **Bârân-ı feyz-resân** = Bolluk getiren yağmur.

FEYZ-YÂB (i. A. F.). Feyiz bulan, feyiz bulucu.

FEZ (i. A.). Korkup ürkerek birinin himayesine sığınma, dehşete kapılma, zorluklara karşı sabır ve metanet eksikliği.

FEZÂ (i. F.) (fuzûden fiilinden imas. olup, sıfat terkiplerinde bulunur). Arttıran, Osm. tezyîd eden: **Ferah-fezâ** = Ferahlığı arttıran. **Cân-fezâ** = Ruhu arttırırcasına iç açıklığı veren.

FEZÂ (i. A.). **1.** Geniş ova, geniş meydan. **2.** Kâinattaki sınırsız boşluk, uzay: Fezâ yolculuğu.

FEZÂ' (i. A.). **1.** Ümitsizlik, ağlayıp sızlama. **2.** Korkma, bağırıp çağırma.

FEZÂHAT (i. A.). Rezalet, rüsvâlık, ayıp.

FEZÂÎ (i. A.) (mü. fezâiyye). Fezâya ait.

FEZÂİL, FAZÂİL (i. A. c.) (m. fazîlet). Faziletler, iyi huylar. bk. Fazilet.

FEZÂYİH, FAZÂYİH (i. A. c.) (m. fazîha). Fazîhalar, kötülükler. bk. Fazîha.

FEZÂYİŞ (i. F.). Arttırma, Ar. tezyîd.

FEZLEKE (i. A. edat olan «f» ile şu demek olan «zelek» «zâlike» isminden mürekkeptir). **1.** Hulasa, netice, icmal, kısa şekilde ifade: Tarih fezlekesi. **2.** (hukuk) Eskiden müstantik kararnamesine denirdi. Sonraları zabıtanın tanzim ettiği tahkikat evrakına dendi.

FIÇI (i.). **1.** Şarap, sirke vesaire koymaya mahsus tahtadan çenberli ve silindir şeklinde, ortası daha şişkin kap, varil: Şarap, sirke fıçısı. Bir fıçı bira. **Fıçı peyniri** = Fıçıda saklanan salamura peynir. **2.** mec. **Şarap fıçısı, bira fıçısı** = Çok şarap veya bira içen adam. **3.** (denizcilik) Gemilere alınan yüklerin hacmini tayin için kullanılan bir ölçüdür. **Fıçı dibi** = mec. Meyhane köşesi.

FIÇICI (i.). Fıçı ve ona benzer tahtadan şeyler yapan sanatkâr.

FIDDA (i. A.). Gümüş.

FIK, FIKLAMAK bk. Vık, vıklamak.

FIKAR (ka uzun) (i. A.). Omurga kemikleri. **Zül-fıkaar** = Omurga kemikleri şeklinde menevişi olan meşhur bir kılıç ki, Bedr savaşından ganîmet olarak Peygamberimiz tarafından Hazret-i Ali'ye verilmiştir.

FIKARA bk. Fukara.

FIKARALIK (i.). Yoksulluk.

FIKARÎ (i. A.) (mü. fıkrarîyye). Omurga kemiğine ait: **Amûd-ı fıkarî** = Omurga kemiklerinin teşkil ettikleri zincir ki, vücudun direği yerinde olup, ensenin başlangıcından kuyruksokumuna kadar uzanır.

FIKARÂT (i. A.) (m. fıkra). Fıkralar, kısa yazılar, küçük hikâyeler.

FIKD bk. Fıkdân.

FIKDÂN (i. A.). Bulunmama, olmama, yokluk, eksiklik. Ar. adem, Osm. adem-i mevcûdiyyet: **Fıkdân-ı akl** = Akıl eksikliği. Fıkdânı hâlinde kıymeti anlaşılır.

FIKIH (FIKH) (i. A.). İslâm hukuku: Fıkıh ilmi, fıkh okumak: Hanefî fıkhı, Şâfiî fıkhı, Mâlikî fıkhı, Hanbelî fıkhı.

FIKIR (i.) (ses taklidi). **1.** Bir sı-

vının kaynamasını tasvir ve taklit ederek mükerrer kullanılır: Su fıkır fıkır kaynıyordu. **2.** Göz alacak surette parıl parıl parlayan ve ışık saçan bir şeyi tasvir eder: Birtakım cam parçaları kumun içinde güneşten fıkır fıkır parlıyordu. **3.** Her biri bir taraftan oynayıp kımıldanan kalabalığı ve hareketi tasvir eder: Böcekler mutfakta fıkır fıkır kaynaşıyorlardı.

FIKIRDAK (i.). Fıkırdayan. mec. Hoppa insan (bilhassa genç kızlar için kullanılır).

FIKIRDAMAK (i.). **1.** Fıkır fıkır ederek sesle kaynamak: Su fıkırdadı. **2.** Süratle ve her taraftan oynamak: Deniz şiddetle fıkırdamaya başladı. Karıncalar her taraftan fıkırdıyor. **3.** Göz alacak surette parıldamak: Camekânın renkli camları güneşten fıkırdamaya başladı. **4.** Hoppalığı sebebiyle yerinde duramamak.

FIKIR FIKIR bk. Fıkır.

FIKIRTI (i.). Fıkırdama sesi.

FIKRA (i. A.) (c. fıkarât). **1.** Omurga kemiği. **2.** Bir makale ve yazının ayrıca bir bahis teşkil eden, öncesi ve sonrasından ayrılabilen parçası: Yazdığım şeyin bazı fıkralarını tashih ettim. **3.** Kanun veya ilim kitaplarında bend, madde: Kanunda buna dair bir fıkra vardır. **4.** Küçük hikâye, kıssa: Bir fıkra nakletti. Kendisi pek tuhaf fıkralar bilir.

FIKRAMAK (f.). Ekşimek, mayalanmak. Osm. tahammür etmek.

FILAMUR (i.). bk. Ihlamur.

FILANDIRA (i.) (İtalyanca: flandra). Flamanın uzunu, beylik gemilerin grandi direğine çekilen, direğin yarısı uzunluğunda parça şalı ve mızrak ucuna takılan uzun ve ensiz bayrak. **Filandıra balığı** = Testere balığının bir çeşidi.

FILANDIRÎ (i.). Kara baldıran (bitki).

FILAR (i.). Eski bir cins hafif terlik.

FILARIZ (i.). Keten vesaireyi dövüp tohumunu ayırmaya mahsus tokmak, keten tokmağı.

FILDIR (i.). Art arda kullanılarak sürat ve telâşlı hareketi, dönüp dolanmayı anlatır. **Fıldır fıldır aramak** = Sıkı sıkı aramak. **Gözleri fıldır fıldır ediyor** = Gözleri dönüp duruyor.

FILIK (i.). Tiftiğin beyaz ve iyi cinsi.

FINDIK (i.) (Farsça olup Arapça'da da kullanılır, kelime aslen, Karadeniz'e mensup mânâsıyla Yunanca'dır; çünkü en çok Karadeniz'in güney kıyılarında yetişir). Maruf meyve ki, katı ve sert bir kabuk içinde yuvarlak bir meyvesi vardır. Yabanîsi de olur. **Fındık ağacı** = Bu meyveyi veren ağaç ki, pek büyük olmaz. **Fındık sıçanı** = Küçük fare. **Fındık kıran** = Fındık, ceviz ve badem gibi şeyler kırmağa mahsus demirden kıskaç. **Fındık kurdu gibi** = Ufak, tefek. **Fındık kabuğunu doldurmaz** = Pek az miktarda, ehemmiyetsiz. **Fındık yuvası** = Etli ellerin dış tarafında, parmak diplerindeki çukur.

Fındık

FINDIKÇI (i.). **1.** Fındık satan adam. **2.** mec. Yalan vaadlerle aldatarak soyan yosma.

FINDIKÎ (i.). Fındık kabuğu renginde.

FINDIKLIK (i.). Fındık ağacı ormanı, fındık ağaçlarıyla örtülü yer.

FINDUK bk. Fındık.

FIR ve FIRIL (i.). Şiddet, acele ve helecanla dönüp dolaşmayı taklit ve tasvir eder: Fır fır dolaşmak, fırdolayı, fırıl fırıl dönmek.

FIRAK bk. Frak.

FIRANCALA bk. Francala.

FIRANK bk. Frank.

FIRAT (hi. coğrafya). Ön Asya'nın en büyük nehri ki, Diyadin civarından çıkarak Anadolu'nun doğu taraflarına kadar gelip Mezopotamya'yı dolaştıktan sonra Irak'ta Dicle ile birleşerek Şatt'ı teşkil eder ve Basra Körfezi'ne dökülür.

FIRÇA yahut FURÇA (i.). Elbise, diş vesaire temizlemeye, boya vesaire sürmeye mahsus kıldan veya sama, ve hasır gibi şeylerin tellerinden yapılmış âlet: Elbise, saç fırçası, diş, fırçası, boyacı, badanacı fırçası, ressam fırçası, zamk fırçası.

FIRÇALAMAK (f.). Fırça ile temizlemek: Elbiseyi, dişleri fırçalamak lâzımdır.

FIRÇALANMAK (f.). Fırça ile temiz-

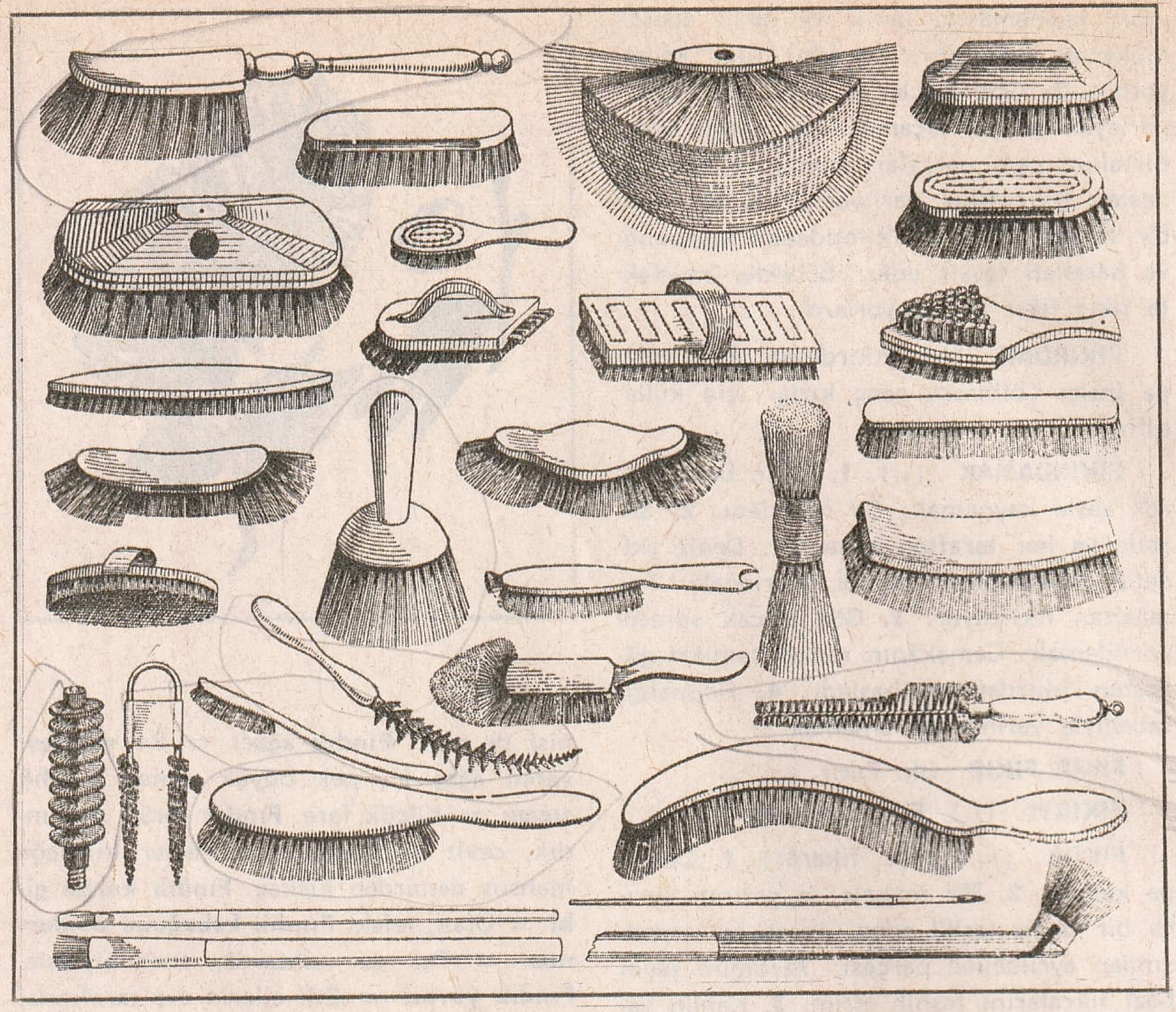

Çeşitli fırçalar

lenmek: Bu palto fırçalanmıyor. Kendi elbisesini fırça ile temizlemek: Saatlerce fırçalamak âdetidir.

FIRÇALATMAK (f.) Fırça ile temizletmek: Bu elbiseyi iyice fırçalatmalı.

FIRDÖNDÜ (i.). **1.** Biri döndüğü vakit ötekinin de dönmesine yol vermemek üzere uç uca getirilerek serbest bir eksenle bağlanmış iki halkadan ibaret teknik düzen. **2.** Tunçtan 6 köşeli bir çeşit oyun zarı. **3.** Yeltek, kaypak huylu.

FIR FIR (i.). Fırıl fırıl.

FIRFIR (i.). Farbala, büzgülü süs.

FIRIL yahut **FIR** (i.). Çabuk ve fâsılasız dönüp dolaşmayı tasvir ve taklit eder: Fırıl fırıl dönüyordu.

FIRILDAK (i.). **1.** Rüzgârla dönen, tekerlek şeklinde bir çocuk oyuncağı. **2.** Rüzgârın geldiği tarafın aksine çevrilip tütmesine engel olmak için ocağın veya soba borusunun tepesine konan döner şapka. **3.** Odaların içine taze hava almak için camlara takılan tenekeden döner pervane. Fr. girouette. **4.** mec. Dolap, hile: **Fırıldak çevirmek** = Hile ve tuzak kurmak. Meharetle muvaffak olmak. **Fırıldak tezgâhı** = Demirci âletlerinden bir çark.

FIRILDAKÇI (i.). Hile yapan, dalavere yapan, dolap çeviren. bk. Fırıldak.

FIRILDANMAK (f.). Telâşla dönüp dolaşmak.

FIRILDATMAK (f.). **1.** Çabuk ve sesle döndürmek: Sapanı fırıldattı. **2.** Yalan vaadlerle aldatmak, dolandırmak.

FIRIN (i. Fr.). Önünde bir tek açıklığı bulunan ve içinde ekmek vs. pişirilen bir çeşit ocak: Ekmek fırını, pasta fırını. **Fırın gibi** = Çok sıcak. **(Şu kadar) fırın ekmek yemesi lâzım** = İyi bir duruma gelmek, usta olmak için daha pek çok çalışmak gerektiğini anlatır.

FIRINCI (i.). Fırın işleten kimse.

FIRINLAMAK (f.). Fırında kurutmak.

FIRKA (i. A.) (c. firak). **1.** Bölük, insan topluluğu, Ar. cemaat, tâife. **2.** (askerlik) Birkaç alay veya iki tugayla bağlı birliklerden müteşekkil büyük askerî birlik, tümen. Orada bir fırka asker bulunduruluyor. **Fırka kumandanı** = Tümen kumandanı. **3.** (denizcilik). Bir amiralin kumandasında bulunan donanmanın bir kısmı (deniz fırkasının kısımlarına da takım denir). **Fırka-i bahriyye** = Filo.

FIRKATA (i. Katalanca fargata'dan). Eskiden üç direkli her nevi gemiye denirdi.

FIRKATEYN (i. Arapça fırka'nın tesniyesi olup müfred gibi kullanılır) (deniz-

cilik). Korvetten büyük ve bataryasında 50 ilâ 75 mm. lik topları olan eski tarzda savaş gemisi (Avrupa dillerindeki frégate kelimesi bu Arapça kelimeden gelir).

FIRLAK (i. musiki). Süs notalarından biri.

FIRLAK (i.). **1.** Kırık kenar, bir kabın kırılmış, uçmuş kenarının kırık parçası. **2.** Çocukların topaç oyunu (bu ikinci mânâ ile pırlak dahi denilir).

FIRLAMA (i.). **1.** Fırlamak işi. **2.** (argo) Piç.

FIRLAMAK (f.). **1.** Birdenbire uçup kuş gibi «fır» diye ses çıkararak atılmak, sıçramak: Yerinden fırladı, fırlayıp kolundan tuttu. **2.** Bir şeyin bir kenarı kırılıp sıçramak: Bu tabağın kenarı fırlamış. Mermerin fırlayan yerlerini düzeltmeli. **3.** Fiyatı artmak, çıkmak, yükselmek: Bu hafta zahire birdenbire fırladı. Borsada tahviller fırlamış.

FIRLATMAK (f.). **1.** Şiddetle ve ses çıkaracak surette atmak, uçurmak: Elindeki yelpazeyi havaya, denize fırlattı. **2.** Bir kenarını, mermerin bir ucunu fırlatmışlar. **3.** Fiyatını artırmak, çıkarmak: Un fiyatları fırladı.

FIRLAYIŞ (i.). Birdenbire ve ses çıkararak sıçrayış: Yerinden bir fırlayış fırladı ki.

FIRSAT (aslı: **FURSAT**) (i. A.). Münasip ve muvafık vakit ve hal. Faydalanmak sırası, elden kaçırılmayacak faydalı vakit ve hal: Bu, benim için bir fırsattır. Bu fırsat her vakit ele geçmez. Fırsattan istifade etmek. Fırsat beklemek, bulmak, vermek. **Fırsatı elden kaçırmak** = Fırsattan faydalanamamak.

FIRSAT-CÛ (i. A. F.) (Ar. fursat, Fars. cüsten = aramak). Fırsat arayan, bekleyen.

FIRSAT-YÂB (i. F.) (Ar. fursat, Fars. yâften = bulmak). Fırsat bulan, eline fırsat geçen.

FIRT FIRT (i. ses tekrarı). Durmaksızın, devamlı: Dokuma tezgâhında mekik fırt fırt gelir gider.

FIRTINA (i.). Şiddetli rüzgârla denizin dalgalanıp karışması, rüzgârın etrafta çok şiddetli esmesi. Ar. sarsar. Fars. tündbâd: Şiddetli bir fırtına oldu. *Fırtına* yatıştı.

FIRTINALI (i.). Fırtınası olan, fırtına ile karışık: Fırtınalı hava.

FIS (i. ses taklidi). Yavaş ve gizli konuşmayı tasvir ve taklit eder: Fıs fıs bir şey konuştular.

FISAL (i. A.). **1.** Ayırma. **2.** Sütten kesme (Ar. fatın, fıtâne, aynı mânâdadır).

Fıstık

FIS FIS (i.). Gizli ve yavaş konuşulurken çıkan sesi anlatır: Fıs fıs konuştular. bk. Fıs.

FISIL (i.). Ses taklidi. bk. Fısıl fısıl.

FISILDAMAK (f.). Gizlice bir şeyler söylemek, gizliden telkinde bulunmak, çok hafif sesle konuşmak: O adam kulaklarına bir şeyler fısıldadı.

FISILDAŞMAK (f.). Yavaş konuşmak.

FISIL FISIL (i.). Fısıltılı bir şekilde.

FISILTI (i.). Yavaş sesle ve çok defa, kötü maksatla konuşma.

FISIR (i.). Tütünün yanması gibi bir şeyin sesini tasvir ve taklit eder: Fısır fısır tütün içiyordu.

FISIR FISIR (i.). Bir şey için için, yavaş yavaş yanarken çıkan fısıltı hâlindeki sesi anlatır: Odunlar ıslakmış, ocak fısır fısır yanıyor.

FISK (i. A.). Kötü huyluluk, fitne, günah işleme, sefâhete dalma: Fısk u fücûr.

FISKIYE (FISKIYYE) (i. A.). **1.** Suyu yukarıya atıp muhtelif şekillerde püskürten havuz musluğu, fışkırık. Fars. fevvâre. **2.** Su alıp fışkırtmaya mahsus el âleti.

FISLAMAK (f.). **1.** Bir şeyi bir kimsenin kulağına fısıltı halinde söylemek. **2.** Gizlice haber vermek.

FISLAŞMAK (f.). Gizlice ve yavaş sesle söyleşmek, kulak kulağa konuşmak.

FISTIK (i.) (Farsça püste'den Arapça'laştırılmıştır). **1.** Gaziantep bölgesinde yetişen bir cins ağaç ve bunun verdiği meyve ki, kolay açılır ince kabuklarının içinde badem cinsinden yeşilimtrak, lezzetli bir meyvesi vardır: Antep fıstığı. **2.** Çam çeşit-

lerinden çok dallı bir ağaç ve bunun verdiği bir meyve ki, bir büyük kozalağın içinde sert kabukla çevrili fındık uzunluğunda lâkin ince bir meyvesi vardır. Fıstık, kuş üzümüyle beraber pilav ve dolma gibi yemeklere konur: Çamfıstığı, fıstık ağacı. **Hindfıstığı** = Bahârattan, arakıton da denilen bir madde. **Fıstık gibi** = Semiz ve eti pek katı, şişman ve sülpük olmayan, balıketli.

FISTIK (i.). «Filân» kelimesine katılarak kullanılan bir halk tâbiri: Falan fıstık, falan fıstık festegiz diyerek.

FISTIKÇI (i.). Fıstık satan veya fıstık yetiştiren kimse.

FISTIKÎ (k kalın okunur) (i.). Antep fıstığının içi renginde olan, açık yeşil: Fıstıkî kumaş, boya. **Fıstıkî makam** = **1.** Hırıltı. **2.** Çok yavaş ve telâşsız.

FISTIKLIK (i.). Antep yahut çamfıstığı ağaçlarından ibaret koruluk: Orada bir fıstıklık vardır.

FIŞ ve **FIŞIR** (i.). Sürünen bir kumaş ve eski terlik yahut hafif surette akan su sesini taklit ve tasvir ederek ekseriya mükerrer kullanılır: Fış fış, fışır fışır yürümek, sürünmek, akmak.

FIŞ FIŞ bk. Fış.

FIŞILDAMAK (f.). İpek kumaşın hışırtısı gibi hışırtı etmek, hışırdamak: Canfes fistanı fışıldıyordu.

FIŞIR bk. Fış.

FIŞIRDAMAK (f.). Hareket ederken fışır fışır etmek: Terlikleri fışırdıyordu. Su, çayırın üzerinde fışırdayarak akıyordu.

FIŞIRDATMAK (f.). Bir şeyi fış fış ve fışır fışır edecek surette oynatmak: Eteklerini fışırdatarak yürüyordu.

FIŞIR FIŞIR (i.). bk. Fışır.

FIŞIRTI (i.). Kumaş, terlik ve su gibi bir şeyin hafif surette hareket ederken çıkardığı ses: Suyun, eteklerin fışırtısı.

FIŞKAHA (i.) (denizcilik). Demirin tırnağını kaldırmak için geminin kenarına bağlı eğri demir askı, matafora. **Fışka etmek** = Demirin tırnağını kaldırmak.

FIŞKI (i.). Taze gübre: Bağ kütüklerinin köklerine kasımda fışkı atmak çok iyidir.

FIŞKILIK (i.). 1. Taze gübrenin atıldığı yer. **2.** İşkembe.

FIŞKIN (i.). Ağacın kökünden çıkan sürgün.

FIŞKIRIK (i.). Basınçla suyu atıp fırlatan âlet, fıskıye. Fars. fevvâre, şırınga.

FIŞKIRMAK (f.). **1.** (Su veya diğer bir sıvı), şiddetli bir basınç altında, bulduğu dar bir aralıktan şiddetle sıçramak. Osm. feverân etmek: Bu fıskıyeden su beş metre yukarı kadar fışkırıyor. **2.** Tohum büyük bir kuvvet ve şiddetle bitip birdenbire büyümek: Ektiğimiz tohumlar bir güzel fışkırmış ki.

FIŞKIRTI (i.). Fışkıran bir şeyin çıkardığı ses.

FIŞKIRTMAK (f.). **1.** Su veya diğer bir sıvıyı basınç altında dar bir açıklıktan şiddetle sıçratmak. Osm. feverân ettirmek: Fıskıye, bu tulumba, şu şırınga suyu çok yukarı fışkırtıyor. **2.** Tohumu birdenbire ve süratle yeşertmek: Bu yağmur ekinleri fışkırtacaktır.

FIŞNAMAK (f.). Ekşiyip kaynamak, mayalanıp kabarmak. Osm. ihtimâr etmek.

FITA bk. Futa.

FITIK (i. A.). Barsakların karın çeperini geçip deri altında ur gibi bir şişkinlik meydana getirmesi, kavlıç. bk. Fetk.

FITIR bk. Fıtr, fıtra.

FITNAT (i. A.). Zihin açıklığı, uyanıklık, anlayış, zeyreklik: **Eshâb-ı zekâ ve fıtnattan** = Zekâ ve fıtnat sahiplerinden (fetânet ile aynı mânâdadır).

FITR, FITIR (i. A.). Oruç açma, oruç bozma. Zekât-ı fıtır. bk. Fıtra. **Iyd-ı fıtr** = Ramazan bayramı.

FITRA, FİTRE (i. A.) (yukarıdaki kelimenin aynıdır). Ramazan bayramında verilen miktarı belirli sadaka.

FITRAT (i. A.). **1.** Yaradılış, Ar. hilkat, Fars. âferînîş: Fıtrat-ı âlem. **2.** Yaratılış, ahlâk, tabiat, maya. Herkesin fıtratı başkadır. Asalet onun fıtratında vardır.

FITRÎ (i. A.) (mü. fıtriyye). Hilkatte, yaratılışta olan, doğuştan. (Fr. par naissance), Ar. hulkî, tabiî, cibillî. **İstidâd-ı fıtrî, mehâsin-i fıtriyye** = Doğuştan iyi huylar.

FÎ (e. A.) (zarf hâli gösterir). Le, içinde, içre: **Fil-asl** = Aslında. **Fil-cümle** = Kısaca, nihayet. **Fil-hâl** = Derhal, ansızın. **Filhakika** = Hakikaten, gerçekten. **Fî sebîl-illâh** = Hak yoluna. **Fî-mâbâd** = Bundan sonra. Fars. bâd-ez-în. **Fî nefs-ül-emr** = Hakikatte. **Filvâkî** = Vâkıa, hakikaten. **Fî yevminâ** = Günümüzde, zamanımızda. Eski yazışmalarda tarih başında konmak âdet olmuştur: Fî 18 muharrem sene 1318.

FÎ (i.) (aslı yukardaki Ar. edattır). Paha, kıymet, fiyat. **Fî-i mîrî** = Devletçe tayin olunan kıymet, narh.

FİÂL (i. A. fiil'den imüb.). Çok işleyen, çok iş gören, hiç durmayıp daima iş ve harekette bulunan.

FİÂL (i. A. c.) (m. fiil). Fiiller, işler. bk. Fiil («ef'âl çokluğu daha çok kullanılmıştır).

Fİ AMÂN-İLLÂH (Arapça terkip). Allah'ın himayesi altında.

FİAT bk. Fiyat.

FİÂT (i. A. c.) (m. fî). Fiatlar, kıymetler, değerler. bk. Fiyat.

FİBER (i. İng.). Lif, tel, bitki veya cam liflerinden yapılmış mukavva veya tahta.

FİBRİN (i. Fr. biyoloji). Kan ve lenf serumunda bulunan bir madde.

FİDÂ bk. Fedâ.

FİDAN (i.). **1.** Ağaç ve çiçeğin tazesi: Ağaç, gül, karanfil fidanı. **2.** Diğer yere dikilmek üzere tohumdan yetişme olarak sık bitmiş olduğu yerden çıkarılmış taze ağaç veya çiçek: Fidan dikmek, fidan yetiştirmek, fidan tarlası. **3.** Düz ve doğru ağaç dalı. Fars. nihâl. **Fidan gibi** = Fidan boylu, ince uzun. **4.** Ağacın kökünden çıkan sürgün.

FİDANLIK (i.). **1.** Tohumdan fidan yetiştirmeye mahsus tarla veya bahçe. Fars. nihâlistân: Burası güzel bir fidanlık olur. Bağ ve bahçesi olan adam bunun bir köşesine bir de küçük fidanlık yapmalıdır. **2.** Yeni dikilmiş bağ.

FİDE (i.). Yastıkta tohumdan yetiştirilip tekrar dikilmek üzere çıkarılan sebze fidanı: Pırasa, lahana, domates fidesi.

FİDELEMEK (f.). Sebze fidesi dikmek.

FİDELİK (i.). **1.** Fidelerin yetiştirildiği yer. **2.** Fide olmaya elverişli.

FİDYE (i. A.). Bir insanın esirlikten veya düştüğü bir belâdan kurtulması için verilen para vesaire: Kendisini haydutların elinden kurtarmak için fidye vermek lâzım geldi. Daha çok **Fidye-i necât** = Kurtuluş parası denir.

FİE (i. A.) Bölük, takım, gürûh, cemaat.

FİFRE (i. Fr.). Bandolarda kullanılan büyük flüt.

FİĞ (i. botanik). Baklagillerden bir bitki. Hayvan yemi olarak kullanılır.

FİGÂN (ga ile) (i. F.). İnleme, feryat: Benim figanım ve feryadım komşularımın rahatını kaçırdı. Bülbülün âşıkane figanı. e. Aman, feryat, eyvâh.

FİGEN (i. F.). Atıcı, yıkıcı (efgen de denir).

FİGÜRAN (i. Fr.) Sinema ve tiyatroda hiç konuşmayacak veya pek az konuşacak küçük rollere çıkan kimse.

FÎH (i. Ar.) (Ar. fî = edat, h = 1. erkek şahıs zamiri). Onda, ona dair: **Münâzı-ı fîh** = Ona dair konuşulan, münazaalı. **Mâ-nahnü-fîh** = Konuşma mevzuu (müennesinde fîhâ, tesniyesinde fîhümâ, cem'inde fîhim olur).

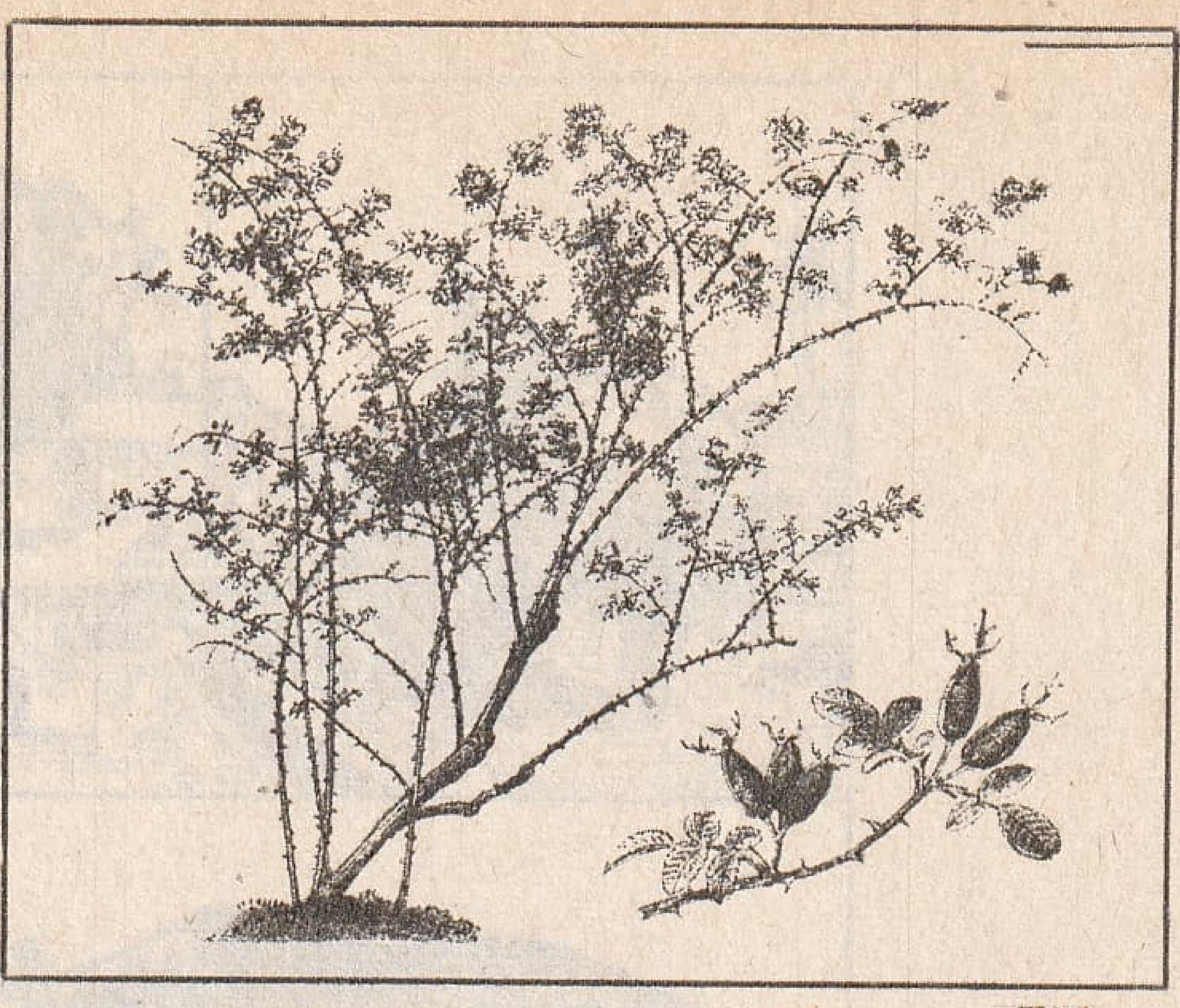

Fidan

FİHÂL (i. A.). Üstün, itibarlı kimseler.

FİHÂM (i. A. c.) (m. fahm). bk. Fahm.

FİHRİS (i. A. Farsça fihrist'ten Arapça'laşmış). bk. Fihrist.

FİHRİST (i. F.). **1.** Bir kitabın kısımlarını sayfa rakamları ile gösteren cetvel ki, kitabın başına veya sonuna konur. Fransızca: table des matières. **2.** Bir kütüphanedeki kitapların veya bir mağazada bulunan eşyanın isimlerini ihtivâ eden defter. Fransızca: catalogue. **3.** Lokanta veya ziyafet yemeklerinin isimleri yazılı pusula (şimdi bu mânâ için «liste» denmektedir). Fransızcası: liste. **Fihrist odası** = Osmanlı devrinde şûrâ-yı devlet kararlarını kayıt ve tescil eden kalem.

FİİL (Fİ'L) (i. A.) (c. ef'âl). **1.** İş, amel, kâr: **Fiil-i hayr** = İyi iş. **Fiil-i şer** = kötü iş. **Ef'âl-ı hasene** = Güzel işler. **2.** Tasavvurda kalmayıp meydana çıkan, işlenen, vücut bulan şey, sözden ibaret olmayıp mevcut ve görünür olan iş: Bu niyeti fiile getirirse, fiili sözüne uyuyor. Söz kâfi değildir, fiil lâzım. **3.** (gramer) Olayı ve zamanı belli eden kelime, fiil. **Fiil-i müteaddî** = Yazdı. **Fiil-i lâzım** = Geldi. **Fiil-i mâlum** = Gördü. **Fiil-i meçhûl** = Gördüğü. **Fiil-i mâzî** = Geldi. **Fiil-i müzârî** = Gelir vs. Fa-ül- fiil. Ar. fiillerde birinci aslî harf. **Ayn-ül-fiil** = İkinci harfi. **Lâm-ül-fiil** = Üçüncü harfi. **Fiile getirmek, fiile ihrâç eylemek** = İcra etmek. **Bil-fiil** = İşte, işte olarak, sahiden, asâleten, itibârî veya kuvvede yahut

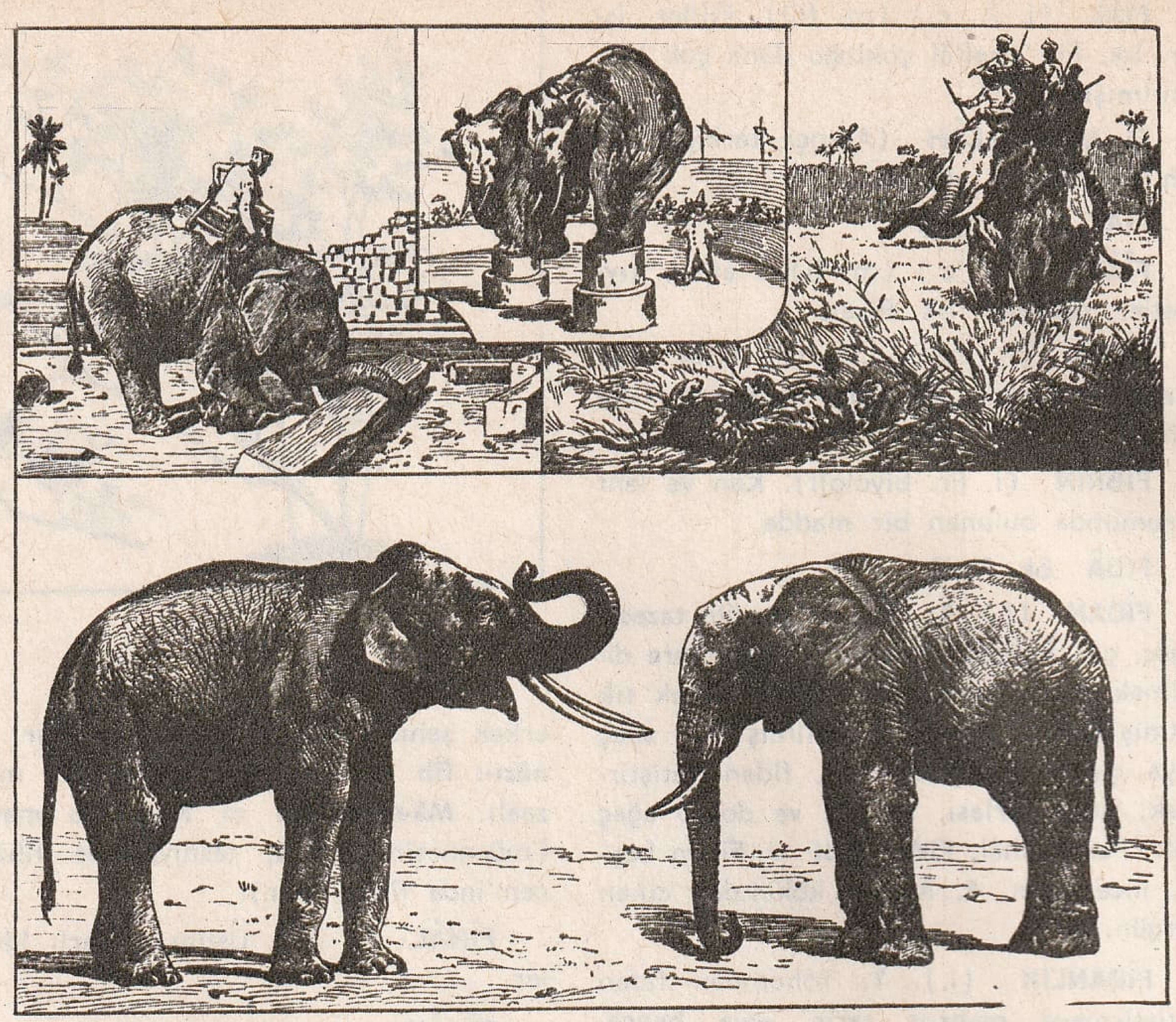

Yukarıda fillerin çalışma yerleri, aşağıda Asya ve Afrika filleri.

vekâlet suretiyle olmayarak: Bilfiil askerlik ettim. Bilfiil bu memuriyette bulunan. **Fiil-i şenî** = bk. Şenî.

FİİLEN (Fİ'LEN) (i. A.). İşle, hakikatte, hayalî veya sözle olmayarak, vekâletle değil, şahsen, bizzat: Fiilen askerlik yaptı. Fiilen fukaraya yardım ediyor.

FİİLÎ (i. A.) (mü. fiiliyye). **1.** Fiilen ve hakikaten icra olunan, gerçekten yapılan, sözde kalmayan, hayalî ve farazî olmayıp gerçek olan: **Hizmet-i fiiliye** = Fiilî hizmet. **Netâic-i fiiliye** = Fiilî neticeler. **2.** (gramer) Fiil denilen kelime çeşidine ait: **Tasrîfât-ı fiiliyye** = Fiil tasrifleri (çekimleri).

FİİLİMÜNAKİS (Fİ'L-İ MÜN'AKİS) (i. F. A.). Organizmanın bir uyarmaya karşı birdenbire aldığı vaziyet, refleks.

FİİLİYAT (i. A.). bk. Fi'liyyat.

FİK (i.). Yaban böğrülcesi, akburçak. **Kara fik** = Bunun bir çeşidi.

FİKÂR (i. F.). Yaralı, Ar. mecrûh: Dil-fikâr = Gönlü yaralı, Ar. mecrûh-ülfuâd. bk. Figâr.

FİKEN (i. F.). bk. Efken.

FİKENDE (i. F.). bk. Efkende.

FİKİR (FİKR) (i. A.) (c. efkâr). **1.** Düşünme, tefekkür, mülâhaza, endişe: Fikre daldı. Derin birtakım fikirler zihnini meşgul ediyordu. **2.** Rey, bir adamın kendi fikrince kararlaştırdığı yol: Bu mevzuda sizin fikriniz nedir? Ben fikrimi söyledim, siz de kendi fikrinizi söyleyiniz. **3.** Akıl, zihin, zekâ: Bu adamda hiç fikir yok. Fikir sahibi adamdır. Fikri doğru adam. **4.** Hâfıza kuvveti, hatır: Fikrimde kalmadı. Şimdi fikrime geliyor. Büsbütün fikrimden çıkmıştı. Bunu fikrinizde tutun. **5.** Her vakit düşünülen şey: Onun aklı fikri hep oyunda. **6.** Niyet, maksat, tasavvur: Ne fikriniz vardır? Efkârınız nedir? **Fikretmek** = Akıl etmek, vaktinde düşünmek, gaflet etmemek: Bunu iyi fikrettiniz. Öyle icap ederdi ama fikredemedim. **Efkâr** (Türkçe'de teklik gibi) = Zihin, akıl: Bu adamda efkâr vardır. **7.** Gaile, hüzün, keder, düşünce: Onun bir efkârı vardı. Bir efkâra dalmıştı. Siz bu işi çok efkâr ettiniz.

FİKİRLİ (i.). Fikir ve görüşü olan, lı. Ar. âkıl, zekî. **Cin fikirli** = Pek zeki, uyanık ve kurnaz.

FİKİRSİZ (i.). Fikir ve görüşü olmayan, akılsız. Ar. gabî.

FİKİRSİZLİK (i.). Fikir ve görüş eksikliği, akılsızlık. Ar. gabâvet.

FİKREN (i. A.). Fikirle düşünerek, zihninde, zihnen, yalnız düşünmek yoluyla ve söylemeksizin: Herkes fikren bir rakam seçsin!

FİKRET (i. A.). Düşünme, düşünülen şey. Ar. teemmül, tefekkür.

FİKRÎ (i. A.) (mü. fikriyye). Fikir

ve akla mensup ve müteallik, zihin ve tefekkürle hasıl olan: **Âsâr-ı fikriyye** = Fikrî eserler. **İştigal-ı fikrî** = Fikrî uğraşma.

FİL (i. A.) (Farsça pîl'den Arapça'laşmıştır). Zamanımızda yaşayan kara hayvanlarının en büyüğü ki, Afrika ve Asya (Hindistan) fili olarak başlıca iki çeşidi vardır. İkincisi evcilleşebilir ve birçok işte kullanılır. (tıp) **Dâ-ül-fîl** = Baldırların fevkalâde şişip kalınlaşmasına yol açan bir hastalık, fil hastalığı. **Fildişi** = bk. Fildişi.

FİLADUR (i. İ. denizcilik). İnce katranlı halat.

FİLAMA bk. Flama.

FİLAN (i.). Falan sözü ile aynı mânâdadır. Filan falan, falan filan. Filan festegiz, falan festegiz.

FİLANCA (i.). Falanca: Falanca filanca.

FİLANDIRA bk. Flandra.

FİLANINCI (i.). Şu kadarıncı: Filanıncı kısmın filanıncı faslında diye kaydetmeli. Filanıncı taburun filanıncı bölüğü.

FİLARİZ (i.). Keten dövmeye yarayan tokmak.

FİLARİZLEMEK (f.). Dövmek suretiyle; keteni döverek tel haline getirmek.

FİLARMONİK (i. Fr.) (musiki). Musiki heveslileri kurumları için kullanılır. **Filarmonik orkestra** = Senfonik orkestra, büyük orkestra.

Fİ-L-ASL (i. A.). Aslında.

FİLAVTA, FLAVTA (i. İtalyanca: flauto'dan). Flüt. Son zamanlara kadar dilimizde kullanılan bu kelime, şimdi yerini Fr. karşılığı olan flüt'e bırakmıştır.

FİLBAHAR, FİLBAHRİ (i.). Akasma ve Meryem Ana asması da denilen bitkinin bir adı (elematis).

FİLCAN (i.). bk. Fincan.

FİLCÂN (i. musiki). Türk musikisinde eski bir saz.

FİLCANCI (i.). Fincancı. bk. Fincan.

FİLDEKOZ (i. Fransızca: fil d'Ecosse). İskoçya ipliği demek olup, İskoçya'da yapılan keten gibi ince, iyi bir nevi iplik ve bundan örme şeyler: Fildekoz çorap, fanila.

FİLE (i. Fr.). Torba biçiminde veya düz olarak dokunmuş ağ.

FİLEBİT bk. Flebit.

FİLDİŞİ (i.). **1.** Filin ağzının iki yanından çıkan ve hayvanın silâh olarak kullandığı iki uzun ve eğri diş. Renginin güzelliği ve kolay cilâlanabilmesi dolayısıyle süs eşyası yapımında kullanılır. **2.** (anatomi). Dişleri meydana getiren doku. Fildişi, dişin taç kısmında mine, kök kısmında ise seman denilen madde ile örtülüdür.

FİLEGMON bk. Flegmon.

FİLELMASI (i.). Turunçgillerden, Hindistan'da yetişen bir ağaç ve yemişi (feronia elephantum).

FİLENK (i. denizcilik). **1.** Kayıkhane ve gemi tezgâhı önüne yatırılan silindir biçiminde ağaçlar ki, üzerinden kayık veya gemiyi taşıyan kızak kayar ve kolayca karaya çekilir veya denize indirilir.

FİLEOL bk. Fleol.

FİLET (i.). **1.** (denizcilik) İskandilde boydan boya hiç bir değişiklik olmayan sığ su, düz su (derinliği üç kulaçtan az olursa sığlık denir). **2.** (matbaacılık) Dizilen makale ve fıkraların arasına konulan çizgi.

FİLETO (i. İ.). Dananın bel kemiğinin iki tarafındaki et ve bundan yapılan salçalı külbastı.

FİLHAKİKA (Fİ'L-HAKIYKA) (e. A.). Hakikatte, hakikaten, gerçekten, doğrusu.

Fİ-L-HÂL (e. A.). Bu anda, hemen, şimdi.

Fİ'LÎ bk. Fiilî.

FİLİGRAN (i. Fr. İ.). Bazı kâğıtların dokusuna işlenen ve ancak ışığa doğru tutulunca görünen şekil.

FİLİKA (i. İ.). Gemilerin demirbaşı olan sandallara verilen ad.

FİLİKA bk. Fülk, fülüka.

FİLİNTA (i. İng.). Kısa avcı tüfeği.

FİLİSTİN (hi. coğrafya). Mukaddes toprağı ve Kudüs'ü içine alan ülke ki, şimdi İsrail ile Ürdün devletleri arasında bölünmüştür.

FİLİSTİNLİ (hi.). Filistin'de oturan, Filinstin'de yerleşmiş.

FÎ'LİYYAT (FİİLİYYÂT) (i. A. c.) Fiilen ve gerçekten yapılan şeyler, vücuda getirilen işler, düşüncede ve sözde kalan niyet ve tasavvurlardan veya hayalî, farazî işlerden olmayıp meydanada görülen işler: Ben adamın sözlerine kulak asmam, fiiliyatına bakarım. Fiiliyatı görüldü.

FİLİZ (i.). Ağaç ve çiçek fidanı, taze sürgünü: Filiz sürmek, filizlerini almak. **Filizkıran** = Mayıs ortalarına raslayan fırtına ki, mevsim icabı bağ filizlerini kırar. **Asma filizi** = Açık fıstıkî renk.

FİLİZ (i. jeoloji). Ocaktan çıkarılan maden birleşiği: Demir filizi, bakır filizi.

FİLİZÎ (i.). Açık yeşil, asma filizi renginde.

FİLİZKIRAN (i). Mayıs ortalarında çıkan ve bağ filizlerine zarar veren fırtına.

FİLİZLEMEK (f.). Bağın filizlerini almak, kesmek.

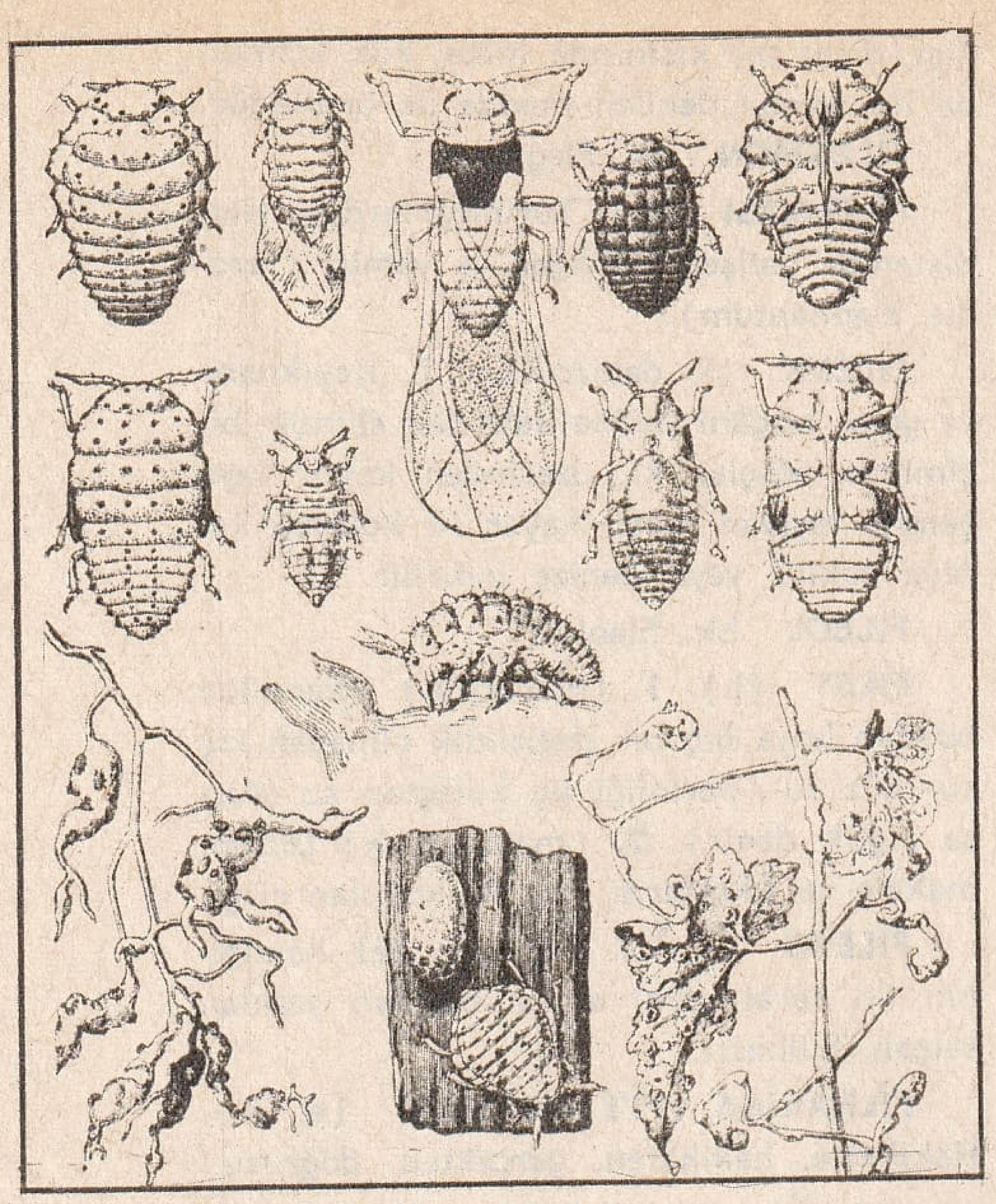

Filoksera'nın gelişmesi ve zararları.

FİLİZLENMEK (f.). Filiz sürmek, yeşermek.

FİLİZLİ (i.). Filizi olan.

FİLKİ (i.). Vida çeviren anahtar, tornavida.

FİLLENK (i.). Art arda kullanılarak sürat ve dikkatle her tarafı araştırıp incelemek mânâsında kullanılır: Her tarafı fillenk fillenk aradılar. bk. Fellik fellik.

Fİ'L-MESEL (e.). Meselâ, misâlde olduğu gibi.

Fincan

FİLM, FİLİM (i. İng.). **1.** Resim çekmek için kullanılan, sellülozdan yapılmış ışığa karşı hassas levha veya şerit (fotoğrafçılık, sinemacılık ve radyografide kullanılır). **2.** Sinemacılıkta bir oyunun tamamını ihtiva eden şeritlerin bütünü. **3.** Verici sinema makinesiyle gösterilen oyun, konu.

FİLM MUSİKİSİ (i.). Sinema filminin jenerik denen baştaki yazılı kısmında olsun, asıl filmde olsun çalınıp okunan musiki ki, bugün musiki sanatının başlı başına bir dalı hâline gelmiştir.

FİLO (i. İ.) (denizcilik). **1.** Birkaç savaş gemisinden mürekkep donanma parçası, donanmanın bir kısım ve bölüğü: Akdeniz filosu. **2.** (e.). Conta yelkenlerinin çekilmesi için kumanda: **Filo etmek** = Rüzgârı yelkenlerin yakası istikametine alıp işlememek.

FİLOKSERA (i. Y.) (l ince okunur). Bağları sarıp üzüm kütüklerini bozan böcek ve bunun yol açtığı bağ hastalığı.

FİLOLOG (i. Y.). Filoloji ile uğraşan bilgin.

FİLOLOJİ (i. Y.). Dil ve edebiyat ilmi.

FİLORİ bk. Flori.

FİLORİN bk. Florin.

FİLOŞ bk. Floş.

FİLOTİLLA (i. Fr. İsp.) (l ince okunur). Torpidolardan kurulu filo.

FİLOZ (i.). Kabak veya mantardan ağ şamandırası.

FİLOZOF (i. Fr.) (L. philosophus, Y. philosophos, Ar. feylosof). Felsefe ile uğraşan bilgin. Ar. hakîm: Eski filozoflar. **1.** Hakîm, akıllı, ilim ve irfan sahibi: Filozof adam. **2.** Kayıtsız, lâubâli, dünya işlerine ehemmiyet vermez, kalender meşrepli: O filozof adamdır. **3.** İtikatsız, dinsiz, Ar. dehrî. bk. Feylosof.

FİLOZOFLUK (i.). **1.** Hakîmlik, felsefe ile uğraşan ilim adamının sıfatı. **2.** Kayıtsızlık, laubâlî tavır ve hal, kalenderlik. **3.** İtikatsızlık, dinsizlik, inançsızlık, Osm. dehrîlik.

FİLTRE (i. İ.). Süzgeç, süzmeç.

FİLVAKİ (Fİ'L-VÂKIY) (e. A.). Vâkıa, hakîkaten, gerçekten.

FİMÂBÂD (i. A.) (Fî = edat, mâ = bağlama, ismi, bâd = zaman zarfı). Bundan sonra, Fars. bâd-ezîn.

FİN (hi.). Finlandiya halkından olan kimse.

FİNAL (i. Fr.). **1.** Bir müsabakanın son karşılaşması. **2.** (musiki) Bir musiki parçasının son kısmı, bitiş.

FİNALİZM (i. Fr. felsefe). Varılacak en son bir hedefin varlığını kabul eden doktrin.

FİNANSE (i. Fr.). Bir yatırım için lâzım olan parayı temin etmek mânâsındaki finanse etmek fiilinde geçer.

FİNANSMAN (i. Fr.). Finanse etmek işi yahut bu maksatla temin edilen para.

FİNCAN (i.) (halk dilinde bazen: filcan). Küçük çanak, kahve, çay fincanı. Büyük veya pek açıkgöz için söylenir: Gözleri fincan gibi, gözlerini fincan gibi açmış. **Fincanböreği** = Yuvarlak şekilde yapılan bir çeşit ince börek.

FİNCANCI (i.). Fincan ve ona benzer şeyler satan: Fincancılar.

FİNCANLIK (i.). Bir veya şu kadar fincan dolusu veya o kadar içine alan: Bir fincanlık kahve. Dört fincanlık bir cezve. Altı fincanlık tepsi.

FİNCE (hi.). Fin milletinin konuştuğu dil.

FİNGİRDEK (i.). Fazla oynak kız veya kadın.

FİNGİRDEMEK (f.). Fazlaca oynak hareket etmek.

FİNGİRDEŞMEK (f.). Karşılıklı fingirdemek.

FİNGİR FİNGİR (i.). Aşırılık ifade etmek için fingirdemek fiiliyle beraber kullanılır: Kız fingir fingir fingirdiyordu.

FİNK (i.). Keyfince gezip tozmak mânâsındaki «fink atmak» tabirinde geçer.

FİNO (i.) (İtalyanca: fino). **1.** İnce, zarif, âlâ, seçilmiş, seçkin: Fino bir kumaş. **2.** Pek, küçük: **Fino köpek** = Odalarda gezen ve kucakta taşınan küçük ve zarif köpek cinsi: Bir finosu var, fino köpeği.

FİRÂK (ka ile) (i. A.) (fark'dan gelir ve mufârakat ile aynı mânâdadır). **1.** Sevişen iki kişinin birbirinden ayrılması, aşıkın, sevdiğinden ayrı düşmesi, ayrılık, hicrân, firkat: **Firâk-ı yâr, nâr-ı firâk** = Ayrılık ateşi. **2.** Türkçe: Hüzün, mahzunluk, teessür: Kendisine bir firâk geldi.

FİRÂKIYYE (i. A.) Sevdiğinden ayrı düşmüş âşıkın, hicranını tasvir ederek söylediği şiir.

FİRAKLI (i.). Tesirli, müessir, hüzün verici: Pek firaklı bir hikâye, bir ses.

FİRAR (i. A.). **1.** Kaçma, savuşma, izinsiz ve gizliden kaçma: Firar etmek, izinsiz ve gizliden kaçmak: Firar etti. **2.** Bir askerin veya diğer bir memurun mevkiini bırakarak gizlice kurtulup gitmesi: Askerlikte firarın cezası ağırdır.

FİRÂRÎ (i. A.) (m. firâriyye). Firara ait. Türkçe'de: Firar eden, kaçkın, kaçan: Asker firârîleri. Firârîleri tuttular.

FİRÂSET (halk dilinde: **FERÂSET**) (i. A.). **1.** Derhal anlama, sür'at-i intikal, zihin uyanıklığı, anlayış üstünlüğü: Firâsetle anladı. Talebede firâset olmazsa öğretmenin verdiği dersten hiçbir netice alınamaz. **2.** Bir adamın çehresinden ve organlarının şekil ve biçiminden tabiatını, ahlâkını ve idtidadını çıkarmak marifeti (asıl mânâsı bu olup, en çok kullanılan birinci mânâsı mecazîdir).

FİRÂŞ (i. A.). **1.** Döşek, yatak. **Esîr-i firâş** = Yatağa yatacak, kalkamıyacak kadar hasta. **2.** Oturmak için yere serilen şey, yaygı. **Firâş-ı hat** = Demiryolu düzeltilmiş, düz yatak.

FİRÂVÂN (i. F.). Çok, bol, Ar. kesîr, aşırı: **Eşk-i firâvân döktü** = Pek çok gözyaşı döktü.

FİR'AVN bk. Firavun.

FİR'AVNÎ (i. A.) (mü. fir'avniyye). Firavuna ait olan. mec. Kibir, gurur, küfür ve inatla yapılan.

Fino

FİRAVUN (FİR'AVN) (i. A.) (c. Ferâine.). M. Ö. 525'teki İran istilâsına kadar Mısır'da 3000 yıl saltanat süren imparatorlara verilen unvan. Firavunlar, 40 kadar sülâleye ayrılır. Kutsal kitaplarda Hazret-i Mûsâ ve Hazret-i Yûsuf ile çağdaş firavunlardan pek çok bahsedilir. mec. Pek mağrur ve mütekebbir ve anûd adam. **Firavun Tepeleri** = Ehram, piramitler. **Firavun faresi** = Fransızca ichneumon denilen kedi kadar bir hayvan.

FİRÂZ (i. F.). **1.** Yokuş, çıkış. İniş demek olan neşîb mukabili: **Firâz ü neşîb** = **2.** Yükselten, yukarı tutan. Osm. ref'eden (sıfat terkipleri yapmaya da yarar): **Ser-firâz** = Başını yükselten, başı yukarıda olan, seçkin.

FİRÂZENDE (i. F.). Yükselten, Osm. ref'eden.

FİRÂZÎ (i. F. A.). Yükseklik. **Ser - firâzî** = Seçkinlik.

FİRDEVS (i. F.) (c. ferâdîs). **1.** Bahçe. **2.** Cennet, uçmak, Fars. behişt (Avrupa dillerindeki paradis bundan gelir).

FİRDEVS-ÂŞYÂN (i. F. firdevs = cennet, âşyân = Yuva). Cennet-mekân, cennetlik, merhum, mağfûr: Cennet - mekân ve firdevs - âşyân Sultan Osman Hân Hazretleri.

FİRE (i.). Çürümek, kurumak yahut dökülmek yüzünden eksilen kısım. **Fire vermek** = Fire yüzünden eksilmek: Üzüm uzak yere nakledilirse çok fire verir.

FİRENGİ bk. Frengi.

FİRENGİ (i.). **1.** Suların dışarıya akması için gemilerin güvertesinde bordalara açılan delik. **2.** Kilidin bir kısmı.

FİRENGÎ FER' (i. F. A.). Türk musikisinde 32 zamanlı bir büyük usul.

FİRENÇÎN (i. F.). Türk musikisinde 12 zamanlı bir küçük usul.

FİRFÎR (i. A. yunanca'dan). Erguvan. (kimya) **Hâmız-ı fırfîr** = Bir kimyevî terkip. (tıp) **Dâ-ül-fırfîr** = Kızıl hastalığı.

FİRFİRÎ (i. A.). Parlak kızıl renk.

FİRÎB (i. F.). Aldatma, iğfal, hile: **Kizb ü firîb** = Yalancılık ve aldatma. i. Aldatan, Ar. muğfil (sıfat terkipleri yapmaya da yarar). **Ebleh-firîb** = Ahmak aldatan. **Dil-firîb** = Gönlü aldatan, cazibeli, güzel, dilber.

FİRÎBENDE (i. F.). Aldatan, Ar. muğfil.

FİRÎFTE (i. F.). Aldanmış, iğfal olunmuş, mağdur: Dünyanın nesine firîfte olmalı,

FİRÎFTE-DİL (i. F.). Gönlü aldanmış.

FİRİGORİFİK bk. Frigorifik.

FİRİK (i.). Olgunlaşmak üzere bulunan tahıl ve bunun ateşte ütülenmişi.

FİRİSTÂDE (i. F.) (c. firistâde-gân). **1.** Gönderilmiş, Ar. mersûl, mürsel. **2.** Elçi, hususî görevli.

FİRKAT (aslı: **FÜRKAT**) (i. A.). Ayrılık, Ar. müfârakat, firak. Sevdiklerinden uzak ve ayrı yaşayış. **Firkat-ı memleket** = Memleket uzaklığı, kasreti.

FİRKATEYN bk. Fırkateyn.

FİRKAT-ZEDE (i. F.) (Arapça fürkat = ayrılık, Farsça zeden = vurmak). Ayrılık çeken, sevdiğinden ayrılmış, hicran çeken.

FİRKETE (i. İ.). Kadınların saçlarını tutmaya mahsus, maşa gibi çatal tel veya baga.

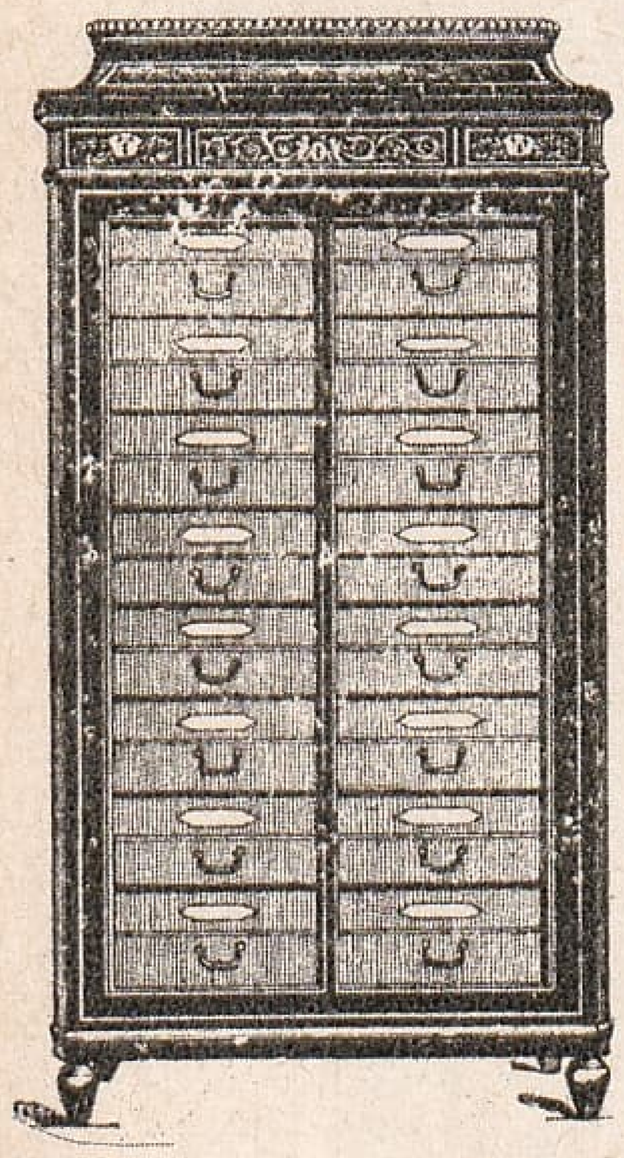
Fişlik

FİRMA (i. İ.). Tescil edilmiş ticarî müessese: Bu kumaş güvenilir bir firmanın malıdır, gözü kapalı alabilirsiniz.

FÎRÛZ (i. A.) (Farsça pîrûz'den) Bahtiyar, mes'ut, mutlu, sevinçli, iyi bahtlı.

FÎRÛZ-BAHT (i. A. F.). Uğurlu, bahtı açık.

FÎRÛZE (aslı: **PÎRÛZE**) (i. F.). Gök renginde bir değerli taş. **Firûze-fâm** = Mavi renkte.

FÎRÛZEC (i. A. Farsça pîrûze'den Arapça'laşmış). bk. Firûze.

FÎRÛZE-FÂM (i. A. F.). Mâvi renkli, gök renkli.

FÎRÛZENDE (i. F.). Bir çeşit lâle.

FÎ-SEBÎL-İLLÂH (i. A.). Allah yolunda. mec. Karşılık beklemeksizin.

FİSKE (i.). **1.** Orta parmağı baş parmağa sıktıktan sonra şiddetle bırakmakla parmağın tersiyle vurulan darbe. **2.** Fiske vurmaktan hasıl olan bere ve şiş. Parmak ve deynek vesaire darbesi olan veya hastalıktan gelen kabarma: Yanağı fiske fiske olmuş, fiske fiske kabarmış. **3.** Adı geçen iki parmağın yine o vaziyetiyle ufak taş vesaire atma: Fiske taşı. **Fiske dokundurmamak** = Toz kondurmamak, müdafaa etmek, sahip çıkmak. **Fiskeşamdanı** = Küçük el şamdanı.

FİSKET (i. İ.) (denizcilik). Kumanda düdüğü, gemici düdüğü.

FİSKOS (i.). Alçak sesle yapılan gizli konuşma: Yine ne fiskos ediyorsunuz orada?

FİSLEMEK (f.). Fıslamak.

FİSTAN (i.) (Arnavutça'dan). **1.** Arnavutlar'ın giydikleri ve belden dize kadar uzanan geniş ve çok kırmalı patiskadan yapılmış beyaz bir giyecek: Arnavut fistanı. **2.** Eski zaman modasında kadınların giydikleri çeşitli biçimde kırmalı ve süslü entari: İpek fistan. **3.** (denizcilik) Direklerin güverte ıskarçalarını yağmurdan korumak için üzerine kaplanan muşamba. **Baca fistanı** = Bacaların alt nihayetindeki arbaz kısmı.

FİSTANLI (i.). Fistan giyen: Yunanlılar'ın, efzun denen fistanlı bir sınıf askeri vardır.

FİSTANLIK (i.). Fistan yapmaya yarayan, fistana mahsus: Fistanlık kumaş, basma. Bir fistan yapmaya yetecek ölçüde kumaş: Kendisine bu kumaştan bir fistanlık alacağım.

FİSTO (i. Fr.). Kumaşın kenarına ilmik ile sarılarak yapılan veya hazır olarak alınıp eklenen dilimli süs işlemesi.

FİSTÜL (i. Fr. tıp). Devamlı olarak işleyen cerahat yolu; akıntılı hastalık; akarca.

FİŞ (i. F.). **1.** Tasnif işlerinde kullanılan karton yaprak. **2.** Elektrik cereyanı almak yahut anten vs. bağlantısını temin etmek için prize sokulacak şekilde yapılmış madenî uçlu parça. **3.** Kumarda, kahvehanelerde para yerine kullanılan pul vs.

FİŞEK bk. Fişenk.

FİŞENK (i.). **1.** Tüfek va tabancaya doldurulan barut ve kurşundan ibaret mermi ki, vaktiyle kâğıda sarılırdı, şimdi maden kovana sarılır. **2.** Donanmalarda ve şenliklerde atılmak üzere barut ve başka maddelerle yapılan yanıcı, patlayıcı, korku verici maddeler: Arayıcı, kör, havâî, çadır fişek, çarkı felek fişeği. Fişek atmak, yakmak. **3.** Fişek şeklinde istif olmuş ve kâğıda sarılmış para vesaire. (denizcilik) **Roket fişeği** = Kazaya uğramış gemilerden

imdat istemek için atılan fişek. mec. **Delifişek** = Savruk ve düşüncesiz adam, kadın.

FİŞENKÇİ, FİŞEKÇİ (i.). Fişek yapan veya satan adam.

FİŞENK-HÂNE, FİŞEKHANE (i.). Fişek yapılan veya saklanan yer, fişek fabrikası ve mahzeni.

FİŞENKLİK, FİŞEKLİK (i.). Fişek taşımaya mahsus mahfaza ki, göğsün üzerine aykırı bağlanıp her bir fişek için parmak şeklinde bir yeri vardır, palaska.

FİŞKA (i. denizcilik). Demirin tırnağını asmak için gemi kenarındaki eğri demirden askı.

FİŞLEMEK (f. Fr. T.). Fişe kaydedip tasnif etmek.

FİŞNE (i.). bk. Vişne.

FİT (i.). **1.** Fenalığa sevk ve teşvik edip dürtme. Ar. iğvâ, iğfâl, ifsâd: Fit vermek. **2.** Kumarda kaybettikten sonra kazanma, eşitlik elde etme: Fit olmak. (denizcilik) **Fit tulumbası** = Makinelerin hareketiyle işleyen ve kazana su vermeye mahsus tulumba.

FİT Fitlemek vesaire. bk. Fit vesaire.

FİTA Futa.

FİTEN (i. A. c.) (m. fitne). Fitneler. bk. Fitne.

FİTİL (i. A.). **1.** Kandil ve muma konulan pamuktan bükülmüş ip. Fitil emdiği yağla yanıp ortalığı aydınlatır: Kandilin fitili bitti; bu mumların fitilleri pek kalın. **2.** En evvel icat olunan tüfek ve topların falyelerine konulan kaytan ki, bir ucu tutuşturulup ateş falye deliğine ulaşınca içlerindeki barut parlayıp silâh boşanırdı: Tüfek, top fitili. **3.** Merheme batırılıp yaraya geçirilen uzun tiftik. **4.** Kumaşın altına kaytan gibi bükülmüş bir şey konup dıştan kabarık yol gibi görünen dikiş: Fitil yapmak; fitil çevirmek. **Fitili almak** = Birdenbire hiddet edip parlamak. **İdare fitili** = Eskiden kullanılan pek az yağ yakan ve az ışık veren kandil. **Burnundan fitil fitil gelmek** = Edilen fenalığın karşılığını görmek. **Fitiltaşı** = Cam gibi şeffaf, kâğıt gibi yumuşak ve kolay kesilir, ateşte yanmaz bir maden ki, soba, kapı ve pencerelerine ve buna benzer şeylere takılır. Osm. hâcer-i fetîle, dağ keteni, Fr. amiante. **Fitil vermek** = Kızdırmak, azdırmak. (denizcilik) **Fitil tahtası** = Geminin iç kaplamasından iki lumbar arasında kaplanan tahtalar.

FİTİLLEMEK (f.). **1.** Fişek, dinamit gibi patlayıcı şeylerin fitilini ateşlemek. **2.** mec. Fitil vermek, birini kızdırmak veya kışkırtmak.

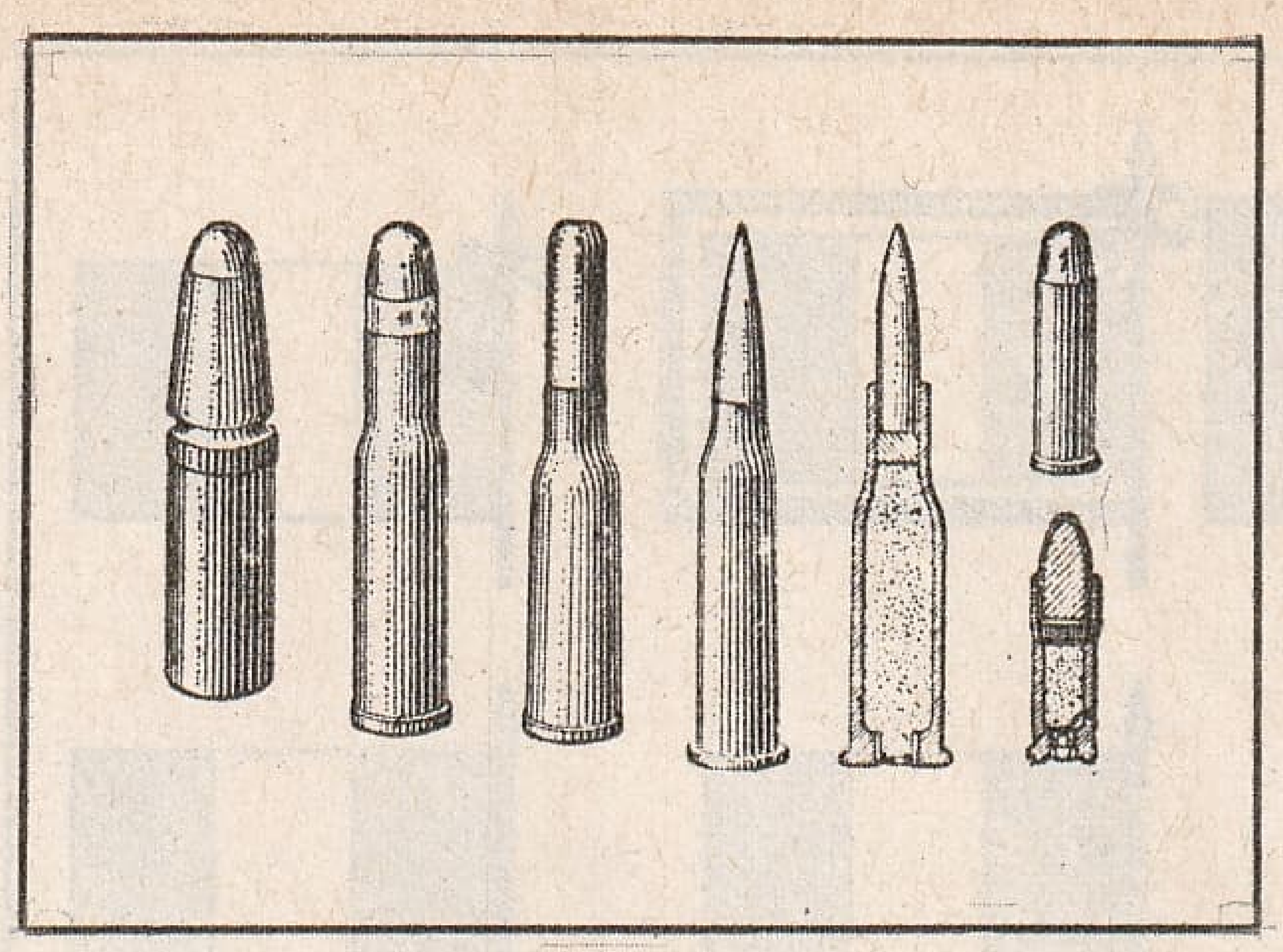

Fişenk

FİTİLLİ (i.). Fitili olan veya fitille ateşlenen ateşli silâh: Fitilli top, fitilli tüfek.

FİTLEMEK (f.). Fit vermek, kışkırtmak, Osm. ifsâd etmek.

FİTLEYİCİ (i.). Fit veren, Osm. ifsâd eden.

FİTNE (i. A.) (c. fiten). **1.** Azdırma, baştan çıkarma. **2.** Karışıklık, fesat. Fars. şûriş. **3.** Fitne ve fesada sebep olacak derecede güzel kadın. **4.** Ara bozan, karıştırıcı, hilekâr adam.

FİTNE-ÂMÎZ (i. F. A. fitne, Fars. âmîhten = karıştırmak). Fesat karıştıran, fesatçı.

FİTNE-CÛ (i. F. A.) (Ar. fitne = fesat, Fars. cüsten = aramak). Fesat arayan, iş karıştırmaya vesile arayan.

FİTNE-ENGÎZ (i. F. A. fitne = fesat, Fars. engîhten = koparmak). Fesat koparıcı, fesad çıkaran.

FİTNE-KÂR (i. A. F.). Fitneci, fesatçı.

FİTNELEMEK (f.). Gammazlamak.

FİTRÂK (i. F.). Eğerin arkasına husuŝî kayışlarla bağlanan eşya, terki.

FİTRE bk. Fıtra.

FİTYÂN (i. A. c.) (m. fetâ). Fetâlar, gençler, fütüvvet sahipleri. bk. Fetâ.

FİYAKA (i.). (argo). Afi, gösteriş caka.

FİYANGO, FİYONGA, FİYONG (i. İ.). Kurdele ve benzerlerinin kelebek biçiminde bağlanmış şekli.

FİYASKO (i. İ. Germence). İddialı, bir işte başarısızlık: Önceleri iyiydi ama son teşebbüsü fiyasko verdi.

FİYAT (FİYÂT) (i.). Ar. fiy kelimesinin çokluğu olup, dilimizde teklik gibi de kullanılır: Bunun fiyatı nedir? bk. Fiat.

FİYONGA, FİYONG bk. Fiyango.

FİYORT (i. Norveçce'den, coğrafya). Karaların çok içlerine kadar giren ekseriya

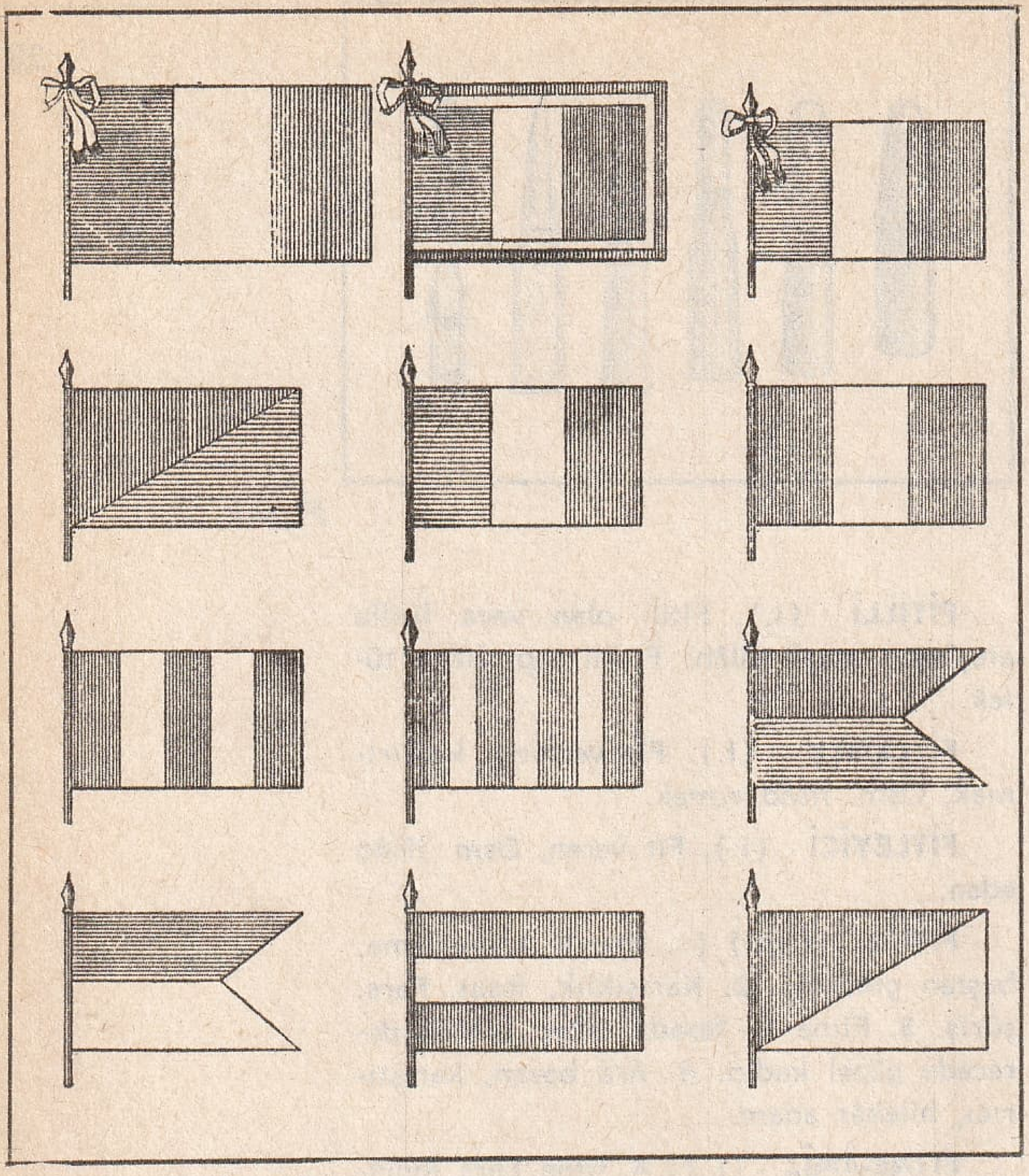

Flamalar

iki kenarı dik ve yüksek olan, dar ve derin körfez. Fiyortlar en çok İskandinavya yarımadasında bulunur.

FİZİK (i. Fr.). Cisimlerin hususiyetleri ile kimyevî değişikliğe uğratmaksızın hal veya hareketlerini değiştirme esasları üzerinde çalışan ilim.

FİZİK (i. Fr.). **1.** İnsan vücudu ile alâkalı: **Kültür fizik** = Vücudu kuvvetlendirmeye, zindeleştirmeye hattâ bazı hafif sakatlıkları düzeltmeye yarayan hareketler, beden eğitimi. **2.** Bir şahsın fizyonomisi, dış görünüşü.

FİZİK (i. Fr.). Fizikle alâkalı (nisbet bildirmek için Arapça ekle yapılan «fizikî» sözü ile aynı mânâyı ifade etmek için uydurulan «fiziksel» sözü yanlıştır).

FİZİKÇİ (i.). Fizik bilgini veya öğretmeni.

FİZİKÖTESİ (i.). **1.** Varlıkların duyum dışı sayılan temellerini araştıran felsefe dalı. bk. Metafizik.

FİZYOLOJİ (i. Y. biyoloji). Doku ve organların görevlerini ve bu görevlerin nasıl yapıldığını inceleyen ilim kolu.

FİZYONOMİ (i. Y.). Yüz hatlarının bütünü; bu hatların meydana getirdiği yüz ifadesi.

FLAMA (i. İtalyanca: flama). Mızrak ve süngü ucuna takılan, gemi direğine çekilen ince bayrak. Türkçe: alav.

FLAMAN (hi.). Felemenkli. Holanda ve Belçika'da yaşayan, Flamanca konuşan millet.

FLANDRA (hi. İ. denizcilik). Devlete ait gemilerin grandi direğine çekilen flama. Bu flama, direğin yarısı uzunluğunda olur. **Flandra balığı** = Vücudü flandra biçiminde pembe renkli bir balık (cepola rubescens).

FLAŞ (i. İng.). Müsait olmayan ışıkta fotoğraf çekerken kullanılan şimşek ışıklı lamba.

FLAVTA (i. İ.). Flüt. bk. Filavta.

FLEBİT (i. Y.) (tıp). Toplardamarlarda iç zar iltihabı.

FLEGMON (i. Y.) (tıp). Organlar arasındaki veya deri altındaki katılgan dokunun iltihabı.

FLEOL (i. Fr.). Buğdaygillerden, bir çeşit çayır bitkisi (pheleum pratense).

FLİT (i.) (yapan fabrika tarafından konulan isim). Sinek, sivrisinek gibi böcekleri öldürmekte kullanılan ilâç.

FLOK (i.) (denizcilik). Gemilerde cıvadranın üzerine açılan üçgen şeklindeki yelkenler.

FLOKA (i.) (Arapça felek'ten, İtalyanca'ya ve İtalyanlar'dan bize geçmiştir). Güvertesiz sandal, gemi sandalı.

FLOR (i.). Flüor kelimesinin bir söylenişi.

FLORA (i. L.). Bir bölgede veya bir ülkede yetişen bitkilerin tamamı.

FLORİ (i. İ.). Altın para.

FLORİN (i. İ.). Holanda'nın para birimi.

FLORİN (i.). Avusturya'da para birimi.

FLORYA (i.). **1.** Yeşilli, sarılı ve güzel sesli bir cins kuş. **2.** Bir nevi sarı çiçek. bk. Flurya.

FLOŞ (i. F.) (l ince okunur). **1.** Bükülmemiş ipek. **2.** Pokerde aynı rengi taşıyan bir el kâğıt, Türkçe: renk. **Floş ruvayal** = Pokerde aynı renkte ve kesintisiz sıra ile dizilmiş beş kâğıt ki, en üstün kâğıt sayılır.

FLÖRE (i. Fr.). Eskrimde, düz ve yuvarlak namlulu, ucu düğmeli kılıç.

FLÖRT (i. İng.). Kadınla erkeğin fazla ileri gitmeyen aşk alâkaları.

FLURCİN (i.). Başı büyük ve gagası kalın, ispinoza benzer bir cins kuş.

FLURCUN bk. Flurcin.

FLURYA bk. Florya.

FLÜOR (i. L.) (kimya). Yeşilimtrak sarı renkte, atom ağırlığı 19 olan, F senbolü ile gösterilen bir eleman.

FLÜORİN (i. L. jeoloji). Tabiî kalsiyum flüorürü.

FLÜT (i. F.). Batı musikisinde en tanınmış nefesli çalgı. Aslen tahta nefeslilerdendir. Fakat mâdenî flütler de yapılmıştır. Çeşitli büyüklükte olanları vardır.

FLÜTİST (i. Fr.). Flüt çalan sanatkâr.

FOB (i. İng. ticaret). Alıcı ile satıcı arasında kararlaştırılan fiyatın, malın satıcı tarafından belli bir limanda gemi üzerinde teslimi şartıyle biçilmiş olduğunu gösteren bir kısaltma: Elmanın kilosu fob Istanbul dört liradır.

FOBİ, FOBYA (i. Y.). Bazı şeylere ve hallere karşı duyulan, hastalık halindeki korku.

FODLA (i.). Eskiden imâretten verilen pidemsi bir çeşit ekmek.

FODLACI (i.). Eskiden imâret ekmeklerini yapan veya gezdirip dağıtan adam.

FODRA (i. İ.). Elbisenin bazı yerlerine, düz ve dik durması için, yüz ile astar arasına konulan sert ve kolalı bez veya kanaviçe.

FODUL (i). Bu kelime, beceriksiz, cahil olduğu halde üstünlük taslayanlar ve haddini bilmeyenler için kullanılan «hem kel hem fodul» deyiminde geçer: Şuna bak, kendi işini berbat etti, bir de bana akıl vermeye kalkıyor, hem kel, hem fodul ne olacak!

FODULLUK, FOZULLUK (i.) (halk dilinde fodulluk). Kibir, gurur, serkeşlik, hodbinlik, egoistlik. bk. Fodul.

FOGA (e. İtalyanca: fuoco = ateş). Toplara verilen «ateş» kumandası. **Foga etmek** = Ateş etmek.

FOK (i. Y.). Yüzgeçayaklılardan, memeli bir deniz hayvanı, ayıbalığı (phoca).

FOKSTROT (i. İng. Germ.). Dört tempolu bir çeşit dans.

FOKUR (i.) (ses taklidi). Art arda kullanılarak kaynamayı ifade eder.

FOKURDAMAK (f.). Hızla ve ses çıkararak kaynamak.

FOL (i.). Tavukların yumurtlamasına mahsus yer ki, tavukları celbetmek için içine bir yumurta bırakılır. mec. **Fol yok yumurta yok** = Anlaşmazlık için bir mâkul sebep yoktur.

FOLA (i.). Kum saati.

FOLKLOR (i. İng.). Halk bilgisi.

FOLKLOR MUSİKİSİ (i. İng. Ar. T.). Halk musikisi. Klasik musikiden ilkelliği ile ayrılan, kapalı çevre ve köylerin musikisi.

FOLKON (i.) (denizcilik). Tahta gemilerin ıskarmozlarını tutan demir kuşak.

FOLLUK (i.). Tavukların yumurtladıkları yuva veya sepet ki, ekseriya içleri samanla kaplanmış olur.

FON (i. Fr.). Belirli bir iş için gerektikçe harcanmak üzere ayrılıp işletilen para.

FOND (i.). Almanya'da 123 ve Avusturya'da 103 libreye eşit bir ölçü ki, umumiyetle küçük topların ağırlıkları hakkında söylenir.

FONDA (i. İ. denizcilik). **1.** Deniz dibi. **2.** (e.) Demir atmak kumandası. **Fonda etmek** = Demir atmak.

FONDAN (i. Fr.). Ağızda kolayca eriyen bir çeşit şekerleme.

FONEM (i. Y. gramer). Kelimeleri meydana getiren seslerin her biri. **Fonem düşmesi** = Bir fonemin söylenmez olması: Bağırsak kelimesi fonem düşmesiyle barsak şeklini almıştır.

FONETİK (i. Y. gramer). Ses bilgisi.

FONKSİYON (i. Fr.). Tabiî faaliyet, normal çalışma: Böbreklerin fonksiyonu kanı süzmektir.

FONOGRAF (i. Yunanca'dan Fr.). Gramofonun ilkeli.

FONOGRAFİ (i. Y. Fr.). İstendiği zaman tekrarlatmak üzere ses titreşimlerini iz halinde tesbit etme işi.

FONOJENİK (i. Y. Fr.). Sesi mikrofona elverişli olan.

FONOLOJİ (i. Y. Fr.) Sözlü dilde, anlam ayrımı meydana getiren yakın ses birimlerini dil yapısı bakımından inceleyen dil bilgisi kolu.

FORA (e. İ. denizcilik). **1.** Aç, açıl, açığa kumandası: **Fora yelken** = Yelkeni açıp fora etmek, açmak. **2.** Bir makine parçalarının birbirinden ayrılması: Bir somunu fora etmek. Halk dilinde: Fora kılıç, fora ateş gibi tabirlerde de kullanılır.

FORM (i. Fr.). Şekil: Gazel, klasik Türk şiirinde, peşrev, klasik Türk musikisinde birer formdur.

FORMA (i. Fr. forme) (matbaacılık). **1.** Bir tertiplik yani birden basılacak sayfa kalıplarını sıkıştırmaya mahsus demir çerçeve: Sahifeleri formaya koymak, formayı sıkıştırmak. **2.** Birden tezgâh veya makineye konup basılacak sahifelerin hep-

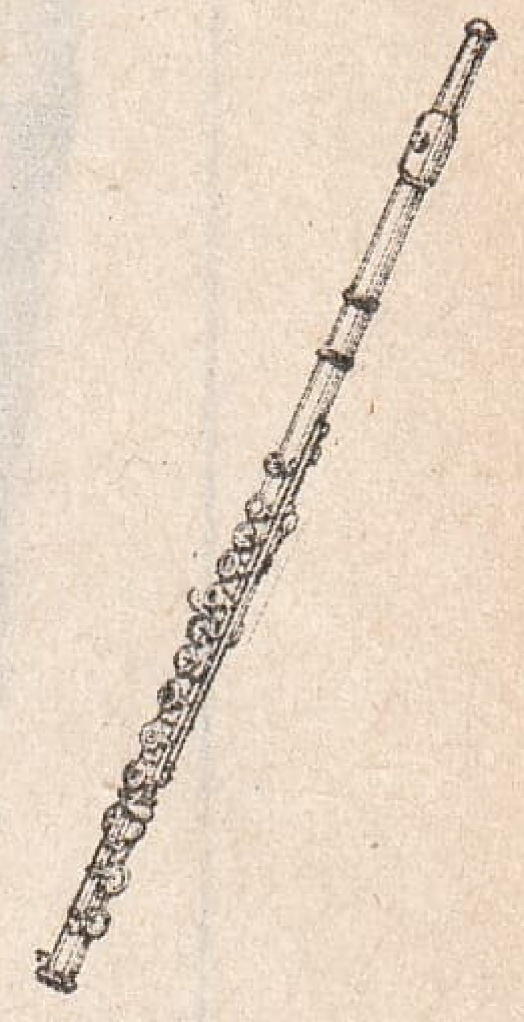

Flüt

Fonda

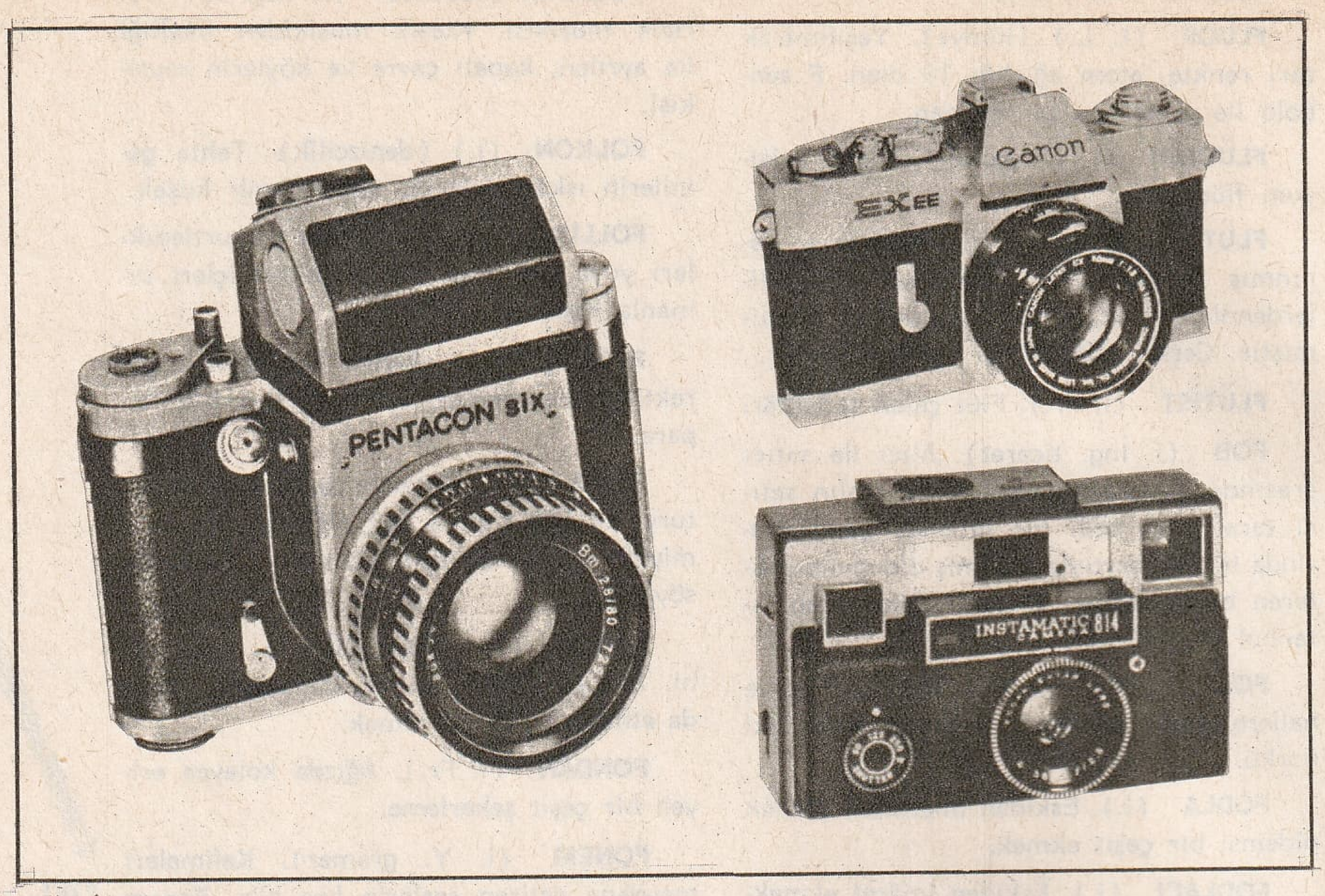

Çeşitli fotoğraf makineleri

si: Bu kitap kaç forma olur? Formasını kaça basarsınız? Büyük, küçük, sekizlik, on altılık, otuz ikilik forma. Umumiyetle 16 sayfa için «bir forma» denir. **3.** (denizcilik) Kızakta inşa olunan gemilerin etrafına vurulan desteklerin başlarının altına konulacak kuşak. **4.** Denizde toplu şekilde hareket eden donanmanın, deniz savaş kaidelerine uygun olarak aldığı durum. Yanlış olarak üniforma yerine de kullanılır. bk. Üniforma.

FORMALDEHİT bk. Formol.

FORMALİTE (i. Fr.). Resmî işlerin gerektirdiği muameleler.

FORMOL (i. kimya). Dezenfeksiyon işlerinde kullanılan ve formik asitten çıkarılan aldehit, formaldehit.

FORMÜL (i. F.). **1.** Bir vesikanın yazılacağı şekli ve ona ait tâbirleri gösteren nümune. **2.** (matematik) Bir veya birçok niceliğe bağlı olan bir niceliğin hesaplanmasına yarayan cebir ifadesi. **3.** (kimya) Bileşik bir cismin bileşimine giren maddeleri ve bunların oranlarını gösteren senboller grubu: Su H_2O formülüyle gösterilir. **Formül bulmak** = Bir işi halletmenin çaresini bulmak, kitabına uydurmak.

FORMÜLER (i. F.). Formül haline getirilmiş, getirici.

FOROZ (i. Rumca). Bir defa, kere. Bir defada ve bir ağ atmada çıkarılan balık miktarı: Bir foroz balık. **Foroz kayığı** = Dalyandan balık çıkaran küçük kayık.

FORS (i. İng. L.). **1.** İçinde yüksek bir şahsiyet bulunduğu zaman gemi, otomobil veya binaya çekilen sancak: Cumhurbaşkanlığı forsu; oramiral forsu. **2.** Sözünü geçirme, dediğini yaptırma gücü.

FORSA (i. İ.). Eski gemilerde kürek çeken esir veya mahkûm.

FORTE (i. İ. musiki). Parçanın kuvvetli çalınacağını gösterir.

FORTE PİANO (i. İ. musiki). «fp» harfleri ile işaret edilen ve önce güçlü çalınıp söyleneceğini ve hemen sonra hafifletileceğini gösterir terim.

FORTİSSİMO (i. İ. musiki). Bestenin çok kuvvetli çalınacağını gösterir.

FORUM (i. L. tarih). Eski Romalılar zamanında, umuma mahsus işleri konuşmak için halkın toplandığı meydan.

FOS (i.) (argo). Temelsiz, çürük, boş, kof.

FOSFAT (i. Y. L. kimya). Fosfor asidinin tuzu.

FOSFOR (i. Y. kimya). Kemiklerde ve başka maddelerde bulunan yanabilir bir madde ki, kibrit ve benzeri yanıcı maddeler yapmaya yarar.

FOSİL (i. Fr.). Eski jeolojik çağlarda toprağa gömülerek kalmış, bitki, hayvan; bunların parçaları veya izleri. Ar. müstehase, taşıl (uyd. k.).

FOSLAMAK (f.) (argo). Fos çıkmak.

FOSUR (i.) (ses taklidi). İyi yanan çubuktan çıkan sesi taklit ve tasvir ederek art arda kullanılır: Fosur fosur çubuk içiyordu.

FOSURDAMAK (f.). Fosur sesi çıkarmak.

FOSURDATMAK (f.). Fosur sesi çıkartmak.

FOSUR FOSUR bk. Fosur.

FOSURTU (i.). Ney sazını üflerken, asıl nağmeye âdetâ eşlik eden ses ki, ne kadar az olursa o kadar makbuldur.

FOTA (i.). Şarap yapmaya mahsus uzun fıçı.

FOTİN bk. Potin.

FOTOGRAF (i. Yunanca'dan). Işık vasıtasiyle resim çekme işini bilen ve yapan şahıs. Asıl mânâsı budur. Fakat bugün Türkçe'de yanlış olarak Fr. **Photographie** = Fotograf resmi yerine kullanılmaktadır.

FOTOGRAFÇI (i.). Fotograf çeken (fotoğraf sözü yerine yanlış olarak kullanılmaktadır).

FOTOGRAFHANE (i.). Fotograf yeri, fotograf çekilen dükkân, atelye, ticaret evi.

FOTOGRAFLIK (i.). Fotograf işi ve mesleği (şimdi fotoğrafçılık kelimesi kullanılmaktadır).

FOTOGRAFYA (i. Y.). Fotograf işi ve mesleği (şimdi fotografçılık kelimesi kullanılmaktadır).

FOTOJENİK (i. Fr.). Fotograf veya sinema filminde yüzü güzel ve ifadeli çıkan.

FOTOKOPİ (i. Y. Fr.). Herhangi bir metnin fotoğrafla çıkarılmış kopyası.

FOTOMETRE (i. Y. fizik). Işık ölçmeye yarayan âlet.

FOTOSFER (i. Y.). Güneşin etrafındaki ışıklı kısım, ışık küresi.

FOYA (i. İ.). **1.** Elmas taşları altına konulan ince yaprak. **2.** mec. Sahtelik. Foyası meydana çıktı: Sahteliği anlaşıldı. **Foya vermek** = Sır saklayamamak, belli ettirmek.

FOZULLUK bk. Fodulluk.

FÖTR (i. Fr. Germ.). Çanta, şapka vs. yapımında kullanılan ince ve yumuşak keçe.

FRAK (i. Fr. frac). Arkasında kuyruğu olan bir çeşit smokin, resmî elbise ki, siyah renkte olur. Erkeklere mahsustur. Frak giymek. Resmî balolara frakla gidilir.

FRAKLI (i.). Frak denilen elbiseyi giyen adam.

FRANCALA (i. İ. frangiola'dan). Çeşitli şekillerde ve ekseri küçük yahut uzun ve dar has ekmek: **Bira francalası** = Kurabiye gibi küçüğü. **Ay francalası** = Hilâl şeklinde yumuşağı.

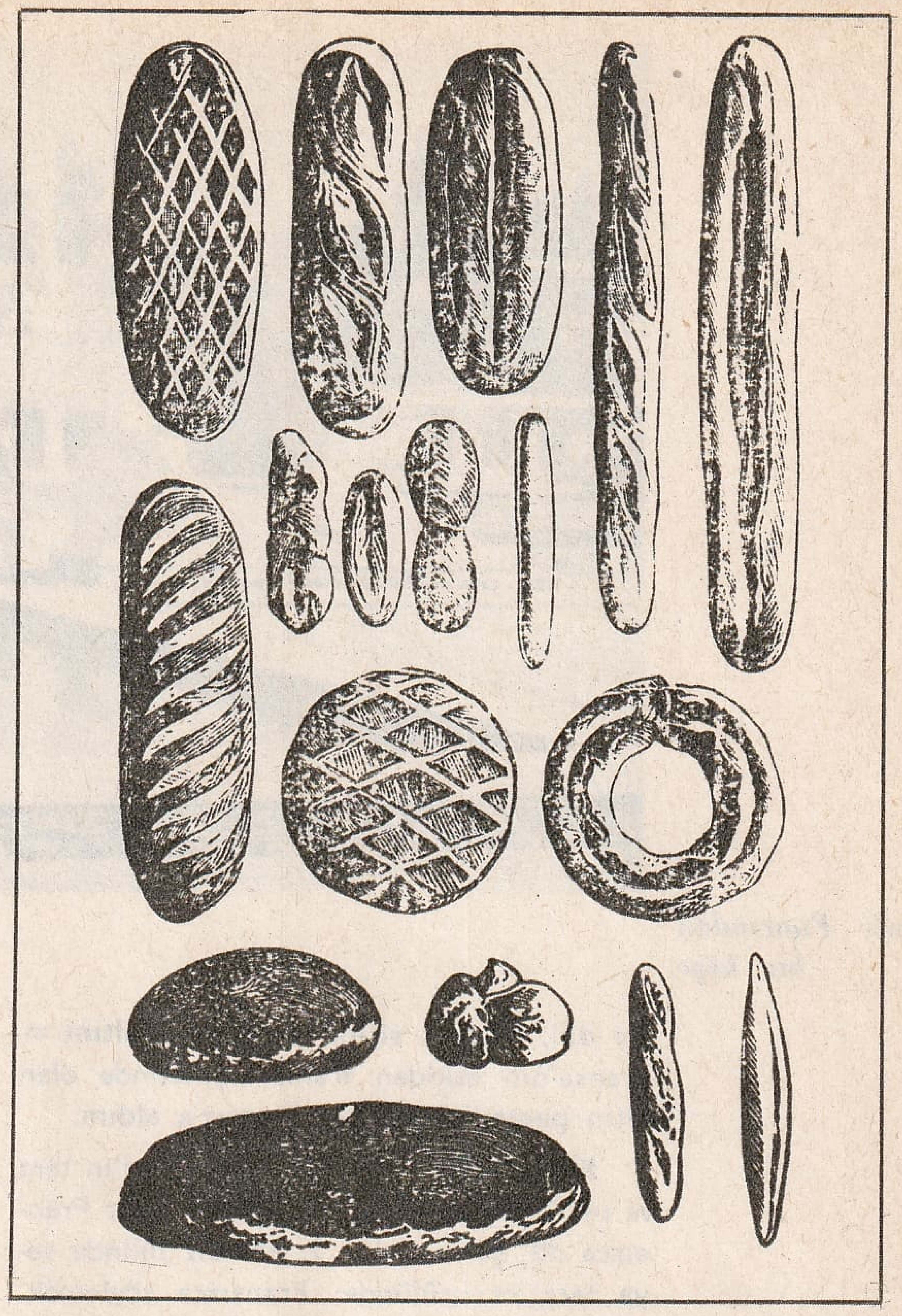

Francala çeşitleri

FRANCALACI (i.). Francala yapan veya satan adam.

FRANGA, ALAFRANGA (i. İ.). Avrupa tarzında: Alafranga yaşamak, giyinmek. **Alafranga saat** = Zevâlî saat, bugün kullandığımız saat.

FRANK (i.) (Fransızca: franc). Fransa, Belçika ve İsviçre'de para birimi.

FRANKLIK (i.). Şu kadar frank kıymetinde olan: Beş franklık bir kitap.

FRANSA (hi.). Batı Avrupa'da bir ülke.

FRANSALI (hi.). Fransa ahalisinden olan, Fransız.

FRANSEVÎ (hi. A.) (mü. Franseviyye). Fransa'ya, Fransızlar'a yahut Fransız diline ait: Lisân-ı Fransevî, Kaamûs-ı Fransevî, kavâid-i Franseviyye.

FRANSIZ (hi.). **1.** Avrupa'nın Fransa denilen ülkesi ahalisinden olan ve Fransızca konuşan kimse. Fransız malı, Fran-

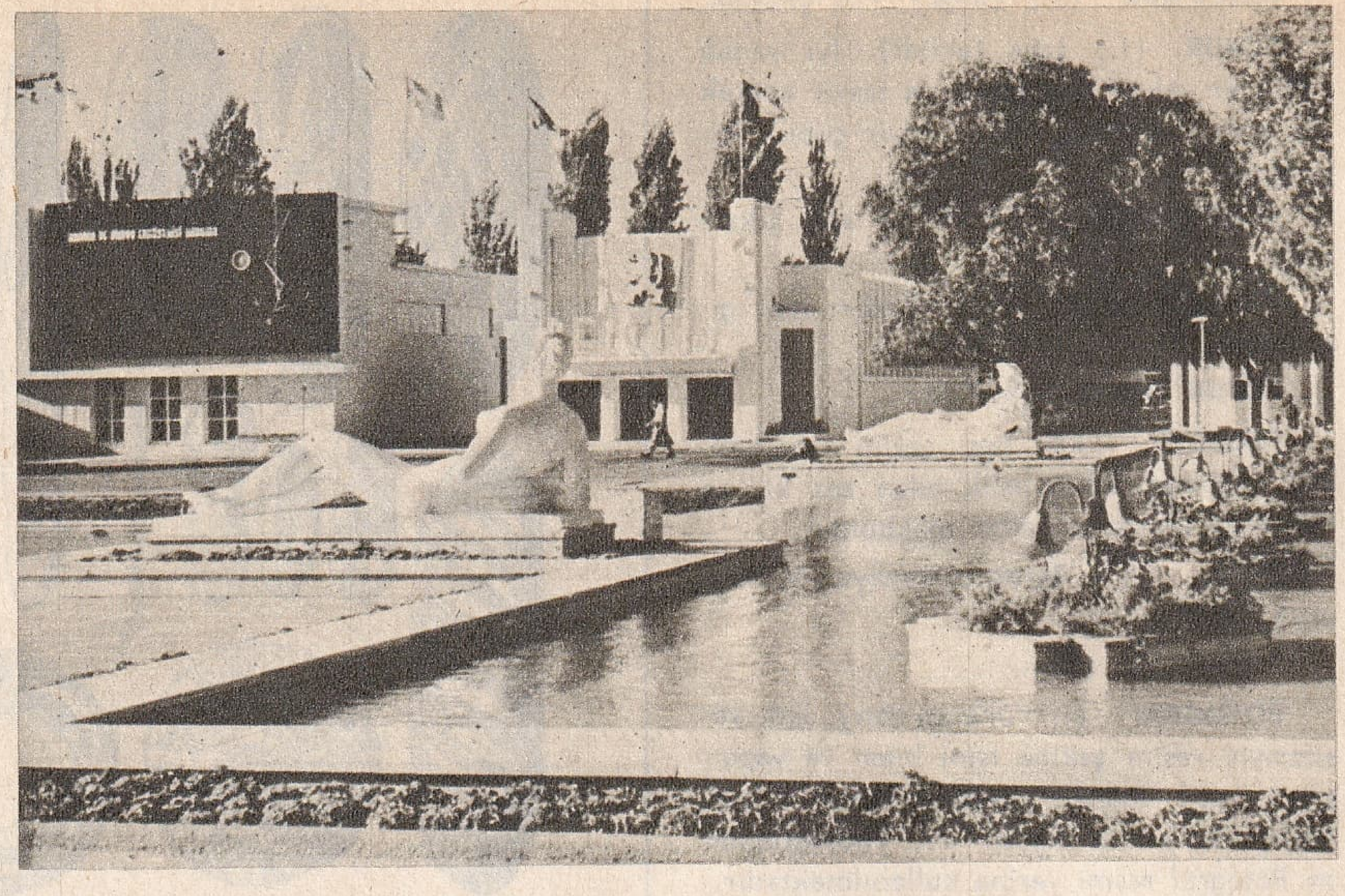

İzmir Fuarından bir köşe

sız dili, Fransız altını. **2. Fransız altını** = Fransa'nın eskiden frank kıymetinde olan altın parası: Bunu bir Fransız'a aldım.

FRANSIZCA (hi.). **1.** Fransızlar'ın tarz ve usûlünde veya Fransız dilinde olan: Fransızca dil, şarkı, raks. **2.** Fransız dilinde veya tarz ve usûlünde: Fransızca söylemek, yazmak, âşinalık etmek. **3.** Fransız dili, Osm. lisân-ı Fransevî: Fransızca, Latin dillerindendir.

FRAZ (i. Fr.). Cümle. Musiki cümlesi. Bir musiki eserinde, tam bir mânâ teşkil eden pasaj.

FREN (i. Fr.). Bir nakil vasıtasının veya hareket eden herhangi bir âletin, cismin hızını kesmeye ve durdurmaya yarayan mekanizma.

FRENGÎ (FİRENGÎ) (i. F.). **1.** Avrupalılar'a ait veya mahsus: Raks-ı Frengî. **2.** Bir tenasül uzvu hastalığı ki, vaktinde tedavi görmezse öldürücü olmaktan başka, nesilden nesle geçer; bize Avrupa'dan veya Avrupa'ya da Amerika'dan geçmiştir: Frengiye tutulmak, frengisi olmak. **3.** Gayet kuvvetli ince ip. **4.** Kilidin bir kısmı. (denizcilik) **Frengi locası** = Denizden fırtına ile içeriye giren veya gemi yıkanırken biriken suyun çıkması için bordaya açılan delikler. **Frengi lombarı** = Yine bu maksatla açılan ufak lombarlar, delikler. **Frengi morulası** = Frengi deliklerini tıkamaya yarayan tıpalar.

FRENGÎ FER' bk. Firengî Fer'.

FRENGİLİ (i.). Frengi hastalığına tutulmuş, frengisi olan.

FRENGİSTÂN (i. F.). Frenkler'in memleketi, Frenkler'le meskûn yer, Avrupa: Frengistan'a seyahat etti. Bu mânâda eskiden Fransa için kullanılırdı.

FRENK (i. Fransızca: franc'ın Arapça'laşmışı: efrenc). Avrupalı. **Frenkarpası** = Sütlaç ve çorba yapılan kabuksuz arpa. Fransızca: orge perlé. **Frenküzümü** = Şurubu yapılan ufak taneli meşhur bir cins meyve. **Frenkinciri** = Kaktüs denilen bitkinin bir çeşidi ki, meyve de verir. **Frenk patlıcanı** = Vaktiyle domatese verilen isim. **Frenk patı** = Fransızca «reine marguérite» denilen bir çeşit pat, çiçek. **Frenk sicimi** = Avrupa'dan gelen iyi bükülmüş bir sicim. **Frenk gömleği** = Kolalı gömlek (Avrupa'dan gelme daha birçok şeylere bu isme izafetle yapılmış mürekkep isimler verilmiştir).

FRENKÇE (i.). Frenk tarz ve usûlünde veya dilinde olan: Frenkçe kıyafet, dil, yazı, şarkı. Frenkler'in tarz ve usûlü veya dilinde: Frenkçe söylemek, yazmak, oynamak, giyinmek. Frenkçe öğrenmiş.

FRENKÇÎN bk. Firenkçîn.

FRENKİNCİRİ (i. botanik). Atlasçiçeğigillerden, yaprakları etli yayvan ve dikenli bir bitki ve bunun meyvesi (opuntia ficus india). Buna firavun inciri veya Hint inciri de denir.

FRENKMENEKŞESİ (i. botanik). Turpgillerden, bir süs bitkisi cinsi (hesperis).

FRENKÜZÜMÜ (i. botanik). Taşkırangillerden bir çalı ve bunun kırmızı ve mayhoş meyvesi (ribes rubrum).

FRENLEMEK (f. Fr. T.). **1.** Fren yapmak. **2.** mec. Bir gidişin, bir hareketin aşırılığını önlemek.

FRENOLOJİ (i. Y.). Kafatasının biçimine bakarak insanın karakterini belirtme bilgisi.

FRESK (i. İ.). Henüz kurumadan duvar sıvası üzerine yapılan sulu boya resim.

FREZE (i. Fr.). Bir deliğin ağzını genişletmeye yarayan çelik âlet.

FRİBORD (i. İng.). Gemilerin su sathından yukarıda kalan kısmı.

FRİGORİFİK (i. Fr. L.). Soğutucu: Soğuk meydana getiren veya soğuk muhafaza eden: Frigorifik kamyon.

FRİSA (i.). Ringa balığı kurusu.

FRİŞKA (i. İ. denizcilik). Yelken doldurmayacak kadar hafif rüzgâr.

FRÜKTOZ (i. İ.). Meyve şekeri.

FUÂD (i. A.) **1.** Kalb, yürek, gönül. **Câzib-ül-fuâd** = Gönlü cezbeden, kendine çeken. **Mecrûh-ül-fuâd** = Gönlü yaralı. **Mesrûr-ül-fuâd** = Gönlü sevinçli.

FUÂDÎ (i. A.). Kalb ve gönüle ait.

FUAR (i. Fr.). Muayyen zamanlarda yapılan büyük pazar. Fuarlar çok eski zamanlardan beri yapılmaktadır. Günümüzde millî fuarlar olduğu gibi, milletlerarası fuarlar da yapılmaktadır. Türkiye'deki tek milletlerarası fuar, her yıl İzmir'de açılmakta, 20 ağustostan 20 eylüle kadar sürmektedir.

FUAT bk. Fuâd.

FUDALÂ (FUDELÂ) bk. Fuzala.

FUEL OİL (i. İng.). Kaloriferlerde kullanılan yakıt yağı.

FUHŞ bk. Fuhuş.

FUHŞIYYÂT (i. A. c.). Zinaya ait, meşru olmayan cinsî münasebete ait durumlar.

FUHÛL (i. A. c.) (m. fahl). bk. Fahl.

FUHUŞ (FUHŞ) (i. A.). Zina, meşru olmayan cinsî münasebet.

FUKAHÂ (i. A. c.) (m. fakıyh). Fakîhler, İslâm hukukçuları. bk. Fakîh.

FUKARA (i. A. c.) (m. fakıyr) (Türkçe müfred). **1.** Yoksul, fakir, muhtaç: Kendisi pek fukaradır. Fukaraya acımalı. **2.** Biçare, zavallı: Ne yapsın fukara adam. Acıdım fukaraya. bk. Fakir.

FUKARALIK (i.). Yoksulluk, Ar. fakr: Fukaralık ayıp değildir.

FUKUSGİLLER (i. L. T. botanik). Suyosunlarından bir yosun familyası.

FUL (i. A.). Bakla (bizde yalnız Mısır'da yetişen bir cins küçük taneli baklaya denir). **Ful-bahar** = Yaban asması çeşidinden bir çiçek. **Ful-bahrî** = Ful çiçeği. **Girit fulu** = Büyük çiçekli yasemin.

FULÂD (i. A.) (Farsça pûlâd'dan Arapça'laşmış) Çelik (Türkçe'de polat).

FULAR (i. Fr.). Bir çeşit ince ipekli kumaş, atkı.

FULYA (i.). İtalya'nın Pulya eyaletinin Otranto şehrinden, oranın fâtihi Gedik Ahmed Paşa tarafından getirilmiş sarı soğan çiçeği. **Fulya balığı** = Vatoz çeşidinden bir balık.

FUNDA (i.). Çalılık, çalı ormanı. **Funda toprağı** = Ormanlarda seneleıce çürümüş kalmış yapraklardan müteşekkil toprak ki, pek iyi gübredir.

FUNDAGİLLER (i. botanik). Fundalar takımından, birçok çalı ve ağaççığı içine alan bir bitki familyası.

FUNDALAR (i. botanik). Fundagillerle beraber daha başka benzer familyaları da içinde toplayan bir bitki familyası.

FUNDALIK (i.). Çalı çırpı ile kaplı yer, çalı ormanı.

FUNDUK (i.). bk. Fındık.

FUNYA, FÜNYE (i.). Topları ateşleyan kapsül.

FURGON (i. Fr.). Yolcu katarlarına bağlanan eşya vagonu.

FURKAN (ka uzundur) (i. A.). **1.** Kur'ân-ı Kerîm. **2.** Yanlış ve doğru, iyi ile kötü arasındaki farkları gösteren şeyler. bk. Fürkan.

FURSAT bk. Fırsat.

FURTA bk. Farta.

FURÛDE (i. F.). **1.** Nekeslik, hasislik. **2.** Alçak. bk. Aşağılık. **3.** Alçak, hasis.

FURUŞ (i.). Yapı saçak ve tavanlarına doğramadan yapılan oymalı süsler: Saçak furuşları.

FURYA (i. İ.). Alışılandan çok fazla olma: İnsan furyası, karpuz furyası.

FUSAHÂ (i. A. c.) (m. fasîh). Fasîhler, güzel, düzgün ve açık konuşanlar, iyi söyleme kabiliyetinde olanlar.

FUSÛL (i. A. c.) (m. fasl). Fasıllar, bölümler. b. Fasıl.

FUSÛS (i. A. c.) (m. fass). bk. Fas.

FUTA (i.). Bir iş yaparken veya hamamda vesair yerlerde bele bağlanan ipek peştemal: İpek futa.

FUTBOL (i. İng.). On birer kişilik iki

Futbol oyunu

takım arasında oynanan top oyunu, ayak topu.

FUTBOLCU (i.). Futbol oyuncusu.

FUZALÂ (i. A. c.) (m. fâzıl). Fâzıllar, olgun adamlar. bk. Fazıl.

FUZÛL (i. A. c.) (asıl fazl'ın çokluğu olup teklik gibi kullanılır). **1.** Fazla ve lüzumsuz şey veya söz. **2.** Had ve hakkı tecavüz, haksız ve meşrû olmayan hal ve hareketi. **Bu-l fuzûl** (aslı ebu-l-fuzûl) = Fazla ve lüzumsuz söz söyleyen ve tecavüzkârâne harekette bulunan (adam). Türkçe halk dilinde: **Fodul** = Egoist, serkeş, kibirli, büyüklük taslayan: Fodul adam. Hem kel hem fodul.

FUZÛLEN (i. A.). Haksız ve nizamsız olarak, tecâvüzkârâne, gayrı meşrû surette, zorbalıkla: Fuzûlan tarlamı zaptetti.

FUZÛLÎ (i. A.). **1.** Haksız ve gayrı meşrû, lüzumsuz tecavüzkârâne. **2.** Vazife dışında ve kendisine ait olmayan işlere karışan. Haksız olarak, tecavüzkârâne: Fuzûlî hukukuma müdahale ediyor.

FÜC'E (i. A.). **1.** Ansızın ve birdenbire ortaya çıkma. **2.** Hastalıksız ve inme gibi birdenbire gelen ölüm.

FÜC'ETEN (i. A.). Birdenbire, ansızın, hasta olmaksızın, inme gibi bir olayla: Füc'eten öldü.

FÜCÛR (i. A.). Günah, Ar. mâsiyet, sefâhat, fuhşiyyât, zinâ: **Fücûr-ül-karâbe** = Şer'an nikâh düşmeyen yakın akraba arasında zinâ. Fransızca: inceste.

FÜEL OİL bk. Fuel oil.

FÜG (i. Fr. musiki). Musikide kontrpuan'dan sonra tahsil edilen çoksesli bilgi. Aynı zamanda Batı saz musikisinde bir formdur ki, füg bilgisi, bu formun incelenmesine dayanır.

FÜGEN (i. F.). Atıcı, yıkıcı, düşürücü. Efgen ile aynıdır.

FÜLÂN, FİLÂN **1.** İsmi anılmak istenilmeyen veya her kim olursa olsun kasdolunan şahıs ve şey: Filân adam geldi. Filân falân gidecektir diye tasrih etmeli. **2.** Vesaire gibi bir mânâ ile de kullanılır: Sandık filân gibi eşyanız var mıydı? Yazı yazacağım filân dedi. **Filân fıstık, filân festegiz** = Şu bu, böyle böyle, daha neler.

FÜLFÜL (i. A.). Karabiber denilen Güney Asya ürünlerinden baharat çeşidi. **Dâr-ı fülfül** = Karabibere benzer bahârattan uzunca bir biber. **Fülfül-i şâhî** = Yine bahârattan diğer bir biber.

FÜLK (i. A.) (Türkçe gemicilik dilinde: fuluka ve filike). Sandal, kayık, tekne.

FÜLS (i. A. Y.) (c. fülûs). **1.** Bakır para, ufak para. **2.** Pul pul düşen kabuk. **Füls-i ahmer** = Kırmızı akça, bakır akça. mec. En küçük değerde para: **Füls-i ahmere muhtaç** = Büsbütün züğürt ve eli boş. **Fülüs yok** = Eskiden parasızlık için alay yollu kullanılan bir tâbirdi.

FÜLÜKA bk. Filika.

FÜLÛS (i. A. c. (m. füls). Fülsler, küçük değerde paralar, en düşük değerde para (para mânâsıyle tekil gibi de kullanılır). bk. Füls.

FÜLÜT bk. Flüt.

FÜME (i. Fr.). **1.** Tütsülenerek kurutulmuş balık veya et. **2.** Duman rengi.

FÜMEROL (i. Fr. jeoloji). Volkanik arazide yerden gaz fışkırması: Fümeroller çok vakit sülfridrik gaz yayar.

FÜNÛN (i. A. c.) (m. fenn). Fenler. bk.Fen.

FÜNYE (i.). Topu ateşlemek için kullanılan bir çeşit kapsül.

FÜRKAN (ka uzun) (i. A. fark'tan). Hakkı bâtıldan ayırdığı ve ayırttığı için Kur'ân-ı Kerîm hakkında kullanılmıştır. **Yevm-ül-fürkan** = Bedr Savaşı.

FÜRKANÎ (ka uzun) (i. A.) (mü. fürkaniyye). Kur'ân-ı Kerîm'e ait: Âyât-ı fürkaniyye.

FÜRKAT bk. Firkat.

FÜRS (i.). Cins ismi olup İran ve İranlılara çokluk ve teklik suretiyle denir ve daha çok İslâm'dan önceki İran ve İranlılar'a mahsustur: Fürs ülkesi.

FÜRSÂN (i. A. c.) (m. fâris). Fârisler, atlılar. bk. Fâris.

FÜRSÎ (i. A.) (mü. fürsiyye). İran ve İranlılar'a ve bilhassa eski İran'a ait.

FÜRSİYYÂT (hi. A. c.). Fars dili ve edebiyatı: Fürsiyyât ile çok uğraşmıştır.

FÜRÛ (i. A. c.) (m. fer'). Fer'ler, parçalar. Bunun ikinci defa cem'i olarak fürûât dahi kullanılır. bk. Fer'.

FÜRÛ (i. F.). Aşağı: **Ser-fürû** = Başı aşağı. **Ser-fürû etmek** = Baş eğmek, itaat etmek. **Fürû-mânde** = Aşağıda kalmış, geri kalmış, âciz.

FÜRÛĞ (i. F.). Işık veren madde. Ar. Nûr, zıyâ, şûle, Fars. pertev.

FÜRÛHT (i. F.). Satma, satış.

FÜRÛ-MÂNDE (i. F. fürû = aşağı, mânde = kalmış). Geri kalmış, yorulup durmuş, âciz.

FÜRÛ-MÂYE (i. F. fürû = aşağı, mâye = asıl). Asıl ve nesebi alçak, soysuz, kötü asıllı: Fürû-mâye adam.

FÜRÛ-NİHÂDE (i. F. fürû = aşağı, nihâde = konmuş). Çıkarılmış, Osm. tarh ve tenzîl olunmuş.

FÜRÛSET bk. Furûsiyyet.

FÜRÛSÎ (i. F.). İyi binici, ata iyi binen, iyi süvari.

FÜRÛSİYYET (i. A.). At yetiştirip terbiye etmek ve binmek işi (ferâset de denir).

FÜRÛŞ (i. F. fürûhten fiilinden imas.). Satan, Osm. bey' eden: **Mey-fürûş** = Şarap satan. **Hod-fürûş** = Egoist (kelime mânâsı: kendini satan). **Mâlûmat-fürûş** = Bilgili görünmek isteyen, malûmat satan.

FÜRÛZ yahut **EFRÛZ** (i. F. fürûhten yahut efrûhten fiilinden imas. olup sıfat terkibi teşkiline girer). Parlatan, aydınlatan, tenvir eden.

FÜRÛZÂN (i. F.). Parlak, aydın, münevver.

FÜRÛZENDE (i. F.). Parlatan, aydınlatan, ışıklandıran.

FÜSEHÂ (i. A. c.) (m. fasîh). Fasîhler, açık konuşanlar. bk. Fasih.

FÜSEYFİSÂ (i. A.). Rengârenk boncuklar veya çakıl, taş, sırça vesair ile donatılmış yüzey ki, Fransızca «mosaïque» (mozayik) denilir.

FÜSHAT (i. A.). Genişlik, açıklık, vüs'at: Geniş ve açık meydan.

FÜSHAT-ZÂR (i. F.). Geniş, açık yer.

FÜSÛN (i. F.) (efsûn'un hafifletilmişi). Büyü, sihir. bk. Efsûn.

FÜSÛN-KÂR (i. F.). **1.** Sihirbaz, büyüleyici. mec. Çok güzel, dilber.

FÜSÛN-SÂZ (i. F.). Büyüleyici.

FÜSÛS (e. F.) (efsûs'un hafifletilmişi). Yazık, eyvah! bk. Efsûs.

FÜSÜRDE yahut **EFSÜRDE** (i. F.). Donmuş, Ar. câmid: **Füsürde-dil** = Yüreği donmuş, hissiz.

FÜŞÜRDE (i. F.). Israr eden.

FÜTÂDE yahut **ÜFTÂDE** (i. F.) (c. fütâde-gân, üftâde-gân). Düşmüş, düşkün, mübtelâ. mec. Âşık.

FÜTÂDE-GÂN (i. F. c.) (m. fütâde). Düşmüşler, düşkünler, bîçareler, tutkunlar, âşıklar.

FÜTÂN (i. F.). Düşerek, düşen.

FÜTTÂK (k ince) (i. A. c.) (m. fâtik). Ellerine fırsat geçince adam öldürenler.

FÜTÛH (i. A. c.) (m. feth). Fetihler. Bunun ikinci cem'i olarak fütûhât dahi kullanılır: Yavuz, saltanatını fütûhât ile geçirmiştir. bk. Fetih.

FÜTÛHÂT (i. A.) (feth'in cem'i olan fütûh'un cem'i). Fetihler, zaferler, fethedilen, zaptedilen ülkeler.

FÜTÛR (i. A.). **1.** Gevşeklik, gayretsizlik, rehâvet: İşe fütûr geldi. **2.** Bıkma, usanma: Yazı yazmaktan fütûr getirdim. Devamlı çalışmaktan insana fütûr gelir.

FÜTURSUZCA (i.). Korkusuzca, önemsemeden, umursamadan.

FÜTÜRİST (i. Fr.). **1.** Sanatta fütürizm görüşüne bağlı olan. **2.** Bu görüşle yapılan sanat eseri.

FÜTÜRİZM (i. Fr.). 1910 yılında İtal-

Fütürist resim

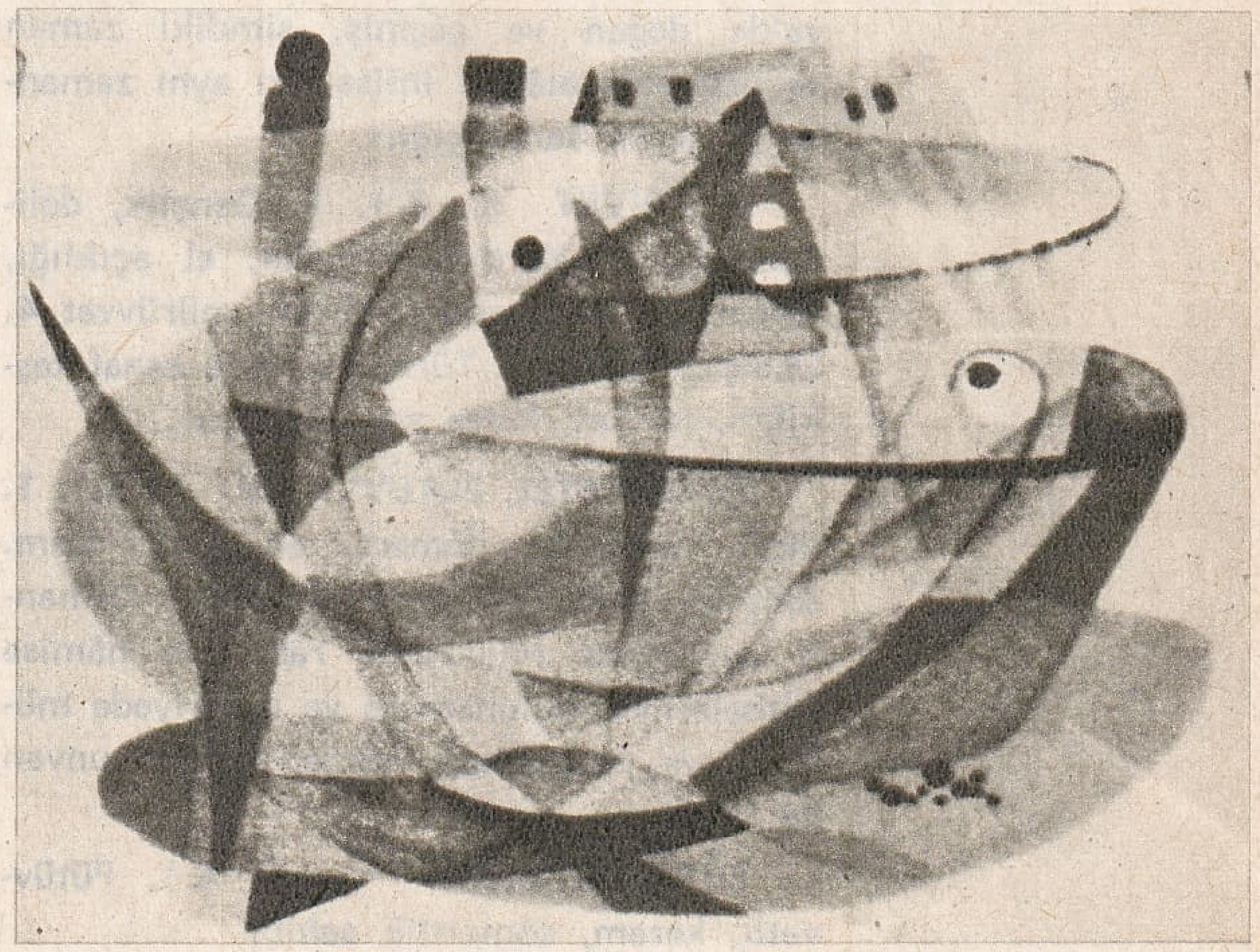

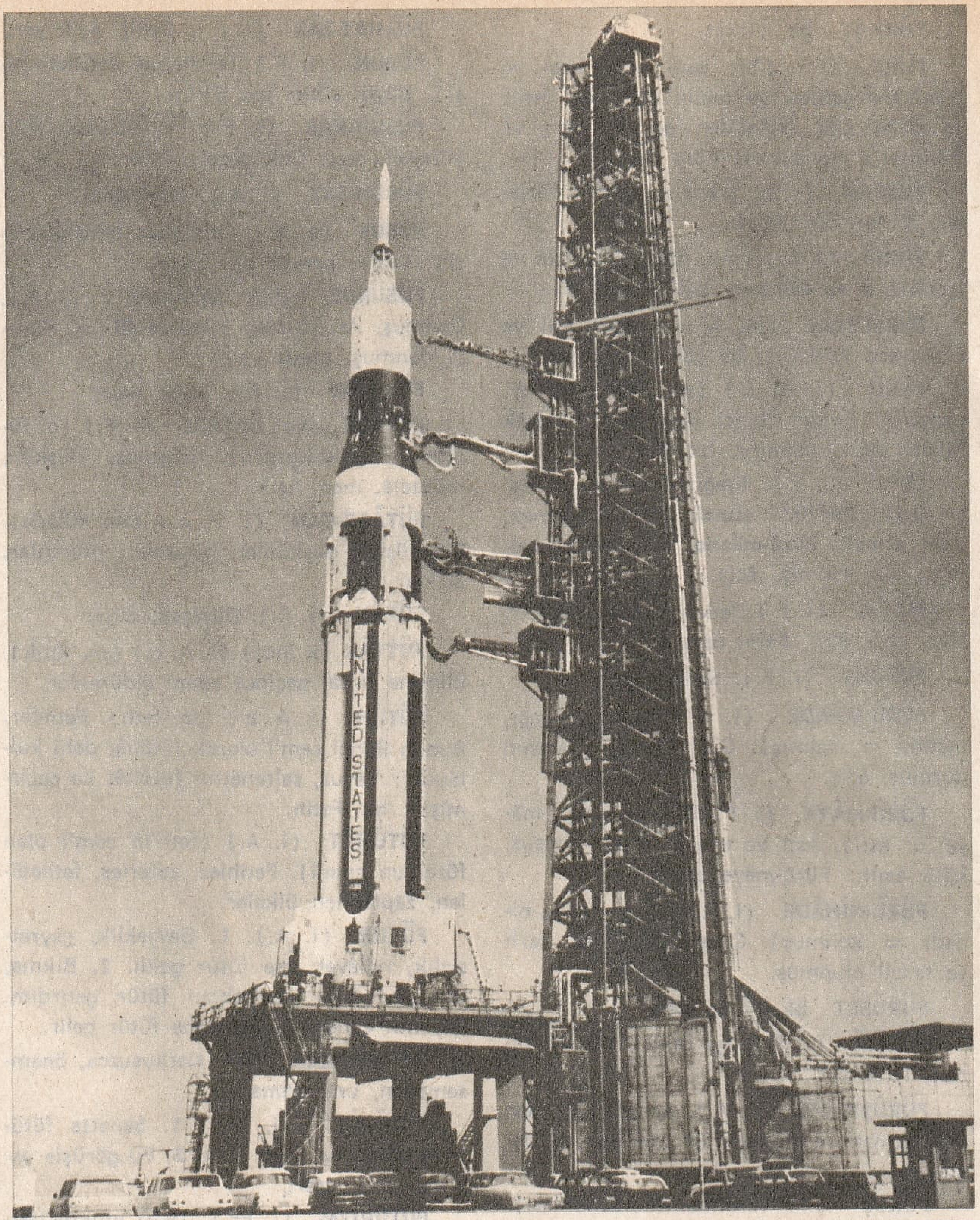

Füze ve rampası

ya'da doğan ve geçmiş, şimdiki zaman ve gelecekle alâkalı ihtisasları aynı zamanda gösteren sanat çığırı.

FÜTÜVVET (i. A.). **1.** Gençlik, delikanlılık. **2.** Yardım severlik, el açıklığı, cömertlik. **3.** Mertlik, yiğitlik, mürüvvet. **4.** Ortaçağ İslâm ve Türk âleminde esnaf teşkilâtı, tarîkat, lonca ve sendikası.

FÜTÜVVETLİ, FÜTÜVVETLÜ (i. A.). **1.** Mert, lutufkâr, cömert, eli açık. Osm. sehâvet sahibi. **2.** Tanzimat sonrası Osmanlı devletinde mülkiyede râbia ve hâmise rütbelerinde bulunanlara ve askeriyede mülâzim ve yüzbaşılara resmen verilen unvan ve lâkap.

FÜTÜVVET-MEND (i. F. A.). Fütüvvetli, kerem, cömertlik sahibi.

FÜTÜVVET-NÂME (i. F. A.). Esnaf teşkîlâtı ile bunların uymaları icab eden usul ve kaidelerden bahseden eser.

FÜVÂDÎ, FUÂDÎ (i. A.) (mü. fuâdiyye). Can ve yürekten olan, kalpten, gönülden samimî: Teveccühât-ı fuâdiyyelerinin devamını rica ederim (eski saygı tâbirlerinden). bk. Fuâd.

FÜVÂK (i. A.). **1.** Hıçkırık. **2.** Can çekişme, Ar. ihtizâr.

FÜYÛL (i. A. c.) (m. fîl). Fiiller. bk. Fil.

FÜYÛZ (i. A. c. ve bunun ikinci cem'i: füyûzât) (m. feyz). Feyzler. bk. Feyz.

FÜYÛZÂT (i. A.) (feyz'in cem'i olan füyûz'un cem'i). Feyzler. bk. Feyz.

FÜZE (i. Fr.). Tepkili mermi. Bunun hedefe doğru yol alması, arkadan fışkırttığı gazın tepkisiyle sağlanır.

FÜZEN (i. Fr.). Taflan çubuklarından yapılan ve resim yapmada kullanılan kömür kalem.

FÜZÛD (i. F.). Çoğaltan, arttıran. Efzûd'un hafifletilmişi. bk. Efzûd.

FÜZÛN ve **EFZÛN** (i. F.). Ziyade, fazla, çok: Cenâb-ı Hak ömrünü füzûn (efzûn) eyleye!

FÜZÛNÎ yahut **EFZÛNÎ** (i. F.). Ziyadelik, çokluk, bolluk, artma, Ar. kesret: Cenâb-ı Hak füzûnî-i ömr ihsan buyursun!

FÜZÛN-TER (i. F.). Pek çok, son derece fazla.

■

G

G Türk alfabesinin sekizinci harfi. Ünsüzlerin süreksizi olup ge adıyla anılır. Musikide nota işaretlerini harflerle gösterme usulünde sol sesini bildirir.

Ga (Kimya). Galyum elemanının senbolü.

GABARDİN (i. Fr.). Sıkı dokunmuş bir çeşit ince şayak.

GABARİ (i. Fr.). Kara nakil vasıtalarına yüklenen yükün yükseklik ölçüsü.

GABÂVET (i. A.). Budalalık, akılsızlık, kalın kafalılık.

GABE (a uzun) (i. A.). Orman, koru ve bilhassa arslan yatağı olan yer: **Üsd-ül-gaabe fî mârifet-is-sahâbe** = İbnü'l-Esîr'in Peygamberimiz'in sahâbesinin biyografilerini anlatan ünlü Arapça eseri.

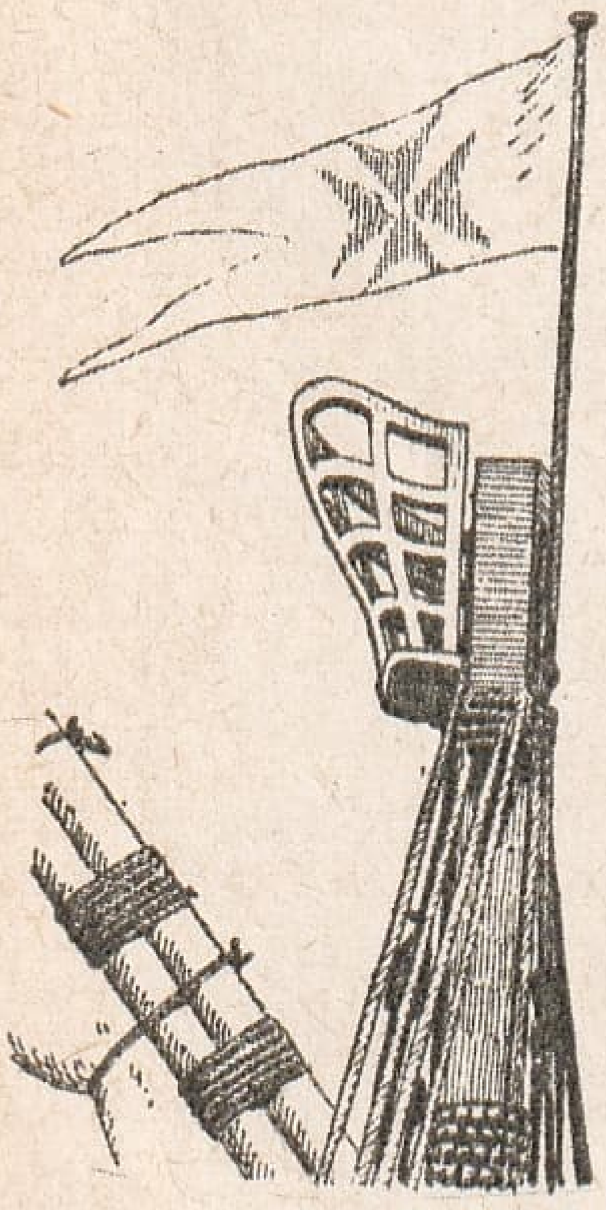

Gabya

GABES (i. A.). Karanlık gece.

GABGAB (i. A.). Çene altı, çifte gerdan, Türkçesi sakak.

GABÎ (i. A.) (mü. gabiyye). Kalın kafalı, zekâsı olmayan, budala, ahmak: Gabî bir çocuk: Öğrencinin zekisiyle gabîsini bir tutmamalı.

GABİN (a uzun) (i. A. gabn'dan if.) (m. gabine). Alış verişte aldatan.

GABİR (i. A. gubûr'dan if.) (Arapça'da) muzârî (geniş zaman) sigası. bk. Muzârî.

GABN (i. A.). Alış verişte aldatma. **Gabn-ı fâhiş** = Eskiden bir malı, eşyada yüzde beş, hayvanlarda yüzde on, emlâkte yüzde yirmi ve daha fazla alıp aldanma, gabn-ı fâhiş davası etmek.

GABRÂ (i. A.) (aslı sıfat olup tozlu demek olan «ağber» büyütme isminin müennesidir). Yer, yeryüzü.

GABRO (i. İ. jeoloji). Plajiyoklaz ve diyalajın birleşmesiyle meydana gelmiş kütle.

GABYA (i. İ. denizcilik). Üç parçadan mürekkep gemi direğinin ikinci, yani ortadaki kısmı, bu kısma ait her bir takım da bu isim verilerek diğerlerinden ayrılır: Gabya sereni, çubuğu, yelkeni vs.

GACIR bk. Gacır gucur, gıcırtı, gıcırdamak.

GACIR GUCUR (i.) (ses taklidi). Kulak tırmalayıcı sesi ifade eder: Kuyunun çıkrığı gacır gucur dönüyordu.

GAD (i. A.). Yarın, erte.

GADÂT (i. A.) (c. gadavât). Sabahın erken zamanı.

GADDÂR (i. A. gadr'dan imüb) (mü. gaddâre). Gadr ve sitem eden, merhametsiz, cefâkâr. 2. Vefasız, emniyeti kötü kullanan, hâin. **3.** Pek pahalı satan, soyucu tüccar (Arapça'da bu mânâsı yoktur).

GADDÂRÂNE (i. F.). **1.** Merhametsizce, zulüm ve sitemle, cefakârâne. **2.** Emniyeti kötü kullanarak, hâincesine.

GADDÂRE (i.). Ağır ve iki tarafı keskin bir çeşit kılıç.

GADDARLIK (i.). **1.** Merhametsizlik, zulüm, cefâkârlık. **2.** Vefasızlık, emniyeti kötüye kullanma, hainlik. **3.** Pek pahalı satanın hali, soyuculuk.

GADİR bk. Gadr.

GADİR (a uzun) (i. A.). Gadreden, hiyanet eden, fenalık eden. bk. Gadr.

GADÎR (i. A.) (c. guderâ, gudûrân). **1.** Selin ortaya çıkardığı birikinti su, göl, durgun su. **2.** Küçük ırmak.

GADÎRÎ (i.). Göle ait, göl kenarlarında yetişen veya gölde yaşayan: **Nebâ-**

tât-ı gadîriyye, semek-i gadîrî = Göl balığı, göl bitkileri. Fr. lacustre.

GADİRLİK (i.). Gadir (yanlış olarak «gadr» yerine kullanılır).

GADİYYE (i. A.) (c. gadiyyât). Sabahın erken vakti ki, tan atmasıyle güneş doğması arasıdır.

GADOLİNYUM (Fin bilgini Gadolin'in adından) (i. kimya). Atom ağırlığı 157,3 olan ve Gd simgesiyle gösterilen bir eleman.

GADR (i. A.). **1.** Emniyeti kötü kullanma, vefasızlık, hâinlik, hiyânet: Bana, emanetime gadretti (asıl Arapça'daki mânâsı budur). **2.** Merhametsizlik, merhametsizce davranış, zulüm, sitem, cevr cefâ: Kimseye gadretmemeli. **3.** Haksızlık, haksız yere zarara sokma: Bana gadroldu, gündeliği o dereceye indirirsek rençberlere gadrolurdu.

GADRETMEK (f. A. T.). Gadre uğratmak.

GAF (i. Fr.). Beceriksizce ve yersiz söz yahut davranış.

GAFERE (i. A. gufrân'dan gelir ve yalnız şu Arapça tâbirlerde geçer): **Gaferallah lehü** = Tanrı ona af ve merhamet etsin! **Gaferallah zunûbihi** = Tanrı günahlarını affetsin!

GAFFÂR (i. A. gufrân'dan imüb.) (Esmây-ı Hüsnâ'dan yani Tanrı'nın 99 adından biri). Çok af ve merhamet eden, fazlasıyle yarlıgayıcı: Cenâb-ı Hak gaffâr ve rahîmdir.

GAFİL (a uzun) (i. A. gaflet'den if.) (mü. gafile). Yapacağını önceden düşünmeyen, başına geleceği önceden düşünmeyip ihmal eden, gaflette bulunan, gafletli, ihtiyatsız, dikkatsiz, habersiz: Gafil bulundum, beni gafil avladı, gafil davranmak.

GAFİLÂNE (a uzun) (i. F.). Gafletle olunan, gaflette bulunan adama yakışır surette, dikkatsizlikle, habersizce gafilâne hareket ediyor.

GAFİR (a uzun) (i. A. gufran'dan if). Bağışlayıcı, af ve merhamet eden: **Cenâb-ı Allah gafir-üz-zunûb'dur** = Tanrı, günahları bağışlayıcıdır (gaffâr daha çok kullanılır).

GAFÎR (i. A. gafr'dan smüş.). Çokyaygın, kaplayan, umumî: **Cemm-i gafîr** = Büyük topluluk, büyük kalabalık: Bir cemm-i gafîr toplandı, bir cemm-i gafîr ile gitti (yalnız bu tâbirde geçer).

GAFLET (i. A.) (Arapça terkiplerde gafle şeklinde bulunur). Gafil olma hali, gafillik, habersizlik, dalgınlık, boş bulunma: Gaflet etmek, gaflette bulunmak. **Hâb-ı gaflete dalmak** = Gaflet uykusuna dalmak. **Alel-gafle** = Gaflet üzere, kendinde olmayarak, dalgın olduğu halde, habersiz, ansızın.

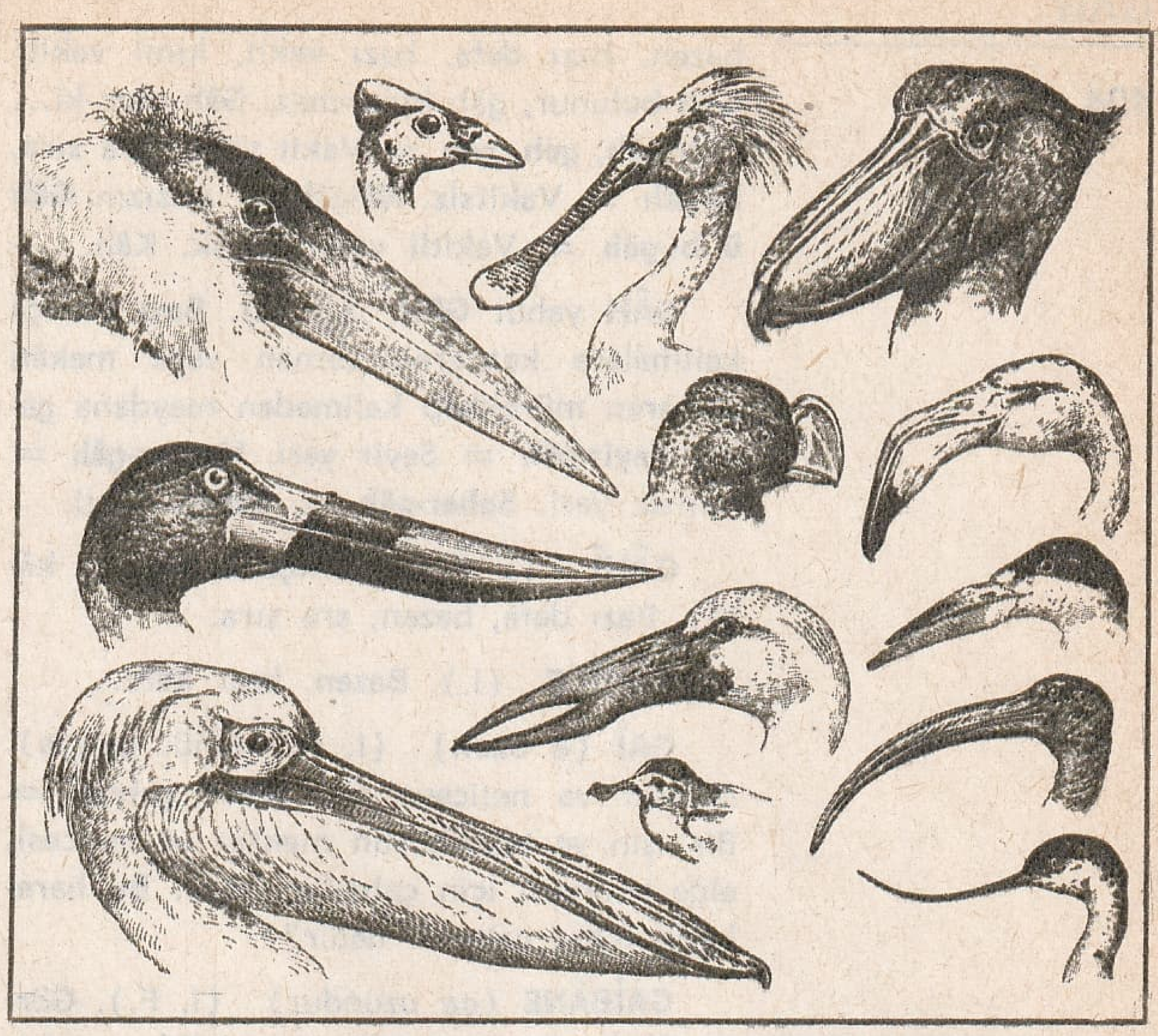

Çeşitli gagalar

GAFLETEN (i. A.). Gafletle, dalgınlıkla, kendinde olmayarak, ansızın, habersiz.

GAFÛR (i. A.) (gufrân'dan imüb.). Fazla mağfiret, af ve merhamet eden, pek bağışlayıcı: Allah gafûr ve rahîmdir (Esmây-ı Hüsnâ'dan yani Tanrı'nın 99 adından biridir ve başkası hakkında kullanılmaz).

GAGA (i.). Kuşların dudak ve diş hizmetini gören organı ki, ağzının ucu olup kemik ve boynuz gibi sert bir maddedir. Yem toplamaya, müdafaa ve kavga etmelerine yarar. Ar. minkar: **Kuş gagası, ördek gagası** = Kuşların gagası gibi kemerli, hörgüçlü. Ar. minkarî.

GAGALAMAK (f.) (kuş). Gagasıyle vurmak, kakmak. mec. **Horozlar gagalamak** = Keyifsiz ve neşesiz olup sersem durmak: Seni horozlar mı gagaladı?

GAGALAŞMAK (f.). (kuşlar) Gagalarıyle birbirini kakıp kavga etmek veya oynaşmak.

GAGALI (i.). Yuvarlak başlı, bir çeşit Karadeniz yelkenlisi.

GAGAVUZ (hi.). Dobruca, Deliorman ve Besarabya'da yaşayan Hıristiyan Ortodoks bir Türk topluluğu.

GAGAVUZCA (hi.). Gagavuzlar'ın konuştuğu Türkçe.

GÂH yahut **GEH** (i. F.). Zaman, vakit,

bazen, bazı defa, bazı vakit, kimi vakit: Gâh bulunur, gâh bulunmaz. Gâh olur ki... **Gâh gâh, geh, geh** = Vakit vakit, ara sıra. **Bî-gâh** = Vakitsiz. **Nâ-gâh** = Ansızın. **Gâh ü bî-gâh** = Vakitli vakitsiz. bk. Kâh.

GÂH yahut **GEH** (i. F.). Bazı Farsça kelimelere katılarak zaman veya mekân gösteren mürekkep kelimeden meydana gelir: **Seyir-gâh** = Seyir yeri. **Namaz-gâh** = Namaz yeri. **Seher-gâh** = Sabah vakti.

GÂHÎ (i. F.) (Türkçe'de bazen: kâhî). Bazı defa, bazen, ara sıra.

GÂHÎCE (i.). Bazen, bazı kere.

GAÎ (a uzun) (i. A.) (mü. gaiyye). Maksat ve neticeye ait. **İllet-i gaiyye** = Bir işin ve teşebbüsün maksat ve neticesi, elde edilmesi için çalışılan istek: Bu hareketin illet-i gaiyyesi nedir?

GAİBÂNE (ga uzundur) (i. F.). Görmeyerek ve görünmeyerek, gizliden, arkadan, yüze karşı olmayarak, şahsen tanımadığı halde: O adama gaibâne sevgim vardır, sizi gaibâne sevenlerdendir.

GAİLE (a uzundur) (i. A.) (ç. gavâil). **1.** Sıkıntılı iş, baş ağrısı veren meşguliyet, belâ, çözümü zor mesele, uğraştıran iş: Büyük başın gailesi çok olur, gaileden kurtulamıyorum. **2.** Harb, muharebe, çatışma: **Gaile-i zâilede** = Geçen seferki muharebede.

GAİLELİ (a uzundur) (i.). **1.** Gaile çıkaran, gailesi olan, başa dert olan: Çok gaileli bir hayat.

GAİLESİZ (i.). **1.** Gaile çıkarmayan. **2.** Gailesi olmayan, dertsiz: Gailesiz bir iş.

GAİP (GAİB) (a uzundur) (i. A.) (mü. gaaibe) (gayb, gıyâb'dan if.). **1.** Hazır olmayan, kayıp, gözden gizli olan, göz önünde olmayan, hazır mukabili: Bu işe karar verildiği zaman ben gaip idim, gaip olan arkadaşların hakkını yememeli. **2.** Nerede olduğu malûm olmayan, bulunamayan, zâyî: Kalemim gaip oldu, çakımı kaybettim.. **3.** Gramerde konuşan ve konuşuculardan başka olan şahıs. **Şahs-ı sâlis** = Üçüncü şahıs: O kelimesi zamîr-i gaibdir. **Kendini gaip etmek** = Kendinden geçmek, aklı başından gitmek. **Gaibde olmak** = Nerede olduğu malûm olmamak, meydanda olmamak. bk. Kayıp.

GAİT, GAİTA (a'lar uzun) (i. A.) İnsan pisliği: **Mevadd-ı gaita** = Gaita maddeleri.

GALA (i. İ. Germen). **1.** Bir merasim vesilesiyle verilen büyük ve debdebeli ziyafet. **2.** Hususî bir merasimle başlayan fevkalâde temsil: Filmin galasında bütün artistler vardı.

GALÂ (i. A.). **1.** Pahalılık, yüksek fiyat. **2.** Kıtlık sebebiyle tahılın pek pahalı olması: Kaht ve galâ vuku buldu. Hindistan'da kaht ve galâ vardı.

GALAS, KALAS (i.). Romanya'nın bu isimle anılan iskelesinden gelen ve Avusturya ormanlarından çıkan kereste kütüğü ki, dört beş santimetre kalınlığında olup her birinden bir kaç tahta çıkar: Üç çırpılı, dört çırpılı galas (kalas).

GALAT (i. A.) (c. galatât). Yanlış, yanılma, Ar. hatâ, sehv: Galat etmek, galat söylemek, yazmak. **Galat-ı fâhiş** = Pek kaba yanlış. **Galat-ı meşhûr** = Yanlış olduğu halde öylece kullanılması âdet olmuş (kelime veya terkip).

GALAT-I HİS (i. F. A.). Hislerin, duyguların insanı yanıltması.

GALAT-I MEŞHÛR (i. F. A.). Dilbilgisi bakımından yanlış olduğu halde, kullanıldığı gibi kabûl edilen ve kullanılmasında mahzur görülmeyen kelime veya terkip.

GALAT-I RÜ'YET (i. F. A.). **1.** Görme bozukluğu. **2.** Göz yanılması.

GALATİT (i. Y.). Çeşitli işlerde kullanılan plastik bir madde.

GALBUR bk. Kalbur.

GALEBE (i. A.). **1.** Galip gelme, yenme, üstünlük, galibiyet: Galebe çalmak, galebeye nâil olmak. **2.** Daha çok olma, ekseriyet: Bu kumaşta kırmızı renk galebe çalıyor. **3.** mec. Zaptolunamıyacak derecede azgınlık: Hırs galebesi, şehvet galebesi. **4.** İnsan topluluğu.

GALEBELİK bk. Kalabalık.

GALEN (i. Y. jeoloji). İçinde kurşun sülfürü bulunan maden filizi.

GALERİ (i. Fr. İ.). **1.** Sanat eserlerinin konduğu, sergilendiği salon: Resim galerisi, heykel galerisi. **2.** Maden ocaklarındaki yer altı yolu.

GALETA (i. İ. galetta). Peksimet, fırında çok pişirilip kurutulmuş ekmek.

GALEYÂN (i. A.). **1.** Kaynama: Su galeyan etti. **2.** mec. coşkunluk, coşma: Galeyâna geldi. **Nokta-i galeyân** = Suyun kaynamaya başladığı ısı derecesi ki, 100 santigrat derecesidir.

GALİ (i. denizcilik). Alçak ve altı düz bir nevi gemi ki, vaktiyle Akdeniz'de yelken ve kürekle kullanılırdı.

GALÎ (a uzun) (i. A.) (mü. galiyye) (gılâ'dan if.). Pahalı, ağır kıymetli: Orada yiyecek pek galîdir. Galî mallar.

GALÎ (i. A. galeyan'dan if.). Kaynayan, coşan, coşup taşan.

GALİBA (a'lar uzundur) (i. A.). En

kuvvetli ihtimale göre, sandığıma göre: Bugün galiba yağmur yağacaktır. Bu yaz galiba yazlığa gidemeyeceğiz.

GALİBÂNE (ga uzundur) (i. F.). Galip sıfatiyle, üstün gelen adama yakışır sûrette, galebe çalmışcasına: Galibâne bir tarzla, galibâne hareket ediyor, söz söylüyor.

GALİBARDA (i. İ.). Mora çalan, kırmızı renkte boya.

GALİBİYET (a uzundur) (i. A.). Galiplik, galip gelme, yenme, üstünlük, kazanma, mağlûbiyet mukabili: Galibiyet bizim tarafta kaldı. Biz galibiyete nâil olduk.

GALİP (GALİB) (a'lar uzun) (i. A. galebe'den if.) (mü. galibe). **1.** Yenen, üstün, galebe çalan: Japonlar, Çinliler'e galip geldiler. Güreşen pehlivanlardan hangisi galip geldi? Oyunda galip geldi. **Devlet-i galibe** = Galip devlet. **2** Daha kuvvetli, daha ümid edilir: İhtimâl-i galib, zann-ı galib. **3.** Harpte galebe çalan taraf: Galip, mağlûba sulh şartlarını teklif etmek hakkını taşır.

GALİYE (a uzun) (i. F.). Misk ve anberden yapılan güzel kokulu siyah bir mâcun ki, saça ve kaşa sürülür (siyah renk dahi kastedilir): **Galiye-fâm** = Galiye renkli, siyah. **Galiye-i misk** = Yine o macundan olup, yanlış olarak «kalemis» de denir.

GALÎZ (i. A. gılzet'ten smüş.) (mü. galîze). **1.** Kaba, çirkin sözler. **2.** Edep dışı: **Şütûm-ı galîze** = Kaba küfürler. **3.** Sık, yoğun, kalın.

GALLÂT (i. A. c.) (mü. galle). Galleler, ürünler. bk. Galle.

GALLE (i. A.) (c. gallât). Tahıl, ürün, gelir, mahsul, varidat: Galle anbarı. **Galle-i vakf** = Vakfın mahsul ve faydası.

GALLE-DÂN (i. F.). Zahire anbarı.

GALON (i. Fr.). **1.** Büyük su vesaire şişesi. **2.** 277 pus^3 olan sıvı ölçüsü. **3.** (denizcilik) Üç veya dört güverteli eski bir çeşit harp gemisi.

GALOŞ bk. Kaloş.

GALSEME (i. A. anatomi) Balıkların solunum cihazı, solungaç (uyd. k.).

GALTÂN (i. F.). Tekerlenen, yuvarlanan.

GALTÎDE (i. F.). Tekerlenmiş, yuvarlanmış.

GALVANİZE, GALVANİZLİ (i.). Erimiş çinkoya batırılarak kaplanmış (demir).

GALVANİZLEMEK (f.). Galvanize etmek.

GALVANİZM (Galvani'nin adından) (i. fizik). Birbiri üzerine tesir eden maddelerin birbirine geçmesi neticesinde elektrik meydana gelmesi hâdisesi. Bu hâdise önce 1789'da Galvani tarafından ölü kurbağaların incelenmesi sırasında tesbit edilmişti.

GALVANOKOTER (i. İ. Fr. tıp). Dağlama işlerinde kullanılan ve elektrikle kızdırılan âlet.

GALVANOMETRE (i.) (Fr. galvanomètre). Elektrik cereyanının kuvvet ve şiddetini ölçmeye mahsus âlet.

GALVANOPLASTİ (i. İ. Fr. fizik). İçinde erimiş maden bulunan bir sıvıdan elektrik akımı geçirmek yoluyla o sıvıya doldurulan eşyayı maden tabakasıyle kaplama işi.

GALYOT (i. denizcilik). Başı ve kıçı bir ve altı düz eski bir çeşit gemi.

GAM (i. Fr. musiki). Ses dizisi.

GAM (i. A.) (c. gumûm). Tasa, kaygı, keder, dert, Ar. gussa, Fars. endûh: **Gam çekmek, gam yemek** (Farsça «gam horden» fiilinden tercüme) = Kederlenmek. **Def-i gam** = Kederli gönlü eğlendirme hüzün ve kederi hafifletme. **Ne gam, gam değil** = Ne çıkar? Zararı yok.

GAM-ÂBÂD (i. F. A. gam = keder, âbâd = bolluk). Hüzün ve kederi çok, tasalı.

GAMALI (i. Y.). Uçları Yunan alfabesindeki gamma harfi şeklinde kıvrılmış olan (haç).

GAM-ÂLÛD (i. F. A. gam = keder, F. âlûden = bulaşmak). Kedere bulaşmış, kederli, keder veren. Fars. hüzn-âver.

GAMBA (i. denizcilik). Halatın dolaşığı.

GAMBOT bk. Ganbot.

GAM-DÎDE (i. F. A. gam = keder, F. dîden = Görmek). Keder görmüş, bir dert ve kedere uğramış. Ar. mağmûm, mükedder.

GAMET (i. Y. biyoloji). Cinsiyet hücresi: Sperma ile yumurtacık birer gamettir.

GAM-FEZÂ (i. A. F.). Üzüntüyü arttıran.

GAM-GEDE (i. A. F.). Tasa evi, yeri.

GAM-GÎN (i. A. F.) Kederli, tasalı, hüzünlü.

GAM-GÜSÂR (i. F.) (A. gam = keder, F. küsâr = def'eden). Gam ve kederi def'edip teselli veren. **Yâr-ı gam-küsâr** = Arkadaş, dost, iyi ve kötü gün dostu: Ne bir yârim, ne bir gam-küsârım vardır.

GAM-HÂR (i. F.) (A. gam = keder,

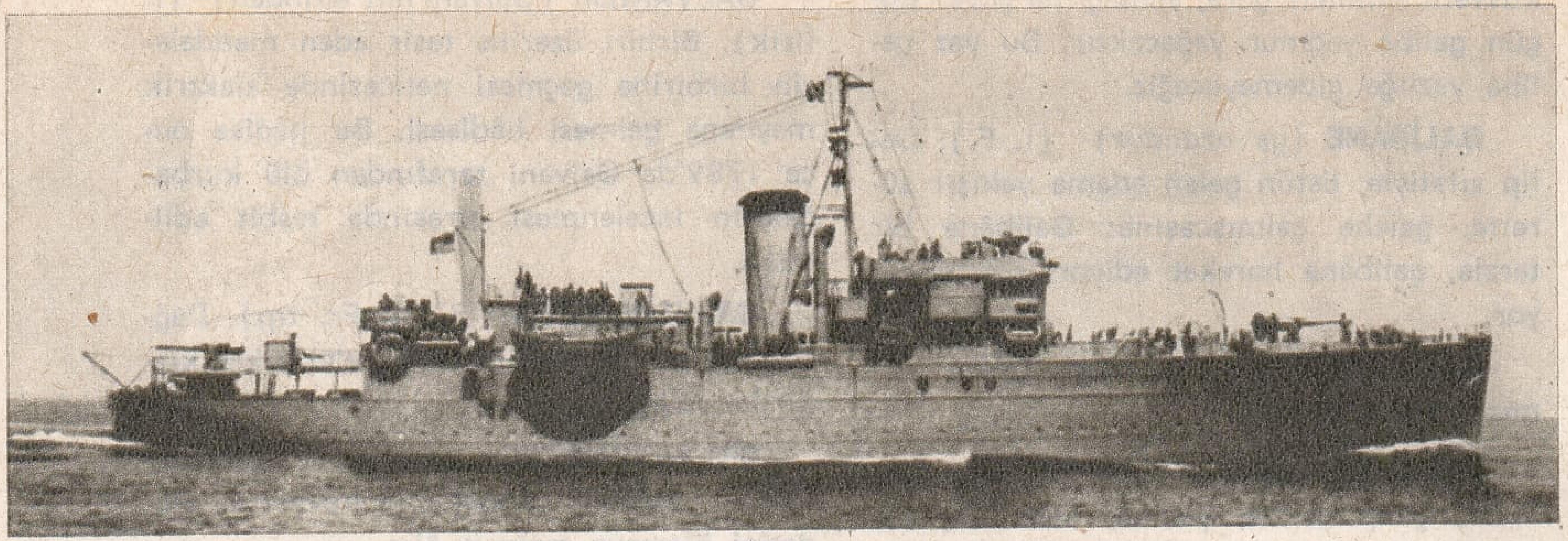

Ganbot

F. horden = yemek). Keder eden, üzülen. Ar. mükedder.

GAMIZ (a uzundur) (i. A.) (mü. gamıza) (gumûz'dan if.). Anlaşılmaz, müphem, dolaşık: Gamız tabir, gamız haberler.

GAMÎN (i. F.). Gamlı, kederli, üzgün, Ar. mükedder, mağmûm.

GAMİR (a uzun) (i. A.) (mü. gamire) (gamr'dan if.). Harap, bayındır olmayan, şenliksiz, âmir mukabili: Arâzî-i âmire ve gamire.

GAMLANMAK (f. A. T.). Dertlenmek, tasalanmak, kaygılanmak.

GAMLI (i. F. T.). Gamlı, kederli, tasalı.

GAMMA (i. Y. İbranîce'den). Yunan alfabesinin üçüncü harfi (gamma ışınları).

GAMMÂZ (i. A. gamz'den imüb.) (mü. gammâze). **1.** Herkesin ayıplarını meydana çıkarmaya çalışan, münâfık. **2.** Câsus, söz yetiştirici.

GAMMAZLAMAK (f.). Söz ulaştırmak, münâfıklık eylemek.

GAMMAZLIK (i.). **1.** Arkasından konuşmak (birinin ayıplarını, ona zarar verecek ve ahlâksızca bir şekilde başkasına söyleme). **2.** Câsusluk.

GAM-NÂK (i. F.). Kederli, üzgün, Ar. mükedder, mahzûn, mağmûm: Kendisini pek gam-nâk gördüm.

GAMSELE (i.). Su geçirmez, kauçuklu yağmurluk.

GAMSIZ (i. A. T.). **1**. Gamsız, üzüntüsüz, kedersiz. **2.** Tasasız, aldırışsız.

GAMZ (i. A.). **1.** Gözle işaret, göz kırpma: Bir gamzı dilberâne ile. **2.** Gammazlık, münafıklık: Gamz-ı düşman.

GAMZE (i. A.). **1.** Göz kırpma, gözle işaret. **2.** Naz ve şive ile kirpik süzerek bakma: Bir gamze ile baktı. **3.** Yanakta, daha çok gülümserken beliren çukurluk, çenedeki çukurluk.

GAM-ZEDE (i. F. A.) (A. gam = keder, F. zeden = vurmak). Keder ve hüzne kapılmış, Ar. mağmûm, mükedder.

GANÂİM (i. A. c.) (m. ganîmet). Ganimetler. bk. Ganimet.

GANBIRIK (i. denizcilik). Brik usûlünde ve topla silâhlı harp gemisi.

GANBOT (i. denizcilik). Küçük yapıda ve az su çeker, fakat nisbeten ağır toplarla silâhlanmış savaş gemisi.

GANEM (i. A.) (c. ağnâm). Koyun. bk. Ağnâm: **Aded-i ağnâm** = Koyunların yıllık vergilerinin alınması maksadıyle koyunların sayılması.

GANG (i. Al. jeoloji). Maden cevheri veya değerli taşları kaplayan toprak kısım.

GANG (i. İng.). Haydut çetesi.

GANGA (i.). Zilsiz arab defi.

GANGREN (i. Fr. gangrène). Çürüyüp hayatsız ve ölü haline geçen ve kesilip ayıklanmadığı takdirde hastalığı gittikçe genişleyen organ veya et: Ayağı gangren oldu. bk. Kangren.

GANGSTER (i. İng.). Bir çeteye mensup olan haydut, gangster.

GANÎ (i. A.) (mü. ganiyye) (c. ağniyâ). **1.** Sahip olduğu şeyle yetinip fazla istemeyen: İnsanın gönlü ganî olmalı. **2.** muhtaç olmayan, Ar. müstağnî: Tanrı yardım edilmekten ganîdir. **3.** Zengin, servet sahibi: Ganî ve fakir, ağniyâdan bir zat, ağniyâya mahsus pahalı şeyler. **4.** Bol, fazla, Ar. vâfir: Bu aşçıda yemek pek ganîdir, Cenâb-ı Hak ganî ganî rahmet eyleye!

GANÎMET (i. A.) (c. ganâim). **1.** Harpde düşmandan alınan mal: O muharebede gazilerin ellerine geçen ganîmet malı hesapsız idi. **Hums-ı ganâim** = Ganimetlerin beşte biri ki, eskiden padişah hissesi idi. **2.** mec. Tesadüfen ele geçip bir daha elde edilmesi umulmayan nimet veya fırsat: Sizi görmeyi ganîmet sayarım, bu mevsimde bu güzel havaları ganimet bil-

meli. (denizcilik) **Ganâim-i bahriyye** = Muharib devletin sancağını taşıyan gemilerden savaş sırasında zaptolunan gemiler ve yükleri. **Ganâim-i bahriyye mahkemesi** = Savaş sırasında zaptedilen gemiler hakkında devletler hukukuna göre kurulan geçici mahkeme.

GANNÂC (i. A. ganc'dan imüb.). Pek nazlı, işveli ve cilveli.

GANYAN (i. Fr.). At yarışında birinci gelen.

GAPAR (i. İ.). Bir cins yaban kedisi (felis iubata).

GAR (i. Fr.). Büyük demiryolu durağı. Büyük istasyon.

GÂR (e. F.). Failiyyet ve nisbet mânâsıyle bazı isimlere katılır: **Yâdigâr** = Hâtıra olan şey. **Hudâvendigâr** = Efendi. mec. Hükümdar, padişah.

GAR (a uzun) (i. A.). İn, mağara, Ar. kehf. **Gar-ı şerîf** = Peygamberimiz'in Kureyş'in eza ve cefalarından, Mekke-i Mükerreme'yi terke mecbur olduğu zaman Hazret-i Ebû-Bekr ile saklandıkları mağara ki, şimdi ziyaret yeridir. **Yâr-ı gar** = Bu mağarada Peygamberimiz'e arkadaşlık eden Hazret-i Ebû-Bekr. mec. Çok yakın dost, kötü gün arkadaşı.

GARÂBET (i. A.). **1.** Gariplik, yabancılık, bir kelime vesairenin bir yabancı dile ait nâdir ve az kullanılır olması: Kullandığı tâbirlerin garabeti yazdığı şeylerin letâfetini ortadan kaldırıyor. **2.** Gariplik, tuhaflık, acaiplik: Kıyafetinin garâbeti, dikkatini çekti.

GARÂBET-NÜMÂ (i. A. F.). Garabet gösteren, garip, tuhaf.

GARÂİP (GARÂİB) (i. A. c.) (m. garîbe). bk. Garîbe.

GARAJ (i. Fr. Ger). Motorlu taşıtların muhafaza edildiği, bakımlarının yapıldığı bina.

GARÂM (i. A.). Aşk, derin ve büyük sevgi, fevkalâde muhabbet ve hasret: Garâmdan şikâyet etmeyecek âşık yoktur.

GARÂMET (i. A.). Borç, Ar. deyn.

GARÂMÎ (i. A. edebiyat). Düşünceden çok hisse dayanan eser, lirik.

GARÂMİYYÂT (i. A. c.). Aşkla alâkalı mevzular.

GARANTİ (i. Fr. Ger.). Garanti, teminat.

GARAZ (i. A.) (c. ağrâz). **1.** Maksat, niyet: Bu işten garazı nedir? **2.** Kötü ve gizli kasit ve niyet: Benim sevgimde garaz yoktur. **3.** Gizli düşmanlık, kötü niyet: Bana garazı vardır, bu çocuğa garazın nedir?

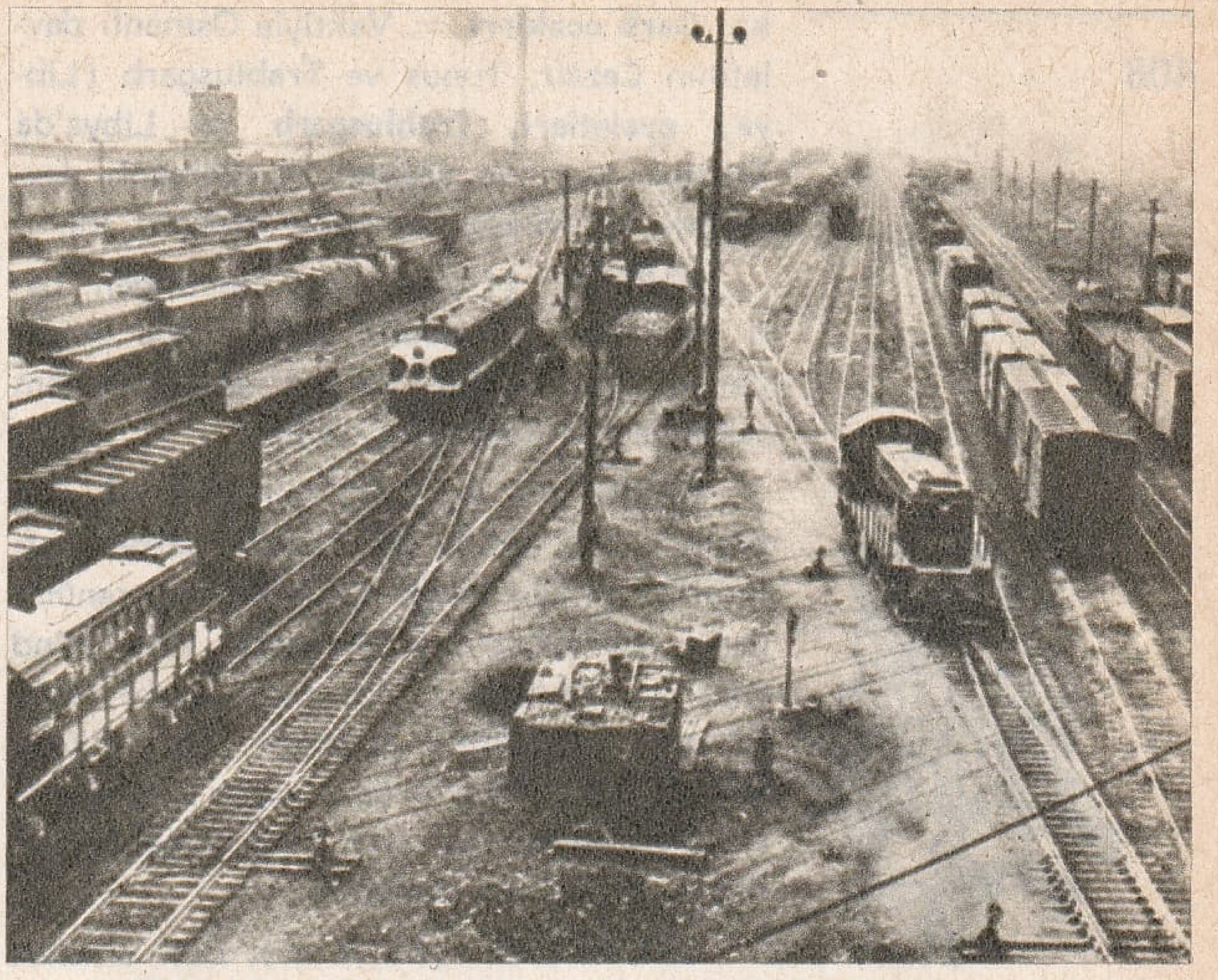

Gar

Ağrâz-ı nefsâniyye = Şahsî düşmanlıklar ve kötü niyetler: Ağrâz-ı nefsâniyyesine tâbî olan adam, ahlâka aykırı harekette bulunur. **Bî-garaz** = Temiz, garazsız, herhangi bir kötü niyet ve menfaatten uzak.

GARAZAN (i. A.). Garazla, kin ve düşmanlık yolu ile: Bunu garazan yaptı.

GARAZ-KÂR (i. F.). Gizli düşmanlığı olan, kindar, kötü niyetli: Pek garazkâr adamdır.

GARAZ-KÂRÂNE (i. F.). Garazkârlıkla, garaz ve kinine tâbî olarak, kindar bir şekilde, kötü niyetle: Hakkımda garazkârâne rey verdi.

GARAZKÂRLIK (i.). Garaz ve kinine uyma. Osm. nefsâniyyet, bedhâhlık: O adamın garazkârlığı malûmdur.

GARAZLI (i.). Kin ve garazı olan, gizli ve zararlı bir maksatla: Garazlı söz, garazlı bakış.

GARAZSIZ (i.). Gizli bir niyet, maksattan, kin ve düşmanlık gibi şahsî garazlar olmaksızın, hâlis, sâfi: Onun sevgisi, hizmeti garazsızdır.

GARB (i. A.). **1.** Güneşin battığı cihet, ufkun güneş batan tarafı, batı: Şarktan garba doğru uzanıyor, yolun garbında, garb tarafındadır. **Garb-ı şimâlî** = Garb (batı) ile şimal (kuzey) arasında olan cihet. **Garb-ı cenûbî** = Garb (batı) ile cenub (güney) arasındaki taraf. **2.** Güneşin battığı tarafta bulunan yerler. Ar. mağrib: Garba seyahat etti. Garptan geliyor, Garb ülkeleri, Afrika'nın garbı. **3.** Bizim yerlere nazaran Avrupa ülkeleri: Garb edebiyatı, Garb medeniyeti. **4.** Berberistan yani Mısır ve Bingazi dışında bütün Kuzey Afri-

ka: **Garb ocakları** = Vaktiyle Osmanlı devletinin Cezâir, Tunus ve Trablusgarb (Libya) eyaletleri. **Trablusgarb** = Libya'da Trablus şehri ve vilâyeti ki, Osmanlı devletinde bir vilâyet ve onun merkezi idi.

GARBEN (i. A.). Garp cihetinden, batı tarafından: Anadolu, garben Ege Denizi ile sınırlıdır. Şehir, garben tabiî istihkâm şeklinde bir kaya ile çevrilidir.

GARBÎ (i. A.) (mü. garbiyye). **1.** Güneşin battığı tarafa ait: Taraf-ı garbî (batı tarafı), şimâl-i garbî (kuzeybatı), cenûb-i garbî (güneybatı), Hind-i garbî (batı Hind yani Antil Adaları), Avrupay-ı garbî (batı Avrupa), memâlik-i garbiyye (batı ülkeleri). **2.** Bize nisbetle garp (batı) cihetinde bulunan Avrupa'ya ait: Medeniyyet-i Garbiyye, Edebîyât-ı Garbiyye.

Gardenya

GARBİYYÛN (hi. A. c.). Batı ülkeleri ahalisi, Avrupalılar: Garbiyyûnun âdetleri, her harekette Garbiyyûn'u taklide çalışıyor.

GARDENPARTİ (i. İng.). Bahçede yapılan eğlence, bahçede verilen ziyafet.

GARDENYA (i. L. botanik). Kökboyasıgillerden, bir ağaç veya ağaççık çeşidi çiçeği (gardenia).

GARDROP (i. Fr.). **1.** Elbise dolabı. **2.** Tiyatro, sinema vs. de pardösü, şapka ve başka eşyanın muhafaza edildiği yer.

GARDİYAN (i. Fr. gardien). Kolcu, nöbetçi, muhafız: Karantina, hapishane gardiyanı.

GARDİYANLIK (i.). Kolculuk, bekçilik, nöbetçilik: Karantinada gardiyanlık ediyor.

GARET (a uzundur) (i. A.) (c. garât). **1.** Düşman toprağına yağma için yapılan hücum, ılgar, akın, çapul. **2.** Yağma, ganîmet: Oralarda bütün bulduklarını garet ettiler, bugünkü savaş kaideleri garete müsaade etmez.

GARDÖFREN (i. Fr.). Tren katarlarında vagon frenlerinden mesul olan memur.

GAREZ bk. Garaz.

GARGAR (i.). Suyu yudum yudum döken, süzgeçli şişe veya testi, kumkuma.

GARGARA (i.) (birçok dillerde ortak bir kelime olup Türkçe ve Arapça'da da kullanılır). **1.** Suyu veya diğer bir sıvıyı boğazda tutup başı kaldırarak nefes verilerek yapılan hırıltı, boğaz çalkalama: Gargara etmek, limon suyu ile gargara etmek boğaz ağrısına iyi gelir. **2.** Boğaz çalkamak için verilen sıvı ilâç: Doktor bir gargara verdi.

GARGAŞ (i.). Çulhaların tarak geçirdikleri tefe.

GARÎB-ÂNE (i. A. F.). **1.** Garip gibi, garipcesine. **2.** Üzgün, elemli.

GARÎBE (i. A.) (c. garâib). **1.** İşitilmemiş hal veya olay, görülmemiş veya az görülmüş şey, görülmedik ve işitilmedik iş: Taşra gazeteleri hemen her nüshaya bir garîbe basmayı vazife sanırlardı. Bazı tarihçiler garâib naklinin eserleri için rağbet kazandırdığını sanırlar, o adamın garâib-i ahvâlini naklede ede bitiremiyorlardı. **2.** Tuhaf hikâye, Osm. rivâyât-ı acîbe: Bize bir garîbe nakletti.

GARÎB HİCÂZ (i. A. T.). Piyasa musikisinde Hümâyûn makamında olan bazı parçalara yanlış olarak verilen ad.

GARÎB-NÜVÂZ (i. F.) (Ar. garîb, Fars. nüvâhten = okşamak). Kimsesiz yabancıları koruyan, onlara yardım eden.

GARÎB-PERVER (i. F. Ar. garîb = yabancı, kimsesiz, Fars. perverden = beslemek). Kimsesiz yabancıların imdadına yetişip kendilerini himaye eden.

GARÎK (ka ile) (i. A. gark'tan smüş.) (mü. garîka). **1.** Suda boğulmuş, Ar. mağruk. **2.** bollukla bir şeya nâil olan, Ar. müstağrak: Garîk-ı rahmet.

GARÎM (i. A. garm'dan smüş.) (c. guremâ). Alacaklı, Osm. dâin, mukriz. **Taksîm-i guremâ** = Borçlunun malının alacaklılar arasında bölünmesi.

GARİP (GARÎB) (i. A. gurbet, garâbet'ten smüş.) (mü. garîbe). **1.** Yabancı, yabancı yerde bulunan, gurbette yaşayan: Ben, burada garibim. **2.** Kimsesiz, zavallı, çaresiz: Şu garîbe acıyın, garîbe bir kadındır. **3.** Alışılan tarz ve surette olmadığı için tuhaf görünen, acayip, bambaşka: Garip iş, garip bir hayvan. **4.** Tesirli ve kederli: Şu kuş garip garip ötüyor. **5.** Düşkünler, yabancı, kimsesiz ve fakir adamlar. Gariplerin imdadına yetişmek, gurebâya yardım etmek, Gureba hastahanesi.

GARİPLİK (i.). **1.** Yabancılık, kimsesizlik. **2.** Bîçârelik, güvensizlik, zavallılık: O adamın, o kadının garipliği gerçekten acınacak haldedir.

GARİPSEMEK (f.). Kendini bir yerde yapayalnız, koruyucu ve dosttan mahrum görüp müteessir olmak.

GARK (i. A.). **1.** Suya batma, batırma: Taşan sular bağı garketti, bağ suya garkoldu, gemi delinip garkoldu. **2.** Boğma, boğulma: Bir gemi batıp içindeki yolcuların hepsi garkoldu, kaptan acemilikle gemiyi garkeyledi. **3.** mec. Bol bol verme veya alma, müstağrak olma veya etme: Mehtap ortalığı nûra garkeyledi, müracaat edenlerin hepsi nimet ve ihsana garkoldular.

GARK-ÂB (i. F. Ar. gark = boğma, Fars. âb = su, gark-ı âb). Suya batmış, Ar. mağruk: Gark-âb oldu.

GARNİZON (i. Fr.). 1. Bir şehir veya müstahkem mevkideki birliklerin tamamı. 2. Askerî birliklerin bulunduğu şehir.

GARP (i. A.). Garb, batı. bk. Garb.

GARP MUSİKİSİ (i. A. T.). Batı musikisi. Batı musikisi sistemini kullanan musikilerin hepsi.

GARRÂ (i. A.) (ağr, büyütme isminin müennesi olup, müzekkeri dilimizde kullanılmamıştır). Parlak, aydın, münevver, şaşaalı.

GARS (i. A.). Ağaç dikme, fidan dikme; gars-ı eşcâr, orman garsı.

GARSON (i. Fr.). Lokanta ve gazinolarda müşterilere hizmet eden kimse (Fransızca'da asıl mânâsı: erkek çocuk).

GARSONYER (i. Fr.). Bazı erkeklerin, kendi evlerinden ayrı olarak tuttukları hususî ev veya oda.

GARÛR (i. A.). Aldatan, aldatıcı.

GARZ (i. A.). Batırma, sokma, iğne ile delme veya ayırma.

GASBEN (i. A. gasb'dan). Zorla alarak, gasb suretiyle.

GASBETMEK (f.). Zorla almak. bk. Gasb.

GASEYÂN (i. A.). Kusma, kay, istifrağ: Gaseyân etmek (Arapça'da asıl mânâsı bulanma ve bulantı'dır).

GASIP (GASIB) (a uzun) (i. A. gasb' dan if.) (mü. gasıba). Zorla kapıp alan, zorba: İşte benim çiftliğimin gasıbı bu adamdır.

GASL (i. A.). 1. Yıkama, su ile temizleme: Vücudu, elleri gasletmek. 2. Ölünün ve kefene sarılmadan cenaze namazı kılınmadan önce teneşir üzerinde yıkanması.

GASLETMEK bk. Gasl.

GASP (GASB) (i. A.). 1. Zorla, alma, kapma, zaptetme: Malımı gasbetti, gasb-ı emvâl. 2. (hukuk) Sahibinin izni olmayarak bir malı zorla ve açıkça alma.

GASSÂL (i. A. gasl'den imüb.). Ölü yıkayan adam, Fars. mürde-şû

GASSÂLE (i. A.). Ölü yıkayan kadın.

GASSALLIK (i.). Ölü yıkama işi: Gassallık ediyor.

GASTRULA (i. L. biyoloji). Blastulanın bir noktasından çukurlaşarak iç içe hücre tabakası şekline girmiş hali. bk. Blastula.

GAŞİYE (a uzun). (i. A.). 1. Örtü, zar, perde. 2. (Türkçeleşmiş şekli: haşa) At eğerinin örtüsü ki, ekseriya sırmalı ve şeritli olur.

GAŞY (i. A.). Bayılma, kendinden geçme: Gaşyoldu, gaşy geldi. Ekseriya mecâzen kullanılır: Dinlediğim şiir o kadar güzeldi ki gaşyoldum!

GATS (i. A.). Daldırma, batırma: Peksimeti süte gatsetmek.

GAUSS (i. fizik). Matematikçi Gauss' un adından. Magnetik alanın şiddet birimi.

GÂV (i. F.). Öküz, sığır.

GAVÂMIZ (i. A. c.) (m. gaamıza çok kullanılmaz) Kolay anlaşılmaz incelikler, meydanda olmayan gizli incelikler: Hukukun gavâmızını bilen bir adamdır.

GÂV-BÂN (i. F.). Sığırtmaç, sığır çobanı.

GAVÂİL (i. A. c.) (m. gaile). bk. Gaile.

GAVÂŞÎ (i. A. c.) (m. gaşiye). bk. Gaşiye.

GÂVGÎR (i.) bk. Kârgîr.

GAVÎ (i. A. gavâyet'ten smüş.) (m. gaviyye). Yolunu şaşırmış, sapmış. Fars. gümrâh, Ar. dâl.

GAVOT (i. Fr.). Barok devri Batı musikisinde bir dans çeşidi.

GAVR (i. A.). 1. Her çeşit çukurun en derin yeri, dip. Ar. kaar: **Gavr-ı bi'r** = Kuyu çukuru. **Gavr-ı bahr** = Deniz çukuru. 2. mec. Gerçek, Ar. künh, hakikat: Meselenin gavrına varmak, daima incelemeler yaparak o ilmin gavrına ulaştı.

GAVS (i. A.). Suya dalma, dalgıçlık.

GAVS (i. A.). Yardım, Ar. gıyâs, meded: **Gavs-ül-vâsılîn** = Tasavvufta hakikat ve marifete erişen âriflerin yardımı.

GÂVUR (a kısa) (i.) (Fars. mecûsî ve ateşperest demek olan «gebr» den veya A. «kâfir» den). 1. Vahdaniyete (Tanrı'nın birliğine) inanmayan adam, dinsiz, Ar. kâfir. 2. Müslüman olmayan, gayr-i Müslim Hıristiyan, nasrânî. **Gâvur olmak** = Dinden düşmek, kâfirleşmek (kaba bir tâbir olduğundan kullanılması nezaketsizlik sayılır).

GÂVURCA (a kısa) (i.). Dinsiz olan kâfir ve putperestlerin tarz ve usûlünde veya dilinde olan: Gâvurca itikat, kitap, yazı. Kâfir ve dinsizlerin tarz, hâl ve dilinde: Gâvurca ibadet etmek, konuşmak, yazmak.

GÂVURLUK (a kısa) (i.). 1. Dinsizlik, Ar. küfr. 2. Müslümanlık dışında bir din, bilhassa Hıristiyanlık dini. 3. mec. Merhametsizlik, insafsızlık.

GAVVÂS (i. A. gavs'dan imüb.). Dalgıç, inci, sünger vesaire bulmak veya batan şeyleri çıkarmak için denizin dibine inen adam.

GAYAKOL (i. tıp). Hekimlikte kullanılan bir sıvı.

GAYB (i. A.). **1.** Hazır ve göz önünde olmama, var'ın zıddı: O adam gaybdadır. **2.** Bellisiz ve meçhul şeyler, görünmez ve bilinmez haller, sır ve gizli olan şeyler: Âlem-i gayb, gaybdan haber vermek. **Âlim-ül-gayb** = Görünmez şeyleri bilen Allah. **3.** Gözle görünmez olan rûhânî ve mânevî âlem: **İmân-ı bi'l-gayb, hızâne-i gayb** = Tanrı'nın mânevî hazinesi. **Lisân-ül-gayb** = Büyük İran şairi Hâfız-ı Şîrâzî'nin lakabıdır. bk. Kayıp, gaib.

GAYBET (i. A.). **1.** Birinin ardından aleyhinde söyleme, çekiştirme. Ar. fasl ve mezemmet: Kimseyi gaybet etmemeli (birinin gıyabında, aleyhinde söylenen söz gerçekse gaybet, değilse iftirâ denir). **2.** (fıkh) Kaybolma, meydanda bulunmama. bk. Gıybet.

GAYBETÇİ (i.). Arkadan herkesin aleyhinde söz söyleyen, çekiştiren. Ar. fassâl, zemmâm.

GAYBÎ (i. A.) (mü. gaybiyye). Âlem-i gaybiyye, rûhâniyyete ait: **İhbâr-ı gaybiyye** = Gayba ait haber verişler.

GAYBÛBET (i. A.). Hazır ve göz önünde olmama, meydanda olmayış, hazır bulunmayıp başka yerde olma: Müzakere sırasında ekseri üyelerin gaybubeti. Benim gaybubetimden faydalanarak böyle bir teklifte bulunmuştur. Öğretmenimiz bu yıl üç ay gaybubet etti, onun gaybubetinde vekili ders veriyordu.

GAYE (a uzun) (i. A.). Maksat, bir teşebbüsün yöneldiği şey. Varılacak netice. bk. Gayet.

GAYET (a uzun) (i. A.) (c. gayât) (Arapça terkiplerde gaye şeklinde de kullanılır). **1.** Son, bitim, nihayet. Fars. encâm: Bu işin gayeti budur. **2.** Netice, maksat, Fars. merâm: Bunun gayeti nedir? **3.** (Türkçe'de) Çok, ziyade, son derecede, nihayet derecede: Gayet büyük, gayet güzel. **Gayetle, gayette** = Son derece: Gayetle yüksek bir minare. Gayette güzel bir bahçe. **Begayet** = Son derecede: Begayet faydalı bir kitap. **Bîgayet, bî-gaye, bî-gayât** = Sonsuz, pâyânsız, pek çok, hesapsız, hadsiz. **Gayet-ül-gaye** = En son derecede, Ar. nihâyet-ün-nihâyet: Günde gayet-ül-gaye dört ders okunabilir.

GAYETSİZ (a uzun) (i.). Sonsuz, pâyânsız, nihayetsiz, pek çok.

GAYM (i. A.) (guyûm). **1.** Susuzluk, susama. **2.** Kin. **3.** Bulut.

GAYN (i. A. müennes). Eski elifbâda 22. harf. Kalın ve boğazda söylenen g. Ebcedde 1000 sayısını gösterir.

GAYR (i. A.) (c. ağyâr). **1.** Başka, özge, diğer, Ar. âhar, mâadâ: Gördüğümüzün gayrı bir adam. Onun gayrı. Beni gayra muhtaç bırakmayın. Ağyâra iltifat ediyor. (Benzerleri gibi bu da dilimizde ekseriya yanlış olarak bir «ı» ile kullanılır): Bu gayrı iştir. Gayrısını aramayın. Aramızda ayrı gayrı yoktur. **2.** e. Arapça sıfatların başına girip menfi mânâsıyle mürekkep sıfatlar teşkil eder. Farsça'daki nâ- edatının karşılığıdır: **Gayr-ı câiz** = Caiz olmayan, Fars. nâ-revâ. **Gayr-ı tabiî** = Tabiî olmayan. **Gayr-ı mahdûd** = Sınırsız, hadsiz. **Gayr-ı muktedir** = İktidarsız, Fars. nâ-tüvân. **Gayr-ı müslim** = Müslüman olmayan, İslâm'ın gayrı bir dinde bulunan. **Bigayr, min gayr** = Menfi mânâ ifade eder: —siz, bilâ—: **Bigayr-ı hak** = Haksız yere. **Min gayrı haddin** = Haddim olmayarak. **Gayr ez......** = —den mâdâ, haricinde. **Gayr-ez-güzeşte** = Faizden başka, faizi hesab edilmediği halde. **Ve gayrı hi ve gayrı zâlike** = Vesairleri, ve başkaları. **İlâ gayr-ün-nihâye** = Sonu gelmemek üzere, böylece devam etmek. c. Rakipler, düşmanlar: Ağyâre vefâ bize cefâ.

GAYRET (i. A.). **1.** Kıskanma, kıskançlık: Korkarım gayret beni öldürür. **2.** Sevgili ve kutsal bir şeye yabancıların tecavüz ve taarruzunu görmekten hasıl olan tahammülsüzlük duygusu. Ar. hamiyyet: Kendisinde vatan gayreti, din gayreti vardır. Aile hakkında gayretini herkes bilir. **3.** Fevkalâde çalışma, himmet; rehâvet mukabili: Bu işi bugün bitirmeye gayret etmeli. Bu iş sizin gayretinizle olacaktır. **4.** Sabır, tahammül, bir belâ olunca erkekçe davranma: Böyle bir halde siz gayret etmelisiniz ki, sizin gayretiniz diğerlerine de teselli versin. Gayreti elden bırakmamalı. **Gayret vermek** = Cesaret vermek teselli etmek. **Gayreti kesilmek** = Cesaretini kaybetmek. **Birinin gayretini gütmek** = Ona taraftarlık etmek: Daima hemşehrilerinin gayretini güder. **5.** e. **Gayret!...** = Davran, himmet et, çalışmaya devam et!

GAYRET-İ DÎNİYYE (i. F. A.). Din uğruna çalışma, gayret etme, didinme.

GAYRET-İ MERDÂNE (i. F.). Erkekçesine çalışma, gayret etme.

GEYRET-KEŞ (i. F., Ar. gayret, Fars. keşîden = çekmek). **1.** Kıskanç. **2.** Hamiyetli. **3.** Çalışkan, himmetli. **4.** Taraftar: Onun gayretkeşleri vardır.

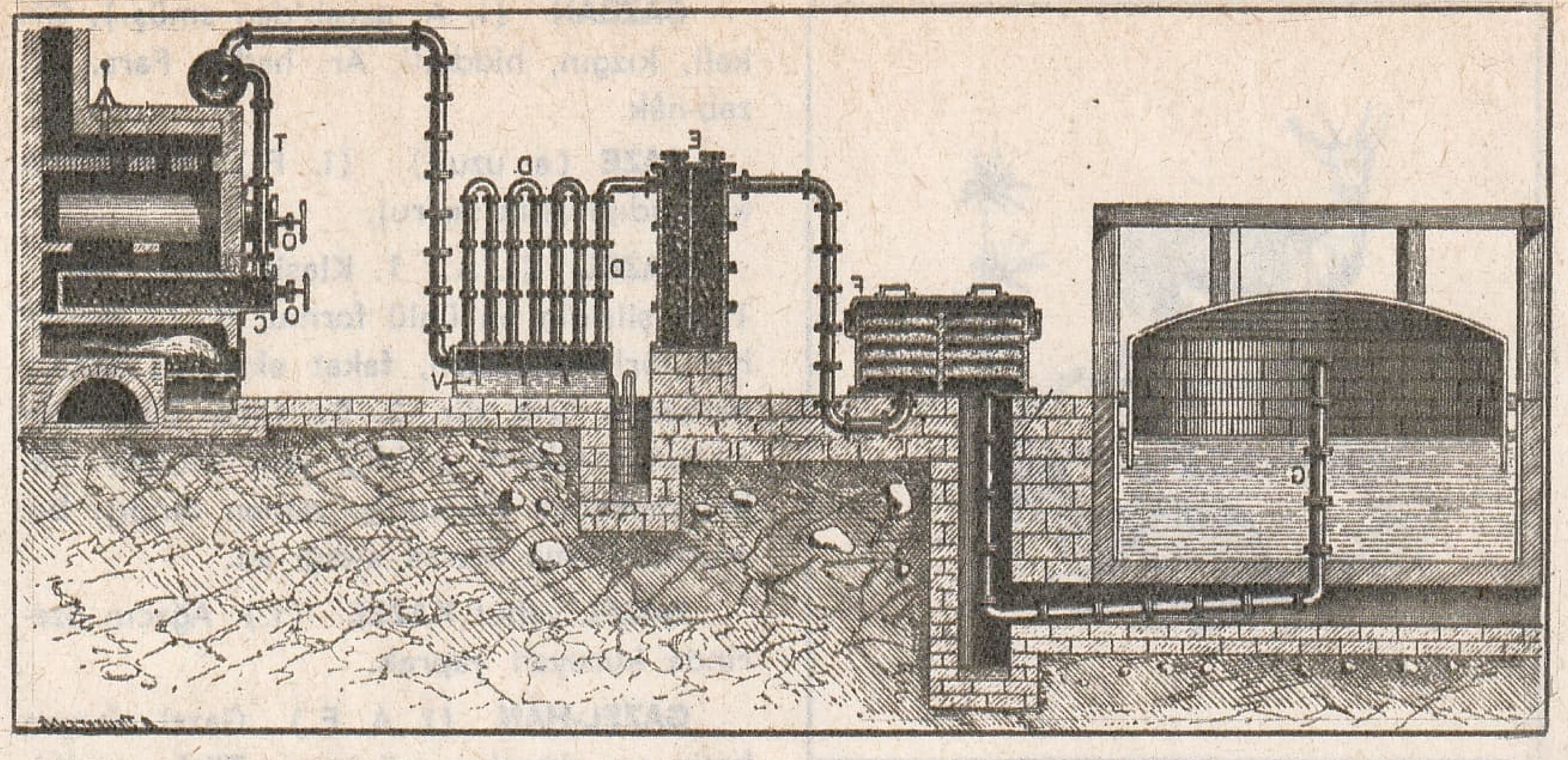

Bir havagası fabrikasının şeması

GAYRETKEŞLİK (i.). Gayret taslama.

GAYRETLEMEK (f.). **1.** Gayrete gelmek, himmet etmek. **2.** Kıskanmak. **3.** Hamiyet göstermek.

GAYRETLİ (i.). **1.** Çalışan ve himmet eden, yorulmaz, bıkmaz, çalışkan. **2.** Kıskanç. **3.** Hamiyetli.

GAYRET-MEND (i. F.). Gayretli.

GAYRETSİZ (i.). Gayret ve hamiyeti, çalışkanlık ve himmeti olmayan, hamiyetsiz ve gevşek.

GAYRETSİZLİK (i.). Hamiyet, çalışmama ve himmet eksikliği, hamiyetsizlik, gevşeklik.

GAYRI (i.) (Arapça gayr'dan galat). **1.** Başka, diğer, ötekiâ O gayrı iştir. **2.** Ayrılık, fark: Aramızda ayrı gayrı yoktur, aile arasında ayrı gayrıyı sevmem. **3.** e. Artık, hele: Gayrı bende de takat kalmadı. bk. Gayri.

GAYRİ bk. Gayrı.

GAYR-İ KABİL (i. F. A.). Mümkün olmayan, imkânsız.

GAYR-İ MÜSLİM (i. F. A.). İslâm dininden olmayan.

GAYRİYYET (i. A.). Ayrılık, gayrılık, başkalık. Fr. altérité.

GAYS (i. A.) (c. guyûs). Yağmur.

GAYTAN (i.). Pamuk veya ipekten sicim, bükme: İpek kaytan, pamuk kaytan. **Gaytan yakısı** = Kaytan şeklinde dar ve uzun yakı. bk. Kaytan.

GAYÛR (i. A.) (gayret'ten imüb. olup şedde (çift y) ile kullanılması yanlıştır). **1.** Pek kıskanç, karısını ve kendisine mensup her şeyi fazla kıskanıp yabancıların yakınlığını ve tecavüzünü asla çekemeyen. **2.** Pek hamiyetli, son derecede iyilik ve gayret sahibi. **3.** Pek çalışkan, fazla çalışan ve himmet eden: Gayûr bir öğretmen (son iki mânâ dilimize mahsus olup birincisinden çıkmıştır. Birincisi ise dilimizde kullanılmamıştır).

GAYÛRÂNE (i. F.). Büyük bir çalışkanlık ve gayretle, üstün bir iyi niyetle: Gayûrâne müdafaa, gayûrâne davrandı.

GAYYÂ (i. A.). Cehennemde bulunduğuna inanılan bir kuyunun adı. mec. «içine düşülünce bir daha çıkılamayan yer veya durum» mânâsındaki «gayya kuyusu» tâbirinde geçer.

GAYYUR bk. Gayûr.

GAYZ (i. A.). Dargınlık, hiddet, gazab, kırgınlık.

GAYZ-EFŞÂN (i. F.). Gayz saçan, öfke saçan, çok öfkeli, hiddetli.

GAZ (i.) (Fransızca: gase). **1.** Katı ve sıvı olmayıp, hava gibi hafif ve uçucu cisim. Osm. cism-i tayyâr. Bir sıvıyı çok ısıtarak gaz haline koymak. Ar. sanılıp gazât suretinde cem'i de kullanılmıştır. **2.** Maden kömürünü yakarak elde edilen ve borularla şehrin her tarafına iletilen; yakılınca eskiden sokak ve evleri aydınlatan ağır kokulu bir uçucu cisim: Gazla sokakları aydınlatmak. Aşağıdaki mânâdan ayırmak için **havagazı** dahi denir. Havagazı ile işleyen birçok makine icat olunmuştur. **3.** (yanlış) Yerden çıkan nefte benzer madenî bir sıvı ki, tasfiyeden sonra zeytinyağı yerine lambada yanarak aydınlatmaya yarar, petrol: Gaz yakmak, gaz lambası, gaz tenekesi, sandığı. **4.** Petrol yakan lâmba, ışık, çerâğ: Şu gazı yakına getirin, bana gösterin.

GAZ (a uzun) (i.) (Fransızca gaze' den. O da vaktiyle bu dokumanın imal edildiği Güney Filistin'in Gazze şehrinin adından). Pek ince tül, tülbent, bürümcük:

Gazâl

Gaz ile sarmışlar. Yüzünü gaz ile örtmüş. **Gaz bezi** veya **gazlı bez** = Yaraları sarmakta kullanılan tül, bez.

GAZÂ (i. A.). Din uğruna yapılan savaş ve kazanılan galibiyet, din düşmanlarına galip gelme. Ar. gazve, cihâd: Gazâ etmek, gazâya gitmek: **Gazâ-yı ekber** = En büyük gazâ ki, tasavvufta insanın kendi nefsine karşı yaptığı savaştır.

GAZAB bk. Gazap.

GAZÂBEN (i. A.) Hırsla, gazapla, öfke ile.

GAZAB-NÂK (i. F.). Gazaplı, öfkeli, kızgın, Ar. hadîd.

GAZÂL (i. A.). Geyik yavrusu, genç âhû. mec. Güzel, sevgili, ürkek genç kız. **Çeşm-i gazâl** = Ceylan gözü, şiirde sevgilinin gözleri için kullanılmıştır.

GAZÂLE (i. A.). Geyik yavrsunun dişisi; dişi, genç âhû.

GAZANFER (i. A.). **1.** Arslan, Ar. esed, Fars. şîr. **2.** mec. Kahraman ve cesur adam.

GAZANFERÂNE (i. A.). Arslana yakışır surette, cesurca. Fars. şîrâne.

GAZAP (GAZAB) (i. A.). Öfke, hiddet, kızma, kızgınlık: Gazap etmek: Gazaba gelmek. **Gazaba uğramak** = Büyük bir adamın hiddetine duçar olmak. **Allah'ın gazabı** = Âfet, felâket.

GAZAPLANDIRMAK (f.). Öfkelendirmak, gazaba gelmek, hiddetlenmek.

GAZAPLANMAK (f.). Öfkelenmek, kızmak, gazaba gelmek, hiddet etmek.

GAZAPLI (i.). Öfkeli, kızgın, Ar. gazûb, Fars. gazab-nâk.

GAZÂRÎF (i. A. c.) (m. gazruf). Gazruflar, kıkırdaklar. bk. Gazruf.

GAZBÂN (i. A. gazab'dan smüş.). Öfkeli, kızgın, hiddetli, Ar. hadîd, Fars. gazab-nâk.

GAZE (a uzun) (i. F.). Kadınların kullandığı allık ve ruj.

GAZEL (i. A.) **1.** Klasik Arap - Fars - Türk şiirinin en ünlü formu. 5 - 15 beyitli her türlü konudan, fakat ekseriya aşktan bahseden lirik şiir. **2.** Bu şiirin Türk musikisinde taksim edildiği yeni usuldür. Fakat makamla okunduğu zaman dindışı bir musiki formu olarak aldığı ad.

GAZEL yahut **KAZEL** (i.). Ağacın üzerinde kuruyan yaprak.

GAZEL-HÂN (i. A. F.) Gazel okuyan hatip ve ekseriya müzisyen. Türk musikisinde bir şiiri irticâlî olarak taksim eden yani usulsüz, fakat makamla okuyan hânende. bk. Gazel.

GAZELİYYÂT (i. A. c.). Gazeller. **Gazeliyyât-ı Fuzûlî** = Fuzûlî'nin gazelleri.

GAZELLENMEK (f.) (ağacın yaprakları) Kuruyup düşmek, sararıp dökülmek.

GAZEL-SERÂ (i. A. F.). Gazel söyleyen yani yazan şair. «Gazel okuyan» mânâsındaki gazel-hân ile karıştırmamalıdır.

GAZETE (i.) (Fransızca: gazette). Ekseriya gündelik ve in folio (büyük boyda) çıkan, haber veren yayın organı.

GAZETECİ (i.). **1.** Bir gazetede yazı işleri kısmında çalışan basın mensubu, yazar, muhabir, foto muhabiri, musahhih, ressam vs.: O, eski bir gazetecidir. **2.** Gazete gezdirip satan, Ar. müvezzî: Bir gazeteci geçerse gazete alalım.

GAZETECİLİK (i.). **1.** Gazete yayınlamak veya yazmak mesleği: Öteden beri gazetecilik ediyor. Gazetecilikle geçiniyor. **2.** Gazete satanın işi, Osm. müvezzîlik.

GAZETE-HÂNE (i.). Gazete idarehane ve matbaası (eskimiştir).

GAZEVİ bk. Kazevi.

GAZEVÎ (i. A.) (mü. gazeviyye). Gazâya ait.

GAZHANE (i.). Havagazı fabrikası.

GAZIŞI (i. fizik) (y. k.). Yanma hadisesi olmadan meydana gelen ışık, Ar. lem'a (Fr. luminescense).

GAZİ (a uzun) (i. A. gazâ'dan if.). **1.** Gazâ eden, düşmana karşı harbetmeye giden, bir memleketi fetheden veya zafer kazanan asker, kumandan ve hükümdar, Ar. mücahid, fâtih: Osman Gazi, Orhan Gazi, Gazi Osman Paşa. Ya gazi, ya şehid. **2.** Türkçe: Gerdana asmaya mahsus yazılı altın. **Gaziler helvası** = Bir çeşit un helvası.

GAZİLİK (a uzun) (i.). Gazi sıfat ve

unvanı: Gaziliği falan muharebede kazanmıştı.

GAZİNO (i. İtalyanca: kazino). Müşterilerine yemek ve temsil veren yahut kumar oynatan müessese (kelime Türkçe'de büyükçe kahvehane ve birahaneler için de kullanılmaktadır). bk. Kazino.

GAZÎR (i. A. gazâret'ten smüş.) (mü. gazîre). Bol, kesretli, ziyade, fazla. Ar. vâfir (en fazla su, süt vesaire hakkında kullanılmıştır).

GAZİYE (i.). Sarı anber çiçeği ağacı, mimoza çeşitlerinden bir küçük ağaç.

GAZOMETRE (i. Fr.). Havagazının, depo edildiği silindir şeklindeki büyük depo.

GAZOZ (i. Fransızca: limonade gazeuse'de). Limon tuzu ile şeker ve bazı asitlerden yapılan köpürücü şerbet.

GAZÖLÇER (i. fizik). Gazları ölçmeye yarayan âlet.

GAZRÛF, GADRÛF (i. A.) (c. gazârîf). Kıkırdak.

GAZRÛFÎ, GADRÛFÎ (i. A.) (mü. gazrûfiyye) (anatomi). Kıkırdak çeşidinden olan: **Mevâdd-ı gazrûfiyye** = Kıkırdağa ait maddeler.

GAZÛB (i. A. gazab'dan imüb.). Öfkeli, kızgın, hiddetli, şiddetli.

GAZAVÂT (i. A. c.) (m. gazve). Gazveler, kutsat savaşlar. bk. Gazve.

GAZVE (i. A.) (c. gazavât) (bazı Arap kabîlelerinin bilhassa câhiliye devrindeki savaşlarına da gazve denmiştir).

GAZYAĞI (i.). Petrol, bk. Gaz.

Gd Gadolinyum cisminin simgesi.

Ge Germanyum cisminin simgesi.

GE (i.). G harfinin adı.

GEBE (i.). Karnında cenîn, dölüt bulunan, Ar. hâmile: Gebe kadın, gebe kısrak. **Gebe etmek, gebe bırakmak** = Tohumlamak. **Gebe kalmak** = Hâmile olmak, tohumlanmak.

GEBELİK (i.). Kadın veya dişi hayvanın karnında yavru taşıması. Ar. haml, habâle.

GEBERİK (i.). Ölü, gebermiş.

GEBERMEK (f.). **1.** (hayvan) Ölmek, telef olmak. Osm. mürd olmak: Araba atlarının biri geberdi. Bu hayvan açlıktan geberecektir. **2.** mec. Telef ve mahv olmak: Kendisine bakmıyor, bir gün geberip gidecektir (insan için küfür ve hakaret yerine kullanılır).

GEBERTMEK (f.). **1.** (hayvanı) Öldürmek, telef etmek, gebermesini mucib olmak: Siz bu hayvanı geberteceksiniz. **2.** mec. Çok dövmek, çok eziyet etmek: Onun bana ettiğine karşı, ele geçirsem geberteceğim.

GEBEŞ (i. A.). Koyunun erkeği, koç. mec. Akılsız, ahmak adam.

GEBR (i. F.). Âteş-perest, Mecûsî, Zerdüştî, eski İran dinine mensup (gâvur kelimesinin bundan çıktığı sanılır).

GEBRE (i. Y.). Bir yabanî çalının turşuluk yemişi. Kabara. Fr. capre.

GEBRE (i.). At tımarı kesesi, çuldan yapılır.

GEBREOTUGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden, bir bitki familyası. Familyanın örnek bitkisi gebreotu'dur.

GEC (KEC) (i. F.). Eğri, çarpık, Ar. münhanî. **Gec-külâh** = Külâhını eğri giyen. **Gec-bîn** = Eğri bakan, garazkâr. **Geç-endîş** = Eğri düşünen, kötü niyetli (yalnız böyle bazı terkiplerde az kullanılır). bk. Kec.

GEC-BÂZ (i. F.). Oyunda hile yapan. Fr. tricheur.

GECE (i. vakitsiz demek olan gec'-ten). Yirmi dört saatlik günün karanlık kısmı ki, mevsime göre uzayıp kısalır. Ar. leyl, Fars. şeb. Asıl Türkçe'si tün, dün: Yarın geceyi bekliyor. **Gece olmak** = Karanlık basmak. Ayın on dördüncü gecesi: Dolunay, Ar. bedr. **Gece safası** = Gece açılır bir cins çiçek. **Kına gecesi** = Vaktiyle geline kına sürdükleri gece. Sonradan düğünlerdeki eğlence gecesi. **Gece kuşu** = **1.** Puhu kuşu. **2.** mec. Uyku uyumaz adam, geceyi uyanık geçiren adam. **Gece yatısı** = Gece yatmak üzere olan misafirlik: Gece yatısına buyrun. **Gece yarısı** = Ar. nısfılleyl, saatin 24 olduğu an. **Gece yanığı** = Yüz ve elde çıkan siyah bir yara. **Gece vakti** = Geceleyin: Gece geliniz, gece çalışıyor. Gece serin olur. **Bu gece** = Mazi veya istikbale en yakın gece. Bu gece üşüdüm. Bu gece gideceğim. **Dün gece** = Dünkü günün gecesi. **Evvelki gece** = Dün geceden evvel olan gece. **Gece - gündüz** = Daima, Fars. şeb-ü-rûz, Ar. leyl ü nehâr. **Her gece** = Gecelerin hepsinde. **Gece - gündüz dememek** = Vaktin uygun olup olmadığına aldırmamak.

GECECİ (i.). **1.** Nöbeti geceye tesadüf eden. **2.** Bir yerde geceleyen.

GECEKONDU (i.). İzinsiz olarak bir gecede yapılıveren ev, yapı.

GECELEMEK (f.). **1.** Bir yerde gece kalmak, geceyi geçirmek: Ormanda geceledik. Yatacak yer bulamayıp dışarda geceledik. **2.** Vakit gece olmak, karanlık, gece basmak: Geceleyince yolu göremediğimizden durmaya mecbur olduk.

GECELEYİN (i.). Gece vakti, Ar. ley-

len: Geceleyin yola girdik.

GECELİ (i.). Geceli gündüzlü, gece gündüz: Geceli - gündüzlü çalışarak iki haftada bitirdim.

GECELİK (i.). **1.** Geceye mahsus: Gecelik kıyafet. **2.** Gece giyilen entari, gece vakti veya gündüzün dahi evin içinde giyilen esvap: Geceliğini giymiş: Gecelikle sokağa çıkmak ne kadar çirkindir.

GECESAFASI (eskiden: **GECESAFA**) (i. botanik). İkiçeneklilerden, süs bitkisi olarak yetiştirilen bir bitki (mirabilis ialapa).

GECEYANIĞI (i.). Uçuk gibi, birdenbire oluveren, kabarcıklı türlü deri döküntülerine verilen ad.

GECİKOTU (i.). Bir cins bitki.

GECİKME (i.). Gecikme, geç kalma, Ar. teahhur.

GECİKMEK (f.). Geç kalmak, geride kalmak, vakitsiz gelmek. Osm. teahhur eylemek: Bugün vapur gecikti. Niçin bu kadar geciktiniz?

GECİKTİRME (i.). Armonide bir terim. Fr. anticipation.

GECİKTİRMEK (f.). Geç bırakmak, te'hir etmek, sonraya bırakmak, te'cil etmek: Rüzgâr, vapuru geciktirdi. Söze tutup beni işimden geciktirdi. Şu kitabı bana verin de geciktirmeden geri vereyim.

GEÇ (i.). Zamanca geri olan, erken (er) zıddı, vakitsiz: Geç vakit, geç gün. Şimdi geç oldu. Zaman bakımından geride, vakitsiz: Geç geldi, geç kalmak: Gecikmek. **Er geç** = Erken olmazsa geç olup elbette olacak, bir gün, ne vakit olsa. Er geç herkes vefat edecektir. **Rabbim gecinden versin** = Eceli mümkün mertebe geciktirip uzun ömür isteme.

GEÇE (e.). Geçtiği halde: Saat beşi çeyrek geçe. Mukabili: Kala.

GEÇEN (i.). **1.** Akıp giden: Buradan geçen adamlar. Gelen geçen, gelip geçen. **2.** Uzanan veya akan, Osm. cereyan eden: Evimin önünden geçen yol, ark, dere. **3.** Geçen, eski, geçmiş olan: Geçen sene, bıldır. **Geçen gün** = Öte gün, birkaç gün evvel. Geçen ay. **4.** Geçen zaman veya hal ve vak'a: Geçen unutulur, geçen geçti: c. **Geçenlerde** = Birkaç gün önce.

GEÇER (i.). **1.** Geçerli olan, Osm. tedavül eden: Geçerli akça. **2.** Revaçlı, satılır, aranılır, makbûl: Geçer mal.

GEÇİCİ (i.). **1.** Geçen, kalıcı olmayan, sabit olmayan. Ar. muvakkat: O, geçici bir haldir. **2.** Geçen bulaşan, Ar. sârî: Cilt hastalıkları geçicidir.

GEÇİCİ GEÇKİ (i. T.). Bir musiki parçasında geçici olarak yapılan geçki ki, kesin geçki'nin aksidir.

GEÇİCİ KARAR (i. T. A.). Bir musiki parçasında yapılan geçici karar ki, «asma karar» da denir; eserin veya hânenin solundaki asıl karardan farklıdır.

GEÇİLMEK (f.). **1.** Yürünmek, bir baştan bir başa gidilmek. Osm. mürûr ve ubûr olunmak: Çok kar yağdığı için dağ yolundan geçilemez. Çamurdan geçilmez. **2.** El çekmek vazgeçilmek, çevirilmek: Alışılan şeyden kolay geçilmez. **3.** Aşılmak, mesafe alınmak. Yolun yarısı, en zor kısmı geçildi.

GEÇİLMEZ (i.). **1.** Yürünmesi, bir baştan bir başa gidilmesi mümkün olmayan: Geçilmez yol, dağ, dere. **2.** Terkolunmaz, bırakılamaz: Geçilmez bir mal, geçilmez bir âdet.

GEÇİM (i.). **1.** Birlikte yaşayış, Ar. muâşeret, imtizâc: Böylelikle geçim olmaz. **2.** Revaç, râyiç. **3.** Bütün zırh.

GEÇİMSİZ (i.). Etrafındakilerle geçinemeyen.

GEÇİMSİZLİK (i.). Geçimsiz olma hali, uyuşmazlık.

GEÇİNDİRMEK (f.). Yaşatmak, birinin yaşama ortamını temin etmek. Osm. iâşe, infak etmek: Çoluk çocuğunu geçindirmek için gece gündüz çalışmaya mecburdur. Bu iş beni geçindiriyor.

GEÇİNECEK (i.). Yaşamaya, yiyip, içmeye ait olan şey, gelir, irad: O ailenin geçineceğini temin etmelidir.

GEÇİNME (i.). **1.** Uyuşma, bir arada yaşayabilme, dirlik. Ar. muâşeret. **2.** Ar. taayyüş, maişet, geçinecek sebep ve vasıtalar: Geçinmesi var mıdır?

GEÇİNMEK (f.). **1.** Nafakasını tedarik edip yaşamak. Osm. taayyüş etmek, idare olunmak: Alnının teriyle, çalışmasıyla geçiniyor. **2.** Başkasıyla birlikte iyi yaşamak. Osm. muâşeret, imtizâc etmek: İki elti pek güzel geçiniyorlar. O, ahlâk sahibi bir adamdır, herkesle geçiniyor.

GEÇİRGENLİK (i. fizik). Bazı cisimlerin, içlerinden başka şeyleri geçirme hususiyeti, nüfuziyet: Kumlu toprakların geçirgenliği fazladır.

GEÇİRİLMEK (f.). **1.** Bir baştan bir başa gidilmek, geçirme işine konu olmak. Osm. imrâr edilmek, öte tarafa vardırmak: Kayıkla nehrin ötesine geçirildi. **2.** Atlanmak, giderilmek, atlatılmak: Bir tehlike, büyük bir hastalık geçirildi. **3.** Yürütülmek, Osm. Mürûr ve ubûr ettirilmek: Asker şehrin içinden geçirildi. Verilcek su nereden geçirilecektir? **4.** İyi edilmek, tedavi olun-

mak, atlatılmak, giderilmek: Bendeki başağrısı bir türlü geçirilemedi. **5.** Ferâğ ettirilmek, el çektirilmek: O adam bir türlü kumardan geçirilemedi. İçkiden geçirilirse sıhhatı da düzelir. **6.** Tedavül ettirilmek: Bu para geçirilebilir mi? **7.** Çevrilmek, Osm. ihâta edilmek: Bu levhalara çerçeve, bu kitaba kap, yastıklara kılıf geçirilmeli. **8.** Takılmak, konmak, sokulmak: Çerçeveye cam geçirildi. **9.** Kaplanmak, yapıştırılmak, dikilmek: Kürke kab, kaba kürk, yorgana yüz, çarşaf geçirilmek: **Ele geçirilmek** = Tutulmak, Osm. derdest edilmek. **Diş geçirilmek** = Zarar verebilmek veya sadece tesir edebilmek: Ona diş geçirilemez. **Kılıçtan geçirilmek** = Sırayla herkes öldürülmek, Osm. katl-i âm edilmek. Baştanbaşa ve biraz gelişi güzel incelenilmek.

GEÇİRİMLİ (i. jeoloji). Geçirgenliği olan.

GEÇİRİMSİZ (i. jeoloji). Geçirgenliği olmayan.

GEÇİRME (i.). Geçirmek işi.

GEÇİRMEK (f.). **1.** Bir baştan bir başa yürütmek, geçme işini yaptırmak. Osm. mürûr ve ubûr ettirmek, imrâr etmek: Askeri çarşının içinden geçirdiler. Talebesini her gün önünden geçirir. **2.** Atlatmak, öbür tarafa nakletmek: Kayıkla nehirden geçirdi. **3.** Nakletmek, yer değiştirmek: Kışın çocukları öbür odaya geçireceğiz. **4.** Tecavüz ettirmek: Sürünüzü bizim otlağa geçirmeyin. Hududun ötesine asker geçirdi. **5.** Durdurmak, sükûnet buldurmak, gidermek, iyi etmek: O ilâç dişimin ağrısını geçirdi. **6.** Tesir ettirmek, dinletmek: Sözünü geçiremedi. **7.** Tedavül ettirmek: O parayı geçirmiş. Bu malı Anadolu'da geçirebilirsiniz. **8.** Vazgeçirmek, döndürmek sarf-ı nazar ettirmek: Kendisini o fikirden geçirmeli. Ben onu, o fikirden, o tabiattan geçirdim. **9.** Bir yandan sokup öbür yandan çıkarmak: İğneye iplik geçirmek, düğmeyi iliğe geçirmek. **10.** Takmak, koymak, Osm. vaz' ve ilka etmek: Çerçeveye cam geçirmek. **11.** Kaplamak, yapıştırmak, çevirmek, örtmek: Levhaya çerçeve, kitaba kap, yorgana yüz, duvara kâğıt geçirmek. **12.** Sürmek: Şu tavana bir kat daha boya geçirmeli. Vernik, lostra geçirmek. **13.** Sokmak, idhal etmek. **Diş geçirmek** = Zarar edebilmek veya sadece tesir edebilmek: O, bana diş geçiremez. **Ele geçirmek** = **1.** Tutmak, Osm. derdest etmek. **2.** Nadir ve bulunması müşkül bir şeye sahip olmak. **Zimmete geçirmek** = İdaresiyle görevli olduğu parayı kendi için harcamak veya çalmak. **Kılıçtan geçirmek** = Katl-i âm etmek. **Kırıp geçirmek** = Tahrip etmek. **Gözden geçirmek** = Baştanbaşa, fakat sathî şekilde incelemek. **Göğüs geçirmek** = **1.** İç çekmek. **2.** Biri hakkında intikam beslemek. **Gömlekten, yakadan geçirmek** = Oğulluğa kabûl etmek. Osm. tebennî eylemek.

GEÇİRTMEK (f.). **1.** Bir başkasının aracılığı ile birinin geçmesini kolaylaştırmak. Osm. imrâr ettirmek: Askeri kayıkçılara nehrin öte yakasına geçirtti. **2.** Tedavül ettirmek, revaç buldurmak, alış verişte kabûl ettirmek: Eksik lirayı uşağına verip geçirtmiş. **3.** Vazgeçirtmek, Osm. ferağ ettirmek: Köy imamı vasıtasıyla köylüleri niyetlerinden geçirtti. **4.** Kaplattırmak, örttürmek, kılıf yaptırmak. Kürke kap, levhaya çerçeve, kitaba kap, yorgana yüz geçirtmek. **5.** Sokturmak, ithal ettirmek: Diş geçirtmek, hesaba geçirtmek. **6.** Bir baştan bir başa yürütmek. Osm. mürûr ve ubûr ettirmek: Arazisinin içinden kimseyi geçirtmez. **7.** Tecavüz ettirmek: Kendi otlağına kimsenin hayvanlarını geçirtmez.

GEÇİŞLİ (i. gramer). Müteaddî, yaptığı iş failden başkasına tesir eden fiil.

GEÇİŞME (i. fizik). Sızdırıcı bir perde ile ayrılmış iki çeşit sıvının bu perdeden geçerek karışmaları hadisesi.

GEÇİŞMEK (f.). Birbirine girmek.

GEÇİŞSİZ (i. Gramer). Lâzım; yaptığı iş faile tesir eden fiil.

GEÇİŞTİRMEK (f.). Geçirmek, def ve bertaraf etmek, atlatmak: Çocuklar kızamığı kolay geçiştirdiler. Bugün bir kaza

Zap Geçidi

geçiştirdim. **Sükûtla geçiştirmek** = Cevap vermemek.

GEÇİT (i.). 1. Geçecek yer, geçecek yol. Ar. me'mer. 2. Dağ vesair yerlerin geçilecek yeri. Fars. derbend, boğaz: Toros dağlarının en mühim geçidi Gülek boğazıdır. Dağ geçidi. 3. Nehrin genişleyip suyu sığlaşmakla geçilebilen yeri: O ırmaktan geçebilmek için geçitlerini bilmek lâzımdır. eder. 4. Geçiş, Osm. mürûr, ubûr: Bu nehir geçit vermez. 5. (denizcilik) Deniz trafiğine mahsus olup demir atılması yasak olan yer. (askerlik) Geçit resmi (resm-i geçit terkibi yanlıştır ve kullanılmamalıdır): Bir veya birkaç alay askerin veya bütün bir kolordunun resmî bir şekilde bir yerden veya bir kumandanın, hükûmet veya devlet başkanının önünden geçmesi. **Kırk geçit** = Birçok yerlerinde bir kenarından diğer kenarına geçilmek lâzım gelen, yani yolun birçok defa kestiği nehir.

GEÇİT NOTASI (i. T. İ.). Musikide süs notalarından biri.

GEÇKİ (i.). Musikide bir makamdan başka bir makama geçme. Fr. modulation.

GEÇKİN (i.). 1. Geçmiş, çok olmuş, lüzumundan fazla olgun: Geçkin meyve. 2. Yaşlı, Ar. müsîn: Geçkin adam. 3. Önce olmuş, Ar. sâbık, sâlif. 4. Kesildikten sonra çok vakit kalıp kullanılmamakla kızarıp lekeler peyda ederek bozulmuş (kereste): Geçkin ağaç (yangın ağacı da denilir).

GEÇME (i.). 1. Geçmek işi. 2. Bir şeyin içine veya üstüne takılıp yerli olmayan ve oynayan, yivli: Geçme çerçeve, geçme kapak, geçme çekmece. 3. Birbirine girerek kapanan veya vida ile takılan, boğmaklı: Geçme dürbün, çubuk.

GEÇMEK (f.). 1. Bir baştan bir başa yürümek. Osm. mürûr ve ubûr etmek: Demin buradan geçti. Oraya gitmek için nereden geçeceğiz? 2. Yer değiştirmek, gitmek, taşınmak: Kışın lodosa karşı bir odaya geçerim. Yazın yalıya geçerim. 3. Girmek,nüfuz etmek: Arının iğnesi etime geçti. Soğuk iliğime geçti. Acısı yüreğime geçti. 4. Bitmek: Kış geçti. Gençlik çabuk geçer. Vâdesi geçti. Ağustos geçti. 5. Bırakmak, terketmek, alâkasını kesmek: Ben hakkımdan geçmem. Bu tabiattan geçmeyecek misin? Ben o niyetten geçtim. 6. Affetmek: Cenâb-ı Hak, kullarının günahlarından geçer. 7. Değeri olmak, râyic olmak, tedavülde bulunmak: Bu para şimdi geçmez. Geçer akça ile. 8. Sürülmek, sürümü olmak, aranmak, makbûl ve mûteber olmak: Bu türlü basmalar Anadolu'da çok geçer. Bu mal burada geçmez. 9. Tesirli ve itibarlı olmak, tesir etmek, sözü dinlenmek, makbûl olmak: Onun sözü geçer. O adama benim sözüm geçmez. Oralarda onun hükmü geçer mi? Sizin nazınız geçer. 10. İyi olmak, Osm. geçmiş olmak, savuşmak: Bu hastalık geçer. Baş ağrısı daha geçmedi. 11. Sirayet etmek, bulaşmak: Hastalıkların çoğu temasla geçer. Acaba bana bu hastalık kimden geçti? 12. Akmak, cereyan etmek: Tuna, Macaristan'ın içinden geçer. 13. Söz etmek, vuku bulmak: Bahsi, zikri, sözü geçti. Bir saat sonra fırtına geçmişti. 14. Bir mahal veya makam veya göreve oturmak. Osm. kuûd etmek, tayin olmak: Köprülü, sadârete geçmişti. 15. Hitabet kürsüsüne geçti. Siz köşeye, yukarıya geçin. 16. İlerlemek, ileri gitmek: Onlar geçmişti, yetişemedik. 17. Miras kalmak: O konak ona amcasından geçti. Yalısı kime geçti? 18. Ötesine gitmek, arkada bırakıp ilerlemek: Saat beşe varmadan Kütahya'yı geçmiştik. Bütün Atlas Okyanusu'nu geçip Amerika'ya ulaştık. 19. Geride bırakmak, Osm. şebkat, müsabakat, tekaddüm etmek: Yarışta falanın atı mevcut atların hepsini geçti. Benim yürüyüşüm hafiftir, hepinizi geçerim. 20. Bir iş ve meslekte veya yükselişte başkalarından ileri olmak. Osm. tekaddüm etmek: Çalışmak sayesinde bütün arkadaşlarını geçti. Amerika, birçok sahalarda Avrupa'yı geçti. 21. Tecavüz etmek, aşmak, atlamak: Hududu geçti. 22. İlerlemek, ilerde olmak: Saat beşi geçiyor. Altıyı yirmi dakika geçiyor. 23. Sarfı- nazar etmek, bakmamak: Orasını geç. **Ele geçmek** = Nasib ve müyesser olmak, kiymetli bir şeye tesadüfen sahip olmak: Eski bir kitap elime geçti. Bu at ele geçmez. **İş başına geçmek** = İşe başlamak. **İş işten geçmek** = Fırsat kaçırılmak. **İleri geçmek** = Akranı arasında ileri gitmek. Osm. tekaddüm, tasaddur etmek. **Başa geçmek** = Bir işin en ileri mevkiine gelmek. Osm. tasaddur etmek. **Birbirine geçmek** = Telâşa düşmek. **Tavan başa geçmek** = Çok telâş etmek, mahcup ve meyus olmak. **Tez geçmek** = Söyleyip geçmek, ısrar etmemek. **Can geçmek** = Uykuya varmak. **Candan geçmek** = 1. Fedakârlık etmek. 2. Ümitsiz olmak. **Çiğneyip geçmek** = Yanından geçip de ziyaret etmemek. **Kendinden geçmek** = 1. Bayılmak, hissi kaybetmek. 2. Dalmak uyuklamak. **Gönülden geçmek** = Kalbine doğmak. **Vazgeçmek** = Artık istememek. **Vız geçmek** = Kulak asmamak, dinlememek. **Yere, yerin dibine geçmek** = Çok mahcup olmak. **Son pişmanlık ele geçmez** = Hayır etmez. **Geçmiş ola** = 1. Hastaya olunan dua veya bir kaza savana

olunan tebrik. **2.** Artık vakit kalmadı, sırası geçti. **Geç** = Kulak asma, ehemmiyet verme!

GEÇMELİK (i.). Bazı yerlerden geçebilmek için ödenen para, mürûriye.

GEÇMEZ (i.). **1.** Revaçsız, itibarsız, sürümsüz: Bu memlekette geçmez birtakım kumaşlar getirmiş. **2.** Kalp: Geçmez para. **3.** İyi olmaz, tedavisi mümkün olmayan: Bu, geçmez bir hastalıktır. **4.** Sirayet etmez, sârî olmayan: Geçmez hastalık.

GEÇMİŞ (i.). **1.** Bitmiş, sona ermiş. Osm. mürûr etmiş, sabık, sâlif, mazi: Geçmiş zaman, geçmiş günler. **2.** Çok olmuş, lüzumundan fazla olgun: Geçmiş meyve. **Geçmiş olsun** = Hastalara veya bir kaza atlatanlara olunan dua ve tebrik. **3.** Macera, düşmanlık doğuran olay: Onun bir geçmişi vardır. O adamla bir geçmişiniz var mıdır? **4.** Ölüler: Geçmişlerin adını lekeletmemeli. Geçmişlerinizin canı için.

GEDÂ (i. F.) (c. gedâyân). **1.** Dilenci, Ar. sâil. **2.** Yoksul, fakir: Ben gedâ'ya... mec. (eski tevazu tâbirlerinden).

GEDÂYÂN (i. F. c.). Gedâlar, yoksullar.

GEDÂYÎ (i. F.). Gedâlık, yoksulluk.

GEDE (i. F.). Ev, hane (mey-gede ve âteş-gede gibi terkiplerde kullanılır).

GEDELEÇ (i.). Yivli büyük ok kuburu.

GEDİK (i.). **1.** Çentik, yıkık yer. Ar. fürce, rahne: Duvarın gediği, dağ gediği. **2.** Düşük diş, dişlerin dizisindeki eksik. **3.** Eksik, noksan, kusur: Eksik, gedik tamamlamak. **4.** Büyük dairelerde ve bilhassa Osmanlı devrinde saray-ı hümâyûnda bir hizmetin vazife ve imtiyazı. **5.** Esnafa kendi başlarına ticaret etmek üzere verilen ruhsat ve imtiyaz: Esnaf gediği. **6.** Bazı mülklerin vakfa ait vergisi: O dükkânın gediği vardır. Gedikler kalemi, kâtibi. **7.** mec. **Tunus gediği** = Kelepir şey ve bilhassa serveti için evlenilen yaşlı zengin kadın **8.** Ön dişlerinden bir, ikisi düşük olan.

GEDİKLİ (i.). **1.** Yıkık, çentikli ve düşük yeri olan: Gedikli duvar, kale, diş. **2.** Vaktiyle bir büyük dairede ve Osmanlı devrinde saray-ı hümâyûnda belli başlı bir hizmete memur olup o hizmete ait vazife ve imtiyazı haiz bulunan, bir hizmetli sınıfı: Gedikli ağalar. **3.** Mülk olduğu halde vakfa ait bir tarafı olan: Gedikli mülk, gedikli dükkân. **4.** (denizcilik) Deniz assubayı ki, eskiden yükselerek subay olabilirdi. Sonradan kara ve hava assubayları için de kullanılmıştır. Küçük zabit de denmiştir. Şimdi assubay deniyor.

GEDİLMEK (f.). **1.** Oyulmak, gedik olmak, çentilmek, rahne açılmak. **2.** Kaşınmak.

GEDMAN, GEDMEN (i.). Külünklü kazma.

GEDMEK (f.). Oymak, çentmek, kertmek, diş diş etmek.

GEĞE bk. Geğeç.

GEĞEÇ yahut **GEĞE** (i.). Böcek vesaire sokması, geveleme (aslı geğeleme) **Geğeç arı** = Zehirli bir cins arı. **Geğeçotu** = Bir cins bitki. **Geğeçkuşu** = Atmacanın bir cinsi, seksek.

GEĞELEMEK (f.) (böcek veya başka hayvan). Sokmak, gagalamak.

GEĞİRME (i.). Midede toplanan gazın ağızdan çıkarılması.

GEĞİRMEK (f.). Midede hasıl olan gazı ağızdan çıkarmak.

GEĞİRTİ (i.). Geğirmek işi, geğirme ile çıkan ses.

GEĞREK (i.). Kaburganın altı, öksüzce, Osm. dıl'-ı kâzib. **Geğrek altı** = Böğrün üstü. **Geğrek batma** = Geğrekte duyulan sancı.

GEH ve **KEH** bk. Kâh ve gâh.

GEHVÂRE (i. F.). Beşik, Ar. mehd.

GEL (f.). Gelmek fiilinin emir hâlidir. **Gel git, gel zaman git zaman** = Zamanla, giderek. **Git gel** = İş sahiplerinden birinin bugün git yarın gel gibi vaatlerle oyalandırılması. bk. Gelmek.

GELBERÜ, GELBERİ (i.). Bir şeyi çekmeye mahsus çeşitli şekillerde âlet.

GELE (i.). **1.** Tavla oyununda vurgun taşı olup gelen zarda açık yer olmamakla öbür eli beklemek mecburiyetinde bulunulduktа kullanılır. «Gel ha» dan hafifletilmiş olarak da kullanılır. **2. Rast gele, rasgele** = Tesadüfî, tesadüfen. **Gele gele** = Zamanla, git gide, yavaş yavaş.

GELECEK (i.). Ar. Âtî, müstakbel, öndeki, ilerdeki: Gelecek sene, gelecek yaz. **2.** Gelmesi beklenilen: Gelecek adam. Eve gelecek gelinin nasıl çıkacağı meçhul. **3.** Âtî, müstakbel, istikbal: Geleceği ancak Allah bilir. **4.** Kaza, kader, yazılı olan şey: Gelecek bozulmaz. **Geleceği var ise** = Eğer gelecekse. **Geleceği tutarsa** = Gelmeye kalkışırsa. **5.** Gelecekler = Bizden sonrakiler.

GELEN (i.). **1.** Gelici, gelmiş, Ar. âtî, vârid, vâsıl: Dün buraya gelen adam. **2.** Vuku bulan, Ar. vâkî: Başa gelen çekilir. **Gelen giden** = **1.** Misafir: Onun geleni gideni yoktur. **2.** Geçip gidenler: Konağı gelen gidene açıktır. Gelen giden uğrar.

Gelinlik

GELENBE (i.). Koyun yatağı (Anadolu'da bir kasabanın adıdır).

GELENEK (i. sosyoloji) (y. k.). An'ane, alışılagelmiş şeyler.

GELENEKÇİLİK (i. felsefe) (y. k.). An'anelerin cemiyet hayatında temelli vazifelerinin bulunduğuna inanan doktrin.

GELENİ (i.). Tarla sıçanı.

GELGEÇ (i.). Bir işte sebat etmeyen, sebatsız.

GELGEL (i.). Alım, cazibe.

GELGİT (i.) (y. k.). Med ve cezir.

GELİN (i.). **1.** Evlenmeye hazırlanmış kız veya yeni evlenmiş kadın. Ar. arûs, arûse: Gelin almaya gidiyorlar. Filân kız gelin oldu. **2.** Oğulun eşi: Falanın gelini Filân kadın gelini ile iyi geçiniyor. Gelininden memnundu. Üç gelini vardır. mec. **Ermeni gelini** = Pek ağır hareketli. **Gelin saçı** = Eftimon denilen bir cins bitki. **Gelin feneri** = Elgengeç denilen bir cins bitki. **Gelin kuşu** = Bir cins büyük toygar. **Gelin havası** = Pek hareketli hava. **Yüzü yazılı gelin gibi kalmak** = Boşuna beklemek (şimdi kullanılmıyor).

GELİNCE (i.). **1.** Amma, imdi: Sizin oraya gitmenize gelince. O bahse gelince. **2.** Sırası geldikte: Herkese güler yüz gösterir, bana gelince çehresini değiştirir. Eğlence için daima hazırdır, işe gelince hastalığını söyler.

GELİNCİK (i.). **1.** Küçük gelin. **2.** Sansar çeşidinden pek küçük ve ince uzunca bir hayvancık ki, sarılı beyazlı olup kuru duvarların deliklerine kaçar, tavuk, yumurta ve piliçlere dadanır. Ar. İbnü arûs (gelin oğlu). **3.** Çayırlarda yetişir pek kırmızı bir cins çiçek ki, ilâç için şurup ve reçelini yaparlar. Çöl lâlesi, kızalak. **Gelincik balığı** = Bir cins lezzetli balık. **Gelincik illeti** = Bir hastalık, Osm. istiskaa-i umûmî.

GELİNCİKGİLLER (i. botanik). Ayrı taçyapraklı, ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

GELİNLİK (i.). **1.** Geline lâyık ve münasip yahut mahsus. Gelinlik esvap, gelinlik oda. **2.** Gelin olma çağında bulunan, yetişmiş: Gelinlik kız.

GELİNMEK (f.). Gelmek, vaki olmak, Osm. vürûd edilmek: Bu vakitte gelinir mi? Oraya bir saatte gidilip gelinir.

GELİR (i.). İrâd, kazanç, vâridât: Ayda sekiz yüz lira geliri vardır.

GELİŞ (i.). Gelmek işi, gelme, Ar. vürûd: Onun bu saatte gelişi sebepsiz değildir. **2.** Tarz, tavır, suret. **Gelişigüzel** = Rasgele, tabiî hâlinde, her nasıl bulunduysa, dikkat ve ihtimam olunmaksızın: Gelişigüzel bir kıyafetle, saçlarını gelişigüzel zel bırakmıştı («gelişât» suretinde cem'i ve istidâd ve reviş mânâsında kullanılması gülünçtür).

GELİŞME (i.). Gelişmek işi, inkişaf.

GELİŞMEK (f.). **1.** Yetişmek, büyümek, boy atmak: Bu ağaç, bu ekin güzel gelişti. **2.** İyileşmek, semirmek: Seyahat kendisine yaramış, hayli gelişmiş.

GELİŞTİRMEK (f.). Gelişmesini sağlamak.

GELME (i.). Gelmek işi, Ar. vürûd. bk. Gelmek.

GELMEK (f.). **1.** Gelmek, beriye hareket etmek. Ar. vürûd, Fars. âmed: Babam dün geldi. Her akşam eve gelir. Çocuklar şimdi okuldan gelecektir. **2.** Geriye dönmek, Osm. rücû etmek: Gidip gelme: Osm. azîmet ve avdet: Gittiği yerden gelmez. Git ama, çabuk gel. **3.** Girmek, yaklaşmak, başlamak, olmak: Yaz geldi. Ramazan geliyor. Tatil, imtihan geliyor. **4.**

Yetişmek, Osm. vusûl, muvâsalat etmek: Vapur kaçta gelir? **5.** Ortaya çıkmak, belli olmak, Osm. zuhûr etmek, peydâ olmak, hâsıl olmak, tebâdür eylemek. Kendisine bir alıklık geldi. İki günde bir sıtma gelir. Hatırıma, aklıma geldi. **6.** Dokunmak, isabet etmek, rasgelmek: Başına bir taş geldi. Başına bir musibet gelmiş. Gelen çekilecek. **7.** Uymak, uygun ve muvafık olmak, yakışmak: Bu palto bana gelmez. Bu kıyafet benim yaşımda bulunanlara gelmez. Bu hesap işinize gelir mi? **8.** Tesadüfen olmak, bulunmak, çıkmak, tesadüf etmek: O çizme bana dar, kısa geldi. Yediğim yemek mideme ağır geldi. Yağan yağmur ekinlere çok iyi geldi. **9.** Görünmek zannolunmak: Bu yol bana pek uzun geldi. Bu meyve size acı gelmedi mi? **Bana öyle geliyor ki** = Zannediyorum. **10.** Çekmek, tahammül etmek, dayanmak: Bu at yüke gelmez. Ben çok yürümeye gelmem. O adam şakaya, latifeye gelmez. **11.** Netice vermek, Osm. intâc olunmak, netice suretiyle hasıl olmak, müncer olmak: Bundan ne gelir? Bundan çok şey gelebilir. Bu hal neden gelir? **12.** Dûçâr olmak, uğramak: Âha gelmek. Âhıma geleceksiniz. **13.** Gelir getirmek, irâd olmak, vâridat ve aidat suretinde hasıl olmak: Çiftlikten, malından, vakıftan kendisine senede bir kaç bin lira gelir. **14.** Kabûl etmek, muvafakat eylemek: Sonunda benim sözüme geleceksiniz. O da benim fikrime geldi. **15.** Kabil olmak, uymak: Hesaba, kaleme, imlâya, tarife gelmek. **16.** Çıkmak, görünmek, Osm. sudûr etmek, sâdır olmak: Benden öyle iş gelmez. O adamdan böyle bir iş gelebilir mi? **17.** Yalandan göstermek veya görünmek: **Görmezden gelmek** = Görmez gibi olmak. **Bilmezden gelmek** = Bilmez gibi olmak, tecahül etmek. **Arkadan gelmek** = Takip etmek. Aşağı gelmek: **1.** İnmek, Osm. nüzûl etmek. **2.** Yıkılmak, düşmek. **Ağıra gelmek** = Güce gitmek, hiddete sebep olmak. **Elden gelmek** = Mümkün olmak, iktidar dahilinde olmak: Bu iş benim elimden gelmez: Ben yapmaya muktedir değilim. **Elden gelen** = İktidar dahilinde olan, kabil ve mümkün olan: Elden geleni esirgememeli, yapmalı. Elden ne gelir: Ne yapılabilir? **Ele gelmek** = **1.** Yakalanmak, tutulmak, Osm. ahz ve girift olunmak. **2.** Sahip olunmak, tasarruf olunmak, müyesser olmak: Böyle bir mal kolay ele gelmez (geçmez). **İçeri gelmek** = Girmek, Osm. dühûl etmek. **İçe gelmek** = Kalbe doğmak, Osm. sünûh etmek. **İşe gelmek** = Yaramak, kullanılabilir olmak. **İleri gelmek** = Netice çıkmak: Bu hal neden ileri geliyor? **İlerigelen** = Hatırlı kimse: Kasabanın ilerigelenleri: Eşraf ve âyânı. **İmâna gelmek** = **1.** İnanmak, Müslüman olmak, Osm. ihtidâ etmek. **2.** mec. Sonunda doğruyu kabul etmek, kanmak. **Başa gelmek** = **1.** Üste çıkmak, Osm. tasaddur etmek. **2.** Vuku bulmak. Derde uğramış olmak: Başıma bir belâ geldi. Başıma geleni bilseniz. Başıma neler geldi. **Başı taşa gelmek** = Pişman olmak. **Bir araya gelmek** = Toplanmak, birikmek, ictimâ etmek. **Burundan gelmek** = Görülen iyilik onu takib eden bir kederle ortadan kalkmak: Dünkü eğlence, akşamki hâdiseyle burnumuzdan geldi. **Anamdan emdiğim süt burnumdan geldi** = Çok azap ve eziyet çektim. **Gelip çatmak** = Çok yaklaşmak. **Çekiye gelmek** = Yaramak. **Çıkagelmek** = Birden ve ansızın ortaya çıkmak, zuhur etmek. **Hakkından gelmek** = **1.** Becerebilmek. **2.** Zaptetmek, haddini bildirmek: Ben onun hakkından gelebilirim. **Hoş gelmek, hoşa gelmek** = Beğenilmek, hazzedilmek: Bana bu yer hoş geldi. Burası çok hoşuma geldi (gitti). **Hoş geldiniz** = Gelenlere selâm, nezâket tabiridir. **Dik gelmek** = Karşı durmak. **Başa gelmek** = **1.** Üste çıkmak, Osm. tasaddur etmek. **2.** Vuku bulmak, musallat olmak: Başıma bir belâ geldi. Başıma geleni bilseniz. Başıma neler geldi. **Dile, dillere gelmek** = Kötülükle şöhret bulmak, dedikoduya sebep olmak: O sebepten dolayı dile geldi. **Rasgelmek** = **1.** Tesadüf etmek. **2.** Müyesser olmak: İşiniz rasgelsin. **Dolaba gelmek** = Kandırılmak. **Uhdesinden gelmek** = İcra edebilmek, becermek. **Karşı gelmek** = Muhalefet etmek. **Kale gelmek** = Söylenmeye değer olmak: O iş kale gelmez. **Kaleme gelmek** = Tahrir olunabilmek, yazılabilmek, ehemmiyeti olmak. **Gelip gitmek** = Devam etmek. **Kendine gelmek** = Ayılmak, ders almak: **Lâzım gelmek** = İcabetmek: Lâzım gelir ki böyle olsun. **2.** Ortaya çıkmak: Böyle olursa ne lâzım gelir? **Vücuda gelmek** = Meydana gelmek, peydâ olmak, vücut bulmak. **Yan gelmek** = Gailesiz olmak, keyfine bakmak. **Yerine gelmek** = İcra olunmak, yerini bulmak: Verdiğiniz emrin yerine gelmesi için. **Yola gelmek** = Yoluna girmek, nizama girmek. **Olagelmiş** = Eskiden beri öyle olmuş. **Okunagelen dersler** = Öteden beri okunması kararlaştırılmış dersler. **Yazılagelen yazılar** = Öteden beri yazılması âdet olan yazılar. Geniş zamanın menfi **8.** Müfret şahsına «den» edatı girdikten sonra geen «gelmek» fiili, yalandan gösteriş beyan eder: **Görmezden gelmek** = Görmez gib iolmak. Osm. teâmî etmek. **Bilmezden gelmek** = Bilmez gibi olmak. Osm. tecâhül etmek (yanlış ola-

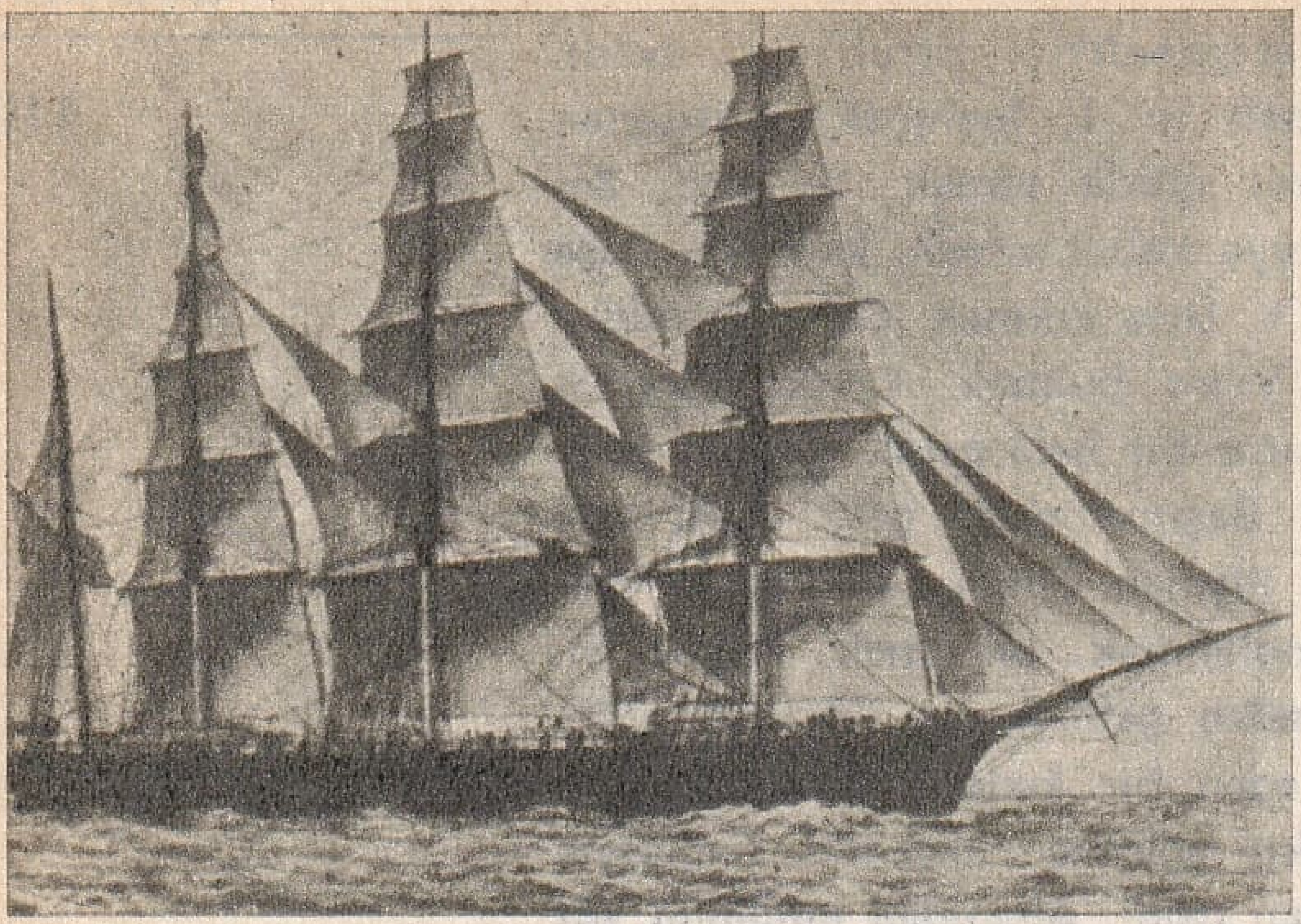
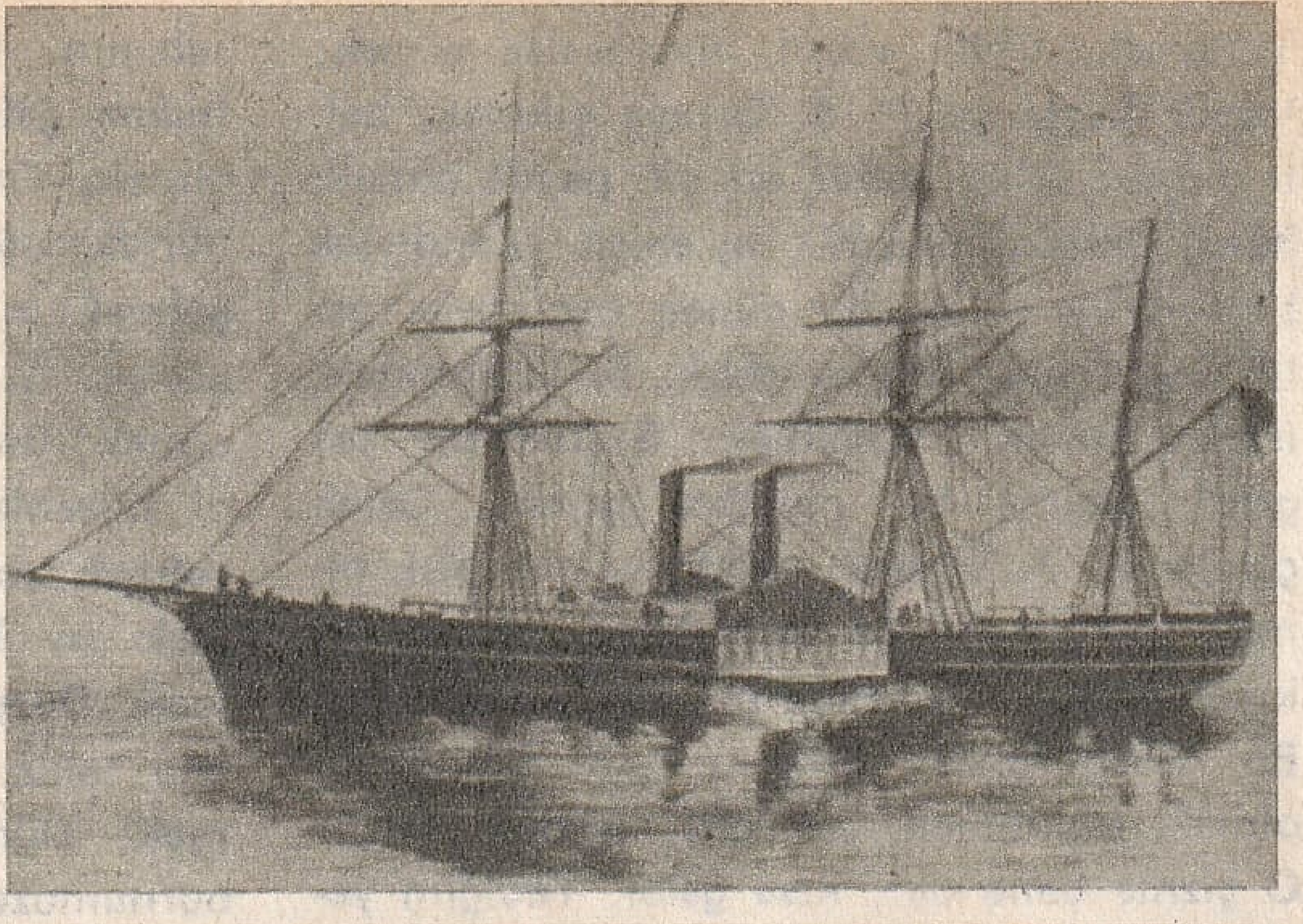
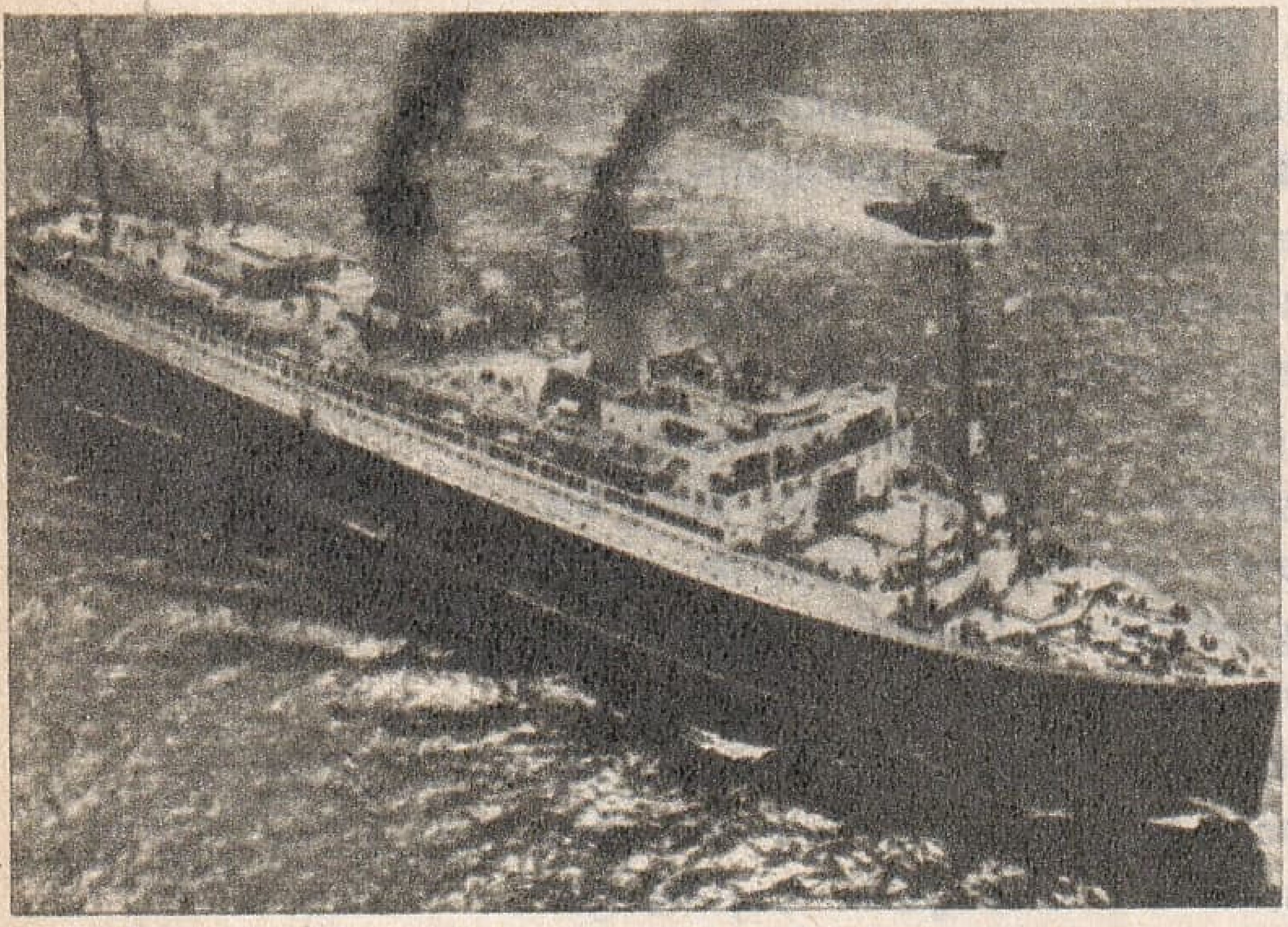
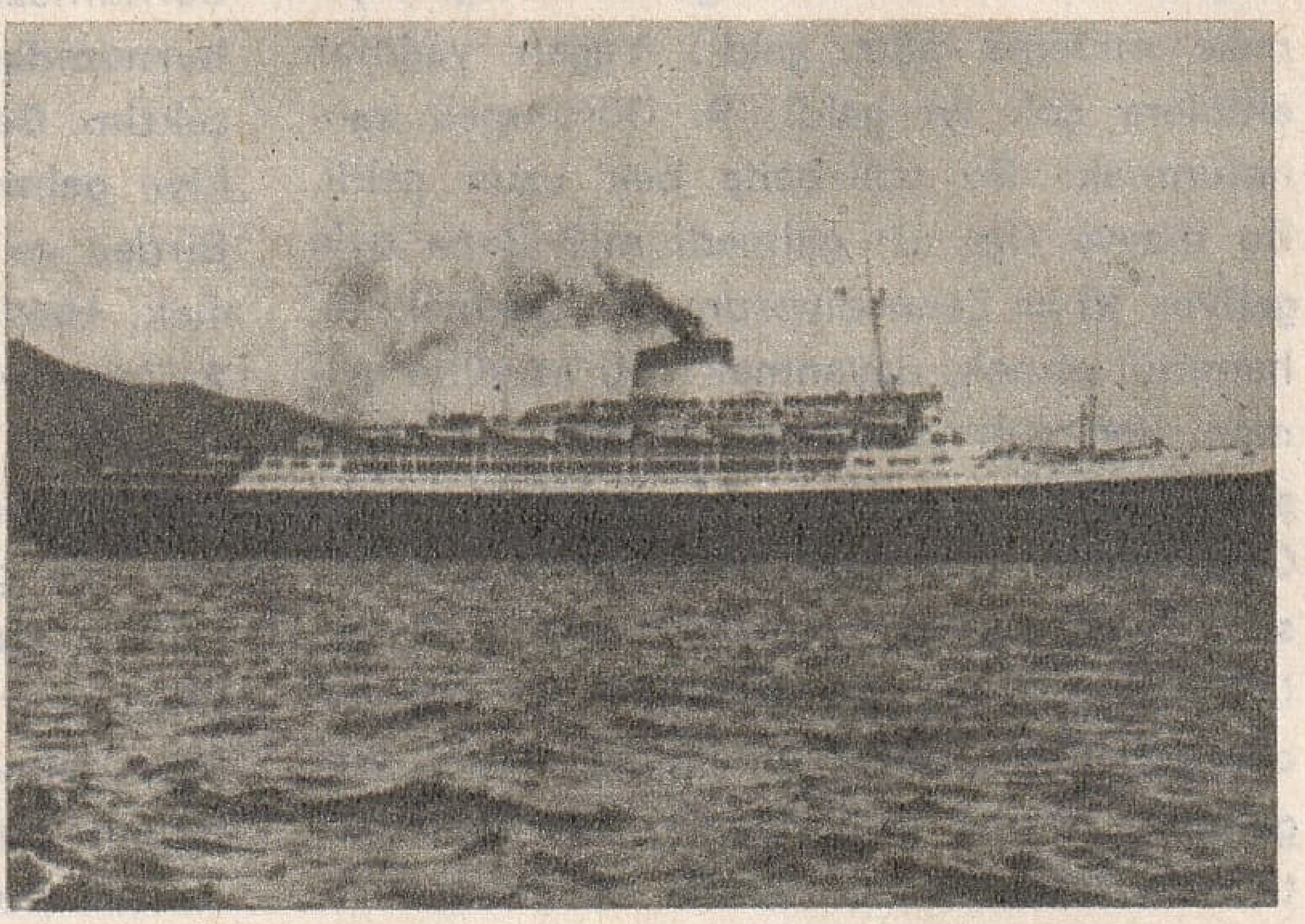

Çeşitli gemiler

rak meselâ «görmemezlikten» ve «bilmemezlikten» gelmek suretinde de kullanılır). **Gel keyfim gel** = (Büyük memnuniyet duygusu ifade eder): ... Bir de sigaramı yaktım mı, gel keyfim gel. **Gel zaman git zaman** = Bir müddet sonra, derken: Gel zaman git zaman bir çocuğu olur. **Gel gelelim** = Ne var ki, ne çâre ki: Gereken her şeyi söyledim, gel gelelim beni dinlemedi. **Gelen gideni aratır** = (Beğenmediğimiz bir kimsenin yerine gelenin bazen gidenden daha fena olabileceğini ifade eder): Onu savdın ama daha iyisini bulacağını sanma: Gelen gideni aratır. **Giden ağam gelen paşam** = (Herkese hoş görünmek isteyen tutumu ifade eder). Bu değişikliğin bana zararı olmaz, gelen ağam, giden paşam.

GELMİÇ (i.). İri balık kılçığı, büyük balıkların kılçık vaziyetinde olan kemiği.

GELÛ (i. F.). Boğaz.

GEM (i.). Atın ağzına vurulan demirden âlet ki, başının etrafına dönen kayışlarla ve buna bağlı dizginle kullanılıp hayvanı zapteder ve istenilen tarafa çevirir: Hayvana gem vurmak. **Hayvan gem almak** = Gem kabûl etmek. **Gemi azıya almak** = **1.** (at) Gemi azı dişleri arasına alıp kontroldan çıkmak, deli gibi koşmak. **2.** mec. İnsanın azgınlığı, aşırı isyankârlığı.

GEMİ (i.). Su üzerinde yüzen ve hareket eden büyük tekne. Ar. sefîne, Fars. keştî: **Yelken gemisi** = Yelkenle ve rüzgâr kuvvetiyle hareket eden asıl gemi. **Tüccar gemisi** = Eşya, tahıl vesaire nakline mahsus olanı, şilep. **Harp gemisi** = Deniz savaşına mahsus devlet gemisi. **Gemi kalkmak** = Hareket etmek. **Gemi yatağı** = Liman, muhafazalı koy. **Gemi karaya oturmak** = Gemi sığ bir yere saplanıp kalmak.

GEMİCİ (i.). **1.** Gemi kullanan adam, gemi sahibi. Ar. mellâh, kaptan, reis: Kendisi gemicidir. Pek iyi gemicidir. **2.** Bir geminin hizmetinde bulunan adam, tayfa: Gemicilerin kendilerine mahsus kıyafetleri, tabirleri vardır. **3.** Harp gemilerin hizmetinde bulunan adam, deniz askeri, bahriyeli: Gemici üniforması, gemici asker, nefer. (denizcilik) **Gemici nûru** = Fırtınalı havalarda gemi direklerinin ucunda görünen elektrik ışığı.

GEMİCİLİK (i.). Gemi kullanmak bilgisi ve işi, gemici mesleği. Ar. milâhat: Gemicilik zor bir iştir. Kırk seneden beri gemicilik ediyorum. Gemicilikte ustadır.

GEMRENMEK (f.). Dişle oyulmak: Bu tahta kolay gemrenmez. f. **1.** (at) Gemini çiğnemek: Bu at gemreniyor. **2.** Dişleri gıcırdatmak: Gemrenip duruyordu.

GEN (i.). Geniş. bk. Geniş.

GENC (i. F.). Hazine, define.

GENCECİK (i.). Pek genç, körpe.

GENCELMEK (f.). Gençleşmek, gençlik tazeliğini almak.

GENCÎDE (i. F.). Sığan, Osm. istiâb edilen.

GENCÎNE (i. F.). Hazine, define.

GENCÛR (i. F.). Hazînedar, hazîne bekçisi.

GENÇ (i.). 1. Taze, yaşlı olmayan. Ar. şâb, Fars. civân: Genç adam, genç at, gençlerin âdetidir. 2. Taze, yeni, körpe: Genç ağaç. **Genç irisi** = İri yapılı delikanlı.

GENÇLEŞMEK (f.). Genç olmak, gençlik kuvvet ve tazeliği kazanmak.

GENÇLEŞTİRMEK (f.). Genç hale getirmek.

GENÇLİK (i.). 1. Tazelik, Osm. civanlık, şebâb: Dünyada gençlik gibi nimet yoktur. Gençlik kuvveti. 2. Gençlik zamanı, Osm. ahd-i şebâb: Gençliğim hatırıma geldi. Gençlik bir daha gelmez. Allah gençliğini bağışlasın. **Gençliğe doymak** = Gençlik, zamanını hoş geçirmek. **Gençliğine doymadı** = Genç iken öldü.

GENDÜM (i. F.). Buğday.

GENE (i.). Yine. bk. Yine.

GENEL (i.) (uyd. k.). Umumî.

GENELGE (i) (uyd. k.). Tamim.

GENELLEME (i. felsefe) (uyd. k.). Tamim etme, umumîleştirme.

GENELLİK (i.) (uyd. k.). Umumiyet, umumî olma hali.

GENELLİKLE (i.) (uyd. k.) Umumiyetle.

GENERAL (i. Fr.) Albaydan sonra başlayan ve mareşalliğe kadar çıkan yüksek rütbeli subay.

GENETİK (i. Y. biyoloji). Canlılardaki veraset hadiselerini inceleyen biyoloji kolu.

GENİŞ (i. aslı gen). 1. Bol, Ar. vâsî: Geniş yol, geniş meydan. Geniş boru, delik. 2. Enli, Ar. arîz: Geniş kumaş. 3. mec. Laubâli, kayıtsız: Onun mezhebi geniş. 4. Ferah, kolay, sühûletli: Onun hali geniştir. Geniş gönüllü; kayıtsız, gamsız. 5. Demirci âletlerinden bir çeşit rende.

GENİŞLEMEK (f.). 1. Bollanmak, enli olmak, Osm. tevessû eylemek, kesb-i vüs' at etmek: Bu elbise eskidikçe genişledi. Yollar genişledi. 2. Geçinmesi kolaylaşmak: Hâli vakti genişledi.

GENİŞLENMEK (f.). Bollanmak, tevessû etmek, enli olmak: Bu bahçe epey genişlendi.

GENİŞLETMEK (f.). Geniş etmek, bollatmak, tevsî etmek, açmak: Yolu, bahçeyi, kapıyı genişletmeli.

GENİŞLİK (i.). 1. Bolluk, vüs'at: Yolun, meydanın genişliği. 2. En, arz: Kumaşın genişliği. 3. Kolaylık, geçim ferahlığı.

GENİTİF (i. L. Fr.). İsmin bir hali, ismin başka isme bağlı olduğunu gösterir. Eksiz veya ekli olabilir. Genitif ekleri ın, in, nın, nin vs. dir.

GENİZ (i.). Burun deliğinin boğazla birleştiği yer. **Genizden söylemek** = Hım hım etmek. **Genze kaçmak** = (yiyip içilen şey) Boğazdan burun deliğine gitmek.

GENLİK (i.). 1. Genişlik, dirlik, ferahlık. 2. (fizik) İtreşimli bir noktanın titreşim merkezine olan en büyük uzaklığının iki katı.

GENOM (i. Y.). Üreme hücrelerindeki kromozomların hepsine verilen isim.

GENSORU (i.) (y. k.). Bir mesele hakkında milletvekilleri tarafından başbakana veya bakanlardan birine açılan ve sonunda soruşturma yapılması istenilen sual, Osm. istîzâh.

GEOİT bk. Jeoid.

GEOMETRİ (i. Y.). Matematik ilminin, cisimleri ve şekilleri inceleyen kısmı. bk. Hendese.

GEOMETRİK (i. Y. Fr.). Geometri ile ilgili veya geometriye uygun olan. **Geometrik yer** = Hususiyetleri aynı olan noktaların meydana getirdiği çizgi veya yüzey.

GER (e. F.) «Eğer» den hafifletilmiş olup yine o mânâ ile yani şart edatı olarak nadiren şiirde kullanılır: Ger dilersen bulasın andan necât (Mevlid).

GER (e. F.). «Cı» mânâsıyle Farsça isimlere takıldır: **Zer-ger** = Altını işleyen, kuyumcu. **Âhen-ger** = Demirci.

GERÇEK (i.). 1. Doğru, Ar. sahîh, vâkî, muhakkak: Gerçek haber, gerçek söz. 2. Sahte olmayan, hakiki, halis: Gerçek altın, gerçek sırma. Gerçek insan. 3. Sadık, yalan söylemez: Gerçek adam, gerçek dost, gerçeksiniz. 4. Gerçekten, doğru, hakikaten: Gerçek söylüyorum. Gerçek geldi mi? 5. Tamam, iyi hatırıma geldi: Gerçek size bir şey söyleyecektim. Gerçek, o iş nasıl oldu? 6. Doğruluk, sıhhat, hakikat: Gerçeği söylemek. **Gerçekten** = 1. Filvâkî, filhakika, hakikaten: Gerçekten öyledir. 2. Hakikî, sahih, sahte olmayan.

GERÇEKÇİ (i.). Doğru ve sadık, hakiki, halis, yalandan ve sahte olmayan:

Gerçekçi elmas, gerçekçi dost (şimdi bu mânâ ile değil, Fr. réaliste karşılığında kullanılıyor).

GERÇEKÇİLİK (i. felsefe). Düşünceleri gerçek birer varlık sayan bir ortaçağ felsefesi. **2.** Tabiatı olduğu gibi aksettirmeyi hedef tutan sanat kolu. Fr. réalisme.

GERÇEKLEMEK (f.). Tasdik etmek, doğrulamak, Osm. teyit etmek, tahkik etmek.

GERÇEKLENMEK (f.). Doğru çıkmak, doğruluğu, sıhhati ortaya çıkmak; sahihleşmek, tahakkuk etmek: Haber gerçeklendi.

GERÇEKLEŞMEK (f.). Tahakkuk etmek, gerçek hale gelmek.

GERÇEKLEŞTİRMEK (f.). Tahakkuk ettirmek, gerçek haline getirmek.

GERÇEKLİK (i.). Doğruluk, sıhhat, hakikat: Bu sözün gerçekliğini temin edebilir misiniz?

GERÇEKTEN (i.). Sahiden, gerçek olarak, filhakika.

GERÇİ (e. F.). Her ne kadar, ise de: Gerçi ağır bir şey ise de çaresi olmadığından tahammül etmeli. Eski nesir ve nazımda «gerçi kim» ve «gerçi ki» suretinde de kullanılır: Gerçi kim şiir değildir o kelâm.

Gerdanlık

GERD (i. F.). Toz.

GERD (i. F. gerdîden fiilinden imas. olup, sıfat terkiplerinde bulunur). Dönen, devreden: **Tîz-gerd** = Çabuk dönen.

GERD-ÂLÛD (i. F. gerd = toz, âlûden = bulaşmak). Toza bulanmış, toz, toprak içinde olan.

GERDÂN (i. F.). Dönen devreden, Ar. devvâr: **Sipihr-i gerdân** = Dönen felek, Dünyamız. **Rû-gerdân** = Yüz çeviren, vazgeçen. **Ser-gerdân** = Serseri, âsî, mekânsız, perişan.

GERDAN (i.) (Farsça gerden'den). **1.** Boğazın dışı, boynun ön tarafı: **Çifte gerdan** = Semizlikten iki kat gerdan. **2.** Umumiyetle boyun: Gerdanı eğri. **Gerdan kırmak** = Naz ile boyun sallamak; (at) yürürken boynunu sallamak. **Gerdankıran** = Bir cins kuş.

GERDÂNİYYE (i. F. A.) (yanlış bir kelimedir). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

GERDÂNİYYE-BÛSELİK (i. A. F. T.). Türk musikisinde bûselik beşlisi ile biten mürekkep makamlardan biri.

GERDÂNİYYE PERDESİ (i. A. F. T.). Türk musikisinde bir perdenin adı. Portenin beşinci çizgisi üzerindeki boşluğa yazılan sol notası.

GERDANLIK (i.). Kadınların gerdana taktıkları inci, altın vesaire dizileri, gerdan süsü. Ar. kılâde, tavk; kolye, Fr. collier.

GERDE (i. F.). Yapılmış, edilmiş, Osm. imal edilmiş. Ar. mâmûl: **Te'lîf-gerde** = Telif olunmuş: Gülistân, Şeyh Sâdî'nin te'lîf-gerdesidir. Süleymâniye Camii, Mimar Sinan'ın binâ-gerdesidir.

GERDEK (i.). Zifaf gecesi gelin ile güveyinin kapandıkları oda. Ar. hacle (galatı: hacle-gâh): **Gerdeğe girmek** = Güveyi olmak. **Gerdek gecesi** = Zifaf gecesi.

GERDEL (i.). Üstü, altı bir genişlikte kısa ağaç kap ki, başlıca koyun, sığır vesair sağmaya, ahırda su koymaya ve gemilerde su taşımada kullanılır: Bir gerdel dolusu süt, su. **Gerdel cevizi** = Gemi gerdellerine kulp yerine geçirilen halatın iki ucunda yapılan düğüm. **Harîk gerdeli** = Gemide köseleden yapılmış hafif gerdel.

GERDEN (i. F.). Boyun. **Gerden-bend** = Boyun bağı, gerdanlık. **Gerden-dâde** = Boyun eğmiş, mutî, tâbî. **Gerden-firâz, gerden-efrâz** = Boyun yükselten, serkeş, magrur, mütekebbir, kendini beğenmiş.

GERDEN-BEND (i. F.). Boyuna bağlanan şey, gerdanlık.

GERDEN-BESTE (i. F.). Boynu bağlı, itâatli.

GERDEN-EFRÂZ, GERDEN-FİRÂZ (i. F.). Boyun kaldıran, başı yukarıda. mec. Kibir ve gurur sahibi.

GERDÎDE (i. F.). Dönmüş, dolaşmış.

GERDİRMEK (f.). **1.** Çektirip gergin hale getirmek: Şu çarşafı gerdirmeli. **2.** Çektirmek, astırmak, perde gibi uzatmak: Merdiven başına bir perde gerdirmeli.

GERDÛN (i. F.). **1.** Dönen, Ar. devvâr: **Çarh-ı gerdûn** = Dünya. **2.** Felek. **Çarh-ı felek** = Semâ, gökyüzü.

GERDÛNE (i. F.). Araba.

GERDÛN-HAŞMET (i. F. A.). Gökler ve felek gibi haşmet sâhibi.

GERDÛN-İKTİDAR (i. F. A.). Felek gibi muktedir, kudretli.

GERDÛN-MÎNÂ (i. F.). Gök.

GERDÛN-SİRİŞT (i. F.). **1.** Kibirli, gururlu. **2.** Tenbel. **3.** Kan dökücü, zâlim.

GEREÇ (i.) (uyd. k.). Malzeme.

GEREK (i.). **1.** Lâzım, yarar, Ar. muktezî: O, bana gerektir. Neme gerek? **2.** Yakışır, şâyân, şâyeste, lâyık, müstahak: Bu memuriyet size gerektir. O adam prangaya gerektir. **Gereği budur** = Yakışırı, gereği gibi, lâyıkı veçhile. **3.** Lüzum, hâcet: Gerek ise, gereği budur. **4.** (asıl gerekmek fiilinin geniş zaman 3. şahsıdır) İster, Fars. hâh: Gerek zengin, gerek fakir olsun. Gerek siz, gerek biz.

GEREKÇE (i.) (uyd. k.). Gerektiren sebep, esbâb-ı mucibe, mucip sebep.

GEREKİRCİ (i. felsefe) (uyd. k.). Determinist.

GEREKİRCİLİK (i. felsefe) (uyd. k.). Determinizm.

GEREKLİ (i.). Lâzım.

GEREKLİK (i.). Yararlık, lüzum, vücûb: Onun gerekliliği budur.

GEREKMEK (f.) (yalnız gaib sîgalarından tasrif olunur). **1.** Lüzum ve gereği olmak, lâzım ve gerekli olmak: Böyle olmak gerektir, gerekti. Ne türlü gerekse öyle olsun. **2.** Yakışmak, lâyık olmak: Bu iş size gerekmez. Neme gerek?

GEREKSEME, GEREKSİNME (f.) (uyd. k.). Duymak, ihtiyacı olmak, muhtaç olmak.

GEREKTİRMEK (f.). İcap ettirmek, gerekli kılmak.

GEREN (i.). Kuruyunca çatlayan balçık, münbit olmayan toprak.

GERGEDAN (i. F.) (Türkçe halk dilinde bazen: zergerdan). **1.** Ot yiyen büyük ve vahşî, çok kalın derili memeli hayvan ki, burnu üzerinde tek ve bir cinsinin iki boynuzu vardır. **2.** Gergedanın burnundaki boynuzu ki, kılıç vesaire kabzası ve fincan zarfı gibi şeyler yapılır: Gergedandan kabza.

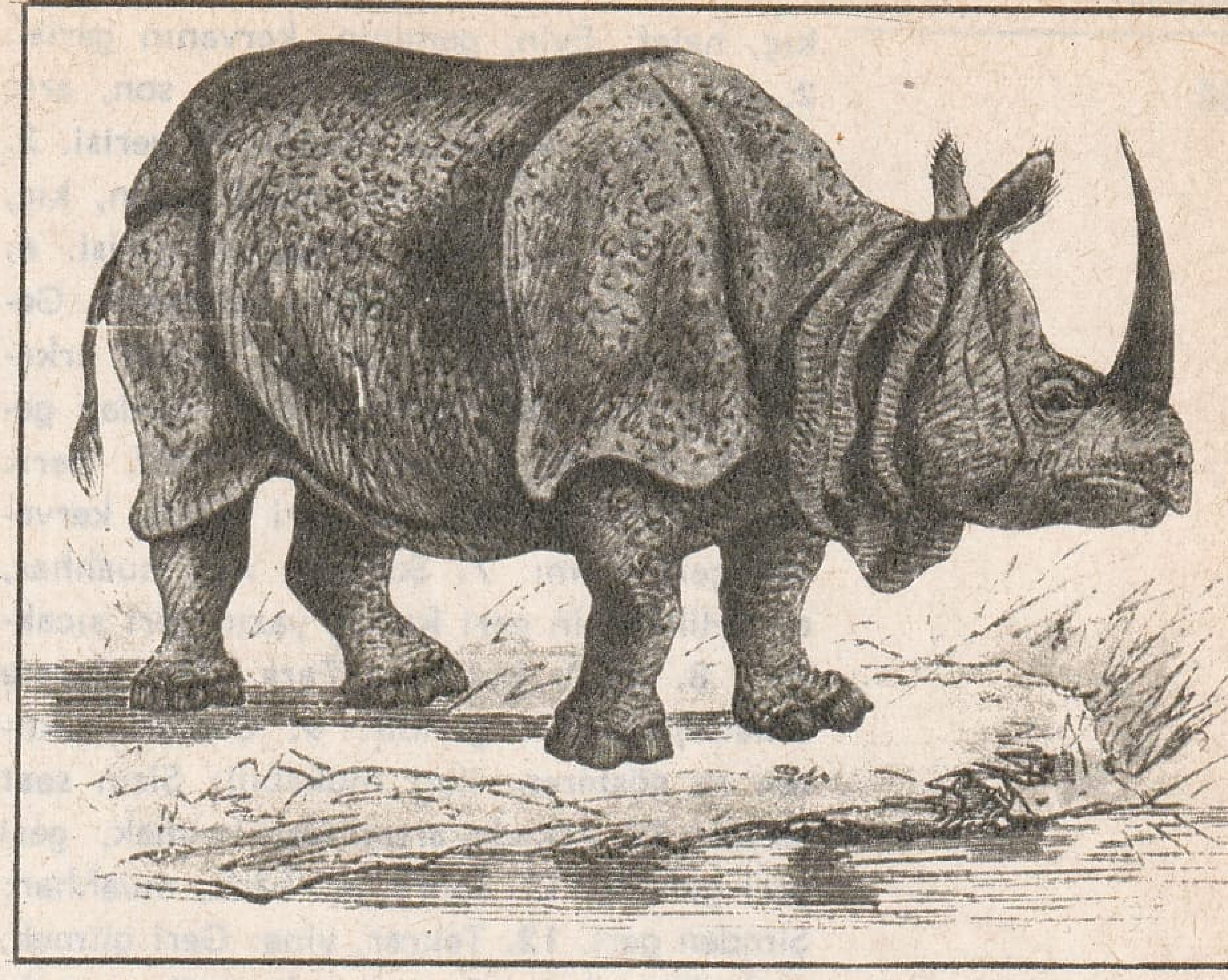

Gergedan

GERGEF (i. Farsça gâr-gâh veya gârgef'ten). **1.** Nakış işlenecek kumaşın gerilip işlenmesine mahsus âlet ki, dört ayaklı ve açılır kapanır dört pervazdan ibarettir: Gergef kurmak. Gergefin önünden kalkmamak. **2.** Nakış işi: Gergef işliyor. İyi gergef biliyor.

GERGİ (i.). Gerecek âlet: Çulha gergisi. **Hamla gergisi** = Kayığın kürek çekilirken ayak dayanılan tahtası.

GERGİCEK (i.). Sandalyenin ayaklarını birbirine tutturan çubuk.

GERGİN (i.). **1.** Kurulmuş, çekilmiş, gerilmiş: Gergin ip, gergin bez. **2.** mec. Kopacak dereceye gelmiş: Araları, aralarındaki münasebet pek gergin. **Gergin durmak** = İnatçılık etmek, nobranlık etmek.

GERGİNLEŞMEK (f.). Gergin bir hal almak.

GERGİNLİK (i.). **1.** Kurulup çekilmiş şeyin hali: İpin, bezin gerginliği. **2.** mec. Kopmak derecesine gelmiş olan münasebetlerin hâli, bozukluk: Aralarının gerginliği.

GERGİNMEK (f.). **1.** Şiddetle basmak: Horoz tavuğa gerginmek. **2.** Sıkı sıkı sarılmak: Kertenkele ağaca gerginmek. **3.** Ağır balta ile vurup kökünden kesmek (şimdi kullanılmıyor).

GERİLMEK (f.). Kıvrılıp, kurulup çekilmek, gergin olmak.

GERİ veya **GERÜ** (i.). **1.** Art, arka,

kıç, halef: Evin, geminin, kervanın gerisi. **2.** Bir şeyin sonra gelen kısmı, son, art: Kışın, soğuğun, alınan haberlerin gerisi. **3.** İnsan ve hayvanın arkasındaki organ, kıç, kuyruk. Ar. acz, verâ: Tavuğun gerisi. **4.** Alt taraf, Ar. mâbâd: Gerisi gelecektir. Gerisi bundan iyidir. **5.** Dönüş, avdet; arkaya doğru hareket: Sağdan geri, soldan geri. **6.** Arkada bulunan, art, halef, Fars. pesîn: Binanın, geminin geri tarafı, kervanın geri kısmı. **7.** Sonraki, Ar. muahhar, alt: Hikâyenin geri kısmı, yazın geri sıcakları. **8.** Aşağı bulunan, Fars. dûn. Derste arkadaşlarından geridir. **9.** Gerçek vakitten az gösteren, ileri mukabili: Sizin saat geridir. **10.** Arkada, artta: Geri kalmak, geri geri gidiyor. **11.** Sonra, Ar. bâde, muahhar: Şimden geri. **12.** Tekrar, yine: Geri gitmek, geri dönmek, geri çevirmek, geri vermek. Katılan harflerle beraber yer ve zaman zarfları teşkil eder: Geriden, geride, geriye, gerisince: Geride kalmak, geriye dönmek, geriden yürümek, gerisince gitmek. **Geri almak** = Tekrar almak: Malımı beğenmezse geri alırım. Bu sözü geri alın. **Gerisini almak** = Kalan kısmı da yapıpı bitirmek: O işin gerisini aldınız mı? **Ayakları geri gitmek** = Gönülsüz ve istemiyerek gitmek. **Geri çevirmek** = İade etmek, yüzgeri etmek. **Geri dönmek** = Avdet etmek. **Geri durmak** = Teşebbüs etmemek, karışmamak, ictinâb etmek, çekilmek. **Geri kalmak** = **1.** Diğerlerine yetişememek, arkada kalmak: Arkadaşlarından geri kaldı. O, kimseden geri kalmıyor. **2.** Tehir olunmak, geciktirilmek, muvakkaten vazgeçilip yapılmamak: O iş geri kaldı. **3.** Uzak olmak, vazgeçmek: Çalışmaktan geri kalmıyor. **4.** Gecikmek: Bugün vapur geri kaldı. **Geri koymak** = Tehir etmek, sonraya bırakmak. **Geri gelmek** = Geri dönmek. **Geri gitmek** = Çökmek, çözülmek. **Geri vermek** = Red, iade etmek.

GERİCİ (i.). Mürtecî mânâsında kullanılan uydurma kelime.

GERİLEME (i.). **1.** Gerilemek işi. **2.** (mantık) Aklın neticelerden prensiplere, tesirlerden sebeplere ve birleşiklerden yalınlara doğru gidişi.

GERİLEMEK (f.). **1.** Geri çekilmek. Daha aşağı bir dereceye düşmek. **2.** (hastalık) İyi olmaya yüz tutmak.

GERİLİK (i.). Geri olma hali.

GERİLİM (i. fizik). **1.** İki ucundan çekilen bir telin her noktasında, çekme gücüne karşı koyan kuvvet. **2.** İki nokta arasındaki elektrik akımını sağlayan sebep, potansiyel farkı.

GERİLLA (i. İspanyolca). Düşmana karşı nizamî birlikler, yahut perakende sivil kuvvetler tarafından yapılan hırpalama savaşı, çete savaşı.

GERİLME (i.). **1.** Kıvrılıp çekilme: Telin gerilmesi zordur. **2.** (denizcilik) **Gerilme kuvveti** = Bir halatın gerilmekle tayin olunan tahammül kuvveti.

GERİLMEK (f.). Kıvrılıp çekilmek, gergin olmak: İp, bez gerildi.

GERİM (i. germek'ten). **1.** Hayvanın bacaklarını gerip açarak yürümesi. **2.** Tezgâhın gerilmesiyle öne gelen miktar.

GERİMLEMEK (f.). (hayvan) Bacaklarını gerip açarak yürümek.

GERİMŞİK, GERMİŞİK (i.). Yabanî kızılcık.

GERİNMEK (f.). Kolları ve başka organları çekip uzatarak esnemek: Gerinip durma. Sıtmaya tutulmuş gibi geriniyor.

GERİSİN GERİYE (i.). Geri geri, geriye doğru, geldiği yere.

GERİZ, KERİZ (i. F.). Çirkef lağımı.

GERM (i. F.). Sıcak, Ar. hâr.

GERMÂ (i. F.). Sıcak hava, yaz; sermâ mukabili.

GERMÂBE (i. F.). Hamam.

GERM-Â-GERM (i. F.). Pek kızışmış: Dostluklarının germ-â-germ olduğu bir zamanda.

GERMANYUM (i. kimya). Atom ağırlığı 72,5 olan ve «Ge» senbolüyle gösterilen eleman.

GERMÂ-PEYMÂ (i. F.). Termometre.

GERMEK (f.). **1.** Germek, çekip uzatarak kurmak: İpi, teli, yayı germek. **2.** Çekip uzatarak asmak: Perde, çarşaf germek. Haça, çarmıha germek, asmak. **Göğüs germek** = **1.** Güvenmek, övünmek, hakkıyla iftihar etmek: Göğsümü gere gere gezerim. **2.** Karşı durmak, mukavemet etmek: Düşmana göğüs geren bir alay.

GERMEN (i.). Kermen, kale.

GERMEN (i. L. biyoloji). Canlılardaki üreme unsurlarının tamamı.

GERMEN (i.). Hind-Avrupa menşeli bir kavim.

GERMENCE (i.). Germen dili.

GERMÎ (i. F.). **1.** Sıcaklık, hararet. **2.** Gayret, fevkalade çalışma: Demiryoluna germî ile çalışılmaktadır (germiyet galattır).

GERÜ bk. Geri.

GEŞT (i. F.). Gezme, tenezzüh, seyretme, dolaşma: Geşt ü güzâr.

GEŞTE (i. F.). Gezmiş, dönmüş, do-

laşmış. **Ber-geşte** = Altüst olmuş. **Ser-geşte** = Başı dönmüş.

GETİRİLME (i.). Getirilmek işi.

GETİRİLMEK (f.). **1.** Getirme işine konu olma, Osm. celb ve ihzâr olunmak, sevk ve îsâl edilmek: Hint'ten kumaşlar getirilebilir. Şehre üç saatlik yerden su getirildi. Suçlu mahkemeye getirildi. **2.** Söylenmek, adı edilmek: Daha aydınlanmamız için bu mevzuda örnek getirilmek icap eder. **3.** Konulmak, Osm. vaz' olunmak: **Fiile getirilmek** = İş haline konmak, icra olunmak. **Yola getirilmek** = Nizamına, usulüne konmak. **4.** Peyda ve hasıl edilmek: Merak getirilmek. Bir yere getirilmek: Cem'olunmak, toplanmak. **Hatıra, zihne, akla getirilmek** = Hatırlamak, düşünülmek, Osm. tahattur edilmek. **Dile getirilmek** = Hakkında dedikodu çıkarılma, Osm. teşhir ve terzil olunmak.

GETİRME (i.). Getirmek işi. bk. Getirmek.

GETİRMEK (f. aslı geldirmek). **1.** Gelmesini sağlamak, uzak yerden yakına sevk ve nakletmek. Osm. celb ve ihzar, sevk ve îsâl eylemek: Yemeği getirin. Çeşmeden su, çarşıdan kumaş getirdiler. Avrupa'dan hayli hediyeler getirmiş. **2.** Beyan etmek, nakletmek, zikretmek: Her kaideye bir misal getirmek: Her sözde bir hadîs-i şerif getirir. İddiasını isbat etmek için Mevlânâ'nın bir beytini, filânın bir sözünü getirdi. **3.** Koymak, vaz'etmek; sokmak: Yoluna getirmek, fiile, kuvveden fiile getirmek, meydana, vücuda getirmek. **4.** Uydurmak, tatbik etmek: Kumaşı dalı dalına getirmek, yazıyı satırı satırına getirmek: Terzi şu paltonun yakasını iyi getirmemiş. **5.** Kalbetmek, çevirmek, döndürmek: Kuraklık, ekinleri bu hale getirdi. Araplar vaktiyle bütün Kuzey Afrika ve Doğu ahalisini İslâm'a getirmişlerdir. **6.** İcab etmek, meydana gelmesine sebep olmak, ortaya çıkarmak, vermek: Bu rüzgâr kar getirir. Bu hava sıtma getirir. Ham meyve hastalık getirir. Bu ilâç bana bir sersemlik getirdi. **7.** Hâsıl ve peydâ etmek, uğramak, dûçâr olmak: Pişmanlık, merak, sevda getirmek. **İmana getirmek** = İnandırmak. mec. Yoluna koymak, ıslah etmek. Bir yere getirmek: Toplamak, cem'etmek, biriktirmek. **İki ucunu bir yere getirmek** = İdare etmek, gelirini giderine dengeli hâle getirebilmek. **Hak getire** = Allah vere, yok. **Hatıra, zihne, akla getirmek** = Hatırlamak, düşünmek. **Dört ayağını bir yere getirmek** = Var kuvvetini vermek, elden geleni uzak etmemek. **Dünyaya getirmek** = Doğurmak. **Dile getirmek** = Teşhir etmek, aleyhinde söz söylenmesine sebebiyet vermek. **Sonunu getirememek** = Nihayette başarısız olmak, varını kaybetmek. **Geri getirmek** = İade etmek. **Geviş getirmek** = (geviş getiren hayvanlar) Yediklerini tekrar ağza getirip çiğnemek. **Yerine getirmek** = İcra, îfâ etmek, yapmak: O, vaidlerini yerine getirir.

GETİRTİLMEK (f.). Başkası vasıtasiyle getirilmek, getirttirilmek: Fabrikadan komisyoncu vasıtasiyle örnekler getirtilebilir. Oradan fidan getirtilemezse de tohum getirtilebilir.

GETİRTMEK (f.). Başkası vasıtasiyle getirmek: Komisyoncuya fabrikadan örnekler getirttim. Hariçten fidan getirtip dikmeli.

GEVÂN (i. F. c.) (m. gev). Kahramanlar, yiğitler.

GEVÂŞT bk. Geveşt.

GEVELEMEK (f.). **1.** (Dişsiz kimseler) Çene kemikleriyle çiğnemek. **2.** mec. Maksadı açıkça anlatmayıp boş lâflar karıştırmak. **Evelemek gevelemek** = Gevelemek.

GEVEN, KEVEN (i.). Baklagillerden, dikenli bir çalı (astragalus).

GEVEŞT veya **GEVÂŞT** (i. F.). Türk musikisinde bugün kullanılmayan eski bir mürekkep makam.

GEVEŞT PERDESİ (i. T. F.). Türk musikisinde bir perde adı.

GEVEZE (i.). Ağzı gevşek, çok ve münasebetli münasebetsiz söyleyen, sır saklamaz, boşboğaz: Geveze çocuk. Geveze kadın.

GEVEZELİK (i.). Çok ve münasebetli münasebetsiz söyleme, ağız gevşekliği, boşboğazlık: Gevezelik etmek.

GEVEZİT (i.). Tomuzlan, yer eşeği.

GEVHER (i. F.). **1.** Elmas, cevher, mücevher. **2.** Bir şeyin aslı ve mayası, cevher. **Gevher-rîz** = Cevahir akıtan, dağıtan. mec. Güzel söz söyleyen. **Gevher-nisâr** = Cevahir serpen. mec. Fevkalâde söz veya şiir söyleyen.

GEVHER-BÂR (i. F.). Cevher yağdıran. mec. Güzel konuşan, yazan.

GEVHER-EFŞÂN (i. F.). Cevher saçan.

GEVHER-FÜRÛŞ (i. F.). Cevâhirci, kuyumcu.

GEVHERÎ (i. F.). Kuyumcu.

GEVHERÎN (i. F.). **1.** Cevherli. **2.** Mücevher gibi.

GEVHER-NİSÂR (i. F.). **1.** Cevâhir serpen. **2.** Fevkalâde söz ve şiir söyleyen.

GEVHER-NİŞÎN (i. F.). Kıymetli taşlarla işlenmiş.

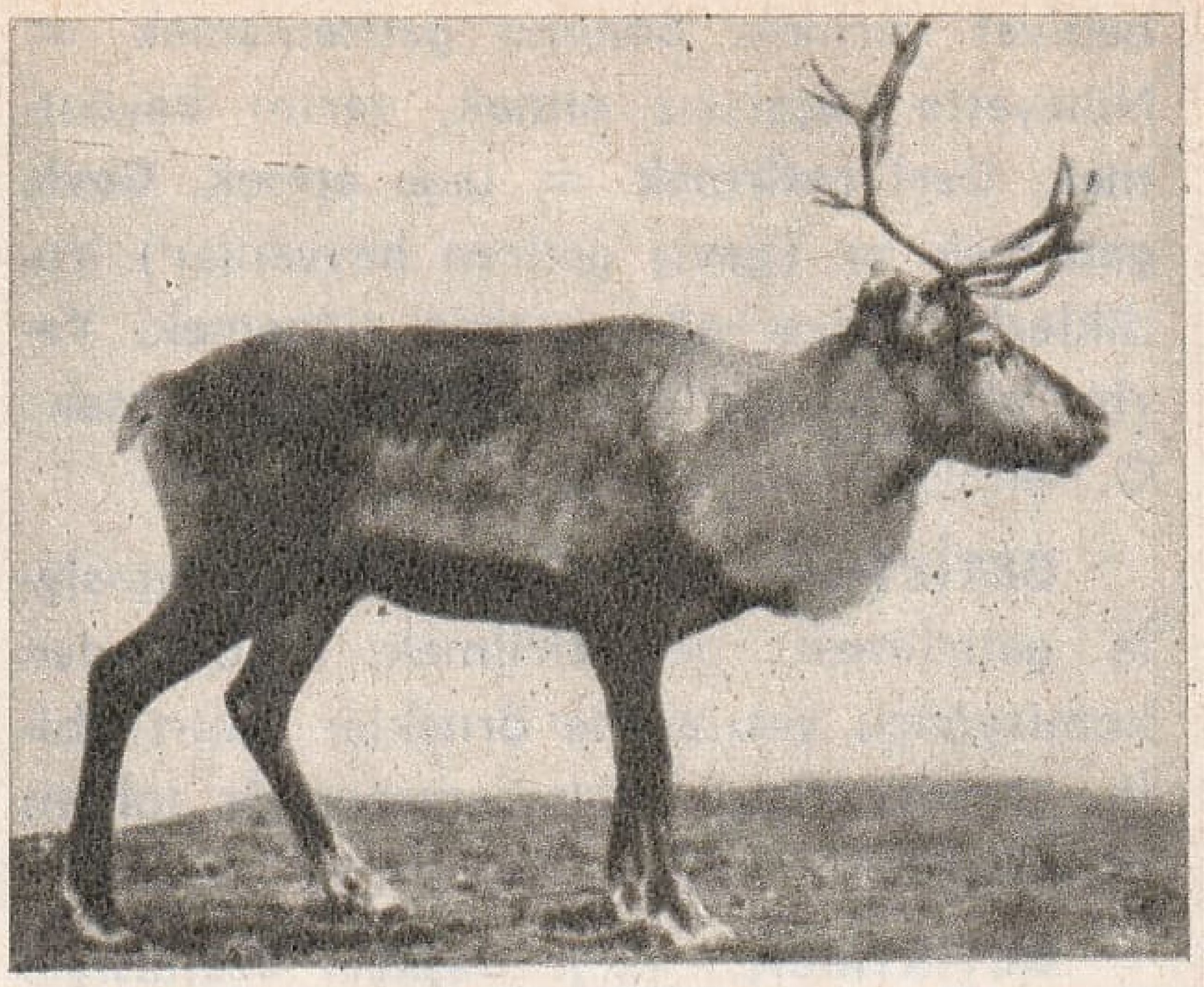

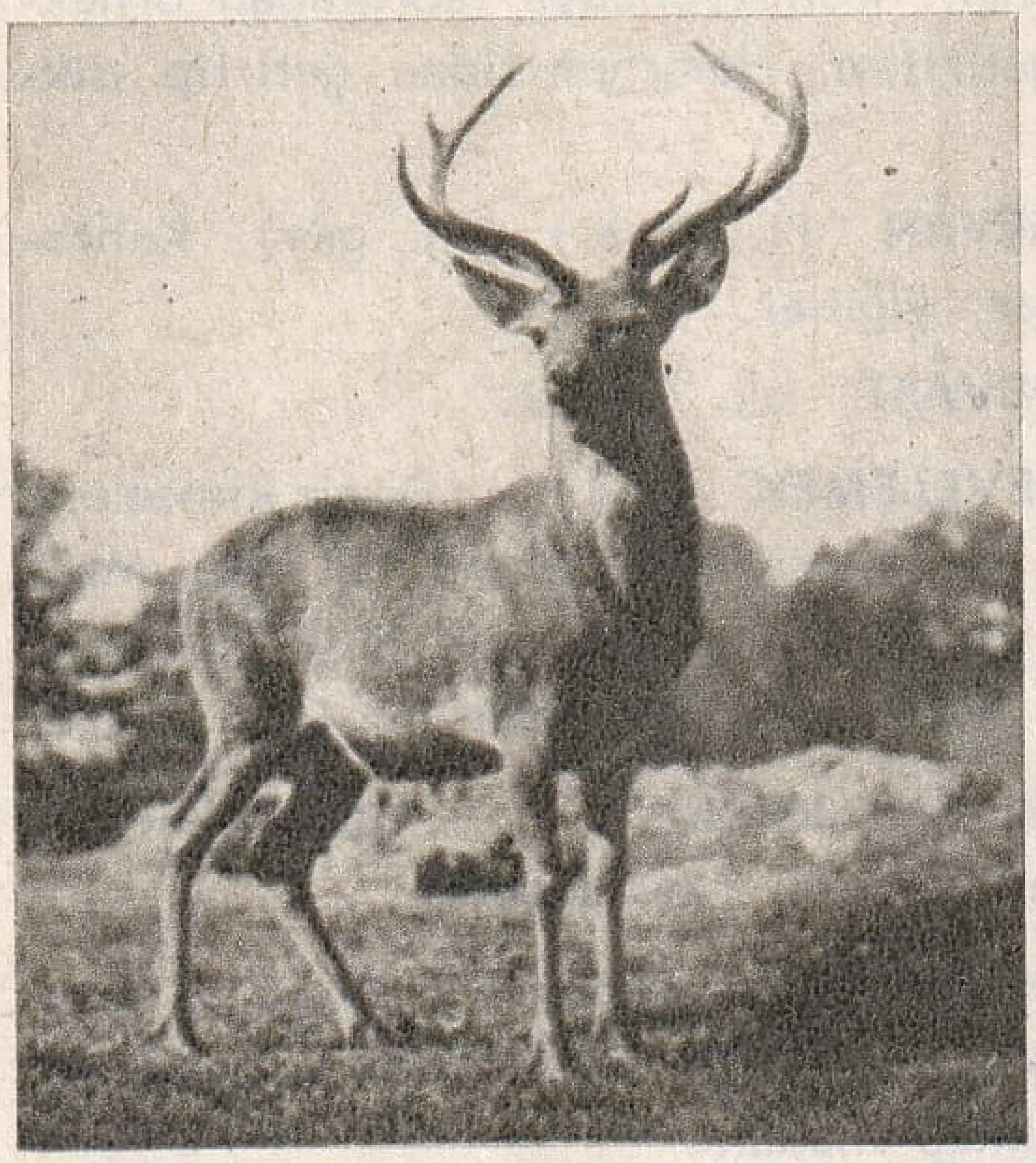

Çeşitli geyikler

GEVHER-PÂŞ (i. F.). **1.** Cevher saçıcı, saçan. **2.** Çok güzel söz ve şiir söyleyen.

GEVHER-RÎZ (i. F.). Cevher döken, çok güzel konuşan kimse.

GEVHER-ŞİNÂS (i. F.). Mücevherden anlayan, cevâhirci, kuyumcu.

GEVHER-TÂB (i. F.). Altınla işlenmiş kadın baş örtüsü.

GEVİR yahut **GİVER** (i.). Tarla sulamaya mahsus ince su yolu, suyun yerde açtığı ufak ark.

GEVİRMEK yahut **GİVERMEK** (f.). Sokmak, karıştırmak.

GEVİŞ (i.). **1.** Geviş getiren memeli hayvanların, yedikleri şeyi tekrar ağıza getirip yeniden çiğnemeleri: Deve de, inek ve koyun gibi geviş getirir. **2.** mec. İhtiyarların çenesinin gayr-ı ihtiyârî titremesi. **Ağız gevişi** = mec. Her zaman söylenen söz, Ar. vird-i zebân.

GEVİŞGETİRENLER (i. zooloji). Çiftparmaklı hayvanların geviş getiren alt takımı: Sığır, deve, koyun gevişgetirenlerdendir.

GEVREK (i.). **1.** Kuru olup, kırılınca veya ısırılınca kıtır kıtır eden, çabuk kırılan; ezilmeyip ve uzamayıp kırılan: Gevrek çörek, simit. Gevrek et. **2.** Gevrek şeylerin kırılması sesine benzer bir ses çıkaran: Gevrek bir gülüşü var. Bu suretle kırılarak veya böyle bir ses çıkararak: Kuzu gevrek gevrek yaprak yiyordu. Gevrek gevrek gülüyor. **3.** Kıtır kıtır yenen kuru simit veya çörek, galeta, peksimet: Çay ile bir iki gevrek yedim.

GEVREKÇİ (i.). Gevrek yani kuru çörek veya peksimet yapan ve satan adam.

GEVREMEK (i.). **1.** Kavrulup kıtır olmak, gevrek olmak, çok kurumak: Bu ekmek gevremiş. **2.** Ayazda üşümek: Dışarıda gevredik. **3.** Ateşte veya güneşte yanmak. **4. Gevreyekalmak** = Ölmek, telef olmak.

GEVRENMEK (f.). Çok beklemek, bekleye bekleye sabrı tükenmek.

GEVRETMEK (f.). Fazla kurutmak, gevrek ve kıtır kıtır etmek: Ekmeği, çamaşırı rüzgârda, güneşte, ateşin karşısında gevretmek.

GEVŞEK (i.). **1.** Gergin olmayan, koyuverilmiş: Gevşek halat, gevşek dizgin, gevşek yay, gevşek mandal. **2.** Pek ve sert

olmayan, yumuşak, sülpük: Gevşek et, gevşek kumaş. **3.** Kuvveti, dayanıklılığı, sebat ve gayreti olmayan, rehavetli, gayretsiz: Gevşek adam, gevşek at. **Ağzı gevşek** = Boşboğaz, geveze.

GEVŞEKLİK (i.). **1.** Gergin olmayan şeyin hâli, Osm. rehâvet, süstlük: İpin, yayın, mandalın gevşekliği. **2.** Sıkı veya pek sert olmayan şeyin hâli, yumuşaklık, sülpüklük: Etlerin, kumaşın gevşekliği. **3.** Kuvvetsizlik, dayanıksızlık, gayretsizlik: O adamın gevşekliği. Ağız gevşekliği: Boşboğazlık.

GEVŞELMEK (f.). **1.** Gerginliği giderilmek, koyuverilmek, salıverilmek. Osm. irhâ olunmak: Dizgin, yay gevşeldi. **2.** Sıkılık ve pekliği azalmak: Kuşak, et gevşeldi. Kilidin yayı gevşeldi.

GEVŞELTMEK (f.). **1.** Gerginliği gidermek, koyuvermek, salıvermek, gevşek etmek. Osm. irhâ eylemek: Dizgini, bağı, yayı gevşeltmek. **2.** Sıklığını, pekliğini azaltmak: Kemeri gevşeltmek. **3.** Devamlılığını bozmak; gevşeme vermek: İşi gevşeltti.

GEVŞEME (i.). Gevşemek işi.

GEVŞEMEK (f.). **1.** Gerginliği bozulmak, koyuverilmek, salıverilmek. Osm. kesb-i rehâvet etmek: Bu ip gevşedi, yay gevşemiş. **2.** Sıklık ve pekliğini kaybetmek, yumuşamak: Etleri pek gevşedi. **3.** Kuvvetten düşmek, zayıflamak: Bu at çok gevşedi. **4.** Gayret, çalışkanlık ve harareti kaybedip yılgınlık getirmek: O adam, o iş pek gevşedi.

GEVŞETİLMEK (f.). **1.** Gerginliği azaltılmak: Dizgin, ip gevşetilmek. **2.** Şiddet ve azmin kaybedilmesi: İş gevşetildi.

GEVŞETMEK (f.). **1.** Gevşek yapmak, gergin bir şeyi gevşek haline koymak, salıvermek. Osm. irhâ, istirhâ etmek: Atın dizginini, kolanın bağını, kuşağını gevşetmek. **2.** Şiddet, çalışkanlık ve hararetini azaltmak: İşi gevşetmek.

GEYİK (i.). Ekseriya ormanlık dağlarda yaşayan ve birçok cinsleri olup çoğunun büyük ve dallı budaklı boynuzları bulunan büyük ve güzel hayvan, âhû. Ala geyik, sığın.

GEYİKDİLİ (i.). Eğreltiotugillerden, nemli ormanlarda yetişen bir bitki (phyllitis scoloppendrium).

GEZ (i.) (aslı Fars. olup mânâsı arşın ve oktur). **1.** Arazi ölçmekte kullanılan ip ki, düğümlerle kısımlara bölünmüştür. **2.** Okun kirişe geçen oyuk ucu. **3.** Tüfek, tabanca gibi silâhlarda namlunun geri kısmında bulunan ve nişan almaya yarayan kertik: Gez, göz, arpacık bir hizaya gelmeli.

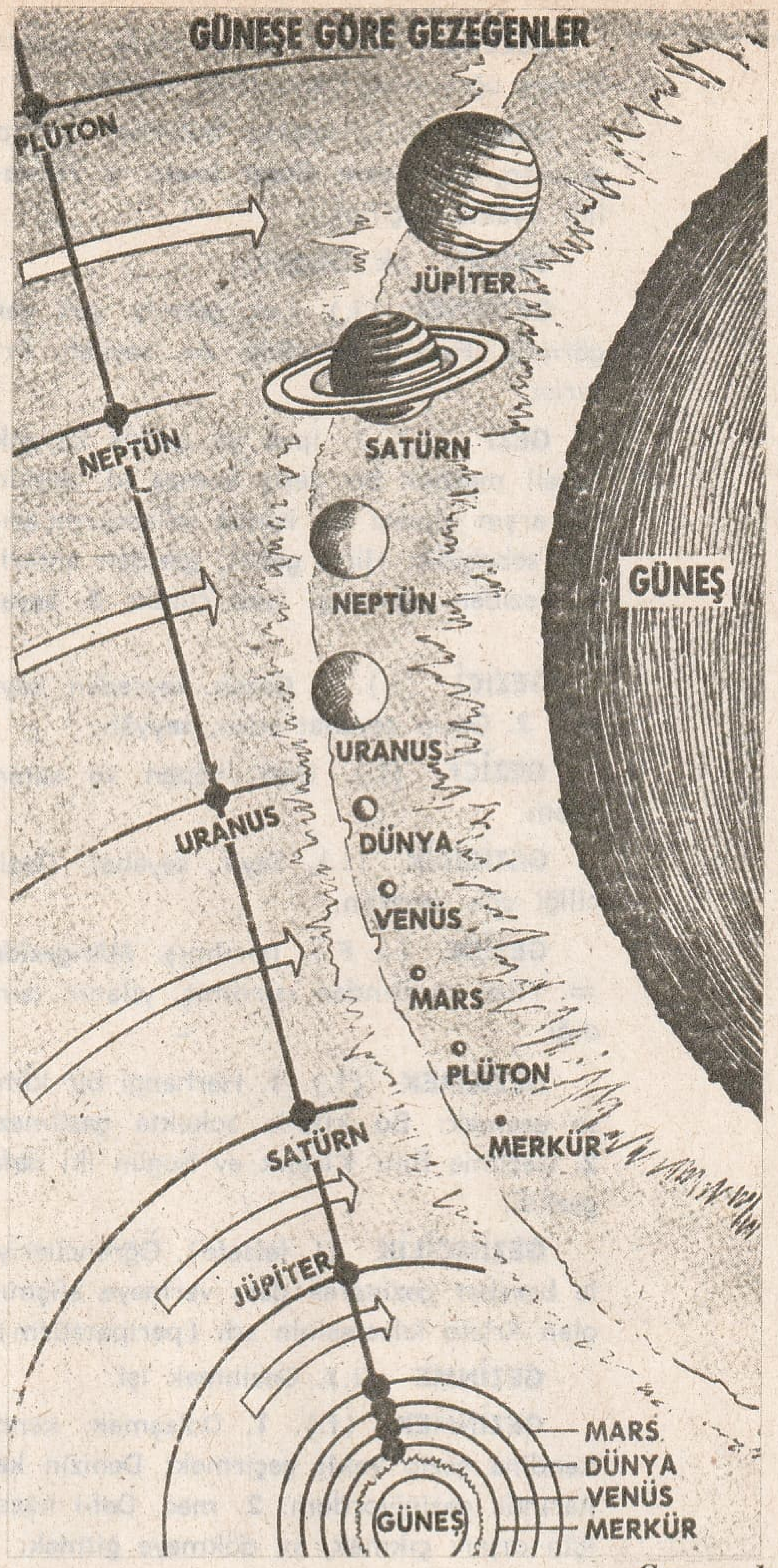

Gezegenler, güneşe nisbetle büyüklükleri.

GEZDİRMEK (f.). **1.** Yürütmek, dolaştırmak: Atı gezdirmek. **2.** Geziye götürmek, eğlendirmek: Şu çocukları biraz gezdirmeli. **3.** Her tarafı gösterip baktırmak: Kiracıya, müşteriye evi, bağı gezdirmek. **4.** Bir şeyi herkesin önüne götürüp biraz dağıtmak veya toplamak: Yemeği gezdirmek, tef gezdirmek. **5.** Geçirmek, Osm. imrâr etmek: Etrafa bir göz gezdirdi. Yazı üzerine kalem gezdirmek. Elbisenin üzerine ütü gezdirmek. **6.** Serpmek, dağıtmak, ekmek, damlatmak: Üzerine yağ, şerbet, şeker gezdirmeli.

GEZEGEN (i. astronomi) (y. k.). Bir elips çizerek güneşin etrafında dolanan gök cisimlerinden her biri: Güneşe yakınlık sırasıyla başlıca gezegenler şunlardır: Utarit (Merkür), Zühre (Venüs), Arz (Yer), Merih (Mars), Müşteri (Jüpiter), Zuhal (Satürn), Uranus, Neptün, Plüton.

GEZEND (i. F.). Zarar, ziyan, hasar: Zarara uğratmak, Osm. ızrâr etmek.

GEZER (i.). Ayakta bulunan, kalkıp dolaşan, yatmayan: **Gezer hasta** = Hastalığı ayakta geçiren.

GEZGİN bk. Gezginci.

GEZGİNCİ (i.). Çok gezmiş, çok yer görmüş. Fars. cihân-dîde, Ar. seyyah, Fr. turist.

GEZİ (i.). **1.** İpek ve iplikle karışık hâreli meşhur bir çeşit kumaş ki, eninin bir arşın olması bu isimle adlandırılmasının sebebidir. Hind gezisi, geziden entari. **2.** Geziden yapılmış: Gezi cübbe. **3.** Seyahat.

GEZİCİ (i.). **1.** Gezen, seyreden, seyyar. **2.** Gezip seyahat eden, seyyâh.

GEZİCİ (i.). Gezi yapan ve satan adam.

GEZİCİLİK (i.). Seyir, seyahat: Geziciliği çok severim.

GEZÎDE (i. F.). Isırılmış. **Mâr-gezîde** = Yılan tarafından ısırılmış, yılanın ısırdığı.

GEZİLMEK (f.). **1.** Herhangi bir kimse gezmek: Bu kılıkla sokakta gezilmez. **2.** Gezilme fiili: Kiralık ev bugün iki defa gezildi.

GEZİMCİLİK (i. felsefe). Öğrencileriyle beraber gezinerek ders vermeye alışmış olan Aristo felsefesinin adı (peripatetizm).

GEZİNME (i.). Gezinmek işi.

GEZİNMEK (f.). **1.** Dolaşmak, kendi kendine gezip vakit geçirmek: Denizin kenarında geziniyordum. **2.** mec. Def-i hâcet için dışarı çıkmak, su dökmeye gitmek.

GEZİNTİ (i.). Türk musikisinde geçkisiz, kısa taksim.

GEZİNTİ (i.). **1.** Gezinme, Osm. seyr, teferrüc. **2.** Gezilecek yer, gezip dolaşılacak yer. **3.** Odaların önündeki gezecek kadar sofa, koridor.

GEZLEMEK (f.). **1.** Ölçmek, Osm. mesâha etmek. **2.** Düzeltmek, tesviye etmek. **3.** (oku) Yayın kirişine takıp kurmak.

GEZLİK (i.). **1.** Eğri kılıcın ağzı. **2.** Çakı.

GEZME (i.). **1.** Gezmek işi: Gezmeye gitti, gezmeden geliyor. **2.** Çarşı vesaire bekçisi, Osm. ases.

GEZMEK (f.). **1.** Yürümek, dolaşmak, devir ve hareket etmek: Bahçede geziyordum. Damın üzerinde kuşlar geziyor. **2.** Seyir, temaşa ve teferrüc etmek, dolaşıp eğlenmek: Çocuklar gezmeye gitti. Derslerini bitirdikten sonra iki saat gezmeye müsaadeleri vardır. **3.** Bulunmak, mevcut olmak: Siz buralarda da mı geziyorsunuz? Benim şemsiyem oralarda ne geziyor? **4.** Ayakta olmak, yatmamak, hasta olmamak. Epey vakit yattı, şimdi gezmiyor. Yataktan kalkmış geziyor. **5.** Dolaşmak, gezip seyahat etmek, dolanmak: Avrupa'nın her tarafını gezmiştir; o, dünyayı gezmiştir. **6.** Her tarafını görüp muayene etmek, bakmak: Kiralayacağım, satın alacağım evi, bağı gezdim. Hereke fabrikasını gezmeye gidiyorum... **Ardında, arkasında, peyinde, peşinde gezmek** = Talibi olmak, elde etmeye, edinmeye çalışmak. **El üstünde gezmek** = Saygı görmek, Osm. muazzez ve mükerrem olmak. **Ellerde gezmek** = Çok beğenilmek. **Boş gezmek** = Âvare olmak, işsiz durmak. **Dillerde gezmek** = Yayılmak, şâyî olmak, dedikodu mevzuu hâline gelmek. **Kol gezmek** = Muhafaza için asker dolaşmak. **Gezip tozmak** = Sürtmek, hovardalık etmek. **Ne gezer** = Nerede? Hani ya, yok: Bu küçük yerde kitap, kitapçı ne gezer? Bizde öyle şeyler ne gezer? **Nerelerde geziyor** = Nerededir, ne oldu?: Bizim kalemtıraş nerelerde geziyor?

GIB (GIBB) (e. A.). **1.** —dan sonra, Ar. bâ'de, ledi: Gıbb-ıl-muvâcehe; bâ'de-l muvâcehe ve ledi'l-muvâcehe ile aynı mânâdadır. **2.** Bir şeyin gün aşırı olması, iki günde bir gelme. (tıp) **Hummâ-i gıb** = Gün aşırı tutan sıtma.

GIBBEN (i. A.). **1.** Gün aşırı, iki günde bir. **2.** Aralıkla, ara sıra: Gıbben ziyaret etmek.

GIBTA (i. A.). Başkasının iyi hâlini arzu etme, imrenme: Sizin bu hâlinize, gıbta ediyorum (gıbta'nın hasetten farkı vardır: Hasetçi, başkasındaki nimet ve iyi hâlin ortadan kalkmasını; gıbta eden ise onun ortadan kalkmasını istemeksizin, yalnız kendisinde dahi olmasını arzu eder. Hased, yasak ve kötü, gıbta ise câizdir).

GIBTA-ÂVER (i. F., Ar. gıpta = imrenme, Fars. âverden = getirmek). İmrendiren.

GIBTA-EFZÂ (i. F., Ar. gıbta = imrenme, Fars. efzâyîden = arttırmak). İmrendiren, imrenme duygusu veren.

GIBTA-KEŞ (i. F., Ar. gıbta = imrenme, Fars. keşîden = çekmek). İmrenen, gıbta çeken.

GICI bk. Gıcık.

GICIK yahut **GİCİK** (i.). Kaşınmakla beraber yanma hissi: Boğazımda bir gıcık vardır. Gıcığı yumuşatmak.

GICIK (i.). Türk halk musikisinde bir çalgı.

GICIKLAMAK yahut **GİCİKLEMEK** (f.). **1.** Kaşınmakla beraber yanmak, Osm. ta-

harrüş etmek: Boğazım gıcıklanıyor. **2.** Gıdıklamak. **3.** mec. Şüphe ve tereddüde düşürmek: Bu iş benim zihnimi gıcıklıyor.

GICILAMAK (f.). **1.** Gıcıklamak, kaşınmakla beraber yanmak. **2.** Dişlerini gıcırdatarak çıkışmak, tehevvür etmek, hiddetlenmek, öfkelenmek, kızmak, birinin üstüne yürümek istemek.

GICIMAK bk. Gicişmek.

GICIR yahut **KICIR** (i.). Dişlerin birbirine sıkı sıkı sürülmesi gibi sert ve keskin bir sesi taklit ve tasvir eder: Dişlerini gıcır gıcır gıcırdatıyordu. Yeni potinleri gıcır gıcır ediyordu. Tahtalar gıcır gıcır ötüyordu. **Gıcır gıcır giyinmek** = Yeni kundura ve elbise giymek: Gıcır gıcır giyinmiş gidiyordu.

GICIR (i.). Ekseriya kadınların ağızda çiğnedikleri sakıza elastikiyet vermek için kullanılan lâstik gibi bir madde ki, dişbudak ağacının meyvesinden çıkar. **Gıcırı bükme** = Alelacele bir lakırdı uydurup söyleyiverme: Gıcırı bükme bir lâf.

GICIRDAMAK yahut **KICIRDAMAK** (f.). Gıcır gıcır ötmek: Dişleri hiddetten gıcırdıyordu. Ayakkabıların gıcırdamasından hoşlanmam.

GICIR GICIR (i.). **1.** Kulak tırmalayıcı ses: Merdivenler gıcır gıcır ötüyordu. **2.** Tertemiz, yeni ve hiç kullanılmamış: Evin döşemesi gıcır gıcırdı. Gıcır gıcır çarşaflar.

GICIRTI yahut **KICIRTI** (i.). Gıcır gıcır ses çıkarma: Dişlerin, yeni potinlerin, tahtaların gıcırtısı.

GIDA (GIDÂ) (i. A.) (c. ağdiye). **1.** Besleyen şey, beslenmek üzere yenen ve içilen şey, kuvvet: İnsanın gıdası. **Ağdiye-i nâfia** = Yararlı gıdalar. **2.** Bir adamın yemeyi veya içmeyi âdet ettiği şey: Günde beş sigara benim gıdamdır.

GIDÂÎ (i. A.) (mü. gıdâiyye). Beslemeye yarayan, besleyişe ait: **Mevâdd-ı gıdâiyye** = Besleyici maddeler.

GIDAKLAMAK (f.) (ses taklidi). Gıt gıt gıdak sesi çıkarmak.

GIDÂLANMAK (f.) (doğrusu gızalanmak). Yemek, beslenmek, Osm. tegaddî etmek.

GIDALI (i.). Besleyen, besleyici: Gıdalı yemektir. Hurma gıdalı bir meyvedir.

GIDÂY-İ RÛH (i. A. F.). Türk musikisinde XV. asrın sonlarında Sultan Korkut'un icat ettiği bir çalgı.

GIDI (i.). Çene altı: Çocuğun gıdısını okşadı.

GIDIK (i.). **1.** Gıcık, parmakla insanın bazı taraflarına dokunarak elinde olmadan gülmesini ve bir çeşit sinir ve rahatsızlığı getirmek işi (doğrusu gıcıktır). **2.** Gerdan (yalnız çocuklarda).

GIDIKLAMAK (f.). **1.** Birinin bazı yerlerine parmakla dokunup elinde olmadan gülmesini ve bir nevi sinir rahatsızlığını mucib olmak: Çocuğu çok gıdıklama bayılır (bunun doğrusu gıciklamaktır). **2.** mec. Teşvik etmek: Şeytan beni gıdıklıyor.

GIDIKLANMA (i.). Gıdıklanma fiili, gıcıklanma: Onun gıdıklanması pek kolaydır.

GIDIKLANMAK (f.) (doğrusu gıcıklanmak). Bazı yerlerine dokunulunca bir sinir rahatsızlığı duyup elde olmadan gülmek: Ayağının altına dokunulunca gıdıklanmayacak adamlar azdır.

GIK Hiç sesini çıkarmamak mânâsındaki «gık dememek» deyiminde geçer: O kadar dövdüler de gık demedi.

GIL (i. A.). Gizli düşmanlık, kin, garaz, maksat, niyet (gış ile beraber kullanılır): Kalbi gıll-u-gıştan temizdir.

GILÂR (i. A.). Kılıf, kın, mahfaza, zarf.

GILMÂN (i. A. c.) (m. gulâm). Gulâmlar, köleler (müfret mânâsıyle): Cennet hizmetkârı. bk. Gulâm.

GILME (i. A. c.) (m. gulâm). **1.** Delikanlılar, gençler. **2.** Köleler, esirler.

GILZET (i. A.). Galizlik, kabalık.

GINÂ (i. A.). **1.** Yeterlilik, yeter olma, lüzumu kadarına sahip olup fazlasını istememe. Ar. iktifa, kifayet: Tamahkâr adam gınâ bilmez. Kanaat sahibi gınâ getirince daha fazlasını istemez. **2.** Zenginlik, servet: Erbâb-ı gınâdan. **3.** mec. (Türkçe): Usanç, bıkma: Artık bu yemekten gınâ. Bu adam durmadan kendinden bahseder, artık söylediği sözler gınâ verdi.

GINÂ (i. A.). Şarkı söyleme, hânendelik, Fr. chant.

GINÂÎ (i. A.). Lirik. Fr. lyrique.

GINAYS bk. Gnays.

GIPTA (GIBTA) (i. A.). İmrenme, imrenmek. bk. Gıbta.

GIR Argoda, dikkat etmeyip aklı başka yerde olmak mânâsındaki gır geçmek deyiminde geçer.

GIRAB (i. denizcilik). Hind sahillerinde kullanılan bir çeşit tüccar gemisi.

GIRÂR bk. Gırâre.

GIRÂRE (i. A.). Kıldan büyük çuval (harar, bu kelimenin hafifletilmişidir).

GIRBAL (i. A.). Kalbur.

GIRBÂLÎ (i. A.) (mü. gırbâliyye) (anatomi). Kalbur gibi olan. **Gırbaliyy-üş-şekl** = Kalbur şeklinde.

GIRGIR (i.). Devamlı ve usandırıcı vızıltı, çekişme, kavga: Bütün günü gırgır ile geçiriyorlar.

GIRGIRIŞMAK (f.). Münakaşa etmek, vızıltı ile kavga etmek: Bütün gün gırgırlaşıyorlar.

GIRILKAÇ (i.). Vızıltıcı, vızıltılı.

GIRÎV (i. F.). Bağırma, çığırtı, feryat.

GIRÎZE (i. A.). Tabiî ve yaratılıştan olan hal ve keyfiyet, Ar. cibillet, hilkat.

GIRÎZÎ (i. A.) (mü. gırîziyye). Tabiî, esasta olan: **Harâret-i gırîziyye** = İnsan ve hayvanda solunumdan meydana gelen iç sıcaklık.

GIRLA (i.). Alabildiğine: Bir iş yaptığı yok, ama lâf dedin mi gırla.

GIRLAMAK (f.). Gırıldamak, gırıltı. bk. Gurlamak.

GIRLI (i.). Vızıltılı, sakin ve rahat durmayan.

GIRNÂTÎ (hi. A.). Endülüs'ün Gınâta (Granada) şehrine ait, Gırnâtalı: Gırnâta menşeli şarkı vs.

GIRRE (i. A.). Boş bir şeye aldanıp öğünen, mağrur.

GIRT (i.) (ses taklidi). Boğazın çıkardığı elemli sesi ve fazla ses çıkararak kesilen bir şeyi taklit ve tasvir eder: Gırt gırt yutkundu. Tenekeyi gırt gırt kesiverdi.

GIRTLAK (i.). Akciğerden boğaza gelen borusu; boğazdaki iki borudan solunuma mahsus olanı. Ar. kasaba, kasaba-türrie: Gırtlağıma kaçtı. Gırtlağına sarıldı. Gırtlağını sıktı.

GIRTLAKLAŞMAK (f.). Birbirinin gırtlağına sarılmak.

GIŞ (i. A.). Aldatma, hile, hud'a, hilekârlık: O adamın yüreğinde gıll-u gış yoktur (ekseriya bu şekilde gıl ile beraber kullanılır).

GIŞÂ (i. A.). **1.** Örtü zar, zarf. **2.** (anatomi) Bazı uzuvları çeviren veya örten ince zar.

GIŞÂÎ (i. A.) (mü. gışâiyye). Zar çeşidinden olan: Mâdde-i gışâiyye.

GIŞÂVE (i. A.). Örtü, perde.

GITÂ (i. A.) (c. ağtiye.). Örtü, örtecek şey, perde.

GITGIDAK (GIT GIT GIDAK) (i.) (ses taklidi). Tavuğun yumurtladıktan sonra çıkardığı ses.

GIYÂB (i. A.). Hazır olmama, göz önünde bulunmama: Benim gıyabımda bu kararı vermişler. Gıyâbınızda sizi çok methetti. Bu aralık sizin gıyâbınızı arzu etmezdim. **An gıyâben, an-il-gıyâb** = Kendisi bulunmadığı, hazır ve mevcut olmadığı halde: Sizi an gıyâben, an-il-gıyâb seviyorlar.

GIYÂBEN (i. A.). **1.** Hazır ve mevcut yani göz önünde olmaksızın, meydanda olmadığı halde, gıyâbında: Size gıyâben sevgisi vardır. **2.** (hukuk) Mahkemeye gelip duruşma olunmaksızın: Gıyâben aleyhinde karar verilmiş. Gıyâben hükmolunarak ilâmı yapılmış.

GIYÂBÎ (i. A. hukuk) (mü. gıyâbiyye). Taraflardan biri mahkemeye çıkmadığı halde uygulanan: Usûle ait gıyâbî karar.

GIYÂS (i. A.) Yardım, imdat, Ar. nusret: **Gıyâsüddîn** = Dinin yardımcısı. **El gıyâs** = Medet, aman.

GIYÂS-ÜD-DÎN (i.). **1.** Dînin yayılmasına yardımı dokunan adam.

GIYBET (i. A.) Birinin gıyâbında, aleyhinde söz söyleme, çekiştirme. Ar. fasl ve mezemmet: Kimseyi gıybet etmemeli (birinin gıyabında aleyhinde söylenen söz gerçekse gıybet, değil ise iftira denir) **2.** (fıkh) Kaybolma, meydanda bulunmama. Gaybet.

GIYBETÇİ (i.). Arkadan herkesin aleyhinde söz söyleyen, çekiştiren. Ar. fassâl, zemmâm.

GIZÂ bk. Gıda.

GIZÂÎ bk. Gıdâî.

GİBİ (e.). **1.** Benzetme ve örnek edatıdır: Kar gibi beyaz, buz gibi soğuk, taş gibi katı, gereği gibi, adam gibi. Bu mânâ ile isimlerin yalın ve zamirlerin ekli hallerine de katılır: Adam gibi, at gibi, benim gibi, bizim gibi, senin gibi, sizin gibi, onun gibi. Müstesna olarak **2.** Şahıs çokluğunda yalın hâlinde kullanılır: Onlar gibi, bunlar gibi. Diğer zamirlerde yalın halleriyle kullanılması az olur ve bu takdirde müphem bir mânâyı işaret eder: Ben gibi bir sadık dost, sen gibi bir zeki adam, o gibi işler: O misillü, o takım. **3.** Zamanca fazla yakınlık gösterir: **Geldiği gibi** = Geldiği anda, gelir gelmez. **Gördüğüm gibi** = Gördüğüm anda görür görmez.

GİBİCE (i.). Güya, onun gibi.

GİCİ ve **GİCİK** (i.). Hafif gıcıklanma, kaşınmakla beraber az yanma: Boğazımda bir gici, gicik vardır (şimdi yerini tamamen «gıcık» kelimesine bırakmıştır).

GİCİŞMEK ve **GİCİKMEK** (f.). Hafif surette gıcıklanmak. Yanmakla birlikte hafif kaşınmak.

GİDE (i.). Gitmek mastarından. **Gide gide, git gide** = Zaman aşımıyla, zamanla vararak.

GİDEN (i.). Gider olan, Ar. râhil, zâhib, Fars. revende: **Giden gelen** = Misafir.

GİDER (i.). Bir iş için harcanan para, masraf.

GİDERAYAK (i.). Gitmek üzere iken: Giderayak bunu yapmıyacaktınız!

GİDEREK (i.). Yavaş yavaş, derece derece, gittikçe, tedricî olarak: Giderek öyle bir durum meydana geldi ki.

GİDERMEK (f.). Bir arızayı, bir rahatsızlığı ortadan kaldırmak, yok etmek: Bu ilâç ağrınızı giderir. Otomobildeki bozukluğu bir türlü gideremedik.

GİDİ, GEDİ (i.). **1.** Pezevenk, kaltaban. **2.** Çıkışma ve hafif azarlama tâbiri olarak kullanılırsa asıl mânâsındaki ağır hakareti taşımaz: Seni gidi seni!

GİDİCİ (i.). Giden, gider veya gidecek olan, yolcu: O zavallı hasta gidiciye benziyor.

GİDİLEN MAKAM (i. T. A.). Musikide geçki sırasında, geçki yapılan makam.

GİDİLMEK (f.). Gitmek, vaki veya mümkün olmak: Oraya gündüz gidilmez. İki saatte gidilebilir mi? Merih'e gidilmek kabil olsa.

GİDİMLİ (i. mantık). Prensiplerden hareket ederek neticeye varan düşünüş.

GİDİŞ (i.). **1.** Gitme, hareket, ayrılış: Böyle ansızın ve habersiz gidişinin sebebini anlayamıyorum. **2.** Yürüyüş tarzı, Fars. reftâr: Bu gidişle siz iki saatte oraya varamazsınız. **3.** Tarz, hareket, Fars. reviş: O adamın gidişini beğenmiyorum. O, bu gidişle pek az zamanda varını mahvedecektir. **Gidiş müdürü** = Eskiden padişâhın geliş, gidişlerini düzenleyen yüksek protokol görevlisi.

GİDİŞAT (i.). İşlerin yürüyüşü, hadiseler.

GİDİŞMEK (f.). Birbirine gitmek, ziyaretleşmek. Yanlış olarak gidişmek ve gicişmek yerine kullanılıyor. bk. Gidişmek, gicişmek.

GİDİŞMEK (f.). Gicişmek, kaşınmak: Avuç, yara gidişiyor.

GİDON (i. Fr. Germence). Bisikletin ön tekerleğe kumanda eden kısmı.

GİL (i. F.). Çamur, balçık. **Pâ-der-gil** = Ayağı çamurda.

GÎR (i. F.) (giriften fiilinden imas. olup sıfat terkibi teşkilinde bulunur). **1.** Tutan, Osm. kabz ve zapteden: **Şîr-gîr** = Arslanı tutan. **Cihân-gîr** = Dünya fatihi, çok ülkeler fetheden. **2.** Yayılan, intişar eden, münteşir: **Âlem-gîr** = Dünyaya yayılan, her tarafa yayılmış. i. Harb, kavga, cenk (bu mânâ ile yalnız aynı mânâda olan «dâr» ile beraber kullanılır): Esnâ-yı gîr ü dârda.

GÎRÂ (i. F.). Tutucu, tesirli.

GÎRÂ-GÎR (i. F.). Tutan tutana.

GİRÂN (i. F.). **1.** Ağır, Ar. sakîl: **Bâr-ı girân** = Ağır yük. **2.** Pahalı, aşırı, ağır: **Girân-bahâ** = Ağır pahalı. **Girân-mâye** = Mayası ağır ve pahalı. Mec. Çok değerli.

GİRÂN-BAHÂ (i. F.). Pahası ağır, kıymetli, pek değerli.

GİRÂN-BÂR (i. F.) **1.** Ağır yüklü. **2.** Meyvesi çok ağaç. **3.** Zengin. **4.** Gebe kadın veya hayvan.

GİRÂN-CÂN (i. F. girân = ağır, cân = ruh). Ağır canlı, Ar. sakıyl-ür-rûh.

GİRÂN-DEST (i. F.) (c. girân-destân). Eli ağır, işini ağır gören.

GİRÂN-GÛŞ (i. F.) (c. girân-gûşen). Kulağı ağır işiten, sağır.

GİRÂN-HÂTIR (i. F. A.). Canı sıkılmış, gücenmiş, kırgın, Ar. münfail.

GİRÂN-KADR (i. F. A.). İtibar ve değer sâhibi.

GİRÂN-KIYMET (i. F. A.). Çok değerli.

GİRÂN-MÂYE (i. F.). Pahası ağır, kıymetli, yüsek mânevî değerli.

GİRAY, GEREY (i.). Moğolca'da hakketmiş ve lâyık mânâsına olup, Cengizoğullar'nın Cuci Ulusu'ndan Kırım'da saltanat süren hanedanın prensleri bu unvanı taşır: Ahmed Giray, Nûreddin Giray, Aslan Giray Han.

GİRD (i. F.). **1.** Çevre, çepeçevre, yuvarlak. **2.** Dönme, deveran.

GİRDÂ-GİRD (i. F.). Çepeçevre, fırdolayı.

GİRDAP (GİRD-ÂB) (i. F.). **1.** Su çevrintisi, girve, aylanma. **2.** (denizcilik) Ters taraflardan gelen iki akıntının kavuşmasından veya bir akıntının yolunda bir engele tesadüfünden, yahut denizin birdenbire derinleşmesinden hasıl olan çevrinti. **3.** mec. Muhâtaralı, çok tehlikeli yer, Ar. mühlike: Bir girdâba düştüm.

GİRDÂR (i. F.). **1.** İş, Ar. fiil, amel, meşguliyet. **2.** Tarz, yaradılış, Fars. reviş, Ar. âdet, ahlâk, huy. **Şehriyâr-ı fârûk-girdâr** = Hareketi veya ahlâk ve âdeti Hazret-i Ömer'inkine benzeyen padişah. **Bed-girdâr** = Tarzı, işi kötü olan: Düşmân-ı bedgirdâr.

GİRD-BÂD, GİRDİBÂD (i. F. gird = dönüm, bâd = yel). Bir yerde dönerek toz toprağı kaldıran ve bazen yapıları yıkıp ağaçları söken şiddetli rüzgâr, kasırga, sarsar, yel çevrintisi.

GİRDEBÂN (i. F.). Gözetici, gözcü.

GİRDGÂN (i.F.). Ceviz.

GİRD-GÂR (i. F.). Tanrı: Huzûr-ı girdgârda.

GİRDİ ÇIKTI (i.). **1.** Alâka: Bunun benimle bir girdisi çıktısı yok. **2.** Teferruat: İşin öyle göründüğüne bakma daha birçok girdisi çıktısı var.

GİRDİRMEK (f.). **1.** İçeriye koymak, bir şeyin içine sokmak.

GİRDİŞ (i. F.). Dönme, devir, deverân: **Girdiş-i gerdûn** = Felek çarkının dönmesi, devri.

GİREV (i. F.). Rehin.

GİRGİN (i.). **1.** Her yere sokulan, herkesle görüşen, sokulgan: Pek girgin adamdır. **2.** Mensup, alâkalı, çatkın, içli dışlı: Kendisi oraya girgindir.

GİRGİNLİK (i.). **1.** Her yere sokulup herkesle görüşen adamın hali, sokulganlık: Girginlik iyi ise de arsızlık derecesine varmamalı. **2.** Birine bağlı olma, çatkınlık.

GİRÎBÂN (i. F.). Yaka, cep: Çâk-ı girîbân: Yakanın yırtılması. **Girîbân-çâk** = Yakası yırtılmış. mec. Çok kederli.

GİRÎBÂN-GÎR (i. F.). Yaka tutucu, tutan.

GİRÎBÂNÎ (i. F.). Bir çeşit gömlek.

GİRÎDÂR (i. F.). Savaş, kavga.

GİRÎDÎ (hi.). **1.** Girit adasına ait. **2.** Girit ahalisinden olan, Giritli.

GİRİF (i. Farsça girift'ten galat). bk. Girift.

GİRİFT (i. F. giriften'den imas.). Tutma, yakalama: Haydutları girift ettiler.

GİRİFT (i. F.) (yukarıdaki ile aynı kelime). **1.** Birbirine geçmiş, karışık: Girift yazı. **2.** Türk musikisinde, küçük bir ney'e benzeyen, nefesli çalgı.

GİRİFTÂR (i. F.). **1.** Tutulmuş, tutsak, esir: Düşmanın eline giriftâr oldu. **2.** Düşkün, tutkun, esir: Aşka giriftâr oldu. Bir derde giriftâr oldu.

GİRİFTÂR-ÂNE (i. F.). Giriftârcasına, giriftâr olarak.

GİRİFTÂRÎ (i. F.). Tutkunluk.

GİRİFTE (i. F.). Tutulmuş, tutkun.

GİRİH (i. F.). Düğüm, Ar. ukde. **Girih girih** = Düğüm, düğüm.

GİRÎHTE (i. F.). Kaçmış, kaçkın, Ar firârî.

GİRİLMEK (f.). Girmek ve bu fiil mümkün olmak, Ar. duhûl: Bu kapıdan girilir, öbüründen çıkılır. Ehramın içine girilebilir mi?

GİRİN (i.). Alaca ve siyah kürkü olan bir cins küçük sansar.

GİRİNTİ (i.). **1.** Bir şeyin içeriye girmiş yeri. Çıkıntı mukabili: Duvarın orasında bir büyük girintisi vardır. Bu binanın girintileri çıkıntıları pek çoktur. **2.** Tashih için satırlar arasına eklenen küçük satır: Yazı girintisi. **3.** Yüke yeni giren dört yaşında deve.

GİRİNTİLİ (i.). İçeriye girmiş yerleri olan: Pek girintili çıkıntılı bir bina.

GİRİŞ (i.). **1.** Girmek işi ve tarzı, Ar. duhul: Onun kapıdan girişi insanı korkutur. **2.** Girilecek yer ve taraf, Ar. medhal: Binanın en ziyade girişine dikkat etmeli. Girişi gösterişli olmalı. **3.** Başlangıç, Ar. Şürû, mübâşeret, ibtidâr: Söze, bahse girişi. **Giriş çıkış** = Bir çeşit ufak çocuk oyunu.

GİRİŞİLMEK (f.). Herhangi biri girişmek.

GİRİŞİM (i. fizik) (y. k.). İki titreşim hareketinin birbirini yok etmesi hadisesi.

GİRİŞKEN (i.). Daima teşebbüs hâlinde olan, müteşebbis.

GİRİŞLİ (i.). Girme, geçme, zıvanalı.

GİRİŞME (i. F.). Naz, işve, yan bakış, göz ve kaş ile yapılan işaretler, cilve.

GİRİŞMEK (f.). **1.** Karşılıklı biribirine girmek. **2.** Başlamak: Bu işe girişmem lâzım.

GİRİT (hi. coğrafya) (Yunanca'dan). Akdeniz'in en büyük adalarından biri. Araplar İkrîtiş derlerdi. **Girit lâlesi** = Şakayık çeşidi. **Girit pelini** = Bir cins bitki.

GİRİTLİ (i.). Girit adası ahalisinden olan.

GİRÎVE, GİRVE (i. F.). **1.** Çıkmaz sokak, pek dolaşık yol. **2.** mec. Zorluk, Ar. suûbet, müşkülât, çaresiz hal, Fars. girdâb: Bir girîveye düştü.

GİRÎZ (i. F.). **1.** Kaçma, firar: Cây-ı girîz: Kaçacak yer, Ar. melce. **2.** Kaçan firar eden, korkup sakınan (sıfat terkibi teşkiline de girer): **Merdüm-girîz** = İnsanlardan kaçan, kimseye yakın olmayan.

GİRİZ, KERİZ (i.) (Farsça gâhriz'den). Pislik ve çirkef lâğımı: Keriz tıkanmış, kerizi açmışlar. Keriz suyu. bk. Keriz.

GİRÎZÂN (i. F.). **1.** Kaçan, kaçıcı: **Girîzân olmak** = Kaçmak. **2.** Kaçarak.

GİRÎZENDE (GÜRÎZENDE) (i. F.). Kaçan, kaçıcı.

GİRİZGÂH (i. F.). **1.** Kaçacak ve sığınacak yer. **2.** Kasidede konuya giriş beyti.

GİRİZ bk. Girizme.

GİRME (i.). **1.** Girmek işi, Ar. duhûl. **2.** Pencere ve kapı kanadının erkekli dişili menteşesi. **3.** Bir yüzeyin içeriye sokulmuş ve geriye çekilmiş yeri: Duvarın orada bir girmesi vardır. **4.** İçeriye giren, girmiş: Girme köşe.

GİRMEK (f.). **1.** İçeriye varmak, sokulmak, dahil olmak, Ar. duhûl. Çıkmak mukabili: Eve girdi, yılan deliğe girdi. **2.** Araya sıkışmak, karışmak: Meclise, kalabalığa girdi. Ben, öyle adamların içine giremem. **3.** Bir meslek ve sınıfa katılmak, Osm. sülûk etmek: Askere, işe, mektebe girdi. **4.** Sığmak, Osm. istiab olunmak: Mızrak çuvale girmez. **5.** Geçmek, sirayet etmek, sirayet edip yayılmak, intişar etmek: Koyunlara kelebek girdi. Düşman askerine hastalık girdi. Eve ateş girdi. mec Rahatsızlık girmek. **6.** Karışmak, müdahale etmek: Ben öyle işe girmem. O, münakaşaya hiç girmedi. **7.** Gelmek, başlamak, Osm. hulûl etmek: Muharrem girdi. Yaz giriyor. **Araya girmek** = Tavassut etmek, barıştırmak istemek. **Ele girmek** = **1.** Ele geçmek, yakalanmak, tutulmak, Osm. giriftâr olmak. **2.** Tesadüf olunmak. **Birbirine girmek** = Karışmak, kavgaya tutuşmak, telâşa düşmek. **Bir çuvala girmek** = Birlikte bulunmak. **Denize girmek** = Deniz banyosu almak, denizde yıkanmak. **Zihne girmek** = **1.** Anlaşılmak, Osm. derkolunmak. **2.** İstediği bir şeyi yaptırmak. **Renkten renge, bin bir renge girmek** = Pek sık fikir ve şekil değiştirmek. **Rüyaya girmek** = Düşte görünmek: Filân iş hiç aklımda yokken bu gece rüyama girdi. **Suya girmek** = Dalmak. **Kıyafete girmek** = Bir kıyafet almak. **Günaha girmek** = Günahkâr olmak. **Günahına girmek** = Biri hakkında haksız yere kötü düşünmek veya haksız yere kötülük isnâd etmek. **Güveyi girmek** = Zifaf etmek, evlenmek. **Girip çıkan** = Gelip giden: Bu eve girip çıkanların haddi hesabı yoktur. **Balta girmemiş** = Hiç insan eli görmemiş, birbirine karışmış (orman).

GİRMELİ (i.). **1.** Girilecek yerleri olan: Girmeli çıkmalı bir bina: Girilecek çıkılacak yerleri ve kapıları çok yapı. **2.** İçeriye batmış ve geriye çekilmiş yerleri olan: Girmeli çıkmalı bir duvar, bir kapak. **3.** Hem girer hem çıkar: Girmeli çıkmalı bir zırh.

GİRYAL (i.). Türkistan ırmaklarında bulunan bir çeşit timsah.

GİRYÂN (i. F.). **1.** Ağlayan. **Giryân olmak** = Ağlamak. **2.** Ağlayarak: Giryan giryan gidiyordu.

GİRYE (i. F.). Ağlama, Ar. bükâ, Fars. nâle: Girye ve zâr ederek.

GİRYE-DÂR (i. F.). Ağlayan, gözyaşı döken.

GİRYE-DÂR (i. F.). Ağlamış.

GİRYE-ENGÎZ (i. F.). Ağlamaya sebep olan, ağlatıcı.

GİRYE-FEŞÂN (i. F.). Gözyaşı saçan, acı acı ağlayan.

GİRYE-FEZÂ (i. F.). Ağlamayı arttıran, çok ağlatan.

GİRYE-HÎZ (i. F.). Girye (ağlama) koparan.

GİRYE-KÜNÂN (i. F.). Ağlayarak.

GİRYE-NÂK (i. F.). Ağlayıcı, ağlayan.

GİRYE-NÜMÂ (i. F.). Ağlar yüzlü.

GİRYE-NÜMÛD (i. F.). Ağlar gibi görünen, ağlamışa benzeyen.

GİRYE-RÎZ (i. F.). Ağlayan, gözyaşı döken.

GİRYE-ZÂR (i. F.). Oturup ağlanılan yer.

GÎSÛ (i. F.). Uzun saç, zülüf, kâkül, saç örgüsü, perçem.

GÎSÛ-BEND (i. F.). **1.** Saç bağı, saç örgüsü. **2.** Altından yapılmış kadın tarağı.

GÎSÛ-DÂR (i. F.). Saçlı. **Necm-i gîsû-dar** = Kuyruklu yıldız.

GİŞE (i. Fr.). Tiyatro, sinema, tren istasyonu, vapur iskelesi, banka ve mağazalarda bilet veya paranın alınıp verildiği yer.

GİT (e.). (aslı gitmek fiilinin emir sîgasıdır). **Git git, git gide** = Zaman aşımıyle, gittikçe: Bu çocuk git git terbiyesiz oluyor. Git gide terbiyesizliği artıyor. **Gel zaman git zaman** = Derken, bir zaman sonra...

GİTAR (i. Y.). Telli bir çalgı.

GİTGİDE (i.). Gittikçe, zaman geçtikçe.

GÎTÎ (i. F.). Dünya.

GÎTÎ-SİTÂN (i. F.). Cihânı zapteden.

GİTMEK (f.). **1.** Yakından uzağa geçmek, varmak, göç etmek: Eve gittim, çarşıya gitti, gurbete gidecektir. **2.** Bir yerden ayrılıp uzaklaşmak, hareket, Osm. azîmet, rihlet etmek: Kendisi buradan gitti. Gelen misafirler daha gitmediler. **3.** Kaçmak, bırakıp ayrılmak: Aşçısı gitmiş. **4.** Yok olmak, Osm. gaib ve nâ-bedîd olmak: O ka-

dar servet nereye gitti? Oranın bir zamanki güzelliği gitti. 5. Sarfolunmak, tüketilmek: Bu ziyafete çok para gitti. Bu binaya birkaç bin lira gider. **6.** Geçmek, savuşmak, Osm. def ve zail olmak. Bütün kış benden sızılar gitmez. **7.** Sonra ermek, müntehî olmak; varmak: Bu çay, bu yol nereye gider? **8.** Yürümek: O, pek çabuk gider. **9.** Geçmek, bitmek: O zamanlar gitti. Çoğu gitti, azı kaldı. **10.** Ayakyoluna taşınmak, Osm. def'-i tabiî etmek, ishâli olmak: Bu gece beş on defa gitmiş. **11.** Götürülmek, sevkolunmak: Cenazesi gidiyordu. Yarın çeyiz gidecektir. **Araya, aralığa gitmek** = Telef olmak. **Ere gitmek** = Kocaya varmak, evlenmek. **Eğri gitmek** = Şaşmak. **Elden gitmek** = Ölmek. **İç gitmek** = İshâle uğramak. **İçeri gitmek** = zarar etmek. **İleri gitmek** = İlerlemek, ileri geçmek, Osm. takaddüm ve terakki etmek. **İlerisine gitmek** = Tecavüz eylemek, çok olmak. **Batasıya gitmek** = Çıkmayacak bir yol tutmak, batakçılık etmek. **Ters gitmek** = İyi gitmemek, talihi müsait olmamak. **Can gelip gitmek** = Ayılıp bayılmak. **Hasır altına gitmek** = Bakılmamak, minder altı olmak. **Hoşa gitmek** = Haz olunmak, sevilmek. **Renk gitmek** = Solmak. **Sokağa gitmek** = Dışarı çıkmak. **Suyunca gitmek** = İyi geçinmek, Osm. mümâşât etmek. **Suyun akıntısına gitmek** = Uymak, muvafakat etmek. **Tat gitmek** = Tatsızlanmak. **Bok yoluna gitmek** = Boşuna telef olmak, heder olmak. **Doğru gitmek** = İyi harekette bulunmak. **Akıl gitmek** = Hatırlamak. **Akıl baştan gitmek** = Çok şaşmak ve telâşlanmak, şaşakalmak. **Geri gitmek** = **1.** Avdet etmek, geri dönmek. **2.** Gerilemek, Osm. tedennî etmek. **Gelip gitmek** = Tereddüt etmek. **Yanlış gitmek** = Yolu şaşırmak. **Yayan gitmek** = Yayan yürümek. **Yol gitmek** = Yol yürümek. **Yola gitmek** = Seyahat etmek. **Git git, git gide** = bk. Git.

Giyotin

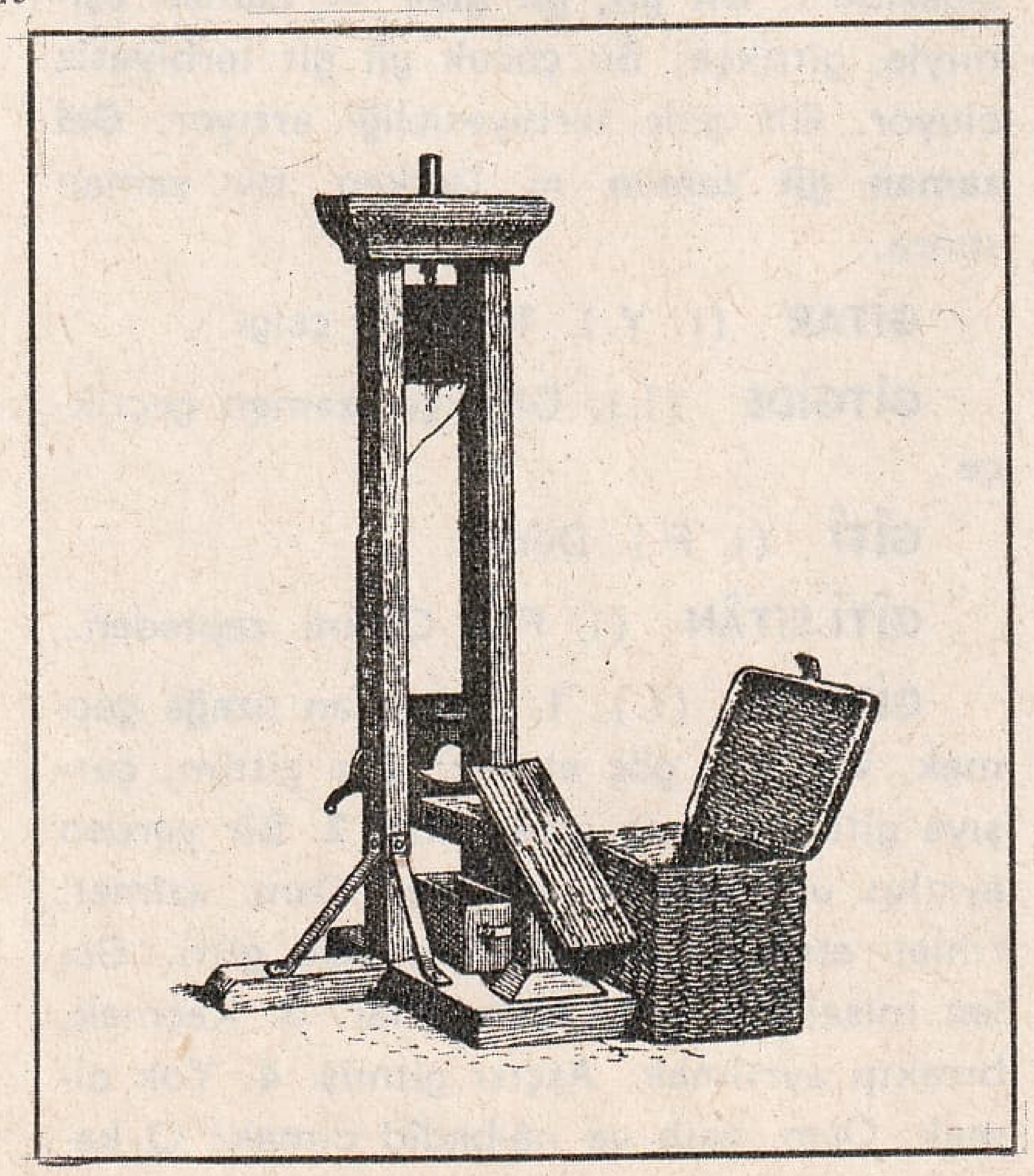

GİTTİKÇE (i.). Gitgide.

GİV, GEV (i.). Gevmek, geviş. bk. Gev vesaire.

GİYÂ, GİYÂH (i. F.). Nebat, bitki, tâze ot, hafifletilmişi «giyeh» dir.

GİYDİRMEK (GEYDİRMEK) (f.). **1.** Birinin vücudunu elbise, çamaşır ve şapka, çorap ve ayakkabı gibi şeylerle örtmek, elbisesini üstüne geçirmek, Osm. iksâ etmek: Şu çocuğu giydirin. Kendisini giydirip kuşattım. **2.** Esvap, çamaşır vesair elbise vermek, Osm. ilbas etmek: Kendisi her bayram birkaç yetim ve kimsesiz çocuk giydirmeyi âdet etmiştir. **3.** Giymeye bırakmak; giymesine müsaade etmek: Bana o ceketi giydirmedi. **Giydirip kuşatmak** = mec. Sövüp saymak, iyice küfretmek.

GİYİLMEK (f.). Giyilme fiili.

GİYİM (i.). **1.** Giyilecek şey, elbise, Osm. libas, esvap: Askerin giyimi, giyim masrafları kendisine ait. **2.** Bir defada giyilecek elbise vesair takımı: Bir giyim çamaşır, esvap, bir giyim nal: Bir atı nallamaya yetecek dört nal takımı. **Giyimbaşı** = Eskiden iç ağalarının zabiti. **Giyim kuşam** = Elbise, süs.

GİYİMLİ (i.). Giyinmiş, elbisesi mükemmel, üstü başı düzgün. **Giyimli kuşamlı** = Çok iyi giyinmiş, temiz, iyi kıyafetli.

GİYİNMEK (f.). Çamaşır, esvap vesaireyi üstüne alıp vücudu örtmek, Osm. iktisâ, telebbüs etmek: Yeni yataktan kalkıp daha giyinmemişti. Yataktan kalkar kalkmaz giyinirim. Kalk giyin de çıkalım.

GİYİNTİ (i.). Giyilecek şey, ruba, esvap, çamaşır: Giyintiye ait bazı şeyler aldım.

GİYME (i.). Giymek işi, Osm. iktisâ.

GİYMEK (f.) (aslı «geymek» tir) (elbise vesaireyi) vücuda geçirmek, vücudun üzerine almak, Osm. iktisâ etmek: Gömtek, fanila, ceket, palto, çorap, potin giymek. Bu ceketi her gün giyme. mec. Üzerine almak, alınmak.

GİYOTİN (i. Fr.). Fransa'da idam cezalarının infazı için kullanılan, kafa kesmeye yarar cihaz.

GİZ (i. denizcilik). Geminin kıçındaki bayrak sereni, geminin kıç direğinde yatık duran mizana sereni: Grandi gibi, prova gizi.

GİZEM (i. felsefe) (y. k.). Aklın yetmediği şey, açıklanamayan, çözülemeyen sual, sır.

GİZLEMEK (f.). Saklamak, örtmek, belli etmemek. Başının saçsız yerlerini şapkayla gizler. Maksadını gizliyor.

GİZLENİLMEK (f.). **1.** Bir şeyin saklanılması: Böyle görülebilecek şekilde gizlenilir mi? **2.** Gizli tutulmak: Vaziyet bizden gizlenildi.

GİZLENMEK (f.). Saklanmak: Çalıların içine gizlendi.

GİZLETMEK (f.). Saklatmak.

GİZLİ (i.). **1.** Saklanmış, saklı, görünmez, Ar. hafî, mestur, mektûm, Fars. nühüfte: Gizli kapı, gizli söz. **2.** Sır: Onun bir gizlisi vardır. Gizli olarak, gizli şekilde: Bana gizli söyledi. **Gizli kapaklı** = Saklanan, söylenmeyen: Bu gizli kapaklı bir şey değildir.

GİZLİCE (i.). Saklı olarak, Osm. hafiyyen, mahremâne: Gizlice görüştük. Bana gizlice söyledi.

GLADYATÖR (i. L.). Eski Roma sirklerinde birbirleriyle veya yırtıcı hayvanlarla boğuşan kimse.

GLASE (i. Fr.). Rugan.

GLAYOL bk. Glayöl.

GLAYÖL (i. Fr. L. gladiolus'tan). Bir süs bitkisi, kuzgunkılıcı.

GLİKOJEN (i. Y. kimya). Hayvanların karaciğerinde bulunan ve maya tesiriyle glikoza dönen karbonlu madde.

GLİKOZ (i. Y.). Üzüm şekeri.

GLİKOZİT (i. Y. Fr.). Birçok bitkide bulunan glikoz birleşiklerinin umumî adı.

GLİKOZÜRİ (i. Y. Fr. tıp). Herhangi bir sebeple kandaki şeker nisbeti binde ikibuçuğu aşıp bunun idrara geçmesi, şeker işeme hali.

GLİSERİN (i. Fr. glycérine). Tatlımsı yumuşatıcı bir sıvı.

GLOKONİ (i. Y. jeoloji). Bir çeşit silikat.

GLÜTEN (i. L.). Tahıl unlarının nişastası çıkarıldıktan sonra geriye kalan albüminli madde. **Glüten ekmeği** = Şeker hastalığı olanlar için yapılan nişastasız ekmek.

GNAYS (i. Al. jeoloji). Kuvars, mika ve feldispattan birleşmiş külte.

GOBE (i.). Sardalya cinsinden bir balık.

GOCUK (i.) (Bulgarca'dan). Tek parça tulum postundan yapılan kalın ve kaba kürk ki, yolcular ve bekçilerle soğuklarda durmak mecburiyetinde bulunanlar giyer.

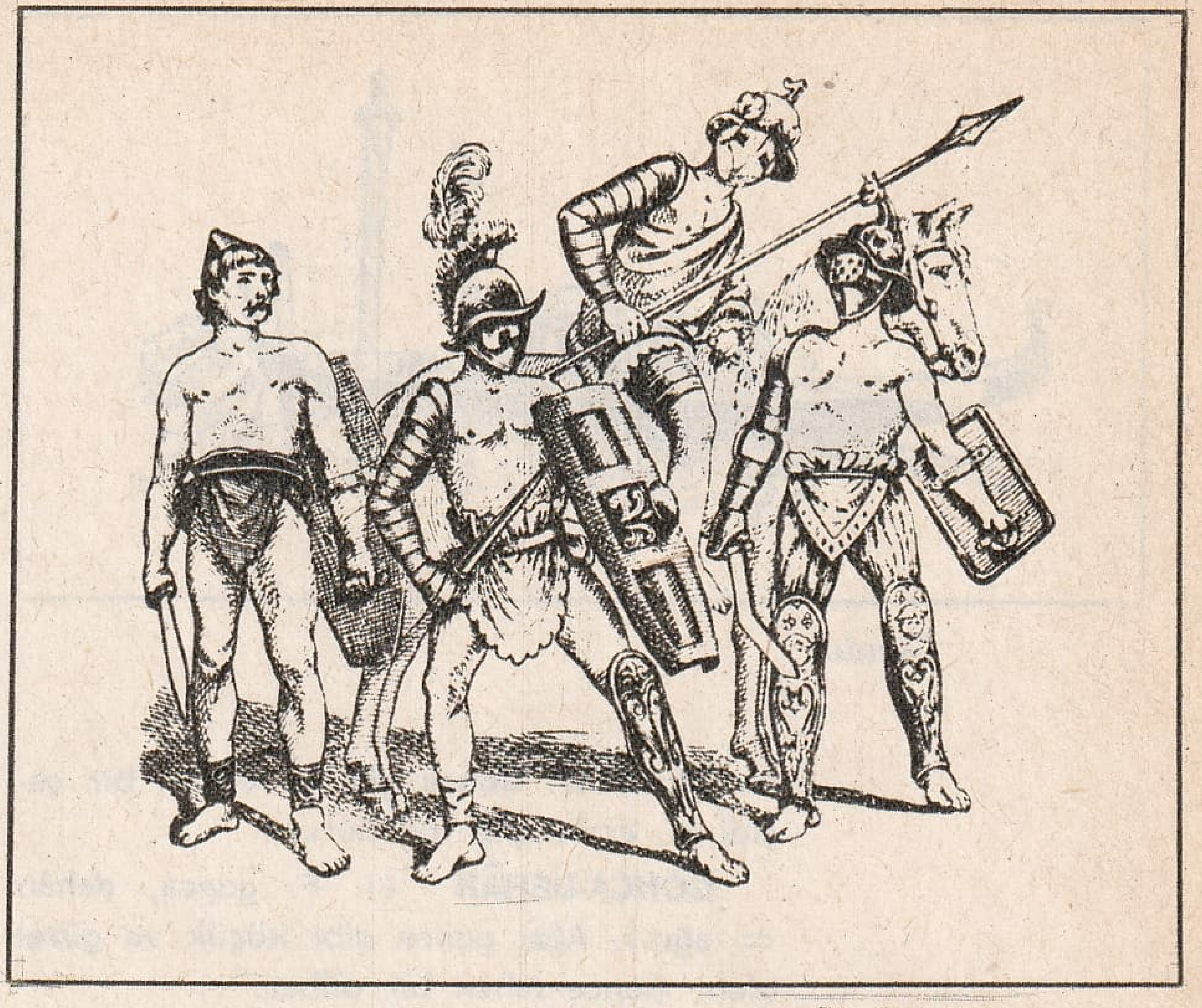

Gladyatörler.

GOCUNMAK (f.). Pirelenmek. bk. Kocunmak.

GOL (i. İng.). Futbol ve hendbolde topun kaleye sokulmasıyle kazanılan sayı: Gol atmak, gol yemek.

GOLET (i. denizcilik). Hafif armalı bir çeşit gemi.

GOLF (i. İng.). Ufak bir top ve özel sopalarla kırlarda oynanan bir oyun. **Golf pantolon** = Paçaları dizin altından büzgülü geniş pantolon.

GOLFSTRİM (i. İng.). Atlas Okyanusunda, Meksika körfezinden başlayıp Norveç kıyılarını yalayarak Avrupa Rusyası'nın kuzey kıyılarına kadar gelen ılık bir deniz akıntısı.

GOMALAKA (i. İ.). Mühür mumu imaline yarar bir cins zamk. Fransızca: gommelaque.

GOMALASTİK (i. Fr.). Lastik gibi çeşitli şeyler imaline yarayan bir çeşit zamk.

GOMANA (i. İ. denizcilik). **1.** Zincir kullanılmadığı devirlerde gemi demirinin bağlı olduğu halat. **2.** 120 kulaçlık uzunluk ölçüsü.

GOMBA (i. denizcilik). Hasır halat, lif halat.

Glayöl

GONCA (i. F.) (Türkçe halk dilinde: konca. Asıl Farsça'da: gonçe). Açılmamış gül veya diğer bir çiçek tomurcuğu: Elinde bir gonca, bir gül goncası, karanfil goncası vardı (yalnız gonca denildiği zaman gülünkü anlaşılır). Şiirde sevgilinin ağzı-

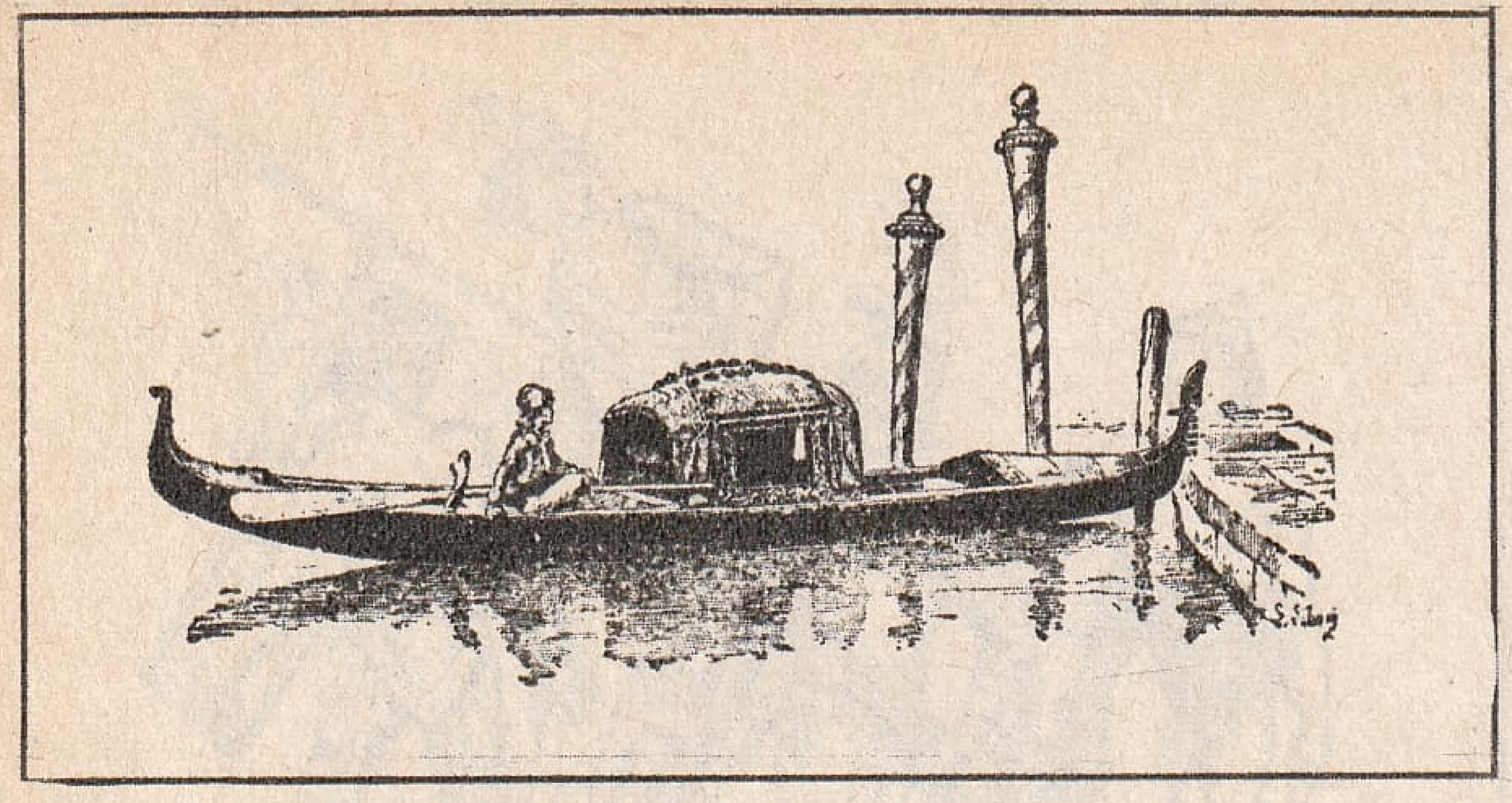

Gondol

na benzetilir. **Gonca gül** = Gülün bir çeşidi ki, açılmayıp top durur.

GONCA-DEHÂN (i. F. gonca, dehân = ağız). Ağzı gonca gibi küçük ve güzel olan: Gonca-dehân bir dilber.

GONCA-FEM (i. F.). Gonca ağızlı.

GONCA-LEB (i. F.) (gonca, leb = dudak). Dudağı goncaya benzeyen: Bir dilber-i gonca-leb.

GONÇE bk. Gonca.

GONDOL (i. İ.). Venedik'te kullanılan, tek kürekle yürütülen, iki başı yukarıya kıvrık kayık.

Goril

GONG (i. Malayca'dan). Tokmakla vurulunca çınlayıcı ve uzun bir ses veren, tepsi biçiminde madenî âlet.

GORİL veya **GORİLLA** (i. Fransızca: gorille). Maymunların en büyük ve en vahşî cinsi ki, Afrika'da yaşar ve insana benzerliği en fazla olan maymun cinsidir.

GOŞA (i.) (Arnavutça boğaz ve gerdan demektir). **1.** Bazı yerlerde insanların gerdanında çıkan büyük ur: Goşası vardır. **2.** Hayvanın gerdan postundan yapılan kürk.

GOTİK (hi.). Gothlar'a ait. **Gotik harfler** = İlk basın denemelerinde kullanılmış olan köşeli harfler. **Gotik sanat** = Temel özelliği sivrilik olan ve XII. asırdan sonra Avrupa'da gelişen sanat ve mimarlık.

GOYGOYCU (i.). Eskiden, muharrem ayında ilâhiler okuyarak dilenen kimselere denirdi.

GÖBEK (i.). **1.** İnsanın ve birçok hayvanların karınlarının ortasındaki deliğimsi şekil ki, rahimde cenîn iken barsak gibi bir bağ ile anasına bağlı olup anasının kanı oradan kendi bedenine geçip dolaşır. Ar. surre, Fars. nâf: Çocuğun göbeğini kesmek; göbeğinde bir sancı vardır. **2.** Lahana, marul gibi bazı sebze ve meyvelerin ortası, merkezi: Marul, salata göbek bağlamış. Karpuz göbeği. **3.** mec. Orta, merkez, kalbgâh: Ta göbeğinde, şehrin göbeğinde, tavan göbeği, keçe, şal göbeği. **4.** Kuşak, batın, karın, zürriyet, nesil: Beş göbek torunu. **5.** Hayvanın göbek tarafı postundan ibaret kürk, Fars. nâfe (bu mânâ ile sıfat gibi de kullanılır): Göbek kürk. **Göbeği düşmek** = Göbek fıtkına uğramak. **Göbek sökülmek** = Çok zor görmek. **Göbektaşı** = Hamamın ortasında göbeğin üzerine yatılıp kendini ovdurmaya mahsus mermer döşeli yüksekçe yer. **Kadıngöbeği** = Bir çeşit hamur tatlısı.

GÖBEKLENMEK (f.). **1.** Lahana ve salata gibi şeylerin göbek bağlaması: Lahanalar daha göbeklenmedi. **2.** Şişmanlayıp göbek bağlamak.

GÖBEKLİ (i.). Göbeği olan, göbek bağlamış: Göbekli marul, göbekli adam.

GÖBEL (i.) (belki Rumca'dan). Bacaksız çocuk.

GÖBELEK (KÖBELEK) (i.). Yemeği yapılan bir mantar çeşidi.

GÖBELEZ (i.). Küçük ve genç zagar.

GÖCE (i.). Dövülerek kabuğu çıkarılmış buğday.

GÖCEN (GÜCEN) (i.). Kerkenese benzer arkası yeşil ve karnı beyaz bir kuş.

GÖÇ (i.). **1.** Bir yerden bir yere gitme, Ar. rihlet, intikal, hicret: Birçok kuş cinsleri mevsime göre iklimden iklime göç ederler. **2.** Taşınma, ev değiştirme: Yazın yalıya göç eder. Oturduğum ev satıldığı için diğer bir eve göç edeceğim. **3.** Bir yerden çadırları kaldırıp başka bir yere konma: Göçebe kavimler daima göç ederler. **4.** Kaçma, saklanma, erkeğe görünmeme: **Kaç göç** = Nâmahremlik. **5.** Ev eşyası, döşeme, mutfak vesair kapkacağı: Bir göç geçiyor, acaba kimindir? Göç arabası. Kendileri gitti, göçleri geride kaldı. **Göç-oba** ve bundan: **Göçebe, göçeve** = Deve güdücü.

GÖÇEBE (i.). Bir yerde oturmayıp çadırla konar göçer olan topluluklar, Ar. bedevî: Arabistan göçebeleri. Göçebelerin ahlâk ve âdetleri. Göçebe kavim, adam.

GÖÇEBELİK (i.). **1.** Göçebe olma hali. **2.** Devamlı bir yeri olmayıp sık sık yer değiştirme hali.

GÖÇEN bk. Göçken.

GÖÇER (i.). Yer değiştiren, bir yerde durmaz, Ar. seyyâr: Göçer çadır, göçer hastahane. **Konar göçer** = Bedevî, göçebe, yürük: Konur göçer kavimlerden.

GÖÇER bk. Göçen, Göçgen.

GÖÇERTMEK (f.). Çökertmek.

GÖÇGEN, GÖÇKEN yahut **GÖÇEN** (i.). **1.** Tavşan yavrusu. **2.** Benekli tavşan. **3.** Kır sansarı: Göçgen kürkü. **Yergöçgeni** = Köstebek.

GÖÇKÜN (i.). Göçecek hale gelmiş.

GÖÇMEK (f.). **1.** Bir yerden bir yere gitmek, göç etmek Osm. rihlet, intikal etmek, muhaceret eylemek: Öbür dünyaya göçtü. **2.** Çadırı kaldırıp başka yere konmak: Göçebeler, hayvanlarına otlak bulabilmek için daima konup göçerler. **3.** Ev nakletmek, taşınmak: Yaylaya, köşke göçeceğiz. **4.** İrtihal etmek, ölmek, vefat etmek: O da göçmüş. **5.** İçeriye yıkılmak, batmak, çökmek: Kuyu göçtü.

GÖÇMEN (i.) (y. k.). Muhacir.

GÖÇÜM (i. biyoloji). Bazı kimyevi maddelerin yahut elektrik, ısı, ışık gibi kuvvetlerin tesiriyle protoplazmanın yer değiştirmesi.

GÖÇÜNMEK (f.). Ölmek, vefat, irtihal etmek.

GÖÇÜRME (i. musiki). Bir makamı veya diziyi, başka bir perde üzerine nakletme, şed, Fr. transposition.

GÖÇÜRMEK (f. musiki). Bir makamı veya diziyi, başka bir perde üzerine nakletmek, şed yapmak, Fr. transposer.

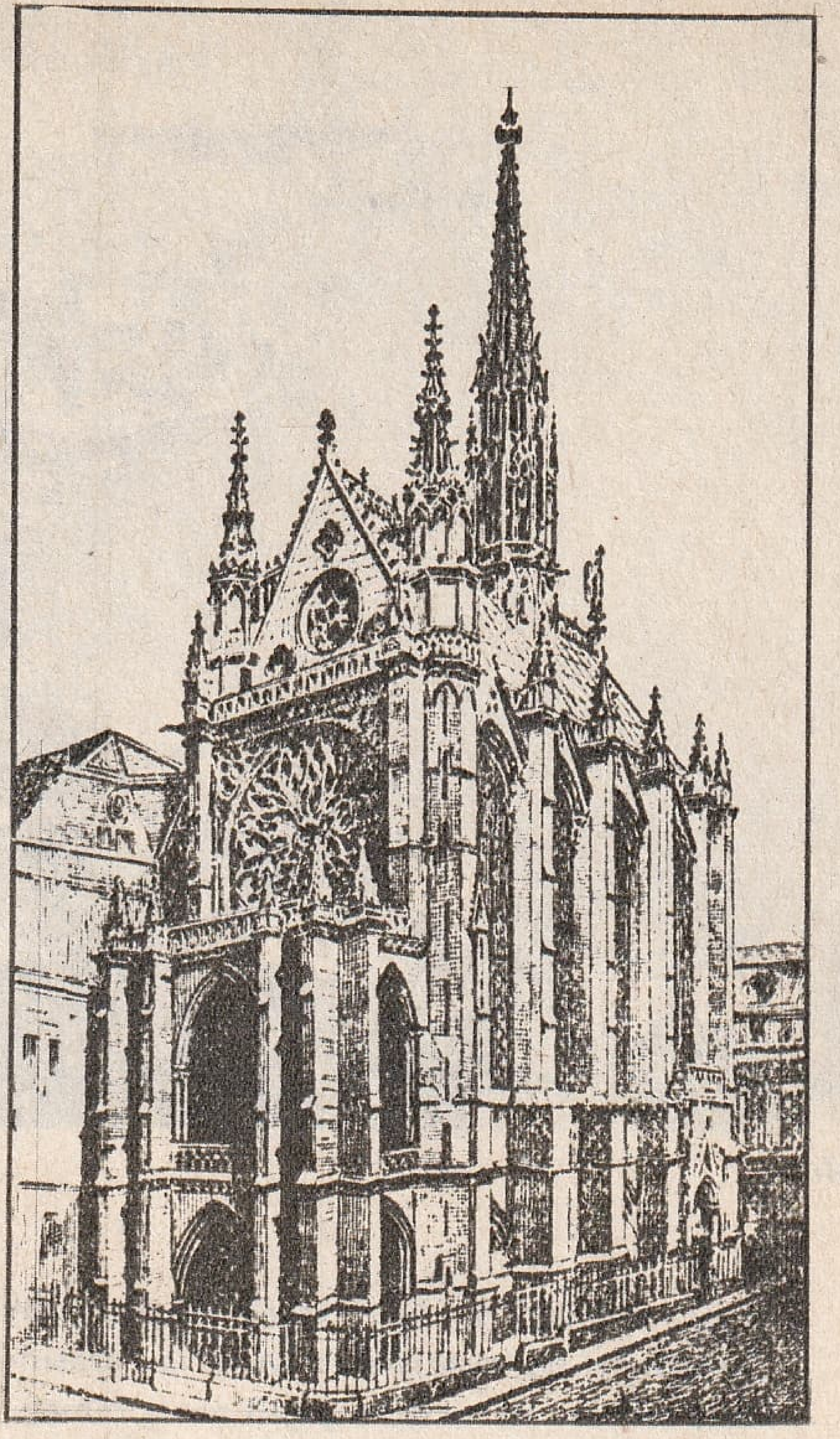

Gotik mimarisinden bir örnek

GÖÇÜRMEK (f.). **1.** Naklettirmek, yerini değiştirtmek, Osm. rihlet ettirmek: Bu soğuk, leylekleri göçürecektir. **2.** Kakıp sokmak, batırmak: Kazığı yere göçürmek. **3.** Yutmak, hırsla yemek: Herif bir tepsi böreği göçürdü.

GÖÇÜRÜLMEK (f.). Göçürme işine mevzu olmak.

GÖÇÜRÜLMÜŞ MAKAM (i. T. A. musiki). Asıl durağından başka bir perdeye nakledilmiş, şed makam.

GÖDEN (i.). Kalın barsağın son kısmı.

GÖĞEÇ kullanılışı **(GÜVEÇ)** (i.). Yemek pişirmeye mahsus topraktan tencere: Göğeçte yemek pişirmek: Göğeç pilavı.

GÖĞEM (i.). Yeşile çalar mor renk.

GÖĞENDE, GÜĞENDE (i.). Süslü ve iyi giyinmiş, çengi.

GÖĞERMEK (GÖVERMEK) (f.). **1.** Yeşermek: Ağaçlar göğerdi. **2.** Morarmak: Omuzumu öyle çarptım ki, göğerdi.

GÖĞÜMTÜL (i.). Mavice, mavimsi.

GÖĞÜN bk. Kökin.

GÖĞÜS (i.). **1.** İnsanın, önden, gerdanla bel arasındaki kısmı, sine, Ar. sadr. Geniş, dar göğüs. Göğsüm ağrıyor. Göğüse

Eğridir gölü

nişan takmak. **2.** Atın vesair hayvanların gerdanıyla ön ayaklarının yukarısı arasındaki ön kısımları: Atın göğsü geniş olmalı. **3.** Geminin önü, cephesi. **Göğüs göğüse vurmak** = Red ve defetmek, karşılamak, mukabele etmek. **Göğüs tahtası** = Göğsün yukarısı, Ar. re's-üs-sadr. **Göğüs çukuru** = Göğsün mideye yakın olan çukur yeri. **Tavuk göğsü** = Tavuğun göğüs etiyle yapılan bir çeşit muhallebi. **Göğüs illeti** = Göğüs hastalıklarının beheri, Ar. sell-ir-rie, zîk-ı nefes vesaire. **Kumrugöğsü** = Bir renk adı. **Göğüs geçirmek** = İç çekmek. **Göğüs germek** = **1.** Güvenmek, dayanmak: Düşmana karşı göğüs gerdim. Bu işe göğüs gerdi. **2.** Öğünmek, iftihâr etmek: Göğsümü gere gere söylerim. **Göğüs göğüse** = Yakından, karşı karşıya, yüz yüze, Fars. rû-be-rû: O kalabalıkta kendisiyle göğüs göğüse geldik. İki taraf askeri göğüs göğüse geldiler: Göğüs göğüse harb ettiler. **Göğüs vermek** = Mukavemet etmek, dayanmak.

GÖĞÜSLEMEK (f.). **1.** Göğsü dayamak, göğsü siper ederek karşılamak. **2.** Red ve defetmek, karşılıkta bulunmak, mukabele eylemek.

GÖĞÜSLÜ (i.). Göğsü geniş: Göğüslü adam, at.

GÖĞÜSLÜK (i.). **1.** Eskiden, talimde göğsü korumaya mahsus meşinden pusat. 2. Küçük çocukların, üstlerini kirletmemek için, boyunlarına asılıp göğüslerini örten bezden kısa önlük. Göğüslük takmak, pike göğüslük.

GÖK (i.). Yerin gözle görülebilen ufuklardan itibaren yukarda kubbenin içi gibi görülen şey ki, boşluktan yani fezâdan ibaret olup, arada bulunan atmosferden dolayı açık mavi görünür ve bulut denilen buharlar olmadığı, zaman, gündüzün güneş ışığı ile aydınlık ve gece yıldızlarla süslü bulunur. Ar. semâ, felek, Fars. âsmân, sipihr: Göğe bakmak, göğe çıkmak, gökten düşmek, inmek, yer, gök: Arz ve semâ. **Gökyüzü** = Semâ boşluğu, Fars. rû-yı âsmân (vaktiyle tabakalardan mürekkep sanıldığı için çok defa cemi olarak kullanılır): Göklere çıkmak (her dilde olduğu gibi hava mânâsıyle de kullanılır). Gökteki bulutlar, gökte uçan kuşlar. **Gökte ararken yerde bulmak** = Uzakta veya zorlukla aranılan şeyi birden ve kolay ele geçirmek. **Göğe çıkmak** = **1.** Pek yükselmek. **2.** mec. Çok hiddet etmek ve kızmak. **Gökten inmek** = Harikulâde bir suretle ortaya çıkmak: Gökten zenbille inmek. **Yer, gök titremek** = **1.** Çok gürültü olmak. **2.** Pek dehşetli bir günah işlenmek. **Göğün direkleri alınmak** = Çok yağmur yağmak. **Baş göğe ermek** = Çok iftihâr etmek. **Gökten ne yağar da yer kabûl etmez** = Tanrı tarafından gelene insan tahammüle mecburdur. **Gök gürültüsü** veya **gök gürlemesi** = Şimşek çakınca veya yıldırım düşünce duyulan gürültü.

GÖK (i.) (görünüşü münasebetiyle yukarıdaki gök isminden alınmadır). Mavi, Ar. mâî, azrak, Fars. kebûd, açık lacivert:

Gök göz, gök su, gök yemiş: Ham meyve. **Gömgök** = Büsbütün mavi, koyu mavi, masmavi, berelenmiş. **Gök kandil** (halk dilinde: **Körkandil**) = Zil zurna, pek sarhoş.

GÖK CİSMİ (i. T. A. astronomi). Gökyüzünde bulunan yıldız, gezegen, kuyrukluyıldızlar, nebülöz vs. gibi bütün cisimlerin adı.

GÖKÇE (i.). Mavimsi, mavimtrak: Gökçe su, gökçe ağaç: Söğüt ağacı.

GÖKÇEK (i.). Güzel, şirin, latif.

GÖKÇÜL (i.). Beyaz benekli mavi, maviye çalar çil renginde.

GÖKDELEN (i.). Yirmi veya daha çok katlı bina.

GÖKKIR (i.). Maviye çalar kır renkte, at donu.

GÖKLÜK (i.). Mavilik, mavi renk.

GÖKMEN (i.). Mavi gözlü sarışın.

GÖKTAŞI (i. astronomi). Uzayda gezegenler arasında dolaşan küçük gök cisimleri. Bunlar atmosfere girince sürtünmekten akkor haline gelip parlak ışıklar saçarak yanıp kül olur yahut yere düşerler.

GÖKYÜZÜ bk. Gök.

GÖL (i.). Büyük durgun su, Ar. buheyre. Van gölü. İşkodra gölü. mec. Suyu çok yer, su basan yer: Yağmurdan ortalık göl olmuş, göl kesildi. **Acı göl** = Suyu tuzlu göl. **Gölayağı** = Göl suyunun fazlasını denize veya bir ırmağa akıtan çay. **Gölotu** = Sarı nilüfer. **Gölbaşı** = Göl suyunun menbaı, pınarı. **Gölkestanesi** = Suda yetişen ve meyvesi kestane gibi yenen bir çeşit bitki.

GÖLEK (i.). Gölün dalgalanması, Ar. telâtüm, temevvüc.

GÖLEK yahut **GÖLE** (i.). Sulak yerlerde görülen tatarcık gibi ufak sivrisinek.

GÖLGE (i.). **1.** Bir cismin ışığa engel olmasıyle karanlıkta bıraktığı yer ki, o cismin şekil ve suretini gösterir, Ar. zıl, Fars. sâye: Ağaç, ev, adam gölgesi. **2.** Resimde gölgeyi tasvir eden açık siyah boya: Çinliler'in resimleri gölgesizdir. **3.** Sahip olma, koruma: Onun gölgesi altındadır. **Gölge etmek, vermek** = Işığın gelmesine engel olmak. **Gölgesinden korkmak** = Pek korkak olmak.

GÖLGECİL (i.). Gölgede yetişen veya gölgeyi seven.

GÖLGELEMEK (f.). **1.** Gölge düşürmek. **2.** mec. Bir şeyin değerini azaltacak harekette bulunmak.

GÖLGELENDİRMEK (f.). **1.** Gölge etmek, gölge altında bulundurmak: Şu fideleri gölgelendirmeli. O ağaç bizi ne güzel gölgelendiriyordu. **2.** Resim veya yazıya gölge makamında leke yapmak.

GÖLGELENMEK (f.). **1.** Gölge altına girmek, gölgesinde oturmak: Bir çınarın altında gölgelendik. **2.** (resim ve yazı) Gölge makamında leke peydâ etmek.

GÖLGELİ (i.). **1.** Gölgesi olan: Gölgeli bahçe, geniş gölgeli ağaç. **2.** Gölge mahiyetinde lekeleri olan (resim, yazı).

GÖLGELİK (i.). Gölge altında bulunan serin yer.

GÖLLENMEK (f.). (sular) Birikip göl olmak: Ovanın ortasında sular göllenmiş.

GÖLÜK bk. Gülük.

GÖMEÇ bk. Gümeç.

GÖMGÖK (i.). Her tarafı gök renginde, masmavi.

GÖMLEK (i.) (aslı deri demek olan gön'den gönlek ki, deri üzerine ve çıplak tene giyilir). **1.** Elbisenin altından giyilip vücudun yukarı kısmını örten ve ekseriya dizden yukarı kalıp bazen de ayağa kadar uzanan çeşitli yumuşak bezden çamaşır, Fars. pîrâhen: **Bir don bir gömlek** = Yalnız don ve gömlek giyip elbisesiz olan. **İç gömleği** = Alttan giyileni. **Kolalı gömlek, frenk gömleği** = Yeleğin altından giyilip göğsüyle yaka ve kolları görünen ve kola ile ütülü bulunan, kravat da takılan gömlek. **Acem gömleği** = İşçilerin elbiselerini muhafaza için üstten giydikleri ve ekseriya lâcivert amerikandan yapılma iş gömleği. **2.** Zar, örtü, kabuk, kılıf, tabaka: Ciğer, yürek, beyin gömleği. Ağaçtan bir gömlek almak. **3.** Batın: İki gömlek ceddi falancadır. **Gömlek eskitmek** = Yaşamak. (denizcilik) **Randa gömleği** = Randa yelken örtüsü, kılıfı. **Gömleğinden geçirmek** = Evlât edinmek. **Yılan gömleği** = Yılanın değiştirdiği deri.

Çeşitli gömlekler

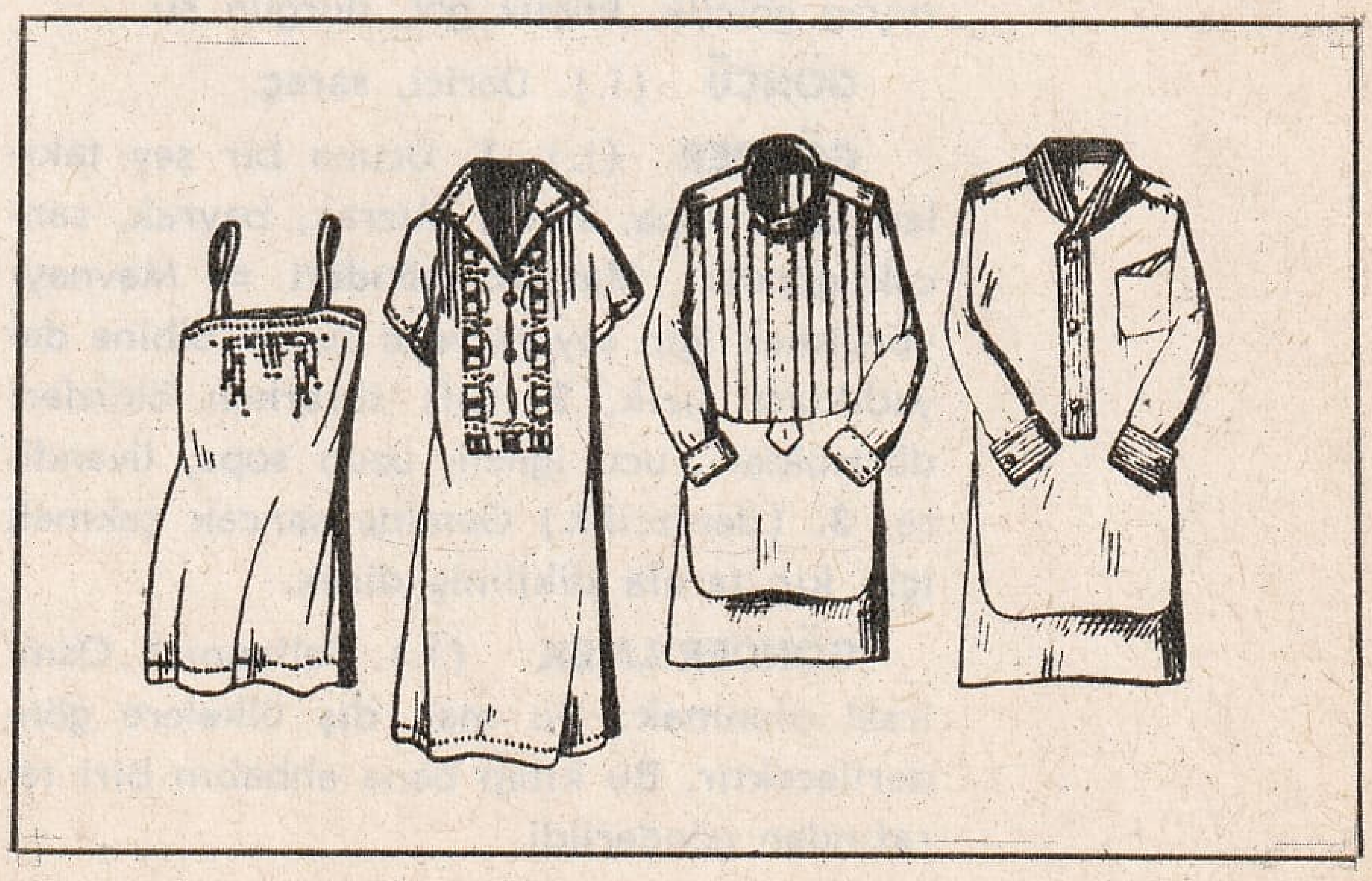

GÖMLEKÇİ (i.). Gömlek yapan veya satan adam. Gömlekçi kadın.

GÖMLEKGİLLER (i. zooloji). Yumuşakcalar ile omurgalılar arasında yer alan ve bir kabuk içinde bulunan deniz hayvanları.

GÖMLEKLİK (i.). Gömlek imaline yarayan, bu işe mahsus veya lâyık olan: Gömleklik kumaş.

GÖMME (i.). 1. Gömmek işi, defin. 2. Gömülmüş, sokulmuş, kakılmış: Gömme altın; gömme dolap, banyo.

GÖMMEK (f.). 1. Yerin içine veya diğer bir şeye sokmak, batırmak, örtmek: Soğuk yerlerde bağ kütüklerini kışın gömerler. Kazı kesip karın içine gömdü. Ördek yumurtalarını gübreye gömmüştü. 2. (ölüyü) Mezara koyup örtmek, defnetmek. Filânı nereye gömdüler? Vefatı günü gömdüler. 3. Yerin içine saklamak, gizlemek: Eski zamanda zenginler paralarını gömerlerdi.

GÖMÜ (i.) (y. k.). Define.

GÖMÜCÜ (i.). 1. Gömen, defneden. 2. Yiyeceklerini yerin içine gömen bazı kuşlara denir.

GÖMÜLDÜRÜK (i.). 1. Boyunduruğa geçirilen kısa değnek. 2. Eyerin geriye kaymaması için atların kolanlarına bağlanan kayış, Fars. sîne-bend.

GÖMÜLMEK (f.). 1. Toprağın veya diğer bir şeyin altında kalmak, örtülmek: Zavallı dağda kalıp karın içinde gömüldü. Tohum kuma serpilip kendiliğinden gömülür. 2. Batmak, çukura gitmek, derinleşmek: Zayıflıktan gözleri gömülmüş. 3. Toprağa konulup örtülmek, defnolunmak: Filan gün vefat edip ertesi gün gömüldü. Ölünün gömülmesi şarttır. Ağacın kökleri gömülmezse kurur.

GÖMÜLÜ (i.). Gömülmüş olan.

GÖN (i.). Tabaklanmış deri, her çeşit meşin, sahtiyan vesaire.

GÖNAN, GÖNEN (i.). Yazın suyu kuruyan gölcük, küçük göl, durgun su.

GÖNCÜ (i.). Derici, saraç.

GÖNDER (i.). 1. Ucuna bir şey takılan uzun sopa, sırık: Mızrak, bayrak, sancak gönderi. **Mavnacı gönderi** = Mavnayı yürütmek için kıyıya veya suyun dibine dayadıkları sırık. 2. Çift sürerken öküzleri dürttükleri, ucu iğneli, uzun sopa, üvendire. 3. (denizcilik) Gemide sancak çekmek için kıç tarafa dikilmiş direk.

GÖNDERİLMEK (f.). Yollanmak, Osm. irsâl olunmak: Bu mal, dış ülkelere gönderilecektir. Bu kitap bana ahbabın biri tarafından gönderildi.

GÖNDERİŞ (i.). Göndermek işi ve tarzı: Gece vakti haber göndermiş.

GÖNDERMEK (f.) (asıl Türkçe'de geri dönmek ve eğrilmek demek olan gönmek fiilinin müteaddîsidir). Yollamak, salmak, Osm. irsâl, isbâl, ba's etmek: Babama bir mektup, bir hediye gönderdim. Oğullarını okula gönderiyor. Haber, selâm göndermek; ileri göndermek: Sürmek, öne geçirmek. **İçeri göndermek** = Sokmak, ithal etmek. **Geri göndermek** = Red ve iade etmek.

GÖNDERTMEK (f.). Yollatmak, İrsâl ettirmek.

GÖNLEK bk. Gömlek.

GÖNÜ (GÜNÜ) (i.). Kıskanma, hased, gıpta, kıskançlık.

GÖNÜL (i.). 1. İnsanın duygu merkezi, yüreğin mânevî varlığı, kalb, Fars. dil, Ar. fuâd: Gönlüm istiyor, gönlüme tesir etti, gönül ihtiyarlamaz. 2. mec. Duygu, his, tesir: O adamda gönül yoktur. 3. Muhabbet, şefkat, sevgi: Gönül vermek, bağlamak. 4. Aşk, alâka, ibtilâ: Gönül çekiyor, gönül belâsı. 5. İstek, arzu, heves, meyil, hâhiş: Okumaya gönlü yoktur. O kitapta gönlüm kaldı. Gönül ile, gönülsüz işliyor. 6. Rıza, muvafakat: Bir türlü gönlü olamadı. Ben, onun gönlünü ederim. 7. Cesaret, cüret, şecaat (bu mânâ ile yürek daha çok kullanılır). 8. Kibir, gurur, Ar. taazzum, tekebbür: O adamda hiç gönül yoktur. Pek gönülsüzdür. 9. Ahlak, yaradılış, sîret, tabiat, duygu: Gönlü güzel adam. Onun gönlü kimsede yoktur. 10. Hatır: Gönlünü almak, yapmak, gönül kırmak. 11. Mide: Gönlüm bulanıyor. O yemeği gönlüm almadı. **Gönül açılmak** = Ferahlamak, neşelenmek. **Gönül açıklığı** = Ferahlık, neş'e. **Gönül almak** = Hatır yapmak, memnun etmek, sevindirmek. **Gönül eğlencesi** = Gönlü dinlendiren şey, Fars. dil-ârâm, dil-firîb. **Gönlü olmak** = Razı olmak, rıza vermek, muvafakat etmek. **Gönlünü etmek** = Kandırmak, Osm. ırzâ etmek. **İki gönül bir olmak** = Sevişmek, Osm. muâşaka etmek. **Gönül bulandırmak** = Yürek bulandırmak, mide kabartmak. mec. Şüpheyi davet etmek. **Gönül bulanmak** = Yürek bulanmak, mide bozulmak, kusacak hâle gelmek. mec. Şüphelenmek. **Gönül bolluğu** = Kanaat, göz tokluğu. **Can ve gönülden** = Samimiyetle, arzu ile. **Hatır, gönül** = İltimas, birini memnun etmek için adalet ve hakkaniyetten ayrılma. **Gönlü hoş olmak** = Memnun ve hoşnut olmak. **Gönül hoşluğu** = Memnuniyet, hoşnutluk. **Gönülden** = Kalben, arzu ile, isteyerek. **Gönülden kopmak** = (bir sadaka veya iane için) Kendiliğinden veril-

mek: Herkes gönlünden ne koparsa verir. **Gönül darlığı** = Hüzün, keder, ıztırap. **Gönül kalmak** = Kırılmak, hatır kalmak, Osm. münfail ve münkesir olmak. **Gönlü kara** = Kötülük isteyen, kötü niyetli, yüreği fena. **Gönül kırmak** = Hatır bozmak, üzmek, kalbini kırmak. **Gönlünce** = Arzusunca, isteđiği gibi.

GÖNÜLDEŞ (i.). Aynı duyguları taşıyanların her biri.

GÖNÜLLÜ (i.). **1.** Kendi istek ve arzusıyle bir iş gören, mecburî olmayan. **2.** Kur'a efradından olmadığı veya kur'ası çıkmadığı halde kendi arzusıyle asker yazılan: Gönüllü asker: Gönüllüler çok gayret ettiler, gönüllülerin talimine memur olmuştu. **3.** Kibirli, kasıntılı: Kız gönüllüdür, onu kocalığa kabûl etmez. **Alçak gönüllü** = Kibirsiz, mütevazı.

GÖNÜLSÜZ (i.). **1.** Kibirsiz, mütevazı. **2.** İstemeyerek, arzusuz. Gönülsüz çalışıyor. Gönülsüz okunan dersten hiçbir istifade olunmaz.

GÖNÜLSÜZLÜK (i.). **1.** Kibirsizlik, gönül alçaklığı. **2.** Arzusuzluk, istemiyerek iş görme, isteksizlik.

GÖNYE (i.) (Yunanca'da mânâsı: açı). Köşe ölçüsü, köşelerin dik olup olmadığını anlamaya ve düzeltip doğrultmaya mahsus demir veya tahtadan mühendis veya duvarcı ve dülger vesaire âleti: Gönye tutmak; gönyesine getirmek. Şu köşe gönyesinde midir? **Şakullü gönye** = Topografya âleti.

GÖRDEK (i.). Sazan familyasından bir balık (rhodeus amarus).

GÖRDÜRMEK (i.). **1.** Görmeyi sağlamak, göstermek. **2.** Baktırmak: Bir şeyi yaptırmak: İş, hizmet gördürmek.

GÖRE (e.) (görmek fiilinden). Nazaran, tatbikan, tevfikan, bakılırsa, kalırsa, nisbeten, itibariyle gereğince mûcibince: Büyüklüğüne göre, büyüklüğüne nazaran, büyüklüğü itibariyle, bana göre: Bence, bana kalırsa. **Herkes iktidarına göre** = İktidarı nisbetinde. **İşittiğime göre** = Duyduğum gibi, Osm. mesmûâtıma nazaran. **Aldığı emre göre** = Aldığı emir gereğince. **Zamaneye göre** = Zaman gereğince.

GÖREK (i.). Görünüş, gösteriş, manzara, dış görünüş: Bu binanın göreği güzel.

GÖREN (i.). **1.** Dum ağacı, Hind hurması. **2.** Bu ağacın zamkı, Mısır mumyası.

GÖRENEK (i.). İnsanların birbirine bakarak yaptıkları şey, âdet, usul, alışılmış olan tarz, hareket: Göreneğe tâbî olmak: Düğün masrafları hep görenek belâsıdır.

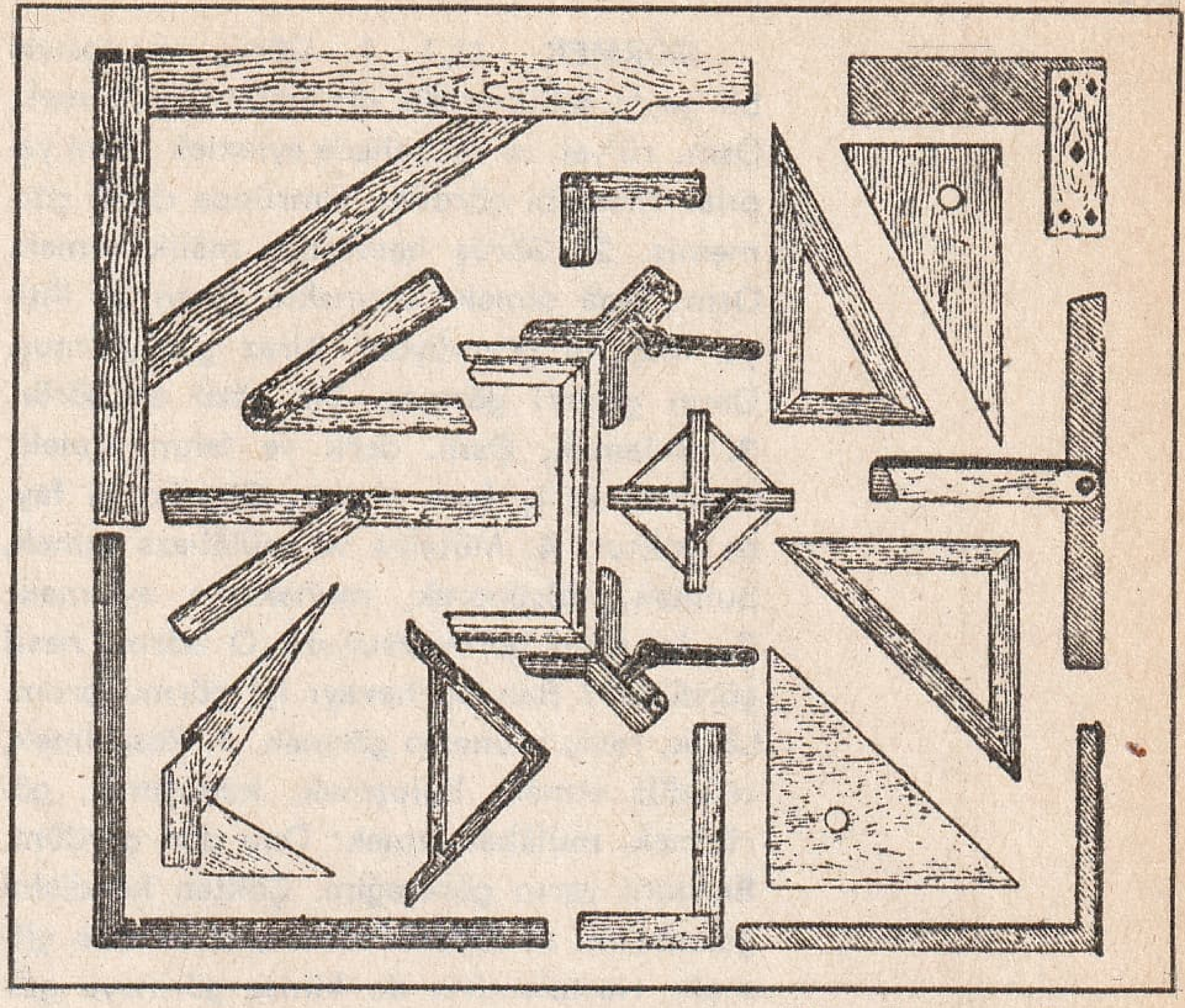

Çeşitli gönyeleı

2. Görgü, tecrübe, görgü ile kazanılan malûmat: Göreneksiz adam.

GÖREV (i.) (y. k.). Vazife.

GÖREVLİ (i.) (y. k.). Vazifeli, görevi olan, vazifedar, memur.

GÖRGEN (i. eski Türkçe). **1.** Görekli, güzel, gösterişli. **2.** Damat. Moğolca'da bu mânâya geldiği için Timur'un unvanıdır.

GÖRGÜ (i.). Tecrübe, deneme. **Görgüsü çok** = Tecrübesi çok, gün görmüş, iş yapmış, tecrübe kazanmış.

GÖRGÜCÜLÜK (i. felsefe). Bilginin yalnız görgü ve denemelerden çıktığını ileri süren doktrin.

GÖRGÜLÜ (i.). Tecrübeli, iş görmüş, iş bilir, Ar. mücerreb, Fars. kâr-âzmûde, kâr-âzmâ.

GÖRGÜSÜZ (i.). Tecrübesiz, alışmamış, acemi, toy.

GÖRGÜSÜZLÜK (i.). Tecrübesizlik, acemilik.

GÖRK (i.). Güzellik.

GÖRKEM (i.). Görünüş, gösteriş.

GÖRKLÜ (i.). Manzarası ve dıştan gösterişi olan, güzel: Görklü bina: Güzel görklü bir köşk.

GÖRME (i.). Görmek işi. Gören veya görmüş. **Sonradan görme** = Aşağı bir sınıf ve aileye mensup olup da makam ve servete erişmiş kimse. bk. Görmek.

GÖRMECE (i.). **1.** Görmek şartıyle: Görmece alış veriş. **2.** Göz tahmini ile, öl-

çüp tartmaksızın, götürü: Görmece pazarlık.

GÖRMEK (f.). 1. Görüş vasıtasıyle bir şeyin şekil ve dış durumunu hissetmek, Osm. rü'yet ve müşâhede eylemek: Yeni yapılan mektebi gördüm. Ömründe deniz görmemiş. 2. Görüş hassasına mâlik olmak, Osm. bînâ olmak: Deynekle gezen şu ihtiyar hiç mi görmüyor? Biraz görüyormuş. Onun gözleri görmez. Bir gözü az görür. 3. Anlamak, Osm. derk ve fehm etmek: Gördüm ki iş fena olacak. Gördün ki fayda yoktur. 4. Mütalaa ve mülâhaza etmek, bulmak, düşünerek, muhakeme eylemek: Bu işi nasıl görüyorsunuz? O adamı nasıl gördünüz? Ben bu havayı iyi görmüyorum. Lâyık, reva, münasip görmek. 5. Rasgelmek, tesadüf etmek, buluşmak, konuşmak, görüşmek, mülâkat etmek: Onu dün gördüm. Berikini yarın göreceğim. Çoktan kendisini görmedim. 6. Ziyaret etmek, ziyaretine gitmek: Hastalandım da kimse görmeye gelmedi. Hastayı görmek bir insanlık vazifescidir. 7. Edâ ve îfâ etmek, yapmak, yerine getirmek, tesviye eylemek: İş görmek, hizmet görmek, masraf görmek, hesap görmek: Ben kendi işimi kendim görürüm. 8. Uğramak, çekmek, Osm. dûçâr ve giriftâr olmak: Bu işten çok zarar gördüm. Ömründe sıtma görmemiş. Çok acı görmüş. Ceza görmek. 9. Erişmek, kavuşmak, elde etmek, Osm. nâil olmak, Fars. dest-res olmak: Kendisinden çok iyilik gördüm. Çok insaniyetini gördüm. Sizden ne gördüm. Sevabını cezasını, mükâfatını görürsünüz. 10. Denemek, tecrübe etmek, geçirmek: İş görmüş, gün görmüş. 11. Gezmek, bulunmak, yaşamak: Çok yerler görmüş, Avrupa görmüş. Hindistan'ı görmüş. Mektep görmek. 12. Almak: Terbiye görmek, ders görmek. Bu arazi hiç gübre, su, çapa görmemiş. 13 Hazırlamak, hazır etmek: Yolculuk hazırlıklarını görüyor. 14. Düşünmek, tedbir almak, bulmak: Çaresini gör. Kendi hâlini görsün. 15. Geçirmek: Bu sene yaz, kış görmedik 16. Lüzum kipine eklenerek meşguliyet ve devamlılık gösterir: Alagörmek, yazagörmek. **Az görmek** = Azdır diye beğenmemek, küçümsemek. **Çok görmek** = kıskançlık duymak, çekememek. **Hoş görmek** = İyi görmek, müsamaha etmek, tasa etmemek. **Düş, rüya görmek** = Mânâ âleminde görmek. **Âdet görmek** = Hayız gelmek (kız) bülûğa erişmek. **Gün görmek** = 1. Aydınlık almak. 2. Mevkie, rahata erişmek. **Gün görmüş** = Tecrübeli. **Göreyim seni** = Teşvik tabiridir. Haydi bakalım, utandırma beni! **Gün görmez** = Karanlık.

GÖRMEMEZLİK bk. Görmezlik.

GÖRMEMİŞ (i.). 1. Birdenbire eriştiği varlığa kendisini uyduramıyarak gösterişli hareketlerde bulunan. 2. Görgüsüzlüğü sebebiyle aşırı davranışlarda bulunan.

GÖRMEMİŞLİK (i.). Görmemişe yakışacak davranış veya görmemiş olma hali.

GÖRMEZ (i.). Görmeyen, Fars. nâ-bînâ, kör: Görmez, gözü görmez bir ihtiyar. **Gün görmez** = Karanlık, Ar. muzlim.

GÖRMEZLİK (i.). Körlük, görmeyiş, Ar. amâ. Görmezliğe (ve galatı görmemezliğe) gelmek: İsteyerek görmez gibi olmak, Osm. tegafül, tesamüh.

GÖRMÜŞLÜK (i.). Bir şeyi eskiden görmüş sanarak veya görmüş olarak hatırlama hali: Bu kadını görmüşlüğüm var.

GÖRSETMEK (f.). Göstermek.

GÖRŞE (i.). Yerde yatan karın en üstteki donmuş tabakası ki, güneşten eridikten sonra tekrar donup buz halini almıştır: Görşe havası.

GÖRÜCÜ (i.). 1. Gören, bakan, Ar. nâzır. 2. Gelinlik kız arayıp bulmaya giden kadın: Görücüler geldi. Kız büyüdü, görücülere çıkıyor. **Görücüye çıkmak** = 1. Görücü gezmek. 2. Görücünün karşısına çıkmak.

GÖRÜLME (i.). 1. Görme işine mevzu olma, Osm. müşâhede ve rü'yet olunma: Eskiden ramazan ayının karşılanması için hilâlin görülmesi şarttır. 2. Yerine gerine getirilme: O işin görülmesi zordur.

GÖRÜLMEK (f.). 1. Görülme fiili, Osm. müşâhede edilmek: Hava bulutlu olduğu için ay tutulması görülemedi. Akşam hilâl görülmüş. 2. İcra edilmek, yapılmak, bitirilmek, tamamlanmak, idare olunmak: Benim işim görüldü. Böylelikle iş görülmez. Görülecek işlerimiz vardır.

GÖRÜM (i.). Görme, görüş, Ar. rü'yet, müşâhede. **Yüz görümü** = Güveyinin gelinin yüzünü açıp gördüğü zaman vermesi âdet olan mücevher gibi bir hediye: Yüz görümü takmak.

GÖRÜMCE (i.). Karıya nisbetle kocanın kız kardeşi: Gelin, görümceleriyle iyi geçiniyor.

GÖRÜMLÜK (i.). Güveyinin geline taktığı yüz görümü hediyesi.

GÖRÜNMEK (f.). 1. Görülecek hâle gelmek, ortaya çıkmak, Osm. rü'yet ve müşâhede olunmak, mer'î ve nümâyân olmak: Güneş gündüzün, yıldızlar ise gece görünür. 2. Gözle görülebilir halde olmak: Hava görünmez. 3. Zannolunmak, benzemek, tahmin olunmak: Bu kumaş iyi görünüyor. İpek gibi görünüyor. Akşam yağmur yağacak gibi göründü ama, yine yağmadı. 4.

Kendini göstermek, Osm. zuhûr etmek, tecellî eylemek: Gece vakti kendisine bir cin göründüğünü iddia ediyor. **5.** Mevcut ve hazır olmak; meydanda olmak: Kendisi birkaç günden beri görünmüyor. Görünmüyorsunuz, ne oldunuz? **6.** Çıkmak, saklanmamak, gözükmek: Bana görünmedi. O, kimseye görünmez. **7.** Kendisini gösterecek bir şey söylemek veya yapmak. **Göze görünmek** = Göze çarpmak, dikkati üzerine toplamak.

GÖRÜNMEZ (i.). Görünmeyen, Osm. gayr-ı mer'î. **Görünmez olmak** = Kaybolmak, meydana çıkmamak.

GÖRÜNTÜ (i.). **1.** Gerçekte olmadığı halde varmış gibi görünen şey, hayal, tayf, hayalet.

GÖRÜNÜRDE (i.). **1.** Görünüşe göre: Görünürde kimseler yok. **2.** Ortada, meydanda: Çok çalışıyor ama, görünürde bir şey yok.

GÖRÜNÜRLERDE (i.). Ortalıkta, meydanda.

GÖRÜNÜŞ (i.). **1.** Görünmek işi. **2.** Görünen şekil ve suret, Osm. sûret-i zâhire, şekl-i hâricî: Görünüşü güzel. **3.** Gösteriş, nümayiş. **4.** Eski Türk devletlerinde hâkanın tab'asını kabûl edip umumî törenle görüşmesi ki, Osmanlılar'daki padişahın ayak divânı tâbiri buradan gelir. bk. Görünmek.

GÖRÜŞ (i.). Görme, Ar. rü'yet, nazar, nazra: **Bir görüşte** = Bir bakışta, Osm. yek nazarda, nazra-i vâhidede.

GÖRÜŞME (i.). **1.** Mülâkat. **2.** Sohbet, sevgi, muhabbet. **3.** Mükâleme, konuşma, görüşme, müzakere.

GÖRÜŞMEK (f.). **1.** İki veya fazla kimsenin karşılıklı konuşması; karşılaşmak, buluşmak: Kardeşimle çoktan görüşmedim. Komşularla her gün görüşürüz. Görüşmeyeli nasılsınız? Birbirimizi görmeyeli. **2.** Konuşmak, sohbet etmek, muhabbet eylemek: Bir saat kadar görüştük. Öteki beriki ile görüşmeye sarfedeceğim zamanı kitap okumaya ayırsam daha faydalı olur. Uzun uzadıya görüştük. **3.** Söyleşmek, konuşmak, müzakere etmek: Bu iş için görüşmeliyiz. Kendileriyle görüşüp bir karar verelim. **4.** Sohbet, anlaşma, temas etmek: O, kimse ile görüşmez. Görüştüğü adamlar sayılıdır. **5.** Tanışmak, birbirini tanımak, tanışıklığı bulunmak, Osm. muârefesi olmak veya muârefe peyda etmek: Falan zatla görüşüyor musunuz? Komşuyuz ama, görüşmüyoruz. **Alçaktan görüşmek** = Dalkavukluk etmek, aşağıdan almak, Osm. müdârâ etmek. **Görüşmemek** = Dargın olmak, münasebeti kesmek: Ben, onunla görüşmüyorum.

GÖRÜŞTÜRMEK (f.). **1.** İki veya fazla adamın birbirlerini görmelerine vasıta olmak, mülâkat ettirmek, bir yere gelmelerine yardım veya müsaade etmek: Sizi seveceğiniz bir adamla görüştüreceğim. Bu mektepte talebeyi yabancılarla görüştürmezler. **2.** Sohbet ve mükâleme veya müzakere ettirmek: Ben iki tarafı görüştüreyim de kararlarını size bildiririm.

GÖRÜŞTÜRÜLMEK (f.). Görüşmeleri sağlanmak.

GÖRÜŞÜLMEK (f.). **1.** Mülâkat edilmek, bir araya gelinmek: Vakitsiz görüşülmek olmaz, sonra görüşülebilir. **2.** Konuşulmak, sohbet edilmek, anlaşma için müzakere olunmak: Bu iş hakkında kendileriyle görüşülmek lâzım gelir. Kahvede görüşülmek münasebet almaz.

GÖSTERGE (i. fizik) (y. k.). Bir cihazın işlemesiyle ilgili neticeleri kendiliğinden gösteren âlet, müş'ir.

GÖSTERİ (i.) (y. k.). **1.** Dikkati çekecek şekilde yapılan hareket veya gösterilen hüner, oyun vs. **2.** Bir topluluğun kendi duygusunu gösteren davranışı, tezahürat.

GÖSTERİLMEK (f.). Arz edilmek, teşhir edilmek, herkesin görüşüne sunulmak, Osm. irâe edilmek: Sorana yol gösterilir. Müzedeki eserler herkese gösterilmek içindir. **Parmakla gösterilmek** = Meşhur olmak.

GÖSTERİŞ (i.). **1.** Göstermek işi, tavır ve şekil, Ar. irâe. **2.** Dış görünüş, görünüş, şekil ve bütün: Bu binanın gösterişi güzel. Bu atın gösterişi yoktur. **3.** Yalandan meydana koyma, yapmacık; göz boyama: Onunki bir gösterişten ibarettir. Bu hizmetçi yeni geldiğinde gösteriş için epey çalıştı. Bir gösteriş yaptı. **4.** Yakışık, parlak, şan: Kendisi cesur adamdır ama hiç gösterişi yoktur. Onun gösterişine aldanmayın, koftur.

GÖSTERİŞÇİ (i.). Gösteriş yapmayı seven, gösteriş peşinde koşan.

GÖSTERİŞLİ (i.). Şekil ve dış görünüşü güzel, kılıklı: Gösterişli adam, at, bina.

GÖSTERİŞSİZ (i.). Şekil ve dış görünüşü uygun olmayan, sevimsiz, kılıksız, kıyafetsiz: Hakikatte cesur olan adamlar gösterişsiz olur. Sağlam bina ise de gösterişsizdir.

GÖSTERİŞSİZLİK (i.). Şekil ve bütün uygunsuzluğu, kılıksızlık, biçimsizlik, se-

vimsizlik: Gösterişsiğliği değerinin düşmesine sebep oluyor.

GÖSTERMEK (f.). 1. Gördürmek, Osm. ızhâr, ibrâz etmek: Size bir kitap göstereyim. Aldığı atı bana gösterdi. 2. Öğretmek, anlatmak, îlâm etmek: Bana yolu gösterdiler. Ders gösteriyor. Bilmeyenlere doğruyu göstermeli. 3. Çıkarmak, gözüktürmek, takdim etmek, kaçırmamak: Akrabasına kızlarını gösteriyor. 4. Tanıtmak: Kendini göstermek istiyor. 5. Delâlet etmek, delil olmak: Birtakım viraneler orada vaktiyle bir şehir bulunmuş olduğunu gösteriyor. 6. İspat etmek, kabûl ve takdir ettirmek: Bu sözümün doğruluğunu size göstereceğim. Cesaretini gösterdi. 7. Tayin etmek: Kendisine yer gösterdi. Bana iş göstermediler. 8. Karşısında tutmak: Ateşe göstermek, aydınlığa göstermek. 9. Saklamamak, meydana koymak: Hiçbir kitabını göstermez. 10. Güzellik ve yakışıklığını meydana çıkarmak veya arttırmak: Kadını kıyafet gösterir. Atı takım gösterir. Ahşap yapıları gösteren boyadır. 11. Vermek, hasıl etmek, Osm. ikaa eylemek: Allah göstermesin. Kader bana sonunda onun hastalığını da mı gösterecekti? 12. Olduğundan genç görünmek: Elli yaşında vardır ama göstermiyor. 13. Belirtmek, şekil ve biçimini ortaya koymak: Bu ayna iyi gösteriyor. Bu dürbün iyi göstermiyor. Bakalım âyîne-i devran ne sûret gösterir? **Parmakla göstermek** = Şöhreti olmak: Onu parmakla gösterirler.

GÖSTERMELİK (i.). 1. Bir malı tanıtmak üzere alıcıya gösterilen parça, nümunelik. 2. Karagöz oyunu başlamadan önce hangi oyunun oynanacağını gösteren ve perdede takılı duran surat.

GÖSTERTMEK (f.). 1. Bir vasıtayla göstermek, ortaya çıkarmak. 2. Gösterilmesine müsaade etmek: Nazar korkusu ile çocuğu kimseye göstertmiyor.

GÖT (i.). 1. Dip, alt: Götü kırmızı mum. Tencere götü. 2. Geri, Ar. mak'ad, dübür. 3. mec. Halk dilinde: Cesaret, cür'et. Götü var ise, durur. **Akgöt** = Bir cins ördek ve bir cins kırlangıç. **Tavukgötü** = İçi su dolu bir çeşit kabarcık.

GÖTLÜK (i.). Eğer ve palanın arkasına kaplanan meşin.

GÖTÜN (i.). Arkaya doğru, gerisin geri, büyük bozgun ile (ekseriya arka arkaya kullanılır): Götün götün döndü.

GÖTÜN GÖTÜN bk. Götün.

GÖTÜRME (i.). Götürmek işi. bk. Götürmek.

GÖTÜRMEK (f.). 1. Götürmek, yakından uzağa sevk ve nakletmek, getirmek mukabili: İzin verdiğimiz uşak, eşyasını alıp götürdü. On defa eşyasını getirip götürdü. 2. Koparıp almak, Osm. ref ve izale etmek: Gülle bir kolunu götürdü. Atını su götürdü. 3. Kaldırmak, tahammül etmek, kabil ve mütehammil olmak: Bu pirinç çok su götürür. Sert adamdır, lakırdı götürmez. 4. Almak, taşıyabilmek: Bu kap iki okka götüremez. **Su götürmek** = Tevile müsait olmak. Başka türlü ifadeye müsait olmak.

GÖTÜRTMEK (f.). Götürmek işini yaptırmak: Şu eşyayı yerine götürtmeli.

GÖTÜRÜ (i.). Tartı veya ölçü ile olmayarak toptan ve kesin olan: Götürü satış, götürü pazarlık, götürü bina. Toptan, kesinlikle, tartı ve ölçü ile olmayarak: Bir araba kömürü götürü yüz liraya aldım. Evini götürü yaptırdı. mec. **Götürü bina** = Götürü usuliyle yapılmış bina.

GÖTÜRÜLMEK (f.). 1. Yakından uzağa doğru taşınmak: Bu sandık vapura götürülecektir. Onun buraya getirilmesi kolay ama tekrar oraya götürülmesi zordur. 2. Kaldırılmak, katlanılmak: Ağır sözler kolayca götürülemez. 3. Koparılıp alınmak: Kolu bir gülle ile götürüldü. Nehre düşüp götürüldü.

GÖVDE (i.). 1. Vücut, beden, Ar. ceset, cüsse, cisim, Fars. ten: Gövdesi iri. 2. Vücudun, kol, bacak, baş gibi organları dışında kalan kısmı ki, karın ile göğüs ve omuzlardan ibarettir: Bazı adamların gövdesi uzun bacakları kısa, bazılarının ise bacakları uzun, gövdesi kısa olur. 3. Ağacın dal ve budaklarından başka olan asıl vücudü ve kökü: Bu ceviz ağacının gövdesinden geniş tahtalar çıkar. 4. Elbisenin kollarından başka asıl bedene gelen kısmı: Bu elbisenin gövdesi yenidir. Kollarını değiştirmeli. 5. Kesilmiş hayvanın etinin bütünü: Bir gövde koyun: **Gövdeye atmak, atıştırmak** = Yemek, Osm. ekletmek.

GÖVDELENMEK (f.). Gövde haline gelmek, Osm. tecessüd etmek.

GÖVDELİ (i.). Vücutlu, iri yapılı, iri yarı, Ar. zahm-ül-cüsse.

GÖVEK (i.). Cevizin yeşil kabuğu.

GÖVEM (i.). Deve kaçıran da denilen bir çeşit iri sinek. **Gövem eriği** = Hurmagillerden, geyik dikeni de denen bir bitki cinsi, akdiken.

GÖVERİ (i.). Sebze, yeşillik.

GÖVERMEK bk. Göğermek.

GÖVERTİ (i.). Yemeği yapılan yeşillik, zerzevat.

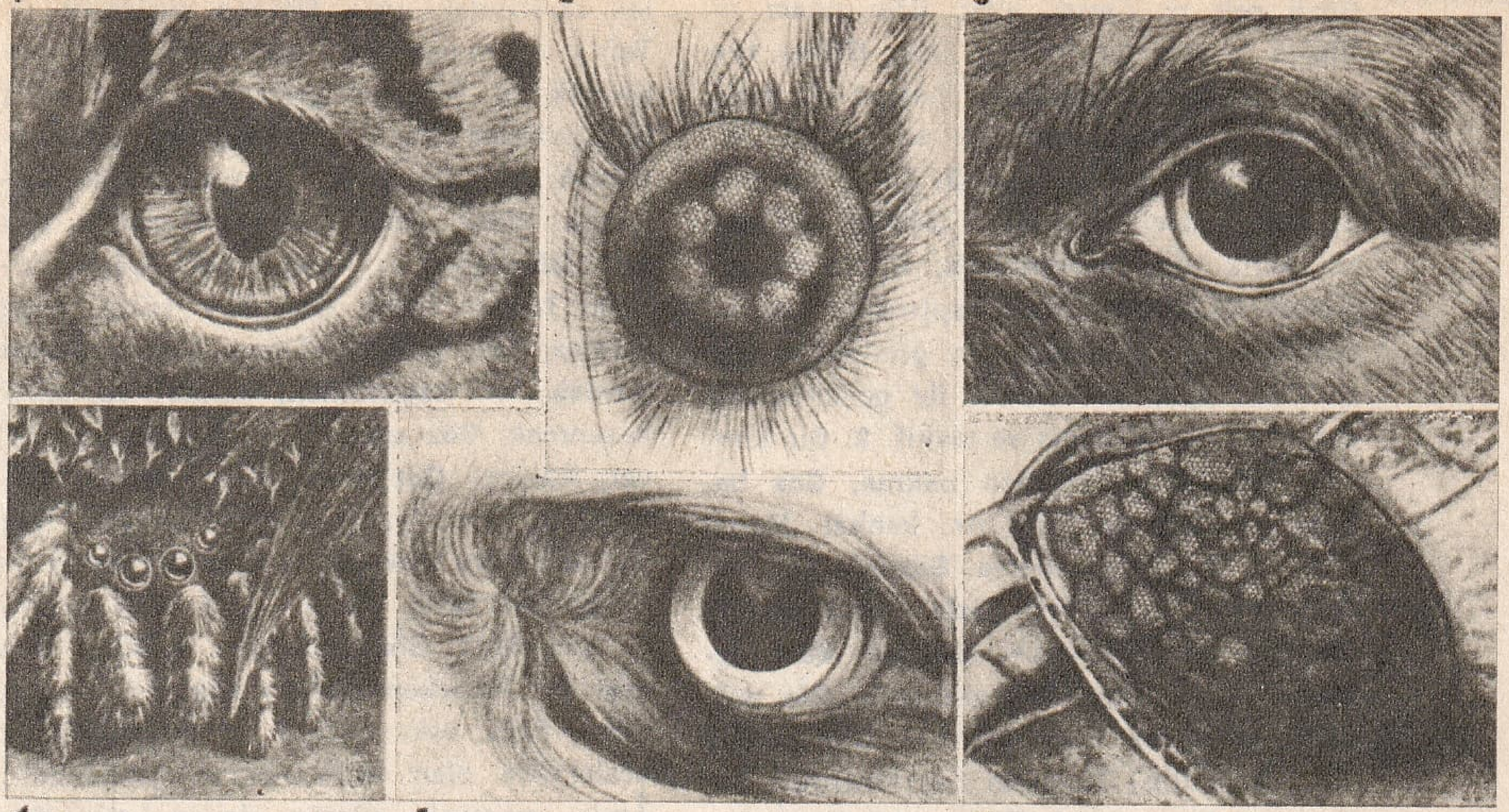

1) Kedi gözü, 2) Kelebek gözü, 3) Köpek gözü, 4) Örümcek gözü, 5) Kartal gözü, 6) Çekirge gözü.

GÖYDERGİ (i.). Çok acı veren bir cins çıban, ateş çıbanı.

GÖYMEK (f.). Yakmak, alazlatmak, ateşte karatmak.

GÖYNÜK (i.). **1.** Ufak süt kabı. **2.** Kıldan yoğurt torbası. **3.** Arpa torbası.

GÖYÜK (i.). **1.** Yanmış şey. **2.** Kaynayan şeyin köpüğü. **3.** mec. Yanık, keder, ye's, yanıp yakılma. **4.** Eski Türkçe'de: Sıtma, humma, nöbet.

GÖYÜNDÜRMEK (f.). **1.** Yakmak, alazlandırmak. **2.** (meyve vesaireyi) Oldurmak, Osm. kemâle erdirmek.

GÖYÜNMEK (f.). **1.** Yanmak, alazlanmak, ateşte kararmak. **2.** (meyve) Olmak, Osm. kemâle ermek.

GÖZ (i.). **1.** İnsanda ve hayvanlarda görme organı, Osm. âlet-i bâsıra, Ar. ayn, Fars. çeşm, dîde: Göz açmak, göz kapamak, kara göz, elâ göz, gözün akı, karası, gözbebeği. **2.** Görme, Ar. rü'yet, bâsıra: Gözü açık, gözü keskin. **3.** Menbâ, kaynak, bir suyun yerden kaynadığı yer, kaynak, Ar. ayn: Su gözü. **4.** Delik, çukur: Bal gümecinin gözleri; iğne gözü. **Göz göz** = Delik, delik. **5.** Çekmece: Masanın gözündedir. **6.** Taksim, bölük: Beş göz mağaza: O değirmenin üç gözü vardır. **7.** Terazi kefesi: Terazi gözü. **8.** Kemer: Köprü gözü. **9.** Nazar, kötü bakış, Fars. çeşm-i bed: Göze gelmek, göz değmek. **10.** Gözde olma, makbûl olma: Dünya gözümde yoktur. Bir şey gözüne girmiyor. **11.** Teveccüh, sevgi, muhabbet: Göze girmek, gözden düşmek, gözden çıkmak. Göz atmak: İşaret etmek. **Aç göz** = Hırs, tamah, doymazlık. **Aç gözlü** = Tamahkâr, haris. **Göz açmak** = **1.** Doğmak, dünyaya gelmek. **2.** Rahatlanmak, teneffüs etmek: İşten göz açamadım. **3.** Dikkat etmek, ihtiyat üzere bulunmak: Gözünü aç. **Gözlerini açmak** = **1.** Hayran olmak, hayrette kalmak. **2.** Alıştırmak, uyandırmak, ikaz etmek. **Gözlerini dört açmak** = **1.** Fazla dikkat etmek, ihtiyat üzere bulunmak. **2.** Hayrette kalmak. **Açıkgöz** = Uyanık, fırsatçı. **Gözü açık, gözü ardında** = İsteğine erişememiş; arzusuna erişemeden ölmüş. **Göz açıklığı** = Zekâ, uyanıklık. **İlk gözağrısı** = **1.** Birinci defa olarak çekilen aşk. **2.** İlk evlât. **Göz akı** = Gözün beyaz kısmı. **Göz almak** = Gözü kamaştırmak. **Gözotu** = Ar. Haşîşe-tül-ayn (bitki). **Öküzgözü** = Arnika (bitki). **Göz önü** = Huzur: Göz önünde, huzurda. **Gözevi** = Gözün çukuru, Fars. hâne-i çeşm. **Göz etmek** = İşaret etmek. **Göz ısırmak** = Tanır gibi olmak. **İki gözü iki çeşme** = Çok ağlamayı anlatır. **Göze batmak** = Kıskançlığı mucib olmak. **Gözbağı** = Sihir, büyü. **Gözbağcı** = Büyücü, Ar. sehhâr, Fars. efsûnger. **Gözbebeği** = Gözün asıl gören merkezi ki, içinde karşıya gelen şahsın resmi görünmekle böyle adlandırılmıştır, Ar. insân-ül-ayn, Fars. merdümek-i çeşm. **Göz belermek** = Hiddetle bakıp tehdit etmek. **Gözboncuğu** = Nazara karşı takılan mavi boncuk. **Gözboyamak** = Dalavere ederek aldatmak, kandırmak, iğfal etmek. **Bingözotu** = Mahmûde denilen bir cins bitki. **Patlak göz** = **1.** Bozulup dışarı fırlamış göz. **2.** Tabiî olarak dışarıya fırlamış çıkıntılı göz.

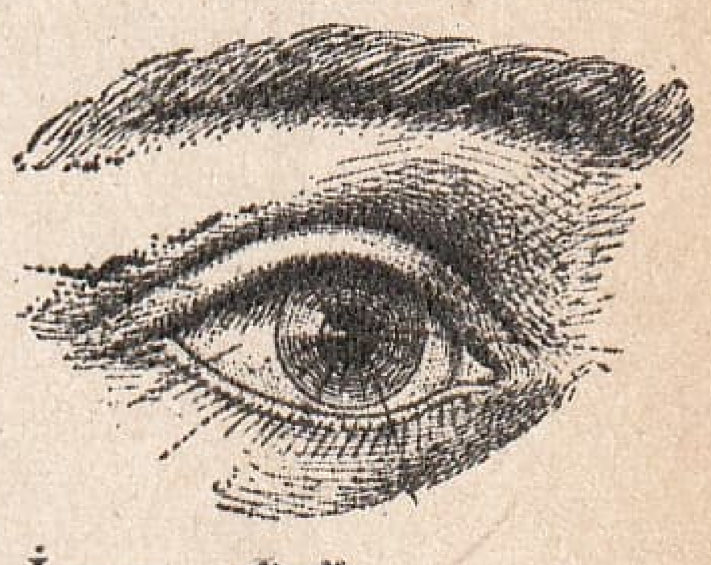

İnsan gözü.

Gözü pek = Cesur, yiğit. **Göz pınarı** = Gözün burun tarafındaki ucu. **Gözde tütmek** = Fazla istenmek, hasret duymak, imrenmek. **Göz çıkarmak** = **1.** Kör etmek, gözünü sakatlamak. **2.** Zarar vermek, bozmak, halel getirmek. **Gözden çıkmak** = Artık arzu olunmamak, bıkılmak, soğumak. O kadar hevesle yaptırdığım ev, istediğim gibi olmadığı için gözümden çıktı. **Göz hapsi** = **1.** Kimse ile görüşmemek üzere bir odaya hapis ve tevkif. **2.** Bir kimseye, gözünü ayırmadan bakma. **Göz hekimi** = Göz doktoru, Ar. kehhâl. **Horoz gözü** = Bir cins papatya. **Gözdağı** = Tehdit, korkutma. **Dört gözle beklemek** = Sabırsızlıkla beklemek. **Gözünü dört açmak** = Pek ihtiyatlı davranmak. **Göz değmek** = Nazar isabet etmek. **Göz demiri** = (denizcilik) Geminin baş tarafında bulunan ve her vakit kullanılan büyük demir. **Gözden düşmek** = Teveccühü kaybetmek, itibarsız olmak. **Göz dönmek** = Hiddet veya diğer şiddetli bir his tesiriyle kendini zaptedemiyecek hâle gelmek. **Gözde** = **1.** Gözün önünde olmak, durmak. Hatırdan çıkmamak. **2.** Pek çok sevilen bir kimse olmak: O, gözdesidir. bk. Gözde. **Göz dikmek** = **1.** Dikkatle bakmak. **2.** Fazla istemek, her ne suretle olursa olsun ele geçirmeye çalışmak. **Göz süzmek** = Yan gözle ve dikkatle yukardan aşağıya bakıp teftiş etmek. **Gözler süzülmek** = Mahmur olmak, uyku basmak. **Sığırgözü** = Bir cins iri papatya. **Göztaşı** = Zaç, Osm. kibritiyyet-i nuhâs. **Tavukgözü** = Bir cins küçük papatya. **Göze durmak** = Nankörlüğün cezası olmak. **Gözü doymuş** = Kanaatkâr, haris ve tamahkâr olmayan, kanaat ehli. **Kaş yapayım derken göz çıkarmak** = İyilik niyetiyle fenalık etmek, bir işi düzeltmek isterken bozmak. **Göz kalmak** = Gıpta etmek, hasret duymak. **Kaymaç göz** = Çinliler'inki gibi kuyruğu yukarıya çekik göz. **Göz kapağı** = Biri yukarıdan ve diğeri aşağıdan kapanarak gözleri örten zarlar. **Gözü kapalı** = Tecrübesiz, habersiz. **Kıpık göz** = Yarı kapalı gibi duran göz. **Göz kararmak** = **1.** Gözler bulanıp görmemek. **2.** Bayılmak. **3.** Büyük bir tesirden dolayı yaptığını ve söylediğini düşünmez olmak. **Göz kararı** = Tahmin, yaklaşık ve takribî tartı veya ölçü. **Göz karası** = **1.** Gözün siyah kısmı, Ar. hadeka. **2.** Bir çeşit göz hastalığı. **Kara göz** = Gözü siyah. bk. Karagöz. **Gözü korkmak** = Yılmak. **Göz koymak** = Arzu ve tamah etmek. **Göz kulak olmak** = Dikkatle bakmak, korumak; olayları anlamaya ve haber almaya çalışmak. **Koyungözü** = Âdî çayır papatyası. **Göz kuyruğu** = Gözün kulak tarafındaki ucu. **Gözden geçirmek** = Teftiş ve muayeneden geçirmek. **Göz gezdirmek** = Teftişten geçirmek, sathî teftiş veya mütalaa etmek. **Gözü kesmek, göze kestirmek** = Güvenmek, becerebileceğini anlamak. **Gözü gibi** = Pek kıymetli, pek aziz. **Göze göre** = Açıkça, belli, gözle gördüğü halde: İnsan göz göre çürük malı alamaz. Göz göre tehlikeye girmek. **Göze girmek** = Beğenilmek, takdir ve sevgi kazanmak. **Göz nûru** = **1.** Görme, Ar. rü'yet, bâsıra: Göz nûrundan mahrum kalmak. **2.** Gözle yapılan iş ve çalışma, göz işi. **Göz nûru dökmek** = Yazı ve nakış gibi gözleri fazla yoran iş. **3.** Pek sevgili ve aziz şahıs: Gözümün nuru evlâdım. **Göz yaşı** = Ağlarken gözden dökülen su, Ar. dem', Fars. eşk. **Yüzgöz** = Büyük küçük aralarında olan münasebetsiz teklifsizlik: Âmir, memurla yüzgöz olmamalıdır. **Göz yormak** = Çok veya boşuna çalışmak, okumak, yazmak, dikmek. **Gözler yollarda kalmak** = Birini çok ve şiddetli arzu ile beklemek. **Göz yummak** = **1.** Göz kapamak, kırpmak. **2.** Uyumak. **3.** Müsamaha etmek, görmezliğe gelmek. **4.** Ölmek. **Göz yememek** = **1.** (yenecek bir şeyin) Manzarası kötü olmak. **2.** Güvenememek, cesaret edememek, göze alamamak.

GÖZAĞRISI (i.). mec. Eskiden sevilmiş olan kimse veya şey. **İlk gözağrısı** = İlk sevilen.

GÖZALTI (i.). Birinin, hapsedilmemekle birlikte, belirli bir yerde oturmaya mecbur olma durumu. **Gözaltı etmek** veya **gözaltına almak** = Birini böyle bir duruma sokmak.

GÖZBAĞI (i.). Elçabukluğu ve ustalıkla olmayan bir şeyi oluyor gibi gösterme işi.

GÖZBAĞICI (i.). Göz bağı yapan kimse, büyücü, sihirbaz.

GÖZBAĞICILIK (i.). Gözbağıcı işi.

GÖZBEBEĞİ (i.). **1.** Gözün saydam tabakasının arkasında «iris» denen renkli kısmın ortasında siyah bir dairecik şeklinde görülen açıklık. **2.** mec. Pek aziz ve sevgili kimse. **Gözbebeği gibi sevmek** = Pek çok sevmek.

GÖZCÜ (i.). **1.** Bekçi, Fars. dîde-bân, nigeh-bân. **2.** Nöbetçi, karakol. **3.** Casus.

GÖZCÜLÜK (i.). **1.** Bekçilik. **2.** Nöbetçilik. **3.** Casusluk.

GÖZDAĞI (i.). Birini yola getirmek için yapılan yıldırma hareketi. **Gözdağı vermek** = Yıldırmak.

GÖZDE (i.) (göz ismiyle «de» ekinden). **1.** Teveccüh gören, beğenilen, sık sık

takdir edilen, gözde olan. **2.** Osmanlı sarayında padişahın ilk dört cariyesinin taşıdığı unvan.

GÖZ DEMİRİ (i.). Gemilerdeki çapaların bir çeşidi.

GÖZE (i.). **1.** Hücre. **2.** Su kaynağı.

GÖZEME (i.). Üstünden bir kat ipekle örtülmüş, iki kat. Gözeme nakış.

GÖZEMEK (f.). **1.** Örgü örer gibi bir tarzda dikmek. **2.** Nakışı ipekle örtmek, iki kat etmek.

GÖZEN (i.). Bir cins alaca geyik.

GÖZENE (i.). Kovandan bal alırken yüze geçirilen tel kafes.

GÖZENEK (i.). **1.** Göz göz oya: Gözenek. **2.** Sıvama nakış. **3.** Bitkilerin yaprak ve saplarındaki birtakım küçük organlar. Bunlar, bitkinin solumasını kolaylaştırır. Bazı hayvan dokularında bulunan aralıklar da «gözenek» diye anılır.

GÖZENMEK (f.) Üstünden ipekle bir kat daha geçirilmek, iki kat olmak: Gözenmiş nakış.

GÖZETİLMEK (f.). **1.** Saklanılmak, korunmak, Osm. hıfz, vikaye ve siyanet olunmak: Koyunlar gözetilmezse kurt yer. **2.** Bakılmak, nezaret ve idare olunmak: Bu işler gözetilmek ister. **3.** Beslenmek, Osm. iâşe ve infak olunmak: Kadın, çocuklarıyla beraber kocasınca gözetilir. **4.** Beklenmek, Osm. intizâr ve tarassut olunmak: Fırsat gözetilmek **5.** Tutulmak, Osm. intizâr ve tarassut olunmak: Fırsat gözetilmeli. **5.** Tutulmak, Osm. riâyet olunmak, mer'î bulunmak: Eski âdetler gözetilmelidir.

GÖZETLEMEK (f.). Birinin yaptıklarını gizlice gözlemek.

GÖZETLENMEK (f.). Gözetlemek işine konu olmak.

GÖZETME (i.). Gözetmek işi. bk. Gözetmek.

GÖZETMEK (f.). **1.** Korumak, Osm. hıfz, muhafaza, siyanet etmek: Bu çoban koyunları iyi gözetmiyor. **2.** Bakmak, nezaret, idare etmek: Bu işleri kim gözetiyor? **3.** Beslemek, bakmak, geçindirmek: Herkes ailesini gözetmeye mecburdur. **4.** Beklemek, Osm. intizâr, terakkub, tarassut etmek: Fırsat gözetiyor. **5.** Tutmak, riayet etmek, saklamak, geçerli bulundurmak: Macarlar bazı eski âdetlerini gözetiyorlar. **6.** Dikkat etmek, dikkatle bakmak: Başını gözet, çocuğu gözet. e. **Gözet** = Sakın, iyi bak, dikkat!

GÖZETTİRMEK (f.). Korutmak, Osm. hıfz, vikaye ve siyânet ettirmek: Ormanları çok gözettirmek lâzımdır.

GÖZEVİ (i.). Göz çukuru; gözlerin içinde bulundukları kemik oyuklardan her biri.

GÖZGÜ (i.). Ayna.

GÖZLEĞİ (i.). Etrafı gözetleyecek yer, av bekleme yeri.

GÖZLEM (i. felsefe) (uyd. k.). Müşahede. bk. Müşahede.

GÖZLEME (i.). **1.** Bekleme, Osm. intizar, terakkup, tarassut. **2.** İki çeşit hamur ki, biri tatlı diğeri börektir.

GÖZLEMECİ (i.). Gözleme yapıp satan adam: Gözlemeci dükkânı.

GÖZLEMEK (f.). Arzu ile beklemek, Osm. intizâr etmek: Oğlunu gözlüyor. Akşama kadar sizi gözledim.

GÖZLEMEVİ (i. astronomi) (uyd. k.). bk. Rasathane.

GÖZLEYİCİ (i.). Bir yerde olup bitenleri görüp anlamakla vazifeli kimse, müşahit.

GÖZLÜ (i.). **1.** Gözü olan: Gözlü hayvan, siyah gözlü, mavi gözlü adam. **2.** Taksimatı olan, birkaç bölüğe ayrılmış: İki gözlü değirmen, üç gözlü mağaza, daire; beş gözlü anbar. **3.** Delikleri olan, delik deşik: Gözlü gümeç, seyrek gözlü kalbur, sık gözlü kafes. **Açgözlü** = Tamahkâr, doymaz. **Tokgözlü** = Kanaatkâr, kanaatlı.

GÖZLÜK (i.). Bakılan eşyayı büyüterek yakın göstermeye yarayan kristal âlet ki, göze takılır ve bazen tozdan veya fazla ışıktan korumak için de kullanılır: Gözlük takmak, kullanmak: Mavi gözlük, tek gözlük.

Gözlük

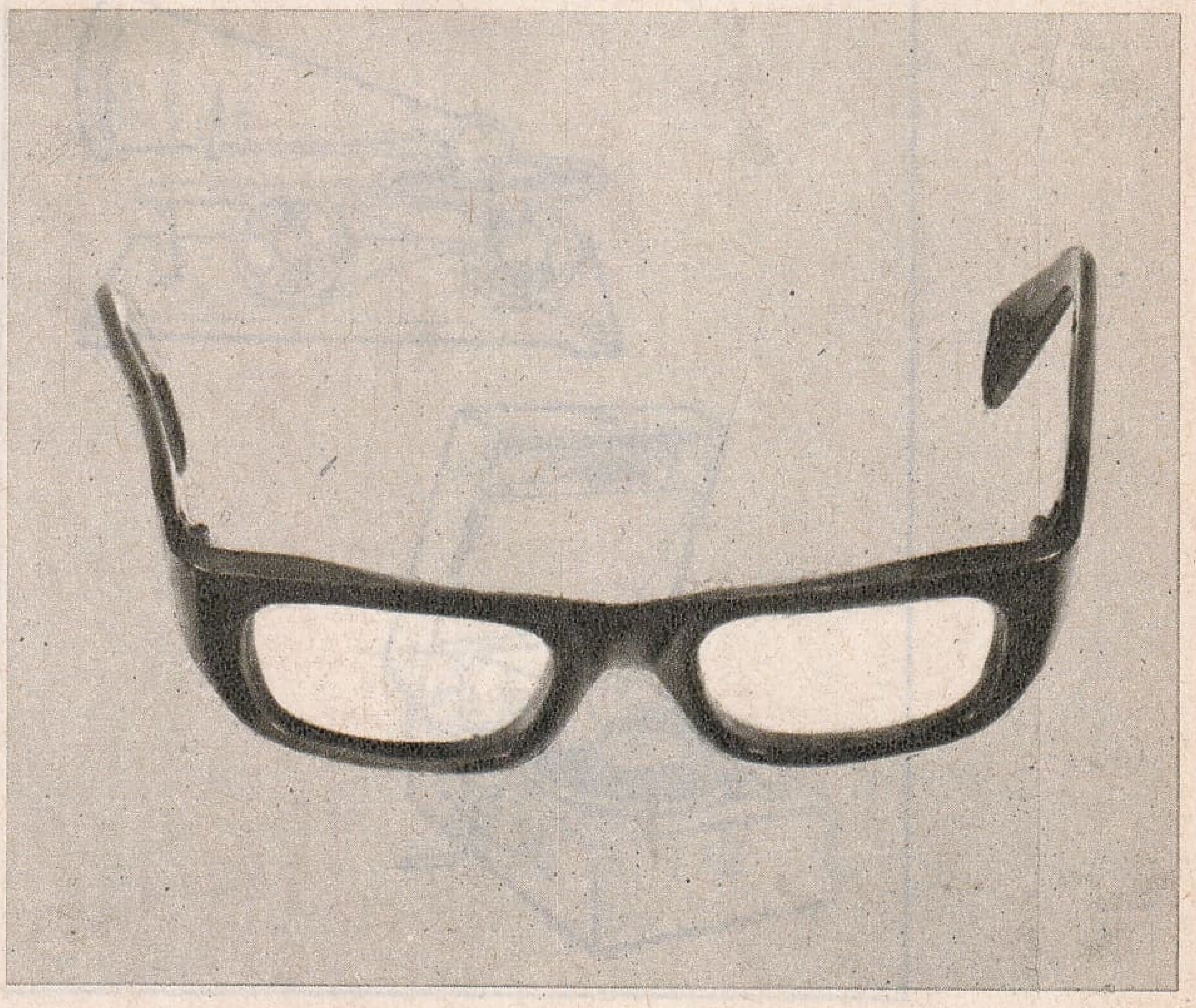

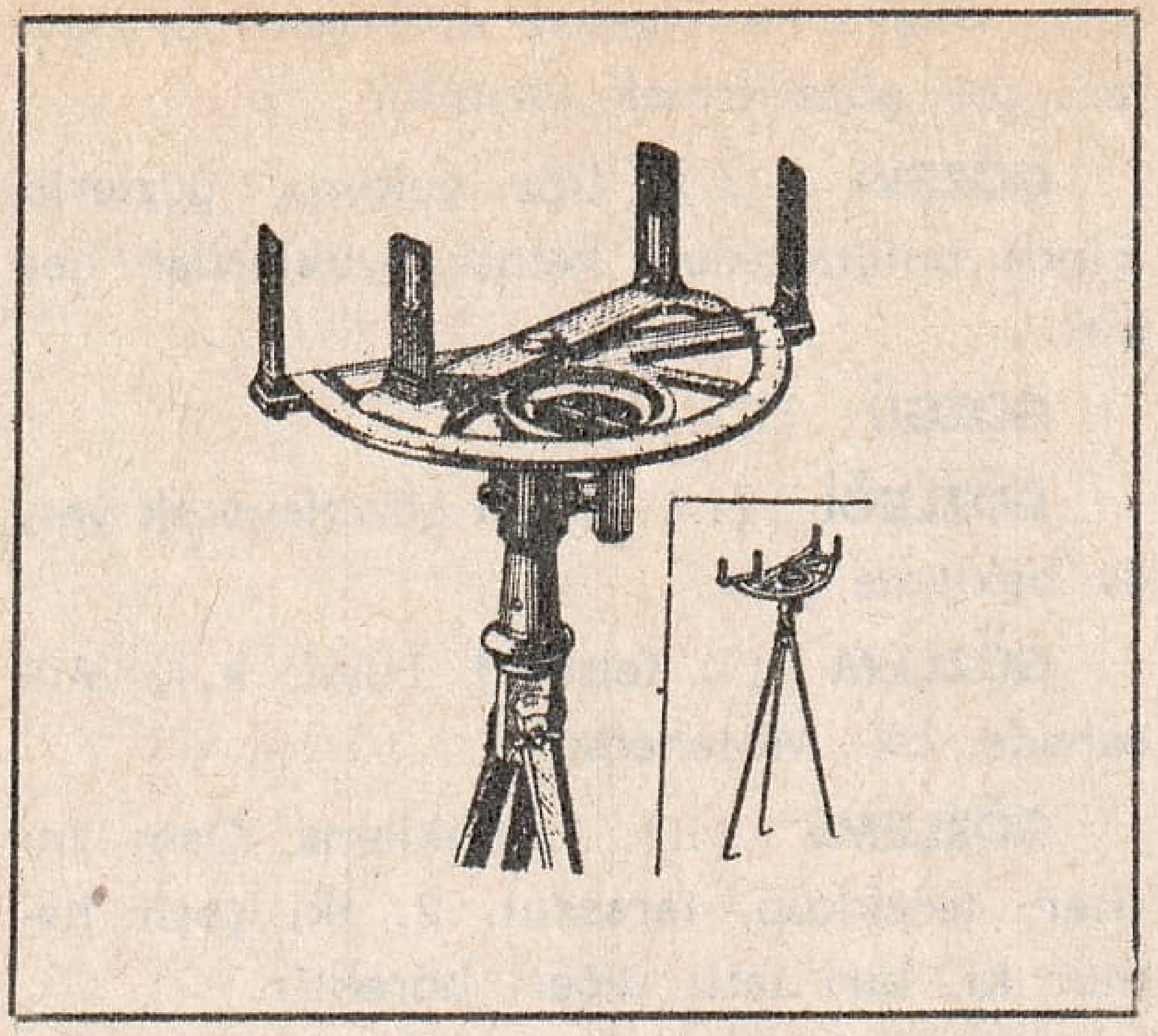

Grafometre

GÖZLÜKÇÜ (i.). Gözlük yapan ve satan adam.

GÖZLÜKLÜ (i.). Gözlük takan, gözünde gözlük olan. **Gözlüklü yılan** = Kobra.

GÖZSÜZ (i.). **1.** Gözü olmayan: Gözsüz kurt. **2.** Gözü görmez, kör: Dilsiz, gözsüz bir sakat.

GÖZSÜZLÜK (i.). **1.** Göz yokluğu. **2.** Körlük.

GÖZTAŞI (i. kimya). Bazı göz, deri ve bitki hastalıklarında ve bağcılıkta kullanılan ve kimyada bakır sülfatı denilen zehirli bir tuz.

GÖZÜKMEK (f.). **1.** Göze çarpmak, görünmek, meydanda, ortada olmak: Dağın eteğindeki köy buradan iyi gözüküyor. Tepeye çıktığımızda şehir gözüktü. **2.** Kendini göstermek, çıkmak, kaçmamak: Her ziyaretinde bana gözüküyor. **3.** Öyle gelmek, hayal etmek: Gözüme pek büyük gözüküyor.

Eski ve yeni tip gramafonlar.

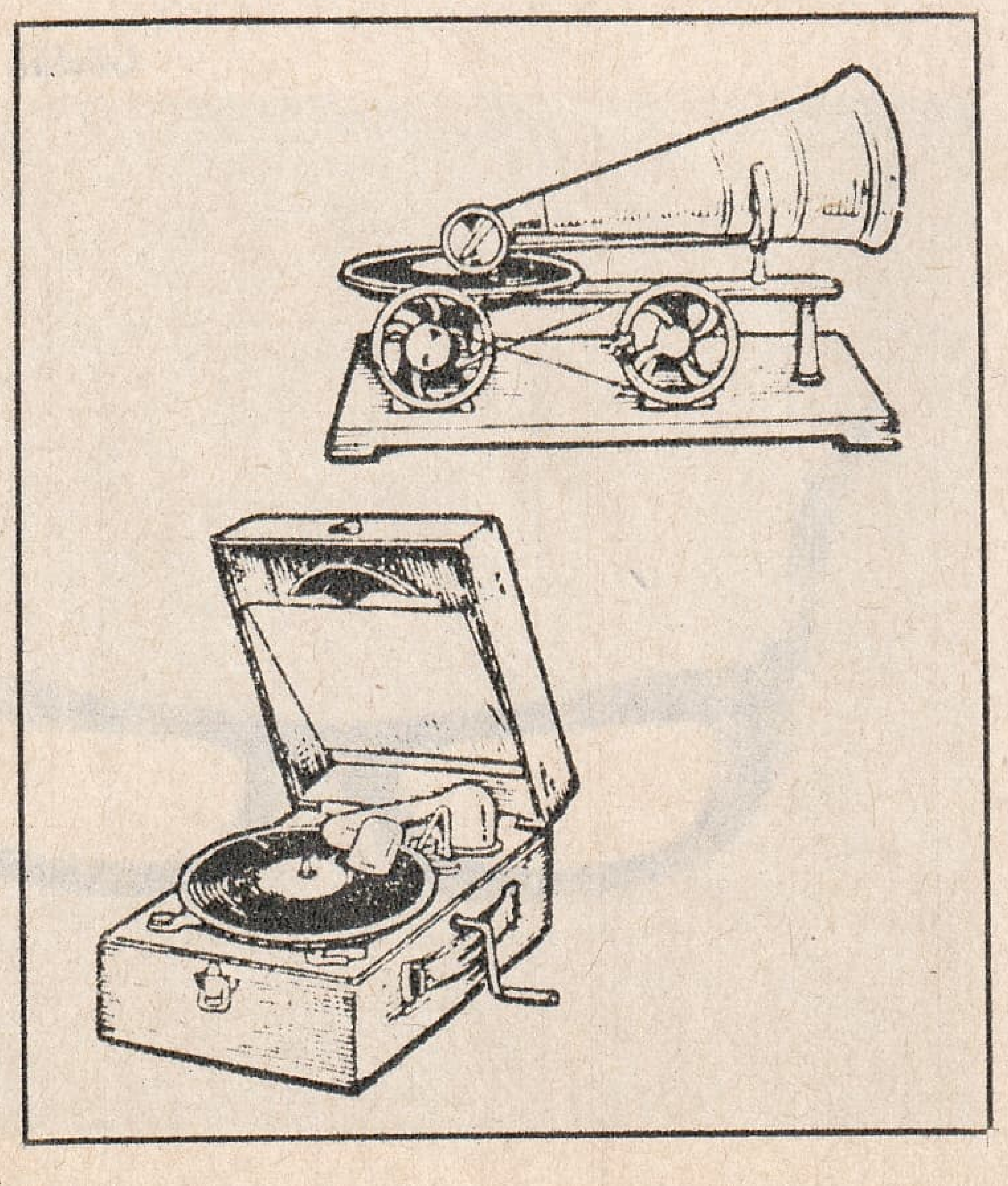

GÖZÜPEK (i.). Yılmaz, tehlikeden çekinmez, atılgan.

GÖZÜTOK (i.). Malda, mülkte gözü olmayan, tokgözlü.

GRADO (i. İ.). Bir sıvının alkol derecesi.

GRAFİK (i. Y.). Bir hadisenin gidişini göstermek, birkaç şey arasında karşılaştırma yapmak için çizgi ve şekillerle yapılan rakamlı cetvel.

GRAFİT (i.) (Yunanca'dan, Fransızca: graphite). Kurşun kalemi yapılan bir çeşit tabiî karbon.

GRAFOLOJİ (i. Y. Fr.). El yazısından karakter anlamayı gaye edinen çalışma.

GRAFOMETRE (i. Y. Fr.). Arazi ölçümünde açıları ölçmek için kullanılan bir âlet.

GRAM (i.) (Fransızca: gramme). Kilonun binde bir kısmı: Beş gram ağırlığında.

GRAMER (i. Y. Fr.). Dil bilgisi.

GRAMKUVVET (i. Fr. A. fizik). 981 din şiddetinde ve bir gram ağırlığındaki bir kitlenin gücüne müsavi güç birimi.

GRAMOFON (i. Y. Fr.). Plak çalan musiki makinesi.

GRAMSANTİMETRE (i. Fr. fizik). Kilogrammetrenin yüz binde biri.

GRANDİ (i. İ. denizcilik). Geminin ortada bulunan büyük direği. Baştan ikinci direk (birincisine prova denir).

GRANDÜK (i. Fr.). Romanof hanedanına mensup Rus imparatorluk prensi.

GRANDÜŞES (i. Fr.). Grandükün eşi veya kızı.

GRANİT (i. Fr. jeoloji). Çeşitli renklerde olan çok sert bir çeşit taş.

GRANÜLİT (i. Fr. jeoloji). Feldispat, kuvars, granit, Moskof camı gibi maddelerden birleşmiş billûr kayağantaş.

GRAVÜR (i. Fr.). Ağaç veya madenî levhalar üzerine kazıyarak yapılan resim.

GRAVYER (i. Fr.). İsviçre'de yapılan bir çeşit peynir ve başka yerlerde bu tipte yapılanı.

GRENA (i. Fr. jeoloji). **1.** Nar çiçeği renginde değerli bir taş. **2.** Kalsiyum, magnezyum, demir veya manganez gibi madenlerden birinin alüminyum silikat ile birleşmesinden meydana gelmiş çeşitli maddelerin umumî adı.

GREV (i. Fr.). İşçilerin, isteklerini

işverene kabûl ettirmek için, işlerini hep birden bırakması.

GREVCİ (i.). Grev yapan kimse.

GREYPFRUT (i. İng.). Altıntop denilen meyvenin İngilizce adı (citrus grandis).

GRİ (i. Fr.). Siyahın ve beyazın karışmasından meydana gelen renk, kurşun rengi, kül rengi, kurşunî.

GRİP (i. Fr. tıp). Daha çok kışın görülen, salgın yapan ateşli hastalık.

GRİZU (i. Fr.). Büyük kısmı karbonlu hidrojenden ibaret bir gaz. Kömür madeni ocaklarından çıkan bu gaz, alevle karşılaşınca parlar. Grizu patlamalarını önlemek için Davi lâmbası kullanılır.

GRON (i.) (Fransızca: gros-grain'den). İyi ve kalın bir cins ipek kumaş.

GROSKES (i. Fr.). Orkestra ve bandolarda davul, büyük davul.

GRUP (i. Fr.). Aralarında herhangi bir bakımdan alâka veya benzerlik bulunan şeylerin topluluğu, bölük, öbek, takım.

GRUPPETTO (i. İ.). Musikide süs notalarından biri.

GÛ yahut **GÛY** (i. F. gûften fiilinden imas. olup sıfat terkipleri teşkiline girer). Diyen, söyleyen: **Râst-gû** = Doğru söyleyen. **Gûft ü gû** = Dedikodu, Ar. kıyl ü kaal.

GUANO (i. jeoloji) (Peru'da konuşulan bir Kızılderili dilinden). Kuş pisliklerinin bazı yerlerde uzun zamandan beri birikip yığılmasından meydana gelen ve gübre olarak kullanılan madde.

GUATR (i. Fr. tıp). Boğazda şişkinlik yapan bir hastalık.

GUBÂR (i. A.). Toz, ince toprak.

GUBÂR-ÂLÛD (i. F. Arapça gubâr = toz, Farsça âlûden = bulaşmak). Toza bulanmış.

GUBÂRÎ (i. A.). **1.** Gubar ile ilgili, toza benzer, tozdan. **2.** Eski yazımızda bir yazı çeşidi.

GUBAT (i.). Biçimsiz, kaba. bk. Kubat.

GUDDE (i. A. anatomi) (c. guded). Boyun ve kasık gibi yerlerde bulunan ve Arapça «bayz» dan galat olarak «bez» dediğimiz yumru.

GUDED (i. A. c.) (m. gudde). Guddeler. bk. Gudde.

GÛDEK (i. F.). Çocuk, küçük, güdük.

GUDÛBET ((i.). Yüzüne bakılmayacak kadar çirkin, sevimsiz.

GUDUV (i.). Gudveler. bk. Gudve.

GUDVE (i. A.). Sabah, fecr ile güneşin doğması arasındaki zaman.

GUFRÂN (i. A.). Tanrı'nın af, merhamet ve rahmeti.

GUFÛL (i. A.). Şaşırmak sebebiyle, yahut da dikkatsizlik yüzünden bir işte kusur etme; bu sebeplerle ne yapacağını şaşırma.

GUGUÇİÇEĞİ (i. botanik). Karanfilgillerden, bahçelere süs için dikilen bir bitki çeşidi (Fr. lychnide).

GUGUK (i.). Mayıs ayında bu sesi defalarca tekrar ederek öten, güvercin büyüklüğünde ve tekir renginde güzel bir kuş. **Guguklu saat** = Tahtadan böyle bir kuşu olup çaldıkça öten saat, kuşlu saat. Alay ve nisbet vermek için «sana guguk» şeklinde de kullanılır.

GUGUKLU bk. Guguk.

GÛK (i. F.). Kurbağa.

GUL (i. A.). Tenhalarda ve karanlıkta, korkudan insanın gözü önünde beliriyor gibi görünen korkutucu hayal: Gulyabani.

GUL (i. A.) (c. ağlâl). Boyun zinciri, halkası, lâle.

GULÂM (i. A.) (c. gılmân). Oğlan, erkek çocuk, köle, bende.

GULÂMİYYE (i. A.). Osmanlı devrinde vergilerden alınan şahsî hisse.

GULÂT (i. A. c.) (m. gaalî). Pek ileriye varan coşkun takımı. Bilhassa bir mezhepte çok muhafazakâr ve mutaassıp zümreler için kullanılmıştır: **Gulât-ı Şîa** = Şiî mezhebine mensup aşırılar.

GULET (i. Fr.). İki direkli ve yan yelkenli gemi.

GULFE (i. A. anatomi). Sünnet derisi.

GULGUL bk. Gulgule.

GULGULE (i. F.). **1.** Gürültü, çığırtı, her ağızdan ses çıkmakla hâsıl olan karmakarışık gürültü: Bir gulgule koptu. **2.** Ağzı dar bir kaptan bir sıvı dökülürken çıkan ses: Sürahinin gulgulesi.

GULMET (i. A.). Şehvete fevkalâde düşkün olma, Osm. fart-ı şehvet, şehvet fazlalığı.

GULU GULU (i. ses taklidi). Hindinin çıkardığı ses.

GULÜV (i. A.). Üşüşme, ayaklanma, taşkınlık.

GULYABANİ (i.). Masallarda geçen korkunç hayalet.

GUMÛM (i. A. c.) (m. gam). Gamlar, kederler. bk. Gam.

GÛN (i.) (Farsça'dan). **1.** Renk, Ar. levn: **Gül-gûn** = Gül renginde. **2.** Türlü, çeşit, nevi: **Diğer-gûn** = **1.** Başka türlü, değişmiş, mütegayyir. **2.** Bozuk, perişan: Hâlim diğergûn oldu. **Gûnâ-gûn** = **1.** Çeşit çeşit, cins cins **2.** Renk renk, alaca: Gûnâgûn kumaşlar.

GÛNA yahut **GÛNE** (i.). Türlü, çeşit, nevi: Bir gûnâ. **Bir gûne** = Bir türlü, bir veçhile (ve menfi cümle) hiçbir suretle. **Bu gûnâ, gûne** = Bu türlü, böyle.

GÛNA-GÛN (i. F.). Alaca, türlü türlü, renk renk.

GUNC (i. A.). Cilve.

GUNNE (i. A.). Burundan ve genizden telâffuz olunan ses, burundan çıkan ses.

GUNÛDE (i. F.). Uyuklamış, uyumuş, uykuya varmış: **Gunûde-i hâk-i gufrân** = (rahmet toprağında uyuyan) Merhum.

GÛR (i. F.). **1.** Mezar. **2.** Yaban eşeği.

GURÂB (i. A.). Karga, kuzgun. **Gurâbülbîn** = Alaca karga. mec. Uğursuz adam.

GURÂBÎ (i. A.). Kargaya ait.

GURAMÂ (i. A. c.) (m. garîm). **1.** Alacaklılar. **2.** Hasımlar, rakipler, düşmanlar. **3.** Fecrin ilk aydınlığı, **4.** Düşürülen ölü çocuk için ödenen diyet.

GURBET (i. A.). **1.** Gariplik, yabancılık. **2.** Yabancı yerlere gitme, seyahat, vatanı dışında bulunma: Gurbet etmek; gurbet çekmek. **3.** Yabancı yer, vatan harici: Gurbette yaşamak; gurbette gezmek.

GURBETÇİ (i.). Gurbette, yabancı yerlerde gezen, çalışan veya ikamet eden, vatanı dışında yaşayan.

GURBET-ZEDE (i. F.) (F. c. gurbetzedegân) (A. gurbet, F. zeden = vurmak). Memleketinin dışında bulunan.

GURCATA (i. İ. denizcilik). Ana direğin mavuna kolları üzerine omurgaya aykırı olarak konulan ağaçlar ki, çanaklık bunların üzerine oturur.

GUREBÂ (i. A. c.) (m. garîb). Garipler. **Gurebâ Hastahanesi** = Eskiden kendilerini baktırmaya parası olmayan fıkaranın bakılıp tedavi oldundukları hastahane. Bugün Istanbul'dadır. bk. Garip.

GUREMÂ bk. Guramâ.

GURER (i. A. c.) (m. gurre). Gurreler, parlaklıklar. bk. Gurre.

GURFE (i. A.). Cumba, balkon, çıkıntılı pencere.

GURGUR (i.). Karın gurlaması, barsakların veya içlerindeki gaz ve sıvının hareketinden hâsıl olan ses.

GUR-HÂNE (i. F.). Türbe.

GÛRİSTÂN (i. F.). Kabristan, mezarlık.

GURK (i.). Kuluçka olup kabarmış, kızmış tavuk ve hindiye denir.

GURKLAMAK (f.) (tavuk ve hindi). Kabarıp kızmak, kudurmak.

GURLAMAK (f.) (karın). Gur gur etmek.

GURRÂN (i. F.). Gürleyen, gümürdeyen, hiddet ve şiddetle bağıran: **Şîr-i gurrân** = Gürleyen arslan.

GURRE (i. A.) (c. gurur). **1.** Parlaklık, parlama, parlayan şey. **2.** Fecrin ilk ışığı. **3.** Yeni başlayan ay, bir günlük hilâl: Gurre-i garrâ. **4.** Hicrî ayların birinci günü: Selh mukabili. **Gurre-i Muharrem** = Muharremin ilk günü. **5.** Atın alnındaki beyaz leke, Ar. sabâh-ül-hayr. **6.** (fıkıh) Düşürülen cenine karşılık suçlu için lâzım gelen diyet, mal.

GURRENDE (i. F.). Gürleyen, hiddet ve şiddetle bağıran. Gurrân gibi.

GURÛB (i. A.). **1.** (bir gök cismi) Batı cihetinde ufkun altına geçip görünmez olma, batma, ufûl: Güneş, Ay, Merih, Süreyyâ gurûb etti. **2.** mec. Batma, geçme, alçalma, yok olma, zeval bulma, zail olma.

GURÛBÎ (i. A.). Gurûba ait.

GURULDAMAK (f.). (karın) Gurultu etmek, barsakların gur gur şeklinde sesi işitilmek.

GURULTU (i.). Karnın gur gur etmesi, barsakların hareket edip gur gur gibi bir ses çıkarması.

GURUP bk. Gurûb.

GURUP bk. Grup.

GURUR (GURÛR) (i. A.). **1.** Boş ve beyhude şeye güvenip aldanma, boş şeylere dayanıp kibir satma: Servetiyle gurur getirdi. **2.** Kibir, nahvet, beyhude ve boş şeylerle öğünme: Kibir ve gurur insanı dostsuz bırakır.

GURURLANMAK (f.). Gururlu görünmek, gururlu olmak.

GURURLU (i.). Gururuna düşkün, mağrur, kibirli.

GUSÂLE (i. A.). Yıkanılan su.

GUSAS (i. A. c.) (m. gussa). Gussalar, kederler. bk. Gussa.

GUSAYN (i. A. botanik) («gusn» = dal kelimesinin küçültme ismi). Dalcık, küçük dal veya budak: **Gusayn-ı müzehher** = Çiçekli dalcık.

GUSN (i. A.) (c. gusûn, ağsân). Ağaç dalı, budak.

GUSSA (i. A.) (c. gusas). Tasa, keder, kaygı, gam, hüzün.

GUSTO (i. İ.). Zevk.

GUSUL, GUSL (i. A.). Pislikten veya kadınlar âdet ve lohusalık vesaireden temizlenmek için bütün bedeni belirli şartlarla yıkayarak şer'an temizlemek işi: Gusletmek, gusul abdesti almak.

GUSUL-HÂNE (i. F.). Şer'an gusül abdesti almak üzere yıkanmaya mahsus yer.

GUSÛN (i. A. c.) (m. gusn). Gusnlar, dallar. bk. Gusn.

GÛŞ (i. F.). **1.** Kulak, Ar. uzn: **Gûş-i cân** = Can kulağı. **2.** mec. İşitme, Ar. sem': **Gûş etmek** = İşitmek, Osm. mesmûu olmak. **3.** Dinleme, kulak verme, Osm. istimâ: **Pendimi gûş etti** = Nasihatimi dinledi: **Gûş et kelâmım** = Sözümü dinle. **Gûş-i hûş** = Akıl kulağı, dikkat, dikkatle dinleme.

GUŞA (i.). Boyunda bulunan kalkan bezinin büyümesiyle kendisini gösteren bir hastalık, cedre.

GÛŞE (i. F.). Köşe, bucak.

GÛŞE-BEND (i. F.). Köşebent. Kitap kapaklarının köşelerine yapılan süsleme.

GÛŞ-MÂL (i. F.). **1.** Kulak bükme, terbiye etme. **2.** Telli çalgılara verilen düzen.

GÛŞE-NİŞÎN (i. F.). Bir köşeye çekilen, münzevî, insanlardan uzaklaşan.

GÛŞ-VÂR (i. F.). **1.** Küpe. **2.** mec. Dikkatle dinleme, kulakta küpe etme.

GÛŞ-ZED (i. F. gûş = kulak, zeden = vurmak). Kulağa ilişen, işitilen, Ar. mesmû.

GUT (i. Fr.). Damla hastalığı.

GÛTA (i. A.). Suyun içine bir kere dalıp çıkma: Denize düşüp bir iki gûta yedikten sonra çıkarıldı.

GUVAŞ (i. İ.). Bir çeşit sulu boya ve bu boya ile yapılan resim.

GÛY (i. F.). Bir çeşit oyun topu.

GÛYENDE (i. F.). Söyleyen, söyleyici.

GÛYÎ (i. F.). Söyleme, söyleyiş.

GUYÛB (i. A. c.) (m. gayb). Gayblar. bk. Gayb.

GÛY Ü ÇEVGÂN Polo oyunu, cirit. mec. Söz.

GUZÂT (i. A. c.) (m. gazi). Gaziler (iki z ile söylenmesi yanlıştır). bk. Gazi.

GÜBRE (i.). Eski fışkı, araziye atılan hayvan tersi: Bu toprak gübre ister.

GÜBRELEMEK (f.). Gübre atmak, gübre ile beslemek: Tarlayı gübrelemek.

GÜBRELENMEK (f.). Gübre ile beslenmek, gübre verilmek: Şu bahçe, bu sene gübrelenmedi.

GÜBRELİ (i.). Gübresi olan, gübre atılmış: Gübreli toprak.

GÜBRELİK (i.). Gübre saklanan yer.

GÜCE (i.). Kaynatılmamış bulgur, döğülmüş buğday: Güce tarhanası.

GÜCEN bk. Göcen.

GÜCENDİRMEK (f.). Darıltmak, gücenmesine, darılmasına sebep olmak, hatır kırmak: Kendisini gücendirdiniz; kimseyi gücendirmemeli.

GÜCENİK (i.). Gücenmiş, dargın, Ar. münfail, muğber.

GÜCENİKLİK (i.). Dargınlık, Ar. infiâl, iğbirâr: Bir güceniklik çıkmasın.

GÜCENİLMEK (f.). Dargınlık ve kırgınlık meydana gelmek: Hiç sebepsiz gücenilir mi? Ufak çocuğa gücenilmek olur mu?

GÜCENME (i.). Darılma, dargınlık, Osm. infial, iğbirar.

GÜCENMEK (f.). Birinin beklenilmeyen bir davranışı veya kendisinden umulmayan şeyi yapması üzerine ona karşı kırgınlık duymak: Yazısı tenkid edildiği için gücendi. Toplantıya çağrılmazsa bize gücenir.

GÜCÜ (i.). **1.** Karakış, erbain (eski kelime). **2.** Bez tarağı arkasında ağız açan iplikten tarak: Gücü deyneği.

GÜCÜK (i.). Kuvvetsiz, zayıf, gevşek. **Gücük ay** = Şubat ayı.

GÜÇ (i.). **1.** Kuvvet, tâkat, kudret, Osm. tâb, tüvân, Ar. iktidar: Gücüm yetmiyor; gücü yettiği kadar. **2.** Zor, cebir, şiddet, Ar. unf, kahır. **3.** Zahmet, zorluk, müşkülât: Güçle yapabildi. **4.** Elem, keder, ıztırap, dargınlık, infial: Gücüme gitti: Adamın gücüne gider (bu mânâ ile ekseriya böyle «gitmek» fiili ile kullanılır). **5.** İş, fiil, meşguliyet, gaile: İş güç yok; onun işi gücü budur (bu mânâ ile ekseriya aynı mânâdaki «iş» kelimesiyle beraber kullanılır). **6.** Zor, zahmetli, müşkül, sarp, çetin, Ar. saab, müteassir: Güç iş; güç ders; söyleme si de güç, yapması da güç. **Güç etmek** = Var kuvvetini sarfetmek. **Güç hal ile, güç belâ** = Çok zahmetle, pek zor. **Güce sarmak** = Zor ve müşkül olmak. **Gücüne koşmak** = Zorlaştırmak, müşkülât çıkarmak. **Gücünü yenmek** = Nefsini yenmek.

GÜÇBELÂ (i. T. A.). Güçlükle.

GÜÇLE (GÜÇ İLE) (i.). Zahmetle, zor,

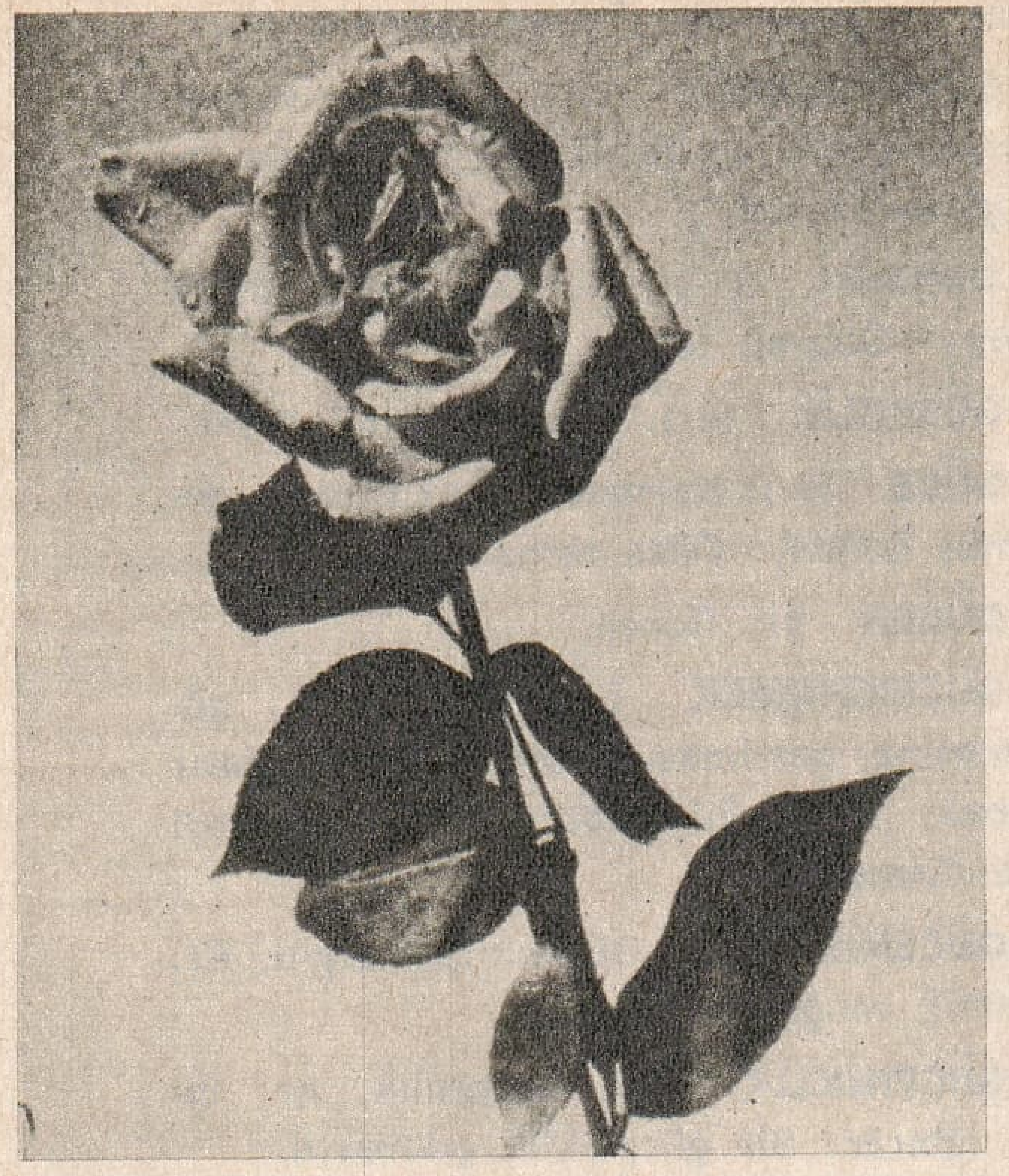

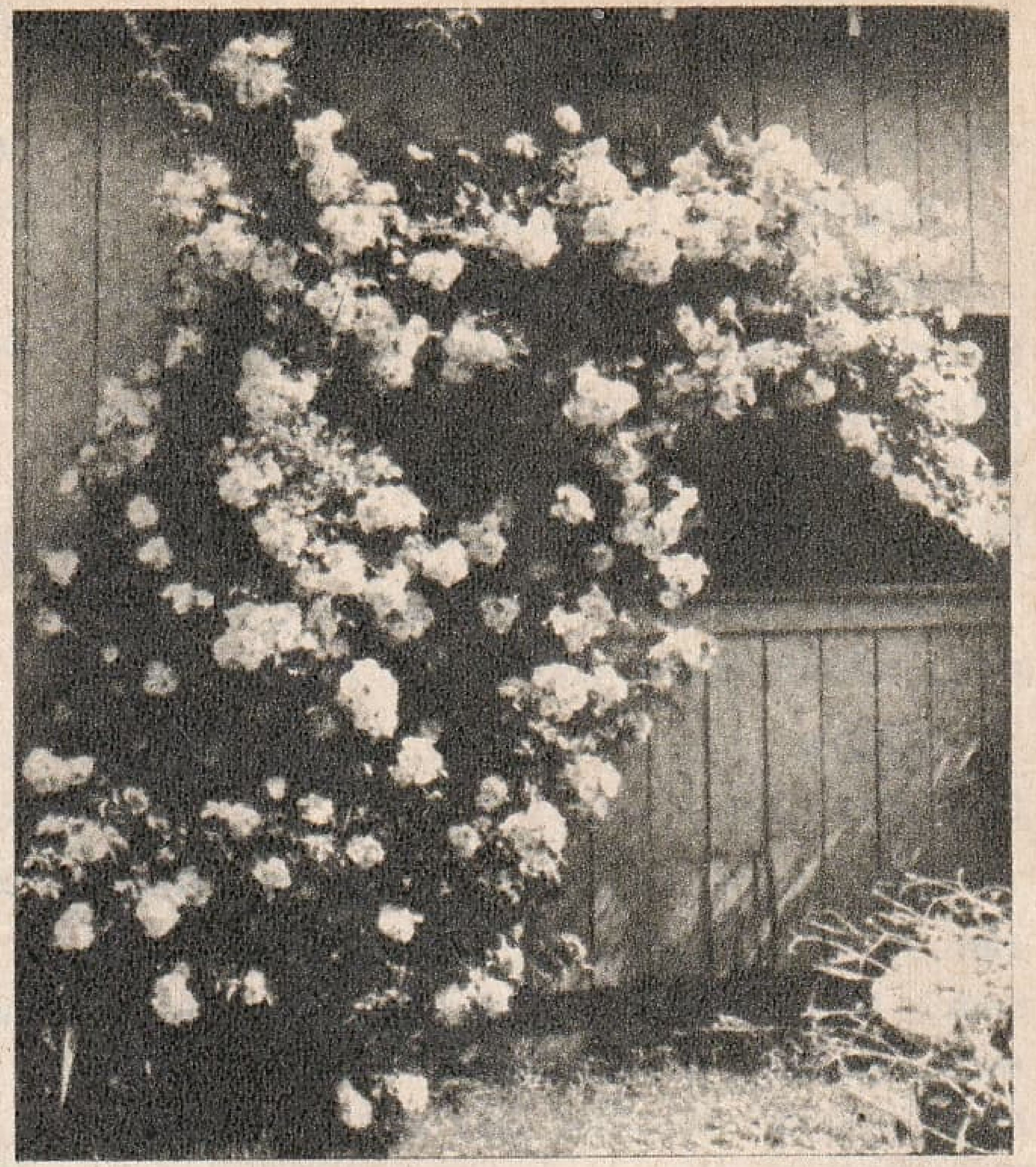

Yediveren gülü (solda) ve Sarmaşık gülü

dardarına, daradar, ancak: Güçle vapura yetiştik; güçle idare olunuyor.

GÜÇLE (i.). Kargabüken.

GÜÇLENDİRMEK (f.). **1.** Zor hale koymak, zorlaştırmak: Tertipsizlik kolay işi de güçlendirir. **2.** Kuvvet vermek: Gittikçe güçleniyor.

GÜÇLENMEK (f.). **1.** Güçleşmek, zorlaşmak, zor ve müşkül olmak: İş güçlendi. **2.** Kuvvet kazanmak.

GÜÇLEŞMEK (f.). Zor ve zahmetli olmak, güce sarmak: Bu ders gittikçe güçleşiyor.

GÜÇLEŞTİRMEK (f.). Zor ve zahmetli etmek, zorluk çıkarmak: İşi kolaylaştıracağına güçleştiriyor.

GÜÇLÜ (i. musiki). Bir dizide durak'tan sonraki en mühim perde. Fr. dominante.

GÜÇLÜ (i.). Kuvvetli, zorlu, Osm. kavî, tüvânâ: Güçlü, kuvvetli bir adam.

GÜÇLÜK (i.). **1.** Zorluk, zahmet, müşkül olma: Onun güçlüğü yoktur. **2.** Sıkıntı, yokluk, fakirlik: Güçlük çekmek.

GÜÇSÜMEK (f.). Müşkülât çıkarmak.

GÜÇSÜNMEK (f.). Bir işi güç görerek yapmak istememek.

GÜÇSÜZ (i.). **1.** Kuvvetsiz, zayıf, gevşek, dermansız. **2.** İşsiz ve aylak. İşsiz, güçsüz duruyor.

GÜÇSÜZLÜK (i.). **1.** Kuvvetsizlik, zayıflık, dermansızlık. **2.** İşsizlik, meşguliyetsizlik.

GÜDÂHTE (i. F.). Erimiş, Ar. müzâb.

GÜDÂZ (i. F.) (güdâhten'den imas. olup, sıfat terkiplerinde bulunur). **1.** Eriten, Osm. izâbe eden. **2.** Yakan, Fars. sûzân: **Dil-güdâz** = Yürek yakan. **3.** Bırakmayan, imha eden: **Tâkat-güdâz** = Takat bırakmayan, takat getirilemeyen.

GÜDÂZ (i. F.). Yanma, Fars. sûziş.

GÜDÂZİŞ (i. F.). Yanma, yakılma.

GÜDEN (GÖDEN) (i.). Kalın barsağın bir kısmı.

GÜDERİ (i.). Geyik derisinden meşin.

GÜDÜ (i.) (y. k.). Gütme. **İçgüdü** = Sevk-i tabiî.

GÜDÜCÜ (i.). **1.** Hayvanları yöneten sürücü. **2.** Sürüyü sevkeden, çoban, Ar. râî.

GÜDÜK (eski Türkçe: **GÖDE**, Fars. **GÜDEK**) (i.). Kuyruksuz, tüysüz, küçük, eksik, sakat: Güdük horoz. **Güdük kalmak** = Neticesiz kalmak, boy atamamak.

GÜDÜM (i.). Gütme işi, sevk.

GÜDÜMLÜ (i.). **1.** Sevkedilebilen, güdülebilen: Güdümlü balon. **2.** Belli bir hedefe göre yürütülen: Güdümlü ekonomi.

GÜFT (i. F.) (Farsça'da dedi ve söyledi demektir). Söz, lâkırdı: **Güft ü gû** = Dedikodu. Ar. **Kıyl ü kaal; güft ü şenîd** = Duyulan şeyler, Ar. mesmûât.

GÜFTÂR (i. F.). Söz, lâkırdı. **Güftâra gelmek** = Söz söylemek.

GÜFTE (i. F.). **1.** Söylenmiş. **2.** Musikiye tatbik olunan bir şarkı, tiyatro oyunu vesairenin nazmı, musikisi dışında kalan sözleri, şiir kısmı, beste mukabili: Filân operanın güftesi Victor Hugo'nun, bestesi ise Verdi'nindir.

GÜĞÜM (i.). **1.** Sert bir ufak ağaç. **2.** Bu ağacın verdiği, eriğe benzer mavi meyve.

GÜĞÜM (i.) (halk dilinde bazen: güm). **1.** Su taşımaya ve ateşte su ısıtmaya mahsus bakırdan, büyük ve kulplu ağzı dar kap: Bir güğüm su; mutfağın güğümlerini doldurmak. **2.** O şekil ve biçimde küçüğü, bakırdan güğüm şeklinde ibrik: Kahve güğümü; sahlepçi güğümü; asma güğüm.

GÜHEN (KÜHEN) (i. F.). **1.** Eski, Ar. kadîm, atîk. **2.** Eskimiş, kullanılmış, köhne. **3.** Yaşlı, Ar. müsîn. **Gühen-sâl** = Yaşlı, geçkin, ihtiyar.

GÜHER bk. Gevher, cevher.

GÜHER-BÂR (i. F. güher = elmas, bârîden = yağdırmak). Cevâhir yağdıran, pek faydalı. mec. Çok güzel şiir ve söz.

GÜHERÇİLE (i.). Barut yapmaya yarayan bir madde.

GÜHER-FEŞÂN (i. F.). Cevâhir saçan.

GÜHER-FÜRÛŞ (i. F.). Cevher satan.

GÜHER-PÂRE (i. F.). Elmas parçası.

GÜHER-PÂŞ (i. F.). Cevahir saçan, serpen.

GÜHER-RÎZ (i. F.). Cevher döken.

GÜL (i. F.). Meşhur çiçek ki, küçük ve dikenli bir ağaçta olup şeklinin ve kokusunun güzelliği ile meşhur ve şairlere göre bülbülün sevgilisidir. Pek çok çeşidi vardır: Al, penbe, sarı katmerli gül, gül-i zîbâ. **Gül-i sad-berk** = Yabanî gül. **Hokka** (veya **okka**) **gülü** = Tatlısı yapılan cinsi. **Gül ağacı** = Bu çiçeği veren küçük ağaç. **Gül bayramı** = Mûsevîler'in bir bayramı, (pantekot). **Gülbeşeker** = Bir çeşit gül reçeli. **Gülhatem (hatmi)** = Alaca renkli ağaç hatmisi. **Gülsuyu** = Gülden çıkarılan güzel kokulu su, Fars. gülâb, Ar. mâ-ül-verd. **Gülyağı** = Gülden çıkarılan kokulu yağ (sıfat terkiplerine de girer). **Gül-ruh** = Gül yanaklı. **Gül-rû** = Gül yüzlü.

GÜL-ÂB (i. F.) (gül, âb = su). Gülsuyu, gülden çıkarılan kokulu su.

GÜLÂB-DÂN (i. F.). Gülsuyu şişesi ki, ağzı dar olup sallamakla gülsuyu serpilir.

GÜLBANG (son g incedir) (i. F.). **1.** Bir topluluk tarafından bir ağızdan ve makamla yapılan dua, Osm. sürûd, âhenk veya tekbîr ve tehlîl: Bektaşî, Mevlevî, Yeniçeri gülbangi. **2.** Vaktiyle mektebe yeni başlayan çocuğun evinin kapısı önünde mektep çocuklarının ettikleri dua.

GÜL-BEDEN (i. F.). Gül bedenli, gül vücutlu.

GÜL-BERK (i. F.). Gül yaprağı.

GÜL-BEŞEKER (i. F.). Bir çeşit gül reçeli ve tatlısı.

GÜL-BİSTER (i. F.). Gülden yatak. mec. Sevgilinin yatağı.

GÜL-BÎZ (i. F.). Gül serpen.

GÜL-BÛSE (i. F.). Gül öpüşlü, öpmesi gülün teması hissini veren.

GÜLBÜN (i. F.). Gül ağacı.

GÜL-ÇE (i. F.). **1.** Gülcük, küçük gül, çiçekcik. **2.** Fildişi oyma ve kakmalarda bir göbek etrafına dizilmiş stilize gül motifi. Fr. rosace.

GÜL-ÇEHRE (i. F.). Gül çehreli, güzel ve taze yüzlü.

GÜL-ÇÎN (i. F.). Gül toplayan, gül devşiren.

GÜL-DÂN (i. F.). Gül mahfazası, çiçeklik, vazo.

GÜL-DEHÂN, GÜL-DEHEN (i. F.). Gül ağızlı, ağzı gül gibi olan.

GÜL-DESTE (i. F.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

GÜL-DESTE (i. F.). **1.** Gül demeti. **2.** mec. Şiir ve biografi mecmuası: Güldeste-i şuarâ.

GÜLDÜRMEK (i.). Gülmesine sebep olmak, gülmeye mecbur etmek, işitenin veya görenin gülmesine yol açacak bir söz söylemek veya bir iş yapmak: Akşam bizi çok güldürdü. **Kendine güldürmek** = Kendini maskara etmek: Kendine âlemi güldürüyor.

GÜLE bk. Gülle.

GÜLECEK (i.). Gülmeye sebep olacak şey, Osm. şâyân-ı hande, tuhaf, garip: Size gülecek bir şey söyleyeyim; gülecek bir haldir.

GÜLEÇ (i.). Güler yüzlü.

GÜL-EFŞÂN (i. F.). Gül saçan.

GÜL-ENDÂM (i. F.). Gül boylu, gül endamlı.

GÜL-ENGÜBÎN (i. F.). Bal ile yapılan gül tatlısı.

GÜLER (i.). Gülücü, gülen, ferahlık verici, Ar. mesrûr, Fars. handân, şâdân, açık. **Yüze güler** = Manzarası zevk veren, iç açıcı: Yüze güler bir renk, bir kumaş. **Yüzü güler, güler yüzlü** = Somurtkan olmayan, Fars. küşâde-rû, Ar. beşûş.

GÜLEŞ, GÜLEŞMEK bk. Güreş, güreşmek.

GÜL-FÂM (i. F. gül, fâm = renk). Gül renginde olan. Penbe.

Gülhatmi

GÜL-FEŞÂN (i. F. gül, feşânden = saçmak). Gül saçan, etrafa gül dağıtan.

GÜL-GEŞT (i. F.). Gül ağaçlarıyle süslü mesire yeri: Gül-geşt-i musallâ.

GÜL-GEŞT-İ SAHRÂ (i.). Kırda gül veyâ çiçek seyri için yapılan gezinti.

GÜLGİLLER (i.). Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden, bir bitki familyası. Örnek bitkisi gül olan bu familyaya çilek, armut, elma, badem, şeftali ve benzerleri de girer.

GÜL-GONCA (i. F.) Gül goncası, henüz açılmamış gül.

GÜL-GÛN (i. F.). Gül renginde, penbe: Yanakları gül-gûn olmuştu.

GÜL-GÛNE (i. F.). **1.** Gül renkli. **2.** Gül yanaklı.

GÜLHATMİ (i.). Ebegümecigillerden, yaprakları geniş, yuvarlak bir süs bitkisi (althaea rosea).

GÜLÎ (i. F.). Gül renkli.

GÜLİSTÂN (GÜLSİTÂN) (i. F.). Gül ülkesi, güllük, gül bahçesi, gül ağaçları çok bahçe. Sâdî'nin ünlü eserinin adı.

GÜL-'İZÂR (i. F. gül, A. izâr = yanak). Gül yanaklı, güzel çehreli (gül-i zâr = ağlayan gül şeklinde yazmamalı).

GÜL'İZÂR (i. F.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

GÜL KURUSU (i.). Kurutulmuş penbe gül.

GÜLLÂBÎ bk. Küllâbî.

GÜLLÂÇ (i. F.). Şeker şerbeti, kaymak ve bademle (yahut ceviz, fındık ve şamfıstığı ile) pişirilmek üzere nişastadan pek ince ve daire şeklinde yufka ki, demetle satılır ve bunun tatlısı: Bir demet güllâç; kaymaklı, bademli güllâç.

GÜLLE (i.). Top mermisi ki, vaktiyle demirden, taştan yuvarlak ve şimdi çelikten silindir biçiminde ve ucu sivri olur: Gülle atmak, gülle yağdırmak.

GÜLLECİ (i.). Gülle atma sporu yapan kimse.

GÜLLÜ (i.). Gül ile süslü: Güllü, çiçekli.

GÜLLÜK (i.). Gül yeri, gül ağaçları ile dolu yer, gülzâr, gülistan.

GÜLME (i.). Gülmek işi, Ar. dıhk, Fars. hande: Onun bir tuhaf gülmesi vardır; sizin gülmenizden işkillendim. **Gülme almak** = Gülmek his ve arzusuna mukavemet edememek, gülmeyi tutamamak: Beni bir gülme aldı.

GÜLMEK (f.). **1.** İnsana mahsus olan bir duygu ile «kahkah» diyerek veya sessiz ve ekseriya ağzı açarak ve dişleri göstererek duygusunu açığa vurmak, Ar. dıhk, Osm. hande etmek: Bunu işitince, görünce güldü; bu adam daima güler. **2.** Sevinmek, eğlenmek, cünbüş etmek: Ahbapça gülüp oynadık; güldük, eğlendik. **3.** Alay etmek, biriyle eğlenmek, birini maskaraya almak, Osm. istihza etmek: Bu sözü her yerde söyleme sana gülerler; hâline âlem güler; herkes güler, o sâhi zanneder. **4.** Memnun olmak, sevinmek, teselli bulmak: O biçare yetimler de gülsün. **Bir göz gülmek** = Kederle karışık gülmek. **Bıyık altından gülmek, sakala gülmek** = Pek belli etmeyerek gizlice gülmek ki, bazen alay ve bazen tasdik makamında olur. **Kıskıs gülmek** = Gülmeyi zaptedemeyip istemeyerek kesik bir suretle gülmek. **Kahkaha ile gülmek** = Yüksek sesle kahkah diye gülmek. **Gevrek gevrek gülmek** = Lâtif ve açık sesle gülmek. **Yüzü gülmek** = Memnun ve sevinçli olmak, refaha kavuşmak: Bu yağmurdan çiftçilerin yüzü güldü. **Yüze gülmek** = İstediğini elde etmek için dostluk göstererek dalkavukluk etmek: Ben, onun yüzüne güler bu işi yaptırırım; yine bir işi olmalı... yüzüme gülüyor.

GÜLMEZ (i.). Gülmeyen, Ar. abûs: **Abûs-ül-vech** = Yüzü gülmez.

GÜLNÂK (i. F.). Hisar, kale.

GÜLNÂR (i. F.). Nar çiçeği.

GÜLNÂRÎ (i. F.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

GÜL-NEFESÎ (i. F.). Güzel kokululuk. mec. Hoş ve güzel sözlülük.

GÜL-NİHÂL (i. F.). Gül fidanı.

GÜL-NİKAB (i. F. A.). Yüzü gülle örtülü, penbe yüzlü.

GÜL-NÛŞ (i. F.). Gül içen.

GÜL-PÛŞ (i. F.). Gül örtülü, penbe yüzlü.

GÜL-RENG (i. F.). Gül renginde, güzel penbe.

GÜL-RÎZ (i. F.). **1.** Gül saçan, gül serpen. **2.** Bir çeşit lâle.

GÜL-RÛ (i. F.). Gül yüzlü, güzel.

GÜL-RUH (i. F.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

GÜL-RUH (i. F.). Gül yanaklı.

GÜL-ŞÂH (i. F.). **1.** Gül dalı. **2.** Meşhur masaldaki Varaka'nın sevgilisi.

GÜL-ŞEKER (i. F.). Gül tatlısı.

GÜLŞEN (i. F.). Gül bahçesi, güllük, gülzâr. **Gülşen-serây** = Gül bahçesi içinde köşk.

GÜLŞEN-ÂRÂ (i. F.). Gül bahçesini süsleyen.

GÜLŞENÎLİK (i.). Bir Türk tarîkatı, Ar. gülşeniyye.

GÜLŞEN-İ VEFÂ (i. F.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

GÜLŞEN-SERÂY (i. F.). Gül bahçesi içindeki saray.

GÜL-TEN (i. F.). Gül tenli, gül vücutlu.

GÜLÜCÜ (i.). Gülen, alay eden.

GÜLÜK (i.). Yük hayvanı. **Tek kemikli gülük** = Kuvvetli ve sağlam beygir. bk. Gölük.

GÜLÜM (i.). Gülme, Fars. hande, Ar. dıhk.

GÜLÜMSEME (i.). Hafifçe gülme, tebessüm.

GÜLÜMSEMEK (f.). Güler gibi olmak, az gülmek.

GÜLÜNÇ (i.). Gülecek, gülünecek, Osm. bâis-i hande, şâyân-ı istihzâ: Gülünç bir kıyafet; o kıyafetle gülünç oluyor; gülünç bir hâli vardır.

GÜLÜNÇLÜ (i.). İçinde güldürüp eğlendirecek tarafları bulunan oyun, piyes, roman vs.

GÜLÜNMEK (f.). Bir şeye gülmüş olmak, alay edilmek: Buna gülünmez; öyle gülünmez.

GÜLÜŞ (i.). Gülmek işi, tarz ve şekli: Tuhaf bir gülüşü vardır; bu adamın gülüşü zıddıma gidiyor.

GÜLÜŞMEK (f.). Birlikte gülmek, biribirini güldürmek, şakalaşmak, lâtifeleşmek.

GÜLZÂR (i. F.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

GÜL-ZÂR (i. F.). Gül ağaçları çok yer, güllük, gül bahçesi.

GÜL-ZEMÎN (i. F.). mec. İşret edilen, içilen yer.

GÜM (i. ses taklidi). Küp gibi çınlayan bir şeyin çıkardığı sesi tasvir ve taklit eder: Güm güm ötüyordu, vuruyordu.

GÜM (i.). **1.** Kemiklerin arasında batkın et. **2.** Ağıl (bu mânâ ile yalnız Anadolu'da kullanılır).

GÜM (i. F.). Kayıp, zâyi: **Güm-şüde, güm-geşte** = Kaybolmuş: **Güm-kerde** = Kaybetmiş.

GÜMÂN (i. F.). **1.** Sanma, zannetme. **2.** Şüphe. **Bî-gümân** = Şüphesiz.

GÜMÂŞTE (i. F.) (c. gümâşte-gân). Vezir, vekil.

GÜMBEDEK (i.). **1.** Gümbürdeyerek. **2.** Beklenmedik bir zamanda, birdenbire.

GÜMBÜR (i. ses taklidi). Top sesi gibi büyük ve pek gürültülü bir sesi taklit ve tasvir eder ve daha çok art arda kullanılır: Toplar gümbür gümbür ediyordu.

GÜMBÜRDEMEK (f.). Büyük ve çınlayıcı sesle gürültü etmek, gürlemek: Toplar gümbürdüyordu.

GÜMBÜRDETMEK (f.). Gümbürdemesini sağlamak.

GÜMBÜR GÜMBÜR (i.). Gümbürtü sesi çıkararak: Gümbür gümbür merdivenden yuvarlandı.

GÜMBÜRTÜ (i.). Büyük ve çınlayıcı ses, gürültü, gürleme: Topların gümbürtüsü.

GÜMEÇ, GÖMEÇ (i.). Arı peteği: **Gümeç balı** = Erimiş bal, Osm. şehd-i revak. **Ebegümeci** = bk. Ebegümeci.

GÜMEK veya **GÜYÜMEK** (f.). **1.** Diş etleriyle veya çürük dişle eze eze koparmak: Dişsiz ihtiyar bir parça et almış güyüyordu. **2.** Dişle ısırıp koparmaya çabalamak: At gemini güyor. **3.** Koyun ve sığır gibi hayvanlar, evvelce yediğini lokma lokma ağzına getirip tekrar çiğnemek, geviş getirmek: Koyun, inek güyüyor.

GÜMELE (i.). Avcı kulübesi.

GÜM-GEŞTE (i. F. güm = kayıp, geşte = olmuş). Kaybolmuş, Ar. zâyî.

GÜMLEMEK (f.). **1.** Güm sesi çıkarmak. **2.** mec. Beklenmedik bir zamanda ölmek veya yok olmak: O kadar uğraştığımız iş iki dakika içinde gümledi gitti.

GÜM-NÂM (i. F. güm = eksik, nâm = ad). Adı olmayan, şöhretsiz, kimsenin bilmediği, meçhul.

GÜMRÂH (i. F. güm = kayıp, râh = yol). **1.** Yolunu kaybetmiş, Ar. dâl. **2.** Doğru yoldan sapmış, kötüye yönelmiş.

GÜMRÂHÎ bk. Gümrahlık.

GÜMRAHLIK (i.). Dalâlet, doğru yolu kaybetmiş adamın hâli.

GÜMREH bk. Gümrâh.

GÜMRÜK (i. İ. commercio = ticaret'ten galat). **1.** Bir ülkeden dışarıya giden veya dışarıdan bir ülkeye giren ticarî maddeler ve çeşitli eşya için iskele veya hudutta alınan vergi: Gümrük almak, gümrük vermek, gümrüğü verilmiş, ödenmiş mal. **2.** Bu verginin alınmasına ve idaresi işlerine bakan idare: Gümrük memuru (eskiden kullanılan «rüsûmât» daha umumî mânâda olup içki, tuz ve ipek gibi gelirlerin vergilerini de içine alırdı). **3.** Gümrük memurlarının iş gördükleri yer, gümrük idarehanesi: Gümrüğe gitmek, gümrükten geçmek, orada mükemmel bir gümrük yapıldı. **Kara gümrüğü** = Kara sınırı veya eski usul üzere ülke dahilinde olan güm-

rük: Kara gümrüğü (karagümrük dememeli) kaldırıldı (eskiden bazı devletlerin çeşitli eyaletleri arasında da gümrük alınabilirdi).

GÜMRÜKÇÜ (i.). Gümrük memuru, müdürü: Gümrükçülerin kendilerine mahsus kıyafetleri vardır.

GÜMRÜKLEMEK (f.). Bir malın gümrükçe muamelesini yapmak.

GÜM-ŞÜDE (i. F.). Kaybolmuş, telef olmuş.

GÜMÜLDÜRÜK (i.). **1.** Sığırların boyunları altından geçip boyunduruklarına sokulmuş olan yarım halka şeklinde eğik ağaç. **2.** Boncuk ve çıngırak tasması. Hayvanın boynundaki, tasma gibi halka.

GÜMÜLTÜ veya **GÜMBÜLTÜ** (i.). **1.** Bostan ve ormanda daldan yapılan bekçi ve avcı kulübesi. **2.** Bostan korkuluğu, höyük.

GÜMÜRDEMEK (f.). Arslan ve deve gibi büyük hayvan büyük ve korkunç sesle bağırmak: Arslan gibi gümürdeniyor, gümürdüyordu.

GÜMÜRDENMEK bk. Gümürdemek.

GÜMÜREN (i.). **1.** Yaban soğanı, yabânî soğan. **2.** Sünbül-i Hindî (Hind sünbülü) soğanı.

GÜMÜŞ (i.) (gömmek'ten). **1.** Değerli beyaz maden ki, altından sonra gelir. Ev eşyası, kadın süsleri vesaire imâline ve para basmaya yarar. Gümüş, 10.5 yoğunluğunda Ag senbolü ile gösterilen bir elemandır. Ar. fıdda, Fars. sîm: Külçe gümüş, işlenmiş gümüş. **2.** Gümüşten çatal, bıçak, kaşık: Gümüşleri kaldırdınız mı? Eskiden kalma çok değerli gümüşleri vardır. **3.** Gümüşten yapılmış, Fars. sîmîn: Gümüş şamdan. Gümüş kaşık çatal takımı. **2.** Gümüş gibi beyaz; gümüş gerdan, gümüş kol. **Gümüş balığı** = Atrina, çamuka. **Gümüş servi** = Ayın suya aksetmesiyle hasıl olan beyaz yol. **Gümüş suyu** = Berrak su. **Gümüş göz** = Para göz, paradan başka gözüne bir şey girmeyen. **Gümüş yaldız** = Gümüşten yapılmış beyaz yaldız.

GÜMÜŞLEMEK (f.). Gümüşle kaplamak veya yaldızlamak veyahut süslemek: Şamdanları, kaşıkları, çekmeceyi, sigaralığı gümüşlemek.

GÜMÜŞLETMEK (f.). Gümüş sürdürmek, gümüşle kaplatmak, yaldızlatmak veya donatmak: Kaşıkları, bastonu, sigaralığı gümüşletmeli.

GÜMÜŞLÜ (i.). Gümüşü olan, gümüşle süslü: Gümüşlü çekmece, sigaralık, baston.

GÜN (i.). **1.** Güneş, Ar. şems, Fars. âftâb, mihr: Gün doğdu, gün battı. **Gün gibi âşikâr** = Apaçık. **2.** Işık, nûr. **Gün görmez** = Işık almaz, karanlık, Ar. muzlim. **Günbatısı** = **1.** Batı tarafı, Ar. mağrib. **2.** Kuzeybatı rüzgârı, batı. **Günbalığı** = Değirmi ve eti lezzetli bir cins balık. **Gün dönmek** = Güneş, ekvatoru geçmek veya seretân ve cedî medârlarına gidip geri dönmek: Martın dokuzunda gün döner. **Gün dönümü** = Gece ve gündüz uzunluklarının aynı olduğu günler. **Gün tutulmak** = Güneş tutulmak, küsûf olmak. **Gündoğusu** veya **doğuşu** (ve galatı **gün doğrusu**) = **1.** Güneşin doğuşu, Ar. tulû. **2.** Doğu, şark **3.** Güneydoğu rüzgârı. **Gün doğmak** = **1.** Güneş doğmak. **2.** Fırsat ele geçmek, müyesser olmak: Kendisine gün doğdu. **Gün geçmek** = Güneş ısısı tesir etmek (bu mânâlarıyle gün kelimesi, yerini gittikçe güneşe bırakmaktadır).

GÜN (i.). **1.** Arzın kendi mihveri üzerinde bir kere dönmesinden ibaret yirmi dört saatlik zaman, Ar. yevm, Fars. rûz: Ay otuz gündür, on gün geçti, beş gün evvel. **2.** Yirmi dört saatlik günün aydınlık olan kısmı ki, ortalama on iki saat olup yazın uzar ve kışın kısalır, gündüz, gece mukabili, Ar. nehâr, Fars. rûz (bu mânâ ile bizce kullanılmaz olmuştur). **3.** Zaman, çağ, devir, Fars. hengâm: Sultan Mahmud Han gününde, filân valinin gününde o vilâyette asayiş yerinde idi. **4.** Hoş geçirilen zaman, ikbal, saadet, rahat: Zavallı, gün görmedi, gün görmüş, gün geçirmiş adam. **5.** Hususî gün, resmî gün, yortu: Yarın İngiltere Kraliçesi'nin günü imiş, dün Mûsevîler'in günü idi. **6.** Vakit, zaman: Bir gün zengin de olur, onun da günü var, gün olur ki, çok kazanır. **7.** Hal, iyi gün, kötü gün. **Günaşırı** = Her iki günde bir, bir gün olup bir gün olmamak üzere: Günaşırı geliyor, günaşırı ders okuyor. **Ertesi gün** = Bir gün sonra. **Evvelki gün** = Dünden evvelki gün. İki gün evvel. **İki günde bir** = Günaşırı. **Bir gün, günün birinde** = Bir vakit, bir zaman: Bir gün gelecek ki, bir gün olur ki. **Bugün** = Bulunduğumuz gün, Ar. elyevm. **Büngünkü günde** = Bu zamanda, zamanımızda, bulunduğumuz zamanda. **Öbür gün** = Yarından sonraki gün. **İki gün sonra** = Yarın değil öbür gün. **Günlerden bir gün** = Günün birinde. **Bir gün evvel** = Mümkün olduğu kadar çabuk. **Günden güne** = Gittikçe (günbegün dememeli). **Günü gününe** = Aynı gün, arada gün geçirmeksizin. **İşi günü gününde görmek** = Ertesi güne bırakmaksızın, Ar. bilâ-te'hîr. **Geçen gün** = Birkaç gün evvel. **Bugünlerde** = Bu birkaç gün zarfında. **Gün bugün** = Tam fırsat vaktidir.

GÜNAH (GÜNÂH) (i. F.). Öbür dünyada cezalandırılmayı icab ettiren iş, suç, Ar. ism, cürm: Günah etmek, günah işlemek, Allah günahlarımızı affetsin! Hayvanlara eziyet etmek günahtır. **Günahı boynuma** = Günahı varsa bana ait olsun. **Günaha girmek** = Günahkâr olmak. **Günahına girmek** = Birini haksız itham etmek veya hakkında kötü düşünmek: Günahıma girme. **Bî-günâh** = Günahsız, günahı olmayan, kabahatsiz, mâsum.

GÜNAHKÂR (i.). **1.** Günah işleyen, kabahatli, Ar. âsim. **2.** Kötü yolda bulunan kadın.

GÜNÂH-KÂRÂNE (i. F.). Günahkâr şekilde.

GÜNÂH-KÂRÎ (i. F.). Günahkârlık.

GÜNAHKÂRLIK (i.). **1.** Günah ve kabahat işleyen adamın hâli. **2.** Fuhş, fâhişelik.

GÜNAHLI (i.). Günahı olan.

GÜNAHSIZ (i.). Günah, cürüm ve kabahati olmayan, Fars. bî-günâh, Ar. mâsûm.

GÜNAHSIZLIK (i.). Günahsız ve mâsum adamın hâli, mâsûmluk.

GÜNAŞIRI (i.). Bir gün olup ertesi gün olmayarak ve böylece sürüp giderek, iki günde bir: Gün aşırı gezmeye çıkmak.

GÜNAYDIN (i.). Gündüzün söylenen selâmlaşma tabiri (gününüz aydın olsun).

GÜNBATISI (i.). **1.** Batı. **2.** Bu yönden esen rüzgâr.

GÜNBERİ (i. astronomi). Yerin güneşe en yakın bulunduğu nokta.

GÜNCÂYİŞ (i. F.). Sığma, sığışma.

GÜNCEK (i.). Şemsiye.

GÜNCÎDE (i. F.). Sıkıştırılmış, sıkılmış.

GÜNÇİÇEĞİ (i.). Ayçiçeği, günebakan.

GÜNDELİK (i.). İşçilerin bir günlük iş için aldıkları ücret, yevmiye: Burada rençberin gündeliği kaç liradır? Usta gündeliği, gündelikle çalışıyor.

GÜNDELİKÇİ (i.). Gündelikle yani yevmiye ile çalışan adam, rençber, amele, ırgat: Gündelikçi kullanıyor, gündelikçi adamdır.

GÜNDELİKLİ (i.). Gündelikle, yevmiye ile çalışan: Gündelikli rençber.

GÜNDEM (i.) (uyd. k.). Toplantılarda görüşülecek mevzuların hepsi, Osm. rûznâme.

GÜNDOĞRUSU (i.). **1.** Doğu. **2.** Bu yönden esen rüzgâr.

GÜNDOĞUŞU bk. Gündoğrusu.

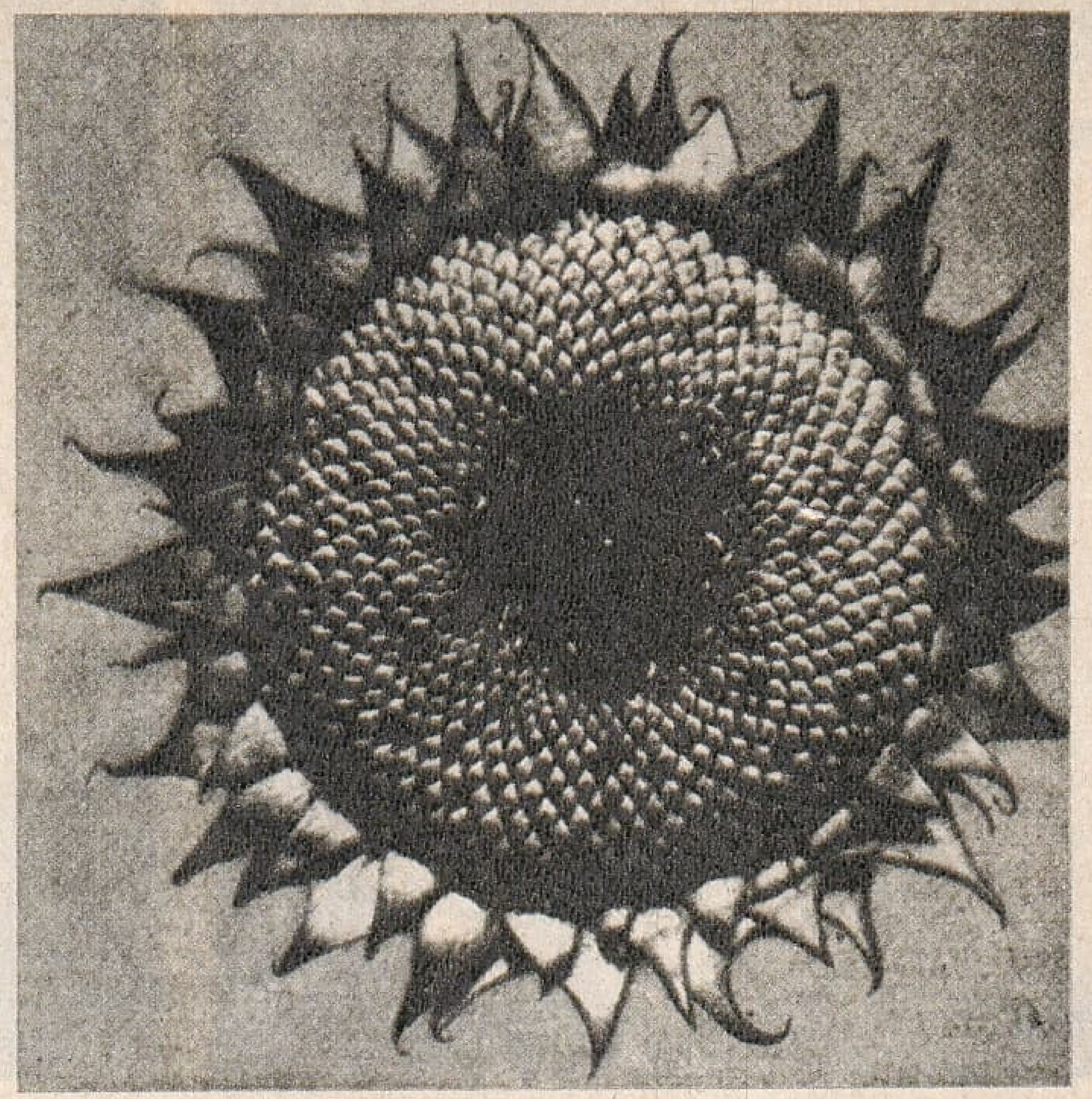

Günçiçeği

GÜNDÖNÜMÜ (i.). Gündüz ile gecenin eşit olduğu gün, yılda iki defa olur.

GÜNDÜZ (i.). Günün aydınlık olan, yani güneşle aydınlanan kısmı, gece mukabili, Ar. nehâr, Fars. rûz: Ekvatora yakın yerlerde gündüz ile gece daima eşit gibidir, kutuplara yaklaşıldıkça yazın gündüz ve kışın gece pek uzayıp üç ay devamlı gündüz veya gece olan yerler de vardır. Gündüz vakti, gündüzün, Ar. nehâren: Gündüz çalışıp gece dinlenmek daha iyidir. **Gündüzsafası** = Bir cins çiçek ki, gündüz açılıp gece kapanır. **Güpegündüz** = İyice gündüz olduktan sonra, Ar. bâdelfecr. **Gece, gündüz** = Gündüzün ve geceleyin, Ar. leyl-ü-nehâr, Fars. şeb-ü-rûz: Daima gece gündüz çalışır, gece gündüz yürüdük.

GÜNDÜZCÜ (i.). **1.** İşi, okulu gündüz olan. **2.** Gündüzleri içki kullanan kimse.

GÜNDÜZLÜ (i.). Gündüzün geçen ve vâki olan. **Geceli gündüzlü** = Gece, gündüz, dâimî surette: Geceli - gündüzlü çalışarak şu kitabı bitirdim.

GÜNDÜZLÜK (i.). Gündüze mahsus: Gündüzlük kıyafet, gündüzlük elbise.

GÜNDÜZSAFA, GÜNDÜZSAFASI (i.). Kahkaha çiçeğinin başka bir adı (convolvulus).

GÜNDÜZÜN (i.). Gündüz vakti, Ar. nehâren: Gündüzün uyumayı sevmem. Sıcak yerlerde gündüzün yolculuk olamaz.

GÜNEBAKAN (i.). Ayçiçeği.

GÜNEDOĞRULUM (i. botanik). Bitkilerde güneş ışığı tesiriyle meydana gelen dönüş. bk. Göçüm.

GÜNEĞİK (i.). Hindibâ.

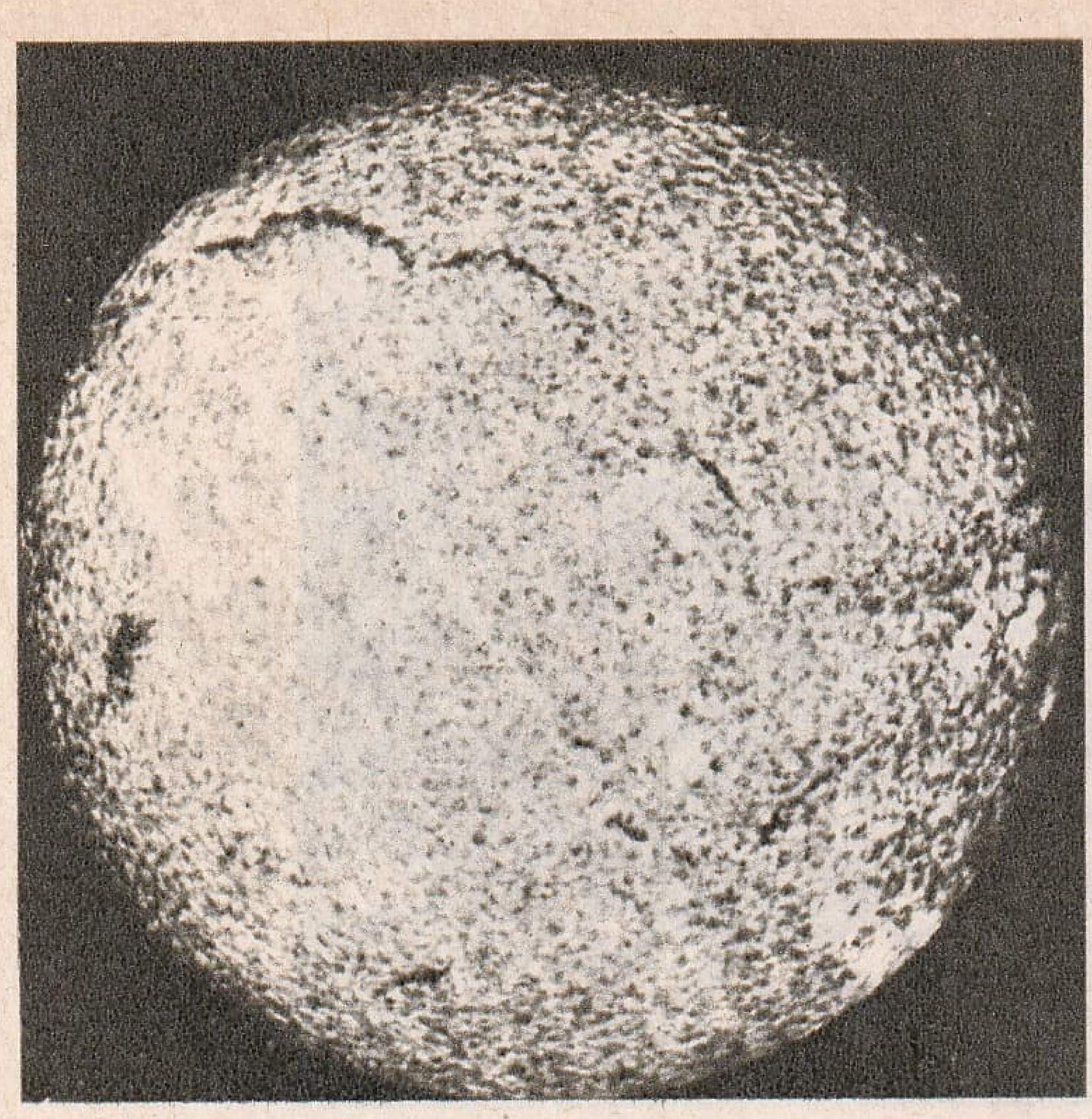

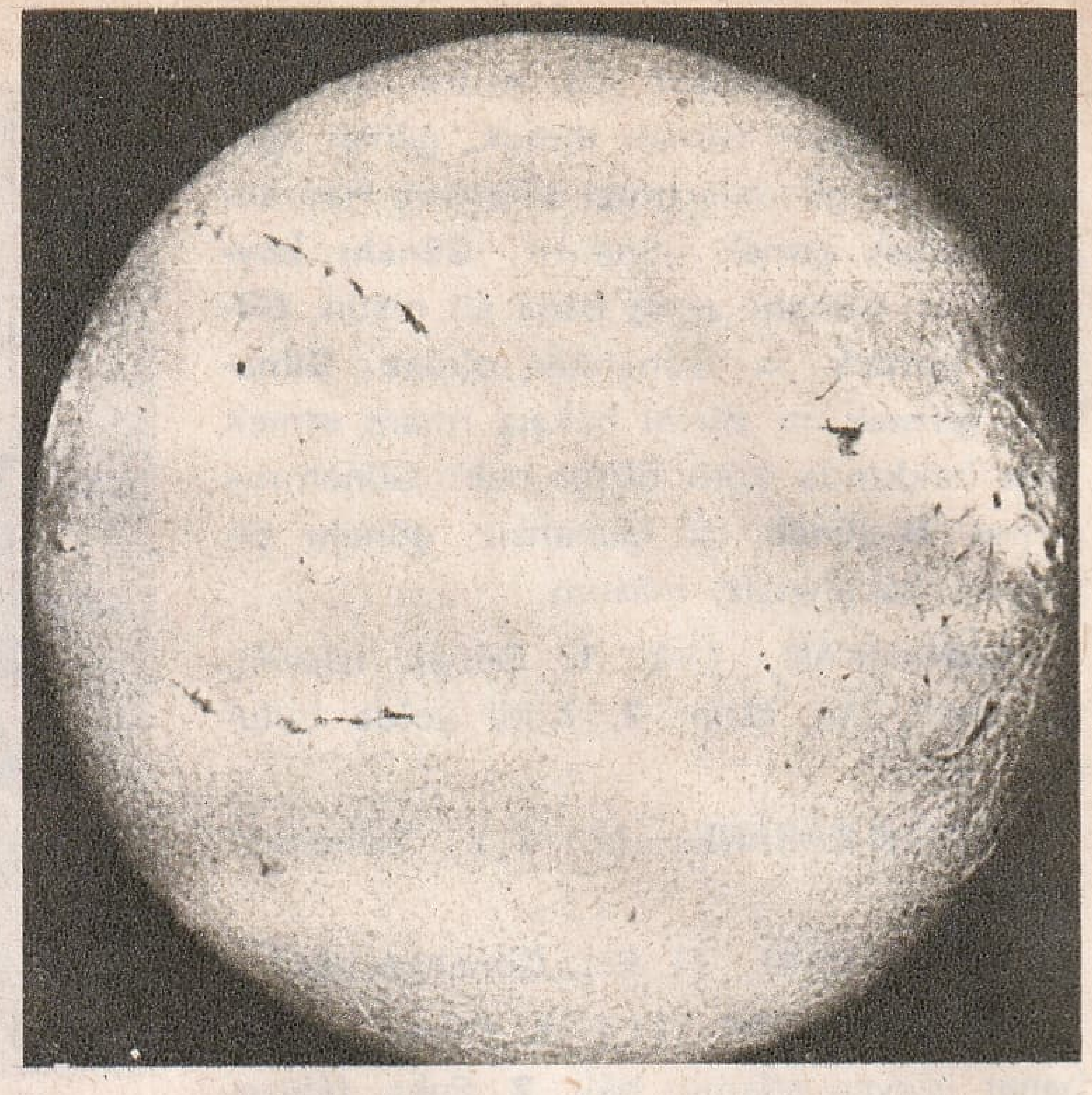

Güneşin iki ayrı sistemle çekilmiş resimleri

GÜNEH (i. F.). Günâh kelimesinin hafifletilmiş şekli. bk. Günah.

GÜNEŞ (i.) (aslı: gün, günaş, Çağatayca: kuyaş). **1.** Bulunduğumuz dünya ile diğer gezegenlerin bağlı oldukları yıldız ki, bize yakınlığı yüzünden pek büyük görünüp doğduğu zaman başka yıldızlar görünmez ve gündüz olur, gün, Ar. şems, Fars. âftâb, mihr, hurşîd. **Güneş dokmak, çıkmak** = Osm. tulû etmek. **Güneş batmak** = Gurûb etmek. **2.** Elmas, harç vesaireden güneş gibi etrafı ışınlı resim, şekil ve çiçek. **Akşam güneşi** = Turuncu kızıl renk. **Güneş vurmak** = Çarpmak, geçmek, tesir edip hasta etmek. **Deniz güneşi** = Deniz memesi gibi bir çeşit deniz bitkisi. **Güneşi balçıkla sıvamak** = Apaçık olan bir şeyi örtmeye, saklamaya ve inkâra çalışmak. **Güneş gibi** = **1.** Parlak, Fars. tâbân, revnaklı. **2.** Apaçık, Ar. zâhir, ıyân, Fars. âşikâr.

GÜNEŞLENMEK (f.). **1.** Güneşe serilip kurumak. **2.** Güneşin karşısında oturup ısınmak. Kendini güneşe göstererek ışınlarından yararlanmak: Çocuklar biraz güneşlensin.

GÜNEŞLETMEK (f.). **1.** Güneşe çıkarmak, güneşte tutmak. **2.** Güneşe göstererek ve güneşe karşı sererek kurutmak.

GÜNEŞLİK (i.). **1.** Güneşli yer. **2.** Güneş siperi.

GÜNEY (i.). Cenup, dört yönden biri. Kuzeyin karşısına raslayan yön. Güney, solunu doğuya veren kimsenin karşısına gelen yöndür.

GÜNGÖRMÜŞ (i.). **1.** Tecrübeli. **2.** İyi günler yaşamış.

GÜNİNDİ (i.). Batı.

GÜNKÜ (GÜNKİ) (i.). Bir güne mahsus olan, bir gün vaki olan (yalnız kullanılmayıp aşağıdaki gibi terkiplerde geçer): Bugünkü, o günkü, geçen günkü.

GÜNLEMEK (f.). Gün geçirmek, bir gün kalmak, bir gün durmak.

GÜNLÜK (i.). **1.** Güne mahsus veya lâyık ve yetecek kadar olan (bu da yalnız kullanılmayıp aşağıdakiler gibi terkiplerde geçer): Bir günlük iş, beş günlük yol, bugünlük bu kadar kâfidir. **2.** Ömrü şu kadar günden ibaret olan, şu kadar gün eskimiş olan, şu kadar gün evvel yapılmış veya meydana gelmiş olan: Kırk günlük bir çocuk, üç günlük et, on günlük bir mezar.

GÜNLÜK (i.). Güzel kokusu için ve bir yerin kötü kokmasını önlemek maksadıyle yakılan zamk cinsi buhûr: Günlük yakmak, günlük kokusu.

GÜNMERKEZLİ (i. astronomi) (y. k.). Yıldızın güneşin merkezinden bakıldığına göre ölçülen koordinatları.

GÜNÖTE (i. astronomi) (y. k.). Yerin güneşe en uzak bulunduğu nokta, evc.

GÜNSÜLER (i. zooloji) (y. k.). Kökbacaklılardan ışın biçimindeki yalancı bacaklarıyla ötekilerden ayrılan tek hücreli bir hayvan takımı.

GÜNÜBİRLİK (i.). Bir günlüğüne.

GÜPEGÜNDÜZ (i.). Gündüzün.

GÜR (i.). **1.** Bol bir şeyin sürat ve bollukla akarak taşmasını veya bir şeyin gürültü ile yıkılıp düşmesini tasvir ve taklit eder: Derenin suyu gür edip ovayı bastı. Gür gür işliyor, duvar gür gür yıkıldı.

2. Gürültü, şamata, kavga: Har gür eksik değildir.

GÜR (i.). 1. Bol, Ar. vâfir, mebzûl, Fars, firâvân: Gür saç, gür su. 2. Açık, yüksek, bol tını veren: Gür ses. 3. Açık, kuvvetli, mutlu: Gür talih.

GÜRBE (i. F.). Kedi.

GÜRBÜZ (i.). Yaşından fazla gösterişli, serpilmiş, genç irisi, vücutlu ve zorlu: Gürbüz bir delikanlı.

GÜRCİSTAN (hi.). Güneybatı Kafkasya'da bir ülke ki, Gürcü denilen ve Gürcü dili konuşan bir milletin yurdudur.

GÜRCÜ (GÜRCÎ) (hi.). Güney Kafkasya'nın Gürcistan ahalisinden olan ve Gürcü ce konuşan kimse.

GÜRCÜCE (hi.). 1. Gürcüler'in tarz, usûl veya dilinde olan, Ar. ve Fars. Gürcî. Gürcüler'in tarz, usûl ve dilinde: Gürcüce söylemek, giyinmek. 2. Gürcü dili: Gürcüce Kafkas dillerindendir.

GÜRD (i. F.). Yiğit, kahraman.

GÜRE (i.). Bir yaşından üç yaşına kadar olan tay.

GÜREŞ (galatı: **GÜLEŞ**) (i.). Pehlivanların ve bazı hayvanların tutuşmaları, döğüşmeleri, birbirini yenmeye çabalamaları; pehlivanların, koçların güreşi, güreş tutmak.

GÜREŞÇİ (galatı: **GÜLEŞÇİ**) (i.). Güreş eden, pehlivan.

GÜREŞÇİLİK (i.). Güreşle uğraşan spor kolu.

GÜREŞİLMEK (f.). Güreş edilmek. Osm. mübâreze ve musâraa olunmak: Burada güreşilmez, bu sıcakta güreşilir mi?

GÜREŞME (i.). Güreş etme, Ar. musâraa, pehlivan oyunu.

GÜREŞMEK (f.). Güreş etmek, döğüşmek, birbirini yere vurmaya çalışmak, Osm. musâraa etmek: Pehlivanlar, koçlar, horozlar güreşiyorlar.

GÜREŞTİRMEK (galatı: **GÜLEŞTİRMEK**) (f.). Güreş ettirmek, pehlivanları veya koç, horoz gibi hayvanları tutuşturmak, Osm. musâraa ettirmek: Pehlivan, horoz güreştirmek.

GÜREYVE bk. Küreyve.

GÜRGEN (i.). Sert ve dayanıklı ve cilâ almaya elverişli kayın ağacına benzer bir orman ağacı ki, çeşitleri vardır: Ak, ala, kara gürgen.

GÜRGENGİLLER (i. botanik). Gürgen, meşe, kestane vs. gibi ağaçları içine alan bir bitki familyası.

GÜR GÜR (i.). Gürül gürül.

GÜRGEN, GÛRGÂN (i.). 1. Görgülü, güzel, gösterişli. 2. Doğu Türkleri ve Moğollar'da imparatorluk (hâkanlık) hanedanına dâmâd olan (Timur'un unvanı buradan gelir).

Güreş

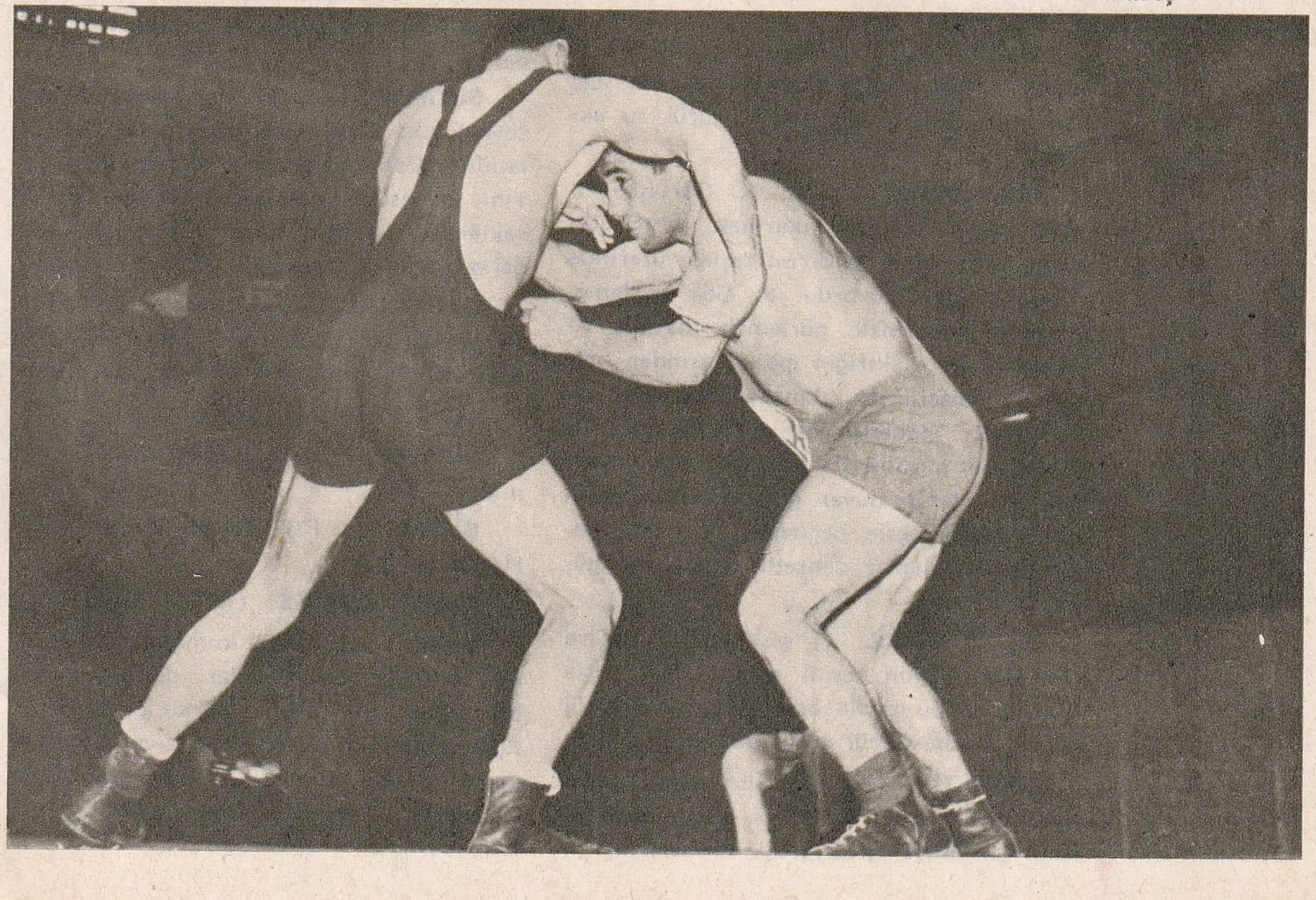

GÜRİSNE (i. F.) (c. gürisne-gân). Aç, fakir.

GÜRÎZENDE, GİRÎZENDE (i.). Kaçan. bk. Girîzende.

GÜRÎZÂN, GİRÎZÂN bk. Girîzân.

GÜRLEME (i.). Büyük ses çıkarma, gürültü. **Gök gürlemesi** = Yıldırım ve şimşek sesi, Ar. raad.

GÜRLEMEK (f.). 1. Gürültü etmek, şamata etmek: Duvar gürleyip yıkıldı, top gürledi. 2. (gök) Yıldırım çakıp dehşetli ses çıkarmak, Osm. raad olmak: Şiddetli yağmur yağıp gök gürlüyordu. 3. Ölmek, vefat etmek, nalları dikmek: O da gürledi. **Top yoluna gürlemek** = Boş yere telef olmak, pisi pisine gitmek. **Yağmazsan da gürle** = Bir şey yapmazsan bile gayret göster.

GÜRLETMEK (f.). Gürültü ettirmek, gür diye büyük ses çıkartmak: Yuvarlanan kaya dağları gürletti.

GÜRLÜK (i.). Gür olma hâli. **Son gürlüğü** = İhtiyarlıkta kavuşulan mühim bir muvaffakiyet, mes'ut hal: Allah son gürlüğü verdi.

GÜRSİNE (i. F.). Aç. **Gürsine-çeşm** = Açgözlü.

GÜRÛH (i. F.). Cemaat, takım, bölük, kalabalık: Bir gürûh adamlar geçiyordu. **Gürûh gürûh** = Bölük bölük, Fars. fevc-â-fevc.

GÜRÜK bk. Gurk.

GÜRÜKSİMEK (f.). Tavuk gurk olmak, kızmak.

GÜRÜL (i.). Gürültü, şamata: Harıl gürül. Bolluk ve şamata ile akan bir şeyi tasvir ve taklit eder: Gürül gürül su akmak.

GÜRÜLDEMEK (f.). 1. Gürültü etmek, büyük bir ses çıkarmak, patırtı etmek: Tekerlekler kaldırım taşları üzerinde dönerken gürüldüyordu. 2. Gök gürlemesi sesini çıkarmak, gürlemek, havada ve bulutlardaki elektriğin patlamasından büyük ve dehşetli ses çıkmak, Osm. raad vaki olmak: Şiddetle gök gürüldüyordu. 3. Büyük bir gürültü ile düşmek veya yuvarlanmak: Harap duvar gürüldedi. 4. (hayvan) Büyük sesle bağırmak, ulumak, böğürmek: Arslanlar dehşetli bir surette gürüldüyorlardı.

GÜRÜL GÜRÜL (i. ses taklidi). Bol ve gür akan suyun sesini anlatır. Gür sesle okuma da bu zarfla anlatılır: Sular gürül gürül akıyor. Gürül gürül okuyor.

GÜRÜLTÜ (i.). 1. Gürüldeyen şeyin sesi, büyük ses: Ormanda vahşî hayvanların gürültüsü işitiliyordu. Arabaların, yıkılan duvarın gürültüsü. 2. Muhtelif ve karışık sesler, patırtı, şamata, velvele: Çocuklar çok gürültü ediyordu; gürültü, patırdı dinleyemem. 3. Gök gürlemesi, Ar. raad. 4. Karışıklık, kavga, Ar. nizâ: İşçiler arasında bir gürültü olmuş, bir gürültü koptu. **Gürültüye gitmek** = Değeri bilinmeyerek ziyan olmak. **Gürültüye pabuç bırakmamak** = Korkmadan bildiği gibi yapmak.

GÜRÜLTÜCÜ (i.). Çok gürültü ve şamata yapan, şamatacı, her işi gürültü ile yapan: Pek gürültücü bir adamdır.

GÜRÜLTÜLÜ (i.). 1. Büyük sesli, şamatalı: Pek gürültülü bir bağırması vardır. 2. Şamata ve velveleyi gerektiren, şamata ile yapılan: Makine dikişi pek gürültülüdür; gürültülü işten, konuşmadan hoşlanmam. 3. Kalabalıklı, izdihamlı: Hayli gürültülü bir düğün oldu.

GÜRÜLTÜSÜZ (i.). Sessiz, patırtısız, şamatasız, sükûnetle, sessiz olarak yapılan: Gürültüsüz iş, gürültüsüz, patırdısız bir düğün oldu. Sessizce, sükût ve sükûnetle, gürültüsüz çalışıyor.

GÜRÜLTÜSÜZCE (i.). Oldukça sessiz ve şamatasız: Gürültüsüzce bir ziyafet, gürültüsüzce konuşuyorlardı.

GÜRZ (i. F.). Ağır topuz.

GÜŞÂ (KÜŞÂ) (i. F.). Açan, açıcı. Sıfat terkiplerine girer: Cihân-güşâ, kişver-güşâ vs. Osmanlıca'da «küşâ» telaffuz olunur.

GÜTAPERKA (i. Malezya dilinden). Sumatra ve o çevredeki adalarda yetişen bir cins ağaçtan çıkarılan, zamklı bir madde.

GÜTMEK (f.). 1. Öne katıp sürmek, sevketmek: Develerini güdüyordu. 2. Otlatmak, Osm. râ'yetmek: Çoban, koyunlarını, sürüsünü gütmekle meşgul idi. 3. saklamak, tutmak, Osm. hıfzetmek: Kin, garez güdüyor, babasının huyunu gütmek.

GÜTÜR (KÜTÜR) (i. ses taklidi). Sert ve gevrek bir şeyin sesini tasvir ve taklit eder: Kütür kütür erik yiyordu. bk. Kütür.

GÜVÂH (i. F.). Şahit, tanık.

GÜVÂHÎ (i. F.). Şahitlik, şehadet, tanıklık.

GÜVÂR (i. F.). Hazım. **Hoş-güvâr** = Hazmı kolay.

GÜVÂŞ, GÜVÂŞE (i. F.). Renk, boya.

GÜVE (i.). Yünlü kumaşlara ve kürklere musallat olup bunları delen küçücük bir böcek: Bu çuhayı, kürkü güve yemiş. **Ağaç güvesi** = Ağacı delen kurt cinsi. **Güveotu** = Bir cins bitki. **Güve yeniği** = Güvelerin kumaşta meydana getirdiği delik.

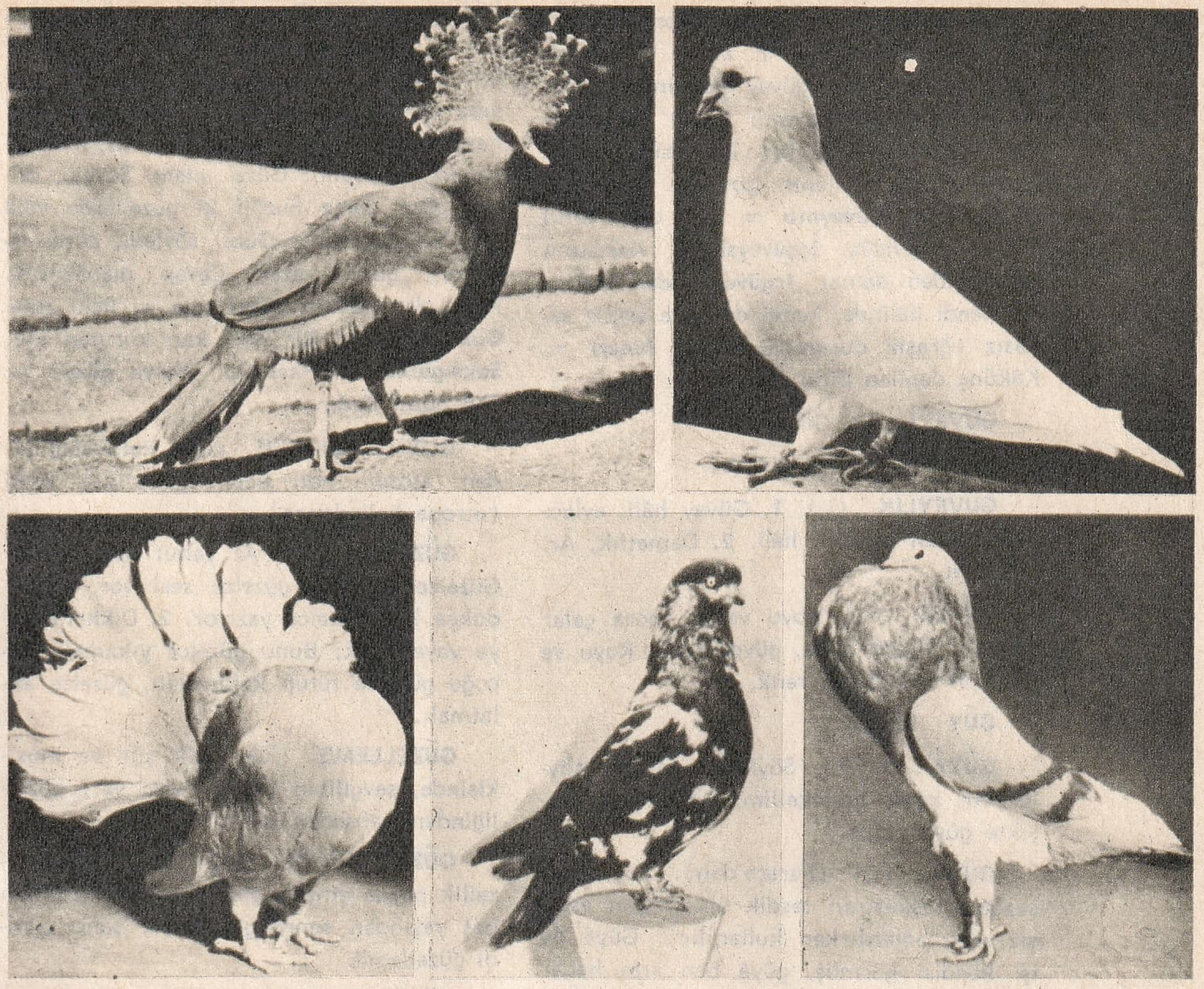

Çeşitli güvercinler

GÜVEÇ (i.). Yemek pişirmeye mahsus topraktan tencere: Güveçte yemek pişirmek, güveç pilavı. bk. Göğeç.

GÜVEN (i.). İtimat. Güven beslemek, güven duymak: Bir şeye, birine güvenmek, inanmak. **Güven oyu almak** = Başbakan ve hükûmetin tutumu Millet Meclisi'nce tasvib edilmek.

GÜVENİLMEK (f.). İtimad olunmak: Öyle adama güvenilmez, rastgele adama güvenilir mi?

GÜVENİŞ (i.). Güvenmek işi ve tarzı.

GÜVENLİK (i.). Tehlikede bulunmama hâli, emniyet.

GÜVENME (i.). Güvenmek işi. bk. Güvenmek.

GÜVENMEK (f.). **1.** Dayanmak, itimad etmek, birine veya bir şeye dayanıp rahatlamak, rahatlık duymak: Ben size güvendim, şemsiyeme güvenerek o yağmurda dışarı çıktım, elimdeki sopaya güvenerek köpekten kaçmadım. **2.** Gözü kesmek, göze kestirmek, becereceğini kestirmek, mağrur olmak: Siz, ona o kadar güvenmeyiniz.

GÜVERCİN (i.). Güzelliği ve etinin lezzetiyle tanınmış kuş ki, yabânî ve evcil olarak birçok cinsi vardır ve bazıları pek süslüdür, Ar. hamâme, fâhte, Fars. kebûter: Beyaz, siyah, paçalı, sorguçlu, ters tüylü güvercin, güvercin beslemek. **Güvercinotu** = Bir cins mine çiçeği. **Güvercin budu** = Bir cins yumurtalı köfte. **Güvercin gerdanı** = Yeşil ile mavi ve pembe arasında değişen renk, böcekkabuğu renginin daha güzeli ki, canfeste olur. **Posta güvercini** = Haberleşmede kullanılan güvercin, Fars. kebûter-i nâme-ber.

GÜVERCİNLİK (i.). **1.** Güvercinlerin yatmasına ve yumurtlayıp palaz çıkarmasına mahsus tahtadan evciklere bölünmüş dolap. **2.** Piyade kayığının kıçında, öte beri koymaya mahsus dolap ki, küçük bir kamara veya anbar şeklinde olur.

GÜVERTE (i. İ. cuvarta) (denizcilik). Geminin anbar veya kamaralarının üstü, gezilecek yeri ki, mevkisiz bilet alan yolcular orada otururlar: Güverteye çıkmak, güvertede oturmak.

GÜVERTELİ (i.). Güvertesi olan, ya-

ni üstü döşeme ile örtülmüş gemi.

GÜVEY (i.). **1.** Evlenmekte olan erkek, gelin mukabili, Ar. arûs: Güvey olmak, gelin güvey, güvey gelinin koltuğuna girdi. **2.** Bir adamın kızını veya kızı olan yakınlarından bir kızı almış olan adam, damat: Filânın güveysi, o, benim güveyimdir. **Güveyotu** = Bir cins bitki Fars. merzencûş. **İçgüveysi** = Karısının evine giden damat. **İçgüveyisinden hallice** = Kendi hâlinde, kendi derdiyle sessiz sedasız uğraşır durumda. **Güvey feneri** = Kâkünç denilen bitki.

GÜVEYİ bk. Güvey.

GÜVEYİK (i.). Hindibâ.

GÜVEYLİK (i.). **1.** Güvey hâli, evlenmekte olan adamın hâli. **2.** Damatlık, Ar. sıhriyyet.

GÜVEZ (i.). Koyu ve az mora çalar kırmızı: Güvez çuha, güvez renk. Koyu ve mora çalar kırmızı renk.

GÛY bk. Gû.

GÛYÂ (i. F.). Söyleyen, lakırdı söyler, Ar. kaail, mütekellim: Hazret-i İsâ beşikte gûyâ oldu.

GÛYÂ (i.) (Farsça'dan). **1.** Sanki, sözde (başkasının tasdik olunmayan esassız sözü anlatılırken kullanılır): Gûyâ bu işi kendisi görmüş, gûyâ ben size haber vermişim. **2.** Zannedersin ki, imiş gibi: Resmini gören gûyâ kendisini karşısında imiş gibi olur. Eski ifade tarzında bazen «ki» edatiyle beraber kullanılır: Gûyâ ki havaya uçmuş.

GÜZ (i.). Sonbahar, eski Türkçe: Köhne bahar, Ar. harîf, Fars. hazân: **Güz mevsimi** = Eylül ile ekim ve kasım ayları ve daha doğrusu rûmî eylülün 9'undan aralığın 9'una kadar olan günler.

GÜZÂF (i. F.). Boş lakırdı, beyhude söz, Fars. lâf-ı güzâf.

GÜZÂR (i. F.) (güzâşten fiilinden masdar ismi). **1.** Geçme, geçiş: **Geşt-ü güzâr** = Gezme ve seyahat (güzâr daha çok kullanılır). **2.** Eda eden, ifâ eyleyen, beceren, ödeyen. **Dem-güzâr** = Vakit geçiren, günlerini hoş geçiren. **Cizye-güzâr** = Vergi veren. **Kâr-güzâr** = İş beceren (galat olarak **işgüzâr** da derler). **Maslahatgüzâr** = Elçi veya büyükelçi vekili.

GÜZÂRENDE (i. F.). Geçiren, geçirici. **Güzârende-i eyyâm** = Vakit geçiren.

GÜZÂRİŞ (i. F.). Rüyâ tâbir etme, düş yorma.

GÜZÂRİŞ (i. F.). Geçme, geçiş.

GÜZÂZ (i. A.). Tetanos hastalığı.

GÜZEL (i.). **1.** Göze iyi görünen, şekil ve sureti takdir ve sevgi uyandıran, Ar. cemîl, Fars. hûb, zîbâ: Güzel adam, güzel kız, güzel at, güzel ev. **2.** İyi, hoş, Ar. tayyib, mergub, müstahsen: Güzel iş, güzel hava, güzel söz, güzel ses. **3.** Ayıpsız, kusursuz, Ar. sâlih: Güzel adam. Sevgili, dilber: Ger derse Fuzûlî ki güzellerde vefâ var. İyi, âlâ, hoş: Güzel söyledi, güzel işlenmiş, güzel yazar. Cevap mânâsında: Peki, olur: **Güzel, güzel ama** = Peki ama. **Güzelhatun** = Bir nevi kan kurutan otu. **Saksıgüzeli** = Nasırotu. **Dünya güzeli** = Pek güzel kadın.

GÜZELAVRATOTU (i.). Patlıcangillerden, atropin adlı ilâcın çıkarıldığı bitki (atropa belladonna).

GÜZELCE (i.). Az yahut hayli güzel: Güzelce bir kız, güzelce sesi var. **1.** Oldukça iyi: Güzelce yazıyor. **2.** Dikkatle veya yavaşçacık: Bunu güzelce yıkamalı, çocuğu güzelce tutup kaldırmalı, güzelce anlatmalı.

GÜZELLEME (i.). Halk şiir ve musikisinde, sevgilinin (bazen atın vs.) güzelliğinden bahseden şekil.

GÜZELLENMEK (f.). Güzel olmak, güzellik peyda etmek, güzelleşmek: Kızlar on beş yaşından sonra güzellenir, bahçe şimdi güzellendi.

GÜZELLEŞMEK (f.). Güzel olmak, güzelliği artmak, iyileşmek: O kız büyüdükçe güzelleşti. Hava güzelleşti, bahçeler pek güzelleşmiş.

GÜZELLEŞTİRMEK (f.). Güzel etmek, güzellik kazandırmak: Sade ve tabiî kıyafet insanı güzelleştirir, bu yağmur, havayı, çayırları güzelleştirdi.

GÜZELLİK (i.). Güzel olan şahıs veya şeyin hali, Ar. hüsn, cemâl, bahâ: Güzellik kadın için birinci süstür; kız güzelliğine güvenip ilim ve terbiye tahsilinden geri kalmamalıdır. **2.** İyilik, Ar. tayyib, hoşluk: Bugünkü havanın güzelliği, bu sesin güzelliği. **3.** Yavaşlık, tatlılık, Ar. hilm: Güzellikle kandırdım, güzellikle kaldırıp öbür tarafa koymalı, güzellikle söylemek. **4.** Düzgün, süs. **5.** İyi havadis, iyi haberler, iyilik, sağlık: Ne var, ne yok? Güzellik.

GÜZER (i. F.). **1.** Geçme, geçiş, Osm. mürûr, ubûr: Güzer etmek. **2.** Geçen, mürûr eden. **3.** Geçilen, geçtiği. **Rehgüzer** = Yolun geçtiği yer, Ar. me'mer: Reh-güzeri üzerinde bulunan dostlarımı ziyaret etti.

GÜZERÂN (i. F.). Geçme, Osm. mürûr, sebk: Güzerân eden muharrem ayında geçen (asıl Farsça'da geçici mânâsiyle

sıfat ise de dilimizde o suretle pek kullanılmaz).

GÜZER-GÂH (i. F.). Geçilen, geçilecek yer, yol, Ar. me'mer: Anadolu ana demiryolunun güzergâhını tayin etmek, ordunun güzergâhı üzerinde bulunan yerler.

GÜZER-NÂME (i. F.). Geçiş tezkeresi.

GÜZEŞT (i. F.). **1.** Geçme, geçiş, güzer. **2.** Geçen. **Sergüzeşt** = Macera, başa gelip geçen hal ve vaka, bir adamın çekip geçirdiği şeylerin anlatılmasından ibaret hikâye: Fr. aventures.

GÜZEŞTE (i. F.). Geçmiş, geçen, sâbık, sâlif: **Sâl-i güzeşte** = Geçen sene. Faiz, Ar. nemâ: Aldığı parayı güzeştesiyle beraber verdi.

GÜZEY (i. coğrafya). Gölgede kalan taraf.

GÜZÎDE (i. F.). Seçilmiş, seçkin, müntehab, Ar. mümtâz. Bir şeyin en iyi kısmı: **Âsâr-ı güzîde** = Seçkin eserler. Türk şairlerinin en güzîdesi.

GÜZÎDE-GÂN (i. F. c.) (m. güzîde). Güzîde'nin c. seçkinler, seçilmişler, beğenilmiş söz, şiir.

GÜZÎDE-SUHAN (i. F.). Seçilmiş, beğenilmiş söz, şiir.

GÜZÎN (i. F.). **1.** Seçen, intihâb eden, seçip ittihaz eden, kabûl eden, beğenen (terkiplere girer): **Vahdet-güzîn** = Kendini Tanrı'nın birliği yolunda ibadet ve takvâya adamış kimse. **Kûşe-güzîn-i ferâgat** = Feragat köşesini seçip kabûl eden. **2.** Seçilmiş, seçkin: **Cihâr yâr-ı güzîn** = İlk 4 Halîfe, Hulefây-ı Râşidîn.

GÜZÎR (i. F.). Çâre, derman.

GÜZLÜK (i.). Güzün yapılan, güze ait, sonbaharlık.

GÜZÜN (i.). Güz vaktinde, sonbahar mevsiminde, Osm. **Fasl-ı harîfte** = Güzün ekilecek tohumlar.

■

Ğ

Ğ Türk alfabesinin onuncu harfidir. «Yumuşak ge» diye okunur. Bu harf ince seslilerle beraber geldiği zaman ön damak, kalın seslilerle beraber geldiği zaman da art damak sessizlerinin sürekli ve yumuşağıdır. Ğ harfi Türkçe'de kelime başında bulunmaz, sonunda ise sadece «dağ, yağ» gibi tek heceli kelimelerde bulunur.

■

H

H (i.). Alfabenin onuncu harfi olup adı he'dir.

HÂ (i. A.). Eski yazı alfabesinin sekizinci harfi olup Arapça asıllı kelimelere mahsustur. Hı ile he arasında ses verir ki, bu ses Sâmî dillere mahsustur. Türkçe veya ecnebi bir kelimenin bu harfle yazılması asla caiz olamaz. Ebced hesabında 8 rakamına eşittir. Noktasız olması sebebiyle «hâ-i mühmele» de denilir.

HÂ (i. F.) (çiğneyen demek olan «hâyîden» fiilinden imas. olup sıfat terkibi teşkiline girer). Çiğneyen: **Şeker-hâ** = Şeker çiğneyen; şeker yiyen veya şeker gibi tatlı sözler söyleyen: **Tûtî-i şeker-hâ** = Şeker dilli papağan. **Ja-hâ** = Saçmasapan sözler söyleyen.

-HÂ (e. F.). Cansız isimleri çokluk hâline getiren Farsça ek ki, Osmanlıca'da pek nâdir kullanılır: **Kazâhây-i erbaa** = Dört kadı. Canlıları çokluk yapan Farsça «-ân» eki ise Osmanlıca'da çok kullanılmıştır.

HA (e.) (tenbih edatıdır). **1.** Tenbih, hatırlatma bildirir: Bir daha yapma ha, ben öyle şey istemem; sakın gitme ha **2.** Teşvik ve acele göstermek için: Ha! yürüyün; ha! Bakalım; ha! bre. **3.** Sual için: Geldi ha? Öyle ha? **4.** Sonradan hatıra gelen şey için kullanılır: Ha! Size bir şey söyleyecektim; ha! Sahi öyle idi. **5.** İşaret beyan eder. İşte: Ha! Sizin aradığınız adam; ha! Budur. **6.** Şaşkınlık ve garipseme ifâde eder: Ha! Ne güzel şey, ne büyük ağaç. Tasdik için, evet: Gelir misin? Ha. **Ha deyince** = Haydin deyince, lüzum görülünce: Ha deyince harpte asker hazır olmalı.

HA (i. A.) (mü. müz.). He. bk. He.

HÂ (i. mü.). «He» harfinin Arapça ismi. bk. He.

HÂ (i. A. mü.). «Hı» harfinin Arapça adı.

HÂB (i. F.). Uyku, Ar. nevm: Hâb ve râhatını terk etmek.

HABÂB, HABÂBE (i. A.). Suyun üzerine yağmur damladıkça hâsıl olan kabarcık ki, hava ile dolu olup suyun üzerinde yüzer (eski şairlerimize sermaye olan kelimelerdendir).

HABÂİS (i. A. c.) (m. «habîs»). Kötülükler, yaramazlıklar, kötü işler. **Ümm-ül-habâis** = Kötülüklerin anası ki, eski dilde içki yerine kullanılmıştır.

HÂB-ÂLÛD, HÂB-ÂLÛDE (i.). Uykusu gelmiş, uyuklayan veya uykudan yeni kalkıp daha lâyikıyle gözlerini açmamış.

HABANERA (i. İsp.). Küba menşeli bir dans.

HABÂSET (i. A.). Kötülük, yaramazlık, fenalık, haylazlık: Habâsetine diyecek yoktur.

HABBÂZ (i. A. «hubz» den imüb.). Ekmekçi: **Habbâzân** = Eekmekçi esnafı.

HABBE (i. A.) (c. hubûb ve bunun cem. hubûbât). Tane. **Habbeyi kubbe yapmak** = Mübalâğa etme. **Habbe-i vâhide** (bir habbe) = Hiç (Osm. menfi cümlelerde geçer). **Habbe-tüs-sevdâ** = Çörekotu. c. Zahire, buğday, arpa, çavdar gibi ürünler.

HABBEZÂ (e. A.). Ne güzel, ne kadar lâtif, zehî! Habbezâ bâğçe-î pâdşeh-î rûy-i zemîn! (Nef'î).

HABB-ÜL-BÜLÛĞ (i. A.). Erkek ve kız çocuklarının alınlarında ve yüzlerinde çıkan kabarcıklar, ergenlikler.

Bir Habeş tipi

HABB-ÜL-LEZÎZ (i. A.). Halk dilinde abdülleziz denilen, Akdeniz bölgesinde ve Afrika'da yetişen bir ağacın dut kurusu şeklinde ve büyüklüğünde olan yağlı ve tatlı yemişi.

HABEN (i. A.). **1.** Kasma, kısaltma. **2.** Arûz'da, fâilâtün kalıbını fâilün hâline getirmek.

HABER (i. A.) (c. ahbâr). **1.** Bir vakanın tebliği, bir hâdiseden, hazır bulunmayanlara verilen malûmat, bilgi, havâdis, asıl Türkçe'si: Salık. Haber gelmedi; o işden bize haber veren olmadı; bir şey olursa ben size haber ederim. **2.** İlim, vukuf, malûmat, bilgi: Fenden, sanattan haberi yoktur; bu işden haberim olmadı. **3. Hadîs-i şerif** = Peygamberimiz'in sözleri ve fiilleri: Haberde böyle denmiştir. **4.** (edebiyat) Gramerde bir isme yakıştırılan sıfat, müsnet: «Allah büyüktür» denildiğinde «Allah» mübtedâ ve «büyük» haberdir. **5.** (edebiyat) Olayı bildiren bir fiil veya cümle; mukabili: İnşâ. **Bî-haber** = Bir işten haber ve bilgisi olmayan, vukufsuz, malûmatsız, gafil (tersi olan «bâ-haber» tâbiri kullanılmayacak kadar soğuktur). **İlmühaber** = **1.** Bir şeyin alındığını gösteren resmî senet. **2.** Bir hususu göstermek üzere ekseri muhtarlarca verilen resmî kâğıt. **Kara haber** = Birinin ölümü hakkında akrabasına verilen haber.

HABERCİ (i.). Haber veren, haber getiren kimse.

HABERDÂR (i. F., Ar. haber, Fars. dâşten = tutmak, mâlik olmak). Bir işten haber ve malûmatı olan, Ar. habîr, malûmatlı, vâkıf, Fars. âgâh: Vaktiyle haberdar olamadım; beni işden haberdar ediniz.

HABERÎ (i. A. gramer) (mü. haberiyye) Bir olayı haber veren (fiil ve cümle): Haberî fiil, cümle-i haberiyye. Mukabili: İnşâî.

HABERLEŞMEK (f.). Biribirine haber göndermek, biribirine malûmat vermek.

HABERLİ (i.). Haberi olan, haberi olarak: Haberli gelseydiniz, hazırlanırdık. Onlar haberli geldiler.

HABERSİZ (i.). Haber almamış, haberi olmayan, haber verilmemiş: Her şeyden habersiz bir halde... Haber vermeden: Habersiz geliverdiler.

HABEŞ (hi.). **1.** Doğu Afrika'da bir memlekettir ki, ahalisi zenci olmadıkları halde esmer ve Hıristiyan'dır. Aslında birkaç ayrı ırktır. **2.** Habeş ahalisinden olan veya onlar gibi siyah ile beyaz arasında koyu esmer renginde bulunan adam: Habeş bir köle, bir cariye (doğrusu Habeşî dir).

HABEŞÎ (hi. A.) (mü. Habeşiyye). Habeş memleketi ahalisinden veya bunlara mensup ve ait yahut bunların renginde olan: Habeşîler, zenci değildir; lisân-ı Habeşî.

HÂB-GÂH (i. F.). Uyku yeri, yatak ve yatak odası.

HÂB-GÜZÂR (i. F.). Uyuyucu.

HABHAB yahut **KABKAB** (i.). Canbaz ayaklığı, Fr. échasse.

HABHABÎ (i.). İşsiz, güçsüz, kaygısız, bir işle meşgul olmayan ahmak ve haylaz.

HÂBIT (i. A. «hubut» tan if.) (mü. hâbite). Aşağı inen, düşen, hubut eden. **Tedrîc-i hâbit** (edebiyat) = Bir şeyi tarif ederken vasıf bakımından yukarıdan başlayıp aşağıya inmek: Âlim, kâtip, hoşgû bir adam (aksine tedrîc-i sâid denir).

HABÎB (i. A. «hub» dan smüş.) (mü. habîbe) (c. ahbâb, ahibbâ). Sevilen, sevgili, dost. **Habîbullah** = Tanrı'nın sevgilisi yani Peygamberimiz.

HÂBÎDE (i. F.) (c. hâbîde-gân). Uyuyan, uyumuş, uykuya dalmış.

HÂBÎDE-GÂN (i. F. c.) (m. hâbîde). Uyuyanlar.

HÂBİL (hi. A.). Hazret-i Âdem'in oğullarından biri, Kabil'in kardeşi.

HÂBİL (i. A.). Büyücü, sihirbaz, efsuncu.

HABÎR (i. A. «haber» den smüş.).

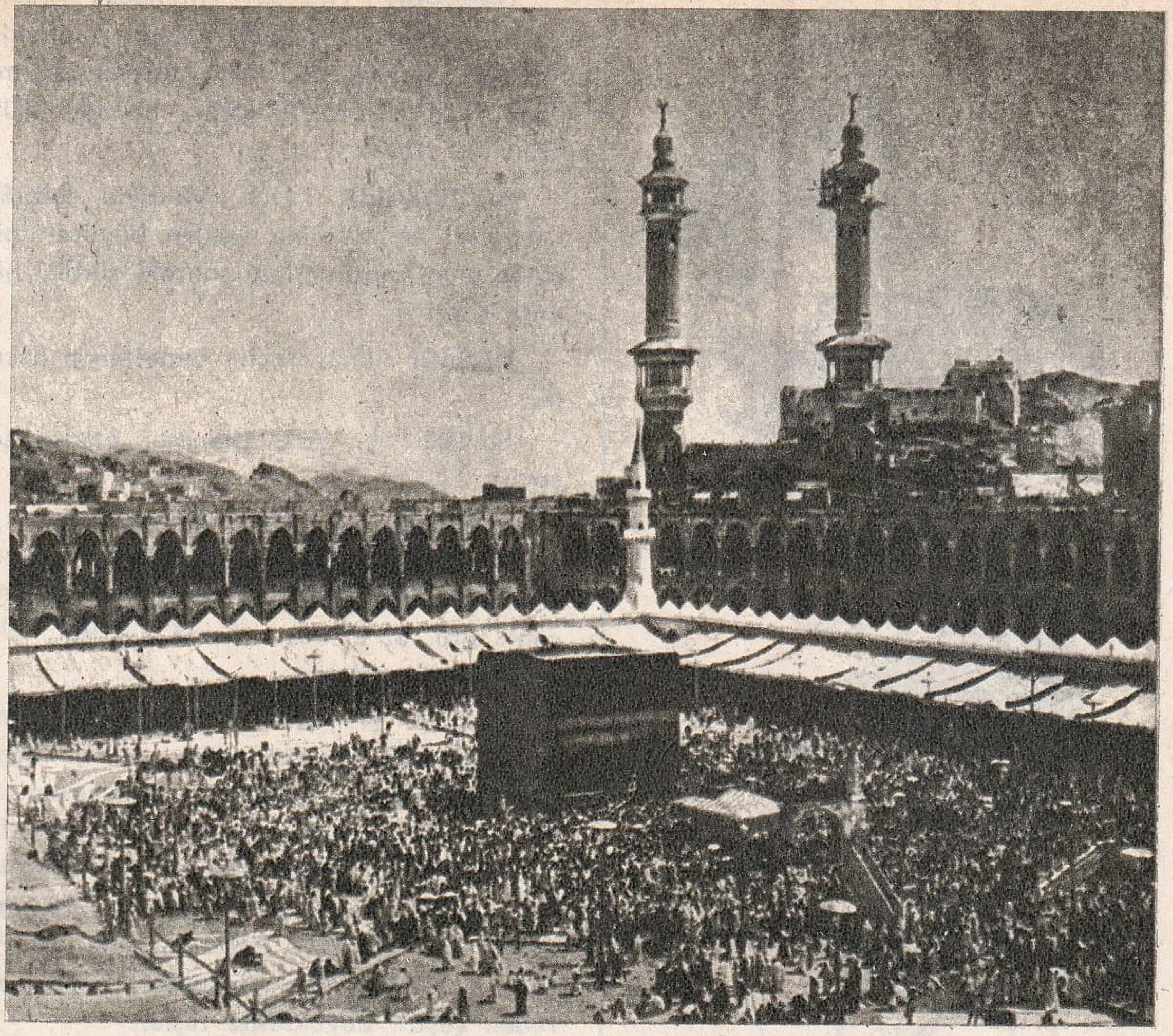

Bir Hac sırasında Kâbe'nin görünüşü

Haber ve malûmatı olan, bilgili, Osm. âgâh, vâkıf, haberdar.

HABÎS (i. A. «hubs» dan smüş) (mü. habîse). **1.** Kötü, fena, fasit: **Ervâh-ı habîse** = Kötü ruhlar, cinler. **2.** Habâset eden, fesatçı, yaramaz.

HABÎSE (i. A.) (c. habâis). Fenâ huy, fenâ hal, çirkin şey, kötü hareket, kötü iş.

HÂB-İSTÂN (i. F.). Yatak odası, yatakhane.

HABL (i. A.). Gebelik, haml.

HABL (i. A.). **1.** İp, urgan, Fars. resen. **2.** (anatomi ve botanik). İp gibi bağlayıcı şeyler. **Habl-i metîn** = Selâmet vasıtası. **Habl-i mevhûm** = Daima olacak gibi görünüp de gittikçe uzaklaşan istek. **Habl-ül-verîd** = Ensedeki kalın sinirler (Fr. «cable» (kablo) ismi «habl» Arapça kelimesinden gelir).

HÂB-NÂK (i. F.). Uykulu, uykusu gelmiş.

HÂB-NÂME (i. F.). Rüyâ kitabı.

HABR (i. A.) (c. ehbâr). Benî İsrail âlimi ve umumiyetle bir kavmin âlim ve hukukçusu.

HABS bk. Haps.

HABT (i. A.). Karşılıklı münakaşada muhâtabını susturmak, Osm. iskât etmek (aşağıdaki Ar. kelime ile aynı olup, Ar. da bu maddede geçen mânâya gelmez).

HABT (i. A.). Yanılma, hata (asıl mânâsı körcesine önünü görmeyerek basıp yürümedir).

HÂC (i. A. «hacc» dan). Hacı, hac görevini yerine getiren. Ekseriya «el» harf-i tarifiyle kullanılır: El-hâc. **Hâcc-el-Haremeyn** = Kâbe'den sonra Medine'ye de gidip Peygamberimiz'in mezarını ziyaret etmiş olan hacı. bk. Hacı.

HAC (HACC) (i. A.). Zilhicce ayında Mekke-i Mükerreme'de belirli törenlerle Kâbe'yi ziyaret ve tavâf etmek ibadeti ki, İslâm'ın 5. şartıdır: Hac vazifesini yerine getirmek. **Emîr-ül-hac** = Osmanlı devrinde surre alayı ile karadan ve Şam yoluyla giden hacıları yöneten yüksek rütbeli görevli.

HACÂLET (i. A.). Utanma, mahcubiyet, Fars. şerm.

HACAMAT (i. A.). Vücudun bir tarafını yarıp üzerine boynuz, bardak vs. koyarak kan çekmek ameliyatı: Hacamat etmek, hacamat olmak.

HACAMATÇI (i.). Hacamat yapan, ya-

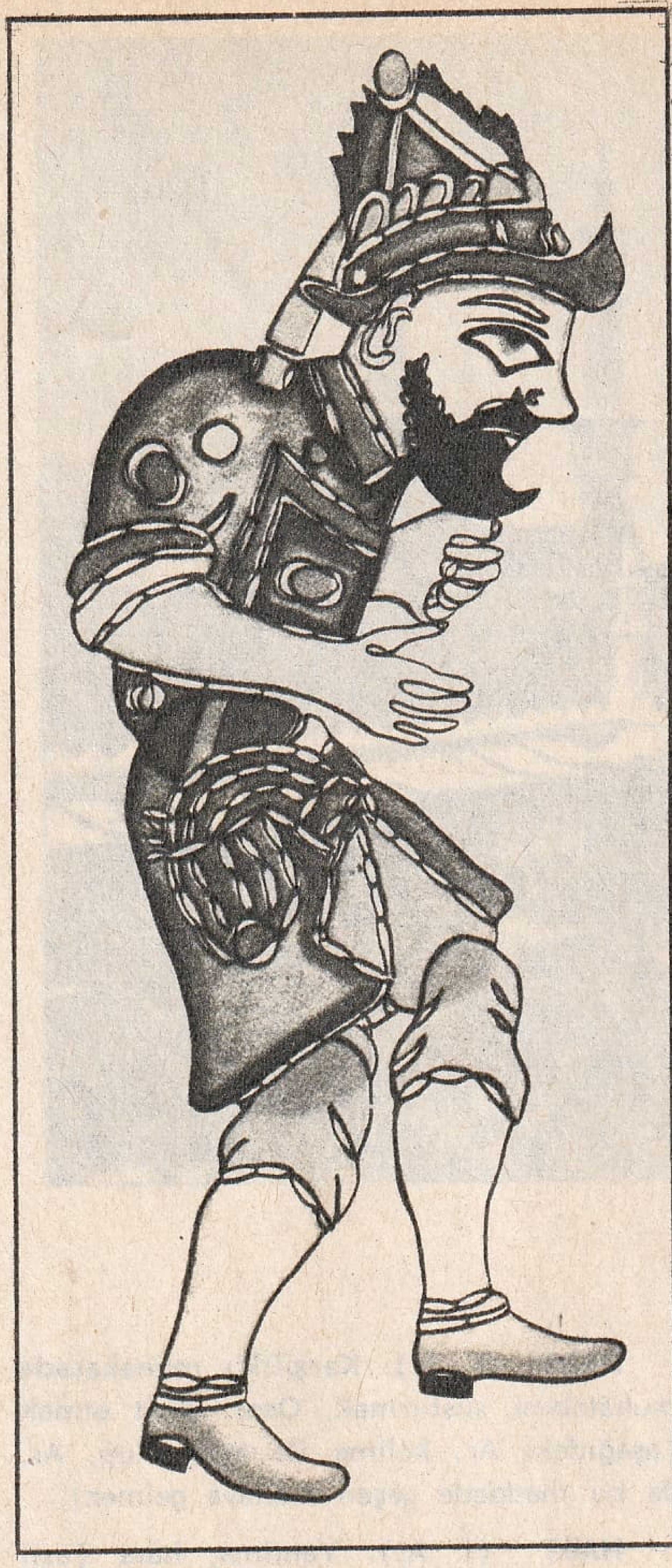

Hacivat

ni boynuz yapıştırarak kan alan cerrah veya berber, Ar. haccâm.

HÂCÂT (i. A. c.) (m. hâcet). Hâcetler, dilekler. bk. Hâcet.

HACCÂC-ÂNE (i. A.). Haccâc'a yakışacak ağır zulüm (Haccâc, Emevî devri Arap valilerindendir).

HACCÂM (i. A.). Hacamat yapmayı sanat edinen cerrah, hacamatçı.

HACCÂR (i. A.). Taşçı, taş işçisi.

HÂCCE (i. A. «hâc» dan mü.). Hacca gitmiş kadın, hacı olmuş kadın: Hâce hanım.

HACCETMEK (f.). Hac farîzasını yerine getirmek.

HÂCE bk. Hâcet.

HÂCE (i. F.). **1.** Efendi, ağa, çelebî, seyyid, sahip. **2.** (Türkçe: hoca) Muallim, öğretmen, üstat: Mektep hocası, coğrafya, hesap, yazı hocası. **3.** Sarıklı efendi, molla: Hoca efendi, hoca kıyafeti.

HÂCEGÂN (i. F. c.) (m. hoca) (Türkçe m.). Vaktiyle Bâbıâlî kalemleri efendilerinden, hususî bir rütbe taşıyan adam: Dîvân-ı hümâyûn hâcegânı, hâcegân rütbesi. bk. Hâce.

HÂCEGÂNLIK (i.). Vaktiyle Bâbıâli kalemleri efendilerine verilen büyücek bir rütbe olup Tanzimat'tan sonraki rütbe-i hâmiseye eşitti.

HÂCEGÎ (i.). Tacir: Bedestende hacegî.

HACEL (i. A.). Utanma, utanıp şaşırma.

HÂCELİK (i.) (halk dilinde: hocalık). **1.** Efendilik, sahiplik. **2.** Öğretmenlik, muallimlik, okutma vazifesi: Mektepte bir hocalık aldı. **3.** Eskiden Ulemâ kıyafeti, talebe ve molla sıfatı.

HACER (i. A.) (c. ahcâr). Taş, Fars. seng: **Hacer-i şecer** = Taş, odun, değersiz ve iktidarsız adam. **Hacer-i esved** = Kâbe-i mükerremenin kapısı yanında, duvarda bulunan siyah göktaşı, hac töreninde ziyaret edilir. **Hacer-ül-cev** = Havadan düşen taş, göktaşı: **Hacer-i semâî** = Fezada kendi başına veya toplu surette devreden çeşitli büyüklükte taşlar.

HÂCET (i. A.) (c. hâcât, havâyic). **1.** İhtiyaç, lüzum, iktizâ: Bu kadar tafsilâta ne hâcet? Böyle zahmetlere hâcet yok. **2.** Muhtaçlık, zaruret. **3.** Lâzım ve zarurî olan şey: İnsanın birçok hâcetleri vardır. **Def-i hâcet** = **1.** Muhtaç olunan şeyi elde etme. **2.** Abdest. **Kazâ-i hâcet** = Abdest etme. **Kadıyyül-hâcât** = Her hâceti defeden Tanrı. **Havâyic-i zarûriyye** = İnsanın zarurî olarak muhtaç olduğu yiyecek, içecek ve giyecek gibi şeyler (Ar. terkiplerde «hâce» suretinde kullanılır): **İndel-hâce, ledel-hâce** = Lüzumu hâlinde.

HÂCET-MEND (i. F.). İhtiyaç ve zarureti olan, muhtaç.

HÂCET-REVÂ (i. A.). İhtiyâcı gören, gideren.

HACI (i. A. «hâc» dan galat) (c. hüccâc). Yılın belirli zamanında Kâbe-i şerifeyi ziyaret edip hac farîzasını yerine getirmiş adam: Hacıları götüren vapur geldi: **Hüccâc-ı Müslimîn** = Müslüman hacılar (Hıristiyanlığın kutsal yerlerini, bilhassa Kudüs'ü ziyaret eden Hıristiyanlar'a da hacı denir). **Hacıotu** = Bir çeşit bitki, kan kurutan. **Hacıbaba** = Hacı olmuş ihtiyar ve muhterem adam (çoğunun hacı olduğu düşünülerek Araplar'a ve bilhassa yaşlılarına denir). **Hacılar bayramı** = Kurban bayramı, Ar. ıyd-ı adhâ. **Hacı hoca** = Hacı olmuş dindar adam. **Hacıyatmaz** = Ne türlü atılsa ağırlığının olduğu tarafa

dönüp ayaküstü duran oyuncak. **Hacılar yolu** = Saman yolu, Fars. kehkeşân.

HACILARYOLU, HACIYOLU (i.). Samanyolu.

HACIYATMAZ (i.). **1.** Dibindeki ağırlık dolayısıyle yere nasıl bırakılırsa bırakılsın, dik bir durum alan oyuncak. **2.** mec. Müşkül durumlarda kendisini çabucak toparlamayı beceren kimse.

HÂCİB (i. A.) (hicâb'dan). **1.** Kapıcı, perdedâr. **2.** Eski İslâm devletlerinde başmâbeynci, saray nâzırı veya vekil-i mutlak ve vezîr-i âzam vazifesini yapan büyük memur. **3.** Kaş (bu mânâ ile c. havâcib, tes. hâcibeyn). **4.** (tıp) Ara-zarı.

HACİF (i. A.) (tıp). Karın gurultusu.

HACÎL (i. A. «hacâlet» ten i.). Utanmış, mahcup, Fars. şermende.

HACİM (HACM) (i. A.). Bir cismin büyüklüğü, büyüklük, cüsse, cesamet, cism: Ağırlıkta bundan hafifse de hacmi büyüktür.

HACİR (HACR) (i. A. fıkh). Bir kanunî sebepten dolayı birinin kendi malını kullanmaktan alıkonulması.

HÂCİR (i. A.). **1.** Hicret eden, göçen. **2.** Sayıklayan hasta.

HACİVAT (i.). Karagöz oyununda halk görüşünün ve duyuşunun temsilcisi olan Karagöz'e karşı, kendisini halktan üstün görme, bilgiçlik taslama, kitap dili kullanma gibi özenişleri temsil eden şahsın adı olup bu karakterde bulunanlar için söylenir.

HACİZ (HACZ) (i. A. hukuk). Birinden alacağını kurtarmak için bir mal veya mülkünü mahkeme tarafından rehin hükmüne koyup zapt veya satışını isteme muamelesi.

HÂCİZ (i. A. «hacz» den). **1.** Ayıran, bölen, tefrik eden. **2.** (anatomi) Bedenin içindeki bazı oyukları ayıran bölme zarlarına denir: **Hicâb-ı hâciz** = Göğsü karından ayıran büyük zar, diyafram.

HACLE (i. A.). Gerdek, gelin odası gerdek odası. bk. Hacle-gâh.

HACLE-GÂH (i. A. F.). Gelin odası, (hacle kelimesinde zaten yer adı bulunduğundan, tekrar gâh yer eki getirerek haclegâh şeklinde kullanmak doğru olmamakla beraber yine de kullanılmıştır).

HACLET (i. A.). Utanma, Ar. hacâlet (az kullanılır).

HACLET-ENGÎZ (i. A. F.). Utandırıcı, utanç verici.

HACM bk. Hacim.

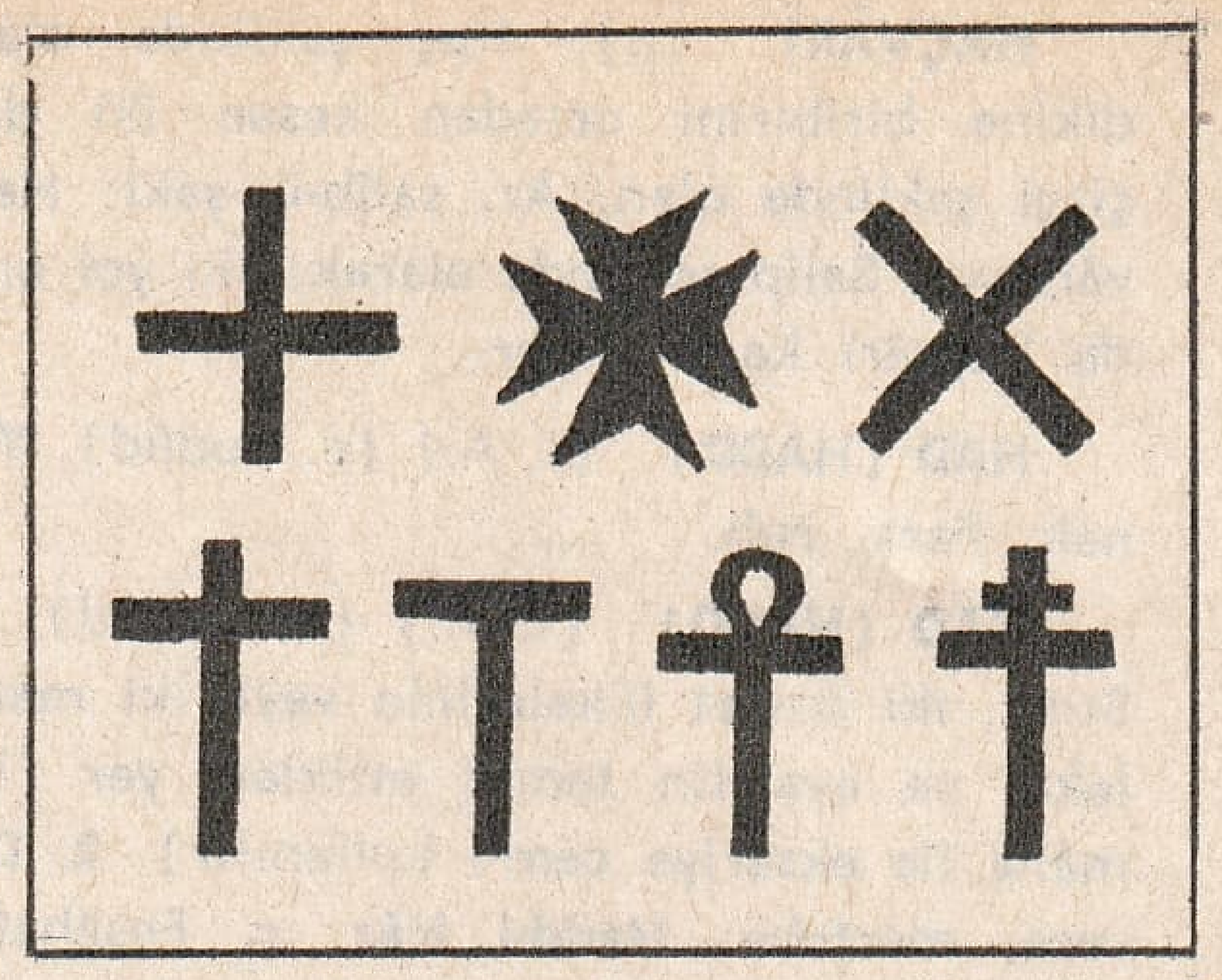

Çeşitli haçlar

HACMEN (i. A.). Büyüklük bakımından, cüsse itibariyle, cesametçe: Ağır ise de hacmen küçüktür.

HACZETMEK (f.). Haciz koymak.

HAÇ (i.) (Ermenice'den). Hazret-i Îsâ'nın gerildiği çarmıhı takliden, Hıristiyanlar'ın kutsal saydıkları, birbirini kesen iki hattan ibaret şekil, Ar. salîb, Fars. çelîpâ, ıstavroz: **Haç çıkarmak** = Hıristiyanlar'ca kendi alın ve göğüslerinde el ile haç resmini yapmak: **Haçı suya atmak** = Belirli günde Ortodokslar tarafından törenle bu fiili icra etmek. **Kızılhaç** = Kızılay'ın Hıristiyanlar'daki senbolü, Osm. Salîb-i Ahmer. bk. Salîb.

HAÇAN (i.) (aslı: kaçan). Ne vakit, ne zaman ki.

HAÇLAMAK (f.). Çarmıha germek, haç şeklinde bir tahtaya mıhlayarak asmak: Hıristiyanlar, Yahudiler'in Hazret-i Îsâ'yı haçladıklarına inanırlar.

HAÇLILAR (i.). XI. - XIII. yüzyıllarda Avrupalı Hıristiyanlar tarafından Müslümanlar'a karşı açılan savaşlara katılanlar.

Haçlı seferlerine katılan askerler.

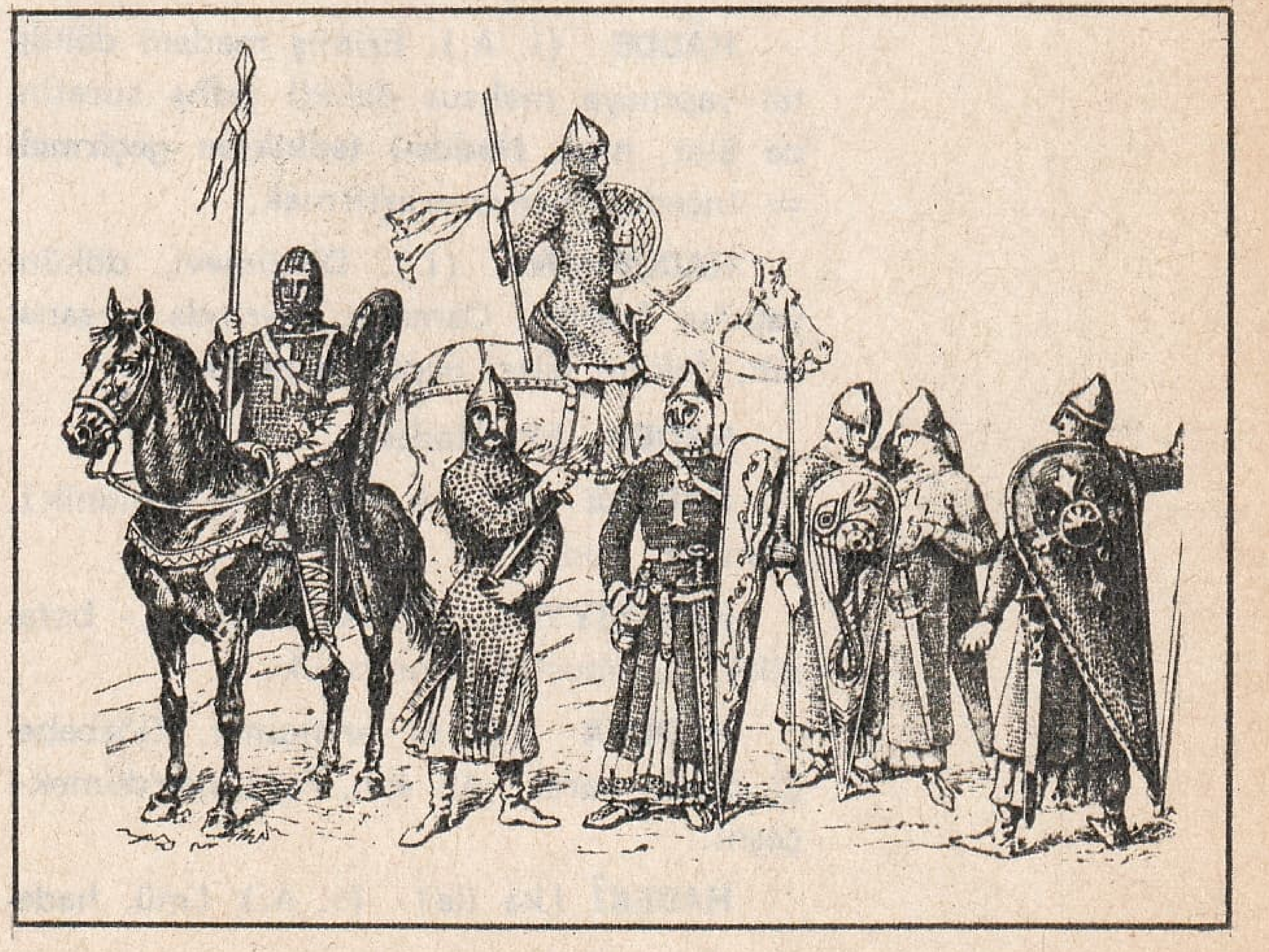

HAÇVÂRÎ (i.). Haç şeklinde olan, dikine biribirini ortadan kesen iki düz çizgi şeklinde olan, Ar. salîb-üş-şekl: Haçvârî yol. Salip şeklinde olarak: İki yol orada haçvârî karşılaşıyor.

HAD (HADD) (i. A.) (c. hudûd). Yanak, Fars. ruh.

HAD (HADD) (i. A.) (c. hudûd). **1.** Sınır, iki devlet ülkelerinin veya iki memleket ve eyaletin temas ettikleri yer (bu mânâ ile ekseriya cem'i kullanılır). **2.** Derece, mertebe: **Hadd-i îcâz** = Fesâhatin çok yüksek bir derecesi. **3.** İnsanın kadir ve derecesi, gerçek pâyesi, değeri: Haddini bilir adamdır; insan haddini tecavüz etmemeli; benim haddim değildir; haddim olmayarak. **4.** Şerîat hükümlerine uygun ceza: Hadd-i şer'îsini vermek; yalan şahidin hadd-i şer'îsini vermek; yalan şahidin şer'î haddi nedir? **5.** (mantık) Kazıyeyi terkip eden iki kısmın her biri: Hadd-i ekber, hadd-i asgar. **6.** (matematik) Cebirde bir denklemi yapan kısımların beheri (Fr. terme). **Birine haddini bildirmek** = Lâyık cezayı vermek. **Hadden ziyade, bî-had** = Pek çok. **Hadd-i zâtında** = Zaten, tab'an, doğuştan, fıtreten.

HADÂİK (i. A. c.) (m. hadîka). Hadîkalar, bahçeler. bk. Hadîka.

HADÂRET (i. A.). Alçak gönüllülük.

HADÂSET (i. A.). Yenilik, gençlik: **Hadâset-i sin** = Yaş küçüklüğü.

HÂDD (i. A. hiddet'ten if.) (mü. hâdde). **1.** Sivri, ince uclu. **2.** Keskin, **3.** Sert, pek tesirli. **4.** (tıp). Şiddetli ve iltihaplı (yara, çıban). Fr. aigue. **5.** (matematik): **Zâviye-i hâdde** = Dik açıdan daha dar olan açı, mukabili: Münferice.

HADDÂD (i. A. hadîd'den imüb.). Demirci (az kullanılır).

HADDÂDÎ (i. A.). Demircilik.

HÂDDE (i. A.). Erimiş madeni döküp tel yapmaya mahsus delikli safha suretinde âlet. mec. **Hadde-i tedkikten geçirmek** = İnceden inceye araştırmak.

HADDEHÂNE (i.). Dökümevi, döküm yapılan fabrika. Osmanlı devrinde tersanenin, döküm işleri yapan bölümü.

HADEB bk. Hadebe.

HADEBE (i. A. anatomi - botanik). Kambur, yumru.

HADEBİYYET (i. A. anatomi - botanik). Kamburluk, yumruluk.

HADEKA (i. A. anatomi). Gözbebeği, gözün karası, Ar. ayn, Fars. merdümek-i çeşm.

HADEKÎ (ka ile) (i. A.) (mü. hadekıyye). Gözbebeğine veya karasına ait.

HADEM bk. Hâdim.

HADEME (i. A. c.) (m. hâdim) (hadem ve hüddâm gibi). Bir resmî dairenin ayak işlerini gören adamlar ki, odacı ve kapıcı kabîlinden olup kendilerine mahsus kıyafetleri de vardır: Vilâyet hademesi (halk dilinde müfret mânâda kullanılır). **Hademe-i hâssa, hademe-i şâhâne** = Tanzimat'tan sonra saray aşkerinin bazı sınıfları.

HADENK (i. F.). Ok.

HADER (i. A. tıp). Bir uzvun uyuşması: **Hader-il-benân** = Parmak uçlarının uyuşması. **Hader-i umumî** = Bütün vücutta görülen uyuşma hâli.

HADES (i. A.). **1.** Yeni çıkan, yeni şey. **2.** Cümle parçalarından fiilin beyan ettiği hal ki, olma veya yapma gibi bir mânâdan ibarettir: Hades beyan eder bir kelime. **3.** (fıkıh) Abdest ve guslün yenilenmesini icab ettiren hal ve vaka.

HADIM (i. A. hâdim = hizmet eden'den). Erkekliği alınmış erkek, tavâşî: Hadımağası. **Hadım etmek** = Erkekliğini giderici ameliyatta bulunmak, (insanı) enemek.

HADIMAĞASI (i.). Eskiden saraylarda ve büyük konaklarda haremle selâmlık arasında hizmet gören hadım.

HADİ (e.). Haydi.

HÂDÎ (i. A.) (mü. hâdiye) ,«hüdâ» dan if.). Doğru yolu gösteren, hidâyet veren.

HADÎA (i. A.). Oyun, hile, Ar. mekr, hud'a.

HÂDÎ-AŞER (i. A.). On birinci.

HADÎCE (i. A). Erken doğan kız çocuğu.

HADÎD (i. A. hiddet'ten smüş.) (m. hadîde). **1.** Öfkeli, hiddetli, titiz, Ar. gazûb. **Hadîd-ül-mizâc** = Hiddeti galip, çabuk kızar. **2.** Şiddetli, şedîd, keskin. **3.** Demir, Fars. âhen.

HADÎDÎ (i. A.) (mü. hadîdiyye). Demire ait veya demirden yapılmış.

HADÎD-ÜL-MİZÂC (i. A.). Öfkeci, öfkeli, çabuk kızar.

HADÎKA (i. A.) (c. hadâik). Ağaçlı bahçe, ağaçlık: **Hadâik-ı hâssa** = Padişah sarayının bahçeleri.

HÂDİM (i. A. hedm'den if.) (mü. hâdime). Yıkan, tahrip ve hedmeden. **Hâdim-ül-lezzât** = Lezzetleri yıkan yani ölüm.

HÂDİM (i. A. hidmet'ten if.) (mü. hâdime) (c. hüddâm, hademe). Hizmet eden, hizmetçi, hizmetkâr: Onun menfaat-

lerine hâdim olmak istemem. **Hâdim-ül-Haremeyn-iş-Şerîfeyn** = Mekke-i Mükerreme ile Medîne-i Münevvere'ye nisbetle Yavuz'dan beri Osmanoğulları'na mensup İslâm halîfelerinin aldığı tevazu unvanı.

HÂDİR (i. A.). **1.** Ötücü güvercin. **2.** Kişneyen aygır.

HADÎS (i. A. hades'ten smüş.) (mü. hadîse). **1.** Yeni, Ar. cedîd, Fars. nev-zuhûr **Hadîs-üs-sin** = Genç. **2.** Sonradan ortaya çıkan, eski olmayan (bu mânâ ile «hâdis» daha çok kullanılmıştır). **3.** (c. ehâdîs). Peygamberimiz'in sözü veya bir iş ve hareketi: Hadîs-i şerif; ilm-i hadîs; nakl-i ehâdîs-i şerîfe.

HÂDİS (i. A. hudûs'tan if.) (mü. hâdise). **1.** Yeni zuhur eden veya vuku bulan, meydana çıkan: Bir mesele hâdis oldu. **2.** Eski olmayan, soradan vücuda gelmiş, yaratılmış, Ar. mahlûk: Âlem hâdistir. **3.** Yeni, Fars. nevzuhur.

HÂDİSE (i. A.) (c. havâdis, hâdisât). **1.** Olay, vak'a, vâkıa, vuku bulan hal ve keyfiyet, macera: **Hâdisât-ı dehr** = Zamanın olayları. **2.** (tıp) Bir hastalığın devamı sırasında ortaya çıkan hal, hastalığın tesadüfen başka bir renk alması, ârıza. **3.** (c. havadis). Haberler, vukuat, yeni vuku bulmuş işler: Bugünkü gazetelerde hiç havadis yok: Yurt havadisi, dış havadis.

HADİSELİ (i. A. T.). Tatsız hadiselerle geçen toplantı, gösteri vs.

HADİSENE bk. Haydisene.

HAD-NÂ-ŞİNÂS (i. A. F.). Haddini bilmez, kendini bilmez.

HAD-NÂ-ŞİNÂSÂNE (i. A. F.). Haddini bilmezcesine.

HADRÂ (i. A.) (müz. ahzar). Yeşil. bk. Ahzar.

HADS (i. A.) (c. hadsiyyât). **1.** Zan, tahmin. **2.** Sezgi, seziş, Fr. intuition.

HADSÎ (i. A.). **1.** Zan ve tahminle ilgili **2.** Sezgili.

HADSİYYÂT bk. Hads.

HADSİZ (i.). Muayyen olmayan, hesapsız, sayısız; belirli olmayan, çok.

HADŞE (i. A.). Zihin tırmalanma, vesvese, gocunma.

HAFÂ (i. A.). **1.** Gizlilik, bir şeyin gizli, sır ve mahrem olması. **2.** Gizli şey, sır.

HAFAKAN (i. A. tıp). Yürek oynaması, çarpıntı.

HAFÂYÂ (i. A. c.) (m. hafiyye). Gizliler. bk. Hafiye.

HAFAZA (f. A.) («hıfz» dan müfred mâzi ve 3. şahıs müzekker olup bazı dua tabirlerinde birleşik zamirler ve Allah kelimesi ile beraber kullanılır). **Hafazan-Allah** = Allah bizi saklasın. **Hafaze-k-Allah** = Allah seni saklasın.

HAFAZA (i. A. c.) (m. hâfız). Hâfızlar. İnsanın iyi ve kötü işlerini yazmakla görevli melekler: Hafaza-i kirâm. bk. Hâfız.

HAFAZANALLAH (i. A.). Allah bizi korusun (kötü bir ihtimalden bahsedilirken söylenir).

HAFFÂF (i. A.). (halk dilinde: kavaf). Ayakkabı çeşitleri satan adam (son zamanlarda eski tarzda ve kaba ayakkabıları veyahut terlik ve emsali gibi şeylerin hazırlarını satanlar için söylenmiş; kunduracıdan ayrılmıştır). **Haffaf işi** = Ucuz satılmak üzere pek aşağı malzeme ile yapılmış âdî ayakkabı; âdî iş.

HÂFIK (i. A. «hafakan» dan if.). Müfredi, dilimizde kullanılmaz. Türkçe: Hafıkan. **Hâfıkayn** = Doğu ve batı c. Havâfık: **Cihât-ı erbaa** = Dört cihet: Doğu, batı, kuzey, güney; ufuklar.

HÂFIZ (i. A. «hıfz» dan if.) (mü. hâfıza) (c. hâfızîn, huffâz). **1.** Saklayan, koruyan, muhafaza ve sıyânet eden: **Hâfız-ı Mutlak, Cenâb-ı Hayrülhâfızîn** = Allah. **2.** Kur'ân-ı Kerîm'i hıfzedip ezberden okuyabilen: Hâfız-ı Kur'ân, hâfız-ı kelâm. **Hâfız-ı kütüb** = Bir kütüphanede kitapları muhafaza edip, okumak isteyenlere veren adam, kütüphane müdürü, Fr. conservateur. **Kuvve-i hâfıza** = İnsandaki hatırlama kuvveti.

HÂFIZA (i. A. «hıfz» dan if. mü.). İnsandaki hatırlama hassası, kuvve-i hâfıza: O adamın hâfızası pek kuvvetlidir.

HÂFIZIKÜTÜP (HÂFIZ-I KÜTÜB) (i. A.). Eskiden kütüphanelerdeki kitapların bakım ve korunmasını sağlayan kimse, kütüphane memuru.

HÂFIZ-I MESNEVÎ (i. A. F.). Mevlâ-nâ'nın Mesnevî'sini tamamen ezberleyen şahıs.

HÂFÎ (i. A.). **1.** Çok ikrâm eden, insanı güler yüzle karşılayan. **2.** Yalınayak yürüyen veya koşan.

HAFÎ (i. A. hafâ'dan smüş.) (mü. hafiyye). Gizli, saklı. Celî mukabili: **Hafî ve celî** = Açık ve kapalı.

HAFÎD (i. A.) (c. ahfâd). Evlât oğlu, erkek torun.

HAFÎDE (i. A.). Kız torun.

HAFÎF (i. A.). Türk musikisinde 32 zamanlı bir büyük usul.

HAFİF (HAFÎF) (i. A. hifef'ten smüş.) (mü. hafîfe). **1.** Ağır olmayan, Fars. sebük: Pamuk en hafif katı cisimlerdendir. **2.** Ciddî ve mühim olmayan, ağırlığı olmayan: Hafif adam, hafif mizaçlı, hafif meşrepli. (istihkâm) **Hafif istihkâm** = Savaş zamanında alelacele yapılan geçici istihkâmlar.

HAFÎF-İ TÜRKÎ bk. Darb-ı Türkî.

HAFİFLEMEK (f.). Rahatlamak, hafif bir hal almak, ağırlığı azalmak, hızı azalmak.

HAFİFLEŞMEK (f.). **1.** Hafiflemek. **2.** mec. Ağırbaşlılığını kaybetmek.

HAFİFLİK (i.). Hafif olma hali. Sıkıntının azalması. mec. Ağır başlı hareket etmeyiş.

HAFİFMEŞREP (f.). Serbest davranışlı, iffeti şüphe uyandıran kadın.

HAFİFSEMEK (f.). Hafife almak, istihfaf etmek.

HAFİR bk. Hafr.

HÂFİR (i. A.). At gibi hayvanların tırnak kaplı ayağı.

HAFÎR (i. A.). Kazan, çukur açan.

HAFÎRE (i. A.) (c. hafâir). Kazılmış yer, çukur.

HAFİT bk. Hafîd.

HAFİYE (HAFİYYE) (i. A.) («umûr-ı hafiyye» den kısaltılmıştır). Gizli işler için kullanılan polis memuru, detektif.

HAFİYYÂT (i. A. c.). Gizli işler, sırlar: Hafiyyât-ı umûr.

HAFİYYEN (i. A.). Gizli olarak, gizliden: Hafiyyen söyledi, hafiyyen geldi.

HAFİYYETEN (i. A.). Gizli, saklı olarak, gizlice.

HAFÎZ (i. A.). Saklayan, muhafaza eden, hâfız: **Hafîz-Allah!** = Allah saklasın (saklayıcıdır) (yalnız bu tâbirde geçer).

HAFÎZ-ALLAH (i. A.). Allah saklasın, Allah korusun!

HAFNİYUM (i.). Senbolü Hf, atom ağırlığı 178,3 olan bir eleman.

HAFR (i. A.). Toprağı kazma, kazma ile yeri açma, eşme: Kuyu hafretmek; temellerin hafri.

HAFRİYYÂT (i. A. c.). Kazmaya ait işler, toprak işleri, eski eserleri toprak altından çıkarmak için yapılan kazılar: Arkeologlar hafriyyât yapıyor.

HAFTA (i. F.). Zamanın bölünüşünde yedi günlük müddet, yediden ibaret olan günlerin bir devri, Ar. esbuğ: Bu hafta; geçen hafta; gelecek hafta; her hafta; haftada bir; haftalarca.

HAFTALIK (i.). **1.** Her hafta ve haftada bir vâki olan: **Haftalık gazete** = Haftada bir çıkan. **2.** Hafta itibariyle verilen ücret veya aylığa karşılık her hafta verilen para: Bu mürettibin haftalığı ne kadardır? Bugün, haftalık dağıtma günüdür. Mağaza haftalığı kesti.

HAFTALIKLI (i.). Haftalık ücretle çalışan: Haftalıklı rençber.

HAFTAYM (i. İng.). Bir futbol oyununun kırk beşer dakikalık iki kısmından her biri.

HAFZ (e. A.). Arapça gramerde çekim tabiri için kullanılır («cer» daha çok kullanılır). bk. Cer.

HAH (e.). Tamam, işte: Hah! Benim aradığım budur.

HÂH (i. F. hâsten fiilinden imas). **1.** İsteyen, arzu eden: **Hayr-hâh** = Herkesin iyiliğini arzu eden. **Bed-hâh** = Herkesin kötülüğünü arzu eden. **2.** İstek, arzu: **Dil-hâh** = Gönlün isteği. **3.** e. Gerek, ister: Hâh kâfir, hâh mü'min. **Hâh-nâhâh** = İster istemez; isteyerek veya istemeyerek (yapılmaya mecbur olunan iş).

HAHAM (i.). Mûsevîler'in dince âlimi ve başı, râhibi: **Başhaham, hahambaşı** = İsraîlîler'in mezhepçe en büyük reisleri.

HAMAMHÂNE (i.). Hahambaşının iş gördüğü yer.

HAHAMLIK (i.). Mûsevî râhipliği.

HÂHÂN (i. F.). Arzulu istekli.

HÂHER (i. F.). Kız kardeş, Fars. hemşîre.

HÂHER-ZÂDE (i. F.). Hemşirezâde, kız kardeş çocuğundan yeğen.

HÂHİŞ (i. F.). İstek, isteyiş, arzu.

HÂHİŞGER (i. F.). İstekli, arzulu, tâlib.

HÂHİŞ-GERÎ (i. F.). İsteklilik.

HÂİB (i. A. «haybet» ten if.). İsteğine erişemeyen, başarı gösteremeyen, muvaffak olamayan, mahrum, Fars. bîbehre.

HÂİB (i. A. «heybet» ten if.) (mü. hâîbe). Korkak.

HÂİBEN (i. A.). Mahrum olarak, meramına nail olmayarak: Hâiben döndü.

HÂİF (i. A. «havf» tan if.). Korkak.

HÂİL (i. A. «hevl» den if.) (mü. hâile). Korkunç, ürpertici: Bir seda-yi hâil: Bir korkunç ses.

HÂİL (i. A. «havl» den if.). İki şey arasında bulunup birinden diğerinin görünmesine veya birleşmelerine engel olan: Ağaçlar hâil olduğundan köşkten deniz gö-

rünmüyor; kapalı havada bulutlar güneşe hâil olur.

HÂİLE (i. A.) (Osmanlıca'da uydurulmuştur). Sonu facia ile biten tiyatro eseri, Fr. tragédie.

HÂİN (i. A. «hıyânet» ten if.) (c. havene). Hıyanet eden, doğrulukla hareket etmeyip hile düzenleyen, emniyeti kötüye kullanan, gördüğü iyiliğe karşı nankörlük eden: Hâin adam hiçbir vakit hayır görmez: **Hâin-i memleket, hâin-i devlet** = Memleketine ve devletine karşı ihanet eden.

HÂİNÂNE (i. F.). Hâincesine hâinlikle.

HÂİNLEŞMEK (f.). Hain bir hale gelmek.

HÂİNLİK (i.). Hıyânet, insanın gördüğü iyiliğe veya devletinin menfaatlerine karşı çıkması ve zarar vermeye çalışması.

HÂİR (i. A. «hayret» ten if.). Şaşırmış, şaşa kalmış, hayrette bulunan, Ar. mütehayyir.

HÂİT (i. A.) (c. hîtân). Duvar, cidar.

HÂİZ (i. A.). Mâlik, sahib, taşıyan, Ar. hâmil: Hâiz-i ehemmiyet; filân rütbe ve nişanı hâizdir.

HAK, HAKK (i. A. hukuk). **1.** Doğruluk, doğru ve gerçek olan şey, bâtıl mukabili: Hak budur; hakkı söylemeli. **2.** Adl, adalet, hakkı koruma, insaf: Haktan katiyen ayrılmamalı. **3.** Bir adama ait. olan şey: Hakkımı vermediler, hakkını istiyor; hakk-ı sarîh. **4.** Bir iş ve zahmetin karşılığı: Emek hakkı, ayak hakkı. **5.** Bir adamın emeğine karşı alacaklı olduğu maddî veya mânevî karşılık: Ana, babanın, öğretmenin hakkı pek büyüktür. **6.** Pay, hisse: **Makas hakkı** = Makas payı; ateş hakkı. **7.** Adalet ve hakkaniyetin kendisi olan veya doğru olup bâtıl olmayan Allah: Hak-Taâlâ; Cenâb-ı Hak'tan dilerim. Bir isme bağlanarak «d» edatı ile beraber dair ve ait mânâsını ifade eder: Onun hakkında birtakım sözler oldu; bu husus hakkında bazı tafsilât verdi; bu, sizin hakkınızda hayırlı oldu. **Hakkı olmak** = Doğru söylemek, sözü doğru ve haklı olmak: **Hakkınız vardır** = Doğru söylüyorsunuz; bunu yapmaya, istemeye hakkım yok mudur? **Hakketmek** = Hak kazanmak, eriştiği bir karşılık ve mükâfata ait bir hizmette bulunmak: Siz bu rütbeyi, bu nişanı hakkettiniz. **Hakkı için** = Yemin tâbiri: Allah, peygamber hakkı için. **Hakkından gelmek** = Üstün gelip intikam almak veya birine lâyık olduğu cezayı vermek. **Hak kazanmak.** = Haklı çıkmak. **Hakkuşu** = İshak kuşu. **Hakuran (hakkuran)** = Penbe kumru. **Hak vermek** = Tasdik etmek. **Hakkını yemek** = Alacağını vermemek veya değer ve emeğini kabûl etmemek: O adamın hakkı yenmez, değeri inkâr edilemez. **Hak yolu** = Doğruluk veya Tanrı yolu, Fars. râh-ı Hudâ. **Elhak** = Doğrusu, Ar. hakkaa. **Bihakkın** = Hakkıyle, haklı olarak. **Bigayrihakkın** = Haksız yere, hakkaniyete aykırı olarak. **Nâhak** = Haksız. **Su hakkı** = Kadınlar hamamında sarfolunan su için verilen para. c. **1.** Herkesin hakkından, alacağından ve adaletten bahseden ilim: Hukuk ilmi, hukuk fakültesi. **2.** Kanunun cinayete ve cezaya ait kısımlarından veya fıkhın itikat ve mezhep kısmından başka, sırf alacak, vereceğe ait kısmı: Hukuk mahkemesi. **3.** Ahbaplık, dostluk, her birinden diğerine geçmiş iyilik ve hizmet hakları: Aramızda eski hukuk vardır; onunla hukukum pek eskidir.

HAK (i. A.) (mü. hakka). **1.** Doğru, gerçek: Bu söz haktır; Hak dini. **2.** Adalet ve hak duygularına uygun, haklı, lâyık.

HÂK (k ince) (i. F.). Toprak, toz, Fars. türâb: **Hâk-i pây** = Ayağın tozu. **2.** Mezar, toprak: Filânın hâkine hürmeten. **Hâk ile yeksân** = Toprakla beraber yıkılmış, eseri kalmamış: Timur birçok ülkeyi hâk ile yeksân eyledi.

HAK (HAKK) (k ince) (i. A.). **1.** Kazıma, oyma, maden, taş, tahta vesaire üzerine demir kalemle çukur veya kabartma şekiller vesair oyma: Mühür, harf kalıpları hakketmek. **2.** Bir yazı vesaireyi çakı, kalemtıraş vesaire ile kazıyarak yok etme: Şu noktayı hakketmeli.

HAKAİK (ikinci a uzun ve her iki k da kalındır) (i. A. c.) (m. hakikat). Hakikatler. bk. Hakikat.

HÂKAN (i.). Türkler'de büyük han, hanlar hanı, imparator, büyük imparator. Kaan ve kağan kelimelerinin Ar.-Fars. telâffuzuna uydurulmuş şeklidir.

HÂKANÎ (ka uzun) (i. A.) (mü. hâkaniyye). Hâkana mensup ve ait, Ar. sultânî, Fars. şâhâne: Tapu ve kadastro idaresi. **Hudûd-ı hâkanî** = Osmanlı devleti hududu.

HÂKANLIK (i.). **1.** Hâkan olma hali. **2.** Hâkanla idare şekli. **3.** Hâkanın hâkimiyetindeki ülke.

HAKARET (ikinci a uzun) (i. A.). Hürmetsizlik, itibarsızlık, saygısızlık, hor, hakir görme, kötü muamele etme: Zavallılığı sebebiyle bir adama hakaret etmek insanlık şânından değildir. **Hakaret görmek, çekmek** = Tahkir edilmek, saygısız muameleye uğramak.

HAKARET-ÂMÎZ (ikinci a uzun) (i. A. F.). Hakaretle karışık.

HAK-BÎN (i. A. F.). Hak görücü, hak verici, hakkı gören.

HAKÇA (i.). Doğrusu.

HÂKDÂN (ke ile) (i. F.). Toprak yeri, dünya, arz.

HAKEM (i. A.). İki tarafın aralarını bulmak için, anlaşarak seçtikleri kimse: Hakem tayin etmek; hakem komisyonu.

HÂKEZÂ (i. A.). **1.** Böylece, bu suretle. **2.** Yine öyle, kezalik: Ben oyunu sevmem, siz de hakezâ (vesaire ve gayrihu, ilââhıre gibi bir mânâ ile, yani Fr. etc. yerine kullanılması yanlıştır).

HAK-GÛ (i. F., Ar. Hak, Fars. güften = söylemek). Doğru söyleyen, hakkı teslim eden, doğru sözlü.

HAK-GÜZÂR (i. F., Ar. hak, Fars. güzâşten = yerine getirmek). Hakkı yerine getiren, haktan ayrılmayan.

HÂKÎ (i. A. «hikâyet» ten if.) (mü. hâkiyye). Nakil ve hikâye eden: Leylâ ile Mecnun efsanesini hâkî bir kitap.

HÂKÎ (i. F.) (c. hâkiyân). **1.** Toprağa mensup, ait veya topraktan ibaret olan, dünya adamı, insan. **2.** Toprak rengi.

HAKÎK (HAKIYK) (i. A. hak'tan smüş.) (mü. hakıyka) (c. ihkaa). Haklı, müstahak, bir şeye hakkı olan, lâyık.

HAKİKAT (HAKIYKAT) (i. A.) (c. hakâyık). **1.** Bir şeyin doğrusu, asıl, gerçek, Ar. künh, mahiyet: Bu işin hakikatı anlaşılmadı; hakikat-i hâl. **2.** Mecaz ve teşbihin gayrı, asıl, gerçek, asıl mânâ: Mecaz hakikatin köprüsüdür. **3.** Kâinat, tabiat ve ulûhiyyet hakkında benzetmeler dışında kalan ve apaçık görünen doğruluk: Şeriat, tarikat, mârifet, hakikat. **4.** Sadakat duygusu, hakka bağlılık: O adamın hakikati çoktur, hakikatli insan (bu mânâ dilimize mahsustur). **5.** Gerçek, gerçekten, doğrusu: Hakkikat bu bina pek güzel oldu. Arapça tâbirlerde «hakıyka» suretinde kullanılır. **Filhakika** = Gerçekten, aslında.

HAKİKAT-BÎN (i. A. F.). Hakikatı, gerçeği, doğruyu gören, doğru görüşlü.

HAKİKATEN (i. A.). Hakkıyla, gerçekten, bihakkın: O, hakikaten büyük adamdır; o adam hakikaten ustadır.

HAKİKAT-GÛ (i. A. F.). Doğru söyleyen, gerçek ve doğru sözlü.

HAKİKATLİ (i.). Vefakâr, sadık, doğru: Çok hakikatli adamdır.

HAKİKAT-PEREST (i. A. F.). Hakikatı, gerçeği, doğruluğu çok seven.

HAKİKATSİZ (i.). Vefâsız, dostluğu ve hakları unutan.

HAKİKATSİZLİK (i.). Vefâsızlık, sevgi ve dostlukta sebatsızlık.

HAKİKAT-ŞİNÂS (i. A. F.). Hakikatı, doğruyu, gerçeği tanıyan, bilen, seven.

HAKİKAT-ŞİNÂSÂNE (i. A. F.). Hakikatı, gerçeği, doğruyu tanıyana yakışacak surette.

HAKİKÎ (ka ile) (i. A. hakikat'ten imen.) (mü. hakıykıyye). Sahih, gerçek, doğru, aslî, sahte veya mecazî olmayan: Hakikî yakut.

HAKÎM (i. A. «hikmet» ten smüş.) (c. hükemâ). **1.** Üstün zekâsı ve yüksek ahlâkıyla seçkin adam, filozof: Lokman hakîm, Yunan hakîmleri. **2.** İlim ve felsefe mütehassısı. **3.** Bütün ilim ve fenleri bilen adam, ansiklopedist, âlim, allâme: Hakîm-i zû-fünûn. **4.** Tıb ilmi mütehassısı, tabip, doktor (bu mânâsıyle Türkçe'de «hekîm» şekli yerleşmiştir). **Hakîm-i Mutlak** = Tanrı.

HÂKİM (i. A. hükm'den if.) (mü. hâkime) (c. hükkâm). **1.** Hükmeden, âmir, galip: Hâkim soy, hâkim millet. **2.** Üstte bulunan, havalesi olan: Kale, şehre hâkim idi; noktai hâkime. **3.** Yargıç: Ağır ceza hâkimi. **4.** Vali, âmir, Ar. âmil, bir memleketin idaresiyle görevli olan kimse: Memleketin hâkimi. **5.** Hükümdar, emîr, hân: Buhârâ, Hıyve, Afgan hâkimi. **Hâkim-i hakîkî, hâkim-i mutlak** = Tanrı.

HÂKİMÂNE (i. F.). Hükmederek, hâkimlik ve âmirlik tavır ve tarzıyle: Hâkimâne bir tavırla; hâkimâne emrediyordu.

HAKÎMÂNE (i. F.). Hakîme lâyık hal ve surette: Hakîmâne tavır ve hal; hakîmâne sözler; hakîmâne hareket etmek.

HÂKİME (i. A.) (hâkim'in müennesi). **Hey'et-i hâkime** = Hâkimler heyeti. **Evsâf-ı hâkime** = Hâkim vasıflar.

HÂKİMİYET (HÂKİMİYYET) (i. A.). Hâkimlik, âmirlik. Devletin, ülkesi ve ahalisi üzerindeki iktidarı, yüksek ve siyasî iktidar, Fr. souveraineté.

HÂKİMLİK (i.). **1.** Âmirlik, hâkimlik, hüküm ve emretme. **2.** Yargıçlık, kadılık, nâiplik.

HAKİR (i.). **1.** Kumaşın parlak ipek yolları. **2.** Yol yol ipekli kumaş.

HAKÎR (ka ile) (i. A. hakaret'ten smüş.) (mü. hakîre). İtibârı, değeri olmayan, küçük görülen, horlanan, güçsüz, hürmet ve sevgi gösterilmeyen. Eskiden tevâzu ve mahviyet tâbiri olarak kullanılırdı: Bu abd-i hakîr; bu fakîr-i hakîr.

HAKÎRÂNE (ka ile) (i. F.). İtibârı, değeri olmayan bir adama ait olan yahut olarak, eskiden bu da yine tevâzu yerin-

de kullanılırdı: Arîza-i hakîrânem; hakîrâne ifâde-i hâle cür'et eylerim.

HÂKİSTER (i. F.). Kül.

HAKKA (ikinci a uzun) (i. A.). Doğru. **Elhak; hakka ki** = Doğrusu bu ki.

HAKKÂK (ke ile) (i. A. hâk'ten imüb). Maden, şimşir vesaire üzerine çelik kalemle yazı, resim ve çeşitli şekiller oymak sanatını bilen ve yapan adam. Fr. graveur.

HAKKÂKLIK (i.). Maden vesaire üzerine çelik kalemle oyma sanatı: Hakkâklık mühim bir sanattır.

HAKKÂM (i. A.) (akkâm'dan galat). bk. Akkâm.

HAKKANİYET (ikinci a uzun) (i. A.) (Türkler'in Ar. kaide ile yaptıkları bir kelimedir). Hakka yakın muamele, hakka uyma ve tâbi olma, adalet, insaf.

HAKKANİYETLİ (i.). Adalet ve insafa yakın olan, âdil, âdilâne: Hakkaniyetli adam; hakkaniyetli karar.

HAKKANİYETSİZLİK (i.). Adaletsizlik, insafsızlık.

HÂKKETMEK (ke ile) (f. A. T.). Ağaç, maden veya taş üzerine yazı veya şekil oymak.

HAKKINDA (e. A. T.). Üzerine, için: Bu mesele hakkında konuşalım.

HAKK-I SÜKÛT (i. A.). Sükût hakkı, susma payı, bir kimseye bildiğini söylememesi için verilen para veya tâviz.

HAKKIYLE (i. A. T.). Gereği gibi, hakkını vererek.

HÂK-İ PÂ (i. F. hâk = toprak, pây = ayak). Ayağın toprağı, tozu, yahut ayağın bastığı toprak, yer (saygı mübalağası olarak kullanılır): Hâkpâyinize geldim, hâkpâyinize takdim ettim («hâkpayiniz geldiniz» suretinde yanlış kullanılırsa saygı değil hakaret olur).

HÂK-İ PÂY, HÂK-PÂY bk. Hâk-i pâ.

HAKLAMAK (f.). Hakkından gelmek, galebe çalmak.

HAKLAŞMAK (f.). Biribirine hakkını vererek alacak, verecek kalmamak.

HAKLI (i.). **1.** Hakka yakın, doğru, gerçek, sahih. **2.** Adalet, insafa yakın, âdilâne, insaflıca, munsıfâne. **3.** Alacağı olan, müstahak. **4.** Sözü veya işi doğru ve adalete muvafık olan: Siz haklısınız; bu dâvada kim haklı çıktı? Haklıyı haksızdan ayırmalı.

HAK-PEREST (i. F., Ar. hak, Fars. peresten = tapınmak). **1.** Tanrı'ya ibadet eden, yalnız Allah'a tapınan. **2.** Hak ve adaleti ve doğruyu tapınma derecesinde seven, doğrudan ayrılmayan.

HAK-PERESTÂNE (i. A. F.). Hakka tapınana lâyık bir şekilde.

HÂK-RÂH (HÂK-İ RÂH) (i. F.). Yol toprağı.

HÂK-RÛB (i. F.). Süpürge.

HÂK-SÂR (i. F.). Toprakla beraber, hor, hakîr (eskiden tevazu ve saygı tâbiriydi): Bende-i hâksârları.

HÂK-SÂRÎ (i. F.). Perişanlık, düşkünlük.

HAKSEVER (i. A. T.). Adaletle hareket eden, doğru bildiği şeyden ayrılmayan, dürüst.

HAKSIZ (i.). **1.** Doğru olmayan, bâtıl, çürük: Bu sözünüz, bu fikir haksızdır. **2.** Bir dâva veya meselede doğruyu tutmayan, eğri ve çürük tarafı tutan: Siz haksızsınız; o, haksız çıktı. (hal): Doğruya, adalet ve insafa uygun olmayarak. Haksız söylüyorsunuz.

HAKSIZLIK (i.). **1.** Eğrilik, doğru olmayış. **2.** Adaletsizlik, insafsızlık.

HAK-ŞİNÂS (i. F., Ar. hak, Fars. şinâhten = tanımak). Doğruyu, adalet ve insafı tanıyan ve teslim eden, hakka riayet eden, uyan.

HAK-ŞİNÂSÂNE (i. F.). Âdil bir şekilde, hakka riayet ederek.

HAK-ŞİNÂSÎ (i. A. F.). Hakşinaslık, doğruyu tanıma; hakka riayet etme.

HAKŞİNASLIK (i.). Hakşinâs olma hali.

HAL (HALL) (l ince) (i. A.). Sirke.

HÂL (i. A.) (c. ahvâl). **1.** Annenin erkek kardeşi, dayı (mü. hâle, T. teyze). **2.** Vücutta ve bilhassa yüzde görülen siyah benek, ben.

HAL (HALL) (l ince) (i. A.). **1.** Çözme, akd (bağlama) mukabili: Düğümü halletmek. **2.** Karışık veya müşkül bir meseleyi çözme, düzeltme, karar ve neticelendirme: Bir cebir problemini halletti; dâvamızı kim halledecektir? **3.** Şüphe ve tereddüde yer bırakmayacak surette izah etme, anlatma: Bir muammanın halli. **4.** Eritme, Ar. izâbe (bu mânâ ile «tahlil» kelimesini kullanmak daha doğrudur). **5.** (kimya). Bir cismi kimya usulleriyle, murekkep olduğu maddelere ayırarak terkibini bozma, analiz (bunun da doğrusu «tahlil» dir). **Hall ü akd** = İdare: Hall ü akd-i umûr (işlerin idaresi). **Hall ü fasl** = Tefsir, açıklama, çözüm: Dâvayı hall ü fasl etti.

HAL (HÂL) (l ince) (i. A.) (c. ah-

vâl). **1.** Oluş, bulunuş, Ar. suret, hey'et, keyfiyet: Ne haldesiniz? Kendisini fena bir halde gördüm; onun hâlini göz önüne getirin; o vakitki hâliyle şimdiki hâli arasında çok fark vardır. **2.** Şimdiki zaman, mazi (geçmiş) ile istikbal (gelecek) arası: İstikbali hâle feda etmemeli. **3.** Mecal, kuvvet, tâkat: Hâlim kalmadı; zavallının ayakta duracak hâli yoktur. **4.** Müşkülât, sıkıntı; dert: Bu işi görünceye kadar başıma hal geldi. **5.** Tasavvuf ve tarikat mensuplarının geçici olarak eriştikleri cezbe: Vecd ü hâl sahibi. **6.** Dert, keder, elem: Herkesin hâlini bir Allah bilir. **7.** (Türkçe gramerde): İsmin halleri. **8.** (gene Türkçe gramerde) Fiilde bugünkü zaman (hâl-i hâzır) kipi (sigası): Geliyor, gidiyor gibi. **Ehl-i hal** = Vecd-ü hal sahibi, gönül adamı. **Hâl-âşinâ, halden anlar** = İhtiyaç sahiplerinin hâline acıyan kendilerine yardım eden adam. **O halde** = O takdirde, öyle olursa **Behemehâl** = Her nasıl olsa, mutlaka. **Halbuki** = Şu kadar var ki, öyle iken: Hanım dışarı çıkmayı istiyor halbuki doktor daha müsaade etmiyor. **Hal böyle iken** = Böyle olduğu halde. **Beyân-ı hâl** = İnsanın bulunduğu hal ve durumu ifade etmesi, Osm. ifâde-i merâm, arz-ı hâcet. **Derhal** = O anda, hemen. **Sıa-i hâl** = Refah. **Şimdiki halde** = Bugünkü günde, Ar. elyevm. **Hal sormak** = Birinin nasıl olduğunu anlamak istemek, hatır sormak. **Arz-ı hâl** = **1.** Hâlini arz ve ifade etme. **2.** Bir iş için resmî bir yere sunulan istida veya bir kimseye verilen istek mektubu (bu ikinci mânâ ile bitişik olarak «arzıhal» yazılır. bk. Arzıhal). **Alâhâle** = Kendi hâlinde, bulunduğu halde. **Alâ-külli-hâl** = Her halde, her nasıl olsa. **Filhâl** = Ansızın. **Kendi hâlinde** = Görevi dışında işlere karışmaz, sâkin ve uslu adam. **Lisân-ı hâl ile** = Dil ile söylemediği halde hâli söyler gibi olma. **Ne hâl ise, her ne hâl ise** = Her ne suretle oldu ise. **Herhalde** = Her nasıl olsa. **«Halde»** tâbiri bir fiile eklenirse: **1.** Şart ve takdir ifade eder: O, geldiği halde biz de gideriz. **2.** Uyuşmazlık ve zıt olma durumu gösterir: Onlar bizi dâvet ettikleri halde biz mukabele etmedik.

HAL (HAL') (l ince) (i. A.). **1.** Çıkarmak, azletmek, ihraç etmek, mevkiinden atmak, bilhassa hükümdarı tahttan indirmek: II. Abdülhamid 1909'da hal' edildi. **2.** Karısını boşamak, çocuğu evlâtlıktan çıkarmak.

HÂL (l ince) (i. A.) (mü. hâliye) (aslı: halî). **Şimdiki, hâzır hâl** = Bu sene. **Mâh-ı hâl** = Bu ay. **Sene-i hâliye** = Bu sene.

HAL (l ince) (i. Saksonca). Kapalı toptancı pazar yeri: Sebze ve meyve hali.

HALA (HÂLE) (i. A.) (dayı demek olan «hâl» in müennesidir). Arapça'da teyze (annenin kızkardeşi), Türkçe'de babanın kızkardeşi (asıl Türkçe: çiçe, çiçi).

HALÂ (i. A.). **1.** Boşluk. **2.** Boş yer, içinde bir şey olmayan, fezâ, tenhâlık, boşluk. **3.** Havası alınmış yer. **4.** İnsanın yalnız kalmaya muhtaç olduğu yer, abdesthane, ayakyolu.

HÂLÂ (i. A.). **1.** Şimdi, Ar. el'ân, elyevm: Hâlâ İstanbul'da bulunan. **2.** Daha, henüz: Hâlâ sabah olmadı; gönderdiğimiz adam hâlâ gelmedi. **3.** Şimdi, «sâbıkan» ın zıddı: Hâlâ filân yer muhasebecisi bulunan.

HALÂHİL (i. A. c.) (m. halhâl). Halhâller, ayak bilezikleri. bk. Halhâl.

HALÂİK (ka ile) (i. A. c.) (c. halîka). Yaratılmış canlılar, insanlar, Ar. mahlûkat. bk. Halayık.

HALÂLÎ (i.). Pamuk ve bürümcükten imal edilmiş buruşuk yerli bez: Halâlî bez. **2.** Yaldızlı bakırdan veya meşin kaplı tahtadan mahfazası olan büyük saat, eski zaman saati: Halâlî saat. **3.** Halâlî bezden yapılmış: Halâlî gömlek. bk. Hilâlî.

HALÂS (i. A.). Kurtulma, Ar. rehâ: **Halâs olmak, bulmak** = Kurtulmak. **Halâs etmek** = Kurtarmak: Beni bu eziyetten kim halâs edecektir?

HALÂSKÂR (i. A. F.). Kurtarıcı.

HALAT (i. denizcilik). Kalın ip, gemi ipi: **Sabit arma halatı** = Dört kol ile bir fitilden örülmüş bir çeşit halat. **Halat çekme** = Bir halatı karşılıklı olarak çekme esasına dayanan bir oyun.

HÂLÂT (i. A. c.) (m. hâlet). Hâletler, durumlar. bk. Hâlet.

HALÂVET (i. A.). **1.** Tatlılık, şirinlik: Bu yemekte, bu şerbette halâvet yok. **2.** Tat, lezzet, zevk: Bu sözde hiçbir halâvet yoktur.

HALÂVET-BAHŞ (i. F., Ar. halâvet = tatlılık, Fars. bahşîden = bağışlamak). Tatlılık veren, tatlılandıran, lezzetini artıran.

HALÂVETLİ (i.). **1.** Tatlı, Fars. şîrîn, Ar. halva. **2.** Lezzetli, Ar. lezîz.

HALAY (i.). Bir orta ve doğu Anadolu halk dansı.

HALAYIK (i. A. c.) (m. halîka pek kullanılmamıştır): Yaratılmış canlılar ve bilhassa insanlar (Türkçe m.): Cariye, esir edilmiş veya satın alınmış kız veya kadın: Çerkes halayık, halayıklar.

HALA-ZÂDE (i. A. F.). Hala oğlu veya kızı.

HALBUKİ (e.). Öyle iken, hakikat şudur ki, şu kadar var ki, oysa ki. bk. Hâl.

HALC (i. A.). Pamuğu temizlemek için yay ile atmak.

HÂL-DÂR (i. A. F.). Benli, benekli.

HALDAŞ, HALDEŞ (i.). Hal arkadaşı, aynı halde olan, Fars. hemhâl: Onunla haldaşız.

HALDIR HALDIR (i. ses taklidi). Hızla ve ses çıkararak.

HÂLE (i. A.). Ayın etrafında bazen görünen ışık halkası, ay ağılı.

HALEB (i. A.). **1.** Sağılmış süt. **2.** Süt sağma.

HALEBÎ (hi. A.). Halebli, haleb şehri halkından olan.

HALECÂN (i. A.). Titreme, oynama, çırpınma (başlıca yürek oynaması hakkında kullanılır): Halecana uğradım, kalb halecanı.

HALECANLANMAK (f.). Halecana tutulmak.

HALEF (i. A.) (c. ahlâf). **1.** Sonradan gelen, birinin yerine geçen kimse, selef mukabili: **Selef ile halef** = Bir görevde önce bulunmuş adamla sonra onun yerine tayin olunan: Filân, memuriyette bana halef oldu; işten çıktı ama halefini bekleyecektir. **2.** Zürriyet, nesil, evlâd ve torunlar: Biz o şanlı ecdâdın ahlâfı değil miyiz? **Hayr-ül-halef** = Hayırlı evlâd, babasını hayırla yâd ettirmeye sebep olan oğul. **Nâhalef** = Hayırsız evlâd. **Halefen an selefin** = Seleften halefe, babadan oğula geçmek suretiyle.

HALEFÎ (i. A. anatomi) (mü. halîfe). Arkaya ve geriye mensup ve ait.

HALEL (i. A.). **1.** Açıklık, boşluk, rahne. **2.** Bozukluk, fesat, eksiklik, noksan: Akla halel gelir, halel getirir; sizin hazır bulunmamanız işimize halel verdi.

HALELDÂR (i. A. F.). «Bozulmak, sarsılmak» mânâsındaki «haleldar olmak» tâbirinde geçer.

HALEL-PEZÎR (i. F., Ar. halel, Fars. pezîriften = kabûl etmek). Eksik, fesat kabûl eden, nâkıs, bozuk: Bunca senelik hukuk, halel-pezîr oldu.

HÂLEN (i. A.). Şimdiki halde, hâl-i hâzırda. **Hâlen ve istikbâlen** = Şimdiki ve gelecek zamanda.

HÂLET (i. A.) (c. hâlât). **1.** Hal, sûret, keyfiyet, hey'et: Başıma bir hâlet geldi. **2.** Takdir: O hâlette, bazı hâlâtta. **3.** e. (Arapça gramerde) Îrâbın üç şeklinin beheri: Hâlet-i ref', hâlet-i nasb, hâlet-i cer. **Elhâletü-hâzihi** = Şimdiki halde, bugünkü günde. **Hâlet-i nez'** = Can çekişme,

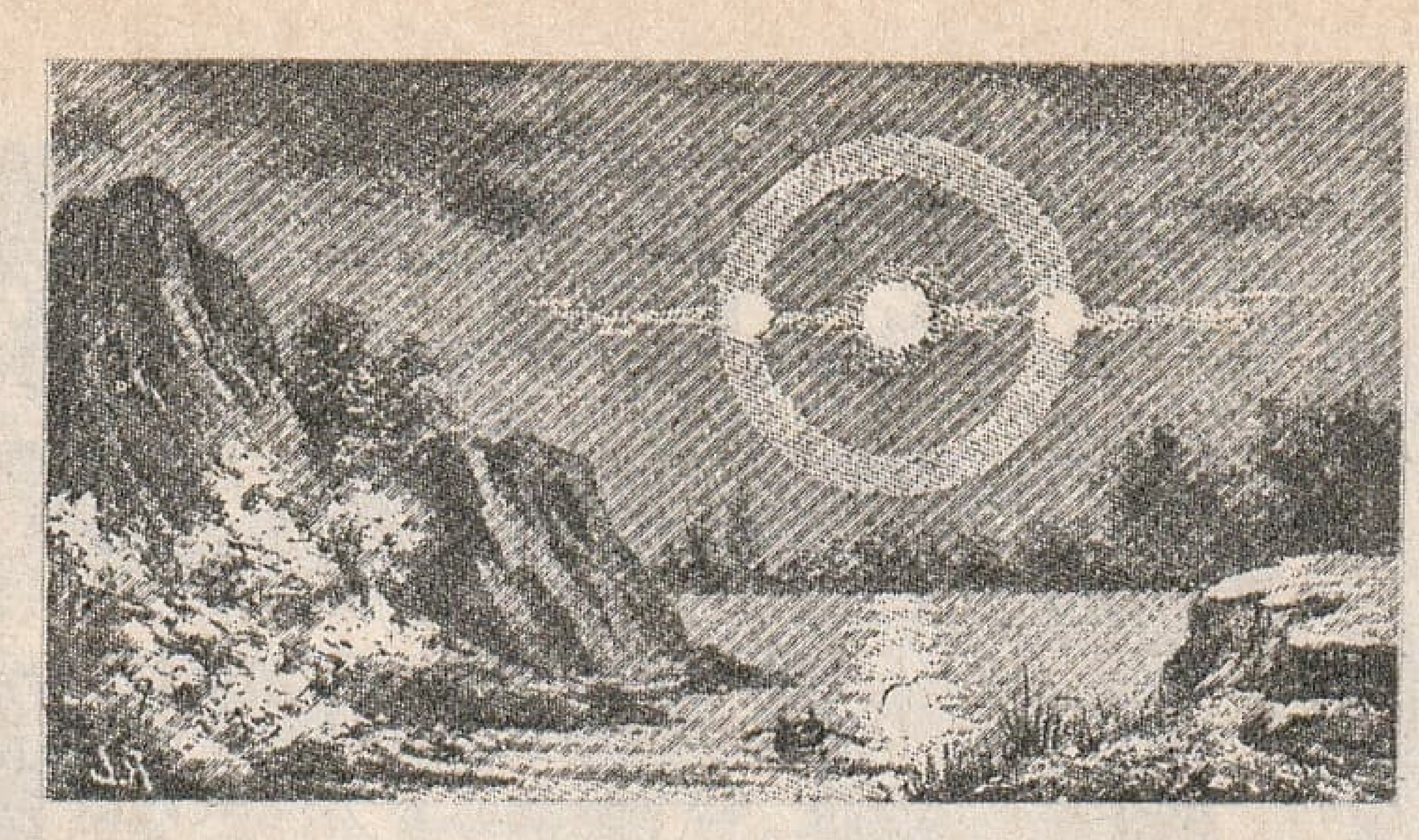

Hâle

Ar. ihtizâr. (tıp) **Hâlât-ı nâdire** = Az görülen hastalık belirtisi.

HAL'ETMEK (f.). Hükümdarlıktan düşürmek. bk. Hal (hal').

HALF (i. A.). And, yemin, kasem.

HALFA (i. A.). Mağrib (Kuzey Afrika) dağlarında vesair bazı yerlerde kendiliğinden yetişen uzun ve kalın bir cins ot ki, liflerinden ipek taklidi şeyler dokunur.

HALHÂL (i. A.) (c. halâhil). Kadınların ayaklarına taktıkları bilezik.

HALI yahut KALI (i.). Ölkerli oda kilimi: Halı döşetmek: Uşak, Gördes halısı, halı seccade.

HALICI (i.). Halı yapan ve satan veyahut döşeten. **Halıcılar** = Halıcı esnafı.

HALICILIK (i.). Halı dokuma san'atı veya ticareti.

HÂLÎ (i. A.) (mü. hâliyye) (müzekkeri dilimizde «hâl» suretinde kullanılıyor. bk. Hal). Şimdiki, hâzır: Sene-i hâliyye.

HÂLÎ (i. A. «halâ» dan if.) (mü. hâliye). **1.** Boş, Fars. tehî, içinde bir şey olmayan: Hâlî bir ev, hâlî sandık. **2.** Sahipsiz, ıssız, kimsesiz, tenha: Hâlî yer, hâlî sahralarda. **3.** Bir şeyden ârî, müstesna, berî: Bu hareketi bir sebepten hâlî değildir; iki şıkkın birinden hâlî olamaz. **4.** Meşguliyetsiz, uğraşılmayan, boş geçirilen: Hâlî bir vaktinizde; benim hiç hâlî vaktim yoktur: **Eyyâm-ı hâliyede** = Boş günlerde. **5.** Açık, boş olan: Hâlî yer, memuriyet. **... den hâlî olmak, durmak** = Yapmamak, etmemek: Çalışmaktan bir gün hâlî olmaz, durmaz. **Hâlî yerler, arazi-i hâliye** = Sahipsiz, işlenmemiz arazi ve toprak.

HALİÇ (HALÎC) (i. A.). **1.** Koy, körfez. **2.** Boğaz, kanal: **Halîc-i Kostantîniyye** = İstanbul'da, Kâğıthane'ye doğru giden körfez: **Halîc-i Fars** = Basra Körfezi.

HALİÇE veya **KALİÇE** (i.). Küçük halı, kilim, seccade.

HÂLİD (i. A. «hulûd» dan if.) (mü. hâlide) (c. hâlidîn, hâlidât). Dâim dâimî,

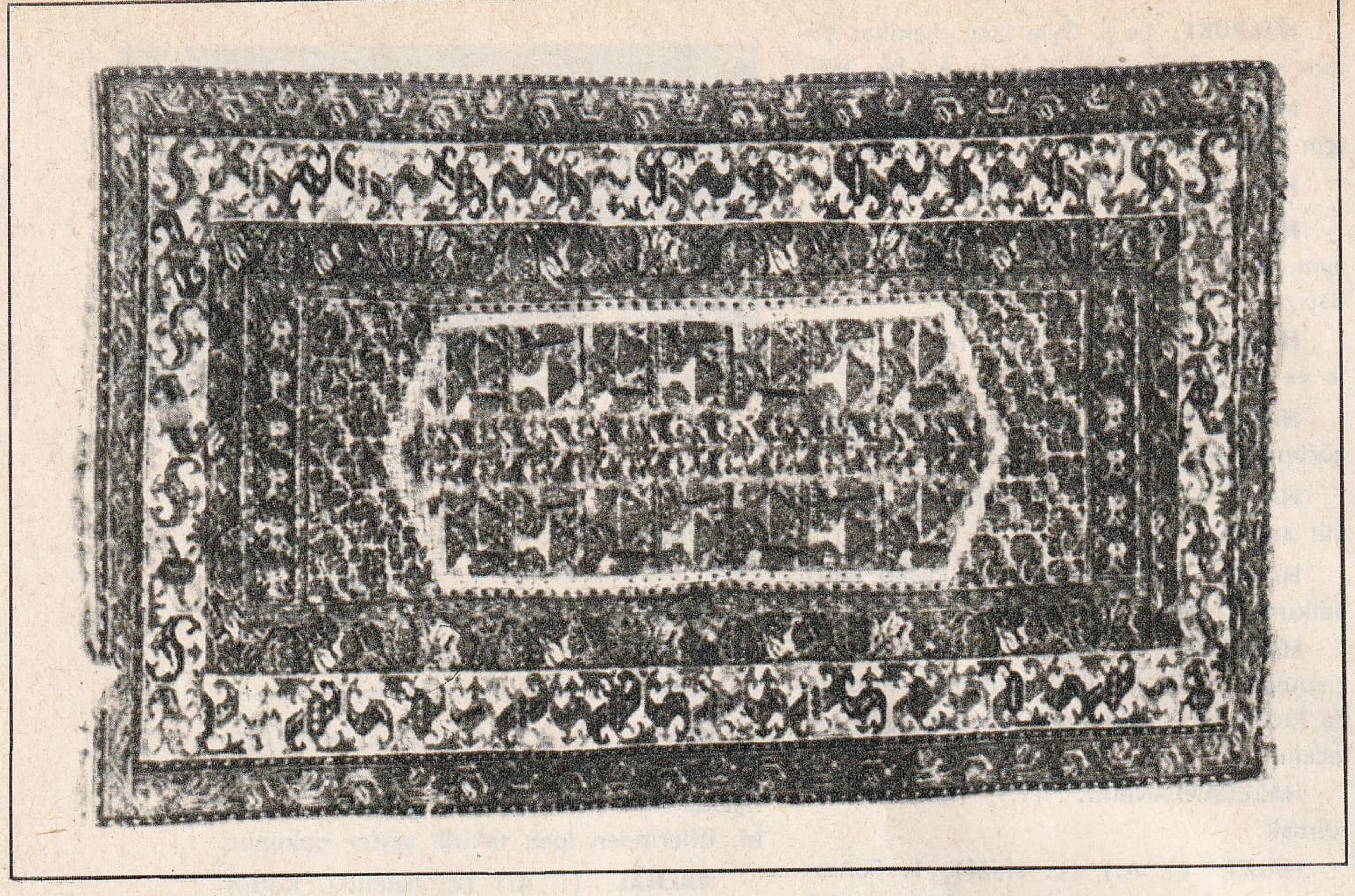

Halı

sürekli, Ar. sermedî. **Cezâir-i hâlidât** = Araplar'ın Kanarya adalarına verdikleri isim olup, o vakit bu adalar dünyanın en batı noktası kabûl edilerek boylam dairelerinin başlangıcı sayılmıştı.

HALÎFE (i. A.) (c. hulefâ). **1.** Vekil, halef, birinin yerine geçen adam. **2.** Peygamberimiz'in vekili ve halefi olan zat: Halîfe-i Resûlullah, halîfe-i İslâm. **3.** Eskiden Bâbıâlî kalemlerindeki kâtiplere denirdi: **Hacı halife** = Kâtib Çelebî'nin lâkabı (bu mânâ ile sonradan yalnız cem'i kullanılmıştır): **Mektûbî-i sadâret hulefâsından** = Başbakanlık hususî kalem kâtiplerinden. **4.** (Türkçe: kalfa) bk. Kalfa. **Hulefây-ı râşidîn** = İlk dört Halîfe: Hz. Ebû-Bekr, Ömer, Osman ve Ali. **Ser-halîfe** = Eskiden Bâbıâlî kalemlerindeki kâtiplerin başı ve en kıdemlileri: Filân kalemde ser-halîfe oldu.

HALÎFELİK (i.). Halîfenin görevi.

HÂLİK (i. A. «helâk» ten if.) (mü. hâlike). Helâk olan veya olabilen, fânî, bekasız.

HÂLİK (ka ile) (i. A. halk'tan if.) (c. hâlikıyn). Yaratan, yaratıcı: **Hâlık-ı âlem** = Âlemin yaratıcısı, Tanrı (esmây-ı hüsnâdan yani Allah'ın 99 adından biridir). **Hayr-ül-hâlikıyn, ahsen-ül-hâlikıyn** = Yaratıcıların en iyisi, en güzeli olan Tanrı.

HÂLİKIYYET (i. A.). Yaratıcılık, yaratmak hal ve sıfatı: Halıkıyyet yalnız Tanrı'ya mahsustur.

HALÎKA (i. A.) (c. halâik). Yaratılmış canlı, insan.

HALİL (HALÎL) (i. A.) (mü. halîle) (c. hullân, ahillâ). Dost, muhib, yâr: **Halîl-ullah, Halîl-ür-rahmân** = Hazret-i İbrahim'in lâkabıdır.

HALİL (i. A. «helâl» den smüş.). Koca, zevc.

HALÎLE (i. A. musiki). Zilsiz def ki, bilhassa bazı tarîkatlerde kullanılır.

HALÎLE (i. A. «halâl» den smüş.). Karı, zevce.

HALÎLE-ZEN (i. A. F. musiki). Halîle çalan san'atkâr.

HALÎM (i. A. «hilm» den smüş.) (mü. halîme). Uysal huylu, yumuşak; sert ve hiddetli olmayan.

HALÎMÂNE (i. A. F.). Yumuşak huylu olana yakışacak sûrette.

HÂLİS (i. A. «hulûs» tan if.). (mü. hâlise). Karışık ve sahte olmayan, saf, temiz, doğru, hilesiz: Hâlis yağ, hâlis gümüş. **Mahabbet-i hâlise** = Hilesiz sevgi.

HÂLİSÂNE (i. A. F.). Temizlik, doğrulukla, bir maksat altında olmayarak: Hâlisâne fikrimi söyledim.

HÂLİSİYYET (i. A.). Hâlislik, saflık, temizlik, doğruluk, hilesizlik: Benim sözümün, kalbimin hâlisiyyeti açıktır.

HALİSSÜDDEM (HÂLİSÜ'D-DEM) (i. A.). Saf kan, kanına başka kan karışmamış.

HALÎTA (i. A. kimya). Birkaç şeyin karışmasından meydana gelen, karma, alaşım.

HALÎ-ÜL-İZÂR (i. A.). Çapkın, edepsiz, açık meşrep.

HÂLİYÂ (i. A.). Şimdiki zamanda, şimdiki halde.

HÂLİYEN (i. A.). Boş olarak: Evi hâliyen bırakmışlar.

HÂLİYLE (i.). **1.** Olduğu gibi. **2.** Tabiî bir netice olarak: Bu şekilde çalışmakta devam edersen haliyle sınıfını geçersin.

HALK (aslında l ince) (i. A.) **1.** Yaratma, yaratış: Cenâb-ı Hak kâinâtı halk buyurdu. **2.** İcad, uydurma, iftira, kurma: Böyle sözler halk etmeye muktedirdir. **3.** İnsanlar, herkes, insan cemiyeti, umum: Halk rahatsız değildir, halka iyilik etmek; halk işitti. **4.** Cemaat, gürûh, kalabalık: Birçok halk toplanmıştı. **Halk-ı âlem** = Bütün insanlar. **Beyn-el-halk** = Halk arasında.

HALK (l ince) (i. A.). Boğaz: **hurûf-ı halk** = Eski alfabede çıkışları boğazdan olan ha, hı, ayn, gayn, kaf, he harfleri. **Râhat-ül-halkum** = Lâtilokum, lokum.

HALKA (i. A.). Ortası boş daire, ipten, telden veya madenden ufak kangal veya daire: Kulak, parmak, kapı halkası: **Halka halka** = Daire daire, kangal kangal, birkaç halka teşkil edecek surette sarılmış. **Halka-be-gûş** = Kulağı halkalı, âzad kabul etmez köle: Bende-i halka-begûş.

HALKA-BEGÛŞ bk. Halka.

HALKALAMAK (f.). Halka biçimine sokmak.

HALKALANMAK (f.). Halka biçimine girmek.

HALKALI (i.). Daire ve kangalları olan, birçok daireler teşkil edecek şekil ve biçimde bulunan.

HALKALILAR (i. zooloji). Eklembacaklılarla solucanları içine alan hayvan şubesi.

HALKAVÎ (i. A.) (mü. halkaviyye) (paleontoloji, anatomi, botanik). Halka veya halkalı şekil ve suretinde olan: **Fasîle-i halkaviyye** = Bir bitki türü.

HALK BİLGİSİ (i.). Halka ait türkü, masal, fıkra, atalar sözü, bilmece, tekerleme, efsane gibi değerleri inceleyen bilgi kolu, folklor.

HALKEN (i. A.). Yaradılışça, yaradılış yoluyla, görünüşte: Filan bahasına yalnız halken benziyor.

HALKÎ ve **HALKUMÎ** (i. A.) (mü. halkaviyye, halkumiyye) (anatomi). Boğaza mensup ve ait.

HALK MUSİKİSİ (i. A. T.). Klasik musikinin ve sanat musikisinin aksi. Halk arasında doğan ve yaşıyan, eserleri umumiyetle anonim olan musiki.

HALLAÇ (i. A. «halc» den imüb.). Pamuk atan adam: Hallaç dükkânı.

HALLAÇLAMAK (f.). Pamuğu atmak,

Halkalılardan bazıları.

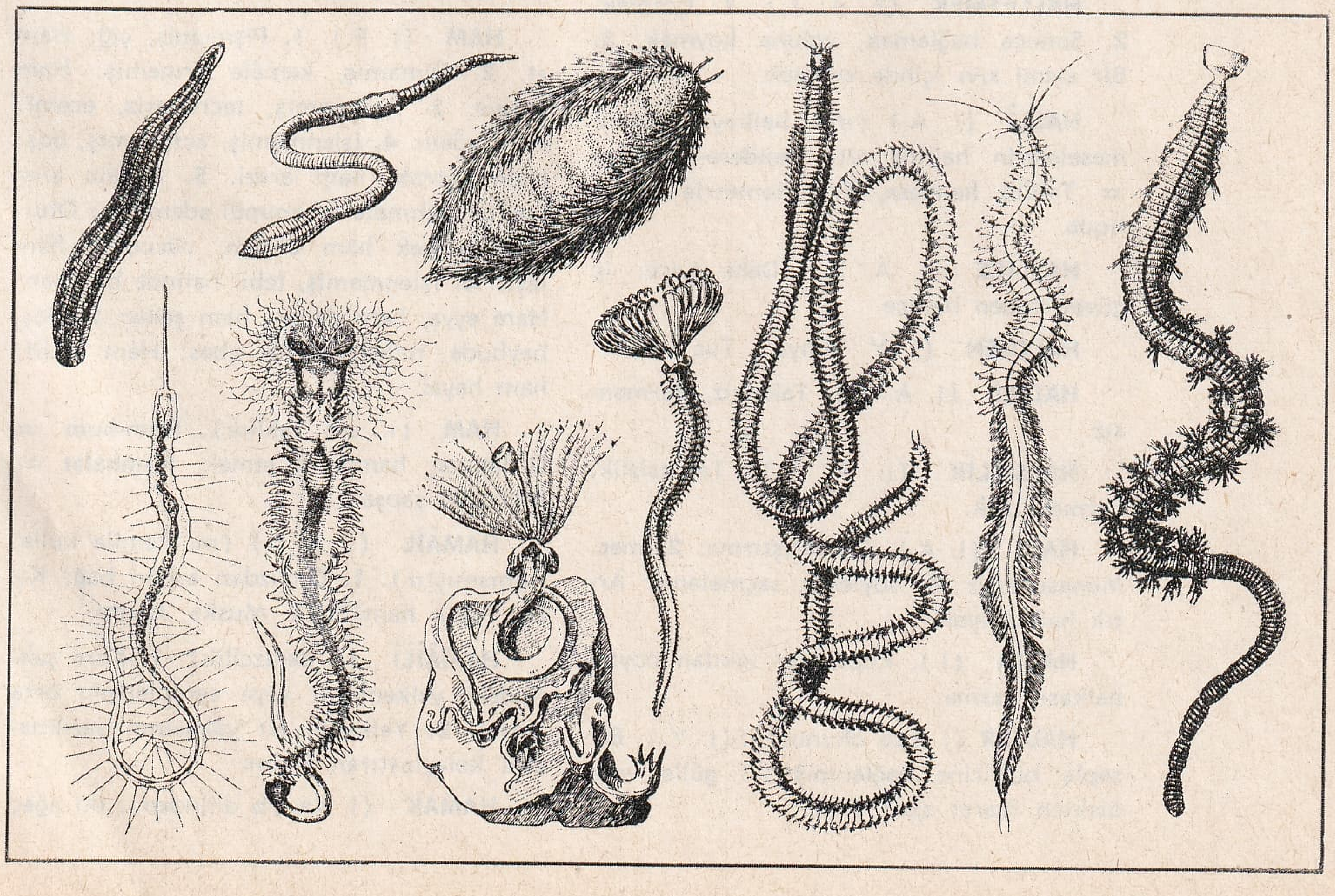

ayırıp kabartmak: Hallaçlar pamuğu okka ile hallaçlarlar.

HALLAÇLATMAK (f.). Pamuğu hallaca attırmak: Şu şilteyi hallaçlatmalı.

HALLAÇLIK (i.). Pamuğu atmak sanatı, hallaç sanatı.

HALLAÇ USÛLÜ (i. A. T. musiki). Türk musikisinde bir küçük usul.

HALLÂK (ka ile) (i. A. «halk» tan imüb.). Mübalâğa ile halk edici, çok yaratan: **Hallâk-ı âlem** = Tanrı'nın sıfatlarındandır. **Hallâk-ul-maânî** = Mânâ inceliklerini yaratırcasına bulup kullanan büyük şair.

HALLÂL (i. A. «hal'den imüb.). Pek fazla halleden, zorlukları çözmede pek mâhir: Hallâl-i müşkilât.

HALLANMAK yahut **HALLENMEK** (f.). **1.** Yeni hal peydâ etmek, değişmek, başka bir hale geçmek: Bu hâl ile hallendiğimiz vakit. **2.** İyi hâl peydâ etmek, hâli iyileşmek. **3.** Zikir sırasında kendinden geçmek.

HALLAŞMAK (f.). Birbirine hâlini, dert ve kederlerini söyleyip şikâyet etmek, dertleşmek, hasbıhâl etmek: Gelin hallaşalım.

HALLÂT (i. A. halt'tan imüb.). Ortalığı karıştıran, münâsebetsiz, yersiz sözler söyleyen.

HALLEDE (f. A.) (Ar.'da geçmiş zamanın 3. müfred şahsı olup dua yerinde bazı Ar. tâbirlerde bulunur). Dâim ve bâki etsin: **Halled-Allah** = Allah dâim ve bâki eylesin.

HALLETMEK (f. A. T.). **1.** Çözmek. **2.** Sonuca bağlamak, yoluna koymak. **3.** Bir cismi sıvı içinde eritmek.

HALLÎ (i. A.) (mü. halliyye). Fennî meselelerin halline ait: **Hendese-i halliye** = Tahlilî hendese, Fr. géométrie analytique.

HALLİCE (i. A. T.). Daha iyice: İç güveyisinden hallice.

HALOJEN (i. Y. kimya). Tuz veren.

HALSİZ (i. A. T.). Takatsiz, dermansız.

HALSİZLİK (i. A. T.). Takatsizlik, dermansızlık.

HALT (i. A.). **1.** Karıştırma. **2.** mec. Münasebetsiz söz söyleme, saçmalama: Artık halt ediyor.

HALTA (i.). Köpeklere takılan boyun halkası, tasma.

HALTER (l ince okunur) (i. Y.). Bir sapla birbirine bağlanmış iki gülle veya diskten ibaret spor âleti.

HALÛK (i. A.). İyi ahlâk sahibi, iyi huylu ve herkesle geçinir olan: Pek halûk adamdır.

HALVET (i. A.). **1.** Tenhaya çekilme, yalnız kalma: **Halvet etmek** = Büsbütün yalnız durmak veya biriyle tenha konuşmak üzere yalnız kalıp kimseyi içeriye almamak. **2.** Tenha yer, boş mahal: Halvete çekilmek. **3.** İbadet, zikir, riyâzet ve murakabe ile meşgul olmak üzere tenha bir hücreye kapanma: Halvete girmek; halvet etmek. **4.** Hamamın bir kurnalı ve yalnız bir adamın yıkanmasına mahsus bölmesi: Hamam halveti.

HALVET-GÂH (i. F. A.). Gizli görüşülecek yer, halvet yeri.

HALVET-GÜZÎN (i. F., Ar. halvet = tenhâlık, Fars. güzîden = seçmek). Halveti seçen, tenhaya çekilip ibâdet, zikir ve murakabe eden.

HALVET-HÂNE (i. F.). Halvet yeri, halvete mahsus hücre.

HALVETÎ (hi.) (galat bir tâbirdir). Halvete fazla ehemmiyet veren tarîkate mensup, Halvetiyye tarîkatinden: Tarîk-ı Halvetî, dervîş-i Halvetî, Halvetîler'in kıyafeti.

HALVET-NİŞİN (i. F., Ar. halvet, Fars. nişîden = oturmak). Halvette, yani tenhalıkta oturan.

HALVET-SERÂY (i. F.). Tenhaya çekilip oturmaya mahsus köşk.

HAM (i. F.). **1.** Bükülmüş, kemerli: **Ebrûy-ı ham** = Bükülmüş kaş. Büklüm, kıvrım: Ham-ı zülf. **2.** Kemer, kubbe.

HAM (i. F.). **1.** Pişmemiş, çiğ: Ham et. **2.** Olmamış, kemâle ermemiş: Ham meyve. **3.** Açılmamış, tecrübesiz, acemî: Ham adam. **4.** İşlenmemiş, açılmamış, boş: Ham toprak, ham arazi. **5.** Rahata alışmaktan zahmete tahammül edemiyen: Oturmaktan pek ham oldum, vücudüm hamlaştı. **6.** İşlenmemiş, tabiî halinde bulunan: Ham eşya, ham demir, ham şeker. **7.** Boş, beyhude, münasebetsiz, abes: Ham teklif; ham hayal.

HAM (i. ses taklidi). **Ham-hum** = Dırlanma; ham-hum etmek. **Hamhalat** = Biçimsiz, şapşal.

HAMÂİL (i. A. c.) (m. hamîle kullanılmamıştır). **1.** Omuzdan asılan bağ: Kılıç, nişân hamâili. **2.** Muska, tılsım.

HAMÂİLÎ (i. denizcilik). **1.** Kare şeklindeki yelkenlerin veya serenlerinin orta kısmı. **2.** Yelkenin alt yakasının sarılmasını kolaylaştıran kısım.

HAMAK (i. Karaib dilinden). İki ağaç

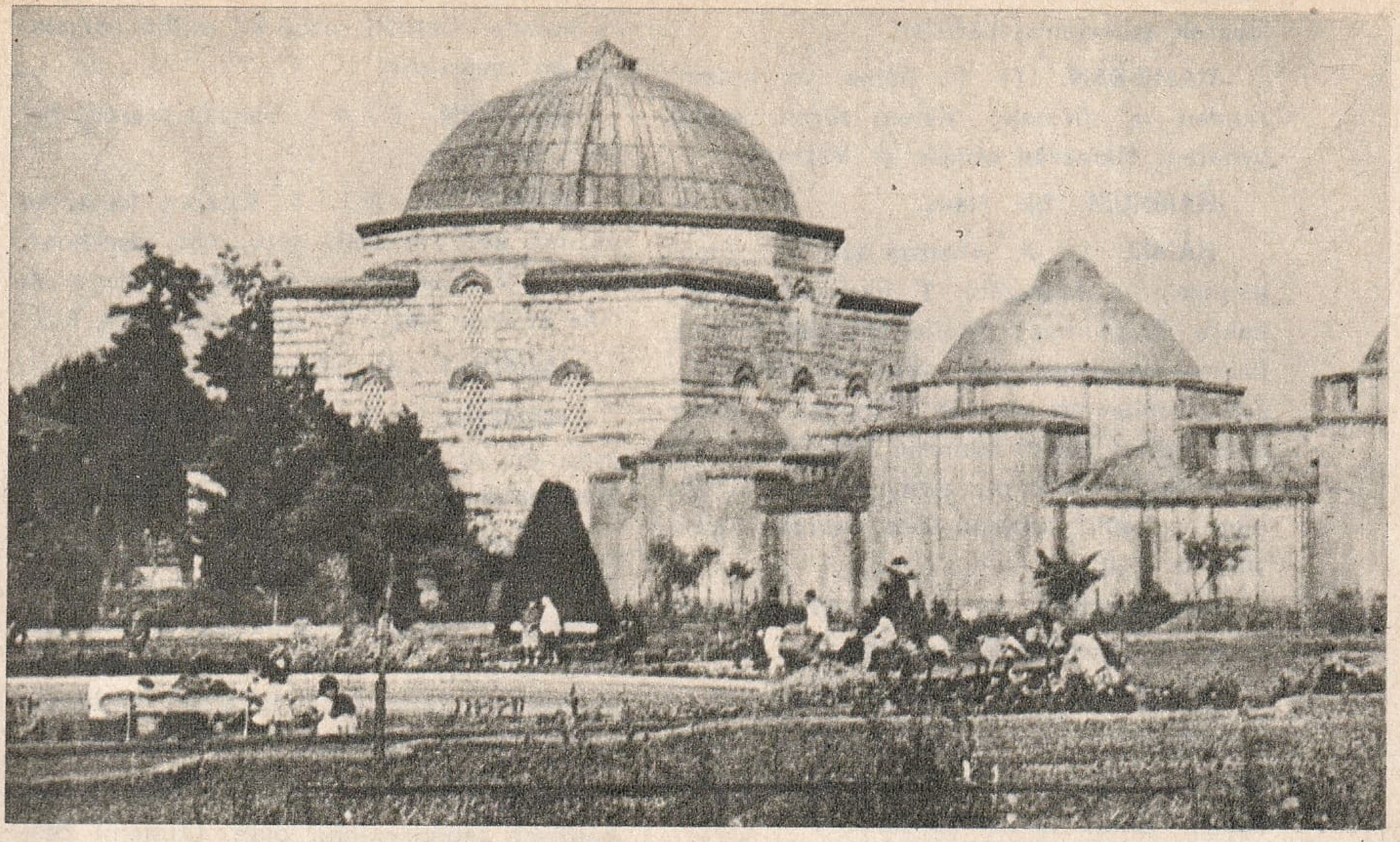

Bir hamamın dış görünüşü.

veya direk arasına asılarak içine yatılan ağ, ağ yatak.

HAMÂKAT (i. A.). Ahmaklık, budalalık: Hamâkat etti.

HAMAL (HAMMÂL) (i. A. «haml» den imüb.). Ücret karşılığında arkasında yük taşıyan adam: Gümrük hamalı, hamalbaşı, hamallar kâhyası. mec. Kaba ve terbiyesiz adam: Hamal gibi bir adam. **Sırık hamalı** = Ağır yükleri dört veya altı ve daha fazla kişi sırıkla kaldıran hamalların beheri. **Hamal katarı, gemisi** = Yük taşımaya mahsus demiryolu katarı veya gemi (eski tâbir).

HAMALİYE bk. Hammâliyye.

HAMALLIK (i.). Hamal iş ve sıfatı. mec. Kaba iş, fikir ve hal.

HAMAM, HAMMÂM (i. A.). Yıkanacak yer: Sıcak hamam; deniz hamamı; hamama girmek. **Hamam böceği** = Bilhassa hamamlarda yaşar bir çeşit böcek. **Kudret hamamı** = Sıcak maden suyu, ılıca, kaplıca.

HAMAMCI (i.). **1.** Bir hamam idare eden adam. **2.** Rüyâda kirlenerek cenabet olan.

HAMÂME (i. A.). Güvercin, kumru.

HAMARAT (i. aslı meçhul). Becerikli, elinden iş gelir, cerbezeli: Hamarat kadın.

HAMÂSET (i. A.). Yaratılıştan ve doğuştan cesaret ve kahramanlık.

HAMÂSÎ (i. A.). Kahramanlığa ait.

HAMÂSİYYÂT (i. A.). Hamâset anlatan şiirler.

HAMBAR (i. F. anbar'dan galat). Anbar. bk. Anbar.

HAM-BE-HAM (i. F.). Büklüm büklüm, kıvrım kıvrım: Ham-be-ham saçlar.

HAMBELÎ bk. Hanbelî.

HAMD (i. A.). **1.** Övme, medih, sitâyiş. **2.** Şükür, şükran, teşekkür (yalnız Cenâb-ı Hak hakkında kullanılır): **Hamdolsun** = Allah'a şükürler olsun. **Elhamdülillâh** = Hamd ve şükür Cenab-ı Hak'ka mahsustur, şükür Allah'a (bu tâbir en fazla bir işin ve yemeğin sonunda ve eski kitapların başında dua yerine kullanılır). **Bihamdullah, bihemditaâlâ** = Allah'ın inayetiyle. **Lehülhamd** = Allah'a şükürler olsun.

HAMDELE (i. A.) («elhamdülillâh» cümlesinden kısaltılmış). Kitabın başında «elhamdülillâhi Rabb-ül-âlemîn» cümlesini yazma veya söyleme (besmele'ye de bakınız).

HÂME (i. A.). Baş tepesi: **Hâme-pîrâyı tâzîm olan emr-nâmeleri** = Gelip baş üzerine konan mektup (eski saygı ve nezaket tâbirlerinden).

HÂME (i. F.). Kalem.

HÂME-GÜZÂR (i. F.). Kalemle yazılmış, Ar. muharrer, mektûb: Hâme-güzâr-ı vasf-ü târîf oldu (eski nezaket tâbirlerinden).

HAMEL (i. A. astronomi). Kuzu. **Hamel burcu** = 12 burçtan biri ki, Güneş mart ayında bu burca girer.

HAMELE (i. A. c.) (m. hâmil). Hâmiller, taşıyanlar, taşıyıcılar. bk. Hâmil.

Hamele-i Kur'ân = Kur'ân-ı Kerîm'i anlayarak ezberlemiş hâfızlar.

HÂME-RÂN (i. F. hâme = kalem, rânden = sürmek). Kalem süren, kalem oynatan: **Hâmerân olmak** = Yazmak.

HAMHUM bk. Ham.

HÂMIZ (i. A. «hamz» dan if.) (mü. hâmıza) (c. hâmızât). **1.** Ekşi, ekşimtrak, kekre. **2.** (kimya) Oksijen ile çeşitli maddelerin birleşmesinden çıkan bir madde ki, esas denilen bir cisimle birleşerek «hamz» diye anılan çeşitli kimyevî birleşikleri vücude getirir: Hâmız-ı azot, hâmız-ı tüffâh, hâmız-ı hadîd, hâmız-ı klor, hâmız-ı kibrit vesaire. Asit.

HÂMIZİYYET (i. A.). **1.** Ekşilik, kekrelik. **2.** (kimya) Bir cismin ekşi olması.

HÂMÎ (i. F.). Hamlık, olmamışlık.

HÂMÎ (i. A. «himâye» den if.) (mü. hâmiyye). Sahip çıkan, himâye eden, koruyan: Onun hâmîsi yoktur.

HAMÎD (i. A. «hamd» den smüş.) (mü. hamîde). **1.** Övülmeye değer, beğenilen medhe lâyık, Ar. memdûh: Ahlâk-ı hamîde, evsâf-ı hamîde. **Hamîd-ül-hısâl** = Her huyu beğenilen. **2.** Hamd ü senâya lâyık olan Allah: Rabb-i Hamîd.

HÂMİD (i. A. «hamd» den if.) (mü. hâmide). Hamd ve şükr eden.

HAMÎDE (i. F.). Eğrilmiş, bükülmüş, kanbur, kemerli: Kadd-i hamîde.

HÂMİL (i. A. «haml» den if.) (mü. hâmile). **1.** Yüklü, yüklenmiş, üstünde bir yük bulunan. **2.** Hâiz, üzerinde bulunan: Üçüncü rütbeden bir tane Osmânî nişanını hâmil bulunan. **3.** Götüren, taşıyan, nakleden: **Hâmil-i arîza** = Mektup götüren. **4.** Sahip, mutasarrıf. Tahvilâtın hâmilleri. **5.** Gebe: Bu kadın hâmiledir; hâmile kısrak. **6.** (hukuk) Uhdesinde bir poliçe bulunan. Kimya ve fizik terimlerinde Y. phore ve L. fère edatlarını tercüme ederek mürekkepler teşkil eder: Hâmil-i iş'âr = pilifère ve hâmil-enâ = técophore gibi.

HÂMİLE (i. A.). Gebe kadın (Arapça'da hâmile değil, hâmil denir).

HÂMİLEN (i. A.). Üstünde olduğu halde, taşıyarak, götürerek, naklederek: Mektubu hâmilen geldi.

HAMİNNE (i.). Hanım nine sözünün bozulmuş şekli, büyük anne.

HAMÎR (i. A.). **1.** Hamur. **2.** Maya.

HAMÎS (i. A.). Perşembe günü.

HÂMİS (dsi. A.) (mü. hâmise). Beşinci, Fars. pencüm: Bâb-ı hâmis, def'a-i hâmise, rütbe-i hâmise.

HÂMİSE (i. A.) (eski rütbe-i hâmise'den). Osmanlı devrinde Tanzimat'tan sonra konulan beşinci rütbe ki, mülkî rütbelerin en aşağısıdır.

HÂMİSEN (i. A.). Beşinci olarak, beşinci derecede.

HÂMİŞ (i. A.). **1.** Kitabın kenarına yazılan şerh ve izah notu, not, derkenar, hâşiye. **2.** Mektup imzalandıktan sonra altına eklenen yazı, Fr. poste-scriptum, P.S.

HAMİYET bk. Hamiyyet.

HAMİYYE (i. A.). «Hamiyyet» kelimesinin Ar. terkiplerde aldığı şekildir. **Hasb-el-hamiyye** = Hamiyet gereğince.

HAMİYYET (i. A.). İnsanın memleketini, aile ve yakınlarını tecavüz ve hakaretten himaye ve muhafaza etmesi gayreti. **Hamiyyet-i cahiliyye** = Hak, hakikat ve kanuna karşı bâtıl itikatları muhafaza etmek gayreti, taassup, Fr. fanatisme.

HAMİYYETLİ (i.). Hamiyet sahibi, hamiyet sahiplerinden olan. Osmanlı devrinde Tanzimat'tan sonra askerlerde mülâzım (teğmen) rütbesinde ve mülkiyede ona eşit rütbede bulunanlara verilen unvandı.

HAMİYYET-MEND (i. F.) (c. hamiyyetmendân). Hamiyet sahibi, hamiyyet sahiplerinden olan, hamiyyetli: Hamiyyetmendân ahali tarafından yapılan bağışlar.

HAMİYYET-MENDÂNE (i. F.). Hamiyetli adama yakışır surette, hamiyetle.

HAMKA (ikinci a uzun) (i. A.) (ahmak'ın müennesidir). Akılsız ve bön (kadın).

HAML (i. A.) (c. ahmâl). **1.** Yük, ağırlık: Ahmâli orada bıraktılar. **2.** Gebelik: Kadın, hamli esnasında kendine dikkat etmelidir. **3.** İsnad yakıştırma, kondurma: Ben akşamki baş ağrısını dünkü yorgunluğa hamlettim. **4.** Yükletme, ihâle etme, bir işi birine terk ve teklif etme: Bu işi de size hamledeceğiz. **Vaz'ı- haml** = Doğurma, Ar. tevlîd. (tıp) **Haml-i kâzib** = Yalancı hâmilelik.

HAMLA (i. denizcilik). Küreklerin bir defa denize daldırıp çıkarılması.

HAMLACI (i.). Filikaların kıçtan birinci oturağında kürek çeken adam: **Hamlacılar** = Saray-ı hümâyûna mahsus kayıkların kayıkçıları.

HAMLAÇ (i. A.). Küçük körük.

HAMLAMAK (f.). Uzun müddet rahata alışmaktan zahmete dayanamaz olmak: At ahırda durmakla hamlar.

HAMLE (i. A.). Saldırma, atılma, hücum, savlet: Düşmanın üzerine bir hamle etti ki...

HAMLETMEK (f. A. T.). Yüklemek, zannetmek. bk. Haml.

HAMLIK (i.). **1.** Çiğlik. **2.** Meyvenin olmamış halinde bulunması. **3.** Tecrübesizlik, acemîlik. **4.** Rahata alışmaktan zahmete dayanıksızlık.

HAM MADDE (i. F. A.). Bir şeyin meydana getirilmesi için işlenilen ana maddelerden her biri.

HAMMÂLİYYE (i. A.). Hammal ücreti, bir yük ve eşyanın taşınması ücreti.

HAMMÂMÎ (i. A.). Hamamcı.

HAMPA (i. F. hempâ'dan galat). Fenalıkta arkadaş ve yardımcı, yardakçı, kafadar (iyilik için kullanılmaz).

HAMPARSUM NOTASI (i. musiki). Türk musikisinde bir asra yakın bir müddet kullanılmış bir nota yazısı sistemi. Kısaca «Hamparsum» da denir ve notayı yapan Ermeni asıllı bestekârın adını taşır.

HAMR (i. A.) (Arapça'da müennes de olur). Şarap. **Hamr-ı tıbbî** = (tıp) İlâçla karıştırılıp hazırlanmış ve ilâç gibi içilen şarap.

HAMRÂ (i. A.) (mü. ahmer). Kırmızı, kızıl. **Elhamrâ** = Kızıl saray, Endülüs'ün Granada şehrinde, Araplar'dan kalma meşhur saray.

HAMRÎ (i. A. tıp) (mü. hamriyye). Şaraba ait: **Edviye-i hamriye** = Şarabımsı ilâçlar.

HAMSE (si. A.). **1.** Beş, 5: **Bilâd-ı hamse, evkaat-ı hamse, havâss-ı hamse** = Beş belde, beş vakit, beş duygu. **2.** (edebiyat) Beş ayrı mesnevîden mürekkep eserler külliyâtı: Nizâmî'nin Hamse'si, Nev'î-zâde'nin Hamse'si. **Hamse-i Âl-i Abâ** = Peygamberimiz'in ev halkı. **Hamse-i mübâreke** = Beş parmak (el ile yemek yiyişle alay için kullanılır).

HAMSE-NÜVÎS (i. F. A.). Hamseci, hamse yazan, mesnevî şeklinde beş manzum uzun hikâye yazan kimse.

HAMSİ (i.). Karadeniz'de bol çıkan bir cins küçük balık.

HAMSÎN (si. A.). **1.** Elli, 50. **2.** Kışın, «erbaîn» denilen kırk gününden sonra gelen elli günlük devre.

HAMÛL (i. A.) («haml» den imüb.). Tahammülü fazla olan, çok tahammül eden.

HÂMÛN (i. F.). Geniş ova, kır, Ar. sahrâ, Fars. deşt.

HAMUR (i. A. hamr'dan). **1.** Un ve ona benzer bir şeyin su ve diğer bir sıvı ile karıştırılmasından hâsıl olan yumuşak madde, Ar. acîn, macun: Hamur tutmak; hamur yoğurmak. **2.** Ekmek hamuruna konulan maya: Hamursuz ekmek. **3.** mec. Asıl, maya, cevher, tıynet: Onun hamuru kötü. **4.** İyice pişmemiş, yumuşak: Hamur etmek. **Hamur açmak** = Yufka yapmak. **Hamur işi** = Hamurla yapılan börek gibi yemekler. **Hamur işine karışmak** = İnsan beceremiyeceği ve vazifesi dışında işlere girişmek. **Bir hamur etmek** = Çeşitli şeyleri birlikte karıştırmak. **Hamur tahtası** = Hamur açmaya mahsus tahta.

HAMURCU (i.). **1.** Büyük dairelerde aşçıların yalnız hamur işlerini yapanı. **2.** Fırında ekmeğin hamurunu yoğurup hazırlayan adam.

HAMURKÂR (i. A. F.). Fırınlarda hamur yoğuran kimse.

HAMURLAMAK (f.). Hamurla kaplamak, macunlamak: Tencerenin ağzını hamurlamak.

HAMURLAŞMAK (f.). Hamur hâlini almak.

HAMURSUZ (i.). Mayasız ekmek. **Hamursuz bayramı** = İsrailliler'in hamursuz ekmek yedikleri bayram.

HAMURUMSU (i.). Hamur kıvamında

HÂMÛŞ (i. F.). Susan, Ar. ebkem, sâkit. **Hâmûş olmak** = Sükût etmek, lakırdı söylememek.

HÂMÛŞÂN (i. F.). (c. hâmûş). Sessizler, susmuşlar. **Vâdî-i hâmûşân** = Susmuşlar, sessizler vâdisi: Kabristan.

HAMUT (i.). Koşumun boyun halkası.

HAMYÂZE (i. F.). **1.** Esneme. **Hamyâze çekmek** = Esnemek. **2.** Mimikle küçümsemek, karşısındakini küçümseyici hareket yapmak.

HAMZ (HAMIZ) (i. A.). Ekşilik ve kekrelik.

HAN (i.). Türk hükümdar, kral, imparatoru. Osmanlı padişahlarının isimlerinin sonuna getirilir: Fâtih Sultan Mehmed Han (Ar. - Fars.'ya uydurulmuş telâffuzu: hân). **Hân-ı Hânân** = Hanlar hanı, Hindistan Timuroğulları'nda en yüksek rütbe.

HAN (HÂN) (i. A.) (c. hânât). Gerek yol üzerinde ve gerek şehrin içinde yolcu, misafir ve yabancıların konmalarına ve oturmalarına mahsus veyahut tüccar ve iş adamlarının iş gördükleri, mal depo ettikleri, küçük atölyeler ve iş yerlerini içine alan büyük yapı: Yolcu hanı, iş hanı, ticaret hanı, bekâr hanı. **Han gibi** = Büyük, intizam ve temizlikten mahrum ev.

HÂN (i. F. hânden fiilinden imas.). Okuyan: **Kur'ân-hân** = Kur'an okuyan. **Duâ-hân** = Dua okuyan.

HÂN (i. F.). **1.** Sofra, masa, yemek

Han

konulan ve yenilen yer. **2.** Yemek, taam, nimet.

HANÂBİLE (i. A. c.) (m. hanbelî). Hanbelîler. bk. Hanbelî.

HANÂDİK (ka ile) (i. A. c.) (m. hendek). Hendekler. bk. Hendek.

HÂNÂN (i. F. c.) (m. hân). Hükümdarlar, hanlar.

HANÂZİR (i. A. c.) (m. hınzîr). Hınzırlar, domuzlar. bk. Hınzır (hınzîr).

HANBELÎ (i. A.) (mü. hanbeliyye) (c. hanâbile). Dört sünnî mezhebten biri. Bu mezhebe mensup veya ait olan: Mezheb-i Hanbelî, fıkh-ı Hanbelî, hanâbile müftüsü.

HANCI (i.). Bir hanı idare edip, gelen giden misafirleri kabûl ve hizmetleri gören adam.

HANCILIK (i.). Hancı sanat, meslek ve vazifesi: Hancılık ediyor.

HANÇER (i .F.) (Arapça'laşmışı: hancer). Ucu sivri, iki tarafı keskin, kamaya benzer bıçak.

HANÇERE (i. A. anatomi). Gırtlak başı, Ar. re'sü'l-kasaba, Fransızca: larynx. (tıp) **İltihâb-ı hançere** = Gırtlak başının iltihabından doğan hastalık, Fransızca laryngite denilir.

HANÇERÎ (i. A. anatomi) (mü. hançeriyye). Gırtlak başına ait.

HANDA, KANDA, KANDE (e.). Hani? bk. Kanda, kanı.

HANDÂN (i. F.). Gülen, şen, Ar. mesrûr. **Handân handân** = Gülerek, güle güle.

HANDE (i. F.). **1.** Gülme. **2.** İstihza, alay, eğlenme.

HANDİKAP (i. İng.). **1.** Kazanma imkânları birbirine yakın çeşitli vasıflarda atlarla yapılan koşu. **2.** mec. Elverişsiz durum, engel.

HANDİYSE (i.). Nerdeyse.

HÂNE (i. F. musiki). Türk musikisinde eserlerin bölündüğü büyük kısımlar. Musiki eserlerimiz çok defa dört hânedir: Peşrevin birinci hânesi, şarkının miyân-hânesi.

HÂNE (i. F.). **1.** Ev, mesken: Bu şehrin kaç hânesi vardır? Hânesi misafirden boş kalmaz. **2.** Küçük kısımlara bölünmüş bir şeyin gözcüklerinin beheri: Dama, tavla, kasa hanesi. **3.** Rakamların sağdan sola doğru olan sıra ve derecelerinin her biri: Onlar, yüzler, binler hânesi. **4.** Diğer bir isme katılarak yer ve mekân gösteren mürekkep isimler yapar: Kütüphane, hastahane, eczahane, tophane, baruthane vs. **Yazıhane** = **1.** Yazı masası. **2.** İş yeri. **Devlet-hâne** = Saygı tâbiri olarak eviniz. **Bend-hâne** = Tevazu tâbiri olarak evim (kulunuzun evi). **Hâne-berdûş** — Evi omuzunda, omuzundaki kilimden ibaret, serseri. **Hâne-harâb** = Evi yıkılmış, evsiz, perişan.

HÂNE-BERDÛŞ (i. F.). «Evi omuzunda»: Yersiz, yurtsuz, serseri.

HÂNE-BER-ENDÂZ (i. F.). Ev yıkıcı.

HÂNE-BER-ENDÂZÂNE (i. F.). Hâne, ev yıkacak şekilde.

HÂNE-BER-ENDÂZÎ (i. F.). Ev yıkıcılık.

HÂNEDÂN (i. F.). **1.** Büyük sülâle, asil ve büyük aile: **Âl-i Osman** = Osmanlı hânedânı, Habsburg, Hohenzollern, Romanof hânedanları. **2.** Bir yerde evi daima misafirlere açık, cömert ve asil adam (bu mânâ ile isim ve sıfat gibi, müfred ve sonundaki «ân» a bakılarak yan-

lış olarak cemî gibi kullanılır): O hânedân adamdır. Bu memleketin hânedânındandır.

HÂNEDANLIK (i.). **1.** Asalet, büyük bir aileye mensûp olma. **2.** Kapısı gelene geçene açık olmaklık, misafirperverlik, ikrâm edicilik, cömertlik: O adamın hânedanlığı meşhurdur.

HANEFÎ (i. A.) (mü. hanefiyye). **1.** Dört Sünnî mezhepten İmâm-ı Âzam Ebûhanîfe'nin mezhebine ait: Mezheb-i Hanefî. **2.** İmâm-ı Âzam'ın mezhebine tâbi veya mensub olan: Fıkh-ı Hanefî. Bu mânâ ile isim de olur: Hanefîler, bütün Müslümanlar'ın yarısından fazlasını teşkil ederler.

HANEFÎLİK (i.). Hanefî mezhebi.

HANEFİYYE (i. A.). Şâzelî tarîkatinden ayrılan bir küçük tarîkat.

HANEFİYYÛN (i. A.) (c. hanefî). Hanefîler, Hanefî mezhebinden olanlar.

HÂNE-FÜRÛŞ (i. F.). Ev, hâne, satan, ev tellâlı, ev komisyoncusu.

HÂNEGÎ (i. F.). Eve ait, evde yaşar, Ar. beytî, ehlî.

HANEK (i. A. anatomi). Ağız tavanı, damak.

HANEKÎ (i. A.) (mü. hanekiyye anatomi, tıp). Damağa ait.

HÂNELİ (i.). Hânesi olan. bk. Hâne.

HÂNEMÂN, HÂN-MÂN (i.). **1.** Hanedân, sülâle. **2.** Ev halkı ve eşyası: Hânemânım harap oldu. bk. Hânmân, hanümân.

HÂNENDE (i. F.) (c. hânende-gân). Ses san'atkârı.

HÂNENDE-GÂN (i. F.) (c. hânende). Hânendeler, ses san'atkârları.

HÂNENDEGÎ (i. F.). Hânendelik, ses san'atkârlığı.

HÂNENDELİK (i. F. T. musiki). Ses san'atkârlığı ilmi, Fr. chant.

HÂNE-SÛZ (i. F.). Ev yakıcı. mec. Ailesini düşünmeyen, gözü dışarıda olan kimse.

HANGAR (i. Fr., Germence). **1.** Eşyayı korumada kullanılan üstü örtülü, yanları açık yer, sundurma. **2.** Uçakları barındırmaya yarayan garaj.

HANGİ (i.). Soru sıfatıdır (kangı' dan gelir). **1.** Birkaç şeyden birini belirtecek bir cevap almak için kullanılır. **2.** Bazı cümlelerde mânâyı genişletir, umumileştirir: Hangi ağaca baksan yeşermiş. **Hangi dağda kurt öldü** = İyilik beklenmeyen bir kimse bir iyilik yaptığı zaman söylenir. **Hangi rüzgâr attı** = Umulmadık bir zamanda gelenlere söylenir. **Hangi taşı kaldırsan altından çıkar** = Her işe karışan, her işten anlayanlar hakkında kullanılır.

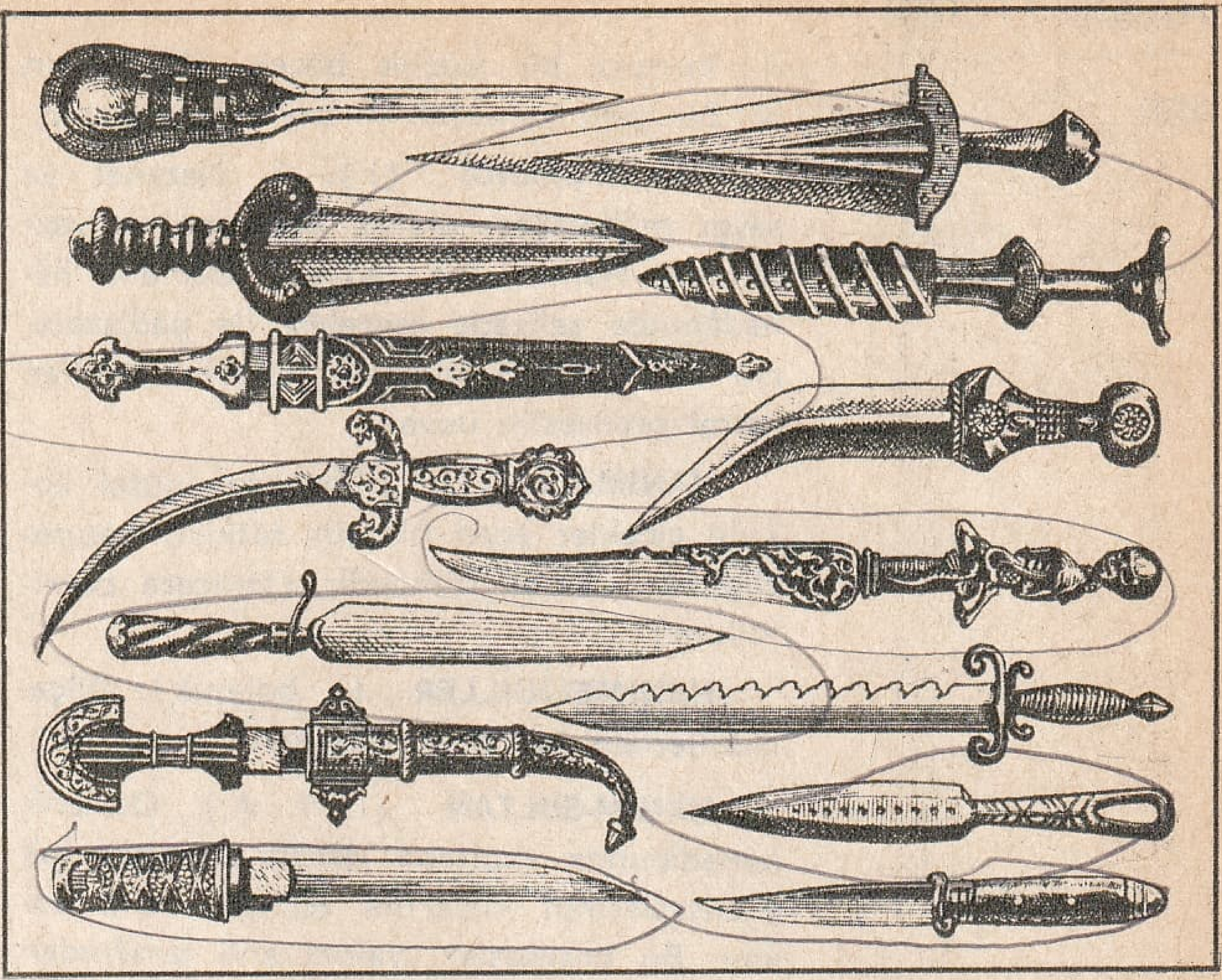

Çeşitli Hançerler

HÂNIK (i. A. hunk'dan if. botanik). Boğan. **Hânık-uz-zîb** = Kurtboğan. **Hânık-ul-kelb** = Çiğdem. **Hânık-un-nemer** = Bir tıp bitkisi.

HANIM (i.) (Türkçe'de han isminin müennesidir: bey, beyim gibi). **1.** Kadınlara verilen şeref ve saygı tâbiridir, Ar. seyyide, sittî, Fars. bânû: Fatma Hanım, Zeynep Hanım, vâlide hanım, hemşire hanım, hanımefendi, hanım kız, küçük hanım, büyük hanım. Cem'i saygı ifadesi olarak, kadınlar mânâsında kullanılır: Hanımlara mahsus kamara. **2.** Zevce, eş, karı, Ar. halîle: Filânın hanımı, paşanın hanımı. **Hanımeli** = Güzel kokulu beyazımsı bir çiçek ve onu veren küçük ağaç. **Hanımböceği** = Gül goncalarını kesen siyah benek-

Bir hangarın içi.

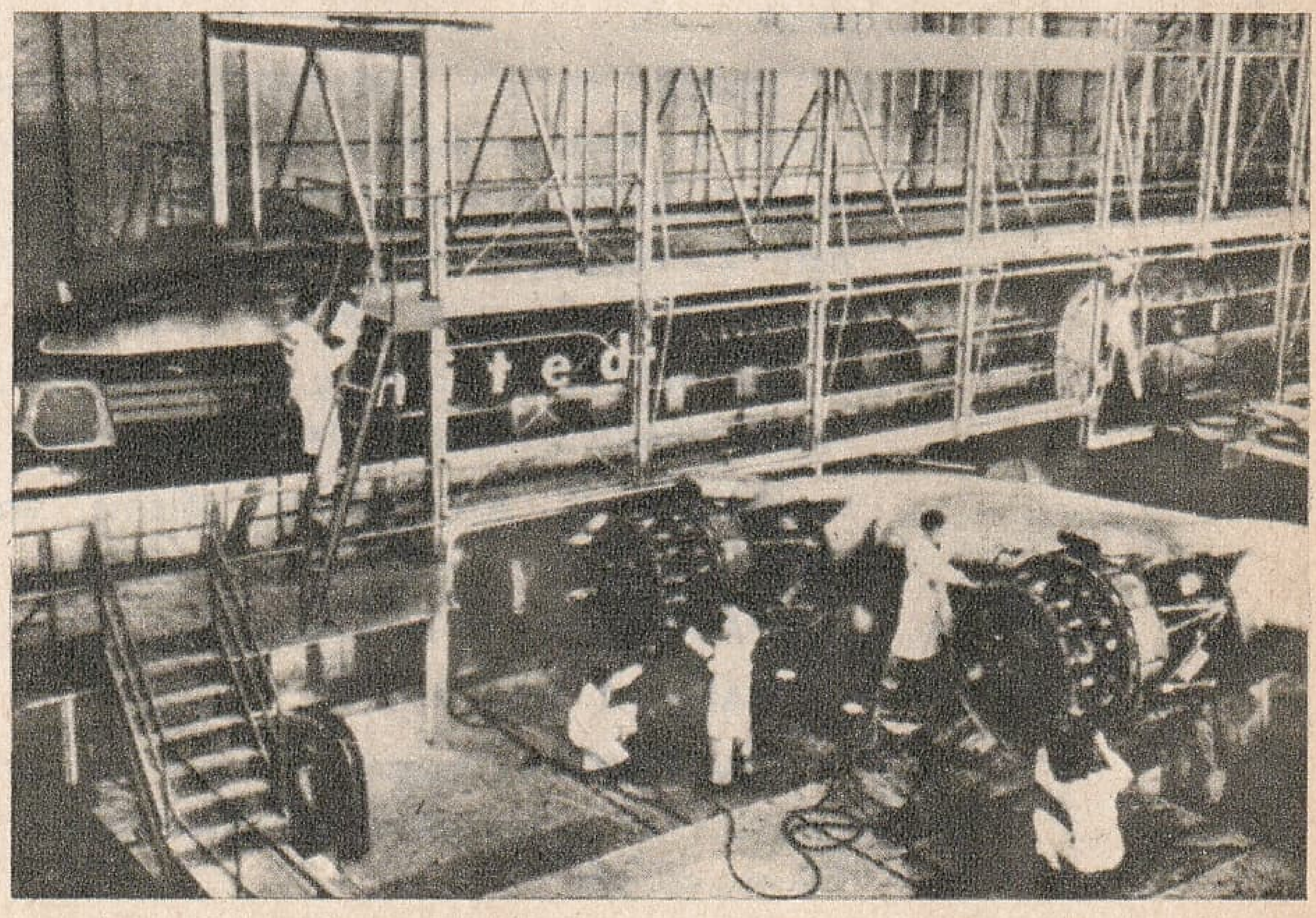

li, kırmızı bir küçük böcek. **Kirlihanım** = Bir çeşit yumuşak ve beyaz taze peynir.

HANIM-EFENDİ (i.). **1.** Nezaket ve saygı mübalâğası olarak konuşma ve yazı dilinde: Hanım, İng. lady. **2.** Osmanlı hânedânında şehzâde zevceleri ile pâdişahların kadın-efendi olmayan eşlerine verilen resmî prenseslik unvanı.

HANIMELİ (i.). İlkbaharda güzel kokulu çiçekler açan bir süs bitkisi; hanımeligillerin örnek bitkisidir (lonicera caprifolium).

HANIMELİGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası.

HANIM-SULTAN (i. T. A.). Osmanlı hânedânında «sultan» denen imparatorluk prenseslerinin kızlarına verilen resmî unvan. Bu prensesler, yalnız ana tarafından Osmanoğlu'dur.

HANİ (i.). Levrek familyasından, orta büyüklükte bir balık (serranus cabrilla). **Sarı hani** = Hani'nin kızıl sarı renkte olan çeşidi. **Yazılı hani** = Yanaklarında yazıya benzer benekleri olan hani çeşidi.

HANİ (e.). **1.** Ne oldu, nerede, nerede kaldı? Hani benim şapkam? Hani Ahmet gelmedi mi? **2.** Daha önceden bildiği bir şeyi karşımızdakine hatırlatmak istediğimiz zaman kullanılır: Hani geçen gün otobüste görmüştük ya, işte o. **3.** Unutulan, ihmal edilen bir vaadi hatırlatan sözlerin başına getirilir: Hani bana mektup yazacaktın? **4.** Bari mânâsında kullanılır: Hani benim geldiğimi görmese... **5.** Doğrusunu söylemek lâzım gelirse mânâsında da kullanılır: Hani, yanlış da sayılmaz. Beğenmiyor da değilim hani. Ama buluncaya kadar da hani yok mu, akla karayı seçtim. **Hanidir** = Çoktan beri, ne vakittir: Hanidir görünmüyordu. **Hani yok mu** = Söylenecek bir şeye dikkati çekmek için kullanılır: Hani yok mu bir Paris'e gitsem!...

HANÎF (i. A.) (mü. hanîfe) (c. hunefâ). **1.** Hazret-i İbrahim'in kurduğu yolda Hak dinine tâbi olan, tek Tanrı'ya inanan. **2.** Peygamberimiz'den önce de Arabistan'da tek Tanrı'ya inanan.

HANİFİYYÛN (i. A. c.) (m. Hanîfî). Hanîf itikadına mensûb olanlar. bk. Hanîf.

HANÎN (i. A.). İnleme, ağlama, ah etme.

HÂNİS (i. A.). Yemin bozan.

HANİ YA bk. Hani.

HAN-KAH (ka uzun) (i. A.) (c. havânık) (Farsça hân-gâh'dan Arapça'laşmış). Tekke, dergâh.

HANLIK (i.). **1.** Han derecesinde hükümdarlık: Buhârâ'da bir hayli sene hanlık etti. **2.** Bir hanın idaresinde olan devlet: Buhârâ Hanlığı, Hıyve Hanlığı.

HÂNMÂN (i. F.). Ev, bark, ocak. bk. Hânümân.

HÂNMÂN-BER-ENDÂZ (i. F.). Hânüman, ev, bark, ocak mahvedici, eden.

HÂNMÂN-SÛZ (i. F.). Hânüman, ev, bark, ocak yakıcı, yakan, kül eden. **Harîk-ı hânmân-sûz** = Evi kül eden yangın.

HANNÂK (i. A.). Boğucu, boğan.

HANNÂN (i. A.). Pek merhametli olan Cenâb-ı Hak: Yâ Hannân!

HANNÂS (i. A.). Şeytan.

HANTAL (i.). Kaba bir şekilde büyük ve ağır.

HANTALLAŞMAK (f.). Hantal hale gelmek.

HÂNÜMAN (i. F.). Ev bark, aile ocağı. bk. Hânmân.

HANZAL (i. A.). Ebû-Cehil karpuzu, acı hıyar, it hıyarı.

HAP (i. A.) (Ar.'da cins ismi müfred habbe olur. bk. Habbe). Yuvarlak bir tane suretinde hazırlanıp yutulan ilâç. Hap almak, hap yutmak. mec. **Hapı yutmak** = Aldanıp zarar görmek, bitmek, mahvolmak. (botanik) **Habb-üs-selâtîn, habb-ül-mülûk** = Kene otu. **Habb-ı sevdâ** = Çörekotu vesaire.

HAPIR HAPIR, HAPIR HUPUR (i. ses taklidi). Ağız şapırdatarak ve iştahlı bir tarzda.

HAPİS bk. Haps, hapsetmek.

HAPİSHÂNE (HABS-HÂNE, aslı: **MAHBÛS-HÂNE)** (i.). Suçluların hapis ve tevkif edildikleri yer: Cezaevi, Ar. mahbes: Hapishâne müdürü, umumî hapishâne.

HAPS, HAPİS (i. A.). **1.** Bir suçluyu cezalandırmak için veya davası görülünceye kadar bir yere kapama, cezaevine, mahbese atma: Filânı hapsettiler. Hapsolundu. Beş ay müddetle hapsine karar verildi. **2.** Tutma, zaptetme, koyuvermeme: İdrarı çok hapsetmek iyi değildir. **3.** İstifade olunmayacak bir hal ve mevkide bulundurma, boş yere alıkoyma: Bu kadar parayı boşuna hapsetmekten ise işletmek daha faydalıdır. **4.** Kapalı bir yerde tutma, böyle bir yerde bekletme: Geleceğine söz vermiş olduğundan beni bütün gün evde hapsetti. **5.** (Türkçe'de) Hapishane, mahbes, zından: Hapse attılar. Hapsolunmuş, mahbus: üç aydan beri hapistir. **Göz hapsi** = Nezaret altında bulunma.

HAPSETMEK bk. Haps.

HAPŞIRMAK (f.). Aksırmak.

HAPŞU (i.). Hapşırma sesi.

HAPTETMEK (f.). Mantıkla susturmak, cevap veremez hale getirmek.

HAR (HARR) (i. A.). Sıcak, sıcaklık (harâret daha çok kullanılmıştır).

HAR ve **HARIL** (i.). Bol ve serbest akan bir şeyi tasvir ederek art arda kullanılır. **Hargür** = Köpeklerin harıltısı gibi devamlı kavga ve çekişme: O evde hargür eksik değildir. bk. Harıl.

HAR (i.). Köpeğin, kendisine yanaşan diğer bir köpeğe veya adama tehdit maksadıyle dişlerini göstererek ettiği hırıltıyı taklit ve tasvir eder. **Hargür** = Çekişme, mücadele, köpeklerin hırıltısı gibi kavga.

HAR (i. F.). Eşek, Ar. hımâr, merkep.

HÂR (HÂRR) (i. A.)(mü. hârre) (harâret'ten if.). **1.** Sıcak, hararetli, kızgın: **Mıntaka-i hârre** = Ekvator'un iki yönünde bulunan bölgeler ki, havaları daima sıcak olup, yaz ve kışları yoktur. **Memâlik-i hârre** = Sıcak ülkeler. **2.** Yakıcı, hararet veren: **Bahârât-ı hârre** = Yakıcı bahârat.

HÂR (i. F.). Diken: **Hâr ü has** = Çalı çırpı.

HÂR (i. F.) (Türkçe'de: hor). Hakir, zelil, itibarsız.

HÂR (i. F.) (horden fiilinden imas.). Yiyen, yiyici, Ar. âkil: **Merdüm-hâr** = Adam yiyen, yamyam, Ar. âkil-ül-beşer.

HÂRÂ (i. F.). Mermer (dilimizde mermer gibi dalgalı kumaş ve kâğıtlara verdiğimiz «hâre» ismi de bundandır).

HARÂB (HARAP) (i. A.). Viran etme, viranlık, yıkma, bozma, bayındırlığın ortadan kalkması: Kiracılar evi harâb ettiler. Savaşın geçtiği yerler harâb oldu (tahrip gibi). (Türkçe'de) **1.** Bozulmuş, yıkılmış, viran, mamurun zıddı: Harap bir ev, harap bir memleket. **2.** Sarhoşluktan dolayı perişan, bitkin olan: Mest ü harâb olmuş. **Hâne-harâb** = mec. Evi yıkılmış, her tarafı viran, işi berbat (kimse).

HÂRÂBÂT (i. A. c.) (harâbe'nin çokluğu ise de, o mânâda kullanılmayıp teklik gibi geçer): Meyhane, devam edenleri harâb eden derbeder ve sefâhat yeri. Tasavvuf ve şiirde: Rind ve olgun insanların buluşma yeri.

HÂRÂBÂTÎ (i. F.) (c. hârâbâtî-yân). **1.** Meyhaneye devam eden, ayyaş, sarhoş ve pejmürde. **2.** Eline geçen parayı içki ve sefâhat yoluna harcayıp kendine, evine, barkına bakmayan düşkün adam.

HARÂBÂTÎLİK (i.). Sarhoşluk, derbederlik, israf ve sefâhat.

HARÂBÂTÎYÂNE (i. F.). Hârâbâtîce, harabâtîlikle, israf, sefâhat ve sarhoşlukla.

HARÂBE (i. A.). **1.** Virane, eski yapı yıkıntısı, bozulmuş bina kalıntısı. Asklepyon, Babalbek harabeleri. **2.** mec. Pek harap ve yarı yıkık ev: Bir harâbede oturuyordu.

HARÂBE-NİŞÎN (i. F.) (Arapça: harâbe = virane, Farsça nişesten = oturmak). Viranede oturan, bir viranenin köşesine sığınıp orada barınan yoksul kimse.

HARÂBE-ZÂR (i. F.). Viraneleri çok yer, viranelik: Bağdad, Osmanlı idaresine geçtiği zaman adetâ bir harâbe-zâr idi.

HARÂBÎ (i. A.). **1.** Haraplık, viranlık. **2.** Okun, nişanın önüne vurarak sıçrayıp hedefe değmesi. **3.** Harâbâtî olan.

HARÂBİYYET (i. A.) (uydurma bir kelime olup, Arapça'da harâb kelimesi zaten masdardır). Viranlık, haraplık, bir bina veya mamurenin yıkık çökük halde bulunması, Ar. indirâs: Pompei şehrinin harâbiyyeti.

HARAÇ (HARÂC) (i. A. hurûc'dan). **1.** Vergi, Ar. cizye. **2.** Vaktiyle Müslüman olmayan tab'anın askerlik bedeli olarak verdikleri şahsî vergi. **Harâca kesmek** = Haraca bağlamak; birisini haraç ödemeye, mutlaka bir şey vermeye mecbur etmek.

HARAÇ (HARÂC) (i.). Bir malın artırmaya çıkarılması, mezatla satılması. Tellâlların «haraç mezâd...» diye bağırmaları bu mânâ iledir (kelime Arapça ise de Arapça'da böyle bir mânâsı yoktur. Belki «çıktı» demek olan fiilin mazi kipi «harece» den galattır).

HARAÇÇI (i.). Vaktiyle Müslüman olmayan tab'adan haraç adıyla alınan şahsî vergiyi toplamakla görevli adam. Haraç tahsildarı.

HARAÇ-GÜZÂR (i. F.) Arapça: harâç, Farsça: güzârîden = ödemek). Haraç veren, haraca kesilmiş, Osm. cizye-güzâr.

HARÂHIR (i. A. c.) (m. harhara). bk. Harhara.

HARÂİB (i. A. c.) (m. harîbe). Bir kimsenin geçineceği şeyler.

HARÂİD (i. A. c.) (m. harîbe). **1.** Bâkireler. **2.** Delinmemiş inciler.

HARÂİF (i. A. c.) (m. harîfe). Ev için sonhabar hazırlıkları.

HARAKİRİ (i. Japonca). Japonlar'da karnını bıçakla deşmek suretiyle intihar.

HARAM (HARÂM) (i. A.). **1.** İslâm dininde yapılması veya kullanılması yasak

olan, helâl olmayan: İçki haramdır. İslâm dini domuz eti yemeyi harâm etmiştir. **2.** Dokunulması ve tecavüzü yasak, kutsal, mukaddes, mübarek: Beytullah-ül-harâm, Mescid-i harâm, beled-i harâm, Muharrem-ül-harâm. **Harâm olsun** = İçe sinmesin: Bana bundan sonra eğlence haram olsun. **3.** Kullanılması din bakımından yasak olan şey, helâl zıddı: Haram yemek, haramdan kaçınmak.

HARÂMÎ (i.). Haram mala el uzatan adam, hırsız, uğru, haydut, yol kesici, şakıy.

HARÂMÎLİK (i.). Hırsızlık, haydutluk, uğruluk.

HARÂM-ZÂDE (i. F., Ar. harâm, Fars. zâde = doğmuş). Piç.

HARAP bk. Harab.

HARAPLIK (i.). Harâb olma hali.

HARAR (i. A. garâre'den). Büyük çuval.

HARARET (HARÂRET) (i. A.). **1.** Sıcak, sıcaklık, Fars. germ: Güneşin, havanın harareti. **2.** Susuzluk, ateş: Tuzlu yemekler insana hararet verir. Hararetimi söndüremiyorum. **3.** Sıtmanın verdiği sıcaklık, yanma, ateş: Akşam çok harareti vardı. Harareti kırk dereceye çıktı. **Harâret-bîn** = Fransızca pyroscope ve thermoscope denilen, harareti ölçmeye mahsus âlet. **Harâret-i giriziyye** = İnsan bedenindeki tabiî vücut sıcaklığı.

HARÂRET-BÎN (i. A. F.). Harâret derecesini gösteren âlet.

HARARETLENMEK (f.). Canlanmak, kızışmak, coşmak: Maç hararetlendi.

HARARETLİ (i.). Canlı, coşkun: Öyle hararetli anlatıyordu ki, sözünü kesemedim.

HARÂSET (i. A.). Ekincilik, çiftçilik.

HARAZA (i.). Sığırın öd kesesinde çıkan boncuk gibi katı şey.

HARP (HARB) (i. A.) (c. hurûb). Kavga, cenk, muharebe: Harbetmek, harbe gitmek, harb zamanı. **Erkân-ı harb, erkân-ı harbiyye** = Harb fennini iyi bilip muharebenin tertibini yapan ve mevkileri tayin eden tâbiye mütehassısı subay, kurmay: Erkân-ı harb zabiti, erkân-ı harb reisi. **İlân-ı harb** = Bir devletin diğer bir devlete, savaşa girmeye karar verdiğini resmen tebliğ etmesi. **Bilâ-harb** = Muharebe etmeksizin: Filân memlekete bilâ-harb girdiler. **Dâr-ül-harb** = Muharebenin geçtiği yer. İslâm hukukunda, İslâm ülkesi olmayan topraklar. **Dîvân-ı harb** = Askerî mahkeme. **Dîvân-ı harb-i örfî** = Örfî idare zamanında, askerlerden başka sivillere de hükmü geçen fevkalâde askerî mahkeme. **Saff-ı harb** = Muharebe sırasında askerin teşkil ettiği sıra. **Fenn-i harb** = (eskimiştir) Askerlik ve harple ilgili düzenli bilgiler. **Meydân-ı harb** = Savaşılan yer, muharebenin olduğu yer: Bir askerin cesareti meydân-ı harbde anlaşılır. **Yâver-i harb** = Muharebe zamanında veya barışta, kumandanın maiyetinde, emirlerini tebliğe hazır bulunan subay ki, kordon takar.

HARBAK (i. A. botanik). Çöpleme. **Harbak-ı ebyaz** = Ak çöpleme. **Harbak-ı esved** = Kara çöpleme.

HAR-BÂN (i. F.). Eşekçi.

HARB-CÛ (i. A. F.). Savaş arayan, kavga çıkarmak isteyen.

HARBE (i. A.). Kısa mızrak, süngü.

HARBECİ (i.). Kısa mızrakla silâhlı eski bir askerî sınıf.

HARBEN (i. A.). Cenk ile, muharebe ederek, silâh kuvvetiyle: Prusyalılar harben Paris'e girdiler.

HARBENDE (i. F. har = eşek, bende = kul, Türkçe söylenişi harmanda). Eşekçi, katırcı, mekkâreci (vaktiyle ordu maiyetindeki mekkârecilere denirdi).

HARB-GÂH (i. F.). Cenk meydanı, muharebe yeri.

HARBİ (i. F.). Çakmaklı ve kapsüllü tüfek ve tabancayı ağızdan doldurup fişeği bastırmaya mahsus demir çubuk.

HARBÎ (i. A.) (mü. harbiyye). Muharebe ve cenge yahut askerliğe ait. **Umûr-ı harbiyye** = Savaş işleri. **Mühimmât-ı harbiyye** = Çeşitli cephane. **Fünûn-ı harbiyye** = Savaş ilimleri. **Mekteb-i harbiye** = Harbokulu, aslı: Mekteb-i fünûn-ı harbiyye, erkân-ı harbiyye. **Erkân-ı harb** = kurmay. **Harbî yer** = Savaşla alınıp ancak askerle idare olunabilir ülke.

HARBİLİK (i.). Ateşli silâhlarda harbinin konduğu yer.

HARB-İ UMUMÎ (i.). Umumî harp, Birinci Cihan Harbi (1914-1918).

HARBİYE (HARBİYYE) (i. A.) (umûr-ı harbiyye'den kısaltılmış). **1.** Harp ve asker işlerine bakan devlet dairesi: Savunma bakanlığı, eskiden: Ser-askerlik. **Harbiye nâzırı:** = Millî savunma bakanı, daha eskiden ser-asker. **2.** (fünûn-ı harbiyye'den kısaltılmış) Askerî yüksek bilgiler veren ve subay yetiştirmeye mahsus askerî yüksek tahsil müessesesi, harbokulu: Harbiye mektebi.

HARBİYELİ (i.). Eskiden harbiye denilen harbokulu öğrencisi.

HARCAMAK (f. Arapça harc'dan).

1. Sarfetmek, bozmak: O kadar parayı bir günde harcadı. Çok para harcıyor. 2. Birini isteyerek tehlikeye sokmak: O adam beni harcamak istiyor. **Bozuk para gibi harcamak** = Aynı mânânın mübalağalı şekli.

HARCANMAK (f.). Masraf etmek, masrafa girmek: Bizi güzel eğlendirdi ama kendisi çok harcandı.

HARCI (i.). Âdî, ucuz. **Harcı ekmek** = Ekmeğin âdî ve ucuz çeşidi.

HARCIÂLEM (HARC-I ÂLEM) (i. A. F.). Herkesin kullandığı, yaptığı, kullanabileceği yahut yapabileceği. O iş harcıâlem, bana göre değil.

HARCIRAH (HARC-I RÂH) (i. F. Ar. harc = masraf, Fars. râh = yol). Yol masrafı, bir memur veya subayın görevle bir yerden bir yere gitmesi için, rütbe ve maaşı ile ve gideceği mesafeye göre resmen verilen para: Hareket etmek için harcırâhını aldı. Harcırah nizamnâmesi.

HARÇ (HARC) (i. A.). 1. Sarf, bozma: Verdiğiniz parayı tamamiyle harcettim. O paranın hepsi harcoldu mu? 2. (Masdar mânâsında olmayarak): Sarfolunacak para, masraf, harçlık: Çok harç gidiyor. 3. Bir resmî iş için verilen resim: Mahkeme harcı, intikal harcı, îlâm harcı. 4. (Türkçe): Bir şeyin imaline yarayan madde, kereste: Ustaların harcı kalmadığından boş duruyorlar. Yemek harcı. 5. Duvar örmeye ve sıva vesaireye yarayan kireç ile kum veya horasan yahut çamurla saman vesaire karışımı: Duvar harcı, sıva harcı, harç yapmak. 6. Elbiseye süs için çeşitli şekillerde dikilen kaytan vesaire: Kadın elbiselerine harç koymak bu sene moda oldu. Avrupa'dan hazır harç gelir. **Harcı olmak** = Yapabilmek elinden gelebilmek: Bu iş oun harcı değildir. Bu yükü kaldırmak benim harcım değildir. O ata binmek senin harcın mı? bk. Harcırah. **Harc-ı âlem, harc-ı âm** = Herkese göre, elverişli, herkesin kullanabileceği. İpekli elbise harc-ı âlem değildir. **Vekilharç** = Bir büyük konakta masraf işlerine bakan adam. **Harcı içinden çıkmak** = Ayrıca masraf etmeye hâcet olmamak.

HARÇENK (i. F.). Yengeç.

HARÇLI (i.). Süslerle bezenmiş.

HARÇLI (i.). 1. Kireç ve kum karışımıyla yapılmış duvar. Karşılığı: Kuru duvar. 2. Kaytan vesaireden çiçeklerle süslü: Harçlı entari, fermene. 3. Masraflı, çok masrafla vücuda gelen: Harçlı yemek.

HARÇLIK (i.). Alelâde masraflara mahsus para: Harçlığım yok, harçlığı kalmadı. **Cep harçlığı** = Ufak tefek şahsî masraflara mahsus para: Çocuklara cep harçlığı vermeli.

Hardallık

HARDAL (i. Ar. hardel'den). 1. Meşhur yakıcı tohum. **Hardal tanesi** = Pek küçük şey mânâsına. 2. Döğülmüş hardal macunu ki, yemekte ete sürülür: Fransız, İngiliz hardalı. **Hardal lapası, yakısı** = Ağrıyan yere yapıştırılan lapa veya yakı, dövülmüş hardal ile sıvanmış kâğıt: Hardal yakısı koymak, gezdirmek.

HARDÂLİYE bk. Hardaliyye.

HARDÂLİYYE (i.) (konuşma dilinde: hardaliye). Hardal ile terbiye edilmiş şıra ki, hardal kuvvetiyle, ekşitilmeksizin de dayanabilir.

HARDEL bk. Hardal.

HÂRE (i. Fars. mermer demek olan hârâ'dan). 1. Kumaş, kâğıt ve demir vesaire üzerindeki dalgalı çizgiler. 2. Mermer gibi dalgalı kumaş veya kâğıt. 3. Böyle bir kumaştan imal edilmiş: Hâre entari, hâre gömlek.

Hardal fidanı

HAREKÂT (i. A. c.) (m. hareket, hareke). Harekeler, hareketler. bk. Hareket, hareke.

HAREKE (i. A.) (c. harekât). Arapça'da kısa sesli harflerin nasıl okunacağını göstermeye mahsus işaret ki, yazının üstünde veya altında yazılıp asıl Arapça'da fetha, kesre, zamme olarak üçtür ki, kısa a, i ve u seslerini gösterir. Harekesiz okunması lâzım gelen harfin üzerine de sükûn ve cezm denilen işareti konur ki, harekenin zıddıdır.

HAREKELENDİRME (f.) (Arap harflerinde). Bir harfe hareke yazmak veya hareke ile okumak, Osm. tahrîk etmek: İlk harfini esre ile harekelendirmeli.

HAREKELENMEK (f.) (Arap harflerinde). Hareke almak, hareke ile okunmak, Osm. tahrîk olunmak.

HAREKELİ (i.) (Arap harflerinde).

Harekeli bir yazı örneği.

Hareke ile okunan harf, Ar. müteharrik: Kelimenin ilk harfi harekeli olmak lâzım gelir. **2.** Harekeleri yazılı bulunan (yazı): Arap harflerinde çocuklara okutulacak ilk yazılar harekeli olmalıdır.

HAREKESİZ (i.) (Arap harflerinde). **1.** Harekesi olmayan, hareke ile okunmayan, sâkin (sessiz) harf. **2.** Harekesi yazılı olmayan: Harekesiz yazı okumaya daha alışmadı.

HAREKET (i. A.) (c. harekât). **1.** Kımıldanma, deprenme, oynama, sükûnun zıddı: Hava o kadar durgun ki, yapraklar hiç hareket etmiyor. **2.** İş işleme, bir işde bulunma, Ar. amel, icrâ: Nasıl hareket edeceğimi bilmiyorum. Hareket şeklini tayin etmeli. **3.** Tarz, tavır, muamele, gidiş, Fars. reviş: Pek fena hareket etti. Hareketini beğenmedim. Pek küstahça harekette bulundu. **4.** Yola çıkma, Ar. azîmet, Fars. azm-i râh: Sabahleyin İstanbul'dan hareket edip akşam Edirne'ye eriştik. Hareket gününden başlayarak maaşı işler. **5.** İşlemek ve yürümek gibi idman, tenbel zıddı: Hareket sıhhat için lâzımdır. Doktorlar hareket tavsiye ediyorlar. **6.** Coşkunluk, telâş: Savaş meydanında bir hareket vardı. **7.** Osmanlı devrinde ilmî rütbeler: Hareket-i dâhil, hareket-i hâric. **Hareket-i arz** = Zelzele. **Hareket-i ihtiyâriyye, irâdiyye** = İsteyerek hareket. **Hareket-i gayrı ihtiyâriyye** = İstemeyerek hareket. **Hareket-i cânibiyye, hareket-i dâime, hareket-i devriyye, hareket-i zâhife, hareket-i mâile, hareket-i mütenâvibe, hareket-i merkeziyye, hareket-i müstedire, hareket-i müstakıyme, hareket-i mün'akise** = Bir cismin hareketlerinin çeşitleri. (astronomi) **Hareket-i izâfiyye** = Arzın dönmesinden, döner gibi görünen gökyüzünün görünüşte hareketi. (askerlik) Askerin savaş sırasındaki hareket ve davranışı: Savunma hareketi, hücum hareketi, geri çekilme, ric'at hareketi. **Bilâ-hareket** = Kımıldanmaksızın, yerinden oynamaksızın, Ar. terkiplerde «hareke» suretinde kullanılır: **Serî-ül-hareke** = Hareketi süratli. **Batıyyül-hareke** = Hareketi yavaş.

HAREKETLİ (i.). Hareketi çok olan, canlı.

HAREKETSİZ (i.). Hareket etmeyen, cansız, durgun.

HAREKÎ (i. A.). Hareketle alâkalı.

HÂRELENMEK (f.). Hâre gibi dalgalı olmak: Sudan kitabın sahifeleri hârelenmiş. Deniz hâreleniyor.

HAREM (i. A.). **1.** Girilmesi herkese açık olmayan kutsal ve saygı gösterilen yer. **Harem-i Şerîf** = Kâbe-i Şerîfe ve civarları. **2.** İslâm evlerinin kadınlara mahsus dairesi: Hareme girdi. Haremdedir. Mukabili: Selâmlık. **3.** Zevce, eş: Haremi kendisinden yaşlıdır. **Harem ağası** = Hareme girip çıkan hadım ağa. **Harem-i hümâyûn** = Osmanlı devrinde saray-ı hümâyûn'un harem dairesi. **Haremeyn, Haremeyn-i Şerîfeyn** = Kâbe-i Şerîfe ile Ravza-i Mutahhara ve bunların bulunduğu Mekke-i Mükerreme ile, Medîne-i Münevvere. **Hâdim-ül-Haremeyn-iş-Şerîfeyn** = Önce Yavuz Sultan Selim tarafından alınan ve Osmanlı padişahlarının halîfe olduklarını gösteren unvan. **Haremeyn pâyesi** = Osmanlılar devrinde yüksek ilmî rütbelerden.

HAREMEYN (i. A. tes.) (m. harem). İki harem: Mekke ile Medîne. bk. Harem.

HAREM-SERÂ, HAREMSARAY (i.). Harem dairesi.

HARES (i. A. tıp). Dilsizlik.

HARF (i. A.) (c. hurûf, hurûfât). **1.** Bir alfabede bulunan ve okuyup yazmayı sağlayan işaretlerin beheri: Hurûf-ı Arabiyye, Latin harfleri. **Hurûf-ı savtıyye** = Sesli harfler. **Hurûf-ı sâmite** = Sesssiz harfler. **Hurûf-ı mûceme** = Arab alfabesinde noktalı harfler. **Hurûf-ı mühmele** = Noktasız harfler. **2.** Yazı dizip kitap basmaya mahsus kurşundan dökme harf şekilleri (bu mânâ ile ekseriya «cem'ül-cem'» çokluğun çokluğu olan «hurûfât» kullanılır): **Hurûfât basması** = Böyle harflerle yapılan baskı. Taş basması mukabili. **3.** (gramer) Kelimenin tasrif olunmaz ve kendi kendine kullanılmaz kısımları ki, ekseri birer harften ibaret olmaları münasebetiyle böyle adlandırılmıştır: Harf-i cer, harf-i ilsak, harf-i rabt, harf-i şart vesaire ki, hepsine «edat» diyoruz. **4.** mec. Söz, kelâm, yazılı şey: **Câmî-i hurûf** = Muharrir, yazar, müellif. **5.** Remiz, suret, senbol, ima yoluyle dokunan söz: Harf atmak. **Harf-be-harf** = Harfi harfine, kelimesi kelimesine, harfiyyen, aynen, aslından ayrılmaksızın: Filân kitabı harf-be-harf, harfi harfine tercüme etti. Söylediğinizi harf-be-harf, harfi harfine kendisine tebliğ ettim. **Harf-i vâhid** (menfî cümlelerde) = Hiçbir harf, hiçbir söz: Kendiliğimden harf-ı vâhid söylemedim.

HARF-ENDÂZ (i. F. A., harf, Fars. endâhten = atmak). Söz atan, ima ile dokunaklı söz söyleyen, takılan.

HARFENDAZLIK (i.). Söz atma, ima ile söylenilen dokunaklı söz, takılma.

HARF-GÎR (i. F., Ar. harf, Fars. girifTen = tutmak). Her işte ayıp arayan, Fars. ayb-cû, muârız, itirazcı.

HARFİYEN (HARFİYYEN) (i.). Harfi harfine; hiçbir değişiklik yapmadan.

HARGÂH (i. F.). Büyük çadır, otağ.

HARHARA (i. A. tıp) (c. harâhir). Hırıltı, hırıldama.

HARHARYAS (i. Y.). Bir köpek balığı çeşidi (lamna cornubica).

HAR HUR bk. Har.

HÂRIK (i. A.) (mü. hârıka). Yırtan, yaran, ortadan ayıran, Osm. şakkeden. Yalnız şu tâbirde geçer: **Hârık-ı âde** = Âdetî, tabiîyi, alışılmışı yırtan. Mucize ve keramet sahibi olan, hârikulâde. bk. Hârikulâde.

HARIL (i. ses taklidi). Bol bol ve serbest akan su vesaireyi ve buna benzeterek bir şeyin bollukla akışını tasvir ve taklit eder ve ekseriya art arda kullanılır: Bahçede sular harıl harıl akıyor. **Harıl harıl söylemek** = Büyük bir serbestlikle ve devamlı, ara vermeden lâkırdı etmek.

HARIL HARIL bk. Harıl.

HARILTI (i.). Harlarken çıkan ses. bk. Harlamak.

HARIN (i.) (Arapça harun'dan galat). Gemden anlamaz ve doğru gitmez huysuz at.

HARIN (i.) (arın'dan galat ki, o da arık ve argın gibi, armak Türkçe fiilinden gelir). Yorgun, zayıf, bitkin.

HARINLAMAK (f.). **1.** Yorulup pek bitkin düşmek. **2.** (at) Huysuzlanıp doğru gitmemek ve gemden anlamamak.

HÂRİB (i. A. «hereb» den if.) (mü. hâribe). Kaçan, firâr eden.

HARÎBE (i. A.) (c. harâib). Bir kimsenin geçineceği şey, rızık.

HÂRİCEN (i. A.). Dışardan, dış tarafında, dıştan: Evi haricen ve dahilen boyatmak.

HÂRİCÎ (i. A.). **1.** Dıştan, dışla alâkalı. **2.** Yabancı.

HARİCİYE, HÂRİCİYYE (i.A.) (umûr-ı hâriciyye'den kısaltılmış). Yabancı devletlerle bilhassa siyasî münasebetleri düzenleyen bakanlık: Hâriciye nezâreti, bakanlığı, hariciye nâzırı, vekili, bakanı.

HARİCİYECİ (i.). **1.** Dışişleri bakanlığına bağlı memur. **2.** Dış hastalıkları hekimi.

HARİÇ (HÂRİC) (i. A. «hurûc» dan if.) (mü. hârice). Dış, dışarı, bir şeyin dışarısında bulunan, Fars. bîrûn, dahil mukabili: Hesaptan hariç. **1.** Bir şeyin dış tarafı, dışarısı, dış tarafı, harici: Bu evin hârici, dahilinden güzeldir. **2.** Ecnebi memleket: Eskiden şeker hariçten gelirdi. (matematik) **Hâric-i kısmet** = Bölme işleminin neticesi, bölüm. Meselâ 20 sayısını 5'e bölünce bulduğumuz 4 rakamı hâric-i kısmettir. **Hâric-ez-memleket** = Devletler hukukunda aslında bir memlekette iken, hükmen başka memlekette sayılmak: Elçiler hâric-ez-memleket imtiyazını haizdirler. **Hâric-an-il-merkez** = Merkezden dışarıya yatkın kuvvet, Fransızca excentrique. Eklenen harflerle mekân zarfı mânâsını ifade eder: Hariçte, harice, hariçten: Dışarıda, dışarıya, dışarıdan.

HARÎDE (i. A.) (c. harâid). **1.** Bâkir kız. **2.** Delinmemiş inci, Fars. dürr-i nâsüfte.

HARÎF (HERİF) (i. A. hırfet'ten smüş.). **1.** Sanat arkadaşı, aynı meslekte olan, Fr. collègue. **2.** İçki ve eğlence arkadaşı. **3.** (Türkçe söylenişi: herif) Âdî ve bayağı adam, aşağı, basit insan: A he-

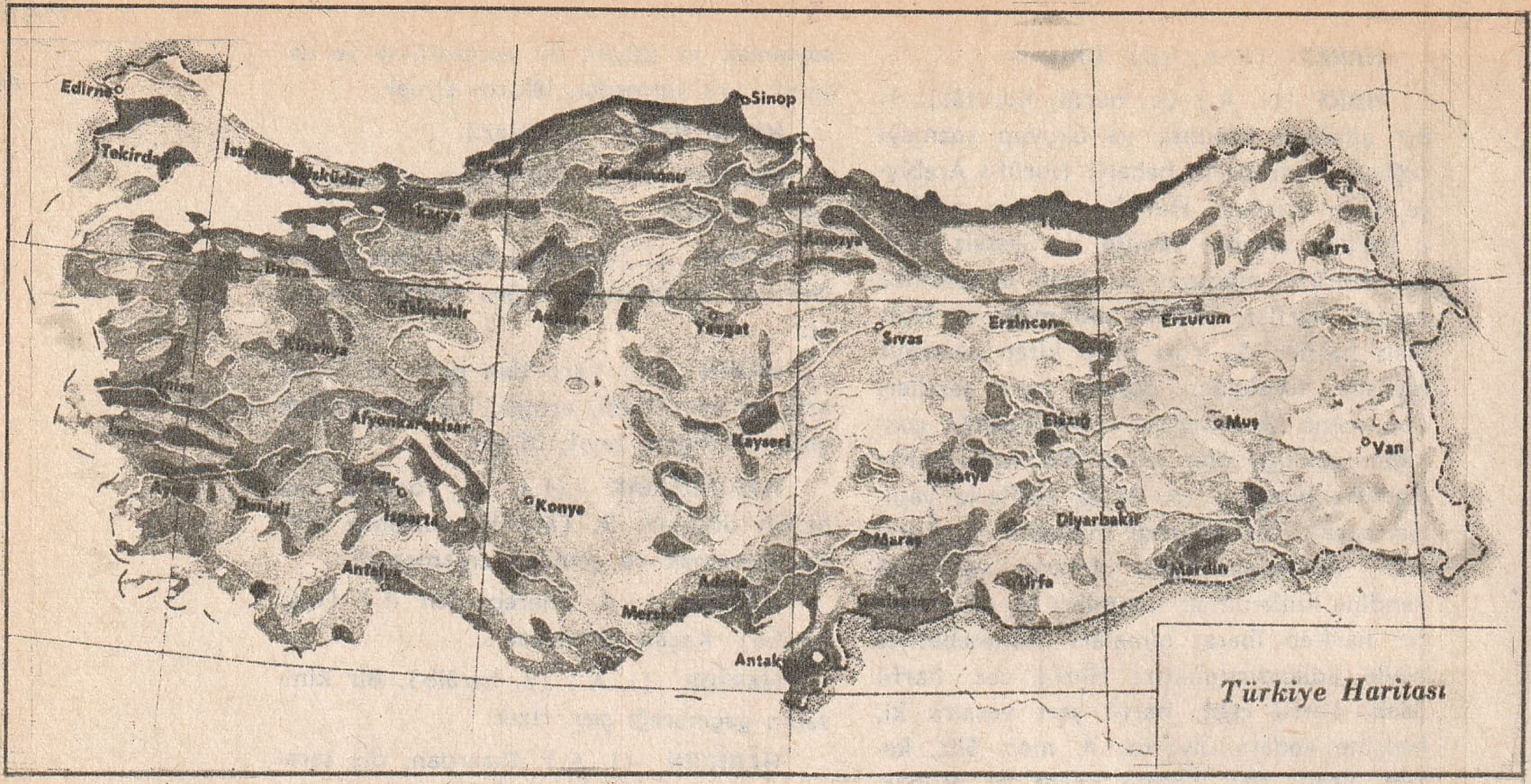

Türkiye Haritası

Harita

rif. **4.** Adam, şahıs, öteki: Herif size açıktan söylüyor, siz anlamıyorsunuz. Herif size haber verdi, ne kabahatı var? bk. Herif.

HARÎF (i. A.). Güz mevsimi, Fars. hazân.

HARÎFÂNE (i.). Esnafça eğlenceye giden, esnaf gibi her biri masrafının hissesini vererek (ârifâne denmesi yanlıştır).

HARÎK (ka ile) (i. A.). Bir yerin ve yapının tutuşup yanması, yangın: Harîk vuku buldu. **Harîkı itfâ etmek** = Yangını söndürmek.

HÂRİK (ka ile) (i. A. hark'dan if). (mü. hârika). Yakan, yakıcı.

HÂRİKA (i. A.). Ateş, nâr.

HÂRİKA (i. A.) (c. havârik). **1.** Hârikulâde şey. Eşyanın tabiati dışında ve tabiatin üstünde olan garip şey: Bir hârika oldu. **2.** Hârika sayılacak derecede üstün şahıs, dehâ: İbni Sînâ bir hârika idi.

HARİKULÂDE (i. A.). Eşi görülmemiş, şaşılacak. bk. Hârik.

HARÎK-ZEDE (ka ile) (i. F. A.) (c. harîk-zedegân) (Ar. harîk = yangın, Fars. zeden = vurmak). Yangına uğramış, yangın vermiş: Harîk-zedegâna iane toplamak.

HARÎK-ZEDE-GÂN (i. F. A.). Harîkzede'nin c. Yangına uğramış kimseler, yangından zarar görmüşler.

HARÎM (i. A.). **1.** Herkesin girmesi yasak olan kutsal yer: **Harîm-i hâs** = Eskiden bir büyük adamın hususî dairesi. **2.** Harem, harem dairesi.

HARÎR (i. A.). İpek.

HARÎRÎ (i. A.) (mü. harîriyye). **1.** İpekten dokunmuş: **Akmişe-i harîriyye** = İpek kumaşlar. **2.** İpek gibi yumuşak.

HARİS (HARÎS) (i. A.). Tamahkâr, pek fazla arzu ve hırs ile isteyen: Mala haris bir adam.

HARÎSÂNE (i. A.). Harîscesine, hırslı bir şekilde.

HÂR-İSTÂN (i. F.). Dikenlik, çalılık.

HARİTA (HARÎTA) (i. A. Yunanca'dan). **1.** Bir bölgeyi, ülkeyi, devleti, kıtayı, dünyayı veya dünyanın herhangi bir parçasını belirli projeksiyon usulleriyle belirli nisbetlerde küçülterek gösteren resim veya şekil: **Harita-i berriyye, harîta-i bahriyye** = Kara haritası, deniz haritası. **Harîta-i mücesseme** = Kabartma harita. **Harîta-tüs-semâ** = Yıldızları gösterir harita. **2.** Meşinden kese ve torba, dağarcık. mec. **Bu, haritada yoktu** = Umulmuyor, beklenmiyordu.

HARİTACI (i.). Harita yapan veya satan.

HARİTACILIK (i.). Harita yapma işi, kartografi.

HARİY (HARİYY) (i. A.). Lâyık, değer, sezâ, müstahak (itaf. olan ahrâ daha çok kullanılmıştır).

HARİZME (i.). Azgın hayvanların ağzına ve ayının dudağının üstüne geçirilen demir halka (halk dilinde: Hırızma).

HARK (i. A.). **1.** Yarma, yırtma. **2.** Ark.

HARK (i. A.). Yakma (ihrak daha çok kullanılmıştır).

HARKAFE (i. A. anatomi). Kalça kemiği.

HARKAFÎ (i. A. tıp) (mü. harkafiyye). Kalça kemiğine ait.

HARKAT yahut **HARKA** (i. A. tıp). Yakma, yanma, yanıklık. **Harkat-ül-bevl** = Belsoğukluğu.

HARLAMAK (f.). Harlaşmak, harıltı. bk. Hırlamak vesaire.

HARLATMAK (f.). (ateşi) Uyandırmak, alevlendirmek.

HARLI (i.). Harıl harıl yanan: Harlı ateş.

HARMAN (i. Fars. «harmen» den). **1.** Hububatın sapından ayrılması için yapılan iş: Bu yağmur harmana engel oluyor. Harman vakti geçiyor. **2.** Bu iş için, yani dövülme için hazırlanmış ekin demetlerinin hepsi. **3.** Ekinlerin dövülmesi için hazırlanmış daire şeklindeki meydan: Harman çiftliğin ortasında olmalıdır. Harmanda oturuyordu. **4.** Ekinlerin harmanda dövülmesi mevsimi: Harmanda ödemek üzere borç aldı. **5.** Herbirinden birer tane alınıp bir takım yapılmak üzere, ayrı ayrı sıralanmış kitap formaları veya tütün yaprakları vesaire: Kitabı harman etmek. **Harman arabası** = Harman makinesi. **Harman dövmek** = Tanelerini ayırmak üzere ekini harmanda dövmek. **Harman savurmak** = Tanelere karışık olan ince samanı ayırmak için kürekle havaya atıp rüzgârlandırmak. **Harman sonu** = Toz, toprakla karışık hububat. **Harman kilesi** = Büyük ölçek. **Harman yeri** = Harman dövmeye mahsus daire şeklindeki meydan. **Tuğla harmanı** = Tuğla yapılan yer.

HARMANCI (i.). **1.** Hububatı harmanda dövüp savurmakla uğraşan adam. **2.** Tütün yapraklarını harman eden işçi.

HARMANÎ (i.). Bütün vücudu saran, kolsuz bir çeşit pelerin.

HARMANLAMAK (f.). **1.** Her birinden birer tane alıp takım yapmak üzere bir şeyin parçalarını takım takım eylemek. **Harman etmek** = Kitabın formalarını, tütün yapraklarını harmanlamak. **2.** (hayvan) Bir daire üzerinde dönüp durmak.

HARMONİ bk. Armoni.

HARMONYUM (i. Y.). Piyanoya benzeyen ve körüğü ayakla işletilen küçük org. bk. Armonyum.

HAR-MÜHRE (i. F. har = merkep, mühre = boncuk). Katır boncuğu.

HARNUP (i. A. botanik). Keçiboynuzu.

HARP bk. Harb.

HARP, HARPA bk. Arp.

HARPA bk. Arpağ.

HAR-PÛŞTE (i. Fars. «eşek sırtı» demek olan «harpeş» ten). Balık sırtı şeklinde çatı.

Harman

HARRÂKA (i. A.). Vaktiyle düşman gerilerini veya ülkesini ateşe vermeye ve yangın çıkarmaya mahsus gemi.

HARRANGÜRRA, HARRENGÜRRA (i.). Gürültü ile, rasgele, düzensiz.

HARRÂS (i. A. «harâset» ten imüb.). Toprağı işleyip ekin ekmekle meşgul adam, ekinci, çiftçi.

HARRÂT (i. A. «hart» tan müb.). Çıkrıkçı.

HARRUB, HARNUB (i. A.). Fasulye ve bakla şeklinde olan maruf siyah meyve. Keçiboynuzu. **Harrub ağacı** = Bu meyveyi veren ağaç ki, mutedil iklimlerin en sıcaklarında yetişir. **Harrub şerbeti** = Bu meyvenin kurusu kaynatılmakla yapılan şerbet.

HARS (i. A.). Çift sürme, tarla işleme.

Harmonyum

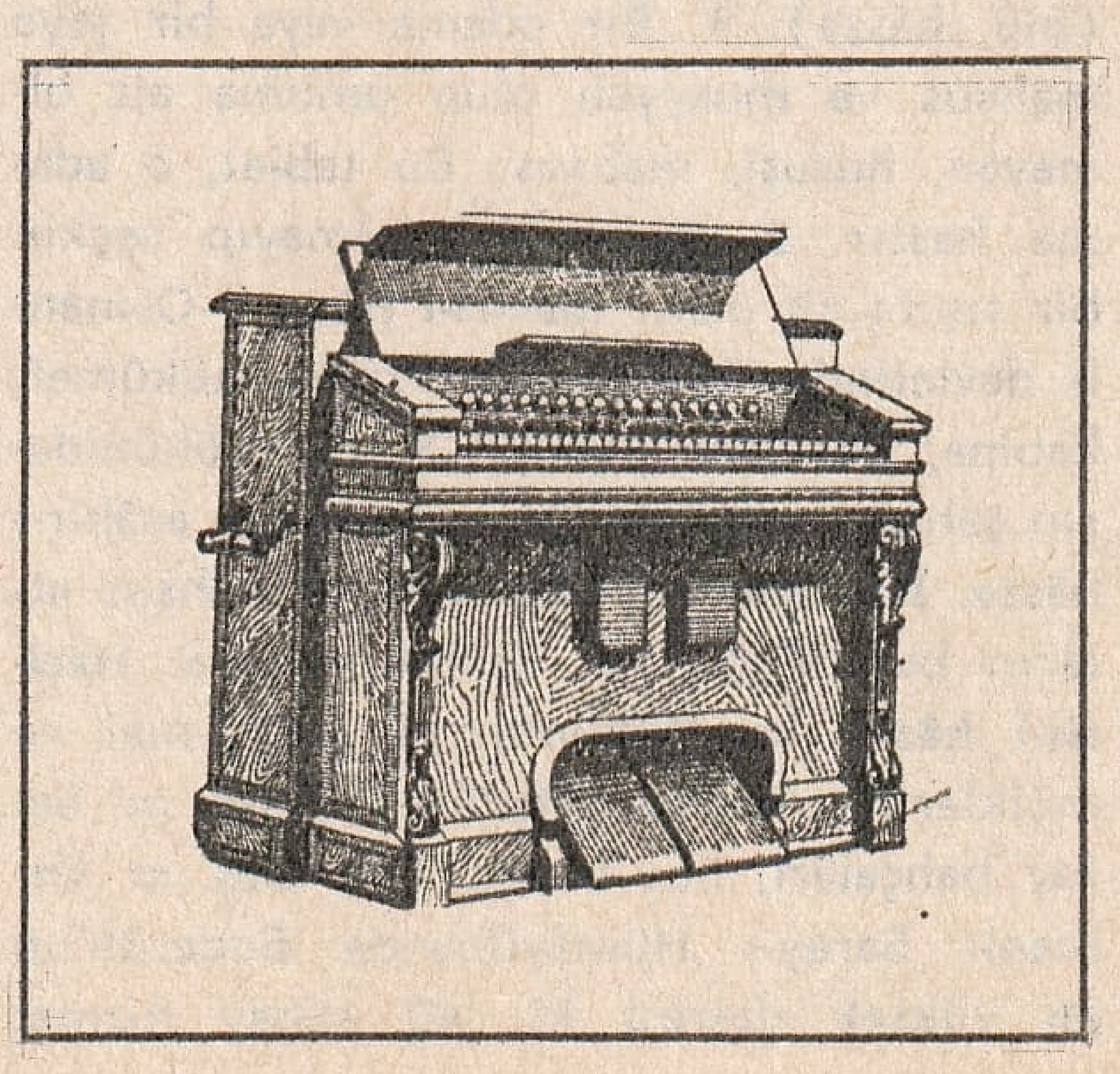

HARŞEFİYYE (i. A. botanik). **Fasîle-i harşefiyye** = Enginar çeşidinden dikenli bitkiler.

HART (i. ses taklidi). Kaba ve sert sesi ifade eder: Hart hart kaşınıyor. Hart diye ısırdı. **Hart hurt** = Fazlaca ısırarak ve ses çıkararak yemek.

HARTÂVÎ (i.). Sipahilerin yeniçeri keçesine eşit olarak giydikleri toparlak keçe külâh.

HARTLAB (i. A. «katlab» dan galat). Kocayemişi.

HARTUÇ (i. Fransızca: cartouche'dan). Top fişeği. **Hartuç çantası** = Hartuç koymaya mahsus top arabasının arkasındaki sandık. bk. Kartuş.

HÂRÛN (i. A.). **1.** Doğru gitmez, gemden anlamaz, huysuz (at). **2.** mec. Muannid, inatçı.

HÂRUNLUK (i.). **1.** Atın huysuzluğu, gemden anlamayıp doğru gitmemesi. **2.** Muannidlik, inatçılık, serkeşlik.

HARUP bk. Harnup.

HARÛR (i. A. fizik). Kalori veren, verici, Fransızca: calorique.

HÂRÛT (i. A.). **1.** Mârût denilen meleğin arkadaşı. **2.** mec. Çok ustaca sihir, büyü.

HÂR-ZÂR (i. F.). Dikenlik, dikeni çok yer.

HÂRZEM veya **HÂREZM** (hi. coğrafya). Türkistan'da Aral gölünün güneyindeki delta ve çevresindeki ülke.

HÂRZEMÎ, HÂREZMÎ (i. A.). **1.** Harzemli. **2.** Harzem'e ait.

HAS (HASS) (i. A.). Teşvik, kışkırtma.

HAS (i. F.). Çöp. **Has ü hâşâk** = Çörçöp. **Hâr ü has** = Çalı çırpı.

HAS (HASS) (i. A. «his» ten if.) Hisseden, duyan, duygun, duygulu.

HÂS (HÂSS) (i. A. «husûs» tan if.) (mü. hâssa). **1.** Bir adama veya bir şeye mahsus ve muayyen olup umuma ait olmayan, hususî, mahsus: Bu tabiat, o adama hastır. **2.** Avâma ait olmayıp seçkin bir sınıfa ait olan: **Meclis-i Hâs** = Osmanlı devletinde Tanzimat'tan sonra hükûmet, kabine, bakanlar kurulu. **3.** Bir hükümdarın şahsına mahsus olan: Hâs ordu, asâkir-i hâssa. **Hâs ahır** = Hükümdara mahsus atların bulunduğu yer, Istabl-ı âmire. **Hazîne-i hâssa** = Hükümdarın şahsî mal ve mülklerinin idaresi. **Hadâik-i hâssa** = Saray bahçeleri, has bahçe. **Hâs oda** = Osmanlı Saray-ı Hümâyûnunda Enderûn'un en yüksek dairesi ki, 40 subay hizmet ederdi. **Hâs odabaşı** = Bu dairenin başı olan kumandan ki, vaktiyle sarayın en yüksek rütbeli görevlisi sayılırdı.

HASA bk. Hase.

HASAD, HASAT (i. A.). **1.** Ekin biçme: Köylüler, şimdi hasatla meşguldürler. **2.** Ekin biçimi vakti, orak mevsimi: Hasatta ödemek üzere borç aldı.

HASÂDET (i. A.). Hasudluk, hasedcilik, çekememek.

HASÂFET (i. A.). Sağlam rey, doğru mütalaa, doğru fikir.

HASÂİL (i. A. c.) (m. haslet). Hasletler. bk. Haslet.

HASÂİS (i. A. c.) (m. hâsiyyet). Hâsiyetler. bk. Hâsiyet.

HASÂİS (i. A. c.) (m. hasîse). Hasîseler, noksanlıklar, kusurlar, kötü huylar.

HASAN bk. Hasen.

HASAR (i. A.) (c. hasarât). Ziyan, zarar: Çok hasara uğradı. Çok hasârat oldu.

HASAR-DÎDE (i. F., Ar. hasar = ziyan, Fars. dîden = görmek). Ziyan görmüş, zarara uğramış, Ar. mutazarrır.

HASÂSET (i. A.) **1.** Hisset, hasislik, tamahkârlık, pintilik, cimrilik. **2.** Alçaklık bayağılık, aşâlet zıddı.

HASAT (i. A.). **1.** Taş, çakıl. **2.** (tıp) Mesane, karaciğer, böbrek ve başka iç organlarda olan taş. Hasat'ül-mesâne, hasatü'l-kilye, hasatü'r-rahim vesaire.

HASAT bk. Hasad.

HASB (i. A.). Gereğince, göre, cihetiyle, binâen: **Hasb-el-lüzûm** = Lüzuma göre. **Hasb-el-mevsim** = Mevsim icabınca. **Hasbel-el-karâbe** = Karabet, akrabalık cihetiyle. **Hasb-el-meslek** = Mesleki sebebiyle **Hasb-el-îcâb** = İcaba göre. **Hasbıhâl** = Birine hâlini anlatarak kendisinden akıl, fikir sorma, danışma: Sizinle hasbıhâl edelim. Arapçada zamirlere eklenerek: Hasbî, hasbenâ, hasbek gibi tâbirler bana, bize, sana kâfidir mânâsıyla kullanılır: Hasbiyallah, hasbenallah, hasbekallah.

HASBE (i. A. tıp). Kızamık.

HASB-EL-BEŞERİYYE (i. A.). İnsanlık îcâbı olarak.

HASB-EL-İKTİZÂ (i. A.). Gerektiğinden dolayı, ötürü.

HASB-EL-KADER (i. A.). Kaderden, kader icabı.

HASB-EL-LÜZÛM (i. A.). Lüzum dolayısıyle, gerekli olarak, gerektiği için.

HASBETEN (i. A.). Allah adı ile beraber kullanılır: **Hasbeten-lillâh** = Yalnız

Allah rızası için, başkaca bir maksat için olmayarak.

HASBIHAL (HASB-I HÂL) (i. A. F.). Halleşme, dertleşme: Arkadaşlarla hasbıhâl ettik. bk. Hasb.

HASBÎ (i. A.). Karşılıksız, gönüllü, gönülden, bir istek olmaksızın, Tanrı rızâsı için, bedava, fahrî: Hasbî iş, hasbî çalışıyor, hasbî (gönüllü) muharebeye gidenler.

HASE (i.). **1.** Has bir cins patiska. **2.** Bir cins ipekli kumaş. bk. Hasa.

HASEB (i. A.). Değer, kadir, şahsî, kıymet. İnsanın kendi tabiî değeri, neseb mukabili: Bu adamın haseb ve nesebir vardır (böyle beraber kullanılması aynı mânâda olmaları zannına sebebiyet vermiştir).

HASEB (i. A.). İtibar, «be» edatıyle beraber «bihaseb» kullanılır ki, itibariyle, göre, -ce demektir. **Behasebül- îrâb** = Îrâb itibariyle, îrâbca. Türkçe «ile» veya «-ce» edatıyle de kullanılır: Akrabalık hasebiyle, hasebince: Münasebetiyle.

HASEBİYLE (e. A. T.). Dolayısıyle, -den ötürü.

HASED (i. A.). Başkasının nimet ve faziletini çekemeyip bunların yok olmasını arzu etme, kıskanma: Hased etmek.

HASEDE (i. A. c.) (m. hâsıd). bk. Hâsıd.

HASEKİ (i.). Vaktiyle sarayda görevli bazı subaylara verilen ad.

HASELE (i. A. anatomi). Karnın göbek ile kasık arasındaki aşağı kısım.

HASELÎ (i. A. tıp) (mü. haseliyye). Karnın göbek ile kasık arasındaki aşağı kısmına ait.

HASEN (i. A.) (mü. hasene). Güzel: **Vech-i hasen** = Güzel yüz. **Âmâl-ı hasene** = Güzel işler.

HASENÂT (i. A. c.) (m. hasene). Güzeller, güzellikler, güzel işler. bk. Hasene.

HASENE (i. A.) (c. hasenât). İyilik, güzel iş, iyi ve hayırlı iş, zıddı: Seyyie seyyiât: **Hasenâtı seyyiâtından fazladır** = İyilikleri kötülüklerinden fazladır.

HASENEYN (hi. A.). İki Hasan, yani Hz. Hasan ile kardeşi Hz. Hüseyin.

HASEP bk. Haseb.

HASET bk. Hased.

HASETÇİ (i.). Kıskanç. bk. Hased.

HASÎL (i.) (Arapça hâsıl'dan. Türkçe'de söylenişi: kasıl). Hayvanlara yeşil yedirilen arpa ekini.

HÂSIL (i. A. «husûl» dan if.) (mü. hâsıla) (c. hâsılât). **1.** Husul bulan, meydana gelen, vücuda gelen, beliren, gözüken: Bundan ne hâsıl olur? Bu kadar me şakkattan bir fayda hasıl olmadı. **2.** Biten, yerden çıkan: Çekirdekten hâsıl olan ağaçlar. **3.** Netice yerinde olan: **Hâsıl-ı kelâm** = Sözün neticesi, kısası. **4.** Semere: Ömrümün hâsılı: Evlâdım. **5.** (matematik) Hesabın dört işleminden alınan netice: **Hâsıl-ı cem. Hâsıl-ı tarh. Hâsıl-ı darb. Hâsıl-ı taksîm. Hâsılı, elhâsıl, v'el-hâsıl, hâsıl-ı kelâm** = Nihayet, netice itibariyle, sözün kısası, kısaca. **Hâsılı tahsîl etmek** = Boşuna yorulmak. c. **Hâsılât** = Tarım ve başka çalışmaların verdiği semere, gelir: Tarlanın bu seneki hâsılâtı. Çiftliğin, fabrikanın, koyunları hâsılâtı. Posta, telgraf, vapur hâsılatı. **Hâsılât-ı sâfiyye** = Masraflar çıktıktan sonra hâsılâtın sırf kâr kalan kısmı. **Hâsılat-ı gayr-ı sâfiyye** = Masraflar düşürülmeksizin umum hâsılât.

HÂSILA (i. A.). Bir işten elde edilen netice.

HÂSILÂT (i. A. c.) (m. hâsıl). Herhangi bir işten elde edilen şeyler, kâr, gelir, fayda, îrât, vâridat, kazanç (kelime dilimizde müfred gibi kullanılır).

HÂSILATLI (i.). Hâsılat ve iradı olan, iyi gelir veren: O çiftlik çok hâsılatlıdır. Hâsılatlı bir iştir.

HÂSILI (i. A. T.) Hülâsa, sözün kısası: Hâsılı yolda epey uğraştık.

HASILLANMAK (f.) (ekin veya çocuk). Boy atıp uzanmak.

HÂSILSIZ (i.). Faydasız, semeresiz, netice vermeyen, boş: Hâsılsız iş.

HASIM (HASM) (i. A.) (c. husûm) (daha çok kullanılmış olan husamâ ise aynı mânâda olan ve dilimizde kullanılmayan hasîm'in cem'idir). **1.** Düşman: **Hasm-ı can** = En büyük ve şiddetli düşman. **2.** Davada yahut oyun, güreş, yarış vesairede karşı taraf, rakib.

HASIMLIK (i.). Düşmanlık, Ar. husûmet, Ar. adâvet.

HASIR (i. A.). İnce sazdan örülmüş, yere sermeye mahsus döşeme: Trablus hasırı, kaba hasır, hasır döşeli. **Hasırotu, sazı** = Hasır örmeye yarayan saz. **Hasır süpürgesi** = Evin içinde ortalığı süpürmeye mahsus süpürge. **Hasıraltı etmek** = mec. Bir işi savsaklamak.

HASIRCI (i.). Hasır yapan ve satan yahut odalara döşeyen adam.

HASIRLAMAK (f.). Hasır döşetmek.

HASIRLI (i.). **1.** Hasır döşeli (oda vesaire). **2.** Hasırla kaplanmış, hasırla

Hasırotu

kaplı, hasır kılıflı şişe vesaire. **3.** Hasırla ve daha doğrusu sepetle örülmüş, büyük damacana.

HASIROTU bk. Hasır.

HASÎ (i. A.). Cinsiyetini kaybetmiş erkek veya kadın.

HASÎB (i. A. «haseb» den smüş.). Zâtî değer ve kadri olan, şahsî meziyet sahibi: Hasîb ve nesîb adam.

HÂSID (i. A. «hased» den if.) (mü. hâsıde). Hasetçi, kıskanan, Ar. Hasûd.

HASÎF (i. A. «husûf» tan). Sararmış, rengi ve parlaklığı kalmamış.

HÂSİF (i. A.). Hasâfetli, aklı başında, olgun.

HÂSİFÂNE (i. A.). Hasâfetli, aklı başında bir adama yakışacak sûrette.

HASÎFE (i. A.). Gizlenen kin ve düşmanlık.

HASÎN (i. A. «hısn» dan smüş.). Metin, sağlam, tahkim edilmiş, müstahkem: **Hısn-ı hasîn** = Müstahkem, sağlam kale.

HÂSİR (i. A. «hasret» ten if.) (mü. hâsire). Hasret çeken, mahrum kalan, meramına nail olamayan.

HÂSİR (i. A. «kasâr» dan if.) (mü. hâsıre). Zarar ve ziyana uğrayan, zarar görmüş.

HASİS (HASÎS) (i. A. «hısset» ten smüş.). **1.** Nekes, pinti, cimri. **2.** Alçak, denî, dûn, âdî, değersiz, kıymetsiz: **Mevâdd-ı hasîse** = Değersiz maddeler.

HASÎSA (i. A.). Kendine mahsus olup başkasında bulunmayan karakter.

HASÎSE (i. A.). Kötü huy, fena tabiat.

HASİSLİK (i.). Hasisçe davranış veya hasis olma hali.

HÂSİYET (HÂSİYYET) (i. A.). **1.** Bir şeya ait olan hal, kuvvet ve tesir. **2.** Böyle bir kuvvet ve tesiri olmak fazileti: Bu meyvenin bir hasiyyeti var mıdır? Bu adamın hiçbir hasiyyeti yoktur.

HASİYYETLİ (i. A. T.). Hasiyyeti, itibarı olan.

HASİYYETSİZ (i. A. T.). Hasiyyeti olmayan, itibarsız.

HASLET (i. A.) (c. hısâl, hasâil). Tabiat, huy, yaratılış, Ar. hulk: **Haslet-i mahsûsa** = Şahsa mahsus haslet, huy. **Hasâil-i memdûha** = Övülen, güzel huylar. **Hasâil-i zemîme** = Beğenilmeyen, kötü huylar.

HASM (i. A.). **1.** Kesme, Ar. kat'. **2.** Hal: **Hasm-ı dava** = Davayı halletme.

HASMÂNE (i. A. F.). Düşmanca.

HASNÂ (i. A. mü.) (müzekkeri yoktur). Güzel (kadın).

HASPA (i.). Alay yollu bir okşama sözü; en çok kız ve kadınlar için kullanılır.

HASR (i. A.). **1.** Sıkıştırma, sınırlı bir yerin içine alma, baskı: Düşman askerini filân yere hasrettiler. **2.** Sınırlama ve belirtme, umumilikten çıkarıp bir kısım veya miktara çevirme, ayırma: O adam iyiliğini kendi yakınlarına hasrediyor. **3.** Yalnız bir şeye sarf etme ve kullanma: Bu işe hasr-ı efkâr, hasr-ı mesâî, hasr-ı evkat etmiştir.

HASRET (i. A.). **1.** Ele geçemeyen veya elden kaçırılan bir nimete üzülerek yanma ve iç çekme: Hasret çekmek: Mahrum olup teessüf etmek. **2.** Göreceği gelmek: Arzu, iştiyak: Çocuklarının hasretini çekiyor: Hasret-i yâr ile dil-hûn oldu. (Türkçe): Sıfat gibi de kullanılıp hasret olmak ve hasret kalmak denilir: Bu sene üzüme hasret kaldık.

HASRET-KEŞ (i. Ar. hasret, Fars. keşîden = çekmek). Hasret çeken, erişemediği veya elden kaçırdığı bir nimet için teessüf eden, Ar. müştak.

HASSÂS-ÂNE (i. A. F.). Hassas bir şekilde.

HASRETLİ (i.). Hasreti olan.

HASRETMEK (f. A. T.). Ayırmak, vermek, bağlamak. bk. Hasr.

HASRET-NÂME (i. A. F. edebiyat). Ayrılık vesilesiyle yazılan mektup.

HASRET-ZEDE (i. F., Ar. hasret, Fars. zeden = vurmak) (c. hasret-zedegân). Mahrumiyet veya iştiyak düşkünü, hasrete düşmüş.

HASRET-ZEDE-GÂN (i. R. F. c.) (m. hasret-zede). Hasrete uğramışlar, hasrete düşmüşler.

HÂSSA (i. A.) (c. hasâis). Bir adama veya bir şeye mahsus olan hal, kuvvet, tesir: O adamın bir hassası vardır. Kehribarın çekme hassası. **Bilhassa** = Suret-i mahsûsada, mahsûsan, ayrıca.

HÂSSA (i. A.) (asâkir-i hâssa'dan kısaltılmış). Hükümdarın zâtına mahsus ordu: Hâssa ordusu, hâssa müşîri.

HASSA (i. A.) (c. havâs) (his'den if. mü.). İnsan veya hayvanlardaki duygu gücü. **Havâss-ı hâmse** = Görmek, işitmek, koku, lezzet ve dokunmakla duymaktan ibaret olan beş duygu.

HASSA bk. Hase.

HASSÂD bk. Hassat.

HASSAS (HASSÂS) (i. A.) (his'ten imüb.). Çok duyan, fazla hisseden, duygusu aşırı olan, duygulu: Asabî adamlar hassas olur. Kalbi hassastır.

HASSÂSÂNE (i. A. F.). Hassas, hisli, duygulu olana yakışacak şekilde.

HASSÂSİYYET (i. A.). Hassaslık, duyguluk.

HASSAT (HASSÂD) (i. A. «hasad» dan imüb.). Ekin biçici, orakçı.

HASSETEN (i. A.). Ayrıca, mahsûsan, hususî olarak, bilhassa, Osm. sûret-i mahsûsada: Hasseten, sizin için yaptım.

HASSİYYET (i. A.). Duymak hassası, duyucu olanın hâli, duygululuk.

HASTA (aslı: **HASTE**) (i. F.) (c. haste-gân). Sıhhatı yerinde olmayan, bir illet ve hastalığı olan, Ar. marîz: Asıl Türkçesi: sayrı. **Hasta olmak, düşmek, yatmak** = Hastalanmak.

HASTABAKICI (i.). Hekim direktifine göre hastalara bakmayı meslek edinen kimse.

HASTABAKICILIK (i.). Hastabıkıcının işi.

HASTA-DİL (HASTE-DİL) (i. F.). Kalbi hasta, Ar. mecrûhul-fuâd, Fars. derdmend, âşık.

HASTAHANE (HASTA-HÂNE) (i. F.). Hastaların kabûl ve tedavi olunduğu umumî bina, Fars. bîmâr-sitân. **Seyyar hastahane** = Savaşta kolayca yer değiştirmeye elverişli hafif ve gezici hastahane.

HASTALANDIRMAK (f.). Hasta etmek, hastalığı mucib olmak: Dünkü rüzgâr beni hastalandırdı.

HASTALANMAK (f.). Hasta olmak, hasta düşmek: Soğuk alıp hastalandım.

HASTALIK (i.). Organizmada meydana gelen bazı anormal değişiklikler neticesinde başgösteren fizyolojik bozukluklar. Maraz, illet: Cild hastalığı, sinir hastalığı, kalb hastalığı. **Salgın hastalık** = Yaygın ve sârî hastalık.

HASTALIKLI (i.). Üstünden hastalık eksik olamayan, sıhhati bozuk.

HASTA-MİZÂC (i. F.). Bünyece hastalığa müsait, sık sık hastalanan, hastalıklı.

HASTANE bk. Hastahane.

HÂSTGÂR (i. F.). İstekli, isteyen, Ar. tâlib.

HASÛD (i. A.). Hasetçi, kıskanç (hasede, sanıldığı gibi bunun cem'i olmayıp, hâsid'in cem'idir).

HASÛDÂNE (i. F.). Hasetçilikle, hasetçiye yakışır bir surette, kıskanarak.

HÂŞ (i. F.). **1.** Kırıntı, döküntü, süprüntü. **2.** Şiddet, kızgınlık.

HASA (i.) (Arapça gaşiye'den). Eğer örtüsü ki, ekseriya sırma paftalarla süslüdür.

Zeynep Kâmil Hastahanesi

HÂŞÂ (e. A.). Menfî mânâsı vardır. Olmaya, Allah göstermesin, bizden uzak: Hâşâ, ben sizin hakkınızda öyle lâkırdı söylemedim. Hâşâ huzurdan. **Hâşâ-an-il-meclis** = Meclisten dışarı (nefret ve reddedilen bir şey söyleneceği vakit kullanılır).

HÂŞÂK (i. F.). Süprüntü, çöp: **Har ü hâşâk, has ü hâşâk** = Çöp (çörçöp).

HAŞARÂT (i. A. c.) (m. haşere, dilimizde az kullanılmıştır). Böcek, yılan, çıyan çeşidinden olan küçük hayvancıklar. mec. Değersiz ve zarar verici adamlar.

HAŞARI (i.) (aşağı halk demek olan, Arapça haşâre'den olsa gerektir). Yaramaz, rahat durmaz, sert, hırçın, zaptı müşkül: Haşarı adam, at.

HAŞARILIK (i.). Sertlik, hırçınlık, rahat durmaz ve zaptı müşkül olan at veya adamın hâli.

HAŞAŞ (HAŞÂŞ) (i.) (Arapça haşîş'den). Yabanî afyon.

HAŞEB (i. A.) (cem'i haşebe, haşebât gelirken biz yanlış olarak ahşab kullanıyoruz). Ağacın odun kısmı, kerestesi, aslı: Ceviz ağacının haşebi iyi cilâ alır.

HAŞEBE (i. A.) (c. haşebât). Ağaç, odun, yonga.

HAŞEBÎ, HAŞEBİYYE (i. A.). **1.** Odun yapısında, odun gibi, oduna ait, odun cin-

Haşhaş

sinden. **2.** (botanik) Ağaç gibi, ağaca benzer.

HAŞEFE (i. A.). Erkek tenasül âletinin (penis) baş kısmı.

HÂŞE-Lİ-LLÂH (i. A.). Allah göstermesin, aslâ, kat'iyen, hiçbir vakit, hâşâ!

HAŞEM (i. A.). Maiyet halkı: Hadem ü haşemi çok.

HAŞERE (i. A.). Böcek. bk. Haşarât.

HAŞERİ ve daha doğrusu **HAŞARI** bk. Haşarı.

HAŞHAŞ (i. A.). Gelincikgillerden bir bitki ki, başında olan tohumları tıpta ilâç olarak kullanılır. Bunların kabuğunu çizmekle afyon denilen madde elde edilir. **Ak haşhaş** = Bunun bir çeşidi. **Haşhaş-ı berrî** = Gelincik çiçeği.

HAŞHÂŞİYYE (i. A. botanik). **Fasîle-i haşhâşiyye** = Haşhaş çeşidinden bitkiler.

HAŞIL (i.). Dokumacılıkta kullanılan çirişli veya unlu sıvı.

HAŞIR bk. Haşr.

HAŞIRDAMAK bk. Hışırdamak.

HAŞIR HAŞIR (i. ses taklidi). Kuru şeylerin sürtünmesinden çıkan sesi anlatır.

HAŞIR HUŞUR (i. ses taklidi). bk. Haşır haşır.

HÂŞÎ (i. A. «huşû» dan if.) (mü. hâşia). Alçak gönüllü, mütevazı.

HÂŞİAN (i. A.). Huşû ve tevazu ile, kendinden geçmişçesine.

HAŞÎM (i. A). Haşmetli, pek gösterişli, muhteşem.

HÂŞİM (i. A.). **1.** Kuru ekmek kırıntısı doğrayan. **2.** Ezen, kıran, parçalayan,

HAŞÎN (i. A.) (huşûnet'ten smüş.). Sert, katı, Fars. dürüşt, yumuşak olmayan.

HAŞİR bk. Haşr.

HAŞÎŞ (i. A.). **1.** Kuru ot. **2.** Esrar denilen, tütün ve tönbeki ile içilen keyif verici bitki.

HAŞÎŞE (i. A. botanik). Ot. Çeşitli isimlere katılarak birçok bitkinin isimlerini teşkil eder: Haşî-şet-ül-cereb, haşîşet-ül-hanârîz vesaire.

HAŞİV, HAŞV (i. A.). Yazıyı ve sözü lüzumsuz yere uzatan.

HÂŞİYE (i. A. «haşy» den) (c. havâşî). **1.** Bir kitap veya kâğıdın kenarına yazılan ve içindeki bir kelime veya cümleyi izah edip açıklayan, ibare, not, dip notu, Osm. hâmiş, derkenâr. **2.** Yine bunun sahifenin sonuna daha ince yazı ile yazılanı. **3.** Bir metin veya şerhin zor anlaşılan yerlerini açıklayan ve her bahse «kûle» tâbiriyle girişilen kitap: Arapça sarf ve nahiv kitapları üzerine birçok şerhler ve haşiyeler yazılmıştır (daha seyrek olanlarına «tâlîkat» derler).

HÂŞİYELİ (i.). Sahifelerin kenarlarında veya altlarında dip notları olan: Hâşiyeli kitap.

HAŞLAMA (i.). **1.** Haşlamak işi. **2.** Sade suya haşlanmış et: Hastaya haşlamadan başka bir şey yedirmiyorlar. bk. Haşlamak.

HAŞLAMAK (f.). **1.** Kaynar suya daldırmak veya üstüne kaynar su dökmek: Çay, yumurta, makarna haşlamak. **2.** İstemeyerek kaynar su döküp yakmak: Kolumu fena halde haşladım. **3.** Karınca ve böcek gibi haşarât ısırıp yakmak: Karıncalar ensemi haşladılar. **4.** Fazla tekdir etmek, azarlamak, şiddetle paylamak: Kendisini fena halde haşladı. **5.** Büyük zarar ve ziyana uğratmak; batırmak: Ortağım olacak adam beni haşladı.

HAŞLAMLILAR (i. zooloji). Tek hücreli hayvanlar sınıfı.

HAŞLANMAK (f.). **1.** Kaynar suya daldırılmak veya üstüne kaynar su dökülerek pişmek: Çay haşlandı. **2.** Üstüne kaynar su dökülerek yanmak: Ateşteki ibrik devrilmiş baldırları haşlanmış. **3.** Büyük zarar ve ziyana uğramak: Kumarda haşlandı.

HAŞLATMAK (f.). Kaynar suya daldırtmak veya üstüne kaynar su döktürmek: Çamaşırı, çayı haşlatmak.

HAŞMET (i. A.). Zenginlik ve ihtişamdan gelen büyüklük, gösterişlilik, heybet. Ecnebî hükümdarlara (imparator ve krallara) unvan olur: Zât-ı haşmetmeâbları.

HAŞMETLİ, HAŞMETLÛ (i.). Azamet ve heybet sahibi, haşmetmeâb. İmparator ve kral derecesinde olan ecnebi hükümdarlara unvan olur: Haşmetlû İsveç kralı hazretleri.

HAŞMET-MEÂB (i. A.). Haşmetli, haşmet sâhibi. Osmanlılar'ın «majeste» karşılığında, yabancı imparator ve krallar için kullandıkları unvan.

HAŞR (Türkçe'de telâffuzu: **HAŞİR**) (i. A.). **1.** Toplama, bir yerde biriktirme. **2.** Kıyamet gününde ölülerin diriltilerek, yaptıkları iyi ve kötü işlerine bakılmak için bir yere gelmeleri: Şehitler ile haşrolmak. **3.** Ölülerin haşrolunacağı zaman, kıyamet: **Haşre dek** = Kıyamete kadar. **Rûz-ı haşr** = Kıyamet günü. **Haşr ü neşr** = Mahşer günü ölülerin toplanıp dağılmaları. mec. **Onlarla haşr ü neşr olsun** = Ne yaparsa yapsın. **Haşr-ender-haşr** = Mahşer gibi kalabalığı ifade eden eskimiş bir tâbirdir.

HAŞŞÂŞ (i. A.). Esrar içen, esrar gibi şeyler kullanan.

HAŞV (Türkiye'de telâffuzu: **HAŞİV** (i. A.). **1.** Dolma, doldurulma, doldurulan şey. **2.** Kırılacak şeylerin aralarına konulan saman ve pamuk gibi şeyler. **3.** mec. Söz arasında söylenilen fazla ve mânâsız lakırdılar. **4.** (anatomi) Ciğer, yürek, barsark ve beyin gibi iç organların doku şekli.

HAŞVÎ (i. A.) (mü. haşviyye). **1.** Bir şeyin içine doldurulacak veya kırılacak maddeler arasına konulacak şeylere ait. **2.** mec. Lüzumsuz, mânâsız, fazla (söz vesaire). **3.** (anatomi) İç organlara ait.

HAŞVİYYÂT (i. A. c.). Sanki sözün boş yerlerini doldurmaya mahsus «şey» ve «şu» gibi fazla ve lüzumsuz kelimeler.

HAŞYE ve **HAŞYET** (i. A.). Korku, ürperme, Ar. havf.

HAT (HATT) (i. A.) (c. hutût). **1.** Çizgi, çizik: Bir hat çekmek, çizmek. **2.** Yazı: Tâlik hattı. **Hüsnühat (hüsn-i hat)** = Güzel yazı: Hüsnihat hocası. **3.** Bir sıra ve çizgi şeklinde şey: Demiryolu, telgraf hattı. **Hatt-ı kebîr** = Ana demiryolu, Anadolu hatt-ı kebîri. **4.** (matematik) Birçok noktaların birbiriyle kesişmesinden meydana gelen çizgi: **Hatt-ı müstakîm** = Doğru çizgi. **Hatt-ı münhanî** = Eğri çizgi. **Hatt-ı münkesir** = Kırık çizgi. **5.** (coğ.) Dünya haritasında çizili bulunan tûl ve arz (enlem ve boylam) çizgileri: **Hatt-ı Üstüvâ** = Ekvator. **6.** Gençlerde yeni çıkmaya başlayan bıyık ve sakal. (askerlik) **Ateş hattı** = Savaş meydanında mermilerin düşmana eriştiği anlaşılan mesafe başındaki sıra ki, asker orada durup kurşun atmaya başlar. **İctimâ-ı meyâh hattı** = Suları bir yere toplanan bir arazi havzasını çeviren yüksek noktaların meydana getirdiği daire. **Taksîm-i Meyâh hattı** = Arazinin en yüksek noktalarının sırası ki, suları iki ayrı yöne doğru akar iki yamacı birbirinden ayırır. **Hatt-ı hudûd** = İki devlet arasındaki hududun teşkil ettiği çizgi. **Hatt-ı hareket** = (Hareket çizgisi). Bir kimsenin veya görevlinin takib etmesi icab eden yol, usul. **Hatt-ı dest** = El yazısı: Müellifin hatt-ı destiyle yazılı kitabın kıymeti pek büyüktür. **Hatt-ı sebz** = Gençlerin sakaldan önce yanaklarında biten ince

Çeşitli hat örnekleri

tüy. **Hatt-ı şerîf, hatt-ı hümâyûn** = Osmanlı padişahlarının el yazısıyle yazılı ve bir hususun icrasına dair çıkan ve resmen ve alenen Bâbıâlî'de okunan fermân: Gülhâne Hatt-ı Şerîfi, Islâhât Hatt-ı Hümâyûnu.

HATÂ (i. A.). **1.** Yanlış, yanlışlık, galat: Bunda bir hata vardır. Bu kitabın hataları pek çok. **2.** Yanılma, istemiyerek edilen kusur: Hata ettim. **3.** Kabahat, günah,, suç: Tenbih ettimse hatâ mı ettim? Kendi isteğimizle ettiğimiz fenalıkların suçunu kadere yüklemek hatâdır. **4.** (fıkh) Kasdî olmayarak yapılmış iş. **Hata - sevâb cedveli** = Bir kitabın içindeki yanlışları ve bu yanlışların düzeltilmiş şekillerini içine alan cetvel.

HATAB (i. A.). Odun.

HATÂ-BAHŞ (i. F., Ar. hata = yanlış, kabahat, Fars. bahşîden = bağışlamak). Yanlış ve kabahatları affeden: Cenâb-ı Hak hatâ-bahştır.

HATÂEN (i. A.). Yanlış olarak, yanlışlıkla, Ar. sehven.

HATÂ-PÛŞ (i. F., Ar. hatâ = yanlış ve kabahat, Fars. pûşîden = örtmek). Yanlışı ve kabahatları örten, görmeyen.

HATAR (i. A.). Tehlike, muhâtara, emniyetsizlik. **Pür-hatar** = Tehlikesi çok, tehlikeli.

HATAR-NÂK (i. F.). Korkulu, muhâtaralı, tehlikeli, emniyetsiz: **Bir râh-ı hatar-nâk** = Tehlikeli bir yol.

HAT-ÂVER (i. F., Ar. hat = yazı, Fars. âverden = getirmek). Sakal ve bıyığı yeni bitmeye başlamış delikanlı.

HATÂYÂ (i. A. c.) (m. hatîe). Sanıldığı gibi hatâ'nın cem'i değilse de o mânâda kullanılmıştır. bk. Hatîe.

HATÂYÎ (i. A.). **1.** Eskiden Çin ve Doğu Türkistan'da imal edilen bir çeşit kumaş. **2.** Tezhîb sanatında lotüse benziyen çiçek motifi. **3.** Tezhîbte merkezini hâtâyî denilen çiçek motifi işgal etmek üzere birbirine geçmiş sipiral dallardaki çiçek motiflerinden yapılan süsleme. **4.** Çin'de pirinçten yapılan bir kâğıt cinsi.

HÂTEM (i. A.) (c. havâtım). **1.** Mühür, imza yerine mektubun sonuna basılmak üzere sahibinin ismi kazılmış damga ki, ekseriya bir halkaya bağlı olup yüzük gibi parmağa geçirilirdi: Vaz'-ı hâtem, vaz'-ı mühür. **2.** Yüzük: Elmas hâtem. **3.** Mühür gibi bir şeyin en sonunda bulunan, en sonraki: **Hâtem-ül-enbiyâ** = Peygamberler'in sonuncusu olan Peygamberimiz.

HÂTEMÂNE (i. A. F.). Hâtemce.

HATF (i. A.). Kapma, cin ve şeytanın kapıp götürmesi.

HÂTIF (i. A.) (mü. hâtıfe). **1.** Süratle geçerken birdenbire kapıp götüren. **2.** Göz kamaştıran: **Berk-ı hâtıf** = Göz kamaştıran şimşek.

HATIL (i.). Taş duvarı takviye için bir iki metrede bir çekilen kereste veya tuğla tabakası.

HATIR (HÂTIR) (i. A. «hutûr» dan if.) (c. havâtır). **1.** İnsanın düşünme ve ezberleme kuvveti, fikir, zihin, akıl, hâfıza kuvveti: O vak'a hatırımdadır. Sen hatırıma getir. Hatırımdan çıktı: Hatırda kalmak, hatıra gelmek. **Hatırdan çıkmış** = Unutulmuş. **2.** Gönül, kalb, dil, his ve duygu kuvveti. **Hatırım kaldı** = Gücendim. **Hatır yapmak** = Gönül yapmak. **Hatır kırmak** = İncitmek. **3.** Saygı, riayet: Sizin hatırınız için. Onun hatırı büyüktür. O adam hatıra bakmaz. Ben hatır için söz söylemem. Hatır saymak. **4.** Keyif, hal: **Hatır sormak** = Hatırınız iyi mi? **Hatırı sayılır** = Ehemmiyetlice, hayli büyük. **Hatır kalmak** = Gücenmek, Osm. münfail olmak: Hatırınız kalmasın ama, oğlunuz pek çalışkan değildir. **Cem'îyet-i hâtır** = İnsanın aklı ve fikri yerinde ve aklın dağınık ve karışık bir halde olmaması. **Der-hâtır etmek** = Hatıra getirmek, hatırlamak. **Safâ-yı hâtır** = Kalb huzuru, gönül rahatlığı. **Mer'iyyül-hâtır** = Hatırı sayılır, sözü geçer. **Hatır sormak** = Bir hasta veya lohusaya hâline münasip yiyecek ve içecekten bir şey götürmek veya göndermek.

HÂTIRA (son a'yı uzatarak söylemek çok büyük hatadır ki, son zamanlarda böyle talâffuz moda olmuştur) (i. A. «hutûr' dan if. mü) (c. hâtırât). **1.** Hatıra gelen şey, fikre doğan şey: Bir hatıra olmak üzere söylüyorum. **2.** Hatırda kalmış şey, yâdigâr: Gençliğimin bir hâtırası.

HATIRAT, HÂTIRÂT (i. A. c.) (m. hâtıra). Hâtıralar. bk. Hâtıra.

HATIR HATIR (i. ses taklidi). Sert şeylerin kesilip parçalanırken çıkardığı sesi anlatır.

HATIR HUTUR (i. ses taklidi). bk. Hatır hatır.

HATIRLAMAK (f.). Hatırda tutmak, unutmamak: O vak'ayı pek güzel hatırlıyorum. Öyle bir şey söylediğinizi hiç hatırlamıyorum.

HATIRLATMAK (f.). Birinin hatırına getirmek, Osm. der-hâtır ettirmek: Siz hatırlatmasaydınız büsbütün unutacaktım.

HATIRLI (i.). Hatırı sayılır, sözü geçer, Ar. mer'iyyül-hâtır: Çok hatırlı adamdır.

HÂTIR-MÂNDE (i. F., Ar. hâtır, Fars. mânden = kalmak). Hatırı kalmış, gücenmiş, Ar. münfail.

HÂTIR-NİŞÂN (i. F., Ar. hâtır, Fars. nişânden = durmak). Hatırda kalan, hatırda duran: O hal hâlâ hâtır-nişânımdır.

HÂTIR-NÜVÂZ (i. F., Ar. hâtır, Fars. nüvâhten = okşamak). Hatır okşayan, gönlü hoş eden, hatır sayan.

HÂTIR-ŞİNÂS (i. F., Ar. hâtır, Fars. şinâhten = tanımak). Hatıra riayet eden, kimsenin hatırını kırmayan.

HÂTIR-ŞİNÂSÂNE (i. F.). Hatıra riayet ederek, kimsenin hatırını kırmaksızın.

HÂTIR-ŞİNÂSÎ (i. F.). Hatıra riayet etme, kimsenin gönlünü kırmama.

HATIRŞİNASLIK (i.). Hatır gözetme, hatır bilme.

HATÎB (Türkçe'de halk ağzında: **HATİP** (i. A.). **1.** Camide hutbe okuyan ve bu vazife ile görevli bulunan din adamı ki, bir camideki en yüksek rütbeli görevlidir. **2.** Hitâbeti kuvvetli, iyi söz söyliyen kimse.

HATÎE (i. A.) (c. hatâyâ). **1.** Yanlış. **2.** Suç, kabahat (Osmanlıca'da cem'i daha çok ve «hatâ» kelimesinin cem'i gibi kullanılmıştır).

HÂTİF (i. A. «hetf» den if.). **1.** Bağıran, seslenen. **2.** Gaibden işitilen ses (bu halde «hâtiften bir sadâ geldi» tâbiri doğru olamasa da, galat-ı meşhûr olarak başlıca bu suretle kullanılmıştır).

HÂTİM (i. A. «hatm» den if.) (mü. hâtime). **1.** Mühürleyen, mühür basan. **2.** Bitiren, hatmeden: Hâtim-i Kur'ân.

HATİM bk. Hatm.

HÂTİME (i. A.). **1.** Son, encâm, âkıbet, pâyân: **Hâtime çekmek** = Bitirmek. **2.** Bir kitabın sonuna eklenen makale ki, ekseriya neticesi hükmündedir. Son söz; fâtiha mukaddime, ön söz zıddı: Hâtime-i kitâb, hâtimet-ül-kitâb.

HÂTİME-KEŞ (i. F., Ar. hâtime = son, Fars. keşîden = çekmek). Hâtime çeken, bitiren, tamamlayan, sona ediren, ikmâl eden: **Hâtimekeş olmak** = Bitirmek.

HATİP bk. Hatîb.

HATİR (HATÎR) (i. A. «hater» den smüş.) (mü. hatîre). **1.** Muhataralı, tehlikeli: Tarîk-ı hatîr. **2.** Büyük, yüksek, âlî, şanlı, mühim: **Emr-i hatîr** = Yüce emir.

HÂTİRE (i. A.). Yanlış olarak «hazîre» yerine kullanılır. bk. Hazîre.

HATM, HATİM (i. A.). **1.** Mühürleme, mühür basma (çok kullanılmışsa da yerine kullanılan temhîr yanlış olduğundan, hatm ve tahtîm demek doğrudur). **2.** Bitirme, tüketme, sona erdirme: **Hatm-i kelâm etmek** = Sözü bitirmek. Söze nihayet vermek. **3.** Kur'ân-ı Kerîm'i tamamen okuyup bitirme, başından sonuna kadar okuma: Ramazanda Kurân-ı Kerîm'i hatmedeceğim. Bir hatim indireceğim. **4.** Okuma dersi olarak Kur'ân-ı Kerîm'i okuyup bitirme: Bir senede hatmetti: **Hatm-i Kur'ân** = Kur'ân hatmi. **Hatm-i kelâm** = Söz hatmi, sözü bitirme.

HATMEN (i. A.). Hatmederek, bitirerek.

HATMETMEK bk. Hatm, hatim.

HATMİ (i. A.). Ebegümecine benzer ve ondan büyük meşhur bir çiçek ki, kurusu haşlanarak göğsü yumuşatmak için içilir.

HATRE, HATRA (i. denizcilik). Nehirlerde kılavuzların iskandil gönderleri ki, üzeri kadem ölçüsüyle bölünmüştür.

HATTÂ (e. A.). Bile, o derecede, bir derecede ki: Ben kimseyi dinlemem, hattâ sizi de. Bazı defa kuvvetlendirmek için «bile» edatı eklenir: Hattâ gözümle görsem bile inanmam.

HATTÂB (i. A.). Oduncu.

HATTAT (HATTÂT) (i. A. «hat» tan imüb.) (c. hattâtîn). **1.** Güzel yazı ve bilhassa sülüs ve nesih gibi yazılar yazan adam. Güzel yazı sahibi: Bu levhayı hangi hattâta yazdırdınız? **2.** Güzel yazı öğreticisi.

HATTATLIK (i.). **1.** Güzel yazı ve bilhassa sülüs ve nesih gibi yazılar yazmak mahareti, Güzel yazıya sahip olmak. **2.** Güzel yazı öğreticiliği.

HATTIFASIL (HATT-I FASL) (i. A. F.). Ayırma çizgisi.

HATTIHAREKET (HATT-I HAREKET) (i. A. F.). Davranış, tutulan yol, tutulacak yol, tutum.

HÂTÛN (aslı: **HADUN, KADUN, KADIN**) (i.) (Arapça'da cem'i: havâtîn). **1.** İslâm'dan önceki ve daha sonraki Türk devletlerinde hâkan zevcesi, imparatoriçe. **2.** İtibarlı kadın, hanım, Fars. bânû, Ar. seyyide kullanılıyorsa da, hâtûn kelimesinde daha fazla saygı vardır. Hâtun, kimseye derdini anlatamıyor. **Güzelhâtun otu, güzelavrat otu** = İtalyanca belladona dedikleri çiçek ki, tıbbî bitkilerdendir.

HÂTUNCUK (i.). Küçük veya az itibarlı kadın, kadıncağız.

HATVE (i. A.) (c. hatavât). **1.** Adım. **2.** Ölçü sayılan itibarî adım.

HAV (i.). İnce tüy, pürüz: Ayva, kadife, seccade havı, havı dökülmek.

HAVA (aslı: **HAVÂ**) (i. A.) (c. eh-

Türk havacıları

viye). **1.** Dünyayı atmosferin bittiği yere kadar çeviren hafif gaz tabakası: Havaya kalkmak, havaya uçmak, durmak. **2.** Bu tabakayı teşkil eden hafif gaz: Temiz hava teneffüs etmek. Hava başlıca oksijen ile azottan ve az miktarda diğer gazlardan mürekkeptir. **3.** Atmosferin hal ve durumu: Bugün hava güzel, yağmurlu, karlı, sisli, soğuk, sıcak hava. Hava iyi olursa yarın gideriz. Bu ne hava? **4.** Bir yerin sıhhî durumu, insanın sıhhatına yarayıp yaramamak itibariyle havanın hal ve durumu: Hafif, ağır, sıtmalı, sağlam hava. Oranın havası bana gelmedi. Havası ile uyuşamadım. O havalarda zayıf adam yaşayamaz. **5.** (Türkçe) Herhangi bir musiki eseri, parçası: radyoda güzel bir hava çalıyor. **6.** Bir binanın üstüne çıkmak, çatı katı yaptırmak hakkı: Dükkân benim ama havası başkasınındır. **7.** Hafif rüzgâr, havanın hareket ve dalgalanması: Bugün hiç hava yoktur. **8.** Boş, beyhude, faydasız yere: Bizim çalışmamız havaya gitti. **9.** Ateşli silâhlar nişanının mesafeye göre değişen derecesi. **10.** Baskı harflerinin yukarı veya aşağı gelmek üzere muhtelif yükseklikte kazılı olması, dökme hurufat derecesi. **Âb ü havâ** = Su ve hava: Bir yerin sıhhî durumu, iklimi: Âb ü havâsı güzel bir yer. Oranın âb ü havâsı ile uyuşamadı. **Açık hava** = **1.** Bulutsuz hava. **2.** Bina dışarısı. **Hava almak** = **1.** Teneffüs etmek, solunum yapmak, temiz hava teneffüs eylemek: Şu pencereyi açın hava alalım. **2.** Gezmek, açık havada dolaşıp ferahlamak: Çıkıp biraz hava alalım. **3.** Havadar olmak, rüzgârlara maruz ve havanın değişmesine elverişli hal ve durumda bulunmak: O köşk iyi hava alıyor. Bu oda hiç hava almaz. **Bâd-ı havâ** = Hava yeli (Türkçe söylenişi: bedava): Parasız, Ar. meccânen ve mec. Pek ucuz: Bunu size bedava veririm. Şunu bedava almışsınız. **Cevv-i havâ** = Dünyayı çeviren hava tabakası, Fransızca: atmosphère. **İlm-i cevv-i havâ** ve kısaca: **İlm-i cev** = Hava değişikliklerini inceliyen ilim. Fransızca: météorologie. **Sünbülî hava** = Güneşsiz, yağmursuz, kapalı gibi, fakat güzel hava. **Mart havası** = Daima değişen, kararsız hava. **Hava hoş** = Nasıl olsa olur: Bence hava hoş, vazife etmem (aldırmam). **Herkes bir hava çalıyor** = Herkes aklına geleni söylüyor. Bir fabrika ki, herkes bir hava çalıyor. **Havadan** = Bedava.

HAVÂ, HEVÂ (i. A.) (c. ehvâ) (yukarıdaki maddede geçen «hava» kelimesiyle karıştırmamalıdır). **1.** Arzu, istek, meyil, heves. **2.** Aşk, alâka. **3. Hevâ ve heves** = Şehvet, sefâhat: Nefs ü hevâya tâbî bir adam. Hevâ ve hevesi yolunda varını sarfetti (bu mânâ ile ekseriya aynı mânâdaki nefs veya heves kelimeleriyle beraber kullanılır). **4.** Övünme, Ar. tefâhur. bk. Hevâ.

HAVACI (i.). Asker veya sivil uçuculuğu meslek edinen kimse.

HAVACILIK (i.). Havacı mesleği, uçuculuk bilgisi.

HAVACIVA (i. botanik). Sığırdili familyasından, Akdeniz bölgesinde yetişen ve köklerinde kırmızı bir boya elde edilen bir bitki (alkanna tinctoria). **2.** (argo) Değer ve ehemmiyeti olmayan, boş: Bu işin sonu havacıvadır.

HAVÂCİB (i. A. c.) (m. hâcib). Hâcibler, mâbeynciler. bk. Hâcib.

HAVADAR (HAVÂ-DÂR) (i. F., Ar. hava, Fars. dâşten = mâlik olmak). İyi hava alan, havası kolay yenilenir, hava hareketlerine açık: Havadar bir yer, bir köşk, bir oda.

HAVADARLIK (i.). **1.** İyi hava alan yer veya binanın hâli: Bu yerin, bu evin havadarlığı. **2.** Âşıklık, düşkünlük: Onun filân kadına havadarlığı malûmdur. **3.** Taraftarlık, taraf tutma, kafadarlık: Kötü adama havadarlık eden, iyi adam olamaz.

HAVÂDİS (i. A. c.) (m. hâdise). Hâdiseler. bk. Hâdise.

HAVÂFİR (i. A. c.) (m. hâfir). Hâfirler, kazıcılar. bk. Hâfir.

HAVAGAZI (i.). Isı veya ışık temin etmek maksadıyle yakılarak kullanılan bir gaz.

HAVÂÎ (i. A.). **1.** Heva ve hevesine tâbî, nefis ve şehvetine düşkün, hafif yaradılışlı. **Havâî-meşreb** = Hafif. **2.** Boş, beyhude, bâtıl: Havâî şeylerle uğraşma. **Havâî söz** = Şuradan buradan asılsız konuşmalar. bk. Hevaî.

HAVÂÎLİK (i.). Heva ve hevesine uyma, ciddiyetsizlik.

HAVÂÎYYÂT (i. A.). Havâî şeyler ve sözler.

HAVÂKÎN (ka ile) (i. A. c.) (m. hâkan). Hâkanlar, Türk imparatorları. Türkçe'den Arapça'laştırılmıştır. bk. Hâkan.

HAVAKÜRE bk. Atmosfer.

HAVAL yahut **KAVAL** (i.). Çizme burnunun kalıbı.

HAVALANMAK (f.). **1.** Hava almak, havasını yenilemek: Bu oda bugün havalanmadı. **2.** Havaya kalkmak, uçmak, havada dalgalanmak: Uçurtma, kuş havalandı. **3.** Arzular peşinde koşmak: Kız havalandı.

HAVALANDIRMAK (f.). **1.** Hava aldırmak, havasını yenilemek: Şu odayı havalandırmalı, her sabah pencereleri açıp koğuşları havalandırırlar. **2.** Hava boşluğuna kaldırmak, uçurmak: Uçurtmayı havalandırdı.

HAVALE (HAVÂLE) (i. A.) (c. havâlât). **1.** Birinin eline bırakma, terk, Ar. tefvîz, ihâle: Orada olan işlerimin görülmesini filâna havale ettim. **2.** Saldırma, sunma, vurma: Kendisine bir kılıç, bir mızrak havale etti. **3.** Bir paranın ödenmesini üçüncü bir şahsa çevirme: Filânda olan alacağımı size havale ettim. **4.** Bir ödemenin üçüncü bir şahsa çevrilmesi için resmî emir, havâle-nâme: Erzurum'dan gönderilen havaleyi aldım. **5.** Dilekçelerin vesair resmî evrakın, sunuldukları makamdan ait oldukları daireye gönderilmesi ve bunu gösteren evrakın bir köşesine edilen kayıt ve işaret: Dilekçeyi, evrakı muhasebeye havale ettiler. Bu dilekçenin havalesi yoktur, havale ettir de getir. **6.** (masdar mânâsını taşımaksızın) Görüşe mânî olan şey, Ar. hâil: O duvar deniz tarafından havale oluyor. **7.** Başka bir bina veya istihkâmın üstünde bulunup, hâkim olan veya içine bakan bina veya istihkâm: Tepedeki kale, şehre havale oluyor, selâmlık hareme havale olmamalıdır. **8.** Bir bina veya istihkâmın bir yere hâkim olması veya içine bakması: O tepenin istihkâmlara havalesi vardır; selâmlığın hareme havalesini kesmek için bir tahta perde çektirmeli. **9.** Bir arsa etrafına veya duvar üzerine yapılan engel, perde: Buraya bir tahta havale yapmalıdır. **10.** Musallat, dadanıp rahatsız eden şey: Bir takım karıncalar kilere havale olup bir şey bırakmıyor (bu mânâ ile sıfat gibi de kullanılır). **11.** Çocuklarda görülen sar'a çeşidi: Çocuğa havale geldi, çocuk havaleye tutuldu.

HAVALELİ (i.). **1.** Bir yere hâkimiyet veya nezareti olan veya diğer bir yerin hâkimiyet ve nezareti altında bulunan: Bu istihkâm, bu ev havalelidir. **2.** Yüksek: Arabayı havaleli yüklemişler. **3.** Ödenmesinin üçüncü bir şahsa verildiğini gösteren şerhi olan: Havaleli bir senet. **4.** Sar'aya tutulmuş: Havaleli çocuk.

HAVÂLE-NÂME (i. F.). Bir ödemenin

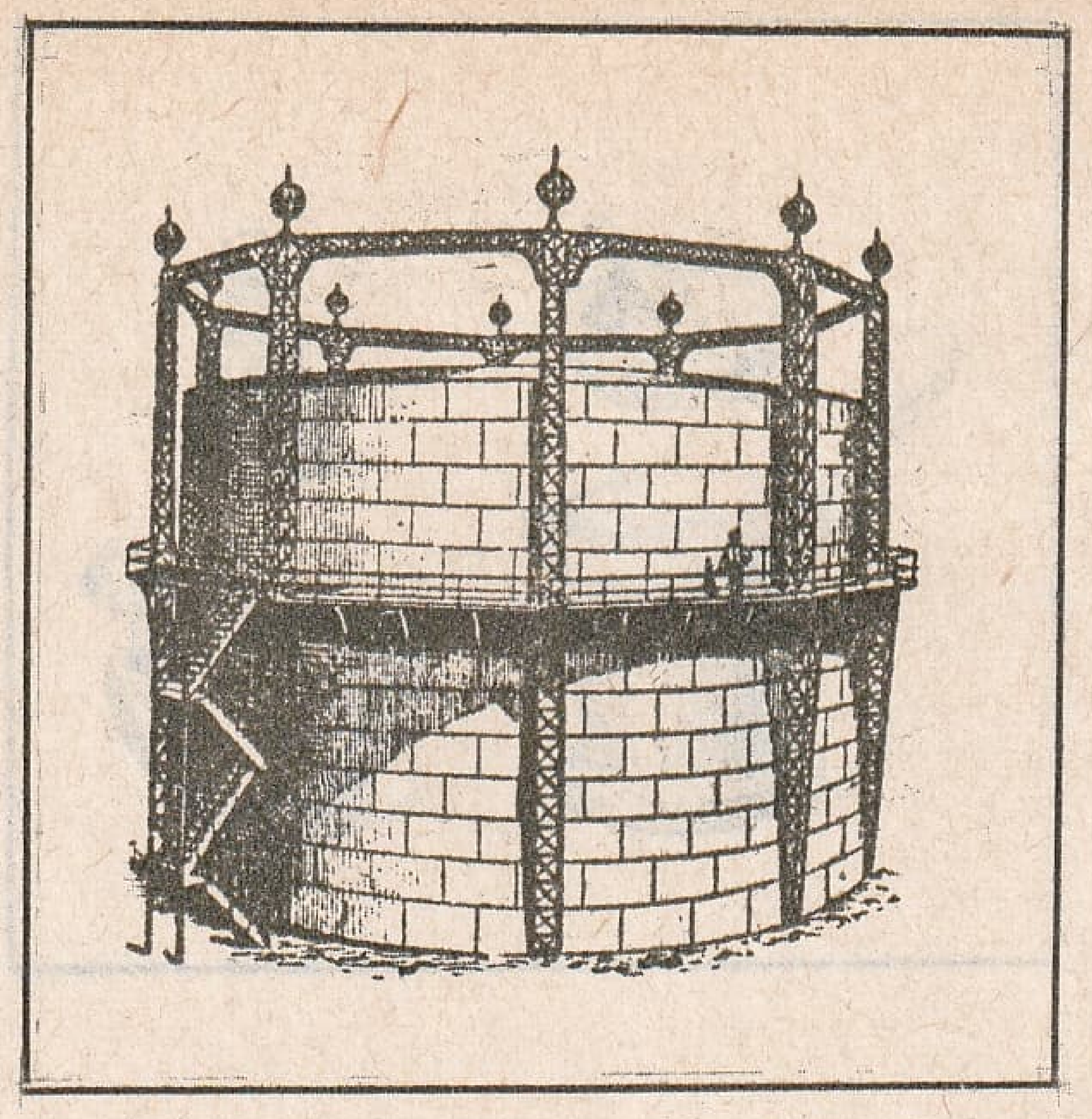

Havagazı Deposu

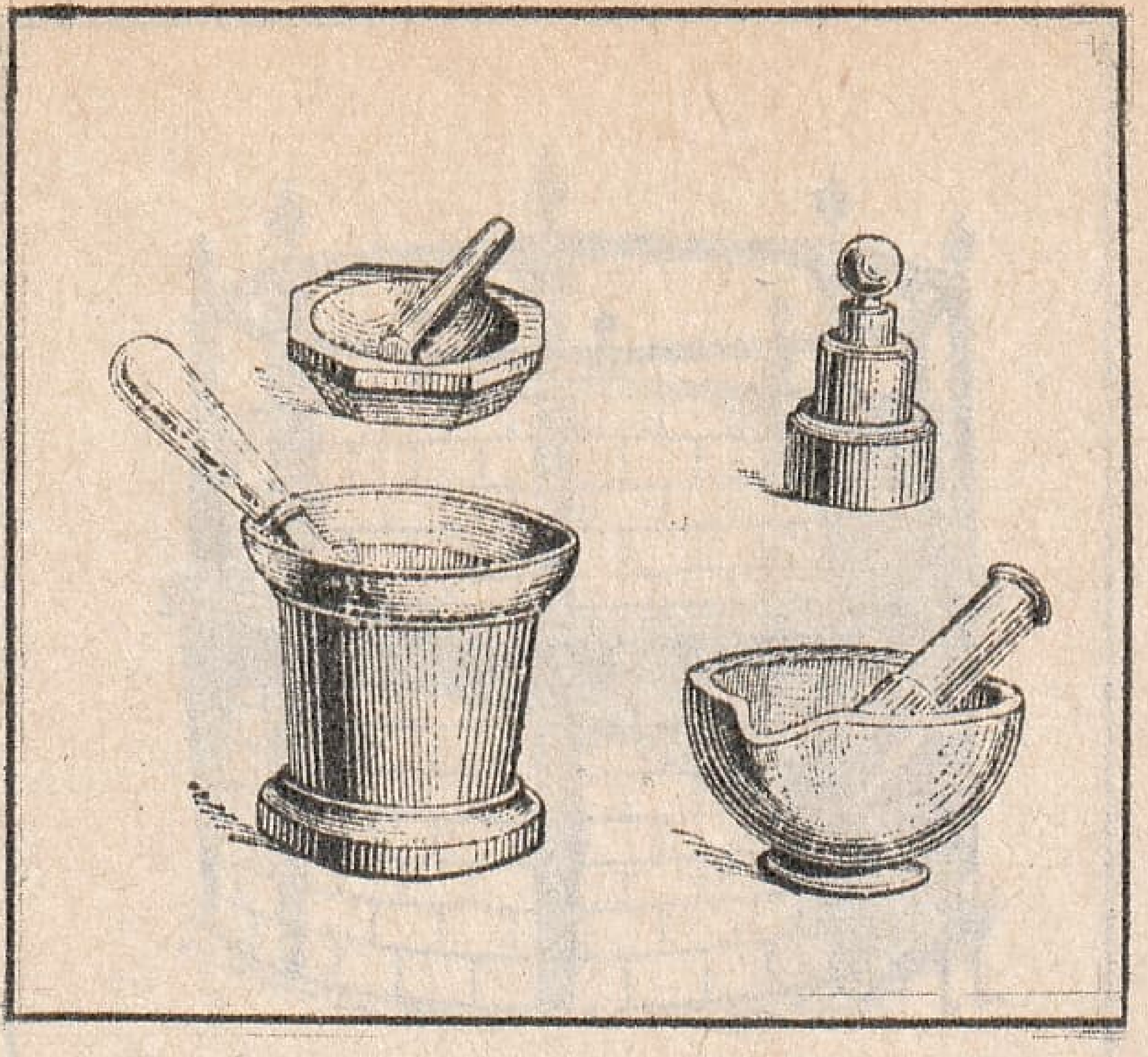

Çeşitli havanlar

üçüncü bir şahsa veya münasebeti bulunan bir daireye verildiğini gösteren yazılı emir: Aydın vilâyeti için bir havale-nâme aldı; banka, havale-nâmeyi kabûl etti.

HAVÂLETEN (i. A.). Havale yoluyla, ödemenin bir üçüncü şahsa çevrilmesi suretiyle: Biriken maaşlarını havâleten İstanbul'dan aldı, alacağının yarısı nakden, diğer yarısı havâleten verildi.

HAVALI (i.). **1.** İyi hava alan, havadar: Pek havalı bir yer, bir evdir. **2.** Bir türlü havası olan: Güzel, sıcak, soğuk havalı yer. **3.** Derece ve perdesi olan: Havalı, nişan, çalgı, harfler.

HAVÂLÎ (i. A. c.). Etraf, civar, çepeçevre olan yerler: Bu havâlîde hiç yağmur yağmadı. O havâlînin ahalisi pek çalışkan olur.

HAVAN (i. F.). **1.** Bir şeyi dövüp ufaltmaya mahsus tahta, maden veya taştan kap: Havanda dövmek. **2.** Tütün kıymaya mahsus âlet ki, ağzına bağlı satırı vardır. **3.** Bomba ve obüs atmaya mahsus kısa top. **Havaneli** = Havanın destesi. **Havanda su dövmek** = Boş yere vakit harcamak, mânâsız şeylerle uğraşmak.

Havan topu

HAVAN TOPU (i.). Aşırma atışlar yapmakta kullanılan, namlusu yivsiz top.

HAVÂRIK (i. A. c.) (m. hârika). Hârikalar. bk. Hârika.

HAVÂRÎ (i. A.) (c. havâriyyûn). Havârîler, Hazret-i Îsâ'nın 12 arkadaşının her biri. bk. Havâriyyûn.

HAVÂRİC (i. A. c.) (m. hâricî). Hâricîler, Hâricî mezhebinden olanlar. bk. Hâricî.

HAVÂRİYYÛN (i. A. c.) (müfredi havârî pek kullanılmaz). Hazret-i Îsâ'nın, İncil'i düzenleyip Hıristiyanlığı yayan 12 arkadaşı ve mürîdi. (tıp) **Havâriyyûn merhemi** = Bir çeşit merhem. Fr. dodécafarmacum.

HAVAS (HAVÂSS) (i. A. c.). Hâslar, eskiden halktan ayrı ve üstün sayılan yurttaş sınıfı, üst tabaka, avâm mukabili.

HAVASIZ (i.). **1.** İyi hava alamayan: Havasız bir yer, bir oda. **2.** Çeşitli derece ve perdeleri olmayan: Havasız nişan, çalgı, harfler.

HAVÂS (HAVÂSS) (i. A. c.) (m. hâsse). Hasseler, duygular.

HAVÂŞÎ (i. A. c.) (m. hâşiye). Hâşiyeler, notlar. bk. Hâşiye.

HAVÂTÎN (i. c.) (m. hâtûn) (Türkçe'den Arapça'laştırılmış). Hâtunlar, hanımlar. bk. Hâtun.

HAVÂTIR (i. A. c.) (m. hâtır). Hatırlar. bk. Hatır.

HAVENE (i. A. c.) (m. hâin). Hainler. bk. Hâin.

HÂVER (i. F.). Doğu, doğu ülkeleri, tarafları (yanlış olarak «bahter» yerine Mağrib mânâsı ile de kullanılır).

HÂVERÂN (i. F.). Şark ile garb, doğu ile batı.

HAVF (i. A.). Korku: Havf ve dehşetle (dilimizde masdar mânâsiyle havf etmek suretinde kullanılması gariptir). **Beyn-el-havf ve'r-recâ** = Korku ile ümit arasında. (tıp) Diğer isimlere izafetle phobie Yunanca terimiyle ifade olunan terimleri tercüme eder ki, hepsi birer ruhî hastalığı gösterir: **Havf-er-rutûbe** = Hygrophobie. **Havf-ez-zıyâ** = Photophobie. **Havf-el-mâ** = Hydrophobie.

HAVFEN (i. A.). Korkudan, korkarak: **Havfen min'Allah** = Allah'tan korkarak.

HAVHAV (i.). **1.** Köpeğin uluması, Ar. av'ave. **2.** Çocuk dilinde köpek, hoşhoş.

HAVIT, HAVUT (i.). Deve semeri, devenin hörgücüne vurulan küçük semer.

HÂVÎ (i. A. musiki). Türk musikisinde 64 zamanlı bir büyük usul.

HÂVÎ (i. A. «havâye» den if.). İçine alan, kaplayan, Ar. şâmil, muhît: Bu lugat kitabı dilimizdeki bütün kelimeleri hâvîdir, yirmi altını hâvî bir kese (hâvî ile câmî ve şâmil arasında fark vardır. Hâvî: İçinde bir veya birkaç şey bulunan, câmî: Birçok şeyleri bir yere cem'eden, toplayıp birleştiren; şâmil de asıl hâvî olduğu şeyden başka diğer bir veya birkaç şeyi daha içine alan hakkında kullanılır. Meselâ: Bu çiftlik yirmi beş tarlayı hâvîdir; yirmi beş tarla ile birkaç bağ, çayır ve mer'aları câmîdir, yanındaki ormanı dahi şâmildir denir. Hâvî yerine muhtevî de kullanılır. Hemen aynı şeydir.

HAVİL bk. Hevl.

HÂVİYE (i. A.). Cehennem.

HAVL (i. A.). **1.** Kuvvet, kudret: **Lâhavle ve-lâ-kuvvete illâ billahi'l-aliyyül'-azîm** = Kuvvet ve kudret ancak Cenâb-ı Hakk'a mahsustur. **2.** Sene, yıl. **3.** Etraf, çevre (cem'i olan havâlî daha çok kullanılmıştır) (avlı dediğimiz kelime de Yunanca'dan veya Türkçe ağıl'dan çıkmış değilse, bundan olabilir).

HAVLAMAK (f.). Köpek bağırmak, hav hav etmek.

HAVLAN (i.). **1.** Topalan ağacı. **2.** Cehrî bitkisinin özsuyu.

HAVLI bk. Avlu.

HAVLI (i.). İnce tüyü ve ülkeri olan: Şık havlı kadife, havlı kumaş. Ekseriya tüylü yapılan silecek, el havlusu, abdest havlusu, yemek havlusu, ayak havlusu.

HAVLICAN (i.). Zencefillerden, güzel kokulu bir bitki cinsi (alpinia).

HAVLU (i.). El, yüz, ayak kurulamaya mahsus tüylü dokuma. bk. Havlı.

HAVRA (i.). Yahudi mâbedi, sinagog. mec. Pek gürültülü yer.

HÂVRÛZ (i. F. âb-rîz'den galat). Su dökülecek kap, lâzımlık, oturak (başlıca topraktan yüksek ve sırlı çeşidine denir).

HAVSALA (i. A. «husûl» den). **1.** Kuş kursağı, taşlık. **2.** Mide. **3.** mec. İstidat, anlama ve bilgi edinebilme derecesi, zihin kabiliyeti: Bu şey havsalama sığmıyor, bunu havsalama sığdıramıyorum (anlayamıyorum). **Havsalası dar** = İstidadı eksik. **4.** (anatomi) Karnın altında sağrı kemiklerinin teşkil ettikleri mahfaza ki, rahim de içinde bulunduğundan, kadınlarda daha geniş olur.

HAVSALÎ (i. A. anatomi) (mü. havsaliyye). Havsalaya dair, ait.

Havuç

HAVUÇ (i. F. «hevic» den). Sebzeden sayılan maruf kırmızılı, sarılı uzunca kök: Havuç kızartması, turşusu (asıl Türkçesi keşir'dir).

HAVUT (i.). Deve semeri.

HAVUZ (aslı: **HAVZ**) (i. A.). Süs için yahut su biriktirmek maksadıyla park, bahçe veya avluda yapılmış, çeşitli büyüklükte su çukuru ki, kireç, horasanla sıvanmış ve ekseriya etrafı mermerle ve sun'î şelâleler, ve fıskıyelerle süslüdür; güzel balıklar, ördek vesaireyle su çiçeklerini içine alır.

HAVUZCUK (i. anatomi). **1.** Küçük havuz. **2.** Sidik borularının böbrekle birleştiği yerdeki kısımda huni biçimindeki genişlik.

HAVUZLAMAK (f.). Tamir maksadıyla gemiyi havuza almak.

HAVVÂ (i. A.). Âdem'in eşi.

HAVVÂS (i. A. c.) (m. hâs, hâssa). Gûyâ boş inanışlardan vesair şeylerden neticeler çıkarmak marifeti, bir çeşit fal. **Ehl-i havvâs** = Bu mârifeti bilmek iddiasında bulunanlar. bk. Hâs, hâssa.

HAVYA (i.). Lehim yaparken ateşte kızdırılarak kullanılan, çekiç biçiminde âlet.

HAVYAR (i.). Mersin balığı yumurtasından yapılan siyah ve lezzetli bir besleyici madde ki, en çok Rusya ve İran'da çıkar. Pahalı ve nâdir yiyecektir. **Kırmızı havyar** = Morina balığı yumurtasından yapılan âdî cinsi ki, kırmızımtırak olur. Bu da çok pahalıdır.

HAVYE bk. Havya.

HAVZA (i. A.). **1.** Bölge, çevre, nehir ve vadi çevresi. **2.** Maden bölgesi: Zonguldak kömür havzası. **Boşaltma havzası** = (coğrafya) Sularını aynı ırmağa veya göle veren yerlerin bütünü. **Birikme havzası** = (coğrafya) Kar ve yağmur sularının biriktiği bölge.

HAY (e.). Teessüf ve azarlama gösterir ve ekseriya küfür ve bedduâ sözlerinin başında kullanılır: Hay budala! Hay Allah bu hırsızın cezasını versin. **Hay hay** = **1.** Öyle ya, şüphesiz, elbette: Hayhay biz de geliriz. **2.** Ferah ferah, vızır vızır, kolay kolay: Bu yolda iki araba yan yana hayhay geçer. **Hayhuy (hây hûy)** = Gürültü, patırtı, düşüncesiz hareket: Hayhuy ile gençliğini geçirdi, malını yedi. **Haydan gelen huya gider** = Doğrulukla kazanılmayan mal yok olur.

HÂY bk. Ha.

HAYA (i. F.). **1.** Yumurta. **2.** Husye.

HAYÂ (i. A.). **1.** Utanma, sıkılma, Ar. hacâlet, mahcûbiyyet, Fars. şerm: Hazret-i Osman bin Affân sahâbe arasında hayâsı ile tanınmıştı. **2.** Nâmus, edeb.

HAYÂDÎD (i.) (haydud'un cem'i olmak üzere kullanılmış ise de evvelâ haydud kelimesi Arapça olmadığından böyle bir çokluk olamaz ve bu kelime Arapça olmadığı için o dile mahsus olan (ha) ile yazılmayıp (hı) ile yazılması lâzımdır).

HAYAL (HAYÂL) (i. A.) (c. hayâlât). **1.** Bir şahıs veya şeyin insanın aklında canlanan şekli: Hayali bir dem aklımdan çıkmıyor. **2.** Asıl ve hakikati olmaksızın canlandırılan, görüldüğü sanılan şey: Hayal görmek, hayal gibi gözün önünden geçmek. **3.** Gölge gibi az ve karışık surette görünen veya hatıra gelen şey: Hayal gibi görünüyor, hayal meyal görüyorum, hayal gibi aklıma geliyor. **4.** Bir şey veya şahsın suya, ayna vesaireye akseden şekli: Suda kendi hayalini görmüş. **5.** Kuruntu (bu mânâsıyle tahayyül demek daha uygundur).

Hayâl-i Fener

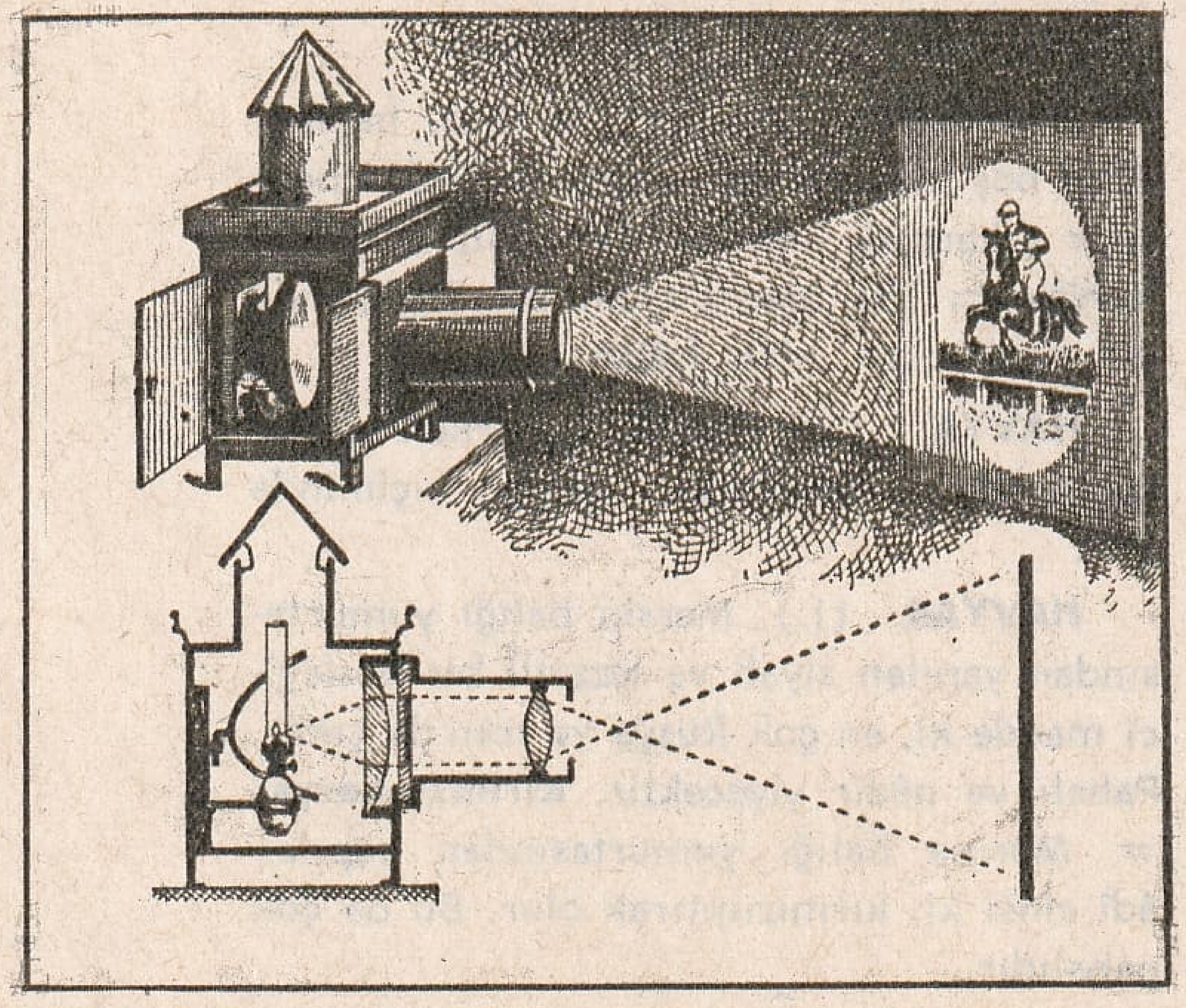

HAYAL (i.) (yukarıdaki kelimenin aynı). Perde arkasında ve ışık önünde deri veya mukavvadan resimler oynatarak gölgelerini seyrettirmekten ibaret oyun ki en mühim şahsı olan «karagöz» ismiyle de tanınır. Hayal oynatmak. **Hayâl-i fener** = Fr. lanterne magique denilen ve resimler gösteren fener. mec. Çok zayıf insan.

HAYÂLÂT (i. A. hayâl'in c.). Hayaller. bk. Hayâl.

HAYALCİ (i.). Hayal denilen gölge oyunu oynatan adam, karagözcü.

HAYÂLEN (i. A.). Hayalde canlandırarak, tahayyül ederek.

HAYÂLET (i. A.). Aslı olmadığı halde gözün önünde görüldüğü sanılan şekil: Hayâlet gördü.

HAYAL-HÂNE (i. A. F.). Hayal kurma yeri, muhayyile.

HAYÂLÎ (i. A.) (mü. hayâliyye). Vehim ve hayâle ait. Hayal denilen gölge oyununu oynatan adam, hayalci, karagözcü.

HAYÂL-İ FENER bk. Fener.

HAYAL MEYAL (i. A.). Belli belirsiz, ancak seçilebilir bir halde.

HAYAL-PEREST (i. A. F.). Hayale tapan, hayal peşinde koşan.

HAYÂSIZ (i.). Utanmaz, arsız.

HAYÂSIZLIK (i.). Utanmazlık, arsızlık.

HAYAT (i.). **1.** Kasaba ve köy evlerinde üstü kapalı, bir, iki veya üç tarafı açık sofa. **2.** Avlu.

HAYAT (HAYÂT) (i. A.). Dirilik, canlılık, sağlık, yaşayış, Fars. zindegî, ömür: Hayatında, hayatı müddetince, hayat ve mematı bir. **Âb-ı hayat** = bk. Âb. **Hayât-ı câvidânî** = Ebedî ömür.

HAYÂT-BAHŞ (i. F., Ar. hayat = dirilik, Fars. bahşîden = bağışlamak). Ömrü arttıran, pek ferah verici.

HAYÂT-EFZÂ (i. A. F.) Hayat arttıran.

HAYÂTÎ (i. A.) (mü. hayatiyye). Yaşayış ve ömre ait. c. **Hayâtiyyûn** = Felsefede rûhiyyûn ile uzviyyûn meslekleri arasında bir meslek ki, hayatı hususî bir varlık olarak ele alırlar. Fr. vitalistes.

HAYÂTİYÂT (HAYATİYYÂT) (i. A. c.). Biyoloji, Fr. biologie.

HAYATİYET (i. A.). Canlılık, yaşama belirtisi.

HAYÂVÂN (i. A. c.) (m. hayvân). Hayvanlar. bk. Hayvan.

HAYBET (i. A.). Mahrum ve me'yûs olma, mahrumluk.

HAYDALAMAK (f.). Hay huy ile hayvanları yürütmek, yürütmeye çabalamak.

HAYDAMAK (i.). Akıncı, çapulcu, yağmacı, haydut.

HAYDAMAK (f.). **1.** Sürüp akın etmek, hay huy diye bağırarak hücum etmek. **2.** Sürüyü gütmek.

HAYDAR (i. A.). Asıl mânâsı arslan olup Hazret-i Ali'ye lakap olmuştur. Pek cesur ve kahraman mânâsına da gelir.

HAYDARÂNE (i. F.). Hazret-i Ali'ye (veya arslana) yakışır bir cesaretle: Bir savlet-i hayderâne ile hücum etti.

HAYDARİYYE (i. A.). Dervişlerin giydikleri kolsuz ve omuzbaşlarında üçgen şeklinde birer parçası olan bir çeşit kısa elbise ki, hırkanın altına giyilerek abdestlik yerini tutardı.

HAYDİ (e.) (hay ile di'den mürekkep). **1.** Tenbih, teşvik ve acele ettirmek için kullanılır: Haydi gidelim, haydi iş başına! Çokluğu söylenince «haydin» denir: Haydin çocuklar! Haydin şimdi. **2.** Peki, olsun: Haydi onu kabûl edelim, haydi sizin dediğiniz olsun. **Haydi haydi** = Ferah ferah, kolay kolay, vızır vızır: O yüz kilo kaldırır, seksen kiloyu haydi haydi bk. Hadi.

HAYDİN bk. Haydi.

HAYDİSENE (e.). Haydi artık. bk. Hadisene.

HAYDUT (i.) (c. hayâdîd tamamen yanlıştır) (Türkçe haydamaktan veya Macarca hayduk'dan). Dağ hırsızı, yol kesici, eşkiya.

HAYDUTLUK (i.). Dağ hırsızlığı, yol kesicilik, Ar. şekavet.

HÂYENDE (i. F.). Ağızda çiğneyen, çiğneyici.

HAYF (e. A.). Haksızlık, yazık, heyhât! Eyvâh!

HAYFÂ (e. F.). Yazık, vah, eyvah! (ki) edatiyle de kullanılır: Hayfâ ki o kadar emeği boşa gitti, hiç istifade edemedi.

HAYHAY (e.). Baş üstüne, pekâlâ, olur.

HAYHUY (i. F.). **1.** Gürültü, muhtelif kimselerin bir anda konuşmasından meydana ses kalabalığı. **2.** Neticesiz çabalama: Onun yaşayışı bir hayhuy içinde geçti.

HAYIF bk. Hayf.

HAYIFLANMAK (f. A. T.). Esef etmek, acinmak, üzülmek.

HAYIR (HAYR) (i. A.). **1** .İyilik: Hayır işlemek, hayrı dokunmak. **2.** Fayda: Hayır görmemek, hayır kalmamak, hayır yok. **Hayırdır inşallah** = **1.** Bir rüyayı iyiye yormak için kullanılır. **2.** Şaşkınlık ve merak veren hâdiseler karşısında söylenir. **Hayrola** = Ne var, ne oluyor? Merak edildiğini anlatır mânâsına.

HAYIR (e.). Yok, değil, olmaz.

HAYIRHAH (aslı: **HAYR-HÂH**) (i. F., Ar. hayr = iyilik, Fars. hâsten = istemek) (c. hayr-hâhân). Birinin veya herkesin iyiliğini isteyen ve herkesi iyi görmeyi seven: Hayırhah adamdır, sizin hayırhâhınızdır.

HAYIRLAŞMAK (f.). Birbirine «hayrını gör» diyerek bir satışa karar vermek, bitirmek.

HAYIRLI (i.). **1.** İyi, yararlı, faydalı, Ar. nâfî: Hayırlı iş. **2.** Mübarek, mes'ut, uğurlu: Hayırlı olsun! **3.** Kendisine ve başkalarına menfaati dokunan: Hayırlı evlât.

HAYIRSEVER (i. A. T.). İyilik ve yardım etmesini seven.

HAYIRSIZ (i.). **1.** Kimseye hayrı ve iyiliği dokunmayan. **2.** Hayır görmeyen, hiçbir işte muvaffak olamayıp istifade etmeyen: Hayırsız adam. **3.** Hayrı görülmeyen; anasına, babasına faydası olmayan: Hayırsız evlât.

HAYIZ bk. Hayz.

HÂYÎDE (i. F.). **1.** Çiğnenmiş. **2.** Küçük çocuklara verilen çiğnenmiş yemeğe benzeterek başkaları tarafından çok söylenmiş (söz ve tabir): Birtakım hâyîde teşbihler kullanıyor.

HAYKIRIŞ (i.). **1.** Haykırmak eylemi veya tarzı. **2.** Haykırma sesi.

HAYKIRMAK (f.). Bağırmak, hay huy diyerek ses çıkarmak, gürültü etmek: Bu herif ne haykırıyor?

HAYKIRTMAK (f.). Bağırtmak, hay huy diye bağırmaya sevketmek veya sebebiyet vermek: Şu çocuğu haykırtmayın.

HAYL (i. A.) (c. huyûl). **1.** At. **2.** Süvari takımı. **3.** mec. Gürûh, takım. **Serhayl** = Reis, sergerde.

HAYLAMAK (f.). Hay huy diyerek gürültü ile sürmek: Hayvanları hayladılar. **Haylamak** = Ehemmiyet vermemek, mühimsememek.

HAYLAZ (i.). Hay huy ile ömrünü geçiren, işsiz ve serseri (adam). Hayırsız, tenbel: Bu çocuk pek haylaz oldu, haylaz alıştı.

HAYLAZLIK (i.). İşsizlik, tenbellik, hayırsızlık, serserilik.

HAYLİ (i.) (Ar. hayl kelimesine nisbet y'si eklenerek yapılmış olması muhtemeldir). Çok, fazla, birçok: Hayli zaman geçti. Hayli kaleler zaptetti. Hayli kitaplar yazdı. **Hayliden hayli** = Çok fazla, pek çok.

HAYLİCE (i.). Çokça, epeyce.

HAYLÛLET (i. A.). Araya girme: Bâzı mâniler haylûlet etti.

HAYMANA (i.). Başıboş hayvanları haylayıp salıverdikleri çayırlık yer. mec. **Haymana mandası** = İri ve tenbel adam. **Haymana ovası** = Ankara vilâyetinde geniş bir ova, Haymana.

HAYME (i. A.) (c. hıyem, hıyâm). Çadır.

HAYME-GÂH (i. F.). Çadırlar kurulmuş yer.

HAYME-NİŞÎN (i. F., Ar. hayme = çadır, Fars. nişesten = oturmak). Çadırda oturan, göçebe.

HAYMENİŞÎNLİK (i.). Çadırda oturuş, göçebelik.

HAYR bk. Hayır.

HAYRAN (i. A.). **1.** Büyük bir duyguyla kendinden geçmiş. **2.** Şaşakalmış, şaşkın, hayrette kalan, Ar. mütehayyir. **Hayran olmak** = Şaşakalmak, çok beğenmek. **Hayran hayran bakakalmak** = Şaşkın şaşkın bakıp durmak.

HAYRANLIK (i.). Şaşkınlık, çok beğenme.

HAYRAT (HAYRÂT) (i. A. c.) (m. hayret dilimizde kullanılmamıştır). Sevap için yapılan şeyler, vakıf işleri, hayır müesseseleri, câmi, medrese, köprü ve çeşme gibi, toplumun işine yarayacak te'sisler: Filânın hayrâtı çoktur, çok hayrat bırakmıştır. Halk dilinde müfret gibi de kullanılır: Bir hayrat yaptı.

HAYR-ENDÎŞ (i. F., Ar. hayr = iyilik, Fars. endîşîden = Düşünmek). İyilik düşünen. Bed-endîş mukabili.

HAYRET (i. A.). Hayranlık, şaşakalma: **Hayrette kalmak, hayrete dalmak** = Şaşakalmak, mütehayyir olmak. **Hayrette bırakmak** = Herkesin hayrette kalmasına sebep olmak, hayret sebebi olmak.

HAYRET-BAHŞ (i. F., Ar. hayret = şaşma, Fars. bahşîden = bağışlamak). Hayret veren, şaşırtan.

HAYRET-EFZÂ (i. F. Ar. hayret = şaşkınlık, Fars. efzâyîden = arttırmak). Hayreti arttıran, Osm. bâis-i hayret.

HAYRET-ENGÎZ (i. F., Ar. hayret = şaşkınlık, Fars. engîhten = koparmak). Hayret veren, şaşırtan, Osm. bâis-i hayret.

HAYRET-ZEDE (i. F, Ar. hayret = şaşkınlık, Fars. zeden = vurmak) (c. hayret-zedegân). Hayrete düşmüş, şaşakalmış, Ar. mütehayyir.

HAYR-HÂHÂNE (i. F.). Birinin veya herkesin iyiliğini arzu edene mahsus: Hayr-hâhâne fikirler, hayr-hâhâne öğütler. Hayırhahlıkla, birinin veya herkesin iyiliğini isteyerek: Ben size hayr-hâhâne söylüyorum. bk. Hayırhah.

HAYR-HÂHLIK, HAYR-HÂHÎ (i. F.). Hayırhahlık, herkesin iyiliğini isteme. bk. Hayırhah.

HAYRÎ (i. A.) (mü. hayriyye). İyiliğe, uğur ve saadete ait: Tanzimât-ı Hayriyye, Şirket-i Hayriyye.

HAYRULLAH (i. A.). Allah'ın hayırlı ettiği.

HAYR-ÜL-BEŞER (i. A.). İnsanların en hayırlısı; Hz. Muhammed.

HAYR-ÜL-HALEF (i. A.). Hayırlı evlâd, birinin yerine, ona lâyık olarak geçen.

HAYS (i. A.). İtibar (yalnız «min» edatıyle beraber Arapça terkiplerde bulunur): **Min hayselmecmû** = Bütünü itibariyle, toptan, hepsi.

HAYSİYET (HAYSİYYET) (i. A.). Değer, itibar, kadir, şeref: Haysiyetini muhafaza etmek.

HAYSİYETLİ (i.). Değer, kadir ve itibar sahibi, muhterem.

HAYSİYETSİZ (i.). Değer, kadir ve itibârı olmayan, itibarsız: Pek haysiyetsiz bir adamdır.

HAYŞUM (i. A. anatomi). Burun deliğinin yukarısı, derin yeri, geniz.

HAYT (i. A.). İplik, tire. (anatomi) Bitkilerdeki tel şeklinde organik madde, lif.

HAYTA (i. A.). **1.** Urgan, ip, çadır ipi. **2.** Kazık; çadır kazığı.

HAYTA (i.) (daha doğrusu: hayda). **1.** Haydut, âsî, şakî. **2.** Serkeş ve haylaz adam.

HAYTÎ (i. A. botanik) (mü. haytiyye). Tel şeklinde olan.

HAYVAN (i. A.) (c. hayvanât, hayavân). **1.** Canlı şey, insanla beraber her canlı: Kara hayvanı, deniz hayvanı. **Hayvân-ı nâtık** = Konuşan hayvan, insan. **Hayvânât-ı ehliyye** = Evcil, sahipli ve işe yarar hayvanlar. **2.** İnsan olmayan idrâksiz canlı yaratık: O, insan değil hayvandır. İnsanın hayvandan farkı akıl ve idrâkidir. **3.** Yük kaldıran ve araba çeken ve binilen

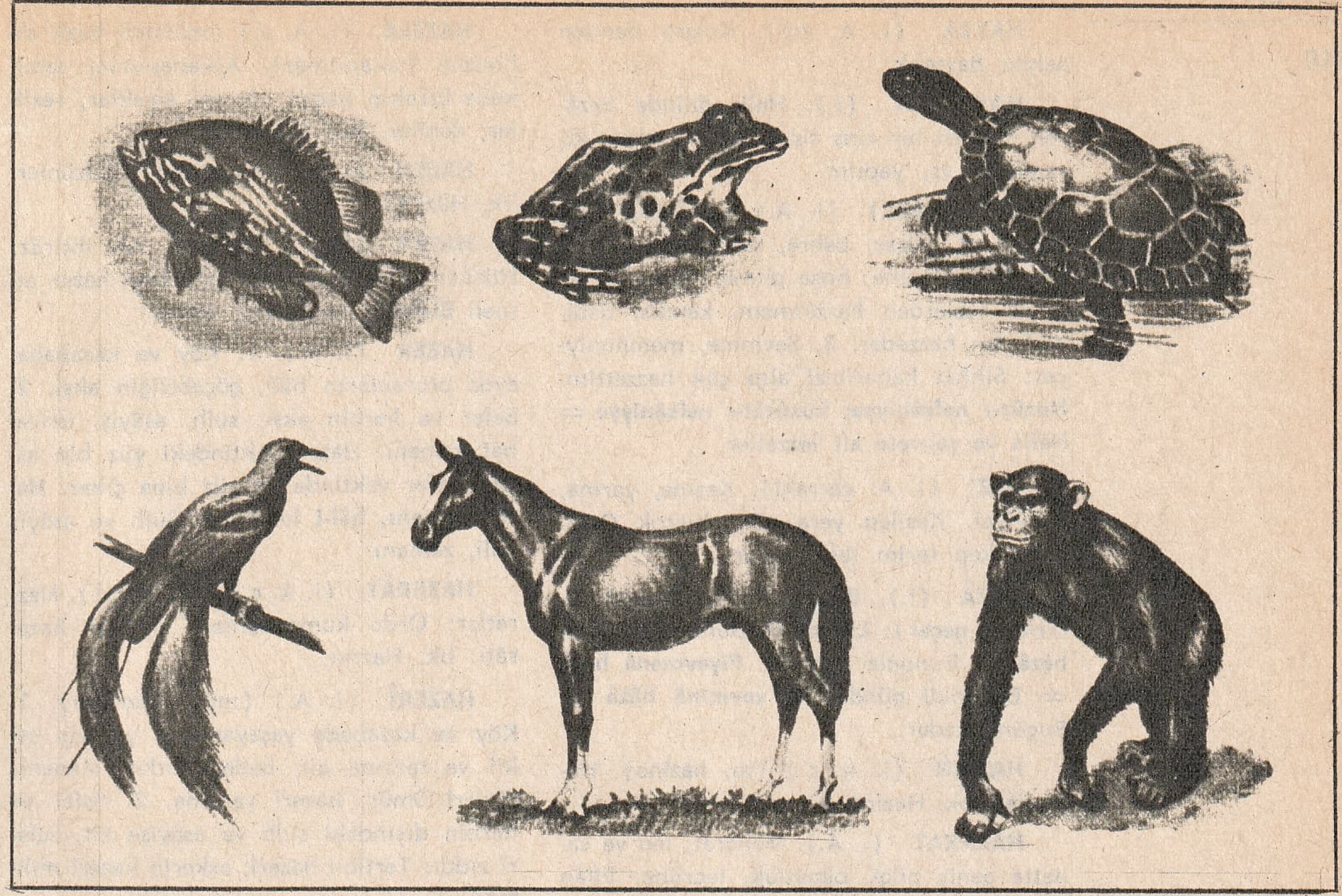
Çeşitli hayvanlar

hayvan, beygir, katır, merkep vesaire. Hayvanlara yem vermek, hayvanları çayıra çıkarmak. **4.** mec. Akılsız ve idrâksiz insan, ahmak: Hayvan mısın? (bu mânâ ile sıfat gibi kullanılır): Hayvan herif. **Hayvân-ı nebâtî** = Sünger gibi yarı hayvan yarı bitki olan bir sınıf canlılar.

HAYVÂN (i. A.) Dirlik, sağlık, hayat, Fars. zindegî: **Âb-ı hayvân** = Âb-ı hayat.

HAYVÂNÂT (i. A. c.) (m. hayvân). Hayvanlar.

HAYVANCA (i.). Hayvan gibi, hayvanca bir halde, akılsızlıkla, idrâksiz: Hayvanca oturuş, hayvanca muamele ediyor. **Hayvancasına** = Hayvan gibi.

HAYVANCILIK (i.). Kasaplık hayvanlar veya hizmet hayvanları yetiştirme işi.

HAYVÂNÎ (i. A.) (mü. hayvâniyye). Hayvana ait. Umumiyet üzere, canlılara veya akıl ve idrâkten mahrum olan hayvanlara ait: Hiss-i hayvânî, mevâdd-ı hayvâniyye.

HAYVÂNİYYET (i. A.). **1.** Hayvanlık, canlı hal ve sıfatı. **2.** Akıl ve idrâke ve insanlığa ait olmayıp, insanın hayvanlardan olması sıfatiyle olan hâl: Bu adamın hayvâniyyeti galip; şehvet, hayvâniyyet icaplarındandır.

HAYVANLAŞMAK (f.). Hayvan hâline gelme. mec. Çok kabalaşmak.

HAYVANLIK (i.). Hayvan hal ve sıfatı. idrâksizlik, akılsızlık: Hayvanlığın lüzumu yok.

HAYY (i. A.) (mü. hayye) (c. ihyâ). Diri, zinde, canlı, hayatta olan. Allah'ın sıfatlarındandır: Cenâb-ı Hayy.

HAYYÂ (i. A.) (bazı Arabca duâ tâbirlerinde kullanılan fiil). Yaşatsın! **Hayya-k-Allah** = Allah seni yaşatsın! Allah ömürler versin!

HAYYÂ-ALLAH bk. Hayyâ.

HAYYÂT (i. A. «hayt» ten imüb.). Dikişçi, terzi.

HAYYE (i. A.) (c. hayyât). Yılan, Fars. mâr.

HAYYEN (i. A.). Diri olarak, canlı, öldürmeksizin, meyyiten'in zıddı: Haydutların bir hayyen ve diğerleri meyyiten tutuldu.

HAYYİZ (i. A.). Mevki, yer, taraf, meydan: **Hayyiz-i husûle gelmek** = Gerçekleşmek, olmak. (anatomi): **Hayyiz-i müselles** = Göğsü içten iki eşit olmayan kısma ayıran zar.

HAYZ (i. A.). Kadınlarda her ay görülen hal ki, rahimden kan akmasını icab ettirir, âdet, aybaşı.

HAYZA (i. A. tıp). Kolera denilen salgın hastalık.

HAYZERAN (i.). Halk dilinde hezâren denilen bir cins sıcak iklim kamışı ki, sandalye vs. yapılır.

HAZ (HAZZ) (i. A.) (c. huzûz, huzûzât). **1.** Hisse, behre, nasip: Hazz-ı vâfir. **2.** Hoşlanma, hoşa gitme, lezzet alma: Böyle sözlerden hazzetmem, kendisi dedikodudan hazzeder. **3.** Sevinme, memnuniyyet: Sıhhat haberinizi alıp çok hazzettim. **Huzûz-ı nefsâniyye, huzûzât-ı nefsâniyye** = Nefis ve şehvete ait lezzetler.

HAZ' (i. A. cerrahî). Kesme, yarma, ameliyat. Kesilen yere göre birçok Osm. mürekkep terim teşkil eder.

HÂZÂ (i.). Bu, şu (bâzı Arapça tâbirlerde geçer): **Lihâzâ** = Bunun için. **Mahâzâ** = Bununla beraber. **Fiyevmenâ hâzâ** = Bugünkü günde. **İlâ yevminâ hâzâ** = Bugüne kadar.

HAZÂİN (i. A. c.) (m. hazîne): Hazineler. bk. Hazine.

HAZÂKAT (i. A.). Maharet, fen ve sanatta geniş bilgi, olgunluk, tecrübe: Filân doktorun hazâkati söyleniyor. Başlıca doktorlar hakkında kullanılır.

HAZÂN (i. F.). Güz mevsimi, sonbahar, Ar. harîf. mec. Sararıp solma vakti.

HAZÂN-DÎDE (i. F.). Güz mevsimini görmüş, sararıp solmuş.

HAZÂNÎ i(F.). Güz mevsimine âit, güz ile ilgili.

HAZÂNİSTÂN (i. F.). Hazan (sonbahar) görmüş, sararıp solmuş yer, güz bahçesi.

HAZÂN-LİKA (ka uzun) (i. F.). Hazan, sonhabar yüzlü, sararmış, soluk yüzlü.

HAZÂN-NÜMÂ (i. F.). Sonbahar görünüşlü. mec. Hüzün verici.

HAZÂN-RESÎDE (i. F.). Hazâna erişmiş, solup sararmış.

HAZAR (i. A.) (huzûr'dan Ar. fiil. Yalnız şu tâbirde geçer): **Mâhazar** = Hazır bulunan şey, hazır ve elde ne varsa, ne bulunduysa.

HAZAR bk. Hızar, hezar.

HAZÂRET (i. A.). Hazır olma, yakınında bulunma («gıybet» zıddı) (kelime, bugün Arapça'da «medeniyet» mânâsında kullanılmaktadır).

HAZEF (i. A.). Topraktan yapılmış çanak çömlek gibi şeyler.

HAZEFİYYE (i. A.). Çanak çömlek gibi topraktan yapılan şeyler ve bunları yapmak sanatı, Fr. céramique.

HAZELE (i. A. c.) (müfredi hazîl dilimizde kullanılmaz). Arkadaşlarını tehlikede bırakıp kaçan nâmert alçaklar, reziller, denîler. Boş adamlar.

HAZEN (i. A.) (c. ahzân). Hüzünler. bk. Hüzün.

HAZER (i. A.) Sakınma, Ar. ihtirâz: Hilekâr adamla ortaklık etmekten hazer etmeli **El-hazer** = Sakın! zinhâr!

HAZER (i. A.). **1.** Köy ve kasabada, evde oturanların hâli, göçebeliğin aksi. **2.** Sefer ve harbin aksi, sulh, asâyiş, istirahat zamanı. Hazer vaktindeki yüz bin asker, sefer vaktinde üç yüz bine çıkar. **Hazer zamanı, hâl-i hazer** = Sulh ve asâyiş hali, zamanı.

HAZERÂT (i. A. c.) (m. hazret). Hazretler: Ordu kumandanları paşalar hazerâtı. bk. Hazret.

HAZERÎ (i. A.) (mü. hazeriyye). **1.** Köy ve kasabada yaşayanların yaşayış şekil ve tarzına ait, bedevî zıddı. Medenî: Hazerî ömür, hazerî yaşama. **2.** Sefer ve harbin dışındaki sulh ve asâyişe ait, seferî zıddı: Tertîb-i hazerî, askerin hazerî miktarı.

HAZF (i. A.). Aradan kaldırma, giderme, Ar. tayy, silme: Kelimenin bir harfini, harekesini, noktasını hazfetmek.

HAZFETMEK bk. Hazf.

HÂZI (i. A. «huzû» dan if.) (mü. hâzıa). Tevazû gösteren, mütevazı.

HÂZIK (i. A. «hazâkat» ten if.) (mü. hâzıka) (c. huzzak). Mahir, maharetli, ilim veya san'atında, bilhassa tıpta vukuf ve malûmatı tam olan: **Tabîb-i hâzık, huzzâk-ı etibbâdan** = Tabiblerin en mahirlerinden.

HÂZIKANE (ka uzun) (i. F.) (yanlış tâbir). Hazâkatle, mahirâne. Doktorum pek hâzikane ameliyat yaptı.

HÂZIM (i. A. «hazm» dan if.) (mü. hâzıma). Sindiren, hazmettiren, bu su pek hâzımdır, hâzım bir ilâç içmeli.

HÂZIMA (i. A.). Midenin yenilen şeyleri hazmetmek kuvvet ve hassası.

HAZIMLI (i.). mec. Tahammüllü, tolerans sahibi.

HAZIMSIZ (i.). mec. Dokunaklı sözü kaldıramıyan kimse. Tahammülsüz.

HAZIMSIZLIK (i.). Hazım işinin yolunda olmaması hali. bk. Hazım.

HAZIR (HÂZIR) (i. A. «huzûr» dan if.) (mü. hâzıra) (c. huzzar, hâzırûn). **1.** Bahis mevzuu olan yerde mevcut olan, bizzat bulunan, Ar. kaaim; gaaip zıddı: Bu söz olurken o da hazırdı. Hazır bulunan-

larla konuştu. Huzzâra dert yandı. **Hâzır-ı bi'l-meclis** = Mecliste mevcut bulunan. **2.** Tedarik edilip göz önünde bulunan, Ar. müheyyâ, Fars. âmâde: Bütün sefer levâzımı hazırdır. **3.** Her bakımdan tamamlanan ve her türlü malzemesi tedarik olunup bir iş için müheyyâ olan: Ben hazırım, araba daha hazır olmadı, yemek hazırdır. **4.** Yapılmış ve dikilmiş halde satılan ısmarlama olarak yaptırılmayan: Hazır gömlek, elbise, ayakkabı. **5. Hâl-i hâzır** = Şimdiki hal. Latince: statquo yani durumun muhafazası demek olan ve siyasî dilde kullanılan tâbirin tercümesinde de «hâl-i hâzır» terkîbi kullanılmıştır. **Emr-i hâzır** = Gramerde emir sigasının muhatâbı: Yap, yapın gibi (Arapça gaaiplerini başka siga suretinde ayırıp **«emr-i gaaip»** denir). **Hazır etmek** = Hazırlamak, el altında tutmak. Askerlikte: **Hazır ol! Hazır dur!** (galatı: **Has dur!**) = Başka bir kumandayı almak için hazır bulunmak kumandası. **Hazırcevap** = Derhal münasip cevap bulup söyleyen çabuk kavrayışlı adam. **Hazıra konmak** = Miras suretiyle veya başka yolla emeksiz servete mâlik olmak: Zaten, tam sırasıdır: Hazır gelmişken şu işi de görelim, hazır kalem elimizde iken filâna da bir mektup yazalım. c. **Huzzâr** = Mecliste hazır bulunan kimseler, cemaat.

HAZIRCEVAP (HÂZIR-CEVÂB) (i. A.). Her söze, derhal, düşünmeksizin uygun cevap veren.

HAZIRCI (i.). Dikilmiş, hemen giyilebilecek elbise satan adam. Kapamacı (eski tabir).

HAZIRCILIK (i.). Dikilmiş, hazır esvap satanın sanat ve ticareti.

HAZIRLAMAK (f.). Hazır etmek, Osm. tehie etmek: Aşçıya söyleyin, yemeği hazırlasın.

HAZIRLANMAK (f.). Gereğini tedarik edip hazır olmak: Ben yolculuk için hazırlanıyorum. Osm. tehie edilmek, hazır bulundurulmak: Yemek hazırlandı mı?

HAZIRLATMAK (f.). Hazır ettirmek, Osm. tehie ettirmek: Hayvanları erkenden hazırlatmalı.

HAZIRLIK (i.). Bir işe hazır olmak için lâzım gelen işler, Ar. tedârikât: Yolculuk için hazırlık görüyor.

HAZIRLOP (i.). Kabuğu içinde suda pişip katılaşmış yumurta. Sıfat gibi de kullanılıp: Hazırlop yumurta denilir.

HÂZIRÛN (i. A.) (m. hâzır). Meydanda, göz önünde olanlar, bizzat bulunanlar.

HÂZİM (i. A. «hezm» den if.). Düşmanı yenip hezimete uğratan.

HÂZİM (i. A. «hazm» den if.) (mü. hâzime). Hazm ve ihtiyat sahibi, çok dikkatli, uzak görüşlü.

HÂZÎM (i. A. «hazm» dan smüş.). İşini sağlam tutan.

HAZİN (HAZÎN) (i. A. «hüzn» den) (mü. hazîne). **1.** Hüzün ve kedere düşmüş; hüzünlü, gamlı, Ar. mağmûm, mükedder, üzüntülü: Kendisini pek hazin gördüm. **2.** Hüzün ve kedere delâlet eden, hüzünlü: Hazin bir çehresi, bakışı vardır. **3.** Hüzün ve keder verici: Hazin bir manzara, hazin bir makam, bir yer, hüzün ve kederle, mahzun ve gamlı olarak: Hazin hazin bakıyordu, çoban hazin hazin kaval çalıyordu.

HÂZİN (i. A. «hazâne» den if.). **1.** Hazinedar, hazine emini, hazine muhafızı. **2.** Umumiyetle muhafız, bekçi.

HAZÎNE (i. A.) (c. hazâin) (Türkçe: hazne). **1.** Para konan ve saklanan yer, vezne, sandık: Devlet hazinesi (maliye bakanlığına yalnız hazine de denir). **2.** Değerli şeyler saklamak üzere yapılmış muhafazalı yer depo. **3.** Akar suyun veya yağmur suyunun birikip saklandığı yer, sarnıç, depo, su hazinesi de denir (Türkçe'de bu mânâda daha çok «hazne» denir). **4.** Top ve tüfek barutunun konduğu yer. **5.** Gömülü mal, defîne. **6.** İrin biriken yer. **7.** Para vesair değerli şeylerden ibaret yük. **8.** Vaktiyle on altı bin altın kuruş miktarı. **Hazîne-i hâssa** = Osmanlı hükümdarına ait emlâk, arâzi vesairenin gelir ve masraf dairesi. **Hazîne kethudâsı** = Eskiden Enderûn-ı Hümâyûn'daki değerli mal ve eşyanın muhafaza ve idaresine memur zat.

HAZÎNE-DÂR (i. F.) (Türkçesi: haznedar). Bir hazinenin idare ve muhafazasına memur adam.

HAZÎNEDARLIK (i. haznedarlık). Hazinedar vazife ve görevi.

HAZİRAN (HAZÎRÂN) (i. Süryânîce'den). Yılın dördüncü ayı ki, yaz mevsiminin ilk ayıdır.

HAZÎRE (i. A.) (c. hazâir) (yanlış olarak hatîre de denir). Etrafı duvar veya çitle çevrilmiş küçük mezarlık vs.

HAZÎZ (i. A.). **1.** En aşağı ve alçak yer, evc'in zıddı. **2.** (astronomi) Bir gezegenin güneşten en uzak bulunduğu yer ve astronomide güneş, ay ve gezegenlerin arza en uzak bulundukları nokta, Fr. périgée.

HAZM (i. A.). **1.** Sindirme, midede eritme: Yediğini hazmedemiyor, hazmı kolay, hazmı zor. **2.** mec. Tahammül etme, yutma, cevap vermeme: Dayımdan o kadar sözler işittim, hepsini hazmettim.

HAZM (i. A.). Basiretli davranmak, işini sağlam tutmak, ihtiyatlı olmak.

HAZMETMEK bk. Hazm.

HAZMÎ (i. A.) (mü. hazmiyye). Hazma ait.

HAZNE (i. A.) **1.** Hazîne. **2.** Depo: Su haznesi. bk. Hazîne.

HAZNEDAR (i. A. F.). Bir hazneyi bekleyen, yöneten kimse. bk. Hazine-dâr.

HAZRET (i. A.) (c. hazerât) (huzûr'dan). Ön, huzûr, Fars. pîş-gâh: Hazret-i sadrâzama hâlini arz etti. Bu tâbir eski devirde huzur mânâsından ayrılarak sırf saygı tâbiri olarak ve Farsça veya Türkçe kaidesince izafet hâlinde kullanılmıştır; «cenâb» gibi ve yerine göre ondan daha kuvvetlidir: Hazret-i Allah'a yalvardım, Hazret-i Allah acıdı. Tanzimat'tan sonraki Osmanlı protokolünde birinci ferik (orgeneral), mülkî ve ilmî rütbelerde karşılığı olan bâlâ ve İstanbul pâyesi mensuplarının isimleri sonuna resmen «hazretleri» getirilirdi: Kazasker Mustafa İzzet Efendi Hazretleri, Enver ve Cemal Paşalar Hazerâtı, Sadrâzam Âlî Paşa Hazretleri, Şehzâde Âbid Efendi Hazretleri, Ayşe Sultan Hazretleri («cenâb», gayr-i müslim büyükler hakkında kullanılırdı: Sefir cenâbları). Hazretiniz ve cenâbınız gibi muhâtap için kullanılması uygun değildir.

HAZÛM (i. A. «hazm'dan imüb.). **1.** Çok hazmeden, hazmı kuvvetli. **2.** mec. Çok tahammül eden, içi geniş.

HAZZETMEK (f. A. T.). Hoşlanmak, zevk ve lezzet almak.

He (kimya). Helyum elemanının senbolü.

HE (i.). «H» harfinin Türkçe ismidir. Osmanlı alfabesinde de en ince h'nin adıdır. bk. Hâ.

HE (e.). **1.** Sual için: He ne dersin? (bk. hı). **2.** Tasdik edatı, evet: Yarın gel dedim, he dedi. bk. Hâ, ey.

HEBÂ (i. A.). **1.** İnce toz. **Hebâ-i mensûr** = Havaya kalkmış ince toz. **2.** İsraf, telef: Hebâ oldu, hebâya gitti. Boş, beyhude, nafile: Bu kadar çalışmamız hebâya gitti.

HEBENNEKA (i.). **1.** Tarihte ahmaklığı ile meşhur bir Arab'ın adı. **2.** mec. Zeki ve becerikli olmadığı halde kendini öyle sanan.

HECÂ (i. A.). **1.** Hece, bir veya birkaç harften müteşekkil, fakat bir hareketle ağızdan çıkan söz. **2.** Bir kimseyi şiir veya nesir yoluyla yerme: **Hurûf-i hecâ** = **1.** Elifba (alfabe) sırasına göre dizilmiş harfler. **2.** Arap alfabesinde kelimelerdeki harfleri seslendiren (elif, vav, he, ye) harfler. bk. Hace.

HECCÂV (i. A.). Çok hicveden, hiciv söyleyen.

HECE (aslı: **HECÂ**) (i. A.). **1.** Bir defada okunan bir veya birkaç harf terkîbi: Bir, iki, üç heceden mürekkep kelime. **2.** Harfleri birer birer söyleyerek okuma: Hece ile okumak, hecelemek. **Hurûf-ı hecâ** = Alfabeyi meydana getiren harfler (eski).

HECECİ (i.). Hece vezniyle şiir yazan şair.

HECELEMEK (f.). Heceleri yani harfler ve harekeleri birer birer söyleyerek okumak: Heceleyerek okuyor.

HECELİ (i.). Şu kadar hecesi olan: Bir, iki, üç... hecesi olan kelime.

HECE VEZNİ (i. A. T.). Şiirde millî Türk vezni ki, mısrâlarda hecelerin sayısının eşit olması esasına dayanır.

HECİN (i. A.). **1.** Arap cinsiyle diğer bir cinsten doğmuş melez at. **2.** Koşuda kullanılan pek yürük bir cins deve, tek hörgüçlü deve.

HECR (i. A.) (hicr şekli galat-ı meşhurdur). **1.** Ayrılık, hasret **2.** (tıp) Sayıklamak, hezeyan. bk. Hicr.

HEDEF (i. A.). **1.** Nişan, nişan yeri, amaç: Hedefe vurmak, isabet etmek. **2.** mec. Kasd ve merâm olunan nokta:

HEDER (i. A.). **1.** Kanın, intikamsız ve kısassız dökülmesi; bir cinayetin intikam ve kısassız kalması. **2.** Boş yere sarfolunma, telef ve hebâ olma. **3.** Birinin katlini kanunen mübâh edip, katiline ceza vermeme: Eşkıyanın kanı heder olundu.

HEDİYE (aslı: **HEDİYYE**) (i. A.) (c. hedâyâ). **1.** Armağan, Fars. pîşkeş: Diğerli hediye, çok pahalı hediye. **2.** Kur'ân'ın bedeli (para ile alınıp satılmaması hakkında bir hadîs-i şerîf rivayet edildiği için, bedeli hediye ile te'vil olunur. Başka kitaplar hakkında kullanılması yersizdir).

HEDİYELİK (i.). Hediye olarak takdîme değer, pek nefis: Hediyelik mallar.

HEDİYYETEN (i. A.). Armağan suretiyle, pişkeş olarak.

HEDM (i. A.). Yıkma, bir binayı düşürme, tahrip: Harap binaları hükûmet hedm ettiriyor.

HEDONİZM (i. Y., Fr.). Felsefede hazcılık.

HEFT (i. si. F.). Yedi, Ar. seb'a:

Heft-ıklîm = Yedi iklim. **Heft-âsmân** = Yedi (kat) gök.

HEFTÂD (i. si. F.). Yetmiş. **Heftâd sâle** = Yetmişlik, yetmiş yaşında.

HEFTÂN (i. A.). **1.** Zırhın altına giyilen pamuklu elbise. **2.** Üstten giyilen kürkümsü süslü elbise ki, eskiden ekseriya taltif ve iltifat için, büyükler tarafından liyakat sahiplerine giydirilir veya üstlerine atılırdı. Kaftan.

HEFTE (i. F.). Hafta, yedi gün.

HEFT-EVRENG (i. F. astronomi). Büyük ve Küçükayı'yı meydana getiren yedi yıldız.

HEFTGÂH (i. F.). Türk musikisinde az kullanılmış bir mürekkep makam.

HEFT-IKLÎM (i. F. A.). Batlamyos coğrafyasına göre dünyanın yedi bölgesi.

HEFT-KİŞVER (i. F.). Batlamyos coğrafyasına göre dünyanın yedi ülkesi.

HEFT-RENG (i. F.). Yedi renk.

HEFTÜM bk. Heftümîn

HEFTÜMÎN (si. F.). Yedinci, Ar. sâbî.

HEFVE (i. A.) (c. hefvât). **1.** Sürçme, ayak kayması. **2.** mec. Yalnılma, hata.

HEGEMONYA (i. Y.). Bir devletin başka bir devlet üzerindeki siyasî baskısı ve üstünlüğü.

HEKİM (i.) (hakîm'den galat-ı meşhur). Tabib, doktor (tıb doktoru). Kendini hekime göstermek: Göz hekimi, diş hekimi, aile hekimi.

HEKİMLİK (i.). **1.** Hekim sıfat ve vazifesi, doktorluk: Hekimlik ediyor, hekimlik iyidir. **2.** Tıb ilmi: Hekimlik öğreniyor.

HEKTAR (i. Fr.). Yüz ar değerinde ölçü birimi.

HEKTOGRAM (i. Fr.). Yüz gramdan ibaret ağırlık birimi.

HEKTOLİTRE (i. Fr.). Yüz litrelik hacim ölçüsü birimi.

HEKTOMETRE (i. Fr.). Yüz metrelik uzunluk ölçü birimi.

HELÂ (i. A.). Apteshane, ayakyolu.

HELÂHİL (i. A.). Pek tesir edici, öldürücü. **Zehr-i helâhil** = Öldürücü, çok tesir eden zehir.

HELÂK (i. A.). **1.** Ölme: Birçok hayvan helâk oldu. **2.** Sarf, telef, mahv, berbâd olma: O kadar servet helâk olup gitti. **3.** Çok yorma, büyük yorgunluk, zebûn düşme: Bu yol bizi helâk etti. Çocuk ağlaya ağlaya helâk oldu.

HELÂL bk. Hilâl.

Bir hecin devesi

HELÂL (i. A.). **1.** Şer'an kullanılabilen ve yasak olmayan şey. Haram zıddı: Ticaretten olunan kâr helâldir. **2.** Nikâhlı ve meşrû karı ve koca: İnsan helâlinden başkasına şehvet gözüyle bakmamalıdır. **Helâl etmek** = Helâl olsun diyerek bir şeyi terkedip hakkından vazgeçmek.

HELÂLLAŞMAK (f.). Birbirine hakkını helâl etmek. Ebediyyen ayrılmak üzere, birbirine geçmiş hakları varsa helâl eylemek.

HELÂLLI (i.). Zevce.

HELÂLLIK (i.). Evlenmesi helâl olan, şer'an evlenilebilen. **Helâllığa almak** = Evlenmek.

HELÂLLIK (i.). «Hakkını helâl etmesini dilemek» mânâsındaki «helâllık dilemek» deyiminde geçer.

HELÂL-ZÂDE (i. F., Ar. helâl, Fars. zâden = doğmak). Helâl doğmuş, meşru ve nikâhlı ana, babadan dünyaya gelmiş, zinâ çocuğu olmayan.

HELE (e.). **1.** Bilhassa, zaten: Hele ben bu işi beğenmedim. Hele o söz, size hiç düşmezdi. **2.** Âkıbet, sonunda, nihayet: Hele geldi. Hele bu işi de bitirdim. **3.** Kaldı ki, gelelim: Hele bizim aşçının işine akıl erdiremedim. **4.** Hiç olmazsa, bâri, bu kadar olsun: Hele sen şunu yaz. Hele okuyalım bir kere. e. **1.** Çekinme ve özür gösterir, bakalım: Hele bak. **2.** Korkutma ve tehdit ifade eder: Hele gel, hele

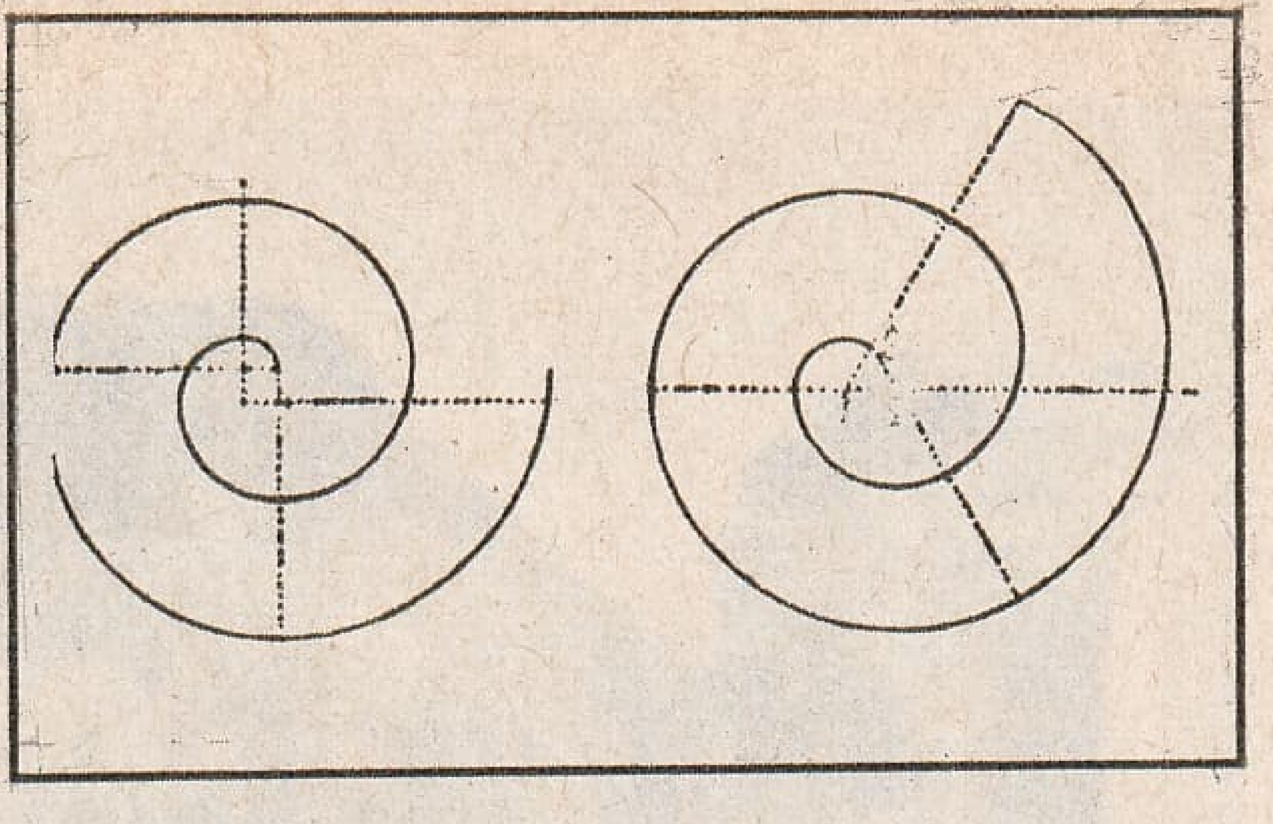

Helezonlar

elini sür bakalım. **3.** Art arda kullanılınca şimdi, de bakayım, doğrusunu söyle, mânâsına gelir. Hele hele ne maksatla geldiniz? Hele hele nasıl oldu?

HELEZON (i. A.). **1.** Kabuklu sümüklü böcek ve sümüklüböcek kabuğu. **2.** Sümüklüböcek kabuğu şekli, saat zembereği gibi gittikçe darlaşan daire şekli. **3.** (anatomi) İnsan kulağının dış borusu **4.** Vapurun kıçtaki çarkı, uskuru.

HELEZONÎ (i. A.) (mü. helezoniyye). Sümüklüböcek kabuğu şeklinde olan, gittikçe darlaşır daire şeklinde bulunan.

HELİK (i.). Duvar örülürken büyük taşların arasına konulan ufak taşlar.

HELİKOİT (i. Y. Fr.). Helis biçiminde eğri yüzey: Bir minare merdiveninin alt yüzü helikoittir.

HELİKON (i. Y. Fr.). Çenber biçiminde olup boyundan geçirilerek tutulan, pistonlu, bakırdan bando borusu.

HELİKOPTER (i. Y. Fr.). Tepesindeki büyük pervane sayesinde dikine iniş ve çıkış yapabilen, havada olduğu yerde durabilen uçak.

HELÎLE (i. F.) (Türkçe söylenişi: halîle). Tohumları tıpta kullanılan bir bitki ki, çeşitleri vardır: Kara halîle, sarı halîle.

HELÎME (i. A.). Buğday ve pirinç gibi bazı tahılların kaynamasıyla hasıl olan koyu ve yapışkan su (halk dilinde: helme). bk. Helme.

HELİS (i. Y. Fr.). Helezon.

HELME, HALME (i. A. anatomi). Meme başı.

HELME (i.). Pişip koyulaşan ve sallanınca oynayan şey. bk. Helîme.

HELMELEMEK (f.). Organlarını sallaya sallaya yürümek.

HELMELENMEK (f.). Kaynarken helme haline gelmek, koyulaşmak.

HELVA (i. A.). Un yahut nişasta, şeker ve yağdan vesair şekilde yapılıp türlü çeşitleri olan tatlı: İrmik, tahin, koz keten helvası. Kudret helvası: mec. **Helva cemiyeti, sohbeti** = Helva pişirip yemek için verilen ziyafet ve cemiyet. bk. Halva.

HELVACI (i.). Helva pişirip dükkânında veya sokakta gezdirerek satan adam. **Helvacı kabağı** = İri cins ve tatlı yapılan bir kış kabağı.

HELVAHÂNE (i.). Helva vesaire pi-

Helikopter

şirmeye mahsus geniş ve az derin tencere veya kazan. Kuşhanenin büyüğü.

HELYOSTA (i. Y. Fr.). Pırıldak.

HELYOTERAPİ (i. Y. Fr.). Güneşle tedavi.

HELYUM (i. Y. Fr.). He senbolüyle gösterilen bir eleman. Gaz halindeki bu eleman, hafifliği dolayısıyle balon doldurmakta kullanılır.

HEM (e.) (Farsça'dan). **1.** İki veya daha fazla şeyin ve bilhassa zıt şeylerin birlikte bulunduğuna delâlet eder ve atıf gösterir, çok defa art arda kullanılır: Hem sizi, hem beni istiyor. Hem bilmez, hem olur olmaz konuşur. **2.** (yalnız kullanılarak) Bir de, zaten, şurası da var ki: Hem ben size söyledimdi. Hem bana kabahat bulamazsınız. Hem ne lüzumu var? **Hem de** = Bir de: Hem de siz bu işi yüklendiniz. **Hem... hem de** = Birinci mânâ ile kullanılır: Hem bilmiyor hem de söylemek istiyor. **Hem dahi** = Ve dahi, bundan başka (bu şekli eskimiştir).

HEM- (e. F.). Farsça veya Arapça isimlerin başına gelip Türkçe «daş» edatı gibi ortaklık ve birlik gösteren sıfatlar teşkil eder: **Hem-bezm** = Bir mecliste oturan **Hem-rey** = Bir fikir ve reyde bulunan. **Hem-pâ** = Ayakdaş. **Hem-râh** = Yoldaş. **Hem-fikir** = Aynı düşünüşte, aynı fikirde olan.

HEM (HEMM) (i. A.) (c. hümûm). **1.** Gaile, müşkül iş. **2.** Tasa, kaygı, gam, keder, hüzün.

HEMÂNÂ (F.). Sanki.

HEMÂN-DEM bk. Hemân-gâh.

HEMÂN-GÂH (F.). O anda, derhal, der-akab.

HEM-ASR (i. F.). Bir asır ve zamanda yaşayan veya yaşamış olan, çağdaş, Ar. muâsır: Hem-asrı olan şairlerin biyografilerini yazmıştır.

HEMATİT (i. Y. jeoloji). Bir maden filizi. Kırmızı veya esmer renkte tabiî demir oksidinden ibarettir.

HEM-BEZM (i. F.). İçki meclisi arkadaşı, arkadaş, nedîm.

HEM-CİNS (i. F.). **1.** Bir cinsten olan, cinsi bir olan: Hemcins hayvanlar. **2.** Bir cinsiyet veya milliyete mensup olan, bir milletten.

HEMCİNSLİK (i.). **1.** Bir cinsten olma: O iki hayvan birbirine benziyorsa da aralarında hemcinslik yoktur. **2.** Bir kavimden olma: Kendisiyle hemcinslikten başka bir münasebetimiz yoktur.

HEM-CİVÂR (i. F.). **1.** Bir civarda bulunan, komşu: Kendisiyle hemcivârız. **2.** Birbiriyle temas halinde, aynı hududta: Hemcivar devletler, kazâlar.

HEMCİVARLIK (Fars. **HEM-CİVÂRÎ**) (i.). **1.** Komşuluk. **2.** Hudutları bitişik olma: Belçika ile Holanda hemcivardır.

HEM-DEM (i. F.). Sıkı fıkı, canciğer arkadaş.

HEM-DERD (i. F.). Aynı dert ve kedere düşenlerin her biri: İnsan hem-derdiyle halleşebilir.

HEM-DEST (i. F.). Birlikte çalışan, arkadaş: Hem-dest idiler.

HEM-DİĞER (i. F.). Her ikinin diğeri: O iki ortak hem-diğeriyle iyi geçiniyorlar.

HEM-DİL (i. F.). Kalb ve fikirleri, düşünceleri bir olanların her biri. Bir maksat ve istekte bulunanların her biri, gönül yoldaşı: Hem-dil ve hem-zebân idiler.

HEME (i. F.). Hep, bütün.

HEMEC (i. A.). **1.** Koyun vesair hayvanların gözlerine ve ağızlarına yapışıp rahatsız eden küçük bir cins sinek. **2.** mec. Şaşkın adam, çolpa.

HEMEN (aslı: **HEMÂN**) (e. F.). **1.** Ânîde, ansızın, derhal, der-akab, çabucak: Hemen hazırlayıp getirdi. Hemen soyunup yattı. **2.** Az evvel: Siz geldiğinizde ben hemen kalkmıştım. Hemen yatmıştım. **3.** Daima, mütemadiyen, aralıksız, bir düziye, arasız: Hemen söyler, hemen yürür. **4.** Takriben, sanki, gibi: **Hemen kalmadı** = Pek az kaldı, sanki kalmadı. **Hemen yoktur** = Yok gibidir. İkisi hemen birdir (bu mânâ ile daha çok art arda kullanılır: Hemen hemen birbirinin aynıdır). **5.** Az kaldı: Hemen düşünüyordum. **6.** Yalnız, ancak, tek: Hemen bir evimiz vardır. Hemen şu iyiliği vardır.

HEMENCECİK (i.). Çabucak.

HEMFİKİR (HEM-FİKR) (i. F. A.). Aynı düşüncede, aynı fikirde olan.

HEM-HÂL (i. F.). Aynı halde bulunan, halleri benzer veya bir olan: Bizim arkadaşla hem-hâliz.

HEM-HÂNE (i. F.). Bir evde oturanların beheri: Kendisiyle bir sene hem-hâne bulunduk.

HEM-HUDÛT (i. F.). Hudutları, sınırları bitişik olan ülkeler: Türkiye, Yunanistan'a hemhuduttur.

HEM-HÛY (. F.). Bir ahlâk ve tabiatta bulunan.

HEMÎ (e. F.) (hem = berâber, în = bu). Bu bile, tıpkı bu.

HEMİCEK (i.). Köyden şehre yeni ge-

lip bir şey bilmez kaba ve şaşkın adam: Büsbütün hemicek bir adam.

HEMÎL (i. A. botanik). Sarı sarmaşık da denilen bir bitki.

HEM-İNÂN (i. F.). Dizginleri beraber olan, yani birlikte hayvan yürütenlerin beheri, atbaşı beraber.

HEMÎŞE (.i F.). Daima, her zaman, her vakit.

HEM-KADEM (i. F. A.) (c. hem-kademân). Ayakdaş, arkadaş.

HEM-KÎŞ (i.). Dindaş, mezhepdaş.

HEMM bk. Hem.

HEM-MÂNÂ (i. F.). Tek mânâ ifade eden, mânâca ortak, Ar. müterâdif.

HEM-MEŞREB (i. F.). Bir meşrepte bulunan, tabiatı ve yaşayışı aynı olan.

HEM-MEZHEB (i. F.). Bir mezhepte bulunan, mezhepdaş.

HEM-NÂM (i. F.). İsimleri bir olanların beheri, adaş.

HEM-NEFES (i. F.). Hem-dem, arkadaş, Ar. musâhib.

HEM-NİŞÎN (i. F.). Beraber oturan, Ar. celîs.

HEMOGLOBİN (i. Y. Fr. biyoloji). Alyuvarların en önemli cevheri. Birleşiminde demir, azot, oksijen, kömür ve kükürt vardır.

HEM-PÂ (i. F.). Ayakdaş, yoldaş.

HEM-PÂY bk. Hem-pâ.

HEM-PÂYE (i. F.). Bir pâye ve rütbede bulunanların beheri, akran.

HEM-RÂH (i. F.). Yoldaş, yol arkadaşı.

HEM-RÂZ (i. F.). Sırdaş.

HEM-REH bk. Hem-râh.

HEM-RENG (i. F.). Bir renkte bulunan, renkleri bir.

HEM-REV (i. F.). Beraber giden, yol arkadaşı.

HEM-REYY (i. F.). Bir fikir ve reyde bulunan, aynı düşüncede ve görüşte olan: Ben onunla daima hem-rey idim.

HEM-RİKÂB (i. F.) Atları yan yana yürüyen, birlikte binip giden.

HEM-RÜTBE (i. F.). Bir rütbede bulunan, rütbeleri bir olanların her biri, Ar. akrân.

HEM-SABAK (i. F.). Ders arkadaşı. Bir ders okuyanların her biri.

HEM-SÂL (i. F.). Yaşıt.

HEM-SÂYE (i. F.). Komşu.

HEM-SÂZ (i. F.). Uyan, uygun, muvafık.

HEM-SER (i. F.). **1.** Arkadaş. **2.** Diğerine nisbetle karı - kocanın her biri.

HEM-SİN (i. F.). Yaşıt, yaşta beraber.

HEM-SOFRA, HEM-SÜFRE (i. F.). Bir sofrada yemek yiyenerin beheri, sofra arkadaşı.

HEM-SOHBET (i.). Birlikte sohbet eden, görüşen, konuşan: Daima iyi adamlarla hem-sohbet olmalı.

HEM-ŞEHRÎ, HEMŞERİ (i. F.). Bir şehir ahalisinden olan, memleketli: Bir hemşeri gelmiş.

HEMŞERİLİK (i.). Bir memleket ahalisinden olanlar arasındaki münasebet.

HEM-ŞÎRE, HEMŞİRE (i. F.). Kız kardeş, Fars. hâher, Ar. uht.

HEMŞÎRE-ZÂDE (i. F.). Kız kardeş oğlu veya kızı olan yeğen. Kız kardeşten yeğen: Benim hemşîre-zâdemdir.

HEMTÂ (i. F.). Denk, müsavi, eşit, eş, benzer, şebih, nazîr: **Bîhemtâ** = Benzersiz.

HEMVÂR (i. F.). **1.** Düz, Ar. müstevî. **2.** Uygun, muvafık.

HEMVÂRE (i. F.). Daima, her zaman.

HEMYÂN (i. F.). Kese, torba, çanta.

HEM-ZAMÂN (i. F. A.). Aynı zamanda olan.

HEM-ZÂNÛ (i. F.). Diz dize oturan, arkadaş.

HEMZE (i. A.). Arapça'da ve Arap asıllı eski Türk alfabesinde kısa a veya e sesi veren işaret.

HEM-ZEBÂN (i. F.). 1. Bir dil kullanan, sözleri bir olanların her biri: Hepsi hem-dil ve hem-zebân idiler. Aynı dili konuşanlar: Çerkesler kabîlelere ayrılmışlarsa da hepsi hem-zebândırlar.

HENDEK (i. A.) (c. hanâdık) (aslı: handak). Şehir ve kalenin veya tarla vesairenin etrafına, geçmeye engel olmak üzere, kazılan çukur: Hendek kazmak, çekmek, hendekle çevirmek.

HENDESE (i. A.) (Farsça endâze'den Arapça'laşmış). Geometri. **Hendese-i musattaha** = Düzlem geometri. Yalnız satıhlar üzerine olan şekiller ve mesahalardan bahsedeni. **Hendese-i mücesseme** = Uzay geometri. Üç boyutlu cisimlerden bahsedeni. **Hendese-i halliyye** = Tasarı geometri. **Hendese-i resmiyye** = Resim ve benzerinden bahsedeni.

HENDESE-HÂNE (i. F.). **1.** Eskiden hendese, mühendis okulu, teknik üniversite. **2.** Bayındırlık ve belediye gibi daire-

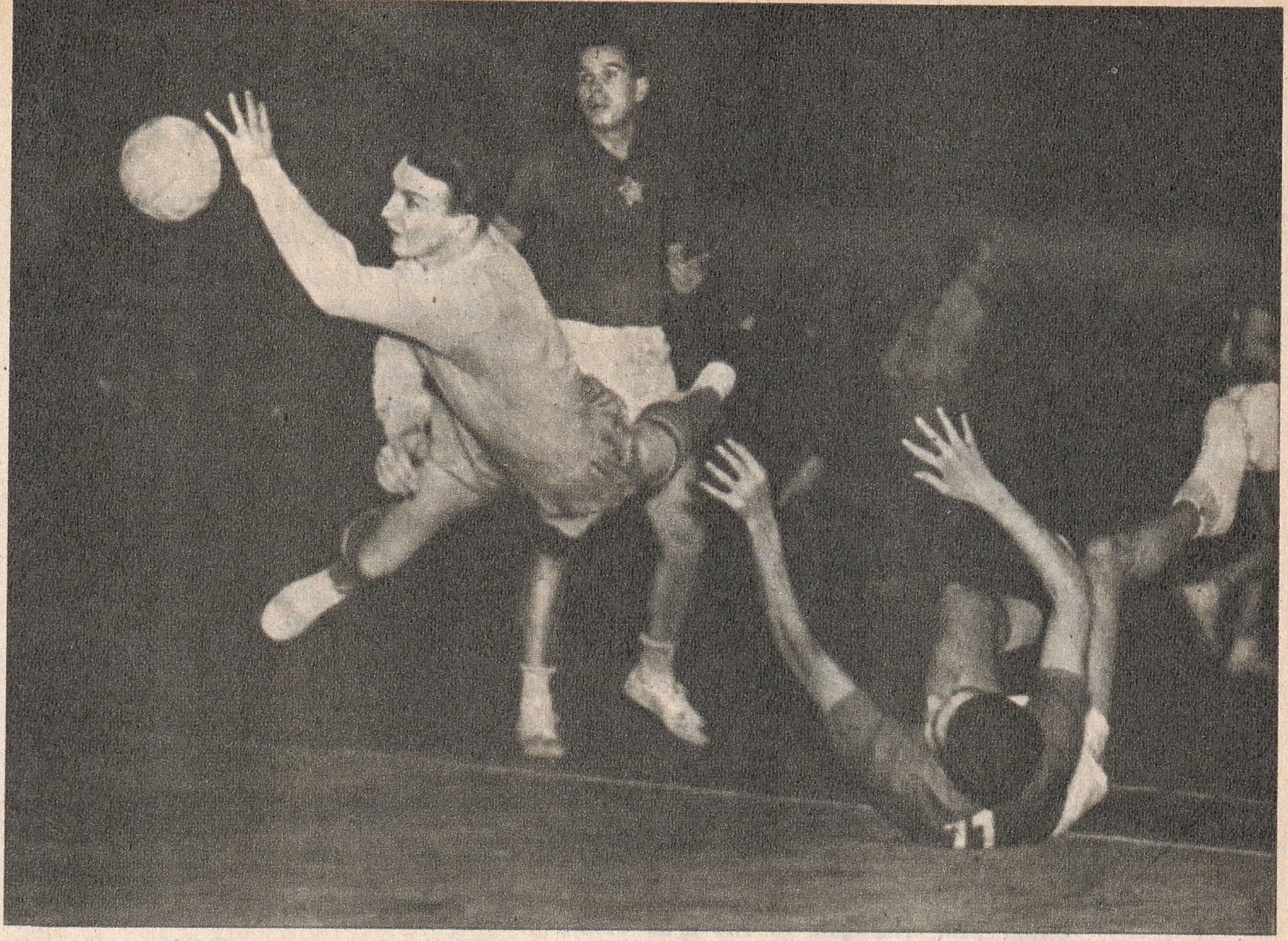

Hentbol

rin mühendislere mahsus şubesi. Mühendis dairesi.

HENDESELÎ (i.). Geometriye uygun yapılmış, hendese kaidelerine uyan.

HENDESESİZ (i.). Geometri kaidelerine uygun olmayan, fenne, aykırı surette yapılmış: Hendesesiz bir bina.

HENDESÎ (i. A.) (m. hendesiyye). Hendese ilmine ait: **Mesâil-i hendesiyye. Eşkâl-i hendesiyye** = Geometri problemleri, geometri şekilleri.

HENGÂM bk. Hengâme.

HENGÂME (i. F.). **1.** Zaman, vakit, esnâ, sıra: **Hengâm-ı şebâb** = Gençlik zamanı. **Hengâm-ı bahâr** = Bahar zamanı **2.** Cemiyet, topluluk: Zevk ve eğlence topluluğu.

HENGÂME (i. F.). **1.** Kavga. **2.** Şamata, gürültü.

HENGÂME-GÎR (i. F.). **1.** Meddâh, oyuncu, hokkabaz. **2.** Kavgacı, gürültücü. **3.** Ufak tefek şeyler satan çığırtkanlar.

HENÎ (i. A. «hanâ» dan smüş.) (m. heniyye). Sıhhata yarar, hazmı kolay.

HENÎ'EN (f. A.). Âfiyet ola, sıhhat ve afiyet olsun!

HENTBOL (i. İng.). Topa yalnız el ile vurmak suretiyle iki takım arasında oynanan bir top oyunu.

HENÜZ, HENÛZ (i. F.). **1.** Yeni, ancak, hemen: Ben gittiğimde henüz uykudan kalkmıştı. Henüz bitmiş bir ev. **2.** (menfî cümlede) Daha, hâlâ, elân: Demin sordurdum, henüz gelmemişti.

HEP (e.). **1.** Bütün, Ar. cümle, kâffe: Hep işleri bitirdik. Hep âlem bilir. Onlar hep böyledir. Hepimiz, hepiniz. **2.** Her vakit, daima: O hep böyle yapıyor. Hep benimle uğraşıyor. Zamir olarak hepsi şeklini alır: Hepsi gitti. Hepsini gördük. Hepsinden ziyade.

HEPSİ, HEPİSİ bk. Hep.

HEPTEN (i.). Tamamiyle, bütünüyle.

HEPYEK (i. T. F.). Tavla oyununda iki zarın tek benekli taraflarının üste gelmesi.

HER (e. F.). Birer birer olarak hepsi, hep, beher, her bir: Her kişi, her ev. **Her bâr** = Her zaman, daima. **Her biri** = **Beheri:** Her biri bir tarafa çeker. **Her telden çalar** = Her işten anlar, çok işler bilir. **Her çend** = Her ne kadar. **Her-çi bâd-â-bâd** = Ne olursa olsun. **Her dem** = Her an, daima. **Her dem bahar, her dem taze** = Bir cins çiçek. **Herkes** = Her bir adam,

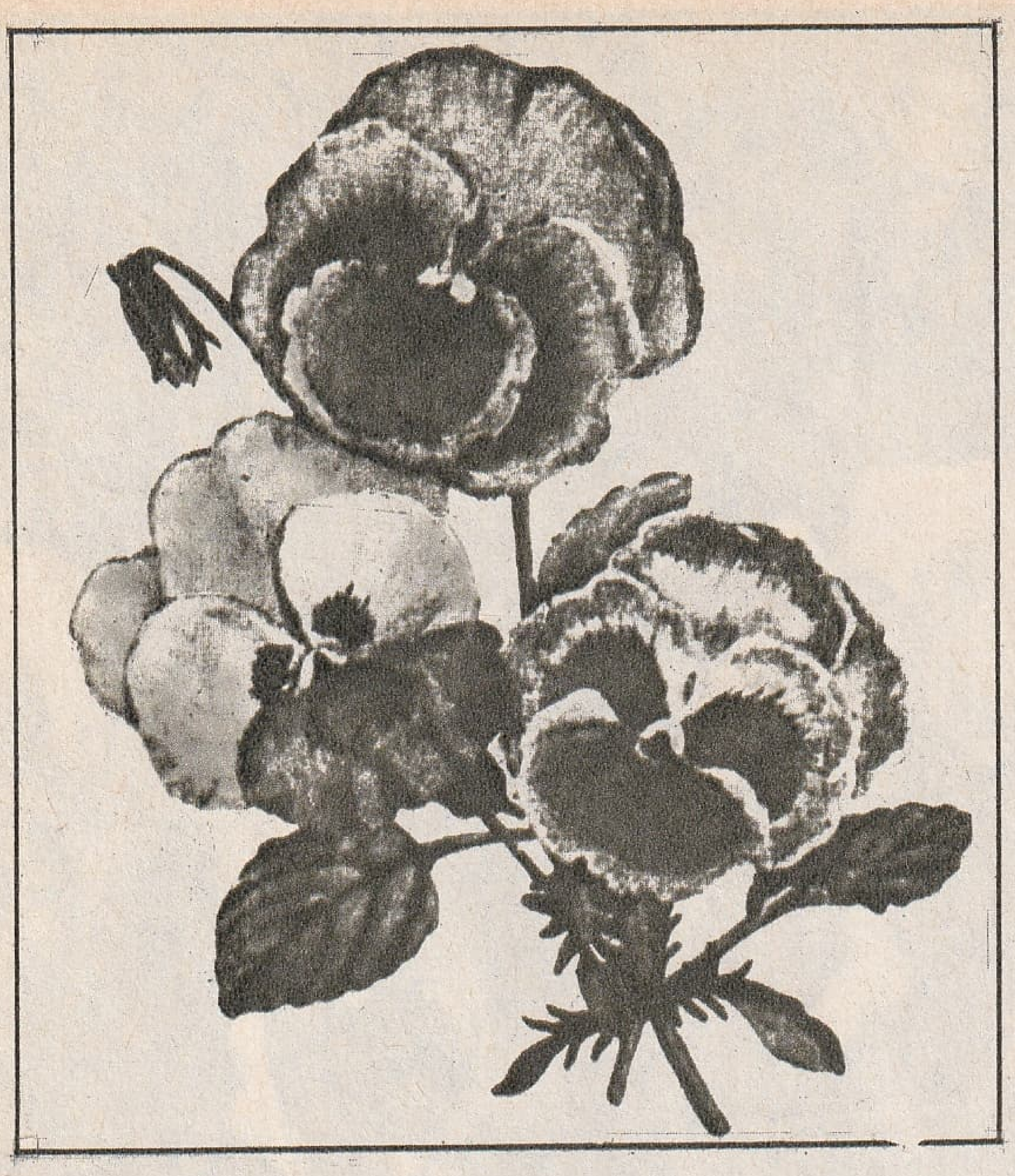

Hercâyî menekşe

bütün halk. **Her gün** = Art arda devam eden bütün günler. **Her günlük (gündelik)** = Her gün kullanılan eşya. **Her kim** = Kim olursa. **Her nasıl** = Her ne türlü. **Her nasılsa** = Nasıl olduysa oldu, uzatmayalım. **Her ne** = Her şey: Her ne olursa, her ne istersen. **Her ne ise (her neyse)** = Nasılsa, tafsilâta lüzum yoktur. **Her nedense** = Herhangi sebepten dolayı ise, sebebi lâzım değil. **Her nerede** = Her bir yerde. **Her ne kadar** = Ne kadar olsa, gerçi. **Her vakit** = Ne zaman olsa, her bir defa, daima. **Her yandan** = Her taraftan. **Her yerde** = Her tarafta. **Herhangi bir** = Rastgele bir.

HER-ÂN (i. F.). Her dakika, her zaman.

HERÂYİNE (F.). Elbette, behemehâl.

HERB (i. A.). Kaçma, firar.

HERC (i. A.). Karışıklık, gürültü, nizamsızlık. **Herc ü merc** (sıfat gibi) = Karma karışık, intizamsız, alt üst.

HERCÂYÎ, HER-CÂÎ (i. F.). Her yerde bulunur, kendine mahsus yeri olmayan, serseri, derbeder, maymun iştahlı, fikir ve zevk değiştiren: **Hercâyî menekşe** = Bir cins menekşe.

HERCÜMERC (i. A.). Birbirine karışma, karışıklık, alt üst.

HER-ÇEND (F.). Her ne zaman.

HERÇİBÂDÂBÂD (i. F.). Ne olursa olsun!

HER-DEM (i. F.). Her an, her zaman, devamlı şekilde.

HEREK yahut **HİREK** (i.). Karaman ile kıvırcıktan melez, yassıca kuyruklu koyun cinsi.

HEREKLEMEK (f.). Yanına herek dikmek veya hereğe bağlamak.

HEREM (i. A.) (c. herâm, ehrâm). **1.** Mısır'da Firavunlar zamanından kalmış meşhur piramit şeklindeki mezarların beheri. **2.** (geometride) Mahrûtî şekil, piramit. **Herem-i nâkıs** = Bir tarafı kesik piramit. **3.** İhtiyarlık, yaşlılık.

HEREM-DÎDE (i. A. F.). Kocamış, ihtiyarlamış, zayıflamış.

HEREMÎ (i. A.) (m. heremiyye) (matematik, hendesede). Piramit şeklinde olan, mahrûti: Heremiyüş-şekl.

HEREM-RESÎDE (i. A. F.). İhtiyarlığa ermiş, kocamış.

HERGÂH, HER-GÂH (F.). Her vakit, daima.

HERGELE, HERGELÂ (i. F.). **1.** Binilmeye ve yük taşımaya alışmamış at, kısrak, katır veya merkep sürüsü: Çiftliğinde hergelesi vardır. **2.** Bu halde bulunan, yani alışmamış hayvan, sürü hayvanı: Hergeledir, binmeye gelmez. **3.** mec. Terbiyeden büsbütün mahrum adam. **4.** Bir işe yaramayan işçi kalabalığı: Onda bir sürü hergele vardır (argo).

HERGÎZ (i. F.). Katiyyen, hiçbir vakit, hiçbir şekilde, asla.

HERHANGİ BİR bk. Her.

HERİF (i. A.). Adam. bk. Harîf.

HERİFÇİOĞLU (i.). Kızılan kimse hakkında zamir gibi kullanılır: Herifçioğluna on defa söyledik dinlemedi.

HERİM (i. A.). Pek ihtiyar ve zayıf adam.

HERKES (i. F.). **1.** Kim varsa hepsi. **2.** Herhangi bir kimse: Bu, herkesin yapacağı iş değil. **Herkes gider Mersin'e, biz gideriz tersine** = Bir işin, göz göre göre ters yapıldığını ifade eder. **Herkes kaşık yapar, ama sapını ortaya getiremez** = Becerilememiş işler hakkında söylenerek, temiz iş yapmanın zor olduğunu anlatır.

HERRÜ (HERRU) (i.). «Ne olursa olsun, ya batar ya çıkar» anlamındaki «ya herrü ya merrü» deyiminde geçer.

HERYERDELİK (i. felsefe) (uyd. k.). Tanrı'nın her yerde ve her şeyde bulunduğuna inanan din ve fizikötesi görüşü.

HERZE (i. F.). Boş lakırdı, saçma, hezeyan. **Herze-gû** = Saçmasapan sözler söyleyen, hezeyân eden. **Herzevekil** =

Görevi dışında her işe karışan münasebetsiz adam.

HERZE-GÛ (i. F.). Herze söyleyen, saçma konuşan, zevzek. cem. Herze-gûyân.

HERZEVEKİL (i. F. A.). Üstüne vazife olmayan işlere burnunu sokan.

HES, HAS (i. F.). Çöp. **Has ü hâşâk** = Çörçöp. **Hâr ü has** = Çalı çırpı.

HESÂBÎ (aslı: HİSÂBÎ) (i. A.) (m. hisâbiyye). **1.** Hesaba ait, hesap işleri. **2.** (Türkçe) Hesabını bilir, idareli, Ar. mümsik.

HESAP (aslı: **HİSÂB**) (i. A.) (c. hisâbât). **1.** Sayı sayma, sayıya ait iş: Paramızı, alıp verdiğimizi hesap edelim. **2.** mec. Tahmin, düşünce: Benim hesabıma göre, hesabım doğru çıkarsa. **3.** Defter tutma, alacak, vereceğin ve alınıp sarf olunanın kaydı: Hesap tutar. **4.** Alacak, verecek, paraya ait münasebet: Kendisiyle bir hesabımız vardı, benim, onunla hiç bir hesabım yoktur. **5.** Sayıya ait kaide ve işlerden bahseden ilim ki, matematiğin ilk basamağı sayılır: Hesap ilmi, hesap okumak, hesap öğrenmek. **Bilhesâb** = Hesabederek, hesap olunarak. **Bî-hesab** = Hesapsız, pek çok. **Parmak hesabı** = Parmakla yapılan kaba ve cahilâne hesap. **Hesap tutmak** = Alacak, vereceği veya makbuz ve sarfiyâtı deftere kaydetmek. **Hesaba çekmek** = Birinden hesap isteyip mesul tutmak. **Hesâb-ı zihnî** = Çocuklara ezberden öğretilen hesap. **Hesâba gelmek** = **1.** Uymak: Benim hesabıma gelir, gelmez. **2.** Sayılabilmek, sayılabilecek miktarda olmak: Onun mal ve serveti hesaba gelmez. **Alelhesap** = Hesaptan önce, hesap görüldükte sayılmak üzere parça parça verilen para: İşleyen aylıktan alelhesap ikiyüz lira almıştır. **İndelhesâb, ledilhesâb** = Hesap olundukta, hesap görülünce. **Yevm-ül-hesâb, rûz-ul-hesâb** = Kıyamet günü, mahşer günü.

HESAPÇI (i.). Hesabını iyi bilen, hesapla sarfeden, idareli, Ar. mümsik.

HESAPLAMAK (f.). Takdir ve tahmin etmek, düşünmek.

HESAPLAŞMAK (f.). Alacak, verecek hesabını görüp ilişiği kesmek.

HESAPLI (i.). Hesap ve takdir olunmuş, düşünülmüş.

HESAPSIZ (i.). Sayısız, Ar. lâ-yuad ve lâyuhsâ, pek çok: Hesapsız malı vardı. Hesap etmeksizin, yetişip yetişmeyeceğini evvelden hesap ve tahmin etmeksizin: Hesapsız sarfediyor.

HESTÎ (i. F.). Varlık, vücud, mevcudiyet.

HEŞ (i. A. kimya). Gevrek, kolay kırılır.

HEŞÂŞET (i. A. kimya). Gevreklik.

HEŞT (si. F.). Sekiz, Ar. semân. **Heşt-bihişt** = Sekiz Cennet, Cennet'in sekiz katı. Bazı sarayların ve Türk edebiyatında bazı eserlerin adıdır.

HEŞTÂD (i. si. F.). Seksen.

HEŞT-BİHİŞT bk. Heşt.

HEŞTÜM bk. Heştümîn.

HEŞTÜMÎN (si. F.). Sekizinci, Ar. sâmin: Bâb-ı heştümîn: Sekizinci bâb, sipihr-i heştümîn: Sekizinci (kat) gök.

HETE PETE, HETEPETE (i.). Lakırdıda şaşırıp tereddüt etme (eskimiştir).

HETEROGEN (i. Y. Fr. kimya). Ayrı cinsten.

HETK (i. A.). Yırtma, yarma. **Hetk-i ırz** = Namus perdesini yırtma, ırza tecavüz etme.

HETMAN (i. Slavca). Ukrayna kazaklarının prensi.

HETR (i. A.). **1.** Başkasını kötüleme. **2.** Bunama. **3.** Sersemleme.

HEVÂ (i. A.) (c. ehvâ). **1.** Arzu, meyil, heves. **2.** Aşk, alâka. **3.** Nefsânî zevkler, sefâhet: Nefs ü hevâya tâbi adam. Hevâ ve hevesi yolunda varını sarfetti (bu mânâ ile ekseriya «nefs» veya «heves» kelimesi beraber kullanılır ki, aynı mânâdadır). **4.** Övünme, Ar. tefâhur, temeddüh. bk. Havâ, hevâ.

HEVÂÎ (i. A.). **1.** Hevâ ve hevesine tâbi. Nefs ve şehvetine düşkün. Hafif meşrep. **Hevâî-meşreb** = Hafif yaratılışta. **2.** Boş, beyhude, bâtıl: Hevâî şeylerle uğraşma. Hevâî söz: Şuradan buradan esassız lakırdı etme. bk. Havâî.

HEVÂM (i. A. c.) (m. hâmme). Zararlı böcekler. bk. Hâmme.

HEVÂN (i. A.). Hârlık (horluk), hakaret, zillet.

HEVÂ-PEREST (i. F., Ar. hevâ = heves, Fars. peresten = tapınmak). Hevâ ve hevese tâbi, nefsine düşkün, sefih.

HEVDEC (i. A.) (c. hevâdic). Kadınların binmesi için devenin sırtına konulan küçük mahfel.

HEVENK yahut **ÂVENG** (i.). Asılıp muhafaza olunmak üzere bir sapa geçirilmiş meyve bağı: Bir hevenk üvez, üzüm, elma, incir. **Hevenk üzümü** = Asılıp kış için muhafaza olunmuş üzüm.

HEVES (i. A.). **1.** Arzu, istek, meyil: Derse hiç hevesi yoktur. Öyle şeylere heves etmemeli. El yazısı kitaplara çok hevesim

vardır. **2.** Gelip geçen arzu: Ansızın ortaya çıkan ve geçici istek: Onunki çocukça bir hevesten ibarettir. **3.** Zevk, eğlence, hovardalık. **Nev-heves** = Yeni hevesli, maymun iştahlı.

HEVESÂT (i. A. heves'in c.). Hevesler.

HEVES-KÂR (i. F.). Meyil ve arzusu olan, heves eden, hevesli: Resme heveskârdır.

HEVES-KÂRÂN (i. A. F. c.) (m. heveskâr). Hevesliler.

HEVESKÂRLIK (i.). Meyil ve arzusu olanın, istekli olanın hâli: İlme heveskârlığı vardır.

HEVESLENMEK (f.). Heves duymak.

HEVESLİ (i.). Meyil ve arzusu olan, hevesi olan: Tahsile çok hevesli bir çocuktur.

HEVES-NÂK (i. F.). Meyil ve arzusu olan, hevesli, heveskâr.

HEVESSİZ (i.). Hevesi olmayan, isteksiz.

HEVL (Türkçe söylenişi **HAVL**) (i. A.) (c. ehvâl). Korku, korkma, ürkme, dehşet: **Can havliyle** = Can korkusuyla. **Ebu-l-Hevl** = Mısır'da Cîze'de büyük piramitlerin yanında, Firavunlar'dan kalma insan kafalı büyük arslan heykeli. Fransızca: Sphinx.

HEVL-ÂVER (i. A. F.). Korku getiren, korku veren, korkunç.

HEVL-ENGÎZ (i. A. F.). Korku ve dehşet verici.

HEVL-NÂK (i. F.). Korkunç, dehşetli.

HEVN (i. A.). **1.** Hafiflik, ehemmiyetsizlik. **2.** Kolaylık.

HEY (e.). **1.** Şikâyet ve hasret gibi sözlere mahsustur: Hey felek, hey gençlik günleri, hey ne güzel kitaplardı! **2.** Tenbih ve ihtar beyan eder: Hey bana bak. Hey çocuklar. Behey, be hey: Sabırsızlıkla azarlama beyan eder: A, âyâ, heyâ: Behey adam, be hey cahil. **Hey gidi** = Takdir, şaşma ve hasret beyan eder: Hey gidi mal. Hey gidi kiraz hey. **Hey medet** = Eyvah, yazık. **Hey hey** = **1.** Hay huy. **2.** Sevinç nârası: Güveyiyi hey heylerle götürdüler.

HEYÂKİL (i. A. c.) (m. heykel). Heykeller. bk. Heykel.

HEYAMOLA (e.) (aslı: Eyyâm ola, yahut: Hey yâ mevlâ). Tayfaların gemi demirini alırlarken veya kürek çekerlerken ve bunu taklid ederek ağır bir şeyi çeken her sınıf işçinin bir ağızdan söyledikleri bir tâbirdir. **Heyamola ile** = Zorla, pek büyük güçlükle: Okulun sınıflarını heyamola ile atladı.

HEY'ÂT (i. A. c.) (m. hey'et). Hey'etler, topluluklar.

HEYBÂN (i. A.). **1.** Korkunç, korku verici. **2.** Pek utangaç.

HEYBE (i.). Eşya koymaya mahsus ve hayvanın eğer kayışına geçirilecek surette iki taraflı meşin veya kıl vesaireden küçük hurç, çifte torba.

HEYBELİ (i.). Omuzunda heybesi olan. **Heybeliada** = İstanbul'daki adaların büyüklük ve nüfus bakımından ikincisi (Yunanca Halki'den).

HEYBET (i. A.). **1.** Korku ve saygı duygusu uyandıracak hal ve durum, mehâbet: Arslanın heybeti çoktur. **2.** Mühim ve büyük bir adamın görünmesinden hasıl olan korku ve saygı duygusu: Heybetinden dili tutuldu.

HEYBETLİ (i.). Görenlere korku ve saygı duygusu verecek şekilde görünüşü olan kimse.

HEYCÂ (i. A.). Kavga, harb, cenk, savaş, dövüş. **Meydân-ı heycâ** = Savaş yeri.

HEYECAN (HEYECÂN) (i. A.). İç telâşı ve hareketi. Coşma, coşkunluk. Bir sözden heyecana geldi.

HEYECANLANDIRMAK (f.). Heyecan vermek, heyecana düşürmek.

HEYECANLANMAK (i.). Heyecan duymak, heyecana gelmek.

HEYECANLI (i.). **1.** Çabuk heyecan gösteren. **2.** Heyecan veren.

HEYECANSIZ (i.). Heyecanı olmayan.

HEYELÂN (i.). Toprak kayması.

HEY'E bk. Hey'et.

HEY'ET (i. A.) (c. hey'ât). **1.** Şekil, suret, biçim, görünüş: Bu binanın, bahçenin, hayvanın hey'eti çok hoşuma gidiyor. **2.** Duruş, durum, vaziyet: Bu salonu başka bir hey'ete koymalı. **3.** Kıyafet: Hâkim, esnaf hey'etinde bir adam. **4.** Hal, keyfiyet: Bu hey'etiyle kabûl etmek. **5.** Topluluk teşkil eden kişilerin hepsi: Hey'et meclisi. **6.** İlm-i hey'et, Fr. astronomi: Hey'et bilmek, okumak. **Ehl-i hey'et** = Astronomi bilen. **Hey'et-i asliyye** = Aslındaki şekil ve suret. **Hey'etle** = Hep birden, toplu olarak: Biz dairece, hey'etle muayeneye gittik. **Hey'et-i mecmûa** = Bir şeyin toptan olan hal ve sureti. Teferruat veya parçalarına bakılmaksızın bütününün gösterdiği hal ve manzara: Bu bahçenin her tarafı güzel düzelmiş ise de hey'et-i mecmûasında bir güzellik yoktur. **Hey'etiyle** = Olduğu gibi, değiştirilmeksizin (Arapça terkiplerde «hey'e» suretinde de kullanılır).

HEY'ET-ŞİNÂS (i. A. F.). Astronomi bilgini.

HEYHÂT (e. A.). Ölmüş, kaybedilmiş bir şeye duyulan hasret için söylenir, yazık, haniya, nerde: Heyhât... Gençlik günleri geçti!

HEYHEY (i.). Bu kelime «heyheyleri üstünde, heyheyleri tutmak» gibi bazı deyimlerde «sinir buhranı» mânâsında geçer.

HEYKEL (i. A.) (c. heyâkil). **1.** Büyük bina, anıt, âbide, tapınak, puthâne. **2.** (Türkçe) Taş, mermer, tunç, ağaç vs.'den insan, hayvan vs. şekli, Ar. sanem. Fransızca: statue (Arapça'da olmayan bu ikinci mânâ ile kullanılır).

HEYKELTIRAŞ (i. F.). Heykel yapan san'atkâr. Fransızca: sculpteur.

HEYKELTIRAŞLIK (i.). Heykel yapma san'atı.

HEYÛLÂ yahut **HEYÛLÎ** (i. A.) (Yunanca'dan ki, o dilde madde demektir). **1.** Eski filozoflara göre ilk madde ve hayal âlemi. **2.** mec. Var sayılamıyacak kadar zayıf veya ehemmiyetsiz şahıs veya şey. **3.** Ürkütücü, belli belirsiz karaltı.

HEYÛLÂÎ (i. A.) (mü. heyûlâiyye). Heyûlâya ait.

HEYÛLÂ-ZÂR (i. A. F.). Hayal veya ilk madde âlemi.

HEZ (i. A.). Eğlence, ciddî olmayan söz, Ar. Hezl.

HAZÂR bk. Hızar ve hezar.

HEZAR (i.) (Aslı merkeple döner değirmen demek olan Farsça harâs'dan çıkma haraz olsa gerektir. Zaten bu şekilde de kullanılır). Tahta ve kereste biçmeye mahsus büyük bıçkı. bk. Hızar.

HEZÂR (i. F.). Bülbül, Fars. andelib, eski Türkçe: sanduvaç.

HEZÂR (si. F.) (c. hezârân). Bin, Ar. elf. **Hezâr-bâr** = Bin kere. **Sad-hezâr** = Yüz bin. **Hezâr-fen** = **1.** Pek çok şeyler bilen ve yapan. **2.** Çokluğu: Binler, binlerce.

HEZÂREN (i.). Sıcak iklimlerde yetişen uzun yapraklı bir cins kamış ki, oralarda kulübe ve çit yapmaya ve kulübeleri örtmeye ve sandalye vesaire imaline de yarar.

HEZÂR-FENN (i. F. A.). **1.** Çok bilen, bilhassa birçok sanatı birden çok yüksek derecede yapabilen adam. **2.** Minâre ustası.

HEZEC (i. A.). Arûz bahirlerinden biri: **Bahr-i hezec** (musiki) = Türk musikisinde az kullanılmış bir büyük usul.

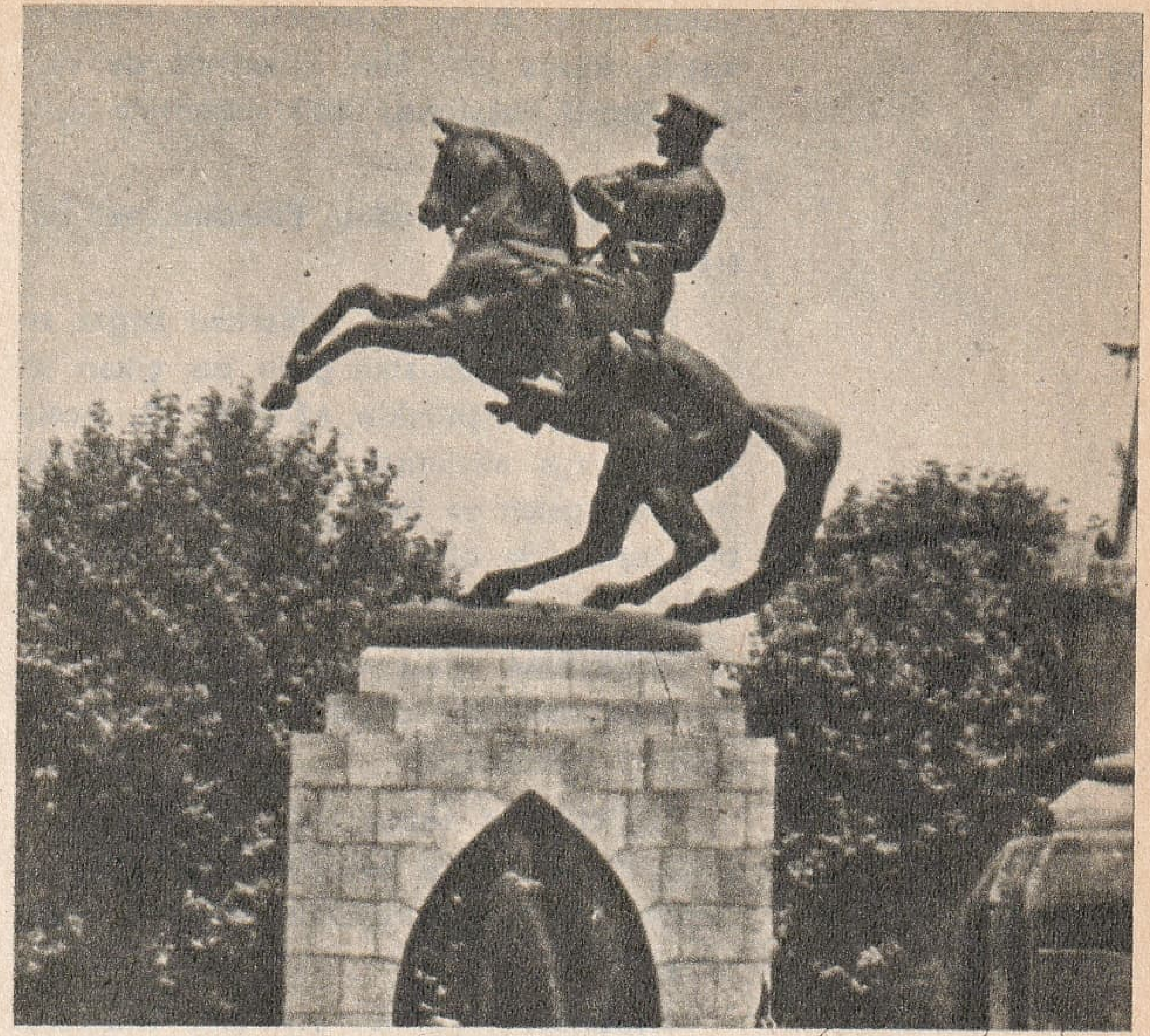

Samsun'daki Atatürk heykeli.

HEZEL bk. Hezl.

HEZEYÂN (i. A.). **1.** Sayıklama. **2.** Saçma, herze, yâve, halt: Hezeyân etmek, söylemek.

HEZÎMET (i. A.) (Arapça terkiplerde hezîme de olur). Bozgunluk, sındırgı, mağlûbiyet: Düşman askeri hezimete uğradı. Büyük bir hezimetle geri döndü.

HEZL (i. A.). **1.** Latîfe, şaka, latîfe yoluyla söylenilen söz, mizah: Hezle meraklıdır. **2.** Latîfe yoluyla söylenilen hikâye veya şiir. **Hezl-âmîz** = Mizahla karışık. **Hezl-gû** = Şakacı (latîfe, kapalı ve zarîf, hezl ise ekseriya açık ve az çok edepsizce olur).

HEZLİYYÂT (i. A. c.). Mizaha ait şiir, hikâye veya sözler: Hezliyyâtı çok sever.

HEZM (i. A.). Bir şeyi sıkıp ezmek, askeri hezimete uğratmak.

Hf (kimya) Hafniyum elemanının senbolü.

Hg (kimya) Cıva elemanının senbolü.

HI (i. A. mü.). Eski yazı alfabesinin dokuzuncu harfi olup İstanbul şivesinde aslından daha yumuşak telâffuz olunursa da asıl çıkış yeri boğazdan olup «kaf» ın çıkış yerine yakındır ve Türkçe'de çok defa «hı» «kaf» a ve «kaf» «hı» ya dönüşmüştür. Uyku - uyhu, yoksa - yohsa, kangi - hangi gibi. Arapça dışında Sâmî dillerde yoktur. Araplar tarafından «hâ» nın üstüne bir nokta konarak yapılmıştır. Bu ses,

Almanlar'ın ch ve İspanyollar'ın j sesine eşittir, Rusça gibi Slav dillerinde de vardır. Ebced hesabında 600 rakamına eşittir.

HI (e.). Soru edatı. Efendim, ne? bk. He.

HIÇKIRIK (i.). **1.** Ağlarken boğaz tıkanırmış gibi göğüsten gelip zor çıkan ıztıraplı ses: Hıçkırıkla ağlamak. **2.** Acele yemek veya söylemek gibi bazı hallerde mideden gelen ve bazen hayli devam eden bir çeşit elde olmayan geğirme: Hıçkırık tuttu.

HIÇKIRMA (i.). Boğaz tıkanacak surette ve derinden iç çekerek ağlama: Hıçkırması işitiliyordu.

HIÇKIRMAK yahut **INÇKIRMAK** (f.). Boğaz tıkanarak ve derinden iç çekerek ağlamak: Hıçkırıp duruyordu. Hıçkıra hıçkıra ağladı.

HIDEMÂT (i. A. c.) (m. hıdmet). Hizmetler. bk. Hizmet.

HIDÎV (i. F.). **1.** Vezir, âsaf: Hıdîv-i âzam. **2.** Osmanlılar'ın son üç Mısır valisine (İsmail, Tevfik ve Abbas Hilmi Paşalar) verilen unvandır: Mısır hıdîvi. **3.** Kral nâibi, Fr. vice-roi, İng. vice-roy.

HIDÎVÂNE (i. F.). Bir vezire, Mısır hıdîvine yakışır şekilde: Hıdîvâne yaşıyor.

HIDÎVÎ (i. A.) (mü. hıdîviyye) (Osmanlılar'ın yaptığı Arapça kelimelerdendir). Bir vezire veya Mısır valisine ait: Cânib-i âlî-i hıdîvîlerine. İdâre-i hıdîviyye.

HIDÎVİYYET (i. A.) (bu Arapça kelimeyi de Osmanlılar yapmışlardır). Mısır valiliği, Mısır valisinin sıfatı, vazifesi ve idaresinde olan yerler: Mesned-i hıdîviyyete geçmiştir. Hıdîviyyet-i Mısrıyye.

HIDRELLEZ bk. Hızır.

HIFFET bk. Hiffet.

HIFZ (i. A.). **1.** Saklama, koruma: Bu kitabı iyi hıfzediniz. Bu kâğıdın dosyada hıfzı lâzımdır. **2.** Himaye, koruma, muhafaza: Allah hıfzeyleye. **3.** Hatırda tutma, unutmama: Bu sözü hıfzediniz. **4.** Kur'ân-ı Kerîm'in ezber öğrenilmesi: Hıfza çalışıyor. **Taht-el-hıfz** = Muhafaza altında, kaçmasın diye yanına polis, jandarma katılarak: Taht-el-hıfz filân yere gönderildi. **Hıfzıssıhha** = Tıbbın sıhhati koruma kaidelerinden bahseden dalı, ijyen.

HIFZETMEK (f. A. T.). **1.** Saklamak. **2.** Aklında tutmak, öğrenmek.

HIFZISSIHHA (i. A. tıp). Vücudu sağlam tutmak ve hastalıklardan korumak için gerekli tedbirlerin bütünü ve bunları konu edinen hekimlik kolu, sağlık bilgisi.

HIK (i. ses taklidi). Çocuğun ana veya babaya benzediğini anlatmak için «hık demiş burnundan düşmüş» tabirinde kullanılır.

HIKD (i. A.). Gizli düşmanlık, kin, garaz.

HIK MIK ETMEK (f.). Bir işten yahut bir suale cevap vermekten kaçınmak için esassız bahaneler ileri sürmeye çalışmak.

HILKÎ (ka kalın) (i. A.) (mü. hılkıyye). Hilkate yani yaratılışa ait, yaratılışta olan, cibillî: Tevazu zorla olmaz, insanda hılkî olmalıdır.

HILKIYYET (i. A.). Bir hal ve huyun hılkî, doğuştan olması: İyi huyların hılkıyyeti münakaşa mevzuudur (hilkat yerine kullanılması yanlıştır).

HILT (i. A.) (c. ahlât). Eski tıpta insan bedeninde var sayılan dört unsurun beheri ki, kan, balgam, sevdâ ve safradan ibaret idi (cem'i daha çok kullanılmıştır).

HILTÎ (i. A. tıp) (mü. hıltiyye). Dört hılta veya birine ait.

HILYE (i. A.) (c. hılî). **1.** Süs, ziynet, zîb. **2.** Güzel sıfatlar. **3.** Peygamberimiz'in vasıfları ve bundan bahseden kitap: Hılye-i Hakanî.

HIM (e. ses taklidi). Ya, peki, öyle mi?

HIMÂR (i. A.). Eşek, merkep.

HIMBIL (i.). Budala ve miskin.

HIMHIM (i.). Burundan konuşan, burnu sakat olduğundan, sesi hımhım eder gibi çıkan.

HIMHIMLAMAK (f.). Hım hım ederek söylemek, burundan söylemek.

HIMHIMLIK (i.). Burundan ve hım hım ederek söyleyenin hali.

HIMYE (i. A. tıp). Hastanın doktor tarafından verilen ilâçlarla kanaat edip o hududun dışına çıkmaması.

HIMYEVÎ (i. A. tıp) (m. hımyeviyye). Perhize ait: Terbir-i hımyeviyye. **Hımyeviyyûn** (c.) = Perhize çok ehemmiyet veren, perhiz taraftarı olan doktorlar. Fransızca: diétistes.

HINCAHINÇ (i.). Tıka basa dolu, ağzına kadar, dopdolu.

HINÇ (i.). Dolu, Ar. memlû (daima art arda ve Farsça imiş gibi arada bir a ile kullanılır): Hınca hınç: Dopdolu.

HINK (i. ses taklidi). «Kahve dövücünün hınk deyicisi» deyiminde geçer.

HINNÂ (i. A.). Kına, saç, sakala ve kadınların parmaklarının uçlarına sürdük-

leri meşhur sarımtırak penbe boya ve bunun esası olan toz. **Şecer-i hınnâ** = Yaprağından kına çıkarılan ağaç ki, Hicaz'da vesair sıcak iklimlerde yetişir. Kına ağacı.

HINSIR (i. A.). Küçük parmak.

HINTA (i. A.). Buğday, kımıh, gendüm.

HINZIR (HINZÎR (i. A.) (c. hanâzîr). Domuz. mec. Pis ve katı yürekli, gaddar, hâin adam, domuz tabiatlı.

HINZIRLIK (i.). Domuz huylu, gaddarlık, hâinlik.

HINZÎRE (i. A.). Dişi domuz. mec. Pis ve kötü huylu kadın.

HIR (i. ses taklidi). Göğüsten çıkan kısık ve boğuk sesi taklit ve tasvir ederek ekseriya art arda kullanılır: Nezleden göğsü hır hır ediyor. **Hır çıkarmak** = Anlaşmazlık, kavga.

HIRA (i.). Zayıf, cılız.

HIRÂM (i. F. «hırâmîden» fiilinden imas.). Sallanma, salınarak naz ve edâ ile yürüme: Hırâm etmek. **Hoş-hırâm** = Naz ve edâ ile salınarak yürümesi güzel ve hoş olan.

HIRÂMÂN (i. F.). Salınarak naz ve edâ ile yürüyen. **Hıramende olmak, hırâmân olmak** = Bu suretle yürümek: **Hırâmân hırâman** = Salına salına.

HIRÂMENDE bk. Hırâmân.

HIRÂŞ (i. F «hırâşîden» den imas. olup sıfat terkîbi teşkiline girer). Tırmalayan, kaşıyan: **Dil-hırâş** = Yürek tırmalayan, kalbi inciten. **Hâtır-hırâş** = Hatır tırmalayan, vesvese veren.

HIRBÂ (i. A.). **1.** Bukalemun denilen keler cinsi. **2.** Güneşin bulutlara aksetmesinden hasıl olan renkler. Fransızca: parhélie.

HIRBO (i.) (argo). Sersem, salak, kaba saba.

HIRÇIN (i.). Pek inatçı, titiz, sert ve ters, Fars. bed-hûy: Pek hırçın bir çocuğu vardır.

HIRÇINLAŞMAK (f.). Hırçın hâle gelmek.

HIRÇINLIK (i.). İnatçılık, titizlik, sertlik, terslik: Bu kadının hırçınlığı tahammül olunur şey değildir.

HIRDAVAT (i. F. c.) (m. hurde = hurda). **1.** Ufak tefek şeyler, ehemmiyetsiz şeyler, öteberi. **2.** Demirden eski âlet vs.: Sokak köşelerinde hırdavat satanlar, hırdavat dükkânı.

HIRDAVATÇI (i.). Hırdavat satan adam. bk. Hurdacı.

HIRED (i. F.). Akıl, fikir, zihin. **Bî-hıred** = Akılsız.

HIRED-MEND (i. F.) (c. hıred-mendân). Akıllı.

HIRED-MENDÂN (i. F.) (c. hıred-mend). Akıllılar.

HIRED-MENDÂNE (i. F.). Âkılâne, akıllıca.

HIREF (i. A. c.) (m. hırfet). Hırfetler, zanaatlar. bk. Hırfet.

HIRFET (i. A.) (c. hıref). Sanat, zanaat. **Erbâb-ı hırfet** = Sanatkârlar, esnaf.

HIRGÜR (i. ses taklidi). Geçimsizlik kavgalarını ifade eder.

HIRIL bk. Harıl.

HIRILDAMAK (f. ses taklidi). Hırıltı çıkarmak.

HIRILDAŞMAK ve **HIRILDAMAK** bk. Hırlaşmak, hırlamak.

HIRILTI (i.). **1.** Uyurken veya uyanıklıkta göğüsten veya genizden sesle nefes alma, horuldama. **2.** Sebepsiz kavga, Ar. nizâ.

HIRILTICI (i.). Sebepsiz kavga eden, kavgacı, huysuz.

HIRIZMA (i.). Bazı hayvanların dudağına geçirilen demir halka. Bazı yerlerde kadınlar da takar.

HIRÎD (i. F.). Satın alma, Ar. mübâyaa.

HIRÎDÂR (i. F.). Alıcı, müşteri, talib.

HIRİSTİYAN (i. Yunanca'dan). Îsâ dinine tâbi olan, Îsevî, Nasrânî, Hıristiyanlar, Hıristiyan kavimler.

HIRİSTİYÂNÎ (i.). (m. Hıristiyâniyye). Îsâ dinine mensup ve ait, Nasrânî, Îsevî (yanlış tâbir olup, yerine Nasrânî ve Îsevî kullanılması doğrudur).

HIRİSTİYANLIK (i.). Îsâ dini, Îseviyyet, Nasrâniyyet: Hıristiyanlık âlemi.

HIRKA (i. A.). **1.** Bez ve kumaş parçası. **2.** Dervişlerin giydikleri üst giyeceği. **3.** Cübbenin altına veya gecelik entarisi üstüne giyilen dize kadar veya daha kısa pamuklu elbise. **Hırka-i Saâdet, Hırka-i Şerîf** (doğrusu: Şerîfe) = Mübârek emânetlerden olan, Peygamberimiz'in hırkaları.

HIRKA-İ SAÂDET (i. F. A.). Peygamber'in hırkası. İstanbul'da Hz. Muhammed'e ait iki hırka vardır. Biri Yavuz Sultan Selim tarafından getirilmiştir. Topkapı Sarayı müzesindeki Hırka-i Saâdet Dairesi'ndedir. Diğeri Hırka-i Şerîf diye anılır; Şükrullah Efendi adında bir zat tarafından İstanbul'a getirilmiştir. Aynı adla anılan camide muhafaza edilir.

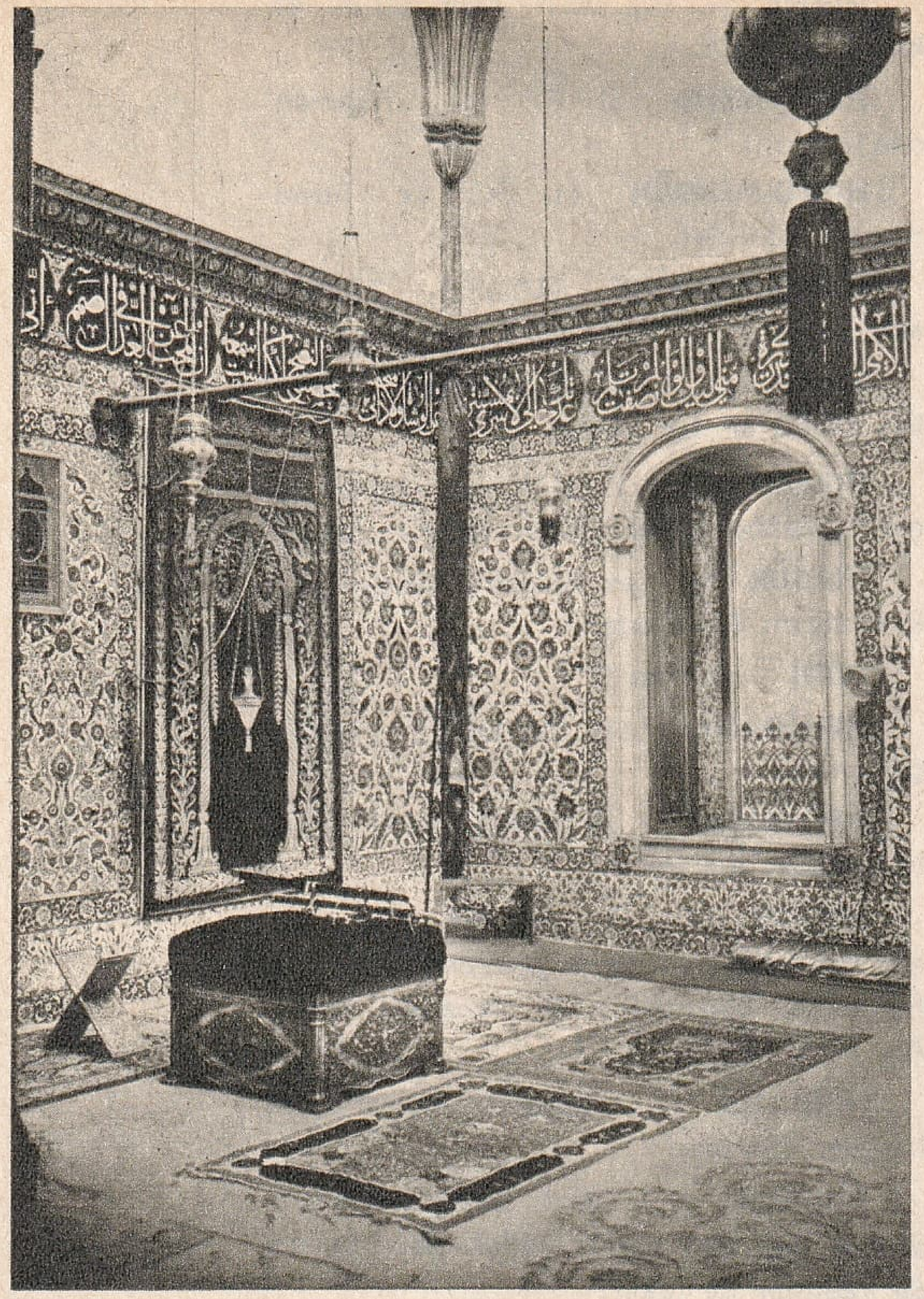

Hırka-i Saâdet dairesinden bir görünüş.

HIRKA-İ ŞERÎF, ŞERÎFE (i. F. A.). Peygamber'in hırkası.

HIRKA-PÛŞ (i. F.) (Arapça hırka, Fars. pûşîden = giymek). Hırka giyen, derviş.

HIRLAMAK (f.). **1.** Hır etmek, göğüsten sesle nefes almak veya uykuda horuldamak. **2.** Sebepsiz yere kavga etmek, rahat vermeyip kavga çıkarmak istemek.

HIRLAŞMAK (f.). Birbirine hır eden köpekler gibi kavga etmek, çekemezlikten dolayı birbiriyle uğraşmak.

HIRLI (i.). Muteber, itibarlı, makbul.

HIRMAN (i. A.). Mahrum olma, mahrumluk, mahrumiyet, Osm. hâib ve hâsir olma.

HIRMEN (i. F.). Harman. bk. Harman.

HIRPALAMAK (f.). Sözle veya bilek kuvvetiyle örselemek.

HIRPALANMAK (f.). Hırpalamak işine konu olmak.

HIRPALATMAK (i.). Hırpalamak işini yaptırmak.

HIRPANÎ (i.). Perişan kılıklı.

HIRS (i. A.). Tamah, açgözlülük, şiddetli arzu, şiddetle bir şeyin üzerine düşme: Hırsını yenemedi. Hırsla paraladı.

HIRSIZ (i.) (belki hayırsız'dan). Başkalarının malını çalan adam, uğru, Ar. sârık, Fars. düzd. Aşık oyununda bir sayı. **Hırsız malı** = Çalınmış mal, Osm. Mâl-i mesrûk. **Hırsız yatağı** = Hırsızları kabûl ve mallarını saklayan adam ve yer. **Deniz hırsızı** = Korsan. **At hırsızı** = mec. Üstü başı hafif, dımdızlak, hayta.

HIRSIZLAMA (i.). Hırsızcasına, gizlice, uğruyun.

HIRSIZLIK (i.). Hırsız hal ve sıfatı, uğruluk, Ar. sirkat: Hırsızlık etmek.

HIRSLANDIRMAK (f.). **1.** Birinin hırs ve tamahını uyandırmak, şiddetle arzu ettirmek. **2.** Kızdırmak.

HIRSLANMAK (f.). **1.** Çok arzu etmek, şiddetle tamah etmek. **2.** Kızmak.

HIRSLI (i.). **1.** Çok arzu eden, tamahkâr, haris. **2.** Kızgın.

HIRT (i.) (argo). Salak, enayi. Hırbo'dan daha ağırdır.

HIRTI (i.). Daima pırtı kelimesiyle beraber kullanılır: **Hırtı pırtı** = Eski püskü eşya.

HIRVAT (hi.). Hırvatça konuşan bir Slav kavmine mensup.

HIRVATÇA (hi.). **1.** Hırvat tarz veya dilinde: Hırvatça söylemek, Hırvatça şarkı, dil. **2.** Hırvat dili.

HIRZ (i. A.). **1.** Emin yer, Ar. melce, me'men. **2.** Âfetlerden koruyan ve bir şeyi temine yarayan muska ve tılsım gibi şey. **Hırz-ı cân etmek** = Bir şeyi canı gibi sevip saklamak.

HISÂL (i. A. c.) (m. haslet) Huylar, tabîatlar, mizaçlar, karakterler.

HISÂM (i. A. c.) (m. hasm). Hasımlar, düşmanlar.

HISIM (i.) (aslı anlaşılamadı). Akrabadan olan: Hısım akrabası çok. O, benim hısımımdır.

HISN (i. A.) (c. husûn). Kale, müstahkem yer, hisar.

HISSA bk. Hisse.

HIŞ (i. ses taklidi). Canfes gibi kumaşların sürtündükçe çıkardıkları sesi taksı olan «sezaryen (césarienne)» kullanılı-
Hış hış etmek.

HIŞ'A (i. A.). Anasının karnı yarılarak çıkarılan çocuk ki, meşhur Sezar bu yolla dünyaya geldiği için şimdi Fransızcası olan sezaryen (césarienne) kullanılıyor.

HIŞIL (i. ses taklidi). Sert ve kısık

sesi taklit ve tasvir ederek art arda kullanılır: Göğsü hışıl hışıl etmek.

HIŞILDAMAK (f.). Sert ve kısık bir ses çıkarmak: Göğsü hışıldıyor.

HIŞILTI (i.). Hış hış diye çıkan ses.

HIŞIM (HIŞM) (i. F.). Gazap, hiddet.

HIŞIM-NÂK (HIŞM-NÂK) (i. F.). Hiddetli, gazablı.

HIŞIR (i. ses taklidi). Sert bazi kumaşlarla başka şeylerin oynadıkça çıkardıkları sesi tasvir ve taklit eder: Hışır hışır etmek.

HIŞIR (i.). Kavun ve karpuzun sert kalan beyaz kısmı.

HIŞIRDAMAK (f.). Sert bir kumaş, kâğıt vesaire oynadıkça hışır hışır etmek.

HIŞIRDATMAK (f.). Sert bir kumaş, kâğıt vesaireyi oynatarak hışır hışır ettirmek.

HIŞIRTI (i.). Sert bir kumaş, kâğıt vesairenin oynadıkça çıkardığı ses; hışır hışır etme.

HIŞLAMAK bk. Haşlamak.

HIŞT (i.). Kalın ve kısa harbe, el mızrağı.

HIŞT (i. F.). Kerpiç, tuğla.

HITAN (i. A. c.). Sünnet etme. bk. Hitan.

HITAT (i. A. c.) (m. hıtta). Hıttalar, ülkeler.

HITTA (i. A.). Memleket, ülke, yer: Hıtta-i Yemâniyye: Yemen ülkesi.

HİYÂNET bk. Hiyanet.

HIYAR (i.) (aslı Farsça olup Türkçe ve Arapça'da da kullanılır). Sebze ile meyve arasında meşhur bir yeşillik ki, kabaktan uzuncadır; salata ve turşusu yapılır; kabakgillerdendir: Langa, Çengelköy hıyarı (argo): Aptal, sersem: Ne hıyar adamdır! (hıyar ağa da denir; salatalık da denir).

HIYÂR (i. A.) (c. hıyârât). Bir işi yapıp yapmamada serbest ve müstakil olma, muhayyerlik.

HIYARCIK (i.). Hıyar şeklinde beliren bir şiş.

HIYARŞEMBE, HIYARŞEMBER (i.). Baklagillerden bir ağaç. Hint hıyarı da denir (cassia fistula).

HIYARŞENBE (i.). Meyvesi tıpta kullanılan bir cins bitki (aşağıya bk.).

HIYARŞENBER bk. Hıyarşembe.

HIYÂTE (i. A.). **1.** Dikişçilik, terzilik. **2.** (cerrâhî) Kesilip yarılan bir uzvun, yapışmak üzere dikilmesi: Barsak hıyâtesi, damar hıyâsesi vesaire.

HIZ (i.). **1.** Sür'at, çabukluk: Hızla yürümek. **2.** Şiddet, kuvvet: Hızla vurmak. **3.** Hücum kasdi: Hız almak. **Hızını almak** = Hırs ve şiddetini yatıştırmak. **Hızını alamamak** = Hırsını, şiddetini yatıştıramamak, nefsini yenememek.

HIZÂB (i. A.). Bir şeyi boyamak için hazırlanmış terkib, boya.

HIZAR (i.). Büyüb bıçkı. bk. Hazar, hezar.

HIZIR (hi.). Ebedî hayata kavuştuğu söylenen İlyas Peygamber'in lakabıdır: Hızır - İlyas. **Hızır - İlyas (hıdrellez) günü** = Hıristiyanlar'ca Circis Peygamber'e mahsus gün ki, eski nisanın 23. ve şimdiki takvime göre mayısın 6. günü olup ekimin 26'sındaki «kasım» günleriyle beraber yılı hemen hemen eşit iki kısma böler. Aslı «Yeşillik günü» mânâsiyle «Rûz-i Hızır» olsa gerektir; zira tam ağaçların yapraklandığı ve ortalığın yeşillendiği mevsimdir.

HIZLANDIRMAK (f.). Hızını arttırmak.

HIZLANMAK (f.). Hız almak, hızı artmak.

HIZLI (i.). **1.** Sür'atli, serî: Hızlı yürüyüş. **2.** Şiddetli, Ar. şedîd: Hızlı vuruş. **3.** Yüksek sesli: Hızlı söyleyiş. **1.** Sür'atle: Hızlı yürümek. **2.** Şiddetle Ar. şedîden: Hızlı vurmak, yüksek sesle: Hızlı söylemek.

HİBE (i. A.). Bağışlama, Fars. bahş, Ar. atıyye, ihsân: Bu malı bana sağlığında hibe etmişti.

HİBRE (i. A.). Ehl-i hibre yerine yanlış olarak ehl-i kıble, kıble-nümâ yerine de hibre-nâme diyenler ve bunu lugat kitabına da kaydedenler vardır. bk. Hibret.

HİBRET (i. A.). Bir iş hakkında tam bilgi, bir işin gerçeğine ve derinliğine varma, vukuf ve tecrübe. **Ehl-i hibret** = Bir iş hakkında mükemmel bilgi ve tecrübesi olanlar.

HİCÂ bk. Hiciv.

HİCÂB (i. A.). **1.** Perde, örtü, engel, hâil. **2.** Utanma, mahcubiyet (anatomi). **Hicâb-ı hâciz** = Göğüs ile karın arasındaki zar, diyafram: **Hicâb-ı meşîmî** = Cenini içine alan zar.

HİCÂBET (i. A.). **1.** Kapıcılık; perdecilik. **2.** Mâbeyncilik, saray memurluğu. **3.** Ortaçağ İslâm devletlerinde vezirlik. **4.** Kâbe perdeciliği.

HİCAP bk. Hicâb.

HİCAPLI (i.). **1.** Perdeli, örtülmüş, Ar. mestûr. **2.** Namuslu, iffetli, ismetli.

HİCÂZ (i. A. musiki). Türk musiki-

Hıyar

sinin 13 basit makamından biri. Dügâh (lâ) perdesinde kalır.

HİCÂZ (hi. coğrafya). Arabistan yarımadasının Kızıldeniz boyunca ve Asîr ile Ürdün arasında uzanan Arap ülkesi ki, Mekke ile Medîne buradadır.

HİCÂZ AİLESİ (i. A. T. musiki). Türk musikisinde biribirine çok benzeyen, hepsi hicâz dörtlüsü veya beşlisi ile yapılan 4 basit makama (Hicâz, Zengûle, Uzzâl ve Hümâyûn) verilen ad.

HİCÂZ-AŞÎRÂN bk. Râhatfezâ.

HİCÂZ BEŞLİSİ (i. A. T. musiki). Türk musikisinde basit makamlar teşkiline yarıyan altı çeşit beşlinin altıncısı.

HİCÂZ-BÛSELİK (i. A. F. T. musiki). Türk musikisinde bûselik beşlisi ile kalan mürekkep makamlardan biri.

HİCÂZ DÖRTLÜSÜ (i. A. T. musiki). Türk musikisinde basit makamlar teşkiline yarayan altı çeşit dörtlünün altıncısı.

HİCÂZEYN (i. A. musiki). Türk musikisinde az kullanılmış bir mürekkep makam.

HİCÂZ-I HÜMÂYÛN bk. Hümâyûn.

HİCÂZÎ (i. A.) (mü. hicâziyye). **1.** Hicaz'a ait olan. **2.** Hicazlı Arap. **3.** Hicâz makamının şimdi kullanılmıyan diğer adı. bk. Hicâz.

HİCÂZKÂR (i. A. F. musiki). Türk musikisinde rast (sol) perdesinde kalan ve Zengûle'nin şeddi olan bir şed makam.

HİCÂZKÂR-BÛSELİK (i. A. F. T. musiki). Türk musikisinde bûselik beşlisiyle kalan mürekkep makamlardan biri. Az kullanılmıştır.

HİCÂZKÂR-KÜRDÎ bk. Kürdî'li Hicâzkâr.

HİCÂZ-MUHÂLİF bk. Râhatfezâ.

HİCÂZ PERDESİ (i. A. F. T. musiki). Türk musikisinde bir perde adı.

HİCÂZ-ZENGÛLE bk. Zengûle.

HİCÂZ-ZÎRGÜLE bk. Zîrgüle.

HİCCE (i. A.). Bir kere hac etme, bir defa hacca gitme. **Hiccet-ül-vedâ** = Peygamberimiz'in son, yani ölümünden birkaç ay önce yaptığı hacc-ı şerîf. **Zu'l-hicce (zilhicce)** = Hac mevsiminin yapıldığı ay ki, hicrî takvimin son ayıdır.

HİCİV (HİCV) (i. A.) (hecv şekli yanlıştır). Birini aşağılamak ve kınamak maksadıyle yazılan şiir: Hicvetmek.

HİCR (i. A.). **1.** Ayrılık. **2.** Sayıklama. bk. Hecr.

HİCRÂN (i. A.). **1.** Ayrılık acısı. **2.** Unutulmaz acı, tesir, dokunma: O söz bana hicran oldu. Yüreğimde hicran vardır.

HİCRET (i. A.). **1.** Ülkesini bırakarak başka bir yere gitme, göçme: Çerkesler'in çoğu Osmanlı ülkelerine hicret ettiler. **2.** Peygamberimiz'in Mekke'den Medîne'ye göçmesi ki, 622 Milâdî yılına rastlar ve İslâm takviminin başlangıcıdır: Peygamber'in Hicreti, Hicret'ten önce, Hicret'ten sonra (bu mânâsiyle H büyük yazılır).

HİCRÎ (i. A.) (mü. hicriyye). Hicret'e ait. **Hicrî tarih** = Peygamberimiz'in hicretinden (622 Milâdî) başlayan İslâm takvimi, sene-i hicriyye.

HİCVETMEK (i. A. T.). Biri hakkında hiciv yazmak veya söylemek.

HİCVÎ (i. A.) (mü. hicviye). Hiciv denilen aşağılayıcı ve kınayıcı şiire ait: **Âsâr-ı hicviyye** = Hiciv eserleri.

HİCVİYYÂT (i. A. c.) (m. hicviyye). Hiciv şiirleri ve bunları toplayan şiir dergisi.

HİCVİYYE (i. A. (c. hicviyyât). Hiciv tarzında yazılmış şiir.

HİÇ (aslı: **HÎÇ**) (i. F.). **1.** Yok olan veya yok denilecek kadar az olan, Ar. mâdûm, mefkud: O adam benim nazarımda hiçtir. **2.** Yokluk, Ar. adem: Hiçten gelme, hiçe saymak, hiçten iyidir. Büsbütün, asla, kat'â: O hiç bilmez, hiç kazanmadı. Hiç görmedim. Hiç olmazsa: Hiç değilse, Ar. akallî, lâ-akal, bâri. **Hiçbir** = Bir şeyin birer birer inkârı: Hiçbir iş göremedim. Hiçbir tacirin teşebbüs edeceği iş değildir. O malların hiçbiri işe yaramaz. **Hiçbir zaman, hiçbir vakit** = Asla, Ar. ebeden: Onu hiçbir vakit kabûl etmem. Sizin dediğiniz hiçbir zaman olmıyacaktır. **Hiçbir şey** = Asla: Hiçbir şey söylemedi. Hiçbir şey vermedi, olmadı. **Hiç kimse** = Hiçbir adam: Hiç kimse gelmedi. Hiç kimseyi incitmemeli. **Hiçten** = **1.** Asıl ve nesli meçhul, sonradan görme: Hiçten bir adam. **2.** Zahmetsiz kazanılmış: Hiçten bir paradır. Hiçten bir eve sahip oldu. **Hiçe saymak** = Saymamak, ehemmiyet vermemek. Sualde «hiç görmediniz mi?» gibi menfi cümlede ve ona benzeterek müsbet cümlede kullanılıp «vaktin birinde» ve «kazâra, tesadüfen» gibi bir mânâ ifade eder: O adamı hiç gördünüz mü? Hiç ava gittiğiniz var mıdır?

HİÇTEN (i.). **1.** Değersiz: Ne hiçten adam olduğu anlaşıldı. **2.** Hiç yoktan.

HİDÂYET (i. A.). **1.** Doğru yolu arama, doğru yola girme. **2.** Tanrı tarafından birinin kalbine ilhâm olunan hak yolunu aramak arzusu: Kendisine hidâyet geldi. **3.** Hak dini, İslâm dini.

HİDDET (i. A.). **1.** Keskinlik, şiddet, sertlik: Mizâcı hiddetlidir. **2.** Öfke, gazab,

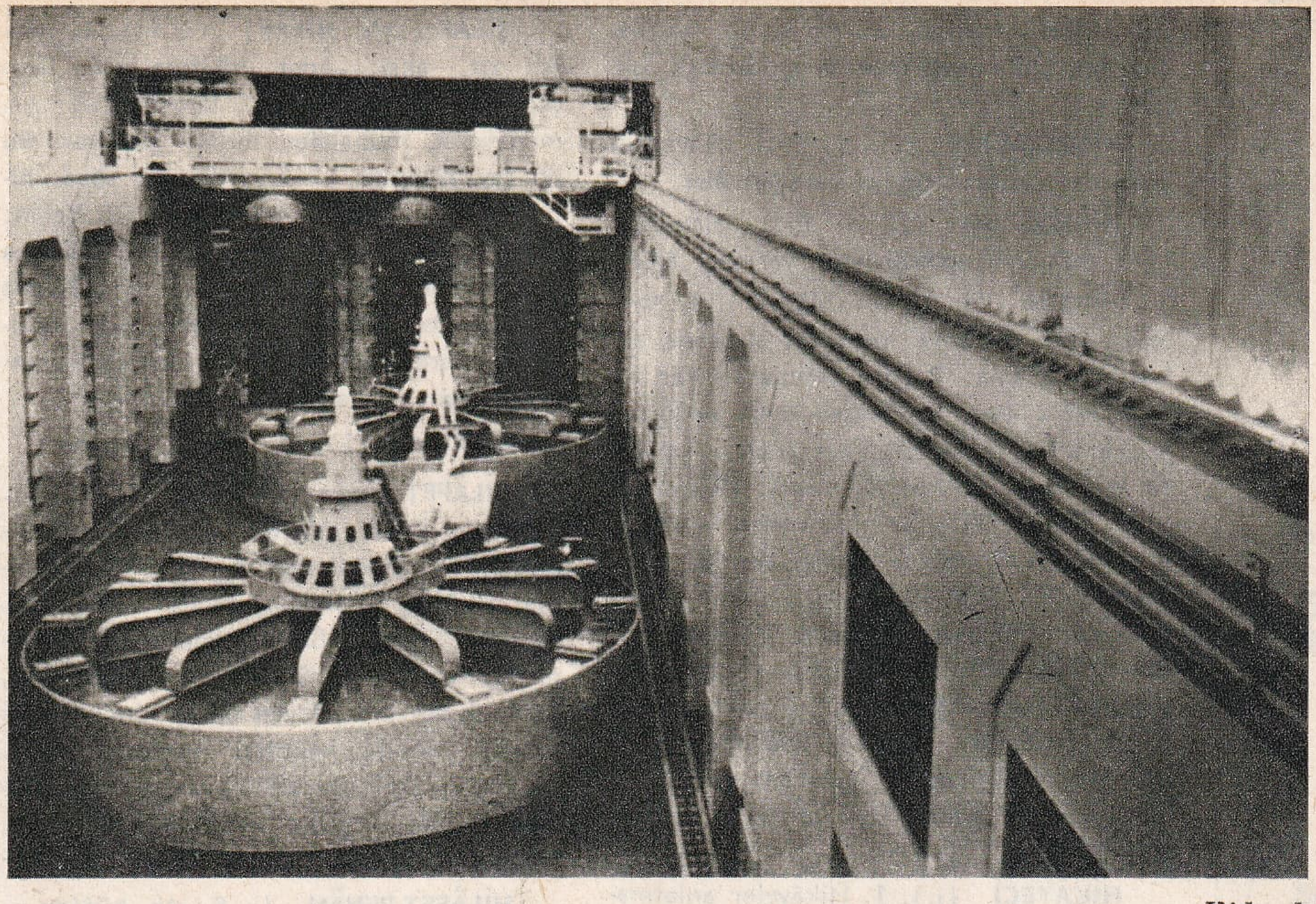

Hidroelektrik santrali.

tehevvür: Hiddete geldi. Hiddetle cevap verdi. **Pür-hiddet** = Öfkeli, gazaplı. **Hiddet-i bâsıra, hiddet-i sâmia, hiddet-i şamme** vesaire (tıp) = Bu duyguların (görme, işitme, koklama) fazlalığı ve keskinliği.

HİDDETLENDİRMEK (f.). Öfkelendirmek, gazaba getirmek.

HİDDETLENMEK (f.). Öfkelenmek, gazaba gelmek.

HİDDETLİ (i.). Öfkeli, Fars. gazabnâk, pür-hiddet.

HİDİV bk. Hıdîv.

HİDÎVÂNE bk. Hıdîvâne.

HİDÎVÎ bk. Hıdîvî.

HİDÎVİYYET bk. Hıdîviyyet.

HİDRASİT (i. Y. Fr. kimya). Hidrojen ile basit veya birleşik bir maddenin birleşmesinden meydana gelen asit.

HİDRAT (i. Y. Fr. kimya). Bir cismin su ile birleşmesi yahut suyun bazı madenler üzerine etkisiyle meydana gelen birleşik.

HİDROELEKTRİK (i. Y. Fr.). Su gücü ile elde edilen elektrik. **Hidroelektrik santrali** = Su gücünü kullanarak elektrik üreten fabrika.

HİDROFİL (i. Y. Fr.). Suyu kolayca emen: Pamuk hidrofil bir maddedir.

HİDROGRAFİ (i. Y. Fr.). **1.** Bir bölgedeki yeraltı ve yerüstü sularının tamamı ve bunları inceleyen ilim.

HİDROJEN (i. Y. Fr. kimya). H. senbolü ile gösterilen bir eleman. **Ağır hidrojen** = bk. Deuterium. **Hidrojen bombası** = Ağır hidrojen atom çekirdeğinin kaynaşıp helyum haline girmesiyle elde edilen enerji temeline dayanan bomba.

HİDROKARBONLU (i. Y. Fr. T. kimya). Karbonu ve hidrojeni olan.

HİDROKARBÜR (i. Y. Fr. kimya). Karbonlu hidrojen.

HİDROKSİL (i. Y. Fr. kimya). OH senbolü ile gösterilen ve bir madenle birleştiği zaman hidroksit yapan atom grubu.

HİDROKSİT (i. Y. Fr. kimya). Bir hidroksil grupu ile bir madenin kaynaşmasından meydana gelen birleşik.

HİDROLİK (i. Y. Fr.). **1.** Su veya başka bir sıvı basıncıyla işleyen makine. **2.** Suları faydalı bir hale sokma bilimi.

HİDROLİZ (i. Y. Fr.). Birtakım organik bileşiklerdeki moleküllerin suyun tesiriyle ikiye ayrılması.

HİDROLOJİ (i. Y. Fr.). Su ilmi.

HİDROMETRE (i. Y. Fr.). Sıvıların ağırlığını, yoğunluğunu ve basıncını ölçmeye yarayan cihaz.

HİDROZOL (i. Y. Fr. kimya). Sıvı halindeki koloitlere verilen ad.

HİFFET (aslı: **HIFFET**) (i. A.). **1.** Hafif şeyin hâli, hafiflik; sakalet, sakîllik ve ağırlığın zıddı. **2.** Vakarsızlık, temkinsizlik, hafif huyluluk, hafiflik, hoppa-

lık. **Hiffet-ı meşreb** = Akılsızlık. **Aklına, şuûruna huffet getirmek** = Çıldırmak. bk. Hıffet.

HİGROMETRE (i. Y. Fr.). Havadaki nem derecesini ölçmeye yarayan âlet.

HİGROSKOP (i. Y. Fr.). Havadaki nem miktarını göstermeye yarayan âlet.

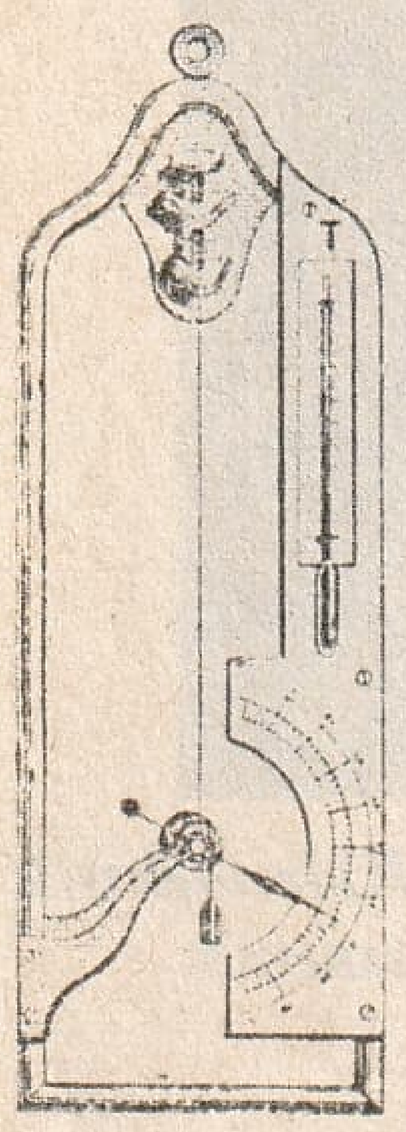

Higrometre

HİKÂYE (i. A.) (c. hikâyât). **1.** Nakletme, bir vak'a ve macerayı sırasıyla anlatma, söyleme: Başına gelenleri birer birer hikâye etti. **2.** Gerçek veya uydurma ve ekseriya hisse kapmaya mahsus macera ve olaylar, Ar. kıssa, mesel: Hikâye kitabı. Güzel hikâyeler çocukların ahlâkını düzeltir. **3.** Fransızca roman denilen uzun macera ki, çeşitleri vardır: Tarihî hikâye, aşk hikâyesi, detektif hikâyesi vs. **Alâ-tarîk-ul-hikâye** = Hikâye yoluyla, bir düşünce eklemeksizin, yalnız nakil ve rivayet suretiyle. **Mebni-yül-alel-hikâye** = Bir olay ve hikâyeye dayanan, ondan çıkan tâbir ki, ilgili hikâye bilinmedikçe anlaşılmaz.

HİKÂYECİ (i.). **1.** Hikâyeler anlatmayı ve maceralar nakletmeyi seven adam, masalcı, Ar. râvî, nâkil. **2.** Hikâye yazan edebiyatçı.

HİKÂYE-NÜVÎS (i. F.) (c. hikâye-nüvîsân) (Ar. hikâye, Fars. nüvişten = yazmak). Hikâye ve roman yazarı, Fr. romancier.

HİKÂYET bk. hikâye.

HİKEMÎ (i. A.). Hikmete, düşünceye ait.

HİKEMİYYÂT (i. A. c.). Felsefeye ait bilgece sözler.

HİKMET (i. A.) (c. hikem). Hakîmlik, hakîm adamın hâli, olgun akıl ve yüksek bilgi: Lokman'ın hikmeti. **2.** Felsefe ilmi ve dalları: Hikmet-i ilâhiyye, hikmet-i tabîiyye, hikmet-i riyâziyye, hikmet-i ameliyye. **3.** Gizli sır, ne olduğu anlaşılmaz sebep ve gerçek: Bunda bir hikmet vardır, Tanrı'nın hikmeti. **4.** Gerçek ve ahlâka ait kısa söz, Ar. mesel: Hazret-i Süleymân'ın hikmetleri. Garip şey! Acaip! Bunda bir sır var: Hikmet! **Hikmet-i hükûmet** = Hükûmet icraatının gerçek sebebi ki, sathî bakışta farkına varılamaz. **Hikmet-i tabîiye** = Fizik, Fr. physique.

HİKMET-ÂMÎZ (i. F., Ar. hikmet, Fars. âmîhten = karışmak). Hikmetle karışık, hakîmâne: Hikmet-âmîz sözler.

HİKMET-ÂMÛZ (i. F.). **1.** Hikmet öğreten. **2.** Bilge.

HİKMET-FÜRÛŞ (i. F.). Hikmet satan, hikmetli bir söz söylediğini sanan.

HİKMET-ŞİNÂS (i. F.). Hikmet ve felsefe bilen.

HİLÂF (aslı: **HILÂF**) (i. A.). **1.** Karşı, zıt, aksi: **Âdet hilâfına** = Gerçeğe aykırı, yalan. **2.** Uyuşmazlık, Ar. mugayeret, muhalefet, ihtilâf, zıddiyet: Bu iki şey arasında hilâf vardır. Bu sözde hilâf yoktur. Aralarına hilâf düştü. **3.** Yalan: Hilâf söylemem, hilâfım yoktur. **Hilâfına** = Tersine, aksine, karşı olarak. **Hilâf-ı âde** = Usul ve kaideye karşı, âdet haricinde olarak. **Hilâf-gîr** = Aksini, zıddını iddia eden, muhalif, zıddı: Taraf-gîr.

HİLÂFEN (i. A.). Aksine, tersine.

HİLÂFET (aslı: **HILÂFET**) (i. A.). **1.** Halîfelik, Sünnî Müslümanlar'ın ruhanî liderliği, Hz. Muhammed'in mânevî halefi olma: Hilâfet-i İslâmiyye, hilâfet-i kübrâ. **2.** Halîfelik ülkesi: Abbâsî hilâfetinin geniş sınırları vardı. **3.** Stajyer ve yardımcılık, Osmanlı devrinde, devlet dairelerinde küçük kâtiplik (kalfa kelimesi buradan gelir). Arapça terkiplerde «hilâfe» suretinde kullanılır: **Dâr-ül-hilâfe** = Hilâfet merkezi, halîfelik başkenti.

HİLÂFET-PENÂH (i. F., Ar. hilâfet = halîfelik, Fars. penâh = dayanacak yer). Hilâfetin dayanak yeri, halîfe: Hilâfet-penâh Efendimiz.

HİLÂFET-PENÂHÎ (i. F.). Halîfeye ait: Zât-ı Hazret-i Hilâfetpenâhî, Atebe-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfet-penâhîlerine.

HİLÂL (i. A.). **1.** Aralık, ara (zaman hakkında): **O hilâlde** = O aralıkta. **Hilâl-i Ramazan'da** = Ramazan içinde. **2.** Diş ve kulak karıştıracak şey ki, kemik, boynuz, bağa vesaireden olur.

HİLÂL (i. A.). Yeni ay, iki günlük ay. Sevgilinin yeni ay resmindeki kaşı. **Hilâl-ebrû** = Kaşı yeni aya benzer. **Hilâl-i Ahmer** = Kızılay'ın ilk adı.

HİLÂLÎ (i. A.) (mü. hilâliyye). Yeni ay şeklinde olan.

HİLÂLİYYE (i. A. botanik). Bir bitki: Kırlangıçotu.

HİL'AT (aslı: **HIL'AT**) (i. A.). Hükümdarlar ve vezirler tarafından birine saygı ve mükâfat yerine giydirilen kaftan: Hil'at giydirmek.

HÎLE (i. A.) (c. hiyel). **1.** Aldatacak tarz, tertip ve oyun, Ar. mekr, hud'a: Bana hîle yaptı, oyunda hîle yapıyor. **2.** Sahtekârlık, bir malın halislik ve saflığını bozacak şey, kıymetsiz bir şey karıştırma: Oralarda çıkan sade yağa, hile yapmasalar, hîle karıştırmasalar emsalsiz olur, bu sirkede hîle vardır (Arapça'da ekseriya çare ve tedbir mânâsiyle kullanılırsa da dilimizde asla o mânâ ile kullanılmaz).

HÎLE-BÂZ (i. F., Ar. hîle, Fars. bâh-

ten = oynamak). Hîle yapan, hîlekâr, mekkâr, dubârâcı.

HÎLECİ (i.). Hîle yapan, hîle kullanan, Ar. mekkâr.

HÎLEKÂR (i. F.). Hîlebaz, hîleci, hîle yapan, mekkâr, dubârâcı: Pek hîlekâr adam, hîlekârla işe girişen elbette aldanır.

HÎLELİ (i.). Hîle karıştırılmış, sahte, karışık, saf ve hâlis olmayan: Hîleli yağ, zeytinyağı.

HÎLE-SÂZ (i. F., Ar. hîle, Fars. sâhten = yapmak). Hîle yapan.

HÎLESİZ (i.). **1.** Hîle etmez, doğru: Hilesiz adam. **2.** Hîle karıştırılmamış, saf, hâlis: Hîlesiz zeytinyağı.

HİLKAT (i. A.). **1.** Yaratma, yaratış, Fars. âferîniş: Hilkat-i âlem, hilkat-i beşer. **2.** Yaradılışta olan hal, hılkî tabiat: O adamın hilkati öyledir, cömertlik o adamda bir hilkattir.

HİLKÎ (ka ile) (i. A.). Yaradılıştan.

HİLM (i. A.). Tabiat yavaşlığı, tabiatte yumuşaklık, sabır, tahammül, hiddet ve gazabın aksi: Hilmin fazlalığı miskinliktir.

HİLOZOİZM (i. Y. Fr. felsefe). Maddede hayat bulunduğunu ileri süren eski bir görüş.

HİLYE (i. A.). **1.** Süs, cevher. **2.** Güzel sıfatlar. **3.** Güzel yüz. **4.** Peygamberimiz'in vasıflarını öğen manzum veya mensur eser: Hilye-i Hâkaanî.

HİMAYE (HİMÂYE) (i. A.). Koruma, sahip çıkma, Ar. siyânet, sahâbet: O adam filânın himayesi altındadır.

HİMEM (i. A. c.) (m. himmet). Himmetler (dilimizde çokluğun çokluğu olarak himemât da kullanılır). bk. Himmet.

HİMMET (i. A.) (c. himem) (cem-ül-cem'i = çokluğunun çokluğu: himemât). **1.** Kasit, niyet, zihin ve kalple olan çalışma: İnsan himmetle pek büyük işlere muvaffak olur. **Âlî-himmet, bülend-himmet** = Büyük ve yüksek işlere girişen. **2.** Çalışma, ceht, gayret: Yolların tesviyesine himmet etti, bu okul ancak onun himmetiyle vücuda geldi. **3.** Lutuf, lutufkâr muamele: Himmet buyurun, himmetinizle. **4.** Mânevî teveccüh, rûhânî imdât: Pîrin, şeyhin himmeti üstümüzden eksik olmasın (bu son iki mânâ Arapça'da yoktur. Arapça terkiplerde himme suretinde de kullanılır).

HÎN (i. A.) (c. ihyân). Zaman, vakit, hengâm: **Hîn-i hâcette** = Lüzumu vaktinde. **Hîn-i istirâhatte** = Dinlenme zamanında. **Hînen minel-ihyân** = (menfî cümlede) Hiçbir zamanda. bk. İhyânen.

HİN (i. A. hîn = zaman'dan galat). **Hin oğlu** = Zamane adamı, çocuğu; cin fikirli, kurnaz, fırsatçı.

HİND (hi. coğ.) (Sind kelimesiyle bir olup esasen bir büyük ırmağın ismidir). Asya kıt'asının güneye doğru uzanan üç büyük yarımadanın ortada bulunan en büyüğünü teşkil eden geniş bir ülkedir, Hindistan. **Hind-i Çînî** = Aynı üç yarımadanın en doğusu ki, Hind ile Çin arasında olup Birmanya, Siyam, Annam, Tonkin, Laos ve Kamboç'u içine alır. **Hind-i Garbî** = Keşfinde Hind olduğu sanılan Amerika. **Hind tavuğu** = Amerika'dan gelmiş olan hindi. **Hind kumaşı** = mec. Pek değerli ve bulunmaz şey (ekseriya alay yoluyla kullanılır): Kendisini bulunmaz Hind kumaşı sanıyor! **Hind kitâbîsi** = Yollu Hind kumaşı.

HİNDİ (i.). Keşfinde Hind olduğu sanılmış olan Amerika'dan gelme büyük evcil kümes hayvanı, hind tavuğu. **Babahindi, hindi babası** = Yaşını geçmiş büyük erkek hindi.

HİNDÎ (hi. A.) (mü. Hindiyye). **1.** Hind'e ait: **Seyf-i Hindî** = Hind kılıcı. **Memâlik-i Hindiyye** = Hind ülkeleri. **2.** Hind ahalisinden olan, Hindli. **3.** Bugün kullanılan Hind dillerinin en tanınmış ve yaygını. **Temer-i hindî** = Halk dilinde demirhindi denilen ve serinlenmek üzere kullanılan mayhoş meyve ve bunu veren ağaç ki, odunu pek sert olup kalemtıraş sapı vs. yapılır. **Sünbül-i Hindî** = Bir cins çiçek.

HİNDİBÂ (i. A.). Sebze ve salata gibi kullanılan meşhur mayhoşça yaprak, gügeyk: Ak, kara hindibâ çeşitleri.

HİNDİSTAN (hi. coğrafya) (Hindûstân). Hind ülkeleri. **Hindistan cevizi** = **1.**

Hindibâ

Hindi

Hindistan cevizi

Baharattan sayılan sert bir tane ki, mideyi kızdırmak ve sancıyı durdurmak için yenir, cevz-i bua. **2.** Kabuğu sert ve içi kestane gibi beyaz ve besleyici, portakaldan büyükçe bir meyve, narcil, koka.

HİNDÛ (hi. F.). **1.** Hind'in Brahman ahalisinden adam, Brahma dininde Hindli. **2.** Hind ahalisi gibi pek esmer adam. **3.** mec. A. Yüzdeki ben.

HİNK (i. F.). Kır at.

HİNTERLAND (i. Al.). Arka ülke, bir limanın merkezi durumunda bulunduğu çevre: İzmir'in geniş bir hinterlandı vardır.

HİNTLİ (hi.). Hindistanlı.

HİNTO (i. Macarca). Koçi çeşidinden yaylı araba, karoçe.

HİNTYAĞI (i.). Sütleğengillerden bir ağacın tohumlarından çıkarılan yağ.

HİPERBOL (i. Y. Fr. matematik). Bir koni eksenine paralel olarak kesilince meydana çıkan kesitin şekli.

HİPERBOLİK (i. Y. Fr. matematik). Hiperbol biçiminde olan, hiperbol ile alâkalı.

HİPERBOLOİDAL (i. Y. Fr.). Hiperboloit biçiminde olan.

HİPERBOLOİT (i. Y. Fr. matematik). 1. Hiperbole benzeyen. **2.** Hiperbolün iki ekseninden biri etrafında döndürülmesiyle meydana gelen satıh.

HİPERMETROP (i. Y. Fr.). **1.** Cisimlerin hayali, gözün ağtabaksının gerisine düştüğü için iyi göremeyen göz veya kimse.

HİPNOTİZMA (i. Y. Fr.). Hipnozla alâkalı tatbikatın ve hadiselerin bütünü.

HİPNOZ (i. Y. Fr.). Sözle, bakışla telkin yapılarak yahut ilâç vasıtasıyle getirilen bir çeşit uyku hali.

HİPODROM (i. Y. Fr.). At yarışlarının yapıldığı alan, at meydanı.

HİPOSTAZ (i. Y. Fr.). Bazı felsefe ve din nazariyelerinin dayandığı temellerden her biri.

HİPOTENÜS (i. Y. Fr. matematik). Bir dik üçgende dik açının karşısında bulunan kenar.

HİPOTEZ (i. Y. Fr.). Faraziye.

HİRÂM (i. A. c.) (m. herem). Herem). Heremler, piramidler. bk. Herem (ehrâm gibi).

HİRÂS (i. F.). Korku, korkma, ürkme: Havf ve hirâs.

HİRÂSÂN (i. F.). Korkak, ürkek. **Hirâsân hirâsân** = Korka korka, ürkerek.

HİRÂSET (i. A.). Saklama, bekleme, koruma, Ar. hıfz, muhafaza: Yolların hirâseti.

HÎRE (i. F.). **1.** Bulanık, donuk, karışık, Ar. müşevveş: **Hîre-çeşm** = Bulanık gören göz. **2.** Şaşkın, hayran, Ar. mebhut: **Hîre-ser** = Şaşkın kafalı. **Hîre-re'y** = Şaşkın fikirli. **3.** Beyhude, boş, abes: **Hîre-gû** = Boş sözlü.

HİREK (i.). Karaman ile kıvırcıktan melez yassıca kuyruklu koyun cinsi.

HİRELENMEK (f.). Bulanmak, kararmak: Gözleri hirelendi.

HİRRE (i. A.). Dişi kedi.

HİS (i. A.). **1.** Beş duyğudan biriyle olan anlayış, duygu: Tenimin üzerinde bir şeyin yürüdüğünü hissettim. **2.** mec. Dolayısiyle anlama, Osm. zımnen idrâk: Ben onların geleceklerini hissetmiştim. **İbtâl-i his** = Duygunun uyuşturulması, duyurmama: Kloroformla hastanın hissini iptal etmek. **Hiss-i derûnî, hiss-i kalbî** = Yüreğe doğan duygu: Piyangoyu kazanacağımı bir hiss-i derûnî ile anlamıştım. **Hiss-i mukaddem** = Bir şeyi oluşundan önce haber veren duygu, Ar. hiss-i kable'l-vuku, Fr. préssentiment.

HİSÂL (i. A. c.) (m. haslet). Hasletler. bk. Haslet.

HİSÂR (i. A. musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

HİSÂR (i. A. «hasr» dan). **1.** Kuşatma, etrafını alma. **2.** Etrafı istihkâmlı yer, müstahkem yer, kale. **Bâlâ-hisâr** = İç kale.

HİSÂR-BÛSELİK (i. A. F. T. musiki). Türk musikisinde bûselik beşlisinde kalan bir mürekkep makam.

HİSÂR PERDESİ (i. A. F. T. musiki). Türk musikisinde bir perde adı.

HİSLİ (i. A. T.). Duygulu, içli.

HİSSE (i. A.) (c. hises). Bölünen bir maldan herkese düşen pay, Ar. nasîb, Fars. behre. **Kıssadan hisse** = Bir hikâye ve meselden alınan ibret, öğüt.

HİSSEDÂR (i. F.) (c. hissedârân). Hisse sahibi, hissesi olan. Bir şirkete para verip ortak olan kimse: Hissedarlar meclisi.

HİSSE-İ ŞÂYİA (i. A.). Bir şeyin topuna birden ortak olanlardan her birinin pay nisbeti.

HİSSELEŞMEK (f.). Paylaşmak, müşterek bir malı bölüp herkes hissesini almak.

HİSSELİ (i.). Hisseleri olan, hisselere bölünmüş, hissedarlar arasında ortak: Hisseli mal, çiftlik.

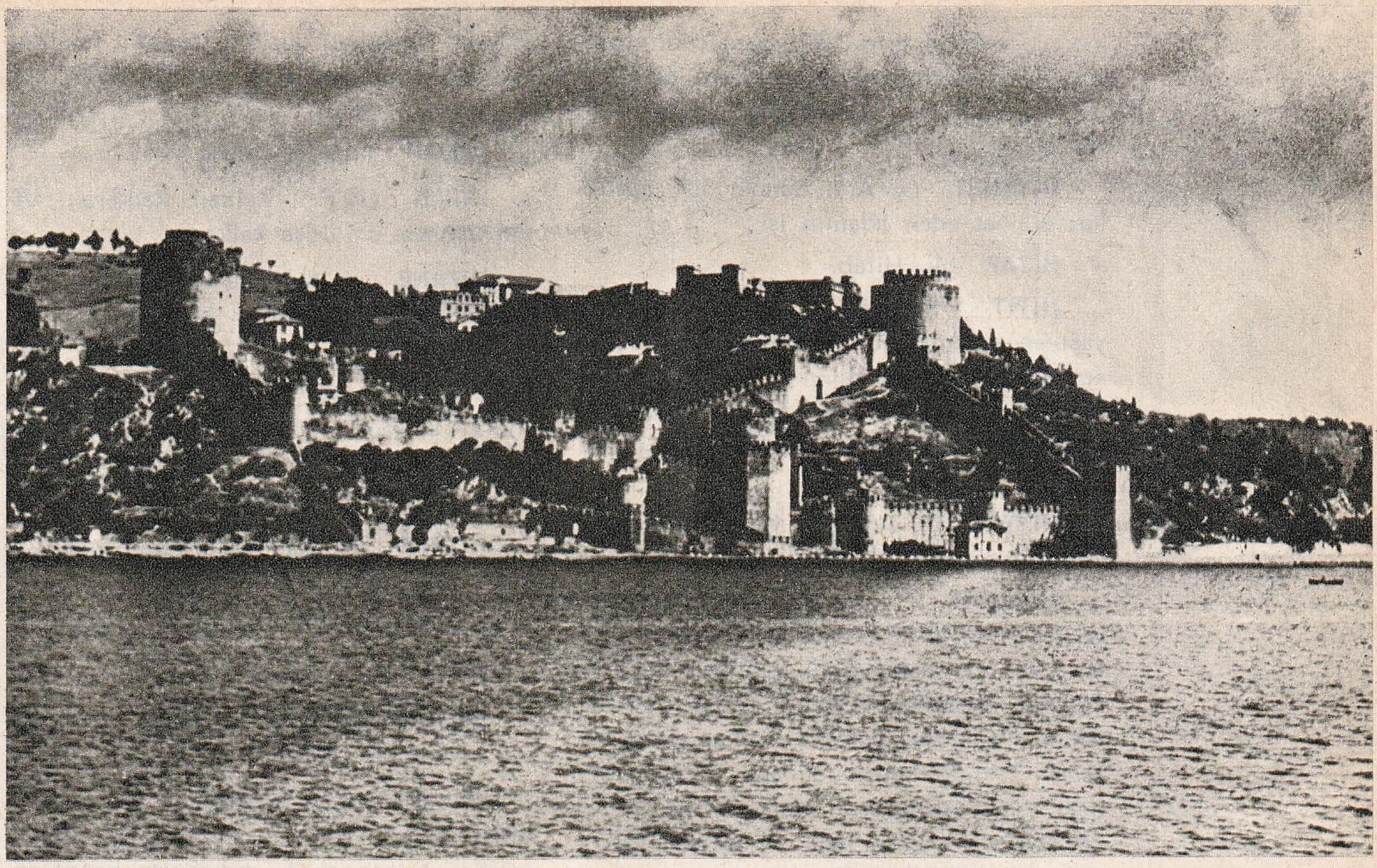

Rumelihisarı

HİSSE-MEND (i. F.). Hissesi olan.

HİSSET (i. A.). Hasislik, nekeslik, cimrilik. **Hisset-i tab'** = Yaradılıştan cimrilik.

HİSSETMEK (i. A. T.). **1.** Duymak. **2.** Sezmek.

HİSSETTİRMEK (i. F.). **1.** Duyurmak. **2.** Sezdirmek.

HİSSE-YÂB (i. F.). Hissesi olan, nasip ve payı bulunan.

HİSSÎ (i. A.) (mü. hissiyye). Duyguya ait, duygu ile anlaşılan: Hissî bir teessürle, teesssürât-ı hissiyye.

HİSSİKABLELVUKU (**HİSS-İ KABLEL-VUKU**) (i. A.). Bir hâdiseyi olmadan önce sezmek.

HİSSİSELİM (**HİSS-İ SELÎM**) (i. A.). Sağduyu, anlayışlılık.

HİSSİYAT (**HİSSÎYÂT**) (i. A. c.). Duyguya ait hassalar, duygular: Kalbî hissiyat.

HİSSİZ (i. A. T.). Duygusuz.

HİSTEREZİS (i. Y. Fr. fizik). Bir mıknatıs alanında tutulan bir çelik parçasının bu alandan uzaklaştırıldığı zaman, kendisinde yine bir kısım mıknatıslığın saklı kalması hâdisesi ve bunun derecesi.

HİSTERİ bk. İsteri.

HİŞ (e.). Hu, yahu!

HÎŞ (i. F.) (c. hîşân). Akraba.

HÎŞAVEND (i. F.). Akraba, yakınlar.

HİTAB (**HİTÂB**) (i. A.). **1.** Birine söz söyleme, sözü bir kimseye söyleme, Osm. tevcîh-i kelâm: Bana hitâb ederek söyledi, size hitâb edilmeyen sözü niçin üstünüze alıyorsunuz. **2.** Bir topluluğa söylenilen nutuk. **3.** (gramer) Fiil ve zamirde ikinci şahıs kullanılması ki, sözü dinleyenden ibarettir. **Hitâb-ı izzet** = Tanrı tarafından bir adama söz söylenme. **Faslılhitâb** = Bir kitap veya hutbenin başında besmele ve hamdele ve salavât ile duadan sonra «amma bâde» tâbiriyle mevzua girişme.

HİTÂBE (i. A.). Nutuk.

HİTÂBEN (i. A.). Birinin yüzüne söyleyerek: Bu sözü bana hitâben söyledi.

HİTÂBET (i. A.). **1.** Hatiplik, camide hutbe söyleyen hatîbin görev ve mesleği: Yeni yapılan camiin hitâbeti kime verildi? **2.** Akıcı ve açık şekilde nutuk söyleme.

HİTÂM (i. A.). **1.** Bitme, tükenme, sona erme, tamam olma. **2.** Son, nihayet Fars. pâyân: Hitam bulmak. **Hitâma ermek** = Bitmek. **Hitâm vermek** = Bitirmek. **Hüsn-i hitâm** = Güzellikle bitirme, sağlıkla tamamlama.

HİTÂM-PEZÎR (i. F., Ar. hitâm = bitme, Fars. pezîriften = kabûl etmek). Biten, hitâm bulan: O iş de bugün hitâmpezîr oldu (dilimizde kullanılmıyan asıl mânâsı: bitebilir, bitmesi mümkün olan).

HİTÂN (aslı: **HITÂN**) (i. A.). Sünnet dediğimiz ameliyat ki, bülûğdan önce er-

kek çocukların erkeklik organlarının tepesini örten derinin kesilmesinden ibarettir: Hitân cem'iyeti, hitân düğünü, çocuğu hitân etmek.

HİTÂNET (i. A.). Sünnetcilik, çocukları sünnet eden adamın işi.

HİTAP bk. Hitab.

HİTİT (hi.). M.Ö. ikinci bin yılda yaşıyan ve Anadolu'da imparatorluk kuran ve bugün ortadan kalkmış Hind - Avrupa (Ârî) grupundan bir millet. Fransızca adı: Hitittes. Hititler kendilerine «Hatti» derlerdi.

HİYÂM (i. A.) (m. hayme). Haymeler, çadırlar. bk. Hayme.

HİYÂNET (i. A.). **1.** Kendisine gösterilen emniyet ve itimadı kötü kullanan veya vaad ve taahhüdünü yapmayarak hilekârlıkta bulunma. **2.** Kendi devlet ve memleketi aleyhinde düşmana hizmet etme, hainlik: Eski Romalılar en ağır cezayı hiyanete tahsis etmişlerdi. Halk dilinde yanlış ve sevimsiz olarak hâin ve vefasız mânâsiyle sıfat gibi de kullanılır: Hiyanet adamdır.

HİYÂNET-KÂR (i. F.). Hiyanet eden, hâin.

HİYÂNET-KÂRÂNE (i. F.). Hiyanetle, hâinâne.

HİYÂNETLİK (i.) (halk dilinde). **1.** Hâinlik, hiyanet. **2.** Vefasızlık, sözünde durmayış. **3.** Hilekârlık, gaddarlık.

HİYAR (i.) (aslı Farsça olup Türkçe ve Arapça'da da kullanılır). Sebze ile meyve arasında maruf bir yeşillik ki, kabaktan uzunca olup salata ve turşusu yapılır: Langa, Rus, Japon hiyarı (zarafetle salatalık da denir). bk. Hıyar.

HİYARCIK (i.). Hiyar şeklinde olarak ârız olan bir hastalık.

HİYARŞENBE (i.). Meyvesi tıpta kullanılan bir bitki. bk. Hıyarşenbe.

HİYERŞENBER bk. Hiyarşenbe.

HİYEL (i. A. c.) (m. hile). Hîleler. bk. Hîle.

HİYEM (i. A. c.) (m. hayme). Haymeler, çadırlar. bk. Hayme.

HİYERARŞİ (i. Y. Fr.). Rütbe sırası.

HİYEROGLİF (i. Y. Fr.). Eski Mısırlılar'ın yazısı.

HÎZ (i. F.) (hâsten fiilinden olup sıfat terkiplerine girer). Kalkan: **Seher-hîz** Sabah erken kalkan.

HİZÂ (i. A.). **1.** Karşılık, karşı karşı olma, mukabele: Dediğim binâ mektebin hizasındadır. **2.** Yüzeyin doğru ve düz olması, istikamet, düzlük: Hizâsını bulmak, bir hizâya getirmek. **3.** Tesviye âleti, çırpı presi.

HİZ-ÂB (i. F.). Dalga, mevc.

HÎZÂN (i. F.). Kalkan, kalkarak: **Üftân ü hîzân** = Düşe kalka.

HİZÂNE (i. A.) (hazâne galattır). Hazine. **Hizânet-ül-kütüb** = Kütüphane.

HİZB (i. A.) (c. ahzâb). Tâife, takım, fırka, gürûh. **2.** Bölük, kısım: **Hizb-i Kur'ân** = Kur'ân-ı Kerîm'in bölündüğü altmış kısmın beheri. **3.** Vird (dua) gibi devamlı okunan şey. bk. Hizip.

HİZBER (i. F.). Arslan, şîr. mec. Cesur adam, yiğit.

HİZEM (i. F.). Odun, Ar. hatab.

HİZİP bk. Hizb.

HİZLÂN (i. A.). Yardımsız kalıp zayıf ve ümitsiz olma.

HİZMET (aslı: **HIDMET**) (i. A.) (c. hıdemât). **1.** Birinin işini görme, büyük, zengin ve ihtiyarlarla çocukların bizzat göremiyecekleri işlerini görme: Efendisine, ana, babasına hizmet etmek, çocuğun hizmetini görmek. **2.** Bir insan, hayvan veya bitkinin gelişebilmesi için lâzım gelen işler: Bu atın hizmeti görülmüyor, bu bahçe hizmet ister. **3.** Bir ev veya dairede görülmesi lâzım gelen işler. Bu evin hizmeti bir adamla görülemez. Bu kız iyi hizmet ediyor. **4.** İş, vazife, memuriyet: Bir hizmete kullanmak, hizmete girdi, hizmettedir. **5.** Askerî görev, askerlik: Askerlik hizmeti, muvazzaf hizmet, yedek hizmet. Hizmet etmek, hizmet görmek, hizmette bulunmak, hizmette kullanılmak.

HİZMETÇİ (i.). Hizmet etmeye mahsus erkek veya kadın görevli: Bu memlekette hizmetçi bulmak pek müşküldür, kaç hizmetçiniz vardır? Hizmet eden, hizmet etmek vazifesiyle görevli: Hizmetçi kız.

HİZMETÇİLİK (i.). Hizmetçi işi, meslek ve sıfatı: Evlâdını beslemek için hizmetçilik etmeye mecbur oldu, konaklarda hizmetçilik ediyor.

HİZMETKÂR (i. F.). Hizmetçi, birinin hizmetinde bulunan kimse.

HİZMETKÂRLIK (i.). Hizmetçilik, birinin hizmetinde bulunan adamın hal, sıfat ve mesleği.

Ho (kimya). Holmiyum elemanının senbolü.

HOCA (i. F.). **1.** Din hizmetlerinde vazifeli kimse. **2.** Öğretmen. **3.** Üstad. bk. Hâce.

HOCALIK (i.). Hoca olma hâli veya işi.

HOD (i. F.). Kendi: **Hod-be-hod** = Kendi kendisine, kimseye danışmadan.

HODAN (i.). Bir bitki ki, kökü sebze gibi yumurta ile yenir.

HOD-ÂRÂ (i. F.). Kendisini süsleyen, kendisini medheden.

HOD-BE-HOD bk. Hod.

HOD-BÎN (i. F.). Yalnız kendisini gözeten, mağrur, kibirli, bencil.

HODBİNLİK (i.). Bencillik, gurur, kibir, Ar. enâniyyet.

HODÎ (i. F.). Benlik, bencillik.

HOD-GÂM (i. F.). Bencil.

HOD-PESEND (i. F.). Kendini beğenmiş, mağrur.

HOD-REY (i. F.). Kendi rey ve fikriyle iş gören.

HOHLAMAK (f. ses taklidi). Ağzını yaklaştırıp soluğunu bir şeyin üzerine bolca vermek.

HOKEY (i. İng.). Bir ucu kıvrık sopalarla oynanan bir top oyunu.

HOKKA (i. A.). **1.** Küçük, yuvarlak ve ekseriya tek parça kutu. **2.** Yazı yazmak için mürekkep konan hususî şişe: Yazı hokkası, hokka takımı. **3.** Hokkabazın elçabukluğu ile evirip çevirdiği kutu. **Tükrük hokkası** = Hastaların, tükürmek üzere yanlarında bulundurdukları kap.

HOKKABAZ (i. F., Ar. hokka = kutu, Fars. bâhten = oynamak). El çabukluğu ile bir takım hokkalar vesair şeyler evirip çevirerek oyunlar ve marifetler gösteren adam. mec. Hilekâr, dolandırıcı.

HOKKABAZLIK (i.). **1.** El çabukluğu ile oyunlar yapan adamın hal ve san'atı. mec. Hilekârlık, dolandırıcılık.

HOL (i. İng.). Sofa.

HOLANDA (hi. coğrafya). Batı Avrupa'da Felemenk memleket ve devleti. **Holanda peyniri, sünbülü** = Bu memlekete mahsus çeşitleri.

HOLANDALI (hi.). Felemenk ahalisinden olan, Felemenkli.

HOLMİYUM (i. L.). Ho senbolüyle gösterilen bir eleman.

HOLOSEN (i. Y. Fr. jeoloji). Jeolojide yeni çağ.

HOLOTÜRİTLER (i. Y. Fr.). Derisidikenlilerin bir sınıfı.

HOMOJEN (i. Y. Fr. matematik). Bütün terimleri aynı dereceden olan (çokterimli).

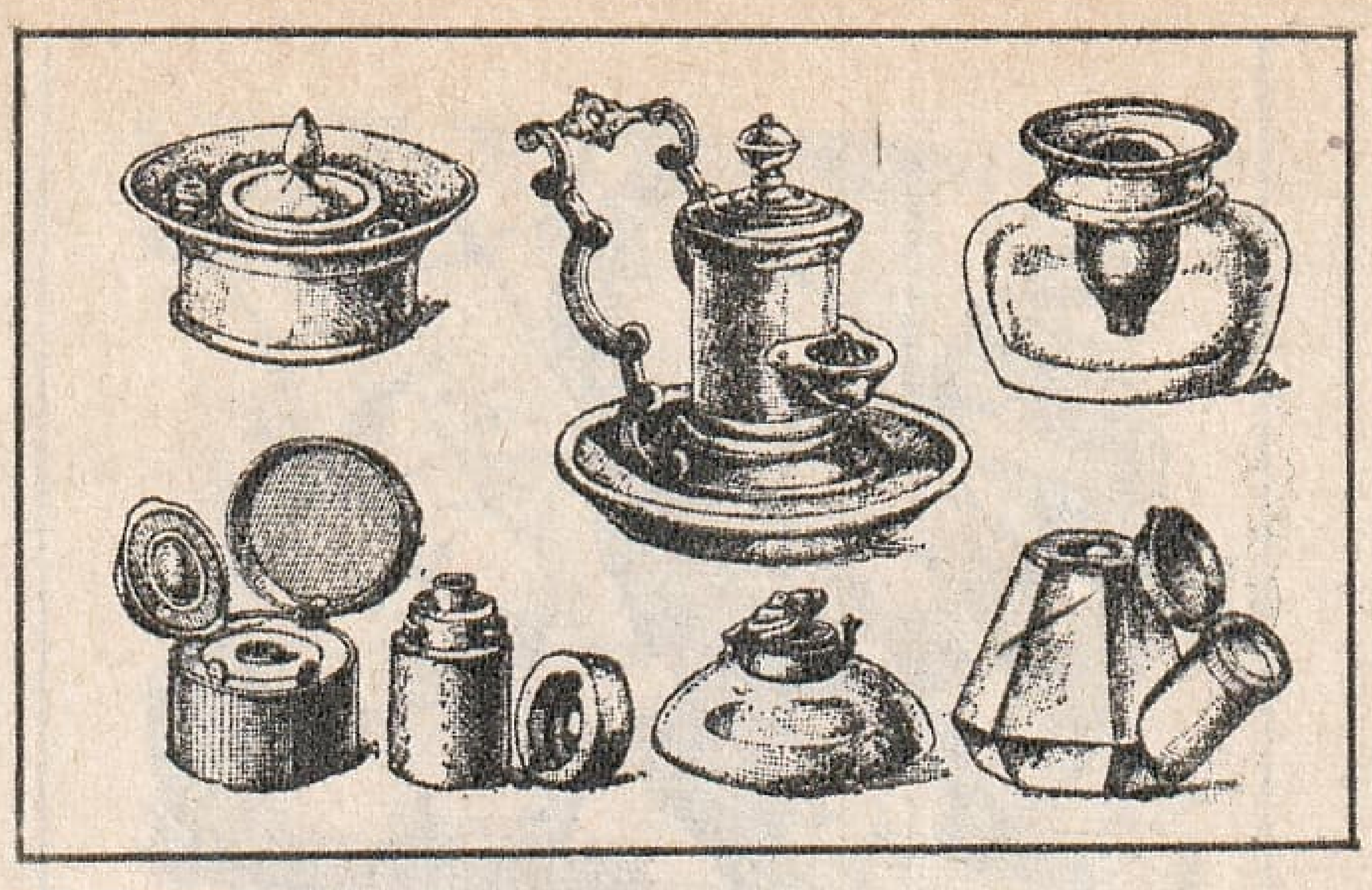

Çeşitli hokkalar

HOMOLOG (i. Y.). Bir dönüşümde birbirine karşılık tutulan (elemanlar).

HOMOSEKSÜEL (i. Y. Fr.). Kendi cinsinden olanlara karşı cinsî istek duyan.

HOMOTETİ (i. Y. Fr. matematik). Merkez alınan bir noktaya göre birer noktasının geometrik yerleri karşılıklı olarak aynı olan iki nokta grupunun hali.

HOMOTETİK (i. Y. Fr. matematik). Aralarında homoteti hali olan.

HOMURDANMAK (f.). Öfke ile, yarı anlaşılır, yarı anlaşılmaz şekilde söylenip durmak.

HOMUR HOMUR (i. ses tatbiki). Homurdanarak.

HOMURTU (i.). Homurdanma sesi.

HONA (i.). Erkek geyik, sığın ve benzerleri.

HONİ bk. Huni.

HOP (i.). Birden, hızla ve hafiflikle kalkıp sıçramayı taklid ve tasvir eder: Hop.

Hokey oyunu

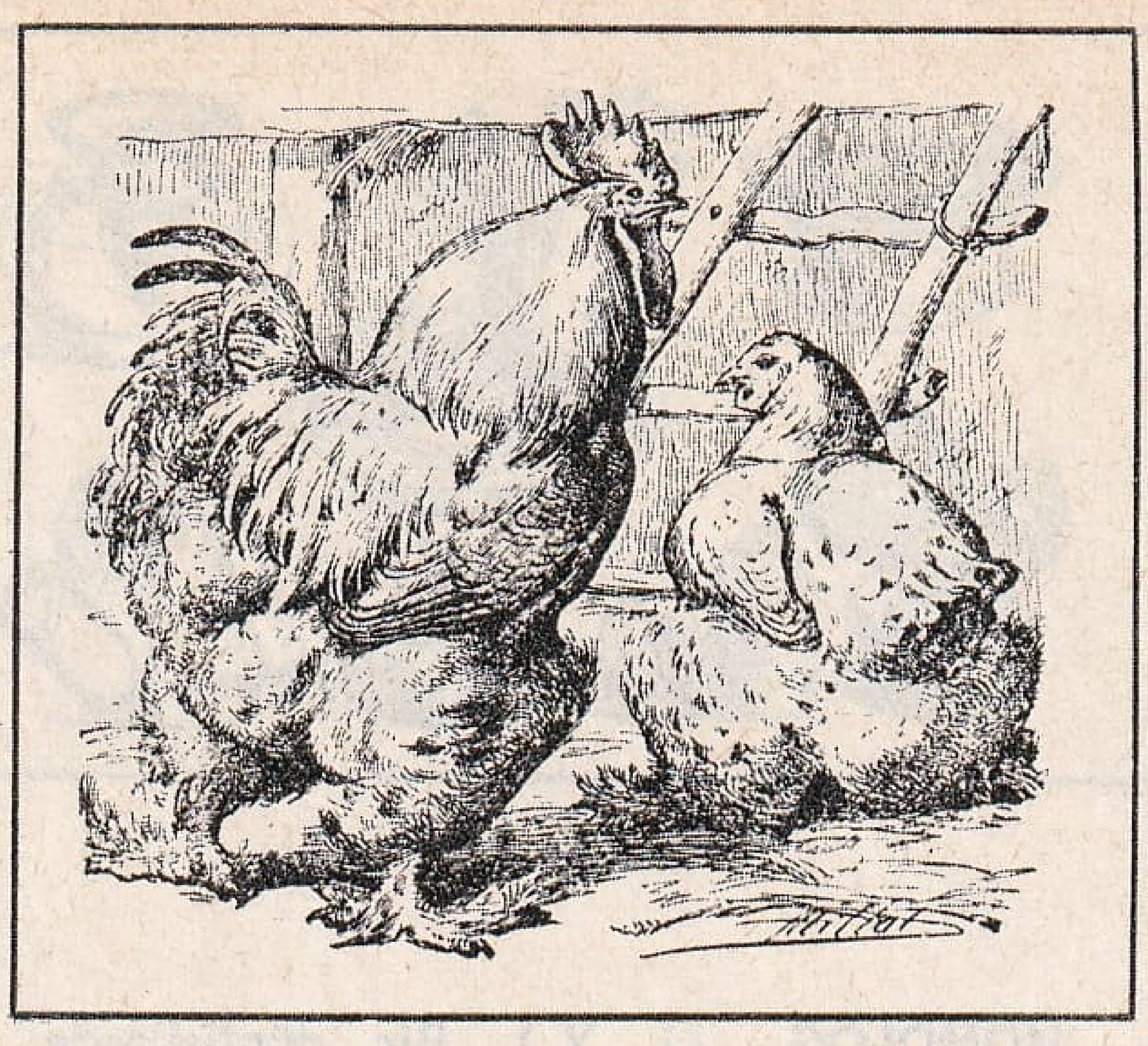

Horoz

kalktı, hop yerinden fırladı. Birden ve hızla ve hafiflikle kalkıp sıçramaya teşvik için kullanılır: Hop! Kalkın. Haydi, hop! **Hop oturup hop kalkmak** = Aşırı öfkelenmek.

HOPARLÖR bk. Oparlör.

HOPLAMAK (f.). **1.** Hafiflikle ve birdenbire sıçramak, atılmak: Çocuk gibi hopluyordu. **2.** Birdenbire oynamak, helecana gelmek: Yüreğim hopladı.

HOPLATMAK (f.). Sıçratmak, oynatmak: Çocuğu hoplatıyordu.

HOPPA (i.). Hop diye her şeye girişen, düşüncesiz ve hafif mizaçlı, çocuk mizaçlı, delişmen: Hoppa bir adam, pek hoppa alışmış.

HOPPALA (i.). **1.** Birdenbire atlamayı tasvir ve taklid eder: Pencereden hoppala aşağıya atladı. **2.** Damdan düşer gibi münasebetsiz bir söz söyleyen hakkında alay yollu kullanılır: Hoppala! Hoppala beyim. **3.** Küçük çocukları sıçratır veya uyuturken söylenir: Hoppala oğlum! Uyusun çocuğum hoppala!

HOPPALIK (i.). Hoppa olma hâli, hoppaca davranış.

HOR (i. F.). Hakir, düşkün, bayağı. **Hor tutmak, kullanmak** = Gözetmemek, dikkat etmemek. **Hor bakmak** = Küçümsemek. **Hora gelmek** = Dayanıklı olmak.

HOR (i. F. hurden fiilinden). Yiyen, yiyici: **Köfte-hor** = Köfte yiyen (şaka yollu söylenir).

HOR (i. ses taklidi). Uyurken çıkarılan sesi ve bol bol akan şeyin sesini taklit ve tasvir eder: Hor hor uyumak.

HORA (i. Rumca'dan). Ayak tepilerek yapılan basit, hareketli bir raks: Hora tepmek.

HORANTA (i.). Aile efradı.

HORÂSÂN (hi. musikî) Türk musikisinde şimdi kullanılmıyan bir mürekkep makam.

HORASAN (i.). Tuğla tozuyla kireçten mürekkep sağlam bir harç ki, çimentonun icadından önce onun yerine kullanılırdı (İran'ın Horasan ülkesinde kullanıldığı için bu isimle şöhret bulmuştur). **Kara horasan** = Horasan'da yapılan makbûl bir kılıç.

HORASÂNÎ (i.). Eski kıyafette, sarıktan taşkın bir çeşit kavuk ki, eski mezar taşlarında örnekleri çok görülür.

HORATA (i. Rumca'dan). Şaka, eğlence, lâtife, mizah.

HORATACI (i.). Şakacı, latîfe ve mizahı seven.

HORD (i. F.). Yeme, yiyinti.

HORE bk. Hora.

HORHOR (i. ses taklidi). Gür akan, ses çıkararak akan su: Horhor çeşmesi.

HORLAMAK (f.). Hor ve hakir tutmak veya kullanmak.

HORLAMAK (f. ses taklidi). Uyurken boğazdan kalın sesle horhor etmek.

HORLUK (i.). Hakaret, zillet.

HORMON (i. Y. biyoloji). Salgı bezlerinden kana geçen maddelerin genel adı.

HORNBLENT (i. Al. jeoloji). Tabiî alüminyum, kalsiyum, demir ve magnezyum silikatından ibaret bir amfibol çeşidi.

HORON (i. Y.). Doğu, bilhassa kuzeydoğu Karadeniz bölgesine mahsus, çok hareketli, yeknesak adımlarla oynanan bir oyun.

HOROSCUK (i.). Yaban teresi çeşidi.

HOROSBİNA bk. Horozbina.

HOROZ (i.). **1.** Tavuğun erkeği: Horoz ötmek. **2.** Çakmaklı silâhın çakmak tepesi: Tabancanın horozunu kaldırmak. **3.** Kapı zembereğinin mandalı. **Horozayağı** = Fişek sökecek burgu. **Horoz ötmek** = sabah olmak. **Horozoğlu** = Çılgın. **Horoz ibiği** = bk. İbik. **Horoz yumurtası** = Ufak yumurta. **Horoz akıllı** = Ne yaptığını iyi düşünmeyen.

HOROZBİNA (i.). Kayabalığı familyasından, küçük bir balık (blemnius).

HOROZCUK (i.). Turpgillerden tere tadında bir dağ bitkisi (epidium campestre).

HOROZGÖZÜ (i.). Maydanozgillerden, bir kır bitkisi (soseli).

HOROZİBİĞİ (i. botanik). Horozibiğilgillerden, kırmızı çiçekleri horoz ibiğini andıran bir süs bitkisi (amatanthus).

HOROZİBİĞİGİLLER (i. botanik). Bir bitki familyası. Örnek bitkisi horozibiğidir.

HOROZLANMAK (f.). Horoz gibi kabarıp kurulmak.

HORTLAK (i.). Boş inanışa göre, dirilip geceleri dolaşarak, insanlara kötülük eden ölü.

HORTLAMAK (f.). Halk inanışına göre günahkâr adam mezarda canlanıp azap çekmek.

HORTUM (i. A.). **1.** Fil burnu. **2.** Tulumbaya takılan plastik, lastik veya sık bez boru. **3.** Dar sahalı bir siklon çeşidi. Hortum, buhar veya suyun hızla dönüp sütun halinde yükselmesi şeklinde olur.

HORTUMLULAR (i. zooloji). Memeli hayvanların, burunları hortum biçiminde uzayanları.

HORULDAMAK (f.). Uyurken horul horul ses çıkarmak, horlamak.

HORUL HORUL (i. ses taklidi). Horuldama sesi.

HORYAT ve galatı **HOYRAT** (i. Rumca'dan). Köylü, kaba, eli bir şeye yakışmayan, bir şeyi güzel muhafaza etmeyi bilmeyen.

HORULTU (i.). Horuldama sesi, horlama sesi.

HOSTES (i. İng.). Umumî taşıtlarda, bilhassa uçaklarda yolcu ağırlayan kız veya kadın.

HOŞ (i. F.). **1.** İyi, Ar. tayyib: Dün hava pek hoş idi. **2.** Garip, tuhaf: Onun hoş bir ismi vardır. **Hoş geldiniz** = Safa geldiniz, yeni gelen adama selâm tâbiri olup cevabı **hoş bulduk**'tur. **Hoş görmek** = Bakmamak, darılmamak. **Bir hoş** (doğrusu **bîhûş** olsa gerek) = Bir çeşit baygınlık hisseden: Bir hoş oldum. **Gönlünü, hatırını hoş etmek** = Hatırını kırmaksızın, okşıyarak inandırmak, memnun etmek.

HOŞÂ (e. F.). Ne iyi, ne güzel.

HOŞÂB bk. Hoşaf.

HOŞAF (i. F., Fars. hoş = iyi, âb = su). Bol su ve şekerle pişmiş kuru yemiş ki, soğuk olarak yemek sonunda buna mahsus geniş kaşıkla içilir: Erik, vişne hoşafı, hoşaf kaşığı, kâsesi. **Hoşafın yağı kesilmek** = Bozulmak, bir cevap bulamamak, mahcûb olmak.

HOŞ-ÂMED (i. F. hoş = iyi, âmed = geldi). Hoş geldiniz selâmı.

HOŞ-ÂMEDÎ (i. F.). Birine hoş geldiniz demek merasimi.

HOŞBEŞ (i. F. T.). Hatır sorma çeşidinden söylenen sözler.

HOŞ-BÛ (i. F. hoş = iyi, bû = koku). İyi kokan, güzel kokulu.

HOŞÇA (i.). İyice, güzelce, zararsız.

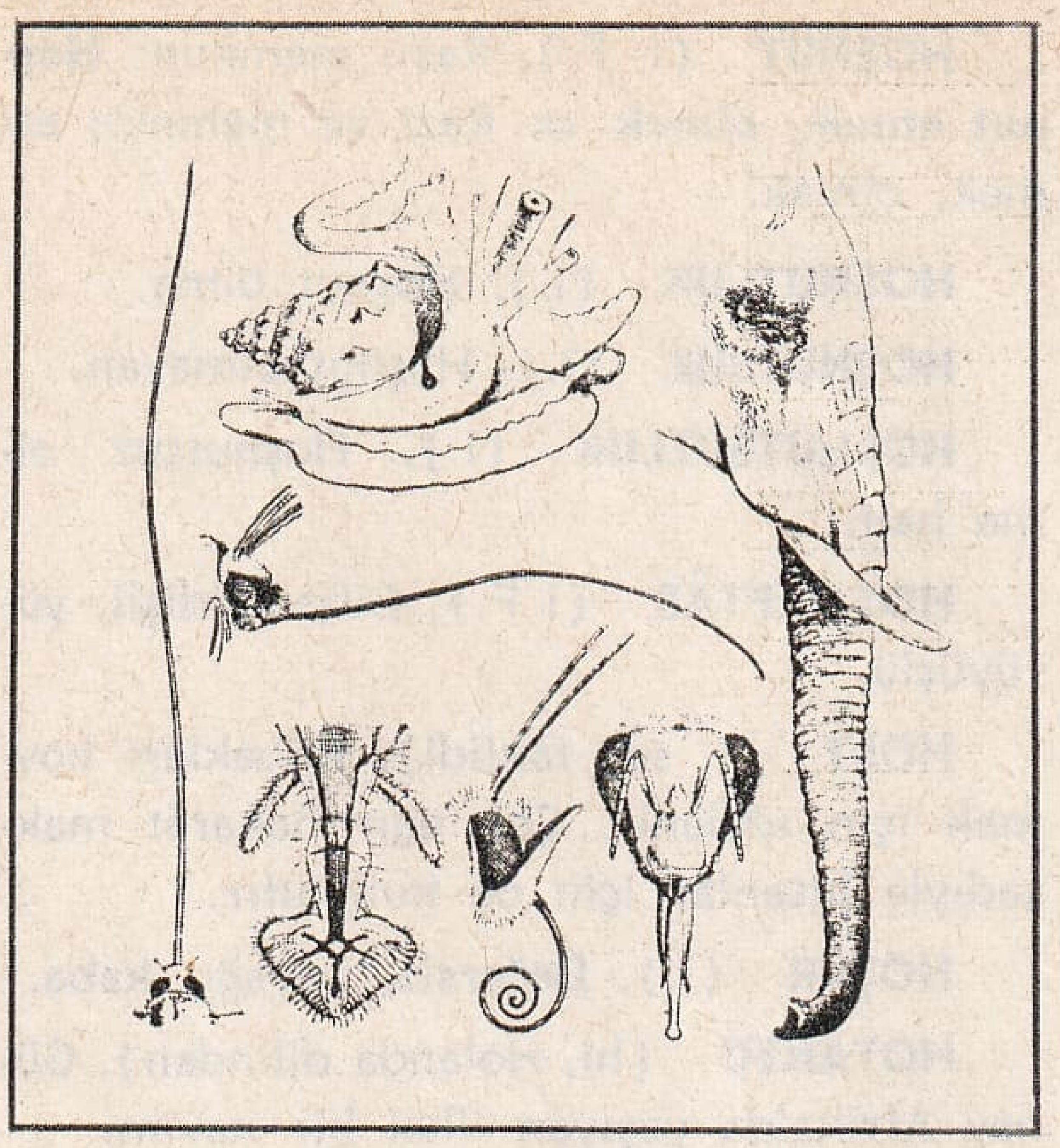

Çeşitli hayvan hortumları.

HOŞ-DİL (i. F.). Gönlü hoş, memnun.

HOŞ-EDÂ (i. F. A.). Hareketi, davranışı hoş, güzel.

HOŞ-ELHÂN (i. F. A.). Güzel şarkı okuyan.

HOŞ-ENDÂM (i. F.). Güzel boylu.

HOŞ-GÛ (i. F.). Tatlı dilli, hoş konuşan.

HOŞ-GÜVÂR (i. F.). Lezzetli ve hazmı kolay.

HOŞ-GÜZEŞTE (i. F.). Hoş geçmiş tatlı zaman.

HOŞ-HÂL (i. F. hoş = iyi hal). Hal ve vakti iyi, mes'ut, bahtiyar.

HOŞLANDIRMAK (f.). **1.** Memnun ve hoşnut etmek, sevindirmek.

HOŞLANMAK (f.). **1.** Memnun ve hoşnut olmak. **2.** Hazzetmek: Bu kokudan hiç hoşlanmam.

HOŞLAŞMAK (f.). İyilik hissetmek, hazzetmek, lezzet almak.

HOŞLUK (i.). **1.** İyilik, güzellik. **2.** Gariplik, tuhaflık. **3.** mec. Neş'esizlik: Bugün bir hoşluğunuz var (bu mânâda daima bir kelimesiyle beraber kullanıldığından «bîhûş» luktan galat olması da muhtemeldir).

HOŞ-MANZAR (i. F. A.). Güzel manzaralı. mec. Güzel yüzlü.

HOŞMERİM (HOŞMERYEM) (i.). Tuzsuz taze peynirle yapılan bir çeşit yemek.

HOŞ-MEŞREB (i. F. A.). Huyu güzel, sevimli.

HOŞ-NEVÂ (i. F. hoş = iyi, nevâ = ses). Güzel sesli.

HOŞNÛDÎ (i. F.). Razı ve memnunluk («hoşnûdiyyet» yanlıştır).

HOŞNUT (i. F.). Razı, memnun: **Hoşnut etmek, olmak** = Razı ve memnun etmek, olmak.

HOŞNUTLUK (i.). Hoşnut olma.

HOŞNUTSUZ (i.). Hoşnut olmayan.

HOŞNUTSUZLUK (i.). Hoşnutsuz olma hali.

HOŞ-REFTÂR (i F.). Güzel gidişli, yürüyüşlü.

HOŞT (i. ses taklidi). Köpekleri kovmak için söylenir. Çok ağır hakaret maksadıyle insanlar için de kullanılır.

HOŞUR (i.). Değersiz, bayağı, kaba.

HOTANTO (hi. Holanda dilinden). Güney Afrika'da yaşıyan ilkel bir kavim.

HOTOZ (i.) (aslı: eski Türkçe'de: kotaz). **1.** Kadınların kendi saçlarından veya yemeni vesaire ile yaptıkları baş süsü veya giyeceği: Hotoz giymiş; hotozu yakıştırmış. **2.** Binalarda yapılan bir çeşit süs.

HOTOZLU (i.). **1.** Hotoz giyen (kadın). **2.** Başında geniş tepesi olan (kuş).

HOV (i.). Av kuşuyla yapılan av: **Hoağası** = Kuşçubaşı.

HOVARDA (i.). Sefih, çapkın, malını zevk u safa ve sefâhette sarfeden.

HOVARDALIK (i.). Çapkınlık, sefâhet, zevk, safa ve sefahet yolunda müsriflik.

HOVLAMAK (f.). Fırlayıp atılmak.

HOYRAT bk. Horyat.

HOYRATLIK (i.). Görgüsüzlük, kabalık, terbiyesizlik.

HÖDÜK (i.). Kaba, bön, hâzikane muamele bilmez, acemî ve gabî: Taşradan geldiğinde pek hödük ve gabî idi.

HÖL (i.). Yaşlık, nem.

HÖLLÜK (i.). Bazı yerlerde kundak çocuklarının altına bez yerine konulan toprak.

HÖPÜRDETMEK (i.). İçerken hafif gürültülü ses çıkarmak: Kahveyi höpürdeterek içti.

HÖRGÜÇ (i.). Develerin sırtındaki tümsek. bk. Örgüç.

HÖŞMERİM (i.). Taze peynir ve unla yapılan bir çeşit tatlı. bk. Hoşmerim.

HÖT (e.). Korkutmak için söylenir.

HÖYKÜRMEK (f.) (eskiden dervişler). Hep bir ağızdan yüksek sesle zikretmek.

HÖYÜK (i.). Kazılınca içinden eski eserler çıkan alçak, toprak tepe.

HÛ (e.) (A. teklik müzekker 3. şahıs zamirinden). Baksan a, bana bak, ey, hey: Hû! Neredesin? **Hû çekmek** = «Hû» Tanrı adını biribiri arkası sıra tekrar etmek ve bir şeye girişirken bu ismi tekrar ile gülbank çekmek. **Hû-keşân** = Vaktiyle yeniçeri ortalarında bulunan Bektaşî dervişleri. **Yâhû** = **1.** Baksana: Yâhû! Neredesin? **2.** A canım: Yâhû! Bu adamın hiç aklı yok; etme yâhû!

HÛ bk. Hûy.

HUB (HUBB) (i. A.). Sevgi, muhabbet: **Hubb-i Ehl-i Beyt** = Peygamberimiz'in ailesine karşı duyulan sevgi. **Hubb-i câh** = Yüksek mevkilere erişme hırsı.

HÛB (i. F. c. hûbân). Güzel, Ar. hasen, cemîl: **Rûy-i hûb** = Güzel yüz. Sıfat terkiplerine de girer: **Hûb-rû** = Güzel yüzlü. **Hûb-sûret** = Yüzü güzel. **Hûb-sîret** = Ahlâkı güzel.

HÛBÎ (i. F.). Güzellik.

HUBS (i. A.). Habâset. bk. Habâset.

HUBÛB ve **HUBÛBÂT** (i. A. c.) (m. habbe). Habbeler, taneler, tahıl. bk. Habbe.

HUBUBAT (HUBÛBÂT) (i. A.). Tahıl. Ekmek yapmaya mahsus taneler: Buğday başta olmak üzere mısır, arpa, çavdar, darı, kuşyemi.

HUBÛR (i. A.). Sevinç, Ar. sürûr, mesrûriyyet.

HUBZ (i. A.). Ekmek.

HUCCÂC (i. A. c.) (m. hacc). Hacılar. bk. Hacı.

HUCCET (i. A.) (c. hucec). **1.** Delil, Ar. bürhân: Huccet göstermek. **2.** (fıkıh) Bir hükmü, bir şeyin sahipliğini belirten şer'î mahkeme vesikası: Elinde huccet-i şer'iyye vardır; huccet ile sahip olduğu mülk. bk. Hüccet.

HUCEC (i. A. c.) (m. huccet). Hüccetler, deliller. Bk. Hüccet.

HUCESTE bk. Hüceste.

HUCESTE-FÂL (i. F.). Falı uğurlu.

HUCESTE-HİSÂL (i. F. A.). Tabiatı uğurlu, güzel huylu.

HUCESTE-MÂNÂ (i. F. A.). Mânâsı uğurlu.

HUCESTE-RE'Y (i. F. A.). Reyi, fikri, düşüncesi isabetli ve uğurlu.

HUD (i. F.). Baş zırhı, miğfer.

HUD'A (i. A.). Aldatma, oyun, dolap, hiyle.

HUD'A-KÂR, HUD'A-GER (i. F.). Aldatıcı, dolap çeviren, hilekâr, hilebâz.

HUDÂ (i. F.). **1.** Allah. **2.** Efendi, sahip (bu mânâ ile yalnız bazı terkiplerde bulunur): **Ged-hudâ (kethudâ)** = Ev sahibi, kâhya.

HUDÂ-DÂD (i. F. Hudâ = Allah, dâden = vermek). Allah verdi, Allah vergisi, Ar. Atâ-ullah, Tanrı ihsânı çeşidinden olan: Hudâdâd bir istîdatla.

HUDÂ-PEREST (i. F. Hudâ = Allah, peresten = tapınmak). Allah'a tapınan, Allah'a ibadet eden, Ar. muvahhit.

HUDÂVEND (i. F.). Sahip, mâlik, efendi.

HUDÂVENDİGÂR (i. F.). **1.** Âmir, hâkim, sahip. **2.** Padişah, imparator, hükümdar. **3.** I. Sultan Murad Hân Gazi'nin (1362 - 1389) lakabıdır ve bu vesileyle, şehzâdeliğinde valilik yaptığı Bursa vilâyetine de Cumhuriyet'e kadar böyle denmiştir. **4.** Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî hakkında da kullanılmıştır (yalnız Osmanlı padişahları için kullanılan «hunkâr» tâbiri hudâvendigâr'ın kısaltılmışıdır).

HUDÂYEGÂN (i. F.). **1.** Padişah. **2.** Tanrı.

HUDÂYÎ (i. F.). **1.** Tanrı'ya ait olan. **2.** Kendiliğinden olan, tabiî, sun'î ve insan yapısı olmayan: **Hudây-ı nâbit** = Ekilmeksizin kendiliğinden biten: Hüdayi-nâbit otlar. **3.** mec. Hiçbir terbiye görmeyip tabiî hâlinde kalan veya kendiliğinden yetişen: Hudây-ı nâbit bir adam; hudây-ı nâbit bir filozof.

HUDÂYİNÂBİT (i. F. A.). Kendi kendisine yetişen.

HUDRET (HUZRET) (i. A. kimya). Yeşillik: **Hudret-i evrak** = Yapraklardaki yeşil renk.

HUDÛD (i. A. c.) (m. had). Hadler, sınırlar. bk. Had.

HUDÛS (i. A.). Vuku bulma, meydana gelme, olma: Bir vaka hudûs etti.

HUDUT (HUDÛD) (i. A.). Sınır, hudut. bk. Hudûd.

HUDUTSUZ (i.). Sınırsız; sonsuz.

HUFFÂŞ (i. A.). Yarasa, gecekuşu. Fars. şebpere: Rencîde olur dîde-i huffâş zıyâdan (yarasa gözü, aydınlıktan incinir) (Ziya Paşa).

HUFFÂZ (i. A. c.) (m. hâfız). Hâfızlar. bk. Hâfız.

HUFTE (i. F.). Uyumuş.

HUĞ (i.). Bataklık sazından yapılmış kulübe.

HUKNE (i. A. tıp). **1.** İhtikan âleti, şırınga. **2.** İhtikan edilen ilâç.

HUKUK (i. A. c.) (m. hak). **1.** Haklar. **2.** Kanunlar ilmi. **3.** Kanunların ceza ile alâkalı olmayıp alacak, verecek davalarını ilgilendiren kısmı: Hukuk davası, hukuk mahkemesi. **4.** Dostluk, ahbaplık: Onunla hukukunuz eskidir. bk. Hak.

HUKUKÇU (i.). Hukuku meslek edinen kimse (asıl mânâsı: hukuk müthassısı, hukuk bilgini).

HUKUKÎ (i. A.). Hukuka ait.

HUKUK-PERVER (i. A. F.). Haklara saygılı, geçmişi unutmayan, vefalı ve sadık adam.

HUKUK-ŞİNAS (i. A. F.). **1.** Hukuk ilmini bilen. **2.** Vefâlı insan.

HULÂSA (i. A.). **1.** Bir şeyin en özlü ve kuvvetli kısmı, posası ve fazla şeyleri çıkarıldıktan sonra kalan özü, Ar. zübde: Süt hulâsası, et hulâsası. **2.** Uzun bir bahis ve makalenin az sözle ifade olunan mânâsı, netice: Mazbatanın hulâsasını çıkarmalı; bu dilekçeyi hulâsa etmeli. **Hulâsa-i kelâm** = Sözün neticesi, Osm. netîce-i kelâm, elhâsıl.

HULÂSACI (i.). Eskiden bazı dairelerde verilen dilekçelerin hulâsasını çıkarmaya memur kâtip.

HULÂSATEN (i. R.). Kısaca, muhtasaran, hulâsa yoluyla. Az sözle: Maksadı hulâsaten yazmalı, ifade etmeli.

HULD (I ince) (i. A.) **1.** Ölümsüzlük, devamlılık, ebedîlik. **2.** Cennet: Huld-i berîn.

HULEFÂ (i. A. c.) (m. halîfe). Halîfeler. bk. Halîfe.

HULF (I ince) (i. A.). Sözde durmama, Ar. nakz: Hulf-i vaad.

HULÎ (i. A. c.) (m. hilye). Hilyeler. bk. Hilye.

HULK (I ince) (i. A.) (c. ahlâk). Doğuştan, hulkî olan huy, tabiat, Fars. sirişt: **Hulk-ı hasen** = Güzel huy. c. **1.** Her insanın vasıflandığı iyi veya kötü huylar. **Ahlâk-ı hamîde** = Övülen, güzel huylar. **Ahlâk-ı zemîme** = Zemmedilen, kötülenen, kötü huylar. **2.** Felsefenin ahlâktan bahseden kısmı, huy ve tabiata ait olan insan halleri: Ahlâk dersi; ahlâk kitapları **3.** İyi huylar, insanı mânen ve hakikaten süsleyen iyi tabiatler: Talebede her şeyden evvel ahlâk aranmalıdır; komünistlerde ahlâk aramamalı. **Ahlâk-ı umûmiyye** = Bir toplumda ahlâk hükmüne geçmiş tabiatler: Ahlâk-ı umûmiyyeyi kötüleşmekten korumak elzemdir.

HULKAN (i. A.). Tabiatça, ahlâk cihetiyle: Hulkan babasına benzer.

HULKUM (i. A. anatomi). Boğazdan mideye olan yol. **Râhat-ül-hulkum** = Rahat lokum denilen maruf şekerleme, lokum, lâtilokum. bk. Halkum.

HULLÂN (i. A. c.) (m. halîl). Halîller. bk. Halîl.

HULLE (i. A.) (c. hulel). **1.** Bir nevi elbise ki, Cennet'te giyilecektir. **2.** Şerîatte, üç boşamayla bırakılan zevcenin tekrar nikâhı istenince ertesi günü boşamak şartiyle bir diğerine sun'î şekilde (gösterişte) nikâh olunması.

HULLED-ALLAH (i. A.). Allah dâim ve bâkı etsin!

HULÛD (i. A.). Daimîlik, ölmezlik, beka, devam, sermedîlik.

HULÛL (i. A.) (asıl Ar. mânâsı: konma ve bir menzile inme). **1.** Girme, Ar. duhûl, bir şeyin içine geçme. **2.** Erişme, gelip çatma, Ar. vusûl: **Hulûl-i şitâ** = Kışın erişmesi. ramazan-ı şerîfin hulûlü. **3.** Tenâsüh akidesinde inançlara göre bir ruhun başka bir bedene girmesi, Ar. tecessüm. (hal) **Hulûl-i dâhilî, hulûl-i hâricî** = Sıvıların ve gazların hayvanî ve nebatî zarların arasından öteye geçmeleri ki, Yunanca'dan. Fr. exosmose ve entosmose denilir.

HULÛLÎ (i. A.) (c. hulûliyyûn). Tanrı'nın cisimleştiğine inanan adam.

HULÛS (i. A.). **1.** Hâlislik, saflık, doğruluk, yalan ve hileden uzak olmak: Hulûs-i mahabbet, hulûs-i niyyet, hulûs-i kalb. **2.** Samimiyet, samimî sevgi: Hulûsla namaz kılmaz; o adamda hulûs yoktur. **3.** Çatma, yaranma, dalkavukluk, Ar. müdâhene: Yalnız hulûs için öyle söylüyor; hulûs çakmak. **Arz-ı hulûs etmek** = Samimî sevgi göstermek. Akran arasında selâm tâbiridir.

HULÛS-KÂR (i. F.). **1.** Bir insana karşı samimî sevgisi olan, Osm. muhibb-i hâlis. **2.** Hulûs çakan, dalkavukluk ve menfaat kasdiyle sevgi ve iyi muamele gösteren, Ar. müdâhin.

HULÛS-KÂRÂNE (i. F. hal). **1.** Samimi sevgi ile. **2.** Dalkavuklukla, ikiyüzlülükle, hulûs çakarak.

HULÛSKÂRLIK (i.). **1.** Samimî sevgi gösterme. **2.** İkiyüzlülük, dalkavukluk.

HULV (i. A.). **1.** Tatlı, şirin. **2.** Leziz, hoş.

HULVİYYÂT (i. A. c.). Tatlı yemekler ve şekerlemeler, tatlı şeyler.

HULYA (i. A.). Hayal, kuruntu.

HULYALI (i.). Hülya kuran veya hulya veren; hulyası olan.

HUM (i. F.). Küp. **Hum-i mey** = Şarap küpü.

HUMÂKÎ (ka ile) (i. A. c.) (m. ahmak). Ahmaklar. bk. Ahmak, humeka.

HUMÂR (i. A.). İçkiden sonra gelen baş ağrısı ve sersemlik.

HUMÂSÎ (i. A.) (mü. humâsiyye). **1.** (Arapça gramerde) Beş harften mürekkep (kelime): **Fiil-i humâsî** = Beşli fiil. **Ef'âl-i humâsiyye** = Beşli fiiller. **2.** (botanik) Beş yaprağı, tanesi veya köşe vesairesi olan (bitki): Humâsî'l-varak vesaire.

HUMBARA (i.) (halk dilinde: kumbara) **1.** Demirden içi boş veya dolu büyücek mermi ki, muharebelerde havan topuyla atılırdı. **2.** Para biriktirmek için kullanılan, toprak veya madenden yapılma, bir tarafında yarığı bulunan kap, kumbara.

HUMBARACI (i.). Muharebede düşman üzerine humbara atan, havan topunu kullanan asker.

HUMBARAHÂNE (i.). **1.** Humbara yapılan beylik fabrika. **2.** Humbaracılar kışlası.

HUMEKA (a uzun) (i.). «Ahmak» ın çokluğu olmak üzere dilimizde kullanılmışsa da «ahmak» ın cem'i «humâkî» olup «humekaa» yoktur.

HUMEVÎ (i. A. tıp) (mü. humeviyye). Sıtmaya ait: **Alâim-i humeviyye** = Sıtma alâmetleri.

HUMHÂNE (i. F.). Şarap küplerinin veya fıçılarının konduğu yer, meyhâne.

HUMK (i. A.). Ahmaklık, budalalık, bönlük, akılsızlık.

HUMMÂ (i. A.). **1.** Sıtma. **2.** Ateşli hastalık.

HUMMALI (i.). **1.** Humması olan, ateşli. **2.** Sürekli, hareketli ve sıkı.

HUMRE, HUMRET (i. A.). **1.** Kızıllık, kırmızılık. **2.** (tıp) Yılancık illeti.

HUMS (i. A.). Beşte bir.

HUMÛZA (i. A.). Ekşilik, kekrelik (kimya) **Müvellüd-ül-humûza** = Birçok cisimleri terkip eden elemanların başlıcalarından biridir: Oksijen, Fr. oxygène.

HÛN (i. F.). Kan. **Hûn-i şühedâ** = Şehitlerin kanı.

HUNÂB bk. Hunâbe.

HUNÂBE, HÛN-ÂBE (i. F. hûn = kan, âb = su). **1.** Sulu kan, kanlı su, su ile kan karışık. **2.** mec. Kanlı gözyaşı.

HUNÂK (ka ile) (i. A. tıp) («hunnâk» gibi çift n ile yazmak yanlıştır). Boğaz hastalığı.

HUNÂKÎ (i. A. tıp) (mü. hunâkıyye). Boğaz hastalığına ait.

HÛN-ÂLÛD (i. F. hûn = kan, âlûden = bulaşmak). Kana bulaşmış, kanlı.

HÛN-ÂŞÂM (i. F. hûn = kan, âşâmîden = içmek). Kan içici.

HÛN-BAHÂ (i. F. hûn = kan, bahâ = değer). Kan bahâsı, diyet.

HÛN-BÂR (i. F. hûn = kan, bârîden = yağmak). Kan yağdıran.

HUNEFÂ (i. A. c.) (m. hanîf). Hanîfler. bk. Hanîf.

HÛN-EFŞÂN (i. F. hûn = kan, efşânden = Saçmak). Kan saçan, kan serpen.

HÛN-HÂR (i. F., hûn = kan, horden = yemek). Kan içen, kanla doymayan, zalim.

HUNHARLIK (i.). Hûnhâr olanın hâli.

HUNİ (i. Yunanca'dan). Ağzı dar kaplara sıvı dökmeye mahsus âlet ki, yukarısı geniş ve aşağısı dar olur.

HÛNÎ (i. F.). Kanlı, kan dökmeye meyilli.

HÛNÎN (i. F.). Kanla bulaşmış, kanlı.

HUNNÂK bk. Hunâk.

HÛN-RÎZ (i. F., hûn = kan, rîhten = dökmek). Kan döken.

HUNRÎZLİK (i.). Kan dökücülük, gaddarlık.

HUNSÂ (i. A.). **1.** Hem erkek, hem dişi olan. **2.** (botanik) Erkeklik ve dişilik alâmetlerini bir arada taşıyan bitki.

HUNSÂİYYET (i. A.). Bir ferdin hem erkek, hem dişi olması. Bitkilerde de olur.

HUNÛT (i. A.). **1.** Mumyalama. («Tahnît» daha çok kullanılır). **2.** Bir ölünün uzun müddet dayanıp çürümemesi için kullanılan eczalar.

HÛR (i. F.). Güneş, şems: **Hûr ü mâh** = Güneş ve ay.

HÛR (i. A.) (Asıl Arapça'da hûrâ» nın cem'i olup gözleri iri ve siyahı pek siyah, beyazı pek beyaz kızlar demektir. Dilimizde müfred gibi ve ekseriya nisbet «î» siyle «hûrî» kullanılır). Cennet'e gideceklere vâdedilen pek güzel kızların beheri, hûri. **Hûr-il-ayn** = İri gözlerinin siyahı pek siyah ve beyazı pek beyaz kızlar veya periler.

HURA (i. İng.). Bazı Batılı milletlerin «yaşa!» mânâsında kullandıkları alkış sesi.

HURAC (i. A. tıp «hurûc» dan). Bedenin çeşitli yerlerinde çıkan çıban.

HURADA (i.). Yıpranarak işe yaramaz hâle gelmiş.

HURÂFÂT (i. A. c.) (m. hurâfe). Bâtıl inanışlar.

HURÂFE (i. A.) (c. hurâfât). Bâtıl inanış.

HÛRÂN (i. F. c.) (m. hâr). İri gözlü; aslı güzel Cennet kızları.

HURÇ bk. Harç.

HURÇ (i. A.). Meşin veya kilimden büyük heybe.

HURD (i. F.). Küçük, ufak. **Hurdahâş, hurd mürd** = Parça parça: Aynayı bir yumrukla hurdahâş etti. **Hurd-sâl** = Küçük yaşta, Ar. sagıyr-üs-sinn.

HURDA (i. F.). **1.** Ufak şey, ufak parça, Fars. rîze: Bakır hurdaları. **2.** İnce, hassas, dakîk mânâ, nükte, gizli mânâ Ar. mazmûn. **3.** Ufak ve kırıntıdan ibaret olan: Hurda inci. **4.** Pek ince ve küçük: Hurda yazı.

HURDABÎN (i. F.). Küçük şeyleri gösteren, mikroskop.

HURDABÎNÂNE (i. F.). İnceden inceye, pek ince ve derin: Hurdabînâne tetkik etti.

HURDABÎNÎ (i. F.). Hurdabinle (mikroskopla) görülebilecek kadar küçük (Arapça olamıyacağından müennesinde «hurdabîniyye» demek yanlıştır).

HURDACI (i.). Ufak tefek şeyler veya eski demir âletler ve şeyler satan adam, hırdavatçı.

HURDACILIK (i.). Hırdavat satan adamın işi, hal ve sıfatı.

HURDAHAŞ (i. F.). İşe yaramayacak şekilde kırılıp parçalanmış, paramparça.

HURDALANMAK (f.). Ufalmak, parça parça olmak.

HURDEBÎN (i. F.). Mikroskop. bk. hurdabîn.

HURDE-ÇÎN (i. F. hurde = kırıntı, çîden = toplamak). Kırıntı toplayan, dökülen kırıntıları toplayan fakir.

HURDE-DÂN (i. F. hurde = küçük, ince; dânisten = bilmek). Nükte ve incelikleri anlayan, bilen.

HURDE-FÜRÛŞ (i. F. hurde = ufak tefek şeyler, fürûhten = satmak). Ufak tefek şeyler satan kimse.

HURDE-GÎR (i. F. hurde = mec. mazmun, gizli mânâ, giriften = tutmak). Sözün içinde gizli mânâyı arayarak itiraz eden.

HÛRÎ (i. A. F. c.). **1.** Cennet kızı. **2.** mec. Çok güzel (kadın).

HÛRİYYE (i. A.). Hûrî gibi, hûrîye ait.

HURMA (i. F.). **1.** Bir sıcak iklim meyvesi. **2.** Hurma şeklinde hamur tatlısı. **Hurma ağacı** = Bu meyveyi veren ağaç, Ar. nahl. **Hurma dorusu** = Hurmanın rengini andırır at donu. **Trabzon hurması** =

Çok çekirdekli, hamı ağız buruşturur bir meyve ve bunu veren ağaç.

HURMALAR (i. botanik). Birçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi hurma ağacıdır.

HURRA bk. Hura.

HURREM (i. F.). Şen, sevinçli, gönül açıcı.

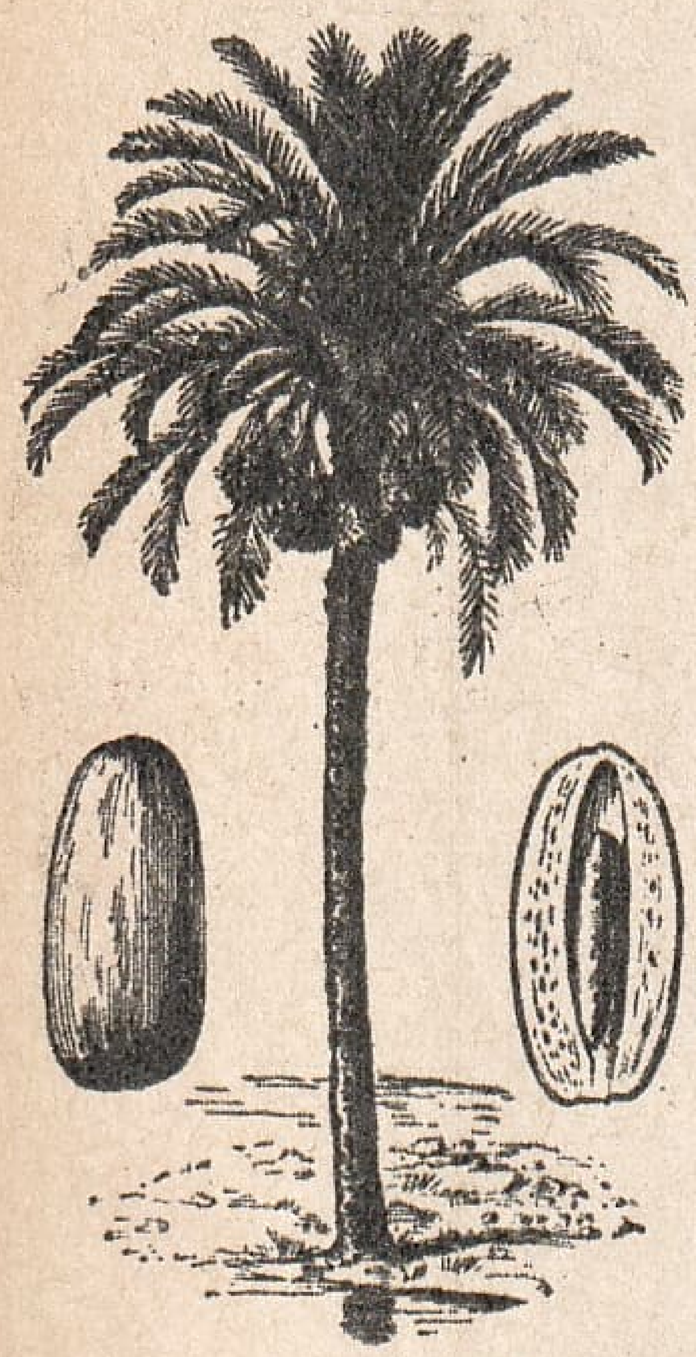

Hurma

HURREM-GÂH, GEH (i. F.). Şen ve gönül açan yer.

HURREMÎ (i. F.). Sevinç, sevinçli olma.

HURSEND bk. Hursende.

HURSENDE (i. F.). Kanaatkâr, kanaat eden.

HURŞÎD (i. F.). Güneş, Ar. şems.

HURÛB (i. A. c.) (m. harb). Harpler, savaşlar. bk. Harb.

HURÛC (i. A.). Çıkma, dışarı çıkma: **Hurûc etti** = Çıktı.

HURUÇ bk. Hurûc.

HURÛF (i. A. c.) (çokluğunun çokluğu hurûfât) (m. harf). Harfler. bk. Harf.

HURÛFÂT (i. A. c.) («harf» in çokluğunun çokluğudur). Kurşundan dökülmüş baskı harfleri: Küçük, büyük, italik, batone hurufat. **Hurufat basması** = Tipografya. Zıddı: Taşbasması, litografya.

HURÛFÎLİK (i. A. T.). Kur'ân'daki harflerden mânâlar ve hükümler çıkaran bir tasavvuf kolu, Ar. hurûfiyye.

HURÛŞ (i. F.). Şamata, gürültü, bağırma, telâş: Cûş u hurûş.

HURÛŞÂN (i.). Bağırıp şamata eden veya ederek, telâşlı.

HUSAMÂ (i. A. c.) (m. hısm) (dilimizde kullanılmamıştır; «husûm» yerine «hasm» ın cem'i gibi kullanılmıştır). bk. Hasım.

HUSR (i. A. tıp). **1.** Peklik, Ar. inkıbaz. **2.** İdrar tutulması, Ar. ihtibâs. bk. Hüsran.

HUSREV (i. F.). Hükümdar, şah.

HUSREVÂNE (i. F.). Şâhâne.

HUSSÂD (i. A. c.) (m. hâsid). Haset edenler, kıskananlar.

HUSÛF (i. A.). Ayın tutulması: **Husûf-i küllî** = Ayın tam tutulması. **Husûf-i cüz'î** = Ayın kısmen tutulması. **Husûf vâki olmak** = Ay tutulmak. Güneşinkine «küsûf» derler.

HUSÛL (i. A.). Vücuda gelme, peyda olma: Husûl bulmak, husûle gelmek.

HUSÛL-PEZÎR (i. F., Ar. husûl = peydâ olma. F. pezîreften = kabûl etme). **1.** **Kabil-i husûl** = Husûlü mümkün, hâsıl olabilir. **2.** Husûl bulmuş, hâsıl olmuş: **Husûl-pezîr oldu** = Gerçekleşti, hâsıl oldu.

HUSÛM (i. A. c.) (m. hasm). bk. Hasım.

HUSÛMET (i. A.). Hasımlık, düşmanlık, Ar. adâvet: Husûmetini saklayıp yalandan dostluk gösteriyor. **İlân-ı husûmet** = İki devlet arasında savaş ilânı, Osm. îlân-ı harb.

HUSÛN (i. A. c.) (m. hısn). Hısnlar, kaleler. bk. Hısn.

HUSÛS (i. A.) (c. husûsât). **1.** Hâs ve mahsûs olma, zıddı: umum; husûsiyet, bir şahıs veya şeye ait: Umumdan husûsa geçelim. **2.** İş, madde, keyfiyet: Bu hususta; (cem'i bu mânâ ile kullanılır). **3.** Eskiden mahkemeye gidemeyen adamın ikrar, takrir veya şehâdetini dinlemek üzere kendi isteğiyle mahkemeden evine gönderilen heyet: Husûs gönderildi; husûs getirdi (bu mânâ bugün terkedilmiştir). **Bâ-husûs, alel-husûs, husûsiyle** = Hele, hepsinden fazla, bilhassa.

HUSÛSAN (i. A.). **1.** Husûsî olarak, bilhassa, hasseten, ayrıca. **2.** Hele, alelhusûs.

HUSÛSÂT (i. A. c.) (m. husûs). Husûslar. bk. Husûs.

HUSÛSÎ (i. A.) (mü. husûsiyye). **1.** Umuma ait olmayıp bir şahıs ve şeye veya bir hey'ete ait olan: Bu konferans umumî olmayıp husûsî olduğundan yalnız dâvetliler girebilir. **2.** Zâtî, şahsî, resmî göreve ait olmayıp şahsa ve zâta ait olan: Hususî bir mektup yazıyorum.

HUSUSİYET (aslı: **HUSÛSIYYET**) (i. A.). **1.** Hususîlik, umumî olmayıp hususî olan şeyin hal ve sıfatı: Bu yazının maksadı hususiyetinden bellidir. **2.** Bir adamın şahıs ve zâtına ait ve bağlı olma, mensubiyet: O zâta eskiden hususiyetim vardır. **3.** Birine mahsus olma, ayrıca bir halde bulunma: **O adamın husûsıyyet-i ahvâli vardır** = Kendine mahsus hal ve tavrı vardır.

HUSUSİYLE (i. A. T.). Bilhassa.

HUSÛSİYYÂT (i. A. c.) (m. husûsî). Husûsî hayata ait şeyler.

HUSYE (i. A.) (tes. husyeteyn). Haya.

HÛŞ (i. F. «guş» tan). Bir çeşit ağaç.

HÛŞ (i. F.). Akıl, şuur, anlayış: **Gûş-i hûş** = Akıl kulağı. **Bî-hûş** (halk dilinde: **bir hoş**) = **1.** Akılsız, ahmak. **2.** Kendinden geçmiş, baygın.

HÛŞENK (i. F.). Akıl, anlayış, kavrayış.

HUŞK (k ince okunur) (i. F.). Kuru, yâbis.

HUŞK-CÂN (i. F.). Kuru, sevimsiz tabiatli, câhil, nâdan, kalın kafalı.

HUŞK-LEB (i. F. A.). Dudağı kurumuş, susamış.

HUŞK-SÂL (i. F.). Kuraklık ve kıtlık yılı.

HUŞK-SER (i. F. A.). Beyinsiz, akılsız, deli.

HÛŞ-MEND (i. F.). Akıllı.

HÛŞ-MENDÂN (i. F. c.) (m. hûşmend). Akıllılar.

HÛŞ-MENDÎ (i.). Akıllılık.

HÛŞ-RÜBÛDE (i. F.). Aklı kapılmış, aklı başından gitmiş.

HUŞÛ (i. A.). Tevâzu, gönül alçaklığı.

HUŞÛNET (i. A.). Sertlik, katılık, dürüştlük: **Huşûnet-i tab'** = Tabiat sertliği.

HÛŞ-YÂR (i. F.). Akıllı.

HÛŞ-YÂRÎ (i.). Akıllılık.

HÛT (i. A.). Büyük balık. (astronomi) **Burc-i Hût** = 12 burçtan biri, Balık Burcu ki, güneş bu burca şubat ayında girer.

HUTBE (i. A.). **1.** Cuma ve bayram namazlarında hatîblerin okudukları âyet ve hadîslerle süslü dinî nutuk ki, 1924'e kadar Halîfe'nin ismini ve duasını da içine alırdı. **Kendi namına hutbe okutmak** = Ortaçağ İslâm devletlerinde mâdenî para basmak gibi saltanat ve istiklâl alâmetlerindendi. **2.** Kitabın veya bir nutuk ve makalenin başındaki süslü ve mensur ön söz: Kitabına güzel bir hutbe yazmıştır; kitabının hutbesini başkasına yazdırdı (bu mânâ bugün kullanılmıyor).

HUTEBÂ (i. A. c.) (m. hatîb). Hatîbler. bk. Hatîb.

HUTÛB (i. A. c.) (m. hatb). İşler, meseleler.

HUTÛR (i. A.). Hatıra gelme: Hatırıma: Zihnime hutûr etti.

HUTÛT (i. A. c.) (m. hat). Hatlar, çizgiler. bk. Hat.

HUVEYN (i. A. «hayvân» dan itas.) (c. huveynât). Gözle görünmez küçük hayvan, mikrop.

HUVEYNÂT (i. A. c.) (m. huveyn). Gözle görünemeyecek kadar küçük olan hayvancıklar, mikroplar. bk. Huveyn.

HUVEYSAL (i. A. «vasala» dan itas.) (c. huveysalat) (tıp). Cild altında olan bir takım kabarcıklar.

HUVEYZA (i. A. «heyve» den itas) (tıp). Koleraya benzer salgın ishal, küçük kolera, Fr. chlérine.

HUY (i. F.). Bağırıp çağırma, şamatâ, nâra: **Hây-ü-hûy** = Gürültü patırtı.

HUY (ve nâdiren **HÛ**) (i. F.). **1.** Hilkat, yaratılış, mizaç, karakter, tabiat, cibilliyet: Can çıkar, huy çıkmaz. **2.** Âdet, alışkanlık: Filân şeyi huy etmiştir. **3.** Kötü alışkanlık: Huylu.

HUYLANMAK (f.). **1.** Kötü huy peydâ etmek, hırçın olmak. **2.** Darılmak, gücenmek, münfail olup hiddet etmek: Bu sözden huylanır.

HUYLU (i.). Kötü huy ve âdeti olan, hırçın: Huylu adam, at.

HUYSUZ (i.). İyi huyu olmayan, kötü huylu, hırçın.

HUYSUZLUK (i.). Kötü huy, hırçınlık.

HUYÛL (i. A. c.). (m. hayl). bk. Hayl.

HUZ (f. A. ahz'den). Ahz masdarından emir: Al.

HÛZÎ (i. A. musiki). Türk musikisinde şimdi kullanılmayan bir mürekkep makam.

HUZME (i. A.). Demet: **Şua huzmesi** = Işın demeti.

HUZÛ (i. A.). Tevâzû, huşû.

HUZÛR (i. A.) **1.** Hazır olma, mevcut bulunma, gıyab zıddı: Sizin mecliste huzûrunuz elzemdir. **2.** Ön, Fars. pîşgâh: Filânın huzûruna çıktı; huzûruna kimseyi kabûl etmiyor; huzûrunuzda terbiyesizlik etti. **3.** Rahat, Fars. âsâyiş, âsûdegî, ârâm: Büyük rahat ve huzûr ile; huzûr-i kalb ile. **4.** Padişah tarafından kabûl: Huzurdadır; huzûra çıktı (nezaketen ve saygı mübalâğası olarak başka büyükler hakkında da kullanılır: Huzûrunuzda bulunmakla bahtiyârım). **Huzûr dersi** = Osmanoğulları devrinde Ramazanda padişah huzurunda verilen din dersi ve ilmî münakaşa. **Hâşâ huzurdan** = Huzurunuzdan uzak olsun (çirkin ve açık bir söz söylenmesine mecburiyet elverdiğinde saygı ve nezaket maksadıyle kullanılır).

HUZÛZ (i. A. c. ve bunun cem'i: huzûzât) (m. hazz). Hazlar, zevkler. bk. Haz.

HUZÛZÂT (i. A.) (c. huzûz). Hazlar, zevkler.

HUZZÂN (i. A. c.) (m. hâzin). Hazîne muhâfızları, hazînedarlar.

HUZZÂR (i. A. c.) (m. hâzır). Hazır olanlar, hazır bulunanlar. bk. Hazır.

HÜBEL (i. A.). Kureyşliler'in en büyük putu.

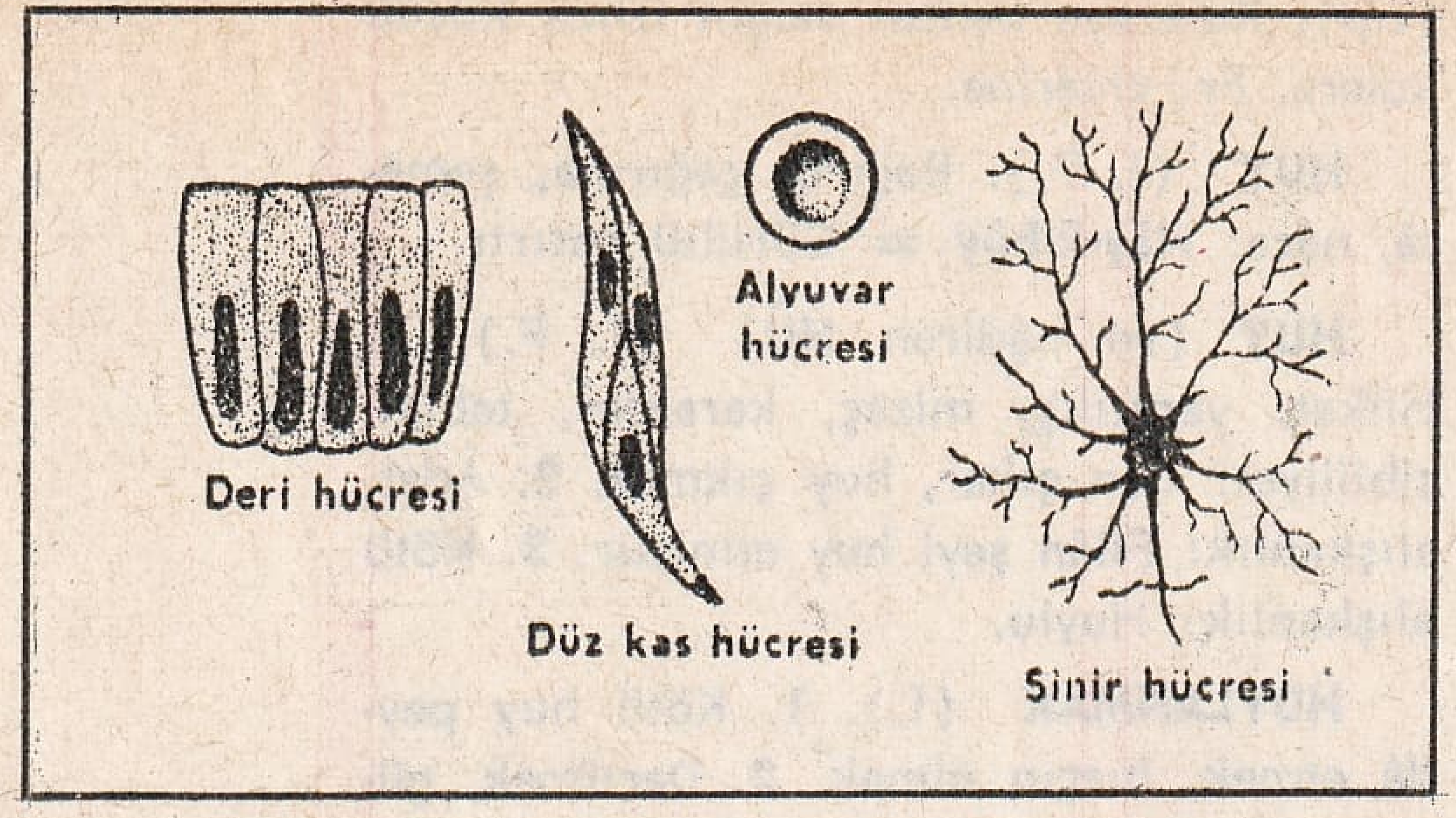

Çeşitli hücreler

HÜBÛB (i. A.). Esme: **Hübûb-i rîh** = Rüzgârın esmesi.

HÜBÛT (i. A.). Aşağıya inme, düşme. **Hübût-i Âdem** = Hazret-i Âdem'in Cennet'ten dünyaya inmesi.

HÜCCET bk. Huccet.

HÜCEC (i. A. c.) (m. hüccet). Hüccetler, deliller. bk. Hucac.

HÜCERÂT (i. A. c.) (m. hücre). Hücreler, gözler, odacıklar. Ağıllar. **Sûre-i Hücerât** = Kur'ân'ın kırk dokuzuncu sûresi.

HÜCESTE (i. F.). Uğurlu, mübarek, mes'ud: **Hüceste-fâl, hüceste-tâlî** = Fâl ve bahtı mes'ud ve mübarek. bk. huceste.

HÜCEYRÂT (i. A. c.) (m. hüceyre). Küçük delikler ve oyuklar.

HÜCEYRE (i. A. «hücre» den itas.) (c. hüceyrât) (anatomi). Küçük delik ve oyuk.

HÜCNET (i. A.). Kusur, ayıp (söz ve dil hakkında kullanılır).

HÜCR (i. A.). Kucak, Fars. âguuş.

HÜCRE (i. A.) (c. hücerât). **1.** Küçük oda, odacık. **2.** Tekkelerde dervişlere mahsus odaların beheri. **3.** Tiyatro, hamam vesair umumî yerlerde ayrıca oturmak isteyenlere mahsus küçük oda, loca. **4.** Eski tarzda odaların kapı tarafında kanatsız küçük dolap ki bardak vesaire koymaya mahsustu. **5.** (anatomi) Dokular içinde arı gömeci şeklinde bitki ve hayvan dokularını meydana getiren unsurların her biri. Her hücre bir zar içindeki çekirdek ve protoplazma'dan ibarettir. Kemik hücresi, sinir hücresi.

HÜCREVÎ (i. A. «hücre» den imen.) (mü. hücreviyye) (anatomi). Ufak hücreleri ve oyukçukları olan. Fr. cellulaire.

HÜCRE YUTARLIĞI (i. biyoloji). Vücuda giren mikropların, yutucu hücreler tarafından yutulup yok edilmesi hâdisesi (fagositoz).

HÜCÛ (i. Az.). Az uyuma, uykusuzluk, uyanık durma.

HÜCÛD bk. Hücû.

HÜCUM (HÜCÛM) (i. A.). **1.** Saldırma, üstüne yürüme, birden koşma. Üşüşme, Ar. savlet: Köpek üzerimize hücum etti; arılar bize hücum ettiler. **2.** (askerlik). Savaşarak düşmanın üzerine saldırma, basma: Kaleden hücumla çıktılar: Süvarilerin piyade üzerine hücumu. **3.** (tıp) Vücudun bir yerine kan vesaire birikmesi.

HÜDÂ (i. A.). **1.** Doğru yol, Fars. râh-ı rast. **2.** Hak dini, İslâm dini.

HÜDÂ bk. Hudâ.

HÜDÂYÎ (i. A. F. hüdâ = hidâyet'ten). Doğru yola girmiş, hidâyete erişmiş.

HÜDB (i. A.) (c. ehdâb). Kirpik, müjgân.

HÜDDÂM (i. A. c) (m. hâdim). **1.** Hâdimler, hizmet edenler. **2.** Cinci hocaların toplayıp gûyâ kendilerine hizmet ettirdikleri cinlere de denir: Hüddâmlı hoca. bk. Hâdim.

HÜDHÜD (i. A.). Çavuşkuşu.

HÜKEMÂ (i. A. c.) (m. hakîm). Hakîmler, bilgeler. bk. Hakîm.

HÜKKÂM (i. A. c.) (m. hâkim). Hâkimler, yargıçlar. bk. Hâkim.

HÜKM bk. Hüküm.

HÜKMEN (i. A.). Hüküm yoluyla hükmünde ve değerinde olarak: Teyze hükmen annedir, anne hükmündedir.

HÜKMETMEK bk. Hüküm.

HÜKMÎ (i. A.). Hükümle ilgili. **Hükmî şahsiyet** = Hukuk bakımından kendisini meydana getiren varlıkların üstünde sayılan şahsiyet, varlık.

HÜKÜM (aslı: **HÜKM**) (i. A.) (c. ahkâm). **1.** Hâkimlik, hükûmet, âmirlik: Filânın hükmü geçer, filânın hükmü altındadır. **2.** Emir, irade, kumanda: Hükmetmek; hükmü geçmek; hükmü nâfiz olmak; filânın hükmüyle hareket ediyor. **3.** Karar; bir dâva veya meseleyi dinleyip iyice tahkik ve muhakeme ettikten sonra verilen katî karar ve netice, kanun icabının ortaya çıkması: Hüküm vermek; mahkemenin hükmü; beş sene müddetle hapsine hükmolundu. **4.** Kuvvet, ehemmiyet, nüfuz: Onun Makam, mesâbe. Kayınpeder de baba hükmünü icra ediyor; kışın hükmü geçti. **6.** Makam, mesâbe. Kayınpeder de baba hükmündedir. **7.** İktizâ, icap, gerek: Kanun hükmünce; zarafet kaidesi hükmünce. **Hükmü olmak** = Kuvvetli ve nüfuzlu olmak. **Hükmünde olmak** = Değerinde bulunmak. **Hüküm sürmek** = **1.** Hâkim olmak, hükûmet etmek. **2.** Cârî olmak. **Hükmü geçmek** = **1.** Emri nüfuzlu ve cârî olmak. **2.** Kuvvet ve tesiri geçmek. c. **1.** Emirler, irâde-

ler: Ahkâm-ı İlâhiyye. **2.** Nizamlar, kanunlar: Adlî ahkâm, ahkâm-ı dîniyye. **3.** Yıldızlardan başka tabiî ve semâî alâmetlerden çıkarılmak istenilen mânâlar, Ar. istihrâcât, gaipten haber vermeler: Ahkâm çıkarmak: Müneccimlerin ahkâmı. mec. Garip ve gülünç hükümler: Ahkâm kurmak.

HÜKÜMDAR (HÜKÜM-DÂR) (i. F., Ar. hükm = emir, hükûmet, Fars. dâşten = mâlik olmak) (c. hükümdârân). Hüküm ve emir sahibi olan kral, melik, şah, padişah: Osmanlı hükümdarı, Avrupa hükümdârânı.

HÜKÜM-DÂRÂNE (i.). Hükümdara mahsus veya lâyık bir hal ve şekilde: Hükümdârâne azametle; hükümdârâne hareket ediyor.

HÜKÜM-DÂRÎ (i. F. A.). **1.** Hükümdara mensup ve ait: **Bâ-emr-i hükümdârî** = Hükümdara ait emirle, hükümdar emriyle. **2.** Hükümdarlık: İcrâ-yı hükümdârî.

HÜKÛMET (i. A.). **1.** Bir memleketi idare etme: Beş sene hükûmet sürdü, icrâ-yı hükûmet etti. **2.** Bir memlekette hüküm süren ve onu idare eden hey'et, devlet: Fransa, Hindistan hükûmeti. **3.** İdare usûlü: Demokrat hükûmet. **4.** İdare heyeti: Hükûmete müracaat etmek; hükûmet konağı. **Hükûmet-i merkeziyye** = Başkentte toplanan hükûmet kudreti. **Hükûmet-i mahalliyye** = Vilâyetlerde hükûmeti temsil eden kuvvetler. **Hükûmet konağı** = Hükûmet dairelerine mahsus bina.

HÜKÜM-FERMÂ (i. A. F.). Hüküm süren.

HÜKÜMLÜ (i.). **1.** Bir hüküm ve emri bildiren: Hükümlü bir tahrirat. **2.** Mahkemece hüküm giymiş kimse.

HÜKÜMNÂME (i. F.). Bir mahkeme ve heyetin hüküm ve kararını hâvî vesika, hükmü hâvi kâğıt.

HÜKÜMRÂN (i. F., Ar. hükm = hükûmet, Fars. rânden = sürmek). Hüküm ve saltanat süren, hâkim, hükümdar.

HÜKÜMRÂNÎ (i. F.). Hüküm süren kimseye ait. Hüküm sürme, hükümdarlık. **Hukuk-ı hükümrânî** = Hükümranlık hakları, Fr. suzeraineté denilen siyasî terim.

HÜKÜMRANLIK (i.). **1.** Hükümran olma. **2.** Hâkimiyet.

HÜKÜMSÜZ (i.). Hüküm, kuvvet ve tesiri olmayan, Osm. keen-lem-yekün olan: Feshedilmiş kanunlar hükümsüzdür.

HÜLÂM (i. A. kimya). Jelâtin. Elmasiye gibi donmuş madde ki, başlıca etten çıkar, Fr. gélatine.

HÜLLE bk. Hulle.

HÜLM (i. A.) (c. ahlâm). **1.** Rüya, düş, Osm. âlem-i mânâ. **2.** Rüyada gusle muhtaç olma, düş azma, Ar. ihtilâm.

HÜLV (i. F., âlû = erik'ten galat). Kızmemesi denilen şeftalinin bir çeşidi.

HÜLYA, HULYÂ (i. Yunanca'dan Arapça'laştırılmış: mâlihulya ve kısaca hülya). Kuruntu, Ar. hayâlât.

HÜMÂ (i). Cennetkuşu, devletkuşu. mec. Saadet, kutluluk, saltanat. **Hümâ-pervâz** = Yükseklerde uçan ve mecâzen yüksek himmetli (eski Yunanlılar'ın phénix dedikleri kuşa da Doğu'da hümâ deniyor).

HÜMÂM (i. A. «hem» den smüş.) (c. hümmâm). Himmet sahibi, yüksek himmetli, bir işe çalışıp gayret eden adam.

HÜMANSİT (i. L. Fr.). Hümanizm görüş ve felsefesini tutan şahıs, yahut o görüşe uygun düşünce, davranış.

HÜMANİZM (i. L. Fr.). **1.** Ortaçağın iskolastik düşünüşüne karşı Eski Yunan ve Lâtin kültürünü en yüksek kültür örneği olarak alan felsefe, bilim ve sanat görüşü. **2.** (felsefe) İnsanlık sevgisini en yüksek gaye sayan doktrin.

HÜMÂ-PÂYE (i. F.). Çok yüksek dereceli.

HÜMÂ-PERVÂZ (i. F.). Hümâ gibi yükseklerde uçan. mec. Yüksek himmetli.

HÜMÂ-SÂYE (i. F.). Hümâ gölgeli, gölgesi saadet ve saltanat veren.

HÜMÂY bk. Hümâ.

HÜMÂYÛN (i. F. musiki). Türk musikisinin 13 basit makamından biri, dügâh (lâ) perdesinde kalır.

HÜMÂYÛN (i. F.) **1.** Kuvvetli, saadetli, Fars. huceste, mübarek: Tâlî-i hümâyûn. **2.** Devlet ve saltanat sahibi olan padişaha ait, şâhâne, mülükâne, sultânî: **Saray-i hümâyûn** = Padişah sarayı. **Enderûn-i hümâyûn** = Eski Osmanlı saray üniversitesi. **Âmedî-i dîvân-ı hümâyûn** = Bâbıâlî'nin dîvân-ı hümâyûnla olan yazışmalarına mahsus daire. **Dîvân-ı hümâyûn kalemi** = Bâbıâlî'de muahedelerin, fermanların, beratların kayıt ve zaptına memur daire. **Hatt-ı hümâyûn** = Osmanlı padişahının el yazısı ile yazılmış en yüksek derecede ferman. Gülhane hatt-ı hümâyûnu; Bâbıâlî'de hatt-ı hümâyûn okundu. **Ordu-yı hümâyûn** = Osmanlı impaartorluk ordusu. **Donanmay-ı hümâyûn** = Osmanlı imparatorluk donanması. **Nâme-i hümâyûn** = Osmanlı padişahının diğer hükümdarlara gönderdiği mektup.

HÜMMÂ bk. Hummâ.

HÜMÛM (i. A. c.) (m. hemm). bk. Hemm.

HÜMÛMET (i. A.). Fazla ihtiyarlık.

HÜNER (i.). **1.** Bilme, bilgi, mârifet, mâlûmat: O da bir hünerdir. **2.** Ustalık, ihtisas, maharet: Bunu yapmak için hüner ister; bu işte çok hüner vardır. **3.** İlim, fen, bilgi: İlim ve hüner tahsili. **4.** İnce ve güzel san'atlar: Hüner sahipleri.

HÜNERLİ (i.). **1.** İlim ve mârifeti veya ihtisas, mahareti olan: Hünerli adamdır. **2.** Sanat ve maharetle yapılmış, süslü: Pek hünerli bir resim.

HÜNER-MEND (i. F.) (c. hünermendân). Hüner sahibi.

HÜNERSİZ (i.). **1.** İlim, mârifet, ihtisas ve mahareti olmayan: Hünersiz adam. **2.** Sanat ve maharetle yapılmamış, sanatsız: Hünersiz bir yapıdır.

HÜNER-VER (i. F.) (c. hüver-verân). Hüner, mârifet ve ihtısas sahibi: Hünermend, hüner-ver bir adamdır; zamanın hünerverlerinden bir zât.

HÜNGÜR (aslı: **ÜNGÜR**) (i. ses taklidi). Sesle, hıçkıra hıçkıra, hüngür hüngür ağlamak.

HÜNGÜRDEMEK (f.). Hüngür hüngür ağlamak, sesle bir çeşit asabî halecanla ağlamak.

HÜNGÜRTÜ (i. ses taklidi). Hüngür derken çıkan ses.

HÜNKÂR (aslı: **HÛNKÂR**) (i.) («Hudâvendigâr» dan hafifletilmiş). **1.** Osmanlı hükümdar, padişah ve sultanı. **2.** Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin unvanlarından.

HÜNNAP (i.). Çanakyapraklı ikiçeneklilerden bir ağaç ve bunun kırmızı kabuklu sert çekirdekli meyvesi (zizyphus iniubar).

HÜNNAPGİLLER (i. botanik). Ayrıtaçyapraklı ikiçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi hünnap'tır.

HÜNSA (i.). Erkeklik ve dişilik organları aynı fertte bulunan.

HÜNÛD (i. A. c.) (m. Hindî) (Hindli). Hindliler. bk. Hindî.

HÜR (i. A.) (c. ahrâr). Köle ve esir olmayan, kendi benliğine sahip ve istediği hareketi yapmakta serbest olan, Fars. âzâd.

HÜRLE (i.). Burgan cinsinden hububat çeşidi.

HÜRMET (i. A.). **1.** Şeref, haysiyet: Bu mübarek günün hürmetine. **2.** Saygı, riayet, itibar, ikram, îzâz: Misafire hürmet etmek şarttır. **3.** Bir şeyin şer'an harâm olması, haramlığı: Şarabın hürmeti.

HÜRMETEN (i. A.). Hürmet olsun diye, saygı ve ikram maksadıyle: Kendisine hürmeten ayağa kalktılar.

HÜRMETKÂR (i. A. F.). Saygılı.

HÜRMET-KÂRÂNE (i. A. F.). Saygılı bir şekilde.

HÜRMETLİ, HÜRMETLÛ (i.). **1.** Şeref, haysiyet ve itibar sahibi, saygıya değer. **2.** mec. Büyük, okkalı. **3.** Osmanlılar'ca Hıristiyan piskopos ve metropolidlere verilen resmî unvandır: Selânik Rum metropolidi hürmetlû falanca efendi.

HÜRMETLİCE (i.). Küçümsenmiyecek büyüklükte, oldukça büyük, okkalıca.

HÜRMETSİZLİK (i.). Saygısızlık, riayetsizlik, hürmet ve itibar etmeyiş: Bizim âdetimizce büyüklerin yanında fazla konuşmak hürmetsizlik sayılır.

HÜRMÜZ, HÜRMÜZD (i. F.). Eski İranlılar'ın ibadet ettikleri iki mâbuttan iyilik ilâhı sandıkları kuvvet.

HÜRMÜZD (i. F.) **1.** bk. Hürmüz. **2.** Basra Körfezi'nde Hürmüz Boğazı civarında çıkan ak inci.

HÜRRE (i. A.). Hür kadın, câriye veya esir olmıyan kadın.

HÜRREM (i. F.). **1.** Sevinçli. **2.** Gönül açıcı. bk. Hurrem.

HÜRRİYET (HÜRRİYYET) (i. A.). Esir ve köle olmayıp tamamen hür ve müstakil olma, âzâdlık: **Hürriyyet-i şahsiyye** = Şahıs hürriyeti. **Hürriyyet-i mezhebiyye** = Mezhep hürriyeti.

HÜRYA, HURYA (i. İng.). Hep birden den ve patırdı ile.

HÜSEYNÎ (i. A. musiki). Türk musikisinin 13 basit makamından biri. Dügâh (lâ) perdesinde kalır.

HÜSEYNÎ-AŞÎRÂN (i. A. musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

HÜSEYNÎ BEŞLİSİ (i. A. T. musiki). Türk musikisinde basit makamları teşkile yarıyan 6 çeşit beşliden biri.

HÜSEYNÎ-KÜRDÎ bk. Hüseynî Zemzeme.

HÜSEYNÎ PERDESİ (i. A. T. musiki). Türk musikisinde bir perde adı. Portenin dördüncü aralığına yazılan «mi» notası.

HÜSEYNÎ-ZEMZEME (i. A. musiki). Türk musikisinde kürdî dörtlüsü ile kalan mürekkep makamlardan biri.

HÜSN (i. A.) (c. mehâsin). **1.** Güzellik, Ar. cemâl. **2.** İyilik, makbûl olma. **Hüsn-i ahlâk** = Ahlâk iyiliği ve güzelliği, yüksek ahlâk. Zıddı: **Sû-i ahlâk** = Kötü ahlâk. **Hüsn-i idare** = Güzel idare etme. **Hüsn-i tedbîr** = Güzel tedbir. **Hüsn-i tâbîr** = Müstehcen veya soğuk bir şeyin güzel ve edebe uygun bir tâbirle ifade edilmesi: Mezarburnu yerine Mesarburnu denilmesi gibi. **Hüsn-i teveccüh** = Sevgiyle

karışık övme ve takdir: Hakkımdaki hüsn-i teveccühünüze minnetdârım. **Hüsn-i hâl** = İyi hal. **Hüsn-i hâl sahibi** = İyi ve doğru insan. **Hüsn-i hareket** = İyi hareket, iyi muamelede bulunma, beğenilen tarz ve tavır. **Hüsn-i hitâm** = Hayırlı olarak sona erme. **Hüsn-i hıtâm vermek** = Hayırlısiyle bitirmek. **Hüsn-i hat** = İyi yazı, kaideye uygun yazı yazma: Hüsn-i hat hocası, dersi. **Hüsn-i sûret** = Güzel şekil, suret, Osm. sûret-i hasene. **Hüsn-i zan** = Biri hakkında iyi kanaat besleme, kendisini iyi zannetme: Onun hakkında herkesin hüsn-i zannı vardır. **Hüsn-i kabûl** = İyi kabûl etme, ikram ve saygıyla kabûl ediş: Hüsn-i kabûle mazhar oldu. **Hüsn-i muâmele** = Güzel muamele, iyilikle muamele etme. **Hüsn-i nazar** = Teveccüh, sevgiyle öğüş, samimî şekilde beğenme. **Hüsn vermek** = Güzelleştirmek. **Hüsn-i yûsuf** = Güzel bir çiçek.

HÜSNÂ (i. A.) (mü. hüsniyye) (c. mü. haseniyyât). Güzelliğe ait. (c. mü.) Güzel işler, hayırlar, hayırlı işler.

HÜSNÜHAL (HÜSN-İ HÂL) (i. A.). İyi hal. **Hüsnühal kâğıdı** = Bir kimsenin iyi ve doğru diye tanındığını gösteren ve daha çok muhtarlık, polis, okul gibi resmî yerlerden verilen vesika.

HÜSNÜKABUL (HÜSN-İ KABÛL) (i. A.). İyi karşılayış.

HÜSNÜKURUNTU (Hüsn-i kuruntu şeklinde alay maksadıyle mahsus yapılmış terkip) (i. T.). Bir durumu saflıkla kendi tarafına yorma.

HÜSNÜNİYYET (HÜSN-İ NİYYET) (i. A.). İyi niyet.

HÜSNÜTELÂKKİ (HÜSN-İ TELÂKKİ) (k'lar kalın okunur) (i. A.). İyi karşılama, kabul, iyiye alma.

HÜSNÜYUSUF (HÜSN-İ YÛSUF) (i. A.). Karanfilgillerden güzel çiçekler açan bir süs bitkisi, Fr. bychnide.

HÜSRAN (i. A.). **1.** Ziyan, zarar. **2.** Yokluk acısı.

HÜŞYÂR (i. F.). Akıllı, düşünceli.

HÜVÂL (i.). Kundura kalıbının yukarısını genişletmek için kullanılan takoz.

HÜVE (i. A.) (mü. hiye) (tes. hümâ) (c. him). O, ol: **Kemâ hüve hakka** = Hakkı olduğu gibi, hakkıyle. **Hüvesi hüvesine** = Tıpkı tıpkısına, tamamiyle uygun ve muvafık olarak.

HÜVEYDÂ (i. F.). Belli, âşikâr, Ar. belirli, açık: Bu işin böyle olduğu hüveydâdır.

HÜVİYET (HÜVİYYET) (i. A.) (Osmanlıların yaptığı Ar. kelimelerdendir). **1.** Mahiyet, gerçek. **2.** (hukuk) Bir adamın aranılan veya olmak iddiasında bulunduğu şahıs, olması, hüviyetini isbat edemedi; tutulan adamın hüviyeti daha gerçekleşmedi.

HÜZÂL (i. A. tıp). Arıklık, lâgarlık, zayıflık.

HÜZN, HÜZÜN (i. A.) (c. ahzân). Keder, gam, acı: Bu hava, bu ses insana hüzün veriyor.

HÜZN-ÂMÎZ (i. F., Ar. hüzn = gam, Fars. âmîhten = karıştırmak). Hüzün veren, hüzünlü. bk. Hüzn-engîz.

HÜZN-ÂVER (i. F., Ar. hüzn = Gam, Fars. âverden = getirmek). Hüzün veren. bk. Hüzn-engîz.

HÜZN-EFZÂ (i. F., Ar. hüzn = Keder, Fars. efzâyîden = arttırmak). Hüzün veren. bk. Hüzn-engîz.

HÜZN-ENGÎZ (i. F., Ar. hüzn = Gam, Fars. engîhten = koparmak). Hüzün veren, hüzün getiren: Hüzn-âmîz bir manzara, hüzn-âver bir hal, hüzn-engîz bir âhenk, hüzn-efzâ bir hikâye.

HÜZÜN bk. Hüzn.

HÜZÜNLENMEK (f.). Hüzün duymak.

HÜZZÂM (i. muhtemelen Ar. musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

HÜZZÂM-I CEDÎD (i. A. F. musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

■

I

Ihlamur

I Türk alfabesinin on birinci harfi, kalın ünlülerin darını gösterir. Bu ses Arapça, Farsça ve hemen bütün Batı dilledinde yoktur. **2.** Büyük harf şekli Romen rakamlarında 1 sayısı.

IBLIK (i.) (kullanılan şekli ımlık). Erkek pilicin enenmişi.

ICIK (i.). İçi, dışı, en ince teferruatı mânâsına bir tekrarda geçer: Icığını, cıcığını çıkardı.

IDHÂK (i. A. «dıhk» den). Güldürme, güldürülme.

IDLÂL (i. A. «dalâl» den). Saptırma, yanlış yola düşürme, doğru yoldan çıkarma; azdırma. **Girîve-i ıdlâl** = Sapıtkanlığın içinden çıkılmaz yolu.

IĞIL (i. ses taklidi). Art arda kullanılarak bir sıvının bol bol ve sesle akmasını tasvir eder: Iğıl ığıl akıyor.

IĞRIB (i. R.). Büyük balık ağı ki, çeşitleri vardır: **Iğrıb çevirmek** = mec. Ustalıkla birden ve büyükçe kâr ve istifade etmek. **Iğrıb kayığı** = Beş çifte balık kayığı.

IH (e.). Deveyi çökertmek için kullanılır sestir. **2.** Yorgunluk ve heyecanla hızlı nefes vermeyi tasvir eder.

IHLAMAK (f.). **1.** Ih diyerek deveyi çökertmek. **2.** Ih diyerek yorgunluk ve heyecanla hızlı nefes vermek.

IHLAMUR (i.). **1.** Kerestesi güzel cilâ almakla marangozlukta kullanılan ve çiçeği haşlanıp terlemek için içilen tanınmış bir ağaç ki, çiçeği güzel kokar. **2.** Ihlamur ağacından yapılmış: Ihlamur bir masa.

IHLAMURGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi ıhlamurdur.

IHLATMAK bk. Ihtırmak.

IHMAK (f.). (deve) Çökmek.

IHN (i. A.). Boyalı sof kumaş. **Ihn-ı menfûş** = Didilmiş kumaş.

IHTIRMAK (f.). (deveyi) Çöktürmek.

IK (i. ses taklidi). İnsanın boğulurken veya boğazı daralmış olduğu halde sıkıntı ile çıkardığı sesi tasvir eder: Ik, vık yapmak.

IKD (i. A.) (c. ukuud). **1.** Gerdanlık: **Ikd-ı gevherîn** = Mücevher gerdanlık. **2.** Dizilmiş mücevher, inci vesaire, dizi, dizilmiş şey: **Ikd-ı süreyyâ** = Ülker yıldızı.

IKIL (i.). İnsan veya hayvanın boğulurcasına ve sıkıntı ile nefes almasını tasvir ederek art arda kullanılır: Ikıl ıkıl nefes alıyordu.

IKINMAK (f.). **1.** Sıkınıp zorla nefes almak. **2.** Şiddetli kasıntı ve akıntı hâlinde veya doğum yaparken kendini zorlama.

IKINTI (i.). Fazla sıkıntısı olan adamın veya doğuracak kadının zorlaması.

IKLAMAK (f.). **1.** Sıkıntı altında zahmetle nefes almak. **2.** Nefes bunalır gibi ağlamak. **3.** Çok zahmet ve meşakkat altında bulunmak, yük altında ezilmek.

IKLATMAK (f.). Zorlayıp sıkarak ık demeye mecbur etmek, baskı altına alıp korkutmak.

IKLIĞ (i. T. musikî). Eski bir Türk çalgısı.

IKLIM IKLIM bk. Tıklım tıklım.

IKŞÎRÂR (i. A.). Ürperme (deri veya kıllar).

ILGAMAK (f.). **1.** (at) Başıboş olarak dörtnala gider gibi koşmak. **2.** (atlar) Koşup her tarafa yayılmak. **3.** Çapul için

atla hücum etmek, at koşturarak her tarafa vurup geçmek.

ILGAR (i.). **1.** Başı boş atın dörtnala koşması. **2.** Ansızın hücum, akın, düşman toprağına çapul için yapılan süvari hücumu. **Ilgar etmek** = Hücum ve akın etmek.

ILGARCI (i.). Çapul için düşman toprağına hücum eden başıbozuk süvari askeri, akıncı.

ILGARLAMAK (f.). Çapul için düşman toprağına akın etmek, akıncılık etmek.

ILGIMSALGIM (i.). Sıcak mevsimde buharın çukurca ovalara yaslanıp uzaktan su gibi görünmesi, serap (İstanbul şivesinde kullanılmamıştır).

ILGIN (i.). Çeşitleri olan bir nevi orman ağacı: **Akılgın** = Başlıca sulak yerlerde hasıl olan ve açık penbe çiçek açan çeşit ki, kudret helvasının iyisi bunun yaprağında hasıl olur. **Acı ılgın** = Acı günlük denilen zamkı veren cinsi.

ILGINCAR (i.). Acı kiraz, yabanî kiraz.

ILGINLIK (i.). Akılgın ormanı koruluğu.

ILICA (i.). Tabiî sıcak su, sıcak maden suyu, kudret hamamı. Yerden kaynayanına kaynarca; üzerinde kubbe ve bina olursa kaplıca denir.

ILICAK (i.). Pek az sıcak, ılıkça.

ILIK (i.). Az sıcak, soğuğu kırılmış, Fars. **Nîm germ** = Ilık su.

ILIKLATMAK (f.). Ilıklanmak. bk. Ilıtmak, ılınmak.

ILIMAK (f.). Ilık olmak, soğuğu kırılmak. Az sıcak kalacak surette soğumak: Su ılıdı.

ILINDIRMAK (f.). Ilıklatmak, ılık yapmak, soğuğu kırıp veya biraz soğutup az sıcak bırakmak.

ILINMAK (f.). Ilık olmak, soğuğu kırılmak, az sıcak kalacak surette soğumak veya az ısınmak.

ILIŞTIRMAK (f.). Ilıkdırmak, az ısıtmak veya az sıcak kalacak surette soğutmak.

ILK (i.). (Doğrusu ırk veya uruk). bk. Irk.

ILKI (i.). Yılkı, başıboş gezen alıştırılmamış at, at sürüsü, hergele (Doğu Türkleri böylelerini etlerini yemek için yetiştirirler). bk. Yılkı.

IMANMAK (f.). (İlâç, tedbir ve çare demek olan «em» veya «eym» den olmak ihtimali vardır). Kayırmak, gözetmek, temin etmek, çaresini bulmak; kendini korumak, kayrılmak.

IMIZGANMAK (**İMİZGENMEK**) (f.) **1.** Uyuklamak, uykulu halden kurtulamamak, ayakta sallanıp durmak. **2.** (ateş) Kararıp sönmüş gibi durmak.

IPMIK (i.). Sapan demirinin ucu.

IR (i. T.). Nağme, ezgi, basit türkü.

IRAK (i. A. musiki) (Irak ülkesinin adından). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

IRAK (i.). Uzakta bulunan, uzak, Ar. baîd, Fars. dûr: Ankara buradan ıraktır, ırak memleketlerde. Uzak, uzakta: Bizden ırak oturuyor. **Üstümüzden ırak** = Bizden uzak olsun. Allah esirgesin!

IRAK (hi. A.). Yakındoğu'da bir ülke. **Ikâk-ı Arab** = Osmanlı devrinde Bağdad ve Basra eyaletleri. **Irâk-ı Acem** = Güneybatı ve orta İran'ın bir kısmına Ortaçağ'da verilen ad.

IRAK DÖRTLÜSÜ (i. A. T. musiki). Türk musikisinde bazı mürekkep makamların sonunda kullanılan bir dörtlü.

IRÂKÎ (ka ile) (hi. A.) (mü. Irakıyye) (c. Irâkıyyûn). Irâk'a ait. Irak ahalisinden. Iraklı.

IRAKLANMAK (f.). Uzağa gitmek, uzak olmak, Osm. tebâüd etmek.

IRAKLAŞMAK (f.). Uzaklaşmak, Osm. tebâüd etmek.

IRAKLAŞTIRMAK (f.). Uzaklaştırmak, Osm. teb'îd etmek.

IRAKLI (hi.). Irak halkından, Irak'ta doğan veya Irak halkının soyundan olan.

IRAKLIK (i.). Uzaklık, ayrılık, mesafe.

IRAK PERDESİ (i. A. T. musiki). Türk musikisinde bir perdenin adı.

IRAKSAK (i. fizik ve matematik) (uyd. k.). Birbirinden gittikçe uzaklaşarak uzanan (ışınlar, çizgiler), Ar. mütebait.

IRAKSAMA (i.) (uyd. k.). **1.** Iraksamak işi. **2.** (fizik ve matematik) Iraksak olma hali.

IRAKSAMAK (f.). Bir şeyin olacağını uzak görmek, olacağını tahmin etmemek.

IRGALAMAK (f.). Yerinden oynatmak, kımıldatmak, sallamak.

IRGALANMAK (f.). Yerinde oynamak, sallanmak, kımıldanmak.

IRGANMAK (f.). Yerinde oynayıp durmak, kımıldanmak, sallanmak.

IRGAT (i. R.). **1.** Rençber, işçi, yapı işçisi. **Irgatbaşı** = Bu işçilerin başı. **2.**

Gemilerde demir zincirini toplamak için ve yapılarda bazı ağır şeyler kaldırmak için zencirlerle çevrilmiş, ufkî bucurgat: Gömme ırgat.

IRIP bk. Iğrıb.

IRK (i.) (aslı uruk, galatı: ılk). Karina, nesil, soy, ırk: **İl ırkları** = Oymaklar, kabîleler.

IRK (i. A.) (c. urûk). **1.** Kök, asıl: **Irku-z-zeheb** = Altınkökü (bitki). **2.** Damar: Urukunda dolaşan kan. **3.** Nesil, sülâle, zürriyet, neseb: Bazı hayvanların ırkı. **4.** Cins, çeşit, dal, şube: Beyaz ırk, sarı ırk. **5.** mec. Duygu: Uruk-ı hamiyyet. **Irkannesaâ** = Kalça siniri adı. Kalça kemiğinden ökçeye kadar uzanan ve uçlarının şiddetli ağrısından doğan çok ıstırap verir bir hastalık, siyatik, Fr. sciatique.

IRKÇI (i.). Kendi ırkını başka ırklardan üstün sayarak başka ırklarla karışmaktan çekinen ve millî birliği ırk temeline bağlamak isteyen.

IRKÇILIK (i.). Irkı esas alan fikir ve siyaset mesleği.

IRKTAŞ (IRKDAŞ) (i.). Aynı ırktan olan.

IRLAMA (i.). Nağme ile okuma, Ar. tegannî (sanat musikimizde kullanılmaz).

IRLAMAK (f.). Şarkı ve türkü söylemek, tegannî etmek, nağme ile okumak (sanat musikimizde kullanılmaz).

IRLAYIŞ (i.). Irlamak işi ve tarzı, tegannî usûlü.

Isırgan

IRMAK (i.). Akar suyun büyüğü, doğrudan doğruya denize döküleni, nehir: Kızılırmak gibi (daha küçüğüne ve bir ırmağa dökülenine «çay», daha küçüğüne «su» ve her vakit akmıyanına «dere» denir. Dere bazen akan küçük suya da denir).

IRZ (i. A.). Namus, iffet, ismet, perde: **Ehl-i ırz** = Namuslu, Ar. afîf. **Irza geçmek** = Cinsî tecavüzde bulunmak. **Irzına dokunmak** = Namusuna tecavüz etmek. **Hetk-i ırz etmek** = Namusunu çiğnemek.

IS (ISS) (i.) (aslı is, î, iye, iyi, idi). **1.** Sahip, mâlik, efendi: **Lutuf ıssı** = Lutuh sahibi, ıssını ağırlayan, itine kemik atar. **2.** Şenlik, bavındırlık. bk. İye, iyelik.

ISDÂR (i. A. «sudur» dan masdar). Çıkarma, çıkarılma.

ISFAHÂN (i. F. musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

ISGARA, IZGARA (i. R.). Çeşitli işlere mahsus ağaç, demir vesaireden kafes, parmaklık, Ar. şebeke: **Mutfak ısgarası** = Külbastı ve balık pişirmeye mahsus külplu demir kafes. **Gemi ısgarası** = Üstünde gemiyi inşâ dip beraber denize indirmeye mahsus büyük kızak. **Temel ısgarası** = Çürük ve bataklık topraklara, üstünde temel tutturmak maksadıyle konulan ağaçlar. **Gezinti ısgarası** = Alt kata aydınlık vermek veya taşların üzerine basılmamak üzere kafes şeklinde döşeme. **Isgara balığı** ve yanlış olarak: **Balık ısgarası** = Isgarada pişmiş balık.

ISI (i.). Sıcaklık.

ISINDIRMAK (f.). Isınmasını sağlamak, alıştırmak.

ISINMAK (f.). **1.** Sıcak hâle gelmek. **2.** Üşümesini gidermek. **3.** mec. Hoşlanır olmak, alışmak.

ISIÖLÇER (i. fizik) (y. k.). Cisimlerin ısınma derecesini ölçmeye yarayan âlet, kalorimetre.

ISIRGAN (i.). Isıran, dişle sıkıp koparan. **Isırgan otu** = Dokununca cildi yakan bir bitki ki, genişçe ve ince bir havla örtülü yaprakları vardır.

ISIRGANGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden, bir bitki familyası. Örnek bitkisi ısırgandır.

ISIRGIN (i). İsilik, hararet kabarcığı.

ISIRICI (i.). Isıran.

ISIRIK (i.). Isırma eseri, diş yarası. mec. Ziyan, zarar.

ISIRILMAK (f.). Isırmak işine konu olmak.

ISIRMAK (f.). Dişle koparmak, dişle tutup sıkmak, dişlemek: **Elmayı ısırdım,** köpek elimi ısırdı. **Avuç ısırmak** = Çok hiddetlenmek. **Parmak ısırmak** = Çok şaşmak, hayrette kalmak. **Göz ısırmak** = Tanır gibi olmak. **Yaka ısırmak** = Yardım ve medet istemek.

ISIRTMAK (f.). Isırmaya sevketmek, köpeklere ısırtmak, köpekleri saldırtmak. **Parmak ısırtmak** = Hayrette bırakmak.

ISITMA (i.). **1.** Isıtmak işi. **2.** (halk dilinde) Sıtma.

ISITMAK (i.). Sıcak hâle getirmek. **Isıtıp ısıtıp önüne koymak** = Eski bir meseleyi sık sık, yeni imiş gibi ileri sürmek.

ISKAÇA (i.). Gemi direğinin ayağı, ayaklığı.

ISKA GEÇMEK (f.). Hedefe rast getirememek, tutturamamak.

ISKALA (i. İ. musiki). Merdiven, ses merdiveni.

ISKALARA (i. İ. denizcilik). **1.** Gemi arması merdiveni. **2.** Savaş gemilerinin sol tarafındaki merasim merdiveni.

ISKAPARMA (i. İ.). Gemiyi toptan kiralama.

ISKARA, IZGARA bk. Isgara.

ISKARÇA (i. İ.). Gemi yüklerinin pek sıkı istif edilmesi.

ISKARLAT (i. İ. scarlato). Has boyalı pek kırmızı ve pek parlak bir cins eski Venedik çuhası.

ISKARMOZ (i. İ.). **1.** Kürek takılmak üzere kayık ve sandalın yan kenarına dikine sokulmuş tahta çivi. **2.** Bir cins küçük balık.

IŞKARSO (i. İ. denizcilik). **1.** Yelkenleri dolduran dik rüzgâr. **2.** Geminin alabildiğine doldurulmak üzere götürü kiralanması.

ISKARTA (i. İ.). **1.** Bazı iskambil oyunlarında kullanılmayıp ayrılan kâğıtlar. **2.** Herhangi bir sebeple değerini kaybetmiş mal. **Iskartaya çıkmak** = Kıymetsiz sayılarak bir kenara atılmak.

ISKAT (i. A.). **1.** Düşürme. **2.** Ölenlerin kılınmamış namazları ve tutulmamış oruçları için verilen sadaka.

ISKATÇI (i.). **1.** Iskat sadakası alan kimse. **2.** Mezarlık dilencisi.

ISKONTO (i. İ.). **1.** Satıcının alıcıya bir malın fiyatından yaptığı indirme. **2.** Vâdesi gelmemiş bir senedin, faiz ve komisyonu düşürülerek kıymetinden eksiğine alınması, kırma. **3.** Böyle bir senedin karşılığından düşülen miktar.

ISKOTA (i. İ.). Büyük yelkenleri kullanmaya yarayan ip.

ISKUNA (i. İng.). İki direkli bir çeşit yelkenli gemi.

ISKUNCA (i. İ.). Top tomarının pöstekisi veya süngeri.

ISKURÇUNA (i. İ.). Bir cins kara kök ki, reçeli olur.

ISLÂH (i. A. «sulh» den masdar) (c. ıslâhât). **1.** İyi bir hâle koyma, iyileştirme, düzeltme: İşlerini ıslâha muvaffak oldu. **2.** Kusur ve eksikliklerini tamamlama, mükemmel hâle koyma: Yargı sisteminin ıslâhı lâzımdır (bu mânâ ile en fazla çokluğu olan ıslâhât kullanılır): Mülkî ıslâhât, askerî ıslâhât, adlî ıslâhât. Rumeli'nin Manastır taraflarında «iyi, hoş» mânâsiyle sıfat gibi kullanılır. **Islâh-ı hâl** = Kendi hâlini iyileştirme: Islâh-ı hâl ederse bir görev alabilir. **Islâh-ı zât-ül-beyn** = Barıştırma, aralarını bulma. **Allah ıslâh eyleye** = Islâha muhtaç olanlar hakkında söylenen duadır.

ISLÂHÂT (i. A. c.) (m. ıslah). Islahlar. bk. Islah.

ISLAH-HÂNE (i. A. F.). Islah evi.

ISLÂH-PEZÎR (i. F., Ar. ıslâh = düzeltme, Fars. pezîriften = kabûl eden). Düzeltme ve tamir kabûl eden, ıslâha kabiliyeti olan, ıslâh edilebilir: Bu hâl ıslâh-pezîr değildir (kabil-i ıslâh daha çok kullanılmıştır). bk. Islâh-pezîr.

ISLAK (i.). Suya batırılmış veya suya dokunmuş, Fars. nemnâk, ter, Ar. râtıb. **Islak karga** = Miskin.

ISLAKLIK (i.). Suya bulaşmış olan şeyin hâli, nemlilik, Ar. tebellül, tartîb: Bu elbisede bir ıslaklık vardır.

ISLAMAK (f.). Islatmak.

ISLANMAK (f.). Suya bulaşmak, nemli olmak, Osm. tebellül ve tarattüb etmek: Elbisem, elim ıslandı.

ISLATILMAK (f.). Islak hâle getirilmek.

ISLATIŞ (i.). Islatmak işi ve tarzı, Ar. tartîb, teblîl. mec. Vuruş, darb, kötek, dayak.

ISLATMAK (f.). Suya batırmak veya üzerine su serpmek, Osm. nem-nâk etmek, teblîl ve tartîb eylemek: Bezi, elleri ıslatmak. mec. Dövmek, dayak atmak.

ISLIK (i.). Işkırıldığı vakit dudaktan çıkan ince ses, Ar. safîr. **Islık çalmak** = Bu sesi çıkarmak, ışkırmak.

ISLIKLAMAK (f.). Birine ıslık çalmak.

ISMARLAMA (i.). **1.** Ismarlamak işi. **2.** Ismarlanarak yaptırılan, hazır olmayan.

ISMARLAMAK (f.). **1.** Bir şeyin yapılması için o işlerle uğraşan birini vazifelendirmek: Masayı, marangoza ısmarladım. **2.** Kendi hesabına başkalarına yedirip içirmek: Dün akşam arkadaşlara yemek ısmarladım. **3.** Emanet etmek: **Allahaısmarladık** = Allah'a emmanet ettik. **4.** Bir işin yapılmasını başkasına havale etmek: Acele etme, sana ısmarladığım şeyler var.

ISPANAK (i. botanik). Ispanakgillerin örnek bitkisi (spinacia oleracea).

Ispanak

ISPANAKGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden, bir bitki familyası. Örnek bitkisi ıspanaktır.

ISPARMAÇA (i. İ.). Birkaç zincirin deniz içinde birbirine dolaşması.

ISPARMAÇET (i. L. spermaceti = balina döl suyu). **1.** Balinanın başından çıkan beyaz bir yağ. **2.** Tasfiye edilmiş yağdan yapılmış, mum. bk. İspermeçet.

ISPAVLİ (i. İ.). Gemilerde kullanılan kalın bir sicim çeşidi.

ISPAZMOZ (i.). Sinirlerde beliren gerginlik ve titreme.

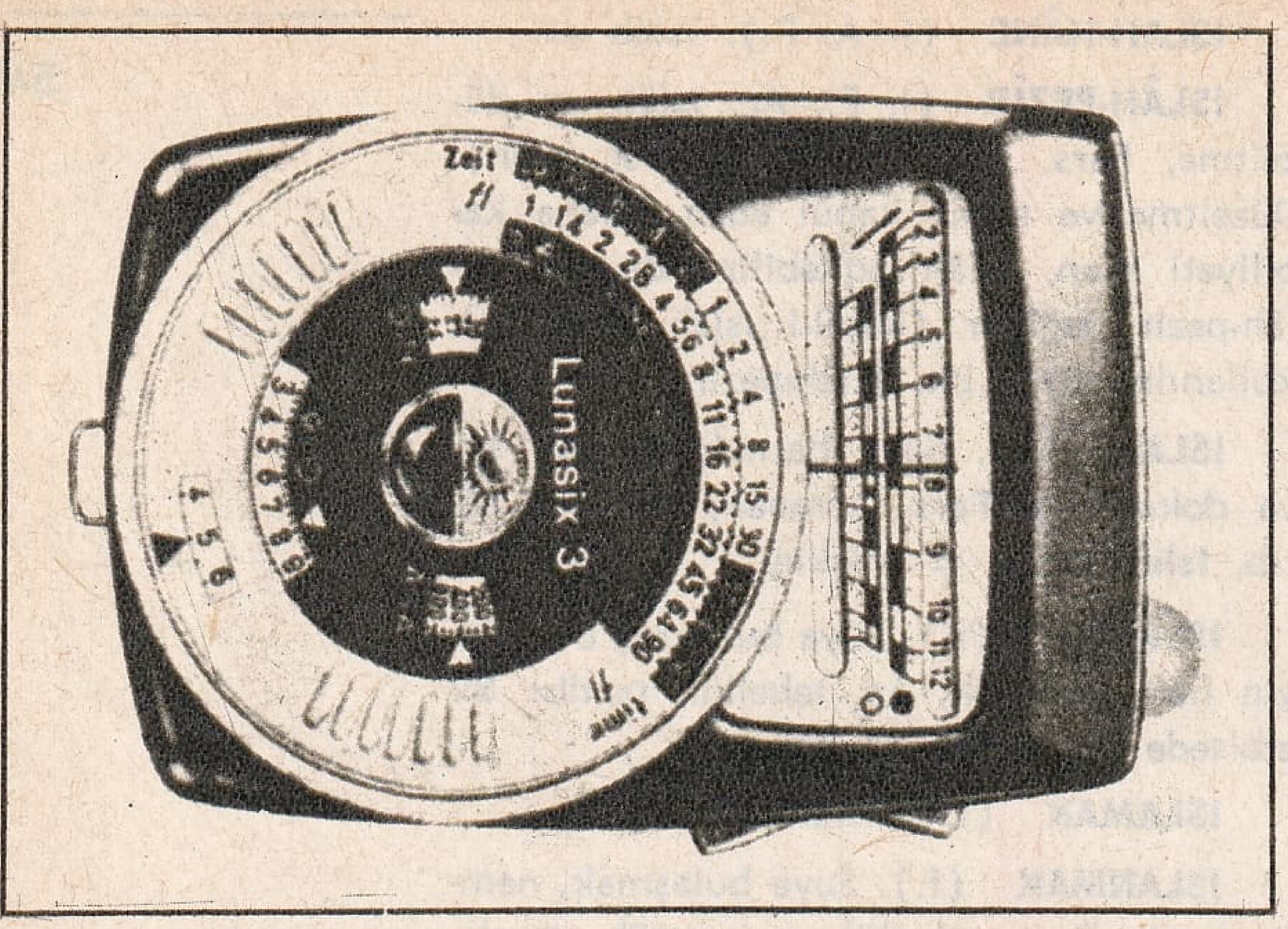

Işıkölçer (Pozometre)

ISRAR (i. A.). Ayak diretme, bir fikir ve davada sebat edip dönmeme. bk. İsrar.

ISSIZ (i.). **1.** Sahipsiz, ahalisiz, boş: Issız ada. **2.** Mâmûr, bayındır olmayan, şenliksiz. bk. Is.

ISSIZLIK (i.). Issız olma hali, yalnızlık.

ISTAKOZ (i. Y. zooloji). On ayaklı kabuklulardan, suda yaşayan iri bir böcek (homarus vulgaris).

ISTAMPA (i. İ. stampe). Mürekkeple veya kuru olarak bir şeyin üzerine basılan büyük damga, kalıp: Istampa vurmak, basmak.

ISTANBUL (i. R. «şehre» mânâsında). Türkiye'nin en büyük şehri ve Osmanlı İmparatorluğunun taht şehri (1453 - 1922), İslâm halîfeliğinin son merkezi (1516 - 1924). Türkler'den önce Bizans (Doğu Roma) imparatorluğunun taht şehri idi (395 - 1453). **Istanbul pâyesi** = Istanbul kadılığı ilmî rütbesi ki, askerî rütbelerden birinci ferik (orgeneral) e eşitti.

Istakoz

ISTIBÂR (i. A.) (sabr'dan masdar). Sabır ve tahammül etme, katlanma, dişi ni sıkıp dayanma.

ISTIFÂ (i. A.). Sâf hâle gelme.

ISTILAH (i. A. «sulh» ten masdar) (c. ıstılâhât). **1.** Bir ilim ve sanata mahsus kelime ve tâbir. Herkesin bildiği lugat mânâsından başka ilmî ve fennî bir mânâyı taşıyarak kullanılan kelime ki, şimdi Fr. terme'den alınarak terim denmektedir: **Istılâh-ı tıbbî** = Tıb terimi. **Istılâhât-ı riyâziyye** = Matematik terimleri. **2.** Kinâye ve mecaz suretiyle kullanılan, atasözü yerine tâbir: Azerbaycan ıstılahında şu mânâ ile kullanılır. **3.** Herkesin anlamadığı ve konuşma dilinde kullanılmıyan garip ve mânâsı karışık kelime: **Istılah paralamak** = Böyle kelimeler kullanmak.

ISTILÂHÎ (i. A.) (mü. ıstılâhiyye). Istılaha, terime ait: Istılâhî mânâ.

ISTILÂH-PERDÂZ (i. F.). Garip ve anlaşılmaz kelimeler kullanan, ıstılah ve lugat paralayan.

ISTIRAP bk. Iztırap.

ISTIRAPLI bk. Iztıraplı.

ISTIRAR bk. Iztırar.

ISTIRARÎ bk. Iztırarî.

ISTIYÂD (i. A. «sayd» dan masdar). Avlama, ava gitme: Istıyâda çıkmıştı.

ISTUFATO (i. İ. stoffato). Salçalı bir çeşit et yemeği.

ISTÛFE (i. İ. stoffa). Bir cins ipek kumaş ki, ekseriya sırmalı veya kılaptanlı olup döşemecilikte kullanılır.

IŞIĞADOĞRULUM (i. botanik) (uyd. k.). Bitkilerde, ışık etkisiyle meydana gelen göçüm.

IŞIK (i.). **1.** Aydınlık, Ar. nûr, zıyâ: Mumun ışığı, pencereden gelen ışık. **2.** Gece aydınlatan şey, mum, kandil, lamba: Buraya bir ışık getirin. **Işık etmek, ışık vermek** = Aydınlık vermek, Osm. tenvîr etmek.

IŞIKKÜRE (i. astronomi) (y. k.). Güneşin yüzünü kaplayan ışık tabakası, fotosfer.

IŞIKÖLÇER (i. fizik) (y. k). Bir ışık kaynağının muayyen uzaklıkta meydana getirdiği aydınlığı ölçmeye yarayan âlet, fotometre.

IŞIL (i.). Art arda kullanılarak parlamayı ve gözleri parlatarak bakmayı tasvir eder ve bu mânâyı kuvvetlendirir: Işıl ışıl ışımak.

IŞILAMAK (f.). Karanlık içinden ışık ortaya çıkmak, aralık aralık parlamak, yalabımak: Şimşek ışılıyordu. **Gözler ışılamak** = Hiddet belirtisi göstermek (bugün eskimiştir).

IŞILATMAK (f.). Parlatmak, parıldatmak.

IŞILDAK (i.). **1.** ışıldayan. **2.** Uzağı aydınlatmak için kullanılan ve uzun bir ışık demeti çıkaran ışık kaynağı, projektör.

IŞILDAMAK (f.). Işıl ışıl parıldamak.

IŞILDATMAK (f.). Işıldamasını sağlamak.

IŞILTI (i.). Hafif ışıldama.

IŞIMA (i. fizik). Işımak işi.

IŞIMAK (f.). Parlamak, parıldamak, yalabımak, Osm. lâmî, zıyâ-pâş olmak: Kandil, elmas, ateşböceği ışıdı.

IŞIN (i.). **1.** Güneşin parıltısı. **2.** Işık demeti. **3.** Uzakta parlayan ışık.

IŞINIM (i. fizik) (uyd. k.). Bir enerjinin ışık demeti hâlinde yayılması.

IŞINLILAR (i. zooloji). Birhücreli hayvanların, protoplazmalarından yalancı ayak salanlar takımı.

IŞKI (i.). İki ucu saplı eğri bıçak. Deri, tahta kazımakta kullanılır.

IŞKIN, UŞKUN (i.). **1.** Bahçe râvendi denilen bitki. **2.** Küçük asma filizi.

IŞKINA (i. R.). Karamercan balığı.

IŞKIRIK (i.). Topraktan su düdüğü.

IŞKIRLAK (i.). Başlık: Karagöz oyununda Karagöz'ün ışkırlağı sözünde geçer.

IŞKIRMAK (f.). Islık çalmak, kuş gibi ötmek.

IŞMAR bk. İşmar.

IŞTIN (i.). Toprak kandil.

IŞTIR (i.). Ispanakgillerden bir ot, yaban pazısı (blitum capitatum).

ITIK bk. Itk.

ITIR (aslı: **ITR**) (i. A.) (c. utûr). **1.** Güzel kokulu yağ, esans vesaire ki, elbiseye, saça, el ve yüze sürülür. Losyon, esans, parfüm (bu mânâda en fazla ıtriyat kullanılır). **2.** Yapraklarının kenarları tırtıllı yeşil renkte bir bitki ki, güzel kokulu ve beyaz çiçekli olup bahçelerde bulunur ve kışın soğuğa dayanamadığı için limonluğa alınır. **Itr-ı şâhî** = Halk dilinde ıdrışah denilen ve sarılıp çıkarak mor bir çiçek açan bitki ki, eskiden makbûl bir esans çıkarılırdı.

ITIRLI (i.). Güzel kokulu.

ITIR-NÂK (i. F.). Güzel kokulu, güzel kokusu olan, güzel kokulu esans veya yağ sürülmüş: Itr-nâk elleriyle; baharda çayır-çayırlardan gelen ıtır-nâk rüzgâr.

ITK (i. A.). Köle ve cariye azadı, kölelikten çıkarma.

ITLAK (i. A.). Salıvermek, bırakmak, umumîleştirmek: **Alelıtlak** = Umumiyetle, genel olarak. **Itlak olunmak** = Ad verilmek, anılmak.

ITNÂB (i. A.). Sözü uzatma, lüzumsuz tafsilâta boğma.

ITRET (i. A.). Soy, akraba, kabîle, aşîret: Itret-i celîle-i Cenâb-ı Nebevî (Peygamberimiz'in soyu).

ITRÎ (i. A.) (mü. ıtriyye). Güzel kokuya ait, güzel kokulu. Güzel kokuya dair.

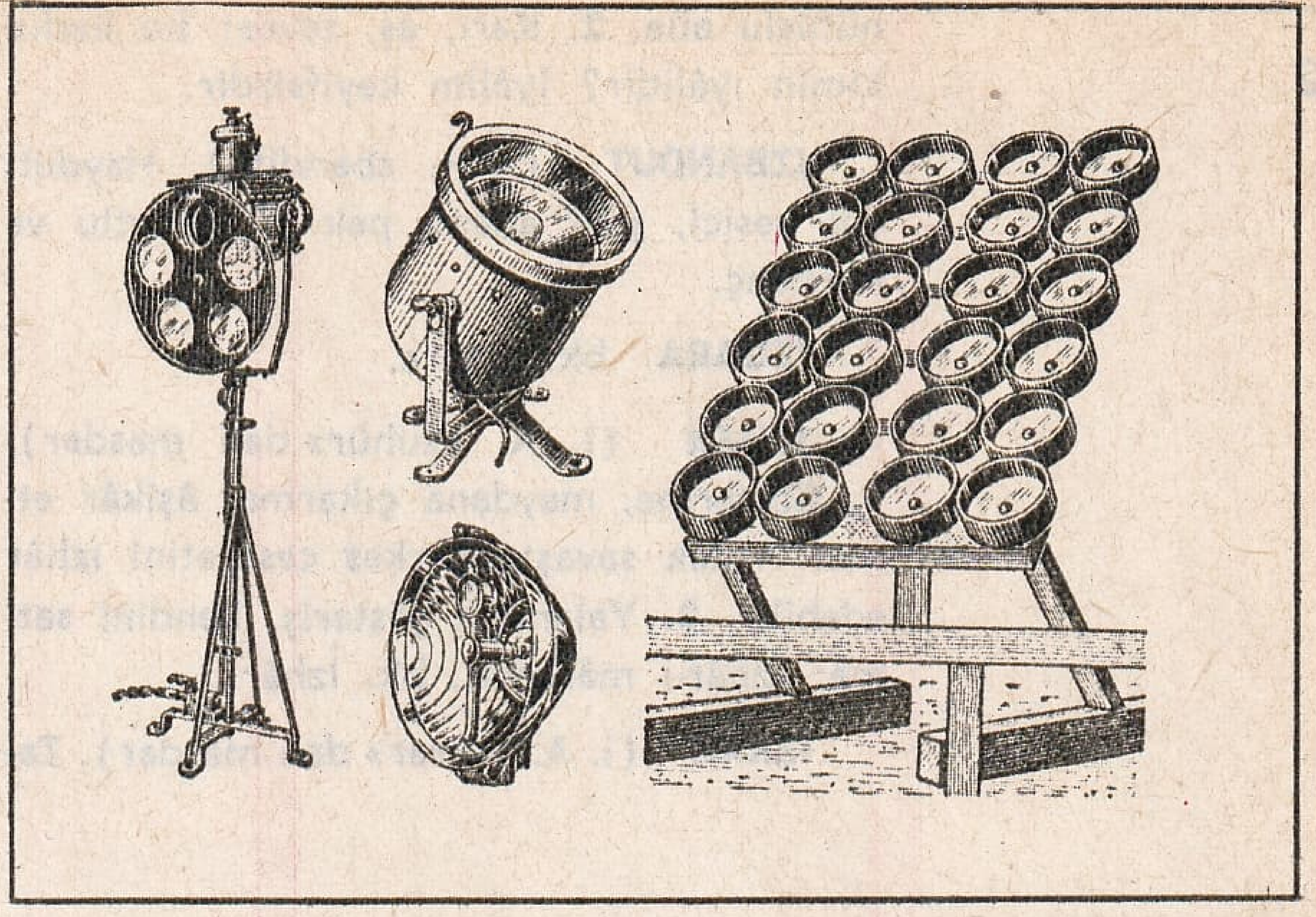

Çeşitli ışıldaklar

ITRİYÂT, ITRİYYAT (i. A. c.). Güzel kokulu esanslar, yağlar vesair şeyler, esans, losyon, parfüm. **Mevâdd-ı ıtriyye** = Kokulu maddeler: Itriyât satıyor, Japon çiçeklerinden yapılan ıtriyât pek makbûldur, ıtriyât kullanmak sünnet-i seniyyedir.

ITRİYATÇI (i.). Itriyat satan kimse veya dükkân, attâr.

ITTILÂ (i. A.). Kokulu şeyler sürünme.

ITTILÂ (i. A. «tulû» dan) (c. ıttılâât). Öğrenme, bilgi edinme, Osm. muttalî, haberdar olma, kesb-i vukuf: **Kesb-i ıttılâ etmek** = Malûmât almak, öğrenmek, vâkıf olmak.

IVIR ZIVIR (i.). Saçma, sapan, lüzumsuz şeyler.

IYÂL (i. A. c.) (ayâl olarak söylenmesi galattır. Müfredi dilimizde kullanılmaz). **1.** Bir evde oturup geçimleri ortak olan bir adama ait olan şahısların hepsi, aile, familya: **Ehl-i ıyâl, kesîr-ül-ıyâl** = Çok

Itır

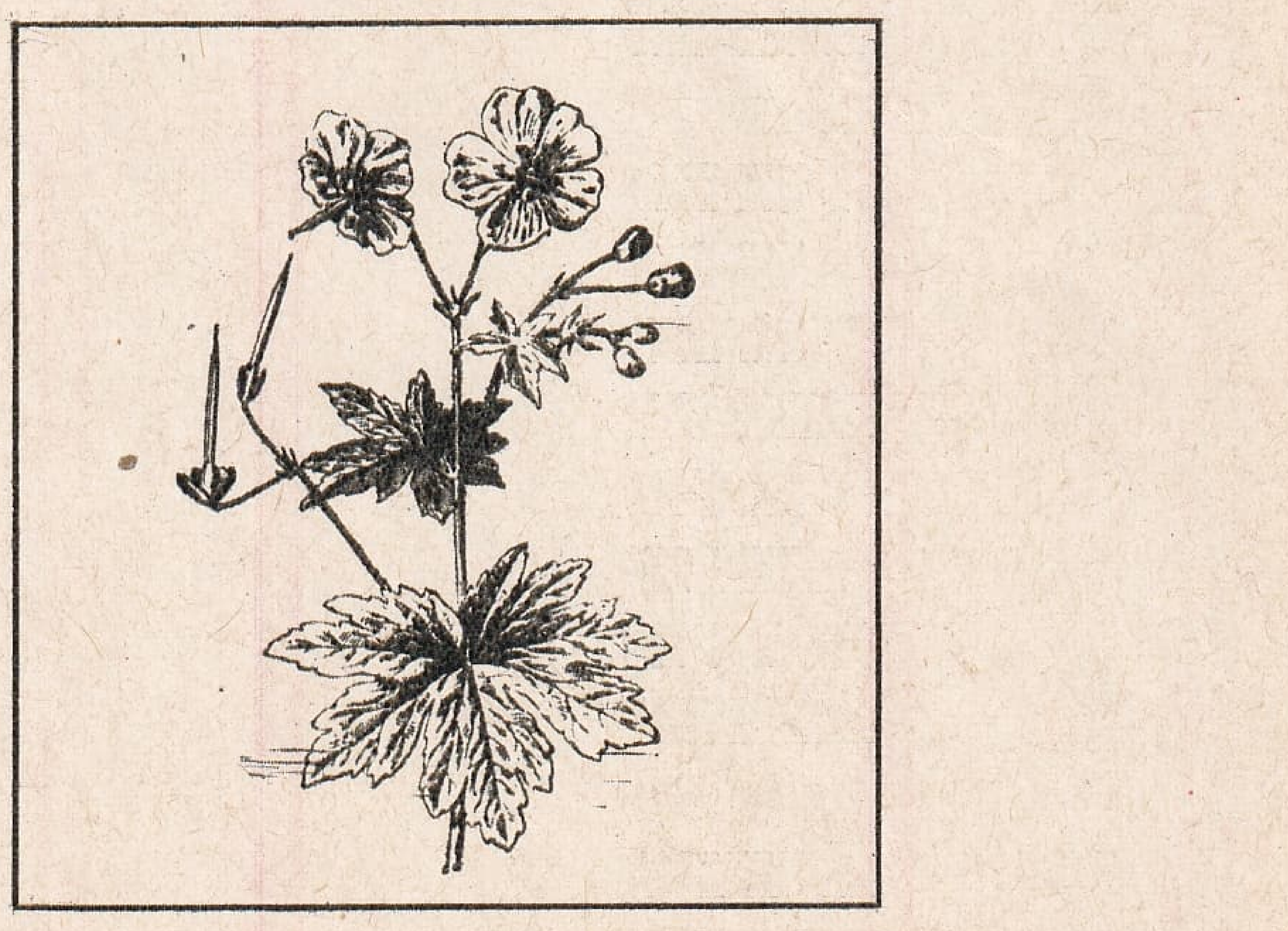

nüfuslu aile. **2.** Karı, eş, zevce: Bu kadın kimin ıyâlidir? Iyâlim keyifsizdir.

IZBANDUT (i. İ. sbandito). Haydut, yol kesici, şakî adam, pek iri vücutlu ve korkunç.

IZGARA bk. Isgara.

IZHÂR (i. A. «zuhûr» dan masdar). **1.** Gösterme, meydana çıkarma, âşikâr etme: Ancak savaşta herkes cesaretini ızhâr edebilir. **2.** Yalandan gösteriş, kendini satma: Izhâr-ı mâlûmat. bk. İzhâr.

IZRÂR (i. A. «zarar» dan masdar). Zarar ettirme, ziyana uğratma: Hemcinslerini ızrâr etmek isteyen insan değildir.

IZTIRAP (IZTIRÂB) (i. A. «darb» dan masdar). Sıkıntı, azap, büyük zahmet ve eziyet: Istırap içindedir, baş ağrısı kendisine çok ıstırap veriyor.

IZTIRAPLI (i.). Iıztırabı olan, acılı.

IZTIRÂR (i. A. «zarûret» ten masdar). Mecbur ve çaresiz kalma, mecburiyet, çaresizlik.

IZTIRÂRÎ (i. A.) (mü. ıztırâriyye). Mecburiyet altında olan, istek ve arzuyla değil mecburiyetle yapılan.

■

İ

İ Türk alfabesinin on ikinci harfi, düz ünlülerin incelerinin darı.

İ (Kimya). İyot elemanının senbolü.

İADE (İÂDE) (i. A. «avd» den). **1.** Geri çevirme, geri döndürme: Hediyesini iade etti. Gönderdiğim adamı iade ediniz. **2.** Tekrar etme, yenileme, red: İâde-i muhakeme. Sözünüzü size iade ederim. **3.** Eski hâline getirme, kaybolan bir şeyi yerine getirme: İâde-i âfiyyet, iâde-i servet. **4.** Mukabele etme, karşılık yapma: İâde-i ziyaret etmek (Aralarındaki fark için bk. İrcâ).

İADELİ (i.). Gönderilenden gönderene iletilmek üzere imzayla alınan taahhütlü mektup mânâsındaki **iadeli taahhütlü mektup** deyiminde geçer. İadesi olan.

İÂNÂT (i. A. c.) (m. iâne). Yardım için toplanan paralar, yardım paraları.

İÂNE (i. A. «avn» den) (c. iânât). **1.** Yardım, imdat, para ile yardım. **2.** Hayırlı veya umumî bir iş için, veyahut hasta ve muhtaç bir adam veya bir cemiyet için verilen ve toplanılan para. İane parası, iane defteri.

İÂNETEN (i. A.). İâne yoluyla, bir yardım ve muavenet olmak üzere: Göçmenlere iâneten evini verdi.

İÂRE (i. A. «avr» dan). Âriyet olarak verme, âriyetle (iğreti ve geçici olarak) verme: Kitap iâre etmek (zıddı: istiâre).

İÂŞE (i. A.) (ayş'den masdar). Yaşatma, geçindirme: Ailesini iâşe etmek.

İBÂ (i. A. «ebî, ye'bî» fiilinden). Rızâ göstermeme, razı olmama, kabûl etmeme, Ar. imtinâ, istinkâf, ictinâb. **İbâ etmek** = Razı olmamak, kabûl etmemek (tiksinmek mânâsını dahi veriyorlarsa da, o mânâya gelen kelime îbadır ve Türkçe'de hemen hemen kullanılmamıştır).

ÎBA (i. A.). Tiksindirmek, tiksindirilmek.

İBÂD (i. A. c.) (m. abd). Abdler, kullar. bk. Abd.

İB'ÂD (i. A. «ba'd» den). Uzaklaştırma, çıkarma, tard (teb'îd daha çok kullanılmıştır ve mânâsı biraz daha geniştir).

İBÂDÂT (i. A.) (c. ibâdet). İbâdetler. bk. İbâdet.

İBÂDET (i. A.) (c. ibâdât). **1.** Kulluk, Fars. bendegî. **2.** Tapma, tapınma, kulluk etme, namaz: Cenâb-ı Hakk'a ibâdet etmek, ateşe ibâdet edenler. **3.** Zâhidlik, sofuluk, Ar. tâat, takvâ: Gece, gündüz ibâdetle meşguldür.

İBÂDET-GÂH (i. F., Ar. ibâdet = tapınma, Fars. gâh = yer). İbâdet yeri, mâbed, ibâdethane.

İBÂDETHANE (İBÂDET-HÂNE) (i. F., Ar. ibâdet = tapınma, Fars. hâne = ev). Cenâb-ı Hakk'a veya mâbud olduğuna inanılan bir ilâha ibâdet etmeye ve tapınmaya mahsus bina, mâbed.

İBÂD-ULLAH (i.). **1.** Tanrı kulları, insanlar. **2.** mec. Pek bol: Meyveler ibâd-Ullah, istediğin kadar.

İBÂHE, İBÂHET (i. A.). Mübâh etme, bir şeyin yasağını kaldırarak kullanılmasının serbest bırakılması: İbâhe etmek.

İBÂRÂT (i. A. c.) (m. ibâre). İbâreler, paragraf veya cümleler yahut bunların parçaları.

İBÂRE (i. A.) (c. ibârât). **1.** Yazılı bir ifadenin birleşme şekli, söyleniş şekli. Mânâ ve mefhumuna bakmadan yalnız sözleri ve sözlerin terkibi: İbaresi düzgün, iba-

İbibik

renin süslenmesi, ibaresi açık, karışık, ibare okumak, sökmek. **2.** Birkaç cümle veya sözden ibaret terkip, fıkra: Filan kitaptan bir ibare okudu. **Be-ibâretihâ** = Kelimesi kelimesine, cümlesi cümlesine, kendi ibaresinin ayniyle: Filan kitaptan bir fıkrayı be-ibâretihâ nakletti (şiirde nadiren ibâret suretinde de kullanılmıştır).

İBARET (İBÂRET) (i. A.). **1.** Müteşekkil, mürekkep, bir şeyin aynı olup başkası olmayan: Düzine on iki şeyden ibarettir. Zikir ve ibâdet zihin ve kalbi Cenâb-ı Hakk'a bağlamaktan ibarettir. **2.** (Şiirde nadiren) ibâre. bk. İbâre (ibâre ile aynı kelime olduğu halde dilimizdeki yeri büsbütün başka olup sıfat gibi kullanılır).

İbik

İBCÂL (i. A.). Büyük saygı, tâzîm mânâsıyla kullanılırsa da yanlıştır. Arapça'da asla bu mânâya gelmez. Doğrusu tebcîl'dir.

İBDÂ (i. A.). Yoktan vücuda getirme, icat: İbdâ etmek (ibrâz ve ızhâr mânâsiyle kullanılması yanlıştır).

İBER (i. A. c.) (m. ibret). İbretler, ders alınacak şeyler. bk. İbret.

İBHÂM (i. A.) (c. ibhâmât). Kapalı ve mânâsı şüpheli bir surette ifade: Bu sözde ibhâm vardır.

İBHÂM (i. A.) (Arapça'da müennestir) (c. ebâhim). El ve ayağın başparmağı.

İBHÂMÂT (i. A.) (c. ibhâm). Mübhem şeyler, üstü kapalı sözler.

İBHÂR (i. A.). Deniz yolculuğu.

İBİBİK (i.). Çavuşkuşu, hüdhüd.

İBİK (i.). Horozun başındaki kırmızı renkte uzanmış et parçası, horoz tarağı. **Horozibiği** = Bir çeşit kırmızı çiçek.

İBİŞ (i.). Ortaoyunu ve kuklada şahıslardan biri. Yüzü ve tavırları ibiş gibi gülünç olanlar için de söylenir.

İBKÂ (ka ile) (i. A. «beka» dan masdar). **1.** Daim ve baki etme, bırakma: **İbkay-ı nâm etmek** = İyi ad bırakmak, adının daima hatırlanmasına sebep olacak hayırlı bir iş yapmak. **2.** Yerinde bırakma, kendi hâline terk, dokunmama: Bu gazelin üç beytini çizip ikisini ibka etmişler. **3.** Bir memuru azletmeyip görevini tasdik veya azlinden hemen sonra görevine geri verme: Memuriyetinde ibka olundu. **İbkaen tayin etmek** = Eski görevini tasdik etmek.

İBLÂĞ (i. A. «bülûğ» dan masdar). **1.** Yetiştirme, Ar. îsâl (bu mânâda tebliğ daha çok kullanılmıştır). **2.** Doldurma, vardırma, çıkarma, bir parayı bir hadde çıkarma: Maaşını beş bine iblâğ ettiler.

İBLÎS (i. A.) (c. ebâlîs ve ebâlise). **1.** Şeytan. **2.** mec. Habis, çok kötü, pek entrikacı adam. **İblis tırnağı** = Şeytan tırnağı.

İBLÎSÂNE (i. F.). Şeytana lâyık, şeytanca (iblis-kârâne daha doğrudur).

İBLÎS-KÂRÂNE (i. F.). Şeytanın işine benzer, şeytanca.

İBN, BİN (i. A.) (mü. bint) (c. ebna, benî). Oğul: Hasan bin Ali, Fatma bint Ahmed. **Ebnâ-i sebîl** = Yolcular. **Benî-Âdem** = Âdem oğulları, insanlar, cinsimiz. **İbn-i vakt** = Zamane adamı.

İBRÂ (i. A. «ber» den) (hukuk). Borçtan kurtarma, tebriye, alacak verecek kalmadığını beyan, beraat kazandırma. **İbrâ kâğıdı, ibrâ senedi** = Alacak verecek kalmadığına dair verilen senet. **İbrây-ı ıskat** = Alacağın bir kısmını veya bütününü hibe ve indirme suretiyle verilen ibrâ. **İbrây-i istîfâ** = Borcun yerine getirilmesi ile verilen ibrâ. **İbrâ-i hâs** = Davanın yalnız bir tarafına ait olan ibrâ. **İbrâ-i âm** = Büsbütün ilişik kesildiğine dair verilen ibrâ senedi.

İBRÂM (i. A.) (c. ibrâmât) Rica ve ve teklifte usandırıp mecbur edinceye kadar ısrar etme: **İbrâm etmek** = Israrla istemek veya teklif etmek.

İBRÂNÎ (hi. A.) (mü. İbrâniyye). Benî İsrail kavmine ait veya bu kavimden olan: İbrânîler'in Arabistan Yarımadası'ndan Filistin'e göçmüş olduklarına şüphe yoksa da, önce Irak'a gidip sonra Fırat'ı geçerek Kudüs'e gittikleri için «ubûr» kelimesinden «İbrânî» denilmişlerdir: İbrânî dili, İbrânî harfleri.

İBRÂNÎCE (hi.). İbrânîler'e ait: İbrânîce lisan, yazı. İbrânîler'in dil, tavır veya usullerinde: İbrânîce söylemek, yazmak, okumak. İbrânî dili: İbrânîce Sâmî dillerindendir.

İBRÂZ (i. A. «bürûz» dan masdar).

Meydana koyma, Ar. ızhâr: Şecaat ibrâzı, sadâkat ibrâzı. **İbrâz etmek** = İnandırıcı bir sika ibrâz edemedi.

İBRE (i. A.). **1.** İğne. **2.** (botanik) Çiçeklerin iğnesi. (fizik) **İbre-i mıknatısiyye** = Pusla, Osm. kıble-nümâ iğnesi. **İbre-i hevâm** = Arı ve akrep gibi böceklerin iğnesi, dikeni.

İBRET (i. A.) (c. iber). Bir şeyden kaçınmak üzere ders alıp kendine gelmeye sebep olacak olay ve hal; böyle bir hal ve hâdiseden ders alma, Osm. mütenebbih olma: Suç işleyenlere, başkaları ibret alsınlar diye ceza verilir. İbret alınacak bir haldir.

İBRET-ÂMÎZ (i. F., Ar. ibret, Fars. âmîhten = karıştırmak). İbretle karışık, ibret verici: İbret-âmîz bir vak'a.

İBRET-BAHŞ (i. F., Ar. ibret, Fars. bahşîden = bağışlamak). İbret veren, ibreti gerektiren.

İBRETEN (i. A.). İbret olmak üzere, ibret ve intibah vesilesi olmak için: İbreten cezasını vermeli.

İBRET-NÜMÂ (i. F., Ar. ibret, Fars. nümûden = göstermek). İbret gösteren, ibreti mucip: Bir ibret-nümâ ceza ile cezasını vermek.

İBRET-NÜMÛN (i. A. F.). İbret gösteren, ibret olan.

İBRÎ (i. A. «ibre» den imen.) (mü. ibriyye) (botanik). İbresi olan bitki. İğne şeklinde olan (Fransızca: styloïde).

İBRÎ (i. A.) (mü. İbriyye). İbrânî, Yahudi.

İBRİK (İBRÎK) (ka ile) (i. A.). Su dökmeye mahsus kulplu ve emzikli kap: Abdest ibriği; çay şerbet, kahve ibriği: Her biri bir şekilde kaplar.

İBRİKÇİ (i.). İbrikçibaşı. bk. İbrikdâr.

İBRİK-DÂR (i. F.). Büyük bir dairede ve bilhassa Osmanlı sarayında leğen ve ibriğe ve abdest levazımına bakan adam.

İBRİKDARLIK (i.). İbrikdar vazifesi ve sıfat ve görevi.

İBRİŞİM (i. F.). Bükülmüş ipek, ipek ipliği. İbrişimden imal edilmiş: İbrişim püskül, saçak.

İBRÎZ (i. A.). Halis altın.

İBŞÂR (i. A. «büşr» den) (c. ibşârât). Müjde verme, müjdeleme.

İBŞÂRÂT (i. A. c.) (m. ibşâr). Müjdelemeler, müjde vermeler.

İBTÂL (i. A. «butlân» dan mastar). **1.** Battal ve hükümsüz bırakma, kaldırma, Ar. ref', lağv, fesh: Bir kanunu ibtâl etmek. **2.** Bâtıl olduğunu gösterip ispat etme, çürütme: O davayı ibtâl etti.

İbrikdâr

İBTİDÂ (i. A. «bed» den masdar). **1.** Başlama. **İbtidâ etmek** = Başlamak. **2.** Başlangıç, baş, evvel: Ayın ibtidâsı. Başta, en önce: İbtidâ buna bir çare bulalım.

İBTİDÂÎ (i. A.) (mü. ibtidâiyye). **1.** Başlangıca ait, en önce olacak: **Mekteb-i ibtidâî** = Yeni tahsile başlayan çocuklara mahsus olan en küçük dereceli okul, ilkokul, c. mekâtib-i ibtidâiyye. **2.** Yeryüzünün ilk jeoloji zamanları: **Ezmine-i ibtidâiyye** = ilk zamanlar (çağlar).

İBTİDÂİYYÂT (i. A. c.). Başlangıçlar. Başlangıçta olanlara öğretilen bilgiler ve bu bilgilere âit kitaplar.

İBTİDÂR (i. A.). Hızla işe girişme, Ar. mübâderet, musâraat, mübâşeret: Bir işe ibtidâr etmek.

İBTİGA (a uzun) (i. A.). Talep, istek, arzu: Allah'ın rızasını ibtigaen.

İBTİHÂC (i. A.). Sevinme, ferah, Ar. sürûr.

İBTİHÂL (i. A.). Yalvarış, yakarış, Osm. tazarrû ve niyaz.

İBTİLÂ (i. A. «belâ» dan masdar). Bir şeye tutulma, düşkünlük mübtelâ oluş (Arapça'da mânâsı deneme ve imtihandır).

İBTİNÂ (i. A. «binâ» dan masdar). Bir şeyin üzerine bina etme, bir şeye dayanma, bahis ve davada bir şeye dayanma: Davanızı neye ibtinâ ediyorsunuz?

İBTİNÂEN (i. A.). İstinâden, dayanarak (dilimizde bu mecâzî mânâsiyle kullanılmıştır, Arapça'da ise yapı yapmak demektir).

İBTİSÂM (i. A. «besm» den). Zarafet ve letâfetle gülümseme (Arapça'da «tebessüm» kelimesiyle aynı mânâda iken, Türkçe'de tebessüm bazen alayla gülümseme mânâsını taşır. Halbuki ibtisâm kelimesi, mutlak bir gülümseme, letafeti ve güzelliği mânâsını verir).

İBTİSÂR (i. A. «basar» dan masdar). Kalb ve zihin gözü ile görme, Ar. basîret.

İBTİZÂL (i. A. «bezl» den masdar). **1.** Bir şeyin hor kullanılması. **2.** Pek bol ve değersiz, mübtezel olma: Portakalın bu seneki ibtizâli.

İBZÂL (i. A.). Esirgemeyip bol sarfetme ve kullanma mânâsiyle kullanılırsa da, bu mânâ Arapça'da «bezl» kelimesiyle karşılanmaktadır.

ÎCÂ (i. A. «vecâ» dan masdar). Ağrıtma.

İCÂBÂT (i. A. c.) (m. îcâb). İcaplar.

İCÂBET (i. A.). Kabûl, yerine getirme, is'âf, bir rica veya davetin kabûlü, muvafakat: Davete icâbet etmek lâzımdır. **Ümmet-i icâbet** = Peygamberimiz'in davetiyle İslâm dinini kabûl edenler (zıddı: Ümmet-i dâvet ki, davet buyurulup kabûl etmediler).

ÎCÂL (i. A. «acele» den masdar). Acele ettirme, çabuk yaptırma (tâcil daha çok kullanılmıştır).

İCÂLE (i. A. «cevelân» dan masdar). Cevelân ettirme, dolaştırma.

İCÂLET (i. A.). **1.** Acele ile ve derhal yapılan veya bulunan şey. **2.** El kitabı. İcabında müracaat olunup derhal faydalanılan, elde ve cepte taşına küçük ve iyi hazırlanmış kitap, Fr. manuel.

İCÂLETEN (i. A.) (ucâleten ve icâleten dendiği halde, bizce yanlış olarak aceleten kullanılır). Acele ile, serîan, hemen, alel-acele: İcâleten emri yazıldı. İcâleten bir şeyler yedik.

ÎCÂM (i. A.) (bir harfi) Mûcem etme, noktalama.

İCAP (ÎCÂB) (i. A. «vücûb» dan masdar) (c. îcâbât). **1.** Gerektirme, olmasına sebep olma: Yağmurların bolluğu ekinlerin bolluğunu icap ediyor. **2.** İktizâ etme, lâzım gelme: Bizim orada bulunmamız icap ediyor (bu ikinci mânâ, yani lâzım gibi kullanılışı Arapça'da olmayıp galat olarak dilimize mahsustur. Bu mânâda iktizâ kelimesi daha münasiptir). **Îcâbât-ı zamânedendir** = Zamanın icap ettirdiği şeylerdendir.

ÎCÂR (i. A. «ecr» den masdar). Kiraya verme: Evi îcâr etmek.

İCÂRE (i. A. «ecr» den masdar) (c. icârât). **1.** Kira. **2.** Vakıf veya devlete ait kira. **İcâre-i zemîn** = Üzerine yapı veya bağ vesaire yapılan araziye karşılık devlete verilen vergi. **İcâre-i muaccele** = Peşin kira. **İcâre-i müeccele** = İleride verilecek kira. **İcâre-i vâhide** = Vakıf mütevellîsi tarafından ay ve yıl gibi bir müddet tayiniyle yapının veya arazinin kiralanması.

İCÂRETEYN (i. A. tes.). İki kira demek olan bu tabir, icâre-i muaccele ve icâre-i müeccele demektir. Böyle iki icâre ile kiralanan bina veya araziye «icâreteynli evkaf» denilir (zıddı: İcâre-i vâhide).

İCAT (ÎCÂD) (i. A. «vücûd» dan masdar). Vücuda getirme, yoktan var etme, bulma, keşif, ihtirâ: Matbaanın icadı. **Yeni icat** = Yeni çıkmış şey, Osm. ihtirâ-ı cedîd. mec. **İcat etmek** = Olmamış şeyi olmuş gibi göstermek, yalan kurmak. **İcadkerde** = İcat olunmuş: Radyo, Marconi'nin îcâd-kerdesidir.

ÎCÂZ (i. A. «acz» den masdar) (c. îcâzât). **1.** Âciz bırakma, karşı çıkmaya ve ya yarışmaya girişmeye cesaret edemiyecek bir halde bulundurma: Kur'ân âyetlerinin inmesi, Arap sihirlerini îcâz etti. **2.** Kimsenin yapamıyacağı ve herkesi âciz bırakan hârikulâde şey, keramet, mucize: Îcâz-ı Kur'ân, Hadd-i îcâza varmak.

ÎCÂZ (i. A. edebiyat). Sözü kısa ve özlü söylemek, ıtnâb zıddı: Îcâz yoluyla meramını ifade etmek. **Îcâz-ı muhil** = Maksadın anlaşılmasına eksiklik getirecek derece ve surette kısaltma.

İCÂZET (i. A. «cevâz» dan masdar). **1.** İzin, ruhsat, müsaade. **2.** Diploma, şehadetname: İcâzet vermek, icâzet almak (bilhassa yüksek medrese ve yazı talebesi için kullanılırdı).

ÎCÂZ-KÂRÂNE (i. F.). Herkesi âciz bırakan, mucize çeşidinden olan: Îcâz-kârâne bir konuşma ile. Mucize çeşidinden olarak: Îcâz-kârâne eser.

İCÂZET-NÂME (i. F.). Eskiden yüksek medrese ve meşk (yazı) talebesine hoca-

ları tarafından verilen diploma, izinnâme, şehadetnâme.

İCHÂR (i. A. «cehr» den masdar). 1. Belli etme, âşikâr söyleme, açıklama. 2. Yüksek sesle okuma.

İCİK (i.). «İçi dışı, bütün teferruatı» mânâsındaki **iciği ciciği** sözünde kullanılır. bk. Icık.

İCL (i. A.). Boyun tutukluğu. Fransızca: torticolis.

İCL (i. A.) Sığır yavrusu, buzağı.

İCLÂ (i. A. «cilâ» dan masdar). Çıkarma, uzaklaştırma, Ar. tard, tağrîb, teb'îd.

İCLÂL (i. A. «celâl» den masdar). 1. Büyütme, ağırlama, saygı gösterme, tâzim, ikram. 2. Büyüklük, yücelik, azamet (bu ikinci mânâ Arapça'da yoktur).

İCLÂS (i. A.) Oturtma, Ar. ık'âd (Türkçe'de bilhassa hükümdarların tahta oturtulması mânâsında kullanılır).

İCMÂ (i. A. «cem» den masdar). 1. Toplama. **İcmâ-ı ümmet** = Bir mesele üzerinde din âlimlerinin ve İslâm cemaatinin birleşmesi.

İCMÂL (i. A. «cüml» den masdar). 1. Bir sözün tafsilât ve teferruatına girişmeksizin umumî surette toptan beyanı, hulâsa, telhis: Sözü icmâl etmek. 2. Hesapta dört işlemden toplama. 3. Bir uzun hesaptan çıkarılan hulâsa: Ay, sene icmâli. 4. Gazetelerin, başmakale şeklinde, umumî siyasetin gündelik manzarasını hulâsa ederek yazdıkları makale.

İCMÂLEN (i. A.). Hulâsa yoluyla, kısaltarak, Ar. mücmelen, muhtasaran.

İCMÂLÎ (i. A.). Kısa, topluca, tafsilâtsız.

İCRÂ (i. A. «cereyân» dan masdar) (c. icrâât). 1. Akıtma, Ar. isâle: Suyu arklara icra etti. 2. Tasarlanan bir işin fiil hâline gelmesi, bir karar veya hükmün tatbikı, infâz: Hakkındaki karar daha icrâ olunmadı. 3. Resmî muamelesi görülüp bitme, ifâ: Falân yere memuriyeti icrâ olundu. (hukuk) İcrâ memuru; icrâ heyeti: Mahkemenin kararlarına uyarak borçludan parayı alıp, alacaklıya vermek görevini alan adliye memuru ve maiyeti. c. **İcrâât** = Tatbikat, iş: Filânın icraatı pek iyidir.

İCRÂ (i.) (yukarıdaki ile aynı kelime) (musiki). Bir musiki eserini çalıp okuma. **İcrâ heyeti** = Türk musikisi konseri vermek için teşkil edilmiş saz - söz topluluğu, koro.

İCRÂÂT (i. A. c.) (m. icrâ). İş, işler, yapılan şeyler. bk. İcrâ.

İCRÂ HEY'ETİ bk. İcrâ.

İCTİBÂ (i. A. «cibâyet» ten masdar). 1. Seçip toplama. 2. Tahsildarın vergi ve para tahsil etmesi.

İCTİHÂD (i. A. «cehd» den masdar). 1. Çalışıp çabalama, gayret (bu mânâ ile cehd kelimesinin kullanılması daha doğrudur). 2. İslâm dininde din âlimlerinin, şer'î kaideler dışına çıkmaksızın, yeni bir fikir ortaya atması.

İCTİHÂDÂT (i. A. c.) (m. ictihâd). İctihadlar, bk. İctihad.

İCTİMÂ (i. A. «cem» den masdar) (c. ictimâiyyât). 1. Toplanma, bir yere gelme, birikme, yığılma: Birçok halk ictimâ etmişti. 2. Bir meclis veya hey'etin toplanması, Ar. in'ikad: Bugün meclisin, komisyonun ictimâ günüdür. 3. İki veya daha fazla şeyin birlikte bulunması: **İctimâ-ı zıddeyn** = İki zıt şeyin bir araya gelmesi. (edebiyat) **İctimâ-ı sâkineyn** = İki sessiz harfin yan yana bulunması (astronomi) İki gezegenin yan yana gelmesi.

İCTİMÂÎ, İCTİMÂİYYE (i. A.). İctimaiyyata ait. Sosyal, Fr. social.

İCTİMÂİYYÂT (i. A. c.). İnsan topluluklarının yaşayışını, bu toplulukları idare eden nizamları inceleyen ilim. Sosyoloji, Fr. sociologie.

İCTİNÂ (i. A.). Meyve toplama.

İCTİNÂB (i. A. «cünûb» dan masdar). Sakınıp çekinme, Ar. tevakkî, ihtirâz: Şüpheyi çeker işlerden ictinâb etmeli.

İCTİRÂ (i. A. «cür'et» ten masdar). Cüretlenme, cesarete gelme, atılma.

İCTİRÂR (i. A. «cer» den masdar) (paleontoloji). Hayvanın geviş getirmesi (geviş getiren hayvanlara hayvânât-ı müctere denirdi).

İCTİSÂR (i. A. «cesâret» ten masdar). Cür'etlenme, korkmayıp atılma (bu kelimenin Arapça'da böyle mânâsı yoktur ve doğrusu tecâsür'dür).

İÇ (i.). 1. Bir şeyin içerisi, dahil, Ar. cevf, Fars. derûn: Evin, mağaranın, sandığın içi. 2. Bir şeyin ortasındaki kısmı, Ar. mağz, lüb, göbek: Ceviz, badem içi, ekmek içi. 3. Karın, mide, bağır, batın: İçim bayılıyor, içim sancıyor, iç ağrısı. 4. Kalb, gönül, vicdan: İçim kabûl etmiyor, içime doğdu, içi sıkılıyor. 5. Harem dairesi: İç ağası. 6. Bir şeyin dahilî ve gizli, yani görünmez tarafı, bâtın. Zâhir zıddı: İnsanın içi dışı bir olmalı. **İç bayılmak** = Açlıktan baygınlık gelmek. **İç bulanmak** = Mide bulanmak. **İç almamak** = Yiyememek, mide kabûl etmemek. **İçe sığdıramamak** = Havsalası almamak,

kabûl edememek. **İçi içine sığmamak** = Sükûn bulamamak. **İç bağlamak** = Meyvenin içindeki yenecek yeri meydana gelmek: Bu badem henüz iç bağlamamış. **İç sürmek** = İshal olmak. **İç çekmek** = Âh etmek, hayıflanmak. **İçi sıkılmak** = Canı sıkılmak. **İçe doğmak** = İlham olunmuş gibi hatıra gelmek. **Kavuniçi** = Turuncuya yakın koyu sarı. **İçyağı** = Barsakları kaplayan yağ çenberi. **İçe, içten, içte, içine, içinde, içinden** gibi ek harflerle zarf mânâsındadır. **İçte** = 1. Arasında: On sene Amerikalılar'ın içinde yaşadım. **2.** Ortasında: İçimizde kötü adam yoktur. **3.** Zarfında: Yirmi gün içinde okumayı öğrendi. **İçinden** = Ortasından: Çayırın içinden geçti. **İç içe** = İçerden daha içeri, biri diğeri içinde: İç içe odaları vardı.

İÇ (i.). İçerdeki, dahilî, derûnî: İç kapı, iç kabuk. **İçgüveyi** = Kayınbabasının evine alınan damat. **İç kale** = Bir kalenin içinde bulunan daha küçüğü, Fars. bâlâ-hisâr. **İçyüz** = Bir şeyin hakikatı. **İç gömlek** = Tene giyilen gömlek. **İç donu** = Pantolon altına giyilen don.

İÇBAKIŞ (i. psikoloji) (uyd. k.). İnsanın düşünme yoluyla kendi kendini müşahedesi.

İÇBAŞKALAŞIM (i. jeoloji) (uyd. k.). Emdikleri kütlelerin tesiriyle, püskürük magmaların birleşimlerinde değişiklik olması.

İÇBÜKEY (i. matematik) (uyd. k.). Sathı, bir yarım kürenin içi gibi düzgün ve yuvarlak çukur biçiminde olan, obruk, muka'ar, konkav.

İÇDERİ (i. botanik). Bitki kök, sap ve yapraklarında kabuğun iç kısmı.

İÇECEK (i.). Her çeşit içilecek şey.

İÇEDÖNÜK (i. psikoloji) (y. k.). İçedönüş halinde olan.

İÇEDÖNÜŞ (i. psikoloji) (y. k.). Libido tesiri altında görülen içe kapanış.

İÇERİ (i.). Dahilde, dahile, Osm. derûna: İçeri gel, içeri otur, kapıdan içeri girdi. i. İçerdeki, dahilî, derûnî: İçeri daire, iç daire. **1.** İç taraf, dahil, derûn: Bu evin içerisi dışarısından güzeldir. **2.** Yürek, mide: İçerim almıyor. Ek harflerle zarf mânâsını alır: İçeride, içeriye, içeriden.

İÇERLEK (i.). Daha içeride, daha geride bulunan.

İÇERLEMEK (f.). İçin için kızmak, öfkelenmek, dertlenmek.

İÇGİL bk. İçkin, içgin.

İÇGİN bk. İçkin.

İÇGÜDÜ (i. psikoloji) (uyd. k.). Canlıları, düşünmeksizin, kendilerine faydalı ve lüzumlu birtakım işlere sevkeden duygu, Osm. insiyak, sevk-i tabiî.

İÇGÜVEY, İÇGÜVEYİ, İÇGÜVEYSİ (i.). Karısı tarafının evinde oturan damat. **İçgüveysinden hallice** = (Şaka yollu) pek de iyi değil, kötüce.

İÇİLMEK (f.). **1.** (sıvı bir şey) Yutulmak, ağızdan mideye alınmak, Osm. şürbedilmek: Su içilir. **2.** Sarhoş edici içki alınmak: Gündüzün içilir mi?

İÇİM (i.). **1.** İçme, içiş. **2.** İçilen şeyin lezzeti: Bu şarabın içimi ağır. **3.** Bir defada içilen mıktar, yudum, Osm. cür'a: Bir içim su.

İÇİMLİ (i.). **1.** Şöyle veya böyle içimi olan: Güzel içimli, ağır içimli. **2.** Lezzetli, Ar. lezîz: İçimli şurup, tütün.

İÇİN, İÇÜN (e.). **1.** Sebep ve gaye gösterir: Sizi görmek için buraya geldim. Herkes geçinmek için çalışır. **2.** Sebep gösterir: Hasta olduğu için gelemedi. Olduğundan, olduğu sebepten. Onun için ağlıyor: Ondan dolayı, o sebepten. **3.** Uğrunda, yolunda: Herkes evlâdı için çalışır, sizin için yorulmuyorum. Onun için hayatını tehlikeye koydu. **4.** Yemin: Allah için, evlâdınızın başı için. **Niçin (ne için)** = Ne maksatla: Niçin oturmuyorsunuz? **Bunun için** = Binaenaleyh: Bu sebepten dolayı. İsim ve zamirlerle beraber de kullanılır: Ahmed için, kardeşim için, benim için, senin için, onun için, sizin için. Yalnız 3. şahıs zamirinin çokluğu müstesna olup: Onlar için denilir.

İÇİNDE (e.). **1.** Dışında olmayan. Süresince: İki yıl içinde pek çok şeyler yapıldı.

İÇİN İÇİN (i.). Açığa vurmayarak, içinden, gizli gizli: İçin için kızıyor.

İÇİRMEK (f.). **1.** İçmeye sevk, mecbur veya müsaade etmek, Osm. işrâb etmek: Hayvana su içirmek, hastaya ilâç içirmek. **2.** İçkilerden bir şey verip sarhoş etmek: Çok içirip zavallıyı hasta etmişler. **3.** Cezbettirmek, sindirmek, emdir mek: Bu yağdan ağrıyan yere sürüp ovalayarak içirmeli. **Tokat içirmek** = Tokat vurmak.

İÇİŞ (i.). İçmek işi ve tarzı: Bu, nasıl içiş?

İÇKİ (i. «içmek» ten). İçinde alkol bulunan içilecek şeyler: İçkiye düşkün, içki tutkunu: İçki o adamı mahvetti.

İÇKİLİ (i.). **1.** İçki içmiş, sarhoş, hafif sarhoş, Fars. mest. **2.** İçki içilen yer: İçkili lokanta.

İÇKİN (i.). İçeriye ait, dahilî.

İÇKİSİZ (i.). **1.** İçki içmemiş olan. **2.** İçki içilmeyen yer: İçkisiz lokanta.

İÇLENMEK (f.). Duygulanmak, kederlenmek, dertlenmek.

İÇLİ (i.). **1.** İçi dolu: İçli fındık. **2.** Çabuk müteessir olan, yüreği yufka, hassas duygulu. **3.** Kin tutan, kindir. **İçli dışlı** = Teklif, lâubâli.

İÇLİK (i.). **1.** İçe ve içeriye mahsus ve ait, dahilî. **2.** İçgömleği.

İÇME (i.). **1.** İçmek işi, Ar. şürb, Fars. nûş. **2.** İçindeki madenî tuzlar dolayısiyle suyu ilâç olarak içilen kaynak (çokluğu daha fazla kullanılır).

İÇMEK (f.). **1.** (sıvı bir şeyi) Ağızdan içeriye çekmek, Osm, şürb, nûş etmek: Su içmek. **2.** İçki içmek, alkol almak: Çok içer. İçmekten ciğerleri bitmiş. **3.** Tütün ve tömbeki yakıp dumanını çekmek: Tütün, sigara, çubuk, nargile içer. **4.** Cezbetmek, çekip yutmak: Toprak o derecede kurumuştu ki, o kadar yağmurun suyunu çabucak içti. **And içmek** = Yemin etmek. **Kanını içmek** = Büyük bir kinle intikam almak. **Yiyip, içmek** = Eğlence ve ziyafette bol bol içki içip yemek yemek.

İÇOĞLANI (i.). Sarayda yetiştirilen ve çeşitli devlet hizmetlerine çıkarılan devşirmeler.

İÇPLAZMA (i. T. Y. biyoloji). Tekhücreli canlılarda protoplazmanın merkezine verilen ad.

İÇRE (i.). İç taraf, dahil, derûn. Taşra mukabili: İçresi taşrası birdir. İçinde, dahilinde, zarfında: Memleket içre, zamâne içre.

İÇTEN (i.). Candan, yürekten, samimî: İçten bir arzu.

İÇTÜZÜK (i.). (y. k.). Bir cemiyetin iç işlerini düzenleyen tüzük.

İÇÜN bk. İçin.

İÇYÜZ (i.). Görünenden başka olan taraf, mahiyet: Bu işin içyüzünü öğrenemedik.

ÎDÂD (i. «add» den masdar). Hazırlama, Ar. tehiyye, birini bir işe yeterli ve muktedir olacak hâle getirme.

İDÂD (i. A.). Sayı, hesap.

İDÂDE (i. A. matematik). Yükseklik âletlerin derecelerini gösteren hareket eden kol, Osm. mastara, irtifâ gönyesi.

İDÂDÎ, ÎDÂDÎ (i. A.) (mü. îdâdiyye). **1.** Hazırlamaya, istidâtlı ve hazır olacak bir hale getirmeye mahsus. **2.** Eski eğitim sisteminde rüşdiyeden sonra gelen ve üniversiteye talebe yetiştiren orta dereceli okul, lise.

İçoğlanı

ÎDÂDİYYE (i. A.). Tanzimat'tan sonra Osmanlı devletinde lise, rüşdiyye (ortaokul) ile dârülfünûn (üniversite) arasındaki okul: Îdâdiyye-i mülkiyye, idâdiyye-i askeriyye, idâdiyye-i tıbbiyye.

İDAM (ÎDÂM) (i. A. «adem» den masdar). Yok etme, vücudunü kaldırma, şer'an ve kanunen öldürme, Ar. kısas.

İDÂME (i. A. «devâm» dan masdar). Daim ve baki etme, devam ettirme: Vaziyetini idâmeden başka bir şey düşünmez.

İDÂNE (i. A. «deyn» den masdar). Borç, ödünç verme, ikraz: Kendisine para idâne eden yoktur.

İDÂNETEN i. A.). Ödünç olarak, idâne yoluyla.

İDARE (İDÂRE) (i. A. «devr» den masdar). **1.** Çevirme, döndürme, dolaştırma: Makineyi idare etmek. **2.** Kullanma, istimal, becerme, çevirme, zapt ve rabt: Bu konağı idare eden odur. İşini, maiyetini çok iyi idare ediyor. **3.** Bir memleketin mülkî işlerinin yapılması, hükûmet etme: Vilâyetin idare işleri valiye aittir. **4.** Ge-

çinme, Ar. taayyüş: Bu maaş idareme yeter. **5.** Tasarruf, israftan kaçınma: Maaşını idare ile kullanıyor. İdareye çok bakıyor. İdare ile geçiniyor. **6.** Yetme, kifâyet: Bu para, bu kumaş idare etmez. **7.** Resmî bir işin veya bir şirket vesaire işinin görülmesiyle vazifeli ve ekseriya bir müdürün emrinde bulunan heyet ve daire: Posta ve telgraf, tekel, banka, sigorta idaresi. **8.** Böyle bir heyetin devam edip iş gördükleri yer ve konak, daire: İdareye müracaat etmeli. **İdare lâmbası** = Eskiden yatak odasında yanan kandil. **İdare memuru** = Mülkî işlerde görevli memur. **İdare meclisi** = Vilâyet, kazalarda, şirket ve banka gibi dairelerde ahali veya hissedarlardan seçilmiş üyelerden mürekkep meclis, yönetim kurulu.

İDARECİ (i.). **1.** İdare ve tasarrufa çok dikkat eden, pinti. **2.** İdare adamı, yönetici (bu mânâsı dilimizde yenidir).

İDAREHANE (İDÂRE-HÂNE) (i.). Bir işe bakan hey'etin toplanarak iş gördükleri yer ve daire: Bu gazetenin idarehanesi başka ve matbaası başka yerdedir.

İDARELİ (i.). **1.** İdare ve tasarrufa uyan: İdareli adamdır. **2.** İdare ve tasarrufa elverişli: Sığır eti çok idarelidir.

İDÂRETEN (i. A.). İdare yoluyle, işi idare ederek.

İDÂRÎ (i. A.). İdare ile alâkalı; idare.

İDBÂR (i. A. «dübr» den masdar). Baht ve talihin insandan yüz çevirmesi. Bahtsızlık, talihsizlik, ikbâl zıddı, perişanlık.

İDDE bk. İddet.

İDDET (i. A.). Kocasından ayrılan veya kocası ölen kadının, tekrar evlenmek için beklemeye mecbur olduğu şer'î müddet: İddetini tamamlamadan evlenemez.

İDDİA (i. A. «dâvâ» dan masdar). **1.** Haklı veya haksız bir davaya kalkışma: İddia edene ispat ve inkâr edene yemin düşer. **2.** Haksız ve esassız bir davada bulunma, taşımadığı sıfatı, taşıdığını söyleme ve kendisine ait olmayan bir hakkı istemeye kalkışma: Şairlik iddiasından vazgeçmedi. **3.** Kendini büyük ve kudretli sananın kendi hakkındaki fikri: O adamın iddiası pek büyüktür. **4.** İnat, ısrar, muannidlik: İddia etmem ama böyle zannederim.

İDDİACI (i.).) **1.** İddiası çok olan, taşımadığı vasıflarla öğünen, gösterişçi. **2.** Muannid, musır, inatçı.

İDDİALI (i.). İktidar ve liyakat davasında bulunan, kendine çok güvenen: İddialı adamdır.

İDDİA-NÂME (i. A. F.). Savcının, iddialarını topladığı ve soruşturma sonunda mahkemede okuduğu yazı, savcının görüşü.

İDDİHÂR (i. A.). **1.** Tahıl toplayıp kıtlık zamanında yüksek fiyatla satmak üzere biriktirme. **2.** Umumiyetle bir şeyi toplayıp biriktirme, Ar. cem' ve hıfz: İcabında kullanmak üzere bir mıktar para iddihârı faydasız değildir.

İDEAL (i. Y. Fr.). Gaye edinilen hedef, ülkü.

İDEALİST (i. Y. Fr.). **1.** Ülkücü. **2.** İdealizm görüşüne bağlı filozof.

İDEALİZM (i. Y. Fr. felsefe). Bilgide düşünceyi temel olarak alan ve varlığı, insan düşüncesinin kurduğunu kabul eden felsefe görüşü.

İDEOLOG (i. Y. Fr. felsefe). İdeoloji taraftarı.

İDEOLOJİ (i. Fr.). **1.** Siyasî bir parti, bir hükûmet, sosyal bir sınıf vesairenin hareketlerine istikamet veren ve siyasî yahut sosyal bir doktrin meydana getiren fikirler sistemi. **2.** Hakikî olaylarla alâkalı olmayan fikirler üzerine kurulmuş doktrin.

İDİÇ, İDİ bk. İğdiş.

İDİL (i. Y. Fr.). Kır yaşayışını anlatan kısa manzum veya mensur yazı.

İDLÂL (i. A.). Aşırı derecede nazlanma, naz etme, nazlanış.

İDMÂC (i. A. «dümûc» dan masdar). Katma, alma, içine alma.

İDMAN (i. A.). Alışmak için bir şeyin tekrar tekrar yapılması, devam, müdavemet. (edebiyat) Öğrenilen dilde kelime ve cümleleri çeşitli şekillerde tekrarlamak, Fransızca: exercice. (tıp) **Beden idmanı** = Vücudü kuvvetlendirmek için yapılan hareketler, Fransızca gymnastique.

İDMANLI (i.). **1.** İdman yaparak bir spor kolunda çalışmaya hazırlanmış olan. **2.** mec. Bir şeye alışmış ve onu yadırgamaz hale gelmiş olan: O, böyle hareketlere karşı idmanlıdır.

İDRÂC (i. A. «derc» den masdar). Bu kelimeyi derc mânâsiyle kullananlar var ise de, Arapça'da bu mânâya gelmediği gibi, derc bu maksadı ifade eder.

İDRÂK (i. A. «derk» den masdar) (c. idrâkât). **1.** Anlayış, varış, akıl erdirme, Fars. derk, Ar. fehm, ferâset: İdrâk-i maâlî bu küçük akla gerekmez. **2.** Erişme, yetişme, kavuşma, vâsıl olma: Fâtih Sultan Mehmed devrini idrâk edenler. **3.** Çağını bulma, mevsimine yetişme, olgunlaşma, kemale erme: Mahsûlün idrâki.

İDRAR (İDRÂR) (i.). Sidik, Ar. bevl (bu kelime «derr» masdar olarak Arapça ise de, Arapça'da süt ve yağmuru akıtma mânâsına gelir. Vaktiyle daimî surette akıp verilen maaş ve vazife mânâsiyle de kullanılırdı. İdrar kelimesini Türkler yapmışlardır).

İDRİSAĞACI (i.). Bir kiraz türü (prunus mahaleb) kokulu kiraz da denir.

İDRİSOTU (i.). Bir cins ayrıkotu (andropogon).

ÎFÂ (i. A.). **1.** Borç veya vadini yerine getirme: Îfâ-yı deyn, îfâ-yı ahd. **2.** Bir işi iş haline koyma, icrâ. **3.** İş görme, yapma, etme, kılma: Vazifesiniz, hizmetini ifâ etti (icrâ ve eda'dan farkı için bk. İcrâ).

İFÂDÂT (i. A.) (c. ifâde). İfadeler. bk. İfade.

İFADE (İFÂDE) (i. A. «feyd» den masdar) (c. ifâdât). **1.** Anlatma, söyleme, beyan, takrir: Hâlimi ifade ettim. **İfâde-i şifâhiyye** = Ağızdan anlatış. **İfâde-i tahrîriyye** = Yazı ile anlatış. **3.** Ders verme, tedris, ders takriri, talebeyi dersinden faydalandırma: Telif ve ifade ile meşgul olurdu. (hukuk) İfade almak, zaptetmek: Davaya ait olan bir madde hakkında birini söyletip söylediğini yazmak. **İfâde-i cebriyye** (matematik) = Cebir işaretleri ile maksadı anlatma. **İfâde-i merâm** = Kitabın başına yazılan ve yazış sebebini anlatan sözler, ön söz, Ar. mukaddime.

İFÂKAT (i. A. «fevk» dan masdar). **1.** Üste gelme, hastalıktan kalkma, iyileşme, hastalıktan kurtulup büsbütün iyi oluncaya kadar aradan geçen müddet: İfâkat bulmak. İfâkatta bulunanlara yarayacak yiyecekler. **2.** Sarhoşluktan veya bayılmaktan kurtulma, ayılma.

İFÂTE (i. A. «fevt» ten masdar). Fevtetme, kaybetme, elden çıkarma, kaçırma: Fırsatı ifâte etmek.

İFÂZA (i. A. «feyz»den masdar). **1.** Taşacak derecede doldurma, bol verme (yalnız mecâzen kullanılaır): İfâza-i nûr etmek. **2.** Feyizlendirme, feyiz ve bereketе kavuşturma: Yazılarıyla okuyucularını ifâza etti.

İFFET (i. A.). **1.** Namus, ırz, perde: Kadının birinci süsü iffettir. İffet sahibi bir kadın. **2.** Rüşvetten kaçınma, irtikâba tenezzül etmeyiş, doğruluk, namus: Hâkimlerin iffet sahibi olmaları şarttır. Erbâb-ı iffetten bir zat. İffet sahibi denilmeye değer bir zattır.

İFFET-FÜRÛŞ (i. A. F.). İffet satan, namusluluk taslayan, daima iffet ve şereften bahseden.

İFFETLİ (i.). **1.** Namus ve iffet sahibi, namuslu: İffetli bir kadın. **2.** Çalıp çırpmaz, rüşvet yemez, doğru, müstakim, haram yemez: İffetli memurun değeri bilinir. **3.** Osmanlı devrinde kadınlara «iffetlû» şeklinde lakab olarak kullanılıp ismetlû'dan aşağı addolunurdu: İffetlû hanımefendi.

İFHÂM (i. A. «fehm» den masdar). Anlatma, bildirme: Meseleyi kendisine ifhâm ettim (tefhîm kelimesi daha çok kullanılmıştır).

İFHÂM (i. A. «fuhûm» dan masdar). Ağız kapatma, ağız açtırmama. (edebiyat) Münakaşada, karşısındakini kesin şekilde yenip susturma.

İFHÂR (i. A. «fahr» den). Fahirlendirme, şereflendirme.

İFK (i. A.). İftira, bühtân, olmamış bir şeyi birine yakıştırma.

İFLÂH (i. A. «felâh» tan masdar). Hâlini ıslah edip selâmete çıkma: O adamın iflâhı mümkün değildir. İflâh olmayacak, iflâh bulmayacaktır (Arapça'da mânâsı mesut ve muvaffak olmaktır).

İFLÂS (i. A. «füls» den masdar). (ticaret) Bir tacir veya bankerin borçlarını ödeyemeyecek hâle gelmesiyle mevcut mallarının satılıp alacaklılarına bölüştürülmesine razı olması, müflis olma, top atma: İflâs, iflâsını ilân etmek, iflâsına karar verilmek.

İFNÂ (i. A. «fenâ» dan masdar). Yok etme, tüketme, Ar. imhâ, itlâf: Malını ifnâ etti. İfnây-ı ömr, ifnây-ı vücûd.

İFRÂC (i. A.). Açılma, ayrılma. **İfrâc-ül-bâhire** = Geminin kıyıdan veya iskeleden açılması.

İFRÂD (i. A. «ferd» den masdar). Tek ve yalnız bırakma, ayırma. (edebiyat) Tek mısrâ yazma, söyleme veya kullanma.

İFRÂĞ (i. A. «ferağ» dan masdar). **1.** Kalıba dökme, maden vesaireyi eritip kalıba akıtma: Top ifrağı (yanlış ve asılsız olan isâğa yerine bu kelime doğrudur). **2.** Bir şekle koyma: Başka bir surete ifrâğ etmiş.

İFRÂT (i. A. «fart» tan masdar). Pek ileri varma, normal hâli aşma, mübalağa: Perhizde ifrat ediyor. Perhizi ifrata vardırıyor. İfrat derecede güzel, tamahkâr. İfrat derecesinde sevgisi vardır (zıddı: tefrit). **İfrat ve tefrit** = Bir uçtan bir uca, normalin dışında, iki uyuşmaz hâlin birinden diğerine. (tıp) Yunanca'da «hyper» veya «poly» ile ifade olunan mânâyı tercüme etmek üzere terkiplere girer: **İfrât-ı his** = Aşırı duygululuk: Hyperesthésie. **İf-**

rât-ı tegaddî = Aşırı beslenme: Polytrophie gibi.

İFRÂZ (i. A. «ferz» den masdar) (c. ifrâzât). Bütünden bir miktar ayırma, bölme: Hissesini ifrâz ettiler. Ordudan birkaç alay (bir birlik) ifrâz ve sevk etti. (tıp) Vücudun bir yerinden bir delik veya yaradan bir şey akma ve akan şey (cem'i bu mânâ ile kullanılır).

İFRÂZÂT (i. A. c.) (m. ifrâz). **1.** Bütünden parçalar ayırmalar. **2.** (tıp) Vücuttan, yara veya delikten kan, cerahat, irin, ter gibi çıkan maddeler, salgılar.

İFRÎT (i. A.) (c. efârît). **1.** Cinlerin zararlı ve korkunç bir cinsi. **2.** mec. Pek hiddetli adam: İfrit kesildi (Arapça'da müennesi olarak ifrîte de kullanılır).

İFSÂD (i. A. «fesâd» dan masdar) (c. ifsâdât). **1.** Bozma, halel verme, berbâd etme: Yediğim ham meyve midemi ifsâd etti. Kanı ifsâd olunmuş. **2.** Fesâda uğratma, fitne ve kargaşalık verme.

İFŞÂ (i. A. «feşv» den masdar) (c. ifşâât). **1.** Meydana çıkarma, açıklama, fâş etme. Ketm zıddı: İfşây-ı sır. **2.** Yayma, neşir ve ilân etme: İfşây-ı havâdis. Bazı ifşâât ile suçlandırıldı.

İFTÂ (i. A. «fetvâ» dan masdar). Fetvâ verme, fetvâ ile bir şer'î meseleyi halletme.

İFTÂL (i. F.). **1.** Yarık, aralık, yırtık. **2.** Dağınık.

İFTAR (İFTÂR) (i. A. «fıtr» dan masdar). **1.** Oruç bozma, oruç açma: Yirmi dört saatte bir iftar ederdi. **2.** Ramazanda güneş batınca orucu bozmak üzere yenen yemek: İftara davet etmek, iftar hazırlamak. **3.** Oruç bozma vakti, ramazanda akşam: İftarda geldi, iftar vakti.

İFTÂRİYYE (i. A.). **1.** İftara mahsus yemek, çerez vesaire. **2.** Davetlilere diş kirası namıyla iftarda verilen hediye, para.

İFTARLIK (i.). İftara mahsus, iftara yakışır: İftarlık reçel, iftara mahsus çerez.

İFTİHAR (İFTİHÂR) (i. A. «fahr» dan masdar). **1.** Övünme, şan ve şeref sayma, koltuk kabartma, fahretme: Türkler tarihleriyle iftihar ederler. **2.** İftihara sebep olacak zât, Osm. medâr-ı iftihar: İftihâr-ül-ulemâ, iftihâr-ül-emâsil-vel-akrân (Osmanlı devrinde fermanlarda geçen lakaplar). **Mâ-bih-ül-iftihâr** = Kendisiyle iftihar olunan. **Maa'l-iftihâr** = Memnuniyetle, iftihar ederek. **Nişân-ı iftihâr** = II. Sultan Mahmud'un ihdâs ettiği Osmanlı nişanı. **İftihar madalyası** = I. Sultan Abdülmecid tarafından ihdâs edilmiş madalya ki, sanayi madalyası adıyla anılır (iftihar ile tefâhur arasında fark vardır. İftihar, meşrû ve makbûl surette ve hakkıyla övünme hakkında, tefâhur ise haksız yere ve bir çeşit kibir ve gururla gösterişli bir övünme hakkında kullanılır. Birincisi takdire lâyık, ikincisi kötü huydur).

İFTİKAR (a uzun) (i. A. «fakr» dan masdar). **1.** Fakirlik ve ihtiyacın açıklanması. **2.** Büyük ihtiyaç, fazlasıyle muhtaç olma: Memleketimizin eğitim ve kültüre iftikarı vardır.

İFTİRA (İFTİRÂ) (i. A.) (c. iftirâât). Birine kasden ve aslı olmayan bir kabahat yakıştırma veya yükleme, bühtân: Kimseye iftira etmemeli. İftiraya uğramak.

İFTİRACI (i.). Ötekine berikine yalandan ve asılsız suçlar yakıştıran ve yükleyen, bühtancı, Ar. müfterî.

İFTİRAK (a uzun ve k kalın) (i. A. «fark» dan masdar). **1.** Ayrılma, ayrılık, hicran: İftirak-ı ahbâb. **2.** Dağılma, perakende olma: Kemiklerin iftirakı.

İFTİRÂS (i. A.). (yırtıcı hayvan) Yırtma, paralama.

İFTİTÂH (i. A. «feth» den masdar). **1.** Açma, Ar. feth, Fars. küşâd. **2.** Başlama, Ar. şürû, bede': **İftitâh-ı kelâm** = Söze başlama, söz açma. (fıkıh) **Tekbîr-i iftitâh** = Namaza dururken getirilen tekbir.

İFZÂH (i. A. «fazîh» ten). Kötülüğü açıklama.

İĞ (i. A.). Koku, is, Ar. râyiha.

İĞ (i. A.). Koku, is, rayiha.

İGARE (a uzun) (i. A. «gavr» den masdar). Çapul için düşman mülküne asker sokma, ılgar (gayret kelimesinden kıskandırma mânâsıyle dilimizde kullanılmaz).

İĞBİRÂR (i. A. «gubâr» dan masdar). **1.** Tozlanma, üzerine toz konma. **2.** (iğbirâr-ı hâtır'dan kısaltılma): Hatır kalma, gücenme: O söz iğbirârını mucib olmuş. İğbırârına sebep olmuş. İğbirâr-ı hâtır.

İĞDE (i.). İğdegillerden, kızılcığa benzer meyvesi olan bir ağaç. Ekşi pestenk ağacı, meyve ve çiçeği. Gabirâ, senced.

İĞDEGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi iğdedir.

İĞDİÇ bk. İğdiş.

İĞDİN (i. koku demek olan «iğ» den). Kokmuş, bozuk, cılk (yumurta).

İĞDİŞ (i.). Enenmiş at, binek beygiri.

İĞERÇİN (i.). Karar vermeyen mütereddit, kuşkulu.

İĞERÇİNLİK (i.). Tereddüt, vesvese, vehim, kuşku.

İĞFÂL (i. A. «gaflet» ten masdar) (c. iğfâlât). Gaflette bırakma, gaflete düşürme, aldatma: Dolandırıcıların iğfâlâtına kapılacak kadar budala değildir.

İĞİ, İĞ (i.). Yün, pamuk vesaire çevirip kıvırmaya mahsus âlet. **Araba iğisi** = Araba okunun kalemi. **Sapan iği** = Ağaç mıhı. **İği taş** = Değirmenin alt taşı.

İĞİLMEK (f.) Eğilmek.

İGLÂ (i. A. «galâ» dan masdar). Fiyat ve narkı çıkarma, pahalandırma.

İĞLÂK (ka ile) (i. A.) (c. iglâkat). 1. Kapama, sed: **İglâk-ı ebvâb** = Kapıları kapama. **2.** (edebiyat). Sözü karışık ve anlaşılmaz surette söyleme, sözün bu halde, yani muğlak olması: İglâk makbûl değildir (cem'i dilimizde bu mânâya mahsustur).

IĞLAKAT (ka uzun) (i. A. c.) (m. iğlâk). Kapamalar. bk. İğlâk.

İGMÂ (i. A. tıp). Bayılma, baygınlık. (musiki) Armonide bayım.

İĞMÂZ (i. A. «gamz» den masdar). Göz yumma, göz kapama, görmezliğe gelme: Yüzüne vurmaktan ise iğmâz etmek daha iyidir. **İğmâz-ı ayn** = Yine bu mânâ ile kullanılır tâbirdir.

İĞMEK (f.). Eğmek.

İGNÂ (i. A. «gınâ» dan masdar). **1.** Zengin etme, zenginlik verme, ihtiyaçtan kurtarma: Allah kimsesiz olanları ignâ edebilir. **2.** Muhtaç bırakmama, kanaat ettirip başka bir şeye ihtiyaç bırakmama, istiğnaya sebep olma: Tamahkâr, bir şeyle iğnâ olunmaz. Bu kitap talebeyi benzerlerinden igna eder.

İĞNE (i.). **1.** Dikişe mahsus demir ve çelikten sivri ve arkası delikli âlet, ibre, Fars. sûzen. **2.** Diken, batan, sivri şey. **3.** Arı ve akrep gibi böceklerin soktukları sivri şey. **4.** Bazı makine ve âletlerin sivri ve ince parçası. Tüfek, dümen iğnesi. **5.** Başa veya göğse takılmak üzere iğneye takılı mücevher: Elmas iğne, baş iğnesi. **İğne ardı** = Bir çeşit dikiş. mec. **İğne, iplik** = Pek zayıf ve ince. **İğneden ipliğe** = Bütün teferrûatıyla. **İğne deliği** = İğnenin açtığı delik ve bıraktığı iz. **Olta iğnesi** = Zoka. **Dikiş iğnesi** = Dikişe mahsus iğne. **Şiş iğne** = Çorap örmeye mahsus şişcik. **Toplu iğne** = Arkası toplu ve yuvarlak iğne ki, bir şeyi iliştirmeye yarar. **Yorgan iğnesi** = Yorgan kaplamaya mahsus büyücek iğne. **İğne yutmuş** = Gayetle bitkin.

İĞNE ARDI (i.). İğneyi çıktığı noktanın gerisinden saplayıp daha ileriden çıkarak yapılan aralıksız bir dikiş şekli.

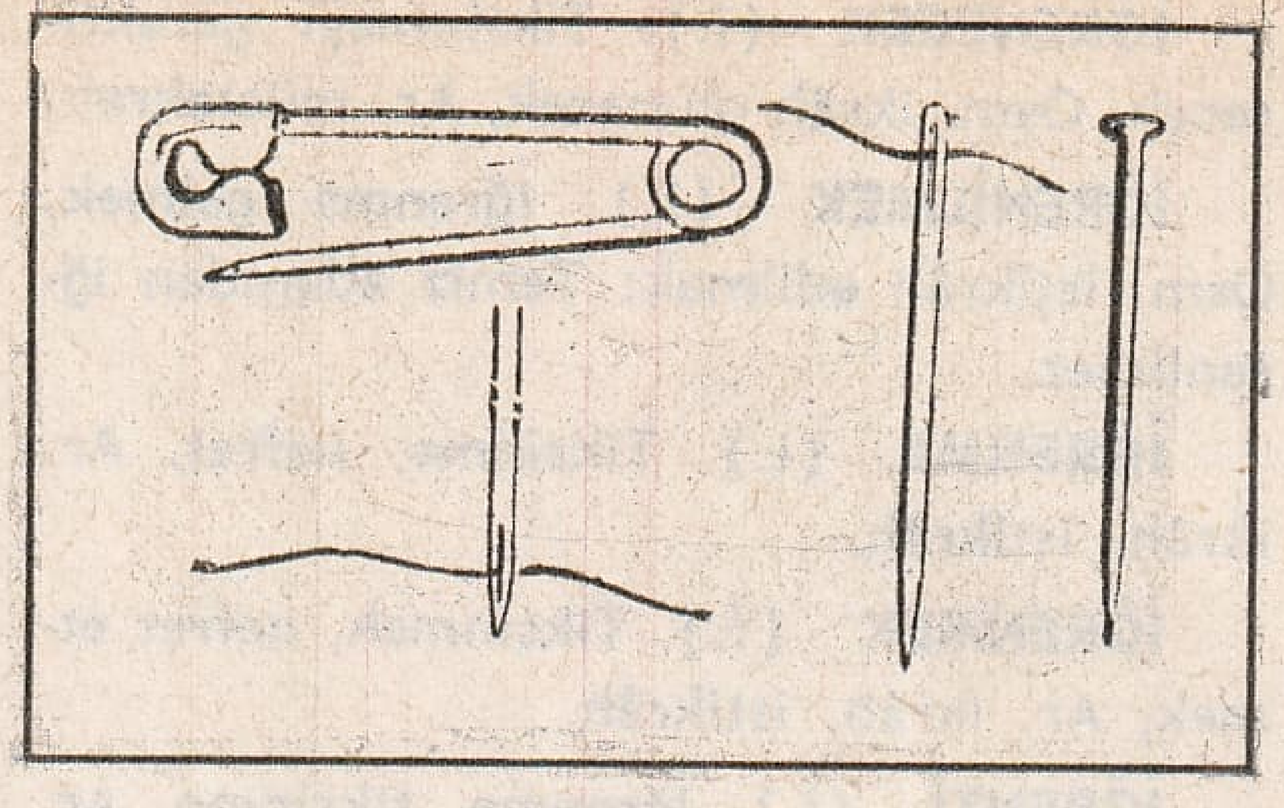

Çeşitli iğneler

İĞNECİ (i.). **1.** İğne yapan veya satan adam. **2.** Hastalara iğne yapan kimse.

İĞNECİK (i. denizcilik). Dümeni bağlayan sivri demirler.

İĞNEDEN (İĞNE-DÂN) (i. Türkçe iğne, Fars. dân = yer eki; yanlış tabir. Daha yanlışı: iğnedanlık. Doğrusu: iğnelik). İğne mahfazası, teneke veya kemikten ufak silindir şeklinde mahfaza.

İĞNELEMEK (f.). **1.** İğne ile delmek. **2.** Kalıbını almak üzere kenarlarını iğne ile delerek işaret etmek. **3.** Toplu iğne ile iliştirmek. **4.** mec. Sözle hırpalamak.

İĞNELENMEK (f.). **1.** İğne ile tutturulmak. **2.** İğnelemek işine konu olmak. **3.** İğne batar gibi bir his duymak.

İĞNELİ (i.). **1.** İğnesi veya iğne gibi ince ve sivri bir âleti olan: İğneli tüfek, iğneli karınca. **2.** mec. Hırpalayıcı (söz).

İĞNELİK (i.). İğne mahfazası, iğneden.

İGRÂ (i. A.). **1.** Birini diğeri aleyhine tahrik etme, azdırma, kışkırtma. **2.** Hırslandırma, teşvik.

İĞRÂK (ka ile) (i. A. «gark» dan masdar) (c. iğrâkat). **1.** Boğma, garketme: Düşman, gemilerini iğrâk etti. **2.** (edebiyat) Aşırılık, gerek övme, gerek yermede pek mubalağalı olarak davranma, konuşma: Bu sözde iğrak vardır (cem'i dilimizde bu ikinci mânâya mahsustur).

İĞRÂKIYYÂT (i. A. c.). Mübalağalı sözler.

İĞREMEK (f. boğa ve benzerleri) Bağırmak, böğürmek.

İĞRENÇ (i.). İkrah, iğrenme. **1.** İğrenecek, mekrûh: Pek iğrenç bir şeydir. **2.** İğrenen, istikrâh eden: İğrenç tabiatı vardır (bunun aslı iğrengeç'tir).

İĞRENÇLİK (i.). İğrenme, tiksinme, Ar. istikrâh, ikrâh, mekrûhiyyet.

İĞRENDİRMEK (f.). İğrenmesini mucib olmak, tiksindirmek, Osm. ikrâh ve istikrâh ettirmek.

İĞRENECEK (i.). Tiksinmeyi gerektirecek, Osm. ikrâh olunacak, Ar. müstekreh.

İĞRENİLMEK (f.). İğrenme gelmek, Osm. istikrâh edilmek: Temiz adamdan iğrenilmez.

İĞRENME (i.). Tiksinme, nefret, Ar. ikrâh, istikrâh.

İĞRENMEK (f.). Tiksinmek, nefret etmek, Ar. ikrâh, istikrâh.

İĞRENTİ (i.). İğrenme, tiksinme, Ar. ikrâh, istikrâh, mekruhiyyet.

İĞRETİ bk. Eğreti.

İĞRİ bk. Eğri.

İĞRİK (i.). Çok bağıran ve böğüren (hayvan).

İĞRİLİK bk. Eğrilik.

İĞRİLMEK bk. Eğrilmek.

İĞRİLTMEK bk. Eğriltmek.

İĞRİM bk. Eğrim.

İĞTİDÂB (i. A.). Gazaplanma mânâsıyle kullanılmışsa da Arapça'dan yanlış şekilde uydurulmuştur.

İĞTİMÂM (i. A. «gam» dan masdar). Kederlenme, gamlı ve kederli olma.

İĞTİRÂB (i. A. «gurbet» ten masdar). Gurbete gitme. **İhtiyâr-ı gurbet** = Geçinmek için iğtirâb etti.

İĞTİRÂR (i. A. «gurûr» dan masdar). **1.** Aldanma, mağrur olma, güvenilmeyecek şeye güvenme: Kendisiyle olan eski dostluğa iğtirâren. **2.** Gafil bulunma, gaflet halinde olma.

İĞTİSÂB (i. A. «gasb» dan masdar) (c. iğtisâbât). Zorla elinden alma.

İĞTİSÂL (i. A. «gusl» dan masdar). Yıkanma, yunma, gusül alma.

İĞTİŞÂŞ (i. A.) (c. iğtişâşât). Kargaşalık mânâsıyle çok kullanılmışsa da Arapça'da böyle bir mânâsı olmayıp, asıl mânâsı, bir hilekârın hileli ve aldatma maksadına dayanan öğütüne kapılmadır. Zaten gış kelimesi bir şeye hile karıştırılması, halis ve sâfî olmayış mânâsındadır ve eskiden bazı sikkelere «mağşûş» denilmesi ve «gıll-u-gış» tâbiri de bu mânâyı kuvvetlendirir.

İĞTİZÂ (i. A. «gızâ» dan masdar). Beslenme, gıdalanma (tegaddî daha çok kullanılır; d ile iğtidâ yanlıştır).

İGVÂ (i. A. «gavâye» den masdar). Yolu şaşırtma, azdırma, ayartma.

İGZÂB (i. A. «gazab» dan masdar). Gazaba getirme, hiddetlendirme, kızdırma.

İHÂFE (i. A. «havf» den masdar). Korkutma, korku verme, tehdit: İhâfe etmek.

İHÂLE (i. A.) (c. ihâlât). **1.** Bir işi birine terketme, birinin üzerine yükleme: Bu işi filâna ihâle edelim (havâle gibi). **2.** Eksiltme veya artırmaya çıkarılan bir devlet işinin veya bir işletmenin isteyene verilmesi muamelesi: Birçok işletme ihâle suretiyle idare olunur (zıddı: emânet).

İHÂLETEN (i. A.). İhâle suretiyle artırma veya eksiltmeye koyarak istekliye vermek yoluyla, iltizam yolunda: Birçok işletme ihâleten idare olunur (zıddı: emâneten).

İHÂM (i. A. «vehm» den) (c. îhâmât). **1.** Vehim ettirme, vehim, şüphe ve tereddüde düşürme. **2.** İki mânâsı olan bir kelimenin en az kullanılan mânâsını kasdetme. **Îhâm-ı kabîh** = Sözü edeb ve terbiyeye aykırı bir mecâzî mânâya getirme.

İHANET (i. A.). **1.** Haksız yere alay veya hakaret etme, haksızlık. **2.** Hiyânet.

İHÂSE (i. A.). Toprağı kazarak bir şeyler arama.

İHÂŞ (i. A.). Birinin namusuna dokunma, namusunu lekeleme.

İHÂTA (i. A.). **1.** Kuşatma, etrafını çevirme: Gözün ihâta ettiği yerler. **2.** Geniş, tam bilgi ve ihtisas: Coğrafyada ihâtası vardır.

İHBAR (İHBÂR) (i. A. «haber» den masdar) (c. ihbârât). Haber verme, bildirme, anlatma, malûmat verme, yetiştirme: Hâdiseyi bana ihbâr ettiler.

İHBÂRÂT (i. A. c.) (m. ihbâr). İhbarlar, haber vermeler.

İHBÂRÎ (i. A.) (mü. ihbâriyye) (edebiyat). Vuku bulmuş veya bulacak bir halden haber vermeye ait, emir, yasak, dua ve arzu gibi mânâlara delâlet etmeyen (fiil, cümle vesaire): «Ben geldim, o gelecektir» cümleleri ihbarî cümleler ve «sen gel, o gelmelidir» cümleleri inşâî cümlelerdir.

İHBÂRİYYE (i. A.). Kaçak eşyayı hükûmete haber verene ödenen para, muhbir ücreti.

İHBARNAME (İHBÂR-NÂME) (i. F. hukuk). **1.** Belirli olaylara dair bilgi olarak, ilgili olduğu yere verilen yazı. **2.** Bir paranın ödenmesi veya diğer bir muamelenin yapılması lüzumuna dair bir resmî daireden gönderilen ihtarname.

İHDÂ (i. A. «hediye» den masdar). Hediye verme, hediye gönderme: Bana bir kol saati ihdâ etti.

İHDÂR (i. A. tıp). Bir organın hissini iptâl etme, uyuşturma.

İHDÂS (i. A.). Meydana getirme, icat ve ihtirâ, yeni tarzda bir şey vücuda getirme, peydâ etme: Bu madalya ne vakit ihdâs olundu?

İHFÂ (i. A. «hafî»den masdar). Gizleme, saklama: Kaçağı ihfâ edenler mes'ûl olur.

İHKAK (a uzun) (i. A. «hak» tan masdar. Hakkı yerine getirme, icra etme: İhkak-ı hak etmek. Daima hak ismiyle beraber kullanılır. Asıl mânâsı hak gözüyle bakmaktır.

İHKÂM (i. A. «hükm» den masdar). Kuvvetlendirme, sağlamlaştırma, muhkem etme. bk. Tahkim.

İHLÂ (i. A. «havl» dan masdar) (kimya). Tatlılatma. Fransızca: dulcification.

İHLÂF (i. A.). Yemin ettirme.

İHLÂK (ke ile) (i. A. «helâk» dan masdar). Helâk etme, yok etme.

İHLÂL (i. A. «halel» den masdar). Halel getirme, bozma, sakatlama, giderme, zedeleme: **İhlâl-i âsâyiş** = Âsâyişin bozulması.

İHLÂS (i. A. «hulûs» tan masdar) (c. ihlâsât). **1.** Doğru ve samimî sevgi, samimiyet: Arz-ı ihlâs etmek. **2.** Riyâsız ve samimî ibadet, tam itikad. **Sûre-i İhlâs** = Kur'ân-ı Kerîm'in bir sûresi ki, hâlis itikadın özünü anlatır. **İhlâs-mend, ihlâs-perver, ihlâs-kârâne** gibi Fars. edatlar ve kelimelerle yapılan terkipler doğru sayılmaz.

İHLÂS-MEND (i. A. F.). İhlâs sahibi, temiz kalbli.

İHLÂS-MENDÂNE (i. A. F.). Temiz kalble.

İHLÂS-PERVER (i. A. F.). İhlâs sahibi, temiz kalbli.

İHLÎL (i. A. anatomi). Erkek tenasül organının deliği, Osm. Mecrây-ı bevl = Sidik deliği.

İHMAL (İHMÂL) (i. A.). Ehemmiyet vermeme, vazifeyi yapmama, müsamaha: Vazifesini ihmal eden mes'ûl olur.

İHMALCİ (i.). İşine dikkat etmeyen, musamahacı, dikkatsiz.

İHMİRÂR (i. A. «hamr» den masdar). Kızarma, kızıllık. (tıp) Kırmızı lekeler şeklinde beliren hafif bir cilt hastalığı, Fransızca: erythème.

İHRÂCÂT bk. İhraç.

İHRÂCATÇI (i.). İhracat yapan tüccar.

İHRAÇ (İHRÂC) (i. A. «hurûc» tan masdar) (c. ihrâcât). **1.** Çıkarma, dışarıya atma: Kendisini yurdundan ihraç ettiler. **2.** İstihsal etme, elde etme: Çiçeklerden güzel kokular ihraç ederler. **3.** Ülkenin ziraî ve sınaî mahsullerini dış ülkelere gönderme: Bu vilâyet hayli yapağı ihraç eder. (c.). Bir memleketin her türlü mahsullerinin dış ülkelere gönderilen kısmı. Bir memleketten çıkıp döviz girmesine sebep olan ziraî ve sınaî mahsuller; zıddı: ithalât: Bir memleketin ihrâcatı ithalâtına uymalıdır.

İHRAK (a uzun ve k kalın) (i. A.). Yakma, ateşe atma, ateşe verme: Bir ev, bir orman, bir adam ihrak etmek. **İhrâk-ı binnâr** = İnsanı diri diri ateşe atıp yakma cezası.

İHRÂM (i. A. «harem» den). **1.** Hac sırasında Harem-i Şerîf'e girerken hacıların büründükleri dikişsiz elbise ki, yün, pamuk veya ketenden olur: İhrâma girmek. **2.** Bedevîlerin büründükleri büyük yün çarşaf. **3.** Yere veya minderin üzerine yayılan, çarşaf ve yorgan gibi kullanılan havlı veya havsız yün yaygı.

İHRÂZ (i. A. masdar). Kazanma, nail olma, mânevî bir değere sahip olma: Rütbe, makam ihrâz etmek.

İHSÂ (i. A. masdar). Sayma, sıralama: İyilikleri ihsâ edilemez.

İHSÂÎ (i. A.). Sayıma ait.

İHSÂİYYÂT (i. A. c.) (m. ihsâ). İstatistik, Fr. statistique.

İHSAN, İHSÂN (i. A. «hasen» den (c. ihsânât). **1.** İyilik etme, güzel muamele. **2.** Bağışlama, bir şey verme. Kendisine güzel bir at ihsan etti. **3.** Verilen, bağışlanan şey, hediye, bahşiş: Vaktiyle ihsan-ı şâhâne dağıtılırdı. **4.** Lutuf, yardım, iyilik: İhsan buyrun iki söz söyleyeyim. (bu mânâ ile kullanılması yersizdir). **İhsân alel-ihsân** = İhsan üstüne ihsan. **El ihsânü bit-tamâm** = Bir şey verilince tamamiyle verilmelidir.

İHSÂN-DÎDE (i. F., Ar. ihsan = iyilik, Fars. dîde = görmüş) (c. ihsân-dîdegân). Birinin lutuf ve ihsanını görmüş, nimetine nail olmuş olan, minnettar.

İHSÂN-NÂME (i. A. F.) (ed). İltifat mektubu.

İHSÂS (i. A. «his» ten masdar) (c. ihsâsât). 1. Duyma, beş duygudan biri vasıtasıyla müteessir olma. **2.** His vasıtasiyle anlama (his'ten hemen hemen farkı olmayıp, hissettirme mânâsı yoktur. O mânâ ile kullanılmamalı ve asılsız olan ihtisâs yerine kullanmalıdır).

İHTÂ (i. A.). **1.** Hatâya düşürme veya düşürülme. **2.** Yanılma veya yanıltılma.

İHTAR (İHTÂR) (i. A. masdar) (c. ihtârât). **1.** Bir şeyi birinin hatırına getirme: Yarın derse başlayacağımızı kendisine ihtar ettim. **2.** Bir adamın bilmediği ve fark etmediği bir şeyi gösterip dikkatini çekme: Durumu ihtar eden olmadı. İyi niyetle yaptığı ihtar faydalı oldu. (ihtâr'ın tenbih'ten farkı budur ki, tenbih üstten asta, ihtar ise asttan üste veya akrandan akrana olur). **3.** İdarî küçük ceza: Kendisine bir ihtar verildi.

İHTÂRÂT (i. A. c.) (m. ihtâr). İhtarlar, hatırlatmalar.

İHTİBÂR (i. A. «haber» den masdar). Yoklayarak ve deneyerek öğrenme.

İHTİBÂS (i. «habs» den masdar) (tıp). Tutulma, tutukluluk: **İhtibâs-ı bevl** = İdrar tutulması. **İhtibâs-ı safra** vesaire.

İHTİCÂB (i. A. «hicâb» dan masdar). Örtünme, saklanma, görünmeme, gizlenme, perde vesaire arkasına girme.

İHTİCÂC (i. A. «hüccet» ten masdar). Delil gösterme, bir davanın ispatı için bir şeyi delil ve senet sayma: Sâdî'nin bir şiiri ile ihticâc ediyorö İhticâca yarar bir şey bulamadı.

İHTİCÂM (i. A. «hacâmet» ten masdar). Hacamat olma, boynuz yapıştırarak kan aldırma: İhticâm etmek.

İHTİDÂ (i. A. «hidâyet» ten masdar). **1.** Doğru yola girme, gerçeğe ulaşma. **2.** İslâm dinini kabûl etme, Müslüman olma: Dünyada her yıl binlerce insan ihtidâ ediyor.

İHTİDÂ (i. A. «hada» dan masdar). Yalan ve hile kullanma, hilekârlık.

İHTİFÂ (i. A.). Gizlenme, saklanma.

İHTİFÂL (i. A. «hafl» den masdar) (c. ihtifâlât). Büyük bir alay ile saygı gösterme, merasim, tören: Cenazesi ihtifâlât-ı lazıme ile kaldırıldı. Mehmed Âkif için yarın bir ihtifâl yapılacak.

İHTİFÂLÂT (i. A. c.) (m. ihtifâl). İhtifâller, merasimler, törenler.

İHTİKAN (a uzun) (i. A. masdar) (tıp). **1.** Şırınga kullanma. **2.** Bir organa kan birikmesiyle oranın şişip kızarması, Osm. terâküm-i dem, Fransızca: congestion.

İHTİKÂR (i. A. masdar). Zahire ve başka ürünlerin toptan alınıp saklanmasıyla, fiyatının yükselmesinden sonra ağır paha ile satışı muamelesi, karaborsa.

İHTİKAR (a uzun) (i. A. «hakaret» ten masdar). **1.** Hakarete katlanma, Ar. tezellül, tevazu. **2.** Hor ve hakir görme, göz tutmama: İhtikar etmek.

İHTİLÂF (i. A. masdar) (c. ihtilâfât). Uymayış, uyuşmama, Osm. adem-i tevafuk: Aramızda ihtilâf vardır. İhtilâf çıktı. **İhtilâf-ı ârâ** = Kâfi rey toplanamaması. **İhtilâf-ı leyl ve'n-nehâr** = Gece ile gündüz arasındaki fark. (hukuk) **İhtilâf-dâr** = İki kimseden biri bir devlet, diğeri başka bir devlet tab'asından olmak.

İHTİLÂM (i. A. masdar). **1.** Düş azma. **2.** Baliğ olma, bülûğ yaşına erme.

İHTİLÂS (i. A.) (c. ihtilâsât). Çalma, Ar. sirkat (asıl mânâsı elçabukluğu ile aşırma iken bizde en fazla hırsızlık mânâsıyle kullanılır). **İhtilâs-ı vakt** = Meşguliyetler arasında biraz vakit bulma, aralık bulma.

İHTİLÂT (i. A. «halt» tan masdar). Karışıp görüşme: Ahlâksız adamlarla ihtilât etmemeli (Arapça'da bu mânâ ile muhâlata kelimesi kullanılır). **İhtilâttan memnû** = Kimse ile görüşmesine müsaade olunmayan tutuklu.

İHTİMÂ (i. A. tıp). Zararlı yiyeceklerden kaçınma, perhiz.

İHTİMAL (İHTİMÂL) (i. A. «haml» den masdar) (c. ihtimâlât). **1.** Yüklenme, kaldırmaya iktidar, tahammül: Nâ-tüvandır, anda bû teklîfe yokdur ihtimâl (Fuzûlî). **2.** Mümkün olma, imkân, akla yakın olma, bir şeyin olabilmesi: Bu işin bugün bitmesi ihtimali zayıftır. Buna ihtimal vermem. **Ağleb-i ihtimâle** (ve doğrusu) **ağleb-i ihtimâlâta göre** = Her ihtimale karşı. **İhtimâli yoktur** = Mümkün değildir. **İhtimaldir** (ve doğrusu **muhtemeldir** yahut) **ihtimali vardır** = Mümkündür. **İhtimâl-i baîd** = Uzak ihtimal. **İhtimâl-i galib** = Kuvvetli ihtimal. Olabilir, belki: İhtimal bu akşam gelirler.

İHTİMÂM (i. A. masdar) (c. ihtimâmât). Fazla dikkatle çalışma, özenerek çalışma: Bu işe tam bir ihtimâm ile teşebbüs edelim. Fazla ihtimâm gerek.

İHTİMÂR (i. A. «hamr» den masdar). Mayalanıp kaynama, ekşiyip mayalanma: Hamur, şarap ihtimâr etti.

İHTİNAK (a uzun ve k kalın) (i. A. masdar). Boğazın sıkılıp tıkanmasıyle nefes alamama, boğulma. (tıp) **İhtinâk-ı rahm** = Vaktiyle, rahmin tıkanmasından meydana geldiği sanılan ve kadınlarda görülen asabî bir hal ve hastalık, Fransızca: hystérie.

İHTİRÂ (i. A. masdar) (c. ihtirâât). **1.** Görülmemiş bir âlet, makine vesaire icadı: Telgrafın, vapurun, matbaanın ihtirâı. **2.** mec. Asılsız bir şeyin kurulup olmuş, varmış gibi gösterilmesi: Bu haberi kendisi ihtirâ etti. **3.** (edebiyat) Kimse tarafın-

dan kullanılmamış tâbirler ve mazmunlar kullanma: Bu şairin ihtirâ-kârâne eserleri vardır (ihtirâ, halk, icad, keşif, ihdâs, ibdâ arasında fark vardır. İhtirâ, fikir sayesinde bulunmuş bir tertiple yepyeni bir şey meydana koymak; halk, büsbütün yoktan var etmek; icad, meçhul bir şeyi var edip ortaya çıkarmak; keşif, mevcut olduğu halde herkesin bilmediği ve meçhul bulunan bir şeyi ortaya çıkararak malûm eylemek; ihdâs, yeni bir şey çıkarmak ve yeni tarzda bir şey meydana koymak; ibdâ ise yenilikle beraber güzellik ve hususiyetiyle de dikkat nazarını çekecek bir şey bulup ortaya atmaktır. Telgraf, vapur ihtirâ olundu. Âlem, insan halk buyruldu. Gemicilik, ziraat, ticaret icad olundu. Amerika, Neptün gezegeni, platin madeni keşfolundu. Yeni olaylar ihdas olundu. Fonograf, telefon ibdâ edildi. İcat daha mutlak ve umumî olup, diğerleri yerine de kullanılabilir).

İHTİRÂÎ (i. A.) (mü. ihtirâiyye). İcat ve ihtiraa ait veya ihtira olunmuş: Efkâr-ı ihtirâiyye, tâbîrât-ı ihtirâiyye.

İHTİRAK (a uzun ve k kalın) (i. A. masdar). Yanma, tutuşma, yanıp kül olma: İhtirak etti, muhterik oldu. (astronomi) Bir gezegenin güneşe yaklaşması, güneşle bir burçta bulunması: İhtirâk-ı Zühâl. (kimya). Bir cismin oksijen ile karışmasından meydana gelen değişiklik: İhtirâk-ı zâtî, teneffüsî. (fizik). **İhtirak noktası** = Güneş ışınlarının toplandığı nokta, odak.

İHTİRÂ-KÂRÂNE (i. F.). **1.** İcat ve ihtiraa ait veya muktedir: Bu adamın ihtirâkârâne bir yaradılışı vardır. **2.** İhtirâ sahiplerine yakışır surette: İhtirâkârâne bir tarzla.

İHTİRÂM (i. A. «hürmet» ten masdar) (c. ihtirâmât). Hürmet, sayma, saygı: İhtiramda kusur etmedi. **Vâcib-ül-ihtiram** = Saygıya değer. **İhtirâmât-ı fâika** = Eskiden mektuplarda selâm ve saygı tâbiri.

İHTİRÂMÂT (i. A.) (c. ihtirâm). İhtiramlar, hürmetler, saygılar.

İHTİRÂMEN (i. A.). Saygı göstererek, saygı göstermek üzere.

İHTİRÂZ (i. A. masdar). Sakınma, çekinme, Ar. tahaffuz, ictinâb: Yalancıdan daima ihtirâz etmeli. **Kemâl-i ihtirâz ile** = Pek fazla sakınarak, çekinerek.

İHTİRÂZEN (i. A.). Sakınarak.

İHTİRÂZÎ (i. A.). Sakınma ve çekinmeye ait. **Kayd-ı ihtirâzî** = Bâzı hakları kullanabilme şartı, ilerisi için düşünülen şart ve sınırlama.

İHTİSÂB (i. A.) (hisâb'dan masdar). **1.** Hesap sorma, hesaba çekme, mesuliyet. **2.** Ceza. **3.** Vaktiyle polis ve belediye işlerini yapan, başlıca görevi esnafın ölçülerini kontrolden ibaret olan muhtesib veya ihtisâb ağalığı işi ve dairesi. **4.** Bu daireye ait her türlü vergi. **İhtisâb ağası; nâzırı** = Muhtesib, daruga, şehremini, belediye reisi.

İHTİSÂBİYYE (i. A.) (rüsum-ı ihtisâbiyye'den kısaltılmış). İhtisâba yani belediyeye ait resim ve vergi.

İHTİSÂM (i. A. «husûmet» ten masdar). Düşmanlık, Ar. muhâsama.

İHTİSÂR (i. A. «hasr» dan masdar) (c. ihtisârât). Sözün kısa kesilmesi, merâmız az sözle ifadesi, bir cümleden lüzumsuz veya ikinci derecede lüzumu olan tafsilâtın çıkarılması: İbni Haldûn'un tarihi ihtisâr edilmemiştir. İhtisâr suretiyle (îcâz ve icmâl'den farkı vardır: İhtisâr, fazla tafsilâtı çıkarıp ifadeyi tabiî hâlinde bırakmak, îcâz, ifadeyi lüzumundan fazla kısaltıp zor anlaşılacak bir halde bırakmak, icmâl ise yalnız hulâsa ve neticesini almaktır).

İHTİSÂREN (i. A.). Tafsilâtsız, muhtasar olarak, ihtisâr yoluyla.

İHTİSÂS (i. A.). (c. ihtisâsât). Fransızca «sensation» denilen hâli ifade için Ar. «hiss» (his, duygu) masdarından Türkler'in icat ettiği bir kelimedir: Hislenme, his alma.

İHTİSAS (İHTİSÂS) (i. A. «husûs» tan masdar). **1.** Bir kimsenin bir işe veya bir fen, ilim veya sanata kendini vakfedip o sahada geniş bilgi ve tecrübe kazanması ve yalnız onunla uğraşması: Bu doktorun kalb hastalıklarında ihtisâsı vardır, Fransızca: spécialité. **Erbâb-ı ihtisâs** = Mensup bulundukları fen ve sanatın yalnız bir dalıyla uğraşanlar, Fransızca: spécialistes. **2.** Bir adama bağlı olma, hususiyet, intisap: Falân zâta öteden beri ihtisâsım vardır.

İHTİSÂSÎ (i. A.) (mü. ihtisâsiyye). İhtisâsa ait: Bu doktorun kadın hastalıkları hakkında malûmât-ı ihtisâsiyyesi vardır.

İHTİSÂSİYYÛN (i. A. c.). Mütehassıslar, Fransızca: spécialistes.

İHTİŞÂM (i. A. «haşmet» ten masdar) (c. ihtişâmât). Zenginlik, büyüklük, parlaklık, ululuk, Ar. dârât, debdebe, tantana, Fars. şükûh: Kemâl-i ihtişâm ile, ihtişâmât-ı fevkalâdesiyle halkın gözlerini kamaştırdı.

İHTİTÂB (i. A. masdar). Orman veya baltalıktan odun kesme: Köylünün ihtitab hakkı.

İHTİTÂB (i. A. «hutbe» den masdar). Nikâhla isteme, bir kız veya kadına tâlib olma.

İHTİTÂF (i. A. masdar). Kapma, kapıp götürme. **İhtitâf-ı basar** = Gözalma, kamaştırma.

İHTİTÂM (i. A. «hatm» den masdar). Sona erme, bitme.

İHTİVÂ (i. A. «masdar). İçine alma, Osm. câmî ve şâmil olma, kavrama: Bu söz çok mânâlar ihtivâ eder (bazı isimlere eklenerek, birtakım yanlış sıfat terkipleri teşkil eder: Mekârim-ihtivâ, mekârim-havî).

İHTİYAÇ (İHTİYÂC) (i. A. masdar) (c. ihtiyâcât). **1.** Lüzumu zaruri, bir şeye, onsuz yapamıyacak derecede bağlı olma. **2.** Lüzum, gerek: Bu mektep için bir öğretmene daha ihtiyaç vardır. Filân şehrin suya ihtiyacı inkâr olunamaz. **3.** Yokluk, yoksulluk, kıtlık, sıkıntı: İhtiyaç insanı çabuk ihtiyarlatır. **4.** İhtiyaç duyarak ihsan ve lutuf bekleme: Benim kimseye ihtiyacım yoktur. **Def-i ihtiyac** = Lüzum duyulan şeyi elde ederek ihtiyaçtan kurtulma. **İhtiyâcât** = Yaşamak için lâzım gelen şeyler: Halkın ihtiyâcâtı, umumî ihtiyâcât.

İHTİYÂL (i. A. «hîle» den masdar) (c. ihtiyâlât). Hile kullanma, hileye müracaat.

İHTİYÂR (i. A. masdar) (c. ihtiyârât). **1.** Seçme, tercih, intihap: İçlerinden bunu ihtiyâr ettim. **2.** Kabûl etme, katlanma, razı olma: İnzivayı ihtiyâr etti. en az kötü olanı ihtiyâr etmeli. **3.** İrâde, irâde-i cüz'iyye, kendine mâlik olup kendi isteği, arzusuyla hareket etme: İhtiyâr elden gitti. Kendi ihtiyâriyle bu işe karar verdi. **Bî-ihtiyâr, bilâ-ihtiyâr** = İstemeyerek, kendinde olmayarak, irâdesi elinde olmaksızın c. **İhtiyârât** = Takvimlerdeki, falan gün falan şeyi yapmalı gibi bâtıl hükümler.

İHTİYAR (i.) (Arapça'dan). Yaşlı adam, koca, pîr, şeyh: İhtiyar adam, ihtiyar kadın, ihtiyarlar meclisi (esası galat olduğu için vaktiyle edebî dilde kullanılmayıp koca ve kocamak gibi hâlis Türkçe kelimeler tercih olunurdu. Müennesinde ihtiyâre demek gülünçtür).

İHTİYÂRÂT (i. A. c.) (m. ihtiyâr). Astrolojide yıldızlara göre herhangi bir işin yapılacağı ve yapılmıyacağını gösteren bâtıl hükümler.

İHTİYÂRÎ (i. A.) (mü ihtiyâriyye). İnsanın kendi irâde, arzu ve isteğiyle olan, mecburî olmayan: Mektebimizde Almanca öğrenmek ihtiyârîdir.

İHTİYARLAMAK (f.). Kocamak, ihtiyar olmak: Görüşmeyeli çok ihtiyarlamışsınız.

İHTİYARLATMAK (f.). Kocatmak: Fazla meşguliyet kendisini vakitsiz ihtiyarlatmıştır.

İHTİYARLIK (i.). Kocalık, Ar. şeyhûhet, pîrî.

İHTİYAT (i. A. masdar). **1.** İleride lüzumu görülür ihtimal ve düşüncesiyle tedbirli davranma: İhtiyat üzere bulunmak, ihtiyatlı davranmak. **2.** Basîret, uzak ve doğru görüşlülük, tedbir, gafletin aksi. **3.** Şimdi lüzumsuz gibi görünüp ancak ilerde lüzumu ihtimaline göre saklanan şey: İhtiyat akçası, ihtiyat askerî. **4.** (askerlik) Askerin devamlı silâh altında tutulmayıp, icabında alınmak üzere terhis edilen sınıfı.

İHTİYÂTEN (i.). İhtiyat yoluyla, ilerde lâzım olur düşüncesiyle.

İHTİYÂTÎ (i. A.) (mü. ihtiyâtiyye). İhtiyata dayanan veya ait olan: **Tedbîr-i ihtiyâtî** = İhtiyâtî tedbir. **Asâkir-i ihtiyâtiyye** = İhtiyat askerleri.

İHTİYATLI (i.). İhtiyata uyan, ilerde ortaya çıkacak hallere karşı lâzım gelen tedbirleri tamamlamış, uzak görüşlü, basîretli: Çok ihtiyatlı adamdır. Ben daima ihtiyatlı davranırım.

İHTİYATSIZ (i.). İhtiyata uymayan, ilerde ortaya çıkacak hallere karşı vaktiyle tedbir düşünmeyen, gafil: İhtiyatsız adamdır. İhtiyatsız davrandı.

İHTİYATSIZLIK (i.). İhtiyata uymama.

İHTİZÂ (i. A. masdar). Tevazu, alçak gönüllülük.

İHTİZÂB (i. A. masdar) (tırnak, saç, sakal vesaireyi) Boyama: Sakalını kına ile ihtizâb ederdi.

İHTİZÂR (i. A. «huzur» dan masdar). Ölüme hazır olma, can çekişme.

İHTİZÂZ (i. A.) (c. ihtizâzât). **1.** Hafif surette titreme, oynatılan bir telin bir süre titremesi gibi bir hareket, ürperme. **2.** (fizik) Titreşim, havanın sesten dalgalanıp ses iletmeye vasıta olması, Fransızca: vibration.

İHTİZÂZÎ (i. A.) (mü. ihtizâziyye) (fizik). İhtizâz (titreşim) denilen hafif titremeye ve dalgalanmaya ait: Hareket-i ihtizâziyye.

İHVÂN (i. A. c.) (m. ah). mec. **1.** Sâdık dostlar, samimî dostlar: İhvân arasında öyle şeyler aranmaz. **2.** Aynı mezhep veya tarikate mensup bulunanlar: İhvân-ı dîn. O bizim ihvândandır.

İHYÂ (i. A. masdar). **1.** Diriltme, canlandırma, yeniden hayat verme: Kıyamet günü Cenâb-ı Hak ölüleri ihyâ buyuracaktır. **2.** Taze hayat verircesine şenlendirip imar etme: Uzatılan demiryolu hatları Anadolu'yu ihyâ etti. **3.** Kuvvet ve tazelik verme: Bu yağmur bağları ihyâ etti. **4.** Sevindirme, güzel bir haberle veya lutuf ve ihsanla sevinç yaratma: Beni ihyâ buyurdunuz. **5.** Yeniden kuvvet, şan ve şeref kazandırma: İslâm'ın ihyâsı. **6.** Uyandırma, vücûda getirme, tesis veya tamir: Bir çeşme, bir tekke, bir mektep ihyâ etti. **7.** (geceyi) İbâdetle ve uykusuz geçirme: Gecelerini ihyâ ediyor. **İhyây-ı mevât** = Boş yerleri açıp tarıma elverişli hâle getirme.

İHYÂ-KERDE (i. A. F.). **1.** İhyâ edilmiş, kurulmuş, onarılmış, vücûda getirilmiş: Selimiye kışlası III. Sultan Selim'in ihyâ-kerdesidir. **2.** Lutuf ve himmet görmüş.

İHZÂR (i. A. «huzûr» dan masdar). Huzura getirme, hazır ve mevcut etme: O adamı, o kitapları ihzâr ettim: Getirttim (hazırlama mânâsıyle kullanılmamalıdır). (hukuk). Mahkemeye celb ve davet: İhzâr puslası: Birinin hukuk mahkemesine celb ve daveti için gönderilen tezkere. **İhzâr müzekkeresi** = Birinin ceza mahkemesine cebren getirilmesi için gönderilen yazı.

İHZÂRİYYE (i. A.) (hukuk). Birinin mahkemeye celb ve daveti için alınan harç.

ÎJEK (i. F.). Kıvılcım.

ÎKA (a uzun) (i. A. «vuku» dan masdar). Vuku buldurma mânâsıyle kullanılıyorsa da, Arapça'da düşürme vesair mânâlara gelip bu mânâya gelmez.

İKA (a uzun) (i. A.) (musiki). Düzüm, kalıp hâlinde usul; «usul» yerine kullanmak yanlıştır.

İKAB (a uzun) (i. A.). Azap, ceza, cezalandırma.

İKAD (a uzun) (i. A. masdar). Yakma, tutuşturma, Ar. iş'âl: Kandili ikad etmek.

İK'ÂD (ka ile) (i. A. «kuûd» dan masdar). **1.** Oturtma, bir yere oturmaya zorlama: Hastayı sandalyeye ik'âd ettiler. **2.** Yüksek bir resmî göreve çıkarma: Kardinallerden birini papalık tahtına ik'âd ederler.

İKAL (a uzun) (i. A.). Ayak köstegi, Fars. pâ-bend.

İKAME (a uzun) (i. A «kıyâm» dan masdar). (İkamet ile aynı kelime olduğu halde dilimizde mânâ ve kullanılış yeri büsbütün ayrıdır). **1.** Oturtma, iskân: O yerde bir bölük asker ikame etmek elzemdir. **2.** Kaldırma, kıyâm ettirme, ayakta durdurma. **3.** Meydana koyma: Delil ikame etmeye hâcet yoktur. **İkame-i hüccet** = Protesto. **İkame-i dâvâ** = Dava açma, davaya kalkışma. **İkame-i salât** = Namaz kılma, namaza durma.

İKAMET (a uzun) (i. A. «kıyâm» dan masdar). **1.** Oturma: İstanbul'da ikamet eden. Kışın şehirde, yazın yalı ve köşkte ikamet hoş olur. **2.** (fıkıh) Cemaatla namaza başlanacağı vakit müezzinin seslenişi: İkamet getirmek. **3.** Osmanlı devrinde siyasî bakımdan İstanbul'da oturması mahzurlu görülenlerin sürgün olmaksızın, ekseriya bir maaş veya görevle, padişah veya hükûmet emriyle İstanbul dışında bir şehirde oturtulması: Filân yerde ikamete memur (eski kitaplarda mukim yerine «ikamet-sâz» ve «ikamet-güzîn» gibi alaca tâbirler kullanılması gülünçtür).

İKAMETGÂH, İKAMET-GEH) (i. F.). Oturulan yer, mesken: Yazlık ikametgâhı güzel bir yalıdır.

ÎKAN (a uzun) (i. A. «yakîn» den masdar). Yakın bilme, sağlam biliş.

ÎKAZ (a uzun) (i. A. «yakaz» dan masdar). Uyandırma, uykudan kaldırma. mec. Gafletten kurtarma, aklını başına toplatma.

İKBÂL (i. A. «kabûl» dan masdar). **1.** Talih ve bahtın açılması, müsaadesi: Bu adamın ikbali vardır. İkbali açıktır. **2.** Bir adamın işlerinin yolunda gitmesi, yükselmesi, gözde olması; idbâr'ın zıddı: Filân şimdi ikbaldedir. **3.** Birine doğru dönme, yüz çevirip bakma, Ar. teveccüh: O saadet bana ikbal ederse. **4.** İstek, yüz çevirip bakma, arzu: İkbal var mı, ikbal buyrulur mu? (bu son iki mânâda masdar mânâsı saklı olup, dördüncüsü ekseriya yiyecek ve içecek hakkında kullanılır). **5.** Osmanlı padişahının kadınefendi olmayan eşleri ki, sayıları dört olurdu ve «hanımefendi» denip prenses sayılırlardı.

İKBALLİ (i.). Talihi uygun, bahtı açık, işleri yolunda.

İKBÂL-MEND (i. F.). **1.** Talihi uygun, bahtiyar. **2.** Refaha, büyük bir makama erişen, Ar. mukbil.

İKBÂL-PEREST (i. F., Osm. ikbâl, Fars. peresten). Makam ve refaha taparcasına bağlı ve bunun uğruna her şeyi feda eden, mevki düşkünü, Ar. harîs-i câh.

İKBÂL-PERESTLİK (i.). Makam ve yükselme hırsı.

İKBALSİZ (i.). Talihsiz, bedbaht, işi doğru gitmeyen.

İKBALSİZLİK (i.). Talihsizlik, bahtsızlık.

İKDÂM (ka ile) (i. A. «kadem» den masdar) (c. ikdâmât). Bir işte ayak direme: İkdâmât ile muvaffak oldu (Arapça'da tam olarak bu mânâya gelmeyip, ilerlemek ve ilerlemeye çalışmak mânâsındadır).

İKDÂR (ka ile) (i. A. «kudret» ten masdar). **1.** Kudret verme, muktedir etme, iktidar kazandırma. **2.** Refahını arttırarak sıkıntıdan kurtarma: Maaşıma bir miktar eklenerek ikdâr buyrulmaklığım (bu mânâ Arapça'da olmayıp dilimizde birinci mânâsından alınmıştır).

İGE, İYE (i.). Sahip, mâlik. bk. İye

İGELEMEK, İYELEMEK (f.). **1.** Mâlik olmak. **2.** Sahip çıkmak.

İKEN (f.). (İmek fiilinden kullanılmayan bir masdardır). Şimdiki zaman kipi. **1.** Olduğu halde: Ben, ondan daha genç iken, daha yaşlı görünüyorum. **2.** Olduğu zaman: Ben orada iken öyle bir niyet yoktu. Geniş zaman, geçmiş hikâyesi ve gelecek kiplerinde yine hal ve durum gösterir ve fiille kaynaşmış veya aynı şekilde kullanılabilir: Gider iken (giderken), gitmiş iken (gitmişken), gidecek iken (gidecekken).

İKFÂR (i. A. «küfr» den). Küfür, kâfirlik ile suçlama.

İKİ (i. si.). **1.** Birden sonra gelen sayı, Ar. isneyn, Fars. dü. **2.** İki kişi, iki saat, on iki, yirmi iki, yüz iki, iki yüz. bk. İki yüz. İki bin: Ar. elfeyn. **İki ağızlı** = İki tarafı keser (bıçak vesaire). **İki çifte** = Dört kürekli kayık. **İkide bir** = Yarım. **İkide bir, ikide birde** = Pek sık, her vakit. **İki kat** = Bir şeye bir mislinin katılmış hâli. **İki günde bir** = Gün aşırı. **İki yüzlü** = **1.** İki tarafı yüz (kumaş). **2.** mec. Mürâyi, nabza göre şerbet veren; özü, sözü bir olmayan.

İKİ BİR (i.). Tavla oyununda, zarlardan birinin bir, öbürünün iki benekli olan tarafının üste gelme hâli.

İKİNCİLİK (i. felsefe). Her şeyde ruh ve madde, iyilik ve kötülük gibi iki zıt prensibin varlığını ileri süren felsefe, Ar. sünâiyye.

İKİÇENEKLİLER (i. botanik). Tohumlarında iki çenek bulunan bitkiler sınıfı.

İKİÇENETLİ (i. botanik). **1.** Kabuğu çatladığı zaman iki çenete ayrılan meyve. **2.** (zooloji) Midye ve istiridye gibi iki parçadan ibaret olan hayvan.

İKİDÜZLEMLİ (i. matematik). İki düzlemin kesişmesinden meydana gelen açı.

İKİEVCİKLİ (i. botanik). Erkek ve dişi çiçekleri ayrı köklerde bulunan bitki.

İKİLEME (i. musiki). İki saz veya sesle icrâ edilen çoksesli musiki eseri.

İKİLEMEK (f.). İki yapmak, eşini tedarik etmek.

İKİLEŞMEK (f.). İki olmak.

İKİLİ (i. musiki). Ses atlamaksızın birbirini tâkip eden iki notanın meydana getirdiği aralık: do - re gibi.

İKİLİ (i.). **1.** İki şeyi içine alan veya iki şeyden yapılmış. **2.** İskambil kâğıtlarının iki beneklisi: Karo ikilisi.

İKİLİK (i.). **1.** Eskiden iki kuruş. **2.** İki lira değerinde olan: İkilik basma. İki kilo vesaire ağırlığında olan. **3.** İki kısımdan yapılmış.

İKİNCİ (dsi). **1.** Birinciden sonra gelen, Ar. sânî: İkinci kapı, ayın ikinci günü. **On ikinci** = Ar. sânî aşer. Yirmi ikinci, yüz ikinci. **2.** Muavin, yardımcı.

İKİNDİ (i.). Öğle ile akşam arasındaki namaz vakti, Osm. asr-ı sânî: İkindi namazı, ezanı. **İkindi üstü** = İkindi vakti. mec. **İkindiden sonra** = Vakitsiz, pek geç.

İKİŞER (si.). Her birine veya her defasında iki: Parayı bölüştüler, ikişer lira düştü. Bu fidanları ikişer liraya aldım.

İKİYAŞAYIŞLI (i. biyoloji). Hem suda, hem karada yaşayabilen bitki veya hayvan.

İKİ YÜZ (si.). İki defa yüz, Ar. maateyn, 200. Bin iki yüz: 1200. İki yüz yirmi: 220.

İKİYÜZLÜ bk. İki.

İKİZ (i.). Bir defada doğmuş iki kardeş, Ar. tev'em. **İkiz doğurmak** = Bir doğumda iki çocuk dünyaya getirmek. mec. Çok azap çekmek (dokuz doğurmak gibi).

İKİZ AKSAK (i. T. musiki). Türk musikisinde 12 zamanlı bir küçük usul.

İKİZKENAR bk. Üçgen ve yamuk.

İKİZLEME (i.). İkizli, çifte.

İKİZLER (i. astronomi). Boğa ile Yengeç burçları arasındaki burç.

İKİZLİ (i.). Çifte: İkizli şamdan.

İKİZLİ DÜZÜMLER (i. T. musiki). Batı musikisinde ikişer zamanlı ölçülerden yapılmış düzüm ve usuller. Zıddı: Üçüzlü düzümler.

İKİZLİLİK (i. matematik). İkizli olma hâli.

İKLÂL (ka ile) (i. A. «kıllet» ten masdar). **1.** Azaltma, miktarını indirme, (taklîl daha çok kullanılır). **2.** Az bulma, az görme, azımsama.

İKLİM (ka ile) (i. A.) (c. ekalîm) (Yunanca'dan) **1.** (coğrafya). Eski coğraf-

yaya göre dünyanın ekvatordan Kuzey Kutbu'na kadar bölündüğü yedi parçadan her biri 2. Arz, bir memleketin arz (enlem) bakımından mevkii ve havaca yani sıcaklık - soğukluk derecesine göre durumu: Bu memleketin iklimi nedir? **Ekalîm-i hârre** = Sıcak iklimler. **Ekâlim-i mûtedile** = Mutedil iklimler. **Ekalîm-i bâride** = Soğuk iklimler. 3. Memleket, diyar: İklîm-i Rûm (Anadolu'nun eski adı). İklîm-i Fârs. (paleontoloji). **İstînâs-ı iklim** = Bir hayvan veya bitkinin yaşadığı veya yetiştiği iklimden başka bir iklime alıştırılıp orada da yaşatılması veya yetiştirilmesi. Fransızca: acclimatation.

İKMÂL (i. A. «kemâl» den masdar) (c. ikmâlât). Kemale erdirme, mükemmel etme, tamamlama, bitirme: Yarım kalmış binayı ikmâl etti. Eksiklerini ikmâle çalışıyor. **İkmâl-i tahsîl** = Tahsiline başlanılan ilim ve fennin daha ilerisini öğrenmek üzere daha yüksek bir mektebe veya ihtisasa devam: Tahsilini ikmâl için Avrupa'ya gönderilen talebe («ikmal» in «itmâm» dan farkı şudur ki, itmâm'da yalnız bitirme maksat olduğu halde, ikmâl'de mükemmellik mânâsı da vardır).

İKNÂ (ka ile) (i. A. «kanâat» tan masdar). 1. Kanaat ettirme, kanaat verebilme. 2. Kandırma, razı etme, Ar. irzâ: Bizimle gelmeye güç halle iknâ ettim (Arapça'da bu mânâya gelmeyip, bu ikinci mânâsından çıkarılmıştır).

İKRÂ (i. A. masdar). Kirâya verme veya verilme.

İKRÂH (i. A. «kerh» ten masdar). 1. Cebren ve istenilmeyen bir iş yaptırma. İkrâh ile oruç bozma (Arapça'da mânâsı bundan ibarettir). 2. İğrenme, tiksinme, nefret, Ar. teneffür: Bu işten bana ikrâh geldi (bunun doğrusu istikrâh'tır).

İKRÂHEN (i. A.) Kendisi istemediği halde, isteği dışında, zorla, cebren: İkrâhen oruç bozana günah yoktur.

İKRAM (İKRÂM) (i. A. «kerem» den masdar) (c. ikrâmât). 1. Ağırlama, hürmet, saygı, Ar. îzâz, tâzîm: Kemâl-i ikrâm ile, ikrâmât-ı lâzime ile kabûl etti. Misafirlerine ikrâm eder. 2. Saygı ve iltifat şeklinde bir şey verme: Size ne ikrâm ettiler? Bir şerbet, bir sigara, bir tütün tabakası ikrâm etti. 3. İhsan, kerem: Zü'l-Celâl-i ve'l-ikrâm olan Allah. 4. Pazarlığın dışında olarak, satıcı tarafından müşteriye yapılan tenzilât: Bana biraz ikrâm etmeyecek misiniz? Üç lira ikrâm edebilirim.

İKRÂMÂT (i. A.) (c. ikrâm). İkramlar. bk. İkram.

İKRÂMEN (i. A.). Ağırlama suretiyle, hürmet, saygı ve tâzîm için: Size ikrâmen bu işi yaptım.

İyi yaşayışlı bir hayvan: Kurbağa

İKRAMİYE (İKRÂMİYYE) (i. A.). 1. Saygı, mükâfât için verilen para veya hediye: Haremeyn ikramiyesi: Osmanlı devrinde Haremeyn-i Şerîfeyn'e gönderilmek üzere dolgun maaşlı memurların maaşlarından yılda bir kesilen para. 2. Şirketlerin, bankaların belirli zamanlarda hisse sahiplerine kur'a çekerek dağıttıkları para veya piyangoda bilet sahiplerine çıkan para veya hediye: Bu defa çekilen piyangonun büyük ikramiyesi filâna düştü. 3. Satıcı tarafından pazarlığın dışında olarak müşteriye yahut arada vasıta olana verilen para veya yapılan tenzilât: Elli lira ikramiye aldı.

İKRÂR (i. A. «karâr» dan masdar). 1. Kararlaştırma, kararlı ve devamlı hâle getirme. 2. Dil ile söyleme, ifade, beyan: Kalb ile îmân, dil ile ikrâr. 3. Tasdik, kabûl, teslim, inkâr'ın zıddı: Tanrı'nın birliğini ikrâr edenler. 4. Saklamayıp açıktan söyleme, itiraf: Kabahatini ikrâr eyledi. 5. (hukuk) Bir kimsenin, diğer bir şahsın kendisinde olan hakkını bildirmesi.

İKRÂZ (i. A.) (c. ikrâzât). Borç veya ödünç verme: Mevcut parayı ikrâz etmeli.

İKRÂZÂT (i. A.) (c. ikrâz). Borç vermeler, ödünç vermeler.

İKSÂ (i. A. «kisvet» ten masdar). Giydirme, elbise verme: Kendisine bir ceket, palto iksâ etti.

İKSÂR (i. A. «kesret» ten masdar). Çoğaltma, artırma (teksîr daha çok kullanılmıştır). **İksâr-ı kelâm** = Çok söyleme, sözü uzatma, gevezelik.

İKSİR (İKSÎR) (i. A.) (Yunanca, seçip hulâsa ve özünü çıkarmak demek olan masdardan gelir). 1. Vaktiyle simya ile (eski kimya) uğraşanların harikulâde bir kuvvet ve tesir taşıdığını sandıkları, mevcûd olmayan bir cisim. 2. (tıp) Bazı ilâçlarla şeker ve güzel kokulardan mürekkep çeşitli hazır şuruplar ki, hem lezzetli, hem tesirli ve faydalı olmak dolayısıyle Avrupalılar'ca Araplar'ın mahut iksirine benzetilerek harf-i târîf ile beraber Arapça'dan alınarak «elixir» adıyla anılırdı. mec. Bir şeyin ortaya çıkmasına sebep olan veya tesîr eden madde: İksîr-i saadet, iksîr-i âzam.

İKTİBAS (İKTİBÂS) (ka ile) (i. A.) (c. iktibâsât). 1. İğreti alma, faydalanma: İktibâs-ı maârif. 2. Bir fıkra veya sözü aynen veya mânâca nakil: Hadîslerden iktibâs etmiştir. Bu kitabın âyetlerden iktibâsâtı çoktur (asıl mânâsı ateş yakmak üzere birinden ateş almak olup, bizce kullanılanı, yukarıdaki mecâzî mânâlarıdır).

İKTİBÂSEN (i. A.). 1. Faydalanma yoluyla alarak. 2. Parça alarak: Sâdî'nin Gülistân'ından iktibâsen bazı hikâyeler.

İKTİDÂ (ka ile) (i. A. masdar). Uyma, tâbî olma, birini örnek seçip ona göre hareket etme, Osm. imtisâl: Namazda imâma iktidâ olunur.

İKTİDAR (İKTİDÂR) (ka ile) (i. A. «kudret» ten masdar). Güç yetme, yapabilme, muktedir olma, tâkat: O işi yapmaya iktidarım yoktur. O iktidara mâlik değildir. Bu iş onun iktidârındadır. **Sâhib-i iktidâr** = Muktedir. **Adem-i iktidâr** = İktidarsızlık (etmek ve olmak gibi yardımcı fiiller ile mürekkep fiil teşkil etmeyip isim gibi kullanılır) (kudret'ten farklı olup, meselâ Kudret-i İlâhiyye yerine, iktidâr-ı İlâhî denilmez).

İKTİDÂRÎ (ka ile) (i. A.) (mü. iktidâriyye). Güç ve iktidara ait (edebiyat). **Fiil-i iktidârî** = Türkçe gramerde yapabilmek ve yapamamak gibi müsbette iktidar ve menfîde iktidarsızlık gösteren fiil.

İKTİDARSIZ (i.). 1. Kudret ve takatı olmayan, elinden iş gelemiyen, Osm. gayrı muktedir, âciz: Pek iktidarsız bir adamdır. 2. Cinsî iktidarı olmayan erkek.

İKTİDARSIZLIK (i.). 1. Kudret ve takat eksikliği, kudretsizlik, Osm. adem-i iktidar: İktidarsızlığı anlaşıldı. 2. Erkekte cinsî kudretsizlik.

İKTİFÂ (i. A. masdar). Elde bulunana yeter nazariyle bakıp fazla istememe, kanaat: Ben bu kadarla iktifâ ederim.

İKTIFÂ (ka ile) (i. A. masdar). Arkasından gitme, ardına düşme, takip, Osm. peyrevlik: Talebe her hareketinde hocasına iktıfâ etmelidir.

İKTİHÂM (ka ile) (i. A. masdar) (c. iktihâmât). 1. Düşüncesizce ve şiddetle hücum, saldırma. 2. Tahammül etme, müşkülleri yenme.

İKTİNÂH (i. A. «künh» ten masdar). Bir şeyin içyüzüne, derinliğine varma, gerçeği anlama.

İKTİRÂ (i. A. «kirâ» dan masdar). Kiralama, kira ile tutma, (asılsız ve yanlış olan istikrâ yerine bu kelime doğrudur).

İKTİRÂH (ka ile) (i. A. masdar) (c. iktirâhât). Önceden hazırlanmadan düzgün şekilde (şiir veya nutuk) söyleme. Cem'i: Bu şekilde söylenmiş şiirler vesaire. İrticâl.

İKTİRÂN (ka ile) (i. A. «karn» dan masdar). 1. Yaklaşma, Ar. takarrüb: Bu rivayet gerçeğe iktirân ediyor. 2. (astronomi) Gezegenler ile Ay'ın Dünya'ya nisbetle Güneş ile aynı boylamda bulunmaları. Fransızca: conjonction. Zıddı: Tekabül ve iki gezegenin bir boylamda bulunmaları kırân'dır. Sıfat terkîbi teşkiline de girer: **Hâkan-ı mâdelet-iktirân** = Adaletli hakan.

İKTİSÂ (i. A. «kısvet» ten masdar). Giyme, giyinme: Resmî elbisesini iktisâ etti.

İKTİSÂB (i. A. «kisb» den masdar) (ci. iktisâbât). Kazanma, edinme, Ar. tahsîl: İktisâb-ı maarif. Ticaretle çok mülk iktisâb etti (Kisb'ten farkı ancak bir çeşit tekellüf ve (kendi için) mânâsını taşımasıdır).

İKTİSÂD bk. İktisat.

İKTİSÂDÎ (ka ile) (i. A.). İktisada ait, Fr. économique.

İKTİSÂDİYYÂT (ka ile) (i. A.). İktisat ilmi veya iktisada ait şeyler, ekonomi.

İKTİSÂM (ka ile) (i. A. «kısm» dan masdar) (c. iktisâmât). Paylaşma, bölüşme, kısımlara bölünme: Mirası aralarında iktisâm ettiler.

İKTİSÂR (i. A. masdar). Kısa kesme, Ar. ihtisâr, iktifâ: Bu kadarla iktisâr eylerim.

İKTİSAT (İKTİSÂD) (ka ile) (i. A. «kasd» dan masdar) (c. iktisâdât). 1. İtidal ile hareket. 2. Tasarruf, idare etme. **İlm-i iktisâd** = Ekonomi, Osm. ilm-i idare, ilm-i servet, Fransızca: économie.

İKTİSATÇI (i. A. T.). İktisat mütehassısı.

İKTİTÂF (ka ile) (i. A. masdar). Üzüm vesair meyveler devşirme: Diktiği ağacın meyvesini iktitâf etmeye yetişemedi. mec. Bir iş ve çalışma neticesinden fay-

dalanma: Çalışmasının meyvelerini iktitâfa muvaffak oldu.

İKTİTÂFİYYE (i. A. felsefe). Seçmecilik, toplamacılık, Fransızca: éclectisme.

İKTİVÂ (i. A. tıp). Dağlama.

İKTİZÂ (ka ile) (i. A. «kazâ» dan masdar). **1.** Lüzum, lâzım gelme: Sizin gitmeniz iktizâ ediyor. Çiçeklerin artık açılması iktizâ ederdi. **2.** İhtiyaç, muhtaç olma: Bir yağmura çok iktizâ vardır. Bu bahçenin bir havuza iktizâsı âşikârdır. **3.** Lüzum ettirme, icap, lâzım getirme: Bu iş sizin hazır bulunmanızı iktizâ ediyor (bu mânâda icap kelimesi veya iktizâ ettiriyor denmesi daha iyi görünüyor). **4.** İşe yarama: Onun bana iktizâsı yoktur. O, bana iktizâ etmez. İktizâsına göre: İcabına göre. **İktizây-ı hâl** = Hâlin, vaziyetin icabı.

İKTİZÂLI (i.). Lüzumlu, lâzım, gerekli.

İKTİZÂSIZ (i.). Lüzumsuz, gerekli olmayan, fazla.

İL (EL) (i.). **1.** Halk, adamlar: İl, âlem. **2.** Kavim, kabîle, aşîret: Yeni il, eski il. **3.** Bir kabîle ve kavmin yeri: Teke ili, Türkmen ili. **4.** Memleket, diyar, eyalet, vilâyet: Rumeli, Kocaeli. **5.** Yabancı, bîgâne, ağyâr: O, benim için ildir. **İl evi (el evi)** = Yabancı yer. **İlbeyi, hânı** = Aşîret reisi. Hülâgû'ya İlhânî ve sülâlesine İlhâniyye denmesi bundandır. **İle güne (el aleme) karşı** = Dosta, düşmana karşı. Yanlış olarak ilât suretinde de cem' ini yapıp ilât ve aşâir derler ki, göçebe rakımları ve yörükler demektir.

İL, IL (i.). Âzerî Türkçesi'nde yıl yerine sene mânâsıyle kullanılır. Yılan, yıldırım, yıldırmak gibi kelimeler de Âzerî Türkçesi'nde ilan, ıldırım vesairedir. bk. Yıl.

İLÂ ÂHİR bk. İlâ.

ÎLÂ (İ'LÂ) (i. A. «ulv» den masdar). **1.** Yükseltme, yukarıya kaldırma: Îlâ-yı livâ, îlâ-yı savt. **2.** Şan ve şöhretini arttırma, yüceltme, Ar. iclâl: Îlâ-yı şân ve şevket, îlâ-yı kelimeti'llaah.

İLÂ (e. A.). Nihayet bildirir: -Ye, -ye kadar, -ye değin, -ye dek, tâ (bazı Arapça terkiplerde tesadüf olunur). **İlâ âhire** = Sonuna dek. **İlâ mâaşallah** = Allah'ın istediği vakte dek. **İlâ gayri nihâye** = Sonu olmayan vakte kadar, ebediyyen. **İlelebed** = Aynı mânâ. **Min evvele ilâ âhır** = Başından sonuna kadar. **Minelbâb, ilel-mihrâb** = Kapıdan mihrâba kadar, başlangıçtan sonuna kadar. **Üç ilâ beş** = Üç ile beş, üçten beşe kadar.

İLÂC-NÂ-PEZÎR (i. A. F.). İlâç kabûl etmez, çaresi olmayan, devâsız.

İLÂC-PEZÎR (i. F., Ar. ilâc, Fars. pezîreften = kabûl etmek). **1.** Devâ kabûl eden, tedavi edilebilen, Osm. kabil-i tedâvî. **2.** Çaresi bulunabilen.

İLÂÇ (İLÂC) (i. A. masdar) (Arapça'da muâlece ile aynı mânâdadır). **1.** Bir hastaya bakma, iyi etmeye çalışma, Ar. muâlece, müdâvât. İlâç etmek (Arapça'da asıl olan bu mânâ ile dilimizde pek kullanılmaz). **2.** Bir hastaya veya yaralıya içmek veya sürmek için verilen şey, devâ. Hastalara ilâç verilir. Doktor birçok ilâçlar verdi. Bu hastalığın ilâcı bulunamadı (bu mânâ dilimize mahsustur, Arapça'da devâ denir). **3.** mec. Çare, tedbir, derman, tesviye, halletme, yoluna koyma: Bu derdin, fenalığın ilâcı yoktur. **Bî-ilâc** = Çaresiz, dermansız: Bî-ilâc kaldı. **Lâ-ilâc** = Çaresiz, nâçâr.

İLÂÇLAMAK (f. A. T.). İlâç sürmek, püskürtmek, sıkmak.

İLÂÇLI (i.). İlâcı olan, ilâçlanmış: İlâçlı kâğıt, pamuk, ilâçlı şarap.

İLÂÇSIZ (i.). **1.** İlâç ve devası olmayan: Bu, ilâçsız bir hastalıktır. **2.** Çaresiz, dermansız: Bu, ilâçsız bir derttir.

İLÂD (i. A. «velâdet» ten masdar). **1.** Doğurma. **2.** Doğurtma.

İLÂF (i. «ülfet» ten masdar). Ülfet etme, alıştırma.

İLÂH (i. A.) (mü. ilâhe) (c. âlihe). Mâbut, tanrı.

İLÂHE (i. A. mü.). Cahiliyet devrinde dişi sayılan put, mâbut.

İLÂHÎ (i.A. musiki). Türk musikisinde dinî bir form. Dinî şarkı. Türk tasavvuf şiirinde de bir şeklin adıdır.

İLÂHÎ (i. A. «ilâh» tan imen.). (mü. ilâhiyye). Ulûhiyete, Allah'a mensup ve ait, Tanrı tarafından olan: **Emr-i ilâhî** = İlâhî emir. **Evâmir-i ilâhiyye** = İlâhî emirler. **Eltâf-ı ilâhiyye** = İlâhî lutuflar.

İLÂHÎ (Ünlem). Rabbim! ey benim Allahım! İlâhî, padişahlar padişahı, İlâhî sen bilirsin. Türkçe'de hayret ve şaşkınlık ifadesidir, altında bir isim bulunur: İlâhî çocuk, ilâhî Ahmed bey! (ne tuhafsın).

İLÂHÎCIBAŞI (i. A. T. musiki). Eskiden ilâhî okuyan koronun başı.

İLÂHİYYÂT (İLÂHİYYÂT) (i. A. c.). **1.** Felsefenin ulûhiyetten ve Tanrı'ya ait meselelerden bahseden kısmı. **2.** Dinî ilimlerin bütünü, Fr. téologie (bu mânâ Türkçe'ye mahsustur): İlâhiyât Fakültesi.

İLÂHİYYÛN (i. A. c.). **1.** Ulûhiyete ve Tanrı'nın varlığına inanan felsefeciler vesaire. **2.** Felsefenin ilâhiyât kısmı ile uğraşanlar.

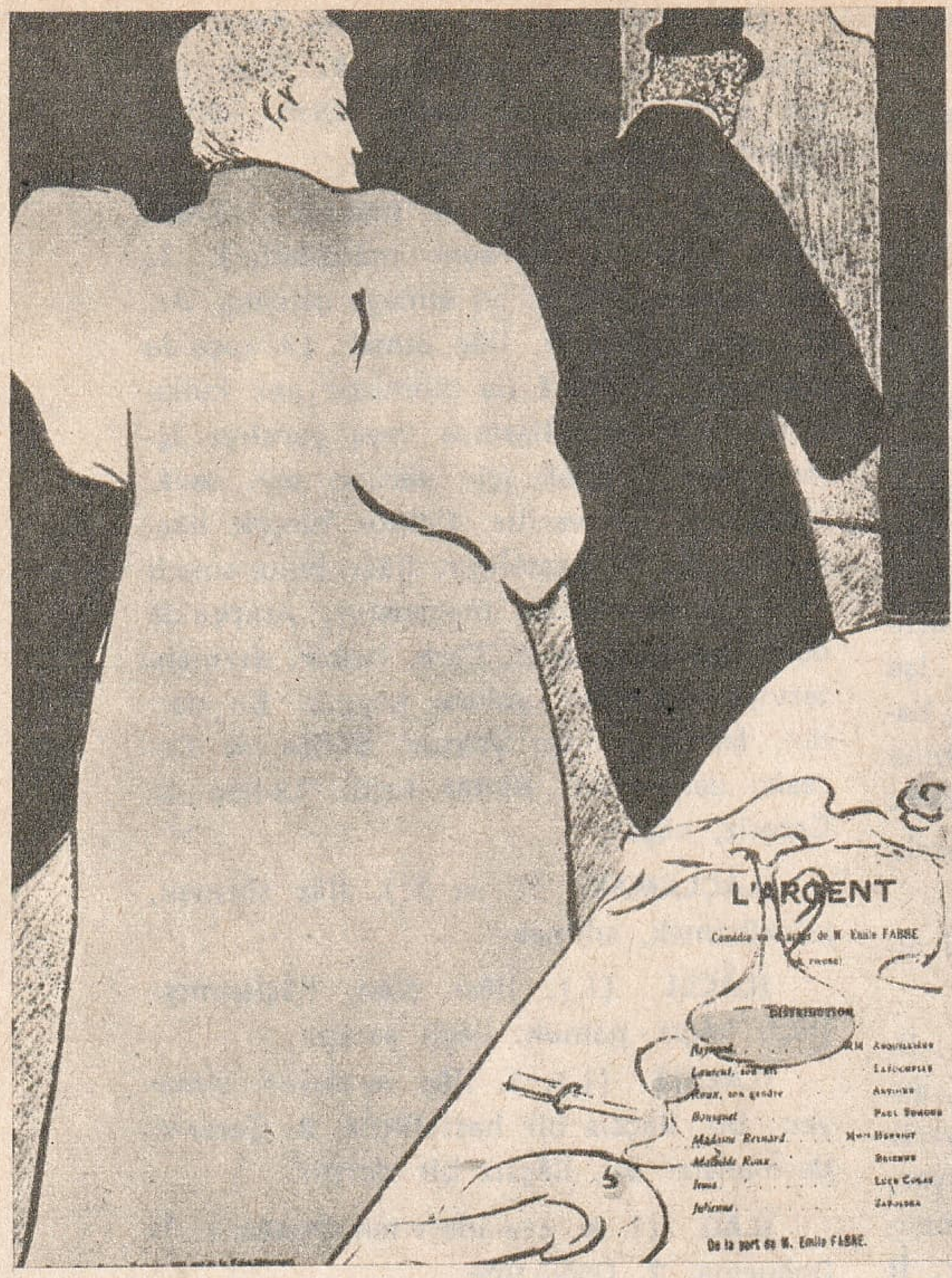

İlâncılığın en önemli çeşitlerinden biri afiştir. Yukarıda iki çeşit afiş görüyorsunuz.

İLÂL (i. A. «illet» ten masdar) (edebiyat). Arapça fiillerde bir şekil.

İLÂLÎ (i. A.) (mü. îlâliyye) (edebiyat). Arapça fiillerin îlâl şekline ait: **Kavâid-i îlâliyye** = İlâl kaideleri.

İLÂM (i. A. «ilm» den masdar) (c. îlâmât). **1.** Bildirme, anlatma, Ar. ifhâm. **2.** (mülkî idare) Resmî bir yazının altına yazılan bir meclis veya heyetin kararı: Îlâm yazmak, îlâm etmek. **3.** (hukuk) Mahkemenin hüküm ve kararı yazılan mühürlü kâğıt: Îlâm almak, îlâmın hükmünü icra etmek, îlâm harcı, îlâmât-ı şer'iyye.

İLÂN (ÎLÂN) (i. A. «alen» den masdar) (c. ilânât). **1.** Meydana çıkarma, açıklama, bildirme: **İlân-ı meserret etmek** = Sevinç göstermek. **2.** Bir yayın vasıtasıyle verilen veya ayrıca yayınlanmak üzere yazılan ve bastırılan kâğıt ve yazı ilânnâme: Bir ilân gördüm. Bu gazete ilândan çok kazanır. **İlân-ı iflâs** = Bir tacirin iflâsa karar verip bunu açıklaması. **İlân-ı harb** = İki devlet arasında savaşa karar verildiğini birbirine resmen tebliğ etmeleri: Münasebetler kesildikten sonra îlân-ı harb olundu.

İLÂNEN (i. A.). Îlân yoluyla, îlân ederek.

İLÂ-NİHÂYE (i. A.). Nihâyete kadar.

İLÂN-NÂME (i. A. F.). İçinde resmî veya hususî îlân olan kâğıt.

İLÂVE (i. A. (c. ilâvât). **1.** Katma, arttırma, zam: Bu eve iki oda daha ilâve edeceğim. Bu bağın arkadan ilâvesi vardır. **2.** Bir kitaba sonradan gerek yazarı ve gerek başkası tarafından, gerek ayrıca olarak sonuna ve gerek kısım kısım her tarafına eklenen bahisler, Fr. supplément, Ar. zeyl: Bu sözlüğün bir de ilâvesi vardır. En meşhur tarih kitaplarına ilâveler yazılmıştır. **3.** Bir gazetenin çıkardığı sayıdan başka ona ek olarak veya ayrıca çıkardığı sayı: Gazete ilâvesi, bir ilâve çıkmış. **4.** İmzadan sonra mektubun altına yazılan şey, hâmiş, Fr. post - scriptum, P. S.

İLÂVELİ (i.). Sonradan eklenmiş kısmı veya yerleri olan: İlâveli lugat, ilâveli tarih, gazete.

İLÂVETEN (i. A.). Arttırma yoluyla, arttırarak, ek olarak: Söylediklerime ilâveten şunu da söyleyeyim. Kendisine etmiş olduğu iyiliklere ilâveten bu defa yine oldukça büyük bir para verdi.

İLBÂS (i. A.). Giydirme: Bayramda fukara çocuklarını ilbâs etmek âdetidir.

İLCÂ (i. A.) (c. ilcâât). Cebretme,

zorlama, mecbûr etme, çâresiz bırakma (Arapça'da birini sığınak aramaya mecbur etmek ve birinin ilticasını kabûl ile kendisini himaye etmek ve Tanrı'ya tevekkül eylemek mânâlarına gelip bizde kullanılan mânâsı yoktur).

İLCÂÂT (i. A. c.) (m. ilcâ). Mecbûr etmeler.

İLÇE (i.) (y. k.). İdare bakımından vilâyetten sonra gelen yer, kaymakamlık, kazâ.

İLDİM (i.). Nâdim, pişman.

İLDİMLİK (i.). Nedamet, pişmanlık.

İLE yahut İLEN ve kısaltılmış şekli: **-LA, -LE, -LEN** (e.). **1.** Ekleme, birleştirme, bağlama için, vasıta ve âlet ifadesi olarak geçer. Arapça «bi» ve Farsça «be» gibi: El ile almak, değnekle vurmak, gözle işaret etmek, kurşun kalemle yazmak, vapurla gitmek, atla gezmek. **2.** Maiyet ve sohbet ve beraberlik gösterir. Arapça «maa» Farsça «bâ» gibi: Yarın seninle pazara gideceğiz. Beş kişi ile geldi, ekmeği peynirle yedi. **3.** Tarz, üslûp ve keyfiyet gösterir: Zahmetle yürümek, kolaylıkla iş görmek, kira ile ev tutmak, yardımla geçinmek. **4.** Atıf gösterme için kullanılır: ve, de, dahi: Ben ile (benimle) siz yarın gideceğiz: Ben ve siz. Gitmek ile gelmek: Gitmek ve gelmek, gidip gelmek. **5.** Arapça ve Farsça masdarlara katılarak yine atıf mânâsıyle sözü bağlar: Açık ve gizli tahkikat icrâsiyle elde edilecek neticenin iş'arı ki, bu ifade ile tahkikat yapılmak ve keyfiyetin bildirilmesi isteniyor. Arapça olarak «bilicrâ» dahi denilir. Haydutları tevkifle haklarında kanunun icrası. **6.** Türkçe masdarlara katılarak sebep gösterir: Keyifsiz olmakla gelemiyeceğini yazmış: Keyifsiz olduğundan, kış yaklaşmasıyla kış hazırlıkları başlar. **7.** Yine Türkçe masdarlara katılarak bağlama gösterir veya «olması üzerine», «olmasına binâen», «olunca» gibi bir mânâ ifade eder: İstenen kâğıtlar gönderilmiş olmakla gelişimin bildirilmesi. **8.** Zamire eklenince, olduğu anda gibi zamanca fazla yakınlık gösterir: Beklenilen evrakın gelmesiyle durum müzakere edilecektir: Geldiği anda. Sizin gitmenizle iş değişti: Gittiğiniz anda. Mânâyı kuvvetlendirmek için «beraber» kelimesi de eklenir: Benim söylememle beraber işe ehemmiyet vermeye başladılar. Arapça masdarlar ile de olur: Onun vusûlü ile beraber işe giriştiler. **İle beraber** = Zıddiyet beyan eder; olduğu halde, iken, Ar. maa: Bununla beraber: Böyle olduğu halde, Ar. maahâzâ: Kendisi vazifesini yapmış olmakla beraber suçu üstüne aldı: İfa etmiş olduğu halde. Yalın isme ve zamirlere de katılır: Bir adam ile (bir adamla), Ahmed'le, insanlarla, benimle, bizimle, seninle, onunla, bununla, onlarla, bunlarla.

İLEL (i. A. c.) (m. illet). İlletler, sebepler, hastalıklar. bk. İllet.

İLEL-EBED (i. A.). Ebede, ebediyete, sonsuza kadar.

İLENÇ (i.). Beddua, inkisar, lânet.

İLENMEK (f.). Beddua etmek, inkisâr etmek, kargımak, lânet etmek.

İLERİ eski: **İLERÜ** (aslı: il'den **İLGERÜ**) (i.). **1.** Önde; zıddı: geri, Fars. pîş: İleri olmak, oturmak, bulunmak; geçmek, ileri gel. **2.** İlerde, önde bulunan, önden giden: İleri hat, ileri karakol. **3.** Daha önde bulunan, Ar. mütekaddim, sâbık: O, bizden ileridir. **4.** Terakki etmiş, yükselmiş, ilerlemiş, geçmiş, başta, önde: Sanayide İngiltere, Fransa'dan ileridir. Almanca'da o, benden çok ileridir. **5.** Vakti, ileri gösteren (saat): Bu saat çok ileridir. Aksi: geri. **6.** Ön taraf, bir şeyin önü: Kervanın ilerisi gözümüzden kaybolmuştu. **7.** Gidilecek olan yer, önde bulunan mesafe: Yolun ilerisi düzdür. İlerimiz ovadır. **8.** Gelecek zaman, âtî, müstakbel: İlerimiz yazdır. **İleride** = **1.** Önde, başta. **2.** Gelecekte, Osm. âtîde, istikbalde. **İleriden** = Önden. **İleri almak** = Takdim etmek, öne geçirmek. **İleride olmak** = Yüksekçe bir görevde bulunmak. **İleri çıkmak** = Karşılamak, Osm. istikbâl etmek. **İleri sürmek** = **1.** Sevketmek, götürmek. **2.** Söylemek veya teklif etmek. **İleri çekmek** = **İlerletmek** = Terakki ettirmek. **İleri geçmek** = Yarışmak, yarışarak kazanmak. **İleri gelmek** = Çıkmak, bir sebepten dolayı olmak. **İlerigelen** = Nüfuz ve iktidar sahibi. **İleri gitmek** = **1.** Terakki etmek. **2.** Haddini aşmak. **İleri varmak** = Aynı mânâ.

İLERİCİ (i.) (y. k.). İlerlemeyi hızlandırma taraftarı, Osm. terakkiperver.

İLERİDE, İLERDE (i.). Mühim yer ve mevki tutan: İleride bir memur.

İLERLEMEK (f.). **1.** İleri geçmek, öne geçmek, Osm. tefavvuk, tasaddur etmek. **2.** Öne doğru yürümek, öne çıkmak. **3.** Çok ileri gitmek, ilerde bulunmak: Biz yola çıktığımız vakit o hayli ilerlemişti. **4.** Öne geçmek, Osm. Terakki ve tefeyyüz etmek: İlerleyecek bir çocuktur. Amerikalılar son zamanlarda çok ilerlediler. **5.** Saat ileri olmak, vakti gerçekten fazla göstermek, çabuk yürümek: Bu saat ilerliyor.

İLERLETMEK (f.). **1.** İleri götürmek, İleri sürmek, Osm. takdîm etmek. **2.** Yük-

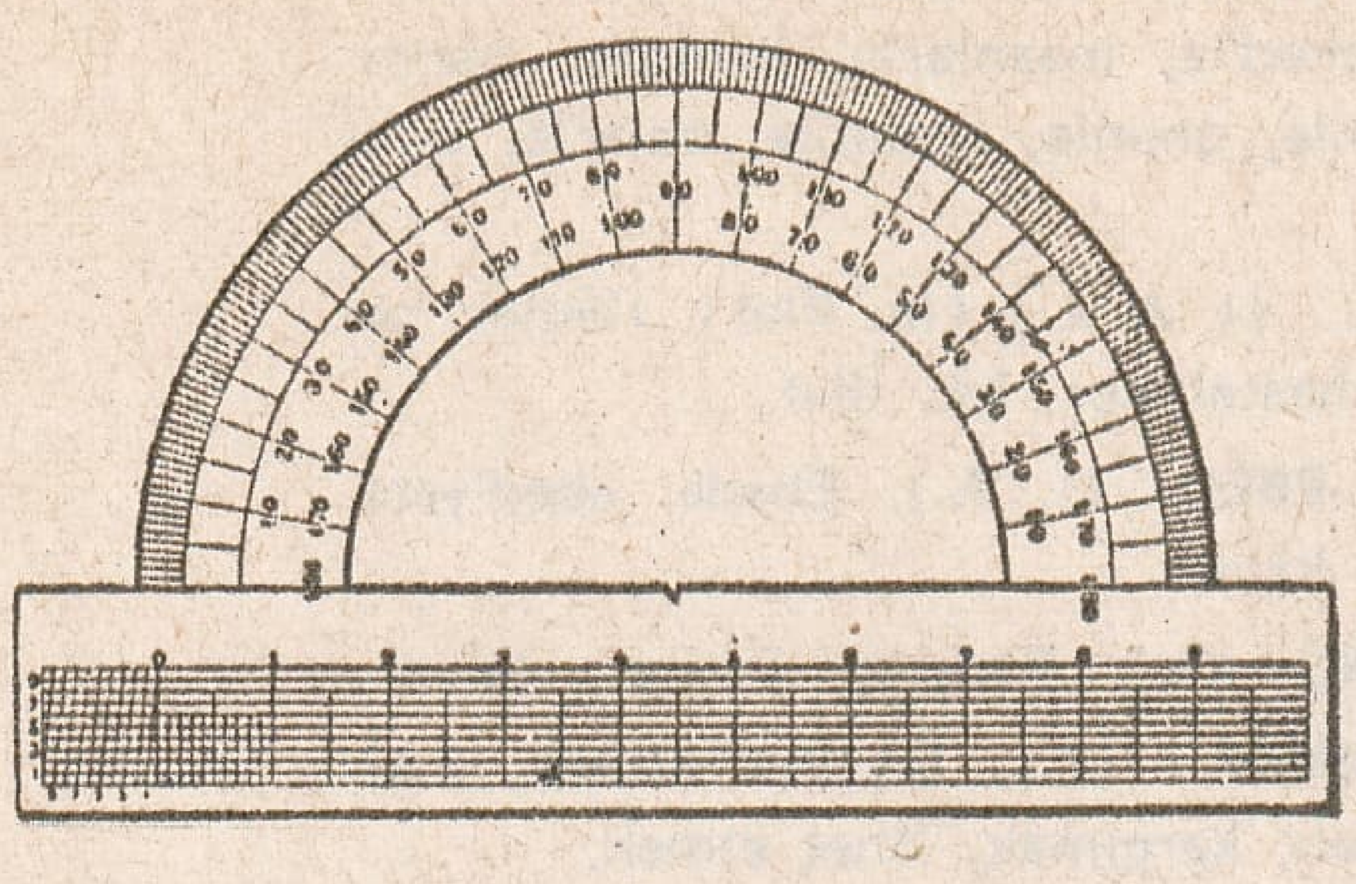

İletki

seltmek, Osm. terakki ve tefeyyüz ettirmek: Âmiri az zaman zarfında kendisini ilerletti.

İLETKEN (i. fizik). İletici, nâkil. **İletken damarlar** = Bitkilerde hücrelere, besin ileten borucuklar.

İLETKENLİK (i.). İletken olma hali, nâkiliyet.

İLETKİ (i. geometri) (y. k.). Bir açıyı ölçmeye yahut belli bir ölçüdeki açıyı çizmeye yarayan, âlet, minkale.

İLETMEK (f.). **1.** Bir yere götürmek, Osm. nakil ve îsâl etmek: Bunu filân yere ilet. Şu masayı bu tarafa iletiver. **2.** Kapıp çalmak, hırsızlık etmek, alıp götürmek.

İLEYH (Ar. terkip) (mü. ileyhâ) (tes. ileyhümâ). (c. ileyhüm) (ilâ edatı ile zamirlerden mürekkep. Bazı Arapça terkiplerde bulunur). Ona, onlara, kendisine, kendilerine: Mûmâ-ileyh, mûmâ-ileyhâ, mûmâ-ileyhimâ, mûmâ-ileyhüm: Kendisine, kendilerine îmâ olunan, müşârileyh, müşârileyhümâ, müşârileyhüm: Kendisine, kendilerine işaret olunan. Mef'ûl-ileyh: İsmin «adama, deveye» gibi -e hâli. Müzâfileyh: Yine ismin «adamın, devenin» gibi -in hâli.

İLEYHÂ bk. İleyh.

İLEYHİM, İLEYHİMÂ bk. İleyh.

İLEYHİMÂ (i. A.) (erkek çift kişi için). Onlara.

İLEYHÜM (i. A.) (erkek çokluk için). Onlara.

İLEYHÜNÂ (i. A.) (dişi çift kişi için). Onlara.

İLEYHÜNNE (i. A.) (dişi çokluk için). Onlara.

İLGA (i. A. «lagv» den masdar). Kaldırma, bozma, hükümsüz bırakma, Osm. lağv ve fesh ve ibtâl etme: Görevi ilga olundu. Kanunun o maddesini ilga (fesh) ettiler (Arapça'daki mânâsı biraz değişiktir).

İLGİ (i.) (y. k.). Alâka.

İLGİLENDİRMEK (f.) (y. k.) Alâkalandırmak.

İLGİLENMEK (f.) (y. k). Alâka duymak.

İLGİLİ (i.). Alâkalı.

İLGİSİZ (i.). Alâkasız.

İLGİSİZLİK (i.). **1.** Aldırmazlık, alâkasızlık, kayıtsızlık.

İLHÂB (i. A. «lehb» den masdar). **1.** Alevlendirme, tutuşturma. **2.** İltihaba uğratma, şişirip, cerahatlandırma.

İLHÂD (i. A.) (c. ilhâdât) (masdar). **1.** Gerçek itikattan sapıtma. Tanrı'nın varlığına ve birliğine inanmayış. **2.** (masdar mânâsı olmaksızın): Dinsizlik, itikatsızlık, inanç bozukluğu. **Ashâb-ı ilhâd** = Müşrikler, dinsizler.

İLHÂH (i. A. masdar). Teklifte ısrar, Ar. ibrâm: Kalmaklığım için çok ilhâh ettiler.

İLHAK (İLHÂK) (ka ile) (i. A. «lahk» dan masdar) (c. ilhâkat). **1.** Katma, ekleme, Osm. zam ve ilâve etme: O görevi de filân memura ilhak ettiler. **2.** (edebiyat) Kelimenin sonuna bir harf veya edat eklenmesi. **3.** İlhak ve ilâve olunan, eklenen ve katılan şeyler: O evin bazı ilhakatı vardır.

İLHÂM (i. A. masdar) (c. ilhâmât). Tanrı'nın, kullarının kalbine bir şey duyurması: Kendisine bu gerçek ilhâm olundu. Ancak ilhâm yoluyla doğru yola erişti. Bu, bir ilhâm-ı Rabbânî'dir. Sözleri ilhâmât kabîlindendir.

İLHAN (i.). Cengizliler'in İran dalının, Hulâgû hanedanının hükümdarlarına verilen unvan: Padişah, imparator. **İlhanlılar** = Bu hanedan ve bu hanedanın başında bulunduğu XIII. asrın son ve XIV. asrın ilk yarısında yaşıyan bir Yakın Doğu imparatorluğu.

İLHANLIK (i.). **1.** İlhanın başta bulunduğu devlet şekli, imparatorluk. **2.** Böyle bir devletin idaresi altındaki ülkeler. **3.** İlhan olma hâli.

İLİK (i. «ilmek» ten). Elbisenin düğme geçmeye mahsus deliği: Gömleğe ilik açmak. Ceketin iliğine çiçek takmak.

İLİK (i. «ilmek» ten). Kemiğin içindeki yağa benzer madde. **İliğe işlemek, geçmek** = Çok derin tesir etmek: Soğuk iliğime işledi, geçti. **İlik sızlamak** = Derin ağrı duymak. **İlik gibi** = Yumuşak ve lez-

zetli şey. **Murdarilik** = Omurga kemiği içindeki ilik.

İLİKLEMEK (f.). Düğmeyi iliğe geçirerek elbiseyi tutturmak, kavuşturmak: Ceketini ilikledi.

İLİKLENMEK (f.). Elbise kavuşturulup, düğmeler iliklere geçirilmek. Düğme iliklenmeden büyüklerin huzuruna çıkılmaz. Elbise düğmeleri iliğe geçirilerek kavuşturulmak: Ceket dar olunca iliklenmez, zor iliklenir.

İLİKLİ (i.). **1.** İliği olan. **2.** İliklenmiş bulunan.

İLİKSİZ (i.). **1.** İliği olmayan. **2.** İliklenmemiş.

İLİM (İLM) (i. A.) (c. ulûm). **1.** Bilme, biliş, bilgi, dâniş, malumat, haber, vukuf: Cenâb-ı Hakk'ın ilmi her şeyi içine alır. Buna ilim yetişmiyor. Bu işe onun ilmi de yetmedi. **2.** Okumakla öğrenilen bilgilerden biri: Sosyoloji ilmi, tıp ilmi, felsefe ilmi, matematik ilmi, tabiat ilmi, ilim öğrenmek, okumak: Bu adamın ilmi vardır. **3.** Nazariyat: Yalnız ilim kâfi değil iş de ister. İlim ve işi cem'etmek. **İlm-ül-arz** = Jeoloji. Arz tabakalarından, arzın yapısından ve oluşundan bahseden ilim. Fransızca: géolojie. **İlm-ül-emrâz** = Hastalıklar ilmi, patoloji. Fransızca: pathologie. **İlm-i servet, ilm-i iktisâd** = Ekonomi ilmi, iktisat. Fransızca: économie politique. **İlm-ül-lisân** = Mukayeseli diller ilmi. Fransızca: linguistique. **İlm-ül-maâdin** = Madenler ilmi. Fransızca: minérologie. **Ehl-i ilim** = İlim sahipleri, bilginler, ulema. **İlm-i hâl** = Namaz, abdest ve daha başka dinî bilgi ve inanışları çocuklara öğretmeye mahsus kitap: İlm-i hâl okumak. **İlmühaber** = **1.** Bir resmî daireye sunulmak üzere bir kimsenin durumu hakkında, ait bulunduğu makamdan verilen tasdikname: Mahalleden, belediyeden ilmühaber getirmek lâzımdır. **2.** Para veya evrak gibi şeylerin teslim olunduğunu gösteren ve getirenin eline verilen pusula: Evrakı teslim ettiğime dair oradan ilmühaber aldım.

İLİNTİ (i.). Tutturma, iliştirme, dikişten evvel iki parçayı birbirine tutturma.

İLİŞİK (i.). **1.** Bağ, bağlılık, münasebet, alâka, ilgi, bağlantı: Onunla bir ilişiğim yoktur. **2.** Engel, mâni: İşin hiçbir ilişiği kalmadı. Bazı ilişiklere tesadüf ettik. **3.** Hesap, alacak, verecek: İlişiği kesmek, ilişik bırakmamak.

İLİŞİKSİZ (i.). **1.** Hiçbir bağlılığı ve ilgisi olmayan, bir şeye bağlı olmayan: İlişiksiz iş. **2.** Kesilmiş, düzeltilmiş, çözülmüş, hiçbir pürüzü olmayan: İlişiksiz hesap. **3.** Kayıtsız, âzâde ve lâubali, bir şeye bağlı olmayan: İlişiksiz adam.

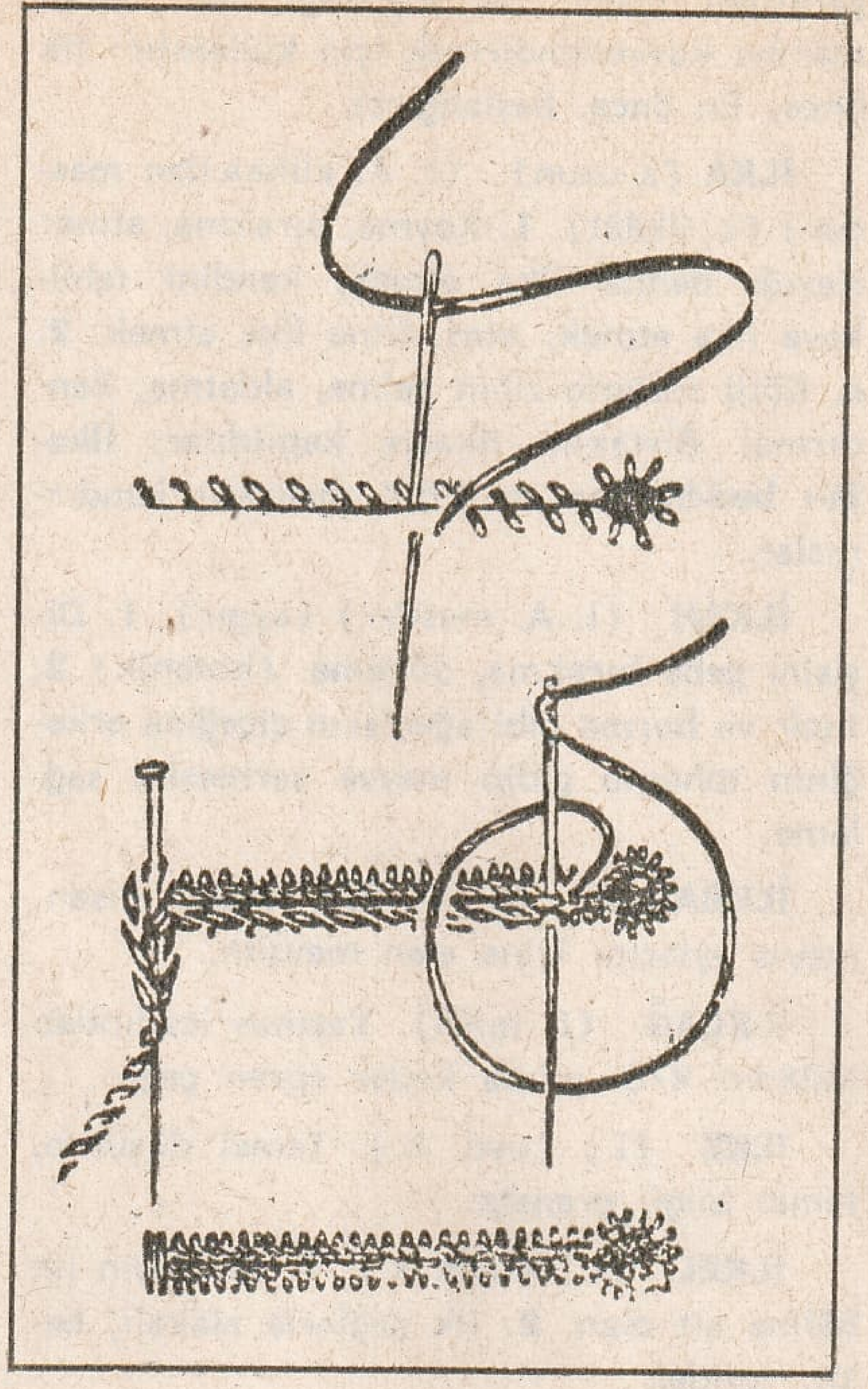

Bir iliğin örülüşü

İLİŞKİ (i.) (uyd. k.). İki şey arasındaki münasebet, bağlılık.

İLİŞMEK (f.). **1.** Bağlanmak, takılmak, takılıp kalmak: Kova, kuyunun içinde taşa ilişti. **2.** Durmak, kalmak, ilişmiş gibi ayrılamamak: Bu adam gittiği yerde ilişip kalır. **3.** Az durmak, iğreti, geçici olarak oturmak: Sen biraz şurada iliş, ben şimdi gelirim. **4.** Şüphe ve tereddüt etmek, târîz eylemek: Müsveddeyi okuyup bir, iki yerine ilişti. **5.** Dokunmak, sataşmak, taarruz etmek: Siz ona ilişmeyin. **Göz ilişmek, göze ilişmek** = Elde olmayarak, aramaksızın hafifçe görmek: Gözüm bir şeye ilişti. Gözüme bir şey ilişti. **Gönül ilişmek** = Gönülden ilgilenmek, âşık olmaya başlamak.

İLİŞTİRİLMEK (f.). Bağlanılmak, çengel ve düğme gibi bir şeyle tutturulmak: Bir yere iliştirilmezse durmaz.

İLİŞTİRMEK (f.). Bağlamak, çengel ve düğme gibi bir şeye tutturmak, takmak: Madalyayı göğse iliştirirler. Elbiseyi çiviye iliştir.

İLK (i.). Evvelki, birinci, başlangıçtaki, önceki, ilk olan, ilerdeki, son zıddı: İlk işimiz o oldu. İlk oğlu, ilk harf, ilkbahar. En evvel en başta, birinci olarak: İlk

yaratılan insan, ilk söylediği söz. Bazen mânâyı kuvvetlendirmek için kullanılır: İlk önce: En önce, başlangıçta.

İLKA (a uzun) (i. A. «lika» dan masdar) (c. ilkâât). **1.** Koyma, bırakma, atma: Kayığı denize ilka etmek, kendini tehlikeye ilka etmek; ateş, fitne ilka etmek. **2.** c. Kötü sözlerle zihin çelme, aldatma, kandırma: Birtakım ilkaâta kapıldılar. **İlkaât-ı bed-hâhâne** = Kötü maksatlı kandırmalar.

İLKAH (i. A. masdar) (aygır). **1.** Dişisini gebe bırakma, dölleme. (botanik) **2.** İncir ve hurma gibi ağaçların çiçeğine erkeğinin tohumu gidip meyve vermesini sağlama.

İLKBAHAR (i. T. F.). Mart, nisan, mayıs aylarını içine alan mevsim.

İLKÇAĞ (i. tarih). Yazının icadından Milâdın 476. yılına kadar süren çağ.

İLKE (i.) (uyd. k.). Temel düşünce, temel bilgi, prensip.

İLKEL (i.) (uyd. k.). **1.** Bir şeyin ilk hâline ait olan. **2.** İlk çağlarla alâkalı, basit, iptidaî.

İLKİN (i.). Başta, en evvel, ibtidâdan, ilk defa olarak: Ben ilkin öyle anladım.

İLKKÂNÛN (i. T. A.). Aralık ayı, Osm. kanûn-ı evvel.

İLKLİK (i.). Evvelkilik, birincilik.

İLKOKUL (i.). İlk öğretim veren okul.

İLKTEŞRİN (i.). Ekim ayı, Osm. teşrîn-i evvel.

İLLÂ (e. A.). **1:** İstisna gösterir: -den başka, -den mâdâ, meğer: Yer kalmaz aslaa düşmenê illâ beyâbân-î adem (Nef'î). **2.** Olmadığı halde, yoksa, aksi halde: aksi halinde: Mektebe gitmelisin ve illâ seni evlâtlıktan çıkarırım. **3.** Hele, Ar. alel-husûs: Avlanmayı çok severim illâ tavşan avını (bu halde â yerine e ile söylenir): İlle onun tavrı. **4.** Mutlaka, Fars. behemehâl: İlle geleceksiniz diye ısrar etti.

İLLE bk. İllâ.

İLLET (i. A.) (c. ilel). **1.** Hastalık, Ar. maraz, dâ, eski Türkçe sayruluk: **İllet-i müzmine** = Müzmin hastalık. **İllet-i efrenciyye** = Frengî. **İllet-i sâriye** = Salgın hastalık (maraz'la aynı mânâda). **2.** Sakatlık, sakat adamın hali: İlleti vardır. **3.** Sar'a, vücut titremesi ve baş dönmesi gibi insana musallat olup ayrılmayan ve sık sık rahatsız eden hastalık: İnsan korkudan illet kazanır, illet sahibi olur. Onda bir illet vardır. **4.** Sebep, icab etme, hazırlayıcı hal: Bunu icab ettiren illet nedir? **5.** Maksat, gaye, niyet: Bu kadar yorgunluğun illeti nedir? **İllet-i gaiyye** = Gerçekleşmesi için çalışılan maksat: Tahsilin illet-i gaiyyesi terbiyedir. **6.** (edebiyat) (Arapça gramerde) Bir kelimenin aslî harfleri arasında (elif, vav, ye) harflerinden birinin bulunması. **Hurûf-ı illet** = İllet harfleri: «elif, vav, ye» harfleri.

İLLETLİ (i.). **1.** Bir illet ve hastalığa uğramış. Her vakit tekrarlanıp kendisini rahat bırakmıyan bir müzmin hastalığa tutulmuş: O zavallı, illetlidir. **2.** Sakat, vücudunda bir sakatlık olan. **3.** Bir istisna sebebi olan, özürlü.

İLLİYYÎN (i. A. c.). Gökyüzünün ve cennetin en yüksek yeri ki, dindarlar orada oturacaklardır (illiyyûn şekli pek kullanılmaz).

İLM bk. İlim.

İLMEK (f.). **1.** Toplayıp tutturmak, çatmak, bağlamak: İler tutar. Elbisesini kendi iler diker. **2.** Rasgelmek, tesadüf etmek, düş gelmek (bu mânâ bugün terkedilmiştir).

İLMÎ (i. A.) (mü. ilmiyye). **1.** İlme ait: Mes'ele-i ilmiyye. **2.** Nazarî, sırf nazariyattan ibaret olan, zıddı amelî: İlmî ve amelî iktidarı vardır. **3.** İlmiyye yolu, ulema sınıfına ait: Kıyâfet-i ilmiyye. **Tarîk-ı ilmî** = İlim yolu, Osmanlı devrinde ulemây-ı rusûm, meşîhate bağlı ulemâ sınıfı.

İLMİK (eski şekli: **İLMEK**) (i.). Çözülmesi kolay düğüm, iğreti düğüm, basit ve kolay düğüm.

İLMİKLEMEK (f.). İğretiden bağlamak, kolay çözülür bir düğüm yapmak.

İLMİKLİ (i.). İğretiden bağlanmış, kolay çözülecek surette düğümlenmiş.

İLMİYE (İLMİYYE) (i. A.). Osmanlı devrinde ulemâ sınıfı:

İLSAK (i. A. masdar). Bitiştirme, kavuşturma: Demiryolu, telgraf hatlarını ilsak etmek.

İLTİ bk. Elti.

İLTİBÂS (i. A. masdar) (c. iltibâsât). Fazla benzeyen şeylerin birbirinden ayrılması için hasıl olan şüphe ve tereddüt. İltibâs oldu. İltibâsı gidermek için.

İLTİCÂ (i. A. masdar). Sığınma, birine kaçıp kendisinden himaye isteme: Allah'ın merhametine iltica etmekten başka çare yoktur.

İLTİFAT (İLTİFÂT) (i. A. masdar). **1.** Yüzünü çevirip bakma: Bizim tarafa hiç iltifat etmedi. **2.** Dikkat, itina: İltifat eyle-

me çok hendeseye (Vehbî). **3.** Teveccüh, taltif, hatır sorma, güler yüzle ve lutufkârâne dostluk: İltifatınıza nail olmadık. İltifat yok mu? **4.** (edebiyat) Sözü meselâ üçüncü şahıstan, ikinci şahsa, ikinci şahıstan birinci şahsa çevirmekten ibaret belâgat. Fâtiha sûresindeki (eyyâke nâ'budu) âyet-i kerîmesinde olduğu gibi.

İLTİFATÇI (i.). Çok iltifat eden, herkesin hatırını hoş tutarak lutufla muamele eden, mültefit, iltifatkâr: Çok iltifatçı bir zattır.

İLTİFATKÂR (i. F.). İltifatçı, mültefit.

İLTİFÂT-KÂRÂNE (i. F.). İltifatçı adamlara mahsus bir tarzda: İltifâtkârâne baktı. İltifatçılara mahsus bir tavırla: Beni iltifât-kâre kabûl etti.

İLTİFATLI (i.). İltifatla yapılan: İltifatlı muamele.

İLTİFATSIZLIK (i.). İltifat etmeyiş.

İLTİHÂB bk. İltihap.

İLTİHÂBÎ (i. A. tıp) (mü. iltihâbiyye). İltihâba ait: **Âsâr-ı iltihâbiyye** = İltihap eserleri.

İLTİHAK (i. A. masdar). Katılma, ilâve olma, Ar. inzimâm: Geride kalmış olan tabura iltihak etti.

İLTİHÂM (i. A. masdar) (cerrahî). Yaranın iyileşerek kapanması.

İLTİHAP (İLTİHÂB) (i. A.) (c. iltihâbât). **1.** Alevlenme, tutuşma, parlama: Esen rüzgâr, alevin birden iltihâbına sebep oldu. **2.** (tıp) Hasta bir organa kanın hücumu ile hasıl olan ağrılı hararet, şiş ve kızarma: Mide iltihabı, mafsal iltihabı vs.

İLTİHAPLANMAK (f.). İltihap yapmak.

İLTİKA (a uzun) (i. A. «lika» dan masdar). Birleşme, kavuşma: **İltika-i nehreyn** = İki nehrin birleşmesi. **İltika-i bahreyn** = İki denizin birleşmesi. Dicle ile Fırat'ın iltika ettikleri yer.

İLTİKAM (i. A. «lokma» dan masdar). Lokma lokma yutma.

İLTİKAT (a uzun) (i. A.) (c. iltikatât). Devşirip toplama. Kitaplardan bilgi toplama, tetkik, inceleme: Tarih kitaplarından iltikat ettiği bilgiler.

İLTİMÂ (i. A.). **1.** Renk değiştirme. **2.** Sararıp solma.

İLTİMAS (İLTİMÂS) (i. A. «lems» ten masdar) (c. iltimâsât). Eşit mertebede bulunan iki kimseden birinin diğerine, başkası için ettiği talep ve rica: Hatıra, iltimasa bakmaz, doğru adamdır. Şimdi, pek resmî olmayan aracılık ve himaye mânâsındadır.

İLTİMASÇI (i. A. T.). İltimas yapan, yaptıran.

İLTİMASLI (i.). İltiması olan.

İLTİSAK (i. A. masdar). Yapışma, birleşme, kavuşma, bitişme: İki demiryolu hattının iltisakı. (tıp) İltisâk-ı ecfân: Göz kapaklarının yapışması. **İltisâk-ı mafsal** = Oynak yerde kemiklerin birbirine yapışmasından doğan hastalık.

İLTİVÂ (i. A. «livâ» dan masdar). **1.** Sarılma, bükülme. **2.** (anatomi ve cerrahî). Bazı hastaların ve damarların bükülmesi: **İltivâ-i şerâyin** = Damarların bükülmesi. **3.** Arazideki yer yer meyiller.

İLTİYÂM (i. A. masdar). (yara) Kapanıp onulma: Yarası iltiyâm buldu.

İLTİYÂM-PEZÎR (i. F.). Kapanabilir, onulması mümkün yara (yanlış ve zevksiz bir terkiptir).

İLTİZÂM (i. A. «lüzûm» dan masdar) (c. iltizâmât). **1.** Kendi üzerine lâzım sayma: İltizâm-ı sükût. İşe karışmamayı iltizâm ettim. **2.** Birinin tarafını tutma, tarafgirlik etme: Biri Âkif'i ve diğeri Fikret'i iltizâm ederek münakaşaya giriştiler. **3.** İcap ettirme, gerektirme: Serveti iyi yaşamasını iltizâm etmez, yaşamasını bilmez ne zenginler vardır. **4.** (mülkî idare) Osmanlı devrinde belirli bir bölgedeki belirli bir vergiyi, devlet nâmına toplamak: Bir kazanın âşârını iltizâm etti. İltizâm almak, iltizâma vermek, iltizâmâta karışmak. **Bil-iltizâm** = İş edinerek, bilip isteyerek, rasgele değil: Bil-iltizâm bu işi yaptı.

İLTİZAMCI (i.). Eskiden iltizâm işini üzerine alan adam, Ar. mültezim.

İLTİZAMCILIK (i.). Osmanlı devrinde iltizâm usûliyle vergi toplama işi, mültezimlik.

İLTİZÂMEN (i. A.). İltizam yoluyla: Âşâr iltizâmen idare olunur.

İLTİZÂMÎ (i. A. edebiyat) (mü. iltizâmiyye). **Mânâ-yı iltizâmî, delâlet-i iltizâmiyye** = Biri diğerini icabettiren iki şeyden birini anarak diğerinin kasdolunması. **Sîga-yı iltizâmiyye** = Türk gramerinde yazmalı ve sevmeli gibi lüzum gösteren kip.

İLZÂM (i. A. «lüzûm» dan masdar) (c. ilzâmât). **1.** Osmanlı devrinde, devletin bir gelirini veya bir çiftlik vesaireyi iltizâma verme, iltizâm ettirme. **2.** Münakaşada karşısındakini kuvvetli delil ve sözlerle susturma: Onu ilzam ettim. O, münakaşada hiç ilzâm olunmaz.

İMÂ (i. A. masdar). **1.** İşaretle anlat-

ma, açıktan söylemeksizin bildirme: Gelmeyeceğini bana îmâ etti. Bu hareketi onu îmâ ediyor. **2.** İşaret.

İMÂD (i. A.) (c. âmide). Direk, sütun, amud: **İmâdü'd-dîn** = Dinin direği. **Zât-ül-imâd** = Direkli.

İMAL (ÎMÂL) (i. A. «amel» den masdar) (c. îmâlât). **1.** Yapma, işleme, vücuda getirme: Merinos yününden çuhaha ve ince kumaşlar imal ederler. Bakırdan güzel kap kacak imal olunur. **2.** Kullanma, yürürlüğe koyma. **3.** c. Bir fabrika veya memleketin sanayie ait işleri, mamulat: Bursa îmâlâtı.

İMÂLE (i. A. «meyl» den masdar). Bir tarafa eğme, yatırma, meyl ettirme. (edebiyat) Kısa okunmak lâzım gelen sesli harfin arûz veznine uymak için gayri tabiî olarak uzatılması ki, yalnız şiirde câizdir.

İMALI (i. A. T.). Üstü kapalı, örtülü bir şekilde söylenen söz.

İMAM (İMÂM) (i. A.) (c. eimme). **1.** Namazda kendisine uyulan, cemaata namaz kıldıran kişi: Filân camiin imamı, mahalle imamı, ki camide namaz kıldırmakla beraber, eskiden mahallesi halkının belediyeye ait işlerini, cenaze ve nikâh işlerini de görürdü. **Tabur, alay imamı** = Osmanlı devrinde askere namaz kıldırmak üzere her tabur ve alay emrinde bulunan imam ki, ilmiye sınıfına mensup olmakla beraber aynı zamanda subay sayılırdı, sarık sarar, cübbesinde şeritleri olurdu. **2.** İslâm dininde bir mezhep kurucusu veya büyüğü olan zat. Bu mânâ ile imam unvanı önce Hazret-i Ali ve İmam Hüseyn' in neslinden birbiri ardınca gelen dokuz kişiye verilip hepsine «eimme-i isnâ aşer = on iki imam» derler. **3.** İslâm hukukunda rey sahibi olan büyük bilginler: İmam Mâlik, İmam Şâfiî. **4.** Bir ilim ve fende sözü senet sayılacak derecede otorite kazanan zat: İmam Gazâlî, İmam Sîbeveyh. **5.** İslâm halîfesi. **6.** Şiî mezheplerinin en büyük başı tanıdıkları hükümdar veya rûhânî. **İmâm-ı Âzam** = En büyük imam: Hanefî mezhebinin kurucusu Ebû Hanîfe. **İmam evi** = mec. Kadın hapishanesi (eski tâbir). **İmambayıldı** = Zeytinyağlı bir çeşit patlıcan yemeği.

İMÂME (i.). **1.** Çubuk ve sigaralığın başına takılan kehribar vesaireden ağızlık. **2.** Tesbihin başındaki uzun tane ki, ipliğin iki ucu bunun içinden geçip kamçıya bağlanır.

İMÂMECİ (i.). Kehribar vesaireden çubuk imâmesi vesair şeyler yapan sanatkâr.

İMÂMET (i. A.). **1.** İmamlık, namazda kendisine uyulan zâtın hal ve sıfatı: Bu camide kim imâmet ediyor? **2.** İslâm mezheplerinde veya dinî bilgilerinde imam unvanı. **3.** İslâm halîfeliği.

İMAMLIK (i.). İmam sıfat ve vazifesi: Bu camide kim imamlık ediyor.

İMAN (ÎMÂN) (i. A. «emn» den masdar). **1.** İnanma: Kadere imanım vardır. **2.** İslâm dinini kabûl etme, Tanrı'nın birliğini ve peygamberimizin peygamberliğini tasdik eyleme, kalb ile tasdik ve dil ile ikrâr eyleme: Îmân etmek. **İmana gelmek, İman getirmek** = Mü'min olmak. mec. **İmana gelmek** = Sonunda hakkı teslim ve kabûl etmek, nihayet doğru yola gelmek: Hah şöyle, imana gel!

İM'ÂN (i. A. masdar). **1.** Mübalağa etme, bir işte pek ileri varma: **İm'ân-ı nazar** = Çok dikkatle bakma. **2.** Dikkat, gayret, özenme: Nazar-ı im'ân ile bakmak.

İMANSIZ (i.). **1.** Allah ve peygamberine inanmayan, dinsiz, Ar. mülhid. **2.** mec. Merhametsiz, insafsız, gaddar. **3.** Yağsız, yavan, kuru: İmansız peynir.

İMANSIZCA (i.). İnsafsızlıkla, merhametsizce, insafsız bir şekilde.

İMAR (ÎMÂR) (i. A. «umrân» dan masdar) (c. îmârât). Şenlendirme, mamur ve âbâdân etme: Başbakanlığını imarla geçirdi.

İMÂRET (i. A.) (c. imârât, amâir). **1.** Mâmurluk, bayındırlık, umran; bir yeri mamur ve bayındır etme: **İmâret-i bilâd** = Beldenin bayındırlığı. **2.** Fukaraya ve medreselerde oturanlara ekmek, çorba vesaire pişirip vermeye mahsus hayır kurumları: Cami imâretleri. mec. **İmâret çorbası** = Bedava şey.

İMÂRETÇİ (i.). İmâreti idare eden adam.

İMÂTE (i. A. «mevt» ten masdar). Ölüme sebep olma, ölü hâline koyma.

İMBAT (i.) (yarım rüzgâr mânâsiyle Farsça «nîm-bâd» veya deniz rüzgârları mânâsiyle Arapça - Farsça «yem-bâdî» tâbirlerinden gelmiş sayılması yanlıştır. «Batı» dan olması ihtimali daha kuvvetlidir). Ekseriya batı veya kuzey batıdan esen serin deniz rüzgârı: İmbat esiyor.

İMDÂDÎ (i. A.) (mü. imdâdiyye). İmdat ve yardıma ait: Fırka-ı imdâdiyye.

İMDAT (İMDÂD) (i. A. «meded» den masdar). **1.** Yardım, muavenet, çaresiz kalmış bir adamın yardımına yetişme: Bana imdat etti. İmdadıma yetişti. Siz imdadıma yetişmeseydiniz bu işin içinden çıkamıyacaktım. **2.** Kendinden kuvvetli bir düş-

man karşısında bulunan bir kumandan yahut birliğe yardım etmek üzere gönderilen asker: İmdat bekliyordu. İmdat geldi.

İMDATÇI (i.). **1.** Yardım eden, yardımcı: Allah imdatçınız olsun. **2.** Yardıma gönderilen asker: İmdatçı bölük, imdatçı asker.

İMDİ (e. Ar. binâen-aleyh, Fars. binâ-ber-în). **1.** Bu halde, böyle olduğu halde. Hulâsa ve kısaltmalarda söylenir: İmdi siz ne yapacaksınız? **2.** Artık, gayrı: Gel imdi. Ey söyleyin imdi (bu ikinci mânâ ile cümlenin sonuna gelir ve «indi» telâffuz olunur: Gelindi.

İMECE (i.). Beraber, birçok kimsenin toplanıp elbirliğiyle bir kişinin işini görmesi ve herkesin işinin sıra ile bitirilmesi. Bu köyün tarlaları imece ile sürülür.

İMEK (f.). Olmak, olunmak (bu fiilin masdarı ve diğer birkaç kipi eskimiş olup yerine «olmak» fiili kullanılır. Bugün kullanılan kipleri: Geniş zaman: im (m), sin, dir, iz (z), siniz, dirler: idim, idin, idi, idik, idiniz, idiler. Naklî mâzî: imişim, imişsin, imiş, imişiz, imişsiniz, imişler: isem, isen, ise, isek, iseniz, iseler. Hâl: iken.

İMEZ (f.). İmek fiilinden geniş zamanın menfî şekli olup, bizde kullanılmazsa da Çağatayca'da «imes - imas» imlasiyle kullanılır; değildir ve olmaz demektir.

İMGE (i. psikoloji) (uyd. k.). Sinirlerin uyarması olmadan zihinde kendiliğinden canlanan hissî şekil, hayal.

İMGELEM (i. psikoloji) (uyd. k.). Muhayyile.

İMGELEME (i. psikoloji) (uyd. k.). Tahayyül.

İMGELEMEK (f.) (uyd. k.). Tahayyül etmek.

İMHA (İMHÂ) (i. A.). (Türkler'in Arapça «mahv» kelimesinden türettikleri, Arapça'da olmayan bir kelime). Mahvolma, yok olma.

İMHÂL (i. A. «mehl» den masdar). Mühlet verme, bir müddet daha müsaade etme: Tanrı, doğru yoldan sapanların cezasını vermede ihmal etmez, imhâl eder.

İMİŞ (f.). Türkçe imek masdarından geçmiş hikâyesi kipinin 3. şahsı: O iş öyle imiş. Aradığınız adam orada imiş. Yardımcı fiil başka fiillerin çeşitli kiplerine katılarak çeşitli birleşik kipler teşkil eder ve bu takdirde ekseriya asıl fiille birleşerek ilk i'si düşer: Gelmiş imiş (gelmişim), gelir imiş (gelirmiş), gelecek imiş (gelecekmiş), gelmeli imiş (gelmeliymiş) vesaire.

İMİYYÂ (i. A.). Körü körüne, düşünmeyerek, görmeyerek, istemeyerek.

İMKÂN (i. A. «mekânet» ten masdar-ı if'âl). Mümkün olma, olabilecek halde bulunma, iktidar dahilinde oluş: Bu işin imkânı vardır, mümkündür, olabilir. **İmkânı yok** = Mümkün değildir, olamaz, imkân dışındadır. **Adem-i imkân** = Mümkün olmayış, imkânsızlık. **Adîm-ül-imkân** = İmkânsız, Ar. muhâl (Türkçe imkânsız' dan tercümedir).

İMKÂNSIZ (i.). İmkânı olmayan, mümkün olmayan, Ar. muhâl (mümkünsüz demek yanlış ve çirkindir).

İMKÂNSIZLIK (i.). Mümkün olmayış, Osm. adem-i imkân, muhâl olma: Bu işin imkânsızlığı önceden belliydi.

İMLÂ (i. A.) (c. emâlî). **1.** Söyleyip birine yazdırma: Eserlerini kâtibine yazması için imlâ eder (ettirir dememeli) Bu kitap imlâ yoluyla yazılmıştır (bu mânâ ile dilimizde az kullanılmıştır). **2.** Bir dili doğru dürüst yazmak usûlü: Bu adam imlâ bilmez. Çocuklara imlâ öğretmeli: İmlâsız mektup. **İmlâya gelmek** = Yazılabilmek. **İmlâya gelmemek** = Yazılamamak (bu ikinci mânâ Arapça'da yoktur). mec. **İmlâya gelmemek** = Islahı mümkün olmamak: O adam imlâya gelmez.

İMLÂ (i. A.). Doldurma: Bu kıyı sığdır, toprakla imlâ edilebilir (bu mânâ Türkçe'ye mahsustur, Arapça'da yoktur).

İMLÂSIZ (i.). İmlâsı yolunda olmayan, doğru yazılmamış: İmlâsız bir mektup. Doğru olmayarak, yanlış: İmlâsız yazıyor.

İMLÂSIZLIK (i.). İmlâ yanlışlığı, kelimelerin harflerinin yerinde yazılmaması.

İMPARATOR (i.) (Latince: İmperator). Büyük kral, hâkan: Roma, Almanya, Rusya imparatorları.

İMPARATORİÇE (i.). **1.** İmparatorun eşi: Almanya imparatoriçesi. **2.** İmparatorluk tahtında oturan kadın: İngiltere kraliçesi Victoria, Hindistan imparatoriçesi unvanını da taşırdı.

İMPARATORLUK (i.). **1.** İmparator unvan ve sıfatı: Prusya krallarından I. Wilhelm, Almanya imparatorluğunu ilân etmiştir. **2.** Bir imparatorun idaresinde bulunan devlet, hükümdarı imparator unvanını haiz devlet: Almanya, Rusya imparatorluğu.

İMPARATORÎ (i.) (Farsça nisbet ye' si ile). İmparatora ait: Bâ-emr-i imparatorî, zât-ı imparatorî (zevksiz ve yanlış bir Osmanlıca kelimedir).

İMRÂR (i. A. «mürûr» dan masdar). Geçirme: Ağır topları bu köprüden imrâr etmek tehlikelidir. **İmrâr-ı vakt etmek** = Vakit geçirmek.

İMRENDİRMEK (f.). Arzu ettirmek, güzel ve lezzetli bir şey gösterip birinin iştahasını uyandırmak, rağbet ettirmek: Mevsimsiz vakitte o güzel çiçekleri gösterip de herkesi imrendirmekte mânâ var mı?

İMRENMEK (f.). Güzel ve lezzetli bir şey görüp iştahaya gelmek, fazla arzu ve rağbet etmek: Manav dükkânının önünden geçerken meyvelere imrendim.

İMSÂK (i.A. «mesk» ten masdar). **1.** Bir şeyden el çekip nefsini zaptetme, çekinme, perhiz: Yemekten imsâk etmeli. **2.** Belirli vakitte oruca başlama ve bunun mevsime göre şer'î vakti: İmsâktan sonra yatmadım. Acaba imsâk kaçtadır? **3.** Yemez içmez adamın hâli, hasislik, pintilik, cimrilik: Bu derecede imsâk ile artırılacak para eksik olsun!

İMSÂKİYE (i. A.). Ramazanda imsâk vaktini gösteren cetvel, kâğıt.

İMSÂS (i. A. «mass» dan masdar). Emdirme, çekerek yutturma veya içeriye aldırma: Suda eritilmiş ilâcı şırıngaya imsâs ettirmek.

İMTİDÂD (i. A. «medd» den masdar). Uzama, uzun sürme, uzayıp gitme: Müzakerelerin bu derecede imtidâdı. Bu sene kış çok imtidâd etti.

İMTİHAN (İMTİHÂN) (i. A. masdar). **1.** Deneme, sınama, tecrübe: Cenâb-ı Hak sevdiği kullarını imtihan için, onları çeşitli zorluklara uğratır. **2.** Okullarda sınıf geçmek veya bir görev almak isteyenin ona lâyık olup olmadığı anlaşılmak için kendilerini yazılı veya sözlü olarak denemek. İmtihan olunmak, imtihan vermek, imtihan etmek, imtihana çekmek, yıl imtihanı, bitirme imtihanı, husûsî imtihan. O görev için falan ve filan dallardan imtihan yapılacaktır.

İMTİLÂ (i. A. masdar). **1.** Dolma: Sarnıcın yağmur suyu ile imtilâsı. **2.** Dolgunluk: İmtilâ-yı mide: Mide dolgunluğu. **3.** (tıp) Kan durma, kan toplanma: İmtilâ-yı ev'iye, imtilây-ı dem, imtilây-ı kilye (eski terimler).

İMTİNÂ (i. A. «men'» den masdar). **1.** İstememe, yapmama, çekinme: İmzadan imtinâ ediyor. **2.** İmkânsızlık, mümkün olmayış.

İMTİNÂN (i. A. masdar). Başa kakma, minnet: **İhsân-i bî-imtinân** = Minnetsiz ihsan.

İMTİSÂL (i. A. «mesel» den masdar). **1.** Bir şeyi örnek ve misal alıp ona uyarak hareket etme, uyma. **2.** Alınan emre tamamiyle baş eğme ve itaat edip ona göre hareket etme: Emirlere imtisâl etmeyen memur mes'ul olur.

İMTİSÂLEN (i. A.). Uyarak, tâbî olarak: Emrinize imtisâlen bu işi yaptım.

İMTİSÂS (i. A. «mass» dan masdar). **1.** Emme, emerek çekme: Suyu imtisâs etti. **2.** (tıp). Hazmolunan yiyecek maddesinin damarlara yayılması.

İMTİYAZ (i. A. masdar) (c. imtiyâzât). **1.** Diğerlerinden ayrılma, farklı olma, fark, üstünlük: Arkadaşlar arasında imtiyâzı vardır. **2.** Masraflı veya mesuliyetli bir işin başkaları yapamamak üzere bir şahıs veya şirket ve heyete tahsisi, husûsî, ruhsat: Demiryolu, vapur, maden, fabrika, gazete imtiyazı, imtiyaz ruhsat-nâmesi, berâtı. **3.** İstisnâ, muafiyet, istisnâî haklar: O adamın bazı imtiyazları vardır. **4.** Muhtariyet, iç işlerinde serbest, fakat başka bir devlete tâbî devletin idaresi: 1878'de Bâb-ı Âlî, Bulgaristan'a imtiyaz verdi. **İmtiyaz nişanı** = II. Abdülhamid'in ihdâs ettiği en yüksek dereceli ve murassâ, tek rütbesi olan Osmanlı nişanı. **İmtiyaz madalyası** = Bu nişanın madalyası ki, altın ve gümüş cinsi vardır. **Sâhib-i imtiyâz** = İmtiyaz sahibi. Bir bayındırlık işinin veya bir fabrika, gazete vesairenin imtiyazını almış olan adam: Filan gazetenin sâhib-i imtiyâzı Ali Beydir.

İMTİYÂZÎ (i. A.) (mü. imtiyâziyye). İmtiyaz ve istisna veya husûsî müsaadeye ait: **Hukuk-ı imtiyâziyye** = İmtiyaz hakları. **Şerâit-i imtiyâziyye** = İmtiyaz şartları.

İMTİYAZLI (i.). **1.** İmtiyazı olan, başkalarından ayrı tutulan seçkin, üstün. **2.** İstisnâî haklar taşıyan, bazı mükellefliklerden müstesna: Bu aşîret imtiyazlıdır. **3.** Husûsî surette ve başkaları yapmamak şartiyle ruhsat ve müsaade almış: Kibrit fabrikası imtiyazlıdır. **4.** İdârî muhtariyeti olan: Bulgaristan, 1878 - 1908 arasında imtiyazlı bir Osmanlı eyaleti idi.

İMTİZÂC (i. A. «mezc» den masdar). **1.** Karışabilme, birden fazla cismin karışıp bir cisim teşkil etmesi: Kimyevî imtizâc. **2.** Birbirini tutma, uygunluk, uyuşma: **İmtizâc-ı elvan** = Renklerin uygunluğu. **3.** Geçinme, alışma, uyuşma: O adamlarla imtizâc olunmaz. Karı - koca arasında imtizâc olmazsa birlikte yaşamak pek müşkül olur. **4.** Alışma, sıhhata uygun bulma: Oranın havasiyle imtizâc edemedim.

İMZA (İMZÂ) (i. A.). 1. Yazılmış bir mektup, senet, vesairenin altına kendi ismini yazma: İmza atmak, etmek, koymak: İmzalamak. Senedi imza etti. Bir tavsiye mektubu yazıp kendisine imza ettirmeli. 2. Mektup, senet vesairenin altında yazılmış sahibinin ismi: Bu senedin imzasını tanır mısınız? Mektubun imzasını okuyamadım. **Vaz'-ı imzâ etmek** = İmza koymak, imzalamak. **Vâzı'-ı imzâ, sâhib-i imzâ** = Bir senet vesair kâğıdı imza etmiş olan (asıl mânâsı geçirme ve infaz olup bilhassa alış veriş gibi işlerin yürütülüşünde kullanılır. Senetler vesair muamelelerin icrası ise çok defa imza ile olduğundan, bu münasebetle dilimizde bu mânâya gelmiştir).

İMZALAMAK (f.) (bir yazılı kâğıdın) Altına kendi ismini yazmak, ismini yazarak kabûl ve tasdik etmek: Yazdığın senedi imzaladım. Mazbatayı imzalamak istemedi.

İMZALANMAK (f.). Altına isim yazılarak kabûl ve tasdik olunmak: Mazbata imzalandı.

İMZALAŞMAK (f.). İmza verip almak, bir anlaşma metninin bir suretini imza edip vermekle beraber diğer suretini imza ettirip almak: İşe karar verdikse de daha imzalaşmadık.

İMZALATMAK (f.). İmza ettirmek, altını ismini yazdırmak: Meclis kâtibi mazbata müsveddelerini reis ve üyelere imzalatır.

İMZALI (i.). İmza edilmiş.

İMZASIZ (i.). İmza edilmemiş.

In (kimya). İndiyum elemanının senbolü.

İN (i.). Yabanî hayvanların yer altında olan barınağı, mağara, Ar. gaar, kehf: Ayı ini.

ÎN (i. F.). Yakını işaret içindir. Bu, şu mukabili: **În ü an** = Şu bu. **Bâd-ez-în** = Bundan sonra. **Binâ-ber-în** = Binaenaleyh.

İN (e. A.) (şart edatı olup bazı Arapça terkiplerde bulunur): **İn-şâ-Allah** = Allah isterse.

İNÂBET (İNÂBE) (i. A. masdar). 1. Günahlardan tövbe ile Hakk'a dönme. 2. Bir mürşide başvurarak tarîkata girme: Filân şeyhten inâbe almıştır.

İNAD bk. İnat.

İNADINA (i.). 1. İnat olsun diye. 2. Aksine, tersine: Kız da inadına çirkin.

İNÂDİYYE (i. felsefe). Eşyanın gerçeklerini inkâr edenler.

İNAK (INAK) (i.). 1. Sözüne inanılır, Ar. mûtemed, mu'temen. 2. Müşavir, müsteşar. 3. Rey, istişare, danışma.

İNAK (a uzun) (i. A. masdar). Boyuna sarılma, sarmaşma, kucaklama, Ar. muânaka.

İN'ÂM (i. A. «nîmet» ten masdar) (c. in'âmât). Nimet verme, ihsan etme, iyilik etme: İn'âm ve ihsanının müteşekkiriyim.

İN'ÂMÂT (i. A.) (c. in'âm). Nîmetler, ihsanlar, iyilik etmeler.

İNAN (i.). 1. İnanma, emniyet, güven, Osm. itimat, kanaat, yakîn: **İnan gelmek** = Kanaat hâsıl olmak, inanmak. **İnan olsun** = İnanınız 2. İman, itikad.

İNÂN (i. A.) (c. ainne). 1. Dizgin: **İrhây-ı inân etmek** = Dizgini gevşetmek, koyuvermek, hayvanı koşturmak. **Atf-ı inân, ircâ-ı inân etmek** = Dizgini çevirmek, başka tarafa döndürmek, saptırmak. 2. mec. İdare: İnân-ı devlet.

İNANÇ (i.). İtimada değer, doğru, mevsuk, emin, mutemet (bugün inan mânâsında kullanılmaktadır).

İNANDIRILMAK (f.). İnanması sağlanmak.

İNANDIRMAK (f.). 1. İnanmaya sevketmek, zorlamak, kandırmak, inanmasını temin etmek, Osm. ikna etmek: Ben sizi inandıramadım, Allah inandırsın. 2. (yalanı) kabûl ettirmek, aldatmak. bk. İnanmak.

İNANILMAK (f.). Doğru gözüyle bakılmak, doğru diye kabûl olunmak: İnanılacak şey değil.

İNANIŞ (i.). İnanmak işi ve şekli: Bu nasıl inanış?

İNANMA (i.). 1. İnanmak işi, tasdik, kabûl. 2. İmân, itikat, dindarlık. bk. İnanmak.

İNANMAK (f.) (Halis Türkçe bir kelime olduğu halde birinci hecesinin ince okunmasıyle ahenk kaidesine uymayışı gariptir. Aslının ı ile olacağından şüphe yoktur). 1. Doğru gözüyle bakmak, doğru diye kabûl etmek; kabûl ve tasdik etmek: İnsan her işittiğine inanmamalı. 2. İmân getirmek, itikat etmek kalb ile tasdik ve dil ile ikrar etmek: Allah'ın birliğine ve Hazret-i Muhammed'in peygamberliğine inanmak.

İNÂRE (i. A. «nûr» dan masdar). Işıklandırma, nurlandırma, aydınlatma, Ar. tenvir (tenvir daha çok kullanılmıştır).

İNÂS (i. A. c.) (m. insa). Dişiler, kadınlar, kızlar: **İnâs mektebi** = Kız okulu.

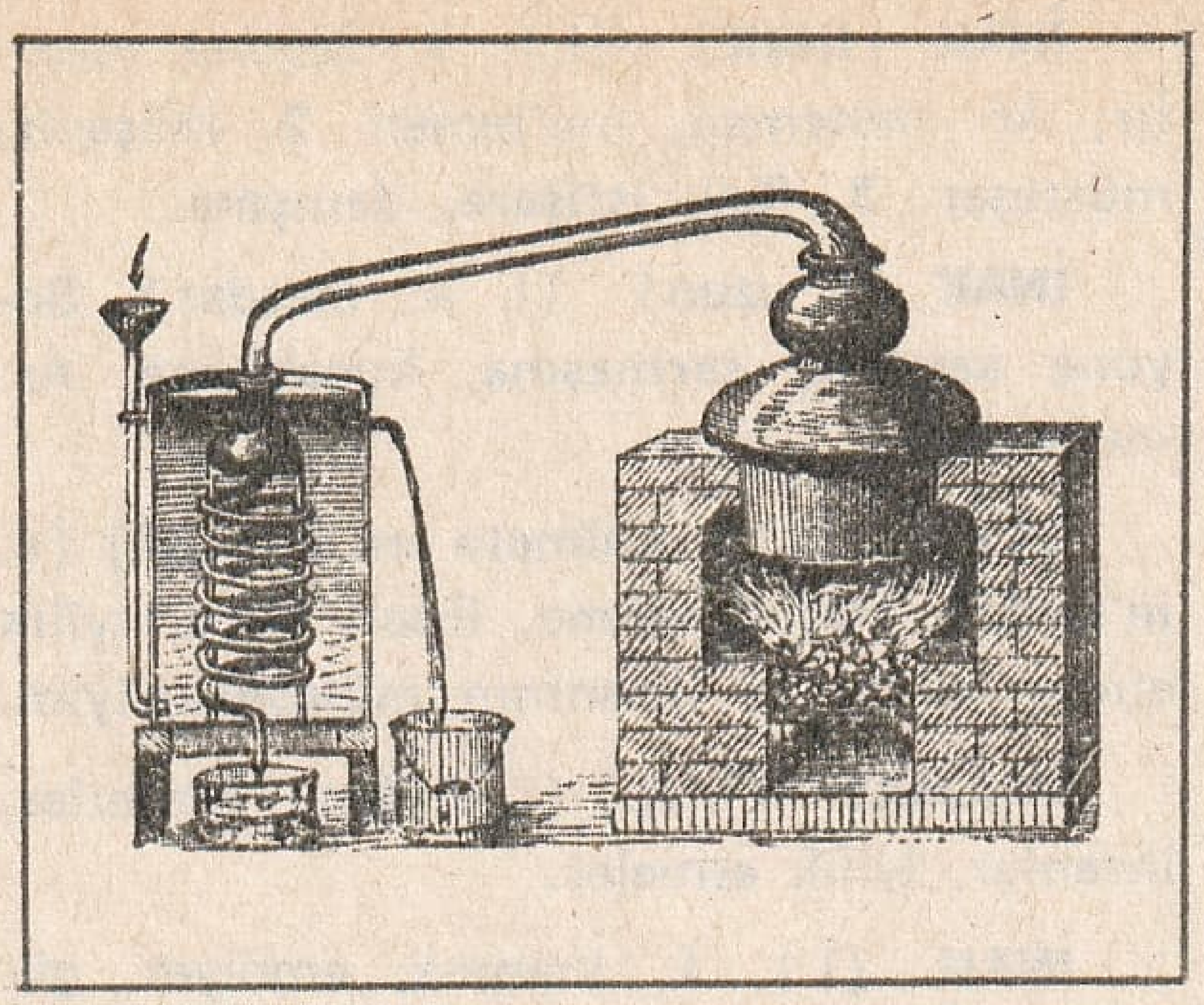

İnbik

İNAT (İNÂD) (i. A.). Direnme, muhalefette ısrar, Osm. muannitlik: İnat etmeyin. Bu iş böyle olmalı idi ama kendisi inat etti.

İNATÇI (i.). Daima inat eden, inat etmeyi huy haline getiren, muhalefette ısrar eden, muannit: Pek inatçı adamdır.

İNATÇILIK (i.). İnatçı adamın hali, Osm. muannitlik.

İNÂYÂT (i. A. c.) (m. inâyet). İnâyetler, lutuflar, ihsanlar, iyilikler.

İNÂYET (i. A.) (c. inâyât). **1.** Dikkat, gayret, çalışma, yardım. **2.** Lutuf, iyilik, Osm. kerem, ihsan: Lutuf ve inayetinize sığınıyorum. **İnâyet ola** = Sadaka verilmeyen dilencileri uzaklaştırmak için kullanılır. «Allah'tan sana inâyet olsun» mânâsındadır.

İNÂYETEN (i. A.). Lutuf ve keremle, lutfen: İnâyeten bu ricamı kabul buyrun.

İNÂYET-KÂR (i. F. A.). Lutfeden, yardım eden, lutuf ve kerem sahibi. Osm. kerem ve muavenet eden.

İNÂYET-KÂRÂNE (i. F.). İnayetli kimseye yakışır şekilde, lutufkârâne, merhametle. Lutuf ve keremle: İnâyetkârâne muamele ediyor.

İNÂYETLİ, İNÂYETLÛ (i. T. A.). Lutuf ve kerem sahibi. Nesir dilinde devletlû ile beraber Dârüssaâdet'-iş-Şerîfe ağası için söylenirdi: Devletlû, inâyetlû efendim hazretleri.

İNBÂ (i. A. «nebe» den masdar). Haber verme, Osm. ihbar: Vaziyetin inbâ buyrulması rica olunur.

İNBÂT (i. A. «nebât» tan masdar). Bitirme, bitmesini gerektirme: Fidanları inbât eden kuvvet.

İNBİÂS (i. A. «ba's» tan). **1.** Meydana çıkma, ileri gelme. **2.** Gönderilme.

İNBİK (i. A. Yunanca'dan). İçki vesair sıvıların damıtılmasına mahsus âlet: **İnbikten çekmek** = Taktir etmek, damıtmak.

İNBİSÂT (i. A. «bast» tan masdar). **1.** Yayılma, açılma: Kurşun, dövüldükçe inbisat eder. **2.** İç açılma, ferahlanma, Osm. inşirâh.

İNCÂ (i. A. «necât» tan masdar). Kurtarma, selâmete erdirme.

İNCALİZ (i.). Turşusu yapılan bir nevi yaban sarmısağı veya soğanı.

İNCÂS (i. A. «necs» ten). Necisleme, pisleme, kirletme.

İNCÂZ (i. A. «necz» den masdar). Yerine getirme, Osm. icrâ, edâ. **İncâz-ı vâd** = Verilen sözün yerine getirilmesi (yalnız vâ'd ile kullanılır).

İNCE (i.). **1.** Kalın mukabili, Ar. rakîk, Fars. bârik: İnce değnek. **2.** Ufak, çok küçük, Ar. dakîk: İnce un, ince toz. **3.** Sivri: İnce burun. **4.** mec. Zarif, nazik, narin: İnce iş, ince nakış, ince adam. **5.** Zekâsı olan, kavrayışlı: İnce zihin. **6.** Hafif, muhtasar: İnce donanma, ince karakol. **7.** Müessir, tesirli, keskin: İnce ağrı. **8.** Kulağa hafif gelen: İnce ses, ince vızıltı. **8.** Ufak ve hurda olarak: İnce dövmek. **9.** Tatbik ederek: Çok ince soruyor. **İnce hastalık** = Verem. **İncesaz** = Türk sanat musikisinde fasıl repertuarını icra eden saz takımı. **İnce kesim** = Çelimsiz, zayıf. **İnceden inceye** = Teferruatına kadar, çok teferruatlı. **İnce eleyip sık dokumak** = Lüzumundan fazla incelemek, bir işin pek ilerisine varmak.

İNCECİK (i.). **1.** Pek ince, pek hassas ve hafif: İncecik kalem, ses, iş. **2.** Pek ince olarak: İncecik dövmek.

İNCELEMEK (f.). Tetkik etmek.

İNCELENMEK (f.). **1.** İnce olmak. **2.** Tetkik olunmak, gözden geçirilmek.

İNCELETMEK (f.). **1.** İnce yaptırmak. **2.** Gözden geçirtmek, tetkik ettirmek.

İNCELİK (i.). **1.** İnce olan şeyin hali, Ar. rikkat, kalınlık mukabili. **2.** Ufaklık, hurdalık, dikkat. **3.** Naziklik, nâriklik, zarafet. **4.** Hafiflik, keskinlik.

İNCELMEK (f.). **1.** İnce veya ince olmak, incelmek: Bu ip pek inceldi. **2.** Yalandan zarafet göstermek; zarafete özenmek.

İNCELTMEK (f.). İnce yapmak, daha ince bir şekle koymak, Osm. terkîk etmek: Kalemi, sesi inceltmek.

İNCEREK (i.). Nâzik, nârin, fidan gibi: İncerek boy.

İNCESAZ bk. İnce.

İNCİ, İNCÜ, İNCU (i.). Kabuğuna sedef denilen, istridye cinsinden bir deniz hayvanının içinden çıkan kıymetli taneler

ki, süs eşyası olarak kullanılır, Ar. lü'lü' dür: İnci takmak, dizmek. Pek beyaz ve küçük dişler için de söylenir. **İnciçiçeği** = Beyaz ve yuvarlak bir cins ağaç çiçeği. **İnci tanesi** = Pek güzel çocuk veya kız. Farsça dür-dâne. **Ağzından inci saçmak** = Çok tatlı konuşmak, güzel sözler söylemek. **İncisoğanı** = Bir cins kök.

İNCİK (i.). İnce baldır kemiği, dizin altındaki kemik. **İncik yahnisi** = Koyunun inciğinden yapılmış nohutlu yahni.

İNCÎL (i. A.) (c. enâcil) (Yunanca'dan). Hazret-i İsa'ya inmiş olan mukaddes kitap: İncil-i şerîf. **Enâcil-i erbaa** = İncil'in, havârîlerden dört kişinin zaptına göre olan dört muhtelif nushası.

İNCİLÂ (i. A. «cilâ» dan masdar). **1.** Açık, parlak ve belli olma, Ar. tezâhür. **2.** Parlama, cilâlanma.

İNCİLÂB (i. A. «celb» den). Sürülüp götürülme veya çağırıldığı için götürülme.

İNCÎLÎ (i. A.) (mü. incîliyye) (c. incîliyyûn). **1.** İncil'le alâkalı. İncil-i şerîfe mensup. **2.** İncil'e tâbi adam.

İNCİMÂD (i. A.). Dilimizde donma mânâsıyle kullanılmışsa da, yersiz ve yanlış olup aslında incimâd yerine cümûd ve müncemid yerine câmid demek daha doğru olur.

İNCİNMEK (f.). **1.** Sıkışma, burkulma vs. sonunda, görünürde bir değişiklik olmadan (bir organ) ağrıyarak, bir zaman için zahmet vermek. **2.** mec. Gönlü kırılmak.

İNCİR (i. F.). Dutgillerden, geniş ve dilimli yapraklı bir ağaç ve meyvesi. Patlıcan, kavak, lop inciri gibi çeşitleri vardır: Taze, kuru incir, **İncir çekirdeği** = Küçüklük ifade eder: Bir incir çekirdeğini doldurmaz. **İncirkuşu** = Sarı sandal nevinden bir kuş. **Frenk, Arap inciri** = Kaktüs cinsinden kabuğu dikenli ve irice çekirdekli bir nevi meyve.

İNCİRLİK (i.). İncir ağaçları çok olan yer, incir bahçesi.

İNCİTAŞI (i. jeoloji). Feldspat cinsinden, eridiği zaman inci gibi tane tane olan volkanik cam.

İNCİTİCİ (i.). **1.** İnciten, ağrıtan, Cefa eden. **2.** mec. Gönül kırıcı (söz).

İNCİTİŞ (i.). İncitmek işi ve şekli. bk. İncitmek.

İNCİTME (i.). İncitmek işi. bk. İncitmek.

İNCİTMEK (f.). **1.** Dokunmak, ilişmek. **2.** Can acıtmak, üzüntü vermek, Osm. eza ve cefa etmek: Uslu çocuklar hayvanları incitmezler. **3.** Kalb kırmak: Hassas adamdır, incitmeyin. **4.** Ağrılı veya yaralı bir organa dokunup ağrıtmak: Kolumu, çıbanımı incittiniz. **5.** Vurmak, ağrıyacak bir hale getirmek, yara ve bere olmadığı halde ağrıtmak: Attan düşüp kolunu ve bacağını incitmiş.

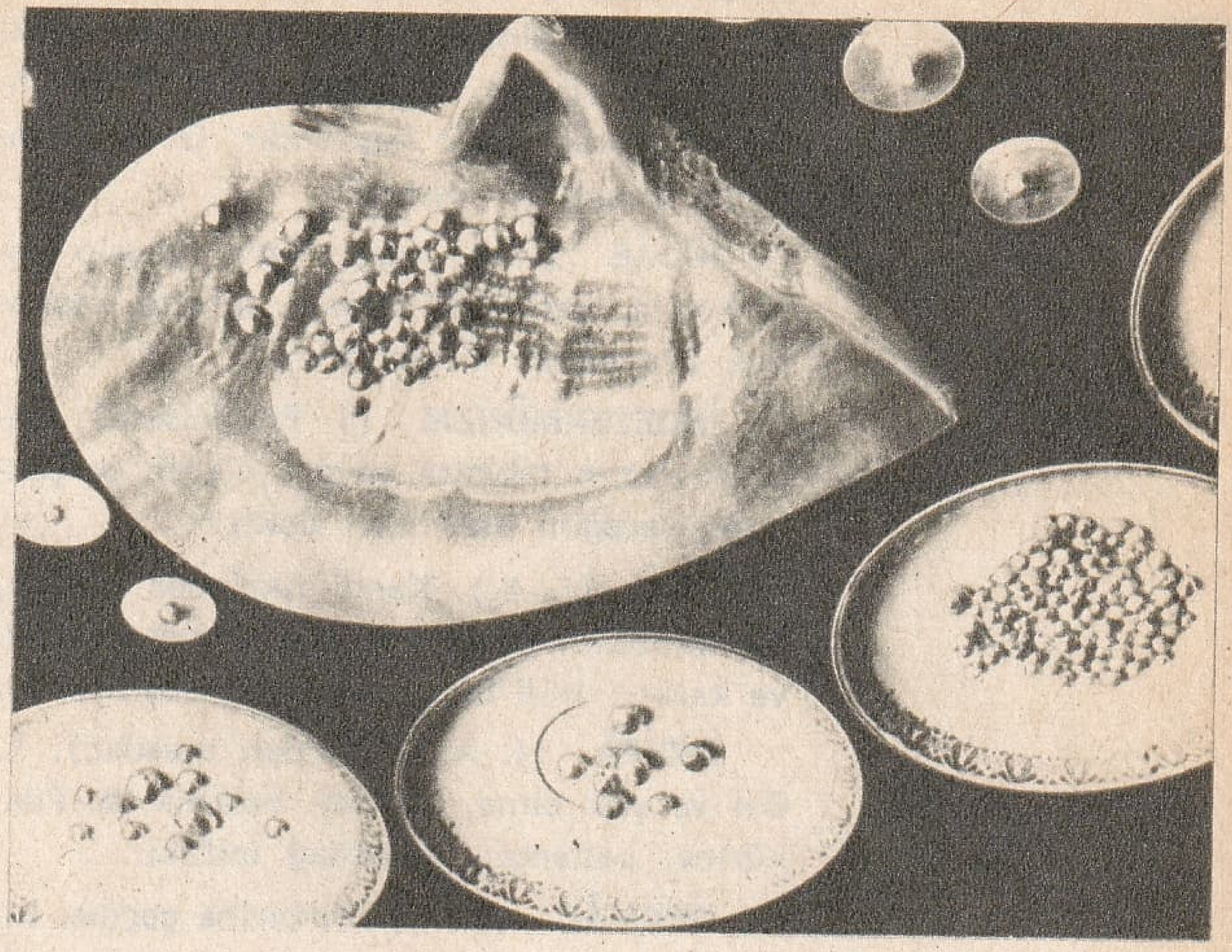

İnci

İNCİZÂB (i. A. «cezb» den masdar) (c. incizâbât) **1.** Çekilme, Osm. cezb ve celbolunma: Elde olmayan büyük bir incizab ile. **2.** (astronomi) Gök cisimlerinin birbirlerini çekmeleri. Fransızca: gravitation.

İNCÜ bk. İnci.

İND (i. A.). **1.** Yan, Osm. nezd, göre: Onun indinde kitabın hiçbir kıymeti yoktur. Âlimlerin indinde değeri büyüktür. **2.** Katında, yanında, nezdinde, göre. **3.** Vukuunda, halinde, takdirinde, Ar. ledi: **İnde't-tahkîk** = Tahkik sonunda. **İnde'l-hâce** = Gerektiği zaman. **4.** Yanında, nezdinde:

İncir

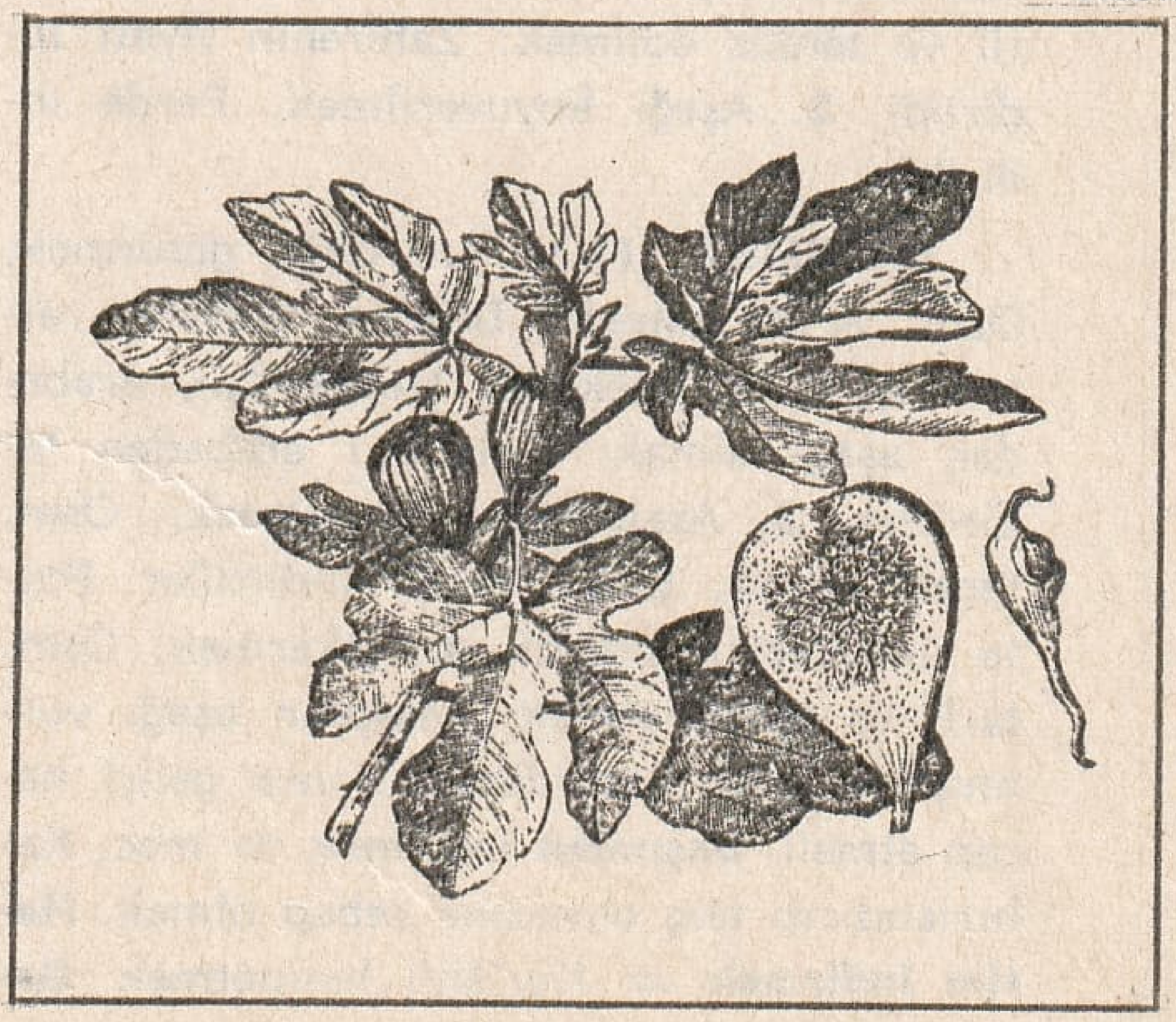

Onun indinde bulunuyor. **5.** Göre, fikrince: Benim indimde bunun hiç kıymeti yoktur. **6.** Nisbeten, kıyasen, göre: Filin indinde at küçük bir hayvandır. Güneşin indinde dünya bir zerredir.

İNDÂB (i. A. tıp). Yara iyileşip yeri kalma, yeri belli olacak surette kapanma, Fransızca: cicatrisation.

İNDETERMİNİZM (i. Fr. felsefe). Determinizmin tabiatta yaygın olarak gerçekleşemiyeceğini esas alan doktrin.

İNDÎ (i. A.). Kendi fikrinden doğma, bir kimsenin kendi kurduğu, kendi hükmü, ve kararı: İndî birtakım şeyler söylüyordu.

İNDİFÂ (i. A. «def» den masdar). **1.** Def ve yok olma, ortadan kalkma. **2.** Püskürme, patlama: Yanardağ indifâı.

İNDİMÂC (i. A.). Birbirine geçme, kilitlenme.

İNDİRÂC (i. A. «derc» ten masdar). Derc olunma, içinde bulunur mânâsiyle bu masdar ve bilhassa münderic, lisanımızda çok kullanılırsa da Arapça'da indirâc yalnız inkıraz (yıkılış) mânâsında kullanılır.

İNDİRÂS (i. A.). İzi, eseri kalmayacak surette mahvolma: Eski eserlerin indirâsı.

İNDİRGEME (i. kimya ve matematik) (uyd. k.). İndirgemek işi.

İNDİRGEMEK (f.) (uyd. k.). **1.** (kimya). Bir oksidin oksijenini alarak madeni serbest bırakmak. **2.** (matematik) Bir ifadeyi daha kısa yahut basit bir şekle sokmak.

İNDİRGE (i. kimya) (uyd. k.). Cisimlerin oksijenini alma özelliğinde olan madde.

İNDİRİCİ (i.). Aşağı indiren, Osm. tenzil eden.

İNDİRİLMEK (f.). **1.** Aşağı götürülmek, Osm. tenzil edilmek: Bu kereste dağdan indirilmiştir. **2.** Azaltılmak, Osm. tenzil ve tenkis edilmek: Zahirenin fiyatı indirildi. **3.** Aşağı koyuverilmek: Perde indirildi.

İNDİRMEK (f.). **1.** Aşağı götürmek, Osm. tenzil etmek: Dağdan kereste, raftan eşya indirmek. **2.** Hayvandan, arabadan aşağı almak: Yolcuları arabadan indirdiler. **3.** Azaltmak, ucuzlatmak, Osm. tenzil etmek: Etin fiyatını indirdiler. Posta ücretlerini indirdi. **4.** Çıkarmak, Osm. tarh ve tenzil etmek, hesaptan aşağı vurmak: Masrafı indirdikten sonra geliri hesap etmeli. **Başından indirmek** = mec. Kahırlandırıp felç olmasına sebep olmak. **Hatim indirmek** = Kur'ân'ı hatmetmek. **Gemi indirmek** = Yeni yapılmış gemiyi suya, denize salmak.

İNDİRTMEK (f.). Aşağı aldırtmak, tenzil ettirmek, eksiltmek.

İNDİVİDÜALİZM (i. Fr. felsefe). Cemiyet yerine ferdi esas alan ve ona büyük ehemmiyet veren doktrin.

İNDÎYÂT (i. A. c.). Birinin, gerçeğe uygun olmamak üzere, kendiliğinden kurduğu, söylediği, hükmettiği şeyler.

İNDİYUM (i. L. kimya). İn senbolü ile gösterilen, atom ağırlığı 114,8 olan bir eleman.

İNDÜKLEÇ (i. Fr. T. fizik) (uyd. k.). İndükleme akımı elde etmeye yarayan cihaz.

İNDÜKLEME (i. Fr. T. fizik) (uyd. k.). Bir devreyi indüklemek işi. **İndükleme akımı** = İndükleme yoluyla elde edilen elektrik akımı.

İNDÜKLEMEK (f. Fr. T. fizik) (uyd. k.). Kapalı bir elektrik devresini, şiddeti her an değişen bir manyetik alan içine koyarak üzerinde bir elektrik akımı meydana getirmek.

İNEB (i. A.). Üzüm, engür.

İNEBE (i. A.). **1.** Üzüm tanesi. **2.** (tıp) Gözde çıkan, sivilce, arpacık.

İNEBÎ (i. A. anatomi) (mü. inebiyye). Üzüm tanesi şeklinde olan.

İNEK (i.). Sığırın dişisi, Ar. bakara.

İNEKÇİ (i.). **1.** İnek çobanı, sığırtmaç. **2.** İnek besleyip sütünü satan adam.

İNEKÇİLİK (i.). İnek besleyip sütünü satan adamın işi ve ticareti.

İNEKLİK (i.). İneklere mahsus yer, inek ahırı.

İNFAK (i. A. «nafaka» dan masdar). Nafaka verip geçindirme, besleme: O yetimleri kim infak ediyor?

İNFÂZ (i. A. «nüfûz» dan masdar). (alınan emri) Yerine getirme, icra: Emrinizi infâz etmek vazifemdir.

İNFİÂL (i. A. «fiil» den masdar) (c. infiâlât). **1.** Gücenme, güce gitme, hatır kalma: O adamın böyle küçük bir şeyden infiâli tuhaf doğrusu.

İNFİCÂR (i. A. «fecr» den masdar). **1.** Şafak sökme(sabah açılma, tan atma. **2.** (anatomi ve botanik). Bazı mahfazaların vaktinde kendiliğinden açılması.

İNFİHÂM (i. A. «fehm» den masdar). Anlaşılma, Osm. münfehim olma.

İNFİKÂK (i. A. «fekk» ten masdar). **1.** Ayrılma, koparılıp ayrı düşme: Parmağın elden infikâki. **2.** Yerinden ayrılma,

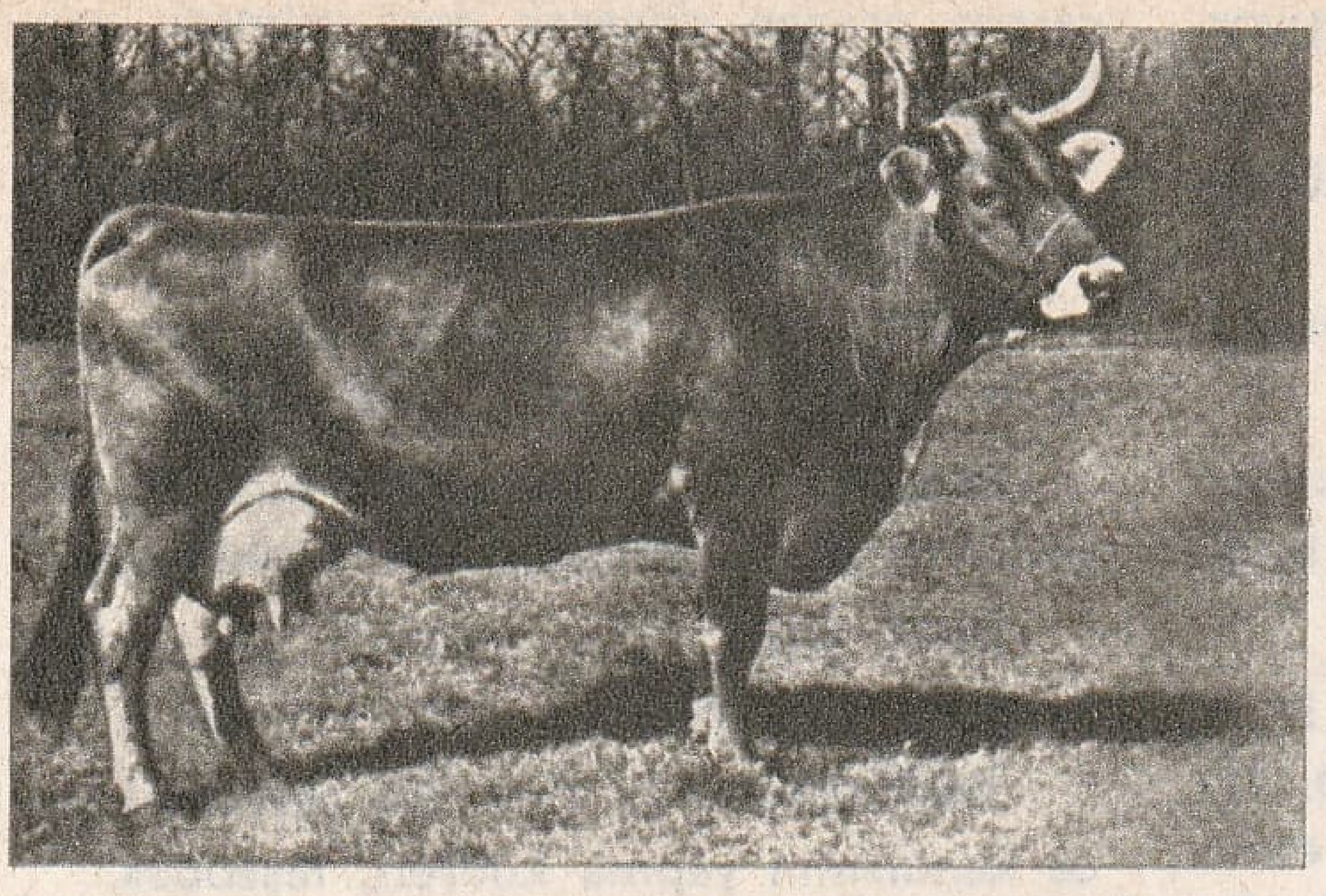
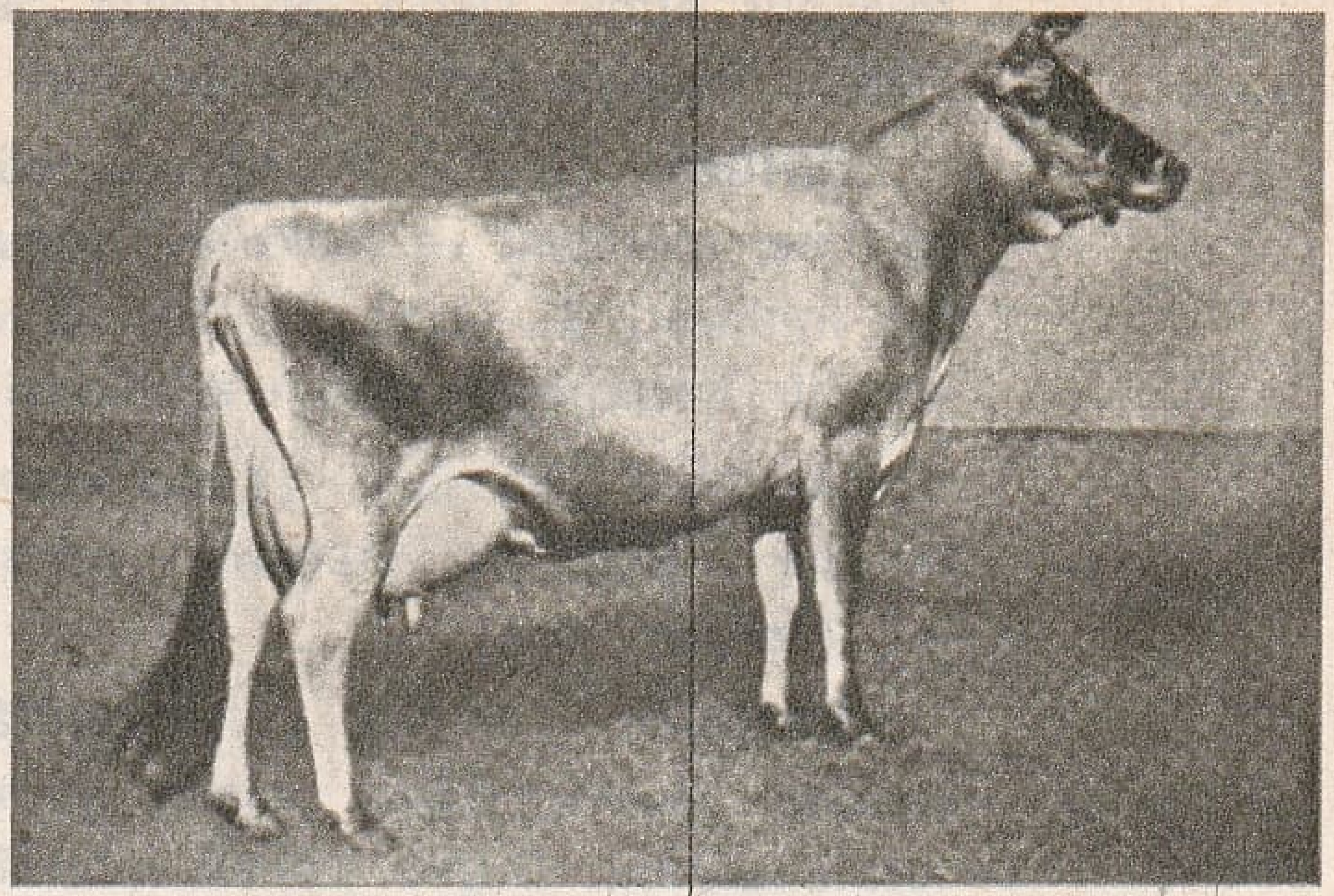
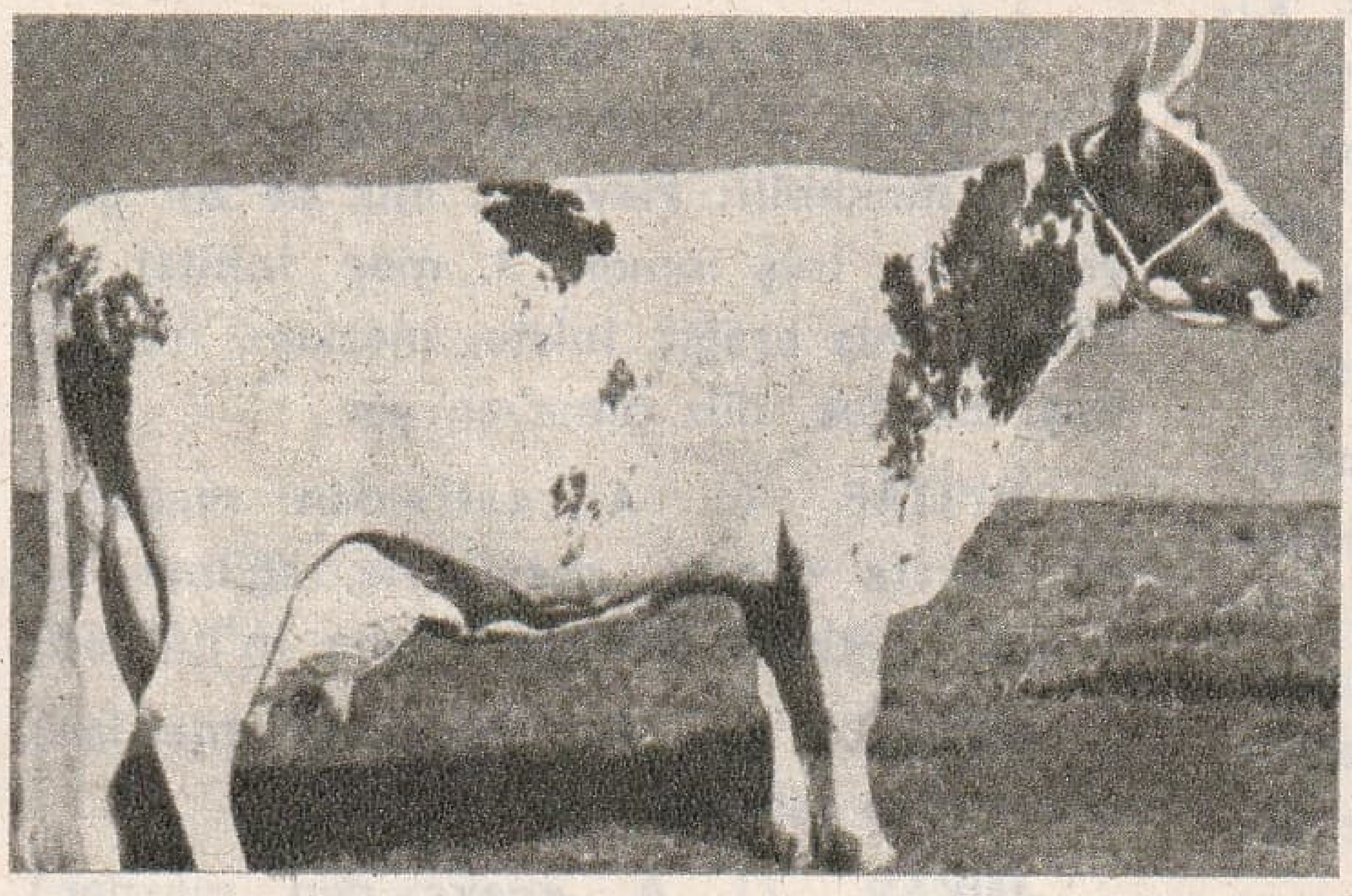
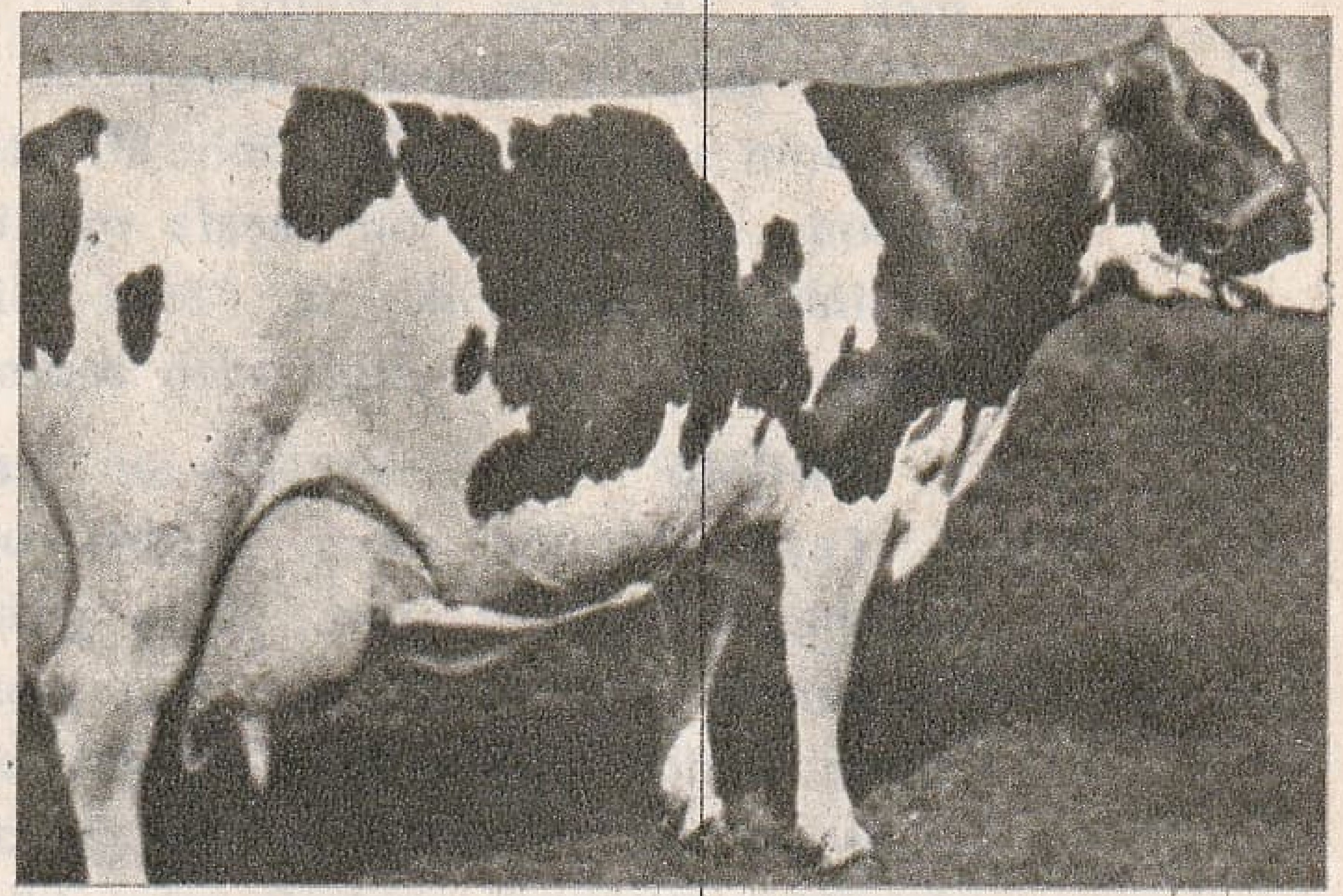

Çeşitli inekler

işini, yerini terketme: Valinin vilâyet merkezinden infikâki. Bir tacir dükkânından infikâk etmez.

İNFİLÂK (ka ile) (i. A. «felak» tan). **1.** Yarılma, açılma. **2.** Patlama.

İNFİLÂL (i. A.). **1.** Delinme, delik açılma. **2.** Keskinliği kaybolma, körleşme, körlenme.

İNFİRÂD (i. A. «ferd» den masdar). Herkesten ayrılıp tek ve yalnız kalma. **Alelinfirâd** = Kendi başına, ayrı olarak, tek tek, her biri.

İNFİRÂK (ka ile) (i. A. «fark» tan masdar). Ayrılma.

İNFİSÂD (i. A. «fesâd» dan masdar). Bozulma, fesada uğrama.

İNFİSÂH (i. A. «fesh» den masdar). Bozulma, hükümsüz kalma, Osm. mefsûh ve münfesih olma.

İNFİSÂH (i. A.). Genişleme, bollaşma.

İNFİSÂL (i. A. «fasl» dan masdar). **1.** Ayrılma, yerini terkedip gitme: Onun buradan infisali doğru olmaz. **2.** Azledilme, işinden uzaklaşma: Son memuriyetinden infisali hangi sebeple oldu acaba?

İNFİTÂH (i. A. «feth» den masdar). **1.** Açılma, Osm. küşade olma. **2.** (tıp) Tıkanmış bir uzvun açılması, insidadın zıddı.

İNGİLİZ (hi.). **1.** İngiltere ahalisinden olan adam. İngiltereli: İngilizler'in ahlâkı, İngiliz kadını, İngiliz çocuğu. **2.** İngiltere ve İngiliz kavmine ait ve onlarla alâkalı: İngiliz devleti, İngiliz dili.

İNGİLİZCE (hi.). **1.** İngilizler'e mahsus, İngiliz âdet ve usûlüne uygun olarak: İngilizce dans, İngilizce karşılama. **2.** İngiliz lisanı: İngilizce'yi öğrendi. İngiliz tavrında veya lisanıyle: İngilizce davranır, İngilizce konuşuyor.

İNGİLİZLİK (hi.). İngilizler'e mahsus tavır ve hal.

İNGİLTERE (hi. coğrafya). Avrupa'nın kuzey batısındaki ada ve buradaki krallık. Büyük Britanya Devleti.

İNHÂ (i. A. «nehy» den masdar). **1.** Yetiştirme, Ar. iblâğ. **2.** Resmî bir işin resmî bir daireden üst makama yazılması: Gereği vilâyetten merkeze inhâ olundu.

İNHİDÂM (i. A. «hedm» den masdar). Yıkılma, hedmolunma, harap ve viran olma: Büyük bir binanın inhidamı sokağı kapamıştı.

İNHİLÂL (i. A. «hall» den masdar). **1.** Çözülüp açılma. **2.** (tıp) Dağılma, bozulma.

İNHİLÂL-PEZÎR (i. A. F.). İnhilâl kabûl eden, inhilâli mümkün olan.

İNHİMÂK (ke ile) (i. A.). Bir şeyin üzerine fazlaca düşme, büyük bir istekle

teşebbüs etme: Derse inhimâkle çalışıyor. Halkın modaya fazla inhimâki var.

İNHİNÂ (i. A.). **1.** Eğilme, bükülme, eğrilme, münhani ve mukavves olma: Hattın inhinası. **2.** (tıp) Bir kemik vesairenin bir hastalıktan dolayı eğrilmesi.

İNHİNÂK (ka ile) (i. A. «hunk» tan masdar). Boğulma, bunalma, nefes tutulma (ihtinak gibi).

İNHİRÂF (i. A.) (c. inhirâfât). **1.** Dönme, sapma, doğru yoldan çıkma, bir tarafa sapma: Doğru yoldan inhiraf etmemeli. **2.** Değişme, bozulma, fesat. **3.** Kırıklık. **İbrenin inhirâfı** (fizik) = Pusula iğnesinin sapması. **Rahim inhirâfı** (tıp) = Rahmin çarpılması, bir tarafa meyli. **Mermi inhirâfı** (askerlik) = Ateşli silâhların mermilerinin hedef çizgisinden sapması.

İNHİSÂF (i. A. «husûf» tan masdar). **1.** (ay) Tutulma, Osm. husûfa uğrama, münhasif olma. **2.** mec. Daha güzel, daha parlak ve şanlı bir şey veya şahsın yanında ikinci planda kalıp itibarı azalma: O asırda İbni Sînâ'nın bulunduğu bir yerde diğer âlimlerin inhisafı tabiî idi.

İNHİSÂR (i. A. «hasr» dan masdar) (c. inhisârât). **1.** Yalnız bir şeye veya şahsa ait olma, bir şeye mahsus olup başkasıyle alâkalı olmama: Eski devirlerde ilimlerin din adamlarına inhisarı halkın cahil kalmasına sebep olurdu. **2.** Bir mahsul veya ticarî maddenin bir şirkete, tek ele verilmesi, tekel, reji: Tütün, tönbeki, içki inhisarı.

İNHİŞÂŞ (i. A.) (c. inhişâşât). Birbirine dokunup hışırdama, hışırtı, şakırdama, şakırtı.

İNHİTÂT (i. A. «hatt» tan masdar). **1.** Düşme, aşağılama, alçalma: Arazinin inhitatı. **2.** Gerileme: Roma'nın inhitatı. **3.** Olgunluk çağından sonra ihtiyarlamaya yüz tutma: İnhitat yaşı. **4.** (tıp) Kuvvetten düşme. **5.** Bir şiş vesairenin inmesi.

İNHİZÂM (i. A. «hezîmet» ten masdar). Bozulma, mağlûp olma, yenilme: İnhizama uğrayan asker, düşmanın inhizamı (Arapça'da mânâsı bozulup kaçmak ve birinden sığınacak yer istemektir).

İNİK bk. Enik, enikleme.

İN'İKAD (a uzun okunur) (i. A. «akd» dan masdar). **1.** Bağlanma, Osm. akdedilme. **2.** Teşkil olunma, kurulma: Meclisin in'ikadı (mün'akid olmak tabiri daha çok kullanılır).

İN'İKÂS (i. A. «aks» den masdar). Bir yere çarpıp geri dönme. Şekillerin cama, suya veya diğer parlak bir şeye vurup orada görünmesi veya sesin bir dağa çarpıp oradan dönerek geri gelmesi, yankılanma.

İNİLDEMEK (f.). Çınlamak, inlemek, Osm. tanîn-endâz olmak.

İNİLTİ (i.). **1.** İnleyiş, Fars. nâle, zârî. **2.** Yankı, Osm. aks-i sadâ, tanîn.

İNİLTİLİ (i.). Ses veren, iniltisi olan, yankı ile öten, çınlayan, Osm. tanîn-endâz.

İNİM İNİM (i.). Sürekli ve şiddetli inlemeyi anlatır: İnim inim inlemek.

İNİSİYATİF (i. Fr.). Bir şeyi daha önce kendisinin yapma kudreti, teşebbüs.

İNİŞ (i.). **1.** İnmek işi ve tarzı: Bir iniş indi ki. **2.** Yukardan aşağıya eğik yer, yokuş mukabili: Hayvana iniş de zor gelir yokuş da. İniş inmek. **3.** mec. İnhitat, gerileme. İniş aşağı: İnişte, inerken, iniş yokuş: Engebe, düz olmayan yer.

İN'İTÂF (i. A. «atf» dan masdar). Bir tarafa dönme, meyletme, eğilme, yönelme: Dikkatli bakışları bana in'itâf etti.

İN'İZÂL (i. A. «azl» den masdar). Bir tarafa çekilme.

İNKÂR (i. A. «nekr» den masdar). **1.** Tanımama, kabûl ve tasdik etmeme, reddetme: Tanrı'nın varlığını kim inkâr edebilir? **2.** (insan). Yaptığını veya söylediğini saklayarak yapmadım veya söylemedim demede ısrar etme. İkrar ve itirafın zıddı: Söylediğini, borcunu inkâr ediyor.

İNKÂRÎ (i. A.) (mü. İnkâriyye). İnkârla alâkalı, yollu. **İstifhâm-ı inkârî** = Olmaz maksadiyle olur mu yollu sual.

İNKIBÂZ (i. A. «kabz» dan masdar). **1.** Çekilip toplanma, büzülme: Soğuktan bütün cisimlerde az çok inkıbâz olur. **2.** Sıkıntı, kasvet. **3.** Tutukluk, peklik, kabızlık; ishalin zıddı: İnkıbaza uğramak.

İNKIBÂZÎ (i. A. tıp) (mü. inkıbâziyye). Peklikle alâkalı.

İNKIHÂL (i. A. «kuhûl» dan masdar) (tıp). Büsbütün zayıf ve mecalsiz düşme.

İNKILÂ (i. A.). Kökünden koparılma, sökülme.

İNKILÂB (i. A. «kalb» den) (c. inkılâbât). **1.** Bir halden başka bir hale dönme. **2.** (astronomi) Gündönümü. **3.** Devrim, ihtilâl, devrimci.

İNKILAPÇI (i.). İnkılâp yapan, inkılâp taraftarı, devrimci.

İNKISÂM (i. A. «kısım» dan masdar) (c. inkısâmât). Kısımlara ayrılma, bölünme, taksim olunma.

İNKITÂ (i. A. «kat» dan masdar). **1.** Kesilme, ara verilme, devamına engel gelme. **2.** Kesilme, bitme, tükenme, son bulma: Eski usullerin inkıtâı tabiîdir.

İNKIYÂD (i. A. masdar). İtaat, râm olma, baş eğme, boyun uzatma, Osm. serfürû etme. Askerin, zabitine inkıyadı şarttır.

İNKIZÂ (i. A. «kazâ» dan masdar). Bitme, tükenme, vâde ve mühleti gelme, zamanı dolma.

İNKİSÂF (i. A. «küsûf» tan masdar). **1.** Kırılma, Osm. şikeste olma: Dökme demirden mamul şeylerin inkisara kabiliyetleri fazladır. **2.** Kalb kırılma, gücenme, Osm. hâtır-mânde olma: O adamın bana inkisara hiç hakkı yoktur. **3.** Beddua: Bir anne, çocuğuna hiçbir vakit yürekten inkisâr etmez (bu üçüncü mânâ Arapça'da yoktur). **4.** (fizik) Işınların boşluktan havaya ve havadan suya geçerken yön değiştirmesi kaidesi, Fransızca: réfraction.

İNKİŞÂF (i. A. «keşf» ten masdar) (c. inkişâfât). **1.** Meydana çıkma, açılma, Osm. zâhir ve âşikâr olma. **2.** Bir hal veye mânevî sırrın görünmesi, Ar. tecellî.

İNLEMEK (f.). **1.** Ağlamaklı ve dokunaklı ses çıkarma, inilti çıkarmak. **2.** Uğultulu ses çıkarmak: Toplar atılınca yer, gök inliyordu.

İNLETMEK (f.). **1.** İnlemesine sebep olmak, Osm. zâr ve nâlân etmek: Pehlivanlar birbirlerini inlettiler. **2.** Yankı ile çınlatmak: Büyük top atıldıkça dağları inletiyordu. **3.** Üzmek, çok eziyet etmek.

İNME (i.). **1.** İnmek fiili, Ar. nüzul, tenezzül. **2.** Nüzul, felç, sekte: Adamcağıza inme indi.

İNMEK (f.). **1.** Aşağı gelmek, Osm. nüzul, hübût etmek: Gökten indi. Hayvanlar dağdan iniyor. **2.** Düşmek, Osm. sukut etmek: Damdan inen su. **3.** Azalmak, Osm. tenâkus, tenezzül etmek, çıkmak mukabili, fiyatı düşmek: Ekmek fiyatı indi, kahve indi. **4.** Düzleşmek, düşmek, kabarmak mukabili: Şiş indi. **5.** Sakin hale gelmek, Osm. teskin olunmak: Sıtma, ateş indi. Hiddeti indi. **6.** (hayvan veya arabadan) Yere ayak basmak: Yolda sabahtan akşama kadar hiç inmedik. **7.** Konmak, misafir olmak, menzil tutmak: Bu akşam nereye ineceğiz? Gelen misafirler kimin evine indiler? **8.** Gerilemek, alçalmak, Osm. Tedennî ve tenezzül etmek. **9.** Düşmek, yıkılmak: Duvar indi. **10.** Nüzul isabet etmek: Yüreğine indi.

İNMELİ (i.). Felce uğramış, Ar. mefluç.

İNNÎN (i. A. «anânet» ten smüş.). (tıp). Cinsî iktidarı olmayan, Fransızca: impuissant.

İNORGANİK (i. L. Fr.) (kimya). Organik olmayan, madenî.

İNS (i. A.). İnsan, beşer, Fars. merdüm, nev'i beşer (cin ve melek mukabili).

İNSAF (i. A.). Adalet ve doğrulukla davranış, birinin aleyhinde olan bir işte aşırı hareketlerde bulunmama, vicdana uygun hareket etme, itidalli hareket. **İnsafa gelmek** = Haksızlık etmekten vazgeçmek, merhamet etmek, zulümden vazgeçmek.

İNSAF-KÂR (i. F.). Haktan, doğruluktan ayrılmayan, pek ileri varmayıp merhamet eden, insaflı.

İNSAF-KÂRÂNE (i. F.). **1.** İnsaflı bir kimseye yakışacak şekilde: İnsaf-kârâne hareket. **2.** İnsafla, adalet ve merhametle: İnsaf-kârâne hareket etmeli.

İNSAFLI (i.). İnsafı olan, vicdanlı, merhametli: İnsaflı adam, insaflı davranış.

İNSAFLICA (i.). İnsaflı bir şekilde, biraz vicdanlı ve merhametli: İçlerinde yalnız o insaflıcadır.

İNSAFSIZ (i.). Haksızlık eden, vicdansız, tamahkâr ve merhametsiz: Ne insafsız adamdır o!

İNSAFSIZCA (i.). İnsafsız bir şekilde.

İNSAFSIZLIK (i.). Vicdansızlık, merhametsizlik.

İNSAN (i. A.) (c. nâs). **1.** Adam, Ar. beşer, Fars. merdüm: İnsan, akıl ve zekâ ile diğer hayvanlardan üstündür. **2.** İnsaniyetli ve vicdanlı adam. Ben onu insan zannettim. **3.** Terbiyeli, insaniyetli, hakkıyla insan denmeye lâyık: O, insan adamdır. Çok insan çocuktur. **İnsân-ül-ayn** = Gözbebeği.

İNSANCA (i.). İnsana yakışır, insanlığa uygun: İnsanca hareket ediyor. İnsan gibi, insana yakışır surette: İnsanca oturup kalkmasını biliyor.

İNSANBİÇİMCİLİK (i.) (uyd. k.). Felsefe. bk. Antropomorfizm.

İNSANBİLİM (i.) (uyd. k.). bk. Antropoloji.

İNSANCIL (i.). İnsana sokulan, ehlî (hayvan).

İNSANIMSILAR (i. zooloji) (uyd. k.). Orangutan, şempanze gibi iskeletleri insanınkine en yakın olan maymun takımı.

İNSÂNÎ (i. A.) (mü. insâniyye). İnsanla alâkalı. İnsana yakışır, insanca, beşerî: İnsânî haller.

İNSANİYET (İNSÂNİYYET) (i. A.). **1.** İnsana yakışır vasıf ve faziletler, iyilik, iyi niyetlilik: Sizde hiç insaniyet yok mudur? İnsaniyet böyle yapmayı gerektirir.

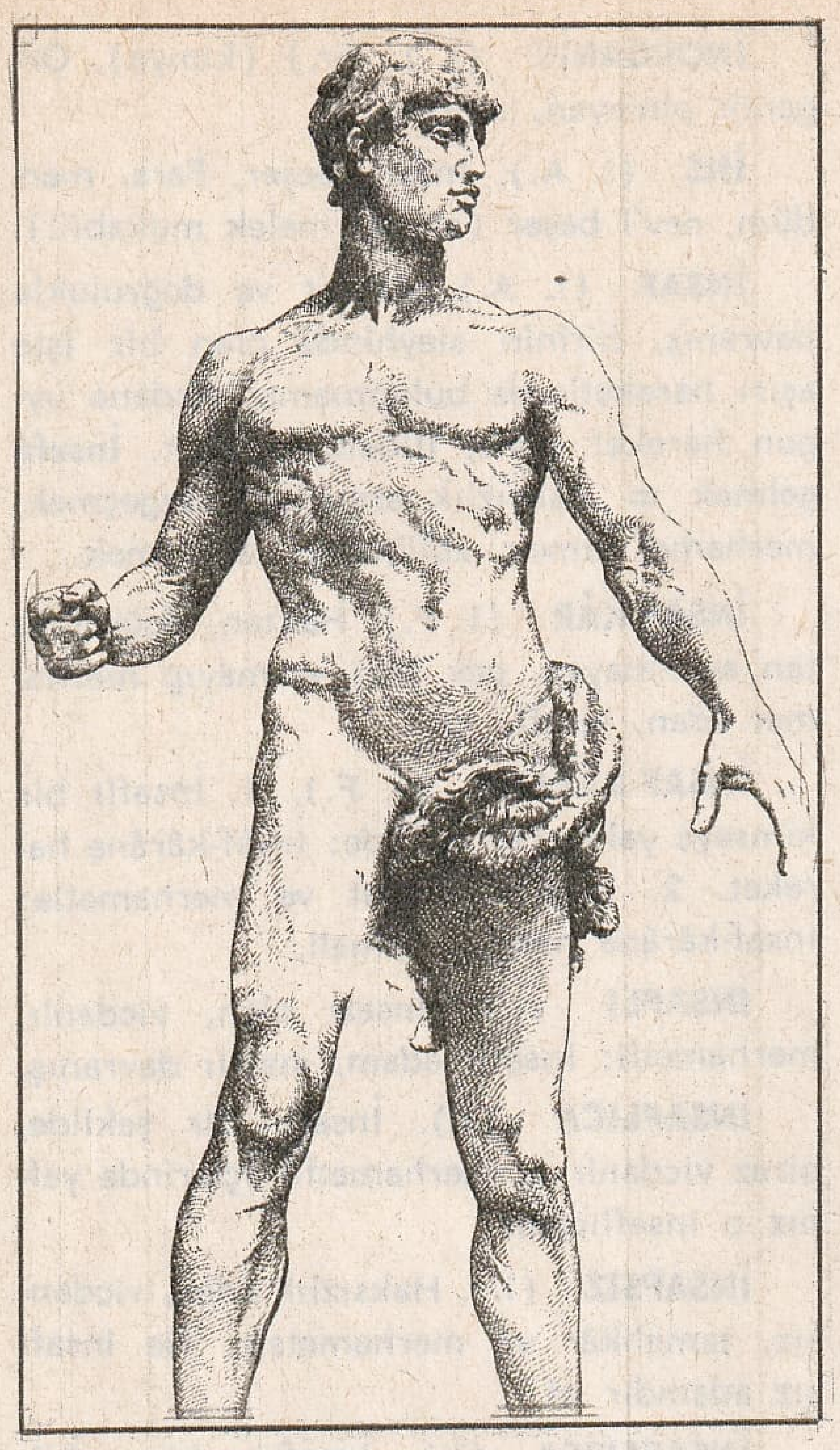

İnsan

Bunu insaniyet namına yapıyorum. **2.** Bütün insanlar, Osm. nev'-i beşer: İnsaniyete hizmet etmek. İnsaniyet için düşünen bir adamdır (insaniyet ile beşeriyet arasında fark vardır: İnsaniyet, adamın rûh ve kalb vasıflarına, beşeriyet ise cismî ve bedenî hallerine aittir. Ahlâkla alâkalı haller insaniyetten, organlar ve tabiî tarihle alâkalı şeyler beşeriyetten sayılır).

İNSANİYETLİ (i.). İnsaniyeti olan, insana yakışır vasıf ve faziletleri bulunan, vicdanlı, iyiliksever.

İNSANİYETSİZ (i.). İnsaniyeti olmayan, yalnız menfaatlerini düşünüp insaniyet hissiyle bir şey yapmayan, mürüvvetsiz, iyiliği dokunmaz: Çok insaniyetsiz adamdır.

İNSANİYETSİZLİK (i.). İnsaniyet yokluğu, insanî hisler ve vicdana zıt ve yalnız maddî menfaatlere bağlı hal ve hareket: O adamın insaniyetsizliğini herkes bilir.

İNSANLIK (i.). **1.** Adamlık, insana yakışır hal ve tutum. **2.** İnsan hali, tabiî hal. İnsanlıktır bu.

İNSANÜSTÜ (i.). İnsan gücünü aşan, Ar. fevkalbeşer.

İNSİBÂB (i. A.). **1.** Dökülme, Osm. munsab olma: Kızılırmak Karadeniz'e insibâb eder (munsab olmak tâbiri daha çok kullanılır).

İNSİCÂM (i. A.). Birbirini tutma, tutarlı şekilde, benzer halde bulunma.

İNSİCAMLI (i.). Düzgün, birbirini tutar şekilde.

İNSİCAMSIZ (i.). Birbirini tutmaz şekilde.

İNSİDÂD (i. A. «sedd» den masdar). Tıkanma, kapanma.

İNSİLÂB (i. A. «selb» den masdar). Giderilme, kaldırılma, yok edilme, Osm. selb olunma, münselib olma, mahv ve yok edilme. Âsâyişin insilâbı.

İNSİRÂF (i. A. «sarf» dan masdar). **1.** Çekilme, çekilip gitme. **2.** (edebiyat). Arab gramerinde isimlerin tam îrâb kabûl etmesi.

İNSİYATİF bk. İnisiyatif.

İNSÜLİN (i. Fr.) Şeker hastalığına iyi gelen bir hormon.

İNSTRUMENTAL (i. Fr.). İsmin bir hali. İsmi vasıta bildiren halidir. İnstrumental ekleri, ile, -le- la'dır.

İNŞA, İNŞÂ (i. A.) (c. inşâât). **1.** Yapma, vücuda getirme, yapış: Bir ev, bir gemi inşa etmek. **2.** Kaleme almak, edebiyat kaidesine tatbik ederek ve nesir yoluyla yazılı ifade: Şiir ve inşâda kudretli bir edebiyatcı. **3.** (edebiyat) Emir, temenni ve dua, yap, yapsın, yapmalı, yapsa gibi. Mukabili: haber. **4.** Türkçe çeşitli yazışmalara alıştırmak için mektup, tezkere, dilekçe, tebrik ve tâziyetnâme, senet, vesaire örneklerini içinde toplayan kitap: İnşâ rehberi. **5.** c. İnşaât: Bina veya gemi yapımıyla alâkalı işler: İnşaatla uğraşmak, inşaat dairesi (inşa ile imal arasında şu fark vardır ki, inşa, kereste ile yapılan mimarlık ve gemicilikle alâkalı işlere mahsus olduğu halde, imal her suretle yapmaya, meselâ madenden eşya yapmaya da denir).

İNŞÂALLAH, İNŞÂALLAHI TAÂLÂ (A. ibare). Allah isterse, Allah'ın emri olursa mânâsıyle çok kullanılan dua tabiridir ki, gelecekten bahsolunurken kullanılır: Yarın inşaallah erkenden çıkıp gideriz. Yarın gelecek misiniz? -inşaallah. Bazen inşael-mevlâ da denilir (doğrusu «inşâ Allâh» suretinde ayrı yazılmaktır).

İNŞAAT (i. A. c.) (m. inşâ). İnşâlar. bk. İnşa.

İNŞAATÇI (i. T.). İnşaat işleri yapmayı meslek edinen.

İNŞÂD (i. A.). Topluluk karşısında kendi veya başkasının eseri olan bir manzumeyi okuma.

İNŞÂÎ (i. A.) (mü. inşâiyye). **1.** Bina veya gemi imaliyle alâkalı, yapıya ait: **2.** Mensur olarak ve bir edebiyatçıya yakışır şekilde meramını anlatmak. bk. İnşa.

İNŞÂİYYE (i. A.). İnşaatla yani yapı ile uğraşan heyet.

İNŞİÂB (i. A. «şaab» dan masdar). Şubelere ayrılma, dal, budak peyda etme, dallanma (teşa'ub daha çok kullanılır).

İNŞİKAK (i. A. «şakk» dan masdar). **1.** Yarılma, çatlama, ikiye ayrılma. **2.** (tıp) Çeşitli organların isimlerine uydurularak birtakım hastalıkların isimlerini teşkil eder.

İNŞİRÂH (i. A. «şerh» ten masdar). Açılma, açıklık, ferahlık: **İnşirâh-ı derûn, inşirâh-ı kalb** = Gönül, kalp ferahlığı. Deniz manzarası insana inşirah verir.

İNTÂC (i. A.). Netice verme, mucib olma, meydana getirme: Kültür alanındaki gelişmeler sanayi ve ticaretin de terakkisini intac eder.

İNTÂC-GERDE, İNTÂC-KERDE (i. F.). Netice olarak meydana gelen, diğer bir şeyin neticesi durumunda olan.

İNTAK (i. A. «nutk» tan masdar). Söyletme, dile getirme, Osm. nutka getirme.

İNTÂN (i. A.). Fenâ kokma, mikrobun yaptığı şey, hastalık.

İNTÂNÎ (i. A.). Mikroplu, mikroptan meydana gelen.

İNTELEKTÜALİZM (i. Fr. felsefe). İdrakin duygu ve iradenin üstünde olduğunu kabul eden doktrin.

İNTİÂZ (i. A.). Erkeklik uzvunun kabarması.

İNTİBÂ (i. A. «tab'» dan masdar). **1.** Basılma, tab'olunma: Resimlerin intibâı. **2.** (felsefe). Bir şeyin zihinde duygular vasıtasıyle iz bırakması, Fransızca: impression.

İNTİBÂH (İNTIBÂH) (i. A.). **1.** Uyanma, uyanıklık. **2.** Gafletin zıddı, göz açıklığı, ders, ibret olma.

İNTİBAK (i. A. «tıbk» dan masdar). Uyma, uygun ve tıpkısı olma.

İNTİFÂ (İNTIFÂ) (i. A.). Sönme, müntafi olma.

İNTİFÂ (i. A. «nef'» den infiâl masdarı). Faydalanma, istifade etme.

İNTİFÂH (i. A. «nefh» ten masdar). Şişme, kabarma, şişkinlik.

İNTİHÂ (i. A. «nihayet» ten masdar). **1.** Nihayet bulma, sona varma, Osm. gayete erme: Bu yol nerede intihâ bulur? **2.** Son bulma, tükenme, bitme: İlim ve fennin intihası yoktur. **3.** Son, nihayet, Osm. pâyân, gayet, encâm. Dünyanın başlangıcı olduğu gibi intihası da olacaktır.

İnsanımsılardan bir maymun çeşidi

İNTİHÂB, İNTİHAP (i. A.) (c. intihâbât). **1.** Seçme, seçim, bir şeyin en iyisini ayırıp alma: Filan eserden birkaç şiir intihap ettim. İntihap olunmuş kitaplar. **2.** Millet meclisi, idare meclisi, belediye için üye seçimi. **3.** İstekliler içinden en muktedir ve lâyık olanların seçilmesi.

İNTİHÂBÎ (i. A.) (mü. intihâbiyye). Seçimle, intihapla alâkalı.

İNTİHÂÎ (i. A.) (mü. intihâiyye). Son ile, son bulmakla alâkalı.

İNTİHÂL (i. A. «havl» den masdar) (c. intihâlât). Başkasının eserini veya bir sözünü benimseme: İntihâl, edebiyat âleminde hırsızlıktır.

İNTİHAP bk. İntihâb.

İNTİHAR (i. A.). Kendi kendini öldürme: Üzüntüden intihar etmek derecesine gelmiş.

İNTİHÂZ (i. A.). Ganimet bilip kaçırmama: **İntihâz-ı fırsat etmek** = Fırsatı kaçırmamak (yalnız bu tabirde kullanılır).

İNTİKAD (a uzun) (i. A. «nakd» den masdar) (c. intikadât). Edebî ve fennî eserlerin tarafsız bir görüşle incelenmesi sonuna fikir ileri sürülmesi: İntikad, edebiyatın eleğidir (sonraları intikad yerine tenkid kullanılmıştır).

İNTİKAL (a uzun) (i. A. «nakl» den masdar) (c. intikalât). **1.** Göçme, bir yerden

bir yere geçme, yer değiştirme, Osm. tebdîl-i mekân: Anadolu'dan Rumeli'ye intikal edenler (bu mânâ ile nakil kullanılması daha uygundur). **2.** Geçme, sirayet, bulaşma: Sârî hastalıklar ekseriya temasla intikal eder. **3.** Miras olarak veya miras gibi kalma, soydan geçme: Babamdan birçok arâzi intikal ett. **4.** Vefat, ölüm, Osm. dâr-ı bekaya gitme, göçme, irtihâl (eskiden irtihal daha çok kullanılmıştır). **5.** Dinleyenin, konuşanın sözünden maksadını anlaması, açıkça söylenmeyen şeyi de kavraması: Bu adamın intikali yoktur. Birdenbire intikal edemedim. **6.** Sözün, bahsin bir şeye geçmesi: Söz mikropların tesirine intikal etti. **Sür'at-i intikal** = Kapalıca ve dolayısıyle ifade olunan sözden bile çabuk ve derhal maksadı anlama, zihin açıklığı. **Serî-ül-intikal** = Çabuk anlar, zihni açık.

İNTİKAM (a uzun) (i. A.) (c. intikamat). Öc, acı çıkarmak, Ar. sâr: İntikam almak, Osm. **Ahz-ı intikam etmek** = Öc almak, acısını çıkarmak.

İNTİKAMCI (i.). İntikam almaya meyilli, intikamını bırakmayan.

İNTİKÂS (i. A. «nüks» den masdar). Baş aşağı dönme veya düşme.

İNTİMÂ (i. A.). Bir nesil ve nesebe mensup olma, intisab.

İNTİPÜF, ENTİPÜF (i.). Boş şey, ehemmiyetsizlik, saçma sapan, ehemmiyetsiz ve gülünç: İntipüften şeyler, intipüften ev.

İNTİSÂB (i. A. «nisbet» den masdar) (c. intisâbât). Bir büyük adama veya bir daire, heyet ve hânedâna bağlı ve alâkalı olma, bağlılık, Osm. irtibat, taalluk, mensubiyet: Bu hânedâna eskiden intisâbı vardır.

İNTİSÂC (i. A. «nesc» den masdar, iftiâl). Mensucat gibi iki taraftan çizgili ve dokumalı olma.

İNTİSAK (a uzun) (i. A.). Nizam üzere dizilmiş olma.

İNTİSAP bk. İntisâb.

İNTİSÂR (i. A. «nesr» den masdar). **1.** Saçılma, dağılma, serpilme. **2.** Burundan su çekip püskürtme.

İNTİŞÂ (i. A.). Gelişme, yetişme. Osm. neşvünemâ bulma.

İNTİŞÂR (i. A. «neşr» den masdar) (c. intişârât). **1.** Yayılma, dağılma, üreme. **2.** Dillere düşme, Osm. fâş olup şuyû bulma: O hadise şehrin her tarafına intişar etti. **3.** Taammüm etme, herkes hissedar olacak surette çoğalıp yayılma.

İNTİVÂ (i. A.) Sarılıp devşirilme.

İNTİZÂ (i. A. «nez'» den masdar). Çekip koparma, koparıp alma. Fransızca abstraction.

İNTİZAM (i. A. «nizâm» dan masdar) (c. intizâmât). Yolunda dizilmiş olma, düzgünlük, tertip: Bu işlerde hiç intizam yoktur.

İNTİZÂM-PERVER (i. A. F.). İntizamlı kimse.

İNTİZAMSIZ (i.). Usûlüne göre tertiplenmemiş olan; yoluna konmayıp karmakarışık halde bulunan, düzensiz, nizam ve tertibi olmayan: İntizamsız bir ev.

İNTİZAMSIZLIK (i.). Usûlünce dizilmemiş olan şeyin hali, düzensizlik, tertipsizlik, karmakarışık hal.

İNTİZÂR (i. A. «nazar» dan masdar). Bekleme, gözleme, Ar. terakkub: Bahara intizâr ediyorum, baharın intizârındayım.

İNZÂL (i. A. «nüzûl» den masdar). **1.** İndirme (bu mânâ ile tenzil daha çok kullanılır). **2.** Meni akması: İnzâl olması.

İNZÂR (i. A. «nezr» den masdar). Neticelerin kötü olabileceğiyle korkutarak bir şeyden alakoyma.

İNZİBAT (i. A. «zabt» dan masdar). **1.** İntizam, yolunda olma: Dairenin işlerini inzibât altına almaya çalışıyor. **2.** Asâyişin yolunda olması. **3.** Askerî polis.

İNZİBÂTÎ (i. A.). İnzibata ait.

İNZİMÂM (i. A. «zamm» dan masdar). Katılma, eklenme, Osm. zam, ilhak ve ilâve olunma, munzam olma: Mevcut olan rahatsızlığa bir baş ağrısı da inzimam etti. **Filânın inzimâm-ı re'yi ile** = Onun dahi fikri bu yolda olduğu halde, onun da rızasiyle.

İNZİVÂ (i. A. «zeyy» den masdar). Bir köşeye çekilme, çekilip karışmama, dünya ile alâkayı kesme: İnzivaya çekildi. **Eshâb-ı inzivâ** = Bir köşeye çekilenler.

İP (i.). Başlıca bağlamaya yarayan uzun ve kalınca bükülmüş sicim, Ar. habl, Fars. resen, rismân: Çamaşır ipi, kovanın ipi. Daha kalınına urgan, büsbütün kalınına halat, ipten incesine de sicim denir. **İpucu** = Vesile, sebep. **İpucu vermek** = Sebebiyet vermek. **İpe un sermek** = Bahaneler uydurarak bir işi yapmaktan kaçınmak. **İpine basan** = Sersem. **İp parası vermek** = Belâyı def etmek. **İpe çekmek** = Asmak. **İpten kuşak** = Son derecede fakirlik. **İpe dizmek** = Tanzim etmek. **İpini sürümek** = Cezasını aramak. **İp kaçkını** = Asılacak adam. **İpten, kazıktan kurtulmuş** = Birçok cinayet işlemiş. **İpiyle kuyuya inilmez** = İtimada lâyık olmayan, sözüne güvenilmez. **İpini kırmış** = Azgın.

İPÇİK (i. botanik). Bitkilerin erkeklik organlarında başçık sapı.

İPEK (i.). **1.** Dut yaprağı ile beslenen

tanınmış böceğin yaptığı pek ince ve yumuşak teller ki, kıymetli kumaşlar ve ibrişim imaline yarar, Ar. harir, kaz. **2.** İpekten yapılmış: İpek kumaş, ipek mendil. **3.** İpek gibi yumuşak ve parlak: İpek saçlar. **İpek böceği** = İpeği yapan böcek ki, önce kurt ve sonra kelebek halinde olur. **İpek böceği tohumu** = Bu böceğin yumurtası. **İpek çiçeği** = Her renkte çiçek açar semizotu nevinden bir bitki. **İpek kozası** = Daha çekilmemiş ve böceğin yaptığı halde kozasına sarılı bulunan ipek. **Ham ipek** = Kaynamamış ve beyazlatılmamış ipek.

İPEKA (i.). Altınkökü denilen kusturucu kök.

İPEKÇİ (i.). İpek yetiştiren veya satan adam.

İPEK-HÂNE (i. T. ipek, Fars. hâne). İpeğin yetiştirilip hazırlandığı yer, ipek fabrikası (hâne sözünün Türkçe isimlerle birleşerek meydana getirdiği isimler pek çok olduğundan, hapishâne, yazıhâne ve ipekhâne gibi isimleri doğru gibi kabûl etmeliyiz).

İPEKLİ (i.). İpekle yapılmış, ipekten mamul, ipekle karışık: İpekli kumaş.

İPİNCE (i.). Çok ince, incecik.

İPİPULLAH Herhangi bir şeyden tamamiyle mahrum mânâsındaki **«ipipullah sivri külâh»** tabirinde geçer.

İPLEMEK (f.). İp sarmak, iple bağlamak.

İPLEMEK (aslı: **EPLEMEK**) (f.). **1.** Hatırlama, anma, Osm. tahattür ve tezekkür etmek, yâda getirmek. **2.** Saymak, itibar etmek, ehemmiyet vermek.

İPLİK (i.). Dikmeye ve mensucat dokumaya yarayan pamuk, keten, yün, ipek vesaire teli: Keten ipliği, pamuk ipliği, yün ipliği (ve galatı yün ipeği). Ekseriya ipek mukabili olarak pamuk ipliğine de denir. **İplik iplik** = Tel tel, lif halinde. **İpliği pazara çıkmak** = Rezil olmak. **İplik peyniri** = Tel tel bir cins peynir. **İğne - iplik** = Pek zayıf ve kuru. **İğneden ipliğe** = Bütün teferruatıyla. **Pamuk ipliği ile bağlamak** = Üstünkörü bir çâre bulmak.

İPLİK-HÂNE (i. T. F.). İplik yapılan yer.

İPLİKLENMEK (f.) (kumaş) Tel tel dağılmak, iplikleri meydana çıkmak, bozulmak, didilmek.

İPNOTİZMA bk. Hipnotizma.

İPNOZ bk. Hipnoz.

İPOTEK (i. Fr.) (mülk hakkında). Rehin.

İPOTEKLİ (i. Fr. T.). Rehine konulmuş.

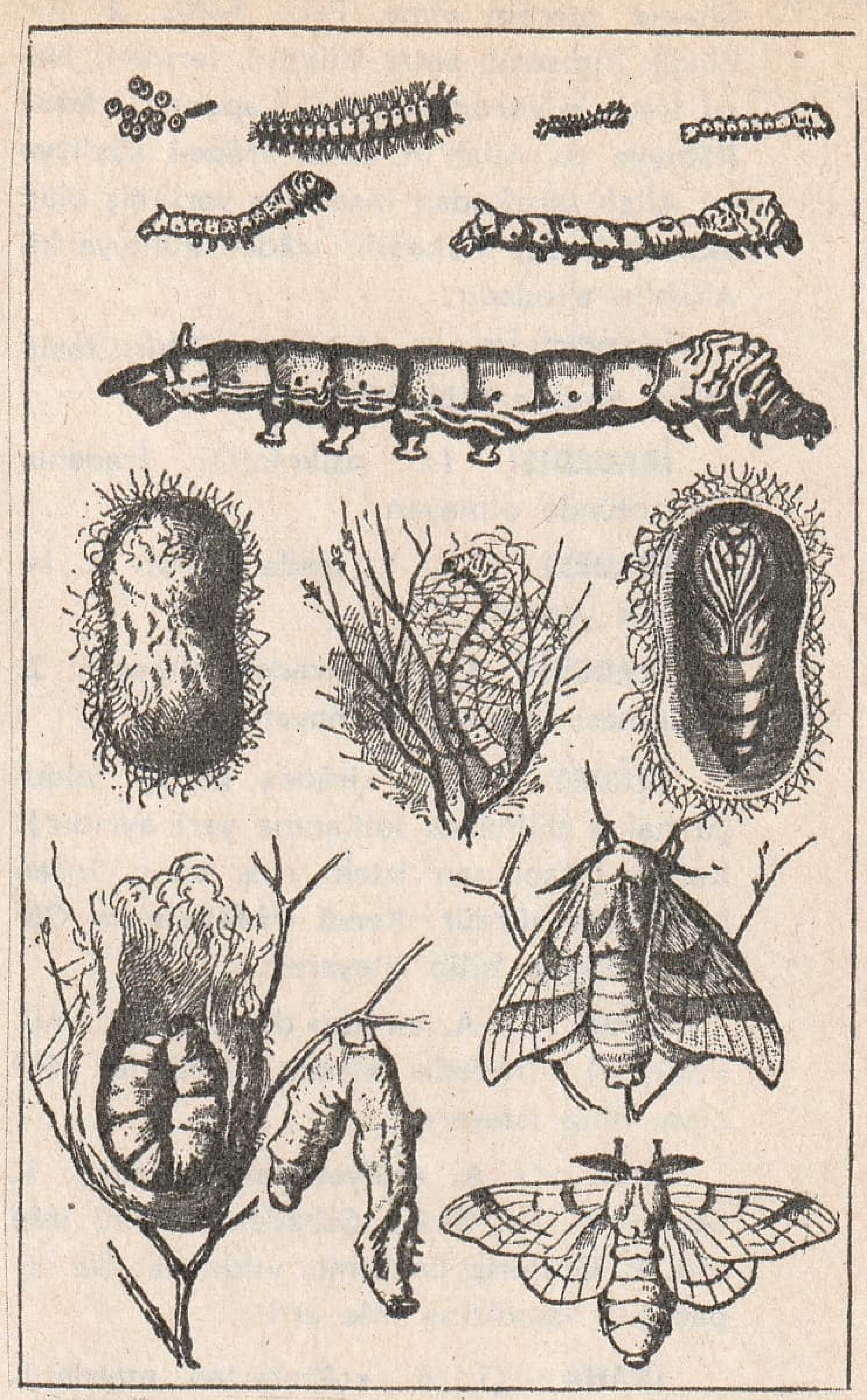

İpekböçeğinin hayatında çeşitli safhalar

İPOTETİK (i. Y. Fr.). Farazî.

İPSİ (i.) (y. k.). İp veya iplik biçiminde olan.

İPSÎD (i.). Tekerlek çemberinin parçaları (galatı ispit).

İPSİLER (i. zooloji). İpsi solucanların bir şubesi.

İPSİZ (i.). **1.** İpi olmayan. **2.** Hiçbir bağı olmayan, hiçbir kayıtla bağlı olmayan, çapkın, külhanbeyi. **İpsiz, sapsız** = Serseri, ayaktakımı (kelimenin aslı saygı ve düşünce demek olan ip'dendir).

İr (kimya). İridyum elemanının senbolü.

İRÂB (i. A. «rab» dan masdar). **1.** Arapça'da kelimelerin sözdeki yerlerine göre uğradıkları değişiklikler. **2.** Düzgün konuşma ve gerçeği belirtme.

İRÂD (i. A. «vürûd» dan masdar). **1.** Getirme, nakletme: Misal, delil îrâd etmek. **2.** Bir mülkün getirdiği kâr, kira vesaireden alınan para, gelir: Çiftliğin, apartmanların yıllık îrâdı ne kadardır? **3.** Kira veya mahsul veren emlâk ve akar: Büyük îrâdı vardır.

İRÂDE (i. A.) (c. irâdât). **1.** İsteme,

dileme, meram etme, Fars. hâhiş. **2.** Bir büyük kimsenin emri, hüküm, ferman: Nasıl irade buyurursanız öyle yapalım. **İrâde-i ilâhiyye** = Allah'ın emri. **İrâde-i cüz'iyye** = Allah tarafından insanlara verilmiş olan akıl ve irade. Mukabili: İrâde-i külliyye ki, Allah'ın elindedir.

İRADECİLİK (i. felsefe). Zihin faaliyetini iradeye bağlı gören doktrin.

İRADEDIŞI (i. psikoloji). İradenin kontrolünde olmayan.

İRADELİ (i.). **1.** İrade sahibi. **2.** İsteyerek yapılan.

İRADESİZ (i.). **1.** İradesi olmayan. **2.** Yapılması isteyerek olmayan.

İRÂDET (i. A. «irâde» ile bir olduğu halde dilimizde kullanma yeri ayrıdır). Kalbte hissolunan istek, rıza arzu: İnsan irâdetinde hürdür. **Kendi irâdetiyle** = Gönül isteğiyle, bilip isteyerek.

İRÂDÎ (i. A. «irâde» den imen.) (mü. irâdiyye). İradetle alâkalı, irâdetle vâki olan, bilip isteyerek.

İRÂE (i. A. «rü'yet» ten masdar). **1.** Gösterme, Ar. ibrâz: Şehadetnâmesini irâe etti. **2.** Gösterip ürkütme, yıldırma: Ne yapacağını kendisine irâe etti.

İRÂHA (i. A. «râhat» tan masdar). Rahatlandırma, rahat. ettirme, yorgunluk aldırma: Vücudunu ve zihnini iraha için.

İRÂKA (i. A.). Dökme, akıtma.

İRAN (ÎRÂN) (hi.). Asya'da büyük bir ülke.

ÎRÂNÎ (hi.) (mü. Îrâniyye) (c. F. Îrâniyân). İran'a mensup, müteallık ve İran ahalisinden olan: Devlet-i Îrâniyye.

İRANLI (hi.). İran ahalisinden olan, (yanlış olarak) Acem.

ÎRÂS (i. A.). Getirme, verme: Ağrı, halel irâs etmek.

ÎRÂZ (i. A.). Yüz çevirme, çekinme: O işten îrâz etti.

İRB, İREB (i. A.). **1.** Akıl, zihin, zekâ. **2.** Akıllılık.

İRBÂ (i. A.). Artma, faizle arttırma: Yetim mallarını irbâ için.

İRBE (i. A.). **1.** Akıllılık, zekâ. **2.** Hîle.

İRCÂ (i. A. «rücû» dan masdar). Çevirme, geri döndürme: İşi aslına ircâ etmeli. **İrcâ-i kelâm** = Sözün yine sadede getirilmesi (ircâ ile iade arasında fark vardır. İrcâ bir şeyin geriye doğru çevrilmesi, iade ise tekrar ve bir daha yapılmasıdır. Dilimizdeki kullanımına gelince: Ekseriya ircâ geriye doğru çevirmede, iade ise gönderilmiş veya getirilmiş, bir şeyi red ile tekrar göndermede, bir hâli tekrar kazanmada ve ziyaret gibi işlerde mukabele etmede kullanılır: Binaenaleyh: İrcâ-ı kelâm, ircâ-ı inân, iade-i ziyâret denilir).

İREM (i. A.) Vaktiyle Şeddâd tarafından Cennet'e benzetilerek yapılan bahçe. **Bağ-ı irem** = Cennet bahçesi. **İrem zât-ül-imâd** = Cenneti kasteden.

İREN (i.). Alt dudak.

İRFAN (İRFÂN) (i. A.). **1.** Bilme, biliş, anlayış, kültür, hakikate vâkıf olma, içyüzüne varma, ilim ve zekâ ile hâsıl olan olgunluk. **2.** Dinî sır ve gerçekleri bilme: İlim ve ibâdet kâfi değildir, irfan lâzım.

İRFÂNİYYE (i. A. mü.). **1.** İrfan, anlayış. **2.** (felsefe). Fr. anosticisme.

İRGANDİ (i.). Yerinde oynama, kımıldama, sallanma.

İRGİN, ERGİN (i.). Yetişmiş, kemal bulmuş, olmuş: İrgin yemiş.

İRHÂ (i. A.). Koyuverme, gevşetme, bırakma, salıverme: **İrhây-ı inân etmek** = Hayvanın dizginini salıvermek, alabildiğine koşmaya bırakmak.

İRHÂS (i. A.). Ucuzlatma, fiyat indirimi. İrhâs için bir çare bulmalı.

İRİ (i.). Büyük, cüsseli, hacımlı, kocaman, Ar. cesîm: İrî adam, iri boy, iri taneli. mec. Sert, dürüşt, iri söz.

İRİBAŞ (i. zooloji). Yumurtadan yeni çıkmış kurbağa.

İRİCE (i.). Az veya oldukça büyük ve cüsseli: İrice bir köpek.

İRİDYUM (i. Y. kimya). İr senbolü ile gösterilen, atom ağırlığı 193,1 olan bir eleman.

İRİK, ERİK, İRÜK (i.). Ermiş, erken yetişen meyve. Erik bu kelimeden gelir.

İRİLEŞME (i.). Büyüme, gelişme.

İRİLEŞMEK (f.). Büyük, cüsseli ve kocaman olmak.

İRİLİ (i.). İçinde irisi bulunan. **İrili ufaklı** = Büyük, küçük karışık.

İRİLİK (i.). Büyüklük, cüsse büyüklüğü, Ar. cesamet.

İRİM, ERİM (i. «irmek» ten). **1.** Ulaşma, erme, tefe'ûl. **2.** Erecek mesafe. **3.** Fal açma, Ar. tefe'ül, istihâre. **Göz irimi** = Gözün görebileceği mesafe, gözle ancak görülebilecek büyüklükte.

İRİN (i.). Olgun yaradan akan yeşil ve sarıya çalar madde, kıyh, cerahat.

İRİNLENME (i.). Yaranın cerahat bağlaması, Ar. takayyüh.

İRİNLENMEK (f.) (yara). Cerahat

bağlamak, cerahat tutmak, Osm. takayyuh etmek.

İRİNLİ (i.). Cerahati olan.

İRİS (i. Y. anatomi). Gözün saydam tabakasının arkasında bulunup, deliği, ışığın az veya çok olmasına göre genişleyip büzülen tabaka. İrisin rengi göz rengini meydan getirir, Ar. kuzâhiye.

İRİŞ (i.). Arış.

İRİYARI (i.). İri yapılı.

İRKÂB (i. A. «rükûb» dan masdar). Bindirme, binecek hayvan verme, gemi ve araba gibi bir şeye bindirme.

İRKEN bk. Erken.

İRKİLMEK (f.). **1.** (su) Birikip durmak, bekleme neticesinde kokuşmak. **2.** (insan) Korkmak, sarsılmak, ürkmek.

İRKİLTMEK (f.). İrkilmesine sebep olmak.

İRKİNTİ (i.). **1.** Su, çirkef vesaire birikmesi, yığını, dugun su, çirkef vs. **2.** İrkilme.

İRKMEK (f.) (su) Birikip durmak, yığılmak.

İRMİK (i.) (aslı yarmak'dan yırmık). Çorba ve helva yapmaya mahsus taneli un: İrmik helvası, çorbası.

İRS (i. A.). **1.** Ölen ana - baba veya akrabadan kalan mal, mülke konma, vâris olma, miras yeme (bu mânâ ile veraset daha çok kullanılır). **2.** Miras, miras olarak düşen mal ve hisse (bu mânâ ile miras daha çok kullanılır).

İRSÂ (i. A.). **1.** Demir atma: Filan limana demir irsâ etti. **2.** Sağlamlaştırma, takviye, tahkim.

İRSÂL (i. A.) (c. irsâlât). Gönderme, yollama: Bir adam, asker, erzak, mühimmat, bir mektup irsâl eyledi. **İrsâl-i mesel** = Söz arasında mânâyı kuvvetlendirmek için meşhur bir mesel ve hikâye söyleme.

İRSEN (i. A.). Miras yoluyla, ebeveynden geçerek, babadan bularak: Bu araziye irsen mâlik oldu.

İRSÎ (i. A.) (mü. irsiyye). **1.** Mirasla alâkalı, miras olarak kalan: Zenginliği irsîdir. **2.** Miras gibi ebeveynden gelmiş.

İRŞÂD (i. A. «rüşd» den masdar) (c. irşâdât). **1.** Doğru yolu gösterme, doğru yola sevk, Osm. gafletten îkaz: Bu sözle beni irşâd ettiniz.

İRTİÂB (i. A.). Ürkme.

İRTİÂŞ (i. A. «ra'ş» tan masdar). Titreme, sarsılma.

İRTİBÂT (i. A. «rabt» tan masdar). **1.** Bir şeye bağlı ve merbut oluş, bağlanma, ilgi: Kalbî irtibat. **2.** Münasebet, birbirini tutma: Bu iki cümle arasında irtibat yoktur.

İRTİCÂ (i. A. «recâ» dan masdar). Ümit etme, umma.

İRTİCÂ (i. A.). Geriye dönme, geriye yönelme.

İRTİCÂLEN (i. A.). Önceden hazırlanmadan veciz şekilde konuşma veya şiir söyleme: İrticâle muktedir bir şair.

İRTİCÂLEN (i. A.). Düşünmeksizin önceden hazırlanmadan, o anda içine doğduğu şekilde.

İRTİDÂ (i. A.). Çarşaf gibi bir şeye bürünme, örtünme.

İRTİDÂD (i. A. «redd» den masdar). İslâm dinini terkederek diğer bir dine girme.

İRTİFÂ (i. A. «ref» den masdar). **1.** Yükselme, yukarı kalkma: Göğe kadar irtifâ etti. **2.** Terakki. **3.** Yükseklik. Deniz seviyesinden itibaren yükseklik derecesi: Bu dağın irtifaı nedir? **4.** (astronomi) Güneş ve yıldızların usturlab vesair âletlerle ufuktan ne derecede yüksek bulunduklarının ölçülmesi. İrtifâ almak. **İrtifâ tahtası** = Ölçmeye mahsus tahta.

İRTİFÂEN (i. A.). Yükseklikce, irtifâ bakımından: İrtifâen aralarında fark vardır.

İRTİHÂL (i. A. «rıhlet» ten masdar). Dünyadan ahrete göçme, rıhlet, ölme, vefat.

İRTİHÂŞ (i. A.). Iztırap ve sıkıntı içinde bulunma.

İRTİKA (a uzun) (i. A.). Yukarı çıkmak, daha yüksek derecelere erişme, Ar. îtilâ: Bulunduğu mesleğin en büyük rütbesine kadar irtikâ etti.

İRTİKÂB (i. A. «rükûb» dan masdar). **1.** Kötü bir iş, bir günâh işleme: Yalanı irtikâb ediyor. **2.** Rüşvet alma: O adam irtikâb etmez.

İRTİSÂM (i. A. «resm» den masdar). Resimli olma, izi düşme mânâsiyle kullanılıyorsa da yanlış olup, Arapça'da «alınan emre uyma» ve «Cenâb-ı Hakk'ı tekbîr» mânâlarından başka mânâsı olmadığından ve bu mânâlarla dilimizde kullanılması uygun olmadığından, büsbütün terki gerekir.

İRTİŞÂ (i. A. «rüşvet» ten masdar). Rüşvet alma, kötü bir iş yapma.

İRTİYÂB (i. A. «reyb» den masdar). Şüphelenme, tereddüt.

İRTİZÂ (i. A.). Memeden süt emme

mânâsiyle kullanılıyorsa da, yanlış olup, asıl mânâsı: Keçinin, satılmayıp sahibi tarafından yine kendine verilen kendi sütünü içmesidir.

İRYÂL, İRYÂLE bk. Riyâl ve riyâle.

İRZÂ (i. A.). Razı ve hoşnut etme, gönlünü etme, kandırma: Kendisini irzâ ettim.

İRZÂ (i. A.). Süt emdirme, emzirme: Çocuğu kim irzâ ediyor?

İS (i.). **1.** Dumanın birikmesinden hasıl olan siyah madde. Mum, çıra isi, is mürekkebi. **2.** Yanmaktan doğan koku: İs kokmak.

İSÂBE (i. A.). Sargı, bağ.

İSABET (i. A.). Yerini bulma, rastlama, uygun olma.

İSABETLİ (i. A. T.). Yerinde, uygun, münasip, yerini bulmuş.

İSABETSİZ (i. A. T.). Yerinde olmayan, uygunsuz, yerini bulmamış.

İS'ÂD (i. A. «suûd» dan masdar). Yukarı çıkarma, yükseltme.

İSÂD (i. A. «sa'd» dan masdar). Mesut etme, uğur ve saadet verme.

İSÂET, İSÂE (i. A. «su'» den masdar). Kötülük etme, kötü iş işleme.

İS'ÂF (i. A.). Birinin dileğini yerine getirme ve ricasını kabûl ile istediğini icra etme.

İSÂGA (i.). (Kalıba dökme mânâsiyle çok kullanılıyorsa da, Arapça'da «bir şeye, bir şekil ve hususî bir görüş verme» mânâsına gelen «sûg» dan bozmadır).

ÎSÂL (i. A. «vüsûl» den masdar). Vusûl buldurma, eriştirme, yetiştirme, ulaştırma: Mektubu gideceği yere, erzakı orduya îsâl eyledi.

İSÂLE (i. A. «seyelân» dan masdar). Akıtma, seyâlan ettirme, gözyaşlarını isâle etti.

İSÂM (i. A.). Cezâ.

ÎSÂM (i. A. «ism» den). Günaha sokma, günaha sokulma.

ÎSÂR (i. A. masdar). **1.** İkram, ağırlama, îzâz. **2.** Kabûl, seçim, Ar. ihtiyâr, intihâb (Türkçe'de cömertçe ortaya koyma, saçıp dağıtarak ağırlama mânâlarına da kullanılmıştır).

İSBÂL (i. A. masdar). Yollama ve gönderme mânâsiyle kullanılmışsa da, Arapça'da «akıtmak ve sarkıtmak» dan başka mânâsı olmadığından, yanlıştır.

İSBÎ, İSBÂ (i. A.) (c. esâbî). **1.** Parmak, Fars. engüşt. **2.** Ölçü parmağı, arşının yirmi dörtte biri.

İSE (f.). **1.** İmek masdarından şart kipinin 3. müfret şahsı olup varlık gösterir: Böyle ise, benim bildiğim adam ise. **2.** Fiilin çeşitli kiplerine katılarak şart kipinin muhtelif zamanlarını teşkil eder ve bu takdirde kısaltılarak «se» şeklinde kullanılır: Gelirse, geldiyse, gelecekse, gelmişse. **1.** (e.). Halbuki: Ben onu bekliyordum, o ise savuşup gitmiş. **2.** Yerde, bedel: Korkulu rüya görmekten ise uykusuz durmak evlâdır: Görecek yerde.

ÎSEVÎ (i. A.) (mü. Îseviyye). **1.** Hazret-i Îsâ'ya ait: Dîn-i Îsevî. **2.** Hıristiyanlık dininde bulunan veya bu dine mensup: mâbed-i Îsevî. **3.** Hıristiyan, Nasrânî: Îsevîler'in itikadı, ibadeti.

ÎSEVİYYET (i. A.). Hıristiyanlık, Hıristiyan dini.

ÎSEVİYYE (i. A.). Şeyh Îsâ tarafından kurulan Kadirî tarîkatının dallarından biri.

İSFENÂHİYYE (i. A. botanik). Ispanakgiller.

İSFENCÎ (i. A.) (mü. isfenciyye). Süngere benzer olan: İsfencî cisimler (süngerimsi cisimler).

İSFENDÂN (i. F. botanik). **1.** Beyaz biber tohumu. **2.** Akçaağaç.

İSFENKS bk. Sfenks.

İSFÎDÂ (i. A.) (Farsça beyaz demek olan sepîde'den Arapça'laşmış). Üstübeç.

İSFİRÂR (i. A. «sufret» ten masdar). Sararma: **İsfirâr-ı evrak** = Yaprakların sararması.

İSHAKKUŞU (i.). Hakkuşu, Fars. mürg-ı şeb-âvîz.

İSHÂL (i. A. «sehl» den masdar). Dışkının su hâlinde ve sık sık gelmesi: İshâle uğramak, ishâl olmak, ishâl vermek.

İSİ bk. Isı.

İSİK (i.). Çukurlu, çukurluk, engebelik, obruk.

İSİLİK (i. tıp). Fazla terlemek ve sıcaktan vücutta meydana gelen küçük pembe kabartılar.

İSİM (aslı: İSM) (i. A.) (c. esmâ, esâmî). Ad, nam: İsminiz nedir? **İsim söylemek** = Birinin ismini, yani kim olduğunu haber vermek. **İsim koymak** = Ad takmak, Osm. tesmiye etmek. **İsim vermek** = Birinin adını söyleyip kim olduğunu haber vermek. **İsmiyle** = Adını söyleyerek. Gramerde bir kelime çeşidi: Adam, arslan, ağaç, taş, yel, akıl, sabır gibi. İsm-i hâs, ism-i âm, ism-i cins, ism-i zât, ism-i fâil, ism-i mef'ûl, ism-i zamân, ism-i mekân, ism-i âlet, ism-i tafdîl, ism-i mübâlâğa,

ism-i mensûb, ism-i tasgîr, ism-i işâret, ism-i mevsûl: Osmanlı gramerinde ismin çeşitleri. **İsm-i âzam** = Allah ismi. **Esmâ-i hüsnâ** = Cenâb-ı Hakk'ın 99 adı. **Esmâyı üzerine sıçratmak** = Darıltmak, gücendirmek, kötü kimseler bulaşmak. **Bismillâh** = Allahın adiyle.

İSİMSİZ (i.). Adsız, adı olmayan. **İsimsiz şirket** = Anonim denilen şirket çeşidi ki, bütün hissedarların ve senet sahiplerinin malı sayılıp kimsenin ötekinden fazla hakkı yoktur.

İSKA (a uzun) (i. A.). İnsan ve hayvanlara yahut araziye su verme, suvarma, sulama, Ar. irvâ: Hayvanları, bahçeyi iska etti. Menderes nehri, Aydın ovasını iska eder.

İSKALARYA (i. İ.). Çarmıkların halat basamakları.

İSKÂN (i. A. «sükûn» dan masdar). **1.** Yerleştirme, mesken ve vatan kazandırma: **İskân-ı muhâcirîn** = Göçmenleri yerleştirme, filân yere Kafkas göçmenlerini iskân ettiler, göçebelerin iskânı. **2.** Ahali kazandırma, ahali yerleştirmekle imar: Anadolu'nun boş yerlerini iskân etmeli.

İSKANBİL, İSKAMBİL (i. R.). **1.** Bir çeşit kâğıt oyunu: İskanbil oynamak. **2.** Umumiyetle oyun kâğıdı.

İSKANDİL (i. İ. denizcilik). **1.** Denizin derinlik derecesini anlamak için gemilerde kullanılan âlet. **2.** Denizin derinliğini ölçme: İskandil etmek. **3.** mec. Bir şeyin aslını, esasını veya bir işteki niyet ve gizli maksadı anlamağa çalışma, Ar. istiknâh: Ben bir kere iskandil edeyim.

İSKANDİNAV (hi. Fr.). İskandinavyalı.

İSKARÇA bk. Iskarça.

İSKARPİN (i. Fr. escarpin). Konçsuz veya yarım konçlu zarif ayakkabı, alafranga hafif kundura.

İSKARTA bk. Iskarta.

İSKARTO (i. İ.). Yapağı kırıntısı.

İSKAT (a uzun) (i. A. «sukut» tan masdar). **1.** Düşürme, aşağı atma. **2.** Yok etme, yerine kaldırma. **3.** Hükümsüz bırakma, iptal, başa gelmesi kaçınılmaz olan bir kazanın ufak bir hâdise ile olmuş hükmüne geçmesi: Ayağınızı incittinizse de bununla belki bir büyük kaza iskat olundu. **4.** Mahrum etme, kaybetme: Haklarından iskat olundu. **5.** Ölünün ruhu için, yani azaplarının affı için verilen sadaka: İskat parası. **İskat-ı cenîn** = Çocuk düşürme.

İSKÂT (i. A. «sükût» tan masdar). **1.** Susturma, sükût ettirme: Şu çocuğu iskât edin. **2.** Münakaşayı kazanıp karşısındakini susturma: Bu delil ile kendisini iskât ettim. **3.** Susturma, razı etme: Onu beş on kuruşla iskât edebilirsiniz.

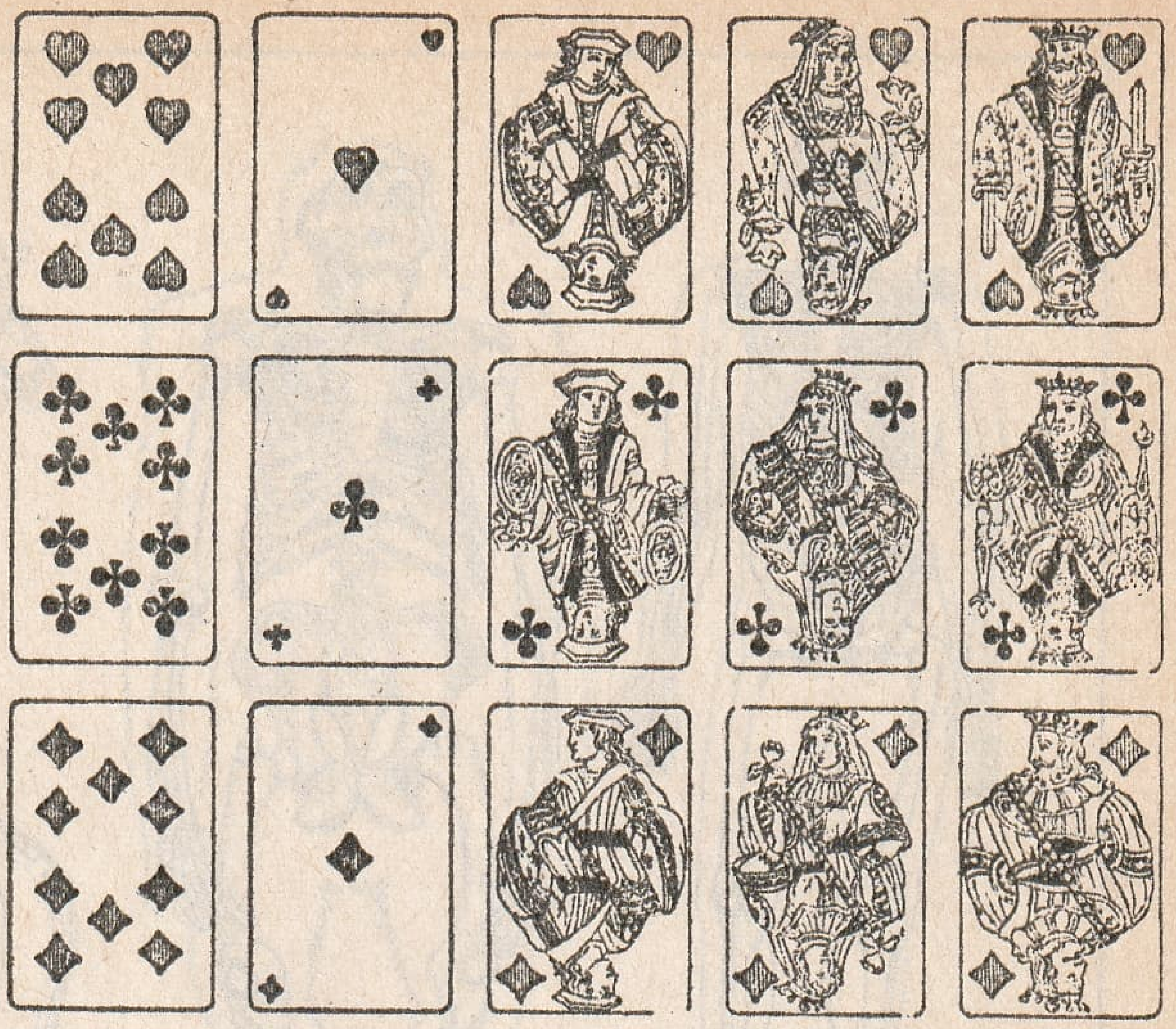

İskambil kâğıtları

İSKELE (i.). (İ. scala). **1.** Yapılarda yüksek yerlerin inşası için geçici olarak kereste, bazen de demir borudan kurulan sal: İskele kurmak. **2.** Deniz kıyısında gemi ve kayıkların yanaştıkları yer ki, ekseriya denize uzanmış kâgir rıhtım veya kazıklar üzerine atılmış ahşap saldan ibarettir: Vapur iskeleye yanaşamadı. **3.** Deniz kıyısında gemilerin yanaşmasına müsait ticaret yeri şehir ve kasaba, liman: Samsun güzel bir iskeledir (Fr. échelle). **4.** Bir memleketin deniz ticaretine, ithalât ve ihracâtına vasıta olan liman veya kasaba, Ar. mahrec: Anadolu'nun bütün batısının iskelesi İzmir'dir. (denizcilik) Geminin sol yanı: İskeleye gel (zıddı: sancak).

İSKELET (i. Y. Fr.). Etleri dökülmüş olduğu halde asıl şeklini muhafaza edip dağılmamış insan veya hayvan kemikleri, vücudun kemik çatısı. mec. Pek zayıf adam.

İskarpin

İSKEMLE (i.) (Fr. escabelle). **1.** Dört ayaklı, oturmaya yarayan, arkalıklı veya arkasız kürsü. **2.** Tepsi, sini, şamdan, sigara gibi şeyler konacak küçük masa veya sehpa. **Ebe iskemlesi** = Örike, eskiden ebelerin, doğum yapacak kadını oturttukları iskemle.

İSKERLET (i. zooloji). Kabuğu birçok kemerli ve uzun dikenlerle kaplı bulunan bir deniz yumuşakçası cinsi (murex).

İSKETE (i. R.). Yuvasını asılı ve pek mahirane yapan sarı kanatlı ve çok ötücü bir cins küçük kuş.

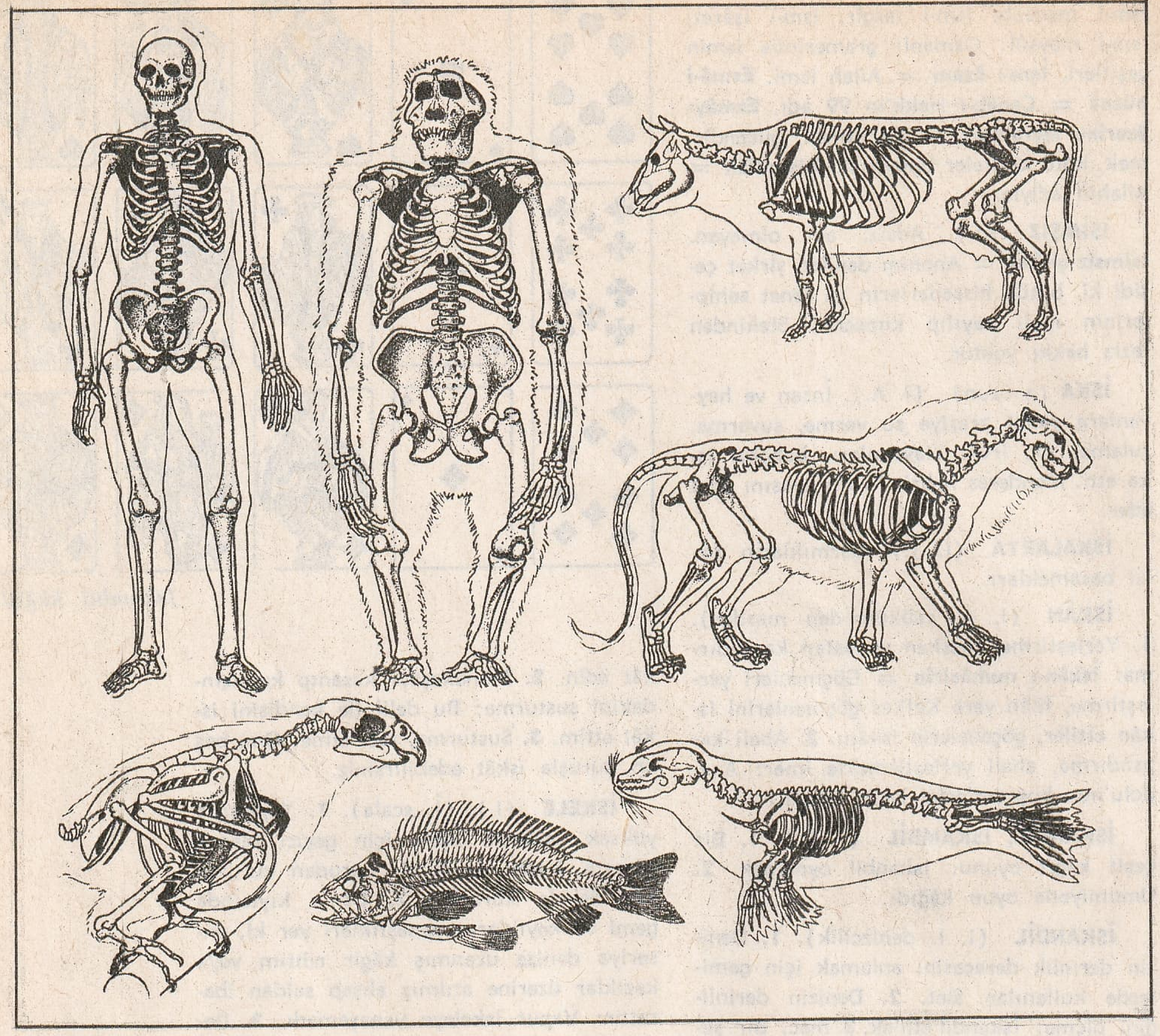

Çeşitli iskeletler

İSKOÇYA (hi. coğrafya). Büyük Britanya adasının kuzey kısmı.

İSKOÇYALI (hi.). İskoçya halkından olan.

İSKOLASTİK (i. L. Y. Fr.). **1.** Aristo'nun eserlerinden alınarak kilise anlayışına tatbik edilen ve Ortaçağ'da okutulan felsefe. **2.** Bu felsefe ile ilgili olan. **3.** mec. Görenekçi.

İSKONTO (i. İ. sconto). **1.** Bir senedin vâdesi gelmeden önce parası alınmak için bırakılan, kırdırma payı. **İskonto etmek** = Kırdırmak. **2.** Tenzilât: İskontolu satış.

İSKORBÜT (i.). Uzun deniz seferi yapanlarda tuzlu balık gibi kuru şeyler yemeden hâsıl olan hastalık ki, diş etlerinin dökülmesiyle ortaya çıkar. **İskorbütotu** = Bir bitki çeşidi, Fr. scorbut.

İSKORÇİLA (i.). Büyük bir balık ağı.

İSKORÇİNA (i.). Tekesakallı da denilen bitki (scorzonera hispanica).

İSKORPİT (i. R.). Dikenli olduğu için akrebe benzetilip bu isimle adlandırılmış lezzetli bir balık.

İSKUFA (i. İ. scuffa). Örme külâh veya takke ki, ekseriya tepesi devrik ve püsküllü olur, üsküf.

İSKUNA, ISKONA (i. İng. denizcilik). İki direkli, yelkenli, hafif bir cins gemi.

İSKUTA (i. İ. denizcilik): Büyük yelkenleri kullanmaya mahsus ip.

İSLÂM (i. A. «selâm» dan masdar). **1.** Cenâb-ı Hakk'ın tebliğine ve öteki iman esaslarına inanma: Bütün peygamberler İslâm üzere idiler, iman ile İslâm birdir: İslâm'a gelmek. **2.** Peygamberimiz tarafından ilâhî vahy ile kurulan din, dîn-i Muhammedî, Müslümanlık: Dîn-i İslâm. **3.** İslâm dinini kabûl etme, Müslüman olma: Şeref-i İslâm ile müşerref oldu. **4.** İslâm ümmeti, İslâm cemaati: Ulemây-ı İslâm, halîfe-i İslâm, âlem-i İslâm. **5.** Müslüman, Müslim: İslâm'dır, İslâm oldu. **Hüccet-ül-İslâm** = En büyük kelâm bilgini İmâm Gazâlî'nin lakabıdır. **Seyf-ül-İslâm** = İs-

lâm'ın kılıcı Hâlid bin Velîd'in lakabıdır. **Şeyhulislâm** = Osmanlı devletinde din, adalet ve eğitim işlerine bakan ve ulemânın başı sayılan büyük görevli; protokolde sadrâzamla eşit sayılır, fakat ondan sonra gelirdi. Türkistan'da büyük din âlimlerine de bu unvan verilmiştir.

İSLÂMÎ (i. A.) (mü. İslâmiyye). İslâm din ve ümmetine ait: Millet-i İslâmiyye, şerîat-i İslâmiyye, memâlik-i İslâmiyye, hamiyyet-i İslâmiyye. c. F. **İslâmiyân** = Müslümanlar.

İSLÂMİYÂN (i. A. F. c.) (m. İslâm). İslâm dîninde olanlar, Müslümanlar.

İSLÂMİYET (İSLÂMİYYET) (i.). Türkler'in «İslâm, İslâm dini» mânâsında kullandıkları yanlış kelime.

İSLAV (Fr. Slave) (hi.). Rus, Ukran, Beyaz Rus, Çek, Slovak, Leh, Sloven, Sırp, Hırvat ve Bulgar gibi milletlere, dillerindeki yakınlık dolayısiyle verilen ortak ad: İslav dilleri, İslav kavimleri.

İSLEMEK (f.). **1.** İse tutup karartmak. **2.** (mahallebi vesaireyi) İs kokutmak.

İSLENMEK (f.). **1.** İsle kararmak. **2.** İs kokmak, is kokusunu almak.

İSLİM (i.). İstimden bozma. bk. İstim.

İSM bk. İsim.

İSMÂ (i. A.). İşittirme: Sesimi ismâ edinceye kadar bağıracağım.

İSMÂT (i. A.). Sükût ettirme, susturma.

İSMEN (i. A.). Yalnız adla, gerçekten olmayarak, bir unvanı haiz olup lâzım gelen görevi yapamayan ve hukukundan mahrum olan hakkında söylenir: İsmen müderristir, lâkin ders verdiği yoktur. İsmen müdürdür (aksi hâlinde: ismen ve resmen denilir).

İSMET (aslı: **ISMET**) (i. A.) (Arapça terkiplerde: ısme). **1.** Namus, doğruluk, kötülük ve rezaletlerden kaçınma: İsmet sahibi bir zat, ismet-i mücesseme. **2.** Nâmus, iffet, perde: Bir kadında en fazla ve en önce aranılacak şey ismetidir. **3.** Günahsızlık, masumluk, temizlik: Onun ismeti mahkemece belli oldu.

İSMETLİ (İSMETLÛ) (i.). İsmet, iffet, namus ve perde sahibi. Eski protokolde kadınlar hakkında kullanılan unvan. **Devletlû ismetlû** = Vâlide-sultânlar, sultân-efendiler, kadın-efendiler hakkında kullanılan unvan. Yalnız **ismetlû**, hanım-sultanlar ve hanım-efendi denen padişah ve şehzâde eşleri hakkında kullanılırdı. Bu prenseslere «ismet-meâb, ismet-penâh» denirdi. Prenses olmayan yüksek kadınlara, meselâ vezir zevcelerine iffetlû unvanı verilirdi.

İSMET-MEÂB (i. A.). İsmetli, ismet-penâh.

İSMET-PENÂH (i. A. F.). İsmetli, ismet-meâb.

İSMÎ (i. A.) (mü. ismiyye). **1.** Ada ait, isme ait. Arapça gramerde iki isimden, yani müsnet ile müsned-i ileyhten mürekkeb cümle: Türkçe'de cümle-i ismiyye yoktur.

İSMİD (i. A. kimya). Antimon, sürme taşı.

İSMİRÂR (i. A. «semrâ» dan masdar). Kararma, esmerleşme, esmer bir renk alma.

İSMİYYE (i. A. felsefe). Adcılık, Fr. nominalisme.

İSNÂ-AŞER (i. A.). On iki, 12: **Eimme-i İsnâ-aşer** = Oniki İmam.

İSNÂD bk. İsnat.

İSNÂDÂT (i. A. c.) (m. isnâd). Bir kimseye yöneltilen, yüklenen şeyler.

İSNÂDÎ (i. A.) (mü. isnâdiyye). Osmanlı gramerinde mesnet ile müsned-i ileyh arasındaki bağlılığa ait, bu bağı ve münasebeti bildiren: Fiil-i isnâdî, cümle-i isnâdiyye.

İSNÂDİYYÂT (i. A. c.) (m. isnâd). **1.** İsnatla alâkalı fikirler. **2.** İsnatla alâkalı şeyler.

İSNAT (aslı: **İSNÂD**) (i. A. masdar) (c. isnâdât, esânîd). **1.** Bir şeyi bir adama yöneltme, bağlama: Bu beyti Fuzûlî'ye isnâd ediyorlar. **2.** İftira, haksız yere yakıştırma: Hakkımda birtakım isnâdâtta bulundu (bu mânâ Arapça'da olmayıp, münasebeti dolayısiyle birincisinden çıkmıştır). **3.** Hadîslerin sırasıyla kimlerin rivayeti olduğunu gösterme (yalnız bu mânâ ile cem'i esânîd gelir). **4.** Arapça gramerde müsned ile müsnedi ileyh bağlılık ki, dilimizde im, sin, dir, idim, idik vs. yani olmak fiiliyle ifade olunur. Diğer Sâmî dillerde bu fiil olmayıp kelimenin bağlantısından anlaşılır.

İSNEVÎ (i. A.). **1.** Pazartesi günüyle alâkalı. **2.** Pazartesi günleri oruç tutan kimse.

İSNEYN (i. A.). Pazartesi: İsneyn gecesi («iki» = 2 mânâsiyle sayı adı olarak Türkçe'de kullanılmamıştır).

İSNEYNİYYET (i. A.). İkiden ibaret olma hali, ikilik, Fr. dualité.

İSOBAR, İZOBAR (i. Y. coğrafya). Hava basıncı eşit olan noktalar, böyle noktaları birleştiren eğri; eşbası.

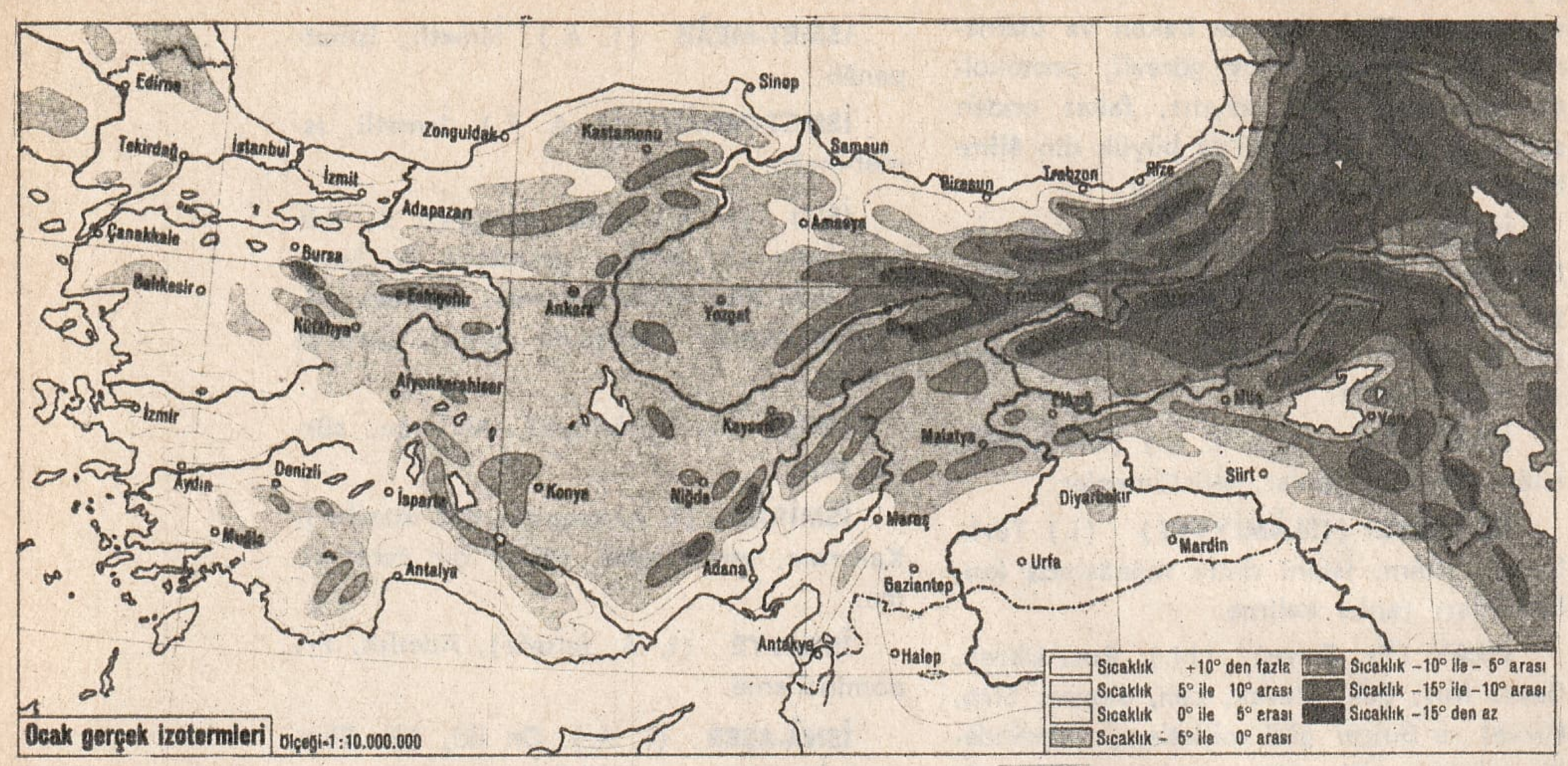

Türkiye'nin isoterm haritası

İSOHİPS, İZOHİPS (i. Y.). Yükseklikleri aynı olan noktalar, eşyükselti.

İSOTERM, İZOTERM (i. Y. coğrafya). Sıcaklığı eşit olan noktalar, böyle noktaları birleştiren eğri.

İSOTOP, İZOTOP (i. Y.). Bir elemanın, kitle sayısı farklı, fakat hususiyetleri hemen hemen aynı olan çeşitleri: Deuterium, hidrojenin bir isotopudur.

İSPANYA (hi.). Batı Avrupa'da bir ülke.

İSPANYA (i.). Boyacılıkta kullanılan tebeşir tozu.

İSPANYOL (hi.). İspanyalı, İspanya ahalisinden olan.

İSPANYOLCA (hi.). İspanyol tarz, usul veya dilinde: İspanyol lisanı.

İSPANYOLET (i. Fr.). Pencere kanatlarını kapadıktan sonra sürgülemeye yarayan ve ortasındaki tutamak vasıtasıyle işleyen demir sürgü.

İSPARÇENE (i. İ. denizcilik). **1.** Halatın üzerine sarılmış ip ve kendir. **2.** Halat meydana getiren üç boy bükmenin her biri.

İSPARİ, İSPARYA (i.). Karagöz familyasından bir balık (sargus anularis).

İSPARMAÇE (i. İ. denizcilik). Denizin içinde birkaç zincirin birbirine karışması.

İSPAT (İSBÂT) (i. A. «sübût» tan masdar). **1.** Sağlamlaştırma. **2.** Delil göstererek, senet ve şahitle doğruluğunu apaçık meydana çıkarma: Davasını isbat edemedi. Söylediğiniz şeyi ispat edebilir misiniz? **3.** Var etme, mevcut bırakma, mahvetmeyiş: Filân kitabı mahv ve isbat yoluyla (yani bazı yerlerini kaldırıp bazı yerlerini bırakarak) kendi adına bastırdı. **4.** Meydana çıkarma, gösterme, belirtme= İsbât-ı hüner. **5.** Bir dava veya meselenin doğruluğunu göstermek için söylenen açık delil: Bu davaya isbatım yoktur, bunu isbat edemem. Gramerde menfînin zıddı. **İsbât-ı vücûd** = Hezır ve mevcut olduğunu göstermek için bir kere görünme (Fr. acte de présence).

İSPATİ (i.). İskambil kâğıtlarının yonca yaprağı şeklinde benekleri olanı, sinekli.

İSPAVLİ (i. İ. denizcilik). Gemilerde kullanılan bir çeşit kalın sicim.

İSPEHBED (i. F.). Hükümdar, kumandan.

İSPENCİK bk. Pencik.

İSPENÇ (i.). Pek bodur bir cins horoz veya tavuk. **İspenç horuzu** = mec. Ufak tefek olduğu halde kabadayılık taslayan.

İSPENÇİYAR (i.) (İ. spezzere). Eczacı. **İspençiyar dükkânı** = Eczane.

İSPENÇİYÂRÎ (i.). **Fenn-i ispençiyârî** = Eczacılık, Osm. fenn-i saydelânî.

İSPENDİK, İSFENDİK (i.). Levrek balığının küçüğü.

İSPERMEÇET (i. Y.). Mum yapımında kullanılan balina yağı: İspermeçet mumu.

İSPİNOZ (i. R.). Bir cins küçük ötücü kuş.

İSPİR (i.)(İ. sbiro). Silâhlı at uşağı, eskiden arabacının yanında duran hususî kıyafetli adam.

İSPİRALYA (i. İ.). Kamaraları aydınlatmak için gemi güvertelerinde açılan küçük kaporta.

İSPİRE (i.). Koyunu yüzerken deride kalan yağ çiziği: İspireli deri.

İSPİRK (i.). Bir cins sarı boya veren kök.

İSPİRTO (i.) (İ. spirito). **1.** İçinde alkol olan sıvı, ruh. **2.** Çeşitli maddelerden çıkarılıp yakmada ve sanayide kullanılan alkol.

İSPİRTOLUK (i.). İspirto yakan küçük ocak, kamineto.

İSPİT (i. Y.). Araba tekerleğinin çemberini teşkil eden ağaçlardan her biri.

İSPİRTİZMA (i. Fr.). Ölülerin, ruhlarıyla, bazı şartlar altında haberleşilebileceğine inanan görüş ve bu gaye ile yapılan denemeler.

İSPLATE (i.). Bir cins küçük gemi barkası.

İSR (i. A.). Bir çizginin iki ucundan bir düzey üzerine indirilen dikeyleri arasındaki mesafe: İsr-i ufkî, isr-i amûdî.

İSR (i. A.). İz, ayak yeri, mec. Birinin gittiği yoldan gitme, uyma, taklit.

İSRÂ (i. A. «sirâyet» ten masdar). Yürütme (asıl mânâsı geceleyin yürütmedir).

İSRÂ (i. A. «sür'at» ten masdar). Süratlendirme, çabuklandırma, hızlandırma, acele ettirme (bu mânâ galat olmakla beraber «tesrî» daha çok kullanılmıştır).

İSRAF (İSRÂF) (i. A. «sarf» tan masdar) (c. isrâfât). Lüzumsuz yere, fazla olarak mal vesaireyi sarf ve telef etme: Malını israf etti, isrâf-ı kelâma hâcet yoktur. İsraf haramdır.

İSRÂFİL (i.) (İbrânîce'den). Dört büyük melekten biri ki, kıyâmet gününde sûr üflemekle görevlidir: Sûr-ı İsrâfîl.

İSRÂİL (i.) (İbrânîce'de Allah'ın kulu demektir). Hazret-i Yâkub'un lakabı olup, onun on iki oğlundan gelen İbrânîler'e bu münasebetle «Benî İsrâil» denir.

İSRÂİLİYYÂT (i. A. c.). Beni İsrâil kitaplarında hurafe kabîlinden, mitoloji ile tarihin karışmasından doğmuş hikâyeler.

İSRÂR (i. A. «sır» dan masdar). Gizleme sır tutma, söylememe, saklama. bk. Israr.

İSTABL (i. A.) (Yunanca'dan). Ahır. **İstabl-ı âmire** = Padişah ahırı (galat = has ahır). **İstabl-ı âmire müdürü** = Osmanlı devrinde mîr-âhûr. **İstabl-âmire pâyesi** = Kapıcıbaşılıktan yukarı ve emîrülümerâlıktan aşağı mülkiye rütbesi.

İSTABRAK (i. A.). Sırma tellerle süslü kalın bir cins ipek kumaş.

İSTÂDE (i. F.). Durmuş, oturmuş, Ar. kaim: **İstâde-i mevki-i tâzîm** = Saygı yerinde durmuş (asker).

İSTAKOZ (i. R.). Bilinen büyük deniz böceği ki, kıskaçlıdır; eti beyaz ve lezzetli olur.

İSTALAGMİT bk. Dikit.

İSTALAKTİT bk. Sarkıt.

İSTALYA (i. İ.). Gemilerin limanda yük almak için nöbet beklemelerinin nizâmî müddeti.

İSTANBUL bk. Istanbul.

İSTANBULİN (i.). Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadar kullanılan, yakası kapalı bir çeşit redingot.

İSTÂR (i. A. c. «satr» dan masdar). Yazma ve tahrir mânâsı ile kullanılmış ise de, gerçek mânâsı «satır atlamak» ve «yanlış okumak» tan ibarettir. «Tastîr» daha doğrudur.

İSTASYON (i.) (Fr. station). Demiryolu durağı, Ar. mevkıf.

İSTATİSTİK (i. Y., Fr. statistique). Bir memleketin nüfus, gelir, ithalât ve ihracat gibi şeylerini her sene muntazam surette kayıt ve mukayesesi ilmi.

İSTATİSTİK (i. Fr.). İstatistikle alâkalı (nisbet bildirmek için Arapça ekle yapılan istatistikî sözü yanlıştır).

İSTAVRİT (i. R.). Omuzunda haç şekli bulunan bir cins deniz balığı.

İSTAVROZ (i. R.). Haç, Ar. salîb, çelîpâ, çarmıh. **İstavroz çıkarmak** = Haç işareti yapmak.

İSTEFAN (i. R.). Asıl mânâsı taç olup, Hıristiyanlar'da nikâh sırasında eşlere çiçek ve mücevherden taç giydirmek âdet olduğundan, Hıristiyan nikâhı mânâsiyle kullanılır.

İSTEFİL (i.). Hesaplaşma, uyuşma: İstefil oldular (Türkçe'ye benzemiyor, aslı anlaşılamadı. Rumca (istofilikon) yani dostane ve sevgiyle tabirinden çıkmış olması ihtimali vardır).

İSTEK (i.). **1.** İrâde, Ar. ihtiyâr: Kendi isteğiyle. **2.** Arzu, rağbet, meyil, iştiha: İsteğiniz var mıdır? **İstek etmek** = Arzu etmek, istemek, imrenmek (eskimiştir).

İSTEKA (i. İ. Cerm.). **1.** Bilardo oyununda kullanılan değnek. **2.** Matbaalarda kitap formalarını kırmak, katlamak için

İspinoz

kullanılan tahta veya kemikten yapılmış küçük âlet.

İSTEKLENDİRMEK (f.). Bir şey yapmak isteğini uyandırmak, teşvik etmek.

İSTEKLİ (i.). İsteği olan, tâlib, arzu eden: Bu işin isteklisi değilim.

İSTEKSİZ (i.). Bir işi yapmaya isteği olmayan, gönülsüz.

İSTEM (i. psikoloji) (uyd. k.). İrade ve isteğin fiil hali, iş halinde belirmesi, irtiyâd.

İSTEME (i.). İstemek işi. bk. İstemek.

İSTEMEK (f.). **1.** Dilemek, talep etmek: Biri gelmiş para istiyor. **2.** Arzu etmek, isteklisi olmak: Herkes zengin olmayı ister. **3.** Aramak, araştırmak: Kimi istiyorsunuz? **4.** Çağırmak, celp ve davet etmek: Sizi istiyorlar, kendisini mahkemeden istediler. **5.** Kast ve niyet etmek: Ava gitmek isterim. **6.** Muhtaç olmak, lüzum ve ihtiyacını hissetmek: Mahallemiz muntazam bir mektep ister. Lüzum ve ihtiyacı olmak, lâzım olmak: Bu odaya bir avize ister. **İstemez** = Lüzumu yoktur, hâcet yoktur.

İSTEMLİ (i.) (uyd. k.). **1.** Yapılıp yapılmaması insanın kendi isteğine bağlı olan, ihtiyarî. **2.** İstemle yapılan, iradî.

İSTEMSİZ (i. biyoloji) (uyd. k.). İstem dışında yapılan, gayr-ı iradî.

İSTENİLMEK bk. İstenmek.

İSTENMEK (f.). **1.** Talep olunmak. **2.** Arzu olunmak. **3.** Aranmak, araştırılmak. **4.** Çağırılmak, celb ve davet olunmak.

İSTENOĞRAFYA, İSTENOGRAFİ bk. Stenograf.

İSTENOTİP bk. Stenotip.

İSTEP (i. Rusça). Bozkır. bk. Step.

İSTER (e.). (Aslı istemek fiili; geniş zamanın 3. müfret şahsıdır). Gerek, Fars. hâh: İster o, ister başkası, ister kendi gelsin, ister birini göndersin. **İster istemez** = Arzu etse de etmese de, Fars. hâh nâhâh, Ar. tav'en ve kerhen. bk. İstemek.

İSTEREK (i. F. Y.). Mersin yağı ve zamkı, mey'a.

İSTERİ (i. Y. tıp). His bozuklukları, çeşitli ruhî şaşkınlıklar, çırpınma, kasılmalar ve bazan inmelerle kendisini gösteren bir sinir bozukluğu.

İSTERİK (i. Y.). İsteri halleri gösteren.

İSTETMEK (f.). **1.** Başkası vasıtasiyle istemek, talep ettirmek. **2.** Çağırtmak, celp ve davet ettirmek.

İSTEYİŞ (i.). İstemek işi ve tarzı, talep, arzu, Fars. hâhiş.

İSTITLÂ (i. A. «tulû» dan c. istıtlâât). Anlamaya, bilmeye, öğrenmeye çalışma.

İSTITLÂAT (i. A. c.) (m. istıtlâ). Bilmeye, öğrenmeye çalışmalar.

İSTÎAB (i. A. masdar). **1.** İçine alma, içine sığma: Bu tencere iki litre su istîâb eder. **2.** Tutma, kaplama, zaptetme: Bu ağaçlar bütün bahçeyi istîab edeceğe benziyor.

İSTİÂNE (i. A. «avn» dan masdar) (c. istiânât). Yardım isteme: Tanrı'nın lutfundan istiâne ederim.

İSTİÂRE (i. A. «avr» den masdar) (c. istiârât). **1.** Ödünç alma, başkasından alıp kullanma: Dilimiz Arapça'dan kelimeler istiâre etmiştir. **2.** (edebiyat) Bilhassa Dîvân şiirinde bir çeşit teşbîh (benzetme) ki, benzetilen söylenmez, yalnız benzeyen söylenir ve benzetilen yerine kullanılır. Saç yerine sünbül, ben yerine misk, güzel yerine mâh kullanılması gibi.

İSTİÂZE (i. A. masdar). Eûzü billâhi min eş-şeytân-irracîm veya neûzü billâh ve el-iyâz-i billâh diyerek Tanrı'nın yardım ve imdâdına sığınma.

İSTİB'ÂD (i. A. masdar). Uzak sayma, ihtimal vermeyiş, yakıştırmama: O adam için böyle bir hareket istib'âd sayılır.

İSTİBÂHE (i. A. masdar). **1.** Helâl ve mubah sayma. **2.** Bir kitlenin topluca öldürülmesine göz yumma.

İSTİBDÂD (i. A. «bedd» den masdar). Kendi başına ve hiçbi nizam ve kanuna tâbî olmaksızın hükmetme, dikta, diktatörlük.

İSTİBDÂD-KÂRÂNE (i. F.). İstibdadla yapılan, müstebide yakışır şekilde, istibdadla, müstebitçe.

İSTİBDÂL (i. A. «bedel» den masdar). Değiştirme, bir şeyi verip yerine diğer bir şey isteme. Osmanlı devrinde müddeti biten erlerin yerine yeni kur'a erleri getirip eskilerine izin verme. **İstibdâl neferâtı** = Bu şekilde izin alıp giden erler.

İSTİBKA (a uzun) (i. A. «beka» dan masdar). Beka ve devamını isteme: İstibkay-i teveccühleri.

İSTİBRÂ (i. A. masdar). **1.** İdrardan sonra tenâsül organının temizlenmesi. **2.** Nikâhla alınan dul kadının gebe olmadığına inanmak için bir âdet görünceye kadar yaklaşmama.

İSTİBŞÂR (i. A. masdar). Müjde alma, bir haber alıp sevinme. Bir haberi

müjde gibi kabûl etme: Avrupa'dan İstanbul'a gelişinizi istibşâr ettim.

İSTİCÂB (i. A. «aceb» den masdar). Şaşma, taaccüp etme, hayrette kalma, Ar. istiğrâb.

İSTİCÂBE (i. A. «cevâb» dan masdar). Duânın Tanrı katında kabûl olunması.

İSTÎCÂL (i. A. «acl» den masdar). Acele ettirme, bir şeyin çabuk olup bitmesini isteme, Ar. tâcîl: Köprünün açılmasını istîcâl ediyorlar.

İSTÎCÂR (i. A. «ecr» den masdar). Kira ile tutma, kiralama.

İSTİCÂRE (i. A. masdar). Himâye ve sığınak isteme, sığınma (ecr'den olan istîcâr ile karıştırılmamalıdır).

İSTİCÂZE (i. A. «cevaz» dan masdar). 1. İcâzet isteme, izin isteme. 2. Câize yâni bir şiir için ihsan ve mükâfat isteme.

İSTİCLÂB (i. A. «celb» den masdar). Çekmeye, celb ve yöneltme, sebep olma: Şefkat ve merhametini isticlâb etti.

İSTİCVÂB (i. A. «cevâb» dan masdar) (bu kelime yanlış olup doğrusu «isticâbe» dir). Sorup cevap isteme, söyletme, istintak.

İSTİDÂ (aslı: **İSTİD'A**) (i. A. «duâ» dan masdar). 1. Yalvararak isteme, dileme, ricâ ile talep: Cenâb-ı Hak'tan istid'ay-ı merhamet eyledi. 2. Hükûmetten resmen ve yazılı olarak bir hak veya istek veya bir muamelenin yapılmasını isteme: Filân işi mahkemeden istida etti. 3. Böyle bir iş veya istek rica etmek için bir resmî makama sunulan yazı ki, eskiden, pullu olması gerekirdi, istidânâme, arzuhal, dilekçe: Yazılı istidâ sunuldu.

İSTİDÂME (i. A. «devâm» dan masdar). Bir şey veya hâlin devamını isteme ve arzu etme: İstidâme-i sihhat ve âfiyetleri duâsiyle sözümü bitiriyorum.

İSTİDÂ-NÂME (i. F.). Bir istek ve rica için bir makama sunulan damgalı ve pullu kâğıt, arzuhal.

İSTİDÂNE (i. A. «deyn» den masdar). Ödünç alma, borç etme: İdâne sandığından istidâneye hakkı olanlar.

İSTİDÂRE (i. A. «devr» den masdar). 1. Dönme, dolaşma, devretme. 2. Yuvarlak, dairemsi veya daire gibi olma, bu şekli alma: İstidâre-i kamer (ay'ın dolunay hâline gelmesi).

İSTİDÂRÎ (i. A.) (mü. istidâriyye) (anatomi). Dönerek ve daire teşkil ederek olan: **Hareket-i istidâriyye** = Barsakların bu şekildeki hareketi.

İSTİDAT (**İSTİDÂD**) (i. A. masdar). 1. Bir şeyin kabûl edilmesine olan tabîî meyil, kabiliyet: Bazı kavimlerin askerliğe ve bâzılarının çiftçiliğe istidatları vardır. Bu adamın filân hastalığa çok istidâdı vardır. 2. Zekâ, anlayış, ilim ve terbiyeye kabiliyyet: Bu çocuğun çok istidâdı var.

İSTİDLÂL (i. A. «delâlet» ten masdar) (c. istidlâlât). Bir delile dayanarak bir şeyden bir netice çıkarma, delil ile anlama: Kullandığı dilden bu işin üstesinden gelemiyeceğini istidlâl ettim.

İSTİDLÂLEN (i. A.). İstidlâl yoluyla, delil sayılan bir işaretten anlayarak: Tavrından istidlâlen cahilliğini anladım.

İSTİDRÂC (i. A. «derece» den masdar). 1. Derece derece arttırma. 2. Cenâb-ı Hakk'ın dinsizlerin sapıtkanlığını arttırmak için dünyada birbiri üzerine nimetler ihsanı ve bu kabilden olan talih, baht ve kader: İstidrâcı uygun.

İSTİDRÂK (i. A. «derk» ten masdar). Yetişme, nâil olma, kavuşma (anlama ve istifham mânâsiyle kullanılması yanlıştır).

İSTİF (i.). Yığma, mal biriktirme.

İSTİFA (**İSTÎFÂ**) (i. A. «afv» dan masdar). 1. Af isteme: İstîfây-ı kusûr. 2. Bir makam ve görevden affolunmayı isteme, kendi isteğiyle işten ayrılma: İstifasını verdi, istifası kabûl olundu, olunmadı, istifasını geri aldı: İstifadan vazgeçti.

İSTİFÂ (i. A. «vefâ» dan masdar). Tamamiyle elde etme: İsteğini istifâ eti.

İSTİFADE (i. A. «fâide» den masdar) (c. istifâdât). 1. Faydalanma, kazanma, kâr etme: Bu çalışmadan bir istifadeniz var mıdır? 2. Mânen faydalanma, bir şey öğrenme, bilgisini genişletme: Bu adamın sohbetinden istifade olunur; istifade olunacak bir kitaptır. Bundan ne istifade olunur: Ne kazanılır, ne çıkar, ne hâsıl olur?

İSTİFADELİ (i.). 1. Kârlı, kazançlı: İstifadeli bir iştir. 2. Faydalı, bilgi veren: İstifadeli bir kitaptır.

İSTÎFÂF (i. A. «iffet» ten masdar). İffetli ve namuslu olma (iffet bu mânâyı ifade ettiğinden lüzumsuzdur).

İSTÎFÂ-NÂME (i. F.). Bir memurun görevinden alınmasını istemek maksadıyla verdiği resmî kâğıt: İstîfâ-nâmesini sundu.

İSTİFAZE (i. A. «feyz» den masdar). Feyz, bereket, verimlilik alma

İSTİFÇİ (i.). 1. Malları, eşyayı istif eden kimse. 2. mec. Karaborsacılık maksadıyle mal biriktiren adam.

İSTİFÇİLİK (i.). 1. İstifçi işi. 2. mec. İleride bulunmayacağı veya pahalanacağı

düşüncesiyle çok mal yığarak piyasada sıkıntıya yol açma suçu: İstifçilik bencilliğin en kötü belirtilerinden biridir.

İSTİFHÂM (i. A. «fehm» den masdar) (c. istifhâmât). Sorup anlama. Anlamak için sorulan sual. **Edât-ı istifhâm** = Soru edatı, Türkçe'deki «mi?» gibi.

İSTİFHÂMÎ (i. A.) (mü. istifhâmiyye). Soruya ait: Hitâb-ı istifhâmî, cümle-i istifhâmiyye.

İSTİFLEMEK (f.). Sıralamak, dizmek, istif etmek: Odunları istiflediler.

İSTİFRA bk. İstifrâğ.

İSTİFRÂĞ (i. A.). Kusma, Osm. kay, gasyan: İstifrâğ etmek.

İSTİFRÂŞ (i.) (Ar. «firâş = yatak» tan Osmanlılar'ın yaptığı yanlış bir kelime). Odalık olarak bir cariyeyi kullanma: Cariyesini istifrâş etmek.

İSTİFSÂR (i. A. masdar). Sorup anlama, bir şey hakkında tafsilât ve bilgi isteme: **İstifsâr-ı hâtır** = Hatır sorma.

İSTİFTÂ (i. A. «fetvâ» dan masdar). Müftüden fetvâ isteme.

İSTİFTÂH (i. A. «feth» ten masdar). **1.** Başlama, işe girişme, iptida. **2.** Esnafın uğur saydıkları ilk alış-veriş (galatı: siftah): Daha istiftâh (siftah) etmedim.

İSTİGASE (a uzun) (i. A. «gavs» den masdar). Yardım ve imdad isteme. e. **Edat-ı istigase** = Aman ve ah gibi imdat isteği gösteren edat.

İSTİĞFÂR (i. A. «gufrân» dan masdar). Cenâb-ı Hak'tan günahların af ve bağışlanmasını yakarma, Estağfirullah diyerek tövbe etme: Tövbe ve istiğfâr edelim.

İSTİĞLÂL (i. A. masdar). Kirası veya muhsulü borca karşı verilmek üzere bir mülkün rehine verilmesi.

İSTİĞRÂB (i. A. «garâbet» ten masdar). Şaşma, şaşırma, taaccüp etme, hayrette kalma. Kemâl-i istiğrâb ile işittim. «İstiğrâb», bir şeyin garip ve bambaşka olmasına ve «isticâb» ise pek güzel ve fevkalâde beğenilecek bir halde bulunmasına şaşmak hakkında kullanılır.

İSTİĞRAK (i. A. «gark» tan masdar). **1.** Dalma, bir şeyin içine gömülme, bir şeyle kaplanma. **2.** Dalgınlık, tasavvuf erbâbının vecde dalıp kendilerinden geçmeleri ve dünya işlerini unutmaları: Hâlet-i istiğrakta ne yaptığın bilmiyordu.

İSTİHÂLE (i. A. «havl» den masdar). **1.** Muhâl olma, imkânsız olma, imkânsızlık: Bu iş mertebe-i istihâleye varmıştır. **2.** (tıp ve tarih) Bir halden diğer bir hale geçme, değişme, Ar. inkılâb, tahavvül.

İSTİHÂRE (i. A. «hayr» dan masdar). Girişilecek bir teşebbüsün hayırlı çıkıp çıkmayacağını anlamak için bir çeşit fal olarak abdest alıp dua okuyarak rüyaya yatma: İstihâre etti; istihâreye yattı; istihâresi çıkmadı.

İSTİHÂSE (i. A. masdar) (jeoloji). Pek eski zamanlardan kalma organların şekillerini muhafaza ile beraber taş haline geçmesi, fosilleşme, taşlaşma (Türkler'in yaptığı Ar. kelimelerdendir).

İSTİHBAR (İSTİHBÂR) (i. A. «haber» den masdar) (c. istihbârât). Asıl mânâsı: Sorup araştırarak haber ve bilgi alma iken; dilimizde duyma, haber alma mânâsiyle kullanılıyor: Gelişinizi dün istihbâr ettim. **İstihbârât** = Duyulan şeyler, toplanan haberler.

İSTİHDÂ (i. A. «hüdâ» dan masdar). Hidâyet isteme, doğru yola yönelmeyi isteme ve arzu etme: İstihdâ için bir mürşide başvurdu.

İSTİHDAM (İSTİHDÂM) (i. A. «hizmet» ten masdar). Kullanma, hizmete kabûl, memuriyete tâyin.

İSTİHFAF (İSTİHFÂF) (i. A. «hiffet» ten masdar). Hafif ve ehemmiyetsiz gözüyle bakma, ehemmiyet vermeyiş, hor görme: Bu işi o kadar istihfâf etmeyin.

İSTİHKAK (a uzun) (i. A. «hakk» tan masdar). **1.** Haklı ve lâyık olma, değme, liyakat, hakketme: Emekli maaşına istihkakı vardır; terfie istihkak hakketmedi. **Erbâb-ı istihkak** = Müstahak olanlar; hak kazanmış olanlar. **Bil-irs-vel-istihkak** = Hem miras suretiyle, hem de hak ettiği halde. **2.** Hak edilen para, işlemiş maaş: Sizin istihkakınız ne kadardır?

İSTİHKÂM (i. A. masdar) (c. istihkâmât). **1.** Metin ve muhkem, sağlam ve açılması zor olma: İstihkâm bulmak. **2.** (askerlik) Düşmana karşı savunma için taş veya topraktan vesair maddelerden yapılan kale, duvar, set, hendek gibi müdafaa vasıtaları. **İstihkâmât-ı cesîme** = Büyük ve devamlı istihkâmlar. **İstihkâmât-ı hafîfe** = Ufak ve geçici istihkâmlar. **İstihkâm sınıfı** = İstihkâm, köprü, yol vs. inşasiyle meşgul olan askerî sınıf.

İSTİHKÂMÂT (i. A.) (c. istihkâm). İstihkâmlar, siperler.

İSTİHKÂMCILIK (i. askerlik). Köprü, yol gibi savaşla ilgili inşaat işleri ve bu işleri yapan askerî sınıf.

İSTİHKAN (a uzun) (i.). Türkler'in Arapça kaidesiyle yaptığı bir tıp terimi ki, doğrusu ihtikan'dır. bk. İhtikan.

İSTİHKAR (a uzun) (i. A. «hakaret»

ten masdar). Hor ve hakir görme: Nazar-ı istihkarla baktı (mânâsı «istihfâf» tan kuvvetlidir).

İSTİHLÂF (i. A. «halef» ten masdar). Birini halef bırakma, kendi yerine geçirme: Yavuz, oğlu Kanunî'yi istihlâf etmişti.

İSTİHLÂK (i. A. «helâk» ten masdar). **1.** İsraf suretiyle mahvetme: Bunca mirası az vakitte istihlâk etti. **2.** Kullanarak sarfetme, bitirme, tüketme: Kışın istihlâk olunan odun.

İSTİHLÂL (i. A. «helâl» den masdar). **1.** Helâl nazarıyla bakma, helâl sayma. **2.** Helâl etmesini isteme, helâllaşma.

İSTİHLÂL (i. A. «hilâl» den masdar). Yeni ayın görünmesi, hilâl seyretme. **Berâat-i istihlâl** = Bir kitap, nutuk veya makalenin ön sözü içinde, bahsolunacak maddeleri andırır fıkralar söyleyip yazmak.

İSTİHLÂS (i. A. «hulûs» tan masdar). Bir şeyi tamamen edinmeye, kendine mahsus etmeye çalışma: **İstihlâs-ı vaktetme** = Meşguliyet arasında vakit bulmak, başka işe zaman ayırma (kurtarma ve tahlis mânâsıyle kullanılması hatâdır).

İSTİHMÂM (i. A. masdar). Hamama girme, banyo etme. (tıp) **İstihmâm-ür-reml** = Kum banyosu.

İSTİHRÂC (i. A. «hurûc» dan masdar) (c. istihrâcat). **1.** Bir şeyin içinden diğer bir şeyi çıkarma: Arapça'dan mânâ istihrâc etmeye muktedirdir; gül yaprağından gül suyu denilen güzel kokulu su istihrâc olunur. **2.** Netice çıkarma, istidlâl etme: Bu sözden ne istihrâc ediyorsunuz? **3.** Bir dilde okuduğunu anlama, mânâ çıkarma: Fransızca'da istihrâcı vardır. **4.** Fal bakma, yıldızlardan mânâ çıkarma: İstihracâtla uğraşıyor.

İSTİHSÂL (i. A.). Hâsıl etme, ele geçirme, üretme. Doğrusu tahsîl'dir. Türkler, hem bu kelimeyi, hem de «istihsâlât» şeklinde cem'ini yapmışlardır: Türkiye'nin yıllık petrol istihsâli.

İSTİHSÂN (i. A. «hüsn» den masdar). Güzel bulma, güzel gözüyle bakma, beğenme: Bu işinizi herkes istihsân etti.

İSTİHYÂ (i. A. «hayâ» dan masdar). **1.** Utanma, hayâ etme: Bu işi yapmaya istihyâ etmedin mi? **2.** (tıp) Diriltme, yaşatma.

İSTİHZÂ (i. masdar). Eğlenme, alaya alma, zevklenme: Birini istihzâya almak.

İSTİHZÂR (i. A. «huzûr» dan masdar). **1.** Huzura getirme, çağırma, hazır bulundurma. **2.** Hatıra getirme, hatırlama (yanlış olarak hazır etme mânâsıyla da kullanılmıştır). c. **İstihzârât** = Hatırda kalan bilgi vesaire, Ar. müstahzerât.

İSTİKAMET (a uzun) (i. A. «kıyâm» dan masdar). **1.** Doğruluk, dürüstlük, eğrilik zıddı: Çizginin, yolun, hattın istikameti. **2.** Doğru, namuslu davranış, doğruluk, Ar. sıdk: İstikametten ayrılmamalı; istikamet insanı selâmete çıkarır. **3.** Bir şeyin bir tarafa doğru uzanması, yön, yönelme: Sıra dağların istikameti doğudan batıya doğrudur.

İSTİKBÂL (k kalın) (i. A. «kabl» den masdar). **1.** Gelecek zaman, mazi zıddı ve hâl olmayan zaman, Ar. âtî: İstikbalde ne olacağını ancak Allah bilir; istikbalden haber vermek iddiası. **2.** Karşılama, gelmekte olan kimseyi ağırlamak için önüne çıkma: Pek parlak bir istikbâle mazhar oldu; onu merasimle istikbal ettiler; istikbâline çıktılar. **3.** (astronomi) Güneş ve Ay'ın birbirine karşı bulunması: İstikbâl-i kamer. **4.** Fiilde gelecek zaman kipi ki, dilimizde «cek» ve «cak» edatiyle son bulur: Gelecek, yazacak gibi. **İstikbâl-i mâzî** = Geçmiş zamanın içinde bir gelecek gösteren kip: Gelmiş olacak gibi. **Hikâye-i istikbâl** = Nakil ve rivâyet olunan bir geçmiş zamana göre gelecek gösteren kip: Gelecekmiş gibi. **İstikbâl-i kıble** = Kıbleye yönelme, doğrulma.

İSTİKBÂLEN (i. A.). İleride gelecek zamanda, Ar. âtiyen: **Hâlen ve istikbâlen** = Şimdiki halde ve gelecek zamanda.

İSTİKBÂLÎ (i. A.) (mü. istikbâliyye). Gelecek zamana veya karşılamaya ait: Te'mînât-ı istikbâliyye, teşrîfât-ı istikbâliyye.

İSTİKBÂR (i. A. «kibr» den masdar). **1.** Büyük bulma, büyük görme, büyütme, çok ehemmiyet verme («istîzâm» daha çok kullanılmıştır). **2.** Kibir, azamet («tekebbür» daha çok kullanılmıştır).

İSTİKLÂL (k kalın) (i. A. «killet» ten masdar). **1.** Kendi başına olma, kimseye bağlı olmama, kendi bağlı olma, bağımsızlık («istiklâliyet» demek yanlıştır). **2.** Az görme, azımsama: Kendisine tâyin olunan maaşı istiklâl etti.

İSTİKLÂL-CÛ (i. A. F.). İstiklâl arayan, istiklâl peşinde koşan.

İSTİKLÂLÎ (i. A.) (mü. istiklâliyye). İstiklâle, bağımsızlığa, kendi başına olmaya ait.

İSTİKLÂLİYYET (i. A.). Müstakil olma, istiklâl halinde bulunma, başlı başına buyruk olma, bağımsızlık (Türkler'in yanlış yaptıkları bir Arapça kelimedir).

İSTİKMÂL (i. A. «kemâl» den masdar). **1.** Bitirme, tamamlama, eksiğini ta-

mamlama. İstikmâl-i esbâb-ı müdafaa. **2.** Bir işin noksansız ve mükemmel olması, olgun hâle getirilmesi: Yolların istikmâli lâzımdır.

İSTİKNÂH (i. «iktinâh» tan galattır). bk. İktinâh.

İSTİKRÂ (i.). Kira ile tutma ve kiralama mânâsıyla kullanılmış ise de, Arapça'da doğrusu ikrirâ'dır.

İSTİKRÂH (i. A. «kerh» ten masdar). Kerih görüp nefret etme, tiksinme, iğrenme: Kıyafetinden insan istikrah eder (asıl Arapça'da mânâsı bir şeyi kerhen yani zorla ve istemeyerek yapmaktan ibarettir).

İSTİKRÂR (k kalın) (i. A. «karâr» dan masdar). **1.** Yerleşme, karar bulma, bir yerde sabit olma, oturma: Uzun yıllar seyahatten sonra filân yerde istikrâr etti. **2.** Kararlaşma, tamamiyle ortaya çıkıp belli olma: Bunun nizamı henüz istikrâr etmedi (bu mânâ ile takarrür daha çok kullanılmıştır).

İSTİKRAZ (İSTİKRÂZ) (k kalın) (i. A. «karz» dan masdar) (c. istikrâzât). Faizle para alma, borç etme: İstikrazsız idare mümkün değildir (asıl Arapça'da bu mânâda «iktirâz» kullanılır, «istikraz» ise borç istemek demektir).

İSTİKSÂ (i. A. masdar). **1.** Bir şeyin gerçeğine varmaya çalışma, derin teftiş ve inceleme. (tıp). **2.** Bir iç hastalığını iyi teşhis edebilmek için âlet kullanma.

İSTİKSÂB (i. «iktisâb» dan galattır). Kazanma, edinme. bk. İktisâb.

İSTİKSÂR (i. A. «kesret» ten masdar). Çok görme, çoğumsama: Aldığı maaş istiksâr olunamaz.

İSTİKŞÂF (i. A. «keşf» ten masdar) (c. istikşâfât). **1.** Keşif ve tahkik etmeye çalışma, bir şeyin teferruatını ortaya çıkarma. **2.** (askerlik) Düşman ordusunu veya kuruluş durumunu anlamaya çalışma: Askerî istikşâfât, istikşâf-ı taarruzî, istikşâf-ı âdî, istikşâf haritası; istikşâf kolu.

İSTİKTÂB (k kalın) (i. A. «kutb» dan masdar) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelime). (coğrafya) **İstiktâb-ı zıyâ** = Güneş ışınlarının yedi renge bölündükten sonra bir noktada toplanması.

İSTİKTÂR (k kalın) (i. A. «katr» dan masdar) (fizik). Bir sıvıyı inbikten çekme («taktîr» den daha doğru ve daha ilmîdir).

İSTİLÂ (İSTÎLÂ) (i. A. «vely» den masdar). **1.** Ele geçirme, hâkimiyeti altına alma: Bir memleketi istilâ etmek. **2.** Yayılmak, kaplamak: Veba bütün o tarafları istilâ etti.

İSTÎLÂ (i. A. «ulûvv» den masdar). Yükselme, yükseklik bulma («îtilâ» daha çok kullanılmıştır).

İSTİLÂCI (i. A. T.) İstilâ eden.

İSTİLÂÎ (i. A.) (mü. istilâiyye). **1.** İstilâya ait: **Makasıd-ı istilâiyye** = İstilâ maksatları. **2.** (tıp) Bir memlekete girince her tarafa bulaşan ve bütün memleketi kaplayabilmek hususiyetini taşıyan: **Emrâz-ı istilâiyye** = Yayılıcı, salgın hastalıklar.

İSTİLÂM (i. A. masdar). El dokundurup öperek, (Hacer-i Esved'i) ziyâret etme.

İSTÎLÂM (i. A. «ilm» den masdar) (c. istîlâmât). Bilgi istemek için üstten asta yapılan resmî müracaat: Vilâyet durumu kazâdan istîlâm etti; istîlâma daha cevap gelmedi.

İSTİLZÂM (i. A. «lüzûm» dan masdar). Lüzum görme: Gece çok çalışmanız, sabah geç kalkmanızı istilzâm eder.

İSTİM (galatı: **İSLİM**) (i. İng. steam). Vapur makinesinin vesair makinelerin kazanında birikip makineyi harekete geçiren çok kızgın ve basınçlı buğu, buhar: Vapurun istimi gelmedi, istimi azdır.

İSTÎMÂ (i. A. «sem'» den masdar). **1.** Dinleme, kulak verme: Ders, vaaz, hadîs, dâvâ istîmâ etmek. **2.** Dinleyip kabûl etmek: Feryadımı, nasihatımı istîmâ etmedin. **3.** İşitme, Osm. mesmû olma: Bu beyti kendisinden istîmâ etmiştim: İstîmâ-ı havâdis (bu mânâ ile kullanmak pek doğru değildir). **4.** Doktorun bir hastalığı anlamak için kulak verip dinlemesi, Ar. istiksâ: Göğsümü istîmâ etti.

İSTİMAL (İSTÎMÂL) (i. A. «amel» den masdar) (c. istimâlât). Kullanma: Silâh istimal etmek; bu kelimeyi hangi mânâda istimal ederler? **Hüsn-i istîmâl** = Güzel kullanma, yerine sarfetme: Nüfuz ve iktidarını hüsn-i istîmal ediyor. **Sûistîmâl (sû-i istîmâl)** = Yersiz ve kötü kullanma, haddini aşarak yolsuz harekette bulunma: Vazifesini, hükûmet nüfuzunu, emniyeti suiistimal etti.

İSTİMÂLET (İSTİMÂLE) (i. A. «meyl» den masdar) (c. istimâlât). Meylettirme, cezbetme, gönül alma, vaatlerle avutma: İstimâletle yüze güldüğüne bakma.

İSTÎMÂN (i. A. «amân» dan masdar). Aman dileme, af dileyerek teslim olma: İstîmân eden haydutlar.

İSTİMÂRE (i. İ. estimare). Değer takdiri, gümrükte ticarî mallara baha biçmek vazifesi: **İstimâre memuru** = Eşyaya kıymet biçen memur, muhammin.

İSTİMÂRECİ (i.). Gümrükte ticarî

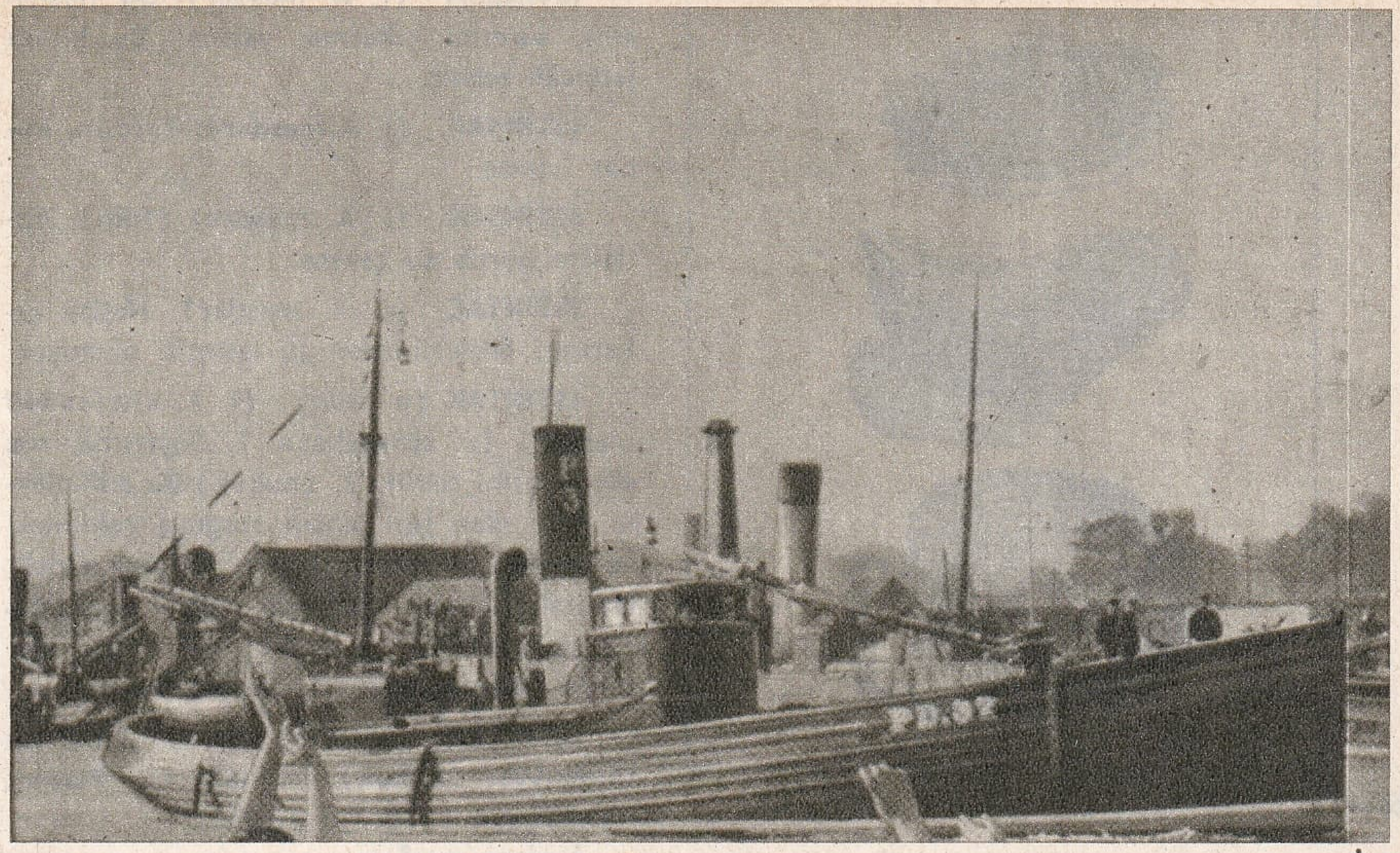

İstimbot

mallara baha biçen memur, Ar. muhammin, istimator.

İSTİMATOR (i. İ. estimatore). Gümrükte ticarî mallara baha biçen memur, Ar. muhammin; istimâreci.

İSTİMBOT (i. İng. steambot). Küçük vapur, çatana.

İSTİMDÂD (i. A. «meded» den masdar). **1.** Yardım isteme, birinin yardım ve merhametine sığınma: Tanrı'dan istimdâd etti. **2.** Düşmana karşı bir kumandandan veyahut müttefik bir devletten asker isteği: Karşısındaki kuvvetin çokluğunu görünce istimdâda mecbur oldu.

İSTİMHÂL (i. A. «mehl» den masdar). Mühlet isteme.

İSTİMLÂK (i.). Bir mülkün umumî menfaat için devlet tarafından vatandaştan veya bir hükmî şahsiyetten satın alınması (Türkler'in mülk kelimesinden yaptıkları bir kelimedir, asıl Arapça'sı temellük'dür).

İSTİMNÂ (i. A. «menî» den masdar). Tabiî olmayan bir vasıta ile meniyi dökmek işi. **İstimnâ bi'l-yed** = Elle istimnâ, Fr. masturbation.

İSTİMRÂR (i. A. «mürûr» dan masdar). Sürme, sürüp bir düziye gitme, devam (sağlam ve müstahkem olma mânâsıyla kullanılmamalıdır).

İSTİMRÂRÎ (i. A.) (mü. istimrâriyye) (e.). Bir düziye sürüp gitmek mânâsını ifade eder. **Siyga-i istimrâriyye** = Dilimizde «rek» ve «rak» edatlariyle son bulan fiil kipi: «Giderek» ve «yazarak» gibi.

İSTİMZÂC (i.). Mizâc kelimesinden Türkler'in türettikleri Arapça kelime ki, yanlıştır. Anlama, nabız yoklaması mânâsına kullanılır.

İSTİNÂBE (i. A. hukuk). Başka bir yerde bulunan bir şâhidin, oranın mahkemesince ifâdesinin alınması.

İSTİNÂD (i. A. «sünûd» dan masdar) (c. istinâdât). **1.** Dayanma: Değneğine istinâd edip durmuştu. **2.** Güvenme, itimad: Her hususta Tanrı'ya istinâd ederim. **3.** Bir şeye delil ve senet nazariyle bakıp bir dâvayı onun üzerine kurma: Gafletle söylenmiş bir söze istinâd ederek birtakım isteklere kalkıştı. (askerlik) **İstinâd hattı** = Askerin icabında çekilip dayanacağı hat.

İSTİNÂDEN (i. A.). **1.** Dayanarak, güvenerek, itimâtla: Filânın himâyesine istinâden buna cür'et ediyor; affınıza istinaden. **2.** Senet ve delil sayarak: Nâbî'nin bir beytine istinâden bu kelimenin yerinde kullanıldığını iddia ediyor.

İSTİNÂD-GÂH (i. F.) Dayanacak, güvenecek yer, arka Ar. zahîr: Benim istinad-gâhım ancak Cenâb-ı Hak'tır.

İSTİNÂDÎ (i. A.). Mânâda, dayanağa ait.

İSTÎNÂF (i. A. masdar). Yeniden başlama. (hukuk) (Son Osmanlı devrinde) ilk dereceli mahkemelerde verilen hükme râzı olmayıp dâvayı bir üst mahkemeye nakletme: İstînâf-ı dâvâ etti. **Mahkeme-i istînâf** = Sulh ve ceza mahkemelerinin üstünde ve temyizin altında olarak ikinci derecede olan mahkeme ki, dâvaları istinâfen yani ikin-

İstiridye

ci defa görür. Son Osmanlı devrinde vilâyet (eyalet) merkezlerinde bulunurdu.

İSTÎNÂFEN (i. A. hukuk). İstinâf suretiyle, ikinci derecede muhâkeme olunmak üzere dâvası istinâfen görüldü.

İSTÎNÂFÎ (i. A.) (mü. istînâfiyye) (hukuk). **1.** İstînâfa ait: Mahkeme-i istinâfiyye. **2.** (e.). Arapça gramerinde bir soruya cevap mânâsında bulunan: Cümle-i istînâfiyye.

İSTİNÂRE (i. A. «nûr» dan masdar). Nurlandırma, parlatma.

İSTÎNÂS (i. A. «üns» ten, masdar). Ünsiyet peydâ etme, alışma, ehlîleşme, yakınlaşma.

İSTİNAT bk. İstinad.

İSTİNBÂ (i. A.). Haber sorma, bilgi isteme.

İSTİNBÂT (i. A. masdar). Bir söz veya işten gizli bir mânâ çıkarma, tahminen anlama: Sözünden bunu istinbât ediyorum.

İSTİNCÂD (i. A.). Yardım isteme.

İSTİNGA (i. İ. denizcilik). Yelkenlerin yukarı kaldırılıp toplanması ve bu hareketin yapılması için verilen kumanda: **İstinga yelken** = Yelkeni topla!

İSTİNKÂF (i. A. masdar). Kabûl etmeme, red, imtinâ: Önce razı oldu, sonra istinkâf etti.

İSTİNKÂH (i. A., «nikâh» dan). Bir kadını nikâhla alma.

İSTİNSÂB (i. A. «neseb» den). Soyu bildirme, soy dâvâsı gütme.

İSTİNSÂF (i. A.). Hakkını tamâmen alma.

İSTİNSÂH (i. A. masdar). Bir nüshasını, suretini çıkarma, yazma: Bu kitabı istinsâh ediniz.

İSTİNSÂR (i. A masdar). Yardım, imdat isteme.

İSTİNŞAK (i. A. masdar) (fıkh). Abdestte burna su çekme.

İSTİNTÂC (i. A. masdar). Netice çıkarma: Sözlerinizden şu istintâc olunuyor.

İSTİNTAK (a uzun) (i. A. «nutk» tan masdar) (c. istintâkat). **1.** Söyletme, söz söylemesini teklif. **2.** (hukuk) Bir adlî olayla ilgili olan bir şahsın sorguya çekilmesi ve verdiği cevapların kaydı: İstintak etmek istintaka almak, çekmek; taht-ı istintaka almak. **İstintak memuru** = Müstantik; sorgu hâkimi; istintak dairesi, kalemi.

İSTİNTÂKÎ (ka ile) (i. A.) (mü. istintâkıyye) (hukuk). İstintâka ait: **Evrâk-ı istintâkıyye** = Sorgu evrâkı.

İSTİNTAK-NÂME (i. F. hukuk). Sanığın, sorulan suallerle verdiği cevapları içine alan zabıt: İstintak-nâmeyi mühürledi.

İSTİRAHAT (İSTİRÂHAT) (i. A. «râhat» dan masdar). Rahatlanma, dinlenme: Biraz istirahat etmeli; istirahate muhtaçtır.

İSTİRÂK (ka ile) (i. A. «sirkat» ten masdar). Çalma, Ar. sirkat.

İSTİRCÂ (i.) (Rica ve istirham mânâsiyle kullanılmışsa da, aslında Arapça'da yoktur ve Türkler'in «recâ» masdarından türettikleri bir kelimedir).

İSTİRDAT (İSTİRDÂD) (i. A. «red» den masdar). Geri isteme, verilmiş veya gönderilmiş bir şeyin geri çevrilmesini isteme: Verilen hediye istirdat olunmaz.

İSTİRFÂH (i. A. masdar). Refahla, rahat ve bollukla yaşama.

İSTİRHÂ (i. A. masdar). Gevşeme, gevşeklik ve sülpüklük peydâ etme. Tıp terimi olarak çeşitli hastalıkları gösterir: İstirhâ-i kalb, istirhâ-i rie.

İSTİRHÂM (i. A. «rahm» den masdar) (c. istirhâmât). Merhamet isteme, yalvarma, yakarma, rica ve niyâz etme: Müsaadenizi istirhâm eylerim.

İSTİRHÂMÂT (i. A. c.) (m. istirhâm). İstirhamlar, yakarışlar.

İSTİRHÂM-NÂME (i. F.). Bir rica ve niyaz için yazılan mektup veya sunulan dilekçe.

İSTİRHÂS (i. A.). Bir şeyi ucuz sayma, az değerli görme.

İSTİRİDYE (i. R.). Yumuşakçaların yassısolungaçlılar sınıfından bir deniz hayvanı. İstiridye, çiğ olarak veya azıcık ateşe

gösterilerek limonla yenir. **İstiridye çatalı** = Bunu açmaya mahsus kuvvetli çatal.

İSTİRİNGA (i.) (Arnavutça: ştronga). Çitten yapma mandra kapısı.

İSTİRKAB (a uzun) (i.). Çekememe ve birine karşı rekabette bulunma mânâsiyle kullanılmış ise de «rekabet» masdarından Türkler'in yaptıkları yanlış bir kelimedir. Arapça'da yoktur.

İRTİRKAK (a uzun) (i. A. masdar). Birini esir tutma ve köle etme: Canlı ele geçen düşmanları istirkak ederlerdi.

İSTİRZAK (a uzun) (i. A. «rızk» tan masdar). Rızk ve nafaka edinmeye çalışma.

İSTÎSÂB (i. A.). İğrenme.

İSTİS'ÂD (i. A. «sa'd» dan masdar). Uğurlu sayma, mesut nazarıyla bakma: Gelişinizi istis'âd ettim.

İSTÎSÂL (i. A. «asl» dan masdar). Kökünden koparıp çıkarma, varlığını ortadan kaldırma: Bu memleketten eşkıyayı istîsâle muvaffak oldu.

İSTİSGAR (a uzun) (i. A. «sıgar» dan masdar). Küçük sayıp ehemmiyet vermeme, küçümseme, küçük görme, Ar. tahkir, istihfaf: Kendinden küçükleri istisgar etmemeli.

İSTİSHÂB (i. A. «sohbet» ten masdar). Yanına alma, beraber götürme: Kitabını istishâb ederek gitti. **Bil-istishâb** = Beraber alarak, ...le birlikte.

İSTİSHÂL (i. A. «sehl» den). Kolay sayma, kolay görme.

İSTİSKA (a uzun) (i. A. masdar). **1.** Su isteme. **2.** Yağmur duasına çıkma, Ar. istimtâr. **3.** (tıp) Bedenin çeşitli yerlerinde su toplanması hali: İstikaa-ı batn, istiskaa-ı sadr, istiskaa-i kilye, istiskaa-i mafsal (karın, göğüs, böbrek, mafsal istikaları) vesaire (Fr. hidropisie).

İSTİSKAL (a uzun) (i. A. «sıklet» ten masdar). Hoşlanmama, varlığından hoşlanmama, soğuk muamele ile haşlanılmadığını anlatma: İnsan istiskal olunduğu yere bir daha gitmemelidir.

İSTİSLÂM (i. A.). **1.** Uyma. **2.** Yolun ortasından gitme. **3.** İslâm dinini kabûl etme.

İSTİSNÂ (i. A. masdar). Ayırma, kaideden dışarı bırakma: Kanun kimseyi istisnâ etmez; istisnâ yoluyla umumî kaideden ayrılarak. **Bilâ-istisnâ** = İstisnâsız, umumiyet üzere.

İSTİSNÂÎ (i. A.) (mü. istisnâiyye). İstisnâya ait, istisnâ gösteren: İstisnâî kaide.

İSTİSVÂB (i. A. «savâb» dan masdar) (doğrusu istirâbe'dir). Doğru bulma, doğruluğuna hükmetme, tasvib: Reyimi istisvâb ettiler. **İstisvâb-gerde** = Tasvib edilmiş.

İSTİŞ'ÂR (i.). Türkçe'de istîlâm mânâsiyle kullanılmış ise de Arapça'da «kıllanmak» tan başka mânâsı olmadığından galattır.

İSTİŞÂRE (i. A. «şûrâ»dan masdar) (c. istişârât). Danışma, birinin fikir ve görüşünü alma. **İstişâre Odası** = Tanzimat devri Osmanlı teşkilâtında, hâriciye nezâretinde, devletlerarası hukuk mütehassıslarından kurulu komisyon.

İSTİŞFÂ (i. A. «şifâ» dan masdar). Şifa isteme, hastalığa ilâç ve çare arama: Filân maden suyundan çevredeki halk istişfâ ediyor.

İSTİŞFÂ (i. A. şefâat» ten masdar). Şefaat isteme, birinin aracılığını isteme.

İSTİŞHÂD (i. A. «şehâdet» ten masdar). **1.** Şahit gösterme, şehâdetine başvurma: İstişhâd için beni de çağırdılar. **2.** Delil sayma, dava isbatı için delil gösterme. Büyük âlimlerin sözleriyle istişhâd olunur: **3.** Şehit olma, şehit düşme: Hazret-i Hüseyn'in Kerbelâ'da istişhâdı (bu üçüncü mânâda şehâdet kelimesi daha iyidir).

İSTİŞHÂDÂT (i. A. c.) (m. istişhâd). Şâhit göstermeler.

İSTİŞHÂDEN (i. A.). İstişhâd sûretiyle, şâhit getirerek, şâhit göstererek.

İSTİŞMÂM (i. A. «şemm» den masdar). **1.** Koklama, koku alma, kokusundan duyma. **2.** mec. Dolayısıyla anlama, uzaktan ve dolayısıyla haber alma.

İSTİTÂF (i. A. masdar). Sevgi ve acıma talep etme: Filân hakkında yardımınızı istîtâf ederim.

İSTİTÂR (i. A. «setr» den masdar). Örtünme, saklanma.

İSTİTÂAT (i. A.). Güc yetme, kudret, iktidar. **Alâ kadr-ül-istitâa** = Güc yettiği, elden geldiği kadar.

İSTİTBÂB (i. A. «tıbb» dan masdar). Doktora başvurma, kendisini hekime gösterme, tedavi ettirme.

İSTİTLÂ (i. A. «tulû» dan masdar) (c. istitlâat). Öğrenmeye ve haberdar olmaya çalışma, inceleme, araştırma: İstilââtını yazdı.

İSTİTMÂM (i. A. «tamâm» dan masdar). Bir şeyin bitirilmesini isteme: Binanın eksikliklerini istitmâm için (istikmâl daha çok kullanılmıştır).

İSTİTRÂD (i. A.) (c. istitrâdât). Aslı

bahis konusu olmayıp bir münasebetle, söz arasında söylenen fikir, hatıra: İstitrâd yoluyla söylenmiştir.

İSTİTRÂDÎ (i. A.) (mü. istitrâdiyye). İstitrâda ait veya istitrâd yoluyla söylenilen: Fıkra-i istitrâdiyye. bk. İstitrâd.

İSTİVÂ (i. A. «seviy» den masdar). **1.** Eşit olma, iki şeyin bir olması: İstivâ-ı hatteyn (iki çizginin eşitliği) (bu mânâ ile tesâvî daha çok kullanılmıştır). **2.** Düz olma, düzlük. **3.** Ortada ve tam bir derecede bulunma, itidal. (coğrafya) **Hatt-ı istivâ** = Ekvator. bk. Ekvator.

İSTİZÂA (i. A. «zıyâ» dan). Işıklandırma, aydınlanma.

İSTİZÂDE (i. A.). Ziyâde olmasını isteme veya ziyade olması istenilme.

İSTÎZÂH (i. A. «vuzûh» tan masdar) (c. İstîzâhât). Bir işin açık ifade edilmesini, bir mesele hakkında izahat isteme. (yeni terim) Gensoru. bk. Gensoru.

İSTÎZÂHEN (i. A.). İzâhât yolu ile.

İSTÎZÂM (i. A. «azamet» ten masdar). Büyütme, büyük görme, küçük bir şeye ehemmiyet verip büyük gösterme: Bu adam hastalığını daima istîzâm eder (Arapça'da saygı ve kendini büyük görme mânâlarına da gelir).

İSTÎZÂN (i. A. «izn» den masdar). İzin isteme, müsaade, mezuniyet isteme, danışma: **Bil-istîzân, ledel-istîzân, indel-istîzân** = İzin istenildikte. **Bilâ-istîzân** = Ruhsat ve izin istemeksizin, danışmaksızın.

İSTİZHÂR (i. A. «zahr» dan). **1.** Dayanma, güvenme, arka verme. **2.** Yardım isteme.

İSTİZLÂ (i. A. «zıll» dan masdar). Gölgelenme, gölge altına girme.

İSTOACILIK (STOACILIK) (i. Y. felsefe). Zenon'un arzuları yenme ve acılara dayanma hali aşılayan felsefesi, Ar. revâkıyye.

İSTOP, STOP (e. İng.). Dur! **İstop etmek** = Durmak.

İSTOR, STOR (i. Fr.). İner kalkar yaylı perde.

İSTRALYA (i. İ. denizcilik). Yelken serenlerinin uçlarına bağlı olup bunları gerip kasmaya ve bir yandan bir yana çevirmeye yarayan urganlar.

İSTRONGİLOS (i. Y.). **1.** İzmaritten büyük, sivri burunlu ve yuvarlakça bir cins balık. **2.** Süryânî yazısının bir çeşidi ki, Nastûrîler'ce kullanılırdı.

İSTRUMAÇA (i. İ. denizcilik). Biribirine takılmış kat kat halat veya zincir.

İSTUÇ (i. İ.). Cerrah ve mühendis âletleri takımı ve bunların içinde bulunduğu kutu.

İSVEÇ (hi.). İskandinavya yarımadasında bir ülke.

İSVEÇLİ (hi.). İsveç vatandaşı.

İSVİÇRE (hi.). Orta Avrupa'da bir ülke.

İSVİÇRELİ (hi.). İsviçre vatandaşı.

İSVİDÂD (i. A. «sevâd» den masdar). Kararma, siyahlanma. (tıp) **İsvidâd-ül-cild, isvidâd-ül-ree, isvidâd-üş-şear, isvidâd-ı kâzik-i reeteyn** = Çeşitli hastalık isimleri.

İSYAN (aslı: **ISYÂN**) (i. A.). **1.** Âsî olma, baş kaldırma, itaatsizlik. **2.** Tanrı emirlerini yapmama, günah, Ar. ism: Cenâb-ı Hak'tan isyanımın afvını dilerim.

İŞ (i.). **1.** İnsanın çalışarak yaptığı şey, Ar. amel, Fars. kâr: İş yapmak, iş işlemek. **2.** Çalışma, uğraşma, meşguliyet: İşim vardır; yazı yazmayı iş edinmişimdir. **3.** Emir, madde, görev: Bu, müşkül bir iştir, bunda bir iş vardır. **4.** Vazife, görev, bir adamın yapacağı: O, benim işimdir; o, senin işin değildir. **5.** Ehemmiyetli madde, mesele: Bunu da iş yaptınız. **6.** Hizmet, memuriyet: Bir iş arıyor; kendisi bir işte midir? **7.** Hâcet: İşimi görmedi; işini bilir. **İş adamı, eri** = Elinden iş gelir; iş görmeye muktedir, usta işçi. **İş ola** = Eskiden iş ve san'at sahiplerine selâm yerine söylenen dua. Mecâzen: Münasebetsiz bir harekette bulunana da tekdir için söylenir: «İş ola» = sanki iş görmüş demek. **İşi olmak** = İşi görülmek, maksadı hâsıl olmak. **İş içinde iş var** = Gizli maksat ve hile bulunmak. **İş işten geçmek** = Artık olup bitmek, tâmir ve ıslaha vakit kalmamak. **İşbaşı** = **1.** İş sahibi. **2.** Bir iş görmeye memur adamların başı, işçibaşı, usta. **İşbaşı etmek** = Çalışmaya koyulmak. **İşin başı** = Gerçek, kaynak, asıl. **İş başında** = İşle meşgul: Kazanmak isteyen sabah erken işinin başında bulunmalıdır. **İşe bakmak** = İşle meşgul olmak, iş görmek. **İş bitirmek** = İşi sona erdirmek, hal ve fasletmek. **İş bilir** = Elinden iş gelir. **İş bilmez** = Elinden iş gelmez, gafil. **İş çıkarmak** = **1.** Ehemmiyetsiz şeye ehemmiyet verip mesele çıkarmak, asılsız yere uğraşmak ve uğraştırmak. **2.** Çalışıp çok ve iyi netice almak. **İş kisveti** = İşle uğraşıldığı vakit giyilen esvap, iş elbisesi veya üst gömleği. **İç güc** = Meşguliyet. **İş güc etmek** = İş edinmek. **İş görmek** = Müsbet iş yapmak. **İş günü** = Tatil dışında çalışılan gün. **İş göstermek** = Yapacak iş vermek. **İşli güclü** = Meşgul, dağdağalı. **İş yapmak** = İş görmek ve me-

câzen iş bozmak: Amma iş yaptınız. **İşe yaramak** = Değeri olmak. **Elişi** = Nakış gibi kadınlara mahsus bazı san'atlar. **Usta işi** = Maharetle yapılmış, sanatlı, süslü şey. **İğne işi** = Kasnak.

İŞÂ (i. A.). **1.** Akşam vakti, karanlık bastıktan sonraki vakit. **2.** Akşam ve yatsı namazı. **3.** Akşam yemeği, son yemek.

İŞÂA (i. A. «şuyû» dan masdar) (c. işâât). Şuyû ettirme (bir haberi) yayma, neşir: Asılsız haber işâa edenler.

İŞ'ÂB (i. A.). Ölme.

İŞÂBE (i. A.). 1. Genç yaşta saç ve sakal ağarması. **2.** Saç ve sakal ağartma.

İŞ'ÂL (i. A. «şu'l» den masdar). Şûlelendirme, yakma, tutuşturma, parlatma: Ateşi iş'âl etti. mec. Şiddetlendirme, meseleyi iş'âl etmeyiniz!

İŞ'ÂR (i. A. masdar) (c. iş'ârât). Yazılı olarak bildirme, haber verme: Durumu iş'âr ediniz; iş'âr-ı ahîre değin; iş'ârât-ı vâkıası nazar-ı îtibâra alınmadı (daha çok yazı dilinde kullanılmıştır).

İŞÂRÂT (i. A. c.) (m. işâret). İşâretler(alâmetler.

İŞARET, İŞÂRET (i. A.) (c. işârât). **1.** Parmakla, göz, kaş vesaire ile gösterme, îmâ: Bana işaret etti; bir işaretle anlattı. **2.** Alâmet-i fârika: Kuleden yangın için işaret çekilir; gemi işaret kaldırdı; işaret çekmek; işaret koymak. **3.** Hatırlatmak ve doğrudan olmayarak verilen emir: İş kendisine müdür tarafından işaret edildi. **İşâret-i aliyye** = Eskiden şeyhulislâm emri. **İsm-i işâret** = Gramerde «o, bu, şu» gibi göstermeye mahsus zamir, işaret zamiri. (matematik) **İşârât-ı cebriyye** = Cebir senbolleri.

İŞARETLEŞME (f. A. T.). Karşılıklı işaret vermek.

İŞBÂ (i. A.). **1.** Doyurma: **İşbâ-ı muhtâcîn** = Muhtaçları doyurma. **2.** (kimya) Suyun bazı tuzları eritebildiği miktar ki, ondan fazlası konursa erimeyip dipte durur: İşbâ hâlinde, işbâ derecesinde. **3.** (e.) Arap şiirinde vezin ve kafiye için bir kelimeye elif gibi bir harf ilâvesi.

İŞBU (i.). (Aslı: «uşbu». «Uş» işaret edatıdır). İşte bu, bu, şu. Hâl ve hazır mânâsiyle de kullanılır: İşbu ayın onuncu günü (yazı diline mahsustur).

İŞÇİ (i.). **1.** İş işleyen, işle meşgul adam, rençber, amele. **2.** Dikiş ve nakış gibi el işiyle meşgul kadın veya kız: İşçi kız. **Fikir işçisi** (y. k.) = Gazeteci, basın mensubu.

İŞÇİLİK (i.). **1.** İş işleyen adamın hâli, rençberlik, amelelik. **2.** Dikişçilik, nakışçılık.

İŞE (i. F.). **1.** Câsus. **2.** Orman.

İŞEMEK (f.). **1.** Su dökmek, çiş etmek, Osm. tebevvül etmek. **2.** İdrarla veya idrar yerine çıkarmak: Kan işedi.

İŞENMEK (f.). Çiş edilmek, su dökülmek: Her yere işenmez.

İŞETMEK (f.). **1.** Çiş ettirmek: Atı işetmek. **2.** mec. Çok korkutmak.

İŞGAL (a uzun) (i. A. «şugl» dan masdar) (c. işgalât). **1.** İş verme, işte bulundurma, uğraştırma, meşgul etme: Bu kitabın yazılması kendisini çok işgal ediyor. **2.** İşten alıkoyma, diğer bir şeyle meşgul ederek asıl işine mâni olma: Sizin işiniz vardır, işgal etmeyelim. Fransızca occupation militaire tâbirinin Osmanlıca'da işgal-i askerî diye tercümesi âdet olmuş ise de o mânâya gelemiyeceğinden yerine istilâ daha doğrudur.

İŞGÜZAR (i. T. F.). Becerikli ve daha çok, kendini göstermek için gerekmezken işe karışan.

İŞGÜZARLIK (i.). İşgüzarca hareket.

İŞHÂD (i. A. «şuhûd» dan masdar). Şahit getirme, şahit gösterme, şehâdet ettirme: Kendisini işhâd için mahkemeye getirmişti.

İŞİTİCİ (i.). İşiten, Ar. sâmî, müstemî.

İŞİTİLMEK (f.). 1. Duyulmak, Osm. mesmû olmak: Bir ses işitildi; buradan top sesi işitilir. **2.** Haber alınmak, Osm. istihbâr olunmak, mesmû olmak: Bir sergi açılmasına karar verildiği işitilmiştir. **3.** Dinlenmek, Osm. mesmû ve makbûl olmak: Benim sözüm işitilmedi.

İŞİTİM (i. biyoloji) (uyd. k.). İşitme duyusu, işitme kabiliyeti, Ar. sâmia.

İŞİTME (i.). İşitmek işi, Ar. sem', istimâ.

İŞİTMEK (f.). **1.** Duymak, kulakla hissetmek, Ar. sem', Osm. istimâ eylemek: Sesinizi işittim. Gece atılan topu işittim. **2.** Haber almak, Osm. istihbâr etmek: Geldiğinizi dün işittim; bir şey işittim acaba doğru mu? **3.** Dinlemek, kulak asmak: Boşuna ağzınızı yoruyorsunuz, o adam işitmez; nasihat işitmez. **İşitmezden, işitmezlikten gelmek** = İşitmez gibi olmak, sağırlığa vurmak. **Lâkırdı, söz işitmek** = Azarlanmak.

İŞİTMEZLENMEK (f.). İşitmez gibi olmak, işitmezliğe gelmek, sağırlığa vurmak.

İŞİTMEZLİK (i.). İşitmeme, işitmeyiş: **İşitmezliğe gelmek** = İşitmez gibi olmak,

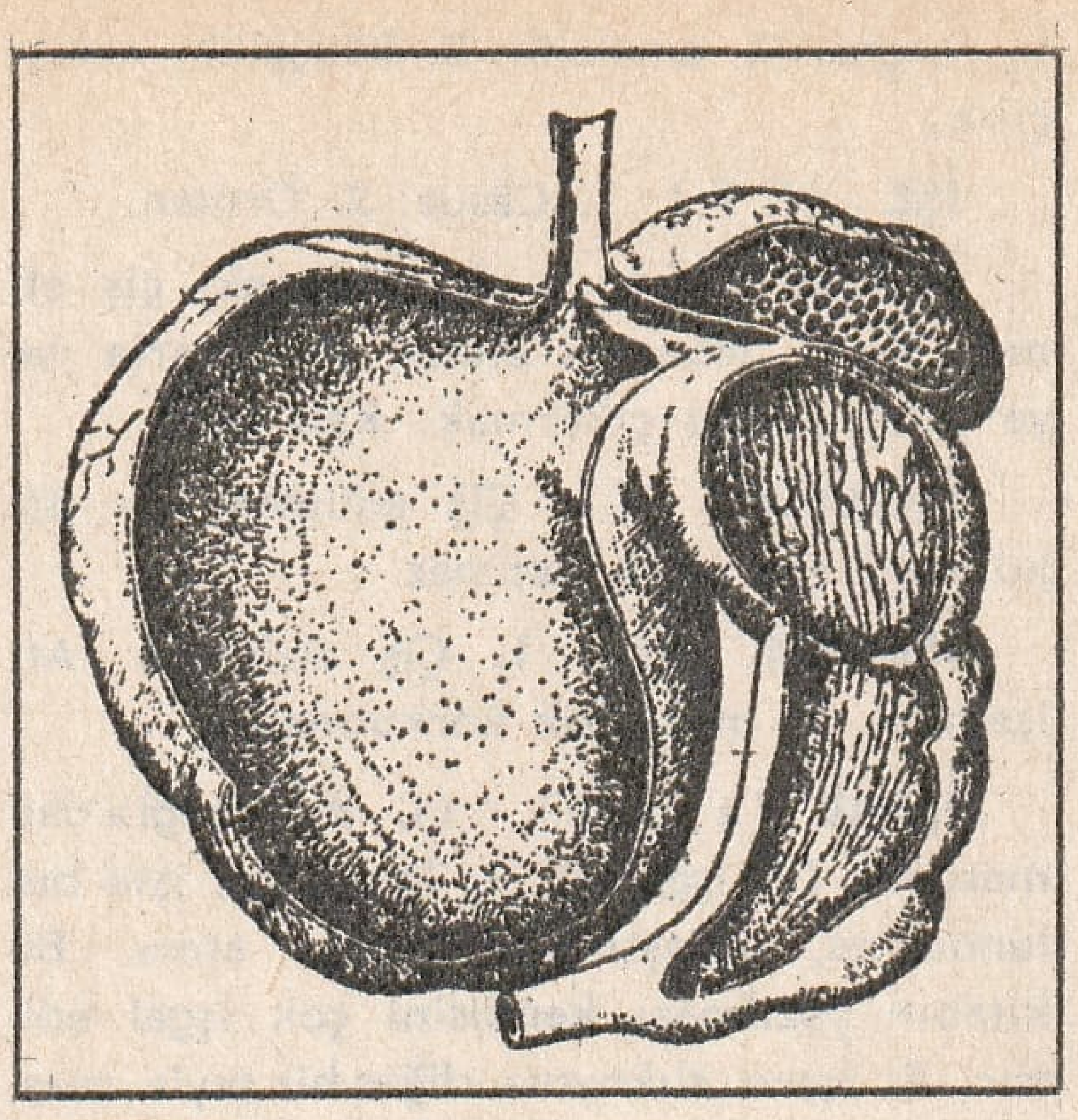

İşkembe

sağırlığa vurmak (yanlış olarak «işitmemezliğe gelmek» denir).

İŞİTTİRMEK (f.). Duyurmak, Osm. ismâ etmek: Bu rüzgârda sesini nasıl işittireceksin?

İŞKÂ (i. A.). **1.** Şikâyet ettirme. **2.** Öç alma.

İŞKÂL (i. A. «şekl» den). **1.** Müşkül, güçlük. **2.** Müşkül hâle getirme, güçleştirme.

İŞKEMBE (i. F. «şikembe» den). **1.** Ot yiyen hayvanların ikinci midesi. **2.** mec. Karın, boğaz, yemek derdi. Sade işkembesini düşünüyor. **İşkembe çorbası** = Temizlenmiş işkembeden yapılan çorba. **İşkembeyi doldurmak** = Hayvan gibi çok yemek. **İskembeden atmak** = Bir işten bilgisi olmaksızın kendiliğinden uydurup söylemek. **3.** İşkembe şekil ve biçiminde: İşkembe fener; işkembe suratlı.

Ortaçağ Avrupasında işkence

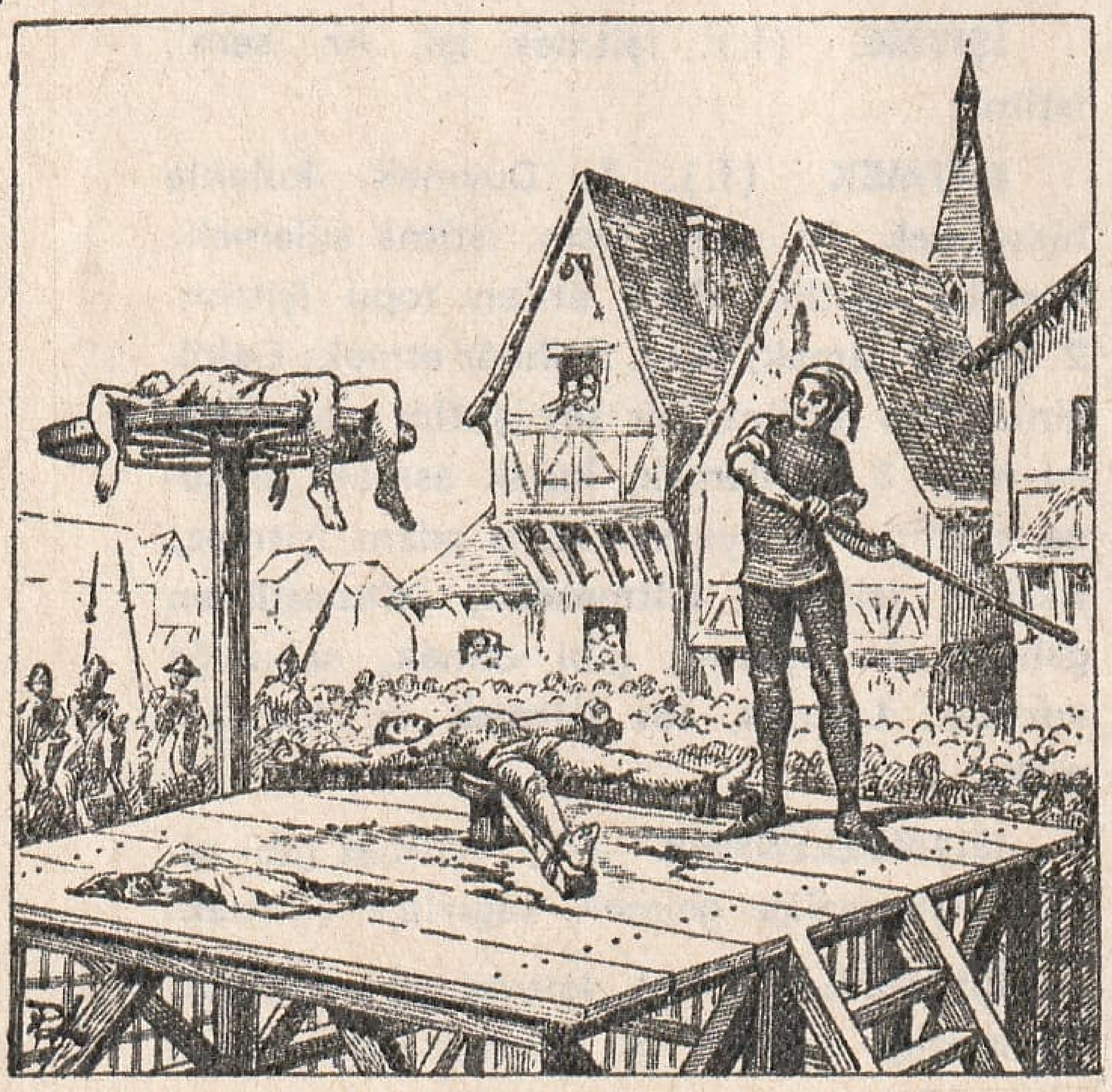

İŞKEMBECİ (i.). **1.** İşkembe çorbası yapan ve satan adam: İşkembeci dükkânı.

İŞKENBE bk. İşkembe.

İŞKENCE (i. F.). **1.** Maddî ve bedenî ceza. Vücuda yapılan eziyet: İşkence etmek, işkence âleti; işkencede olmak; işkence bugün kanunen yasaktır. **2.** Marangoz kıskacı. **3.** mec. Azap: Bu iş bana işkence oldu.

İŞKESTE, ŞİKESTE (i. F.). Kırık, kırılmış.

İŞKİL (i. A., Ar. «şekl» yahut «eşkâl» den galat). **1.** Şüphe, zan, «Ar. vâhime, vesvese, Fars. gümân: Onun hakkında işkilim vardır. **2.** Müşkül, halli zor mesele, güçlük: Bunda bir işkil görüyorum.

İŞKİL, İŞKÎL (i. F.). **1.** Şüphe, hîle. **2.** Arapların uğursuz saydığı önden sağ, arkadan sol ayağı beyaz olan at.

İŞKİLLENMEK (f.). Şüphe ve vehme düşmek, şüphelenmek, vesvese etmek: Onun hakkında işkillendim.

İŞKİLLİ (i.). Her şeyden alınan, şüphelenen, vehimli: İlkilli bir adamdır.

İŞKİNE (i.). Vücudu yassı, pullu bir balık (corvina nigra).

İŞLEK (i.). **1.** Çok işleyen, daima işleyen, Ar. me'mer: İşlek yol, sokak. **2.** Tecrübeli, idmanlı, alışık, kolay: İşlek yazı, işlek kalem. **3.** İyi işler, tıkanmış veya bozuk olmayan: İşlek çubuk, saat.

İŞLEM (i.) (uyd. k.). **1.** Bir işi neticelendirmek için gereken safhalardan geçirme, muamele. **2.** (matematik) **Dört işlem** = Matematiğin toplama, çıkarma, çarpma ve bölmeden ibaret olan dört temel işlemi, Osm. âmâl-i erbaa.

İŞLEME (i.). **1.** İşlemek işi. İşlemek. **2.** Nakış veya oyma işi, oyma. **3.** Bir şey üzerinde biraz daha çalışmak: Bu yazıyı daha işlemeniz lâzım.

İŞLEMEK (f.). **1.** İş görmek, işle uğraşmak, meşgul olmak: Günde sekiz saat işler. **2.** Girmek, nüfuz etmek: Su, toprağın içine işlemiş. **3.** Tesir etmek: İçime işledi; soğuk iliğime kadar işledi. **4.** (makine vesair) çalışır olmak, bozuk ve battal olmamak: Saat, barometre, makine, değirmen işliyor. **5.** Çok gidilip gelinmek, battal olmamak: Bu yol çok işliyor; yeni açılan dükkân, gazino iyi işliyor. **6.** Cerahat bağlamak, cerahatlanmak: Yara, çıban çok işliyor. **7.** Yapmak, imâl etmek: Ne işliyorsun? **2.** Oymak, oyarak süslemek: Bu tavanı güzel işlemişler. **9.** İğne ile nakşetmek: Atlas üzerine ipekle güzel güzel çiçekler işliyor.

İŞLEMELİ (i.). Sırma veya ipekle nakış yapılmış, süslenmiş.

İŞLENİŞ (i.). **1.** İşlenmek işi ve tarzı. bk. İşlenmek.

İŞLENMEK (f.). **1.** İmal olunmak, yapılmak: Bu sıcakta iş işlenmez. **2.** Oyulmak, kazılmak: Toprak yumuşaktır kolay işlenir; meşe ağacı zor işlenir; lâcivert atlas üzerine sırma işlenirse güzel gösterir. **3.** Çalışılmak, iş görülmek: Günde sekiz saat işlenir.

İŞLETİCİ (i.). İşleten, çalıştıran: Demiryolu hattının işletici şirketi.

İŞLETME (i.). **1.** İşletmek işi. bk. İşletmek. **2.** (iktisat) İktisadî müessese.

İŞLETMECİLİK (i). İktisadî menfaatlerin, bilhassa kamu hizmetlerinin, sevk ve idaresi.

İŞLETMEK (f.). **1.** İş gördürmek, işle meşgul etmek, çalıştırmak: Bahçesinde daima üç dört bahçıvan işletir. **2.** Geçirmek, nüfuz ettirmek: Bu rüzgâr soğuğu adamın iliğine kadar işletir. **3.** Cerahatini akıtmak, cerahatli bir halde tutmak: Yakıyı birkaç gün işlettim. **4.** Argoda birini konuşturup onunla alay etmek.

İŞLEYİŞ (i.). İşlemek işi ve tarzı. bk. İşlemek.

İŞLİK (i.) (y. k.). İş yeri, atelye.

İŞMÂM (i. A. «şemm» den masdar). **1.** Koklatma. **2.** Hafif surette ve dolayısıyle duyurma. **3.** Sesli harfi ancak duyulacak ve tam hece teşkil etmiyecek şekilde söyleme.

İŞMAR (i.). Göz kırpma, hareketle anlatma.

İŞNÛŞE (i. F.). Aksırık.

İŞPÎHTE (i.). **1.** Saçılmış, yayılmış. **2.** Su sızıntısı.

İŞPORTA (i. Arnavutça'dan). **1.** Yayvan yemiş sepeti. **2.** Seyyar satıcı tezgâhı.

İŞPORTACI (i.). Malını işportada satan kimse.

İŞRÂB (i. A. «şurb» dan masdar). **1.** İçirme: Kendisine çok süt işrâb etmişler. **2.** Dolayısıyle anlatma, dolayısiyle maksadını gösterme, îmâ: Bu işe muvafakat etmiyeceğini işrâb etti.

İŞRÂF (i. A.). **1.** Yüksek yere çıkma; yüksek yerden bakıp anlama. **2.** (hasta) Ölmeye yüz tutma.

İŞRAK (a uzun) (i. A. «şark» tan masdar). **1.** Parlatma, aydınlatma. **2.** (güneş) Doğma, Ar. tulû.

İŞRÂK (i. A. «şirk» ten masdar). Tanrı'ya ortak koşma, çok Tanrı'ya inanma, dinsizlik, Ar. şirk: Tanrı, işrâki kabul etmez.

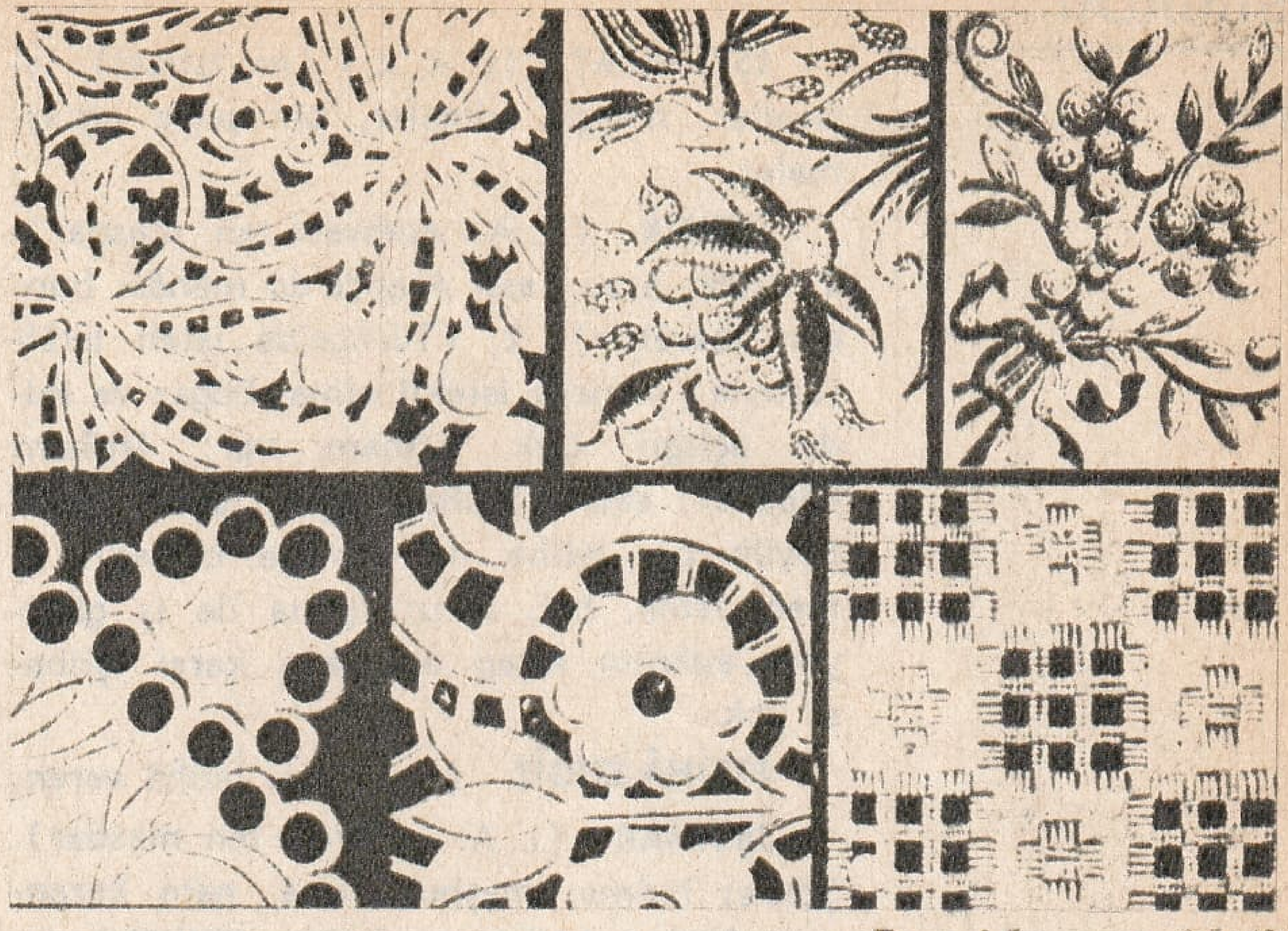

Bazı işleme çeşitleri

İŞRET (i. A.). İçki kullanma, alkollü içki içme: **İşret etmek** = İçki içmek: İşret vücudunu harap etmiş; işrete düşkündür (Arapça'da asıl mânâsı eğlence ve cünbüştür).

İŞSİZ (i.). İşi olmayan, bir işle uğraşmayan, boş, muattal: **İşsiz gücsüz** = Boş vakit geçiren, haylaz.

İŞSİZLİK (i.). İşle meşgul olmayış, boşta kalış, vaktini boşuna geçirme.

İŞTAH bk. İştihâ.

İŞTAHLI bk. İştihalı.

İŞTAHSIZ bk. İştihasız.

İŞTE (e.) (aslı: uşda). İşaret edatı. Bak, vah: İşte kalem, işte kâğıt.

İŞTEŞLİK (i.) (uyd. k.). İşte ortaklık. **İşteşlik fiili** (gramer) = Bir işin faillerce müşterek olarak yapıldığını anlatan fiil, müşareket fiili: Konuşmak, sevişmek, bağrışmak gibi.

İŞTİÂL (i. A.) (c. iştiâlât). Tutuşma, parlama, alevlenme, yalınlanma: Ateş, rüzgârdan iştiâl etti. **Kaabil-i iştiâl** = Birden tutuşup parlayabilen (barut ve kibrit gibi şeyler).

İŞTİBÂH (i. A.). Şüphe etmek, Fars. şek: İştibâha yer yoktur. **Bî-iştibâh, bilâ-iştibâh** = Şüphesiz, şeksiz.

İŞTİDÂD (i. A. «şiddet» ten masdar). Şiddetlenme, şiddet kazanma, daha kuvvetli ve daha ağır olma, sertleşme, ağırlaşma, büyüme, artma: Harp, hararet, hastalık iştidâd etti.

İŞTİGAL (a uzun) (i. A. «şugl» den masdar) (c. iştigalât). Meşgul olma, bir işleme, uğraşma: Dersle iştigal ediyor.

İŞTİGALÂT (i. A. c.) (m. iştigal). İştigaller, meşgul olmalar, bir şeyle uğraşmalar.

İŞTİHÂ (i. A. «şehvet» ten masdar). **1.** İstek, arzu (asıl Arapça'da mânâsı bundan ibarettir). **2.** (Türkçe'de iştah telâffuzuyla) yemeğe istekli olma, boğaz ve mide açlığı: Çok iştiham var; iştiham kapandı; salata iştihayı açar, iştiha verir; büyük bir iştiha ile yemeğe başladı. **3.** mec. İstek, hal, arzu: İştiha ile iş görüyor; adamın kitap okumaya karşı iştihası yok.

İŞTİHÂ-ENGÎZ (i. A. F.). İştihâ veren.

İŞTİHÂR (i. A. «şöhret» ten masdar). Şöhret bulma, meşhur olma, nam kazanma: Şiirleri iştihâr etmiştir; yiğitliğiyle iştihâr edenlerdendir.

İŞTİHÂLI (i.) (halk dilinde: iştahlı). **1.** Yemeğe isteği olan, boğazı, midesi açık: Bu hava ile insan daima iştihalı olur. **2.** İstekli, arzulu: Lâkırdı söylemeye iştihalıdır.

İŞTİHÂSIZ (i.) (halk dilinde: iştahsız). **1.** Yemeğe isteği olmayan. **2.** İstek ve arzusu olmayan. **3.** Yemeğe isteği olmaksızın, olmadığı halde. **4.** Arzusuz, hâhişsiz olarak: İştihâsız iş görüyor.

İŞTİHÂSIZLIK (i.) (halk dilinde: iştahsızlık). İştihâ eksikliği, yemeğe isteksizlik.

İŞTİKÂ (i. A. «şekvâ» dan masdar). Şikâyet etme, birinin haksız muamelesinden veya bir dertten yanıp yakılma, Ar. tazallum: Ahali kuraklıktan iştikâ ediyor; kendisi müzmin bir hastalıktan iştikâ ediyordu (şikâyet kelimesi de bu mânâyı ifade eder). (hukuk) **İştikâ-i al'el-hükkâm** = Hâkimlerin hüküm ve kararına itiraz etme.

İŞTİKAK (a uzun) (i. A. «şakk» tan masdar) (c. iştikakât). Bir kökten türeyen kelimelerin birbirleriyle ve asıllarıyla olan münâsebetleri ve meydana geliş şekilleri; ilm-i iştikak: Bundan bahseden ilim, Fr. étimologie.

İŞTİKAKÎ (a uzun) (i. A.) (mü. iştikakıyye). İştikak kaidesine ve etimolojiye ait veya muvafık olan, Fr. étimologique: İştikakî kaideler; iştikakî tedkikler.

İŞTİMÂL (i. A. «şumûl» den masdar) (c. iştimâlât). Kaplama, çevirme, şâmil ve hâvi olma: Bu sözlük bütün kullanılan kelimeleri iştimal ediyor (saâdet-iştimâl gibi, Osm. terkipler yanlıştır).

İŞTİMÂM (i. A. «şemm» den masdar). Koklama, kokusunu alma: **İştimâm-ı ezhâr** = Çiçekleri koklama.

İŞTİN (i.). Toprak kandil.

İŞTİR, IŞTIR (i.). Ispanak cinsinden kendiliğinden yetişen bir sebze.

İŞTİRÂ (i. A. masdar). Satın alma, Ar. mübâyaa, Fars. harîd: Birçok şeyler iştirâ ettiler.

İŞTİRÂK (i. A. «şirket» ten masdar). **1.** Ortak olma, ortaklık etme, bir işe karışma, birlikte bulunma: Ben bu işte size iştirâk edemem. **2.** Katılma, birlik, Ar. ittihad: Aralarında fikir iştirâki vardır. **Bil-iştirâk** = Müşterek olarak, birlikte, ortaklaşa.

İŞTİYAK (a uzun) (i. A. «şevk» ten masdar). Göreceği gelme, çok özleme, fazla arzu etme, Ar. tehassür.

İŞVE (i. A.). Edâ, naz, gönül çekici tavır, şive (asıl Arapça'da iyi görmeme demek olup mahmur gözle bakmaktan kinâye olarak Farsça ve Türkçe'de bu mânâyı almıştır).

İŞVE-BÂZ (i. A. F.). **1.** İşveyle oynayan, işveli. **2.** Bir çeşit lâle.

İŞVE-GER (i. F.). Naz ve edâ eden, nazlı, şîvekâr.

İŞVE-KÂR bk. İşve-ger.

İŞVE-KÂRÎ (i. A. F.). İşvekârlık.

İŞVEREN (i.). Ücretle işçi çalıştıran kimse veya müessese.

İT (i.). Köpek, Ar. kelb, Fars. seg. mec. Değersiz ve ahlâksız adam: İtin biri. **İt-eli** = Atın içeri basan cinsi. **İtüzümü** = Patlıcangillerden bir bitki, Ar. unneb-üz-zeeb. **İtburnu** = Nesrin tohumu, yabanî gül tohumu. **İthıyarı** = Ebûcehil karpuzu. **İtderneği** = Harıltısı gürültüsü çok olan haşarat yatağı. **İtdirseği** = Arpacık. **İt sürüsü** = mec. Ayaktakımı. **İtboğan** = Acı çiğdem. **İt nişanı** = Atın ayağında makbûl sayılmayan bir nişan. **İtyatağı** = Aşağılık takımının toplandığı yer. **İtyılı** = Eski on iki hayvanlı Türk takviminde bir daire teşkil eden senelerin on birincisi. **Yabanın iti** = mec. Edepsiz adam.

ÎTÂ (i. A. «atâ» dan masdar). Verme: Maaşını îtâ ettiler. **Îtâ-yı mâlûmât** = Bilgi verme. **Ahz ü îtâ** = Alış-veriş, alımsatım (galatı: aksata).

İTAAT (İTÂAT) (i. A. masdar). Dinleme, alınan emre göre hareket, baş eğme, Osm. inkıyâd, mutî ve tâbî olma: Emirlere itaat etmek. **Adem-i itâat** = İtaatsizlik, serkeşlik, muhalefet. **Arz-ı itâat** = Serkeşlikten dönüp baş eğme: Eşkıyâ arz-ı itâat etti.

İTAATLİ (i.). Büyüklerini dinleyen, aldığı emre uyup muhalefet etmeyen, Ar. mutî, münkad: Pek itaatli çocuktur.

İTAATSİZ (i.). Büyüğüne itaat etmeyen, baş eğmeyen, dikbaşlı, Fars. serkeş.

İTAATSİZLİK (i.). İtaat etmeme, baş eğmezlik, emir dinlememe hâli, Osm. serkeşlik.

İTÂB (i. A.). Paylama, Ar. tekdîr, tâzîr, tevbîh, azarlama, tersleme: İtâb etmek; itâba uğramak.

İT'ÂB (i. A. «ta'b» dan masdar). Yorma, yorgunluk verme: Sizi boş yere it'âb ettim: **İt'âb-ı zihn** = Anlaşılmaz bir şeyi anlamaya çalışma, zihîn yorma, kafa patlatma: Boşuna it'âb-ı zihn etmişim.

İTÂK (ka ile) (i. A. «ıtk» dan masdar). (köle, halayık) Âzad etme serbest bırakma: Kölesini îtâk etti.

İTÂLE (i. A. «tûl» den masdar). Uzatma, Ar. temdîd. **İtâle-i lisân** = Dil uzatma, haksız söyleme, haddini aşma. **İtâle-i yed** = El uzatma, gasb, zulüm.

İTALİK (i. Fr.). El yazısında olduğu gibi, üstten sağa doğru yatık matbaa harfi.

İTALYAN (hi.). **1.** İtalyan vatandaşı. **2.** İtalyanca konuşan, **3.** İtalya'ya ait.

İTALYANCA (hi.). İtalyan dili. Latin dillerinin başlıcalarındandır.

İT'ÂM (i. A. «taam» dan masdar). Yemek yedirme: **İt'âm-ı muhtâcîn** = Muhtaçlara yemek yedirme.

İT'ÂMİYYE (i. A.) Eskiden bazı tekke ve vakıf müesseselerinin fakirlere yemek yedirmeye mahsus yerleri.

İTÂRE (i. A. «tayerân» dan masdar). **1.** Uçurma, Osm. tayerân ettirme. **2.** Hızla gönderme, yollama: Tarafına bir mektup itâre olundu.

İTBÂ (i. A.). Bir kelimenin arkasından, ses bakımından ona benzer olarak söylenen kelime: At mat, kılıç mılıç gibi.

İTBOĞAN (i. botanik). Bir çiğdem çeşidi.

İTBURNU (i. botanik). Yabanî gülün meyvesi.

İTDİRSEĞİ (i. tıp). Arpacık, gözde çıkan sivilce.

İTELEMEK (f.). İtmek, geriye itmek.

İTERBİYUM (i. L. kimya). Senbolü Yb, atom ağırlığı 173,5 olan bir eleman.

İTFÂ (i. A. masdar). **1.** Söndürme, ateşi bastırma: Yangın itfâ olundu. **2.** mec. Sükûn buldurma: **İtfâ-i nâire-i fesâd** = Fesat ateşini söndürme. **3.** (maliye) **İtfâ-i düyûn** = Borcun, faiziyle beraber sermeyesinden de seneden seneye birer miktar ödenmesi, Fr. amortissement.

İTFAİYE (**İTFÂİYYE**) (i. A.). Yangın söndürmeye mahsus teşkilât ki, Osmanlı devrinde askerî bir sınıftı: İtfaiye birliği; itfaiye arabaları.

İTFAİYECİ (i. A. T.). İtfaiye teşkilâtında çalışan.

İTHÂF (i. A. «tuhfe» den masdar). Armağan, hediye sunulması, Ar. ihdâ: Birçok güzel şeyler ithâf etti.

İTHAFLI (i.). Yazan tarafından bir şahıs adına imzalanmış kitap, Fr. dédicacé.

İTHÂF-NÂME (i. A. F.). Bir şeyin ithâf edildiğine dâir yazılan yazı, Fr. dédicace.

İTHAL (**İDHÂL**) (i. A. «duhûl» den masdar) (c. idhâlât). **1.** Girdirme, sokma, içeri koma: Onu eve ithal etmiyorlar. **2.** Bir memlekete diğer ülkelerden ürün, mal vs. getirme: Otomobil ithali geçen yıl durduruldu. **Hesaba ithal etmek** = Mahsûb etmek, hesaba katmak, saymak.

İTHÂLÂT (i. A. c.). Bir memlekete başka ülkelerden getirilen mallar.

İTHALÂTÇI (i.). İthalât işleri yapan.

İTHÂM (i. A. «töhmet» ten masdar). **1.** Birine töhmet, suç kabahat yükleme: Bundan dolayı beni itham edemezsiniz. **2.** (hukuk) Vuku bulan bir kabahat veya cinayetin muhakemeden önce ve zan üzerine birine yöneltilmesi, suçlama.

İTHÂMÎ (i. A.) (mü. ithâmiyye) (hukuk). Muhakemeden önce sanık olarak tevkif edilenlere suç yüklemekle alâkalı veya bu işe ait olan: Evrâk-ı ithâmiyye.

İTHÂM-NÂME (i. F. hukuk). Bir cinayetten sanık olup tevkif olunan adama o cinayetin isnâdı hakkında adliye tarafından verilen resmî kâğıt ki, onunla mahkemeye teslim olunup muhakemesine başlanır.

İTHIYARI (i. botanik). Acıhıyar.

İTİ (i.). Keskin, kesen: İti kılıç, bıçak. mec. Sert, acı: İti adam, iti söz.

İTİBAR (**İTİBÂR**) (i. A. «ubûr» dan masdar) (c. İtibârât). **1.** Ehemmiyet verme: Halk şairleri kafiyeye o kadar itibar etmezler. **2.** Hürmet, saygı, riâyet: Kendisine çok itibar ederler. **3.** Ticarette birinin sözüne ve imzasına olunan emniyet ve itimat: İzmir'de itibarı vardır: İtibarlı tüccarlardandır. **4.** Şeref, haysiyet: Namus ve itibar sahibidir. **5.** Bir zamandan başlayarak sayma: Mart başlarından itibar edeceğiz. **6.** Gerçek olmayarak bir şeye verilen değer, farazî kıymet: Doların itibârı 9 lira ise de gerçek değeri daha fazladır. **7.** Farz, takdir: Her tavuk senede yüz yumurta yumurtlamak itibariyle yirmi tavuktan

iki bin yumurta alınır. **8.** İbret alma, bir kötü hareketin kötü neticesini görerek ders alma (Arapça'da asıl mânâsı olan bu mânâ ile dilimizde az kullanılır). **Havâle-i sem'i îtibâr etmek** = Ehemmiyet vermek, kulak asmak. **İtibardan düşmek** = İtibarını kaybetmek, artık muteber ve makbûl olmamak. **Sâhib-i îtibâr** = İtibar sahibi, Ar. mûteber. **Nazar-ı îtibâra almak** = Ehemmiyet vermek, makbûl tutmak. **İtibariyle** = Farzederek. c. **Îtibârât** = Faraziyeler: Îtibârâtla uğraşmak.

İTİBAREN (i. A.). Başlayarak: Hazirandan itibaren beş ayda; bugünden itibaren derslerin proğramı değişecektir.

ÎTİBÂRÎ (i. A.) (mü. îtibâriyye). Gerçek ve fiilî olmayan, farazî olan: Doların gerçek değeri ile îtibârî değeri arasındaki fark; bu bir emr-i îtibârîdir.

İTİBARLI (i.). Hürmet, saygı, şeref ve haysiyet sahibi, itibarı olan, sayılan: İtibarlı adam, tüccar.

İTİBARSIZ (i.). **1.** İtibar, hürmet, şeref ve haysiyet eksikliği veya yokluğu. **2.** Makbûl olmayış, revaçtan düşme hali.

İTİBARSIZLIK (i.). **1.** İtibar, hürmet, şeref ve haysiyet eksikliği veya yokluğu. **2.** Makbûl olmayış, revaçtan düşme.

İTİDAL (ÎTİDÂL) (i. A. «adl» den masdar). **1.** İki tarafı eşit olma, Ar. tesâvî: Îtidâl-i leyl ü nehâr (gece ile gündüzün eşit olması). **2.** İki uçta aşırılık arasında ortalama durumda olma, tam lüzumu derecesinde bulunma, orta halde olma: Havanın, ısının itidali. **3.** Şiddet, aşırılık ve heyecandan uzak olma, yumuşaklık, yavaşlık, mülâyimlik: **Îtidâl-i efkâr, îtidâl-i meslek** = Fikirlerin, tutulan yolun yumuşaklığı. **4.** Tenâsüp, uygunluk, uyuşma, tevâfuk: **Îtidâl-i kaamet** = Boy-bos uygunluğu. Ekseriya kesbetmek, iktisâb etmek yahut bulmak fiili ile kullanılırdı: Havalar îtidâl kazandı, hastalık biraz itidal buldu. **5.** (astronomi) Yılda iki defa gece ile gündüzün eşit (12'şer saat) olması: **Îtidâl-i rebîî** = Baharın başı. **Îtidâl-i harîfî** = Sonbaharın başı. **Had, derece-i îtidâl** = Her şeyin iki uçta aşırılıktan uzak sayılması lâzım gelen derece. **Adem-i îtidâl** = İtidalsizlik. Fransızlar'ın «soğukkan» (sang froid) tâbiri «îtidâl-i dem» diye kullanılmışsa da, doğrusu «îtidâl-i mizâc» olabilir.

İTİDALSİZLİK (i.) İtidal eksikliği veya yokluğu, Osm. adem-i îtidâl, iki uçta aşırılık: Havanın itidalsizliği.

İTİKAD bk. İtikat.

ÎTİKÂF (i. A. masdar). Mâbed veya tekkede yahut kutsal bir yerde, bilhassa Harem-i Şerîf'te kapanıp ibadetle meşgul olma: Bir sene Mekke-i Mükerreme'de îtikâf etmişti.

ÎTİKÂL (i. A. «ekl» den masdar) (tıp). Yenme, aşınma, oyulma.

İTİKAT (ÎTİKAD) (a uzun) (i. A. masdar) (c. îtikaadât). **1.** İnanma, kalben tasdik, iman: Tanrı'nın birliğine itikadım vardır. **2.** Bir din ve mezhebin inanç yönü yani muamelât kısmı dışında esasını teşkil eden inanış: Îtikad-ı ehl-i sünnet. **Îtikadât-ı bâtıla** = Hurâfe çeşidinden asılsız şeylere inanma.

İTİKATLI (i.). Mensub olduğu mezhebe inanan, itikadı tam olan.

İTİKATSIZ (i.). Mensûb olduğu mezhebe itikadı olmayan, inanmayan, Ar. mülhid.

İTİKATSIZLIK (i.). Mensûb olduğu mezhebe inanmama, Ar. ilhâd.

İTİLÂ (ÎTİLÂ) (i. A. «ulüvv» den masdar). **1.** Yükselme, yukarı çıkma, Ar. irtifâ: Beş bin metreye kadar irtifâ eden dağlar. **2.** Yüksek derecelere yetişme, Osm. nâil-i derecât-ı âliyye olma: Îtilâ-yı şân ü şerefi için duâ ederim.

İTİLÂF (ÎTİLÂF) (i. A. «ülfet» ten masdar). **1.** Görüşme, anlaşma, uyuşma, alışma, Ar. ülfet, ünsiyet. **2.** Muvafakat (siyasî dilde Fr. entente kelimesi yerine kullanılır: Filân mesele hakkında devletler arasında husûle gelen itilâf).

İTİLME (i.). **1.** İtilmek işi. **2.** (psikoloji). Ruh tarafından, kendine ağır, iğrenç ayıp veya elde edilemez görünen düşüncelerin şuur altına sürülmesi, Fr. refoulement, Ar. ihtibâs: İtilmeler çok defa akıl hastalıklarına yol açar.

İTİLMEK (f.). **1.** Kakılmak, ileriye sürülmek: Kalabalıktan itile itile az kaldı merdivenden düşüyordu. **2.** Zorlanmak, icbâr edilmek, zorla sevk olunmak: Ancak itilmekle iş görür.

Î'TİMÂD bk. İtimat.

ÎTİMÂDEN (i. A.). Güvenerek, dayanarak, istinat ve emniyet ederek, inanarak: Sizin sözünüze îtimâden bu işe teşebbüs ettim.

ÎTİMÂD-NÂME (i.). Bir ülkeye tâyin olunan elçiye, devleti tarafından verilen mektup ki, elçi, onu gittiği devletin başkanına sunarak elçi tanınır: Yeni Fransa büyükelçisi îtimâd-nâmesini takdîm etti.

ÎTİMÂD-ÜD-DEVLE (i. A.). **1.** Devletin îtimâdı, güveni. **2.** Safevî sadrâzamlarına verilen unvan.

İTİMAT (ÎTİMÂD) (i. A. masdar). **1.** Dayanma, Ar. istinâd. **2.** Güvenme, emniyet: Size itimadım vardır; o adamın sö-

züne itimat olunmaz. (askerlik). **İtimat hattı** = Mukavemete ve icabında çekilip dayanmaya elverişli müstahkem mevkiler.

İTİNA (ÎTİNÂ) (i. A. masdar). Fazla dikkat etme, ehemmiyetle çalışma, özenme, Ar. ihtimâm, ikdâm: Bu işe itina etmeli, kemâl-i îtinâ ile çalışmalı.

İTİNALI (i.). İtina ile, özenerek.

İTİNASIZ (i.). İtina etmeden, özenmeden yapılan.

İTİRAF (ÎTİRÂF) (i. A.) (c. îtirâfât). Kendi kusur ve noksanını, az çok aleyhinde bulunan bir hâli saklamayıp, inkâr etmeyip kabûl, teslim ve ikrâr etme: Kabahatini itiraf ediyor; ben kusurumu, bilmediğimi itiraf ediyorum: İtirafları isbata lüzum bırakmadı.

ÎTİSÂF (i. A. masdar) (c. îtisâfât). Doğru yoldan sapma, yolsuzluk, hakkaniyetsizlik: İddia olunan îtisâfâtın aslı yoktur.

ÎTİSÂM (i. A. «asemm» den masdar). **1.** Bir şeye yapışıp sıkı tutma. **2.** Günahlardan sakınma.

İTİŞ (i.). İtmek ve dürtmek iş ve tarzı: Bir itiş itti ki, az kaldı düşüyordum.

İTİŞME (i.). İtişmek işi. bk. İtişmek.

İTİŞMEK (f.). **1.** Birbirini itmek, kakmak, biribirini kakarak oynaşmak ve güreşmek: İtişmekten iş görmeye vakitleri yoktur. **2.** Boğuşmak, kavga etmek: İtişip hırlaşıyorlar.

İTİŞTİRMEK (f.). **1.** İtişmek işini yaptırmak. **2.** Kımıldata kımıldata itmek, kakıştırmak.

İTİYAT (ÎTİYÂD) (i. A.). Âdet edinme, alışma, dadanma: Her sabah bir saat atla gezinmeyi itiyat etmişti.

ÎTİZÂL (i. A. «azl» den masdar). **1.** Bir tarafa çekilme, yalnızlığa çekilme. **2.** İşten çekilme, istifa. **3.** Abbâsîler devrinde Mûtezile mezhep ve itikadı. **4.** Umumiyetle sünnî görüşe aykırı itikat.

İTİZAR (ÎTİZÂR) (i. A. «özr» den masdar). Bir özür, sebep ve vesile ileri sürüp bir mânî göstererek af dileme, mâzeret beyân etme: Dâvete gidemediğinden dolayı itizar ediyor. **İtizar şehâdetnâmesi** = Mâzereti tasdik eden doktor raporu veya başka bir resmî veya yarı resmî kâğıt.

İTKAN (a uzun) (i. A.). **1.** Muhkem, sağlam kılma. **2.** İnanma, emîn olma.

İTLÂ (i. A.). Başkasının üzerine bırakma.

İTLÂF (i. A. «telef» ten masdar) (c. itlâfât). **1.** Öldürme, telef ve helâk etme. **2.** Boş yere sarf, israf: Babasından kalan o kadar malı az vakitte itlâf etti. **3.** Bozma, mahvetme, harâb etme. (tıp) **İtlâf-ı cenîn** = Rahmin içindeki dölü öldürmek.

İTLÂK (ka ile) (i. A. «talâk» tan masdar). **1.** Salıverme, koyuverme, kurtarma, Ar. tahlîs: Esirleri, mahbûsları itlâk ettiler. **2.** Af, hapis vesair cezadan kurtarma: İtlâk olundu; itlâka nâil oldu. **3.** Boşama: Zevcesini itlâk etti (bu mânâda «tatlîk» daha çok kullanılmıştır). **4.** Kayıtlı olmaktan kurtarıp umumiyet üzere kullanma, mânâsına genişlik verme, yaygınlaştırma: Zencilere de «Arap» denip «Arap» kelimesinin mânâsını itlâk etmemelidir. **5.** İsim verilme, Ar. tesmiye: Küçük kitaplara risâle itlâk olunuyor (dördüncü mânâdan çıkmıştır). **İtlâk-ı inân** = Bir yere yönelme. **İtlâk-ı lisân** = Ağıza geleni söyleme. **İtlâk-ı yed** = Hayır işleme. **Ale'l-itlâk** = Kayıtsız, bir şeye bağlamaksızın, umumiyet üzere: Ale'l-itlâk eskiden Avrupalılar'a Frenk denirdi.

İTLİK (i.). **1.** Köpeklik **2.** mec. kötü ve aşağılık davranma, hareket.

İTMÂ (i. A. «tamâ» dan masdar). Tamaa düşürme, hırslandırma.

İTMÂM (i. A. «tamâm» dan masdar). Bitirme, ikmal, sona erdirme: Şu binayı itmâm edemedik («ikmâl» den farkı şu ki, ikmal'de bitirmekle beraber mükemmellik mânâsı da vardır).

İTME (i.). İtmek işi. bk. İtmek.

İTMEK (f.). **1.** İleriye sürmek, dürtmek, kakmak, defetmek: Az kaldı iterek merdivenden düşürüyordu. **2.** Zorlamak, sevk ve icbâr etmek, zorlamak, devamlı emretmek: İtmekle iş görür.

İTMEK bk. Etmek.

İTMÎNÂN (i. A. masdar). Birine inanma, güvenme, emin olma.

İTNÂB i. A. masdar). Sözü ip gibi çekip uzatma, lüzumsuz tafsilâtla ve fazla sözlerle bahsi uzatma (zıddı: îcâz).

İTRÂ (i. A. «tarâvet» ten masdar). Övmede mübalâğa, lüzumundan fazla medhetme.

İTRİYUM (i. L. kimya). Senbolü Y, atom ağırlığı 88,93 olan bir eleman.

İTTİBÂ (i. A. «teba'» dan masdar). Uyma, tâbi olma, birinin söz, mezhep veya mesleğine uyma, Ar. imtisâl, iktidâ, iktifâ: İmâm-ı Âzam'a ittibâ edenler.

İTTİBÂEN (i. A.). Uyarak, yolundan giderek: Onun sözüne ittibâen.

İTTİCÂR (i. A.). İlâç kullanma veya kullanılma.

İTTİFAK (a uzun) (i. A. ufâk» dan masdar) (c. ittifâkat). **1.** Uyuşma, söz birliği etme, ittifak, muvafakat: Bu işte arkadaşlarla ittifak edemedik: Aramızda ittifak hâsıl olamadı. **2.** Birlikte hareket etmek üzere sözleşme, birleşme, andlaşma: İki devlet arasında ittifak vardır; tedâfüî ittifak; taarruzî ittifak: Birincisi yalnız dışardan vuku bulacak taarruz ve tecavüze karşı durmak, ikincisi başka devletlere taarruz ve tecavüz dahi etmek üzere iki devlet arasında akdolunan ortaklık muahedesi. **3.** Rast geliş, tesadüf (dilimizde bu mânâ ile az kullanılmıştır). **İttifâk-ı ârâ** = Bir meclis veya bir heyet üyelerinin bir görüşte toplanması, hepsinin aynı fikirde bulunması, sözbirliği: Bu işe ittifâk-ı ârâ ile karar verildi. İttihâd-ı ârâ da denir.

İTTİFÂKAN (i. A.). Tesâdüfî olarak, tesâdüfen, rastgele, Ar. alet-tesâdüf, kazârâ.

İTTİFÂKÎ (ka ile) (i. A.) (m. ittifâkıyye) (imen). **1.** İttifak ve ittihada ait: Muâhede-i ittifâkıyye. **2.** Tesâdüfî: Garâib-i ittifâkıyye (garipliklerin bir araya gelmesi).

İTTİFAKSIZLIK (i.). Uyuşamama, Osm. adem-i muvâfakat.

İTTİHÂD (i. A. «vahdet» ten masdar). **1.** Birleşme, bir olma: Bu iki şey ittihâd edemez. **2.** Aynı fikir ve reyde olma, muvafakat, ittifak, iştirâk: İttihâd-ı ârâ, ittihâd-ı İslâm. **İttihâd etmek** = Müttehid olmak, birleşmek, birlikte hareket etmek üzere kuvvetleri birleştirmek ve sözü bir etmek. **İttihâd-ı menâfî** = Menfaatlerin bir ve ortak olması.

İTTİHÂDÎ (i. A.) (m. ittihâdiyye). Birlik ve ittifaka ait.

İTTİHÂM (i. A. «töhmet» ten masdar). Bir kabahatin, suçun altında bulunma, ittihâm olunma.

İTTİHAT bk. İttihâd.

İTTİHATÇI (hi.). Meşrutiyet devrindeki İttihad ve Terakki Cemiyeti'nden olan veya bu partinin fikirlerine taraftar bulunan şahıs.

İTTİHATSIZLIK (i.). Birlik ve anlaşma eksikliği veya yoklu,u.

İTTİHÂZ (i. A. «ahz» den masdar). **1.** Edinme, kabûl etme: Bu kanunu ittihâz etmiştir; onu dost ittihâz etti: Dostluğa kabûl etti. **2.** Addetmek, saymak, nazariyle bakma: Bunu kendisine kaide ittihâz etmiştir. **3.** Kullanma, istimal etme: Şu iki odayı misafir odaları ittihâz ediyorum. **4.** Düşünme, kurma, başvurma: Bunun önünü almak için bir tedbir ittihâz etmeli.

İTTİKA (a uzun) (i. A. masdar). Dayanma, yaslanma: Yastığa ittikâ etmişti.

İTTİKA (a uzun) (i. A. «vikaye» den masdar). **1.** Sakınma, Ar. ictinâb: Günahlardan ittika etmeli (tevakkî daha çok kullanılmıştır).

İTTİKAN (a uzun) (i. A. masdar). Gözle görmüş gibi iyi ve sağlam bilme, Ar. teyakkun, itmînân (teyakkun daha çok kullanılmıştır).

İTTİRÂD, ITTIRÂD (i. A.). Aynı üslûpta ve tarzda gidiş.

İTTİRADSIZ (i.). Bir üslûpta gitmeyen, hiçbir kaideye tâbî olmayarak tertipsiz giden: Havalar bu kış pek ittiradsız gidiyor.

İTTİRADSIZLIK (i.). Usulsüz, tertipsiz, düzensiz olmak; birbirini tutmazlık: Havanın bu yazki ittiradsızlığı.

İTTİRAT bk. İttirâd.

İTTİSÂ (i. A. masdar). Genişlenme, bollanma, genişlik kazanma: Siyasî nüfuzu ittisâ etti.

İTTİSÂF (i. A. «vasf» dan masdar). Vasıflanma: İyi ahlâk ile ittisâf etmek (muttasıf olmak tâbiri daha çok kullanılmıştır).

İTTİSÂL (i. A. «vasl» dan masdar) (c. ittisâlât). **1.** Ulaşma, bitişme. **2.** Aralık yokluğu, temâs, biribirine dokunma: İttisâli kesmek. **3.** Biribirine yakınlık. **İttisâlinde** = Tâ yanında, bitişik olarak. **Kesb-i ittisâl etmek** = Yanyana gelmek, temas etmek, bitişmek. **4.** Bir bina, arsa ve arazinin dört tarafındaki hududu. **5.** (askerlik) Orduyu meydana getiren tümen ve başka birlikler arasındaki muhabere ve bitişme yolları.

İTTİSÂM (i. A. masdar). Kızgın demirle deriye vurulan damga, damgalanma, muttasıf olma (yalnız edebî dilde kullanılmıştır).

İTÜZÜMÜ (i. botanik). Patlıcangillerden bir bitki (solanum nigrum).

İTYÂN (i. A.). Getirme, söyleme: Deliller ityân etti (Arapça'da mânâsı «bitirme» ise de, Türkçe'de o mânâ ile kullanılmamıştır).

İVÂD (i. A.). Dönüş.

İVAZ (i. A.). Bir şeye bedel olarak verilen veya alınan şey, karşılık, bedel: Verdiği arabaya ivaz olarak bir at aldı; garazsız ve ivazsız hizmet etti: Bir maksadı olmayarak ve karşılık istemeksizin. **Bilâ-ivaz** = Bir bedel ve menfaat karşılığında değil, Ar. hasbetenlillâh.

İVÂZEN (i. A.). Karşılık ve bedel ola-

rak: Verdiğiniz kâğıda ivâzen size bir kalem vereyim.

İVAZSIZ (i.). Karşılıksız.

İVEDİ (i.). Aceleci, savruk. Şimdi «acele» mânâsında kullanılıyor.

İVEDİLİK (i.). Savrukluk, acelecilik, şimdi «acele olma» mânâsında kullanılıyor.

İVDİRMEK (f.). Koşturmak, acele ettirmek.

İVGEN (i.). Koşan, acele eden, Ar. acûl, Fars. şitâbân.

İVGENLİK (i.). Koşma, acele.

İVGİ (i.). Ağaç oyan san'atkârların kullandıkları bir çeşit ufak balta, el baltası.

İVİ (i.). Koşma, acele, sür'at.

İVİCÂC (i. A. masdar). Eğri büğrü olma, eğrilme. mec. Doğru hareket etmeme, eğrilik, Osm. adem-i istikamet.

İVİK (i.). Kara batmayıp üstünde ivmek için ayaklara takılan uzun tahta kaydırak.

İVİRMEK (f.). **1.** Koşturmak, acele ettirmek. **2.** Döndürmek, çevirmek («evirip çevirmek» tâbirinde kullandığımız «evirmek» fiili bundan yapmadır).

İVİZ (i.). Hayvanları sokup kanatan bir cins sinek. bk. Üvez.

İVME (i.). **1.** İvmek işi. **2.** (fizik) Hareket hâlinde bulunan bir şeyin sonsuz küçük bir zaman içinde, hızında meydana gelen artımın bu zamana oranı, Fr. accélération.

İVMEK (f.). Koşmak, sür'at ve acele etmek, Osm. şitâb etmek, şitâbân olmak.

İYÂB (i. A.). Geri dönme, gelme: **İyâb ü zehâb** = Gidip gelme.

İYÂDET (i. A.). Ziyaret, hatır sorma, gidip görme, vizite: Hastayı iyâdet etmek.

İYÂN, IYÂN (i. A. «ayn» dan) (kullanılışı ayan şeklindedir). Gözle görünen, açık, âşikâr, belli: Güneş gibi iyândır. **İyân yazı** = Celî yazı, iri harfli yazı.

İYÂZ (i. A.). Kuvvetli birine sığınma: İyâzen. **El-iyâzü-billâh** = Allaha sığındık, maazallah!

İYD, IYD (i. A.) (c. e'yâd). Bayram: **Tebrîk-i iyd** = Bayram tebriki: **İydiniz saîd olsun** = Bayramınız kutlu olsun! **İyd-i adhâ** = Kurban Bayramı, Hacılar Bayramı. **İyd-i fıtr** = Ramazan Bayramı, Şeker Bayramı.

İYDİYYE, IYDİYYE (i. A.) **1.** Bayrama ait. **2.** Bayram hediyesi veya bahşişi veyahut kasîdesi: Kasîde-i ıydiyye.

İYE (i.). Sahip, mâlik.

İYELİK (i.) (y. k.). Mülkiyet, sahiplik (gramerde) iyelik: mülkiyet.

İYİ, EYİ (i.). **1.** Beğenilecek, makbûle geçecek halde olan, Ar. tayyib, ceyyid, Fars. hoş, nîk: İyi iş, iyi huy, iyi adam. **2.** Faydalı, yararlı, kârlı: İyi iş, iyi ticaret. **3.** Kâfi, yeterli, elverir, yetişir: Bir elbiseye üç metre kumaş iyidir; on bin lira iyi paradır. **4.** Uygun, muvafık, münasip: Bu ceket size iyi geldi; pabuç ayağıma iyi gelmedi. **5.** Sıhhatte, sıhhat ve âfiyeti yerinde: İyi misiniz? Biz iyiyiz lâkin babam biraz keyifsizdir. **Epeyi** = Oldukça iyi; kâfi, hayli miktarda. **Pek iyi** = Çok iyi, âlâ. **6.** İyi şey, bir şeyin iyi tarafı, iyilik: İyiyi kötüden fark etmeli; iyisini alıp kötüsünü bırakmak. **İyi olmak** = İyileşmek, hastalıktan kalkmak, kurtulmak. **İyi oldu ki** = İsabet oldu ki... **İyi etmek** = Fayda etmek, iyi gelmek, yararlı olmak: O ilâç beni iyi etti. **İyi iş** (alay yoluyla) = Böyle iş olur mu? Bu, nasıl iş? **İyiden iyi** = Tamamiyle, büsbütün: İyiden iyiye sabah olmuştu. **İyi saatte olsunlar** = Cinlerin ve bundan kinaye olarak kötü adamların isimleri anıldığında söylenir duadır. **İyisi** = Tercih edileni: İyisi hiç karışmamaktır. **İyisi kötüsü** = İyi ve kötü olanı. **İyi gelmek** = Uygun olmak. **İyi gün** = İkbal, saadet. **İyi gün dostu** = Bir sıkıntısı olan dostunun yanına yanaşmayan. **İyi gün görmüş** = Evvelce rahat ve servet içinde bulunmuş. **İyi gitmek** = İşi yolunda olmak ve iyi harekette bulunmak. **İyi kötü** = Her ne olursa, şöyle böyle: İyi kötü barınacak bir evi var. **İyiler** = İyi ahlâk sahipleri. **İyi varmak** = Her şeye rağmen bir iş yapmak: İyi vardım da size haber vermedim.

İYİCE (i.). **1.** Biraz veya oldukça iyi: Hastanız iyicedir. **2.** Tamamen: İyice azıttı.

İYİCENE (i.). İyice, adamakıllı.

İYİLENMEK (f.). **1.** İyileşmek, iyi olmak. **2.** Sıhhat kazanmak, hastalıktan kurtulmak. **3.** Olmak, kemâl bulmak.

İYİLEŞMEK (f.). **1.** İyi olmak, daha iyi olmak: Çayırlar çok iyileşti. **2.** Sıhhat kazanmak, hastalıktan kalkmak: Hasta iyileşti. **3.** Biriyle arası iyi olmak, arasını iyileştirmek: Filânla aramız iyileşti.

İYİLEŞTİRMEK (f.). **1.** İyi yapmak, iyiye çevirmek: Geçen günkü yağmur havayı iyileştirdi. **2.** Sıhhat ve âfiyet vermek, sıhhat kazanmasına sebep olmak: Biraz çıkıp hava almak onun hayli iyileştirdi.

İYİLETMEK (f.). İyi yapmak, iyileştirmek.

Çeşitli hayvan izleri

İYİLİK (i.). **1.** İyi olan şeyin hâli, hoşluk. **2.** Hayır, menfaat, fayda: Bunda bir iyilik var ki... **3.** Lutuf, kerem, ihsân, muavenet, yardım: Bana bir iyilik etmek ister misin? Kendisine büyük bir iyilik etti; çok iyiliği dokundu. **4.** Sıhhat, âfiyet: Hasta iyiliğe yüz tuttu; Allah iyilik versin. **5.** İyi muamele, yavaşlık, yumuşaklık: İyilikle kandırmalı; iyilikle söylerseniz kabul eder. **İyilik bilir** = Müteşekkir, minnettar, iyilik gördüğünü unutmayan.

İYİLİKÇİ (i.). Başkalarının iyiliğini isteyen, başkalarına iyilik etmesini seven, Fars. hayr-hâh, hayr-perver, hayırsever.

İYİMSER (i.) (y. k.). Hâdiselerin, işlerin sonunu iyi gören, Fars. ve Osm. nîkbîn.

İYİMSERLİK (i.). İyimser olma hâli, iyimser davranma, nikbinlik.

İYON (i. Y. fizik). Sulu bir eriyik hâlindeki bir elektrolitin çözülmesinde pozitif veya negatif olarak elektriklenmiş bulunan (atom, atom grubu, molekül, veya molekül grubu) bölümlerden her biri.

İYOT (i. Y.). Senbolü I, atom ağırlığı 126,92 olan bir eleman.

İYŞ, IYŞ, AYŞ (i.). **1.** Yaşayış, yaşama, canlılık. **2.** Yiyip içme, zevk, eğlence: **İyş ü işret, iyş u nûş** = İçkiye doyan eğlence, sefâhet.

İZ (i.). **1.** İnsan ve hayvan ayağının yerde kalan resmi, eser: Tarlanın içinde bir ayak izi, birçok hayvan izleri vardı. **2.** Yuvarlanan ve sürülen cansız şeylerin yerde kalan eseri: Araba izi. **3.** Umumiyetle alâmet, nişan, eser: Orada asla insan izi yoktur. **İzine uymak, basmak** = Tâbî olmak. **İzi belirsiz** = Vücudundan eser olmayan, Fars. nâbûd. **İzine dönmek** = Gelinen yere dönmek, geri dönmek. **İzini kaybetmek** = Bir yere kadar takip edip sonra kaybetmek.

İZ (İZZ) (i. A.). İzzet, şeref, kıymet, itibar, Osm. kadr-i âlî: **İzz ü şerefle** = Vedâ edenlere cevâben söylenen selâm tabiridir; sahib-i izz ü kerem.

İZÂA (i. A. «ziyâ'» dan masdar). Kaybetme, mahvetme, telef etme, Ar. ifâte: **İzâa-i vakt** = Vakti boşuna geçirme.

İZÂBE (i. A. «zevebân» dan masdar). Eritme: **İzâbe etmek** = Eritmek.

İZ'ÂC (i. A. masdar) (c. iz'âcât). Can sıkma ve tâciz mânâsiyle kullanılır Arapça' da ise «yerinden koparıp ayırmak» tan başka mânâsı yoktur.

İZ'AF (i. A. c. «za'f» tan masdar). **1.** Zayıflama, kuvvetini giderme. **2.** İki kat, kat kat etme.

İZÂFÂT (i. A. c.) (m. izâfet). İzafetler. bk. İzafet.

İZÂFE (i. A.) (Aşağıdaki kelimenin aynı olup Ar. mürekkep kelimelerde kullanılır): Katma, rabt, ilâve, bağlama, ekleme, zam, ilhak: Çiftliğine birkaç tarla daha izâfe etti. Arapça tâbirlerde izâfet yerine: **Lede'l-izâfe, inde'l-izâfe** = İzâfet hâlinde.

İZÂFET (i. A. masdar) (c. izâfât) Biribirine bağlı iki isim arasındaki nisbet ve bağlılık: İzâfetle okumak; izâfet kaideleri. Türkçe izâfet: «Allah'ın kulu» ve «mektep hocası» gibi. Arapça izâfet: «Abdullah» gibi. Farsça izâfet: «Merd-i hudâ» (gramerde) isim tamlaması.

İZÂFÎ (i. A.) (mü. izâfiyye). **1.** Zam, ilâve, katmaya ait. **2.** İsim tamlamasına ait: Kaide-i izâfiyye. **Sıklet-i izâfiyye** = Çeşitli cisimlerin hacimlerine nisbetle olan ağırlıkları ki, suyun birim (1) sayılması ile tayin olunur: Altının sıklet-i izâfiyyesi şudur.

İZÂFİYYET (i. A.). **1.** Bağlılık. **2.** İlgi. **İzâfiyyet nazariyesi** = Einstein'in ünlü nazariyesi.

İZAH (ÎZÂH) (i. A. «vuzûh» tan masdar) (c. îzâhât). Açık ve mufassal şekilde söyleme, açıklama. Şüphe bırakmayacak surette açık ifade: Meseleyi izah etmek; bir hususta îzâhât vermek.

ÎZÂHÂT (i. A.) (c. îzâh). İzâhlar, açıklamalar.

ÎZÂHEN (i. A.). Açıkça bildirerek ve ifade ederek, şüphe bırakmayacak surette açık ve mufassal olarak: Îzahen yazmak.

İZÂKA (i. A. «zevk» ten masdar). Tattırma.

İZÂLE (i. A. «zevâl» den masdar). Giderme, defetme, yok etme: Kederini izâle etmek. **İzâle-i bikr** = Bâkireliği giderme (doğrusu: izâle-i bekâret). (tıp) **İzâle-i ufûnet** = İlâçlarla iltihabı yok edip mikropları öldürme işi.

İZÂM (i.). Azîmet'ten «yollama» mânâsiyle çok kullanılmışsa da Arapça'da böyle bir kelime yoktur.

İZÂM (i. A. c.) (m. azîm). Azîmler, büyükler, daha ve en büyükler. bk. Azîm.

ÎZÂM (i. A. masdar). Büyütme, büyük gözüyle bakıp lüzumundan fazla ehemmiyet verme, mübalâğa: İşi îzâm etmemeli; küçük bir işi îzâm ettiler («tâzîm» den çok farklı mânâdadır).

İZ'ÂN (i. A.). **1.** İtaat, baş eğme: **Fermân-ı vâcibü'l-iz'ân** = İtaat vâcib olan fermân. **2.** Azim, itikad. **3.** Zekâ, anlayış (son iki mânâ Arapça'da yoktur, Türkçe'ye mahsustur).

İZ'ÂNLI (i.). Anlayışlı.

İZ'ÂNSIZ (i.). Anlayışsız.

İZÂR (i. A.). Yanak, Fars. ruh, ruhsâr. **Halî-ül-izâr** = Hayâsız, utanmaz, arsız, yırtık, yüzsüz. **Gül'-izâr** = Gül yanaklı.

İZÂZ (i. A. «izz» den masdar). Ağırlama, saygı gösterme, ikram etme: Kemâl-i ikrâm ve îzâz ile.

ÎZÂZEN (i. A.). Ağırlayarak, hürmet ve ikramla: Davetlileri îzâzen bir çalgı takımı getirmişti.

İZBE (i.) (İslavca'da asıl mânâsı çalı - çırpıdan kulübedir). Kuytu, harap, pis (yer): İzbe yer.

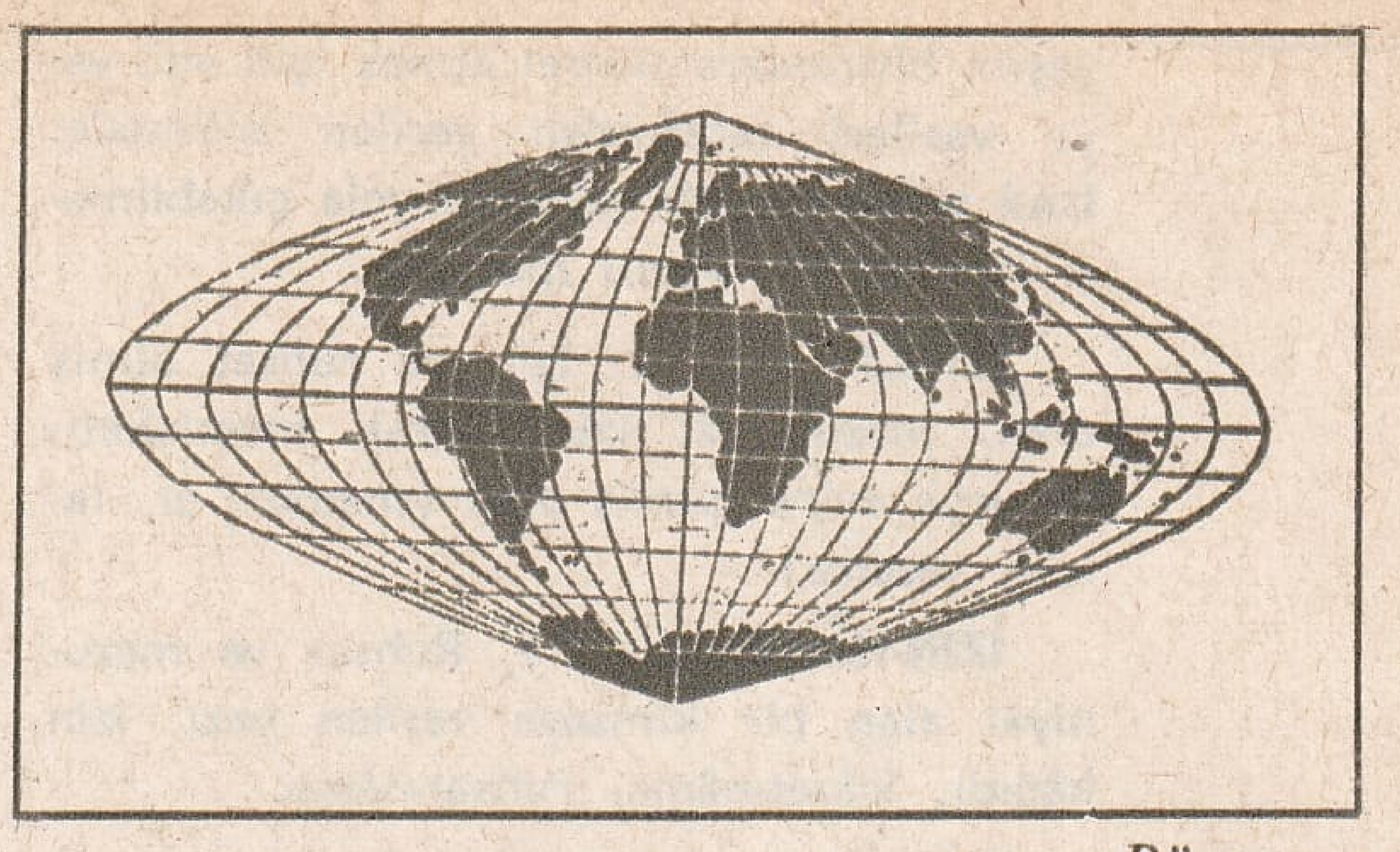

Dünyanın, Hammer sistemine göre izdüşümü

İZBİRO (i. İ.). Kaldırılacak eşyaya geçirilen sapan.

İZCİ (i.). **1.** İzden anlayıp izini takip ederek hırsızı yahut aradığı bir şeyi bulmada usta adam. **2.** Sefer hayatıyla alâkalı işlere alıştırılan öğrenci.

İZCİLİK (i.). İzci olma hali veya izci işi.

İZDİHÂM (i. A. masdar). Kalabalık, bir yere çok halk birikmesi: Kapısında büyük bir izdiham gördüm; izdihamdan giremedim.

İZDİVAÇ (İZDİVÂC) (i. A. «zevc» ten masdar). **1.** Çiftleşme, çift olma: **İzdivâc-ı tuyûr** = Kuşların çiftleşmesi. **2.** Evlenme: **İzdivaç etmek** = Evlenmek (bu ikinci mânâ ile tezevvüc daha doğrudur; zaten «izdivâc» Arapça'da bu mânâya gelmez).

İZDİYÂD (i. A. «ziyâdet» ten masdar). Çoğalma, artma, Ar. tezâyüd: Ömrünüz izdiyâd bulsun!

İZDÜŞÜM (i. fizik) (uyd. k.). **1.** Bir ışık kaynağından çıkan ışıklarla bir ekran üzerinde bir görüntü meydana getirme işi veya böylece meydana gelen görüntü. **2.** (matematik) İzdüşüm düzlemi denilen bir düzlem üzerinde, bazı geometri kaidelerine uyularak, bir cismin gösterilmesi, Ar. irtisâm.

İZHÂR, IZHÂR (i. A.). Meydana çıkarma, gösterme.

İZİD (i. F.). **1.** Zerdüşt dininde iyilik ilâhı. **2.** İslâm'dan sonra İranlılar'ın «Tanrı» mânâsında kullandıkları kelimelerden biri.

İZİN (İZN) (i. A.). **1.** Bir işte yasağın kaldırılması, ruhsat, destur, müsaade: **İzin vermek** = İzinli saymak. **İzin almak** = İzinli sayılmak. **Bi-izn-illâh** = Allah'ın izniyle. mec. Kovma, çıkarma, hizmetten atma: Uşağına izin verdi. **3.** (hukuk) Haczin kaldırılması. **4.** (ticaret) Eskiden on sekiz

yaşını bitirenlere ticaret etmek için velî veya vasîleri tarafından verilen müsaade. **İzn-i sefîne** = Bir geminin yola çıkabilmesi için verilen yazılı müsaade.

İZİNLİ (i.). **1.** İzin ve ruhsat almış olan, mezun. **2.** İzin olarak memleketine veya evine gitmiş olan (memur, er, talebe vesaire).

İZİN-NÂME (i. F.). Ruhsat ve mezuniyet alan bir kimseye verilen yazı, izin kâğıdı, icâzet-nâme, ruhsat-nâme.

İZİNSİZ (i.). **1.** İzni olmayan, ruhsatsız. **2.** Mektepten hafta sonu çıkmaya ve evine gitmeye izinli olmayan, ceza olarak bu izinden mahrum olan (talebe): Üç hafta izinsiz kaldı.

İZKÂR (i. A. «zikr» den masdar). Andırma, hatıra getirme: **İzkâr etmek** = Andırmak.

İZLÂL (i. A. «züll» den masdar). Alçaltma, tahkir, tezlil.

İZLEMEK (f.). **1.** İzini aramak, peşine düşmek, takip etmek. **2.** Aramak, Osm. taharrî ve cüst ü cû etmek. **3.** Sezmek, keşfetmek.

İZLENİM (i. psikoloji) (uyd. k.). Bir nesnenin, duyular yolu ile insan üzerinde bıraktığı etki, intıba.

İZMÂR (i. A. masdar). Gizleme, saklama, zıddı, izhar: İzhârı da izmârı da güç bir dert.

İZMARİT (i. R.) (Rumca'da: zümrüt renginde). **1.** Bir cins küçük balık. **2.** İçilmiş sigara artığı.

İZMAVLA (i.). Bir cins ağaç çileği, sarı ahududu.

İZMİHLÂL (i. A. masdar). Mahvolma, yok olma, tamamen alçalma.

İZOMERİ (i. Y. isos: eşit, meros: kısım) (kimya). Birbiriyle izomerili olan cisimlere «aralarında izomeri var» denir.

İZOMERİLİ (i. kimya). Kendilerini meydana getiren maddeler aynı olduğu halde moleküllerinin yapısı yüzünden ayrı hususiyetler taşıyan cisim.

İZOTOP (i. Y. fizik). Fizik hususiyetleri aynı olan cisimler için kullanılır.

İZZE (i. A.). Arapça terkiplerde «izzet» kelimesinin aldığı şekil. bk. İzzet.

İZZET (i. A.). **1.** Kıymet, değer, itibar. **2.** Şeref, yüksek mertebe: İzzet sahibi. **3.** Kudret, kuvvet, celâl: Rabb-i İzzet. **4.** Hürmet, saygı, riayet, ikram: Nereye gitse izzet ve ikram görür. **İzzet-i nefs** = İnsanın kendi nefsini hor ve zelil etmeyip vekar ve haysiyetini muhafazaya dikkat etmesi: Onun izzet-i nefsi vardır. **İzzetle** = Veda edip gidenlere söylenen selâm sözü (eski tâbir).

İZZETLEMEK (f.). Hürmet, ikram ve izzet etmek.

İZZETLENMEK (f.). Hürmet, ikram ve izzet görmek: İlim sahipleri nereye gitse izzetlenir.

İZZETLİ, İZZETLÛ (i.). Değer, itibar ve şeref sahibi, değeri ve mertebesi yüksek olan. Tanzimat devri sonrası Osmanlı protokolünde mülkî rütbelerden sivil paşalığın en aşağı derecesinde ve bunlarla eşit sayılan askerî rütbelerden kaymakam (yarbay) ve miralay (albay) olanlara verilen resmî unvan: İzzetlû paşa, izzetlû miralay bey.

İZZET-MEND (i. F.). İzzet ve şeref sahibi, Ar. muazzez, mükerrem.

İZZET-YÂB (i. F., Ar. izzet = saygı, Fars. yâften = bulmak). Şeref ve hürmet bulan, saygı ve ikram gören.

İZZÎ (i. A.). Sabırlı, tahammüllü.

İZZÜ-D-DEVLE (i. A.). Devletin izzeti. Ortaçağ Türk devletlerinde hükümdar unvanlarından.

İZZÜ-D-DÎN (i. A.). Dînin izzeti.

■

J

J Türk alfabesinin on üçüncü harfi; ses bilgisi (fonetik) bakımından diş-damak ünsüzlerinin sürekli, hışırtılı ve yumuşak olanı «je» diye okunur. Asıl Türkçe'de bu harf yoktur. Dilimize Fransızca ve Farsça'dan geçmiş az sayıdaki kelimede bulunur. Arapça'da da yoktur. Eski alfabemizde 14. harftir ve ebced hesabında z gibi 7 sayısını verir. İranlılar, Arap alfabesindeki z harfinin noktasına iki nokta daha ekliyerek bu harfi meydana getirmişlerdir. Farsça'da adı jâ ve zây-ı Fârisiyye'dir.

JAGAR (i. Amerika yerlilerinin dilinden). Güney Amerika'da yaşayan bir çeşit pars (felis onca).

JÂJ (i. F.). **1.** Devedikeni. **2.** Lüzumsuz ve münasebetsiz lâkırdı, boş ve mânâsız söz, herze, hezeyân.

JÂJ-HÂ, JÂJ-HÂY (i. F., jâj = devedikeni, hâyîden = çiğnemek). Boş sözler söyleyen, saçmalayan, hezeyân eden.

JAKETATAY (i. Fr.). Arkası yırtmaçlı, etekleri uzun ve ön köşeleri yuvarlak kesilmiş resmî ceket.

JÂLE (i. F.). Gece yağan ve yapraklara konan ince nem, çiğ, şebnem.

JÂLE-DÂR (i. F.). Jâleli, kırağılı.

JAMBON (i. Fr.). Tuzlama veya dumanlanarak muhafaza edilen domuz budu veya kolu.

JANDARMA, CANDARMA (i. Fr. gendarme). Belediye sınırları dışında kalan yerlerin asayişini sağlamakla görevli asker sınıfı, candarma, Osm. zabtiyye: Jandarma askeri, idaresi, kumandanı.

JANT (i. Fr.). Tekerleğin çenber kısmı, ispir.

JAPON (hi. Çince, İ.). **1.** Japonya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **2.** Japonya'da yapılan, Japonya'ya ait.

JAPONCA (hi.). Japon dili.

JARSE bk. Jerse.

JARTİYER (i. Fr.). Çorap bağı.

JE (i.). J harfinin adı.

JEGAND (i. F.). **1.** Yırtıcı hayvanların sesi. **2.** Sağlamlık, Osm. resânet.

JELATİN (i. Fr.). Kemik ve kıkırdak gibi dokulardan elde edilen şeffaf ve kokusuz bir madde.

JELOZ (i.). Agar agar.

JENERATÖR (i. Fr. fizik). Bir enerji

Dişi ve erkek Jagar

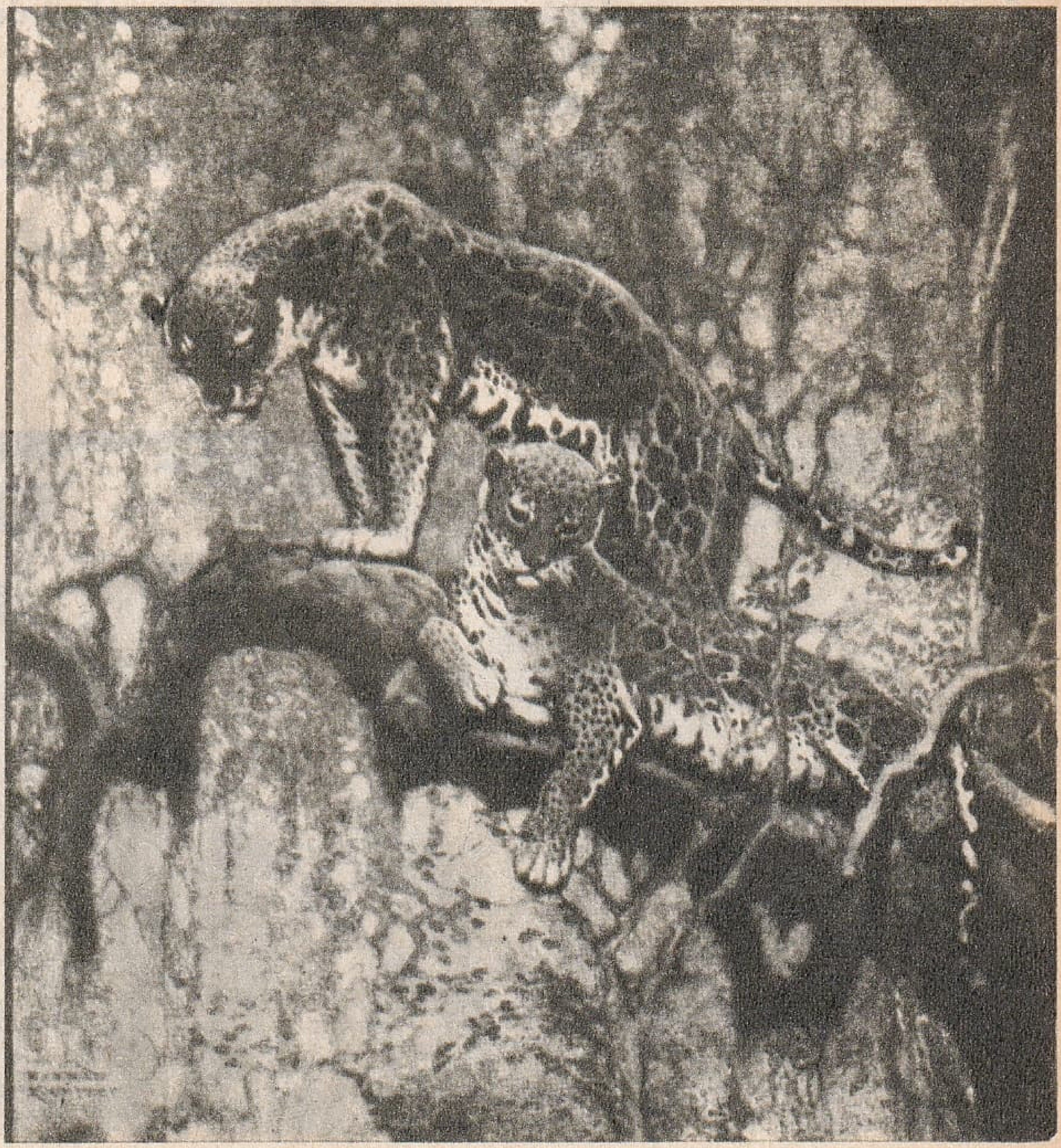

Jimnastik yapan bir ekip

şeklini, başka şekilde bir enerjiye çeviren makine. Gaz jeneratörü, buharlı jeneratör. **Elektrik jeneratörü** = Dinamo.

JENDE (i. F.). **1.** Yırtık, yamalı, pejmürde. **2.** Yırtık elbise, dağınık kıyafet. **Jende-pûş** = Yırtık elbise giyen, pejmürde kıyafetli.

JENG (i. F.). Pas, kir.

JENG-ÂLÛD (i. F.). Paslı, pasa bulanmış.

JENGÂR (i. F.). Bakır pası, göztaşı, zencâr.

Jeneratör

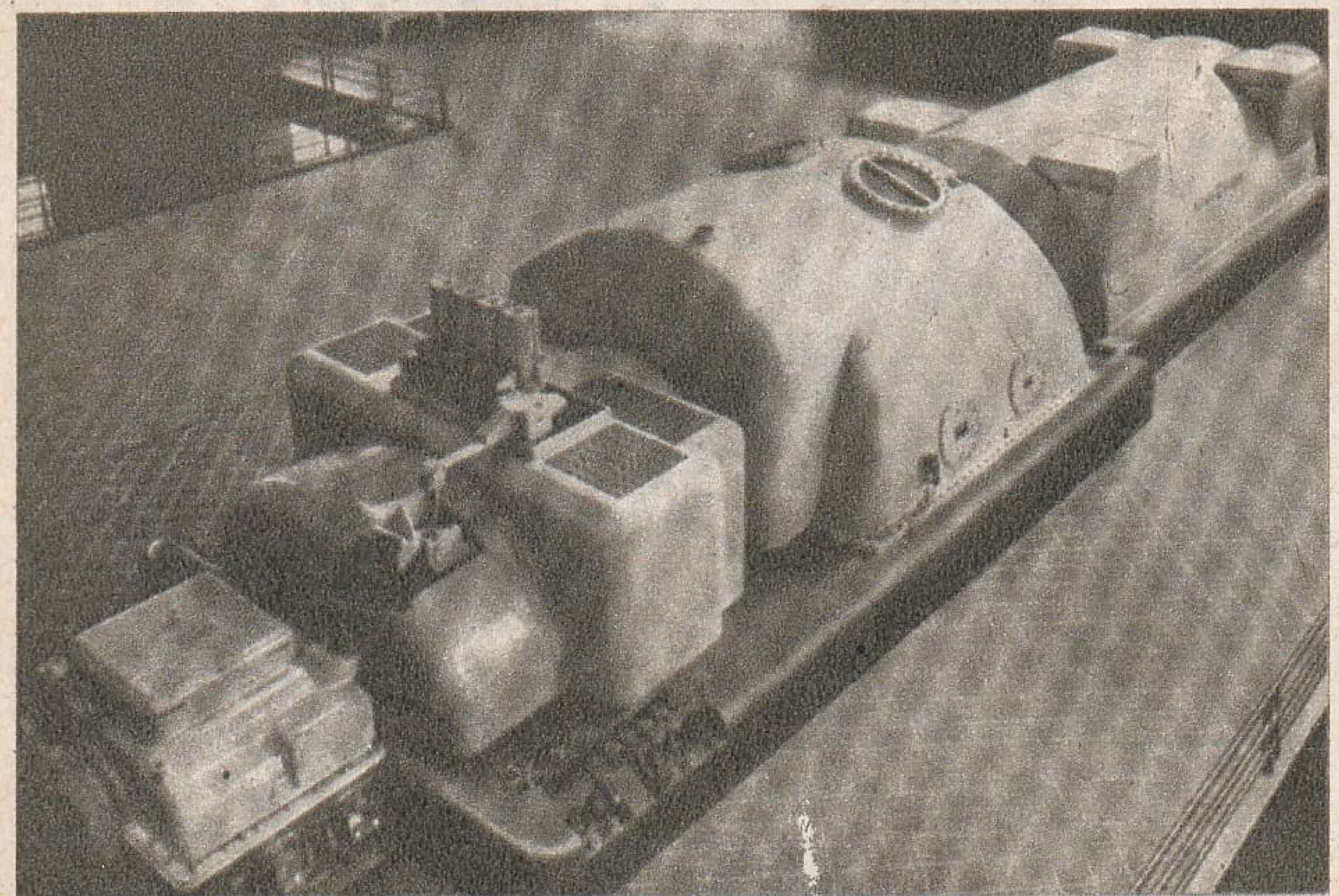

JENG-DÂR (i. F.). Paslı, kirli.

JEOİD (i. Y. Fr.). Yer küresinin geometrik olmayan gerçek şekline verilen isim, Fr. geoïde.

JEOLOG (i. Y. Fr.). Jeoloji mütehassısı.

JEOLOJİ (i. Y. Fr.). Yeryüzündeki toprağın ve kayaların çağlar boyunca geçirdiği değişiklikleri, hususiyetlerini ve vaziyetlerini inceleyen ilim.

JERF (i. F.). Derin, Ar. amîk: Deryây-ı jerf (derin deniz).

JERFÎ (i. F.). Derinlik.

JERFİN (i. F.). Kapı sürmesi veya dayanağı.

JERSE (i. Jersey adasının adından). Esnek dokunmuş kumaş, bu kumaştan yapılmış eşya.

JEST (i. Fr.). Gösterişli veya mânâlı davranış.

JET (i. İng.). Tepkili uçak.

JETON, JÖTON (i. Fr.). Para yerine kullanılan marka. Kumarda, telefonlarda, garsonların kasa ile hesaplaşmasında kullanılır.

JEY (i. F.). Göl, ırmak.

JİGOLO (l ince) (i. Fr.). Yaşlı ve paralı kadınların tuttukları genç âşık.

JÎK (i. F.). **1.** Yağmur damlası. **2.** Kirpi.

JİLET (i. Fr.). Tıraş bıçağı veya makinesi (ilk defa Gillete adında biri tarafından yapıldığı için bu adla anılır).

JİMNASTİK (i. Fr. gymnastique). bk. Cimnastik.

JİYÂN (i. F.). Kızgın, kükremiş, coşmuş. **Şîr-i jiyân** = Kükremiş arslan.

JUL (i. İng. fizik). On milyon erg tutarında iş birimi.

JÛLÎDE (i. F.). Karışık, birbirine geçmiş, taranmamış: **Jûlîde-mûy** = Saçları karmakarışık ve taranmamış.

JÛN (i. F.). Put.

JUNTA (CUNTA) (i. İspanyolca). İspanya'da siyasî veya idarî konsey (bu, nizamî bir konsey veya ihtilâl konseyi oladlir).

JURNAL (i. Fr. journal) (denizcilik). Yevmiye defteri. **Liman jurnalı** = Geminin limanda bulunduğu müddetçe hâdiselerin kaydolunduğu defter. **Seyir jurnalı** = Sefer sırasındaki olayların kaydedildiği defter. bk. Curnal.

JURNALCI (i.). Curnalcı.

JÜBİLE (i. Fr. ibr.). Mes'ut bir başlangıcın ellinci veya yirmi beşinci yıl dönümünde yapılan kutlama merasimi.

JÜJ KOMİSER (i. Fr. juge commisaire). (hukuk) İflâs işlerine bakmak üzere mahkeme tarafından tayin olunan memur.

JÜL (i. F.). Büklüm, kıvrım.

JÜPİTER (i. L. Fr.). **1.** Müşteri seyyâresi, gezegeni. **2.** Eski Rumlar'ın en büyük tanrısı.

JÜRİ (i. Fr. jury). **1.** (hukuk) Cinayetle suçlananların o cürmü işleyip işlemediklerine ve hafifletici sebepler bulunup bulunmadığını vicdanan karar vermek üzere itimat edilen vatandaşlardan teşkil olunan hey'et. Türk adliyesinde yoktur. **2.** Çeşitli müsabakalarda derece alanları bildirmeye selâhiyetli bir heyet.

■

K

K Türk alfabesinin on dördüncü harfi; ka ve ke olarak iki, sesi karşılar: Kaç ve kül kelimelerinde olduğu gibi.

K (kimya). Potasyum elemanının senbolü.

KA (i.). K harfinin adı. bk. K.

KA (e.). Bazı soru edatlarının başında bulunan ön ek: Kaç, kani (hani), kande (nerde), kangi (hangi), kaçan (ne zaman).

KAAN, KAGAN (i.). Hâkan kelimesinin aslı. bk. Hâkan.

KÂB (i. A.). **1.** Ok atılırken yayın elle tutulan ortasıyle uçları arasındaki mesafe. **2.** Mesafe: **Kâb-ı kavseyn** = İki yay uzunluğu mesafesi.

KABA (i. musiki). Türk musikisinde önüne geldiği perde adını bir sekizli pestlendiren kelime: Kaba hisâr perdesi, hisâr perdesinin bir sekizli (oktav) pestidir. Zıddı: Tîz.

KABA (i.). **1.** Hafif olduğu halde hacmi büyük: Kaba döşek, şilte; kaba denk, yük. **2.** Şiş, tümsek: Kabaet. **3.** Terbiyesiz, sözü ve davranışı ağır, yontulmamış, zarafeti olmayan: Kaba adam. **4.** Âdî, zarif, süslü veya ince ve nazik olmayan, bayağı: Kaba iş, kaba dikiş, kaba ekmek, işin kabası. **5.** Terbiyeye aykırı, terbiyesizce: Kaba söz, kaba lisan. **Kabaet** = Sağrı budu. **Kaba saba, kabataslak** = Kaba bir suretle, işin yalnız kabası, ince teferrüatına girişmeksizin: Kaba saba, kaba taslak şeklini çizmek. **Kabasakal** = Sakalı kabarık, büyük. **Kabadayı** = Gösterişte cesaret satan, yiğit taslağı. bk. Kabadayı. **Kabakoz** = Yalnız görünüşte gösterişli. **Kabakulak** = Bir hastalık, Osm. hummây-ı nekzî, Fr. orcillon.

KABÂ (i. A.). Üstlük elbise, cübbe, kaftan.

KABABURUN (i.). Sazan familyasından bir balık.

KABACA (i.). **1.** Kaba bir şekilde, kaba bir tarzda. **2.** Az iri, az büyük.

KABA ÇÂRGÂH (i. T. F. musiki). Türk musikisinde bir perde. Portenin altındaki birinci ek çizgi üzerine yazılan do notası.

KABADAYI (i.). **1.** Kimseden korkmaz görünerek şuna buna meydan okuyan kimse, yiğit taslağı. **2.** mec. Babayiğit: Doğrusu, kabadayı çocuktur. **3.** (halk ağzında) Başta gelen: Bunun en kabadayısı elli kuruşa.

KABADAYILIK (i.). Kabadayıca davranış, kabadayı olma hali.

KABAHAT (KABÂHAT) (i. A.) (c. kabâhât). **1.** Çirkin iş ve hareket, yakışıksız davranış: Bunu yaptımsa, bunu söyledimse bir kabahat mi ettim? Bu da bir kabahat mi? **2.** Hafif suç, kusur: Bu kabahatin cezası nedir? Kabahatimi bileyim de cezama razıyım. **Kabahat etmek** = Kusur etmek, yanılmak: Size danıştığıma kabaha ettim. **2.** mec. Yellenmek.

KABAHATLI, KABAHATLİ (i.). Suçu olan, suçlu: Kendisi kabahatli olduğunu biliyor da sesini çıkarmıyor.

KABAHATLILIK, KABAHATLİLİK (i.). Suç sahibi olma, suçluluk:

KABAHATSIZ, KABAHATSİZ (i.). Suçu olmayan, Fars. bi-günâh, Ar. mâsûm: O adam kabahatsızdır.

KABAHATSIZLIK, KABAHATSİZLİK (i.). Suç yokluğu, bî-günahlık, masumluk: Onun kabahatsizliği ortaya çıktı.

KABA HİCÂZ (i. T. A. musiki). Türk musikisinde bir perde.

KABA HİSÂR (i. T. A. musiki). Türk musikisinde bir perde.

KABÂİH (i. A. c.) (m. kabîha). Kabîhalar, çirkinler. bk. Kabîha.

KABÂİL (i. A. c.) (m. kabîle). Kabîleler, oymaklar. bk. Kabîle.

KABAK (i.). **1.** Kavun, karpuz ve hıyar cinsinden olarak yere sürünen iri yapraklı bir bitki ve verdiği meyve ki, sebzeden sayılır, çeşitli yemeklere girer ve birçok türü vardır. **2.** Sarışın, maviş: Kabak bir oğlan. **3.** Tatsız, lezzetsiz: Bir kavun kestik kabak çıktı. **4.** Çıplak, açık: Yalın ayak, başı kabak, kabak kafalı adam: **Armutkabağı** = Armut biçiminde yalnız süs için dikilen bir kabak. **Sakızkabağı** = Tâze yenen en küçüğü. **Asmakabağı** = Çardak üzerine alınıp pek fazla uzayanı ki, mayhoşça olup yine tâze yenir. **Balkabağı** = Tatlısı yapılan bir cinsi. mec. Bir şey bilmez, ukalâ ve ahmak adam. **Helvacıkabağı** = Kışın kurusu yenen ve hayvanlara yem edilen pek iri ve yuvarlak cinsi. **Sukabağı** = İçi boş ve ortası ince olup kurutulduktan sonra su vesaire koymaya yarayanı. **Kabak başta patlamak** = Bir işin cezasını kendi çekmek, ziyanı kendine gelmek. **Barut kabağı** = Barutluk, barut mahfazası. **Kabak bağlamak** = Yüzmek için koltukların altına su kabağı koymak. **Kabak tadı vermek** = Bıktırmak, usandırmak.

KABA KABA (i. T. musiki). Türk musikisinde önüne geldiği perdenin iki sekizli (oktav) pest olduğunu gösteren terim: Kaba kaba çârgâh perdesi (ki çârgâh perdesinin iki sekizli pestidir).

KABAKGİLLER (i.). İkiçeneklilerden bir bitki familyası. Kabak, hıyar, kavun, karpuz bu familyadandır.

KABAKLAMAK (f.). Ağacı, yalnız gövdesi kalacak şekilde budamak.

KABAKULAK (i. tıp). Daha çok tükrük bezlerini şişiren bulaşıcı ve ateşli bir hastalık.

KABALA (i. İbr.). **1.** Yahudiler'de Tevrat'ın gizli mânâsını araştırma işi. **2.** Ruhlarla, cinlerle alâka kurma işi.

KABALAK (i.). Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda kullanılmış, şapkaya benzer bir çeşit başlık.

KABALAŞMAK (f.). Kaba olmak, zarafetini kaybetmek: Servet kazanınca biraz daha nazik olacağına, daha fazla kabalaştı.

KABALAŞTIRMAK (f.). Kabalık vermek, sevimsiz hâle getirmek: Zaten kabadır, ettiği soğuk şakalar kendisini bir kat daha kabalaştırıyor.

KABÂLE (i. A.). **1.** Eskiden iltizam senedi. bk. İltizâm. **2.** Bir şeyin teferruatıyla beraber toptan ve götürü satılması. **3.** Musevîler'in kendi cemaatlerine ait olmak üzere, ot gibi bazı şeyler için verdikleri vergi.

Kabak

KABALIK (i.). **1.** Ağır olmadığı halde hacmi büyük olan şeyin hâli, az ağırlıkta hacim büyüklüğü: Bu şiltenin kabalığı insanı rahatsız eder. **2.** Zarafet ve naziklikten uzak muamele ve davranış, terbiyesizlik, yakışıksız söz ve iş: Bu adamın kabalığı çekilmez.

KABALİST (i.). Kabala ile uğraşan kimse. bk. Kabala.

KABALLAMAK (f. Ar. «kabâle» den). Toptan satmak, bir şeyi teferruatıyla beraber götürü satmak.

KABARA (i.). Başı yuvarlak sarı veya beyaz çivi ki, kakıldığı yerde pul gibi durup süslemeye yarar: Pirinç, gümüş, yaldızlı kabaralarla süslü çekmece.

KABARALI (i.). Kabara denilen çivilerle süslenmiş kabaralı sandık.

KABARCIK (i.). **1.** Suyun yüzünde yağmur damlaları, vesaireden hâsıl olan hava ile dolu şişcik, Ar. habâb .**2.** Hava veya su ile dolu olarak deri üzerinde hâsıl olan ufak sivilce: Ellerinde birtakım kabarcıklar çıkmış; kabarcık, dil kabarcığı.

KABARE (i. Fr.). **1.** Meyhane. **2.** Küçük çalgılı gazino.

KABARIK (i.). Kabarmış, şişmiş, üfürülmüş: Yanağının bir tarafı kabarıktı. (i.). **1.** Kabarmış, şişmiş yer, hava veya su ile dolu ufak sivilce: Vücudunda birtakım kabarıklar belirdi. **2.** Çuha vesaire üzerinde havın kalkmasından hâsıl olan çıkıntılı nokta: Bazı kumaşlarda yağmur damlalarından kabarıklar olur.

KABARMA (i.). **1.** Kabarma işi. **2.** (coğrafya) Bilhassa ayın çekimi neticesi denizlerde 12 saat 25 dakika ara ile meydana gelen yükselme hâdisesi, med. Kanada kıyısında kabarmanın yüksekliği 21 metreyi bulur.

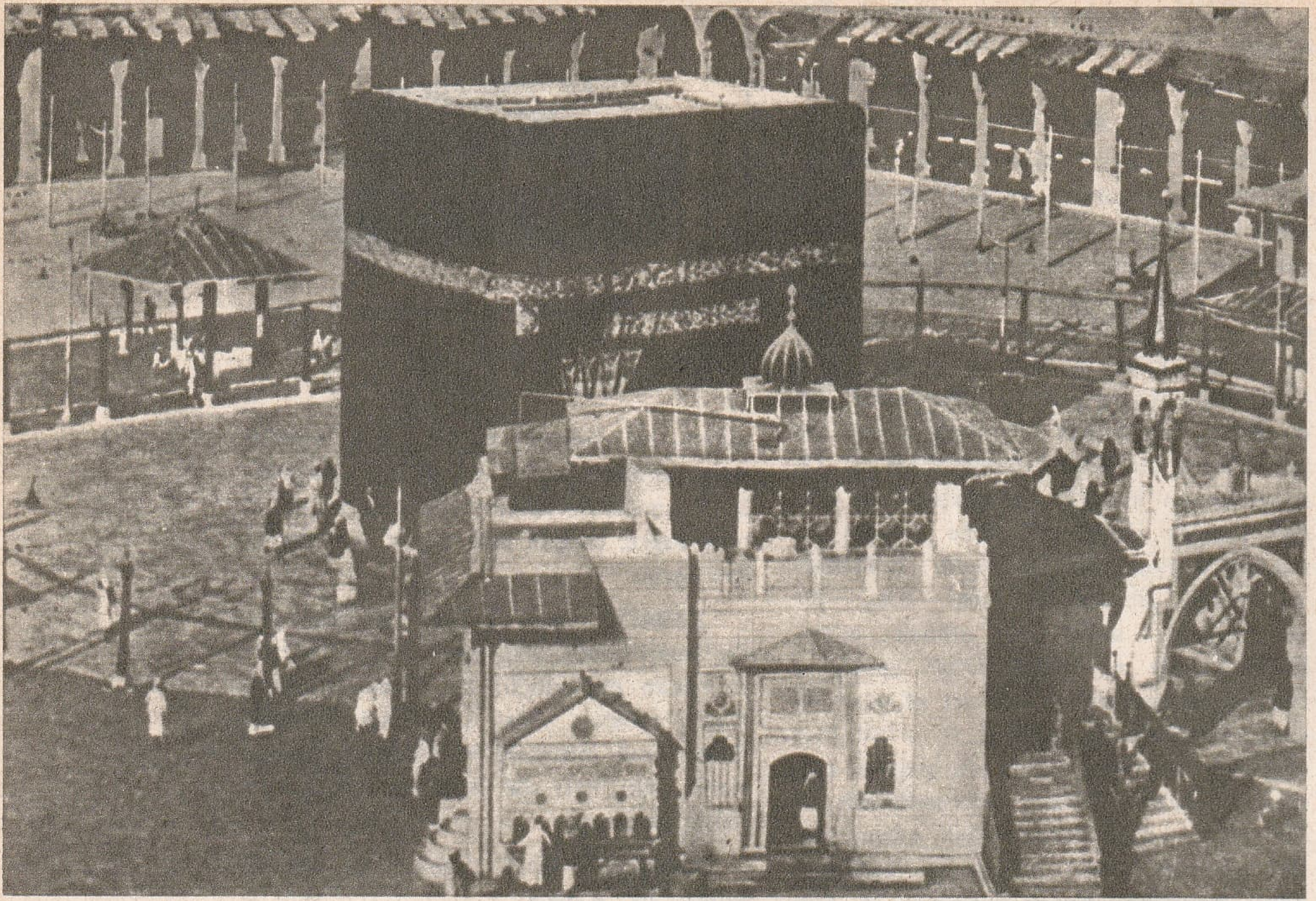

Kâbe

KABARMAK (f.). **1.** Ağırlığı artmaksızın hacmi büyümek, şişmek: Döşek, şilte kabardı; şu yastığın pamuğunu attırsanız çok kabaracaktır. **2.** Yükselmek, yukarı çıkmak, taşmak: Su kaynayınca kabardı; dağlarda karların erimesinden nehirler çok kabardı. **3.** (hesap ve para) Çıkmak, çoğalmak: Defterimizde masraf kısmı gittikçe kabarmaktadır. **4.** (hayvan ve bilhassa erkek hindi vesaire) Tüylerini ürpertip dikmekle şişmek: Baba hindi kabarmaya başladı. **5.** Ekşiyip könürerek yukarı kalkmak, Osm. tahammür etmek: Hamur, şıra kabarmaya başladı. **6.** Dalgalanmak, dalga peydâ etmek, coşmak: Deniz gittikçe kabarıyor. **7.** (çuha vesairenin) Havı kalkıp bozulmak: Bu çuha pek çabuk kabarır. **8.** Tavlanmak, ıslanıp yumuşamak: Vücudun kiri kabarmak. **9.** Bulanmak, karışmak: Safram kabardı. **10.** Tefahur etmek, övünmek, kibir ve gurur göstermek, kurulmak: O kabarıp durmasın bu işte bir hizmeti yoktur. **Koltuk kabarmak** = İftihar etmek.

KABARTI (i.). Çıkıntı, tümsek, kabarmış yer.

KABARTMA (i.). **1.** Kabartmak işi. **2.** Tersinden kakarak yapılmış çıkıntılı (nakış, yazı vesaire): Çakmağına kabartma olarak kendi ismini yazdırmış; bulunan eski bir taşın üzerinde kabartma bazı yazılar ve resimler vardı.

KABARTMAK (f.). **1.** Bir şeyin ağırlığını arttırmaksızın hacmini büyütmek, seyrekleştirmek: Döşeği, yünü, pamuğu kabartmak. **2.** Gevşetmek, karıştırıp yukarı kaldırmak: Toprağı kabartmak. **3.** Arttırmak, ziyadeleştirmek, (hesabı, yekûnu) yükseltmek, yukarı çıkarmak: Siz bu işin sarfiyatını kabartmışsınız. **4.** Yükseltmek, tersinden kakıp yüzünü çıkıntılı yapmak: Kutunun kapağına işaret ettiğim yazıyı kabartmalı. **Kulak kabartmak** = (hayvan) Kulaklarını dikip dinlemek. (insan) Kulak vermek, dinlemek, dinlemeye çalışmak: Bizim ona dair konuştuğumuzu anlayınca kulak kabartmaya başladı. **Koltuklarını kabartmak** = Övünmek, böbürlenmek, iftihar etmek.

KABASAKAL (i.). Gür ve geniş sakallı.

KABATASLAK (i.). Bir şeyin teferruatına inmeden ana çizgilerini belirtme.

KABA ZURNA (i. T. F. musiki). Türk musikisinde bir nefesli saz: Zurnanın pesti.

KABBÂN (i. A.) (halk dilinde: kapan). Büyük terazi. bk. Kapan.

KABÇIK bk. Kapçık.

KÂBE (i. A.) (küb şeklinde olduğu için böyle denmiştir). Mekke-i Mükerreme'deki kutsal yapı ki, Hazret-i İbrahim ve İsmail'den kalma olup bütün Müslümanlar'ın kıblesi ve hac yeridir: **Kâbe-i Şerîfe, Kâbe-i Mükerreme.** tes. **Kâbeteyn** = Kâbe-i Şerîfe ile Kudüs'teki Mescid-i Aksâ.

KABIZ (a uzun) (i. A. «kabz» dan if.) (mü. kabza). **1.** Tutan, alan, zabteden. **Kabız-ı ervâh** = Ölenlerin canlarını alan, Azrâil. **2.** (tıp) Kabızlık veren, peklik yapan. **3.** (anatomi) Sıkan ve çeken (sinir ve adele).

KABIZ bk. Kabz.

KABÎH (i. A. «kubh» tan smüş.) (mü. kabîha). **1.** Çirkin: **Vech-i kabîh; kabîh-ül-vech** = Çirkin yüzlü. **Kabîh-üş-şekl** = Görünüşü çirkin. **2.** Yakışıksız, yersiz, ayıp: Fiil-i kabîh, tâbîrât-ı kabîha.

KABÎHA (i. A.) (c. kabâih). Çirkin ve yakışıksız iş ve hareket: İrtikâb-ı kabâih.

KABİL (a uzun) (i. A. «kabûl» den if.) (mü. kabile). **1.** Alan, kabûl eden: **Kabil-i terbiyye** = Terbiye alan, terbiye kabûl eden. **2.** Müsait, kabiliyet ve istidadı olan: **Kaabil-i hitâb** = Kendisine hitap olunabilir. **3.** Mümkün, yapılabilir: Bu iş kabil değildir. **Kabil-i imkân** = Mümkün. **4.** (tıp) Gebe kadınların çocuklarını almak iş ve tarzını bilen, ebe, ebe tabip: Falan doktor mahir bir kabildir; fakat kadın iyi bir kabiledir. (hi.). Hazret-i Âdem'in çocuklarından biri ki, kardeşi Hâbil'in katilidir.

KABİLE (a uzun) Kadın ebe. bk. Kabil.

KABÎLE (i. A.) (c. kabâil). Bir soydan türemiş ve bir reisin idaresinde olarak birlikte yaşayan cemaat, birlikte konup göçen göçebe halkı, aşiret, oymak: Kabâil-i Arab; kabîle şeyhi.

KABİLİYET (a uzun) (i. A.). **1.** İşe yatkınlık. **2.** Bir dış tesiri alma gücü, kabul edilebilir olma.

KABİLİYETLİ (i.). Kabiliyeti olan.

KABİLİYETSİZ (i.). **1.** İstidatsız, gayrı müstait, kabiliyeti olmayan: Okumaya karşı pek kabiliyetsiz. **2.** İktidarsız, liyakatsız, işinin ehli olmayan, Osm. gayrı muktedir.

KABİLİYETSİZLİK (i.). **1.** İstidatsızlık, istidat yokluğu: O çocuğun tahsil ve terbiyeye kabiliyetsizliği anlaşıldı. **2.** İktidarsızlık, Osm. adem-i iktidar, adem-i liyakat: O adamın kabiliyetsizliği zaten belliydi.

KABİLİYYÂT (ka uzun) (i. A. c.) (m. kabiliyet). bk. Kabiliyyet. **Kabiliyyât-ı zihniyye** = Zihne âit kabiliyetler.

KÂBÎN (i. F.). Nikâh sırasında koca tarafından eşine taahhüt olunan nikâh parası ki, boşanma gerektiğinde ödemeye mecburdur, Ar. mühr-i müeccel.

KABİNE (i. Fr. cabinet). **1.** Bir devletin vekiller hey'eti, hükûmet: Fransa kabinesi değişti (XIX. asırda «kabineto» da kullanılmıştır). **2.** Hekim muayenehanesi. **3.** Helâ. **4.** Küçük oda.

KABİNETO bk. Kamineto.

KABİR (KABR) (i. A.) (c. kubûr). Mezar, Ar. merkad, sin: Şeyh Sâdî'nin kabri Şîrâz'dadır; kabirleri çiğnemek doğru değildir.

KABL (i. A.). Ön, önde, ileri, ileride, evvel, mukaddem: **Kable't-târîh** = Tarih öncesi, preistorya: **Kable'z-zuhr** = Öğleden önce. **Kable't-taam** = Yemekten önce. **Kabl-i hâzâ** = Bundan evvel (bu gibi tabirlerde bulunur). **Mâ-kabl** = Geçen, geçmiş, bir şeyden evvelki, zıddı: mâbad. Bu konunun mâkabline şümûlü yoktur.

KABLÎ (i. A. felsefe). Hiçbir tecrübeye dayanmadan, yalnız akıl yordamıyle, Fr. a priori.

KABLO (i. Fr. câble ki, o da Ar. «habl» dan). Elektrik akımı iletmede veya telgraf, telefon hatlarında kullanılan izole edilmiş iletken tellerin bütünü.

KABLUBAĞA bk. Kaplumbağa.

KABOTAJ (i. Fr.). Bir ülkenin kendi limanları arasında gemi işletme işi.

KABRAN (i.). Üşenen, tenbel, gevşek, ağır. **1.** Dalları kesilmiş kütük, ağaç. **2.** (Rumeli şivesinde): Ölçek.

KABRİSTAN (i. F.). Mezarlık, Ar. makbere: Kabristanın etrafına duvar çevirmek.

KABUK (i.). **1.** Bir şeyin üstünü örten sertçe örtü, kışır: Ekmek, meyve, ağaç, kestane, fındık kabuğu; çıban kabuğu. **2.** Bazı hayvanların deriden ayrı mahfazaları: Midye, istridye, böcek kabuğu. **Kabuk bağlamak** = Üstünde kabuk peydâ etmek, kabuklanmak. **Böcek kabuğu** = Maviye çalar parlak bir çeşit yeşil renk. **Kabuk kaplamak** = (ceviz vesaire) Kabuğunu doldurmak.

KABUKLANMAK (f.) (meyve vesaire) Kabuk bağlamak, kabuk peydâ etmek.

KABUKLU (i.). Kabuğu olan.

KABUKLULAR (i. zooloji). Kabukları sertleşmiş, eklemliler sınıfı: Yengeç ve ıstakoz kabuklulardandır.

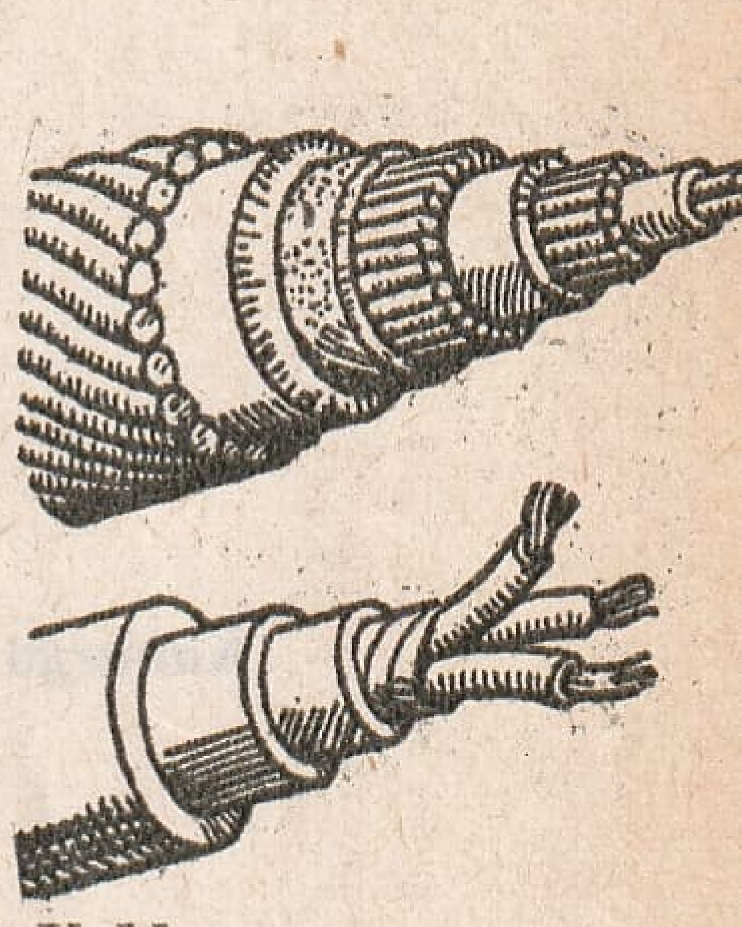

Kablo

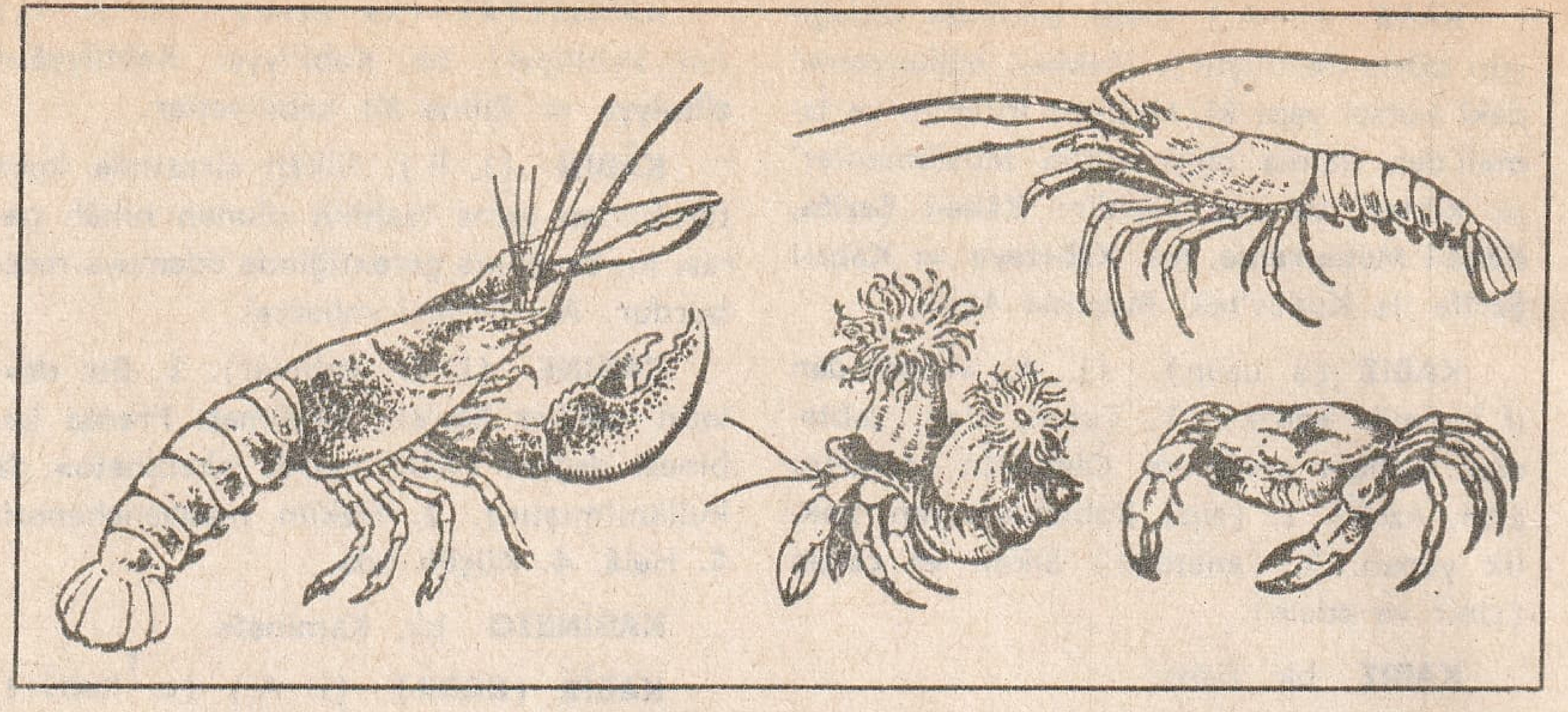

Kabuklular

KABUKSUZ (i.). Kabuğu olmayan.

KABÛL (i. A.). **1.** Alma, verilen bir şeyi benimseme: Gönderdiğiniz hediyeyi kabûl ettim; hediyeniz kabûlümdur. **2.** Ziyarete gelen kimseyi usûle uygun olarak veya her nasıl olursa bir suretle içeriye alma, ziyarete mukabele etme: Bana müsaade edin şu misafirleri kabûl edeyim; evde misafir kabûl edecek kimse yok; bu köyde misafir kabûl eden var mıdır? Gittiğimiz yerde iyi kabûle mazhar olduk; geleni soğuk bir suretle kabûl etti; pek rahatsız olduğum için ziyaretime gelenleri kabûl edemedim. **3.** İrtikâp etmek, kötü bir işe tenezzül eylemek: Ben yalanı kabûl etmem; o adam kendi evinde öyle bir hal olmasını hiçbir vakit kabûl etmez; sizin aleyhinizde bulunmayı hiçbir suretle kabûl etmem. **4.** Razı olma, rıza, uyuşma: Bu hâl şeklini kabûl ettiniz mi? **5.** Alıp kullanma, Ar. ittihâz ve istîmâl: Türkler'in eskiden kendi alfabeleri varken Müslüman olunca Arap alfabesini kabûl etmişlerdir; Sudan'ın güney bölgesi ahalisi, İslâm dinini yakınlarda kabûl etmişlerdir. **6.** (hukuk) Almak için ikinci defa söylenen sözdür ki, onunla akit tamam olur. **Hüsn-i kabûl** = İyi karşılama, hoşlanarak ve sevinç göstererek ikram ve saygıyla karşılama: Her gittiğimiz yerde hüsn-i kabûl gördük. Uğradığımız yerlerde hüsn-i kabûle mazhar olduk.

Kaburga

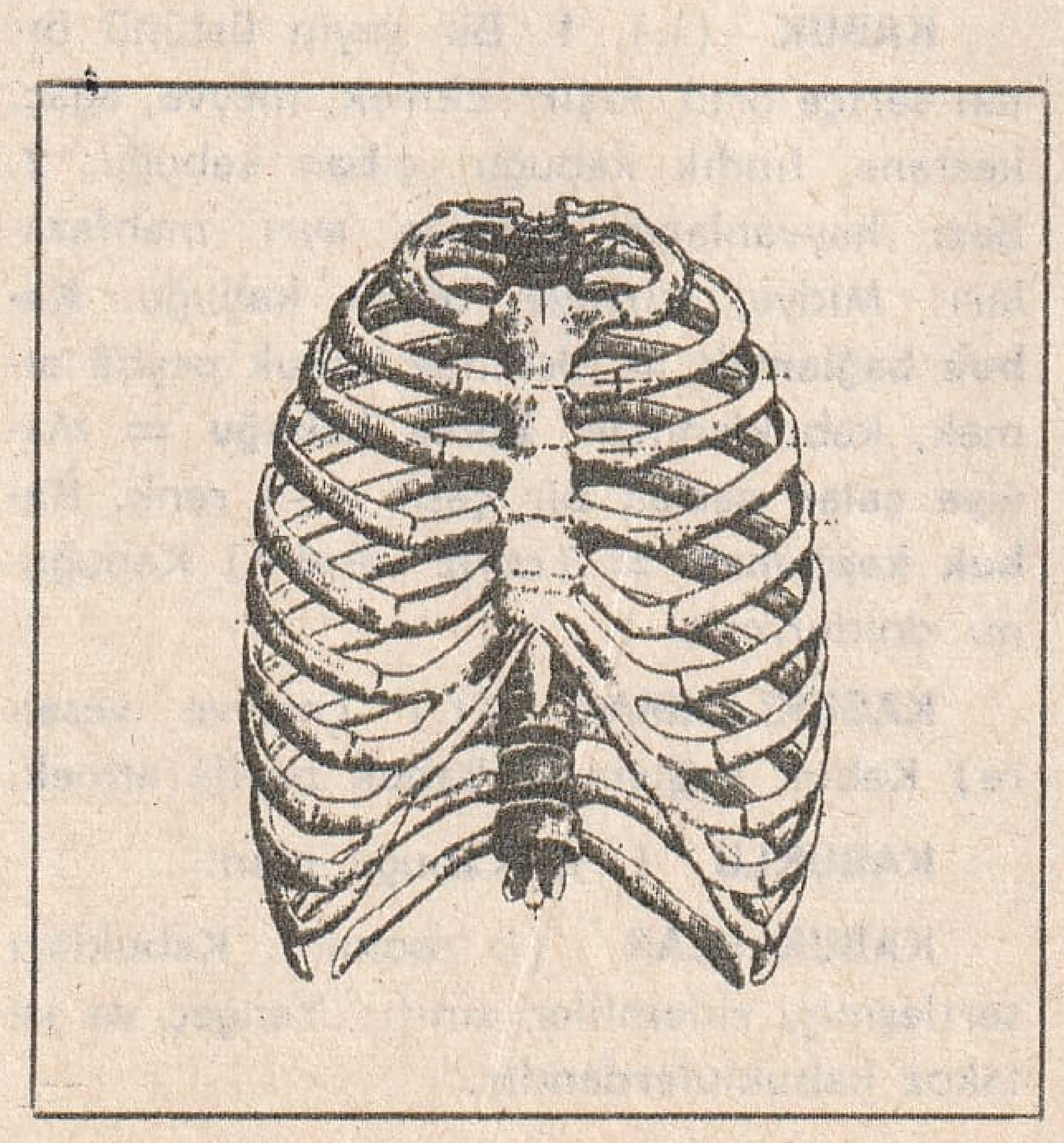

KABÛL-GÂH (i. A. F.). Kabûl yeri.

KABURGA (i.). **1.** Göğüs kemiklerinin her biri: Zayıflıktan kaburgaları çıkmış. **2.** Bu kemiklerin bel kemiğine bağlanmak suretiyle meydana getirdikleri şeklin bütünü: **Kaburga dolması** = Kuzu kaburgasının pirinç, kuru üzüm ve fıstıkla dolması. **3.** Gemi veya kayığın, hayvan kaburgasına benzeyen ve omurga üzerine kaldırılan eğri ağaçları.

KÂBÛS (i. A.). Uykuda ağırlık basma, eski Türkçe: Kara baskan.

KABZ (halk dilinde **KABIZ**) (i. A.). **1.** El ile tutma, ele alma, kavrama. **2.** Alma, Ar. ahz, tesellüm: Bu parayı ahz ve kabzettiğimi gösteren senettir. **3.** Bir kişinin ruhu Azrail tarafından alınma, ölüm, Ar. fevt, vefât, irtihâl: Falan tarihte kabz olundu; ruhu kabzedildi; Azrail kabz-ı ervâha (ruhları almaya) memurdur. **4.** Tutgunluk, peklik, inkıbâz: Kabza uğradı (bu mânâ ile Türkçe'de isim gibi de kullanılıp «kabızlık» suretinde ifade olunur). Kabız oldu.

KABZA (i. A.). **1.** Pençe, avuç. **2.** Bir şeyin tutulacak yeri: Kılıç kabzası. **3.** Bir avuç dolusu, bir tutam: Bir kabza toprak.

KABZIMAL (i.) (Türkler'in yaptığı yanlış bir terkiptir; kaabız-ı mâl olmalıydı). Meyve ve sebze yetiştiricileriyle manavlar arasındaki aracı.

KABZ Ü BAST (i. A.). Kapanıp açılma, daralıp genişleme (tasavvufta kullanılan ünlü terim).

KAC (i. F. botanik). Bir çeşit küçük çam.

KACAK (i.). Kap - kacak şeklinde, kap sözüyle birlikte kullanılır. bk. Kap.

KAÇ (e.). **1.** Sayı hakkında sorgu edatı: Kaç kişi? Kaç koyun? Kaç gün? (Miktar sualinde ise «ne kadar» kullanılır: Ne kadar su? Ne kadar yağ? gibi). **2.** Sual inkârı suretinde çokluk ve mubalâğa gösterir: Kaç kere söyledim. Kaç ağaç dikeceğiz? Yani çok söyledim, çok ağaç diktik. **Birkaç** = Bazı, bir miktar, bir takım, belirli olmayan, fakat birçok olan sayıyı gösterir: Birkaç kişi geldi; birkaç kere gittim. **Kaça** = Ne kadar para karşılığında, ne fiyatla? Bunu kaça veriyorsunuz? Kaça aldınız?

KAÇ (i.). (Asıl «kaçmak» fiilinin emir kipi olup, bu tâbirde kullanılır): **Kaçgöç** = Nâ-mahremlik, kadının yabancı erkekten kaçması: Bir evde kaçgöç olmaması için yabancı bulunmamalı.

KAÇAK (i.). **1.** Kaçan, izinsiz ayrılan, firarî. **2.** Kaçırılmış, gümrük veya resim vermemek için gizliden getirilip satılan: Kaçak mal; kaçak tütün.

KAÇAK bk. Kacak.

KAÇAKÇI (i.). Yasaklara uymayarak bir memlekete gümrüksüz mal sokan veya mal kaçıran kimse.

KAÇAKÇILIK (i.). Kaçakçının işi, yasak malı kaçırma işi.

KAÇAKLIK (i.). **1.** Kaçma hâli, firar, firârîlik: Asker kaçağı olduğu haber alınıp yakalandı. **2.** Gümrükten veya resimden kaçırılmış olma: Bu tütünün kaçaklığı bellidir.

KAÇAMAK (f.). Mısır unundan yapılan bir yemek.

KAÇAMAK (i.). **1.** Firar eder gibi davranma: Kaçamak göstermek. **2.** İşe gitmeyiş, tatil: O, ara sıra kaçamak ediyor. **3.** Bahane, vesile, özür: Bir kaçamak yolu bulmak. **4.** Kaçacak yer, Ar. melce, melâz. **5.** Otlaklarda hayvan sığınağı, küçük ağıl. **6.** Çobanların yaptıkları haşlanmış mısır unundan ibaret bir çeşit yiyecek.

KAÇAMAKLI (i.). Evet ve hayır demeden ve her iki tarafa da çekilebilen cevap veya davranış.

KAÇAN (e.). Zaman sorgusuna mahsus edat ki, bugün eskimiz, hattâ bırakılmıştır. Ne vakit, ne zaman ki, vaktâ ki: Kaçan geldi? Kaçan eve döndüm, bir de ne göreyim?

KAÇAR (i.). Kaç sıfatının üleştirme şekli: Hamallar kaçar para alacak?

KAÇAROLA (i. İ.). Bir çeşit saplı yemek tenceresi.

KAÇGÖÇ (i.). Eskiden ve hâlen bazı yerlerde, Müslüman kadınların erkeklere görünmemeleri, bir arada oturup konuşmaktan kaçınmaları âdeti. bk. Kaç.

KAÇIK (i.). **1.** Bir yana çarpılmış, çarpık. **2.** Pek de akıllı olmayan, delişmen, savruk: Kaçıktır, söylediğini bilmez.

KAÇIKLIK (i.). Delilik, delişmenlik, savrukluk.

KAÇILMAK (f.). Firar edilmek, kaçma işinin mümkün olması. Oradan kaçılamaz; gündüzün kaçılır mı?

KAÇINCI (i.). Kaç derecede bulunan: Bu ay senenin kaçıncı ayıdır? Ayın kaçıncı günü gideceğiz?

KAÇINMAK (f.). Çekinmek, Osm. ictinâb etmek: O adam bu yolda hizmetten kaçınmaz.

KAÇIRILMAK (f.). **1.** Firar ettirilmek, diğeri vasıtasıyle kaçmaya sevk olunmak: Hapishaneden arkadaşları tarafından kaçırıldı. **2.** Gümrük veya vergi vermemek üzere gizliden geçirilmek: Gümrükten mal kaçırılmamak için bir tedbir lâzım. **3.** Dikkatsizlikle kaybedilmek: Fırsat kaçırıldı.

KAÇIRMA (i.). **1.** Gümrük vermeksizin gizlice mal geçirilmesi: Kaçırmanın cezası vardır. **2.** Gümrük vermeksizin geçirilen, kaçak: Kaçırma mal; kaçırma tütün.

KAÇIRMACI (i.). Mal kaçıran, kaçakcı.

KAÇIRMAK (f.). **1.** Kaçmasına sebep olmak, kaçmasına yardım etmek, firar ettirmek: Hapishaneden adam kaçırmak büyük bir suçtur. **2.** Gümrük vermeksizin gizlice mal geçirmek: Gümrükten mal kaçırmak; tütün kaçırmak. **3.** Dikkatsizlikle ve gafletle söylemek: Ağzından kaçırdı. **4.** Kaybetmek: Fırsatı kaçırdık. **5.** Kaçmaya mecbur etmek: Nihayet kendisini kaçırdık. **6.** Saklı, gizli tutmak, göstermemek, kapalı gezdirmek: Karısını benden kaçırıyor. **Alta kaçırmak** = Üstüne etmek. **Ucunu alta kaçırmak** = İflâs etmek (eskimiştir). **Tadını kaçırmak** = Tadsızlık etmek, can sıkmak. **Aklını kaçırmak** = Çıldırmak. **Kız kaçırmak** = Ekseriya evlenmek niyetiyle kızı baba evinden gizlice alıp kaçmak

KAÇIRTMAK (f.). **1.** Başkası vasıtasıyle firar ettirmek: Muhafazasına memur olanların gönlünü ederek kendisini kaçırttılar. **2.** Gümrük ve vergi vermeksizin geçirtmek, gizlice ithal veya ihraç ettirmek: Rençberlerine tütün kaçırtıyor. **3.** Dikkatsizlikle geçirtmek, kaybettirmek: Siz be-

nim zihnimi meşgul ederek ağzımdan birkaç söz kaçırttınız.

KAÇIŞ (i.). Kaçmak işi, firar.

KAÇIŞ (i.). bk. Kaçışmak, kaçış.

KAÇIŞMAK (f.). Birden dağılıp her biri bir tarafa gitmek, ürkerek dağılıp perişan olmak: Kuşlar kaçıştılar.

KAÇKIN (i.). Kaçmış, kaçak, firarî, düşmana kaçan.

KAÇLI (i.). Kaç parçadan meydana gelme, kaç sayı vesairesi olan: Elinizdeki kâğıt kaçlıdır?

KAÇLIK (i.). Kaç kuruş, lira kıymetinde veya kaç metre boyunda yahut kaç adetten mürekkep: Kaçlık kumaş, kaçlık direk, kaçlık kâğıt.

KAÇMA (i.). Kaçmak işi. bk. Kaçmak.

Kadeh

KAÇMAK (f.). **1.** Firar etmek, gizlice gitmek: Hapishaneden kaçtı; askerden birkaç er kaçmış; çocuk okuldan kaçtı. **2.** Habersiz savuşup gitmek: Yanımda idi ne vakit kaçtı göremedim. **3.** Koşup sür' atle gitmek: Köpeklerin korkusundan bir kaçıyordu ki! **4.** Çekinmek, karışmak istememek, Osm. ictinâb etmek: Ben hizmetten kaçmam lâkin elimden gelmiyor; masraftar kaçıyor. **5.** (kadınlar erkeğe) Görünmemek, örtünmek, tesettür etmek: Kızı bu sene kaçmaya başladı, benden kaçmıyor. **6.** Zail olmak, ortadan kalkmak: Keyfim kaçtı. **7.** Girmek, nüfuz etmek: Kulağıma su, pire kaçtı. **8.** Biraz bir tarafa gelmek: Şuradaki ipi al sağa kaç. **Ağızdan kaçmak** = Dikkatsizlikle söylenmek: Ağızımdan bir söz kaçtı. **Sancağa kaçmak** = Gemi seyir yolundan sağ tarafa salmak. **İskeleye kaçmak** = Sol tarafa salmak.

KÂD (i. A.). **Kâd-ı Hindî** = Sint ağacından çıkan kabız yapıcı bir madde, Fr. cachou.

KAD (KADD) (i. A.). Boy, boy bos: **Kadd-i bâlâ** = Uzun boy. **Sehî-kad** = Düzgün boylu. **Serv-kad** = Servi boylu. **Kadd, kaameti mevzûn** = Boyu bosu yerinde.

KADANA, KATANA (i. İ. catena). **1.** Vaktiyle küreğe verilen esirlerin ayağına vurulan zincirli halka, pranga. **2.** Bir tür çok iri at. bk. Katana.

KADAR (e.) (Arapça miktar demek olan «kadr» den). **1.** Miktar ve sayı bildirir: İstediği kadar; istediği miktar ve derecede; yetecek kadar yemek; oturacak yer. **2.** Yaklaşma ve tahmin bildirir: Onlar yirmi kadar idiler; bin kadar tuğla lâzım. **3.** Son, netice bildirir: Sabaha kadar, ne vakte kadar? Bir iki seneye kadar. İşaret isimleri ve «ne» kelimesiyle mürekkep kelimeler teşkil eder: O kadar, bu kadar, şu kadar: **Ne kadar** = Kaç, ne miktarda? **Şu kadar ki, şu kadar var ki** = Şu farkla ki.

KADASTRO (i. Fr.). Bir ülkedeki arazi ve mülklerin yerini, yüzölçümünü, sınırlarını belirtip planlama işi: Kadastro memuru. Kadastro çalışmaları.

KADAVRA (i. İ.). İnsan veya hayvan ölüsü, ceset.

KADAYIF (aslı: **KADÂİF**) (i. A. c.) (m. kadîfe). (Halk dilinde kadayıf). Şeker şerbetiyle pişirilip tatlı yapılmak üzere çeşitli şekillerde dökülmüş hamur: **Tel kadayıf** = Tel gibi ince dökülmüşü. **Ekmek kadayıfı** = Yassı, daire şeklinde olup birbiri üstüne ikisi birlikte ve koyu şerbetle büyük tabakta pişirilerek arasına kaymak konulan cinsi. **Yassı kadayıf** = Ufak daire şeklinde olup yumurta ile tavada pişirileni. **Deniz kadayıfı** = Bir çeşit yosun ki, öksürük için haşlanıp suyu içilir, ciğerotu. bk. Kadife.

KADAYIFÇI (i.). Kadayıf yapan veya satan adam.

KADDÂH (i. A.). **1.** Kadeh yapan, yapıcı. **2.** (kadh'den) Kötüleyen, zemmeden, yeren.

KADDÂHE (i. A.). Çakmak taşı.

KADDES-ALLAH (i. A.). Allah, mukaddes ve mübârek eylesin!

KADDESE (i. A. «Kuds» tan geçmiş zaman kipinin 3. müfret erkek şahsı). Muazzez ve mubarek etsin! **Kaddes-Allah sırrehu** = Allah sırrını muazzez etsin! (Evliyâ ve büyük mutasavvuflar hakkında söylenir).

KA'DE bk. Zilka'de.

KADEH (i. A.) (c. ekdâh). **1.** Bardak, kâse; su, şarap vesaire içmeye mahsus her çeşit kab, Fars. câm, piyâle: Bir kadeh su, bir kadeh şarap. **İdâre-i ekdâh etmek** = İçki içmek, işret eylemek. **2.** Rakı ve konyak gibi içki içmeye mahsus billûr, cam vesaireden küçük bardak: Rakı kadehi; kadeh takımı. **3.** (botanik) Çiçeklerin çanağı.

KADEHÇE (i. F.). **1.** Küçük kadeh. küçük peymâne. **2.** (botanik) Çiçek çanağı.

KADEHÇİK (i. botanik). Meşelerde, meyveyi ortasına kadar içine alan küçük kadeh şeklindeki kısım.

KADEH-ŞİKEN (i. A. F.). Kadeh kıran. mec. Sarhoş.

KADEM (i. A.) (c. akdâm). **1.** Ayak,

Fars. pâ **Kadem basmak, vaz'-ı kadem etmek** = Ayak basmak. **2.** Adım, hatve: Kadem atmak. **3.** 32 santimlik mesafe ölçüsü: Yirmi kadem boyu vardır. **İngiliz kademi** = Metrenin üçte biri. **4.** Uğur, meymenet, yemin: **Kadem getirmek** = Uğurlu olmak; kadem getirdiniz. **Kadem-bûsî** = Eskiden ayak öpme merasimi. **Sâbit-kadem** = Ayak direyen. **Hoş-kadem** = Uğurlu, kademli. **Kadem-rân** = Adım atan, yürüyen, ilerleyen. **Kadem-rence** = Zahmet, tenezzül: Fakirhaneye kadem-rence buyurulursa. **Kadem-keş** = Ayağını çeken, ictinap eden, çekilip bir daha yanaşmayan: Bizimki içkiden kadem-keş oldu. **Kadem-nihâde** = Ayak basmış, gelmiş. mec. doğmuş.

KADEM-BÛS (i. A. F.). Ayak öpen.

KADEM-BÛSÎ (i. A. F.). Ayak öpme (töreni).

KADEME (i. A.). Basamak, merdiven ayağı, derece: Kademe kademe yükselmek; bahçeyi kademe kademe yükseltmiş.

KADEMÎ (i. A.) (mü. kademiyye) (anatomi). Ayağa ait.

KADEMİYYE (i. A.). **1.** Ayakbastı parası. **2.** (hukuk) Hükûmet emrini tebliğ eden memura eskiden ödenen vergi.

KADEM-KEŞ (i. A. F.). Ayak çeken, gitmek istemeyen, yanaşmayan.

KADEMLİ (i.). Uğurlu, meymenetli, mes'ut, mübarek: Dünyaya gelen çocuk uğurlu kademli olsun!

KADEM-NİH (i. A. F.). Ayak basıcı.

KADEM-NİHÂDE (i. A. F.). Ayak basmış, gelmiş, vâsıl olmuş, doğmuş.

KADEMSİZ (halk ağzında: **KUDÜMSÜZ**) (i.). Uğursuz, meymenetsiz, Ar. meş'ûm.

KADEMSİZLİK (i.). Uğursuzluk.

KADER (i. A.). Bütün mahlukların, Allah nezdinde tesbit edilmiş olan hallerinin cereyan şekli: Kaderde bu da varmış; kader böyleymiş; kaderde ne varsa o olur.

KADERCİLİK (i. A. T. felsefe). Hâdiselerin Allah tarafından önceden ve değişmez bir şekilde tesbit edildiğine inanan felsefî görüş, cebriye.

KADERÎ (i. A.) (mü. kaderiyye). **1.** Kadere ait. **2.** Mûtezile mezhebinin bir dalı ki, bunlar cebriyye mezhebinin aksini savunurlardı.

KADERİYYE bk. Kaderî.

KADH (i. A.). Zem, yerme, Ar. taan (Arapça'da bir adamın soy sopunu yalanlamak).

KADI (aslında: **KAADÎ, KAAZÎ**) (e.). (i. A.) (c. kuzât) («kazâ» dan if.). **1.** İfa ve icra eden: **Kaadi-l-hâcât** = Herkesin dileğini, isteğini yerine getiren, Tanrı. **2.** Şer'î hâkim, eskiden şer'î mahkeme reisi, şerîate göre muhakeme ile hükmeden adam: Kadı efendi. **Kaadi-l-kuzât** = Kadılar kadısı, Ortaçağ İslâm devletlerinde en büyük kadı, bütün kadıların reisi ve âmiri.

KADIKÖYTAŞI (i. jeoloji). Kuvars ve şekilsiz silisten ibaret, mavimtrak beyaz renkte bir cins akik.

KADILIK (i.). **1.** Kadı unvan ve vazifesi, Ar. kazâ: Kadılık pek mes'uliyetli bir vazifedir. **2.** Bir kadı'nın dairesi, bir kadı'nın hükmü geçen yer, kaza: Orası bir kadılık yeridir (şimdi: kaymakamlık, ilçe).

KADIM, KAZIM (a uzun) (i. A. «kazm» dan if.) (mü. kaadıma). Kemirici: **Hayvân-ı kadım; hayvânât-ı kadıma** = Kemirici hayvan, hayvanlar.

KADIN (i.). **1.** Eskiden kibar karısı, hanım. **2.** Osmanlı padişahlarının ilk dört eşi: Kadın-efendi hazretleri. **Baş-kadın-efendi** = Padişahın birinci zevcesi. Kadın-efendiler, Avrupa protokolünde imparatoriçe değil, kraliçe derecesinde sayılırlardı. XVII. asırdan önce kadın-efendi yerine haseki denirdi. **3.** İnsanın dişisi: Kadınlara mahsus salon; kadınların yeri ayrıdır. **4.** Eskiden hanımdan aşağı olarak bir unvan: Kâhya (kethudâ) kadın, aşçı-kadın, bacı-kadın. **Kadınbudu** = Yumurtaya bulanmış pirinçli ve kıymalı bir çeşit köfte. **Kadıntuzluğu** = Bir cins bitki, anberbâris. **Kadın kadıncık** = Terbiyeli, toplu ve kendi halinde kadın. **Kadıngöbeği** = Bir cins hamurlu tatlı. **Kadın-nine** = Büyükanne ve kayınvalide.

KADINBUDU (i.). Bir köfte cinsi. bk. Kadın.

KADINCA (i.). Kadın tarz ve usûlünde: Kadınca konuşuyorlardı; kadınca bazı hareketleri vardı.

KADINCIK (i.). Küçük kadın: Kadın kadıncık. bk. Kadın.

KADINCIL (i.). Kadınlara düşkün, kadın düşkünü.

KADINGÖBEĞİ (i.). Yuvarlak ve ortası çukur bir hamur tatlısı. bk. Kadın.

KADINLIK (i.). **1.** Kadın olmak hususu: Kadınlık zor iştir. **2.** Hakkıyle kadın olmak hususu: Gereği gibi kadınlık nedir bilmez.

KADINTUZLUĞU (i. botanik). Sarıçalı.

KADIRGA (i. Y. denizcilik). Eski bir çeşit kürekli harp gemisi ki, lüzumuna göre hem yelken, hem kürekle çekilir ve her

küreğini, kürek mahkûmu dört suçlu veya esire çektirirlerdi. **Kadırga limanı** = Vaktiyle kürekli harb gemilerine üs vazifesi gören liman. **Kadırgabalığı** = Balina denilen büyük deniz hayvanı.

KADIZ (i.). Hep olduğu yerde kalan büyük fıçı.

KADÎD (i. A.). **1.** Güneşte veya dumanda kurutulmuş et, pastırma. **2.** Etleri dökülmüş ve kemikten ibaret kalmış insan veya hayvan bedeni, isklelet. **3.** mec. Pek kuru ve zayıf adam (son iki mânâ Türkçe'ye mahsustur).

KADİFE (**aslı: KADÎFE**) (i. A.) (c. kadâif). **1.** İpek, pamuk veya yünden örgülü parlak, hafif tüylü lüks kumaş. **2.** Kadifeden mâmûl: Kadife elbise. **Kadifeçiçeği** = Yaprakları örgülü çiçek çeşitleri.

KADİ-L-KUZÂT (ka uzun) (i. A.). Kadılar kadısı. bk. Kad.

KADÎM (i. A.) (mü. kadîme) (c. kudemâ). **1.** Eski, Ar. atıyk, Fars. dîrîn: Zamân-ı kadîm; târîh-ı kadîm; ezmine-i kadîme (eski zamanlar). **2.** Başlangıcı olmayan, ezelî: Cenâb-ı Hak kadîmdir; âlem kadîm olamaz; Kelâm-ı Kadîm. **3.** (hukuk) Evvelini bilir kimse olmayan. **4.** Çok eski zaman: Kadîmden beri. **Min'el-kadîm** = Eskiden beri. (c.). **1.** Eski adamlar, eski zaman adamları: Kudemânın yıldızlar hakkında tamamen yanlış inannışları vardı. **2.** Eskiler, kıdem bakımından ileri gelenler: Kudemây-ı ricâl-i devletten; kudemâdan bir zat. **3.** (m. gibi). Yaşlı ve vekarlı adam, ağır başlı, eski tarz ve kıyafette adam: Kudemâ kıyafeti; kudemâ tarzı.

KADİME (a uzun) (i. A. askerlik). İleri karakol, Ar. mukaddimet-ül-ceyş.

KADÎMEN (i.). **1.** Eski zamanda: Kadîmen karada seyahat vasıtası hayvandan ibaretti. **2.** Eskiden beri, Ar. mine'l-kadîm: O arazi kadîmen çayır idi.

KADÎMÎ (i.) (Türkler'in Arapça kaidesi ile yaptıkları bir kelimedir). Eskiden mevcut olan, eskiden bulunan, daimî: Kadîmî bir bina; bizde kadîmî bir bahçıvan vardır. eskiden, Ar. mine'l-kadîm, daima: O, kadîmî bizde oturuyor.

KADÎR (i. A. «kudret» den smüş.). Çok kudret sahibi, her şeye muktedir (Esmây-ı Hüsnâ'dan yani Tanrı'nın 99 adından biridir, başkası hakkında kullanılmaz).

KADİR bk. Kadr.

KADİR (a uzun) (i. A. «kudret» den if.). Kudret ve kuvvet sahibi, muktedir: Ben bu işe kadir değilim; ona kim kadir olabilir? Cenâb-ı Hak her şeye kadirdir.

KADİRBİLİR (i.). Değerbilir, vefalı.

KADİRDANLIK (i.). Değerli adamları takdir etmek hassası: Kadirdanlık büyük bir meziyettir.

KADİRÎ (a uzun) (i. A.) (mü. kaadiriyye). Abdülkadir Geylânî'nin kurduğu büyük tarîkat: **Tarîk-ı Kaadirî; Tarîkat-ı Kaadiriyye** = Bu tarîkate mensup adam: Kadirîler, Kadirî dervişi, Kadirî dergâhı.

KADİRÎ-HÂNE (a uzun) (i. A. F.). Kadirî tekkesi.

KADİRŞİNASLIK (i.). Kadir, değer bilirlik, Ar. vefâ, Fars. kadr-şinâsî.

KADMİYUM (i. Y. kimya). Cd senbolü ile gösterilen, 8,6 yoğunluğunda eleman.

KADR (halk telâffuzu: **KADİR**) (i. A.). **1.** Değer, zâtî kıymet, miktar: Herkesin kadrini anlamalı; san'atkârın kadri büyüktür. **2.** İtibar, haysiyet: Kendi kadir ve itibarını muhafaza etmek. **3.** Rütbe, pâye: **Âlî-kadr** = Rütbe ve pâyesi yüksek. **4.** Miktar, kemiyet, derece: **Alâ-kadr'-ül-imkân** = İmkân derecesinde, mümkün olduğu kadar. **Karınca kaderince** = Karınca gücüne göre. **Leyle-i Kadr** = Ramazan'ın yirmi yedinci gecesi ki, Kur'ân-ı Kerîm'in ilk âyetinin indiği gecedir. Türkçe Kadir Gecesi.

KADRAD bk. Katrat.

KADRAN (i. Fr.). Saat, pusula gibi cihazların ibre, yazı, rakam veya başka işeretlerinin bulunduğu levha.

KADİR-DÂN (i. F., Ar. kadr = değer, Fars. dânisten = bilmek). Değerli adamların değerini bilen ve anlayan, takdir edebilen: Bir vezir-i kadr-dân idi.

KADR-DÂNÎ (i. F.). Kadirdanlık, değerli adamları takdir etme, kadir bilirlik.

KADRİL (i. Fr. quadrille). İkisi bir tarafta, ikisi karşı tarafta olarak dörder kişi yani erkek - kadın ikişer çift ile oynanılan alafranga bir çeşit eski dans: Kadril oynamak; iyi kadril bilir.

KADRO (i. İ.). **1.** Bir işin yürütülmesi için gereken bir cinsten şeylerin, bilhassa insanların tamamı, bütünü. **2.** Kadrodaki yer.

KADR-ŞİNÂS (i. Fr., Ar. kadr = değer, Fars. şinâhten = tanımak). Değerli adamları tanıyan, seven, tutan: Pek kadr-şinâs bir zattır. bk. Kadirşinaslık.

KADR-ŞİNÂSÎ (i. F.). Değerli adamları tanıma, takdir etme, değerlerini anlama: Türkler kadirşinastırlar. Kadir bilme, kadir tanıma: **İbrâz-ı kadr-şinâsî ederek** = Kadir bilirlik göstererek. bk. Kadirşinaslık.

KAF (a uzun) (i. A.). **1.** Arap alfabesinde «ka» harfinin ismi olup, iki noktalı olduğundan, «f» den ayırmak için, ka-

af-ı müsannât denilir. **2.** Eskiden askere alma usûlünde sırada bulunanların çektikleri kur'alardan «kur'a» sözüne işaret olarak «ka» harfi bulunan kur'a ki, bunu çeken asker olur ve boş çeken kalırdı. **Kaf olmak** = Kur'a çekip askere gitmek.

KAF (a uzun) (i. A.). İslâm mitolojisinde anka veya sîmurg denen büyük kuşun yaşadığı yer olmak üzere, masalarda geçen bir dağın ismidir. Kaf Dağı'nın Kafkas Sıradağları'nda olduğuna da inanılmıştır. **Burnu Kaf dağında** = Kibirli.

KÂF (i. A. Türkçe'de:ke). Arap alfabesinde «ke» harfinin ismi: **Kâf-ı Arabî** = Kânûn kelimesindeki gibi telâffuz olunan kef ki, Arapça'da verdiği ses bundan ibarettir ve Farsça ile Türkçe'de de bulunur. **Kâf-ı Fârisî** = «Gül» ve «git» kelimelerindeki gibi telâffuz olunan kef ki, Arap alfabesine, önce İranlılar tarafından eklenerek Türkçe'ye de kabûl olunmuştur: **Sağır kâf (kef)** = «En» ve deniz» gibi kelimelerdeki gibi genizden telâffuz olunur «n» gibi okunan «kâf» ki, Türkçe'ye mahsustur.

KÂF (i. F.). Yaran, yarıcı, ortadan bölücü. **Sîne-kâf** = Göğüs yaran. («şikâf» daha çok kullanılmıştır).

KAFA (i. A.). **1.** Başın ve boynun arka tarafı, ense. **2.** Arka, geri. **3.** Baş, Ar. re's, Fars. ser: İnsan, koyun kafası. **4.** Baş kemiği, beyni çeviren kemik, Ar. kıhf, cimcime: Toprağın içinden pek eski birtakım kafalar çıktı. **5.** Zekâ, kabiliyet, akıl, anlayış: O adamda kafa vardır; onda kitap yazacak kafa yoktur. **6.** Aptallık, akılsızlık: Na kafa. Sende bu kafa varken bir iş göremezsin. **At kafalı** = Ahmak. **Kafa almamak** = Anlayamamak. **Boş kafalı** = Cahil, bilgisiz. **Kafa tutmak** = Terslemek, dinlememek, istememek. **Her kafadan bir ses çıkıyor** = Herkes başka bir reyde bulunup kimse kimseyi dinlemiyor.

KAFADANBACAKLILAR (i. zooloji). Yumuşakçaların sekiz kollu önemli bir sınıfı: Mürekkep balığı denilen hayvan, kafadanbacaklılar sınıfındandır.

KAFA-DÂR (i. F.) (c. kafa-dârân). Birine uyan, arkası sıra giden, tâbî, peyk, gayret-keş: O falânın kafadârıdır; kendisi gibi birtakım kafadârları vardır. **2.** Arkadaş, refik, dost, yardak (başlıca kötüleme, küçümseme veya takdir makamında kullanılır).

KAFADARLIK (i.). **1.** Uyma, peyklik, gayretkeşlik, yardaklık: Kendisine kafadarlık edecek birtakım eksik akıllılar bulmuş. **2.** Arkadaşlık, yoldaşlık, dostluk.

KAFALI (i.). **1.** Kafası olan: **Koca kafalı** = Aptal, anlayışsız. **2.** Bilgili, anlayışlı: Kafalı adam.

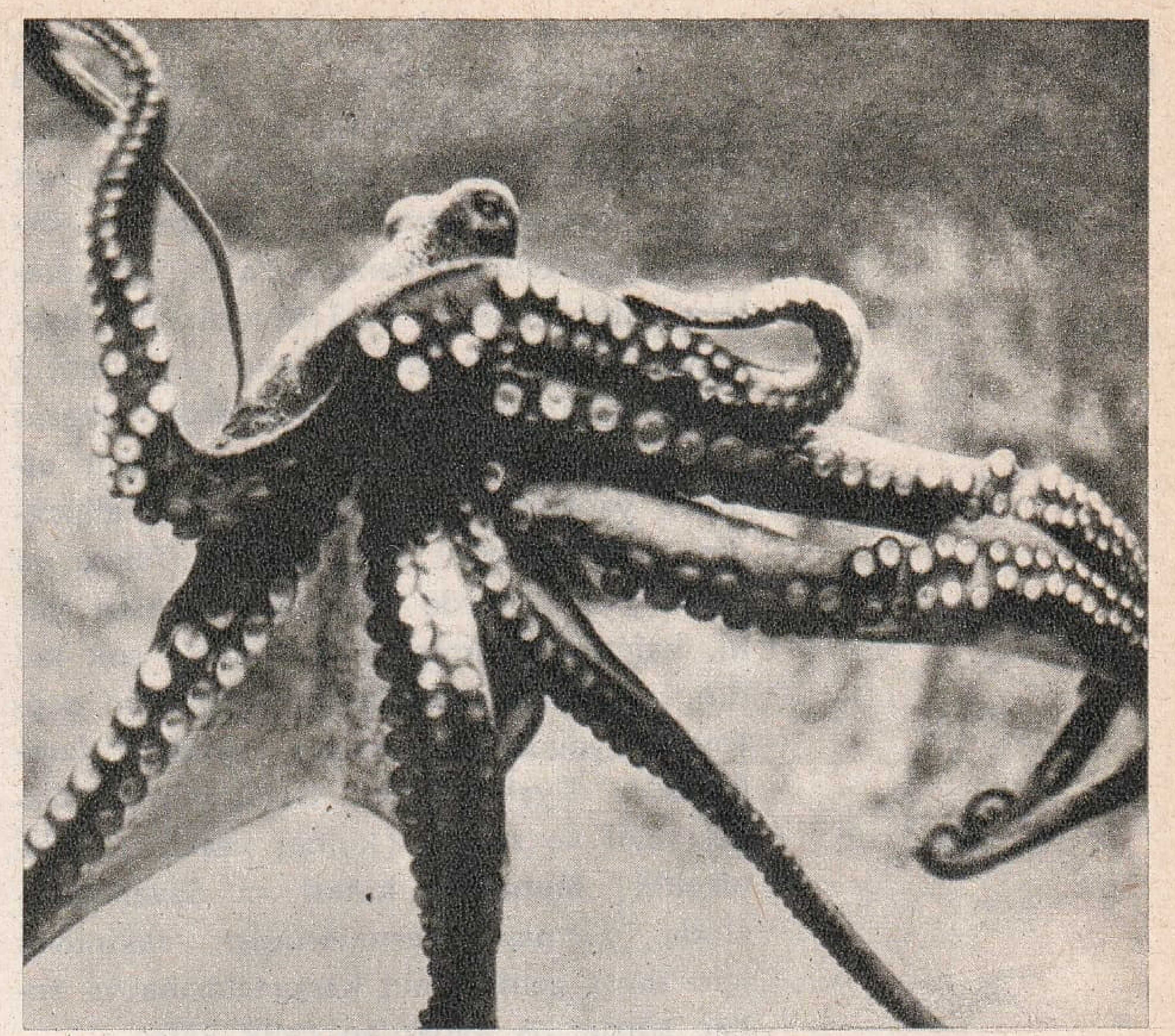

Kafadan bacaklılardan ahtapot

KAFAS (i. A.). «Kafes» in Arapça'laşmışıdır. bk. Kafes.

KAFASIZ (i.). Düşünüşü, anlayışı ve kavrayışı kıt olan.

KAFATASI (i. anatomi). İnsanda ve omurgalı hayvanlarda beyni muhafaza eden kemikten kutu.

KAFEİN (i. A. F.). Kahve ve çayın tıpta ilâç olarak kullanılan tesirli maddesi.

KAFES (i. F.). **1.** Tel veya demir çubuktan yahut tahta pervazlarından yapılmış mahfaza ki, görüşe ve havanın işlemesine engel olmaksızın hapsetmek için

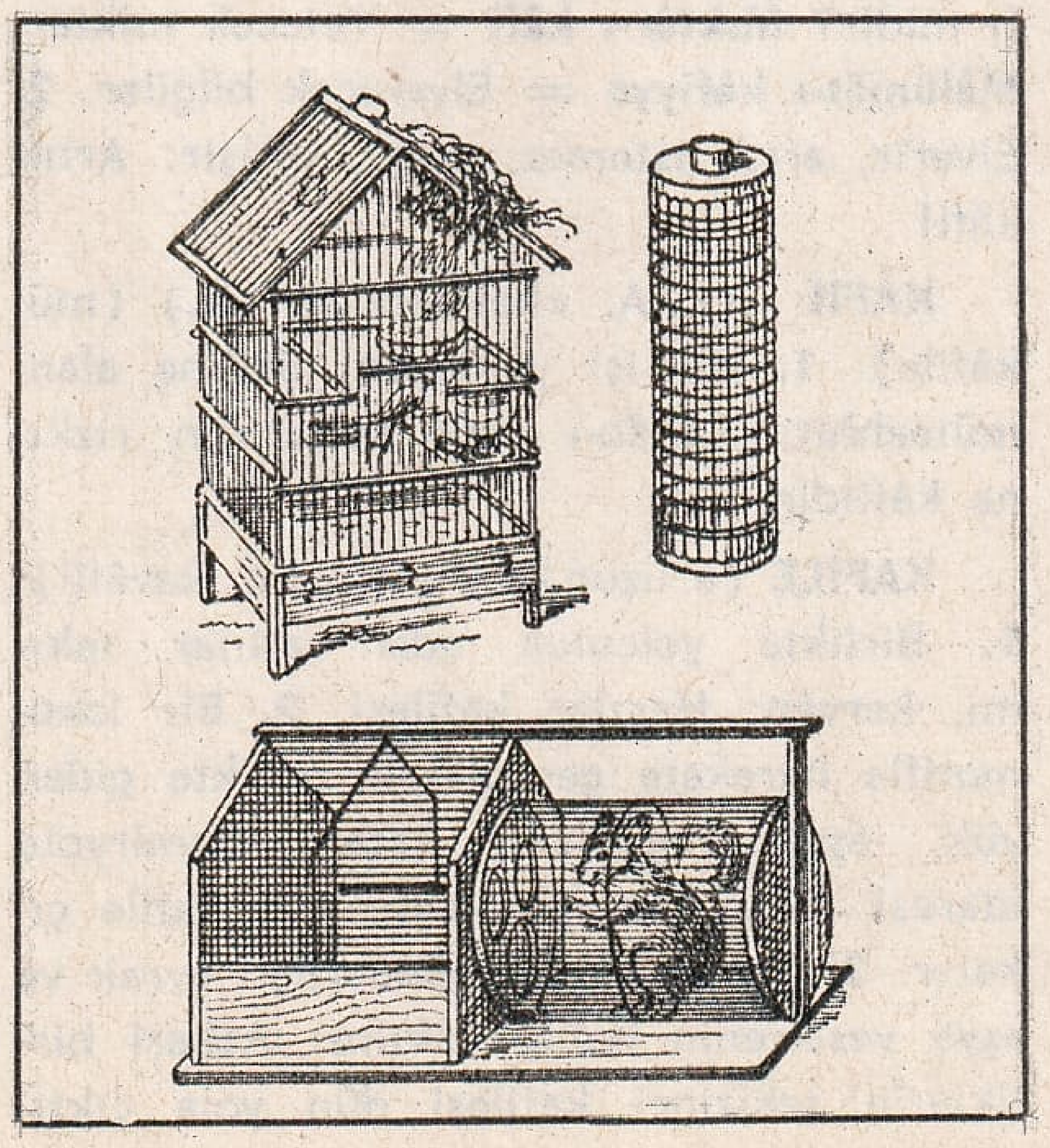

Çeşitli kafesler

kullanılır: Kuş kafesi; bülbül kafesi; arslan kafesi; tavuk kafesi. **2.** Eskiden ince tahta çıtalarından yapılıp pencerelere takılan siper ki, içeriden dışarıya bakmaya pek engel olmadığı halde dışardan içeriyi görmeye engel olurdu: Pencere kafesi; pencerelere kafes takmak. **3.** Tahta binanın kaplama tahtalarıyla sıvası daha geçirilmeyip yahut çıkarılıp yalnız direklerden ibaret taslağı: Bu evi kafes edip öyle tâmir etmeli; yaptırdığı ev henüz kafes halindedir (şimdi iskelet deniyor). **4.** Tekke ve câmi gibi yerlerde kadınlara mahsus yer ki, kafesle ayrılmış olur: Kafeste çok kadın var. **Kafes ardından** = Doğrudan doğruya meydana çıkmaksızın, gizliden. **Karakafes** = Siyah bir kök. **Kafes gibi** = Gayet zayıf ve seyrek (kumaş vesaire). (denizcilik) **Muharebe kafesi** = Savaş sırasında düşman mermilerinden sakınmak için savaş gemilerinin kaportalarına ve anbar ağızlarına kapatılan çelik kafes.

KAFESÇİ (i.). **1.** Pencere kafesi yapan doğramacı. **2.** Dolandırıcı. bk. Kafeslemek.

KAFESÎ (i.). Vaktiyle üzerine kafes gibi âbânî sarılmış kavuk.

KAFESLEMEK (i. argo). Dolandırmak, kandırmak, aldatmak, göz boyamak. «Kafese koymak» da denir.

KÂFFE (i. A.) Cümle, bütün, hep, Ar. cemî, kaatıbe, mecmû: **Kâffe-i âlem** = Bütün âlem. **Kâffe-i mahlûkaat** = Bütün yaratıklar; akrabamızın kâffesi orada idi.

KÂFFETEN (i. A.). Bütün, hep, hepsi, Ar. cemî'an, cümleten, kaatibeten: Üyeler kâffeten hazır idi; kitapları kâffeten ciltlidir.

KÂFİ, KÂFÎ (i. A. «kifâyet» ten if.) (mü. kâfiyye). **1.** Kifayet eden, elveren, yetişen, Ar. vâfî. Bana yirmi dört saatte yedi saat uyku kâfidir; bu yemek üç kişiye kâfi midir? **Mıktâr-ı kâfi** = Yetecek miktar. **Mâlûmât-ı kâfiyye** = Elverecek bilgiler. **2.** Elverir, artık istemez, yeter, yetişir: Artık kâfi!

KÂFİL (i. A. «kefâlet» den if.) (mü. kâfile). **1.** Bir işi yüklenen, üstüne alan, müteahhit: Cenâb-ı Hak kullarının rızkına kâfildir.

KAFİLE (a uzun) (i. A.) (c. kavâfil). **1.** Birlikte yolculuk eden atlılar takımı, kervân: Hacılar kafilesi. **2.** Bir lokomotifle harekete geçirilerek birlikte giden yük, eşya vagonları, katar: Demiryolu idaresi, falân yer için günde iki kafile çıkarır. **3.** Takım takım gönderilen evrak ve eşya vesairenin beher takımı: Askerî birliklerin sekizinci kafilesi dün yola çıktı. **4.** Sıra ile biyografileri yazılan ünlüler dergisi: Kaafile-i şuarâ. **Kaafile-sâlâr, sâlâr-ı kaafile** = Bir sınıf adamların reisi, en önlerinde bulunanı, serdârları: **Kaafile-sâlâr-ı üdebâ** = Ediplerin en başta geleni, ünlüsü.

KÂFİR (i. A. «küfr, küfrân» dan if.) (c. küffâr, kefere). **1.** Tanımayan, bilmeyen, gördüğü iyiliği unutan, iyilik bilmeyen, şâkir zıddı: **Kâfir-i nîmet** = Nankör. **2.** Tanrı'nın birliğine, vahdâniyyete inanmayan, Tanrı'ya ortak tanıyan ve ona yakışmaz iş ve beşerî sıfatlar isnâd eden: O sözü söyleyen kâfir olur; küffâr-ı Kureyş'in sahâbeye ettikleri ezâ: Kefere-i Hind'in kötü inanışları. **Kâfirîler** = Araplar'ın güneydoğu Afrika zencilerine (Zulular vs.) verdikleri ad ki, Ümit Burnu ile Zengîbâr arasında yaşarlar. Avrupalılar da Araplar'dan alarak «Kafres» demişlerdir.

KÂFİRÂNE (i. F.). Kâfire yakışır hal ve surette olan: **İtikaad-ı kâfirâne** = Kâfirlere lâyık bir hal ve surette, küfr ile: Kâfirâne itikat, ibadet ediyor.

KÂFİRİSTAN (i. F.). **1.** Kâfirler memleketi. Afganistan'ın güneydoğusundaki Mûnistân eyaletinin eski adı. **2.** Güneydoğu Afrika sahilleri, Fr. cafrerie.

KÂFİRLİK (i.). Dinsizlik, Tanrı'yı ve Tanrı'nın birliğini inkâr.

KÂFİRÛN (i. A.) (kâfir'in c.). Kâfirler. bk. Kâfir.

KAFİYE (a uzun) (i. A.) (c. kavâfî). Beyitlerin veya mısrâların son harflerinin uyuşması: İlkçağ şairleri kafiyeye riayet etmezlerdi; kafiye usûlü Araplar'dan geçmiştir; ilm-i kavâfî, arûz'a ek bir ilim sayılır. **Kafiye-senc, kafiye-perdâz** = Kafiye uyduran, şair, nâzım (kafiye nesirde yani vezinsiz yazıda olursa secî denilir).

KAFİYECİ (i.). Kafiye uyduran, şâir.

KAFİYELİ (i.). Kafiyesi olan, Ar. mukaffâ: Kafiyeli şiir.

KAFİYE-PERDÂZ (i. A. F.). Kafiye uyduran, şâir, nâzım.

KAFİYE-SENC (i. A. F.) (c. kafiye-sencân). Kafiye uyduran, şâir, nâzım.

KAFİYE-SENCÂN (i. A. F. c.) (m. kafiye-senc). Kafiye uyduranlar, şâirler, nâzımlar.

KAFİYESİZ (i.). Kafiyesi olmayan, kafiyesi uygunsuz olan, gayrı mukaffâ (şiir).

KAFİYESİZLİK (i.). Kafiye noksanı.

KAFR (i. A.). **1.** Çöl, Fars. beyâbân. **2.** Madenî zift. Kafrü'l-yehûd da denilir.

KAFTAN (i.). (Asıl Türkçe olup Farsça'ya geçmiştir). Eskiden padişah nâmına devlet adamlarına giydirilen üstlük süslü

ceket ki, bir çeşit nişan vermek mahiyetindeydi; hıl'at: Kaftan giydirmek. **Kaftanağası** = Eskiden büyüklerin dairelerinde baş içağası. **Kaftanböceği** = Hanımböceği de denilen güzel bir böcekcik, Fr. bette a bon Dieu. **Biçilmiş kaftan, üstüne biçilmiş kaftan** = Pek lâyık ve münasip, tam yakıştığı gibi olan: Bu iş size biçilmiş kaftandır, üstünüze biçilmiş kaftandır. **Kılıç kaftan** = Eskiden bir kumandana verilen imtiyaz alâmetleri.

KAFTANCI (i.). Bir büyük dairede baş içağası ki, kaftanlara bakardı, kaftanağası. **Kaftancıbaşı** = Vaktiyle büyük devlet adamlarına giydirilen hıl'atların verilmesine nezaret eden memur.

KÂFÛR (i. A.). **1.** Hindistan taraflarında defneye benzer bir küçük ağacın zamkından ibaret olan pek beyaz ve güzel sert kokulu bir tıbbî madde, donmuş bir yağ. **Kâfurruhu** = Bu maddenin özü. **2.** Mecâzen: Pek beyaz şeyden kinâyedir. **Şem'-i kâfûr** = Kâfurla yapılmış pek beyaz ve nefîs mum. **Yeşilkâfûr** = Karapelinin bir çeşidi.

KÂFÛRÎ, KÂFURU (i.). Yanlış olarak halk dilinde kâfûr yerine kullanılır.

KÂFÛRÎ (i. A.) (mü. kâfûriyye). Kâfûra ait veya kâfûrla karıştırılmış: **Şem'-i kâfûrî** = Saf ve berrak mum.

KÂFÛRİYYE (i.). Kâfûrî otu dahi denilen bir cins bitki, haşîşe-i kaysûmiyye.

KÂĞAZ (i. F.). Kâğıt. bk. Kâğıt.

KAĞAN (i.). Hâkan, han unvanlarının eski şekli.

KAĞANLIK (i.). **1.** Kağan tarafından yönetilen ülke, Türk imparatorluğu. **2.** Kağan olma hali.

KAĞIŞ (i.). **1.** Yıkılan bir şeyin çıkardığı acı ses. **2.** Çeşitli demir silâhlar.

KAĞIŞTI i.). bk. Kığıştı.

KÂĞIT (i. Farsça'dan). **1.** Yazı yazmak, kitap basmak ve bir şey sarmak gibi işlerde kullanılan pamuk, ağaç vesaireden yapılan yaprak: Yazı, resim kâğıdı. **2.** Mektup, nâme, tahrirat, varaka: Kâğıt yazmak; filândan bir kâğıt aldım; kendisinden kâğıt geldi. **3.** Oyun ve kumar oynamaya mahsus mâruf kâğıtlar: Oyun kâğıdı, iskambil: Kâğıt oynamak. **Sigara kâğıdı** = Sigara sarmaya mahsus pek incesi. **Ebrûlu kâğıt** = Eskiden ekseriya kitap kaplarının içlerine konan birkaç renkli kâğıt. **Elek kâğıdı** = Eskiden bordroların basılı olduğu kalın ve iyi kâğıt. **Posta kâğıdı** = İnce yazı kâğıdı. **Bakkal kâğıdı** = Bakkalların öte beri sardıkları kaba kâğıt. **Tekâlı (tek aharlı), çiftâlı (çifte aharlı) kâğıt** = Vaktiyle sülüs yazanların üzerine karalama yazıp bozdukları renkli parlak kâğıt. **Tükürük kâğıdı** = İnce sigara kâğıdı. **Saman kâğıdı** = Resme mahsus ince şeffaf kâğıt. **Duvar kâğıdı** = Duvarlara kaplanan desenli kâğıt. **Kâğıt üzre koymak** veya **geçirmek** = Yazmak, kaleme almak. **Kâğıt üzerinde kalmak** = Sözde kalmak, yerine getirilmemek. **Banka kâğıdı** = Poliçe veya banknot. **Kâğıthelvası** = Kâğıt gibi ince ve yassı bir çeşit tatlı hamur ki çocuklar için sokaklarda satırlar. **Helvacı kâğıdı** = Ehemmiyetsiz ve lüzumsuz evrak. **Kâğıt kavafı** = Herkesin işlerine ait evrakını yürütmeyi üzerine alan adam. **Tuvalet kâğıdı** = Aptesanelerde kullanılan ince kâğıt. **Kâğıt mendil, peçete** = Mendil, peçete yerine kullanılan özel kâğıt. bk. Kâğaz.

KÂĞITÇI (i.). Kâğıt satan, kâğıt tâciri: Kâğıtçı dükkânı.

KÂĞITÇILIK (i.). Kâğıtçı işi.

KÂĞITHANE (i.). **1.** Kâğıt fabrikası. **2.** (hi.). İstanbul civarında vaktiyle böyle bir fabrikanın bulunduğu yerdeki mesire.

KÂĞITLIK (i.). El altında durması gereken kâğıtları koymaya yarayan bir çeşit kutu.

KAĞNI (i.) (asıl «tekerlekli» demektir). İki tekerlekli ve tekerlekleri dingile sabit öküz arabası (Boğaziçi'ndeki Kanlıca'nın ismi buradan gelir).

KAĞŞAMAK (f.). **1.** Sert bir gürültü ile yıkılmak. **2.** Harâb olmak, çok eskimek, gevşemek. **3.** mec. kocayıp bitkin olmak, ihtiyarlamak.

KAĞŞAR (i.). Yıkılmak üzere, çökmüş, Osm. mâil-i inhidâm, müşrif-i harâb.

KAĞUK bk. Kavuk.

KÂH, KEH, GEH (i. F.) Saman. **Kâhkeşân, kehkeşân** = Samanuğrusu, samanyolu (samançeken). **Kâhrübâ, kehrübâ** = Samankapan, kehribar. bk. Keh.

KÂH bk. Gâh, geh.

KAHBE bk. Kahpe.

KAHBELİK bk. Kahpelik.

KAHHÂR (i. A. «kahr» dan imüb.). Fazlasıyle hakreden, yerlere, batıran, mahveden, kahredici kudret sahibi. Esmây-ı Hüsnâ'dan yani Allah'ın 99 adından biridir. Allah seni «Kahhâr» ismiyle kahretsin: Mâruf beddua.

KAHHÂRÂNE (i. A. F.). Kahharcasına.

KAHIR bk. Kahr.

KAHIRLANMAK (f.). Kahretmek, çok üzülüp teessüf etmek.

KÂHİ (i.). Kuru poğça nev'inden üç köşeli çarşı böreği.

KÂHİL (i. A. «kühûlet» ten) (c. kevâhil). **1.** Kühûlet sâhibi, olgun, orta yaşlı. **2.** Ağır, hareketli, gayretsiz, tembel, durgun, râkid. **Bahr-i kâhil** = Durgun deniz.

KÂHİN (i. A. «kehânet» ten if). (c. kâhene). Eski İsrâilliler'de vesair bazı dinlerde gaibden haber vermek iddiasında bulunan rûhânî reis.

KÂHİNÂNE (i. hal. F.). Gaipten haber veren kâhin tavır ve usûlünde, kâhincesine, kâhine yakışır şekilde.

KÂHİNE (i. A.). Eski İsrâilliler'de vesair bazı dinlerde gaibden haber vermek iddiasında bulunan kadın.

KÂHİNLİK (i.). Gaipten haber vermek iddiasında bulunan insanın hâli.

KAHİR (a uzun) (i. A. «kahır» dan if.) (mü. kahire). **1.** Kahreden, zor ve cebreyleyen, mahveden: Kuvve-i kaahire, satvet-i kaahire. **2.** Üstün gelen, galip, muzaffer. **3.** Def ve izâle den: **Kahir-üs-sümûm** = Panzehir: **Mısr-ı Kahire** ve **Kahire** = Mısır'ın başkenti.

KAHKAHA (i. A.). **1.** Sesle ve çok gülme: Kahkaha ile güldü, kahkahayı koyuverdi. **2.** Sarmaşık gibi tırmanır, mor ve kırmızı çiçek açar bir çeşit çiçek.

KAHKAHAÇİÇEĞİ (i. botanik). İkiçeneklilerden, beyaz çiçekler açan bir süs bitkisi, gündüzsefası, çit sarmaşığı (convolvulus persicum).

KAHKARA (i. A.). Arkasını çevirmeyerek ve savaşarak çekilme (bunun yerine ric'at-ı kahkariyye daha çok kullanılmıştır).

KAHKARÎ (i. A.) (mü. kahkariyye). Arkasını çevirmeyerek ve daima harp ederek dönmek hareketine ait; ric'at-ı kahkariyye.

KAHPE (i. A.). **1.** Namussuz kadın, Ar. fâhişe, zâniye. **2.** Fâhişe tabiatlı, fâhişe gibi vefasız ve sebatsız, dönek, hilekâr: Kahpe adamdır. **Kahpeoğlu** = Maksadına erişmek için her alçaklığı kabûl eder, alçakça becerikli adam: Kahpeoğlu herif bunu da yaptı!

KAHPELİK (i.). **1.** Fâhişelik. **2.** mec. Fâhişeye yakışır hâl ve tabiat, vefasızlık, sebatsızlık, hilekârlık, döneklik: Ben öyle kahpeliği sevmem; kahpelikle beni bu kadar vakit oyalandırdı.

KAHR, KAHIR (i. A.). **1.** Zorlama, zorla bir iş yaptırma, Ar. cebir, icbâr. **2.** Galip gelip batırma, mahv ve helâk etme, yok etme, tenkil: Düşmanlarını kahretti; kötü adamları Allah kahreder. **3.** (Türkçe) Bir mahrumiyet ve mağduriyetten dolayı kendisini yiyecek surette keder etme, böyle bir keder ve infialden müteessir olma, keder içine işleme: Çalışmasının mükâfatını görmediğinden kahretti; kahrından telef oldu.

KAHRAMAN (i. F.). Yiğit, pehlivan, bahâdır.

KAHRAMANÂN (i. F.) (kahramân'ın c.). Kahramanlar, yiğitler.

KAHRAMANÂNE (i. hal. F.). Yiğitçe, yiğitlikle, bahâdırâne: Bir tavr-ı kahramânâne ile; kahramânâne hücum etti.

KAHRAMÂNÎ (i. F.). Kahramanlık, yiğitlik.

KAHRAMANLIK (i.). Yiğitlik, bahâdırlık.

KAHREN (i. A.). Zorla, cebren, üstün kuvvetle: Kendisini o işte kahren kullandı.

KAHRETMEK (f. A. T.). **1.** Perişan etmek, ezmek. **2.** Kendisine dert etmek, içlenmek, çok üzülmek. **3.** Beddua etmek. **4.** Çok üzmek.

KAHROLMAK (f. A .T.). **1.** Mahvolmak, çok ezilmek. **2.** mec. Çok üzülmek.

KAHT (i. A.). Yağmur azlığı, kuraklık, kuraklıktan ürün yetişmemekle bunun neticesi olan açlık: **Kaht-ü galâ** = Kaht senesi (dilimizde «kıt» ve «kıtlık» bundan galattır. bk. Kıt, kıtlık). **Kaht-ı sâl** = Kuraklık ve kıtlık senesi, kaht-ü galâ senesi.

KAHVALTI (i. A. T.). Sabah ve ikindi vakitleri yenilen hafif yemek. bk. Kahve.

KAHVE (i. A.). **1.** Yemen'den çıkıp şimdi en büyük kısmı Amerika kıtasında bilhassa Brezilya'da yetişen bir tane ki, kavrulup döğüldükten sonra suda haşlanıp içilir: Yemen kahvesi, Brezilya kahvesi, toz kahve, kuru kahve:Kavrulmuş kahve. **2.** Bu tanenin kavrulmuş tozundan pişirilen şerbet: Kahve içmek; kahve pişirmek; şekerli, sade, alafranga, alaturka kahve. **3.** Kahve içilen umumî yer, kahvehane: Mahalle kahvesi; kahvede oturmak; kahve peykelerinde yatmak. **Kahvaltı** = **1.** Aslında aç karnına kahve içmemek için kahveden önce yenen kısa yemek. **2.** Yemek vaktinin dışında ve sofra haricinde tepsi ile çıkarılıp yenen şey: Bir parça kahvaltı edelim; sabahleyin biraz kahvaltı ettim. **Kahveocağı** = Büyük dairelerde kahve pişirilen oda, kahveci odası: Efendisini salona aldılar, o da kahveocağına girdi. **Kahve parası** = Bahşiş: Arabacıya bir kahve parası ver. **Kahve tepsisi, ibriği, cezvesi, fincanları, takımı** = Kahveye mahsus şeyler. **Kahverengi** = Boz ile koyu sarı arasında

bir renk. **Kuru kahve** = Kavrulup döğülmüş kahve, kahve tozu.

KAHVECİ (i.). 1. Eskiden bir büyük dairede kahve pişirip konak halkı ile gelip gidenlere vermekle görevli ağa; kahvecibaşı ve bu arada padişahın kahvecibaşısı. 2. Umumî bir kahvehane tutup idare eden adam. **Kurukahveci** = Kavrulup döğülmüş toz kahve satan adam.

KAHVECİLİK (i.). Kahve pişirip satan veya umumî bir kahvehane idare eden adamın meslek ve meşguliyeti: Eğlence yerlerinde kahvecilik ediyor.

KAHVE-DÂN (i. A. F.). İçine döğülmüş kahve konulan kap.

KAHVEHÂNE (i.). Kahve içilip oturulan yer, kahve: Kahvehâne havadisi.

KAHVERENGİ (i.). Kavrulmuş kahvenin renginde olan. bk. Kahve.

KÂHYA (i. F. «kethudâ» dan galat). bk. Kethudâ.

KÂHYALIK bk. Kethudâlık.

KAÎD (a uzun) (i. A. «kuûd» dan if.) (mü. kaide). 1. Oturan, oturmuş. 2. Fas'ta bir çeşit vali.

KAİDE (a uzun) (i. A.) (c. kavâid). 1. Bir şeyin onun üzerine durduğu, ayaklık: Sütunun kaidesi. 2. Usûl, nizam, yol: Her şeyin bir kaidesi vardır; kaideye riâyet etmeli. 3. Bir ilim ve fenne ait karar ve usullerin her biri: Hesapta çarpma, bölme kaideleri; gramerde çekim kaideleri; umumî kaideler. 4. (matematik). Üçgenin üç açısından aşağıda ufkî vaziyette bulunanı. 5. c. Başlıca gramer kaideleri ve bunları havi gramer kitabı: Kavâid-i sarfiyye, kavâid-i nahviyye, kavâid-i Osmâniyye, kavâid-i Türkiyye.

KAİDEN (a uzun) (i. A.). Oturarak, oturduğu yerde: Kaiden selâmını aldı; namazda kaiden okunacak dualar.

KAİDE-ŞİKEN i. A. F.). Kaide kıran, kaideye, usûle riâyet etmeyen, kaideyi bozan.

KAİDE-ŞİKENÂNE (i. A. F.). Kaide kırarak, kaide kırarcasına, kaideye, usûle riâyet etmeyerek, kaideyi bozarak.

KAİDETEN (i. A.). Kaidesine uygun olarak, usûl ve nizamına uydurup, usûlen, nizâmen: Kaideten böyle olmak lâzım gelir.

KAİDEVÎ (i. A.). 1. Kaide ile ilgili. 2. (geometri) Tabana ait.

KAİL (a uzun) (i. A. «kavl» den if) (mü. kaile). 1. Diyen, söyleyen, bir sözün sahibi: Bu sözün, bu beytin kaili kimdir? 2. Râvî, nâkil ve rivâyet eden: Bu haberin kailini bulmalı. 3. Razı, rıza veren: Benim dediğime bir türlü kail olmadı; ben işin o suretle halledileceğine kailim; ben bir karıncanın ezilmesine kail olmam.

Meyveli bir kahve dalı

KAİM (a uzun) (i. A. «kıyâm» dan if.) (mü. kaime). 1. Ayakta duran, kıyamda bulunan: Odaya girdiğimde kendisi kaim idi, kendisini kaim buldum. 2. Duran, mevcut, bâkî: Kahire'de Tulun Camii hâlâ kaimdir. 3. Birinin yerini tutan, yerine geçen: Babam ölünce onun yerine ben kaim oldum. 4. Aşağıdan yukarı vaziyette bulunan, dik, amûdî: Hatt-ı kaim. 5. Namaz kılan, vaktini namaz kılmakla geçiren: Dindar bir zat olup gündüz oruçlu, gece kaim idi. (matematik) **Zâviye-i kaime** = 90 derecelik açı, dik açı: **Müselles-i kaim-üz-zâviye** = Dik açılı üçgen. **Kaim-makaam** = bk. Kaymakam.

KAİME (a uzun) (i. A.) (c. kavâim). 1. Vaktiyle uzun kâğıt üzerine yazılan bir çeşit emirnâme. 2. Hazineden veya bir bankadan karşılığı temin olunarak tedavüle çıkarılan kâğıt para, banknot ki, kaime-i nakdiyye de denilirdi. 3. Fatura: Bu malın kaimesi nerede? (matematik) **Zaviye-i-kaime** = bk. Kaaim. 5. (denizcilik) Omurganın sonuna diklemesine konulan bodoslama.

KAİMEN (a uzun) (i. hal. A.). 1. Ayakta olduğu halde, ayakta olarak: Bizi kaimen kabûl etti; kaimen selâm verdi .2. Amûdî vaziyette, dikine: Esas hattına kaimen bir hat indirdi. 3. Yerinde durduğu, yıkılmamış ve kesilmemiş olduğu halde: Bu evin kaimen fiyatı nedir? Bu ağaçların kıymeti kaimen takdir olunur.

KÂİN (i. A.) (mü. kâine). Bulunan, var olan, mevcut: Akdeniz'de kâin adalar; İzmir vilâyetinde kâin Tire kazası.

Kakao

KÂİNÂT (i. A. c.). Uzaydaki bütün âlemler, Fr. Univers. Hâlik-ı kâinat: Kâinâtı yaratan; kâinâtta bunun misli yoktur. **Fahr-i Kâinât** = Kâinâtın öğündüğü zât: Peygamberimiz.

KÂJ (i. F.). Eğri, şaşı.

KAK (i.). Kuru olup kakırdayan şey, bilhassa meyve kurusu: Armut kakı, dut kakı (yalnız Anadolu'da kullanılır).

KÂK, KEK (i.). Arap çöreği: Şam keki. bk. Kek.

KAKA (i.) (çocuk dilinde). **1.** Pislik, neces: Çocuğun kakası var, kakasını edecek. **2.** Kötü, fena: **Kaka bebek** = Yaramaz çocuk.

KA'KAA (i. A.). Silâh vesaire çatırdısı.

KAKAÇ (i.). Manda etinden yapma kaba pastırma.

KAKALAMAK (f.). Kakıp durmak, itelemek.

KAKALAŞMAK (f.). Kötüleşmek, fenalaşmak.

KAKAN (i.). Vuran. **Ağaçkakan** = Gagasiyle ağaçların kabuğunu gagalayan bir kuş çeşidi. bk. Kakmak.

KAKAO (i.) (bir Meksika yerli dilinden). Amerika'da ve oradan alınarak Afrika'da yetişen kahveye benzer bir tane ki, toz hâlinde sütle ve sade olarak kahve gibi içilir ve başlıca çikolata imalinde kullanılır.

KAKAVAN (i.). Sevimsiz, kendisini bir şey sanan.

KAKAVANLIK (i.). Kakavan olma hali yahut kakavanca davranış.

KÂKENC (i. F. botanik). Güveyfeneri denilen bir cins çiçek.

KAKIÇ (i.). Balık avlamakta kullanılan bir çeşit zıpkın.

KAKILMAK (f.). **1.** Vurularak çakılmak: Bu toprağa kazık kakılamaz; bu kapıya bir çivi kakılmış. **2.** (madenî eşya) Arkadan vurularak kabartma yapılmak: Bu kutunun kapağı fena kakılmış. **3.** Tahta vesaireye altın, gümüş tel ve pulları veya çivileri sokularak süslenilmek.

KAKIM, KAKUM (i.). As denilen hayvanın başka bir adı. Nefîs kürk verir.

KAKIMAK (f.). Kızmak, azarlamak, paylamak, Osm. tâzîr etmek.

KAKINÇ (i.). Başa kakılan şey. bk. Kakmak.

KAKIR (i. ses taklidi). Kuru şeylerin birbirlerine dokunmaları sonunda çıkan sesi taklit ve tasvir eder: Kuru dallar kakır kakır ediyordu. Art arda gelip sıfat gibi de kullanılarak pek kuru demektir: Bu deriler kakır kakır olmuş.

KAKIRCA (i.). Kuzey ülkelerinde yaşayan büyük bir cins dağ sıçanı.

KAKIRDAK, KIKIRDAK (i.). **1.** Kakır kakır eden kuru ve gevrek (şey). **2.** Eritilen içyağının kalan kuru ve kavrulmuş maddesi. Kıkırdak: Kıkırdak böreği.

KAKIRDAMAK (f.). **1.** (kuru şeyler) Birbirlerine temas ederek kuru bir ses çıkarmak, kakır kakır etmek: Bu cevizler ne çok kakırdıyor. **2.** mec. Çok üşümek.

KAKIRDATMAK (f.). Kuru şeyleri biribirlerine temas ettirerek ses çıkartmak: Şu cevizleri kakırtdatmayın.

KAKIRTI (i.). Kuru şeylerin temasından veya bir kuru tahta vesairenin kırılmasından çıkan ses ve gürültü: Bu cevizler, bu pervazlar ne kadar kakırdıyor.

KAKIŞMAK (f.). Biribirini dürtüp iterek hırpalaşmak: İtişip kakışmak.

KAKIŞTIRMAK (f.). Dürtüp iterek hırpalamak, dürtüştürmek.

KAKMA (i.). **1.** Kakmak işi. **2.** Arkasından mil veya kalıpla vurularak kabartma resimlerle süslenmiş: Kakma tepsi, zarf. **3.** Tahta vesaire üzerine altın ve gümüş tel ve çivileri sokularak süslenmiş: Altın kakma, gümüş kakma baston, silâh.

KAKMACI (i.). Kakma işleri yapan kimse.

KAKMAK (f.). **1.** Vurmak, itmek, çalmak. **2.** Vurarak sokmak, içeri almak: Çivi, kazık kakmak. **3.** Maden levhalarının arkasına mil veya kalıpla vurarak yüzünü kabartmak, kabartma çiçeklerle süslemek: Bu kutuları kakmakla yaparlar. **4.** Tahta vesaireden şeylere altın ve gümüş tel ve

çivilerini sokup yerleştirerek telkârî işler yapmak: Trabzon'da silâh ve baston gibi şeylere gümüşten güzel şeyler kakarlar. **Başa kakmak** = Yapılan bir iyiliği yüze vurmak: Ettiğin iyiliği başıma kakacaksan hiç etmemeliydin. **Kazık kakmak** = mec. Bağlanmış gibi yerleşip durmak.

KAKMALI (i.). Üzerinde kakma işi bulunan: Sedef kakmalı dolap.

KAKNEM (i.). Kuru, sıska: Ne kaknem bir kadın!

KAKNÛS (i. F.). Doğu mitolojisinde gagasından nağmeler çıktığına inanılan büyük bir kuş.

KAKTÜS (i. Y.). Atlasçiçeğigillerden, birçok çeşitleri bulunan dikenli bir bitki.

KAKULE (i.). Hint'ten gelir baharattan bir cins tane: Küçük kakule, salkık kakule = çeşitleri.

KAKUM (i. A.). **1.** Kuzey ülkelerinde bulunan sansar ve gelinciğe benzer boz ve siyah kuyruklu bir hayvan ki, kürkü pek makbuldür. bk. Kakım.

KÂKÜL (i. F.). Saç, Ar. zülf, yüzün iki yanına veya alna sarkan saç.

KÂKÜLLÜ (i.). Yüzün iki tarafına sarkar saçları olan, zülüflü. mec. **Kâküllü belâ** = İçinden çıkılması zor dertler ve engeller.

KAL (KAL') (i. A.). Maden külçelerinin eritilip tasfiye olunması: Altını; bakırı kal etmek; kal ameliyatı.

KAL' (i. A.). Sökme, çekip çıkarma, kökünden yıkıp atma, yerinden oynatma: Çalışkanın himmeti dağları kal' eder.

KAL (a uzun) (i. A.). (Arapça'da «kavl» = demek» masdarından geçmiş zaman kipinin 3. müzekker şahsı olup «dedi» demektir). Söz, kavil, Fars. sühan: **Kale alınmaz** = Sözünü etmeye değmez. **Kıyl-ü-kal** = Dedikodu. Fars. **Güft-ügû** = Birtakım kıyl-ü-kale sebebiyet verdi.

KALA (i.). Eksik olarak, evvel: Saat beşe çeyrek kala geldi; bayrama iki gün kala geliniz. Zıddı: Geçe. bk. Kalmak.

KAL'A, KALA bk. Kale.

KÂLÂ (i. F.). **1.** Kumaş, meta, döşeme ve giyeceğe ait nefîs eşya. **2.** mec. Sermaye: **Kâlây-ı hüner** = Bilgi sermayesi. **Arz-ı kâlây-i ubûdiyyet** = Kulluk sermayesini sunuş.

KALABALIK (i.). **1.** İzdiham, çokluk, kesret, Osm. cemm-i gafîr: Çok kalabalık vardı: Bu kadar kalabalığı ne ile doyuracağız? **2.** Gürültü, patırtı, şamata: Çocuklar kalabalık etmesinler. **3.** Bağlı olanlar, maiyette bulunanlar: Yanında çok kalabalığı var mıdır? **4.** Yük ve eşya, ağırlık veren şeyler: Kalabalığı hana gönderip bizfilâna misafir olduk. **5.** Kesretli, izdihamlı, çokluk: Biz hayli kalabalık idik. **6.** Ahalisi çok, nüfus kesafeti fazla: Orası kalabalıktır. **Ağız kalabalığı** = Çok söyleyip söze boğma: Ağzı kalabalık bir adam. **Kalabalık etmek** = Lüzumsuz ve fazla olmak.

KAL'A-BEND (i. F., Ar. kal'a = kale, Fars. benden = bağlamak). Bir kalenin içinde serbest gezip ancak dışarısına çıkması yasak edilen mahkûm: Eskiden Geçici veya müebbeden kal'a-bend olmak cezası verildi.

KAL'A-DÂR (i. F.). Kal'a muhafızı.

KALAFAT (i.) (Fr. calfatage veya Ar. celefat'tan). **1.** (denizcilik). Gemi ve kayıkların tahtalarının arasını üstüpü vesaire ile tıkayıp üstüne zift, mâcun vesaire sürerek tıkaması: Kayığı, gemiyi kalafat etmek. **2.** mec. Sahte süs veya tâmir, düzen: Evi kalafat ettik, bu ihtiyar kadın yüzünü kalafat edip duruyor. **Kalafat etmek** = Kalafatlatmak. **Kalafat yeri** = Teknelerin kalafatlanmasına mahsus yer.

KALAFAT (i.). Vaktiyle yeniçeri ağasının giydiği kırmızı bir başlık.

KALAFATÇI (i.). Gemi ve kayıkları kalafat eden adam, teknelerin kalafatı sanatıyla uğraşıp geçinen adam.

KALAFATLAMAK (f.) (gemi ve kayığı). **1.** Kalafat etmek, tahtalarının aralarını tıkayıp üstüne zift sürmek: Gemiyi iyi kalafatlamış. **2.** mec. Sahtelendirmek, düzgün sürmek, boya vesaire ile kusurları örtmek: Yüzünü kalafatlamış.

KALAFATLANMAK (f.). **1.** Kalafat edilmek. (gemi ve kayığın) Kaplama tahtalarırının araları tıkanıp üstüne zift sürülmek: Kayık iyi kalafatlanırsa birkaç sene sürer. **2.** mec. Sahte bir suretle süslenmek, düzgün veya boya sürmek: Bu kadın, genç görünmek hevesiyle iyice kalafatlanmış.

KALAFATLAMAK (f.) (gemi veya kayığı). Kalafat ettirmek, kaplama tahtlarının aralarını tıkayıp üstüne zift sürdürmek: Şu kayığı kalafatlatmalı.

KALAFON (i. Y.). Çamsakızının tasfiye olunmuşu, hâlisi.

KALÂİD (i. A. c.) (m. kılâde). Kılâdeler, bukağılar. bk. Kılâde.

KALAK (i.). Hayvanın burun deliği.

KALAMAR (i. Y.). Bir çeşit mürekkep balığı (loligo vulgaris).

KALAMBEK bk. Kalembek.

KALAMIŞ (i. Y. «kamış» mânâsına gelen bir kelimeden ki, bunun «kalem» le

münasebeti açıktır). Deniz kıyısında bulunan kamışlık, sazlık.

KALÂMİSK (i.) (aslı F. galiye-i misk). Misk kedisinden alınmış misk.

KALÂNİS (i. A. c.) (m. kalensüve). Kalensüveler, tepesi sivri külâhlar.

KALANTOR (i.). Zenginliğini göstermeye özenen kellifelli adam.

KÂLÂR (i. F.). Büyük sel yarıntısı.

KALAN (i. matematik). Bölge işleminde bölünenden artan sayı.

Kalb

KALAS, GALAS (i.). Romanya'nın bu ismi taşıyan iskelesinden gelen ve Avusturya ormanlarından çıkan kereste kütüğü ki, dört, beş santimetre kalınlığında olmakla yarılıp her birinden birkaç tahta çıkar: Üç çırpılı, dört çırpılı kalas.

KALASKA (i. Lehçe «kolsko» dan). Bir cins körüklü fayton.

KALASTRA (i.). Cankurtaran filikalarını oturtmak için gemi güvertelerinde yapılan sehpa.

KALAVUZ bk. Kulağuz, kılavuz.

KALAY (i.). **1.** Sn senbolü ile gösterilen 7.29 yoğunluğunda bir eleman. Bakır kapkacağın üzerine sürülür, teneke vesaire yapıştırmaya yarar ve bakırla karıştırılarak pirinci teşkil eder, Osm. rasas-ı ebyaz. **2.** Bakır kapkacağa sürülen beyaz tabaka: Bu tencereler kalay ister, tası kalaylatmalı. **3.** mec. Sathî süs, yalandan süs, yalnız gösterişte olan esassız fazilet, güzellik ve iyilikler: O adamda yalnız bir kalay vardır; onun ilmi bir kalaydan ibarettir. **4.** mec. Tekdir, paylama, tâzir: Kalay atmak, basmak: Paylamak, tekdir ve tâzir etmek (bugün kullanılmıyor).

KALAYCI (i.). **1.** Bakır ve demir kapkacağa kalaydan bir cilâ çekip beyazlatan adam, kalay süren esnaf: Bu bakırları kalaycıya götürmeli. **2.** mec. Sathî ve esassız iş yapan adam, sahtekâr.

KALAYCILIK (i.). **1.** Bakır ve demir kapkacağa kalay süren adamın işi ve sanatı: Kalaycılıkla geçiniyor. **2.** mec. Sathî ve esassız iş yapanın hali, sahtekârlık.

KALAYLAMA (i.). Kalaylamak işi. bk. Kalaylamak.

KALAYLAMAK (f.). **1.** (Bakır kapkacağa) Kalay sürmek, yüzlerini kalayla örtüp beyazlatmak: Kalaycı, bu bakırları iyi kalaylamadı. **2.** mec. Sathî ve esassız surette süslemek. **3.** mec. Paylamak, ağzına geleni söylemek, küfretmek.

KALAYLANMAK (f.). Üstüne kalay sürülmek, kalay kabûl etmek: Demir kaplar dahi kalaylanır.

KALAYLATMAK (f.) (bakır kapkacak vesaireye). Kalay sürdürmek: Şu bakırları kalaylatmalı.

KALAYLI (i.). **1.** Kalay sürülmüş: Kalaylı tencere. **2.** mec. Sathî ve yalandan bir süs gösterişi olan, sahte.

KALAYSIZ (i.). **1.** Kalayı çıkmış (bakır kapkacak). **2.** mec. Sathî ve yalancı süsü olmayan, tabiî hâlinde olan.

KALB, KALP (l ince) (i. A.) (c. kulûb). **1.** Yürek, hayat merkezi olan organ ki, göğsün sol tarafında mahrutî şekilde, kaslardan ibarettir; kanı bütün vücuda dağıtır, devamlı harekette bulunur: Kalbim çarpıyor; kalbimde daimî bir ağrı duyuyorum. **2.** Duygu merkezi olan gönül, Ar. fuâd, Fars. dil: Kalbimdeki sevgi, kalbinde kin ve garaz tutmak: **Kalb kırmak** = Gönül kırmak, Osm. dilgîr etmek. **Mahbûb-ül-kulûb** = Kalblerin-sevgilisi. Herkesin sevdiği, herkesin sevgisini kazanmış. **3.** mec. Her şeyin ortası, merkezi: Ordunun kalbi: Kalbgâhı; tâ kalbine vurdu. **4.** (astronomi) **Kalbü'l-Esed** = Arslan burcunda parlak bir sabit yıldız. **Kalbü'l-Akreb** = Akrep burcunda bir sabit yıldız.

KALB (l ince) (i. A.). **1.** Değiştirme, diğer bir şekle çevirme, Ar. tebdîl, tahvîl, tağyîr: Eski küçük evini apartmana kalbetti; ortaokulu liseye kalbettiler. **2.** Bir harfin diğer bir harfe değişmesi. **3.** Harflerin yerini değiştirme.

KALBEN (i. A.). Can ve gönülden, yürekten, Fars. ez-dil-ü-cân, samimî olarak: Kendisini kalben seviyorum; Size kalben sevgim vardır; tebrikte kusur ettimse de, kalben çok sevindim.

KALB-GÂH (i. F., Ar. kalb = yürek, Fars, gâh = yer). Ordunun ortası, sağ ve sol kanat arasındaki merkez birliklerinin durduğu yer: Eski harp düzeninde de kumandan ve en yakınları kalb-gâhta bulunurdu; düşmanın kalb-gâhına hücum etti.

KALBÎ (i. A.) (mü. kalbiyye). **1.** Yüreğe ve gönüle ait yürekten, can ve gönülden olan: Benim sevgim kalbîdir; bir mahabbet-i kalbiyye ile seviyor; hissiyyât-ı kalbiyye. **2.** (tıp) Yüreğe ait; kalp hastalığına tutulmuş, kalbinden rahatsız olan, kalb hastası: O adam kalbîdir. Fr. cardiaque. **Kalbiyyü'ş-şekl** = Yürek biçiminde, yürek şeklinde bulunan.

KALBUR (i. A. «gırbal» dan). Tahıl vesaireyi içinden geçirip, toz, toprak ve saman vesaireyi ayırarak temizlemek ve tasfiye etmek üzere tahtadan bir daireye geçirilmiş delikli deriden veya çeşitli derecelerde sık tel kafesten ibaret âlet ki, eleğin kabası sayılabilir. **Kalburüstü olmak**

= Seçilmiş ve seçkin olmak. **Kalburüstüne gelenler** = İleri gelenler. **Kalburkemiği** = Burunda bir kemik, Osm. azm-i gırbâlî.

KALBURCU (i.). **1.** Kalbur yapan ve satan adam. **2.** Kalbur kullanarak bir şeyi kalburlayan adam.

KALBURLAMAK (f.). Kalburdan geçirip elemek, kalbur kullanmak: Şu buğdayı, şu kömürü kalburladınız mı?

KALBURLANMAK (f.). Kalburdan geçirilmek, kalburla elenmek: Buğday bu kalburla kalburlanmaz; bu kömür çok tozlu olduğundan kalburlanmadan sobada kullanılamaz.

KALBURLATMAK (f.). Kalburdan geçirtmek.

KÂLBÜD (i. F.). **1.** Kalıp, biçim, şekil. **2.** Beden, kafes.

KALB-ÜL-ESED (i. A. astronomi). Arslan burcunun en parlak yıldızı olan «Regulus, Fr. Régulus, Lat. Alpha Leo.

KALCI (i.). Kal işi yapan kimse.

KALÇA (i.). Bacağın yukarısı, üstten oynak yeri: Kalçam ağrıyor. **Kalça kemiği** = Bu oynak yerindeki çıkıntılı kemik.

KALÇAK bk. Kalça.

KALÇALI (i.). Kalçası geniş olan.

KALB-ÜL-AKREB (i. A. astronomi). Gökyüzünün kuzey yarımküresinde görülebilen Akreb burcunun en parlak yıldızı, Fr. Antares, Lat. Alpha Scorpius.

KALÇETE (i. İ.). Örülerek yapılan ip.

KALÇIN (i.). Kalçaya kadar çıkan uzun çorap, çizme altında giyilen kalın çorap veya abadan yapılma tozluk.

KALDIRAÇ (i. fizik) (uyd. k.). Bir dayanma noktası üzerinde oynayabilen çubuk ki, en çok küçük bir güç ile büyük bir direnci yenmeyi sağlar. Kaldıraçlar, orta kısımlarında (makas kollarında olduğu gibi), dayanma (ceviz kıracağı kollarında olduğu gibi) direnç veya (maşa kollarında olduğu gibi) güç noktaları bulunduğuna göre birinci, ikinci ve üçüncü çeşit kaldıraç adlarıyla üçe ayrılır.

KALDIRAN (i.). Kaldırmak işini yapan.

KALDIRILMAK (f.). **1.** Yukarı çıkarılmak: Bu sandık kaldırılmalı ki, altı temizlensin. **2.** Yükseltilmek, Osm. terfî edilmek: Bu duvar bir metre daha kaldırılmalıdır. **3.** Ortadan kaldırılmak, Osm. ilga, ref' ve lâğvedilmek: Eski âdetler kaldırıldı. **4.** Yükletilip nakledilmek: Üzüm kesildiyse de daha bağdan kaldırılmadı.

KALDIRIM (i.). **1.** Yerden kaldırılıp yükseltilerek yapılmış taş döşemesi: Evimizin önüne kaldırım yapmalı. **2.** Bu şekilde taş döşenmiş sokak: Şehrin kaldırımları hayli bozulmuştu, yeniden yapıldı; bütün gün kaldırımlarda geziyor; yaya kaldırımı. **Kaldırım üstünde kalmak** = Evsiz, aç çıplak kalmak. **Kaldırım taşı** = Kaldırım döşetmede kullanılan taş. **Kaldırım şâiri** = Âdî şair. **Kaldırım kargası** = Çok dolaşan, sürtük. **Kaldırım mühendisi** = İşsiz güçsüz, serseri (kaldırım, Türkçe olduğu halde bazı Rum müellifleri Yunanca'da «iyi yol» tâbirinden alınmış diye göstermişlerdir).

KALDIRIMCI (i.). **1.** Kaldırım döşetmek sanatını bilen ve yapan adam: Kaldırımcılar kâhyası. **2.** İşportalardan bir şeyler çalan hırsız.

KALDIRIMLI (i.). Kaldırım döşenmiş, taş döşenmiş: Bütün sokaklar kaldırımlıdır. **Arnavutkaldırımı** = Bir çeşidi.

KALDIRIMSIZ (i.). Taşla döşenmemiş, toprak (sokak): Kasaba daha yeni olduğundan sokakları kaldırımsızdır.

KALDIRMAK (f.). **1.** Yukarı çıkarmak, Osm. ref' etmek: Elinizi kaldırın; başımı kaldırıp baktım. **2.** Yükseltmek, Osm. terfî etmek: Bu duvarı bir metre daha kaldırmalı; bu binanın tavanlarını beş on santim daha kaldırmak iyidir. **3.** Yükleyip nakletmek, taşımak, götürmek: Daha buğdayı harmandan kaldırmadık; eşyayı bugün kaldıracağız. **4.** Ref' ve lağvetmek, fesheylemek: Ben o âdeti kaldırdım; ablukayı kaldırdı. **5.** Ayaklandırmak, heyecanlandırmak, kötü yola sevketmek: Birtakım gençleri kaldırmaya çabalıyordu. **6.** (av köpeği) Avı uçurmak veya yuvasından çıkarmak: Bizim köpek bugün bir geyik, bir keklik kaldırdı. **7.** Fazla satın almak: Komşular çarşıdan birçok kumaşlar kaldırdılar. **8.** Yüklenmek, tahammül edebilmek: Bu gülleyi kaldırabilir misin? Deve kaç kilo kaldırabilir. **9.** Yeterli ve tahammüllü olmak: Bizim hâlimiz o kadar pahalı giyeceği kaldıramaz; bizim işimiz öyle kumaşlar kaldırmaz; bu yemek çok tuz kaldırmaz. **10.** İyi etmek, yataktan kurtarmak: Doktor hastayı beş günde yataktan kaldırdı. **11.** Ümit kesmek, vazgeçmek: Sen bugün gitmeyi kaldır. **Atı dörtnala kaldırmak** = Doludizgin koşturmak. **El kaldırmak** = Vurmak, vurmaya hazırlanmak. **Ellerini kaldırmak** = Dua etmek. **Omuz kaldırmak** = Bilmezlikten gelmek. **Başkaldırmak** = İsyan etmek, serkeşlik. **Posta kaldırmak** = Posta hazırlayıp göndermek. **Tabanı kaldırmak** = Koşmak, Osm. şitâb etmek. **Yelkenleri kaldır-**

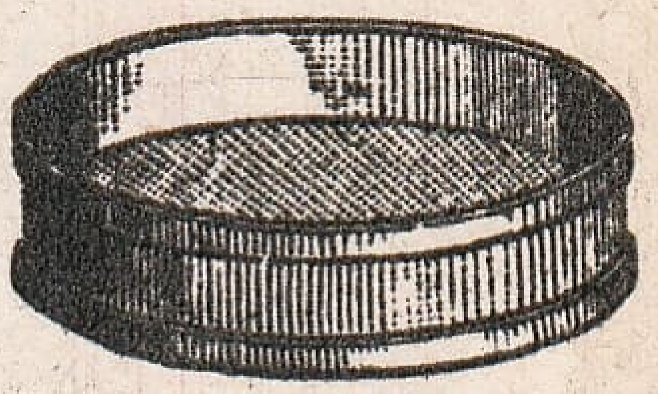

Kalbur

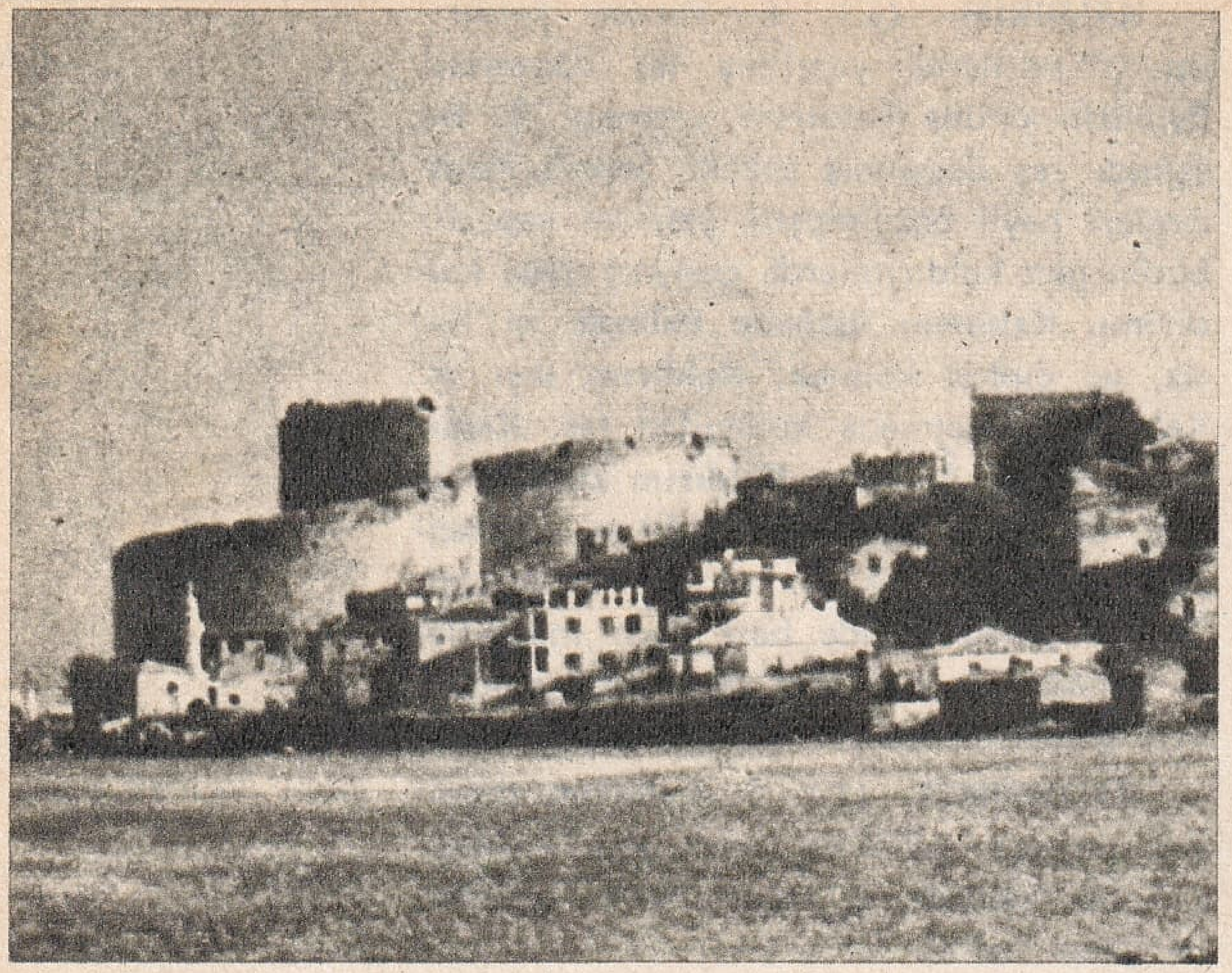

Bodrum kalesi

mak = Yelken açıp gitmek. **Yürek kaldırmak** = Mide bulandırmak.

KALDIRTMAK (f.). **1.** Yukarı çıkartmak: Şu dolabı kaldırtmalı da altını temizlemeli. **2.** Yükselttirmek, daha yüksek ettirmek: Şu duvarı duvarcıya bir metre daha kaldırtmalı. **3.** Gidermek, Osm. ref' ve lağvettirmek, izâle ettirmek: Köylülerin bu âdetini kaldırtmalı. **4.** Yükletip naklettirmek veya naklolunmasına müsaade etmek: Buğdayı harmandan kaldırtmazlarsa bari samanı kaldırtalım.

KALE (KAL'A) (i. A.) (c. kılâ). **1.** İçine asker kapanıp düşmana mukavemet etmek üzere kalın ve sağlam duvarlardan yapılmış geniş ve her taraftan silâh atmaya müsait burçları ve tâbiyeleri olan sağlam yapı, Ar. hısn, hisâr, asıl Türkçe: kurgan, Fars. dej: Kaleye kapanmak; kaleden top atmak; kaleyi topa tutmak, almak. **2.** (askerlik) Bir tabur veya bölük askerin düşmana dört taraftan karşı koyacak surette birbirlerine arkalarını vermiş dört saftan ibaret bir kitle teşkil etmesi tâlim ve hareketi: Kale olmak; kale nizamı. **İçkale** = Bir kalenin içindeki daha küçük ve sağlam olanı ki, son mukavemet yeridir. Türkçe: erek. **Kal'a-i Sultâniyye** = Çanakkale şehrinin eski adı. **Kale topu** = Kale tâbiyelerine konmaya mahsus büyük top. mec. **Kale gibi** = Pek yüksek ve sağlam: Kale gibi bir ev yaptırdı.

KÂLE bk. Kâlâ.

KALEBENTLİK (i.). Kalebent olma cezası. bk. Kalebent.

KALEBENT (aslı: **KAL'A-BEND**) (i. F., Ar. kal'a, Fars. benden = bağlamak). Bir kaleye hapsedilmiş mahkûm. bk. Kal'abend.

KALECİ (i.). Futbol, hendbol gibi oyunlarda kaleyi korumakla görevli oyuncu.

KALEM (i. A.) (c. aklâm). **1.** Kamış. **2.** Bir çeşit çubuğun, yazı yazmak üzere yontulup açılmışı: Kalem yontmak, açmak; kalemle yazı yazmak. **3.** Umumiyetle yazı yazan âlet: Demir kalem. **4.** Maden, taş ve tahta üzerine oymaya mahsus çelikten ucu keskin âlet: Madenci, taşçı, hakkâk kalemi; kalemle hakketmek. **5.** Tülbent vesaire üzerine boya ile nakşetmeye mahsus ince fırça veya sivri tahta çöpü: Kalem işi; kalemkârî yemeni, yorgan yüzü. **6.** Yazı çeşidi, hat: Güzel kalemi vardır; ince kalem; kalın kalem. **7.** Nakış, resim: **Karakalem** = Siyah nakış. **8.** Resmî dairelerin yazı işleri (tahrirat) daireleri, kâtiplerin toplanıp yazı yazdıkları oda: Kaleme devam etmek, muhasebe kalemi; aklâm efendiler. **9.** Kalem biçiminde kesilmiş çöp ve çubuk: Ağacın dallarını kalem yapmak, kalem kesmek. **10.** Aşılanacak ağacın yabanisinin yarığına takılmak üzere, istenen ağacın bir yıllık budaklarından alınıp kalem gibi kesilmiş olan sap: Ahlat ağacına armut kalemi aşılanır; bağı aşılamak için güzel kalemler bulmalı; kalem aşısı; aşı kalemi. **11.** Çiçek hastalığına karşı aşılanacak çocuklara sürülecek aşının saklandığı zıvana: Çocukları aşılamak için taze kalem bulmalı. **12.** Defter veya pusulada bir sırada ve bir rakamla yazılan şey: On beş kalem eşya aldık. **Kalem açmak** = Yontmak. Kendisi çok güzel kalem açar. **Aşı kalemi** = **1.** Ağaca aşılanacak budak parçası. **2.** Çocuklara aşılanacak çiçek aşısı hâvî zıvana. **Kalem aşısı** = Ağaç aşısı çeşitlerinden biri ki, kalem vurmakla olur. **Kaleme almak** = Yazı yazmak, bir mevzuu yazılı olarak söylemek: Güzel kaleme almış. **Ehl-i kalem, erbâb-ı kalem** = Fikirlerini yazıyla iyi ifade edenler; yazarlar, münşîler. **Kalem işi** = bk. Kalemkârî. **Bir kalemde** = Birden, bir defada: Bir kalemde beş yüz lira verdi. **Kalemböreği** = İnce uzun bir nevi börek. **Kalem parmaklı** = Uzun ve düzgün parmaklı. **Ceffel-kalem** (Ar.) = Bir şeyi düşünmeden hemen hüküm vermek: Bu adamın ahlâksızlığına ceffel-kalem hükmetmek doğru değildir. **Kalem çekmek** = Çizmek, çıkarmak. **Kalem kulaklı** = Kulakları dikili ve düzgün at. **Kalem keski** = Sacın kenarını kesmeye mahsus soğuk keski. **Kaleme gelmemek** = Hiç ehemmiyeti olmamak, bir veçhile dikkat çekmemek: O iş kaleme gelmez.

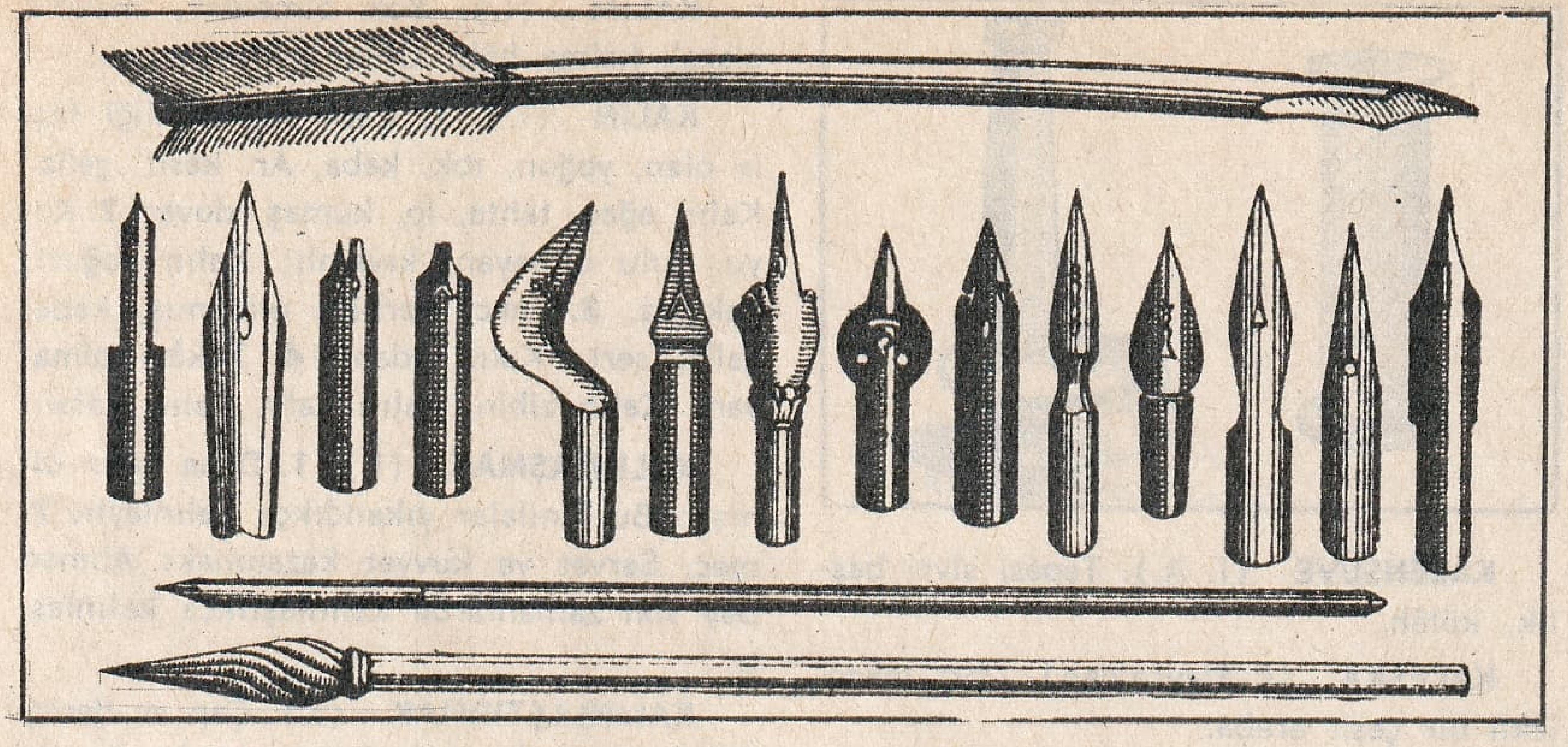

Çeşitli kalem uçları

KALEMBEK (i. Hind Denizi'nde bir adanın isminden). **1.** Sarı keresteli bir cins sandal ağacı. **2.** Sarı taneli bir cins mısır buğdayı.

KALEM-DÂN (i. F.). Kalem koyacak kutu, kalem mahfazası.

KALEMEN (i.). Kalemle, yazı ile, Ar. tahrîren: Kalemen ifade etmek («tahriren» demek daha iyidir).

KALEMÎ (i. A.) (mü. kalemiyye). Kaleme ve yazıya yahut kâtip sınıfına ait: **Merâtib-i kalemiyye** = Osmanlı devrinde kalemiyye sınıfından olanların mertebeleri.

KALEMİYYE (i. A.). Eskiden kalem ve yazışma masraflarına karşılık ödenen vergi ve ücret: Beş kuruş da kalemiyyesi vardır.

KALEM-KÂR (i. F.). **1.** Tülbent üzerine ince fırça ile nakışlar yapıp yazma yapan san'atkâr. **2.** Oda duvarlarıyla tavanlarını çeşitli boyalarla süsleyen kimse: Bu tavanları süslemek için mâhir bir kalemkâr lâzım. **3.** Gümüş, altın vesair çeşitli madenî eşyaya çelik kalemle nakışlar ve çiçekler, yazılar hâkkeden san'atkâr: Bu kutunun üzerindeki çiçekler dövme olmayıp kalemkâr işidir.

KALEM-KÂRÎ (i.). Kalem-kâr elinden çıkmış, kalem işi, el ile nakş veya hâkkolunmuş: Kalemkârî yemeni, tavan, kutu.

KALEMKÂRLIK (i.). Kalemkâr san'atı.

KALEM-KEŞ (i. A., Ar. kalem, Fars. keşîden = çekmek). 1. Kalem çeken, yazan, yazıcı, kâtip. **2.** Çizen, çizip çıkaran.

KALEMLİK (i.). Kalem kutusu, kalem koyacağı.

KALEM-REV (i. F., Ar. kalem, Fars. reften = gitmek). Bir hükümdar veya hükûmetin kalemi hüküm sürdüğü yani idaresi altında bulunan yer, ülke: Osmanlı devletinin kalem-revi dâhilinde.

KALEMŞOR (i. A. F.). Daha çok başkasının adına kalem münakaşalarına girişen yazarlar hakkında alay yollu söylenir.

KALEMTIRAŞ (i. F., Ar. kalem, Fars. tırâşîden = yontmak). Kalem yontmaya mahsus kesici âlet.

KALEMTIRAŞÇI (i.). Kalem yontmaya mahsus uzun saplı âlet yapıp satan san'atkâr: Eskiden kalemtıraşçılarla kâğıt makası yapan makasçılar da, hattatlar gibi hüner sahiplerinden sayılıp en ustalarının biyografileri yazılırdı.

KALEMÛN bk. Bûkalemûn.

KALEM-ZEDE (i. F., Ar. kalem, Fars. zeden = vurmak). Yazılmış, kaleme alınmış, Ar. muharrer: Yukarıda kalem-zede-i beyân olunduğu üzere.

KALEM-ZEN (i. F., Ar. kalem, Fars. zeden = vurmak). Kalem çalan, yazan, tahrîr eden.

KALEN (a uzun) (i. A.). Sözle, söyleyerek, şifahen. Zıddı: Kalemen, tahrîren. bk. Kavlen.

KALENDER (i. F.) (c. kalenderân). **1.** Dünyadan el çekip serserice gezen derbeder ve lâubâlî derviş. **2.** Dünya gösterişlerine aldırmayan adam, rind, filozof.

KALENDER-ÂNE (i. F.). Kalenderlere yakışır surette, serserice, lâubâlî bir şekilde, filozofca: Ömr-i kalenderâne; kalenderâne yaşıyor.

KALENDERÎ (i. F. A.). Türk halk şiir ve musikisinde bir form (şekil).

KALENDERİYYE (i. F.). Bir tarîkat.

KALENDERLİK (i.). Kalender tarz ve hâli, serserilik, lâubâlîlik, filozofluk; kalenderce davranış.

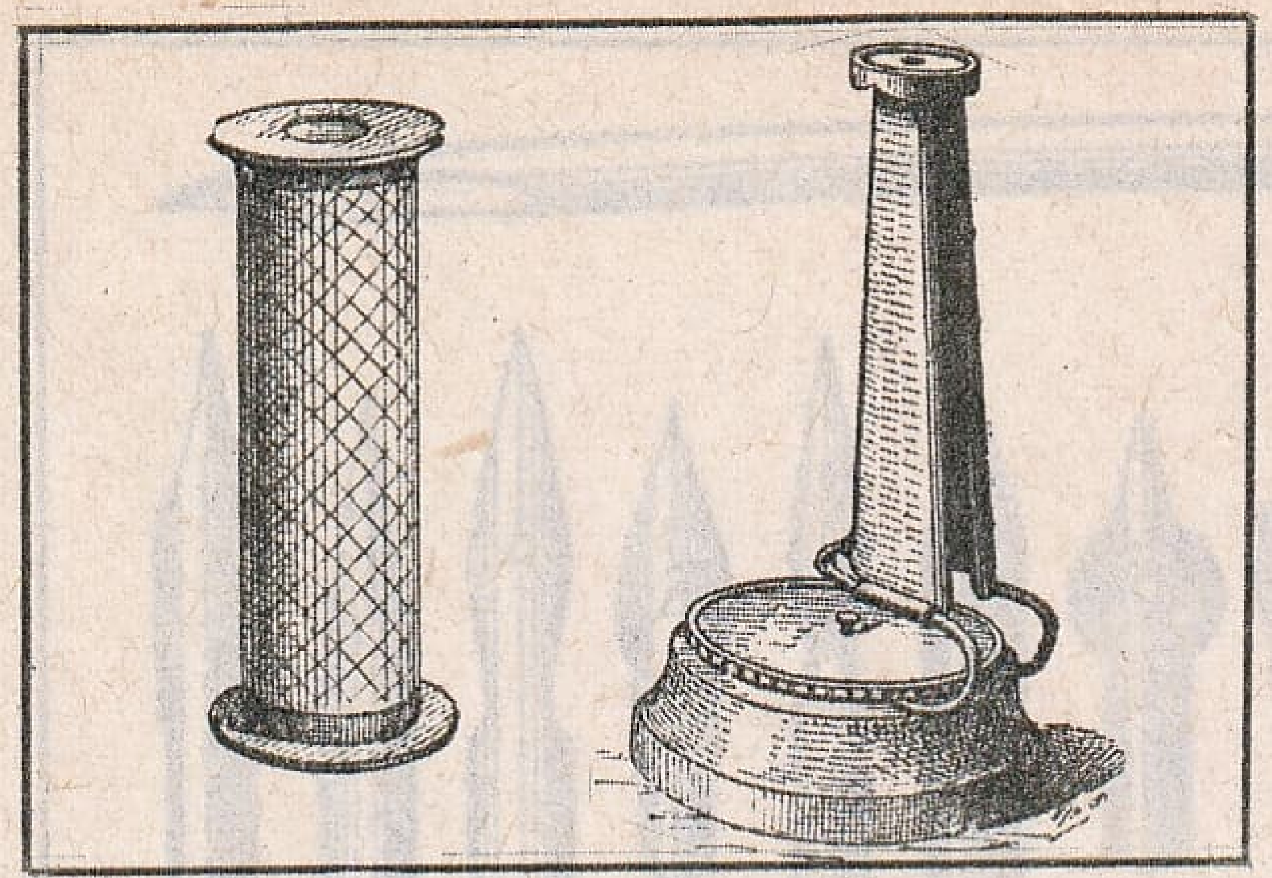

Kaleydoskop

KALENSÜVE (i. A.). Tepesi sivri başlık, külâh.

KALESKA (i. Slavca'dan). Dört tekerlekli bir çeşit araba.

KALETA (i. İ.). Galeta. bk. Galeta.

KALETMEK bk. Kal.

KALEVÎ (i. A.) (c. kaleviyyât) (kimya). Kül çeşidinden maddeler, alkal, Fr. alcali bu kelimeden gelir.

KALEYDOSKOP (i. Y.). Çevrildikçe içindeki renkli cam parçalarını, yine içindeki küçücük aynalara aksettirerek çok renkli geometrik şekiller gösteren boru.

KALFA (i. A. «halîfe» den). **1.** Eskiden mekteplerde öğretmenin yanında bulunan, hademeden üstün görevli: Mektep kalfası. **2.** Dülger ve duvarcı ustasının ikincisi. **3.** (ikinci mânâdan gelir) Bina inşasını üstüne alan başusta: Kalfanız kimdir? Binayı hangi kalfaya yaptıracaksınız? Bizdeki kalfaların çoğu mimarlıktan habersiz, duvarcılıktan veya dülgerlikten yetişmedir. **4.** Bir kalemde kıdemli kâtip (bu mânâda c. hâlinde «hulefâ» kullanılıp başlarına da «ser-hulefâ» denmiştir). **5.** Eskiden bir dairede cariye ve halayıkların başı. **6.** Umumiyetle halayıklara verilen unvan. **Başkalfa** = Birinci yamak, serhalîfe.

KALFALIK (i.). Kalfa olma hâli, kalfa ücreti.

KALGA bk. Kalgay.

KALGAY (i.). Kırım Hanlığı'nın veliahtlerine verilen unvan: Kalgay Murad Giray.

KALGIMAK bk. Kalkımak.

KALHANE (i.). Kal işi yapılan yer.

KALI, KALİÇE bk. Halı, haliçe.

KALIK (i.). **1.** Noksan, eksik, bitmemiş: Cümlenin orası kalık görünüyor; kalık fıkra, cümle. **2.** Eksiklik, noksan: Bu ibârenin kalıkları çok; kalıklarını düzeltmeli.

KALIKOT (i.). Hindistan'ın Kalikat şehrinde yapılan bir çeşit bez ve bunun Avrupa'da yapılan taklidi.

KALIM (i.). Yok olmamak, mevcut olarak kalma hâli: Ölüm kalım savaşı.

KALIN (i.). **1.** Çapı ve derinliği fazla olan, yoğun, tok, kaba, Ar. kesif, galîz: Kalın ağaç, tahta, ip, kumaş, duvar. **2.** Koyu, sulu olmayan, kıvamlı: Kalın yoğurt, pekmez. **3.** mec. Terbiye olmamış, kaba, galîz, sert: Kalın adam. **4.** Zekâsı olmayan: Kalın zihin, kalın kafa, kalın kafalı.

KALINLAŞMAK (f.). **1.** Daha kalın olmak: Bu fanilalar yıkandıkça kalınlaştı. **2.** mec. Servet ve kuvvet kazanmak: Ahmed Bey son zamanlarda kalınlaştıkça kalınlaştı.

KALINLAŞTIRMAK (f.). Çap ve derinliğini artırmak, daha kalın etmek: Bu ipi biraz daha kalınlatmalı, kalınlaştırmalı.

KALINLATMAK bk. Kalınlaştırmak.

KALINLIK (i.). **1.** Çap ve derinlik fazlalığı, yoğunluk, Ar. gılzet: Bu ipin, bu ağacın kalınlığı.

KALINMAK (f.). Kalma işi mümkün olmak oturulmak, dinlenilmek, vakit geçirilmek: Burada kaç gün kalınacak?

KALINTI (i.). **1.** Artmış miktar, Ar. bakıyye. **2.** Nişan, alâmet, eser.

KALIP (aslı: **KAALEB**) (i. A.) (c. kavâlib). **1.** Bir şekil ve hususî surette dökülmesi istenen şeylere mahsus zarf: Dökmeci kalıbı, hurufat kalıpları. **2.** Hususî bir biçim, bir şekil alması istenen bazı şeylerin konmasına mahsus araç: Buz kalıbı; potin; çizme kalıbı. **3.** Umumiyetle şekil ve suret nümûnesi: Esvap kalıbı, gemi kalıbı. **4.** Bir kalıba dökülmüş, kalıptan çıkmış şey: Bir kalıp şeker, bir kalıp sabun. **5.** Kalıba dökülmeksizin, kalıptan çıkmış gibi bir şekil ve biçimde olan şey. **6.** Ruha nisbetle insan veya hayvanın bedeni, maddî kısmı: Kalıptan ibaret bir adam: Akıl ve ruhu yok kadar az olup sırf maddî şekil ve biçimden ibaret olan. **Kalıp değiştirmek, kalıp dinlendirmek** = Ölmek, vefat etmek. **7.** mec. Cansız, kalıp gibi hareketsiz: Kalıp gibi hasta; herif insan değil, kalıp; koca kalıp, kalıp gibi yatmak. **Kalıp etmek** = Hile etmek. **Basmakalıp** = Bir şeyi anlamaksızın, akıl ve zekâ göstermeksizin bir örneğe uyarak veya bir yerden aynen alarak vücude gelen şey: Onun yazdığı şey basmakalıptır. **Basma kalıbı** = Boyanacak kalemkârî tülbendin veya nakşedilecek kumaşın üzerine basılmak üzere muhtelif şekil ve biçimde oyulmuş tahta. **Kalıbını basmak** = Mühür basmak yerine bütün kalıbı basmak ki, mecâzen bütün varlığı ile o işe angaje olmak mânâsına gelir. **Kalıbı dinlendirmek** = Ölmek. **Kalıptan kalıba, bin kalıba gir-**

mek = Şeklini ve kıyafetini değiştirmek. **Bir kalıba dönmek** = Bir hâl şekli bulmak, bir çare düşünmek.

KALIPÇI (i.). Kalıp yapan veya bir şeyi kalıba geçiren: Ayakkabı kalıpçısı, şapka kalıpçısı.

KALIPLAMAK (f.). Kalıba geçirmek, kalıba koyarak şeklini düzeltmek veya genişletmek: Şu şapkayı iyi kalıplamadı; çizmeyi kunduracıya götür de kalıplasın.

KALIPLANMAK (f.). Kalıba geçirilmek, kalıba konularak şekli düzeltilmek: Bu şapka bir aydan beri kalıplanmadı; bu ayakkabı bir kere kalıplansa açılacaktır.

KALIPLATMAK (f.). Kalıba geçirtmek, kalıba geçirterek şeklini düzelttirmek: Ayakkabı, şapka kalıplatmak.

KALIŞ (i.). Kalmak işi, kalma. bk. Kalmak.

KALITIM (uyd. k.) (i. biyoloji). Soydaki hususiyetlerin dünyaya gelen yeni fertlere geçmesi, soyaçekim, veraset.

KALİBRE (i.) (Fr. calibre). Tüfeğin çapı, çap.

KALİÇE, HALİÇE (i.). Küçük halı, kilim, seccade. bk. Halı, kalı.

KALİFİYE (i. Fr.). Yetişmiş usta, işçi vs.

KALİFORNİYUM (i. «California» adından). Cf senbolü ile gösterilen radyoaktif bir eleman.

KALÎL (i. A. «kıllet» ten smüş.) (mü. kalîle). Az, miktar veya sayısı çok olmayan, kesîr zıddı, kem, noksan: Mâl-i kalîl; aded-i kalîl; müddet-i kalîle. İzâfet yoluyla terkiplerde çok geçer: **Kalîl-ül-akl** = Aklı az. **Kalîl-ü-himme** = Himmeti kıt.

KALÎLEN (i. A.). Az olarak, azlıkla.

KALİNİS (i. R.). Martıya benzeyen eti lezzetli bir cins dere kuşu.

KALİNOS (i. R.). Levreğe benzer bir cins balık.

KALİTA (i. İ. denizcilik). Eskiden kalyon çeşidinden yük gemisi.

KALİTE (i. Fr.). Vasıf.

KALKAN (i.). Eskiden savaşlarda ok ve kılıca karşı öne tutulup vücudu muhafazaya yarayan savunma silâhı olup, çeşitleri vardır; madenden veya gergedan ve fil derisinden yapılırdı: Kalkan kullanmak. **Kalkanotu** = Deveotu çeşidinden öksürükotu. **Kalkanbalığı** = Meşhur yassı ve büyük balık ki, düğme gibi birtakım nasırlı kemikleri ve beyaz eti vardır.

KALKER (I ince) (i. Fr. jeoloji). Kireç taşı.

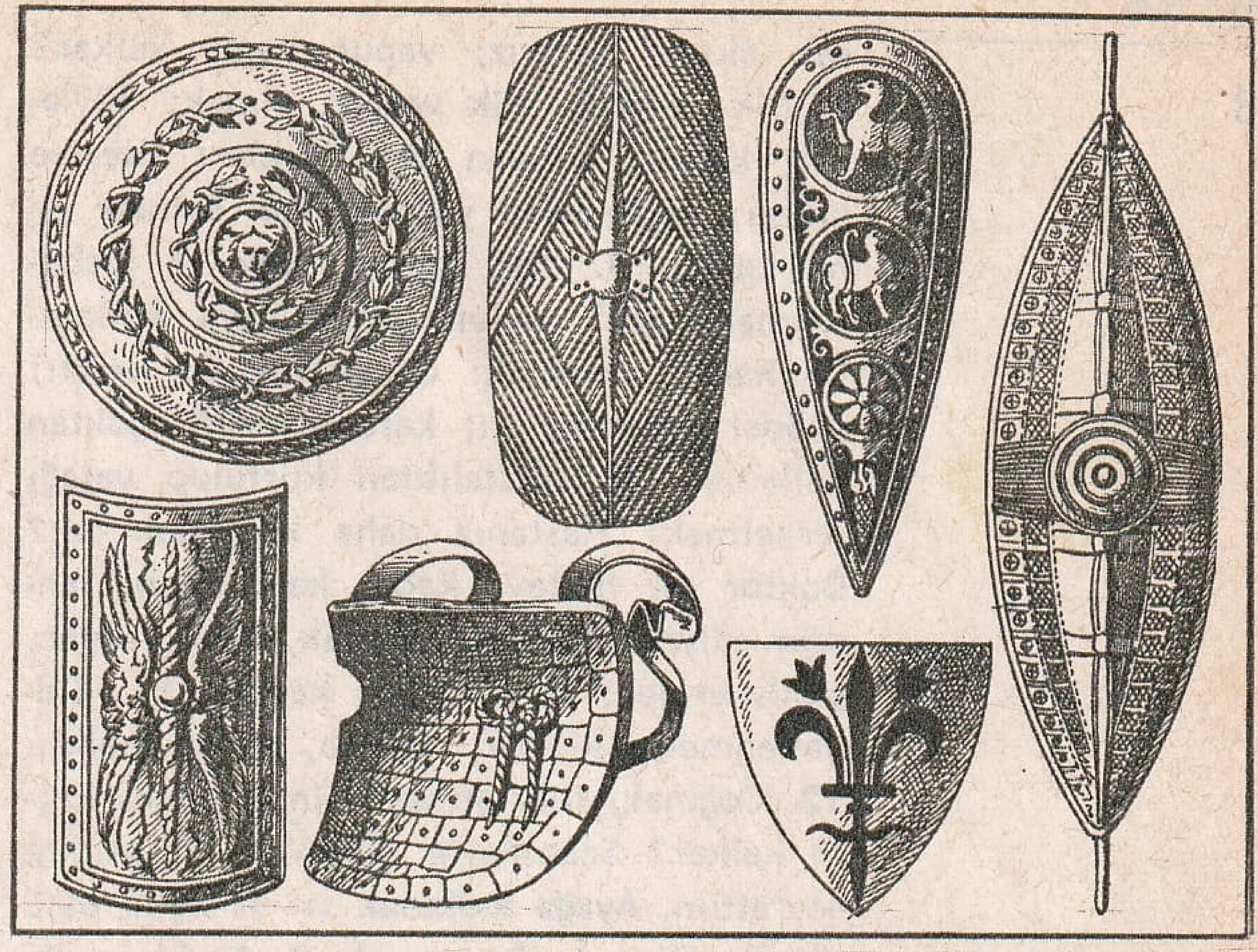

Çeşitli kalkanlar

KALKIK (i.). Kalkmış, dik, dik duran, yatık zıddı: Kalkık yaka.

KALKIMAK, KALGIMAK (.). Sıçramak, fırlamak, hoplamak, şaha kalkmak: At, balık kalkıdı.

KALKINDIRMAK (f.). Kalkınmasını sağlamak.

KALKINMA (i.). Kalkınmak işi.

KALKINMAK (f.). Kuvvet bulmak, refaha ulaşmak, hâli iyileşmek: O tacir hayli düşmüş iken kalkındı.

KALKIŞMAK (f.). İddia ile bir işe girişmek. Had ve iktidar üstü bir işe başlamak, Osm. kıyâm eylemek: Kendisi daha talebe iken kitap yazmaya kalkıştı; benim aleyhimde dâvâya kalkıştı.

KALKITMAK, KALGITMAK (f.). Sıçratmak, fırlatmak, şahlatmak: Seğirtip atını kalkıtan şehsüvar. **Çobankalkıtan** = Bir bitki, Fr. tribulus.

KALKIYAN, KALGIYAN (i.). **Kalkıyanotu** = Kolgan dahi denilen bir cins diken.

KALKMA (i.). Kalkmak işi. bk. Kalkmak.

KALKMAK (f.). **1.** Ayak üzeri durma vaziyeti almak, Osm. kıyâm etmek: Öğretmen girerken bütün talebeler kalkar; saygı için ayağa kalkmak. **2.** Yatma vaziyetini bozmak, oturmak: Yatmaktan usanmadın mı, kalk artık; yatmakta iken kalkıp oturdu. **3.** Uyanmak, yataktan çıkmak: Sabah kaçta kalkıyorsunuz? **4.** Yükselmek, yukarı çıkmak: Bu salıncağın bir tarafı inince öbür tarafı kalkar. **5.** Kabarmak, şişip ayrılmak: Bütün yüzümün derisi kalktı. **6.** Gitmek, hareket etmek, yola çıkmak: Tren kalktı; yarın buradan erken kalkar-

sak akşam varırız; vapur kaçta kalkar? **7.** Dik durmak, dik vaziyet almak: Tüylerim kalktı; hayvan art ayakları üzerine kalktı; yağmurdan yatmış olan ekinler yine kalktı. **8.** Yok olmak, lağv ve fesholunmak, artık bulunmamak veya kullanılır halde olmamak: Onun vücudu kalktı; o âdet şimdi kalktı; kara gümrüğü çoktan kalkmıştı. **9.** Hastalıktan kurtulup yatağı terketmek: Hastanız daha kalkmadı mı? Doktor bir haftaya kadar kalkacağını tahmin ediyor. **10.** Ayaklanmak, Osm. tuğyân, gulüvvetmek: İkide birde kalkar. **11.** Şiddetlenmek: Rüzgâr, fırtına, dalga kalktı. **12.** Doğmak, tulû etmek: Şimdi güneş kaçta kalkar? Sabahleyin Zühre'nin kalktığını seyrettim. **Ayağa kalkmak** = **1.** Ayak üstü olmak, Osm. kıyâm etmek. **2.** Ayaklanmak. **Denize kalkmak** = Deniz yolculuğuna çıkmak. **Düşe kalka** = Düşüp kalkarak, zahmetle yürüyerek, Fars. üftân ü hîzân. **Kalkıp kalkıp oturmak, hop oturup hop kalkmak** = Fazla hiddet etmek, tehevvüre gelmek. **Merak kalkmak** = Meraka dokunmak, meraklanmak: Merakım kalktı.

KALLÂB (i. A. «kalb» dan imüb.). **1.** Çok değiştiren, kalıptan kalıba sokan. **2.** Kalp para yapan, sahtekâr.

KALLÂVÎ (i.). Vaktiyle vezirlerin giydikleri bir çeşit kavuk.

KALLEM (i.). Allem etti kallem etti «her çareye baş vurdu» sözünde geçer. bk. Allem.

KALLEŞ (i. A.) (Arapça'laşmış Farsça bir kelimedir. Aslı: Kallâş). Batakçı, derbeder, edepsiz, hilekâr, dönek.

KALLEŞLİK (i.). Kalleş olma hâli yahut kalleşçe davranış.

KALMA (i.). **1.** Kalmak, durmak işi. **2.** Yatma: Gece kalmasına gelmelisiniz. **3.** Artan, fazla, bâkî: Akşam yemeğinden kalma hiçbir yiyecek yok mu? **4.** Bir zamanda veya bir halk tarafından kullanılıp devam eden: Bu âdet eski Romalılar'dan kalmadır; Venedikliler'den kalma bir kale; atalarımızdan kalma merasim.

KALMAK bk. Kalmuk.

KALMAK (f.). **1.** Olduğu yerde ve halde durmak, devam ve karar bulmak: Bütün arkadaşları gittiği halde o kaldı; imtihan veremeyip sınıfta kaldı. **2.** Gerilemek, geride durmak: Bizim adamlar nerede kaldı? O yarı yolda kaldı. **3.** Durmak, hareket etmemek: Benim saatim kalmış; onun atı sarp yola gelince kaldı. **4.** Artmak, fazla gelmek, bâkî olmak: Bütün koyundan yalnız iki okka et kaldı; o kadar kâğıttan bir tabaka kalmadı. **5.** İkamet etmek, gecelemek: Bu gece nerede kalacağız? Dün bizde kaldılar; gece kalmaya gelmelisiniz. **6.** Sükûnet bulmak, durmak, dinmek, sessiz olmak, Osm. râkid olmak: Rüzgâr, yağmur, fırtına kaldı. **7.** Sürmek, devam etmek: O birçok vakit öyle kaldı. **8.** Terkolunmak, vaz geçilmek, bırakılmak: O iş kaldı; o mektebin açılması şimdilik kaldı. **9.** Bir tarza dökülmek, bir hale girmek: Küçük yaşta yetim kaldı; cahil kaldı; üç gün aç, uykusuz kaldı. **10.** Yapamamak, azalmak, eksilmek, mahrum olmak, başaramamak, nâil ve muvaffak olamamak: Yazıdan kaldık; eğlenceden kaldı; yoldan kaldınız. **11.** Geçmek, kalan mala konmak: Babasından kendisine bir hayli mal kaldı; ona amcasından bir şey kalmadı. **12.** Yaşamak, hayatta olmak: Onlardan kimse kalmadı; galiba bir oğlu kalmıştı. **13.** Hayran olmak, hayret etmek: Bunu işitince öyle kaldı. **14.** Ait ve râcî olmak: Bunu yapmak size mi kaldı? **15.** Yorulmak, gidememek: Bu hayvan kaldı. **Az kalmak, dikiş kalmak** = Takarrüb etmek, yaklaşmak, olmasına bir şey kalmamak: Az kaldı düşünüyordum; az kaldı unutuyordum; çantayı elimden düşürmeye ramak kaldı. **Üst-baş kalmamak** = Kıyafet pek pejmürde olmak. **Üzerinde kalmak** = Zimmetinde kalmak. **İşten kalmak** = Bir engel çıkıp işe gidememek. **Bana kalsa** = Benim fikrimce, bana göre. **Bildiğinden kalmamak** = Israr etmek. Elinden geleni yapmak. **Hasret kalmak** = Hasret çekmek, mahrum olmak. **Hatır kalmak** = Gücenmek, kırılmak, darılmak. **Donakalmak** = Hayrette kalmak. **Kaskatı kalmak** = Ölüm hâli, ölmek. **Göz kalmak** = Gıpta ve haset etmek. **Yanına kalmak** = Cezasız kurtulmak. **Kaldı ki** = Ne var ki. **Nerede kaldı** = Ne kadar uzak: Sizinle o kadar hukuku varken sizin için bu işi yapmazsa nerede kaldı bizim için yapmak? **... den kalır yeri yoktur** = Hiç ondan farkı yoktur: Bu adamın da hiç dilenciden kalır yeri yoktur. **Kala kala** = Tükene tükene, gide gide bu kaldı: O büyük aileden kala kala bir ufak çocuk kaldı. **Kat kala** = En nihayet, son derecede: Kat kala muhtaç olursak bunu kullanacağız.

KALMAKI (i.). Bir cins zırh, pullu cebe.

KALMAR (i. R. «divit»). Mürekkep balığının büyük cinsi.

KALOMA (i. İ. denizcilik). Demir üzerinde bulunan gemilerin zincirinin denizde bulunan kısmı. **Kaloma vermek** = Demirin zincirini koyuvermek.

KALOMEL (i. Y. kimya). Tıpta kullanılan zehirli cıva birleşimi.

KALORİ (i. L. fizik). **1.** Bir kilogram suyun sıcaklığını bir derece yükseltmek için gereken ısı miktarı. Isı birimi kaloridir. Besinlerin, vücutta yanarak sıcaklık ve kuvvet sağlama değerleri kalori ile ölçülür.

KALORİFER (i. F.r). Merkez ve depo durumunda olan bir kazandan çıkan sıcak su, hava, yahut buharı, borularla bir binanın yahut taşıtın içinde dolaştırmak suretiyle ısıtan cihaz.

KALORİFERCİ (i.). Kalorifer tertibatı yapan yahut kaloriferi yakan kimse.

KALORİMETRE (i. L. Y. fizik). Isı ölçmeye yarayan âlet.

KALOŞ, GALOŞ (i. Fr. galoche). Eskiden ayakkabıları çamurdan muhafaza için üstten giyilen kundura (Fransızca'da başlıca lâstiklere denildiği halde bizde yalnız kunduracı işi olan dikişlilerine denilmiştir).

KALP (aslı: **KALB**) (i. A.). **1.** Sahte, taklit, resmî ve sahih olmayıp bir sahtekâr tarafından taklitle, kıymetsiz bir madenden yahut eksik olarak yapılmış para: Kalp akça; bu lira, bu banknot kalptır. **2.** Yalandan cesaret satıp hakikatte pek korkak ve işe yaramaz olan: Kalp adamdır; pek kalp çıktı. **3.** Yalancı, her tavır ve hâli sahte, kendisine güvenilemez: Öyle kalp adamlarla iş görülür mü?

KALP bk. Kalb.

KALPAK (i.). Asıl deriden ve ona benzetilerek çuhadan, sarıksız, düz başlık: Tatar, Çerkes, Bulgar, Acem kalpağı; süvari kalpağı; post, samur kalpak. **Karakalpak** (hi.) = Siyah kalpak giymeleri bu adı almalarına sebep olmuş bir büyük Türkmen boyu ki, Harzem (Hıyve)'de otururlar.

KALPAKÇI (i.). Kalpak yapan ve satan esnaf: Kalpakçılar çarşısı; Kalpakçılarbaşı: İstanbul çarşısının vaktiyle kalpakçılara mahsus kısmı.

KALPAKLI (i.). Başında kalpak bulunan, kalpak giyen.

KALPAKLIK (i.). Kalpak imâline yarayan: Kalpaklık astragan veya taklidi.

KALPAZAN (i. F., Ar. kalb = değiştirip bozma, Fars. zeden = vurmak). **1.** Yalandan taklit para yapan, sahtekâr: Kalpazanın cezası büyüktür. **2.** Yalancı, her hâli sahte, güvenilmeyecek: O, kalpazan bir adamdır (Farsça okunuşu «kalb-zen», Türkçe deyimi kalpazan).

KALPAZANLIK (i.). **1.** Kalpazan işi, para taklidi yapmak suçu, sahtekârlık. **2.** Yalancılık, sahtekârlık.

KALPLAŞMAK (f.). Kalp hâle gelmek: Bu işçi gittikçe kalplaşıyor.

KALPLIK (i. Ar. «kalb» ten). Sahte tavır ve hal, değersiz ve hiçbir işe yaramaz boş adamın hali.

KALPSİZ (I ince) (i.). Merhametsiz, iyi duyguları, acıması olmayan.

KALSEDUAN (i. Y. jeoloji). Kadıköytaşı.

KALSİT (i. L. jeoloji). Billûrlaşmış tabiî kalsiyum karbonat: Tebeşir bir çeşit kalsittir.

KALSİYUM (i. L. kimya). Ca senbolü ile gösterilen, 1,55 yoğunluğunda bir eleman.

KALTABAN (i. F.). **1.** Pezevenk. **2.** Namussuz, yalancı, şaklaban, şarlatan.

KALTABANLIK (i.). **1.** Pezevenklik, kurumsaklık. **2.** Namussuzluk, yalancılık, şaklabanlık, şarlatanlık.

KALTAK (i.). **1.** Eyer: Tatar kaltağı. **2.** Eyerin tahtadan olan kısmı, kerestesi, kaplanmamışı: **Kaltakkaşı** = Eyerin önden ve arkadan olan yüksek yerleri. **3.** mec. Namussuz ve âdi, aşağılık kadın.

KALVARA (i.). Yamalı pabuç gibi şeyler.

KALVARA-HÂNE (i.). Eskici dükkânı.

KALYE (i.). Yağda kavrulduktan sonra etsiz pişmiş sebze: Patlıcan kalyesi.

KALYE (i. A. denizcilik). Deniz otlarının yakılarak küllerinden çıkarılan tuz.

KALYON (i.) (Katalanca «galeone» den). Eskiden bordalarında iki veya üç sıra top taşıyan ve birçok kare şeklinde yelkenlerle donanmış birinci sınıf savaş gemisi.

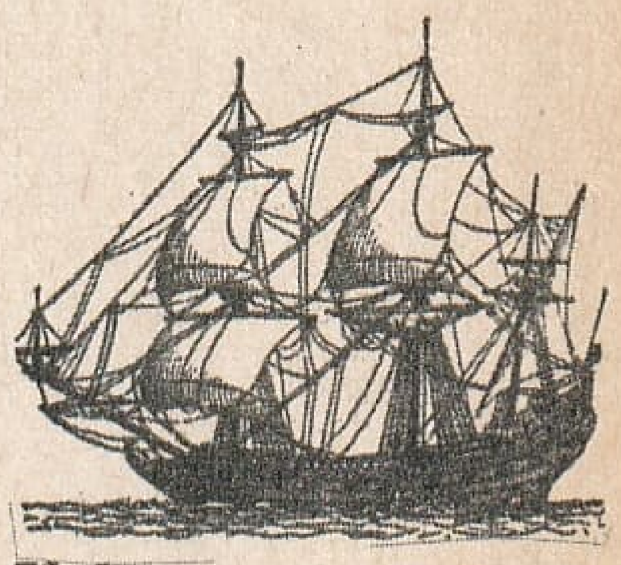

Kalyon

KALYONCU (i.). Vaktiyle kalyonlarda çalışan deniz askeri.

KAM bk. Şaman.

KAM (i. A.). Kahır, dağıtma, kırma ve zaptetme, tenkil.

KÂM (i. F.). Arzu maksat, Ar. maksûd, matlûb, murad, Fars. merâm, dil-hâh: Nail-i kâm olmak. **Kâm almak** = Arzusuna erişmek. **Be-kâm** = Arzusuna erişen.

KAMA (i.). **1.** Duvara, kereste vesaireye kakılan büyücek tahta çivi. **2.** Tahta vesaire yarıp açmak için ucu sivri ve arkası kalın ekseriya üç köşeli tahta veya demir takoz. **3.** İki tarafı keskin, ucu sivri ve enli bıçak, bir çeşit hançer, Ar. cenbiye: **Kama çekmek; kama kamaya gelmek** = Kama ile vuruşmak. **4.** Bazı oyunlarda yenilen adamın yüzüne konulan leke ve işaret: **Kama basmak** = Galip gelmek, yenmek. **Balta kaması** = Sivri uclu tarafı.

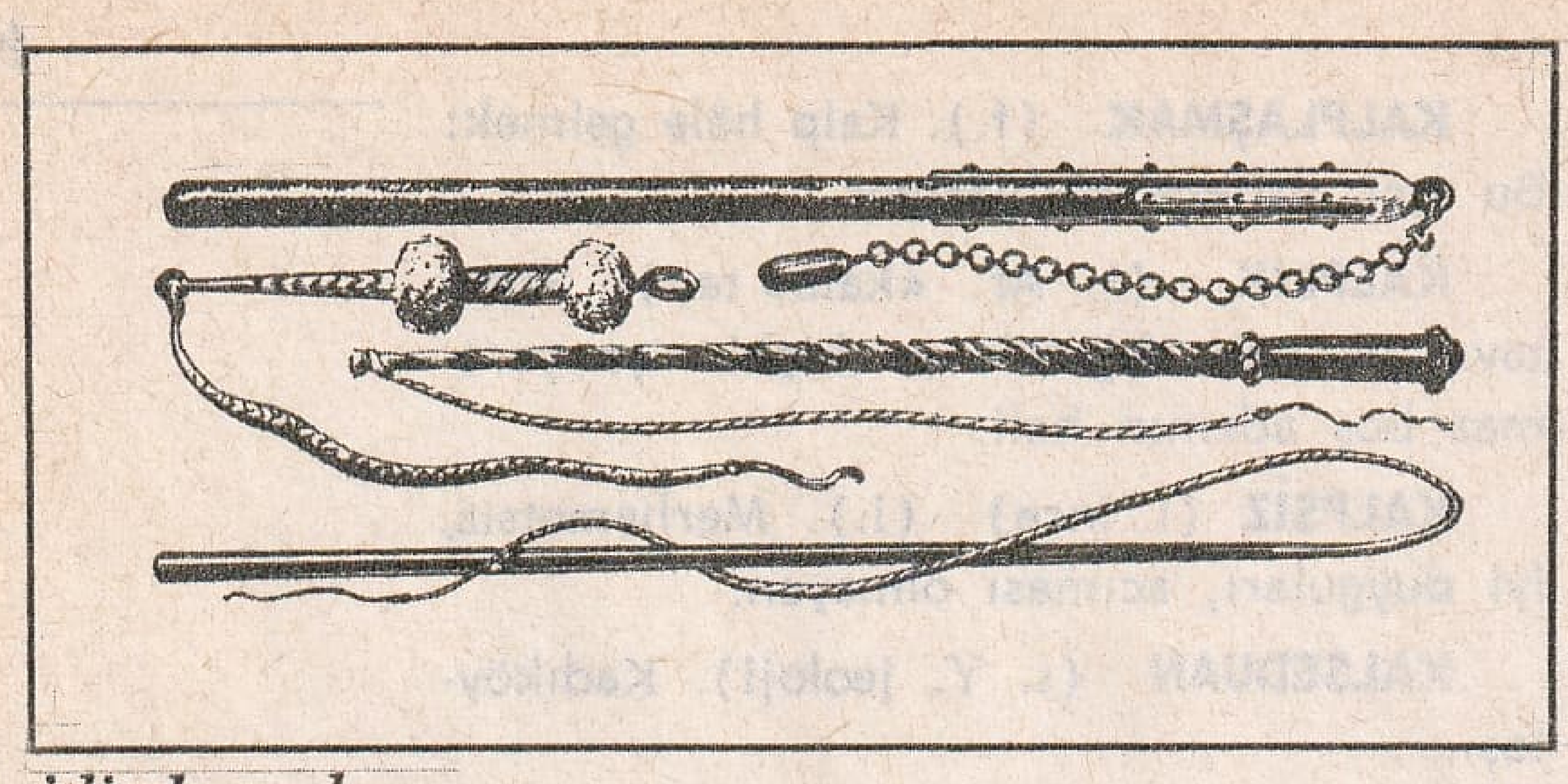

Çeşitli kamçılar

Top kaması = Topların kuyruklarında kapak işini gören bir âlet.

KAMACI (i.). Top, tüfek tamircisi.

KAMAMAK (f.). Ekserin (demir çivinin) ucunu perçin etmek. mec. **Ekserini kamamak** = Lâkırdısını ağzına tıkmak.

KAMÂME (i. A.). **1.** Süprüntülük. **2.** (hi.) Kudüs'te Hıristiyanlar'ca pek kutsal meşhur kilise («Kumâme» okunması yanlıştır).

KAMARA (i. İ. camara). **1.** Vapur odası. **Yan kamara** = Güvertenin iki yanındaki kamaraların beheri; kaptan kamarası; birinci kamara. **2.** Avrupa devletlerinde millet meclisi: İtalya kamarasında; İngiltere'nin Lordlar, Avam Kamarası.

KAMARİLLA (i. İsp.). Herhangi bir yetki sahibini perde arkasından yöneten kimseler, Osm. ricâl-i gayb.

KAMAROT (i. İ.). Gemilerde yolcuların hizmetine bakan kimse.

KAMAŞMAK (f.). **1.** (diş) Ekşi bir şeyi ısırmaktan kesmez ve uyuşuk bir hâle gelmek: Bir erik yemekten dişlerim kamaştı. **2.** (göz) Parlak bir şeye bakmaktan kararıp görmez olmak: Kara, güneşe bakmaktan gözlerim kamaştı.

KAMAŞTIRMAK (f.). **1.** Ekşi şeyle dişleri kesmez ve gıcıklatır bir hâle komak: Bir erik yedim dişlerimi kamaştırdı. **2.** Işığın fazlalığı gözleri görmez etmek, vurmak: Kar gözlerimi kamaştırdı; gözleri kamaştıracak derecede parlak.

KÂM-BAHŞ (i. F., Ar. kâm = arzu, istek, Fars. bahşîden = bağışlamak). Herkesin isteğini yerine getiren, istekleri bahşeden.

KAMBER (aslı: **KANBER**) (i.). Her işin içinde bulunan kimseler hakkında söylenen «kambersiz düğün olmaz» sözünde geçer.

KÂM-BÎN (i. F.) (c. kâmbînân). Kâm almış, isteğine ermiş.

KÂM-BÎNÂN (i. F.) (c. kâm-bûr). Kâm alanlar, isteğine ermiş olanlar.

KÂM-BÎNÎ (i. F.). Kâmbînlik, kâm görücülük, isteğine erişme.

KAMBİYAL (i. İ. ticaret). Poliçe senedi.

KAMBİYO (i. İ. cambiyo = mübadele) (ticaret). Banknot ve hisse senedi değiştirilmesi ve bunların alış verişle yapılan muamele: Kambiyo simsarı, kambiyo râyici.

KAMBİYOCU (i.). Kambiyo üzerinde oynayan kimse.

KAMBRİYUM (i.) (cambria bölgesinin adından). En eski jeolojik kat. Omurgasız fosiller bu katta görünmeye başlar.

KAMBUR bk. Kanbur.

KAMBURLAŞMAK bk. Kanburlaşmak.

KAMBURLAŞTIRMAK bk. Kanburlaştırmak.

KAMBURLUK bk. Kanburluk.

KÂM-CÛ (i. F.). Kâm, istek, maksadına ulaşmak isteyen.

KAMÇI (i.). Bir değneğin ucuna bağlı ve vurmaya yahut hayvanları korkutup yürütmeye mahsus deri, meşin veya ip vesaireden örme şey, kırbaç: Kamçı ile vurmak; kamçı çalmak; kamçıyı sallamak, çatırdatmak. **Çalakamçı** = Devamlı kamçı çalarak. **Kamçıbaşı** = Ucunda klâptanla bir iki sırası bulunan bir cins tülbent veya bez. **Kamçıkılıç** = Ensiz bir cins kılıç. **Kamçıkuyruk** = Kılsız kuyruk.

KAMÇILAMAK (f.). **1.** Kamçı çalmak, kamçı ile vurmak: Hayvanlarını kamçılayıp duruyordu. **2.** mec. Rüzgâr veya yağmur yüze çarpmak: Şiddetle yağan yağmurlar hepsinin yüzlerini kamçılıyordu. **3.** mec. Bir işi yürütmek, kovalamak, takip etmek, sür'atlendirmek.

KAMÇILI (i.). **1.** Kamçısı olan. **2.** mec. Zor ve baskı kullanan.

KAMÇILILAR (i. zooloji). Haşlamlılar sınıfından, tek hücreli hayvanlar. Denizlerde, tatlı sularda yaşadıkları gibi parazit halinde insan veya hayvanlarda da yaşarlar.

KAME (a uzun) bk. Kamet.

KAMELYA (i. F. camellia). Kalın yapraklı bir ağacın verdiği büyük ve sarımsı dolgun yapraklı çiçek ki, pek makbûldür: Kamelya ağacı, çiçeği.

KAMER (i. A.). Ay, Arz'ın tek uydusu: Ay, Fars. meh, mâh.

KAMERA (i. İ.). Fotoğraf veya alıcı sinema makinesi.

KAMERÎ (i. A.) (mü. kameriyye). Ay'a ait: **Devr-i kamerî** = Ay'ın dönmesi. **Sene-i kameriyye** = Ay ile hesaplanan sene. **Şuhûr-i kameriyye** = Ay'ın birer

devrinden ibaret olan aylar. e. **Hurûf-ı kameriyye** = Arapça'da kelimenin başında harf-i târifle beraber oldukları vakit harf-i târifin lâmı okunan harfler ki elif, be, cim, ha, hı, ayn, gayn, fe, kaf, kef, mim, vâv, he, ye harfleridir: El-bâb, el-ayn gibi. Diğerlerine hurûf-ı şemsiyye denir. Bu iki isim «el-kamer ve'ş-şems» kelimelerinden çıkmıştır. Hangi harflerin hurûf-ı kameriyye'den, hangilerinin hurûf-ı şemsiyye'den olduğunu bilmek, eski harfleri doğru okumak için mutlak bir zarurettir.

KAMERİYE, KAMERİYYE (i. A.). Mehtapta oturulmak üzere üstü örtülü ve etrafı açık çardak veya küçük köşk: Bahçenin bir tarafında güzel bir kameriye yaptırmış; bizi kameriyede kabûl etti.

KAMET (a uzun) (i. A.) (Ar. terkiplerde «kame» şeklinde bulunur). Boy, insanın ayakta durduğu haldeki uzunluğu, vücudun uzunluk bakımından durumu: **Kamet-i bâlâ** = Yüksek boy. **Kamet-i dilcû** = Gönül çeken boy bos, **Kadd-ü kameti mevzun; mevzûn-ül-kame** = Ölçülü, uygun boy bosa sahip.

KAMET (a uzun) (i. A.). Cemaatle namaz esnasında müezzinin «kadd-ü-kamet-üs-salât» diyerek ezan okuması ki, namazın fâtihası hükmündedir: **Kamet getirmek** = Ezan okuyup «kadd-ü-kamet-üs-salât» demek. mec. **Kameti artırmak** = Herkesin işitebileceği surette sesini yükseltmek.

KÂM-GÜZÂR (i. F.). İsteğini elde edebilen.

KAMIŞ (i.). **1.** Sulak yerlerde biten içi boş yumuşak ve düğümlü bitki ki, pek çok çeşidi vardır; muhtelif uzunluk ve kalınlıkta olur, saz, nây, ney, kaseb: **Şeker kamışı** = Özü şeker imâline yarayan kamış çeşidi ki, sıcak iklimlerde olur. **2.** Kamışa benzer şey ve erkek tenasül organı. **3.** Masura: Barutluk kamışı. **4.** Deniz sedeflerinden «suline» denilen sadef. **5.** İlkel bir üfleme sazı. **Kamış bayramı** = Yahudiler'in kamıştan kulübelere kapanmaları bayramı. **Burunkamışı** = Burnun kıkırdağı. **Kamış helvası** = Bal ağdasından yapılan cinsi. **Kamış dam** = Sazla örtülü kulübe. **Kalem kamışı** = Yontularak yazı yazmaya mahsus kamış cinsi ki, Basra Körfezi kıyılarında olur. **Kamışkulak** = Kulakları düzgün Arap atı. **Miskalkamışı** = Biribirine bitişik ve düzgün şeyler.

KAMIŞCIK (i.). Kuyumcu vesaire ocağının alevini bir noktaya toplayıp üflemeye mahsus masura.

KAMIŞKULAK (i.). Kulakları ince, düzgün ve dik at.

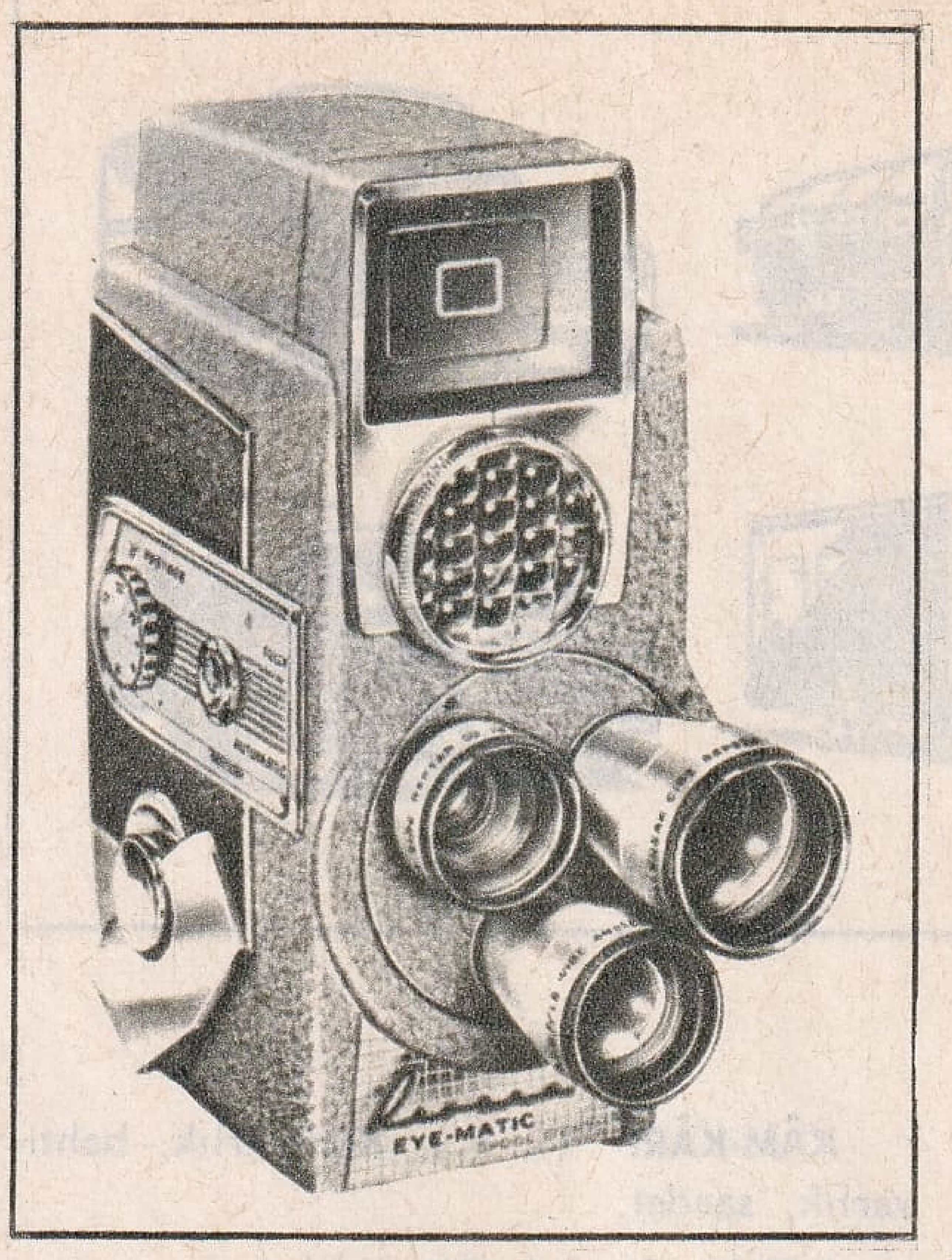

Kamera

KAMIŞLIK (i.). Kamış bitmiş yer, kamış koruluğu.

KAMIŞSI (i). Gövdesi kamış gibi boş ve boğum boğum olan: Buğdayın sapı kamışsıdır.

KÂMİL (i. A. «kemâl» den if) (mü. kâmile). **1.** Bütün, tam, noksansız, mükemmel, kusursuz, kemale ermiş: **Elf-i kâmil tarihinde** = Tam bin yılında. **2.** Kemal bulmuş, kemâle ermiş, olgun, olgun yaşta olan: Kâmil adam. **3.** Genç olmayan, yaşını almış, hoppa olmayıp tecrübe görmüş, ciddî: Kızını kâmil bir adama vermek istiyor. **4.** Olgun, hünerli, ahlâklı, bilgili kimse: Merd-i kâmil, insân-ı kâmil. **5.** (matbaacılık) Katlanmamış bütün kâğıt üzerine basılmış (kitap). **6.** (Arûz'da) tef' ileleri «mütefâil» den ibaret bir bahir: Bahr-i kâmil.

KÂMİLEN (i.). Bütün ve tam olarak, eksiksiz, noksansız, hep, Ar. tekmil, bütünü, cümlesi: Kitapları kâmilen ciltleteceğim; evini kâmilen boyatmış; hasta kâmilen iyileşmiş.

KÂMİN (i. A. «kümûn» dan if.) (mü. kâmine). Gizli, saklı.

KAMİNETO (i. İ.). Küçük boy ispirto ocağı.

KAMÎS (i. A.). **1.** Gömlek. **2.** (botanik, anatomi) Bazı zarlara denir, Fr. tunique.

KÂM-KÂR (i. F.). Muradına, isteğine erişmiş, bahtiyar, ikballi.

KÂM-KÂRÂNE (i. F.). Kâmkâr, bahtiyar insana yakışacak şekilde.

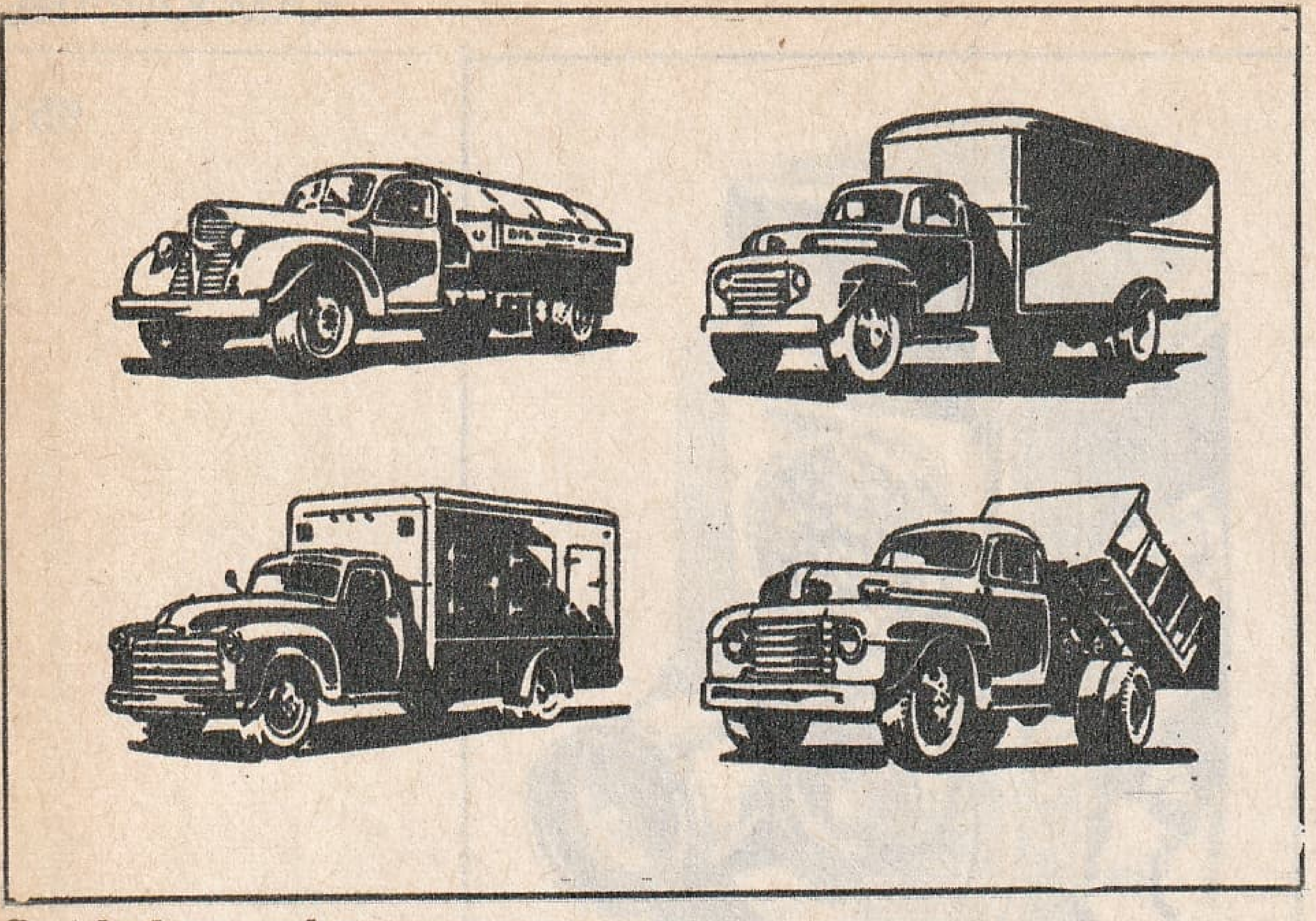

Çeşitli kamyonlar

KÂM-KÂRÎ (i. F.). Kâmkârlık, bahtiyarlık, saadet.

KAML (i. A.). Bit, kehle.

KÂM-NÂ-KÂM (i. F.). İster istemez.

KAMP (i. Fr.). **1.** Belli bir iş ve eğlence süresince kırda geçirilecek günler için çadır veya baraka gibi eğreti araçlardan meydana getirilen konak yeri. **2.** Bu şekilde konaklama: Kamp hayatı. Kampa çıkmak. Kamptan dönmek. **3.** Esirlerin veya siyasî sürgünlerin toplandıkları yer: Toplama kampı. **4.** Sporcuların bir yerde dinlenmeleri.

KAMPANA (i. İ.). Çan.

KAMPANYA (i. İ.). **1.** Sıkı bir faaliyet devresi: Şeker kampanyası. **2.** Sıkı ve maksatlı uğraşma: Gazeteler pahalılığa karşı kampanya açtı.

KÂM-PERVERÂN (i. F. c.) (m. kâmperver). Kâm, istek sahipleri.

KÂM-PERVERÎ (i. F.). Kâmperverlik, istek sahibi olma.

KÂMRÂN (i. F. «kâm = istek, rânden = sürmek»). Meram ve arzusuna erişen, bahtiyar (Türkçe'de talâffuzu: kâmuran).

KÂM-RÂNÂN (i. F. c.) (m. kâmrân). Kâmrânlar, kâm sahipleri, bahtiyar insanlar.

KÂM-RÂNE (i. F.). Kâmrân olarak, bahtiyarca.

KÂMRÂNÎ (i. F.). İsteğine erişme, bahtiyar, ikballi olma.

KÂMRANLIK bk. Kâmrân olma hâli.

KAMU (i.). Hep, bütün, cemî: Kamu âlem.

KAMUFLAJ (i. Fr.). Gizlenme, örtme, aldatma gayesiyle yapılan tertibat.

KAMULAŞTIRMAK (f.). Bir şeyi satın alarak umuma mal etmek, istimlâk etmek.

KAMÛS (a uzun) (i. A.) (c. kavâmîs) (belki Yunanca'dandır). **1.** Deniz, okyanus. **2.** Lugat kitabı, bir dilin bütün kelimelerini, açıklamalarıyla beraber içine almak iddiasında bulunan büyük sözlük, Fars. ferheng: Kamûs-ı Arabî, Kamûs-ı Türkî, Kamûs-ı Fransevî. **Kamûs** = Mütercim Âsım'ın meşhur kamûsu.

KAMUTAY (i.) (uyd. k.). Bir ara Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin genel kurulu için kullanılmış kelime.

KÂM-VER (i. F.). İsteğine erişmiş, bahtiyar, ikballi.

KÂM-YÂB (i. F.) (kâm = istek, yâften = bulmak). Kâm bulan, dileğine erişen, arzusuna nail olan: Kâm-yâb oldu.

KAMYON (i. F.) Karoseri yük taşıyacak şekilde yapılmış, çekiş gücü yüksek büyük otomobil.

KAMYONET (i. F.). Küçük kamyon.

KAN (i.). **1.** İnsan ve hayvanların vücudunda damarların içinde dolaşıp hayatlarını devam ettiren kırmızı sıvı madde, Ar. dem, Fars. hûn. **2.** mec. Katil, adam öldürmek cinayeti: Filân dağda geçenlerde kan olmuş. **3.** Husûmet, muhâsama, düşmanlık: Aralarında kan vardır. **4.** Vurulan adamın intikamı, Osm. ahz-ı sâr: Kan gütmek, kanını talep etmek. **5.** Cenk, cidal, kavga, harb: Kan olmasın. **Kan aramak** = Kısas istemek. **Kan ağlamak** = Kanlı gözyaşı döker gibi, pek müteessir olmak. **Kan akıtmak** = Kanlı bir işe girişmek, Osm. sefk-i dimâ etmek. **Kan akmak** = Büyük kavga, kan ve ölüm. **Kan aldırmak** = Sıhhata yarar zannıyle bir damardan kan çıkartmak. **Kan almak** = Operatör veya bir başkası, birinin damarından kan çıkarmak, Osm. fasd etmek: Eskiden felçlilerden kan alınırdı. **Kan alıcı** = Kan alan operatör (eskiden berber), Ar. fassâd **Kan etmek** = Cinayet işlemek. **Kan istemek** = Diyet talep etmek. **İki eli kanda** = **1.** İftiracı, ahlâksız, fesadçı. **2.** mec. Çok meşgul: İki elim kanda olsa gene o işle uğraşırım. **Kan pahası** = Diyet. **Kan terlemek** = Çok terlemek. **Kan çanağı** = Çok kızarmış gözler hakkında kullanılır. **Kan dökmek** = Kan akıtmak. **Kanı sulanmak** = Kansızlığa uğramak. **Kana susamak** = Kan dökmeyi arzu etmek. **Kanına susamış** = Kendi ölümünü icab ettirecek harekette bulunan. **Kanı sıcak** = Sevimli, çabuk alışan. **Kantaşı** = Kanı durdurma hassası olduğu sanılan damarlı akik. **Kan tutmak** = Kaatil, cinayetinin tesiriyle dili tutulup şaşırmak. **Kan kaynamak** = **1.** Coşmak, Osm.

cûş u hurûşa gelmek. **2.** Birini içten sevmek. **Kardeşkanı** = Bir cins bitki, çiçek. **Kankurutan** = Bir çeşit bitki. **Kan kusmak** = Çok azap ve sıkıntı çekmek. **Kan gitmek** = **1.** Çok kan akmak. **2.** Çok azap çekmek. **Kanına girmek** = Ölümüne sebep olmak. **Kan yutmak** = Eziyet çekmek. **Yüze kan gelmek** = Benze renk gelmek. **Yüreğinden, içinden kan gitmek** = Son derece azâb içinde olmak.

KAN (i.). **1.** Tekerlek, araba tekerleği. **2.** Daire şeklinde şey, tabla. **3.** Vaktiyle suçluların boğazına geçirdikleri kalın tomruk.

KÂN (i. F.). **1.** Maden yeri, maden kuyusu, maden damarı, bir madenin bulunduğu ve çıktığı yer. **2.** mec. Kaynak, masdar, bir sıfatın çoklukla bulunduğu zat: **Kân-ı merhamet** = Merhamet mâdeni, yani pek merhametli zat. **Kân-ı hilm ü şerm** = Pek yumuşak huylu ve utangaç.

KANA (i. denizcilik). Geminin ağırlığına göre suya batan kısmının derecelerini göstermeye mahsus olarak baş ve kıç bodoslamaları üzerine konan rakamlar ki, ölçüyü kadem olarak gösterir.

KANÂAT (i. A.). **1.** Bir şeyle razı ve hoşnut olup, fazlasını istememe, yetinme: Ben bununla kanâat ederim. Az bir şeyle kanâat eder adamdır. **2.** Tamahkârlığın zıddı, az şeyle yetinme: Erbâb-ı kanâattendir. Kanâat tükenmez bir hazinedir.

KANÂAT-BAHŞ (i. A. F.). Kanâat verici, inandırıcı.

KANÂATKÂR (i. F.). Kanâat sahibi, azla yetinip tamahkârlık etmeyen: Zaten kendisi kanâatkâr adamdır.

KANÂAT-KÂRÂNE (i. F.). Kanâat sahibi olanlara lâyık ve yakışır hal ve surette: Bir tarz-ı kanât-kârânede. Kanâat-kârâne bir ömür sürüyor.

KANÂATKÂRLIK (i.). Kanâat sahibi olan adamın hâli, tamahkârlığın zıddı: Kanâatkârlık kadar insanı rahatlatıcı huy yoktur.

KANÂDÎL (i. A. c.) (m. kandîl). Kandiller. bk. Kandil.

KANAL (i. Fr. canal). Tabiî veya sun'î su yolu: Nehirden köye bir kanal vardır; arazinin sulanması için lâzım gelen su oradan akar. Bataklığın suyunu akıtmak için derince bir kanal açmak lâzımdır. Süveyş kanalı, Hind ve Uzak Doğu yolunu çok kısalttı.

KANALİZASYON (i. Fr.). Lâğım sistemi.

KANAMA (i.). Kanamak işi. bk. Kanamak.

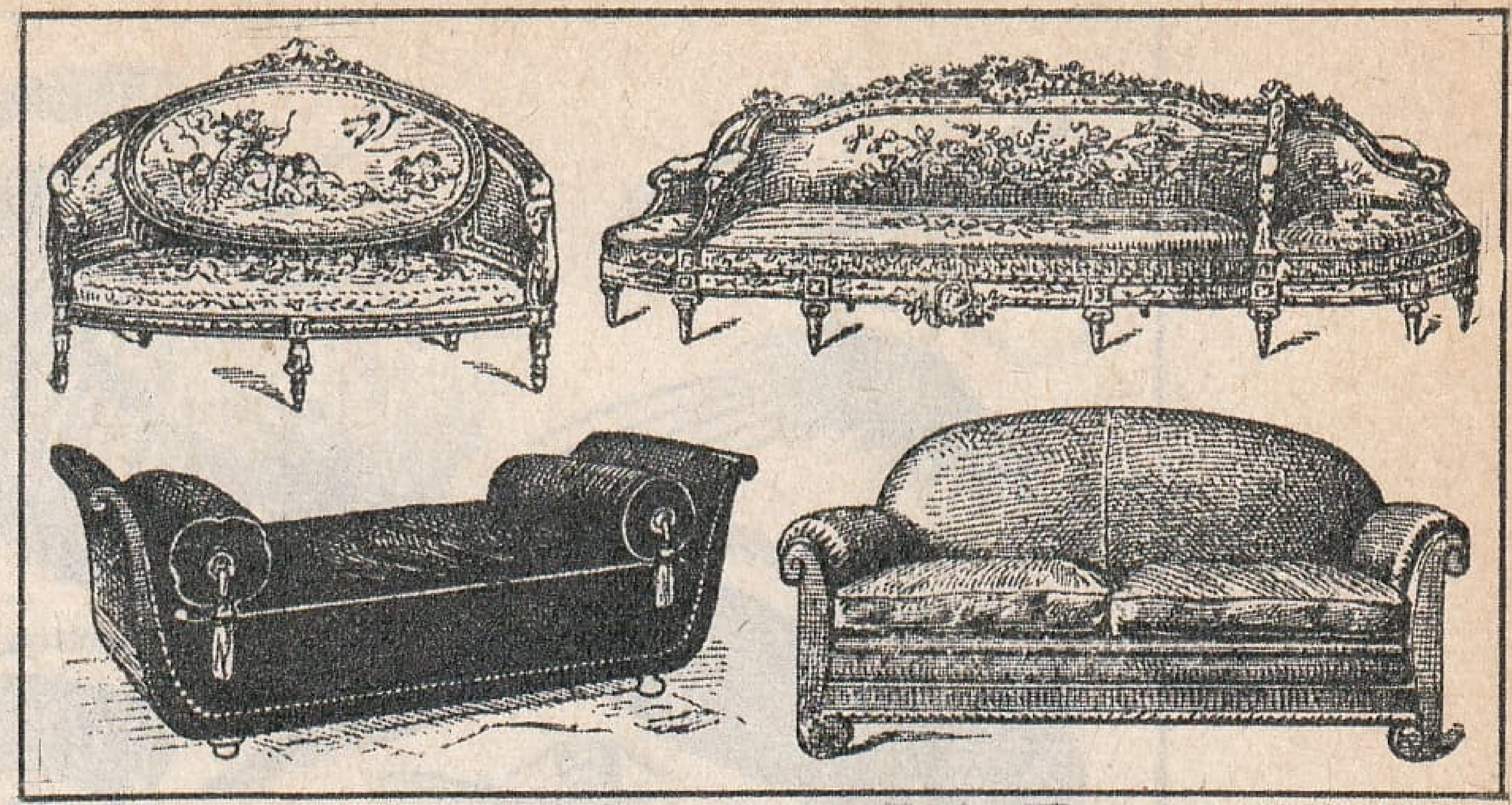

Kanape çeşitleri

KANAMAK (f.). Kanı akmak, yaralanıp kan çıkmak: Burnum kanadı. **Kimsenin burnu kanamaksızın** = Savaşsız, kavgasız, patırtı çıkarıp kimseyi üzmeden.

KANAMSIK (i.). **1.** Zem ve tenkid eden, kötüleyen, kınayan, tenkitçi, münekkid. **2.** Eğlenen, müstehzî, alaycı.

KANAPE (i. Fr. canapé). **1.** Arkalı ve iki yanlı uzun sedir. İki, üç kişi oturacak kadar uzun koltuk. **2.** Bilhassa gravyer peynirli sıcak sandviç.

KANARA (i.). Etleri yenecek hayvanların kesilip yüzüldüğü yer, sâlhâne. mec. **Ayağı ile kanaraya gitmek** = Ölümü arayıp bulmak, kendini tehlikeye atmak.

KANARYA (i.). Avrupa'ca bu isimle tanınmış. Kanarya Adaları'ndan getirilmiş küçük bir sarı kuştur ki, güzel ötüp her havayı çağırmaya da alışabildiği için kafeste tutulur ve yavrusu da yetiştirilir. Kanarya ötmesi; kanarya kafesi. **Kanaryaotu** = Bir cins bitki. **Kanaryaçiçeği** = Bir cins bitki. **Kanarya sarısı** = Açık sarı. **Kanarya yemi** = Yemi ufak taneli bir cins tahıl.

KANARYALIK (i. denizcilik). Eski gemilerin kıç tarafında önü parmaklı taraça (bahçelik de denmiştir).

KANAT (i.) («t» si, ek alırsa «d» olur). **1.** Umumiyetle kuşların kolları ki, ön ayakları yerinde olup uçmak üzere uzun tüylü ve açılır kapanır bir çift organdır, Ar. cenâh, Fars. per: Kuş kanadı, tavuk kanadı, kanatlarını açıp uçmak. **2.** Balığın ayaktan değişerek kürek gibi yüzme âleti hâline gelmiş olan organları: Bazı balıkların ikişer, bazılarının dörder kanadı vardır. **3.** Kapı ve pencere gibi şeylerin açılıp kapanır ve ekseriya çift olan kapakları: Bu kapının kanatları pek ağırdır. Pencerenin bir kanadı açılmaz. Pancurun, çerçevenin kanatları. **4.** Karşı karşıya konarak bir çift teşkil eden dokumalardan bazı şeyler: Perde, yelken kanatları. **5.** Umumiyetle kumaş ve dokumaların ve bilhassa dikleme-

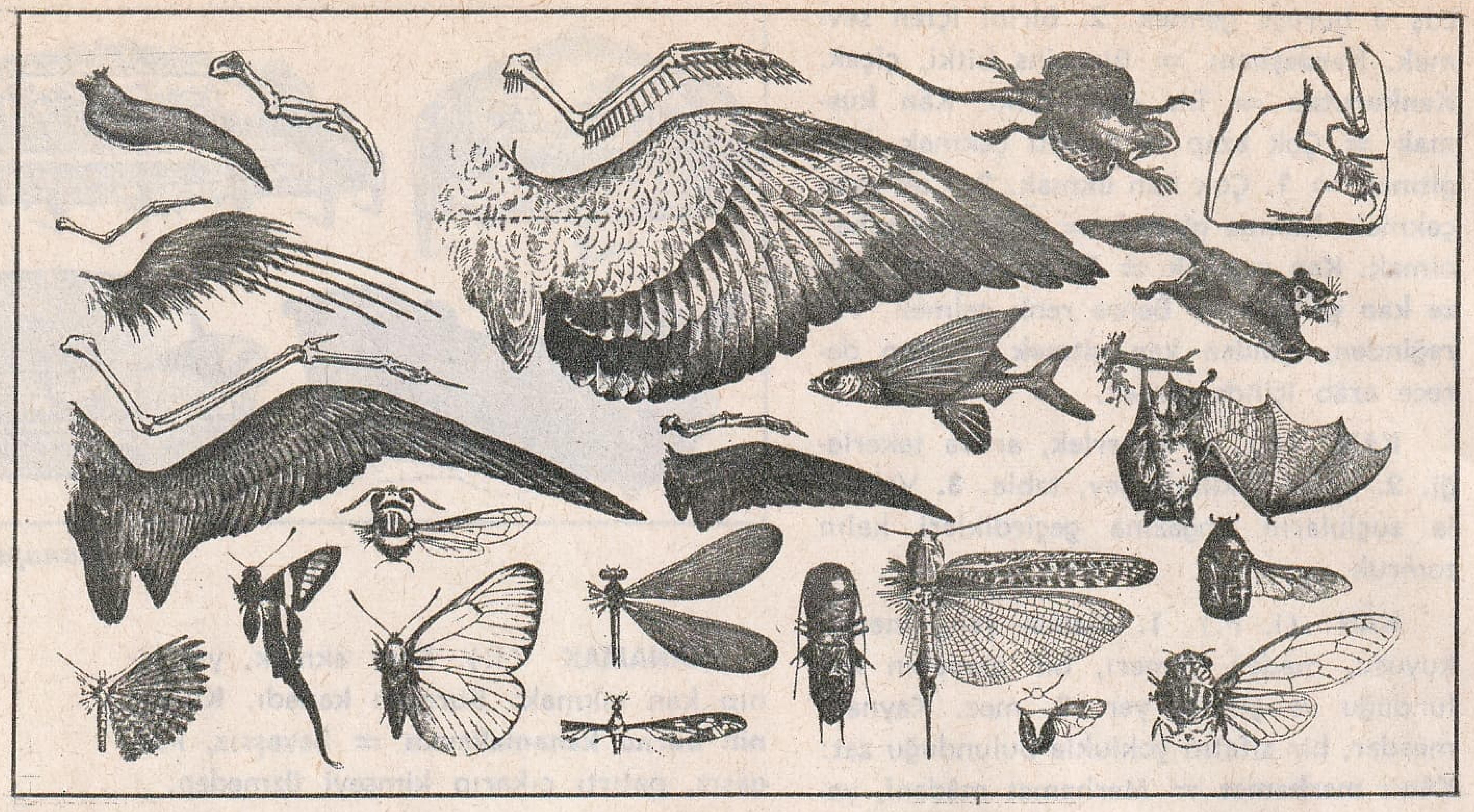

Çeşitli kanatlar

sine ikiye katlanmış olanlarının yarım eni: İki üç kanat gömlek, çarşaf. **6.** Kürek tahtasının yarısı: O küreğin bir tahtasını sarfettik, bir kanadı duruyor. **7.** Yapıların iki tarafından her biri: O evin sağ kanadı daha manzaralıdır. **8.** Kuş tüyü ve yelkenden süpürge ve yelpaze. **9.** Yeldeğirmeni yelkenlerinin beheri. **10.** mec. Koruma, Ar. himaye, sahip çıkma: Onun kanadı altındadır. Kanadı altına sokuldu. **11.** Burun deliklerinin dış kısmı, perdesi: Burun kanadı. **12.** (askerlik) Orduda iki yan: Sağ kanat, sol kanat. **13.** Uçakları havada tutan kanat benzeri kısımlar. **Etkanat** = Bir cins büyük yarasa. **Kol kanat** = Dayanak, kuvvet ve kudret: Kolu, kanadı kesildi.

KANÂT (i. A.). **1.** Yer altındaki örtülü su yolu, kapalı su yolu. **2.** (anatomi) Vücutta bazı akıntı yerleri.

KANATA (i. İ.). **1.** Sıvı koymaya mahsus kap ki, ölçü gibi de kullanılır. **2.** Bol ağızlı su testisi.

KANÂTIR (i. A. c.) (m. kantara). Köprüler, kantaralar. bk. Kantaralar.

KANATLANMAK (f.). Uçmaya başlamak.

KANATLANMAK (f.). Kanat çıkarmak (küçük kuşların) kanadı çıkmak, uçacak hâle gelmek: Güvercin palazları daha kanatlanmadı. Çekirgeler kanatlanınca çok zararlı olur.

KANATLI (i.). Kanadı olan: Kanatlı böcek, uzun kanatlı, çift kanatlı.

KANATMAK (f.). Kan akacak surette yaralamak, kan aktırmak: Elimi kanattım. Kimsenin burnunu kanatmadı.

KANATSIZLAR (i. zooloji). Kanatsız olan böcekler takımı.

KANAVİÇE (i. İ.). **1.** Çuval ve minder yüzü vesaire imaline yarayan kalın ve seyrek kenevir bezi. **2.** Yün ipliğiyle nakış işlemeye mahsus seyrek ve satranç dokumalı sert kolalı bez: Kanaviçe işlemek.

KANBEL (i.). Bükülmüş bel kanburu. **Kanbelotu** = Bir cins bitki.

KANBER (i.). Ev adamı (Hazret-i Ali'nin sadık kölesi Kanber'in isminden gelir). **Kanbersiz düğün olmaz** = Her yere giren ve her işe burnunu sokanlar hakkında söylenen alaylı bir söz.

KANBUR (KAMBUR) (i.). **1.** Arkası çıkık, arkası tümsek, Ar. ahdeb: Kanbur adam. Çok yazı yazmaktan kanbur olmuş. **2.** Bükülmüş, eğri, tümsek, Ar. muhaddeb: Arkası kanbur. **3.** Bir tarafı çıkmış, bel vermiş: Kanbur duvar. **4.** Kanburluk, Ar. hadebe: Kanburu çıkmış. **5.** Yumru, tümsek: Orasında bir kanburu vardı.

KAMBURLAŞMAK (f.). Beli bükülmek, arkası çıkmak, kanbur olmak, Osm. tahâdüb etmek: Bu tahta kanburlaştı.

KANBURLAŞTIRMAK (f.). Arkasını bükmek, kanbur hâle getirmek.

KANBURLUK (i.). Beli bükülmüş ve arkası çıkmış olma, kanbur adamın hâli, Ar. hadebe.

KANBUT (i Rumca). Bodur bir cins kefal balığı.

KANCA (i.). Ucu çengelli gönder: Kayıkçı, yangın kancası. **Kancabaş** = Karadeniz'in Anadolu sahiline mahsus bir çeşit gemi ki, başlıca kereste, odun ve kömür naklinde kullanılır. mec. **Kancayı takmak** = Yapışıp ayrılmamak, musallat olmak.

KANCALAMAK (f.). **1.** Kancayı atıp tutmak, takmak. **2.** mec. Musallat olmak.

KANCALI (i.). Kancası olan.

KANCIGA, KANCUGA (i.). Eğerin ön kaşının bağı veya tokası.

KANCIK, KANCUK (i.). **1.** Dişi: Kancık eşek, katır, köpek. **2.** mec. Hain, iki yüzlü, hilekâr, dönek tabiatlı adam veya fâhişe tabiatlı kadın. **3.** Dişi merkep, eşek dişisi. **4.** Dişi köpek, köpek dişisi.

KANCIKLIK (i.). Hainlik, hilekârlık, döneklik: Ben, o kancıklığı kabûl etmem.

KANÇILAR (i. İ. cancellier). Bir konsoloslukta yazı ve muamele işleriyle uğraşan görevli, en küçük rütbeli diplomat kâtip: Konsolosluk kançıları.

KANÇILARYA (i. İ. cancelleria). Konsolosluklarda muamele ve yazı işleri ile uğraşan kalem: Konsolos kançılaryası.

KANÇILARLIK (i.). Kançılar eliyle görülen işler. bk. Kançılarya.

KAND (i. A.). Bitki şekeri.

KANDA, KANDE (e.). Nerede?: Kandedir dostun ili? **Kande ise gelecek** = Nerede ise gelmesi yakındır. **Kande kaldı** = Nerede kaldı, ne kadar uzak (bugün «nerede» ve «hani» kelimeleri bu kelimeyi unutturmuştur).

KANDAN (e.). Nereden: Kandan geliyor?

KANDARI (i.). Sepet ve hasır örmeye yarayan ince bir cins saz, sepetçi söğüdü.

KANDARÎ bk. Kandarı.

KANDAŞ (i.). Aynı kanı taşıyan, soydaş.

KANDAŞLIK (i.). Soy birliği.

KANDE bk. Kanda.

KANDIRA (OTU) (i.). Mineçiçeğigillerden bir bitki (calamagrostis).

KANDIRICI (i.). **1.** Kandıran, Osm. iknâ ve irzâ eden. **2.** Aldatan: Pek kandırıcı adamdır. Birtakım kandırıcı sözlerle.

KANDIRILMAK (f.). **1.** İnandırılmak, zihni çelinmek, Osm. irzâ olunmak. **2.** Aldatılmak: Kolay kandırılır adam değildir.

KANDIRIŞ (i.). Kandırma, Ar. iknâ, irzâ.

KANDIRMA (i.). İnandırma, zihin çelme. **2.** Aldatma: Onun kandırması pek gariptir.

KANDIRMAK (f.). **1.** İnandırmak, zihnini çelmek, razı etmek: Bizimle birlikte gelmeye kandırmaya çalıştımsa da kandıramadım. **2.** Doyurmak, yeterli miktarda yedirmek veya içirmek: Yemeğe, suya kandırdım. **3.** Aldatmak.

KANDİL (aslı: **KINDÎL**) (i. A.) (c. kanâdîl). **1.** Zeytinyağı içine batırılmış bir fitilin yanmasiyle ışık veren aydınlatma âleti ki, çeşitleri vardır. Kandil yakmak. Sönük bir kandilin ışığında dikiş dikiyordu. **2.** Sünbül gibi çiçeklerin çiçeği: Bu sünbülün kandili ne kadar çok. **Kandilağacı** = Bir cins ağaç. **İdare kandili** = Az aydınlık vermek üzere gece uyurken yakılan kandil çeşidi ki, bazıları kısa mumdan ibarettir. **Kandil uçurmak** = Çocuklar sabun köpüğünden balon üflemek. **Kandil çöreği** = Kutsal gecelerde hususî surette yapılıp yenen yağlı çörek. **Kandilçiçeği** = Civan perçemi çeşidi. **Şamandıra kandili** = Fitili tıpa parçalarını havi bir ufacık şamandıra ile yağın üzerinde duran kandil çeşidi. mec. **Gökkandil (körkandil)** = Kendinden geçmiş, mesut, gözü dumanlı sarhoş. **Kandil gecesi** = Minarelerde kandil yanan kutsal gecelerin beheri: Velâdet-i Nebevî, Regaaib, Berât, Mîrâc geceleri gibi.

KANDİLCİ (i.). **1.** Umumî bir yer veya dairede ve meselâ cami ve sokak vesairede kandilleri yakmakla görevli adam. **2.** Kandil yapıp satan adam.

KANDİLİSA (i. denizcilik). Serenleri kaldırmaya yarayan halat.

KANDİLLEŞMEK (f.). Kutsal gecelerden bir kandil gecesini birbirine tebrik etmek, bu münasebetle tebrikleşmek.

KANDİLLİ (i.). Kandilleri olan, kandillerle süslenip aydınlatılmış. **Kandilli temennâ** = Eli pek aşağı ve art arda indirip kaldırarak verilen selâm. **Kandilli çiçek** = Salkım salkım sarkan çiçek.

KANDİLLİK (i.). Kandil konan yer. Kandil gününe mahsus: Bu elbiseyi kandillik olmak üzere yaptılar.

KANDOKU (i. anatomi). Plazması ve taşıdığı yuvarlar bakımından bir doku gibi görülen kana, doku ilminde verilen ad.

KÂNE (f. A.). (Kevn masdarından geçmiş zaman kipi 3. şahıs): «Oldu» mânâsındadır ve bazı Arapça terkiplerde geçer). **Mâşâ' Allah kâne** = Allah'ın istediği oldu!

KANEPE bk. Kanape.

KANFESE (i. A. paleontoloji). Tesbih böceği.

KANGAL (i. tekerlek demek olan «kan» dan). **1.** İp, tel ve boru gibi uzun bir şeyin çevrilip çöreklenerek aldığı dairevî şekil, halka, tura: Halat kangal olmuş. **2.** Bu şekilde çevrilmiş şeyin her bir çevrimi: Bir kangal kurşun boru, beş kangal tel. **Kangal etmek** = Halka halka devşirmek. **Kangal dikeni** = Devenin yediği bir cins bitki.

Kanguru

KANGALLAMAK (f.). Halka halka ve çörekleme toplamak: Halatı, teli, kurşun boruyu kangallamak.

KANGALLANMAK (f.). Halka halka ve çörekleme olarak toplanmak: Yılan kangallanmıştı.

KANGI, HANGI ve galatı **HANGİ** (i.). İki veya fazla şeylerden birini tayin hususunda kullanılan sorgu tâbiridir: Bu iki taştan kangısı daha dayanıklıdır? Talebenizden kangısı daha istidatlıdır? Onun çok kabahatları vardır, kangısını söyleyeyim? Kangı adam buna tahammül edebilir? Kangı devlet teb'asındandır? **Kangı biri** = Sorguyu mübhemleştirir: Hatalarınızın kangı birini söyliyeyim? bk. Hangi.

KANGREN bk. Gangren.

KANGURU (i. bir Avustralya yerli dilinden). Avustralya'da yaşayan, koyundan iri, ot yiyen, memeli, ön ayakları kısa, art ayakları ile kuyruğu uzun ve kuvvetli, başı küçürek bir hayvan. Dişisinin karnında yavrularını taşıyacak bir cebi vardır.

KANI, HANI, HANİ (İstanbul şivesinde yalnız «hani» şeklinde kullanılır. **1.** Nerede, neredededir?: Hani bunun ilâvesi? **2.** Tenbih ve hatırlatma için: Hani güzel yazılı bir kitap vardı ya? Hani dün bir söz etmiştik. Hani bugün beraber gidecektik? Çok defa ya edatı da eklenir: Hani ya bir harabenin ziyaretine gidecektik? Hani ya sizin koşmanız bu mu?

KANIKSAMAK, KANIKMAK (f.). **1.** Kan dökmeye meyli olmak. **2.** Bir şeyi yapa yapa alışmak: Dövmek kâr etmiyor, kanıksamış.

KANIRMAK (f.). **1.** Döndürüp çevirmek, toplamak. **2.** Toplamak, kasmak, koparmak.

KANIRTMAÇ (i.). Bir şeyi kanırmak maksadıyle kullanılan âlet.

KANIT (a uzun) (i. A. «kunût» tan if.). **1.** Emre uyan, itaatlı. **2.** Tanrı emirlerine itaat eden, Ar. müttakî.

KANİ bk. Kanı.

KÂNÎ (i. A.). Kinâye söyleyen, esprili söz söyleyen.

KANÎ (a uzun) (i. A. «kanâat» ten if.) (mü. kaania). Kanaat eden, nail olduğu şeyi kâfi bulup fazlaya tamah etmeyen: Kısmetiyle kanî olan bahtiyardır.

KÂN, KEN (i. F.). Mâden kazıcısı, mâdenci.

KANKIMAK (f.). **1.** (kuş) Pislemek, çımkırmak. **2.** (kazlar) Bağırışmak.

KANKMAK (f.). Doğan ve atmaca gibi avcı kuşu ava alıştırıp terbiye etmek.

KANKURUTAN (i. botanik). Adamotu.

KANLAMAK (f.). Kanlı etmek, kana boyamak: Ellerini, üstünü, yüzünü kanladı.

KANLANMAK (f.). **1.** Kan sürülmek, kanla boyanmış olmak: Elleri, üstü başı kanlanmış. **2.** Yüze kan gelmek, benze renk gelmek: Biraz canlanıp kanlandı. **3.** Kanlı katil olmak, cânî olmak: Her alçaklığı yaptıktan sonra, sonunda kanlanıp prangaya atıldı.

KANLI (i.). **1.** Kana bulaşmış, kana boyanmış: Kanlı el, kanlı elbise. **2.** Bedeninde kanı çok, kanı öteki ifrâzâttan çok, Ar. demevî: Kanlı adam olduğu için tansiyon yükselmesinden korkuyor. **3.** Çok pişmeyip kesilince kan damlayan: Kanlı bir pirzola. **4.** Kaatil, cânî: Kanlı adam, kanlı kaatil. **Delikanlı** = bk. Delikanlı. **Sıcakkanlı** = Kanı sıcak, sevimli, Ar. mûnis. **Soğukkanlı** = Kanı soğuk, bârid, sevimsiz. **2.** Telâşsız, kayıtsız.

KANMA (i.). **1.** Doyma, kanaat. **2.** İnanma, zihin yatma, razı olma, rızâ: Onun kanması ne kadar zor.

KANMAK (f.). **1.** Yeterli miktarda yemek veya içmek, doymak: Yemeğe, suya kandı. Kanıncaya kadar yedi içti. **Kana kana** = Doyuncaya kadar, doyacak surette, bol bol: Kana kana su içti **2.** Razı olmak, kanaat gelmek, zihni yatmak: Kandırmak için o kadar misaller gösterdim, yine kanmadı. Ne söylesek nafile, kanmıyor.

KANON (i. F. musiki). Batı musikisinde iki sesli saz veya söz eseri ki, kontrpuan kaidelerine göre yazılır.

KANS (i. A.). Av, Ar. sayd, Fars. şikâr.

KANSA bk. Konsa.

KANSER (i. Fr.) Vücudun her yerinde çıkabilen, erkenden çaresine bakılmazsa, insanı öldürebilen ağrılı ur.

KANSIZ (i.). Kansızlığa uğrayan.

KANSIZLIK (i. tıp). Kandaki alyuvar sayısı ve hemoglobin miktarının normalden aşağıya düşmesi.

KANTAR (i. A.). **1.** Ağır şeyleri tartmaya mahsus tartı âleti ki, ağırlık rakamlar yazılı bir sapla onun üzerine hareket edecek surette asılı bir toptan ve tartılacak şeyi kaldıracak iki zincirli çengelden ibaret olup bir yere asılı olur veya iki kişinin omuzlarına koydukları bir sırığa takılır. **El kantarı** = Bunun küçüğü. **2.** Başlıca kırk dört okkadan ibaret olan ve bölgeye göre değişen ağırlık miktarı: On kantar kireç. Maden kömürünün kantarı kaçadır? **Yeni kantar** = Yüz kilogramdan ibaret ağırlık. **Kantar ağası** = Eskiden ölçülerin teftişine memur görevli. **Kantarı belinde** = Gözü açık, aldanmaz adam.

KANTARA (i. A.) (c. kanâtır). Köprü, kârgir ve kemerli köprü, Ar. cisr, Fars. pül (cisr'den farklı için cisr maddesine bk.).

KANTARCI (i.). Alınıp satılan şeyleri tartıp buna mahsus resmi alan belediye memuru.

KANTARCILIK (i.). Kantarcı hizmet ve vazifesi.

KANTÂRİYE (i. A.). Kantar resmi, satılıp alınan şeyleri tartan kantarcının aldığı resm: Kantâriye müteahhidi.

KANTARLI (i.). «Ağır küfür» mânâsındaki kantarlı küfür sözünde geçer.

KANTARMA (i.), Gem, azılı atların ağızlarına vurulan demir.

KANTARMAK (f.). Kana kana su içirmek, suya doyurmak.

KANTARON, KANTARYON (i. A.) (Yunanca'dan). Dağlarda ve kırlarda bitip zeytinyağı içinde şişe ile güneşte bırakıldığı zaman bıçak yaralarına iyi gelen tanınmış bir ilâç hâsıl eden bir çeşit sarı çiçek. Kılıç çiçeği. Kantaron çiçeğine «eşekkulağı» da denir.

KANTARYON bk. Kantaron.

KANTAŞI bk. Kan.

KANTAT (i. Fr. musiki). Batı musikisinde bir form (şekil).

KANTATRİS (i. Fr. musiki). Şantöz, kadın ses sanatkârı.

KANTEMİROĞLU NOTASI (i. musiki). Türk musikisinde 1700 yıllarında kullanılmış bir ebced notası.

KANTİN (i. Fr.). Kışla, fabrika gibi yerlerde bakkal ve aşçı dükkânı.

KANTO (i. musiki). Şarkı, Fr. chant. Türk musikisinde XIX. asır sonları ile asrımız başlarında tiyatro ve balozlarda okunmaya mahsus fantezi şarkı.

KANTOCU (i.). Kanto okuyan şarkıcı kadın.

KANTON (i. Fr.). İsviçre'yi meydana getiren devletlerden her biri.

KANÛN (a uzun) (i. A. musiki). Türk musikisinde bir telli ve mızraplı çalgı. Kucağa yatırılarak çalınır.

KANUN (a ve u uzun) (i. A. Yunanca'dan) (c. kavânîn). **1.** Kaide, değişmez nizam: Matematik, fizik kanunu. **2.** Usul, nizam, tabiat kanunu. **3.** Devletçe konulan ve uyulan yasa: Ceza, ticaret, basın kanunları.

KANUN (i. «kanun çavuşu» tâbirinden kısaltılmış). Eskiden askerlerin askerî nizama aykırı harekette bulunmamalarına dikkat etmek ve bulunanları haber vermek veya tevkif ettirmek vazifesiyle görevli memur.

KÂNÛN (i.). **1.** Ateş ocağı, soba, mangal. **2.** mec. Bir şeyin tutuşup yandığı yer: Gazab kânûnu. **3.** Süryânîce'nin aracılığı ile Latince'den bize geçen güneş yılındaki kısım ki, birincisine kânûn-ı evvel (birinci kânûn = aralık) ve ikincisine kânûn-ı sânî (ikinci kânûn = ocak) denip ikisi de otuz birer gündür.

KANUN-ÇE (a uzun) (i. F.). Kanun ve nizamları hulasa eden kitapçık.

KANÛNEN (a uzun) (i. A.). Kanun ve nizâma uyarak, yasaya göre, kanun ve nizamla: Kanunen kendisine ne muamele edilmek lâzım gelirse ona razı olmalıdır. Kanunen cezalandırılması lâzımdır.

KANÛNÎ (a uzun) (i. A.) (mü. kaanûniyye). **1.** Nizam, yasa ve kanuna ait, hukuk ilmiyle uğraşan, hukukçu. **2.** Kanun ve nizam koyan ve kuran: Kanûnî Sultan Süleyman. **3.** Kanun denilen çalgıyı iyi çalan.

KANÛNİYYET (a uzun) (i. A.). Bir kararın kanun ve nizam halini alması: Bu lâyihanın kanuniyyeti tasdikine bağlıdır.

KANUNLAŞMAK (f.). Kanun hâline gelmek.

KANUNLAŞTIRMAK (f.). Kanun hâline getirmek.

KANÛN-NÂME (i. F.). Bir mevzu hakkında devletçe uyulacak maddeleri, bir kanunu hâvî kitap, broşür vs.: Ticaret kanun-nâmesi.

KANUNSUZ (i.). **1.** Kanunu olmayan. **2.** Kanuna aykırı olan.

KANUNSUZLUK (i.). Kanuna aykırılık.

KANÛN-ŞİNÂS (i. A. F.) (c. kaanûnşinâsân). Kanun tanıyan, bilen, hukukçu.

KANÛN-ŞİNÂŞÂN (i. A. F. c.) (m. kanûn-şinâs). Kanunu tanıyanlar, bilenler, hukukçular.

KANYON (i. İspanyolca, coğrafya). Bir akar suyun, yeri oyarak meydana getirdiği çok derin, dar ve dolambaçlı vadi.

KAOLİN, KAOLEN (i. Çinçe'den). Porselen yapımında kullanılan bir çeşit beyaz ve gevrek kil.

KANYAK (i.). Fransızlar'ın konyak (cognac) içkisine Tekel İdaresi'nce uydurulan isim.

KAOS (i. Y. felsefe) Kâinatın, dünyanın meydana gelmesinden önceki karışık hâli.

KAP (e.). K ile başlayan bazı sıfatların başına gelerek ifadeyi kuvvetlendirir: Kapkara, kupkuru vesaire.

KAP (i.). **1.** Zarf, mahfaza: Saat kabı, bıçak kabı, sümüklüböcek kabı, mektup kabı. **2.** Örtü, yüz, Fars. pûşîde: Kürk kabı. **3.** Kapak, cilt: Kitap kabı. **4.** Su, yemek vesaire koymaya mahsus kap kacak, çanak vesaire: Mutfak kapları. Yağ için kap getirdiniz mi? **5.** Sahan, tabak, yemek konulan mahfaza: Üç kap yemek. **6.** Çuval, torba, fıçı ve her çeşit koruma ve nakil vasıtası: Saman için, sirke için kabımız yoktur. **Kap kacak** = Her çeşit kap vesaire. **Ayakkabı** = Ayağa giyilen pabuç, çizme, fotin vesaire. **Sağ ayakkabı** (şimdi **sağlam ayakkabı**) **değildir** = Güvenilemez, hilekâr. **Kabına sığmamak** = Sabırsızlık göstermek, telâş etmek.

KAPAK (i.). **1.** Her çeşit kabın üstünü örtmeye mahsus çeşitli şekil ve biçimde mahfaza ki, kaba bağlı veya ayrı olabilir: Sahan, tencere, kutu, cezve, ibrik, sandık kapağı. Kapağını açmak, kaldırmak. **2.** Lâğım vesaire üstünü örtmeye yarayabilecek şekilde ince ve yassı yontulmuş taş: Su yolunun üstüne kapak örtmek. **3.** Bazı vücut organlarını örtmeye mahsus zar veya uzuv: Göz kapağı, üst kapak, alt kapak, dizkapağı. **4.** (denizcilik). Her tarafında iki sıra topu olan bir çeşit eski savaş gemisi: **Kapak süvarisi** = Eskiden bahriye mîralayı (deniz albayı). **Kapağı atmak** = **1.** Acele ile kaçıp kurtulmak. **2.** İltica etmek, kaçıp sığınmak. **Kapak vurmak** = Saklamak, gizlemek, örtbas etmek. **Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş** = İki arkadaş veya karı - koca birbirine uygun. **Tencerede pişirip kapağında yemek** = Darlıkla, kıtkanaat yaşamak.

KAPAKLANMAK (f.). Ayağı takılıp yüzüstü düşmek.

KAPAKLI (i.). **1.** Kapağı olan: Kapaklı cezve, kâse. **2.** Gizli, saklı, Ar. mestûr, mahfî, zıddı: açık: Bu gizli kapaklı bir iş değildir: Açık ve ortadadır. **3.** Namlusunun kuyruğunda bir çeşit kapağı olan eski bir tüfek cinsi. **4.** Topların cephane arabası ki, yağmurdan muhafaza için sağlam kapakla örtülü olması şarttır.

KAPAKLIK (i.). Kapak taşı.

KAPAKSIZ (i.). Kapağı olmayan, açık, Ar. mekşûf: Kapaksız tencere.

KAPAL (i.). Hasretme.

KAPALI (i.). **1.** Açık olmayan, kapanmış, Ar. mesdûd: Kapalı kapı, pencere, kapak, göz. **2.** Kapısı veya kapağı kapanmış: Kapalı ev, sandık, kutu. **3.** Örtülü, örtünmüş, Ar. mestûr: Kapalı yüz, kapalı kadın. **4.** Geçilmez, işlemez, Ar. mesdûd, muattal: Kapalı yol, kapalı çarşı. **5.** Açık ve berrak olmayan, bulutlu, bulanık: Kapalı hava. Bugün gökyüzü kapalıdır. **6.** Açıkça ifade edilmeyen, Ar. muğlak, mübhem: Orasını kapalı geçti. Bu ibâre pek kapalı. Kapalı söz. **Başı kapalı** = Gizli, Ar. mektûm. **Gözü kapalı** = **1.** Tecrübesiz, alışmamış, acemî, masum. **2.** Düşünmeden.

KAPALI AĞIZ (i. T. musiki). İnsan sesinin bir nağmeyi sözle değil, kapalı ağızla, mırıldanarak söylemesi.

KAPALITOHUMLULAR (i. botanik). Tohumları meyvenin içinde bulunan bitkileri içine alan ve birçenekliler ile ikiçeneklilerden meydana gelen şube.

KAPALLANMAK (f.). Kendine hasretmek, gasbetmek.

KAPALMAK bk. Kapanmak.

KAPAMA (i.). **1.** Kapamak işi. **2.** Kapı kapamaca: Toptan, bütün. Mektep kapaması: Bütün öğrencilerin gezintiye çıkması ve bunun alayı. **3.** Elbise takımı: Kapama çıkmak: Eskiden zamanında giyecek verilmek (son iki mânâ bugün terkedilmiştir). **Kapama-bahâ** = Giyecek bedeli. **4.** Bol taze soğanla pişmiş et yemeği: Kuzu kapaması. bk. Kapamak.

KAPAMACI (i.). Sadece elbise, çamaşır ve ayakkabı gibi giyecek eşya satan esnaf: Bir kapamacıya yanaşıp üstünü başını düzeltmek (eski tâbir).

KAPAMAK (f.). **1.** Açık bir şeyi, bir deliği kapalı etmek: Kapıyı, pencereyi, deliği kapamak. **2.** Bir şeyin kapısını veya kapağını örtüp kapalı hâline koymak:

Evi, dükkânı, sandığı, kutuyu kapamak. **3.** Örtmek, saklamak, üstüne perde veya örtü çekmek: Yüzünü kapamak. **4.** Kesmek, tıkamak, geçilmez ve işlenmez hâle koymak: O yolu kapamışlar. Yıkılan bir kaya, caddeyi kapadı. **5.** Bir yerin içinde kapalı tutmak, çıkarmamak; hapsetmek: Suçluyu hapishaneye kapamışlar. Şu tavukları kapamalısınız ki, bahçede zarar vermesinler. **6.** İşletmemek, battal etmek: O fabrikayı kapadılar. Çarşıda bir lokanta açmıştı, lâkin bir ay geçmeden kapadı. **7.** Sözünü etmemek, bahsinde geçmek: Orasını kapa. Güzel bir bahis açmışken hemen kapadı. **8.** Doldurmak, Osm. imlâ etmek, kuyu ve hendek gibi çukur bir şeyi örtmek, körletmek: O kuyuyu, o hendeği, temel yerlerini kapadılar. **9.** Açık bir hesabı doldurmak, mahsûb ederek tesviye etmek, ilişik bırakmamak: O hesabı kapadık. Alacağını vereceği ile kapadı. **10.** İhtikâr maksadıyle biriktirmek: Buğday fiyatının çıkacağını anlayıp vaktiyle külliyetli miktar kapamış. **Göz kapamak** = **1.** Uyumak: Bütün gece göz kapayamadım. **2.** Görmezliğe gelmek, müsamaha etmek: Bazan ticarette göz kapamak zarurîdir.

KAPAN (i.). Cebir ve şiddetle alan, kapıcı, gasb ve yağma eden. **Demir kapan** = Mıknatıs. **Saman kapan** = Kehribar. **Kapan kapana** = Yağma suretiyle. **1.** içindeki yeme aldanarak yanaşan hayvanları tutan tuzak, Fars. dâm: Fare, sansar, kuş kapanı. **2.** Gümrük, eskiden kara gümrüğü yeri: Un kapanı, yağ kapanı. **Kapana tutulmak, düşmek** = Tutulmak.

KAPAN-ÇE (i.) («çe» Farsça edatı ile teşkil olunmuş yanlış bir kelime). Küçük kuş kapanı.

KAPANIK (i.). **1.** Her tarafı kapalı olan, manzarası olmayan: Bu ev pek kapanık. **2.** Bulutlu, kapalı, keder verici: Kapanık hava. **3.** Karanlıkça, gölgeli: Kapanık renk. **4.** Herkesle görüşmez, herkesten ayrı yaşar, mahçup: Pek kapanık adamdır. **5.** Ferah verici olmayan, keder verici, hüzünlü. **6.** Kapalı: Kapanık iştiha.

KAPANİÇE (i.). Osmanlılar'da büyük devlet adamlarına mahsus olan geniş ve devrik yakalı muhteşem kürk.

KAPANMA (i.). Kapanmak işi. bk. Kapanmak.

KAPANMAK (f.). **1.** Açık şey kapalı olmak: Kapı kapandı, bu pencere kapanmıyor. **2.** Bir şeyin kapısı, kapağı veya diğer bir menfez ve giriş, tıkanmak, örtülmek: Ev, dükkân, kapı, kutu kapandı. **3.** Örtülmek, üstüne örtü ve perde çekilmek, Osm. setrolunmak, mestûr olmak: Bu keçe ile döşemenin her tarafı kapanmıyor. Eğerin üstü haşa ile kapanır. **4.** Kesilmek, engellenmek, işlemez ve geçilmez hâle gelmek: Yuvarlanan kayalardan yol kapanmış. Açılan lâğımlardan yollar kapandı. **5.** Çıkmamak, içerde durmak, Osm. ihtibâs etmek: Evinde kapanıp okumakla meşgul oluyor. **6.** Örtünmek, tesettür etmek, erkekten kaçmak: Bazı yerlerde kızlar evleninceye kadar kapanmazlar. **7.** Tatil olunmak, işlememek, battal olmak: O değirmen, fabrika, lokanta kapandı. **8.** Bahsi olunmamak, sükûtla geçirilmek: O söz, o bahis çabuk kapandı. **9.** Doldurulmak, Osm. imlâ edilmek, kuyu ve hendek gibi yerleri ortadan kaldırmak: O kuyu, o hendek kapandı. **10.** Hesap kesilmek, kat' olunmak, mahsûb olup ilişik kalmamak: Benim hesabım, bu senenin defterleri kapandı. **11.** Diz çökerek veya yüz üstü düşerek sarılmak: Ayaklarına, dizlerine kapandı. Yerlere kapandı. **12.** Atın ön ayağı sürçüp başı üstüne düşmek: Bu hayvan çok kapanır. **13.** Yara iyileşmek, her tarafının derisi birleşip örtülmek: Kurşun yaraları daha kapanmadı. **14.** Gökyüzü bulutla örtülüp hava kapalı ve keder verici olmak: Ufkun her tarafı kapandı. **15.** (göz) Kapanık hâle gelmek, kör olup görmemek: Zavallının bir gözü kapandı. **16.** (bir aile, sülâle veya hanedân) Son bulmak, soyu kalmamak: Bermekkîler sülâlesi tâ eskiden kapanmış idi. O memlekette bir hanedan vardı, o da kapandı. **17.** Muhasaraya girmek, sığınmak: Açıkta mukavemet edemiyeceğini anlayınca, yanındaki askerlerle kaleye kapandı.

KAPARO (i. İ.). Pey olarak verilen para.

KAPAROZ (i.) (kapamak kelimesinden Rumca'ya uydurularak yapılmış acayip bir kelimedir). Haksız yere, gasp ve rüşvet suretiyle kapılmış mal, rüşvet, irtikâp,

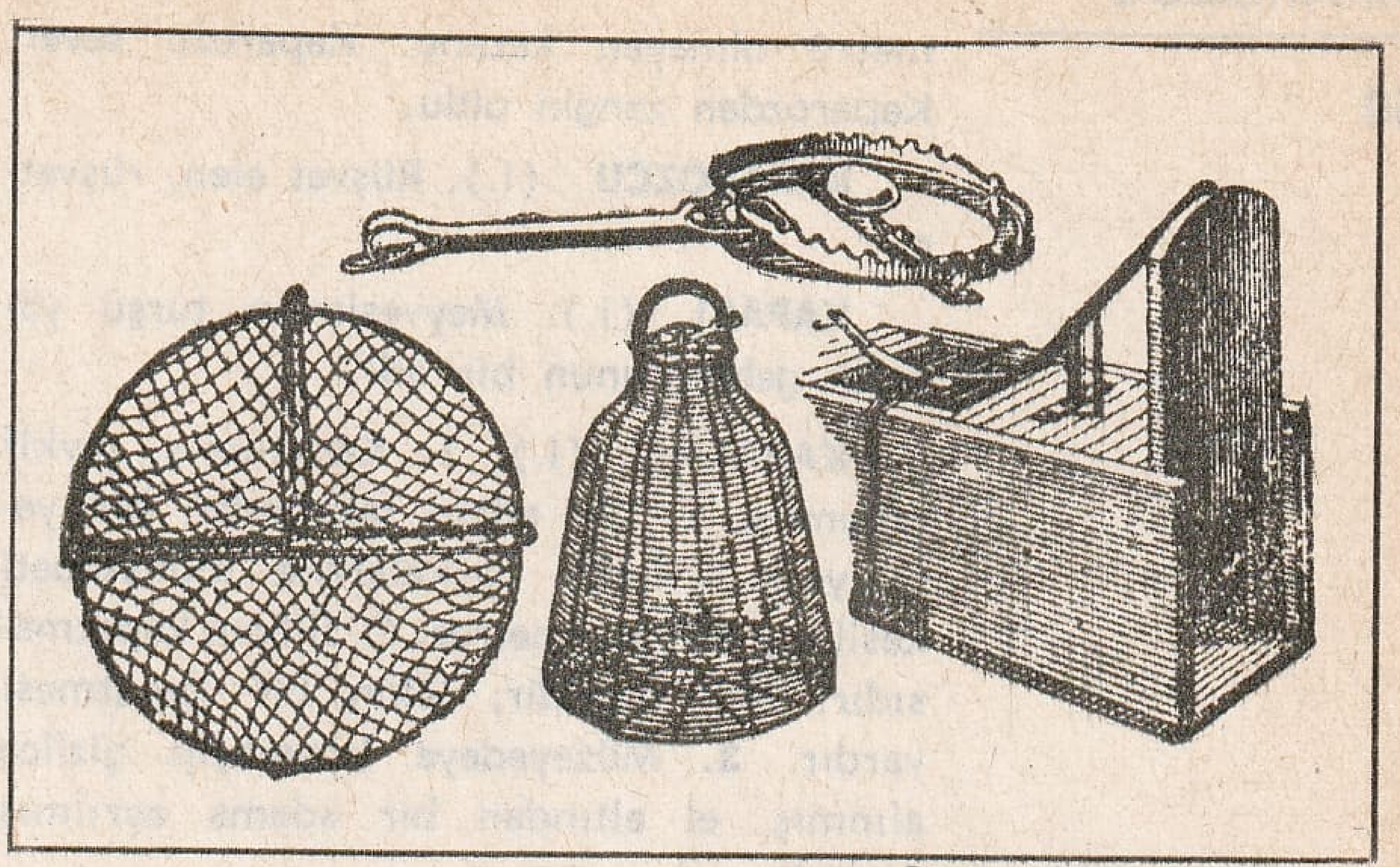

Çeşitli kapanlar

meşrû olmayan kazanç: Kaparozu sever. Kaparozdan zengin oldu.

KAPAROZCU (i.). Rüşvet alan, rüşvetçi.

KAPARİ (i.). Meyvesinden turşu yapılan gebreotunun bir adı.

KAPATMA (i.). **1.** Kapatılmış, tevkif olunmuş. **2.** Bir adam tarafından bir yere yerleştirilerek başkalarıyle münasebeti kesilmiş fâhişe, metres: O, filânın kapatmasıdır. Evli değildir, lâkin bir kapatması vardır. **3.** Müzayedeye konmayıp gizlice alınmış, el altından bir adama ayrılmış (eşya).

KAPATMAK (f.). **1.** Başkası vasıtasıyle kapamak, Osm. bendettirmek: Kapıyı kapattım. **2.** Yolunu kesmek: Su yolunu kapatmışlar. **3.** Kestirmek veya tıkatmak, işlemez hâle getirtmek: Yolu kimseye kapatmamalı. **4.** Örttürmek, üstüne koydurtmak: Hayvana eğer, çul kapatmak. **5.** Tatil ettirmek, son verdirmek: Mecliste müzakereleri kapattı. **6.** Başkalarından ayırıp kendine mal etmek: Bir kadını kapatmak: Ayrıca bir yere çekerek kendine hasretmek. **7.** Artırma ve eksiltmelerde başkalarının karışmalarını önlemek için nüfuz yoluyle ucuzca kendine temin etmek. (denizcilik) **Yelken kapatmak** = Orsa edip rüzgârı baş tarafa alarak aksine işletmek.

KAPÇAK (i.). **1.** Kale muhasarasında duvara takılan büyük çengel. **2.** Tulumbacı çengeli.

KAPÇIK (i.). **1.** Küçük kap. **2.** Kovan: Fişek kapçığı. **3.** (botanik) Tahıl tanelerinin çanağı.

KAPELA (i. İ. capello = şapka) (denizcilik). Gemi direği başındaki şapka, tekerlek.

KAPI, KAPU (i.). **1.** Ev, konak, daire ve her çeşit binanın girilip çıkılacak yeri, Ar. bâb, Fars. der: Ev, konak, saray kapısı, kapıdan içeri girmek, kapıdan dışarı çıkmak, oda kapısı, sokak kapısı: Sokağa açılan dış kapı. **2.** Resmî daire, iş sahiplerinin başvurma yeri olup tabiatiyle büyük olan konak: **Paşakapısı** = Vaktiyle sadâret dairesi hükmünde olan Bâbıâlî ve taşralarda hükûmet konağı. **Şeyhulislâm kapısı** = Meşîhat dairesi. **Serasker kapısı** = Harbiye nazırlığı binası. **Ağakapısı** = Vaktiyle yeniçeri ağalığı dairesi. **3.** Memurluk, görev, iş, hizmet: Kapı bulmak, kapıdan olmak. **4.** Bir hizmetçinin, hizmetinde bulunduğu ev. **5.** Her iş için başvurulan büyük kapı, Fars. der-bâr, dergâh, Ar. bâb, atebe: Bu kapıdan kovulursam hangi kapıya gidebilirim? **6.** Tavla oyununda çeşitli yerlerden iki taş oynayıp ikisini bir hâneye getirmek, vurulmayacak surette birbiri üstüne koymak: Kapı yapmak, kapı kazanmak. **7.** mec. Söylenecek bir söze veya edilecek bir teklif veya ricaya giriş olacak bahane ve vesile: Edeceği teklife şimdiden kapı yapıyor. **Kapı açmak** = **1.** Başlamak, Osm. mübâşeret etmek. **2.** Söze başlamak, mevzua girebilmek maksadıyle söz söylemek. **3.** Yol açmak, misal olmak, misal vermek. **Kapıyı büyük açmak** = Çok masrafa girmek. **Açık kapı** = Misafir kabûl eden ev: Kapısı açıktır. **Araba kapısı** = Araba girip çıkacak surette büyük kapı. **Kapıağası** = Osmanlı devrinde saray-ı hümâyûn'da ak ağaların büyüğü. **Kapıoğlanı** = Osmanlı devrinde bir patrikhane veya büyükelçiliğin âdî işler için resmî dairelere gidip gelmeye memur hademesi. **Kapıdan bakmak** = Eve kapanıp çıkamamak: Mart kapıdan baktırır. **Cümle kapısı** = İçerde ayrı ayrı odalar ve meskenler bulunan bir yerin umumî kapısı: Üniversitenin cümle kapısı. **Kapı Çukadarı** = Osmanlı devrinde kapı kethudâsı maiyetinde memur. **Kapı halkı** = Vaktiyle paşaların askerî maiyeti. **Demirkapı** = **1.** İki tarafı kayalık dağ olan tehlikeli boğaz ve derbend. **2.** Nehrin içinde su trafiğine engel olan taşlar, şelâle: Tuna'nın demirkapıları. **Kapı kapı dolaşmak** = Her tarafa müracaat etmek. **Kapıkulu** = 1826'dan önce ekserisi devşirme olan Osmanlı askerî sınıfları mensûbu ki, başlıcası yeniçerilerdir. **Kapı kethudâsı** = Osmanlı devrinde vilâyetlerin İstanbul'da olan işlerini yürütmeye memur zat. **Kapı yapmak** = **1.** Bahse ve mevzua girişebilmek için söz açmak ve vesile yaratmak. **2.** Tavla oyununda iki taşı boş bir hâneye toplamak. **Kapı yoldaşı** = Bir efendinin hizmetinde ve bir kapıda bulunan hizmet arkadaşı.

KAPICI (i.). Bir apartman veya resmî dairenin kapısını beklemeye, açıp kapamaya ve müracaat edenlerden icab edenleri kabûle memur hademe, Ar. bevvâb, Fars. der-bân: Mektep kapıcısı. **Kapıcıbaşı** = **1.** Tanzimat'tan önce padişahın emir subayı. **2.** İtibârî olarak bu rütbeyi taşıyan zat: Falâna rikâb-ı hümâyûn kapıcıbaşılığı verildi.

KAPICI (i.). **1.** Zorla alan, Ar. gaasıb, Fars. yağmâ-ger. **2.** Uzaktan çeken, cezbeden, câzib: Nem kapıcı. **Gönül kapıcı** = Fars. dilber, dil-rübâ.

KAPICIK (i. botanik). Çiçektozu borusunun geçtiği yumurtacık deliği.

KAPICILIK (i.). Kapıcı hizmeti: Okul, apartman kapıcılığı.

KAPIKULU bk. Kapı.

KAPILANDIRMAK (f.). Açıkta bulunan işçi vesaireyi bir işe yerleştirmek: Kapısızları kapılandırmak için iş ve işçi bulma bürosu açıldı.

KAPILANMAK (f.). Kapı bulup hizmete girmek, yerleşmek, kollanılmak, kayrılmak.

KAPILMA (i.). Kapılmak işi. bk. Kapılmak.

KAPILMAK (f.). **1.** Zorla alınmak, gasbolunmak: Bu mal elinizden kapılırsa ne yaparsınız? **2.** Bir şeye veya birinin asılsız sözlerine itimat ve emniyet edip aldanmak, hayran olmak: Bir dolandırıcıya kapılarak servetini kaybetti. Ucuzluğuna kapılarak çürük mal aldı. Sen onun sözüne kapılma. Gönlünü bir güzele kaptırdı.

KAPIOĞLANI bk. Kapı.

KAPISIZ (i.). **1.** Kapısı olmayan: Kapısız ev olur mu? **2.** Bir işi olmayan, kayrılmamış, açıkta, memuriyetsiz.

KAPIŞ (i.). Cebir ve şiddetle alma, yağma, etme. **Kapış kapış** = Kapan kapana, yağma ederek: Kapış kapış yediler (hırsla ve aralarında kapışarak yediler).

KAPIŞILMAK (f.). Kapışmak işine maruz kalmak, kapış kapış alınmak.

KAPIŞMAK (f.). Her biri bir taraftan çekip yağma etmek: Bir sepet üzümü iki dakikada kapışıp bir tane bırakmadılar.

KAPIŞTIRMAK (f.). Zorla alınmasına mânî olamamak, müsaade etmek, ettirmek: Eti elinde götürürken köpeklere kapıştırdı.

KAPİK (i. Rusça). Rus parası. Rublenin yüzde biri değerindedir.

KAPİTAL (i. Fr.). Sermaye.

KAPİTALİST (i. Fr.). **1.** Sermaye sahibi. **2.** Kapitalizmi benimseyen kimse.

KAPİTALİZM (i. Fr.). Sermaye sahiplerinin, sermayelerini serbest olarak işletmelerine imkân veren iktisadî sistem.

KAPİTONE (i. Fr.). Dolgusu yer yer dikişle bastırılmış.

KAPİTÜLASYON (i. Fr.). Bir ülkede yabancılara verilen imtiyazlar.

KAPKACAK bk. Kap.

KAPKARA (i.). Simsiyah.

KAPLAMA (i.). **1.** Kaplamak işi. **2.** Bir şeyin dış yüzeyini teşkil eden madde, üstüne geçirilen tabaka: Bu evin, bu geminin kaplaması nedir? Kaplama tahtaları parkedendir. Madenî takımların on on beş senede kaplaması dökülüp içindeki maden meydana çıkar. **1.** Örtülü: Çelikten kaplama gemi, altın kaplama saat. **2.** Her tarafı çeviren, her tarafa yayılan, umumî: Kaplama sızı. bk. Kaplamak.

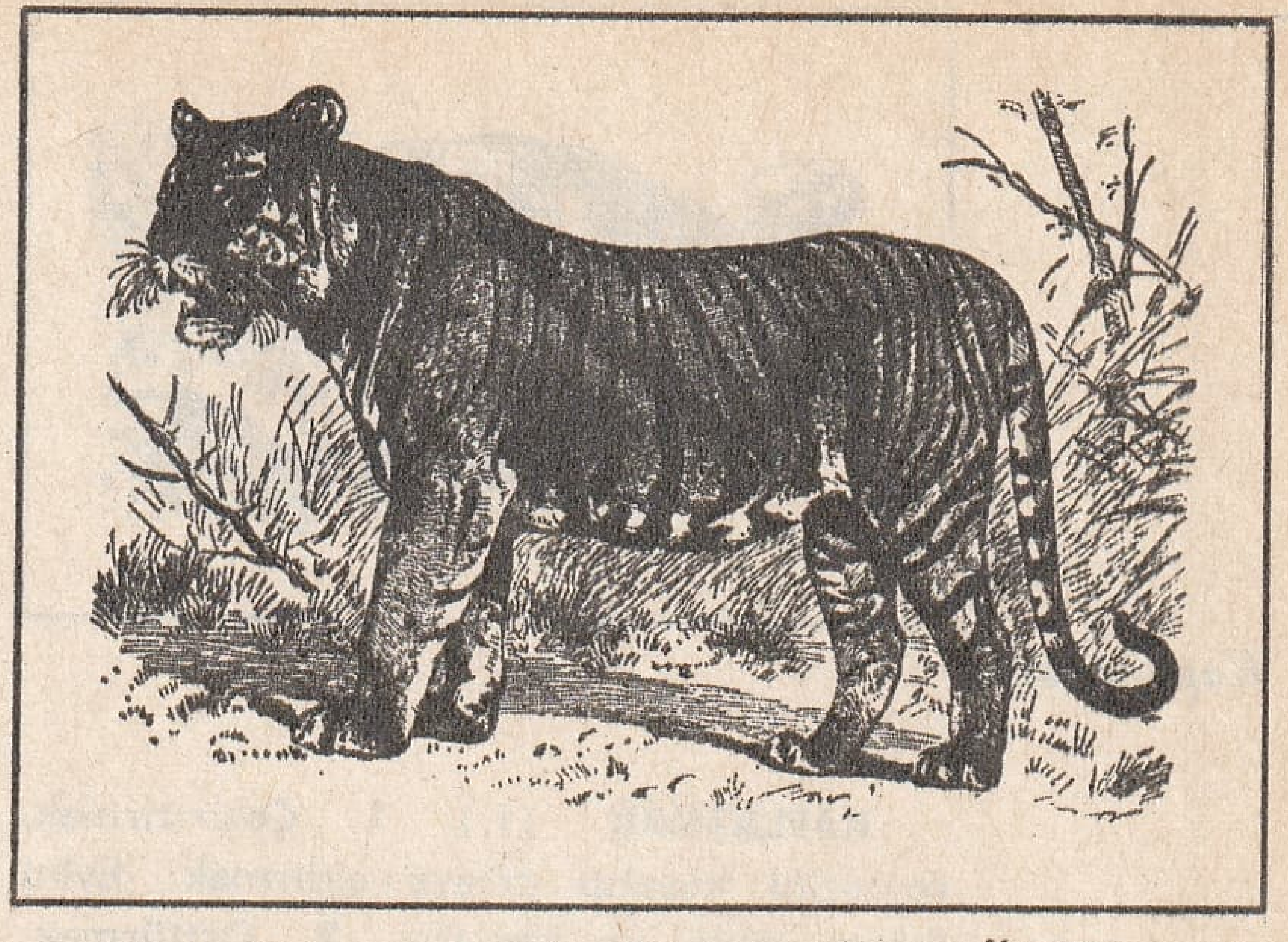

Kaplan

KAPLAMACI (i.). Çeşitli maddeleri altın ve gümüşten bir tabaka ile örtmek san'atını bilen ve yapan adam.

KAPLAMAK (f.). **1.** Her tarafını çevirmek, ortaya almak: Bir bulut ufku kapladı. **2.** Örtmek, üstüne zar çekmek: Duvarları kâğıtla kapladı. **3.** Kap geçirmek, sarmak: Cildi bozulmasın diye kitabı kâğıtla kaplıyor. **4.** Bir şeyin dış yüzeyini koymak, dıştan örtmek: Ahşap evleri tahtayla kaplarlar. Gemileri saçla kaplarlar. Rutûbet geçmemesi için kârgir duvarlara tahta kaplamalıdır. **5.** Yüze astar veya kürk yahut kürke yüz ve yorgana çarşaf geçirmek, bir şeyin üzerine diğer bir şey dikmek: Bu kürke ne renkte yüz kaplamalı? Bu cübbeye ince bir kürk kaplamalı. Yorgana çarşaf kapladım. **6.** Madenî bir şeyin üzerine daha değerli bir madenden ince bir zar geçirmek ki, şimdi galvanizasyon yoluyla oluyor: Demir ve tunca altın ve gümüş kaplayarak hâlis altın ve gümüşten farksız şeyler yapıyorlar. **7.** Her tarafa yayılıp umumîleşmek: Onun şöhreti âlemi kapladı. **8.** İçine almak.

KAPLAN (i.). En fazla Hindistan, Çinhindi, İndonezya taraflarında bulunan pek vahşî ve yırtıcı bir hayvan ki, kediye benzer, lâkin büyük olup kamışlıklarda yaşar. Üstüne fırladığı insan veya hayvan, pençesinden kurtulamaz, Ar. nemr, Fars. peleng.

KAPLANMAK (f.). **1.** Örtülmek, çevrilmek: Bu ev tahta ile kaplanacaktır. **2.** Bir şeyin dış yüzeyine yapıştırılmak, geçirilmek. Bu gemilere zırh kaplanacaktır. **3.** Kürke yüz, yüze kürk veya astar yahut yorgana yüz veya çarşaf geçirilmek: Bu kürke ipekten yüz kaplanırsa güzel olur. Bu yorganlara daha çarşaf kaplanmadı. **4.** Daha değerli bir madenden bir yüzey ve tabaka geçirilmek: Acaba bu saate altın kaplanabilir mi?

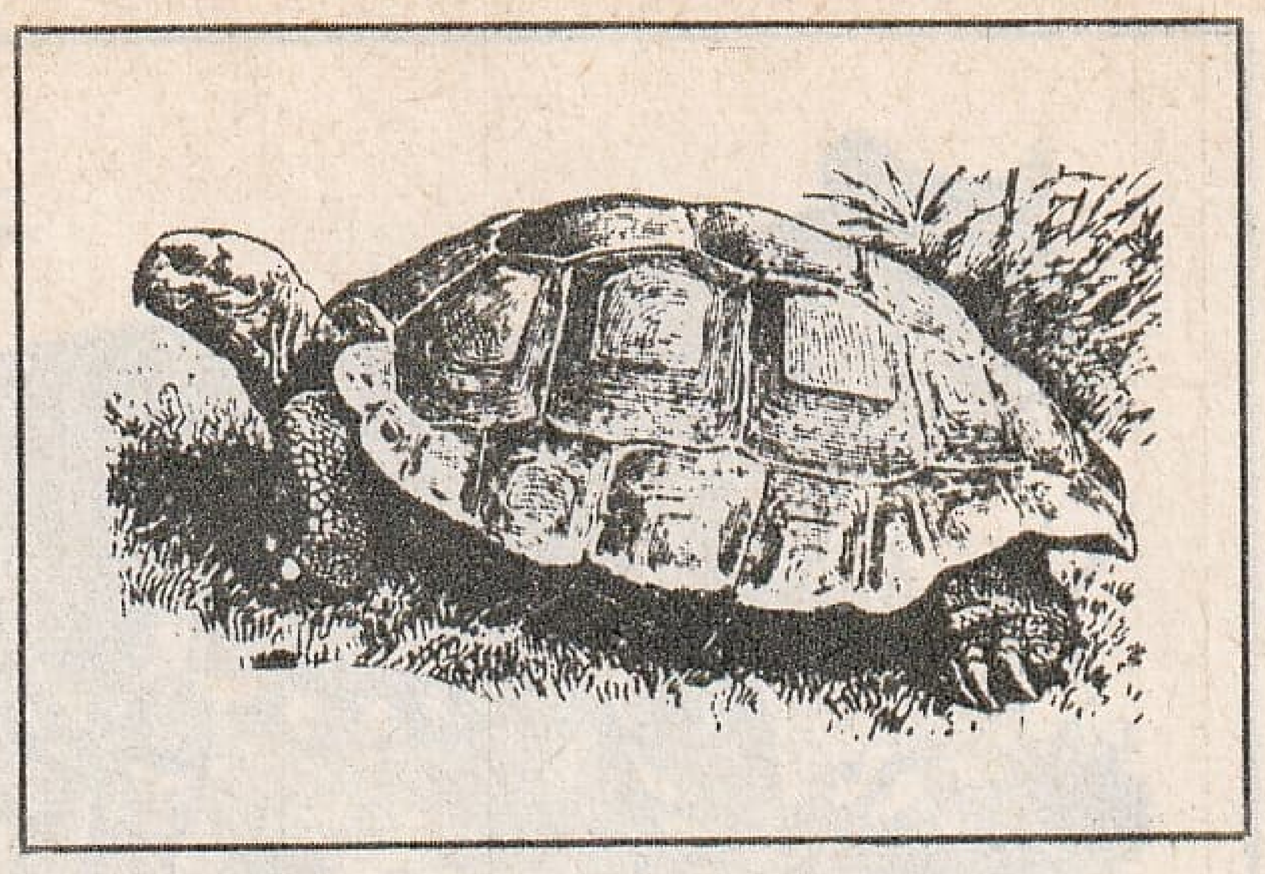

Kaplumbağa

KAPLATMAK (f.). **1.** Çevirttirmek, çevresini kuşatıp ortaya aldırmak: Evini dıştan tahta ile kaplattı. **2.** Örttürmek, üstüne bir zar vesaire çektirmek: Odanın duvarlarına kâğıt kaplatacağım. **3.** Yüze astar veya kürk yahut kürke yüz ve buna benzer şey geçirtmek: Bu kürke güzel bir yüz kaplatmak lâzımdır. Yorgana çarşaf kaplatmak.

KAPLAYICI (i.). **1.** Kaplayan, çeviren, örten. **2.** Kaplamacı.

KAPLAYIŞ (i.). Kaplamak işi, tarz ve usûlü. bk. Kaplamak.

KAPLI (i.). Mahfazası, kabı, örtüsü veya yüzü olan: Kaplı kürk, kaplı kitap.

KAPLICA (i.). Üstüne hamam ve bina yapılmış sıcak maden suyu, örtülü kaynarca, ılıca, banyo: Bursa kaplıcaları (açığına ılıca ve kaynarca derler).

KAPLICA (i.). **1.** Buğday arasında biten yulafa benzer tahıl çeşidi. **2.** bk. Kaplıca.

KAPLUMBAĞA (i. zooloji). Sert ve kemiksiz bir kabuk içinde yaşayan, ağır yürüyüşlü bir sürüngen hayvan (testudo). Suda yaşayan bazı kaplumbağaların ağırlığı 300 kiloyu bulur. **Kaplumbağa yürüyüşü** = Pek ağır yürüyüş.

KAPLUMBAĞALAR (i. zooloji). Sürüngenlerin, kara ve deniz kaplumbağalarının muhtelif cinslerini içine alan alt sınıfı.

KAPMA (i.). Kapmak işi. bk. Kapmak.

KAPMACA (i.). **Köşe kapmaca** = Çocukların her biri bir köşe ve yer tutup biri boşta kalmak ve yerlerini değiştirirken her biri bir köşe tutmaya çalışıp yapamayanı, açıkta kalıp ebe olmak üzere oynadıkları oyun.

KAPMAK (f.). **1.** Birdenbire uzanıp, atılıp şiddetle almak, çarpmak, kavramak; alıp götürmek: Kurt bir kuzuyu kapıp gitti. Yerde bir elma görünce hemen kaptı. **2.** Zorla almak, gasp ve yağma etmek: Parayı elinden kaptı. Birinde bir şey gördü mü hemen kapmaya çalışır. **3.** Uzaktan çekip almak, kendine çekmek, cezbetmek, celbetmek, ufak temas ve yakınlıkla hemen çekmek, yakalamak: Hastalık kapmak, sıtmayı kaptı. Huy kapmak, nem kapmak. **4.** Kelepir bulup hemen yakalamak: Güzel bir ev kaptı. Orasını kapabilirsen hiç durma. **5.** Isırmak, önüne geleni kapmak. **Buluttan nem kapmak** = Aşırı alınganlık. **lakke kapmak** = Başkasının hakkını almak. **Külâh kapmak** = Bir karışıklıktan veya bir kalabalıktan veyahut diğerlerinin gördüğü işten faydalanarak kendi menfaatini istihsal etmek.

KAPON (i. İ. denizcilik). Gemi demirini kolaylıkla atmak için üzerine dolaştırılan zincir parçası.

KAPORTA (i. denizcilik). **1.** Geminin içini aydınlatmak, havalandırmak ve girip çıkmaya mahsus iskeleleri asmak üzere güvertelerine açılan anbar ağzını örtmek için etrafı camlı ve üzeri beşik örtüsü gibi kapaklı örtü ve modern gemilerde yalnız iskele ağızlarını örtmek için yapılan küre şeklinde kapı. **2.** Otomobil motorunun sac kapağı. Otomobil karoserisinin sac kısımları.

KAPORTACI (i.). Otomobil kaportalarını tamir eden kimse.

KAPRİS (i. Fr.). Geçici heves, maymun iştahlılık.

KAPSAMAK (f.) (uyd. k.). Sınırları içine almak, şâmil olmak.

KAPSÜL (i. Fr.). **1.** Laboratuvarlarda kullanılan kâse biçimindeki kap. **2.** (botanik) Bazı bitkilerde, içinde tohumun bulunduğu kuru kabuk. **3.** (tıp) Bazı ilâçların, yutulmak üzere içine konduğu jelatinden kapçık.

KAPSÜL (i.) (Fransızca: capsule). **1.** Çakmaklı tüfekten sonra icad olunan eczalı tüfek ve tabancaları ateşlemek için eczayı hâvî ince tenekeden ufak mahfaza. **2.** Pek acı ve lezzetsiz bazı ilâçları hâvî olarak yutulmak üzere hazırlanmış, yumuşak mahfaza: Hintyağı kapsülü.

KAPSÜLLÜ (i.). Kapsül denen, eczayı hâvî mahfazacık vasıtasıyle ateş alan: Kapsüllü tüfek, tabanca.

KAPTAN (eski şekil: **KAPDÂN, KAPUDÂN**) (i. İtalyanca: capitano). **1.** Reis, baş, sergerde. **2.** Gemi reisi, süvarisi: Gami kaptanı. Birinci kaptan, ikinci kaptan. **3.** Eskiden savaş gemilerinde deniz kolağalarına (kıdemli yüzbaşı) verilen unvandır. Unvan gibi de kullanılır: Ahmed Kaptan, Mehmed Kaptan. **Kapdân-ı deryâ, kaptan paşa** = Vaktiyle bahriye nâzırı. **Topçu kaptanı** = Eskiden savaş gemilerinde top-

çu öğretmeni olan kolağası (kıdemli yüzbaşı).

KAPTANLIK (i.). **1.** Başlık, başkanlık. **2.** Gemi süvariliği, reislik. Bu gemide kim kaptanlık ediyor?

KAPTIKAÇTI (i.). **1.** Büyüklük ve yolcu taşıma kapasitesi bakımından otomobil ve otobüs arasında yer alan bir nakil vasıtası, minibüs. **2.** Bir çeşit iskambil oyunu. **3.** Kalabalık yerlerde birinden bir şey kapıp kaçmak şeklindeki hırsızlık.

KAPTIRMA (i.). **1.** Kaptırmak eylemi. **2.** Küçük el testeresi.

KAPTIRMAK (f.). Aldırmak, zorla elinden alınmasına engel olamamak, zabt ve gasp ettirmek: Çocuk elindeki çöreği kediye kaptırdı. Saatine dikkat et, bir yankesiciye kaptırmıyasın. (denizcilik) **Akıntıya kaptırmak** = Cereyanın şiddetiyle gemiyi, sandalı vs. idare edemeyip, akıntıyla beraber sürüklenmek.

KAPUDÂNE (i. İ. denizcilik). Vaktiyle kapdân-ı deryâdan sonra Osmanlı deniz kuvvetlerinin en büyük amirali, oramiral. Bunun aşağısında patrona ve riyâle unvanları ile iki amiral daha vardı.

KAPUSKA (i.). Etli lahana yemeği (asıl Türkçe'de lahana demektir).

KAPUSTA bk. Kapuska.

KAPUT (i.) (Fransızca: capote). **1.** Askerlerin üstlük elbisesi, yağmurluğu. **2.** Otomobilin motor kısmını örten saç kapak.

KÂR (i. F. musiki). Türk musikisinde dindışı güfteli bir büyük form (şekil).

KAR (i.). Kışın donmuş halde yağan ve soğuk iklimlerde uzun müddet yerde birikip kalan yağmur, Fars. berf: Kar yağmak, kar tutmak: Yağınca erimeyip yerde birikmek. **Hava kar yapmak, kara dönmek** = Kar yağdırmak. Fevkalâde beyaz hakkında kullanılır: Kar gibi. mec. **Kardan arslan** = Kardan yapılan arslan heykeli gibi vücutlu, gösterişli fakat iktidarsız adam. **Kar çığırı** = Karda açılmış geçit. **Kar helvası** = Karla karışık pekmez. **Kar topu** = **1.** Karı yuvarlatarak yapılan büyük yığın. **2.** Vuruşup oynamak için elde sıkarak top yapılan bir avuç kar. **3.** Bir cins beyaz çiçek. **4.** mec. Pek beyaz, tombulca şahıs veya çocuk. **Karkuşu** = Bir cins kırlangıç. **Kar kuyusu** = Yaz için kar biriktirip saklanılan mahzen. **Karyağdı** = Üstüne kar yağmış gibi beyaz benekli (tavuk vesaire).

KAR (i. A. kimya). Kara sakız, zift.

KA'R (i. A.). Deniz, kuyu vesairenin derin dibi, derinlik: **Ka'r-ı deryâ** = Denizin dibi, derinliği.

KÂR (i. F.). **1.** İş, Ar. amel uğraşma. **Kâr-ı âkıl** = Akıllı adam işi. **Kisb ü kâr** = Geçinmek için yapılan iş, san'at, ticaret, meşguliyet. **Kâr-ı kadîm** = Eski zamanda yapılmış şey. **2.** Kazanç, fayda, menfaat ,istifade, hisse. Hayvan alış verişinden çok kâr etti. Bu işten sizin bir kârınız var mıdır? Kâr ve zararı kendisine ait olmak şartıyle. **3.** İşleme, tesir: Söylediğim sözler kendisine asla kâr etmedi. **4.** Harb, cenk, kavga (yalnız «zâr» kelimesiyle beraber olduğu vakit bu mânâya gelir): Esnâ-yı kâr ü zârda. **5.** Türkçe kaidesince bir isme eklenir: **Tel-kârî** = Tel ile işlenmiş, tel kakmalı. **Kalem-kârî** = Kalem işi, kalemle nakşolunmuş: Kalem-kârî yemeni. **Bî-kâr** = İşsiz. **Der-kâr** = Açık, apaçık, Ar. zâhir, ayân. **Ser-kâr** = İş başı. Serkârda bulunanlar (iş başında olanlar). **Nâ-bekâr** = İşe yaramaz, hayırsız, haylaz. **Kâr ü bâr** = İş güç.

KÂR (-KÂR) (e. F.). İsimlere katılarak yapan fâil, sahip mânâsını ifade eden: **San'at-kâr** = Sanat sahibi, Ar. sânî. **Hîle-kâr** = Hile yapan, hileci. **Kanâat-kâr** = Kanaat sahibi, Ar. kâanî. **Tamâ-kâr** = Tamâ eden, harîs. **Hizmet-kâr** = Hizmetçi, Ar. hâdim.

KARA (i.). **1.** Fars. siyah, Ar. esved: Kara boya, kara at: Yağız. Kara toprak. **2.** mec. Matemli, gamlı, kederli, Ar. meş'ûm, menhûs: Kara gün, kara haber, kara talih. **3.** mec. Ayıp, arlı: Kara yüz, yüzü kara. **4.** Esmer: Kara Ahmed, kara ekmek. **5.** Siyahlık, siyah boya: Karaya boyamak, karası kara, akı ak. **6.** Siyâhî, zenci, Afrika'nın siyah adamı. (c.). **Karalar** = Yas kıyafeti, mâtem: Karalar giymek. **Alın karası** = Talihsizlik, Osm. baht-ı siyâh. **Kara et** = Geyik, tavşan vesaire gibi av eti. **Karaoğlan** = **1.** Çingene. **2.** Ayı. **Karaiğne** = Bir cins ufak karınca. **Kara baş** = Evlenmeyen manastır keşişi. Siyah sarık saran tarikat dervisi. **3.** İlkbaharda açan güzel kokulu mor bir çiçek. **Karabasan (baskan)** = Ağırlık, kâbus. **Karabiber** = Hindistan'dan gelen maruf bahar ki, kırmızı biberden bu isimle ayrılır. **Kara buğday** = Buğday çeşidi. **Karaboya** = Zaçyağı. **Karapazı, karapelin** = Pazı ve pelin çeşitleri. **Karaciğer** = Midenin sağ tarafında bulunan iç organ. **Karacümle** = **1.** Çarpma işlemi. **2.** Ezberden hesap yapabilme kabiliyeti. **Kara cehennem** = Pek esmer ve yüzü gülmez adam. **Karaçam** = Çam ağacı çeşitlerinden biri. **Karaçalı** = Bir cins dikenli çalı. **Karahummâ** = Tehlikeli bir çeşit tifüs. **Kara-**

haber = Birinin ölüm haberi. **Karadeniz** = Türkiye'nin kuzeyindeki büyük deniz, Osm. Bahr-i Siyâh. **Karadiken** = Bir cins bitki. **Karasakız** = Zift. **Karasevdâ** = Mâlihulyâ, melankoli. **Karasöğüt** = Söğüt çeşidi. **Karasungur** = Doğanın bir cinsi. **Karatavuk** = Avlanan bir cins tavuk. **Karataban** = **1.** Horasan demiri. **2.** Bir çeşit sığır hastalığı. **3.** İpekböceğinin kararıp kırılması illeti. **Karadut** = Dutun siyah cinsi. **Kara Arap** = Zenci, siyâhî. **Karakarga** = Büsbütün siyah olan karga. **Karakaş** = Kaşları siyah. **Karakalem** = **1.** Yalnız siyah çiçekleri olan âdî porselen. **2.** Siyah kurşun kalemiyle yapılan resim. **Kara koca** = Ağarmamış ihtiyar. **Kara kurbağa** = Siyahımsı bir cins kurbağa. **Karakış** = Kışın ortası ve pek soğuk mevsimi. **Aradan karakedi geçmek** = Bozuşmak: Aramızdan kara kedi mi geçti? **Karayazı** = Bahtı siyah. Karayüzlü = Bir âr ve namussuzluğu olan. **Akı ak, Karası kara** = Beyaz çehreli ve siyah gözlü, kaşlı, ablak. **Akla karayı seçmek** = Çok zahmet çekmek. **İs karası** = Kurum boyası. **Kestane karası** = Açık siyah renk. **Yüz karası** = Namussuzluk, âr.

Karabiber

KARA (i.). Dünyanın toprak örtülü kısmı, denizden başka, yer, toprak: Karada, karadan, Osm. berren. **Karada ve denizde** = Osm. Berren ve bahren. **Kara gümrüğü** Karadan gelen eşyadan alınan gümrük. **Kara vapuru** = Demiryolu katarı. (denizcilik) **Baştan kara etmek** = Gemiyi büsbütün batmaktan kurtarmak için baştan karaya atmak. **Karaya düşmek** = Gemi karaya oturmak.

KARAAĞAÇ (i.). Meşhur bir cins büyük orman ağacı ki, tahtası esmer ve sert olup cilâya gelir, Ar. şecer-ül-bûz.

KARAAĞÇGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden, meyveleri kapçık durumunda olan bir bitki familyası. Örnek bitkisi karaağaçtır.

KARABALDIR (i. botanik). Baldırıkara.

KARABASAN (i.). **1.** Sıkıntılı, korkunç rüya, kâbus. **2.** Bir kimsenin içine düştüğü pek sıkıntılı ruh durumu.

KARABAŞ (i.). **1.** Evlenmeyen papaz, rahip. **2.** mec. Evlenmek istemeyen adam. **3.** İri çoban köpeği. (botanik) **1.** Bir cins karabuğday. **2.** Ballıbabagillerden, mavi veya menekşe renginde çiçekleri olan bir bitki ki, karabaş yağı denilen esansı verir (lavendula staechas).

Karabuğday

KARABATAK (i. musiki). Türk musikisinde bir kısmı tek saz, bir kısmı saz hey'eti tarafından icrâ edilen peşrev çeşidi.

KARABATAK (i.). **1.** Ördeğe benzer siyah bir cins deniz kuşu. **2.** mec. Bir görünüp bir ortadan kaybolan kimse.

KARÂBET (i. A. «kurb» dan). Hısımlık, akrabalık, soyca ve zürriyetçe insanlar arasındaki yakınlık: Aramızda karâbet vardır. **Karâbet-i sıhriyye** = Kız alıp vermekle doğan münasebet ve yakınlık.

KARABİBER (i. botanik). **1.** Karabibergillerin örnek bitkisi olan tırmanıcı bir fidan ve bunun bahar olarak kullanılan taneleri (piper nigrum). **2.** mec. Sevimli ve ufak tefek esmer güzeli.

KARABİBERGİLLER (i. botanik). Taçsız ikiçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi karabiberdir.

KARÂBÎN (i. A. c.) (m. kurbân). Kurbanlar. bk. Kurban.

KARABİNA (i. Fransızca: carabine). Genişçe ağızlı eski bir tüfek çeşidi. Süvari tüfeği.

KARABİNALI (i.). Karabina ile silâhlı: Karabinalı asker.

KARABİNYER (i. F.). İtalyan jandarmalarına verilen ad.

KARABUĞDAY (i. botanik). Karabuğdaygillerin örnek bitkisi ki, salkımsı çiçekleri beyaz veya kırmızı renkte olur. Yeşilken hayvan yemi olarak kullanıldığı gibi, unundan da ekmek yapılır ve tohumları kuşları beslemeye yarar, Lat. fagopyrum.

KARABUĞDAYGİLLER (i. botanik). Taçsız ikiçeneklilerden, ravent, kuzukulağı, çobandeğneği ve karabuğday gibi bitkileri içinde toplayan bir familya.

KARACA (i.). Yaban keçisi çeşidinden boynuzsuz küçük bir cins hayvan ki, eti lezzetli olup avcılarca makbûldür.

KARACA (i.). Kolun yukarısı, karaca kemiği. **Karacabalığı** = İstavrit yavrusu.

KARACA (i.). Siyahça, esmer, siyahımsı. bk. Karaca.

KARACI (i.). Haydut (şimdi kullanılmıyor).

KARACİĞER (i.). Karın boşluğunda, midenin sağında bulunan iri bir bez. Karaciğer, vücuttaki bezlerin en büyüğüdür.

KARAÇALI (i. botanik). **1.** Baklagillerden, kurak yerlerde yetişen, dikenli bir fidancık (prunus spinosa). **2.** Bir cins barbunya balığı.

KARAÇAYIR (i. botanik). Buğdaygillerden, çayır halinde yetiştirilen bir park bitkisi (lolium).

KARA ELMAS (i.). **1.** Kayaları delmek işinde kullanılan siyah elmas, karbonado. **2.** mec. Maden kömürü.

KARAFATMA (i. zooloji). Kınkanatlılardan, tarıma faydalı, parlak siyah renkli bir böcek (carabus).

KÂR-ÂGÂH (i. F.) (kâr = iş, âgâh = bilen). İş bilir, Osm. vâkıf-ı umûr, müteyakkız.

KÂR-ÂGÂHÎ (i. F.). İş bilir adamın hâli, vukuf, malûmat, haberdarlık.

KARAĞI (i.). Ocak karıştırmaya yarayan eğri uçlu demir çubuk.

KARAĞI (i.). Körlük.

KARAGÖZ (i.). **1.** Çingene. **2.** Hayal denilen gölge oyununda güldürücü şahıs: Karagöz'le Hacivat. **3.** Bu hayal oyunu: Karagöz oynuyor. **Karagöz balığı** = Palamut balığının büyük ve bayağı cinsi.

KARAGÖZCÜ (i.). Karagöz oyunu oynatan veya Karagöz şekilleri yapıp satan kimse.

KARAGÖZCÜLÜK (i.). Karagözcünün işi.

KARAGÜL (i. zooloji). Tüyleri uzun ve kıvırcık bir cins koyun ki, birkaç günlük kuzularından alınan kürkü pek beğenilir. bk. Karakul.

KARAHELİLE (i.). Kuvvetli müshil olan bir cins bitki.

KARAHİNDİBA (i. botanik). Birleşikgillerden, hekimlikte kullanılan bir bitki (taraxacum).

KARAHUMMA (i.). Ateşli, ağır bir barsak hastalığı, tifo.

KARAİĞNE (i.). Bir çeşit iğneli karınca.

KARAİM (i.). Türk soyundan olan, Türkçe konuşan ve son zamanlara kadar Kırım'da oturan bir Mûsevî topluluğu.

KARÂİN (i. A. c.) (m. karîne). Karîneler, yakınlıklar. bk. karîne.

KARAKABARCIK (i.). Koyunlardan insana bulaşan, bulaştığı yerde kara bir çıban meydana getiren tehlikeli hastalık, yanıkara, karayanık, şarbon.

KARAKAFES (i. botanik). Sığırdiligillerden, çiçekleri beyaz veya menekşeye çalar kırmızı renkte bir bitki (symphytum).

KARAKALEM (i.). Kömür kalemiyle yapılan resim.

KARAKAŞ (i.). Kaşları kara ve gür olan.

KARAKAVZA (i. botanik). Yaban havucu.

KARAKEÇİ (i.). Sazana benzer bir tatlı su balığı çeşidi (Lat. barbus fluviatilis).

KARAKIŞ (i.). Kışın en soğuk zamanı.

Karagöz

KARAKOCA (i.). Saçı ağarmamış ihtiyar.

KARAKOL (i.). (Asıl Türkçe'de kol askeri mânâsına gelmekle, siyah asker yani gece askeri veya askerin siyah yani gecelik kolu ve bölüğü demektir). **1.** Asayişi muhafaza için gece gezen asker birliği. **2.** Nöbetçi asker. **3.** Ordunun muhafazası için münasip noktalarda bekletilen asker. **4.** Belirli yerlerdeki polis merkezi. İstinad karakolu, ileri karakol, devir karakolu, küçük karakol, nizam karakolu. (denizcilik) **Karakol gemisi** = Denizde muhafızlık vazifesi yapan gemi veya sandal.

KARAKOLHÂNE (i.). Polis karakolu. Karakol binası (eskimiştir).

KARAKOLLUK (i.). Karakola düşmesi gereken. **Karakolluk olmak** = Karakola düşmek.

KARAKONCOLOS (i.). Cadı, vampir.

KARAKUL (i.). Karagül koyununun asıl adı. bk. Karagül.

KARAKULAK (i.). **1.** Çakala benzer bir cins hayvan ki, arslanın yediğinin artığıyle beslenmek için bu hayvanın arkası sıra gezdiğine inanılır. Fars. siyâh-gûş. **2.** Vaktiyle sadrâzamın hizmetinde bulunan memur.

KARAKUŞ (i.). Yırtıcı hayvanlardan, kartaldan az küçük, bir cins kuş.

KARAKUŞÎ (u uzun) (i.). Karakuş adında eski bir kadıya yakışır şekilde: **Hükm-i karakuşî** = Bu Karakuş'un hükmü gibi key-

Karanfil

fî, kanuna aykırı olduğu kadar mânâsız ve gülünç, fakat insan zaaflarını aksettiren hüküm.

KARAKTER (i. Fr.). **1.** Bir şeyi benzerlerinden ayırmaya yarayan temel hususiyet, seciye. **2.** (matbaacılık) Harf çeşidi.

KARAKTERİSTİK (i. Fr.). **1.** Ayırıcı vasıf. **2.** (matematik) Bir logaritmanın tam birimler ifade eden kısmı.

KARAKTEROLOJİ (i. Fr.). Fertlerde karakterin gelişmesini ve farklarını araştıran bilim kolu.

KARALAMA (i.). **1.** Siyahlatma, siyaha boyama veya kirletme. **2.** Yazı öğrenmek için tekrar tekrar yazılan satırlar, Ar. meşk: Karalama yazıyor.

KARALAMAK (f.). **1.** Siyahlatmak, siyah etmek, Ar. tesvîd: Duvarları kömürle karalamışlar. **2.** Yazı öğrenmek için çalışmak.

KARALIK (i.). Siyahlık, siyah renk.

KARALTI, KARARTI, (i.). **1.** Karalık, siyahlık, siyah leke: Gömleğin kola yerinde bir karaltı vardır. **2.** Uzaktan siyah görünen şey: Şehir olduğu belli değilse de uzakta bir karaltı gözüküyor. O karaltı bir orman olmalıdır.

KARAMAN (i.). **1.** Pek esmer ve siyahımsı (adam). **2.** (denizcilik) İri demir külçesinden ibaret ağır valyoz (balyoz) (hi.). **1.** Merkezi, sonradan «Karaman» denen Lârende şehri olan ve Konya ile bütün çevresini elinde tutan, iki asır kadar yaşayan büyük Anadolu beyliği. **2.** (coğrafya) Karamanoğulları'nın hüküm sürmüş oldukları bütün Konya ve çevresini içine alır. Tanzimat'tan önce bu topraklar Karaman Beylerbeyiliği adını taşırdı, merkezi Konya şehri idi.

KARAMANDOLA (i. muhtemelen Isp.). **1.** Bir nevi boyalı parlak kendir bezi ki, potin yüzü dahi olur. **2.** Bu bezden yapılmış: Karamandola potin.

KARAMANLI (hi.). **1.** Karaman ili ahalisi. **2.** 1924'ten önce Konya çevresinde oturan, Türkçe konuşan Ortadokslar.

KAREMELA (i. İspanyolca'dan). Bir çeşit şekerleme.

KARAMSAR (i.) (y. k.). Her şeyi kötüye yoran; iyi bir gelişmeden ümidini kesen, bedbin.

KARAMUK (i.). **1.** Buğday içinde biten bir ot ki, unu bozan siyah bir tane verir. **2.** Bu otun tanesi: Bu buğdayda çok karamuk var.

KARAMUSAL (i. denizcilik). Çifte demir atıldığı zaman, geminin dönmesiyle zincirlerin dolaşmasını önlemek üzere kullanılan tertibat.

KARANFİL (eski şekli: **KARANFÜL**) (i.). **1.** Hindistan'dan gelen baharattan kuyruklu bir tane: Döğülmüş karanfil. **2.** Kokusu bu bahara benzer, katmerli, güzel bir çiçek ki, penbe, beyaz, kırmızı vs. olur: Karanfil çiçeği. **3.** (denizcilik) Gemilerde güverteye oturtulan büyük sandalları ve ağır eşyayı içeri almak için pruva ile grandi direkleri arasına gerilen kalın halatlara bağlı palanga tertibatı.

KARANFİLGİLLER (i. botanik). Karanfil çiçeğinin pek çok çeşitlerini içinde toplayan bir bitki familyası.

KARANFÜLİYYE (i. A. botanik). Karanfilgiller.

KARANLIK (i. aslı: karanuluk). **1.** Işık ve aydınlığın aksi, göz görmeyecek hal, Ar. zulmet, Fars. tîregî: Karanlık bastı, gece karanlığı, karanlıkta kalmak. **2.** Işıklı olmayan, Ar. muzlim, Fars. tîre: Karanlık gece, karanlık bir odaya girdim. Sofa karanlık idi. **Karanlık oda** = Fotoğraf camı banyosu, röntgen muayenesi gibi işlerin yapıldığı ışıksız oda. **Karanlıkta göz kırpmak** = Bir şeyi anlatmak isterken karşısındakinin anlayamayacağı bir işarette bulunmak veya bir söz söylemek.

KARANTİNA (i.) (İtalyanca: Quarantina). **1.** Salgın hastalıklarda sirayetin önünü almak için şüpheli veya bulaşık yerlerden gelenlerin, başkalarıyla görüşmeleri yasaklanarak bekletilirdikleri müddet. Eskiden 40 gündü: Karantina beklemek, karantinaya girmek. **2.** Gelen gemilerin temiz veya bulaşık olduklarını muayene ve tetkikle, bulaşık olanlarını karantinada bekletiren daire: Karantinaya müracaat etmek. Karantina memuru, doktoru, gardiyanı. **Ka-**

rantina yeri = Karantina beklettirilen yer. (denizcilik) **Karantina flaması** = Henüz muayene edilmemiş geminin çektiği sarı flama ki, hariçle temas etmediğine işarettir.

KARANTİNAHÂNE (i.). **1.** Karantina idarehanesi, **2.** Karantina yeri, Osm. tahaffuzhane.

KARANU (i). Karanuluk. bk. Karanlık.

KARAR (i. A. musiki). Musikide bir parçanın esas temasının bir nota üzerinde durması.

KARAR (KARÂR) (i. A.). **1.** Durma, Ar. sükûn, Fars. ârâm: Bir yerde karar etmez, karar bulmaz: Durmaz. **2.** Sebat, devam: O adam bir kararda durmaz. Kararı yoktur. **3.** Rahat, istirahat, asâyiş: Gönlüm bir türlü karar bulamıyor. **4.** Devam, süreklilik, Ar. istimrâr: Hâlâ o karardadır. Hep bir kararda gidiyor. **5.** Bir müzakere veya düşüncenin neticesi olarak verilen hüküm ve dâvânın hâl sureti: Meclis karar veremedi. Mahkemenin ne karar vereceği bilinmiyor. Kızını üniversiteye sokmaya karar verdi. **Ber-karâr** = Hep bir hal ve kararda duran, devamlı, sabit: **Bir kararda** = Bir halde, bir derece ve vaziyette. **Bî-karâr** = Rahat ve huzuru olmayan, bir halde durmaz. **Dûzah-karâr** = Cehennemde duran, yeri cehennem olan. **Karargâh** = **1.** Dinlenilecek yer. **2.** (askerlik) Umumî karargâh (Fransızca: quartier général, kısaltılmışı: Q. G.) denilen yer ki, seferdeki kara kuvvetlerinin kumandan ve kurmayının bulunduğu yerdir' Sadece karargâh, daha küçük birliklerin seferdeki merkezleri için kullanılır. **Karâr-gîr** = Kararı verilmiş, Ar. mukarrer. **Mâdelet-karâr** = Adaletin durduğu yer, adalet merkezi. **Kararlarında** = Takriben, sularında: Saat beş kararlarında.

KARARGÂH bk. Durak.

KARÂR-GÎR (i. A. F.). Karalaşmış, kararı verilmiş, karara bağlanmış, Ar. mukarrer.

KARARLAMA (i.). Tahminî, kesin olmama.

KARARLAMADAN (i.). Tahminî olarak, kararlama suretiyle

KARARLAMAK (f.). Karar vermek, düşünüp neticeye varmak.

KARARLAŞMAK (f.). Karar bulmak, karar verilmek: Merasimin bu şekilde yapılması kararlaştı.

KARARLAŞTIRILMAK (f.). Kararı verilmek, mukarrer olmak: İmtihanların gelecek hafta yapılması kararlaştırıldı.

KARARLAŞTIRMAK (f.). Kararını vermek, mukarrer etmek, Osm. tasmîm eylemek: Ertesi gün ava gitmeyi kararlaştırdık.

KARARLI (i.). **1.** Sebatlı, yerli, sabit. **2.** Kararı verilmiş, Osm. mukarrer, musammem. **3.** Hal ve faslolunmuş, neticelendirilmiş.

KARARLILIK (i.). Kararlı olma hali, istikrar.

KARARMAK (f.). **1.** Kara olmak, siyahlanmak, Osm. isvidâd etmek: Duvar, dumandan karardı. Güneşten kararmış. **2.** Uzaktan siyah görünmek, bir karartı suretinde görülmek: Şehrin etrafı ağaçların çokluğundan sanki kararıyordu. **3.** Bulanmak, berraklık ve saflığı kaldırmak, bulutla örtülmek: Gök karardı. **4.** Karanlık olmak: Ortalık karardı, sular karardı: Akşam oldu. **5.** Ortalığı siyah ve karanlık görmek; bulanıp görememek: Gözlerim karardı.

KARARNÂME (i. A. F.). **1.** Cumhurbaşkanının imzasıyle tamamlanan hükûmet kararı. **2.** Bakanlar kuruluna verilen yetkilere dayanılarak alınan karar.

KARARSIZ (i.). **1.** Bir yerde durmaz, sabit olmayan, oynak. **2.** Sebatsız, devamsız, süreksiz, geçici, muvakkat. **3.** Rahatsız, huzursuz. **4.** Neticesiz, kararlaşmış olmayan, kararı verilmemiş, ne olacağı belirsiz. **5.** Hiçbir işe karar vermez, mütereddit. **6.** (denizcilik) Devamlı olarak değişen: Kararsız rüzgâr.

KARARSIZLIK (i.). **1.** Sebatsızlık, devamsızlık. **2.** Rahatsızlık. **3.** Bir işe karar verilemeyiş, kararlaşmamış bir halde duruş.

KARARTI bk. Karaltı.

KARARTMA (i.). **1.** Karartmak işi. **2.** Bir harp sırasında, düşman uçaklarına karşı ışıkları maskeleme.

KARARTMAK (f.). **1.** Siyahlatmak, siyah etmek: Mürekkeple ellerini kararttı. **2.** Bulandırmak, saflığını kaldırmak: Bir bulut çıkıp havayı kararttı.

KARÂR-YÂB (i. A. F.). Bir yerde oturup dinlenen, karar bulan, kararlı.

KARASABAN (i.). İptidaî bir saban çeşidi.

KARASEVDA (i. tıp). Derin keder, insanlardan çekinme, kaçınma ve nefret hali gibi belirtilerle kendisini gösteren bir akıl hastalığı, melankoli.

KARASU (i.). **1.** (tıp). En çoğu gözün iç basıncının çoğalmasıyle kendisini gösteren bir göz hastalığı. **2.** Ağır akan su.

KARAŞIN (i.). Esmer, sarışın karşıtı.

KÂR-ÂŞİNÂ (i. F. kâr = iş, âşnâ = bilen). İş bilir, görmüş geçirmiş, işten anlar.

KARATAVUK (i. botanik). Serçegillerin, ardıçkuşu cinsinden bir kuş (turdos merula). **Avustralya karatavuğu** = Serçegillerden, erkeğinin kuyruğu lir biçiminde bir Avustralya kuşu (maenura superba).

KARAVANA (i.). **1.** Bakırdan yayvan yemek kabı ki, başlıca askere mahsustur: Her mangaya bir karavana yahni verilir. **2.** İnce ve yassı elmas. **3.** Atışta hedefe vuramama.

KARAVAŞ (i.). Cariye, halayık (eskimiştir).

KARAVELE (i.) (İtalyanca: caravella). Eski bir çeşit büyük harb gemisi (aşağıya bk.).

KARAVELE (i. denizcilik). Osmanlı deniz kuvvetlerinde gayet büyük gemilere verilen isimdir. Sonradan nizamsız gemilere denmiştir. **Karavele hâlinde** = Yolsuz, nizamsız bir halde (yukarıya bk.).

KARAVİDA (i.) (Rumca'dan). Küçük bir cins istakoz ve yengeç ki, göllerde bulunur.

KARAVUL (i.). Karakol, karağul. bk. Karakol.

KARAYANDIK (i. botanik). Devedikeni.

KARAYANIK (i. tıp). Karakabarcık, şarbon.

KARAYAZI (i.). Kara alın yazısı, kara talih yazısı: Alnımıza karayazı yazıldı.

KARAYEL (i.). Kuzey ile batı kerteleri arasında esen rüzgâr ve bunun kertesi olan yön.

KÂR-ÂZMÂ (i. F. kâr = iş, âzmûden = denemek). Görgülü. bk. Kâr-âzmûde.

KÂR-ÂZMÂYÎ (i. F.). İş bilirlik, görgülü olma.

KÂR-ÂZMÛDE (i. F.). İş denemiş, iş görmüş, görgülü.

KÂRBÂN (i. F.). Kervan.

KARBİT (i.). Asetilen gazı çıkarmakta kullanılan ve karbonla kalsiyum bileşiği olan madde.

KARBON (i.) (Latince: carbon) (kimya). Bütün organik maddelerde bulunan ve C senbolü ile gösterilen bir eleman.

KARBON (i.) (Rusça'dan). Çarlık Rusya'sının takriben on dört kuruş kıymetinde bir gümüş parası.

KARBONADO bk. Karaelmas.

KARBONAT (i. Fr. kimya). **1.** Karbonik asidin bazlarla birleşerek yaptığı tuzların genel adı. **2.** Sodyum bikarbonatı.

KARBONATLAMA (i. kimya). Karbonik asit alabilen maddelere bu gazı vererek onları karbonat haline sokma işi.

KARBONİK (i. Fr. kimya). Karbonik asit. Bir karbonla iki oksijenin birleşmesinden meydana gelen bir gazın adı olan «karbonik asit» sözünde geçer.

KARBONİL (i. Fr. kimya). Birleşme değeri iki olan CO kökü.

KARBÜR (i. Fr.). Karbonun basit bir cisimle birleşmesinden meydana gelen madde.

KARBÜRATÖR (i. Fr.). Patlamalı motorlarda, akaryakıtı hava ile karıştırarak silindirlere gönderen âlet.

KARCI (i.). Eskiden yazın kar satan adam.

KARCIĞAR (i. musiki). Türk musikisinde 13 basit makamdan biri. Dügâh (la) perdesinde kalır.

KARÇ (i.). İri bir cins mantar.

KÂRÇE (i. F. musiki). Küçük kâr. bk. Kâr.

KÂR-DÂN (i.F.) (kâr = iş, dânisten = bilmek). İş bilir, işten anlar.

KÂR-DÂNÎ (i.). İşbilirlik.

KÂR-DÂR (i. F.) (c. kârdârân). İş tutan.

KÂR-DÂRÂN (i. F. c.) (m. kârdâr). İş tutanlar.

KARDAŞ (i.). Kardeş. bk. Kardaş.

KARDELEN (i. botanik). Nergisgillerden, soğanlı bir bitki (galanthus nivalis).

KARDEŞ (i.). (Bir karından çıkmış, karın ortağı. Aslı: karındaş, burada: kardaş ve şimdi: kardeş). **1.** Bir ana - babadan doğan veya aynı baba, aynı anadan olan kız veya erkek çocukların biribirlerine nisbeti, Fars. birâder, dâder, hemşîre, Ar. ah, uht. Biz beş kardeşiz. **2.** Eş, akran çift: İki kardeş, beş kardeş: Dağ vesaire isimleri. **Ahret kardeşi** = Oğulluk, oğulluğa kabûl edilen adam. **Öz kardeş** = Ana - baba bir kız veya erkek kardeş. **Üvey kardeş** = Üvey ana veya babanın çocuğu. **Beş kardeş** = mec. Tokat. **Büyük kardeş** = Ağabey. Eski Türkçe'de: ısı. **Sütkardeş** = Aynı kadından süt emen çocuklar. **Kardeşkanı** = Bir cins bitki, Osm. dem-i uhaveyn, Ar. dem-üs-sâbân, Fars. hûn-ı siyâvüşân. **Kankardeşi** = Gayet samimî dost. **Kız kardeş** = Erkek olmayan, Ar. uht, Fars. hemşîre, hâher. Küçük kardeş: Eski Türkçe'de: eni, ini.

KARDEŞÇE (i.). Kardeşe yakışır, Fars. birâderâne: Kardeşçe muamele, sevgi. Kardeş gibi: Sana kardeşçe söyleyeyim. Gel

kardeşçe konuşalım (kardeşcesine de denilir).

KARDEŞKANI (i. botanik). Baklagillerden, Asya'nın sıcak bölgelerinde yetişen bir ağacın ve bu ağaçtan alınan, koyu renkte bir sakızın adı.

KARDEŞLEMEK (f.). Fidan kökünden yeni filizler sürüp azmak.

KARDEŞLİK (i.). 1. Kardeşler arasındaki yakınlık ve münasebet: Kardeşlik en yakın akrabalıktır. **2.** mec. Sevgi, dostluk: Kendisiyle olan kardeşliğimizi çekemediler.

KARDEŞLİK (i.). **1.** Kardeş olarak kabûl edilen kimse. **2.** Kardeş olma hali.

KÂR-DÎDE (i.) (kâr = iş, dîden = görmek). İş görmüş.

KÂR-DÎDEGÎ (i. F.). Kâr-dîde olma, iş görmüşlük.

KARDİNAL (i. Fr.). Katolik mezhebinde en büyük pâye ki, bütün dünyada 100' den az yüksek rütbeli rahip bu unvanı taşır. Al renkte cüppe giyerler.

KARE (i. Fr. geometri). Dört kenarı birbirine eşit, geometrik şekil. **Kilometre kare** = Kenarları birer kilometre uzunluğunda olan kare. **Metre karde** = Kenarları birer metre uzunluğunda olan kare.

KARELİ (i.). Damalı, satrançlı.

KÂR-FERMÂ (i. F.) (kâr = iş, fermûden = buyurmak). İş buyuran âmir, hâkim.

KARFİÇE (i. Y.). Orta boyda demir çivi.

KARGA (i.). Tavuktan küçük meşhur bir siyah kuş ki, leş yer ve tohumları yerden çıkararak tarıma zarar verir. Ar. gurâb, Fars. zâğ. **Alakarga** = Bu kuşun siyahla kurşunî renkte olan bir cinsi, Ar. gurâb-ül-beyn. **Islak karga** = mec. Miskin kadın. **Kargabüken** = Hint'ten gelen bir ceviz. **Karga derneği** = Serseriler, aşağılık insanlar topluluğu. **Kargadelen** = Gayet yumuşak kabuklu badem. **Kargadöleği** = Ebûcehl karpuzu tohumu. **Kestanekargası** = Karganın yenebilen bir cinsi.

KARGABORİNA (i. denizcilik). Iskarmozların dış yüzeyinin ve buna benzer şeylerin çalımı.

KARGABURNU (i.). Tel bükmekte kullanılan, uçları sivri koni şeklinde bir çeşit kıskaç.

KARGABÜKEN (i. botanik). Bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden zehirli bir ağaç ve meyvesi. Bu bitkiden hekimlikte kullanılan striknin adındaki alkaloit çıkarılır (strychnos nox vomica).

KARGACIK (i.). Küçük karga. **Kargacık burgacık** = **1.** Alfabenin sonunda boş kalan bir haneyi doldurmak için konulan uydurma bir şekil. **2.** Karmakarışık, kötü ve okunması zor yazı.

Karga

KARGADELEN (i. botanik). Kabuğu kolayca kırılan bir badem çeşidi.

KÂR-GÂH (i. F.) (kâr = iş, gâh = yer). İş yeri, fabrika.

KARGAMAK (f.). Lânetlemek, lânet ve nefret okumak, beddua etmek (terk edilmiş).

KARGAŞA (i.). Karışıklık, çekişme, kavga, fitne.

KARGAŞALIK (i.). Fitne, Fars. âşûb, Ar. fesâd, kavga: Kargaşalık çıkmasına meydan verilmedi. Kargaşalığın önünü almalı.

KARGATULUMBA (i.). Birkaç kişinin birini yakalayıp kaldırması: Adamı, kargatulumba götürdüler.

KÂR-GER (i. F.). Tesir eden, müessir: Verdiğim nasihatlar kâr-ger olmadı.

KARGI (i.). Ucu demirli hafif gönder, uzun mızrak, Ar. remh, Fars. nîze.

KARGILIK (i.). Fişek kamışlarının bağlı bulundukları meşin kuşak, fişeklik.

KARGIMAK bk. Kargamak.

KARGIN (i.). Bir çeşit büyük rende.

KARGIŞ (i.). Lânet, lânetleme, Fars. nefrîn, bedduâ, eski Türkçe ilinç.

KARGIŞLAMAK bk. Kargamak.

KARGIŞLI, KARGIŞLIK (i.). Tanrı'nın ve insanların nefretine uğramış, Ar. mel'ûn, laîn.

KÂRGİR, KÂGİR (i.) (aslı Farsça kâr-ı kîl: çamur işi yahut gâhgîr: samanla tutulmuş'tan gelme olabilir. **1.** Taş yahut tuğla harcıyla yapılmış, ahşap olmayan: Kâgir bina, ev, dükkân. **2.** Bu suretle yapılmış sağlam bina: Kâgir bir bina yaptırdı.

KÂR-GÜZÂR (i. F. kâr = iş, güzâşten

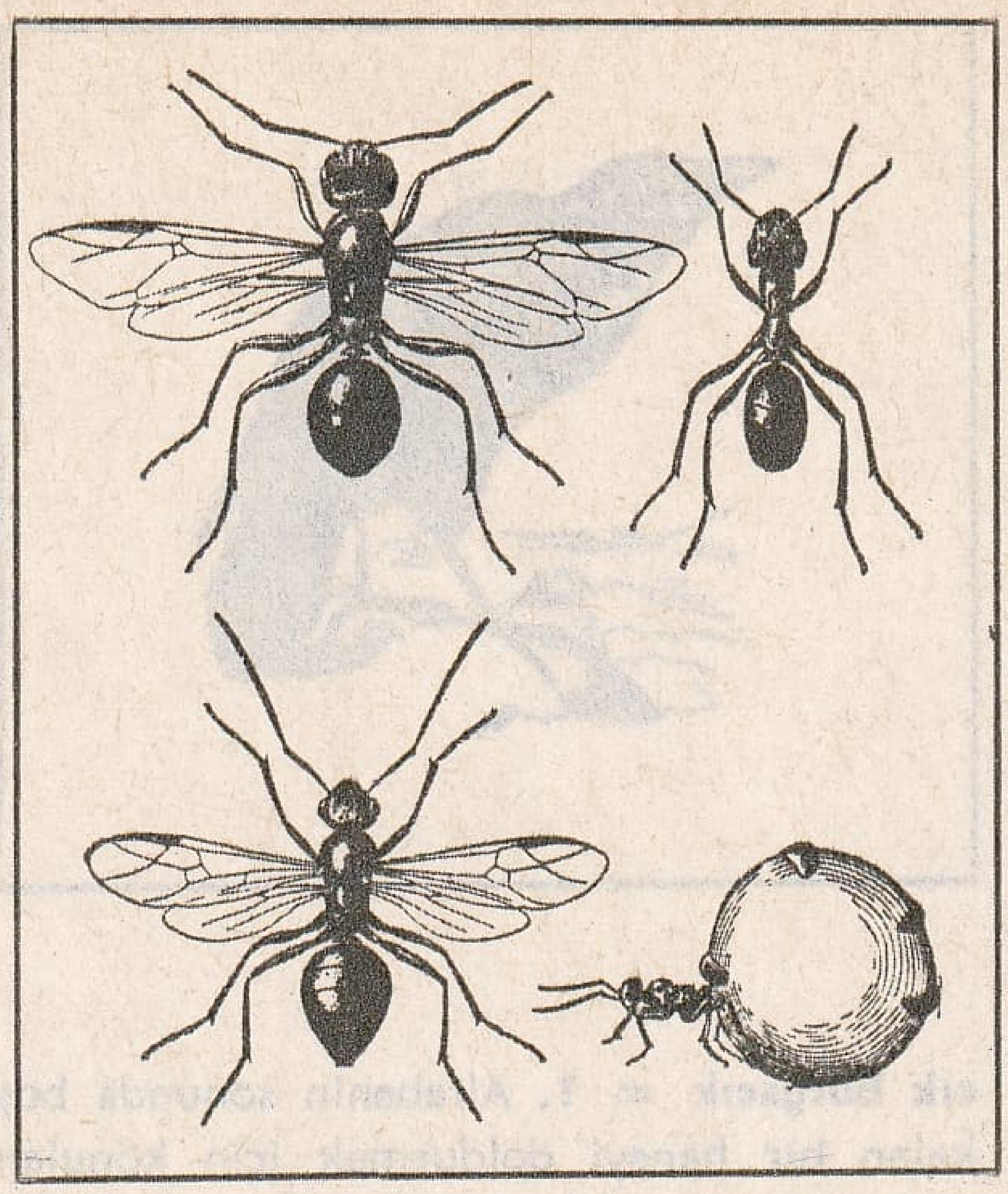

Karıncalar

= becermek). İş beceren, işin hakkından gelen, becerikli (bunun yerine yanlış olarak ve değişik mânâda işgüzâr kullanılır).

KÂR-GÜZÂRÂN (i. F. c.) (m. kâr-güzâr). İş becerenler, işin hakkından gelenler.

KÂR-GÜZÂRÎ (i. F.). İş bilirlik.

KARHA (i. A. tıp). Yara: **Karha-i âkile** = Etrafa yayılıp gittikçe genişleyen yara. **Karha-i efrenciyye** = Firengi yarası. **Karha-i reddiyye** = İyileşmesi zor bir çeşit kötü yara.

KARHÂNE (i.). Yaz için kar saklayıp sattıkları mahal.

KÂRHÂNE (i. F.) (halk dilinde: kerhâne). **1.** İş yeri, iş işlenen yer, bir san' atla uğraşanların çalıştığı ve makineler kurulup işletilen atelye, fabrika: Yünden dokuma imali için geniş bir kârhâne kurdu. **2.** Süt kaynatılıp satılan ve yoğurt vesaire yapılan yer veya dükkân, sütçü dükkânı: Sütü kârhâneden almayıp mandıradan yahut bir inek sahibinden almalı. **3.** Umumhâne, genelev.

KÂRHANECİ, KERHANECİ (i.). **1.** Umumhâne, genelev işleten adam veya kadın. **2.** mec. Namussuz, ahlâksız kimse.

KARI (i.). **1.** Eş, Ar. refika, zevce, halîle: Filânın karısı. **Karı-koca** = Ar. zevceyn. **Karı-koca kavgası** = Karı ile koca arasındaki kıskançlık kavgası. **Karı-koca olmak** = Evlenmek. **2.** İnsanın dişisi, çamaşırcı karı, aşçı karı (hürmet için, kadın denilir). **Çarşamba karısı** = **1.** Umacı, sihirbaz. **2.** mec. Saçları dökük ve birbirine karışmış, üstü başı intizamsız kadın. **Karılar (kadınlar) hamamı** = mec. Gayet gürültülü yer. **Karı düzeni** = Kadın hilesi. **Kocakarı** = Yaşlı kadın, Ar. acûz, Fars. pîre-zen. Kocakarı masalı, ilâcı. **Kocakarı soğuğu** = Kış aylarının sayılı soğuğu, berdelacûz (eski Türkçe'de «karı», hem kadın, hem erkek için, «ihtiyar» mânâsında).

KARIK (i.). Kara bakmaktan hâsıl olan göz karartısı Kara bakmaktan kararmış, hastalıklı: Karık göz.

KARIKOCALIK (i.). Karı-koca olma hâli.

KARILAŞMAK (f.). Kadınlaşmak, huyları kadın huylarına benzemek.

KARILI (i.). Karısı olan: Bazı toplumlarda erkekler çok karılı olabilir. **Karılı-kocalı** = Karı-koca birlikte: Karılı kocalı bize geldiler.

KARILIK (i.). **1.** Kadın sıfat ve hâli: Karılık bazı ağır işleri yapmaya mânidir. **2.** Zevcelik, eşlik, eşin sıfat ve vazifesi: On dört yaşında bir kız, kocalık, karılık nedir bilmez. Adama üç ay karılık etmedi.

KARILMAK (f.). **1.** Karışmak. **2.** mec. Hayvan çiftleşmek.

KARIMAK (f.). Hayvanın karnını yoklayıp semizliğine bakmak: Kuzuyu karımak.

KARIN (i.). İnsan ve hayvanın belden aşağısında, mide ile barsakları ve böbreklerle mesaneyi ve kadında rahmi içine alan boşluk, Ar. batn, Fars. şikem: Karnı şiş. Karın ağrımak, karın acıkmak, karın doymak. **2.** Her şeyin boşluğu, boş yeri: Geminin karnı. **İki gemi karın karına gelmek**: Yan yana bitişik durmak. **3.** Rahim: Beni dokuz ay karnında taşıyan annem. Bir karından doğan kardeşler. **4.** İç, batın: Herkesin karnındakini Allah bilir. **5.** Arap harflerinde bazı harflerin içi: Cîm'in karnı (nûn ve sâd gibilerininkine kâse denir). **Karın ağrısı** = **1.** Karındaki ağrı, sancı. **2.** (halk dilinde: karnaksı) bedduâ tâbiri olup seslenen ve çağırıp bağıran adama cevaben söylenir. **Aç karnına** = Aç iken, bir şey yemezden. **Karnı burnunda** = Dokuz aylık gebe, doğurması yakın (kadın). **Karnı geniş** = Tahammüllü, Ar. mütehammil, hazımlı: **Cîm karnında bir nokta** = Cahil. **Karnıyarık** = Ortadan yarılmış ve içine kıyma konmuş patlıcan yemeği.

KARINA (i. denizcilik). Gemi kaburgalarının temeli vaziyetinde olan omurganın altına bağlı iğreti omurga ve umumiyetle teknenin deniz altındaki kısmı: Bu geminin karınası temizlenmeye muhtaç. **Karına etmek, karınaya basmak** = Gemiyi karınası meydana çıkacak surette öbür yanı üzerine yatırmak: Gemiyi karına edip altını tamir etmeli.

KÂR-I NÂTIK (i. F. A. musiki). Klasik Türk musikisinde bir kâr çeşidi. Bu çeşit büyük ve uzun kâr'da, eserin güftesindeki makam adları geçtikçe o makam yapılır ve bu şekilde birçok makam dolaşılır.

KARINCA (i.) (gömücü mânâsıyle «karmak» tan). Toprağın içinde kendilerine has bir usul ve nizamla yaşayan; yazın taneler toplayıp müşterek yuvalarında biriktiren küçücük ve incecik bir siyah böcek, Ar. nemel, Fars. mûr: Atlı, ak, kara, kızıl, kanatlı, kum karınca: Bu böceğin çeşitleri. mec. Mütevazı şahıs: Karınca kaderince (kadrince). Karıncanın Hazret-i Süleyman'a bir çekirge budu sunması, eski edebiyatta tevazu ve mahviyet örneği olarak çok geçer. Çokluk da gösterir: Karınca gibi kaynıyor. Karınca yuvası.

KARINCALANMAK (f.). **1.** Karınca peydâ etmek, karınca dolmak: Reçeller kilerde karıncalandı. **2.** Uyuşup üstünde karıncalar geziyor veya iğneler batıyor gibi olmak: Ayağım, elim karıncalanıyor. **3.** Pastan delik deşik olmak: Toplar rütûbetten karıncalanmış.

KARINCALAR (i. zooloji). Zarkanatlıların, beş bin kadar türü sayılan bir şubesi.

KARINCALI (i.). **1.** Karıncası olan, karınca dolmuş: Karıncalı reçel. **2.** Pastan veya fena dökülmekten dolayı ince delikleri olan: Karıncalı top, demir.

KARINCIK (i. anatomi). Kalbin tepe kısmında bulunan iki odacık. **Sağ karıncık** = Kanı akciğerlere basan karıncık. **Sol karıncık** = Kanı vücuda basan karıncık.

KARINDANBACAKLILAR (i. zooloji). Yumuşakçalardan, karınlarındaki uzantıları bacak gibi kullanarak ve sürünerek yürüyen kabuklu hayvanlar sınıfı.

KARINLAMAK (f. denizcilik) (gemiler). Karın karına gelmek, yan yana gelip dokunmak: Vapur rıhtıma karınlamıştı.

KARINLI (i.). **1.** Karnı büyük, karnı şiş, şişman: Karınlı adam, at **2.** İçi geniş, boşluğu çok: Karınlı şişe.

KARINMAK (f.). İki yana sallanıp karışmak.

KARINSA (i.). Kuşların tüy değiştirdikleri mevsim.

KARINTI (i. denizcilik). **1.** Anafor sularına karışan akıntının hâsıl ettiği çevrinti. **2.** Bir dağ veya başka engelin görünmesiyle rüzgârın kesildiği sükûn yeri.

KARIŞ (i.). Açık elin başparmağı ucundan serçe parmağı ucuna kadar olan mesafe ki, ölçü gibi kullanılır: Üç karış bir arşın sayılır. **Bir karış** = Kısalık için kullanılır: Bir karış boyu ile. **Karış karış** = Karışla ölçer gibi her tarafı tafsilâtlı şekilde: Ben Anadolu'yu karış karış bilirim. Karış karış gezdim.

KARIŞAN (i.). **1.** Birleşen, karışmış olan, Ar. muhtelit, mümtezic. **2.** Müdahale eden: Sizin işinize karışan yoktur. İşime karışan olmadı.

KARIŞIK (i.). **1.** Karışmış, Ar. memzûc, mahlût, muhtelit, muhtelif şeylerden veya çeşitten mürekkep: Karışık un, karışık çiçekler. Süt ile yumurta karışık. **2.** Hâlis ve sâf olmayan, hile veya âdî şeyle karıştırılmış: Karışık su, yağ. **3.** Birbirine geçmiş karma karış, Ar. müşevveş: Karışık saç, ipek, iplik. **4.** Tertipsiz, intizamsız, nizamsız: Bu kâğıtlar, bu kitaplar pek karışık. **5.** Müşevveş, muğlâk, anlaşılmaz: Karışık iş, karışık yazı. **6.** Cinler ile karışmış, rûhen dengesiz.

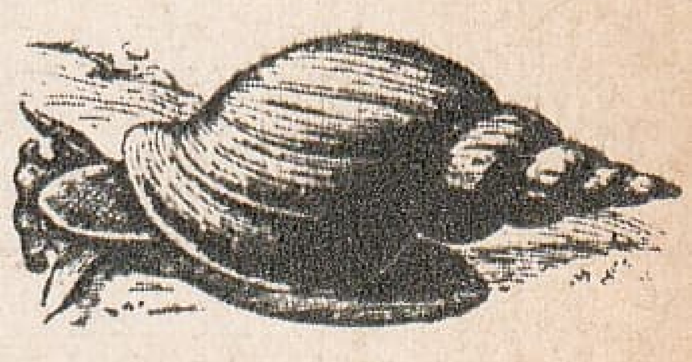

Karındanbacaklılardan Salyangoz

KARIŞIK DURUŞ (i. musiki). Armonide uyguların seyrek ve sık duruşlarının bir araya gelmesi.

KARIŞIKLIK (i.). **1.** İntizamsızlık, nizamsızlık, tertipsizlik: Bu evde daima bir karışıklık vardır. **2.** Fesâd, kargaşa, fitne, âsâyiş zıddı: Çin'de yine bir karışıklık çıkmış.

KARIŞILMAK (f.). Müdahale olunmak: Allah'ın işlerine karışılmaz.

KARIŞIM (i. kimya). Birleşmeksizin birbirine karışmış olan şeylere verilen ad, Ar. mahlût.

KARIŞLAMAK (f.). Karışla ölçmek. **Alın karışlamak** = **1.** Beğenmek ve övmek, âferin okumak. **2.** Meydan okumak: Bunu yapabilecek adamın alnını karışlarım.

KARIŞMA (i.). Karışmak işi. bk. Karışmak.

KARIŞMAK (f.). **1.** Birleşip, birbirinin içinde dağılmak, erimek, altüst olmak. Osm. mezc ve haltolunmak, ihtilât ve imtizâç etmek, uyuşmak, birleşmek: Yağ ile su karışmaz. Yumurta ile süt karıştı. **2.** Karma karış olmak, düzeni bozulmak: Bu kâğıtlar pek karışmış. Saçları karışmış. **3.** Birbirine girmek, fesat ve fitne düşmek. **4.** Müdahale etmek, taraf olmak, işin içine sokulmak: O da gelip karıştı. Ben hiç karışmayıp uzaktan baktım. Ben karışmam ne isterseniz yapın. **5.** Bulanmak: Midem karıştı. **6.** Birleşmek, iki nehrin suyu bir olmak, biri diğerine dökülmek: Yeşilırmak, Kızılırmak'a karışır. **7.** Bakmak, idare etmek, idaresi kendisine ait olmak;

idaresinden mesul olmak: Bu işe polis karışır.

KARIŞTIRAN (i.). **1.** Karışma işini yaptıran: Bu eşyayı, bu kitapları böyle karıştıran kimdir? **2.** Fesat, ayrılık koyan: Araları iyi idi, şimdi elbette bir karıştıran vardır. **3.** İki nehrin birleşip karıştıkları yer, kavşak. Fransızca: confluent.

KARIŞTIRICI (i.). Fesat, ayrılık koyan, ortalığı birbirine katan, fesatçı, nifakçı.

KARIŞTIRILMAK (f.). **1.** Karıştırma işine konu olmak, altüst olunmak: Harç ara sıra karıştırılmak lâzımdır. **2.** Karmakarışık edilerek bozulmak, ifsâd edilmek: Çocuklar dersleriyle meşgul olup rahat dururken, bir yaramaz çocuğun içlerine girmesiyle, hepsi karıştırıldı.

KARIŞTIRMAK (f.). **1.** Karıştırma işini yapmak, altüst etmek: Sütle yumurtayı karıştırmak. Sıva harcını iyice karıştırmalı. **2.** Kışkırtmak, ifsâd eylemek: O, fena bir adamdır, kerkesi birbirine karıştırdı. **3.** Nizam ve tertibini bozmak, karma karış etmek: Benim kitaplarımı kimse karıştırmasın. Bu kâğıtları kim karıştırdı? **4.** Birinden bahsetmek, bir işe veya söze sokmak: Rica ederim beni karıştırmasın. İşin içine o zavallıyı da karıştırmışlar.

KARÎ (a uzun) (i. A. «kırâat» ten if.) (c. kariîn, kurrâ). **1.** Okuyan, mütalaa eden, okuyucu. **2.** Kur'ân-ı Kerîm'i okuma işini usul ve kaidesince ve tecvîd ile okumayı bilen adam (birinci mânâda birinci ve ikinci mânâda ikinci cem'i kullanılır).

KARÎB (i. A. «kurb» dan smüs.) (mü. karîbe). **1.** Mekân veya zamanca uzak olmayan, yakın: Bursa, İstanbul'a karîbdir. Bayram karîbdir. **2.** Nesil, soy ve zürriyetçe veya münasebetçe insana yakın bulunan, akraba, komşu: İnsan yalnız kendini düşünmeyip karîbini de düşünmelidir. **3.** Yakın, yaklaşık, hemen: Üç seneye karîbdir ki bu işle uğraşıyorum. Beş seneye karîb zaman geçti. **An-karîb** = Yakında, çok geçmeden: O iş an-karîb bitecektir.

KARİDES (i. Y. zooloji). Kabuklulardan, tuzlu veya tatlı sularda yaşayan bir böcek. Teke veya deniz tekesi adıyla da anılır (palaemon).

KARÎHA (i. A.) (c. karâih). **1.** İnsanda kendiliğinden hâsıl olan fikir, kasit ve ninyet. Fransızca: initiative. **2.** Padişahın bir resmî yerden sunulmadan kendiliğinden verdiği yazılı veya sözlü irâde: Karîha-i seniyye-i hazret-i pâdişâhîden filân zâta mîralaylık rütbesi tevcih buyruldu. Karîhadan falan memuriyete tayin olundu. **3.** Fikir, zihin, düşünüp hiçten bir şey meydana koyabilen fikir kuvveti: O şairde karîha vardır. Karîhasının genişliğine insan hayran olur. O adamda hiç karîha yoktur.

KARİKATÜR (i. Fr.). **1.** Bir kimsenin, bir şeyin veya bir olayın biçimi gülünç hale getirilerek çizilmiş resmi. **2.** mec. Beceriksizce yapılmış şey, taslak: Ev karikatürü, insan karikatürü.

KARİKATÜRCÜ bk. Karikatürist.

KARİKATÜRİST (i. Fr.). Karikatür çizmeyi meslek edinen ressam.

KARİKATÜRLEŞTİRMEK (f.). Karikatür haline getirmek.

KARÎN (i. A. «karn» dan smüş.). (mü. karîne) (c. kurenâ). **1.** Yakın, karîb. **2.** Bir adamla akrabalık ve münasebeti olan, hısım, komşu, arkadaş, Fars. hem-dem, hem-cins: Bir adamın hâli karîninden sorulur. **3.** Bir şeye erişen, bir hâl ile sıfatlanan: **Karîn-i kabûl** = Makbûl. **Karîn-i takdîr** = Takdire erişmiş. **Saâdet-karîn** = Saadete erişmiş **4.** Mâbeynci: **Karîn-i sâni** = İkinci mâbeynci. Kurenâ-yı hazreti şehr-yârîden. **Ser-kurenâ** = Başmabeynci.

KARÎNE (i. A.) (c. karâin). Kapalı ve müphem bir şeyin açıklanıp anlaşılmasına sebep olan hal, bir meçhulün malûm olmasına yarayan şey, emâre, ipucu: Hırsızın buradan geçmiş olduğuna dair karîneler vardır. Karîne ile okumak; anlamak.

KARÎR (i. A.) (mü. karîre) (kurret' ten smüş.). Sevinmiş, Fars. şâd, Ar. mesrûr. **Karîr-ül-ayn** = Gözü aydın, iyi bir şey görmekle sevinen: Evlât ve ahfâdınızın mürüvvetini görmekle karîr-ül-ayn olasınız.

KÂRÎZ, KERİZ (i.) (aslı: kâh-rîz, halk dilinde: keriz). Yer altında çirkef yolu, lâğım (Farsça'da yer altındaki su yoluna da derler).

KARKARA (i.). Büyük sorguçlu bir cins turna ki, tüyleri vaktiyle tulgaya ve hotoza takılırdı.

KARKAS (i. Fr.). Yapı iskeleti.

KARLAMAK (i. f.). Kar yağmak, hava kar yağışına dönmek: Hava karlayacağa benziyor.

KARLI (i.). **1.** Karı olan, karla örtülü: Karlı dağlar. **2.** Kar yağdırmaya müsait: Karlı hava.

KÂRLI (i.). Kazançlı, faydalı, istifadeli, fayda verici, Ar. nâfî, müfîd: Kârlı ticaret, kârlı iş. Bu iş daha kârlıdır.

KARLIK (i.). Su ve şerbet vesaireyi soğutmaya mahsus olarak ortasında kar koyma yeri olan kap ki, hasırlı camdan,

bakırdan veya billûr vesaireden olur: Karlıkta su kalmamış.

KARLUK (i. tarih). Eski bir Türk kavmi.

KARMA (i.). Karma karış, karma karışık: Pek karışık, fazlasıyle birbirine geçmiş, düzensiz, tertipsiz (yalnız bu iki tâbirde kullanılır). Şu sıralarda «muhtelit» mânâsında kullanılıyor: Karma komisyon.

KARMAK (f.). **1.** Sokmak, girdirmek, daldırmak, batırmak. **2.** Dökmek.

KARMAKARIŞIK (i.). Pek karışık, çok karışık.

KARMAN ÇORMAN (i.). Çok karışık ve düzensiz.

KARMANYOLA (i. İ.). Şehir içindeki tenha bir yerde ölümle tehdit edilerek yapılan soygunculuk.

KARMANYOLACI (i.). Karmanyola yoluyla adam soyan kimse.

KARMAŞA (i.) (uyd. k.). **1.** Karmaşık olma hali. **2.** (psikoloji) Birçok tesirler altında meydana gelen ruh durumu, Osm. mûdile.

KARMAŞIK (i.). Mûdil, birbirine girmiş, çetrefil.

KARMAŞTIRMAK (f.). **1.** Gevelemek. **2.** Çalkalatmak, altüst etmek.

KARMIK (i.). Çay, dere ağzında balıkçı seddi.

KARMUK (i.). Büyük kanca.

KARN (i. A.) (c. kurûn). **1.** Boynuz. **2.** Boynuz şeklinde boru (eski musiki âleti). **3.** Yüz senelik zaman: Tarihin her yüz senesi, asır. **4.** Zaman, devir, dehr, çağ asır: **Kurûn-ı sâlifede** = Geçmiş zamanlarda. c. **Kurûn-ı Ûlâ** = İlkçağ. **Kurûn-ı Vustâ** = Ortaçağ. **Kurûn-ı Ahîre** = Yeniçağ. **Karnen ba'de karn** = Karından karna, devirden devre. tes. **Karneyn** = İki boynuz. **Zül-Karneyn** = İki boynuzlu: Büyük İskender'in Araplar'ca lakabıdır.

KARNABAHAR (i.). Turpgillerden, etli çiçekleri sebze olarak yenen bir bitki (brassica deracea).

KARNÂBİT (i.) (ya Arapça kanabit yahut Rumca'dan). Lahanaya benzer bir cins sebze ki, karnabahar da denilir.

KARNAK (i.). Kart câriye, geçkince halayık, karavaş.

KÂR-NÂME (i. F.) (doğrusu «kâr-nümâ = iş gösteren» olsa gerektir). Esnaf kalfalarından usta çıkıp kendi başına çalışmak üzere icâzet isteyenlerin, imtihan için yapıp sundukları iş örneği.

KARNAVAL (i. Fransızca: carnaval). Hıristiyanlar'ın büyük perhizden önce, et kesiminde kıyafet değiştirerek yaptıkları şenlikler.

KARNE (i. Fr.). **1.** Öğrencilere verilen ve her dersten aldıkları notları gösteren vesika. **2.** Yaprakları koparılıp kullanılmak üzere hazırlanmış bilet defteri: Ekmek karnesi, vapur karnesi.

KÂRNE (i.). Torba şeklindeki bir balık ağı çeşidi.

KARNIYARIK (i.). Karnı yarılarak kıyma doldurulan patlıcan yemeği.

KÂR-NÜMÂ (i. F.). **1.** İş, menfaat gösteren. **2.** Usta çıkacak çırakların, ustalıklarını göstermek üzere yaptıkları örneklik iş.

KARO (i. Fr.). **1.** İskambil kâğıtları işaretlerinden biri, orya. **2.** Betondan, dört köşe döşeme taşı.

KAROÇA (i. Fransızca: carosse'tan). Eski bir araba çeşidi.

KARORA (i. A.). **1.** Şişeden kap, pul şişe ve umumiyetle kimya tecrübelerinde kullanılanı. **2.** Hastaların idrarını saklamaya ve muayeneye mahsus şişe, ördek.

KAROSERİ (i. Fr.). Otomobillerde, motor, makine, tekerlek ve şasi gibi kısımların dışında kalan doğrama, döşeme gibi şeylerin tamamı.

KAROSER bk. Karoseri.

KÂR-PERDÂZ (i. F.) (kâr = iş, perdâhten = düzmek, becermek). **1.** İş beceren, kâr-güzâr (işgüzâr). **2.** İran konsolosu: İzmir kâr-perdâzı.

KARPİT bk. Karbit.

KARPUZ (i.). **1.** Şekilce kavuna benzeyen, o büyüklükte fakat daha daire şeklinde meyveleri olan, kabakgillerden bir bitki. Kavunla beraber ikisine ortaklaşa «bostan» da derler. Kavun, karpuz. dikmek, yetiştirmek. Dip karpuzu tohumluğu. **Kurabiye karpuz** = Pek küçüğü. **2.** Karpuz gibi daire şeklinde şey: Eğerin karpuzu, lamba karpuzu: Ampulu örten camdan küre. **Ebûcehl karpuzu** = Gayet acı, karpuzumsu bir meyve, Ar. hanzal. **Ayağının altına karpuz kabuğu koymak** = Kaydırmak, hile ile mevkiinden düşürmek.

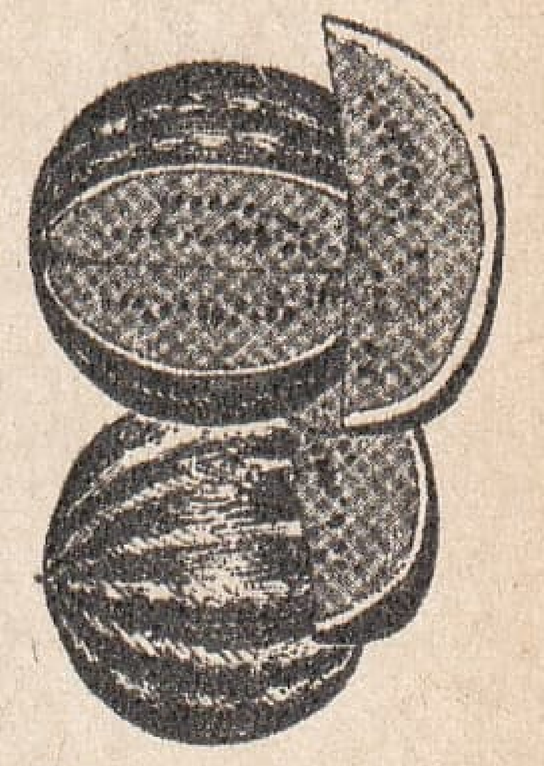

Karpuz

KARPUZCU (i.). Karpuz satan adam.

KARRÂ (i. A.) (c. karrâûn). Güzel okuyan.

KARSAK (i.). Tilkiye benzer, karnı beyaz bir cins hayvan ki, postu kürk olur. Fransızca: Chien de Bengale. **Afrika karsağı** = Trablus tilkisi. Fransızca: Corsac.

KÂR-SÂZ (i. F.) (kâr = iş, sâhten = yapmak). İş yapan, iş beceren, becerikli.

Kartal

KÂR-SÂZÎ (i.). Beceriklilik.

KARSMAK (f.). Alta vurup yatırmak, çiğnemek (terk edilmiştir).

KARŞI (i.). Bir şeyin karşısında bulunan yer veya şey, mukabil, hiza: Evin karşısı dağın karşısı, ateşin karşısında, pencerenin karşısında. **1.** Bir şeyin yüzü ve cephesi karşısında bulunan: Evim meydana karşıdır. Karşı yaka, karşı mahalle. **2.** Bir şeye, birine aykırı olan, zıt, muhalif: Bu muamele terbiyeye karşıdır. İnsaniyete karşı bir harekette bulundu. **3.** Mukabilinde, yüz ve cephe hizasında: Meydana karşı oturuyor. Karşıya geçti, karşı çıktı. **4.** Hilâfına, aksine, zıddına: Ahmet bana karşı çalışıyor. Kendi menfaatine karşı söylüyor. **5.** Mekân (yer) zarfı olarak da kullanılır: Karşıda durmak, karşıya çıkmak, karşıdan geçmek, karşıma, karşınıza çıktı. **6.** (zaman zarfı olarak) Doğru, takriben, sularında: Akşama karşı gelin; sabaha karşı bir serinlik çıktı. **Karşı çıkmak** = **1.** Karşılamak, Osm. istikbâl etmek. **2.** Muhalefet etmek, dayanmak. **Karşı durmak, koymak, gelmek** = Muhalefet etmek, aleyhinde bulunmak. **Karşı karşıya** = Tamamiyle önünde, yüzyüze, Osm. mukabilinde, muvâcehesinde (karşı-be-karşı demek çok yanlış ve zevksizdir).

KARŞILAMA (i. musiki). Türk halk musikisinde saz veya söz eseri olabilen bir form (şekil) veya çeşit.

KARŞILAMAK (i.). **1.** Karşısına çıkmak, Osm. istikbâl etmek: Misafirleri karşılamaya gitti. Kendisini sokak kapısında karşıladı. **2.** Karşı ve sert cevap vermek; karşı durmak, dik gelmek: İnsan, kendisinden büyüğünü, haksız bile olsa, öyle karşılamamalır. **3.** Bir soruya bir cevap vermek: Bana o suali soracağını bildiğimden dolayı böyle karşıladım.

KARŞILANMAK (f.). Karşılamak işine konu olmak: Başvekil törenle karşılandı.

KARŞILAŞMAK (f.). **1.** Karşı karşıya gelmek, yüz yüze gelmek, Osm. rû-be-rû olmak, muvâcehe olunmak. **2.** Boy ölçüşmek, tutuşmak, çekişmek. **3.** Ödeşmek: Onunla karşılaştık.

KARŞILAŞTIRILMAK (f.). **1.** Mukabele edilmek: Bu kâğıt, müsveddesiyle karşılaştırıldı mı? **2.** Denkleştirilmek: Alacağımla vereceğim karşılaştırılsın ki, alacağım olup olmadığı anlaşılsın.

KARŞILAŞTIRMA (i.). Karşılaştırmak işi, mukayese; (kimya) muamele.

KARŞILAŞTIRMAK (f.). **1.** Mukabele etmek: Daktiloyla yazılan metni müsveddesiyle karşılaştırmalı. **2.** Denk hâle getirmek, denkleştirilmek: Gelirle gideri karşılaştırdılar.

KARŞILIK (i.). **1.** Bir muameleye karşı ve onun yerini tutmak üzere edilen muamele, Osm. bedel, ivaz, mukabele-i bilmisl, ödeşme, mükâfat: İnsan ettiği iyiliğin elbette karşılığını görmek ister. Benim size olan hizmetlerimin karşılığı bu mudur? **2.** Cevap, itiraz, târiz, red: İnsan, haklı da olsa, büyüğüne karşılık vermemelidir. **3.** Bir masraf için ayrılmış gelir ve teminat. Fransızca: crédie ve garantie: Bu işin karşılığı var mıdır? Karşılığını bulmadan hiçbir masrafa girişmemeli.

KARŞILIKLI (i.). **1.** Mukabilinde, misli olan, iki taraftan karşılığı olan. Karşılıklı sevgi, karşılıklı yardım. **2.** Karşı karşıya olan, biri diğerinin karşısında olmak üzere iki taraflı, iki taraflı olan: Bu bahçenin karşılıklı kapıları vardır. Karşılıklı salonlar, kanepeler. **3.** Metniyle tercümesi: Karşılıklı bir kitap. **4.** Cevaplı: Karşılıklı mektup.

KARŞILIKSIZ (i.). Karşılığı olmayan, karşılık beklemeden.

KARŞILILIK (i.) (y. k). Karşılıklı olma hâli, Osm. mütekabiliyet.

KÂR-ŞİNÂS (i. F.) (kâr = iş, şinâhten = tanımak). İş bilir, işten anlar.

KART (i. Fr.). Düzgün kesilmiş mukavva parçası.

KART (i.). **1.** Tazeliği geçmiş, katılaşmış: Kart hıyar, bamya. **2.** Tazeliği ve gençlik taraveti geçmiş, büyük, geçkin: Gelin pek kart görünüyor. Kart adam.

KART, HART (i.). Sert bir şeyi ısırırken veya kaba kaba kaşınırken işitilen sesi tasvir ve taklit eder: Eline bir elma almış kart kart ısırıp duruyordu. Kart kart kaşınmak ne kadar ayıp.

KART, KART-VİZİT (i.) (Fransızca: carte de visite). Ziyaret kâğıdı. Herkesin isim, unvan, görev ve adresi yazılı ince mukavva parçası ki, ziyaretlerde tebriklerde kullanılır.

KARTA (i. İ.). bk. Kart.

KARTADAK, HARTADAK (i.). Sert bir şeyi ısırmayı taklit ve tasvir eder: Elindeki elmayı kartadak ısırdı.

KARTAL (i.). Yırtıcı büyük bir cins kuş, Ar. ukab. **Kartalağacı** = Hindistan'da yetişen odunsu kokulu bir ağaç.

KARTALMAK bk. Kartlanmak.

KARTALOŞ, KARTALOZ (i.). Kartlaşmış, yaşı geçkin.

KARTEL (i. Fr.). Birtakım ticaret ve yapım kuruluşlarının daha çok kazanmak veya başka kuruluşlara karşı tutunabilmek için aralarında meydana getirdikleri dayanışma birliği.

KARTEL (i. denizcilik). Felekelerde kullanılan ufak su mancanası.

KARTEZYEN (i. Fr.). **1.** Descartes'ın doktriniyle alâkalı. **2.** Descartes felsefesi taraftarı.

KARTLANMAK (f.). 1. Tazeliği geçip kart ve sert olmak: Bu salatalıklar, bu bamyalar kartlaşmış, kartlanmış (kartalmak şekli eskimiştir). **2.** Gençliğin zindeliğini aşmak: O kadın yaşlı değilse de çabuk kartlaşmış, kartlanmış.

KARTLAŞMAK bk. Kartlanmak.

KARTLIK (i.). Tazeliği geçip sertleşmiş olan sebze ve meyve yahut gencin hâli: Bu salatalığın, bamyanın kartlığı. Gelinin biraz kartlığı olmasa güzelliğine diyecek yoktur.

KARTOGRAF (i. Y.). Haritacı.

KARTOGRAFİ (i. Fr.). Haritacılık.

KRTOGRAFİK (i. Fr.). Haritacılıkla, harita ile alâkalı.

KARTON (i. Y.). İnce mukavva.

KARTONPİYER (i. Y. Fr.). Yapıları süslemek için kullanılan sertleştirilmiş mukavva.

KARTOPU (i. botanik). Hanımeligillerden, zeytine benzer meyvesi olan bir bitki (viburnum).

KARTPOSTAL (i. Y. Fr.). Posta kartı.

KARTUK (i.). Toprak tırmığı, büyük tarla tarağı, küçük sürgü.

KARTUŞ (i. İ. Fr.). Kâğıt, karton veya maden mahfaza içine konmuş patlayıcı madde: Dinamit kartuşu.

KARTVİZİT (i. Fr.). Kart.

KARÛN (a uzun) (hi.). **1.** İsrâiloğulları'nda sonsuz zenginliğiyle meşhur bir adam. **2.** mec. Pek zengin: Karûn kesildi. Karûn gibi malı olsa tükenir. **Karûnotu** = Hindistan'dan gelme bir bitki, Fransızca: acore.

KÂRVÂN, KERVAN bk. Kervan.

KARYAĞDI (i.). Üstü kar yağmış gibi, benek benek beyaz olan: Karyağdı bir kumaş.

KARYE (i A.) (c. kurâ). Köy. **Ehl-i karye, ahâlî-i karye** = Köylüler (kariye yahut kariyye denmesi yanlıştır).

KARYOKİNEZ (i. Y. biyoloji). Hücrelerin bir çoğalma şekli. Karyokinezde çekirdek parçalanarak hücrenin iki kutbunda toplanır ve orada yeni birer çekirdek haline gelir. Daha sonra hücre ortadan boğulup ikiye bölünerek iki yeni hücrenin meydana çıkar.

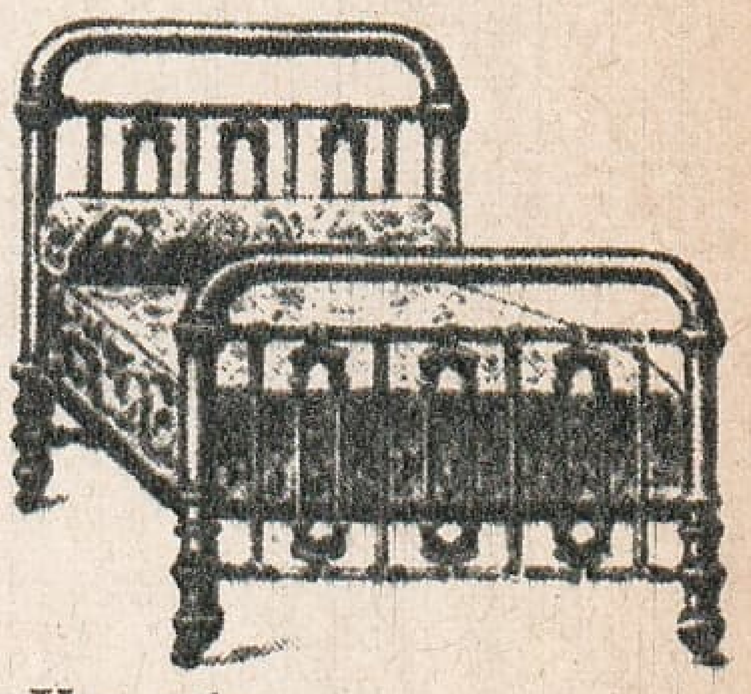
Karyola

KARYOLA (i.). Üstüne yatak konulup yatılan demir veya tahta kerevit, yataklık; Ar. serîr: Karyola kurmak, karyolada yatmak.

KARZ (i. A.). Ödünç, borç. **Karz almak** = Ödünç, borç almak, istikraz. **Karz vermek** = Ödünç, borç vermek, ikraz. **Karz-ı hasen** = Faizsiz borç.

KARZAN (i. A.). Ödünç olarak, ödünç yoluyla: Karzan para aldı, verdi.

KAS (i. tıp). Kasılarak vücudun hareketlerini sağlamaya yarayan organlardan her biri. **Kas dokusu** = Kasları meydana getiren tele benzer dokular. **Delta kası** = Omuz başında bulunan üçgen biçimindeki kas.

KAS (i. A. anatomi). Göğüs. **Azm-ül-kas** = Göğüs tahtası, kemiği.

KAS (e.). «K» ile başlayan bazı Türkçe sıfatların başına girip kuvvetlendirme ifade eder: Kaskatı (kıskıvrak ve koskocaman gibi).

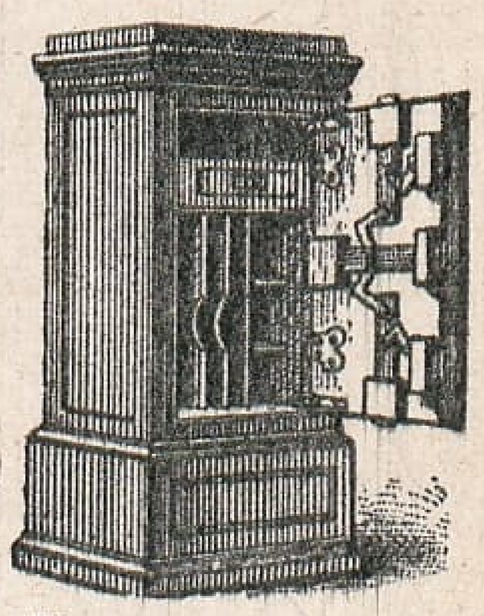
Kasa

KASA (i.) (İtalyanca: cassa). **1.** Sandık, hazine, bir dairenin para konan yeri ve idaresi: Banka, tüccar kasası. **2.** Para, değerli kâğıtlar vesaire saklamaya mahsus, yangından ve tehlikeden koruyan demir dolap: Kasasından para çalınmış. **3.** Büyük mağazalarda satılan şeyin parasının ödendiği masa: Parasını kasaya vereceksiniz. **4.** Bazı oyunlarda parayı tutan veya kumarı idare eden şahıs: Kasa kimdedir? Kasaya borçludur. **5.** (denizcilik) Bir halatın ucunda kazığa geçecek surette yapılan ilik. **Kasa etmek** = Randa yelkeninin uskutasını açmak.

KAS'A (i. A.) (kâse ile bir münasebeti olsa gerektir) Çanak, yemek kabı.

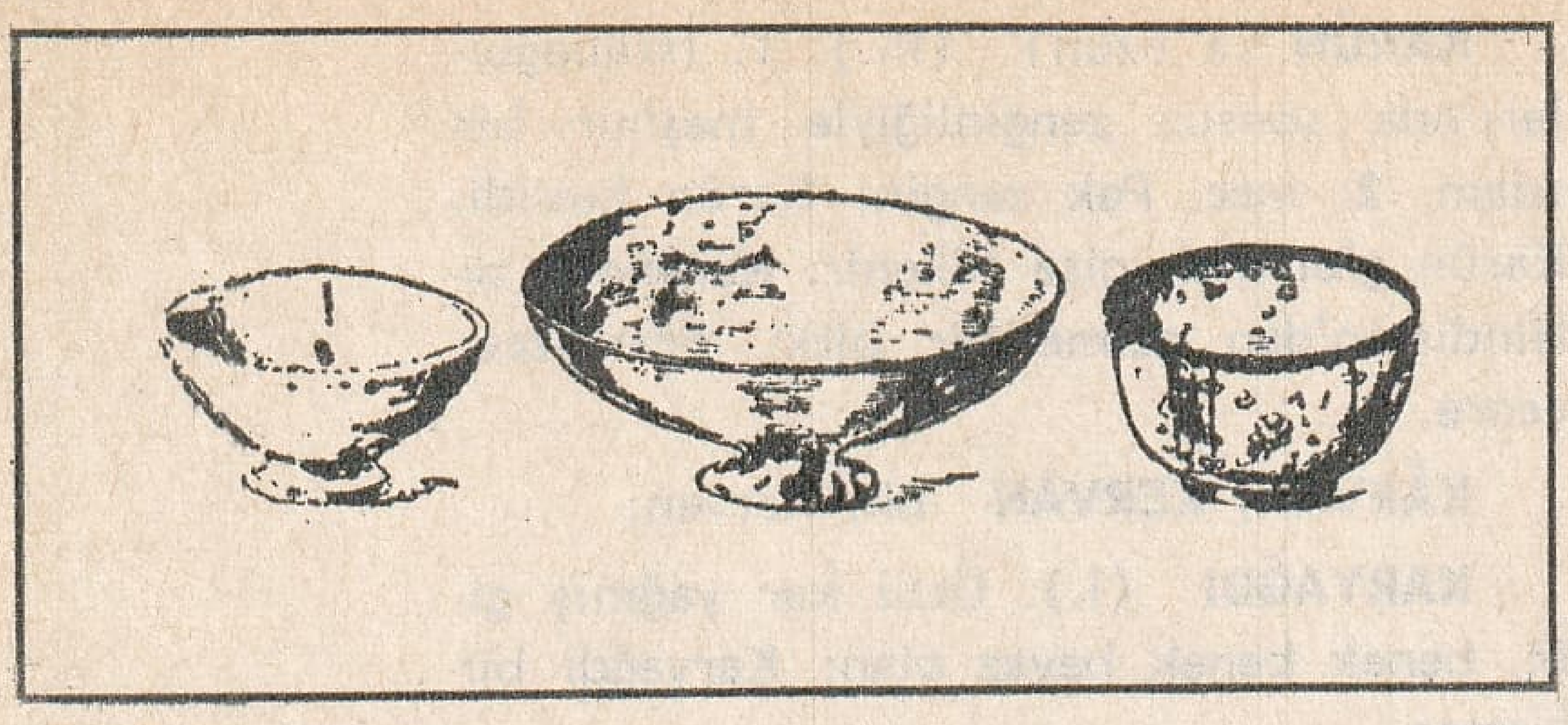

Çeşitli kâseler

Kas'a-lîs = Kâse yalayıcı yani dalkavuk. (astronomi) Kas'at-ül-mesâkîn, kas'at-ül-asâlîk: Kuzey yarımküresinde bir sabit yıldız, Fransızca: conronne boréale.

KASAB, KASSÂB bk. Kasap.

KASABA (i. A.) (c. kasabât). Kamış, saz, Fars. nây, ney (anatomi) **Kasaba-i ree** = Akciğer boruları. (tıp) **İltihâb-ı kasabât** = Akciğer borularında hâsıl olan kızarma ve öksürük, Fransızca: bronchite.

KASABA (i. A.). Küçük şehir, çarşısı, belediyesi olan büyük köy, ahalisi beş on bin kadar olan yer: Çorlu, Tire, İnegöl kasabası.

KASABALI (i.). Kasaba ahalisinden olan adam: Kasabalılar köylülerin işini göremezler.

KASABÂT (i. A. c.) (m. kasaba). Nefes boruları, bronşlar. **İltihâb-ı kasabât** = Akciğer borularında meydana gelen kızarma ve öksürük.

KASADAR (i.). Kasada vazifeli şahıs, kasayı yöneten adam, kasa memuru.

KASÂİD (i. A. c.) (m. kasîde). Kasîdeler. bk. Kasîde.

KASÂME (i. fıkh). Katili bulunmayan bir maktûlun bulunduğu yer halkından elli kişinin mahkemede yemin etmesi, bir cemaatin yemini.

KASAP (i. A.). Yenecek koyun, sığır vesaire etlerini kesip satan adam. **Kasap dükkânı** = Et satılan dükkân. **Kasap merhemi** = Bir çeşit ilâç. Fransızca: basilicon. mec. **Kasap süngeriyle silinmiş** (yüz) = Hayâsız, utanmaz.

KASAPHANE (i.). Büyük kasap dükkânı, kasabın et sattığı yer.

KASAPLIK (i.). 1. Kasap işi: Kasaplıkla hayli para kazandı. 2. Koyun vesaire kesip yüzene verilen ücret, kasaplık hakkı. 3. Kasaba uygun: Kasaplık koyun. 4. mec. Kan dökücülük, Osm. hunharlık, hûnrîzlik.

KASARA (i. İ.). Geminin baş ve kıç tarafındaki kısa güverte, asıl güvertenin üstündeki küçük güverte.

KASAS (i. A. c.) (m. kıssa). 1. Kıssalar, fıkralar, hikâyeler, rivâyetler. **Ahsen-ül Kasas** = Kıssaların en güzeli, yani Hz. Yûsuf kıssası. **Sûre-i Kasas** = Kur'ân'ın 28. sûresi. 2. Bir yazı çeşidi.

KASATURA (i.). Erlerin belde taşıdıkları, yalın olarak süngü yerine tüfeğin namlusu ucuna taktıkları düz ve kısa kılıç.

KASÂVET (i. A.). 1. Sertlik, katılık, Ar. salâbet. 2. Merhametsizlik, duygusuzluk: Kalb kasâveti. 3. Keder, gam, dert, tasa, gaile: Çocukları için kasâvettedir. Oğlunun kasâvetini çekiyor. Siz kasâvet etmeyin, kasâvet çekmeyin (dilimizde en çok Arapça'da pek kullanılmayan bu üçüncü mânâ ile kullanılır).

KASÂVETLENMEK (f.). Tasalanmak, keder etmek, gailesini çekmek: Siz onun için hiç kasâvetlenmeyin.

KASÂVETLİ (i.). Tasalı, kederli, gamlı, gaileli.

KASD (KAST, KASİT) (i. A.). 1. Kurma, niyet, tertip, tasavvur: Birtakım kitaplar almak kasdiyle sahaflara gittim. 2. İsteyerek bir işe teşebbüs etme, rasgele olmayıp isteyerek yapılan işin hal ve sureti: Bu cinayette kasit yoktur. 3. Kötü niyet, biri aleyhinde olan teşebbüs, garaz: Onun bana kasdi vardır. 4. Öldürme, yaralama veya zarar vermeye teşebbüs: Canıma kastetti. **An kasdin** = (halk dilinde yanlış olarak: en kast) İsteyerek, evvelden düşünüp karar vererek: O işi an kasdin işlediği anlaşıldı. **Bilâ-kasdin; bigayri kasdin** = Kasd olmaksızın, isteyerek değil, kaza ile, tesadüfen: Bilâ kasdin, bigayrı kasdin yaraladığı iddia olunuyor. **Kasdetmek** = 1. Kötülük etmek. 2. Hedef olarak almak: Ben kimseyi kasdetmedim.

KASDEN, KASDAN (i. A.). Niyet ve meram ederek, isteyerek, Osm. bililtizâm: Kasden yaptığı anlaşıldı.

KASDÎ (i. A.) (mü. kasdiyye). Niyet ederek yapılan, isteyerek olan.

KÂSE (i. F. musiki). Türk musikisinde vaktiyle kullanılmış bir saz.

KÂSE (i. F.). 1. Çini veya billûrdan tas ve çanak: Çorba, hoşaf kâsesi. 2. Kaşık ve ona benzer şeylerin çukuru: Kaşık kâsesi. 3. Baş kemiklerinin beyni çeviren yukarısı: Kafa kâsesi, Osm. kâse-i ser. 4. Arap harflerinde sîn ve sâd gibi harflerin çukuru: Sînin, sâdın kâsesi.

KÂSE-LÎS (i. F.). Çanak yalayıcı, dalkavuk, tufeylî, haysiyetsiz, müdâhin, rezil.

KASEM (i. A.). Yemin, and: Kasem etmek. Yemin etmek. Cenâb-ı Hakk'ın ismine kasem ederim. **Maa-l-kasem** = Yeminle.

KASID (a uzun) (i. A. «kasd» dan if.). **1.** Kast ve niyet eden, azimli. **2.** Postacı, haber götüren adam, eski Türkçe: Yam, ulak, Tatar, Ar. sâî, Fars. peyk.

KASIK (i.). Karnın alt tarafı: Kasığım çatlayacak. **Kasık bağı** = Kasık çatlağını, yani fıtığı tutmaya mahsus esnek bağ. **Kasık biti** = Ete yapışan bir cins küçük kene. **Kasık çatlağı** = Fıtık.

KASIKOTU (i. botanik). Karanfilgillerden, küçük ve güzel çiçekler açan bir bitki (agrimonia eupatorium).

KASILMAK (f.). **1.** Çekilip daralmak, kısılmak: Esvap kasıldı. **2.** Eksilmek, noksan kabûl etmek: Maaşı kasıldı. **3.** Kurulmak,kibirlenmek.

KASIM (i.). Senenin on birinci ayı, kânun-ı evvel (aşağıya bk).

KASIM (a uzun) (i. A. «kısmet» ten if.). Ayıran, bölen, taksîm eden (i. A.). **1.** (matematik) Aritmetikte dört işlemden bölmede bir sayının kaça bölündüğünü gösteren sayı ki, eskiden «maksûm-ı aleyh» de denirdi; diğerine maksûm ve çıkan neticeye «hâsıl-ı kısmet» denilirdi. $20 \div 5 = 4$ hesabında 20 maksûm, 5 kasım (maksûm-ı aleyh) ve 4 hâsıl-ı kısmettir. **2.** Hızır günü ile beraber yılı iki eşit kısma ayıran gün ki, (rûmî 26 teşrîn-i sânî (kasım) günü olup kışın başı sayılırdı: Kasımda dikilecek tohumlar. Kasımdan sonra yapılacak işler. Rûz-i kasım da derler. Sonbahar ve güz mânâsıyle dahi kullanılır. **3.** Yılın 11. ayı. Son zamanlarda teşrîn-i sânî (ikinci teşrin) ayına bu isim verilmiştir. **Kasım çiçeği, kasımpatı** = Sonbaharda açan güzel çiçek. Fransızca: Chrysanthème.

KASIMPATI (i. botanik). Bileşikgillerden, iri katmerli ve türlü renkte, çiçekleri olan bir süs bitkisi. Lat. chrysanthemum.

KASINMA (i.). **1.** Kasınmak işi. **2.** Kasların kendiliğinden kasılıp kalması.

KASINMAK (f.). Darlaşmak, (giyecek) sonra darlaştırılmak.

KASINTI (i.). **1.** Giyeceğin daralması için sonradan vurulan dikiş: Bu yeleğin kasıntısı vardır. Kasıntısını sökmek. **Kasıntı dikişi** = Kaba dikiş. **2.** Kibirli adam (argo).

KASIR (a uzun) (i. A. «kusûr» dan if.) (mü. kaasıra). **1.** Kısa **Kaasır-ül-yed** = Eli kısa, iktidarsız. **2.** Kusurlu, eksik: Fikr-i kaasırımca (tevazû sözü).

KASIRÂNE (i. F.). Âcizce: Fikri kaasırânemce (pek de doğru tâbir olmayıp kaasır daha doğrudur).

KASIRGA (i.). Çevrintili rüzgâr, girdibâd (gird-bâd).

Kasımpatı

KASIT bk. Kasd.

KASÎ (a uzun) (i. A. «kasvet» ten if.) (mü. kasiyye). Katı, sert: Kalb-i kasî.

KÂSİB (i. A. «kisb» den if.) (mü. kâsibe). Kazanan, hayatını kazanmak için çalışan, iş sahibi, çalışkan.

KASÎD (i. A.) (mü. kasîde). **Beyt-ül-kasîd** = Bir kasîdenin en güzel beyti.

KÂSİD (i. A. «kedâd» dan if.). Revaçsız, sürümsüz, geçmez, aranmaz, kesatlı.

KASÎDE (i. A.) (c. kasâid). On beş beyitten aşağı olmamak üzere bir kafiye üzerine ve ekseriya büyükleri övmek için söylenilen şiir ki, Araplar'dan İran şiirine ve oradan klasik Türk şiirine geçmiştir: Kasîde söylemek. Farsça'da en iyi kasîde söyleyen Enverî ve bizde Nef'î'dir. **Kasîde-perdâz, kasîde-serâ, kasîde-gû** = Kasîde söyleyen (şair) veya bu şiiri musiki ile okuyan (hânende).

KASÎDECİ (i.). Kasîde yazmakla tanınmış şair.

KASÎDE-GÛ (i. A. F.) (edebiyat). Kasîde söyleyen, kasîde yazan.

KASÎDE-GÛYÎ (i. A. F.) (edebiyat). Kasîde söyleyecilik, kasîde yazıcılık.

KASÎDE-HÂN (i. A. F.) (edebiyat). Kasîde okuyan, kasîde şeklinde yazılmış bir şiiri musiki ile okuyan ses san'atkârı.

KASÎDE-PERDÂZ (i. A. F.) (c. kasîde-perdâzân) (edebiyat). Kasîde yazan.

KASÎDE-PERDÂZÂN (i. A. F. c.) (m. kasîde-perdâz). Kasîde yazanlar.

KASÎDE-PERDÂZÎ (i. A. F.). Kasîde yazıcılık.

KASÎDE-SERÂ (i. A. F.) (c. kasîde-serâyân). Kasîde söyleyen, kasîde yazan.

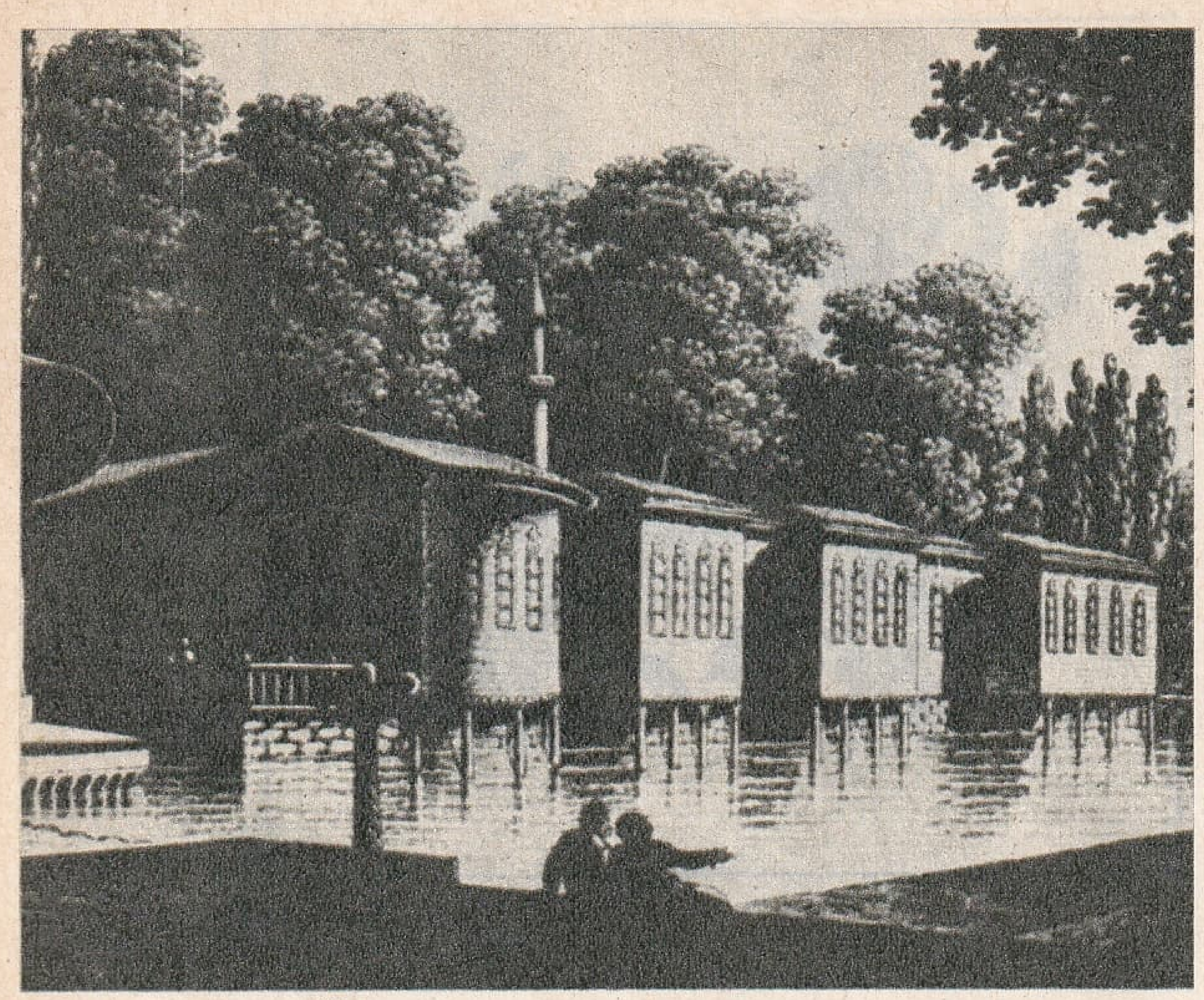

Kasr

KASÎDE-SERÂYÂN (i. A. F. c.) (m. kasîde-serâ). Kasîde söyleyenler, kasîde yazanlar.

KASÎL (i. A.) (galat. Halk dilinde: hasîl, hasıl). Hayvanlara yedirilmek üzere yeşil iken ve yeni başak bağladığı vakit sökülen arpa vesaire ekini: Hayvanlara kasîl yedirmek, çayıra çıkarmaktan iyidir.

KASÎR (i. A. «kasr» dan smüş.) (mü. kasîre). Kısa, kısa boylu, boysuz. **Kasîr-ül kaame** = Boyu kısa. (tıp) **Kasîr-ül-basar** = Uzaktan göremeyen. Fransızca: miyope. **Kasîr-ür-re's** = Başı önden arkaya doğru kısa olan (insan ırkı). Fransızca: brachycéphale. **Kasîr-ül-akl** = Aklı kısa, aklı ermez.

KÂSİR (i. A. «kesr» den). Kesreden, kıran.

KASİS (i. Fr.). Bir yolu, bir taraftan öbür tarafa kadar kesen su arkı.

KASÎS (i. A.). Keşiş, rahip, piskopos, Hıristiyanlar'da ruhânî reis.

KASKATI (i.). Pek katı.

KASKET (i. İspanyolca). Önü siperli şapka.

KASMAK (f.). **1.** Çekip daraltmak: Şu elbiseyi biraz kasmalı. **2.** Eksiltmek, eksik getirmek: Maaşını kastılar. bk. Kısmak.

KASNAK (i.). **1.** Kalbur ve def gibi şeylerin tahta çenberi. **2.** Nakış işlemek için gergef yerine kumaş germeye mahsus tahtadan enli çenber: Kasnağa germek. **3.** Bu çenberde, kolay bir tarzda işlenen nakış: Kasnak işlemek.

KASNAKÇI (i.). Kasnak yapan.

KASNI (i.). Bir çeşit zamk.

KASR (i. A.). **1.** Kısma, budama, kısaltma, kısa kesme: **Kasr-ı eşcâr** = Ağaç budama. **2.** Kesme, kısaltma, sınırlama, azaltma: Yolu kasretmek. **3.** Eksik, eksiklik: Gayretini kasretti. **4.** Cümlenin lüzumundan fazla kısaltılması: Cümlenin bu derecede kasrı anlaşılmayı zorlaştırıyor. **5.** (Arûzda) tef'ilenin son harfinin çıkarılması, meselâ fâilâtün'den fâilât kalması. (tıp) **Kasîr-ül-basar** = Uzaktan görememek göz hastalığı, Fars. kûtehbînî, Fr. myopie. (hukuk) **Kasr-ı yed** = Feragat.

KASR (i. A.) (c. kusûr) (halk dilinde: kasır). Saray, küçük saray.

KASSÂB (i. A.). Kasap. bk. Kasap.

KASSÂBİYYE (i. A.). Koyun vesaire kesip yüzmek için kasaba verilen ücret, kasaplık hakkı.

KASSÂM (i. A. «kısmet» ten imüb.). Mirası mirasçılar arasında bölüştüren ve yetimlerin mirasını saklayan ve idare eden şer'î memur.

KASSÂMLIK (i.). Osmanlı devrinde kassâm ve kassâm-ı askerî denilen ve vârislerin hisselerini bölüştürerek yetim olanların mirasını saklayıp idare etmekle görevli olan şer'î memurun hal, sıfat ve memuriyeti.

KASSÂR (i. A. «kasâret» ten imüb.). **1.** Leke çıkaran, lekeci. **2.** Çırpıcı, yıkayıcı.

KASSARLIK (i.). **1.** Lekecilik. **2.** Çırpıcılık.

KÂST (i. F.). Eksiklik, noksan: **Bî kem ü kâst** = Eksiksiz.

KASTANYET (i. İspanyolca, musiki). İspanyol raksında kullanılan vurma âleti ki, geliştirilmiş bir çeşit çâr-pâre (çalpara) dır.

KASTAR (i. A. «kasâret» ten galat). Pamuk ipliğinin ağartılması.

KASTARLAMAK (f.) (pamuk ipliği vesaireyi) Ağartmak.

KASTARLI (i.). Ağartılmış (pamuk ipliği vs.).

KÂSTE (i. F.). Eksilmiş, eksik.

KASTETMEK bk. Kasd.

KASVET (i. A.). **1.** Katılık, sertlik, salâbet. **2.** Merhametsizlik, duygusuzluk: Kasvet-i kalb. **3.** Sıkıntı, melâl, hüzün, gam, keder: Servi ağaçlarının sıklığı insana kasvet verir, öyle yerlerde adama kasvet basar.

KASVET-EFZÂ (i. F., Ar. kasvet = hüzün, Fars. efzâyîden = arttırmak). Hü-

zün ve melâli arttıran, hazîn, iç sıkan, sıkıntılı.

KASVET-ENGÎZ (i. F., Ar. kasvet = hüzün, Fars. engîhten = koparmak). Hüzün ve melâl veren, hazîn, iç sıkan, sıkıntılı.

KASVETLİ (i.). Hüzün ve melâl veren, hazîn, sıkıntılı: Orası kasvetli bir yerdir.

KAŞ (i.) (eski Türk dilinde karşı ve ön demektir). **1.** İnsanın gözleri üzerinde yay şeklinde uzanan kısa kıllardan ibaret iki çizgi, Ar. hâcib, Fars, ebrû. **Keman kaş** = Güzel ve yay biçimlisi. **Samur kaş** = Pek enli ve dolgunu. **Kalem kaş** = İnce ve güzel biçimli kaş. **Kaşı keman** = Yay kaşlı. **2.** Kaşa benzeyen kemerli ve o durumda uzanan şey. Eğerin ön, art kaşı; İki tarafındaki yüksekçe yerleri. **Dağın kaşı** = Yöresi, belen. **Kaş atmak** = İşaret etmek. **Kaşbastı** = Çatkı. **Ağrısız başa kaş bastı** = Lüzumsuz teklif. **Kaş çatmak** = Somurtmak. **Kaş-göz etmek** = İşaretle bir şey anlatmak veya bir şey yapılmasına mânî olmak istemek. **Kaş yapayım derken göz çıkarmak** = İş düzeltmek niyetiyle iş bozmak. **Kaşla göz arasında** = Bir anda. **Gözün üstünde kaşın var dememek** = Birine çok iyi muamele etmek, incitecek bir söz bile söylememek. **Yüzükkaşı** = Ar. fas, Fars. nigîn.

KÂŞ (e. F.) (Türkçe karşılığı: keş). Çok arzu ile hasret gösterir ve ekseriya ke (ki) edatiyle beraber kullanılır; ne olurdu, olsa idi: Kâşki (keşke) dünyaya gelmeseydim, kâşki (keşke) görmemiş olsaydım.

KAŞAĞI (i.). **1.** Hayvanları kaşıyıp tozlarını gidermeye mahsus saçtan dişli âlet: At kaşağısı, al kaşağıyı gir ahıra. **2.** İnsanın sırtını kendi kendine kaşıması için ağaçtan yapılmış, uzun saplı ve bir ucunda levhası olan dişli bir âlet. **Kavga kaşağısı** = Kavga bahanesi.

KAŞAĞILAMAK bk. Kaşamak.

KAŞAMAK (f.). Hayvana kaşağı sürmek, kaşağı ile temizlemek, tımar etmek.

KAŞAN (i.). At, katır veya ona benzer hayvanların işemesi. **Kaşan yeri** = Menzil hayvanlarının yol üzerinde biraz dinlendirildikleri yer.

KAŞANDIRMAK (f.). Atı durdurup işetmek. Orada hayvanlarımızı kaşandıracak kadar birkaç dakika durduk.

KÂŞÂNE (i. F.). **1.** Yuva, Fars. âşyân. **2.** Ev, mesken. mec. muhteşem mesken, saray, sarayımsı ikâmetgâh.

KAŞANMAK (f.) (hayvan). Durup işemek: Bu at bugün hiç kaşanmadı.

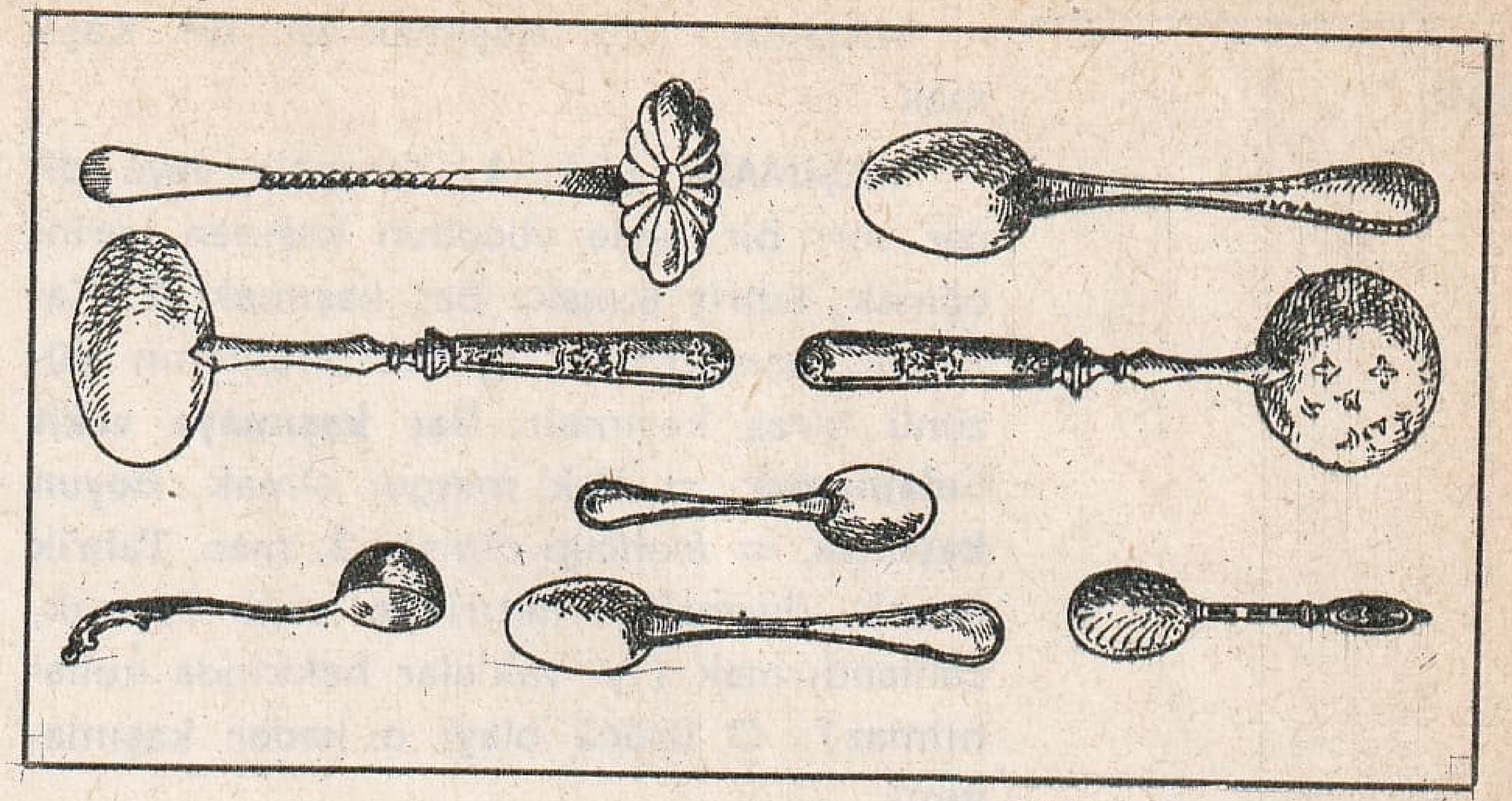

Kaşıklar

KAŞAR, KAŞER (i.). **1.** Başlıca Edirne taraflarında yapılan bir çeşit peynir, üç dört parmak kalınlığında, tekerlek biçiminde yapılır: Kaşar peynir, kaşar peyniri. **2.** mec. Arsız, yüzsüz, vurdumduymaz.

KAŞARLANMAK (f.). Hoşa gitmeyen bir işe alışarak artık ondan tesir duymaz olmak.

KAŞARLI (i.). Kaşarlanmış.

KAŞBASTI (i.). Çatkı.

KAŞEKSİ (i. Y. tıp). İleri derecede zayıflık, erimişlik.

KAŞIK (i.). Sıvı veya tane hâlinde olan yiyeceği ağıza götürmeye, bir şey karıştırmaya mahsus oyulmuş âlet: Tahta, bağa, maden, gümüş kaşık. **Çorba kaşığı** = Âdi sofra kaşığı. **Hoşaf kaşığı** = Ağıza sığmayıp hoşaf içmeye mahsus büyük cinsi. **Tatlı kaşığı** = Tatlı ve reçel yemeye mahsus küçükcesi. **Çay, kahve kaşığı** = Fincan tabağına konan küçüğü. **2.** Bir kaşık dolusu, bir kaşığın aldığı miktar ve mec. Az miktar. Biraz: Bir kaşık çorba içtim, bir kaşık su. **Kaşık atmak** = Çok ve hırsla yemek. **Ağzının kaşığı değildir** = Onun bu işe gücü yetmez. **Kaşıkotu** = Bir cins bitki, cochléaria officinale. **Bir kaşık suda boğmak** = Fazlasıyle düşmanlık göstermek. **Kaşık düşmanı** = Kadın, zevce. **Kaşıkla verip sapıyla göz çıkarmak** = Ettiği iyiliğe karşı minnet koymak, başa kakmak veya o iyiliği unutturacak bir fenalık etmek. (musiki) Türk halk musikisinde tahta kaşık şeklinde vurma âleti.

KAŞIKÇI (i.). Şimşir, boynuz, kemik vesaireden kaşık oyan san'atçı: Kaşıkçılar çarşısı. **Kaşıkçı avurdu** = Çökük yanaklı. **Kaşıkçı elması** = Şimdi Topkapı Sarayı'nda bulunan ünlü bir elmas.

KAŞIKÇIN (i.). Gagası kaşığa benzer bir cins ördek.

KAŞIKOTU (i. botanik). Turpgillerden, yaprakları kaşığı andıran bir bitki (cohlearia officinalis).

KAŞIMA (i.). Kaşımak işi. bk. Kaşımak.

KAŞIMAK (f.). **1.** Tırnakla veya diğer sert bir şeyle vücudun kaşınan yerini oğmak, tahrîş etmek: Baş kaşımak. **2.** Kazımak, aşındırmak, oymak: Tahtanın yüzünü biraz kaşımalı. **Baş kaşımaya vakit bulamamak** = Pek meşgul olmak. **Boyun kaşımak** = Mahcup olmak. **3.** mec. Tahrik etmek, durmadan hatırlatıp canlı tutmak, canlandırmak (iyi vak'alar hakkında kullanılmaz): O üzücü olayı o kadar kaşımayınız.

KAŞINDIRMAK (f.). Kaşımayı gerektirmek: Dokunduğu yeri kaşındırır bir ottur.

KAŞINMA (i.). **1.** Kaşınmak ihtiyacını duyma: Yine kaşınması tuttu. **2.** Kendi vücudunu kaşıma: Bu adamın da bu kadar kaşınması çok tuhaf.

KAŞINMAK (i.). **1.** Kaşınmak ihtiyacını duymak: Elim, başım kaşınıyor. **2.** Tırnakla veya diğer sert bir şeyle kendi vücudunun gidişen yerini oğmak: Uyuz olmuş gibi devamlı kaşınıyor. Kaşınmak için tırnaklarını uzatmış. **3.** mec. Kavga veya diğer bir şeye bahane aramak, kendi aleyhinde olan bir şeye sebep vermek: Dayak yemek için kaşınıyor.

KAŞINTI (i.). Vücudun bir yerinde böcek gezinmesi yahut hafif yanma veya batma şeklinde duyulan his.

KÂŞÎ (i.). İran'ın Kâşân şehrinde yapılan bir çeşit sırlı ve renkli çini ki, sonradan başka yerlerde de yapılmıştır.

KÂŞİF (i. A. «keşf» ten if.) (mü. kâşife). Keşfeden, meydana çıkaran, meçhul bir şeyi meydana çıkaran: Amerika kıt'asının kâşifi Kolomb'dur. Vaktiyle Mısır'da kusrâ kaymakamlarına da denirdi.

KÂŞİFÎ (i.). Bir cins sarık bağlama, kendine mahsus tarzda bağlanmış sarık.

KÂŞÎ-GER (i. F.). Çinici, çini yapan san'atkâr.

KAŞKARİKO (i. argo). Oyun, dolap.

KAŞKAVAL (i. İ.). **1.** Yavanca ve kalın tekerlek şeklinde peynir (İtalya'da bumbara doldurulan ve atın erkeklik organı demek mânâsına da gelen bir cins peynire derler). **2.** Rulet denilen kumara mahsus fırıldağın bir kısmı.

KÂŞKİ, KEŞKE bk. Kâş.

KAŞKOL (i. Fr.). Boyun atkısı.

KAŞKORSE (i. Fr.). Ten üzerine giyilen hafif kadın fanilası.

KAŞLAMAK (f.). Yüzük taşını halkaya takmak, yüzüğe taş takmak.

KAŞLI (i.). Kaşı olan: Kara kaşlı, samur kaşlı. **Dört kaşlı** = Bıyıkları da kaş gibi görünecek surette yeni çıkmış delikanlı.

KAŞMER (i.). Muzip, maskara, soytarı. bk. Kışmer.

KAŞMERLİK (i.). Maskaralık, soytarılık. bk. Kışmerlik.

KAŞMİR (i.) (Keşmir'e Avrupa'ca verilen kaşmir isminden). Keşmir şalı taklidi olan bir cins yün dokuma.

KAT (i.). Kuşların taşları hazmeden mideleri, konsa: Tavuk katı.

KAT (i.). **1.** Sert, katı, Ar. sulb. **2.** Donmuş, donuk. **3.** Hayran, şaşkın, hayretinden donmuş gibi duran: **Kat kaldı** = Donakaldı. **Kat kala** = Son, en nihayet, artık ötesi olmayan, kat'î: Kat kala bin liraya verilebilir.

KAT (i.). **1.** Sıra, tabaka, birbiri üstüne konulmuş sıraların her biri, aşağıdan yukarıya sıralara bölünmüş bir şeyin her bir sırası: Yedi kat gök, yedi kat yer, bir evin birinci, ikinci, beşinci katı: Bu binanın beş katı vardır, duvarı bir kat taş, bir kat tuğla olarak yaptırdım. **2.** Bükülmüş bir kumaş vesairenin her bükümü: Şu kumaşı, kâğıdı dört kat edin. Birinci katını kaldırın, iki katlı ip. **3.** Bükme, kırma, kırım: Çuhanın kat yeri. **4.** Birden bükülüp katlanan elbise vesaire takımı: Bir kat elbise, iki kat çamaşır. **5.** Bir miktarın bir misli: Verdiğinin iki, beş katını aldı. **Bir kat daha çalıştı** = Bir o kadar daha. Bir kat yağ, iki kat su koymalı. **6.** Derece, miktar: **Kat kat** = Derece derece, birçok derece ile. **Bin kat** = Bin kere, pek çok: Bu, ondan kat kat, bin kat iyi oldu (kat ender kat çok yanlış ve zevksizdir). **İki kat** = **1.** İki misli, Ar. muzâaf: Bugün dünden iki kat sıcaktır. **2.** Bükülmüş, kanbur: Zavallı ihtiyar iki kat olmuş, iki kat yürüyordu. **Kırkkat** = Hayvanların mideleri.

KAT' (i. A.). **1.** Kesme, biçme: Ağaç kat'etmek. İpi bıçakla, makasla kat'etti. **2.** Ayırma, bağlantısını kaldırma: Kat'-ı münasebet, kat'-ı alâka. **3.** Yok etme, Ar. ref, imhâ: Kat'-ı ümîd, kat'-ı muhâbere. **4.** Halletme: Davayı, meseleyi kat'etmek. **5.** Geçme, yol alma, Ar. mürûr: Kat'-ı tarıyk, kat'-ı mesâfe: Bir günlük yolu sekiz saatte kat'ettik. **6.** (geometri) Kesme, çizgi ve yüzeylerin birbirini kesip geçmesi (tekatû da denirdi). **Kat'-ı rahm** = Akrabayı ziyaret etmeme. Sıla-i rahim zıddı. **Kat'-ı tarıyk** = Yol kesicilik, eşkiyalık, haydutluk. **Kat'-ı muhâbere** = Münasebetleri kesme. **Kat'-ı merâtib** = Birbiri arkasından rüt-

be alıp yükselme. **Kat'-ı mesâfe** = İlerleme. **Kat'-ı nazar** = Yüzçevirme, şöyle dursun: Astronomiden kat'-ı nazar, biraz coğrafya bile okutmuyor. **Kat'-ı nâkıs** = (geometri) Elips. **Kat'-ı zâid** = (geometri) Hiperbol. **Kat'-ı münasebet** = Dostluğu kesme. **Kat'-ı dâvâ** = Davayı halletme.

KATAFALK (i. İ.). Hatırasına saygı gösterilmek istenen kimsenin cenazesini koymak üzere yapılmış dekoratif kaide.

KATAFOT (i. Y.). Geceleri dışarıdan gelen bir ışığın tesiriyle görünen cihaz, reflektör.

KATAKOMB (i. Fr. İ. catacomba). Büyük yeraltı mezarlığı veya kemikliği; Roma katakombu, Paris katakombu.

KATAKULLİ (i.). Hile ve gözbağcılıkla aşırma, gürültüye getirip usulle yok etme: Bizim kitabı katakulli ettiler.

KATALEPSİ (i. Y. tıp). İradenin kaybı, dış tesirlere karşı hassasiyetin ortadan kalkması ve hareket organlarına verilen herhangi bir durumun olduğu gibi sürüp gitmesi ile beliren bir hal.

KATALİTİK (i. Y.). Katalizle alâkalı, kataliz vasfında olan.

KATALİZ (i. Y. kimya). Bazı cisimlerin kendileri hiçbir değişmeye uğramadan, başka cisimlerin birleşmeleri üzerine yaptıkları tesir.

KATALOG (i. Y.). Belli bir tertibe göre yapılmış eşya listesi: Kitap kataloğu. Otomobil kataloğu.

KATALPA (i.). Amerika'dan gelme iri yapraklı bir çeşit ağaç.

KAT'AN (i. A.) (cümlede). Büsbütün, hiç, asla: Ben, onu kat'an görmedim. Asla ve kat'a bilmiyorum.

KATANA (i. Macarca'dan). Ağır süvari. **Katana beygiri** = İri beygir ki, ekseriya ağır ve kaba yüke tahsis olunur.

KATAR (i. A.). **1.** Taşıt dizisi: Deve katarı, otomobil katarı. Katar komutanı. **2.** Vagondan ve lokomotiften meydana gelen dizi, tren: Bugün beş katar kalkacak **Katar katar** = Katar gibi dizilmiş, birçok: Kuşlar katar katar geçiyor.

KATARAKT (i. Y. Fr. tıp). Aksu, akbasma, perde.

KATARÂT (i. A. c.) (m. katre). Katreler, damlalar.

KATARLAMAK (f.). Hayvanları bir sırada dizip katar yapmak.

KATEDRAL (i. Fr.). Piskoposluk kilisesi; bir şehrin büyük kilisesi.

KATEGORİ (i. Fr. Y. kategorya). Aynı mahiyetteki şeylerin tamamı, zümre, grup.

KATEGORİK (i. Fr.). Şüpheye meydan bırakmayan, kat'î, kesin.

KATI (i.). **1.** Sert, pek, Ar. haşîn, Fars. dürüşt: Katı taş, katı toprak. **2.** Kuru, Ar. yâbis, Fars. huşk: Katı ekmek, yumurta, et. **3.** Şiddetli. Ar. şedîd, kavî, muhkem. **4.** mec. Merhametsiz, acımaz: Katı yürek. **5.** Pek, ziyade, çok: Katı yoruldu, katı susadı (eskimiştir). **6.** Kuvvet ve şiddetle: Katı vurdu. **7.** Sertlikle, huşûnetle, dürüştlükle: Katı katı elime bir şey dokundu.

KATI (i.). Kuş midesi. bk. Kat.

KATIBE (a uzun) (i. A.). Bütün, hep, cümle: Katıbe-i ahvâlde emr-ü fermân hazret-i menlehül-emrindir (Osmanlı devrinde padişaha yazılan yazıların son cümlesi).

KATIBETEN (a uzun) (i. A.). **1.** Hepsi, cümleten, kâffeten, alelumum: Onlar katıbeten bu düşüncededirler. **2.** Aslâ, hiç: Kat'a ve katıbeten.

KATIK (i.). Ekmek ile beraber yenilen şey, ekmeğe katılan peynir, yemek vs. Katıksız ekmek pek aç olmadıkça boğazdan geçmez. **Katık bahası** = Vaktiyle işçiye ve askere katık bedeli olarak verilen belirli para.

KATILAMAK bk. Katılaştırmak.

KATILANMAK (f.). Sertleşmek, Osm. dürüşt ve haşîn olmak: Toprak güneşten katılanır. Ekmek durdukça katılanır.

KATILAŞMAK (f.). Sertleşmek, Osm. dürüşt ve haşîn olmak: Bu toprak pek katılaştı, ekmek durdukça katılaşır. Yaşadıkları korkulu hayat yüzünden haydutların yüreği katılaşmıştır.

KATILAŞTIRMAK (f.). Sertleştirmek, Osm. dürüşt ve haşîn etmek: Güneş toprağı katılaştırır.

KATILIK (i.). **1.** Sertlik, peklik, Osm. salâbet, huşûnet, dürüştlük: taşın katılığı. **2.** Kuruluk, Ar. yübûset, Fars. huşkî: Ekmeğin, toprağın katılığı. **3.** Şiddet, metânet: Yüz katılığı. **4.** Merhametsizlik, acımazlık: Yürek katılığı.

KATILIŞ (i.). Karışma, katılma, eklenme: Onun bize katılması, katılışı, münasebetsizdi.

KATILMA bk. Katılış.

KATILMAK (f.). İltihak etmek, karışmak, eklenmek, Osm. munzam ve mülhak olmak, bir cemaatin içine girmek, beraber gitmek: Kervana katıldı. Çocuk, büyüyüp cemiyete katıldı.

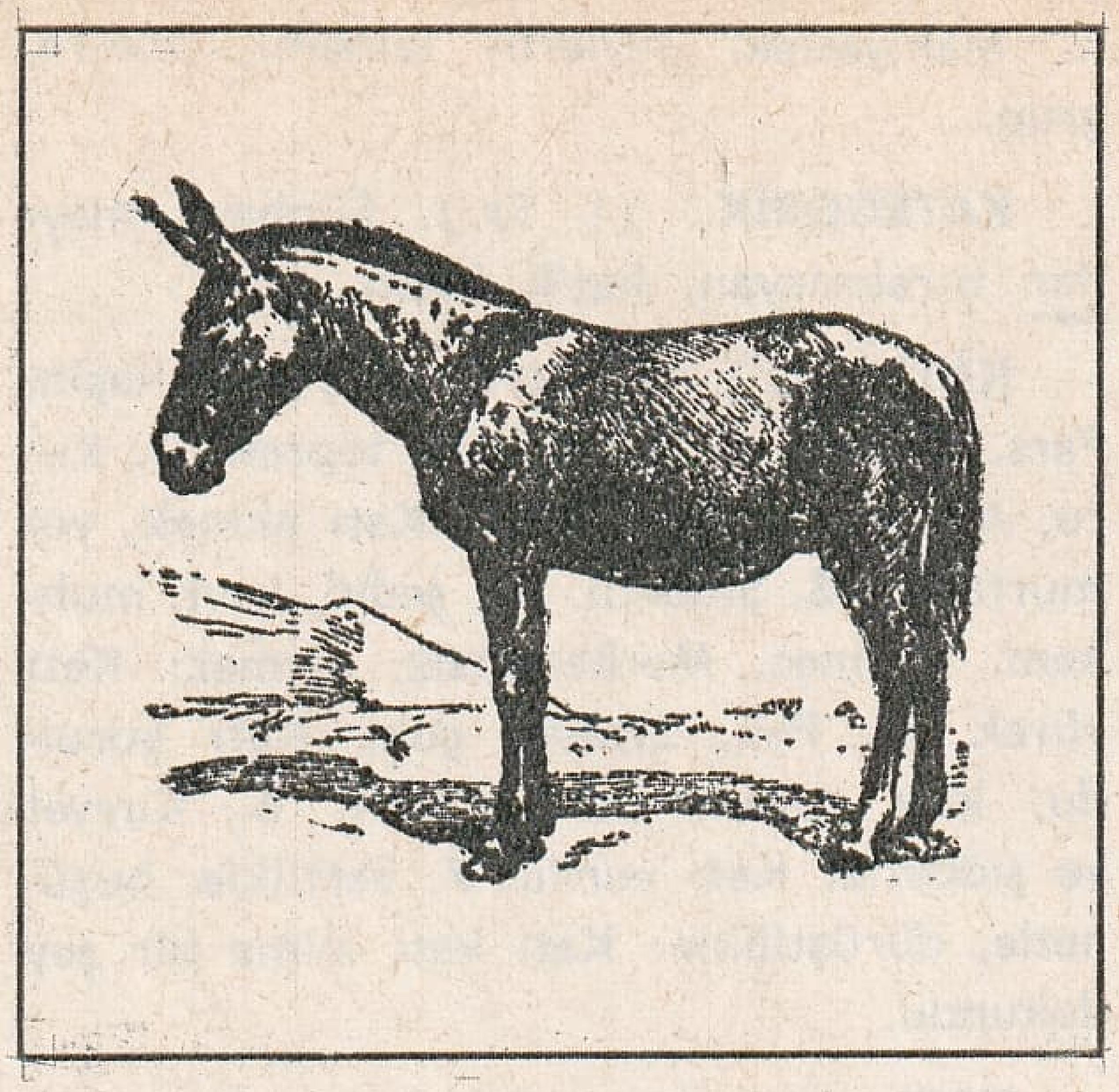

Katır

KATILMAK (f.). Aşırı derecede gülme, gıdıklanma sonunda nefessiz kalmak.

KATILTMAK (f.). Katılmasına sebep olmak.

KATIM (i.). Katma, katış, karıştırma, Ar. mezc, zam ve ilhak. **Koç katımı** = Ayrılmış olan koçların sürüye koyuverilmesi, koyunların çiftleştirilmesi ve bunun mevsimi. **Koçkatımı fırtınası** = Kasım başlarındaki fırtına.

KATIMLIK (i.). **1.** Katılacak miktar. **2.** Katılacak kadar.

KATIR (i.). **1.** Erkek eşekle kısrağın veya aygırla dişi eşeğin birleşmesinden doğan hayvan ki, kısır olur. Osm. ester: Katıra binmiş. **2.** mec. Katır gibi çifteli, hâin, hilekâr, terbiyesiz: Ne katırdır. **Katırboncuğu** = Ekseriya katırlara takılan mavi camdan boncuk. **Katırtırnağı** = Sarı çiçek açan bir cins bitki. **Katırkuyruğu** = Bir cins bitki. **Katıryemeni** = Eskiden çocuklara giydirilen altı kalın ve tabanları ağaç kabuğu ile doldurulmuş ayakkabı. **Katıryılanı** = Bir çeşit engerek.

KATIR bk. Katır kutur.

KATIRBONCUĞU (i.). Mavi sırçadan, iri boncuk.

KATIRCI (i.). Katırlarını kira ile işleten veya bunlarla eşya taşıyan kimse.

KATIR KUTUR (i. ses taklidi). Sert ve kaba ses çıkararak: Elmayı katır kutur yedi.

KATIRKUYRUĞU (i. botanik). Baklagillerden, acı bir bitki (gippocrepis comosa).

KATIRTIRNAĞI (i. botanik). Baklagillerden, dalları pek ince, çiçekleri sarı bir bitki. (Lat. genista luncea).

KATIŞ bk. Katma.

KATIŞIK (i.). İçine başka şeyler karışmış olan, Ar. mahlût.

KATIŞIKSIZ (i.). İçine başka şeyler karışmamış, sâf.

KATIŞMAK (f.). **1.** Katılmak, karışmak: O da bize katıştı. **2.** Birbirine girmek, birbirine karışmak: İki sürü katıştı, halk birbirine katıştı.

KATIŞTIRMAK (f.). Birbirine karıştırmak. Geceyi gündüze katıştırmak, halkı birbirine katıştırdı, kuzuları koyunlara katıştırmamalı.

KAT'Î (i. A.) (mü. kat'îyye). **1.** Kestirme, şüphe ve tereddüde yer bırakmayan: Kat'î söz. **2.** Kararlaştırılmış, vazgeçilemez, mukarrer, kesin, red ve iadesi mümkün olmayan: Kat'î karar, kat'î hüküm.

KATÎ (a uzun ve t kalın) (i. A. «kat'» dan if.) (mü. kaatîa) (c. kuttâ). **1.** Kesen, kat' eden: Âlet-i kaatıa. **2.** Kısa kesen, son veren, durduran: **Katî-ı hummâ** = Sıtmayı kesen. (geometri): **Hatt-ı katî** = Bir daireyi iki noktasından keserek uzanan düz çizgi, Fr. sécante. **Burhân-ı katî** = Kat'î delil (hi.) Meşhur sözlük. c. **Kuttâ-ı tarıyk** = Şehir dışı yollarda gelen geçeni soyan haydutlar, eşkıyâ.

KÂTİB bk. Kâtip.

KÂTİBÂNE (i. F.). Güzel ve iyi kaleme alınmış, Osm. münşîyâne: Kâtibâne ifade, bir tarz-ı kâtibânede. Eski yazı usûlüne uygun: Kâtibâne yazıyor.

KATİKOFTİ (i. musiki). Müsemmen usûlüne bir zamanlar verilmiş uydurma ad. bk. Müsemmen.

KATİL, KATL (i. A.). Öldürme, helâk etme: Fırsat bulup düşmanını katletti. Katl ile ithâm olundu. **Katl-i nufûs** = Adam öldürme. **Katl-i nefs** = Kendi kendini öldürme, intihar. **Katliâm** = Zaptolunan bir memleketin bütün ahalisini kılıçtan geçirme: Cengiz, istilâ ettiği yerlerin çoğunda katliâm emrini verirdi.

KATÎL (i. A. «katl» den smüş.). Vurulmuş, öldürülmüş, Ar. maktûl (maktûl daha çok kullanılmıştır).

KATİL (a uzun) (i. A. «katl» den if.) (mü. kaatile). Öldüren, helâk eden, ölüme sebep olan: **Semm-i katil** = Öldürücü zehir. Adam öldüren cânî: Katillerle zindana atıldı, katil asıldı.

KATİLLİK (a uzun) (i.). Bir adamın katil olması, adam öldürmesi, katletme, cinayeti: Mahkemece katilliği ortaya çıktı; onun katilliğini herkes biliyor.

KÂTİM (i. A. «ketm» den if.) (mü. kâtime). Söylemeyip sır tutan, sır sakla-

yan: **Kâtimü'l-esrâr** = Sırları saklayan, sır saklayıcı) (imüb. ketûm daha çok kullanılmıştır).

KÂTİP (KÂTİB) (i. A. «kitâbet» ten if.) (c. ketebe, küttâb). Bir resmî dairede veya mühim bir kimsenin maiyetinde yazı yazmakla görevli memur, yazıcı, Fr. sekreter, eski Türkçe: bitikçi, Fars. debîr: Meclis kâtibi. **Ketebe-i aklâm** = Kalem kâtibleri. **Başkâtip** = Birinci kâtip, bir kalem veya heyet kâtiplerinin başı: Meclis başkâtibi. **Katib-i husûsî** = Bir büyük kimsenin hususî ve şahsî işlerine ait yazıları yazan, resmî sıfat taşımayan yazıcı, eskiden: mühürdâr, dîvân efendisi. **Ser-kâtib** = Başkâtip. **Sır kâtibi** = Hükümdar, sadrâzam veya elçinin gizli yazılarını yazan kâtip. **Kâtib-i vahy** = Kur'ân'ı nâzil oldukça yazan sahâbeler. **Kâtib Çelebî** = XVII. asrın büyük Türk bilgininin unvanı. mü. kâtibe. **1.** Yazan, yazmak bilen: O zaten kâtiptir, kâtibe ihtiyacı yoktur. **2.** Bir konuyu kaleme almasını iyi bilen, Ar. münşî, muharrir, râkım, nâmık: İyi kâtiptir, onun gibi kâtip olamaz. **Kâtib-ül-hurûf** = Elde olan mektup veya kitabı yazan (asıl Arapça'da kâtip bir şeyi kaleme alan münşî mânâsına olmayıp temize çeken veya kopya eden demektir ki, bu halde iyi kâtip yazısı güzel olana denilip, iyi kaleme alan adama ise münşî demek lâzımsa da, dilimizde münşî mânâsıyle kullanılıyor).

KÂTİPLİK (i.). **1.** Yazıcı ve münşî sıfat ve görevi, yazıcılık, Ar. kitâbet: Kâtiplik ediyor, kâtiplik insanı yoran bir iştir. **2.** Yazıcılık mahareti, Osm. inşâ, yazılı olarak istediğini ifade edebilmek: Onun kâtipliği meşhurdur, öyle kâtiplik görmedim. **Başkâtiplik** = Osm. ser-kitâbet.

KAT'İYYEN (i. A.) (Arapça'da kullanılmaz). Kestirme olarak, asla tereddüt ve şüpheye yer vermeyen veya geri dönülmesi mümkün olmayacak şekilde, kesin olarak: Kat'iyyen cevap verdi, kat'iyyen karar verildi.

KATKI (i.) (uyd. k.). İlâve.

KATLAMA (i.). Bükme, kat kat etme, devşirme. **Katlama yeri** = Büküm yeri, kıvrım.

KATLAMAK (f.). **1.** Kumaş vesaireyi kat kat bükmek, bükerek sarmak, devşirmek: Kumaşı, elbiseyi, çamaşırı katlamak, kâğıdı ikiye katlamak. **2.** İki kat etmek, tekrarlamak: Çifti iki, üç kere katlamak, tarlayı iki, üç kere sürmek. **3.** Hamuru ince açmak, yufka yapmak.

KATLANDIRMAK (f.). **1.** Kıvrım kıvrım, büklüm büklüm bükmek. **2.** Çaresiz râzı olup kabûl etmeye mecbur eylemek: Hastalık zavallıyı çocuklarından ayrılmaya da katlandırdı.

KATLANILMAK (f.). Herhangi biri katlanmak: Vatan için her türlü mahrumiyete katlanılır.

KATLANMAK (f.). **1.** Kat kat olmak, bükülmek, eğilmek: Beli katlanmış, bu kumaş iyi katlanmış. **2.** Çaresiz kabûl etmek, isteyerek veya istemeyerek râzı olmak, çekmek: İnsan evlâdı için her şeye katlanır. Bükülmek, eğilmek: Mukavva kırılmadan katlanmaz, saç zor katlanır.

KATLAŞMAK (f.). Çaresiz kabûl edip râzı olmak.

KATLATMAK (f.). Kumaş, elbise vesaireyi birine kat kat ettirip devşirmek: Bu kumaşları kime katlatacağız? Şu elbiseyi eli yakışır birine usuliyle katlatmalı.

KATLI (i.). Kat kat katlanmış.

KATMA (i.). Katmak işi. Katılmış: Eklenmiş, Ar. mülhak, munzam: O, sonradan katmadır. bk. Katmak.

KATMAK (f.). **1.** Eklemek, Osm. ilhak, ilâve, zammetmek: O da adamını kervana kattı, koyunlarını sürüye kattı. **2.** Alt tarafına, arkasına getirmek, yanına, beraberine vermek: Kafileye polis katmak. **3.** Karıştırmak, Osm. mezc ve haltetmek, koymak: Sirkeye su katmak. **4.** Karıştırmak, karmakarışık etmek, fesâda düşürmek: Âlemi birbirine kattı. **5.** Önüne alıp takip etmek: Düşmanı önüne kattı. **Geceyi gündüze katmak** = mec. Aşırı derecede çalışmak.

KATMER (i.). **1.** Bir şeyin kat kat olması, çok yapraklı olması: Gülün, çiçeğin, böreğin katmeri, elbisenin katmeri. **2.** Kat kat, çok yapraklı, katmerli: Katmer çiçek, börek, elbise.

KATMERLEŞMEK (f.). Katmerli hâle gelmek.

KATMERLİ (i.). **1.** Kat kat, birçok katları ve çok yaprakları olan: Katmerli gül, çiçek, katmerli börek, katmerli fistan. **2.** mec. İki kat, Ar. muzâaf, aşırılık: Artık bu, yanlışın, edepsizliğin katmerlisi oldu.

KATOLİK (hi. Y.'dan). Papa'nın rûhânî liderliğini ve başkanlığını tanıyan en büyük Hıristiyan mezhebi.

KATOLİKÇE (i.). Katolik mezhebi ve Katolik mezhebinde bulunanların usûl ve tarzında: Katolikçe ibâdet, Katolikçe âyîn, Katolikçe vaftiz oldu.

KATOLİKLİK (hi.). Katolik mezhebi: Katolikliğin Ortadoksluk'tan Protestanlık'tan daha çok farkı vardır.

KATOT (i. Y. fizik). Negatif elektrot.

Kavak

KATRE (i. A.) (c. katarât). Damla. **Katre katre** = Damla damla, damlayarak.

KATRAN (i. A.). Çam ağacından veya maden kömüründen çıkarılan koyu, ağır kokulu ve bulaşıcı bir sıvı ki, sanayide ve tıpta kullanılır: **Katran suyu** = Katrandan tasfiye edilerek çıkarılan tıbbî sıvı. **Katran hapı, katran ruhu** = Fr. créosote denilen ilâç.

KATRANKÖPÜĞÜ (i. botanik). Çayır mantarlarından, şapkasının alt yüzü dilim dilim bir çeşit mantar (polyporus igniarius).

KATRANLAMAK (f.). Katran sürmek: Yere çakılacak kazıkları çürümemesi için katranlamalı.

KATRANLATMAK (f.). Katran sürdürmek: Arabayı katlanlatmak.

KATRANLI (i.). Katran sürülmüş veya karıştırılmış: Katranlı kazık, katranlı su.

KATRANTAŞI (i. jeoloji). Bir çeşit yanardağ camı.

KATRAT (i. Fr.). Matbaacılıkta kullanılan bir ölçü birimi. Katrat, İngiliz ölçüsü olan inç'in altıda biridir ve on iki puntoya eşittir.

KATRE-CÛ (i. A. F.). Bir damla arayan.

KATRE-FEŞÂN (i. A. F.). Damla saçan.

KATRİLYON (i. Fr.). Bin trilyon.

KATSAYI (i. matematik) (y. k.). Bir kemiyetin (niceliğin) kaç katı alındığını gösteren sayı: 5a ifadesinde 5 sayısı a'nın katsayısıdır.

KATTÂ (i. A.). **1.** Daha veya en çok kat' eden (kesici). **2.** Kâğıtları oyarak dantele benzer yapraklar yapan sanatkâr.

KATTÂL (i. A. «katl» den imüb.). Pek öldürücü, çok can alıcı.

KAUÇUK (i. Amerika yerlilerinin dilinden). Amerika, Asya ve Afrika'nın çeşitli ağaçlarından elde edilen dayanıklı ve esnek madde:

KAÛR (i. A.). **1.** En veya daha derin. **Bahr-i kaûr** = Pek derin deniz. **2.** Çölde, rüzgârın yığdığı kum tepeleri, kumul, eksibe.

KAV (i.). **1.** Ateş tutuşturmak veya sigara yakmak için çakmak vesaire ile tutuşturulan kuru şey, tutarak: Mantar kavı. **2.** Bazı ağaçlarda ur gibi çıkan ve terbiye olunduktan sonra birer parçası çakmakla tutuşturulan pamuk gibi kuru ve yumuşak bir madde: Çakmakla kav tutuşturmak. **3.** Parçalara ayrılmış ve her parçasının ucuna kibrit eczası sürülmüş, çabuk tutuşur kalınca kâğıt: Kav kutusu. **Kav gibi** = Kuru, hafif, çürük: Bu evin kerestesi kav gibi olmuş.

KAVÂBİL (i. A. c.) (m. kabîle). Kabîleler, oymaklar. bk. Kabîle.

KAVAF (i. A. «haffâf» tan bozma). Hazır ayakkabı satan esnaf. **Kavaf malı** = Ismarlama gibi dikkatli ve iyi malzemeli olmayıp hazır ve ucuz satılmak üzere yapılan şeyler gibi âdî ve çürük mal. **Kâğıt kavafı** = mec. Müzevir. **Lâkırdı kavafı** = Dedikoducu.

KAVAFHÂNE (i. A. F.). Hazır ayakkabı satan dükkânların bulunduğu yer.

KAVÂFÎ (i. A. c.) (mü. kaafiye). Kafiyeler. bk. Kafiye.

KAVÂFİL (i. A. c.) (mü. kaafile). Kafileler. bk. Kafile.

KAVAFLIK (i.). Hazır ayakkabı satmak san'atı ve ticareti.

KAVÂİD (i. A. c.) (mü. kaaide). Kaideler. bk. Kaide. Gramer ilmi ve kitabı: Kavâid-i Osmâniyye.

KAVÂİM (i. A. c.) (mü. kaaime). Kaimeler, kâğıt paralar. bk. Kaime.

KAVAK (i.). Düz ve pek yüksek ağaç ki ekseriya su kenarlarında ve sulak yerlerde olur, Ar. şecerülhurr: **Akça, kara, servi kavak, Amerikan kavağı** = Çeşitleri. **Başında kavak yelleri esmek** = Kendini büyük görmek, havaîlik. **Balık kavağa çıkarsa** = Olmayacak şey hakkında kullanılır. **Kavak gibi büyümüş** = Hiçbir şey öğrenmeyerek boy büyütmüş.

KAVAKLIK (i.). Kavak ağaçları olan yer: Orada bir kavaklık vardır.

KAVAL (i.). İçi boş, boru gibi şeylere denir. **Kaval düdük** = Çobanların çaldıkları kalınca sesli büyük düdük. **Kaval tüfek** = Namlısı yivsiz tüfek. mec. **Altı kaval üstü şeşhâne** = Üstü altına benzemez münasebetsiz kıyafet vs.

KAVALA (i.). Deniz kenarında salaş ve dam yapılmış yer.

KAVÂLİB (i. A. c.) (mü. kaaleb). Kaabler, kalıplar. bk. Kalıp.

KAVALYER (i.) (İ. cavaliere). Süvari ve atlı demek olup Ortaçağ'da Avrupa'da Hıristiyanlık uğrunda can feda etmiş kahraman gibi tanınan bir sınıf mutaassıp cengâverlere denirdi ki, bunların birtakımları bazı yerlerde ruhânî ve askerî bir çeşit idare ve hükûmete de kavuşmuşlardır: Rodos, Malta kavalyerleri. bk. Şövalye.

KAVANÇA (i. İ. denizcilik). Aktarma, nakil. **Kavança etmek** = Aktarmak.

KAVÂNÎN (i. A. c.) (m. kanûn). Kanunlar. bk. Kanun.

KAVANOZ (i.). **1.** Toprak veya camdan, ağzı geniş kap, ufak küp: Yağ, turşu kavanozu. **2.** Toprak veya çiniden ağzı geniş ve bazen dar küçük kap: Reçel, ilâç, enfiye, pomat kavanozu, mürekkep kavanozu.

KAVARA (i.). Yellenme, carta, zarta.

KAVAS (i. A.). **1.** Büyük âmirler hizmetinde çavuş, emir çavuşu. **2.** İş sahiplerini çağıran görevli, mahkeme hademesi, muhzır, mübâşir: Kavas gelip çağırdı. **3.** Yabancı elçiliklerde diplomatların maiyetinde hususî kıyafetli muhafaza memuru ki, eski zamanlardan kalmış bir şeydir. **4.** Banka gibi yerlerde kullanılan silâhlı muhafız (bugün yalnız 3. mânâsı ile kullanılmaktadır).

KAVASLIK (i.). Kavas sıfat ve hizmeti.

KAVASYA (i. L.). Acı ağaç.

KAVAT (KAVVÂD) (i. A. «kıyâdet» ten imüb.). Pezevenk.

KAVATA (i.). Acımsı ve sertçe bir cins domates ki, başlıca turşusu yapılır.

KAVATA (i.). Yekpare ağaçtan oyulmuş kap, tekne.

KAVELE, KAVİLA (i. İ.). Ağaç çivi, takoz.

KAVGA, GAVGA (i. F.) (aslı Türkçe olup Farsça'ya dilimizden geçmiş olduğu sanılır). **1.** Gürültü, patırdı, köpeklerin kavgası. **2.** Savaş, harp muharebe, cenk, cidal: Kavgaya gitmek. **3.** Tutuşma, vuruşma, Ar. münâzaa, mudârebe, müşacere: Konuşma derken kavgaya çevirdiler. Sert konuşmalarını işiten kavga ediyorlar zanneder. **4.** Dargınlık, konuşmama, münasebet kesme.

KAVGACI (i.). Kavga etmeyi seven, sık sık kavga çıkaran.

KAVGALI (i.). **1.** Birisiyle kavga ederek darılmış olan. **2.** İçine kavga karışan.

KAVÎ (i. A. «kuvvet» ten smüş.) (mü. kaviyye). **1.** Kuvvetli, güçlü, zorlu, metîn, dinç. Kavî adam, kavî bina, madenlerin en kavîsi çeliktir. **2.** Sağlam, doğru, emin, kuvvetli: İhtimâl-i kavî, istihbârât-ı kaviyye, kavî söz, vaad-i kavî. **Kaviyyül-bünye** = Bünyesi sağlam. **3.** Zengin, varlıklı.

KÂVÎ (i. A. «keyy» den if.) (mü. kâviyye). Yakan, yakıcı.

KAVÎLEŞMEK (f. A. T.). Kavî hale gelmek, kuvvetlenmek.

KAVİL bk. Kavl.

KAVİLLEŞMEK (f.). Sözleşmek, söz bağlamak, mukavele etmek: Yarın ava gitmek üzere kavileştik.

KAVÎM (i. A. «kıvâm» dan). **1.** Doğru, dürüst, kıvâmında. **Râh-ı kavîm** = Doğru yol. **2.** Ayakta, dik.

KAVİM (KAVM) (i. A.) (c. akvâm). **1.** Irk veya bir ırkın büyük bir dalı: Türk kavmi, Arap kavmi, Türkmen kavmi, akvâm-ı Arab, kavm-i Âd. **2.** Bir peygamberin gönderildiği cemaat: Kavm-i Nûh, kavm-i Lût.

KAVİS (KAVS) (i. A.) **1.** Yay, Fars. kemân. **2.** (geometri) Daire çenberinin bir kısmı. **3.** (astronomi) Yay burcu: Burc-ı kavs. **Kavs-i kuzah** = Gökkuşağı.

KÂVİYYET (i. A. tıp). Yakıcılık, Fr. causticité.

KAVKAS (hi.). Kavkas. bk. Kafkas.

KAVKAZ (i.). Danatabanı dikeni.

KAVKI (i. zooloji). Salyangoz, midye gibi hayvanların sert kabuğu.

KAVL, KAVİL (i. A.) (c. akvâl). **1.** Söz, lâkırdı, Fars. suhan, güftâr: Onun kavliyle hareket ediyor, filânın kavline göre. **2.** Fiil zıddı: Fiili kavline uygun, kavli işine benzemiyor. **3.** Sözbirliği etme, sözleşme, mukavele, uyuşma: Biz onunla kavlettik; kavileşmişler. **Kavl-i hod** = Kendi sözü; kimse tarafından tasdik olunmayan söz. **Kavl-i mücerred** = İsbat olunmayan söz: O dava kendisinin kavl-i mücerredinde kaldı.

KAVLAK (i.). Kabuğu kabarıp düşmüş, kabuğu ayrılıp dökülmüş: Kavlak ağaç. **Kaskavlak (cascavlak)** = Büsbütün soyulmuş, çıplak.

KAVLAMAK (f.). Kabarıp parça parça dökülmek, şişip etinden ayrılarak düşmek: Yüzü kavladı, yılanın derisi kavlar.

KAVLEN (i. A.). Sözle, söz olarak, zıddı: fiilen. Kendisi kavlen birçok şeyler vadediyorsa da henüz ortada bir şey yok.

KAVLİÇ (i.). Kasığı şiş, fıtıklı.

KAVLÎ (i. A.) (mü. kavliyye). Söze ait: Kavlî eserler.

KAVL-NÂME (i. F., Ar. kavl = söz, Fars. nâme = yazılı şey). Üzerine bir mukavele ve anlaşma yazılmış ve imzalanmış kâğıt.

KAVRAM (i.). Barsakları ve böbreği örten zar.

KAVRAM (i. mantık) (y. k.). mefhum, mânâ.

KAVRAMA (i.). **1.** Kavrama, anlama işi. **2.** Ağaç kuşak.

KAVRAMAK (f.). **1.** Zor ve şiddetle tutmak, kapmak, yakalamak, bütününü avuç içine almak: Portakalın birini kavradı. **2.** Sarmak, etrafını almak, çevirmek, içine almak: Sızılar vücudunu kavradı, ateş mahalleyi kavradı. **3.** Anlamak.

KAVRAMCILIK (i. felsefe). Kâinatın ancak eşya ile var olduğunu, ondan ayrılırsa zihnin bir mefhumundan ibaret kalacağını ileri süren doktrin, Fr. conceptualisme.

KAVRANMAK (f.). Kavramak işine konu olmak.

KAVRANILMAK bk. Kavranmak.

KAVRAYIŞ (i.). Kavramak işi. bk. Kavramak.

Kavun

KAVRUK (i.). **1.** Kavrulmuş, yanmış, güneşten kurumuş, hava çalmış: Kavruk yaprak, yüzü kavruk. **2.** Hastalık yüzünden büyüyememiş: Kavruk bir çocuk.

KAVRULMAK (f.). **1.** Kızarılmak, üstü kızaracak surette pişirilmek: Yağda kavrulmuş ciğer, kavrulmuş kestane. **2.** Yanmak, hararetten kurumak: Bu çiçekler güneşten kavrulmuş. **3.** Hastalık çekip büyüyememek.

KAVSARA (i. A.). **1.** Hurma dalından veya ince dallardan yapılmış sepet ki, bizce iki tarafı sivri ve ortası şişkince olup üçgen şeklindedir ve meyve nakline yarar: Kavsara armudu. **2.** İnsan ve hayvan kaburgası, iskelet.

KAVSÎ (i. A.) (mü. kavsiyye). Yay şekil ve biçiminde olan, Ar. kavsiyy-üş-şekl.

KAVSEYN (i. A.) (tes.). İki kavis.

KAVŞAK (i.). İki nehrin birleştiği, bir çayın bir ırmağa döküldüğü, iki yolun birleştiği yer, Ar. mülteka.

KAVUK (i.) (kof demek olan «kav» dan gelir). **1.** İçi boş şey, kof mahfaza, kap: **Sidik kavuğu** = Mesane. **Öd kavuğu** = ödlük. **2.** Vaktiyle başa giyilen şey, ekseriya pamuklu ve yüksekçe olup üzerine sarık sarılır: Kâtip kavuğu, yeniçeri kavuğu. mec. **Kavuk sallamak** = Dalkavukça tasdik etmek, birinin her dediğini tasdik ve takdir ederek ziyakârlık etmek. **Karakavuk** = Hindibâ.

KAVUKLU (i.). **1.** Kavuk giymiş. **2.** Orta oyununda, başlıca şahıslardan biri.

KAVUKLUK (i.). Vaktiyle kavukları koymakta kullanılan asma raf.

KAVUN (i.). Kabakgillerden, dalları yerde sürünen bir bitki ve meyvesi; çeşitleri vardır. Karpuzla beraber bostan dahi denilir. Kavun - karpuz dikmek. **Kavuniçi** = Penbeye çalar koyu sarı renk. **Ağaçkavunu** = Kübbâd çeşidinden gayet kalın kabuklu, reçel yapılan bir meyve.

KAVURGA (i.). Mısır, buğday gibi şeylerin yemek için kavrulmuş şekli. bk. Kavurmaç.

KAVURMA (i.). **1.** Yağda kavrulmuş et yemeği: Patatesli, soğanlı, kestaneli kavurma. **Kuşbaşı kavurma** = Kemiksizi. **2.** Tavada kendi yağı ile kavrulup sonra dondurularak saklanmış et: Kurban etlerini kavurma yapıp uzun zaman yerler. Tavada kızartılmış, kavrulmuş.

KAVURMAÇ (i.). Kavrulmuş kuru buğday (kavrulmuş yeşil buğdaya ferik ve ütüme derler).

KAVURMAK (f.). **1.** Tava veya ateşte kızaracak derecede pişirmek. **2.** Yakmak: Elimi kavurdum, güneşin harareti bu çiçekleri kavurdu.

KAVURTMAK (i.). Tavada kızarttırmak, üstü kızaracak şekilde pişirtmek: Ciğeri yağda kavurtmak, kahve kavurtmak.

KAVUŞMA (i.). **1.** Kavuşmak işi. **2.** (botanik) Mantar ve yosun sınıfından olan bazı bitkilerde en basit cinsî birleşme.

KAVUŞMAK (f.). **1.** Birleşmek, bir yere gelip temas etmek, Osm. ittisâl ve iltisâk etmek: Bu ceket kavuşmuyor, kapı kanatları birbirine güzelce kavuşmalı. **2.** Görüşmek, konuşmak, buluşmak, bir araya gelmek, ayrılık ve hasretten sonra tekrar buluşma: Sevdiğine kavuşmak, çoluk çocuğuna kavuşacaktır. **3.** Yara vesaire ağzı kapanmak, iki tarafının derisi birleşmek: Yarası daha tamamiyle kavuşmadı.

KAVUŞTURMAK (f.). 1. Birleştirmek, yan yana getirmek, temas ettirmek, Osm. ilsak etmek: Etekleri, önünü kavuşturmak, ellerini göğsü üzerinde kavuşturmak. **2.** Mülâkat ettirmek, bir yere getirip görüştürmek. Ayrılıktan sonra birleştirmek: Allah sizi sevdiklerinize kavuşturSun.

KAVUT (i.). Kavrulmuş undan yapılma yemek ki, göçebe halkın en başlı yemeğidir.

KAVUZ bk. Kavuzlular.

KAVUZLULAR (i. botanik). Birçeneklilerden, çiçeklerin renkli taçyaprağı yerine kavuz denilen yeşil renkte yaprakçılar bulunan bitki takımı.

KAVUŞUM (i. astronomi). Yer küre bir uçta kalmak üzere, yerin, güneşin ve herhangi bir gezegenin bir doğru üzerine gelmeleri, içtima.

KAVVÂL (i. A. «kavl» den imüb.). Çok konuşan, lafazan, geveze.

KAVVÂS (i. A. «kavs» ten imüb.).

Okla silâhlı asker (Arapça'da okçu yani ok yapan adam demektir).

KAVZA (i.). Sert kabuk, kof kap: Buğdayın kavzası. **Akkavza** = Bir bitki, Fr. behen bleu. **Karakavza** = Yaban havucu, Fr. panicant.

KAVZAMAK (f.) (koza demek olan «kavza» dan). Kabarmak, üfürülmek, kabarıklar peydâ etmek.

KAY (i.). Yağmurlu hava, Ar. mezlaka.

KAY (i. A.). Kusma, gasyan, istifrağ. **Kayetmek** = Kusmak, gasyân etmek.

KAYA (i.). **1.** İri ve sert taş, Ar. sahr, sahra: Ak kaya, kara kaya. Kaya devirmek. **2.** Taşlık ve sarp dağ, taşlık uçurum, yar: Kendini bir kayadan aşağıya attı. **Kayabaşı** = Türk halk şiiri ve musikisinde bir şekil ve çeşit. **Kayabalığı** = Siyahı ve sincabî renkli, deniz dibinde gezen, küçük bir çeşit lezzetli balık. **Kayakoruğu** = Bir nevi bitki. **Kayakuşu** = Bir cins kuş. **Kayakekiği** = Kekik çeşidi. **Kaya keleri** = Bir cins kertenkele. **Kaya lifi** = Bir cins yosun. mec. Pek sert, katı: Kaya gönül.

KAYACIK (i.). Küçük kaya. **Kayacık ağacı** = Top kundağı ve ona benzer şeyler yapılan sert bir çeşit kayın ağacı.

KAYAGAN (i.). Yapraklı, yani tabakalara bölünmüş bir çeşit taş ki döşeme için ve yazı taşı yerine kullanılır, Fr. artoise.

KAYAĞANTAŞ (i. jeoloji). Yaprak yaprak ayrılabildiği için evlerin damlarını örtmekte kullanılan yumuşak ve koyu mavimtırak bir taş, arduvaz. Bu taş üzerine yazı yazılan taş tahta yapmakta da kullanılır.

KAYAK (i.). **1.** Kar üzerinde kayarak gitmek için ayaklara takılan, hususî olarak yapılmış uzun tahta kızak, ski. **2.** Kayakla kayma sporu.

KAYAKÇI (i.). Kayak sporcusu.

KAYALIK (i.). Kayası çok yer.

KAYALİFİ (i.). Taşpamuğu, asbest.

KAYAN (i.). Süratli, şiddetli, dağdan sürat ve şiddetle inen sel.

KAYAR (i.). Hayvanın buz üzerinde yürümeye mahsus çengelli nalı.

KAYASA (i.). Eğer kolanının tokaya geçecek kayışı, kancuğa bağı.

KAYÂSIRA (i. A. c.) (mü. kaysar). Kayserler, Roma imparatorları, imparatorlar. bk. Kayser.

KAYATUZU (i.). Tabiatta kaya şeklinde bulunan tuz.

KAYBETMEK (aslı: **GAİP ETMEK**) (f.). Kaybetmek, görünmez hale getirmek. Yok etmek, ortadan yok olup ne olduğunu bilmemek, yitirmek. bk. Kayıp.

KAYBOLMAK (f.). Kaybolmak, ortadan yok olup ne olduğu bilinmemek. bk. Kayıp.

KAYD bk. Kayıt.

KAYDETMEK bk. Kayıt.

KAYDIRAK (i.). Oyun oynamaya yarayan yassı ve kayar taş: Kaydırak oynamak.

KAYDIRILMAK (f.). Kaymaya sevk olunmak, kayarak indirilmek: Yeni yapılan gemi, kızak üzerinde denize kaydırıldı.

KAYDIRMA (i.). Kaydırmak işi. bk. Kaydırmak.

KAYDIRMAK (f.). **1.** Kaymaya sevketmek, kayarak indirmek: Yeni yapılan gemiyi kızağın üzerinde kaydırarak denize indirdiler. **2.** Ayağının kaymasına sebep olmak: Sokağa atılan karpuz kabukları adamı kaydırır. mec. **Ayağını kaydırmak** = Mevkiinden, işinden etmek.

KAYGAN (i.). Kayan, kaydıran, kayıcı, kayağan, kaypak.

KAYGANA (i.). Çalkanıp yağda pişen yumurta, omlet, Fr. omelette.

KAYGI (i.). Kaydırılmş, bir tarafa meyletmiş, eğri.

KAYGI bk. Kaygu.

KAYGILI bk. Kaygulu.

KAYGIN (i.). Elden kayan: Kaygın balık.

KAYGINMAK (f.). Eğrilmek, eğilmek.

KAYGISIZ bk. Kaygusuz.

KAYGISIZLIK (i.). Kaygısız olma hâli.

KAYGU, KAYGI (i.). **1.** Gam, keder, gussa, tasa. **2.** Gaile, endişe, düşünce: Çobana yağ kaygusu, keçiye can kaygusu.

KAYGULU, KAYGILI (i.). **1.** Üzüntülü, endişeli, mahzun. **2.** Hüzün ve elem veren, Fars. hüzn-engîz, Ar. fâcî, müellim.

KAYGURMAK (f.). Gailesini çekmek. bk. Kayırmak.

KAYGUSUZ, KAYGISIZ (i.). Dünyada bir şeye aldırmayan, endişe duymayan, lâkayd, lâübali: Kaygusuz adam.

KAYIK (i. «kaymak» tan). Su üzerinde kayıp giden küçük tekne ki, çeşitleri ve muhtelif büyüklükte cinsleri olup kürekle veya sade yelkenle hareket eder: **Piyâde kayık** = Pek hafifi ki dar ve uzun olur: İki, üç çifte kayık, ateş kayığı. **Odun ka-**

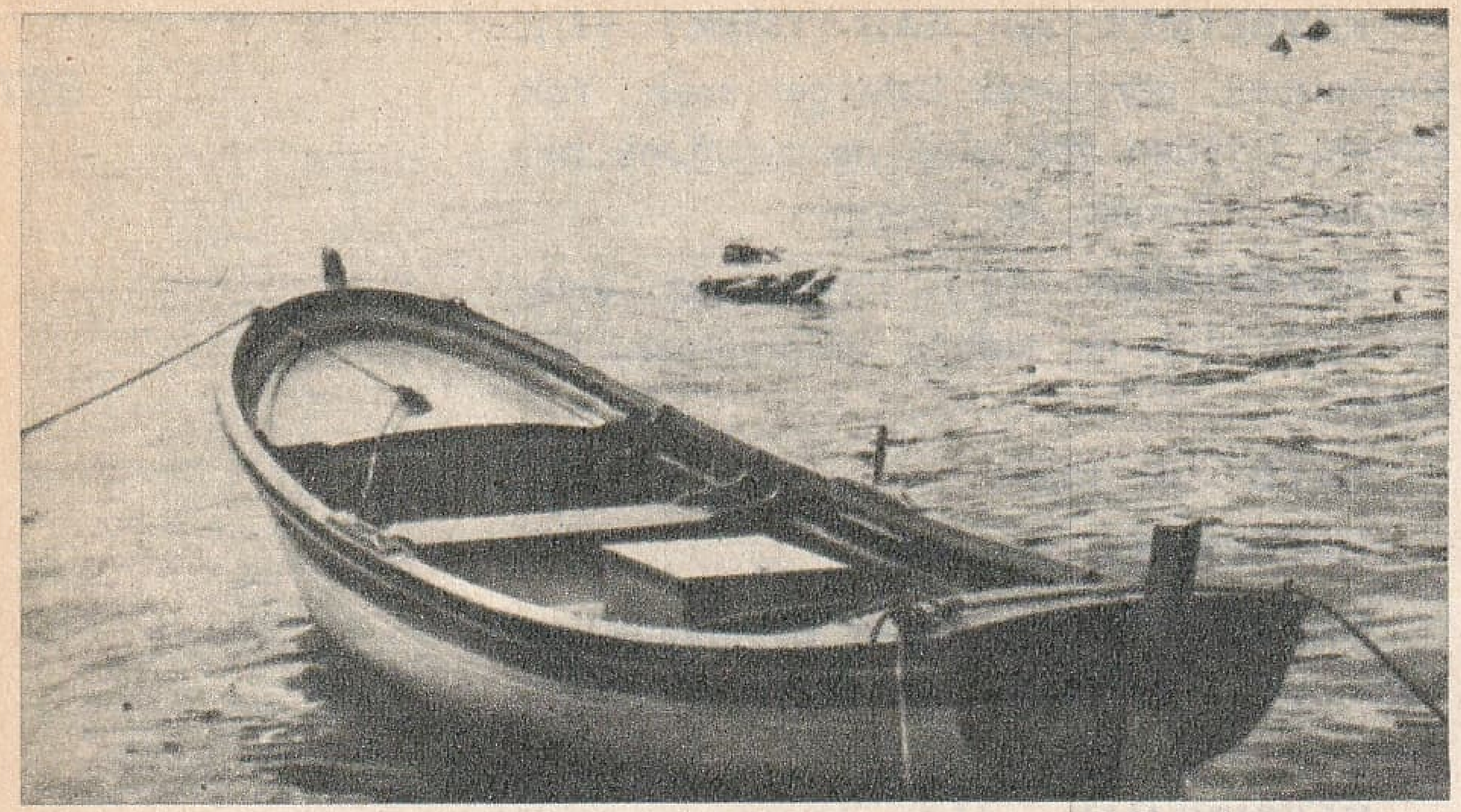

Kayık

yığı = Odun taşıyan büyüceği. **Pazar kayığı** = Yedi çifte yük kayığı. **Balık kayığı** = Balıkçılara mahsus kabası.

KAYIKÇI (i.). Kayık kullanan, kürek çekerek kayığı yürüten. Kira ile çalıştığı bir kayığın sahibi veya maaşla bir dairenin kayığını kullanan adam: Kayıkçı esnafı. Kayıkçılar kethudâsı.

KAYIKÇILIK (i.). Kayık kullanmak işi: Kayıkçılık zor bir meslektir.

KAYIKHÂNE (i.). Kayığı çekip bağlamaya veya kızak üzerine almaya mahsus dalgadan muhafazalı yer: Bu yalının kayıkhânesi var mıdır? Bu iskelenin güzel bir kayıkhânesi var.

KAYIN (i.). Kayıngillerden kerestelik bir orman ağacı (fagus silcatica). Ak gürgen.

KAYIN (i.). Karı veya kocanın erkek kardeşi. **Ahmed'in kaynı** = Karısının erkek kardeşi. **Fatma'nın kaynı** = Kocasının erkek kardeşi. Diğer isimlere katılarak karı - koca arasında akrabalık gösterir: **Kayınata, kayınpeder** = Karı veya kocanın babası. **Kayınana, kayınvâlide** = Karı veya kocanın anası. **Kayınbirâder** = Kayın ile aynı şey.

KAYINATA bk. Kaynata, kayın.

KAYINBABA bk. Kaynata, kayın.

KAYINBİRÂDER bk. Kayın.

Kayısı

KAYINGİLLER (i. botanik). İki çeneklilerin kozalaklılar takımından büyük orman ağaçlarını içinde toplayan bir bitki familyası.

KAYINLIK (i.). Evlilik akrabalığı.

KAYINPEDER bk. Kaynata, kayın.

KAYINVÂLİDE bk. Kaynana, kayın.

KAYIP (GAİB) (a uzun) (i. A.). Kaybolan, görünmeyen hazır olmayan.

KAYIR (i.). Nehirlerin sürdükleri kumdan ortaya çıkan kum adası, çay ağızlarında kum seti, Fr. barre (şimdi kullanılmıyor).

KAYIRICI (i.). Bakan, gailesini çeken, himaye eden, koruyan, sahip çıkan.

KAYIRMAK (f.) (aslı kaygurmak). **1.** Bakmak, himaye etmek, sahip çıkmak, gailesini çekmek: Beni kimse kayırmıyor ki. **2.** İyi idare etmek, ileri sürmek, döndürmek, dikkat etmek: Bu işi siz kayırmalısınız. **3.** Kullanmak. Bir iş ve vazifeye tâyin etmek, Osm. istihdâm eylemek: Onun maksadı adam kayırmak.

KAYIRTMAK (f.). Kayırmak işini yaptırmak.

KAYISI (i.). Erik ile şeftali arasında bir meyve; zerdalinin daha büyüğü ve iyisi, mışmış. **Şamkayısısı** = Bu meyvenin en iyi cinsi. **Kayısı tatlısı, hoşafı** = Bu meyvenin kurusundan yapılan reçel ve hoşaf. **Kayısı ağacı** = Bu meyveyi veren ağaç.

KAYIŞ (i.). **1.** Berberlerin usturalarını biledikleri kösele dilimi. **2.** Umumiyetle, meşin kösele vesair tabaklanmış deriden dar ve uzun parça ki, bağlamak ve sıkmak gibi işlerde kullanılır: **Kılıç kayışı, eğer kayışı, omuz kayışı** = Palaska ve silâh için takılan kayış. **Kayışbalığı** = Destere balığının bir çeşidi. **Kayışdili** = (Argo) serseriler arasında konuşulan dil, kaba ve açık saçık dil. **Kayışkıran** = Sapankıran da denilen bir ot ki kökleri sert ve sağlamdır, Fr. arrète-boeuf. **Kayış gibi** = Koparılmaz, uzar şey: Kayış gibi bir et.

KAYIŞ (i.). Kaymak işi ve tarzı: Bir kayış kaydım ki. bk. Kaymak.

KAYIŞÇI (i.). **1.** Çeşitli kayışlar yapan ve satan adam. **2.** mec. Aldatıcı, dolandırıcı, hilekâr.

KAYIŞKIRAN (i. botanik). Baklagillerden, çiçekleri kırmızı bir bitki.

KAYIT (KAYD) (i. A.) (c. kuyûd). **1.** Bağlama, Ar. rabt, Fars. bend: Tavuğu ayağından, koçu boynuzundan kaydetmek. **2.** Bağlayacak şey, bağ, bend, râbıta: Ayağındaki kaydı kopardı, kuyûd-ı kaviyye ile mukayyed idi (kuvvetli bağlarla bağlıydı). **3.** Yazılan veya gelen resmî, ticarî vs. kâğıtların tarih ve numaralarının deftere geçirilmesi: Bu evrakı kaydettirin. **4.** Bu suretle deftere geçirilen hulâsa, numara ve tarih: O tezkerenin kaydı bulunamadı, kaydına müracaat etmeli, kaydını çıkarmalı. **Kuyûd-ı atîka** = Eski kayıtlar. **5.** Bir şeyin tahdit ve tayini, birtakım şartlarla sınırlandırılması: Hiç bir kayıt ve şart beyan etmemiş. **Bilâ-kayd-ü şart** = Şartsız ve kayıtsız olarak. **6.** Ehemmiyet verme, vazife edinme, umursanma, gaile: Kendisi

dünyada bir şeyi kaydetmiyor, şimdi oğlunu bir mektebe vermek kaydındadır. **7.** Bir adamın askerliğe, ya bir hizmete veyahut bir mektep vesaireye kabûlüyle isminin deftere geçirilmesi: Oğlunuzu mektebe kaydettirdiniz mi? Ahmet askere kaydolundu, daha kaydı yapılmadı. **8.** Notlar: Kayıtlı bir fizik kitabı buldum. **9.** Bir cümle veya terkîbin parçalarından olarak mânâyı sınırlayan kelime: Bir sözü yazarken kayıtlarını yerli yerine koymalı ki mânâ bozulmasın. **10.** Marangoz işlerinde iki tahtayı birbirine bağlayan tahta: Bu çekmece güzel yapılmış, ama yan kayıtları sağlam değil. **Bilâ-kayd, bî-kayd** = Gailesiz, ilişiksiz, bir şeye ehemmiyet vermeksizin. **Terkîn-i kayd** = Tard, çıkarma, kovma. **Kayd-ı hayât** = Hayatta bulundukça, hayatı boyunca: Kaydı hayât ile maaş bağladılar; yaşadıkça almak şartiyle. **Kayd ü şart** = Bir şartla sınırlandırılmış söz veya fıkra: Bilâ-kayd-ü şart.

KAYITLANDIRMAK (f.). Şarta bağlamak, Osm. takyîd etmek.

KAYITLI (i.). **1.** Kaydı yapılmış, kayda geçirilmiş olan. **2.** Şarta bağlı.

KAYITSIZ (i.). Bir şeye ehemmiyet vermez, bir şeyi umursamaz, ihmalci, ilgisiz: Pek kayıtsız bir adamdır.

KAYITSIZLIK (i.). Bir şeye ehemmiyet vermeyiş, ihmal, ilgisizlik.

KAYKILMAK (f.). Bir tarafa doğru yaslanıp yatar gibi olmak.

KAYLÛLE (i. A.). Öğle uykusu, şekerleme, kestirme.

KAYMAÇ (i.). Kuyruğu yukarıya doğru göz, Çinli gözü biçiminde olan: Moğollar'ın gözleri kaymaçtır.

KAYMAK (i.). **1.** Pişmiş sütün üstünde biriken yağlı kısmı: Bir lüle kaymak. **2.** Her şeyin en iyi ve seçilmiş kısmı, Ar. zübde, hulâsa, güzîde. **3.** Yağmurdan veya bir suyun taşmasından sonra toprağın üzerinde duran özlü ve gübreli ince çamur ki toprağın kuvvetini arttırır: Nil'in taşması bütün Mısır üzerine kalın bir kaymak tabakası bırakır. **Kaymak gibi** = Pek lezzetli, pek beyaz ve yumuşak. **Kaymaktaşı** = Pek beyaz mermer. **Mermer kaymağı** = Tebeşir hulâsası. **Kaymakyağı** = En iyi tereyağı.

KAYMAK (f.). **1.** Parlak ve cilâlı bir şeyin üzerine sürtünerek gitmek veya düşmek: Sabuna basınca kaydı, bir kaya, dağın üzerinden kaya kaya aşağıya kadar indi. **2.** Ayak, sâbit olmayan bir şeyin üzerine basıp istemeyerek ve süratle sürtünmek, sürçmek: Ayağım kaydı, az kala düşüyordum. Bu kaldırımda atın ayağı kayar. **3.** Bir tarafa meyletmek, eğrilmek, çarpılmak. **Göz kaymak** = Şaşı olmak. **Dil kaymak** = Yanılmak, hata etmek. Kaydırmak, cilâlı bir şeyin üzerine sürçmek: Kızak kaymak.

KAYMAKAM (i.). (A. kaim = duran, makam = yer). **1.** Birinin yerine geçen, yerini tutan, vekil, nâib: Yerine bir kaymakam bırakıp gitti. **2.** Bir kazâ (ilçe) idare eden mülkiye memuru: Kazâ kaymakamı, kaymakam tayin edildi. **3.** Eskiden yarbay rütbesinin adı. bk. Yarbay.

KAYMAKAMLIK (i.). **1.** Vekâlet, vekillik: O işte filân kaymakamlık ediyor. **2.** Bir kazânın idaresiyle görevli mülkiye memurunun memuriyeti, hal ve sıfatı: Kaymakamlığı kendisine az görüyor. **3.** Yarbay rütbesi: Beş sene kaymakamlık etti. Kıdemli binbaşılardan olduğundan kaymakamlık bekliyor. **4.** Bir mülkiye kaymakamının idare ettiği kasaba, ilçe, kazâ: Orası bir kaymakamlıktır.

KAYMAKLANMAK (f.). Üstünde kaymak bağlamak.

KAYMAKLI (i.). Kaymakla yapılmış, kaymağı olan: Kaymaklı, kadayıf.

KAYNAK (i.). **1.** İki şeyin yapıştıkları yer, kenet yeri: Bunun kaynağı nerede? **2.** Sırt etlerinin but etlerine yapıştığı yer: Kaynakları çıkık. **3.** Bir şeyin çıkageldiği ilk yer, menşe. **4.** Ar. me'haz: Başvurulan kaynaklar.

KAYNAK (i.). Yerden kaynayıp çıkan su pınarı, ufak pınar, Ar. menbâ, ayn: Orada bir kaynak vardır.

KAYNAK (i.). Yırtıcı ve büyük kuşun keskin pençesi. bk. Kıynak.

KAYNAKÇI (i.). Kaynak yapan kimse.

KAYNAMA (i.). **1.** Kaynamak işi, kaynayış. bk. Kaynamak. **2.** Kaynamış, kaynamakla pişmiş: Kaynama et.

KAYNAMAK (f.). **1.** Sıvı bir şey ateşte fıkır fıkır etmek, Osm. galeyân eylemek, cûş ve hurûşa gelmek: Bu su kaynadı mı? **2.** Kaynar suyun içinde pişmek: Bu et daha kaynamadı. **3.** Şişip kabarmak, ekşimek, Osm. tahammur etmek: Şıra kaynamaya başladı, midesi kaynıyormuş. **4.** Yerden şiddetle fışkırmak, Osm. feverân etmek: Yerden su kaynıyor. **5.** Çok bulunup kaynayan su gibi hareket etmek: Bu dolapta karıncalar kaynıyor. **6.** Birleşmek, yapışmak: Kırılan kol kemiği kaynadı. **7.** Gizlice ve el altından düzenlenmek: Burada bir iş kaynıyor. **8.** Rahat durmamak, Osm. cûş ve hurûşta olmak, deprenmek: Deniz kaynıyor, bu adam kaynayıp duruyor. **9.** Suyun içinde batmak, denizin di-

bine inmek: O koca gemi beş dakikada kaynadı. **10.** Mahvolmak: Bizim paralar kaynadı gitti.

KAYNANA (i.). Karı ve kocaya göre birbirlerinin annesi; kayınvâlide. **Kaynana zırıltısı** = Bir sap çevresinde çevrilen, çevrildikçe takırtılı bir ses çıkaran oyuncak. **Kaynanadili** = Bir kaktüs çeşidi.

KAYNARCA (i.). Sıcak maden suyu banyosu, üstü açık, sıcak maden suyu.

KAYNAŞMA (i.). Kaynaşma işi.

KAYNAŞMA (f.). **1.** Birleşmek, ayrılmayacak surette uyuşmak, yekpâre olmak: Kemikleri kaynaşıp mafsalı oynamaz olmuş. **2.** mec. Sıkı sıkı münasebet kurup birleşmek: Onlar kaynaştılar. **3.** Kıpırdaşmak: Kaynaşıp durmayın.

KAYNAŞTIRMAK (f.). **1.** Birleştirmek, yapıştırmak: Şu iki parça madeni kaynaştırmalı. **2.** Birleştirmek: Bu akrabalık o iki aileyi kaynaştırdı. **3.** Kaynaşmasını sağlamak.

KAYNATA (i.). Karı ve kocaya göre birbirlerinin babası, kayınpeder.

KAYNATMAK (f.). **1.** Bir sıvıyı ateşte haşlamak, fıkır fıkır ettirmek: Sütü iyice kaynatmalı. **2.** Bir şeyi suda pişirmek, kaynar suda bulundurmak: Lekesi çıkarılacak çamaşırı saman suyu içinde kaynatmak lâzımdır. **3.** Yapıştırmak, yekpâre etmek, tek parça hâline getirmek: İki parça madeni birlikte kaynatmalı.

KAYNATTIRMAK (f.). **1.** Bir şeyi diğeri vasıtasıyle suda haşlatmak, suda pişirmek: Kahveciye güzel bir kahve kaynattırmalı, şu mendilin lekesini çıkarmak için saman suyunda kaynattırmalı. **2.** Bir sıvıyı ateşte haşlattırmak: Sütün mikroplarını öldürmek için iyice kaynattırmak gerekir.

KAYNE (i. A. musiki) (c. kaynât, kıyân). Eski Arap musikisinde kadın ses sanatkârı.

KAYPAK (i.). **1.** Kaygan, bir yerde durmayan, sıvışık. **2.** Çalınmış, aşırılmış. **Kaypak balık** = Elde kayan yapışkan bir cins göl balığı.

KAYPAKÇI (i.). Mal aşıran, Ar. gaasıb, Fars. yağmâ-ger.

KAYPAMAK bk. Kaypımak.

KAYPIMAK (f.). Kayıp sıvışmak, sıyrılmak.

KAYRAK (i.). **1.** Toprağı kayar ve oynak, hayırsız yer. **2.** Buz üzerinde kayılacak yer.

KAYRALMAK (f.) (Irmak) kum indirmek, kum setleri peydâ etmek: Kayralan ırmakların daima temizlenmesi lâzımdır.

KAYRAN (i.). Orman içinde genişçe boş yer, büyük alan.

KAYRILMAK (f.). **1.** Bakılmak, sahip çıkılmak, himaye edilmek, gailesi çekilmek: O zavallı adam kimse tarafından kayrılmadı. **2.** Bir hizmet ve göreve atanmak, kullanılmak, istihdâm edilmek: Bu adam bir hizmetle kayrıldı.

KAYS (i. A.). Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin erkek kahramanı olan Mecnûn'un asıl adı.

KAYSARI (e.). Ne tarafa, ne cihette, nereye doğru?

KAYSER (aslı: **KAYSAR**) (i. A.) (c. kayâsire) (L. Caesar). Eski Roma ve Bizans imparatoru: Kayser-i Rûm (meşhur Sezar'ın adından gelir; Çar kelimesi de bunun Slavca şeklidir). 1871'den sonra Batı Roma imparatorlarına halef olduğu kabûl edilen üç Almanya imparatoru da bu unvanla anılmıştır: Kayser Wilhelm.

KAYSERİ, KAYSERÎ (i. A.) (mü. kayseriyye). Kaysere ait (Kayseri şehrinin adı buradan gelir ve aslı Kaysariyye'dir). (tıp) **Ameliyyât-ı kayseriyye** = Sezaryen. Çocuğun sezaryenle alınması ki, meşhur Sezar bu şekilde dünyaya gelmiştir.

KAYŞA (i. !eoloji) (uyd. k.). Kayşamak işi, Ar. heyelân.

KAYŞAMAK (f. jeoloji) (büyük bir dağ parçası) Yerinden kopup kütleler halinde geniş bir yüzeye yayılmak.

KAYTAN (i.). İpek veya pamuktan sicim. **Kaytan bıyıklı** = Uzunca ve ince bıyıklı.

KAYTARMAK (f.). **1.** İşten kaçmak. **2.** Geri çevirmek, iade etmek, kabul etmemek.

KAYTAS (i. A. Yunanca'dan). **1.** Balina, kadırga balığı. (astronomi) **2.** Bir takım yıldız, Fr. cétus.

KAYTASİYYE (i.). **Tâife-i kaytasiyye** = Kadırga balığı cinsinden olan hayvanlar, Fr. cétacés.

KAYTAZ (i.). **1.** Hotoz, kotaz, kuş başındaki tepelik. **2.** Tataristan sığırı. **Karakaytaz** = Durmadan öteye beriye koşan, her tarafa seğirtip saldıran adam.

KAYYİM (i. A. «kıyâm» dan smüş.). (Halk dilinde: kayyûm). Camilerde çalışan kimse.

KAYYÛM (i. A. «kıyâm» dan imüb.). Zâtiyle var olan, ezelden ebede kadar var olan Tanrı (Esmây-ı Hüsnâ'dan yani Allah'ın 99 adından biridir) (kayyum yerine kayyim demek yanlıştır. bk. Kayyim).

KAZ (KAZZ) (i. A.). Ham ipek. **Dûd-ül-kazz** = İpekböceği.

KAZ (i.). Perdeayaklılardan, ördekten büyük bir kuş; ehlisi ve yabânisi olur. mec. Ahmak, ebleh: Kaz kafalı, kaz beyinli, kaz gibi. **Kazayağı** = **1.** Birkaç kollu çengel. **2.** salatalık bir ot. **3.** (denizcilik) Bir parça halatın iki çıması bir yere bağlanarak ortasından diğer bir halat geçirilmek suretiyle yapılmış ayaklar. **Kazın ayağını anlamak** = Gizli bir gerçeği keşfetmek. **Kazboku** = Sarıya yakın açık yeşil renk. **Kazkanadı** = Pehlivan oyunlarından biri. **Kazı koz anlamak** = Anlayışsızlık etmek, yanlış anlamak.

KAZÂ (i. A.) (c. akzıye). **1.** Her şey hakkında Tanrı'nın ezelî hükmünün yerine gelmesi (kazâ ile kader arasındaki fark kelâm ilminde uzun uzun anlatılır). **2.** Kadılık, kadı'nın hükmü, kadılık vazifesi: Filân efendi kazâ mesleğine girdi, yirmi sene kazâda bulundu. **3.** Bir kadı'nın kazâsı dahilinde olan yer, kadılık. **4.** Bundan galat olarak bir kaymakamın hükûmet dairesi, nâhiyeden sonra mülkî taksimâtın en küçüğü, kaymakamlık (ilçe): Her il, birkaç kazâya ayrılmıştır, kazâ kaymakamı (cem'inde Farsça kazâhâ kullanılır: **Kazâhây-ı erbaa** = Dört kazâ). **5.** Kasitsiz ve hata neticesi olan öldürme, yaralama vesair vukuat, muhatara, tehlike, ansızın gelen musîbet, elem verici olay: Bir kazâ oldu, kazâ vuku buldu, az kaldı kazâ oluyordu. **Kazâ savuşturmak** = Vuku bulan veya vukuu pek beklenen bir tehlikeden kurtulmak. **Kazâya uğramak** = Ansızın ve beklenmedik tehlikeye düşmek: Karayolunda, demiryolundan fazla kazâ olur. **6.** Yerine getirme, yapma: **Kazâ-i hâcet** = Abdest bozma. **7.** Vaktinde yerine getirilmeyen namaz ve oruç gibi bir borcu sonradan şer'î icabına göre ödeme: Hastalığımda kılamadığım namazları kazâ edeceğim, şimdi oruç tutamazsanız kazâsı mümkündür. **Ecel-i kazâ** = Kaçınılmaz olmakla beraber tabiî olmayıp bir kazâdan ileri gelen ölüm. Zıddı: Ecel-i mev'ûd. **Ez-kazâ** = Kazâen, şâyet, eğer, tesadüfî olarak, beklenmeksizin: Ez-kazâ doktora muhtaç olursanız (memnuniyet verici şeyler için kullanılmamalıdır).

KAZÂEN (i. A.). Kasten olmayarak, hatâ ile, ansızın vuku bulan elem verici bir hadise neticesinde: Kazâen ayağını kırmış, kazâen denize düştü.

KAZAK (i.). **1.** Asker, her kavmin askerliğe, akın ve çapula ayrılmış efradı ki, sakalsız olmak başlıca alâmetleri idi: Türkmen, Kırgız, Tatar, Moskof kazağı. Tarihte bir Ukrayna Kazakları vardır ve Ukran ırkındandırlar (Rus değil). Bugün «Kazak» kelimesi, yalnız bir Türk kavmi için kullanılmaktadır ki, Türkçe'nin Kazak lehçesi ile konuşurlar ve büyük kısmı Kuzey Türkistan'da Kazakistan'da yaşarlar. **2.** Çarlık Rusyası'nda ayrıca bir sınıf teşkil eden sipahiye benzer süvari askeri.

KAZAK (i.). Baştan geçirilerek giyilen örme yelek, süveter.

KAZAK (i.). Karısına söz geçirebilen mütehakkim erkek. Kılıbık mukabili.

KAZÂLI (i.). Kazâya yol açabilen.

KAZAMAT (i. İ.). Mermilere karşı muhafazalı top yuvası.

KAZAN (i.). **1.** Çok miktarda yemek vesaire kaynatmaya mahsus büyük tencere: Çorba, pilav, aşure kazanı. **Çamaşır kazanı** = Çamaşır suyunun kaynadığı kazan. **2.** Su saklamaya veya kaynamasına mahsus madenden büyük kap: **Vapur kazanı** = Vapur makinesine istim getirecek suyun kaynamasına mahsus büyük mahfaza; hamam kazanı. **3.** Eski bir çeşit hantal top. Yeniçeri ocağının yemek kazanı birtakım merasimle ve dua ile kurulup kaldırıldığından, meselâ kazanın yerinden kaldırılması isyan mânâsını ifade ederdi: Yeniçeriler, gece kazan kaldırdı. **Kazandibi** = Kazanın dibine yapışıp kazınarak çıkarılan kızarmış ve makbûl, is kokusu almış bir çeşit mahallebi, tavukgöğsü vesaire.

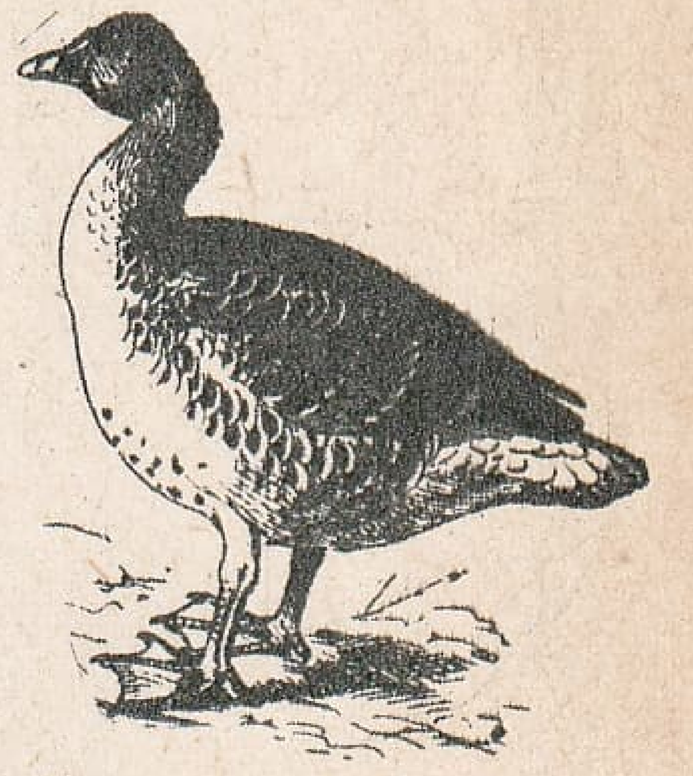

Kaz

KAZANCI (i.). **1.** Kazan yapan san'atkâr. **2.** Kazanı kurup idare eden memur.

KAZANÇ (i.). **1.** Kazanılan şey, fayda, istifade, kâr: Benim için bunda hiçbir kazanç yoktur. **2.** Çalışmakla ele geçirilen şey: İşler çok kötü hiç kazancımız olmuyor. **Kazanç etmek** = Kazanmak (eskimiştir).

KAZANÇLI (i.). Kârlı, istifadeli: Ticaret kadar kazançlı iş yoktur.

KAZANDIRMAK (f.). **1.** Kâr ettirmek, kazanmasına sebep olmak: Bu ticaret adama çok kazandırır, kendisini hizmetine alıp çok para kazandırdı. **2.** Hâsıl ettirmek, aldırmak: Son yazdığı kitap kendisine büyük bir şöhret kazandırdı. Av merakı bana romatizmayı kazandırdı.

KAZANDİBİ (i.). Dibi tutturulan mahallebi yahut tavukgöğsü.

KAZANILMAK (f.). Kazanmak işine konu olmak.

KAZANMAK (f.). **1.** Kâr etmek, istifade etmek, fayda görmek, faydalanmak: Ayda birkaç bin lira kazanıyor, ticaretten epey kazandı. **2.** Edinmek, hâsıl etmek: Nam, şöhret kazandı, efendisinin teveccühünü kazandı. **3.** Uğraşmak, hastalığa yakalanmak. Rutubetli evde oturduğundan hastalık kazandı.

KAZÂRÂ (i. F.). Kasten olmayarak, tesadüfen, kazâ ile, şâyet, eğer: Kazârâ doktora muhtaç olursanız...

KAZASKER (KAADÎ-İ ASKER'den) (i.). 1. Osmanlı devrinde orduy-ı hümâyûn kadısı. 2. Osmanlı ilmî teşkilâtında vezîr ve müşîr'e (mareşal) eşit en yüksek dinî-kazâî-ilmî pâye. 3. Bu pâyeyi taşımakla beraber, bilfiil Avrupa ve Asya Osmanlı kadılarının başında bulunan yüksek iki görevli: Rumeli ve Anadolu kazaskerleri. Rumeli kazaskeri, daha kıdemli olur ve ekseriya meşîhat pâyesi ile (ki sadâret pâyesine eşitti) şeyhulislâm olurdu. **Kazasker lokması** = Bir çeşit sütlü tatlı.

KAZASKERLİK (i.). Kazasker pâye veya görevi.

KAZÂYÂ (i. c.) (m. kaziyye). Kaziyyeler. bk. Kaziyye.

KAZAYAĞI (i. botanik). 1. Ispanakgillerden, yaprakları kaz ayağına benzer bir bitki (chenopodium). 2. Çok kollu çengel. 3. Üç uçlu halat. 4. Açık turuncu.

KAZAZ (i. A.) İpekçi, ipeği işleyen adam. bk. Kazzâz.

KAZAZEDE (KAZÂ-ZEDE) (i. F., Ar. kazâ, Fars. zeden = isabet etmek vurmak). Bir kazâ görmüş, kazaya uğramış, kaza ile sakatlanmış veya tahrip olunmuş: Gemisi kazazede oldu, sahilde fırtınadan kazazede olan gemilerin enkazı duruyordu, zavallı adam kazazededir.

KAZBOKU (i.). Kirli sarı.

KAZDIRMAK (f.). 1. Kazıcı bir âletle yeri eştirmek, açtırmak, Osm. hafrettirmek: Bahçeyi kime kazdıracaksınız? Kuyuyu kaça kazdırdınız? 2. Çelik kalem vesaire ile tahta, maden, taş vesaire oydurmak, hâk veya nakşettirmek: Bir mühür kazdıracağım, kapının kemeri üzerindeki mermere kendi ismini kazdırmış.

KAZEİN (i. Fr.). Sütte bulunan albüminli bir madde.

KAZEL (i.). Ağaç üzerinde kuruyan yaprak. bk. Gazel.

KAZELLENMEK (f.). (yaprak) Ağacın üzerinde kurumak.

KAZEMAT bk. Kazamat.

KAZEVÎ, KAZEVİ (i.). Saz hasırından pirinç vesaire kabı, âdî zenbil: Pirinç kazevisi, bir kazevi pirinç, kazevi hurması.

KAZF (i. A.). 1. Atma. 2. Nâmuslu bir kadına zinâ suçu yükletme. **Hadd-i kazf** = Namuslu kadınlara iftirâ edenlere verilen şer'î ceza.

KAZGAN bk. Kazan.

KAZI (i.). 1. Kazılan yer veya toprağı kazma işi, hafriyat. 2. Tahta, maden gibi şeyler üzerine yazı veya resim oyma işi, hâk.

KAZICI (i.). 1. Kazan, eşici, çukur açan: Mezar kazıcı. 2. Hâk ve nakşeden, oyan: Mühür kazıcı, taş kazıcı.

KAZIK (i.). 1. Bir yere kakılmak üzere ucu kazılıp sivriltilmiş odun, Ar. veted: Kazık kakmak, kazığa bağlamak. 2. Suyun içinde veya batak ve çürük toprakta bina temeline dayanak olmak üzere sıra ile yere sokulan direklerin her biri: Kazık üzerine bina etmek. 3. Vaktiyle idam için kullanılan şiş ki, suçlunun kıçından sokup başından çıkarırlardı: Kazığa vurmak. 4. mec. Hile, hud'a, dubara, zarar verme: Kazıklamak, kazık atmak. 5. Kazık gibi dimdik şey, donmuş şey: Kazık kesildi. (astronomi) **Demirkazık** = Küçük Ayı'nın ucundaki sabit kutup yıldızı, arzın kutbu karşısında olduğundan, daima bir yerde gözükür. **Sağlamkazık** = Delil, güvenilecek, itimat olunacak şey. **Kazık kakmak** = Yerleşip kalmak. **İpten, kazıktan kurtulmuş** = Cânî, katil, idama lâyık. **Kazık kök** = Kazık gibi aşağıya giden bitki kökü.

KAZIKÇI (i.). Hilekâr, dubaracı, aldatarak zarar veren.

KAZIKLAMAK (f.). 1. Kazığa vurmak, kazık cesasıyle idam etmek. 2. mec. Alışverişte aldatmak.

KAZIKLANMAK (f.). 1. Kazığa oturtulmak. 2. mec. Alışverişte aldatılmak.

KAZIKLI (i. tıp) (kazıklı humma teriminde geçer). **Kazıklı humma (tetanos)** = Kasların sürekli ve ağrılı kasılmalarıyla kendini gösteren ateşli, çok tehlikeli bir hastalık.

KAZILMAK (f.). 1. Eşilmek, açılmak, Osm. hafrolunmak: Bu toprak zor kazılır, bahçe şimdi kazılmaz, kuyu derin kazılmalı. 2. Oyulmak, hâk ve nakşedilmek: Maden mühür bu taşla kolay kazılır.

KAZIM, KAZIMA (k'lar uzun) (i. A.). Kemirici hayvan.

KÂZIM (i. A. «kezm» den if.) (mu. kâzime). Hiddetine bağlı olmayan, öfkesini ve hırsını yenen.

KAZIMA (i.). Kazımak işi. bk. Kazımak.

KAZIMAK (f.). 1. Keskin bir âletle kaşır gibi yaparak yüzeydeki şeyi oymak: Şu tahtanın boyasını, şu kâğıdın yazısını kazımak lâzımdır. 2. Fazla ve sert kaşımak: Artık arkanı kazıyıp durma. 3. Yüzmek, yolmak, fena tıraş etmek: Meşin yapmak için derileri önce kazırlar, sen şu sakalı kazımalısın, kör bir ustura ile yüzümü ka-

zıdı. **4.** Oymak, çukur yaparak nakşetmek veya yazmak, hâk etmek: Mühür kazımak san'atını çok iyi bilir, şimşir üzerine resim kazımak.

KÂZIMÎN (i. A. c) (m. kâzım). Öfkesini, hırsını yenenler.

KAZINMAK (f.). **1.** Tırnakla deriyi kazırcasına fazla kaşınmak: Kazınıp duruyor. **2.** Kör ustura ile fena ve deriyi yüzercesine tıraş olmak. **3.** mec. Ne var ne yoksa arayıp bulup vermek.

KAZINTI (i.). **1.** Bir şeyi kazımaktan çıkan parça, yonga ve talaş: Tahta, kösele kazıntısı. **2.** Yazının kazılmış, hâk ve tashih olunmuş yeri: Sunulacak kâğıtlarda kazıntı olmamalı. **Kazan kazıntısı** = Kazanın dibine yapışıp kazımakla çıkarılan şeyler: Mahallebinin kazan kazıntısı daha lezzetli olur. **Barsak kazıntısı** = Şiddetli ishal. **Tekne kazıntısı** = Ana-babanın ihtiyarlığında doğan son çocuk.

KAZINTILI (i.). Kazılmış, hâkkedilmiş yerleri olan: Kazıntılı mektup gönderilemez, tekrar yazılmalı.

KAZIŞ (i.). Kazmak ve oymak işi ve tarzı. bk. Kazmak.

KAZITMAK (f.). **1.** Hâkkettirmek, keskin bir âletle aşındırmak veya çukurlatmak: Su kelimeyi kazıtmalı, bir mühür kazıtacağım. **2.** Tıraş ettirmek: Sakalı berbere kazıtmak.

KAZIYYE (i. A.) (c. kazâyâ). **1.** İş, husus, madde, mesele, dava: Bu, mühim bir kazıyyedir, halli müşkil bir kazıyye. **2.** Doğru veya yanlışlığına hükmolunabilen söz: «İnsan, hayvân-ı nâtıktır» sözü bir kazıyyedir. **3.** İddiayı ispat için ileri sürülen dava, Fr. lemme.

KAZÎB (i. A.). **1.** İnce ve düz budak, fidan. **2.** Erkek tenâsül organı.

KÂZİB (i. A. «kizb» den if.) (mü. kâzibe). **1.** Yalan söyleyen, sözü doğru olmayan, yalancı: O adamın kâzib olmasını asla tasavvur etmezdim. **2.** Doğru ve sahih olmayan, sâdık zıddı, yalan, sahte: Kavl-i kâzib, haber-i kâzib. **Şöhret-i kâzibe** = İktidar ve fazileti olmaksızın her nasılsa ün yapan adamın haksız ve asılsız şöhreti. **Subh-ı kâzib** = Güneş doğmadan önce ışığın aksi ile görünen az aydınlık. Subh-ı sâdık zıddı.

KAZİNO (i. İ. casino). Alafranga kahvehane, gazino. bk. Gazino.

KAZİNOCU (i.). Bir gazinoyu idare eden adam, gazinocu.

KÂZM (i. A.). Gazap ve hiddeti zabtetme, hırsını yenme.

KAZMA (i.). **1.** Toprağı eşme, Osm. hafr: Onun kazması pek sathî. **2.** Oyma, hâk: O hâkkâkın mühür kazması pek mahiranedir. Hâk ile yapılmış, mahkûk: Kazma nakışlar, yazılar.

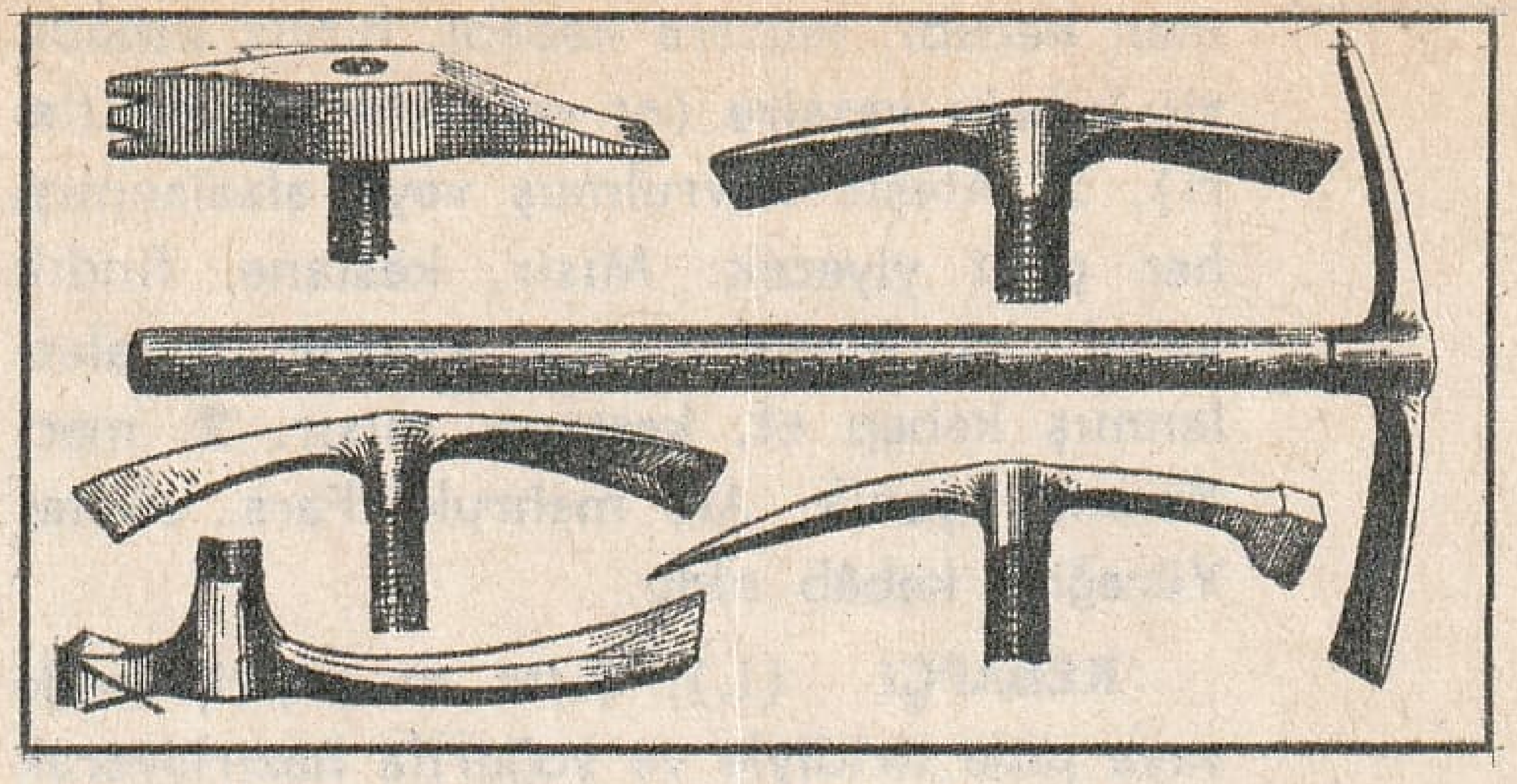

Çeşitli kazmalar

KAZMA (i.). Toprağı kazmaya mahsus âletlerin en sadesi ve en eskisi olup sap geçecek deliği olan düz ve keskin bir demirden ibarettir, ancak diğer tarafının külünk gibi sivri, çapa gibi çatal veya balta gibi çeşitli şekillerde oluşlarına göre adları vardır. **Kazma, kürek** = Toprak kazmak için âletler.

KAZMAK (f.). **1.** Kazma vesair âletle yoprağı eşmek, açmak, Osm. hafretmek: Bahçeyi kazdım, bir kuyu kazacağım, tarlanın etrafına hendek kazmalı. **2.** Çelik kalem vesaire ile oymak, hâk ve nakşetmek: Mühür kazmak, bir mermer levhanın üzerine bir münasip yazı kazmalı.

KAZMİR (i.) (Fr. mucidinin ismiyle anılmıştır). Yünden erkek elbisesi yapılan bir çeşit kumaş: Fransız kazmiri, İngiliz kazmiri. Bu kumaştan imal edilmiş: Kazmir pantolon, ceket.

KAZULET (i.). Kocaman.

KAZÛRÂT (i. A. c.) (m. kazûre, dilimizde kullanılmaz). Pislik, Ar. necâset.

KAZZÂZ (i. A. «kazz» dan imüb.). İpekçi, ipeği işleyen adam.

KE (i.). K harfinin adı; ka da denir.

KEBÂB bk. Kebap.

KEBÂBE (i. A.). Bahârattan karabibere benzer bir tane.

KEBÂBİYYE (i.) (Arapça'ya benzemekle beraber Arapça değildir). Lüle dibi tütün.

KEBÂİR (i. A. c.) (m. kebîr) (mü. kebîre). Kebîreler, büyükler. bk. Kebîre.

KEBÂİS (i. A. c.) (m. kebîse). Sene-i kebîseler, bir gün fazlası olan yıllar, şubat 29 çeken yıllar.

KEBAP (KEBÂB) (i. A.). **1.** Susuz olarak ateşte şişle veya başka şekilde pişmiş et: Kebap pişirmek, kebap yemek, or-

man kebabı, tencere kebabı, hırsız kebabı, şiş kebabı vesaire (et yemeklerinin çeşitleri). **2.** Ateşte kavrulmuş veya alazlanmış, her çeşit yiyecek: Mısır, kestane, fındık kebabı. **3.** Ateşte pişmiş, kavrulmuş, alazlanmış kebap et, kestane, mısır. **2.** mec. Yanmış, yanık, Ar. mahruk, Fars. sûhte: Yüreğim kebâb oldu.

KEBAPÇI (i.). Şişte et pişirip sade veya pide tiridiyle ve yoğurtla hazırlayarak satan adam.

KEBAPÇILIK (i.). Kebapçı mesleği.

KEBBASTI (i.). İki kat dalyan ağı çekme.

KEBE (i. R.). Çobanların ve köylülerin giydikleri ve yere serdikleri yünden kaba aba: Tandır kebesi, ter kebesi (çeşitleri). **Yanbolu kebesi** = Tüylü çeşidi.

KEBED (i. A.) (c. ekbâd). Karaciğer. **İltihâb-ı kebed, elem-i kebed, hasât-ı kebed, seretân-ı kebed vs.** = Karaciğer hastalıkları.

KEBEDÎ (i. A.) (mü. kebediyye). Karaciğere ait.

KEBEŞ (i. A.). Koyunun erkeği, koç.

KEBG, KEBK (i. F. zooloji). Keklik. bk. Kebk.

KEBÎR (i. A.) (mü. kebîre) (c. kibâr küberâ). **1.** Büyük, ulu, koca: Cebel-i kebîr, dâire-i kebîre (maddî şeyler için daha çok azîm ve cesîm kullanılır). **2.** Yaşlı, büyük: **Veled-i kebîr** = Büyük oğul. **Şeyh-i kebîr** = Yaşlı ihtiyar. **3.** Buluğ yaşına erişmiş, çocukluktan kurtulmuş: Bir kebîr oğlu ve iki kebîre kızı ile diğer bir sagîr oğlu vardır. c. **Küberâ** = Büyük adamlar, yüksek mevkilerde bulunan devlet adamları: Küberâ konakları. c. **Kibâr** = Asil ve şerefli adamlar: Kibar meclisi, kibar kıyafeti. bk. Kibar.

KEBÎRE (i. A.) (c. kebâir) (müz. kebîr). Katil ve zinâ gibi büyük günah, zıddı: sagıyre.

KEBÎSE (i. A. «kebs» ten smüş.). **Sene-i kebîse** = Bir gün fazlası olan yıl ki, şubat 29 çeker. c. Kebâis.

KEBK (i. F.). Keklik. bk. Kebg.

KEBS (i. A.). Çukurluğu doldurup düzleme.

KEBŞ (i. A.) (c. kibâş). Erkek koyun, koç, çepiş.

KEBÛD (i. F.). Mavi, gök renginde: **Çeşm-i kebûd** = Mavi göz.

KEBÛD-FÂM (i. F.). Mâvi, gök renkli.

KEBÛDÎ (i. F.). **1.** Mâvilik. **2.** Mâvi renkli.

KEBÛTER (i. F.). Güvercin. **Kebûter-i nâme-ber** = Mektup getirip götürmeye alışık güvercin.

KEBÛTERÂN (i. F. c.) (m. kebûter). Güvercinler.

KEBÛTER-BÂZ (i. F.). Güvercin yetiştiren veya besleyen, güvercin sever.

KEBZE, KÂVZE (i.). Omuz kürkü.

KEBZECİ (i.). Kesilmiş koyunların omuz küreklerine bakarak kayıptan haber vermek iddiasında bulunan adam.

KEC (i. F.). Eğri, çarpık.

KEC-BÎN (i. F.). **1.** Eğri bakan, şaşı. **2.** Yanlış, ters düşünen.

KEC-FEHM (i. F.) (c. kec-fehmân). Ters ve yanlış anlayan.

KEC-KÜLÂH (i. F.). Eğri külâhlı, çarpık başlık giymiş.

KEC-MİZÂC (i. F. A.). Aksi tabiatlı, ters adam.

KEC-NAZAR (i. F. A.). Eğri ve meş'um bakışlı, kıskanç.

KEC-NİGÂH (i. F.). Eğri bakışlı, şehlâ.

KEC-NİHÂD (i. F.). Kusurlu yaratılışlı, ters huylu.

KEC-REFTÂR bk. Kec-rev.

KEC-REV ((i. F.). Eğri giden, aykırı yol tutmuş.

KEC-RE'Y (i. F. A.). Reyi, düşüncesi, fikri sakat, ters olan.

KEC-TAB' (i. F. A.). Tabîatı, karakteri ters olan, aksi.

KEÇE (i.). **1.** Dokunmaksızın yalnız dövülmekle yapılmış kaba yün aba, tepilmiş yün: Keçe döşemek, keçeden çadır, ayaklarına keçe sarmış. **Kar keçesi** = Erimemek için kar sardıkları keçe ki halı gibi de kullanılır. **2.** Oda döşemesi üzerine yayılacak yün dokuma: Avrupa keçesi, yerli keçe, odaların keçelerini döşemek, kaldırmak. Sıfat: **1.** Keçeden, yani dövülmüş yünden mamul: Keçe külâh, keçe yağmurluk. **2.** mec. Uyuşuk, hissî uyuşmuş, çok çalışmadan ve taş, toprak vs. tutmaktan hışır hışır olmuş: Ellerim keçeleşdi. **3.** Taranmamış, birbirine geçmiş: Saçı keçe olmuş. (denizcilik) **Karine keçesi** = Gemilerin karinesine kaplanan bakırın altına konan kaba keçe. **Keçe külâh etmek** = Rütbesini kaldırıp apoletlerini sökerek meslekten atmak.

KEÇECİ (i.). Keçe denilen dövülmüş yünden ibaret abayı veya keçe halı ve kilimlerini imal eden ve satan.

KEÇELEŞMEK (f.). **1.** Uyuşmak, hışır hışır olmak: Bahçede çalışmaktan ellerim keçeleşti. **2.** Karışıp teller belli olmayacak

surette keçe gibi olmak: Bu kızın saçı keçeleşmiş.

KEÇELEŞTİRMEK (f.). 1. Uyuşturmak, hışır hışır etmek: İş, elleri keçeleştirir. 2. Saçı birbirine geçirip telleri belli olmayacak surette keçe gibi yapmak: Acı su saçı keçeleştirir.

KEÇİ (i.). Sütü için beslenen, tiftik ve kişmir çeşidinden bazı cinslerinin kılı da pek makbûl olan bir evcil hayvan. Türleri vardır: Malta, Şam, Mısır keçisi. **Tiftik keçi** yahut **tiftik keçisi** = Ankara çevrelerinde ve Anadolu'nun bazı taraflarında bulunan bir cinsi ki, kılı ipek gibi yumuşak ve parlak olup güzel kumaşlar yapılır. Keçinin erkeğine teke, yavrusuna oğlak ve bir yaşındakine çepiç denir. **Keçiboynuzu** = Ar. harûb. **Keçisağan** = Ebâbil çeşidinden bir cins kuş. **Keçisakalı** = Güzel kokulu bir ot. Ar. lihyetü'tteys. **Dağ keçisi** = Bir cins vahşî keçi.

KEÇİBOYNUZU (i. botanik). Baklagillerden, kerestesi marangozlukta kullanılan bir ağaç ve bunun baklamsı meyvesi, harnup (ceratonia siliqua). **Keçiboynuzu gibi** = İşi çok, verimi az olan şeyler için söylenir.

KEÇİLEŞMEK (f.). Keçi gibi olmak, inadı tutmak.

KEÇİSAĞAN (i. zooloji). Serçegillerden, gagası oldukça geniş, bir kuş ki, hayvan sürülerinin etrafında uçuşan böcekleri avlamakla geçinir (caprimulgus).

KEÇİSAKAL (i.). Sakalı keçininki gibi yalnız çenesinde ve uzunca olan.

KEÇİSAKALI (i. botanik). Birleşikgillerden, çayırlarda ve nemli yerlerde yetişen, mavimtırak yahut mor çiçekleri olan bir çayır bitkisi (cistus creticus).

KEÇİYEMİŞİ (i. botanik). Yaban mersini.

KED (KEDD) (i. A.). Çalışma, çaba, emek, çabalama, zahmetli iş: **Kedd-i yemîn** El emeği: Kedd-i yemîniyle geçiniyor.

KED (i. F.). Ev.

KEDER (i. A.) (c. ekdâr). Tasa, kaygı, gam, keder, dert: Kederi olmak, keder çekmek. **Keder etmek** = Tasalanmak, gamlı ve kederli olmak. **Keder vermek** = Tasalandırmak (Arapça'daki «bulanıklık» mânâsıyle dilimizde kullanılmaz).

KEDER-EFZÂ (i. A. F.). Keder veren, keder verici.

KEDER-ENGÎZ (i. A. F.). Keder koparan, keder koparıcı, keder veren.

KEDERLENMEK (f.). Tasalanmak, kederli ve gamlı olmak.

KEDERLİ (i.). 1. Tasalı, üzgün, Ar. mükedder: Zavallı pek kederliydi. 2. Keder veren, gamlı ve kederli olan, Fars. hüzn-engîz: Kederli haber.

KEDER-NÂK (i. A. F.). Kederli, tasalı, gamlı.

KEDERSİZ (i.). Acısız.

KEDİ (i.). Etoburlardan mâruf evcil hayvan: Ankara, Van kedisi; kedi yavrusu. **Kediayası** = Ar. Keffülhirre (bitki). **Kediotu** = Valeryan denilen tıbbî bitki. **Kedibalığı** = Pisi balığının büyük cinsi. **Dağkedisi, yabanî kedi** = Kediden büyük ve pek yırtıcı bir hayvan. **Miskkedisi** = Güzel kokan bir cins yabanî hayvan.

KEDİAYASI (i. botanik). Küçük basurotu.

KEDİBALI (i.). Erik, kayısı gibi ağaçlardan sızan zamk.

KEDİOTU (i.). İkiçeneklilerden, kökü hekimlikte kullanılan bir bitki (valeriana). bk. Kedi.

KEDÛ (i. F.). 1. Kabak. 2. Şarap kabı. 3. mec. Kafatası.

KEDÛRET (i. A.). 1. Bulanıklık. 2. Gam, tasa.

KEEN (e. A.). Gûyâ, sanki, farzedin ki, imiş gibi: **Keen-lem-yekûn** = Sanki yokmuş, hiç yokmuş, hiç olmamış gibi (yalnız böyle Arapça tâbirlerde bulunur).

KEENNE (e. A.). Gûyâ, sanki, sözde: Keenne ben size haber vermiştim: Keenne sizin sözünüze itimat etmemiş (keennehü de denir).

KEENNEHU (e. A.). Gûyâ, sanki, sözde: Keennehu kendisi herkesten fazla bilirmiş.

KEF (i.) (Ar. kâf). Eski alfabenin 25. harfi olup asıl alfabenin sırası olan ebced

Keçi

Keçiboynuzu

Kedi

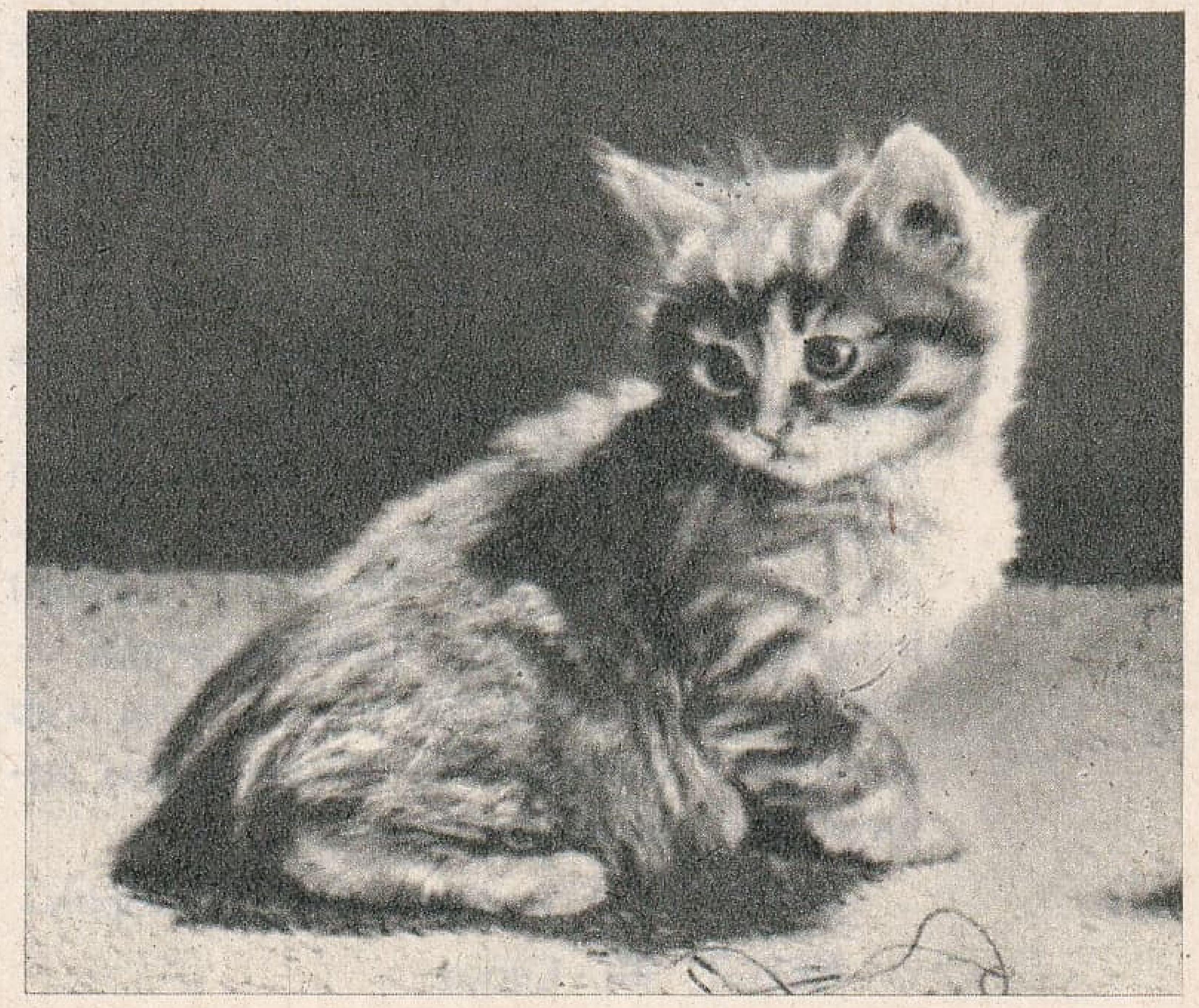

tertibinde 11 .harfdir ve sayı gibi kullanılışında 20 sayılır. Asıl talâffuzu ince (ke) şeklindedir: Kedi, kâmil'de olduğu gibi. «Kâf-ı Fârisî» denen çeşidi ince ge (ge) talâffuz edilir: Gül, gelmek gibi ki, bu şekil talâffuz Farsça ile Türkçe'ye mahsus olup, Arapça'da yoktur. Üçüncü çeşit talâffuzu ise yalnız Türkçe'ye mahsustur. «Sağır kef» denen bu talâffuz bir çeşit «n» sesidir ki, edebî İstanbul şivesinde bildiğimiz «n» talâffuzundan ibaret kalmıştır.

KEF (i. F.). Köpük.

KEF (KEFF) (i. A.). **1.** El içi, el ayası: Keffül-yed. **2.** Avuç, avuç dolusu. **3.** Ayakdüzü, taban: **Keff-ül-arûs** = Şeytan tersi. **Keff-i meryem** = Beşparmak. **Keff-ün-nesr** = Altınotu. **Keff-ül-hirre** = Kediayağı.

KEF (KEFF) (i. A.). Çekme, sarf, men, def, ferâgat: **Keff-i yed etmek** = El çekmek, çekilip karışmamak.

KEFAL (i. R.). Başı büyücek bir cins makbûl balık.

KEFÂLET (i. A. hukuk). Birinin vereceği bir parayı veya yapacağı bir işi, bir taahhüdü yerine getirmediği takdirde onun yerine yapmayı üzerine almak kanunî muamele ve taahhüdü, kefil olma, yüklenme, Ar. zımân: Kendisine kim kefâlet edecektir? Bu işi ancak sizin kefâletinizle kabûl ederim; onun kefâleti kabul olunmadı. **Kefâlet senedi** = Kefil olmayı, gösteren, kefilin verdiği senet. **Kefâleti-bi'n-nefs** = Nefsine kefil olma, yani bir adamın şahsı talep olundukta bulup vermek taahhüdü. **Kefâleti bi'l-mâl** = Malına kefil olma, yani onun borçlu olduğu parayı vermeyi taahhüt etme. **Kefâlet-i müteselsile** = İki veya daha fazla kişinin karşılıklı ve zincirleme kefil ve zâmin olması.

KEFÂLETEN (i. A.). Kefâlet sûretiyle, kefil olarak.

KEFÂLET-NÂME (i. F.). Kefâlet senedi.

KEFÂRET (i. A.) (masdar gibi kullanıyorsak da «küffâr» mübalâğa isminin müennesi olup asıl «örtücü ve imhâ edici» demektir). Bir mecburiyet altında veya yanlışlıkla işlenmiş bir günahı affettirmek ümidiyle şerîate uygun olarak verilen sadaka veya tutulan oruç vesaire, günahtan arınma: Kefâret lâzımdır; kefâreti kolaydır, mümkündür. **Kefâret-i yemîn** = Yerine getirilemiyen bir yemine karşı icab eden şer'î sadaka, oruç ve köle veya halayık âzat etmekten ibarettir.

KEFC (i. F.). Ağızdan çıkan köpük.

KEFÇE bk. Kepçe.

KEFE (i.). **1.** At tımarında kullanılan sert kıl kese, ince gebre. **2.** (hi.). Kırım'da bir şehir.

KEFE bk. Keffe.

KEFEKİ (i.). **1.** Kabaca bir taş çeşidi. **2.** Dişlerin diplerinde ve kaplarda meydana gelen kireç çökeli.

KEFELEMEK (f.). **1.** (atı) Kese ile silmek, tımar etmek. **2.** (atın tüylerini) Parlatmak.

KEFEN (i. A.). Ölüyü sardıkları bez: Ölüyü kefene sarıp tabuta koyarlar. **Kefen soyucu** = Çok alçak, hırsız ve ahlâksız, Ar. nebbâş.

KEFEN-BE-DÛŞ (i. A. F.). Kefeni omuzunda. mec. rind, kalender.

KEFENCİ (i.). Kefen vesair cenazeye ait şeyler satan adam. mec. Soyucu, tamâhkâr, zâlim.

KEFENLEMEK (f.). **1.** Ölüyü kefene sarmak, Osm. tekfîn etmek. **2.** Tavuk, hindi vesaireyi bütün olarak yufkaya sarıp pişirmek.

KEFEN (i.). **1.** Kefene sarılmış. **2.** Yufkaya sarılmış (tavuk vesaire).

KEFEN-PÛŞ (i. A. F.). Kefene sarılmış, kefenlenmiş.

KEFERE (i. A. c.) (m. kâfir) («küffâr») gibi. Kâfirler. bk. Kâfir.

KEFFE (dilimizde: **KEFE**) (i. A.). Terazi gözü, tablası. bk. Kefe.

KEF-GÎR (i. F.) (kef = köpük, giriften = tutmak, Türkçe'de: kevgir). **1.** Yemeğin köpüğünü almaya mahsus delikli kaşık veya kepçe (bu mânâ ile dilimizde kepçe kullanılır). **2.** Pirinç vesaire yıkamaya mahsus delikli büyük kap, süzgeç. bk. Kevgir.

KEFİL (KEFÎL) (i. A. «kefâlet» ten smüş.) (c. küfelâ). Birinin borcunu vermeyi veya bir taahhüdünü yerine getirmeyi üzerine alan, borçlunun borcunu ödemek istememesi veya ödiyememesi hâlinde onun yerine borcunu vermeyi taahhüt eden adam, Ar. zâmin: Kefil olmak; kefil istemek; kefil vermek; kefil almak; kefile raptetmek (bağlamak). **Kefîl-i bi'l-mâl, malına kefil** = Birinin borcunu vermeye kefâlet eden. **Kefîl-i bi'n-nefs, nefsine kefil** = İstenildiği vakit teslim etmek üzere birinin şahsına kefâlet eden. **Biribirine kefil** = Zincirleme kefâlet ile her biri diğerine kefil bulunan.

KEFÎN bk. Kefen.

KEFİR (i.). Sütten yapılan alkollü bir Türk içkisi.

KEFİYE bk. Ketfiye.

KEFNE (i.). Bızla yahut büyük iğne ile çalışanların, avuçlarının bu âletlerden incinmemesi için ele geçirdikleri demirli kayış: Mutaf kefnesi.

KEFR (i. A.). Köy (Arap ülkelerinde yer isimlerini meydana getiren bazı terkiplerin başında bulunur: Kefrü'z-Zeyyâd).

KEFŞ (i. F.). Ayakkabı, papuç.

KEFŞ-DÂR (i. F.). Ayakkabıları muhafaza eden.

KEFŞ-DÛZ (i. F.). Ayakkabı diken.

KEFŞ-GEN (i. F.). Ayakkabı çıkarılan papuçluk.

KEFŞ-GER (i. F.). Ayakkabıcı, köşger.

KEFŞ-GER-DÂN (i. F.). Kundura çeviren hizmetkâr.

KEFTÂR (i. F. zooloji). Sırtlan.

KEKE (i.). Eğri uçlu değnek, Fars. çevkân, solucan. **Bahçe kekesi** = Ağaç dallarını aşağıya çekmeye mahsus ucu kancalı değnek, gelberi.

KEH, GEH, KÂH (i. F.). Saman.

KEH bk. Kâh.

KEHÂ (i. F.). Mahçup, utangaç tabiatlı.

KEHÂNET (KİHÂNET) (i. A.) Eski İbrânîler'de, Yunanlılar'da vesair eski kavimlerde bazı rûhânîlerin ve kimselerin çeşitli vasıtalara başvurmak iddiasıyle gaaipten haber vermeleri: İslâm'da kehânet yasak ve haramdır.

KEHF (i. A.) (c. kühûf). **1.** İn, mağara, Ar. gaar. **2.** mec. Sığınacak yer, Ar. melce, melâz. **3.** (tıp). Vücutta mağara gibi oyuk yer ki tabiî veya bir hastalıktan hâsıl olur: **Kehf-i rie** = Veremden akciğerde açılan oyuk. **Eshâb-ı kehf** = Uzun müddet bir mağarada uyumuş olan meşhur yedi kişi ile köpekleri.

KEHHÂL (i. A. «kihâlet» ten imüb.). **1.** Gözlere sürme süren, sürmeci. **2.** (tıp) Göz doktoru, Fr. oculiste.

KEHHÂLLIK (i.). Göz hekimliği, göz hastalıklarına mahsus doktorluk: Kehhâllık ediyor.

KEHKEŞÂN (i. F.) (keh = saman, keşân = çekenler). Gökteki samanuğrusu, hacılar yolu, samanyolu.

KEHL (i. A.) (mü. kehle). Kemâlini bulmuş, olgunluk yaşına erişmiş, otuz ile elli yaşları arasında bulunan, olgun adam.

KEHLE bk. Kahl.

KEHLE (i.). Bit: Kehle tutmak, baş kehlesi.

KEHLELENMEK (f.). Bitlenmek, bit tutmak.

KEHLELİ (i.). Kehlesi olan, bitli, bit tutmuş.

KEHRİBAR (i. F.) (güher = elmas, barîden = yağdırmak). **1.** Cevher yağdıran, pek faydalı. **2.** bk. Kehrübâ.

KEHRÛBÂ, GEHRÜBÂ (i. F.). Kehribar.

KEJ, KEC (i. F.). Eğri, çarpık.

KEJ-ÇEŞM (i. F.). Eğri bakışlı, şaşı.

KEJ-DÜM (i. F.). **1.** Eğri kuyruklu. **2.** (zooloji) Akrep.

KEJ-DÜMÎ (i. F.). Akrebe ait.

KEJ-TAB' (i. F. A.). Eğri tabiatlı.

KEK (i. İng.). Daha çok çekirdeksiz kuru üzümle yapılan bir çeşit çörek.

KEKÂ, KEKÂH (e.).«İşler yolunda» mânâsını ifade etmekte kullanılır.

KEKE, KEKEME (i.). Harfleri, heceleri tekrarlayarak konuşan, rahat söyleyemeyen: Keke, kekeme bir çocuk.

KEKELEMEK (i.). Harfleri, heceleri tekrar ederek konuşmak, keke gibi söylemek: Küçükken çok kekeliyordu.

KEKELİK (i.). Kekeme adamın hâli, Osm. lüknet-i lisân.

KEKEME bk. Keke.

KEKEMEK (f.). **1**. Kekelemek. **2.** Şaşırmak, ne söyleyeceğini bilememek: Kekemeye başladı.

KEKEMELİK (i.). Kekeme olma hâli.

KEKİK (i.). Meşhur yakıcı ve kokulu bir ot ki, bazı yemeklere konulur ve yağı çıkarılır: Kekikotu, kekikyağı. **Kayakekiği** = Bir cins yabanî kekik.

KEKİZ (i.). Uysal, mukavemetsiz (asıl Türkçe'de kebe eskisi ve paçavra demek olup, uysal adam eğersiz sayılarak böyle denilmiştir).

KEKLİK (i.). Tavukgillerden, tavuktan küçük, güzel bir kuş; eti için avlanır: Keklik avı; keklik eti. Çeşitleri vardır.

KEKRE (i.). Dil buran, buruk ekşi.

KEKRELİK (i.). Dil burma, hoş olmayan ekşilik ve sertlik.

KEKREMEK (f.). **1.** Kekre olmak, dil buracak surette ekşimek. **2.** Ekşiyip kabarmak, Osm. ihtimâr etmek.

KEKREMSİ bk. Kekresi.

KEKRESİ, KEKREMSİ (i.). Biraz dil buran, ekşice, buruksu.

KEL (i.) (aslı Farsça'dır). **1.** Bula-

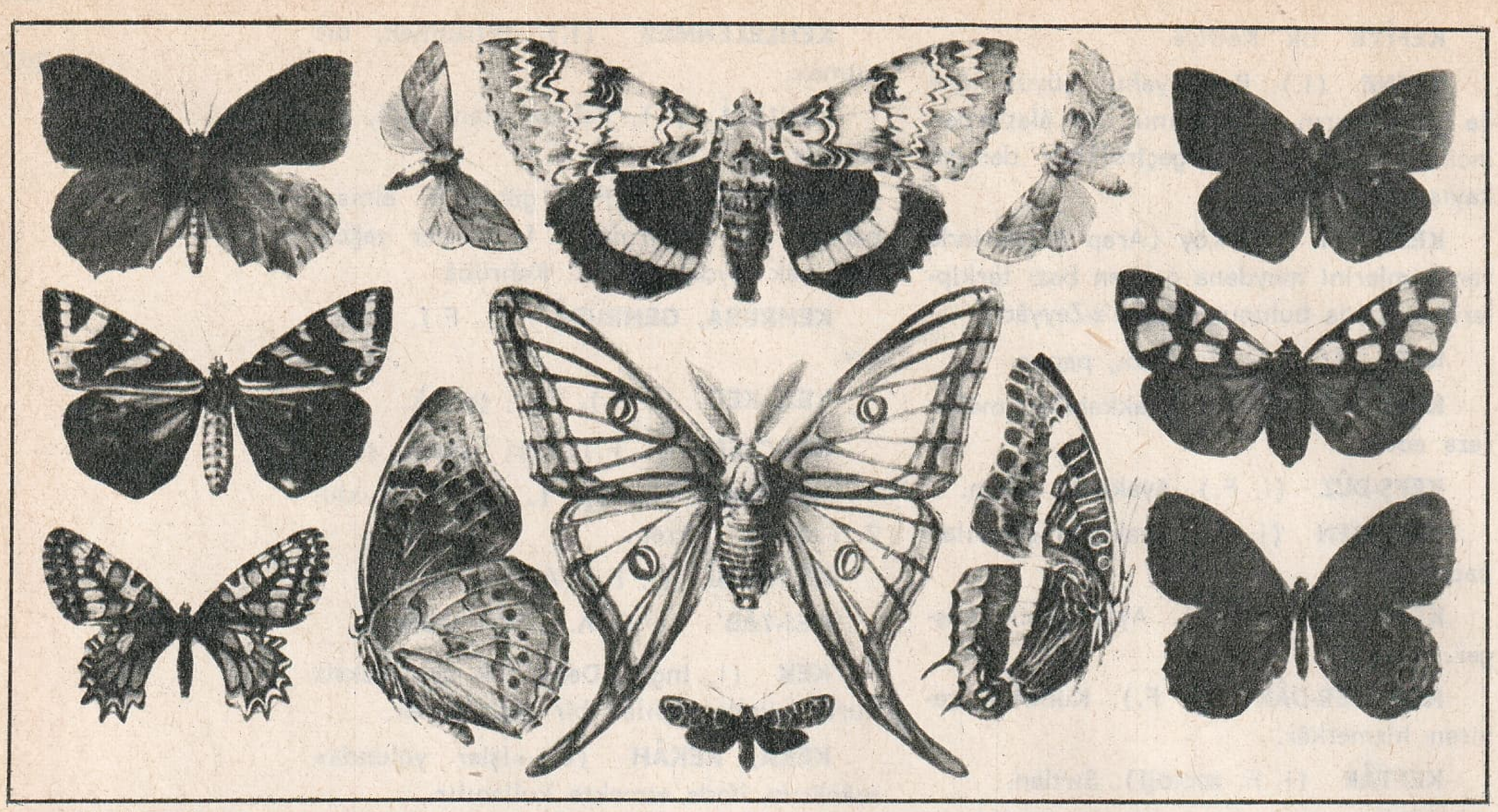

Çeşitli kelebekler

şıcı ve zor iyi olan bir hastalık sebebiyle başının saçı dökülmüş veya bu hastalığa tutulmuş olan: Kel çocuk; kel kız; kel baş. **2.** Bu hastalığa yakalanmaksızın saçları dökülmüş olan, Ar eslâğ. İhtiyarlıktan başı büsbütü kel kalmış. **3.** mec. Ağaçsız, çıplak: Kel dağ. **Keloğlan** = Öksüz ve fakir çocuk, külhanbeyi. **4.** Pislikten veya bulaşmayla geçip bir daha bitmemek üzere saçını düşüren çıbanlı pis hastalık: Keli geçti; kelini iyi ettiler. mec. **Keli kızmak** = Hiddetlenmek.

KELÂB (i. A. tıp). Kuduz illeti, kudurma, Ar. dâ-ül-kelb.

KELÂCÛ (i. F.). Kadeh.

KELÂL (i. A.). Yorgunluk, bıkkınlık: Bu işten bana kelâl geldi.

KELÂL-ÂVER (i. A. F.). Bıkkınlık veren.

KELÂL-BAHŞ (i. A. F.). Bıkkınlık ve yorgunluk veren.

KELÂLET (i. A.). Yorgunluk, bıkkınlık. bk. Kelâl.

KELÂM (i. A.). **1.** Söz, lâkırdı: Bir kelâm söyledi. **2.** (edebiyat) Birkaç cümleden mürekkep ve kendi başına bir maksat ifade eden söz ve ibare, fıkra: Kelâm, cümlelerden mürekkeptir. **3.** Konuşma, söyleyiş: Hayvan kelâma muktedir olsa; deve lisân-ı hâl ile kelâma geldi. **4.** Lisan, lehçe: Süryânîler'in kelâmı. **5.** İslâm felsefesi: İlm-i kelâm. **6.** Kur'ân-ı Kerîm: Hâfız-ı kelâm. **Kelâm-Ullah, Kelâm-ı Kadîm** = Kur'ân-ı Kerîm. **Hâsıl-ı kelâm, hulâsa-i kelâm, netîce-i kelâm** = Elhâsıl, hâsılı, sözün neticesi. **Kelâm-ı kibâr** = Atasözü, meşhur söz. **Malâ-kelâm** = Söz götürmez, diyecek yok. **Mîr-kelâm** = İyi söz söylemeye gücü yeten, meclis adamı.

KELÂMÎ (i. A.). Kelâma, söze ait.

KELÂMİYYÛN (i. A.). Kelâmcılar, İslâm felsefecileri.

KELÂN (i. F.). İri, heybetli.

KELÂS (i.). Kertenkele.

KELÂZ bk. Kelâs.

KELB (i. A.) (c. kilâb). **1.** Köpek, it, fars. seg, zağar. **Kelb-i akur** = Salar, kudurmuş köpek. **2.** (astronomi) **Kelb-i Ekber, Kelb-i Asgar** = İki yıldız kümesi, Fr. birincisine Grand Chien ve ikincisine Petit Chien ve Canicule derler. (tıp) **Dâ-ül-kelb** = Kuduz illeti.

KELBETAN bk. Kelbeteyn, kerpeten.

KELBETEYN bk. Kerpeten

KELBÎ (i. A.) (mü. kelbiyye). **1.** Köpeğe ait. **2.** (i. A. c.). Kelbiyyûn. Dünyaya asla ehemmiyet vermeyen ve kalenderâne yaşayan bir sınıf filozof ki, en ünlüleri Diyojen'dir: Kelbiyyûn'dan bir filozof.

KELBİYYE (i. A. felsefe). Kinizm, Fr. cynisme, cynique.

KELB-ÜL-ASGAR (i. A. astronomi). Gökyüzünün kuzey yarım küresinde bir yıldız kümesi (Canis Minoris) Küçük Köpek.

KELB-ÜL-EKBER (i. A. astronomi). Gökyüzünün güney yarım küresinde bulunan ve gözle görülenlerin en parlağı olan bir yıldız kümesi, Lat. Canis Majoris, Fr. Le Grand Chien. Büyük Köpek.

KELB-ÜL-MÂ (i. A. «su köpeği»). **1.** Köpek balığı. **2.** Kunduz.

KELEBEK (i.). **1.** Yazın bahçelerde ve çayırlarda uçuşan dört kanatlı, kanatları rengârenk toz gibi ince pullarla süslü böcek. **Kelebek gibi** = Pek güzel giyinmiş küçük kız. **2.** Koyunların ciğerine ârız olan hastalık ki, kelebek şeklinde parçalar hâsıl eder: Koyunlar kelebek olmuş; o sürüye kelebek düştü. **3.** Bazı âletlerde bulunan bir çeşit mandal. **Kelebekotu** = Dağ yoncası. **Kelebeksarmaşığı** = Bir cins bitki.

KELEBEKLİ (i.). Kelebek denilen ciğer hastalığına uğramış (koyun).

KELEK (i.). **1.** Kel yaraları gibi pulları veya boş ve çıplak yerleri olan: Kelek deri, kelek mısır. **2.** Kılsız, çıplak: Kelek tulum. **3.** Tamamlanmış ve yumru yumru kalmış, piç: Kelek yemiş. **4.** Kavun, karpuz, bostan (bu mânâ ile yalnız Anadolu'da kullanılır).

KELEK (i.). Nehirlerde ve bilhassa Dicle'de işleyen bir çeşit sal ki, üfürülmüş tulumlar üzerinde durur. Musul'dan Bağdad'a kelek ile gittik.

KELEM (i.). Lâhana, kapuska (Anadolu'da kullanılır).

KELEP (i.). Büyük iplik çilesi.

KELEPÇE (i.). Suçluların kaçmaması için bileklerine takılan çifte halka.

KELEPİR (i.). **1.** Zahmetsiz ve ücretsiz veya pek ucuz ele geçen: Bu atı, bu arabayı kelepir aldım; bin liraya böyle bir at kelepirdir; o, kelepir mal arıyor. **2.** Emeksiz evlât, üvey evlât: Kendi evlâdı olmayıp yalnız bir kelepiri vardır (eskimiş tâbir).

KELEPİRCİ (i.). Bedavaya veya pek ucuz mal almaya alışmış, kelepir mal arayan: O, kelepirci bir adamdır, bu fiyatla mal almaz.

KELEPSER (i.). Atın baş vurmasına mânî olan kayış.

KELER (i.). **1.** Yılan gibi, ancak daha kalın, dört ayaklı ve yürürken yere sürünür sürüngenler ki, en tanınmışı kertenkele dediğimiz cinsidir. **Kertenkele** = Çabuk yürür küçük cinsi. **Yeşil keler, benlikli keler** = Zehirli keler cinsi. **İri başlı keler, alaca keler** = Diğer cinsleri. **2.** Keler derisi ki, saat mahfazası vesaire olur. **Keler balığı** = Ahtapot çeşidi. **Su keleri** = Suda yaşar cinsi. **Kaya keleri** = Bûkalemûnun büyüğü.

KELERLER (i.). Keler cinsi hayvanları içine alan bir sürüngenler takımı.

KELEŞ (i.). Başında kellik izi bulunan, kel başlı, dazlak.

KELEVVEL (i. A.) (k = benzetme, el = harf-i târif, evvel = birinci, ilk, önceki, eski). Evvelki gibi, Ar. kemâ-fi's-sâbık.

KELÎL (i. A.). **1.** Körleşmiş, kesmez, işlemez. **2.** Gözleri iyi görmeyen.

KELÎLE (i. A.). Çakal.

KELÎM (i. A. «kelâm» dan smüş.) (mü. kelîme). Kendisine söz söylenilen, hitâb olunan, Ar. muhâtab. **Kelîmu'llaah** = Tanrı'nın Sînâ Dağı'nda hitâbına mazhar olan Hazret-i Mûsâ.

KELİMÂT (i. A. c.) (m. kelime). Kelimeler.

KELİME (i. A.) (c. kelimât, kilem). **1.** Mânâlı söz, bir dilde kullanılan sözlerin her biri. Gramerde kelime, isim ve fiil ve edat olarak üçe ayrılır. **2.** Söz, lâkırdı, kelâm: **Kelime-i tayyibe** = Hatır alacak güzel söz. **Kelime-be-kelime** = Her sözü ayrıca ve hiçbirini atlamaksızın (tercüme etmek). **Kelime-be-kelime tercüme** = Meâlan (mânâ bakımından) tercümenin zıddı. **Kelimetu'llah, Kelime-i Tevhîd** = **1.** «Lâilâhe illallah Muhammed-en-resûl'ullah» cümlesi. **İlâ-yi kelimetu'llah** = Hak dininin (İslâm dininin) yayılması ve şerefinin yükseltilmesi. **2.** Allah'ın nefhi (üfürmesi) ile doğan Hazret-i Îsâ. c. **Mevsuk-ul-kilem** = Sözüne inanılır, mutemet. **Nâfizü'l-kilem** = Sözü geçer, nüfuzlu.

KELÎSÂ (i. F.). Aslı Yunanca. Türkçe kullanılışı: Kilise. bk. Kilise.

KELLÂ (e.). Hiç, asla, hiçbir vakit, Ar. kat'an: Hâşâ ve kellâ.

KELLE (i. F.). **1.** Baş, Ar. re's, Fars. ser, kafa: Haydudun kellesini kestiler; kellesine bir şamar vurdu. **2.** Baş gibi yuvarlakça şey: Bir kelle şeker, bir kelle lahana; kelle peyniri, kelle şekeri. **Kelle kulak yerinde** = Gösterişli, heybetli, endamlı.

KELLE-PÛŞ (i. F.). Başlık ve bilhassa başın tepesini örten ve başa yapışan yuvarlak ve hafif takke. Eskiden kavuğun altına giyilirdi.

KELLİFELLİ (i.). Kılığı kıyafeti düzgün, yaşlıca ve gösterişli kimse. bk. Kerliferli.

KELLİK (i.). Kelliğe yakalanmış olma, kel illeti: Onun kelliği bellidir.

KELOĞLAN (i.). Türk masallarının çoğunda geçen ve ilkin silik bir kişi iken yavaş yavaş birçok faziletleri beliren ve sonunda zekâsı ve yiğitliğiyle murâdına eren bir kahramanın adı olup bir ailenin himayesine veya bir yere çıraklığa alınan

öksüz çocukları anlatmak üzere bir okşama sözü gibi de kullanılır: Bizim keloğlanı incitmeyin.

KELPE, KELİPE (i.). Büyük bağ hereği.

KEM (i. F.). **1.** Az, nâkıs, noksan, eksik. **2.** Kötü, fena: Kem söz, kem akça.

KEM (e. A.). Kaç, ne kadar?

KEM (e.). «Küm» mânâsız hecesiyle birlikte kullanılıp tereddütle söylemeye ve söylediğini bilmemeye delâlet eder: Kem küm etti bir cevap veremedi.

Keman

KEMÂ (e. A.) («gibi» demek olan «kef» edatıyla «mâ» isminden mürekkeptir). Nitekim, olduğu gibi: **Kemâkân** = Olduğu gibi, eskisi gibi, değiştirmeksizin. **Kemâ-fi's-sâbık** = Eskisi gibi. **Kemâ-yenbegıya** = Gereği gibi, lâyıkı veçhile.

KEMÂL (i. A.) (c. kemâlât). **1.** Erginlik, olgunluk, pişkinlik, olma: Kemâl bulmuş, kemâle ermiş meyve. **2.** Noksansızlık, tamlık, mükemmeliyet, fazlalık, çokluk: Kemâl-i ihtimamla; kemâl-i merhametinden; kemâl-i azametle. **3.** Hayatın pişkinlik zamanı, gençlikten sonra ve ihtiyarlıktan önce olan hal ki, otuz ile elli (bugünkü telâkki ile elli ile yetmiş) yaşları arasındadır: Sinn-i kemâle vâsıl olmak; sinn-i kemâlde bulunan adam. **4.** İnsanın bilgi ve ahlâkça eksiksiz ve mükemmel olması, Osm. fazl-ü hüner, ilm-ü fazl: Erbâb-ı kemâlden bir zat; fazl-ü kemâl sahibi (cem'i de başlıca bu mânâ ile kullanılmıştır): Kemâlât-ı beşeriyye; iktisâb-ı kemâlât etmek. **5.** Türkçe'de: Değer, kadir, baha, kıymet: Bunun kemâli nedir? Kemâli beş para etmez.

KEMÂLÂT (i. A. c.) (m. kemâl). Kemâller, olgunluklar. bk. Kemâl.

KEMALİZM (i.). Atatürkçülük.

KEMÂLSİZ (i.). Değersiz, kıymetsiz, boş, nafile.

KEMÂN (i. F.). **1.** Yay, kavis: **Tîr-ü keman** = Okla yay (yaylı sazları çalmak için kullanılan yay mânâsına da gelir). **2.** Maruf kirişli çalgı (Fr. violon). Keman çalmak. **3.** Yaya benzer çeşitli âlet ve edevat. **4.** Yay gibi güzel biçimli kaş hakkında kullanılır: **Kemân-ebrû** = Yay kaşlı, kaşı yay gibi olan.

KEMAN AİLESİ (i.). Biribirinden büyük olmak üzere kemana benzer dört çalgıya verilen isim: Keman, alto = viola, violonsel ve kontrbas.

KEMANCI (i.). Keman yapan veya çalan adam.

KEMÂNÇE (i.). (Türkçe'de kemençe şeklinde kullanılır). bk. Kemençe.

KEMÂNE (i. F.). **1.** Keman ve kemençe yayı. **2.** Maskap (matkap) yayı.

KEMÂNÎ (i. F. A.). Keman çalan çalgıcı, Fr. violoniste.

KEMANKEŞ (KEMÂN-KEŞ) (i. F.). **1.** Yay kullanıp ok atan adam, Ar. kavvâs. **2.** Sîne kemanı çalan çalgıcı (bu mânâsı çok eskimiştir).

KEMÂN-KEŞÎ (i. F.). Ok atıcılık.

KEM-AYAR bk. kem-iyar.

KEM-BAHÂ (i. F.) (kem = az, baha = kıymet). Kıymeti az, kıymetsiz.

KEM-BİZÂA (i. A., Fars. kem = az, Ar. bizâa = sermaye). **1.** Sermayesi az, sermayesiz. **2.** mec. Bilgisiz, cahil.

KEME (i.). **1.** Büyük sıçan. **2.** Yerelması.

KEMENÇE (F. aslı: kemân-çe = küçük keman). Türk musikisinin mâruf yaylı çalgısı.

KEMENÇE BEŞLEMESİ (i.). Sâdeddin Arel'in hesaplarını yapıp imal ettiği biribirinden büyük beş (soprano, alto, tenor, bariton ve bas) kemençe ki, keman ailesine tekabül eder.

KEMENÇECİ (i.). Kemençe çalan san'atkâr (kemençevî uydurmadır).

KEMEND (i.). **1.** Vaktiyle düşmanı ve avda bazı hayvanları tutmak için uzaktan atılan ucu ilmikli ip ki, boyuna geçtikten sonra çekilerek sıkışırdı. **2.** Geyik vesaire yuları. **3.** Dîvân şiirinde sevgilinin saçı, zülfü, perçemi, saç büklümü: Kemend-i zülfüne giriftâr oldu.

KEMER (i. F.). **1.** Kuşak, mıntaka (dilimizde birkaç defa sarılıp bağlanan kuşağa kemer denilmeyip, beli yalnız bir kere saran ve toka ile bağlanana denir): Sırmalı kemer; kayış kemer. **2.** Kapı ve pencere gibi bir açıklığın üstünde yarım daire mimârî şekli, tâk: Kapı, pencere, köprü, su yolu kemeri; üç kemerli köprü. **Altın kemeri** = Eskiden içine altın doldurulup bele sarılan yolcu kemeri. **Kemerbeste** = Belini bağlamış, hizmete hazırlanmış, birinin hizmetine kendini adamış olan. **Kemerpatlıcanı** = Uzun, ince patlıcan.

KEMER-BEND (i. F.). Kemer bağı.

KEMERE (i. denizcilik). Gemi güvertesinin enlemesine konulan kirişleri. **Kemere istikameti** = Geminin enlemesine yönü ve o durumda görünüşü.

KEMER-GÂH (i. F.). Kemer yeri, kemer bağlanan yer, bel.

KEMER-GÜSİSTE (i. F.). Kemersiz, kemeri açılmış. mec. Çıplak.

KEMERLİ (i.). **1.** Kemeri veya kemerleri olan: Kemerli pencere, kapı, köprü; on kemerli bir köprü. **2.** Kemer şeklinde, kemer gibi, kavisli, Ar. mukavves: Kemerli burun.

KEMERLİK (i.). Bazı san'atkârların âletlerini, şerbetçi ve sâlepçilerin bardak ve fincanlarını koymak için bele bağladıkları tahtadan yarım daire şeklinde ve gözlere bölünmüş kutu.

KEMHA (i. F.). Bir nevi ipek kumaş.

KEMHACI (i.). İpek kumaş dokuyan çulha.

KEMİK (i.). İnsan ve hayvanın çatısını teşkil eden beyaz ve sert madde ki, bazı organlarda bir tek parçadan ve bazılarında ufak ufak parçalardan mürekkep olup «mafsal» denilen boğumlarla, sinirler ve kaslarla biribirlerine bağlıdırlar; hareket ederler, Ar. azm, Fars. üstühân: Kol kemiği, baş kemiği, el, parmak kemikleri; kemiklerim ağrıyor; kemiği kalın, kemiği ince adam; kemik kırılmak, çıkmak. **Soğuk kemiğe işlemek** = Çok tesir etmek. **Bir kemik atmak** = Köpeğe bir kemik atar gibi az bir şey vermek. **Kemik gibi, kemik kesilmek** = Pek kuru şeyler hakkında kullanılır. **Bir deri bir kemik** = Pek zayıf ve arık.

KEMİKDOKU (i. anatomi). Kemiklerin hususî dokusu (uyd. k.).

KEMİKLEŞMEK (f.). Kemik hâline gelmek.

KEMİKLİ (i.). **1.** Kemiği olan: Kemikli et; kemikli yerine vurma. **2.** Kemiği iri, vücut yapısı kuvvetli insan.

KEMİKSİZ (i.). Kemiği olmayan: Kemiksiz et; vücudünün kemiksiz yeri. **Kemiksiz hayvanlar** = Osm. hayvânât-ı nâime.

KEMÎN (i. A.) (mü. kemîne). **1.** Pusu kurmuş, pusuda duran, saklanan, gizlenen. **2.** Pusu: Düşman kemînededir.

KEMÎN bk.Kemîne.

KEMÎNE (i. F.). Hakîr, zavallı: Mârûz-ı bende-i kemîneleridir (eski yazı dilinde tevâzu tâbirlerinden).

KEMÎN-GÂH (i. F.). Pusu yeri, pusu kurulan gizli yer.

KEMİRCİK (i.). Burun, göz ve kulak kıkırdağı.

KEMİRDEK (i.). Kuyruğun kemikli kısmı.

KEMİRGENLER (i. zooloji) (y. k.). Tavşan, kobay, kirpi, sıçan ve kunduz gibi köpek dişleri olmayan ve kesici dişleri iyice gelişmiş bulunan memeliler takımı.

KEMİRİCİ (i.). Dişle sert şeyleri oyan: Kemirici hayvanlar, Osm. hayvânât-ı kazime.

KEMİRMEK (f.). Fare gibi dişle oymak: Kemikleri kemirip duruyordu; fare tahtayı kemiriyordu.

KEMİRTLİK bk. Kemircik.

KEM-İYÂR (i. F.). Ayarı bozuk altın ve gümüş.

KEMİYET (KEMMİYYET) (i. A.) (c. kemmiyyât) (kaç demek olan «kemm» den; Ar. tekiplerde: kemmiyye). **1.** Miktar, adet: Meçhul kemiyet. **2.** e. (gramerde) Bir kelimenin teklik, ikilik veya çokluk olması, sayıca olan farkı.

KEMKÜM bk. Kem.

KEMLİK (i.). Fenalık, kötülük, zarar verme, Ar. ızrâr: Kemliğe karşı iyilik etmek; kimseden kemlik görmedi.

KEM-MÂYE (i. F.) (kem = eksik, mâye = cevher). Aslı ve cevheri aşağı, kıymetsiz, hakir, soysuz.

KEMMÎ (i. A.). **1.** Cesur, yiğit. **2.** Silâhlı, silâh kuşanmak.

KEMMİYYÂT (i. A. c.) (m. kemmiyet). Kemiyetler.

KEM-NÂM (i. F.) (kem = eksik, nâm = ad). Adı olmayan, şöhretsiz, kimsenin bilmediği, meçhul.

KEMNE (i. A. tıp). Karasu denilen göz illeti.

KEM-PÂYE (i. F.) (kem = eksik, pâye = rütbe). Rütbesi aşağı, kıymeti, itibarı az olan.

KEMRE (i.). **1.** Gübre. **2.** Pul pul kalkmış deri.

KEMTER, KEM-TER (i. F.). **1.** Daha aşağı, daha aşağı bulunan, aşağıda olan, Ar. ahkar: Kemter kulu. **2.** Eskiden tevâzu yoluyla, konuşanlar kendi haklarında kullanırdı: Kemterleri.

KEMTERÂNE (i. F.). **1.** Hakirâne, âcizâne (konuşan kendisi hakkında kullanırdı): Nâme-i kemterânem. **2.** Hakirâne, âcizâne: Kemterâne takdîmine cür'et kılındı.

KEMTERÎ (i. F.). Kemtere ait (Osmanlı yazı dilinde tevâzu tâbirlerindendi): İş'âr-ı kemterî.

KEMTERÎN (i. F. «kemter» den mübalağa kipidir). En küçük veya alçak ve hakir: Bende-i kemterîn; kemterîn-i bendegân.

KEM-YÂB (i. F. kem = az, yaften = bulmak). Az ve nâdir bulunur, bulunmayan. Halk ağzında: Kimya.

KEN (i. F. «kenden» fiilinden imas.) Koparan, söken: **Kûh-ken** = Dağı koparan, deviren: Ferhâd-ı kûh-ken.

KEN bk. İken.

KEN'ÂN (hi. coğrafya). İlkçağ coğrafyasında Doğu Akdeniz'de Fenike kıyılarının Sâmî dillerindeki adı: Arz-ı Ken'ân, Fr. Chanaan. **Pîr-i Ken'ân** = Hazret-i Yâkub.

KENAR (KENÂR) (i. F.). **1.** Çevre: Bezin kenarı: Bahçenin, çayırın kenarı. **2.** Sahil, kıyı: Deniz, ırmak kenarı; nehrin bir kenarından öbür kenarına geçmek. **3.** Uç, köşe, tenha yer: Bir kenara çekildi; köşede kenarda. **4.** Çevre pervazı, çerçeve, çeviren çizgi vesaire: Kitap, resim kenarları. **5.** Kitap veya mektubun kenarına yazılan şey, not (bu mânâ eskimiştir): O kitabın istifadeli kenarları vardır. **6.** Kucaklama, Fars. der-âğûş. **Bûs-ü kenar** = Öpme ve kucaklama. **Der-kenâr** = bk. Derkenar. **6.** Kıyıda bulunan, tenha, kenar yer.

KENARCI (i.). Deniz kıyılarında çalışan balıkçı.

Kene

KENÂRE (i. F.) Kenar, kıyı.

KENARLI (i.). **1.** Çevresinde pervaz ve çerçeve gibi bir şeyi olan: Kenarlı basma; yeşil kenarlı bohça. **2.** Dip notu, notu olan: Kenarlı kitap (bu mânâsı eskimiştir).

KENARORTAY (i. geometri) (uyd. k.). Üçgenin her tepesinden karşı kenarın ortasına çekilen doğru parçası.

KENARSIZ (i.). **1.** Ucu olmayan, ucsuz, sonsuz, Fars. bî-pâyân: Gökyüzü kenarsızdır. **2.** Çerçevesinde pervaz, çizgi veya çiçek gibi bir şeyi olmayan: Kenarsız halı. **3.** Not, dip notu, hâmiş ve hâşiyesi olmayan: Kenarsız kitap.

KEND, KAND (bugün **«KENT»** deniyor) (i.). Kale, hisar, şehir, kasaba: Taşkend, Semarkand (Farsça'da da kullanılıyorsa da asli Türkçe'dir).

KENDE (i. F.). Kokmuş, ağır kokulu.

KENDİ (i.). Öz, Ar. hüve, enân, zât, nefs, Fars. hod, hîş: Kendi geldi; kendi düşen ağlamaz. Ekseriya şahıs zamirlerine eklenerek kullanılır: Kendim gördüm; kendisi geldi; kendiniz; kendin; kendi eliyle aldı. **Kendi başına** = **1.** Kendiliğinden kimsenin emir ve müdahalesi olmaksızın: Kendi başına bu işe karar verdi. **2.** Yalnız, tek kimse yardım etmeksizin: Bir bahçıvan kendi başına o koca bahçeyi idare ediyor. **Kendini, kendisini beğenmek** = Hodbîn, egoist olmak. **Kendini, kendisini beğenmiş** = Egoist, Fars. hodbîn, hod-pesend. **Kendini bilmek** = Ârif olmak. **Kendini bilmez** = Haddini bilmez. **Kendinden geçmek** = Bayılmak, gaşyolmak. **Kendine gelmek** = Ayılmak, aklı başına gelmek. **Kendi kendine, kendi kendime, kendi kendinize** vesaire = **1.** Kendi başına, kendiliğinden, başkasının müdahalesi olmaksızın, Fars. hod-be-hod: O, kendi kendine geldi; ben kendi kendime böyle bir işe kalkışamam. **2.** Yalnız, tek başına: O, koca yükü kendi kendine kaldırdı; o kitabı kendi kendine yazdı; kendi kendime söyledim: Söylendim; kendi kendine oturuyordu. **Kendinden** = Kimse tarafından emir ve icbar görmeksizin: Kendinden geldi; ben bu işi kendimden yaptım.

KENDİLİĞİNDEN bk. Kendi.

KENDİLİK (i.). Öz, Ar. zât, nefs: **Kendiliğinden** = Kendi başına, kendinden, Osm. re-y'i hodla: **Kendiliğimden** = Kendi başıma, kendimden vesaire (yalnız bu tâbirde kullanılır).

KENDİR (i.). Kenevir sapından çıkarılan lif, kabaca keten: Kendir bezi.

KENDİRGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden, kendir, hint keneviri gibi bitkileri içine alan bir familya.

KENDÜ (i.). Kendi. bk. Kendi.

KENE (i.). Hayvanların etine yapışıp kanlarını emen tahtakurusu gibi bir küçük böcek, sakırga: Köpek kenesi. **Keneotu** = Bir cins bitki. **Buğday kenesi** = Buğday biti. **Kenegöz** = Pek küçük gözlü adam.

KENEF (i. A.) (c. eknâf). **1.** Taraf, çevre, nahiye, yüz, cihet. **2.** mec. Himâye, sahip çıkma.

KENEF (i. A. «kenî» ten galat). Ayakyolu, abdesthane.

KENEGÖZ (i.). Pek küçük gözlü.

KENET (i.). İki katı cisim veya parçayı biribirine bağlayan demir veya telden bağ ki, iki ucu kıvrık olup hususî açılan deliklere takılarak perçinlenir veya kurşun ve mâcunla sağlam yerleştirilir: Rıhtım taşlarını havuzun kenarındaki mermerleri, kırık tabağın parçalarını kenet etmek; bu kenetsiz yapıştırılamaz.

KENETLEMEK (f.). Kenet etmek, kenet denilen demir veya tel bağ ile bağlayıp yapıştırmak.

KENETLENMEK (f.). **1.** Kenet denilen demir veya tel bağ ile bağlanıp yapıştırılmak: Bu taşlar kenetlenmezse açılır. **2.** mec. Kenet olmuş gibi sıkı kapanmak: Dişleri kenetlendi.

KENETLETMEK (f.). Kenet ettirmek, kenet ile bağlatmak: Bu çerçeveyi kenetletmeli.

KENETLİ (i.). **1.** Kenet denilen demir veya tel bağ ile bağlanarak yapıştırılmış, kenetlenmiş: Kenetli taşlar; kenetli tabak. **2.** mec. Pek sıkı kapali, kenetlenmiş gibi açılmaz: Dişleri kenetlendi

KENEVİR (i. L.). **1.** Sapından kendir denilen ve ketenden kaba olan bir lif çıkan bir çeşit tarım bitkisi. **2.** Bu bitkinin tohumu ki, kuş yemi olur.

KENGER (i.). Yaban enginarı, eşekdikeni.

KENÎF (i. A.) (Türkçe'de: kenef). Ayakyolu, abdesthane. bk. Kenef.

KENÎSA bk. Kilise.

KENÎZ (i. F.). Cariye, halayık.

KENÎZEK (i. F.). Küçük cariye.

KENNÂS (i. A. «kens» ten imüb.) (mü. kennâse). Süpürücü, çöpçü.

KENT bk. Kend.

KENTAL (i. Fr. A.). Yüz kilogram ağırlığında tartı birimi.

KENTİLYON (i. Fr.). Bin katrilyon.

KENZ (i. A.) (c. künûz) (F. «künc» ten). Hazine, define.

KEP (i. İng.). bir çeşit başlık.

KEPÂZE (i. F. «kebâde» den galat). **1.** Tâlim için kullanılır yay. İtibarsız, kıymetsiz, müptezel: Ucuzlatmada biribirlerine rekabet ederek san'atı kepâze ettiler. **2.** Saygıya lâyık olmayan, haysiyetsiz, rezil: Pek kepâze adamdır.

KEPAZELEMEK bk. Kepazeletmek.

KEPAZELENMEK (f.). İtibar ve haysiyetini kaybetmek, rezil, maskara rüsvây olmak.

KEPAZELETMEK (f.). **1.** Kıymetsiz ve itibarsız etmek, rezil ve rüsvây etmek, haysiyetini gidermek: Böyle hareketlerle kendini kepazeletti. **2.** Pek ucuzlatarak veya bozarak kıymet ve itibardan düşürmek: San'attan anlamaz birtakım matbaacılar baskı san'atını kepâzelettiler.

KEPAZELİK (i.). Kıymetsizlik, itibarsızlık, hakaret, rezalet: Onun ettiği kepazeliktir; ben, o kepazeliği yapmam.

KEPBASTI (i.). Çift katlı dalyan ağı.

KEPÇE (i. F. «kef-çe» den). **1.** Köpük almaya ve yemek karıştırmaya mahsus maden veya tahtadan delikli veya deliksiz büyük ve uzun saplı kaşık: Kepçe ile karıştırmak; çorba, yemek kepçesi. **2.** Dökmecilerin erimiş madeni, kazandan alıp kalıba dökmeye mahsus büyük demir kaşıkları. **3.** Balıkçıların, saplı bir daireye geçirilmiş ağları ki, denize daldırıp balık tutarlar: Kepçe ile balık tutmak. mec. **Kepçekuyruk** = Kaparozcu.

KEPÇEKULAK (i.). Büyükçe ve öne çevrik kulak.

KEPÇEKUYRUK (i.). Şunun bunun sırtından geçinen, tufeyli.

KEPÇESURAT (i.). Pek ufak yüzlü.

KEPEK (i.). **1.** Buğday vesair hububatın öğütülmüş kabuklarından ibaret olup un elendikçe eleğin üstünde kalan kaba şey; hayvanlara yem de olur: Undan kepeği ayırmak; ata, tavuklara kepek vermek. **2.** Derinin kabuklanıp düşmesinden ileri gelen baş konağı: Saçlarım çok kepek yapıyor.

KEPENEK (i.). Tüylü buğday böceği.

KEPENK (i.). **1.** Yukarıdan aşağıya inmek için yapılmış kapak örtüsü: Mahzen kepengi: Merdiven kepengi. **2.** Bir âdî kapı veya açıklığın yukarıdan aşağı indirilerek veya iğreti takılarak kapanan kanadı: Dükkân kepengi.

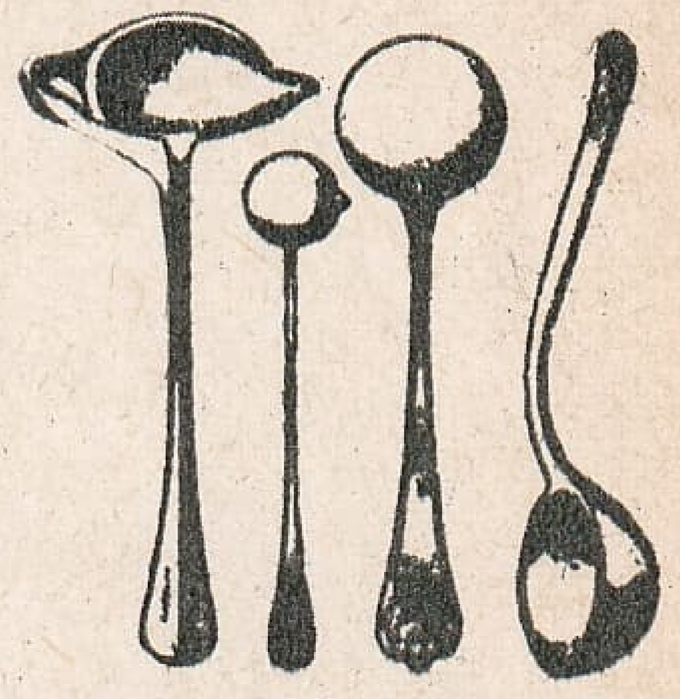

Çeşitli kepçeler

KEPEZ (i.). Deniz kenarındaki iri kaya.

KER (i. F.). Sağır.

KERÂHET bk. Kerâhiyet.

KERÂHİYET, KERÂHET (i. A.). **1.** İğrenme: Kerâhetle, Ar. maal-kerâhe. **2.** İstemeyerek ve mecburiyet altında bir şey yapma, cebir, zorlama. **3.** (fıkh) İslâm dininde harâm olmadığı hade harâme yakınlığı olan şeyin hâli ki, bunlara mekrûh denir. **Vakt-i kerâhet** (akşamcıların dilinde) = Akşam üzeri içki vakti.

KERÂMET (i. A.) (c. kerâmât). **1.** Kerem, lutuf, ihsan. **3.** Evliyâdan sâdır olan hârikulâde hal: O zâtin bir kerâmetini görmüştüm. **4.** mec. Kerâmet sayılacak derecede isabet, pek doğru fikir veya rey: Kerâmet buyurdunuz; bu sözünüz ayn-ı kerâmettir (daha çok eski nezaket ve saygı tâbiridir).

KERÂN (i. F.). Kenar, uc: **Bî-kerân** = Uçsuz, kenarsız.

KERÂRÎS (i. A. c.) (m. kürrâse). bk. Kürrâse.

KERÂSTE bk.Kereste.

KERATA (i.) (R. = boynuzlu). **1.** Pezevenk, kaltaban, deyyûs. **2.** Ayakkabıları giymeyi kolaylaştıran boynuz, maden veya kemikten âlet, Türkçe: çekecek.

KERATALIK (i.). Pezevenklik, deyyûsluk, namussuzluk.

KERB (i. A.) (c. kürûb). Gam, keder, dert, tasa.

KEREM (i.). Asalet ve asaletin şartlarından olan yüksek kalblilik, âlîcenâblık, cömertlik: Kerem sahibi. **2.** Lutuf, merhamet, ihsan, iyilik: Bu iş lutuf ve keremimize kalmıştır. **Kerem buyurun** = Lutuf, müsaade buyurun.

KEREM-GÜSTER (i. F.) (A. kerem, gösterden = döşemek). Lutuf ve kerem saçan, kerem sahibi.

KEREMİT bk. Kiremit.

KEREM-KÂR (i. F.). Lutuf ve kerem sahibi, cömert, Ar. sahî.

KEREM-KÂRÂNE (i. hal. F.). Cömertlik, lutuf ve keremle: Kerem-kârâne muamele ediyor.

KEREM-KÂRÎ (i. F.). Lutuf ve kerem sahibine, kerem-kâr olanlara ait: Zât-ı keremkârîleri; bir muâmele-i keremkârî ile.

KEREMPE (i.). Karadan denize uzanan taşlık burun.

KERES (i.). Büyük ve derin kavata.

KERESTE (KERÂSTE) (i. F.). Yapılarda kullanılan kesilmiş ağaç çeşitleri, direk, tahta vesaire: Keresteden bina; kerestesi sağlam ev. **2.** Her çeşit mâmûlâtın imâlinde kullanılan madde: Bu kunduracı usta ise de iyi kereste kullanmıyor. mec. Kaba saba, çok kaba ve nâdân adam: Kereste gibi adamdır.

KERESTECİ (i.). Yapı için kereste satan tacir. mec. Kaba adam.

KEREVET (i. R.). Tahtadan, oturmak veya yatmak için yüksekçe ve iğreti yer: **Minder kereveti** = Sedir. **Yatak kereveti** = Karyola: Kerevette yatmak.

KEREVİDES (i. Y.). Göllerde yaşayan bir çeşit ıstakoz.

KEREVİZ (i.). Meşhur sebze ki, yaprağı ve az çok kalın olan kökü yemeğe ve turşu vesaireye girer. **Sukerevizi, yabankerevizi** = İnciden, selâmotu. **Dağkerevizi** = İmparatorya denilen bitki cinsi.

KERH (i. A.). **1.** İğrenme, tiksinme, Ar. ikrâh, istikrâh, kerâhet, nefret. **2.** İstemeyerek ve zor altında bir iş yapma, zorlama, zorlanma, zor, zıddı: tav'.

KERHÂNE bk. Kârhane.

KERHANECİ (i.). **1.** Kerhane işleten kimse. **2.** Ağır küfür.

KERHEN (i. A.). **1.** İğrenerek, tiksinerek, nefret ve kerâhetle: Bu işi kerhen yaptım. **2.** İstemeyerek, istekle olmayarak, cebren, zor altında: **Tav'an ve kerhen** = İster istemez.

KERÎH (i. A. «kerh» ten smüş.) (mü. kerîhe). İğrenç, pis, murdar, Ar. menfûr: **Kerîh-ün-nefes** = Ağzı fena kokan. **Kerîh-ül-manzar** = Şekil ve görünüşü çirkin ve iğrenç.

KERÎHE (i. A.) (c. kerâih). **1.** İğrenç ve murdar şey. **2.** Muharebe, cenk. **3.** c. Savaşın tehlike ve kötülükleri.

KERÎM (i. A. «kerem» den smüş) (mü. kerîme) (c. kirâm). **1.** Asalet ve şeref sahibi, zıddı: leîm: Kerîm bir adamdır. **2.** Kerem ve cömertlik sahibi, cömert, lutuf ve ihsan sahibi: Kerîm olan adam vâdini borç sayar. **3.** Büyük, yüksek, şan ve şeref sahibi, saygıdeğer, Ar. muhterem, azîz, muazzez: Kur'ân-ı Kerîm; âyet-i kerîme. **Allah kerîm** = Allah kerem ve ihsan sahibidir; Allah verir. Yokluğa karşı teselli tâbiridir.

KERÎMÂNE (i. F.). Kerem sahibine ait.

KERÎME (i. A.). **1.** Âyet-i kerîme, âyet-i Kur'âniyye. **2.** Kız, kız çocuk: Kerîme hanım, kerîmenizi nikâhladınız mı? («Kerem» den saygı ve nezaket tâbiri olarak kullanılır. Kendi kızı için kullanmak doğru değildir, tevâzua aykırıdır; muhâtabın kızı hakkında kullanılır).

KERKEM (i. F.). Gökkuşağı.

KERKENEZ (i.). Atmacadan ufak yırtıcı bir kuş (neophron percnopterus).

KERKES, KERKEZ (i. F.). Akbaba.

KERLİFERLİ bk. Kellifelli.

KERM (i. A.) (c. kürûm). Bağ kütüğü, çubuğu (cem'i daha çok kullanılmıştır).

KERMEN (i.). Kale, kirmân.

KERMES (i. Fr.). Bayram veya panayır günlerinde küçük şehirlerde yapılan eğlence toplantısı.

KERNÂ bk. Kerrenây.

KERPETEN (i. A «kelbetan» dan). **1.** Çivi vesaire sökmeye mahsus demir kıskaç. **2.** Diş çıkarmaya mahsus kerpetene benzer âlet: Dişçi kerpeteni. bk. Kelbeteyn.

KERPİÇ (i.). Pişirilmemiş tuğla, çiğ tuğla. **1.** Âdî cinsten: Kerpiç tuğla. **2.** Pek kuru ve sert: Yerler kerpiç kesildi. **3.** Kerpiçten yapılmış: Kerpiç duvar.

KERPİÇÇİ (i.). Çiğ tuğla yapan adam.

KERR (i. A.). Savaşta bir kere çekildikten sonra tekrar tekrar hücum ediş: **Kerr-ü fer** = Muharebede hücum ve ricatle tekrar hücum harekâtı.

KERRÂKE (i.). İnce softan hafif ve dar üstlük ki, vaktiyle Osmanlı ilmiyye kıyafetinde giyilirdi.

KERRÂR (i. A. «kerr» den imüb.). Savaşta ric'at gösterip sonra tekrar tekrar hücum eden (Hazret-i Ali'nin lakabıdır): Hayder-i Kerrâr.

KERRÂT (i. A. c.) (m. kerre). Kerreler. bk. Kerre.

KERRE, KERE (i. A.) (c. kerrât). Def'a, kez: Bir kerre yıkamak; üç kerre yıkamak; yüz kerre, bin kerre, pek çok defa (çokluk için kullanılır. **Bazı kerre** = Bazı defa, çok kerre, birçok defa, Ar. mükerreren. **Bu kerre** = Bu defa. c. **Kerrât ile** =

Birçok defa, müteaddit defalar. **Kerrât cedveli** = Çarpma tablosu.

KERRENÂY (i. F.). Türk musikisinde eski bir nefesli saz.

KERRÛBÎ (i. A.) (c. kerrûbiyûn) (F. c. kerrûbiyân). Büyük melek, melek-i mukarreb, dört büyük melekten her biri: Bezm-i kerrûbiyân.

KERSELE (i.). Pezevenk, kaltaban (Türkmenler arasında kullanılır).

KERTE, KERTİ (i. i. «kerlmek» ten). **1.** Çentik, çizgi, işaret, nişan: Çetelenin, hayvan kulağının kertesi. **2.** Oyuk yol, sapan kertesi. **3.** Derece, mertebe, radde: İş bu kerteye geldikten sonra. **4.** İstenilen derece, Ar. nisâb, kıvâm: Kertesine düşürmek; kertesini geçmek. **Barut kertesi** = Ateşli silâhlarda nişan yeri.

KERTE (i. İ. quarto = çeyrek, Ar. rub') (denizcilik). Pusulanın bölündüğü ve her biri rüzgâr gösteren otuz iki kısmın her biri; 11 derece ile 15 dakika miktarında bir açıdan ibarettir ve her biri dörde bölünmüş olup, bunlara yarım kerte ve çeyrek kerte denir. mec. **Tam kertesinde** = Tam zamanında, vaktinde.

KERTENKELER, KERTENKELE (i.). Keler denilen dört ayaklı sürüngenlerin en bol cinsi ki, aşağı-yukarı bir karış uzunluğunda olup zararlı değildir.

KERTERİZ (i. denizcilik). Bir noktanın gemiden bakılınca pusula kertelerine nazaran kaldığı yön. **Kerteriz almak** = Bir yerin yönünü pusula kertesi vasıtasıyle tâyin etmek. **Kerteriz pusulası** = Kerteriz almaya mahsus hedefeli pusula. **Kerteriz noktaları** = Geminin yer ve yönünü kerteriz vasıtasıyle tâyine yarayan fener kulesi veya dubası ve şamandıra gibi kıyıda bulunan bilinen noktalar.

KERTİ bk. Kerte.

KERTİK (i.). Çentik, çizik, nişan çentilerek yapılan baş: Dingillerin başı kertikli olursa tekerlek çıkmaz; çetele kertiği. **Kele kertik** = Yara izinden yamrı-yumru olmuş.

KERTİLMEK (f.). Çentilmek, hafif gedik ve çentik yapılmak: Sert ağaç zor kertilir.

KERTİNMEK (f.). Çentilmek, gedik ve nişan olunmak: Bu tahtanın kenarı çok kertinmiş.

KERTME (i.). **1.** Kertmek işi. bk. Kertmek. **2.** Yontmaktan çıkan şeyler.

KERTMEK (f.). Çentmek, hafif gedik ve çentik yapmak, ketmek, nişan yapmak: Çeteleyi kertmek.

KERTTİRMEK (f.). Çenttirmek, kertik yaptırmak, hafif gedik ve çentik yaptırmak: Çeteleyi kerttirmek.

Kertenkele

KERÛBÎ bk. Kerrûbî.

KERVAN (i. F. «kârbân» dan). Büyük kafile: Hacılar kervanı. **Kervanotu** = Başotu, asaron. **Kervanbaşı** = Bir kervanın reisi. **Kervankuşu** = Bir cins kuş. **Kervankıran, kervan kevkebi (yıldızı)** = Sabahın erken saatinde görünen gezegen, Zühre, Venüs, çobanyıldızı.

KERVANBAŞI (i.). Kervanı idare eden.

KERVANCI (i.). Kervanbaşı, bir kervanı idare eden adam.

KERVANKIRAN (i.). Zühre, Venüs yıldızının bir adı.

KERVANSARAY (aslı: **KÂRBÂN-SERÂY**) (i.). Büyük anayollarda kervanların konmasına mahsus büyük hanlar ki, Selçuklular ve Osmanlılar devrinde hayır eseri olarak yaptırılmışlardı.

KERYE (i.). Sağdıç.

KES (i. F.) (c. kesân). Kişi, kimse (müfredi dilimizde yalnız kullanılmaz.). **Herkes** = Her bir şahıs, her kim olursa: Bunu herkes bilir; herkesin anlayacağı bir lisanla. **Bazı kesân** = Bazı adamlar, bazı halk: Bazı kesânın kanaatine göre. **Bî-kes** = Kimsesiz, yetim, akraba ve koruyucusu olmayan: Pek bî-kestir; bikesâna acımalı. **Nâkes** = **1.** İnsaniyetsiz, nâmert, alçak. **2.** (halk dilinde: nekes) Hasis, pinti.

KES (i.). Şaşkın, susmuş, hayran.

KE'S (i. A.) (c. küûs). **1.** Kadeh, bardak, kupa. **2.** Şarap dolu kadeh, bir bardak şarap. **3.** (botanik). Çiçeğin ve bazı tanelerin alt tarafını çeviren yeşil kapcık, çenek, Fr. calice.

KESÂFET (i. A.). **1.** Sıklık, tokluk: Kumaşın kesâfeti. **2.** Kalınlık, yoğunluk, sıklık: Ağacın kesâfeti. **3.** Şeffaflığın zıddı: Kâğıdın kesâfeti; bulutların kesâfeti.

4. Koyuluk: Bir sıvının kesâfeti. **5.** mec. Kabalık, Osm. cismânîlik, akıl, zekâ ve duygu kabalığı: Bu adamın aklındaki kesâfet. **6.** (coğrafya) **Kesâfet-i nüfus** = Nüfus yoğunluğu, Fr. densité (de population).

KESÂFET (i. A.). Üşenme, tenbellik, gevşeklik.

KESAT KESÂD) (i. A.). **1.** Sürümsüzlük, revaçsızlık, satılmama, geçmeme: Ticarette çok kesat var. **2.** Revaçsızlık, azlık, kıtlık, yokluk, az bulunma, Ar. nedret, kaht: Tahıl kesâdı vardır; para üesâdı var.

KESATLIK (i.). **1.** Sürümsüzlük, revaçsızlık, kesat: Ortada kesatlık vardır. **2.** Sürümsüzlük ve kıtlık vakti: O sene kesatlıktı.

KESB, KİSB (i. A.). Çalışıp kazanma.

KESE (KÎSE) (i. F.). **1.** Küçük torba: Şeker, un kesesi. **2.** Cepte taşınan ve para koymaya mahsus küçücük torba: Para kesesi; kesesinden sarfediyor. **3.** Diğer bazı şeylerin kumaş vesaireden kılıfı: Saat, çakı, mühür kesesi. **4.** Hamamda vücudun kirini çıkarmak için kullanılan kıldan sert kese ki, kullanan kimse, içine elini sokar: Kese sürmek, sürünmek. **5.** mec. Varlıklı olma, sahiplik, servet: Kesesinden sarfediyor: Kendi kesesinden verdi; kesesine elvermiyor. **Keseye girmek** = Fayda vermek, faydalı olmak: Benim keseme girmiyor. **Kese akça** = Vaktiyle beş yüz kuruştan ibâret para miktarı. bk. Kîse.

KESECİK (i.). Küçük kese.

KESE-DÂR (i.). **1.** Osmanlı devrinde bir büyük adamın parasını idare eden, gerekli yerlere sarfeden adam, vekilharç. **2.** Eskiden kalem âmirinin yamağı ki, evrak kesesini saklardı. **3.** Eskiden hamal bölüklerinde her günkü kazancı toplayan adam.

KESEK (i.). **1.** Bel, kazma ve sapanın çıkardığı büyük toprak parçası, kerpiç, tezek. **2.** Bir yere sıralanıp çimen yapılmak üzere üstündeki otla beraber kesilip çıkarılmış dört köşeli çayır parçası.

KESEL (i. A.). Gevşeklik, tenbellik, Ar. batâat, rehâvet.

KESELEMEK (f.). Hamamda kese sürmek, kese sürerek vücudun kirini çıkarmak: Bu tellâk iyi keseliyor.

KESELENMEK (f.). Hamamda kese sürünüp temizlenmek.

KESELİ (i.). **1.** Kesesi olan. **2.** (zooloji) **Keseli kurt** = Şerit kurtlarının yavru hâli.

KESELİLER (i. zooloji). Dişilerinin karnında yavrularını taşımaya mahsus kese bulunan hayvanların takımı: Kanguru, keselilerdendir.

KESEN (i. geometri). Bir şeklin üzerinden geçen doğru.

KESER (i.). Dülger ve marangoz âleti ki, kısa bir sapa geçirilmiş bir tarafı keskin, öteki tarafı çekiç gibi bir çelikten ibarettir, Fars. tîşe. mec. **Nalıncı keseri** = Kendine doğru yontmak için kullanılır. mec. Menfaatperest, yalnız kendi menfaatini düşünür adam.

KESGİ bk. Keski.

KESİ (i. «kesmek» ten). Bezden biçilmiş elbise, çamaşır. **Kesitaşı** = Çeşme ve nehirde çamaşırı döğerek yıkamaya mahsus yassı taş.

KESİ, KESKİ (i.). Bir atım barut miktarı: Bir kesi, beş kesi barut. **Barutluk kesisi** = Ölçüsü.

KESİCİ (i.). Kesen, kat'eden, biçen: **Yolkesici** = Eşkiyâ. **Esvap kesici** = Biçici. **Yankesici** = E lçabukluğu ile herkesin cebinden cüzdan, saat vesair eşyasını çarpan hırsız.

KESİF, KESÎF (i. A. «kesâfet» ten) (mü. kesîfe). **1.** Sık, tok: Kesif kumaş. **2.** Kalın, yoğun, sıkı: Kesif ağaç. **3.** Şeffaf olmayan: Kesif cisim; pek kesif bir duman. **4.** Koyu, kesif bir sıvı. **5.** Kaba, maddî, zekâ ve duygusu az olan: Pek kesif bir adamdır.

KESİK (i.). **1.** Kesilmiş, Ar. maktû: Kesik elbise, ağaç. **2.** Sakatlanmış, sakat: Kesik kol, parmak. **3.** Buruk, kesilmiş, kesik süt. **4.** Pek yorgun, yorgunluktan kırılmış gibi olan: Dizlerim âdeta kesiliyor.

KESİKLİK (i.). **1.** Kesilmiş şeyin hâli: Ağacın kesikliği. **2.** Sakatlık: Kolun kesikliği. **3.** Bozukluk, kesilmiş şeyin hali: Sütün kesikliği. **4.** Yorgunluk, kırıklık: Dizlerimin kesikliği.

KESİLME (i.). Kesilmek işi. bk. Kesilmek.

KESİLMEK (f.). **1.** Kesilme işi: Bu tahta kesildi; bu ağaç kolay kesilmez. **2.** Biçilmez: Elbisesi kesildi. **3.** Aralık vermek, durmak, dinmek, devam etmemek: Yağmur kesildi; maaşı kesildi. **4.** Çekilmek, kaçınmak, ictinâb etmek, artık yanaşmamak: Yemekten, dersten, ihtilâttan, işten kesildi. **5.** Kesinlikle kararlaşmak, takarrur etmek: Pazarlık kesildi; günü kesildi. **6.** Ağırlık gelmek, kırıklık duymak: Ellerim, ayaklarım, dizlerim kesildi. **7.** Bozulmak, ekşimek, suyu sair maddelerden ayrılmak: Süt kesildi. **8.** Benzemek, dönmek: Ortalık deniz kesildi; soğuktan buz kesildim; felsefeden söz açıp başımıza İb-

ni Sînâ kesildi. **9.** Boğazlanmak, Osm. zebholunmak: On kadar koyun kesildi. **Çocuk sütten, memeden kesilmek** = Artık meme verilmemek.

KESİM (i.). **1.** Kesme, kesiş, kesmek işi ve şekli, Ar. kat': Ağaçların kesimi. **2.** Bırakma, terk, tatil, aralık verme: Derslerin kesimi. **3.** Biçim, tarz, şekil. **4.** Bir şeyin bütününe götürü olarak biçilen değer, Osm. iltizam bedeli, Ar. mukataa: Çiftliği kesime vermek. **Et kesimi** = Hıristiyanlar'ca perhiz başlangıcı. (denizcilik) **Su kesimi** = Geminin suyun içine batan kısmının derecesini göstermek için kaplamasının aşağı tarafına yazılı rakamlar ki, bu derece geminin ağırlığıyla uygun olup savaş gemilerinde sâbit ve ticaret teknelerinde yükün ağırlığına göre değişir: Bu geminin su kesimi ne kadardır?

KESİMCİ (i.). İltizamcı, mültezim.

KESİN (i.) (y. k). Kat'î: Kesin bir cevap.

KESİN GEÇKİ (i. musiki). Musikide bir parçanın asıl makamından başka makama yapılan uzun geçki ki, geçici geçkinin aksidir.

KESİNLEŞMEK (f.). (y. k.). Kesin bir hâl almak, kat'îleşmek.

KESİNLEŞTİRMEK (f.) (y. k.). Kat'î hâle getirmek.

KESİNLİK (i.). (y. k.). Kesin olma hâli veya kesince davranış, kat'iyyet: Bu işte kesinlik yok.

KESİNMEK (f.). **1.** Kendine elbise yaptırmak: Bir kat elbise kesinmiş. **2.** mec. Eğlenmek, alay etmek.

KESİNTİ (i.). **1.** Kesilen şeyden çıkan parçalar, kırkıntı, kırpıntı: Tırnak kesintisi. **2.** Taklîd etme, alay, maskaralık.

KESİNTİSİZ (i.). Hiçbir vergi kesilmeden verilen ücret.

KESİR (KESR) (i. A.) (c. küsûr). **1.** Kırma, paralama: Camı kesretti; kol kemiğinin kesri. **2.** Bozma, halel getirme: Nüfuzunu kesretti; kesr-i nâmûs. **3.** (e.) Arap harflerinde bir harfin esre (i) ile okunması: Siz zamiri kesr-i sin iledir. **4.** (matematik) Bir sayı toplamından bir veya birkaç pay gösteren miktar ki, iki türlüdür: Birincisi âdî kesir ki, ufkî bir çizgi ile ayrılmış iki rakamla yazılıp yukarıdaki rakam payların sayısını ve aşağıdaki rakam da toplamı gösterir: $\frac{1}{2}$ ikide bir, yarı; $\frac{1}{3}$ üçte bir, Ar. sülüs; $\frac{1}{4}$ dörtte bir, Ar. rub'; çeyrek $\frac{2}{3}$ üçte iki, Ar. sülüsân; $\frac{3}{4}$ dörtte üç, Ar. üç rub', üç çeyrek. İkincisi ondalık kesir ki, bir toplamın on kısma ve bunun kısımlarından her birinin yine on kısma bölünmesiyle ve bu şekilde bölünmeye devam olunarak bu bölümlerinden bir miktar gösteren rakam olup ayrılarak yazılır, meselâ: 3,25,72 kilo yazıldığı zaman üç kilo ile 25 gram ve yetmiş iki santigram demektir. **5.** (c.) Bir büyük miktarın küçük yani kesir veya bir ve onlarla gösterilen küçük kısmı ki, çok defa söylenmeyip «küsûr» tâbiriyle geçirilir: Bin beş yüz küsur lira; yüz kırk küsur kuruş; küsûru var mıdır? Küsûru yazmayın, küsûrsuz rakam, hesap. **Küsûrât** = Ufaklık para.

KESÎR (i. A. «kesret» ten smüş.) (mü. kesîre). **1.** Çok bulunan, bol: Kesîr mal. **Kesîr-ül-mâl** = Malı çok olan. **2.** Birçok: **Kesîr-ül-evlâd** = Çocukları çok olan. **3.** Sık, çok defa olan: **Kesîr-ül-vuku** = Çok ve sık vuku bulan. Terimlerde Yun. «poli» veya Latince «ulti» eklerinin tercümesidir. **Kesîr-ül-ezhâr** = Polyanthe (çok çiçekli). **Kesîr-ül-aktâb** = Multipolaire (çok kutuplu) vesaire.

KESÎRÂ (i. A.). Kitre zamkı.

KESİRLİ (i.). Kesir taşıyan veya kesiri olan sayı.

KESİŞ (i.). Kesme, Ar. kat': Bu bıçağın kesişi iyi değil.

KESİŞEN (i. matematik). Bir nokta veya çizgi üzerinde birbirini kesip geçen çizgiler veya yüzeyler.

KESİŞME (i.). **1.** Kesin karar, kat'î hesap veya pazarlık. **2.** Oyunda taş değiştirme.

KESİŞMEK (f.). **1.** İki kişinin aralarında kesin karar vermek, aralarındaki hesabı kesmek, pazarlığı kararlaştırmak: Onunla kesiştik; bugün pazarlık, hesap, söz kesişeceğiz. **2.** Oyunda taş değiştirmek ve alıp vermek.

KESİT (i. matematik) (y. k.). Bir cisim düz olarak kesildiği zaman meydana çıkan düzlemin şekli: Bir kürenin her kesiti daire biçiminde olur.

KESKİ (i.). **1.** Dal kesmeye mahsus ufak balta, el baltası. **2.** Sac ve demir kesmeye mahsus düz ve yassı kalem.

KESKİN (i.). **1.** Çok kesici, bilenmiş, Ar. kaatı', sârım, Fars. tîz, bürrân: Keskin kılıç, bıçak, çakı. **2.** Delici, sivri, hâd: Keskin iğne, diken. **3.** Sert, kuvvetli, şiddetli, şedîd, pek: Keskin koku, sirke, tütün. **4.**

Müessir, tesirli, dokunaklı: Keskin dil, söz, kalem. **5.** Pürüzsüz: Keskin yazı. **6.** Faal, serî, Fars. cüst ü çâlâk: Keskin adam. (i.) Bir âletin kesen tarafı: Kılıcın keskini.

KESKİNLENMEK (f.). Keskin olmak. bk. Keskin ve keskinleşmek.

KESKİNLEŞMEK (f.). **1.** Çok kesici veya delici olmak, Osm. kaatı' veya hâd olmak, bilenmek: Bu çakı, bu iğne keskinleşti. **2.** Sertleşmek, kuvvet kazanmak: Sirke keskinleşti. **3.** mec. Faal ve çevik olmak: O çocuk çok keskinleşti.

KESKİNLİK (i.). **1.** Keskin veya sivri şeyin hâli: Kılıcın, çakının, iğnenin keskinliği. **2.** Sertlik, şiddet: Sirkenin keskinliği. **3.** mec. Tesir, dokunaklılık: Dilin, sözün keskinliği. **4.** Dinçlik, çeviklik: O çocuğun keskinliği. **5.** Bir kesici âletin kesen tarafı: Kılıcın keskinliği. **6.** Kılıçlama vaziyet: Tahtaları keskinliğine komak.

KESME (i.). **1.** Kesmek işi. Kesmek. **2.** Kalıba dökülmüş parça şeker. **3.** Kesilmiş, Ar. maktû. **4.** Kat'î, kesin, götürü: Kesme hesap; kesme resim. **5.** Kesilmiş gibi veya kesilebilir, yumuşak taş veya sert kil halinde olan: Kesme kaya; buranın arazisi bütün kesmedir. **6.** Kesip beğenmek şartıyla: Kavunu, kesme olarak aldım.

KESME (i.). Teneke vesair kesmeye mahsus büyük makas.

KESMECE (i.). Kavun ve karpuz gibi meyveleri kesip beğenirse almak şartiyle: Kesmece satıyor; kesmece aldım.

KESMEK (f.). **1.** Bir kesici âletle ayırmak, Osm. kat'etmek: Tahta, ağaç, kâğıt, bez kesmek. **2.** Biçmek: Ceket, pantolon kesmek; kesip dikmek. **3.** Durdurmak, dindirmek, geçirmek: Rüzgâr, yağmuru kesti; aspirin baş ağrısını keser. **4.** Aralık vermek, fâsıla vermek: Lâkırdısını kesti; sözünüzü kesmeyin. **5.** Kararlaştırmak, karar vermek, hükmetmek, kesin şekilde söylemek, tâyin etmek: Gününü, miktarını kesmedi; dâvâyı, meseleyi kesti. **6.** Kaldırmak, yok etmek, Osm. ref'etmek: Ümidi kesti, kendisiyle muhabereyi, münasebetleri kesti. **7.** Boğazlamak, Osm. zebhetmek: Bir koyun, bir hindi kesti. **8.** Kılıçla ve diğer kesici âletle öldürmek: Adam kesmek. **9.** Yontmak: Kalem kesmek; tırnak kesmek. **10.** Enemek, hadım etmek, iğdiş etmek, Osm. ihsâ eylemek: Atı kesmek. **11.** Paralamak: Fare, eşyayı kesiyor. **12.** Tâyin ve tahsis etmek: Maaş, tayın kesmek. **13.** Fiyat indirmek, ödenecek bir meblâğın bir miktarını alıkoymak: Alacağından kesme; işçinin ücretinden kesme. **14.** Tutmak, çıkmak, mal olmak: Bu iş ne kesti, ne kesiyor? **15.** Taklit etmek, eğlenmek, alaya almak. **Ardını kesmek** = Terketmek, devam etmemek. **Para, sikke, akça kesmek** = Mâdenî para basmak. **Ayağını kesmek** = Artık gitmemek, gitmekten vazgeçmek **Elini kesmek** = Men'etmek. **Ümit kesmek** = Ümitsiz olmak. **Önünü kesmek** = Önüne çıkıp ileri gitmesine engel olmak. **Başkesmek** = Başaşağı etmek. **Başını kesmek** = Boynunu vurmak. **Boyun kesmek** = İtaat etmek. **Bahâ kesmek** = Kıymet, değer biçmek. **Had kesmek** = Sınır tayin etmek. **Hesap kesmek** = Hesabı temizleyip ilişik bırakmamak. **Sesini kesmek** = Artık susmak. **Sözü bal ile kesmek** = Başkası konuşurken sözünü ağzından almak. **Akıl kesmek** = Anlamak, mümkün olduğunu kabûl etmek: Aklım kesemiyor; bunu aklım kesiyor. **Kısa kesmek** = Uzatmamak, kısaca söylemek. **Gözü kesmek** = Yapabileceğini anlayıp güvenmek. **Kesip atmak** = Kesin şekilde karara varmak. **Memeden, sütten kesmek** = Çocuğa artık meme vermemek.

KESMELİK (i.). **1.** Taşocağı. **2.** Ağaç. kilit.

KESMEZ (i.). Keskin olmayan, kör, küt.

KESMİK (i.). **1.** Başak samanı, ince ve kırık saman. **2.** Harmanda toprağa karışıp tekrar dövülen başak parçası. **Süt kesmiği** = Kesilmiş sütün koyu kısmı.

KESRE (i. A.). Arapça üç harekeden esre denilen hareke ki, i, ı okunan harfin altına yazılır. **Kesre-i hafîfe** = Türkçe'de «biz» ve «kim» gibi ince okunan esre. **Kesre-i sakıyle** = Yine Türkçe'de «sıra» ve «ılık» gibi kalın okunan esre. Kısa ı, i vokalinin işareti.

KESRET (i. A.). **1.** Çokluk, bolluk: **Kesret-i mahsulât** = Ürünlerin bolluğu. **2.** Fazlalık, ziyadelik, mübalâğa: Kesret-i zekâ. **3.** (tasavvuf) Kalabalık, vahdet zıddı: Kesret içinde vahdet herkese müyesser olamaz. **Kesretle** = Çok, fazlası ile, pek, fazla. (edebiyat) **Cem'-i kesret** = Arapça'da dokuzdan fazla sayı için kullanılan çokluk kipi.

KESRETLİ (i.). Bolluk üzre olan, çok fazla, ziyade: Orada böcekler kesretlidir.

KESRÎ (i. A.) (mü. kesriyye) (matematik). Hesapta kesre ait: Aded-i kesrî; âdâd-ı kesriyye.

KESTANE (i.) (Y.'dan). Maruf meyve ki, mutedil iklimlerde yetişip dikenli yeşil bir dış kabuk içinde iki tane bulunur ve her biri açık siyah ve yumuşak bir kabuk içinde bir tekliden ibarettir. **Atkestanesi** = Yenmez iri cinsi ki, ağacı, gölgesi için bahçelerde ve yol kenarına dikilir. **Ku-**

zukestanesi = Çiğ de yenilen bir cins küçük tanelisi. **Külkestanesi** = Sulak yerlere mahsus cinsi. **Kestane kebabı** = Kabukla beraber veya kabuksuz olarak ateste pişmiş kestane. **Kestane ağacı** = Kestane meyvesini veren ağaç ki, hayli büyük olur. **Kestane rengi** = Koyu kahverengi. **Kestane fişeği** = Fazla patırdı eden bir fişek.

KESTANECİ (i.). Kestane veya kestane kebabı satan adam.

KESTANECİK (i.). **1.** (anatomi) İdrar yollarının arka kısmında ve yalnız erkeklerde bulunan bir bez, prostat. **2.** Atların bileğinde çıkan ve boynuz kemiği gibi görünüşü olan kısa çıkıntı.

KESTANELİK (i.). Kestane ağaçlarını içine alan yer, kestane ağacı korusu.

KESTEL (i.) (İ. castello). Hisarcık, küçük hale.

KESTİRİLMEK (f.). **1.** Kestirmek işine konu olmak. Ağacın dalları kestirildi. **2.** Kesin şekilde halledilmek, kesin karar verilmek: O dâvâ hâlâ kestirilmedi. **3.** Kesin şekilde hükmolunmak, kesin bir fikir söylenilmek: Bu kelimenin asıl Türkçe mi yoksa diğer bir dilden mi olduğu kestirilemedi.

KESTİRME (i.). **1.** Kestirmek işi. Kat'î, itiraz ve değiştirilmesi kabil olmayan: Kestirme cevap, kestirme söz. **2.** Tahminî, Ar. muhammen: Kestirme bir miktar. **3.** Kısa, doğrudan, dolaşmaz: Kestirme yol.

KESTİRMEK (f.). **1.** Kesmek işini yaptırmak: Şu ağacın fazla dallarını kestirmeli. **2.** Kısaltmak, Osm. ihtisâr ettirmek: Yolu kestirdim. **3.** Vazgeçirmek, bıraktırmak: O adamı kumardan kestirmeli. **4.** Karar vermek, hükmetmek: Bu meseleyi kestiremedim. **5.** Tahmin etmek: Kendimce öyle kestirdim. **6.** Süt, şeker vesaireyi ekşitip değiştirmek. **7.** Boğazlatmak, Osm. zebhettirmek: Birkaç koyun kestirdi. **Uyku kestirmek** = Uykusunu almak, biraz uyuyup uykuya olan arzuyu gidermek. **Başını kestirmek** = mec. Direnmek. **Göze kestirmek** = Yapabileceğini anlamak, güvenmek: O hendeği atlamayı gözüme kestiremedim; o yazıyı yazacağımı gözüme kestirdim.

KESÛB (i. A.). Çok kâr eden, çok kazanan.

KEŞ (i.). Yoğurt peyniri, yağsız âdî peynir.

KEŞ (i.). Ahmak, akılsız, kolay aldanır.

KEŞ (i. F. «keşîden» den imas.) (c. keşân). **1.** Çeken, çekici, tahammül eden, dûçâr. **Cefâkeş** = Cefa çeken. **Mihen-keş** Eziyet çeken. **2.** Güzel ve çekici, câzip, tatlı. **Dil-keş** = Gönül çekici. **3.** Kaldıran. **Serkeş** = Başkaldıran, itaatsiz. **4.** Çekilen. **Peşkeş** = Önüne çekilen, takdim olunan, hediye. **5.** Çekip uzatan, işleyen. **Sımkeş** = Sırma işleyen (galatı: sırmakeş).

KEŞÂ-KEŞ (i. F.). **1.** Çekişme, anlaşmazlık, münakaşa: Bu iş için aralarında bir keşâ-keş var ki, sorma. **2.** Tereddüt, ıstırap: Bir keşâ-keşe düştü.

KEŞÂN (i. F.). Çeken, çekerek: Keşan keşan götürdüler.

KEŞEF (i. F.). Kaplumbağa.

KEŞEN (i.). Zincirden yapılma köstek veya yular.

KEŞENDE (i. F.). **1.** Çekici, çeken. **Mihnet-keşende** = Mihnet çeken. **2.** Tahammül sahibi.

KEŞİF (KEŞF) (i. A.). **1.** Meydana çıkarma, açma: Duygularımı kolayca keşfetti. **2.** Bir sırrı açıklama, srrı bilme: Bir insanın sırlarını keşfetmek. **3.** Meçhul bir şeyi bulup meydana çıkarma: Amerika'nın keşfi; Merih ile Müşteri (Jüpiter) arasında birçok küçük gezegen keşfedilmiştir. **4.** Bir hal ve olayın iyice incelenmesi: Adliyece keşfolundu; keşfe giden memurlar. **5.** Bir sırrın ve gizli bir hâlin bir kimseye Tanrı tarafından gösterilmesi, ilhâm olunması: Rüyasında keşfolundu. **6.** Yapılacak bina vesairenin önceden masraflarının hesap ve tahmin olunması: Yapılacak yolu, hastahaneyi keşfettiler, binanın keşfi bitti. **Keşf-i evvel** = İlk tahmin; keşif defteri. **7.** (askerlik) Asker gönderilecek yerlerin önceden yoklatılması: Keşif kolu. (denizcilik) **Keşif gemisi** = Hafif ve hızlı giden savaş gemisi ki, donanı a eşliğinde bulunup keşif ve muhabere hizmetlerinde kullanılır (ihtirâ ve icat'tan farkı için «ihtira» maddesine bk.).

KEŞFETMEK bk. Keşif.

KEŞFÎ (i. A.) (mü. keşfiyye). Keşfe ait: Tahkıykaat-ı keşfiyye.

KEŞFİYYÂT (i. A. c.). Bulunup meydana çıkarılan şeyler: Faydalı keşfiyyât.

KEŞÎDE (i. F.). Çekilmiş, dizilmiş, geçirilmiş. **Keşîde-i silk-i tahrîr** = Yazılmış. **Keşîde etmek** = **1.** (telgraf) Çekmek: Bir telgraf keşîde etmiş; filân tarafından keşîde olunan telgraf. **2.** (ziyâfet) Vermek: Mükemmel bir ziyâfet keşîde etti; filân zâta hürmeten keşîde kılınan ziyâfet. **3.** Kelimeler arasında kullanılan küçük çizgi (buna yerine göre «fâsıla» ve «râbıta» demek daha doğrudur).

KEŞİŞ (i. F.). Manastır râhibi, evlenmeyen râhip, Osm. târik-i dünyâ, karabaş.

Kestane

(coğrafya) **Keşişdağı** = Uludağ'ın eski adı, klasik adı: Olimpus.

KEŞİŞ-HÂNE (i.). Keşişlerin oturmasına mahsus inzivâ yeri, manastır.

KEŞİŞLEME (i.). Marmara Denizi'ne nisbetle Keşişdağı (Uludağ) tarafından esen güneydoğu rüzgârı ve yönü. Bununla güney yönü arasındakine kıble keşişlemesi ve bununla doğu yönü arasında olana da gündoğuşu keşişlemesi denir.

KEŞKE, KEŞKİ bk. Kâşki.

KEŞKEK (i.). Dövülmüş buğday ile etten bir cins yemek. bk. Keşkeş.

KEŞKEŞ (i. A. «keşk» ten). Döğülmüş buğday ile etten bir cins yemek.

KEŞKÜL (i. F.). Eskiden Hind dilencilerinin ve kalenderlerin kollarına asılı tuttukları ve herkesin önüne uzattıkları büyük hindistancevizi kabuğundan ibâret kap ki; aldıkları şeyleri içine koyarlardı. **Keşkül-i fukarâ** = Muhtelif şeylerden mürekkep bir çeşit sütlü tatlı.

KEŞKÜL-İ FUKARÂ (i.). Süt tatlılarından biri. bk. Keşkül.

KEŞMEKEŞ (i. F.). **1.** Çekişme, Ar. münâzaa, muâraza. **2.** Kararsızlık, tereddüt, karışıklık: O iş keşmekeşe kaldı.

KEŞŞÂF (i. A. «keşf» ten imüb.). **1.** Mübalâğa ile keşfeden, gizli bir şeyi meydana çıkaran, keşif sahibi: Amerika keşşâfı; kendisi sanayi sahasında keşşâftır. **2.** Gizli mânâ ve sırları açığa çıkaran (Bu mânâ ile Zemahşerî'nin meşhur tefsîrine unvan olmuştur). **3.** (askerlik) Askerin önünde gidip arazi ve düşmanı keşif ve muayene eden subay veya birlik.

KEŞTÎ (i. F.). Gemi.

KEŞTÎ-BÂN (i. F.). Gemici, gemi kaptanı, Ar. mellâh.

KET (i.). Nişasta.

KETÂİB (i. A. c.) (m. ketîbe). bk. Ketîbe.

KETAL (i.). Nişastalı ve kolalı parlak bez.

KETB (i. A.). Yazma, yazı. **Ketb ü tahrîr etmek** = Yazmak.

KETE (i.). **1.** Katmerli çörek. **2.** Pirinç unu hamurundan bir çeşit çörek.

KETEBE (i. A. c.) (m. kâtib). Kâtipler, yazıcılar. bk. Kâtip.

KETEBE (i. A. ketebe yani «onu yazdı» tâbirinden gelir). **1.** Levha, kitap vesaire imzası ki, nihayette «ketebü'l-fakıyr filân» diye yazılmak âdetti. **2.** Hattat icâzeti (diploması): Ketebe aldı.

KETEN (i. A.). **1.** Meşhur bir bitki; keten tohumu ve bezir denilen bir küçük tane verir ve lifleri iplik yapılıp dayanıklı ve makbûl dokumaların imâline yarar: Keten tarlası; keten ekmek. **2.** Bu bitkinin sapından çıkarılan lif: Keten bezi; keten ipliği. **Keten tohumu** = Bu bitkinin tanesi ki, yağı alınır ve döğülmüşü tıpta lapa için kullanılır, bezir. **Keten tohumu yağı** = Beziryağı; boyacılıkta vesair sanayide kullanılır. **Ketenhelvası** = Keten lifine benzer bir çeşit helva. **Ketenkuşu** = Bir cins kuş. **Hint keteni** = Esrar, haşhaş. **Yabani keten** = Kenevir, kınnap. Keten lifi ipliğinden dokunmuş: Keten bez; keten gömlek; keten mendil, çorap.

KETENCİ (i.). Keten eşya yapan veya satan adam.

KETENCİK (i.). Deniz yosununun ince bir cinsi.

KETENGİLLER (i. botanik). Ayrı taçyapraklı iki çeneklilerden, bir bitki familyası. Örnek bitkisi ketendir. Kenevir de bu familyaya girer.

KETF (i. A.) (c. ektâf). **1.** Omuzküreği, kürek kemiği. **2.** Omuz. **İlmü'l-ektâf** = Koyunun omuz küreklerindeki lekelere bakarak gaipten haber vermek iddiası.

KETFİYYE (i. A.) (halk dilinde: kefiye). Omuzları da örtmek üzere başa sarılan ipekten, püsküllü ince örtü ki, Araplar kullanır: Ketfiye baş ve yüzü güneşten korur.

KETHUDÂ (i. F.) (aslı: ked-hudâ = ev sahibi. Türkçe'de: kâhya). Bir daire ve konağın yahut çeşitli işlerin idaresiyle görevli adam, vekilharç: Eski vüzerâ kethudâları; sultan kethudâsı; kethuda kadın; hazîne kethudâsı. **Esnaf kethudâsı (kâhyası)** = Esnafın reisi. **Kapı kethudâsı** = Bir valinin veya bir dairenin Bâbıâlî'ce işlerini yürütmekle görevli memur: Bağdad kapı kethudâsı; Burgaristan kapı kethudâsı. **Kol kethudâsı** = Vaktiyle yeniçeriağasının vekili. **Köy kethudâsı** = Muhtar, kocabaşı. mec. Başkasının işlerine karışan: Seni kethudâ (kâhya) koymadım; sen, benim kethudâm (kâhyam) değilsin.

KETHUDÂLIK (i.). Kethudâ sıfat ve görevi.

KETÎBE (i. A.) (c. ketâib). Arapça'da yüzden bine kadar süvariden mürekkep birliğe denilirse de, dilimizde umumiyetle asker mânâsıyle kullanılır (Arapça'da mektup, emirnâme, diploma gibi mânâları da vardır, bizde kullanılmamıştır).

KETÎBE-PERVER (i. F., Ar. ketîbe = asker, Fars. perverden = beslemek). Asker besleyip yetiştiren, askere iyi bakan: Şehenşâh-ı ketîbe-perver.

KETM (i. A.). Gizleme, saklama, sır tutma, söylemeyiş ve göstermeyiş: **Ketm-i sır, ketm-i esnân** = Askerlik yaşında bulunanların kayıtlı olmaması.

KETON (i. L. kimya). Bir karbonil ile iki alkilin birleşmesinden meydana gelen cisimlerin genel adı.

KETTÂN bk. Keten.

KETÛM (i. A. «ketm» den imüb.). Sır saklayan, kimseye sır açmayan, boşboğaz zıddı, ağzı sıkı: Ahmed ketûm adamdır.

KETÛMLUK (i.). Kimseye sır açmayan adamın hali, Ar. kitmân: Ketûmluğun o derecesi de fazla.

KEVÂKİB (i. A. c.) (m. kevkeb). Kevkebler, yıldızlar. bk. Kevkeb.

KEVEN bk. Geven.

KEVGİR (i.). Delikli kepçe. bk. Kefgîr.

KEVKEB (i. A.) (c. kevâkib). Yıldız, gök cismi, Ar. necm, Fars. sitâre.

KEVKEBE (i. A.). **1.** Vaktiyle büyük adamların yanında sancak gibi tutulan bir alâmet ki, uzun bir sırığın ucuna yerleştirilmiş parlak bir küreden ibaretti. **2.** mec. Alay, debdebe, tantana.

KEVKEBÎ (i. A.) (mü. kevkebiyye). Yıldıza ait veya yıldız şeklinde olan (necmî gibi).

KEVN (i. A.). **1.** Olma, Ar. hudûs, vuku. **2.** Var olma, vücûd, mevcûdiyet: **Kevn ü mekân** = Varlık âlemi, mevcûdât, kâinât: **Kevn ü fesâd** = Cismânî âlem, bir taraftan vücuda gelip bir taraftan mahvolmaktan ibâret olan fânî dünya, tabiat (tes.). **Kevneyn** = İki âlem, maddî âlem ile mânevî âlem, dünya ve âhıret. **Seyyidü'l-kevneyn, Seyyidü's-Sekaleyn** = Peygamberimiz.

KEVNEYN (i. A. tes.) (m. kevn). İki kevn. bk. kevn.

KEVSER (i. A.). Cennet'te bir çeşme ki, Hazret-i Ali'nin sâkîliğini edeceği söylenmiştir.

KEY (i. A.) (aslı: kûy) (tıp). Yarayı veya vücudun hasta bir yerini kızgın demirle yakma usûlü.

KEYÂN (i. F.) (c. key). Keyler, şâhlar.

KEYÂNÎ (i. F.). Key'e, şâha ait, şâhâne.

KEYD (i. A.). Hîle, aldatma, dolap.

KEYF bk. Keyif.

KEYİF (i.) (Arapça'da «nasıl» ve «nice» demek olup Türkçe'si bundan gelir). **1.** Mizaç, sıhhat: Keyfiniz iyi midir? Keyif sormak. **2.** Haz, memnuniyet, hoşlanma: Keyfine gidiyor. **3.** Ferahlık, sevinç, açılıp sevinme: Keyfetmek. **4.** Neşe, hafif sarhoşluk: Keyif yetiştirmek; keyif vermek. **5.** Arzu, heves: Keyfine göre hareket etmek; keyfince gitmek. **Keyfince** = Nasıl isterse. Az sarhoş, yarı mest: Akşam kendisi keyif idi. **Keyfolmak** = Az sarhoş olmak. **Keyif bozulmak** = Canı sıkılma. **Keyif çatmak** = Neş'eli olmak, sevinmek. **Çakırkeyif** = Hafif sarhoş. **Keyfince gitmek** = Heves ve arzusuna göre hareket etmek. **Keyif vermek** = Hafif surette sarhoşluk vermek, neş'e getirmek. **Keyif yetiştirmek** = İçip az sarhoş olmak, neş'elenmek.

KEYFEMÂ (i. A.). Her nasıl. **Keyfemâ-yeşâ** = Her nasıl isterse.

KEYFETMEK bk. Keyif.

KEYFÎ (i.) (Ar. değilse de o surette kullanılıp müennesi de «keyfiyye» olur). Heves ve arzusuna tâbî olan, hiçbir nizâm ve kanuna uymayan: Keyfî muamele, keyfî hüküm

KEYFİYET (KEYFİYYET) (i. A.). **1.** Bir şeyin nasıl olduğu hâli, meselâ bir malın iyi veya kötü olması, hal: Bu işin, bu malın keyfiyeti. **2.** Bir isim veya fiilin müzekker veya müennes olması. **3.** Bir olayın cereyanı: Keyfiyeti tafsilâtla yazdı. **4.** Madde, husus, iş, vak'a, macera: Keyfiyetin araştırılıp bildirilmesi.

KEYİFLENMEK (f.). Sevinmek, zevk almak, sevinçli olmak. **2.** Hafif surette sarhoş olmak, neş'elenmek.

KEYİFLİ (i.). Neş'eli, sevinçli, Ar. münşerih-ül-kalb.

KEYİFSİZ (i.). Hafif hasta veya neşesiz: Keyifsiz olduğu için gelemedi.

KEYİFSİZLENMEK (f.). Hafif surette hastalanmak, Osm. münharifü'l-mizâc olmak: Akşam keyifsizlendi.

KEYİFSİZLİK (i.). Hafif hastalık, Osm. inhirâf-ı mizâc: Keyifsizliği nedir?

KEYL (i. A.) (c. ekyâl). Tahıl ölçmeye mahsus ölçü, ölçek, kile. Cem'i umumiyetle tahıl ölçüleri: Evzân (ölçüler) ve ekyâl.

KEYMUS (i. A.) (Y.'dan). Yiyecek ve içeceğin midede hazmolunup erimesinden hâsıl olan sıvı ki, kana karışır.

KEYVÂN (i. F.). Zühâl (Satürn) gezegeni.

KEZ (i.). Kere, defa.

KEZÂ (i. A.) (benzetme gösteren «ke» edatı ile «şu» demek olan «zâ» işaret is-

minden yapılmıştır). Böyle, şöyle, şöylece, yine o tarz ve surette, def'a: Siz gitmek istemiyorsunuz, ben de kezâ; evvelki gün çok yağmur yağdı, dün de kezâ (kezâlik ve hâkezâ da kullanılır).

KEZÂLİK (i. A.) (Benzetme gösteren «ke» edatı ile «şu» demek olan «zâlik» isminden yapılmıştır). Öylece, yine öyle, hâkezâ, def'a: O kitap çiftçiye gönderilecektir, bu da kezâ.

KEZÎM (i. A.). Öfkesini yenebilen.

KEZÛB (i. A.). Çok yalancı.

KEZZÂB (i. A. «kezb» den imüb.). Çok, daha ve en yalancı.

KEZZAP (KEZZÂB) (i.) (F. «tîz-âb» dan galat). Kilsli taşları oyup aşındırmak kuvvetini taşıdığı için, taş basmasında, musluk vesaire taşlarını temizlemede kullanılan sert bir sıvı, azotik asit, nitrat asidi, Osm. hâmız-ı azot. **Elinde kezzap suyu** = mec. Ziyânkâr.

KIBÂLE (i. A.). Ebelik ilim ve san'atı: Kıbâle ilminde mahir bir doktor.

KIBEL (i. A.). Taraf, cihet, nezd: Kıbel-i hükûmetten.

KIBLE (i. A.). **1.** Namazda secde edilen taraf. **2.** Güneyden esen rüzgâr.

KIBLE-GÂH (i. F., Ar. kıble, Fars. gâh = yer). Kıble yeri, kıble tarafı: Kıble-gâh-î eşref-î şîrin-zebandır kaşların.

KIBLE-NÜMÂ (i. F., Ar. kıble, Fars. nümûden = göstermek). Kıbleyi gösteren pusula.

KIBRIS (hi. coğrafya). Doğu Akdeniz' de büyük bir ada. **Zâc-ı Kıbrıs** = Bakır sülfat, göztaşı, Osm. kibritiyyet-i tûtyâ. **Kıbrıs taşı** = Yalancı elmas. **Kıbrıs dokuması** = Yorgan veya yastık yüzü vesaire takımı yapılan kalınca beyaz bez üzerine karakalemle işlenmiş bir çeşit dayanıklı yazma ki, vaktiyle çok kullanılırdı.

KIBRISLI (hi.). Kıbrıs adası ahalisinden olan.

KIBT (hi. A.). Eski Mısırlılar'ın Araplaşmış torunları olan ve «fellâh» da denen Mısır köylüsü.

KIBTÎ (hi. A.) (mü. Kıbtiyye). **1.** Kıbt kavmine ait: Lisân-ı Kıbtî, hurûf-ı Kıbtiyye. **2.** Mısır'dan geçerek gittiklerine dayanılarak asıl Hind'den gelme olan çingenelere verilen isim: Cesaret arzederken merd-i Kıbtî sirkatin söyler. Cem'i Fars. olarak «Kıbtiyân» suretinde de kullanılır: Reîs-i Kıbtiyân.

KIBTÎCE (hi.). Çingene dilinde veya Çingeneler'in tarz ve tavrına uygun: Kıbtîce lâkırdı, Kıbtîce yaşayış. Çingene dilinde veya Çingeneler tarz ve usûlünde: Kıbtîce söylemek; Kıbtîce yaşamak.

KICI bk. Gıcı.

KICIK bk. Gıcık.

KICIR bk. Gıcır.

KIÇ (i.). **1.** Arka taraf, art, geri. **2.** Hayvan gerisi, sağrı, Ar. verâ, mak'ad. **3.** Geminin arka tarafı, gerisi, pupa. **4.** Ateşli silâhların kuyruğu, gerisi. **5.** Hayvanın ard ayağıyla vurması, çifte. **Kıç atmak** = Çifte vurmak. **Kıç attırmak** = Geçmek, üstün olmak. Tecrübe zekâya kıç attırır. **Başsız kıçsız** = Başı sonu bellisiz.

KIÇI bk. Kuçu.

KIÇIN (e.). Arkaya doğru, gerisin geri: Kayık kıçın kıçın yanaştı: etek öptükten sonra arkasını çevirmeyip kıçın kıçın döndü. **Kıçın kıçın gelmek** = Sümsük sümsük, yavaş yavaş birinin yanına sokulmak.

KIDEM (i. A.). **1.** Eskilik, eski zamandan kalmış olma: Bu şehrin kıdemi. **2.** Diğerinden daha eski olma, zamanca ileri bulunma, bir rütbe, görev vesaireye diğerlerinden önce erişmiş bulunma: Terfide yalnız ehliyete değil, kıdeme de bakılır; o adamın kıdemi vardır; kıdemce hepimizden ileridir. **3.** Eski olma, başlangıcı olmama, Osm. kadîmlik, ezelîlik: Kâinatın eskiliğine inanan bazı filozoflar.

KIDEMEN (i. A.). Eskilikçe, kıdemce, eskilik ve kıdem bakımından: O adam kıdemen herkesten fazla terfie lâyıktır.

KIDEMÎ (i. A.) (mü. kıdemiyye). Eskilik, rütbe ve görevce daha önce olmaya ait, kıdeme ait.

KIDEMLİ (i.). Sınıf ve görevinde eskimiş, kıdem almış, eskilikle terfie hak kazanmış: Alayın en kıdemli subayı odur.

KIDEMSİZ (i.). Görev ve sınıfında eskimemiş, yeni, zamanca terfie hak kazanmamış: İktidarı varsa da kıdemsizdir.

KIDEMSİZLİK (i.). Kıdemi olmama, sınıf ve görevde yenilik: Kıdemsizliği terfiine engel oldu.

KIDIKLAMAK bk. Gıdıklamak.

KIDVE (i. A.). Uyulacak zat, bir sınıf ve topluluğun önünde bulunan adam: Kıdvetü'l-ulemâ.

KIĞ (i.). **1.** Koyun tersi. **2.** Kuru gübre. **3.** Kuru meyvenin bayağısı.

KIĞI (i.). Pek kurumuş hurda şey.

KIĞIRDANMAK (f.). Ürümek, pek sızlanmak, (köpkler) çağırışmak.

KIĞIRMAK (f.). Çağırmak.

KIĞIŞ (i.). İpekli şeylerin hareket ve sürtünmesinden çıkan hışırtı.

KIĞIŞTAMAK (i.). **1.** İpekli şeyler hışhış etmek. **2.** Silâhlar birbirine dokunarak şakırtı etmek.

KIĞIŞTI (i.). **1.** İpekli şeylerin hareket ve temasıyle kendilerine mahsus bir ses çıkarmaları, hışhış. **2.** Silâhların birbirine dokunmasıyla çıkan ses.

KIĞIZ (i.). Pis kebe parçası, pis paçavra.

KIĞLAMAK (f.). (koyun) Terslemek.

KIH (i. A. tıp). İrin. **Kıh-ı mesânî** = Mesaneden çıkan irin. **Kıh-ı kâzib** = İrine benzer bazı ifrazat.

KIHF (i. A. anatomi). Kafa kemiği, beyni içine alan kemik.

KIK (i.). Pek kurumuş hurda şey («kığı» gibi).

KIKIRDAK (i.). **1.** Sertçe madde, yumuşak kemik. **2.** Gözü teşkil eden madde, göz küresi, topcuğu: Göz kıkırdağı; kıkırdağı dışarı fırlamış. **3.** Kulağın dış kısmı ki, kıkırdak denilen sertçe bir maddeden ibarettir. **4.** İçyağı eritilince erimeyip kazanın dibinde kalan kızarmış madde: Kıkırdak böreği.

KIKIRDAMAK (f. ses taklidi). **1.** «Kıkır kıkır» diye ses çıkarmak. **2.** (argo) Ölmek. **3.** Fazla üşümek

KIL (i.). **1.** İnsanın ve bazı hayvanların vücudunda biten sertçe ve kalınca tüy, Ar. şaar, Fars. mûy: Saçından, sakalından, bıyığından kıl koparmak; göğsünden, kollarında çok kıl var; keçi kılı; at kuyruğunun, yelesinin kılları. **2.** Keçi tüyü, sef: Kıldan çuval, çul (koyununkine yün ve yapağı, deve, at ve diğer hayvanların ince ve kısa olanına tüy denir). **3.** Pek az miktar, çok az: Düşmesine kıl kaldı; kıl kadar yerinden oynamış. **4.** Kıldan yapılmış: Kıl çuval; kıl kuşak. **Kılbarak** = Uzun tüylü bir cins küçük at. **Burnundan kıl aldırmamak** = Asla müsaade etmemek, hakketse bile kendisine söz söyletmemek. **Kılburun** = Denizin içine uzanmış pek ince burun, dar kara parçası. **Kıl dökmek** = (hayvan) Tüyünü değiştirmek. **Kılı kırk yarmak** = İnceden inceye araştırmak. **Kılkuyruk** = **1.** Bir cins ördek, süne. **2.** Züğürt; kılıksız. **Kılkıran** = Saçkıran hastalığı, Ar. dâ-üs-sâleb. **Kılyakı** = Hayvan yarasını delip geçirdikleri kaytan çeşidi.

KILÂ (i. A. c.) (m. kal'a). Kaleler. bk. Kale.

KILABDAN (i.). **1.** «Kılab» denilen eğirme çarkıyla sarılan sırma veya tel ile karışık ipek veya pamuk iplik. **2.** Bakırdan yaldızlı sırma taklidi: Kılabdan işleme; kılabdan nakşı.

KILABDANLI (i.). Taklit ve sahte tellerle karışık: Şam'ın, Hind'in kılabdanlı kumaşları; kılabdanlı perdelik, döşemelik.

KILÂDE (i. A.) (c. kalâid). Gerdanlık.

KILÂE (i. A). Yelken, Fars. bâd-bân.

KILAĞI (i.). Bıçak ve ustura gibi kesici âletlerin çarkta bilenmesinden sonra keskin taraflarında kalan incecik kıl gibi kalıntı.

KILAĞILAMAK (f.). Bileği taşına sürüp kılağısını alarak, keskinliği artırmak.

KILAĞILI (i.). Kılağlanmış. bk. Kılağı.

KILAR (i.). Hilâlotu, kuzgunayağı.

KILAV (i.). Koyunlarda görülen tehlikeli bir hastalık ki, ağızlarından köpük getirerek öldürür.

KILAVUZ (i.). **1.** Yol gösteren, Ar. delîl, Fars. rehber, reh-nümâ: Yolu bilmediğimiz için kılavuzsuz gidemeyiz; insan, bilmediği şehri gezip dolaşmak için kılavuza muhtaçtır. **2.** Gelin ve güveye vesair adamlara bazı merasim ve hallerde usul ve âdetleri gösterip öğreten adam. **3.** Denizde, kıyıların ve liman girişlerinin durumunu bilen adam ki, gemi kaptanları böylelerini yanlarına alır. Kızıldeniz'de kılavuzsuz gezilemez; Boğaziçi'ne girmek için kılavuz almak lâzımdır. **4.** Bazı hayvan sürüsü ve katarlarının önünde onları sevk eden hayvan: Takımla uçan kuşların kılavuzu vardır; bıldırcın kılavuzu; deve katarının kılavuzu merkeptir. **5.** Buğday ve mısır başağının ucu. **6.** Marangozların ufak bir burgu veya makkabı ki, kalın bir vidanın geçmesine yol açar. **7.** Operatörlerin ameliyatta kullandıkları bir cins mil.

KILAVUZLAMAK (f.). Birinin evlenmesine aracılık etmek, iki tarafı uyuşturmak.

KILAVUZLUK (i.). **1.** Yol gösterme, rehberlik, Osm. delâlet. **2.** Bir evlenme veya anlaşmaya aracılık, Osm. meyancılık: Kılavuzluk etmek.

KILCAL (i. fizik) (uyd. k.). Kılcallığa ait.

KILCALLIK (i. fizik) (uyd. k.). Çok ince bir boru, bir sıvıya daldırıldığı zaman, bu sıvı, boruyu ıslatıp ıslatmadığına göre, boru içine geçen sıvının üst yüzü dıştaki sıvının sathından ya daha yukarıda ve çukur veya daha aşağıda ve tümsek bir durum alır; sıvıların denge prensiplerine aykırı olan bu hususuiyete kıl-

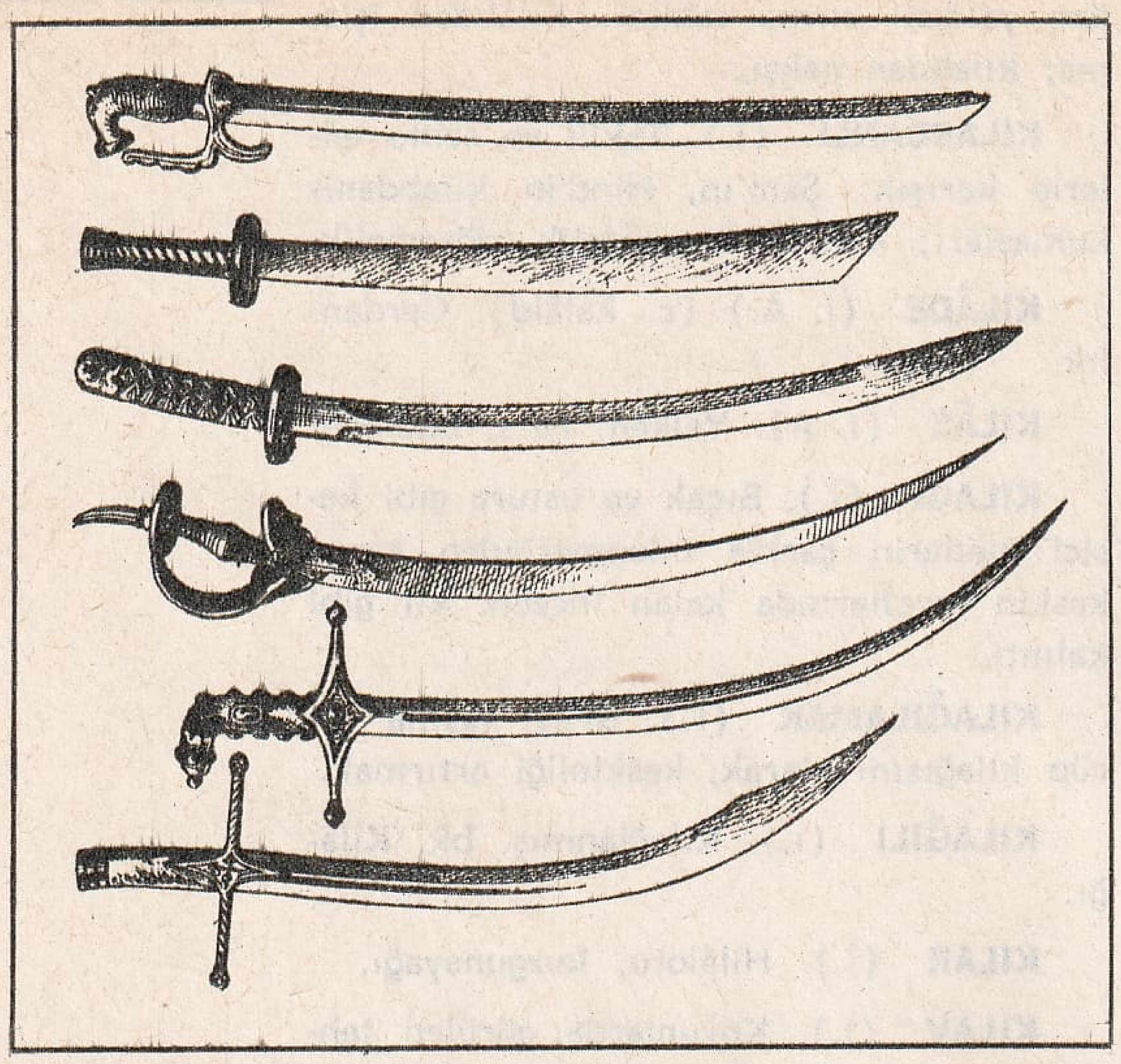

Çeşitli kılıçlar

callık denir. Lambalarda petrolün fitilde yükselmesi, süngerin suyu çekmesi, birer kılcallık hâdisesidir.

KILCAN (i.). Kuş tutmak için at kuyruğu kılından örülmüş ağ.

KILÇIK (i.). **1.** Balıklardan birçoğunun belkemiklerinden çeşitli durumlarda iki yana ayrılan az çok ince ve sivri kemikler, iğne gibi balık kemiği: Balık kılçığı; kılçık boğazda kalmak; tatlı su balıklarının kılçığı çok olur. **2.** Ekin başaklarının her bir tanesinin ucundan yukarıya uzanıp sert ve dik bir püskül teşkil eden ince ve sivri saman parçaları: Buğday, arpa, yulaf kılçığı. **3.** Güreşte başvurulan oyunlardan biri. **Kılçık atmak** (argo) = Ortalığı karıştırıcı, dolayısıyle bir kimseyi suçlayıcı söz söylemek.

KILÇIKSIZ (i.). **1.** Kılçık denilen ince sivri kemikleri olmayan: Kılçıksız balık. **2.** Başağında iğne gibi ince ve sivri şeyleri olmayan: **Kılçıksız arpa** = Peygamber arpası.

KILDIRMAK (f.). **1.** Ettirmek, yaptırmak. **2.** Yerine getirtmek: İmamlar cemaate namaz kıldırırlar.

KILIBIK (i.). Karısının baskısı altında olan, karısının sözünden çıkamayan erkek.

KILICINA (i.). Eni dik gelmek üzere (cetvel tahtası gibi kalınlığı eninden az olan şeyler hakkında söylenir): Kirişleri kılıcına yerleştirmeli.

KILIÇ (i.). **1.** Dürtücü silâhlardan en meşhur olanı; eğrice veya düz olup çeşitleri vardır ve kınında olduğu zaman kayışla bele takılır, Ar. seyf, Fars. tîğ, şemşîr. **2.** mec. Eğri, çarpık: Kılıç bacaklı. **Kılıç çekmek** = Kılıcı kınından çıkarmak. **Kılıç demiri** = Namlısı, kılıç kını. **Kılıç bıçağı** = Kabzası. **Kılıç atmak, çalmak** = Kılıçla vurmak. **Kılıca sarılmak** = Kılıca davranmak **Kılıç kılıca gelmek** = İki tarafın kılıç çekmesi. **Kamçı-kılıç** = Ensiz kılıç. **Sapan-kılıcı** = Eğri kılıç. **Dalkılıç** = Kılıcı elinde, Osm. sell-i seyfetmiş. **Kılıçotu** = Bir cins tıbbî bitki, kantaryon, kantaron. **Kılıçbalığı** = Burnu meç gibi uzun ve keskin, büyük, eti son derece lezzetli bir cins iri balık. (denizcilik) **Pervane kılıcı** = Pervane tahtalarının bağlı olduğu yarım daire.

KILIÇBACAK (i.). Bacakları eğri olan.

KILIÇÇI (i.). Kılıç yapan ve satan adam.

KILIÇ-HÂNE (i.). Eskiden askerin kılıçlarıyla ona benzer silâhların yapıldığı askerî fabrika.

KILIÇLAMA (i.). **1.** Bir şeyin keskin ve dar tarafı yukarı gelecek surette, dikine, kılıcına: Tahtayı kılıçlama koyun. Zıddı: palasına. **2.** Kaytanla boyuna asılan kılıç gibi aykırı pozisyonda, bir yandan öbür yana.

KILIÇLI (i.). Kılıçla silâhlanmış, kılıç takınmış.

KILIF (i.) (A. «gılâf» dan). **1.** Kılıf, kap, zarf, mahfaza, muhafazası istenen bir şeyi içine alıp sarmaya mahsus kap: Bıçak kılıfı; kitap kılıfı; çubuk kılıfı. **2.** İçi doldurulan şey, ot vesaire ile dolmak üzere dikilmiş kap: Minder, yastık kılıfı. **Minareyi çalan kılıfını hazırlar** = Yalan söyleyen.

KILIFLI (i.). Kılıfı olan, mahfazalı: Kılıflı kitap.

KILIK (i.). **1.** Dış görünüş, şekil, kıyafet: Şu kılıkta bir adam; tuhaf bir kılığı vardır; kılık kıyafet yerinde. **2.** Tarz, suret: Senet kılığında bir kâğıt; o kılıkta bir şey yapmalı. **3.** Resim, tasvir: **Kılık çekmek, çıkarmak** = Resim almak, resmini yaptırmak (Anadolu'nun bazı yerlerinde fotoğrafa da «kılık» denirdi).

KILIKLI (i.). Şu veya bu kılıkta olan: Köylü kılıklı bir adam. **Kılık - kıyafet** = Üst baş, giyim.

KILIKSIZ (i.). Şekil ve kıyafeti uygunsuz, kıyafetsiz: Pek kılıksız bir adam.

KILINMAK (f.) **1.** Edilmek, olunmak: O iş bildiğiniz gibi icrâ kılındı. **2.** Yerine getirilmek: Namaz kılındı mı? Cuma namazı nerede kılınacaktır?

KILKUYRUK (i.). **1.** Kılıksız, fakir, zibidi, züğürt. **2.** Bir cins yaban ördeği (anas acuta).

KILLANMAK (f.). **1.** Kıllı hâle gelmek, kılları gelmek: Göğüs kıllanmış. **2.** Bıyığı, sakalı gelmek, kartlaşmak: Yaşı küçüktür ama çabuk kıllandı.

KILLET (i. A.). **1.** Azlık, az miktarda bulunma: **Kıllet-i akl** = Akıl azlığı, akılsızlık. **Kıllet-i iştigal** = Az meşgul olma. **2.** Nâdir olma, azlık, kıtlık: Bu sene tahılda kıllet vardır; yazma kitapların gittikçe kılleti duyulmaktadır. **3.** (Arapça gramerde) **Cem'-i kıllet** = Birkaç türlü cem'i olan isimlerin bu cem'lerinden dokuzdan aşağı sayıya mahsus olanları. Zıddı: Cem'-i kesret. (tıp) **Kıllet-i dem** = Kansızlık, Ar. fakru'd-dem.

KILLI (i.). Kılları olan, kıl ile örtülü, Ar. müteşâ'ir: Kolları, göğsü kıllı; kıllı hayvan.

KILMA (i.). **1.** Etme, eyleme, yapma. **2.** Yerine getirme: Namazı yerine getirme.

KILMAK (f.). **1.** Etmek, eylemek, yapmak:, bildirmek, yazmak (daha çok yazı dilinde kullanılır). **2.** Edâ ve îfâ etmek: Namaz kılmak; daha öğleyi kılmadım; ikindiyi kıldıktan sonra gideceğim.

KIM (i.). Durmayarak devamlı kımıldamayı tasvir ve taklit ederek art arda kullanılır: Kım kım kımıldanıyor.

KIMIL (i.). Bir cins böcek: Yaprağa kımıl düştü.

KIMILDAMAK (f.). Teprenmek, az oynamak.

KIMILDANMA (i.). Az oynama, hareket.

KIMILDANMAK (f.). Az oynamak, hareket etmek, harekette bulunmak: Yattığı yerde biraz kımıldadı, kımıldandı; suyun dibinde birtakım kurtlar kımıldanıp duruyor. **Yerinden kımıldanmak** = Kalkmak.

KIMILDATMAK (f.). Az oynatmak, kıpırdatmak, harekette bulundurmak: Elini, ayağını, parmağını kımıldattı.

KIMIL KIMIL (i.).Kım kım, kıpır kıpır, kımıldama işi.

KIMIZ (i.) («kıymız» da yazılır). Ekşimiş kısrak sütü ki, Doğu Türkleri'nde pek makbûl olup bugün tıbben de faydası anlaşılmıştır.

KIM KIM bk. Kım.

KIMLANMAK (f.). Ayağa kalkmak üzere davranmak, kalkar gibi hareket etmek.

KIN (i.). Kesici âletlerin kılıfı: Kılıç, bıçak, yatağan kını; kılıcı kınına komak.

KINA (i. A. «hınna» dan galat). Arabistan'da çıkan bir çeşit bitki kurusunun tozudur; kadınların ellerini, bazı ihtiyarların saç ve sakallarını kırmızımsı bir renkte boyamalarına yarar: Kına koymak. **Kına gecesi** = Gelin olacak kıza kına yakılan gece ki, vaktiyle düğünün sayılı günlerindendi. Sonra perşembe gecesi yapılan düğün eğlencesine de denmiştir. **Kınaçiçeği** = Bir cins çiçek. **Kınalar yakmak** = Sevincini açıklamak.

KINACIK (i. botanik). Buğdaypası mantarının tahıllarda meydana getirdiği lekeli hastalık.

KINAÇİÇEĞİ (i. botanik). Türlü renkte çiçekleri olan bir süs bitkisi (balsamina hortensis).

Kınaçiçeği

KINAÇİÇEĞİGİLLER (i. botanik). İki çeneklilerden bir familya. Örnek bitkisi kınaçiçeğidir.

KINAK (i.). Parmak mafsalı, parmağın çıtlayan yeri.

KINAKINA (i. Fr. qinquina). Amerika'dan gelen acı bir ağaç kabuğu; kinin bundan çıkar ve kuvvet için de şarap vesaire ile içilir: Kınakına şarabı.

KINALI (i.). Kına ile boyanmış.

KINAMAK (i.). **1**: Beğenmediğini bildirmek, Osm. zem ve takbîh etmek, tenkid etmek. **2.** Eğlenmek, istihza etmek.

KINANMAK (f.). Beğenilmemek, aşağılanmak, tenkit edilmek.

Kınakına

KINDIRAÇ (i.) (aslı «kın-tıraş» ki, o da Türkçe «kın» ile Farsça «trâş» kelimelerinden yapılmış yanlış bir tâbirdir). Oluk ve yiv oymaya mahsus kundakçı âleti.

KINKANATLILAR (i. zooloji). Dört kanatlı böceklerden bir takım.

KINLAMAK (f.). Kılıca kın yapmak.

KINMAK (i.). Ayıplamak, zemmetmek, küçümsemek («kınamak» gibi).

KINNAP (i.) (kenevir demek olan Ar. «kınneb» den). Kenevirden, kaba şeyler dikmeye ve bağlamaya yarayan ince sicim veya kalın iplik: Kınnapla dikmek, bağlamak.

KINNEB (i. A.) (kaf'ın zam ve kesri caizdir). Kenevir, kendir.

KIP (e.). Bazı Türkçe sıfatların başına gelip mübalâğa ve tekid gösterir: Kıpkızıl; kıp-kırmızı.

KIP, KIPIR (i.). Devamlı kımıldanmayı tasvir ve taklip edip daima rat arda kullanılır: Gözlerini kıp kıp kıpmak; kıpırkıpır kımıldanmak.

KIPÇAK bk. Kuman.

KIPIK (i.). Yarı kapalı göz.

KIPIR (i.). Devamlı ve kesiksiz kımıldanmayı tasvir ve taklit edip art arda kullanılır: Kıpır kıpır kımıldanmak; gözlerini kıpır kıpır oynatıyordu.

KIPIRDAK (i.). Kıpırdanışı canlı ve çabuk olan, oynak, civelek, cilveli.

KIPIRDAMAK bk. Kıpırdanmak.

KIPIRDANMAK (f.). Hafif ve devamlı şekilde oynamak: Bir fare, çekmecenin içinde kıpırdayıp duruyor.

KIPIRDATMAK (f.). Oynatmak, kımıldatmak.

KIPIR KIPIR (i.). Devamlı kıpırdama hali.

KIPIRTI (i.). Hafif surette ve devamlı kımıldanma.

KIPIŞTIRMAK (f.). Gözleri arka arkaya ve çabuk çabuk açıp kapamak. bk. Kırpıştırmak.

KIP KIP (i.). Kıpır kıpır.

KIPKIRMIZI (i.). Tamamen kırmızı, çok kırmızı.

KIPKIZIL (i.). Tamamen kızıl, pek kızıl.

KIPMA (i.). **1.** Göz kapaklarını oynatma, Osm. ihtilâc-ı ecfân: Göz kıpma. **2.** Gözle işaret, Ar. gamz, gamze.

KIPMAK, KIPIMAK bk. Kırpmak.

KIPTÎ bk. Kıbt, kıptî.

KIR (i.). Bazı kuşların makara gibi devamlı ötmelerini tasvir ve taklid edip art arda kullanılır: Bütün gün kır kır öttü.

KIR (i.). **1.** Meskûn olmayan yer, şehir ve köy dışı, Ar. sahrâ: Kıra çıkmak; kırlarda gezmek. **2.** İşlenmemiş, boş, ıssız yer: Kırlarda biten otlar. **Bozkır** = Step. **Kır serdârı** = Eskiden haydutları takip ve yolları gözetlemek maksadıyla tayin olunmuş bir başıbozuk bölüğünün başı (alay olarak bir şahıs hakkında da kullanılır ve «kaba saba adam» mânâsına gelir).

KIR (i.). Kül rengine çalar beyaz, kirli beyaz: Kır at, kır sakal. **Ala kır** = Karışık renkli kır. **Üveyik kırı** = Bu kuşun tüylerine benzer renkte. **Bakla kırı** = Kurşunîye yakın kır. **Boz kır** = Beyazla boz arasında, boza çalar kır. **Kırçıl** = Beyaz benekli kır. **Demir kırı** = Siyahı fazla kır, demir renginde. **Sıçan kırı** = Sincâbîye çalar kır. **Turna kırı** = Turna renginde kır. **Kırkıl** = Kıl sakallı. **Gök kır** = Maviye çalar kır. **Sakalına kır düşmüş** = Sakalı ağarmış. Kır donlu at: Onun bir güzel kırı var.

KIRAAT (KIRÂAT) (i. A.). Okuma, cümle sökme, mütalaa: Kıraat etmek. **Kırâat ve kitâbet** = Okuyup yazma. **Kırâat kitâbı** = Okuma kitabı. **İlm-i kırâat** = Kur'ân-ı Kerîm'in usul ve kaidesine göre okunması ilmi. Bu ilmi bilene «kaarî»; cem'ine de «kurrâ» denir.

KIRAATHÂNE (i.). Müşterileri için gazete ve mecmua bulunduran genişçe, temiz ve iyi döşenmiş kahvehane.

KIRAÇ (i.). Kır hâlinde, işlenmemiş, imar olunmamış, boş, ıssız, münbit olmayan, verimsiz: Kıraç yerler; kıraç toprak.

KIRAÇA (i.). İstavrit balığının küçüğü.

KIRAĞI (i.). Soğuk ve ayaz havalarda donmuş halde yağan veyahut yağdıktan sonra donan çiy, Fars. jâle: Kırağı yağmış; bu kırağı ekinleri, bağları yaktı.

KIRAK (i.). Yakın, karîb, komşu, kırak yer, zıddı: ırak.

KIRÂN (i. A.) («karn» dan masdar). **1.** Yakınlık. **2.** (astronomi) İki gezegenin, bilhassa Zühre (Satürn) ile Müşteri (Jüpiter) gibi eskiden uğurlu olduğu kabûl edilen iki gezegenin bir burçta birleşmesi. **Sahib-kırân** = Böyle iki gezegenin bir burçta tesadüfü sırasında dünyaya gelmiş olan mes'ut ve bahtiyar insan. mec. Cihangir, çok kudretli.

KIRAN (i.) («kırmak» dan). Öldüren, ortadan kaldıran, yok eden, mahveden, Ar. mühlik, muhrib. **Koyun-kıran** = Koyunları öldüren salgın hastalık. **Saçkıran** = Saçı döken hastalık. **3.** Kervan kıran: Venüs.

KIRANTA (i.). **1.** Kır, kır düşmüş; kırla karışık: Kıranta bıyık. **2.** Bıyığı kır ve sakalsız: Kıranta bir adam.

KIRASI (i.). İstavrite benzer bir küçük balık.

KIRAT (i. A.) (Yunanca'dan gelir ve «boynuz» demektir). Dört tane keçi boynuzu çekirdeği ağırlığında, mücevherata vesaireye mahsus bir ölçü olup yirmi dördü bir miskal eder; takriben 5 kırat, 1 gramdır (Avrupa dillerinde de Arapça'dan alınarak karat denir).

KIRBA (i. A.). **1.** Eskiden sakaların su taşıdığı köseleden yapma kap ki, üçgen ve bir tarafı daha dar olup omuza takılacak kayışı vardır. **2.** Küçük çocukların karınlarının şişmesi.

KIRBACI (i.). **1.** Eskiden karnı şişen çocuğa tedavi için nefes eden adam. **2.** Kırbayla su taşıyan.

KIRBAÇ (i.). **1.** Fil ve gergedan derisinden veya diğer sert bir deriden yapılmış tek parça kamçı. **2.** Araba hayvanlarına vurmaya mahsus uzun deynekli kamçı.

Kırbaç çalmak = Kırbaçla vurmak. **Çala-Kırbaç sürüyordu** = Çok kırbaçlayarak.

KIRBAÇLAMAK (f.). **1.** Kırbaçla vurmak, kırbaçla dövmek: Ceza vermek maksadıyle kendisini meydanda kırbaçladılar. **2.** Kırbacı sallayarak ve şaklatarak hayvanları yürütmek: Bu hayvanlar, kırbalamadıkça yürümez.

KIRBAÇLANMAK (f.). **1.** Kırbaçla vurulmak, kırbaçla dövülmek: Eskiden çalışmayan köleler kırbaçlanırdı. **2.** Kırbaç çalınmak: Öyle kırbaçlanmaz, sen kırbaçlamak usûlünü bilmiyorsun.

KIRCIN (i.). Hayvanlara düşen salgın hastalık.

KIRÇ (i.). Yerde billûrlaşıp çiçekli dallar biçimini alan kırağı, donmuş kar tabakasının üstündeki yumuşak billûrlaşmış kısım.

KIRÇIL (i.). **1.** Beyazla karışık kır renginde: Kırçıl bir at. **2.** Kısa, birbirine gergin sert kıl: Kırçıl bir posteki.

KIRD (i. A.). Maymun.

KIRDIRMAK (f.). **1.** Başkası vasıtasıyla kırmak, Osm. kesrettirmek: Şu taşları, cevizleri kırdırmalı. **2.** İskonto ettirmek, mühletle ödenecek bir senet, poliçe ve maaş gibi alacakların bir miktarından vaz geçerek gerisini peşin ödetmek: Poliçeyi yüzde on eksiğine kırdırdım. **3.** Tehlikeye koyup ölüme sebep olmak: Kumandan idaresizlik ederk hayli asker kırdırdı. **4.** İndirtmek, aşağı düşürtmek: Etin fiyatını hayli kırdırdı.

KIRGIN (i.). **1.** Kırılmış, aşağılamış, tenezzül etmiş, şiddeti geçmiş. **Kırgın su** = Pek sıcak değil, ılık. **2.** Hatırı kırılmış, Fars. **hâtır-mânde, hâtır-şikeste** = Dargın. Ahmed bana kırgındır. **3.** Hayvanlara düşen salgın hastalık: Balık kırgını «kırcın» gibi.

KIRGINLIK (i.). **1.** Dargınlık, hatır kalma: Bu kırgınlığın sebebi nedir? **2.** Kırıklık, vücudda hissedilen gevşeklik.

KIRGIZ (i.). Türk kavimlerinden biri.

KIRICI (i.). Kıran, sert ve kaba davranan.

KIRIK (i.). **1.** Kırılmış, Ar. münkesir, Fars. şikeste: Kırık taş, deynek, testi; kilonun kırık yeri. **2.** Soyu karışık, hâlis cins olmayan: Kırık. **3.** Bir organın kırılmış yeri: Kolun kırığını bağlamak; tabağın kırığını yapıştırmak. **4.** Kırılan şeyin parçaları: Cam kırığı. **5.** Dövülüp ayrıca parçalar hâline konmuş şey: Arpa, buğday kırığı. **Kırık dökük** = **1.** Bağlı olmayan ve perişan söz. **2.** Kırılıp dökülenden ötede beride kalmış küçük şeyler: Kırık dökük topluyoruz.

KIRIKÇI (i.). Kırılan organları bağlayarak iyi eden amelî operatör, çıkıkçı.

KIRIKÇILIK (i.). **1.** Kırılan organları bağlamakla iyi etmek ameliyyesi, çıkıkçılık. **2.** Öteden beriden geçinme.

KIRIKLIK (i.). **1.** Kırılan, kırık olan şeyin hâli (isim olarak «kırık» daha çok kullanılır). **2.** Soğuk alma vesaire gibi sebeplerden olan neş'esizlik ve bütün bedende ve kemiklerde duyulan ağrı ve yorgunluk, Ar. inhirâf: Vücudumda bir kırıklık duyuyorum; bir kırıklığım var.

KIRILMA (i.). **1.** Kırılmak işi. **2.** Naz, nazlı yürüyüş. bk. Kırılmak.

KIRILMAK (f.). **1.** Parçalanmak. Bir veya birçok parçaya ayrılmak: Cam, bardak düşüp kırıldı. **2.** Ölmek, büyük ölçüde telef olmak, yok olmak, mahvolmak: İlk çıkan koleradan çok halk kırıldı. **3.** Vücutta halsizlik duyma, kırıklık duymak. **4.** Darılmak, gücenmek, Osm. münfail olmak: Bilmem ne sebepten bana kırıldı. **5.** Şiddeti geçmek, şiddeti kalmamak: Rüzgâr, fırtına, soğuk kırıldı. **6.** Nâz ile sallanıp vücudun bazı yerlerini oynatmak: Kırılarak yürüyor; o kadar kırılmak da boştur. **7.** Katlanmak, bükülmek: Bu gömleğin yakası kırılmaz. **Ayak, el kırılmak** = Bedduadır: Eli kırılsın; ayağı kırılsın. **Bel kırılmak** = Bel bükülmek, zaaf gelmek, çok yorulmak. **Kol - kanat kırılmak** = Tamamen güçsüz kalmak, düşkün olmak. **Gülmeden kırılmak** = Katılmak. **Çıtkırıldım** = Pek nazlı ve şık kıyafetli.

KIRIM (hi. coğrafya). Karadeniz'in kuzeyinde tarihî Türk ülkesi olan yarımada.

KIRIM (i.). **1.** Büyük sayıda hayvan ölümü: Koyun, inek kırımı. **2.** Hıristiyanlar'ın perhiz bozmaları: Et kırımı. **3.** Giyecek kırması.

KIRIMÎ (i. A.). Kırımlı.

KIRIM KIRIM (i.). Çok çok kırma hali.

KIRIMLI (hi.). Kırım ahalisinden, Kırımlı olan.

KIRIMTIRTIR (i. kimya). Şarap tortusundan çıkan bir kimyevî madde.

KIRINIM (i. fizik) (y. k.). Çok dar bir delikten geçen ışığın demet halinde yayılması olayı, Fr. diffraction.

KIRINMAK, KIRITMAK (f.). Nazlı nazlı, salınarak yürümek.

KIRINTI (i.). **1.** Kırılan bir şeyin parçaları, kırılmaktan çıkan ufak parçalar, ufantı: Ekmek kırıntıları; cam kırıntıları.

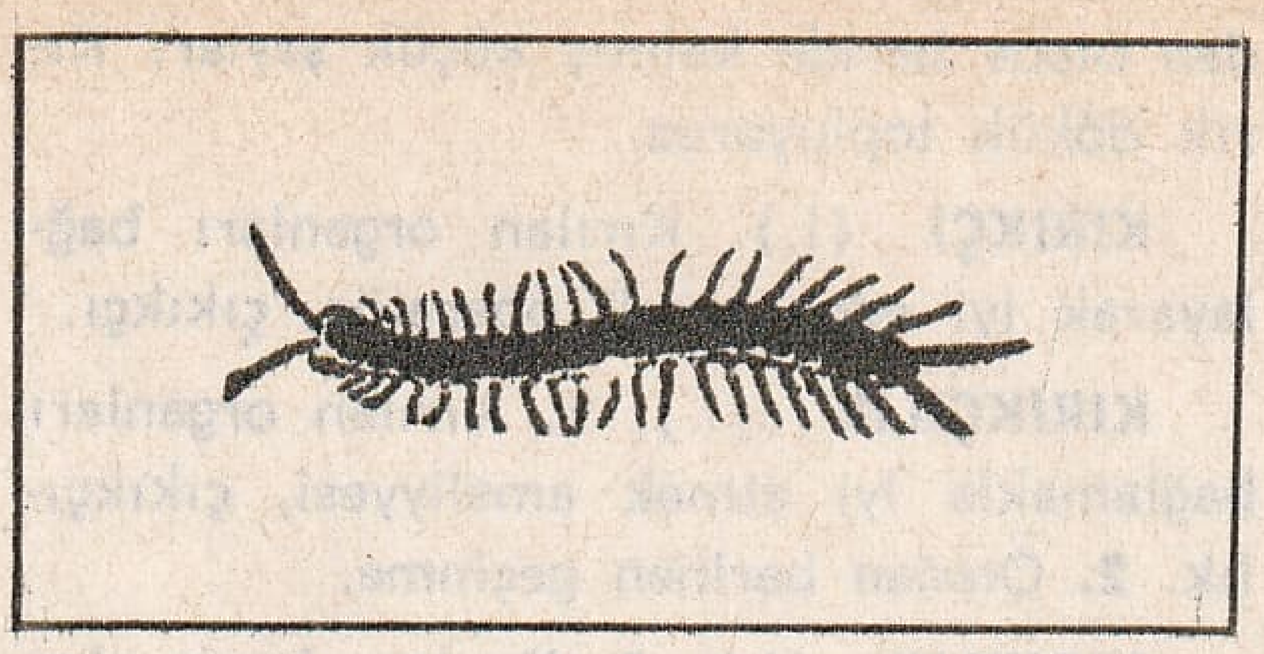

Kırkayak

2. Ufak tefek şey, kalıntı: Eski servetinin ancak kırıntıları kalmış.

KIRIŞIK (i.). Kırışmış olan: Örtünün kırışıklarını düzelt.

KIRIŞIKLI (i.). Kırışığı olan.

KIRIŞMAK (f.). **1.** Küçük katlanışlar meydana gelerek bir şeyin düzgünlüğü bozulmak. Çarşaf kırıştı. **2.** Karşılıklı kırmak: Çocuklar yumurta kırışıyorlar. **3.** Yarı yarıya paylaşmak (argo): Gel şu parayı kırışalım. **4.** Cilveleşmek.

KIRIŞTIRMAK (i.) (argo). Flört etmek.

KIRITKAN (i.). Fazla kırıtan.

KIRITMAK (f.). Nâz ile kırılarak yürümek. bk. Kırınmak.

KIRK (si.). Dört kere on, Ar. erbaîn, Fars. çihil, 40: Kırk gün; kırk kişi; kırk kilo; kırk beş; yüz kırk. Çok: Kırk kere söyledim. **Kırkayak** = **1.** İki taraftan pek çok ayağı olan ufak bir kurt ki, çiyanın küçüğü ve zararsızıdır, Fars. çihil-pâ. **2.** Başlıca kasıkta biten, pek çok olan ayaklarını tene kenetleyip yapışan bir cins küçük kene ki, çabuk çoğalır, kasık-biti. **Kırkanbar** = **1.** Çok şeyleri içine alan yer veya mahfaza: Onun çantası, zihni kırk andır. **2.** (denizcilik) Geminin çeşitli yükler taşıması. **Kırkanbar balığı** = Bir cins balık, büyük vatoz. **Kırkbayır, kırkbayır barsağı** = Geviş getiren hayvanların üçüncü midesi. **Kırk bir kere** = Çok: Kırk bir kere mâaşallah! **Kırkta bir** = Kırk eşit parçada bir parça. **Kırk sual** = Çok sorma, uzun uzadıya sorguya çekme. **Kırk geçit** = Yolun üstünde olup birçok defa bir kıyısından diğerine atlanması lâzım gelen nehir, dolambaçlı ırmak. **Kırkkilit otu** = Bir cins bitki. **Kırkmerdiven** = Dik yokuş. **Kırk yılda bir** = En sonunda pek seyrek olarak. **Artık kırkına gelmiş** = Yaşını başını almış.

KIRKAMBAR bk. Kırkanbar.

KIRKANBAR (i.). **1.** İçinde çok çeşitli şeyler bulunan kap veya yer. **2.** Çok şeyler bilen kimse, ansiklopedik bilgin.

KIRKAR (si.). Her birine veya her defada kırk: Hepimiz kırkar lira aldık; tahtaları kırkar kırkar arabalara yüklediler.

KIRKAYAK (i.). **1.** Çokayaklılar takımından olan böceklere verilen ad. **2.** Kasık biti.

KIRKBAYIR (i.). Gevişgetiren hayvanların midelerinin bir kısmı.

KIRKI (i.). Koyun vesair hayvanatın yapağısını kırpmaya mahsus büyük makas, sındı.

KIRKICI (i.). Koyun vesairenin yününü kırkan kimse.

KIRKIM (i.). Koyun vesair hayvanların yapağısının kırpıldığı mevsim: Kırkımda yapağı bedelinden ödemek üzere borç aldı.

KIRKIMCI (i.). Gül ağaçlarında bulunan bir cins böcek, hanımböceği.

KIRKINCI (dsi.). Kırk derecesinde olan, otuz dokuzuncudan sonra gelen: Kırkıncı gün, kırkıncı sene, yüz kırkıncı.

KIRKINTI (i.). **1.** Bir şeyin kenar ve uçlarından kesilen şeyler, kırpıntı: Ağaç kırkıntısı. **2.** Kırpılan yapağı veya saç ve sakaldan düşen yapağı veya kıllar: Kırkıntıları toplamak.

KIRKLAMAK (f.). **1.** Kırk günü doldurmak: Loğusa kırklamayınca dışarı çıkmaz; yeni doğan çocuk kırkladı mı? **2.** Çok pis bir kabı tekrar tekrar yıkamak.

KIRKLAR (i. c.). Kırk aziz, kırk mübarek adam. **Kırklara karışmak** = Kayıp ve görünmez olmak, meydanda olmamak.

KIRKLI (i.). **1.** Kırk parçadan mürekkep olan, kırk şeyi içine alan. **2.** Bir zamanda yani biri kırklamadan diğeri doğan iki çocuğun her biri: Bizim çocuk ile komşununki kırklıdır.

KIRKLIK (i.). Kırk yaşında veya kırk lira vs. kıymetinde veyahut 40 sm. vs. ölçüsünde olan veya 40 kilo vs. olan: Kırklık bir adam, bir kadın, kırklık kadife, kırklık tahta, direk, kırklık fıçı.

KIRKMA (i.). Hafif şap hastalığı.

KIRKMAK (f.). **1.** Kenarlarını ve uçlarını kesmek: Ağaç kırkmak. **2.** Yapağıları veya saç ve sakalı kesmek: Koyunları, çocuğu kırkmak.

KIRKMERDİVEN (i.). Dik yokuş.

KIRLAĞAN (i.). Küçük yumru, veba uru. **Kırlağan sürüsü** = Zararlı insanlar topluluğu.

KIRLANGIÇ (i.). **1.** Gerdanı ve yanakları kırmızımsı, kuyruğu çatal siyah bir kuş ki, göçebelerden olup, kışın sıcak iklimlere göçer. Çeşitleri vardır. **2.** (denizcilik). Eski savaş gemilerinden hafif ve süratli yelkenli teknelere denilirdi. **Kırlan-**

gıçotu = Fars. zerde-çâv, halk dilinde: zerdeçöp. **Kırlangıç balığı** = Kanatları uzunca ve üstünün rengi gayet güzel kırmızılı, lezzetli bir cins balık. **Kırlangıç dönümü** = Ekim ayının başları. **Kırlangıç fırtınası** = Mart sonlarında olan fırtına.

KIRLAŞMAK (f.). Rengi kır olmak.

KIRLI (i.). Çavuşkuşunun küçük bir çeşidi: Kırlı kuşu.

KIRLIK (i.). Kır, bayır. bk. Kır.

KIRMA (i.). **1.** Kırmak işi. **2.** Kumaşı katlamakla yapılan elbise süsü: Etekliğin kırmaları çok olur. **3.** Kumaş vesairenin katlandığı ve büküldüğü yerde ortaya çıkan çizgi. **4.** «Siyâkat» denilen eski bir yazı çeşidi. Vaktiyle muhasebede kullanılırdı (bu mânâ ile sıfat gibi de kullanılır): Kırma yazı. **5.** Basılmış kitap formalarını kırıp katlama. **Nesih, tâlik kırması (nestâlik)** = «Şikeste» denilen sür'atli yazı. **Kırma taş** = (sıfat gibi) Şoseler için kırılmış ufak taş. bk. Kırmak.

KIRMACI (i.). Basılmış formaları kırıp katlayan kimse.

KIRMAK (f.). **1.** Sert bir şeyi vurmak, vurarak parçalara ayırmak, Osm. kesr ve şikest etmek: Taşı, aynayı, cevizi, değneği kırmak. **2.** Doğramak, parçalamak, kaba ve iri öğütmek: Ekmeği kırmak; bulguru kırmak. **3.** Batırmak, kahretmek, öldürmek, mağlûp ve telef etmek: Düşmanın askerini kırdı. **4.** İndirmek, Osm. tenzîl etmek: Fiyatını kırdı. **5.** Vâdesi gelmemiş bir senet (bono) ve poliçe, maaş vesairenin bir miktarını indirerek üst tarafını peşin vermek, iskonto etmek: Bonomu bankada kırdırdım; yüzde yirmi eksiğine kırarlar. **6.** Gücendirmek, hatır yapmamak: Bu kadarcık şey için beni kırmayın; ben sizi kırmam. **7.** Bükmek, katlamak: Şu kâğıdı, şu bezleri kırıp toplayın. **8.** Çok hayvan kesmek. **9.** Fazlaca para kazanmak: Ama da para kırdı. **10.** Bir şeyin şiddetini kesmek, indirmek: Güneş soğuğu kırdı; yağmur fırtınayı kırar. **11.** Yatıştırmak, teskin etmek: İnadı kırmak; kuluncu kırmak. **Bel kırmak** = Çok yormak, ümitsizlik vermek. **Burnunu kırmak** = Karşısındakinin kibrini yenmek, onu bir hareket, söz veya fiille mahcup edip, küçük düşürmek. **Pot, koz kırmak** = Hatâ etmek, ağzından söz kaçırmak («çam devirmek» bu mânâdâ, fakat daha ağırdır). **Kırdığı ceviz bini geçti** = Ettiği münasebetsizlikler haddi geçti!

KIRMALAMAK (f.). **1.** Ufaltmak, doğramak. **2.** Elbise, kâğıt vesaireye kırmalar yapmak.

KIRMALI (i.). Kırmaları çok: Kırmalı etek.

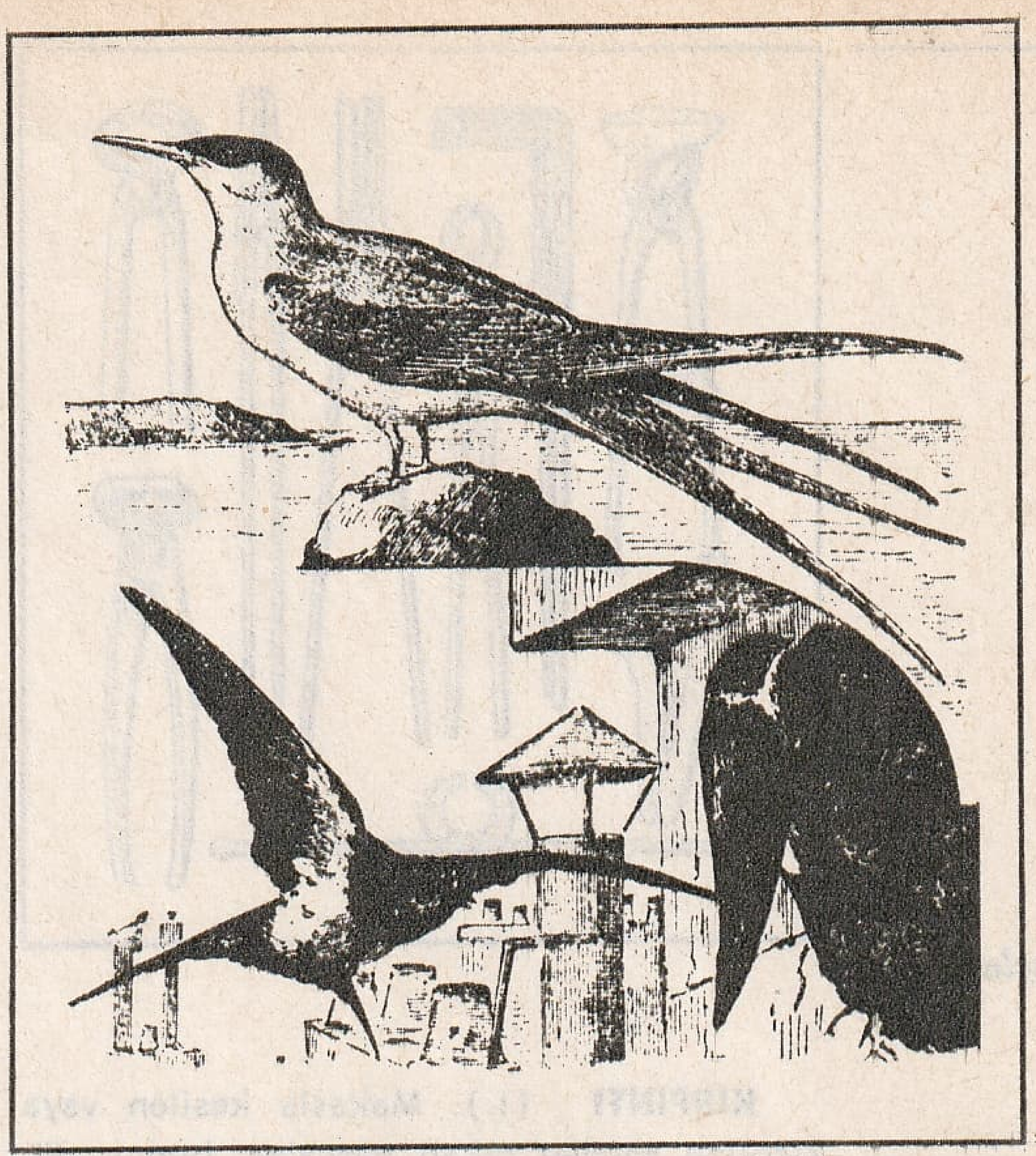

Kırlangıç

KIRMIZ (i. A.). Küçük bir cins böcekten çıkan ve güzel kızıl renk veren bir çeşit boya, Ar. lâl: Kırmızla boyamak; kırmız koymak, karıştırmak. **Kırmızböceği** = Bu boyayı veren böcek. **Kırmız madeni** = Bu rengin taklidi olan bir çeşit madenî boya, Osm. humz-ı antimon. (tıp) **Kırmız macunu** = Fr. Bundan alınarak «alkermes» denilen bir cins macun.

KIRMIZI (i.). **1.** Kırmız renginde, kızıl, al, Ar. ahmer, Fars. sürh: Kırmızı erik; kırmızı çuha. **Kıpkırmızı** = Çok kırmızı (asıl kırmız rengine yani kızılın yalnız bir çeşidine mahsus iken, dilimizde kızıl yerine geçip bu kelimenin yerini almıştır). **2.** Kızıl renk, kızıl boya: Kırmızıya boyamak; kırmızıdan hoşlanmak.

KIRMIZILIK (i.). Kızıllık, kızıl renk, Ar. humret, ihmirâr: Bu gülün kırmızılığı; akşamüstü bulutların kırmızılığı.

KIRMIZIMSI (i.). Kırmızıya çalan, kırmızıca.

KIRMIZIMTIRAK (i.). Kırmızımsı.

KIRNAK (i.). Halayık, cariye.

KIRPIK (i.). Kırpılmış, kesilmiş: Kırpık koyun; kırpık saçlı; kırpık sakal («kirpik» kelimesinin aslı «kırpık» ise, «kıpmak» fiilinin de aslı ve doğrusu «kırpmak» olmak lâzımdır).

KIRPILMAK (f.). **1.** Köşe ve kenarları kesilmek: Bu kâğıtların etrafı kırpılırsa düzelecektir. **2.** Yapağısı veya saç ve sakalı kesilmek: Koyunlar hangi ayda kırpılır? Bu soğukta saç kırpılır mı? **3.** Ötesi berisi kesilip eksiltilmek: Bir hayliydi ama kırpıla kırpıla bir şey kalmadı.

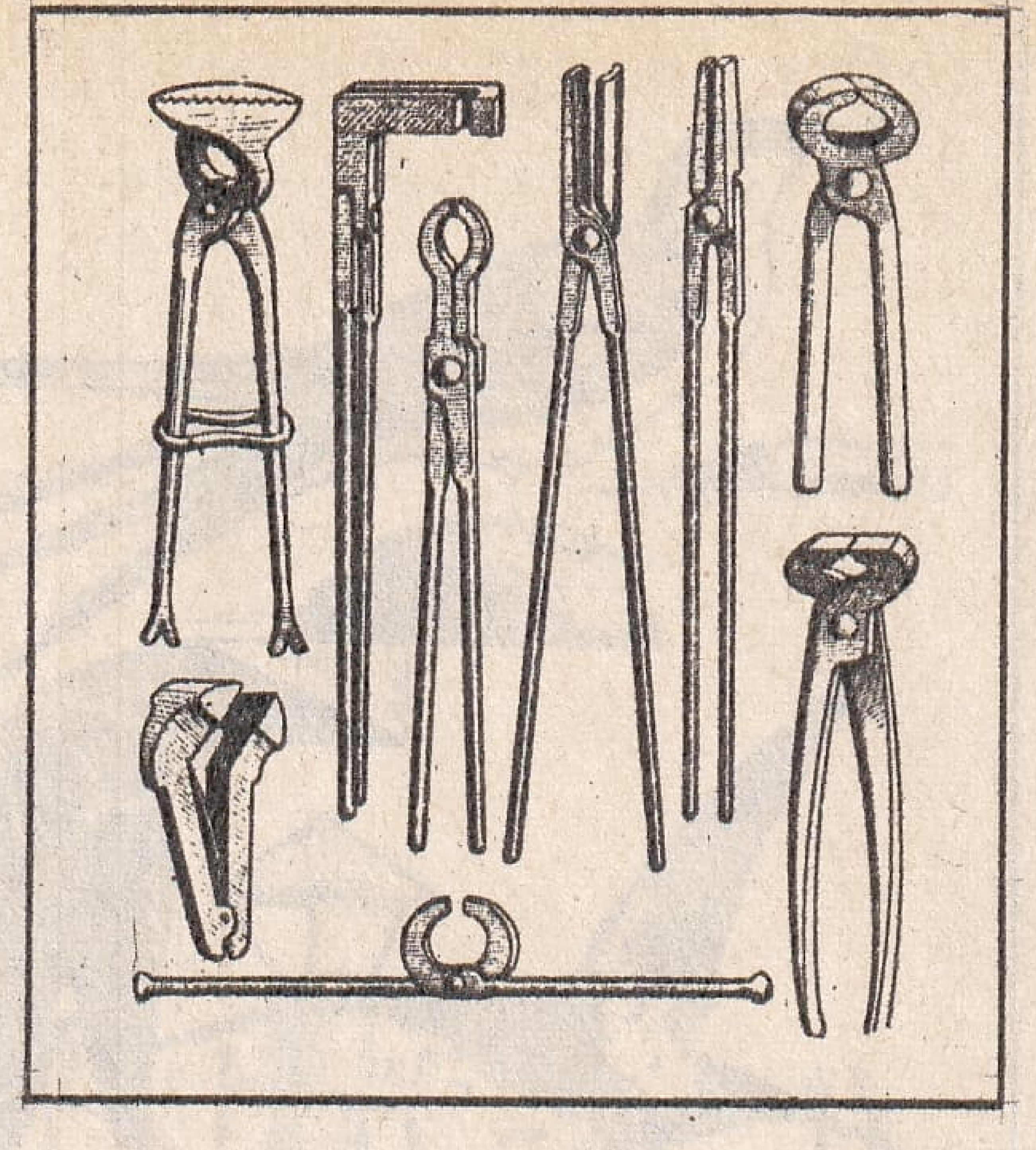

Çeşitli kıskaçlar

KIRPINTI (i.). Makasla kesilen veya kırpılan şeyden çıkan parçalar, bunun döküntüsü: Kâğıt, saç kırıntısı.

KIRPIŞTIRMAK bk. Kıpıştırmak.

KIRPMA (i.). **1.** Kırpmak işi. bk. Kırpmak. **2.** Sığırın dilaltı, kurbağcık.

KIRPMAK (f.). Gözleri acele ile yumup açmak, Osm. ihtilâc-ı ecfân etmek: Göz kıpmak. **Göz kırpıncaya kadar** = Bir an içinde.

KIRPTIRMAK (f.). **1.** Bir şeyin köşe ve kenarlarını kestirmek: Şu kâğıdın kenarları pek örselenmiş, biraz kırptırmalı. **2.** Saç ve sakalını veya yapağısını kestirmek, kısaltmak: Yazın sıcaklarında koyunları kırptırmak lâzımdır, soğuk havalarda çocukların saçını kırptırmamalı. **3.** Bir masraf veya tahsisatın bazı kısımlarını kestirip indirmek.

KIRRÂT bk. Kırat.

KIRTAS (i. A.) (c. karâtis) (Yunanca'dan). Kâğıt.

KIRTÂSÎ (i. A.) (mü. kırtâsiyye). Kâğıda ait: **Mevâdd-ı kırtâsıyye** = Kâğıt, mürekkep ve kalem gibi yazıya ait şeyler. **Masârif-i kırtâsiyye** = Bir resmî dairenin kâğıt, kalem vesair yazı işlerinde kullanılacak şeylere ait masraflar.

KIRTASİYE (KIRTÂSİYYE) (i. A.). Bir resmî dairede kâğıt vesair yazı malzemesi için tahsis ve sarf olunan para: Büromuzun, bizim meclisin ayda üç yüz lira kırtasiyesi vardır.

KIRTASİYECİ (i.). **1.** Kırtasiyecilik yapan kimse. **2.** Sürünceme yoluyla işleri uzatma huyunda olan.

KIRTASİYECİLİK (i.). **1.** Kırtasiye ticareti. **2.** Dairelerde muamelenin aşırı derecede çoğaltılıp, işlerin uzatılması.

KIRTLAMA bk. Kıtlama.

KIS (i.). **1.** Gizli gülmeyi tasvir ve taklid edip ekseriya art arda kullanılır: Kıs kıs gülmek. **2.** Köpekleri birbiriyle boğuşmaya teşvik için söylenir.

KIS (e.). Türkçe sıfatlara girip mübalâğa ve tekid gösterir: Kıskıvrak bağlamak.

KISA (i.). **1.** Boyu az olan, zıddı: uzun, Ar. kasîr, Fars. kûtâh: Kısa ağaç; kısa boy; kısa adam. **2.** Tafsilâtı olmayan, muhtasar: Kısa mektup; kısa masal; kısa söz. **Kısa tutmak** = Kısa yapmak, uzun tutmamak. **Aklı kısa** = Aptalca, akılsız. **Kısa geçmek** = Bahsi çabuk kapamak. **Kısa kesmek** = Sözü çabuk bitirmek, uzatmamak. **3.** Kısaca, hulâsa olarak: Kısa yazıyor; kısa söyle.

KISACA (i.). Az kısa, çok uzun olmayan: Boyu kısacadır. Muhtasaran, hulâsa yoluyla: Kısaca anlat.

KISACIK (i.). Pek kısa: Kısacık bir ceket giymiş.

KISAÇ bk. Kıskaç.

KISAÇLAMAK bk. Kıskaçlamak.

KISAKAFALI (i. anatomi). Kafatasının ön-art ekseni, yan eksenine göre kısa olan insan, brakisefal.

KISALIK (i.). Boyu kısa olan şeyin hâli; zıddı: uzunluk, Ar. kasar: Kısalığından başka bir özrü yoktur.

KISALMAK (f.). **1.** Kısa olmak, boy azalmak, kısa gelmeye başlamak, çekilmek, Osm. takassur etmek: Tahtanın ucu kesilirse kısalacaktır; bu ceket çok kısaldı; bu kumaş yıkanınca kısalır. **2.** Muhtasar, hulâsa, kısa, özetlenmiş olmak: Bugün Türkçe'de cümleler kısaldı; demiryolundan dolayı Anadolu'da yolculuk kısaldı; günler gittikçe kısalıyor.

KISALTMA (i.). **1.** Kısaltmak işi. **2.** Bir şeyin kısaltılmış hali: Kısaltma işaretleri.

KISALTMAK (f.). Kısa etmek, azaltmak, Osm. taksîr etmek, kesip kırarak kısa yapmak: Direği, elbiseyi, saçı, sakalı kısaltmak; yolu kısaltmak.

KISÂRET (i. A.). **1.** Leke çıkarma mesleği, lekecilik. **2.** Çırpıcılık.

KISÂS (i. A. fıkh). İslâm ceza hukukunda öldürenin idam, yaralayanın da yaralanarak cezalandırılması: Ölenin mirasçıları eskiden kısâs isterlerdi; katili kısâs ettiler.

KISÂSEN (i. A.). Kısâs yoluyla: Kısâsen idam olundu.

KISIK (i.). **1.** Kısılmış, sıkışmış, taz-

yik olunmuş. **2.** Zorla ve kısıldayarak çıkan, serbest işlemeyen, kısıltılı, boğuk: Kısık ses; kısık boğaz. **3.** Oyluğun katlanma yerleri; çocuğun kısıkları pişmiş.

KISIKLI (i.). Kayadan şırşır akan su, kısıklı su, çeşme.

KISIKLIK (i.). **1.** Kısılmış ve sıkışmış şeyin hâli, baskı, tazyik. **2.** Yoğunluk, hırıltı: Sesin, boğazın kısıklığı.

KISILMA (i.). **1.** Kısılmak işi. **2.** (biyoloji) kalbin, içindeki kanı damarlara vermek için kendi kendini sıkması, Ar. tekabbuz.

KISILMAK (f.). **1.** Dara getirilmek, sıkıştırmak, baskı altına alınmak, sıkıda kalmak: Kuyruğu kapıya kısıldı; parmağım makineye kısıldı. **2.** Tutulmak, eksilmek, serbest işlememek, hırıltılı olmak: Sesim, boğazım kısıldı; soğuktan, nezleden, içkiden, çok bağırmaktan sesi kısılmış.

KISIM (KISM) (i. A.) (c. aksâm). **1.** Parçalara ayrılmış bir şeyin her parçası, parça, bölük, Ar. cüz': Tahılın bir kısmını şimdi taşıyıp bir kısmını sonraya bırakacağız; kazancımızı kısımlara ayırıp yarısını ihtiyat saklayacağız. **2.** Çeşit, cins, benzer: Bu da o kısımdandır; bu kısım adamlar; kadın, çocuk kısmı böyledir.

KISIM (i.). Avuca isabet eden miktar, avuç, kabza, tutam.

KISINTI (i.). Kısılma işi: Masraflardan kısıntı yapmak, bütçede kısıntı yapmak.

KISIR (i.). **1.** Doğurmaz, çocuğu olmaz, Ar. akîm: Kısır adam, kadın, kısrak. **2.** Mahsul vermez, münbit olmayan, verimsiz: Kısır tarla, kısır yıl.

KISIRGANMAK (f.). Esirgemek.

KISIRLAŞMAK (f.). Kısır hâle gelmek.

KISIRLAŞTIRMAK (f.). Kısır etmek.

KISIRLIK (i.). **1.** Döl yapamaz adam, kadın veya hayvanın hâli, Ar. akîm. **2.** Mahsulsüzlük, verimsizlik: Bu arazinin kısırlığı.

KISIT (uyd. k.). bk. Hacir.

KISKAÇ (i.). Açılıp kapanır iğreti merdiven.

KISKAÇ (i.). **1.** Demircilerin kızgın demiri tuttukları kerpeten ve maşa gibi büyük demir âletleri. **2.** İstakoz gibi bazı hayvanların, tutup sıkmaya ve hattâ kesmeye mahsus organları: İstakoz kıskacıyle parmağımı sıkıp koparacak oldu.

KISKAÇLAMAK (f.). **1.** Büyük demirci kerpeteniyle tutup sıkmak: Demirci kızgın demiri kıskaçladı. **2.** Eski zamanlarda kıskaçlama şeklinde olan işkenceyi yapmak: Etlerini kıskaçladılar. **3.** İstakoz ve benzeri hayvanın kıskasiyle tutup sıkması: İstakoz fena halde elimi kıskaçladı.

KISKANÇ (i.). **1.** Kıskanan, kendi sevdiğine veya ailesine başkasının bakıp yanaştığını çekemeyen, gayretli: Pek kıskanç adamdır. **2.** Haset eden: Bu çocuk ne kadar kıskanç!

KISKANÇLIK (i.). Sevdiğinin veya ailesinin başkasiyle konuştuğunu veya münasebetini çekememek huyu, gayret, rekabet: Kıskançlığından ne yapacağını bilemiyordu. **2.** Haset, gıpta (bu mânâda «kıskanç» bugün kullanılmamaktadır).

KISKANDIRMAK (f.). Kıskanmasına sebep olmak, gayret ve rekabete düşürmek: Çocukları kıskandıracak şeylerden kaçınmalı.

KISKANILMAK (f.). **1.** Gayrete gelinmek, rekabet olunmak, çekilememek: Buna kıskanılmaz; böyle sebepsiz yere kıskanılır mı? **2.** Esirgenilmek, Osm. diriğ edilmek: Seni senden kıskanırım.

KISKANMAK (f.). **1.** Sevdiğinin başkasıyle münasebetini çekememek, gayrete gelmek, rekabette bulunmak: Karısını çok kıskanıyor; karısı onu hizmetçi kızlardan kıskanıyor. **2.** Çekememek, haset, gıpta, Osm. reşketmek: Çocuk, küçük kardeşini kıskanıyor. **3.** Esirgemek, Osm. diriğ etmek: Ben sizden bir şey kıskanmam.

KISKIS (i.). Sessizce ve alaylı gülme hali: Kıskıs gülmeye başladı.

KISKIVRAK (i.). Kurtulamıyacak, çözülemeyecek şekilde: Kıskıvrak bağladılar. Kıskıvrak yakalandı.

KISMA (i.). Kısmak işi. bk. Kısmak.

KISMAK (f.). **1.** Sıkıp tutmak, sıkıştırmak, baskıya almak, tazyik etmek: Kapı parmağımı kıstı. **2.** Azaltmak, darlaştırmak, küçültmek, hasretmek: Masrafları biraz kısmalı. **3.** Esirgemek, Osm. diriğ etmek: Böyle bir iş için parayı kısmam. **4.** (kulakları) İndirmek, yatırmak: Kulaklarını kısıp gitti. **5.** (kuyruğu) Bacakların arasına almak: Kuyruğunu kısmış gidiyordu (mecâzen de kullanılır).

KISMEN (i. A.). Bir parçası, bir bölüğü, bütünü olmayarak, bir kısmını: Evi kısmen boyattım.

KISMET (i. A.). **1.** Bölme, pay etme, taksim, hisselere ayırma. **2.** Talih, kader, kaderde olan şey: Kısmetim bu kadarmış; kısmet ise; kısmette var ise. **3.** (matematik) Dört işlemden bölme (taksim). **Hâric-i kısmet** = Bölme işleminin sonunda çıkan sayı ki, bölünenin her bir sayısı-

na düşen payı gösterir. **Kısmet-i askeriyye** = Osmanlı devrinde kassamlık vazifesi. bk. Kassâm.

KISMETLİ (i.). Kısmeti bol olan.

KISMETSİZ (i.). Kısmeti olmayan.

KISRAK (i.). Beygir dişisi, gerek binek, koşu ve gerek yük atlarının dişisi: Güzel bir kısrağı var; cins kısrak; Arap kısrağı.

KISRIK (i.). Tutuk, beceriksiz, miskin, âciz: Kısrık adam.

KISSA (i. A.) (c. kısas). **1.** Anlatılan doğru veya uydurma olay, hikâye, rivâyet: Kıssa-i Yûsuf; Ferhâd ve Şîrîn kıssası. **2.** Vak'a, hâdise, olay, Fars. ser-güzeşt: Kıssayı kendisine anlattım. **Ahsen-ül-Kısas** = Kıssaların en güzeli (Hazret-i Yûsuf'un hikâyesi ki Kur'ân-ı Kerîm'de bu tabirle geçer). **Kıssa-hân** = Hikâyeler söyleyen, anlatan. **Kıssadan hisse** = Hikâyeden alınacak ders ve öğüt. **El-kıssa** = Sözün neticesi, hulâsası, Osm. elhâsıl, hâsıl-ı kelâm.

KIST (i.). **1.** Bölmede veya ölçü ve tartıda hak ve adalet. **2.** Hisse, pay, nasip. **3.** Parça parça verilen bir borç vesairenin her defada verilen kısmı, taksit. **Kıst-el-yevm** = Bir aydan yalnız birkaç gün hizmeti veya yokluğu olan memura aylığı nisbetinde verilen veya devam etmediği günler için kesilen para.

KISTAK (i.) (uyd. k.). Berzah.

KISTAS (i. A.). **1.** Büyük terazi, kapan, Ar. mîzân. **2.** mec. Ölçü, nisbet.

KISTI (i. «kısmak» tan). Parça parça gümüş veya kuyumcu takımı ki, zincirli ve kopçalı olarak kısıp bağlanır, gerdanlık ve köstek gibi kullanılır.

KISTIRILMAK (f.). Kıstırma işine uğramak.

KISTIRMAK (f.). **1.** Sıkan bir şeye tutturup sıktırmak: Elimi kapıya, makineye kıstırdım. **2.** Dar yere getirip tutmak, ele geçirmek, yakalamak: Kendisini bir köşede kıstırdı.

KIŞ (i.). **1.** Dört mevsimin en soğuğu, Ar. şitâ, Fars. zemistân: Kış mevsimi; kış günü; kış soğuğu. **Kış armudu, kavunu** = Kışa kadar dayananları. **2.** Senenin ikiye bölünmesinde altışar ay süren «kasım» dan «hızır» a kadar olan sürenin soğuk olanı. **2.** Yılın yarısı: Altı ay kış, yağmurluğu sırtından çıkarmadı; kışlık elbise; kış erzakı. **3.** Soğuk, soğuk hava, kar, yağmur ve fırtına gibi kış mevsimi belirtileri, soğukluk, soğuk mevsim: Bu yıl çok kış oldu; geçen sene kış yapmadı; sıcak iklimde kış olmaz; kışa dayanamaz. **Karakış** = Kışın ortası ve en şiddetli vakti, zemherir: Karakışta yolculuk etmek ne kadar zor. **Yaz kış** = Her zaman, daima: Yaz, kış aynı cins elbise giyer. **Kış yapmak** = Hava soğuk olmak: Rusya'da çok kış yapar. **Kış yemek** = Kışın soğuğuna mâruz olmak.

KIŞ (e. ses taklidi). Tavuk vesaireyi ürkütüp kovmaya mahsus nida; ekseriya art arda kullanılır. mec. **Kış kış etmek** = Kovmak, defetmek.

KIŞIN (i.). Kış mevsiminde, kış iken, kış vaktinde: Kışın nerede oturuyorsunuz? Kışın seyahat etmek pek zordur.

KIŞIR bk. Kışr.

KIŞKIRMAK (f.). **1.** Ürküp kaçmak: Kuşlar kışkırdı. **2.** Telâşa düşmek, korkup ürkmek. **3.** Heyecana gelmek, kızgınlığa düşmek.

KIŞKIRTICI (i.). Kışkırtma işini yapan, tahrik eden, tahrikçi.

KIŞKIRTILMAK (f.). Kışkırtmak işine mâruz kalmak.

KIŞKIRTMAK (f.). **1.** Ürkütüp kaçırmak: Kargaları bakla tarlasından kışkırtmalı. **2.** Ürkürtmek, korkutmak, telâşa düşürmek: Birtakım yalan haberlerle herkesi kışkırttı. **3.** Heyecana düşürmek, Osm. tehyîc etmek: Kendi fırıldağını döndürmek için birtakım akılsızları kışkırttı.

KIŞLA (i.). Askerî birliklerin oturması için yapılmış büyük bina. bk. Kışlak.

KIŞLAK, KIŞLA (i.). **1.** Vaktiyle kışın savaş yapılmadığı için o mevsimde asker ve ordunun çekildiği yer: Kasımdan sonra orduy-ı hümâyûn Belgrad kışlağına çekilmişti; şark ordusu Erzurum kışlağında bulunuyordu. **2.** Koyun gibi evcil hayvanların kışın çekildikleri mûtedil havalı, kar yağmaz yer ve böyle yerlerdeki otlak, yaylak (yayla) mukabili: Koyunlarınızı hangi kışlakta kışlatıyorsunuz? O çiftliğin asıl iradı kışlaktandır, güzel kışlakları vardır; bir kışlak kiraladım. bk. Kışla.

KIŞLAMAK (f.). **1.** Kış olmak, kış hükmünü yerine getirmek, soğuk olmak: Hava kışladı. **2.** Kışı geçirmek: Bu sene galiba köşkte kışlayacağız; koyunlarınız nerede kışlıyor? Osmanlı devrinde şark ordusu ekseriya Erzurum'da, garp ordusu Belgrad'da kışlardı.

KIŞLATMAK (f.). Kışı geçirtmek: Koyunları bu yıl nerede kışlatacaksınız?

KIŞLIK (i.). **1.** Kış mevsimine, soğuk mevsime mahsus: Kışlık elbise, kışlık ev, kışlık zahire. **2.** Kışın oturulan ev, kış barınağı: Yalısı var ama bir kışlık da tedarik ederse iyi olur.

KIŞMER (i.) (belki Arapça «gışmer»

den). Takılarak eziyet eden, mûzip: Kışmer adam.

KIŞMERLİK (i.). Mûziplik.

KIŞR (i. A.) (c. kuşûr). **1.** Kabuk, buğday, meyve vesaire derisi. **2.** Bilhassa kahve kabuğu ki, Yemenliler bunu ayrıca haşlayıp içerler: Kışr içmek. (jeoloji) **Kışr-ı arz** = Arzın kabuğu sayılan dış kısmı ki, çeşitli tabakalara bölünür.

KIŞRÎ (i. A.) (mü. kışrıyye) (paleontoloji). Kabuğa ait veya kabuklu olan.

KIT (i.) (Ar. «kaht» tan galat). Az bulunur, nâdir, seyrek, az, noksan. **Aklı kıt** = Aptal. **İmânı kıt** = İmânsız.

KIT bk. Kıtır.

KIT'A (i. A.) (c. kıtaât). **1.** Parça, cüz, bölük, kısım: Araziyi on kıt'aya ayırdık. **2.** Memleket, taraf: İran'ın bazı kıt'alarında. **3.** Dünyanın bölündüğü 6 büyük kara parçasının beheri: Avrupa, Asya, Afrika, Kuzey ve Güney Amerika, Okyanusya. **4.** Sayı ve para gibi miktar gösteren bazı şeyler hakkında kullanılır: Beş kıt'a gemi; üç kıt'a tarla; iki kıt'a yazı. **5.** (askerlik). Askerî birlik: Kıt'a-i askeriyye. **6.** (edebiyat) İki beyitten veya dört mısrâdan ibaret nazım parçası. **7.** (matematik) Bir dairenin bir yayı ile onun çapı arasındaki kısmı: Kıt'a-i daire denilir. **8.** (anatomi) Kesik organın vücutta kalan parçası.

KITÂ (i. A.). **1.** Kesme, Ar. kat'. **2.** (matematik) Dairenin iki çapıyla bunların arasındaki yayın teşkil ettikleri üçgen ki, dairenin bir kısmıdır: Kıtâ-ı dâire.

KITÂL (i. A. «katl» den). **1.** Vuruşma, Ar. mukatele, mudârebe, muşâcere: Aralarında kıtâl vuku buldu. **2.** Muharebe, mücadele, cenk, kavga: Harp ve kıtâl.

KITIK (i.) (aslı: kırtık = kabuk veya kırkmak demek olan «kırtmak» tan). Keten ve kendir kabuğu ki, minder vesaire doldurmaya yarar: Kıtık doldurmak.

KITIPİYOS (i.). Âdî, değersiz, kötü, bayağı: Kıtipiyos bir oyuncak almışlar.

KITIR (i.) (Ar. muhtemelen «hetir» den). Yalan, uydurma söz: Kıtır atmak.

KITIR (i. ses taklidi). İnce ve sertçe yahut gevrek bir sesi tasvir ve taklit edip ekseriya art arda kullanılır: Kıtır kıtır gevrek yemek; kıtır kıtır çörek.

KITIRCI (i.). Çok kıtır atan. bk. Kıtır.

KITIRDAMAK (f.). Kıtır kıtır diye gevrek bir ses çıkarmak.

KITIRDATMAK (f.). Kıtır kıtır ettirmek, gevrek bir ses çıkartmak: Eline bir gevrek alıp kıtırdatarak yiyordu.

KITIRTI (i.). Kıtırdama sesi.

KITLAMA (i.). Çayı, şekerini içine atmayıp, ağıza alarak içmek.

KITLAŞMAK (i.) (Osm. «kahtlaşmak» tan galat). Az ve nâdir bulunur hâle gelmek, bulunmaz olmak: İyi yazı yazan hattatlar kıtlaştı.

KITLIK (i.). **1.** Az ve seyrek bulunan şeyin hâli, azlık, Ar. nedret: Tahıl kıtlığı; adam kıtlığı. **2.** Kuraklıktan ve bunun neticesi olarak ürün yetişmemekten ileri gelen açlık: Hindistan'da sık sık kıtlık oluyor.

KIVÂM (i. A.). **1.** Duruş, durma, Osm. kaim, kâin ve mevcut olma: Bir mülkün kıvâmı ancak adalet ile olur. **2.** Sıvı, bir şeyin koyuluk derecesi: Bal, pekmez kıvâmında. **3.** Her durumun lâzım gelen derecesi, tav (aslı: tâb), çağ: Tam kıvâmındadır; kıvamını bulmak; kıvama gelmek.

KIVAMLANMAK (f.). Kıvama gelmek, koyulaşmak, koyulukta ve diğer bir halde münasip dereceyi bulmak: Kıvamlanıncaya kadar kaynatmalı.

KIVAMLI (i.). Kıvâmında olan, lüzumu derecede koyuluk vesaire hâlinde bulunan, tavında olan.

KIVAMSIZ (i.). Kıvamında olmayan.

KIVANÇ (i.). Kendine güvenen, öğünen, tefâhür eden, Ar. müftehir.

KIVANMAK (f.). Kendine güvenmek, öğünmek, memnun olmak, koltuklar kabarmak.

KIVILCIM (i.). Ateşten sıçrayan pek küçük parça: Üzerine bir kıvılcım sıçrayarak tutuştu; bu kömür çok kıvılcım saçıyor.

KIVIR (i.). Durmaksızın dolanıp sarılmayı taklit ve ifade edip art arda kullanılır: Kıvır kıvır kıvrılmak, kıvranmak.

KIVIRCIK (i.) **1.** Düz durmayıp kıvrılan, buruşup toplanan, buruşuk: Kıvırcık saç, sakal; kıvırcık lahana, salata; kıvırcık koyun. **2.** Koyunun, tüyü, kıvrılan, kuyruğu ince ve kısa bir cinsi ki, başlıca Rumeli'ne mahsus olup eti lezzetli ve makbûldür: Rumeli kıvırcığı; o kasap, kıvırcıktan başka koyun kesmiyor. **3.** Kıvırcık koyunun eti: Kıvırcığı kaça veriyorlar?

KIVIRMA (i.). **1.** Kıvırmak işi. **2.** Kumaş kenarının fitil gibi burularak dikilmesi, biye.

KIVIRMAK (f.). **1.** Eğirip bükmek kıvırcık hâline koymak: Saçını sakalını kıvırmak onun merakıdır. **2.** Katlamak, bükmek, kırmak: Şu kâğıdın ucunu kıvırma-

lı. **3.** Kumaşın kenarını parmak ucu ile büküp öyle durması için dikmek, büzerek ve fitil yaparak kenarını kırmak: Şu mendilin kenarını kıvırmalı. **4.** mec. Becermek, başa çıkmak: O işi de kıvırdı; bunu kıvırabilirse aşk olsun. **5.** Oynamak, raksetmek, nâz ve cilve ile kırılmak: Kıvıra kıvıra oynadı.

KIVIRTMAK (f.). **1.** Eğirtip büktürmek: Şu ibrişimi biraz daha kıvırtmalı. **2.** Katlamak, büktürmek, kırdırmak: Yazılı kâğıtların birer köşesini kıvırtmalı. **3.** Kumaşın kenarını fitil gibi büktürüp diktirmek: Şu tülbentlerin kenarlarını kıvırtmalı.

KIVIR ZIVIR (i.). Değersiz, ehemmiyetsiz, ıvır zıvır: Bu pek öyle kıvır zıvır bir eser sayılmaz.

KIVRAK (i.). **1.** Dolanıp sarılmış, kangal olmuş: Yılan kıskıvrak olmuştu. **Kıskıvrak bağlamak** = Hiç kımıldanamayacak halde bağlamak. **2.** Fazla kıvrılmış, pürtük, buruşuk: Kıvrak saç, ipek bez. **3.** mec. Zarif, nazlı, cilveli: Pek kıvrak bir kız.

KIVRAMAK (f.). Fazla bükülüp buruşmak, buruşup toplanmak: İplik kıvrıyor.

KIVRANMAK (f.). **1.** Zorlu bir acının tesiriyle olduğu yerde vücudunu büküp durmak: Zavallının sesi çıkmıyor, ama acıdan kıvranıp duruyor. **2.** mec. Acı çekmek: Yoksulluk içinde kıvranmak.

KIVRILMA (i.). **1.** Kıvrılma işi. **2.** (jeoloji) Yer kabuğunun geniş ölçüde dalgalı bir şekil alması kıvrılma dağların meydana gelmesine yol açar.

KIVRILMAK (f.). **1.** Eğrilip bükülmek, çekilip toplanmak: İplik, kıl, saç kıvrıldı. **2.** Çöreklenmek, kangal olmak, tostoparlak devşirilmek: Yılan, köpek kıvrılıp yatmış. **3.** Katlanmak, bükülmek, kırılmak: Bu kitabın yapraklarının köşeleri kıvrılmış; bir yaprağı kıvrılmıştı. **Kıvrılakalmak** = mec. Ölmek.

KIVRIM (i.). Bir şeyin eğrilip bükülen yeri, büklüm: Saçın kıvrımı. **Kıvrım kıvrım** = **1.** Çok kıvırcık: Saçı kıvrım kıvrım. **2.** Sancıdan bükülüp durma: Kıvrım kıvrım kıvrılıyordu.

KIVRIMLI (i.). Kıvrımı olan.

KIVRINTI (i.). Kumaşın kenarını fitil gibi bükerek dikmek tarzı, bu yolda olan dikiş ve kenar basma: Bu mendillerin kıvrıntısı kaba düşmüş. **Çifte kıvrıntı** = Bu dikişin oya gibi işlenmesi.

KIYÂDET (i. A.). Kaidlik, kumandanlık, askere kumanda etme, kumanda.

KIYAFET (KIYÂFET) (i. A.). **1.** Kılık, insanın dışarıdan görünen şekli, heyet, suret: İnsanın ahlâkı kıyafetinden bellidir. **2.** Bir adamın giydiği elbisenin umumî görünüşü: Derviş kıyafetinde bir adam; kıyafetini değiştirip garip bir kıyafete girmiş. **Tebdîl-i kıyâfet** = Tanınmayacak bir kılığa girmek. **Kılık kıyafet yolunda** = Görünüşüne diyecek yok. **3.** İnsanın simasından ahlâk ve karakterini anlamak mârifeti: İlm-i kıyâfet, fizyonomi.

KIYAFETLİ (i.). **1.** Şekil, biçim veya giyeceği uygun ve yolunda olan: Kıyafetli bir adam idi. **2.** Belli bir kılıkta bulunan: Mübaşir kıyafetli bir adam geldi.

KIYÂFET-NÂME (i.). Kıyafet ilminden (fizyonomiden) bahseden kitap.

KIYAFETSİZ (i.). Şekil, biçim veya giyeceği yolunda olmayan, kıyafeti uygunsuz: Adam kıyafetsizin biri. Bu defa onu pek kıyafetsiz gördüm. Tekdir için de kullanılır: Haydi şuradan kıyafetsiz herif!

KIYAK (i.). **1.** Acıma bilmez, zâlim, acımaz, merhametsiz: Pek kıyak adam. **2.** Şiddetli, şedîd, cesur: Kıyak kahramandı. **3.** Aşırı, fevkalâde, mübalâğalı: Kıyak güzel; kıyak bahadır; kıyak zengin. (hâl) Pek, ziyade, iyi: Kıyak oynuyor, koşuyor (şimdi yalnız argo dilinde kullanılıyor).

KIYAKLIK (i.). Esirgememe, merhametsizlik, gaddarlık: Onun kıyaklığı emsalsizdir.

KIYÂM (i. A.). **1.** Kalkma, ayağa kalkma, ayakta durma: **Kıyâm etmek** = Kalkmak. **Kıyamda olmak** = Ayakta bulunmak. **2.** Birine saygı maksadiyle ayağa kalkma: Tevâzuundan her gelene kıyâm eder. **3.** Namazın ayakta kılınan kısmı: Kıyamda okunacak duâ. **4.** Namaz kılmak, ibadet: İşi gündüz sıyâm, gece kıyâm idi. **5.** Bir işe kalkışma, teşebbüs: Emrindeki adamların hepsini azle kıyâm etti. **6.** Karşı durma, ayaklanma. **7.** Mahşer. **Bâsü-bâdel-mevt** = Ölümden sonra canlanma, dirilme, diriliş, kıyamet: **Yevmül-kıyâm** = Kıyâmet günü, Osm. rûz-ı mahşer. (denizcilik) **Kıyâm flaması** = Bir limandan kalkacak gemilerin çektikleri kare şeklindeki bayrak ki, etrafı mavi, ortası beyaz olur.

KIYÂMET (i. A.). Âhır zamanda bütün ölülerin kalkıp dirilmesi, dünyanın çözülmesi: Kıyâmet günü. **Kıyâmete kadar** = Dünyanın sonuna kadar. **2.** mec. Pek büyük musibet, felâket, âfet: Bu, benim için bir kıyâmettir. **3.** mec. Gürültü, patırdı: Kıyâmet koptu, kıyâmeti kopardı.

KIYAS (KIYÂS) (i. A.). **1.** Bir şeyi

diğer bir şeye benzeterek veya ona göre tutarak hükmetme: Kırdaki yolları şehrin sokaklarıyla kıyas etmemeli; benim işim onun işiyle kıyas olunmaz. **2.** Benzetme, benzerlik: Bu adamı başkasına kıyas etmeyin; bu kimse ile kıyas kabûl etmez. **3.** (edebiyat) Umumî kaideye uyma: Kıyâs ile tasrîf olunan fiiller. **4.** Doğru sayılan bir hükümden üçüncüyü çıkarma esasına dayanan muhakeme usûlü. **5.** (fıkh) Âyet ve hâdîs ile, ispatlanmamış konuların âyet ve hadîse dayanan benzerlerine uydurulması. **Bî-kıyâs** = Derecesiz, hadden fazla. **Ale'l-kıyâs** = Kıyas olarak. **Alâ-gayri'-l-kıyâs** = Kaideye uymayarak. **Kıyâs-ı nefs** = Kendine benzeterek hükmetme, kendinden örnek alma.

KIYÂSEN (i. A.). **1.** Benzetilerek, uydurarak, nisbeten: O işe kıyâsen bu, bir şey değildir. **2.** Benzeterek: Birini öğrenirseniz diğerlerini de ona kıyâsen yaparsınız. **3.** Kaideye uydurarak: Bu fiil kıyâsen tasrîf olunur. Zıddı: Semâen.

KIYASIYA (i.). Canına kıyarcasına, adam akıllı: Kıyasıya dövdü.

KIYÂSÎ (i. A.) (mü. kıyâsiyye). **1.** Benzetme yoluyle olunan: Kıyâsî hüküm. **2.** Umumî kaideye uygun ve tâbî olan: Kıyâsî fiiller.

KIYASLAMAK (f.). Karşılaştırmak, mukayese etmek.

KIYDIRMAK (f.). **1.** İnce ince doğratmak, bıçak veya satırla çok ince dilimler haline koydurmak: Tütün, et kıydırmak. **2.** Nikâh yaptırmak: Belediye dairesinde nikâhını kıydırdı.

KIYEM (i. A. c.) (m. kıymet). Kıymetler, değerler. bk. Kıymet.

KIYI (i.). **1.** Kenar, uç, köşe: Bir kıyıya çekilmek; çayırın kıyılarında. **2.** Deniz kenarı, sahil, Osm. leb-i deryâ: Pusulanın icadından evvel gemiler kıyıları takip ederlerdi; gemi kıyıya düştü; dalga enkazı kıyıya attı («deniz kıyısı» da denir). **Kıyıda bucakta** = Köşede kenarda, ötede beride. **Kıyı rüzgârı, kara rüzgârı** = Gece vakti ekseriya karadan denize esen rüzgâr. **Kıyı sıra** = Sahil boyunca, sahili takip ederek.

KIYICI (i.). **1.** Kıyan, esirgemeyen, merhametsiz, pek zâlim: Pek kıyıcı adamdır. **2.** Tütün vesaire kıyan: Tütün kıyıcı. **3.** Kıyıda balık avlayan balıkçı. **4.** Vaktiyle sahile düşen ve devlete ait olan eşya ve enkazı çıkarmak ve korumakla görevli memur.

KIYICILIK (i.). **1.** Zâlimlik, merhametsizlik. **2.** Tütün vesaire kıyan adamın mesleği, meşguliyeti. **3.** Sahilde yapılan balıkçılık. **4.** Vaktiyle sahile düşen ve devlete ait olan eşya ve enkazın çıkarılıp saklanması görevi.

KIYIK (i.). İnce ince doğranmış: Kıyık et, tütün.

KIYIKLIK (i.). **1.** Kıyılmış ve ince doğranmış şeyin hâli. mec. Kırıklık, Ar. inhirâf.

KIYILMAK (f.). **1.** İnce ince doğranmak: Bu et kıyılacaktır. **2.** Gözetilmemek, kötülük edilmek: Bu güzel hayvana kıyılır mı? **3.** Kırılmak, koymak, tâkat kalmamak: Dizlerim kıyıldı. **4.** Ezilmek, bayılmak: İçim kıyıldı.

KIYIM (i.). **1.** İnce doğramak iş ve şekli: Tütün kıyımı; incek kıyım; kaba kıyım. **2.** Bir defada kıyılan miktar: Bir kıyım tütün. **3.** Uyuşukluk, kırıklık, Ar. kesâlet. **İri kıyım** = İriyarı (adam).

KIYIMLI (i.). Bir türlü doğranmış olan: İnce kıyımlı tütün.

KIYINMAK (f.). **1.** Ezilmek, ağrı vermek: Midem kıyındı. **2.** Kırılmak, kırıklığa uğramak: Bütün vücudum kıyındı.

KIYINTI (i.). **1.** Kıyılmış şey, kıyma mahsûlü: Et kıyıntısı. **2.** Mide ezilmesi, bayılma: Midemde bir kıyıntı vardır. **3.** Kırıklık, Ar inhirâf: Vücudumda bir kıyıntı duyuyorum.

KIYIRAK (i.). Yakın, komşu; zıddı: ırak: Kıyırak yer (eskimiştir).

KIYIŞMAK (f.). Uyuşmak, uyuşup karar vermek (eskimiştir).

KIYMA (i.). Kıyılmış et: Köftelik et.

KIYMIK (i.). Balta vuruşlarıyla fırlayan tahta veya kemik parçası, küçük yonga: Ağaç, kemik kıymığı.

KIYMAK (f.). **1.** İnce ince doğramak: Et kıymak; tütün kıymak. **2.** Telef etmek: Canıma kıyma; bu güzel hayvana kıyabilir misin? **3.** Esirgememek, saçmak ve feda etmek, acımayarak vermek: On liraya kıyıp şu kitabı almalı; paraya kıyamıyor. **4.** Acımamak, gadretmek: Felek bana kıydı; günahsız adama nasıl kıyabilirim? **5.** Akdetmek, kararlaştırmak: Nikâh kıymak. **Kıyamamak** = Esirgemek, acıyıp feda edememek: Paraya kıyamadı.

KIYMALI (i.). Kıyılmış etle yapılmış, kıyma ile doldurulmuş: Kıymalı börek.

KIYME bk. Kıymet.

KIYMET (i. A.) (c. kıyem) (Arapça tekiplerde «kıyme» suretinde de bulunur). **1.** Değer, baha, Ar. semen, bedel: Bunun kıymeti nedir? Her şeyin kıymeti üzerinde yazılıdır; kıymet takdir etmek. **Kıymet-i**

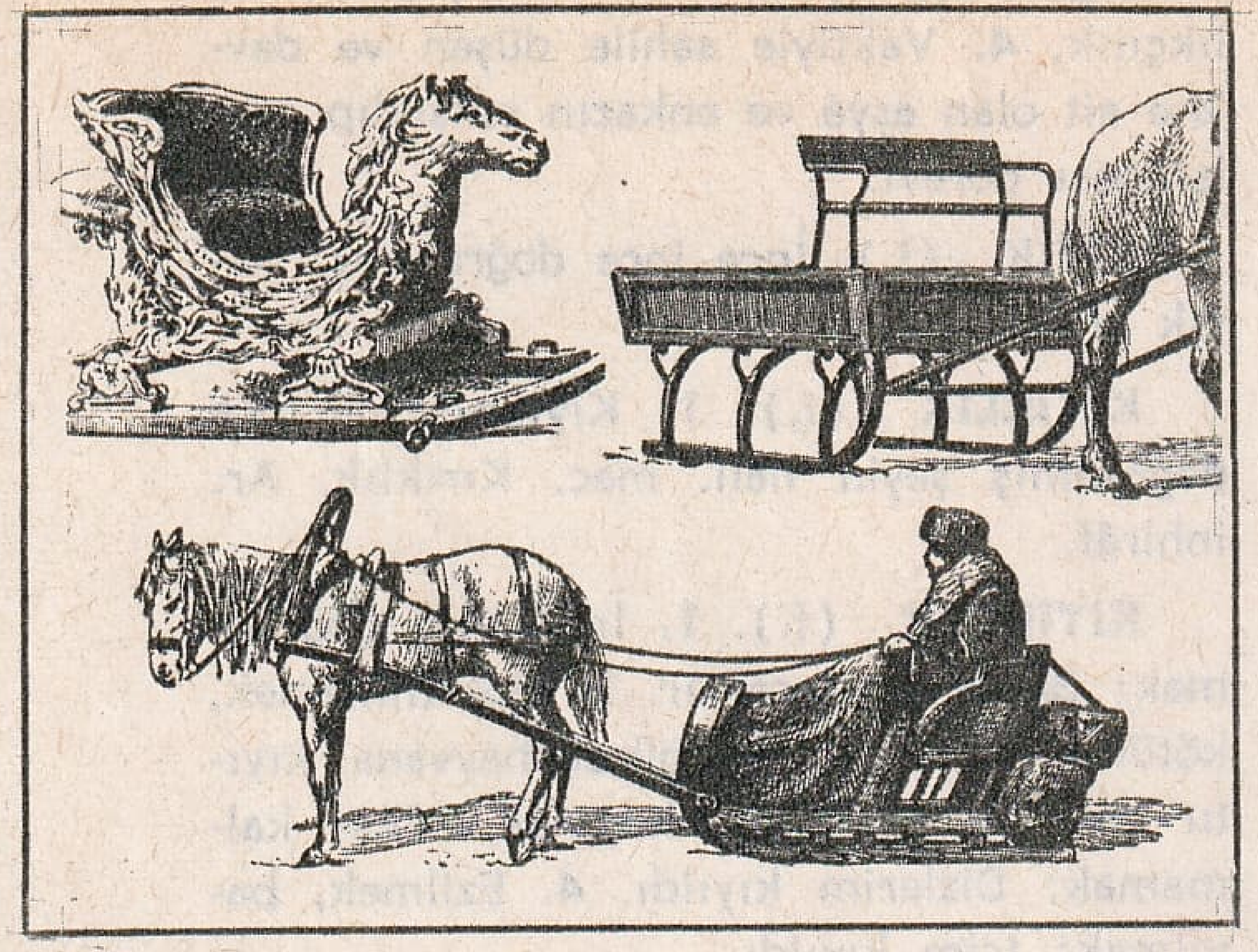

Çeşitli kızaklar

İtibâriyye = Devletçe kabûl olunan fiyat. **Kıymet-i hakikıyye** = Değer ve baha. **Kıymet-i mevzûa** = Satıcısı tarafından tâyin olunmuş değer. **2.** İtibar, izzet, makbûl olma: Benim indimde bunun kıymeti büyüktür. **Zî-kıymet** = Kıymetli, kıymeti çok, pek değerli, pahalı: **Zî-kıymet taşlar** = Mücevherler.

KIYMET-DÂN (i. F., Ar. kıymet = değer, Fars. dânisten = bilmek). Kıymet bilen, takdir edebilen.

KIYMETLİ (i.). Değeri olan, pahalı, ağır: Kıymetli taşlar; zümrüt, kıymetli bir taştır.

KIYMETSİZ (i.). Değeri olmayan, ucuz, pahalı olmayan, revaçsız: Kıymetsiz bir şeydir.

KIYMETSİZLİK (i.). Değersizlik, kıymet eksikliği veya yokluğu.

KIYMET-ŞİNÂS (i. F., Ar. kıymet = değer, Fars. şinâhten = tanımak). Kıymet anlayan, takdire muktedir, kıymetli ve kıymetsiz şeyleri birbirinden ayırabilen.

KIYMETTAR (KIYMET-DÂR) (i. F., Ar. kıymet = değer, Fars. dâşten = mâlik olmak). Pahalı, kıymeti büyük, değerli: Kıymettar kumaşlar.

KIYMIK (i.). Balta vuruşlarıyla fırlayan tahta veya kemik parçası, küçük yonga: Et, kemik kıymığı.

KIYMIKLI (i.). İçinde kıymık olan: Kıymıklı et.

KIYNAK bk. Kaynak.

KIYYE (i. A.). Okka'ya verilen diğer bir isim.

KIZ (i.). **1.** Genç ve evlenmemiş dişi insan, Fars. duhter: Bir kız gördüm; köyün kızları oyun oynuyorlardı. **2.** Dişi evlât, Ar. bint, kerîme, Fars. duhter: İki oğlu, bir kızı var; kızlarını evlendirdi. Evlenmemiş bir kızı var; kızının oğulları. **3.** Bâkire, evlenmemiş kadın, Ar. bikr, Fars. dûşîze: İki defa evlenip bir defasında kız, diğerinde dul aldı. **Kızoğlan kız** = Bâkire. **Kız kardeş** = Fars. hemşîre, Ar. uht. **Kız evlâd** = Ar. bint, kerîme. **Kız alıp vermek** = Akrabalık kurmak. **Kızlarağası** = Dârü's-saâdeti'ş-şerîfe ağası. **Hanım kız** = Genç ve terbiyeli kız. **Kızkuşu** = Ağaçkakanın yeşil bir çeşidi. **Kız gibi** = Terbiyeli ve mahcup adam. **Kızkilimi** = Aşîret kızlarının dokudukları bir çeşit makbûl kilim. **Kızmemesi** = Greypfrut, altıntop. **Kız vermek** = Evlendirmek.

KIZAK (i.). **1.** Kar ve buz üzerinde kaymak üzere yapılan tekerleksiz bir çeşit araba ki, kuzey ülkelerinde köpeklere ve başka hayvanlara çektirirler: Kızakla seyahat etmek; kızağa binmek. **2.** Çocukların karlı ve buzlu inişlerde kayıp eğlenmek için üzerine oturdukları tahta parçası: Kızak kaymak. **3.** (denizcilik) Üzerinde gemi inşa edilen tezgâh. **4.** Kayığın tezgâhtan veya kayıkhaneden denize indirilmesi için ağaç döşenmiş meyilli yol üzerinde kaydırılan bir çeşit beşik: Kayığı kızağa almak, kızakla indirmek (eski Türkçe'de «gırılgaç» denirdi).

KIZAKLIK (i.). Döşeme tahtalarının altındaki kirişler.

KIZALAK (i.). Gelincik çiçeği.

KIZAMIKÇIK (i.). Kızamığa benzeyen ve ondan daha hafif geçen bir hastalık.

KIZAMIK (i.). Vücutta kırmızımsı birtakım kabarıklarla kendini gösteren bir çocuk hastalığı, Ar. hasbe: Kızamık çıkarmak, kızamığa tutulmak.

KIZAMUK bk. Kızamık.

KIZAN (i.). Cesur ve silâhlı genç köylü, köy kahramanı: Dağ avına kızan göndermek. **Karı kızan** = Bütün halk, herkes.

KIZARMAK (f.). **1.** Kızıl, kırmızı olmak, kırmızılaşmak, Osm. ihmirâr etmek, sürh olmak: Havuzdaki balıklar, şu tarladaki çiçekler ne güzel kızarmış! Elma, güneşi gördükçe kızarır. **2.** (meyve) Olmak, yetişmek: Kızılcıklar, elmalar, narlar, erikler kızarmaya başladı. **3.** Utanmak, mahcûb olmak, utangaçlıktan kan yüze fırlayıp çehre kırmızı olmak: O sözü söylerken kızardı. **4.** (et, balık vesaire) Tava veya tencerede kırmızı oluncaya kadar kavrulup pişmek: Balıklar kızardı; eti kızarıncaya kadar kavurmalı. **Kızarıp morarmak, kızarıp bozarmak** = Mahcûb olmak, mahcûbiyetten renkten renge girmek. **Göz kızarmak** = Ağlamak. **Kömür kızarmak** = Tutuşmak, yanmak.

KIZARTI (i.). Kızarmış yer.

KIZARTMA (i.). Tava veya tencerede kızartılmış et veya balık yemeği. **Düğün**

kızartması = Et kızartmasının bir çeşidi. Tavada kızartılmış: Kızartma balık.

KIZARTMAK (f.). **1.** Kırmızı etmek; kızıl rengini vermek: Güneş, elmayı kızarttı. **2.** Tavada kırmızı oluncaya kadar kavurmak, yağ içinde döndürerek pişirmek: Et, balık kızartmak. **Yüz kızartmak** = Bir şey istemek mahcûbiyetini göze aldırmak: Yüzünü kızartıp söyleyiver işte.

KIZBÖCEĞİ (i.). Su üstünde uçan, başı irice, vücudu narin ve iri vücutlu zarkanatlı bir böcek.

KIZDIRILMAK (f.). Kızdırmak hareketine mâruz kalmak.

KIZDIRMAK (f.). **1.** Ateşte ısıtarak kızartmak. **2.** Hiddetlendirmek, birinin kızacağı söz söylemek veya iş yapmak: Kendisini kızdırmak için söyledim. Eğlenmek maksadıyla birini kızdırıp bağırtmak. **3.** Azdırmak, azmasına sebebiyet vermek: Koçları kızdırmak. **4.** Hararet vermek, kızışmasına sebep olmak: Kırmızı biber tavukları kızdırır (yumurtlamak istidadını verir.

KIZGIN (i.). **1.** Çok ısıtılmış, pek sıcak: Kızgın demir; kızgın su. **2.** Dargın, gücenmiş, hiddete gelmiş: Şimdi pek kızgındır, söz söylenmez. **3.** Şiddetlenmiş, alevlenmiş, aşırı olmuş: Kızgın kavga; kızgın münakaşa. **4.** Azmış, azgın: Kızgın boğa, azgın kısrak.

KIZGINLIK (i.). **1.** Çok ısınmış şeyin hâli, fazla sıcaklık: Demirin kızgınlığı. **2.** Dargınlık, gücenme, hiddet, gazap: Şimdi kızgınlığı vardır. **3.** Alevlenme, çok şiddetlenme: Kavganın, münakaşanın kızgınlığı. **4.** Azgınlık, küsünme: Boğanın, ineğin, aygırın kızgınlığı.

KIZGIRMAK (f.). **1.** (yılan) Islık çalmak. **2.** (doğan) Ava inerken kendine mahsus bir sesle bağırmak (eskimiştir).

KIZIL (i.). **1.** Kırmızı, al, Ar. ahmer, Fars. sürh: Kızıl elma, kızıl toprak; kızıl boya. **2.** Kırmızı olacak derecede ısınmış, kızgın, kor gibi: Kızıl demir. **3.** Kızıl renkli saç, sakal, bıyık, tüy, Ar. eşkar: Kızıl sakal. **4.** Bir tarz ve cinste pek mübalâğalı, aşırı derecede olan: Kızıl deli. **5.** Altın, altından, Ar. müzehheb, Fars. zerrîn: **6.** mec. Aşırı solcu, komünist. **Kızıl Adalar** = İstanbul Adalarının eski bir adı. **Kızılbaş** = **1.** Safevî asker, Fars. sürh-serân. **2.** Müfrit Şiî bir zümre. **Kızıl hastalık** = «Kızıl» denilen bulaşıcı hastalık. **Kızılsöğüt** = Söğüt ağacının bir cinsi. **Kızılşap** = Açık eflâtûnî renk. **Kızılyaprak** = Ağarotu. **Kızılyumurta** = Paskalya yumurtası.

KIZIL (i.). Kızamığa benzer ve ondan daha şiddetli bulaşıcı bir çocuk hastalığı, iskarlatin («kızıl hastalık» da denilir).

KIZIL (i.). Kıldan ip.

KIZILAĞAÇ (i.). Palamutlardan, kerestesi kolay işlenir bir ağaç (Lat. alnus).

KIZILAY (i.). Yurt içinde ve dışında, deprem, savaş, salgın hastalık, yangın ve su baskını gibi hallerden zarar görenlere her türlü yardımı sağlayan ve bağışlarla yaşayan bir hayır kurumu, Osm. Hilâl-i Ahmer (Kızıl Haç'ın — İran hariç — Müslüman ülkelerde aldığı addır).

KIZILBAŞ bk. Kızıl.

KIZILCA (i.). Kırmızımsı, kırmızıya çalar. **Kızılcabuğday** = Bir cins yumuşak buğday. **Kızılca kıyamet** = Velvele, büyük patırdı.

KIZILCA (i.). **1.** Kırmızıca, kırmızımsı. **2.** Bir çeşit düzgün.

KIZILCIK (i.). Kızılcıkgillerin örnek bitkisi. Kızılcık meyvesi, zeytinden küçük, kırmızı ve mayhoş olur.

KIZILCIKGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası. Bu familyaya iri gövdeli ağaçlar girer; yüz kadar cinsi vardır.

KIZILELMA (i.). Eskiden Roma'yı hatırlatan bu tâbir, sonraları «Türkçülük ülküsü» mânâsında kullanılmıştır.

KIZILHAÇ (i.). Hıristiyan ülkelerde Kızılay karşılığı olan yardım teşkilâtı.

KIZILKANAT (i.). Sazan familyasından, eti kılçıklı bir balık (Lat. rutilus rutilus).

KIZILKANTARONGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden, bir bitki familyası.

KIZILKUYRUK (i.). Serçegillerden, göçmen bir kuş (Lat. phoenicurus).

KIZILLIK (i.). Kırmızılık, kırmızı renk, Ar. humret. **Yangın kızıllığı** = Alevin aksi. **Kızıllıkotu** = Eşekkulağı.

KIZILMAK (f.). Herhangi biri kızmak: Böyle şeylere kızılır mı?

KIZILÖTESİ (i. fizik). Işık taytında kırmızının ötesindeki alanda yayılan ve ısı ışınlarından ibaret olup, gözle görülemeyen ışıltı, enfraruj.

KIZILŞAP (i.). Açık eflâtun renk.

KIZILYAPRAK (i.). Gülgillerden, yol kenarlarında biten bir bitki (Lat. agrimonia eupatorium).

KIZIŞMAK (f.). **1.** Şiddetlenmek, alevlenmek, Osm. iştiâl ve iştidâd eylemek: Kavga, münakaşa kızıştı. **2.** Revaç bulmak, değeri artmak: Pazarlık, alışveriş kızıştı. **3.** Kızgınlık ve ısı peydâ etmek, azmak,

çiftini aramak: Aygır, koç, tavuklar kızıştı.

KIZIŞTIRMAK (f.). Kızışmasını sağlamak, hararetlendirmek, tutuşturmak.

KIZLIK (i.). Kız olma hâli, bekâret.

KIZMAK (f.). **1.** (katı şeyler ve yağ) Pek fazla ısınmak: Tavanın sapı kızdı. En yüksek sıcaklık derecesini bulmak: Öteberi kızartmak için yağın kızmış olması lâzımdır. **3.** Hırslanmak, öfkelenmek. **4.** (dişi kuşlar, tavuk vs. için) Zamanı gelip kuluçkaya yatma isteği göstermek.

KIZMEMESİ (i.). Halkın altıntopa (greypfrut) ve bir çeşit şeftaliye verdiği isim.

Kİ (Farsça'dan alınmış olup, asıl Türkçe'si «kim» dir). Bağ gibi kullanılır: Bir adam ki nasihat dinlemez hiçbir vakit doğru yola girmez: Nasihat dinlemeyen adam; o adam ki dün evine gittik bugün bize gelmiş. Bir gün ki çok çalışmıştım: Çok çalışmış olduğum bir gün (aşağıya bk.).

Kİ (bağ edatı). **1.** (F., asıl Türkçesi «kim» dir). Masdar mânâsını ifade eder: Bana dedi ki, yarın gelecektir = Yarın geleceğini söyledi; kendisine tenbih ettim ki, kimseye söylemesin = Kimseye söylememesini tenbih ettim. **2.** Gaye ve netice gösterir ve neticeyi öncesine bağlar, tâ ki, hattâ: Elimi bırak kı yazı yazayım; kapıdan çekil ki geçeyim; sermayesi yok ki, ticaret etsin. **3.** Sebep gösterir, zira, çünkü: Aldanma ki, şair sözü elbette yalandır (bu mânâsı eskimiştir). **4.** Açıklayıcı bir mânâ verir: Vaktâ ki, Osmanlı devleti kuruldu; bir vakitte ki, ben canımla uğraşıyordum kendisine hürmet etmedim diye gücenmiş. «İnsan ki aşka dûçâr ola (aşka dûçâr olunca) akıl ve re'yi elinden gider» gibi tâbirler şimdi kullanılmıyor (aşağıdaki «ki» ile karıştırılmamalıdır). Çûn, bel, kâş, mâdem edatlarıyla birleşerek mürekkep edatlar teşkil eder: Çünkü, belki, keşke, mâdemki gibi. Bazı kelimelere katılarak tâbirler teşkil eder: İhtimal ki, bugün gelsin = İhtimaldir, muhtemeldir ki...; caiz ki = Caizdir ki vesaire (yukarıya bk.).

-Kİ Türkçe'de aitlik ekidir: Dünkü adam; bugünkü iş; geçen seneki ürün. **İçeriki** = İçeri bulunan. **İçeridekiler** = İçeride bulunanlar; hangi kitabı istiyorsun bendekini mi? Sizdeki kaybolmuş; sizin oğlunuz çalışkandır, ama benimki pek tembel; sizin atınız Ahmed'inkinden büyüktür (bu gibi tâbirlerde bir ismin tekrarlanmaması için onun yerini tutar: Sizin atınız benimkinden iyidir = Benim atımdan).

KİBAR (KİBÂR) (i. A. c.) (m. kebîr) (Türkçe'de müfred gibi). Büyük, zarif, yüksek sınıftan, cömert, yüksek ruhlu: kibar, pek kibar adamdır (kibirli mânâsına kullanılması mecâzîdir). bk. Kebîr.

KİBÂRÂNE (i.) (Fars.). Büyük adamlara yakışır hâl ve surette, kibarca: Kibârâne yaşayış, söz; kibârâne kabûl ediş.

KİBARCA (i.). Kibar yani büyük ve zarif adamlara yakışır hal ve surette: Kibarca yaşayış; kibarca muamele ediyor.

KİBARLAŞMAK (f.). **1.** Büyükler sırasına geçmek, büyük adam olmak: Kendisi kibarlaştı, artık bizimle konuşmaya tenezzül etmez. **2.** Mec. Kibirlenmek: Bu kadar kibarlaşmayın!

KİBARLIK (i.). **1.** Büyüklük, büyük adamların hâli, incelik: O adamın her halinde kibarlık var. **2.** mec. Kibir, azamet: Artık kibarlık taslıyor.

KİBER (i. A.). Yaşlılık, yaşlı olma (Arapça'da «kibir» ile aynı mânâdadır).

KİBİR (KİBR) (i. A.). **1.** Büyüklük, büyük olma (bu mânâsı dilimizde eskimiştir). **2.** Fodulluk, büyüklük taslama: İnsana kibir yakışmaz.

KİBİRLENMEK (f.). Kibirli olmak.

KİBİRLİ (i.). Kibir, azamet gösteren, fodul, büyüklük taslayan: Kibirli adamlardan hoşlanmam.

KİBRİT (i. A.). Kükürt. **Kibrit-i ahmer** = **1.** Altın. **2.** Simyâda fevkalâde kudretli olduğuna inanılan hayâlî cisim. **3.** (Türkçe) Ateş, mum vesaire tutuşturmak için sert bir şeye sürülerek yanan, ucu, ilâçlı ince çöp: Kibrit yakmak, tutuşturmak: Kibrit kutusu. (kimya) **Hâmız-ı kibrit** = Kükürt terkiplerinden.

KİBRİTÇİ (i.). **1.** Kibrit kutuları ve ona benzer şeyler satan adam. **2.** mec. Pejmürde kıyafetli, hasis, pinti (bugün bu mânâsı terkedilmiştir).

KİBRÎTÎ (i. A.) (mü. kibrîtiyye) (kimya). Kükürte ait.

KİBRÎTÎ (i.). Kükürt renginde, açık sarı.

KİBRİYÂ (i. A.). **1.** Büyüklük, Ar. azamet, celâl. **2.** Allah: Huzûr-ı Kibriyâ'da.

KİFÂF (i. A. c.) (m. keffe). Kefeler, terâzi gözleri.

KİFÂF, KEFÂF (i. A.). Yaşamaya yetecek kadar rızk. **Kifâf-ı nefs** = Bir kimseyi ancak yaşatacak kadar yiyecek; bununla kanaat etme.

KİFAFLANMAK (f. A.' T.). Elde olanlarla karın doyurmak.

KİFÂYET, KİFÂYE (i. A.). **1.** Yetişme, yetişir miktarda olma: Bu kadar ki-

fâyet eder; kifâyet miktarı. **Derece-i kifâye** = Yetişecek miktar ve derece. **2.** İktidar, liyakat, ehliyet, bir işe yetip başkasına ihtiyaç göstermeme: O adamın kifâyeti vardır, kifâyeti kabûl edilmiştir (iktifâ ve kanaat mânâsıyle «kifâyet etmek» demek pek doğru değildir, «iktifâ demeli).

KİFÂYETLİ (i.). Yeterli.

KİFÂYETSİZ (i.). Yetersiz.

KİHÂLET (i. A.). **1.** Göze sürülen sürmeleri yapmak ve sürmek san'atı, sürmecilik. **2.** (tıp) Göz tabipliği, tıbbın gözhastalıkları ihtisası.

KİHÂNET bk. Kehânet.

KİK (i.). Savaş gemilerinde aşırma küreklerle çekilir uzun ve dar sandal ki, atlı askerin taşınması yarardı.

KİKLA (i.). Lapina familyasından bir balık (Lat. labrus bergylta).

KİKLON bk. Siklon.

KİKLOTRON bk. Siklotron.

KİL (i. F.). Çamur, balçık: **Pâ-der-kil** = Ayağı çamurda.

KİLÂB (i. A. c.) (m. kelb). Kelbler, köpekler. bk. Kelb.

KİLE (i. A.). Eski bir ağırlık ölçüsü, ölçek.

KİLEM (i. A. c.) (m. kelime). Kelimeler. bk. Kelime.

KİLER (aslı: **KİLÂR**) (i. F.). Erzak, yiyecek, içeceğe ait şeyler koymaya mahsus mahzen, büyük dolap, anbar veya oda.

KİLERCİ (i.). Kiler hizmet ve muhafazasına memur adam. **Kilercibaşı** = Osmanlı saray-ı hümâyûnu'nda kiler memurlarının başı, Fars. ser-kilârî.

KİLERCİLİK (i.). Kilerci hizmet ve vazifesi.

KİLERMENİ (i.). Kırmızı renkli bir kil çeşidi. Eskiden eczacılıkta kullanılırdı.

KİLİM (i. F.). **1.** Oturulacak yere ve yatak altına serilen ve eskiden dervişlerin omuzlarında taşıdıkları ufak keçe ve sade halı, seccâde. **2.** Tüysüz oda yaygısı, halının havsızı: Anadolu, şehir, köy kilimi.

KİLİNDİR (i.) (Yunanca'dan: üstüvâne, silindir, merdâne). Eski bir şarap ölçüsü.

KİLİNDERO (i.) (Yunanca'dan). Baskı makinelerinde mürekkep alıp veren silindir.

KİLİS (i.). Bir çeşit su keleri. **Kilis balığı** = Yayın balığı denilen tatlı su balığının bir çeşidi.

KİLİSE (i. Y.'dan Fars. kenîsâ). **1.** Hıristiyanlar'ın ibadet yeri, Hıristiyan mâbedi. **2.** Hıristiyan mezhebi: **Şark kilisesi** = Ortodoks mezhebi ve Ortodoks cihan patriki'nin rûhânî dairesi. **Garp kilisesi** = Katolik mezhebi ve Papa'nın rûhânî dairesi.

KİLİT (i. F.) (Yunanca'dan = anahtar). **1.** Anahtar, açıcı âlet, Ar. miftâh. **2.** (Türkçe) Herkes tarafından açılmamak üzere kapı, sandık vesaireye takılan demirden yapılmış bir âlet ki, anahtarla açılıp kapanır: Kilit takmak, vurmak; kilit altında tutmak; orada her şey kilit altındadır. **Asmakilit** = İğreti kilit ki, halkalara takılır. **Kilitotu** = Dal ve yaprakları çekildikçe çıkan bir cins ot. (denizcilik) **Zincir kilidi** = İki boy zinciri biribirine bağlayan halka. **Biribirine kilit olmak** = Birkaç kişinin biribiriyle bağlantısı.

KİLİTÇİK (i.). **1.** Küçük kilit. **2.** (denizcilik) Kayık küreğinin geçirildiği kürekli tahta.

KİLİTLEMEK (f.) (halk dilinde: kitlemek). **1.** Kilit ve anahtarla kapamak: Kapıyı kilitleyip yatmıştım. **2.** Biribirine geçirmek, kenetlemek: Parmaklarını kilitlemiş duruyordu.

KİLİTLENMEK (f.) (halk dilinde: kitlenmek). Kilit ve anahtarla kapanmak: O odadakiler kilitlenmez; bu kilit bozulmuş, kilitlenmiyor. **2.** Biribirine geçmek veya geçirilmek: Parmaklar kilitlenmek. **Dişler kilitlenmek** = Çeneler biribirine geçmiş gibi sıkışıp durmak ki, soğuktan veya korkudan olur.

KİLİTLETMEK (f.) (halk dilinde: kitletmek). Kilit ve anahtarla kapattımak: Ahırın kapısını seyise kiltletmeli.

KİLİTLİ (i.)(halk dilinde: kitli). **1.** Kilit ve anahtarla kapanmış, kapalı: O odadakiler kilitlidir. 2. Biribirine geçmiş veya geçmiş gibi sıkışmış: Parmakları, dişleri kilitli duruyordu.

KİLİZ (i.). Saz, kamış. **Kilizbalığı** = Sazan balığının bir çeşidi.

KİLİZMAN (i.). Sazlık, kamışlık yer.

KİLK (i. F.). Kalem.

KİLLİ (i.). İçinde kil bulunan.

KİLO bk. Kilogram.

KİLOGRAM (i. Fr.). Bir desimetre küb damıtılmış suyun ağırlığına eşit ağırlık birimi.

KİLOGRAM-KUVVET (i. fizik). 1 kilogram ağırlığındaki bir kitlenin yere doğru çekilme kuvvetine eşit enerji birimi.

KİLOGRAMMETRE (i. Fr. fizik). Bir kilo ağırlığındaki bir cismi bir metre yükseğe kaldırmak için sarfedilen kuvvete karşılık olan enerji ve iş birimi.

KİLOJUL (i. Y. İng., fizik). Bin jul değerinde iş birimi.

KİLOMETRE (i. Y. Fr.). Bin metre.

KİLOS (i. A.) (Y.'dan). (tıp) Midede hazmolunan besinlerden çıkan süt gibi bir maddenin ince damarlar vasıtasıyle vücuda yayılması: Kilostan önce su içmemeli; kilos olmak.

KİLOTON (i. Fr.). **1.** 1000 ton'a eşit ağırlık birimi. **2.** Atom bombası gibi nükleer silâhların kudretini gösteren birim. Bir kiloton 1000 ton T.N.T. (trinitrotolüen) nin patlamasıyle meydana gelen enerjiye eşittir.

KİLOVAT (i. Y. İng.). Bin vatlık elektrik gücü birimi; kilovat saniyede bir kilojul iş meydana getirir.

KİLOVOLT (i. Fr.). 1000 volta eşit elektrik gerilimi birimi.

KİLS (i. A.). Kireçtaşı.

KİLSÎ (i. A.) (mü. kilsiyye) (jeoloji). Kireçtaşı çeşidinden olan: Hacer-i kilsî, arâzî-i kilsiyye.

KİLTE (i. A.). Demet, deste.

KİLÜS bk. Kilos.

KİLYE (i. A.) (tes. kilyeteyn = iki böbrek, böbrekler) (anatomi). Böbrek. (tıp) **İltihâb-ı kilye, zâtü'l-kilye** = Böbreklerin iltihaplanması hastalığı. **Hasâtü'l-kilye** = Böbrekte taş olma.

KİLYEVÎ (i. A.) (mü. kilyeviyye) (anatomi). Böbreğe ait. **Kilyeviyyü'ş-şekl** = Böbrek şekil ve biçiminde olan.

KİM **1.** Şahıslar hakkında soru için kullanılır, hangi adam? Kim geldi? Kimin malıdır? Kimi gördünüz? Kime verdiniz? Kimler geldi? **2.** Belirsiz ve umumî olarak ve her kim mânâsıyla yine şahıslar hakkında kullanılır: Kim evvel gelirse alır; kimin oğlu olursa olsun; kimi görse, kime rast gelse bunu sorar. **3.** İnkâr, şüphe gösteren soru edatı olarak kullanılır: **Kim bilir** = Kimse bilmez, ne belli. **Kim gidecek** = Kimse gitmez. **Kimin vazifesi** = Kimsenin vazifesi değil. **Kime ne** = Kimseye lâzım değil, kim karışır? **Her kim, kim ki** = Herkes, umumîlik gösterir: Her kim gelirse, kim ki gelirse (ikinci şekil eskimiştir). İzâfet zamirlerine eklenirse: **1.** Ayırma gösterir: Kimi gelir, kimi gelmez; kimimiz dinler, kimimiz dinlemez. Bu mânâ ile eşya hakkında kullanılır, meselâ: Bu taşların kimi büyük, kimi küçük denilir. **2.** Mâlik olma mânâsıyle inkâr şeklinde «kimse» demektir: **Benim kimin var?** = Kimsem yoktur. **Onun kimi kaldı?** = Kimsesi kalmadı.

KİM (bağ edatıdır. Şimdi Farsça'ya benzetilerek «ki» kullanılıyor). Bir adam kim kendi işini bilmez = Bir adam ki kendi işini bilmez = Kendi işini bilmeyen adam.

KİM (e.). Bağ edatı olup şimdi hafifletilmiş ve Farsça'ya benzetilmiş şekli olarak «ki» kullanılıyor.: Bil ki (kim) bunun neticesi zararlıdır. **Belkim** = Belki. **Tâ kim** = Ta ki. **Nitekim** = Nasıl ki, olduğu gibi. **Her ne kim** = Her ne ki.

KİMESNE (i.). «Kimse» nin eski şekli olup aslı «kimsene» (kimse-ne) dir.

KİMLİK (i.) (uyd. k.). Hüviyet.

KİMM (i. A.) (c. ekmâm) (botanik). Çiçek kâsesi, kapçığı.

KİMONO (i. Japonca). Geniş kollu bir sabahlık çeşidi.

KİMSE (KİM İSE) (i.). Belirsiz şahıs, her kim olursa, adamın biri (menfî cümlede): Hiçbir, hiçbiri, Fars. kes, kesî: Kimse geldi mi? Kimse gelmedi; o kadının kimsesi var mıdır? Kimsesi, hiç kimsesi yoktur; bu evde kimse var mı? Galiba kimse yok; kimseyi görmedim, bulamadım; beni kimse dinlemez. **Kimsesi yok** = Fars. Bî-kes, kimsesiz, yalnız, zavallı.

KİMSECİK (i.). «Hiç kimse» mânâsındaki «kimsecikler yok», «kimsecikler kalmamış» gibi deyimlerde geçer.

KİMSESİZ (i.). Yakın akrabâsı, koruyucusu ve ahbabı olmayan, Fars: bî-kes: Kimsesiz bir kadın; zavallı pek kimsesiz kaldı.

KİMSESİZLİK (i.). Kimsesi olmayanın hâli, Osm. bî-keslik: Onun kimsesizliğine acınır; kimsesizliği ortaya çıktı.

KİMÜS, KEYMÜS (i. Y.). Yemeklerin midede kısmen sindirildikten sonra aldığı hâl.

KİMYA (i. A.) (Y.'dan). Cisimlerin terkiplerinden ve değişikliğe uğramalarından bahseden ilim. **Kimyây-ı mâdenî, kimyây-ı gayr-i uzvî** = İnorganik kimya. **Kimyây-ı uzvî** = Organik kimya. mec. (tasavvuf). **Kimyây-ı saâdet** = Ruhun maddî âlemden kurtulup rûhânî âleme yükselmesi.

KİMYACI bk. Kimyager.

KİMYACILIK (i.). Kimyacı olma hâli ve mesleği, kimyagerlik.

KİMYAGER (KİMYÂ-GER) (i. F.). **1.** Kimya ile uğraşan bilgin, kimya mütehassısı. **2.** Gûyâ her şeyi altın yapmak sır ve san'atını bilmek iddiasında bulunan adam, simyâcı.

KİMYAGERLİK (i.). **1.** Kimyagerlerin uğraştığı ilim, kimya: Kimyagerlikte büyük bilgi sahibidir. **2.** Her şeyi altın yapmak

iddiası, bu iddiada bulunan adamın hâli (bu mânâsı eskimiştir).

KİMYEVÎ (i. A.) (mü. kimyeviyye). Kimyaya ait: Kimyevî tahlil.

KİMYON (i. A. «kemmûn» dan galat). Tohum. **Kemmîh-ı berrî** = Karaman kimyonu. Yemeğe konulan meşhur tohum.

KİMYONÎ (i.). Kimyon renginde, açık zeytunî.

KİMYONLU (i.). İçine kimyon konmuş, kimyon karıştırılmış: Kimyonlu köfte.

KİN (i. F.). **1.** Gizli düşmanlık, garaz, kuyruk acısı: Kin bağlamak, kin tutmak. **2.** İntikam, öç: Kin almak.

KİNÂYE (i. A.) (c. kinâyât). **1.** Doğrudan doğruya söylemeyip dolayısıyle bir mânâ ifade eden söz: Kinâye yoluyla söylemek, şu tâbir filân şeyden kinâyedir. **3.** Dolayısıyle ve doğrudan olmayarak söylenilen dokunaklı söz: Birtakım kinâyelerle bana dokunmak istiyordu: O kinâyeler hep benim içindi.

KİNÂYELİ (i.). Doğrudan doğruya olmayarak; dolayısıyle dokunan, bu suretle dokunaklı; birtakım kinâyeli sözlerle târize kalkıştı.

KİNCİ (i.). Kin tutan, kin güden, kindar.

KİNDAR (KÎN-DÂR) (i. F.). **1.** Gizli düşmanlık besleyen: Pek kindar adamdır. **2.** Öç almaya susamış insan.

KÎNE (i. F.). Gizli düşmanlık, garaz («kin» gibi).

KÎNE-CÛ (i. F.). Öç arayan, intikam almak isteyen.

KÎNE-HÂH (i. F.). İntikam almak isteyen.

KÎNE-KEŞ (i. F.). Öç alan.

KİNEMATİK (i. Y. Fr. fizik). Mekanik ilminin cisimlerin hareketlerini, yörünge, hız ve ivme gibi hususlar bakımından inceleyen kolu.

KÎNE-MEŞHÛN (i. F. A.). Kin ile dolu.

KİNETİK (i. Y. Fr. fizik). Hareketle ilgili, hareket dolayısıyla meydana gelen, hareketli.

KÎNE-VER (i. F.). Gizli düşmanlık besleyen, garazkâr, kindâr.

KİNİK bk. Sinik.

KİNİN (i. Fr.). Kınakına kabuğundan çıkarılan beyaz bir alkaloit. Başlıca sıtma ilâcı olarak kullanılan kinine halk arasında kinin sülfatı sözünden kısaltılarak «sulfata» denir.

KİNİŞ (i.). Bir tahtanın lâmbasına geçen öbür tahtanın çıkıntılı kısmı.

KİNİZM bk. Sinizm.

KİNZ (i.) (İslavca: kniaz). Prens: Karadağ kinzi.

KİP (i.). **1.** Kalıp. **2.** (felsefe) Değişebilen, iğreti ve geçici nitelik: Bir maddenin şekli bir kiptir. **3.** (gramer) Fiil kök ve gövdelerinin şahsa bağlanmak, böylece kullanış sahasına çıkmak için girdikleri şekil, fiil çekimi kalıbı, siga. Haber kipleri: Şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman. Tasarlama kipleri: Şart, istek, gereklilik, emir. Birleşik kipler: Hikâye, rivayet, şart. Gelecek zaman kipi: Gelecek zaman sigası, emir kipi: Emir sigası.

KİR (i.). **1.** Vücudün, yıkanmamaktan yağlanıp tuttuğu, çamaşır ve giyilen şeylere geçen pislik, Fars. çirk: Hamamda kesesiz kir çıkmaz; gömleğinin kiri; kir kabarmak; kir tutmak. **2.** Umumiyetle pis şey: Tabağın kiri, kirli elbise.

KÎR (i. F.). Erkeklik organı, Ar. zeker.

KİRA (KİRÂ) (i. A.). **1.** Bir ev, arsa, dükkân, yapı, hayvan vesairenin geçici olarak kullanılmak üzere sahibi tarafından diğerine verilmesi, Ar. ücret, îcar, istîcâr: Kira ile ev, dükkân, araba tutmak; o ev kiradadır; bu köşk kiraya verilir mi? **2.** Bu suretle verilip alınan bir mülk vesaire için sahibine verilen para, Osm. bedel-i îcâr, Ar. icâre: Bu dükkânın kirası kaç liradır? O kirasını veremedi. **Gemi kirası** = Navlun. **Kira beygiri** = Ücretle tutulan hayvan. **Diş kirası** = Eskiden bir zâtın iftârına gidenlere yemekten sonra verilen para veya hediye. **Ağzını kiraya vermiş** = Ağzını açıp da konuşmayanlar hakkında söylenir.

KİRACI (i.). **1.** Kira ile bir ev veya daire ve oda tutan adam: O evde kiracı var; kiracısı yarın çıkacak. **2.** Kira ile binek veya yük hayvanı işleten adam.

KİRACILIK (i.). **1.** Kira evlerinde oturma: Artık kiracılıktan usandım, bir ev yaptıracağım. **2.** Ücretle hayvan kiralayıp çalıştırma: Ada'da eşekleriyle kiracılık ediyor.

KİRÂH (i. F. «kirâ» dan). Arşın'ın 16'da biri: Bir arşın üç kirâh kadar.

KİRALAMAK (f.). **1.** Kiraya vermek, Osm. îcâr etmek: Yaptırdığınız dükkânları kiraladınız mı? **2.** Kira ile tutmak, Osm. istîcâr etmek: Kış için bir ev kiralayacağım.

KİRALANMAK (f.). Kiraya verilmek.

KİRALI (i.). Kira ile tutulmuş, kiraya verilmiş: Kiralı ev, dükkân.

Kimyon

Kiraz

KİRÂM (i. A. c.) (m. kerîm). Kerîmler, büyükler. bk. Kerîm.

KİRÂR (i. A.). Tekrar, tekerrür.

KİRÂREN (i. A.). Tekrar tekrar, Ar. tekrâr ale't-tekrâr: Kirâren söyledim, yazdım.

KİRAZ (i.). Gülgillerden bir ağaç ve bunun etli, kırmızı renkte meyvesi. **Dalbastı kiraz** = Pek bol ve iri cinsi. **Kuşkirazı** = Ufak taneli yabanisi, Ar. mahleb. **Kiraz ağacı** = Bu meyveyi veren ağaç. **Kirazelması** = Gayet küçük elma. **Arabistan kirazı** = Arabistan'a mahsus bir ağacın meyvesi. **Kiraz dudak** = Çok kırmızı güzel dudak.

KİRAZLIK (i.). **1.** Kiraz ağaçları çok olan yer. **2.** Kiraz bahçesi.

KİRBAS (i. A.) Bez.

KİRDE (i.). Pek ince bir çeşit pide, Acem pidesi. **Kirde kebabı** = Böyle pideye sarılı olarak pişen kebap çeşidi.

KİREÇ (i.). Kireçtaşından elde edilen kalsiyum protoksidinden ibaret madde. **Kireç ocağı, fırını** = Kireç yakılan yer, ocak, fırın. **Kireçsütü** = Badana için hazırlanmış sulu kireç karışımı. **Sönmüş kireç** = Suyun içinde söndürülmüş veya toz hâlinde olarak üzerine su serpilerek artık suya temas edince kaynamak ve yakmak hassasını kaybetmiş olanı. **Sönmemiş kireç** = Ocağından çıktığı gibi bulunanı. **Kireçtaşı** = Kireç imâline yarayan karbonatlı taş, Osm. kils. **Kireç illeti** = İpekböceğinde görülen bir hastalık. **Kireçkaymağı** = Kireçten elde edilen bir madde. **Kireç gibi olmak, kireç kesilmek** = (beniz) Fazla solup sararmak.

KİREÇÇİ (i.). Kireç yapan ve satan adam.

KİREÇKAYMAĞI bk. Kireç.

KİREÇLEMEK (f.). Kireç sürmek veya katmak.

KİREÇLEŞMEK (i.). **1.** Kireç hâline gelmek. **2.** (botanik) Bitkilerin hücre zarlarında (kalsiyum karbonat ve kalsiyum oksalat gibi) kalsiyum tuzları toplanmak. **3.** (biyoloji) Dokularda, dokunun vazifesine engel olacak derecede kalsiyum tuzları birikmesi.

KİREÇLİ (i.). Kireçle yapılmış veya sıvanmış yahut badana olmuş: Kireçli duvar veya harç.

KİREMİT (i.) (Y.'dan). **1.** Fırında pişirilerek sertleştirilmiş lüleci çamuru: Kiremit parçası; kiremitten küçük heykel. **2.** Evlerin damlarını örtmeye mahsus pişmiş çamurdan yapılmış oyuk parçalar ki, birer sırası oyuk tarafı yukarıda ve diğer birer sırası aşağıda ve ötekilerin aralarını örtecek surette konularak suyun içeriye geçmesine engel olur. **Marsilya kiremiti** = Bunun düz ve genişi ki, kenarları biribirine geçecek ve yağmur suyunun geçmesine meydan vermeyecek surette yapılmıştır. **3.** Dam, çatı: Kiremite çıktı; kiremitin üstüne attı. bk. Keremit.

KİREMİTÇİ (i.). Kiremit yapan veya satan adam.

KİREMİTHANE (i.). **1.** Kiremit ve ona benzer topraktan şeyler yapılan yer, kiremit fabrikası. **2.** Kiremit satılan yer.

KİRİN (i.). Kızılcık.

KİRİŞ (i.). **1.** Keman gibi bazı sazlara tel olarak takılan, sinir veya barsak şey. Kemanın kirişlerini germek; kiriş koymak. **2.** Yayı germeye yarayan lâstikli bağ; yayın kirişini çekmek. **3.** Döşeme ve tavan tahtalarını mıhlamak üzere odanın enince kılıçlama konulan kereste: Bütün kalastan kirişler konmuş olduğundan döşeme hiç esnemiyor. **Birine kiriş olmak** = Takılmak, ilişmek. **Kulak kirişte olmak** = Söylenilen şeyi kaçırmayıp işitmek ve lâzım geldiği şekilde yapmak üzere dikkatli ve uyanık olmak.

KİRİŞ-HÂNE (i.). Osmanlı devrinde kiriş yapılan fabrika.

KİRİŞLEME (i.). Kılıcına konulmuş kereste: Kiriş gibi kılıcına konulmuş, kılıçlama.

KİRİŞLEMEK (f.). Yayın kirişini çekmek, germek: Yayını kirişledi.

KİRİZME (i. Y.). Toprağı derince kazarak belleme, altüst etme: Kirizme yapmak. İki bel, üç kol kirizme: İki, üç bel derinliğinde.

KİRKİT (i.). Halıcılıkta düğümleri sıklaştırmak için kullanılan tarak.

KİRLEMEK (f.). Kirli ve murdar etmek, Osm. telvîs eylemek: Bu masayı kim kirledi? (eskimiştir).

KİRLENMEK (f.). Kirli ve lekeli olmak, kir tutmak, kendi üst ve başını kirlemek: Bu çocuk pek çabur kirlenir; bu gömlek pek kirlenmiş, değiştirmeli.

KİRLETMEK (f.). Kirli etmek, Osm. telvîs eylemek: Bugün giydiğin gömleği ne çabuk kirlettiniz? Odaların kapılarını kirletmişler.

KİRLETTİRMEK (f.). Kirli ve pis hâle getirmek, Osm. telvîs ettirmek: Çocukları kıra götürüp böğürtlen yedirin ama, üstlerini kirlettirmeyin.

KİRLİ (i.). **1.** Kir ve pası olan, kirlenmiş, Osm. mülevves: Vücudu, ayakları pek kirli idi; kirli çamaşır. **2.** Üstü, başı, çamaşır ve giyeceği temiz olmayan: Kirli

adam. **3.** Temiz olmayan, yıkanmamış, bulaşık: Kirli tabak, bardak; kirli kaplar. **4.** Yıkanmaya muhtaç olan. Yıkanmak için çıkarılmış çamaşır vesaire: Şu havluyu kirliye atın.

KİRLİLİK (i.). Kirli olma hâli: Tabağın kirliliğine bak bir defa!

KİRMAN, KİRMEN, KERMEN (i.). Hisar, kale.

KİRMAN (i.). Ağaçtan yün eğirecek başlı iğ, teşi. Akkirman, karakirman.

KİRMEN (i.). Elde yün eğirmeye yarayan âlet. bk. Kirman.

KİRPİ (i.). Meşhur küçük hayvan ki, dikenlerle örtülü olup ekseriya tostop olarak yatar. **Oklu kirpi** = Dikenleri kalem gibi uzun olup bunları savunma maksadıyla atan cinsi. **Kirpi gibi** = Sert ve çok tüylü adam. **Kirpihelvası** = Bir nevi kudret helvası.

KİRPİK (i.). **1.** Gözkapaklarının kenarlarındaki sıra kılların hepsi veya her biri, Fars. müje, müjgân: Uzun kirpikleri var, her kirpiğinden bir damla yaş damlıyordu. **2.** Hayvan ve bitkilerin bazı kısa uzantıları.

KİRPİK (i.). Bir çeşit Seylan taşı.

KİRPİKLİLER (i. zooloji). Hareket organları yerinde kirpik gibi uzantıları olanlar takımı. Kirpikliler tek hücreli hayvanlardandır.

KİRPİKSİ (i. anatomi). Kirpiğe benzer.

KİRŞ (i. A.). İşkembe, geviş getiren hayvanların birinci midesi.

KİRTİL (i.). Balık avlamada kullanılan ince dallardan örülmüş bir çeşit kapan, çöten.

KÎS (i. A.) (c. ekyâs). **1.** Para kesesi, torba. **2.** (anatomi). Rahim veya ona benzer sıvı toplanan organlar.

KİSÂ (i. A.). **1.** Yün elbise. **2.** Seccâde, halı.

KİSB, KESB (i. A.). **1.** Kazanma, kazanç, Ar. iktisâb, istifade: Hayli servet kesbetmişti: Ayda birkaç bin lira kisbi vardır. **2.** Edinme, Osm. hâsıl ve peydâ etme: Kisb-i malûmat etmek; yağmur altında av arkasından gezmekten hastalık kesbettim. **3.** Geçimini sağalamak için çalışma ile buna âlet olan san'at ve meşguliyet: Kisb ü kâr sahibi. bk. Kesb.

KİSBET (i. «kisve» den galat). bk. Kisvet.

KİSBÎ (i. A.) (mü. kisbiyye). Sonradan kazanılmış; tabiî ve cibillî, yani yaratılıştan olmayan: Hüner ve mârifet kisbîdir; ahlâkın insanda cibillî mi, kisbî mi olduğu meselesi filozoflar arasında münakaşa mevzuudur.

KÎSE bk. Kese.

KÎSÎ bk. Kesi.

KİSRÂ (i. A. F. «husrev» den) (c. ekâsire). Sâsânî (eski İran) imparatoru, şehenşâh.

KİST (i. Y. tıp). İçi sıvı ile dolu ur.

KİSVE bk. Kisvet.

KİSVET, KİSVE (i. A.) (halk dilinde: kisbet). **1.** Giyecek, elbise, esvap: Baş kisveti, kisvesi. **2.** Hususî kıyafet, kılık, bir sınıf ve mesleğe mahsus kıyafet: Derviş; pehlivan kisveti; kisvet giymek.

KÎŞ (i. F.). Din, mezhep. **Bed-kîş** = Dinsiz, Ar. mülhid.

KİŞ (e. F.). Satrançta bir taşı zorlamak için söylenen söz.

Kirpi

KİŞİ (i.). Adam, şahıs: Bir kişi; kaç kişidir? **Er kişi** = Erkek, adam. **Hâtun kişi** = Kadın. **Her kişi** = Herkes. Adam ve insan mânâsıyla kullanılır: Kişi iyilerden ders, kötülerden ibret almalıdır.

KİŞİLİK (i.) (uyd. k.). Şahsiyet.

KİŞİR, HIŞIR (i.). Havuç. **İtkişiri** = Bir cins kök.

KİŞİRTİ (i.). Atın bağırması, kişnemesi.

KİŞİZADE (KİŞİ-ZÂDE) (i. T. F.). Asîl, soylu insan.

KİŞİZADELİK (i.). **1.** Asalet, soyluluk. **2.** Terbiye, centilmenlik, çelebîlik.

KİŞMİŞ (i. F.). Çekirdeksiz, pek küçük taneli üzüm ki, kurusu fıstıkla beraber pirince karıştırılarak yemekte kullanılır.

KİŞNEME (i.). At ve kısrağın bağırması.

KİŞNEMEK (f.) (at ve kısrak). Bağırmak: Sizin atınız çok kişniyor.

KİŞNİŞ (i. F.). Kara kimyon (güzel kokulu bir tohumdur).

KİŞT (i. F.). Ekin, tarla.

KİŞT-KÂR (i. F.). Çiftçi.

KİŞT-ZÂR (i. F.). Tarla.

KİŞVER (i. F.). İklim, ülke: **Kişver-i Rûm** = Anadolu'nun eski kaynaklardaki adı.

KİŞVE-GÎR (i. F.). Ülke tutan, hükümdar.

KİŞVER-GÎRÂN (i. F.) (c. kişve-gîr). Ülke tutanlar, hükümdarlar.

KİŞVER-GÎRÂNE (i. F.). Ülke tutarcasına, hükümdarca.

KİŞVER-GÎRÎ (i. F.). Ülke tutuculuk, hükümdarlık.

KİŞVER-GÜŞÂ (i. F.). Ülke açan, cihangir.

KİŞVER-GÜŞÂYÎ (i. F.). Ülke açıcılık, cihangirlik.

KİTÂBE (i. A.). (Aşağıda geçen «kitâbet» ile aynı mânâda olduğu halde, Türkçe'de başka mânâ almıştır). **1.** Umumî bir binanın kapısı üzerine, mezar taşına ve bu gibi başka yerlere yazılan ve kazdırılan yazı, yazıt: Kitâbesi okunmayacak kadar bozulmuş. **Kitâbe-i seng-i mezar** = Mezar taşı yazıtı. **2.** Top falyesinin çevresinde ve buna benzer yerlerdeki kabartma. **3.** Bir kitabın başına yazılan isim ve unvan.

KİTÂBELİ (i.). **1.** Kitâbesi olan mezar, âbide vs. **2.** Şekiller ve çiçeklerle nakışlı: Kitâbeli tavan.

KİTÂBET (i. A.). **1.** Yazma, yazı, yazma san'atı: Kırâat (okuma) ve kitâbet (yazma) herkes için lâzımdır. **2.** Kâtiplik, nesir yazmak, kaleme almak işi ve iktidarı: Kitâbet öğrenmek; iyi kitâbeti vardır; kitâbet hocası. **3.** Kâtiplik: İdare meclisi kitâbesinde bulunuyor. **Meclis başkitâbeti** = Başkâtipliği.

KİTABEVİ (i. A. T.). Kitapçı dükkânı, kitap satılan yer, kitaphane.

KİTÂBÎ (i. A.) (mü. kitâbiyye). **1.** Kitaba ait, bir kitapda yazılı olan. **2.** Kutsal kitaplardan birine tâbî olan. **3.** Önemli birinin kitaplarını idareye memur adam, kitapçı, Osm. hâfız-ı kütüb. **Kitâbî-î hazret-i şehriyârî** = Padişahın başkitapçısı. **Ser-kitâbî** = Kitapçıbaşı. **4.** Hind ve Şam'ın eski bir cins nakışlı kumaşı: Hind kitâbîsi.

Klarinet

KİTABİYAT (KİTÂBİYYÂT) (i.). Bibliyografi, bibliyografya, kitap bilgisi.

KİTÂBÎYYE (i. A.). Ağaçların iç kabuğu, kâğıt yapılan öz.

KİTAP (KİTÂB) (i. A.) (c. kütüb). Yazılmış veya basılmış ve bir kabın içinedikilmiş kâğıtların toplamı: Kitap okumak; kitap yazmak; kitap basmak, çıkarmak. **Kitâbullah** = Kur'ân-ı Kerîm. **Ümmü'l-Kitâb** = Kur'ân-ı Kerîm'in hükümlere ait âyetleri. **Ehl-i Kitâb** = Kutsal bir kitaba tâbi olan Hıristiyanlar'la Mûsevîler. **Hâfız-ı kütüb** = Bir kütüphanenin kitaplarını idare, muhafaza ve müracaat edenlere bulup vermeye memur adam. **Hesap kitap** = Uzun uzadıya inceleme. **Dârü'l-kütüb, hazîne-i kütüb** = Kütüphane. **Kütüb-i semâiyye** = Tevrât, İncil, Zebûr ve Kurân.

KİTAPÇI (i.). **1.** Kitap satan adam, Ar. sahhâf: Kitapçılarda aradım falan kitabı bulamadım. **2.** Bir şahısın kitaplarını idareye memur adam: Falan zât vaktiyle Reşid Paşa'nın kitapçısı idi. **Kitapçı-başı** = Ser-kitâbî-i hazret-i şehriyârî, padişahın baş hâfız-ı kütübü.

KİTAPÇILIK (i.). **1.** Kitap basmak, satmak san'atı ve meşguliyeti. **2.** Birinin kitaplarını idare etmek görevi.

KİTAPHANE (i. F.). Kitap koyup saklamaya mahsus oda veya umuma ait bina («kütüphane» daha çok kullanılır).

KİTAPLIK (i.). **1.** Kitap odası. **2.** Kitap rafı, kitap dolabı (kütüphane mânâsında kullanılması yanlıştır).

KİTAPSIZ (i.). Kutsal kitaplardan hiçbirine tâbî olmayan ve inanmayan, Ar. müşrik, mülhid. Dinsiz.

KİTARA (i. Yun. A.). Telli bir çalgı, gitar. bk. Gitar.

KİTFEYN (i. A.). İki omuz küreği.

KİTÎ bk. Gîtî.

KİTİN (i. L. zooloji). Eklembacaklıların iskeletini meydana getiren organik madde.

KİTLE (i. A.). Yığın, öbek. bk. Kütle.

KİTLEMEK (aslı: **KİLİTLEMEK**) (f.). **1.** Kilit ve anahtarla kapamak: Kapıyı kitleyip yatmıştım. **2.** Birbirine geçirmek, bağlamak: Parmaklarını kitlemiş duruyordu. bk. Kilitlemek.

KİTLİ (i.). Kilitlenmiş olan, kilitli.

KİTMÂN (i. A.). Sır saklayan, kimseye sır açmayan adamın hâli, ketûmluk: O adamın kitmânı lüzumundan fazladır.

KİYÂH (i. F.). Ot.

KİYANUS (i.) (Y. = lâcivert). Bu renkte bir kimya maddesi. Birleşikleri vardır. Hâmız-ı kiyanus vesaire.

KİYÂSET (i. A.). Uyanıklık, zekîlik, zekâ, anlayış, fetânet: Kiyâset sahibi bir adam.

KİZB (i. A.). Yalan: Söylediği söz kizbden ibarettir.

KLAKSON (i. İng.). Motorlu vasıtalarda sesle işaret veren âlet, motorlu vasıtaların kornası.

KLAN (i. Keltçe'den). Sop.

KLAPA (i.). Yakanın göğüse doğru inen devrik kısmı.

KLARNET (i. Fr.). Tahta nefesli çalgılardan biri.

KLARNETÇİ (i.). Klarnet çalan san'atkâr.

KLARNETİST (i. Fr.). Klarnet çalan san'atkâr.

KLASİK (i. Fr.). An'anevî ve eski değerlere bağlı (san'at eseri).

KLASİSİZM (i. Fr.). Klasiklik, klasik olma hâli.

KLASÖR (i. Fr.). Tasnif işlerinde kullanılan, gözlere ayrılmış dolap, çekmece vs. Geniş, sertçe mukavva dosya.

KLAVSEN (i. Fr.). Piyanoya benzer ve XVIII. asra kadar piyano yerine kullanılan bir batı musikisi çalgısı.

KLAVYE (i. Fr.). Piyano, akordeon ve org gibi çalgılarda veya yazı ve hesap makinelerinde tuş sıralarının bütünü.

KLİNİK (i. Fr.) (Yunanca klinê = yatak'tan). **1.** Hasta yatağı ile alâkalı, hasta yatağının yanında yapılan, yani nazarî olmayan. **2.** Hekim yetişecek öğrencilerin ders gördükleri hasta koğuşu. **3.** Hasta bakılan yer. **4.** Klinik belirtiler.

KLİRİNG (i. İng.). İki ülke arasındaki alışverişte karşılıklı olarak mal ödenmesi.

KLİŞE (i. Fr.). Tipografik baskıda kullanılmak maksadıyla üzerine kabartma resim veya yazılar çıkartılmış madenî levha. **Dişi klişe** = Üzerine çıkartılan resim ve yazıları oyma olan klişe.

KLOR (i. Y. Fr. kimya). Normal sıcaklıkta gaz halinde bulunan ve Cl senboliyle gösterilen bir eleman.

KLOROFİL (i. Fr. botanik). Bitkilere yeşil renklerini veren madde.

KLOROFORM (i. Fr. kimya). Renksiz, uyuşturucu ve bayıltıcı bir sıvı.

KLOROMİSETİN (i. Fr.). Yer mantarından elde edilen bir çeşit antibiyotik.

KLOROPLAST (i. Fr. botanik). Yeşil bitki hücrelerinin klorofil moleküllerini taşıyan elemanı.

KLOROZ (i. Fr. tıp). Genç kızlarda görülen bir kansızlık çeşidi .

KLORÖLÇER (i. Fr. T. kimya) (y. k.). Bir klorürde erimiş bulunan kloru ölçmeye yarayan âlet, klorometre, Fr. chloromètre.

KLOŞ (i. Fr.). Alt tarafı çan şeklinde genişleyen eteklik.

KLÜP (i. İng.). Eğlenerek vakit geçirmek yahut konuşmak, okumak üzere üyelere mahsus hususî toplantı ve eğlence yeri. Spor klübü: Spor derneği. bk. Kulüp.

KOALİSYON (i. L. İng.). Bir gaye için birleşen kuvvetler yahut partiler topluluğu. **Koalisyon kabinesi** = Çeşitli partilere mensup bakanlardan mürekkep kabine

KOBADLIK (i.). Kabalık, battallık, hantallık: Konuştukları dilin kobadlığı.

KOBALT (i. Al. kimya). Co senbolü ile gösterilen beyaz renkli bir eleman.

KOBAY (i. Amerika yerlilerinin dilinden). Kemirgenlerden tavşandan küçük bir hayvan (cavia cobaya).

KOBRA (i.). Hindistan'da yaşayan çok zehirli bir çeşit gözlüklü yılan.

KOCA (i.). **1.** Büyük, Ar. cesîm: Koca bina; koca dağ; koskoca ev. **2.** İhtiyar, yaşlı, Fars. pîr, Ar. şeyh, müsîn: Koca adam; kocamak. **3.** Eski, Ar. kadîm, meşhur: Koca Mustafa Paşa; Koca Râgıb Paşa. **4.** İktidar ve tedbir sahibi, büyük, akıllı: Koca Sinan, Koca Hayreddin Paşa ne deniz muharebeleri etti. **5.** Er, Ar. zevc, halîl: O kadının kocası sağ mıdır? **Koca - oğlan** = Ayı. **Kocabaşı** = Bir köy ihtiyarlarının birincisi, muhtar. (denizcilik) **Koca reis** = Şileplerde ikinci kaptan. **Kocakarı** = İhtiyar kadın, Fars. pîre-zen, Ar. acûz. **Kocakarı soğuğu** = Ar. berd-ül-acûz. **Karı - koca** = Zevc ve zevce, Ar. zevceyn. **Karı - koca kavgası** = Kıskançlık kavgası. **Kara-koca** = Ağarmamış ihtiyar, saçı, sakalı siyah yaşlı adam. **Kocaya varmak** = Evlenmek, ere gitmek. **Kocayemişi** = Çileğe benzer hafif bir cins dağ meyvesi ki, bir çeşidine tavulga derler.

KOCABAŞI (i.). Köy ihtiyar heyetinin başı, muhtar.

KOCAKARI (i.). İhtiyar kadın. **Kocakarı ilâcı** = Hekim olmayanlarca tavsiye edilen ve çoğu eczane dışındaki maddelerden yapılan sözde ilâç. **Kocakarı soğuğu** = İlkbaharda belli günlere rastlayan soğuk havalar, Ar. berdü'l-acûz.

KOCALAK (i.). Bir çeşit büyük çaylak.

KOCALAŞMAK bk. Kocalamak.

KOCALI (i.). Eşi olan kadın: Kocalı kadın.

KOCALIK (i.). **1.** İhtiyarlık, Ar. şeyhûhet, Fars. pîrî. **2.** Zevçlik, Ar. zevciyyet.

KOCALMAK (f.). İhtiyarlamak, ihtiyar olmak (kocamak daha doğrudur).

KOCALTMAK (f.). İhtiyarlatmak. bk. Kocatmak.

KOCAMAK (f.). İhtiyarlamak, Osm pîr olmak. «Kocalmak» dan daha doğrudur: Gönül kocamaz.

KOCAMAN (i.). İri, büyük, cesîm, koskoca: Kocaman adam, ağaç, taş (başlıca çocuk dilinde kullanılır ve «mini mini» zıddıdır).

KOCASIZ (i.). Zevci olmayan, dul yahut evlenmemiş kadın.

KOCASIZLIK (i.). Kocasız olma hâli.

Kobra

KOCATMAK (f.). **1.** İhtiyarlatmak: Üzüntüler kadıncağızı vakitsiz kocattı. **2.** Çok yormak, çok zahmet vermek: Bu işler beni kocattı.

KOCAYEMİŞİ (i. botanik). Fundagillerden, beyaz veya pembe çiçekli, çileğe benzer meyveler veren bir bitki (arbutus unedo).

KOCMAK (i.). Sarmak, sarılmak, Osm. derâğuş etmek, kucağa almak, bağra basmak. bk. Kucmak, kucak.

KOCUK bk. Gocuk.

KOCUNDURMAK (f.). **1.** Damarına basmak, tedirgin etmek. **2.** Karıştırmak, kuşkulandırmak. bk. Gocundurmak.

KOCUNMAK (f.). **1.** Alınmak, huylanmak, işkillenmek. **2.** Telâş etmek: Al kaşağıyı gir ahıra yağırı olan kocunur. bk Gocunmak.

KOCUŞMAK, KOÇUŞMAK (f.). Birbirine sarılmak, birbirini kucaklamak, boyun boyuna sarılmak. bk. Kocmak.

KOÇ (i.). **1.** Koyun aygırı, damızlık erkek koyun. **2.** İyi cinsten iri ve besli erkek koyun ki, meraklıları yavru iken alıp büyütürler (İstanbul'ca başlıca bu mânâ ile kullanılır). **3.** mec. Yiğit adam: Koç yiğit. **Ekmeğine koç** = İkrâm edici, cömert, Ar. mükrim, eli, kapısı açık. **Koçbaşı** = Vaktiyle kale kapılarını kırmak için kullanılan âlet. **Koç boynuzu** = **1.** İklîlü'ül-melek denilen bitkinin bir çeşidi. **2.** Top kundağında halat takılacak kuvvetli çengel. **3.** (denizcilik) Halat bağlanmak üzere sert ağaçtan veya demir ve pirinçten iki tarafı kulaklı bir parça ki, güvertenin çeşitli yerlerine mıhlanır. **Koçkatımı** = Koçların bir müddet ayrıldıktan sonra koyunlara salıverilmesi ve bunun mevsimi ki, sonbaharda olur. **Koçkatımı fırtınası** = O mevsimde olan fırtına.

KOÇAŞ (i.). **1.** Koçî. bk. Koçu. **2.** Arabacı, at koşmasını bilen adam.

KOÇAK (i.). Sağlam, yiğit.

KOÇAKLAMA (i.). Türk halk şiir ve musikisinde yiğitlik ve yiğitlik övgüsü terennüm eden bir form (şekil) ve çeşit.

KOÇAM (i.). İki el yan yana getirilerek meydana gelen, çift avuç: Bir koçam şeker.

KOÇAN (i.). **1.** Lahana ve marul gibi yapraklı bazı sebzelerin köklerine bitişik sert göbek: Lahana kesilince koçanının bir parçası yerde, bir parçası içinde kalır. **2.** Mısır buğdayı gibi bazı hububatta tanelerin bitişik oldukları sert ve silindir şeklinde şey: Mısır koçanı. **3.** Bazı defterlerin ikiye bölünmüş yapraklarından müşteri veya aboneye verilen üst kısmı kesildikten sonra defterde kalan alt kısmı, Fr. souche: Abonelerin isimleri koçanlarda kayıtlıdır; koçan defteri. Koçan gibi sert, donmuş, dik: Soğuktan elleri koçan olmuş.

KOÇBAŞI (i.). Eskiden kale kapılarını zorlamakta kullanılan ağır direk.

KOÇBOYNUZU (i. denizcilik). Üzerine ip tutturmaya yarayan iki kulaklı çengel.

KOÇI bk. Koçu.

KOÇICI bk. Koçucu.

KOÇKAR (i.). Dövüş için terbiye olunmun iri koç.

KOÇLANMAK (f.). Koç gibi kalkıp davranmak, yiğitlenmek, yüreklenmek, azmak.

KOÇMAK (f.). Kucaklamak.

KOÇU (i.). **1.** Oda gibi her tarafı pencereli eski bir çeşit araba. **2.** Tahıl koymaya mahsus altı boş, yâni yerden yüksek anbar.

KOÇUCU (i.). Koçu denilen arabanın sürücüsü.

KODAMAN (i.) (Ar. «kudemâ» dan galat). **1.** Büyük, iri, battal, hantal. **2.** İleri gelen, nüfuzlu, nüfuz ve servet sahibi, Ar. müteneffiz, âyân: Mahalle kodamanları (ekseriya küçültücü mânâda kullanılır).

KODEİN (i. Y. Fr. tıp). Afyondan çıkarılan ve öksürüğü kesmeye yarayan bir alkaloit.

KODEKS (i. L.). İlâçların formüllerini gösteren resmî kitap.

KODES (i.). **1.** Tavuk yeri, kümes **2.** (argo) Hapishane: Kodestedir.

KODOŞ (i.). Muhabbet dellâlı.

KODOK (i.). Eşek yavrusunun küçüğü: Küçük sıpa.

KOF (i.). **1.** İçi boş, kovuk, Ar. ecvef: Kof ceviz, kof ağaç. **2.** Zekâsız, bilgisiz, cahil, ahmak, Ar. ecvef: Pek kof adam.

KOFANA (i.). Lüferin büyük cinsi.

KOFLUK (i.). **1.** İçi boş olan şeyin hâli, kovukluk: Bu ceviz kof çıktı. **2.** Cahillik, ahmaklık: Bu kadar kofluk olur mu?

KOFUL (i. botanik). Yaşlı bitki hücrelerinin plazmalarında meydana gelen ve içi hücre suyu dolu bulunan boşluk.

KOĞ (i.). Dedikodu. bk. Kov.

KOĞA bk. Kova.

KOĞALAMAK bk. Kovalamak.

KOĞCU (i.). Dedikoducu. bk. Kovcu.

KOĞDURMAK bk. Kovdurmak.

KOĞMAK bk. Kovmak.

KOĞULMAK bk. Kovulmak.

KOĞUŞ (i.). **1.** Kirişleri yere döşenmiş, yerle beraber oda: Uşaklar koğuşu. **2.** Umumî bir dairenin büyük kısımlarından her biri: Kışla koğuşları; yatak koğuşu; yemek koğuşu. **3.** Okulun ders yeri, ders okunan salon, sınıf: Okulun koğuşlarını kışın ısıtmalı. **Koğuş ağacı, Bartın koğuşu** = Kiriş çeşidi kereste.

KOK (i. İng.). Gazhanede bir dereceye kadar yakılıp gazı alındıktan sonra söndürülen, ısıtmada kullanılan maden kömürü; hafif ve dumanı az olup ısısı fazladır.

KOKA, KUKA (i.). **1.** Narcil denilen ve hindistancevizi dediğimiz büyük meyveyi veren ağaç kökü ki, tesbih vesaire yapmaya yarar sert ve parlak bir maddedir. **2.** Bu kökten yapılmış: Koka tesbih.

KOKAİN (i. Fr. tıp). Koka yapraklarından çıkarılan uyuşturucu bir alkaloit.

KOKAİNMAN (i. Fr.). Kokain tiryakiliğine tutulmuş kimse.

KOKAK (i.). Fena kokan yer, kokmuş yer.

KOKARCA (i.). Sansar çeşidinden kötü kokulu bir cins hayvan.

KOKARD (i. Fr.). Asker, polis vs. şapkalarına takılan nişan.

KOKET (i. Fr.). Modaya fazla düşkün ve hafif kadın.

KOKLAMAK (f.) (aslı: kokulamak). Burunla nefes çekerek bir şeyin kokusunu almak, kokusunu duymaya çalışmak, buruna götürüp kokusunu çekmek.

KOKLAŞMAK (f.). **1.** Birbirini koklamak, birbirinin kokusunu almak: İki hayvan bir yere gelince koklaşırlar. **2.** Bilişmek, birbirini tanımak, alışkanlık kazanmak. **3.** Sevişmek, sarılıp öpüşmek.

KOKLATMAK (f.). **1.** Birine bir şeyin kokusunu duyurmak, koklamak üzere vermek ve sunmak: Aldığım kolonyaları size koklatayım. **2.** mec. Az miktarda vermek (cümlede): **Kokusunu bile duyurmamak** = Asla vermemek: Koyunlarının sütünü bize koklatmadı; kendisine hediye olarak o kadar yemiş geldi de kimseye koklatmadı.

KOKMAK (f.) (aslı: kokumak). **1.** Koku vermek, kokularını yaymak: İyi kokmak; kötü kokmak; bu gül ne güzel kokuyor; bu yemek ağır kokuyor. **2.** Bozulup kötü ve ağır koku peydâ etmek, Osm. tefessüh ve taaffün etmek: Bu et kokmuş; ağzı kokuyor. **Misk (mis) gibi kokmak** = Önceden hissolunmak, yaklaşmak, farketmek: (Misk gibi) kavga kokuyor.

KOKMUŞ (i.). Kötü kokmaya başlamış, bozulmuş: Kokmuş et, peynir.

KOKOLYA (i. R.). İpek kozası. **Kokolya mevsimi** = Nisan başları. **Kokolya fırtınası** = Bu mevsimde olan fırtına.

KOKOLYACI (i.). Falcı Çingene kadını.

KOKONA (i.). Osmanlılar'da Rum kadınlarına hanım ve madam yerine verilen unvan (sonradan alay tâbiri olmuştur).

KOKOREÇ (i.). Şişe sarılarak ateşte kızartılan koyun barsağı yemeği.

KOKOROZ (i. R.). **1.** Koçanıyla beraber mısır buğdayı. **2.** Sivri ve çirkin kılıklı şey.

KOKOROZLANMAK (f.). Kokoroz gibi dikilmek, dik gelmek.

KOKOT (i. Fr.). Koket, hafif kadın.

KOKOZ (i.). Züğürt, parasız, müflis.

KOKOZLAMAK (f.). Züğürt olmak, parasız kalmak (argo).

KOKOZLUK (i.). Züğürtlük, parasızlık (argo).

KOKTEYL (i. İng.). **1.** Çeşitli içkilerin karıştırılmasıyle yapılan içki. **2.** İçkili toplantı.

KOKU (i.). **1.** Burunla duyulan şey ki, iyi yahut kötü olur, Ar. râyiha, nükhet, Fars. bûy. **Güzel koku** = Osm. tayyibe. **Fena koku** = Osm. ufûnet. **Koku almak** = Koku duymak. **Kokusu gelmek** = Kokmak. **Kokusu çıkmak** = mec. Meydana, ortaya çıkmak: Artık bu işin kokusu çıktı. **2.** Giyecek, mendil vesaireye güzel koku vermeye mahsus su, ruh vesaire, Osm. ıtrıyyât, parfüm: Birçok kokular almış.

KOKULU (i.). **1.** İyi veya kötü bir kokusu olan, kokan, koku veren. **2.** Güzel kokan, Ar. muattar, Fars. hoş-bû: Kokulu gül.

KOKUSUZ (i.). Kokusu olmayan, koku neşretmeyen.

KOKUŞMAK (f.). Kendi kendisine kokmak, bozulmak, çürümek.

KOKUTMAK (f.). **1.** Koku vermek, iyi veya kötü bir koku aldırmak: İlâçlar odayı kokutmuş; çayır çiçekleri havayı kokutuyor. **2.** Taaffün ettirmek, bozulmasını gerektirmek: Bu eti, bu peyniri kokutmuşsunuz. **İskemleyi kokutmak** = Tâciz etmek, sıkıntı vermek (eskimiştir).

KOL (i.). **1.** İnsanın omuz başından parmakları ucuna kadar uzanan organı, Ar. zirâ, Fars. bâzû: Kollarını sıvadı, kollarını açtı. **2.** Atın ön ayağı: Atın sağ kolu ağrıyor. **3.** Giyeceğin kola gelen, kolu saran kısmı: Bu ceketin kolları dar. **4.** Gömlek yeninin ucu yerinde iğreti, kolalı ke-

ten bezi: Yaka, kol (yakalık ve kolluk da denir). **5.** Ağaç dalı, Ar. gusn, Fars. şâh: Çınar ağacı her tarafa kol atmış, kol, kanat uzatmış. **6.** Şube, dal, bölük, taraf, kısım: Tuna, denize döküldüğü yerin yakınlarında birkaç kola ayrılır. Alpler birçok kollara bölünür. Avcılar üç kola ayrıldı. **7.** Bir ordunun bölündüğü kısımlar, kanat, Osm. cenâh: **Sağ kol** = Meymene, sağ kanat. **Sol kol** = Meysere, sol kanat. **İleri kol** = Pîşdâr, öncü. **Geri kol** = dümdâr. artçı. **8.** Muhafaza veya teftiş için ayrılıp gezdirilen askerî birlik: Kol gezmek, kola çıkmak. **9.** Bir heyetin bölündüğü dal ve zümrelerin her biri: Halvetî tarîkatinin Hâlidî, Sünbülî kolu. **10.** Oyuncu vs. takımı: Zuhûrî kolu, kol oyunu. **11.** Bir şeyi kapamak veya bir şeye dayanmak üzere kol şeklinde uzanan ağaç, demir vs.: Kapı kolu. **12.** Bazı âlet ve edevâtın sapı, tutulacak veya çevrilecek parçası: Dikiş makinesinin kolu. **13.** (denizcilik) Bir halatın kalınlığını teşkil eden iplerin her biri: Üç dört koldan mürekkep halat. **Kol atmak** = Dallanıp budaklanmak. (at) **Kolunu atmak** = Ön kemiği çıkmak. **Kollarını açmak** = Kucaklamaya hazırlanmak, memnuniyetle kabûl etmek. **Kola almak** = Taltif etmek. **Kolağası** = Osmanlı devrinde kıdemli yüzbaşı ki, daha da eskiden **sağ ve sol kolağası** diye ikiye bölünürdü. **Kolordu** = Bir devlet askerinin bölündüğü en büyük birliklerden biri, ordudan küçüktür. **Kolvurmak** = Bir aşağı, bir yukarı gezmek. **Kol uzatmak** = Dallanmak. **Kolu uzun** = Kudretli, hükmü geçer. (denizcilik) **Kol bastırmak** = İki halatı dikerek eklemek. **Kol bağlamak** = Serbest bırakmamak, hareketine engel olmak. **Kol burmak, bükmek** = Galip gelip kahretmek. **Terazi kolu** = Terazinin tutulan veya asılan yerinden itibaren iki tarafının her biri. **Kolu çıkmak** = Bir kaza ve çarpma ile kol kemiği omuzda veya dirsekteki oynak yerinden ayrılmak: Kolu çıkmış, kolunu çıkarmış. **Kola çıkmak** = Asayişi temin için askerlerle gezmek. **Kol demiri** = **1.** Kapı üzerine çekilen demir. **2.** Bir çeşit kundakçı âleti. **Karakol** = **1.** Gece gezen devriye asker. **2.** Şehrin belirli yerlerindeki zâbıta binaları, karakolhane, merkez. **Kol kanat** = El, ayak. **Kolu, kanadı kırık** = Harekete muktedir olmayan. **Kol, kanat kalmamak** = Çok yorulmak veya dayak yemek. **Kol, kanat kırılmak** = Ümitsizliğe düşüp bir şey yapamamak. **Kol gibi** = Kol kalınlığında, bol su. **Kol gezmek** = Kola çıkmak. **Kol kesmek** = Kuvvet, iktidar ve harekete güç bırakmamak. **Keşif kolu** = Düşman askerini ve araziyi keşifle görevli birlik. **Kol nizâmı** = Saf itibariyle olmayıp, önden geriye doğru uzanan asker tertibi. **Hücum kolu** = Hücum için ayrılmış askerî birlik. **Kolu yetişir** = Eli işlere yatkın.

KOLA (i. İ.). **1.** Çamaşırları kolalamakta kullanılan bir nişasta çeşidi. **2.** Yapıştırma işlerinde (kâğıt veya bez) kullanılan kaynatılmış nişasta bulamacı. **3.** Kolalama: Bu gömleğin kolası iyi oldu.

KOLA (i. Sudan dilinden) (botanik). Kolagillerden hekimlikte kullanılan bir bitki (cola acuminata).

KOLACI (i.). Çamaşır kolası yapan, kolacılık yapan kimse.

KOLACILIK (i.). Kolacı işi.

KOLAÇAN (i.). **1.** Çapul ve hırsızlık niyetiyle gezip dolaşma: O tarafları kolaçan ettiler, kolaçana çıktılar. **2.** Gezip dolaşma; etrafı kolaçan etti.

KOLAĞASI (i.). Eskiden orduda, yüzbaşı ile binbaşı arasında yer alan iki rütbenin adı, kıdemli yüzbaşı. Sağ kolağası; sol kolağası.

KOLAGİLLER (i. botanik). Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

KOLAK (i.). Ön ayağı sakat (deve) (koluk da denir).

KOLALAMAK (f.). **1.** Gömlek vesaireyi kolaya batırıp ütülemek: Bu hizmetçi gömlekleri pek güzel kolalıyor. **2.** Kola veya tutkal ile yapıştırmak: Şu kâğıdı bir mukavva üzerine kolalayınız; kaplamayı tahta üzerine kolalarlar.

KOLALANMAK (f.). **1.** Kola ile yapıştırılmak. **2.** Kolaya batırılıp ütülenmek, kola edilmek: Bu gömlekler iyi kolalanmıyor, zor kolalanıyor.

KOLALATMAK (f.). **1.** Gömlek vesaireye kola yaptırmak: Gömlekleri kime kolalatıyorsunuz? **2.** Kola ile yapıştırtmak: Şu defteri kolalatmalı.

KOLALI (i.). **1.** Kolaya batırılıp ütülenmiş: Kolalı gömlek. **2.** Nişasta kolasıyle veya tutkal ile yapıştırılmış: Kolalı doğrama.

KOLAN (i.). **1.** Enli örme kuşak, yassı ip. **2.** Hayvanın eyer ve semerini üstüne bağlamak üzere belinin altından geçirilerek bağlanan örme veya kayış bağ: Eyerin kolanını sıkmak, gevşetmek. **3.** Salıncak ipi. **4.** Çadır kenarına dikilen enli ve kalın şerit. **Kolan vurmak** = Salıncakta ayak üstü karşılıklı sallanmak. **Kolan yeri** = Atın belinin ortası.

KOLAY (i.). **1.** Zahmetsiz, zor ve güç olmayan, Ar. sehl, Fars. âsân: Kolay iş; kolay ders; yeni metotla okuma öğrenmek

pek kolaydır. **Kolay gele** = İş başında bulunanlara selâm ve duâ tâbiridir; kolaylıkla, Osm. suhûletle, âsân olarak: Bu suretle çocuklar pek kolay okumaya alışırlar. **2.** Kolaylık, Osm. suhûlet: Kolayını bulmak; onun kolayı vardır. **3.** Çâre, tedbir: Bir kolayına bakmalı.

KOLAYCA (i.). Oldukça kolay, pek zahmetli olmayan, Osm. suhûletle: Kolayca öğrendi.

KOLAYCACIK (i). Pek fazla kolaylıkla: Kolaycacık öğrenilir.

KOLAYIMSI (i.). Kolayca, zahmetsizce.

KOLAYLAMAK (f.). **1.** Kolay hâle getirmek, Osm. teshîl etmek. **2.** Sonuna yaklaştırmak: Bu işi kolayladım.

KOLAYLANDIRMAK (f.). Kolaylatmak, Osm. teshîl etmek.

KOLAYLANMAK (f.). **1.** Kolay hâle gelmek, Osm. kesb-i suhûlet etmek, âsân olmak. **2.** Sonuna, bitmeye yaklaşmak: İş kolaylandı.

KOLAYLAŞMAK (f.). **1.** Kolay olmak, Osm. sehl ve âsân olmak: Yeni usûl ile öğretim hayli kolaylaştı. Sona yaklaştı. **2.** Sona yaklaşmak, tamamlanmasına az bir şey kalmak: Yazdığınız kitap kolaylaştı mı? Yapı kolaylaşmış.

KOLAYLAŞTIRMAK (f.). **1.** Kolay hâle getirmek, Osm. sehl ve âsân etmek, teshîl eylemek, güçlüklerini kaldırmak: Tahsili kolaylatmak, kolaylaştırmak için öğretimde yeni usuller icat olunmuştur. **2.** Tamamlanmasına yaklaştırmak, sonuna yaklaştımak: Nakşı, yazıyı, kirişmayı kolaylatmışsınız.

KOLAYLATMAK (f.). Kolay hâle getirmek.

KOLAYLIK (i.). **1.** Zahmetsizlik, Ar. suhûlet, Fars. âsânî: Bu işte kolaylık vardır. **2.** Çâre, tedbir, vasıta: Kolaylığını bulmalı; bir kolaylık düşünmeli. **3.** Vakit ve müsaadesi, sıkıntı zıddı, para bakımından rahatlık: Bugünlerde yolaylığım yoktur. **Kolaylıkla** = **1.** Suhûletle, zahmetsizce: Yazıyı kolaylıkla öğrendi. **2.** Lüzumlu vasıta ile: Kitapları kendine mahsus bir kolaylıkla ciltliyor.

KOLBAŞI (i.). Bir kola başkanlık eden kimse.

KOLCU (i.). **1.** Bekçi, gardiyan, Fars. dîde-bân: Gümrük kolcusu. **2.** Hizmetçilere iş bulup yerleştiren kâhya, erkek veya kadın: Kolcuya hizmetçi ısmarlamak (bu mânâsıyle eskimiştir).

KOLCULUK (i.). Bekçilik, gardiyanlık.

KOLÇAK (i.). Bileğe takılan yünden örme eldiven.

KOLDAŞ (i.). Arkadaş, yardımcı, yardak.

KOLDAŞLIK (i.). Arkadaşlık, iş arkadaşlığı.

KOLEJ (i. Fr.). Lise derecesinde okul: Polis koleji.

KOLEJLİ (i.). Kolej öğrencisi.

KOLEKSİYON (i. Fr.). Eğlence, öğretim veya kazanç maksadıyla toplanıp tasnif edilmiş, aynı cinsten eşya, para koleksiyonu, düğme koleksiyonu, pul koleksiyonu.

KOLEKTİF (i. Fr.). İş birlikli, ortaklaşa. **Kolektif şirket, ortaklık** = Bütün ortakların tam ve sınırsız olarak mesul olduğu şirket.

KOLEKTİVİZM (i. Fr. sosyoloji). İmalât vasatlarını mahallî, millî veya bütün dünya ile alâkalı derecelerde halkın menfaaline sunmayı gaye edinen ekonomik sistem.

KOLERA (i.) (Y. «safra» mânâsındaki bir kelimeden, tıp). Meşhur bir salgın hastalık ki, Hindistan'dan yayılmıştır: Kolera zuhûr etmek; koleraya tutulmak; kolera mikrobu.

KOLERALI (i.). Koleraya tutulmuş.

KOLİ (i. Fr.). Posta paketi.

KOLİ BASİLİ (i. T. Fr.). Birçok çeşidi olan ve gerekli vasatı bulunca insanlarda çeşitli hastalıklara sebep olan bir bakteri cinsi.

KOLLAMAK (f.). **1.** Araştırmak, yoklamak, sormak, hâtırını sormak. **2.** Sahip çıkmak, korumak, himaye etmek, kayırmak: Onu falan zât kolluyor. **3.** Beklemek, gözlemek: Fırsat, vakit gözetmek (en fazla bu üçüncü mânâ ile kullanılır).

KOLLANMAK (f.). Kollamak işine mevzu olmak.

KOLLU (i.). Kolları yani yenleri olan giyecek: Kollu fanila.

KOLLUK (i.). Gömlek yenlerinin uçlarına takılan iğreti -kolalı kolçak çifti: Yakalık kolluk.

KOLLUKÇU (i.). **1.** Vaktiyle karakol subayı. **2.** Yeniçeri ocağında bir subay.

KOLODYOM (i. Y. Fr. kimya). Tıbda ve fotoğrafçılıkta kullanılan bir mayi ki, sürüldüğü şeyin üzerinde deri gibi bir tabaka teşkil eder.

KOLOİD (i. Y. Fr. kimya). Jelatin hususiyetinde olan ve suda dağılmışının zarlardan geçmemesiyle billûrsulardan ayırt edilen maddelerin genel adı.

KOLOMBİYUM (I ince) (i. Colombia'nın adından) (kimya). Niyobyum.

KOLOMBOR (i. İ. denizcilik). 1. Ana direğin kapele payından destemorasına kadar olan kısmı. 2. Eski tahta savaş gemilerinin baş ve kıç lumbarlarına konulan uzun bir cins top, Fr. couleuvrine.

KOLON (i. Fr.). 1. Sütun. 2. Matbaacılıkta, dizilen yazı sütunu.

KOLONİ (I ince) (i. Fr.). 1. Müstemleke, sömürge. 2. Kendi memleketlerini bırakıp bir başka memlekette yerleşenler topluluğu: Afrika'daki Fenike kolonisi. 3. Bir ülkedeki ecnebiler topluluğu: İstanbul'daki Fransız kolonisi.

KOLONYA (i. Fr. Cologne'dan). Hafif kokulu tuvalet ispirtosu. İlk defa Almanya'nın Kolonya şehrinde yapılmıştır.

KOLORDU (i. askerlik). Ekseriya üç tümen ve başka tamamlayıcı birliklerden meydana gelen askerî birlik.

KOLORİDYE (i. Y.). Bir cins küçük uskumru balığı, kolyozun küçüğü.

KOLORİMETRE (i. Fr.). Bir rengin nelerden meydana geldiğini bulmaya yarayan âlet.

KOLORİMETRİ (i. Fr.). Renk ölçümü.

KOLTUK (i.). 1. Kolun göğüsün yanıyla omuz altında teşkil ettiği açıklık: Koltuğunda bir çıban çıkmış. 2. Kenar, köşe, tenha ve kuytu yer: Orası bir koltuktur. 3. Sokak köşelerinde dükkân vesaire şubesi: Koltuk bakkal (ı); koltuk meyhane (si). 4. Tellâl ve eskici dükkânı (bu son üç mânâsı eskimiştir). 5. Kol dayanacak yerleri yani iki yandan kenarları olan büyük sandalye, koltuklu sandalye. 6. Pohpoh, yüze kaşı övme: Koltuğu sever; koltuğa gelir. 7. övünme. **Koltuk altına almak** = Himayeye almak. **Koltuk altı** = Koltuğun içi, oyuğu. **Koltuk deyneği** = Ayakta duramayan kimselerin kullandığı, koltuğa koyup dayanacak yeri olan deynek. (denizcilik) **Koltuk halatı** = Gemiyi rıhtıma sokmak için baş ve kıç tarafından verilen palamar. (istihkâm) **Koltuk zâviyesi** = İstihkâmın köşe tabyası. **Koltuk resmi** = Eskiden zifaf günü güveyin, gelinin koltuğuna girip kadınların ortasından geçerek odasına çıkarması töreni. **Koltuk kabarmak** = Övünmek, çok memnun olmak. **Koltuğa girmek** = Birini ve bilhassa güveyi, gelini koltuğundan tutup yürütmek veya bir yere çıkarmak. **Koltuk vermek** = Yüzüne karşı öğmek, Osm. müdâhane eylemek. **Koltuğa vermek** = Gelini, koltuğuna girmek üzere güveye takdîm etmek.

KOLTUKÇU (i.). 1. Kullanılmış şeyler satan ve satın alan kimse. 2. Ayakta içki veren meyhaneci. 3. Yüze karşı öven dalkavuk, Ar. müdâhin.

KOLTUKLAMA (i.). 1. Koltuklamak işi. 2. Yaranmak maksadıyla söylenen övücü söz, kompliman, pohpohlama.

KOLTUKLAMAK (f.). 1. Koltuğuna girmek, kolundan tutmak. 2. Yüze karşı övmek, dalkavukluk yapmak, komplimanda bulunmak, Osm. müdâhene eylemek.

KOLTUKLU (i.). Kol dayanacak yeri olan: **Koltuklu sandalye** = Sadece «koltuk» denilen kenarlı büyük sandalye, kürsü.

KOLTUKLUK (i.). Koltuk yapmakta kullanılan kumaş vs.

KOLTUKLUK (i.). Elbiselerin koltuk altına içten dikilen parça, subra.

KOLYE (i. Fr.). Gerdanlık, Ar. tavk.

KOLYOZ (i. R.). Uskumruya benzer ve ondan daha büyük bir balık; küçüğüne koloridye denir.

KOLZA (i.) (Almanca: colza). yağı çıkarılan bir çeşit yabanî lahana tohumu.

KOMA (i. Y. musiki). Bir tam sesin (do-re aralığı gibi) dokuzda biri.

KOMA (i.). Vücuttaki irâdî sistem faaliyetlerinin durması; yalnız vejetatif sistemin çalışması; ölümden önceki kendini kaybetme hâli: Hasta komaya girdi.

KOMAK bk. Koymak.

KOMALAK bk. Gomalega.

KOMALIK (i.). Komaya girme hali: Dövüp komalık ettiler.

KOMANDARYA (i.). Kıbrıs'ın meşhur bir cins kıymetli şarabı.

KOMANDİT (i. Fr.). Bir kısım ortaklarının yönetime karışmak hakkı olmayan, sadece koydukları sermaye nisbetinde sorumlu olan ticaret şirketi.

KOMANDO (i. Portekizce'den). 1. Müstakil çalışan ve hususî vazifeler gören, az sayıda görevliden kurulu askerî teşekkül, çete, akıncı asker. 2. Bir komando birliğindeki görevlilerin her biri.

KOMAR (i.). Dağ gülü ve «rododendron» denilen bir cins ağaç ki, kerestesi kırmızı olup makbuldür: Komar ağacı.

KOMA ARALIĞI (i. Y. Fr. T.)) (musiki). bk. Koma.

KOMA BEMOLÜ (i. Y. Fr. T.) (musiki). Türk musikisinde sesi bir koma nisbetinde pestleştiren bemol.

KOMA DİYEZİ (i. Y. Fr. T.) (musiki). Türk musikisinde sesi bir koma dikleştiren diyez.

KOMBİNA (i. Rusça L.). Birbirini tatamamlayan kuruluşların bütünü, büyük fabrikalar sistemi. Tarım kombinası.

KOMBİNEZON (i. Fr.). 1. Tertip, düzenleme. 2. Kısa ve kolsuz kadın iç çamaşırı.

KOMEDİ (i. Fr. Yunanca'dan). 1. Güldürücü tiyatro oyunu. 2. Gülünç iş, maskaralık: İşi komedi (daha eskiden «komedya» diyorduk).

KOMEDYACI (i.). Sözleri ve davranışları yalan ve yapmacık olan.

KOMİK (i. Y. Fr.). 1. Güldürücü. 2. Gülünç hâl.

KOMİKLİK (i.). 1. Güldürücü hareket ve konuşma tarzı. 2. Gülünç hâl.

KOMİNFORM (i. Rusça L.). Komünizm fitnesini dünyaya yaymaya çalışan teşkilât.

KOMİNTERN (i. Rusça L.). Kominform'dan önceki teşkilât.

KOMİSER (i. Fr.). 1. Emniyet teşkilâtında üçüncü rütbeye yükselmiş polis görevlisi. 2. Şirketleri ve toplantıları hükümet adına murakabe etmekle görevli kimse.

KOMİSERLİK (i.). Komiserin işi veya vazifesi.

KOMİSYON (i.) (Fr. commission). 1. Meclis, şûrâ, geçici veya daimî encümen: Maliye komisyonu; muahede komisyonu. 2. Belediye idaresi: Komisyon arabaları; komisyon çavuşları (bu mânâsı eskimiştir). 3. Alışveriş, kira gibi ticarî işlerde aracılık: Fabrikadan istediğiniz mal için yüzde iki komisyon vereceksiniz.

KOMİSYONCU (i.). Komisyon, ticarî aracılık işi yapan.

KOMİTACI (i.). Komite usulleriyle gizli tertipler yapan. bk. Komiteci.

KOMİTACILIK (i.). Komitacı işi. bk. Komitecilik.

KOMİTE (i.) (Fr. comité). 1. Bir mecliste bir hususu müzakere ve incelemek için ayrılmış husust şube. 2. Kurulu düzene karşı olan hey'et.

KOMİTECİ bk. Komitacı.

KOMİTECİLİK bk. Komitacılık.

KOMOD (i. Fr.). Çekmeceli çamaşır dolabı.

KOMODİN (i. Fr.). Karyolanın yanına konulan küçük dolap.

KOMODOR (i. İng. denizcilik). Tuğamiral selâhiyetini haiz deniz subayı.

KOMPARTIMAN (i. Fr.). Vagon bölmesi.

KOMPLE (i. Fr.). Dolu.

KOMPLEKS (i. Fr.). 1. Bir anda kavranamıyacak şekilde çeşitli kısımlardan yahut unsurlardan meydana gelmiş. 2. (psikoloji ve psikiyatri) İnsanların davranışlarına, ruh hallerine yön veren birbirine bağlı şuuraltı fikir ve hayallerinin bütünü.

KOMPLİKASYON (i. Fr. tıp). 1. Bir hastalığın başka bir hastalıkla karışması, başka bir hastalığa sebep olması. 2. Giriftlik, işlerin birbirine karışması.

KOMPLİKE (i. Fr.). Karışmış, karışık.

KOMPLİMAN (i. Fr.). Gönül alıcı söz iltifat.

KOMPLO (l ince) (i. Fr.). Birkaç kişinin bir şahıs veya teşekkül aleyhine aldığı gizli karar; giriştiği aleyhte fiil.

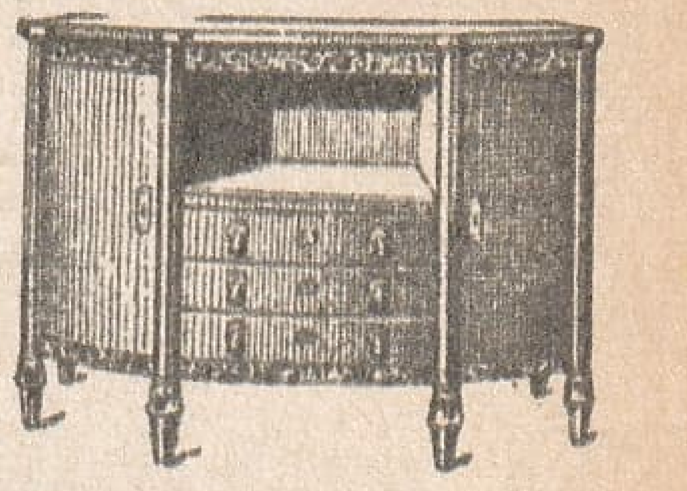
Komodin

KOMPOSTO (i. İ.). 1. Bol şekerli hoşaf. 2. Bitki artıklarından yapılan gübre.

KOMPOZİSYON (i. Fr.). 1. Okullarda düzgün yazı yazma alışkanlığını kazandırmak için öğrencilere verilen yazı ödevi, kalem alıştırması. 2. Musikide beste, beste parçası. 3. Musikide bestekârlık ilmi.

KOMPOZİTÖR (i. Fr.) (musiki). Bestekâr.

KOMPRADOR (i. İspanyolca'dan). Latin Amerika'da, yabancı şirketlerle yerli üretici arasında, aracılık eden şahıs.

KOMPRES (i. Fr. tıp). Yaraların tedavisinde veya başka gayelerle kullanılan, mendil gibi katlanmış bez.

KOMPRESÖR (i. Fr.). Çeşitli sıkma işlerinde kullanılan âlet.

KOMPRİME (i. Fr.). 1. Toz iken sıkıştırılarak hap haline konmuş ilâç. 2. Buna benzer türlü şeyler.

KOMSERLİK bk. Komiserlik.

KOMŞU (eslı: **KONŞI**) (i.). Yakın yerde oturan, yaşayan kimse. **Kapı bir komşu** = Kapıları bitişik, çok yakın komşu.

KOMŞULUK (i.). Komşu olma hâli, yakınlık: Komşuluk hakkı.

KOMUT (i. askerlik) (uyd. k.). Askerlere herhangi bir iş için verilen buyruk, emir, kumanda.

KOMUTA (i.) (uyd. k.). Askerî işleri idare etme görevi, kumanda etme.

KOMUTAN (i.) (uyd. k.). Askerî bir birliğin başı, kumandan: Takım komutanı, tümen komutanı, ordu komutanı.

KOMUTANLIK (i.) (uyd. k.). Komutanın görevi, kumandanlık.

KOMÜNİST (i. Fr.). Komünizm taraftarı.

KOMÜNİSTLİK (i.). Komünizm.

KOMÜNİZM (i. Fr.). Topluluk içinde şahısların her türlü mülkiyet haklarını, aile kuruluşunu, dini kaldırıp her türlü malа herkesi ortak kılmayı güden doktrin.

KONAK (i.). **1.** Yolculukta gece konacak yer, Ar. menzil. **Yolcuya konak vermek** = Yatacak yer temin etmek. **2.** Yolculukta konup mola verme.: Orada bir gün konakladık. **3.** İki menzil arasındaki yol, mesafe, bir günlük yol, merhale: Edirne eskiden üç konaktı. O yolu üç konakta geçtik. **4.** İkametgâh, menzil, mesken: Orada konak tuttu. **5.** Büyük ev, daire: Paşa konağı. **6.** Resmî daire, hükümet şubelerinden birinin binası: Hükümet konağı. **7.** Başa konan kepek: Başımda çok fazla konak oluyor, baş konağına karşı ilâç. **Konak mahalli** = Askerin konduğu yer.

KONAKÇI (i.). Osmanlılar'da sefer sırasında ileri gidip konak hazırlayan subay. Seferber askerin yol sırasında konacak yerlerini seçip hazırlayan birlik.

KONAKLAMAK (f.). Yolculuk sırasında bir yerde kalıp geceyi geçirmek.

KONCA bk. Gonca.

KONCOLOS ve **KARAKONCOLOS** (i.). Ummacı ve gulyabanî gibi, korkutmak için uydurulmuş hayalî şahıs veya alev suretinde mezardan çıktığına inanılan ölü, vampir.

KONÇ (i.). Çorap, çizme ve potin gibi şeylerin yukarısı, baldıra gelen kısmı.

KONÇERTO (i. İ.) (musiki). Batı musikisinde bir solo sazın orkestra eşliğinde çalması için bestelenmiş büyük saz eseri.

KONÇLU (i.). Bir türlü koncu olan: Uzun konçlu, kısa konçlu çorap, potin vs.

KONÇSUZ (i.). Baldıra gelecek kısmı olmayan: Konçsuz ayakkabı.

KONDANSATÖR (i. Fr.). İçine elektrik enerjisi yığılan cihaz.

KONDURMAK (f.). **1.** Yolcu ve misafire konak yapmak: Bizi köyde bir eve kondurdular. **2.** Yerleştirmek, yer tutturmak, oturtmak: Elması başına kondurdu. **Toz kondurmamak** = Bir kimse hakkında hiçbir suç ve kötülük kabûl etmemek: Kendisi sevdiği adama toz kondurmaz.

KONDÜKTÖR (i.) (Fr. conducteur). **1.** Kılavuz, memur, müdür. **2.** Trénlerde vagon ve bilet işlerine bakan görevli.

KONFEDERASYON (i. Fr.). Devletler veya federasyonlar birliği.

KONFERANS (i.) (Fr. conférance). **1.** Bir mesele hakkında müzakerede bulunan, kararları tebliğ etmek üzere devletlerin murahhaslarından mürekkep meclis: Lahey konferansı, demiryolları konferansı. **2.** Bir mevzû üzerinde bir hatîbin yaptığı konuşma. bk. Kongre.

KONFERANSÇI (i.). Konferans veren.

KONFETİ (i. İ.). Eğlencelere katılanların üzerine serpilmek üzere küçük yuvarlak pul biçiminde kesilmiş rengârenk kâğıt parçaları.

KONFOR (i. Fr.). **1.** İçinde oturulan bir yeri daha rahat yaşanır hâle getiren asansör, kalorifer, banyo, döşeme vs. gibi şeylerin bütünü. **2.** Maddî refah.

KONGLOMERA (i. Fr.). Yığışma.

KONGÖVDE (i. botanik) (uyd. k.). Bazı ağaçlarda (meselâ hurma) olduğu gibi koni biçiminde gövde.

KONGRE (i.) (Fr. congrès). **1.** Bir mesele hakkında karar vermek üzere devlet murahhaslarından mürekkep fevkalâde toplantı: Berlin kongresi, Viyana kongresi. Kararı kat'î olmayıp ihtardan ibaret olan toplantıya «konferans» denir. **2.** Herhangi bir cemiyet, parti vs. üyelerinin belirli bir süre içinde yaptıkları toplantı.

KONİ (i. Y. matematik). Bir daire üzerinde yürümek ve bu daire düzleminin dışında bir noktaya dayanmak üzere hareket eden bir doğrunun meydana getirdiği hacim şekli, mahrut: Yontulmuş kurşun kalemin ucu koni biçimindedir.

KONİK (i. Y. Fr. matematik). **1.** Koni biçiminde veya koni ile ilgili olan, mahrutî. **2.** Tabanı daire biçiminde olan bir koninin bir düzlemle şu veya bu şekilde kesilmesinden elde edilen türlü kesit eğrilerine verilen ortak isim: Çember, elips, hiperbol birer koniktir.

KONİŞMENTO (i. İ.). Yollanılmak üzere gemiye teslim edilen bir mal için vrilen senet. bk. Konşimento

KONJONKTİVİT (i. tıp). İltihaplı bir göz hastalığı.

KONJONKTÜR (i. Fr.). Bir ülkenin muayyen bir zamandaki siyasî, sosyal yahut ekonomik durumunun bağlı bulunduğu unsurların bütünü.

KONKASÖR (i. Fr.). Taş vesaireyi kırma makinesi.

KONKAV (i. Fr. matematik). Yüzü bir tasın içi gibi çukur olan; içbükey.

KONKEN (i.). Bir çeşit iskambil oyunu.

KONKORDATO (i. İ.). **1.** Borçlarının tamamını ödeme imkânı kalmayan bir tüccarın, bir kısım borcunu ödeyerek borçlarının hepsinden kurtulmak üzere alacaklılarıyla yaptığı anlaşma. **2.** (tarih) Papalık makamıyla Katolik devletler arasında yapılan anlaşma

KONKUR (i. Fr.). Müsabaka, yarışma.

KONKURHİPİK (i. Fr.). Bir çeşit engelli binicilik müsabakası.

KONMA (i.). Konmak işi. bk. Konmak.

KONMAK (f.). **1.** Bırakılmak, yerleştirilmek: Yemek tabakları oraya konmaz, bu şişeler nereye konacaktı? Dolaba konsun. **2.** Bırakılmak, terk olunmak.

KONMAK (f.). **1.** Yolculuklarda inmek, geceyi geçirmek üzere durmak, Osm. beytûtet etmek, menzil tutmak, konak etmek: Oradan geçerken zengin bir adamın evine konduk. **2.** Barınmak, geçici olarak yerleşmek: Aşîretler nerede otlak ve su bulurlarsa oraya konarlar, Ertuğrul Gazi, Söğüt tarafına konmuştu. **3.** Kuşlar uçarken inmek: Kargalar bahçeye kondu, leylekler bataklık yerlere konarlar. **4.** Misafir olmak, misafir gelmek: Onun konağına her akşam birkaç kişi konar, gelen geçen oraya konar. **5.** İnmek, düşmek: Süpürürken kalkan toz, odanın eşyası üzerine konar, masanın üzerine bir parmak toz konmuştu. **6.** Bedava bulup ele geçirmek: Yine sofraya kondu. **Bedavaya konmak** = Kelepir ele geçirmek. **Hazıra konmak** = Zahmetsizce bir şeye sahip olmak. **Kuşkonmaz** = Bir sebze. bk. Kuşkonmaz. **Konup göçmek** = Göçebe hayatı sürmek, göçebelik etmek. **Mirasa konmak** = Miras yemek, yakınlarından mal, para kalmak.

KONSA (i.). Kuş kursağı, katı.

KONSEPTÜALİZM (i. Fr. felsefe). Kâinatın madde ile var olduğunu, maddeden ayrıldığı takdirde sadece mefhumdan ibaret kalacağını ileri süren doktrin.

KONSER (i. Fr.). Musiki sanatkârlarının, dinleyiciler huzurunda icrada bulunmaları.

KONSERTO bk. Konçerto.

KONSERVE (i. Fr.). Hususî usullerle uzun müddet bozulmadan dayanacak hale konmuş yiyecek.

KONSOL (i. Fr. console). Ayna altına konulan çekmeceli dolap veya raflı masa.

KONSOLİDE (i. Fr. consolidé). Esham evrakı.

KONSOLİDECİ (i. Fr. T.). Esham ve diğer parayla ilgili senet ve tahvillerin alım-satımını meslek edinen ve bunlarla bir nevi kumar oynayan adam.

KONSOLOS (i.) (L. consulus). Bir devletin, tab'alarının çeşitli işlerini görmek üzere yabancı devletlerdeki bir şehre tayin ettiği diplomat, Osm. şehbender, Fr. consul. **General konsolos** = Başkonsolos, Osm. başşehbender, Fr. consul général. **Vis konsolos** = Osm. şehbender vekili, Fr. vice-consul, konsolos muavini.

KONSOLOSHANE (i.). Konsolosluk binası, dairesi ve makamı, Osm. şehbenderhâne, şehbender konağı, dairesi.

KONSOLOSLUK (i.). Şehbenderlik.

KONSOMASYON (i. Fr.). Lokanta, gazino gibi yerlerde yenip içilen şeyler.

KONSOMATRİS (i. Fr.). Barlarda, müşteriye arkadaşlık eden, onunla içki içen kadın.

KONSORSİYUM (i. L.). Bir ülkeye maddî yardımda bulunmak maksadıyla iki veya daha çok ülkenin malî bakımdan anlaşması.

KONSÜL (i. İ. tarih). **1.** Roma cumhuriyetinde her yıl seçilen iki devlet başkanından her biri ki, imparatorluk devrinde yüksek bir pâye olmuştur. **2.** 1799'dan 1804'e kadar Fransa'daki üç devlet başkanından her biri ki, birincisi, cumhurbaşkanı makamında idi.

KONSÜLTASYON (i. Fr.). Bir hastalığı teşhis etmek ve tedavi şeklini kararlaştırmak için birkaç doktorun toplanıp müşavere ve müzakereleri, Osm. müşâvere-i tıbbiyye.

KONŞİMENTO (i. İ. ticaret). Bir malın gönderildiğini göstermek üzere vapur veya demiryolu idaresi tarafından gönderilene verilen kâğıt ki, onu göstererek malı alabilir. bk. Konişmento.

KONT (i.) (Fr. conte). Avrupa'da yüksek bir asalet pâyesi ve XIX asrın ilk yıllarına kadar bu pâyeyi taşıyan küçük hükümdar. Vikont'tan büyük ve marki'den küçüktür.

KONTAK (i. Fr.). Negatif ve pozitif elektrik taşıyan iki maddenin birbirine dokunması.

KONTENJAN (i. Fr.). Bir kimseye düşen hisse (bu, hisse almak veya temin etmek, vermek suretinde olabilir). **Kontenjan milletvekili** = Bir siyasî partinin kanunen yetkili bulunan organ tarafından aday gösterilmek suretiyle seçilmiş milletvekili. **Kontenjan senatörü** = Cumhurbaşkanı tarafından tayin olunan ve seçime girmeden senatör olan senato üyesi.

KONTES (i.) (Fr. comtesse). Kont'un eşi.

KONTRA (i.) (Fr. contre). Karşı, mukabil, aleyhte, zıt: O bana kontra gidiyor, o, bu işte kontra bulunuyor. Bazı deniz terimlerinde bulunur: Kontra micane, kontra babafingo, kontra iskota vs.

Kontrbas

KONTRAT (i.) (İ. contrato). Mukavele senedi, bir kira veya bir alışverişe iki tarafça karar verildiğini gösteren resmî senet ki, iki taraf onunla bağlı olur.

KONTRATLI (i.). Kontrat ile bağlı, böyle bir senetle kiraya verilmiş veya kiralanmış: O dükkân bir sene için kontratlıdır.

KONTRBAS (i. Fr.) (musiki). Batı musikisinde bir yaylı çalgı. Keman ailesinin en büyüğüdür. Başka sazların da kontrbası vardır.

KONTRBASİST (i. Fr.) (musiki). Kontrbas çalan san'atkâr.

KONTRBASON (i. Fr.) (musiki). Fagot'un daha pest sesli bir çeşidi.

KONTRFİLE (i. Fr.). Kasaplık sığırın böbrek civarına raslayan, belkemiğinin iki yanındaki et dilimi.

KONTROL (i. Fr. contrôle). İşlerin dürüsüt ve düzenli yürümesi için yapılan teftiş, tahkik, inceleme, Ar. murakebe.

KONTROLCU (i. Fr. T.). Kontrol yapan kimse, Ar. murakıp.

KONTRPLAK (i. Fr.). Lifleri birbirine dik gelmek üzere üst üste yapıştırılan ağaç levhalar.

KONTRPUAN (i. Fr.) (musiki). Batı musikisinde yüksek bir çoksesli ilim. Armoni'den sonra ve füg'den önce öğrenilir.

KONTUŞ (i.). Tatar beylerinin giydikleri yüzü harçlı dar kollu üstlük, kapaniçenin bir çeşidi.

KONU (i.) (y. k.). Mevzu. bk. Mevzu.

KONU (i.) (konuk'tan hafifletilmiş). Misafir. **Konu komşu** = Misafir ve komşu. Konu komşuyu davet etmek lâzım, konu komşu arasında ayıp olur. **Enikonu** = Lâyıkıyla, rahatça hayliden hayli: Uyandığım zaman enikonu gündüz olmuştu, bugün enikonu soğuk var.

KONUK (i.) (konmak'tan). Misafir. **Tanrı konuğu** = Allah'ın gönderdiği misafir. Kendiliğinden gelen yersiz yurtsuz misafir.

KONUKÇU (i.). Yabancı misafirlerin yanına verilen kılavuz veya arkadaş, Osm. mihmandâr.

KONUKLAMAK (f.). Misafirliğe kabûl etmek, mihmandarlık etmek, ziyafet çekmek.

KONUKLUK (i.). 1. Misafirlik. 2. Ziyafet.

KONUKOMŞU bk. Konu.

KONUKSEVER (i.). Misafirini iyi ağırlayan, misafirden hoşlanan, misafirperver: Türkler konuksever insanlardır.

KONULMAK (f.). İnilmek, menzil ve konak verilmek: Anadolu'da yolculukta köy misafir odalarına konulur.

KONUR (i.). 1. Boz renkli, toprak renginde: **Konur al** = Boz ile al arasında, kumral (kumral kelimesi bundan bozmadır). 2. mec. Cesur.

KONUŞ (i.). 1. Konma tarzı. 2. (coğrafya) Bir yerin, çevresi içindeki vaziyeti. 3. (askerlik) Birliklerin, bütün ihtimaller göz önünde tutularak yerleştirilmesi şekli.

KONUŞKAN (i.). Konuşmayı seven.

KONUŞMA (i.). 1. Görüşme, dostluk. 2. Mükâleme, müsâhabe, sohbet: Konuşması tatlı bir adam.

KONUŞMAK (f.). 1. Düşünceleri sözle ifade etmek. 2. Düşünceleri herhangi bir vasıtayla anlatmak: Flama ile konuşmak. Dilsizler el işaretiyle konuşur. 3. Görüşmek; sohbet, yârenlik etmek. 4. Tanışmak: Onunla hiç konuşmadık. 5. Komşu olmak.

KONUŞULMAK (f.). Konuşma fiiline mevzû olmak: O iş hakkında şimdi konuşulmaz, bu akşam konuşulacaktır.

KONUT (i.) (uyd. k.). 1. Mesken, ikametgâh. 2. (mantık ve matematik). Bir ilmin kuruluşunda temel vazifesi olmakla beraber mütearifeden daha az olan, tarif edilmeyen iptidaî gerçek, mevzua: «Bir noktadan bir doğruya ancak bir paralel çizilebilir» ibâresi bir konuttur.

KONYAK (i.). Fransa'daki bir kasabanın adıyla anılan alkollü bir içki, Fr. cognac.

KONVANSİYON (i. Fr. tarih). Büyük Fransız ihtilâlinde cumhuriyeti ilân eden ihtilâl meclisi.

KONVEKS (i. Fr. matematik). Dışbükey.

KONVOY (i. İng.). 1. Savaş gemilerinin himayesinde sefer yapan yük gemileri katarı. 2. Taşıt veya yolcu kafilesi.

KOOPERATİF (i. Fr.). İş birliğine dayanan ortaklık.

KOORDİNASYON (i. Fr.). Çeşitli, işler arasında düzen sağlama düzenleştirme.

KOORDİNAT (i. L. matematik). Bir noktanın düzlemdeki veya uzaydaki yerini belirtmeye yarayan kot, apris ve ordinatın ortak adı.

KOP, KUP (e.). Ko ile başlayan bazı Türkçe sıfatların başına girip mübalağa ve şiddet bildirir: Kopkolay, kupkuru.

KOPAL (i.) (Fr. copal). Cilâ zamkı.

KOPARILMAK (f.). 1. Kestirilmek, kat' ettirilmek, çekilip ayrılmak, sökülmek, Osm. kal'edilmek: Bu ip el ile koparıl-

maz, kökleri koparılabilecek gibi mi? 2. (yemiş vs.) Kesilmek, toplanmak, devşirilmek, Osm. iktitâf edilmek: Bu mevsimde bağdan yaprak, gül ağacından çiçek, üzüm, elma koparılmaz.

KOPARMAK (f.). 1. Kesmek, yerinden ayırmak: Zinciri koparmak. 2. Çekip ayırmak, bağlantısını kesmek: Kuşun başını kopardı; köpek yakaladığı et parçasını kopardı. 3. Çekip çıkarmak, sökmek, Osm. kal'etmek: Fidanları kökleriyle koparmak, kapı kanadını yerinden koparmaya muktedir. 4. mec. Zorla almak, bir şeyi sıkı tutan adamdan alabilmek: Ondan para koparmak ne kadar zor: Ben, kendisinden beş on lira koparacağımı umuyorum. 5. Gürültülü veya karışık bir hâli vücuda getirmek: Kıyamet koparmak, velvele koparmak, rüzgâr toz duman kopardı. mec. **Zinciri koparmak** = Çıldırmak.

KOPARTMAK (f.). 1. Kestirip ayırtmak, çektirerek bağlantıyı kesmek, söktürmek: Makineye parmağını koparttı, o halatı kime kopartmalı? Hayvana kolanı kopartacaksınız. 2. (mevye vs.) Toplatmak, Osm. iktitâf ettirmek: Bahçıvan kimseye üzüm, kiraz, çiçek kopartmaz.

KOPÇA (i.). Düğme ve ilik yerine, telden erkekli dişili çengel: Tozluk kopçası, bir çift kopça.

KOPÇALANMAK (f.). Kopça ile iliklenmek: Bu tozluk dar olduğundan kopçalanmıyor.

KOPÇALATMAK (f.). Kopça ile ilikletmek: Çocuğun tozluğunu dadısına kopçalatmalısınız.

KOPÇALI (i.). Kopçası olan, kopça ile iliklenen: Kopçalı tozluk.

KOPER (i.) (yabancı kelime). İzmarit biçiminde yassı bir balık.

KOPİL (i.). Arsız sokak çocuğu (argo).

KOPKOLAY (i.). Pek kolay.

KOPMAK (f.). Kırılıp ayrılmak: İp koptu, fidanı çekerken kökü, bir dalı koptu. 2. Bağlantısı kesilmek, ayrılıp düşmek: Saçağın uçları, ceketimin bir düğmesi koptu. 3. Gürültülü veya tehlikeli bir şey ortaya çıkıvermek, birdenbire çıkmak: Kıyamet koptu, bir velveledir koptu, şiddetli bir rüzgâr, bir yağmur koptu. 4. Fazla ağrımak: Ciğeri kopmak, barsaklarım kopuyor. **Öd kopmak** = Çok korkmak, heyecan ve dehşete uğramak. **Gönülden kopmak** = Vermeye razı olmak, rızasıyla vermek: Kızılay'a yardım topluyorlar, herkes gönlünden ne koparsa veriyor.

KOPOY (i.). Koşu zağarı, tazısı: Rumeli kopoyu.

KOPSA (i. denizcilik). Kalafat tokmağının ağzına geçirilen demir çenber.

KOPUK (i.) (kopmak'tan). 1. Kopmuş; kesilmiş, kesik: Bir kolu kopuktur, ceketinde kopuk bir düğme var. 2. Cemiyetten kopmuş, serseri.

KOPUNTU (i.). Kopmuş parça.

KOPUZ (i.). Eskiden Türkler'in millî telli çalgısı. Bir çeşit bağlama.

KOPUZGA (i.). Kapuska dediğimiz şeyin asıl şekli, aslı Türkçe'de lahana demektir.

KOPUZLA (i.). Bir çeşit kekik.

KOPYA (i.) (Fr. copie). 1. Asıl olan bir yazının alınan benzeri, suret, nüsha: Kopyasını saklamak, bir kopyasını ilişikte göndermek. 2. Sûret çıkarma, örnek alma: Kopya etmek.

KOR (i. askerlik). Kolordu kelimesinin kısaltılmış şekli.

KOR (i. Fr.) (musiki). Birçok çeşidi olan bir nefesli çalgı.

KOR (i.). Yanıp kızarmış kömür veya odun, Ar. cemre: Korun üzerinde pişirmek, bu cins odun çok kor döker, kor gibi altın.

KORA (i. Y. tıp). Daha çok çocuklarda görülen, baş, kol, bacak oynatma şeklinde beliren bir sinir hastalığı.

KORAL (i. Fr.) (musiki). Koro için bestelenmiş eser.

KORAMİRAL (i. askerlik). Deniz kuvvetlerinde tümamiralden sonra gelen rütbe.

KOR ANGLE (i. Fr.) (musiki). Orkestrada bir nefesli çalgı.

KORCU, KORUCU (i.). 1. Bekçi. 2. Yeniçeri ocağında bir sınıf.

KORDELA, KORDELE (i.) (Fr. kaytan demek olan cordelle'den galat). Bir, iki nihayet dört, beş parmak eninde ipek kumaş ki, başlıca kadın giyeceğinde fiyong vesair süse ait şeylere yarar. Bilhassa kız çocukların saçlarına takılır (nişan asmakta kullanılana şerit ve kordon denir.

KORDİPLOMATİK (i. Fr.). Bir memleketteki diplomatların tamamı.

KORDON (i.) (Fr. cordon). 1. İpekten, az çok kalın, kaytan ve ip: Kanepenin etrafına kordon geçirmek, çıngırak kordonu. 2. Saat asmaya mahsus altın vesaireden zincir: Kordonunu çalmışlar. 3. Nişan asmaya mahsus enli ve kalınca kordele: Birinci rütbeden nişanlar büyük kordon ucuna takılırdı. 4. Bir sıra teşkil eden tahta veya taş çıkıntısı, çıkıntılı oyma sırası. 5. Bir yerin karantinaca veya gümrük, vesairece muhafazası için tayin olunan ve kolcularla muhafaza olunan sınırı: Şehrin.

Kornet

etrafına kordon çekmişlerdi. **6.** Bir sınırın muhafazası için konulan karakol silsilesi. **7.** (denizcilik) Kullanılmış halattan ayrılan kolların her biri.

KOREGRAFİ (i. Fr.). Baleyi sahneye koyma san'at ve ilmi.

KORGENERAL (i. askerlik). Tümgeneralle orgeneral arasındaki rütbede bulunan general.

KORİDOR (i. Fr.) Bir binanın ayrı kısımlarını birleştiren, umumiyetle dar geçit.

KORİNDON (i. Hintçe'den). Sertlik bakımından elmastan sonra gelen, saydam ve türlü renklerde bir taş.

KORİST (i. Fr.) (musiki). Koroda okuyan ses san'atkârı, solist zıddı.

KORKAKLIK (i.). **1.** Korkan adamın hâli, Ar. havf. **2.** Cesaretsizlik.

KORKAR (i.). **1.** Çok korkan, Ar. hâif. **2.** Cesur olmayan, cesaretsiz, ödlek.

KORKMA (i.). Korkmak işi, Ar. havf, Fars. endîşe.

KORKMAK (f.). **1.** Korkuya uğramak, Osm. havf etmek: Gece vakti yalnız dışarıya çıkmaya korkar, çok korkan adam muharebeye gitmemeli. **2.** Çekinmek, sakınmak: Allah'tan korkmalı, ben yetimin malına el sürmekten korkarım, korktuğuma uğradım. **3.** Ürkmek, dehşet duymak, Osm. tevahhuş etmek: Örümcekten korkan adamlar vardır. **4.** Cesaret edememek, itaat etmek, tâbî olmak: Babasından çok korkuyor. **5.** Vehim ve endişe etmek, hoşlanılmayacak bir zanda bulunmak: Korkarım siz giderseniz geri dönmeyeceksiniz, korkarım şu ayna yolda kırılacaktır, korkma, ben, seni bırakmam. **Korktuğuna uğramak** = Korktuğu tehlikeye düşmek. **Başından korkmak** = Mesuliyetten çekinmek.

KORKU (i.). **1.** Bir tehlike ihtimalinin yaklaşmasıyle ortaya çıkan heyecan, Ar. havf, Fars. bîm: Fırtına korkusundan vapura binmiyor, köpek salmasa bile insan korkusundan yanaşamaz. **Can korkusu, baş korkusu** = Ölüm korkusu. **2.** Tehlike ve hoşa gitmez ihtimal: Fena rüyalar görmek korkusuyle uyumak istemem. **3.** Korkaklık, Osm. cebânet: Sende bu korku varken askerlik edemezsin. **4.** Ürkme, dehşet: Çocuğa korku vermişler, korku iliğine kadar işlemiş.

KORKULMAK (f.). Korku duyulmak: Bu havada bir fırtınadan korkulur, burada emniyet tam olduğundan hiç korkulmaz.

KORKULU (i.). **1.** Korku veren, korkutucu, korkutan, Ar. mahûf: Korkulu rüya, korkulu hikâyeler. **2.** Muhataralı, tehlikeli: Korkulu yol.

KORKULUK (i.). **1.** Korkutmaya mahsus şey. **Bostan korkuluğu** = Kuşları korkutup kaçırmak için bostanlarda odun ve bezlerden adam biçiminde yapılan şey. **2.** Düşme tehlikesi olan yerlerde duvar, parmaklık vesaireden çekilen kenar: Köprü, minâre, merdiven korkuluğu. mec. **Bostan korkuluğu** = Yalnız gösterişi olup elinden bir şey gelmeyen adam.

KORKUNÇ (i.). Korku veren, korkutan, müthiş: Korkunç adam, korkunç bir böcek.

KORKUSUZ (i.). Korkusu olmayan, korkmaz, pervasız: Korkusuz adam. Korkusuz yol, korkusuz ilâç.

KORKUSUZLUK (i.). **1.** Emniyet, selâmet, tehlikesizlik, sağlamlık. **2.** Cesurluk.

KORKUT (i.). **1.** Telve ve bulamaç gibi koyu şey, çöküntü. **2.** Un ve yağla yapılan tatsız helva gibi bir yemek ki, başlıca dişsiz ihtiyarlara ve ufak çocuklara yedirilir. Korkuttan yanan yoğurdu üfler. **3.** Korkuyu mucip, korkunç, yavuz (bu mânâ ile erkek adıdır).

KORKUTMAK (f.). **1.** Korkmasına sebep olmak, korku vermek. Çocuklar küçük yaşta korkutulurse büyüyünce çekingen, ürkek olurlar. **2.** Önceden bir ceza göstererek korkuya düşürmek, tehdit etmek: Çocukların bağı çiğnememeleri için bahçıvan kendilerini korkutmalıdır. **3.** Ürkütüp kaçırmak: Şu tavukları korkut da kaçsınlar.

KORLUK (i.). **1.** İyice tutuşup parlak kömür haline geçmiş parçalardan ibaret ateş, kordan ibaret parlak ateş. **2.** Kor koymaya mahsus kap, mangal.

KORNA (i. İ.). (musiki). **1.** Çeşitleri olan bir nefesli çalgı. **2.** Klakson.

KORNET (i. Fr.) (musiki). Bir nefesli çalgı.

KORNİST (i. Fr.) (musiki). Korna çalan san'atkâr.

KORNİŞ (i.) (Fr. corniche). **1.** Perdenin asılmasına mahsus, pencerenin üzerine takılan süslü tahta, maden avadanlık: Pencere kornişi, perde kornişi. **2.** Asılacak bir levha, resim vesaire etrafına çevrilen oymalı ve süslü çerçeve: Şu resme güzel bir korniş geçirmeli. **3.** Yapıların gerek taştan olan duvar, sütun vesair taraflarında ve gerek tahtadan olan tavan vesairesinde süs için boyuna uzanan oymalı çıkıntı: Saçağın altına, tavanın kenarına, sütunun başına genişçe bir korniş çekilse fena olmaz.

KORNİZE bk. Korniş.

KORNO (i.) (İ. corno = boynuz). **1.** Av tüfeğine barut koymaya mahsus ağzı zenberekli kapakla kapalı barutluk. **2.** Kalafatçıların belde taşıdıkları boynuzdan yapılmış yağdanlık. **3.** Boru, nefesli bir çalgı.

KORO (i. Fr. Y.'dan) (musiki). Ses topluluğu.

KORSA bk. Korse.

KORSAN (i.) (İ. corsare). **1.** Deniz haydudu, denizlerde haydutluk edip bilhassa tüccar gemilerine musallat olan silâhlı gemici. **2.** Deniz haydudu gemisi, deniz haydutlarının bindikleri gemi. **3.** Savaş zamanında düşman gemilerini çapul etmeye devlet tarafından izinli olarak çıkarılan gemi ve bu geminin mensûbu olan denizci.

KORSANLIK (i.). Deniz haydutluğu: Korsanlık ediyor.

KORSE (i.) (Fr. corset). Kadınların göğüslerini düzgün tutmak için elbisenin altına giydikleri balinalı sert ve dik yelek. Kalça ve karnı sıkarak muntazam tutmaya yarayan kadın iç giyeceği.

KORT (i. İng.). Tenis sahası.

KORU (i.). Bakım gören küçük orman: Köyün korusu, korudan kereste kesmek.

KORUCU (i.). Bekçi, muhafız, gardiyan, orman vesaire bekçisi, köy korucuları.

KORUCULUK (i.). Korucunun işi.

KORUK (i.). **1.** Üzümün hamı, yeşili, ekşisi: Koruk şerbeti, korukla terbiye olunmuş yemek. **2.** Her meyvenin hamı: Hurma koruğu, zeytin koruğu. **Kayakoruğu** = Ekseriya duvarlarda ve damlarda biten bir cins bitki.

KORUK (i. «korumak» tan). Saklanmış, hıfzolunmuş, ayrılmış yer, mahfuz ve hususî yer.

KORULUK (i.). Koru gibi ağaçlı yer.

KORUMA (i.). Korumak işi, Ar. himaye, vikaye.

KORUMAK (f.). **1.** Beklemek, saklamak: Köyün otlağını ve ormanını korumak lâzımgelir. **2.** Yeterlik, yetme, vefa etmek, idare, Osm. tekabbül eylemek: Bu iş masrafını korumaz.

KORUN (i. anatomi). Üstderi dış tabakasının adı: Korun tabakası deriyi korur.

KORUNAK (i.). Korunmak maksadıyla sığınılan yer.

KORUNGALIK (i.). Tirfil çayırı.

KORUNMAK (f.). **1.** Korumak işine konu olmak. **2.** Kendini korumak.

KORUTMAK (f.). **1.** Bir bekçi ve korucuya bekletmek, gözettirmek: Otlağı, ormanı korutmak lâzımdır. **2.** Çit veya hendekle çevirip ayırtmak.

KORUYUCULUK (i.). Koruyucu işini yapma, himaye ve muhafaza etme işi.

KORVET (i. denizcilik) (Fr. corvette). XIX. asırda firkateynden küçük savaş gemisi.

KORZA (i. İ. denizcilik). Denizde birbirine takılmış iki zincirin dolaştığı (zincirler çok olursa ısparmaça denir).

KOS (e.). Ko ile başlayan bazı Türkçe sıfatların başına gelip mübalağa ve şiddet gösterir: Koskoca ev, koskoca adam.

KOSİNÜS (i. Fr. matematik). bk. Sinüs.

KOSKOCA (i.). Çok büyük.

KOSKOCAMAN (i.). Pek kocaman.

KOSKOSLANMAK (f.). Şişmek, kabarmak, övünmek (eskimiştir).

KOSMOS (i. Y.). Kâinat.

KOSTANTINİYYE (i. A.). İslâm dünyasında İstanbul için kullanılmış isimlerden biri. «Konstantin şehri» mânâsındadır ve IV. asır Roma İmparatoru Büyük Konstantin'in adından gelmedir.

KOSTÜM (i.) (Fr. costume). **1.** Giyecek, kıyafet, ziy. **2.** Bir çeşit kumaştan giyecek takımı, bir örnek, ceket, pantolon, yelek.

KOSTÜMLÜK (i.). Bütün giyecek takımı, yani bir örnek ceket, pantolon, yelek yapmaya mahsus veya buna yakışır kumaş: Kostümlük kumaş.

KOŞMA (i.). Türk halk şiir ve musikisinde çok kullanılan bir şekil (form).

KOŞMA (i.). **1.** Koşmak işi. **2.** (denizcilik) Bir halat veya ağacı desteklemek veya icabında değiştirmek için yedek bulundurulan halat veya ağaç. bk. Koşmak.

KOŞMACA (i.). Koşup kovalayarak oynanan bir çocuk oyunu.

KOŞMAK (f.). Çok hızlı yürümek, ivmek, hızla gitmek: Koşarsanız yetişebilirsiniz, koşarak geldim, koşa koca nefesim kesildi. **Ardından koşmak** = Takip etmek, peşine düşmek.

KOŞMAK (f.). **1.** Eklemek, Osm. izâfe etmek, yakıştırmak, isnâd etmek: Tanrı'ya ortak koşmak, küfür ve cehâletin en büyüğüdür. **2.** Beraber göndermek, yanına vermek: Postaya birkaç süvari koşmak. **3.** Hayvanı araba, sapan vesaireye takmak, bağlamak: Arabaya dört at koşmalı; yağız atları kupaya koşacağız: Oralarda sapana iki öküz yerine tek beygir koşarlar. **4.** Arabayı hazırlamak, düzenlemek: Acaba ara-

bacı hangi arabayı koştu? **5.** Düzenlemek: Düzüp koşmak.

KOŞTURMAK (f.). **1.** Acele ile yürütmek: Hayvanı koşturup ter içinde bırakmış. **3.** Sür'atle göndermek, hızla yetiştirmek: Kendisine haber koşturdum. **3.** mec. Boşuna yorulmak.

KOŞTURMAK (f.). **1.** Yakıştırmak, ekletmek, Osm. izâfe ettirmek, isnât ettirmek: İslâm dini Tanrı'ya asla ortak koşturmaz. **2.** Birlikte göndertmek: Yollar emin ama yine de ona bir iki jandarma süvarisi koşturmalı. **3.** Araba, sapan vesaireye hayvan bağlamak.

KOŞU (i.). **1.** Hızla yürüyüş, koşuş: Bir koşu koparmak. **2.** Yarış: **Koşu atı** = Yarış atı. **Koşu ödülü** = Yarış mükâfatı. **Koşu yolu** = Yarış yeri.

KOŞUCU (i.). **1.** Koşan, yarışan. **2.** Çok iyi koşan.

KOŞUK (i.). Koşma'ya Türkistan'da verilen ad. bk. Koşma.

KOŞULMAK (f.). Acele ile yürünmek. O kadar koşulmaz; öyle koşulur mu?

KOŞULMAK (f.). **1.** Eklenmek, izâfe olunmak, yakıştırılmak, isnâd edilmek: Tanrı'ya ortak koşulmaz. **2.** Birlikte gönderilmek, eşliğinde bulundurulmak: Kendisine birkaç süvari koşuldu. **3.** Hayvan arabaya, sapana vesaireye takılmak, bağlanmak: Bu at tek koşulmaz, hem çift, hem tek koşulacak bir hayvan istiyor.

KOŞUM (i.). **1.** Hayvanın arabaya takılması, araba ve ona benzer tekerlekli şey çekmesi. **Koşum atı** = Araba atı. **2.** Araba ve ona benzer şeylere takılan hayvanın takımı: Araba ile atı ucuz aldıysa da koşumu pahalı geldi. Güzel bir koşum almış.

KOŞUN (i.). Koşulmuş, birlikte sevkedilmiş halk, asker.

KOŞUNTU (i. «koşulmak» tan). **1.** Bir adamın arkası sıra gidenler, gayretkeşler. **2.** Arkadaşlar, yardakçılar.

KOŞUŞ (i.). Koşmak işi ve şekli.

KOŞUŞMAK (f.). Hep birlikte ve birden koşmak, üşüşmek, üstüne düşmek.

KOT (i. Fr. geometri). Bir noktanın, esas olarak alınan satıhtan uzaklığı ve bu uzaklığı gösteren rakam, Ar. râkım.

KOTA (i. Fr.). Ayrılan bir para ile alınacak malın çeşidini ve miktarını gösteren liste.

KOTAN (i.). Birkaç demirli büyük pulluk.

KOTANJANT (i. Fr.). Bir açının tamamlayıcısının tanjantı. bk. Tanjant.

KOTAR bk. Kotra.

KOTARMAK (f.). **1.** Boşaltmak. **2.** Yemeği tabaklara bölüştürmek: Yemeği pişirip kotardı. **3.** mec. Bir işi tamamlanmış hâle getirmek.

KOTAS (i.). Hotoz.

KOTLAMAK (f. Fr. T.). Bir harita ve taslaktaki noktaların kotlarını koymak, râkımlamak.

KOTLET (i. Fr.). Pirzola.

KOTLET-PANE (i. Fr.). Galeta tozuna bulanarak yağda kızartılmış pirzola.

KOTRA (i.). Koyunların erkeğini, dişisini ve yavrularını ayrı ayrı bulundurmak için mandıra bölüğü, parmaklık veya çitle ayrılmış küçük mandıra.

KOTRA (i. İng. denizcilik). Tek direkli yelkenli narin küçük gemi.

KOV (i.). Dedikodu. bk. Bağ.

KOVA, KOĞA (i.). **1.** Kuyudan su çıkarmaya mahsus kap, Ar. delv: Demir, ağaç, meşin kova, kuyu kovası, kovayı indirmek, doldurmak. **2.** Bahçe sulamaya veya su taşımaya vesair şeyler koymaya mahsus teneke veya çinkodan çeşitli şekillerde kap: Su kovası, süprüntü kovası. **3.** Kuyu tulumbalarının pistonuna bitişik kapak. **4.** mec. Hakaret sözü.

KOVALAMACA (i.). Kovalamak işi.

KOVALAMAK (f.). **1.** Arkasına düşmek, arkasından gidip tutmaya çabalamak, takip etmek: Haydutları hududa kadar kovaladılar; tazı, avı inine kadar kovaladı. **2.** Bir şeyin arkasına düşmek, elde etmeye çalışmak, aramak: Bir iş kovalıyor.

KOVALIK (i.). Saz çeşidinden bir cins hasır otu, tüylü saz.

KOVAN (i.). **1.** Arı yuvası, arıların içinde bal yaptıkları yuva. **2.** Fişeklerin mahafazası için barut ve kurşun ile dolu bakır veya teneke zıvana: Fişek kovanı. **Kocanotu** => Yüksük otu. **Kovançiçeği** = Arı üşen, oğulotu çeşidi. mec. **Arı kovanı** mec. = Çok kalabalık yer.

KOVAN (i.). Arkasına düşen, takip eden. **Yelkovan** = **1.** Rüzgâra göre dönen şey ki, rüzgârın semtini göstermek için yüksek yerlere konulur. **2.** Ocağın veya soba borusunun tepesine konup rüzgârın takip ettiği tarafa doğru dönerek tütmeye engel olan başlık. **3.** Saatin iki ibresinden, dakikaları gösteren uzunu (diğerine «akrep» denir).

KOVBOY (i. İng.). Birleşik Amerika'da sığır çobanlarına verilen ad ki, XIX. asırda «Batı» nın iskânında mühim rol oynamışlardır.

KOVCU (i.). Arkadan konuşan, dedikoducu, nifak yaratan.

KOVDURMAK (f.). Çıkarttırmak, sürdürmek: Onu her yerden kovduran yaradılışının sertliğidir.

KOVMA (i.). Kovmak işi. bk. Kovmak.

KOVMAK (f.). **1.** Bir yerden kovup atmak, sürmek. **2.** Kabûl etmemek, geri çevirmek, reddetmek. **3.** Arkasına düşmek, takip etmek: Avı kovmak, işin ardını kovmak.

KOVUCUK (i. botanik). Küçük kovuk, gözcük.

KOVUK, KOĞUK (i.). İçi boş, oyuk, kof, Ar. ecvef, mücevvef: Kovuk ağaç, kovuk diş. Bir şeyin boş yeri, oyuk, delik, in: **Diş kovuğu** = Çürük dişin oyuk yeri. Ağaç kovuğu, kurt, sıçan kovuğu.

KOVULMAK (f.). **1.** Yerinden çıkarılıp def'edilmek, sürülmek. **2.** Kabûl olunmayıp reddolunmak. **3.** Arkasından gidilmek, takip olunmak: Av saatlerce kovulduktan sonra vuruldu.

KOVUŞ bk. Koğuş.

KOVUŞTURMA (i.) (y. k.). **1.** Kovuşturmak işi. **2.** Suçu bildirilen biri hakkında yapılan soruşturma ve araştırma, takibat.

KOVUŞTURMAK (f.). Peşine düşmek, takip etmek, kovalamak.

KOY (i.). **1.** Küçük körfez, karanın içine girmiş, rüzgârdan saklı deniz parçası, tabiî liman. **2.** Deniz koyuna benzer, çevresi mahfuz yer, köşe, bucak: Ova o tarafta, tepelerin arasında bir koy yapıyor.

KOYAR (i.). Bir çayın, bir ırmağa döküldüğü yer.

KOYMAK (eski şekli: **KOMAK**) (f.). **1.** Yerleştirmek, Osm. vaz'etmek: Bohçayı minderin altına koy, zahireyi nereye koyuyorsunuz? **2.** Bırakmak, terketmek: Kitabı elinden koymaz, sonraya koymak, davet etmedik kimse koymadı. **3.** Müsaade etmek, engel olmamak. **4.** Almak, sokmak, yerleştirmek: Misafirleri nereye koyacağız? Atı ahıra koyun. **5.** Tutmak, bulundurmak, bırakmak: Beni aç koydular. **6.** Atmak, yükletmek. **7.** Bir işe tayin etmek: Oraya bekçi koymalı. **8.** Giymek, üstüne almak: Yeni şapka koymuş, başına bir başlık koymuş, bu elbiseyi bir daha koymayın. **9.** Tutmak, edinmek, Osm. hâsıl ve peydâ eylemek: Süt kaymak koymuş. **10.** Kabûl ettirmek, yerleştirmek, göndermek, çocukları mektebe, ustaya, san'ata koydu. **11.** Bir şeyi pişmek veya olmak üzere hazırlamak: Turşu, şarap, sirke koydum, aşçı daha yemeği koymadı. **12.** Kurmak, düzeltmek: Sofrayı koyunca bize haber verin, yemeği koydunuzsa gelelim. **Ateş koymak** = Tutuşturmak, ateş vermek: Saman kulübelerine ateş koydular. **Ad koymak** = İsim takmak: Çocuğun adını koydular mı? **Araya koymak** = Aracılık ettirmek, Osm. tavsît etmek, tavassut ettirmek: Tanıdıklardan birini araya koymalı. **Askıda koymak** = Bitirmemek, süründürmek. **Elden koymak** = Vazgeçmek, terketmek, yapmamak: Siz himmeti elden koymayın. **Ortaya koymak** = Açıklamak, açığa çıkarmak, Osm. izhâr etmek, ibrâz eylemek, isbat etmek. (denizcilik) **Üzerine koymak** = Rüzgârın daha da şiddetlenmesi. **Üste koymak** = Arttırmak, Osm. tezyîd etmek. **İçeri koymak** = İçeri almak, sokmak, kabûl etmek: Giden misafirleri içeri koymuyorlar. **Baş koymak** = Baştan geçmek, canını feda etmek. **Bahis koymak** = Öğdül. Bahse tutuşmak. **Bir tarafa, bir yana koymak** = Ayırmak, saklamak, korumak. **Bez koymak** = Bez yapmak üzere iplikleri tezgâha germek. **Boş koymak** = Mahkûm ve sessiz bırakmak. **Temel koymak** = Temel tutmak, Osm. pâyidâr olmak. **Hâle koymak** = Bir hâle getirmek, hâlini değiştirip diğer biçime değiştirmek: Bakın hastalık beni ne hâle koydu, yağmurun bolluğu bizim bahçeyi göl hâline koydu. **Rehin koymak** = Rehin etmek. **Sonraya koymak** = Geciktirmek. **Minnet koymak** = Başına kakmak. **Meydana koymak** = Ortaya çıkarmak. **Nişan koymak** = İşaret etmek, unutmamak, hatırlamak. **Yanına koymak** = Öcünü almamak, cezasını vermemek: Yaptıklarını senin yanına koymayacağım. **Yoluna koymak** = Düzeltmek, hesaplaşmak. **Yola koymak** = Göndermek. **Yolda koymak** = Yolda, yarı yolda bırakmak. **Koyup gitmek** = Öksüz bırakmak, terketmek.

KOYU (i.). **1.** Aşağı doğru, aşağıya dönmüş vaziyette. **Yüzü koyu (koyun)** = Yüzü yere gelecek surette, yüzü aşağıya. bk. Koyun.

KOYU (i.). **1.** Sıvı şeyin pek sulu olmayanı. **2.** Rengin açık olmayanı, beyaza çalmayanı. **3.** mec. Bulunulan hâlin pek hâlis ve derini: Koyu Müslüman, koyu milliyetçi.

KOYUCU (i.). Koyan, koymuş bulunan. **Yasa koyucu** = Kanun yapıcı.

KOYULAŞMAK (f.). **1.** Sıvı daha kalın ve yoğun olmak: Pekmez, şerbet kaynadıkça koyulaşır. **2.** Renk kararmak, daha koyu olmak: Bu çocuk büyüdükçe saçı daha koyulaşıyor. Bazı ağaçlar büyüdükçe yaprakları koyulaşır.

KOYULAŞTIRMAK (f.). **1.** Sıvıyı daha koyu ve kesîf yapmak: Şu pekmezi biraz daha koyulaştırmalı. **2.** Bir rengi daha

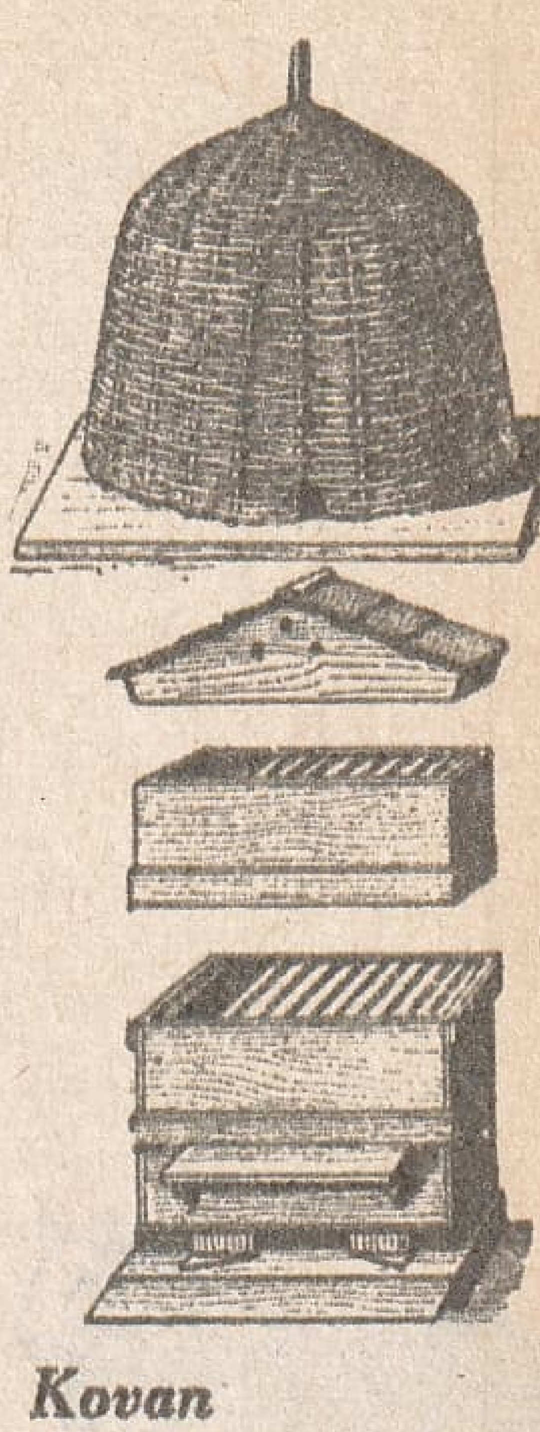

Kovan

koyu etmek, açıklığını gidermek: Bunun yeşilini koyulaştırıp sarısını açmalı.

KOYULMAK (f.). 1. Konulmak, vaz'edilmek. 2. Düşmek, dökülmek, munsab olmak: Yeşilırmak, Karadeniz'e koyulur. 3. Üzerine düşmek, çok meşgul olmak: Bu aralık yazıya, piyanoya çok koyuldu. 4. Hücum ve takip etmek: Süvarilerimiz büyük bir gayretle düşmana koyuldular (eskimiştir).

KOYULUK (i.). 1. Bir sıvının kalınlığı, Ar. kesâfet: Balın koyuluğu pekmezinkinden fazladır. 2. Rengin karalığa yaklaşması, açık olmaması: Yeşilin koyuluğu iyi ise de kırmızısını biraz daha koyulaştırmalı.

KOYULUNMAK (f.). Herhangi biri koyulmak, teşebbüs edilmek, girişilmek.

Koyun

KOYUN (i.) (eski Türkçe'de «kun» derler). Evcil hayvanların en yararlısı olan meşhur yumuşak huylu ve müdafaasız hayvan ki, insan, bunun yününden, sütünden ve etinden faydalanır, Ar. ganem. Koyun umumî adı olup erkeğine: koç, dişisine: marya, yavrusuna: kuzu, bir yaşındakine toklu, ikisindekine: şişek, üçündekine: öğeç, denir. Kıvırcık, karaman, dağlık, Odesa, İspanyol, Mihaliç, Sakız, koyun cinslerindendir. mec. Halim ve bön adam hakkında kullanılır: Koyun gibi adam. **Koyun otu** = Ağırotu, kuzu pıtrağı. **Boynuzsuz koyun** = Yumuşak huylu ve âciz adam, miskin. **Koyun sarmaşığı** = Bir bitki. **Koyunkıran** = Kılıçotu, kantaron. **Koyungözü** = Papatya çeşidi. **Her koyun kendi bacağından asılır** = Herkes kendi işinden mesuldür. **Koyun yılı** = Eski Türk takviminde bir devrin sekizinci yılı.

KOYUN (i.). 1. Elbisenin göğüste kavuşmasından hâsıl olan kuytu yer ki, içine mendil, saat, cüzdan, kitap gibi şeyler konur: Koynuna koydu, koynundan çıkardı. 2. Cep, kese: Masraflarını koynundan etti (eskimiştir). 3. Göğüs, Ar. sadr, sîne, kucak, Fars. âğûş: Çocuğunu koynuna alıp ayrı yatak yaptırmadı, o daima anasının koynunda yatar. **Koyun saati** = Koyuna ve cebe konan, cepte taşınan küçük saat. **Koyunkoyuna** = Birbirinin koynunda, birlikte: Onlar koyunkoyuna yatıyorlar. **O, benim koynumdadır** = Benim demektir, bendedir. Koyun ile kucak arasında fark vardır: Kucak, oturan veya ayakta duran, koyun ise yatan adam hakkında kullanılır, meselâ: «Çocuğu kucağına aldı» denildiği vakit alan adamın ayakta veya oturmakta, «koynuna aldı» denildiği vakit de yatmakta olduğu anlaşılır. «Koyunkoyuna» sarılıp beraber yatmış, «kucakkucağa» ise ayakta veya oturmakta iken sarılmış demektir.

KOYUN (KOYU) (i.). Yüzü yere gelecek surette, yüzü aşağıya. bk. Koyu.

KOYUVERMEK, KOYVERMEK (f.). 1. Artık tutmamak, bırakmak, salıvermek, engel olmamak: Suyu koyuverdi; köpeği gündüzün bağlı tutup gece bahçeye koyuverirler. 2. Hapisten veya diğer bir bağlı halden çıkarmak, serbest bırakmak: Esirleri koyuverdiler; bir gece hapsedip gündüz kokuverdi. 3. İzin vermek, gitmeye müsaade etmek, bırakmak; ben gelinceye kadar sen misafirleri koyuverme. 4. Tutmayıp ve zaptetmeyip serbest bırakmak, koparmak: Bir kahkaha koyuverdi.

KOZ (i.). 1. Ceviz: Kozhelvası («ceviz» Arapça kelimedir. Türkçe'si «koz» dur). 2. Kâğıt vesaire oyunlarında alıcı kâğıt vesaire (ceviz oyunundan gelir). mec. **Koz paylaşmak, kozu pay etmek** = 1. Uzlaşmak: Biz kozumuzu pey ederiz. 2. Kuvvetle bir hakkı elde etmek: Dur da ben onunla kozumu pay edeyim. **Kozkabuğuna girmek** = Delik delik kaçıp saklanmak. **Koz kırmak** = Hata etmek; kırdığı koz bini geçti: Çok hatalar etti. **Kozadası** = Ege'de Girit'le Rodos arasındaki Kaşot Adası.

KOZA (i.). 1. Yuvarlak şey. Ufak top veya kapsül şeklinde şey: İpek kozası, pamuk kozası. 2. Balmumu üzerine basılmış mührün bozulmaması için üzerine konan fildişinden kapakçık ki, «mühür kozalağı» da denir.

KOZAK (i.). 1. Çam fıstığı ve kayınağacı gibi ağaçların tohumlarını taşıyan top. 2. Umumiyetle yuvarlak şey, top. **Sukozağı** = Su kabarcığı.

KOZALAK (i.). 1. Kozalaklılar takımının meyvesi: Çam kozalağı. 2. Küçük ve cılız kalmış şey: Kozalak karpuz. **Sukozalağı** = Su kabarcığı.

KOZALAKLILAR (i. botanik). Yaprakları iğnemsi, yemişleri kozalak şeklinde olan bir bitki takımı.

KOZMETİK (i. Y. Fr.). Güzellik ve sağlığı koruma maksadıyla dıştan kullanılan her çeşit madde.

KOZMİK (i. Y. Fr. astronomi). Kâinatla, kâinatın umumî düzeniyle alâkalı. **Kozmik madde** = Dünyaları meydana getiren madde. **Kozmik ışınlar** = Fezadan atmosfere girdiği kabûl edilen ışınlar.

KOZMOGONİ (i. Y. Fr. astronomi). Gök cisimlerinin teşekkülünü tek tek veya bütün olarak inceleyen ilim.

KOZMOGRAFYA (i.) (Y. = Âlemin yazılıp anlatılması). Gök cisimlerinden ve arz'ın yerinden, hareketinden bahseden ilim, hey'et (astronomi ile hemen hemen aynı mânâdadır).

KOZMOLOJİ (i. Y. Fr.). Kâinatı idare eden kanunlar ilmi.

KOZMONOT (i. Y.). Astronot, feza pilotu.

KOZMOPOLİT (i. Y. Fr.). **1.** Kendini dünya vatandaşı gören, her yabancı şeye karşı alâka gösteren, milliyet duygularından mahrum kimse. **2.** Çeşitli milletten insanları içine alan: Hong-Kong kozmopolit bir şehirdir.

KOZMOS (i. Y.). Kâinat ve kanunları.

KÖÇEK (i.). **1.** Küçük şey, yavru, genç, civelek. **2.** Deve yavrusu («köşek» de denilir). **3.** Köçekçe oynayan oyuncu.

KÖÇEKÇE (i.) (musiki). Türk musikisinde dındışı bir küçük form (şekil). Köçeklerin oynamasına mahsus şarkı veya türkülerden ibarettir.

KÖÇEKÇE TAKIMI (i.) (musiki). Türk musikisinde köçekçe'lerden meydana gelen köçek suiti.

KÖÇEKLEMEK, KÖŞEKLEMEK (f.). (deve) Yavrulamak.

KÖÇEK TAKIMI (i.) (musiki). Köçekçe oynayan köçeklerin meydana getirdikleri topluluk.

KÖFTE (i.) («dövülmüş ve kıyılmış» demektir). Kıyılmış etten çeşitli usullerde yapılan ufak toplar veya parçalar hâlinde yemek: Yağda pişmiş köfte: Iskara köfte; kimyonlu köfte; bulgur köftesi.

KÖFTECİ (i.). Köfte satan kimse.

KÖFTEHOR (i.) (Fars. = köfte yiyen). Şarlatan, tafra satan, gösterişçi (ekseri takılmak için kullanılır): Seni köftehor seni!

KÖFTER (i.). Üzüm şırasından yapılan kalın pestil.

KÖFTEROS (i.) (Rumca: Keskin). Kalafatçı demiri.

KÖFTÜN (i.). Sığırlara yedirilen susam ve kinin posası, küsbesi.

KÖHNE (i. F.). Eski, eskimiş, kullanılmış, zamanı ve modası geçmiş: Pek köhne döşemesi vardır.

KÖK (i.). **1.** Bitkilerin toprağın içine sürdükleri dal ve budaklar ki, onlar vasıtasıyle topraktan rutubet ve ağacın gelişmesini sağlayan maddeleri emer, Ar. asl, cezr, Fars. bih: Ağaç, ot, çiçek kökü; bu ağacın kökleri pek derin, pek uzundur. **2.** Bazı hayvanî maddelerin köke benzer kısımları: Diş kökü; sinirin kökleri. **3.** mec. Temel, esas, asıl, kaynak, menşe: Bu işin kökleri pek derin, pek sağlamdır; kökünü bulmak, çıkarmak, kurutmak. **4.** Bir şeyin aşağı tarafı, kaide, kütük: Ense kökü; ağacın kökünde oturmak; sütunun kökü. **5.** İlâç yerine halk arasında kullanılan çeşitli bitki kökleri ki, ekseri yumru şeklinde veya ona yakın şekillerde bulunur: Orada kök satan bir dükkân vardır. **6.** Ağaç vesair bitki sayısı: Kırk kök incir; on kök kavak; birkaç kök karanfil. **7.** (gramer) Bir kelimedeki bütün ekler çıkarıldıktan sonra kalan kısım. **8.** Bir denklemdeki bilinmeyenin yerine konulduğu zaman, o denklemi çözen sayıya o denklemin kökü denir. **Kök atmak, uzatmak, salmak** = **1.** Kökleşmek, kökleri sağlamlaşmak. **2.** Dal, budak salıvermek, dallanmak. **Altınkökü** = İpeka, Güney Amerika'da yetişen bir cins bitki (cephaclis ipecahudna). **Ayrıkkökü** = Ayrıkotu denilen bitkinin kökleri ki, mesane hastalıklarına karşı vesair ilâçlarda kullanılır. **Kök tutmak** = Kökleşmek. **Kökünden koparmak** = Tamamen mahvetmek. **Kökünü kurutmak** = İz bırakmamak, bir daha ortaya çıkamayacak surette mahvetmek. **Yılankökü** = Bir cins bitki. **Kök sökmek** = Büyük güçlükleri yenerek başarmak. **Köküne kibrit suyu dökmek** = Kökünü kurutmak.

KÖK (i.). Sazın burulacak kulağı. **Kök etmek** = Kulağını burarak kurmak: Sazı kök etti.

KÖKBACAKLILAR (i. zooloji). Amipleri, günsüleri, deliklileri ve ışınlıları içine alan bir hücreli hayvanlar takımı.

KÖKBOYASI (i. botanik). **1.** Kökboyasıgillerden, çalı görünüşünde bir bitki. (rubia tinctorum). **2.** (kimya) Bu bitkinin köklerinden elde edilen ve alizarin adıyla anılan kırmızımsı sarı bir boya.

KÖKBOYASIGİLLER (i. botanik). Bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden bir familya.

KÖKÇÜ (i.). Eskiden ilâç yapmakta kullanılan muhtelif, kabuk, çiçek, vesaire gibi şeyleri satan kimse.

KÖKE (i.). Bir cins eski savaş gemisi.

KÖKLEMEK (f.). **1.** (minder ve şilteyi) Dikişle mıhlamak, içindeki ot veya yün oynamamak için her bir karış mesafede sicim vesaire ile sağlam dikiş vurmak. **2.** (telli sazı) Kurmak, köketmek. **3.** Kirizme denilen kıraç yerin ağaç ve çalı köklerini çıkarmak. **4.** İnce saç örgülerinin her üç dördünü bir yere sarmak, kökleme etmek.

KÖKLENMEK (f.). **1.** (ağaç) Kök tutmak, kök salmak, kökleşmek. **2.** Yerleşmek, temelleşmek, Osm. pâydâr olmak: Kendisi orada köklendi.

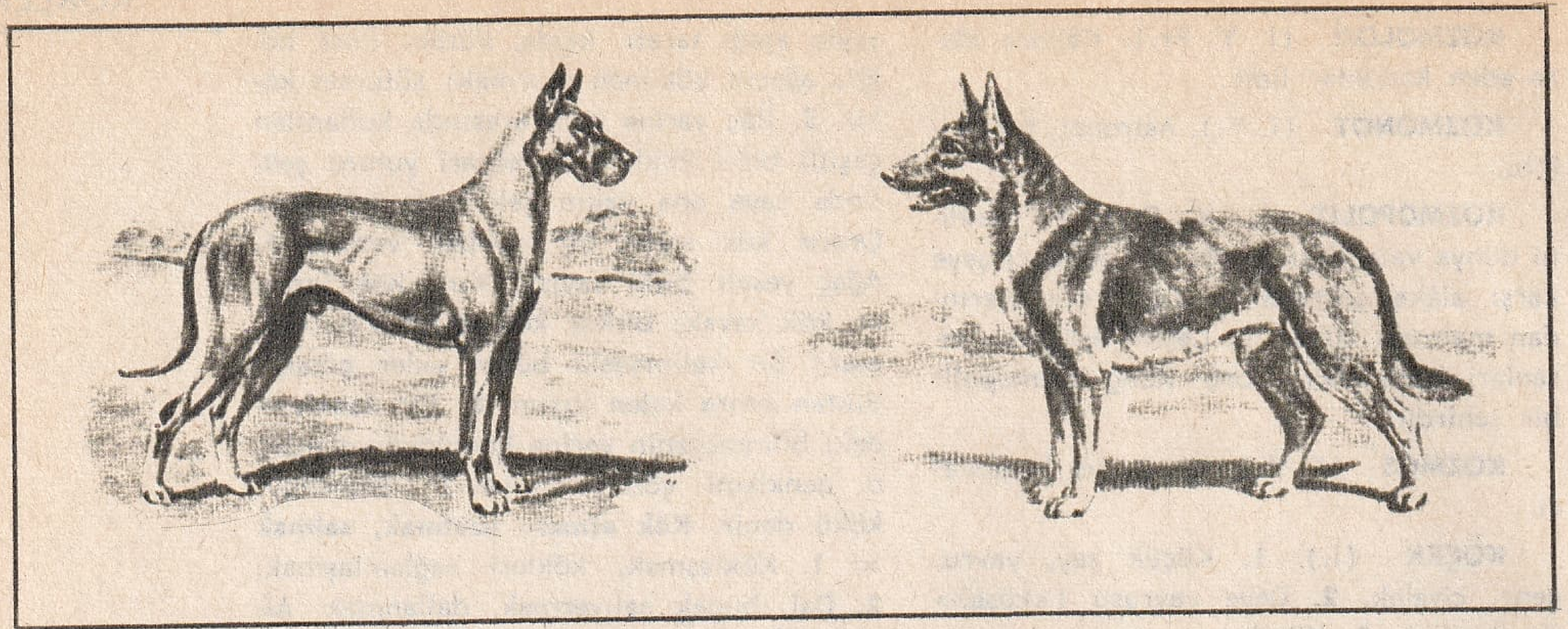

İki cins köpek

KÖKLEŞMEK (f.). **1.** Kök tutmak, kök salmak. **2.** Yerleşmek, kurulmak, Osm. teessüs etmek, devamlı olmak: Bu öksürük bende kökleşti.

KÖKLEŞTİRMEK (f.). **1.** Kök tutturmak, kök saldırmak. **2.** mec. yerleştirmek, kurmak, tesis etmek; temelleştirmek.

KÖKLÜ (i.). Kökü olan, kök salmış: Köklü ağaç, fidan.

KÖKMANTAR (i. botanik) (y. k.). Meşe, çam gibi ağaçların köklerinde yerleşen, iplik görünüşünde bir mantar çeşidi.

KÖKNAR (i.). Bir çeşit orman ve süs çamı familyası.

KÖKRÜ (i.). **1.** Yeşil ürün veya meyve, yeşillik. **2.** Sebze, zerzevat. **Kökrü resmi** = Sebze vergisi.

KÖKSAP (i. botanik) (y. k.). Süsende olduğu gibi, kök halinde toprak altında gelişen, klorofilsiz yeraltı sapı.

KÖKSÜ (i. botanik) (uyd. k.). Ciğerotlarında ve yosunlarda olduğu gibi, bitkinin kökü andıran ve tutunmasına yarayan kısım.

KÖKSÜZ (i.). **1.** Kökü olmayan. **2.** mec. Temeli, mesnedi, dayanağı, aslı olmayan.

KÖKTEN (i.). Köke kadar dayanan, teferruatta kalmayan, köklü: Kökten bir tedbir, Fr. radical.

KÖKTENCİLİK (i.) (uyd. k.). İlimde, dinde ve siyasette kökten yenilikler yapma temayülü, Fr. radicalisme.

KÖKÜN (i.). Kökünden, temelinden, esasından.

KÖKÜN (i.). **1.** Bitkilerin fide yeri, tohumların ekilip fidan oldukları yer, fidelik, fidanlık. **2.** mec. Aslî yer, vatan, menşe. **Kökünde büyümek** = Vatanından dışarıya çıkmamak, dünya görmemek, dünyadan habersiz olmak.

KÖLÇER (i.). Buğday tanesinin biçimini değiştiren ve ununu bozan bir hastalık.

KÖLE (i.). Kul, Fars. çâker, bende, gulâm (tevâzû ve saygı mübalâğası olarak) **Köleniz, köleleri** = Kulunuz, bendeniz, ben. («köle-zâde» demeyip «bende-zâde» denilir).

KÖLELEŞTİRMEK (f.). Köle haline getirmek; bir kimseyi köle imiş gibi her türlü hürriyetten mahrum etmek.

KÖLELİK (i.). Kulluk, bendelik, Ar. ubûdiyyet, Fars. bendegî.

KÖLEMEN (i.). Vaktiyle kölelerden tertip olunan bir sınıf asker, Ar. memlûk, c. memâlîk: Mısır Kölemenleri.

KÖMEÇ (i. botanik). Papatya ve ayçiçeğindeki gibi çiçeklerin sapın yassılaşmış ve genişlemiş ucunda toplanmasından meydana gelen çiçek durumu.

KÖMÜR (i.). **1.** Havasız yerde yakıldıktan sonra söndürülmüş odundan ibaret siyah madde ki, tekrar yakılıp mangal içinde ısıtmak için ve mutfakta yemek pişirmek için kullanılır, Ar. fahm: Kışlık kömürü tedarik etmek; odun, kömür almak; kömür yakmak; kömür başa vurmak; kömür kayığı. **Maden, taş kömürü** = Yerin altından çıkan, pek ziyade ısı veren, vapur, lokomotif ve sobalarda vs. kullanılan siyah madde. **2.** Siyah, kapkara: Kömür gözlü, kömür kaşlı.

KÖMÜRCÜ (i.). **1.** Kömür yapıp satan adam. **2.** (denizcilik) Vapurlarda kömürü kazanın önüne getirmekle görevli bulunan işçi sınıfı. **3.** Siyah kara, siyah lekeli: Kömürcü tavuk, tilki.

KÖMÜRCÜLÜK (i.). Kömürcülerin yaptığı iş.

KÖMÜRLEŞMEK (f.). Kömür hâline gelmek.

KÖMÜRLEŞTİRMEK (f.). Kömür hâline getirmek.

KÖMÜRLÜK (i.). Evde kullanılacak kömürün konulduğu yer, kömür anbarı: Bu evin kömürlüğü dar.

KÖPEK (i.). **1.** Köpekgillerden birçok cinsleri olan ehlî hayvan ki, çeşitli işlere yarar, Ar. kelb, Fars. seg. **Av köpeği** = Zağar. **Bekçi köpeği** = Evde bekçilik edeni. **Çoban köpeği** = Sürüyü muhafaza edeni. **Sokak köpeği** = Sahipsiz olarak sokaklarda türeyen ve cinsinin özelliğini kaybetmiş olan soysuz cinsi. **Fino köpeği** = Evin içinde bulundurulan küçük cinsleri. **Dişi köpek** = **1.** Kancık köpek yavrusu. mec. **2.** mec. Pis, alçak (hakaret tâbiri, sıfat gibi de kullanılır): Köpek beni aldattı; köpek herif, utanmadan yanıma geliyor. **Köpekayası** = Bir cins bitki, Ar. keffü'l-kelb. **Köpekoğlu** (halk dilinde: **Köpoğlu**) = **1.** Hain, korkak, kahbe, alçakça hilekâr: Köpoğlu, etmediği alçaklığı bırakmadı. **2.** Yaman, kurnaz, işgüzar: Çok köpoğlu. **Köpoğluluk** = Hainlik, ihânet, alçakça hile: Beni öyle bir köpoğlu ile aldattı ki, hiç hatırıma gelmezdi. **Köpekbalığı** = Vatoz balığının bir cinsi, Fr. requin denilen yırtıcı balık. **Köpekdişi** = Azı dişleriyle ön dişler arasında bulunan sivri dört diş ki, köpekte vasir yırtıcı hayvanlarda fazla uzun olur. **Köpek gibi, köpekler gibi** = Alçakça: Köpek gibi pişman olmak; köpek gibi yalvarmak. **Kedi ile köpek** = Daima hırlaşıp kavga edenler hakkında söylenir. **Köpekmemesi** = Koltuk altında çıkan bir cins çıban.

KÖPEKAYASI (i. botanik). Ballıbabagillerden, çiçekleri kokulu bir bitki (marrubim vulgare). bk. Köpek.

KÖPEKDİŞİ (i.). Azı dişleriyle ön dişler arasında bulunan sivri dört diş ki, köpekte vesair yırtıcı hayvanlarda çok uzun olur. bk. Köpek.

KÖPEKGİLLER (i. zooloji). Köpek, kurt gibi memelileri içine alan hayvan familyası.

KÖPEKLEMEK (f.). mec. Yorgunluk veya korku ve pişmanlıktan köpek gibi solumak veya yaltaklanmak.

KÖPEKLİK (i.). Alçaklık, hâinlik: O köpekliği kim kabûl eder? Böyle köpeklik olur mu?

KÖPEKMEMESİ (i.). Koltuk altında çıkan çıban.

KÖPEKÜZÜMÜ (i. botanik). İtüzümünün başka bir adı (solanum nigrum).

KÖPOĞLU (i). **1.** Bir küfür tabiri, köpek oğlu, it oğlu. **2.** Hain, sahtekâr, hilekâr, kurnaz: O, ne köpoğludur ben bilirim. bk. Köpek.

Köprü

KÖPOĞLULUK (i.). **1.** Hainlik, alçaklık, hile. **2.** Kurnazlık, düzencilik. bk. Köpek, köpoğlu.

KÖPRÜ (i.). **1.** Suyun üzerinden öte tarafa geçmek için keresteden veya kemerler üzerine kârgir veya demirden yol, Ar. cisr, kantara: Köprü kurmak; köprüden geçmek; ahşap, kârgir, taş, demir köprü; dubalar üzerine kurulmuş köprü. **2.** Köprüye benzer iki ucu bağlı ve ortası boşlukta kemerli şey: Apolet köprüsü; kilit köprüsü; toka köprüsü. **Asma köprü** = İki başında kule yapılıp oralara asılan köprü. **Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı derler** = Bir işi yaptırmak için, lâyık olmayan kimseleri, pohpohlayarak aldatış.

KÖPRÜCÜ (i.). **1.** Köprü yapan usta. **2.** Harpte yollardaki suların üzerine köprü kurmakla görevli istihkâmcı asker.

KÖPRÜCÜK (i.). Omuz uçlarından göğsün yukarısına gelip kilitlenen iki kemik ki, gerdanın altında dışarıdan da belli olur, boyun çenberi.

KÖPÜK (i.). Sıvıların çok hareketten veya oynamaktan meydana getirdikleri ve sabun gibi bazı cisimlerin eriyince yaptıkları beyaz kabarcıklar. İçine hava karışmaktan ileri gelir: Deniz köpüğü, sabun köpüğü; ağzından köpük geliyor; at koşmakdan köpük içinde kalmıştı. **Deniz köpüğü** = **1.** Lületaşı: Deniz köpüğünden sigaralık. **2.** Açık ve tirşeye çalar mavi renk. **3.** Atlarda kızıl don.

KÖPÜKLENMEK (f.). Köpük bağlamak: Reçel kaynarken köpüklenir.

KÖPÜRMEK (f.). Köpük yapmak: Bu sabun köpürmüyor; deniz çok köpürmüş;

hayvan koşmaktan köpürmüş. **Ağız köpürmek** = Çok hiddet etmek, kudurmak.

KÖPÜRTMEK (f.). Köpük yaptırmak.

KÖR (i.). **1.** Gözü görmez, Ar. âmâ, Fars. nâ-bînâ: Kör adam, bir kör dilenci; bir gözü iki gözü kör. **Anadan doğma kör** = Ar. darîr. **2.** Görmez, sakat: Gözü kör; bir gözü kör oldu; kör gözlü. **3.** Kesmez, keskin olmayan, künd: Kör çakı. **4.** Işıksız, karanlık: Körkandil, köroda. **5.** Çözülmez, karışık: Kördüğüm. **6.** İhtiyatsız, gafil, habersiz. **Körebe** = Bir çeşit çocuk oyunu ki, birinin gözünü bağlayıp diğerleri çevresine dolaşmakla oynanılır. **Köroğlu** = Türk halk edebiyatının tanınmış bir kahramanı ve tahakkümünden kinâye olarak karı, zevce. **Bir köroğlu bir ayvaz** = Ben ve karım, kalabalığım yoktur. **Ölünün körü** = «Kör ölür bâdem gözlü olur» meselinden alınarak birinin sözüne karşı alay ve küçümseme mânâsında kullanılır. **Körboğaz** = Oburluk. **Kördöğüşü** = Kimsenin kimseden haberi olmaksızın gafletle yapılan iş: Bir kördüğüşüdür gidiyor: Kimsenin kimseden haberi yoktur. **Körsıçan** = Köstebek. **Körkandil** = Pek sarhoş. **Körkaya** = Deniz içinde, görünmez taş. **Körükörüne** = Gafletle. **Körgözlü** = Nankör. **Köryol** = Demiryollarda ucu çıkmaz yol.

Köstebek

KÖRBARSAK (i. anatomi). Kalın barsağın, ince barsakla birleştiği yerde bulunan çıkıntı, apandis.

KÖREBE (i.). Gözleri bağlanan birinin arkadaşlarından birini el yordamıyla yakalamaya çalışması şeklinde olan bir çocuk oyunu.

KÖRELMEK (f.). **1.** Kuyu veya kaynak kurumaya; ateş, sönmeye yüz tutmak. **2.** (biyoloji) Bir organ şu veya bu sebepten beslenmeyerek küçülmek, dumura uğramak.

KÖRFEZ (i.) (Y.'dan). Büyük koy, haliç: Selânik körfezi; Venedik körfezi.

KÖRLEMEK (f.). Körletmek. **Boğazı körlemek** = Açlığını gidermek.

KÖRLENMEK (f.). **1.** Kör olmak, görme duygusunun ortadan kalkması, gözünü sakatlamak. **2.** Keskinliği gitmek, kesmez hâle gelmek. **3.** Satışına engel olmak, sürümü bozulmak.

KÖRLEŞTİRMEK (f.). Körleşmesine sebep olmak, körletmek: Bıçağı körleştirdi.

KÖRLETMEK (f.). Körlenmesine sebep olmak, körleştirmek, körlemek.

KÖRLÜK (i.). Gözü görmez adam veya hayvanın hâli, göz sakatlığı: Onun körlüğü sonradan oldu; körlüğünü gizlemek istiyor. **2.** mec. Gafillik, gaflet, basiretsizlik.

KÖROĞLU (i.). **1.** Meşhur destan kahramanı. **2.** Evde daha çok sözü geçtiğinden kinaye, kocanın, karısına verdiği ad (halk dilinde): Köroğlu bugün gezmeye gitti. bk. Kör.

KÖRPE (i.). **1.** Taze, kartlaşmamış, turfanda, çok taze: Körpe hıyar. **2.** Pek genç, taze: Körpe kız.

KÖRPELİK (i.). **1.** Tazelik, turfandalık: Bu salatalığın körpeliği. **2.** Gençlik, tazelik: O kızın körpeliği.

KÖRTÜN (i.). Bir çeşit büyük semer.

KÖRÜK (i.). **1.** Ateşi havalandırmaya mahsus deri, meşin ve tahtadan âlet. **Demirci körüğü** = Demircilerin kullandıkları büyük çeşidi. **2.** Hava ile çalınan bazı çalgılara hava vermeye mahsus âlet: Armonika körüğü. **3.** Fayton'un körük biçiminde açılır kapanır örtüsü. **Burun, göğüs körük gibi inip kalkmak** = Yorgunluktan veya hiddetten çok solumak. **Laf körüğü** = Lafazan, geveze, çançan. **Yangına körükle gitmek** = Anlaşmazlığı şiddetlendirmeye çalışmak, fitnecilik.

KÖRÜKLEMEK (f.). **1.** Körükle üflemek, tutuşturmak: Ateşi körüklemek. **2.** Kızıştırmak, şiddetlendirmek: Asıl anlaşmazlığı körükleyen odur.

KÖRÜKLÜ (i.). **1.** Açılıp kapanarak hava veren âleti olan: Körüklü çalgı. **2.** Açılıp kapanır örtüsü olan: Körüklü fayton.

KÖS (aslı: **KÛS**) (i. F.). Pek büyük davul ki, Türk mehter musikisinde kullanılır, katır, at, hattâ deve ve fille nakledilirdi: Kös çalınmak.

KÖSE (i.) (aslı Farsça olup Arapça'laşmışı: kûsec). **1.** Sakal ve bıyığı olmayan veya seyrek olan: Köse adam. **2.** Seyrek: Köse sakal; köse orman. **Köse sakallı** = Sakalı köse.

KÖSEC (aslı: **KÛSEC**) (i. A.) (köseden Arapçalaşmış). Köse. bk. Köse.

KÖSEGEN (i.). Mimoza çeşitlerinden bir ağaç.

KÖSEĞİ (i.). Bir ucu yanmış, yanıp sönmüş odun. bk. Küsgü.

KÖSELE (i.) (Fars. dana demek olan «gâvsâle» den). Sığır ve beygir gibi büyük hayvan derisinden yapılmış kalın deri ki, ayakkabıların altını vesair şeyleri ondan yaparlar. **Köseletaşı** = Bileyitaşı gibi kullanılan ve mermeri silip parlatmaya yarayan bir cins kumlu taş. **Kösele perdahtı (perdahı)** = Mermere bu taşla verilen cilâ. **Kösele gibi** = Pek sert.

KÖSELİK (i.). **1.** Sakalı seyrek olan

veya olmayan adamın hâli. **2.** Seyreklik: Sakalın, ormanın köseliği.

KÖSEM bk. Kösemen.

KÖSEMEN (i.). **1.** Vuruşmaya alıştırılmış iri koç veya teke, gebeş. **2.** Sürünün önüne düşüp onu sevkeden alışık koç. **3.** mec. Cesur, serbest, atak.

KÖS KÖS (i.). Başı önde, sağa sola bakmadan: Kös kös dinledi, kös kös yürüdü.

KÖSKÖTÜRÜM (i.). Tamamen kötürüm.

KÖSNÜK (i.). Erkeğine istekli, kızmış (dişi), kızgın, azgın: Kösnük kısrak, koyun.

KÖSTEBEK (i.). Yer sıçanı, kör sıçan. **Köstebek illeti** = Sıracanın bir çeşidi.

KÖSTEK (i.). **1.** Kaçmasını engellemek için hayvanın iki veya üç ayağına vurulan bağ: At köstеği; ata köstek vurmak. **2.** Süs için saate veya diğer süs eşyasına bağlanan ve üste takılan altın veya gümüşten yahut taklit madenden zincir, kordon: Saat kösteği; küpe kösteği. **Boyun kösteği** = Boyuna geçirilen uzun zincir. **3.** (denizcilik) Cıvadra bastonları altından bordalara alınan sabit halat. **4.** Kösteği çözmek: Kaçmak.

KÖSTEK (e.). Estek kelimesinin tekrarı olarak kullanılır. **Estek köstek** = Mırın kırın.

KÖSTEKLEMEK (f.) (hayvanı). Köstekle bağlamak, köstek vurmak.

KÖSTEKLENMEK (f.). **1.** Köstek vurulmak. **2.** Ayağına bir engel takılmak: At birden köstеklendi. **3.** mec. Bir iş, yürümez hâle sokulmak.

KÖSÜMEK bk. Kösünmek.

KÖSÜNMEK (f.) (dişi hayvan). Erkeğine talip olup kızmak, azmak: Kısrak, koyun kösünmek.

KÖŞE (i.) (Farsça'dan). **1.** Yönleri çeşitli iki yüzey veya çizginin birleşiminden meydana gelen yer ki, açıklığı çeşitli derecelerde olur, bucak, Ar. zâviye, gönye. **Doğru köşe** = Genişlik derecesi 90 olan dik açı. **Sivri köşe** = Genişlik derecesi ondan az olan dar açı. **Açık köşe** = Genişlik derecesi 90 dereceden fazla olan geniş açı. **Bir köşeye çekilmek** = İnzivâya çekilmek. **Köşe köşe kaçmak, saklanmak** = Sıkı sıkı kaçıp gizlenmek. **2.** Odanın en yukarı yeri, Ar. sadr: Köşeye çıkmak; köşede kurulmak. **3.** İnzivâ yeri, Ar. zâviyye, Fars. uzlet-gâh: Bir köşeye çekilmek. **4.** Uç, kenar, ıssızlık, ücrâ yer: Dünyanın bir köşesinde; Türkiye'nin bazı köşelerinde. **5.** Sivri yer, uc: Batacak köşeleri vardır; köşelerini yuvarlatmak. **Altı köşe, altı köşeli** = Altıgen, Ar. müseddes. **Üç köşe, üç köşeli** = Üçgen, Ar. müselles. **Köşebaşı** = Sokağın dönemeç yeri. **Köşe bucak** = Ücrâ yerler, her bir taraf. **Köşe bucakta** = Ötede beride. **Ciğerköşesi** = Pek sevgili şahıs, sevgili evlât. **Dört köşe, dört köşeli** = Dörtgen, kare, Ar. murabbâ. **Sekiz köşe, sekiz köşeli** = Sekizgen, müsemmen. **Köşetaşı** = Duvarın köşesine konmaya mahsus muntazam taş. **Köşe sarrafı** = Sokakta ve ekseriya sokak veya dükkân köşelerinde çekmecesi olup para bozan ve küçük muamelelerde bulunan küçük sarraf. **Köşe müftüsü** = Ötekinin berikinin dâvasına karışan avukatımsı adam, müzevvir.

KÖŞEBEND (i. F.). Köşe tutturan; köşeyi tutturmaya yarayan şey.

KÖŞEGEN (i. matematik) (y. k.). Bir çokgende yan yana olmayan veya bir çokyüzlüde aynı düzlem üzerinde bulunmayan iki köşe arasına çekilen çizgi.

KÖŞEK, KÖÇEK (i.). Deve yavrusu.

KÖŞEKLEMEK (f.) (deve). Doğurmak.

KÖŞELEME (i.). **1.** Köşe şeklinde, köşemsi olan: Köşeleme bir taş; köşeleme bir kâğıt. **2.** Köşeli olarak: Köşeleme kesmek, çizmek.

KÖŞELİ (i.). Köşeleri olan (cisim veya şekil). **Üç köşeli** = Üçgen, Ar. müselles. **Dört köşeli** = Dörtgen, kare, Ar. murabbâ. **Altı köşeli** = Ar. müseddes. **Sekiz köşeli** = Ar. müsemmen.

KÖŞK (i.). **1.** Yüksek çardak gibi bina, kule: Yangın köşkü. **2.** Yüksek ve manzarası olan dinlenme odası, kule, Fars. cihân-nümâ. **3.** Bağ ve bahçe içinde yazlık oturma yeri, Osm. kasr: Yazın köşkünde oturuyor; köşk yalıya tercih edilir. **Köşk bekçisi** = **1.** Yazlık bir köşkte kışın oturup köşkü bekleyen adam. **2.** Yangın köşkünde nöbet bekleyip yangını haber veren yangın memuru. bk. Köşklü.

KÖŞKLÜ (i.). Eskiden İstanbul'da yangın kulesinde nöbet bekleyen ve yangın çıkınca koşup her yere haber verme işini yapan kimse.

KÖTEK (i.). Deynek ve sopa ile dövme, dayak, Ar. darb. **Kötek vurmak, çalmak** = Dövmek. **Kötek yemek** = Dövülmek.

KÖTÜ (i.). **1.** İyi olmayan, fena, Fars. bed: Kötü mal; kötü adam; kötü iş («fena» kelimesini yerli yersiz kullanıp «kötü» kelimesini unutmamalıdır). **2.** Kötülükle, kötü surette: Kötü yazıyor; kötü söylüyor. **3.** Kötülük, fenalık. **İyi kötü** = Ar. hayr-ü şer, Fars. nîk-ü bed; iyiyi kötüden fark etmek.

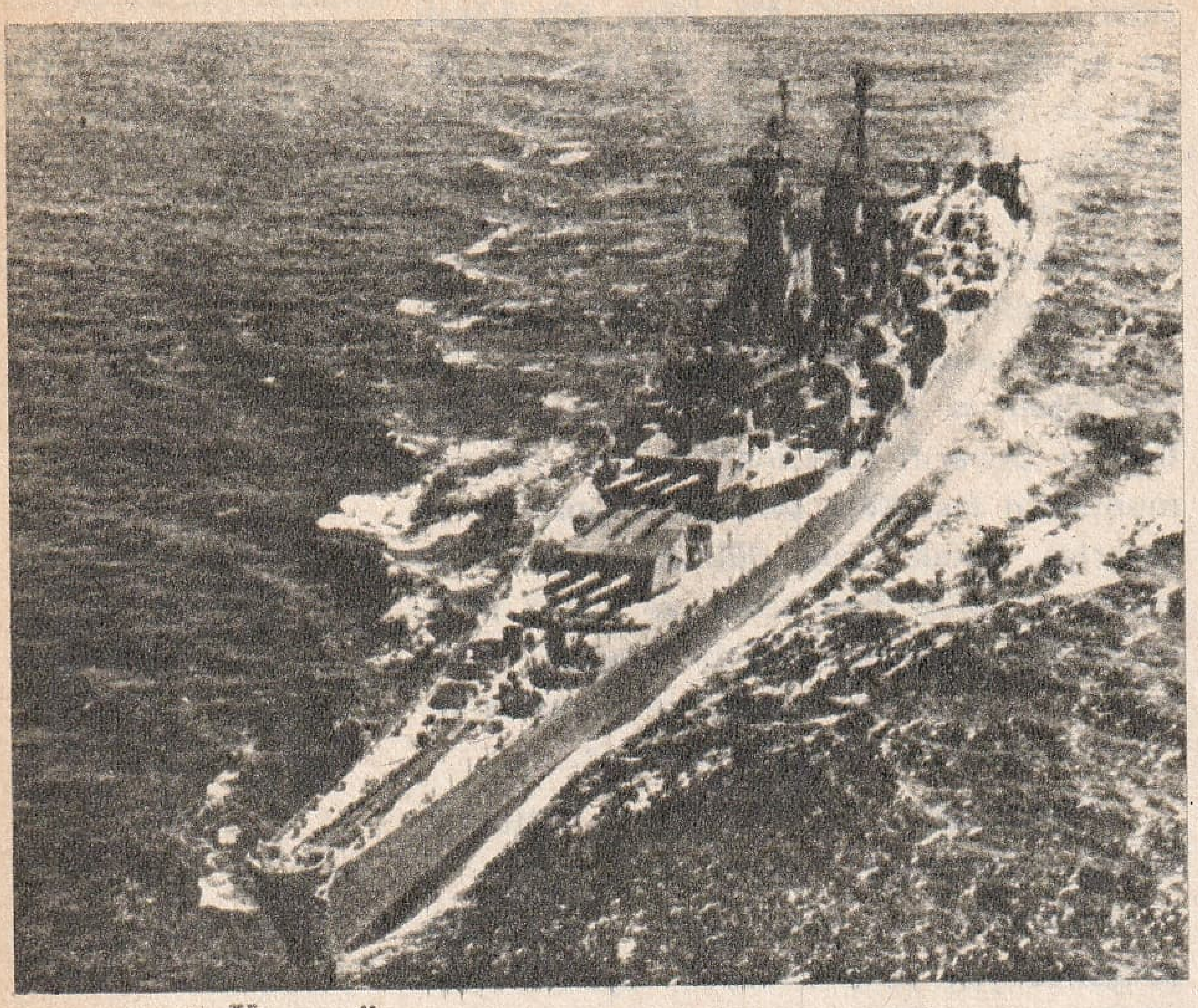

Kruvazör

KÖTÜLEMEK (f.). **1.** Bir şeyin veya insanın aleyhinde konuşmak. **2.** mec. Zayıflamak, hastalanmak.

KÖTÜLENMEK (f.). İtham olunmak, adı kötüye çıkmak, zarara sokulmak.

KÖTÜLEŞMEK (f.). Kötü olmak, fenalaşmak, bozulmak: O iş kötüleşti; hasta yeniden kötüleşmiş.

KÖTÜLEŞTİRMEK (f.). Fenalaştırmak, fena hâle getirmek, bozmak: O işi kötüleştirdi.

KÖTÜLÜK (i.). Fenalık, Ar. sû, şer, zarar verme.

KÖTÜMSER (i.). Hâdiseleri umumiyetle menfî tarafından gören; her işin sonunu kötü gören, iyimser karşıtı, Fars. bedbîn.

KÖTÜRÜM (i.). İhtiyarlıktan veya inme vesair bir ârızadan dolayı ayağa kalkamayan veya yürüyemeyen, oturan, sakat: Kötürüm bir ihtiyar; otura otura kötürüm olacak. **Köskötürüm** = Büsbütün kötürüm, hiç yerinden kalkamaz.

KÖTÜRÜMLÜK (i.). Ayağa kalkamayan veya yürüyemeyen ihtiyar veya inmelinin hâli ve sakatlığı.

KÖY (i.). İki binden az nüfuslu küçük meskûn yer ki, kasabadan farkı evlerinin azlığı ile beraber, çarşı ve pazarı olmaması ve ahalisinin ekseriya ziraatle meşguliyetleri sebebiyle tarla, çayır, bağ, bahçe, ahır ve ağıl gibi şeylerle karışık olmasıdır: Köy halkı; köyde oturmak; köy imamı; köy mektebi.

KÖYDAŞ (i.). Bir köy ahalisinden olan, köylü: O, benim köydaşımdır.

KÖYLÜ (i.). **1.** Köy halkından olan. **2.** Biriyle aynı köyden olan: Bir köylüsü gelmiş. **3.** Mec. Kaba, nâzik ve zarif olmayan, hoyrat. **Bizim köylü** = Alaylı olarak «hemşehrî» mânâsıyla kullanılır.

KÖYLÜLÜK (i.). Köylü olanın hâli.

KÖZ (i.). **1.** Kemiğin yumuşağı, kıkırdak. **2.** Geçmiş kor, kor döküntüleri ile dolu sıcak kül, Ar. ahker.

Kr. (kimya). Kripton elemanının senbolü.

KRAL (i.) (Slavca'dan). Hıristiyan hükümdar, imparator sıfatını taşımayan en yüksek dereceli hükümdar: İtalya, İngiltere, Belçika, Yunan kralı. **Kralsuyu** = Kolonya.

KRALCI (i.). Kral ve krallık taraftarı.

KRALÎ (i.). (Yabancı bir kelimeye Ar. nisbet «y» si katılarak yapıldığı için çok yanlış bir kelimedir). Krala ait: Cânib-i kralîye sunulan bir kitap.

KRALİÇE (i.) (Slavca'dan). **1.** Kral zevcesi: İspanya kraliçesi. **2.** Krallık tahtında bulunan kadın: İngiltere kraliçesi.

KRALİYET (i.). Krallık: İngiltere kraliyetle idare olunur (galat bir kelimedir).

KRALLIK (i.). **1.** Hıristiyan hükümdarlığı, hükümdarlık hâl ve sıfatı: İsveç hükümdarı krallık unvanını hâizdir. **2.** Bir kralın idaresinde bulunan ülke, krallık unvanıyla idâre olunan devlet.

KRAMP (i. Al. Fr.). Adalenin kasılması.

KRAMPON (i. Al. Fr.). **1.** Sıkıca tutmaya yarayan, bir tarafı eğri metal parçası veya çivi. **2.** Futbolcuların pabuçlarının altına çakılan çivi.

KRANOLOJİ (i. Y.). Kafatasının sevki tabiî ve kabiliyetlerle olan ilgisini inceleyen ilim kolu.

KRATER (i. Y. Fr. jeoloji). Yanardağ ağzı.

KRAVAT (i. Fr.). Boyunbağı.

KREDİ (i. Fr.). İtibar. **Kredi açmak** = **1.** Birine peşin para istemeden mal vermeyi kabûl etmek. **2.** Ödünç para vermeyi üstüne almak.

KREM (i. L. Fr.). **1.** Deriye yumuşaklık vermek için sürülen kokulu merhem. **2.** Açık saman rengi.

KREMA (i. İ.). **1.** Sütün yüzünden toplanan yağlı kısım, kaymak. **2.** Bir çeşit yumurtalı süt tatlısı.

KREMATORYUM (i. L.). Ölülerin yakıldığı yer.

KREOZOT (i. Y. kimya). Kayın ağa-

cı katranından çıkarılan renksiz, sert kokulu bir sıvı, tıpta kullanılır.

KREP (i. Fr.). Bir çeşit ince ipek kumaş.

KREPON (i. Fr.). Kıvır kıvır bir çeşit ince kumaş yahut kâğıt.

KREŞ (i. Al.). Bebekler için çocuk yuvası.

KRETEN (i. Fr. crétin). Vücut gelişiminin ve zekâ faaliyetinin durması ile kendisini gösteren bir hastalık (kelime Fransızca'da küfür yerine de kullanılır).

KRETENİZM (i. Fr.). Kreten hastalığı.

KRETON (i. Creton köyünün adından). Bir çeşit keten patiska veya basma.

KRİKET (i. İng.). İki takım arasında küçük ve ağır bir topu sopalarla çelerek oynanan bir oyun.

KRİKKRAK (i.). Çubuk şeklinde bir peksimet çeşidi.

KRİKO (i. Fransızca cric'ten). Ağır bir şeyi biraz kaldırmakta kullanılan bir âlet.

KRİMİNOLOJİ (i. Fr.). Cinayetlerin sebep ve çeşitlerini araştıran ilim.

KRİPTON (i. Y. kimya). Kr senbolü ile gösterilen bir eleman.

KRİSTAL (i. L. Fr.). Billûr.

KRİSTALOİD (i. L. Fr.). Billûra benzeyen, billûrî.

KRİTER (i. Fr.) yahut kriteryum (i. L.) Doğruyu yanlıştan ayırdetmeye yarayan ve gerekince başvurulan prensip.

KRİTİSİZM (i. Y. Fr. felsefe). Bilginin tenkidi üzerine kurulmuş felsefî sistem.

KRİYOSKOPİ (i. Y. Fr. fizik). Fizik ilmin, tuzlu eriyiklerin donma kanunlarını inceleyen kolu.

KRİZ (i. Fr.). Buhran.

KRİZALİT (i. Y. biyoloji). Bir böceğin kelebek olmadan önce koza veya kozasız olarak geçirdiği başkalaşma hali.

KRİZANTEM (i. Y. botanik). Kasımpatı.

KROKİ (i. Fr.). Taslak.

KROM (i. Y. Fr.). Cr senbolü ile gösterilen bir eleman.

KROMATİK (i. Fr.) (musiki). Yarım seslerin biribirini takip ettiği dizi.

KROMATİN (i. Y. biyoloji). Hücre çekirdeğinin, lininin aksine, boya alan önemli bir kısmı.

KROMATAFOR (i. Y. botanik). Hücre plazmasında bulunan ve taşıdığı boyaya göre kloroplast veya lökoplast adını alan unsur.

KROMOPLAST (i. Y. biyoloji). Muhtelif renkler taşıyan kromatofor.

KROMOSFER (i. Y. astronomi). Renkküre.

KROMOZOM (i. Y. biyoloji). Karyokinez yoluyla çoğalan hücrelerde kromatin ipliklerinin iki kısma ayrılacakları sırada aldıkları kısa, ucu kıvrık çubuk biçimi: İnsan hücresindeki kromozom sayısı 24 çifttir.

KRONAKSİ (i. Y. biyoloji ve psikoloji). Bir elektrik akımının tenbih meydana getirebilmesi için gereken kısa müddet.

KRONOLOJİ (i. Y. Fr.). Hâdiseleri, tarihlerini göstererek sıralama işi: Cumhuriyet devri kronolojisi.

KRONOMETRE (i. Y. Fr.). Isı ve rutubet tesiriyle hareketi bozulmayan ve yılda bir kurulup bir saniye bile şaşmayan hassas ve büyük saat ki, başlıca denizcilikte boylam tâyini vesair matematik işlerde hassas zaman hesaplarında kullanılır. **Cep kronometresi** = Bu esas üzerine yapılmış sağlam cep saati. Kol saati şeklinde olanlar da vardır.

Kronometre

KRUVAZÖR (i. Fr.). Daha çok topla silâhlanmış, açık denizlerde emniyeti sağlamak ve konvoyları korumakla vazifeli süratli savaş gemisi.

KSENON (i. Y.). X senbolü ile gösterilen bir eleman.

KSİLOFON (i. Y. Fr.) (musiki). Santûra benzer bir çalgı.

KUARTET (i. Fr.) (musiki). Dört ses veya saz için yazılmış musiki eseri.

KUATUOR (i. L.) (musiki). Kuartet ile aynı mânâdadır. bk. Kuartet.

KÛB (i. F.). Vuran.

KUBÂ (i. A. tıp). Tuzlu balgam.

KUBÂÎ (i. A. tıp) (mü kubâiyye). Tuzlu balgama ait veya bu illet çeşidinden olan.

KUBAT (i.). **1.** Kaba, battal, hantal. **2.** Telâffuzu ve şivesi kaba: Kubad bir şive, kubad bir adam.

KUBBE (i. A.). Yarım küre şeklinde yapılmış kârgir dam, künbet: Ayasofya'nın birçok kubbesi olup ayrı ayrı sütunlar üzerine dayandıkları halde, Süleymâniye bir tek kubbe ile örtülüdür. **Kubbealtı** = Tanzimat'tan önce «dîvân-ı hümâyûn» denen Türk İmparatorluk hükûmetinin toplandığı Topkapı Sarayı'ndaki bina. **Habbeyi kubbe etmek** = Ehemmiyetsiz bir şeyi büyük göstermek.

KUBBELİ (i.). **1.** Damı yarım küre şeklinde olan: Kubbeli câmi, kubbeli hamam; bu yüzüğün taşı pek kubbeli. **2.** Kubbe şeklinde olan: Kubbeli dam.

KUBH (i. A.). **1.** Çirkinlik: Yüzünün kubhu. **2.** Çirkin iş, kötü iş.

KUBHİYYÂT (i. A. c.). Çirkin ve kötü işler: O adam kubhiyyâta düşkündür.

KUBLE (i. A.). Öpme, bûse.

KUBÛR (i. A. c.) (m. kabr). Kabirler, mezarlar. bk. Kabir.

KUBUR (i.). **1.** İçi boş, dar ve uzun üstüvane şeklinde kab ki, bir tarafı kapalı veya iki tarafı açık olur: Kalem kuburu. **Eğer kuburu** = Eğere bağlı tabanca kılıfı. **Ok kuburu** = Okların konduğu mahfaza, Fars. tîrkeş. **2.** Abdesthane deliğinden lâğıma inen künkler. Pek dar olan üstüvânî şeylere denir: Kubur pantolon.

KUBURLUK (i.). **1.** Barut kabı. **2.** Tabanca kılıfı. bk. Kubur.

KUCAK (i.). **1.** Açık kollarla göğüs arası, Fars. âğûş: Kucağına aldı; kucağında büyüttü; kucakta gezdirmek. **2.** Açık kollarla göğsün arasına sığabilen, bir defada sarılıp kaldırılan miktar: Bir kucak odun, ot vesaire. **Kucakta, kucaklarda gezmek** = Çocuk olmak. **Kucağına düşmek** = Sığınmak için en sonunda düşmanın eline düşmek. **Kucak kucağa** = Biribirine sarılmış.

KUCAKLAMAK (f.). **1.** Kollarla göğsün üzerine sarmak, Osm. derâgûş etmek: Çocuğunu sıkı sıkı kucakladı. **2.** mec. Çevirmek, içine almak: Bu isim, o familyaya ait bitkilerin hepsini kucaklıyor.

KUCAKLAŞMAK (f.). Kucak kucağa sarılmak, biribirini kucaklamak.

KÛÇEK (i. F.) (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

KUÇU KUÇU (i.). Köpekleri çağırmak için kullanılır. bk. Kıçı.

KUDAS (i. A.). Hıristiyanlar'ca «Fr. eucharistie» denilen âyin. **Kudas almak** = Communion (komünyon) törenini yapmak.

KUDDİSE (f. A.). Mübarek, azîz ve muazzez olsun: **Kuddise sırrehû** = Sırrı azîz olsun (büyük velîler hakkında söylenen bu dua tâbirine mahsustur).

KUDDÛS (i. A. «kuds» ten imüb.). Esmây-ı Hüsnâ'dan yani Allah'ın 99 adından biridir. Pek aziz ve mübarek, pek mukaddes: Yâ Kuddûs!

KÛDEGÎ (i. F.). Çocukluk.

KÛDEK (i. F.). Çocuk, Ar. tıfl, sabî.

KUDEMÂ (i. A. c.) (m. kadîm). Kadîmler, eskiler, eski adamlar. bk. Kadîm.

KUDRET (i. A.). **1.** Kuvvet, tâkat, iktidar: Kudretim yetmiyor; kudretim yok ki. **2.** Tanrı'nın her şeye kaadir olması, kâinâtı kaplamış olan ezelî kuvvet: Kudret-i İlâhiyye. **3.** Tanrı yapısı, tabiat, insan eli karışmaksızın vücude gelen şeylerin kaynak ve aslı: Kudretten insan şeklinde bir taş. **Kudret helvası** = Bazı ağaçlarda olan bir madde. **Kudret hamamı** = Sıcak mâden suyu, banyo, ılıca, kaynarca. **Kudret topu** = Gök gürlemesi, Ar. raad. **4.** Mâlî iktidar, servet, zenginlik: Kudret sahibi bir zat. **5.** Ehil ve bir mevzuda iktidar sahibi, çok geniş bilgili olma, otorite: İlmî kudret, edebî kudret.

KUDRETLİ (i.). Muktedir, iktidar sahibi, gücü yeter. **Kudretlû** = Padişahlara verilen unvanlardandır.

KUDRETSİZ (i.). İktidarsız, muktedir olmayan, zayıf, âciz.

KUDRETSİZLİK (i.). İktidarsızlık, kuvvetsizlik, Ar. zaaf, acz.

KUDRET-YÂB (i. F., Ar. kudret = güc, Fars. yâften = bulmak). Kuvvet bulan, muktedir olan, gücü yeten: Bu işe kudret-yâb olamadı.

KUDSÎ (i. A. «kuds» ten imen.) (mü. kudsiyye). Kutsal, mukaddes, muazzez, azîz, Tanrı'ya ve meleklere ait. **Âlem-i kudsî** = Tanrı katı. **Hadîs-i kudsî** = Peygamberimiz'in Allah'ın ilhâmıyla söylediği sözler ki, kendiliğinden söylediği hadîs-i şerîf'lerden ayrılır. Fars. **Kudsiyân** = Tanrı katında oturanlar, yani melekler.

KUDSİYÂN (i. A. F.) (c. kudsî). Kudsîler, melekler.

KUDSİYYÂT (i. A. c.). Tanrı'ya ve meleklere ait işler: Kudsiyyât ile uğraşmak.

KUDSİYYET (i. A.). Kutsallık, mukaddeslik, azizlik, muazzezlik: Kâbe'ye yaklaşılınca bir kudsiyet duyulur.

KUDUK bk. Koduk.

KUDÛM (i. A.) (musiki). Mevlevî musikisinde kullanılan usul vurma âleti.

KUDÛM-İ ŞERÎF (i. A. F.) (musiki). Mevlevîler'in kudûm'a verdikleri ad.

KUDÛMİYYE (i. A.). Eskiden bir büyük adamın bir yerden dönüşünde veya bir yere gidişinde kendisine sunulan hediye, yazılan kasîde: Kudûmiye takdîmi.

KUDURGAN (i.). Kudurmuş, azgın.

KUDURMA (i.). Kudurmak işi, kuduz olma: Köpeğin kudurması.

KUDURMAK (f.). **1.** Kuduz olmak, Kuduz hastalığına yakalanmak: Hayvanlardan en çok köpek kudurur. **2.** mec. Azmak, heyecana gelmek, çok kızmak: Bunu işitince büsbütün kudurdu.

KUDURTMAK (f.). **1.** Kuduz illetine uğratmak, kudurmasına sebep olmak, kudurmuş hâle getirmek. mec. Azdırmak, heyecana getirmek, çok kızdırmak: Bu sözleri işitince kudurdu.

KUDURUK (i.). Kudurmuş, kudurgan, azgın.

KUDUZ (i.). Kudurmuş, Osm. dâ-ül-kelbe uğramış: Kuduz köpek. **Kudurma,** = Osm. dâ-ül-kelb: Kuduz hastalığı. **Kuduzotu** = Ar. haşîşetü'l-kelb, Fr. asclépiade. **Kuduzböceği** = Ezilmişi yakı yapmaya yarayan bir böcek, yanboliş kurdu, Fr. cantharia (galatı: kunduzböceği).

KUDUZBÖCEĞİ bk. Kuduz.

KUDUZOTU bk. Kuduz.

KUDÜM-ZEN (i. A. F.) (musiki). Kudüm vuran san'atkâr.

KUDÜM-ZEN-BAŞI (i. A. F. T.) (musiki). Mevlevî âyînlerinde kudüm vurarak mutrıb'ı yöneten san'atkâr.

KUDÜS (aslı: **KUDS**) (i. A.). Kutsallık, azîzlik, mukaddeslik, mübareklik. **Hazîretü'l-kuds** = Cennet bahçesi. **Rûhu'l-akdes** = **1.** Cebrâil. **2.** Hazret-i Îsâ'ya üfürülen ruh. **3.** (hi. coğrafya) Filistin'de üç semâvî dince kutsal sayılan büyük şehir: Kuds-i Şerîf.

KÛF (i. F. zooloji). Baykuş.

KUFA (i.). Dicle'de kullanılan yuvarlak bir çeşit kayık ki, hurma dallarından örülüp üzeri ziftle sıvanır.

KÛFÎ (i. A.). Irak'taki tarihî Kûfe şehrine ait. **Hatt-ı kûfî** = Arap yazı stillerinin en eskisi ve aslı olan düz ve köşeli yazı. c. **Kûfiyyûn** = Eski Arap gramerinin ayrıldığı iki büyük ekolden merkezi Kûfe'de bulunan ekole mensup olan edipler: Kûfiyyûn ile Basriyyûn.

KUFL (i. A.) (c. ekfâl). Kilit.

KÛFT (i. F.). Vurma, dövme, darb.

KUFÛL (i. A.). Seferden dönme: Kufûl etmek.

KUĞU (i.). Yabânîsi ve evcili olan boynu uzun ve gagası siyah bir çeşit kaz: **Kara kuğu, sarıca kuğu, Tuna kuğusu, sultânî kuğu** = Bu kuşun çeşitleri.

KÛH (i. F.). Dağ, Ar. cebel: **Kûh-i Kaf** = Kafdağı.

KÛH-BEDEN (i. F. A.). Dağ gibi bedenli, iri yapılı, büyük vücutlu, azman.

KÛHE (i. F.). **1.** Dağ. **2.** Eyer. **3.** Deve hörgücü. **4.** Sivri ve kubbeli. **5.** Hücum, saldırma.

KÛHÎ (i. F.). **1.** Dağa ait. **2.** Dağ gibi. **3.** Dağlı.

KÛHİSTÂN (i. F.). Dağlık yer.

KÛH-KEN (i. F.). Dağ kazan. Efsâne kahramanı Ferhâd'ın unvanıdır.

KÛH-KÛB (i. F.). **1.** Dağ vuran, dağ kazan. **2.** Güçlü at, katır. **3.** Kale döven top. **4.** Ferhâd'ın unvanlarından biri.

KÛHL (i. A.). **1.** Süs için göz kenarına sürülmüş boya, sürme. **2.** Göz ilâcı, göze sürülecek veya damlatılacak her çeşit ilâç, Fr. collyre.

KÛH-SÂR (i. F.). Dağlık yer.

KUKA (i.). **1.** Narcil denilen ve hindistancevizi dediğimiz büyük meyveyi veren ağaç ki, tesbih vesaire yapmaya yarar sert ve parlak bir maddedir. **2.** Bu kökten yapılmış: Kuka tesbih.

KUKLA (i.) (Rumca'dan). **1.** Kız çocukların oynadıkları bebek. **2.** Kuklacıların parmaklarının ucuna takıp kendileri arkasında saklandıkları perdenin üstünde oynattıkları tuhaf bebekler: Kukla oynatmak. **3.** mec. Pek ufak tefek adam. **4.** Birinin elinde âlet gibi oynayan adam. **5.** Gayet süslü, şık. **Kirli kukla** = Pis kadın.

Kuğu

KUKLACI (i.). Kukla yapan veya oynatan.

KUKU (i.). Kuku kuşu. bk. Guguk.

KUKUAYA (i.) (Rumca «baykuş» demektir). Palamut çeşidinden bir cins balık.

KUKULETE (i. Rumca). İğreti veya yağmurluk ve pelerine bitişik başlık ki, yağmur ve rüzgâr olduğu vakit başa geçirilir.

KUKULETELİ (i.). Başlığı olan (yağmurluk, pelerin vesaire).

KUKUMAV (i. Rumca). (Sesi dolayısıyla verilen isim). Baykuş cinsi.

KUL (i.). **1.** Esir, tutsak, eskiden savaşta esir edilip satılan adam. **2.** Hizmet için satın alınmış, adam, köle, Ar. abd, Fars. bende, çâker: Kulları çok bir zengin. **3.** Yaratık, Ar. mahlûk, Fars. âferîde, Tanrı kulu: Allah, kullarına dünyada nice nimetler vermiştir. **4.** Vaktiyle başlıca esir ve kölelerden teşkil olunan padişahın şahsına bağlı asker: Kapıkulu. **Kuloğlu** = Cezâyir, Tunus ve Trablusgarb'de Osmanlı idaresinde Türk baba ve yerli anadan doğmuş melez ki, Türkçe konuşur ve bir askerî sınıf teşkil ederlerdi. **Kulunuz, kulları** = Tevâzu maksadıyla konuşan şahsın kendisi hakkında kullandığı tâbir; bendeniz, bendeleri, abd-i memlûkleri ile aynı mânâdadır.

KULA (i.). Kızıl ile boz renkleri arasında bir çeşit renkte bulunan: Kula saçlı adam. **Kula at** = Kula donlu at, Farsö semend.

KULAÇ (i.). İnsan iki kolunu açtığı

vakit birinin ucundan diğerinin ucuna kadar olan mesafe ölçüsü ki, iki mimar arşını sayılır: Bu kuyunun sekiz kulaç derinliği vardır. **Kulaç kulaç** = Bol bol, ferah ferah, fersah fersah.

KULAÇLAMAK (f.). **1.** Kulaçla ölçmek (ekseriya derinlik için kullanılır): Bu kuyuyu kulaçladınız mı? Hızla yürümek (bu mânâ ile eskimiştir). **2.** Denizde yüzmek.

KULAĞAKAÇAN (i. zooloji). Düzkanatlılardan karnında çatal şeklinde iki uzantı bulunan bir böcek (forficula auricularia).

KULAK (i.). **1.** İnsan ve hayvanda işitmeye mahsus olan iki organ ki, başın iki tarafında bulunur, Ar. üzn, Fars. gûş: İnsan kulağı; at kulağı. **2.** İşitme, Ar. sem', sâmia: Kulağı ağır; kulak vermek. **3.** Dinleme, dikkat. **4.** Bir şeye bir ucundan bağlı parça, bir şeyin pahasını veya isim, ölçü vs. yi gösteren ilişikte bulunan kâğıt, bez, meşin parçası veya bir mektup ve telgraf vesaireye alıcı tarafından imza ve iade olunmak üzere bağlı ilmühaber kâğıdı: Bu vazoların kulağı düşmüş; kıymeti kulağında yazılıdır; götürdüğünüz tezkerenin kulağını imza ettirdiniz mi? **5.** İçi kıyma vesaire ile dolmuş yassı hamur parçası: Kulak çorbası. **6.** Kasatura ve bıçak gibi kesici âletlerin kabzasının başındaki çatal çıkıntı: Sivri, yassı kulaklı bıçak. **Kulak asmak** = Dikkatle dinlemek, söylenilen sözü kabûl etmek: Kendisine söyledim, nasihat verdim kulak asmadı; benim sözüme kulak asmaz. **Ağır kulak** = Kolay işitmez, sağırca. **Eşekkulağı** = Bir cins bitki. **Ayıkulağı** = Yer şakayıkı. **Eli kulağında** = Hazır. **Kulak uğultusu** = Aslı olmaksızın kulakta hâsıl olan uğultu ve ses. **Kulak, gözkulak olmak** = Dikkatli davranmak. **Balık kulağı** = Balığın kulağa benzer organı ki, teneffüs için suyu oradan alır, tarak. **Kulak bükmek** = Tavsiye ve ihtar etmek, aklına getirmek. **Kulaktozu** (doğrusu **kulakdozu**) = İnsan kulağının aşağı sarkan yumuşak yeri ki, küpe buraya takılır. **Can kulağı ile dinlemek** = Gayet dikkatle dinlemek. **Çıkrıkçı kulağı** = Bir çeşit demir kalem. **Kulak çınlamak, kulağı çınlasın.** = bk. Çınlamak. **Denizkulağı** = Bir cins bitki. **Kulağıdelik** = Hâdiseleri kolayca duyabilen, uyanık insan. **Devede kulak** = Nisbeten büyük şey, büyük bir şey yanında pek küçüğü. **Şeytanın kulağına kurşun** = Şeytan işitmesin, nazar değmesin (gıpta edilecek bir hâl için söylenir). **Tavşankulağı** = Bir ot. **Kulak tutmak** = Dinlemek, dikkat etmek. **Kulak doldurmak** = Dinlemek, kandırmak, inandırmak. **Kulak dolgunluğu** = Çok işitmekle elde edilen bilgi. **Kulağakaçan** = Çabuk yürüyen kulağı çatal bir küçük kara böcek. **Kulak kabartmak** = Renk vermeksizin dikkatle dinlemek, gizliden kulak vermek, kulak misafiri olmak. **Kabakulak** = Bir çeşit hastalık. **Karakulak** = Postu kürk yapılan ve arslanın artığını yediği söylenen bir cins vaşak, Anadolu vaşağı. **Kalemkulak** = Bazı atların kesilmiş kalem biçiminde küçük ve güzel kulakları. **Kuzukulağı** = Sebzeden sayılan mayhoşça bir cins yaprak. **Kulak kıkırdağı** = Kulağın baştan dışarı olan çıkıntısı. **Kulağa koymak** = İhtar, tavsiye etmek: Bu işi kulağa koymuşlar. **Keçikulağı** = Kuzukulağının bir çeşidi, sebze gibi kullanılan mayhoşça yaprak. **Kellekulak** = Vücut, kılık, çalım. **Kulağa küpe** = Dikkatle işiterek ezberlenen söz: Bu söz kulağınızda küpe olsun. **Kulağa girmek** = Dikkatle dinlenmek: Onun kulağına söz girmez. **Bir kulaktan girip bir kulaktan çıkmak** = İşitip dinlememek. **Kulak kirişte olmak** = İşitmek üzere dikkatli olma, daima uyanık bulunmak. **Kulak misafiri olmak** = Renk vermeksizin söylenilen sözlere kulak verip işitmek: Bir şey konuşuyorlardı, ben de kulak misafiri oldum. **Kulak vermek** = Dinlemek. **Yerin kulağı var** = Bir şey ne kadar gizli söylense yine duyulur. **Kulak yumuşağı** = Memesi.

Kulak

KULAKÇI (i.). Kulak, burun ve boğaz hekimi (halk tâbiri).

KULAKÇIK (i. anatomi). Kalpte kanı karıncıklara veren iki boşluğun adı.

KULAKÇIN (i.). (Türkçe «kulak» ile Fars. «çîn» den mürekkep yanlış tâbir). Bazı takke ve külâhların kulakları örtmeye mahsus uzantısı.

KULAKLI (i.). **1.** Kulakları veya uzun kulakları olan: Uzun kulaklı; kesik kulaklı. **2.** Bir bıçak çeşidi.

KULAKLIK (i.). **1.** Soğuktan korumak için kulağa geçirilen kumaştan kılıf. **2.** Portatif radyoların, telefon veya telsiz cihazlarının kulağa tutulan kısmı.

KULAKSIZ (i.). Kulağı kesik.

KULE (i. A.). **1.** Dağ tepesi, zirve: Kule-i cebel. **2.** Yüksek ve ekseriya dâire şeklinde yapı: Yangın kulesi; saat kulesi; bekçi kulesi. **3.** Bazı evlerin üstünde cihannümâ gibi yüksek, manzaralı çıkıntı: O köşkün üzerinde güzel bir kulesi var. **4.** (denizcilik) Bazı zırhlı savaş gemilerinin güverteleri üzerinde makine ile dönen çelik kule ki, içinde ağır toplar bulunur.

KULİS (i. Fr.). **1.** Tiyatroda sahnenin gerisinde ve yanlarında bulunan kısım. **2.** Sahne san'atkârları âlemi. **3.** Borsa dışında

alışveriş yeri. **Kulis faaliyeti** = Toplantı yerlerinde oturum dışında çeşitli gurupların yaptığı gizli çalışma.

KULKAS (i. A.). Ful-i kıbtî denilen bir cins bitki ki, «kulkasiyye» familyasının örnek türüdür, Fr. colocasia.

KULKUL (i. A.). **1.** Rûhu hafif, çabuk hareketli. **2.** Akıştan, bilhassa içkinin kadehe akışından çıkan ses.

KULLÂB (i. A.). Çengel, kanca.

KULLANDIRMAK (f.). **1.** İstimâl ettirmek: Kalaysız bakırları aşçıya kullandırmamalı. **2.** Bir iş veya görevde ve hizmette bulundurmak: Ticaret bilmeyen adamları mağaza ve dükkân hizmetlerinde kullandırmazlar.

KULLANILMAK (f.). **1.** İstimâl olunmak, geçerli olmak: O kumaşlar şimdi kullanılmıyor. **2.** Bir hizmet veya memuriyete tâyin olunmak, işte bulundurulmak, kayırılmak, hizmete alınmak: Devlet memuriyetlerinde böyle değerli adamlar kullanılır. **3.** İdare olunmak, zapt altında bulundurulmak: Kullanılamayacak derecede serttir; azgın atın kullanılması ne kadar müşkül. **4.** Eskitilmek, giyilmek veya döşenmek: Bu potin kullanılmıştır: O kitap hiç kullanılmamıştır.

KULLANILMIŞ (i.). Evvelce kullanılan, kullanılmış olan, yeni olmayan. Kullanılmış, bir otomobil aldı.

KULLANIŞ (i.). **1.** Kullanma, istimâl. **2.** Kolaylık, suhûlet, uygunluk, rahatlık.

KULLANIŞLI (i.). Kullanması kolay ve rahat.

KULLANIŞSIZ (i.). Kullanılması güç: Kullanışsız mobilya.

KULLANMA (i.). Kullanmak işi.

KULLANMAK (f.). **1.** İşte bulundurmak, işletmek, Osm. istîmâl etmek: Bu âleti hangi işte kullanıyorsunuz? Yazı yazmak için kurşun kalem kullanıyor. **2.** Hizmet ve bir göreve tâyin etmek, hizmette bulundurmak, kayırmak, Osm. istihdâm etmek. **3.** Giymek, döşetmek, eskitmek: Bu çizmeyi hiç kullanmadım; bu keçeyi pek az kullandı. **4.** Bir şey yiyip içmeyi veya almayı âdet edinmek. **5.** İdareli sarfetmek yoluyla harcamak: Parasını iyi kullanmadı; kullanmasını bilse geliri iyidir. **6.** İşletmek, çevirmek: Araba kullanabiliyor musunuz? O, pek güzel yelken kullanır; alışmayan adam kılıç kullanamaz. **7.** İdare etmek, tutmak. **Ağız kullanmak** = Konuşmasını idare etmek. **8.** İcabına göre muamele etmek: Ne çare kendisini kullanmalı. **9.** Metres ve dost edinmek. **Bol kullanmak** = Esirgememek, israf etmek. **Hor kullanmak** = Kötü kullanmak, gözetmemek. **Tepetepe kullanmak** = Kahır ve zorla veya rahatlıkla kullanmak.

KULLUK (i.). **1.** Kulun hâl ve sıfatı. **2.** Tanrı'ya karşı kulluk görevi, ibâdet, tâat: İnsan Allah'a karşı kulluğunu bilmeli!

KULLUKÇU (i.). **1.** Vaktiyle karakol zabiti. **2.** Yeniçeri ocağında bir küçük zabit.

KULP (i.). **1.** Kapların tutulacak, yeri, halkası: Bardak, kazan, testi, güğüm kulpu. **2.** mec. Vesile, bahane, sebep. **Kulp takmak** = Bahane söylemek, vesile aramak. **Yumurtaya kulp takmak** = Her şeye bir bahane aramak. **Ucunu, kulpunu kaybetmek** = Nereden tutacağını bilememek, hesabı şaşırmak. **Kulpu kulağı yok** = mec. Tutacak yeri yok, işe yaramaz.

KULPLU (i.). Tutacak yeri, halkası olan: Kulplu bardak, kulplu şamdan.

KULÛB (i. A. c.) (m. kalb). Kalbler. bk. Kalb.

KULUÇKA (i.). **1.** Yumurtaya yatmış, piliç çıkarmış yahut yumurtaya yatmak üzere kızmış tavuk ki «gurk gurk» edip tüylerini kabartarak gezer: Bu tavuk kuluçka olmuş; üç kuluçkamız vardır. **2.** mec. Yerinden oynamaz, tenbel adam. Kuluçkalık, tavuğun kuluçka olması, kuluçkalık hâli: Tavuklarımızın üçü kuluçkaya yattı; kuluçka oldu.

KULUN (i.). Pek küçük eşek yavrusu (daha büyüğüne sıpa denir. Aslı Türkçe'de yabanî eşek demektir).

KULUNÇ (i. A.) (Y.'dan) (tıp). **1.** Şiddetli barsak ağrısı. **2.** Vaktiyle romatizmaya da bu ad verilirdi. **Kulunçotu** = Bir cins tıbbî bitki. **Kulunç kırmak** = İyice ovmak, masaj yapmak.

KULUNLAMAK (f.). (dişi eşek) yavrulamak (bazen kısrak hakkında kullanılır).

KULUNLUK (i.). Hayvanlarda dölyatağı.

KULÜBE (i.) (Fars. «külbe» den, o da Y.'da «örtme» mânâsında bir kelimeden gelir). Bekçi, bahçıvan ve çoban gibi adamların barınmasına mahsus çalı-çırpıdan muhafazalı küçük yer, ufak ve fakir köylü evi: Bekçi kulübesi; balıkçıların kulübeleri.

KULZÜM (i. müz. A. coğrafya). (Y.' da: kapalı, mahsur). Kızıldeniz sahilinde ve Süveyş yakınında eski bir şehir. **Bahr-i-Kulzüm** = Kızıldeniz.

KUM (i.). **1.** Pek ufak ve sert taneler hâlinde olan toprak: Dere kumu; deniz kumu. **İri kum** = Taneleri büyük. **İnce kum** = Taneleri küçük. **2.** İnce toprak, toz. **3.**

Eskiden yazıyı kurutmaya yarayan toz. **4.** Armutta ve bazı meyvelerde dişlere dokunan sert tanecikler. **5.** Bazı dokumalarda pek ufak ve sık benekler. **6.** Mesâne, böbrekte ve karaciğerde olan ince taşlar: Mesânesinde, karaciğerinde kum vardır; idrarında kum geliyor. **7.** mec. Bolluk ve sıklık için kullanılır: Kum gibi kaynamak. mec. **Kumda oynamak** = Mahrum olmak. **Kumbalığı** = Yılanbalığı familyasından hamsiye benzer bir balık, sakankur. **Kum saati** = İki taraflı ve araları ince bir deliğe bağlanan camdan bir küçük kap ki, başaşağı çevrilince bir tarafındaki ince kum tam bir saatte öbür tarafa akarak zamanı ölçer. **Kum gibi** = mec. Gayet çok.

KUMA (i.). Çok karılı evliliklerde kadının ortağı.

KUMAN (i.). XII. yüzyılda Ukrayna'da yaşamış olan bir Türk boyu.

KUMANDA (i.) (Fr. commande). **1.** Askere verilen emir, askeri idare etme, kumandanlık: Bu askere, orduya, bölüğe kim kumanda ediyor? **2.** Emir, âmirlik, hüküm: Bu işe kim kumanda ediyor? Bu daire kimin kumandasındadır?

KUMANDAN (i.) (Fr. commandant). Bir askerî birliğin baş subayı, âmiri: Ordu, alay, tabur, bölük kumandanı; jandarma kumandanı; başkumandan (Fransızca'da olduğu gibi dilimizde «binbaşı» mânâsında kullanılmaz).

KUMANDANLIK (i.). Bir askerî birliğin subaylığı, âmirliği: Ordu, alay, tabur, bölük kumandanlığı; başkumandanlık.

KUMANYA (i. İ. denizcilik). **1.** Gemi zahiresi, bir gemi içinde bulunanların beslenmesi için gemiye doldurulan erzak; kumanya memuru. **2.** Geminin erzak koymamaya mahsus yeri, kileri. **3.** Eskiden piyade kayığının kıçındaki dolapçık.

KUMAR (i. A.) (aslı: kımâr). Para vesaire karşılığında oynanılan oyun: Kumar oynamak; kumarda kaybetmek.

KUMARBAZ (i. F., Ar. kımâr = oyun, Fars. bâhten = oynamak). Kumar oynayan: O, kumarbazın biridir.

KUMÂR-BÂZÎ (i. A. F.). Kumarbazlık.

KUMARBAZLIK (i.). Para vesaire karşılığında oyun oynama alışkanlığı.

KUMARCI (i.). Kumarbaz.

KUMARCILIK (i.). Kumarbazlık.

KUMARHÂNE (i.). İçinde kumar oynanılan yer: Orası âdetâ kumarhanedir.

KUMAŞ (i. A.) (c. akmişe). **1.** İpekten veya yün, keten vesaireden ağır dokuma: Avrupa, Şam, Hind kumaşı (Arapça'da her çeşit dokuma için kullanılır). **2.** Giyeceklerin dokunduğu dokuma cinsi: Bu ceketin biçimi güzel, ama kumaşı pek iyi değil; siz kumaşına bakmayın. **3.** mec. Her şeyin aslı, mayası, içyüzü: Kumaşı aşağı adam; onun ne kumaş olduğunu siz bilmezsiniz. mec. **Hindkumaşı** = Ele geçmez şey, ganimet.

KUMBARA (i.). **1.** («humbara» dan galat). bk. Humbara. **2.** Çocukların para koyup biriktirmek için ağızsız ve yalnız paranın girmesine müsait ve çıkmasına engel dar bir yarığı olan toprak vesaireden yuvarlak küçük kap ki, sonunda kırılır yahut açılır ve içindeki para alınır.

KUMBARACI bk. Humbaracı.

KUMCU (i.). Yapılar için kum taşıyıp satan adam.

KUMCUL (i. botanik) (uyd. k.). Kumlu toprakta yetişen bir bitki.

KUMKUMA (i.) (Ar. «kımkım» dan). Her tarafı yuvarlak testi ve mürekkep şişesi vs. mec. **Fitne kumkuması** = Fesatçı, çok dedikoducu, ara bozucu.

KUMLA (i.). Kumluk yer, kumsal.

KUMLU (i.). **1.** Kumu olan, kumla yapılan: Kumlu harç. **2.** Kum gibi taneleri olan: Kumlu armut. **3.** Pek ufak ve sık benekli: Kumlu kumaş.

KUMLUK (i.). Kumdan ibaret, kum hâlinde: Kumluk yer, kumluk ova.

KUMPANYA (i.) (Fr. compagnie). **1.** Şirket: Vapur, demiryolu kumpanyası. **Anonim kumpanya** = Anonim şirket, isimsiz şirket. **2.** mec. Zümre, takım, cemaat: Onlar hep bir kumpanyadır.

KUMPAS (i.). **1.** (Fr. compas) Pergel. **2.** mec. Ölçüp biçme, ölçüş: Kumpas etmek. **3.** Tertip, kurma. **4.** Hile, fesat, tezvir: Kumpas kurmak. **5.** (Fr. composteur'dan) (basın) Mürettiplerin harfleri dizip satır boyunda sıralamak üzere elde tuttukları demirden âlet ki, harfleri alan kısmı vida ile açılıp kapanır. **6.** (İng. compasse'dan) (denizcilik) Pusla. **Çap kumpası** = Çap ölçmeye mahsus eğri ayaklı pergel.

KUMPASLI (i.). **1.** Tertip edilmiş, tasarlanmış. **2.** Fesatlı, tezvirli: Kumpaslı iş.

KUMRAL (i.) (aslı: konur al. Rengini andırdığı kumdan veya kumrudan gelmesi muhtemeldir). Koyu sarı, açık kestane rengi: Kumral saçlı, kumral sakallı.

KUMRİYYE (i. A.). Güvercine benzer ve o büyüklükte, gerdanında siyah bir dairesi bulunan kuş ki, dilimizde kumru denilir. bk. Kumru.

KUMRU (i.) (Fars. kumrî). Güvercinden küçük boz renkte ve gerdanında siyah halkası olan bir kuş. Yabanîsi, evcili olur ve eti yenir. Ufak bir cinsine «yusufcuk» derler. mec. **Arpacı kumrusu gibi** = Mahrum, dertli. **Kumru göğsü** = Koyu boz rengi. **Kızıl kumru** = Hakuran kuşu. **Yabanî kumru** = Üveyk.

KUMSAL (i.). Kumluk yer, kumla örtülü deniz kıyısı.

KUMTAŞI (i. jeoloji). Kum tanelerinin birbiriyle kaynaşıp taşlaşması sonunda meydana gelmiş taş.

KUMUK (i.). Dağıstan'da yaşayan bir Türk boyu.

KUMULUS, KÜMÜLÜS (I ince) (i. L.). Küme hâlindeki bulutlar.

KUNDA (i.). Bir çeşit örümcek.

KUNDAK (i.). **1.** Sıkı bağlanmış top şey. **2.** Eski tarzda sımsıkı bağlanmış çocuk. **3.** Çocuğu bu suretle bağlamaya mahsus bezler takımı ve bohça gibi bağlananır: Kundak bezi, bezleri, kundakta iken, kundaktan çıktı. **4.** Tüfeğin gerisindeki kısmı ki, ağaçtan olur. **5.** Tekerleksiz topun ağaçtan olan dayanağı. **6.** Ateş koymak ve yangın çıkarmak için yağlı paçavralarla başka tutuşacak şeylerden hazırlanmış, sarılmış şey: Kundak koymak. **7.** Kadınların yemenîye sararak sade baş bağlamaları: Baş kundağı.

KUNDAKÇI (i.). **1.** Tüfek kundaklarını yani ağaçtan olan geri taraflarını yapan san'atçı. **2.** Kundak, yani yağlı paçavra koyarak kasten yangın çıkaran cânî.

KUNDAKLAMAK (f.). **1.** Çocuğu kundağa sarmak, çocuğunu yıkayıp kundakladı. **2.** (kadın başı) Sade yemenî ile ve saçlarını yemenînin içine toplayarak bağlamak. **3.** Kasten yangın çıkarmak, sabotaj yapmak, sabote etmek.

KUNDURA (i.). Ökçeli ve ağırca ayakkabı, iskarpinin kabası.

KUNDURACI (i.). Kundura, potin ve ayakkabı yapan ve satan.

KUNDURACILIK (i.). Kundura, potin ve ayakkabı yapmak san'atı veya ticareti.

KUNDUZ (i. A.). Makbûl kürkü olan bir hayvan. **Kunduzböceği** galat olup aslı kuduzböceğidir. bk. Kuduz. **Kunduz hayası** = Kunduzun kuyruğu altında bir şişten çıkan sıvı.

KUNT (i. F.). Sivri, keskin ve ince olmayan, kalın, ağır, dayanıklı: Kunt bina, kunt adam.

KUNÛT (i. A.). **1.** İtaat, baş eğme. **2.** Tanrı'nın emirlerine teslimiyet, itaat, tâat, ibadet.

KUNÛT (i. A.). Ümit kesme.

KUP (i.). Ku ile başlayan bazı Türkçe sıfatların başına gelip ifadeyi kuvvetlendirir: Kupkuru veya kopkalay.

KUPA (i.) (Fr. coupe). **1.** Su vesaire bardağı. **2.** Bir bardağın aldığı miktar: Bana bir kupa su verin. **3.** Oyun kâğıtlarının yürek biçimli beneklisi: Kupanın beşlisi.

KUPA (i.) (Fr. coupé). Asıl yarım lando gibi kesme araba demekse de, eskiden umumiyetle kapalı ve yalnız arkadan oturulacak yeri olan arabalara denirdi.

KUPAL (i.). Topaç, kunt, kısa ve biçimsiz.

KUPE (i. Fr.). İki kapılı bir otomobil tipi.

KUPES (i.). Karagöz familyasından beyaz etli bir balık (Lat. box boops).

KUPKURU (i.). Çok kuru.

KUPON (i.) (Fr. coupon). Bilet, tahvil vesairenin faizlerini almaya mahsus küçük parçaları veya umumiyetle kesilecek parça: Tahvil kuponu, vapur biletinin kuponu.

KUR (i.). Eski Türkçe'de kuşak ve bağ mânâsına gelip, uçkur (aslı içkur), dizkur, tabkur (tabur) bundan türemiştir.

KUR (i.) (Fr. cour). **1.** Saray, krallık sarayı teşkilât ve âdâbı. **2.** Flört, hafif flört, hanımlara karşı nezaket gösterisi: Kur yapmak.

KURÂ (i. A. c.) (mü. kariye). Kariyeler, köyler. bk. Kariye.

KUR'A (i. A.). **1.** Talih denemek ve rastgele, kazanmak veya kaybetmek üzere atılan zar ve çekilen kapalı pusla vs.: Kur'a çekmek. **2.** Eskiden askerlik sırasında bulunanların yani yirmi yaşını dolduran gençlerin asker olmak için birkaç yıl sıra ile çektikleri kapalı kâğıt ki, içi beyaz olursa o yıl alınmaz ve «k» harfi yazılı olursa askere alınırdı. **Kur'a neferâtı, efrâdı** = Kur'a ile alınıp asker olmaya sevkedilen erler.

KÛRÂBE (i. F.). Kubbeli türbe.

KURABİYE (i.). Un, şeker, süt yahut badem vesaire ile yapılan yuvarlak veya üçgen çörekçik: Bademli, sütlü kurabiye. Kurabiye gibi ufak ve yuvarlak: Kurabiye karpuz, kurabiye saat.

KUR'ACI (i.). Osmanlı devrinde kur'a çektiren subay ve heyet: Kur'acı, kur'acılar geldi.

KURADA (i.). Kuruyup zayıflamış veya eskiyip yıpranmış, işe yaramaz, bitmiş: Kurada beygir, kılıç, ev.

KURAK (i.). Kuru, yağmursuz, rutubetsiz, Ar. yâbis: Kurak hava, kurak yıl: Bu sene hava pek kurak gidiyor. Kuraklık, yağmursuzluk, Ar. yubûset: Bu sene kuraktan korkuluyor.

KURAKÇIL (i.) (uyd. k.). Kurak yerden hoşlanan: Kurakçıl bitkiler.

KURAKLIK (i.). **1.** Kuruluk, yağmursuzluk, rutubetsizlik, Ar. yubûset: Bu kuraklık bir müddet daha devam ederse ekinler yanacak. **2.** Yağmursuzluktan ileri gelen kıtlık: Hindistan'da kuraklık olduğu söyleniyor.

KURAL (i.) (uyd. k.). Kaide.

KURALLI (i.) (uyd. k.). **1.** Kaideye uygun. **2.** (gramer). Belli bir kaideye göre yapılmış, kıyasî.

KURALSIZ (i.) (uyd. k.). **1.** Kaidesi olmayan, **2.** (gramer). Kaide dışı, gayri kıyasî.

KURAM (i. felsefe) (uyd. k.). Nazariye, teori.

KUR'ÂN (i. A. «kırâat» ten). Peygamberimiz'e nâzil olan, sıra bakımından dördüncü sayılan semâvî kitap. Mushaf-ı Şerîf, Fürkan-ı Kerîm. **Hâfız-ı Kur'ân** = Kurân-ı Kerîm'i ezberden bilen adam.

KUR'ÂN-HÂN (i. Ar. Kur'ân, Fars. hânden = okumak). Kur'ân-ı Kerîm okuyan. Eskiden henüz bu tahsil seviyesinde bulunan küçük çocuk.

KUR'ÂNÎ (i. A.) (mü. Kur'âniyye). Kur'ân-ı Kerîm'e ait: Âyât-ı Kur'âniyye.

Kurbağa

KURÂZA (i. A.). Makasla kesilen şeyden çıkan parçalar, kesinti, kırkıntı, kırpıntı.

KURB (i. A.). Yakınlık, yakın bulunma: **Kurb-ı Mevlâ** = Tanrı'ya yakınlık. **Kurbünde** = Yakınında, yanında: Çeşmenin kurbünde bir ağaç vardır.

KURBAĞA (i.). Küçük bir hayvan ki, ekseriya tatlı suda ve bataklıklarda yaşar ve sıcak havalarda hep birden bağırışarak hayli gürültü ederler. **Ağaç kurbağası. karakurbağa** = Bu hayvanın çeşitlerinden. **Kurbağaotu** = Bir cins bitki. **Kurbağa balığı** = Tırakonya çeşidi. **Kurbağataşı** = Bir cins taş. **Kurbağa tulumba** = Bir cins tulumba. **Kuyruklu kurbağa** = Kurbağa yavrusu.

KURBAĞACIK (i.). **1.** Küçük kurbağa, kurbağa yavrusu. **2.** (tıp) Dil altında çıkan şiş. **Pencere kurbağacığı** = Çerçeveyi tutup kaldırmaya mahsus demir veya pirinçten gömme yuva.

KURBAĞAGİLLER (i. zooloji) (y. k.). Ayaksızlar, kuyruksuzlar ve ürodelleri içine alan omurgalılar sınıfı.

KURBAĞAZEHİRİGİLLER (i. botanik). (y. k.). Birçeneklilerden, çeşitli tatlı su ve deniz bitkilerini toplayan bir familya.

KURBAN (KURBÂN) (i. A.) (c. karâbîn). **1.** Tanrı yolunda kesilen ve Allah'a yaklaşma vesilesi sayılan, koyun ve başka eti yenen hayvan: Kurban kesmek. **2.** mec. Bir uğura feda olma: Kurbanın olayım, size kurban olsun. **Kurban bayramı** = En büyük Müslüman dinî bayramı, Ar. ıyd-i adhâ.

KURBANLIK (i.). Kurban olmak üzere kesilmeye lâyık veya mahsus: Kurbanlık koyunlar. mec. **Kurbanlık koyun** = Yumuşak huylu ve sessiz adam.

KURBİYYET (i.) (Türkler'in Arapça «kurb» masdarından yaptıkları bir kelimedir). Yakınlık, yakın olma.

KURCA (i.). **1.** Kaşıma, tahriş. **2.** Karıştırma, azdırma, tahrik (eskimiştir). **Kurca çıbanı** = Kaşıyıp karıştırmaktan azan çıban.

KURCALAMAK (f.). **1.** Kaşımak, tahriş etmek. **2.** Ellemek, karıştırma; ötesine berisine dokunmak: Onu çok kurcalamayın. **3.** Azdırmak, tahrik etmek: Çıbanı kurcalamak, kurcalaştırmak iyi değildir.

KURCALAŞTIRMAK bk. Kurcalamak.

KURCU (i.). Vaktiyle bellerine bir demir kemer bağlayan zırhlı asker.

KURDAĞZI (i.). **1.** Halatın geçmesi için gemi ve sandallarda teknenin kenarına tutturulmuş açık ağız biçimindeki madenî parçalar. **2.** Doğramanın birbirine geçen dişleri.

KURDAYAĞI (i. botanik). Damarlı çiçeksizlerden bir bitki cinsi (lycopodium).

KURDEŞEN (i.). **1.** Daha çok atlarda görülen serpme kan çıbanı. **2.** İnsanda etlerin fiske fiske kızarmasından ibaret hastalık.

KURDURMAK (f.). **1.** Parçalardan mürekkep bir şeyin parçalarını bir yere getirterek ve yerli yerine koydurarak ayakta durdurmak, bütününü teşkil ettirmek, tesis ettirmek: Çadır, fabrika, köşk kurdurmak. **2.** Zenberekle işleyen saat veya diğer bir makinenin zenbereğini sıkıştırıp işleyecek hâle getirtmek: Saatı, oyuncağı kurdurmak.

KURENÂ (i. A. c.) (m. karîn). Osmanlı sarayında mâbeynci: İkinci, üçüncü kurenâ. bk. Karîn.

KURENÂLIK (i.). Osmanlı sarayında mâbeyncilik.

KUREYŞÎ (hi. A. «Kureyş» den imen.) (mü. Kureşiyye). Kureyş kabîlesine ait, bu kabîleden olan.

KUREVÎ (i. A.) (mü. kureviyye). Köye ait, köylü.

KUREYŞ (hi. A.). Peygamberimiz'in de mensûb olduğu Mekkeli Arap kabîlesi.

KURGAN (i.) (kurmak'tan). Hisar, kale.

KURGAZ (i.). Pek zayıf ve kuru.

KURGU (i.). Kuruntu, vehim, şüphe.

KURİYE (i. Fr.). Elçilik postasını götürmek üzere yola çıkarılan kimse.

KURK bk. Gurk.

KURLAĞAN (i.). Bir çeşit dolama, etyaran, domuzburnu.

KURLAK (i.). Kurulur âlet, silâh, tuzak.

KURMA (i.). Kurmak işi. bk. Kurmak.

KURMAK (f.). **1.** Parçalardan mürekkep bir şeyin parçalarını bir yere getirip birleştirmek, çatmak: Çadır, çardak, köşk kurmak. **2.** Yerleştirmek, ikame etmek, tertip etmek, hazırlamak: Ordu kurmak, sofra kurmak, kazanları kurmuşlar, tuzak kurmuşlar. **3.** Osm. akd ve teşkil eylemek, toplamak: Meclis, meşveret, dîvân kurmak. **4.** Saat vesair zenberekli âletlerin zenbereğini toplamak, germek: Bu saatı kurdunuz mu? **5.** Olmaya koymak, gereğini hazırlayıp olmak üzere oturtmak: Turşu, reçel kurmak. **6.** Zihnine koymak, devamlı düşünmek, kendince karar vermek, hayal etmek: Başkan olmayı kurmuş, artık o seyahati kurmuş, vazgeçmesi mümkün değildir. **Bağdaş kurmak** = Dizleri kırıp baldırları çapraz koyarak oturmak.

KURMAY (i.) (y. k.). Ordunun savaşa hazırlanmasında ve savaş sırasındaki sevk ve idaresi için husuŝî olarak yetiştirilmiş subay, Osm. erkân-ı harb.

KURNA (i. A.). Hamamlarda musluk altında, içinde su biriktirilen yuvarlak taş tekne.

KURNAZ (i.). **1.** Hilekâr. **2.** Aldanmaz, uyanık, zeyrek.

KURNAZLIK (i.). **1.** Hilekârlık. **2.** Aldanmazlık, uyanıklık.

KURON (i. Fr.). **1.** Çürük diş üzerine geçirilen madenî kaplama. **2.** Bazı Avrupa devletlerinde para birimi. **3.** Taç.

KURRÂ (i. A. c.) (m. kaari). Kaarîler, okuyucular, okuyanlar. bk. Karî.

KURRE (i. A.). Tazelik. **Kurretü'l-ayn** = Göz aydınlığı, sevinç (yalnız bu tâbirde kullanılır).

KURS (i. A.). **1.** Her çeşit dairevî şey, teker: Kurs-ı Hurşîd, kurs-ı nân (güneş, ekmek tekeri). **2.** Odanın havasını güzel kokutmak için ateşe konup yakılan pul şeklinde öd vs. birleşiği: Kurs yakmak.

KURS (i. Fr.). Belli bir konu üzerinde yapılan kısa süreli ders, çalışma.

KURSAK (i.). **1.** Kuşların birinci midesi, katı, taşlık: Kuş, kursağında taneleri sindirir. **3.** Umumiyetle mide: Kursağına habbe girmemiş. **Kursağı boş** = mec. Aç. **4.** Sucuk doldurmak ve düdük yapmak gibi işlerde kullanılan ince barsak kurusu: Düdüğün kursağı patladı. **5.** Kursak gibi ince deri: Kursak def. mec. **Kursağım patladı** = Çok bağırdım, söyledim.

KURSAKLI (i.). Gerdanında uru olan, urlu.

KURŞAK bk. Kuşak, kuşanmak.

KURŞANMAK bk. Kuşanmak.

KURŞUN (i.). **1.** Pb senbolü ile gösterilen, yoğunluğu 11,3 olan yumuşak bir eleman. **2.** Tüfek ve tabanca ile atılan mermi ki, kurşundan dökülür. Kurşun madeninden yapılmış: Kurşun boru, kurşun tahta, kurşun damga. **Kurşun atmak** = **1.** Silâh boşaltmak: Oradan geçerken haydutlar bize kurşun attılar. **2.** Çarpışmada bulunmak, düşmanlık etmek: Birbirlerine kurşun atıyorlar. **3.** Nişana vurmak: Kurşun atmaya çıkmışlar. **4.** mec. Hırsla istemek. **Kurşun tavası** = Kurşun eritecek küçük demir tava. **Kurşun çıkaracak, sökecek** = Tüfek ve tabancadan kurşunu çıkaracak burgu, horozayağı. **Kurşun dökmek** = Kurşun eritip hastanın üstünde su ile dolu bir kâseye dökerek gûyâ nazarın tesirini bozmak. **Kurşuna dizmek** = Askerî idam cezasını icra etmek, bir takım askere kurşun attırarak mahkûmu öldürtmek. **Kurşun sirkesi** = Kurşun asidi. **Şeytan (ın) kulağına kurşun** = Gıbtaya değer bir hâl söylenirken «münafık kulağına gitmesin» mânâsında kullanılan tâbir. **Kurşuntuzu** = Kimyada bir tuz. **Kurşunkalem** = Dışarısı tahta ve içerisi grafit kuru kalem ki, kâğıda sürülünce siyah çizgi bırakarak yazar. **Boyalı kurşunkalem** = Bu kalemin siyahtan başka renklerde yazanı. **Kurşun gibi** = Pek ağır. **Kurşun merhemi** = Bir çeşit cıvalı merhem.

KURŞUNCU (i.). **1.** Kurşun döken ve satan adam. **2.** Hastalara kurşun döken: Kurşuncu kadın.

KURŞUNÎ (i.). Kurşun renginde, açık kül renginde, sincâbî.

KURŞUNLAMAK (f.). **1.** Kurşunla kaplamak, kurşunla örtmek. **2.** Kurşunla damgalamak: Gümrükte bazı malları kurşunlarlar. **3.** Kurşunla vurmak: Dün gece bir adamı kurşunlamışlar.

KURŞUNLANMAK (f.). **1.** Kurşunla

kaplanmak, örtülmek. **2.** Kurşunla damgalanmak. **3.** Kurşunla vurulmak.

KURŞUNLU (i.). Kurşunla örtülmüş: Kurşunlu cami, hamam.

KURT (i.). **1.** Tanınmış yırtıcı hayvan ki, köpeğe benzer; pek kuvvetlidir, koyun vesair evcil hayvanlara musallat olur. **2.** Kurt postundan yapılmış kürk. **Kurtağzı** = Çekmece, sandık vs. tahtalarının birleşip köşe teşkil ettikleri yerde birbirine geçmek üzere yapılan doğrama. **Kurtayağı** = Bir cins bitki, Osm. kibrît-i nebâtî. **Eski kurt** = Her çeşit hileyi bilen kurnaz ve tecrübeli adam. **Kurtbağrı** (daha doğrusu **kurtbaharı**) = Beyaz çiçek açan bir küçük ağaç. **Kurtboğan** = Bir bitki. **Kurt pençesi, kurttırnağı** = Kan otu çeşitleri. **Kurthelvası** = Ar. baklatü'l-gazâl denilen bitki. **Kurt kapanı** = **1.** Kurdu tutmak için üstü çalı çırpı ile örtülü çukur. **2.** Pehlivan oyunlarından biri. **Kurtkulağı** = Bir cins bitki. **Kurt gidişi** = Bir çeşit aksak yürüyüş. **Kurt masalı** = Birini oyalamak için söylenen söz. **Kurt masalı okumak** = Boş sözle aldatıp vakit kazanmak. **Kurtmantarı** = İçi boş bir çeşit mantar.

KURT (i.). Ayaksız ve sürünerek hareket eden küçük hayvan ki, çeşitleri vardır, Ar. dûd. Ağaç, peynir, et, yer kurdu, ipek kurdu. Bazı ayaklı böceklere de bu ad verilir. **Kurdeşen** = Ekseri atlarda olan serpme kan çıbanı (**kurt eşen** de denilir). **Kurt vurmak** = (Kereste) yeşillenip mantarlanmak. **Kurtyeniği** = **1.** Tahtalardaki kurt yuvası yeri. **2.** mec. Şüphe çeken hâl: Bu işte bir kurtyeniği olmasın. **3.** mec. Özür, ayıp, kusur, mahzur. **Kurtyemez ağaç** = Katalpe ağacı. **İçinde kurt yok** = Bir işe hevesli olmayan, koşup çalışmayan.

KURTARAN (i.). Tehlikeden uzaklaştıran, Osm. tahlîs eden. **Cankurtaran** = Denize düşüp boğulmak tehlikesinde bulunanları kurtaran veya bu işle resmen görevli adam. **Cankurtaran demir** = Tehlike hâlinde atılmak üzere gemide yedek bulunan ağır demir. **Cankurtaran simidi** = İcabında tutunup boğulmamak üzere gemilerde bulunan mantarlı halka. **Cankurtaran sandalı, flikası** = Gemilerde ve tahlisiye idarelerinde yanları mantarlı olarak batmaz bir surette yapılmış sandal. **Cankurtaran otomobili** = İlk yardıma muhtaç hastaları taşıyan otomobil, ambülans.

KURTARILMAK (f.). Kurtarmak işine mevzu teşkil etmek.

KURTARMAK (f.). **1.** Birini tehlikeden çıkarmak, selâmete eriştirmek, Osm. tahlîs eylemek: Denize düşeni kurtardılar, doktor hastayı kurtardı; herkes canını kurtarmağa çalışıyordu. **2.** Verilmiş ve rehin bırakılmış bir şeyi o kayıttan çıkarmak: Evimi rehinden kurtarmak isterim, borcumun bir miktarını verip bir senedi kurtarmalıyım. **3.** Cezadan veya mesuliyetten uzaklaştırmak. **4.** Sarfedilecek bir parayı sarfetmemek yolunu bulmak, kazanmak: Aramızda pazarlık ederek uyuşabilirsek komisyoncuya vereceğimiz parayı kurtarmış oluruz.

KURTBAĞRI (i. botanik). Zeytingillerden çiçekleri salkım durumunda olan bir süs bitkisi (ligustrum vulgare).

KURTBOĞAN (i. botanik). Boğanotunun bir cinsi (aconitum napellus).

KURTÇUK (i. zooloji). Bazı böceklerin yumurtadan çıktıktan sonra geçirdikleri safha içindeki biçimleri.

KURTİYE (i. Fr.). Borsa tellâlı.

KURTKAPANI (i.). Güreşte bir oyun.

KURTLANDIRMAK (f.). Çürütüp kurt tutturmak, kurt peydâ ettirmek:

KURTLANMAK (f.). **1.** Çürüyüp kurt tutmak, kurt peydâ etmek: Et, peynir kurtlanmış. **2.** mec. Kurtlar yiyip rahatsız edermiş gibi, sabırsız, huzursuz olmak, telâş göstermek, sabırsızlık ve telâş etmek.

KURTLU (i.). Kurt tutmuş: Kurtlu et, peynir, yemiş.

KURTLUCA (i.). Yer palamudu ve sarımsak otu da denilen bir cins bitki, Osm. haşîşe-i bûkalemûn. **Beyaz kurtluca, saçaklı kurtluca** = Bunun çeşitleri.

KURTMASALI (i.). Birini oyalamak için ileri sürülen yersiz özürler, sözler.

KURTPENÇESİ (i. botanik). Karabuğdaygillerden, çiçekleri salkım şeklinde hekimlikçe önemli bir bitki (Lat. bistorta bistorta).

KURTTIRNAĞI (i. botanik). Kurtpençesi.

KURTULMA (i.). Tehlikeden uzaklaşma, Osm. halâs, selâmet.

KURTULMAK (f.). **1.** Bir tehlike veya bir sıkıntıdan uzaklaşmak, hastalıktan sıyrılmak: Üç kişi o hastalığa tutuldu; ikisi kurtuldu, kendisi bir iftirâ ile tevkif olunduysa da kurtuldu. **2.** Selâmete çıkmak: Hele kurtulduk, kurtulduğuna teşekkür etmeli. **3.** Bağını koparıp kaçmak: Bir at kurtulmuş; zincirden kurtulmuş gibi; mahbuslar hapishaneden kurtulmuş. **4.** Bağlandığı yerden çıkmak, fırlayıp ayrılmak: Tahtanın biri kurtulmuş. **Elinden kurtulmak** = Ele geçmemek, geçmişken sıyrılmak: Onun elinden kimse kurtulmaz. **Elimden kurtulamazsınız** = Elbette elime geçersiniz. **İpten kazıktan kurtulmuş** = Sabıkalı, cânî, kötü adam.

KURTULUŞ (i.). **1.** Bir tehlikeden uzaklaşma, Ar. halâs, rehâ, necât, selâmet: O hastalıktan kurtuluş yoktur. **2.** Kaçma, firar, boşanma. **3.** Kaçmak, kurtulmak sebep ve yolu.

KURTYENİĞİ (i.). Gizli tutulmak istenilen şüpheli bir hâl, bir kusur.

KURU (i.). **1.** Yaşın zıddı, rutubeti çekilmiş, Ar. yâbis, Fars. huşk: Kuru ağaç, kuru ot, kuru çamur. **2.** Yağmur yağmayan, susuz: Kuru ova, kuru arazi. **3.** Arık, zayıf, etsiz: Kupkuru bir adam. **4.** Döşenmemiş, çıplak, açık: Kuru tahta, kuru yer. **5.** Sade, katıksız: Kuru ekmek. **6.** Başka bir mevsimde yenmek üzere güneşte kurutulmuş: Kuru meyve, kuru balık, kuru üzüm. **7.** Sıvı salgısı olmayan. **Kuru öksürük** = Balgamsız. **8.** Kar ve yağmuru olmayan: Kuru hava, kurusoğuk. **9.** Kurşunu olmayan, kurşunsuz: Kurusıkı. **10.** Boş, asılsız, nâfile, tesirsiz ve sebepsiz: Kuru söz, kuru lâf, kuru gösteriş, kuru patırdı. **11.** Harçsız: Kuru duvar. **Kuru başına** = Yalnız, Fars. bî-kes. (denizcilik) **Kuru havuz** = Gemilerin tamiri ve temizlenmesi için sokuldukları havuz ki, gemi girdikten sonra suyu tulumba ile alınıp gemi kızakta kalır. **Kuruda kalmak** = Cezirde gemi oturmak. **Kuruda** = Yerde, karada. (denizcilik) **Kuru direk** = Fırtınalı havada yelkensiz olarak rüzgârın sevkine tâbî olmak. **Tuzu kuru** = İşi sağlam, şüphe götürür hâli olmayan. **Kuru-kuruya** = Boşuboşuna, büsbütün nafile. **Kurukahve** = Pişirilmemiş, kavrulmuş kahve tozu. **Kuru keçik** = Uyuz hastalığı. **Gülkurusu** = Gül kurusunun rengi.

KURU (i.). Yalnız kullanılmayıp tahta kelimesiyle beraber geçer. **Tahtakurusu** = Tahta kehlesi, tahta biti de denilen pis kokulu böcek: Bu evin tahtakuruları çoktur.

KURUCU (i.). Bir işin kurulmasına önayak olan kimse, Ar. bânî.

KURUK bk. Koruk.

KURUL (i.). (uyd. k.). Hey'et, komisyon.

KURULAMAK (f.). Yaş ve ıslak bir şeyi silip kuru etmek, silmek. Yıkandıktan sonra saçınızı iyice kurulamalısınız.

KURULANMAK (f.). Kendi vücudunun ıslaklığını gidermek, silinmek: Banyodan çıkınca iyice kurulanmak şarttır.

KURULDAMAK bk. Guruldamak.

KURULMA (i.). **1.** Kurulma iş ve tarzı. **2.** Kendini beğenme, kibirli vaziyet, övünme.

KURULMAK (f.). **1.** Tesis olunmak: Çadır, çardak, bina kuruldu. **2.** Toplanmak: Meclis, dîvân, mahkeme, düğün kuruldu. **3.** (saat veya diğer bir makine) İşleyecek surette zenbereği sıkıştırılmak: Bu saat kuruldu mu? Kaç saatte bir kurulur? **4.** Azametli ve kibirli bir tarzla geçip oturmak: Yukarıya geçip kurulmak ne kadar ayıptır. **5.** Kibir göstermek, övünmek.

KURULTAY (i. «kurulmak» tan). Meclis, şûrâ, encümen, dîvân.

KURULUK (i.). **1.** Kuru olan şeyin hâli, rutubet ve ıslaklık yokluğu, Ar. yubûset: Havanın kuruluğu. **2.** Arıklık, lâğarlık, zayıflık: Kuru bir adam.

KURULUŞ bk. Kurulma.

KURUM (i.). **1.** Bina, tesis: Bu çadırın, bu çardağın, bu köşkün kurumu. **2.** Yaradılış, hilkat: Dünyanın, göklerin kurumu, dünyanın kurumundan beri. **3.** Tertip, şekil: O kurumda. **4.** Kibir: Onun kurumundan geçilmez. **5.** Çadır, ordu vesaire yeri. **Karakurum** = Cengiz Han'ın taht şehri. **6.** Bugün «cemiyet» mânâsıyla da kullanılmaktadır: Türk Tarih Kurumu.

KURUM (i.). Ocak ve boru isi: Ocak kurumu, kurum renginde.

KURUMAK (f.). **1.** Yaşlığı ve ıslaklığı geçip kuru olmak: Çamur kurudu, çamaşır daha kurumadı. **2.** (bitki) Kökten nem çekmeyerek hayatı son bulmak: Bu çınar kurudu. **3.** Arıklanmak, zayıf ve lâğar olmak. **4.** Organlardan biri felce uğrayıp hareketten kalmak: Eli, ayağı kurudu. Bu mânâ ile beddua ve inkisar için kullanılır: Elin, ayağın, dilin kurusun! **Kanı kurumak** = Azap çekmek. **Kökü kurumak** = Nesil ve soyu kalmamak, tamamen ortadan kalkmak. **Mürekkebi kurumadı** = Daha pek yeni, hemen olmuş: Aldığınız emrin daha mürekkebi kurumadı.

KURUMLANMAK (f.). **1.** Kurum, kibir satmak. **2.** Kurum tutmak.

KURUMLU (i.). Kibirli, azametli, tavır ve hâli cakalı olan.

KURUMSAK (i.). Muhabbet tellâlı, kaltaban (eskimiştir).

KURUMSUZ (i.). Kurumu olmayan.

KURÛN (i. A. c.) (mü. karn). **1.** Boynuzlar. **2.** Yüz senelik zaman, tarihin her yüz senesi, asır. **3.** Umumiyetle zaman, devir, Ar. dehr, ahd, asır. **Kurûn-ı sâlifede** = Geçmiş zamanlarda. **Kurûn-ı Ûlâ** = İlkçağ (M.Ö. 4.000 - M.S. 476). **Kurûn-ı Vûstâ** = Ortaçağ (M.S. 476-1453). **Kurûn-ı Âhire** = M.S. 1453. **Karneyn** = İki boynuz. **Zü'l-Karneyn** = İki boynuzlu; İskender'e verilen lakap. bk. Karn.

KURUNTU (i.). Aslı olmadığı halde zihinde kurulan şey, hulyâ, hayal, vehim.

KURUNTULU (i.). Kuruntusu olan.

KURUŞ (i.) (guruş: Almanca groschen yahut Lâtince grossi'den). Türk lirasının yüzde biri. Osmanlı devrinde bir altının yüzde biri ki, 40 para'ya ayrılırdı. Daha önceleri ise ortalama yarım altın değerinde bir para idi.

KURUŞLANDIRMAK (i.). Kuruşa çevirmek, paraya çevirmek.

KURUŞLUK (i.). Şu kadar kuruş değerinde olan.

KURUT (i.). Süt kurusu, durup koyulaşmış süt.

KURUTAN (i.). Hayvanlarda tehlikeli bir hastalık ki, burunlarında kemik hâsıl eder.

KURUTMA (i.). Kurutmak işi. bk. Kurutmak.

KURUTMAK (f.). Kuru hâle getirmek, ıslaklığı giderilmek: Güneş bir günde yerleri kuruttu. Üzüm kurutmak, bataklık kurutmak. **Kanını kurutmak** = Eziyet vermek, cefa etmek. **Kökünü kurutmak** = Tamamen yok etmek, iz eser bırakmamak. **Yakıp kurutmak** = Kasıp kavurmak, tahrip etmek.

KURUTULMAK (f.). Kuru hâle getirilmek.

KÛS (i. F.). Türk askerî musikisinde, mehterhâne-i hümâyûnda katır, at, deve ve fil üzerinde taşınan çok büyük davul: Kûs çalınmak.

KÛS-FEND, GÛS-FEND (i. F.). Koyun.

KUSKUĞUK (i.). 1. Guguk kuşunun bir cinsi. 2. Yabanî güvercinin erkeği.

KUSKUN (i.). Atın eğerine bağlı olup kuyruğunun altından geçirilen kayış. **Kuskunu düşük** = 1. Kuskun yeri sağrıdan aşağı at ki, makbûl değildir. 2. mec. Gözden düşmüş, ikbâlini kaybetmiş adam. **Kuskuna kuvvet** = mec. Kaçmak.

KUSKUNSUZ (i.). 1. Kuskunu olmayan (at). 2. Perişan.

KUSKUS (i.). Pilavlık ve çorbalık ufak taneler hâlinde hamur: Kuskus pilavı, kuskus çorbası.

KUSMAK (f.). Yediğini çıkarmak, Osm. kay, gaseyân, istifrağ etmek. **Kan kusmak** = 1. Kan tükürmek. 2. mec. Çok sıkıntı, acı veyahut zahmet çekmek.

KUSMUK bk. Kusuntu.

KÛST (i.). Tavlada bir oyun.

KUSTURMAK (f.). Yediğini çıkartmak: Kusturacak bir ilâç lâzım.

KUSTURUCU (i.). Kusturan, Ar. mukayyî: Kusturucu ilâç.

KUSUK (i.). Kusulmuş: Kusuk şey. **Kusmuk** = Kusulan şey: Kedi kusmuğu.

KUSULMAK (f.). Yendikten sonra ağızdan geri çıkarılmak: Kusulan şey meydanda bırakılmaz.

KUSUNTU (i.). Kusulan şeyler.

KUSUR (KUSÛR) (i. A.). 1. Eksiklik, noksan: Ben çalışmada kusur etmedim, kusur bırakmadım. 2. Ayıp, özür, sakatlık: Bu atın, binanın bir kusuru olmasaydı sahibi elinden çıkarmazdı. 3. Suç, kabahat, kötülük: Benim kusurum nedir? Bir kusur mu ettim? 4. İhmal, müsamaha, gevşeklik, kayıtsızlık, tedbirsizlik: İnsan vazifesinde kusur etmemeli. 5. Artan kısım, fazla, bakıyye: Şu kadarını bana gönderin, kusuru sizin olsun. 6. Satın alınan şeyin kıymetinden fazla olarak verilen paradan geri alınması lâzım gelen miktar: Liranın kusurunu vermediniz (eskimiştir).

KUSÛR (i. A. c.) (mü. kasr). Kasrlar, saraylar. bk. Kasr.

KUSURLU (i.). 1. Bir ayıp ve noksanı olan: Kusurlu hayvanı alıp da ne yapalım? 2. Bitmemiş, eksik: Kusurlu bir binâ. 3. Artanı ve iade olunacak kısmı olan: Kusurlu hesap.

KUSURSUZ (i.). Kusuru olmayan.

KUSVÂ (i. A.) (müz. aksâ). bk. Aksâ.

KUŞ (i.). 1. Kanatlı olan, iki ayak üzere yürüyen ve havada uçan hayvan sınıfı, Ar. tayr, Fars. mürg: Yırtıcı, avcı kuş, av kuşu. 2. Bilhassa diğer kuşları vs. bazı hayvanları avlamaya alıştırılan çakır ve atmaca. **Kuşekmeği** = Hatmi çeşitlerinden bitki. **Kuşüzümü** = Gayet küçük siyah üzüm. **Kuşbaşı** = Büyücek parçalar suretinde: Kuşbaşı kebap et, kar. **Kuş burnu** = 1. Gaga. 2. Bir cins bitki. **Kuşpalazı** = 1. Kuş yavrusu. 2. Çeşitleri olan bulaşıcı, ağır bir hastalık, difteri. **Kuşdili** = 1. mec. Anlaşılmaz dil. 2. Dişbudak çeşidi (ağaç). **Kuşsütü** = mec. Bulunmaz şey. **kuş illeti** = Atların ön taraflarına ârız olan bir hastalık. **Kuşkanadı** = 1. Kuş kanadından süpürge veya yelpaze. 2. Bir çeşit boğaz hastalığı. **Kuşkonmaz** = Küçük bir cins sebze. **Kuşkirazı** = Küçük taneli bir cins kiraz. **Kuşlokumu** = Tatlı ve yumurtalı bir çeşit yufka. **Kuş yemi** = Kenevir tohumunun bir çeşidi.

KUŞ (i.). Yaşlı atın sağrısındaki tüyünün dökülüp açılan yeri.

KUŞAK (aslı: **KURŞAK**) (i.). 1. Beli sıkı tutmak için sarılan uzun ve dar kumaş, şal vesaire, kemer: Kuşak kuşanmak, yün kuşak, şal kuşak. 2. mec. Kâgir veya kuru duvarlarda duvarı bağlayıp sağlamlaştırmak için çekilen tuğla veya kereste sırası. 3. (denizcilik) Yelkene kuvvet ver-

mek için dördüncü kat camadanın altına bir yakadan diğer yakaya kadar dikilen bez parçası. **4.** Batın. **Orta kuşak** = Vaktiyle büyüklerin resmî olmıyan kıyafeti. **Kuşak çözmek** = mec. Abdest yapmak.

KUŞAKÇI (i.). Kuşak yapan veya satan adam.

KUŞAKLAMA (i.). Kuşak biçim ve durumunda olup bağlamak ve kuvvetlendirmek için çekilen şey: Duvarın içine kuşaklama demir lamalar koydurmalı.

KUŞAKLAMAK (f.). Kuşakla kuşanır gib bağlamak, sağlamlaştırmak: Binayı demir lamalarla kuşaklamalı.

KUŞALTI (i.). İki hayvanın birbirine koşulması veya iki devenin bir iple bağlanması.

KUŞAM (i.). Kuşanılan şeyler (kılıç, kuşak vs.). **Giyim - kuşam** = Giyinilen şeyler.

KUŞAMLI (i.). Temiz ve itinayla giyinmiş mânâsındaki giyimli - kuşamlı tâbirinde geçer.

KUŞANILMAK (f.). Kuşanmak işine mevzu teşkil etmek.

KUŞANMAK (f.). Kuşak bağlamak, beline kuşak, kemer, kılıç vs. sarmak: Kuşak kuşanmak, kılıç kuşanmak. mec. **Kuşak kuşanmak** = Bir işe namzet olmak. **Giyinip kuşanmak** = Hazırlanmak. **İpten kuşak kuşanmak** = Son derece fakir düşmek.

KUŞANTI (i.). Kuşanacak şey. **Giyinti kuşantı** = Bütün elbise, giyimin teferruatı.

KUŞATILMAK (f.). Kuşatmak işine mevzû teşkil etmek, çevresi sarılmak.

KUŞATMAK (f.). **1.** Kuşak bağlatmak, beline kemer bağlatmak: Çocuğu giydirip kuşattı (eski kıyafette kuşağın ehemmiyeti fazla olduğundan ekseriya giymek ve giyinmek kelimesiyle beraber geçer). **2.** Bele bağlanacak bir şeyi bağlatmak: Kılıç kuşatmak. **3.** Etrafını almak, sarmak, muhasara etmek: Kaleyi kuşattı.

KUŞBAŞI (i.). Aşağı yukarı kuş başı büyüklüğünde olan: Kuşbaşı et, kuşbaşı kar.

KUŞBAZ (KUŞ-BÂZ) (i.) (Türkçe kuş, Fars. bâhten = oynamak'tan mürekkep yanlış tâbir). Ufak kuşlar yetiştirip terbiye eden adam.

KUŞBAZLIK (i.). Ufak kuşlar yetiştirip terbiye eden adamın mesleği.

KUŞBURNU (i.). Yabanî gül ağacı (Lat. rosa canina).

KUŞÇU (i.). Vaktiyle saraylarda doğan ve atmaca gibi avcı kuşları idareye memur ağa, doğancı, kuşçubaşı.

Kuş ve yavruları

KUŞDİLİ (i.). **1.** (botanik) Bir cins dişbudak. **2.** Çocukların hecelerin, şekillerini değiştirerek veya hecelere ilâveler yaparak konuştuğu uydurma sözler.

KUŞE (i. Fr.). Kalın parlak ve ağır gramajlı bir kâğıt çeşidi.

KÛŞE, GÛŞE (i. F.). Köşe. bk. Köşe.

KÛŞE-GÎR (i.) (Fars. kûşe = bucak, giriften = tutmak). Bir köşe tutan, bir köşeye çekilen, münzevî.

KUŞEKMEĞİ (i. botanik). Turpgillerden bir bitki (malva sylvestris).

KÛŞE-NİŞÎN (i.) (Fars. kûşe = bucak, nişisten = oturmak). Bir köşede oturan, bir köşeye çekilmiş, münzevî.

KUŞGÖMÜ (i.). Pastırmanın fileto kısmı.

KUŞHANE (KUŞ-HÂNE) (i.). **1.** Kuş evi. Vaktiyle büyük konaklarda avcı kuşlara mahsus yer. **2.** Başlıca kuş etlerini pişirmeye mahsus yayvan küçük tencere, helvahanenin küçüğü.

KÛŞİŞ (i.). Çalışma.

KUŞKANADI (i. tıp). Göz akı zarının göz bebeğine doğru bir ok ucu biçiminde ilerlemesi.

KUŞKİRAZI (i. botanik). Gülgillerden bir bitki ki, reçeli ve likörü yapılır (Lat. cerasusavium).

KUŞKU (i.). **1.** Kuş gibi korkup ürkme. **2.** Şüphe, tasa, telâş.

KUŞKONMAZ (i. botanik). **1.** Zambakgillerden sapı ince ve uzun bir bitki (asparagus). Bunun kalınca olan taze sürgünleri sebze olarak yenir. **2.** Aynı familyadan, saksılarda yetiştirilen bir süs bitkisi.

KUŞKULANDIRMAK (f.). Kuşkuya düşürmek.

KUŞKULANMAK (f.). Şüphelenmek, tasalanmak.

KUŞKULU (i.). Kuşkusu olan.

KUŞLAK (i.). Avlanacak kuşları çok yer, kuş yeri, Fars. sayd-gâh.

KUŞLUK (i.). Kuşlara yem verilen vakit, sabah ile öğle arasındaki vakit, Ar. duhâ. **Kuşluk yemeği** = Öğleden önce yenilen yemek, kahvaltı.

KUŞLUK (i.). **1.** Büyük kuş kafesi, kuşhane. **2.** Pilavlık tencere.

KUŞMAR (i.). Bir çeşit kuş tuzağı.

KUŞPALAZI (i. tıp). En fazla çocuklarda olan mikroplu, bulaşıcı ve tehlikeli bir hastalık, difteri.

KUŞSÜTÜ bk. Kuş.

KUŞTÜYÜ (i.). Kuş tüyü gibi pek yumuşak oturacak, yatacak yer; kuştüyü ile doldurulmuş: Kuştüyü yatak.

KUŞÛR (i. A. c.) (mü. kışr). bk. Kışr.

KUŞÜZÜMÜ (i. botanik). Siyah ve pek ufak taneli bir üzüm çeşidi.

KUŞ YEMİ (i. botanik). Buğdaygillerden bir bitki (Lat. phalaris canariensis).

KUT bk. Küt.

KUTAN (i.). Birkaç demirli büyük pulluk.

KUTAS, KOTAS bk. Hotoz.

KUTBEYN (i. A. tes.). **1.** İki kutup: Kuzey ve Güney Kutupları. **2.** mec. Hazret-i Hasan ile Hazret-i Hüseyin.

KUTBÎ (i. A.) (mü. kutbiyye). Kutba ait.

KUTBİYYET (i. A.) (Türkler'in yaptığı Arapça bir kelimedir) (astronomi). Pusla ibresinin kutba doğru dönmek hassası, Fr. polarité.

KÛTEH (i. F.). Kısa, bodur.

KÛTEH-BÂL (i. F.). Kısa kollu.

KÛTEH-DEST (i. F.). Kısa elli. mec. Pinti.

KÛTEH-ENDÎŞ (i. F.). Kısa düşünceli.

KUTLAMAK (f.). **1.** Mes'ut bir hâdise dolayısıyle duyulan sevinci söz, yazı veya hediye ile anlatmak. **2.** Mes'ut bir hâdiseyi anma maksadıyla yapılan eğlence, toplantı: Kutlama töreni.

KUTLANMAK (f.). Uğurlu olmak, Osm. meymenetli olmak.

KUTLU (i.). Uğurlu, meymenetli, Ar. saîd, mes'ûd, mübârek.

KUTLULAMAK (f.). Kutlamak.

KUTRAN (i. A.). Kutru, çapı bakımından: Aldığınız fidanlar kutran ikişer santimetredir.

KUTSAL (i.) (y. k.). Mukaddes.

KUTSUZ (i.). Uğursuz, meymenetsiz, Ar. menhûs.

KUTSUZLUK (i.). Kutsuz olma hâli.

KUTU (i.). **1.** Bir şey koymaya mahsus tahta, teneke, mukavva vesaireden mahfaza, küçük çekmece: Mücevherat, tütün, enfiye, hap, kahve, şeker, kibrit kutusu. **2.** Eskiden kilenin sekizde biri olan tahıl vesaire ölçüsü ve buna mahsus ince tahtadan yuvarlak kap: İki kutu arpa. **3.** Mazbut, muntazam ve küçük şey hakkında kullanılır: Kutu gibi ev, oda. **4.** mec. İçi bir şeyle dolu ve kendisi onun mahfazası imiş gibi o halle çok vasıflı insan. **Cilve kutusu** = Pek cilveli. **Fesat kutusu** = Pek fesatçı. **Akıl kutusu** = Birine akıl öğreten, yol gösteren, müşavir. **Kapalı kutu** = **1.** Birçok bilgi sahibi olan. **2.** Sır vermeyen. **Kutunun kapağını açtırmak** = Birini söylemeyeceği şeyleri söylemeye mecbur etmek.

KUTUN, KUTN (i. A.). Pamuk.

KUTUP (KUTB) (i. A.). **1.** Yer küresinin, yer ekseninin geçtiği farzedilen iki noktasından her biri. Kuzey Kutbu, Güney Kutbu. **2.** Gök küresinin etrafında döndüğü farzedilen ekseninin iki ucundan her biri. **3.** Elektrik akımını meydana getiren gerilim ayrılığının en yüksek dereceyi bulduğu ik noktadan her biri: Müsbet ve menfi kutuplar. **4.** Bir mıknatıs demirinin iki ucundan her biri. **5.** Bir konuda yüksek bilgi ve selâhiyeti olan kimse. **Kutup yıldızı** = (astronomi) Küçükayı denilen takımyıldızın en ucunda bulunan yıldız. Daima kuzeyde gözükür.

KUTUPLANMA (i.). Pusla ibresinin kutba doğru dönme hususuiyeti.

KUTUR (KUTR) (i. A.) (c. aktâr). **1.** Taraf, yön, yer, cihet: Aktâr-ı şimâliyede yaşayan hayvanlar (bu mânâ ile cem'i kullanılır). **2.** (geometride) Dairenin merkezinden geçmek şartıyla bir tarafından diğer tarafına uzanan düz çizgi ki, dairelerin, silindir ve küre şeklindeki şeylerin ölçüsüdür. **Nısf-ı kutr** = Dairenin merkezinden yayının bir noktasına uzanan düz çizgi, yarıçap.

KUÛD (i. A.). **1.** Oturma. **Kuûd etmek** = Oturmak **2.** Namazın oturarak kılınan kısmı: Kuûd, kıyam ve rükû, kuûdda okunacak dua.

KUVÂ (i. A. c.) (m. kuvvet). Kuvvetler. bk. Kuvvet.

KUVARS (i. Al. jeoloji). Çeşitli silislerin genel adı.

KUVARSİT (i. jeoloji). Taneleri ayırt edilemeyen kumtaşı.

KUVVÂD (i. A. c.) (m. kaid). bk. Kaid (a uzun).

KUVVE (i. A.) (c. kuvâ) (kuvvet kelimesinin aynı olup bazı Arapça terkiplerde kuvvet mânâsıyla kullanıldıktan başka, dilimize mahsus şu mânâları da vardır): **1.** Fikir, niyet, tasavvur, henüz yapılmayan ve fiile gelmeyip tasavvurda bulunan işin hâli: Falan yere kadar bir demiryolu uzatılması kuvvededir. Henüz kuvveden fiile çıkmadı. Öyle bir şey kuvvede vardır. **2.** Gerçekte ve fiilde olmayıp ancak tabiatta olarak, imkân ve ihtimali bulunan şeyin hâli: Her insan kuvvede şair ise de bazıları fiilde kâtip değildir. **3.** His, duygu, insanın yaradılışında var olan saygı ve iktidarların her biri. **Kuvve-i bâsıra** = Görme duygusu. **Kuvve-i sâmia** = İşitme duygusu. **Kuvve-i şamme** = Koklama duygusu. **Kuvve-i lâmise** = Dokunma duygusu. **Kuvve-i müdrike** = Anlama hassası. **Kuvve-i mümeyyize** = Seçebilme ve ayırabilme hassa ve iktidarı. **Kuvve-i hâfıza** = Zihinde tutabilme kabiliyeti. **4.** Bir devletin asker vesairece olan hâl ve iktidarı: Kuvve-i askeriyye, kuvve-i mâliyye, kuvve-i berriyye, kuvve-i bahriyye) (askerî, mâlî, kara, deniz kuvvetleri). **Bi'l-kuvve** = Tasavvurda ve henüz gerçekleşmemiş olan, tasarı hâlinde, bi'l-fiil mukabili. **Kuvve-i ile'l-merkez** (ile'l-merkeziyye yanlıştır) = Bazı cisimlerin dönerken merkeze yaklaşabilme istidadı; merkezcil kuvvet, Fransızca: force centripéte. **Kuvvei an'l-merkez** (ani'l-merkeziyye değil) = Dönerken merkezden uzaklaşabilme istidadı; merkezkaç kuvvet, Fransızca: force centrifuge.

KUVVET (i. A.) (c. kuvâ) (Arapça terkiplerde: kuvve. bk. Kuvve). **1.** Zor, güç, tâkat, kudret: Bu yükü kaldıracak kadar kuvvetim yok. Buna kuvvetim yetmiyor. **2.** Bir devletin silâhlı kuvvetleri: Kuvve-i berriyye, kuvve-i bahriyye (kara ve deniz kuvvetleri). **Kuvvetü'z-zahr** = Arkada ihtiyaten bulundurulan yedek asker. **3.** Sıhhat, sağlamlık, güçlülük, vücudun güçlü olması; zaaf mukabili: Bende hiç kuvvet kalmadı. Kuvvet için ilâç alıyor. **4.** Tesir, nüfuz: Onun söylediği sözün kuvveti vardır. **5.** (matematik «cebirde») Bir sayının sağında ve biraz daha yukarıda yazılan küçük rakam ki, o sayının kaç kere kendi misliyle çarpılması lâzımgeldiğini gösterir: 4^2 dört üstü iki ki, dördün iki kere dörtle çarpılacağını gösterir ve 16'ya eşittir. **6.** Bir makinenin harekete geçirdiği veya çektiği ağırlık miktarı ki, beygir kuvvetiyle ölçülür: Yüz beygir kuvvetinde bir benzin motoru. **7.** Hassa: Kuvve-i hâfıza, kuvve-i müdrike. bk. Kuvve. **Kuvvetle** = Zorla, pek kuvvetle vurmak, çekmek. **Var kuvvetiyle** = Bütün vücut kuvvetini kullanarak, olanca kuvvet ve iktidarını toplayıp kullanarak: Var kuvvetiyle çekti, itti. Var kuvvetiyle çalıştı. **Kuvvet vermek** = **1.** Takviye etmek, sağlamlığını arttırmak. **2.** Tesirini arttırmak.

KUVVETLENDİRMEK (f.). Kuvvetli hâle getirmek.

KUVVETLENMEK (f.). Kuvvetli hâle gelmek.

KUVVETLİ (i.). Güçlü, zorlû, kavî, sağlam, tüvânâ, muktedir: Kuvvetli adam, at, makine.

KUVVETÖLÇER (i. fizik) (y. k.). Kuvvetleri ölçmeye yarayan âlet.

KUVVETSİZ (i.). **1.** Dermansız, gücü yetmeyen, zayıf, gevşek. **2.** Tesiri az, tesir etmeyen: Kuvvetsiz ilâç, şarap.

KUVVETSİZLİK (i.). **1.** Gevşeklik, güçsüzlük: O kadar kuvvetsizlik iyi beslenmemekten gelir. **2.** Tesirsizlik: Bu şarabın kuvvetsizliği.

KÛY (i. F.). Top, yuvarlak şey, oyun topu. **Kûy ü çevgân** = Cirit oyunu.

KÛY (i. F.). Yer, semt, mahal, köy: Kûy-i yâr.

KUYRUK (i.). **1.** Birçok hayvanın etten, uzun kıllardan veyahut tüyden ibaret olarak arka taraflarında görülen uzantı, Ar. zeyl, Fars. düm, dünbâl: At, sığır, kedi, horoz, akrep kuyruğu. **2.** Bir şeyin arkasına katılan şey, Ar. zeyl, zam, ilâve (alay için de kullanılır): Bu yapının, bu kafilenin bir de kuyruğu var. **3.** mec. Bir adamın arkasına takılıp hiç ayrılmayan adam: O adam Ahmed Bey'in kuyruğudur (alay mânâsıyla kullanılır). **4.** Bazı giyeceklerin sarkacak şekilde asılan uzun parçaları. **5.** Son, en geride bulunan kısım. **6.** Gözün dışı yani kulak tarafındaki ucu: Gözün kuyruğu ile bakıyordu. **7.** Ateşli silâhların gerideki kısmı: Kuyruktan dolar top. **Atkuyruğu** = Ayrık otu çeşidi, boğumluca. **Arslankuyruğu** = Frasyon (bitki). **Kuyrukaltı** = Bir kuş hastalığı. **Kuyruk acısı** = İntikam arzusu, intikamı alınmamış hâdise, geçmiş: Onun bu işte bir kuyruk acısı var. **Kuyruk üze-**

ri, üstü = Tavuklara ârız olan bir çeşit ağır çıban. **Kuyruğu omuzlamak** = mec. Kaçıp gitmek. **İtkuyruğu** = Bel buran (bitki). **Kuyruğa basmak** = Sebep olmak, gücendirmek. **Kuyruğunu tava sapına çevirmek** = Fazla dövmek, şiddetle cezalandırmak **Tilkikuyruğu** = Bir çeşit üzüm. **Kuyruğu titretmek** = (argo) Ölmek. **Kuyruk sallamak** = Yaltaklanmak. **Kuyruksalan** = Yunt kuşu çeşidi, peygamber kuşu. **Kuyruksokumu** = İnsanda belkemiğinin sonundaki kuyruk yeri. **Sığır, domuz, katırkuyruğu** = Bitki çeşitleri. **Kamçıkuyruk** = Tüyü dökülmüş, kılsız kuyruk. **Kuyruk kapağı** = Bazı hayvanların çıplak ve tüysüz kuyruk yeri. **Kuyruğu kısmak** = Korkup toplanmak veya kaçmak; ıztıraba uğramak, ses çıkarmamak. **Kılkuyruk** = **1.** Pek ince kuyruklu hayvan. **2.** mec. Hiçbir şeyi olmayan, züğürt. **Kuyruk yağı** = Karaman koyunlarının iri kuyruğunun eritilmesinden çıkan yağ.

KUYRUKKAKAN (i.). Serçegillerden küçük bir kuş (Lat. saxicola).

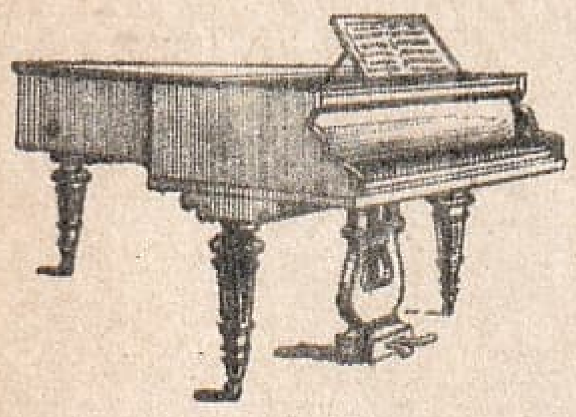

Kuyruklu piyano

KUYRUKLU (i.). Kuyruğu olan, Fars. dümdâr. **Kuyruklu piyano** = Konsol piyano gibi dik olmayıp, üç ayak üstünde yatık bir durumda bulunan piyano. **Kuyruklu yalan** = mec. İnanılmayacak derecede büyük yalan. **Kuyruklu yıldız** = Arkasından kuyruk denilen ışıklı bir iz taşıyan gök cismi.

KUYRUKSALLAYAN (i.). Serçegillerden küçük bir kuş (motacilla).

KUYRUKSOKUMU (i. anatomi). İnsanda omurganın alt ucunun bitim yeri.

KUYRUKSUZ (i.). Kuyruğu olmayan, güdük.

KUYRUKSUZLAR (i. zooloji). Muhtelif kurbağa çeşitlerini içine alan takım.

KUYTU (i.). **1.** İçerlek, içten içe olan, bir koy teşkil eden, mahfuz ve karanlıkça: Kuytu yer, kuytu bir oda. **2.** Bu hâl ve özellikte bulunan yer.

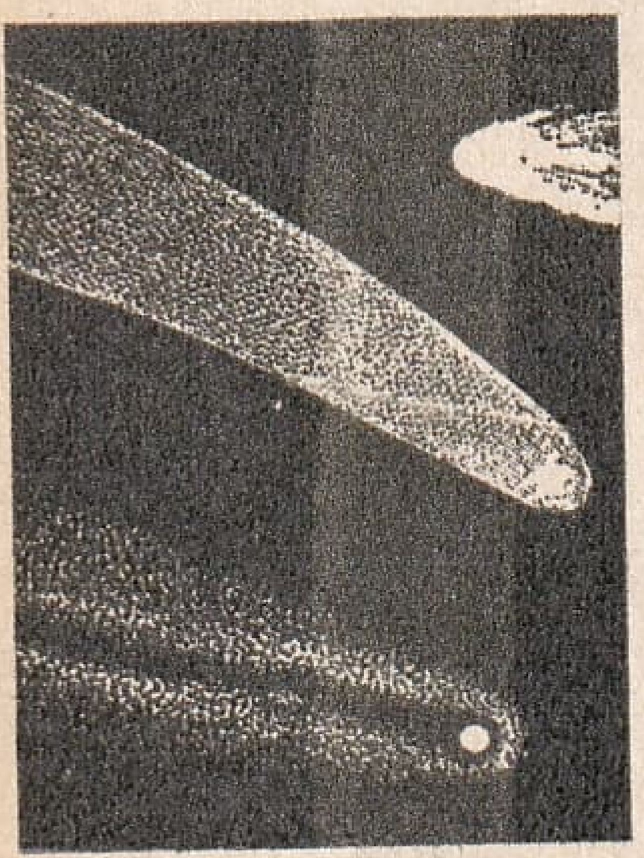

Kuyruklu yıldız

KUYU (i). **1.** Kazılmış toprak, çukur, Ar. hufre: Kuyu kazmak, kireç kuyusu, lâğım kuyusu. **2.** Su damarlarını buluncaya kadar derin kazılıp su ile dolu duran ve kova yahut tulumba ile suyu alınan çukur, Ar. bîr, Fars. çâh: Su kuyusu, bostan kuyusu (genişi). **Kuyu suyu** = Acı su. mec. **İğne ile kuyu kazmak** = Çok zahmetli ve bitmez işe girişmek.

KUYUCU (i.). Kuyu kazıcı, kuyu kazmayı meslek edinen adam.

KUYUCULUK (i.). Kuyucunun işi, kuyu kazma işi.

KUYÛD (i. A. c.) (m. kayd). Kayıtlar (cem'inin cem'i olan «kuyûdât» da vardır). bk. Kayd.

KUYUM (i.). Altın ve gümüşten yapılma süs maddeleri.

KUYUMCU (i.). Altın ve gümüşten süse ait şeyler yapan san'atkâr, Fars. zerger: Kuyumcu işi.

KUYUMCULUK (i.). Kuyumcu san'atı, altın ve gümüşten süsler yapmak san'atı, Osm. zer-gerlik.

KUZAH (i. A.). Bulutlar üstündeki bir melek. **Kavs-i kuzah** = Yanlış olarak «âlâim-i semâ» denilen gökkuşağı.

KUZAHİYYE (i. A. anatomi). Göz tabakalarından biri. Fransızca: iris.

KUZÂT, KUDÂT (i. A. c.) (m. kadı (kaadî, kaazî) bk. Kadı. **1.** Çift z ile telaffuzu galattır). **2.** Bazı çocukların doğarken başlarını ve yüzlerini örten zar, duvak.

KÛZE (i. F.). Testi.

KUZEY (i.) (y. k.). **1.** Dört ana yönden biri. Doğuyu sağına alan kimsenin tam karşısına düşer, şimâl, mukabili güney. **2.** Bu yöne düşen, şimalî. **Kuzey noktası** (astronomi) = Yer küresinin dönme eksenini gökyüzündeki izi farzedilen nokta ki, kutup yıldızının hemen hemen üstüne rastlar.

KUZGUN (i.) (Uygurca'da kuz ve kuzak gölgelik ve karanlık demektir). Pek iri, kara karga. **Kuzgunayağı** = Hılal otu. **Kuzgunekmeği** = Eğrelti otu. **Kurzgundenizi** = Hazar Denizi. **Kuzgunkılıcı** = Tedavi maksadıyla kullanılan bir çeşit ot.

KUZGUNCUK (i.). Hapishane kapısındaki demir parmaklıklı pencere.

KUZGUNÎ (i.). Pek siyah, koyu siyah: Kuzgunî bir zenci.

KUZU (i.). **1.** Koyun yavrusu: Erkek, dişi kuzu, kuzu eti. **2.** Bir meyveye bitişik küçüğü, piçi: Portakal kuzusu. **3.** mec. Pek yumuşak şahıs (bu mânâ ile sevgi tâbiri olup «kuzum» denilir). **Kuzupalamudu** = Palamudun bir cinsi. **Kuzuçıbanı** = Zararsız bir çeşit çıban. **Kuzu derisi** = Kürk, kalpak vesaire yapılan küçük kuzu postu ki, kısa ve kıvırcık tüylü olur. **Kuzudişi** = Çocuklarda ilk çıkan ve yedi yaşlarında değişen diş. **Kuzukulağı** = Yaprağı sebze gibi kullanılan bir cins bitki. **Kuzu kestanesi** = Küçük taneli ve çiğ yenir bir cins kestane. **Kuzugöbeği** = Sarı bir cins mantar. **Kuzu başı, ciğeri, sarması, dolması** = Kuzudan yapılan yemek çeşitleri.

KUZUCUK (i.). Küçük koyun yavrusu. Sevgi tâbiri de olup «kuzucuğum» denir.

KUZUDİŞİ (i.). Sütdişi de denilen ve doğumdan altı yedi ay sonra çıkmaya başlayan ilk dişlere verilen ad.

KUZUGÖBEĞİ (i. botanik) Sulak çayırlarda yetişen, zehirsiz bir mantar çeşidi (agaricus campestris).

KUZUKULAĞI (i. botanik). Karabuğdaygillerden bir bitki; yaprakları salata olarak kullanılır (rumex acetosa).

KUZULAMAK (f.). **1.** Koyun yavrulamak. **2.** Meyve yanında kendi cinsinden bir küçük tane çıkarmak. **3.** Cetvel çiziğinin yanında bir ince çizik veya gölge olmak.

KUZULAŞMAK (f.). Kuzu gibi uysal ve zararsız hâle gelmek.

KUZULU (i.). **1.** Yanında yavrusu olan (koyun). **2.** Bitişiğinde kendi cinsinden bir küçük tanesi olan (meyve). **3.** Bir küçük kapısı olan (kapı kanadı). **4.** Yanında bir ince çizgisi veya gölgesi olan (cetvel çizgisi).

KUZUMANTARI (i. botanik). Bazitli mantarlardan, şapkası etli, kalın, koni biçiminde ve pürüzlü olan, zehirsiz bir mantar.

KÜBBÂD (i. A.). Ağaç kavununu andıran büyük bir çeşit yumuşak limon, kitre: Kübbâd reçeli.

KÜBERÂ (i. A. c.) (m. kebîr). Kebîrler, büyükler. bk. Kebîr.

KÜBİK (i. Fr.). **1.** (matematik). Küp biçiminde olan. **2.** Kübizm çığırına uyularak yapılmış olan: Kübik bina, kübik resim.

KÜBİZM (i. Y.). Eşyayı geometrik biçimlerle ifade etmeyi gaye edinen sanat çığırı.

KÜBRÂ (i. A.) (müz. ekber) En kebîr, en büyük. bk. Ekber.

KÜÇÜCÜK (eski şekil: **KÜÇÜCEK**) (i.). **1.** Pek küçük: Küçücük bir ev. **2.** Sevimli küçük (sevgi için): Küçücük oğlum.

KÜÇÜK (i.). **1.** Maddesi, hacmi veya genişlik ve mesafesi az olan, ufak, Ar. sagıyr, Fars. hurd: Küçük taş, küçük dağ, küçük köy, küçük dere. **2.** Ehemmiyetsiz, değersiz: Küçük iş, küçük adam. **3.** Yaşı az, genç: Küçük kardeş, küçük oğlum, o, benden küçüktür. **4.** Yavru, Fars. beçe: Devenin küçüğü de yanında idi. Her hayvanın küçüğü güzeldir. **5.** Çocuk, Ar. tıfl, sabî: Küçüklerin oynaması için bahçe yapmalı. **6.** Küçüklük, Ar. sabâvet, tufûliyyet: Küçükten beri derse çalışmıyor. **Küçük düşmek** = Karşılıkta bulunamayıp mahcûb olmak. **Küçük yaş** = Çocukluk: Küçük yaşından beri böyledir.

KÜÇÜKAYI (i. astronomi). Gökyüzünün kuzey kutup bölgesinde olup aşağı yukarı Büyükayı gibi fakat bunun ters durumunda saplı bir tencereye benzeyen takımyıldız (dübbüasgar).

KÜÇÜKLEMEK (f.). Hakaret etmek, küçümseyerek bakıp ehemmiyet vermemek, Osm. istisgaar etmek.

KÜÇÜKLEŞMEK (f.). **1.** Küçük hâle düşmek, küçülmek. **2.** Küçükler gibi davranmak.

KÜÇÜKLETMEK (f.). Küçültmek, küçük yapmak, Osm. tasgıyr etmek.

KÜÇÜKLÜ (i.). **Küçüklü büyüklü** = Küçük büyük karışık, birbiri üstüne.

KÜÇÜKLÜK (i.). **1.** Küçük olan şeyin hâli, ufaklık, Ar. sıgar: Bu taşın, dağın, tarlanın küçüklüğü. **2.** Çocukluk, Ar. sabâvet, tufûliyyet: Küçüklüğünde pek yaramaz idi. **3.** Yakışıksız, küçük düşürücü iş ve hareket, zül, hakaret: Bu sizin için bir küçüklüktür.

KÜÇÜK MÜCENNEB (i. T. A.) (musiki). Türk musikisinde 5 koma değerinde aralık.

KÜÇÜK MÜCENNEB ARALIĞI bk. Küçük mücenneb.

KÜÇÜK MÜCENNEB BEMOLÜ (i. T. A. Fr.) (musiki). Türk musikisinde 5 koma değerindeki bemol.

KÜÇÜK MÜCENNEB DİYEZİ (i. T. A. A. Fr.) (musiki). Türk musikisinde 5 koma değerindeki diyez.

KÜÇÜK USÛL (i. T. A.) (musiki). Türk musikisinde 2 ilâ 15 zamanlı usullerin hepsine verilen ad.

KÜÇÜLMEK (f.). **1.** Daha küçük olmak: İyi bakılmadığından ağaçların meyveleri gittikçe küçülüyor. **2.** Yaşını gizleyip kendini küçük göstermek: Kadınlar daima küçülmek isterler. **3.** Zillet göstermek.

KÜÇÜLTME (i.). **1.** Küçük hâle getirme. **2.** Değer ve itibarını azaltacak davranışta bulunmak.

KÜÇÜLTMEK (f.). **1.** Bir şeyi olduğundan daha küçük yapmak, hacim veya genişliğini azaltmak, Osm. tasgıyr etmek: Bu taşı, bu tahtayı, odayı biraz küçültmek. **2.** Ehemmiyet vermemek, ehemmiyetini azaltmak: O, daima işi küçültmeyi sever, büyütmek istemez. **3.** Yaşını saklayıp küçük göstermek: Kızını pek küçültmek istiyor.

KÜÇÜMEN (i.). Küçükçe.

KÜÇÜMSEMEK (f.). Ehemmiyet vermemek.

KÜÇÜREK (i.). Az veya oldukça küçük, küçükçe, az daha küçük: O, bundan küçürektir.

KÜDÛR (i. A. c.) (m. keder). Kederler, üzüntüler. Keder'in («ekdâr» şeklinde de cem'i vardır).

KÜDÛRET (i. A.). **1.** Bulanıklık. **2.** Gam, tasa, kederli olma hâli.

Kuzu

KÜF (i.). Yaş yerde çok kalan, organik maddelerin üstlerinde hâsıl olan yeşilimsi ve atılmış pamuk gibi pek ince bir tüy şeklinde olan madde: Küf tutmak, bağlamak, küf kokmak. **Limonküfü** = Maviye çalar yeşil renk.

KÜFE (i.) (aslı: küfun). Taze dallardan veya kamıştan örülmüş derin ve çeşitli boyda kaba sepet: Ekmekçi, manav, rençber, süprüntü küfesi: Bir küfe üzüm, kum, saman.

KÜFEKİ (i.). Sünger gibi şey, küfeki taşı: Bir cins kabaca taş ki âdî mezar taşı olur ve ocak vesairede kullanılır.

KÜFELİ (i.). Arkasında küfe bulunan, küfe ile eşya nakleden: Küfeli hamal.

KÜFELİK (i.). **1.** Küfeye konmaya, küfe ile taşınmaya layık. **2.** mec. Duramayacak ve yürüyemiyecek derecede sarhoş: İçip içip küfelik olmuş.

KÜFFÂR (i. A. c.) (m. kâfir). Kâfirler. bk. Kâfir.

KÜFLENDİRMEK (f.). Küf bağlamasına yol açmak.

KÜFLENMEK (f.). **1.** Küf tutmak, küf bağlamak, bozulmak: Bu yemişler, bu çizme küflenmiş. **2.** mec. Terkedilip eskimek: Onda küflenmiş altınlar vardır.

KÜFLETMEK (f.). Küf tutturmak, rutubetli bir yerde bırakıp küf tutmasına sebep olmak: Bu yemişleri, çizmeyi, peyniri küfletmiş.

KÜFLÜ (i.). **1.** Küf tutmuş, rutubette kalıp bozulmuş: Küflü yemiş, peynir, yemek. **2.** mec. Terkedilip eskimiş, çoktan el dokunulmamış: Sende küflü altınlar vardır. **3.** Modası geçmiş, köhne.

KÜFRÂN (i. A.). Görülen iyiliği unutma, nankörlük. **Küfrân-ı nimet** = Velînimete karşı nankörlük.

KÜFÛF (i. A. c.) (m. keff). El ayaları, avuçlar.

KÜFÜR (KÜFR) (i. A.). **1.** Allah'a inanmama ve ortak koşma yahut yakışmayacak sıfatlar yakıştırma: Küfretmek, o söz küfürdür. **2.** Dinsizlik, imansızlık, Ar. ilhâd: Bir adamın küfrüne hükmetmek. **3.** Müşriklik, putperestlik. Semâvî olmayan çok tahrılı dinler: Asya ile Afrika'nın birer büyük kısımları hâlâ küfr içinde bulunuyor. **4.** Ekseriya küfür kelimeleri olan ağır, çirkin ve ayıp sözler, Ar. seb: **Küfretmek, küfür atmak** = Kızdığı vakit kantarla küfür atıyor.

KÜFÜR KÜFÜR (i.). Rüzgârın tatlı ve hafif hafif esişini ifade eder.

KÜFÜV, KÜFV (i. A.) (c. ekfâ). Ortak, arkadaş, benzer, akran: Cenâb-ı Hakk' ın küfvü yoktur.

KÜH, KÜHSÂR bk. Kûh ve kûhsâr.

KÜHEYLAN (i.). Cins Arap atı: Küheylan bir kısrağı vardır.

KÜHÛL (i. A. c) (m. kehl). 30 - 50 (bugünkü anlayışla 50 - 70) yaş arasında bulunan olgunluk çağındaki insanlar.

KÜHÛLET (i. A.). Olgunluk yaşı, 30 ile 50 aralarında olan yaş: Kühûlet yaşında bir adam.

KÜKRE (i.). Ağzı köpürmüş, kızgın, azgın.

KÜKREMEK (f.). Ağız köpürmek, azmak, kızmak.

KÜKÜRT (i.) (Farsça kükürd'den). S senbolü ile gösterilen 32,06 atom ağırlığında bir eleman. Tıpta ve sanayide kullanılır. **Kükürt çiçeği** = Saf halde olanı.

KÜKÜRTLÜ (i.). Kükürdü olan, kükürtle yapılmış: Kükürtlü su; kükürdü olan maden suyu: Bursa'nın kükürtlüsü.

KÜL (i.). **1.** Yanan odun vesaireden kalan toz Ar. remâd, Fars. hâkister. **2.** Kurşunî, sincabî: Benzi kül oldu. **3.** Yanmış, Ar. mahruk: Koca bina iki saat içinde kül oldu. **4.** Harap, çöküntüye uğramış: O aile kül oldu. Kumardan kül oldu. **Külbastı** = bk. Külbastı. **Külrengi** = Kurşunî ve sincabî renk: Külrenginde bir çuha. **Kül suyu** = Çamaşır yıkamak için kül ile kaynattıkları su. **Külkedisi** = Soğuktan çok korkan, ateş başından ayrılmayan adam, miskin.

KÜLÂH, KÜLEH (i. F.). **1.** Eski tarzda başlık ki, üzerine sarık sarılırdı, Fars. serpûş, Ar. kalensüve. **2.** Bilhassa dervişlerin başlığı ki, ekseriya ucu sivri olur: Mevlevî külâhı, külâh giymek. **Hırka - külâh** = Derviş kıyafeti. **3.** Keçeden başka konacak hafif şey: Arnavut külâhı, gecelik külâh. **4.** Bir şeyin üzerini örtmeye mahsus ve ucu sivri şey: Minare külâhı, nargile külâhı. **5.** mec. Hile, dolandırma: Bana külâh etti. **Külâh-tabya** = Sivri bir çeşit tabya. **Külâh kapmak** = Bir karışıklıktan faydalanıp kendi menfaatine uydurmak. **Keçe - külâh** = Rütbesi kaldırılmış (vaktiyle rütbe ile beraber, onun alâmeti olan kavuğu da alınıp en alttaki keçe külâhla bırakılırdı). **Gec - külâh** = Başlığını eğri giyen. mec. Nazlı, cilveli, edâlı.

KÜLÂHÇI (i.). **1.** Külâh yapan ve satan adam. **2.** mec. Hilekâr, dolandırıcı.

KÜLÂHLI (i.). Külâh giyen, başında külâh bulunan: Külâhlı bir derviş.

KÜLBASTI (i.). **1.** Ateşin üzerinde ıskarada pişmiş et parçası. **2.** Koyunun belkemiği ucundaki et: Külbastı pişirmek, koyun, sığır külbastısı. **Sahan külbastısı** = Sahanda kendi suyu ile pişip kızarmış et.

KÜLBASTILIK (i.). Külbastıya yarar: Külbastılık et.

KÜLBE (i. F.) (Yunanca'dan). Çalı çırpıdan barınacak yer, kulübe, basit, uydurma oda.

KÜLÇE (i.). **1.** Eritilip tasfiye olunmamış veya topraktan çıktığı halde bulunan maden: Demir, altın külçesi. **2.** Büyük parça suretinde dökülmüş maden: Beş kiloluk bir külçe altın.

KÜLDÜR (i. ses taklidi). Paldır küldür tabirinde geçer.

KÜLEH bk. Külâh.

KÜLEK (i.). Derince, yoğurt, bal vesaire koymaya mahsus tahtadan kap.

KÜLFET (i. A.). **1.** Zahmet, meşakkat, zahmetli iş, ağır görev: Faydalı bir iş, lâkin külfeti çok. O kadar külfete kim katlanır? **2.** Lüzumsuz zahmet ve meşakkat, boş yorgunluk, kolay yapılması mümkün bir işin zahmetli olarak yapılması: Böyle şeylerle uğraşmak külfettir. Bu külfete ne lüzum var? **3.** Kendini zorlayarak zahmetle iş görme, özenerek yapılan iş. Sâdelik zıddı: Onun şiirlerinde külfet vardır. Külfetle söylenilen şiir bellidir. **4.** Resmî muamele, uzun protokol, teklifli muamele: Aramızda öyle külfete hiç lüzum yoktu.

KÜLFETLİ (i.). Külfeti olan.

KÜLFETSİZ (i.). Külfeti olmayan.

KÜLFETSİZCE (i.). **1.** Zahmetsizce, kolaycacık: Külfetsizce bir servete kondu. **2.** Teklifsiz ve törensiz olarak: Sizden külfetsizce bir ziyafet isteriz.

KÜLHAN (i. F.). Hamam ateşliği. **Külhanbeyi** = Geceyi hamam ateşliğinin sıcak olan dış kısmında geçiren serseri.

KÜLHANBEYİ (i.). Kendilerine has giyiniş ve konuşma tarzı olan haylaz delikanlı, kabadayı. bk. Külhan.

KÜLHÂNÎ (i. F.). Geceyi hamam külhanlarında geçiren serseri, haylaz: Külhânîye bak.

KÜLL (i. A.). Hep, bütün, cümle, cemî, her. **Külli yevm** = Hergün. Umum, umumiyet, bir şeyin bütün, umumu. **Üstâd-ı küll** = Birbirine yakın birkaç ilimde tam otoritesi olan bilgin. **Akl-ı küll** = Umûma şâmil olan akıl.

KÜLLÂB (i. A. cerrâhî). Kanca ve çengel gibi cerrah âleti. **Küllâb-ül-cenîn** = Kolay doğmayan çocuğu tutup çekmeye mahsus demirden âlet, forseps lavta (küllâbe dahi denir).

KÜLLÂBÎ, GÜLÂBÎ (i. A.) (çengel demek olan «küllâb» dan imen.). Tımarhanede delileri zapt ve idare eden hademe. Halk dilinde: Deli güllâbicisi.

KÜLLEME (i.). Üzüme dadanan bir hastalık ki, tanelerin kararıp mantar peyda etmesinden ibarettir: Külleme olmamak için bağa kükürt serpmek lâzımdır. **Ak külleme** = Ağaçlara dadanan hastalık çeşidi.

KÜLLEMEK (f.). Üstünü külle örtmek.

KÜLLENMEK (f.). **1.** Üstü kül bağlamak. **2.** mec. Bir acının zamanla unutulması.

KÜLLÎ (i. A. «küll» den imen.) (mü. külliyye). **1.** Bütüne ve umûma ait, umumî, cüz'î mukabili. **Husûf-ı küllî, küsûf-ı küllî** = Ay veya güneşin tam tutulması (zıddı: Husûf-ı cüz'î, küsûf-ı cüzî). **Kaide-i külliyye** = İstisnası olmayıp herkese ait olan kaide (umûmî'den farkı şudur ki: Umûmî, husûsî'ye ve küllî ise cüz'îye karşı kullanılır). **2.** Çok: Bunların arasında küllî fark vardır. Küllî kitap almış.

KÜLL-İ KÜLLİYYÂT (i. A.) (musiki). Türk musikisinde bütün makamları dolaşmak iddiasında bulunan peşrev.

KÜLLİYYÂT (i. A.) (musiki). Türk musikisinde pek çok makamı içine alan peşrev.

KÜLLİYYÂT (i. A. c.) (m. külliyye bu mânâda kullanılmaz). **1.** Bir işin teferruatı olmaksızın toptan olan kısım ve ciheti: O, işin külliyâtı ile meşguldur, teferruata girişemez. **2.** Bir yazarın ve şairin bütün eserlerini veya bütünüyle bir mevzuu içine alan seri, Lat. corpus: Külliyyât-ı Sâdî, külliyyât-ı Zîyâ Paşa.

KÜLLİYYE (i.). Bütün, topluluk: Fatih Külliyesi, Süleymaniye Külliyeti. bk. Külliyyet.

KÜLLİYYEN (i. A.). **1.** Bütün bütüne, büsbütün, tamamen, tamamiyle: Külliyyen inkâr ediyor. **2.** (menfî cümlede): Hiç, asla: Külliyyen görmedim. Külliyyen haberim yoktur.

KÜLLİYYET (i. A.) (Ar. tâbirlerde «külliyye» şeklinde de kullanılır). **1.** Bir şeyin umûmî olması, bütünlük. Bu defa güneş külliyetle tutuldu. **2.** Bol, çok, toptan olan şeyin hâli: Bu sene ekin külliyyet üzere oldu. Külliyyetle koyunlar geldi. **3.** Eskiden medrese ve müştemilâtına külliye de denirdi. **Bi'l-külliyye** = Bütün bütüne.

KÜLLİYYETLİ (i.). Çok, bol: Anadolu'dan külliyetli buğday elde edilir.

KÜLLÜ (i.). İçinde kül bulunan.

KÜLLÜK (i.). **1.** Kül ve süprüntü atılan yer. **2.** Kül, sigara tablası.

KÜLOT (i. Fr.). **1.** XIX. asırdan önce erkek pantolonu. **2.** Kadın iç çamaşırı

(dilimizde yanlış olarak erkek iç çamaşırı için de kullanılmaktadır).

KÜLTE (i.). Kısa, bodur, boysuz (eskimiştir).

KÜLTE (i. jeoloji) (y. k.). Aynı yapı ve terkipte olan büyük taş parçası.

KÜLTÜR (i. Fr.). **1.** Bir milletin manevî varlığını ve düşünce birliğini meydana getiren fikir ve sanat mahsullerinin, an'anelerin bütünü. **2.** Fikrî çalışmalarla çeşitli zihnî melekelerin gelişmesi, zenginleşmesi. **3.** Bu zenginleşmeye temel teşkil eden bilgilerin bütünü. **Kültür-fizik** = Beden eğitimi.

KÜLTÜREL (i. Fr.). Kültüre ait.

KÜLTÜRLÜ (i. Fr. T.). Kültür sahibi insan.

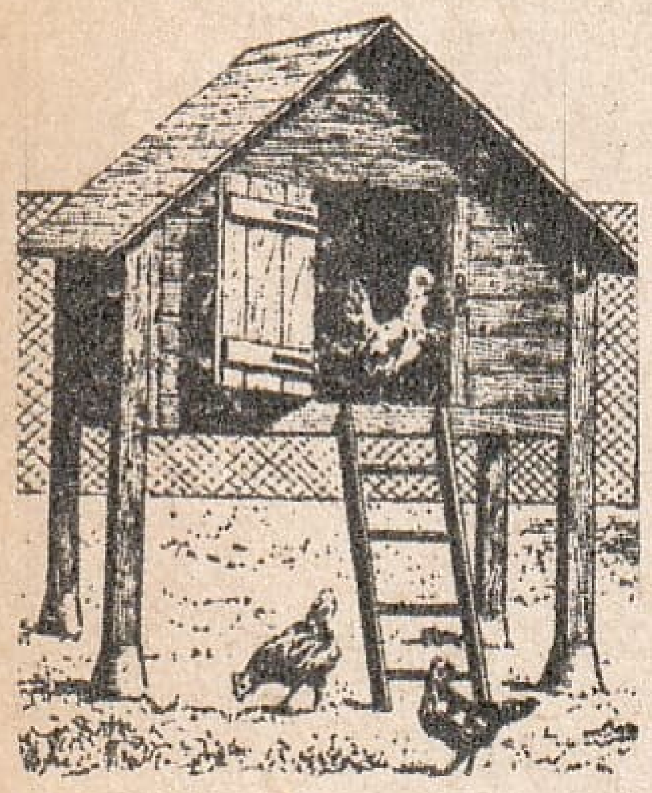

Kümes

KÜLTÜRSÜZ (i. Fr. T.). Kültürü olmayan, cahil.

KÜLÜNK (i.). Sivri ve uzun demirli taşçı kazması.

KÜLÜSTÜR (i.). Eski, işe yaramaz, kullanıla kullanıla bozulmuş.

KÜM (i. A.) (bitişik zamirlerde 2. çokluk şahıs). **1.** Siz, sizin, size, sizi. **Selâ-ün-aley-küm** = Sizin üzerinize selâm olsun! (yalnız böyle bazı tâbirlerde bulunur). **2.** Kem küm etmek sözünde geçer.

KÜMBET bk. Künbet.

KÜME (i.). **1.** Yığın, birikinti: Bir küme buğday. Otu küme küme yığıdılar. **2.** Tepe, künbet, kule.

KÜMEBULUT (i.) (y. k.). Üst kısımları bembeyaz ve küme hâlinde, taban kısmı koyu renkli ve çok defa düz bulut, kümülüs.

KÜME FASLI (i.) (musiki). Türk musikisinde kalabalık ve tam kadro ile icrâ edilen fasıl.

KÜMEK (i.). Küme.

Küp

KÜMES (i.) («yığın» demek olan küme'den mi, yoksa Rumca'dan yahut Arnavutça kumaç'tan mı?). **1.** Tavukların gece yattıkları kapalı yer, tavuk ahırı, kodes. **2.** Ufak ve mütevazı ikamet yeri, kulübe, izbe: Bir kümeste oturuyor. Başını bir kümese sokmak.

KÜMEYT (i. A.). **1.** Koyu doru at. **2.** Kırmızı veya siyah şarap.

KÜMMEL (i. A.) (c. kâmil). Kâmiller, olgunlar.

KÜMÜLTÜ (i.). Kırlarda ve ormanlarda çerden çöpten yapılmış kulübe.

KÜN (f. A.) (kevn'den emir kipinin erkek teklik hâli). Ol! Yalnız şu tâbirde geçer: **Kün fe-yekûn** = Cenâb-ı Hakk'ın «ol» buyurmasıyla kâinatın yaratılması.

KÜNÂM (i. F.). Yabanî hayvan ini.

KÜNÂM (i. F.). Eden, edici veya ederek. **Nâle-künân** = İnleyerek.

KÜNBED (i. F.). **1.** Kubbe, kubbeli dam: Câmi, hamam veya türbe künbedi (dilimizde Selçuklular devrinden kalan kubbeli veya külâh şeklinde damlı türbeler için kullanılır). **2.** Gökyüzü kubbesi. **3.** mec. Büyük ve kubbe şeklinde kavuk: Başında bir koca künbet vardı.

KÜNC (i. F.). Köşe, bucak, zâviye. **Künc-i kanaat** = Kanaat köşesi.

KÜNCÜ (i.). Susam taneleri.

KÜND (i. F.). **1.** Kunt, kısa ve biçimsiz. **2.** Kesmez, kör.

KÜNEY (i. coğrafya). Güneşe doğru olan taraf; güzey mukabili.

KÜNGÜRE (i. F.). Kubbenin tepesi, en yüksek yeri.

KÜNH (i. A.). Bir şeyin sonu, neticesi, içyüzü, en derin veya en uçtaki noktası. **Künhüne varmak** = Tamamiyle bilmek ve anlamak.

KÜNK (i.). Kiremitten, çimentodan su yolu yapımında kullanılan içi boş silindir.

KÜNKÜRLEMEK (f.). Uyku basmak, gevşemek, uykudan sersem olmak, sızmak.

KÜNÛZ (i. A. c.) (m. kenz). Kenzler, hazineler. bk. Kenz.

KÜNÛZÂT (i. A.) (kenz'in cem'inin cem'i). Bir kimsenin adı, soyadı, doğumu ve işi gibi hususiyetleri gösteren kayıt.

KÜNYE (i. A.). **1.** (Araplar'da) «ebû» ve «ibni» veya «ümmü» ve «bint» kelimeleriyle başlayan lakap: Ebû Hanîfe, İbnü Haldûn, Ümmü Seleme gibi. **2.** (bizce) Bir askerin ve memurun ismini, babasının ismini ve hizmete giriş tarihiyle bazı vasıflarını gösteren kayıt: Künyesi deftere yazıldı; şeklinde yazılması âdet olmuştur.

KÜP (i.). Topraktan büyük ve ağzı dar kap, testi ve kavanozun büyüğü: Su küpü, turşu küpü. **Altın küpü** = mec. Pek zengin adam. **Küplere binmek** = İfrit gibi hiddetlenmek, gazaba gelip bağırmak.

KÜP (i. L. Fr. matematik). Birbirine eşit, kare biçiminde altı yüzü olan dikdörtgen prizma: Tavla zarı küp biçimindedir.

KÜP (i.) (musiki). Anadolu'da bir usul vurma âleti, çömlek, dünbelek.

KÜPE (i.). **1.** Kadınların kulağa astıkları süs, Fars. gûş-vâr: Bir çift küpe, tek taş pırlanta küpe. **2.** Bazı hayvanların boyunlarından küpe gibi sarkan uzun bir

çift fazla et parçası: Keçi yavrusunun küpesi olursa çok güzel olur. mec. **Bir çift elmas küpe** = Birbirine tamamiyle benzeyen iki şey. **Kulağa küpe** = Unutulmayacak öğüt ve ihtar.

KÜPEÇİÇEĞİ (i. botanik). Küpeçiçeğigillerin örnek bitkisi ve bunun türlü renkte olan (Lat. fuchsia).

KÜPEÇİÇEĞİGİLLER (i. botanik). Ayrıçanakyapraklı ikiçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi küpeçiçeğidir.

KÜPELİ (i.). Küpesi olan. bk. Küpe.

KÜPEŞTE (i.). **1.** Geminin kenarlarına korkuluk olarak konan tahta siper. **2.** Parmaklığın üstündeki ufkî düz ve kalın tahta: Merdiven, trabzan küpeştesi.

KÜPHÂNE (i.). Küplerin konduğu yer, mahzen.

KÜRAN (i.). Koyu al donunda (at).

KÜRAR (i. Güney Amerika yerlilerinin dilinden). Yerlilerin ok uçlarına sürdüğü çok tesirli bir zehir.

KÜRD bk. Kürt.

KÜRDAN (i. F.). Diş çöpü.

KÜRDÎ (i. A.) (musiki). Türk musikisinin 13 basit makamından biri. Lâ (dügâh) perdesinde kalır.

KÜRDÎ BEŞLİSİ (i. A. T.) (musiki). Türk musikisinde basit makamların teşkiline yarıyan 6 çeşit beşliden biri.

KÜRDÎ'Lİ ÇÂRGÂH (i. A. F. T.) (musiki). Türk musikisinde bir makam.

KÜRDÎ DÖRTLÜSÜ (i. A. T.) (musiki). Türk musikisinde basit makamların teşkiline yarıyan 6 çeşit dörtlüden biri.

KÜRDÎ'Lİ HİCÂZKÂR (i. A. F. T.) (musiki). Türk musikisinde rast = sol perdesinde kalan Kürdî'nin şeddi bir makam.

KÜRDÎ PERDESİ (i. A. T.) (musiki). Türk musikisinde bir perde, orta sekizlinin si bemolü.

KÜRDİSTAN (hi. coğrafya). **1.** Kürd ülkeleri: Kürdistan dağları. **2.** İran'ın Ardelân eyaletinin eski adı.

KÜRE (i. A.) (c. kürât) (çift r ile söylemek yanlıştır). **1.** Yuvarlak şey, top. **2.** (matematik, geometride). Yüzünün her noktası merkezden eşit uzaklıkta bulunan cisim, küre dilimi. **Küre-i Arz** = **1.** Küre şeklinde olan yer, yani dünya. **2.** Dünyanın dış yüzeyini göstermek üzere üstü yazılı sun'î top, mücessem harita. **Küre-i Semâ** = Göğün bütününü, yıldız, burç vesairenin yerlerini gösteren sun'î top.

KÜRE (i.). Madenci ocağı, toprak ocak.

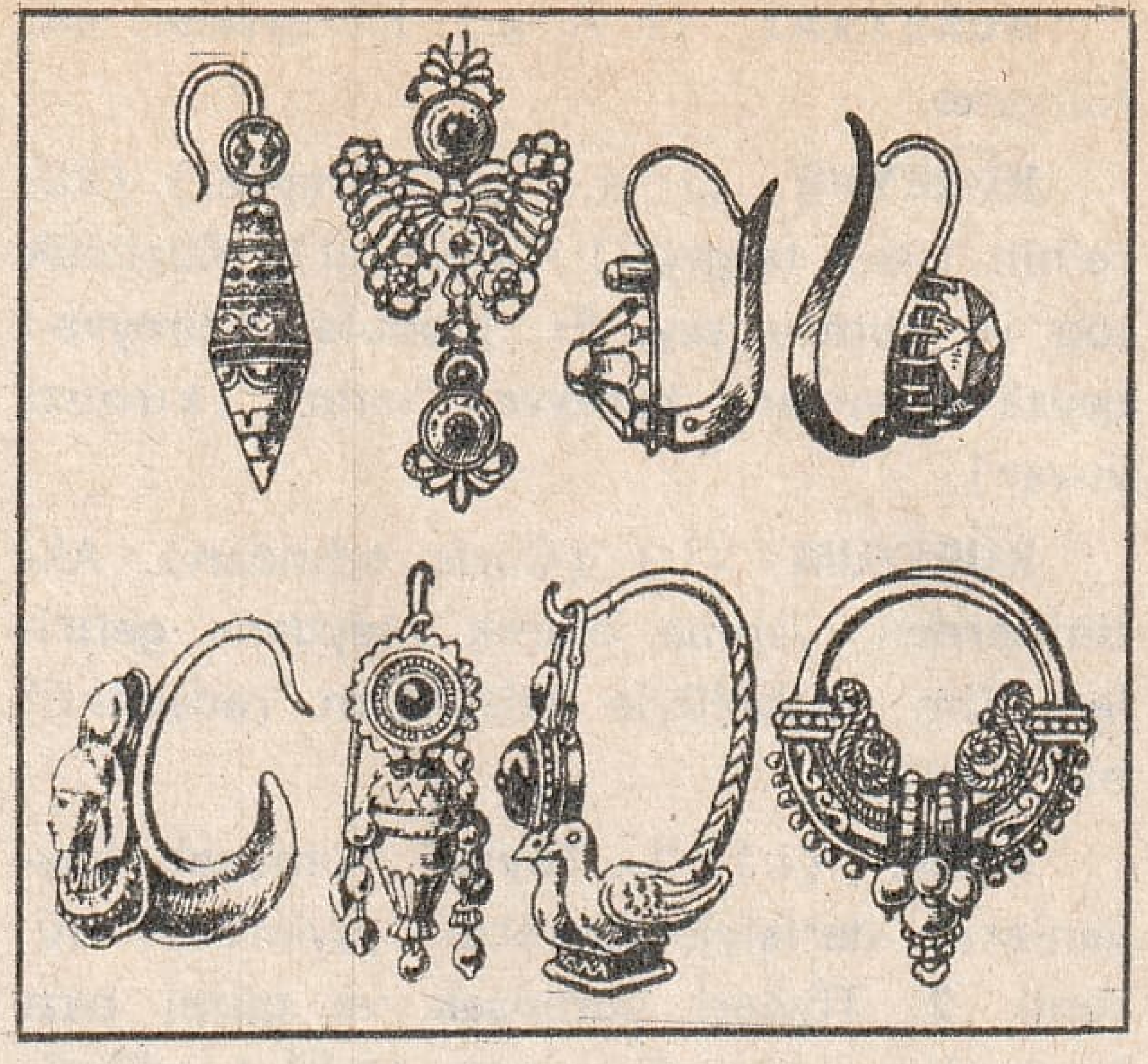

Küpe çeşitleri

KÜREK (i.). **1.** Yerde bulunan toprak, kum, gübre ve kar gibi şeyleri küremeye yani kazıyıp toplamaya mahsus demir veya tahtadan yassı veya uzun saplı bir âlet ki, sapıyla ileriye itilerek kullanılır. **Kazma - kürek** = Kazma ile onun kazdığı toprağı toplayıp atmaya mahsus demir kürek. **Harman küreği** = Tahılları savurmaya mahsus tahta kürek. **Ekmekçi, fırıncı küreği** = **1.** Ekmeği fırının içine koyup çıkarmaya mahsus pek uzun saplı tahta kürek. **2.** Ateşten kor ve kül çıkarmaya mahsus sapı ile beraber tek parçalı küçük demir âlet. **Maşa kürek** = Ateş küreği. **Mutfak küreği** = Daha büyüğü. **3.** Kayık, sandal ve vaktiyle küçük gemileri de yürütmeye mahsus ucu yassı ve sapı yuvarlakça kalın tahta âlet ki, teknenin kenarına tutturulur; her biri veya her çifti bir kayıkçı tarafından kullanılır: Kayık küreği, kayıkçı küreği. **Kürek çekmek** = Kürek kullanarak kayık yürütmek. **4.** Vaktiyle beylik gemilerde kürek çekmek hizmeti ki, cinayet suçlularına verilen bir ceza idi. **Akıntıya kürek çekmek** = Boşuna yorulmak. **Kürekkemiği** = Omuzun arka tarafındaki yassı kemik.

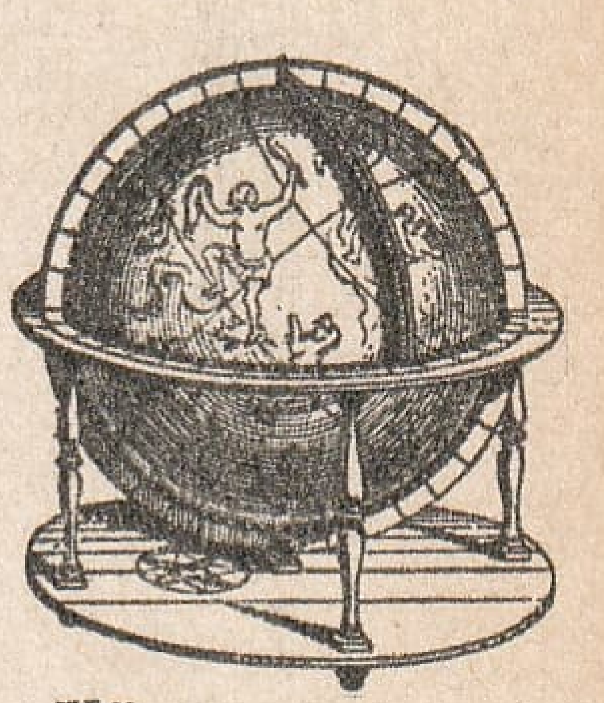

Küre

KÜREKÇİ (i.). **1.** Kürek yapan ve satan adam. **2.** Bir kayık veya sandalda kürek çeken kayıkçı.

KÜREKLİ (i.). Küreği olan: Bir, iki, beş çifte küreği olan sandal.

KÜREMÂ (i. A. c.) (m. kerîm). Kerîmler, cömertler. bk. Kerîm.

KÜREMEK, KÜRELEMEK (f.). Yerde bulunan toprak vesaireyi kürekle sürüp temizlemek: Bahçeyi, ahırı küremek. Toprağı, gübreyi küremek.

KÜRENÂY (i. A. F.) (musiki). Türk musikisinde eski bir nefesli çalgı.

KÜREVÎ (i. A. «küre» den imen.) (mü. küreviyye). Küre şeklinde, yuvarlak, müdevver, küre ile alâkalı, küreye ait.

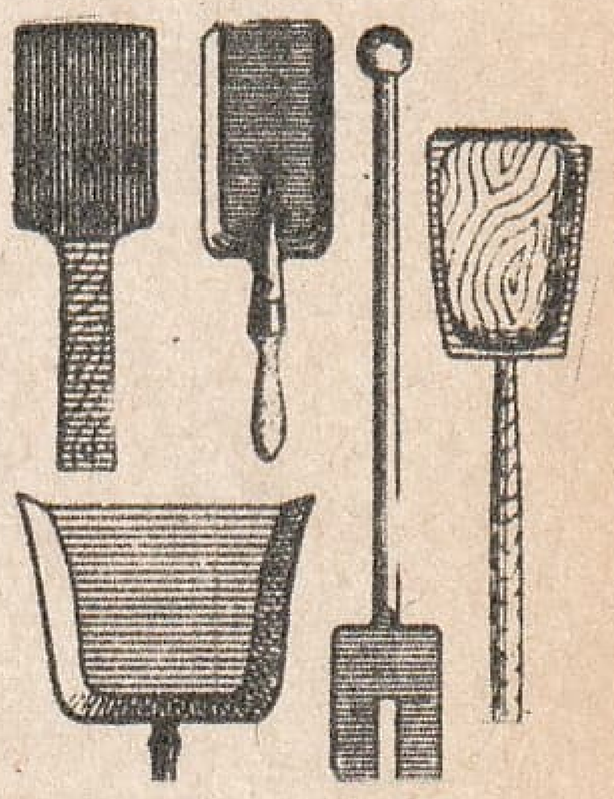

kürek çeşitleri

KÜREYVÂT (i. A. c.). Küreyveler. bk. Küreyve.

KÜREYVE (i. A.) (c. küreyvât) (küre'nin ism-i tasgıyri) (anatomi). Küçücük top ve yumru şey, Fr. globule: Küreyve-i beyzâ (alyuvar) kureyve-i hamrâ (kırmızı yuvar).

KÜRİYUM (i.) (Curie adından). Aktinitlerden, yapma olarak meydana getirilen, Cm senbolüyle gösterilen radyoaktif bir eleman.

KÜRK (i.). **1.** Tüyleri yumuşak hayvanların derisiyle beraber tüylerinin bütünü. **2.** Tüyleri yumuşak ve güzel bazı hayvanların hususî surette terbiye edilmiş derisi ki, sıcak tutmak için elbisenin içine veya süs için dışına kaplanır.

KÜRKAS (i.). Sütleğengillerden bir bitki, Hint fıstığı (Lat. latropha).

KÜRKLÜ (i.). **1.** Kürkü olan, kürk kaplanmış: Kürklü palto. **2.** Kürk kaplı bir giyecek giyen: Kürklü bir ihtiyar gördüm.

KÜRRÂSE (i. A.) (c. kerârîs). El ile yazılan kitabın sekiz sahifeden ibaret olan beher forması.

KÜRSÜ (aslı: **KÜRSÎ**) (i. A.) (c. kerâsî). **1.** Oturulacak yüksekçe yer: Camilerde vâızın ve medreselerde müderrisin oturduğu yer; birkaç basamakla çıkılırdı. **2.** Taht, Ar. serîr, erîke. **3.** Makam, vazife: tedris, hitabet, kürsüsü. **4.** Arş'ın altında olduğuna inanılan gökyüzü tabakası. **5.** Merkez: Kürsî-i hükûmet: Başkent. **6.** Kaide, ayaklık: Bu direğin kürsüsü çok sağlam. **7.** Üniversitelerde müstakil bir ders teşkil eden branş: Türk Tarihi Kürsüsü.

KÜRSÜLÜ (i.). Sağlam, iyi ve oturaklı: Kürsülü yazı.

KÜRT (aslı: **KÜRD**) (hi. A.) (c. Ekrâd). Yakın Doğu kavimlerinden biri.

KÜRTAJ (i. Fr. tıp). **1.** Hasta dokuları kazıyarak alma işi, kazıma. **2.** Dölyatağının içini kazıyıp cenîni alma ameliyesi.

KÜRTÇE (hi.). Kürt dili.

KÜRTÜN (i.). **1.** Yük hayvanlarına vurulan iri ve hantal semer. **2.** Rüzgârın yaptığı kar yığını.

KÜS «kü» ile başlayan bazı sıfatların başına konup mübalağa ve tekid gösterir: Küs kütük.

KÜSÂHAT (i. A. tıp). Çocuklara ârız olan hastalık ki, kemiklerinin incelip, başlarının kalınlaşmasına ve dermansızlığa yol açar. Sıskalık, Fr. rachitisme.

KÜSÂR (i. F.). Yiyen, içen, tüketip yok eden, kaldıran. **Mey-küsâr** = Şarap içen. **Gam-küsâr** = Birinin kederini çeken sadık dost: Yâr-ı gam-küsâr (yalnız böyle terkiplerde bulunur).

KÜSBE bk. Küspe.

KÜSEĞEN (i.). **1.** Çabuk küsen. **2.** Kin tutan. **3.** Alıngan.

KÜSGÜ, KÜSKÜ (i.). **1.** Bir ucu yanıp sönmüş, yarı yanmış odun. **2.** Taş kırmaya, duvar delmeye ve bu gibi işlere yarayan bir ucu sivri, ağır demir sopa: Taşçı, demirci küsküsü. **3.** Ocakta odunlara dayamaya mahsus kısa ayaklı demir çubuk.

KÜSKÜN (i.). **1.** Gücenmiş, küsmüş, dargın, muğber: Bana küskündür. O, bütün âleme küskündür. **2.** Mevkiinden düşmüş ve refahını kaybetmiş: Devlet küskünü, talih küskünü. **3.** Yerinden hoşlanmayan, gelişmeyen, büyümeyen: Küskün ağaç.

KÜSKÜNLÜK (i.). Gücenme, dargınlık.

KÜSME (i.). **1.** Gücenme, dargınlık, Ar. infiâl, iğbirâr. **2.** Yerini beğenmemiş, geri kalıp büyüyememiş: Küsme ağaç.

KÜSMEK (f.). **1.** Gücenmek, darılmak. **2.** Mevkiini rahat ve refahını kaybetmek. **3.** Yerinden hoşlanmamak, büyümemek.

KÜSNÜK (i.). Erkeğe talip olmuş, kızmış (dişi), kızgın, azgın: Küsnük kısrak, koyun.

KÜSPE, KÜSBE (i.) (Farsça kisbe'den). **1.** Susam posası. **2.** Umumiyetle yağı sızdırılmış bezir posası.

KÜSTÂH (i. F.). Arsız, edepsiz, utanmaz, pervâsız, haddini bilmez: Pek küstah adamdır.

KÜSTAHÂNE (i. F.). Arsızca, edepsizce, terbiyesizce, haddini bilmeden.

KÜSTAHLIK (i.). Arsızlık, edepsizlik, terbiyesizlik, yervâsızlık, cür'et.

KÜSTER (i. F.) (küsterden fiilinden imas. olup sıfat terkibi teşkiline girer). Döşeyen. **Merâhim-küster** = Merhametli.

KÜSTERE (i.). **1.** Değirmen taşı imalinde kullanılan taş. **2.** Bileği çarkı.

KÜSTÜMOTU (i. botanik). Baklagillerden, dokunulduğu zaman yaprakları pörsüyen bir bitki (Lat. mimosa pudica).

KÜSTÜRMEK (f.). Gücendirmek, darıltmak, muğber etmek.

KÜSÛF (i. A.). Güneş tutulması: Ay'ın araya girmesiyle güneşin tamamen veya kısmen örtülmesi: Küsûf-ı küllî, küsûf-ı cüz'î, küsûf-ı dairevî (Ay'ın tutulmasına «husûf» denir).

KÜSÛR (i. A. c.) (m. kesr). Kesirler. bk. Kesir (cem'ül-cem'i: küsûrât).

KÜSÛRÂT (i.). Küsûrlar, bk. Küsûr.

KÜSÜ (i.). Güceniklik, dargınlık.

KÜSÜLÜ (i.). Gücenik, dargın, bozuşuk, Ar. münfail, muğber.

KÜSÜNMEK (f.) (dişi hayvan). Erkeğini isteyip kızmak, azmak: Kısrak, koyun küsünmek.

KÜSÜSTE (i. F.). Gevşek, sülpük.

KÜŞ (i. F.) (küşten fiilinden imas. olup sıfat terkiplerinde bulunur). Öldüren, öldürücü, katil. **Merdüm-küş** = Adam öldüren.

KÜŞÂ, GÜŞAY (i. F.) (küşâden fiilinden imas. olup sıfat terkiplerinde bulunur). **1.** Açan, açıcı. **Dehen-küşâ** = Ağzını açan. **2.** Ferahlandıran. **Dil-küşâ** = Gönlü ferahlandıran. **3.** Ülke açan, tâfih. **Kişver-küşâ** = Memleket fetheden, ülke açan.

KÜŞÂD (i. F.). **1.** Açma, Ar. feth: Kapıyı küşâd etti. **2.** Yeni yapılan resmî bir yapının ilk defa olarak açılması, Ar. iftitâh: Yeni lisenin küşâdı. Hastahanenin resm-i küşâdı. **3.** Yayın çekilip atılması: Yaya küşâd vermek. **4.** Oyun tarzı: Tavlada Osmanlı, frenk küşâdı.

KÜŞÂD (i. F.) (müsiki). Uvertür.

KÜŞÂDE (i. F.). **1.** Açık, Ar. meftûh: Onun kapısı daima küşâdedir. **2.** Ferah, şen, sevimli. **Küşâde-dil, küşâde-hâtır** = Gönlü ferah.

KÜŞÂYİŞ (i. F.). Açıklık, ferahlık. **Küşâyiş-i hâtır** = İç açıklığı.

KÜŞNE (i.). Karaburçak.

KÜŞT (i. F.). Et, Ar. lahm.

KÜŞTE (i. F.) (c. küşte-gân). Öldürülmüş, Ar. maktûl.

KÜŞTERE bk. Küstere.

KÜŞÛD, KÜŞÛDE bk. Küşâd ve küşâde.

KÜT (i.). Sivri ve uzun olmayan, kunt: Küt iğne, küt parmak. **Küt köşe** = Dar açı.

KÜT (i.). Vurup dövmeyi veya derin derin ses çıkarmayı tasvir ve taklit eder: Pat küt vuruyor, dövüyordu. Küt küt kapıyı vuruyordu.

KÜTİKÜL (i. Fr. botanik). Yaprakların iki yüzünde de bulunan ince zar.

KÜTİN (i. Fr. botanik). Bitkilerin kütiküllerini meydana getiren zar.

KÜTLE (aslı: **KİTLE**) (i. A.). **1.** Yığın, kitle. (jeoloji). **2.** Maden, taş vesaireden iri parça. bk. Kitle.

KÜTLEMEK (f.). Küt küt ses çıkarmak, küt küt vurulmak.

KÜTLENMEK (i.). Ucu küt olmak: Bıçağın ucu kütlenmiş.

KÜTLEŞMEK (f.). Küt olmak.

KÜTLETMEK (f.). Küt diye ses çıkaracak biçimde vurmak.

KÜTTÂB (i. A. c.) (m. kâtib). Kâtipler, yazıcılar. bk. Kâtip.

KÜTTEDEK (i.). Birdenbire ve küt diye ses çıkararak

KÜTÜB (i. A. c.) (m. kitâb). Kitaplar. bk. Kitap.

KÜTÜK (i.). **1.** Ağacın kalın olan aşağı kısmı: Ağaçların dalları kesilip yalnız kütükleri kalmış. **Ağacı kütük etmek** = Dallarını kesmek. **2.** Kalın odun, tomruk: Hamam kütüğü. **3.** Bağ ağacı, her sene yeni filiz veren kalın kısmı: On bin kütükten ibaret bir bağ. **4.** Ana defter, büyük ve esaslı defter: Kütüğe geçirmek, kütükte kayıtlı. **5.** Başlıca iş veya şahıs: Asıl kütük odur. Evin kütüğü. **Eski kütük** = mec. Tecrübeli, dünya görmüş. **Kütük olmak** = mec. **1.** Kesilmek, şişmek. **2.** Çok sarhoş olmak. **İş kütüğü** = Kasap gibi bazı esnafın tek parçalı kütükten ibaret tezgâhları. **Cehennem kütüğü** = Cehennemlik, günahkâr. **Kütük gibi, körkütük** = Pek sarhoş olup yerinden kalkamamak.

KÜTÜKLÜK (i. askerlik). Şarjöre takılı tüfek fişekliklerini koymaya mahsus köseleden küçük çanta; kütüklük, palaska kayışına geçirilerek taşınır.

KÜTÜPHANE (KÜTÜB-HÂNE) (i. F.). **1.** Kitaplarla dolu yer, kitaplar konup muhafaza edilen bina. **2.** Hayır eseri olarak herkesin okuması ve başvurması için kurulan ve içine kitaplar konulan bina (kitapçı dükkânlarına da «kütüphane» denmesi yanlıştır).

KÜTÜR (i. ses taklidi). Sert ve gevrek bir şeyin sesini tasvir ve taklit eder.

KÜTÜRDEMEK (f.). Küt küt ses çıkarma.

KÜTÜRTÜ (i.). Küt küt edip ses çıkarmak.

KÜTÜRTÜLÜ (i.). Kütürtüsü olan,

KÜÛL (i. A. kimya). İspirto, ruh (Avrupalılar'ın kullandıkları «alcool» kelimesi buradan gelir).

KÜÛLÎ (i. A.) (mü. küûliyye) (kimya). İspirto ve ruha ait veya ispirto çeşidinden olan: Mevâdd-ı küûliyye.

KÜVET (i. Fr.). Leğen hizmeti gören birçok kaplara denir.

L

L Türk alfabesinin on beşinci harfi; «le» şeklinde okunur. İnce ve kalın olmak üzere iki şekli vardır. İnce l ön damak ünsüzüdür ve Türkçe kelimelerde ancak ince ünlülerle beraber gelir. Kalın l art damak ünsüzü olup ancak kalın ünsüzlerle gelir. Yabancı asıllı kelimelerde böyle olmayıp ince l ile kalın vokaller bir arada bulunabilirler.

L Romen rakamlarından elli (50) sayısının işaretidir. Daima büyük harfle yazılır.

l (lâm) (i. A.). Arap harfli eski Türkçe alfabenin yirmi altıncı harfi. Bu da «r» gibi asıl Türkçe kelimelerin başında bulunmaz, yani «l» ile başlayan Türkçe kelime yoktur. Ebced sırasında on ikinci harf olup, rakam gibi kullanılırsa 30 sayılır. Eskiden şevvâl ayının kısaltması olarak da kullanılmıştır.

-l (e.). Fiilden fiil yapma eki olup geçişliyi geçişsiz ve malûmu meçhul yapar. Başka bir deyişle geçişli fiilden pasif, geçişsiz fiilden meçhul yapar ve onun için dilbilgisinde meçhullük ve pasiflik eki adını alır: Vermek - verilmek, kırmak - kırılmak, açmak - açılmak, gitmek - gidilmek, inanmak - inanılmak, düşmek - düşülmek.

La (kimya). Lantan elemanının senbolü.

LA bk. İle.

LÂ (i. L.) (musiki). Sol ile si arasındaki ses.

LÂ (i. A.). «Lâedrî» nin kısaltılmışıdır. bk. Lâedrî.

LÂ (e. A.). Ar. menfilik edatı olup Ar. terkiplerde yer alır: **Lâakal** = Ondan aşağı olmaz, en azdan. **Lâ-edrî** = Bilmem («anonim» mânâsına kullanılır). **Lâ-beis** Zarar yok. **Lâ-cerem** = Şüphesiz. **Lâ-şey** = Bir şey değil, pek küçük iş. **Lâ-ilâc** = Çaresiz. **Lâ-lettâyîn** = Tâyin ve tahsis etmeksizin, rasgele her kim olursa. **Lâ-yuad** ve **lâ-yuhsâ** = Sayıya gelmez. **Bilâ.** bk. Bilâ.

LÂAKAL (i.) En aşağı. bk. Lâ.

LABADA (i.). Sebze gibi kullanılan mayhoşça bir yaprak ki, yabânîsi ve evcili olur.

LÂBEİS (i. A.). Beis yok, zarar yok. bk. Lâ.

LABİRENT (i. Y. Fr.). **1.** Eski Yunanca'da bir defa içine girilince çıkış yolu son derece güçlükle bulunabilen bina. **2.** Buna benzetilerek, çok karışık ve birbirini kesen, yol.

LÂBİS (i. A. «lebs» ten if.). Giyen, giymiş: Resmî üniformasını lâbis olduğu halde.

LABORANT (i. Al.). Laboratuvar işlerinde çalışan kimse.

LABORATUVAR (i. Fr.). İlmî sınâî çalışmalar, araştırmalar yapmaya yarayan çeşitli cihaz ve malzemenin bulunduğu yer: Kimya laboratuvarı, fen laboratuvarı.

LABRADOR (i.) (Kanada'da bir yarımadanın adından, jeoloji). **1.** Plapiyoklaz serisinden olan alüminyum kalsiyum ve sodyum silikatı. **2.** Atlas Okyanusu'nda bir su akıntısı.

LABROS (i. L.). Lapina balığının büyük bir cinsi.

LÂBÜD (i. A.) (lâ = menfîlik edatı, büd = ayrılma). **1.** Terki mümkün olmayan, lâzım, elzem, zarurî: Bugün gitmemiz lâbüddür; sizin hazır bulunmanız lâbüddür. **2.** Ar. Elbette, çaresiz, mutlaka: Siz lâbüd gelmelisiniz; yemeğinde lâbüd meyve bulunacaktır.

LÂBÜD (i.) (belki yukarıdaki Arapça kelimeden). Saz anahtarı.

LÂCEREM (i. A.). Şüphesiz, elbette, nâçar. bk. Lâ.

LÂCİVERDÎ (i.). Lâcivert taşı, çivit renginde, koyu mavi: Lâciverdî çuha.

LÂCİVERT (aslı: **LÂCİVERD**) (i. F.). **1.** Koyu mavi renkte kıymetli bir taş, Fr. lapis-lazuli. **2.** Bu taşın rengi, koyu mavi renk: Lâciverde boyamak; lâciverdi çok severim. **3.** (Lâciverdî yerine) koyu mavi renkte: Lâcivert çuha, kumaş.

LÂÇİN (i.). Beyazlı ve kırmızı ayaklı bir cins şahin (asıl sıfat olup «sarp ve şiddetli» demektir).

LÂÇKA (i. İ.). Gemi halatının gevşetilerek boşta bırakılması. **Lâçka olma** = **1.** Bazı makine kısımlarının aşınarak gevşemesi. **2.** mec. Çalışamaz halde olmak.

LÂDEN (i.). Girit'te yetişen bir cins çalının zamkı ki, saç ve kaş boyamaya yarayan siyah bir mâcun çıkarılır.

LÂDES, YADES (i. F.). Tavuğun lâdes kemiğini karşılıklı tutarak kırmak suretiyle iki kişi arasında oynanan bir oyun. «Aklımda» demeden diğer oyuncudan bir şey alanın yenilmesi esasına dayanır. **Lâdes kemiği** = (anatomi) Kuşlarda iki kanat arasında ve göğüs kemiğinin üstünde bulunan V biçimindeki ince kemik.

LADİKA (i.) (İslavca: vladika). Vaktiyle Karadağ piskopos prenslerine verilen unvan.

LADİN (i. botanik). Elli altmış metre kadar yüksekliği olan, kerestesi ve reçinesi pek beğenilen bir çam cinsi (pinus picea).

LÂDİNA, LADİNGE (i.). Hamâyil şeklinde takılan fişeklik, göz göz palaska.

LÂEDRÎ (f. A.). «Bilmem» mânâsına gelir ve şairi meçhul şiirler ve bestekârı bilinmeyen bestelerde imza yerinde kullanılır. bk. Lâ.

LÂF (i. F.). **1.** Lâkırdı, söz: Bir lâf söyledi; birtakım lâflar olmuş; bir lâf işittim. **2.** Konuşma, mükâleme, sohbet: Lâf ediyorduk; lâf sırasında. **3.** Bahis: Onun lâfını etme; lâftan lâfa. **4.** Lüzumsuz ve boş söz, saçma söz: O lâftır ben kulak asmam. **Lüf-ü güzâf** = Saçma sapan. **5.** Atıp tutma, övünme: Lâf atıyor; onunki lâftan, sırf kuru lâftan ibarettir. **Lâf atmak** = **1.** Boş sözler söylemek. **2.** Söz atmak, dolayısıyla dokunacak bir söz söylemek: Bana lâf atmak istedi. **Lâf vurmak** = Övünmek, dem vurmak: Cesaretten lâf vuruyor. **Lâf etmek** = **1.** Konuşmak. **2.** Münakaşa etmek. **Lâfını etmek** = Bahsetmek, zikretmek, anmak.

LAFAZAN bk. Lâfzen.

LAFAZANLIK (i.). Gevezelik. bk. Lâfzenlik.

LAFÇI (i.). Geveze.

LAFZ (i. A.) (c. elfâz). Söz, kelime, mânâlı veya mânâsız olarak ağızdan çıkan ses terkibi, mânâ mukabili olarak sesli veya yazılı söz: **Lafz-ı murâd** = Mânâsına bakılmayarak lâfzı bakımından geçen söz. **Lafızdan ibaret** = Mânâsız. **Lafız-be-lafız** = Kelimesi kelimesine, genel olmayarak: Söylediğini lafız-be-lafız tekrarladı. O kitabı lafız-be-lafız tercüme etti. **Elfâz-ı galîza** = Kaba küfürden ibaret sözler. **Elfâz-ı küfr** = **1.** Dinden düşmeyi icap ettiren sözler. **2.** Çirkin, ayıp sözler.

LAFZA (i. A.). Bir tek söz ve kelime. **Lafza-i Celâl** = «Allah» ismi.

LÂFZAN, LAFZEN (i. A.). Mânâsına bakılmaksızın yalnız kelimelerin sesleri bakımından: Bu cümle lâfzan pek parlaksa da mânâca değeri yoktur.

LÂFZEN (i. F.) (halk dilinde: lâfazan). **1.** Çok söyler, geveze, Ar. kavvâl. **2.** Atıp tutan, övünen.

LÂFZENLİK (i.) (halk dilinde: lâfazanlık). Gevezelik, övünme.

LÂFZÎ (i. A.) (mü. lâfziyye). Lâfza yani kelimenin suret ve ses şekline ait, lâfızda olan, lâfızdan ibaret olan.

LAĞ (i. F.). Şaka, lâtife.

LÂGAR (i. F.). **1.** Arık, zayıf, etsiz: Lâgar bir at. **2.** Gevşek ve ağır hareket eden.

LAĞIM (i). **1.** Yeraltında üstü örtülü hendek, sıçan yolu. **2.** Kazurat ve çirkef sularının akmasına mahsus örtülü yol. **Lağımı açmak** = Açıp temizletmek; lağım taşmak. **Lağım bacası** = Üstten açılır, kapanır yeri. **3.** Muharebede bir tabyayı atmak için barutla doldurulup ateş verilmek üzere açılmış yer: Lağım açmak; lağımla atmak. **Analağım** = Şehrin hususî lağımlarının açıldığı büyük lağım.

LAĞIMCI (i.). Lağımları açıp temizleyen işçi. **2.** Klasik Osmanlı çağında istihkâm sınıfı.

LAĞV (i. A.). **1.** Boş söz, saçma, abes: Lağv ile uğraşmak. **2.** Yanlış, hata, yanılma, atlama. **3.** (Masdar mânâsıyla): Kaldırma, hükümsüz bırakma, feshetme, iptâl etme: O görevi lağvettiler; mektep programındaki bazı dersler lağvolundu. **Yemîn-i lağv** = Söz arasında dil alışmasıyla ve niyetsiz edilen yemin ki, muteber değildir.

LAĞVETMEK bk. Lağv.

LAĞVİYYÂT (i. A. c.). Boş sözler, saçmasapan şeyler: Lağviyyât ile uğraşmak.

LAĞVOLMAK bk. Lağv.

LAĞZÎDE (i. F.). Kaymış, sürçmüş. **Lağzîde-pây** = Ayağı kaymış.

LAĞZİŞ (i. F.). Kayma, sürçme.

LAHANA (i.) (Y. = sebze). Üstü yeşil ve içi beyaz olarak kat kat sarılı yapraklardan ibaret büyük sebze ki, etle pişer, dolması, turşu ve salatası yapılır, kapuska, kelem, Fars. kerteb, Ar. melfûf; lahana fidesi, tohumu. **Başlahana** = Sıkısı. **Çiçek, frenk lahanası** = Ceviz kadar küçük cinsi ki bir sapta birçok tane olur. **Karalahana** = Lahananın koyu yeşil yapraklı bir cinsi.

LÂ-HAVLE (i. A.). «Lâ-havle ve lâ-kuvvete illâ-billâ-hül-aliyyül azîm» duası ki, «kuvvet ve kudret ancak Cenab-ı Hak'tadır» mânâsıyle bir belâ ve tehlike sırasında ve sabrın tükendiğini açıklamak için kullanılır: Lâhavle okuyarak gitti.

LÂ-HAYR (i. A.). Hayırsız, uğursuz.

LÂ HAYRE FÎH (i. A.). Bu işte hayır yok!

LAHİD (aslı: **LAHD**) (i. A.) (c. lühûd). **1.** Mezar, kabir, sin. **2.** Kâgir yani kenarları taş, tuğla veya harçla duvar ve üstü tonos yahut kapak olan mezar (Türkçe).

LÂHİK (i. A. «dühk» tan if.) (mü. lâhika). **1.** Yetişip ulaşan, arkadan gelip yerleşen: Onlar da kervana lâhik oldular. **2.** Eklenen, kelime vesairenin sonuna gelen: Cümlenin sonuna fiil lâhik olur. **3.** Şimdiki, hâlen bir görevde bulunan, «sâbık» mukabili: **Vâlî-i lâhik** = Şimdiki vali. **Nâzır-ı lâhik** = Şimdiki nâzır.

LÂHİKA (i. A.) (c. levâhik). Bir lâyiha ve nizamnâme vesairenin sonuna eklenen şey, ilâve, Ar. zamîme, zeyl: O nizamnâmenin bir lâhikası var.

LÂHİM (i. A. «lahm» dan if.) (mü. lâhime) (paleontoloji). Et yiyen: Hayvânât-ı lâhime (etoburlar), Fr. carnivores.

LAHİN bk. Lahn.

LAHM (i. A.) (c. lühûm). **1.** Et. **2.** Meyvenin yenecek yeri: Şeftali, erik lahmı. **Lahm-ı zâid** = Vücudun bir tarafında hastalık sonunda hâsıl olan fazla et parçası.

LAHN (i. A.). Nağme.

LAHNA bk. Lahana.

LAHNÎ ARALIK (i. A. T.) (musiki). Ses aralığı. Âhengi aralığın zıddıdır.

LAHNÎ ÇEVİRME (i. A. T.) (musiki). İki sesin çevrilmesi ki, âhengî çevirmenin zıddıdır.

LAHNÎ HAREKET (i. A. T.) (musiki). Seslerin teksesli olarak yürümesi. Âhengî hareketin zıddıdır.

LAHURAKİ (i.) («lâhûrî» isminin Rumca kaidesince yapılmış şeklidir). **1.** Hind lâhûrîsi taklid edilerek yapılan yünden bir çeşit ince kumaş: Mavi lahuraki. **2.** Lahuraki denilen yünden yapılmış: Lahuraki entari, hırka.

LÂHÛRÎ (i.). Hind'in Lâhur şehrinde yapılan nefîs şâl.

LÂHÛT (i. A.). Ulûhiyet, ruhâniyet, rabbâniyet. **Âlem-i lâhût** = Ruhânîler âlemi, mânevî âlem.

LÂHÛTÎ (i. A.) (mü. lâhûtiyye). Ulûhiyete ve rûhânî âleme ait.

LAHZA (i. A.). **1.** Bir bakış, bir göz atma. **2.** Bir kere göz kırpma. **3.** Göz kırpacak kadar zaman, an. **Bir lahzada** = Göz açıp kapayıncaya kadar.

LÂİH (i. A. «levh» ten if.) (mü. lâiha). **1.** Parlak, parlayan, parıldayan. **2.** Apaçık, zâhir, âşikâr, meydanda olan. **3.** Hatıra gelen.

LAİK (i. Fr. laïque). **1.** Dinî olmayan. **2.** Dinî teşekküllerin otoritesinden mustakil olan: Türkiye laik bir devlettir.

LÂİLÂC bk. Lâ.

LÂİM (i. A.). Yüze karşı çekiştiren.

LAÎN (i. A. «lân» dan smüş.) (mü. laîne). Tanrı'nın rahmetinden mahrum, mel'un: Şeytân-ı laîn.

LAK (i.) (Fr. lac'dan). Bahçelerde yapılan uzunca ve dolaşık havuz, küçük göl, sun'î gölcük.

LÂK (i.) (Hindce'den). «Lake» ve «gomalaka» da denilen bir çeşit zamk ki, mühür mumu yapmaya yarar ve nakkaşlarca «lika» ismiyle yaldızın altına sürülür.

LAKAH (i. A. botanik). Hurma ve incir gibi bazı meyve ağaçlarının erkeğinden dişisine yetiştirilmesi şart olan aşı.

LAKAP (aslı: **LAKAB**) (i. A.) (c. elkab). Bir adamın asıl adından başka adaşlarından ayırmak için sonradan kendisine verilen veya yakıştırılan diğer ismi ki, onunla şöhreti olur: Zenbilli lakabıyla anılan Şeyhulislâm Ali Efendi; Tiryâki lakabıyla ünlü Hasan Paşa; yiğit, lakabıyla anılır. (c.) Osmanlı devrinde rütbe sahiplerine yazılan mektubun başında ve zarfın üzerinde veya ismi anıldıkta rütbesine göre yazılan sıfat, unvan; rif'atlû, izzetlû, saâdetlû gibi.

LÂ-KAYDÎ (i. A.). Kayıtsızlık, ilgisizlik.

LÂ-KELÂM (i. A.) (lâ = menfîlik edatı, kelâm = söz). «Mâ» ile beraber kullanılır. **Mâlâ-kelâm** = Söz yok, diyecek yok!

LÂKERDA (i. Rumca). Altıparmak balığının tuzlanmışı.

LAKIRDI (i.). Söz, lâf.

LAKIRDICI (i.). Çok fazla konuşan, devamlı konuşan: Lakırdıcı bir çocuk; ihtiyarlar çok lakırdıcı olur.

LÂKİN (e. A.). Biri diğerinin şartı yerinde olan iki cümle arasında kullanılır, ama, fakat, ancak, şu kadar var ki, şu şartla ki: Ben gelirim, lâkin gece kalamam; seni oynamaktan menetmem, lâkin önce dersini yapmalısın.

LAKÎT (ka ile) (i. A.). Sokağa atılıp bulunmuş bebek, sokakta bulunmuş küçük çocuk.

LAKLAK (i. A.). **1.** Leylek. **2.** Bu kuşun gagasını biribirine vurarak çıkardığı ses: Leyleğin ömrü laklakla geçer. **3.** Boş lakırdı, gevezelik, devamlı söylenilen saçma-sapan sözler: Toplanmış laklak ediyorlardı.

LAKLAKA (i. A.). **1.** Leyleğin gagasıyla çıkardığı ses. **2.** mec. Mânâsız ve boş sözler, Ar. türrehât, hezeyân.

LAKLAKIYYÂT (i.) (Arapça'ya benzetilerek uydurulmuş bir sözdür). Boş lakırdılar, saçma-sapan sözler, Ar. türrehât, hezeyân.

LAKOZ (i. Rumca). Kefal çeşitlerinden bir balık «paçoz» da denilir.

LAKTOZ (i. Fr.). Süt şekeri.

LÂL (i. F.). Dilsiz, Ar. ebkem (insan dili hakkında kullanılır).

LÂ'L (i. A.). **1.** Yakut gibi al renkli değerli bir taş. **2.** Pek kırmızı ve has bir cins mürekkep. **3.** (edebiyat) Sevgilinin dudağı ve şarap gibi kırmızı şeyler hakkında kullanılan mecaz.

LALA (i. F.). Bir çocuğu gözetip eğitmek hizmetiyle görevli adam: Çocuk lalası.

LALALIK (i.). Çocuğa bakmak hizmet ve vazifesi, lala sıfatı.

LALANGA ve **LALENGA** (i.). Tavada yağ içinde pişmiş yumurtalı hamur yemeği ki, üzerine şerbet ve şeker dökülür, yassı lokma.

LÂLE (i. F.). Zanbakgillerden soğandan yetişme çok tanınmış bir çiçek. **Eşek lâlesi** = Yabanîsi, sûsen. **Eşek lâlesi gibi açılmak** = Edepsizce yayılıp küstahlık etmek. **Girit lâlesi** = Şakayık cinsinden bir çiçek.

LÂLE (i.). **1.** Vaktiyle suçluların boynuna vurulan halka, galatı: Ağlâl. **2.** İncir koparmak için ucu dört çatal açılmış değnek. (denizcilik) **Lâle zinciri** = Dümen

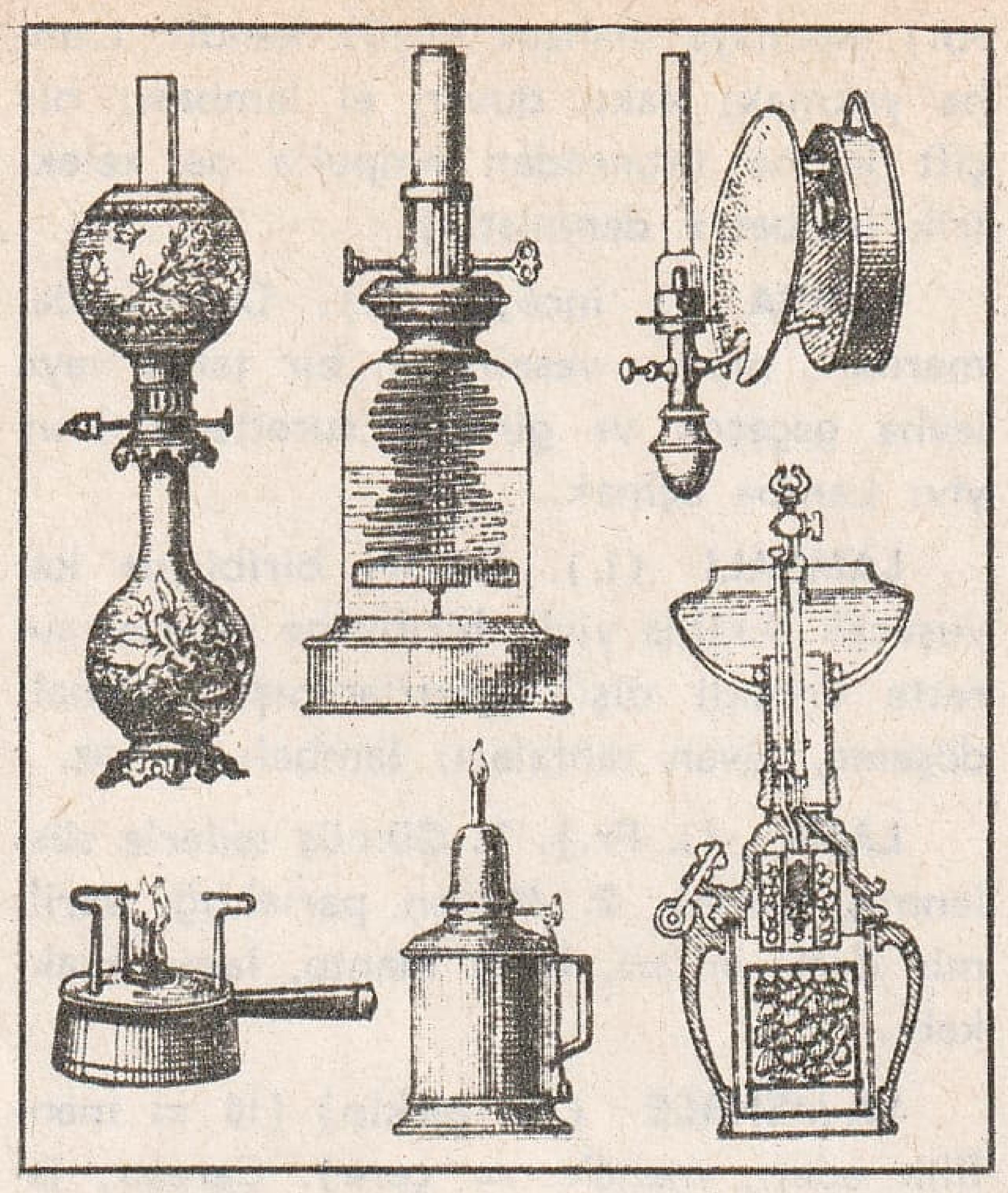

Çeşitli lambalar

yelpazesinin geri tarafına takılıp sancak ve iskele tarafına alınan zincir ki, icabında dümen bunlarla idare olunur.

LÂLE-FÂM (i. F.). Lâle renkli.

LÂLE-FEM (i. F.). Lâle ağızlı.

LÂLE-GÜL (i. F.) (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

LÂLE-GÛN (i. F.) (lâle, gûn = renk). Lâle renginde, penbe.

LÂL-RENG (i. A. F.). Lâl renkli, kırmızı, al.

LÂLE-RUH (i. F.). Lâle yanaklı, yanakları lâle gibi penbe olan.

LÂLE-SÂR (i. F.). **1.** Sığırcık kuşu. **2.** Lâle bahçesi.

LÂLE-VEŞ (i. F.). Lâle gibi, lâleye benzeyen.

LÂLE-ZÂR (i. F.). Lâle ekilmiş yer, lâle bahçesi.

LÂM (i. A. mü). L harfinin Arap alfabesindeki ismi. **Lâmelif** = Arap harfleri ile hususî bir şekilde yazılan «lâm» ile «elif» harfleri: Lâ. **Eliflâm** = Arapça'da harf-i târif olan «el» edatı. **Lâmcim** = Târiz, bahane, vesile, diyecek: Lâmcim istemez böyle olacak. Lâmı cimi yok. **Lâmelif çevirmek** = Kısaca dolaşıp gelmek.

Lama

LAMA (i. zooloji) (Peru yerli dilinden). Gevişgetirenlerden, Güney Amerika'nın dağlık bölgelerinde yaşayan, uzun tüylü bir hayvan.

LAMA (i.) (Tibetçe'den). Tibet ve Moğolistan'da Buda rahibi. Lamaların en büyüğüne «dalay-lama» denir.

LAMA (i.) (Fr. lame). Uzun ve yassı maden levhası, dar maden tahtası.

LAMBA (i.) (Fr. lampe). Gaz (pet-

rol) yakmaya mahsus büyük kandil: Lamba yakmak; askı, duvar, el lambası; bir çift lamba (sonradan ampul'e de «elektrik lambası» denmiştir).

LAMBA (I ince) (i.). Doğramada, mermer, maden vesaireden bir tahta veya levha geçecek ve girecek surette açılmış yiv: Lamba açmak.

LAMBALI (i.). Kenarı biribirine kavuşacak şekilde yivli, biribirine geçecek surette erkekli dişili hazırlanmış: Lambalı döşeme, tavan tahtaları; lambalı pervaz.

LAME (i. Fr.). **1.** Gümüş tellerle süslenmiş kumaş. **2.** Maden parlaklığı verilmiş deri: entari, lâme manto, lame ayakkabı.

LÂ-MEHÂLE (Ar. terkip) (lâ = menfîlik edatı, mehâle = çare). Çaresiz, ister istemez, başka türlü olmaz: Yarın lâmehâle gidilecektir.

LÂ-MEKÂN (i. A.) (lâ = menfîlik edatı, mekân = yer). Mekânsız, yersiz, mekândan münezzeh (Tanrı).

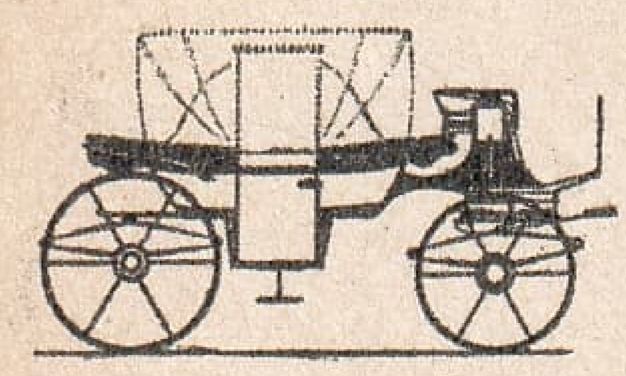
Lando

LAMEL (i. Fr.). Yassı, dar ve ince cam parçası. Mikroskopla bakılacak maddeler lameller arasına konur.

LÂM-ELİF (A.). **1.** Arap alfabesinde lâm ile elif harflerinin bir arada yazılmış şekli. **2.** mec. Eğri, dolambaçlı. bk. Lâm.

LÂMÎ (i. A.) (mü. lâmia). Parlayan, parıldayan, parlak.

LÂMÎ (i. A.) (mü. lâmiyye). **1.** Lâm harfi şeklinde olan. **2.** Lâm kafiyesiyle yazılmış şiir: Kasîde-i lâmiyye.

LÂMİH (i. A. «lemh» ten if.) (mü. lâmiha). Parlayan, parlak.

LÂMİS (i. A. «lems» ten if.) (mü. lâmise). El ile tutan, dokunan, temas eden. **Kuvve-i lâmise, hâssa-i lâmise** = Dokunma duygusu, Ar. lems.

LÂMİSE (i. A.) (kuvve-i lâmise veya hâssa-i lâmise'den kısaltılmış). Dokunma duygusu: Lâmisesi kuvvetli.

LÂMİYYE (i. A.). Lâm kafiyesi ile yazılmış kasîde: Lâmiyyetü'l-Arab, lâmiyetü'l-Acem.

LANDA (i. İ. denizcilik). Gemi ana çarmıhlarının bogatalarını bordaya bağlayan demir kollar.

LÂN (i. F.). Vefasızlık.

LÂN (LÂ'N) (i. A.). Lânetleme.

LÂ-NAZÎR (i. A.). Benzeri olmayan, eşsiz.

LANDO (i.) (Fr. landeau). İki taraftan açılır kapanır körükleri olan ve her tarafında ikişer kişi oturabilen araba.

LA'NE (f. A.) («lâ'n» dan geçmiş zaman teklik 3. şahıs). **Lâ'nallâhu, La'nallahu aleyhi** = Allah af ve rahmetinden mahrum ve lânet eylesin (yalnız bu beddua tabirinde kullanılır).

LÂNE (i. F.). Yuva. **Lâne-gîr** = Yuva tutan.

LÂNET (i. A.). Tanrı'nın af ve merhametinden mahrum olma, Ar. nefrîn, kargıma: Lânet olsun! Canına lânet okumak. Mel'un: Ne lânet heriftir!

LÂNETLEME (i.). Lânet okuma, Ar. tel'în, kargıma. (i.) Tel'în olunmuş, lânetlenmiş, mel'un, Ar. laîn, merdûd, menfûr: Lânetleme adam!

LÂNETLEMEK (f.). Lânet okumak, Osm. tel'în etmek, asıl Türkçe: İlinmek, kargımak.

LÂNETLİ (i.). Lânetlenmiş, ilinmiş.

LANGIR (i.) (ses taklidi kelime). **Langır - lungur** = Kaba ve dik sesli köylü konuşmasını taklit ve tasvir eder: Langır - lungur konuşuyor.

LANGUST (i. Fr. zooloji). Kabuklulardan, ıstakoza benzer bir deniz hayvanı. Makaslarının olmaması ve duyargalarının uzun ve kuvvetli olmasıyla ıstakozdan ayrılır. (Lat. paliniris vulgaris).

LANOLİN (i. Fr.). Yapağıdan çıkarılan ve eczacılıkta kullanılan bir yağ.

LANTAN (i. Y. kimya). La senbolü ile gösterilen kolay işlenir bir eleman.

LAP (i.) (ses taklidi kelime). Köpeğin dil ile bir şey yalarken çıkardığı ses ve ona benzer bir şeyin düşerken veya çıkarken verdiği sesi taklit ve bu hareketi tasvir eder: Köpek suyu lap lap içti; et çengelden lap diye düştü.

LAPA (i.). **1.** Pirinçten suluca pilav gibi bir yemek. **2.** Keten tohumundan ve başka maddelerden lapa kıvamında kaynatılıp sıcak olarak tülbend içinde vücudun şiş yerine konulan ilâç: Lapa koymak. **3.** mec. Dayanıksız, sülpük, gevşek, semiz ve kuvvetsiz: Lapa gibi bir çocuk.

LAPACI (i.). **1.** Lapa yemesini seven. **2.** Tenbel ve korkak, rahatlık içinde büyümüş.

LAPACILIK (i.). Tembellik, korkaklık, gevşeklik.

LAPÇIN (i.). Kaytanla bağlanır kulaklı mest: Lapçın kundura giymek.

LAPİNA bk. Lapine.

LAPİNE (I ince) (i.). Güzel, fakat lezzetsiz bir cins balık ki, iskorpite benzer.

LAPON, LAPONYALI (i.). Laponca konuşan bir Kuzey Avrupa kavmi.

LAPPADAK (i.). Lap diye ses çıkaracak şekilde, birdenbire, ansızın. bk. Larpadak.

-LAR, -LER (e.). Çokluk eki olup isimlerle fiillerin 3. teklik şahıslarına eklenir: Deniz, denizler; Adam, adamlar; kim, kimler; yazdı, yazdılar; gelir, gelirler. «Ve» ile biten zamir ve isimlerde bu edattan önce bir «n» girer: Bu, bunlar; şu, şunlar; o, onlar. Bazen 1. ve 2. şahısların çokluk hallerine de girer: Bizler, sizler gibi ki, bizim gibi ve sizin gibi adamlar, bizim ve sizin benzerleriniz demektir. 3. şahıs çokluklarında bazen fiil söylenmeyip yalnız bu edat kalır: İyiler = İyidirler. **Evde hep iyiler mi?** = İyi midirler? Sayı isimlerine katılınca ünlü kişileri gösterir: Kırklar. **Eimme-i İsnâ-ı Aşer** = On iki imâm. **On iki** = Havariyûn. **Yediler** = (Ashâb-ı Kehf).

LARP (i.). Ses taklidi kelime.

LARPADAK (i.) (ses taklidi kelime). Birden, hızla ve şiddetle bir işin yapılmasını anlatır ve taklit eder: Larp. Larpadak alıp götürdü. bk. Lappadak.

LÂSIK (i. A. «lusuk» tan if.) (mü. lâsıka). Yapışan, yapışkan, yapışık.

LASK (i. A. tıp). Yakı.

LASKÎ (i. A. tıp) (mü. laskıyye). Yakıya ait.

LASO (i. İspanyolca). Güney Amerika'da yabanî hayvanları yakalamak için kullanılan kement.

LASTA (i. İ.). Bir geminin alabildiği yük.

LASTARYA (i.). Bir çeşit pazı, iri karalahana.

LÂSTİK (i.). (Fr. élastique). **1.** Kauçuk veya goma-lâstikten yapılmış, çekilince uzayan madde: Lâstikten kaytan, şerit, boru. **2.** Çamurdan muhafaza için ayakkabının üzerine giyilen kauçuktan galoş: Kışın lâstik giyiyor. (i.). Lâstik şerit, boru, galoş.

LÂSTİKLİ (i.). **1.** Lâstikten yapılmış veya lastik gibi esnek ve çekilince uzayıp yine toplanan şey: Lâstikli kaytan, şerit. **2.** mec. Her istenilen tarafa çekilebilir, çeşitli şekillerde anlaşılabilir: Lâstikli söz («lâstikî» ve «lâstikiyet» gibi gülünç tâbirleri dilimiz kabûl edemez).

LÂŞE (i. F.) (Türkçe: leş). **1.** Ölmüş hayvanın nâşı. **2.** mec. Kokmuş ve murdar şey, hiçbir işe yaramaz ve ıslah kabûl etmez şey: O, bir lâşedir. **3.** (denizcilik) Batan geminin yüzde kalan kırık teknesi.

LÂŞEK (i. A.) (lâ = menfîlik edatı, şek = şüphe). Şüphesiz, elbette.

LÂ-ŞEY (i. A.). Bir şey değil, pek değersiz ve yok denecek kadar küçük.

LAŞKA, LAÇKA (i. İ. denizcilik). Gemi halatının gevşetilip boşa bırakılması.

LÂT (i. A.). Câhiliyyet devrinde Arap'lar'ın taptıkları putlardan biri olup Menât ile beraber en meşhurlarındandı.

LATA (i.). Dar ve yassıca uzun çam kereste.

LATA (i.) («başlıklı manto» demek olan İtalyanca kukulate'den). Yakasıyla kolları ceket biçiminde eski uzun cübbe.

LATANYA (i. Fr. botanik). Bir palmiye çeşidi.

LATARNA (i.). Kolu çevrilerek çalınan bir çeşit müzik sandığı.

LATERİT (l ince) (i. Fr. jeoloji). İçinde demir yumrukları bulunan bir toprak çeşidi.

LATİF (l ince) (aslı: **LATIYF**) (i. A. «lutf» tan smüş.) (mü. latîfe). **1.** Yumuşak, nâzik, hoş: Latif muamele. **2.** Güzel, hoşa gidecek tatlı, şirin: Latif bir manzara, latif bir ses. **3.** Cismânî olmayan, rûhânî. **Cism-i latîf** = Melekler gibi cisimsiz varlıklar. **4.** Esmây-ı Hüsnâ'dan yani Tanrı'nın 99 adından biridir.

Laso

LATİFE (LATÎFE) (i. A.) (c. letâif). Güldürecek tuhaf ve güzel söz ve hikâye, şaka, mizah. **Latife etmek** = Bilhassa gülmek için söylemek. **Latife anlamaz, latife bilmez** = Latife için söylenilen söze alınan. «Latife» ile «hezel» arasında fark vardır: Latife güzel ve zarif söz olmakla beraber terbiye dâhilindedir; hezel ise az veya çok açık ve edepsizce olur.

LATİFECİ (i.). Latife söylemeyi seven ve bilen, şakacı.

LATİFE-GÛ (i. A. F.). Latife söyleyen.

LATİLOKUM (l ince) Lokum. bk. Halkum, hulkum.

LATİN (l ince) (hi.). **1.** Roma şehri ve çevresini içine alan Latium eyaletinden çıkmış ve Roma İmparatorluğunu kurmuş olan İlkçağ'ın son asırlarında yaşamış büyük ve mühim bir kavim. **Latin dilleri** = Latin dillerinden doğma Avrupa dilleri ki, İtalyanca, Fransızca, İspanyolca, Portekizce, Katalanca, Romanşca, Romence vs. dir. **Latin kavimleri** = Bu dillerle konuşan milletler. **2.** Şarkta Katolik mezhebinde bulunanlara verilen isimdir: Latinler 1204'te Bizans'ı aldılar. **Latinçiçeği** = Frenk teresi. **Latin yelkeni** = Üç köşeli yelken.

LATİNCE (hi.). Latinler'in dili. Bugün ölü dillerdendir ve yalnız Vatikan'da konuşulmaktadır. Hıristiyan dünyasının klasik dilidir.

LÂUBÂLÎ (i. A.) (Arapça'da «umursamam» demektir). **1.** Her hususta umursamam» diyerek bir şeyi vazife edinmeyen, kayıtsız, kaygısız. **2.** Teklifsiz, saygısız, çekinmez: Lâubâlî bir adamdır. Ben onunla lâubâlîyim. Teklifsiz, merasimsiz: Ben kendisiyle lâubâlî görüşürüm, oraya lâubâlî girip çıkıyor.

LÂUBÂLÎLİK (i.). Lâubâlî olma hâli.

LÂUBÂLÎYANE (i. F.) Lâubâlî şekilde.

LAV (i. Fr.). Yanardağların ağzından erimiş ateş halinde püskürüp soğuyunca donan madde.

LAVA (i. İ. denizcilik). **1.** Çekme, yisa etme: **Kayığı lava etmek** = Çekmek. **2.** mec. Bir şeyi birden yutup göçürmek.

LAVABO (i. L.). El ve yüz yıkamak için yapılmış musluklu kurna.

LAVÂHİK (i. A. c.) (mü. lâhika). Lâhikalar, ekler. bk. Lâhika.

LÂ-V'ALLAH (e. A.). Vallahi hayır!

LAVANTA (i.) (İ. lavanda). **1.** Ufak mor bir çiçek veren bir cins ot ki, bahçelere tarla ve yol kenarlarına dikilir: Lavanta suyu. **2.** Güzel kokulu su: Bir şişe lavanta.

LAVAŞ (i.). Pide şeklinde, ince ekmek.

LAVAŞA (i.). Yassı gümüş külçesi.

LAVDANOM (i. Fr.). İçinde afyon bulunan sulu bir ilâç.

LÂ VE NAAM (A.). Hayır ve evet. mec. Bir mesele üzerinde fikirsizlik veya fikir söylememe.

LAVMAN (i. Fr.). Kalınbarsağı yıkama.

LAVTA (i.) (Ar. el-ûd, Fr. luth). Ûda benzer bir çeşit telli çalgı: Lavta çalmak.

LAVTA (i.). **1.** Kendiliğinden doğamayan çocukları ana rahminden almaya mahsus kıskaç gibi âlet, forseps: Çocuğunu lavta ile aldılar. **2.** Böyle lavta ile çocuk alan doktor: Pek mahir bir lavtadır (bu mânâsı eskimiştir).

LAVTACI (i.). Lavta çalan san'atkâr.

LÂY (i. F. lâyîden mastarından). Söyleyen, söyleyici. **Herze-lây** = Herze söyleyen, saçmalayan.

LÂ-YÂKIL (i. A.). Aklı başında olmayan, yaptığını bilmeyen. **Mest-i lâ-yâkıl** = Çok sarhoş.

LÂ-YÂNÎ (i. A.) (lâ = menfîlik edatı, yânî = mânâ'dan geniş zaman). Mânâsız. **Mâlâyânî** = Mânâsız ve münasebetsiz şey, saçma sapan, abes: Mâlâyânî ile uğraşmak.

LÂ-YEMÛT (i. A.) (lâ = menfîlik edatı, yemût = mevt fiilinden geniş zaman). Ölmez, Ar. sermedî, ebedî: Nedîm, Türk şiirinde lâyemût bir isimdir.

LÂ-YENKATÎ (i. A.). Ardı kesilmeksizin, durmaksızın, devamlı.

LÂ-YETECEZZÂ (i. A.) (lâ = menfîlik edatı, yetecezzâ = tecezzî'den geniş zaman). Parçalanmaz, bütün. **Cüz'i lâyetecezzâ** = Artık bölünmesi mümkün olmayan küçük parça, atom.

LÂ-YETEGAYYER (i. A.) (lâ = menfîlik edatı, yetegayyer = tağyîr'den geniş zaman). Değişmez, daimî surette bir halde bulunan: Lâyetegayyer bir haldedir.

LÂ-YEZÂL (i. A.). Zâil olmaz, zevalsiz, ebedî, sermedî. **Hudây-i lâyezâl** = Allah.

LÂYİH (LÂİH) (i. A. «levh» den). **1.** Parlak, parlayan. **2.** Âşikâr olan, apaçık meydanda olan. **3.** Hatıra gelen.

LÂYİHA (aslı: **LÂİHA**) (i. A.) (c. levâyih). **1.** Hatıra gelen, tasavvur olunan. **2.** Düşünülerek kaleme alınan yazı: Bir lâyiha yazıp sundu.

LÂYIK (aslı: **LÂİK**) (i. A.) (mü. lâika) (liyâket'ten). Yakışan, yakışık, münasip, Fars. şâyân, şâyeste: Bu, size lâyık değildir. **Lâyık görmek** = Uygun, münasip görmek. Yakışan iş ve hareket, yerinde ceza: Allah lâyığını versin!

-LAYIN, -LEYİN Benzetme gösteren «ci», «ce» edatıyla beraber isimlere eklenir: Oncılayın, buncılayın, sencileyin. bk. -cılayın.

LAYİK, LAİK (i. L. Y. Fr.) (Fr. laïque). **1.** Dinî olmayan. **2.** Dinî teşekküllerin otoritesinden âzâde olan: Türkiye Cumhuriyeti layik bir devlettir.

LAYİKLİK, LAİKLİK (i.). Laik olma hali.

LÂ-YUAD (i. A.). Sayılamaz, pek çok.

LÂ-YUHSÂ (i. A.). Sayılamaz, sayılamıyacak kadar çok, pek çok.

LÂ-YUHTÎ (i. A.). Hatâ işlemez, yanılmaz: İnsanlar lâ-yuhtî değildir.

LÂ-YUTAK (i. A.). Tâkat getirilemez, çekilemez, tahammül olunmaz. **Mâlâ-yutak** = Tahammül olunmaz derecede. **Teklîf-i mâlâ- yutak** = Tahammül edilemez teklif.

LÂ-YÜFHEM (i. A.). Anlaşılmaz.

LÂ-YÜS'EL (i. A.). Mes'ul olmaz, sorulmaz: Devlet başkanları anayasalara göre lâ-yüs'eldir.

LAZ (hi.). Lazca konuşan Kafkas asıllı küçük bir kavim. Bütün Doğu Karadenizliler'e Istanbul'da «Laz» denilmesi yanlıştır.

LÂ-ZÂLE (A. terkip) (lâ, zâl = zevâl'den geçmiş zaman 3. müfret şahıs).

Zâil ve eksik olmasın, bâkî ve daim olsun! Duâ tâbiridir. Müennesi «lâzâlet» kullanılır.

LAZARETO (i. İ.). Karantina yeri, karantina beklenilen yer, Osm. tahaffuz-hâne.

LAZCA (hi.). Laz dilinde veya Lazlar'ın tarz ve usûlünde olan: Lazca şarkı, hora. Laz dilinde veya bunların tarz ve usûlünde: Lazca söylemek, Lazca hora tepmek. Lazlar'ın konuştukları dil: Lazca, Kafkas dillerindendir.

LÂZIK (i. A. «lüzûk» tan if.) (mü. lâzıka). Yapışan, yapışkan.

LÂZIM (i. A. «lüzûm» dan if.) mü. lâzime). Gerekli, lüzumu olan şey, lüzumlu, terki mümkün olmayan: Ziyaretine gitmek lâzımdır, sizin varlığınız lâzımdır. **2.** Varlığına ihtiyaç duyulan, eksik olup da edinilmesi icabeden: Bana bir araba lâzım, bu kalemi veremem, bana lâzımdır. **3.** (gramerde) Müteaddî olmıyan fiil: Gelmek, gitmek gibi. **Lâzım-ı gayri mufârık** = Terki mümkün olmayan, varlığı şart olan. **Lâzım gelmek** = **1.** Gerekmek. icap etmek: Önce bizim kendisine gitmemiz lâzım gelir, lâzım gelirse bahçesinin de bir kısmını satacaktır. **2.** Netice şeklinde ortaya çıkmak, neticelenmek: Aldığı emri yerine getirmezse ne lâzım gelir? Âmirinin emrini dinlemeyen memurun azli lâzım gelir. **Lâzım-ı melzûm** = Biribirine bağlı olan iki şey, biri olunca diğerinin de olması şart olan: Hokka ile kalem lâzım-ı melzûm çeşidindendir. **Neme, nene, nesine, nemize, nenize, nelerine lâzım** = Neme gerek, nene gerek vs.

LÂZIME (i. A.) (c. levâzım). **1.** Yapılması gerekli şey, vecîbe, vazife: Böyle yapmak lâzıme-i insâniyettir. **2.** Yaşamak ve geçinmek için veya yolculuk vesaire için gerekli şeyler, Ar. tedârikât, ihtiyâcât, havâic (bu mânâ ile en fazla cem'i kullanılır): Levâzım-ı seferiyye, levâzımını ikmal edip hazırlandı. bk. Levâzım.

LÂZIMLIK (i.). Oturak.

LÂZİSTAN (hi.). **1.** Lazlar'ın oturduğu ülke. **2.** Osmanlı devrinde Rize sancağına verilen ad.

LAZKA bk. Laşka.

LE (i.). L. harfinin adı.,

-LE bk. İle.

LEÂL (i. A. c.) (m. lû'lû). İnciler. bk. Lû'lû.

LEÂLÎ (i. A. c.) (mü. lû'lû). İnciler.

LEÂMET (i. A.). Leimlik, alçaklık.

LEB (i. F.). **1.** Dudak, Ar. şefe. **Gonca-leb** = Gonca dudaklı. **Şeker-leb** = Tatlı dudaklı. **2.** Sahil, kıyı, kenar. **Leb-i deryâ** = Deniz kenarı. **Lebâleb, leb-rîz** = Ağız ağıza dolu. **Leb-ber-leb** = Dudak dudağa, öpüşme.

LEBÂLEB (i. F.). Dudak dudağa, ağız ağıza, dolu.

LEBBEYK (Arapça terkip). Efendim, buyurun, ne emriniz var? emrinizi bekliyorum (cevap ve soru için kullanılmıştır).

LEBED (i.). Sahtiyan şeridinden örme sade at başlığı.

LEBEN (i. A.). **1.** Süt. **2.** Ekşi süt, yoğurt.

LEBENÎ (i. A.) (mü. lebeniyye). Süte ait veya süt çeşidinden olan. (anatomi) **Ev'iyye-i lebeniyye** = Süt damarları.

LEB-GÜŞÂ (i. F.). Dudağı açık. mec. Konuşan.

LEBÎB (i. A. «lübb» den smüş.) (mü. lebîbe). Akıllı, zeki, akıl ve zekâ sahibi.

LEBLÂBİYYE (i. A botanik). **Fasîle-i leblâbiyye** = Sarmaşık çeşidinden bitkiler.

LEBLÂK (i. A botanik). Sarmaşık.

LEBLEBİ (i.). Eğlencelik olarak yenilen kavrulmuş nohut. **Leb demeden leblebiyi anlamak** = Daha söze başlar başlamaz ne denmek istenildiğini anlayıvermek. **Sakızleblebisi** = Beyaz leblebi. **Leblebi unu** = Leblebinin öğütülmüşü.

LEBLEBİCİ (i.). Leblebi kavuran ve gezdirip satan adam, leblebici dükkânı.

LEBS (i. A.). **1.** Giyme. **2.** İki şeyi birbirinden farkedememe (iltibâs daha çok kullanılır).

LEÇER (i.). Kıl elek.

LEDE (i. A.). Yer, yan, vukuunda, sırasında, esnasında. **Lede's-suâl** = Soruldukta. **Lede'l-tahkik** = Tahkik olundukta, araştırılınca. **Lede'l-hâce** = İhtiyaç görüldükte, Ar. inde'l-hâce.

LEDG (i. A.). Yılan ve akrep sokması.

LEDÜN (LEDÜNN) (i. A.) (Arapça'da zarf olup ind ve nezd demektir). Nezd-i İlâhî, Tanrı'ya yakınlık. **İlm-i ledün** = İlâhî bilgiler ki, ancak velîlere mahsustur.

LEDÜNNÎ (i. A.) (mü. ledünniye). Tanrı'nın sırlarına ait. **Mevâhib-i ledünniye** = Peygamberimiz'e Tanrı tarafından ihsân edilen bilgiler.

LEDÜNNİYYÂT (i. A. c.). **1.** İlm-i ledün. **2.** mec. Bir işin gizli cihetleri: Siz işin ledünniyyâtına vâkıf değilsiniz.

LEF (LEFF) (i. A.). **1.** Sarma, devşirip toplama. **2.** Bohça ve zarf içine sokmak, mektubun içine sarıp beraber yollama: Hesap puslasını gönderdiği mektuba leffeyledi, aldığı evrakı leffedip gönder-

di. (edebiyat) **Leff-ü neşr** = Birkaç ismi anıp sonra her birine ait sıfat veya fiilleri de ayrıca sıralama. **Leff-ü neşr-i müretteb** = Her iki takım kelimelerin sırasının bir olması. **Leff-ü neşr-i müşevveş** = İkinci takımın sırası birincilerinin sırasına uymaksızın aşağıdan yukarıya sıralanması.

LEFFEN (i. A.). Sararak, sarılmış ve ekli olduğu halde: Aldığım mektubu leffen tarafınıza gönderiyorum.

LEFLÂFE (i. A. botanik). Kurttırnağı da denilen bir çeşit bitki.

LEĞEN (i.) (Farsça'dan). İçinde veya üstünde el yıkanan ve bazı sıvıların dökülmesinde ve başka böyle işlerde kullanılan maden veya çiniden çeşitli şekillerde kap: El leğeni, çamaşır leğeni, zerzevat leğeni, bulaşık leğeni. **Leğen ibrik** = El ve yüz yıkama takımı.

LEGORN (i. İng.). Çok yumurtlayan bir tavuk cinsi.

Leğen

LEH (hi.). Polonya ülkesi ve ahalisinden olan: Leh diyârı, Leh dili: Ülkeye Lehistan denir ki, «Polonya» karşılığıdır.

LEH (A. terkip) (l = harf-i cer, e = Birleşik zamir, müfret müzekker). **1.** Onun için, ona. **Mağfûruleh** = Af ve gufran olunmuş. **2.** Birinin menfaati ve iyiliği için olan hareket, aleyh zıddı: Kimsenin leh ve aleyhinde söz söylemez, onun lehinde şahadet edecek çok adamlar vardır ama aleyhinde kimse şahadet edemez. O, benim lehimde idi. Müennesi: lehâ, tesniyesi: lehümâ, cem'i: lehüm olup bazen bunlar da kullanılır: Mağfûru lehâ.

LEHÇE (hi.). Lehliler'in dilinde veya tarz ve usûlünde olan: Lehçe dil, Lehçe hora. Lehliler'in dilinde, Lehçe söylemek, yazmak. Lehliler'in dili: Lehçe, Slav dillerindendir.

LEHÇE (i. A.). **1.** Konuşulan dil ve bilhassa bir dilin dallarından her biri, Fr. dialecte. Türkçe'nin Oğuz, Çağatay, Uygur lehçeleri. **2.** Sözlük: Vefik Paşa'nın Lehçe-i Osmânî'si. **3.** Beniz, çehre, sima: Lehçesi bozuk.

LEHEB (i. A.). Alev. **Ebû-Leheb** = («Alev babası» yani «cehennemlik»). Peygamberimizin amcası olduğu halde en fazla aleyhinde bulunup düşmanlık eden adam.

LEHÎB (i. A.). **1.** Alev. **2.** Ateşin sıcaklığı, hararet.

LEHİM (i. A. «lehm» den). Madenleri yapıştırmaya yarayan kalay vs. (kalay ve kurşun karışımı).

LEHİMLEMEK (f.). Mâdenî şeyleri kalay vesaire ile yapıştırmak.

LEHİMLENMEK (f.). Mâdenî bir şey kalay vesaire ile yapıştırılmak.

LEHİMLETMEK (f.). Mâdenî bir şeyi kalay vesaire ile yapıştırtmak.

LEHİMLİ (i.). Kalay vesaire ile yapıştırılmış (madenî şey).

LEHLÂH (i. A. botanik). Acı çiğdem.

LEHLÂHİYYE (i. A. botanik). **Fasîle-i lehlâhiyye** = Acı çiğdem çeşidinden bitkiler.

LEHLİ (hi.). Lehistan (Polonya) ahalisinden olan: Bir lehli geldi.

LEHÜM bk. Leh.

LEHV (i. A.). Oyun, eğlence, faydasız ve lüzumsuz iş.

LEHVİYYÂT (i. A.). **1.** Oyunlar, eğlenceler. **2.** Mânâsız şeyler.

LEÎM (i. A. «levm» den) (mü. leîme) (c. liâm). **1.** Levme, ayıplamaya lâyık. Alçak. **2.** Kerîm zıddı, pinti, hasis, alçak.

LEİTMOTİV (i. A.) (musiki). Bir musiki parçasında, belirli bir şeyi işaret etmek üzere tekrarlanan nağme.

LEK (i. F.). Yüz bin (100.000).

LEKE (i.). **1.** Bir yüzeyin üzerinde bir sıvı damlamasından veya bir boyayıcı madde dokunmasından olan benek, damla eseri, benek şeklinde veya bir parça yere mahsus pislik: Bu kumaşta bir leke vardır, ceketi leke içinde idi. **2.** Tabiî olarak veya bir ârızadan dolayı hâsıl olan benek, nişan: Gözümde bir leke var, bir leke peydâ oldu, yüzündeki lekeler tabiîdir. **3.** Eksiklik, ayıp, şâibe, şöhret ve itibara halel getirecek hâl ve hareket: O adamın hiç lekesi yoktur, yalnız tamahkârlığı bir lekedir. **Leke etmek** = Bir şey damlatıp kirletmek, lekeli etmek: Yeni ceketini leke etmiş. **Leke getirmek** = Eksiklik ve ayıp getirmek, lekeli kılmak: Düşüncesiz bir hareket bir kadının namusuna leke getirebilir.

LEKECİ (i.). Elbise lekelerini çıkarıp temizlemek işiyle geçinen kimse.

LEKED (i. F.). Tekme, çifte. **Lekedzen** = Tekme atan.

LEKEDÂR (i.) (Farsça'ya benzetilerek yapılmış galat tâbir). Lekelenmiş, ayıplı, namus ve şöhretine halel gelmiş: Ömründe hiç lekedâr olmamış bir adamdır.

LEKELEMEK (f.). Lekeli hâle getirmek.

LEKELENMEK (f.). Lekeli hâle gelmek.

LEKELETMEK bk. Lekelemek.

LEKELİ (i.). Lekesi olan.

LEKENDE (i.). Kaba dikiş. **Saat lekendesi** = Zincirin sarıldığı silindir.

LEKESİZ (i.). Lekesi olmayan.

LEM, LEM'ÂN (i. A.). Parlama, parıldama: Şimşeğin lem'ânı.

LEM'A (i. A.). Parıltı. **Lem'a-pâş** = Parıldayan.

LEM'ÂN (i. A.). Parlak, parıldayan.

LEMHÂT (i. A. c.) (m. lemha). Bakışlar, göz atışlar.

LEMH, LEMHA (i. A.) (c. lemhât). **1.** Bir kere bakma, göz atış. **2.** Parlama, parıltı.

LEMS (i. A.). **1.** Dokunma, el ile tutma: Bir cismin sert veya yumuşak ve sıcak yahut soğuk olduğu lems ile anlaşılır. **2.** Beş duygudan biri, dokunma duygusu.

LEMSÎ (i. A.) (mü. lemsiyye). Dokunmaya ve dokunma duygusuna ait: Hiss-i lemsî.

LEM-YEZEL (i. A.) (lem = menfîlik edatı, yezel = zevâl'den). Yok olmaz, Osm. zevâl bulmaz, zâil olmaz, Ar. bâkî, dâimî, sermedî (Allah'ın sıfatlarındandır). **Hudây-ı lem-yezel** = Zevalden uzak olan Tanrı (lâ-yezâl gibidir).

LENDÛHÂ (i.). Pek büyük ve acayip cüsseli, pek iri, kocaman, dev gibi: Lendûhâ adam.

LENF, LENFA (i. Fr. biyoloji). Özel damarlar içinde dolaşan, içinde akyuvarlar bulunan, solgun sarı renkte saydam bir sıvı. **Lenf boğumları** = Lenf damarlarının meydana getirdikleri boğumcuklar.

LENFÂ (i. A. tıp) (Yunanca'dan). Vücudun içinde dolaşan saydam sıvı.

LENFATİK (i. Fr.). Lenfa sistemi normalden çok gelişmiş olan.

LENFÂVÎ (i. A.) (mü. lenfâviyye). Dört sıvıdan lenfâsı kuvvetli olan ki, kansız ve zayıf olur, lenfatik.

LENG (i. F.). **1.** Topal, aksak, Ar. âreç: Timur-leng.

LENGER (i.). Bakırdan yayvan ve kenarları enli sahan veya tepsi: Bir lenger pilav.

LENGER (i. F.). Gemi demiri: **Fekk-i lenger etmek** = Demir alıp gitmek. **Lenger-endâz** = Demir atmış: Gemi lengerendâz oldu.

LENK-FÂHTE (i. F.) (musiki) (Türkçe: Aksak Fâhte). Türk musikisinde 10 zamanlı bir küçük usul.

LEPİSKA (i.). Leipzig şehrinden gelen bir çeşit ipeğe benzer sarı ve güzel saça denilir: Lepiska saçlı, lepiskalarını tarakla ikiye bölmüş.

LERCİ (i.). Misk keçisine benzer bir cins hayvan.

LERZÂN (i. F.). Titreyen, titrek. **Lerzân lerzân** = Titreyerek, titreye titreye.

LERZE (i. F.). Titreyiş, titreme.

LERZE-BAHŞ (i. F.). Titreten, titreme veren.

LERZE-NÂK (i. F.). Titreyen, titrek.

LERZİŞ (i. A.). Titreme, titreyiş, ürperti.

LESEPASE (i.) (Fr. laissez-passer). **1.** Bir ülkenin sınırından geçebilmek için verilen izin kâğıdı. **2.** Gümrük engellerini kaldırmak isteyen liberal ticaret sistemi.

LEŞ (i.) (Fars. lâşe'den). **1.** Ölmüş hayvan. **2.** Pek fena kokan şey: Ayakları leş.

LEŞKER, LEŞGER (i. F.). Asker, ordu. **Leşgerşiken** = Düşman askerini kıran, ordu bozan. **Leşger-keş** = Asker çeken.

LEŞKER-GÂH (i. F.). Ordugâh.

LEŞKER-KEŞ (i. F.). Asker çeken.

LEŞKER-ŞİKÂF (i. F.). Düşman askerini kıran.

LEŞKER-ŞİKEN (i. F.). Düşman askerini kıran.

LEŞKER-ŞÜKÛF (i. F.). Düşman askerini kıran.

LETÂFET (i. A.). **1.** Latiflik, hoşluk, yumuşaklık: Letâfetle muamele ettti, bugün havada fevkalâde bir letâfet var. **2.** Güzellik, insanın hoşlanacağı hâl ve durum: Bu bahçedeki letâfet, bu çiçeklerin letâfeti.

LETÂİF (i. A. c.) (mü. latîfe). Latifeler, şakalar. bk. Latife.

LETARJİ (i. Y. Fr. tıp). Günlerce ve bazen aylarca, hattâ pek seyrek olarak yıllarca süren derin uyku hali.

LETRUN bk. Netrun.

LEV (e. A.). Arapça'da şart edâtı olup dilimizde yalnız «ve» ile beraber kullanılır: **Ve-lev** = Olsa da, hattâ, bile: Velev bir kere. **Lev-lâke** = Sen olmasaydın.

LEVA (i.). Bulgar parası.

LEV'A (i. A.) (c. leveât). Yürek yanıklığı, gönül acısı.

LEVÂİH (i. A. c.) (m. lâiha). Lâyihalar. bk. Lâyiha.

LEVÂİM (i. A. c.) (müfredi lâime kullanılmaz). Aşağılanacak, aşağılık şeyler.

LEVÂMÎ (i. A. c.) (müfredi lamia kullanılmaz). Parlamalar, Ar. envâr.

LEVANTEN (i. Fr.). Yakın Doğu'da yerleşmiş veya evlenerek soyu karışmış Avrupalı.

LEVÂZIM (i. A. c.) (müf. lâzime) (cem'ül-cem'i: levâzımât) (askerlik). Askerin yiyecek ve giyeceği ile uğraşan aske-

Levend

rî sınıf: Levazım sınıfı, subayı. bk. Lâzıme.

LEVAZIMCI (i.). Levazım sınıfından olan.

LEVEND (i. denizcilik) (İ. levante = kaldıran). Lumbar kapağını kaldırmaya mahsus zincir ve palanga.

LEVEND (i.) (İ. levantino = Yakın Doğu ahalisinden). **1.** Vaktiyle Venedikliler' in kullandıkları hafif asker. **2.** Osmanlı deniz kuvvetlerinde denizci er; bazen umumiyetle denizci mânâsında da kullanılır: Turgut Reis şanlı bir leventti. **3.** Osmanlılar'da paşaların maiyetinde bir çeşit ücretli kara askeri. **4.** mec. Çevik, hareketli, hafif tavır ve yakışıklı kıyafetli. **Şehlevend** = baş levend. mec. İrice yapılı güzel.

LEVENDÂNE (i.). Leventçe: Levendâne yürüyor, bir tavr-ı levendâne ile.

LEVENT bk. Levend.

LEVENTLİK (i.). **1.** Levent olma. **2.** Hafif ve yakışıklı hareket, tavır ve kıyafet: Leventlik satmak istiyor.

LEVGER (i.). Çizme ucunun şekli ve kalıbı.

LEVH (i. A.) (c. elvâh). **1.** Tahta. **2.** Düz ve üzerine yazı, resim vesaire yazılabilir levha. mec. **Levh-i hâtır** = Hâfıza. **Levh-i mahfûz** = İlâhî takdirin, mukadderâtın yazılı bulunduğu mânevî levha.

LEVHA (i. A.). **1.** Üzerinde yazı veya resim bulunan, duvara asılacak kâğıt: Duvarları levhalarla süslemiş. **2.** Bir sayfanın üzerindeki kalın yazı. **Serlevha** = Bir sayfanın veya sütunun yahut bir makalenin başına konulan unvan, başlık.

LEVHAŞALLAH (e.). (Arapça terkip) (lâ-ev-haşallah tâbirinden kısaltılmış ki, «Allah onu uzaklaştırmasın» demektir). Mâşallah ve bârekallah gibi övme tâbiridir: Levhaşallah!

LEVLÂKE (Arapça ibare). «Sen olmasaydın, yeri, göğü yaratmazdım». Pek meşhur bir hadîs-i kudsî.

LEVM (i. A.). **1.** Aşağılama, ayıplama. **2.** Paylama, itâb, serzeniş: Levm etmek. **Levm-i laîm** = Levmedeni aşağılama.

LEVN (i. A.) (c. elvân). **1.** Renk, beniz, boya. **2.** Türlü, çeşit: Elvân kumaşlar.

LEVREK (i.) (Yunanca). Eti pek lezzetli bir cins iri balık.

LEVRİ (i.) galatı: neori). Kırmızı papağan.

LEVS (i. A.). Pislik, murdarlık, kir.

LEVSİYYÂT (i. A.). Levsler, kirli, pis şeyler.

LEVÜLÖZ (i. Fr. kimya). Sakkarozun hidrolizinde meydana gelen bir şeker çeşidi.

LEVVÂM (i. A.) (mü. levvâme) (levm'den imüb.). Levm eden, aşağılayan. **Nefs-i levvâme** = Bir kötülük yaptıktan sonra hâsıl olan vicdan rahatsızlığı; nefsin üç çeşidinden biri olup, diğer ikisine nefs-i emmâre ve nefs-i mutmaine denir. bk. Emmâre, mutmain.

LEVZ (i. A.). Badem.

LEVZE (i. A. anatomi). Bademcik. Tesniye şekli olan «levzetân» da kullanılır.

LEY (i.). Romen para birimi.

LEYÂL (i. A. c.) Leyller, geceler.

LEYÂLÎ (i. A. c) (m. leyl). Leyller, geceler. bk. Leyl.

LEYÂN (i. F.). Parlayan, parlayıcı.

LEYL (i. A.) (c. leyâl, leyâlî). Gece, Fars. şeb. **Leyl-ü nehâr** = Gece, gündüz. **Tesâvî-i leyl ü nehâr** = Gece ile gündüzün eşit olması ki, yılda iki defa, ilkbaharın ve sonbaharın başlangıcında olur. **Nısfü'l leyl** = Gece yarısı ki, saat 24'te olur.

LEYLÂ (i. A.). **1.** Çok karanlık gece. **2.** Hicrî ayların son gecesi. **Leyle-i leylâ** = Çok uzun ve ıztırap veren gece.

LEYLAK (i.). Salkım şeklinde mor ve beyaz renklerde bir çiçek ve bunu veren ağaç.

LEYLE (i. A.). Bir tek gece: Leyle-i mubâreke, leyle-i kadr, leyle-i mîrâc, leyle-i regaaib.

LEYLEK (i.) (Farsça: leklek). Uzun gagalı, uzun ayaklı kuş. Bataklık yerlere konar ve kışın sıcak iklimlere göçer. **Laklak (leylek) fırtınası** = Martın sonlarında olan fırtına.

LEYLEN (i. A.). Gece vakti, geceleyin: Hava sıcak olduğundan leylen seyahat ediyorlar.

LEYLÎ (i. A.) (mü. leyliyye). **1.** Geceye ait, gece vakti olan: İçtimâ-ı leylî, musâhebât-ı leyliyye. **2.** Gece kalınan, içinde yatılan. **Leylî mektep** = Yatılı talebeleri olan mektep, yatılı okul. **3.** Gece dahi kalan. **Leylî talebe** = Gece de mektepte yatan talebe.

LEYTE (e. A.). Olsa idi, keşke. **Leyte lealle** = Bakalım ve bugün yarın gibi sözlerle oyalandırma, sürüncemede bırakma: Leyte lealle ile vakit geçiriyor.

LEYYİN (i. A. «leyn» den smüş.) (mü. leyyine). Yumuşak. **Leyn-ül-cânib** = Görüşülmesi kolay, kibirsiz, kanı sıcak.

LEZÂİZ (i. A. c.) (m. lezîze kullanılmaz). **1.** Lezzetli şeyler, hoşa gidecek tatlı ve latif şeyler: Lezâize düşkün bir adam. **2.** Zevkler, zevk ve eğlenceye ait nefsin hoşlanacağı şeyler: Dünyanın lezâizine aldanmamalı; lezâiz-i dünyeviyye.

LEZÎZ (i. A.) (mü. lezîze). Yemesi güzel, lezzetli, tatlı, hoşa gider, hazzolunur: Lezîz meyve, et'ma-ı lezîze.

LEZGİ (hi.). Kafkas kavimlerinden biri ki, Dağıstan'da yaşar.

LEZUK (i. A. tıp). Yakı gibi vücuda yapıştırılan ilâç, Fr. emplâtre.

LEZZÂT (i. A. c.) (m. lezzet). Lezzetler. bk. Lezzet.

LEZZET (i. A.) (c. lezzât). **1.** Ağızla duyulan his ki, beş duygudan biridir, zevk, taam, tat, çeşni: Bu meyvenin, bu yemeğin lezzeti nasıldır? Garip bir lezzeti var; ağzımda lezzet kalmamış. **2.** Tatlılık, şirinlik: Bu üzümün lezzeti başka; bazı meyveler durdukça lezzeti artar; lezzeti hâlâ damağımdadır. **3.** Hoşlanma, zevk, haz: Dünyanın, gençliğin lezzetini duymak; gezmede, eğlencede hiçbir lezzet bulamıyorum. Lezzet almak. **Lezzet duymak, lezzetini tatmak** = Zevk almak, Osm. mütelezziz olmak.

LEZZETLENDİRMEK (f.). Tatlandırmak, lezzet vermek.

LEZZETLENMEK (f.). Lezzet kazanmak.

LEZZETLİ (i.). Lezzeti olan.

LEZZETSİZ (i.). Lezzeti olmayan.

LEZZETSİZLİK (i.). Lezzet eksikliği, tatsızlık.

LIĞ (i. jeoloji). Suların taşıdığı kil ve kumlu çamur, aluvyon.

LIĞLANMAK (f.). Üstünde lığ birikmek.

LIĞLI (i. jeoloji). Lığı olan, lığdan meydana gelmiş: Lığlı tabaka.

LIKIR (i. ses taklidi). Kapalı bir kaptaki suyun çalkantısından çıkan ses, lıkır lıkır ses çıkarmak.

LIKIRDAMAK (f. ses taklidi). Lıkır lıkır etmek.

Li (kimya). Lityum elemanının sembolü.

Lİ (e. A.). İçin, sebebinden, den dolayı. **li-sebebin** = Bir sebepten dolayı. **Li-hikmetin** = Bir sebebe bağlı. **Li'l-lâh** = Allah için (yalnız böyle bazı terkiplerde bulunur).

LİBÂDE (i.). Dikişli, pamuklu aba veya kısa hırka.

LİBÂS (i. A.) (c. elbise). Giyilecek şey, giyecek.

LİBERAL (i. Fr. sosyoloji). **1.** Ferdî hürriyetlere uygun olan: Liberal fikirler. **2.** Müsamahalı: Liberal bir disiplin.

LİBERALİZM (i. Fr. sosyoloji). Cemiyete geniş hürriyet vermeyi kabûl ve müdafaa eden siyasî doktrin.

LİBİDO (i. L. psikoloji). **1.** Cinsiyet veya yaşama gayretiyle ilgili her türlü istek. **2.** Çocukluk çağındaki belirsiz aşk duygusu.

LİBRE (i.) (Fr. livre). Eski Fransız ağırlık ölçülerinden, takriben yüz elli dirhem yani beş yüz gram.

LİCÂM (i. A.) (Fars. «likâm» dan Arapça'laşmış). Dizgin.

LİD (i. A.) (m. lied) (musiki). Batı musikisinde şarkı.

LİDER (i. İng.). Önder.

LİECLİ (Ar. terkip) (li = harf-i cer, ecl = sebep). İçin, maksadıyla. **Li-ecli teferrüc** = Gezip eğlenmek için. **Li-eclü't-tahsîl** = Tahsil maksadıyla.

LİEZON (i. Fr.). Bağ, Ar. vasl. Şiir ve musikide iki kelimeyi ulaştırarak okuma.

LİF (i. A.) (c. elyâf). **1.** Hurma ağacı kabuğundan ve buna benzer nebâtî şeylerden çıkan iplik iplik şey: Liften örülmüş zenbil. **Hamam lifi** = Hamamda leğenin içinde sabunu köpürtmeye mahsus lif püskülü; lif halatı. **Lif gibi** = Pek sert ve hışır hışır: Saçları lif gibi olmuş. **2.** (anatomi, botanik). İnce iplikler şeklinde madde, Fr. fibre.

LİFÂFE (i. A.). **1.** (cerrahî). Sargı. **2.** (botanik) Bazı çiçeklerin içinde bulunduğu mahfaza.

LÎFÎ (i. A.). (mü. lîfiyye) (anatomi, botanik). İplik iplik şekil ve biçiminde olan: Madde-i lîfiyye.

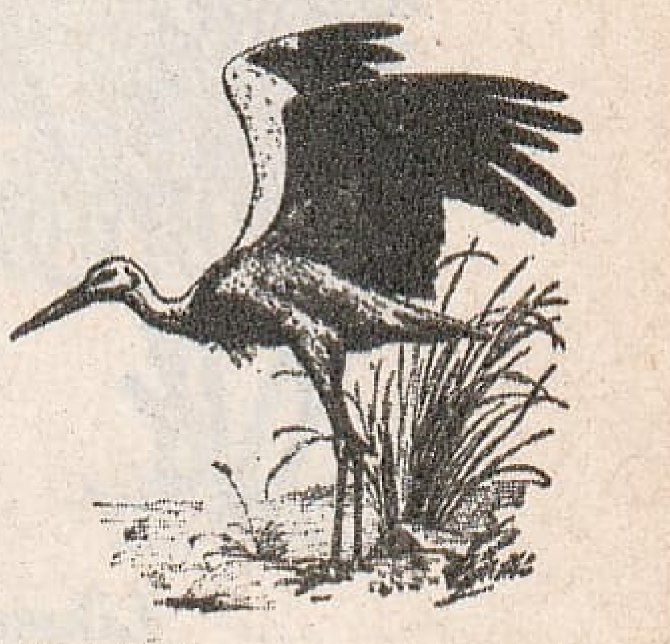

Leylek

LİGADURA (i. İ. denzcilik). Gemilerde çeşitli maksatlarla kullanılan ince ip.

LİHÂF (i. A.). **1.** Yorgan. **2.** (botanik) Sargı, zar, kabuk.

LİHÂZ (i. A.) («lihâze» şekli galattır). Göz ucuyla bakma, bir nazar atma.

LİHÂZÂ (i. A.) (li = edat: için, hâzâ = işaret ismi: bu). Bunun için.

Lİ-HİKMETİN (i. A.). Bir hikmete, sebebe dayanarak.

LİHYE (i. A.). Sakal, Fars. rîş. **Lihye-i şerîf** = Peygamberimiz'in sakallarının kırpıntısından saklı kıl ki, ziyaret olunur. **Lihyetü't-teys** = Keçi sakalı.

LÎK (e. F.). Lâkin, ama, ancak.

LİKA (i. A.). **1.** İs mürekkebi hokkalarına konulan ham ipek: Hokkaya lika koymak, likasını değiştirmek. **2.** (Türkçe) Boyacı ve yaldızcıların astar yerine kullandıkları ve Hind'den gelen bir çeşit zamk, lâk, lâke.

Liken

LİKA (a uzun) (i. A.). **1.** Mülâkat, buluşma, kavuşma, rast gelme. **Lika-Ullah** = Kıyamet günü. **2.** Yüz, çehre, sima. **Meh-lika** = Ay yüzlü. **Bed-lika** = Çirkin çehreli. **Dîv-lika** = İfrit çehreli.

LİKATURA (i. denizcilik) (İ. ligatura = bağ). Salamastradan yapılmış, sicim ve bağ.

LİKEN (i. Y. botanik). **1.** Bir mantarla bir yosunun ortak yaşamasından doğan bitkilerin umumî ismi. **2.** (tıp) Bir deri hastalığı.

LİKİDASYON (i. Fr. ticaret). Tasfiye.

LİKORİNOZ (i. Rumca). Sivri burunlu ve bodur kefaldan yani balaterina ve manbot balıklarından iste kurutmakla yaptıkları balık pastırması.

LİKÖR (i. Fr.). Meyve lezzetinde veya başka lezzette alkollü içki.

LİLLÂH (Ar. terkip) (Li edatıyla Allah'tan mürekkep tertip). **Lillâh için** = Allah rızası için. **Elhamdülillâh** = Allah'a şükür. **El-minnet-il-lâh** = Minnet Allah'a mahsustur. **El-hükmillâh** = Hüküm Allah'ındır.

LİMAN (i. Yunanca). **1.** Gemilerin barındıkları ve rüzgârdan emin olarak boşanıp doldukları saklı tabiî veya sun'î koy, Ar. mersâ: Limana girmek. **2. Liman reisi** = Liman işlerini idare eden ve limana girip çıkan gemilerden resim alan denizci subay. **Liman odası** = Liman reisinin idarehânesi.

LİMANLAMAK (f.). **1.** Limana girmek, limanda durmak: Gemi bir koyun içine limanladı; beş gün İzmir'de limanladık. **2.** Sükûnet bulmak, yatışmak: Hava, deniz limanladı.

LİMANLIK (i.). **1.** Liman gibi yer, emin ve mahfuz koy: Orada bir limanlık vardır. **2.** Sükûn, sükûnet: Ortalığın limanlığı. **3.** Liman olunabilir, mahfuz: Limanlık bir koy; denizin orası limanlıktır. **4.** Sakin, sükûnetli, dalgasız: Hava, deniz limanlıktı. **Sütliman** = Sakin, sessiz.

LİMBA (i.). Bir çeşit yük kayığı.

LÎME (i. F.). Uzun parça, uzun dilim: Lîme lîme kesmek.

LİMİT (i. Fr.). **1.** Bir alanın bitiş yerini gösteren çizgi: Sınır, bir ülkeyi komşu ülkelerden ayıran limittir. **2.** (matematik). Değişen bir büyüklüğü yahut ifadenin hiçbir zaman erişemeden yaklaştığı sabit büyüklük: Daire çemberi, içine çizilen çokgenlerin üst limitidir.

LİMİTED (i. İng.). Ortaklarının mes'uliyeti koydukları sermaye ile sınırlı bulunan ortaklık.

LİMON (i. Yunanca). Turunçgillerden portakala benzer sarı meyve ki, yemeklere konur ve limonata ismiyle şurubu yapılır: Limon sıkmak. **Limon ağacı** = Bu meyveyi veren ağaç. **Tatlı limon** = Ekşi olmayan cinsi. **Limon gibi** = Pek sarı.

LİMONATA (i.). Su ve şekerle karışık limon suyundan ibaret şerbet.

LİMONATACI (i.). Limonata denilen limon şerbetini yapan ve satan adam.

LİMONÎ (i.). Limon renginde, açık ve az yeşile çalar sarı: Limonî renk: Limonî güzel bir renktir.

LİMONİT (i. Fr. jeoloji). Tabiî hidratlı demir oksidi.

LİMONLU (i.). Limonla terbiye olunmuş, limon koyarak tatlandırılmış.

LİMONLUK (i.). Kışın limon ve portakal ağaçlarını ve ona benzer ağaç ve çiçekleri barındırmaya mahsus ılıkça camekân, ser: Bu bahçeye bir limonluk lâzım.

LİMONTOZU, LİMONTUZU (i.). Limon asidi.

LİNÇ (i. İng.). Halkın coşkunlukla bir suçluyu veya suçlu sandığı bir kimseyi öldürüvermesi.

LÎNET (i. A.). Yumuşaklık, mülâyemet, inkıbaz zıddı, ishal: Lîneti olmak; lînete uğramak.

LİNİN (i. Fr. biyoloji). Hayvan ve bitki hücrelerinde çekirdeğin boya almayan kısmı.

LİNK (i.). Atın, kurt gidişiyle yürüyüşü.

LİNOLEOM, LİNOLYUM (i. L. İng.). Altı mantarlı yer muşambası.

LİNOTİP (i. Fr.). Matbaa harflerini birleştirip satır halinde döken dizgi makinesi.

LİNYİT (i. Fr. jeoloji). Bitki izleri taşıyan tam oluşmamış maden kömürü.

LİPARİ (i. Rumca). Uskumruya benzeyen, karnı benekli bir cins balık.

LİPARİT (i. İtalya'nın Lipari adalarının adından) (jeoloji). Bir talk çeşidi.

LİPSOL (i. Y.). Kırlangıç balığı familyasından, dikenli ve çarpıcı bir balık (Lat. galeus canis).

LİPSUS (i. Yunanca). İskorpit balığının küçük bir cinsi.

LİR (i. Yun. Fr.) (musiki). Antikite'de bir telli çalgı.

LİRA (i.) (İ. lira). Bir para birimi. **Türk lirası** = 100 kuruşa bölünen Türk para birimi.

LİRALIK (i.). Birkaç lira kıymetinde olan: Yüz liralık bir ceket.

LİRET (i. İ.). İtalyan parası.

LİRİK (i. Y. Fr.). **1.** Heyecan ve ilham dolu olan. **2.** (edebiyat) Eskiden lir çalınarak söylenen şiir; şimdi, bu şiir özelliğinde olan şiir; duyguları içli bir dille anlatan şiir. Başka edebî çeşitler ve musiki eserleri için de kullanılır.

LİRİZM (i. Y. Fr. lirizme). Lirik olma hâli.

LÎS (i. F.) («lîsîden» fiilinden imas. olup bazı sıfat terkiplerinde bulunur). Yalayan, yalayıcı. **Kâse-lîs** = Çanak yalayan. mec. Dalkavuk.

LİSÂM (i. A.). Yüz örtüsü, Ar. nikab.

LİSAN (LİSÂN) (i. A.) (c. elsine). **1.** Ağzın içinde bulunan organ ki, insanda konuşmaya yarar; dil, Fars. zebân. **2.** Bir kavmin konuştuğu dil (bu mânâda Türkçe «dil» kelimesi son zamanlarda yerleşmiştir; asıl Türkçe'de «dil» yalnız 1. mânâda yani bildiğimiz organ içindir): Türk, Arap, Fars, İngiliz, Alman, Fransız dilleri. **Lisan bilir** = Bir yabancı dil bilir, kendi dilinden başka diller bilen adam. **3.** Söyleme, söz, nutuk: Bu adamın lisanı yok mu? Lisânında kabalık var. **Fasîhü'l-lisân** = Düzgün konuşan veya yazan, sözü fasih. **Lisân-âşnâ** = Dil bilir, dilmaç. **Lisân-ı hâl** = Bir şahıs veya şeyin hâlinden ve duruşundan anlaşılan şey: Yorulup kalmış olan deve lisân-ı hâl ile yolun uzunluğundan şikâyet ediyordu. **İlm-i lisân** = Mukayeseli diller ilmi, Fr. linguistique. **Lisâna gelmek** = **1.** Dile gelmek. **2.** Aleyhinde söz söylenmek, hakkında söz söylenmesine sebebiyet vermek. (botanik) Dile benzer bazı yapraklara denir.

LİSÂNEN (i. A.). Ağızdan, şifâhen: Lisânen söyledim.

LİSÂNÎ (i. A.) (mü. lisâniyye). **1.** (anatomi) Dil organına ait. **2.** Konuşulan dile ait. **Lisâniyyûn** = Dil bilgileri, Fr. linguistes.

LİSÂNİYYÂT (i. A.). Dil ilmi, Fr. linguistique.

LİSANS (i. Fr.). **1.** Üniversite veya yüksek okul diploması. **2.** (ticaret) Yurda mal sokma veya yurttan mal çıkarma izni.

LİSARGOS (i. Y. tıp). Hastalık icabı olan bir çeşit ağır uyku, Osm. nevm-i müstağrak.

LİSE (i. A. anatomi). Diş eti.

LİSE (i. L. Fr.). Orta öğretimin ortaokuldan sonra gelen ikinci devresi ve bu devre öğretimini yapan okul: Kabataş Lisesi.

LİSELİ (i.). Lise talebesi.

LİSTE (i. İ.). Alt alta yazılmış şeylerin bütünü: Yemek listesi, yolcu listesi.

LİTOĞRAFYA (i. Y.). **1.** Taş basması, mahsus mürekkeple yazılmış bir yazı, resim vesairenin yine buna mahsus kilsî bir taşa geçirilmesiyle taşın üzerine mürekkepli bir silindir geçirilince yalnız yazıların üzerine mürekkep bırakması ve üstüne kâğıt konup makinenin altında sıkıştırılmasıyla basılmasından ibaret baskı usûlü: Litoğrafyanın keşfi; litoğrafyada mahareti vardır. **2.** Litoğrafya matbaası, taş basmahanesi: Filânın litoğrafyasında basılmıştır.

LİTOĞRAFYACI (i.). Taşbasması san'atını bilen ve yapan veya bir taş-basmahanesini idare eden.

LİTOLOJİ (i. Y. Fr.). Kayalar, taşlar üzerinde çalışan ilim kolu.

LİTOSFER (i. Y. Fr.). Dünyanın kabuğunu meydana getiren katı maddelerin tamamı, taşküre.

LİTRE (i. L. Fr.). Bir desimetre kübe eşit hacim birimi.

LİTRELİK (i.). Litre miktarında sıvı alan: İki litrelik şişe. Beş litrelik kap.

LİTYUM (i. Y. Fr. kimya). Li senbolü ile gösterilen, 6,94 atom ağırlığında bir eleman.

Lİ-ÜM (Lİ-ÜMM) (Ar. terkip) (li = edat, üm = ana). Ana tarafından, yalnız annece bir (üvey kardeş): Onun li-üm kardeşidir.

LİVÂ (i. A.) (c. elviye). **1.** Sancak, Ar. râyet: Livây-ı zafer. **2.** Osmanlı dev-

Limon

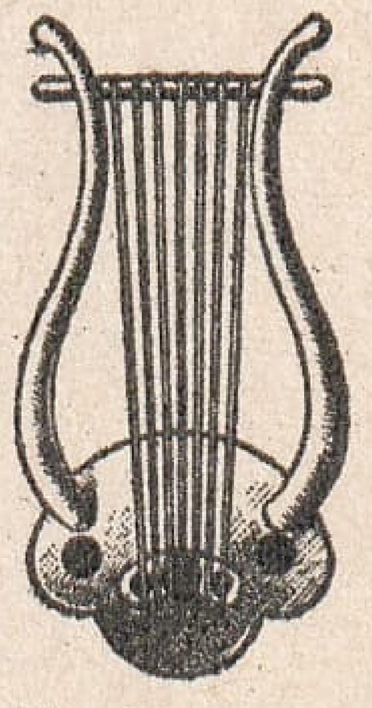

Lir

letinde bir eyaletin bölündüğüü mülkî idare dairesi ki, her biri birkaç kazadan mürekkepti, sancak, mutasarrıflık, bugünkü vilâyet = il karşılığı: Ankara livâsı, Bursa, Antalya, Üsküb livâları. **3.** İki alaydan mürekkep askerî birlik, tugay. **Mîr-i livâ** ve **mîrlivâ** = **1.** Tanzimat'ttan önce sancakbeyi. **2.** Tanzimat'tan sonra askerî paşaların en küçüğü, bugünkü tuğgeneral ve tümgeneral rütbelerine karşılıktı. Livâ da denirdi: Livâ paşa; livâ oldu.

LİVÂLIK (i.). **1.** Bir sancak olacak genişlikte toprak: Bir livâlık vardır. **2.** Mîr-i livâlık, mîr-i livâ rütbesi: Mîralayken livâlık verildi.

LİVAR (i. İ.). Denizden ayrılmış havuz veya denizin içinde tutulan delikli anbar. İçinde canlı balık saklanır.

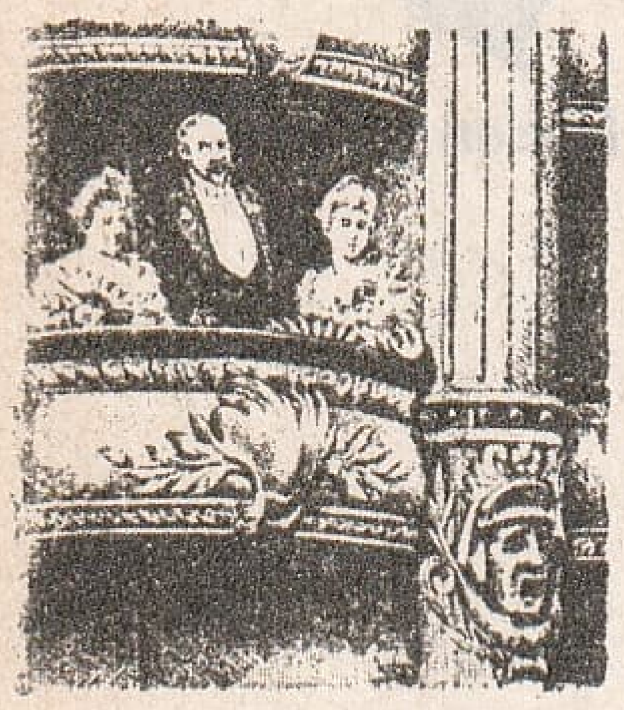
Loca

LİVÂTA (i. A.) (Lût kavminin adından). Lûtîlik, homoseksüellik.

LİYÂKAT (i. A.) (Ar. tâbirlerde «liyâka» şeklinde de kullanılır). **1.** Lâyık olma, yararlılık, değerlilik, istihkak: O adamın bu işe, bu işin size liyâkati vardır; her işte liyakat aramalı. **2.** Ehliyet, iktidar: Erbâb-ı liyâkatten; onun iktidar ve liyâkati bellidir.

LİYÂKATLİ (i.). Ehil, müstahak.

LİYÂKAT-MEND (i. A. F.). Liyâkatli, değerli.

LİYÂKAT-MENDÂN (i. A. F. liyâkatmend'in c.). Liyâkatliler, değerliler.

LİYAKATSİZ (i.). Ehliyetsiz. bk. Liyâkat.

LİYAKATSİZLİK (i.). Ehliyetsizlik. bk. Liyâkat.

LİYEZON bk. Liezon.

Lİ-ZÂLİK (Ar. terkip) (li = edat: için, zâlik = işaret ismi: şu). Şunun için, bunun için, bu sebepten dolayı, bundan dolayı.

LİZOL (i. Y. L.). Mikrop kırıcı olarak kullanılan bir sıvı.

LOB (i. Fr.). Bir organın birbirinden ayrı ve yuvarlakça parçalarının her biri: Akciğer, beyin lobları.

LOBELYA (i. botanik). Bir bitki cinsi (lobelia).

LOBUT (i.). Kısa ve kalın sopa.

LOCA (i.) (İ. loggia). **1.** Küçük bölme, hücre, küçük kamara. **2.** Tiyatroda birkaç seyirci alan hücre: Loca tutmak; hususî locası vardır. **3.** (galatı: lonca) Eskiden esnafın kendi kethudâlarının idaresinde işlerini müzakere etmek üzere toplandıkları yer: Kuyumcular, sarraflar locası. **4.** Masonların toplantı yeri.

LOÇA (i. İ. denizcilik). Geminin başının iki tarafında demir zencirinin geçmesine mahsus delikler.

LODA (i.). Üzerine toprak örtülmüş saman, toz vesaire yığını.

LODOS (i. Yunanca = güney). **1.** Güney rüzgârı: Lodos esmek; bugün biraz lodos var. **Batı lodosu** = Güneybatı rüzgârı. **Kıble lodusu** = Güneydoğu rüzgârı. **2.** Güney yönü: Lodosa nâzır; lodos tarafında. **3.** Güney rüzgârı, havası, lodos estiği gün: Dodosta insana bir gevşeklik gelir: Lodosta balık yenmez. **4.** Lodos rüzgârı fırtınası: Lodosa tutulduk; bu lodosta kayığa binilmez. mec. **Lodos poyraz** = Sebatsızlık. **Lodos poyraz mukataası** = Serserilik.

LODOSLAMAK (f.). Lodos yani güney rüzgârı esmek, lodosa dönmek: Hava lodosladı.

LODOSLUK (i.). Güneye bakan, güney rüzgârına karşı: Orası lodosluktur.

LODRA (i.). Litre, libre.

LOĞ (i.). Yolları veya toprak damları bastırmak, tarlalarda toprakları ezmek için gezdirilen taş silindir.

LOGARİTMA (i. matematik). Büyük bölme, çarpma, kök ve kuvvet almaları yapabilmek için bulunmuş usul. Logoritma aritmetik ve geometrik iki sayı dizisinden meydana gelir.

LOĞLAMAK (f.). Üzerinde loğ gezdirip bastırmak.

LOGOFET (i.) (Yunanca = nutuk söyleyen). Rum patrikhanesinde rûhânî olmayan bir memur ki, hükûmetle patrikler arasında vasıtalık yapardı.

LOĞUSA (i. Y.). Yeni çocuk doğurmuş olup, üreme organları henüz eski halini almamış kadın. **Loğusa şekeri** = Doğum dolayısıyla sunulması gelenek olan loğusa şerbetini yapmakta kullanılan kırmızı, baharatlı şeker.

LOĞUSALIK (i.). Loğusa olma hâli ve bu hâlin müddeti.

LOĞUSAOTU (i. botanik). İkiçeneklilerden, tırmanıcı bir bitki (aristolochia).

LOHUSA bk. Loğusa.

LOHUSALIK bk. Loğusalık.

LOJİSTİK (i. Y. Fr. askerlik). Herhangi bir askerî harekette yol, haberleşme, ikmal gibi hizmetleri sağlayan strateji bölümü.

LOKA (i.). Çapaçul.

LOKAL (i. Fr.). Bir dernek üyelerinin buluşmaları için tutulan yer.

LOKANTA (i. İ.). Parası ile yemek yenen yer: Yemeği lokantada yiyor.

LOKANTACI (i.). Lokanta işleten kimse.

LOKATİF (i. Fr.). İsmin yer gösteren hâlidir. Fiilin cereyan ettiği yeri gösterir. Lokatif ekleri -da, -de, -ta, -te'dir.

LOKAVT (i. İng.). İş verenin, taleplerini kabûl ettirmek maksadıyla iş yerini kapaması.

LOKMA (i. A.). **1.** Bir defada yutulan yiyecek: Yemeğe oturup ilk lokmasını yutmakta iken; iri iri lokmalar yuvarlıyordu. **2.** Parça, bölüm, az miktar: Şu dilenciye bir lokma ekmek verin; pişirttiği tatlıdan kimseye bir lokma vermedi. **3.** Bir çeşit hamur tatlısı. **4.** Bir çeşit pamuklu lökün macunu. **Saray lokması** = Bir çeşit lokma tatlısı. **Lokma lokma etmek** = Parçalamak. **Lokmagöz** = Göz kıkırdakları iri ve dışarı fırlamış adam.

LOKMACI (i.). Lokma döküp satan adam.

LOKMAGÖZ (i.). Gözleri fırlak.

LOKMÂN (i. A.). İslâm mitolojisinde büyük bir doktor ve hakîm. Peygamber olup olmadığı münakaşa mevzuudur. **Lokmanrûhu** = «Esîr» ve «esîr kibriti» denilen uçucu bir ispirto ki, tıpta çok kullanılır, eter.

LOKMANRUHU bk. Lokmân.

LOKOMOBİL (i. Fr.). Tekerlekleri vasıtasıyla istenilen yere çekilebilen buhar makinesi.

LOKOMOTİF (i. Fr.). Demiryolu taşıtlarını çekmekte kullanılan, buhar, elektirik veya akaryakıt enerjisiyle çalışan tekerlekli makine.

LOKRE (i.). Bir cins serçe.

LOKUM (i.). **1.** Bir çeşit tatlı kurabiye. **2.** «Râhatülhulkum» da denilen şeker, lâtilokum. **Hacılokumu** = Şerbetle yenen kuru ve şekersiz lokum. **Kuşlokumu** = Yumurtalı ve tatlı bir çeşit ince hamur.

LOKUMCU (i.). Lokum yapan ve satan adam.

LOLO (i.). Bir işi yapmak istemeyen ve aldatılmaya gelmeyen adamın söylediği sözler: Ben loloya gelmem; bana da mı lolo?

LOMBAR (i. İ. denizcilik). Harp gemisinin topun ağzı önündeki deliği.

LOMBUZ (i. denizcilik). Vapur kamaralarına aydınlık vermeye mahsus yuvarlak pencere ki, kalın cam ve sağlam kapakla kapalı olur. bk. Lunboz.

LONCA (i.). Locadan galat. bk. Loca.

LONGA (i. Romence) (musiki). Türk musikisinde Nîm Sofyân usûlü ile yapılan hareketli bir oyun havası (saz eseridir).

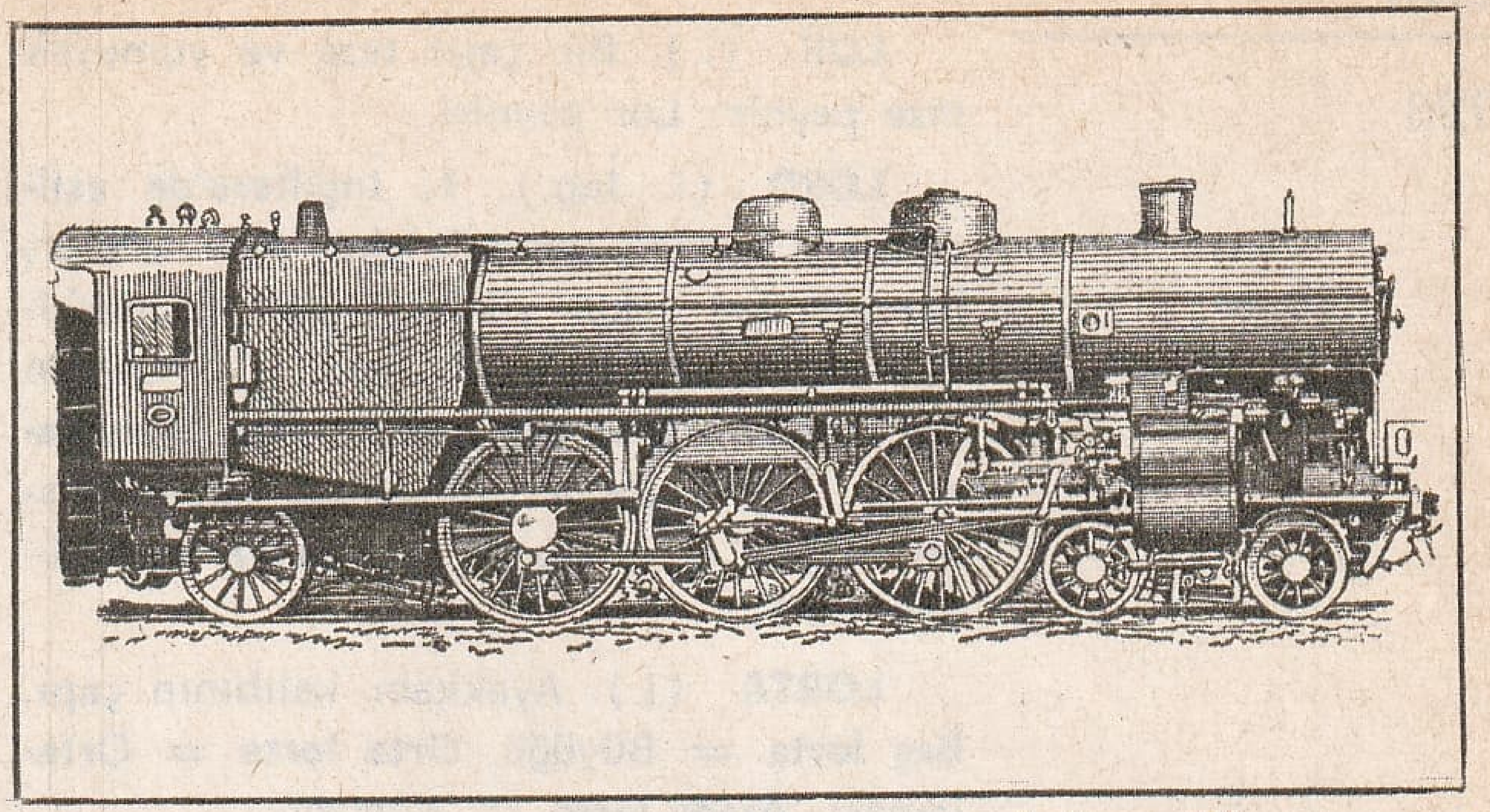

Lokomotif

LONG-PLAY (i. İng.) (musiki). Ağır dönen plak ki, uzun parçaların kaydedilmesi mümkündür ve son çeyrek asırda yavaş yavaş hızlı dönen âdî plağın yerini almıştır.

LONGUZ (i.). Deniz veya ırmakların birdenbire derinleşen yerleri.

LOP bk. Lob.

LOP (i.). **1.** İri ve yuvarlak. Birden yutulacak hâl ve şekilde olan. **Lop yumurta, hazırlop** = Kabuğu ile beraber suda pişmiş. **2.** Yumuşak ve kalın. **Lop et** = Tamamı buttan ibaret. **Lop incir** = Bir cins yumuşak incir.

LOPPADAK (i. ses taklidi kelime). **1.** Yumuşak ve kalın bir şeyin düştüğünü ve düşerken çıkardığı sesi taklit ve tasvir eder: Et loppadak yere düştü. **2.** Hız, acele ve hırsla yutmayı tasvir eder.

LOPÇUK (i. anatomi). Küçük lob.

LOPUR (i. ses taklidi kelime). İri parçanın birden, sür'at ve hırsla yutulduğunu tasvir eder.

Lokomobil

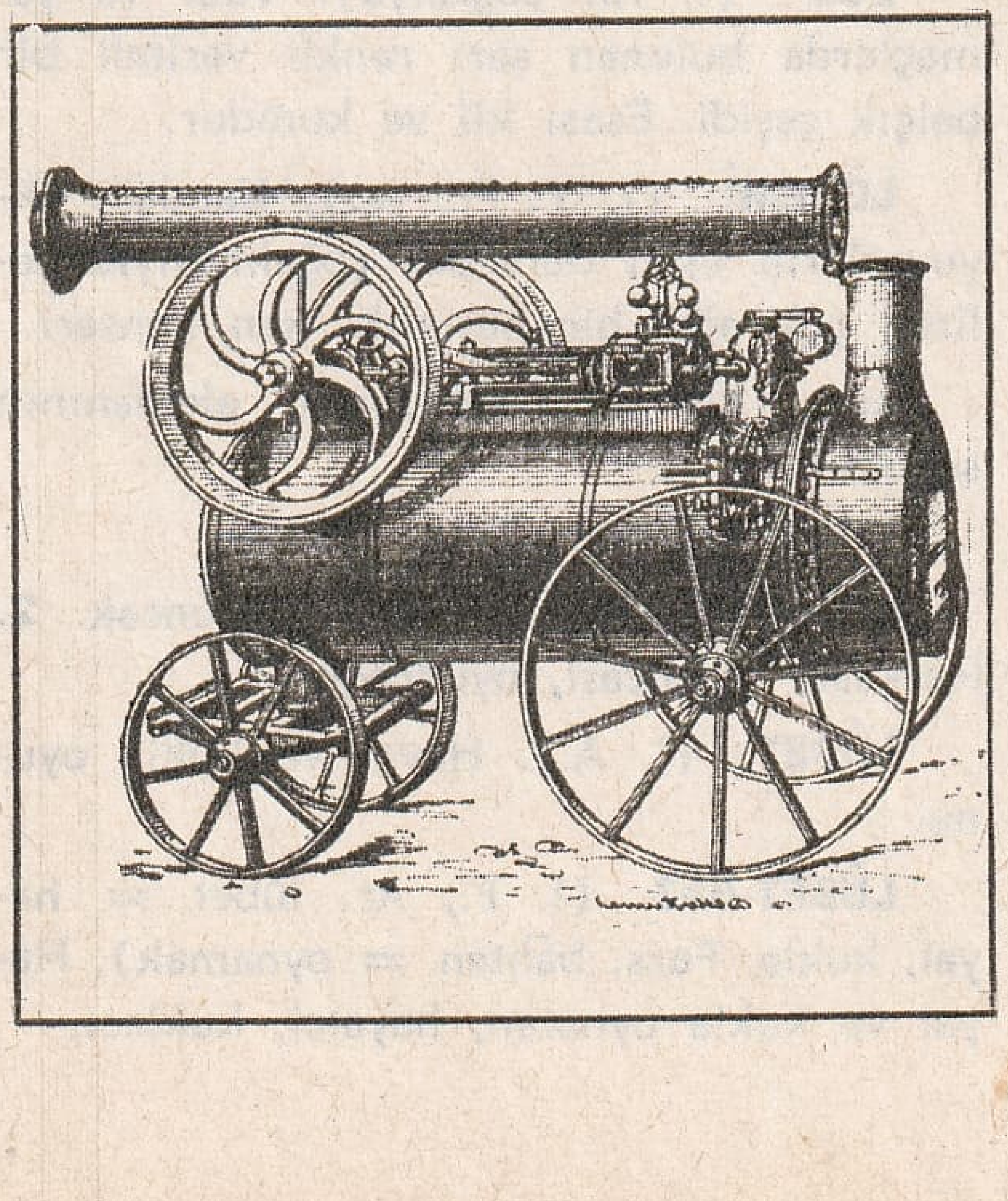

LOR (i.). Bir çeşit taze ve yumuşak taze peynir: Lor peyniri.

LORD (i. İng.). **1.** İngiltere'de asilzâdelere verilen umumî isim. Asıl lordlar, baronlardır; fakat vikont, kont ve markilere de «lord» denir. **2.** mec. Çok zengin kimse: Lord gibi yaşıyor. **Lordlar Kamarası** = İngiliz parlamentosunun senato kısmı, İngiliz âyân meclisi ki, lordlardan müteşekkildir.

LORTA (i.). Ayakkabı kalıbının çapı. **Baş lorta** = Büyüğü. **Orta lorta** = Ortalaması. **Aşağı lorta** = Küçüğü.

LOSTARYA (i. İ.). Küçük lokanta.

LOSTRA (i. İ.). «Lostra salonu» sözünde «ayakkabı boyama» mânâsıyla geçer.

LOSTRACI (i.). Ayakkabı boyacısı.

LOSTRO (i. İ.). Kundura cilası: Ayakkabıyı lostro etmek.

LOSTROMO (i. İ.). Ticaret gemilerinde tayfaların başı.

LOSYON (i. Fr.). Hafif alkollü veya alkolsüz, deri veya saç tuvaletinde kullanılan kokulu su.

LOŞ (i.). **1.** Karanlıkça, çok aydınlık olmayan: Loş oda. **2.** Tenbel, gevşek.

LOŞLUK (i.). Loş olma hâli.

LOTA (i. zooloji). Tatlı sularda yaşayan, yırtıcı bir balık cinsi (Lat. lota).

LOTARYA (i. İ.). Numara veya isim çekierek oynanan bir çeşit kumar, piyango.

LÖK (i.). Battal, ağır, batî. **Lök adam** = Ağır, tenbel adam.

LÖKOPLAST (i. Y. botanik). Beyaz kromoplast.

LÖKÜN (i.). Kireç ve zeytinyağı ile dövülerek yapılan bir cins macun ki, çeşme musluk ve su borularının deliklerini tıkamada kullanılır.

LÖP bk. Lop.

LÖS (i. Al. coğrafya). Vadi ve yamaçlarda bulunan sarı renkli verimli bir balçık çeşidi. Esası kil ve kumdur.

LÖSEMİ (i. Y. Fr. tıp). Kandaki akyuvarların aşırı derecede çoğalmasıyla beliren çok ağır bir hastalık, kan kanseri.

Lu (kimya). Lütesyum elemanının senbolu.

LUAB (i. A.). Salya, tükrük.

LÛBE (i. A.). **1.** Oyun, oyuncak. **2.** Herkesin eğlencesi, oyuncağı.

LÛBET (i. A.). Hayal ve kukla oyunu.

LÛBET-BÂZ (i. F., Ar. lûbet = hayal, kukla, Fars. bâhten = oynamak). Hayal ve kukla oynatan, hayalci, kuklacı.

LÛBİYYÂT (i. A. c.) (sonradan yapılmış bir Arapça kelimedir). Oyuna ait eğlenceler, tiyatro, canbaz, hokkabaz vs.

LUGA bk. Lugat.

LUGAT (i. A.) (c. lugaat) (Arapça terkiplerde: luga). **1.** Dil, bir kavmin konuştuğu dil: Lugat-i Arab, lugat-i Fars. **2.** Bir dili yapan kelimelerin her biri, kelime, söz. Mânâsını anlamadığım bir lugat işittim. **3.** Bir dilin kelimeleriyle mânâları ve türemeleri ilmi, Fr. lexicologie: İlm-i lugatte büyük bilgi sahibidir; ulemây-ı lugat. **4.** Bir dilin kelimelerini belirli bir düzende içine alan ve mânâlarını gösteren kitap, sözlük, Ar. kamûs: Lugat-i Arabiyye, lugat-ı Farisiyye, Arapça'dan Türkçe'ye lugat kitabı. **5.** Terim olmayan kelime: Bu kelime lugatte şu ve terim olarak bu mânâya gelir. **Ehl-i lugat** = Lugat âlimi, Ar. lugaviyyûn, Fr. lexicographes, lexicologues.

LUGAT (a uzun) (i. A. c.) (m. lugat). Lugatlar, kelimeler. bk. Lugat.

LUGATÇE (i. A. F.). Küçük sözlük.

LUGAVÎ (i. A.) (mü. lugaviyye). **1.** Lugata ait, lugat ilmine dair: Te'lîf-i lugavî; tahkıykaat-ı lugaviyye. **2.** Terim olmayıp konuşulan dile ait olan: Bu kelimenin lugavî mânâsı. **3.** (i. A. c.) Lugaviyyûn. Lugat ilmi mütehassısı veya sözlük yazarı.

LUGAZ (i. A.) (c. elgaaz). Anlaşılması ve halli müşkül olacak surette uydurulmuş söz, bilmece; edebî bilgilerdendir.

LUHÛD (i. A. c.) (m. lahd). Lahidler, mezarlar. bk. Lahid.

LÜHUK (i. A.). Ulaşma mânâsıyla «lihak» yerine kullanılmışsa da galattır. Arapça'da «lüzum» mânâsına gelip bizde kullanılmamıştır.

LUHÛM (i. A. c.) (m. lahm). Lahmlar, etler. bk. Lahm.

LÛK (i.). Asıl ismi lâk olan bir çeşit hind zamkı ki, boyacılıkta ve başka işlerde kullanılır, lika. Sıfat gibi de kullanılıp «lûk boya» denilir.

LÛLÎ (i. F.) (c. lûliyyân). Güzel çengî, rakseden çingene kızı.

LÛLÛ (i. A.) (c. leâl, leâlî). İnci.

LUMBAGO (i. L. tıp). Soğuk veya burkulma sonucunda bel bölgesinde ansızın beliren ağrı yahut tutulma.

LUR (i.). Kürt kavminin İran'ın Lûristan eyâletinde oturan bir dalı

LUS (i. A.) (c. lusûs). Hırsız, uğru, haydut, harâmî (cem'i daha çok kullanılmıştır).

LUSUK (i. A.). Yapışma, yapışıklık (lüsuk gibi).

LÛT (i.). Bir peygamber. **Kavm-i Lût** = Lût Peygamber'in gönderildiği kavim ki, aşırı fuhuş ve ahlâksızlıktan vazgeçmedikleri için Tanrı tarafından zelzele ile yok edilmiştir.

LUTFEN (i. A.). **1.** Hoşlukla, yumuşaklıkla, iyilik yüzünden. **2.** İzin vererek, müsaade ederek, lutuf göstererek.

LÛTÎ (i. A.). Lût kavminin düşkün olduğu ahlâksızlık, homoseksüellik.

LUTUF (LUTF) (i. A.) (c. eltâf). **1.** İyilik ve yumuşaklıkla davranış: Lutfile muamele etti. **2.** İyilik: Çok lutfunu gördüm. **3.** Müsaade, izin: Lutuf buyurun.

LÜZÛCET (i. A.). Yapışkanlık, yapışma, yapışıp uzayan şeyin hâli: Meyvelerin suyunda bir lüzûcet vardır.

LÜZÛCETLİ (i.). Yapışıp uzayan, vıcık vıcık: Bal lüzûcetli bir maddedir.

LÜB (LÜBB) (i. A.) (c. elbâb). **1.** Badem gibi meyvelerin içi. **2.** Bir şeyin iç tarafı, kabuğundan başka kısmı, öz. Dünyanın çekirdeği. **3.** Kalb, ruh, akıl, mânâ (cem'i başlıca bu mânâ ile kullanılmıştır). **Ulu'l-elbâb** = Akıl, zekâ ve anlayış sahipleri.

LÜBBÎ (i. A.) (mü. lübbiyye) (botanik). Öze ait.

LÜBNAN (hi. coğrafya). **Cebel-i Lübnan** = Bugün bu adla anılan devletin dağlık kısmı. Bu devlet kurulmadan önce sahil kısmına bu ad verilmezdi.

LÜBNÂNÎ (hi. A.) (mü. Lübnâniyye). Cebel-i Lübnan ahalisinden olan.

LÜBÛB (i. A. c.) (m. lübb). Lübler, özler.

LÜBÛS (i. A. c.) (m. libâs). Libâslar, giyecekler.

LÜCCE (i. A.). **1.** Engin deniz, suyun çok ve derin yeri. **2.** Kalabalık, yığın, Osm. cemm-i gafîr.

LÜFÂH (i. A. botanik). Kan kurutan, Ar. yebrûh-us-sanem, Fr. belladone.

LÜFER (i. Yunanca). Bir cins lezzetli balık.

LÜKATA (i. A. fıkıh). Sokakta bulunup alınan ve sâhibi belli olmayan şey.

LÜKNET (i. A.). Konuşmada güçlük, dilde düğüm, pelteklik ve kekemelik gibi dil kusuru: Dilinde lüknet var.

LÜKS (i. L.). **1.** (fizik) Aydınlık ölçü birimi. **2.** Gazyağını hava basıncıyla püskürterek yakan bir çeşit petrol lambası.

LÜKS (i. Fr.). **1.** Şatafat. **2.** Şatafatlı.

LÜLE (i.). **1.** Halka gibi dürülmüş şey, Fars. tûde: Saç lülesi; kaymak lülesi. **2.** Çubuğun ucuna takılıp tütünle doldurulan pişmiş topraktan ve başka maddelerden küçük kab. **3.** Boru, masura. **4.** Akarsu ölçüsü ki, dört masuradan ibarettir. **5.** Kâğıt külâhı. **Lületaşı** = Bir cins ve yumuşak taş: Eskişehir taşı.

LÜLECİ (i.). Çamurdan çubuk lülesi ve ona benzer şeyler yapan sanatkâr. **Lüleci çamuru** = Lülecilerin kullandıkları özlü ve süzülmüş kızıl balçık.

LÜLETAŞI (i. jeoloji). Tabiî magnezyum silikatından ibaret, beyaz bir taş, Eskişehir taşı.

LÜMEN (i. L. fizik). Işık ölçü birimi.

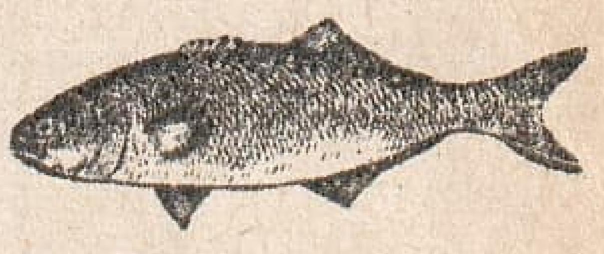

Lüfer

LÜP (i.). **1.** Değerli bir şeyi bedavadan ele geçirmek mânâsındaki «lüpe konmak» deyiminde geçer. Bazen isim olarak da kullanılır: Lüp buldu mu dayanamaz. **2.** (ses taklidi) Büyücek bir şeyin birdenbire ve kolaylıkla yutulmasını anlatır.

LÜPÇÜ (i.). Lüp düşkünü, lüpe meraklı.

LÜSEYN (i. A. «lisân» dan itas.) (anatomi, botanik). Küçük dil.

LÜSÛK (ka ile) (i. A.). Yapışma, yapışıklık.

LÜT (i.) (Ar. el-ûd'den Fr.). Ud.

LÜTERİYEN (i.). Luther mezhebine olan, Protestan Hıristiyan.

LÜTESYUM (i. Paris'in eski adı Lutetia'dan) (kimya). Lu senbolü ile gösterilen bir eleman.

LÜTFEN bk. Lutfen.

LÜTUF bk. Lutuf.

LÜZÛC bk. Lüzûcet.

LÜZUM (LÜZÛM) (i. A.). **1.** Lâzım olma, gereklilik, işe yaramak: Bu eşyayı taşımak için üç arabaya lüzum vardır. **2.** Hâcet, ihtiyaç. **3.** Riayet etme, uyma. **Lüzûm-i mâ-lâ-yelzem** = Lâzım olmayan bir şeyin iltizâm olunması, boş yere fazla bir şeye riayet etme. **Lüzûmu olmak** = Gerekli olmak.

LÜZUMLU (i.). Lüzumu olan.

LÜZUMSUZ (i.). Lüzumu olmayan.

LÜZUMSUZLUK (i.). Lüzumsuz olan şeyin hâli.

Lületaşından bir pipo

■

M

M Türk alfabesinin on altıncı harfidir; «me» diye okunur. Bu ses, ses bilgisi bakımından dudak ünsüzlerinin genizden söylenenidir. Ebced hesabında 40'a eşittir. Kelimelerin ilk harfinin yerine konarak benzer şeyler ifade eden kelimeler türetmekte kullanılır. Saat maat, kedi medi gibi.

M Romen rakamlarında 1000 sayısını gösterir. Daima büyük harfle yazılır.

MA (e.). İşte, nâ, al.

MÂ (i. A.). Eşyaya mahsus olup «o şey ki» mânâsıyle ve bazı Ar. terkiplerde bulunur. **Mâ-kabl** = Üstteki. **mâ-bâd** = Alttaki. **Mâ-dâm** (halk dilinde mâdem) = Oldukça, bulundukça. **Mâşallah** = Allah'ın istediği. **Mâbeyn** = Aradaki. **Mâcerâ** = Cereyan eden. **Mâ-hasal** = Hâsıl olan. **Mâsadak** = Uygun. **Mânahnûfih** = Bahsini ettiğimiz. **Mâ-hazar** = Hazır ne varsa. **Mâbihiliftihâr** = Kendisiyle iftihar olunan.

MÂ (i. A.) (c. miyâh). Su, Fars. âb. **Mâ-ı cârî** = Akar su. **Mâ-ı lezîz** = Tatlı su. **Tedâvî bi'l-mâ** = Su ile tedavi. (kimya) Hydro Yun. tâbirini tercüme eder. **Hâmız-ı mâ** = Hidrasit. **Hâmız-ı kibrît-i mâ** = Hidrosülfürik asit.

MAA (MA'A), MÂ (e. A.) ile, ile beraber (Türkçe tâbirlerde yalnız eski resmî dilde kullanılıp, başlıca Arapça tâbirlerde kullanılır). **Mâhazâ, mâzâlik** = Bununla beraber. **Mâziyâdetin** = Ziyadesiyle. **maa'l-kerâhe** = Zorla, istemeyerek. **Maa'l-memnûniyye** = Memnuniyetle. **Maamafih, mâmafih** = Bu hâl ile beraber, böyle iken. **Maa** = Onunla beraber.

MEÂB (i. A.). **1.** Geri dönülecek yer. **2.** Sığınılacak yer, melce. **Şevket-meâb** = Şevket ve ihtişamın sığınak yeri, şevketpenâh, şevketli (Osmanlı hükümdarlarının unvanı).

MAÂBİD (i. A. c) (mü. mâbed). Mâbedler, tapınaklar. bk. Mâbed.

MAÂCİN (i. A. c.) (m. mâcûn). Macunlar. bk. Macun.

MAÂD (i. A. «avdet» den im.). **1.** Avdet edilen yer, dönüp gidecek yer. **Mebde' ve maâd** = Gelinen ve gidilecek yer. **2.** Âhıret. **3.** (Mimli masdar «hareket ismi olarak») Dönüş, geri gidiş, avdet. **Yevmü'l-maâd** = Kıyamet günü.

MÂADÂ, MÂDÂ (e. A.). -den başka.

MAÂDİN (i. A. c.) (m. mâden). Madenler. bk. Maden.

MÂ-ÂİLE (i. A.). Aile ile beraber, ailece, ailecek bk. Maa.

MAALESEF (MAA'L-ESEF) (i. A.). Esef ederek, üzüntüyle.

MAÂLÎ (i. A. c.). **1.** Büyüklükler. **2.** Yüksek fikirler. **İdrâk-i maâlî** = Yüksek fikirleri kavrama.

MAALMEMNÛNİYE (MAA'L-MEMNÛNİYYE) (i. A.). Memnunlukla.

MAAN (e. A.). Beraber, birlikte: İkisi maan gittiler.

MAÂNÎ (i. A. c.) (m. mânâ). **Maânî** veya **ilm-i maânî** = Dilbilgisinin mânâ meselelerinden bahseden kısmı. bk. Mânâ.

MAÂRİC (i. A. c.) (m. mîrâc). Mîrâclar, göğe yükselişler. bk. Mîrâc.

MAÂRİF (i. A. c.) (m. mârifet). **1.** bk. Marifet. **2.** (T.). Millî eğitim ve millî kültür.

MAARİFÇİ (i.). Maarifle uğraşan, millî eğitim teşkilâtında çalışan.

MAÂRİK (i. A. c.) (m. mâreke). bk. Mâreke.

MAÂSÎ (i. A. c.) (m. mâsiyet). bk. Mâsiyet.

MAAŞ (MAÂŞ) (i. A.) (c. maâşât).

(Ayş'den «hareket ismi»). **1.** Yaşayış, dirlik. **2.** Geçinecek şey. Belli, memuriyet ve hizmete karşı her ay alınan ücret. **Maaş bağlamak** = Aylık tahsis etmek, maaşını kesmek, maaş vermek.

MAÂŞİR (i. A. c.) (m. mâşer). bk. Mâşer.

MAAŞLI (i.). Aylıklı, belirli maaşı olan: Maaşlı memur, hizmetçi.

MAAŞSIZ (i.). **1.** Maaşı olmayan: Kalemde maaşsız birkaç görevli. **2.** Tahsis edilmiş maaşı olmadığı halde: Bir sene maaşsız hizmet etti.

MAATTEESSÜF (MAA'T-TEESSÜF) (i.). Teessüfle, esef ederek, üzüntüyle.

MAÂYİP (i. A. c.) (m. «maâb» dilimizde kullanılmaz). Ayıp şeyler.

MAÂZ (i. A. «avz, iyaz» dan im.). **1.** Sığınacak yer, Ar. melce', Fars. penâh: Melce' ve maâzı yoktur. **2.** (masdar-ı mîmî) Sığınma, ilticâ, penâh. **Maazallah** = Allaha sığındık! **Eliyâzübillah** = Allah saklasın!

MAAZALLAH (i. A.). Allah korusun, Allah esirgesin, Allaha sığındık!

MAÂZİR (i. A. c.) (m. mâzeret). Mazeretler. bk. Mazeret.

MÂBÂD (i. A.). Son, devam, arta kalan, geri kalan.

MÂ-BÂKÎ (ka ile) (i.) (mâ-beka yerine galat tâbirdir). Kalan ,bakıyye, küsur.

MÂBED bk. Mabet.

MABET (i. A. «ibâdet» ten im.) (c. maâbid). İbadet edecek yer, herhangi dinde olursa olsun ibâdet yeri, ibadete mahsus bina, tapınak. **Mâbed-i Müslimîn** = Cami.

MÂBER (i. A «ubûr» dan im.») (c. maâbir). Geçilecek yer, geçit, derbent

MÂBEYN (i. A.). **1.** Aradaki şey, aralık, ara: Ben, onların mâbeynine girmem, mâbeynlerinde birtakım sözler cereyan etmiş. **2.** Harem ile selâmlık arasındaki daire veya oda ki, hem harem, hem selâmlık tarafından kullanılır: Mâbeyn odası. **3.** Saray-ı hümâyûn'un harem dışında kalan ve devlet işleriyle ilgili daireleri: Mâbeyn-i hümâyûn.

MÂBEYNCİ (i.). Hükümdarın huzuruna adam çıkarmak gibi görevleri olan saray memuru. Karîn, kurenâ. **Başmâbeynci** = Ser-kurenâ. **İkinci mâbeynci** = Karîn-i sânî.

MÂBEYNCİLİK (i.). Mâbeynci hizmet ve vazifesi: Mâbeyncilik vazifesine getirildi.

MÂBİHİ'L-İFTİHÂR (Ar. terkip). Kendisiyle övünülen, iftihar olunan.

MABLAK (i.) (Ar. «mible» den galat). Eczacı ve macuncu kaşığı, düz kaşık.

MÂBÛD (i. A. «ibâdet» ten imef.). **1.** İbadet olunan ve ibadete lâyık olan Tanrı: Yâ Mâbûd! **2.** Çoktanrılı din mensuplarının ibadet ettikleri putlar: Eski Yunanlılar'ın çeşitli mâbudları vardı.

MÂBÛDE (i. A. «ibâdet» ten imef.). Çoktanrılı dinlerde dişi mâbûd, tanrıça: Eski Yunanlılar'ca Venüs gezegeni aşk mâbûdesi sayılırdı.

MACANA (i. İ. denizcilik). bk. Mancana.

MACAR (hi. Macarca'dan). **1.** Orta Avrupa'da yaşayan Turan asıllı, Macarca konuşan bir kavim ve millet: Bu adam bir Macar'dır, Macarlar'ın asıl ve nesli, Macar altını (eski Osmanlı tarihlerinde «Engerus» olarak geçer). **2.** Macarlar'ın oturdukları yer, Macaristan, Macar seferi.

MACARCA (hi.). **1.** Macar kavmine ait: Macarca bir yazı, dans. **2.** Macarlar'ın tarz, usûl veya dilinde: Macarca söylüyor, yazıyor, çalgı çalıyor. **3.** Macarlar'ın konuştukları dil: Macarca Turan dillerindendir ve Türkçe ile benzerliği vardır.

MACARİSTAN (hi.). Macarlar'ın oturdukları ülke ki, Tuna'nın iki tarafında olup bir devlet teşkil eder.

MACARLI (hi.). Macar kavminden ve Macaristan ahalisinden olan: Kendisi Macarlı'dır, bir Macarlı geldi.

MACERA (MÂCERÂ) (i. A.) (mâ = bağ, cerâ = «cereyân» dan mazi fiili). Cereyan eden şey, vuku bulan hâl, vak'a, Fars. ser-güzeşt: Benim maceradan haberim yoktu, macerayı olduğu gibi nakletti.

MACERACI (i.). Serüvenci, macerayı seven, macera arayan.

MACERAPEREST (MÂCERÂ-PEREST) (i. A. F.). Macerayı seven, maceracı.

MÂCİD (i. A. «mecd» den if.) (mü. mâcide). Şeref sahibi, şanlı.

MACUN (MÂCUN) (i. A. «acn» dan imef.) (c. maâcin). **1.** Hamur kıvâmında şey. **2.** O kıvamda ilâç: Bir macun tertîb etti. **3.** Çocuklar için sokakta satılan bir çeşit yarı sıvı, yapışkan tatlı. **4.** Tiryakilerin yuttukları bir çeşit afyon terkîbi. **5.** Yapılarda yağlıboyadan önce yarık ve delikleri kapamak için sürülen koyu bir terkip: Boyacı macunu. **6.** Çerçeve camlarının kenarlarına sürülen hamur: Camcı macunu.

MACUNCU (i.). **1.** Sokaklarda çocuklar için macun denilen tatlıdan satan

adam. 2. Her çeşit macun yapıp satan adam.

MACUNLAMAK (f.). Macun sürmek, macunla tıkamak.

MACUNLU (i.). Macun sürülmüş, macunla tıkanmış.

MAÇ (i. İng.). İki taraf arasında yapılan oyun, müsabaka: Futbol maçı, boks maçı.

MAÇA (i.). İskambil kâğıtlarından biri. Ayaklı kalb biçiminde şekilli ve siyah renklisi. **Maçabeyi gibi kurulmak** = Saygısızca yayılarak oturmak.

MÂÇİN (hi.). Halk dilinde Çin ismine katılarak kullanılır: Çîn - Mâçîn. «Mançurya» mânâsına geldiği söylenebilir.

MAÇUNA (i. İng. machine = makine) (denizcilik). Büyük ağırlıkları kaldırmaya mahsus büyük bocurgat.

MÂDÂ (i. A.) (ma = ismi mevsul, adâ = «udvan» dan mazi fiili). Geçen, tecavüz eden, başka, gayri, fazla: Bundan mâdâ, mâdâsı hep böyledir, elimdeki kitaptan mâdâ kitaplarımın hepsi ciltlidir.

MADALYA (i. İ.). Kahramanlık, yararlık gösterenlere, yarışlarda ve sergilerde derece alanlara hatıra olarak verilen madenî nişan: İstiklâl madalyası. **Madalyanın ters tarafı** = Bir işin, hesaba katılması gereken pürüzlü tarafı.

MADALYON (i. İ.). İçine küçücük resim, saç teli gibi hatıralar konulan ve boyuna zincirle asılan süs eşyası.

MÂDÂM bk. Mâdem.

MADAM, MADAMA (i. Fr. madame). 1. Avrupalı hanım, evlenmiş Avrupalı kadın: Bir madam geldi. 2. Zevce, eş: Filan mösyö, madamıyla beraber geldi (Fransızca'da kadınlar için kullanılan umumî saygı tâbiridir ve «efendim» mânâsına gelir).

MADAMPOL (i.) (aslı: madapulam). Bu ismi taşıyan Hind şehrinde yapılan bez ve bunun Avrupa'da yapılan taklidi, patiska.

Bir maden ocağının içi

MADDE (MÂDDE) (i. A.) (c. mevâd). 1. Maya, cevher, bir şeyin oluştuğu cisim, asıl, öz, unsur: Bunun maddesi nedir? Maddesi belli değildir. 2. El ile tutulur, gözle görülür şey, cisim: Ağrıyan yere dokunulunca içinde bir madde olduğu duyulur; tabiat, yabancı maddeleri vücuttan dışarı atar. 3. İş, husus, durum: Bu, büyük bir madde değildir, bazı maddelerin müzakeresi; birkaç liralık bir maddedir. 4. Kanun, nizam bend ve fıkrası: Kanunun filânca maddesi hükmünce. 5. Sözlüğün bir kelimeden veya ansiklopedinin bir mevzudan bahseden fıkrası: Yukarıdaki maddede açıklanan kelime. 6. İrin, cerahat: Bu çıbanın içinde çok madde vardır. 7. mec. Erkek tenasül organı.

MADDECİ (i.). Maddecilik doktrinine bağlı.

MADDECİLİK (i. felsefe). Maddeden başka varlık kabul etmeyen doktrin. Spiritüalizm mukabili.

MADDETEN (e. A.). 1. Madde ve cisim olarak: Bu, ondan maddeten daha büyük, daha ağırdır. 2. İşle, sözle değil, fiilen: Ben, söylediğimi maddeten isbat ederim.

MADDÎ (i. A.) (mü. maddiyye). 1. Ruhanî ve mânevî olmayan, cisme, maddeye ait: Bu, maddî bir şeydir, maddî ve manevî fayda. 2. Sözden ibaret ve itibârî olmayıp gerçek ve fiilî olan: Ben maddî kazanç gösteriyorum. (i. A. c.) **Maddiyyûn** = Rûhânî şeylere inanmayıp yalnız cisimlere, maddî şeylere inanan, Ar. mülhid (Fr. matérialiste). **Mezheb-i maddiyyûn** = Maddecilik, Ar. ilhad, Fr. matérialisme.

MADDİYAT (MADDİYYÂT) (i. A. c.). Madde ve cisme ait şeyler, gözle görülür ve elle tutulur şeyler, maneviyyât ve rûhâniyyât zıddı: Yalnız maddiyatla uğraşıyor.

MADDİYYÛN (i. A. c.) (m. maddî). Maddîler, materyalistler. bk. Maddî.

MÂDE (i. F.). Dişi hayvan.

MÂDELET, MÂ'DELET (i. A. «adl» den mastar-ı mîmî, «hareket ismi»). Adl, adalet, hakkaniyet, zulüm ve cevr zıddı: Mâdelet icrâ etmek.

MÂDEM, MÂDÂM (A. terkip) (mâ = bağlama edatı, dâm = «devâm» dan). 1. Daim ve bâkî oldukça. **Mâdâmül-hayât** = Sağ oldukça, ömrü oldukça. 2. Çünkü: Madem görmek istiyorsunuz, gelin, görün. Bu mânâ ile bazen «ki» edatını da alır: Mademki böyle istiyorsunuz, böyle olsun.

MADEN, MÂDEN (i. A.) (c. maâdin) (Ar. doğrusu: mâdin). 1. Toprağın içinden çıkan, eritilip dökülmek veya ısıtılıp dövülmekle çeşitli şekillere girip âlet ve edevat imaline yarayan cisimlerin her biri: Demir, bakır, kalay, kurşun, gümüş, altın en tanınmış madenlerdendir. 2. (kimya) Gelişmesi olmayan cisim, cevher. 3. Bir madenin veya bir çeşit taş, toprak ve başka şeylerin bulunduğu ve çıktığı yer, maden filizler bulunan yer, ocak: Ural dağlarında gümüş ve altın madenleri vardır. Mermer, alçı, kömür madeni. 4. Altın ve gümüşten başka olan maden: Gümüş değil madendir. 5. Maden veya eski maden, has porselen, çini gibi şeyler: Çin, Saksonya madenleri, onda çok eski madenler vardır.

6. mec. Bir meziyet ve faziletin kaynağı olan kişi, o meziyet ve faziletle vasıflı insan: Ol mâden-i ilm-ü hayâ. Kendisinde çok değerli şey bulunan, define, hazine: Herif maden! Bu, kütüphane değil maden! (Türkçe sıfat) 1. Madenden yapılmış: Maden tabak. 2. Gümüş ve altından başka olarak basit veya mürekkep bir madenden yapılmış: Maden madalya. (kimya) **Şibih maden** = Yarı maden. Maden vasfı taşımayan, fakat kimyaca madenler arasında sayılan bazı basit cisimler, Fr. métaloïde. **İlm-i maâdin** = Madenlerin çeşit, cins ve durumlarından bahseden ilim, Fr. minéralogie. **İmâl-i maâdin** = Madenlerin işletilmesi ilim ve san'atı, Fr. métalurgie. **Maden suyu** = İçinde tabiî olarak erimiş bir maden bulunan su. **Maden kömürü** = Pek eski zamanlardan toprağın altında kalıp yanabilir taş haline geçmiş olan ağaç.

MADENCİ (i.). Yerden maden çıkaran, bir maden ocağını işleyen veya bu işlerde kullanılan adam. **Madenci feneri** = Madencilerin kullandığı özel fener.

MADENÎ (i. A.) (mü. mâdeniyye). 1. Madene ait veya madenden yapılmış: Madenî cisim, mevâdd-ı mâdeniyye. 2. Maden ilmine ait, Fr. minéralogique. (i. A. c.). **Mâdeniyyûn** = İlm-i maâdin mütehassısı: Mâdeniyyûnun fikrince.

MADENÎ NEFESLİLER (i. A. T.) (musiki). Madenden yapılmış nefesli sazlar ki, tahta nefeslilerin zıddıdır.

MÂDENİYYÂT (i. A. c.). Madene ait maden sayılan şeyler, gelişmesi olmayan cisimler, Ar. cemâdât.

MADENSİ (i.) (y. k.). 1. Maden gibi olan. 2. (kimya) Madenlerin bütün ortak vasıflarını haiz olmayan elemanların genel adı, Osm. şibih maden.

MÂDER (i. F.). Ana, Ar. vâlide, üm: peder ve mâderi.

MÂDERÂNE (i. F.). Anaya yakışır, anaya ait ve lâyık olan: Şefkat-i mâderâne. Anaya yakışır ve anaya mahsus bir tarz ve surette: Kendisini mâderâne kucakladı.

MÂDERÎ (i. F.). Anaya ait.

MÂDER-ŞÂHÎ (i. F. sosyoloji). İptidâî cemiyetlerde asıl varlık olarak anneyi kabûl eden; ailenin çocuklarını ana klanına mal eden davranış.

MÂDER-ZÂD (i. F.). Anadan doğma, tabiî, Ar. cibillî: Cömertlik mâder-zad bir meziyettir. **Lisân-ı mâderzâd** = Anadan öğrenilen dil, ana dili.

MÂDİH (i. A. «medh» den if.) (mü. mâdiha). Medheden, öven.

MADİK (i. argo). Dalavere, hile: Dalavere yapmak, hile yapmak, kazık atmak.

MADRABAZ (i. F.) (Fars. matrak-bâz = deynekle oynayan). Hayvan ve başka şeyleri ucuz alıp pahalı satan adam: Madrabaz elinden mal alınmaz. **Madrabaz kayığı** = Iğrıblardan ve ağcılardan balık toplayıp satan balıkçı kayığı. mec. 1. Hilekâr. 2. Pahacı, pahalı mal satan.

MADRABAZLIK (i.). Madrabazın işi.

MADRUB (i. A. matematik). Çarpılan.

MADRUBUNFİH (i. A. matematik). Çarpan.

MÂDÛD (i. A. «add» den imef.) (mü. mâdûde). 1. Sayılmış, sayılı, sayısı bilinen: Meskûkât-ı mâdûde. 2. Sınırlı, belirli, münhasır: Ticaretin faydaları mâdûd değildir. 3. Bir cins sayısına dahil, bir türlü sayılan: Antimon madenlerden mâdûddur. **Nâ-mâdûd** (ve daha doğrusu **gayri mâdûd** = Sayısız, sayılmaz, hesapsız, Ar. lâyuad, çok.

MÂDÛDÂT (i. A. c. hukuk). Yumurta gibi sayı ile alınıp satılan şeyler.

MÂDÛM (i. A. «adem» den imef.) (mü. mâdûme). Yok olan, mevcut olmayan: Mâdûm bir şeyi istemek boştur.

MÂDÛMİYYET (i. A.) (sonradan yapılmış bir kelimedir). Yokluk, yok olma: Anka kuşunun mâdûmiyyeti.

MÂDÛN (i. A.) (mâ = bağlama edatı, dûn = alt). 1. Alt taraf, bir şeyin aşağısında bulunan yer: Bin sayısı mâdûnunda, bu miktarın mâdûnunda olmamalı. 2. Emir altında bulunan, diğerinin emir ve hükmü altında olan, mâfevk zıddı: Bir âmir daima mâdûnunu kayırmaya ve onlarla yüz-göz olmamaya çalışmalıdır: Mâfevkıyle geçinemiyorsa da mâdûnu ile pek iyi geçiniyor.

MADUT bk. Mâdûd.

MAESTRO (i. İ.) (musiki). Üstat. Bilhassa bestekâr ve orkestra şefleri hakkında kullanılır.

MAFA, MAPE (i. İ. denizcilik). Ucu halkalı cıvata veya çivi.

MAFAR (i.) (Ar. mahfer'den galat). 1. Çıkrıkçıların eğri âleti. 2. Bu âletle oyulmuş eğri yiv.

MÂ-FÂT (i. A.) (mâ = bağlama edatı, fât = fevt'ten geçmiş zaman). Fevt olan, elden çıkan, kaybedilen şey. **Telâfî-i mâfâf** = Elden kaçırılan şeye bedel başka bir şey kazanma, kaybı giderme.

MÂFE (i.) (Ar. mahfe'den galat). bk. Mahfe.

MÂ-FEVK (ka ile) (i. A.) (mâ = bağlama edatı, fevk = üst). 1. Üstte bulunan şey, üst taraf, bir şeyin üstü: O da-

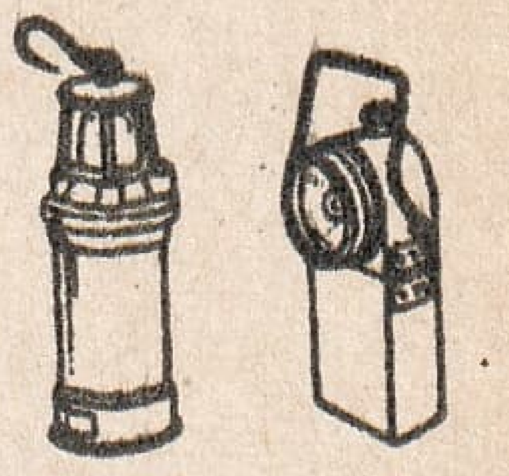

Madenci fenerleri

ğın üç bin metrelik yüksekliğine kadar olan yerlerini gezdim, mâfevkını bilemiyorum. **2.** Üstte bulunan adam, âmir, mâdûn zıddı: Mâdûnuna söz geçirmek istersen mâfevkıne itaat et. **3.** Makam, mevki, gaye ve servetçe üstte bulunan, daha ileri olan adam: İnsan mâfevkıne bakıp üzüleceğine biraz da mâdûnuna bakıp teselli bulmalıdır. **4.** Bir miktarın yukarısı, üstü, fazla: Yirmi, otuz lira verebilirim, mâfevkıne iktidarım yetmiyor. **5.** Üst, yukarı, ziyade, fazla, fevk (ki bu halde «mâ» fazla sayılmak gerekir): Onun mâfevkında kimse yoktur.

MÂFEVKATTABÎA (i. A.) Tabiat üstü.

MÂ-Fİ'L-BÂL (i. A.) (mâ = bağlama edatı, fi = harf-i cer, el = harf-i târif, bâl = kalb) ve:

MÂFİŞ (i. A.) («mâ-fih-şey» tâbirinden galat). **1.** Yok, yoktur, kalmadı, hakgetire. **Fülûs mâfiş** = Para yok! **2.** İçinde bir şey yokmuş gibi pek hafif bir cins yumurtalı hamur tatlısı.

MÂ-Fİ'Z-ZAMÎR (i. A.) (mâ = bağ ed., fi = harf-i cer, el = harf-i târif, zamîr = yürek, iç). Kalpdeki şey, gönülden niyet ve arzu duyulan şey: Herkesin mâfi'z-zamîrini Allah bilir.

MAFSAL (i. A. «fasl» dan im. Aslı mafsıl'dır) (c. mefâsıl) (anatomi). Bedenin oynak yeri, boğmuk. (tıp) **Resye-i mefâsıl** = Oynak yerlerine dadanan romatizma.

MAFSALÎ (i. A.) (mü. mafsaliyye) (tıp, anatomi). **1.** Oynak yerlerine ait: Resye-i mafsaliyye. **2.** (paleontoloji) Oynak yerleri olan: Hayvânât-ı mafsaliyye.

MÂFUV (i. A. «afv» den imef.) (mü. mâfuvve). Affolunmuş: Küçüklerin kabahatleri büyüklerin katında mâuftur.

MAĞ (i.). Başıyla kanat ve kuyruk uçları bir renkte olan güvercin.

MAĞARA (i. A.). Dağ, tepe vs. içindeki ağzı dar, arkası geniş ve bazıları pek büyük olan oyuk: Antalya'daki Damlataş mağarası.

MAĞAZA (i.) (Ar. mahzen'den alınmış olan Fr. magasin). **1.** Büyük dükkân: Bir mağaza açtı. **2.** Ticarî eşya koymaya mahsus mahzen: Tuz mağazası.

MAGAZİN (i. İng. A.) Geniş kitleleri ilgilendirecek çeşitli konulardan söz eden resimli mecmua.

MAĞBÛN (i. A. «gabn» dan imef.) (mü. mağbûne). Alış verişte aldanmış, gabna uğramış.

MAĞBÛT (i. A. «gıbta» dan imef.) (mü. magbûta). Kendisine gıbta olunan, hâline imrenilen: Magbût-ı akrân.

MAĞDUR (MAĞDÛR) (i. A. «gadr» dan imef.) (mü. mağdûre). **1.** Gadre ve haksızlığa uğramış, kendisine haksızlık edilmiş. **2.** Zarar ve ziyana uğramış, muhtaç: O adam mağdurdur.

MAĞDÛRİYYET (i. A.) (sonradan türetilmiş kelime). **1.** Mağdur olan adamın hâli, kendisine haksızlık edilmiş veya zarar ve ziyana uğramış olanın hâli. **2.** Muhtaçlık: Mağdûriyyetine merhameten.

MAĞDURLUK (i.). Mağdur durumda kalma hâli.

MAĞFİRET (i. A.) (gufrân'dan mîmli masdar: hareket ismi). Tanrı'nın kullarının günahlarını af buyurması, yarlıgama, rahmet: Allah'tan mağfiret istemek.

MAĞFÛR (i. A.) (mü. mağfûre, gufrân'dan imef. Mağfûrun-leh daha doğrudur). Tanrı'nın mağfiretine erişen veya erişmesi arzu ve dua olunan, merhum: Hâce-i mağfûr, merhum ve mağfûruleh.

MAĞLÛP (MAĞLÛB) (i. A. «galebe» den imef.) (mü. mağlûbe). **1.** Yenilmiş, kendisine galebe çalınmış, muharebe veya münakaşada kaybeden: Muharebeye başlandığı an kimin galip, kimin mağlûp olacağı belli olamaz. **2.** Birinin zoru altında bulunan, karşı koyamıyan, Fars. zebûn: İnsan nefsine mağlûp olmamalıdır.

MAĞLÛBİYET (MAĞLÛBİYYET) (i. A.). **1.** Yenilme, mağlûb olma, mağlûb olanın hâli, galibiyyet zıddı: Rus ordusu büyük bir mağlûbiyete uğradı. **2.** Bir kuvvetin hüküm ve zoru altında bulunma, zebunluk: Nefsine, şeytana mağlûbiyyet iyi şey değildir.

MAĞLÛK (ka ile) (i. A.) (mü. mağlûka). Kapalı, kilitli.

MAGMA (i. Y. jeoloji). Yanardağlardan çıkan hamur kıvamındaki madde.

MAĞMÛM (i. A. «gamm» dan imef.) (mü. mağmûme). **1.** Gamlı, kederli, tasalı, mahzun, hazin: Kendisini pek mağmûm gördüm. **2.** Kapalı, bulutlu: Mağmûm bir hava.

MAĞMÛMİYYET (i. A.). **1.** Kederli ve mahzun olma. **2.** Havanın kapalı ve bulutlu olması.

MAGNETİK bk. Manyetik.

MAGNETİT bk. Manyetit.

MAGNETİZMA bk. Manyetizma.

MAGNEZİT (i. Fr.) (Manisa şehrinin eski adından) (kimya). Demir köpüğü adıyla da anılan tabiî magnezyum silikatı.

MAGNEZYUM (i. Manisa'nın eski adından) (kimya). Senbolü Mg olan hafif bir eleman.

MAĞNEZIYA (i.) (Fr. magnésie). Bir maden.

MAĞNOLYA (i. Fr. magnolia). bk. Manolya.

MAĞRES (i. A. «gars» dan im.). Fidan bahçesi, fidanlık.

MAGRİ (i.). Yılanbalığı familyasından bir balık (Lat. conger conger).

MAĞRİB (i. A. «garb» dan im. iz.) (c. megarib). **1.** Güneşin battığı yer ve taraf, batı, garb: Mağrib tarafından, mağribe doğru. **2.** Güneşin battığı vakit, akşam: Mağrib namazı. **3.** (hi) Batı tarafındaki ülkeler, Afrika'nın Mısır'dan başka kuzey ülkeleri ve Endülüs'ün tarihî adı: Mağrib halkı, Mağrib yazısı. **Mağrib-i Aksâ (uzak Mağrib)** = Fas.

MAĞRİBÎ (hi. A.) (c. megaribe). Mağrib ahalisinden, Fas halkından: Mağribîler'in ahlâkı. **Hatt-ı Mağribî** = Kûfî'ye benzer Kuzey Afrika Arap yazısı. **Mal bulmuş Mağribî'ye dönmek** = Ehemmiyetsiz ve değersiz bir şeyi ele geçirip hırs ve memnuniyetle hemen yakalamak.

MAĞRİP bk. Mağrib.

MAĞRÛK (ka ile) (i. A. «gark» tan imef.) (mü. mağrûka, c. mağrûkıyn). Suda boğulmuş, suya batıp boğulmuş, garkolmuş: Mağruk adam.

MAĞRUR (MAĞRÛR) (i. A. «gurûr» dan imef.) (mü. mağrûre). **1.** Bir şeye güvenen, bir şeye dayanıp başka çare ve tedbir aramayan: Lutuf ve merhametinize mağrur olarak. **2.** Güvenilmeyecek bir şeye güvenerek aldanan: Servete mağrur olmamalı. **3.** Övünen, kibirli: Pek mağrur adamdır.

MAĞRÛRÂNE (i. F.). **1.** Aldanıp güvenilmeyecek bir şeye güvenerek boş bir şeye dayanarak. **2.** Gurur, kibir ve azametle: Mağrûrâne hareket, mağrûrâne söylüyor.

MAĞRÛREN (i. A.). **1.** Güvenerek, dayanarak, itimat ederek: Lutuf ve merhametinize mağrûren bu işe teşebbüs ettim. **2.** Aldanarak, aldanıp boş bir şeye dayanıp güvenerek: Servetine mağrûren pervâsız konuşuyor.

MAĞRÛRİYYET (i. A.). **1.** Bir şeye güvenip aldanma. **2.** Övünme, kibir, azamet.

MAĞRURLANMAK (f.). Gururlanmak.

MAĞRURLUK bk. Mağrûriyyet.

MAĞRÛS (i. A. «gars» dan imef.) (mü. mağrûse). Dikilmiş, garsolunmuş.

MAĞSEL (i. A. «gasl» den imef.). Ölüleri yıkadıkları yer.

MAĞŞÛŞ (i. A. «gışş» dan imef.) (mü. mağşûşe). Hâlis ve sâf olmayan. Karışık, mahlût, hileli. **Sikke-i mağşûşe** = Az gümüş karıştırılmış bakır para.

MAĞZ (i. F.). **1.** Beyin, dimağ. **2.** İlik. **3.** İç, Ar. lüb. **4.** Akıl. **Bî-mağz** = Beyinsiz, akılsız. **Sebük-mağz** = Hafif beyinli, işin sonunu düşünmeyen. c. Sebük-mağzân.

MAĞZÛBÜNALEYH (i. A.) (mü. mağzûbualeyhâ, c. mağzûbüaleyhim). Birinin gazabına uğramış, kendisine gazab olunan: Tanrı'nın gazabına uğramış.

MÂH, MEH (i. F.) Ay, Ar. kamer. **Mihr-ü mâh** = Güneş ve ay. **Mâh-ı nev** = Yeni ay, hilâl. **Mâh-rû** = Ay yüzlü. **Meh-pâre** = mec. Ay parçası, çok güzel.

MÂH (i. F.). Kamerî yılda Ay'ın bir devriyle hesaplanan zaman ki, yılın on ikide biridir, ay, Ar. şehr: Mâh-ı Muharrem, mâh-ı Ramazân. Güneş ayları için de kullanılmıştır, meselâ: Mâh-ı nisân. **Mâh-be-mâh** = Aydan aya. **Beher mâh** = Her ay.

MAHÂDÎM (i. A. c.) (m. mahdûm). Mahdûmlar, oğullar. bk. Mahdûm.

MAHÂFE (i. A. «havf» dan). Korku. **Mahâfetullah** = Allah'tan korkma, Tanrı korkusu.

MAHÂFİL (i. A. c.) (m. mahfil). Mahfiller. bk. Mahfil.

MAHÂKİM (i. A. c.) (m. mahkeme). Mahkemeler. bk. Mahkeme.

MAHAL (MAHALL) (i. A. «hulûl» den imef.) (c. mahâl). Yer, mekân, makam, Fars. cây: Bu mahalde. **Mahalli değildir** = Münasip yeri değildir; her sözü mahallinde söylemeli. **Nâ-be-mahal** = Münasip yerinde olmayan, Fars. nâ-becâ.

MAHÂL (i. A. c.) (m. mahall). Mahaller, yerler. bk. Mahal.

MÂ-HALAKALLÂH (i. A.) (mâ = bağ, halak = halak'dan geçmiş zaman, Allah). **1.** Tanrının her yarattığı, bütün yaratıkları. **2.** Büyük kalabalık: Pazar yerine mâhalakallâh toplanmışlardı.

MAHÂLE (i. A.). **1.** Çare, tedbir. **2.** Hile. **Lâ-mahâle** = Çaresiz, zarurî.

MAHALLE (i. A.) (c. mahallât). Bir şehir ve kasabanın bölündüğü parçaların her biri ki, birçok evden mürekkeptir ve ekseriya, muhtarı ve imamı vardır: Mahalle imamı, muhtarı, mektebi. **Mahalle karısı** = Terbiyesiz ve edepsiz kadın. **Mahalle çocukları** = Sokaklarda gezen terbiyesiz çocuklar.

MAHALLEBİ (i. A.). Süt ve pirinç unu ile yapılan pelte kıvamında bir tatlı. **Mahallebi çocuğu** = Nazlı büyütülmüş. **Su**

mahallebisi = Sütsüz yapılan ve pekmezle yenilen mahallebi.

MAHALLEBİCİ (i.). **1.** Mahallebi yapıp satan kimse. **2.** Nazlı büyütülmüş, çıtkırıldım kimse.

MAHALLELİ (i.). Bir mahalle ahalisinden olan: Mahallelilerden birkaç kişi gelmişti. O, benim mahallelimdir.

MAHALLÎ (i. A.) (mü. mahalliyye). Bir mahalle, bir yere mahsus, yerli, bir yerin malı veya mahsûlü olan. Hükûmet-i mahalliyye.

MAHALSİZ (i.). **1.** Yeri olmayan, yersiz. **2.** Münasip şekilde olmayan.

MAHÂMİL (i. A. c.) (c. mahmil). Mahmiller. bk. Mahmil.

MAHARET (MAHÂRET) (i. A.). Bir iş görmede ustalık, beceriklilik, elden iş gelme, marifet, hüner, alışkanlık, ustalık, meleke: Cerrahlıkta mahareti vardır, bu işi büyük bir maharetle yaptı.

MAHARETLİ (i.). **1.** Becerikli, usta, mahir, hâzik: Maharetli adam. **2.** Ustalıkla yapılmış, ustalıklı, hünerli: Maharetli iş.

MAHARETSİZ (i.). Ustalığı olmayan, beceriksiz.

MAHARETSİZLİK (i.). Beceriksizlik, elden gelmeyiş: Bu işte maharetsizliğini gösterdi.

MAHASAL (i. A.) (mâ = bağ, hasal = «husûl» den geçmiş zaman). Hâsıl olan, husule gelen, netice.

MAHAT (MAHATT) (i. A.). Yol boyunca inilecek yer, menzil, konak.

ME'HAZ (i. A. «ahz» den if.). **1.** Bir şeyin alındığı yer, kaynak. **2.** Bir yazarın bir kitap yazmak için başvurup içlerinden bilgi aldığı kitapların her biri: O kitabı yazmakta çok emek sarfettiyse de, mehazları eksikti.

MÂHAZÂ (i. A.). Böyle olmakla beraber, böyle ise de.

MÂ-HAZAR (i. A.) (mâ = bağ, hazar = «huzûr» dan geçmiş zaman). Hazır olan, hazır her ne bulunduysa.

MAHBES (i. A. «habs» den imef.). Hapishane, insan hapsine mahsus bina, zindan (bu mânâ ile «mahbus» dememeli). Cezaevi.

MAHBÛB (i. A. «hubb» dan imef.) (mü. mahbûbe). Sevilen, sevgili. **Mahbûb-ı Hudâ** = Peygamberimiz.

MAHBUS (i. A. «habs» den imef.) (c. mahbûsîn). Hapsolunmuş, mevkuf, tevkif olunmuş.

MAHBUS-HÂNE (i. F.). bk. Hapishane, mahbes.

MAHBÛSİYYET (i. A.). Mahbusluk, mahbus bulunanın hâli ve mahbus kaldığı müddet: Mahbusiyyeti iki sene sürdü.

MAHCÛBİYYET (i. A.). **1.** Örtülü olan şeyin hâli. **2.** Utanma, arlanma, mahçupluk: Mahcûbiyyet çok defa yükselmeye engel olur.

MAHCUP (MAHCÛB) (i. A. «hicâb» dan imef.) (c. mahcûbe). **1.** Örtülü, perdeli (asıl Arapça mânâsı olan bu mânâ ile dilimizde az kullanılmıştır). **2.** Utanan, utanmış, Fars. şermende. **3.** Utangaç tabiatlı kimse.

MAHCÛR (i. A.). Hacir altına alınmış, kısıtlı.

MAHCÛZ (i. A. «hacz» den imef.) (mü. mahcûze) (hukuk). Haczolunmuş, alacaklı tarafından, alacağına karşılık olmak üzere mahkeme tarafından rehin yerine konmuş: Onun çiftliği ve evi mahcûzdur.

MÂH-ÇE (i. F.). Minare, kubbe, sancak vesaire tepesine konulan hilâl: Minarenin mâh-çesi düşmüş.

MAHDÛD bk. Mahdut.

MAHDÛM (i. A. «hıdmet» ten imef.) (mü. mahdûme) (c. mehâdim). **1.** Hizmet olunana nisbetle efendi. **2.** Bir büyük kimsenin oğlu (saygı maksadıyla muhâtabın çocuklarından bahsederken: Mahdum bey, kerîme hanım denilirse de, kendi çocukları hakkında «mahdûmun, kerîmem» demek doğru değildir).

MAHDUT (MAHDÛD) (i. A. «hadd» den imef.) (mü. mahdûde). **1.** Etrafı çevrilmiş, Ar. muhat, çevrilmiş: Adanın her tarafı denizle mahduttur. **2.** Sınırlı, sınır ve hududu olan, hududu tayin olunmuş: Bu ülke, iki taraftan denizle, öteki iki taraftan filân memleketle mahduttur. **3.** mec. Pek ileriye varmayan, çok şeyler ihata edemiyen, eksik: Onun aklı, malûmâtı, iktidarı mahduttur.

MAHFAZA (i. A. «hıfz» dan sonradan yapılmış kelime). Korunması istenen bir şeyi koyup saklamaya mahsus kutu ki, ekseriya kadife veya meşinle kaplı olur: Mücevher, saat, yüzük mahfazası.

MAHFAZACI (i.). Mahfaza yapıcısı.

MAHFAZALI (i.). Mahfazası olan.

MAHFE bk. Mihaffe.

MAHFÎ (i. A. «hafî» den imef.) (aslı: mahfûy). Gizli, saklı: Mahfî bir yer, mahfî iş. Gizli, gizlide, gizlice: Bana mahfî söyledi, onunla mahfî konuştuk.

MAHFÎCE (i.). Gizli, gizlice, kimse

görmeyecek ve haber almayacak surette: Mahfîce konuştuk, eğlendik.

MAHFİL (i. A. «hufûl» den imef.) (c. mahâfil). **1.** Toplanılacak yer, toplantı yeri. **2.** Toplanmış heyet, meclis, cemiyet, encümen: Mahâfil-i siyâsiyye. **3.** Camilerde hükümdara mahsus yer: Hunkâr mahfili.

MAHFÛZ (i. A. «hıfz» dan imef.) (mü. mahfûze). **1.** Saklanılmış, bir yere konup korunmuş: O evrak mahfuzdur, babamın eşyası yâdigâr olmak üzere bende mahfuzdur. **2.** Saklanan, gözetilen: Bu ormanlar mahfuz olaydı çok faydalanılırdı. **3.** Bir yere gönderilirken asker ve jandarma katılarak serbest olmayan, muhafaza altında gönderilen: Yolda beraber geldikse de kendisi mahfûz olduğu için görüşemedik. **4.** Zihinde duran, ezber edilmiş, ezber öğrenilmiş, unutulmayan: Bu şiir mahfûzumdur. **Levh-i mahfûz** = İlâhî mukadderâtın yazıldığı mânevî levha.

MAHFÛZ (i. A. «hıfz» dan imef.) (mü. mahfûze) (Ar. gramerinde). Çekilmiş, Ar. mecrûr.

MAHFÛZÂT (i. A. c.). Musiki ve edebiyatta hâfızada saklanan musiki eserleri ve şiirler: Mahfûzâtı binleri aşan bir okuyucu.

MAHFÛZEN (i. A.). Mahfûz olarak.

MAHİV bk. Mahv.

MÂHÎ (i. F.). Balık, Ar. semek. **Sayd-ı mâhî** = Balık avı: Sayd-ı mâhî resmi.

MÂHÎ (i.) (Farsça balık sırtına benzerliği münasebetiyle). **1.** Çatının çeşitli yönlerde iki sathı arasında uzanan sırt. **Mâhî kiremidi** = Bu sırta mahsus dar ve oyuk kiremit çeşidi. **2.** Bu sırtı teşkil etmek üzere boyuna uzatılan kereste: Çatının mâhîsi kırılmış.

MÂHİR (i. A. «mahâret» ten if.). (mü. mâhire, c. mehere). Elinden iş gelir, becerikli, üstad, usta, maharetli, hâzık: Pek mahir operatör, san'atında pek mahirdir.

MÂHİRÂNE (i. F.). Maharetle, ustalıkla: Mâhirâne bir şekilde konuştu.

MAHİRLİK (i.). Maharet, ustalık.

MÂHİYYE, MÂHİYE (i.) (Farsça mâh ismine Arapça nisbet «y» si getirilerek yapılmış bir tâbirdir). Aylık, Ar. şehriyye. bk. Maaş.

MAHİYET (MÂHİYYET) (i. A.). Bir şeyin neden ibaret olduğu, gerçek, asıl, hakikat, Ar. künh: Bunun mahiyeti nedir? Mahiyetini anlayamadım.

MAHKEME (i. A. «hükm» den imef.) (c. mahâkim). Davaların görülüp hükme bağlandığı yer: Hukuk, ceza, ağır ceza, sulh, temyiz... mahkemeleri. **Mahkeme-i şer'iyye** = Kadı ve nâibin hükümler verdiği eski şer'î mahkeme.

MAHKEMELİK (i.). Mahkemeye düşmesi gereken: Mahkemelik bir iş. Mahkemelik olmak, mahkemeye düşmek.

MAHKÎ (i. A. «hikâyet» ten imef.) (mü. mahkiyye, aslı: mahkûy). Hikâye olunan, nakil ve rivayet olunmuş, Ar. mervî, menkul.

MAHKÛK (i. A. «hâkk» den imef.) (mü. mahkûke). **1.** Çelik bir kalemle sert bir yüzey üzerine kazınmış, çukur veya kabartma şekilde yapılmış, yazılmış veya resmolunmuş: Mermer üzerine mahkûk resim, yazı, kutunun üzerinde ismi mahkûk idi. **2.** Yazıldıktan sonra çakı ve kalemtıraşla kazınmış, çıkarılmış, Osm. hazfolunmuş. **3.** Kazınmış şey, kazınmış yer, kazıntı, hâkk: Defterlerde mahkûk olmamalıdır.

MAHKÛKÂT (i. A. c.). Kazınmış resimler ve yazılar, hâk san'atıyla yani hâkkâklıkla yapılmış şeyler, hâkkâklık işleri.

MAHKÛM (i. A. «hükm» den imef.) (mü. mahkûme). **1.** Hüküm altında bulunan, tâbi: Efendisine mahkûmdur. **2.** Bir mahkemenin hükmünü giymiş, mahkeme tarafından aleyhinde hükmolunmuş: Hapise, idama mahkûmdur. **3.** (mec.) Doktor tarafından iyileşmesinden ümit kesilen: Yatağa yatmamış ise de mahkûmdur. (hukuk) **Mahkûm-ı bih** = Hüküm ve kararı verilmiş, hüküm giymiş. **Mahkûm-ı aleyh** = Aleyhine hükmolunmuş, davayı kaybetmiş veya cezası kararlaştırılmış. **Mahkûm-ı leh** = Lehine hükmolunmuş, davayı kazanmış olan.

MAHKÛMİYYET (i. A.). **1.** Mahkûm olma hâli: Hiçbir mahkûmiyeti yoktur. **2.** Hüküm giyilen müddet: Mahkûmiyetini bitirmeden öldü.

MAHLAS (i. A. «hulûs» dan imef.). **1.** Kurtulacak, sığınılacak yer, Ar. melce, me'men. **2.** (şiirde) Şâirin şiirde kabûl ettiği isim ki, gazelin sonunda söylenmesi âdettir: Kanunî Sultan Süleyman Hanın mahlası «Muhibbî» dir. **3.** Eskiden isme eklenen ikinci isim ki, bir sıfattan ibarettir: İsmi Osman, mahlası Nûrî'dir.

MAHLE (i. A. botanik). Gülgillerden bir ağaç ve bunun nohut büyüklüğündeki meyvesi (prunus mahaleb).

MAHLÛC (i. A. «halc» dan imef.). Atılmış pamuk.

MAHLÛK (i. A.). Tıraş olmuş, sakalı tıraşlı.

MAHLÛK (i. A. «halk» dan imef.) (mü. mahlûka) (c. mahlûkat). Yaratılmış, halkolunmuş, Fars. âferîde: Âlem mahlûk-

tur. Yaradılmış şey, hayvan, insan: Bu nasıl mahlûktur? Mahlûkatın çeşit ve cinsleri çoktur.

MAHLÛKAT (i. A. c.) (m. mahlûk). Mahlûklar, yaratılmış şeyler. bk. Mahlûk.

MAHLÛL (i. A. «hal» den imef.) (mü. mahlûle). **1.** Çözülmüş, dağılmış, eritilmiş. **2.** Doğrudan vârisi olmadığı halde ölen adamın vakfa, hazineye ait (mirası): Mahlûl ev, arsa, bağ.

MAHLÛLÂT (i. A. c.). Doğrudan vârisi olmadığı halde ölenlerin evkafa ait mirasları. **Mahlûlât dairesi** = Bu çeşitten emlâke bakan daire, mahlûlât müdürü.

MAHLÛLİYYET (i. A.). Doğrudan vârisi olmadığı halde ölen adamın evkafa, hazineye ait olan emlâkinin hâli: Bu evin mahlûliyyeti bence meçhuldür.

MAHLÛT (i. A. «halt» den imef.). (mü. mahlûta). Karışık, diğer şeyle karışmış, sade ve hâlis olmayan: Mahlût zahire, mahlût yağ.

MAHMEDET (i. A.) (c. mehâmid). **1.** Övülmeye lâyık ve hak kazanmış hâl ve hareket. **2.** Şükür, şükran, teşekkür.

MAHMÎ (i. A. «himâye» den imef.) (mü. mahmiyye) (aslı mahmûy). Himaye ve müdafaa olunan, birinin himâyesi altında bulunan: O, filân zâtın mahremîsidir.

MAHMİL (i. A.) (c. mahâmil, Türkçe benzeri: mahmel). **1.** İki kişinin oturmasına mahsus olarak devenin üstüne konulan bir çeşit sepet. **2.** Mekke ve Medîne'ye her yıl hac mevsiminde kafile ile gönderilen hediyeler: İstanbul mahmili, Mısır, mahmili, mahmil-i şerif.

MAHMİYYE (i. A.) (Medine-i mahmiyye'den kısaltılmış). Büyük şehir, Ar. mahrûsa: Mahmiyye-i Kostantıniyye.

MAHMÛD (i. A. «hamd» den imef.) (mü. mahmûde). Övülmüş, övülmeye değer ve lâyık: Ahlâk-ı mahmûde. **Mahmudü'l-hisâl** = İyi ahlâk sahibi.

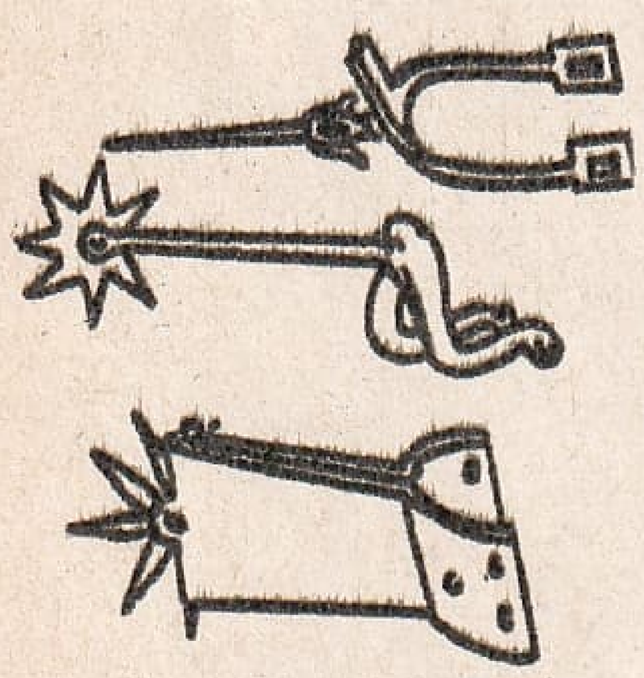

Çeşitli mahmuzlar

MAHMÛDE (i. A. botanik). Bingözotu, sakmonya.

MAHMÛDİYYE (i. A.). II. Mahmud zamanında basılmış takriben yirmi beş liralık ince ve yassı bir altın para.

MAHMÛL (i. A.) (mü. mahmûle). **1.** Yüklenmiş, bir hayvanın üzerine konmuş. **2.** Yüklenen, yöneltilen, bir şeye verilen: Bu sıcaklık yağmursuzluğa mahmûldür. **3.** (mantık) Mesnet, haber.

MAHMÛM (i. A. «hamm» den imef.) (mü. mahmûme) (tıp). Sıtmalı, sıtmaya tutulmuş.

MAHMÛR (i. A. «hamr» dan imef.) (mü. mahmûre). **1.** Sarhoşluktan veya uykudan sersem, sarhoşluktan sonra gelen sersemliğe uğramış. **2.** Sarhoşlarınki gibi süzgün bakan (göz), Fars. mestâne. **Çeşm-i mahmûr** = Mahmur bakışlı göz. Sarhoş gibi, mestâne: Mahmur mahmur bakıyordu.

MAHMURLUK (i.). Sarhoşluk veya uyku sersemliği, Ar. humâr: Akşam çok içtiği için sabah mahmurluğunu açamıyordu. **Mahmurluk bozmak** = Mahmurluğu gidermek için sabahleyin bir kadeh içmek.

MAHMUZ (MAHMÛZ) (i.) (Ar. mihmez veya mihmaz'dan). **1.** Hayvanı dürtmek için çizmenin ökçesi arkasına takılan çelikten sivri dişli çark. **2.** Horoz vesair kuşların ayakları arkasında yüksekte duran parmak. **3.** (denizcilik) Zırhlı gemilerin baş tarafında ve su hattından birkaç ayak aşağıdan ileriye doğru çıkan omurga dirseği. **Çavdarmahmuzu** = Delice, gölçer.

MAHMUZLAMAK (i.). Ata mahmuzla vurmak.

MAHNÛK (ka ile) (i. A. «hunk» tan imef.) (mü. mahnûka). Boğulmuş, bunalmış, boğuk.

MAHNÛKAN (i. A.). Boğulmuş veya bunalmış olduğu halde: Mahnûkan öldü.

MAHPUS bk. Mahbus.

MAHPUSHANE bk. Mahbushâne.

MAHRA (i.). Üzüm taşımakta kullanılan tahta kap.

MAHRAMA bk. Makrama.

MAHREC (i. A. «hurûc» tan imef.) (c. mehâric). **1.** Çıkılacak yer, çıkacak kapı veya delik: Buhar için bir mahrec bırakmazsanız kap patlar. **2.** Harf ve seslerin ağızdan çıktıkları yer: «be» nin mahreci dudaktır. **3.** Telâffuz, söyleme, sesin ağızdan çıkma şekli: «m» harfiyle «n» harfinin mahrecleri yakındır. **4.** Bir mesleğe adam yetiştirmeye mahsus mektep ve daire. **Mahrec-i aklâm** = Kalemlere memur yetiştiren mektep (vaktiyle bu isimde bir mektep vardı). **5.** Yurtta çıkarılan malların sarfı için dışarıda bulunan yer. **6.** Eskiden ilmiyye sınıfında büyük bir pâyeye yükselme vesilesi sayılan küçük pâye.

MAHREK (i. A. «hareket» ten imef.). Türetilmiş kelime (aynı mânâdaki «medâr» daha çok kullanılmıştır). **1.** (astronomi). Bir gezegenin kendi bir yılı içinde güneşin çevresinde dönerken çizdiği hayâlî daire, bu devrinde geçtiği yer, medâr: Zührenin mahreki. **2.** (askerlik) Merminin çıktığı yerden hedefe kadar aldığı mesafede çizdiği yay, mermi yolu.

MAHREM (i. A. «harâm» dan masdar) (c. mehârim). **1.** Haram, şer'an doğ-

ru görülmeyen şey: Mehârimden kaçınmalıdır (bu mânâ ile başlıca cem'i kullanılmıştır). **2.** Harem - selâmlıkta haram olmıyan, akrabadan olmakla kendisinden kaçılmayan, hareme girip çıkan: Kendisi mahremdir, hareme girebilir. **3.** mec. Teklifsiz, birinin sırlarını ve husust hâllerini bilen, içli dışlı: Mahrem-i esrâr. **4.** Gizli, sır, herkese açılmaz ve söylenmez: O sözü, o işi pek mahrem tutuyorlar. **Nâ-mahrem** = Şer'an nikâh düşmekle kendisinden kaçılan, hareme giremeyen: İçimizde nâ-mahrem vardır, kadınlar çıkamaz.

MAHREMÂNE (i. F.). Gizlice, açıklanmamak şartıyla, ifşâ olunmayacağına itimat ederek: İfade-i mahremâne; size mahremâne söylüyorum; mahremâne görüştüler.

MAHREMİYYET (i. A.). **1.** Nikâh düşmediği için kendisinden kaçılmayan adamın hâli; hareme girebilme: Mahremiyyetten faydalanarak vakitli vakitsiz yanına gidebilirdi. **2.** Teklifsizlik, sırları bilme: Kendisini mahremiyyete almıştı. **3.** Sır saklayıp herkese açılmayan bir şeyin hâli: O sözün, o işin mahremiyyeti çok sürmedi.

MÂH-RÛ, MEHRÛ (i. F.) (mah, meh = ay, rû = yüz). Ay yüzlü, güzel, dilber.

MAHRUK (i. A. «hark» tan imef.) (mü. mahruka). Yanmış, tutuşup kül olmuş.

MAHRUKAT (ka uzun) (i. A. c.) (m. mahrûka, bu mânâ ile kullanılmaz). Isınmak, yemek vesaire peşirmek için yakılan maddeler, ateş yakmaya yarayan şeyler, odun, kömür vesaire: Bu kış mahrukat pahalıdır; Erzurum'da mahrukat pek kıttır.

MAHRUM (MAHRÛM) (i. A. «hırmân» dan imef.) (mü. mahrûme). **1.** Nasipsiz, hissesi ve payı olmayan: Servetten, terbiyeden mahrum bir adam. **2.** İstediğini alamıyan, eli boş kalan: Onu da mahrum bırakmayın: Kapısından bir dilencinin mahrum döndüğünü istemezdi. **Dede mahrûm** = Babası, büyükbabasından önce öldüğünden büyükbabasının mirasına konamayan torun (eski hukukta).

MAHRUMİYET (MAHRÛMİYYET) (i. A.). Nasipsizlik: Terbiyeden mahrumiyet çok kötü bir şeydir; o, kimsenin mahrumiyetine razı değildir.

MAHRÛS (i. A. «hirâsat» ten imef.) (mü. mahrûsa). Muhafaza olunan, gözetilen, korunan, mahfuz, emniyet ve asayişi temin olunmuş. **Memâlik-i Mahrûsa-i Şâhâne** = Osmanlı İmparatorluğu. **Mahrûsâtü'l-mesâlik** = Yolları muhafazalı ve emin.

MAHRÛSA (i. A.) («belde-i mahrûsa» dan kısaltılmış). Büyük şehir: Mahrûsa-i Kostantıniyye, mahrûsa-i Bursa.

MAHRUT (i. A. R. geometri). Altı daire biçiminde, üstü sivri, şekil, koni: Mahrût-i tâm; mahrût-ı nâkıs; mahrût-i mün'akis.

MAHRÛTIYYÂT (i. A. c.). Geometrinin mahrut (koni) şekillerinden bahseden kısmı.

MAHRÛTIYYET (i. A.). Mahrut (koni) şeklinde olma: Bu tepenin mahrutiyyeti iyice belli.

MAHRÛTÎ (i. A. R.) (mü. mahrûtiyye). Mahrut (koni) şeklinde olan, şeker kellesi şeklinde bulunan: Mahrûtî bir cisim.

MAHSÛB (i. A. «hesâb» tan imef.) (mü. mahsûbe). Sayılmış, hesap olunmuş, hesaba geçirilmiş, hesaba dahil: Emrinizle verdiğim parayı alacağınıza mahsûb ettim; bu para o hesaba mahsûb değildir.

MAHSÛBEN (i. A.). Sayarak, sayılmak üzere, hesaba geçirilerek: Maaşınıza mahsûben şu kadar lira verdim; borcunuza mahsûben bana birkaç lira verin.

MAHSÛD (i. A. «hased» den imef) (mü. mahsûde). Haset olunan, kıskanılan, herkesin haset ettiği, herkesin hasedini çekecek halde olan: Mahsûd-i akrân oldu.

MAHSÛD (i. A. «hasad» dan imef.) (mü. mahsûde). Biçilmiş ekin.

MAHSUL (i. A. «husul» den imef.) (mü. mahsûle). Hâsıl olan, vücude gelen, husul bulan. (i. A. c.) Mahsûlât. **1.** Topraktan yetiştirilen hububat ve ürünler: Bu yılın mahsûlâtında bereket var; buğday, arpa, üzüm, tütün mahsulü. **2.** Evcil hayvanlardan elde edilen ürünler; süt, yağ ve yapağı gibi: Dağlık yerlerin hayvan mahsulü fazla olur. Sanayiden elde edilen çeşitli maddeler: Fabrika mahsulü; İngiltere'nin başlıca serveti sanayi mahsûlâtıdır. **4.** Bir kalem veya daireden belirli bir müddet içinde yazılan evrak: Her günün mahsulü akşam toplanır. **5.** Hulâsa: Bu şiirin mahsûlü. **Mahsûlât-ı kimyeviyye** = Kimya vasıtasıyla vücude gelen ve kimyaya ait olan çeşitli maddeler.

MAHSÛLÂT (i. A. c.) (m. mahsul). Mahsuller. bk. Mahsul.

MAHSÛL-DÂR (i. F.). Mahsul, ürün veren, verimli, bereketli: Orası mahsûl-dâr yerdir.

MAHSULLÜ (i.). Mahsul, ürün veren.

MAHSULSÜZ (i.). Mahsulü, ürünü olmayan, verimsiz.

MAHSÛR (i. A. «hasr» dan imef.)

(mü. mahsûre). **1.** Muhasara olunmuş, kuşatılmış, muhasara altında bulunan: O kalede üç ay mahsûr kaldılar; şehir mahsûr idi. **2.** Hasrolunmuş, sınırlanmış: Onun nüfuzu kendi köyüne mahsûrdur.

MAHSÛS (i. A. «hiss» ten imef.) (mü. mahsûse). Hissolunan, duyulan.

MAHSÛS (i. A. «husûs» tan imef.) (mü. mahsûsa). **1.** Başkasında bulunmayan, yalnız birine ait olan, münhasır: Bu türlü yazı yazmak ona mahsûstur; bu tönbeki Şîrâz'a mahsûstur; onun, kendine mahsûs bir âdeti vardır. **2.** Birisine ayrılmış bulunan, biri için ayrılmış, husûsî: O at efendiye mahsûstur; bu oda misafirlerin yatmasına mahsûstur. **3.** Lâyık: Oyuncak, çocuklara mahsûstur; enfiye çekmek ihtiyarlara mahsûstur. **4.** Ayrı, müstakil, hâs: Bu hastalık için mahsûs doktor vardır; bu ameliyat için mahsûs âletler vardır. **5.** Ayrıca, bilhassa, özellikle, hususî surette, sırf: Ben mahsûs sizi görmeye geldim; mahsûs eğlenmeye çıkmış; kendilerine mahsûs selâm ederim. **6.** İsteyerek, tabiî ve mecburî olmayarak: Oynarken topu mahsus düşürdü; o kâğıdı mahsûs oynamadım. **7.** Yalandan, doğru olmadığı halde, ciddî olmayarak, sadece eğlenmek için: Ben mahsûs öyle söyledim; mahsûs bilmez gibi oldum.

MAHSÛSAN (i. A.). Hususî surette, ayrıca: Bu yazıyı mahsûsan sizin için yazdım; odaların pencerelerini mahsûsan az yaptırdım.

MAHSUSİYET (**MAHSÛSİYYET**) (i. A.). Mahsûs olma, mahsûs olan şeyin hâli.

MAHŞER (i. A. «haşr» dan iz, im.). **1.** Ölülerin dirilip ayağa kalkacakları yer ve zaman, kıyâmet: Rûz-i mahşer; mahşerde herkes hareketlerinden mes'ul olacaktır. **2.** mec. Pek kalabalık topluluk, izdihâm: Düğün evi mahşer olmuş, mahşere dönmüş.

MAHŞERÎ (i. A.). Mahşeri andıran, mahşerle alâkalı.

MÂH-TÂB bk. Mehtap.

MAHTÛM (i. A. «hâtem» den imef.) (mü. mahtûme). Mühürlenmiş, mühürlü (bu mânâda «memhûr» galattır).

MAHTÛN (i. A. «hitân» dan imef.) Hıtân olmuş, sünnetli.

MAHTÛT (i. A. «hatt» tan imef.) (mü. mahtûta). Yazılmış, çizilmiş.

MAHÛF (i. A. «havf» tan imef.) (mü. mahûfe). **1.** Korkulu, korkulan, tehlikeli. **2.** Korkunç, korkutacak şekil ve surette olan, dehşet verici: Mahûf bir hayvan.

MAHUN, MAUN (i.). Amerika'dan gelen koyu renkli ve güzel cilâ alır bir cins kıymetli ağaç: Mahundan bir dolap, maun kaplaması. (i.). Bu ağaçtan yapılmış mahun dolap, karyola.

MAHUNYA (i.). Sarı çiçekli bir nevi bahçe ağacı.

MÂHÛR (i. F.) (musiki). Türk musikisinde rast (sol) perdesinde kalan bir şed makam (Hindistan'da bir şehrin adıdır).

MAHÛR-BÛSELİK (i. F. T.) (musiki). Türk musikisinde bûselik beşlisi ile biten mürekkep makamlardan biri.

MAHÛR-HÂN (i. F.) (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

MÂHÛR PERDESİ (i. F. T.) (musiki). Türk musikisinde bir perde adı.

MÂHUT (**MÂHÛD**) (i. A. «ahd» den imef.) (mü. mâhûde). **1.** İki şahıs arasında bilinen: Vak'a-i mâhûde. **2.** (Alay veya hakaret mânâsıyla) Bildiğin, seninki, âşinâ: Mâhut kayıkçı yine geldi. Mâhut adamı gördüm.

MÂ-HÜVE (Ar. terkip) (mâ = bağlama edatı, hüve = 3. şahıs zamiri: o). O ki. **Mâ-hüv'el-Hak** = Hak olan. **Mâ-hüvel** = Hakkı budur. **Kemâ-hüve** = Olduğu gibi.

MAHV (i. A.) (geçişli ve geçişsiz fiil mânâsıyla kullanılır). **1.** Yok etme, ortadan kaldırma, giderme: Savaş nice şehirleri mahvetmiştir. **2.** Batırma, harap etme: Beni mahvetti. Evimin barkımın mahvına yürüdü. **3.** Yok olma, ortadan kalkma: O kadar servet az zamanda mahvoldu. **4.** Batma, harâb olma: Eski derebeyleri tamamen mahvoldu. **Mahv-ü isbât** = **1.** Bir şeyin bazı yerlerini değiştirip bazılarını bırakmak suretiyle tâmiri ve yenilenmesi: Meçhul bir şairin şiirlerini mahv-ü isbât ederek kendi adına yayınladı. **2.** (astronomi) Ay'daki siyahlık.

MAHVET bk. Mahv.

MAHVİYYET (i.) (Ar.'ya benzetilerek Türkler tarafından yapılan kelime). Kendini hiçe sayma, kendine ehemmiyet vermeyiş, fazla tevazu: Muktedir adamdır ama çok mahviyet gösterir.

MAHVOLMAK bk. Mahv.

MAHYA (i.). **1.** Ramazan ve bayram gecelerinde, iki minare arasına ip gerip, elektrik ampulleri dizerek yapılan (eskiden yağ kandilleriyle yapılırdı) yazı veya resim. **2.** Dam çatısında iki eğik sathın birleştiği çizgi ve buradaki aralığı örtmek için kullanılan uzunca, oluk biçiminde kiremit.

MAHZ (i. A.) (mü. mahz ve mahzâ). Sırf, öz, hâlis, sade, sâfi: Mahz-i hikmet.

MAHZÂ (i. A.). Ancak, yalnız, sade, tek, mücerret: Mahzâ sizi görmek için geldim; mahzâ kendi eğlencesi için yazıyor.

MAHZAR (i. A. «huzûr» dan). **1.** Huzur yeri, bir büyük zâtın yanı. **2.** Hazır olma, huzur, görünme, gösteriş. **Nîk-mahzar** = Huzuru ve görünüşü güzel, güzel gösterişli. **3.** Birçok adam tarafından ortaklaşa imza olunarak yüksek bir makama sunulan dilekçe («arz-ı mahzar» da denilir). **Birini mahzar etmek** = Biri aleyhinde şikâyet bulunan bir dilekçe sunmak.

MAHZEN (i. A. «hazen» den im.) (c. mehâzin). **1.** Mal ve eşya koymaya mahsus kapalı yer, kiler, anbar. **2.** Türkçe. Yeraltı, bodrum: İçilecek şeyler soğuk durmak için mahzene konmalıdır (Fr. magasin, bu kelimeden gelir).

MAHZÛF (i. A. «hazf» ten imef.) (mü. mahzûfe). Hazfolunmuş, yerinden kaldırılmış, silinmiş (harf vesaire): Bu kelimede a harfi mahzûftur.

MAHZÛN (i. A. «hüzn» den imef.) (mü. mahzûne). Tasalı, kaygılı, kederli, gamlı, dertli, hazin, isteğine erişememekten müteessir: Kendisini çok mahzûn gördüm; mahzûn mahzûn dönüp gitti; şu yetîmi mahzûn etmeyin.

MAHZÛNÂNE (i. A. F.). Tasa ve kaygı ile, gam ve kederle: Mahzunâne yüzüme baktı.

MAHZÛNİYYET (i. A.). Tasa, kaygı, keder, gam, dert, hüzün: Bu kadar mahzûniyyete sebep yoktur: Yüzünde mahzûniyyet eserleri görünüyordu.

MAHZUR (MAHZÛR) (i. A. «hazer» den imef.) (c. mahzûrât, mehâzir). Sakınacak şey, korkacak şey, engel: Bu işte hiçbir mahzur yoktur: Sizce bir mahzur var mıdır?

MAHZÛR (i. A. «hazer» den imef.) (mü. mahzûre). Yakınlaşması yasak, yanına varılması doğru olmayan, harâm (yukarıdaki «mahzur» kelimesi ile karıştırılmamalıdır).

MAHZÛRÂT (i. A. c.) (fıkh). Yasak ve haram şeyler: Zarûret mahzûrâtı ortadan kaldırır.

MAHZÛZ (i. A. «hazz» dan imef.) (mü. mahzûza). Hazzeden, hoşlanan, memnun, hoşnut: Bu haberden çok mahzûz oldum.

MAHZÛZİYYET (i. A.). Memnuniyet, hoşnutluk: Okuduğu kitap çok mahzûziyyet verdi.

MÂÎ, MAVİ (i. A.) (mü. mâîye). **1.** Suda yaşayan hayvanlar. **2.** Su renginde, mavi, gök: Mâî canfes. bk. Mavi.

Mahya

MÂİDE (i. A.). **1.** Üzerinde yemekler bulunan, kurulmuş sofra. **2.** Yemek, ziyafet: Filânın şerefine bir mâide çekti, verdi.

MÂİL (i. A. «meyl» den if.) (mü. mâile). **1.** Bir tarafa doğru eğilmiş, eğri, münhanî: Mâil duvar, ağaç. **2.** Bir şeye istidat ve kabiliyeti olan: Eğlenceye, içkiye, san'ata mâildir. **3.** Hevesli, arzulu, talip, isteyen, düşkün, müptelâ: Bir güzele mâil oldu. **4.** Benzer, çalar, andırır, yakın: Penbeye mâil sarı; azıcık maviye mâildir. **5.** (geometride) Amudî (yatay) ile ufkî (dikey) arasında bir durumu olan, Ar. münharif: Hatt-ı mâil (eğri çizgi); sath-ı mâil (eğri yüzey).

MÂİLE bk. Mâil.

MÂİLİYYET (i. A.). Bir tarafa eğilmiş olan şeyin durumu, Ar. inhirâf, inhinâ: Bu çizginin, bu sathın mâiliyyeti.

MAİN (i. A. geometri). Dört kenarı müsavi ve paralel, karşılıklı açılarının ikisi dar, ikisi geniş ve birbirine eşit olan şekil, baklava biçimi: Eşkenar dörtgen. **Şibih main** = Yalnız ikişer kenarı müsavi ve paralel, açıları eşit olmayan şekil.

MAİŞET (i. A. «ayş» tan masdar) (c. maâyiş). **1.** Yaşayış, yaşama, ömür: Güzel bir maîşet sürdü. **2.** Yaşamak için lâzım gelen şeyler: Maîşeti dardır. Eskiden küçük ilmiyye rütbesindekilerin tâyinâtı.

MAİYET (MAİYYET) (i. A.). **1.** Beraberlik, birlik, arkadaşlık, refakat: Filânın maiyyetinde geldi: Beraberinde, filânla birlikte. **2.** Yan, ind, nezd: Üç yıl onun maiyyetinde bulundu. **3.** Bir âmirin emrinde bulunma, bağlılık: Vali maiyetinde; elçiliğin maiyyet vapuru. **4.** Bir âmirin em-

rinde ve eşliğinde bulunan hey'et: Maiyyetiyle beraber geldi; maiyyeti çok idi: Maiyyetini pek iyi kullanıyor. **Maiyyet memuru** = Kendi başına hareket etmeyip bir âmire tâbî olan memur.

MAJÖR (i. Fr.). **1.** (musiki) Batı musikisinde iki makamdan (mode) biri. **2.** Bülûğ yaşına ermiş, reşit olmuş çocuk, zıddı: minör.

MAJÜSKÜL (i. Fr.). Büyük harf.

MÂ-KABL (i. A.) (mâ = bağlama edâtı, kabl = ön, üst). Öndeki, üstteki, geçmiş, mâ-baad zıddı: Mâ-kabli mâ-bâdine uymuyor, mâ-kabline şâmil.

MAKAD (i. A. «kuûd» dan im.). **1.** Oturulacak yer. **2.** Oturak yeri, geri, kıç, Fars. dübür.

MAKADAM (i. İng.). Kırık taş döşenip silindir geçirilerek yapılan yol.

MAKAK (i. Portekizce'den) (zooloji). Orta boy bir şebek cinsi.

MAKAL (a uzun) (i. A. «kavl» den masdar). Söyleme, söyleyiş, söz, kelâm: Her şey için bir makal vardır.

MAKALE (ikinci a uzun) (i. A. «kavl» den) (c. makalât). Bir madde hakkında söylenilen veya yazılan şey, söz, nutuk, bend, bahis: Musiki hakkında uzun bir makale yazdı. Gazetelerdeki makaleleri ona büyük ün kazandırdı.

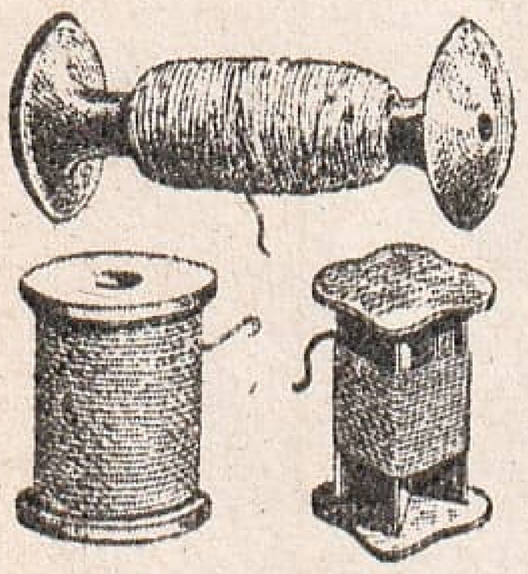

Makara çeşitleri

MAKAM (ka uzun) (i. A.) (musiki). Musikide belirtilmiş ses dizi veya dizilerinden meydana gelen ve tam bir hususiyet gösteren sistem.

MAKAM (ka uzun) (i. A. «kıyâm» dan im.). **1.** Durulan yer, durak, mekân, mahal: Orası sizin makamınızdır; siz makamınıza geçin. **2.** Ar. mansıp, mesnet, büyük görev: Makam-ı sadâret-i uzmâ; makama hitaben yazılmış bir dilekçe. **3.** Bir velînin veya bir büyük zâtın gömüldüğü veya gömülmediği halde nâmına yapılmış türbe, ziyaret yeri: İstanbul'da birçok türbe ve makamlar vardır. Kaaim-nakaam. bk. Kaymakam.

MAKAMÂT (ka uzun) (i. A. c.) (aslında «makame» nin cem'i ise de dilimizde «makam» ın cem'i gibi de kullanılır). Makamât-ı aliyyeye başvurmak; makamât-ı mübâreke; musiki makamatı; makamât-ı Harîrî. bk. Makam, makame.

MAKAME (ka uzun) (i. A. «kıyâm» dan im. mü.) (c. makamât). **1.** Meclis, cemiyet. **2.** Bir meclis ve toplulukta söylenen nutuk. **3.** Nutuk şeklinde ve her biri ayrıca bir bahse ait makalelerin her biri: Harîrî'nin sekizinci makamesi; makamât-ı Harîrî; makamat meydanı (bu isimde Arapça'da birçok kitaplar vardır ki, sahiplerinin isimleriyle tanınır). **4.** Tasavvufta yüksek mevki. **Sâhib-i makamât** = Yüksek mevkie erişmiş kimse.

MAKAMLI (i.). Âhenkli, ölçülü: Makamlı bir sesle, güzel makamlı bir şarkı.

MÂ-KÂN (i. A.) (mâ = bağlama edatı, kân = «kevn» den geçmiş zaman: idi). Eskiden olduğu şekil, eski tarz ve durum. **Kemâ-kân** = Olduğu gibi. **Alâ mâ-kân** = Keza (yalnız böyle bazı Arapça tâbirlerde geçer).

MAKARA (i.) (muhtemelen Arapça'dan). **1.** Tahta veya demirden mekik şeklinde bir yuvanın içinde mil üzerinde dönen zıvana ki, üstünden geçirilen ipin hareketini kolaylaştırmak için kullanılır: Kuyu makarası; bir dilli, iki dilli makara. **2.** Tahtadan iki ucu çıkıntılı ufak zıvana ki, üzerine iplik, sırma vesaire sarılır: İplik makarası; bir makara beyaz tire. mec. **Makara gibi** = Geveze, çok konuşan. **Makaraları koyuvermek** = Gülmeyi zaptedemeyip kahkahayı koyuvermek. **Makara çekmek** = (kuş) Bir nefeste uzun nağme çekmek.

MAKARALI (i.). Makarası olan. **Makaralı kuş** = Makara çeken kuş.

MAKARNA (i.) (İ. macaroni). Hamurdan çeşitli şekillerde dökülmüş ve pilâv gibi pişirilen bir yiyecek. **Düdük makarnası** = İçi boş makarna.

MAKARNACI (i.). Makarna yapan veya makarnayı çok yiyen (bazen alay maksadıyla İtalyanlar için kullanılır).

MAKARR (i. A. «karâr» dan im.). **1.** Yer edinilen, durulan yer, karar-gâh. **2.** Oturulan yer, ikamet yeri, mesken: O orman vahşî hayvanların makarrıdır; yazlık ve kışlık makarrı ayrıdır. **3.** Merkez, kürsü, başkent: Fransa'nın makarr-ı hükûmeti Paris'tir; Semerkand, Timur'un makarrı idi; makarr-ı saltanat; makarr-ı hükûmet.

MAKAS (i.) (Ar. «mıkass» tan). **1.** Kâğıt, bez ve saç gibi yumuşak şeyleri kesmeye mahsus, ortadan bağlı iki parçadan ibaret âlet; kâğıt makası, tırnak makası. **2.** Makas şeklinde çatışmış ağaç vesaire: Çatı makası. **3.** İkiye bölünen şey, çatal, çatallama: Kemer makası; demiryolu makası. **4.** Asma olmayan arabanın yayı: Arabanın makası kırıldı. **5.** (denizcilik) Gemi direği gibi ağır şeyleri kaldırmaya mahsus hareketli iki büyük seren ki, istenilen yere dikilir. **Makas bendi** = Bir çeşit pehlivan hilesi. Çifte, çatal. **Makas gülle** = Bir zincirin iki ucunda bulunan çifte.

MAKASÇI (i.). Demiryollarında makasları açıp kapayan işçi.

MAKASDAR (i.) (Farsça'dan). Terzi

kalfası, büyük terzihânelerde elbiseyi biçen usta, makasçı.

MAKASLAMA (i.). Çaprazlama.

MAKASLAMAK (f.). **1.** Orta ve işaret parmakları arasına alıp sıkıştırmak. **2.** Kesmek, makas vurmak.

MAKASLI (i.). Makası olan. **Makaslı böcek** = Kınkanatlılardan makasları iri bir böcek (Lat. lucanius).

MAKAT bk. Makad.

MAKBER bk. Makbere.

MAKBERE (i. A. «kabr» den im.). (c. mekabir). Mezarlık.

MAKBÛL (i. A. «kabûl» den imef.) (mü. makbûle). **1.** Alınan, kabûl olunan: Ne verseniz makbûlümdür. **2.** Kabûl ve tasdik olunan, red ve inkâr olunmayan: Bu söz makbûl değildir. **3.** Herkes tarafından kabul olunan, muteber, mütedâvil, geçer: Bu kumaşlar şimdi pek makbûldür. **4.** Hoşa gider, beğenilir, Fars. pesendîde: Makbûl iş. **Makbûle geçmek** = Beğenilip hoşa gitmek: Gönderdiği hediye pek makbûle geçti.

MAKBUZ (MAKBÛZ) (i. A. «kabz» dan imef.) (mü. makbûze). Alınmış, alınan: Şu kadar lira makbuzum olmuştur. (i. A. c. makbûzât). Alınan veya alınmış para: Makbûzât defteri. **Makbuz ilm'ihaberi, senedi** = Alınan para vesairenin alındığını gösteren kâğıt veya senet (bu mânâda da galat olarak bugün dilimizde sadece «makbuz» şeklinde kullanılmaktadır).

MAKBÛZÂT bk. Makbuz.

MAKDEM (i. A. «kudûm» dan masdar). Dönme, dönüş, gelme, geliş. **Makdem-i bahar** = Baharın gelişi.

MAKDERET (i. A. «kudret» ten masdar). Zor, güç, kudret, iktidar, kuvvet: Ona makderetim yetişmiyor.

MAKDÛH (i. A. «kadh» tan imef.) (mü. makdûha). Makbûl olmayan, ayıp.

MAKDÛR (i. A. «kader» den imef.) (mü. makdûre). Kader icabı olan, Tanrı'ca takdir olunan. (i. A. c. mekadir). **1.** Kader. **2.** Kudretin yettiği derece ve miktar, elden gelen: Sarf-ı makdûr etmek.

MÂKES (i. A. «aks» den im.). Aksetme yeri, yankı yeri.

MAKET (i. Fr.). Heykel, bina, şehir, gemi gibi şeylerin belirli bir ölçüye göre küçültülmüş modeli.

MAKFERLAN (ka ile) (i. İng.) Kol yerine omuzdan yarı bele kadar sarkan iki kanadı olan kolsuz bir çeşit palto.

MAKHÛR (i. A. «kahr» dan imef.) (mü. makhûre). **1.** Birinin zoruna baş eğmiş, mağlûp, mahkûm: Barbaros Hayreddin Paşa, bütün o sahilleri makhûr eyledi. **2.** Mahv ve helâk olan, Ar. müzmahil. **3.** Tanrı'nın gazabına uğramış: Kavm-i Âd makhûr oldu.

MAKIYS (i. A.). Kıyas. bk. Makîs.

MAKİ (i. Madagaskar yerlilerinin dilinden) (coğrafya). Ağaççık ve çalılarla örtülü arazi.

MAKİ (i. zooloji). Maymunsuların kuyruklu bir cinsi.

MAKİNA bk. Makine.

MAKİNE (i.) (İ. machina ki, o da Yunanca'dan alınmıştır). **1.** Çarkla veya diğer usûl ve tertiple, gerek enerji, zenberek vesaire ile gerek elle hareket ettirilerek iş gören âlet: Saat, vapur makinesi; tarım makineleri. **2.** Mekanik ilmi (bu mânâsı eskimiştir). **3.** (argo) Tabanca.

Makas çeşitleri

MAKİNELEŞTİRMEK (i.). Makineli hâle getirmek.

MAKİNELİ (i.). Makinesi olan, makine ile çalışan. **Makineli tüfek** = Tetiğine basılınca arasız ateş eden bir çeşit tüfek.

MAKİNİST (i. Fr.). **1.** Makinelerden anlayan usta işçi. **2.** Lokomotif, vapur veya fabrikanın makinesini işleten kimse.

MÂKİR (i. A. «mekr» den if.) (mü. makire). Mekr ve hile eden, hilekâr.

MAKÎS (MAKIYS) (i. A. «kıyâs» tan imef.) (mü. makıysa) (aslı: «makyûs») «mukyus şekli galattır). Kıyâs edilebilir, kıyas kabûl eder, benzetilebilir: Bu iş başka işlere makıys değildir.

MAKİYAJ (i. Fr.). Kaş, göz, kirpikler, yanak ve dudaklara sürülen maddeler yardımıyla yüzün görünüşünü değiştirme işi. bk. Makyaj.

MÂKİYÂN (i. F.). Tavuk.

MAKLÛB (i. A. «kalb» ten imef.) (mü. maklûbe). **1.** Tersine çevrilmiş, altı üstüne yahut içi dışına döndürülmüş. **2.** Değiştirilmiş, başka bir hale konulmuş: Eski bir sarnıçtan maklûb havuz. **3.** Harfleri aşağıdan yukarıya okunduğu halde yine aynı olan kelime veya terkip.

MAKLÛ (i. A. «kal» den imef.) (mü. maklûa). Kal' olunmuş, çekilip çıkarılmış, sökülmüş, koparılmış.

MAKRAMA (i.). **1.** Sofraya mahsus işlemeli, eski tarzda peçete, el bezi. **2.** Bazı köylü kadınların başlarına sardıkları nakışlı peştemal.

MAKRÛN (i. A. «karn» den imef.) (mü. makrûne). Ulaşmış, kavuşmuş, bitişik, yakın. **Makrûn-i müsaade** = Müsaadeye erişmiş. **Makrûn-i sıhhat** = Sıhhate erişmiş, doğru.

MAKRÛNİYYET (i. A.). Kavuşuk ve bitişik olma, yakınlık, Ar. kurb: Bu haberin doğruluğa makrûniyyeti hâlinde.

MAKRUZ (i. A. «karz» dan imef.) (mü. makrûze). Ödünç verilmiş.

MAKSAT (MAKSAD) (i. A. «kasd» ten masdar) (c. makasid). Kasdolunan şey, meram, istek, niyet: Maksadınız nedir? Maksadını ifade edemiyor; bu sözden maksat şudur.

MAKSİM (i. A. «kısm» dan im.). 1. Bir şeyin dallara ve kısımlar ayrıldığı yer. 2. Suyun taksim, bölünme yeri, maslak, savak.

MAKSİMUM (i. L. matematik). Bir şeyin ulaşabileceği en yüksek nokta, azamî.

MAKSÛM (i. A. «kısm» dan imef.) (mü. maksûme). 1. Ayrılmış, bölünmüş, kısımlara bölünmüş. 2. (matematik) Bölüm işleminde bölünen sayı. **Maksumualeyh** = Bölünenin kaça bölüneceğini gösteren sayı, bölen.

MAKSÛR (i. A. «kasr» dan imef.) (mü. maksûre). 1. Kasredilmiş, sınırlı, mahdut, münhasır. 2. (e.) Uzun olmayan, medsiz olunan. **Elif-i maksure** = Eski harflerde kısa okunan elif ki, ekseriya «y» suretinde yazılır: Dâvâ ve şekvâ gibi. Zıddı: memdûd (medli).

MAKSÛRE (i. A.). Cami içinde hükümdara mahsus yer.

MAKSUT (MAKSÛD) (i. A. «kasd» den imef.) (m. maksûde). Kasit ve niyet olunan, istenen. (i. A. c.) Makaasid. Maksat, niyet, istek, meram: Cümlenin maksûdu bir ammâ rivayet muhtelif.

MAKTÂ (i. A. «kat'» dan im.) (c. makatı'). 1. Kesilen veya bir şeyin kesildiği yer. 2. Bina, gemi ve makine gibi bir cismin içini göstermek için ortasından kesilmiş farzolunmasıyla, o halde yapılmış resmi ve şekli: Maktâ-ı tûlânî; maktâ-ı arzî. 3. (e.) Şiirin durak yerleri: Şiiri okurken maktaı belli etmemeli. 4. Gazelin son beyti, zıddı: matlâ.

MAKTEL (i. A. «katl» den im.). Öldürme yeri, insanların katledildiği yer.

MAKTÛ (i. A. «kat» dan imef.) (mü. maktûa). 1. Kesilmiş, kesik. 2. Pahası kesilmiş, pazarlık kabûl etmez: O mağaza maktû fiyatla satış yapar. 3. Ölçü ile satılmayan, götürü: Bunu maktû aldım.

MAKTÛAN (i. A.). Götürü olarak, toptan: Getirdiği malın bütününü maktûan aldım.

MAKTÛL (i. A. «katl» den imef.) (mü. maktûle). Öldürülmüş, katlolunmuş. (i. A. c.) Maktûlîn: Vurulmuş adamlar. **Efrâd-ı maktûle** = Bir vuruşma ve olayda yaralı ve ölülerin sayısı.

MÂKUL (u uzun) (i. A. «kavl» den imef.) (mü. mâkule). Söylenmiş, denilmiş, Fars. güfte. (i. A.) Söylenilen şey, söz, kavl.

MÂKUL (u uzun) (i. A. «akl» dan imef.) (mü. mâkule). 1. Akla uygun, akla yakın, aklın kabûl ettiği: Dediğiniz şey mâkul değildir. 2. Akıl ile bilinir, akılla isbat olunur, aklî, menkul zıddı: Ulûm-i mâkule ve menkule (aslî-naklî ilimler). 3. Oldukça akıllı, sözü akla yatkın: Mâkul bir adamdır.

MÂKULÂT (u uzun) (i. A. c.). Akıl ile bilinir ve nakle dayanmıyan meseleler, ilimler ve bahisler.

MAKULE (u uzun) (i. A.). Cins, türlü, çeşit, kabîl: Bu makule şeyler hoş değil, o makule adamlar.

MÂKULİYYET (i. A.). Akla yakın ve akıl ile anlaşılan şeyin hâli: Bu maddenin mâkuliyyeti açıktır.

MÂKÛS (i. A. «aks» ten imef.) (mü. mâkûse). 1. Tersine dönmüş, başaşağı çevrilmiş: Mâkûs tâlihim! 2. Diğer bir şeyin zıddı ve aksi olan, ters: Bu iş onun büsbütün mâkûsudur. 3. Bir yere vurup geri dönen veya şekli görünen, akseden: Aynada mâkûs sureti; camdan mâkûs ışık. 4. mec. Ters, iyi gitmeyen, uğursuz: Bu iş pek mâkûs gitti.

MÂKÛSEN (i. A.). Mâkûs olarak. Tersine, ters. **Mâkûsen mütenasip** = Ters orantılı.

MAKYAJ bk. Makiyaj.

MAKYAVELİZM (i. Machiavelli'nin adından). Politikada gayeye varmak için, ahlâka aykırı da olsa her çareye başvurmayı hoş gören anlayış.

MAL (MÂL) (i. A.) (c. emvâl). 1. Sahip olunan değerli ve lüzumlu şey veya elaltında bulunan para, eşya, hayvan, gelir vesaire, var, varlık, servet: Çok malı vardır; malının hesabını kendi de bilmezdi; emvâl-i kesîre kazanmıştı. 2. Nakit para, gelir: Mâl-i mîrî, mal memuru. 3. Tüccar eşyası, Ar. emtia: Tüccar malı. 4. mec. Fena şey veya şahıs: Bilirim ne maldır; bu da bir mal mı? **Maletmek, edinmek** = Ehemmiyet vermek, vazife edinmek: O, kendine mal etmiyor. **Mal bulmuşa, mal bulmuş Mağribî'ye dönmek** = Hırsla bir mala konup memnun olmak. **Beytülmâl** = İslâm devletinde devlet hazinesi ve sonradan vârisleri belli olmayan mallara bakan şer'î daire: Beytülmâl müdürü. **Re'sülmâl** = Faize verilmiş paranın bütünü, faizi dı-

şında asıl verilen para. **Mâl-i sâmit** = Cansız mal. **Mâl-i nâtık** = Canlı mal. **Mal sahibi** = Mâlik, elde tutan. **Mal sandığı** = Vezne. **Mal kalemi** = Vezneye bağlı muhasebe kalemi. **Emvâl-i menkule** = Taşınabilir mallar. **Emvâl-i gayr-i menkule** = Emlâk, akar ve arazi gibi nakli mümkün olmayan mallar. **Malmüdürü** = Bir kazanın mâlî işlerine bakan adam. **Mâl-i mirî, emvâl-i emîriyye** = Devlet hazinesine ait para vesaire. **Malı malına** = Asıl değeriyle, ticaretsiz, kârsız (satmak).

MÂL (i. F. «mâlîden» fiilinden imas. olup sıfat terkiplerinde bulunur). Süren, sürülen. **Rû-mâl** = Yüz süren. **Pây-mâl** = Ayakaltında sürülen, çiğnenen, ezilen.

MALA (i. F.). Harç alıp sürmeye mahsus demirden, tahta saplı, duvarcı ve sıvacı âleti, sürgü.

MALAK (i.). Manda yavrusu, buzağısı.

MÂ-LÂ-KELÂM (i. A.) (mâ = bağlama edatı, lâ = menfilik edatı, kelâm = söz). Söz götürmez, diyecek yok, pek fazla ve mükemmel: Mâ-lâ-kelâm çalıştı.

MALAKİT (i. Y.). Tatlı yeşil renkte tabiî bakır karbonat, bakır taşı.

MALALAMAK (f.). Mala sürmek.

MÂLÂMÂL (i. F.). Dolu, dopdolu.

MÂ-LÂ-NİHÂYE (i. A.) (mâ = bağlama edatı, lâ = menfilik edatı, nihâye = son). Sonsuz, nihayetsiz.

MALARYA (i. İ.). Sıtma.

MALAYA bk. Malayı.

MALAYA (hi.). «Malezya» ve şimdi «Malaysia» da denen Güneydoğu Asya'da Çinhindi'nin İndonezya'ya doğru inen yarımadası.

MÂ-LÂ-YÂNİ (i. A.) (mâ = bağlama edatı, lâ = menfîlik edatı, yânî = «ânî» den geniş zaman, delâlet ve ifade etmek). Mânâsız ve faydasız söz veya iş, boş şey, abes: Mâ-lâ-yâni ile uğraşmamalı.

MALAZ (i.). **1.** Sürülmüş toprak. **2.** Su baskınına uğrayan tarla.

MÂL-DÂR (i. F.). Servet sahibi, zengin: Mâldâr bir tacir.

MALDARLIK (i.). Zenginlik.

MÂLEN (i. A.). Mal olarak, malca.

MALGAMA (i. Y.). Civanın başka bir madenle karıştırılmasından meydana gelen madde.

MALI (i.). **Malı taşı** = Kayıklarda lenger yerine konulan ipe bağlı taş.

MALITAŞI (i. kimya). Bazen kayıklarda çapa yerine kullanılan büyükçe taş.

MÂLÎ (i. A.) (mü. mâliye). **1.** Mal ve servete ait: Mâlî iktidarı yoktur; ahvâl-i mâliyyesi pek bozuktur. **2.** Devletin gelir ve giderlerinin idaresine, maliyeye ait; maliye bakanlığı. **Sene-i mâliyye** = Mâlî yıl ki, martta başlar.

MÂLİHULYÂ (i. A.). **1.** Karasevda, merak, melankoli. **2.** (Fars. hulyâ'dan galat) Kuruntu: Birtakım mâlihulyâlara dalmış.

MÂLİK (i. A. «mülk» ten if.). (mü. mâlike). **1.** Sahip, efendi: Bir kölenin mâliki; kitabın, mülkün mâliki. **Mâliki yevmi'd-dîn** = Kıyâmet gününün sahibi olan Allah. **2.** Sahip olan, tasarruf ve idare eden: Kendine mâlik değildir; ben daha o çiftliğe mâlik olamadım. Bu kelime ile Fransızca «avoir» fiilini tercüme etmek âdettir ve bu tesirle yersiz şekilde kullanılır: Üç oğla mâlikim, iyi bir doktora mâlik olamadık... gibi.

MÂLİK (i. A.). Cehennem'in muhafazasıyla görevli melek.

MÂLİKÂNE (i. F.). Bir şahsa ait geniş arazi ve köşk.

MALİKÎ (i. A.). **1.** İslâm'ın dört sünnî mezhebinden biri. **2.** Bu mezhebi benimsemiş kimse.

MÂLİKİYYET (i. A.). **1.** Mâlik ve sahip olma, tasarruf: Bu ormana mâlikiyyet iddiasındadır. **2.** Tasarruf hakkı.

MALİSOR (hi.) (Arnavutça = dağlı). Arnavutluk'ta bazı dağ ahalisi ve onlara bağlı bazı ovalılar: İşkodra, Debre, Yakova Malisorları.

MÂLİŞ (i. F.). Sürme, sürüş, oğma.

MALİYE (i. A.). Devletin mâlî işlerini gören daire: Maliye bakanlığı, maliye memuru. bk. Mâlî.

MALİYECİ (i.). **1.** Maliye mütehassısı. **2.** Devletin maliye teşkilâtında çalışan kimse.

MALİYET (MÂLİYYET) (i. A.). Bir şeye, yapılıp bitirilinceye kadar sarfedilen para, bir şeyin mal olduğu para.

MÂLİYYE bk. Maliye.

MALKIRAN (i.). Sığır vebası.

MALKOÇ (i.). **1.** Osmanlı devletinde akıncı kumandanı. **2.** Meşhur bir akıncı beyleri hânedanı. **Malkoçoğlu** = Kurnaz, becerikli.

MALOZYA (i.). Menekşe çiçeği.

MÂL-PEREST (i. F., Ar. mâl = servet, Fars. peresten = tapınmak). Mal ve serveti tapınırcasına seven cimri ve hırslı adam.

MALTA (hi. coğrafya). Akdeniz'in ortasında bir ada ki, şimdi bir devlettir. **Maltakeçisi** = Kulakları ve memeleri uzun, çok süt veren keçi. **Maltataşı** = Keserle

yontulur bir cins yumuşak taş. **Maltagülü, muşmulası** = Bu çiçek ve meyvenin birer cinsi.

MALTAERİĞİ (i. botanik). Gülgillerden bir ağaç ve bunun erik büyüklüğündeki iri meyvesi, yenidünya (eriobotrya).

MALTIZ (i.). Mangal, içinde ızgarası bulunan, ayaklı ocak.

MALTIZ (hi.). Maltalı, Malta Arapçası konuşan: Bir Maltız denizci geldi.

MALTIZCA (hi.). Malta'da konuşulan Arapça.

MÂLÛL (i. A. «illet» ten imef) (mü. mâlûle). (Arapça'da geçişsiz olduğundan «alîl» demek daha doğrudur). Bir illeti olan, illet sahibi. Hasta, sakat, kötürüm: Mâlûl bir adam.

MÂLÛLİYET, MÂLÛLİYYET (i. A.). İlleti olan, hastalık, sakatlık, kötürümlük: Mâlûliyyeti olan kimse askere alınmaz.

MALÛM (MÂLÛM) (i. A. «ilm» den imef) (mü. mâlûme). **1.** Bilinen, bilinmiş, öğrenilmiş: Onun hâli bizce malûmdur; malûmunuz olsun. **2.** (e.) Müteaddî fiilin iki şeklinden biri ki, fâili bakımındandır. **Fiil-i mâlûm** = Yazmak, bilmek gibi. Diğer şekline «meçhul» denir: Yazılmak, bilinmek gibi. (hâl) Belli, öyle, şüphesiz (cevapta kullanılır).

MÂLÛMÂT (i. A. c.). **1.** Bilinen şeyler, öğrenilmiş hakikatler: O adamın çok malûmatı vardır. **2.** Biliş, haber, vukuf: Bu bahiste malûmatım yoktur; filâna da malûmat veriniz.

MÂLÛMÂT-FÜRÛŞ (i. A. F.). Bilgi satan, bilgiçlik taslayan.

MÂLÛMATLI (i.). Bilgili: Çok malûmatlı adamdır.

MÂLÛMATSIZ (i.). Bilgisiz.

MÂLÛMİYYET (i. A.). Bilinen ve öğrenilmiş olan şeyin hâl ve sıfatı, malûm olma; bilinme.

MALZEME (MÂLEZİME) (i. A.) (mâ = bağlama edatı, lezime = luzûm'dan mazi fiili, mâlezeme şekli galattır. Malzeme şekli yanlışsa da Türkçe'de kullanılır). Lâzım olan şey: Lüzumlu malzemeyi tedarik etmek, askerin malzemesini hazırlamak.

MAMA (i.) (çocuk dilinde). **1.** Ana, nine: Mama Hatun. **2.** Yemek, yiyecek: Gel çocuğum sana mama vereyim.

MÂMÂFİH (i. A.). Bununla beraber.

MAMALİGA (i.) (Romence'den). Kaynar suda haşlanmış ve üzerine biraz yağ gezdirilmiş mısır buğdayı unundan yapılmış işçi yemeği ki, Romanya'da çok kullanılır.

MÂ-MELEK (i. A.) (mâ = bağlama edatı, melek = mülk'den mâzi fiili). Birinin mâlik olduğu şey, sahip olunan mal, birinin eli altında bulunan mal ve mülk, her ne var ise: Mâ-melekini bu yola sarfetti; bütün mâ-meleki elinden çıktı.

MÂ-MEZÂ (i. A.) (mâ = bağlama, mezâ = mâzi fiili: geçti). Geçen şey, geçmiş şey: Mâ-mezâyı unutmalı. **Mezâ mâ-mezâ** = Geçen geçti, olan oldu, geçmişi unutalım: Mezâ mâ-mezâ, şimdi barışalım.

MÂMÛL (i. A. «amel» den imef.) (mü. mâmûle). **1.** Yapılmış, işlenmiş: Yünden mâmûl kumaş; mermerden mâmûl heykel. **2.** (e.) (Arapça gramer): Bir âmil'in tesiriyle bir türlü îrab kabûl etmiş olan (kelime), âmil zıddı. (i. A. c.) **Mâmûlât** = **1.** Bir san'atın veya bir fabrikanın vücude getirdiği iş, mahsul: Şam mâmûlâtı; fabrika mâmûlâtı. **2.** (e.). Bir âmil'in tesiriyle îrab kabûl etmiş kelimeler.

MÂMÛLÂT (i. A. c.) (m. mâmûl). Mamûller. bk. Mâmûl.

MÂMÛR (i. A. «umrân» dan imef.) (mü. mâmûre). **1.** Harâb olmayan: Mâmûr bir ev, mahalle, şehir. **2.** İşlenmiş, ekilmiş, boş olmayan: Arâzî-i mâmûre. **3.** Ahalisi olan, meskûn: Avrupa'nın her tarafı mâmûrdur. **Dörtbaşı mâmûr** = Mükemmel, kusursuz.

MÂMÛRE (i. A.). **1.** Meskûn ve zengin ülke: Amerika'nın Pasifik kıyıları mâmûrelerle doludur. **2.** Şehir; kasaba, belde: Mâmûre-i Bursa.

MÂMÛRİYYET (i. A.). Meskûn ve mâmûr yerin hâli, Ar. umrân: Vaktiyle Irak'ın mâmûriyyeti fevkalâdeydi.

MAMUT (i. zooloji) (Ostyak dilinden). Eski jeolojik çağlarda Avrupa ve Asya'da yaşamış olan ve ancak fosili bulunan, iri bir fil cinsi (elephas primigenius).

-MAN (ve ince hecelerde **-MEN**) (i.). Adam; insan cinsi, soy: Kocaman, çırakman, Türkmen, Kölemen (yalnız böyle kelimelerde geçer).

MÂNÂ (i. A.) (c. maânî). **1.** Bir kelime veya sözün anlattığı şey, anlam: Bu beytin mânâsını anlayamadım. **2.** İç, ruh, suret ve kalıbın zıddı. **3.** Rüya, düş: Âlem-i mânâda gördü. **4.** mec. Mâkul sebep: Bunu böyle yapmada mânâ yoktur; bu vakitte kalkıp gitmede ne mânâ vardır? bk. Maânî.

MÂNÂLI (i.). **1.** Mânâsı olan. **2.** Mânâsı güzel ve derin olan. **3.** Dolayısıyla bir şeye delâlet eden: Mânâlı söz; mânâlı bir bakış.

MÂNÂSIZ (i.). **1.** Mânâsı olmayan, hiçbir şeye delâlet etmeyen. **2.** Mâkul sebebi olmayan, sebepsiz, münasebetsiz.

MANASTIR (i. R.). **1.** İnzivaya çekilmiş rahip veya rahibelerin barındığı dinî yapı. **2.** (has isim, coğrafya) Rumelin'de bir şehir ki, şimdi Yugoslav Makedonyası'ndadır..

MANAV (i.). Taze yemiş satan esnaf: Manav dükkânı; manavdan yemiş almak.

MANCA (i. İ.). Yiyecek, yiyinti, Ar. taam. **Kedi mancası** = Ciğer, dalak, vesair parçaları.

MANCANA (i. İ. denizcilik). **1.** Gemilerde büyük ve taşınabilir su anbarı. **2.** Gemide bu anbarın durduğu yer. **Mancana direği** = Esası o yerde olan direk.

MANCELİNA (i. İspanyolca'dan, botanik). Sütleğengillerden, çok zehirli bir ağaç ki, yerliler bunun özsuyunu oklarını zehirlemekte kullanırlar (manzenilla).

MANCINIK (i. A.) (c. mecânık). **1.** Topun icadından önce kale dövmek üzere ağır taşlar atmaya mahsus makine. **2.** Su dolabı. **3.** Türkçe: İpekçi çıkrığı.

MANÇU (hi.). Mançuryalı, Mançu dili konuşan.

MANDA (i. Fr. mandat). Kendi kendini idare edemeyen bir memleketi idare etmek için Milletler Cemiyeti'nin bir devlete verdiği vekillik.

MANDA (i.). İnek - öküze benzer, daha iri bir gevişgetiren ehlî hayvan.

MANDAL (i. A.). **1.** Kapı ve pencere kanadını kapamaya mahsus, döner tahta veya demir dökme: Mandalı çevirmek. **Kırk kapının mandalı** = Her yere giren ve her işe karışan adam, sürtük. **2.** Kanûn çalgısındaki anahtarlık.

MANDALİNA (i. Portekizce'den). Turunçgillerden Çin menşeli, kabuğu kolay soyulan bir meyve, mandarin (Lat. citrus nobilis).

MANDALLAMAK (f.). Mandalı çevirmek, mandalla kapamak.

MANDAPOST (i. Fr. mandat-poste). Posta havalesi.

MANDAR (i. denizcilik). «Manti» denilen makaranın küçüğü.

MANDATER (i. Fr.). Eskiden bir memleketi Milletler Cemiyeti adına idare eden devlet.

MÂNDE (i. F. «mânden» fiilinden imef.). Kalmış. **Pes-mânde** = Geri kalmış, gerilemiş. **Amel-mânde** = İşten kalmış, kötürüm.

MANDEPSİ (i.). **Mandepsiye basmak** veya **mandepsiye düşmek** = (Aldatılmak, atlatılmak) gibi argo tâbirlerinde geçer.

MANDEREN (i. Portekizce'den). Çin imparatorluk vezirlerine Avrupa'ca verilen isim.

MANDIRA (i. Y.). Üstü kapalı küçük ağıl. **Mandıra köpeği** = Azgın ve kötü huylu adam.

MANDOLİN (i.) (Fr. mandoline). Telli ve mızraplı bir çalgı.

MANDOZ (i. denizcilik). Makara takımı.

MANEJ (i. Fr.). **1.** At terbiyesi. **2.** Atların terbiye edildiği yer.

MÂNEN (i. A.). **1.** Mânâca, mânâ bakımından. **2.** Dolayısıyla, zımnen, doğrudan ve açıktan olmayarak.

MÂNEND (i. F.) (halk dilinde: menend). Benzer, eş, Ar. şebih, nazîr, misl: Onun mânendi yoktur; mânendini bulmak zordur. **Bî-mânend** = Emsalsiz, eşsiz.

MÂNENDE (i. F.). Benzeyen, benzer.

MÂNEVÎ (i. A. «mânâ» dan imen.) (mü. mâneviyye). **1.** Mânâya ait. **2.** İçe ait, ruha mensup, maddî zıddı. **Mânevî evlât** = Evlât edinilmiş ve bu şekilde yetiştirilmiş çocuk.

MÂNEVİYÂT, MANEVİYYÂT (i. A. c.) (m. mânevî). Mânevî hususlar. bk. Mânevî.

MANEVRA (i.) (Fr. manoeuvre = el işi). **1.** Gidip gelerek yapılan hareket: Demiryolu katarı manevra yapıyor. **2.** (askerlik) Talim ve tecrübe için savaş taklidi yapılan hareket. **3.** mec. Hile, desise, dolap.

MANGA (i. askerlik).**1.** On bir kişilik askerî birlik. **2.** Deniz erlerinin gemide yemek yedikleri ve toplandıkları yer. bk. Manka.

MANGAL (i.) (Ar. «mankal» dan). Yanmış kömür koymaya ve içinde kömür yakmaya mahsus bakır, pirinç veya saçtan kap.

MANGAN, MANGANEZ (i. Manisa'nın eski adından) (kimya) Elemanlardan bir cins maden.

MANGIR, MANKIR (i.). **1.** Eski küçük bir cins bakır sikke ki, dördü bir akça ederdi, Ar. füls. **2.** Çocuk oyuncağı çeşidinden tahtadan yaldızlı pul. **3.** Nargile lülesine konmak üzere kömür tozundan kurs. **4.** Umumiyetle para: Mangır yok; beş on mangır için yüzsuyu dökemem.

MANGİZ (i.). Para (argo).

MANİ (i. Y. Fr.). İptilâ, hastalık ve delilik derecesinde düşkünlük, düşünce saplantısı.

MÂNÎ (i. A. «men» den if.) (mü. mânia). Men' eden, bırakmayan, engel olan, bir işin yapılmamasına sebep olan.

Mandolin

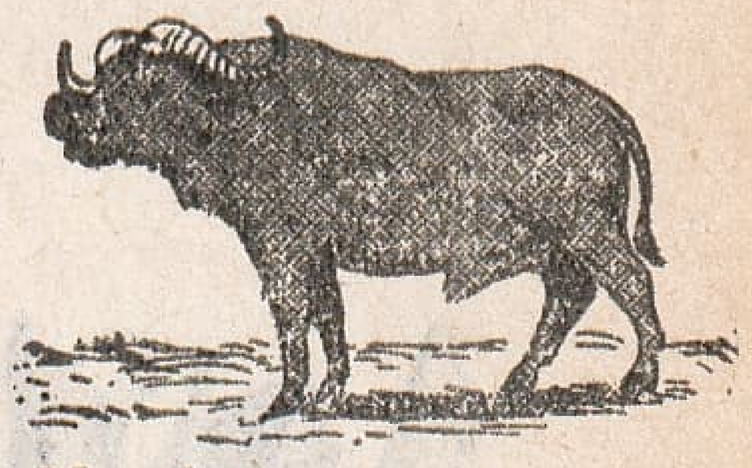

Manda

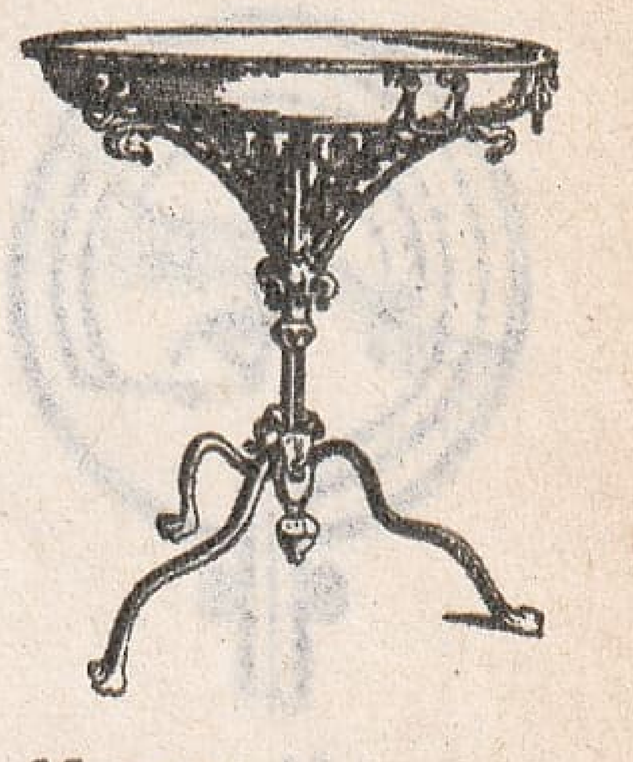

Mangal

MÂNÎ (i. A.). Türk halk şiir ve musikisinde bir şekil.

MÂNİA (i. A.) (c. mevânî). 1. Men eden şey, engel, özür, mâzeret: Mevânii açıkça söylemelisin. 2. Zorluk (bu mânâ ile başlıca cem'i kullanılmıştır): Birçok mevânie tesadüf ettim.

MÂNİALI (i.). 1. Mâniası olan: Mânialı arazi. 2. Bir spor yarışması: Mânialı koşu vs.

MÂNÎ-DÂR (i. F.). Mânâlı, mânâsı güzel ve ehemmiyetli: Mânî-dâr bir söz.

Maniple

MANİFATURA (i.). (Fr. manifacture). Dokuma vesaireye ait fabrika ürünleri: Manifatura mağazası.

MANİFATURACI (i.). Manifatura çeşidinden dokuma vesair fabrika ürünleri satan tacir.

MANİFATURACILIK (i.). Dokuma vesaireye ait fabrika ürünleri satan tacirin ticareti: Manifaturacılık ediyor.

MANİFESTO (i. İ. ticaret). Fabrikadan tüccara gönderilen malın cins, miktar ve değerlerini gösteren beyanname. **Manifesto memuru** = Tüccarın bu kâğıtlarına bakmak görevini yapan gümrük memuru.

Manolya

MANİKA (i. R. denizcilik). Gemilerde anbarlara, makine ve ateş yerlerine hava vermeye mahsus bezden baca.

MANİKÜR (i. L. Fr. manucure). El tırnaklarının estetik bakımı.

MANİPLE (i. İ.). Telgrafçılıkta mors işaretlerini alıp vermede kullanılan âlet.

MANİPÜLATÖR (i. Fr.). Manipleyi kullanan kimse.

MANİSKA (i. denizcilik). İki tarafı ikişer dilli makaradan donatılmış büyük palanga.

MANİTACILIK (i.). Bir çeşit yankesicilik.

MANİVELA (i.) (İ. manivella). Ağırlık kaldırmak için bir ucunun yakınında dayanağı olan, diğer ucu harekete geçirilen kol.

Manometre

MANKA (i.). 1. Halka, daire. 2. Halka şeklinde toplanıp oturmuş adamlar: Gemicilerin karavana başına manka olmaları. **Manka olmak** = Toplanıp evcimen oturmak.

MANKAFA (i.) (eski Türkçe'de «man» ve «mank» iri ve kocaman demektir). 1. Koca kafalı ahmak, alık, sersem: Mankafa adam. 2. Şiddetli ve müzmin sakağıya uğramış (beygir): Bu at mankafa olmuş. 3. İri, battal: Mankafa karpuz. **Mankafabalığı** = Bir balık cinsi.

MANKAFALIK (i.). 1. Alıklık, sersemlik, Ar. gabâvet. 2. Beygirde şiddetli bir hastalık.

MANKAL bk. Mangal.

MANKALA (i.). Oyuk oyuk bir çeşit oyun tahtası.

MANKEN (i. Fr.). 1. Ressam ve heykeltıraşların model olarak kullandıkları insan veya hayvan şeklinde, türlü biçimlere sokulabilen kalıp. 2. Terzilerin elbise prova etmek veya sergilemek için kullandıkları insan biçiminde kalıp. 3. Moda evlerinde elbiseleri alıcılara göstermek işiyle görevli kimse.

MANKIR bk. Mangır.

MANOLYA (i.) (Fr. magnolia). Kalın yapraklı ve iri çiçekli meşhur bir ağaç ki, süs için bahçelerde yetiştirilir: Manolyanın çiçekleri güzel kokuludur.

MANOLYAGİLLER (i. botanik). Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden bir familya. Örnek bitkisi manolyadır.

MANOMETRE (i. Y.). Tazyik, basınç ölçen âlet.

MANSAP bk. Mansıb.

MANSIB (i. A. «nasb» dan im.) (c. manâsıb). 1. Nasb ve tayin olunacak yer, büyük görev, makam, mevki. 2. Bir ırmağın denize veya bir çayın ırmağa döküldüğü yer, ağız, kavşak: Sakarya'nın, Menderes'in mansıbı; manâsıb-ı Nîl.

MANSIB-DÂR (i. F.). Bir mansıp ve görevde bulunan adam.

MANSİYON (i. Fr.). Bir eserin değerli diye anılması veya bir mükâfatla, değerlendirilmesi.

MANSÛB (i. A.). Tâyin edilmiş, atanmış.

MANSÛR (i. A.) (musiki). Türk musikisinde bir âhenk (düzen).

MANSÛR (i. A. «nusret» den imef.) (mü. mansûre). Allah'ın inayetiyle galip ve muzaffer olan.

MANSÛRİYYET (i. A.) (yeni kelime). Allah'ın inayetiyle galip ve muzaffer olma.

MANSÛS (i. A. «nass» dan imef) (mü. mansûsa). Kur'ân'da açıkça söylenen, hakkında âyet-i kerime olan: Şarabın harâm kılınması mansûstur.

MANŞON (i. Fr.). Kadınların kışın sokakta, ellerini içine sakladıkları iki tarafı açık, kürkten yapılma torba.

MANTA (i.). Akmenekşe.

MANTALİTE (i. Fr.). Zihniyet.

MANTAR (i. R. Y.). 1. Topraktan çıkan veya karanlık ve rutubetli yerde yetiştirilen ve tuzla tavada pişmişi veya etlisi yenen bitki. Çeşitleri çoktur: Ak, kızıl

mantar; kuzugöbeği mantar. **Keçimantarı** = İçi tuzla dolu bir küçük topcuk ki, çayırlarda olur. **2.** Bir cins meşe ağacı kabuğundan çıkan yumuşak bir madde ki, şişe, fıçı vesaire tıpası yapılır ve batmamak için balıkağının köşelerine ve bu gibi şeylere takılır **3.** Umumiyetle tıpa: Mantarını attı. **Mantar atmak** = mec. Yalan söylemek. **Mantar gibi** = Aldatmak, hileyle kandırmak. **Mantara bastırmak** = **1.** İlk mânâsından alınarak; pek çabuk yetişen şey. **2.** İkinci mânâsından alınarak; çürük şey. **Mantar meşesi** = Kabuğu mantar gibi kullanılan meşe çeşidi.

MANTARLAR (i. botanik). Klorofilsiz, ilkel bir bitki sınıfı.

MANTARLAŞMA (f. botanik). Hücre zarlarının mantar özü karışmasıyla geçirimsiz hâle gelmesi.

MANTARLI (i.). Mantarı olan.

MANTI (i.). Kıymalı yufka yemeği.

MANTIK (i. A. «nutk» dan). **1.** Söz, kelâm, nutuk, Fars. suhan. **Mantıku't-tayr** = Kuş sözü, kuş dili. **2.** İlimler felsefesi. **3.** Makul ve mantıklı düşünme kabiliyeti.

MANTIKÇILIK (i. felsefe). Mantığı her türlü felsefenin aslı sayan doktrin.

MANTIKÎ (i. A.) (mü. mantıkıyye). **1.** Mantık ilmine ait. **2.** Kaidelerine uygun, mâkul söz: Mantıkî söz. (i. A. c.) **Mantıkıyyûn** = Mantık ilmi bilginleri.

MANTIKLI (i.). Mantığa uygun.

MANTIKSIZ (i.). Mantığa aykırı olan.

MANTİLYE (i. İ. denizcilik). Gemi serenlerini direklere asılı tutan zincir.

MANTİN (i. Fr.). Canfesten kalın bir cins eski ipek kumaş.

MANTİS (i. Fr.). matematik). Bir sayının logaritmasının ondalık kısmı.

MANTO (i.) (Fr. manteau). Üstlük elbise, palto.

MANTOL (i. Y. kimya). Nane ruhundan çıkarılan kokulu bir madde.

MANTUK (i. A. «nutk» dan imef.) (mü. mantuka). **1.** Söylenmiş, denilmiş, Fars. güfte. **2.** Söz, Ar. kelâm, nutuk. **3.** Mefhum, mânâ.

MANYA (i. A. Y.) (tıp). Merak, delilik, pek fazla düşkünlük, ibtilâ. **Manya-i vatan** = Şiddetli vatan hasretinden doğan hastalık: Dâussıla, nostalji.

MANYAK (i. Y. Fr.). Manyaya uğramış ruh hastası.

MANYAT (i.). **1.** Alamanadan küçük, balıkçı kayığı. **2.** Bu kayıklarla atılıp, karadan çekilen küçük ağ.

MANYETİK (i. Y. Fr.). Mıknatısla alâkalı, mıknatıs özelliği bulunan. **Manyetik alan** = Bir mıknatıs Kuzey Kutbundan (N) çıkıp dağıldıktan sonra, tekrar toplanarak Güney Kutbundan (S) içeri giren kuvvet çizgilerinin yayılmış bulunduğu alan.

MANYETİT (i. Y. Fr.). Mıknatıs özelliğine sahip tabiî demir oksit.

MANYETİZMA (i. Y.). **1.** Bir mıknatıs alanındaki fizik hadiselerini sağlayan kuvvet. **2.** Telkin ve hipnoz olayları ile bunların nazariyelerine verilen ad.

MANYETO (i. Y. fizik). İçinde bir mıknatıslı demir bulunan ve elektrik üretmekte kullanılan makine.

MANYEZİ (i. Y. kimya). Hekimlikte barsak gazlarına karşı kullanılan tadsız magnezyum oksidi.

MANYEK (i. botanik). Sütleğengillerden, sıcak ülkelerde yetişen büyük bir ağaç (manihot utilissima).

MANZAR (i. A. «nazar» dan im.). Görünen yer, görünüş. **Kerîhü'l-manzar** = Görünüşü çirkin.

MANZARA (i. A. «nazar» dan im.) (c. menâzır). **1.** Bakılıp seyrolunan yer, gözün aldığı yerlerin görünüşü ve şekli. **2.** Böyle bir yeri veya birtakım yerleri tasvir eden resim, Fr. paysage. (c.) (geometri ve resimde) Çeşitli cisimler ve maddelerin bulundukları yerlerin yakınlık, uzaklık ve durumuna göre gösterdikleri çeşitli şekiller: Resimde en fazla menâzıra dikkat etmek lâzımdır. **Fenn-i menâzır** = Fr. Perspective.

MANZUM (MANZÛM) (i. A. «nazm» dan imef.) (mü. manzûme). **1.** Nizâmına konmuş, tanzim olunmuş, nazmedilmiş, düzenlenmiş, muntazam, sırasına girmiş. **2.** Nazım halinde yazılmış eser, Fr. poème. **3.** Estetik değeri haiz olmayan, şiir sayılmayan, vezinli ve kafiyeli söz. **4.** (fizik) Elektrik elde etmek için yapılan sistem.

MANZÛR (i. A. «nazar» dan imef.) (mü. manzûre). **1.** Bakılan, nazar olunan: Manzûr-ı âlîleri buyurulmak üzere sunuldu. **2.** Nazarda bulunan, teveccühe mazhar olan.

MAOİST (i. Çince, Fr.). Mao Çe-Tung taraftarı radikal komünist (Türkçe: Maocu).

MAPA (i. denizcilik). **1.** Ucu halkalı cıvata. **2.** Eskiden gemi içini aydınlatmaya mahsus zeytinyağı ile yakılan siperli fener.

MÂR (i. F.). Yılan.

MÂR (i. F.) (târ ile kullanılan tekrar kelimesi). Târ ü mâr (karmakarışık). bk. Târ-mâr.

Mantar

MARAL (halk dilinde: **MERAL**) (i.). Dişi geyik, ceylan, karaca.

MARANGOZ (i.) (İ marangone). Dolap, masa ve yazıhane gibi ince tahta işleri yapan san'atkâr.

MARANGOZLUK (i.). Marangoz san'atı: Marangozluk ince bir san'attır.

MARANTA (i.). Amerika'da yetişen bir kamış çeşidi, ararot kamışı (maranta arundinacea).

MARATON (i. Y.). Kırk kilometreden uzun bir yol üzerinde yapılan mukavemet ve hız koşusu.

MARAZ (i. A.) (c. emrâz). **1.** Hastalık, Ar. dâ, illet: Emrâz-ı dahiliye; emrâz-ı hâriciye; emrâz-ı cildiye; emrâz-ı efrenciye (iç, dış, cilt, frengi hastalıkları); maraz-ı müstevlî (salgın hastalık). **2.** Dert, belâ, tahammülü zor hâl: Bu iş bana maraz oldu.

MÂRAZ bk. Mârız.

MARAZA (i. A.). Anlaşmazlık, çekişme, kavga.

MARAZÎ (i. A. «maraz» dan imen.) (mü. maraziyye) (tıp). Hastalığa ait, hastalıktan ileri gelen: Marazî hâl, Fr. pathologique. (i. A. c.). **Maraziyyûn** = Patoloji mütehassısı doktor, Fr. pathologiste.

MARÇ (i.). Art arda kullanılarak sesle yutmayı tasvir ve taklit eder: Març març yuttu.

MÂREKE (i. A.) (c. meârik). Savaş meydanı, vuruşma sahası.

MAREŞAL (i. Fr., Cerm.). Mareşallık rütbesinde olan en büyük rütbeli asker: Mareşal Fevzi Çakmak.

MAREŞALLİK (i.). Orgeneralliğin üstündeki son askerî rütbe.

MARGARİK ASİT (i. Y. kimya). Margarin yapımında kullanılan bir madde.

MARGARİN (i. Y. kimya). **1.** İç yağlarında bulunan, margarik asidin gliserinle birleştirilmesiyle elde edilen, 47 derecede eriyen ve besin değeri olan bir madde. **2.** Nebâtî yemek yağı.

MÂRİD (i. A.). İnat sahibi, inatçı.

MÂRİFET (i. A. «irfân» dan) (c. maârif). **1.** Bilgi, ilim, Fars. dâniş. **2.** Hüner, maharet, ustalık, san'at: Bu, bir mârifettir, herkesin yapacağı iş değildir. **3.** Hüner ve san'atla yapılmış bir usûl ve terkip: Bu makinenin, bu âletin bir mârifeti vardır. **4.** mec. Garip durum ve hareket, tuhaflık: Birtakım mârifetler yapıyordu. **5.** Vasıta, aracılık, yardım: İstediğiniz kitaplar emanetçi mârifetiyle gönderiliyor. (c.). İlimler ve fenler, öğrenimle elde edilebilen bilgiler.

MÂRİFETLİ (i.). **1.** Hüner ve mârifet sahibi, Fars. hüner-ver: Çok mârifetli adamdır. **2.** Hüner ve mârifetle yapılmış, hünerli: Pek mârifetli bir makine icat etti.

MÂRİN (i. A.) (mü. marine) (fizik). Çekiçle dövülerek açılabilen: Altın mârin bir cisimdir, Fr. malléable.

MÂRİSTÂN (i. A.) (Fars. «bîmaristân» dan galat). Hastahane.

MARÎZ (i. A. «maraz» dan smüş.) (mü. marîze). **1.** Hasta, alîl, keyifsiz: İnsan marîz olmadan sıhhatine bakmalıdır. (i. A. c.) Maraza, hasta adam: Marîzlere mahsus araba. **2.** (argo) Dayak.

MÂRİZ (i. A. «arz» dan im.). Bir şeyin göründüğü yer. **Mâriz-ı itâbda** = Azarlama maksadıyla. **Mâriz-i teşekkürde** = Teşekkür maksadıyla.

MARK (i. Al.). Alman para birimi.

MARKA (i.) (İ. marca). **1.** Alâmet, işaret, nişan, senbol: Markası vardır; marka koymak. **2.** Ticarî eşya üzerine gümrükte tanınmak için isim ve lakaba karşılık konulan harfler veya belirli işaretler.

MARKALAMAK (f.). Marka koymak, nişan koymak.

MARKALI (i.). Markası olan, senbol ve nişan konmuş.

MARKİ (i. Fr. Germence). Kont ile dük arasındaki Avrupa asâlet pâyesi.

MARKİZ (i. Fr. Germence). **1.** Marki'nin eşi. **2.** Koltuklu fakat arkalıksız salon iskemlesi.

MARKİZET (i. Fr.). Bir çeşit ince pamuklu kumaş.

MARKSİZM (i.). Karl Marx'ın ferdî mülkiyeti reddeden ve sınıf çatışması yoluyla komünizmi gerçekleştirmeyi hedef tutan doktrini.

MARMAHOR (i.). Yarpuz çeşidinden bir ot, kocayarpuz.

MARMARA (hi. coğrafya). **1.** Bir Türk adasının ismi ki, mermer ocakları bulunması münasebetiyle böyle adlandırılmıştır. **2.** Bu adanın bulunduğu deniz ki, Asya ve Avrupa kıt'alarını birbirinden ayırır. Türkiye'nin içdenizidir.

MARMELAT (i. Portekizce: marmelada = ayva reçeli). Pelte haline gelecek derecede şekerle kaynatılmış meyve.

MARN (i. Fr. jeoloji). Kil ile karışık kireçli toprak. Marn üzüm şırasının tortularını çöktürmek için kullanıldığından «pekmez toprağı» adıyla da anılır.

MARNEL (i.) (İ. marinaio). **1.** Gemici, deniz eri. **2.** Yelken gemisi işlerinde mahir adam, Ar. mellâh. **3.** Deniz eri kı-

lığında, yakası açık ve devrik çocuk ve kadın esvabı takımı: Marnel giymiş.

MAROKEN (i. Fr. Maroc «Fas» adından). Fas'ta işlenen bir cins keçi derisinin adı. Aynı tarzda işlenen başka deriler için de kullanılmaktadır.

MARPIÇ, MARPUÇ (i. F. mâr = yılan, pîçîden = dolaşmak). Helezonî telden yapılma ve ince meşinle kaplı, boru ki, nargileye takılır ve dumanı onun içinden geçerek ağza gelir. bk. Marpuç.

MARPIÇÇI (i.). Nargile marpıçı yapan ve satan adam: Marpıççılar Çarşısı. bk. Marpuççu.

MARPUÇ (i.) (belki Fars. mâr-pûş = yılan kisvesi). bk. Marpıç.

MARPUÇÇU bk. Marpıççı.

MÂR (MÂRR) (i. A. «mürûr» dan if.) (mü. mârre). Geçen, geçmiş, Fars. güzeşte. **Mârr-ül-beyân, mârr-üz-zikr** = Yukarıda anılan, zikri geçen. (i. A. c.) Mârrîn. Geçenler. **Mârrîn ve âbirîn** = Gelip geçenler, gelen gidenler.

MARS (i.). **1.** Tavlada ve başka oyunlarda ki taraftan birinin kazandığında, diğerinin hiçbir sayı kazanamaması: Mars oldu! **2.** Hiç bir şey söyleyemeyip kalma: Herif mars oldu!

MARS (i. Fr.). Merih.

MARSAD (i. A. «rasad» dan im.). (c. marâsıd). **1.** Gözetip beklemeye mahsus yer. **2.** Yıldızlara ve gökyüzüne bakmaya mahsus âletleri koymaya mahsus yüksek yapı, rasathane.

MARSAMA, BARSAMA (i.). Nane gibi kokulu bir bitki.

MARSAVAN, MARSIVAN, MERZİFON (i. F. «merzibân) dan galat). **1.** Hudut muhafızı. **2.** Gayet iyi eşek. bk. Marsıvan.

MARSIK (i.). İyi yanmadan söndürülmüş ve yakıldığı vakit çok duman ve koku verip başa vuran kömür.

MARSPET (i. İng. denizcilik). Üzerine basıp yelkeni bağlamak için serenlerin cundasından hamaylısına bağlanmış halat.

MARŞ (i. Fr. Cerm.). **1.** Askerlikte yürüyüşe geçmek için verilen emir. **2.** Daha çok yürüyüşlerde çalınmak üzere bestelenmiş musiki parçası. **Marş marş!** = Askerlikte koşma emri. **3.** Otomobil, kamyon vs. motorunu harekete geçirecek düzen: Marş düğmesi, marş motoru.

MARŞANDİZ (i. Fr.). Yük katarı.

MART (i.) (Latince'den, harp ilâhı olan Mars = Merih'in isminden gelir). Yılın üçüncü ayı ki, otuz bir gün sürer, Fars. âzer. Martın üçüncü haftasında olagelen bir fırtınanın adı: Mart kapıdan baktırır kazma, kürek yaptırır. **Mart havası** = Kararsız hava. **Mart içeri pire dışarı** = Biri gelince öbürü gitmeye kalkıştığı vakit aradaki uyuşmazlığı anlatmak için söylenir. **Mart kedisi** = Çapkın ve azgın kimse.

MARTAVAL (i.). Saçma sapan söz, hezeyân, yalan - dolan. **Martaval okumak** = Uydurma söz söyleyip aldatmak.

MARTAVALCI (i.). Mânâsız ve münasebetsiz saçma sapan uydurma sözler söyleyen adam.

MARTI (i.). Güvercinden büyücek deniz kuşu.

MARTIKA (i. denizcilik). Karadeniz kıyılarında kullanılan başı içeriye doğru kıvrılmış iki direkli bir cins gemi.

MARTİN (i. Martini özel adından). Eskiden kullanılan ve her defasında tek mermi atan bir çeşit tüfek.

MARTOLOZ (i. R.). **1.** Silâhlı adam, muhafız, kır serdarı. **2.** Vaktiyle Tuna korsanı.

MÂRUF (MÂRÛF) (i. A. «irfân» dan imef.) (mü. mârûfe). **1.** Bilinen, meşhur Dünyanın eskiden mâruf kısımları. **2.** Şöhretli, meşhur, tanınmış, herkesin bildiği: Mâruf bir adamdır. **3.** Şerîatın emrettiği, şer'an makbûl olan. **Emri bi'lmârûf nehyi anilmünker** = Şer'î emir ve yasakların halka tebliği.

MARUL (İstanbul şivesinde: **MÂRUL**) (i. R.). Salata yapılan ve çiy de yenen yapraklı bitki, büyük bir çeşit salata: Göbekli marul. **Acı marul** = Yabanî karahindibâ, güneyik, Fr. chicorée. **Eşekmarulu** = Şeceretüddem. **Marul sütü** = Maruldan çıkarılan beyaz madde ki, tıbda ve sanayide kullanılır.

MARULA (i.). Budala, alık.

MARULCUK (i.). Karçiçeği, akçöpleme.

MÂRÛNÎ (hi.). Lübnan'da yaşıyan Katolik Arap.

MÂRUZ (MÂRÛZ) (i. A. «arz» dan imef.) (mü. mârûza). **1.** Bir şeyin karşısında bulunan, bir şeye karşı siper ve engeli olmayan: Bu ev güneşe mâruzdur; rüzgâra mâruz; herkesin alayına mâruz bir aktör. **2.** Serilmiş, sergi hâlinde: O eşya üç ay sergide mâruz kaldı. **3.** Bir büyük zâtın huzûruna çıkarılan, arz ve takdim kılınan: Evrâk-ı mârûza. **4.** Bir büyük zâta, makam ve hey'ete arz olunan: Falân tarafından mârûz keyfiyet. **5.** Yukarıda bildirilmiş, anlatılmış ve arz edilmiş: Ahvâl-i mârûzadan dolayı. **Mârûz-ı çâkeranemdir, mârûz-ı bendegânemdir, mârûz-ı dâiyânemdir, mârûz-ı çâker-i kemîneleridir ki** = Eski-

Martı

den arzuhallerin ve sadârette bulunan veya bulunmuş olan kimselere sunulan resmî yazıların ve resmî olmayarak küçükten büyüğe yazılan mektupların başına yazılması âdet tâbirler. **El-mârûz** = Bu şekil akran arasında kullanılırdı.

MÂRÛZÂT (i. A. c.) (m. mârûza bu mânâda kullanılmaz). **1.** Bir büyük kimse veya makama sunulan maddeler, söylenen sözler. **2.** Eskiden çok yüksek bir makama ve bilhassa padişaha sunulan evrak ve yazılar.

MARYA (i. Rumca'dan). **1.** Dişi koyun: Marya eti; marya kesmek yasaktır. **2.** Umumiyetle dişi hayvan: Keçi maryası. **3.** Dişi koyun eti: Bu kasap bize bütün kış marya yedirdi. **4.** Balıkçı kayıklarında ve dalyanlarda tayfaya verilen karışık ufak balık. Bu mânâ ile sıfat gibi de kullanılıp, marya balık denir. **Marya ağı** = Küçük gözlü fanya.

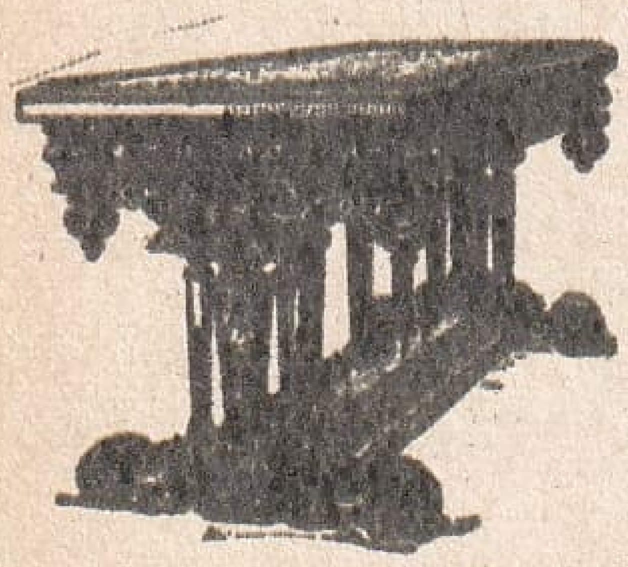
Masa

MARYOL (i.). Hilekâr, kurnaz.

MARYOLLUK (i.). Hilekârlık, kurnazlık.

MAS (MASS) (i. A.). Emme, emerek, çekme.

MASA (i. L. mensa). **1.** Yemek yemeye, çalışmaya mahsus sıra: Masa başına geçti; yemek için bir masa ısmarladım. **2.** (ticaret) İflâs eden tâcirin malı, alacaklılar arasında bölünülecek mal.

MASAD bk. Masat.

MÂ-SADAK (i. A. mâ = bağlama edadı, sadak = «sıdk» dan geçmiş zaman). Doğru olan, uygun: Falân söze mâsadak olarak.

MASAT (i. A. «meşhaz» dan galat). Bıçak bilemeye mahsus demirden âlet: Kasap, aşçı masadı.

MASAF (MASAFF) (i. A. «saff» dan im.) (c. massâf). Sıra sıra dizilen yer, asker saflarının dizildiği savaş meydanı.

MASÂHİF (i. A. c.) (m. Mushaf). Mushaflar, Kur'ânlar. bk. Mushaf.

MASÂİB (i. A. c.) (m. musîbet). Musibetler. bk. Musibet.

MASAJ (i. Fr.). Felç tedavisi, vücudun fazla yağlarını eritme, organlara biçim verme gibi maksatlarla elektrik akımı, su gibi çeşitli vasıtalar kullanarak kaslar üzerine yapılan fizik etki.

MASAL (i.A. «mesel» den galat). **1.** Çocuklara söylenilen hikâye: Masal söylüyordu; çok masal bilirdi. **2.** İnanılmayacak hikâye, cin ve peri hikâyesi: Masal kitabı. **3.** Saçma sapan söz, boş şey: Dediklerinizin hepsi masaldır; benim masal dinlemeye vaktim yoktur.

MASAL (i. A. tıp). Kan ve sütün içinde tabiî olarak bulunan su, Fr. serum, serosité.

MASÂLİH, MESÂLİH (i. A. c.) (m. maslahat). Maslahatlar, işler. bk. Maslahat.

MASARIKA, MASARİKA (i. Y. anatomi). Barsakları yerli yerinde tutan içyağı zarı.

MASÂRİF (i. A.) (çokluğun çokluğu: masârifât) (m. masraf). Masraflar. bk. Masraf.

MASBUĞ (i. A. «sıbğ» dan imef.) (mü. masbûğa). Boyanmış, boyalı.

MASDAR (i. A. «sudûr» dan im.) (c. masâdır). **1.** Bir şeyin ortaya çıktığı yer, kaynak, başlangıç: Bütün bu hallerin masdarı odur. **2.** edebiyat (gramerde) Fiilin zaman göstermeyen şekli: Gelmek, gitmek, yazmak gibi. **Masdar-ı mîmî** = Arapça'da başında «m» harfi bulunan masdar.

MASDARÎ (i. A.) (mü. masdariyye). Masdara ait: Edât-ı masdariyye.

MASDARİYYE (i. A. «mastariyye» den galat, mastar = yeni şarap). Vaktiyle içki vs. den ayrıca alınan resim.

MASDARİYYECİ (i.). Eskiden masdariyye (ve doğrusu mastariyye) denilen resmi tahsil eden memur.

MASDARİYYET (i. A.). Masdarın ifade ettiği mânâ: :«mek - mak» masdariyyet edâtıdır.

MÂ-SEBAK (i. A.) (mâ = bağlama edâtı, sebak «sebk» den geçmiş zaman, 3. müz. şahıs). Sebk eden, geçen, geçmiş: Mâ-sebakı unutmak.

MÂSERET (i. A.). Güçlük, zorluk, çaparazlık.

MASHÛB (i. A.) (mü. mashûbe). Beraber alınmış, birlikte götürülen, katılan.

MASHÛBEN (i. A.). Birlikte olduğu halde, beraberinde olarak.

MÂSİVÂ (MÂ-SİVÂ) (i. A.). **1.** Bir şeyden başka olan şeylerin hepsi, mâadâ. **2.** («Mâ-sivâ-ullah» dan kısaltılmış): Tanrı'dan başka bütün varlıklar: Mâ-sivâdan geçmek.

MÂSİYET (i. A.) (c. maâsî). Günah: Mâsiyetten kaçınırım («isyan» mânâsıyla dilimizde kullanılmaz).

MASKAB (i. A. «sakab» dan ia., halk dilinde: matkab). **1.** Tahta, maden vesaireye delik açmaya mahsus yay ki, ucuna istenilen büyüklükte burgu takılır. **2.** (cerrahî) Çeşitli organları delmeye mahsus operatörlük âletleri: Maskabü'r-re's, maskabü'r-rahm vs.

MASKARA (i. A.). **1.** Zevklenme, alay,

eğlenme. **2.** Gülünç, gülünecek, rezil, rüsvây: Âlemin maskarası. **3.** Herkesi güldürmek için haysiyet ve itibarını ayaklar altına alıp kepaze olan: Maskara bir adam. **4.** Tuhaflık yapan: Ne maskara çocuktur bu!

MASKARALANMAK (f.). Maskaralık etmek.

MASKARALAŞMAK (f.). Eğlendirici, tuhaf, hoş bir hâl almak.

MASKARALIK (i.). **1.** Eğlendirici davranış. **2.** Soytarılık, rezillik, saçmalık.

MASKARAT (i.). Ayakkabının burun kısmının üst tarafında dikişle ayrılan parçası.

MASKAT (i. A. «sukuut» dan im). Düşülen yer, bir şeyin düştüğü yer. **Maskat-ı re's** = Doğulan, dünyaya gelinen yer, vatan, doğum yeri: Sâdî'nin maskat-ı re'si Şîrâz'dır.

MASKAT-I RE'S (i. A.). Doğum yeri. bk. Maskat.

MASKE (i. Fr.). **1.** Tanınmamak için yüze takılan, boyalı karton, kumaş vs. den yapma sahte yüz. **2.** Korunmak için kullanılan yüzlük: Gaz maskesi. **3.** Bir şeyin gerçek hususiyetini gizlemek için üstüne örtülen başka şeyler: Bu hareketi maskelemek lâzım. **Maskesi düşmek** = Gerçek vaziyeti meydana çıkmak. **Maskesini atmak** = Gerçek niyetlerini açığa vurmak. **Maskesini kaldırmak** = Birinin gizli gayelerini meydana çıkarmak.

MASKELEMEK (f.). Maske ile örtmek. mec. Gizlemek.

MASKELİ (i.). Maskesi olan, maskelenmiş.

MASLAHAT (i. A. «sulh» den) (c. mesâlih) (Ar. tâbirlerde «maslahâ» şeklinde geçer). **1.** Sulh ve asayiş yolu, iyilik yolu: Böyle maslahat gördüler; maslahat iyi neticeye varmaktır. **2.** İş, husus, mesele, durum. Oraya bir maslahat için gitti. **3.** Ehemmiyetli iş, mes'ele: Bu da bir maslahat mı? Amma da maslahat yaptınız. **Ashâb-ı mesâlih** = İş sahipleri, kendi işleri için hükûmete müracaat edenler, hükûmetçe işi olanlar.

MASLAHATGÜZÂR (i. F.). **1.** İş gören, iş bilir. **2.** Elçi ve büyükelçi vekili: Danimarka maslahatgüzârı (maslahatgüzâr sözünün eskiden «küçükelçi» mânâsı da vardı).

MASLAHATGÜZÂRLIK (i.). Elçi vekilliği, geçici elçilik.

MASLAHATLI (i.). Hükûmetçe işi olanlar: Yalnız maslahatlıları içeriye koyuyorlar (eskimiştir).

MASLAK (i.). **1.** Daima akan su borusu. **2.** Üç beş lüle suyu olan küçük havuz; daha çok su yolları üzerinde olur: Orada bir maslak var. **3.** Hayvanlara su vermeye mahsus taştan büyük yalak: Muslukta su kalmamış.

MASLÛB (i. A. «selb» den imef.) (mü. maslûbe) (c. maslûbîn). Selb olunmuş, asılmış, asmakla idam olunmuş veya asılarak ölmüş, Fars. ber-dâr.

MASMAVİ (i.). Tam, çok mavi, gömgök.

MASNÛ (i. A. «sun'» dan imef.) (mü. masnûa). **1.** San'atlı yapılmış, san'at mahsûlü, mâmûl: Londra'da masnû bir makine. **2.** Aslî ve tabiî olmıyan, yapma, sun'î, icat ve ihtirâ olunmuş, uydurma, yapma, düzme: Bu haber masnûdur.

MASNÛÂT (i. A. c.) (m. masnû). Yapılmış şeyler. bk. Masnû.

MASON (i. Fr.). Masonluk derneği üyesi.

MASONLUK (i. Fr. T.). **1.** Din ve millet farkı gözetmeden insanlar arasında sevgiyi geliştirmek gayesini güden ve eski bir duvarcı loncasından gelişmiş olduğu sanılan milletlerarası bir dernek. **2.** Mason olma hâli.

MASRA bk. Masura.

MASRAF (i. A. «sarf» tan) (c. masârif). Cepten çıkan veya alış verişe karşı verilen para, harç: Büyük şehirlerde çok masraf olur, o evin masrafı çoktur, bu kadar masârife dayanamıyacağız. **Masraf görmek** = Masrafların hesabını görmek. **Masraf nâzırı** = Eskiden seraskerlik defterdârı.

Maske

MASRAFLI (i.). Pahalıya çıkan, masrafa bağlı olan: Masraflı bir seyahat oldu.

MASRÛ (i. A. «sar'» dan imef.) (mü. masra). Sar'aya tutulmuş, sar'alı.

MASRÛF (i. A. «sarf» tan imef.) (mü. masrûfe). **1.** Sarfolunmuş, harcanılmış, bozulmuş: Mebâliğ-i masrûfenin hesabını vermek. **2.** Sarf olunan, kullanılan, dökülüp saçılan: Himmetinizin masrûf buyrulması. **3.** Diğer tarafa çevrilmiş, çıkarılıp atılmış.

MASSETMEK (f. A.). Emmek.

MASTABA (i. A.). Kapının iki tarafında oturmaya mahsus sed, peyke, divan şiirinde meyhane sırası.

MASTAR bk. Masdar.

MASTARA (i. A.). Açı ölçme cedveli.

MASTİKA (i. Yunanca). Başlıca Sakız adasında olan bir küçük ağacın verdiği bir çeşit zamk ki, çiğ yenilir, rakıya konur ve

başka işlerde de kullanılır, sakız, mastika rakısı.

MASTI (i.). Küçük köpek. **Mastı bacak** = Bacakları pek kısa boysuz ve biçimsiz adam. bk. Bastıbacak. **Mastıçiçeği** = Arapça'da rub'iyye denilen bir çeşit çiçek, öküzgözü.

MASTIÇİÇEĞİ (i. botanik). Öküzgözü.

MASTORİ (i. denizcilik). Geminin en geniş yeri.

MÂSUM (MÂSÛM) (i. A. «ısmet» ten imef.) (mü. mâsûme). **1.** Günahtan uzak, suçsuz, günahsız: Onun mâsûm olduğunu vicdanım tasdik ediyor. **2.** Günahsız ve suçsuz küçük çocuk.

MÂSÛMİYYET (i. A.). Günah ve suçtan berî olma, mâsum olma hâli, mâsumluk: Masumiyeti ortaya çıktı.

MÂSUMLUK bk. Mâsûmiyyet.

MASÛN (i. A.) (mü. masûne). Dokunulmazlık ve korunma altında olan, mahfuz, emin, sağlam.

MASÛNİYYET (i. A.) (Osmanlılar'ca yapılmış bir kelimedir). Masunluk.

MASURA (ve galatı: **MASRA**) (i.). **1.** Kısa ve ince kamış kalem. **2.** Çıkrıkta iplik sarılıp mekiğe takılan kalem ki, mekiğin içinde dönerek ipliği bırakır. **3.** Çeşme lülesi. **4.** Akarsu ölçüsünde lülenin dörtte biri ki, dört çuvaldız sayılır: Bir masura suyu vardır.

MAŞ (i.). Bir çeşit börülce.

MAŞA (i.) (musiki). Türk musikisinde bir çeşit kastanyet.

MAŞA (i.) **1.** Ateş tutmaya veya ateşten bir şey çıkarmaya mahsus demir veya pirinçten çatal âlet: Mutfak, soba, mangal maşası. **2.** Maşa şeklinde çeşitli âletler: Saat maşası. **Maşanın ucu ile tutmak** = mec. İğrenmek, pis şeyden kaçınmak: O adam öyle berbattır ki, maşanın ucuyla bile tutulmaz.

MAŞALI (i.). Maşaya benzer bir âleti olan: Maşalı saat, maşalı tüfek: Eski bir çeşit fitilli tüfek. **Eli maşalı** = mec. Edepsiz, kavgacı (bilhassa böyle kadınlar hakkında kullanılır).

MÂŞALLAH (Ar. terkip). **1.** Allahın istediği, Cenâb-ı Hak her ne isterse (tâbirin tamamı böyledir: Mâşâ-Allâhü kâne: Allah'ın istediği olur). **2.** Takdir ve övmeyle beraber nazardan korumak için kullanılır: Mâşallah ne terbiyeli çocuk, mâşallah ne güzel bina! **3.** Varlığı memnuniyet veren bir şahıs veya şey görüldüğü zaman söylenilir: Mâşallah, buyrun. Mâşallah, siz burada mısınız? **4.** Ekseriya küçük çocuklara takılan yassı ve ince, yürek biçiminde «Maşallah» kelimesi yazılı altın.

MAŞATLIK (i. «meşhed» den galat). Gayrimüslim, bilhassa Yahudi mezarlığı: Yahudi, Ermeni maşatlığı.

MÂŞER, MA'ŞER (i. A. «işret» ten im.) (c. meâşır). Birlikte yaşıyan insanlar topluluğu, yığın, cemiyet.

MÂŞERÎ (i. A.). Mâşere, topluluğa ait olan, ortaklaşa: Mâşerî vicdan, mâşerî devlet.

MÂŞÎ (i. A. «meşy» den if.) (mü. mâşiyye). Yürüyen, ayakla yürür: Hayvân-ı mâşî, hayvânât-ı mâşîye. bk. Mevâşî.

MÂŞİYYEN (i. A.). Yürüyerek, yayan giderek: Mâşiyyen gittik. Misafirler o uzak yerden mâşiyyen gelmiş.

MAŞLAH (i. A.). Altı üstü bir ve kol yerine yukarıki iki ucunda yarıkları olan bir çeşit üstlük giyecek ki, başlıca Araplar'a mahsus olup manto yerine kadınlar tarafından da kullanılır.

MAŞRABA (i. «şürb» den ia). Su içmeye mahsus kap ki, başlıca teneke veya bakırdan ve kulplu olur: Maşraba ile su içiyor, bir maşraba su. bk. Mişrâbe.

MAŞRAPA bk. Maşraba.

MAŞRIK (i. A. «şark» tan im.) (c. maşârık). Güneşin doğduğu yer veya taraf, gün doğusu, doğu. Doğu Arap ülkeleri: Bingazi, Mısır, Arabistan, Suriye, Irak vs.

MAŞRIKÎ (ka ile) (i. A.) (mü. maşrikıyye). Doğuya ait, şarkî.

MÂŞÛK (ka ile) (i. A. «aşk» tan imef.). Aşkla sevilen, sevgili.

MÂŞÛKA (i. A.). Aşkla sevilen kadın.

MÂŞÛKIYYET (i. A.). Aşk ile sevilen şahsın hâli.

MAT (i. Fr.). Parlak olmayan, donuk.

MAT (i.). Satranç oyununda yenilme: Mat olmak: Yenilmek, mağlûb olmak. **Mat etmek** = Yenmek, mağlûb etmek. mec. **Mat kalmak** = Hayran olmak, hayretten dili tutulmak.

MATA (i.) (İtalyanca yahut Rumca: göz). Kayık yelkenin ucunda, onu toplamaya mahsus makara.

MATAFORA (i. Rumca, denizcilik). Geminin bordasına konulan dikme.

MATAFYON (i. İ.). Yelkenlere ve tentenelere açılan delik.

MATAH (i. A. «metâ» dan) **1.** Mal, eşya. **2.** mec. (hafif görme ifadesiyle). Mal: Onun ne matah olduğunu biliriz.

METÂLİB (i. A. c.) (m. matlab). Matlablar, istekler. bk. Matlab.

MATÂMÎH (i. A. c.) (m. matmah). Matmahlar, göz dikilenler. bk. Matmah.

MATAR (i. A.) (c. emtâr). Yağmur, Fars. bârân.

MATARA (i. A. «mutahhara» dan galat). **1.** Meşinden veya tenekeden eğer kaşına veya arkaya asılan su kabı. **2.** Uzun boğazlı kimyager şişesi.

MATARACI (i.). Kervanlarda su taşıyıp yolculara dağıtan adam, kafile sakası.

MATBAA (i. A. «tab'» dan im.) (c. matâbî). Kitap vs. basmaya mahsus yer, basmahane, yeni kelimesi: basımevi. **Matbaa-i âmire** = Osmanlı devletinde devlet matbaası.

MATBAACI (i.). Bir matbaa idare edip kitap vesaire basmakla geçinen adam, basımevi sahibi.

MATBAACILIK (i.). Matbaacının işi.

MATBAH bk. Mutfak.

MATBÛ (i. A. «tab'» dan imef.). (mü. matbûa). **1.** Tabiî. **2.** Tabiata uygun, Ar. makbûl, Fars. pesendîde: Matbû bir biçimde. **3.** Tab'olunmuş, basılmış, basma: Matbû kitap, kütüb-i matbûa.

MATBÛÂT (i. A. c.). **1.** Tab'olunmuş, basılmış şeyler. **2.** Basın: Türk matbûâtı, matbûât-ı ecnebiyye, matbûât idaresi, kalemi, Fr. presse.

MATBÛH (i. A.) (mü. matbûha). **1.** Pişirilmiş (yemek): Et'ime-i matbûha. **2.** (eczacılık). Kaynatılmış, haşlanmış ilâç.

MÂTEM (i. A.). **1.** Bir ölü için ağlaşıp yas tutma, zevk ve eğlenceden kaçınma, yas: Mâtem tutmak. **2.** Şîîler'de Muharrem'in ilk on gününde Hazret-i Hüseyin'in şehâdeti için yas tutup mersiyeler okuma töreni ki, aşura günüyle sona erer: Mâtem-i Muharrem.

MATEMATİK (i. Y.). Aritmetik, cebir, geometri gibi müsbet ilimlerin ortak adı.

MATEMATİKÇİ (i.). Matematikle uğraşan kimse.

MÂTEM-GEDE (i. F.). Yas evi, birinin ölümüyle mâtem tutulan ev.

MÂTEMLİ (i.). Yaslı, yası olan.

MÂTEM MARŞI (i. A. Fr.) (musiki). Mâtem ifade eden marş ki, cenaze törenlerinde de çalınır.

MÂTEM-ZEDE (i. F. Ar. mâtem = yas, Fars. zeden = vurmak). Yasa tutulmuş, yaslı, musibete uğramış.

MATERYAL (i. Fr.). Malzeme.

MATERYALİST (i. Fr.). Materyalizm doktrinine bağlı kimse.

MATERYALİZM (i. Fr. felsefe). Tabiatta maddeden başka bir varlık kabul etmeyen doktrin. Spritüalizmin zıddı.

MATHÛN (i. A. «tahn» dan imef.) (mü. mathûne). Övütülmüş, Osm. tahn olunmuş: Hubûbât-ı mathûne.

MATİNE (i. Fr.). Tiyatro ve sinema gibi oyunların gündüz seansı.

MATİS, MATİZ (i. Rumca). Sarhoş, sızmış (argo).

MATKAP bk. Makkap, maskab.

MATLÂ (î. A. «tulû) dan im. ve masdar) (c. metâlî). **1.** Güneşin veya diğer bir yıldızın doğması, tulû. **2.** Güneş ve yıldızların doğdukları yer. **3.** (edebiyat «arûz» da) Bir kasîde veya gazel'in ilk beyti (astronomi) **Matâlî-i üstüvâiyye** = Yıldızların doğuş yerlerinin ekvatordan uzaklıkları.

MATLAB (i. A. «taleb» den masdar) (c. metâlib). **1.** İstek, istenilen şey, Ar. matlûb, maksad, müddea: Sizin matlabınız nedir? Bu adamın bitmez metâlibi vardır. **2.** Ehemmiyetli kaide, mesele.

MATLÛB (i. A. «taleb» den imef.) (c. matlûbat). **1.** İstenilen, aranılan, talep ve arzu olunan: Servet herkesin matlûbudur. **2.** Verilmiş, borç verilmiş, alacak **Bervech-i matlûb, matlûb vechile** = Arzu olunduğu yolda, istenildiği gibi.

MATLÛBAT bk. Matlub.

MATLÛP bk. Matlûb.

MATMAH (i. A.). **Matmah-ı nazar, enzâr** = Göz, göz dikilen şey: O makam onun eskiden beri matmah-ı nazarıdır.

MATMAZEL (i. Fr. mademoiselle). Fransa'da ve Fransızca konuşulan yerlerde evlenmemiş kızlar için kullanılan hitap sözü. «Hanım» ve «efendim» mânâlarına gelir.

MATRAH (i. A. «tarh» tan im.). Bir verginin tutarını belirtmek için temel olarak alınan değer.

MATRAK (i.). (Arapça mıtrak'tan galat). **1.** Değnek, sopa. **2.** Talimci şişi. **3.** (argo) Gülünç, saçma.

MATRAKÇI (i.). Döğmeli şişle talim öğreten adam, talimci.

MATRAN (i. A.) (Arapça'laşmış bir kelimedir). Piskopos, despot.

MATRAPORLAR (i. Fr. zooloji). Sıcak denizlerde yaşayan çiçeksi hayvanlardan bir alttakım.

MATRİS (i. Fr.). **1.** Matbaacılıkta, hazırlanmış, sayfaların özel bir mukavva üzerine alınan kalıbı. **2.** Dizme makinelerinde harf kalıbı.

MATRİYARKAL (i. Y. Fr. sosyoloji) (uyd. k.). Anaerkil. Anaca hâkim olan, ana tarafı hâkim olan.

MATRÛD (i. A. «tard» dan imef.). (mü. matrûde). Kovulmuş, tard edilmiş.

MATRÛH (i. A. «tarh» dan imef.) (mü. matrûha). 1. Atılmış, Fars. efkende. 2. Tarh olunmuş, yükletilmiş (vergi). 3. Temeli atılmış, kurulmuş (bina).

MATRUŞ (i.) («tıraş» kelimesi Arapça sanılarak uydurulmuştur). Saçı, saçalı tıraş edilmiş, sakalsız.

MATRUT bk. Matrûd.

MÂTÛF (i. A. «atf» dan imef.) (mü. mâtûfa). 1. Eğilmiş, eğik, mâil, bir tarafa doğru dönmüş. 2. Yöneltilen, verilen, birine ait olan: Onun gelmemesi kibrine mâtuftur (bu mânâ Arapça'da yoktur). 3. (gramer) Bir harf-i atıf vasıtasıyle diğer kelimeye bağlı (kelime) ki, diğerine de «mâtûf-ı aleyh» derler.

MÂTÛH (i. A. «ateh» den imef.) (mü. mâtûhe). Ateh getirmiş, bunamış, bunak: Mâtûh bir ihtiyar, mâtûhe bir kadın.

MÂTÛK (ka ile) (i. A. «ıtak» dan imef.) (mü. mâtuka). Azat olunmuş, azatlı («mûtak» gibi).

MAT'ÛN (i. A. «tâ'n» dan imef.) (mü. mat'ûne). 1. Yaralı. 2. (tâûn'dan imef. Tâûna, vebaya tutulmuş veya tâûndan ölmüş.

MATVÎ (i. A. «tayy» dan imef.) (mü. matviyye). 1. Kıvrılmış, bükülmüş, kıvrılarak toplanmış: Matvî bir tomar. 2. Bir şeyin içine sarılmış, devşirilmiş, sarılı: Muşambaya matvî bir muska.

MATVİYYEN (i. A.). Sarılı olduğu halde, bir şeyin içine sararak: İstediğiniz evrâkı matviyyen sunuyorum.

MATYA, MATİYYE (i. A.) (c. matâyâ). Binek hayvanı.

MÂUN, MAUN bk. Mâhun.

MAUNA bk. Mavna.

MAUNE bk. Mavna.

MAÛNET (i. A. «avn» den masdar). 1. Yardım, imdat. 2. Rızık, azık, kuvvet, levâzım: Sefer maûneti. 3. (hukuk). Masraflar.

MAV (i.). Kedinin sesi: Kedi mav etti.

MÂ-VAKAA (i. A.) (mâ = bağlama ismi, vakaa = vukuun'dan geçmiş zaman 3. müz. şahıs: düştü). Düşen, vâkî olan, Fars. ser-güzeşt.

MAVAL (aslı: **MEVRÂL**) (i. A.). 1. Arap musikisinde bir şekil. 2. mec. Yalan, uydurma, martaval, uydurma hikâye, uzun fakat mânâsız söz.

MAVEC (i. denizcilik). Gemiyi yeniden kalafat etmek için eski üstüpüsünü çıkarmaya mahsus âlet, kalafatçı demiri.

MÂ-VERÂ (i. A.) (mâ = bağlama edâtı, verâ = arka, geri, öte). Bir şeyin arkasında, ötesinde, gerisinde bulunan, öte. **Mâverâ-ün-nehr** = Aşağıya bak. **Mâverâ-üt-tabiîyye** = Tabiatın ötesinde ve üstünde bulunan şey, gayrı tabiî hâl. **Mâverây-ı Kafkas** = Kuzey Kafkasya.

MÂVERÂ-ÜN-NEHR (hj. A.). «Nehr'in ötesi». 1. Amu Deryâ ile Sır-Deryâ arasındaki büyük Batı Türkistan ülkesi. 2. Türk musikisinde bir mürekkep makam.

MAVİ (MÂVÎ), MÂÎ (i. A. «mâ» dan imen.) (mü. mâiyye, maviyye). bk. Mâî.

MAVİ (i.) (Arapça mâî). Su renginde, gök, Ar. ezrak, Fars. kebûd: Açık mavi, koyu mavi, masmavi. **Boncuk mavisi** = Parlak mavi. **Mine mavisi** = Havaî. **Çivit mavisi** = Lâcivert (asıl Türkçe'si olan «gök» kelimesinin yerine geçmiştir).

MAVİLİK (i.). Mavi olma, mavi renk: Öteki kumaşın maviliği daha koyu, daha güzeldir.

MAVİMSİ (i.). Maviye çalar.

MAVİMTRAK bk. Mavimsi.

MAVİŞ (i.). Açık mavi gözlü beyaz ve sarışın.

MAVLAMAK (f.). (kedi) Mav etmek, miyavlamak.

MAVNA (i.) (Arapça maûn'dan). Büyük kayık. bk. Mauna.

MAVNACI (i.). Mavna işleten kimse.

MAVZER (i.) (yapıcısı Mauser'in adından). Bir tüfek tipi.

MAYA (i. F.) (musiki). Türk halk musikisinde bir şekil.

MAYA (i.) (Farsça'dan). Sürülerde damızlık dişi hayvan, kısrak, koyun vesaire.

MAYA (i.) (Farsça mâye'den). Bazı şeylere kıvam vermek için kullanılan madde: Hamur, ekmek mayası, yoğurt, peynir mayası.

MAYAAĞACI (i.). Meyvelerden yağı çıkarılan bir çeşit hurma (Lat. elaeis).

MAYABOZAN (i. biyoloji). Mayalanmaya engel olabilen madde.

MAYALAMAK (f.). Maya koymak, içine maya karıştırmak. **Maya çalmak** = Aynı mânâdadır.

MAYALANDIRMAK (f.). Mayalı hale getirmek.

MAYALANMA (i.). Mayalanmak işi.

MAYALANMAK (f.). 1. Maya ve hamurla ekşimek, Osm. tahammür etmek: Hamur, süt mayalanmak. 2. mec. Birikip çoğalmak, Osm. terâküm etmek: Kendisinde mayalanmış mal vardır.

MAYALATMAK (f.). Mayalanmasına sebep olmak.

MAYALI (i.). Mayası olan, Osm. tahammür etmiş: Mayalı hamur.

MAYALIK (i.). **1.** Mayalama işine yarayan: Mayalık hamur, yoğurt. **2.** Damızlık: Mayalık kısrak.

MAYASIL (i.). Vücutta birtakım hafif akıntılar yapan çatlaklar, basur vesaire: Mayasıl olmak. **Mayasılotu** = Basura devâ sanılan bir cins bitki.

MAYASIZ (i.). Mayası ve hamuru olmayan, hamursuz: Mayasız ekmek.

MAYDANOZ (i.). Maydanozgillerin örnek bitkisi; kokulu yaprakları birçok yemeklere katıldığı gibi kökünden ve meyvelerinden kokulu bir yağ da çıkarılır (petroselinum hortenes). **Frenkmaydonuzu** = Maydanozgillerden bir bitki (Lat. caerefolium).

MAYDANOZGİLLER (i. botanik). Ayrı çanakyapraklı ikiçeneklilerden bir familya. Örnek bitkisi maydanozdur.

MÂYE (i. F.). **1.** Bir şeyin yapıldığı madde, Ar. cevher, unsur: Bunun mâyesi topraktan ibarettir. **2.** Bir iş görmek için lâzım olan şey, sermaye: Mâyesi yok ne yapsın? **3.** Servet, mal. **4.** Tahsil, ilim, bilgi: Mâyesiz eser yazılamaz. Sermâye. bk. Sermaye, fürû-mâye. bk. Fürû-mâye. Bed-mâye. bk. Bed-mâye.

MÂYE (i. F.) (musiki). Türk musikisinde çeşitli şekilleri olan bir mürekkep makam.

MÂYE-DÂR (i. F.). Sermaye sahibi.

MÂYE-HÛŞ bk. Mayhoş.

MAYHOŞ (i. F.). Tatlı ile ekşi arasında, ekşiye yakın lezzetli tatlı: Mayhoş bir şerbet, bir meyve.

MAYHOŞLUK (i.). Ekşiye yakın tatlı olan şeyin hâl ve lezzeti: Bu şerbette, bu meyvedeki mayhoşluk.

MAYIN (i. İng.). Denizde su yüzünde veya su altında, serbest veya bağlı; karada örtülü olarak bulundurulan bomba. **Mayın tarlası** = Denizde veya karada, mayınlanmış saha.

MAYINLAMAK (f. İng. T.). Bir yeri mayınlı hâle getirmek.

MAYIS (i.) (Latince: maius). Yılın beşinci ayı: Mayıs ayında, mayısın on beşinde. **Mayısçiçeği** = Bir çeşit çayır çiçeği.

MAYIS (i.). İnek ve koyunun taze gübresi. **Mayısböceği** = Taze gübrede yaşıyan bir cins böcek.

MAYISTRA (i. İ. denizcilik). **1.** Kuzeybatıdan esen hafif ve serin rüzgâr: Mayıstra esiyor. **2.** Geminin grandi direğinin en alttaki sereni ve buna bağlı yelken: Mayıstra sereni, yelkeni.

Bir maymun ailesi

MÂYÎ, MÂÎ (i. A.) (mü. mâyia). Su gibi akan, su hâlinde bulunan, cıvık, zıddı: sulb = katı. (i. A. c. mâyiât). Su gibi akan cisimler: Fizikte mâyiât bahsi.

MÂYİİYYET (i. A.) (Osmanlılar'ın yaptığı bir kelimedir) (fizik). Bir cismin mâyî halinde yani su gibi akıcı halde olmak hassası: Cıvanın mâyiiyyeti.

MAYMUN (i.). **1.** İnsana benzer ve ancak ayakları da el biçiminde ve nisbeten bacakları kısa ve elleri fazla uzun canlı ki, hayvanların en zekisidir. Cinsleri vardır: Orangutan, goril, şempanze, şebek. **2.** mec. Pek çirkin ve tuhaf adam (bu mânâ ile sıfat gibi de kullanılır): Bu ne maymun hokkabazı **Maymun iştahlı** = Sebatsız, her gün değişik heveste bulunup hiçbirinde karar bulmayan. **Ters maymun** = Kılıç namlısı.

Maydanoz

MAYMUNCU (i.). Maymun gezdirip oynatan çingene.

MAYMUNCUK (i.). Her kilidi açan çilingir ve hırsız anahtarı ki, eğri bir demirden ibarettir: Kilidi maymuncukla açmak.

MAYMUNLUK (i.). Maymun gibi hareket etme, taklitçilik, tuhaflık, komiklik.

MAYMUNSULAR (i. zooloji). Böcek veya meyve ile beslenerek ağaçlar üzerinde yaşayan ve en çok sıcak bölgelerde görülen memeliler takımı.

MAYNA (i. İ. denizcilik). **1.** Yelkenlerin indirilmesi, kapanması, fora zıddı: Yelkeni mayna etmek. **2.** mec. Bırakmak, terk, tatil: Muharebe mayna oldu. **Mayna alâmeti** = Bayrak indirme, vire etme.

MAYO (i. Fr.). Denize girerken, jim-

nastik veya bale yaparken giyilen tek veya iki parçadan ibaret hususî elbise.

MAYOK (i.). 1. Açılmamış çiçek, gonca. 2. Gonca zarfı, kabuğu (eskimiştir).

MAYONEZ (i. Fr.). Yumurta sarısı, zeytinyağı ve limonla yapılan, krem kıvamında bir çeşit salça.

MAYONEZLİ (i.). Mayonez katılmış: Mayonezli levrek.

MAYTAP (i.). Renk renk ve parlak ışıklar saçarak yanan fişek veya kibrit. **Maytaba almak** = mec. Alay etmek, alaya almak.

MÂYÛB (i. A. «ayb» dan imef). (mü. mâyûbe). 1. Ayıplanan, Osm. tâyîb olunan. 2. Bir özrü ve eksikliği olan.

MÂYÛBÂT (i. A. c.). Ayıp şeyler, ayıplanacak kusur ve noksanlar: Herkesin mâyûbatını yüzüne vurmamalı.

MÂZ (i. A.). Keçi. **Mâz-ı berrî** = Yabanî keçi.

MAZÂ (f. A.) («geçti» mânâsiyle geçmiş zaman olup yalnız bu Arapça tâbirde vardır): **Mazâ mâ mezâ** = Geçen geçti, olan oldu, geçmişi unutmalı.

MAZÂBIT, MEZÂBIT (i. A. c.) (m. mazbata). Mazbatalar, tutanaklar. bk Mazbata.

MAZAK (i.). Kırlangıç balığının ufak cinsi.

MAZANNE bk. Mazınne.

MAZARİYUN (i. botanik). bk. Mazaryon.

MAZARRAT (i. A. «zarar» dan masdar) (c. mazarrât). Dokunma, zarar, ziyan; iyilik, fayda zıddı: Bu mevsimde yağmurun ekinlere mazarratı vardır, o adamın bana mazarratı dokundu. **Îrâs-ı mazarrat etmek** = Zarar vermek.

Mazı

MAZARRATLI (i.). Zararlı, muzır, kötülüğü dokunan.

MAZARYON (i. A. botanik). Dul abdal otu.

MAZBATA (i. A. «zabt» tan) (c. mazâbıt). Bir meclis veya heyetin müzakere ve kararlarını, makama vermek üzere kaleme alınan ve bütün heyet tarafından imza edilen kararname: Şûrây-ı devlet mazbatası.

MAZBUT (MAZBÛT) (i. A. «zabt» tan imef.) (mü. mazbûta). 1. Zabt edilmiş, istilâ olunmuş, ele geçirilmiş. **Belde-i mazbûta** = Zaptedilmiş şehir. 2. Kaydolunmuş, yazılmış, deftere geçirilmiş, Ar. muayyed: Sarf olunan para, tafsilâtıyle mazbuttur. 3. Hatırda bulunan: O vakit söylediği sözler tamamiyle mazbûtumdur. 4. Dağınık olmayan, toplu: Mazbut bir ev, bir daire. 5. Muhafazalı, rüzgâr ve yağmur geçmeyecek surette olan: Bu evin pencereleri mazbut değildir. Kış için mazbut bir oda lâzım. 6. Belirli, Ar. muayyen, kararlaştırılmış: Bu topraklarda sınırlar mazbut değildir. 7. mec. Dürüst, ahlâklı: Mazbut bir kadın, mazbut adam. O işçi mazbuttur, güvenebilirsiniz

MÂZERET (i. A. «özr» den mimli masdar) 1. Bir kusur ve kabahatle neticelenen şey, özür: Mâzereti vardır, mâzeret beyân etti. 2. Özür dileme, sebep göstererek af isteme, Ar. îtizâr: Mâzerete lüzum yoktur.

MAZGAL (i.). Kale duvarlarında ve eski derebeylerinin şato duvarlarında iç tarafı geniş ve dış tarafı ok ve tüfek sığacakak dar dar delik ki, içerde bulunan oradan her tarafa nişan alıp vurabildiği halde, kendisi vurulmak tehlikesinden emin olur.

MAZGALLI (i.). Mazgal denilen ve içerden dışarıya kurşun atıp dışardan kurşun gelmesine pek müsait olmayan dar delikleri olan: Mazgallı duvar, eski derebeyleri şatolarının, kalelerin duvarları mazgallıdır.

MAZHAR (i. A. «zuhûr» dan im.) (c. mezâhir). 1. Bir şeyin göründüğü yer veya şahıs, tecellî yeri: Tanrı'nın lutuflarının mazharı. 2. Kavuşma, elde etme, şereflenme: Mazhar-ı iltifat, mazhar-ı teveccüh.

MAZHAR (i. A.) (musiki). Tekkelerde kullanılan zilsiz def.

MAZHARİYYET (i. A.). Şereflenme, elde etme: Bu saadete mazhariyet büyük bir şeydir.

MAZHAR-ZEN (i. A. F.) (musiki). Mazhar çalan san'atkâr.

MAZI (i.). Kamışların, böcek sokmasından hâsıl olan bir cins uru ki, debâgatta, saç boyamakta ve başka işlerde kullanılır. **Mazı ağacı** = Mazıya benzer bir küçük kozalak veren, çama benzer ve muntazam yapraklı bir küçük ağaç ki, çeşitleri vardır ve ekseri bahçelerde çit gibi sıralanır veya top top dikilir.

MAZINNE (i. A. «zann» dan). 1. Hakkında zan ve şüphe olunan, şüpheli, şüphe götürür. **Mazınne-i sû** = Kendisinden bir fenalık beklenen adam. **Mazınne-i hayr** = Kendisinden yalnız iyilik beklenen adam. 2. Velîliği tahmin olunan insan: Bu adam mazınne-i kirâmdandır (dilimize mahsus olan bu ikinci mânâ ile c. gibi kullanılıyorsa da Arapça'da müfrettir).

MÂZÎ (i. A. «mezâ» dan if.) (mü. mâziyye). **1.** Geçen, geçmiş, Fars. güzeşte: Zamân-ı mâzî. **2.** Geçmiş zaman: Mâzî daima güzel görünür, mâzîyi unutmak, anmamak. **3.** (gramer) Fiilde geçmiş zaman. **Fiil-i mâzî, mâzî-i şühûdî** = Geldi ve yazdı gibi basit geçmiş zaman kipi. **Mâzî-i naklî** = Gelmiş ve yazmış gibi geçmiş zamanın hikâye kipi. **Nakl-i mâzî ilel-istikbâl** = Gelmiş olacağım kipi. **Nakl-i istikbâl-ilel-mâzî** = Gelecek oldum kipi.

MAZÎK (i. A. «zayaka» dan im.). Dar yer, sıkıntılı yer, Fars. tengnâ.

MAZK (i. A.). Yırtma, yarma, Osm. şak ve çâk etme.

MAZLAKA (i. A. «zalak» dan im.). **1.** Ayak kayacak yer. **2.** mec. Yanlışa düşüren iş ve durum.

MAZLÛM (i. A. «zulm» den imef.) (mü. mazlûme). **1.** Zulüm görmüş, zulme uğramış. **2.** (Türkçe) Sessiz, yumuşak huylu, sakin: Pek mazlûm bir çocuktur.

MAZLÛMÂNE (i. F.). **1.** Zulüm görmüş adama lâyık bir suretle: Yaralı, mazlûmâne şikâyet ediyordu. **2.** Sessizce, sükûnetle: Pek mazlûmâne bir tavrı vardır.

MAZLÛMİYYET (i. A.). **1.** Zulme uğrama hâli: Mazlûmiyyetini söylüyordu. **2.** Sessizlik, çekingenlik.

MAZLÛMLUK (i.). **1.** Sitem ve zulüm görmüş adamın hâli. **2.** Sessizlik, çekingenlik: O çocukta bir mazlûmluk görünür.

MAZMAZA (i. A.). **1.** (fıkıh) Abdestte ağza su alma, ağız çalkama: Mazmaza etmek. **2.** (tıp) Ağızda çalkalanmak üzere verilen sıvı ilâç, gargara.

MAZMÛM (i. A. «zamm» dan imef. (mü. mazmûme). Zamme ile okunan, zamme harekeli, ötreli, u seslerini veren: Harf-i mazmûm, kâf-i mazmûme.

MAZMÛN (i. A. «zımn» dan imef.) (c. mazâmîn). **1.** Mânâ, mefhum: Bu beytin mazmûnu pek geniştir. **2.** Nükteli ve cinaslı güzel söz: Bir mazmûn söyledi.

MAZNÛN (i. A. «Zann» dan imef.) (mü. maznûne). **1.** Zan ve şüphe olunan: Bugün gelmesi maznûndur. **2.** Hakkında şüphe olunabilir, şüpheli. **3.** Sanık, henüz adlî delillerle suçluluğu ortaya çıkmamış hüküm giymemiş kimse.

MAZOT (i. Rusça). Petrol damıtımından elde edilen bir yakıt.

MAZRÛB, MADRÛB (i. A. «darb» dan imef.) (mü. mazrûbe). **1.** Darb'olunan, dövülen, vurulan: Dârıb ile madrûbu (döven ile dövüleni) tevkif ettiler. **2.** Basılmış, damgalanmış, dövülmüş: İstanbul'da madrûb eski bir sikke. **3.** (matematik) Çarpmada kullanılan iki sayının birincisi. Diğerine **madrûb-i fîh** denir.

MAZRÛF (i. A. «zarf» dan imef.). (mü. mazrûfe). **1.** Zarf içinde bulunan, kaplı, kılıflı. **2.** Ekli, bir evrâkın zarfı içine konmuş: Evrâk-ı mazrûfe.

MAZRÛFEN (i. A.). Zarfı içine konmuş olduğu halde, mazrûfen gönderilen yazı.

MAZU bk. Mazı.

MÂZÛL (i. A. «azl» den imef.) (c. mâzûlîn). Görevinden çıkarılmış, azl olunmuş, memuriyetsiz kalmış: Üç sene mâzûl kaldı, mâzûlîn maaşları.

MÂZÛLEN (i. A.). Mâzûl olarak, azlolunduğu halde, memuriyetinden çıkarılarak: Mâzûlen döndü.

MÂZÛLİYYET (i. A.). Mâzûl olanın hâl ve sıfatı, mâzulluk: Mâzûliyyet maaşı, mâzûliyeti çok sürmedi.

MÂZÛR (i. A. «özr» den imef.) (mü. mâzûre). Özrü olan, özrü kabûl olunan: Ziyaretinize gelmek istiyordu, ama mâzûrdur. Onu mâzûr tutunuz, ben sizi mâzûr görüyorum.

MÂZÛRİYYET (i. A.). Mâzûr olanın hâli, özür: Gösterdiği mâzûriyyet makbûl değildir.

MAZURKA (i. İslavca). Bir çeşit Leh dansı ve bunun havası.

ME (i.). M harfinin adı.

MEÂ, MİA (i. A.) (c. em'â). Barsak.

MEÂB bk. Maâbı.

MEÂBİR (i. A. c.) (m. mâber). bk. Mâber.

MEÂDEBE (i. A.) (c. meâdib). Ziyafet, davet, düğün.

MEÂÎ (i. A.) (mü. meâiyye) (anatomi, tıp). Barsaklara ait.

MEÂL (i. A.). Mânâ: Bu beytin meâlini çıkaramadım.

MEÂLEN (i. A.). Kelimesi kelimesine olmayan, mânâ bakımından: Meâlen tercüme etti.

MEÂLSİZ (i.). Mefhum ve mânâsı olmayan, mânâsız.

MEÂSİR (i. A. c.) (m. me'ser). bk. Me'ser.

MEÂSİRE (i. A.) (c. meâsir). Atalardan yâdigâr kalan büyük ve şanlı iş, öğülecek iş ve hareket: Atalarımızın meâsiriyle iftihar ederiz (cem'i daha çok kullanılmıştır).

ME-BÂDÂ (F. terkib). Olmaya ki, sakın, zinhâr!

MEBÂDÎ (i. A. c.) (m. mebde'). Mebde'ler, başlangıçlar. bk. Mebde.

MEBÂHİS (i. A. c.) (m. mebhas). Mebhaslar. bk. Mebhas.

MEBÂLİĞ (i. A. c.) (m. meblağ). Meblağlar. bk. meblağ.

MEBÂNÎ (i. A. c.) (müfredi yoktur). 1. Yapılar. 2. Temel, esas, kaideler: Mebânî-i hendese.

MEBDE' (i. A. «bede'» den mimli masdar) (c. mebâdî). Başlama, başlangıç.

MEBHAS (i. A. «bahs» den im.) (c. mebâhis). 1. Bir bahse ait yazı, makale veya fasıl, kısım, bölüm: Mebâhis-i ilmiyye. 2. Terimlerde Yunanca «logie» tâbirini tercüme eder: Mebhasü'l-esmâr (carpologie), mebhasü'l-ezhâr (çiçekler ilmi) vesaire.

MEBGÛZ (ga ile) (i. A. «bugz» dan imef.). Bugzolunan, bugz ve kine uğramış.

MEBHÛR (i. A. «behr» den imef.) (mü. mebhûre). Nefes darlığına uğramış.

MEBHÛSÜANH (i. A.) (mü. mebhûsü anhâ). Bahsolunan şey, mezkûr: Mes'ele-i mebhûsü anhâ.

MEBHÛT (i. A. «beht» ten imef.) (mü. mebhûte). Sersem, şaşkın, hayran: Mebhût oldu kaldı.

MEBLÂĞ (i. A.) (c. mebâliğ). Para miktarı: Gönderilen meblâğ geldi; biriken para epey bir meblâğ olmuş.

MEBLÛL (i. A. «bell» den imef.) (mü. meblûle). Islanmış, ıslak, nemli, yaş.

MEBNÎ (i. A. «binâ» dan imef.) (mü. mebniyye). 1. Bina olunmuş, yapılmış, kurulmuş: Bir kayanın üstünde mebnî bir kale. 2. mec. Bir şeye dayanan, Ar. müstenid: Kuvvetli delillere mebnî. -dan dolayı, -dan nâşi: Keyifsiz olduğuna mebnî bugün gelemedi, bugün gelmeyişi yağmur yağdığına mebnîdir.

MEBRÛR (i. A. «berr» den imef.) (mü. mebrûre). Makbûl, hayırlı, övülen: Hizmet-i mebrûresi.

MEBSÛT (i. A. «bast» tan imef.) (mü. mebsûta). 1. Açılmış, yayılmış, serilmiş, döşenmiş, açık: Cömertliği mebsûttur. 2. Etrafıyla anlatılmış, mufassal. **Zamme-i mebsûta** = Arap harfleri ile yazılan Türkçe'de açık okunan zamme ki, kol ve yol gibi ağırı, göz ve söz gibi hafifi olurdu. Zıddı: Zamme-i makbûza.

MEBSÛTEN (i. A.). mebsut olarak.

MEB'US (MEB'ÛS) (i. A.) (mü. meb'ûse). 1. Gönderilmiş, gönderilen: Hak dinine davet için Tanrı tarafından meb'ûs olan peygamberler. 2. Ölümden sonra diriltilmiş olan. 3. Milletvekili (Farsça çokluğu: meb'ûsân).

MEB'USLUK (i.). Meb'ûsun sıfatı ve durumu.

MEBZUL (MEBZÛL) (i. A. «bezl» den imef.) (mü. mebzûle). 1. Bol sarfolunan, çok harcanan, bezledilen, esirgenmeyen: Lutfunu bütün âleme mebzûl eyledi. 2. Bol, çokluk üzere bulunan, ucuz: Bu sene üzüm pek mebzuldur, Anadolu'da buğday mebzuldur.

MEBZÛLİYYET (i. A.). 1. Bolluk, çokluk, Ar. kesret: Meyvenin mebzûliyyeti. 2. Bol verme, esirgememe: Lutuf ve ihsânının mebzûliyyeti.

MECÂL (i. A. «cevelân» dan im.) (asıl mânâsı: «dönülecek yer»). 1. İktidar, kuvvet: Hiç mecâli yoktur, bende mecâl kalmadı. 2. İmkân, fırsat: Düşmana mecâl vermemeli.

MECÂLİS (i. A. c.) (m. meclis). Meclisler. bk. Meclis.

MECÂLSİZ (i.). Kuvvetsiz, dermansız, tâkatı olmayan: Mecalsiz kaldı.

MECÂMÎ (i. A. c.) (m. mecmâ). Mecmâlar, toplantı yerleri. bk. Mecmâ.

MECÂMÎ (i. A. c.) (m. mecmû, mecmûa). Mecmûalar (toplamlar), mecmualar (dergiler). bk. Mecmû, mecmua.

MECÂNİK (ka ile) (i. A. c.). Mancınıklar. bk. Mancınık.

MECÂNÎN (i. A. c.) (m. mecnûn). Mecnunlar, deliler. bk. Mecnun.

MECÂRÎ (i. A. c.) (m. mecrâ). Mecrâlar. bk. Mecrâ.

MECÂZ (i. A. «cevâz» dan). Gerçek mânâsıyle kullanılmayıp ilgi ve benzerliği olan diğer bir mânâsı kullanılan, hakikat mukabili: Bu şair çok mecâz kullanıyor, bu sözde mecâz vardır.

MECÂZEN (i. A.). Mecâz kullanma yoluyla, gerçek mânâsıyle olmayarak: «Arslan» mecâzen cesur mânâsiyle kullanılır.

MECÂZÎ (i. A.) (mü. mecâziyye): Mecazlı sözlere ait, mecâz yoluyla kullanılan: Mecâzî mânâ.

MECBÛL (i. A. «cibillet» ten imef.) (mü. mecbûle). Yaratılmış, Ar. mahlûk, Fars. âferîde; yaratılışında bir hâl ve sıfat bulunan: Utangaçlıkla mecbûldür.

MECBUR (MECBÛR) (i. A. «cebr» den imef.) (mü. mecbûre). Zor görmüş, zorla bir işe sevkolunan, zorlanmış olan: Bu mecburdur, böyle yapmaya mecbûrum, beni gitmeye mecbûr ettiler.

MECBÛREN (i. A.). Mecbur olarak, mecburiyet altında, zorla: Gitmek istemezdim ama mecbûren gideceğim.

MECBÛRÎ (i. A.). Mecbûr olarak.

MECBÛRİYET (**MECBÛRİYYET**) (i. A.). Mecbur olma, mecburluk, zor.

MECCÂN (i. A.). Ücretsiz, bedava.

MECCÂNEN (i. A.). Ücretsiz olarak.

MECCÂNÎ (i. A.). Ücretsiz, bedava, parasız.

MECD (i. A.). Büyüklük, şan, şeref.

MECE' (i. A. mimli masdar). Gelme, geliş.

MECELLE (i. A.) (c. mecellât). **1.** Kitap, dergi, mecmua, broşür, risâle: Edebiyata ait güzel bir mecelledir. **2.** İslâm hukukunun muâmelât kısmı: Mecelle dersi.

MECHÛD (i. A.) (imef. olarak isim gibi dilimizde kullanılmamıştır). Çalışma, elden gelen: Bezl-i mechûd etti (elinden geldiği kadar çok çalıştı).

MECHUL bk. Meçhul.

MECHÛLÂT (i. A.). Meçhuller, bilinmeyen şeyler.

MECHÛLİYYET (i. A.). Bilinmeme, bilinmeyiş, bilinmeyen şeyin hâli.

MECÎ (i. A. masdar). Gelme, geliş.

MECÎD (i. A. «mecd» den smüş.). Şanlı, şeref ve şan sahibi. Esmây-ı Hüsnâ' dan, yani Allah'ın 99 adından biridir: Rabb-i mecîd.

MECÎDÎ (i. A.) (mü. mecîdiyye). I. Abdülmecid'e ait: Nişân-ı Mecîdî.

MECİDİYE (**MECÎDİYYE**) (i. A.). I. Abdülmecid'in bastırdığı altın ve 20 kuruşluk büyük gümüş para. **Mecidiye çeyreği** = Gümüş mecidiyenin dörtte biri olan beş kuruşluk gümüş para.

MECLİS (i. A. «cülûs» dan im.) (c. mecâlis). **1.** Konuşmak veya bir iş müzakere etmek için bir araya gelmiş olanların topluluğu, cemiyet, encümen: Meclis kurmak, meclise çıkmak, gitmek. **2.** Devlet işlerinden birini müzakere etmek için toplanan ve birçok üyeden meydana gelen geniş komisyon, şûra: Meclis-i Hâss-ı Vükelâ (eskiden bakanlar kurulu), Meclis-i Kebîr-i Maârif, Meclis-i Mâliyye, Meclis-i Meb'ûsân (eskiden millet meclisi), Mecâlis-i Âliyye (eskiden bakanlar kurulu).

MECLİS-ÂRÂ (i. F.). Güzel sözleriyle meclisi şenlendiren, güzel söz söyleyerek meclisi süsleyen.

MECLİS-EFRÛZ (i. F.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

MECLÛB (i. A. «celb» den imef.) (mü. meclûbe). **1.** Celbolunmuş, başka yerden getirilmiş. **Emvâl-i meclûbe** = Getirilmiş mallar. **2.** Taraftarlığı kazanılmış, bir tarafa meylettirilmiş: Kendisi o tarafa meclûbdur.

MECLÛBİYET (i. A.). Tutkunluk.

MECMÂ (i. A. «cem'» den im.) (c. mecâmî). **1.** Toplanılan yer, toplantı yeri, birtakım şahıs veya eşyanın biriktiği yer: **Mecmâ-ı üdebâ** = Ediplerin toplandığı yer. **2.** Kavuşulan yer, bitişme yeri, Ar. mülteka. **Mecmâ-ı bahreyn** = İki denizin kavuşma yeri.

MECMÛ (i. A. «cem'» den imef.) (mü. mecmûa). Toplanmış, birikmiş, yığılmış. (i. A. c. mecâmî). **1.** Toplanmış şey, top, yığın. **2.** (matematik, hesapta). Toplama, kara cümle: Bu on beş kalem rakamın mecmûu nedir?

MECMUA (**MECMÛA**) (i. A.) (c. mecâmî). **1.** Toplatılıp biriktirilmiş ve düzenlenmiş şeylerin bütünü, koleksiyon. **2.** Seçilmiş şiir, musiki eserleri vs. yi toplayan dergi. **3.** İlim, fen, edebiyat, sanat, aktüalite, spor ve her türlü mevzu üzerinde yayınlanan haftalık, iki haftalık, aylık, üç aylık vs. dergi.

MECMÛAN (i. A.). Toptan, birden, birlikte, hep: Mecmûan geldiler.

MECNÛN (i. A. «cünûn» dan imef.) (mü. mecnûne). **1.** Çılgın, deli. **2.** mec. Fena halde âşık (i. A. c. mecânîn). Çıldırmış adam, deli. **Dârü'l-mecânîn** = Tımarhane. **3.** (hi.) Leylâ isminde bir kıza aşkıyla tanınmış Doğu edebiyatının pek ünlü şahsı.

MECNÛNÂNE (i. F.). Delice, mecnûnlara yakışır surette.

MECNÛNİYYET (i. A.). Mecnunluk, delilik, cinnet.

MECNUNLUK (i.). Delilik, çılgınlık.

MECRÂ (i. A. «cereyân» dan im.) (c. mecârî). **1.** Suyun aktığı yatak, su yolu: Tuna mecrâsı, mecrây-ı Nîl. **2.** mec. Bir işin oluş şekli veya bir sebebin yazılma şekli: İş tabiî mecrâsından çıktı.

MECRÛH (i. A. «cerh» den imef.) (mü. mecrûha). **1.** Yaralanmış, yaralı, gerek savaş ve kavgada, gerek kazada vücudunun bir tarafı yara olmuş: Harpte mecrûh oldu. O kazada beş kişi öldü ve on kişi mecrûh oldu. **2.** Red ve ibtâl olunmuş yahut kendiliğinden bâtıl hâle gelmiş bulunan: Bu söz, bu dâvâ mecrûhtur. **3.** (i. A. c. mecrûhîn). Yaralı adam: Mecrûhların nakline mahsus araba.

MECRÛR (i. A. «cerr» den imef.) (mü. mecrûre). Çekilmiş, sürüklenmiş.

ME'CÛC (hi.). Ye'cûc ile beraber kıyâmete yakın, dünyayı karıştıracak şahıslardan biri ki, ikisi de çok kısa boylu olarak tasavvur edilmiştir.

ME'CÛR (i. A. «ecr» den imef.). Ettiği hizmet veya iyiliğin karşılık ve mükâ-

fatını gören, ecr ve mükâfata erişen: Sevâb eden elbette me'cûr olur.

MECÛS (i. A.) (Farsça «muğ» dan). Eski İranlılar'ın Zerdüşt dinine mensup halk: Mecûs dini.

MECÛSÎ (i. A.) (mü. mecûsiyye). Mecûs dinine tâbî, Zerdüştî, âteş-perest veya bunlara ait: Mecûsîler'in âyîni.

MECZÛB (i. A. «cezb» den imef.) (mü. meczûbe). **1.** Cezbolunmuş, bir tarafa çekilmiş. **2.** Cezbe sahibi, İlâhî aşka erişmiş. **3.** Deli, abdal.

MECZÛM (i. A. «cüzâm» dan imef.) (mü. meczûme). Miskin (cüzam) hastalığına uğramış kimse.

MECZÛM (i. A. «cezm» den imef.) (mü. meczûme). Kesilmiş, kesin şekilde kararı verilmiş, malûm ve muhakkak: Bu bir emr-i meczûmdur.

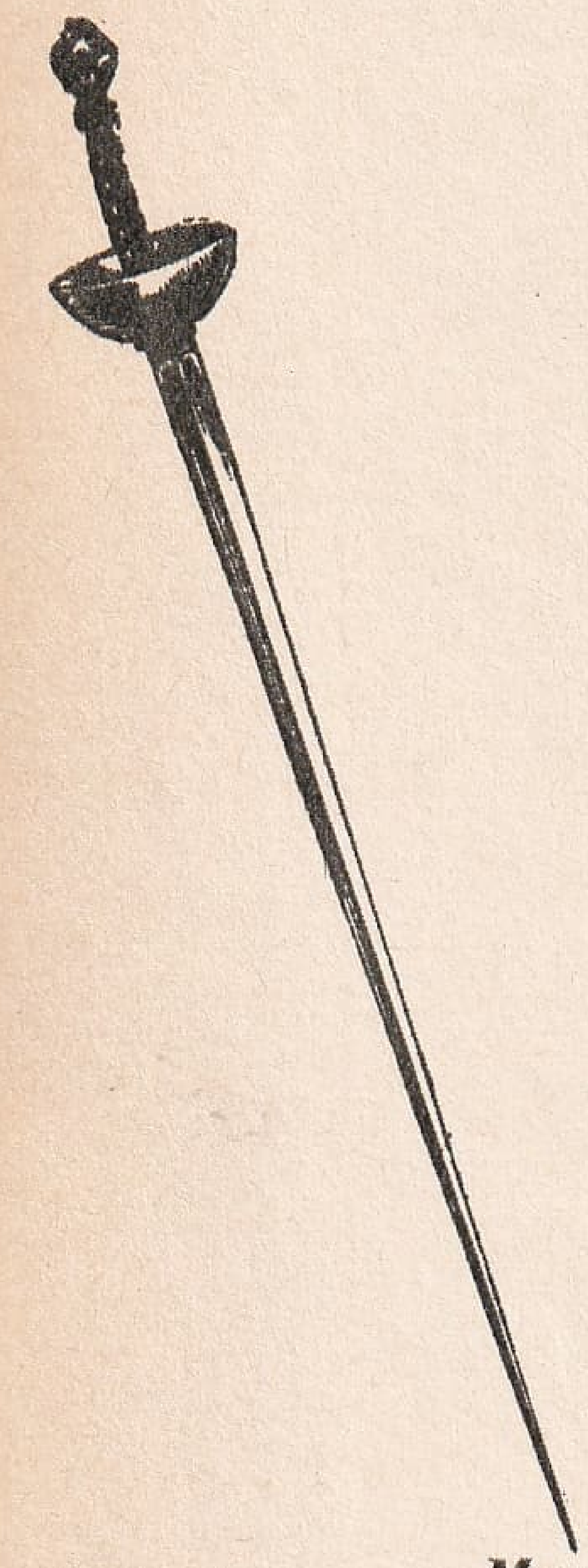

Meç

MEÇ (i.). Ensiz ve düz kılıç, yassıca şiş: Meç ile vuruştular. **Talim meçi** = Talime mahsus ucu düğmeli meç.

MEÇHUL (MECHÛL) (i. A. «cehl» den imef.) (mü. mechûle). **1.** Bilinmeyen: Ne olduğu meçhuldur. **2.** (gramer) Faili bilinmeyen fiil: Mektup yazıldı, kapı açıldı, gidildi, gelindi... gibi.

MED (MEDD) (i. A.). **1.** Uzatma, uzanma. **Medd-i yed** = El uzatma. **2.** Yayma, döşeme. **3.** Bir sesli harfin a, i veya u'nun sesini uzatarak okuma. **4.** Arap harflerinde hemze'den sonra elif gelince buna bedel hemze'nin üzerine yazılan işaret. **5.** Ay'ın çekiminin te'siriyle deniz sularının kabarması ki, cezir karşılığıdır. **6.** Eskiden, kadıların memuriyet müddetini uzatma. **Medd-i nazar** = Göz görebildiği kadar açıklık.

MEDÂHİL (i. A. c.) (m. medhal). Medhaller, girişler. bk. Medhal.

MEDÂR (i. A. «devr» den im.). **1.** Çevresinde dönülen nokta. **2.** mec. Dayanma noktası, sebep, vesile, vasıta: Geçinmeye medâr olan maaş. **3.** (astronomi) Bir gezegenin güneşin çevresinde dönerken çizdiği daire, Ar. mahrek, Fr. orbite: Medâr-ı Zuhâl. **4.** (coğrafya) Ekvator'un iki tarafında olan hayâlî daire ki, güneş onların hizasına kadar varıp geri döner, Fr. tropique: **Medâr-ı Seretân, Seretân medârı** = Ekvator'un kuzeyindeki daire: Yengeç dönencesi. **Medâr-ı Cediy, Cediy medârı** = Ekvator'un güneyinde olan: Oğlak dönencesi.

MEDÂRİC (i. A. c.) (m. medrec). Medrecler, yollar. bk. Medrec.

MEDÂRİS (i. A. c.) (m. medrese). Medreseler. bk. Medrese.

MEDÂYİH (i. A. c.). Övülmeye lâyık haller: O zâtın medâyihini anıyorlardı.

MEDÂYİN (MEDÂİN) (i. A. c.) (m. medîne). **1.** Medîneler, şehirler. bk. Medîne. **2.** (hi. m. coğrafya). Sâsânî imparatorluğunun başkenti olan ünlü tarihî şehir ki, bugün Irak'ta bulunmaktadır. Yun. Ktesifon.

MEDDAH (MEDDÂH) (i. A. «medh» den imüb.). **1.** Mübalâğa ile öven: O, sizin meddâhınızdır. **2.** (i. Türkçe). Halkı eğlendirmek için tuhaf hikâyeler anlatıp taklit yapan adam: Meddah dinlemek.

MEDDAHLIK (i.). Halkı eğlendirmek için tuhaf hikâyeler anlatıp taklit yapan adamın hâl ve sıfatı ve eski Türk temâşâ san'atı: Meddahlık ediyor.

MEDDÜCEZİR (i. A. coğrafya). Denizin inme ve kabarması: Med ve cezir.

MEDED (i. A.). **1.** Yardım, imdat: Allah'tan meded isterim. **2.** (nidâ): Eyvah, aman, hayf, yazık: Meded yârabbi! Meded Allah.

MEDED-HÂH (i. F., Arp. meded = yardım, Fars. hâsten = istemek). Yardım isteyen.

MEDED-KÂR (i. F.). Yardımcı.

MEDED-RE'S (i. F., Ar. meded = yardım, Fars. resîden = yetişmek). Yardıma yetişen, yardımcı.

MEDENÎ (i. A. «medîne» den imen.) (mü. medeniyye). **1.** Şehirli, bir şehir ve kasaba ahalisinden bulunan. **2.** Göçebe veya vahşî olmayan, belirli bir kültüre erişmiş: Medenî bir adam, medenî milletler. **3.** Bir şehir ahalisine ve umumiyetle bütün devlet sathına ait olan: Medenî hukuk. **4.** (hi.) Medîne-i Münevvere ahalisinden veya Medîne-i Münevvere'ye ait. **Âyât-ı Medeniyye** = Medîne-i Münevvere'ye Hicret'ten sonra nâzil olan âyetler.

MEDENÎLEŞMEK (f.). Medenî hâle gelmek.

MEDENİYET (MEDENİYYET) (i. A.). Medenî olma, belirli bir kültür çevresi teşkil etme: İlkçağ medeniyetleri, Avrupa medeniyeti.

MEDET bk. Meded.

MEDFEN (i. A. «defn» den im.) (c. medâfin). Ölülerin gömüldüğü yer, mezar.

MEDFÛ (i. A. «def» den imef.). (mü. medfûa). **1.** Def'edilmiş, öteye itilmiş. **2.** Verilmiş, ödenmiş.

MEDFÛÂT (i. A. c.). Verilen meblâğlar, sandıktan çıkan paralar, sarfedilen şeyler.

MEDFÛN (i. A. «defn» den imef.) (mü. medfûne). Gömülmüş, defnolunmuş.

MEDH (i. A.). Birinin iyiliğini söyleme, övme, zem mukabili.

MEDHAL (i. A. «duhûl» dan im. ve mimli masdar). **1.** Girecek yer, kapı, ağız. **2.** Başlangıç, bir ilim ve fende en önce okunan bahisler. **3.** Karışma, müdahale. **Zî-medhal** = Bir işe karışmış olan: O da zî-medhaldir. **4.** (musiki) Uvertür.

MEDHİYYE (i. A.). Şiir ve musikide bir şahsı öven eser.

MEDHÛL (i. A. «dahl» den imef.). Ayıplanacak bir kusuru olan, Ar. mâyûb, mezmûm. **Medhûl-i bihâ** = Kendisiyle gerdeğe girilmiş: Câriyye-i medhûl-i bihâ. **Gayrı medhûl-i bihâ** = Yaklaşılmamış. **Menkûha-i gayri medhûl-i bihâ** = Yaklaşılmamış zevce.

MEDHÛŞ (i. A. «dehşet» ten imef.) (mü. medhûşe). Dehşete uğramış, ürküp korkmuş: Bu hâli görünce medhûş oldum.

MEDÎD (i. A. «medd» den smüş.) (mü. medîde). Uzun, çok süren. **Müddet-i medîde** = Pek çok zaman, uzun müddet.

MEDİH bk. Medh.

MEDÎNE (i. A.) (c. müdün, medâin). 1. Kasaba, şehir, belde: Medîne-i Üsküdar. 2. (hi. coğrafya) («Medînetü'n-Nebî» den kısaltılmış). Asıl adı Yesrib olan Medîne-i Münevvere şehri ki, Hicâz'dadır.

MEDLÛL (i. A. «delâlet» ten imef.) (mü. medlûle). Delâlet olunan, gösterilen, bir kelime veya işaretten anlaşılan: Medlûl mânâlar.

MEDREC (i. A. «dürûc» dan im.). bk. Medrece.

MEDRECE (i. A. «dürûc) dan im.) (c. medâric). **1.** Basamaklı yol, merdiven. **2.** Dar yol, dağ yolu.

MEDRESE (i. A. «ders» ten im.) (c. medâris). **1.** Ders okutturulan yer, mektep, okul: Medrese-i ilmiyye, medrese-i hadîs. **2.** Orta ve yüksek dereceli dinî tedrisat yapan mektep (bizde başlıca bu ikinci mânâ ile kullanılır ve birinci mânâ ile bunun yerine yanlış olarak «mektep» kullanılmıştır. Halbuki Arapça'da «mektep» yazıhane ve yazı odası demek olup, yalnız ilkokul hakkında kullanılır).

MEDRESE-NİŞÎN (i. F., Ar. medrese, Fars. nişesten = oturmak). Medresede oturan, medresede yatıp kalkan: Medresenişîn bir talebe.

MED'UV, MEDÛ (i. A. «dâvet» ten imef.) (mü. med'uvve) (c. med'uvîn). **1.** Davet olunmuş, çağrılmış. **2.** Ziyafete çağrılmış, ziyafette hazır bulunan, davetli: Verilen ziyafete med'uv değildim.

MEDÜZ (i. Y. zooloji). Selenderelerin muhtelif gruplarını ifade eden tabir.

MEDYUM (i. Fr. psikoloji). Görünüşe göre, sahip olduğu tabiatüstü kuvvetler sayesinde, ruhlardan haber alma gücüne sahip olan şahıs.

MEDYÛN (i. A. «deyn» den imef.) (mü. medyûne). Borcu olan, borçlu.

MEFÂHİR (i. A. c.) (m. mefharet). Mefharetler, övünmeler. bk Mefharet.

MEFÂRİK (ka ile) (i. A. c.) (m. mefrak). Mefraklar, başın üst kısımları. bk. Mefrak.

MEFÂSIL (i. A. c.) (m. mafsal). Mafsallar. bk. Mafsal.

MEFÂSİD (i. A. c.) (m. mefsedet). Fesatlıklar, kötülükler. bk. Mefsedet.

MEFÂTÎH (i. A. c.) (m. miftâh). Miftâhlar, anahtarlar. bk. Miftah.

MEFÂZ (i. A.). bk. Mefâze.

MEFÂZE (i. A. «fevz» den im.) (c. mefâviz). **1.** Sığınıp kurtulacak yer, Ar. melce', me'men. **2.** (zıddı) Helâk olacak yer, tehlikeli yer. **3.** Çöl.

MEFER (MEFERR) (i. A. «firâr» dan im.). Kaçacak yer, kaçamak.

MEFHAR (i. A. «fahr» dan). Övünme sebebi. **Mefhar-ı Kâinât** = Peygamberimiz.

MEFHARET (i. A. «fahr» dan masdar) (c. mefâhir). Övünme, iftihar etme.

MEFHUM (MEFHÛM) (i. A. «fehm» den imef.) (c. mefâhim) (mü. mefhûme). **1.** Anlaşılan, anlaşılmış: Maksadınız mefhûmum oldu. **2.** Mânâ, kavram.

MEFHÛM (i. A. «fahm» dan imen.) (mü. mefhûme) (kimya). Kömür hâline geçmiş, kömürleşmiş, kömür olmuş.

MEFKARET (i. A. «fakr» dan mimli masdar). İhtiyaç, fakirlik, züğürtlük.

MEFKUD (u uzun) (i. A.) (mü. mefkude). **1.** Olmayan: Para mefkuddur. **2.** (hukuk) Yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen, kayıp şahıs.

MEFKÛK (i. A. «fekk» den imef.) (mü. mefkûke). Ayrılmış, sökülmüş, çıkarılmış, Osm. fekkolunmuş.

MEFKÛRE (i. A. «fikr» den) (Arapça'da yoktur, Ziya Gökalp tarafından yapılmış bir kelimedir). Ülkü.

MEFKUT bk. Mefkud

MEFLÛÇ (MEFLÛC) (i. A. «felc» den imef.) (mü. meflûce). Felce yakalanmış, kendisine nüzul gelmiş, inmeli: Meflûç bir ihtiyar, sol kolu meflûçtur.

MEFRAĞ (i. A. «ferâğ» dan im.) (tıp). Dökülecek yer, yol ve mecrâ.

MEFRAK (i. A. «fark» dan im.) (c. mefârık). Baş tepesi, saçların iki tarafa bölündüğü yer ki, başın ortasıdır.

MEFRUK (u uzun) (i. A. «fark» dan imef.) (mü. mefrûka). Ayrılmış, ayrı, ara-

ya başka bir şey girmiş, makrûn mukabili.

MEFRUŞ (MEFRÛŞ) (i. A. «ferş» ten imef.) (mü. mefrûşe). Döşenmiş, döşeli: Mefruş oda, çakıl ile mefruş yol.

MEFRÛŞÂT (i. A. c.). Döşeme ve döşetmeye yarayan şeyler, mobilya: Salon mefrûşâtı.

MEFRÛŞE (i.). Odalık mânâsiyle kullanılıyorsa da, Arapça'da yoktur.

MEFRÛZ (i. A. «farz» dan imef.) (mü. mefrûza). Farzolunan, yapılması farzolan.

MEFRÛZ (i. A. «ferz» den imef.) (mü. mefrûze). Bir toptan ayrılmış, bölünmüş (müfrez gibi): Mefruz arsa.

MEFSEDET (i. A. «fesâd» dan masdar) (c. mefâsid). **1.** Bozukluk, fenalık. **2.** Karıştırma, azdırma, münafıklık, fesat.

MEFSÛH (i. A. «fesh» den imef.) (mü. mefsûha). Fesh ve lağvedilmiş.

MEFSÛHİYYET (i. A.). Mefsûh olma, hükümsüzlük.

MEFTÛH (i. A. «feth» den imef.) (mü. meftûha). **1.** Açılmış, açık, Fars. küşâde: Dükkânlar gece yarısına kadar meftûhtur. **2.** Fetholunmuş. **Bilâd-ı meftûha** = Fethedilmiş ülkeler.

MEFTUK (u uzun) (i. «fıtk» dan imef.) (mü. meftûka). Fıtık olmuş, fıtıklı.

MEFTÛL (i. A. «fitîl» den imef.) (mü. meftûle). Bükülmüş, eğrilmiş, fitil olmuş.

MEFTÛM (i. A. «fatm» dan imef. (mü. meftûme) (tıp). Memeden, sütten kesilmiş (çocuk).

MEFTUN (MEFTÛN) (i. A. «fitne» den imef.) (mü. meftûne). **1.** Sihre uğramış gibi kendisine mâlik olamıyacak derecede vurgun, tutkun, âşık: Filânın meftûnudur. **2.** Hayran, şaşkın, bir şeyi pek fazla beğenerek hayran olan, şaşakalmış: O binaya meftûn oldum.

MEFTÛNİYYET (i. A.). Meftunluk.

MEFTÛR (i. A. «fıtrat» tan imef.) (mü. meftûre). **1.** Yaratılmış, Ar. mahlûk, Fars. âferîde. **2.** Yaradılışta olan, tabiî, cibillî.

MEFTÛRE (i. A. «fütûr» dan). Yorgun, bezgin, yılgın.

MEF'ÛL (i. A. «fi'l» den imef.) (mü. mef'ûle). Yapılmış, kılınmış, işlenmiş. (i. A. c. mefâîl). (gramer) Fâilin te'sirini kabûl eden şahıs veya şeye delâlet eden isim: «Çocuk bardağı kırdı» cümlesinde çocuk fâil ve bardak mef'uldur ki, **mef'ûl-i bih** de denilir. **İsm-i mef'ûl** = Yazılan, yazılmış gibi. **Mef'ûl-i ileyh** = Arapça'da «ilâ» harf-i cerriyle, Türkçe'de «e» yahut «ye» ekiyle yapılan ismin e hâli: Eve gittim, dışarı çıktım, arabaya girdim gibi. **Mef'ûl-i bih** = Arapça'da «b» harf-i cerri ve Türkçe'de «i, ı» eki ile yapılan ismin i hâli: Kitabı okudum, yazıyı yazdım gibi.

MEF'ÛLÜNANH (i. A. gramer). Ablatif hâli, uzaklaşma hâli. bk. Ablatif.

MEF'ÛLÜNMAA (i. A. gramer). İnstrüman hâli, vasıta hâli. bk. İnstrümental.

MEF'ÛLÜNBİH (i. A. gramer). Akküzatif hâli, yapma hâli. bk. Akküzatif.

MEF'ÛLÜNFİH (i. A. gramer). Lokatif hâli, bulunma hâli. bk. Lokatif.

MEF'ÛLÜNİLEYH (i. A. gramer). Datif hâli, yaklaşma hâli. bk. Datif.

MEGAFON (i. Y..Fr.). Uzaklardan duyulmasını temin için sesi büyütmeye yarayan (âlet).

MEGÂİR (ga ile) (i. A. c.) (m. mağara). Mağaralar. bk. Mağara.

MEGÂK (ga ile) (i. F.). Çukur, hufre.

MEGALOMANİ (i. Y.). Büyüklük, kendini büyük görme hastalığı.

MEGAMETRE (i. Y. Fr.). **1.** Denizlerde, bulunulan yerin boylamını anlamaya yarayan âlet. **2.** Bin kilometrelik ölçü.

MEGÂRE (ga ile) bk. Mağara.

MEGÂRİB (ga ile) (i. A. c.) (m. mağrib). Mağribler, batılar, batı ülkeleri. bk. Mağrib.

MEGÂRİBE (ga ile) (i. A. c.) (m. mağribî). Mağribli, batıya ait. bk. Mağribî.

MEGÂZÎ (ga ile) (i. A. c.). Gazâlar, gazveler. **Ebu'l-feth ve'l-megaazî** = Fetih ve gazâları çok olan büyük kumandan veya hükümdar.

MEĞER (e. F.). **1.** İstisna gösterir: ancak, illâ, şu kadar ki: Bu iş kolay olamaz, meğer siz himmet edesiniz. **2.** Gafletten sonra anlaşılan bir şey hakkında kullanılır; halbuki: Ben doktor aramaya gittim, meğer o iyileşip dışarı çıkmış. Birinci mânâ ile «meğer ki» ve ikinci mânâ ile «meğerse» suretinde de kullanılır:

MEĞER Kİ bk. Meğer.

MEĞERSE (e.). Meğer.

MEGES (i. F.). Sinek.

MEH (i. F.). Ay. bk. Mâh.

MEHÂBET (i. A. «heybet» ten masdar). Şan ve heybet sahibi birini görmekten meydana gelen çekinme ve saygı duygusu: Padişahın mehâbeti, mehâbet-i hükûmet.

MEHÂBETLİ (i.). Görünüşü çekinme ve saygı duygusu veren, heybetli, şanlı.

MEHÂBİL (i. A. c.) (m. mehbil). Mehbiller, rahim yolları. bk. Mehbil.

MEHÂDİM bk. Mahâdim.

MEHÂFE bk. Mahâfe.

MEHÂFİL bk. Mahâfil.

MEHAK bk. Mahak.

MEHÂKİM bk. Mahâkim.

MEHÂLİB (i. A. c.) (m. mahleb). bk. Mahleb.

MEHÂMİD, MAHÂMİD (i. A. c.) (m. mahmedet). bk. Mahmedet.

MEHÂMİL bk. Mahâmil.

MEHÂR (i. F.). Yular.

MEHÂRÎ bk. Mihrî.

MEHÂRİC, MAHÂRİC (i. A. c.) (m. mahrec). Mahrecler, çıkışlar. bk. Mahrec.

MEHÂSİN, MAHÂSİN (i. A. c.) (m. hüsn). Hüsnler, güzellikler. bk. Hüsn.

ME'HAZ (i. A. «ahz» den im.). Bir şeyin alındığı yer, kaynak.

MEHÂZÎR (i. A. c.) (m. mahzûr). Mahzurlar. bk. Mahzur.

MEHÂZİN (i. A. c.) (m. mahzén). bk. Mahzen.

MEHÂZIR, MAHÂZIR (i. A. c.) (m. muhzır). bk. Muhzır.

MEHBİL (i. A.) (c. mehâbil) (anatomi). **1.** Rahim yolu, rahmin ağzından dışa kadar olan mesafe. **2.** Rahim, döl yatağı.

MEHBİLÎ (i. A) (mü. mehbiliyye) (tıp, anatomi). Rahim yoluna ait.

MEHBİT (i. A. «hübût» tan im.). Düşecek yer, inilen yer.

MEHBÛT (i. A. «hebt» ten imef.) (mü. mehbûte). Korkudan şaşırmış, hayret ve korkuya kapılmış.

MEHCÛR (i. A. «hecr» den imef.) (mü. mehcûre). **1.** Uzaklaşmış uzakta kalmış, ayrı düşmüş: Evlâdından mehcûr kaldı. **2.** Bırakılmış, terkedilmiş, unutulmuş, kullanılmayan: Mehcûr bir kelime.

MEHCÛRİYYET (i. A.). **1.** Uzaklık, ayrılık. **2.** Bırakılıp unutulma.

MEHÇE (MÂH-ÇE) (i. F.). Minarenin tepesine, sancak vesaire ucuna takılan küçük hilâl şekli, Ar. alem.

MEHD (i. A.). Beşik, Fars. gehvâre. **Mehd-i Ulyây-ı Saltanat** = Vâlide Sultân.

MEHDÎ (i. A. «hidâ» dan imef.). (mü. mehdiyye). **1.** Doğru yola girmiş, doğru yolda bulunan, hidâyete erişmiş. **2.** (hi.) On iki imâmın sonuncusu.

MEHDÛM (i. A. «hedm» den imef.) (mü. mehdûme). Yıkılmış, indirilmiş.

MEHEK (MEHEKK) (i. A.) (Türkçe'de kullanılan şekli: mehenk). **1.** Gümüş ve altının ayarına bakmaya mahsus bir cins taş ki, bu madenlerin üstüne sürmekle ayarları anlaşılır. **2.** mec. Bir şeyin cinsini ve değerini gösteren şey, ölçü, terazi: İçki, birçok insanın mehekkidir.

MEHEL (i.). Müstahak. **Meheldir** = Müstahaktır.

MEHEN-GÎR (i. F.) (pehen-gîr'den galat). bk. Pehen-gîr.

MEHENK (i. A. «mehekk» ten galat). **1.** Altın ve gümüşün ayarını anlamaya mahsus taş: Mehenk taşı. **2.** mec. ölçü, terazi, bir şey veya şahsın değerini ölçmeye vasıta olan şey: Mehenge vurmak.

MEHENKÇİ (i.). Şahıs ve eşyayı mehenge vururmuş gibi takdir eden, adam sarrafı.

MEHERE (i. A. c.) (m. mâhir). Mâhirler, mehâret sahipleri. bk. Mâhir.

MEHHÂM (i. A. c.) (m. mehme). bk. Mehme.

MEHLE (i.). Omuz başından çıkan külbastılık et.

MEHLİKA (MEH-LİKAA) (i. F., Fars. meh = ay, Ar. likaa = çehre). Ay çehreli (güzel), dilber.

MEHLİKE (i. A. «helâk» ten im.) (c. mehâlik). Mahv ve helâk olacak yer, tehlikeli yer, muhâtaralı yer veya iş: Mehâlikten kaçınmalı.

MEHMÂ (e. A.). Olduğu kadar. **Mehmâ emken** = Mümkün olduğu kadar, mümkün mertebe (dilimizde yalnız bu tâbirde geçer).

MEHMÂ EMKEN (i. A.). bk. Mehmâ.

MEHMETÇİK (i.). Türk askerinin senbolü. Bütün Türk askerlerine verilen ad.

MEHMİZ (i. F.). Mahmuz. bk. Mahmuz.

MEHMÛZ (i. A. «hemze» den imef.) (mü. mehmûze) (edebiyat, Arapça gramerinde). Hemzeli, aslî harflerinden biri hemze olan: **Mehmûz-ül-fâ** = İlk aslî harfi hemze olan. **Mehmûz-ül-ayn** = İkinci aslî harfi hemze olan. **Mehmûz-ül-lâm** = Son aslî harfi hemze olan.

MEHPÂRE (MEH-PÂRE) (i. F.). Ay parçası kadar güzel şahıs.

MEHR (i. A. «mihr» şekli galattır) (c. mühûr). Şer'î nikâhta kocanın kadına tayin ettiği para ki, iki çeşit olup «mehr-i muaccel» peşin verilen ağırlıktan ve «mehr-i müeccel» ayrılma ve ölüm hâlinde verilecek meblâğdan ibarettir.

MEHRE (hi. coğrafya). Güney Arabistan'da Ummân ile Hadramût arasındaki ülke ki, «mehrî» ve «mehârî» denilen hızlı hecin develeriyle meşhurdur.

MEHRÎ, MEHÂRÎ (i. A.). Mehre'den çıkan hızlı hecin develeri.

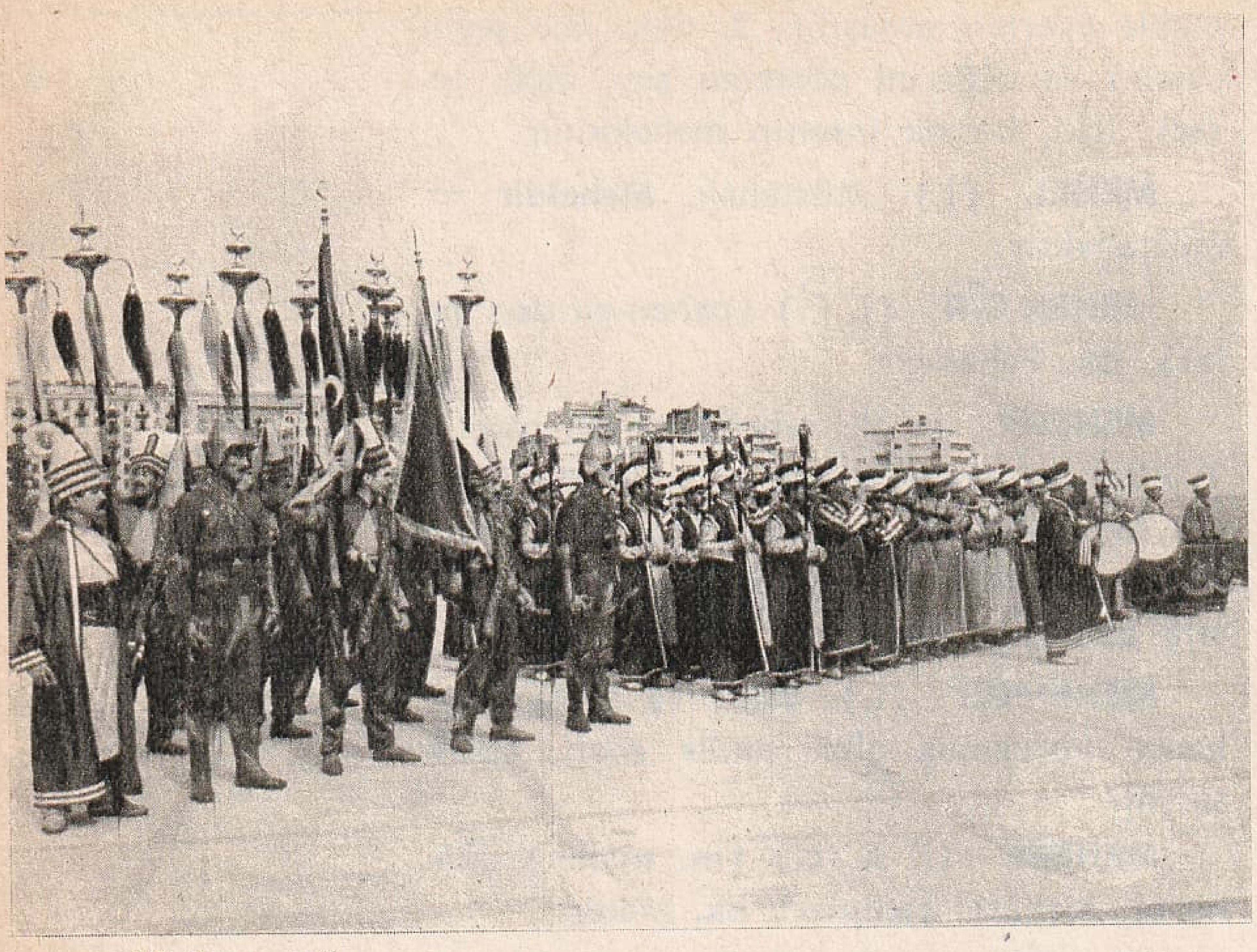

Mehter takımı

MEH-RÛ, MÂH-RÛ, MEH-RÛY (i. F.) (c. meh-rûyân) (meh = ay, rû = yüz). Ay yüzlü, yüzü ay gibi parlak, güzel,dilber.

MEHTÂB bk. Mehtap.

MEHTÂBİYYE (i. F. A.). Türk şiir ve musikisinde mehtaptan bahseden veya mehtap vesilesiyle yazılıp bestelenmiş eser ki, ekseriya kasîde veya medhiye şeklindedir.

MEHTÂBİYYE (i.) (yanlış kelime). Ay aydınlığında oturmaya mahsus üstü açık kameriye.

MEHTAP (i. F. meh = ay, tâb = ışık). Ay ışığı.

MEHTER (i.) (Farsça mîh-ter'dan). **1.** Vaktiyle Bâb-ı âlî çavuş veya kavası. **2.** Rütbe, nişan veya görev alanların evlerine müjde götürenler: Mehterler müjdeye gittiler. **3.** Tanzimat'tan önce padişah çadırlarını kurup kaldırmakla görevli asker: Çadır mehteri. **4.** Osmanlı askerî mızıkası ve buna mensup müzisyen.

MEHTER-HÂNE (i. F.). **1.** 1826'dan önce Türk askerî musiki teşkilâtı. **2.** Umumî hapishane. **Mehter musikisi** = Mehterhâne repertuarı, klasik Türk askerî musikisi. **Mehter takımı** = Mehter musikisi çalan Türk askerî muzikası.

ME'HÛZ (i. A. «ahz» den imef.) (mü. me'hûze) (c. me'hûzât). **1.** Alınmış, ahz ve kabûl olunmuş, Ar. makbûz: Şu kadar lira me'hûzum oldu. **2.** Ahz olunmuş, nakledilmiş: Birtakım beyitleri Sâdî'nin Bûstân'ından me'hûzdur.

MEHVEŞ (MEH-VEŞ) (i. F.) (c. mehveşân). Yüzü ay gibi olan, güzel, dilber.

MEHZÛL (i. A. «hezl» den imef.) (mü. mehzûle). Arık, lâgar, zayıf.

MEKABÎH (a uzun) (i. A. c.) (m makbûh). Çirkin şeyler, ayıplanacak haller.

MEKABİR (a uzun) (i. A. c.) (m. makbere). Makbereler, mezarlıklar. bk. Makbere.

MEKADÎR (a uzun) (i. A. c.) (m. mikdâr). Miktarlar. bk. Miktar.

MEKÂN (i. A. «kevn» den imef.) (c. emkine, emâkin). **1.** Yer, mahal, Fars. cây: Zaman ve mekân bakımından. **2.** Durulan yer, oturulan yer, makam, ikamet yeri: Onun mekânı yoktur. Cenâb-ı Hak mekândan münezzehtir. **Emâkin-i askeriyye** = Orduya mahsus yapılar. **Bî-mekân** = Yurtsuz, serseri, belirli ikamet yeri olmayan. **Lâ-mekân** = Mekândan münezzeh.

MEKÂNEN (i. A.) Yer bakımından: Mekânen ve zamânen uzak.

MEKÂNET (i. A.). **1.** Nüfuz, iktidar, kuvvet: Mekânet sahibi bir adam. **2.** Vakar, ağırbaşlılık, sebat, direnme.

MEKANİK (i. Y. Fr.). **1.** Cisimlerin hareketleriyle alâkalı hadiseleri inceleyen bilim. **2.** Bu ilimle alâkalı. **3.** Kafa yormaksızın el veya makine ile yapılan.

MEKANİKÇİLİK (i. felsefe). Bütün hadiseleri harekete çevirerek açıklamaya çalışan bir felsefe doktrini.

MEKANİZM (i. Y. Fr. felsefe). Mekanikçilik.

MEKANİZMA (i. Y.). **1.** Bir cihazın, âletin en mühim kısmını meydana getiren makine kısmı: Tüfeğin mekanizması. **2.** Oluş, meydana çıkış, işleyiş: Düşünmenin mekanizması.

MEKÂRE bk. Mekârî.

MEKÂRÎ, MEKÂRE (i. A.). **1.** Eşya ve mal nakli için kira ile tutulan hayvan: Orada mekâre (mekârî) bulunmaz. **2.** Kira hayvanlarına yükletilmiş eşya ve mal: Mekâremiz arkada kalmıştı.

MEKÂRİCİ, MEKÂRECİ (i.). **1.** Eşya ve mal nakli için kira ile hayvan işleten adam, katırcı. **2.** Naklolunan eşya ve askerî malın nakil ve korunmasıyle görevli er.

MEKÂRİM (i. A. c.) (m. mekremet). Mekremetler, cömertlikler. bk. Mekremet.

MEKÂSİB (i. A. c.) (m. mekseb). Meksebler, kazançlar. bk. Mekseb.

MEKASID, MAKASID (uzun a ile) (i. A. c.) (m. maksad). Maksatlar. bk. Maksat.

MEKATÎ, MAKATÎ (uzun a ile) (i. A. c.) (m. maktâ). Maktâlar. bk. Maktâ.

MEKATİL, MAKATİL (uzun a ile) (i.

A. c.) (m. maktel). Makteller, ölüm yerleri. bk. Maktel.

MEKÂTİB (i. A. c.) (m. mekteb). Mektepler. bk. Mektep.

MEKÂTÎB (i. A. c.) (m. mektûb). Mektuplar. bk. Mektup.

MEKE (i.). Bir çeşit diken.

MEKER Teker kelimesiyle kullanılıp yuvarlanmayı gösterir: Teker meker yuvarlandı.

MEKFÛLÜN-ANH (i. A. «kefâlet» ten imef.) (mü. mekfûlün-anhâ) (hukuk). Kefalet olunan, kefili bulunan kimse.

MEKFÛLÜN-BİH (i. A. «kefâlet» ten imef.) (mü. mekfûlün-bihâ). Kefaletle taahhüt olunan (şey veya kimse).

MEKFÛLÜN-LEH (i. A. «kefâlet» ten imef). (mü. mekfûlün lehâ). Kefalet olunan, kefili bulunan.

MEKİK (i.). Çulhaların ipliği sarıp attıkları âlet ki, makara gibi olup ortasındaki hareket eden mile iplikle sarılır. **Mekik gibi** = Bir yerde durmaz, hareketli. mec. **Mekik dokumak** = Bir yerde durmayıp gidip gelmek: Akşama kadar mekik dokudu.

MEKÎN (i. A. «mekân» dan, «mekânet» ten smüş.). **1.** Oturan, yerleşmiş: Mekânın şerefi mekîn itibariyledir. **2.** Nüfuz, iktidar ve vakar sahibi.

MEKKÂR (i. A. «mekr» den imüb) (c. mekkâre). Pek hilekâr: Mekkâr adam, mekkâre bir kadın.

MEKKÂRE bk. Mekâre, mekâri.

MEKKÂRECİ bk. Mekârici.

MEKKE (hi. A.). Hicâz'da Kâbe'nin bulunduğu kutsal İslâm şehri ki, Peygamberimiz'in doğum yeri ve Müslümanlar'ın kıblesidir: Mekke-i Mükerreme. **Mekke pâyesi** = Osmanlı ilmî rütbelerinden biri. **Mekke pelesengi** = Tıbbî bir ağaç.

MEKKÎ (hi. A.) (mü. mekkiyye). **1.** Mekke-i Mükerreme'ye ait. **2.** Mekke-i Mükerreme ahalisinden olan, Mekkeli.

MEKMEN (i. A. «kemn» den im.). Pusu yeri, pusu tutulan yer.

MEKMÛN (i. A. «kemn» den imef.) (mü. mekmûne). Saklı.

MEKNÛN (i. A. «künûn» dan imef.) (mü. meknûne). Gizli, gizlenmiş, saklı, mahfuz, dikkatle saklanılan. **Dürr-i meknûn** = Gizlenmiş inci, çok değerli şey.

MEKNÛZ (i. A. «kenz» den imef.) (mü. meknûze). **1.** Hazineye konmuş, hazineye alınmış. **Nukud-ı meknûze** = Hazineye alınmış paralar. **2.** Gizli, saklı: Bunda meknûz olan mânâ.

MEKR (i. A.). Hile, aldatma. Düşmanın mekrinden emin olmak.

MEKREMET (i. A. «kerem» den mîmli masdar) (c. mekârim). **1.** Cömertlik: Mekremet sahibi bir adam. **2.** Büyük saygı.

MEKREMETLİ, MEKREMETLÛ (i.). **1.** Keremli, cömert. **2.** Saygı değer (müderris pâyesinde olan ulemâya verilen unvandı).

MEKRUH (MEKRÛH) (i. A. «kerh» den imef.) (mü. mekrûhe). **1.** İğrenç, Ar. kerîh, menfûr: Mekruh bir yer, bir iş. **2.** (fıkıh) Şer'an harâm olmayıp ancak zaruret olmadığı zaman kaçınılması gerekli: At eti mekruhtur.

MEKRÛHÂT (i. A. c.). **1.** İğrenç şeyler. **2.** Şer'an yasak olmayıp ancak iyi de olmayan şeyler: Mekrûhât yemeye ne mecburiyet vardır?

MEKRÛHİYYET (i. A.). İğrençlik.

MEKS (i. A.). Durma.

MEKSEB (i. A. «kisb» den mimli masdar) (c. mekâsib). **1.** Kazanç, kâr. **2.** Kazanca vasıta olan iş: Bu, benim meksebimdir.

MEKSÛB (i. A. «kisb» den imef. (mü. meksûbe). Kazanılmış, kisb olunmuş.

MEKSÛR (i. A. «kesr» den imef.) (mü. meksûre). **1.** Kırılmış, kırık, Fars. şikeste, Ar. münkesir. **2.** (Arap harflerinde) Kesre harekesiyle harekeli, esreli: Cim-i meksûre.

MEKŞÛF (i. A. «keşf» ten imef.) (mü. mekşûfe). **1.** Açılmış, açık, örtülü olmayan, meydanda olan. **2.** Açık, zâhir, âşikâr. **3.** Keşfolunmuş, bulunup bilinmiş, vaktiyle meçhulken sonra bulunmuş. **4.** Askerî bakımdan keşfedilmiş: Arâzî-i mekşûfede harb etmenin faydası vardır.

MEKTEP (MEKTEB) (i. A. «ketebe» den im.) (c. mekâtib). Okul. İlk mektep, orta mektep, askerî mektep, leylî, neharî mektep, mektep hocası, mektep arkadaşı. **Mektep görmüş** = Bilgili ve terbiyeli. **Mektep görmemiş** = Cahil, terbiyesiz (Arapça'da asıl mânâsı «yazıhane» olup başlıca yazı öğrenildiği için, «ilkokul» mânâsına da gelirse de asıl mekteplere «medrese» denilir. Tanzimat'tan önce bizde de «mektep» yalnız ilkokullar için kullanılırdı).

MEKTEPLİ (i.). Mektepte okuyan, mektepte okumuş.

MEKTÛBÎ (i. A.). Osmanlı devrinde nezâret ve eyâletlerin özel kalem müdürü ve genel sekreteri olan yüksek görevli ki, «mektupçu» da denirdi: Mektûbî-i sadâret-i uzmâ, mektûbî-i vilâyet. **Mektûbî kalemi** = Nezâret ve eyâlet özel kalem ve genel

Mekik

sekreterliği ki, başında «mektûbî» veya «mektupçu» bulunurdu: Hâriciyye mektûbî kalemi kâtiplerinden.

MEKTÛM (i. A. «ketm» den imef.) (mü. mektûme). **1.** Ketmolunan, gizlenen, gizli, sır saklanan, söylenmeyen, ifşa olunmayan. **Sırr-ı mektûm** = Gizli sır. **2.** Gizlenen, kaçırılan, hükûmete bildirilmeyen. **Esnân-ı mektûme** = Askerlik kur'asından kaçırılmak için nüfus defterine kaydettirilmemiş erkek nüfus. **Emlâk-i mektûme** = Vergisi verilmemek için tapuya kaydettirilmemiş emlâk. **Vâridât-ı mektûme** = Tahsil olunduğu halde kaydı yapılmamış vegi.

MEKTÛMÂT (i. A. c.). Gizletilip yazdırılmamış, bildirilmemiş ve hükûmetten kaçırılmış nüfus, emlâk veya gelir: Birçok mektûmât bulup meydana çıkardı.

MEKTUP (MEKTÛB) (i. A. «ketebe» den imef.) (mü. mektûbe). Yazılmış, yazılı, Fars. nüviste, Ar. muharrer.

MEKTUP (MEKTÛB) (i. A.) (c. mekâtîb). Gerek iş ve gerek sevgi ve tebrik ve başsağlığı için yazılıp gönderilen kâğıt, eski Türkçe: bitig, Fars. nâme, Ar. risâle, varaka, nemîka: Mektup yazdım gönderdim, mektup alamadım. **Mektûb-ı sâmî** = Sadâret emirnâmesi ki, «emr-i sâmî» de denirdi.

MEKTUPÇU (i.). Mektûbî. bk. Mektûbî.

MEKTUPÇULUK (i.). Mektupçu görev ve sıfatı: Maliye mektupçuluğu, Erzurum vilâyeti mektupçuluğu.

MEKTUPLAŞMAK (f.). Birbirine mektup yazmak, Osm. mükâtebe, mürâsele, muhâbere etmek: Taşrada bulunan babamla daima mektuplaşıyoruz.

ME'KÛLÂT (i. A. c.) (mü. me'kûl). Me'kûller, yiyecekler. bk. Me'kûl.

ME'KÛL (i. A. «ekl» den imef.) (c. me'kûlât). Yenecek şey, yiyinti, yiyecek.

MELÂ, MÂLÂ (i. A.). **1.** Dolu olma, doluluk, zıddı: halâ. **2.** Kalabalık, topluluk, Ar. cemâat, cem'îyyet, ictimâ. **Alâ-mele-in-nâs** = Halk nazarında, halkın önünde.

MEL'ABE (i. A. «lu'b»dan) (c. melâib). Oyun, oyuncak. **Mel'abe-i sıbyân** = Çocuk oyuncağı kadar basit şey. mec. İradesiz insan.

MELAH bk. Meleh.

MELÂHAT (i. A. «melh» den). Güzellik, şirinlik, Ar. hüsn, sabâhat. **Melâhat-ı vech** = Yüz güzelliği.

MELÂHÎ (i. A. c.). Oyunlar, eğlenceler, çalgı ve cünbüşler: Melâhîye dalmak. **Âlât-ı melâhî** = Sazlar.

MELÂHİDE (i. A. c.) (m. mülhid). Mülhidler, dinden sapıtmışlar. bk. Mülhid.

MELÂİK (i. A. c.). Melekler. bk. Melâike.

MELÂİKE (i. A c.) (m. melek). bk. Melek (melâike dilimizde müfred gibi de kullanılır).

MELÂÎN (i. A. c.) (m. mel'ûn). Mel'ûnlar, lânetlenmişler. bk. Mel'ûn.

MELÂİB (i. A. c.) (m. mel'abe). Mel'abeler, oyuncaklar. bk. Mel'abe.

MELÂL (Türkçe'de) Elem, keder, hüzün.

MELÂLET (i. A.). Usanç, usanma, bıkma, bıkıntı, sıkılma.

MELÂMET (i. A. «levm» den masdar). Çıkışma, azarlama, serzeniş.

MELÂMÎ (i. A. «melâmet» ten imen.) (c. melâmiyyûn). Kalender ve nefsini kınayıcı tutumda tarîkatlerden birinin mensûbu.

MEL'ANET, MELÂNET (i. A. «la'n» den masdar-ı mîmî) (c. melâîn). Lânetleme, lânete değer iş ve hareket. **Mel'anet-pîşe** = İşi gücü mel'anetten ibaret olan.

MEL'ÂNET-KÂRÂNE (i. F.). Lânetlemeye müstahak olacak surette.

MELANKOLİ (i. Y.). Karasevda.

MELANURYA (i.). Karagöz familyasından kılçıklı bir balık.

MELAS (i.). Pancar ve şeker kamışı ezmesinden şeker billûrlarının ayrılmasından sonra kalan şekerli sıvı.

MELÂZ (i. A.). Barınacak ve sığınacak yer metin müstahkem mevki.

MELBES (i. A.) (c. melâbis). Giyilecek şey, giyecek, Ar. esvâb, Fars. câme.

MELBÛS (i. A.) (mü. melbûse). **1.** Giyilmiş, kullanılmış giyecek. **2.** Giyinmiş, esvap giymiş.

MELBÛSÂT (i. A. c.). Giyilecek şeyler, giyinti, esvap, elbise.

MELCE' (i A.). Sığınacak yer, ilticâ olunan yer, Fars. penâh, Ar. melâz.

MELEÂN (i. A.). Dolu.

MELEH (i. F.). Çekirge. **Pây-ı meleh** = Çekirge ayağı (budu) ki, efsâneye göre, karınca tarafından Hazret-i Süleyman'a sunulmuştur.

MELEK (i. A.) (c. melâik, melâike). Tanrı nezdinde bulunan rûhânî varlıkların her biri, Fars. ferişte. mec. Pek güzel veya pek yumuşak huylu ve masum: O, melektir, melek gibi. **Melek-haslet** = Melek huylu. **Melek-sîmâ** = Melek çehreli. **Me-**

lekü'l-Mevt = Ölüm meleği, Azrâil. **Tınmaz melâike** = Pek yumuşak huylu insan.

MELEKE (i. A.). Tecrübe ve tekrarlama, alışkanlık, üstatlık.

MELEKÎ (i. A.) (mü. melekiyye). Meleklere ait ve lâyık olan: Ahlâk-ı melekiyye.

MELEKÛT (i. A.). **1.** Hükümdarlık, saltanat, padişahlık. **2.** Melekler ve ruhlar âlemi, Osm. âlem-i gayb, âlem-i bâtın.

MELEKÛTÎ (i. A.) (mü. melekûtiyye). Melekler ve ruhlar âlemine, âlem-i gayb'a ait.

MELEME (i.). Koyun ve kuzu gibi hayvanların «mee...» diye bağırması.

MELEME, MELME (i.). **1.** Beceriksiz, çapaçul. **2.** Bir yabânî bitki.

MELEMEK (f. ses taklidi) (koyun, kuzu ve keçi). Mee etmek, bağırmak.

MELES (i. A.). Işıkla karanlık karışık, alaca karanlık (dilimizde bu mânâ ile kullanılmaz ve galat olarak «melez» suretinde başka mânâlarla kullanılır). bk. Melez.

MELES (i.). Beli çukur olan kusurlu at.

MELEŞ (i.). Çifte kuzulu koyun ki, çok meler.

MELEVÂN (i. A.) («zaman» demek olan müfredi «melâ» dilimizde kullanılmaz). Gündüz ile gece, tün ve gün.

MELEZ (i. A. «meles» den). **1.** Çeşitli iki cinsten, meselâ beyaz ile zenciden doğma. **2.** Cinsi hâlis olmayıp karışık olan. **3.** Hububat vesaire karışımı, arpa ve darı ile karışık buğday.

MELFÛF (i. A. «leff» den imef.) (mü. melfûfe). Sarılmış, devşirilmiş, bir zarf veya mektubun içine konulmuş.

MELFÛFÂT (i. A. c.). Bir tezkere veya yazı sarılı evrak.

MELFÛFEN (i. A.). Melfûf olarak.

MELFÛZ (i. A. «lafz» dan imef.) (mü. melfûze). Söylenilmiş, söylenilen, telaffuz olunan. **Gayr-ı melfûz** = Telaffuz olunmayan (yazılıp da telaffuz olunmayan harfler).

MELFÛZÂT (i. A. c.). Birinin söylediği sözler: Melfûzât-ı Cüneyd-i Bağdâdî.

MELHAME (i. A. «lahm» den im.). Çok kanlı geçen büyük muharebe: Kosova melhame-i kübrâsı.

MELHEM (i. Arapça «merhem» den galat). bk. Merhem.

MELHUZ (MELHÛZ) (i. A. «lahz» dan imef.) (mü. melhûza). Düşünülen, hatıra gelen, muhtemel.

MELHÛZÂT (i. A c.). Melhuzlar, hatıra gelen şeyler, muhtemel ve mümkün olanlar.

MELÎH (i. A. «melh» den smüş.) (mü. melîha). Güzel, tatlı, şirin. **Vech-i melîh** = Güzel yüz, bir câriye-i melîha.

MELİK (i. A.) (c. mülûk). Hükümdar.

MELİKÂNE (i. F.). Hükümdara ait, şâhâne («mülûkâne» daha çok kullanılmıştır).

MELİKE (i. A.). Kadın hükümdar veya hükümdar zevcesi, kraliçe: İngiltere melikesi.

MELİKİYYET (i. A.). Bir Hıristiyan mezhebi ve o mezhebe tâbî olan.

MELİNİT (i. A. Y. kimya). Patlayıcı bir madde. Esası pikrik asittir.

MELİSA (i. Y.). Arıotu, oğulotu çeşitlerinden yüksek saplı bir bitki ki, özü baygınlığa karşı tesirlidir.

MELLÂH (i. A.) (c. mellâhîn). Gemici, denizci. Gemi ile denizlerde seyahat eden ve gemicilik ilmini bilen adam.

MELODİ (i. Fr.) (musiki). Nağme.

MELODİK (i. Fr.) (musiki). Nağmevî, nağmeye ait.

MELODRAM (i. Fr.). Musikili sahne eseri. (Türkçe'de) Sanat değeri olmayan, acıklı sahne oyunu.

MELON (i. Fr.). Sert, üstü yuvarlak erkek şapkası.

MELTEM (i.). Devamlı şekilde her gün bir taraftan esen kara rüzgârı (denizden esenine «imbât» denir).

ME'LÛF (i. A. «ülfet» ten imef.) (mü. me'lûfe). Alışmış, alışık, Osm. ülfet ve ünsiyet etmiş: İçkiye me'lûf olanların bu tutkunluktan kurtulması pek zordur.

MELÛL (i. A. «melâl» den imef.). Üzgün, melâlli.

MEL'ÛN (i. A. «la'n» dan imef.) (mü. mel'ûne). Lânete uğramış, nefret edilen.

MELZÛM (i. A. «lüzûm» dan imef.) (mü. melzûme). Bir şeyden ileri gelen, bir şeyin icabı olan, diğer bir şeyin bulunmasiyle onun da bulunması lâzım gelen, bir şeyin neticesi veya ayrılmaz bir unsuru olan: Hokka ile kalem lâzım - melzûm çeşidindendir.

MEMÂLÎK (i. A. c.) (m. memlûk). Memlûkler, köleler. bk. Memlûk.

MEMÂLİK (i. A. c.) (m. memleket). Memleketler, ülkeler. bk. Memleket.

MEMÂT (i. A. «mevt» ten masdar). Ölüm, vefat: Hayat ve memât. **Bâde'l-memât** = Öldükten sonra.

MEMÂTÎ (i. A.) (mü. memâtiyye). Ölüme ait.

MEMDÛH (i. A. «medh» den imef.) (mü. memdûha). **1.** Övülmüş: II. Osman, Nef'î'nin memdûhudur. **2.** Övülmeye değer, makbûl: Ahlâk-ı memdûha.

MEMDÛD (i. A. «medd» den imef.) (mü. memdûde). Uzatılan, sesi uzatarak okunan, medli: Elif-i memdûde (uzun elif, â).

MEME (i.). **1.** İnsanın ve memeli hayvanların, dişisinde, yavruyu emzirmeye mahsus organ, Ar. südâ, Fars. pistân. **2.** Memeye veya tepesine benzer tümsek, başlı veya topça şey: Emzik memesi, tüfek memesi: Kapsül. **Meme emmek** = (çocuk veya yavru) Süt emmek, emzikte olmak. **Memeden kesmek** = Çocuğu süt emmemeye alıştırmak. **Meme vermek** = Emzirmek, memeden süt emdirmek. **Memeüzümü** = Parmak üzümünün bir çeşidi. **Kulak memesi** = Kulağın altındaki yumuşak uzantı. **Kızmemesi** = Ağaç kavununa benzer bir çeşit şeftali. **Köpekmemesi** = Koltuk altında çıkan bir cins çıban.

MEMELİ (i.). Memesi olan.

MEMELİK (i.). Hayvanların yaralı memelerini korumak veya yavrusu emmemek için takılan mahfaza.

MEMELİLER (i. zooloji). Omurgalı hayvanların beş sınıfından biri.

MEMEMSİ (i.). Meme başı biçiminde olan.

ME'MEN (i. A. «emn» den im.). Emniyet olunacak yer, sağlam ve sığınılacak yer, melce': Orası her türlü tehlikeye karşı me'mendir.

MEMER (MEMERR) (i. A. «mürûr» dan im.). Geçecek yer, yol. **Memerr-i nâs** = Herkesin geçtiği yol.

MEMEŞ (i.). Sığır yelimi, sığırın ağzından akan salya.

MEMHÛR (i.) (Fars. «mühr» ün Ar. sanılarak imef. kipinden galat tâbir ve doğrusu «mahtûm» dur). Mühürlü.

MEMİŞHANE (i.). Abteshane. bk. Memşâ.

MEMLAHA (i. A. «milh» den im. «memliha» şekli galattır). Tuz çıkarılan yer, tuzla.

MEMLEKET (i. A.) (c. memâlik). **1.** Bir devletin idaresinde bulunan yer, ülke: Bahreyn şeyhinin memleketi. **2.** Bir idareye tâbî veya bir milletin yaşadığı, büyük toprak parçası, Ar. hıtta, diyâr: Anadolu, Irak, Horasan memleketi, memâlik-i Osmâniyye, memâlik-i mahrûsa-i şâhâne, memâlik-i İslâmiyye. **3.** (Türkçe) Şehir, kasaba, belde: İstanbul gibi güzel memleket olmaz. **4.** (Türkçe) Bir insanın doğup büyüdüğü yer ve diyar.

MEMLEKETLİ (i.). Bir yerin halkından, bir memleket ahalisinden olan.

MEMLÛ (i. A. «melâ» dan imef.). Dolu, dolmuş.

MEMLÛH (i. A. «milh» ten imef.) (mü. memlûha). Tuzlanmış, tuzlu.

MEMLÛK (i. A. «mülk» ten imef.) (mü. memlûke). Sahip olunan birinin mülk ve malı olan.

MEMLÛKÂNE (i. F.). Kul ve köleye ait, Fars. bendegâne, çâkerâne: Mârûzât-ı memlûkânem (eski nesir dilinde çok büyük birine hitaben kullanılırdı).

MEMLÛKİYYET (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Kölelik, kulluk, Fars. bendegî.

MEMNÛ (i. A. «men'» den imef.) (mü. memnûa). Men'olunmuş, yapılmasına, yenilip içilmesine müsaade olunmayan, yasak: İçki şer'an memnûdur. Aşk-ı memnû.

MEMNÛAT (i. A. c.). Şer'an yahut hükûmetçe yasaklanan şeyler: Memnûâttan kaçınmalı.

MEMNÛİYYET (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Memnû olma, yasak olan şeyin hâli ve sıfatı.

MEMNUN (MEMNÛN) (i. A. «men» den imef.) (mü. memnûne). **1.** Minnet altında bulunan, minnettar. **2.** Hoşnut, razı. **3.** (Türkçe) Sevinmiş, sevinçli: Kendisini çok memnun gördüm.

MEMNÛNEN (i. A.). **1.** Minnettar olarak. **2.** Hoşnut ve razı olarak. **3.** (Türkçe) Sevinç ve memnuniyetle: Memnûnen döndü, memnûnen kabûl etti.

MEMNUNİYET (MEMNÛNİYYET) (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). **1.** Minnet altında bulunma, minnettarlık. **2.** Sevinç.

MEMNUNLUK (i.). Sevinç.

MEMORANDUM (i. L.). Muhtıra.

MEMSÛH (i. A. «mesh» den imef.) (mü. memsûha). Mesholunmuş, çirkin bir hayvan şekil ve suretine sokulmuş.

MEMŞÂ (i. A. «meşy» den im.) (memşâ-hâne şeklinde söylenmesi büyük yanlıştır). Ayakyolu, helâ, abdeshane.

ME'MÛL (i. A. «emel»den imef.) (mü. me'mûle). **1.** Umulan, emel ve ümit olunan: Bu hava ile yağmur yağması me'mûl olunamaz. **2.** Mümkün, muhtemel, kabil: Bugün gelmeleri me'mûldür. **3.** Ümit: Me'mûlüm gibi çıkmadı, me'mûlümün aksi. **Fevk-al-me'mûl** = Ümit edilen ve beklenenden fazla.

ME'MÛN (i. A. «emn» den imef.) (mü. me'mûne). Emin, sağlam, korkusuz.

MEMUR (ME'MÛR) (i. A. «emr» den imef.) (mü. me'mûre). **1.** Bir emir alan, bir işe tayin olunan, görevli: Bu işi yapmaya memurdur. Memur olduğu hizmeti hakkıyla yaptı. **3.** (A. c. memûrîn). Devlet hizmetinde bulunan adam, bir âmirin hizmetinde bulunan adam, bir âmirin emrinde iş görmekle görevli maaşlı adam.

ME'MÛREN (i. A.). Memur olarak, memuriyetle, yerine getirmekle görevli bulunulan bir emirle: Me'mûren Anadolu'ya giden, me'mûren filân yerde bulunan.

MEMURİYET (ME'MÛRİYYET) (i. A.). **1.** Bir adama emir ve havale olunan devlet işi, birinin yapmakla görevli bulunduğu iş: Memuriyetle Anadolu'ya gitti. **2.** Maaşla gördürülen devlet işi, hizmet, vazife, makam: Bir memuriyete tayin olundu, kaymakamlık, ehemmiyetli bir memuriyettir, bir memuriyet bulamadı. **Me'mûriyyet-i mahsûsa** = Hususî şekilde bir adama emir ve havale olunan iş: Me'mûriyyet-i mahsûsa ile Almanya'ya gönderildi. **Me'mûriyyet-i fevkalâde** = Hususî şekilde verilen ehemmiyetli ve geçici görev. **İlâve-i me'mûriyyet** = Birine, memuriyete ek şeklinde verilen ikinci memuriyet.

MEMURİYETSİZ (i.). Memuriyet ve mansıbı olmayan, işsiz: Bir seneden beri memuriyetsizdir, memuriyetsiz kaldı.

MEMZÛC (i. A. «mezc» den imef.) (mü. memzûce). Karışmış, karışık, Osm. mezcolmuş.

MEN (MEN') (i. A.). Bırakmama, savma, durdurma, caydırma, yasak etme: Kumarı kat'iyyen menetti. (denizcilik) **Men'-i müsâdeme** = Gemilerin çarpışmasına meydan vermemek için miletlerarası kabûl edilmiş usul: Men'-i müsâdeme nizâm-nâmesi.

MEN (i.) (bazı ağızlarda şahıs zam.-ri). Ben.

MENÂAT (i. A.). Sarp, metin ve zaptı müşkül yerin hâli, sarplık, çetinlik, sağlamlık: O kalenin, o mevkiin menâatı.

MENÂBÎ (i. A. c.) (m. menbâ). Menbâlar, kaynaklar. bk. Menbâ.

MENÂBİR (i. A. c.) (m. minber). Minberler. bk. Minber.

MENÂFÎ (MENÂFİ') (i. A. c.) (m. menfâat). Menfaatler. bk. Menfaat.

MENÂFİZ (i. A. c.) (m. menfez). Menfezler, delikler. bk. Menfez.

MENÂHÎ (i. A. c.) (mü. yoktur). Nehy olunmuş şeyler, yasaklanmış şeyler, zıddı: evâmir: Evâmir ve menâhî-i şer'iyye.

MENÂHİC (i. A. c.) (m. minhac). bk. Minhac.

MENÂKIB (i. A. c.) (m. menkabe). Menkabeler. bk. Menkabe.

MENÂL (i. A.) («nevl» den masdar). Erişilen ve ele geçirilen şey: Mal ve menâl.

MENÂM (i. A. «nevm» den mimli masdar). **1.** Uyku, Ar. nevm, Fars. hâb. **2.** Rüya, düş.

MENÂR (i. A. «nevr» den im.). Fener kulesi, gemilere yol göstermek için yapılmış fenerin kulesi.

MENÂRE bk. Minare.

MENÂS, MANÂS (i. A.) Sığınacak yer, Ar. melâz.

MENÂSIK (i. A. c.). Hac sırasında yapılması gelenek olan merasim: Menâsık-ül-hac.

MENÂSİM (i. A. c.). Yollar.

MENÂSIB (i. A. c.) (m. mansıb). Mansıblar, makamlar. bk. Mansıb.

MENÂTIK (i. A. c.) (m. mıntaka). Mıntakalar, bölgeler. bk. Mıntaka.

MENÂZIM (i. A. c.) (müfredi manzam dilimizde kullanılmıyor). Diziler, sıralar.

MENÂZIR (i. A c.) (m. manzara). Manzaralar, görünüşler. bk. Manzara.

MENÂZİL (i. A. c.) (m. menzil). Menziller, duraklar. bk. Menzil.

MENBÂ (i. A. «nebeân» den im.) (c. menâbî). **1.** Bir suyun yerden çıktığı yer, kaynak, pınar: Fırat'ın menbaı, menâbî-i Nil. **2.** mec. Bir haberin çıktığı yer. Bu rivayetin menbaını bulamadım.

MENBİT (i. A.) (c. menâbit). Bir şeyin bittiği, ekilip yetiştiği yer.

MEND (e. F.). İsimlerin sonuna eklenerek sıfatlar yapar. Türkçe «li» ve Farsça «nâk» gibi. **Derd-mend** = Dertli. **Hıred-mend** = Akıllı. **Sûd-mend** = Faydalı.

MENDEB (i. A. «nedb» den mimli masdar). Gürültüyle ağlama. **Bâb-ül-Mendeb** = Kızıldeniz'in güneyindeki boğaz ki, tehlikesi sebebiyle böyle adlandırılmıştır.

MENDEBUR (i.). Hayırsız, haylaz, âciz, yaramaz.

MENDEREK, MENDİREK (i. denizcilik). Sun'î liman.

MENDERES (i. coğrafya) (Menderes nehrinin adından). Akar bir suyun dolambaçlı kısmı.

MENDİL (i.) (Ar. olup, ancak Ar.'da havlu ve peçete demektir ve «mendîl» şeklindedir). **1.** Burun, yüz ve el silmeye mahsus olarak cepte taşınan pamuk veya keten yahut ipekten dört köşeli dokuma: El, bu-

run mendili, ipek mendil. **2.** Elde taşınacak şeyler koymaya mahsus bohça gibi ve astarsız boyalı kumaş: Bir mendil elma, mendile sarılı bir kitap.

MENDİREK bk. Menderek.

MENDÛB (i. A.) (mü. mendûbe) (fıkıh). Yapılması iyi olan.

MENEDİLMEK (f. A. T.). Yasak edilmek, bırakılmamak. bk. Men.

MENEKŞE (i.) (Farsça benefşe'den). Güzel kokulu küçük bir çiçek ki, yerde biter, yuvarlakça yapraklı bir bitkide olup ekseriya mor renkte olur: **İt, Cezâyir, Mısır menekşesi, katmerli, hercâî menekşe** = Bu çiçeğin çeşitleri. **Menekşe şurubu, menekşe moru** = Menekşe renginde mor.

Menekşe

MENEKŞEGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden, menekşe çeşitlerini içine alan bir familya.

MENEND bk. Mânend.

MENENJİT (i. Y. tıp). Beyin zarları iltihabı.

MENETMEK (f. A. T.). Yasak etmek, bırakmamak, engel olmak. bk. Men.

MENEVÎ (i. A.) (mü. meneviyye). Meniye ait.

MENEVİŞ (i.). **1.** Terementi ağacı tohumu. **2.** Kılıçta ve bazı kumaşlarda görülen dalga: Bu kılıcın, kumaşın güzel bir menevişi vardır (bu ikinci mânâ ile aslı «meviş» tir).

MENEVİŞLENMEK (f.). Dalgalanmak, dalgalı olmak, Osm. hârelenmek.

MENEVİŞLİ (i.) (aslı: mevişli). Dalgalı: Menevişli kumaş, kılıç.

MENFÂ (i. A.). Sürgün yeri.

MENFAAT (MENFÂAT) (i. A. «nef» den mimli masdar) (c. menâfî). Fayda, istifade, kâr, Türkçe aslı (asığ): Bu ilâçtan çok menfaat gördüm, benim bunda bir menfaatım yoktur. **Menâfî sandığı** = Ziraat Bankasının kurulmasından önce, az faizle halka para vermeye mahsus, belediyeye ait sandık. **Menfâat-bahş** = Menfaat veren, istifadeli.

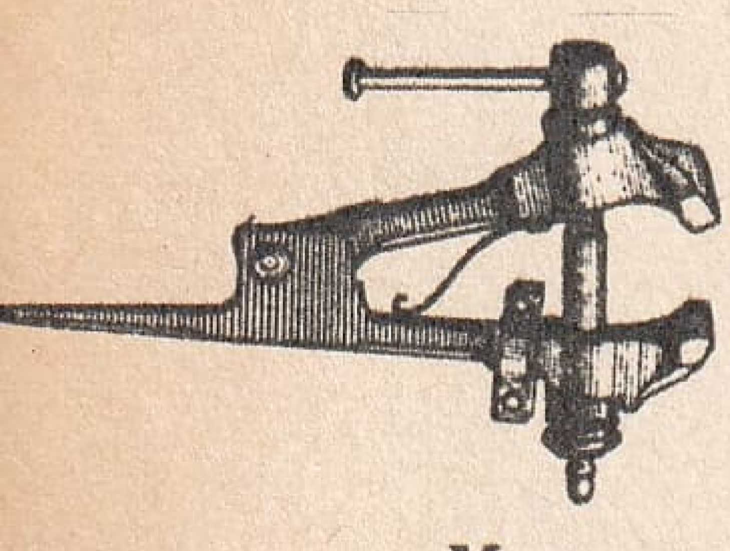
Mengene

MENFAATLI (i.). Faydalı, kârlı, istifadeli: Çok menfaatlı bir iş, bir ilâçtır.

MENFAATPEREST (MENFÂAT-PEREST) (i. A. F.) Menfaatçı, çıkarcı.

MENFAATSIZ (i.). Faydasız, kârsız.

MENFES (i.). «Nefes alacak yer ve açıklık» mânâsıyle kullanılmış ise de galattır, aslı «menfez» dir.

MENFEZ (i. A. «nüfûz» dan im.). Bir şeyin nüfuz edecek yeri, delik, ağız.

MENFİ (MENFÎ) (i. A. «nefy» den imef.). **1.** Nefyolunmuş, memleketten sürülmüş, sürgün: Ebediyyen menfi kaldı. **2.** (fizik) Elektiriğin iki kuvvetinden biri; negatif, zıddı: müsbet (pozitif). **Kutb-ı menfî** = Mıknatısın, menfi elektriği hâvî olan ucu. **3.** mec. Müsbet olmayan: menfi bir adam.

MENFİYYEN (i. A.). Sürgün olarak, nefiy (sürgün) suretiyle: Menfiyyen Fîzan'a gönderilmişti.

MENFÛR (i. A. «nefret» ten imef.) (mü. menfûre). Kendisinden nefret edilen, nefret olunacak, sevilmeyen, kendisinden kaçılan, iğrenç.

MENGEÇ (i.). Büyük yün mekiği.

MENGEL (i.). İncik bileziği, Ar. halhâl.

MENGENE (i. İ.). Sıkıştıracak veya basacak âlet.

MENGÛŞ (i. F.). Küpe.

MENHÎ (i. A. «nehy» den imef.) (mü. menhiyye). Nehiy ve yasak edilmiş, şer'an yasak: İşret menhîdir.

MENHİYYÂT (i. A. c.). Şerîatte nehiy ve yasak edilmiş şeyler: Menhiyyâttan kaçınmalı.

MENHÛB (i. A. «nehb» ten imef.) (mü. menhûbe). Nehb ve yağma edilmiş, yağmalanmış. **Emvâl-i menhûbe** = Yağma mallar.

MENHÛS (i. A. «nuhs» dan imef.) (mü. menhûsa). Uğursuz.

MENÎ (i. F.). Benlik, Ar. enâniyyet.

MENİ, MENNİ (i. A.). Erkek insan ve hayvanların tohumu, Ar. nutfe.

MENÎ' (i. A. «men» den smüş.) (mü. menîa). Sarp ve sağlam, dayanıklı, zaptı müşkül: Bir kal'a-i menîa.

MENİŞ (i. F.). Huy, yaratılış. **Harmeniş** = Merkep huylu, dikbaşlı.

MENKABE, MENKABET («menkıbe» şekli galattır) (i. A.) (c. menâkıb). Birinin fazilet ve kahramanlığına ait mevzu ve bu çeşit mevzuları anlatan eser.

MANKAL (i. A. «nakl» den imef.) Mangal.

MENKIBE bk. Menkabe.

MENKU (u uzun) (i. A. «nak» dan imef.) (mü. menkuua). Haşlanmış (i. A.) Bitki suyu: Çay menkuu.

MENKÛB (i. A. «nekbet» ten imef.) (mü. menkûbe). **1.** Nekbete uğramış, bedbaht, talihsiz, düşkün. **2.** İtibardan düşmüş, teveccühü kaybetmiş.

MENKÛBİYYET (i. A.) (Türkler'ce yapılmış bir Arapça kelime). Menkûb olan adamın hâli, gözden düşmüşlük, düşkünlük.

MENKÛHA (i. A. «nikâh» dan imef.). Nikâhlı zevce.

MENKUL (u uzun) (i. A. «nakl» den imef.) (mü. menkule). **1.** Bir yerden bir yere taşınmış, naklolunmuş: Dikilitaş, Mısır'dan menkuldur. **2.** Ağızdan ağıza anlatılarak bize gelmiş olan, nakil ve rivayetle bilinen: Hadîs, menkul bir ilimdir. **3.** Bir mânâdan diğerine nakledilmiş: Menkul-i şer'î.

MENKULÂT (u uzun) (i. A. c.) Nakl ile bilinen, nakle ve rivayete dayanan bilgi, naklî ilimler, zıddı: mâkulât.

MENKÛS (i. A. «neks» ten imef.) (mü. menkûse). Tersine dönmüş, başaşağı, Ar. mâkûs.

MENKUŞ (u uzun) (i. A. «nakş» dan imef.) (mü. menkuuşe). Nakşedilmiş, işlenmiş, muhtelif boyalarla boyanmış: Tavanları menkuş bir ev.

MENKUT (u uzun) (i. A. «nokta» dan imet) (mü. Menkuute). Noktalı, noktası olan: (Arap harflerinde) zâ-ı menkule, zıddı: mühmel, mühmele.

MENN (i. A.). **1.** İn'âm, ihsan, iyilik etme. **2.** Edilen bir iyiliği başa kakma, minnet yükleme.

MENN (i. A.). **1.** Tîh çölünde İsrâiloğulları'na Tanrı'dan inen kudret helvası. **2.** Bazı ağaçlarda hâsıl olan kaygan bir madde. **3.** Kimyada diğer isimlere katılarak çeşitli eski terimlerde geçer.

MENN (i. A.). Batman.

MENNÂN (i. A. «menn» den imüb.). Mübalâğa ile minnet ve ihsan eden Tanrı (Esmây-ı Hüsnâ'dan yani Allah'ın 99 adından biridir): Hazret-i Mennân'ın lutuf ve ihsanı.

MENSÎ (i. A. «nisyân» dan imef.) (mü. mensiyye). Unutulmuş, hatırdan çıkmış. **Nesyen mensiyyen** = Büsbütün unutulup hiç hâline gelmiş.

MENSÛBÂT (i. A. c.). Mensuplar: Çiftliğin mensûbâtından birkaç hayvan.

MENSÛBİYYET (i. A.). Mensûb olma, nisbet, bağ, intisap.

MENSÛC (i. A. «nesc» den imef.) (mü. mensûce). Dokunmuş, nescolunmuş.

MENSÛCÂT (i. A. c.). Nescolunmuş, dokunmuş şeyler, dokumalar, kumaşlar.

MENSÛH (i. A. «nesh» ten imef.) (mü. mensûha). Nesholunmuş, hükümsüz bırakılmış.

MENSUP (MENSÛB) (i. A. «nisbet» ten imef.) (mü. mensûbe). Bir şahıs veya şeye nisbet ve ilgisi olan, aitlik. (gramer) **İsm-i mensûb** = Nisbet gösteren sıfat ki, Türkçe'de ekseriya «li» ve Arapça ile Farsça'da «î» edâtiyle olur: Bağdadlı, Bağdâdî gibi.

MENSUR (MENSÛR) (i. A. «nesr» den imef.) (mü. mensûre). **1.** Nesrolunmuş, saçılmış, dağılmış, serpilmiş. **2.** (edebiyat) Manzum olmayan, nesir ile yazılmış: Kelâm-ı mensûr, âsâr-ı mensûre.

MENŞE (MENŞE') (i. A. «neş'et» ten im.). **1.** Neş'et olunan yer, çıkış yeri, asıl, esas: Bu işin menşei meçhuldür. **2.** Yetişilen meslek, tahsil olunan mektep vesaire. **Menşe-i küttâb** = Osmanlı devrinde ordunun sivil memurlarını yetiştiren mektep.

MENŞÛR (i. A. «neşr» den imef.) (mü. menşûre). Neşrolunmuş, yayılmış («münteşer» daha çok kullanılmıştır) (i. A. c. menâşîr). **1.** Vezirlik ve ona eşit askerî rütbe olan müşirlik (mareşallik) rütbesinin verildiğini gösteren fermân-ı hümâyûn. **2.** (matematik, geometride) Biçme. Menşûr-ı kaaim, menşûr-ı mâil, menşûr-ı mütevâziyü'l-adlâ, menşûr-ı muntazam, menşûr-ı nâkıs vesaire.

MENTEŞE (i.). Kapı ve pencere kanadı, sandık vesaire kapağı gibi açılır kapanır şeyleri bağlamaya mahsus maden ki, bir mil üzerine hareket eden bağlı iki parçadan ibarettir: Kapı menteşesi, pirinç, nikel menteşe. (hi.) Cumhuriyet'e kadar Muğla vilâyetine verilen ad.

ME'NÛS (i. A. «üns» den imef.) (mü. me'nûse). **1.** Alışılmış, Osm. ülfet ve ünsiyyet olunmuş: Tütün me'nûsum değildir. İnsan, me'nûsundan kolay geçemez. **2.** Alışmış, alışık, uysal, vahşîlikten geçip evcil olmuş: Hayvânât-ı me'nûse, me'nûs bir fil

ME'NÛSİYYET (i. A.). 1. Alışma, dadanma: İçkiye me'nûsiyyet kötü şeydir. **2.** Vahşîlikten geçip insana alışık olma: Bazı hayvanların me'nûsiyyeti mümkün olmaz.

MENUT (i. A.) (mü. menuta). Asıllı, varlığı diğer bir şeyin varlığına bağlı: Çocukların tahsil ve terbiyesi iyi öğreticinin bulunmasına menuttur.

MENVÎ (i. A. «niyyet» ten imef.). Maksat, meram, niyet olunan şey.

MENZELE, MENZELET (i. A. «nüzûl» dan im.). Derece, mertebe, pâye.

MENZİL (i. A. «nüzûl» dan im.) (c. menâzil). **1.** Konak: Bu yol sekiz menzildir. **2.** İki konak arası, bir konak yol, merhale. **3.** Oturulan yer, mesken, ikametgâh, ev: Satılık vakıf bir menzil. **4.** Eskiden posta tatarı beygirlerinin bulunduğu yer, tatar konağı, posta: Menzil beygiri, menzil ile gitti. **5.** Mermilerin katettiği mesafe, atım: Top menzili, tüfek menzili. **6.** (astronomi) Ay'ın Arz'ın çevresinde dönerken uğradığı, yani hizalarında bulunduğu yıldız takımlarının her biri. **Menâzil-i Kamer** = Ay'ın menzilleri. **Ser-menzil** = Son durak,

terminal. (askerlik) **Menzil yürüyüşü** = Süratli asker yürüyüşü.

MENZİLCİ (i.). Eskiden menzil beygirleriyle giden tatar, postacı.

MENZİLE (i. A.). Küçük merhale, alt kerte.

MENZİL-HÂNE (i. F.). Tatar beygirlerinin durdurulduğu yer, posta konağı: Menzil-hâneden bir beygir aldı.

MENZÛ (i. A. «nez» den imef.) (mü. menzûa). Nez'olunmuş, koparılmış, çekilip alınmış, yok edilmiş.

MENZÛL (i. A. «nüzûl» dan imef.) (mü. menzûle). Nüzûl isabet etmiş, inmeye uğramış, damla inmiş; kötürüm.

MENZÛR (i. A. «nezr» dan imef.) (mü. menzûre). Adanmış, bir mübarek yere sunulması vâdolunmuş, adak.

MER'A (i. A.). Evcil hayvanların otlatıldığı yer, otlak, Fars. çerâ-gâh.

MERÂHİL (i. A. c.) (m. merhale). Merhaleler. bk. Merhale.

MERÂHİM (i. A. c.) (m. merhamet). Merhametler. bk. Merhamet.

MERÂHİM (i. A. c.) (m. merhem). Merhemler. bk. Merhem.

MERAK (a uzun) (i.) (belki Arapça «mark» dan ki, karnın en nazik yeri, demektir). **1.** Karasevda, dalgınlık ve düşünmekle olan hafif delilik. **Merak getirmek** = Ruh hastalığına tutulmak. **2.** Bir şeyi anlamak, öğrenmek istek ve hevesi, Fr. curiosité: Bu makinenin nasıl işlediğini öğrenmeyi merak ettim. **3.** Arzu, heves, bir şeyin üzerine çok düşme, ibtilâ. **4.** Vesvese, telâş, şüphe üzerine korkma. **5.** Bir şeye dikkat edip ehemmiyet vererek en iyisini aramak, rasgele olanını beğenmemek hâli. **6.** Geçmiş bir acıyı hatırlamadan gelen keder ve hüzün. **Merak sarmak** = Heves ve arzu etmek, düşkünü olmak. **Meraka dokunmak; merakı kalkmak** = Geçmiş bir acıyı hatırlamaktan dolayı hüzünlü ve kederli olmak.

MERÂKID (i. A. c.) (m. merkad). Merkadler, mezarlar. bk. Merkad.

MERÂKİB (i. A. c.) (m. merkeb). **1.** Binilecek şeyler. **2.** Merkepler, eşekler. bk. Merkep.

MERÂKİZ (i. A. c.) (m. merkez). Merkezler. bk. Merkez.

MERAKLANMAK (f.). **1.** Vesvese ve telâş etmek, şüphe edip korkmak: Oğlunun hastalığı için meraklandı. **2.** Merakı kalkmak, merakına dokunmak, müteessir olmak: Cenaze görünce meraklandı.

MERAKLI (i.). **1.** Vesvese ve telâş eden, şüphe edip korkan: Meraklı bir kadındır. **2.** Her şeyi öğrenip bilmek arzusunda bulunan: O kadar meraklı olmamalı. **3.** Düşkün, mübtelâ, bir şeyin iyisini arayan: Yemeğe meraklıdır. **4.** Çabuk müteessir olan: Meraklı kadın. **5.** Heyecanlı, çekici: Meraklı bir roman.

MERAKSIZ (i.). **1.** Merakı olmayan. **2.** Anlamak, öğrenmek gereğini duymayan. **3.** Alâka çekici olmayan.

MERAKSIZLIK (i.). Kayıtsızlık.

MERÂL (i.). Ceylan (aslı: maral).

MER'ALIK (i.). Meralardan ibaret veya meraları çok olan: Orası mer'alıktır, mer'alık ovalar.

MERÂM (i. A.). **1.** Arzu, talep, istek: Elbette bir merâm için gelmiştir. **2.** Kasit, maksat, niyet: Bu sözden merâmın nedir?

MERÂMET (i. A.). Geçici ve şöyle böyle tamir: Giyeceği, yapıyı merâmet etmek.

MERÂMETÇİ (i.). Bozuk şeyleri geçici ve şöyle böyle tamir eden adam.

MERÂMETLEMEK (f.). Merâmet ettirmek.

MERÂNET (i. A. fizik). Bir maden vesairenin çekiçle dövülünce yayılmak hassası: Altının, bakırın merânet derecesi.

MERÂRE (i. A.). Öd kesesi, Ar. zühre.

MERÂRET (i. A.). Acılık, Fars. telhî: Zehirin merâreti (mecâzen de kullanılmıştır).

MERÂSÎ (i. A. c.) (m. merâsiyye). Mersiyeler, ağıtlar. bk. Mersiye.

MERASİM (MERÂSİM) (i. A. c.) (müfredi olmayıp bazı mânâlarda «resm» in cem'i gibi kullanılır. bk. Resm). Resmî muameleler, törenler, tören: Teşrifat merasimi, merasime çok riayet ediyor.

MERÂTİB (i. A. c.) (m. mertebe). Mertebeler, dereceler. bk. Mertebe.

MERÂYÂ (i. A. c.) (m. mir'ât). Mir'âtlar, aynalar. bk. Mir'ât.

MERBUT (MERBÛT) (i. A. «rabt» tan imef.) (mü. merbûte). **1.** Rabtolunmuş, bağlanmış, bağlı: Birbirine merbut beş hayvan. **2.** Ulaşmış, muttasıl, bitişik: Selâmlık, harem dairesine merbuttur. **3.** İliştirilmiş, yapıştırılmış, eklenmiş, zam ve ilâve olunmuş: Pusulası mektuba merbuttur. **4.** Varlığı diğer bir şeyin varlığına bağlı olan, Ar. mütevakkıf, menût, Fars. vâbeste: Gelmesi babasının iznine merbuttur. **5.** Tamamiyle tâbî, birine uyan: O, her hususta size merbuttur. **6.** Ait, dahil, tâbî, mensup: Bu orman çiftliğe merbuttur.

MERBÛTÂT (i. A. c.) (m. merbût). bk. Merbut.

MERBÛTEN (i. A.). Bir ucundan dikilmiş veya iliştirilmiş olduğu halde, eklenerek, birlikte gönderilen: Evrakı da merbûten gönderildi.

MERBÛTİYYET (i. A.). Merbut olma hâli.

MERC (i. A.) (c. mürûc) (Farsça «merg» den Arapça'laşmış). Çayır.

MERC (i. F.) («herc» kelimesine eklenerek kullanılır). **Herc-merc, herc-ü merc** = Karma karışık, alt üst, Fars. zîr-ü zeber: Ortalık herc-ü merc oldu.

MERCAN (i. A.). Denizden çıkan ve denizin dibinde köklü olduğu halde ağaç gibi gelişmeye ve hayvan gibi duyguya sahip olan kırmızı madde ki, süse ait şeyler yapmaya yarar: Mercan tesbih, mercan avcıları. (Türkçe) **1.** Mercandan yapılmış: Mercan gerdanlık. **2.** mec. Pek kırmızı: Mercan dudaklı. **Mercan balığı** = Kırmızı renkli bir cins lezzetli balık. **Mercan kayaları** = Mercan iskeletlerinin birikmesi sonunda ada şeklinde suyun üzerine çıkan arazi, Fr. terrains madréporiques.

MERCANKÖŞK (i. botanik). Ballıbabagillerden yaprakları küçük bir saksı bitkisi (Lat. origanum maiorana). **Yabanî mercanköşk** = Mercanköşkün kokulu bir cinsi, farekulağı (Lat. origanum vulgare).

MERCANLAR (i. zooloji). Selenterelerin çiçeksi hayvanlar sınıfından bir takım.

MERCEK (i. fizik). İçinden geçen ışınları muntazam bir şekilde birbirine yaklaştıran veya birbirinden uzaklaştıran cam vesair madde; yaklaştırıcı merceklerle bakılan şey olduğundan büyük, uzaklaştırıcı olanlarla ise, olduğundan küçük görünür.

MERCENGÛŞ (i. F.) («merzengûş» ve Arapça'laşmışı «merzencûs» tan galat). Bir çeşit fesleğen, güveyiotu.

MERCÎ (i. A. «rücû» dan im.) (c. merâcî). **1.** Dönülecek yer, geri gelinecek yer. **2.** Başvurulacak yer, herkesin işini gördürmek ve müşkülünü hallettirmek için başvuracağı yer veya kişi: Evi, iş sahiplerinin mercii olmuştu. **3.** Bir idare veya memurun tâbî olduğu resmî daire: Vilâyetin mercii içişleri bakanlığıdır.

MERCİMEK (i.). Hububatın ufak ve yassıca taneli cinsi ki, çorba ve pilavı olur. mec. **Mercimeği fırına vermek** = **1.** Uyuşmak, uyuşarak bir işe karar vermek. **2.** Kadın ve erkek anlaşarak âşıklığa başlamak.

MERCÛ (i. A. «recâ» dan imef.). **1.** Umulan, ümit edilen. **2.** Yalvararak istenilen, niyâz olunan: Bu işi yapmanız mercûdur.

MERD (i. F.) (c. merdân). **1.** Adam, insan. **2.** Erkek. **Merd ve zen** = Erkek ve kadın. **Merd-i Hudâ** = Velî, evliyadan adam. **3.** Yiğit, cesur: Mert adam. **4.** Hamiyetli, insaniyetli, iyiliksever. **Nâmerd** = Korkak, alçak. bk. Mert.

MERDÂNE (i. F.). Merd olana yakışır şekilde.

MERDÂNE (i.). **1.** Matbaa tezgâhında dizilmiş sahifelere mürekkep vermeye mahsus tutkal veya meşinden silindir. **2.** Aşçıların yufka açtıkları kalın ve kısa oklava. **3.** Tarlanın işlenmiş toprağını bastırmaya mahsus ağırca silindir.

Mercan

MERDÎ (i. F.). Mertlik.

MERDİVEN (i. F.) (aslı: nerdübân). **1.** Yukarıya çıkmak için kullanılan basamaklı yol: Taş, tahta merdiven, çifte merdiven. **2.** (musiki) Ses dizisi, skala. **İğreti merdiven** = İstenilen yere konanı. **Asma merdiven** = Kıskaç. **İp merdiven** = Orçun, özgüç.

MERDLİK, MERTLİK (i.). **1.** Erlik, erkeklik. **2.** Cesaret, yiğitlik, bahadırlık. **3.** Hamiyyet, insanlık. bk. Mertlik.

MERDÛD (i. A. «redd» den imef.) (mü. merdûde). **1.** Red ve def olunmuş, kovulmuş: Merdûd bir oğlu vardır. **2.** Çürütülmüş, yaralanmış: Bu dâvâ merduttur. **3.** Tanrı'nın rahmetinden çıkarılmış, mel'un.

MERDÜM (i. F.) (c. merdümân). İnsan. **Merdüm-âzâr** = İnsanları inciten, halka eziyet veren.

MERDÜMEK (i. F.). Küçük adam, bebek. **Merdümek-i çeşm** = Gözbebeği, Ar. insânü'l-ayn.

MERDÜM-GİRÎZ (i. F.). İnsandan kaçan, insanlara karışmaktan hoşlanmayan kimse.

MERDÜM-HÂR (i. F.) (merdüm = insan, horden = yemek). İnsan yiyici, insan eti yiyen, yamyam.

MEREMMET (i. A.) (Türkçe halk dilinde: merâmet). bk. Merâmet.

MERET (i.). İri ve çirkin şey, korkunç yapılı, sevimsiz ve münasebetsiz: Meret bir ayı, bu ne meret şey imiş, bırak şu mereti.

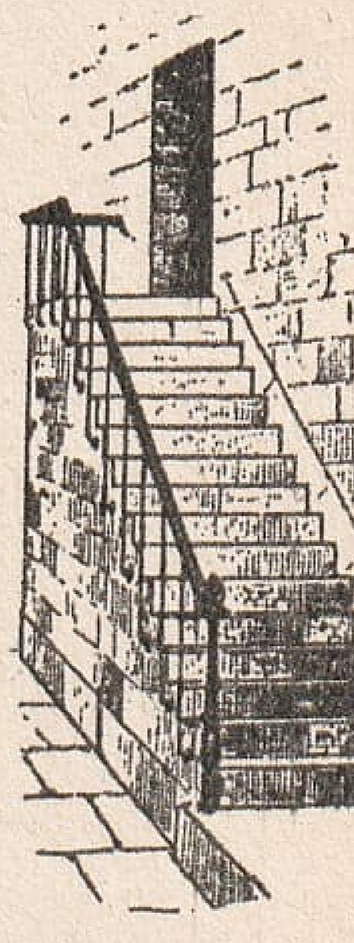

Merdiven

MERFU (MERFÛ) (i. A. «ref'» den imef.) (mü. merfûa). **1.** Kaldırılmış, yükseltilmiş. **2.** Kaldırılmış, fesh ve lağvolunmuş. **3.** (gramer) (Ar. gramerde) İsim veya fiilde geniş zaman: İsm-i merfû, müzârî-i merfû.

MERGUB (u uzun) (i. A. «rağbet» ten imef.) (mü. mergube). **1.** Rağbet ve arzu olunan, istenilen, sevilen. **2.** Umumun

rağbetine mazhar, herkes tarafından rağbet olunacak surette güzel, beğenilen, beğenilmiş, makbûl, Fars. pesendîde: Bu mal orada pek merguptur.

MERHABÂ (i. A.). Selâm için söylenen iltifat tâbiri olup, asıl Arapça'da «genişleyin» ve «rahat oturun» mânâsiyle «hoşgeldiniz» yerine kullanılır. Şiirde bilhassa kasîdelerde övülene söylenir: Merhabâ ey Seyyidü'l-kevneyn-i mahbûb-î Hudâ... Merhabâ ey şehr-i ramazân...

MERHABALAŞMAK (f.). Birbirine «merhaba» deyip selâmlaşmak.

MERHALE (i. A. «rıhlet» ten im.) (c. merâhil). **1.** Konak, menzil. **2.** Bir günlük yol, iki konak arası: Buradan Ankara kaç merhaledir?

MERHAMET (i. A. «rahm» dan mimli masdar). Acıma, rahm: Fukaraya merhamet etmek. Rabbim, senden merhamet!...

MERHAMETSİZLİK (i.). Acımama, katı yüreklilik.

MERHEM (i. A.) (c. merâhim). **1.** Yaralara ve ağrıyan yerlere sürülmek üzere verilen yağlı ve yarı donmuş kıvamda ilâç: Yaraya merhem sürmek, merhem kullanmak. **2.** mec. Acı ve şiddeti geçirip yumuşatacak şey; teselli sebebi. **Merhem-i dil** = Gönül merhemi.

MERHÛB (i. A.) (mü. merhûbe). Korkutan, korku veren, müthiş, Ar. mahûf (zannolunduğu gibi «korkmuş ve korkutulmuş» mânâsına gelmez).

MERHUM (MERHÛM) (i. A. «rahm» dan imef.) (mü. merhûme). **1.** Tanrı rahmetine erişen, Tanrı tarafnıdan af ve merhametle müjdelenen. **Ümmet-i merhûme** = Muhammed ümmeti, Müslümanlar. **2.** Hakk'ın rahmetine erişen rahmetli, ölmüş: Merhum pederim, Reşid Paşa merhum (isimden önce ve sonra gelebilir). **3.** Yakında ölmüş olan: Merhumun terekesini yazmaya geldiler. Merhumenin bir vasiyeti vardır.

MERHÛN (i. A. «rehin» den imef.) (mü. merhûne). **1.** Rehine konmuş, Osm. terhîn olunmuş: Çiftliği merhûndur. **2.** mec. Esir, bağlı.

MER'Î (i. A. «riâyet» ten imef.) (mü. mer'iyye). **1.** Hürmet ve riayet olunan, sayılan. **Mer'iyyül hâtır** = Hatırı sayılır, hatırlı. **2.** Gözetilen, saklanan, sayılan, makbûl ve itibarlı, hükmü geçen: Bugün mer'î olan nizam.

MER'Î (i. A. «rü'yet» ten imef) (mü. mer'iyye). Gözle görünen, görülebilen: Gözle mer'î olmayacak kadar küçük hayvanlar vardır. **Gayrı mer'î** = Gözle görünemez.

MERÎD (i. A. «merâdet» ten smüş). İsyan ve serkeşlikte inat ve ısrar eden.

MERİDYEN (i. Fr.). Ekvatora dik olarak geçtiği farzedilen dairelerin her biri.

MERİH (MERÎH) (i. A.). Güneşten uzaklık bakımından gezegenlerin dördüncüsü, dış gezegenlerin ilkidir, Fars. behrâm.

MER'İYYÂT (i. A. c.). Gözle görünür şeyler.

MERK (i. F.) (mürden fiilinden, yanılıp ü ile okumamalı). Ölüm, vefat, irtihâl.

MERKAD (i. A. «rukud» dan im.) (c. merâkıd). **1.** Yatak, yatacak yer. **2.** Mezar, kabir.

MERKEP, MERKEB (i. A. «rükûb» dan im.) (c. merâkib). **1.** Yolculukta binilecek şey, hayvan, araba vesaire gibi. **2.** Bilhassa gemi: Merâkib-i bahriyye. **3.** (Türkçe) Eşek: Merkebe binmek, beyaz merkepler meşhurdur.

MERKEZ (i. A. «rekz» den imef.) (c. merâkiz). **1.** Bağlı olduğu halde dönerek bir daire teşkil eden şeyin bağlı bulunduğu sütun veya milin bağlandığı yani saplandığı yer. **2.** Daire veya kürenin tam ortasında bulunan nokta ki, daire çevresinin veya küre yüzeyinin her noktasından eşit mesafede bulunur: Daire merkezi, arz merkezi. **3.** Orta, vasat: Şehrin merkezi. **4.** Bir hükümdar, vali, hâkim vesairenin oturduğu yer, bir devletin başşehri. Merkez-i saltanat, Türkiye Cumhuriyetinin merkezi: Ankara. Vilâyet, nahiye merkezi. **5.** Şubeleri bulunan bir dairenin umumî idare yeri: Bu vapur kumpanyasının, sigorta şirketinin merkezi neredDuring? **6.** Bir kasabanın veya şehrin bir mahalle ve semtinin karakol veya zabıta dairesi. **7.** (Türkçe) Yol, hâl, suret: Sizin fikriniz ne merkezdedir. **8.** (fizik) **Merkez-i sıklet** = Ağırlık noktası. Bir cismin ağırlığının orta noktası ki, yere dik bulunursa cismin her tarafını tutup durabilir. (fizik). **Merkez-i eşı'a-i mün'akise** = Parlak bir cisme aksedip dönen ışınların havada birleştikleri nokta ki, fazla ısı meydana getirip yakar. **Tebâud-ı an-il merkez** = Merkezden dışa kaçma, merkezkaç, Fr. force centrifuge. **Takarrüb-i il-el merkez** = Dıştan merkeze gelme, merkezcil, Fr. force centripète.

MERKEZCİL (i.). Merkeze doğru yönelen, santripet. bk. Santripet.

MERKEZCİLİK (i.). Her işi merkezden yönetmeyi gerekli bulan idare usûlü, Osm. merkeziyyet.

MERKEZÎ (i. A.) (mü. merkeziyye). Merkeze ait, merkezde olan: Dâire-i merkeziyye.

MERKEZİYYET (i. A.) (Türkler'in yaptığı Arapça kelime). **1.** Noktanın merkezde bulunması, merkez olması. **2.** Otoriteyi merkezde toplayan idare usûlü.

MERKEZKAÇ (i.). Merkezden dışa yönelen, santrifüj. bk. Santrifüj.

MERKEZLENMEK (f.). Otorite merkeze toplanmak.

MERKÛB (i. A.). Eskiden mest ve çedik üzerine giyilen sarı meşinden yapılmış kundura.

MERKUM (u uzun) (i. A. «rakam» dan imef.) (mü. merkuume) (c. merkumân). İsmi yukarda yazılı: Merkum eşçı, nefer-i merkum.

MERKÜR (i. Fr.). Güneşe en yakın gezegen, Utârit.

MERLENGİÇ (i.). Bir cins çitlembik ağacı ve meyvesi.

MERLANOS (i.) (i. mermango). Morina çeşitlerinden bir cins balık.

MERMER (i.) (Yun.'dan gelir, Ar. da da kullanılır). Beyaz ve renklisi ve hârelisi bulunan güzel, sert taş, Fars. hârâ: Mermerden sütun, heykel. **2.** Beyaz ve ince bir cins bez: Bir top mermer. **Mermer-şâhî** = Bu bezin bir cinsi. **Su mermeri** = Alçı. **Mermer kireci** = Mermer taşından yapılmış iyi cins ve pek beyaz kireç ki, sıvanın üst tabakasını teşkile yarar.

MERMERLİK (i.). Mermer döşeli merdiven altı ve kapı içi: Sofrayı mermerlikte kurmuşlardı.

MERMİ (i. A. «remy» den imef.) (c. mermiyyât). (askerlik) Ateşli silâhlarla atılan tane, kurşun, gülle vesaire: Merminin havada çizdiği yay.

MERMÛZ (i. A. «remz» den imef.) (mü. mermûze). Açıktan söylenmeyip bir işaretle anlatılan, îmâ edilen. **Maânî-i mermûze** = Îmâlı mânâlar.

MERMÛZÂT (i. A. c.) (m. mermûz). bk. Mermûz.

MERRÂT (i. A. c.) (m. merre). Merreler, defalar. bk. Merre.

MERRE (i. A.) (c. merrât). Kere, defa, kez. **Merreten bâ'de uhrâ** = Birbirini müteakıp birkaç defa. **Merrâtla** = Birkaç defa, defalarca, art arda.

MERSÂ (i. A.) (c. merâsî). Geminin demir attığı yer, liman: Mersây-ı İstanbul.

MERSERİZE (i. Fr.). **1.** Parlaklık verilmiş iplik. **2.** Bu iplikle yapılmış.

MERSİN (i.). Yapraklarını kışın dökmeyen ağaçlardan güzel kokulu bir ağaç. Ak, karamersin, yaban mersini: Bu ağacın cinsleri. **Mersinbalığı** = Bir cins balık. **Kazak mersini** = Bir çeşit balık pastırması.

MERSİNGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden, mersin, karanfil ağacı, okaliptus gibi bitkileri içine alan bir familya.

MERSİNLER (i. zooloji). Örneği mersin balığı olan ve çoğu yumurtlama zamanında nehir ağızlarına gelen uzun balıklar sınıfı.

MERSİYE (i. A.) (c. merâsî) (çift y ile yazılması yanlıştır). Ölmüş bir adamın iyiliklerini sayarak ölümünden duyulan acıları anlatan şiir veya nutuk, ağıt: Filân şâirin mersiyeleri çok güzeldir. Kerbelâ şehitleri hakkında mersiyeleri vardır. Mersiye, Türk şiir ve musikisinde ayrı bir çeşittir.

MERSİYE-HÂN (i. F.). **1.** Mersiye okuyan, bir ölünün cenazesi veya mezarı başında mersiye söyleyen. **2.** Muharrem ayında tekkelerde Kerbelâ şehitleri hakkında mersiyeler okuyan müzisyen.

MERT bk. Merd.

MERTÂ (i. A.). Otlak, mer'â.

MERTEBANÎ (i. A.) Merteban'da yapılan bir cins çanak çömlek.

MERTEBE (i. A.) (c. merâtib). **1.** Basamak, derece: Mertebe mertebe çıktılar. **2.** Rütbe, pâye, menzile. Yükseliş derecesi: Bu mertebeye erişti. **3.** Miktar, değer, kıymet: Bu mertebede sabır ve tahammülü herkes gösteremez. **4.** (musiki) Musikide usullerin derecesi, 2, 4, 8 veya 16 derecesinde olması. **Silsile-i merâtib** = Rütbeye göre, aşağıdan yukarıya sırasıyle: Silsile-i merâtibe riâyet etmek. **Alâ merâtibihim** = Rütbelerine göre, rütbe sırasıyle.

MERTEK (i.). Dört köşeli, uzun kereste. **Elif'i mertek zannetmek** = Cahil olmak, okur yazar olmamak.

MERTLİK bk. Merdlik.

MERTÛB (i. A. «ratb» dan imef.) (mü. mertûbe). Nemli, yaş, rutubetli.

MER'ÛB (i. A. «ra'b» dan imef.) (mü. mer'ûbe). Ürkmüş, dehşete düşmüş.

MER'ÛN (i. A. «ra'n» dan imef.) (mü. mer'ûne). Güneşin beyne tesiriyle bayılıp düşen (çok az kullanılmıştır).

MERVÂRİD (i. F.). İnci.

MERVÎ (i. A. «rivâyet»ten imef.) (mü. merviyye). Söylenen, rivayet olunan: Filân işin şöyle olduğu veya olacağı mervîdir.

MERYEM (hi.). Hazret-i Îsâ'yı doğuran kadın: Hazret-i Meryem, Îsâ bin Meryem, Meryem Ana, İtalyanca: Madonna. **Meryem pelesengi** = Tıpta kullanılan bir cins ağaç.

MERYEMİYYE (i. A. botanik) Adaçayı.

MERZ (i. F.). 1. Yer, toprak, arz. 2. Sınır, had, hudut.

MERZ-BÂN (i. F.). Hudut muhafızı.

MERZENCÛŞ (i. A. Farsça merzegûş' tan). bk. Merzengûş.

MERZENGÛŞ (i. F.). Bir çeşit fesleğen, güveyi otu.

MERZÛK (i. A. «rızk» dan imef) (mü. merzûka). Rızkı verilmiş, erzakı hazır edilmiş, rızıklanmış.

MES (i. A.). 1. Dokunma, değme, Ar. temâs, lems. Vücûduna erkek eli messetmemiştir. 2. Vaki olma, vuku bulma. **Hâcet messetmek** = İhtiyaç vaki olmak, ortaya bir ihtiyaç çıkmak.

MESÂ (i. A.). Akşam. **Subh-ü mesâ** = Sabah, akşam.

MESÂBE (i. A.). Derece: Lâ-şey (hiçbir şey) mesâbesinde (değerinde).

MESÂBÎH (i. A. c.) (m. misbâh). Misbâhlar. bk. Misbâh.

MESÂCİD (i. A. c.) (m. mescid). Mescidler, camiler. bk. Mescid.

MES'ADET (i. A. «sa'd» dan mîmlî masdar). Saadet, kutluluk, bahtiyarlık.

MESAFE (MESÂFE) (i. A.) (c. mesâfât). İki yer arasındaki uzaklık: Bursa ile Konya arasındaki mesafe ne kadardır? Aramızda hayli mesafe vardı. **Kat'-ı mesafe etmek** = Yol alıp yaklaşmak, yakın olmak.

MESÂĞ (i. A.). İzin müsaade: Bu işte mesâğ-ı şer'î vardır, yoktur.

MESÂHA, MESÂHAT (i. A.). 1. Arazinin ilmî şekilde ölçülmesi, arsa, tarla, ev ve toprağı ölçmek: Arsayı mesaha edip dört parçaya taksim ettiler. 2. Arazi vesairenin ölçülmesi ilmi, geometrinin bundan bahseden kısmı: Fenn-i mesâha pek lüzumlu bir ilimdir. 3. Bir arsa vesairenin ölçüsü, mıktarı. **Mesaha-i sathiyye** = Yüzölçümü: Filân vilâyetin mesaha-i sathiyyesi şu kadar kilometrekaredir. **Mesâha zenciri** = Araziyi ölçmede kullanılan yüz mıkyaslı zencir.

MESAİ (MESÂÎ) (i. A. c.). Çalışmalar, çabalamalar: İyi mesai yaptı.

MESÂİB (i. A. c.) (m. musîbet). Musibetler. bk. Musibet.

MESÂİB (i. A. c. «suûbet» ten; müfredi yoktur). Güçlükler, zor işler, müşkülât.

MESÂİL (i. A. c.) (m. mes'ele). Meseleler. bk. Mesele.

MESAJ (i. L. Fr.). 1. Yazılı olarak bırakılan, sözle veya elden gönderilen kısa haber: Telefon edip bir mesaj bırakmış; mesajınızı aldım. 2. Devlet adamlarının bir topluluğa veya bir yabancı devlet adamına yazılı hitabı, tebliği.

MESÂKİN (i. A. c.) (m. mesken). Meskenler. bk. Mesken.

MESÂKİN (i. A. c.) (m. miskîn). Miskinler. bk. Miskin.

MESÂLİK (i. A. c.) (m. meslek). Meslekler. bk Meslek.

MESÂM (i. A. c.) (cemü'l-cem'i: mesâmât; m. mesamme). bk. Mesamme.

MESÂMÂT (i. A.). Derideki delikler, gözenekler, mesâmeler.

MESÂME (i. A.). Derideki küçük delik, gözenek. bk. Mesamma.

MESÂNE (i. A.). Sidik torbası. (tıp) **İltihâb-ı mesâne, zâtü'l mesâne** = Mesâne hastalıkları, Fr. cystite.

MESÂNÎ (i. A. c.). Kur'ân-ı Kerîm'e, uzun sûrelerine veya yalnız Fâtiha sûresine verilen isimdir. **Seb'ü'l-mesânî** = Fâtiha sûresinin yedi âyeti.

MESÂNİD (i. A. c.) (m. mesned). Mesnedler, dayanaklar. bk. Mesned.

MESÂR (i. A. c.) (m. meserret). bk. meserret (dilimizde ekseriya müfred gibi ve «meserret» mânâsiyle kullanılmıştır).

MESÂTIR (i. A. c.) (m. mastar). Mastarlar. bk. Mastar.

MESÂVÎ (i. A. c.). Kötülükler, kötü haller, fenalıklar: Onun mesâvîsi pek çoktur.

MESBÛK (ke ile) (i. A. «sebk» den imef.) (mü. mesbûke). Kalıba dökülmüş: Mesbûk madenler.

MESBÛK (ka ile) (i. A. «sabak» dan imef.) (mü. mesbûka). 1. Geçilmiş, başkaları ilerleyip geçtiğinden, geride kalmış, arkada bırakılmış. 2. Önünde bulunan, ondan evvel geçmiş. **Mesbûku'l-emsâl** = Misilleri geçmiş. Zıddı: **Gayr-ı mesbûk** = Misli geçmemiş, görülmemiş, yeni ortaya çıkmış.

MESCİD (i. A. «sücûd» dan imef.) (c. mesâcid). 1. Cami. 2. Küçük cami, cuma ve bayram namazı kılınmayan minaresiz cami (bu mânâsı Türkçe'ye mahsustur). **Mescid-i Aksâ** = Kudüs'deki meşhur cami. **Mescid-i Harâm** = Mekke-i Mükerreme'deki Kâbe-i Şerîfe.

MESCÛN (i. A. «secn» den imef.) (mü. mescûne). Hapishaneye konmuş, zindana kapanmış, mahpus.

MESDÛD (i. A. «sedd» den imef.)

(mü. mesdûde). Seddolunmuş, sed çekilmiş, kapanmış, kapalı, tıkanmış, tıkalı.

MESEL (i. A.) (c. emsâl). **1.** Misal, bir kaideye örnek olmak üzere söylenen söz. **2.** Gerçek mânâsı hakkında diğer bir şeye delâlet etmek üzere söylenen söz. **3.** Küçük ahlâkî hikâye: Emsâl-i Lokmân (masal bundan galattır). **Darb-ı mesel,** (c.) **Durûb-ı emsâl** = Atalar sözü.

MESELÂ (i. A.). Misal olarak, faraza, sözgelişi: Küçük bir hayvan, meselâ bir kedi.

MESELE (MES'ELE) (i. A. «suâl» den mîmlî masdar) (c. mesâil). **1.** Sorulup cevabı istenen şey: Tarihten imtihan için birkaç mesele sordu.' **2.** Bir ilme ait halli istenen mevzu: Mes'ele-i cebriyye, mesâil-i fıkhiyye. **3.** Ehemmiyetli ve halli müşkül şey. **4.** Milletlerarası anlaşmazlık: Şili ile Bolivya arasında çıkan mesele sulh yoluyla hallolunamayıp savaş çıktı. **5.** Harb, muharebe.

MESERRET (i. A. «sürûr» dan mîmli masdar). **1.** Sevinç. **2.** Sevince ait tören, şenlik, düğün, Ar. sûr: İcrây-ı meserret. **Meserret-bahş** = Sevindiren, meserret ve sevinç veren.

MESFÛR (i. A. «sefer» den imef.) (mü. mesfûre). Yazılmış, anılmış, Ar. mezkûr.

MESH (i. A.). **1.** El sürme, el ile sığama, el ile yağ vesaire sürme. **2.** (fıkıh) Abdest sırasında ıslak eli başın bir kısmına sürmek işi.

MESH (i. A.). Şeklini değiştirip çirkin ve kötü bir şekil ve kalıba sokma: Cenâb-ı Hak onları maymun suretine meshetti.

MESHÛK (ka ile) (i. A. «sahk» dan imef.) (mü. meshûka). Dövülmüş, ezilmiş, toz hâline konmuş.

MESHÛR (i. A. «sihr» den imef.) (mü. meshûre). Sihir edilmiş, büyüye uğramış, büyü ile aldanmış, sihirlenmiş.

MESÎH (i. A.). «Üzerine yağ sürülmüş» mânâsiyle Hazret-i Îsâ'ya lakap olmuştur: Îsây-ı Mesîh.

MESÎH (i. A.) (mü. mesîha). **1.** Mesholunmuş, bir hayvan şekil ve suretine girmiş (insan). **2.** Canavar, hilkat garîbesi, Fr. monstre.

MESÎHÂ (i. A.). Bu da «Mesîh» gibi Hazret-i Îsâ'nın lakabıdır. **Mesîhâ-dem, Mesîhâ-nefes** = Hazret-i Îsâ gibi nefesinde ölülere can verecek kuvvet bulunan, nefesi tesirli.

MESÎHÂNE (i. A. F.). Mesîh'e, Îsâ'ya yakışır şekilde.

MESÎHÎ (i. A.) (mü. mesîhiyye). Hazret-i Îsâ'ya, Mesîh'e ait.

MESÎHÎ (i. A.) (mü. mesîhiyye). Hilkat garîbesi gibi.

MESÎL (i. A.). Benzer.

MESÎL (i. A. «seyelân» dan im.). Akacak yer, yatak, sel yatağı.

MESİRE (MESÎRE) (i. A. «seyr» den im.). Gezinti yeri, gezilecek yer («mesîregâh» yahut «mesire yeri» demek yanlıştır).

MESKEN (i. A. «sükûn» dan im.) (c. mesâkin). Oturulan yer, içinde barınılan yer, Osm. ikâmet-gâh: İnsan meskenini temiz tutmalı.

MESKENET (i. A.). **1.** Miskinlik, fakirlik, zavallılık. **2.** Beceriksizlik, âcizlik, tenbellik.

MESKÛB (i. A. «sükûb» dan imef.) (mü. meskûbe). Kalıba dökülmüş, dökme.

MESKÛK (i. A.) (mü. meskûke). Darbolunmuş, basılmış, damgası vurulmuş, sikke hâline konmuş.

MESKÛKÂT (i. A. c.). Darbolunmuş, basılmış sikkeler: Meskûkât-ı Osmâniyye.

MESKÛN (i. A. «sükûn» dan imef.) (mü. meskûne). **1.** İçinde oturulan: Meskûn bir ev. **2.** Ahalisi olan: Avustralya'nın en çok güneydoğusu meskûndur. Afrika'nın büyük kısmı zencilerle meskûndur. **Gayr-i meskûn** = İçinde oturulmayan veya ahalisi olmayan, boş, ıssız. **Rub'-ı meskûn** = Eskilerce dünyanın iskân edilmiş sayılan dörtte biri.

MESKÛT (i. A. «sükût» tan imef.). Söylenmemiş, sükût edilmiş.

MESLEK (i. A. «sülûk» ten imef) (c. mesâlik). **1.** Yol. **2.** Gidiş, tarz, usul, tertip: Bu meslekte devam ederse sonu iyi olmaz. **3.** Her adamın dünyada yaşamak ve geçinmek için tuttuğu iş, tâbî olduğu tarz, yol. **3.** Herkesin kendince takip ettiği hareket, vicdan ve namus yolu: O adamda hiç meslek yoktur. Herkesin kendine mahsus bir mesleki vardır.

MESLEKÎ (i. A.). Meslekle alâkalı.

MESLEKLİ (i.). Meslek sahibi, vicdan ve namusça doğru ve belirli bir yolda olan (eskimiştir).

MESLEKSİZ (i.). Mesleği olmayan.

MESLEKSİZLİK (i.). Meslek sahibi olmama hâli.

MESLEKTAŞ (i. A. T.). Aynı meslekten olan.

MESLÛB (i. A. «selb» den imef) (mü. meslûbe). Giderilmiş, alınmış, yok edilmiş.

MESLÛL (i. A. «sell» den imef.) (mü.

meslûle). **1.** Kınından çıkarılmış, çekilmiş, sıyrılmış. **Seyf-i meslûl** = Çekilmiş kılıç. **2.** (tıp) **Meslûl** = Veremli.

MESMÛ (i. A. «sem'» den imef.) (mü. mesmûa) (c. mesmûât). **1.** İşitilmiş, haber alınmış: Öyle bir şey mesmûum oldu. **2.** Dinlenilir, dinlenmeye lâyık: Bu dava hiçbir mahkemede mesmû olamaz. **3.** Dinlenilen, kabûl olunan: Söyledimse de sözüm mesmû olmadı.

MESMÛM (i. A. «semm» den imef.) (mü. mesmûme). Zehirlenmiş.

MESMÛMEN (i. A.). Zehirlenerek.

MESNED (i. A. «sünûd» den im.) (c. mesânid). Büyük mansıp, makam: Mesned-i sadâret-i uzmâ, mesned-i meşîhat-ı İslâmiyye. **Mesned-ârâ** = Bir mesnede süs veren, o mesnette bulunan ve tabasına şeref veren. **Mesned-nişîn** = Bir mesnette ve makamda bulunan.

MESNEVÎ (i. A. «senân» dan). **1.** Her iki mısraı bir kafiyede olan şiir ki, ekseriya uzunca manzume suretinde olur, manzume. **2.** Bu şekilde yazılmış manzum roman: Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn mesnevîsi. **3.** Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin bu surette yazılmış 6 ciltlik eseri: Mesnevî-i Şerîf.

MESNEVÎ-HÂN (i. A. F.). Mevlânâ'nın mesnevîsini okuyan.

MESNEVİYYÂT (i. A. c.). Mesnevî çeşidinden şiirler: Dîvânından başka bir hayli mesneviyyâtı da vardır.

MESNÛN (i. A. «sünnet» ten imef.) (mü. mesnûne). **1.** Âdet olmuş, alışılmış. **2.** Sünnet-i şerîfe'den sayılan. Nikâh resm-i mesnûnu.

MESON (i. Y. fizik). Elektrondan ağır, protondan hafif bir atom cisimciği.

MESRÛD (i. A. «serd» den imef.) (mü. mesrûde). Serdolunmuş, söylenmiş.

MESRÛK (ka ile) (i. A. «sirkat» ten imef.) (mü. mesrûka). Çalınmış, aşırılmış: Mesrûk mal.

MESRÛR (i. A. «sürûr» dan imef.) (mü. mesrûre). **1.** Sevinmiş, şen, şâd: Bu haberden çok mesrûr oldu. **2.** İsteğine erişmiş: İnşâllah siz de mesrûr olursunuz.

MESRÛRİYYET (i. A.). **1.** Sevinç. **2.** İsteğine erişme: Bugünlerde mesrûriyyeti bekleniyor.

MESSÂH (i. A.). Arazi ölçen, mühendis.

MESSETMEK (f. A. T.). bk. Mes.

MEST (i. F.) (c. mestân). Sarhoş, kendinden geçmiş. **Ser-mest** = Sarhoşluktan başı ağırlaşmış.

MEST (i. Farsça «mes» den). Mesh kabûl eden yumuşak ayakkabı ki, üstüne kundura veya lastik giyilirdi. **Serhadlı mest** = Yandan kopçalısı. **Deve mesti** = Devenin ayağının derisi.

MESTÂN (i. Farsça «mestâne» den) Savruk.

MESTÂNE (i. F.). Sarhoşa lâyık bir surette, sarhoşçasına: Mestâne nâra atıyordu.

MESTÛR (i. A. «setr» den imef.) (mü. mestûre). Örtülü, kapalı, gizli, perdeli: Bu, bir emr-i mestûrdur. (mü.) **1. Mestûre** = Yaşmak ve peçe tutunan, açık gezemeyen (kadın). **2.** Perdeli, namuslu: Mestûre kadın.

MESTÛR (i. A. «satr» dan imef.) (mü. mestûre). Çizilmiş, yazılmış, yazılı: Tafsilâtı tarih kitaplarında mestûrdur.

MESTÛRE (i. A.). Gizli tutulan işlerlerde harcanmak üzere hükûmetin emrine verilen para. **Tahsîsât-ı mestûre** = Örtülü ödenek.

ME'SÛBE (i. A.) (c. me'sûbât). Hayırlı bir işe karşılık Tanrı'ca verilen mükâfat, sevab.

MESUD (MES'ÛD) (i. A. «sa'd» dan imef.) (mü. mes'ûde). Saadetli, kutlu, bahtiyar: Daima mes'uddur.

MES'ÛDİYYET (i. A.). Bahtiyarlık, kutluluk, mes'ûd olma: Mesûdiyet içinde yaşıyorlar.

MESUL (MES'ÛL) (i. A. «sual» den imef.) (mü. mes'ûle). **1.** Sorulan, sual olunan: Mevâdd-ı mes'ûleye cevap vermeli. **2.** İstenilen. **3.** İş ve hareketinden dolayı cevap vermeye mecbur ve kusurunun cezası kendisine ait olan: Herkes vazifesinden mesuldür. Bir gazetenin mesul müdürü. **4.** Birinin kefaletinde bulunan: O adam benden mesuldür. **Mes'ûl-i bi'l-mâl** = Paraca mesul ve kefil olan. **Mes'ûl-i bi'n-nefs** = Şahsen mesul ve kefil olan.

MESULİYET (MES'ÛLİYYET) (i. A.). Mesul olma: Bunun mesuliyeti kime aittir?

MESULİYETLİ (i.). Mesuliyeti olan, sorumlu.

MESUT bk. Mesud.

MES VERMEK bk. Mesh.

MEŞÂGÎL (ga ile) (i. A. c.) (m. meşgale). Meşgaleler, uğraşmalar. bk. Meşgale.

MEŞÂHİD (i. A. c.) (m. meşhed). Meşhedler, şehit mezarları. bk. Meşhed.

MEŞÂHÎR (i. A. c.) (m. meşhûr). Meşhurlar, ünlüler. bk. Meşhur.

MEŞÂİL (i. A. c.) (m. meş'al). Meş'aller, meşaleler. bk. Meş'al.

MEŞÂK (ka ile) (i. A. c.) (m. meşakkat). Meşakkatler, zorluklar. bk. Meşakkat.

MEŞAKKAT, MAŞAKKAT (i. A. «şak» dan mimli masdar) (c. meşâk). **1.** Güçlük, sıkıntı, zorluk, eziyet: Bu işte çok meşakkat çektim. **2.** Zahmetli iş.

MEŞ'AL (i. A.) (c. meşâil). bk. Meşale.

MEŞALE (MEŞ'ALE) (i. A. «şu'l» dan im.) (c. meşâil). **1.** Aydınlatmaya mahsus âlet, kandil, lamba. **2.** Açık yerleri gece aydınlatmak için kullanılan âlet ki, yere dikilmiş demir bir direğin ucundaki kafesin içinde çıra veya yağlı paçavra yakmakla olur (dilimizde daha çok ikinci mânâya gelir).

MEŞÂM (i. A. «şemm» den im.). Koku alacak yer, burnun içi ve yukarısı, geniz.

MEŞÂYİH, MEŞÂİH (i. A. c.) (m. şeyh). Şeyhler, ihtiyarlar. bk. Şeyh.

MEŞBÛ (i. A.) (mü. meşbûa). Doymuş, tok.

MEŞDÛD (i. A. «şedd» den imef.) (mü. meşdûde). Kuvvetli bağlanmış, bükülmüş.

MEŞE (i.). Bir ağaç. Odunu sert, dayanıklı, koru parlak ve sürekli olur. **Meşe odunu** = Kalın kafalı.

MEŞECİK (i.). Şefeviyye türünden bir ot, yer meşesi, kurtluca.

MEŞELİK (i.). Meşe ağaçlı orman ve koru: Orada bir meşelik vardır.

MEŞFER bk. Maşfar.

MEŞGALE (i. A. «şugl» den masdar) (c. meşâgıl). İş, güç, meşguliyet, uğraşılan iş: Bugünlerde çok meşgalem var.

MEŞGUL (u uzun) (i. A. «şugl» den imef.) (mü. meşgule). **1.** Bir işle uğraşan, işte bulunan, iş görmekte olan: Siz geldiğiniz zaman ben meşguldüm, kendisini yazı yazmakla meşgul buldum. **2.** Dalgın, derin bir düşünceye dalmış: Sizi pek meşgul görüyorum, zihnim meşguldü, söylediğini anlayamadım. **Meşgul etmek** = Sözle zihnini işgal edip iş görmesine engel olmak: Bir sözüm var, amma korkarım ki, sizi meşgul ederim.

MEŞGULİYET (i.) (Türkler'in Arapça'ya benzeterek yaptıkları bir kelimedir). Meşgul olma, işte bulunma, iştigal: Meşguliyetim çoktur.

MEŞHED (i. A. «şehâdet» ten im.) (c. meşâhid). Birinin şehid olduğu veya bir şehidin gömülü bulunduğu yer: Meşhed-i Hüseyn, Meşhed-i Alî. (hi.) **Meşhed** = İran'da, Horasan'da büyük bir şehir.

MEŞHER (i. A.). Sergi.

MEŞHÛD (i. A. «şühûd» dan imef.) (mü. meşhûde). Gözle görülen, müşâhede olunan: Meşhûd olan gayretiniz sizin yükselmenizi sağlıyacaktır.

MEŞHÛN (i. A.) (mü. meşhûne). Dolu, Osm. memlû, pür, mâlâmâl: Tahılla meşhûn bir gemi.

MEŞHUR (MEŞHÛR) (i. A. «şöhret» ten imef.) (mü. meşhûre). Şöhret kazanmış, yayılmış, herkesin bildiği ve tanıdığı, adlı sanlı, ünlü, nâm sahibi: Meşhur adam, onun eserleri meşhurdur. **Galat-ı meşhûr** = Yanlış olduğu halde halk arasında doğru yerine kullanılan kelime veya tâbir. (c. meşâhir) Şöhretli adam, ismi herkesce bilinen kimse. **Meşâhir-i şuarâdan** = Şairlerin ünlülerinden.

MEŞİB (i. A.). Saç ağarması, ihtiyarlık.

MEŞÎHAT (i. A.). Şeyhlik: Filân tekkenin meşîhati. **Meşîhat-ı İslâmiyye** = Şeyhulislâmlık. **Meşîhat pâyesi** = Şeyhulislâma verilen ve sadrâzamlığa eş olan ilmî rütbe.

Meşe

MEŞÎME (i. A. anatomi). Son, döl yatağı.

MEŞİN (i.). Sepilenmiş koyun vesaire derisi, tabaklanmış derilerin en âdîsi, sahtiyan: Kırmızı, yeşil meşin, meşin kaplı kitap. Meşinden yapılmış: Meşin kab, meşin hurc.

MEŞİNLİ (i.). Meşin denilen sepili deri ile kaplanmış veya donanmış olan: Meşinli sandık.

MEŞİYYET (i. A.) (doğrusu: meşi'et). İsteme, istek, arzu. **Meşiyyet-i İlâhiyye** = Tanrı irâdesi, Ar. İrâdetullah.

MEŞK (ka ile) (i. A.). **1.** Yazı örneği, aynını yazmaya çalışmak için hocası tarafından yazılıp talebeye verilen yazı: Meşk almak, meşk vermek (asıl Arapça'da «eli yazıya alıştırmak için karalama yazmak» demektir). **2.** Musikide eser geçmek: Üstâdımdan pek çok eser meşk ettim.

MEŞK-HÂNE (i. A. F.) (musiki). Musiki parçaları geçilen yer. Eskiden bir çeşit hususî küçük konservatuvar.

MEŞKÛK (i. A. «şekk» den imef.) (mü. meşkûke). Hakkında şek ve şüphe olunan, şüpheli: Onun geleceği meşkûktur.

MEŞKÛR (i. A. «şükr» den imef.) (mü. meşkûre). Şükrü yerine getirilen, teşekküre lâyık, teşekkür olunacak: Meşkûr hizmetleri inkâr edilemez.

MEŞMÛL (i. A. «şümûl» den imef. (mü. meşmûlât). Bir şeyin içinde bulunan, bir şeyin hâvî olduğu: Bu sandığın meşmûlâtı neden ibarettir?

MEŞREB (i. A.) (c. meşârib). **1.** Tabiat, huy, maya. **2.** Âdet, huy, yaratılış. **3.** Hareket, gidiş, tavır: Açık meşrebli, derviş meşrebinde, rind-meşreb.

MEŞRÛ (i. A. «şer'» den imef.) (mü. meşrûa). Şeriatın müsaade ettiği, şer'an câiz olan, şerîata uygun: Kardeş çocukları arasında nikâh meşrûdur. **Gayri meşrû, nâmeşrû** = Şer'an câiz olmayan, şerîatın yasakladığı.

MEŞRÛB (i. A.) (c. meşrûbât). İçilecek şey, şurup vesaire: Mekûlât ve meşrûbât (yiyecek ve içecekler).

MEŞRÛBÂT (i. A.). İçecekler, şerbet cinsinden içecek şeyler. bk. Meşrûb.

MEŞRÛH (i. A. «şerh» den imef.) (mü. meşrûha) (c. meşrûhât). **1.** Şerh olunmuş, açıklanmış, tafsilâtlı, zor anlaşılır yerleri izah edilmiş. **2.** Tafsilâtla söylenen, yukarıda mufassalan târif olunan: Mâdde-i meşrûha.

MEŞRÛT (i. A. «şart» tan imef.) (mü. meşrûta). Şartlı, bir şartla bağlı.

MEŞRÛTA (i. A. «şart» tan imef.) Eski sahibi tarafından satılmamak şartiyle veresesine bırakılmış ev vesaire: O yalı meşrûtadır.

MEŞRÛTÎ (i. A.). Meşrutiyet idaresine ait olan.

MEŞRUTİYET (i. A.). Bir hükümdarın başkanlığı altında parlamento idaresi. **Meşrutiyet devri** = (tarih) Osmanlı imparatorluğunda ikinci meşrutiyetin ilânından (23 temmuz 1908) Mondros mütarekesine (30 ekim 1918) kadar geçen devir.

MEŞTÂ (i. A. «şitâ» dan im.). **1.** Kışlak, kışın oturulan yer, kışlık ordugâh: Meştây-ı Belgrad. **2.** Kışlık otlak, kışla, kışlak.

MEŞ'ÛM (i. A.) (mü. meş'ûme). Şeâmetli, uğursuz: O gün Fransızlar için pek meş'um bir gündü.

MEŞVERET, MEŞVERE (i. A.). Danışma, söyleşme, fikir alışverişi.

MEŞY (i. A.). Yürüme.

MET (i. A.). bk. Med.

METÂ (i. A.) (c. emtia). **1.** Satılacak mal, kumaş vesair kıymetli eşya, tüccar malı: Avrupa emtiası. **2.** mec. Sermaye (halk dilinde: matah).

METABOLİZMA (i. Y. Fr.). Besinlerin vücutta çeşitli değişikliklere uğramasına «metabolizma» denir. Besinlerin vücudumuzda türlü şekillere ayrılıp çözülmesi, bunlardan faydalanmamız, sonunda kalan artıkların dışarıya atılması hep birer metabolizma işidir. İnsanlarda olduğu gibi hayvanlarda, bitkilerde de metabolizma hayatın temelini teşkil eder.

METAFİZİK (i. Y.). Fizikötesi.

METAFORA (i. İ.). Gemilerin bordasında sandalları asmaya yarayan dikmeler.

METÂİB (i. A. c.) (m. mütâabe dilimizde kullanılmaz). Yorgunluklar, zahmetler, meşakkatler: Metâib-i sefere tahammül etmek.

METÂLÎ (i. A. c.) (m. matlâ). Matlâlar, doğuşlar. bk. Matlâ.

METÂLİB (i. A. c.) (m. matlab). Matlablar, istekler. bk. Matlab.

METALOGRAFİ (i. Y.). Maden ve maden filizlerinin yüzeylerini, kesitlerini, billûrlaşma özelliklerini inceleyen ilim dalı.

METAN (i. kimya). CH4 senbolü ile gösterilen ve çürüme halindeki karbonlu maddelerden çıkan yanıcı bir gaz: Grizu bir metandır.

METÂNET (i. A.). Dayanma, metin ve kavî olma, sağlamlık, sebat ve gayret: İnsanda metanet olmadıkça hiçbir işte muvaffak olamaz.

METAPİSİŞİK (i. Y. Fr. felsefe). Ruh dünyasının ötesinde olan, ruhötesi.

METAZORİ (i. Y. T.) (argo). Zorla.

METBÛ (i. A. «tab» dan imef).) (mü. metbûa). **1.** Kendisine tâbî olunan, zıddı: tâbî. **Metbûl mutahhamım** = Tabasından bulunduğum hükümdar veya devlet.

METBÛİYYET (i. A.). Kendisine tâbi olunan hükümdar veya devletin hâli: Tâbiiyyet ve metbûiyyet münasebeti.

METELİK (i. R.). **1.** Az gümüşle karışık bakır para. **2.** Daha sonraları on paraya geçen eski yirmilik karışık madenî para: Bir meteliğe, beş meteliğe satıyor: Meteliğe kurşun atmak: mec. Parasız kalmak, çok fakir olmak.

METELİKSİZ (i.). Yoksul, parasız.

METEOR (i. Y.). Atmosferdeki sıcaklık değişmeleri, rüzgârlar, yıldırım, yağmur vs. ye verilen genel ad.

METEOROLOJİ (i. Y. Fr.). Meteorları konu alan fizik kolu.

METEOROLOJİK (i. Y. Fr.) **1.** Meterolojiyle alâkalı. **2.** Meteor çeşidinden olan.

METEORİT (i. Y. Fr.). Uzaydan dünyaya gelen taş veya maden parçası: Meteor taşı.

METEOR TAŞI (i.). Yerçekimine kapılarak düşen göktaşı.

METFEN bk. Medfen.

METFUN bk. Medfûn.

METHAL bk. Medhal.

METHETMEK bk. Medhetmek.

METİK bk. Medik.

METİL (i. kimya). Metilik alkolün kökü olan ve CH3 senbolüyle gösterilen birleşim.

METİLEN (i. kimya). CH2 senboliyle gösterilen bir birleşim.

METİLİK (i. kimya). Metan birleşimlerinin sıfatı: Metilik alkol.

METİN (i. A.) (c. mütûn). Kitabın aslı, yazılmış yazı: Bu yazmanın metni, nesih ve şerhi tâlik'le yazılıdır.

METÎN (i. A. «metânet»ten smüş.) (mü. metîne). **1.** Dayanıklı, sağlam, kavî: Metin bina, metin kumaş. **2.** mec. Sözünden dönmez, sebatlı, fikir ve kanaatinden caymaz, dosdoğru: Metîn adam. **3.** Doğru, itimat edilebilir, Osm. muhkem.

METİN TAMİRİ (i. A. T.). Şiir ve musikide bir parçanın eksik veya bozulmuş yerlerini ilmî ve estetik şekilde restore etmek ilim ve usûlü.

METİS (i. Fr. biyoloji). İki ayrı ırktan gelen, azma, kırma.

METOD (i. Y. Fr.). Usul, ilmî usul.

METODOLOJİ (i. Y. Fr. felsefe). Usul ilmi.

METOT bk. Metod.

METRDOTEL (i. Fr.). Lüks otel ve lokantalarda başgarson, sofracıbaşı.

METRE (i. L. Fr.). **1.** Yer meridyen dairesinin kırk milyonda biri olarak kabul edilen uzunluk ölçüsü birimi. **2.** Bu uzunlukta bulunan ve ölçü olarak kullanılan nesne. **Metrik sistem** = Metre sistemi. Esası metreye dayanan ölçü birimleri sistemi. Metre, santimetre, metreküp, kilogram, litre vs. metre sistemi ölçüleridir.

METRES (i. Fr.). Nikâhsız karı, kapatma.

METRİS (i. A.) (F. korkma demek olan «meters» ten Arapçalaşmış). Çarpışan askeri düşman atışından korumak için kazılmış toprak siper, geçici tabya.

METRO (i. Fr.). Metropoliten kelimesinin kısaltılmışı.

METRO bk. Metre.

METRONOM (i. Y. Fr.) (musiki). Musiki eserinin hareketini (ağırlık - yürüklük derecesini) ölçmek için kullanılan âlet.

METROPOLİT (i. Y.) Piskopos, despot, bir memleketin Hıristiyan reisi.

METROPOLİTEN (i. Fr.). Büyük şehirlerde işleyen yeraltı treni: İstanbul'daki tünel Türkiye'nin tek metrosudur, metropolitenidir.

METROPOLİTLİK (i.). Metropolit sıfat, unvan ve vazifesi.

METRÛK (i. A. «terk» den imef.) (mü. metrûke). Bırakılmış, vazgeçilmiş, kullanılmayan, battal: O usûl şimdi metrûktur.

METRÛKAT (i. A. c.). Bir ölüden kalan eşya ve mal, Ar. muhallefât: Metrûkâtı veresesine aittir.

METRÛKE (i. A.). Bırakılmış, boşanmış karı: Metrûkesine nafaka veriyor.

METRÛKİYYET (i. A.). **1.** Bırakılmış ve kullanılmaz şeyin hâli: O âdetin metrûkiyyeti. **2.** Bir işten çekilip işle uğraşmayan adamın hâli: Metrûkiyyet insana en iyi öğrendiği şeyi bile unutturur.

ME'VÂ (i. A.). Yurt, mesken, yer, Ar. mahal, makam: Bu orman ayıların me'vasıdır.

MEVÂCİB (i. A. c.) (müfredi yoktur). Maaş, tahsisat.

MEVAD (MEVÂDD) (i. A. c.) (m. mâdde). bk. Madde.

MEVÂHİB (i. A. c.) (m. mevhibe). bk. Mevhibe.

MEVÂİD (i. A. c.) (m. mâide). bk. mâide.

MEVÂİD (i. A. c.) (m. me'vûd). bk. Mev'ûd.

MEVÂİD (i. A. c.) (m. mevid). bk. Mevid.

MEVÂİZ (i. A. c.) (m. mev'ize). bk. Mev'ize.

MEVÂKIF (i. A. c.) (m. mevkıf). bk. Mevkıf.

MEVÂKÎ (i. A. c.) (m. mevkı'). bk. Mevki.

MEVÂKİB (i. A. c.) (m. mevkib). bk. Mevkib.

MEVÂKİT (i. A. c.) (m. mevkit). bk. Mevkit.

MEVÂLÎ (i. A. c.) (m. mevlâ). bk. Mevlâ.

MEVÂLİD (i. A. c.) (m. mevlid, mîlâd). bk. Mevlid, Milâd.

MEVÂLÎD (i. A. c.) (m. mevlûd). bk. Mevlûd.

MEVÂNÎ (i. A. c.) (m. mâni). bk. Mânî.

MEVÂRİD (i. A. c.) (m. mevrûd). bk. Mevrûd.

MEVÂRİS (i. A. c.) (m. mîrâs). bk. Miras.

MEVÂSÎK (i. A. c.) (m. misâk). bk. Misak.

MEVÂSİM (i. A. c.) (m. mevsim). bk. Mevsim.

MEVÂŞÎ (i. A. c.) (m. mâşiye bu mânâda kullanılmaz). Yük hayvanlarıyla

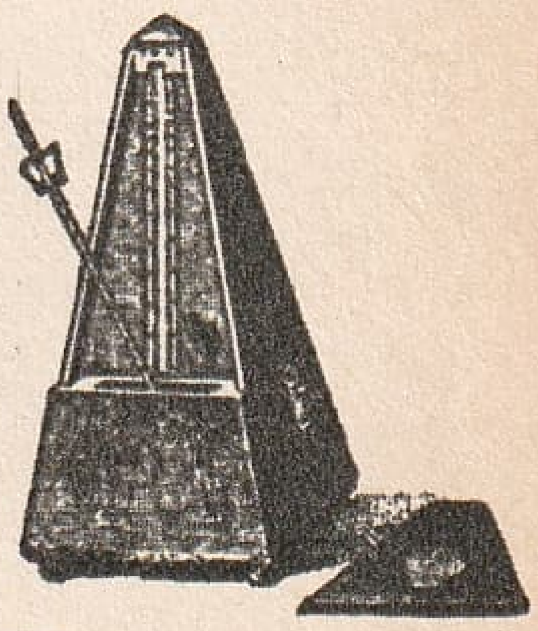

Metronom

süt ve etleri için beslenen hayvanlar: Göçebelerin başlıca serveti mevâşîden ibarettir.

MEVÂT (i. A. c. «mevt» ten). **1.** Cansız şeyler, cemâdât. **2.** İşlenmemiş, boş ve sahipsiz arazi.

MEVÂTÎN (i. A. c.) (m. mevtin). bk. Mevtin.

MEVÂZÎ (i. A. c.) (m. mevzî). bk. Mevzi.

MEVÂZİN (i. A. c.) (m. mîzân). bk. Mîzân.

MEVC (i. A.) (c. emvâc). Dalga. **Mevc-zen** = Dalgalı, Ar. mütemevvic.

MEVCÛD bk. Mevcut.

MEVCÛDÂT (i. A. c.). Var olan her şey, yaratılmışların hepsi, kâinat. **MEFHARİ'L-MEVCÛCÂT** = Peygamberimiz.

MEVCÛDİYET (i. A.). Varlık.

MEVCUT (MEVCÛD) (i. A. «vücûd» tan imef.) (mü. mevcûde). **1.** Var olan, bulunan, yok olmayan: Mevcut mal. **2.** Hazır olan, kaybolmayan, hazır bulunan: Ben meclise girdiğim vakit siz de orada mevcut idiniz. **3.** Bir topluluğu teşkil edenlerin hepsi: Mektebin mevcudu iki bine ulaşıyor.

MEVC-ZEN (i. F., Ar. mevc = dalga, Fars. zeden = vurmak). Dalgalı, Ar. mütemevvic.

MEVDÛ (i. A. «vedd» den imef.) (mü. mevdûa). Emanet bırakılmış, verilmiş, tevdî olunmuş: Uhdesine mevdû vazife.

MEVDÛÂT (i. A.). Bankalara faizle yatırılan para.

MEVEDDET (i. A. «vedd» den masdar, müveddet şekli galattır). Sevmek, sevgi, muhabbet: Aramızdaki samimî meveddet.

MEVEDDETLİ (i.). Muhabbetli, seven (eskiden aşağı rütbede bulunanlara verilen unvandı).

MEVFÛR (i. A. «vüfûr» dan imef.) (mü. mevfûre). Çok, bol.

MEVHİBE (i. A.) (c. mevâhib). Vergi, ihsan. **Mevhibe-i ilâhiyye** = Tanrı vergisi.

MEVHÛB (i. A. «vehb» den imef.) (mü. mevhûbe). Verilmiş, ihsan edilmiş olan.

MEVHÛM (i. A. «vehm» den imef.) (mü. mevhûme). Aslı olmaksızın vehim ve hayalde varlık bulan: Anka mevhûm bir kuştur.

MEVHÛMÂT (i. A. c.). Vehim ve hayal çeşidinden şeyler, asılsız olarak zihinde varlık bulan şeyler, hayaller.

MEV'İD (i. A. «vâd» den mimli masda) (c. mevâid). **1.** Söz verme, vaad, vâde: Birtakım yanlış mevâid ile beni aldattı. **2.** (vâd'den) Söz verilen vakit, mühlet: Bu senedin daha mev'idi gelmedi. **Mev'id-i telâkî, mev'id-i mülâkat** = Görüşülüp konuşulmak üzere kararlaştırılan belirli yer, Fr. rendez-vous.

MEVİŞ, MEVİŞLİ, MEVİŞLENMEK bk. Meneviş, menevişli vs.

MEV'İZE (i. A. «va'z» dan masdar-ı mîmî) (c. mevâiz). Vaaz, nasihat, öğüt, Fars. pend. **Mevâiz-i müessire** = Tesir edici vaazlar.

MEVKİ (ka ile) (i. A. «vuku» dan im.) (c. mevâkî). **1.** Yer, mahal, mevzi, Fars. cây: Bu mevkide, bu söz mevkiindedir. **2.** Bir şeyin vukua geldiği ve bulunduğu, yahut lüzum gösterdiği yer. **3.** Vapur, demiryolu ve tiyatro gibi umumî bir yerde, verilen ücrete göre sınıfı değişen yer: Birinci, ikinci, üçüncü mevki. **4.** Vapur vesair nakil vasıtalarında fazla ücret verenlere mahsus seçkin yer: Mevki kamarası, mevki bileti, mevkide oturmak. **5.** Asker ikametgâhı: Mevki kumandanı, müstahkem mevki.

MEVKİB (i. A.) (c. mevâkib). Eskiden Bir büyüğün yanında yavaş yürüyerek giden yaya veya atlıların hepsi, alay: Mevkib-i Hacc-ı şerîf.

MEVKİF (ka ile) (i. A. «vakf» dan im) (c. mevâkıf). Duracak yer, eskiden, demiryolu istasyonlarına verilen ad. İstasyon, gar.

MEVKİLİ (i.). Birinci mevki: Mevkili tramvay, mevkili kamara, vagon.

MEVKİT (ka ile) (i. A. «vakt» ten iz.) (c. mevâkit). Önceden belirli vakit, vâde, mehil.

MEVKUF (u uzun) (i. A. «vakf» dan imef.) (mü. mevkufe). **1.** Durdurulmuş, alıkonmuş: Davanın sonuna kadar para mahkemede mevckuftur. **2.** Tutulmuş, tevkif olunmuş, zan üzerine geçici şekilde habsolunmuş. **3.** Vakfedilmiş, vakfolmak üzere terk ve teberrû olunmuş, evkafa ait. **4.** Mütavakkıf, bağlı: İngilizce'nin doğru söylenmesi bir İngiliz'den öğrenmeye mevkuftur. (i. A. c.) **Mevkufîn** = Tevkif olunmuş adamlar, mahbuslar: Mevkufînin sorgusu.

MEVKUFÂT (u uzun) (i. A. c.). **1.** Tevkif olunmuş ve geçici olarak alıkonulmuş para ve mal. **2.** Vakfedilmiş mal ve emlâk. **3.** Gelirlerden artıp hazineye maledilen meblağ.

MEVKUFİYET (u uzun) (i. A.) (Türk-

ler'in yaptığı bir Ar. kelime). **1.** Mevkuf ve mahbus olma, mahbusluk, haps: Mevkufiyyeti gününden itibaren. **2.** Vakfolma. **3.** Mütevakkıf (bağlı) olma.

MEVKÛL (ke ile) (i. A. «vekâlet» ten imef.) (mü. mevkûle). Bir vekile verilen, emanet edilen: Emvâl-i mevkûle.

MEVKÛLÜN İLEYH (i. A.) (mü. mevkûlün ileyha) (hukuk). Bir işe vekil tayin olunan, vekâlet etmek üzere kendisine bir iş verilen.

MEVKUT (u uzun) (i. A. «vakt» ten imef.) (mü. mevkute). Belirli vakti olan. **Risâle-i mevkute** = Belirli vakitlerde meselâ haftada veya ayda bir yayınlanan mecmua, Fr. périodique.

MEVKUTE (i. A.). Belli zamanlarda çıkan yayın organı. bk. Mevkut.

MEVLÂ (i. A.) (c. mevâlî). **1.** Sahip, mâlik, efendi, velinimet. **2.** Azadlı, azad olmuş köle. **3.** Allah. **4.** Velî, bir işe karışmaya hakkı olan adam. **5.** Fas imparatorluk hanedanına mensup hükümdar, prens ve «mevlâye» şeklinde prenseslere verilen unvan: Mevlây Hasen, mevlâye Zeyneb. bk. Molla.

MEVLÂNÂ (i. A.) (mevlâ ile nâ 1. şahıs zamirinden yapılmış olup «efendimiz» demektir). **1.** Bazı büyük âlim ve şeyhlere verilen unvandır: Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Mevlânâ Camî (mutlak mânâda yalnız Celâleddîn Rûmî için kullanılır). **2.** Hitabda «yâhû» makamında kullanılırdı: Şu kitabı alıver mevlânâ! bk. Molla.

MEVLEVÎ (i. A. «mevlâ» dan imen.) (mü. mevleviyye). Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'ye izâfe olunan tarîkate tâbî olan: Tarîk-ı Mevlevî, tarîkat-ı Mevleviyye. Mevlevî dervişi, tekkesi.

MEVLEVÎ ÂYÎNİ (i. A. T.) (musiki). Mevlevî semâında çalınıp okunan Türk dinî - tasavvufî musikisinin büyük bir formu.

MEVLEVÎ DEVR-İ REVÂNI (i. A. F. T.) (musiki). bk. Devr-i Revân.

MEVLEVÎ EVFERİ (i. A. T.) (musiki). bk. Evfer.

MEVLEVÎ-HÂNE (i. F.). Mevlevî tarîkati, dergâh, Mevlevî tekkesi: Galata Mevlevî-hânesi.

MEVLEVÎLİK (i.). **1.** Mevlevî olma. **2.** Mevlevî tarîkati, Ar. Mevleviyye.

MEVLEVÎ MUSİKİSİ (i. A. T.). Türk dinî - tasavvufî musikisinin en mühim dalı ki, Mevlevî tarîkatine mahsus olarak gelişmiştir.

MEVLEVÎ TARÎKATI (i. A. T.). bk. Mevlevîlik.

MEVLEVİYYE (i. A.). Mevlevî tarîkati.

MEVLEVİYYET (i. A.) (Türkler'in yaptığı Arapça bir kelimedir). Büyük kadı, yani molla pâye ve vazifesi ve dairesi, mollalık: Filân zat mevleviyyet aldı, orası bir mevleviyyettir.

MEVLİD (i. A. «velâdet» den masdar) (c. mevâlid). **1.** Doğma, velâdet. **2.** Bir zâtın doğduğu zaman, doğuş: Mevlid-i Peygamber. **3.** Peygamberimiz'in doğumunun menkıbesi (bu iki mânâ ile halk dilinde: mevlût). **4.** Doğulan yer, velâdet yeri, Osm. maskat-ı re's.

MEVLİD-HÂN (i. A. F.) (musiki). Mevlid okuyan hânende veya hâfız.

MEVLÛD (i. A. «velâdet» ten imef.). (mü. mevlûde). Doğmuş, Fars. zâde. **1.** (c. mevlûdât). Belirli bir müddet, meselâ bir yıl içinde doğanlar. bk. Müvelledât. **2.** (c. mevâlid). bk. Mevâlid.

MEVLÛT bk. Mevlid.

MEVRİD (i. A. «vürûd» dan im.) (c. mevârid). Vürûd edecek, varılacak yer, yol, vasıta. **Mevrid şehadet-nâmesi** = Bir malın vardığı yerden alınan vesika.

MEVRÛD (i. A. «vürûd» dan imef.) (c. mevrûde) (geçişsiz fiil olduğudan «vârid» demek daha doğru olur). Vürûd etmiş, gelmiş, erişmiş, vâsıl olmuş.

MEVRÛDÂT (i. A. c.). Vürûd etmiş, gelmiş, erişmiş, mektuplar vesair şeyler: Posta mevrûdâtı.

MEVRÛS (i. A. «verâset» ten imef.) (mü. mevrûse). **1.** Miras kalmış, verâset yoluyla geçmiş.

MEVSİM (i. A.) (c. mevâsim). **1.** Bir şeyin belirli vakti: Üzüm mevsimi, hac mevsimi. **2.** Senenin dört faslından her biri: Bahar mevsimi. **Nâ-be- mevsim** = Mevsiminde olmayan, henüz zamanı gelmemiş, vakitsiz, yersiz.

MEVSİMLİK (i.). Bir mevsime ait.

MEVSİMSİZ (i.). **1.** Zamanı iyi seçilmemiş. **2.** Zamanı gelmeden olan veya yapılan.

MEVSÛF (i. A. «vasf» dan imef.) (mü. mevsûfe). Bir sıfat taşıyan, Ar. muttasıf: Cömertlikle mevsûf bir adamdır.

MEVSÛK (i. A. «vüsûk» dan imef.) (mü. mevsûka). **1.** İnanılır, emniyet ve itimat olunur, Ar. emîn, müemmen, mûtemed: Mevsuk adam. **Mevsûku'l-kelâm** = Sözüne inanılır. **2.** Sağlam, doğru; mevsuk söz, haber, rivâyet-i mevsûka.

MEVSÛKAN (i. A.). İnanılacak, itimat ve emniyet olunacak şekilde: Mevsûkan rivayet olunduğuna göre.

MEVSÛKIYYET (i. A.). Mevsûk olma hâli.

MEVSÛL (i. A. «vüsûl» den imef.)

(mü. mevsûle). Birleşmiş, kavuşmuş. **İsm-i mevsûl** = O şey ki veya o adam ki mânâsını ifade eden isim, Ar. «mâ, min, ellezî» gibi kinaye.

MEVSÛM (i. A.) (mü. mevsûme). İşaretli, alâmetli, markalı.

MEVT (i. A.). Ölüm, vefat, Fars. merk.

MEVTÂ (i. A. c.) (m. meyt). Ölü, bk. Meyyit.

MEVTÂÎ (i. A.). Ölümle alâkalı.

MEVTIN (i. A. «vatan» dan im.) (c. mevâtin). Vatan, yer, mahal, mekân, ikametgâh.

MEVTÎ (i. A.) (mü. mevtiyye). Ölüme ait.

MEV'ÛD (i. A. «vâd» den imef.) (mü. mev'ûde). **1.** Vâdolunmuş, söz verilmiş: Mev'ûd olan lutfunuzu bekliyorum. **2.** Vâdeli, belirli. **Ecel-i mev'ud** = Tabiî ölüm.

MEVVÂC (i. A. «mevc» den imüb.) (mü. mevvâce). Pek dalgalı, çok dalgalı: Bahr-i mevvâc.

MEVVÂL (i. A.) (musiki). (halk dilinde maval). Arap musikisinde bir şekil.

MEVZÎ (i. A. «vaz» dan im.) (c. mevâzî). Yer, mahal, mekân, Fars. cây: Bu mevzide.

MEVZÎÎ (i. A.) (mü. mevzîiyye). Bir yere mahsus olan, umumî olmayan: Mevzîî bir ağrı.

Meyan

MEVZÛ (i. A. «vaz» dan imef.) (mü. mevzûa). **1.** Konulmuş, vaz'olunmuş, Fars. nihâde: Rafın üzerine mevzû eşya. **2.** Kurulmuş, kararlaştırılmış, hükmü geçen: Nizâm-ı mevzû, usûl-i mevzûa. **3.** Doğru olmayan, uydurma, düzme: Hadîs-i mevzû. **4.** Bahis, bir ilmin sahası. **Mevzû-ı bahis** = Bahsolunan madde.

MEVZÛÂT (i. A. c.). Mevzûlar, bahisler.

MEVZÛN (i. A. «vezn» den imef.) (mü. mevzûne). **1.** Tartılmış, veznolunmuş. **2.** Ölçüye uygun: İkinci bâbın vezni ve mevzûnu. **3.** Vezni yerinde, hecelerinin sayısı ve tertibi muntazam olan, vezinli: mevzûn söz. **4.** Yakışıklı, düzgün. **Kamet-i mevzûn** = Düzgün boy.

MEY (i. F.). Şarap, içki. **Mey-âşam, mey-hâr** = Şarap içen, işret eden. **Mey-perest** = Şarabı tapınırcasına seven. **Mey-fürûş** = Şarap satan, şarapçı. **Mey-gûn** = Şarap renginde.

MEY'A (i. A. tıp). Karakünlük. **Mey'a-i sâile, mey'a-i yâbise** = Bu maddenin iki çeşidi.

MEYÂDÎN (i. A. c.) (m. meydân). Meydanlar, alanlar. bk. Meydan.

MEYÂL (i.). Hayal kelimesine uydurarak kullanılır: Hayal meyâl bir şey gördüm.

MEYÂMÎN (i. A. c.) (mü. meymenet), Meymenetler, uğurlar. bk. Meymenet.

MEYÂMİN (i. A. c.) (m. maymûn). Maymunlar. bk. Maymun.

MEYÂN (MİYÂN) (i. F.). **1.** Bel: Çok ince miyânı var. **2.** Orta, ortalama. **Miyân-ı râh** = Yolun ortası. **3.** Ara, aralık, Ar. mâbeyn: Meyânımızda olan sevgi. **Miyân-beste** = Bel bağlamış, hazır. **Mû-miyân** = Kıl gibi belli, çok ince belli. **4.** (musiki) Şarkı ve bestelerin üçüncü mısrâları ki, geçki yapılan parçalardır.

MEYANCI (i.). Araya giren, iki kişinin aralarını bulan, aracılık eden.

MEYANCILIK (i.). Araya girme, aracılık.

MEYÂNE bk. Miyâne.

MEYÂN-HÂNE bk. Miyân-hâne.

MEYANKÖKÜ (i. botanik). Şerbeti yapılan ve ilâç gibi de kullanılan bir bitki kökü.

MEYDAN (MEYDÂN) (i. A.) (c. meyâdin) (Farsça'dan Arapça'laşmış). **1.** Şehir ve kasaba içinde açık ve geniş düz yer. **2.** Açık ve düz yer, açıklık saha, kır: Bir tarafı tepelerle ve bir tarafı meydanlarla çevrili bir yer. **3.** Bir işin yapılmasına mahsus yer: Muharebe, talim meydanı, nişan meydanı. **4.** Belli, açık, apaçık, âşikâr: Meydana çıktı, hakikat meydanadır. **5.** Ara, vakit, fırsat. **6.** Ortalık: Meydanda bir sebep yoktur. **7.** Bektaşî tekkelerinin semâ-hânesi. **Atmeydanı** = Koşu yeri. **Meydana atılmak** = Kendini meydana koyup karşılık vermeye hazırlanmak. **Meydan okumak** = Karşılaşmaya davet etmek, kavgayı icap edecek muamelede bulunmak. **Meydana çıkmak** = Görünmek, saklanmamak, açıkta olmak. **Meydana çıkarmak** = **1.** Keşfetmek, bulup açığa çıkarmak. **2.** Göstermek, saklamaktan vazgeçmek: Sonunda çaldığı malı meydana çıkardı. **Meydan süpürgesi** = Avluyu veya ev dışı yerleri süpürmeye yarıyan saplı çalı süpürgesi. **Meydan taşı** = Bektaşî tekkesinin semâhânesinde mumları koymaya mahsus bir taş. **Meydana koymak, getirmek** = Varlık vermek. Büyük bir eser meydana getirdi. **Meydan vermek** = Fırsat vermek, vakit vermek: Bir şeyi söylemeye, bir iş görmeye meydan vermedi ki.

MEYDAN FASLI (i. A. F. T.) (musiki). Türk musikisinde kalabalık bir hey'etle icrâ edilen fasıl musikisi.

MEYDANLIK (i.). Açık yer, açıklık,

meydanımsı yer: Evimin önünde bir meydanlık var.

MEYDAN SAZI (i. A. F. T.) (musiki). Türk halk musikisinde mızraplı bir çalgı.

MEYELÂN (i. A.). Eğilme, doğru durmayıp bir tarafa eğilmiş olma.

MEYGEDE (i. F.) (mey = şarap, ged, gede = ev). Meyhâne.

MEY-GÛN (i. F.) (mey = şarap, gûn = renk). Şarap renginde, kırmızı, penbe, al.

MEY-GÜSÂR (i. F.). Birlikte şarap içen, içki arkadaşı.

MEY-HÂNE (i. F.) (mey = şarap, hâne = ev). Şarap satılan ve içinde şarap ve başka içkiler içilen yer.

MEYHANECİ (i.). Bir meyhâne idare eden adam, şarapçı, meyhaneci çırağı.

MEYHÂNE MUSİKİSİ (i. F. A. T.) (musiki). bk. Piyasa musikisi.

MEYHOŞ bk. Mayhoş.

MEYİL (MEYL) (i. A.). **1.** Eğilme, doğru durmayıp bir tarafa eğilmiş olma: Bu duvar dışarıya meyletmiş, bu direğin meyli bellidir. **2.** İki taraftan birini fazla tutma, taraftarlık: Arkadaşın olduğu için ona meylin fazladır. **3.** Sevgi, rağbet, arzu: Bu çocuğun edebiyata çok meyli vardır. Çocuğu bir mesleğe sevketmeden önce tabiî meyline bakmalı. **4.** Aşk, iptilâ: Gönlü o kıza meyletti.

MEYL bk. Meyil.

MEYLİYYÂT (i. A. c.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Bir tarafa olan sevgi, istek ve meyil: Meyliyyât-ı nefsâniyye.

MEYMENE (i. A. «yümn» den). Ordunun sağ kolu, sağ cenah, zıddı, meysere.

MEYMENET (i. A. «yümn» den mimli masdar) (c. meyâmîn). Uğur, bahtiyarlık, saadet, kutluluk, mutluluk, bereket: Bu işde meymenet vardır, çiftçilik meymenetli bir şeydir.

MEYMÛN (i. A. «yümn» den imef.) (mü. meymûne). Uğurlu, bereketli, mes'ut, bahtiyar, kutlu, mutlu.

MEYSERE (i. A. «yesâr» dan). Ordunun sol kolu, sol cenah. Zıddı: meymene.

MEYSİR (i. A.). Oyun, kumar, piyango.

ME'YÛS (i. A. «ye's» den imef.). Ye's getirmiş, ümidi kesmiş, ümitsiz, nevmid: Me'yûs oldum, beni me'yûs etti.

ME'YÛSANE (i. F.). Ümitsizce, ümitsizlikle: Me'yûsâne bir tarzla, me'yûsâne bir bakış, me'yûsâne geri döndü

ME'YÛSİYYET (i. A.). Ye's, ümitsizlik, ümitleri kırılıp bir isteği kalmamış olan insanın hâli.

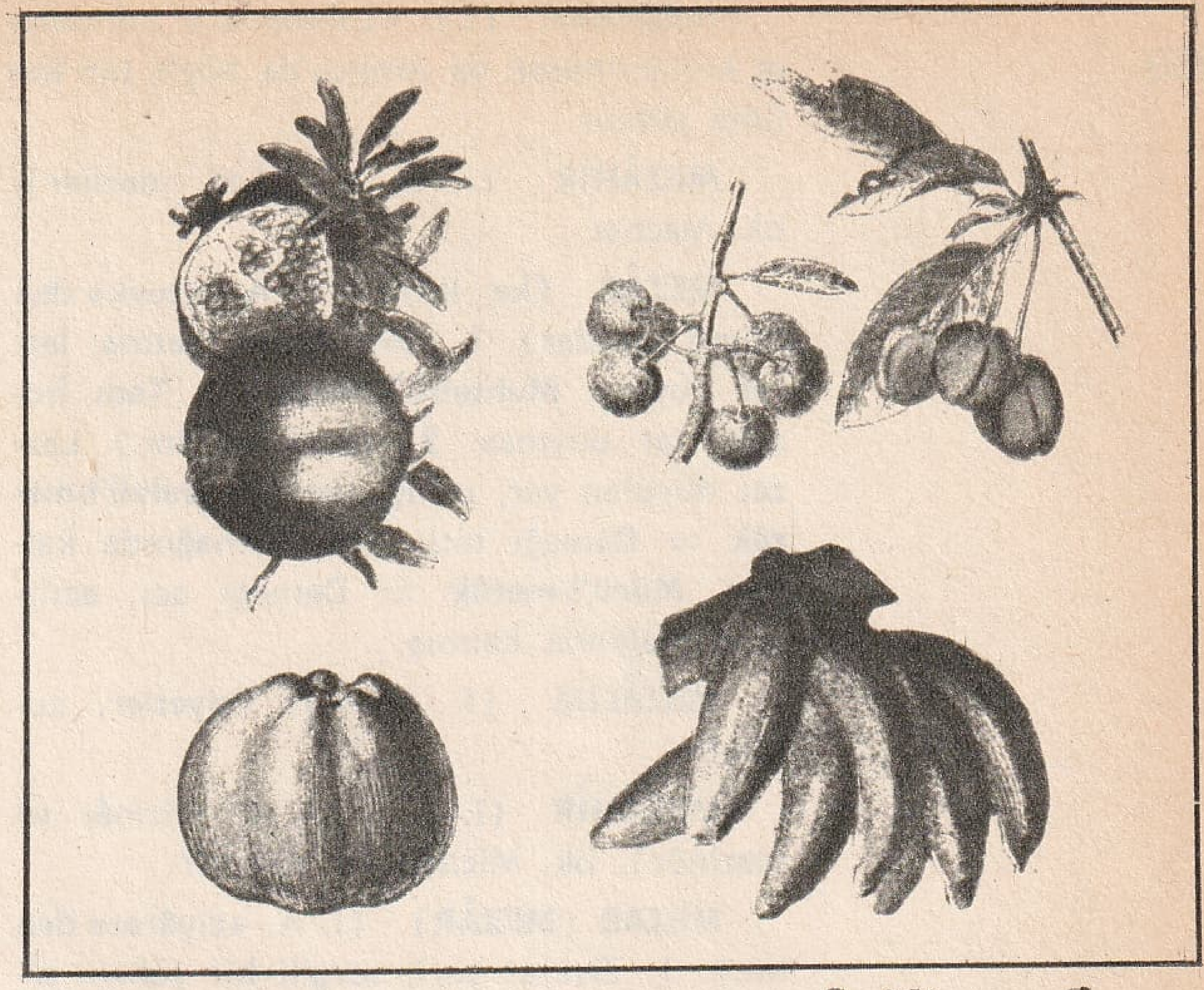

Çeşitli meyvalar

MEYVA, MEYVE (i. F.). Yemiş. **Kuru meyva** = Kuru yemiş..

MEYVACI (i.). Yemiş satan adam, manav.

MEYVÂDÂR (i. F.). Yemiş veren.

MEYVAHOŞ (i. «meyve-i huşk» dan galat). Kuru yemiş: Meyvehoş gümrüğü.

MEYVALI (i.). Meyva ile yapılmış, içinde meyva bulunan veya meyvası olan.

MEYVALIK (i.). **1.** Meyva ağaçları olan yer. **2.** Sofrada yemiş konmaya mahsus kap, meyve tabağı.

MEYVE bk. Meyva.

MEYYÂL (i. A. «meyl» den imüb.) (mü. meyyâle). Fazla meyleden, pek mâil, pek istekli ve düşkün: Bu çocuk oyuna meyyaldir.

MEYYİT (i. A. «meyt» ten smüş.) (mü. meyyite). Ölü, ölmüş. (A. c. mevtâ, emvât). **1.** Ölmüş adam, ölü. Ölmüş adamın bedeni, cenaze (asıl cenaze teçhiz ve tekfin olunup tabutla götürülen «naaş»; «meyit» ise henüz teçhiz ve tekfin olunmadan, yatakta serilmiş olan ölüdür). **2.** mec. Pek zayıf ve sapsarı adam. (anatomi) **Teşrîh-i meyt, keşf-i meyt** = Ölümünün sebepleri hakkında şüphe olunan ölünün açılıp muayene olunması, otopsi.

MEZÂBİH (i. A. c.) (m. mezbah). Mezbahalar. bk. Mezbah.

MEZÂD bk. Mezat.

MEZÂHİB (i. A. c.) (m. mezheb). Mezhepler. bk. Mezhep.

MEZÂHİM (i.). «Zahmetler» mânâsiyle kullanılmışsa da Arapça'da böyle bir kelime yoktur.

MEZÂHİR (i. A. c.) (m. mazhar). bk. Mazhar.

MEZÂK (ka ile) (i. A. «zevk» den mimli masdar). **1.** Zevk, lezzet, tatma, lezzet duyma. **Muhtellü'l-mezâk** = Tadı bozuk, tat duymaz. **2.** (zevk'ten im.) Lezzet duyulan yer, geniş, damak. **Hulvü'l-mezâk** = Damağı tatlı, tadı damağında kalmış. **Mürü'l-mezâk** = Damağı acı, acılığı damağında kalmış.

MEZÂLİM (i. A. c.). Eziyetler, zulümler.

MEZÂMİR (i. A. c.) (m. mizmâr ve mezmûr). bk. Mizmâr ve mezmûr.

MEZAR (MEZÂR) (i. A. «ziyâret» den im.). **1.** Ziyaret yeri, sevgili bir şahsın ziyaret olunan kabri. **2.** Kabir, sin, lahit. **Mezar taşı** = Mezarın üzerine dikilen yazılı taş. **Mezar kaçkını** = İskelet halinde bulunan pek zayıf adam.

MEZARCI (i.). Mezar kazan adam.

MEZARCILIK (i.). Mezar kazan adamın işi.

Mezit balığı

MEZÂRÎ (i. A. c.) (m. mezraa). Mezraalar, tarlalar, ekim yerleri. bk. Mezraa.

MEZARİSTAN (MEZÂRİSTÂN) (i. F.). Ölüler için mezar kazılan yer, mezarlık, makbere: Duvarla çevrili bir mezaristan.

MEZARLIK (i.). Mezarları içine alan yer, ölülerin gömüldüğü yer.

MEZAT (MEZÂD) (i.) (A. müzâyede'den galat). Bir mal ve mülkün dellâl vasıtasiyle, en fazla verene satılması üzere satışa çıkarılması: Eşyasını mezada çıkardılar. O çiftlik mezattadır. Bu aynayı mezattan aldım. **Haraç mezat** = Bu suretle mal satan dellâlların seslenmesi. **Mezat malı** = Mezattan alınmış gibi sokaklarda sepetler içinde satılan kalitesiz ucuz mal.

MEZÂYÂ (i. A. c.) (m. meziyyet). Meziyetler. bk. Meziyet.

MEZBAH (i. A.) (c. mezâbih). **1.** Kasapların etlerini sattıkları, hayvanların boğazlandıkları yer. **2.** Kurban kesilen yer, eski dinlerin mâbedlerinin kurban kesmeye mahsus yerleri, Fr. autel.

MEZBAHA (i. A.). Hayvan kesim yeri. bk. Mezbah.

MEZBELE (i. A.). Süprüntü yeri, süprüntülük («mezbelelik» dememeli).

MEZBÛH (i. A.) (mü. mezbûha). **1.** boğazlanmış, eti yenmek üzere kesilmiş. **2.** Kurban edilmiş: Bizce mezbûh olan Hazret-i İsmail, Yahudiler'ce ise Hazret-i İshak'tır.

MEZBÛHÂNE (i. A.). Son, fakat ümitsiz bir gayretle: Mezbûhâne bir karşı koyma.

MEZBÛR (i. A.) (mü. mezbûre). Adı söylenmiş, Ar. mezkûr: Şahs-ı mezbûr.

MEZC (i. A.). Karıştırma, katma: İki cins tohumu mezc etmek.

MEZE (i. F.). **1.** Lezzet, zevk, tat. **2.** İçki sırasında yenen çerez: Meze tabağı, tepsisi, takımı. **3.** mec. Eğlence, alay. **Bîmeze** = Mezesiz, tatsız, lezzetsiz.

MEZECİ (i.). Meze olmaya elverişli yiyecekler satan.

MEZELENMEK (f.). **1.** mec. Eğlenmek, alay etmek. **2.** Meze yemek.

MEZELİK (i.). Meze olacak şeyler.

MEZELLET (i. A.). Alçaklık, itibarsızlık: Nefsini mezellete koymak.

MEZEMMET (i. A.). **1.** Yerme, kınama, zemmetme. **2.** Kötü iş.

MEZGİT bk. Mezit.

MEZHEP (MEZHEB) (i. A. «zehâb» dan im.) (c. mezâhib). **1.** Gidilen ve yürünen yer, yol. **2.** İlim ve felsefede seçilen yol, meslek: Aristo mezhebi, mezheb-i Kûfiyyûn. **3.** Din: Mezheb-i İslâm. **4.** Bir dinin şubelerinden her biri: Hanefî, Şâfiî mezhepleri, Protestan mezhebi.

MEZİÇ bk. Meze.

MEZÎD (i. A. «ziyâdet» ten mastar). Artma, çoğalma. (mü. mezîde, ziyâde'den imef.). Artmış, büyümüş, çoğalmış.

MEZİT (i.). Eti leziz bir cins balık.

MEZİTRA (i. R.). Lor peynirinin tazesi.

MEZİYET (MEZİYYET) (i. A.) (c. mezâyâ). Bir şahıs veya şeyin emsalinden ileri olması, değerlilik, ahlâkî, yüksek karakter, üstünlük.

MEZKÛR (i. A. «zikr» den imef.) (mü. mezkûre). Zikrolunmuş, anılmış, zikri ve bahsi geçmiş, dediğimiz, dediğiniz: Kitâb-i mezkûr, keyfiyyet-i mezkûre (eskiden yalnız resmî yazılarda kullanılırdı).

MEZMÛM (i. A. «zemm» den imef.) (mü. mezmûme). **1.** Zemmolunmuş, aşağılanmış. **2.** Makbûl olmayan, ayıp sayılan.

MEZMÛR (i. A.) (c. mezâmîr). **1.** Kaval ile söylenen ilâhî. **2.** Hazret-i Dâvûd'un musiki ile okuduğu Zebûr sûrelerinin her biri: Mezâmir-i Dâvûd. bk. Mizmar.

MEZON bk. Meson.

MEZRAA (i. A. «zer'» den im.) (c. mezârî) (Arapça'da mezraa, mezrua, mezria olarak üç şekli vardır). Tarla.

MEZRÛ (i. A. «zer'» den imef.) (mü. mezrûa). Ekilmiş, çift sürülüp tohum saçılmış: Mezrû yerler.

MEZRÛÂT (i. A. c.). Ekilip bitmiş tohumlar, ekinler: Bu yıl mezrûât pek iyidir. Bu yağmur mezrûâtı canlandırdı.

MEZUN (ME'ZÛN) (i. A. «izn» den imef.) (mü. me'zûne). **1.** İzin verilmiş, izin almış, izinli, ruhsatlı, izin, müsaade ile gitmiş olan: Kendisi bugün mezundur. **2.** Bir mektebi bitirerek ders vermeye yahut bir iş ve sanat yapmaya izin almış olan: Hukuk mezunlarından.

MEZUNİYET (ME'ZÛNİYYET) (i. A.). İzinlilik, izin, ruhsat.

MEZURA (i. İ.). Metre şeridi.

MEZZO-SOPRANO (i. İ.) (musiki). kadın seslerinden orta kalınlıkta olanı.

Mg (i. kimya). Magnezyum elemanının sembolü.

MIGLIM (i. A. tıp). Şehveti fazla, hastalık şeklinde şiddetle şehvete düşkün.

MIH (i.) (Fars. mîh). Çivi. **Çarmıh** = Çarmık, vaktiyle îdam için kullanılan haç ağacı: Çarmıha germek. **Hatt-ı mıhî** = Çivi yazısı. Hatt-ı mismârî, Fr. écriture cunéiforme.

MIHLADIZ (i.). Mıknatıs'dan galat. bk. Mıknatıs.

MIHLAMAK (f.). **1.** Çivi ve ekser kakmak, çivi veya ekserle yapıştırmak, çivilemek: Şu iki tahtayı mıhlamalı. **2.** Kökleme dikişle dikmek, kökleme yapmak: Şu minderi mıhlamalı.

MIHLANMAK (f.). **1.** Mıhlama işine konu olmak. **2.** mec. Kımıldamadan öyle durmak.

MIHLI (i.). Çivi ve ekserle mıhlanmış: Bu tahta mıhlıdır, çıkmaz.

MIKATTA (i. A.). Üzerinde kalem kesmeye mahsus kemik veya fildişi parçası. Dilimize miktâ şeklinde geçmiştir.

MIKNATIS (i. Y.) **1.** Demir ve başka bazı madenleri çekme özelliğinde olan çubuk. **2.** Demiri çekme özelliği de olan diğer bütün maddeler.

MIKNATISÎ (i. Y. A.). Manyetik.

MIKNATISLAMAK (f.). Mıknatıslı hâle getirmek.

MIKNATISLI (i.). Mıknatısı olan, mıknatıslanmış.

MINCIK (i.). Kedi gibi hayvanların pençesi, tırnaklı pençe.

MINCIK, MICIK (i.). Yağ ve çamur gibi lüzûcetli bir şeyin karıştırılıp yoğurulmasını tasvir ve taklit edip art arda kulanılır: Bir tencere yağı önüne koyup elleriyle mıncık mıncık karıştırıyordu. (sıfat gibi): Elleri mıncık mıncık, sokaklar çamurdan mıncık mıncık olmuş.

MINCIKLAMAK, MICIKLAMAK (f.). lüzûcetli bir şeyi karıştırıp yoğurmak, fazla elleyip ezmek: Şu yağı mıncıklamayın. Arabalar sokağın çamurlarını mıncıklamışlar.

MINTAKA (i. A.) (c. menâtık). **1.** Kuşak, kemer, bölge. **2.** (astronomi) Semada on iki burcun sıralandıkları daire. (denizcilik) **Mıntaka-i sükûnet** = Büyük Okyanus'ta ekvator yakınlarında rüzgârsız bölge.

MINZAR (i. A. «nazar» dan ia.) (tıp). İnsan vücudunun içine bakacak âlet, Fr. spéculum: Mınzar-ı üzn.

MIR (i. ses taklidi). Kedinin sesi gibi yavaş bir sesi tasvir ve taklit eder ve ekseriya art arda kullanılır: Mır mır etmek: Mırıldanmak.

Mıknatıs

MIRILDAMAK, MIRILDANMAK (f.). **1.** Mır mır etmek, yavaş yavaş ve kendi kendine söylenmek: Bir çocuk kendi kendine mırıldayıp, mırıldanıp duruyordu. **2.** Hoşnut olmadığı halde açıktan bir şey söylemeyip de kendi kendine söylenmek, homurdanmak: Arkadaşları memnun olup teşekkür ettikleri halde kendisi mırıldanarak gitti. Artık sen de mırıldayıp durma.

MIRIL MIRIL (i.). Mırıldanarak: Mırıl mırıl söyleniyor.

MIRILTI (i.). Mırıldanma sesi.

MIRIN KIRIN ETMEK (f.). Birisi, bir teklifi kabûl etmemek için küçük bahaneler ileri sürmek, nazlanmak.

MIR MIR (i.). Mırıldanmayı ifade eder.

MIRNAV (i. ses taklidi). Kedi sesini ifade eder.

MISDAK (i. A. «sıdk» dan). Bir şeyin doğruluğunu isbata yarayan şey, meşhur bir sözün hakikata uygun olduğunu gösterir hâl ve olay: Filân atasözü mısdakınca.

Mısır

MISIR (MISR) (i. A.). **1.** Afrika'nın kuzeydoğu köşesindeki ülke. **2.** Ülkenin merkezi olan Kahire şehrine de denir. «Mısrü'l-Kahire» de denir. (c. emsâr) İkinci mânâsından: Büyük şehir, mâmûre. **Mısır buğdayı** = Sarı ve büyücek taneli hububat çeşidi. **2.** Mısır denilen hububatın ateşte patlatılmış taneleri. **Mısır tavuğu** = Hindi. **Mısır fitili** = Topları ateşlemede kullanılan ottan örülmüş bir çeşit halat.

MISIR (i.). Sarı ve büyücek yassı taneli hububat çeşidi. Mısır ekmeği, mısır koçanı, taze mısır.

MISIRLI (hi.). Mısır ahalisinden olan, Ar. Mısrî: Eski Mısırlılar.

MISISTIRA (i.). Ucu sivri demirli kısa üvendire, bizlengeç.

MISKAL (a uzun) (i. A.) (musiki). Türk musikisi'nde eski bir nefesli çalgı.

MISKALA (i. A.). Madenleri parlatmaya yarayan bir âlet.

MISKALÎ (a uzun) (i. A.) (musiki). Mıskal çalan müzisyen.

MISRÂ (i. A.) (c. mesârî). **1.** Kapının iki kanadından her biri. **2.** İstridye gibi deniz hayvanlarının iki kabuğundan her biri. **3.** Bir beyitin iki satırından her biri: İki mısrâ bir beyit olur.

MISRÎ (hi. A.) (mü. mısriyye) (c. mısriyyûn). Mısır'a ait, Mısırlı. Mısır ahalisinden adam: Eski Mısriyyûn'un eserleri.

MISTAR (i. A. «satr» dan ia). (c. mesâtir). Satırların doğru gitmesi için kâğıdı çizmeye mahsus âlet ki, ince bir mukavva üzerine uzatılmış ipliklerden ibaret olup kâğıdın altına konarak üstünden el ile basıldıkta kâğıt muntazam surette çizilir (taşçı cetveline de «mıstar» denir).

MISTARA (i. A. «satr» dan). Açıların derecelerini ölçmeye mahsus hendese âleti, açı cetveli, Ar. idâde (Fr. alidade, Ar. el-idâde'den alınmıştır).

MIŞIL (i.). Bir hayvan veya insanın ve yavru veya çocuğun derin derin uyuyup hızlıca nefes almasını taklit ve tasvir eder ve mükerrer kullanılır: Mışıl mışıl uyuyordu.

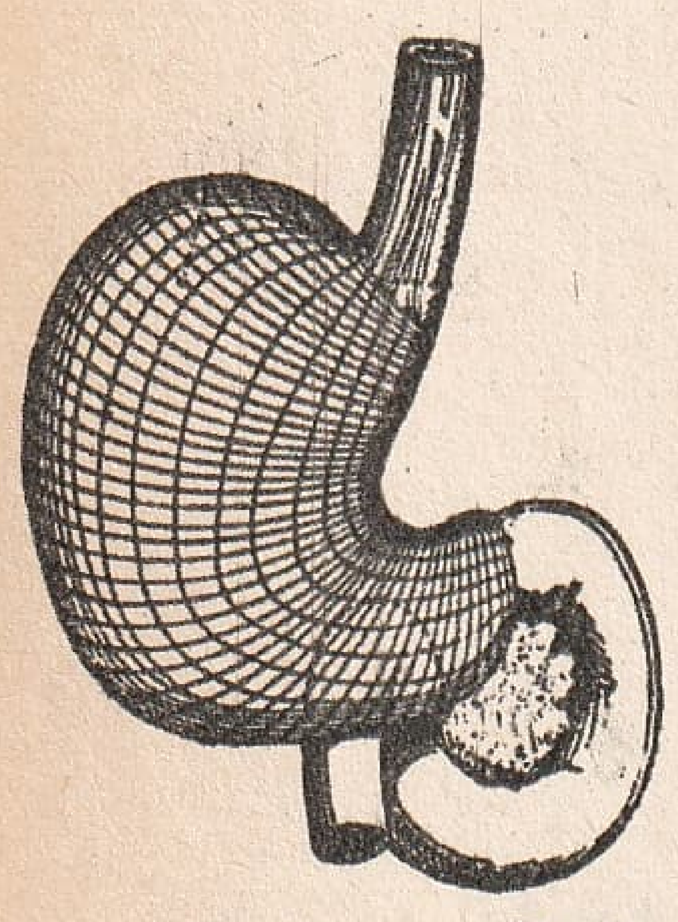

Mide

MIŞRABA (i. A. «şürb» den ia.) (Türkçe halk dilinde: maşraba). Su içmeye mahsus kap ki, başlıca teneke veya bakırdan yapılır ve kulplu olur: Mışraba ile su içiyor, bir mışraba su. bk. Maşraba.

MIŞRAT (i. A.) (cerrahlık). Cerrah bıçağı, neşter.

MITHARA (i. A. «tahâret» ten ia). bk. Matara.

MITRAK bk. Mıtraka.

MITRAKA (i. A. «tark» tan ia) (c. matârık). **1.** Değnek, cop, sopa. **2.** Cenk sopası, tokmak. **3.** Çekiç. bk. Matrak.

MIYMINTI (i.). Mızmız, miskin.

MIZIKA, MUZIKA (i. İ.) (musiki). Askerî orkestra.

MIZIKAY-I HÜMÂYÛN (i. İ. F.) (musiki). 1826'da kurulan ve konservatuar mahiyeti de taşıyan Türk imparatorluk orkestra ve icrâ hey'eti teşkilâtı.

MIZIKÇI (i. İ.). Yersiz bahaneler bularak bir oyunu, bir işi bozan.

MIZIKÇILIK (i.). Mızıklanma işi.

MIZIKLANMAK (f.). Bir işi, bir oyunu bozmak için sudan bahaneler çıkarmak.

MIZMIZ (i.). İş beceremez ve bir şeyi kesin şekilde ifade edemez, âciz, miskin, beceriksiz: Pek mızmız bir adamdır.

MIZMIZLANMAK (f.). Mızmızlık etmek.

MIZMIZLIK (i.). Beceriksizlik, miskinlik, acz: Bu adamın mızmızlığı insanı sıkar.

MIZRAK (i. A.) (c. mezârik). Uzun saplı ve ucu sivri demirli meşhur harp âleti, kargı, Fars. nîze.

MIZRAKLI (i.). Mızrakla müsellah (asker), kargılı, nizedar: Mızraklı süvari alayı.

MIZRÂB (halk dilinde: **MIZRAP**) (i. A. «zarb» dan ia). Bazı telli çalgıların tellerine vurmaya mahsus kemik, boynuz vesaireden yassıca ve yumuşak çöp, Fars. tâziyâne, tezene. **Mızraplı sazlar** = Mızrapla çalınan telli çalgılar: ud, tanbur, bağlama vs.

Mİ (i. L.) (musiki). Musikide re ile fa arasındaki ses.

Mİ, MI (MU, MÜ) (e.). Soru edâtı olup kelimelere eklenir: Bu misafir mi? Geldi mi? Gelecekler mi? Ben mi? Böyle mi? Değil mi? Yok mu? Bazı kiplerde araya da girer: Gelir misin? Gidiyor muyuz? Gelecek miydi? Gelmiş misiniz? Mürekkep olmayan kiplerde böyle olmaz, çokluk edâtından ayıramaz: Geldi mi? Geldiniz mi? Gördünüz mü? Gelirler mi? Gelmişler mi? gibi.

MİA, MİE (si. A.) (c. miât) (tes. miaeteyn). Yüz, yüz senelik zaman, kurun: Hicret-i Nebeviyye'nin mie-i ûlâsında, mie-i râbiasında. (c.) Rakamların sağdan itibaren üçüncü hanede yazılanları: Miât hanesi (yüzler evi).

MİAD (i. A. «va'd» den iz.). **1.** Vaadolunan zaman; bir şeyin icrası için söz verilen veya. tâyin olunan belli zaman: Miadında geldi. **2.** Askerlere verilen esvap vesairenin sürdüğü müddet: Kaput miadı iki senedir. **3.** Kıyamet, mahşer: Yevm-i miad.

MİÂT (i. A. c.) (m. mie). bk. Mia.

MİBLÂ (i. A. «bel'» den ia) (galatı: mablak). Hap yapmaya mahsus düz ve açık bir cins kaşık.

MİBRED, MİBERD (i. A.). Eğe. (cerrahî). **Mibred-i hasat** = Mesane taşlarını ufaltıp düşüren âlet.

MİBZER (i. A.). Tohum ekme cihazı.

MİCANA bk. Mancana.

MİCRED (i. A.). Dişlerin pasını ayıklayıp temizlemeye mahsus dişçi âleti, Fr. rugine.

MİÇO bk. Muço.

MİDÂD (i. A.). Yazı mürekkebi.

MİDE (MÎDE) (i. A.) İnsanda ve hayvanlarda yiyeceği hazmedip barsaklara döken iç organ ki, göğüs ile karın arasındadır, kursak. (tıp) **İltihab-ı mide, elem-i mide, tevessü-i mide** vesaire = Çeşitli mide hastalıkları.

MİDECİ (i.). mec. Kendi çıkarından başka bir şey düşünmeyen, kendinden başkalarını düşünmeyen kimse.

MİDESİZ (i.). mec. Yenmeyecek şeyleri yiyen veya bakılmasına dayanılamıyacak çirkin şeyler karşısında tiksinmeyen kimse.

MÎDEVÎ (i. A.) (mü. mîdeviyye). **1.** Mideye ait: Emrâz-ı mîdeviyye. **2.** Mide için faydalı.

MİDFÂ (i. A. «def'» den ia.) (c. medâfî). **1.** Def etmeye, uzaklaştırmaya mahsus âlet. **2.** (sonradan yapılmış bir kelime) Top.

MİDHAT (i. A.). Övme, medhetme.

MİDİLLİ (hi. coğrafya). **1.** Yunan Asya adalarından biri, Yunanca: Lesbos ve bunun merkezi olan şehir. Yunanca: Mitilini. **2.** Başlıca bu adada yetişen bir cins küçük at ki, çocuklar tarafından kullanılır: Midilliye binmek.

MİDYE (i. R.). Küçük bir deniz hayvanı ki, eti lezzetli olup dolması ve tavası yapılır: Midye dolması. **Midye incisi** = Bu sedefin içinde bulunan kıymetsiz ve âdî inci.

MİE (si. A.). bk. Mâe.

MİETEYN (si. A. tes.). İki yüz: Mieteyn ve elf tarihinde, 1200'de.

MİFSÂD (ia. A.) (cerrahî). Kan almada kullanılan cerrah neşteri ve zenbereği.

MİFTÂH (i. A. «feth» ten ia.) (c. mefâtîh). **1.** Anahtar, açar. **2.** Şifre halli için başvurulan cedvel. **3.** Bir dil öğrenmeye mahsus temrinlerin doğruluğunu anlamak için tertip olunmuş kitap ki, talebenin kendiliklerinden yapacakları tercümeleri içine alır (eskimiştir).

MİG (i. F.). **1.** Bulut. **2.** Sis, duman.

MİĞFER (i. A.). Harp zamanında başa giyilen demir tas, tulga.

MİĞFERÎ (i. A.) (mü. miğferiyye) (botanik). Tulga şeklinde olan: Miğfer şeklinde.

MİGRA (i.). Yılanbalığının büyük bir çeşidi.

MİĞSEL (i. A. «gusl» den ia.) (tıp). Bir şeyi yıkamaya ve banyo etmeye mahsus âlet ve kap.

MİĞTES (i. A. «gats» ten ia.) (c. megatis) (tıp). Bazı uzuvların banyo edilmesine mahsus kap.

MİĞZEL (i. A. «gazel» den ia.). İplik eğirecek âlet, iğ, eygi.

MİH (i. F.). Büyük, ulu.

MİHAD (i. A.). Döşek, yatak.

MİHÂFFE (i. A.) (halk dilinde: mahfe). Devenin üstüne konulan bir çeşit oturulacak sepet, hödüç. bk. Mahfe.

MİHANİKÎ (i. Y. A.). Kafa ile değil de alışkanlığın verdiği kolaylıkla yapılan iş: Mihanikî bir çalışma.

MİHEN (i. A. c.) (m. mihnet). Mihnetler, eziyetler. bk. Mihnet.

MİHENK (i. F.). Mehenk.

MİHLAB (i. A.) (c. mehâlib). **1.** Yırtıcı kuşpençesi. **2.** Otlara sarmaşan ince bir çeşit filiz.

MİHLEB bk. Mihlab.

MİHMÂN (i. F.). Eve gelip konan adam, konuk, misafir: Bize mihmân oldu.

MİHMÂN-DÂR (i. F.). **1.** Misafir kabûl eden; bir misafirin konduğu evin sahibi: Mihmândârımız bize çok ikram etti. **2.** Kendisine bir misafir verilmiş veya bir misafiri ağırlamaya memur edilmiş adam: Kendisi prensin mihmân-dârı idi.

MİHMÂN-DÂRÎ bk. Mihmandarlık.

MİHMANDARLIK (i.). **1.** Evinde misafir bulunan ve bir misafir kabûl etmiş adamın hâli: Bize beş gün mihmandarlık etti. **2.** Bir resmî misafiri ağırlamaya memur olma: Filân prense mihmandarlık etmişti.

MİHMÂN-NEVÂZ (i. F.) (mihmân = misafir, nevâhten = okşamak). Misafirlere iyi muamele, iltifat ve ikram eden, konuksever.

MİHMÂN-PERVER (i. F.) (mihmân = misafir, perverden = beslemek). Misafirleri kabûl edip ikram eden, kapısı misafirlere açık olan: Türkler pek mihmân-perver olurlar.

MİHMÂN-PERVERÂNE (i. hâl. F.). Misafirleri kabûl edip kendilerine ikram ederek veya böyle yapan adama lâyık surette: Bizi mihmân-perverâne kabûl etti.

MİHMÂN-PERVERÎ (i. F.). Misafirleri iyi kabûl etme, misafirlere ikram eden adamın hâli.

MİHMANPERVERLİK (i.). Misafirseverlik.

MİHMÂN-SARAY (i. F.). Misafirlerin ağırlandığı daire, misafirhâne.

Midye

Miğfer

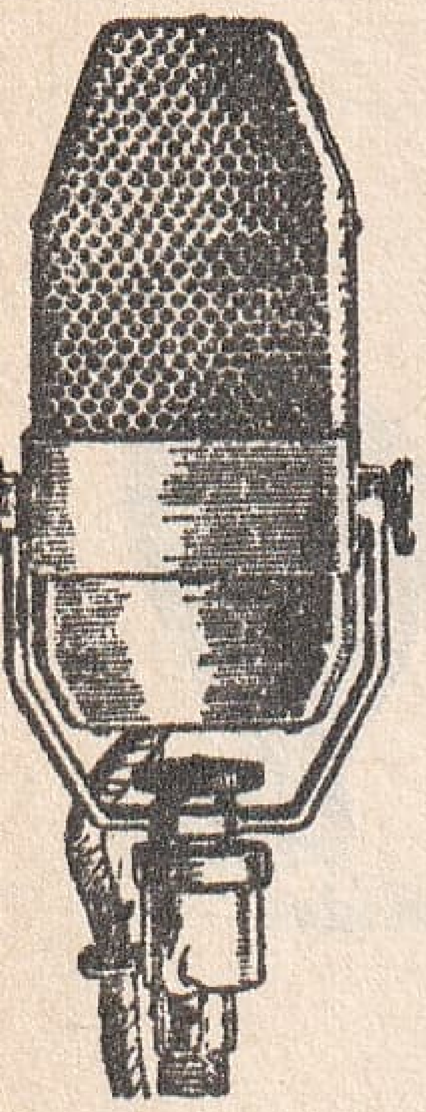

Mikrofon

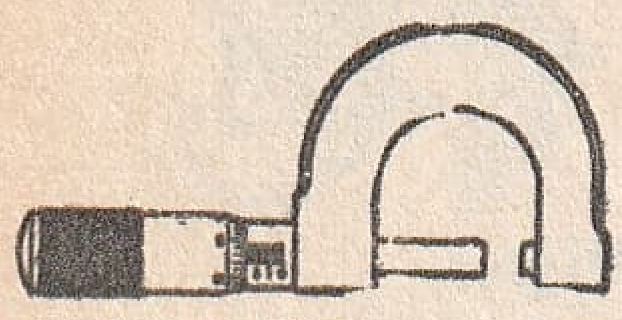

Mikrometre

MİHMAZ bk. Mahmuz.

MİHNET (i. A.) (c. mihen). **1.** Zahmet, eziyet, Fars. renc: Bu yolda çok mihnet çektik. **2.** Dert, elem, keder, gam: **Mihnet-i dil** = Gönül derdi. **3.** Musibet, belâ, âfet: Mihnete uğramak.

MİHNET-GEDE (i. F., Ar. mihnet = keder, Fars. gede = ev). İçinde gam ve keder çekilen ev.

MİHNET-KEŞ (i. F.) (c. mihnet-keşân) (Ar. mihnet = eziyet, Fars. keşîden = çekmek). Eziyet çeken, gam ve kederle ömür geçiren.

MİHNET-ZEDE (i. F., Ar. mihnet = dert ve belâ, Fars. zeden = vurmak). Âfet ve belâya, mihnete uğramış.

MİHR (i. F.). Güneş, gün.

MİHR (i. F.). Sevgi, muhabbet.

MİHRÂB bk. Mihrap.

MİHRÂCE (i. Hintçe: maharaca). Hindistan'da Müslüman olmayan, Hindû dininden yerli hükümdarların büyüklerine verilen ad, Hindû kral: Nepal, Maysûr, Trivankur, Keşmir, Gvalyûr, Codhpûr, Ceypûr, Barûda... mihrâceleri.

MİHRAP (MİHRÂB) (i. A.). **1.** Mescid, câmi veya namazgâhın kıble cihetindeki cephesinin iç tarafında yapılan oyuk ki imam onun önünde namaz kılar. **2.** mec. Uyulacak, emirleri dinlenecek yer. **3.** (edebiyat). Sevgilinin kaşları.

MİHRAZ (i. A.) (c. mehâriz). Biz denilen kunduracı âleti.

MİHRAZÎ (i. A.). Biz şeklinde.

MİHRİBÂN (i. F.). Muhabbetli, şefkatli, dost, seven.

MİHRİBÂNÎ (i. F.). Muhabbet, sevgi, dostluk.

MİHTER (i. F.). Daha büyük.

MİHVER (i. A.) (c. mehâvir). **1.** Dönen çark ve tekerlek gibi şeyler ortasından geçen ok ki, onun etrafında dönülür. **2.** (coğrafya). Arzın iki kutbu arasında uzanıp merkezinden geçtiği farzolunan çizgi: Mihver-i arz, mihver-i âlem. **3.** (R.) (anatomi, botanik). Mihvere benzer çizgi, meyil vesaire. (askerlik) **Mihver-i harekât** = Askerî harekât yapılan yerin merkezi. **Mihver (Devletleri)** = İkinci Cihan Savaşı'nda Almanya ve müttefikleri.

MİKA (i. L.). Sıcağa dayanıklı, ince ve esnek levhalara ayrılabilen bir çeşit şeffaf taş: Mika levhaları cam gibi kullanılır.

MİKADO (i. Japonca). Avrupa dillerinde «Japonya imparatoru» mânâsında kullanılan, fakat Japonca'da bu mânâya gelmiyen kelime.

MİKÂP (MİK'ÂB) (i. A.). Küp: Bir metre mik'âbı.

MİKAS bk. Makas.

MİKAŞİST (i. L. Y.). Mika ile kuvarstan meydana gelmiş bir çeşit taş.

MÎKAT (a uzun) (i. A. «vakt» ten iz.) (c. mevâkıt). **1.** Tâyin ve tahsis olunmuş vakit, belirli vakit. **2.** Hacıların ihrâma girdikleri yer.

MİKBEZE (ka ile) (i. A. «kabz» dan ia.) (c. makabiz). **1.** Tutamak, kabza. **2.** (cerrahî). Tutup sıkmaya mahsus âlet. **Mikbazetü'l-hasat** = Mesanedeki taşları tutmaya mahsus cerrah âleti.

MİKDÂR bk. Miktar.

MİKNET (i. A.). Kuvvet, kudret, iktidar.

MİKRAZ bk. Makas.

MİKROBİYOLOJİ (i. Y. Fr.). Tıbbın mikroplarla uğraşan kolu.

MİKROFİLM (i. Y. Fr.). Kitap, harita, gazete vs. nin çok küçültülerek çekilmiş fotoğraflarını havi film; bu maksatla kullanılan film.

MİKROFON (i. Y. Fr.). Sesi alıp kuvvetlendirerek veren elektrikli âlet.

MİKROKOK (i. Y. Fr.). Nokta biçimindeki mikropların umumî adı.

MİKROLİT (i. Y. Fr.). Bazı taşların yapısında bulunan mikroskopik billûrlar.

MİKROMETRE (i. Y. Fr.). Çok kısa boyutları ölçmeye yarayan âlet.

MİKRON (i. Y. Fr. matematik). Milimetrenin binde biri.

MİKROORGANİZMA (i. Y. Fr.). Mikrop.

MİKROP (i. Y. F.). **1.** Ancak mikroskopla görülebilen bitki ve hayvanlar. Bunlar vücuda girince kendilerine has hastalığı meydana getirir. **2.** mec. Kötülük eden kimse.

MİKROPLU (i.). Mikrobu olan mikrop bulaşmış.

MİKROPSUZ (i.). Mikrobu olmayan, mikrobu öldürülmüş.

MİKROPSUZLANDIRMAK (f.). Mikropsuz hâle getirmek, sterilize etmek.

MİKROSEFAL (i. Y. Fr.). Gelişme kusuru sonunda kafatası ve beyni küçük olan.

MİKROSKOP (i. Y. Fr.). Küçük cisimleri olduklarından yüzlerce, binlerce defa büyük göstermeye yarayan, optik veya elektronik âlet.

MİKTA, MIKTÂ (i. A. «kat'» dan ia.). **1.** Kesecek âlet. **2.** Üzerinde kalem kesilen kemikten veya fildişinden yassıca âlet (di-

limizde bu ikinci mânâ ile kullanılması galat olup doğrusu «mıkatta» dır). bk. Mıkatta.

MİKTAR (MIKDÂR) (i. A.) (c. mekaadir). **1.** Değer, kemiyet: Havuzdaki suyun, dükkândaki eşyanın, sandıktaki paranın miktarı. **2.** Cüz, kısım, parça, kıt'a, bölük: Arsanın bir miktarını ayırdı; alacağının bir hayli miktarını aldı; bir miktar asker gönderildi. **3.** Kadir, kıymet, itibar derecesi: İnsan herkesin miktarını anlamalı; ben ona miktarını anlatırım. **4.** (tıp) Birden verilecek ilâcın münasip ölçüsü, Fr. dose. **5.** (kimya) Nisbî kemiyyet, Fr. proportion. **Bir miktar** = Biraz, bir parça: Bir miktar su verin.

MİKYÂL (i. A.) (c. mekâyil). Ölçek çeşidinden hububat ölçüsü.

MİKYAS (MIKYÂS) (i. A. «kıyâs» tan ia.) (c. mekaais). **1.** Ölçü âleti, ölçmeye mahsus âlet, metre, mil ve fersah gibi mesafe ölçüsü: Mikyasların tanzimi. **2.** Nisbet, derece: Bu mikyasta bir şey isterim; tıpkı bunun gibidir lâkin mikyası daha büyüktür. **3.** Haritanın, aldığı yerin genişliğine olan nisbeti, Fr. échelle: Yüz binde bir mikyasında bir harita; mikyası daha büyük olsaydı güzel bir harita olacaktı. Yunanca'dan alınan «metre» terkibini tercüme eder: Mikyâs-ı ihtimar, mikyâs-ı elektrik, mikyasü'l-harâre, mikyasü'l- rutûbe, mikyasü'l-havâ vesaire.

MİL (i.). Selin getirip bıraktığı çamurlu toprak.

MİL (i. L.). Anglo Saksonlar'da uzaklık ölçüsü birimi.

MİL (MÎL) (i A.) (c. emyâl). **1.** İğne gibi ince uzun âlet, iğne, ibre. **2.** Göze sürme çekmeye mahsus kemikten veya fil dişinden düz âlet. **3.** Yarayı sonda etmeye ve içine fitil sokmaya mahsus ucu kunt ince demir âlet: Mil sokmak, mil ile yoklamak. **4.** Sivri çelik kalem: Mil ile kazmak. **5.** Sivri ve tek, tek dağ veya tepe. **6.** Dikilmiş sütun veya sivri taş, dikili taş, nişan taşı. **7.** Bir çark veya kürenin, üzerinde döndüğü şiş, mihver: Değirmen mili. **8.** Yolun her milinde bir dikilen sivri taş veya ağaç ki, mesafeyi ölçmeye yarar. **9.** Bu işaretlerin her ikisi arasındaki mesafe ki, sonra denizde de kullanılmıştır. **Mil-i berrî** = Kara mili. **Mil-i bahrî** = Deniz mili; Osmanlı, İngiliz mili. **Mil-i coğrafî** = Coğrafyada kullanılanı **Mil-i âşırî** = Kilometre. **Gözüne mil çekmek** = Gözünü mil çekerek kör etmek.

MİLÂD (MÎLÂD) (i. A. «velâdet» ten iz.). **1.** Bir kimsenin doğduğu zaman veya gün, Ar. mevlid. **2.** Bilhassa Hazret-i Îsâ'nın doğduğu yıl. **Kable'l-Mîlâd** = İsa'nın doğumundan önce, Milâd'dan önce. **Bâ'de'l-Milâd** = Milâd'dan sonra.

MİLÂDÎ (i. A.) (mü. mîlâdiyye). Hazret-i Îsâ'nın doğum yılı bakımından: Milâdî tarih, sene-i Mîlâdiyye.

MİLÂHAT, MİLÂHA (i. A. gemicilik). Denizcilik, deniz işletmeciliği işi: Eski Finikeliler milâhatta pek ilerlemişlerdi.

MİL'AKA (i. A.). Kaşık.

MİLDİYU (i. İng. botanik). En çok bağlarda görülen bir bitki hastalığı.

MİLEL (i. A. c.) (m. millet). Milletler. bk. Millet.

MİLH (i. A.) (c. emlâh). **1.** Tuz, Fars. nemek. **2.** (kimya) Bir asitle esas denilen bir mâdenî maddenin kimyada uyuşmasından hâsıl olan tuza benzer madde, tuz.

MİLİGRAM (i. L. Fr.). Bir gramın binde biri.

MİLİLİTRE (i. L. Fr.). Litrenin binde biri, bir santimetre küp.

MİLİM (i. Fr.). bk. Milimetre.

MİLİMETRE (i. L. Fr.). Metrenin binde biri, santimetrenin onda biri.

MİLİMİKRON (i. L. Fr.). Bir mikronun binde biri.

MİLİS (i. Fr.). Orduya yardımcı olarak toplanan halk kuvveti.

MİLİTARİZM (i. Fr.). Bütün yurt davalarının sadece ordu gücüyle çözülebileceğini esas alan siyasî görüş.

MİLKAT (i. A. cerrahî). Cerrahlara mahsus cımbız ve maşa gibi âlet.

MİLK-DÂR (i. F.). Mülk sahibi, hükümdar.

MİLK-DÂRÎ (i. F.). **1.** Hükümdara ait, şâhâne: Cânib-i âlî-i milk-dârîye. **2.** Hâkimiyet, hükûmet.

MİLLET (i. A.) (c. milel). **1.** Din, mezhep: Millet-i İbrahim. **2.** Bir din ve mezhepte bulunan cemaat: Millet-i İslâm. **3.** Aynı millî kültüre mensup insanların meydana getirdiği içtimaî topluluk, dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı olan insanların meydana getirdiği sosyal varlık: Türk, Alman, Japon, Rus milletleri.

MİLLETVEKİLİ (i.). Meb'us; halkın oyu ile seçilip Millet Meclisi'nde halkı temsil eden kimse.

MİLLÎ (i. A. «millet» ten imen.) (mü. milliyye). Millete ait, millet özelliklerini taşıyan: Millî âdetlerimiz.

MİLLÎLEŞTİRMEK f.). Millî hâle getirmek.

MİLLİYET, MİLLİYYET (i. A.) (Türkler'in yaptığı Arapça bir kelimedir). Mil-

let olma hâli: Herkes milliyetini muhafaza etmelidir.

MİLLİYETÇİ (i.). Milliyetine düşkün, millî duyguları kuvvetli, milletini seven ve millî gelenekleri siyasî ve fikrî esas olarak kabûl eden.

MİLLİYET-PERVER (i. A. F.). Milliyetini seven.

MİLYAR (si.) (Fr. milliard). Bin milyon: 1.000.000.000.

MİLYARDER (i. Fr.). Zenginliği milyarlarla ölçülen kimse.

MİLYON (si.) (Fr. million). Bin kere bin: 1.000.000 lira.

MİLYONER (i. Fr.) Zenginliği milyonlarla ölçülen kimse.

MİM (i.). **1.** M harfinin Arap alfabesindeki ismi. **2.** Alâmet, işaret: Deftere mim koymak.

Mimoza

MİMAR (MÎ'MÂR) (i. A. «umrân» dan). Binaların projesini yapan ve inşaata nezaret eden mühendis: Mimar Sinan.

MİMARÎ (MÎMÂRÎ) (i. A.) (mü. mîmâriyye). **1.** Mimarlığa ait. **2.** Mimarlık ilim ve bilgisi. **Usûl-i mîmâriyye** = Mimarlığın çeşitli ekolleri, Fr. style.

MÎMÂRİYYE (i. A.). Mimarlık hakkı, bir bina inşası için mimara verilen ücret.

MİMARLIK (i.). **1.** Mimar sıfatı. **2.** Mimarî ilmi: Mimarlıkta mahareti vardır.

MÎMÎ (i. A.) (mü. mîmiyye). Mim harfine ait veya içinde bu harf bulunan. **Masdar-ı mîmî** = Arapça'da başında «mîm» bulunan masdar, mimli masdar: Medhal, meymenet gibi.

MİMİK (i. Fr.). Yüz ifadesi.

MİMLEMEK (f.). Birinin iyi yolda olmadığını işaret etmek: Zabıta, bu adamı bir kapıyı kurcalarken yakaladığı için artık mimledi.

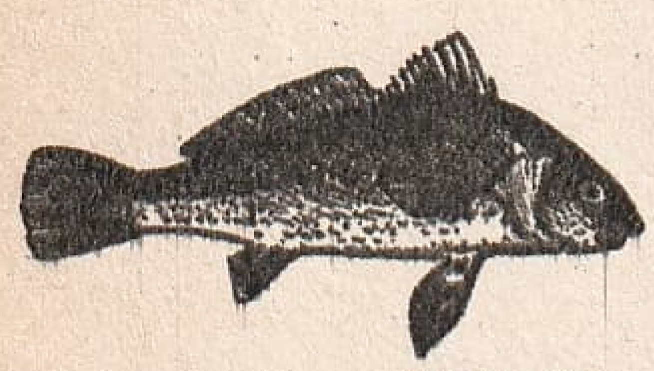

Minakop

MİMLENMEK (f.). İyi yolda olmadığı işaret olunmak: Mektebe gitmediği için mimlendi.

MİMLİ (i.). İyi yolda olmadığı işaret edilmiş olan.

MİMOZA (i. L. botanik). Baklagillerden, bir süs bitkisi.

MİN (e. A.). **1.** -den, den beri. **Min el-evvel-ilâ-âhırihi** = Başından sonuna kadar. **Mine'l-ezel** = Ezelden, ezelden beri. **Yevmen mine'l-eyyâm** = Günlerden bir gün. **Min-ba'd** = Bundan sonra, ondan sonra. **2.** -den dolayı, sebebiyle. **Min cihetin** = Bir cihetten, bir cihetçe. **Min külli'l-vücûh** = Her veçhile. **Min gayri haddin** = Haddim olmayarak. **Min gayri resmin** = Resmî olmayarak, gayriresmî surette. **Anhâ minhâ** = Şundan bundan, şu bu.

MÎNÂ (i. A.). Liman, iskele, Fars. bender.

MİNA (MÎNÂ) (i. F.). **1.** Şişe, cam, billûr, sırça. bk. Mine. **Mînâ-fâm** = Cam renginde, mavi, lâcivert. **Kubbe-i mînâ-fâm** = Sema, gökyüzü.

MİNAKOP (i.). Kaya balığının ufak cinsi.

MİNÂRE (i. A. «nûr» dan im.) (Ar. okunuşu «menâre» dir). **1.** Camilerde müezzinin ezan okumasına mahsus yüksek, bir veya birkaç şerefeli kule. **2.** bk. Menâr.

MİNBER (i. A.) (c. menâbir). Camilerde hatîbin çıkıp hutbe okumasına mahsus merdivenli kürsü ki, mescitlerde bulunmaz ve cami ile mescidin (dilimizde) farkı budur.

MİNDER (i.). Oda kerevetleri üzerine ve başka yerlere döşenen ot veya kaba yünle dolmuş sert şilte: Oda minderi; mindere geçmek, oturmak. **Erkân minderi** = Kerevetin yanı başına yere serilip üzerine rahat oturulan minder. **Karyola minderi** = Karyolada şiltenin altına yayılan ot minder.

MİNE (i.) (Fars. «mînâ» dan). **1.** Madenler üzerine vurulan renkli cam tabakası: Kutu, zarf minesi. **2.** Saatin rakamları bulunan ve üzerinde akrep ve yelkovan hareket eden yüzü ki, beyaz veya renkli ve ekseriya mineli olurdu: Beyaz mineli saat; bu saatin minesini değiştirmeli. **3.** mec. Pek ince ve parlak nakış. **Mine çiçeği** = **1.** Güzel ve çok renkli küçük ve yerden çok yükselmeyen bir cins çiçek. **2.** Rebîiyye çeşidinden diğer bir çiçek ki, ilkbaharda açar. bk. Mine çiçeği.

MİNECİ (i.). Madenler üzerine billûrdan güzel nakışlar işleyen ve mine yapan san'atkâr.

MİNEÇİÇEĞİ (i. botanik). Mineçiçeğigillerden, karşılıklı, çiçekleri başak durumunda, bir bitki ve çiçeği (Lat. verbena).

MİNEÇİÇEĞİGİLLER (i. botanik). Bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

MİNEKÂR (i.) (doğrusu: mînâ-kâr). Mine yapan ve madenlerin üzerini mineleyen sanatkâr, mineci.

MİNEKÂRÎ (i.) (doğrusu: mînâ-kârî). Mine işi, mine çeşidinden: Üzerini minekârî işlemiş; minekârî resim.

MİNEN (i. A. c.) (m. minnet). Minnetler.bk. Minnet.

MİNERAL (i. Fr.). Organik olmayan ve tabiî halde topraktan çıkarılan madde.

MİNERALLEŞTİRMEK (f. kimya). **1.**

Bir madeni kükürt, arsenik gibi cisimlerin etkisiyle filiz durumuna getirmek. **2.** İçinde mineral maddeler eriterek suyu maden suyu niteliğine getirmek.

MİNERALOJİ (i. L. Y. Fr.). Mineralleri inceleyen ilim.

MİNH «Min» çekim edatı ile «he» = o zamirinden mürekkep Arapça tâbir olup «ondan» mânâsiyle bazı Arapça terkiplerde bulunur. **Mef'ûlün minh** = Min harf-i cerriyle ifade olunan mef'ûl-i gayr-i sarih. «Kezâ» mânâsiyle biribirinden sonra yazılan tarih rakamı yerine konurdu. Bir kitabın notuna yazılan bilgilerin sonuna da konulurdu ki, not işareti demekti.

MİNHA Yine «min» çekim edatı ile «ha» = o zamirinden mürekkep Arapça tâbir olup «anha» ile beraber kullanılır: **Anha minha** = Şundan bundan, şu bu.

MİNHÂC (i. A. «nehc» den) (c. menâhic). **1.** Büyük ve işlek yol, cadde. **2.** mec. Meslek, yol. **Minhâc-ı hidâyet** = Doğru yol.

MİNHÂR (i. A.) (c. menâhir). Burun deliği.

MİNİ (i. L.). Kısa: Mini etek.

MİNİBÜS (i. L.). Küçük otobüs, kaptıkaçtı.

MİNİCİK (i.). Küçücük, pek küçük ve sevimli.

MİNİK (i.). Küçük ufak.

MİNİMİNİ (i.) (çocuk dilinde). Küçük, ufak. Kocaman zıddı: Minimini bebek. Minimini etek.

MİNİMUM (i. L.). Bir kemiyetin, niceliğin, inebildiği en alt basamak, en aşağı, Osm. asgarî.

MİNKA (a uzun) (i. A.). Bazı ilâçları haşlamaya mahsus kap, Fr. infusoir.

MİNKALE (i. A. «nakl» den ia.)(geometri). Açı yapmak ve ölçmek için kullanılan yarım daire şeklinde dereceli âlet.

MİNKAP (i. A.). Delmeye mahsus bir çeşit cerrah âleti.

MİNKAR (a uzun) (i. A.). Gaga, kuş gagası.

MİNKARÎ (i. A.) (mü. minkariyye). Gaga şeklinde.

MİNNÂCIK (i.). Pek minicik.

MİNNET (i. A.) (c. minen). **1.** İhsan, cömertlik, lutuf ve kerem. **Canıma minnet** = Canıma bir lutuf ve ihsan sayıp memnuniyetle kabûl ederim. **2.** Edilen bir iyiliği başa kakmak: Ben ortağımın minnetini artık çekemem. **3.** Şükür: Allah'a minnet olsun. **4.** Görülen bir iyiliğe karşı yük altında kalma. **Bî-minnet** = Ettiği iyiliği başa kakmaz, kerem sahibi: Velî-nî-

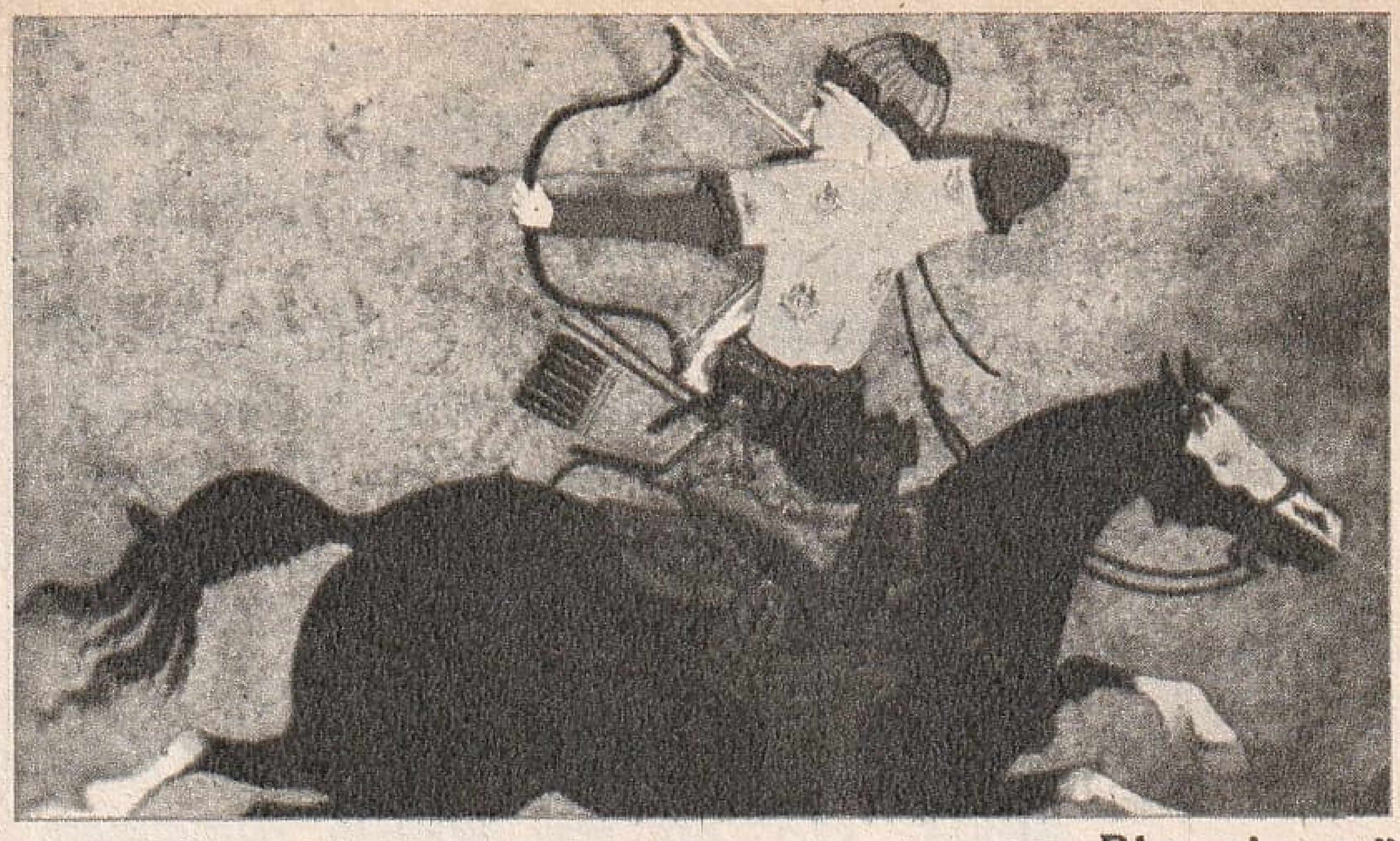

Bir minyatür

met-i bî-minnetimiz (bu tâbir ekseriya padişah hakkında kullanılırdı).

MİNNETTAR, MİNNET-DÂR (i. F.). Birinden gördüğü iyiliğe karşı mahcup ve müteşekkir bulunan, minnet altında kalmış: Bu iyiliğinizden dolayı size ömrüm oldukça minnettar olacağım; beni minnettar buyurdunuz.

MİNNETTARLIK (i.). Bir iyiliğe karşı mahcup ve minnettar olma.

MİNNOŞ (i.). Daha çok küçüklere seslenme olarak söylenir.

MİNÖR (i. Fr.). **1.** Bülûğa ermemiş çocuk. **2.** (musiki) Batı musikisinin 2 makamından biri.

MİNŞÂR (i. A.). Destere, bıçkı.

MİNŞÂRÎ (i. A.) (mü. minşâriye). Destere gibi diş diş olan.

MİNTAN (i.) (belki Fars. «nîm-ten» den ki «yarım beden» demektir). Kollu yelek ki, basma vesaireden yapılıp eski kıyafette gömleğin üstüne giyilirdi: Pamuklu, çuha mintan.

MİNÛ (i. F.) Cennet, uçmak, Fars. behişt, Ar. firdevs.

MİNÜSKÜL (i. Fr.). Küçük harf.

MİNVÂL (i. A.). Suret, tarz, yol: Hep bir minvâl üzre.

MİNYATÜR (i. Fr.). Eski yazma kitaplarda görülen, ince bir san'atla işlenmiş olan, renkli resimlere verilen ad.

MİNYATÜRCÜ (i.). Minyatür yapan ressam.

MÎR (i. F.) (c. mîrân) (Ar. «emîr» den). **1.** Âmir, reis, baş. **2.** Bey. **Mîrim** = Beyim. Mîrâhûr, mîralay, mîrlivâ, mîrmîrân vesaire. Bu kelimelere bk. **Mîr-kelâm** Çok güzel ve hoş konuşan.

MÎRÂC (i. A. «urûc» dan imef.) (c. meâric). **1.** Çıkılacak, yükselecek yer, merdiven. **2.** Göğe çıkma, Ar. urûc. **Mîrâcü'n-Nebî** = Peygamberimiz'in göğe çıkışı. **Leyle-i mîrâc** = Mirâc gecesi.

MÎRÂCİYYE (i. A.) (musiki). Türk dinî musikisinde Peygamberimiz'in mîrâcını anlatan büyük şekil. Klasik şiirde de bir şekil sayılır.

MÎRÂC-NÂME (i. F.). Peygamberimizin mîrâcı hakkında yazılmış kasîde ve şiir.

MİRÂHÛR (i. F.) (aslı: emîr-i âhûr) (halk dilinde: imrahor). Has ahırın başı, ıstabl-ı âmire müdürü: Mîrâhûr-ı evvel, mîrahûr-ı sânî.

MÎRALAY (Tanzimat'tan önce: **ALAY BEYİ**) (i.). Bir alay askerin kumandanı ve bu kumandanlığa mahsus rütbe sahibi, albay. Eskiden «bey» unvanını ve «izzetlû» lâkabını taşırdı: Piyade, süvari, topçu, erkân-ı harbiyye mîralayı (jandarmanınkine «alay beyi» denirdi). **Bahriye mîralayı** = Birinci sınıf zırhlı süvarisi, deniz albayı.

MÎRALAYLIK (i.). Miralay, albay rütbesi, alay kumandanlığı: Piyade, süvari, topçu, bahriye miralaylığı.

MİRÂR (i. A. c.) (m. merre). bk. Merre.

MİRÂREN (i. A.). Bir çok defa, tekrarlanarak: Mirâren söyledim, dinlemedi.

MİRAS (**MÎRÂS**) (i. A. «verâset», «irs» ten masdar). Ölen bir yakından kalan mal ve mülk: Miras yemek, mirasa konmak. **Mirasyedi** = Mirasa konan adam. mec. Pek müsrif ve idaresiz adam.

Misk kedisi

MİRASÇI (i.). Kendisine miras kalan kimse, Ar. vâris.

MİRASYEDİ (i.). **1.** Fazlaca mirasa konan. **2.** Har vurup harman savuran. bk. Miras.

MİRASYEDİLİK (i.). Mirasyedi işi ve hâli.

MİR'ÂT (i. A.) (c. merâyâ). Ayna, gözgü.

MİRFAK (i. A. (c. merâfık). Dirsek.

MÎRÎ (i. F.). Hükümete ve hazineye ait, beylik: Mâl-i mîrî; mîrî çiftlik, arazi.

MÎR-İ LİVÂ (halk dilinde: **MÎRLİVÂ**) (i.). İki alaydan ibaret olan tugayın kumandanı ve bu kumandanlığa mahsus rütbeyi taşıyan kumandan, tuğgeneral ve tümgeneral rütbelerine karşılıktı ve «paşa» unvanını taşırdı. Kısaca «livâ» da denilirdi: Livâ paşa, livâ oldu. **Bahriyye mîr-i livâsı** = Kontr-amiral, tuğamiral ve tümamiral.

MÎR-İ LİVÂLIK (i. ve kısaltılmışı: livâlık). İki alay askerden mürekkep bir tugaya kumanda eden, mîr-i livâ rütbesi taşıyan generalin sıfatı: On sene mîr-i livâlık etti.

MİRKAT (a uzun) (ia. A.). Merdiven, basamak, derece.

MÎRMÎRÂN (i. F.) («beylerbeyi» demektir). **1.** Tanzimat'tan sonra mülkî rütbelerden paşa unvanını taşıyan rütbelerin ikincisini hâiz olan ki, emîrü'l-ümerâ ile Rumeli Beylerbeyi arasında idi. **2.** Tanzimat'tan önce: Beylerbeyi. Orgeneral rütbesi ve askerî - mülkî eyalet valisi, umumî vali.

MÎRMÎRÂNLIK (i.). Mîrmîrân rütbesi.

MİRSÂD (i. A. «rasad» dan ia) (c. merâsıd). Gökyüzüne ve yıldızlara bakmaya mahsus âlet, teleskop.

MİRSÂT (i. A.). Gemi demiri, lenger.

MİRVAHA (i. A.). Yelpaze.

MÎRZÂ (i. F. «emîr-zâde» den kısaltılmış). Timuroğulları ve Kaçar Türk imparatorluk hanedanlarının prenslerine verilen unvan: Bâbur Mîrzâ. Sonradan ileri gelen devlet adamlarınada verilmiş, fakat bu takdirde unvan başa getirilmiştir: Mîrzâ Muhsin Han.

MİS (i. «misk» ten bozma). Güzel koku için söylenir.

MİS (i. İng.). İngilizce konuşan ülkelerde evlenmemiş kızlar için kullanılan unvan.

MİS'AD (i. A. «suûd» dan ia.) (Türkler'in yaptığı Arapça bir kelimedir) (kimya). Sıvıyı buhar hâline geçirip serpmeye mahsus âlet, Fr. sublimatoire.

MİSÂFERET (aslı: **MÜSÂFERET**) (i. A. «sefer» den masdar). **1.** Yolculuk, seyahat. **2.** Misafirlik, konukluk: Üç gün misâferette kaldık.

MİSAFİR (**MÜSÂFİR**) (i. A. «sefer» den if.) (c. müsâfirîn). **1.** Sefer ve seyahat eden, yolcu, gezgin, seyyah: Denizlerdeki Müslüman misafirler için dua etmek (Arapça'da asıl olan bu mânâ ile dilimizde az kullanılmış, değişik mânâlar almıştır). **2.** Konuk: Anadolu köylerinin misafir kabûlüne mahsus odaları vardır; misafir kabûl eder misiniz? **3.** Ziyaret için veya konuşmak için birinin evine giden, ev halkından olmayıp dışardan geçici olarak gelen: Odada bir misafirim var; ben misafir değilim ev halkındanım; misafir yatağı. **4.** Göze ârız olan leke: Gözönünde misafir çıktı. **Misafir olmak** = Konmak, Osm. mihmân olmak: Üç gün bize misafir oldu.

MİSAFİR-HÂNE (i. F.). Yolcuların dinlenmesine mahsus bina.

MİSAFİRLİK (i.). **1.** Konukluk, mihmanlık, başkasının evine konan yolcu ve yabancının hâli: Misafirlik bir gece, iki gece olur. **2.** Ziyarete gidiş, ziyaret, gezme: Misafirliğe gittiler; gece misafirliğini hiç sevmem.

MİSÂFİR-PERVER (i. A. F.). Misafir sever.

MÎSÂK (k kalın) (i. A. «vüsûk» tan) (c. mevâsik). Ahd, Fars. peymân, sözleşme, andlaşma: İki taraf ahd-ü mîsâk ettiler. Mîsâk-ı Millî.

MİSÂL (i. A.) (c. emsile). **1.** Örnek, nümûne, umumî bir şeyin veya kaidenin anlaşılması için gösterilen örnek: Her kaideye bir misâl getirmeli; herkese misâl olacak bir adamdır. **2.** Benzer: Melek misâli, derya misâli. **3.** Rüya, düş. **Âlemi misâl** = Âlem-i mânâ, rüyâ âlemi.

MİSBÂH (i. A.) (c. mesâbîh). Işık, çerağ, aydınlatmaya mahsus âlet, meş'ale.

MİSBÂR (i. A. «sebr» den ia) (c. mesâbîr) (cerrâhî). Yaraları yoklamaya mahsus cerrah mili, sonda.

MİSEL (i. Fr. kimya). Koloit iyonlarında molekül yığılışmasında meydana gelen ve koloidin bütün hususiyetlerini taşıdığı kabul edilen kısmı.

MİSİL (MİSL) (i. A.) (c. emsâl). **1.** Benzer eş: Bunun dünyada misli bulunmaz; mislini yapmak. **2.** Miktar, hacim: O, bunun iki mislidir; bunun bir misli daha lâzım. **3.** (c.). Kanun ve nizamda gösterilmiyen şeyin yapılabileceğini gösteren durum: Bunun hiç emsâli yoktur; emsâline uyarak.

MİSİLLEME (i.). Kötü bir harekete, aynı şiddetle cevap verme.

MİSİLLÛ, MİSİLLİ (i.). Benzer, gibi, çeşit. **Bu misullû adamlar** = Bu gibi, bu çeşit, buna benzer adamlar.

MİSİS (i. İng.). İngilizce konuşan ülkelerde evlenmiş kadınlar için kullanılan unvan.

MİSK (i. A.) (Fars. «müşk» ten Ar. laşmış). Bir cins ceylânın göbeğinden çıkan güzel kokulu bir madde ki, eskiden en meşhur kokulardan biriydi. **Misk sabunu** = Güzel kokulu sabun. **Misk faresi, keçisi, kedisi** = Güzel koku neşreden güzel hayvan cinsleri. **Misk nebatı** = Yerde çıkan çeşidi. mec. **Mis (misk) gibi** = Temiz ve güzel kokulu. **Misk ile anber** = Tamamiyle isteğe uygun. **Misk yılanı** = Güzel bir koku neşreden bir yılan.

MİSKAB (i. A.). Delme âleti, matkap.

MİSKAL (a uzun) (i. A.). Bir buçuk dirhemlik eski bir ölçü ki, kıymetli taşlar vesaire için de kullanılır. **Miskal ile** = Pek az miktarda: Muhabbet kantarla alışveriş miskal ile (atasözü).

MİSKET (i.) (Fr. mousquet). **1.** Geniş çaplı, eski bir cins tüfek. **2.** Misket tanesi, bilye.

MİSKET (i. «misk» ten). Güzel kokulu meyve: Misket üzümü, elması, limonu.

MİSKİN (MİSKÎN) (i. A. «meskenet» ten smüş.) (mü. miskîne) (c. mesâkin). **1.** Fakir, zavallı, zarurete düşmüş. **2.** Beceriksiz, âciz, elinden bir şey gelmiyen, mıymıntı. **3.** Cüzzam hastalığına yakalanmış. **Miskin illeti** = Cüzzam.

MİSKÎNÂNE (i. F.). Miskince, miskinlikle, fakir ve âcizce: Miskînâne hareket ediyor.

MİSKİN-HÂNE (i. F.). Miskin illetine, cüzzama yakalananlara mahsus yer, Ar. dâr-ü'l-mezcûmîn.

MİSKİNLEMEK (f.). Fakir, çaresiz veya âciz ve dertli olmak, acze düşmek: İhtiyarlayıp miskin olmak.

MİSKİNLEŞMEK (f.). Miskin hâle gelmek.

MİSKİNLİK (i.). **1.** Fakirlik, zaruret. **2.** Beceriksizlik, aciz, çaresizlik. **3.** Miskin hastalığı, cüzzam.

MİSKLİLER (i. zooloji). Misk kedisi, misk faresi gibi vücutlarındaki misk gibi kokan bir madde taşıyan hayvanlar sınıfı.

MİSMÂ (i. A. «sem'» den ia) (c. mesâmî). **1.** Kulak. **2.** (tıp) Hastalıkların ciğer ve kalbini dinlemeye mahsus boru.

MİSMÂR (i. A.) (c. mesâmîr). Keser, çivi, mıh.

MİSMÂRÎ (i. A.) (mü. mismâriyye). Keser ve çivi şeklinde olan. **Hatt-ı mismârî** = Çivi yazısı ki «hatt-ı mıhî» de denirdi, Fr. cunéiforme.

MİSTER (i. İng.). İngilizce'de erkeklere verilen unvan.

MİSTİK (i. Fr.). Tasavvufî.

MİSTİSİZM (i. L. Fr. felsefe). Müşahede ve muhakemeden çok his ve sezişi esas alan doktrin, Doğu'nun tasavvufuna karşılıktır.

MİSVÂK (i. A.). **1.** Diş fırçalayacak, temizleyecek âlet, diş fırçası. **2.** Bilhassa Araplar'ca bu işte kullanılan sert, ucu liflenmiş bir ağaç çubuğundan ibarettir. **Misvâk ağacı** = İnce dalları bu türlü misvâklar yapmaya yarayan bir cins Arabistan ağacı.

MİSYON (i. Fr.). Bir şahıs veya bir hey'ete verilen, hususî ve yüksek gaye taşıyan hizmet.

MİSYONER (i. Fr.). Bir dini ve daha çok Hıristiyan'lığı yaymaya çalışan kimse.

MİŞ (i. F.). Koyun.

MİŞ'AR (i. A.) (c. meşâir). **1.** Hac icablarının yapılmasına mahsus yer. **2.** Beş duygunun her biri.

MİŞAR (i. A.). Onda bir.

MİŞE bk. Meşe.

MİŞÎN (i. F.) («miş» den). Koyun derisi. bk. Meşin.

MİŞVÂR (i. A.). Tavır, hal, Fars. reviş: O adamın mişvârı hoşuma gitmiyor.

MİT (i. Y.). Tarih öncesine dayanan efsane: Ergenekon efsanesi bir mittir.

MİTHAT bk. Midhat.

MİTİNG (i. İng.). Gösteri maksadıyla yahut bir hadiseye dikkati çekmek için yapılan toplantı, nümayiş.

MİTOLOJİ (i. Y. Fr.). 1. Mitleri inceleyen ilim. 2. Bir milletin mitlerinin hepsi: Yunan mitolojisi.

MİTRALYÖZ (i. Fr.). Ağır makinalı tüfek.

MİYÂH (i. A. c.) (m. mâ). Sular. **Miyâh-ı hârre** = Yerden çıkan sıcak sular. **Hatt-ı ictimâ-ı miyâh** = Suları bir yere toplayan arazinin sınırı, İng. thalweg. **Hatt-ı taksîm-i miyâh** = Suları çeşitli yönlere akan araziyi ayıran sırtlar, Fr. ligne de partage. bk. Mâ.

MİYÂN (i. F.) (halk dilinde: meyân). 1. Bel: Miyânından haber sôrarsan ıklîm-î melâhatte (mısrâ). 2. Orta, vasat. **Miyân-ı râh** = Yolun ortası. 3. Ara, aralık, Ar. mâbeyn: Miyânımızda olan sırlar. **Mû-miyân** = Kıl belli, ince belli. 4. (musiki) Türk musikisinde şarkı ve bestelerin üçüncü mısrâları ki, geçki yapılır. bk. Meyân.

MİYÂNE (i. F.) (halk dilinde: meyâne). 1. Orta, vasat. 2. Ara, Ar, mâbeyn: Miyânemizde. **Bu meyânede** = Bu arada. 3. Helva gibi bazı yemeklerin kıvâmı: Miyânesi daha gelmedi.

MİYÂN-HÂNE (i. F.) (musiki). Türk musikisinde sözlü eserlerin 3. hânesi ki, geçki yapılır.

MÎYÂR (i. A. «ayâr» dan ia). Ölçü, değer ve saflık derecesini gösteren mikyas: İspirto mîyârı; her şey mîyârında olmalı.

MİYASMA (i. Y.). Eskiden kolera, veba, tüfüs gibi hastalıklara sebep olduğu sanılan şey. Miyasma fikri mikrobiyolojinin ilerlemesiyle yıkılmıştır.

MİYAV (i. ses taklidi). Kedi sesi. bk. Mav.

MİYAVLAMAK (f.). Kedi miyav sesi çıkarmak. bk. Mavlamak.

MİYOP (i. Y. Fr.). 1. Uzuğı iyi göremeyen göz. 2. Gözleri böyle olan kimse.

MİYOPLUK (i. Y. T.). Miyop olma hali, miyop hastalığı.

MİYOSEN (i. Y. Fr. jeoloji). 1. Üçüncü zamanın eosen ile pliosen arasında yer alan devri. 2. Bu devre ile alâkalı miyosen arazi.

MİZÂB (i. F.). 1. Oluk. 2. Oluklu zıvana, yiv.

MİZAÇ (MİZÂC) (i. A. «mecz» den) (c. emzice) («mîzâc talâffuzu yanlış ve yersizdir. 1. İnsan vücudunda akıntıların bir nisbete göre karışmasından ileri geldiğine inanılan hâl ve istidat: Mizâc-ı demevî, mizâc-ı lenfavî, mizâc-ı safravî; emzice-i beşeriyye; demeviyyü'l-mizâc. 2. Huy, tabiat, karakter: Sert mizaçlı bir adam. 3. Sıhhat, bedenin sıhhat ve hastalığa göre bulunduğu hâl: Mizâcınız nasıldır? **Nâ-mizâç** = Keyifsiz, hasta.

MİZÂC-GÎR (i. F.). Mizaca ve keyfe uygun, keyfe hizmet eden.

MİZAÇGİRLİK (i.). Mizaç ve keyfe göre söz söyleyen ve hareket eden insanın hâli.

MİZAÇLI (i.). Bir türlü mizaç, yaratılış, karakter ve tabiati olan: Çocuk mizaçlı adam.

MİZAÇSIZ (i.). Keyifsiz.

MİZAÇSIZLIK (i.). Keyifsizlik.

MİZAH (MİZÂH) (i. A.) (mîzâh» talaffuzu yanlış ve yersizdir). Şaka, lâtife, eğlence, alay: Mizahı çok severim.

MİZÂHÎ (i. A.). İçinde mizah bulunan, mizah taşıyan, mizahlı.

MİZAN (MÎZÂN) (i. A. «vezn» den iâ.) (c. mevâzin). 1. Ölçü âleti, terazi: Mizana çekmek. 2. Tartı, ölçü, münasip ağırlık: Mizanda olmak. 3. mec. Akıl, anlayış, muhakeme kabiliyeti: Mizana gelmek. 4. Ölçme, ayar: Trenin aldığı yol, hızının mizanıdır. 5. Kıyamette iyilik ve kötülüklerin ölçüleceği ölçü, mânevî terazi. **Yevmü'l-mîzân** = Mahşer günü. 6. Yedinci burç ki Sünbüle (Başak) ile Akrep burçları arasında olup güneş bu burca sonbaharın başlangıcında girer: **Burc-i Mîzân** = Terazi Burcu. 7. (matematik) Dört işlemden birinin doğru olup olmadığını anlamak için yapılan hesap, kontrol. 8. (kimya) Bazı şeylerin kuvvet ve derecesini göstermeye yarayan çeşitli âletlerin isimlerinin terkîbine girer. **Mîzânü'l-harâre** = Termometre. **Mîzânü'l-rutûbe** = İgrometre. **Mîzânü'l-havâ** = Barometre, aerometre. **Mîzânü'l-emlâh; mîzânü'l-hâmızât** vs.

MİZANA (i. İ.). Üç direkli yelken gemisinin arka direği. **Kontra mizana** = Dört direkli gemilerde en arkadaki direk.

MİZANSEN (i. Fr.). 1. Bir tiyatro eserini temsil etmek üzere hazırlama, sahneye koyma. 2. mec. Sahte şey, terkip, düzen: Bu hadise bir mizansenden ibarettir.

MİZBÂN (i. F.). Misafir kabûl eden adam, konak sahibi.

MİZMAR, MİZMÂR (i. A.) (c. mezâmîr). 1. Türk musikisinde eski bir nefesli çalgı. 2. Zebûr sûrelerinin her biri: Mezâ-

mîr-i Dâvûd. **3.** (anatomi) Boğazdaki nefes yolu, hançere.

Mn (kimya). Mangan elemanının senbolü.

MNEMOTEKNİ (i. Y.). Hafızayı geliştirme sanatı.

Mo (kimya). Molibden elemanının senbolü.

MOBİLYA (i. İ.). Döşeme eşyası.

MOD (i. Fr.) (musiki). Batı musikisindeki iki makamdan (majör ve minör) her biri.

MODA (i. Fr. mode). Yürürlükte olan tarz ve biçim: Gençler yeni modaya rağbet ederler. Modaya uygun ve tâbî olan: Bu kumaş, bu biçim şimdi pek modadır; yeni moda bir elbise.

MODEL (i. Fr. modele). Nümûne, örnek, meşk.

MODERN (i. Fr.). İçinde yaşanılan zamana uygun, asrî.

MODERN ARMONİ (i. Fr. T.) (musiki). Üçlülere dayanan klasik armoni kaidelerine uymayan yeni armoni.

MODERN KONTRPUAN (i. Fr. T.) (musiki). Klasik kontrpuan kaidelerine uymayan yeni kontrpuan.

MODERN MUSİKİ (i. Fr. Ar. T.) (musiki). Klasik musiki kaidelerine uymayan yeni musiki akımları (batı san'at mukisinde).

MODÜLASYON (i. Fr.) (musiki). Geçki.

MOĞOL (i.). Türkler'in yakın akrabası sayılan bir Kuzeydoğu Asya kavmi ki, Moğolca konuşur: Moğollar'ın âdetleri; Moğol dili.

MOĞOLCA (hi.). **1.** Moğol kavmine ait yahut Moğol dilinde olan: Moğolca söz, yaşayış, yazı. **2.** (hi.) Moğol dilinde veya Moğollar'ın tarz ve usûlüne göre: Moğolca söylemek, yazmak, yaşamak. **Moğol dili** = Moğollar'ın konuştuğu dil ki, Tûrân dillerindendir.

MOĞOLİSTAN (hi. coğrafya). Moğollar'ın oturduğu ülke ki, bugünkü Moğolistan devleti dışında kuzeyde Rusya'ya ait Buryatistan ve güneyde Çin'e ait İç Moğolistan'dan ibarettir.

MOKASEN (i.). Bağsız modern ayakkabı.

MOLA (i. İ.). **1.** İstirahat, yorgunluk alma, nefes alma: Hamal ağır bir yük almış olduğundan üç defa mola verdi. **Mola taşı** = Hamalların yorgunluk almak için yüklerini dayadıkları taş ki, eskiden sokaklarda yer yer bulunurdu. **2.** (denizcilik). Koyuverme, bırakma, gevşetme: İpi, halatı, küreği mola!

MOLAS (i. Fr. jeoloji). Kum ve balçıkla karışık kalker kütlesi.

MOLEKÜL (i. Fr. kimya). Maddenin bütün hususiyetini taşıyan en küçük kısmı. Moleküller atomların birleşmesinden meydana gelir.

MOLİBDEN (i. Y. kimya). Senbolü Mo, yoğunluğu 9,01 olan gümüş beyazlığında bir eleman.

MOLLA, MONLA (i.) (Ar. «Mevlânâ» dan). **1.** Osmanlı devrinde Mevleviyyet sahibi, büyük kadı: Mekke, Mısır mollası. **2.** Mevleviyyet pâyesinde bulunan ilmiyye mensûbu. **3.** Büyük bilgin, hoca: Molla Câmî, Mevlânâ Câmî. **Mollay-ı Rûm** = Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî. **4.** Yüksek medrese talebesi: Gel bakalım molla. **Molla Bey** = Eskiden babası paşa olan yüksek ilmiyye mensuplarına verilen unvan.

MOLOZ (i.). **1.** Yapıdan artan ve vi ranelerden çıkan ufak taşlar: Yola moloz dökmek. **2.** mec. Bir işe yaramaz insan Moloz adam.

MOLOZLUK (i.). Moloz dökülmüş yer moloz döşenmiş yol.

MOMENT (i. L. Fr. fizik). Mekanikte bir merkezin etrafında dönmekte bulunan bir cismin kuvvet miktarı ile bu cismin merkeze olan uzaklık ölçüsünün çarpımı.

MONAD (i. Y. felsefe). Leibniz'e göre, varlıklara vücut veren bölünmez, katıksız öz.

MONARŞİ (i. Y. Fr.). Bir hükümdar tarafından yapılan devlet yönetimi. Parlamanter (meşrûtî) demokrasi veya mutlakıyet şeklinde olabilir.

MONİZM bk. Bircilik.

MONLA bk. Molla.

MONOGAMİ (i. Y. sosyoloji). Erkek veya kadının tek eşle evlenmesi prensibi.

MONOGRAFİ (i. Y.). Sınırlı bir konu üzerinde yazılan yazı, kitap.

MONOKL (i. Y. L.). Tek gözlük.

MONOLOG (i. Y.). Bir kişi tarafından oynanan küçük komedi veya kalabalığa karşı söylenen güldürücü söz.

MONOTİP (i. Y.). Harfleri ayrı ayrı döküp dizen dizgi makinesi.

MONOTON (i. Y.). Yeknesak, bir düziye, bitevi.

MONSENYÖR (i. Fr.). Prenslere ve kardinallere hitaben kullanılan saygı sözü.

MONTAJ (i. Fr.). Kurma.

MOR (i.). **1.** Mavi ile güvez arasında bir renkte olan, menekşe renginde: Mor

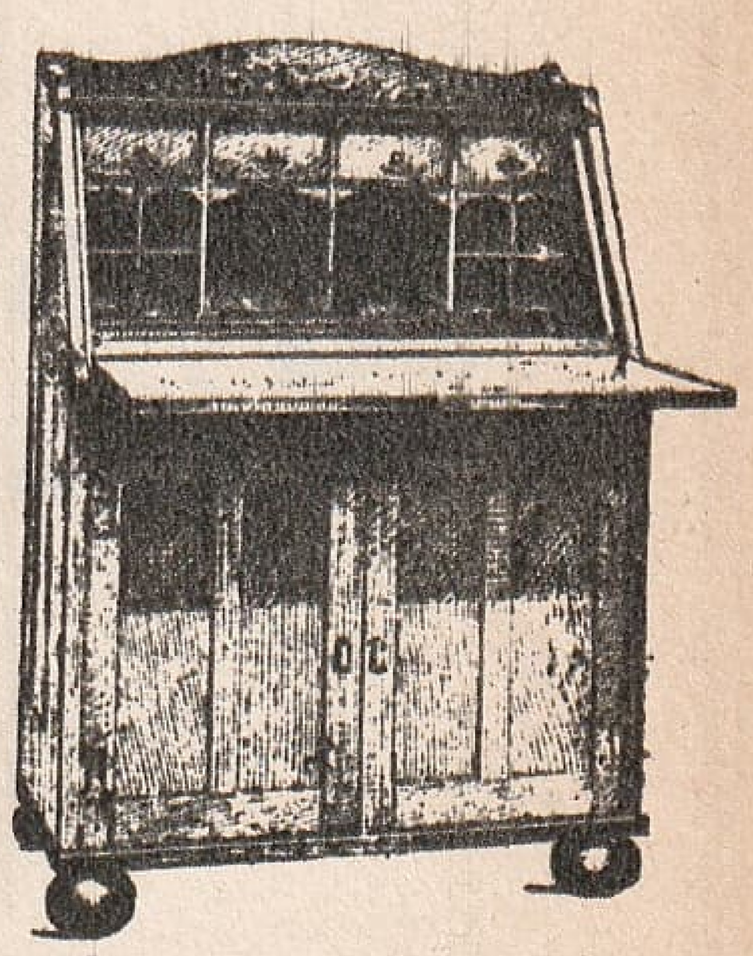

Mobilya

kadife. **2.** Soğuktan veya berelenmekten veya şiddetli bir ümitsizlik ve acı tesiriyle bu renge girmiş olan, morarmış: Bunu işitince mosmor oldu.

MORA (hi. coğrafya). **1.** Yunanistan'ın yarımada hâlinde olan güney kısmı ki, Korent Boğazı açıldıktan sonra bir ada hâline gelmiştir. **2.** Eskiden «Yunanistan» mânâsına da kullanılırdı ve sadece Mora ile Attika'yı içine alırdı.

MORAL (i. Fr.). **1.** Zihin kabiliyetlerinin bütünü; karakter. **2.** Tehlike ve güçlkleri karşılama enerjisi, maneviyat. **3.** Ahlâk.

MORALİZM (i. Fr. felsefe). Mutlak olarak ahlâka bağlı olan felsefî sistem.

MORALI (hi.). Mora yarımadası ahalisinden olan.

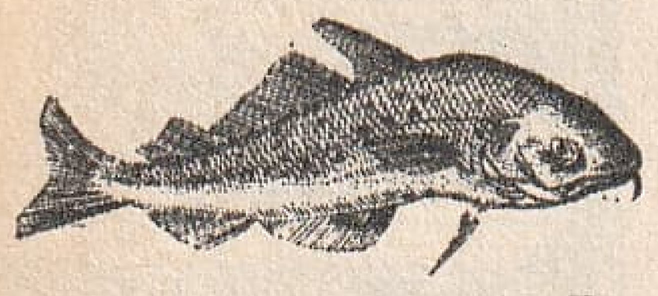

Morina

MORARMAK (f.). **1.** Mor rengine girmek, mor olmak: Mürdüm eriği olgunlaşınca morarır. **2.** Kararmak: Dağlar morardı. **3.** Berelenmek: Dayaktan bütün bedeni morarmış. **4.** mec. Acı ve ümitsizlikten beniz kararmak: Buna işitince kararıp morardı.

MORARTI (i.). Mor iz, morluk.

MORARTMAK (f.). **1.** Mor rengine sokmak, mora boyamak: Mürekkeple ellerini morartmış. **2.** Karartmak, karanlık hâle koymak: Şu bulutlar havayı morarttı. **3.** Berelemek: Dayaktan bütün vücudu morartılmış.

MORATORYUM (i. L.). Buhranlı devirlerde, bir ülke veya bölgede borçların bir kısmı veya tamamının ödenme mecburiyetinin bir müddet geri bırakılması.

MORDANT (i. L. Fr.) (musiki). Musikide süs işaretlerinden biri.

MOREVÎ (i. A.). Moralı.

MORFEM (i. Y. gramer). Kelimenin şekil yapısının her bir unsuru, ek vs.

Mors

MORFİN (i. Y.). Afyondan elde edilen uyuşturucu bir madde.

MORFİNMAN (i. Y. Fr.). Morfin müptelâsı.

MORFOLOJİ (i. Y. Fr. gramer). Şekil bilgisi.

MORG (i. Fr.). Adliyece lüzum gösterilen cesetlere otopsi yapılan yer.

MORİNA (i. İ.). Kuzey denizlerinde avlanan ve karaciğerlerinden balıkyağı çıkan bir cins büyük balık.

MORLUK (i.). Mor renk, mor renkte olma: Çıbanın etrafında bir morluk var; berenin morluğu geçmiş.

MORS (i.) (Morse özel adından). Harfleri nokta ve çizgilerle ifade eden ve telgrafçılıkta kullanılan alfabe sistemi.

MORS (i. Laponca, zooloji). Kuzey Kutbu'nda yaşayan memeli bir deniz hayvanı (Lat. pdobenus rosmarus).

MORTO, MORTA (i. İ.). Argoda ölmek mânâsındaki **mortoyu (mortayı) çekmek** deyiminde geçer.

MORTOCU, MORTACI (i. İ. T.). **1.** Hıristiyanlar'da cenaze taşımak için tutulan kimse. **2.** Cenazelerde aşir okuyarak para alarak geçinen kimse.

MORUK (i. argo). İhtiyar erkek.

MORULA (i. L. biyoloji). Yumurta hücresinin gelişmesi sırasında aldığı ilk şekil.

MORUMSU, MORUMTRAK (i.). Mor rengine çalar, mor rengine benzer.

MOS (e.). «Mo» hecesiyle başlayan bazı Türkçe sıfatların başına gelip mübalâğa gösterir: Mosmor.

MOSKOF (klasik Osmanlıca'da: **MOSKO**) (i.). (Rusya'nın başkenti Moskova'dan). Rusyalı Rus: Moskof çayı; Moskof bezi; Moskof çarı; Moskof kâfiri.

MOSKOFÇA (hi.). Rusça, Ruslar'ın tarz ve usûlünde veya dilinde olan: Rus dili: Moskofça, Slav dillerindendir.

MOSMOR (i.). Tam mor, her tarafı mor.

MOSTRA (i. İ.). Örnek, nümûne.

MOSTRA (i.). **1.** Avlanacak kuşları çağırmak için avcı tarafından gösterilen kuş veya kuş taklidi. **2.** bk. Mostra.

MOTEL (i. Fr. «mo (teur) ve (ho) tel» den). Çok işlek karayollarında; gelip geçen otomobilli yolcuların dinlenmesi için yapılmış otel.

MOTİF (i. Fr.). Bir araya gelerek bir musiki eserini veya bir süsleme işini meydana getiren ve başlıbaşına bir birlik olan unsur.

MOTOPOMP (i. Fr.). Motorlu tulumba.

MOTOR (aslı ve doğrusu: **MOTÖR**) (i. Fr.). **1.** Herhangi bir enerjiyi harekete çeviren cihaz: Benzin motoru, elektrik motoru. **2.** Benzin veya mazot motoru vasıtasıyle hareket eden bisiklet veya deniz teknesi.

MOTORBOT (i. Fr. İng.). Motorlu sandal.

MOTOSİKLET (i. Fr.). Motorlu bisiklet.

MOTOTREN (i. Fr.). Motorlu tren.

MOTRİS (i. Fr.). Birkaç arabadan mürekkep bir katarda, motorlu olup diğerlerini çeken araba.

MOZAİK (i. Y.). **1.** Çeşitli renklerde küçük taşların yanyana getirilmesiyle mey-

dana gelen resim ve tezyinat. **2.** Çimento içine küçük mermer parçaları konulup dondurularak yapılan merdiven, taban vs. **3.** Bu iş için kullanılan mermer parçaları.

MOZAK (i.). Domuz yavrusu.

MÖSYÖ (i. Fr.). Fransızca konuşulan ülkelerde erkekler için kullanılan unvan.

MÛ, MÛY (i. F.). Kıl, saç, saç teli: **Mûy-i sefîd mûy-i siyâh** = Beyaz kıl, siyah kıl. **Ser-i mû** = Kılbaşı. mec. Pek az. **Mû-be-mû** = Tel tel, birer birer, dikkatle.

MUABBİR (i. A. «ibâret» ten if.) (c. muabbirîn). Rüya tâbir, görülen rüyalardan mânâ çıkaran: Muabbir rüyamı iyi tâbir etti.

MUACCEL (i. A. «acele» tâcîl'den imef.) (mü. muaccele). Mühletsiz, peşin, peşin ödenip yapılacak olan. Zıddı: müeccel. **Mihr-i muaccel** = Erkeğin nikâh sırasında eşine peşin verdiği ağırlık ve para.

MUACCELE (i. A.). Vakıf ve hazineye ait mülkler üzerindeki muameleler için peşin alınan bedel.

MÛCEM (i. A. «Acem», ic'âm'den imef) (mü. mûceme). **1.** Noktalı (harf): Cîm-i mûceme. **2.** Alfabetik eser.

MUACCİB (i. A. «acec» den if.) (mü. muaccibe). Taaccüp ve hayret veren, şaşılacak. **Emr-i muaccib** = Şaşılacak iş.

MUACCİZ (i. A. «acz» den if.) (mü. muaccize). Tâciz eden; sıkıcı, bıktırıcı, usandırıcı, yapışkan.

MUACCİZLİK (i.). Muacciz insanın hâli.

MUADDEL (i. A.). Tâdil edilmiş, değiştirilmiş.

MUADDİL (i. A. «adl» den if.) (mü. muaddile). Tâdil, eşit ve beraber kılan. (astronomi) **Muaddilü'n-nehâr** = Gündüzle gecenin eşit olduğu, yılda iki defa güneşin geçtiği daire ki, arzı iki eşit kısma ayırır, ekvator.

MUADDİD (i. A.). Kaydedici, kaydeden âlet, sayaç.

MUÂDELE (i. A. «adl» den masdar) (c. muâdelât). **1.** İki şey arasında hacim, ölçü veya değerce beraberlik, müsavat, muvazene, eşitlik, denge. **2.** (matematik, cebirde) Aralarında ilgi ve eşitlik bulunan karşılıklı iki cebir kemiyetinden ibaret topluluk.

MUÂDELET (i. A.). Aynı değerde olma, eşitlik.

MUÂDİL (i. A. «adl», muâdele'den if.) (mü. muâdile). Beraber, müsavi, eşit, ölçü, cisim veya değerce bir olan sayı. **Bî-muâdil** = Emsalsiz, örneksiz, benzersiz.

MUAF (MUÂF) (i. A. «afv» dan imef.) **1.** Affolunmuş, vazgeçilmiş: Kabahati muaftır. **2.** Müstesna, imtiyazlı: Vergiden, askerî hizmetlerden muaf.

MUAFİYET (MUÂFİYYET) (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). **1.** Affedilmiş olma. **2.** İstisna, imtiyaz: Vergiden muafiyet.

MUAHEDE (MUÂHEDE) (i. A. «ahd» den masdar) (c. muâhedât). İki devlet arasında yapılan anlaşma: Paris Muahedesi; ticaret muahedeleri.

MUAHEDELİ (i.). Muahede ile bağlı, muahede ile kararlaştırılmış.

MUAHEDE-NÂME (i. F.). Daha doğrusu: Ahdnâme. bk. Ahidnâme.

MUÂHEZE (i. A. «ahz» den masdar) (c. muâhezât). **1.** Çekiştirme, çıkışma, azarlama: Kendisini şiddetle muâheze etti. **2.** Târiz, bir şahıs veya eserin eksiklerini göstererek itiraz etme, tenkit.

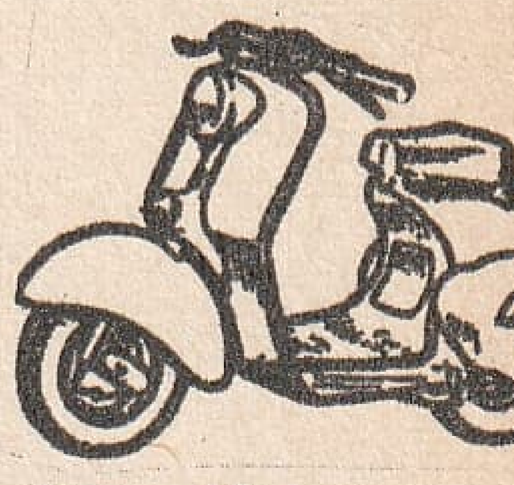

Motosiklet

MUAHHAR (i. A. «âhır», «te'hîr» den imef.) (mü. muahhare). Geride bulunan, sonra olan, sonraya kalmış ve geriye kalmış, zıddı: mukaddem, sonraki: O savaş XVI. asırdan daha muahhardır.

MUAHHAREN (i. A.). **1.** Sonradan, sonra: Gidip muahharen yine geldi. **2.** Yakın vakitte, önceden: Kendisini muahharen gördüm.

MUÂHİD (i. A. «ahd» den if.) (mü. muahide) (tes. muâhidîn muâhedeteyn). Aralarında yemin eden, muahede yapanların her biri: Muâhid taraflar.

MUÂHİZ (i. A. «ahz» den if.) **1.** Çekiştiren. **2.** Târiz ve tenkit eden.

MUÂLECE (i. A. «ilâc» tan masdar) (c. muâlecât). İlâç kullanma, bir hastalık ve yaraya karşı deva arama, tedavi: Bu çıbana hiç muâlece etmediniz mi? Doktorun muâlecesi bana iyi geldi.

MUALLÂ (i. A. «uluv» den imef). **1.** Yüksek, yüce: Bir kasr-ı muallâ. **2.** Yüksek rütbe veya pâye: Makaam-ı muallây-ı sadâret-i uzmâ.

MUALLAK (i. A. «alâka», «tâlik» den imef.) (mü. muallaka). **1.** Asılmış, tâlik olunmuş, asılı: Duvara muallak bir levha. **2.** Bir yere dayanmadan havada veya boşta duran: Gök cisimleri muallak duruyor. **3.** Henüz karar verilmeyip veya hallolunmayıp öyle duran (iş, mesele). **4.** Boşluk, feza: Muallakta durmak mümkün müdür?

MUALLAKA (i. A. «kasîde-i muallaka» dan kısaltılmış) (c. muallakaat). Câhiliyet devrinde Kâbe duvarına asılan kasîde: Kays'ın muallaka'sı. **Muallakaat-ı Seb'a** = Bu şerefi kazanan yedi ünlü kasîde.

MUALLEL (i. A. «illet» ten imef.) (mü. muallele). İlletli, sebepli, bozulmuş.

MUALLEM (i. A. «ilm», «tâlîm» den imef.) (mü. mualleme). Tâlim olunmuş, tâlim edilmiş, tâlimli: Muallem asker.

MUALLİM (i. A. «ilm», «tâlîm» den if.) (c. muallimîn). **1.** Bir şey öğreten, Osm. tâlîm eden. **2.** Ders veren, ilim okutan, müderris, hoca, öğretmen: Mektep muallimi.

MUALLİME (i. A.) (c. muallimât). Ders veren kadın, kadın hoca: Ortaokul muallimesi. **Dâr-ül-muallimât** = Muallime yetiştirmeye mahsus mektep, kız öğretmen okulu (erkek öğretmen okulu: dâr-ül-muallimîn).

MUALLİMLİK (i.). Muallimlik sıfat ve görevi, hocalık, öğreticilik, öğretmenlik: Filân mektepte muallimlik ediyor.

MUÂMELÂT bk. Muamele.

MUAMELE (MUÂMELE) (i. A. «amel» den masdar) (c. muamelât). **1.** Başkasına karşı olan iş ve hareket, bir yolda harekette bulunma, kullanma, tutma, davranış: Bana, bir çocuğa edilecek muameleyi ediyor. **Hüsn-i muâmele** = Güzel, iyi muamele. **Sû-i muâmele, bed muâmele** = Kötü muamele. **2.** Bir iş veya bir resmî yazı hakkında resmî dairelerce yapılan havale ve kayıt vesaire işleri: Dilekçesinin daha muamelesi bitmedi; evrakımın muamelesini elden yaptırdım. **3.** Alış veriş, ticarî ilgi, iş: Hangi bankayla muamele yapıyorsun? **4.** Para, tahvil ve benzerlerinden faydalanma, faiz, bankacılık: Muameleden hayli kazanıyor.

MUAMELECİ (i.). **1.** Murâbahacı, tefeci: Çiftçiyi muamelecilerin elinden kurtarmak için Ziraat Bankası kuruldu (eskimiştir).

MUAMELECİLİK (i.). **1.** Bankacılık. **2.** Faizcilik, murâbahacılık, tefecilik: Muamelecilik ediyor (eskimiştir).

MUAMMÂ (i. A. «amâ» dan imef.) **1.** Mânâsı gizli ve güç anlaşılır söz veya şekil, bilmece (klasik şiirde bir çeşittir). **2.** mec. Anlaşılmaz, sır, muğlâk, karışık, karmakarışık, halli müşkül: O, bir muammâdır.

MUAMMER (i. A. «ömr» tâmîr'den imef.) (mü. muammere). Yaşayan, hayatta olan: Uzun zaman muammer oldu; Allah sizi muammer eyleye!

MUÂNAKA (i. A. «unk» tan masdar). Biribirinin boynuna sarılma, sarmaşma, kucaklaşma.

MUANBER (i. A. «anber» den imef.) (mü. muanbere). Anber sürülmüş, anber karıştırılmış, anber kokulu, güzel kokulu.

MUÂNEDE (i. A.). İnat, inatçılık, karşılıklı inatta direnme.

MUÂNİD (i. A. «anûd», muânede'den if.) (mü. muânide). İnatçı, direnmekte ısrar eden, kimseye uymayan ve dediğinden dönmeyen: Muânid bir adamdır (galat-ı meşhuru: muannid).

MUANNİD (i.). Muânid yerine kullanılır. Galat-ı meşhurdur. bk. Muânid.

MUANVEN (i. A. «unvân» dan imef.) (mü. muanvene). Unvanlı, bir unvanı olan: Filân unvanla muanven bir şahıs.

MUÂRAZA (i. A. «ar» dan masdar) (c. muârazât). **1.** Biribirine karşı gelme, muhalefet. **2.** Kavga, anlaşmazlık: Aralarında muaraza eksik değildir.

MUÂREFE (i. A. «irfân» dan masdar). Bilişme, yanışma, bildiklik, ülfet, biribirini bilip tanıma.

MUÂREKE (i. A. «ark» ten masdar). Kavga, vuruşma, muharebe, cenk.

MUÂRIZ (i. A. «arz» dan if.) (mü. muarıza). Karşı gelen, muaraza ve muhalefet eden: O adam bana daima muârız bulunur.

MUARRÂ (i. A. «uryı» dan imef.). **1.** Çıplak, soyulmuş. **2.** Boş, mahrum: İlim ve terbiyeden muarrâ bir adam.

MUARREB (i. A. «Arab» dan imef.) (mü. muarrebe). Arap'laşmış; Arapça'laşmış: Farsça'dan muarreb bir kelime (insanlar hakkında «mütearreb» ve «müstareb» kullanılır).

MUARREF (i. A. «irfân», târîf'ten imef.) (mü. muarrefe). **1.** Bildik, belli, mâlûm, mâruf. **2.** (e.) (Arap gramerinde) Harf-i târîfi olan, belirli bir şey gösteren, münkir mukabili.

MUARRIK (i. A. «arak» tan if.) (mü. muarrıka) (tıp). Terleten, ter getiren (ilâç vesaire).

MUARRİF (i. A. «irfân», târîf ten if.) (mü. muarrife). Târif ve tâyin eden, anlatan, sınırlayan: Ahlâk esaslarını muarrif bir kitap.

MUÂSARÂT (i. A. «asr» dan masdar). Başkalariyle bir asırda yaşama veya yaşamış olma.

MUÂSIR (i. A. «asr» dan if.) (mü. muâsıra). Başkasiyle bir asırda, bir zamanda yaşayan veya yaşamış olan çağdaş: Sâdî-i Şîrâzî, Abdülkaadir-i Geylânî ile muâsır idi. (i. A. c. muâsırîn). **1.** Bir asırda yaşamış olanlar. **2.** Asrımızda hayatta olanlar: Teracim-i ahval-i muâsırîn.

MUASKER (i. A. «asker» den im.). Ordugâh, savaşta ordunun barınak olarak seçtiği yer; karargâh.

MUASSEL (i. A. «asel» den im.). Bal

ile terbiye olunmuş, ballı. **Mâ-ı muassel** = Ballı su, ballı şerbet.

MUÂŞAKA (i. A. «aşk» tan masdar). Biribirine âşık olma, karşılıklı aşk ve ilgi, sevişme, biribirine aşk ve muhabbet besleme.

MUÂŞERET (i. A.). Halk ile birlikte yaşayıp hoş geçinme. bk. Âdâb-ı muâşeret.

MUÂŞİR (i. A. c.) (m. mâşer). Mâşerler. bk. Mâşer.

MUAŞŞER (i. A. «aşr» den imef.) (mü. muaşşere). **1.** On parçadan yapılmış veya on kısma bölünmüş, onlu, onluk. **2.** Şiirde on mısrâlı kıt'alardan yapılmış manzume. **3.** (i. A. matematik). On açısı olan şekil.

MUAŞŞİR (i. A. «uşr» dan if.). Âşâr memuru, ondalıkçı.

MUÂTEB (i. A. «muâtebe», itâb'dan imef.). Paylanan, azarlanan. **Muâteb olmak** = Paylanmak, azarlanmak.

MUATTAL (i. A. «atal» den imef) (mü. muattala). **1.** Bırakılmış, terkedilmiş, hareketsiz. **2.** İşsiz, boş.

MUATTAR (i. A. «ıtr» dan imef.) (mü. muattara). Güzel kokulu, güzel koku sürülmüş.

MUÂVAZAA (i. A. «ivaz» dan müfâale). **1.** Değiştirme, trampa, değiş tokuş etme. **2.** Hileli iş, danışıklı dövüş.

MUÂVEDE, MUÂVEDET (i. A. «avdet» ten masdar). **1.** Geri dönme, dönüş, avdet, rücû: Eski yere, önceki fikrine muâvedet etti. **2.** Âdet edinme, alışma (bu ikinci mânâ ile dilimizde pek kullanılmamıştır).

MUÂVENET (i. A. «avn» den masdar). Yardım, yardım etme, yardımcılık: Birisi muâvenet etsin, tek başıma yapamam.

MUAVİN (MUÂVİN) (i. A. «avn» den if.) (mü. muâvine). Yardımcı, muavenet ve yardım eden. **Ef'âl-i muâvine** = Olmak ve etmek gibi mürekkep fiillerin yapısına giren fiiller. **Asâkir-i muâvine** = Orduya yardım etmek üzere savaşta toplanan başıbozuk askerler. Bir memura yardım ve yokluğunda vekâlet etmek üzere tâyin olunmuş memur, müsteşar, müşavir, ikinci: Vali, müdür, defterdar muavini. **Şûray-ı devlet muavinleri** = İmparatorluk devrinde danıştay üye yardımcısı olan görevliler.

MUAVVEC (i. A. «avec, ivec» den imef.) (mü. muavvece). Eğrilmiş, eğri, kemerli, bükülmüş. **Sath-ı muavvec** = Arızalı satıh.

MUAVVEZETEYN (i. A.). Kur'ân'ın Felak ve Nâs sûreleri.

MUÂYEDE (i. A. «ıyd» den masdar) (c. muâyedât). **1.** Bayramlaşma, biribirine bayramı tebrik etme: Dostlarla muâyede edemedim. **2.** İmparatorluk devrinde bayram günü protokole girenlerin padişahı törenle tebrik etmeleri: Muâyede merasimi.

MUAYENE (MUÂYENE) (i. A. «ayn» dan masdar) (c. muâyenât). **1.** Gözden geçirip araştırma: Basılacak kitaplar dikkatle muayene olunmalıdır. **2.** (tıp) Doktor tarafından araştırılarak bir insanın hastalığı olup olmadığının teşhisi.

MUAYENECİ (i.). Eskiden gümrükte veya diğer bir resmî dairede muayene ile görevli memur.

MUAYENE-HÂNE (i. F.). Bir veya birkaç doktor tarafından hastalara bakmak için kullanılan büro.

MUAYYEB (i. A. «ayb» tâyîb'den imef.) (mü. muayyebe). Tâyîb olunmuş, ayıplı, Ar. mâyûb, müstehcen.

MUAYYEBÂT (i. A.). Tâyîb olunan şeyler, ayıp ve müstehcen işler: Muayyebâttan kaçınmalı.

MUAYYEN (i. A. «ayn», tâyîn'den imef.) (c. muayyene). **1.** Tâyin ve tahsis olunmuş, ayrılmış: Onun muayyen maaşı vardır. **2.** Sınırlanmış, belli, belirli: Herkesin vazifesi muayyendir.

MUAYYENÂT (i. A. c.). Bir memura hükümetten verilen erzak ve eşya, Ar. tâyinât: Muayyenâtı vardır.

MUAYYENİYYET (i. A.). Bellilik, belirlilik.

MUAZZAM (i. A. «azm», tâzîm'den den imef.) (mü. muazzama). **1.** Büyük, iri: Muazzam bir bina. **2.** Saygı değer. **3.** Düstûr-ı muazzam (sadrâzamlar hakkında kullanılır). **4.** Ağır, ehemmiyetli: Umûr-i muazzama (ehemmiyetli işler).

MUAZZAMÂT (i. A. c.). Büyük, mühim ve ağır işler.

MUAZZEB (i. A. «azâb, tâzîb'den imef.). Azap içinde bulunan, eziyet çeken, çok sıkıntı gören (Arapça'da olduğu gibi «ceza görmüş» mânâsıyle dilimizde kullanılmamıştır).

MUAZZEZ (i. A. «izzet», tâzîz'den imef.) (mü. muazzeze). **1.** İzzet ve şeref sahibi, pek sevgili ve saygı değer. **2.** İkrâm, saygıyla kabûl olunan. **3.** Kıymetli, aziz: Memleketimiz muazzezdir.

MUAZZEZEN (i. A.). Saygı ve ikramla: Muazzezen kabûl ettiler.

MUAZZİB (i. A. «azab», tâzîb'den if.) (mü. muazzibe). **1.** Azap ve eziyet veren. **2.** Birini tedirgin etmeyi seven, takılan, muzip.

MUBÂH (i. A.). Müslümanlık'ta ya-

pılması ne yasak edilmiş, ne de buyrulmuş olan.

MUBASSIR (i. A. «basar» dan if.). **1.** Gözetici, bekleyici, bakıcı. **2.** Eskiden mekteplerde disiplin görevlisi. **3.** Gümrük kâtibi (son iki mânâsı eskimiştir).

MUBASSIRLIK (i.). Mubassır hizmet ve görevi.

MUBÂYAA, MÜBÂYAA (i. A. «bey'» den masdar) (c. mubâyaât). Satın alma: Bir araba mubâyaa ettim.

MUBÂYAACI (i.). Mubâyaa eden.

MUBÂYAÂT bk. Mubâyaa.

MÛBİD (Farsça talâffuzu: **MÂBİD**) (i. F.). Zerdüşt dininde papaz. **Mûbid-i mûbidân** = Başpapaz.

MUBTAL (i. A. «ibtâl» den imef.) (mü. mubtala). Fesih, iptal ve lağvolunan, Ar. mefsûh, mülga: Yürürlükten kaldırılan.

MUBTIL (i. A. «ibtâl» den if.) (mü. mubtıla). Fesih, iptal eden, kaldıran.

MÛCEB (i. A. «vücûb», îcâb'dan imef.). **1.** Bir söz veya işin icap ettiği şey, netice: Hadîs-i Şerîf mucibince. **2.** Büyük bir memurun kendisine sunulan evrakı tasdik için ettiği işaret. **3.** Bir irade veya fermanın icabını açıklamak için yazılan yazı. bk. Mûcib.

MÛCEZ (i. A. «vucûz», îcâz'dan imef.) (mü. mûceze). Kısa, muhtasar, îcâz yoluyla ifade olunmuş veya yazılmış, Ar. mücmel: Mûcez bir yazı, bir ifade.

MÛCÎ (i. A. «vecâ», îcâ'dan if) (mü. mûcia). Ağırtan, acıtan, vecâlı, vecâ veren.

MUCÎB (i. A. «cevâb» dan if.). İcabet eden, uyan, kendisinden olunan iş ve soruyu kabûl edip yapan.

MÛCİB (i. A. «vücûb», îcâb'dan if.) (mü. mûcibe). **1.** İcap eden, sebep olan: Şikâyeti mûcib bir hâl yoktur. **Esbâb-ı mûcibe** = Bir hâli gerektiren sebepler, bir mazbatada verilen hüküm ve kararın dayandığı sebepler. **2.** (mantık) Müsbet. **Kaziyye-i mûcibe** = (i. A.) Sebep, vesile: Bu kadar külfete ne mûcib var? **Bilâ-mûcib** = Sebepsiz ve vesilesiz olarak.

MÛCİD (i. A. «vücûd» dan if.) (mü. mûcide). **1.** Yeni bir şey icat ve ihtirâ eden adam: Telgrafın mûcidi. **2.** Kendiliğinden fikir ve mânâ yaratabilen.

MUCİDLİK (i.). **1.** Yeni bir şeyi icat ve ihtirâ edenin hâli: Mucidlik şerefi ona aittir. **2.** Kendiliğinden fikir ve mânâ yaratabilen: O şairin mucitliği fevkalâdedir.

MUCİP bk. Mûcib.

MÛCİR (i. A. «ecr» den if.) (mü. mûcire). Kira ile veren, kiralayan, îcâr eden: Bir mülkün mûcir ve müste'ciri.

MUCİT bk. Mûcid.

MÛCİZ (i. A. «acz» den if.) (mü. mûcize). Başkalarını âciz bırakan, kimsenin yapamıyacağı hâl ve şekilde olan.

MÛCİZE (i. A. «acz» den if. mü.) (c. mûcizât). Peygamberler tarafından meydana getirilen harikulâde durumlar ki, halkı acz ve şaşkınlıkta bırakıp imana gelmelerini mucip olur: Hazret-i Sâlih'in gösterdiği mûcize (Tanrı'nın gösterdiği mûcizeye «âyet» ve evliyânınkine «kerâmet» denir).

MUCUR (i.). **1.** Yanmış demir birikintisi. **2.** Maden veya ağaç kömürü süprüntüsü, kırığı. **3.** Her şeyin işe yaramaz kısmı, bücürü. bk. Mıcır.

MUÇİK (i.). Sapan demirini temizlemeye ve çamurunu düşürmeye mahsus ucu keskin demirli deynek.

MUÇO, MİÇO (i.) (İspanyolca'dan). **1.** Gemilerde serenlere çıkmak üzere bulundurulan çocuk, küçük tayfa. **2.** (F. muğbeçe» den galat) Meyhaneci çırağı.

MUDÂREBE (i. A. «darb» dan) (c. mudârebât). **1.** Dövüşme, vuruşma: Münakaşa mudârebe ile neticelendi. **2.** Bir taraftan sermaye, diğer taraftan emek konmak üzere akdolunan şirket.

MUDHİK (i. A. «dehk» ten if.) (mü. mudhike). Güldüren, güldürücü.

MUDHİKE (i. A.) (c. mudhikât). (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Güldürmeye mahsus eğlenceli tiyatro oyunu, komedi: Güzel bir mudhike oynandı.

MUDHİKECİ (i.). Güldürücü tiyatro oyunları oynayan veya yazan adam, komedyacı (eskimiştir).

MUDİL (MUDİLL) (i. A. «dalâlet» ten if.) (mü. mudille). Idlâl eden, doğru yoldan sapıtan, azdıran, baştan çıkaran.

MÛDİL (i. A.). Güç, zor, çetin, muğlak, karışık.

MÛDİLÂT (i. A. c. «adl» den if.) (muaddelât şekli galattır). Büyük, mühim ve ağır işler.

MÛDÎ (i. A. «ved'» den if.) (mü. mûdia). Emanet ve vedîa bırakan.

MÜFÂD (i. A. «feyede» den imef.) (mefâd şekli galattır). İfade olunan, anlatılan şey, mefhum, mânâ: Tezkerenin müfadını okuyup anladım.

MUFÂHARAT (i. A. «fahr» dan). Kendi iyiliklerini sayarak akranına üstün çıkmaya çalışma, başkalarına karşı övünme.

MUFAHHAM (i. A. «fahâmet» den imef.) (mü. mufahhama). Saygıdeğer,

hürmet edilen: Müşîr-i mufahham; düvel-i mufahhama; metbû-ı mufahhamımız (eski protokol tâbirleri).

MUFÂHİR (i. A. «fahr» dan if.) (mü. mufâhire). Mufaharet eden, akranına üstün çıkmaya çalışarak övünen.

MUFÂRAKAT (i. A. «fark» tan). **1.** Ayrılma, birinden uzaklaşma, ayrılık: Dostlarından mufârakat etmiş. **2.** Bir yeri terk edip gitme: Ticaret için memleketimden mufârakat edeli epeyce oluyor; oradan mufârakatımda. **3.** Karı - koca arasında ayrılma, boşanma: Evlendiğinin senesinde mufârakat oldu.

MUFÂRIK (i. A. «fark» tan if.) (mü. mufârıka). Birinden ayrılan, mufarakat eden, ayrılmış. **Gayrı mufârık** = Ayrılmaz, ayrılması mümkün değil. **Lâzım-ı gayrı mufârık** = Terki mümkün olmıyacak surette lâzım, diğer bir şeyden ayrılıp terk olunması imkânsız.

MUFASSAL (i. A. «fasl» dan imef.) (mü. mufassala). Uzun uzun anlatılan, tafsilli, tafsilâtlı, kısa olmayan: Mufassal bir mektup, bir kitap.

MUFASSALAN (i. A.). Uzun uzun tafsilât vererek, sözü uzatarak.

MUFLA (i. Fr. kimya). Cisimlerin doğrudan doğruya aleve değmesini önleyerek ateşin etkisine uğratmasını sağlamakta kullanılan toprak kap.

MUFLON (i. Fr. «l ince okunur»). **1.** Keçi ve koyunla akraba yabanî bir memeli hayvan. **2.** Seyahat elbiselerinin, pardesülerin içine geçirilen çok yumuşak, sık dokumalı kumaş.

MUĞ (i. F.) (c. muğân). Mecusî, Zerdüştî, ateşperest. **Pîr-i muğân** = Meyhaneci. mec. Mürşid. **Muğ-beçe** = Mecûsî çocuğu. mec. Meyhaneci çırağı, dilber çocuk.

MUGADDÎ (i. A.). Besleyen, besleyici. bk. Mugazzi.

MUGALATA (ga uzun) (i. A. «galat» tan) (c. mugalatât). Karşısındakini yanıltmak maksadiyle yapılan konuşma, hakka ve delillere dayanmıyan münakaşa.

MUGALEBE (ga uzun) (i. A. «galebe» den). Birbirine galebe çalmaya, galip gelmeye çalışma.

MUGANNÎ (i. A. «gınâ» dan if.) (mü. muganniyye). Şarkı söyleyen, şarkıcı, hânende, ses san'atkârı.

MUGANNİYYE (i. A.). Ses san'atkârı kadın.

MUGAYERET (ga uzun) (i. A. «gayr» dan). Başka türlü olma, uymama, uygun

Muflonlar

olmayış, farklılık, muhalefet: Bu iki şey arasındaki mugayeret açıktır.

MUGAYİR (ga uzun) (i. A. «gayr» dan if.) (mü. mugayire). Başka türlü, farklı, uymaz, uygun olmıyan, zıt, muhalif: Gerçeğe mugayir söz.

MUGAYYEBÂT (i. A. c. «gayb» den imef.) (tekliği dilimizde kullanılmamıştır). Gizli ve görünmez şeyler.

MUGAYYER (i. A. «gayr» dan imef.) (mü. mugayyere). Değiştirilmiş, Osm. tagyîr edilmiş («mütegayyır» daha çok kullanılmıştır).

MUGAZZÎ (i. A. «gızâ» dan if.) (mü. mugazziyye) (mugaddî galat-ı meşhurdur). Besleyen, besleyici: Buğday, pirinçten daha mugazzîdir.

MUĞ-BEÇE bk. Muğ.

MUĞBER (i. A. «gubâr» dan imef.) (mü. muğbere). **1.** Tozlu, tozla örtülü. **2.** Gücenmiş, hatırı kalmış: Kendisi bana muğberdir. **Muğber-i hâtır** = Hatırı kalmış.

MUGEYLÂN (i. F.). Çölde yetişen bir cins dikenli çalı, devedikeni.

MUĞFEL (i. A. «gufûl» den imef.) (mü. muğfele). İğfal olunmuş, aldatılmış.

MUĞFİL (i. A. «gufûl» den if.) (mü. muğfile). İğfal eden, aldatıp kandıran.

MUĞIYS (i. A. «gıyâs» dan if.) (mü. mugıysa). Yardıma yetişen, yardımcı.

MUĞLÂK (ka ile) (i. A. «galak» dan imef.) (mü. muğlâka). **1.** Kapalı, kilitli. **2.** Anlaşılmaz, karışık, mânâsı zor anlaşılan, açık ve vâzıh olmıyan, kapalı.

MUĞLİM (i.) (Ar. «nığlîm» den galat). **1.** Homoseksüel (bu mânâsı Arapça'da yoktur). **2.** Kızgın, çok şehvetli.

MUĞNÎ (i. A. «gınâ» dan if.) (mü. muğniye). Gına veren, başka şeye ihtiyaç bırakmıyan.

MUĞTENEM (i. A.). İğtinâm edilmiş, yayınlanmış.

MUĞTENİM (i. A. «ganîmet» den if.) (mü. muğtenime). İğtinam eden, bir şeye ganimet gibi bakıp ondan faydalanan.

MUĞZİB (i. A. «gazab» dan if.) (mü.

muğzibe). Kızdıran, hiddetlendiren, gazaba getiren.

MUH (MUHH) (i. A. anatomi). İlik, beyincik. **Muhh-ı şevkî** = Murdarilik.

MUHÂBÂ (i. F. A. «muhâbat» dan). Korku, çekinme. **Bî-muhâbâ** = Pervasızca, çekinmeden.

MUHABBET (i. A.) (aslı mahabbet olup, bu şekli galattır). **1.** Sevme, sevgi, sevişme: Muhabbetimiz eskidir. **2.** Dostluk, sadakat: Muhabbet-i Ehl-i Beyt. **3.** Aşk: Aşk ve muhabbet. **4.** Dostça sohbet, konuşma: Oturup muhabbet ediyorduk; muhabbet arasında. bk. Mahabbet.

MUHABBET-NÂME (i. F.). **1.** Dostça mektup: Muhabbet-nâmenizi aldım (büyükten küçüğe yazılan mektup için kullanılırdı). **2.** Aşk mektubu.

MUHÂBERE (i. A. «haber» den) (c. muhâberât). **1.** Haberleşme, mektuplaşma, yazışma: Kendisiyle her hafta muhabere ediyoruz, tüccarın muhaberesi muntazamdır. **2.** Askerlikte bir sınıf.

MUHABERECİ (i. askerlik). Muhabere sınıfından olan asker.

MUHÂBİR (i. A. «haber» den if.) (mü. muhâbire). Biriyle haberleşen: Gazete, ticaret muhabiri.

MUHÂCÂT (i. A. «hecv» den). Birbirini hicvetme, iki şâir arasında hiciv şeklinde karşılıklı şiir söyleme: Eski şâirler muhâcâtı çok severlerdi.

MUHÂCEME (i. A. «hücûm» dan) (c. muhâcemât). Her taraftan ve birden hücum etme, üşüşme.

MUHÂCERET (i. A. «hicret» ten). Ailece yerleşmek üzere başka ülkeye göçme, hicret, göç: Bu yıl çok muhâceret oldu.

MUHÂCİM (i. A. «hücûm» dan if.). Hücum eden, saldıran.

MUHÂCİR (i. A. «hicret» ten if.) (mü. muhâcire) (c. muhâcirîn). **1.** Ailece yerleşmek üzere başka ülkeye giden adam: Kırım, Bosna muhâcirleri; Amerika'daki Avrupa muhâcirîni. **2.** Peygamberimiz'le birlikte veya sonradan Mekke'yi bırakarak Medîne'ye göç eden sahâbe: Muhâcirîn ve Ensâr.

MUHÂZARA (i. A. «huzûr» dan) (c. muhâzarât). **1.** Edebiyat ve tarihe ait fıkra, hikâye ve latife. **2.** (c.) İlim, fen, tarih ve edebiyata ait hatırda tutulan ve yeri geldikçe söylenen bilgi: O adamın muhâzarâtı çoktur.

MUHADDEB (i. A. «hadeb» den imef.) (mü. muhaddebe). **1.** Kanbur, tümsekli. **2.** (matematik, geometride) Kürenin bir kısmı gibi ortası tümsekli ve daire şeklinde olan, zıddı: mukaar, Fr. convexe.

MUHADDERE (i. A. «hader» den imef.) (c. muhadderât). Namuslu ve iffetli kadın. **Muhadderât-ı İslâmiyye** = İslâm kadınları.

MUHADDİD (i. A. «hadd» den if.) (mü. muhaddide). Tahdid ve tayin eden, bir şeye hudut ve sınır koyan.

MUHADDİR (i. A. «hader» den if.) (mü. muhaddire) (tıp). Uyuşturucu, hissi ibtâl eden, Fr. narcotique. (i. c.) Uyuşturucu ilâçlar: Muhaddirât kullanmak.

MUHADDİS (i. A. «hadîs» den if.) (c. muhaddisîn). Hadîs bilgini: Muhaddisînden bir zât.

MUHADDİŞ (i. A. «hudûş» dan imef.) (mü. muhaddişe) (tıp). Osm. Tahdîş eden, gıcıklıyan, şiddetlendiren.

MUHÂDENET (i. A. «haden» den). Barışma, anlaşma, uyuşma.

MUHÂDENET (i. A. «hedn» den). Dostluk, sadakat.

MUHÂDESE (i. A. «hads» ten). Konuşma, birbirine fıkra ve hikâye söyleme, sözleşme, mükâleme.

MUHÂFAZA (i. A. «hıfz» dan). **1.** Saklama, kayırma, koruma: Allah muhâfaza etsin; ormanları muhâfaza etmek lâzımdır; orasını muhâfaza altına aldılar. **2.** Yürürlükte tutma, terk etmeme: Bu usûlü muhâfaza etmeli.

MUHAFAZAKÂR (i. A. F.). Millî an'anelerine, örf ve âdetlerine bağlı olan.

MUHAFAZAKÂRLIK (i.). Muhafazakâr olanın hâli.

MUHAFFEF (i. A. «hıffet» ten imef.) (mü. muhaffefe). **1.** Hafif hâle getirilmiş. **2.** Kolay söylenecek şekilde kısaltılmış veya kapalı hecesi açılmış kelime: İzmit, İznikmit'ten muhaffeftir.

MUHAFFİF (i. A. «hıffet» den if.) (mü. muhaffife). **1.** Hafiflendiren, ağırlığı gideren. **2.** (hukuk) Cezayı hafifletmeye sebep olan: Esbâb-ı muhaffife.

MUHAFIZ (i. A. «hıfz» dan if.). **1.** Muhafaza eden, koruyan, gözetici. **2.** Müstahkem bir mevkiin korunması ve idaresiyle görevli asker. **Kale muhafızı** = Dizdâr.

MUHAFIZLIK (i.). Müstahkem bir mevkiin idare ve kumandası, muhafız sıfat ve görevi: Kale muhafızlığı.

MUHÂKEME (i. A. «hükm» den) (c. muhakemât). **1.** Dava için iki tarafın mahkemeye baş vurmaları, hâkim huzuruna çıkmaları: Yarın muhâkeme olacağız; bizim muhâkememiz gelecek haftaya kaldı. **2.** İki tarafı dinleyip hükmetme, dâvayı hükme bağlamak için iki tarafın

ifadelerini, şahit ve delillerini dinleyerek hükmetme: Onu muhâkemeye çektiler, muhâkemeye aldılar. **3.** Bir işi zihnen iyice araştırıp ve inceleyip bir karar verme: İnsan her işittiğini muhâkeme etmeksizin, kabûl etmemelidir; işi kendimce muhâkeme etmeden rey vermem. **Kabl'el-muhâkeme** = İşi iyice tetkik ve zihnen muhâkeme etmeden önce. (c.) Davalar, mahkemeye ait işler: Muhâkemât dairesi.

MUHAKKAK (i. A. «hakk» dan imef.) (mü. muhakkaka). **1.** Tahkik olunmuş, araştırılmış, doğruluğu ve gerçekliği anlaşılmış, doğru, gerçek, sahih, müsbet: O haber muhakkaktır. **2.** Şüphesiz, tereddütsüz, mutlak: Yarın muhakkak gideceğiz.

MUHAKKAR (i. A. «hakaaret» den imef.) (mü. muhakkara). Tahkir olunmuş, hakarete uğramış, alçalmış: Pek muhakkar adam.

MUHAKKİK (i. A. «hakk» dan if.) (c. muhakkıkıyn). Bir olay ve hâlin sahih olup olmadığını araştıran, doğrusunu arayan, gerçeği ortaya çıkaran, araştıran ve inceleyen: Muhakkik bir tarihçi.

MUHAKKİKAANE (i. F.). İnceleyip araştırarak: Taharriyât-ı muhakkikaane yazmak.

MUHÂL (i. A. «havl» den imef.) (c. muhâlât). Mümkün ve kabil olmayan, imkânsız: İhtiyarlar için gençliğe dönmek muhâldir; hayâl-i muhâl. Mümkün olmayan şey: Muhâli istemek yersizdir; muhâlât ile uğraşmamalı.

MUHÂLATA (i. A. «halt» dan). Karışıp görüşme: Kötü adamlarla muhâlata etmemeli.

MUHÂLEFE (i. A. «half» den). Birbirine karşı yemin etme, andlaşma, yemin ile ahidleşme.

MUHALEFET (MUHÂLEFET) (i. A. «halefe» den). **1.** Uymama, başka türlü olma, Ar. mugayeret, mübâyenet: Bir yere gelecek renkler arasında muhalefet olmalıdır. **2.** Zıtlık, düşmanlık: O adam bana daima muhalefet ediyor. **3.** İktidar partisinin karşısında bulunan parti veya görüşler.

MUHÂLESET, MUHÂLESE (i. A. «hulûs» dan) (c. muhâlesât). Birbirine karşı hulûsla, dostlukla muamele. samimî sevgi: Aramızda eski muhâleset vardır.

MUHALİF (MUHÂLİF) (i. A. «halefe» den if.) (mü. muhâlife). **1.** Uymaz, karşı, zıt, aksi, benzemez: Bu iki renk birbirine muhaliftir. **2.** Birbirinin aleyhinde bulunan, muvafakat etmeyen, zıt: Kendisi daima bana muhalif olur. **3.** Siyasî iktidarın görüşlerine karşı olan.

MUHÂLİF-İ IRÂK (i. A. F.) (musiki). Türk musikisinde şimdi kullanılmayan bir mürekkep makam.

MUHALLÂ (i. A. «halâ» den imef.). Donanmış, süslü.

MUHALLÂ (i. A. «halâ» dan imef). Boşaltılmış, tahliye olunmuş.

MUHALLEBİ bk. Mahallebi.

MUHALLED (i. A. «huld» den imef.) (mü. muhallede). Daim, bâkî, ebedî, ölümsüz: Muhalled bir eser.

MUHALLEF (i. A. «halef» ten imef.) (mü. muhallefe). Geride kalan, geriye bırakılan, ölen bir adamın bıraktığı.

MUHALLEFÂT (i. A. c.). Ölen bir adamın bıraktığı şeyler, tereke.

MUHALLEFE (i. A.). Ölen bir adamın dul kalan karısı.

MUHALLET bk. Muhalled.

MUHALLÎ (i. A. «halâ» dan if.) (mü. muhalliyye). Boşaltan, tahliye eden. (fizik) **Muhalliyyet'ül-havâ** = Bir kabın içinden havayı boşaltmaya mahsus âlet.

MUHALLİL (i. A. «hall» den if.) (mü. muhallile). **1.** Tahlil eden, kimyada mürekkep bir cismi basitlerine ayıran. **2.** Haram bir şeyi helâl eden (bu mânâ ile üç boşama ile boşanmış bir kadını kocasının tekrar alabilmesi için muvazaa şeklinde nikâh edip hemen boşayan erkeğe de denir).

MUHALLİS (i. A. «halâs» dan if.) (mü. muhallise). Kurtaran, tahlîs eden, kurtarıcı.

MUHÂMÎ (i. A.). Avukat.

MUHAMMEDÎ (i. A.) (mü. Muhammediyye). **1.** Peygamberimiz'e ait: Dîn-i Muhammedî, şerîat-ı Muhammediyye. **2.** İslâm dininde bulunan, İslâm dinine mahsus: Ezân-ı Muhammedî.

MUHAMMEN (i. A. «hamn, tahmîn» den imef.). Tahmin edilen, tahmin olunan.

MUHAMMER (i. A. «hamr» dan imef.) (mü. muhammere). Mayalanmış, ekşiyip kabarmış (galatı «muhtamar»).

MUHAMMES (i. A. «hums» dan imef.) (mü. muhammese). **1.** Beşli, beş katlı. **2.** (matematik) Beş köşeli, beş açılı şekil, beşgen. **3.** (edebiyat) Beş mısrâlı kıt'alardan yapılmış klasik şiir şekli. **4.** (musiki) **Muhammes şarkı** = Beş mısrâlı şarkı.

MUHAMMİN (i. A. «humn» den if.) (mü. muhammine). **1.** Tahmin eden, tahminci. **2.** Mala baha biçen gümrük memuru. **3.** Rehin verilen mücevher vesair değerli eşyanın kıymetini tahmin ve takdir eden memur, estimatör. **4.** Resim ve vergiye bağlanacak emlâkin değerini tayin eden memur: Tahrîr-i emlâk muhammini.

MUHAMMİNLİK (i.). Muhamminin iş ve görevi: Bir muhamminliğe tayin olundu; o adam muhamminlik edemez.

MUHANNES (i. A. «hanese» den imef.) (halk dilinde: muhannet). Korkak, alçak, nâmert.

MUHANNESLİK (i.) (halk dilinde: muhannetlik). Korkaklık, alçaklık, nâmertlik.

MUHANNET (i. A. «muhannes» den galat). bk. Muhannes.

MUHANNIK (.i A. «hunk» dan if.) (mü. muhannıka). Boğan, boğucu, bunaltan («hânık» gibi).

MUHAREBE (MUHÂREBE) (i. A. «harb» den) (c. muhârebât). **1.** İki veya fazla devlet veya taraf arasında savaş, harb, cenk: Fransa - Prusya muharebesi; bir muharebe çıkması muhtemel değildir; muhârebât-ı bahriyye (bu mânâsı dilimizde yerini «harb» ve «savaş» kelimelerine bırakmıştır). **2.** Bir def'ada yapılan vuruşma, meydan muharebesi: Mohaç, Çaldıran, Haçova muharebeleri.

MUHÂRESE (i. A. «harâset» ten). Muhafaza, koruma.

MUHARİP, MUHÂRİB (i. A. «harb» den if.) (mü. muhâribe) (tes. muhâribeyn, muhârebeteyn). **1.** Biriyle kavga ve cenk eden, savaşan, savaşçı: Muharip devletler, düvel-i muhâribe. **2.** İyi savaşçı, cesur, cengâver: Oranın ahalisi muharip adamlardır.

MUHARREF (i. A. «harf» den imef.) (mü. muharrefe). Tahrif olunmuş, gerçek mânâsı dışında bir mânâ verilmiş.

MUHARREM (i. A. «harâm» dan imef.) (mü. muharreme). **1.** Yasaklanmış, Osm. tahrîm edilmiş, harâm edilmiş. **2.** Hicrî yılın birinci ayı: Mâh-ı muharrem; muharremü'l-harâm (câhiliyet devrinde bu ayda savaş yasaklandığı için bu ad verilmiştir).

MUHARREMÂT (i. A. c.). Şer'an haram ve yasak olan şeyler: Muharremâttan kaçınmalı.

MUHARREMİYYE (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Eskiden yılbaşı olan muharrem ayının ilk günü yapılan tebrik töreni ve bu vesileyle verilen bahşiş veya hediye.

MUHARRER (i. A.) (mü. muharrere). Yazılmış, yazılı.

MUHARRERÂT (i. A. c.) (m. muharrere bu mânâ ile kullanılmamıştır). Yazılmış şeyler, Ar. mekâtîb, evrak: Çekmecenin içinde birtakım muharrerât buldum; muharrerât-ı resmiyye.

MUHARRİS (i. A. «hırs» dan if.) (mü. muharrisa). Hırslandıran, hırs ve tamaı arttıran, kışkırtan, teşvik eden.

MUHARRİB (i. A. «harâb» dan if.) (mü. muharribe). Tahrip eden, yıkıp virân eden, mahv ve perişan eden, yıkıcı: **Muharrib-i bilâd** = Ülkeler yıkıcı.

MUHARRİK (i. A. «hareket» ten if.) (mü. muharrike). **1.** Oynatan, harekete getiren, çeviren: Bu makinenin muharriki nedir? **2.** Tahrik ve teşvik eden, kışkırtan kandıran: Bu işin bir muharriki vardır.

MUHARRİR (i. A.) (mü. muharrire). **1.** Yazan, Osm. kâtip, müstensih. **2.** Kaleme alan, yazı ile ifade eden, Osm. münşî. Pek mâhir bir muharrir; muharrire bir kız. (i. A. c.) Muharrirîn. **3.** Gazeteci, yazar, fıkra yazarı: O gazetenin iyi muharrirleri vardır. **Başmuharrir** = Gazetenin başmakalelerini yazan kimse (eskiden neşriyat ve yazı işleri müdürü yerini de tutardı). **2.** Yazar, müellif.

MUHARRİŞ (i. A.) (mü. muharrişe). (tıp) Tahriş eden, azdıran.

MUHASAMA (i. A. «husûmet» den) (c. muhasamât). **1.** İki kişi veya taraf arasındaki düşmanlık, anlaşmazlık, savaş ilânı. **2.** İki kişi veya taraf arasındaki dava, muhalefet, uğraşma.

MUHÂSAMÂT bk. Muhâsama.

MUHASARA (MUHÂSARA) (i. A. «hasr» dan) (c. muhasarârt). Bir kale veya müstahkem mevkiin düşman tarafından askerle kuşatılıp yollarının kesilmesi, kuşatma, kapatma: Kaleyi, şehri muhasara etti; muhasarada kaldı. **Ref'-i muhâsara** = Muhasarayı kaldırma, muhasaradan vaz geçip çekilme: Düşman ref'-i muhâsaraya mecbur oldu. **Muhasara topu** = Eskiden muhasaralar için kullanılan büyük sahrâ topu.

MUHÂSEBÂT (i. A.). Hesap işleri. **Dîvân-ı Muhâsebât** = Sayıştay. bk. Muhâsebe.

MUHASEBE (MUHÂSEBE) (i. A. «hisâb» dan) (c. muhasebât). **1.** Hesaplaşma, sayışma, hesap görme: Sizinle bir muhasebemiz vardır. **Kendisiyle kat'-ı muhâsebe ettik** = Hesabımız kalmadı. **2.** Hesap ilmi ve usûlü, muntazam hesap ve defter tutma usûlü: Muhasebede mahareti vardır; muhasebeden hiç anlamam. **3.** Bir resmî dairenin hesap şubesi, gelir ve giderlerin hesaplandığı, ödemelerin yapıldığı şube veya kalem: Muhasebe-i vilâyet; muhasebe kalemi; muhasebe mümeyizi; muhasebe kâtipleri. **Devr-i muhâsebe** = Selefin halefe hesap verip defter, senet, mevcut nakit vs.'yi teslim etmesi. **Dîvân-ı Muhâsebât** = Sayıştay.

MUHASEBECİ (i.). **1.** İmparatorluk

devrinde bir nezâretin (bakanlığın) hesap ve para işlerine bakan yüksek memur: Maliye, maarif muhasebecisi. **2.** İmparatorluk devrinde bir sancağın (vilâyet = ilin) hesap ve para işlerine bakan memur: Saruhan, Kütahya muhasebecisi (vilâyetinkine «eyalet» defterdâr ve kazânınkine mal müdürü denirdi). **3.** Bir şirkette aynı işle uğraşan adam.

MUHASEBECİLİK (i.). Bir bakanlık veya resmî dairenin yahut bir vilâyetin muhasebe işlerine ve mâlî işlerine başkanlık eden zatın memuriyet ve vazifesi: Dahiliye, adliye, posta ve telgraf, Amasya muhasebeciliği.

MUHÂSIM (i. A. «husûmet» den if.) (mü. muhâsıme) (tes. muhâsımeyn, muhâsımeteyn). **1.** Aralarında düşmanlık bulunan iki kişi veya tarafın her biri: Muhâsımlar arasında mütarekeye karar verildi. **2.** Aralarında dava olan iki kişi veya tarafın her biri: Muhâsımlar mahkemeye çıktı.

MUHÂSIR (i. A. «hasr» dan if.) (c. muhâsırîn). Bir kale veya diğer savaş yerini, şehri kuşatan, muhasara eden.

MUHASİP (MUHİSİB) (i. A. «hisâb» dan if). Muhasebede bilgi ve mahareti olan, hesap ve defter usûlünde geniş tecrübe sahibi: Muhasip adamdır; iyi bir muhasibe ihtiyaç vardır.

MUHASİPLİK (i.). Muhasebecilik, hesapta bilgi sahibi olma.

MUHASSALA (i. A. «husûl» den). Elde edilen netice.

MUHASSAS (i. A. «husûs» dan imef.) (mü. muhassasa). Tahsis ve tayin edilmiş, ayrılmış, birine mahsus: Maliyeden muhassas maaşı vardır.

MUHASSASÂT (i. A. c.). **1.** Bir kişiye tahsis ve tayin olunmuş maaş vesaire, tahsisat: Muhassasâtını alıyor. **2.** Devlet dairelerinden her birine bütçeye göre ayrılan para: Maarif muhassasâtı.

MUHASSENÂT (i. A. c.) (m. muhassene) (bu mânâ ile kullanılmamıştır). **1.** Güzel işler, güzel huylar, zıddı: mesâvî: O adamın muhassenâtı çoktur. **2.** Tercih ve imtiyaz sebebi olan durum, üstünlük: Bu usûlün muhassenâtını anlıyamıyorum.

MUHASSIL (i. A. «husûl» den if.). **1.** Hâsıl eden, husûle getiren. **2.** Eskiden vergileri tahsile memur adam, tahsildâr.

MUHAŞŞÂ (i. A. «haşeye» den imef.). Tahşiye olunmuş, not konulmuş, açıklamalı: Muhaşşâ bir kitap.

MUHAŞŞÎ (i. A. «haşeye» den if.). Haşiye, not yazan.

MUHÂT (i. A. «ihâta» dan imef.) (mü. muhâta). **1.** Çevrilmiş, etrafı alınmış, kuşatılmış: Duvarla muhat bir bahçe. **2.** Bir şeyin içinde bulunan.

MUHÂT (i. A. tıp). Sümük ve ona benzer yapışkan sıvı.

MUHÂTAB (i. A. «hutbe» den imef.) (mü. muhâtaba). Kendisine söz söylenilen: Kendisi muhâtab olacak adam değildir. (i. A. gramer). Fiil çekiminde ikinci şahıs.

MUHÂTABA (i. A. «hutbe» den) (c. muhatabât). Birbirine hitab etme, birbirine söz söyleme, mükâleme, konuşma.

MUHÂTAP bk. Muhâtab.

MUHÂTARA (i. A. «hatar» dan) (c. muhâtarât). Zarar ve ziyan veya can korkusu, tehlike: Bu işte muhâtara vardır; bile bile muhâtaraya girmemeli. (ticaret) **Şirket-i muhâtara** = Kâr ve zararı ortaklaşma olmak şartıyle kurulan şirket.

MUHÂTARALI (i.). Korkulu, tehlikeli: Muhataralı yol; muhataralı iş.

MUHÂTELE (i. A. «hatele» den). Aldatma, dolandırma.

MUHÂTIB (i. A. «hıtâb» dan if.) (mü. muhatıba). Birine söz söyleyen.

MUHÂTÎ (i. A.) (mü. muhâtıyye) (tıp). Sümük çeşidinden, lüzûcetli sıvı.

MUHATTAT (i. A. «hatt» dan imef.) (mü. muhattata). **1.** Çizgili, çizili. **2.** Yivli.

MUHAVERE (MUHÂVERE) (i. A. «havere» den) (c. muhâverât). Konuşma, mükâleme: Muhâvere-i ilmiyye.

MUHAVVEL (i. A. «havl» den imef.) (mü. muhavvele). **1.** Tahvîl olunmuş, değiştirilmiş: Sofadan muhavvel salon. **2.** İhale ve sipariş olunmuş, verilmiş: Bu iş size muhavveldir.

MUHAVVELÂT (i. A. c.). Hazinenin borcu olup tediyesi bir vilâyet veya diğer dairenin malına ihâle edilen para.

MUHAVİL (i. A. «havl» den if. tef'îl). Tahvîl eden, değiştiren, başka şekle sokan.

MUHAVVİLE (i. A. fizik). **1.** Başka bir hâle sokan, değiştiren. **2.** Transformatör.

MUHÂYEE (i. A. fıkh). Bölünmesi mümkün olmayan bir şeyi sırayla kullanma.

MUHAYYEL (i. A. «hayâl» den imef.) (mü. muhayyele). Hayal olunmuş.

MUHAYYELÂT (i. A. c.) Hayal olunmuş şeyler: Muhayyelâta tâbî olmamalı.

MUHAYYER (i. A. «hayr» dan imef.) **1.** İstediğini seçmekte veya bir şeyi kabûl edip etmemekte serbest olan: İkiye ayırıp istediğini almakta kendisini muhayyer bırak-

tım; ben size doğrusunu söyledim, kabûl edip etmemekte muhayyersiniz. **2.** Beğenilmediği takdirde geri alınmak şartiyle satılan: Ben, bunu muhayyer aldım, geri gönderebiliriz; o adam muhayyer mal satmıyor.

MUHAYYER (i. A.) (musiki). Türk musikisinde bir basit makam. Hüseynî makamının inici şeklidir. Dügâh (lâ) perdesinde kalır.

MUHAYYER-BÛSELİK (i. A. F. T.) Türk musikisinde bûselik beşlisi ile kalan mürekkep makam.

MUHAYYER-KÜRDÎ (i. A. F.) (musiki). Türk musikisinde kürdî dörtlüsü ile kalan bir mürekkep makam.

MUHAYYER PERDESİ (i. A. F. T.) Türk musikisinde tiz sekizlideki lâ perdesi.

MUHAYYER-SÜNBÜLE (i. A.). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

MUHAYYER-ZENGÛLE (i. A. F.) (musiki). Türk musikisinde şimdi kullanılmayan bir mürekkep makam.

MUHAYYİL (i. A. «hayâl» den). Tahayyül eden, hayal kuran.

MUHAYYİLE (i. A.). Hayal etme, hayalde canlandırma kabiliyeti.

MUHÂZÎ (i. A. «hizâ» den) (mü. muhâziyye). Birbirinin karşısında ve bir hizada bulunan, muvazi, Fr. paralèle.

MUHAZZİR (i. A. «hazer» den imef.) (mü. muhazzire). Sakındıran, ihzâr eden.

MUHBİR (i. A. «haber» den if.). Haber veren, bir şeyi ihbâr eden, bir gazeteye veya hükûmete bir işten haber veren. **Muhbir-i sâdık** = Haber verdikleri şeylerden mes'ul olmamak için isimlerini gizliyenlere denir ve alay yollu kullanılır.

MUHDES (i. A. «heds» ten imef.) (mü. muhdese). **1.** Sonradan vücude gelmiş, eski olmayan, yaratılmış: Âlem muhdestir. **2.** Yeni, eskiden olmıyan: Bu, muhdes bir âdettir.

MUHİB (MUHİBB) (i. A. «hubb» dan if.) (mü. muhibbe). Seven, sevişen, muhabbetli, muhabbeti, sevgisi olan: Muhibb-i Ehl-i Beyt; muhibb-i fukarâ. (i. A. c.). Muhibbân. **1.** Dost, yâr: Muhibb-i sâdık. **2.** Derviş olmaksızın tarîkatlerden birine yakınlığı olan: Mevlevî muhibbi.

MUHİBBÂNE (i. F.). **1.** Dostça, dostluğa yakışır şekilde: Ben, size muhibbâne söylüyorum. **2.** Bir tarîkat muhibbine yakışır şekilde.

MUHİK (MUHİKK) (ka ile) (i. A. «hakk» dan if.) (mü. muhikka). **1.** Hak veren, hakkı kabûl eden, doğrudan ayrılmayan, âdil: Hâkim muhik olmalıdır. **2.** (hukuk) Haklı olan, haklı, doğru: Hangı tarafı muhik görürse onu tutar.

MUHİL (MUHİLL) (i. A. «halel» den if.) (mü. muhille). Bozan, dokunan, halel veren. **Muhill-i nâmûs** = Nâmusa dokunan. **Muhill-i âsâyiş** = Asayişi bozan.

MÛHİN (i. A. «vehn» den if.) (mü. mûhine) (tıp). Zayıflatan.

MUHİT (MUHÎT) (i. A. «havt» den if.) (mü. muhîta). **1.** İhâta eden, çeviren: evin etrafını muhit bir duvar. **2.** İlim ve iktidarı içinde bulunduran, Ar. şâmil, hâvî, câmî: Onun ilmi pek çok bilgiyi muhittir. (coğrafya) **Bahr-i Muhît** = Okyanus. **Bahr-i Muhît-i Kebîr** = Büyük Okyanus. **Bahr-i Muhît-i Atlasî** = Atlas Okyanusu. **Bahr-i Muhît-i Hindî** = Hind Okyanusu. **3.** (matematik) **Muhît** veya **muhît-i dâire** = Bir daire teşkil eden eğri çizgi ki, iki ucu birleşip halka şeklini alır. **4.** (botanik, anatomi) Zarf, kılıf.

MUHKEM (i. A. «hükm» den imef.) (mü. muhkeme). Sağlam, metin, kuvvetli: Muhkem bina; pek muhkem bir makine.

MUHKEMÂT (i. A. c.) (m. muhkeme) (dilimizde kullanılmamıştır). Hüküm veren âyetler ki, Kur'ân'da bunlara fazla ehemmiyet verilip «ümmü'l-kitâb» denir. zıddı: müteşâbihât ki, örnek olarak söylenir ve te'vîle de gelir.

MUHLİS (i. A. «hulûs» dan if.) (mü. muhlise). Dostluğu veya itikat ve ibadeti halis ve samimî olan: Muhibb-i muhlis. **Muhlisleri, muhlisiniz** = Eski yazı dilinde «ben» mânâsıyle üstten asta hitap tarzı.

MUHLİSÂNE (i. F.). Hulûs ile, sadakatle: Sizi muhlisâne severim; onun namazı muhlisânedir.

MUHNİK (i. A. «hank» tan if., if'âl). Boğan, boğucu.

MUHREC (i. A. «hurûc» dan imef.) (c. mehâric). **1.** Çıkarılmış, çıkmış, yetişmiş: Ticaret mektebinden muhrec. **2.** (matematik) Dört işlemden her birinin neticesi.

MUHRIK (i. A. «hark» den if.) (mü. muhrıka). **1.** Yakan, yakıcı: Cism-i muhrık, mâdde-i muhrıka. **2.** Pek fazla acındıran, yakıcı, tesirli: Pek muhrık bir şey anlattı.

MUHRİB (i. A. «harâb» dan if) (mü. muhribe). Tahrîb eden, yıkıp viran eden, mahv ve perişan eyleyen.

MUHRİP (i. A.). Bir harp gemisi çeşidi, zırhlının küçüğü ve süratlisi, destroyer.

MUHSİN (i. A. «hüsn» den if.) (mü. muhsine). İyilik eden, ihsan eden, cömert.

MUHTÂCİYYET (i. A.). Muhtaçlık, ihtiyaç.

MUHTAÇ (MUHTÂC) (i. A. «havece, hâcet» den if.) (c. muhtâcîn). **1.** Bir şeye ihtiyaç ve lüzumu olan, bir ihtiyacı olup da gideremeyen: Ekmeğe, suya, nasihata muhtaçtır. **2.** Lüzumu olan: Bu ev tamire muhtaçtır. **3.** Fakir, yoksul: Muhtaçlara yardım etmek. **4.** Birinden iyilik görmek ümidinde bulunmakla veya yardımını görmekle kendisine baş eğmeye mecbur olan: Ben, sana muhtaç değilim; ne yapsın ona muhtaçtır.

MUHTAÇLIK (i.). Muhtaç olan adamın hâli, ihtiyaç: Kimseye muhtaçlığım yoktur.

MUHTAL (i. A. «hîle» den if.) (mü. muhtâle). Hilekâr, desiseci.

MUHTAR (MUHTÂR) (i. A. «hayr» dan imef) (mü. muhtâre). **1.** Seçilmiş, ihtiyâr olunmuş, seçkin (bu mânâ ile Peygamberimiz hakkında kullanılır). Ahmed-i Muhtâr. **2.** Aklı, iradesi tam, yerinde olan, istediği gibi hareket edebilen, cebir ve tahakküm altında bulunmayan: Fâil-i muhtâr. **3.** İdaresi kendinde olan, imtiyazlı, iç idaresinde müstakil, fakat dış idaresinde başka bir devlet veya makama bağlı: İdâre-i muhtâre. **4.** Bir köy veya mahalle ahalisi tarafından köy ve mahalleye ait işlere bakmak üzere seçilen adam: Köy, mahalle muhtarı.

MUHTÂRİYYET (i. A.) (Türkler'ce yapılmış bir Arapça kelimedir). Aklı, irâdesi yerinde olanın hâli. **Muhtâriyyet-i idâre** = Ayrıca ve bazı imtiyazlarla idare olunan eyâletin hali.

MUHTARLIK (i.). Köy veya mahalle muhtarı sıfat ve görevi.

MUHTAS (MUHTASS) (i. A. «husûs» dan imef.) (mü. muhtassa). Bir şey veya şahsa ihtisâs etmiş, has, mahsus, hususî: Bu hastane verem hastalarına muhtastır. (i. A. c. muhtâsîn). Hususî şekilde mensup, birine intisâbı, bağlılığı olan.

MUHTASAR (i. A. «hasr» dan imef.) (mü. muhtasara). **1.** Kısa kesilmiş, kısaltılmış, mufassal olmayan, hulâsa: Muhtasar bir nutuk söyledi; muhtasar bir risâle yazdı; bu tarihin bir de muhtasarı vardır. **2.** Pek gösterişli olmayan, tekellüfsüz, gürültüsüz, az masrafla ve kalabalıksız: Muhtasar bir düğün yaptı.

MUHTASARAN (i. A.). Kısa olarak, tafsilâtsız: Muhtasaran konuştu.

MUHTAZIR (i. A. «huzûr» dan if.) (mü. muhtazıra). İhtizar hâlinde bulunan, can çekişen.

MUHTECİB (i. A. «hicâb» dan if) (mü. muhtecibe). Örtülü, örtünmüş.

MUHTEFÎ (i. A. «hafî» den if.) (mü. muhtefiyye). İhtifâ eden, gizlenen, saklanan, gizlenmiş, saklı: Birkaç gün muhtefî kaldı.

MUHTEKİR (i. A. «hakere» den if.). Yiyecek ve başka zarurî ihtiyaç maddelerini ucuz alıp biriktirdikten sonra fiyatlarını arttırarak satan, karaborsacı.

MUHTEL (MUHTELL) (i. A. «halel» den if.) (mü. muhtelle). Bozuk, bozulmuş, karışmış, düzenine halel gelmiş: İdaresi muhtel bir müessese.

MUHTELEF-ÜN FÎH (i. A. «haleffe» den imef.) (mü. muhtelef-ün fîhâ). Hakkında ihtilâf, anlaşmazlık bulunan, uyuşulamayan, herkesce kabûl olunmayan: Mes'ele-i muhtelef-ün fîhâ.

MUHTELİC (i. A. «halecân» dan if.) (mü. muhtelice) (tıp). İhtilâca uğramış, devamlı titreyen insan veya organ.

MUHTELİF (i. A. «haleffe» den if.) (mü. muhtelife). **1.** Bir çeşitten olmayan, türlü türlü olan, çeşitli: Muhtelif işler. **Muhtelifü'l-levn** = Renkleri türlü türlü. **Elvân-ı muhtelife** = Çeşitli renkler. **2.** Bir fikir ve görüşte olmayan, fikirleri farklı olan, muhtelif: Kendisi bu işte muhtelif idi.

MUHTELİS (i. A. «halese» den if.) Çalıp çarpan, zimmetine geçiren, ihtilâs eden.

MUHTELİT (i. A. «halt» dan if.) (mü. muhtelite). Karışık, çeşitli şeylerden mürekkep: Muhtelit komisyon. (matematik, geometride) **Sath-ı muhtelit** = Çeşitli şekil ve durumları olan yüzey, Fr. surface mixte. (anatomi) **Adale-i muhtelite** = Boynun arkasındaki kas.

MUHTEMEL (i. A. «haml» dan imef.) (mü. mhtemele). Olmak ihtimali olan, mümkün, kabil, beklenen: Bugün gelmeleri muhtemeldir.

MUHTEMELÂT (i. A. c). Mümkün olan ve beklenen şeyler: O işin böyle olması muhtemelâttandır.

MUHTEMER (i. A. «hamr» dan imef.). Mayalanıp ve ekşiyip kabarmış mânâsiyle «muhammer» ve «mütehammer» yerine kullanılmışsa da, Arapça mânâsı büsbütün başkadır.

MUHTENİK (i. A. «hank» dan if.) (mü. muhtenika). Boğulmuş, boğuk.

MUHTEREM (i. A. «hürmet» ten imef.) (mü. muhtereme). Hürmetli, saygı değer: Bir pîr-i muhterem; vâlide-i muhteremem.

MUHTERÎ (i. A. «hareye» den if.). **1.** İcat eden, bulan, meydana koyan, mucit: Dikiş makinesinin muhterîi. **2.** Birine aslı olmayan şeyler isnad eden, iftira atan.

MUHTERİK (i. A. «hark» den if.) (mü. muhterika). Yanmış: Geçen günkü yangında üç ev muhterik oldu.

MUHTERİS (i. A. «hırs» tan if.). İhtirası olan, hırsı olan, çok istekli.

MUHTERİZ (i. A. «hırz» dan if.) (mü. muhterize). Sakınan, çekinen, ihtirâz eden: Ben, böyle iftiralardan pek muhterizim.

MUHTESİB (i. A. «hisâb» dan if.). **1.** Vaktiyle ihtisâb memuru, şehre gelip satılan mallardan vergi ala nmemur. **2.** Abbâsîler zamanında şehrin belediye ve polis görevlerine bakan memur, şahne.

MUHTEŞEM (i. A. «haşmet» den imef.) (mü. muhteşeme). Haşmet sahibi, heybetli: Bir vezîr-i muhteşem («çok muhteşem», hattâ «daha muhteşem» demek doğru değildir).

MUHTEVÂ (i. A. «havâye» den imef. iftial). Bir şeyin içinde bulunan şey.

MUHTEVÎ (i. A. «havâye» den if.) (mü. muhteviyye). Bir yere toplayan, ihtivâ eden, hâvî: Çeşitli bahisleri muhtevî bir kitap.

MUHTEVİYYÂT (i. A. c.) (doğrusu «muhteveyât» olsa gerektir). **1.** Yazılmış bir şeyin hâvî olduğu, ihtivâ ettiği, içine aldığı bahisler, mündericât, içindekiler: O kitabın, mektubun muhteviyyâtı neden ibarettir? **2.** Bir kabın ve zarfın içinde bulunan şeyler: Bu sandığın muhteviyyâtı nedir?

MUHTEZEN (i. A. «hazn» den imef.) (mü. muhtezene). Biriktirilip hazineye konmuş.

MUHTEZİN (i. A. «hazn» den if.) (mü. muhtezine). Biriktirip hazineye koyan.

MUHTIR (i. A. «hutûr» dan if.) (mü. muhtıra). Hatıra getiren, ihtâr eden, hatırlatan.

MUHTIRA (i. A.) (c. muhtırât). **1.** Bir işi hâtıra getirtmek maksadıyla, hatırlatmak için sunulan yazı: Bir muhtıra takdîm eyledi; benimki bir muhtıradır, isterse kabûl eder, isterse etmez. **2.** Hatıra gelen bir şeyi unutmamak için yazılan pusula: Bir muhtıra yazıp cebime koydum; muhtıra defteri.

MUHTÎ (i. A. «hatâ» dan if.) (mü. muhtıyye). Hata ve günah eden, günahkâr.

MUHYÎ (i. A. «hayât» dan if.). İhyâ eden, dirilten, canlandıran, taze hayat veren.

MUHZIR (i. A. «huzûr» dan if.). İlgilileri mahkemeye götürmekle görevli mahkeme görevlisi, mübaşir: Mahkemeden muhzır geldi.

MUÎD (i. A. «avd» den if.). Öğrencilere derslerde yardımcı olan öğretmen muavini (eskimiştir).

MUİD (MUİDD) (i. A. «add» den if.) (mü. muidde). Hazırlayan.

MUÎN (i. A. «avn» den if.) (mü. muîne). **1.** Yardımcı, yardım ve muâvenet eden. **2.** Muavin.

MUİNLİ (i.). Askere alındığı vakit ailesine bakacak kimsesi olan.

MUİZ (MUİZZ) (i. A. «izzet» den if.) (mü. muizze). İkrâm ve izâz eden, ağırlayan.

MUJİK (i. Rus). Rus köylüsü.

MUKA'AR (i. A. «ka'r» dan imef.) (mü. muka'ara) (fizik). Ortası çukur olan, kenarlarından başlayarak merkeze doğru gittikçe çukurlaşan, zıddı: muhaddeb, Fr. concave. **Muka'ar-ı muhaddeb** = Bir tarafı mukaar ve diğer tarafı muhaddeb olan, Fr. concavo-cnvexe. **Muka'ar-ı muzâaf** = İki tarafı muka'ar olan, Fr. concavo-concave.

MUKABELE (a uzun) (i. A. «kabl» den mufâale). **1.** Karşı karşıya bulunma, karşılık, karşılama: Biri diğerinin mukabelesindedir («mukabilinde» de denir). **2.** Karşı gelme, karşılık verme, karşı durma, aynen karşı koyma: Bana pek ağır sözler söyledi amma ben mukabele etmedim; bana o kadar ikramlar etti, ben mukabelede bulunamadım. **3.** İki şeyi, meselâ müsvedde ile temizini yan yana koyarak veya okuyarak uygunluğuna bakma, tatbik etme, karşılaştırma: Yazdığınızı mukabele edelim. **4.** Karşı karşıya yapılan zikir ve semâ: Eskiden Mevlevî-hânelerde mukabele olurdu. **5.** Camilerde hâfızlarla Kur'ân'ı açık tutanların karşılıklı Kur'ân okumaları: Mukabele okumak.

MUKABELEBİLMİSL (MUKAABELE-Bİ'L-MİSL) (i. A.). Fena bir harekete, aynı şiddette bir başka hareketle cevap verme, misilleme («mukabele-i bi'l-misl» yanlıştır).

MUKABELECİ (i.). Eskiden bir kalemde temize çekilen yazıları müsveddeleriyle karşılaştıran kâtip. bk. Mukabele.

MUKABİL (a uzun) (i. A. «kabl» den if.) (mü. mukabile. **1.** Karşı karşıya gelen, bir şeyin karşısında bulunan: Evim camiye mukabildir. **2.** Bir şeye karşı verilen ücret, sizin zahmetinize mukabil değildir. (matematik) **Zâviye-i mukabile** = Diğer bir açının karşısında bulunan açı.

MUKADDEM (i. A. «kadem» den imef.) (mü. mukaddeme). **1.** Önde bulunan, ile-

ride olan, önden giden. **2.** Eski, zamanca ileride bulunan, zıddı: muahhar: İskender'in zamanı Hazret-i İsâ'dan çok mukaddemdir. **3.** Değeri fazla olan, mertebesi daha yüksek veya lüzumu daha çok: İş eğlenceden mukaddemdir. **4.** İki kısımdan mürekkep olan her şeyin birinci kısmı. **5.** (mantık) İki kaziyyeden mürekkep kıyasın birinci kaziyyesi. Diğerine «tâlî» derler. **6.** (askerlik) İmparatorluk devrinde redif askerinin bölündüğü iki sınıftan birincisi: Önce mukaddem ve sonra tâlî sınıf silâh altına alınır.

MUKADDEMÂ (i. A.). Bundan evvel, önce: Bu kelime mukaddemâ kullanılırdı.

MUKADDEME (i. A.) (c. mukaddemât). **1.** Maksada girişmeden önce söylenen ve maksadın ifadesine esas alınan söz: Önce bir mukaddeme yaptı, sonra mevzua girdi. **2.** Bir kitabın asıl metninden önceki yazı, önsöz, Osm. dîbâce, medhal: Mukaddeme-i İbni Haldûn. **3.** (askerlik) Ordunun ileride bulunan kısmı: Mukaddemetü'l-ceyş.

MUKADDER (i. A. «kader» den imef.) (mü. mukaddere). **1.** Tayin ve takdir olunmuş, belirli ölçüde. **2.** İlâhî kadere göre, Tanrı'ca takdir olunmuş: Mukadder ne ise o olur. **3.** Kader, kazâ, ezelî hüküm.

MUKADDERÂT (i. A. c.). Tanrı'ca takdir olunmuş işler: Mukadderât-ı ilâhiyye.

MUKADDES (i. A. «kuds» den imef.) (mü. mukaddese). Takdis olunmuş, kutlu. **Beyt-i Mukaddes** = Kudüs'teki Mescid-i Aksâ.

MUKADDESÂT (i. A.). Mukaddes mefhumların bütünü. bk. Mukaddes.

MUKADDİM (i. A. «kadem» den if.). Takdim eden, bir büyük zâtın huzûruna götürüp veren: Mukaddim-i arî.

MUKAFFÂ (i. A. «kufv» dan imef.). Kafiyeli: Şiir, mevzûn ve mukaffâ sözden ibarettir.

MUKALLAK (i.) («kılık» dan uydurulmuş bir kelime). Kılık kıyafeti yerinde, yalnız kılığı olup başka bir fazileti olmayan, gösterişli: Mukallak adam (şimdi kullanılmıyor).

MUKALLİB (i. A. «kalb» den if.) (mü. mukallibe). Kalbeden, başka kalıba sokan, değiştiren.

MUKALLİD bk. Mukallit.

MUKALLİDÂNE (i. F.). Mukallidlikle, taklid ederek, taklitçiye yakışır şekilde: Bir tavr-ı mukallidâne ile.

MUKALLİT (MUKALLİD) (i. A. «kalb» den if.) (mü. mukallide). **1.** Taklid eden, bir şeyin aynını yapmaya çalışan: O şâir Nef'î'nin mukallididir. **2.** Birinin tavırlarının aynını yaparak veya onun gibi söyleyerek maskaralık eden ve bu işiyle herkesi eğlendiren: O, mukallit bir adamdır.

MUKALLİTLİK (i.). Mukallit, taklitçi insanın hâli ve işi, taklit, taklitçilik: Mukallitlik o adama vergidir.

MUKANNEN (i. A. «kanûn» dan imef.) (mü. mukannene). Şaşmayan, vakit ve miktarı belirli, düzenli: Çalışması, yemeği her şeyi mukannendir.

MUKANTAR (i. A. «kantara» dan imef.) (mü. mukantara). Kemerli, kemer şeklinde.

MUKANTARA (i. A.) (c. mukantarât). **1.** (astronomi) Güneşin gölgesiyle saatleri gösteren âlet, Osm. basîta-i şemsiyye. **2.** Ufka paralel olarak gökyüzünde tasavvur olunan daireler, Fr. almicantarat (bu kelime Arapça'dan alınmıştır).

MUKAREBET (a uzun) (i. A. «kurb» dan). Birbirine yakın olma, yaklaşma, yakınlık, akrabalık.

MUKARENET (a uzun) (i. A. «karn» dan). Bitişiklik, ulaşma, bir yere gelme: Bazı olayların mukareneti.

MUKARİB (a uzun) (i. A. «kurb» (mü. mukaribe). Birbirine yakın ve karîb olan.

MUKARİN (ka uzun) (i. A. «karn» dan if.) (mü. mukarine). Bitişik, ulaşmış, bir yere gelmiş: **Mukarin-i sıhhat** = Sahih, doğru.

MUKARNES (i. A.). Merdiven gibi dereceleri olan ve uçları içine alan, kubbe şeklinde olan: Felek-i mukarnes.

MUKARREB (i. A. «kurb» dan imef.) (mü. mukarrebe). Yaklaşmış, yakın. **Melek-i mukarreb** = Allah'a yakın olan melek. (A. c. mukarrebîn) Hükümdarın yakın hizmetinde bulunanlar, mâbeynciler, musâhibler vs.: Mukarrebîn-i hazret-i pâdişâhîden.

MUKARRER (i. A. «karâr» dan imef.) (mü. mukarrere). **1.** Kararlaştırılmış, kararı verilmiş: Bugün gelmemiz mukarrerdir. **2.** Şüphesiz: Cahilin, sözünde yanılması mukarrerdir. **3.** İfade olunmuş: Mukarrer maddeler.

MUKARRERÂT (i. A.). Alınan kararlar. bk. Mukarrer.

MUKARRİB (i. A. «kurb» den if.) (mü. mukarribe). Yaklaştıran, Osm. takarrüb ettiren.

MUKARRİR (i. A. «karâr» dan if.). Takrir ve ifade eden, bir mevzuu açıklayarak anlatan. **Huzûr-ı hümâyûn ders-i şerîf mukarriri** = Eskiden huzûr derslerinde mukarrirlik eden hoca; zıddı: Muhâtab (i. A.) Eskiden dersi talebeye takrir eden müderris muavini.

MUKASEME (a uzun) (i. A. «kısm» dan). Paylaşma, bölüşme: Ganimeti mukaseme ettiler.

MUKASSEM (i. A. «kısm» dan imef.) (mü. mukasseme). Ayrılmış, bölünmüş.

MUKASSAT (i. A. «kıst» dan imef.) (mü. mukassaata). Taksitli. **Te'dîyât-ı mukassata** = Taksitli ödemeler.

MUKASSATEN (i. A.). Taksitle, taksitli şekilde.

MUKASSÎ (i. A. «kasvet» ten if.). Kasvet verici, kasvetli, sıkıcı, sıkıntılı, bunaltıcı, dar: Mukasssî bir manzara.

MUKASSİM (i. A. «kısm» dan if.) (mü. mukassıme). Ayıran, bölen, taksim eden.

MUKATAA (ka uzun) (i. A. «kat'» dan). Arazinin kesime verilmesi, tesirli bir kira karşılığında kiralanması.

MUKATAALI (ka uzun) (i.). Mukâtaa şeklinde kiralanmış arazi.

MUKATELE (a uzun) (i. A. «katl» den). **1.** Birbirini öldürme, vuruşma. **2.** Muharebe.

MUKATTÂ (i. A. «kat'» dan imef.) (mü. mukattâa). Kesilmiş, kesik, ayrı. **Hurûf-ı mukattâ** = Ayrı ayrı yazılan ve birbirlerine bitiştirilmeyen harfler.

MUKATTAÂT (i. A. c.). **1.** Kesik şeyler, eksik parçalar. **2.** Her biri bir kelimeye delâlet eden harfler ve eksik terkipler vs., ilah. İşaretler gibi ki vesaire, ilââhire tâbirinden kesilmiştir. **3.** Eksik şiir parçaları, çeşitli gazel ve kasîdelerden vs. alınmış beyitler.

MUKATTAR (i. A. «katr» dan imef.) (mü. mukattara). Taktîr olunmuş, inbikten çekilmiş, damıtılmış. **Mâ-i mukattar** = İnbikten çekilmiş su.

MUKAVELÂT bk. Mukavele.

MUKAVELE (a uzun) (i. A. «kavl» den) (c. mukavelât). **1.** Sözleşme, söz edişme. **2.** Bir iş hakkında iki taraf arasında verilen karar, her iki tarafın şartlarını içine alacak şekilde düzenlenen senet: Şirket mukavelesi; mukavelesiz işe girişememe. **Mukavelât muharriri** = Noter.

MUKAVELE-NÂME (i. F.). Mukavele senedi: Mukavele-nâmesini gösterdi.

MUKAVEMET (a uzun) (i. A. «kıyâm» dan). Karşı durma, dayanma, boyun eğmeme.

MUKAVEMETÇİ (i.). İşgal altındaki topraklarda düşmanla gizli veya çete savaşı şeklinde savaşan kimse, milliyetçi.

MUKAVİM (a uzun) (i. A. «kıyâm» dan if.) (mü. mukavime). Mukavemet eden, karşı duran, dayanan.

MUKAVVA (i. A. «kuvvet» den imef.). **1.** Sağlamlaştırılmış. **2.** Vaktiyle birkaç tabaka kâğıdın üst üste yapıştırılmasıyla yapılan ve şimdi kalın olacak şekilde dövülen kâğıt: Mukavvadan kutu. **3.** Mukavvadan yapılmış: Mukavva kap.

MUKAVVES (i. A. «kavs» den imef.) (mü. mukavvese). Yay gibi eğri, bükülmüş, kemerli. **Hatt-ı mukavves** = Eğri çizgi.

MUKAVVÎ (i. A. «kuvvet» den if.) (mü. mukavviye). **1.** Kuvvet veren, kuvvetlendiren, sağlamlaştıran. **2.** (tıp) Kuvvet için verilen (ilâç): Mukavvî şurup.

MUKAYESE (a uzun) (i. A. c. «kıyâs» dan) (c. mukayesât). **1.** Ölçme, ölçü. **2.** Bir şeyi diğer bir şeyle karşılaştırarak ölçü, değer ve kuvvetini takdir etme, diğer bir şeye nisbetle bir şeyi takdir etme, kıyas: Siz herkesi kendinizle mukayese etmeyin; bu iş hiçbir işle mukayese olunamaz. **3.** Diğer bir şeye benzeterek hükmetme, kıyas ve nisbetle karar verme: Geçen yılın bütçesi bu yılki bütçeyle mukayese edilemeyecek kadar fazladır.

MUKAYYET (MUKAYYED) (i.A. «kayd» dan imef.) (mü. mukayyede). **1.** Bağlı, bağlanmış: Merbut ve mukayyet. **2.** Ayağında zincir ve pranga bulunan: Zindanın içinde mukayyettir. **3.** Kayıt ve şartlarla bağlı, tahsis ve hasredilmiş: Verilen imtiyaz memlekete faydalı kayıtlarla mukayyet idi. **4.** Bir işe ehemmiyet verip dikkat eden: Siz de mukayyet olun da bu yol iyi yapılsın. **5.** Deftere geçmiş, kaydolunmuş.

MUKAYYÎ (i. A. «kayy» dan if.) (mü. mukayyie) (tıp). Kusturan, kay ettiren.

MUKAYYİD (i. A. «kayd» dan if.) Bir kalemde evrakı deftere geçirmekle görevli kâtip, kayıt memuru: Bu kalemde bir mukayyid lâzım; nüfus mukayyidi.

MUKAYYİTLİK (i.). Mukayyitin sıfat ve görevi.

MUKBİL (i. A. «kabl» den if.) (mü. mukbile). İkballi, kuvvetli, bahtiyar.

MUKDİM (i. A. «kadem» den if.) (mü. mukdime). İkdam sahibi, bir işe devam ve gayret eden: Pek mukdim bir adam.

MÛKIZ (i. A. «yakaza» dan if.) (mü. mûkıze). **1.** Uyandıran, ikaz eden. **2.** Gafletten kurtaran. **3.** (tıp) Tahrik ve tenbih eden: Devâ-ı mûkız.

MUKİM (MUKIYM) (i. A. «kıyâm» dan if.) (mü. mukıyme). Oturan, ikamet eden: Bursa'da mukim dayım.

MUKİRR (i. A. «karâr» dan if.) (mü. mukirre). İkrar ve itiraf eden, doğrusunu söyleyip kabahat ve ayıbını gizlemeyen, inkâr etmeyen.

MUKLA (i.). Kıymalı kaygana.

MUKMİR (i. A. «kamer» den if.) (mü. mukmire). Ay aydınlığı ile aydınlanmış, mehtaplı. **Leyle-i mukmire** = Mehtaplı gece.

MUKNÎ (i. A. «kanaât» ten if.) (mü. muknîp). Kanaat veren, kandıran, kandırma, ikna eden. **Cevâb-ı muknî; edille-i muknîa** = Kandırıcı deliller.

MUKRİZ (i. A. «karz» dan if.). İkrâz eden, ödünç, borç veren.

MUKTEBES (i. A. «kabs» dan imef.) (mü. muktebese). Bir yerden alınan, faydalanılan: Bu haber diğer bir gazeteden muktebestir.

MUKTEBİS (i. A. «kabs» dan if.) (mü. muktebise). Birinin bilgi ve tecrübesinden faydalanılan (asıl Arapça'da «ateş yakmak için birinden ateş alan» demektir).

MUKTEDÂ (i. A. «kadv» dan imef.) **1.** Uyulan, örnek alınan. **Muktedây-ı üdebâ** = Ediplerce örnek alınan. **2.** Önde bulunan, herkesin tâbî olduğu, reis: Muktedây-ı ehl-i irfân («muktedâ-bih» de denilir).

MUKTEDÎ (i. A. «kadv» den if.) (mü. muktedıyye). Uyan, tâbî olan.

MUKTEDİR (i. A. «kudret» den if.) **1.** Güçlü, kuvvetli, kuvvet ve iktidar sahibi: Muktedir adamdır. **2.** Bir işi yapabilen, becerebilen: Ben okutmaya muktedir olamadım.

MUKTEFÎ (i. A. «kafâ» dan if.) (mü. muktefiyye). Birinin ardı sıra giden birine uyan.

MUKTERİB (i. A. «kurb» den if.) (mü. mukteribe). Yaklaşan, Osm. takarrüb eden.

MUKTESİT (MUKTESİD) (i. A. «iktisâd» dan if.). İktisatlı, tutumlu.

MUKTEZÂ (i. A. «kazâ» dan imef.). **1.** İktizâ eden, lâzım gelen, icab eden: Kanunun falanca maddesi muktezâsınca. **2.** Eskiden kanun veya fermân hükümlerine göre yazılan şerh.

MUKTEZEYÂT (i. A. c.) (mukteziyât şekli galattır). **1.** İktizâ eden ve lâzım gelen şeyler, lüzumlu işler: Yolculuğun muktezeyâtını hazırlamak. **2.** Neticeler.

MUKTEZÎ (i. A. «kazâ» dan if.) (mü. mukteziyye). İktizâ eden, lâzım gelen, icap eden, lâzım, lüzumlu: Bu işin böyle olması muktezîdir.

MULAJ (i. Fr.). Bir şeyin balmumu, alçı gibi bir madde ile alınan kalıbı.

MÛLİN (i. A. «alen» den if.) (mü. mûline). İlân eden, bildiren.

MUM (i. F.). **1.** Balmumu, Ar. şem'. **Balmumu** = Bal eritilip ayrılan madde ki, ısıtıldıkça yumuşar: Balmumundan bir heykel. **Mühür mumu** = Balmumuyle lak vesaireden mürekkep kırmızı veya başka renkte sertçe bir madde ki, eritilip üstüne mühür basılırdı: **2.** Balmumu gibi yumuşak. **3.** Muvafakat eden, razı olan: Kendisine birkaç para verirseniz mumdur (mum gibi olur).

MUM (i.) (Farsça'dan). Aydınlatmak için bir şamdana dikilerek yakılan ve içi fitilli olarak erimiş içyağından veya balmumundan yapılan yakacak şey, Ar. şem': Mum yakmak, mumu söndürmek. **İspermeçet mumu** = Saf yağlı beyaz ve temiz mum. **Mum gibi** = Pek doğru veya dimdik. **Mumla aramak** = Hasretle ve esefle istemek.

Mum

MÛMÂİLEYH (i. A. «mûmâ» îmâ'dan imef.) (mü. mûmaileyhâ) (tes. mûmâileyhümâ) (c. mumâileyhüm) (ilâ = edat, h = 3. şahıs zamiri). İmâ ve işaret olunan, anılan şahıs: Mûmâileyh paşa.

MUMCU (i.). **1.** Mum yapan ve satan adam. **2.** Vaktiyle fitilli tüfekle silâhlı asker.

MÛ-MİYÂN (i. F. mû = kıl, miyân = bel). Kıl belli, ince belli.

MUMLAMAK (f.). **1.** Balmumu sürmek, balmumuna batırmak. **2.** Bir parça balmumu yapıştırarak işaret etmek.

MUMLUK (i.). Belirli bir sayıda mumu olan veya belirli mum değerinde olan: Kırk mumluk ampul.

MUMYA (i. A.). **1.** Eski Mısırlılar'ın tahnit edip çürümeyecek bir hâle koydukları cenaze: Piramitten çıkan mumyalar. **2.** Gûyâ içilmesi ve vücuda sürülmesi her derdi iyi den hayalî bir ilâç. **3.** Pek zayıf ve sararmış insan: Mumya olmuş.

MUMYALAŞMAK (f.). Mumya hâline gelmek.

Mumya

MUNÂFIK bk. Münâfik.

MUNDAR (i. «murdar» dan galat). bk. Murdar.

MUNFASIL (i. A. «fasl» dan if.) (mü. munfasıla). **1.** Ayrılmış, ayrı, bitişik olmayan, muttasıl zıddı. **2.** Yerinden ayrılmış, memuriyetinden çıkmış. **3.** (musiki). Yanaşık dereceli olmayan notalar. **4.** Eski alfabede: **Hurûf-ı munfasıla** = Alttan bitişmeyen harfler. **Hurûf-ı muttasıla**'nın gayrı olan (elif, dal, zel, re, zı, vav) harfleri. **Zamîr-i munfasıl** = (Ar. gramerinde) Diğer kelimeye bitişik olmayan zamir, zamîr-i muttasıl olmayan zamir: Hû, int gibi. bk. Münfasıl.

MUNHASIR bk. Münhasır.

MUNHASIRAN bk. Münhasıran.

MÛNİS (i. A. «üns» den if.) (mü. mûnise). **1.** İnsana yakın, herkesle görüşen, kanı sıcak. **2.** İnsandan kaçmayan, alışık.

MUNKABIZ (i. A. «kabz» dan if.) (mü. munkabıza). **1.** Toplanmış, çekilmiş, büzülmüş. **2.** İçi sıkılmış, sıkıntılı. **3.** Pekliği olan, inkıbâza uğramış («peklik verici» mânâsı galattır).

MUNKALİB (i. A. «kalb» den if.) Kalbolmuş, dönmüş, değişmiş.

MUNKARİZ bk. Münkariz.

MUNKATI' (i. A. «kat'» den if. infial). Kesilmiş. **Munkatı' olmak** = Kesilmek, arkası gelmemek.

MUNSAB (MUNSABB) (i. A. «sebebe» den imef.) (mü. munsabba). Dökülen, denize veya ırmağa kavuşan: Tuna Karadeniz'e munsab olur.

MUNSARİF (i. A. «sarf» dan if.) (mü. munsarife). **1.** Çekilip giden. **2.** (e.). (Ar. gramerde) Tenvîn ve kesre kabûl eden (isim). **Gayrı munsarif** = Tenvîn ve kesre kabûl etmeyen isim.

MUNSARİH (i. A. «sarâhat» den if.) (mü. munsariha). Sarahatli, açık, zahir, belli.

MUNSIF (i. A. «nasafet» den if.) (mü. munsıfe). **1.** İnsaf eden, insaflı, adalet ve doğruluktan ayrılmayan: Munsıf adamdır. **2.** Kötülükte ileri gitmeyen: Munsıf bir hırsız.

MUNSIFÂNE (i. F.). **1.** İnsaf ve doğrulukla: Pek munsıfâne hareket ediyor. **2.** Pek ileriye varmayarak: Biraz munsıfâne vuruyor.

MUNTABIK (i. A. «tıbk» dan if) (mü. muntabıka). **1.** Uygun, muvafık, tamamiyle birbirine uyan. **2.** (matematik, geometride) Birbiri üzerine konulduğu takdirde tamamiyle uygun gelen ve biri diğerinden fazla veya eksik gelmeyen iki çizgi veya şeklin her biri.

MUNTABÎ (i. «tab'» dan imef.) (mü. muntabîa). **1.** Tabiatta olan, yaratılıştan. **2.** Basılmış, damgalanmış, matbû. **3.** Tab'a uygun, güzel.

MUNTABİH (i. A. «tabh» dan imef. (mü. muntabiha). Tabholunmuş, pişmiş.

MUNTAFÎ (i. A. «tufû» dan if.) (mü. muntafiyye). Sönmüş, sönük, bastırılmış.

MUNTALAK (ka ile) (i. A. «talâk» dan if.) (mü. muntalaka). Bırakılmış, serbest kalmış, koyuverilmiş, salıverilmiş, azad edilmiş.

MUNTASIF (i. A. «nısf» den if.) (mü. muntasıba). **1.** Yarılamış, yarıya varmış. **2.** Yarı, nısıf, vasat. **Muntasıf-ı ramazan** = Ramazanın yarısı, ortası.

MUNTAVÎ (i. A. «tayy» dan if.) (mü. muntaviyye). Devşirilmiş, toplanmış.

MUNTAZAM (i. A. «nizâm» dan if.) (mü. muntazama). **1.** Sıralanmış, sıraya konmuş, bir düzüye olan: Muntazam ağaçlar. **2.** Düzeninde olan, tertipli: Pek muntazam bir idare; o mektebin dersleri pek muntazamdır. **Asâkir-i muntazama** = Eskiden başıbozuk ve gönüllüler dışındaki asıl ordu. **Gayrı muntazam** = Düzensiz. **Asâkir-i gayrı muntazama** = Başıbozuk asker.

MUNTAZAR (i. A. «nazar» dan imef.) (mü. muntazara). Beklenen gözetilen: Gelmesi muntazardır.

MUNTAZIR (i. A. «nazar» dan if.) (mü. muntazıra). Bekleyen, gözeten, intizâr eden, yaklaşan: Gelmesine muntazırım.

MUNTAZIRAN (i. A.). Bekleyerek, gözeterek, bekler olduğu halde: Yazdığı kâğıdın kurumasına muntazıran bir sigara yaktı.

MUNZAM (MUNZAMM) (i. A. «zamm» dan imef.) (mü. munzama). Sonradan katılan, eklenen, üste gelen, Osm. inzimâm eden: Rahatsızlığıma bir de baş ağrısı munzam oldu.

MUNZİC (i. A. «nezc» den if.) (mü. munzice) (tıp). **1.** (yara ve çıbanı) Cerahatlandıran, irinlendiren, öldüren. **2.** Hazmettiren.

MÛR (i. F.). Karınca.

MURÂBAHA (i. A. «rebaha» dan) (Arapça'da «kâr ve tamâ» mânâsına gelir). Tefecilik: Murâbaha kanunen yasaktır.

MURABAHACI (i.). Tefeci.

MURAHABACILIK (i.). Tefecilik.

MURABBÂ (i. A. «rub'» dan imef.) (mü. murabbâa). **1.** Dörtlü, dört şeyden mürekkep. **2.** Dört köşeli. **3.** (matematik) Kendi misliyle çarpılmış (rakam, son). **4.** Kare: On kilometre murabbâ genişliğinde bir çiftlik. **5.** (edebiyat) Türk şiirinde dörder mısrâlık kıt'alardan yapılmış şekil. **6.** (musiki) Türk musikisinde dört mısrâlı söz eseri: Murabbâ beste, murabbâ şarkı. (matematik) **1.** Dört köşeli ve dört açılı şekil, dörtgen: Murabbâ-ı müstatil; murabbâ-ı maîn; murabba-ı münharif. **2.** Bir rakamın kendi misliyle çarpılmasından çıkan miktar: 8'in murabbaı nedir? **3.** Mesafenin enlemesine ve boylamasına ölçülmüşü: Bir arsanın boyu on, eni beş metre olursa murabbaı ne eder? (denizcilik) **Murabbâ yelken** = Seren yelkeni.

MURÂBIT (i. A.). Kuzey Afrika dervişlerine verilen ad. **Murâbıt kuşu** = Leyleğe benzer bir kuş (Lat. leptoptilu).

MURÂD (i. A. «vürûd» dan imef.) **1.**

İstek. **2.** Maksat: Bu sözden murâdın nedir? **Lafz-ı murâd** = Mânâsı düşünülmeksizin yalnız lâf etmek için söylenen kelime.

MURÂFAA (i. A. «ref'» den). **1.** Dava için mahkemeye başvurma, dâvâlıyı mahkemeye davet ettirme. **2.** Mahkemede yüzleşip muhakeme olma: yarın murâfaa olacağız.

MURÂFIK (i. A. «rıfk» dan if) (mü. murâfıka). Yoldaşlık ve arkadaşlık eden, bir şeyle birlikte bulunan: Gümüş, toprakta ekseriya kurşunla murâfık bulunur.

MURAHHAS (i. A. «ruhsat» dan imef.) (mü murahhasa). **1.** İzinli, ruhsat verilmiş. **2.** Gönderen devlet veya hey'et nâmına istediği şekilde rey verebilen diğer bir devlet veya hey'et nezdine gönderilmiş vekil, delege.

MURAHHASA (i. «hey'et-i murahhasa» dan kısaltılmış ve galat) Ermeni piskoposu.

MURAHHASİYYET (i. A.). Murahhaslık: Murahhasiyyetle Berlin'e gitmişti.

MURAHHASLIK (i.). Münasip gördüğü şekilde rey ve karar vermeye salâhiyeti olan vekil veya elçinin hâl ve sıfatı: Murahhaslıkla Viyana'ya gönderilmişti.

MURÂKABE (i. A. «rükub» dan). **1.** Bakıp gözetme. **2.** (tasavvuf) Tanrı'nın birliğine dalıp kendinden geçme, Ar. istiğrak.

MURAKIP (MURÂKIB) (i. A.) Murâkabe eden, denetleyici, denetçi.

MURAKIPLIK (i.). Murakabecilik.

MURAKKA' (i. A. «rukat» ten imef) (mü. murakkaa). Yama yama üstüne dikilmiş, yamalı: **Delk-ı murakkaa** = Yobazların sofuluk alâmeti saydıkları yamalı hırka.

MURAKKAA (i. A.) (c. murakkaât). Birbiri üzerine yapıştırılıp mukavva gibi olmuş kâğıdın üzerine yazılmış güzel yazı örneği, hattat meşk-nâmesi: O hattâtın bir hayli murakkaatı vardır.

MURAKKAK (i. A. «rikkat» ten imef.) (mü. murakkaka). İncelmiş, ince, Ar. rakik.

MURAKKAM (i. A. «rakam» dan imef.) (mü. murakkama). **1.** Rakamlandırılmış, yazılmış, yazılı. **2.** Bir rakamla işaret olunmuş, numarası konmuş, numaralı: Kütüphanede 250 rakamıyla murakkam bir kitap vardı.

MURAKKIM (i. A.). Puslanın ibresi.

MURANA (i. L. zooloji). Yılan balığına benzer çok yırtıcı bir deniz balığı (Lat. muraena).

MÛRÂNE (i. F.). Karınca gibi, karıncaya yakışır surette. mec. Âcizâne, nâçizâne: Mûrâne bir hizmette bulunmak üzere.

MURASSÂ (i. A. ras'» dan imef.) (mü. murassaa). **1.** Mücevherli: Murassâ bir nişan. **2.** İki mısraı tamamen birbirine uygun ve kafiyeli beyit.

MURASSAS (i. A. «rass» dan imef.) (mü murassasa). Kalay veya kurşunla lehimlenmiş veya kaplanmış, Osm. tarsîs olunmuş.

MURAT bk. Murâd.

MÛRÇE (i. F.). **1.** Karıncacık. **2.** Demir karıncası, karıncalanma.

MURDAR (MURDÂR) Pis: Murdar iş, murdar adam. **Murdar ağacı** = Kurtbaharı biçiminden bir ağaç.

MURDARLAMAK (f.). Pisletmek. Münasebetsiz bir yere pislemek.

MURDARLIK (i.). Pislik.

MÛREB (i. A. «Arab» dan imef.) (mü. mûrebe). Arap gramerinde îrâb kabûl eden kelime.

MÛRİS (i. A. «verâset» ten) (mü. mûrise). **1.** Getiren, veren, kazandıran. **2.** Vârise miras bırakan.

MURTAZÂ (i. A. «rızâ» dan imef.). Beğenilmiş, seçilmiş (Hazret-i Alî'nin lakabıdır: Aliyyü'l-Murtazâ.

MURTAZAVÎ (i. A.) (mü. murtazaviyye). Hazret-i Alî Murtazâ'ya ait.

MUSÂAD (i. A. «su'd» dan imef.) (mü. musâada) (Türkler'in yaptığı bir Ar. kelimedir). (kimya) Misad denilen âletle buhar hâline konulan, buhar hâline getirilen, Fr. sublimé.

MUSÂB (i. A. «sûb» dan imef.) (mü. musâbe) (c. musâbîn). Üzerine düşmüş, isabet etmiş, düşkün, uğramış, bir âfete tutulmuş: Yangına, koleraya musâb olanlar.

MÜSABAKA (MÜSÂBAKA) (i. A. «sebk» ten masdar). Birbirini geçmeye ve birbirinden ileri olmaya çalışma, yarış, yarışma, rekabet.

MUSÂBAKAT bk. Müsabaka.

MUSÂBERE (i. A. «sabr» dan masdar). Sabretme, katlanma.

MÛSÂ-BİH (i. A. «vesâyet» ten). Vasiyet olunan şey.

MUSÂDAKAT, MUSÂDAKA (i. A. «sıdk» dan masdar). İki kişi arasında sâdıkane davranış.

MUSADDAK (i. A. «sıdk» dan imef.) (c. musaddaka). Gerçeklendirilmiş, tasdik olunmuş, doğru olduğu resmî bir makam tarafından yazılı şekilde tasdik edilmiş: Musaddak bir mukavele.

MUSADDIK (i. A. «sıdk» dan if.) (mü. musaddıka). Bir sözün yahut bir işin veya yazılmış bir şeyin doğru ve sahih olduğunu ispat ve tasdik eden.

MUSÂFAHA (i. A. «safaha» dan masdar). El ele tutuşma, selâm ve sevgi maksadıyla birine el uzatma, el sıkma.

MUSÂFÂT (i. A. «safvet» den masdar). Samimî ve saf sevgi: Aramızda musâfât vardır.

MUSAFFÂ (i. A. «safvet» ten imef.) (mü. musaffât). Tasfiye olunmuş, saf hâle getirilmiş: Mâ-ı musaffâ, musaffâ şeker.

MUSAGGAR (i. A. «sagyr» den imef.) (mü. musaggara). Tasgıyr edilmiş, ism-i tasgıyr hâline konmuş (isim).

MUSÂHABET, MUSÂHABE (i. A. «sohbet» ten masdar). İki veya fazla kişi arasında konuşma, sohbet etme: Akşamları birleşip musâhabe ederdik.

MUSÂHARET (i. A. «sıhr» dan). Evlilik dolayısıyle olan akrabalık, Osm. karâbet-i sıhriyye: O iki aile arasında musâharet vardır.

MUSAHHAH (i. A. «sıhhat» ten imef.) (mü. musahhaha). Tashih olunmuş, yanlışları düzeltilmiş, yanlışsız: Musahhah bir müsvedde.

MUSAHHAR (i. A. «sihr» den imef.) (mü. musahhare). Teshîr olunmuş, zorla ele geçirilmiş, açılmış, fetholunmuş: Bütün o büyük ülkeleri musahhar eyledi. bk. Meshûr.

MUSAHHİH (i. A. «sıhhat» ten if.) (mü. musahhiha). Düzelten, basılacak bir metnin dizgisini tashih eden: Bu matbaaya bir musahhih lâzım.

MUSAHHİHLİK (i.). Musahhih işi ve sıfatı: O matbaada musahhihlik ediyor.

MUSÂHİB (i. A. «sohbet» ten if.) (mü. musâhibe). **1.** Biriyle musâhebe eden, konuşan, arkadaş. **2.** Eskiden büyük adamları eğlendiren nedîm. **3. Musâhib-i şehryârî** = Padişah musâhibi. Padişahın yakın hizmetinde bulunanlara verilen unvan ve görev.

MUSÂHİBLİK (i.). Musâhib sıfat ve görevi. bk. Musâhib.

MUSAKKA (i.). Kavrulmuş kıyma ile pişmiş sebze, bilhassa patlıcan yemeği.

MUSAKKAFÂT (i. A. «sakafe» den imef.). Vakıfların binalardan gelen geliri.

MUSÂLAHA (i. A. «sulh» dan mas.). **1.** Barışma, barışıklık, uzlaşma: İki devlet musâlaha ettiler, musâlaha akdolundu. **2.** Sulh, asayiş, huzur.

MÛSÂ-LEH (i. A.). Kendisine bir şey vasiyet olunan.

MUSALLÂ (i. A.). **1.** Namaz kılmaya mahsus açık yer, namazgâh. **2.** Cami önünde cenaze namazı kılmaya mahsus yer. **Musallâ taşı** = Namazı kılınırken cenazenin konulduğu yüksekçe taş.

MUSALLAT (i. A. «selâtet» ten imef). (mü. musallata). Üzerine düşüp rahat bırakmayan, kahır altında tutan, ikide birde ortaya çıkıp rahatsız eden.

MUSALLÎ (i. A. «salât» tan if). Namazını terketmeyen, beş vakit namaz kılan, dindâr.

MUSAMMAT (i. A. «samt» dan imef.) (mü. musammata). Asıl kafiyesi dışında her beytinde kendi içinde üç kafiye bulunan gazel ve kasîde.

MUSAMMEM (i. A. «samm» den imef.) (mü. musammeme). Tasmîm olunmuş, kesin şekilde kararı verilmiş: Yarın gelmemiz musammemdir.

MUSANDIRA (i.). Odanın kapı tarafındaki yüzünde büyük dolap ki içine yatak vesaire konurdu. **Çingene evinde musandıra aramak** = Olmayacak yerde bir şey istemek.

MUSANNÂ (i. A. «sun'» dan imef.) (c. musannaa). San'atla yapılmış, çok süslü, bilgili ve san'atlı, üstad işi: Musannâ bir cami, bir çeşme, bir köprü, âsâr-ı musannaa.

MUSANNEF (i. A. «sınf» tan imef.) (mü. musannefe). Sıraya konmuş, sınıflandırılmış, bir araya getirilmiş, yazılmış, te'lif edilmiş: XVI. asırda musannef bir kitap.

MUSANNEFÂT (i. A. c.). Kitaplar, te'lif ve kalem eserleri: Musannefâtı bir kütüphane dolduracak miktardadır. Musennefât-ı meşhûre.

MUSANNİF (i. A. «sınf» tan if.) (mü. musannife) (c. musannifîn). Kitap te'lif eden: Kendisi birçok kitapların musannifidir.

MUSAP bk. Musâb.

MUSÂRAA (i. A. «sar'» dan mas.). Güreşme, pehlivanlık.

MUSARRAH (i. A. «sarâhat» ten imef.) (mü. musarraha). Tasrîh edilmiş, sarâhat verilmiş, açıkça söylenmiş, açıklanmış, izah olunmuş, şüphe bırakmayacak surette apaçık: İcabeden muamele kanunda musarrahtır.

MUSARRAHAN (i. A.). Açıkça, sarâhatle, şüphe bırakmayacak şekilde.

MUSATTAH (i. A. «sath» tan imef.) (mü. musattaha). Düz bir yüz üzerinde resimlendirilmiş, biçilmiş, en ve boyu olup

derinlik ve yüksekliği olmayan, sathî: Şekl-i musattah, küre-i musattaha. **Hendese-i musattaha** = Düzlem, düzey, geometri, zıddı: hendese-i mücesseme.

MUSAVVER (i. A. «sûret» den imef.) (mü. musavvere). **1.** Tasvir olunmuş, resimler ve tasvirlerle süslü, resimli: Musavver gazete, el ile yazılmış musavver bir kitap. **2.** Zihinde şekil bulmuş, tasavvur olunmuş, düşünülmüş.

MUSAVVİR (i. A. «sûret» ten if.) (mü. musavvire) (c. musavvirîn). Resim ve tasvir yapan ressam.

MUSAYKAL (i. «saykal» dan). Dilimizde «eğe ve mıskala ile cilâlanmış ve cilâlı» mânâsıyle kullanılmışsa da Arapça'da böyle bir kelime olmayıp «maskul» kullanılır.

MÛSEVÎ (i. A. mûsâ» dan imen.) (mü. mûseviyye). **1.** Hazret-i Mûsâ'nın dinine tâbî, Yahudi, İsrâilî. **2.** İmam Mûsâ Kâzım nesline mensup: Sâdât-ı Mûseviyye'den.

MUSHAF (i. A. «sahafe» den imef.) (c. masâhif). **1.** Sahifelerden mürekkep yazılmış şey, kitap. **2.** Kur'ân-ı Kerîm: Mushaf-ı Şerîf.

MUSIR (MUSİRR) (i. A. «sarr» dan if.) (mü. musirre). Israr eden, ayak basıp vazgeçmeyen, bir söz veya istekte sebat eden: Fikrinde musır bir adam.

MÛSÎ (i. A. «vesâyet» den if., if'âl). Vasiyet eden, bir vasiyet bırakan adam.

MUSÎB (i. A. «savâb» dan if.) (mü. musîbe). İsabet eden, yanılmayan, doğru hedefine veya maksadına varan: Re'y-i musîbe.

MUSİBET (i. A.). **1.** Görünmez belâ, felâket: Bu, benim için bir musîbettir. **2.** Pis, uğursuz: Ne musîbet karı; ne musîbet mürekkep, her yere bulaştı.

MUSİBETLİ (i.). Musibet ve âfete uğramış, uğursuz: Babasının öldüğü gün onun için musibetli bir gün oldu.

MÛSÎKAR (a uzun) (i. F.). **1.** Gûyâ gasında birçok delikler bulunan ve rüzgâr esdikçe çeşitli sesler çıkaran hayalî bir kuş. **2.** Türk musikisinde eski bir nefesli çalgı, mıskal.

MUSİKİ (MÛSİKIY) (i. A.) (Yunanca'dan). **1.** Seslerin yapısından bahseden san'at ve ilim: İlm-i musiki. **2.** Çalgı takımı, muzıka.

MUSİKİ (MÛSİKIY) (i. A.) (mü. musikıyye). Musikiye ve çalgıya ait: Âlât-ı mûsikıyye.

MUSİKİŞİNAS (MÛSİKIY-ŞİNÂS) (i. A. F.). Musiki tanıyan, bilen, müzisyen.

MÛSİL (i. A. «vusûl» den if.) (mü. mûsile). Yetiştirici, Osm. îsâl eden. **Mûsile-i Süleymâniyye, mûsile-i sahn** = Eskiden müderris (profesör) pâyeleri.

MUSİR bk. Musır.

MUSKA (i.) (Ar. «nüsha» dan galat). bk. Nüsha.

MUSKIT (i. «sukut» tan if.) (mü. muskite) (tıp). Çocuk düşürmeye yarayan veya sebep olan (ilâç vesaire).

MUSLİH (i. A. «sulh» den if.) (mü. musliha). **1.** Islah eden. **2.** İyileştiren, sulh getiren, barıştıran.

MUSLİHÂNE (i. A. F.). Barış yoluyle.

MUSLİN (i. «Musul şehrinin adından»). Mendil ve iç çamaşırı gibi şeyler yapılan, sıkça dokunmuş, ince, hafif bir çeşit kumaş.

MUSLUK (i.). Suyu istenildiği vakit akıtıp, istenildiği vakit kapamak üzere çeşme vesaireye takılan burma.

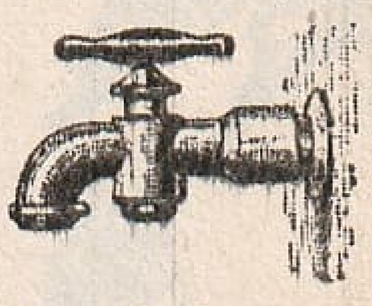

Musluk

MUSLUKÇULUK (i.). Cami musluklarında abdest almak üzere ceketini çıkaranların cüzdanını veya ceket vesairesini aşırmak suretiyle yapılan hırsızlık.

MUSON (i. Fr. A.). Hind Okyanus'unda altı ay bir yönden, altı ay öbür yönden esen rüzgâr.

MUSTAFA (MUSTAFÂ) (i. A. «safvet» imef.) Seçilmiş, seçkin. Peygamberimiz'in isimlerindendir: Hazret-i Muhammed Mustafa.

MUSTAFAVÎ (i. A.) (mü. Mustafaviyye). Peygamberimiz Muhammed Mustafa'ya ait.

MUSTALAH (i. A. «sulh» dan imef.) (mü. mustalaha). **1.** Istılahlı, terimli olan **2.** Anlaşılmaz ve garip kelime ve terkiplerle dolu olup herkes tarafından anlaşılmayan: Pek mustalah bir mektup yazmış.

MÛŞ (i. F.). Fare, sıçan.

MUŞABAK (i. A. «müşebbek» den galat.). Kafesli, kafes ve ağ şeklinde (nakış veya telkâri işlemeli gümüş).

MUŞAMBA (i.). **1.** Üstü balmumu veya kauçuk gibi bir şeyle kaplanarak su geçmiyecek hâle konmuş. (A.). **2.** Balmumu veya kauçukla kaplanmış bez veya başka bir dokuma: Muşambaya sarılı muska. **3.** Kauçukla yapılıp su geçirmeyen yağmurluk.

MUŞER (i.) (belki Arapça «minşâr» dan). Marangoz ve çıkrıkçı gibi esnafa mahsus eğri testere.

MÛ-ŞİKÂF (i. F.) (mû = kıl, şikâf = yarıcı). Kıl yarar gibi bir şeyi pek inceliğine araştıran.

Muşmula

MÛŞİKÂFÂNE (i. F.). Kılı kırk yararcasına.

MUŞMULA (i. İ.). **1.** Birkaç sert çekirdeği olup sonbaharda yetişen bir meyve. Türkçe'de yabanisine «döngel», bahçede yetişenine «ezgil» ve iri bir cinsine «beşbıyık» denir. mec. Buruşuk ve sevimsiz şey hakkında kullanılır: Muşmula suratlı.

MUŞT (i. F.). **1.** Yumruk. **2.** Avuç.

MUŞTA (i. F. «muşt» tan galat). **1.** Yumruk. **2.** Dikicilerin dikdikleri şeyin içine geçirdikleri maden top. **Muşta talimi** = Boks antrenmanı.

MUŞTALAMAK (f.). Muşta ile vurmak.

MUŞTU, MUŞTULUK (i.). Müjde ve müjdelik'ten galat. bk. Müjde, müjdelik.

MUŞTUCU (i.). Müjdeci, muştu getiren.

MUŞTULAMAK (f.). Sevinçli bir haberi bildirmek, müjdelemek.

MUŞTULUK (i.). Müjdeciye verilen armağan, müjdelik.

MUŞT-ZEN (i. F.) (muşt = yumruk, zeden = vurmak). Yumrukla güreş eden, yumruk güreşinde mahir pehlivan, boksör, Fr. boxeur.

MUŞT-ZENLİK (i.). Yumruk güreşi, boks, Fr. box.

MUT (i.). Uğur, kuvvet, baht, talih.

MUTÂ (i. A. «tav'» dan imef.) (mü. mutâa). İtaat olunan, başkalarının kendisine mutî oldukları, metbû. **Cihân-mutâ** = Âlem itaatinde bulunan, âleme hükmü geçen, büyük hükümdar.

MÛ'TÂ (i. A. «atâ» dan imef, if'âl). **1.** İtâ olunmuş, verilmiş. **2.** (felsefe) Veri, Fr. donnée.

MUTA (i.). Göğsü baharda kızaran bir cins siyah kuş, bakra kuşu.

MUTAASSIB (i. A. «aseb» den if.) (mü. mutaassıba) (c. mutaassıbîn). **1.** Kendi tarafını tutmakta mübalağa eden, ifratla tarafdar olan. **2.** Kendi din ve mezhebini, geleneklerini tutmakla beraber başka dinlere de düşmanlık gösteren ve hiçbir ilerleme kabûl etmeyen: Dindar, fakat mutaassıp olmamalı.

MUTAASSIBÂNE (i. F.). Taassupla, mutaassıpcasına: Mutaassıbâne bir hareket.

MUTAAZZIM (i. A. «azamet» ten if.) (mü. mutaazzıma). Büyüklük satan, kibirli, azametli.

MUTÂBAKAT (i. A. «tıbk» dan masdar) (Arapça terkiplerde: mutâbaka). **1.** Uygunluk, muvafakat, birbirini tutar halde olma. **2.** (gramer) Fiil ile fail veya sıfat ile sıfatlananlar arasında dişilik, erkeklik, sayı vesairece uygunluk: Sıfat ile mevsuf arasında mutabakat şarttır.

MUTABASSIS (i. A. «tabasbus» tan if.) (mü. mutabasbısa). Yaltaklanan, köpek gibi tabasbus eden: Mutabasbıs bir adamdır.

MUTABASBISÂNE (i. F.). Yaltaklanarak, yaltaklanmakla olan, tabasbusla: Mutabasbısane yanına vardı.

MUTABASSIR (i. A. «basar» dan if.) (mü mutabassıre). Dikkatle bakan, düşünen, uzak görüşlü.

MUTABASSIRÂNE (i. F.). Dikkatle bakarak, düşünerek: Mutabassırâne davranmak.

MUTÂBIK (i. A. «tıbk» dan if.) (mü. mutaabıka). **1.** Birbirine uyan, uygun: Hâlimize mutâbık bir ev. **Mutâbık olmak, gelmek** = Uymak. **2.** (gramer) Dişilik, erkeklik, sayı vs.'ce birbirine benzer ve uygun olan: Sıfat mevsufa mutâbık olur.

MÛTÂD (i. A. «avd» dan imef.) (mü. mûtâde). İtiyâd edilmiş, alışılmış, âdet olunmuş.

MUTAF (i. F. «mûy-tâb» dan). **1.** Keçi kılından dokunmuş veya örülmüş şey, at takımının kıldan olanları, çul. **2.** Kıldan çul vesaire dokuyan veya satan adam: Mutaf esnafı.

MUTÂF (i. A. «tavâf» dan imef.). Çevresinde dönülen, tavâf olunan

MUTAHHAR (i. A. «tahâret» ten imef.) (mü. mutahhara). **1.** Temizlenmiş, temiz olan: Namaz kılacak adamın üstü başı mutahhar olmalıdır. **2.** Mübarek, mukaddes, kutsal. **Ravza-i Mutahhara** = Peygamberimiz'in Medîne'deki türbesi.

MÛTAK (i. A. «ıtk» dan imef.) (mü. mûtaka). Azad edilmiş, azatlı: Abd-i mûtak, câriye-i mûtaka.

MUTALLÂ (i. A. «tılâ» dan) Yaldızlanmış, yaldızlı.

MUTALLAKA (i. A.). Boşanmış kadın. Bir kimsenin boşadığı kadın: O, falanın mutallakasıdır.

MUTALSAM (i. A. «tılsım» dan imef.) (mü. mutalsama). Tılsımlı, tılsım ve büyü ile yapılmış: Mutalsam bir define.

MUTANTAN (i. A. tantana» dan imef.) (mü. mutantana). Tantanalı, debdebeli, haşmetli: Mutantan bir alay, mutantan bir resm-i kabûl (asıl Arapça'da «gürültülü» demektir).

MUTARASSID (i. A. «rasad» dan if.) (mü. mutarassıda). Gözeten, bekleyen.

MUTARRÂ (i. A. «terâvet» den imef.). Taze.

MUTARRAZ (i. A. «ırâz» dan imef.)

(mü. mutarraza). İşlemeli, işleme kenarlı, süslü.

MUTASADDIR (i. A. «sadr» dan» if.). Başa geçip oturan, başta kurulan, Osm. tasaddur eden.

MUTASADDÎ (i. A. «sadv» dan if.). Bir işe girişen, teşebbüs eden.

MUTASALLIT (i. A. «salt» tan if.) (mü. mutasallıta). Çatan, sataşan, musallat olan, zorba.

MUTASALLİB (i. A. «sulb» den if.) (mü. mutasallibe). **1.** Sertleşmiş, katılaşmış: Cism-i mutasallib. **2.** mec. Salâbeti olan, metin.

MUTASARRIF (i. A. «şarf» tan if.) (mü. mutasarrıfa). **1.** Bir işi istediği gibi idare eden ve kullanan: Kendi malına mutasarrıf değildir. **2.** Mâlik, sahip: Bu mülkün mutasarrıfı, çiftliğe mutasarrıf oldu. **3.** İmparatorluk devrinde sancak beyi, vali, sancak (vilâyet, il) valisi.

MUTASARRIFLIK (i.). **1.** Mutasarrıfın sıfat ve durumu. **2.** Bir mutasarrıfın idaresinde olan vilâyet, il, sancak: Serez, Kudüs, Çankırı, Balıkesir mutasarrıfı. **Müstakil mutasarrıflık** = İmparatorluk devrinde doğrudan doğruya dâhiliye nezâretine bağlı sancak.

MUTASAVVER (i. A. «sûret» den imef.). **1.** Akılda canlandırılmış olan. **2.** Düşünce ve niyette olan: Demiryolu ana hattından oraya bir kol uzatılması mutasavverdir. **3.** Akla gelebilir, mümkün kabili.

MUTASAVVIF (i. A. «sof» dan daha doğrusu Yunanca sofes'dan if.) (mü. mutasavvıfe) (c. mutasavvıfîn). Tasavvuf görüşüne mensup adam, sûfî.

MUTASAVVIFA (i. A. «tâife-i mutasavvıfa» dan kısaltılmış). Mutasavvıflar, sûfîler: Mutasavvıfadan bir zât.

MUTATABBİB (i. A.). Hekim taslağı, Hekimlik taslayan, yalancı doktor.

MUTATÂBIK (i. A. «tıbk» dan if.) (mü. mutatâbıka). Birbirine uyan, uygun, mutabık: Evrâk-ı mutatâbıka.

MUTÂVAAT, MUTAVAA (i. A. «tav'» dan masdar). İtâat etme, baş eğme: O, kimseye mutâvaat etmez.

MUTAVASSIT (i. A. «vasat» tan if.) (mü. mutavassıta). **1.** Araya giren, tavassut eden, aracı. **2.** Orta halde olan, ortada gelen, ikisi ortası, vasatî. **3.** Komisyoncu.

MUTAVATTIN (i. A. «vatan» dan if.) (mü. mutavattına). Bir yeri vatan seçen, yerleşen, yerleşik, yerleşmiş: Ankara'da mutavattın oldu.

MUTÂVELE (i. A. «tûl» den masdar) (c. mutâvelât). Vâdeyi uzatma, bugün yarın ile oyalandırma, sürüncemede bırakma.

MUTAVVEL (i. A. «tûl» den imef.) (mü. mutavvele). **1.** Uzatılmış, uzun. **2.** Tafsil edilmiş, mufassal.

MUTÂYEBE (i. A. «tayyib» den mas.) (c. mutâyebât). Şakalaşma, karşılıklı latife söyleşme.

MUTAYYİB (i. A. «tayyib» den imef.) (mü. mutayyibe). **1.** Güzel kokular sürmüş. **2.** Hatırı hoş edilip memnun olan.

MUTAZALLİL (i. A. «zıll» den if.) (mü. mutazallile). Gölgede bulunan, gölgeli: İki taraftan ağaçlarla mutazallil bir cadde.

MUTAZALLİM (i. A. «zulm» den if.) (mü. mutazallime). Kendisine olunan zulüm ve haksızlıktan şikâyet eden.

MUTAZAMMIN (i. A. «zımn» dan if.) (mü. mutazammıne). İçine alan: Bu tâbir o mânâyı da mutazammındır.

MUTAZARRIR (i. A. «zarar» dan if.) (mü. mutazarrıra). Zarar görmüş, ziyana uğramış olan: Bu işten ben pek mutazarrır oldum.

MUTAZARRÎ (i. A. «zarâat» den if.) (mü. mutazarria). Alçalarak yalvaran ve rica eden.

MUTBIK (i. A. «tıbk» dan if.) (mü. mutbıka) (tıp). Umumî ve devamlı kesiksiz.

MÛTEBER (i. A. «ubûr» dan imef.) (mü. mâtebere) (F. c. muteberân). **1.** İtibarlı, hatırı sayılır, hürmetli, saygı değer: Mûteber bir zat, kendisi memleketince pek mûteberdir. **2.** Sözü ve imzası geçer, sözüne ve namusuna emniyet ve itimat olunan: Muteber tüccar, kendisi buraca mûteberdir. **3.** Geçer, sayılır, kullanılır, makbûl, hükmü olan: Bu söz muteber değildir (bu suretle bilhassa cem'i kullanılır).

MÛTEDİL (i. A. «adl» den if.) (mü. mûtedile). **1.** Ne pek fazla, ne pek az olup orta halde bulunan, itidal üzere olan, itidalli: Mûtedil hava. **2.** Yavaş, yumuşak, sert olmayan, pek ileri varmış olmayan: Mûtedil fikir sahibi.

MÛTEDİLÂNE (i. F.). İtidal üzere, orta halde: Mûtedilâne hareket, mûtedilâne yaşıyor.

MÛTEKADÂT (i. A. «akd» den if.) (mü. mûtekide). **1.** İnanan, bir şeye itikadı olan: Tenâsühe mûtekid bir mezhep. **2.** İtikat sahibi, inancı doğru ve sağlam, dindar: Mûtekid bir zattır.

MÛTEKİF (i. A. «akf» den if.) (mü. mûtekife). Bir mâbet veya türbenin yanına çekilip vakit geçiren, îtikâf ve inzivâya çekilen: İki sene Harem-i Şerîf'e mûtekif kaldı.

MÛTEL (MÛTELLİ) (.i A. «illet» den if.) (mü. mûtelle). **1.** İllet sahibi, illetli, Ar. alîl, hasta veya sakat. **2.** (Arapça gramerde) Aslî harfleri içinde harf-i illet yani (elif, vav, ye) bulunan kelime.

MÛTELİF (i. A. «ülfet» ten if.) (mü. mûtelife). **1.** Ülfet ve alışkanlık kazanmış, alışık, alışmış. **2.** Muvafık, uygun, zıddı: muhtelif.

MÛTEMED (i. A. «umde» den imef.) (mü. mûtemede). **1.** Üzerine dayanılan, güvenilen: O adam benim mûtemedimdir. **2.** Kendisine güvenilebilir, sağlam, emin, inanılır.

MÛTEMEN (i. A. «emn» den imef.) (mü. mûtemene). Emniyet olunan, emniyetli, emin, güvenilir.

MÛTEMİR (i. A. «umre» den if.). (mü. mûtemire). Hac sırasında Kâbe'yi ziyaret eden.

MÛTENÂ (i. A. «anâ» dan imef.). Dikkate değer, mühim, ehemmiyetli, îtinâ edilen: Pek mûtenâ bir iştir.

MÛTERİF (i. A. «irfân» dan if.) (mü. mûterife). Kendi kusur ve kabahatini bilip söyleyen, itiraf edip gizlemeyen: Ben aczimi mûterifim.

MÛTERİZ (i. A. «arz» dan if.) (mü. mûterize). Karşı gelen, itiraz eden, engel ve müşkilât çıkaran, başkalarının fikrine bahane bulup muhalefet eden: Kendisi daima mûteriz bulunuyor. **Cümle-i mûterize** = Asıl sözle münasebeti olmayıp bir münasebetle veya bir ibareyi izah için söz arasına katılan ve ekseriya parantez içine alınan cümle.

MÛTERİZE (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir) (matbaacılık). Parantez işereti: ( ).

MÛTESİF (i. A. «asf» dan if.) (mü. mûtesife). Doğru yoldan ve insaftan ayrılıp haksızlık eden.

MÛTEZİL (i. A. «azl» den if.) (mü. mûtezile). Cemaatten ayrılıp bir tarafa çekilen.

MÛTEZİLE (i. A.) (cemâat-i mûtezile'den kısaltılmış). Ehl-i Sünnet'ten ayrılan eski bir İslâm mezhebi.

MÛTEZİR (i. A. «özr» den if.). (mü. mûtezire). Özür dileyen, Osm. îtizâr eden.

MUTFAK bk. Matbah.

MUTÎ (i. A. «tâat» den if.) (mü. mutîa). **1.** İtaat eden, baş eğen, söz dinleyen: İnsan, nefsine mutî olmamalıdır. **2.** Tâbî, birinin hükmü altında bulunan: Kırım hanları Osmanlı devletine mutî idiler. **3.** Serkeşlik etmeyip asayiş içinde yaşayan: Oranın adamları pek mutî kimselerdir.

MÛTÎ (i. A. «atâ» dan if.) (mü. mûtîa). Veren, Osm. îtâ eden.

MUTLAK (i. A. «talâk» dan imef.) (mü. mutlaka). **1.** Kayıtsız, şartsız, umumiyet üzere, serbest. **Mutlaku'l-inân** = Başıboş, kayıtsız. **Vekil-i mutlak** = Her istediğini yapmakta serbest vekil. **2.** Âdetâ, alelâde, sırf. **3.** Elbette: Bugün mutlak gelmelidir, mutlak akşama yetiştirmeli.

MUTLAKA, MUTLAKAN (i. A.). **1.** Kayıtsız ve şartsız, umumiyet üzere: Ben o sözü mutlaka söyledim. **2.** Behemehal, elbette: Bunu mutlaka böyle yapmalısınız.

MUTLAKIYYET (i. A.). **1.** Mutlak olma hâli. **2.** Parlamentosuz rejim diktatörlük.

MUTLU (i.). Uğurlu, kutlu, mes'ut, bahtiyar: Ne mutlu adamdır.

MUTLULUK (i.). Mutlu olma hâli.

MUTMAİN (i. A. «tam'an» den if.) (mü. mutmaine). Zihnini bir şeye yatırıp rahatlamış, şüphesi kalmamış, kanmış, Osm. imtînân hâsıl etmiş: Siz, bunu yapanın o adam olduğuna mutmain misiniz?

MUTRİB (i. A. «tarab» dan if.). **1.** Çalgıcı, sâzende. **2.** Çalgı hey'eti.

MUTTALÎ (i. A. «tulû dan if.) (mü. muttalia). Bir işe ittılaı olan, haberdar, bilgili: Gerçeğe muttalî olamadım.

MUTTARİD (i. A. «tard» dan if.) (mü. muttaride). İttırad üzere giden, sıralı, muntazam, bir düzüye olan.

MUTTARİDEN (i. A.). Bir sıra ve tertip üzere, bir düziye, intizamla, ittirâd üzere: Dünya muttariden döner.

MUTTASIF (i. A. «vasf» dan if.) (mü. muttasıfa). Bir hâl ve sıfatla vasıflanmış olan, kendinde bir hâl ve sıfat olan: Cömertlikle muttasıf bir adam.

MUTTASIL (i. A. «vasl» dan if.) (mü. muttasıla). **1.** Bitişik, diğer bir şeye ulaşmış, aralık bırakmayacak surette yakın: Hana muttasıl bir ev, benim bağım onun tarlasına muttasıldır. **2.** Ara vermeyen, aralıksız, fasılasız devam eden: Muttasıl yağmur, muttasıl ağlama. **3.** (musiki) Yanaşık derece; iki notanın yanaşık dereceli olması. **Hurûf-ı muttasıla** = Arap harflerinde alttan diğer harflere yapışabilen harfler: B.C.S. gibi. Zıddı: hurûf-ı munfasıla: Elif, dal, vav gibi. Arasız, aralık vermeksizin, fâsılasız: Muttasıl yağmur yağıyordu, muttasıl söylüyor.

MUVÂCEHE (i. A. «vech» den mas.). **1.** Yüzleşme, yüz yüze gelme: Mahkemede muvâcehe olundular. **2.** Karşı, mukabil, huzur: Umumun muvâcehesinde.

MUVÂCEHETEN (i. A.). Yüz yüze olarak: Muvâceheten söyledi.

MUVÂFAKAT (i. A. «vefk» den masdar). **1.** Uyma, uygun gelme, uygunluk, Ar. tevâfuk: Aralarında hiç muvâfakat yoktur. **2.** Uygun ve münasip olma, mutabakat, münasebet, âhenkli olma: Çalgılar arasında muvâfakat şarttır. **3.** Razı olma, kalben inanma, izin: Hanı satmaya karar verdik, ama bir hissedar muvafakat etmiyor. **4.** Uzlaşma: Aralarında muvâfakat hâsıl oldu.

MUVAFFAK (i. A. «vefk» den imef.) (mü. muvaffaka). **1.** İşi rastgelen. **2.** Becerebilen, bulabilen, muktedir: Bu kitabı bitirmeye muvaffak olsam!

MUVAFFAKIYYET (i. A.) (c. muvaffakıyyât). **1.** Muvaffak olma. **2.** Muktedir olma: Muvaffakıyyetiniz için duâ ederim.

MUVAFFIK (i. A. «vefk» den if.). Muvaffak eden (Allah'ın sıfatlarındandır).

MUVÂFIK (i. A. «vefk» den). Uygun, münasip.

MUVÂHÂT (i. A. «uhuvvet» den mas.). **1.** Kardeşlik, birbirini kardeş sayma. **2.** Dostluk.

MUVAHHAD (i. A. «vahdet» den imef.) (mü. muvahhade). **1.** Bir ve tek hâline konmuş, birleştirilmiş, Osm. tevhîd olunmuş. **2.** Bir noktalı: Bâ-ı muvahhade.

MUVAHHİD (i. A. «vahdet» ten if.) (mü. muvahhide) (c. muvahhidîn). **1.** Allah'ın birliğine inanan. **2.** (hi.) Fas ve İspanya'da saltanat sürmüş büyük bir Arap hanedanı.

MUVAHHİŞ (i. A. «vahşet» ten if.) (mü. muvahhişe). Vahşet getiren, insanın ıssız bir yerde hissettiği korkuyu veren: Çöller pek muvahhiştir.

MUVAKKA' (i. A. «vuku'» dan imef.) (mü. muvakkaa). Padişah tuğrası çekilmiş (ferman).

MUVAKKAR (i. A. «vakar» dan imef.) (mü. muvakkara). Ağırlanmış, saygı gösterilmiş.

MUVAKKAT (i. A. «vakt» ten imef.) (mü. muvakkate). Geçici, daimî olmayan, az vakit sürüp geçen, süreksiz: Dünya muvakkattir. **Muvakkat karar** = Musikide geçici karar, asma karar.

MUVAKKATEN (i. A.). Az bir zaman için, geçici olarak, şimdilik: Bahçıvanımız sıladan gelinceye kadar muvakkaten bir bahçıvan tuttuk.

MUVAKKIT (i. A. «vakt» den if). **1.** Vakti ve namaz vakitlerini tayin eden, muvakkıt-hâne görevlisi olan din adamı. **2.** Vakit, saat, dakika ve saniyeleri tamamiyle tayin eden ayarlı saat, kronometre.

MUVAKKIT-HÂNE (i. F.). Ekseri büyük camilere bağlı oda ki, içinde ayarlı saatler ve irtifâ alıp bunları ayar etmeye memur olan muvakkıt bulunur.

MUVÂLÂT (i. A. «velî» den mas.). Dostluk, dostça muamele, karşılıklı sevgi, koruma ve yardım.

MUVÂNESET (i. A. «üns» den masdar). **1.** Ünsiyet, arkadaşlık, birbirine alışıp, birlikte yaşama. **2.** İnsandan kaçmayış, insana alışan, vahşî hayvanın insana alışması: Bazı hayvanlar kolaylıkla muvâneset kazanırlar.

MUVÂREDE (i. A. «vürûd» dan masdar) (c. muvâredât). **1.** Gidip gelme: Muvârede yolunu temin etmek. **2.** İki şairin tesadüfen ve birbirinden haberleri olmaksızın aynı mânâda söz söylemeleri: İki şair arasında bu beyitte muvârede olmuştur. (c.) Bir memleketten diğerine naklolunan eşya ve insanlar.

MUVÂSALA (i. A. «vusûl» den masdar). Birbirine vâsıl olma, ulaşma, kavuşma.

MUVÂSALAT (i. A. «vusûl» dan masdar). Yetişme, vâsıl olma: Saat beşte buraya muvâsalat ettiler (bu mânâ Arapça'da olmayıp dilimize mahsustur).

MUVÂSÂT (i. A.). **1.** Teselli. **2.** Devlet hizmetindeyken ölenlerin ailelerine maaş bağlama.

MUVAŞŞAH (i. A.). Klasik Arap şiir ve musikisinde bir şekil. Türk musikisinde Beste formuna karşılıktır.

MUVÂZAA (i. A. «vaz'» dan masdar). **1.** İki kişinin aralarında birleşerek yalandan bir muamelede bulunmaları. **2.** (hukuk). İrade ile beyan arasında isteyerek meydana getirilen uygunsuzluk. **Muvâzaa senedi** = Böyle bir maksatla yazılıp imza olunmuş yalandan senet.

MUVÂZAATEN (i. A.). Muvazaa yoluyla, aralarında yalandan bir muamele ile: Muvâzaaten bir senet imza etmişler.

MUVÂZABET (i. A.). Bir işte devamlı çalışma, bir işle bir düziye uğraşma.

MUVAZENE (MUVÂZENE) (i. A. «vezn» den masdar). **1.** İki şeyin ağırlıkça bir ve eşit olması, denge. **2.** Karşılıklı iki şeyin ölçü ve başka bakımlardan bir gelmesi ile olan uygunluk, denk olma: Devletler muvazenesi. **3.** Bir cismin ağırlık merkezi dik gelerek durabilmesi: Pencereden uzânırken muvazenesini kaybedip düştü. **4.** Gelir ve giderin bir gelmesi: Bütçe muvazenesi. **5.** Mukayese, ölçü: Eski servetinizle şimdiki servetinizi muvazene ederseniz ne kadar ilerlediğinizi anlarsınız.

MUVAZENELİ (i.). **1.** Uygun, denk. **2.** Muvazenesi yerinde.

MUVAZENESİZ (i.). **1.** Ölçüsüz, dengesiz. **2.** Ne yaptığını bilmeyen, sözleri ve hareketleri normal olmayan.

MUVÂZÎ (i. A. «vezeye» den if.). (mü. muvâziyye). Biri diğerinin karşısında olarak birbirlerine yaklaşıp uzaklaşmaksızın uzanan, paralel.

MUVÂZİB (i. A. «vuzûb» dan if.) (mü. muvâzibe). Bir işe devamla çalışan, bir işle bir düzüye uğraşan: Tahsile muvâzib bir delikanlı.

MUVÂZİN (i. A. «vezin» den if.) (mü. muvâzine). **1.** Ağırlıkta bir ve eşit olan. **2.** Muvazeneli, âhenkli, dengeli.

MUVAZZAF (i. A. «vazf»dan imef.) (mü. muvazzafa). **1.** Görev ve hizmetle yükümlü olan: Ben, size hizmetle muvazzafım. **2.** Maaşı ve tayinatı olan, maaşlı. **Muvazzaf askerlik** = Yapılması mecburi olan askerlik.

MUVAZZAH (i. A. «vuzûh» dan imef.) (mü. muvazzaha). İzah olunmuş, açıklanmış, açıkça ifade edilmiş.

MUVAZZAHAN (i. A.). İzahlı olarak, açıklanarak.

MUVMAN (i. Fr.) (musiki). Hareket.

MÛY bk. Mû.

MÛYE (i. F.). Sesli ağlama. **Mûye-zen** = Sesli sesli ağlayan.

MÛYÎN, MÛYÎNE (i. F.). Kıldan yapılmış.

MUYLU (i.). Top kulpu. **Muylu kapağı** = Kundakta ve arabada topu kulplarından tutan çember. **Muylu yatağı** = Topun kundağa bindiği yerde, kulpuna mahsus çukur oyuk.

MUYMUL, BUYMUL (i.). Terbiye kabûl etmez, hayırsız, kötü.

MÛY-TÂB bk. Muytaf.

MÛYTÂF (i. F.) (mûy = kıl, tâften = dokumak). bk. Mutaf.

MUZ (i. A.). Muzgillerden sıcak memleketlerde yetişen uzunca meyve.

Muz ağacı ve yemişi

MUZÂAF (i. A. «zıf» dan imef.) (mü. muzâafa). **1.** İki kat, kat kat: Verdiğimin muzâafını kazandım. **2.** (Arapça gramerde) Fiil-i muzâaf. **Usûl-i muzâafa** = Defter tutmanın bir usûlü ki, gelirle giderin karşı karşıya kaydı esasına dayanır, Fr. partie double. **Muzâaf Devr-i Kebîr** (musiki) = Devr-i Kebîr usûlünün bozulmuş ve velveleli şekli.

MUZÂD (MUZÂDD) (i. A. «zıdd» an if.) (mü. muzâdde). Karşı bulunan, aykırı, bir şeyin zıddına ve aksine tesir eden. Tıp terimlerinde Yunanca «anti» ekini tercümede kullanılır: Muzâd-ı iltihâb, muzâd-ı taaffün, muzâd-ı nezle vesaire gibi.

MUZÂF (i. A. «zayafe» den imef.) (mü. muzâfe). **1.** İzâfe olunmuş, takılmış, katılmış, eklenmiş: O nahiye filân kasabaya muzâftır. **2.** Diğer bir isme dahil ve bağlı isim ki, diğerine de muzâfün-ileyh derler. Türkçe'de muzâf, muzâfün-ileyhten sonra, Ar. ve Fars.'da önce gelir: Allah'ın kulu, Abdullah, bende-i Hudâ gibi.

MUZÂFÂT (i. A. c.). Bağlı yerler, ekler: O nahiye filân kazanın muzâfâtındandır.

MUZAFFER (i. A. «zafer» den imef.) (mü. muzaffere). **1.** Fetih ve zafere erişmiş, galip: Her muharebede muzaffer oldu. Asâkir-i muzaffere. **2.** Muvaffak, başarılı.

MUZAFFEREN (i. A.). Fetih ve zafere nail olarak, galip ve muvaffak olarak: Üç defa sefer edip her seferinden muzafferen döndü.

MUZAFFERİYYET (i. A.). Zafer kazanma hâli, zafer.

MUZAFÜN-İLEYH bk. Muzâf.

MUZAHRAFÂT (i. A. c.). **1.** Parlak ve sahte boyalar ve süsler: Cümleyi muzahrafâta boğmuş. **2.** Pislik, murdarlık, süprüntü.

MUZALLEL (i. A. «zıll» dan imef.). Gölgeli, gölgelenmiş, gölge altında bulunan.

MÛZAM (i. A.). Bir şeyin en büyük kısmı, en belli tarafı.

MUZARAAT, MUZARİÂT (i. A.). Muzârî sigasının hâli, Arap gramerinde muzârî sigasının teşkil için aslî harflerin başına giren: (ye, se, elif, nûn) harfleri.

MUZÂRÎ (i. A. gramer). Hâl ve istikbal gösteren fiil sigası: Gider, gelir, yazar, gibi.

MUZCİR (i. A. «zucret» ten if.) (mü. muzcire). Sıkıntıda bulunan, sıkılmış, hüzün ve eleme uğramış.

MÛZE (i. F.). Çizme.

MUZGİLLER (i. botanik). Birçeneklilerden, sıcak bölgelerde yetişen, yaprakları üç metre kadar boy atabilen bir ağaç familyası. Örnek bitkisi muzdur.

MUZIKA bk. Mızıka.

MUZIR (MUZIRR) (i. A. «zarar» dan if.) (mü. muzırra). Zararı dokunan, ziyan veren: Muzır adam, muzır yemek.

MUZIRLIK (i.). Zarar veren, yaramazlık. Zararlı iş, davranış.

MUZÎ (i. A. ziyâ» dan if.) (mü. muzîe). Işık veren, parlaklık, parlayan.

MÛZÎ (i. A. «ezâ» dan if.) (mü. mûziyye). 1. Eziyet veren, inciten: Pek mûzî adamdır. 2. Rahat bırakmayan, rahatsız eden, muzır. 3. Yüzü gülmez, suratını asmış, abus.

MUZİP (MÛZİB) (i.) (Arapça «muazzib» den galat). Eğlenmek için eziyet veren, eziyet vererek takılan.

MUZİPLİK (i.). Eğlenmek için eziyet veren ve eziyet vererek takılan adamın hali: Mûziplik etme.

MUZÎK (ka ile) (i. A. «zıyk» dan if.) (mü. muzîka). Sıkan, darlaştıran, sıkıcı.

MUZİKA bk. Mızıka.

MÛZİYYÂT (i. A. c.). Eziyet veren ve rahatsız eden şeyler ve hayvancıklar: Kışın soğuğuna karşılık yazın da birçok mûziyâtı vardır.

MUZLİM (i. A. «zulmet» den if.) (mü. muzlime). 1. Karanlık: Pek muzlim bir gece, bir yer. 2. Meçhul, şüpheli, belisiz. 3. Kara, menhûs, uğursuz.

MUZMAHİL (i. A.) (mü. muzmahile). İzi kalmayacak surette mahvolan: Eski derebeyi hanedanları muzmahil oldular.

MUZMER (MUZMERR) (i. A. «zımâr» imef.) (mü. muzmerre). 1. Gizli, saklı, örtülü, açıkta olmayan: Bu ticarete başlamak niyeti onda muzmerdi. 2. Anlaşılmaz.

MUZTAR (MUZTARR) (i. A. «zarûret» ten if.) (mü. muztara). İcbâr olunan, mecbur, çaresiz: İnsan bazı defa istemediğini yapmaya muztar olur: Muztar kalınca ne yapsın?

MUZTARİB (MUSTARİB) (i. A. «zarb» dan if.) (mü. muztaribe). Sıkıntı ve ıstırap içinde bulunan, rahatsız, çırpınıp duran: Ağrıdarn pek mustariptir.

MÜÂDÂT (i. A. «udvân» dan masdar). Karşılıklı düşmanlık. bk. Muâdât.

MÜÂTEBE (i. A. «itâb» dan masdar). İtâb etme, birinin suçunu yüzüne vurup ondan dolayı tekdir etme, çıkışma.

MÜÂTİB (i. A. «itab» if. müfaâlı) (mü. müâtibe). İtâb eden, çıkışan, tekdîr eden.

MÜÂZERE (i. A. «uzr» den masdar). Özür dileme mazeretini söyleyerek af isteme.

MÜBÂADE (i. A. «bû'd» den masdar). Birbirinden uzaklaşma.

MÜBÂDELE (i. A. «bedel» den masdar). İki kişi arasında bir şeyin diğer bir şeyle değiştirilmesi, değiş tokuş, trampa: Para, bir mübâdele vasıtasıdır.

MÜBÂDERET (i. A. «büdûr» dan masdar). Hırsla ve gayretle başlama.

MÜBÂDİL (i. A.). 1. Mübadele olunmuş; başkasıyle değiştirilmiş. 2. Türkiye'deki Rumlar'la değiş edilerek Yunanistan'dan getirilen Türkler: Bir mübâdil kafilesi.

MÜBAH, MUBÂH (i. A. «ibâhe» den imef.). Helâl, haram ve mekrûh olmayan, yapılıp yapılmaması eşit olan: At eti mübâhtır.

MÜBÂHASE (i. A. «bahs» ten masdar) (c. mübâhasât). 1. Bir iş hakkında iki kişi arasındaki söz, iki taraftan birinin, diğerinin sözünü çürütmeye kendi fikrini ispata çalışarak tartışması. Mübâhase sonunda kavgaya döndü. 2. Dava ve muhalefet suretiyle olmayarak bir madde hakkında sözleşme, herkes fikrini ve bildiğini söylemek üzere karşılıklı konuşma: İlme dair mübâhase ediyorduk.

MÜBÂHÂT (i. A. «bahâ» dan masdar). Övünme.

MÜBÂHÎ (i. A. «bahâ» dan if.). Övünen.

MÜBÂHİS (i. A. «bahs» den if.). Mübâhase eden, diğer biriyle bahse girişen.

MÜBAHLIK (i.). Şer'an serbest bırakılan şeylerin hâli, Ar. ibâhe.

MÜBÂİD (i. A. «bu'd» dan if.) (mü. mübâide). Uzaklaştıran.

MÜBÂLAĞA (MÜBÂLAGA) (i. A. «bulûğ» dan masdar). 1. Bir işte pek ileriye varma, kusur bırakmama, mükemmel ve kusursuz etme: İkramda mübalağa ediyor. 2. Büyütme, ifrat, küçük bir işi pek büyük gösterme: Onun cesaretini överek mübalağa etti. Bu tarifte mübalağa vardır. Mübalağa-i Acemâne, mübalağayı seviyor. **Mübalağa ile** = Pek pek, pek fazla. **İsm-i mübalağa** = Mübalağa ile ism-i fâil, Arapça'da «cebbâr, sabûr, allâme» gibi şekillerde olup mübalağa gösteren ism-i fâil kipi. Türkçe'de «pek» veya «en» edatları da mübalağa bildiren sıfatlardır: Pek büyük, en büyüğü.

MÜBALAĞACI (i.). Her şeyi mübalağa etmeyi seven.

MÜBALAĞALI (i.). Mübalağa edilen, mübalağası olan, olduğundan fazla gösterilen: Mübalağalı söz, birtakım mübalağalı övmeler.

MÜBÂLÂT (i. A. «belv» den masdar, mufâale) (aslı: mübâlevet). Dikkat, itinâ. **Adem-i mübâlât** = Dikkatsizlik, kayıtsızlık.

MÜBÂREK (i. A. «bereket» ten imef.) (mü. mübâreke). 1. Bereketli, bereket ve bolluğu olan: Nîl-i mübarek. Koyun, mübârek bir hayvandır. 2. Aziz, hürmetli, saygı değer, kutsal, mukaddes: Eyyâm-ı mübâreke (mübârek günler), mübârek bir

zattır, mübarek ellerini kaldırıp dua etti. **3.** Uğurlu, hayırlı, mes'ut, kutlu, kademli: Yeni doğan çocuk, yaptırdığınız ev, giydiğiniz esvap mübârek olsun. **4.** Alay yoluyla takılmak istenilen şahıslar ve eşya hakkında kullanılır: O, mübârek adam da durmadan yemek yer. A mübârek, bir kere sorsan a! Bu mübârek çiftliğin zararından başka bir hayrını görmedik.

MÜBÂREZE (i. A. «bürûz» dan masdar). **1.** Eskiden, çarpışan iki taraftan birer kişinin meydana çıkıp aralarında kavga etmeleri: Hazret-i Alî en cesur düşmanlara karşı mübârezeye çıkardı. **2.** Bir hakarete karşı veya namusa ait bir sözden dolayı hakarete uğrayanın dâvetiyle iki kişi arasında olan kavga, düello.

MÜBÂRİZ (i. A. «bürûz» dan if.). Diğer biriyle başbaşa kavgaya tutuşan, iddia ile kavgaya girişen, düello yapan: Mübârizler karşı karşıya geldiler.

MÜBÂŞERET (i. A. «beşr» den masdar). **1.** Girişme, tutuşma, başlama: O kitabın yazılmasına bugün mübâşeret edeceğim. **2.** Cinsî münasebet.

MÜBÂŞİR (i. A. «beşr» den if.). **1.** Vaktiyle hükûmetin bir emrini, ait olduğu adamlara bildirip yaptıran veya bir malın alımına memur olan adam: Mübâşir gönderildi. Evine mübâşir geldi. **2.** Hâkimin emrini tebliğe memur hademe. **3.** mec. Âmirâne bir tavırla hükmeden, musallat olan adam: Başıma mübâşir dikildi.

MÜBÂYAA bk. Mubayaa.

MÜBÂYENET (i. A. «beyn» den masdar). **1.** Ayrılık, gayrılık, muhalefet, uyuşmazlık, ihtilâf. **Mübâyenet-i efkâr** = Fikirlerin uyuşmazlığı. **2.** İki şeyin birbirinin zıddı ve aksi olması, zıtlık: Bu iki söz arasında mübâyenet vardır.

MÜBÂYİN (i. A. «beyn» den if.) (mü. mübâyine). **1.** Başka türlü olan, diğerlerinden ayrı ve gayri olan, muhalif. **2.** Diğerinin aksi ve zıddı olan: Bu sözünüz demin söylediğinize büsbütün mübâyindir.

MÜBDÎ (i. A. «bid'at» ten if.) (mü. mübdia). **1.** İcat ve ibdâ eden, mûcit. **2.** Din işlerinde bid'ate tâbî olan. bk. Bid'at.

MÜBECCEL (i. A. «bücûl» den imef.) (mü. mübeccele). Ululanmış, saygı gösterilmiş

MÜBEDDEL (i. A. «bedel» den imef.) (mü. mübeddele). Değiştirilmiş, tebdîl olunmuş, bir kalıptan diğer bir kalıba ve şekle geçmiş: Kelebeklerin çoğu kurttan mübeddeldir.

MÜBELLİĞ (i. A. «bilâğ» dan if.) (mü. mübelliğa). Tebliğ eden, bir emir veya haberi yerine yetiştiren. Büyük camilerde son cemaate imamın ve müezzinin sözlerini tekrar ederek yetiştiren adam.

MÜBERHEN (i. «burhân» dan imef.) (mü. müberhene). Bürhan ile isbat olunmuş, ıspatlı: Arz'ın küre şekli, ayın tutulmasında üzerine düşen dünyanın gölgesiyle de müberhendir.

MÜBERRÂ (i. A. «berâ» dan imef.). Münezzeh: Bu adam kötülükten müberrâdır.

MÜBERRÂT (i. A. c.) (m. «müberre» dilimizde kullanılmaz). Sevap için kurulmuş hayır eserleri: O şehrin hayrât ve müberrâtı çoktur.

MÜBERRİD (i. A. «burûd» dan if.). **1.** Soğutan, soğutucu. **2.** Karlık.

MÜBEŞŞER (i. A. «beşâret» den imef.) (mü. mübeşşere). Tebşîr olunmuş, müjde verilmiş, bir iyi haberle sevindirilmiş: Af ile mübeşşer. **Aşere-i Mübeşşere** = Peygamber'in hayatlarında cennetle müjdelediği en seçkin 10 sahâbe.

MÜBEŞŞİR (i. A. «beşâret» den if.). Tebşîr eden, müjde veren, iyi bir haber vererek sevindiren.

MÜBEYYEN (i. A. «beyân» dan imef.) (mü. mübeyyene). Açıkça söylenip açıklanan.

MÜBEYYİN (i. A. «beyân» dan if.) (mü. mübeyyine). Beyân eden, açıklayan: İtimada değer olduğunu mübeyyin bazı evrak gösterdi.

MÜBEYYİZ (i. A. «beyâz» dan if.). Müsveddeleri beyaza çeken, tebyiz eden, temize çeken kâtip.

MÜBEYYİZLİK (i.). Müsveddeleri temize çeken kâtibin işi: Mübeyyizlik ediyor.

MÜBHEM, MÜPHEM (i. A. «behm» den imef.) (mü. mübheme). Belirsiz, sınırsız, tayin olunmayan, her tarafa çekilebilen: Müphem söz.

MÜBHEMÂT (i. A. c.) (Türkçe'de). Belirsiz bir mânâya delâlet eden kelimeler: Ne, kim, kaç vs. gibi.

MÜBHEMİYYET (i. A.). Mübhem olma hâli, belirsizlik, bellisizlik, örtülülük, anlaşılmazlık.

MÜBÎN (i. A. «beyn, beyân» dan if.) (mü. mübîne). **1.** İyi ve kötüyü, doğruyu ve yanlışı ayıran: Kur'ân-ı mübîn. **2.** Açık, apaçık, doğru, belli: Dîn-i mübîn.

MÜBREM (i. A.). Sağlam, kaçınılmaz: Belây-ı mübrem.

MÜBTEDÂ (i. A. «bed'» dan imef.). **1.** Başlangıç, baş. **2.** (Arap gramerinde) İsim cümlesinin iki parçasından biri ki, cümlenin başında olur: «Allahü Ekber» cümlesinde «Allah» mübtedâ ve «ekber» haber'dir.

MÜBTEDÎ (i. A. «bed'» den if.). Tahsile veya bir iş ve san'ata yeni başlayan, acemi: Mübtedîlere mahsus okuma kitabı, mübtedî işi.

MÜBTEGA (a uzun) (i. A.). İşlenen, yapılan şey.

MÜBTEHİC (i. A. «behcet» ten if.). Memnun, sevinçli.

MÜBTELÂ (i. A. «belâ» dan imef.). **1.** Düşkün: Bir derde mübtelâ oldu, işrete mübtelâ. **2.** Âşık: O kadının mübtelâsıdır.

MÜBTENÎ (i. A. «binâ» dan if.) (mü. mübteniyye). **1.** Bina olunmuş, yapılmış, kurulmuş: Bir kayanın üzerine dayanan kale. **2.** mec. Dayanan, dayanmış: Davası ne üzerine mübtenîdir?

MÜBTEZEL (i. A. «bezl» den imef.) (mü. mübtezele). **1.** Hor kullanılan, itibarsız, hakir, kepaze. **2.** Pek bol ve ucuz: Bu yıl yemiş pek mübtezel!

MÜCÂB (i. A. «cevâb» dan imef.). Kabûl cevabına erişen, isteği kabûl olunan («müstecâb» daha çok kullanılmıştır).

MÜCADELE (MÜCÂDELE) (i. A. «cedel» den masdar). Atışma, tutuşma, anlaşmazlık, kavga, vuruşma: Aralarında mücadele ediyorlardı, bir mücadele olmuş.

MÜCÂHEDE (i. A. «cehd» den masdar). **1.** Çalışma, uğraşma, nefsi yenmek için gayret: İnsan mücâhede ile yüksek derecelere erişir. **2.** Tanrı yolunda harb etme, cihâd, gazâ (bu mânâ ile «cihâd» daha çok kullanılır).

MÜCÂHİD (i. A. «cehd» den if.) (c. mücâhidîn). **1.** Gayret eden, çok çalışan, nefsini yenebilen. **2.** Cihâd eden, din uğruna ve Tanrı yolunda savaşan: Mücâhidîn-i İslâm.

MÜCÂLESET, MÜCÂLESE (i. A. «cülûs» dan masdar). Birlikte oturma.

MÜCÂMAA bk. Mücâmaat.

MÜCÂMAAT, MÜCÂMAA (i. A. «cem» den masdar). Cinsî münasebet.

MÜCÂNEBET (i. A. «cenb» den masdar). Bir tarafa çekilme, uzaklaşma, sakınma, kaçınma: Kötülükten mücânebet etmeli.

MÜCÂNESET, MÜCÂNESE (i. A. «cins» ten masdar). Bir cinsten olma.

MÜCÂNİS (i. A. «cins» den if.) (mü. mücânise). Bir cinsten olan («mütecânis» daha çok kullanılmıştır).

MÜCÂVEBE (i. A. «cevâb» dan masdar). Birbirine cevap verme, atışma, sözle veya yazıyla tartışma.

MÜCÂVERET, MÜCÂVERE (i. A. «civâr» dan masdar). **1.** Komşuluk. **2.** Bir büyük türbenin veya mâbedin yanında yalnızlığa çekilme.

MÜCÂVİR (i. A. «civâr» dan if.) (mü. mücâvire). **1.** Komşu. **2.** Bir büyük mâbet veya türbenin yanında yalnızlığa çekilen: Kâbe-i Şerîfe mücâvirleri, Hazret-i Yahyâ'nın türbesinde mücâvir idi.

MÜCÂZ (i. A. «cevâz» dan imef.). **1.** İcâzet almış. **2.** Yapılması mahzurlu olmayan, câiz.

MÜCÂZÂT (i. A. «cezâ» dan mastar). Bir suça karşı cezâ verme, kanuna göre icabeden iş (asıl Arapça'da «karşılık» demek olup «mükâfat» yerine de kullanılır).

MÜCÂZEBE (i. A. «cezb» den masdar). Birbirini çekme.

MÜCBİR (i. A. «cebr» den if.) (mü. mücbire). İcbâr eden, zorlayan, zorla bir iş yaptıran veya bir şeye sevk eden: Sebeb-i mücbir, kuvve-i mücbire.

MÜCEDDED (i. A. «cedd» den imef.). Yeni, taze, henüz kullanılmamış: Mücedded bir kat elbise, bir ev.

MÜCEDDEDEN (i. A.). Yeni olarak, yeni olmak üzere, baştan, tamir suretiyle olmayarak: O köşkü yıkıp mücedden yaptılar.

MÜCEDDİD (i. A. «cedd» den if.). Yenileyen, yeni hâline koyan, yeni bir şekil ve usûle koyan, yeniden kuvvet veren: II. Sultan Mahmud Osmanlı devletinin müceddididir.

MÜCEF (MÜCEFF) (i.). Geometride yanlış olarak «mücevvef» yerine kullanılmıştır. bk. Mücevvef. Topun boş olan silindir şeklindeki içi ki, topların büyüklüğü bunun çap denilen kutruyla tayin olunur.

MÜCEFFİF (i. A. «cef» den if.) (mü. müceffife) (tıp). Kurutan, kurutucu.

MÜCEHHEZ (i. A. «cihâz» dan imef.) (mü. mücehheze). **1.** Hazırlanmış, tamamlanmış: Savaş için mücehhez bir gemi, mücehhez bir gelin. **2.** Yelken, halat ve demir gibi şeyleri tamamlanmış ve donanmış (gemi): Mücehhez bir gemi, bir filo.

MÜCEHHİZ (i. A. «cihâz» dan if.). Lüzumlu şeyleri hazırlayan, bu işle görevli.

MÜCELLÂ (i. A. «cilâ» dan imef.). Cilâlanmış, parlatılmış, parlak: Mücellâ bir ayna.

MÜCELLED (i. A. «cild» den imef.) (mü. mücellede). Dikilip kap geçirilmiş, ciltlenmiş (kitap): Bütün kitapları mücelleddir. (c. mücelledât) Kitabın, birlikte dikilmiş ve bir hacim teşkil eden kısmı veya bütünü.

MÜCELLİD bk. Mücellit.

MÜCELLİT (i. A. «cild» den if.). Kitapları dikip kenarlarını düzelterek kap ge-

çiren işçi: Bu kitapları mücellide göndermeli, mücellit dükkânı.

MÜCELLİTLİK (i.). Kitapları dikip kap geçirme, ciltçilik san'atı: Mücellidlikte mahareti vardır.

MÜCENNEB-İ KEBÎR bk. Büyük Mücenneb.

MÜCENNEB-İ SAGIYR bk. Küçük Mücenneb.

MÜCERREB (i. A. «tecrübe» den imef.) (mü. mücerrebe). Denenmiş, tecrübe olunmuş: Böyle olduğu mücerrebdir.

MÜCERREBÂT (i. A. c.). Tecrübe olunmuş işler, görgü: O adamın ilmi yoksa da mücerrebâtı çoktur.

MÜCERRED bk. Mücerret.

MÜCERREDÂT (i. A. c.). Cismânî olmayıp rûhânî ve mânevî olan şeyler.

MÜCERRET (MÜCERRED) (i. A.). **1.** Tecrîd edilmiş, soyulmuş. **2.** Bekâr. **3.** (gramer) Yalın hâl. **4.** Yalnız, ancak. **5.** (felsefe) Soyut (y. k.), (Fr. abstrait).

MÜCERRETLİK (i. A. T.). Mücerret olma hâli.

MÜCESSEM (i. A. «cism» den imef.) (mü. mücesseme). **1.** Cismi olan, vücutlu, gövdeli, maket: Yaptıracağı yapıların mukavvadan mücessem şeklini yaptı. **2.** mec. Mânevî bir cisim hâlini almış: O adam fazîlet-i mücessemedir. **3.** (geometri) Üç boyutlu: Mücessem bir şekil. Zıddı: musattah. **Hendese-i mücesseme** = Uzay geometri.

MÜCEVHER (i. A. «cevher» den imef.) (mü. mücevhere). **1.** Elmasla donanmış, elmaslı, Ar. murassâ: Mücevher saat, kutu. **2.** Yalnız noktalı harfleri ebcetle hesap olununca tarih çıkan (beyit veya ibâre): Mücevher tarih.

MÜCEVHERÂT (i. A. c.). Elmas ve başka değerli taşlarla süslü takımlar: O kadının mücevherâtı çoktur, mücevherâtın kıymeti daima yüksektir.

MÜCEVVEF (i. A. «cevf» den imef.) (mü. mücevvefe) (galat olarak «mücef» de denmiştir). İçi boş, kovuk, oyuk.

MÜCEVVEZE (i.). Vaktiyle giyilen bir cins tören kavuğu.

MÜCÎB (i. A. «cevâb» dan if). İcâbet eden, kendisinden isteneni kabûl edip yapan.

MÜCİD (MÜCİDD) (i. A. cidd» den if.) Elinden geldiği kadar çalışan.

MÜCMEL (i. A. «cümle» den imef.) (mü. mücmele). Kısa ve az sözle ifade olunmuş, hülâsa edilmiş.

MÜCMELEN (i. A.). Kısa olarak, az sözle.

MÜCRİM (i. A. «cürm» den if.) (mü. mücrime). Suç işleyen, kabahatli: Mücrim olduğu sözünden bellidir. (c. mücrimîn) Suç işlemiş adamlar, suçlular: Mücrimîne mahsus hapishane.

MÜCRİMİYYET (i. A.). Suçluluk.

MÜCTEBÂ (i. A.). Seçilmiş, seçkin.

MÜCTEHİD (i. A. «cehd» den if.) (c. müctehidîn). Kur'ân ve hadîslerden yeni hükümler çıkaracak kudrette din ve hukuk bilgini, imam.

MÜCTEMÎ (i. A. «cem» den if.) (mü. müctemia). Toplanmış, toplu, bir yere gelmiş, birleşmiş, birleşik. **Memâlik-i müctemia** = Birleşik ülkeler.

MÜCTEMİAN (i. A.). Toptan, toplanmış oldukları halde, hep birden, cemâatle: Müctemian gittiler.

MÜCTENİB (i. A. «cânib» den if.) (mü. müctenibe). Çekinen, uzaklaşan, bir tarafa çekilip karışmayan, çekingen: Pek müctenib bir adamdır.

MÜCTER (MÜCTERR) (i. A. «cer» den if.) (mü. mücterre). Geviş getiren: Hayvân-ı mücter, hayvânât-ı müctere (geviş getiren hayvanlar).

MÜCVER (i.). Rendelenmiş kabak, soğan ve maydanozla yapılan kızartma yemek.

MÜDAFAA (MÜDÂFAA) (i. A. «def'» ten masdar). **1.** Kendisini veya başkasını korumak için, bir hücuma karşı durma. **2.** Bir tarafı tutup, aleyhte söylenen sözlere cevap verme, sahip çıkma, savunma.

MÜDÂFÎ (i. A. «def» den if.) (mü. müdâfia). Müdafaa eden, karşı duran, dayanan, savunan.

MÜDAHALE (MÜDÂHALE (i. A. «duhûl» den masdar) (c. müdâhhalât). **1.** Karışma, sokulma, el atma: Ben, böyle işlere müdahale etmem, o, kendi işine müdahale ettirmez. **2.** Araya girme, aracılık: Komşuları müdahale etmeye mecbur oldular.

MÜDÂHENE (i. A. «dehn» den masdar). Şahsî menfaat için birini yüzüne karşı övme, koltuklama, dalkavukluk.

MÜDÂHENECİ (i.). Şahsî menfaati için birini yüzüne karşı öven, ikiyüzlü, koltuklayan, dalkavuk.

MÜDÂHENELİ (i.). Yüze karşı övmeye ve ikiyüzlülüğe ait: Müdâheneli söz, muamele.

MÜDÂHİL (i. A. «duhûl» den if.) (c. müdâhilîn). Dahil olan, karışan.

MÜDÂHİN (i. A. «dehn» den if.) (mü. müdâhine). Şahsî menfaat için birrini yüzüne karşı öven, dalkavuk, koltuk veren.

MÜDÂM (i. A. «devâm» dan imef.) (mü. müdâme). Daimî, bâkî, sürekli, kesiksiz, devamlı. **Zevk-ı müdâm, şürb-i müdâm** = mec. Şarap, içki.

MÜDÂNÂ (i. A. «müdahene» den galat). Minnet: Müdânâ etmek. Müdânâsı olmamak.

MÜDÂNÎ (i. A. «denv» den if.). Yakın, benzer. **Bî-müdânî** = Benzersiz, emsalsiz.

MÜDÂRÂ (i. A. «müdârât» dan). Kin ve düşmanlığı gizleyip dıştan dostluk gösterme, iyi muamele, yüzüne gülme: Düşmanlara müdârâ.

MÜDÂRÂT (i. A. «dery» den masdar). bk. Müdârâ.

MÜDÂRESE (i. A. «ders» den masdar). Birbirine ders verme, ders alıp verme.

MÜDÂVÂT (i. A. «devâ» dan masdar). Hastaya bakıp ilâç verme, doktorun bir hasta hakkında kullandığı ilâç ve tedbirler: Filân tabibin müdâvâtı bana pek iyi geldi.

MÜDÂVELE (i. A.) (c. müdâvelât). Çevirme, devrettirme, verip alma, değiştirme, Ar. teâtî: Müdâvele-i efkâr.

MÜDÂVEMET (i. A. «devâm» dan masdar). Bir işe aralıksız çalışma, bir yere devamlı şekilde gidip gelme, devam, gayret.

MÜDÂVÎ (i. A.). Tedavi eden.

MÜDÂVİM (i. A. «devâm» dan if.) (mü. müdâvime). Devamlılık gösteren, bir işte ararlıksız çalışan, bir yere daimî surette gidip gelen, devamlı: Müdâvim bir memurdur, iktidarı azsa da işine müdâvimdir.

MÜDBİR (i. A. «dübûr» dan if.) (mü. müdbire). Gözden düşmüş, talihsiz, düşkün.

MÜDBİRLİK (i.). Gözden düşme hâli, bahtsızlık, düşkünlük.

MÜDDAHAR (i. A. «zahîre» den imef.) (mü. müddahare). Biriktirilmiş, toplanmış: Onun müddahar erzakı vardır.

MÜDDE bk. Müddet.

MÜDDEÂ (i. A. «dâvâ» dan imef.). 1. Dava olunan şey. 2. İddia olunan şey, haksız ve aslı olmaksızın ileri sürülen görüş ve salâhiyet: O adamın müddeâsı pek büyüktür. **Müddeâ-aleyh** = Aleyhinde dava olunan, davalı.

MÜDDEAYYÂT (i. A. c.). İddiâlar, haksız yere dava olunan şeyler, esassız ve asılsız faziletler, haksız istekler: Bu adamın da ne çok müddeayyâtı vardır.

MÜDDEÎ (i. A. «dâvâ» dan if.) (mü. müddeiyye). 1. Dava eden adam, davacı: Müddeînin isteği üzerine müddeî-aleyh (davalı) çağırıldı. 2. İddia eden, haksız yere bir şey isteyen veya esassız bir hak ve salâhiyet davasında bulunan: Bilgin değil sadece müddeîdir. 3. Taht müddeîsi, bir taht üzerinde hak iddia eden prens, Fr. prétendant: İspanya tahtı müddeîsi Prens Carlos. **Müddeîumûmî (müddeî-i umûmî)** = Hükûmet namına dava eden, savcı **Müddeîumûmî muavini** = Savcı yardımcı.

MÜDDEÎUMÛMÎ (i. A.). Savcı.

MÜDDEÎUMÛMÎLİK (i.). Savcılık.

MÜDDET (i. A.). 1. Bir şeyin uzanıp sürdüğü zaman, zaman mesafesi: Beş ay müddetinde, müddet-i ömründe. 2. Zaman, vakit: Bir müddet geçti. 3. Belirli zaman: Bu senedin daha müddeti gelmedi; onun müddeti daha bitmedi.

MÜDEBBİR (i. A.) (mü. müdebbire). Her işin arkasını ve sonunu düşünüp önden çare arayan, işin her cihetini iyi düşünen tedbirli, tedbir alan, çare bulan: Müdebbir bir kadın.

MÜDEBBİRÂNE (i. F.). Tedbirli şekilde: Müdebbirâne harekette bulundu.

MÜDEBBİRLİK (i.). Tedbirli olma, uzağı düşünme.

MÜDEBDEB (i. A.). Debdebeli.

MÜDEKKİK (ka ile) (i. A. «dikkat» ten if.) (mü. müdekkıka). Tedkik eden, inceden inceye arayan, inceleyen, her işittiğini körükörüne kabûl etmeyip etrafıyla araştırarak doğrusunu meydana çıkaran: Pek müdekkik adamdır. (c.) Müdekkikîn. Her meseleyi araştırıp inceleyen: Müdekkikîn-i ulemâdan.

MÜDEKKİKÂNE (ka ile) (i. F.). Tedkik ederek, inceden inceye araştırarak: Bu meseleyi pek müdekkikâne yazmış.

MÜDELLEL (i. A. «delâlet» den imef.) Delil ile isbat olunmuş (Arapça'da böyle bir mânâsı yoktur).

MÜDERRİS (i. A. «ders» ten if.) (c. müderrisîn). 1. Ders veren adam, öğreten. 2. Camilerde ders-i âm hocası: Müderris vazifesi. 3. İlmî pâye ki çeşitli dereceleri vardı: Müderrisîn-i kirâmdan. 4. Son devirde dârülfünûnda ordinaryüs profesör.

MÜDERRİSLİK (i.). 1. Öğretmenlik, öğreticilik. 2. Eskiden camilerde ders-i âm hocalığı. 3. İlmî pâye. 4. Son devirde dârülfünûnda ordinaryüs profesör pâyesi.

MÜDEVVEN (i. A. «dîvân» dan imef.) (mü. müdevvene). Dîvân şekline konmuş, bir yere getirilip bir düzen verilmiş: Müdevven şiirleri vardır, âsâr-ı müdevvene.

MÜDEVVENÂT (i. A. c.). Tedvîn olunmuş eserler, bir araya getirilmiş te'lif kitaplar: O kütüphanede bir hayli kıymetli müdevvenât vardır.

MÜDEVVER (i. A. «devr» den imef.) (mü. müdevvere). **1.** Yuvarlak, top ve küre şeklinde: Bir cism-i müdevver. **2.** Daire ve halka şeklinde veya dairenin içi gibi yuvarlak, değirmi, tekerlek gibi: Müdevver bir havuz.

MÜDEVVİR (i. A. «devr» den if.) (mü. müdevvire). Döndüren, çeviren.

MÜDGAM (i. A. «dagm» dan imef.) (mü. müdgama) (Arapça gramerde). İdgam olunmuş, bir cinsten olan iki harften diğerine çevrilen biri: «meded» den «med» olmak gibi. Diğerine **müdgam-ı fîh** denir. Müdgam harfe karşılık müdgam-ı fîhe bir şedde verilir.

MÜDÎR bk. Müdür.

MÜDÎRİYYET (halk dilinde: **MÜDÜRİYET**) (i. A.). **1.** Müdür sıfat ve görevi, müdürlük. **2.** Bir müdürün idare ve emrinde bulunan daire. **3.** Osmanlı devrinde Mısır'da sancak (vilâyet).

MÜDİR (MÜDİRR) (i. A.) (mü. müdirre) («müdrir» galattır) (tıp). Süt, kan ve sidik vesair şey akıntıları bol akıtan (ilâç vs.).

MÜDRİK (i. A. «derk» den if) (mü. müdrike). **1.** Yetişen, eren, erişen: XIX. asrı müdrik bir adamdır. **2.** Toplama vakti gelen, olgun: Müdrik meyve. **3.** Bulûğa ermiş, yetişmiş, bâliğ, reşit. **4.** Zihni eren, anlayışlı, anlayan: Bu meseleyi müdrik olmayacak kadar küçük değildir. **Kuvve-i müdrike** = Anlamak, idrâk etmek kabiliyeti.

MÜDRİKE bk. Müdrik.

MÜDRİR (i. A.). İdrar verici, işetici. bk. Müdir.

MÜDÜN (i. A. c.) (m. medîne). Medîneler, şehirler. bk. Medîne.

MÜDÜR (aslı: **MÜDÎR**) (i. A. «devr» den if). (mü. müdîre). **1.** İdare eden, çeviren, bakan: Mektep müdürü. **2.** İdare bilir, idareye muktedir, bir işi hakkıyla idare edebilen: Müdür bir adamdır, pek müdîre bir kadın. (c. F. müdîrân). **3.** İdare memuru: Vapur şirketinin müdürü. **Evrak müdürü** = Evrak kalem ve dairesinin başı. **4.** Bir nahiyenin en büyük mülkiye memuru: Nahiye müdürü. **5.** Son devirde Osmanlı devletine tâbî devletlerde nâzır vazifesini gören adam: Mısır, Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Karadağ, Tunus dâhiliye, maarif, maliye müdürü, hey'et-i müdîrân. **6.** Son devirde Mısır Hidivliği'nde vali: Şarkıyye müdürü. **Malmüdürü** = Osmanlı devrinde bir kazânın mâliye işlerini idareyle görevli memur, sancağınkine (il) muhâsebeci ve vilâyetinkine (eyalet) defterdâr denirdi.

MÜEBBED (i. A. «ebed» den imef.) (mü. müebbede). **1.** Ebede kadar süren, sonsuz, ebedî: Cennet'te müebbed bir ömre kavuşacağız. **2.** Ömrün sonuna kadar devam edecek olan: Müebbed hapis.

MÜEBBEDEN (i. A.). **1.** Ebede kadar, sonsuz: Müebbeden bahtiyar olsunlar. **2.** Ömrü oldukça, ömrünün sonuna kadar: Müebbeden hapse mahkûmdur.

MÜECCEL (i. A. «ecel» den imef.) (mü. müeccele). Gelecekte yapılmak üzere belirli vakit, mühletli, peşin olmayan. Zıddı: muaccel. **Mihr-i müeccel** = Boşanma sırasında kadına verilmek üzere şer'î nikâh sırasında kararlaştırılan para.

MÜEDDÂ (i. A. «edâ» dan imef.). Mânâ, mefhum: O atasözünün müeddâsınca, yazısı pek düzgün değilse de, müeddâsı pek iyi düşünülmüş.

MÜEDDEB (i. A. «edeb» den imef.) (mü. müeddebe). İlim ve edep öğrenmiş, terbiye olmuş, edip, terbiyeli.

MÜEDDÎ (i. A. «edâ» dan if.) (mü. müeddiye). İcabeden, sebep olan: Bu koku baş ağrısını müeddî olur.

MÜEDDİB (i. A. «edeb» den if.) (mü. müeddibe). İlim ve edep öğreten, terbiye eden, terbiyeci.

MÜEKKED (i. A. «ekked» den imef.) (mü. müekkede). **1.** Sağlamlaştırılmış, sağlam, metin. **2.** Tekrar edilmiş, bir daha emir, tenbih veya ihtar edilmiş: Evâmir-i müekkede, ihtârât-ı müekkede.

MÜEKKİD (i. A. «eked» den if.) (mü. müekkide). **1.** Sağlamlaştıran, kuvvetlendiren, tasdik eden: Sizin dediğinizi müekked bir fıkra nakledeyim. **2.** Tekrar eden, bir daha emir, tenbih veya ihtar eden: Önceki emri müekked bir yazı yazıldı.

MÜELLEF (i. A. «ülfet» ten imef.) (mü. müellefe). **1.** Bir yere getirilmiş. **2.** Te'lif ve tasnif olunmuş, toplanıp yazılmış: Müellef kitaplar.

MÜELLEFÂT (i. A. c.). Telif ve tasnif olunmuş kitaplar, eserler: İbni Sînâ'nın her ilimde müellefâtı vardır.

MÜELLİF (i. A. «ülfet» ten if.) (mü. müellife) (c. müellifîn). Kitap te'lif eden, yazar, muharrir: Bu kitabın müellifi en meşhur müelliflerdendir. **Li-müellife** = Kitabın müellifi tarafından söylenmiş olan şiirlerin başında geçen bir tâbirdir ki, şiirin başka yerden alınmadığını gösterir.

MÜELLİM (i. A. «elem» den if.) (mü. müellime). **1.** Elem ve ağrı veren, acıtan, ağrıtan. **Darb-ı müellim** = Acıtan vuruş. **2.** Elem ve keder veren, hüzünlü: Babamın ölümü pek müellim bir haberdi.

MÜEMMEN (i. A.). Temin edilmiş, sağlanmış.

MÜENNES (i. A. «üns» den imef.) (mü. müennese). Gerçek veya itibârî olarak dişi olan veya dişiye uygulanan (kelime): Müennes isim. **Cem'i müennes-i sâlim** = Arapça'da (-ât) edâtıyla yapılan çokluk: Müslimât (Müslüman kadınlar) gibi. **Müennes-i hakîkî** = Gerçekten dişi olan isim. **Müennes-i lafzî** = Kelime sonunda «t» veya diğer bir dişilik alâmeti bulunan Arapça isim. **Müennes-i semâî** = Arapça'da sebepsiz olarak müennes sayılan isim: Şems, yed, nefs gibi.

MÜESSES (i. A. «esâs» tan imef.) (mü. müessese). Kurulmuş, yapılmış, temeli atılmış: Bu dava hangi delil üzerine müessestir?

MÜESSESÂT (i. A. c.). Müesseseler, kuruluşlar, tesis olunmuş, kurulmuş şeyler: Müessesât-ı ilmiyye (ilmî müesseseler).

MÜESSESE (i. A.). Kuruluş: Bu, bir hayır müessesesidir.

MÜESSİF (i. A. «esef» ten if.) (mü. müessife). Esef ettiren, keder veren: Bazı müessif haller oldu.

MÜESSİR (i. A. «eser» den if.) (mü. müessire). **1.** Tesir eden, eser bırakan. **2.** İşleyen, hükmünü yerine getiren: Pek müessir bir ilâçtır. **3.** İçe işleyen, çok duyulan, fazla hissolunan, tesirli: Bugün müessir bir soğuk vardır. **4.** İnsanın kalb ve zihninde yer tutan, uyandırıcı mahiyette olan: Öğütlerim müessir olmadı. **5.** Teessür, hüzün ve keder veren, dokunan: Pek müessir bir sesi vardır; müessir bir mersiye okudu. **6.** Eser sahibi, Ar. fâil, âmil, sânî: Eserden müessiri anlaşılır.

MÜESSİS (i. A. «esâs» tan if.) (c. müessisîn). **1.** Tesis eden, kuran, temel atan, yapı yapan, Ar. bânî: Bu binanın müessisi kimdir? **2.** Kuran, vücude getiren: Müessis-i devlet; bu usûlün müessisi.

MÜEVVEL (i. A. «evvel» den imef.) (mü. müevvele). Gerçek mânâsından başka bir mânâ ile tefsir edilen: Müevvel bir ifade verdi.

MÜEVVİL (i. A.). Bir söze gerçek mânâsından başka mânâ vererek te'vil ve tefsir eden.

MÜEYYED (i. A. «eyd» den imef.) (mü. müeyyede). **1.** Kuvvet ve metanet verilmiş, sağlam: Kavl-i müeyyed. **2.** İmdad ve yardıma erişen, imdad gören. **Müeyyed-i min-Allah** = Tanrı'nın yardımına erişmiş.

MÜEYYİD (i. A. «eyd» den) (mü. müeyyide). **1.** Kuvvet ve metanet veren: Önceki emri müeyyid ikinci bir emir daha geldi. **2.** İmdat ve yardım eden.

MÜEYYİDE bk. Müeyyid.

MÜEZZİN (i. A. «ezân» dan if.). Namaz vaktini ilân için minare şerefesinde veya başka yerde ezân okumakla görevli adam: Güzel sesli bir müezzin.

MÜEZZİNLİK (i.). Müezzin görevi, ezan verme: Filân câmide müezzinlik ediyor.

MÜFÂHARET bk. Mufâharet.

MÜFAHHAM (i. A.). «Kömür hâlini almış» mânâsıyla eski kimya eserlerinde kullanılmış ise de Arapça'da mânâsı büsbütün başka olup o mânâda «mefhûm» kullanılır.

MÜFÂHİR bk. Mufâhir.

MÜFÂRAKAT bk. mufarakat.

MÜFÂRIK bk. Mufârık.

MÜFÂZ (i. A. «feyz» den imef.) (mü. müfâze). Feyizli, bereketli, bol.

MÜFEKKİR (i. A. «fikr» den if.) (mü. müfekkire). Düşünen. **Kuvve-i müfekkire** = İnsanın düşünme kabiliyeti.

MÜFEKKİRE bk. Müfekkir.

MÜFERRİH (i. A. «ferah» tan if.) (mü. müferrihe). **1.** Ferahlık veren, gönül açan, açık, eğlenceli: Müferrih bir yer, bir bahçe, bir oda. **2.** (tıp). Sıkıntıyı defedip ferahlık veren (ilâç), Fr. cordial.

MÜFERRİK (ka ile) (i. A. «fark» tan if.) (mü. müferrika). Ayıran, tefrik eden.

MÜFESSER (i. A. «fesr» den imef.) (mü. müfessere). Açıklanmış, tefsir olunmuş: İbârât-ı müfessere.

MÜFESSİR (i. A. «fesr» den if.) (mü. müfessire). **1.** Kapalı ve kısa bir şeyi açıklayıp mânâsını ortaya koyan: Bu sözü müfessir birtakım tafsilât. (i. A. c. müfessirîn). **2.** Kur'ân-ın metnini şerh ve izah eden bilgin: Müfessirin reyi; müfessirînden Fahr-i Râzî.

MÜFETTİH (i. A. «feth» ten if.) (mü. müfettihe). **1.** Açan, açıcı. **2.** (tıp) Tıkanmış bir yeri açan (ilâç vesaire). **3.** Geğirme getiren.

MÜFETTİŞ (i. A. «fetş» ten if.). Bir şeyi etrafıyla arayıp inceleyen adam, her sınıf memurların veya resmî bir dairenin hakkıyle görev yapıp yapmadıklarını araştıran memur: Adliye, maliye müfettişi.

MÜFETTİŞLİK (i.). Müfettiş sıfat ve görevi, teftiş memuriyeti: Adliye, maliye müfettişliği.

MÜFETTİT (i. A. «fett» ten if.) (tıp). Kıran, ezen, ufaltan (âlet veya ilâç). **Müfettitü'l-hasat** = Mesânenin içindeki taşları kırıp ameliyatsız çıkabilecek parçalara ayıran cerrah âleti.

MÜFEVVEZ (i. A. «tefvîz» den) (mü. müfevveza). Verilmiş: Bu iş sizlere müfevvazdır.

MÜFÎD (i. A. «feyd» den if.) mü. müfîde). İfade eden, meramı güzel anlatan, mânâlı: Yazdığı şey kısa, fakat müfîddir. **2.** Faydalı: Biraz gezmek sıhhate müfîddir. **3.** Okunmasından faydalanılan, bilgi veren: Boşuna vakit geçirmeyip müfîd kitaplar okumalı.

MÜFLİH (i. A. «felâh» tan if.) (mü. müfliha) (c. müflihûn). Felâh ve selâmet bulan, selâmete çıkan, iflâh olan.

MÜFLİS (i. A. «füls» ten if.). (mü. müflise). **1.** Parasız, züğürt: Zavallı pek müflistir. **2.** Ticarette veya borsada ziyan edip hesabı kaçırmakla mevcut serveti mahkemece satılarak alacaklılara verilmek üzere bu halde bulunduğunu ilân eden: Müflis bir tâcir.

MÜFNÎ (i. A. «fenâ» dan if.) (mü. müfniye). Yok eden, mahveden, ifnâ eden.

MÜFRED (i. A. «ferd» den imef.) (mü. müfrede). **1.** Tek, yalnız, birçok olmayıp birden ibaret olan. **2.** Mürekkep olmayan, basit. **3.** (gramerde) Yalnız bir şey veya şahsa delâlet eden veya bire mahsus olan kelime, zıdları tesniye ve cem': Müfred müzekker; müfred müennes; müfred gaib; teklik, tekil. **4.** Bir tek mısrâ (son iki mânâsiyle isim gibi de kullanılır).

MÜFREDÂT (i. A. c.) (müfredi dilimizde kullanılmaz). **1.** Basit, mürekkep olmayan şeyler. **2.** Toptan bilinen şeylerin tafsilâtı, birer birer açıklanmışları: Satın aldığım şeyler iki yüz lira etti, müfredat defterine de yardım; alınan şeyleri müfredâtiyle kaydetmeli. **3.** Tek tek ve ayrı ayrı mısrâlar. **4.** Bir cümleyi meydana getiren kelimelerin her biri. **5.** İlâç kataloğu: Tıp müfredâtı.

MÜFREZ (i. A. «ferz» den imef.) (mü. müfreze). Toptan ayrılıp bir tarafa konmuş, bölünmüş: Konaktan müfrez bir daire; bahçeden müfrez bir arsa; alaydan müfrez bir tabur.

MÜFREZE (i. A.). **1.** Ordudan ayrılmış bir kol asker ki, birkaç alaydan mürekkep olur: Trablusgarp müfrezesi; müfreze kumandanı. **2.** Pek küçük askerî birlik.

MÜFRİD (i. A. «ferd» den if.) (mü. müfride). Bir cismi elektrik geçirmeyecek hâle getiren, Fr. isolateur.

MÜFRİG (i. A. «ferağ» dan if.) (mü. müfriga) (tıp). Döken, ifrağ eden: Safra müfriği.

MÜFRİT (i. A. «fart» tan if.) (mü. müfrita). İfrat derecesinde olan, itidal sınırını geçen, aşırı giden, ifratlı: Müfrit bir gayretle çalışıyor.

MÜFSİT (i. A. «fesâd» dan if.) (mü. müfside). **1.** Bozan, fenalaştıran: Müfsid-i mide (mideyi bozan). **2.** Fesat veren, nifak koyan.

MÜFT (i. F.). Parasız, bedava, mec. canen, beleş.

MÜFTEHİR (i. A. «fahr» dan if.) (mü. müftehire). **1.** Övünen, iftihar eden, bir şeyi övünme vesilesi sayıp onunla sevinen ve koltukları kabaran, zeki ve terbiyeli evlât babası olmakla insan müftehir olur. **2.** Şanlı, şerefli. **3.** Fahrî. **Hey'etin âzây-i müftehiresi** = Fahrî üyeleri.

MÜFTEKİR (i. A. «fakr» dan if.) (mü. müftekıre). **1.** Fakra düşmüş, fakir, züğürt. **2.** Muhtaç, bir şeye ihtiyacı olan: Hiçbir şeye müftekir değilim.

MÜFTEREYÂT (i. A. c.) (feriy'den imef. olup müfteriyât şekli galattır. Müfredi dilimizde kullanılmaz). Birine yalandan isnat olunan suçlar, iftiralar, uydurma ithamlar.

MÜFTERÎ (i. A. «feriy'» den if.) (mü. müfteriyye). Başkasına, aslı olmayan bir töhmet ve suç isnad eden, iftiracı.

MÜFTERİS (i. A. «fers» ten if.) (mü. müfterise). Yakaladığı diğer hayvanları yırtıp paralayarak yiyen, yırtıcı: Hayvânât-ı müfterise. mec. Kindar, azgın kimse.

MÜFTÜ (MÜFTÎ) (aslı: **MÜFT**) (i. A. «fetvâ» dan if.). Fetvâ veren. **Müftî'l-enâm** = Şeyhulislâm.

MÜHENDİS (i. A. «hendese» den if.) (c. mühendisîn). Hendese (geometri) yi bilip tatbik eden: Yol mühendisi, maden mühendisi.

MÜHENDİS-HÂNE (i.) («hendese-hâne» den galat). **1.** Eskiden mühendis yetiştiren okul, teknik üniversite. **2.** **Mühendis-hâne-i Berrî-i Hümâyûn** = İmparatorluk devrinde topçu okulu. **3.** **Mühendis-hâne-i Bahrî-i Hümâyûn** = İmparatorluk devrinde deniz subayı yetiştiren askerî okul.

MÜHENDİSLİK (i.). Mühendis görev, sıfat ve mesleği.

MÜHEYKEL (i. A.). Heykel gibi, iri ve güzel yapılı.

MÜHEYYÂ (i. A. «hey'et» den imef.). Hazırlanmış, tedarik olunmuş: Yolculuğa müheyyâdır; harekete müheyyâ bulunmak.

MÜHEYYÎ (i. A. «hey'et» den if.) (mü. müheyyie). **1.** Hazılayan. **2.** (tıp). İstidat ve kabiliyet veren, bir hastalığa istidat kazandıran.

MÜHEYYİC (i. A. «heyecân» dan if.)

(mü. müheyyice). Heyecan veren: Müheyyic şiirler okudular.

MÜHEZZEB (i. A. «hezb» den imef.) (mü. mühezzebe). Düzeltilmiş, yoluna konmuş, terbiye olunmuş: Ahlâk-ı mühezzebe sahibi.

MÜHEZZİB (i. A. «hezb» den if.) (mü. mühezzibe). Düzelten, yoluna koyan, terbiye eden: Mühezzib-i ahlâk.

MÜHÎB (i. A. «heybet» den imef.) (mu. mühîbe). **1.** Korkulan, muhataralı, tehlikeli: Mühib bir yol. **2.** Heybetli.

MÜHİM (MÜHİMM) (i. A. «hemm» den if.) (m. mühimme). **1.** Düşündüren, gaile veren, ağır, ehemmiyetli: Mühim iş; mühim mesele. **2.** Lâzım: Bu iş benim için pek mühimdir.

MÜHİMMÂT (i. A. c) (m. mühimme). **1.** Mühimmeler, mühim şeyler. bk. Mühimme. **2.** Cephane ve benzeri şeyler.

MÜHİMME (i. A. «hemm» den if.) (c. mühimmât). Gaileli ve meşguliyetli iş, ağır ve ehemmiyetli iş. **Mühimme kalemi** = Sadârette (başkanlık) mâbeyn-i hümâyûn ile olan yazışmalara bakan daire. (c.). **1.** Lâzım şeyler, levazım. **Mühimmât-ı kalemiyye** = Kırtasiye. **2.** Savaş için lâzım olan fişek, barut, gülle, kurşun gibi şeyler, cephane: Mühimmât-ı harbiyye; mühimmât-ı seferiyye; mühimmât arabası.

MÜHİMSEMEK (f. A. T.). Mühim görme, ehemmiyet verme.

MÜHÎN (i. A. «hevn» den if.) (mü. mühîne). **1.** Hakaret eden. **2.** Hakir, zelil, alçak, hor (hain mânâsiyle kullanılması yanlıştır).

MÜHMEL (i. A. «heml» den imef.) (mü. mühmele). **1.** Bırakılmış, terkolunmuş, ihmal olunmuş, bakılmamış: Bu bağ pek mühmel bir haldedir. **2.** (Arap alfabesinde) Noktasız (harf), zıddı: muaccem: Hâ-i mühmele. **3.** Mânâsız, bir şeye delâlet etmeyen: Mühmel bir kelime.

MÜHMELÂT (i. A. c.). Mânâsız kelimeler: İngilizce taklidi olmak üzere birtakım mühmelât söylüyordu.

MÜHMİL (i. A. «heml» den if.) (mü. mühmile). İhmal eden, bakmayan, ehemmiyet vermeyen, ihmalci.

MÜHRE (i. F.). **1.** Her çeşit yuvarlak şey, topçuk. **2.** Camdan boncuk. **3.** Denizböceği kabuğu. **4.** Kâğıda cilâ vermekte kullanılan büyük deniz böceği kabuğu veya billûrdan top. **Harmühre** = Katırboncuğu.

MÜHRELEMEK (f.). (kâğıdı) Mühre ile cilâ etmek, cilâlamak.

MÜHRELENMEK (f.). (kâğıt) Mühre ile cilâlanmak.

MÜHRELİ (i.). Mühre ile cilâlanmış, cilâlı (kâğıt).

MÜHLET (i. A.). Vakit verme, bir vakit için müsaade etme, bir işi bir zamana kadar geciktirme: Borcun ödenmesi için iki ay mehil, mühlet verdi.

MÜHLİK (i. A. «helâk» ten if.) (mü. mühlike). Helâk eden: Mühlik bir hastalık.

MÜHTEDÎ (i. A. «hidâyet» ten if.) (mü. mühtediyye). İhtidâ etmiş, doğru yolu bulmuş, İslâm dinini kabûl etmiş: Mühtedî bir İngiliz; İngiltere'deki mühtedîler.

MÜHÜR (MÜHR) (i. F.). **1.** Bir adamın veya bir daire ve idarenin ismi kazılı bulunan mâden veya taştan damga ki, imza yerine mektup ve senetlerin altına ve mektup zarfına yahut bir kapı ve kapak vesaireyi yapıştıran mumun üzerine basılırdı (şimdi yalnız resmî kâğıtlarda kullanılmaktadır), Ar. hâtem: Mühür basmak. **2.** Bunun kâğıda veya mühür mumuna basılmış şekli ve yazısı: Mühürünü okuyamadım; mühürünü yaladı. **Fekk-i mühür** = Mühür mumu veya kurşunla mühürlenmiş bir şeyden mühürü bozup açma. **Mühr-i Süleymân** = Hazret-i Süleymân'ın mühüründe kazılı olduğu söylenen iki üçgen şekli. **Mühür mumu** = Mektup zarfı ve başka şeyler üzerine eritilip üzerine mühür basılmaya mahsus ve balmumu ile bazı reçinelerden yapılmış kırmızı veya diğer renkte madde çubuğu.

MÜHÜR-BEND (i. F.). Mühürlenmiş, mühürle kapanmış.

MÜHÜRDÂRLIK (i. F.). **1.** Bir büyük devlet adamının veya resmî bir dairenin mühürünü taşıyıp evrakı mühürlemek görevi, mühürdâr sıfat ve memuriyeti: Seraskerlik mühürdârlığı. **2.** Eskiden husust kâtiplik: Bazı vezirlere mühürdârlık etmişti.

MÜHÜRDÂR (i. F.). **1.** Bir büyüğün veya bir resmî dairenin mühürünü taşıyıp evrakı mühürlemek vazifesiyle görevli kâtip: Sadâret mühürdârı. **2.** Hususî kâtip: Vali paşanın mühürdârı.

MÜHÜRLEMEK (f.). Mühür basmak: Senedi mühürlediniz mi? Bu zarfı mühürlemeli; anbarı mühürlediler.

MÜHÜRLENMEK (f.). Altına veya üstüne mühür basılmak: Bu mektuplar mühürlendi mi? Bu zarflar mühürlenecektir.

MÜHÜRLETMEK (f.). Mühür bastırmak: Mazbatayı üyelere mühürletmeli.

MÜHÜRLÜ (i.). **1.** Altına mühür basılmış, Ar. mahtûm: Mühürlü bir senet. **2.** Üstü kapatılıp mühür basılmış, Ar. mahtûm: Mühürlü zarf; mühürlü mağaza.

MÜJDE (i. F.). **1.** Sevinç verici bir

haber, Ar. beşâret: Bu, benim için bir müjdedir; size müjde, istediğiniz oldu. **2.** İyi bir haber getirene verilen bahşiş: Vereceğim haber için müjdemi isterim.

MÜJDECİ (i.). Müjde getiren.

MÜJDELEMEK (f.). Müjde vermek.

MÜJDELENMEK (f.). Müjde almak.

MÜJDELİK (i.). (halk dilinde muştuluk). İyi bir haber getirene verilen bahşiş.

MÜJDE-RESÂN (i. F.). İyi bir haber veren, müjdeci, Ar. beşîr.

MÜJE (i. F.) (c. müjgân). Kirpik.

MÜJGÂN (i. F. c.) (m. müje'den) (fazla kullanılmıştır). Kirpik.

MÜKÂAB, MİKÂB (i. A. «ka'b» dan imef.) (mü. mükâ'aba) (matematik). **1.** Küb yani zar şeklinde, eşit altı yüzü olan, üç buutlu: Cism-i mükâab; mükâab bir taş, bir bina. **2.** Üç buutlu küp olan: Bir mükâab metre: Bu kazan iki mükâab metre su alır. **3.** İki defa kendi misliyle çarpılmış olan, bir sayının iki defa kendi misliyle çarpılmasından çıkan sayı: 3'ün murabbaı (karesi) 9 ve mükâabı (küpü) 27'dir. **Cezr-i mükâab** = Küpkökü.

MÜKÂBERE (i. A. «kibr» den masdar) (c. mükâberât). Münakaşada ağız kalabalığı ile karşısındakini yenmeye çalışma.

MÜKÂFAT (i. A. «kifâyet» ten masdar). Bir hizmet ve iyiliğe karşı edilen iyilik, iyilikle karşılama: Ettiği hizmetin mükâfatını gördü: Ettiğim iyiliğin mükâfatı bu mudur? (Arapça'da «mücâzât» ile aynı mânâda olduğu hâlde dilimizde «mücâzât» bunun zıddı olarak kullanılır): Hizmet edenlere mükâfat ve kabahat edenlere mücâzat olunur.

MÜKÂFÎ (i. A. «kifâyet» ten if.) (mü. mükâfiye). Eşit, beraber. (matematik) **Kat'-ı mükâfî** = bk. Kat'.

MÜKÂHHAL (i. A. «kühl» dan imef.) (mü. mükâhhale). Kühl (sürme) sürülmüş, sürmeli.

MÜKÂLEME (i. A. «kelâm» dan masdar) (c. mükâlemât). **1.** Söyleşme, konuşma, iki kişi arasındaki konuşma. **2.** Bir dili öğrenmek için iki dil üzere düzenlenmiş konuşma şeklinde temrinler: Fransızca mükâleme. **3.** Muahede için iki devlet murahhasları arasında yapılan müzakere: O diplomat mükâlemeye memur oldu.

MÜKÂLEME-NÂME (i. F.). Dil öğrenmek için karşılıklı iki dilden konuşma örnekleri veren kitap: Fransızca - Türkçe bir mükâleme-nâme (eskimiştir).

MÜKÂRÎ (i. A. «kirâ» dan if.). Kira ile hayvan işleten adam: Katırcı (dilimizde «mekârî - mekkâreci» şeklinde kullanılır). bk. Mekârî.

MÜKÂŞEFE (i. A. «keşf» ten masdar) (c. mükâşefât) (tasavvuf). Mutasavvıflara Tanrı'nın ilhâmıyle İlâhî sırların açılması.

MÜKÂTEBE (i. A. «ketb» den masdar) (c. mükâtebât). Biribirine yazma, mektuplaşma, muhabere: Babamla muntazam mükâtebemiz vardır; ortağımla mükâtebeyi kestim.

MÜKÂTİB (i. A. «ketb» den if.) Biriyle mektuplaşan, sık sık yazan, muhaberede bulunan: Orada bir mükâtibim vardır.

MÜKEDDER (i. A. «keder» den imef.) (mü. mükeddere). **1.** Bulandırılmış, bulanık. **2.** Kederli, gamlı, hüzünlü: Bu işten çok mükedder oldu.

MÜKELLEF (i. A. «külfet» ten imef.) (mü. mükellefe). **1.** Bir külfet, bir yük yüklenmiş, bir vazifeyi yerine getirmeye mecbur. **Ahâlî-i mükellefe** = Vergi vermekle mükellef halk. **2.** Çok özenerek, mükemmel surette ve külfetli yapılmış, tantanalı, debdebeli, ihtişamlı: Mükellef bir konak, bir sofra.

MÜKELLEFİYET (i. A.). Mükellef olma hâli: Askerlik mükellefiyeti.

MÜKELLEL (i. A. «iklîl» den imef.) (mü. mükellele). Taçlı, başında taç, iklîl bulunan, taçla süslenmiş.

MÜKEMMEL (i. «kemâl» den imef.) (mü. mükemmele). Kemâle erdirilmiş, kemâl bulmuş, olgun, eksiksiz, kusursuz, tam.

MÜKEMMELİYET (i. A.). Mükemmellik, eksiksizlik, kusursuzluk.

MÜKENNÂ (i. A. «künye» den imef.) Künyeli: «Eb'ul-Hasan» künyesiyle mükennâ Ahmed Bey.

MÜKERREM (i. A. «kerem» den imef.) (mü. mükerreme). Saygı gören: Mekke-i Mükerreme. **Düstûr-i mükerrem** = Sadrâzam.

MÜKERREMEN (i. A.). Saygı göstererek: Mükerremen uğurladılar.

MÜKERRER (i. A. «kerr» den imef.) (mü. mükerrere). Tekrar olunmuş, bir daha olmuş, biribiri üstüne iki veya fazla vuku bulmuş. (musiki) İki defa çalınıp okunan mısrâ, hâne, söz veya saz parçası. **Kand-i mükerrer** = Birkaç kere kaynatılmış bitki şekeri.

MÜKERREREN (i. A.). Tekrar olarak, bir daha: Mükerreren söyledim.

MÜKERRİR (i. A. «kerr» den if.) (mü. mükerrire). **1.** Tekrar eden. **2.** (hukuk). İki veya daha çok cürüm işleyen, sabıkalı.

MÜKESSER (i. A. «kesr» den imef.) (mü. mükessere). Kırık, kırılmış, Fars. şikeste. (e.) (Arapça gramerde) **cem'-i mü-**

kesser = Kaidesiz, bükümlü çokluk ki, harflerin değişmesiyle olur: Nedîm, nüdemâ; şiir, eş'âr; tanbûr, tanâbîr... gibi. Zıddı: cem'-i sâlim.

MÜKESSİF (i. A. «kesâfet» ten if.) (mü. mükessife) (tıp). Koyulaştıran, kesif hâle koyan.

MÜKESSİFE (i. A.). Yoğunlaştırıcı, kondansatör.

MÜKEVVEN (i. A. «kevn» den imef.) (mü. müvevene). Yapılmış, hâsıl olmuş, husûle getirilmiş, vücut bulmuş.

MÜKEVVENÂT (i. A. c.). Husûle gelmiş ve vücut bulmuş şeyler, yaratılmışlar, varlıklar.

MÜKEVVİN (i. A. «kevn» den if.) (mü. mükevvine) (tıp). Yapan, hâsıl eden, husûle getiren.

MÜKEYYİFÂT (i. A. c.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelime). Keyif veren şeyler, sarhoşluk getiren ve tiryakilik çeşidinden olan şeyler: Tütün, enfiye ve afyon mükeyyifâttandır.

MÜKEZZİB (i. A. «kizb» den if.) (mü. mükezzibe). Yalancı çıkaran, birinin yalanını meydana koyan, bir haberin yalan veya birinin yalancı olduğunu gösterip ilân eden, yalanlayan, tekzîb eden: O haberi mükezzib resmî bir ilân.

MÜKİB (MÜKİBB) (i. A. «kebb» den if.). Bir şeyin üzerine çok düşen, başını eğip meşgul olan.

MÜKRİM (i. A. «kerem» den if.) (mü. mükrime). İkramcı, misafire hürmet ve ikram eden, ağırlayan, konuksever: Çok mükrim adamdır.

MÜKTEFÎ (i. A. «kifâyet» ten if.) (mü. müktefiye). Kanaat eden, iktifâ eden: O kadarla müktefî oldu.

MÜKTESEBÂT (i. A. c.). Edinilen bilgiler.

MÜKTESEB (i. A. «kisb» den imef.) (mü. müktesebe). Kazanılan, kazanılmış.

MÜKTESİB (i. A. «kisb» den if.) (mü. müktesibe). Kazanan, iktisâb eden: Müktesib mal; müktesib ilim ve terbiye.

MÜLÂABE (i. A. «lûb» dan masdar) (c. mülâabât). Oynaşma.

MÜLÂBESE, MÜLÂBESET (i. A. «lebs» ten masdar). 1. Benzeyen iki şeyin biribirinden farkolunamayıp karışması, Ar. iltibâs. 2. Münasebet: Bu mülâsebetle; akrabalık mülâbesesiyle.

MÜLÂGAMA (i.). Taneleri üstünde bulunan yani harmanda döğülmemiş arpa sapları: Hayvana mülâgama yedirmek.

MÜLÂHAZA (i. A. «lahz» dan masdar) (c. mülâhazât). 1. Dikkatle bakma. 2. İyice düşünme: Bu işi iyi mülâhaza ettiniz mi? İşi mülâhaza etmeden konuşmamalı. **Mülâhazasiyle** = Fikriyle, fikrine dayanarak, düşünerek: Yağmur yağar mülâhazasiyle muşambayı giydim.

MÜLÂHAZASIZ (i.). Yapacağını veya söyleyeceğini etrafıyla düşünmeyen.

MÜLÂHAZASIZLIK (i.). Düşüncesizlik, tedbirsizlik.

MÜLÂHAZÂT (i. A.). Mülâhazalar, düşünceler.

MÜLÂHHAM (i.). Çok şişman (Arapça aslı: lâhim).

MÜLÂHHAS (i. A.) (mü. mülâhhasa). En iyi kısmı ve ehemmiyetli noktaları alınıp lüzumsuz tarafı çıkarılarak hulâsa edilmiş olan, kısaltılmış: Mülâhhas bir eserdir; o mazbatanın mülâhhası budur.

MÜLÂKAT (ka uzun) (i. A. «lika» dan masdar). Buluşma, birleşme, görüşme: İki imparator filân yerde mülâkat edeceklerdi; aralarında mülâkat olacaktır.

MÜLÂKÎ (ka ile) (i. A. «lika» dan if.) (mü. mülâkıyye). Buluşan, kavuşan, görüşen: Babasına mülâkî oldu.

MÜLAKKAB (la ince) (i. A. «lakab» dan imef.) (mü. mülakkabe). Lâkaplanmış, lâkaplı: Barbaros lakabiyle mülakkap Hayreddin Paşa.

MÜLÂMESE (i. A. «lems» ten masdar). Biribirine dokunma, temâs etme.

MÜLÂSIK (i. A. «lüsûk» tan if.) (mü. mülâsıka). Bitişik, yapışık, yanyana bulunan, yanaşık: Deri, ete mülâsıktır.

MÜLÂTAFA (i. A. «lutf» tan masdar). 1. Lutf ile muamele. 2. Latife söyleşme, şakalaşma: Mülâtafa yoluyla bir şey söyledi.

MÜLATTIF (i. A. «lutf» tan if.) (mü. mülâttıfa) (c. mülattıfât) (tıp). Yumuşatıcı.

MÜLÂYEMET (i. A. «le'm» den masdar). 1. Uygunluk, muvafakat. 2. Yumuşaklık. 3. Kabızlığın aksi: Mülâyemet verecek bir ilâç almalı.

MÜLÂYİM (i. A. «le'm» dan if.) (mü. mülâime). 1. Uygun, muvafık, uyar: Akla mülâyimdir. 2. Yavaş, yumuşak: Pek mülâyim adamdır; mülâyim tabiatli. 3. İnkıbâzı, kabızlığı olmayan: Daima mülâyim olmaya dikkat etmeli.

MÜLÂZEMET (i. A. «lüzûm» dan masdar). 1. Bir şeye veya şahsa ayrılmaz surette katılma. 2. Devam, bir işe sarılıp onunla uğraşma: İki yıldan beri bir eser yazmaya mülâzemet ediyor. 3. (eskiden)

Bir göreve geçmek üzere bir daireye maaşsız devam ve hizmet etme, staj: Filân kaleme mülâzemet ediyor; üç sene mülâzemetten sonra memuriyete geçti.

MÜLÂZIM (i. A. «lüzûm» dan if.) (mü. mülâzıme). 1. Bir yere veya bir şahsa yapışıp ayrılmayan. 2. Bir sınıf veya heyete dahil olmak maksadiyle maaşsız devam ve hizmet eden, staj gören: Filân kalemde mülâzımdır. **Şûrây-ı devlet mülâzımı** = (eskiden) Üye namzedi. 3. (askerlik) **Mülâzım** veya **mülâzım-ı sânî** yahut **ikinci mülâzım** = Teğmen. **Mülâzım-ı evvel** yahut **birinci mülâzım** = Üsteğmen.

MÜLÂZIMLIK (i.). 1. Stajyerlik. 2. Teğmenlik.

MÜLEBBES (i. A. «lebs» ten imef.) (mü. mülebbese). 1. Giyilmiş. 2. İltibaslı, farksız, karışık.

MÜLEMMÂ (i. A. «lem» den imef.) (mü. mülemaa). 1. Alaca, renkli, çok renkli. 2. (edebiyat) Her mısraı ayrı bir dilde olan (şiir): Arapça - Türkçe bir mülemmâ. 2. (yanlış olarak) Sıvanmış, sıvama, bulaşmış, Fars. âlûde, Ar. mülevves: Üstüm başım mülemmâ çamur oldu.

MÜLEVVEN (i. A. «levn» den imef.) (mü. mülevvene). 1. Renkli: Mülevven cam. 2. Boyanmış, boyalı: Lâcivertle mülevven.

MÜLEVVES (i. A. «levs» ten imef.) (mü. mülevvese). 1. Kirletilmiş ve pis, murdar, bulaşık: Orası mülevvestir; üstü başı mülevvestir. 2. Tertipsiz, düzensiz, karmakarış: Mülevves bir bakkal; mülevves bir iflâs işi.

MÜLEVVİN (i. A. «levn» den if.) (mü. mülevvine). Renk veren, Osm. telvîn eden (yalnız eski terimlerde kullanılmıştır).

MÜLEYYİN (i. A. «lînet» ten if.) (mü. müleyyine) (tıp). Yumuşatan, yumuşatıcı, Osm. lînet veren.

MÜLGA (ga uzun) (i. A. «lağv» dan imef.). İlga ve feshedilmiş: Mülga dîvân-ı ahkâm-ı adliyye.

MÜLHAK (i. A. «lühûk» tan imef.) (mü. mülhaka). 1. Sonradan takılmış, takılmış, eklenmiş, bağlantı: Bahçeye mülhak bir parça yer. 2. Tâbî, ait: O nahiye filân kazaya mülhaktır.

MÜLHAKAT (ka uzun) (i. A. c.). 1. Mülhaklar, ekler, bağlantılar. 2. Bir merkeze bağlı ve tâbî yerler: Konya vilâyetinin mülhakatı çoktur; oranın gümrüğü filân müdüriyet mülhakatındandır.

MÜLHEM (i. A. «lehm» den imef.) (mü. mülheme). İlhâm olunmuş: Aşktan mülhem bir şiir.

MÜLHİD (i. A. «lahd» dan if.) (mü. mülhide) (c. mülâhade, mülhidîn). Dinsiz, imansız, sapıtmış.

MÜLHİYE (i. botanik). Ihlamurgillerden, yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki.

MÜLK (i. A.) (c. emlâk). 1. Sahip olunan şey, arazi ve emlâk gibi gelir veren gayrimenkul mal: Mülkü yoktur; birçok emlâki vardır. **Mülk-i mirî, emlâk-i mîriyye** = Hazineye ait arazi. **Emlâk-i hümâyûn, emlâk-i şâhâne** = Padişahlara ait arazi. 2. Vakıf olmayıp sahibinin mülkü olan arazi ve akar: Bu dükkân, bu ev, bu bağ vakıf mıdır, yoksa mülk mü? 3. Bir devlet ve hükümdarın idaresinde bulunan memleket, Fars. kişver.

MÜLKÎ (i. A.). Asker ve din adamları dışında kalan: Mülkî idare.

MÜLKİYE (i. A.). Asker olmayanlar sınıfı. **Mülkiye Mektebi** = Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin eski adı.

MÜLKİYET, MÜLKİYYET (i.). Sahiplik.

MÜLTEBİS (i. A. «lebs» ten if.) (mü. mültebise). İltibaslı, diğer bir şeyden farkolunmayan, şüpheli.

MÜLTECÂ (i. A. «lec» den im.). İltica olunan yer, sığınılacak yer.

MÜLTECÎ (i. A. «lec» den if.) (mü. (mü. mülteciyye). İltica eden, sığınan: Mültecilerin iadesi sulh şartlarındandır.

MÜLTEFİT (i. A. «left» ten if.) (mü. mültefite). 1. İltifat eden, yüzünü çevirip bakan, iltifatçı: Çok mültefit adamdır. 2. Ehemmiyet veren: Benim fikirlerime mültefit olmadı.

MÜLTEHİB (i. A. «lehb» den if.) (mü. mültehibe). 1. Alevlenmiş, tutuşmuş. 2. (tıp) Şişip kızarmış, iltihap yapmış.

MÜLTEHİF (i. A.) (mü. mültehife). 1. Alevlenmiş, tutuşmuş. 2. Pek fazla kederli ve hasretli, yanıp yakaran.

MÜLTEHİK (i. A. «lühûk» tan if.). İltihak etmiş, ilhak olunmuş, katılmış.

MÜLTEİM (i. A. «le'm» den if.) (tıp). Onulan, iyileşen, kapanan, Osm. iltiyâm bulan (yara).

MÜLTEKA (a uzun) (i. A. «lika» dan im.). İki şeyin ve bilhassa iki deniz veya nehrin birleşip biribirine kavuştukları yer: Mülteka'l-bahreyn.

MÜLTEKÎ (ka ile) (i. A. «lika» dan if.) (mü. mültekıyye). İltika eden, kavuşan, buluşan, birleşen: Fırat, Dicle'ye mültekî olur.

MÜLTEKİT (i. A. «lakt» tan if.) (mü. mültekıte). Yerde bulunan şeyi kaldırıp alan.

MÜLTEMES (i. A. «lems» ten imef.) (mü. mültemese). İltimas olunan, biri tarafından korunarak ilerlemesi rica olunan: O adam mültemestir; o, filânın mültemesidir.

MÜLTEMİS (i. A. «lems» ten if.) (mü. mültemise). İltimas ve rica eden, birinin lehinde aracılık edip işinin yapılmasını isteyen.

MÜLTESİK (ka ile) (i. A. «lüsûk» tan if.) (mü. mültesika). **1.** Bitişik, yapışık. **2.** Yapışmış, birbirine bağlanmış.

MÜLTEVÎ (i. A. «lev» den if.) (mü. mülteviyye). Eğilmiş, bükülmüş, sarılmış.

MÜLTEZEM (i. A. «lüzûm» dan imef.) (mü. mültezeme). İltizâm olunan, lâzım sayılan: Sizin hazır bulunmanız mültezemdir; bence bu iş mültezemdir.

MÜLTEZİM (i. A. «lüzûm» dan if.) (mü. mültezime). **1.** İltizâm eden, bir şey veya şahsı lâzım sayıp taraftarlık gösteren. **2.** Tahsildar (c. mültezimîn). Eskiden götürü olarak bir yerin vergisini üzerine alan: Âşâr mültezimi; maden kömürünün, filân gölün balık avının mültezimi.

MÜLTEZİMLİK (i.). Götürü vergi alma işi: Mültezimlik ediyor.

MÜLTİPLEKS (i. L.). Bir hat üzerinde, aynı zamanda birkaç konuşma yapılmasını sağlayan ve elektrikle çalışan bir cihaz.

MÜLÛHYÂ, MÜLÛHİYÂ (i. A. botanik). **1.** Hatmi, gülhatmi. **2.** Bundan galat olarak mülhiye denilen sebze.

MÜLÛK (i. A. c.) (m. melik). Melikler, krallar. bk. Melik.

MÜLÛKÂNE (i. A. F.). Hükümdara ait, sultânî, şâhâne.

MÜLZEM (i. A. «lüzûm» dan imef.) (mü. mülzeme). Müsabakada yenilip susturulan: Nihayet mülzem oldu.

MÜLZİM (i. A. «lüzûm» dan if.) (mü. mülzime). İlzâm eden, cevap veremez hâle getiren, sükûta mecbur eden.

MÜMÂNAAT (i. A. «men» den masdar). Engel olma, karşı durma, razı olmama.

MÜMÂRESET, MÜMÂRESE (i. A. «merese» den) (c. mümâresât). Tekrar edilmek suretiyle elde edilen meharet, alışıklık, el alışıklığı, temrin: Cerrahlıkta mümâresesi vardır.

MÜMAS (MÜMASS) (i. A. «mess» ten if.) (mü. mümasse) (aslı: mümâsis). **1.** Temas eden, dokunan, ilişen. **2.** (matematik, geometride) Bir daire veya açının yayına dıştan dokunup geçen düz çizgi. **Mümas nişangâhı** = Topun kuyruğunda her iki taraftaki nişan yeri.

MÜMÂSELET, MÜMÂSELE (i. A. «misl» den if.) (mü. mümâsele). Benzeyen, benzer, gibi, kabîlinden olan: Buna mümâsil işler; dükkân, han ve buna mümâsil yapılar.

MÜMÂŞÂT (i. A. «meşy» den masdar). **1.** Birlikte yürüme, yoldaşlık. **2.** mec. Yalandan uyma, birinin fikrine katılmış görünme: Kötü adamlara mümâşât göstermemeli.

MÜMÂTALE (i. A. «matl» dan masdar). Uzatma, bugün, yarın diye geriye bırakma.

MÜHEMMED (i. A. «mehd» den imef.) (mü. mümehhede). **1.** Yapılmış. **2.** Düzenlenmiş.

MÜMEHHİD (i. A. «mehd» den if.) (mü. mümehhide). **1.** Yapan. **2.** Düzenleyen.

MÜMESSİL (i. A. «misl» den if.). **1.** Temsil eden, benzeten. **2.** Kitap vesaire basan (eskimiştir). **3.** (tıp) Besinleri kan ve et hâline getiren, hazmeden.

MÜMEYYİZ (i. A. «meyz» den if.) (mü. mümeyyize). Temyîz eden, iyiyi kötüden ve doğruyu eğriden ayırabilen. **Kuvve-i mümeyyize** = Bu şekilde ayırdedebilme gücü. **1.** Bir kalemde yazıları düzelten kâtip: Filân kalemde mümeyyizdir. **2.** İmtihanlarda öğretmenlerle beraber bulunan: İmtihanda fizik mümeyyizi.

MÜMİD (MÜMİDD) (i. A. «meded» den if.) (mü. mümidde). Yardım ve imdâd eden, yardımcı.

MÜMİL (MÜMİLL) (i. A. «melâl» den if.) (mü. mümille). Usandıran, bıktıran, bıkkınlık veren.

MÜMİN (MÜ'MİN) (i. A.) (mü. mü'mine). Erkek çokluk: Mü'minîn. Dişi çokluk: Mü'minât. («emn» den if.). İman sahibi, Müslim, Müslüman. **Emîrü'l-Mü'minîn** = İslâm Halîfesi.

MÜMİT (i. A. «mevt» ten if.) (mü. mite). Öldürücü, ölüme sebep verici.

MÜMKÜN (MÜMKİN) (i. A. «mekânet» den if.). İmkânı olan, olabilen, olağan, imkânsız olmayan. **Mümkün mertebe** = Mümkün olduğu kadar, imkân derecesinde. (tıp) **Mümkinü'ş-şifâ** = İyi olabilir.

MÜMKÜNSÜZ (i.). «İmkânsız» yerine halk arasında kullanılır. Yanlış ve çirkindir.

MÜMKÜNAT (MÜMKİNÂT) (i. A. c.). Olabilen şeyler.

MÜMSİK (i. A. «mesk» ten) (mü. mümsike). Çok perhiz eden, eli sıkı.

MÜMTÂZ (i. A. «meyz» den imef.)

(mü. mümtâze). **1.** Diğerlerinden ayrılmış, benzerlerinden farklı tutulan, benzerlerine üstün, seçkin. **2.** İmtiyazlı: **Eyâlet-i mümtâze** = İmtiyazlı eyaletler.

MÜMTÂZİYYET (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelime). Mümtazlık, seçkinlik, yücelik.

MÜMTEHÂN (i. A. «mehnet» ten imef.). Denenen, imtihan ve tecrübe olunan.

MÜMTEHİN (i. A. «mehnet» ten if.). Deneyen, imtihan ve tecrübe eden.

MÜMTELÎ (i. A. «melâ» dan if.) (mü. mümteliyye). **1.** Dolu, dolgun, dolmuş. **2.** Mide dolgunluğuna uğramış.

MÜMTENÎ (i. A. «men'» den if.) (mü. mümtenia). **1.** İmtinâ eden, razı olmayan **2.** İmkân ve kabiliyeti olmayan. **Mümtenî'l-husûl** = Gerçekleşmesi mümkün ve kolay olmayan. **3.** **Sehl-i mümtenî** = Söylenmesi, yazılması kolay görünüp de böyle olmayan.

MÜMTESİL (i. A. «misl» den if.) (mü. mümtesile). İmtisâl eden, aldığı emre göre hareket eden.

MÜMTED (MÜMTEDD) (i. A. «medd» den if.) (mü. mümtedde). Uzayan, imtidâd eden, sürekli, devamlı.

MÜMTEZİC (i. A. «mezc» den if.) (mü. mümtezice). **1.** Karıştırılmış. **2.** Biribirine tamamiyle uygun olan, hiç münasebetsizlik görülmeyen: Bu resmin renkleri mümtezictir. **3.** Tamamiyle kapayan, aralık bırakmayan, imtizaçlı, uygun: Bu çerçeveler, bu kapı mümtezic değildir. **4.** Herkesle iyi geçinen, arkadaşlarıyla uyuşabilen: Mümtezic adamdır (son iki mânâda «imtizaçlı» daha çok kullanılmıştır).

MÜMZÂ (i. A. «mazâ» dan imef.). İmza olunmuş, birinin imzasını hâvî, imzalı: İki imza ile mümzâ bir dilekçe.

MÜMZÎ (i. A. «mazâ» dan if.). (mü. mümziyye). İmza eden, yazılmış bir şeyin altına imzasını atan: Bu senedin mümzîsi kimdir?

MÜNÂCÂT (i. A. «necv» den masdar). **1.** Allah'a dua edip yakarma. **2.** Türk şiir ve musikisinde bu mevzuda şiir ve eser.

MÜNÂDÂ (i. A. «nidâ» dan imef.) (gramerde). Gerek nidâ edatı ile ve gerek nidâ edatı olmadan da ismin çağırmaya mahsus hâli: Ali! Ey Ali! gibi.

MÜNÂDEMET (i. A. «nedm» den masdar). Nedimlik etme.

MÜNÂDÎ (i. A. «nidâ» dan if.). Dellâl, bağırarak bir şeyi ilân eden adam: Bedesten'de münâdîlik yapıyor.

MÜN'ADİL (i. A. «adûl» den if.) (mü. mün'adile). Doğru yoldan sapmış, Osm. adûl etmiş olan.

MÜN'ADİM (i. A. «adem» den if.) (mü. mün'adime). Yok olan, mevcud olmayan.

MÜNÂFÂT (i. A. «nefy» den masdar). Biribirine zıd olma, muhalefet, uymama.

MÜNÂFERET (i. A. «nefret» ten masdar) (c. münâferât). Biribirinden nefret etme, sevişmeme: İki ortak arasında münâferet vardır.

MÜNÂFESE (i. A. «nefs» ten masdar). Biribirine karşı çekememe gösterip haset ve rekabet etme.

MÜNÂFIK (i. A. «nifâk» tan if.) (c. münafıkîn). **1.** Nifak çıkaran, ikiyüzlülük eden. **2.** Peygamberimiz'in zamanında Müslüman olmuş gibi görünüp sapıtkanlıkta devam eden adam.

MÜNÂFIKLIK (i.). Münâfıkın hâli.

MÜNÂFÎ (i. A. «nefy» den if.) (mü. münâfiyye). Aykırı, muhalif, uymaz, uyuşmaz.

MÜNÂKEHE (i. A. «nikâh» tan masdar) (c. münâkehât). Nikâh kıyışma. İslâm hukukunda nikâha ait bahisler.

MÜNÂKALÂT (i. A. c. «nakl» den) (m. münâkale). Ulaştırma.

MÜNÂKALE (i. A. «nakl» den masdar) (c. münâkalât). **1.** Ulaşım. **2.** Aktarış.

MÜNÂKASA (i. A. «noksân» dan masdar) (c. münâkasât) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelime). Alınacak veya yaptırılacak bir şeyin en az bedele razı olana ihâle olunmak üzere açık eksiltmeye konması.

MÜNAKAŞA (MÜNÂKAŞA) (i. A. «nakş» tan masdar) (c. münâkaşât). Atışma, çekişme, mücadele.

MÜN'AKİS (i. A. «aks» ten if.) (mü. mün'akise). **1.** Tersine dönmüş, çevrilmiş, Ar. mâkûs. **2.** Bir yere çarpıp geri dönen, akseden: Ses, duvardan mün'akis oldu. **3.** Parlak bir şeye vurup oradan ışığı, resim ve şekli gelen veya görünen: Şekli aynaya, suya mün'akis oluyordu.

MÜN'AKİD (i. A. «akd» den if.) (mü. mün'akide). **1.** Bağlanmış, bağlı, düğümlenmiş. **2.** İki taraf arasında resmen kabûl olunmuş, imza edilmiş: Nikâh, muahede mün'akid oldu. **3.** Teşekkül eden, teşkil olunmuş, kurulan, toplanan: Meclis, komisyon, konferans mün'akid oldu.

MÜNAKKAH (i. A. «makh» tan imef.) (mü. münakkaha). **1.** Soyulmuş, ayıklanmış, temizlenmiş. **2.** En iyi kısmı seçilmiş, seçkin. **3.** İdare maksadiyle fazlası kesilmiş (masraf).

MÜNAKKAŞ (i. A. «nakş» tan imef.) (mü. münakaşa). Nakışlı, süslü, resimli.

MÜNAKKAT (i. A. «nokta» dan imef.) (mü. münakkata). Nokta konmuş, noktalı.

MÜNAKKÎ (ka ile) (i. A. «nikayet» ten if.) (mü. münakkıyye). Temizleyen.

MÜNÂSAFA (i. A. «nısf» tan masdar). Eşit iki kısma bölme, yarı yarıya paylaşma.

MÜNÂSAFATEN (i. A.). Yarı yarıya: Şu bir küfe üzümü münâsafaten alalım.

MÜNÂSEBÂT bk. Münâsebet.

MÜNASEBET (MÜNÂSEBET) (i. A. «nisbet» ten masdar) (c. münâsebât). İki şey arasındaki nisbet, uygunluk, muvafakat: Hâli ile kıyafeti arasında münasebet yoktur. **2.** Yakışma, uyma: Münasebet almaz. **3.** Alâka, yakınlık, bağlılık: Kendisiyle biraz münasebetimiz vardır; onun bizimle münasebeti vardır. **4.** Vesile: Bir münasebetle kendisine işi açtım; münasebet düşerse söylerim. **Ne münasebet?** = Öyle şey mi olur? Bunun imkânı var mı? **5.** İki şahıs veya topluluk arasındaki iş ve bağlılıklar: Onunla münâsebâtımız pek iyi değildir; biz onunla münasebeti kestik.

MÜNASEBETLİ (i.). **1.** Uygun, muvafık, münasip: Bu iş pek münasebetli oldu. **2.** Yakışır, yaraşır: Münasebetli bir kıyafet. (hâl) **Münasebetli münasebetsiz** = Münasebet olsun olmasın: Oraya münasebetli münasebetsiz gidiyor.

MÜNASEBETSİZ (i.). **1.** Münasebeti olmayan, uygunsuz, yersiz: Bu iş münasebetsiz oldu. **2.** Yakışıksız, yaraşmaz: Münasebetsiz bir kıyafet. **3.** Söyleyeceğine ve yapacağına münasip vakit ve hâl düşünmeyen: Pek münasebetsiz adamdır. **4.** Münasebet düşmeksizin, vesilesiz: Ben oraya münasebetsiz gidemem.

MÜNASİP (MÜNÂSİB) (i. A. «nisbet» ten if.) (mü. münâsibe). **1.** Bir nisbet üzere bulunan, münasebetli, uygun, muvafık: O benim hâl ve ihtiyacıma münasiptir; bedene münasip elbise. **2.** Yaraşır, lâyık: Düşündüğünüz pek münasiptir: Kendisi bu işi münasip görmüyor.

MÜN'ATIF (i. A. «atf» dan if.) (mü. mün'atıfe). Sapan, bu tarafa doğru dönen, Osm. in'itâf eden.

MÜNÂVEBE (i. A. «nevbet» ten masdar). Nöbetle iş görme, nöbetleşme: Münâvebe ile bekleriz.

MÜNÂVEBETEN (i. A.). Nöbetle, sıra ile: İki kişiye bir at düştüğünden münâvebeten biniyorlardı.

MÜNÂVELE (i. A. «nevl» den masdar). El uzatıp bir şey verme, sunma.

MÜNÂZAA (i. A. «nez'» den masdar) (c. münâzaât). Ağız kavgası, dalaşma: Aralarında bir münâzaa başgöstermiş; kârın bölüşülmesinde münâzaa etmişler.

MÜNÂZARA (i. A. «nazar» dan masdar) (c. münâzarât). Kaide ve usûl dahilinde karşılıklı konuşma ve münakaşa: Münâzaraya giriştiler. **Fenn-i münâzara, usûl-i münâzara** = Mantıkın münâzaradan bahseden kısmı.

MÜNÂZÎ (i. A. «nez'» den if.) (mü. münâziyye). Kavga eden, kavgacı, ağızla kavgaya girişen, dalaşmayı seven.

MÜN'AZİL (i. A. «azl» den if.) (c. mün'azile). **1.** Ayrılan, bir tarafa çekilen. **2.** Azledilmiş, memuriyetsiz.

MÜNÂZAÜN-FİH (i. A.) (mü. münâzaün-fiha). Hakkında anlaşmazlık ve münazaa olunan, davalı, kavgalı: Bu arsa, bu mesele münâzaün-fihtir.

MÜNBAİS (i. A. «ba's» tan if.) (mü. münbaise). **1.** Gönderilmiş. **2.** İleri gelmiş: Onun tenbelliğinden münbais bir kusur.

MÜNBASİT (i. A. «bast» tan if.) (mü. münbasita). **1.** Açılmış, yayılmış, açık: Münbasit yer. **2.** Ferah: Kalbim münbasittir.

MÜNBİT (i. A. «nebât» tan if.) (mü. münbite). Ekilen şeyi güzel yetiştiren, her şeyin bitmesine müsait, ürün veren: Münbit yer. **Gayri münbit** = ürün vermeyen (yer).

MÜNCELÎ (i. A. «cilâ» dan if.) (mü. münceliyye). **1.** Parlayan, parlak. **2.** Apaçık görünen.

MÜNCEMİD (i. A. «cümûd» dan if.) (mü. müncemide). Donmuş, donuk, buz hâlinde olan. **Bahr-i Müncemid-i Şimâlî, Cenûbî** = Kuzey Buz Denizi, Güney Buz Denizi.

MÜNCER (MÜNCERR) (i. A.) (mü. müncerre). **1.** Bir tarafa çekilip sürüklenen, sürülen, kayıp bir tarafa giden: Bir lokomotifle birçok vagonlar müncer olur. **2.** Varıp nihayet bulan.

MÜNCEZİB (i. A. «cezb» den imef.) (mü. müncezibe). Kendine çeken: Gezegenler güneşe münceziptir.

MÜNCÎ (i. A. «necât» tan if.) (mü. münciyye). Kurtaran.

MÜNDEFÎ (i. A. «def'» den if.) (mü. mündefia). Geçmiş, savulmuş: Hastalık mündefî oldu.

MÜNDEFİÂT (i. A. c.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Yaralardan çıkan cerahat vesaire.

MÜNDEMİC (i. A. «dümûç» ten if.) (mü. mündemice). Bir şeyin içine sokulmuş veya sarılmış, Osm. dercolunmuş: Bu tâbirde mündemic incelikler.

MÜNDERİC (i. A. «derc» den if.) (mü. münderice). Dercolunmuş, bir şeyin içinde bulunan, sıkıştırılmış: Filân gazetede münderic bir makale (Arapça'da bu mânâya gelmiyor).

MÜNDERİS (i. A. «dürûs» tan if.) (mü. münderise). İzi, eseri kalmamış: Vakıfları münderis tesisler.

MÜNEBBİH (i. A. «nebeh» ten if.) (mü. münebbihe). **1.** Uyandıran, uykudan kaldıran. **2.** Gafletten uyandıran: Münebbih ihtarlar. **3.** (tıp) Uyku kaçırıcı maddeler: Kahve münebbihtir.

MÜNECCÎ (i. A. «necât» tan if.) (mü. münecciyye). Kurtarıcı.

MÜNECCİM i. A. Necm» den if.) (c. müneccimîn). (astronomi) Yıldızlardan ahkâm çıkaran, astrolog. **Müneccimbaşı** = Eskiden saraylarda bulunan başmüneccim.

MÜNEKKİT (MÜNEKKİD) (ka ile) (i. A. «nakd» den if.). Tenkitçi.

MÜNEVVER (i. A. «nûr» dan imef.) (mü. münevvere). **1.** Parlatılmış, aydınlanmış, aydınlık: Güneş ortalığı münevver eyledi. **2.** Okumuş, kültürlü insan.

MÜNEVVİM (i. A. «nevm» den if.) (mü. münevvime) (tıp). Uyutan, uyku verici, uyku getiren (ilâç vesaire).

MÜNEZZEH (i. A. «nezâhat» ten imef.) münezzehe). Bir şeye muhtaç olmayan, arınmış, temiz: Cenâb-ı Hak mekândan münezzehtir.

MÜNFAİL (i. A. «fi'l» den if.) İçine işlemiş, alınmış, müteessir, gücenmiş, muğber: O sözden münfail oldu.

MÜNFEHİM (i. A. «fehm» den if.) (mü. münfehime). Anlaşılan, Osm. fehmolunan: Mektubundan münfehim olduğuna göre.

MÜNFEK (MÜNFEKK) (i. A. «fekk» ten if.) (mü. münfeke). Ayrılmış, çıkmış, sökülmüş, kopmuş, Osm. infikâk etmiş: Dükkânın mühürünü münfek buldum. **Gayr-i münfek** = Ayrılmaz, bitişik.

MÜNFERİC (i. A. «ferc» den if.) (mü. münferice). Arası açık, geniş, iki yanı biribirinden uzak. **Zâviye-i münferice** = Doksan dereceden fazla açık köşe, geniş açı.

MÜNFERİD (i. A. «ferd» den if.) (mü. münferide). **1.** Yalnız, tek, tenha, bir yerle bağlantısı olmayan, kendi başına, ayrı: Münferid bir tepe, bir köşk; münferid bir halde yaşıyor. **2.** (fizik) Elektriklendirmek üzere bağlantısı kesilmiş, Fr. isolé.

MÜNFERİDEN (i. A.). **1.** Yalnız, tek ve ayrı olarak, kendi kendine: Bahçıvan, bir kulübeye çekilmiş münferiden yaşıyor. **2.** Ayrı ayrı, birer birer, zıddı: müctemian.

MÜNFESİH (i. A. «fesh» ten if.) (mü. münfesiha). Fesholunmuş, Ar. mefsûh, mülga: Kanunun münfesih maddeleri.

MÜNFETİH (i. A. «feth» ten if.) (mü. münfetiha). Açılmış, açık, fetholunmuş.

MÜNFİK (ka ile) (i. A. «nafaka» dan if.) (mü. münfıka). İnfak eden, nafaka veren, besleyen.

MÜNHADİB (i. A. «hadeb» den if.) (mü. münhadibe). Kanburlaşmış, eğri, kemerli.

MÜNHADİR (i. A. «hadere» den if.) (mü. münhadire). İnişli, meyilli.

MÜNHAL (MÜNHALL) (i. A. «hall» den imef.) (mü. münhalle). **1.** Hallolunmuş, çözülmüş. **2.** Açık, memuru bulunmayan, henüz kimsenin tayin olunmamasıyle açık kalmış olan: Filân memuriyet münhaldir; münhal yer yoktur.

MÜNHANÎ (i. A. «hanene» den if.) (mü. münhaniyye). İğri, kanburlu, kemerli, Ar. mukavves: Hatt-ı münhanî; sath-ı münhanî.

MÜNHANİK (ka ile) (i. A. «hank» ten if.) (mü. münhanika). Boğulmuş, boğuk.

MÜNHARİF (i. A. «haref» ten if.) (mü. münharife). **1.** İnhirâf eden, sapan, bir tarafa meyledip doğru gitmeyen, sapa, çarpık. **2.** Değişmiş. **3.** Sıhhatte olmayan. **Münharifü'l-mizâc** = Keyifsiz. **4.** (matematik) İki kenarı eşit ve diğer ikisi eşit olmayan.

MÜNHASIR (i. A. «hasr» dan if.) (mü. münhasıra). **1.** Her tarafı kuşatılmış: Münhasır bir yer. **2.** Yalnız bir şey veya şahsa mahsus olan: Mâlûmâtı mesleğine münhasırdır.

MÜNHASIRAN (i. A.). Belirli olarak, mahsus olarak, sadece.

MÜNHASİF (i. A. «hüsûf» tan imef.) (mü. münhasife). **1.** Ayın, güneş ışığı alamayarak tutulması: Ay, saat beşte tamamen münhasif oldu (güneş için «münkesif» denir). **2.** Daha mükemmel bir şeyin yanında bulunduğundan sönük bir halde kalan.

MÜNHAT (MÜNHATT) (i. A. «hatt» tan if.) (mü. münhatta). İnhitât eden, çöken, çökük: Münhat yer.

MÜNHAZİM (i. A. «hazm» dan) (mü. münhazime). Hazmolunan, sinen.

MÜNHEBİT (i. A. «hübût tan if.) (mü. münhebita). Yukarıdan aşağıya inmiş, düşmüş, Osm. hubût etmiş.

MÜNHEDİM (i. A. «hedm» den if.) (mü. münhedime). Hedmolmuş, yıkılmış, harap olmuş.

MÜNHEMİK (i. A. «hemk» ten if.) (mü. münhemike). Bir işin üstüne çok düşen, Osm. inhimâk eden: Dersine pek münhemik bir talebe.

MÜNHEZİM (i. A. «hezîmet» ten if.) (mü. münhezime). Hezimete uğramış, bozulmuş, bozgunluk vermiş, mağlûp: İki devletten biri elbette münhezim olacaktır.

MÜNHEZİMEN (i. A.). Hezimete uğrayarak, yenilerek, bozularak, bozgunluk vererek: Düşman askeri münhezimen kaçtı.

MÜNÎF (i. A. «nevf» ten if.) (mü. münîfe). Yüksek, haysiyetli.

MÜN'İM (i. A. «nîmet» ten if.) (mü. mün'ime). **1.** Nimet veren, herkese yedirip içiren, ikramcı: Pek mün'im adamdır. **2.** Velînimet.

MÜN'İMÂNE (i. A. F.). Cömert adama, velînimete yakışır şekilde.

MÜNÎB (i. A. «nevb» den if.) (mü. münîbe). Hakka dönen.

MÜNÎR (i. A. «nûr» dan if.) (mü. münîre). Nurlandıran, ışık veren, parlak, şâşaalı.

MÜNKAD (a uzun) (i. A. «kavd» dan imef.) (mü. münkade). İnkıyâd eden, tâbî olan, baş eğen.

MÜNKALİB (i. A. «kalb» den if.) (mü. münkalibe). Kaybolunmuş, başka şekle ve biçime girmiş, değişmiş: Birkaç ağaç dikmekle o tarla bahçeye münkalib oldu.

MÜNKARİZ (i. A. «karz» den if.) (mü. münkarize). Tükenip bitmiş, çökmüş, arkası, soyu sopu kesilmiş: Mamut denilen filin nesli münkariz olmuştur.

MÜNKASİM (i. A. «kısm, kısmet» ten if.) (mü. münkasime). Ayrılmış, bölünmüş, taksim olunmuş: İkiye münkasim oldu.

MÜNKATI' (i. A. «kat'» dan if.) (mü. münkatıa). **1.** Kesilmiş, kesik, arası kesilen, aralık veren, aralıklı, fâsılalı: Yağmur bir müddet münkatî oldu. **2.** Arkası gelmeyen, son bulan: Cengiz sülâlesi Çin'de münkatî oldu. **3.** Ayrılmış, kesilmiş, bağlantısı kalmamış: O, bizden büsbütün münkatî oldu. Herkesten kesilip yalnız bir kişiye intisâb eden: Filân zâta münkatî idi (şimdi bu mânâda kullanılmıyor). **Gayr-i münkatî** = Fâsılasız, sürekli.

MÜNKAZÎ (i. A. «kazâ» dan if.) (mü. münkazıyye). Bitmiş, tükenmiş, ardı kesilmiş, son bulmuş: Davanın müddeti münkazî oldu.

MÜNKER (i. A. «nekr» den imef.). **1.** Kabûl ve tasdik olunmayan, reddolunan. **2.** Kabûle değer ve makbûl olmayan. **3.** Şer'an tecvîz olunmayan, zıddı: mârûf. **Gayr-i münker** = İnkâr edilemeyen.

MÜNKERÂT (i. A.). Şer'an câiz olmayan şeyler.

MÜNKESİF (i. A. «küsûf» tan if.) (mü. münkesife). Küsûfa uğramış, tutulmuş, ay'ın araya girmesiyle görünmez olmuş (güneş) (ay hakkında «münhasif» denilir).

MÜNKESİR (i. A. «kesr» den if.) (mü. münkesire). **1.** Kırılmış, kırık, parçalanmış: Ayna münkesir oldu. **2.** mec. Kırgın, gücenmiş, mahzun, kederli: Kalbi münkesir oldu.

MÜNKEŞİF (i. A. «keşf» ten if.) (mü. münkeşife). **1.** Meydana çıkmış, açık. **2.** Keşfolunmuş, meçhul iken bulunup bilinmiş.

MÜNKİR (i. A. «nekr» den if.) (mü. münkire) (c. münkirîn). **1.** İkrâr ve itiraf etmeyen, inkâr eden: O suçu işlediği ısrarla söyleniyorsa da, kendisi münkirdir. **2.** Kabûl ve tasdik etmeyen, yalanlayan, inanmayan, imansız: O adam âhıreti münkirdir. **Münkir (-i vahdâniyyet)** = Kabir sualleri soran iki melekten biri. Diğeri: Nekir.

MÜNSECİL (i. A. «sicill» den if.) (mü. münsecile). Sicilli yani resmî kayıtlara işlenmiş, sicile geçmiş.

MÜNSELİB (i. A. «selb» den if.) (mü. münselibe). Selbolunmuş, ortadan kalkmış.

MÜNSELİH (i. A. «selh» ten if.) (mü. münseliha). Soyulmuş, yüzülmüş, derisi çıkarılmış.

MÜNSELİK (i. A. «silk» ten if.) (mü. münselike). Bir yola girip onu takip eden.

MÜNSENÎ (i. A. «seny» den if.) (mü. münseniyye). Eğri, doğru olmayan, bükülmüş. **Hatt-ı münsenî** = Doğru olmayan hat, eğri çizgi.

MÜNSED (MÜNSEDD) (i. A. «sedd» den if.) (mü. münsedde). Seddedilmiş, tıkanmış, tıkalı, kapalı.

MÜNŞAİB (i. A. «şâb» dan if.) (mü. münşaibe). Kollara ayrılmış, dallanmış: Eskişehir'de demir yol hattı ikiye münşaib olur.

MÜNŞAK (MÜNŞAKK) (i. A. «şakk» tan if.). Yarılmış, ikiye bölünmüş.

MÜNŞEÂT (i. A. «neş'et» ten imef.). Kaleme alınmış şeyler, bir münşînin yazdığı şeyler, inşâya ait eserler, mektuplar, yazılar, nesirler.

MÜNŞERİH (i. A. «şerh» ten if.). (mü. münşerihe). Açık, ferahlı, eğlenen, sıkılmayan: Hatırı, kalbi münşerih olmak.

MÜNŞÎ (i. A. «neş'et» ten if.). Bir

mevzuu nesir hâlinde mükemmel şekilde kaleme alabilen yazar.

MÜNTAHİL bk. Müntehil.

MÜNTAHİP bk. Müntehip.

MÜNTAKİL (i. A. «nakl» den if.) (mü. müntakıle). **1.** İntikal eden, geçen, kalan, miras kalmış: Babasından müntakil miras. **2.** mec. Ölü, ölmüş.

MÜNTAKİM (ka ile) (i. A. «nakm» dan if.) (mü. müntakıme). İntikam alan.

MÜNTASIB (i. A. «nasb» dan if.) (mü. müntasıba). Direk gibi dikilmiş, Osm. nasbolunmuş.

MÜNTEFÎ (i. A. «nef'» ten if.) (mü. müntefia). Faydalanan, kâr eyleyen, kazanan: Bu ticaretten epeyi müntefî oldu.

MÜNTEFÎ (i. A. «nefy» den if.) (mü. müntefiyye). Görünmeyen, gelip geçen.

MÜNTEFİH (i. A. «nefh» ten if.) (mü. müntefiha). Şişmiş, şişkin, hava ile dolmuş, üfürülmüş.

MÜNTEHÂ (i. A. «nihâyet» ten im.). Bir şeyin varabildiği en uzak yer, son derece. **2.** Son, nihayet, âkıbet, uc: Memleketin müntehây-ı hududu. **Sidretü'l-müntehâ** bk. Sidre.

MÜNTEHAB (i. A. «nahb» dan if.) (c. müntehabât). İntihâb edilmiş, seçilmiş, seçkin.

MÜNTEHABÂT (i. A. c.). Seçilmiş eserler veya fıkralar, bir veya birkaç müellifin eserlerinden seçilmiş kısımlar, antoloji.

MÜNTEHÎ (i. A. «nihâyet» ten). **1.** Biten, nihayet bulan, sona eren. **2.** Son, en son.

MÜNTEHİB (i. A. «nahb» dan if.) (c. müntehibîn). İntihâb eden, seçen.

MÜNTEHİB (i. A. «nehb» den if.) (mü. müntehibe). Yağma ve çapul eden, Osm. nehb-ü garet eyleyen.

MÜNTEHİL (i. A. «nahl» den if.) (c. müntehilîn). Bir başkasının edebî eserine sahip çıkan, eser çalan.

MÜNTEHİR (i. A. «nehr» den if.) (c. müntehirîn). İntihâr eden, kendini öldüren.

MÜNTEHİZ (i. A. «nehz» den if.) (mü. müntehize). Vakit ve fırsatı kaçırmayan.

MÜNTESİB (i. A. «nisbet» ten if.) (mü. müntesibe) (c. mütesibîn). İntisâb etmiş, bağlılığı olan: Edebiyata müntesib bir adam.

MÜNTESİK (ka ile) (i. A. «nask» tan if.) (mü. müntesika). Bir nesak (sıra) üzere olan, bir sıraya dizilmiş, muntazam.

MÜNTEŞİR (i. A. «neşr» den if.) (mü. münteşire). **1.** Yayılmış, açılmış, dağınık. **2.** Duyulmuş, Osm. şuyû bulmuş, şâyî: Haber-i münteşir; havâdis-i münteşire. **3.** Basılıp neşrolunmuş: Münteşir kitaplar. **Gayri münteşir** = Henüz basılmamış kitap ve yazı.

MÜNTİF (i. A. «netf» ten if.) (mü. müntife) (tıp). Kıl döken, kılları düşüren: **Devây-ı müntif** = Kıl döken ilâç.

MÜNTİN (i. A. «netânet» ten if.) (mü. müntine). Pis kokan, kokmuş, bozuk. **Bahr-i Müntin** = Azak Denizi.

MÜNZEL (i. A. «nüzûl» den imef.) (mü. münzele). İndirilmiş, gökten inmiş.

MÜNZEVÎ (i. A. «zuviyy» den if.) (mü. münzeviyye). İnzivâ etmiş; inzivâya çekilip kimseyle görüşmeyen, yalnız yaşayan.

MÜNZİR (. A. «nezr» den if.) (mü. münzire). Doğru yola sevk etmek için tehdid eden.

MÜPHEM bk. Mübhem.

MÜPHEMİYET bk. Mübhemiyyet.

MÜPTEDÂ bk. Mübtedâ.

MÜPTEDÎ bk. Mübtedî.

MÜPTELÂ bk. Mübtelâ.

MÜPTENÎ bk. Mübtenî.

MÜPTEZEL bk. Mübtezel.

MÜR (MÜRR) (i. A.). Acı. Bir çeşit Yemen zamkı: Mürr-i sâfî.

MÜRÂÂT (i. A. «riâyet» ten masdar). Bakma, gözetme, sayma, saygı, riâyet.

MÜRÂBIT (i. A. «rabt» tan f.) (c. mürâbıtîn). Kendini ibâdete veren zâhid (Fas'ta dervişe verilen unvandır). (c.). **Mürâbıtîn** = Mürâbıtlar. Ortaçağ'da Fas ve Endülüs'te saltanat sürmüş büyük bir Arap hanedanı.

MÜRACAAT (i. A. «rücû dan). **1.** Geri dönme, geri gelme: Eski fikirlerine müracaat etti. **2.** Başvurma, danışma, yardım isteme. **3.** Bir şahsın veya heyetin fikrinden veya bir kitaptan faydalanmaya niyet etme: Avukata, mahkemeye müracaat ettim. **4.** Bir şahsı veya bir şeyi aramaya gitme: Dükkânda bulamayınca evine müracaat ettim.

MÜRÂDİF (i. A. «redf» den if.) (mü. mürâdife). bk. Müterâdif.

MÜRÂFAKAT (i. A. «rıfk» tan masdar). Arkadaşlık, yoldaşlık, birlikte bulunma: Bu yolculukta bana kim mürâfakat edecek?

MÜRAHHAM (i. A. «rahame» den imef.) (mü. mürahhama). Harf atılarak hafifletilmiş (kelime).

MÜRÂHİK (ka ile) (i. A.). Bülûğ çağına ermiş, on iki yaşına basmış erkek çocuk.

MÜRÂHİKLİK (i.). Murahik olma, bülûğ çağına ermişlik.

MÜRÂÎ (i. A. «rü'yet» ten if.) (mü. mürâiyye). Gösteriş için iyi bir şey yapan, ikiyüzlü, riyâkâr.

MÜRÂÎLİK (i.). Gösteriş için iyilik yapan adamın hâli, riyâ, riyakârlık.

MÜRÂÎYÂNE (i. F.). Mürâîce, riyâ ile.

MÜRÂSELE (i. A. «resel» den masdar) (c. mürâselât). **1.** Mektuplaşma, muhabere. **2.** Vaktiyle kadınların, vekil tayini için yazdıkları resmî mektup.

MÜRÂVEDE (i. A. «revd» den masdar). Arzu, talep, meyil, istek, sevme.

MÜRÂYÂT (i. A. «rü'yet» ten masdar). Gösteriş, riyâ.

MÜRD (i. F.). Ölmüş, gebermiş: Mürd oldu (hayvanlar hakkında kullanılır).

MÜRDE (i. F.) (c. mürdegân). Ölü, ölmüş, ölmüş adam.

MÜRDE-ŞÛY (i. F.). Ölü yıkayan, Ar. gassâl.

MÜRD OLMAK (f. F. T.). Ölmek, gebermek (hayvanlar hakkında kullanılır). bk. Mürd.

MÜRDÜM (i.). Mor ve yeşil renkte küçük bir cins erik ki, başlıca hoşafı ve reçeli yapılır: Mürdüm eriği.

MÜREBBÎ (i. A. «rebeve» den if.) (mü. mürebbiyye). Bir veya birkaç çocuğun eğitilmesiyle görevli erkek veya kadın, terbiyeci, husus‍î öğretmen: Mürebbiyeler ve mürebbîler elinde büyümüş adam.

MÜREBBİYYE (i. A.). Kadın terbiyeci. bk. Mürebbi.

MÜRECCAH (i. A. «rüchân» dan imef.) (mü. müreccaha). Ötekilerden daha fazla beğenilip, sunulan, tercih olunan, ileri, önde: Yolculukta otomobil trene müreccahtır, trenden müreccahtır.

MÜRECCEB (i. A. «rücûb» dan imef.). Saygı değer.

MÜREFFEH (i. A. «rüfûh» ten imef.) (mü. müreffehe). Geçimi için her türlü ihtiyacı tamamlanmış, refaha erişmiş.

MÜREFFEHEN (i. A.). Refah içinde, refahla.

MÜREKKEP (MÜREKKEB) (i. A. «rükûb» dan imef.) (mü. mürekkebe). İki veya fazla şeyin karışmasından meydana gelen, sade ve düz olmayan. **Cehl-i mürekkeb** = Kendini bilgin sanan insanın cahilliği. **Fâiz-i mürekkeb** = Faize de faiz yürütmekten iberet faiz.

MÜREKKEP (i.) (yukarıdaki kelimeden). Yazı yazmaya mahsus boya terkîbi: Siyah, kırmızı, yeşil mürekkep. **Mürekkep**

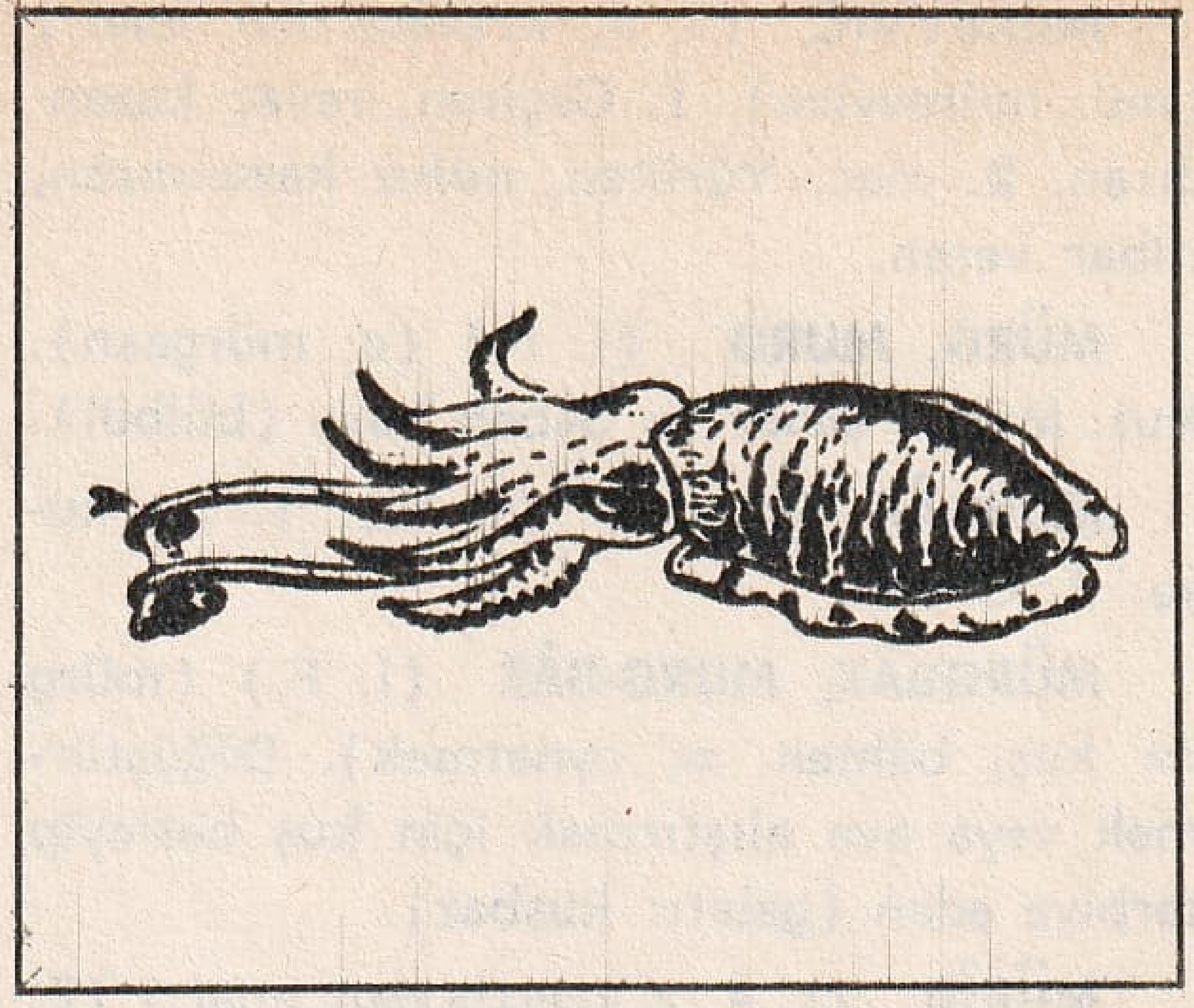

Mürekkep balığı

balığı = İçinde siyah bir sıvı bulunan ve bunu istediği vakit koyuvererek etrafındaki suları karartıp kendini kurtaran bir cins balık ki, yenir. **Mürekkep yalamış** = mec. Okuyup yazmış, cahil olmayan.

MÜREKKEBÂT (i. A.). **1.** Birkaç parçadan yapılmış maddeler. **2.** İki veya fazla kelimenin birleşmesinden yapılmış kelimeler.

MÜREKKEPLİK (i.). Yazı yazmak için mürekkep koymaya mahsus kap ki, içine kalem batırılır. Hokka, divit.

MÜREKKEP MAKAM (i. A. T.) musiki). Türk musikisinde basit makam hususiyeti taşımayan makam.

MÜREKKEP USUL (i. A. T.) (musiki). Türk musikisinde birden fazla usûlün birleşerek yaptığı usuller ki, 4 zamanlıdan başlayarak bütün usûller mürekkeptir.

MÜRESSEM (i. A. «resm» den imef.) (mü. müressem). **1.** Resmedilmiş, çizilmiş, işaret olunmuş. **2.** Resimler ve çiçeklerle süslenmiş, resimli.

MÜRETTEB (i. A. «retb» den imef.) (mü. mürettebe). **1.** Tertip olunmuş, sıralanmış, sıraya konmuş. **2.** Kurulmuş, uydurulmuş, yalandan düzenlenmiş. **3.** Tayin ve tahsis olunmuş, husus‍î.

MÜRETTEBÂT (i. A. c.). **1.** Maaş ve tâyinât: Hazineden mürettebâtı vardı. **2.** (denizcilik) Savaş gemisinin insan mevcûdu; yolcu vapurları ve şilebleri kullanan vazifelilerin tamamı.

MÜRETTEP bk. Müretteb.

MÜRETTİP (MÜRETTİB) (i. A. «retb» den imef.) (mü. mürettibe). **1.** Tertip eden, sıraya koyan, kuran, hazırlayan. (i. A.) (bu mânâsı Türkçe'ye mahsustur). **2.** Matbaada harfleri dizen işçi: Matbaa mürettipleri, başmürettip.

MÜRETTİPHANE (i. A. F.). Matbaalarda yazıların dizildiği ve sayfa hâlinde tertip edildiği yer ve servis.

MÜRETTİPLİK (i.). Harfleri dizme işi: Matbaada mürettiplik ediyor.

Mürver

MÜREVVİC (i. A. «revâc» dan imef.) (mü. mürevvice). **1.** Geçiren, revaç kazandıran. **2.** mec. Yürüten, nüfuz kazandıran, itibar veren.

MÜRG, MURG (i. F.) (c. mürgaan). Kuş. **Mürg-ı seher** = Sabah kuşu (bülbül).

MÜRGÂB (ga ile) (i. F.). **1.** Su kuşu. **2.** Ördek.

MÜRGBÂZ, MURG-BÂZ (i. F.) (mürg = kuş, bâhten = oynatmak). Döğüştürmek veya ava alıştırmak için kuş besleyip terbiye eden (galatı: kuşbaz).

MÜRÎD (i. A. c «revd» den imef.) (F. mürîdân). **1.** Tarîkat hayatında bir şeyh vel mürşide kapılanan, o tarîkatin anlayışına göre tasavvufu öğrenen. **2.** mec. Bir üstâda bağlı talebe, Osm. tilmiz. bk. Mürit.

MÜRÎDÂNE (i. F.). Müride yakışır şekilde.

MÜRİT bk. Mürîd.

MÜRSEL (i. A. «resl» den imef.) (mü. mürsele). Gönderilmiş, yollanmış (i. A. c. mürselîn). Peygamber. **Seyyidü'l-Mürselîn** = Hazret-i Muhammed.

MÜRSELÂT (i. A.). (Posta ile) gönderilen şeyler.

MÜRSELÜNİLEYH (i. A.). Alıcı, alacak olan şahıs. Kendisine gönderilen.

MÜRSİL (i. A. «resl» den if.) (mü. mürsile). Gönderen, yollayan, bir mektup veya paket yollayan.

MÜRŞİD (i. A. «rüşd» den if.). **1.** Doğru yolu gösteren, kılavuz. **2.** Tarîkat şeyhi. **3.** mec. Gafletten uyandıran, îkaz eden.

MÜRTAİŞ (i. A. «ra'ş» dan if.) (mü. mürtaişe). Titreyen, titremeye uğrayan.

MÜRTAİD (i. A. «râd» dan if.) (mü. mürtaide). Ürküp titreyen.

MÜRTEBİT (i. A. «rabt» tan if, iftiâl). İrtibâtı olan, bağlantılı.

MÜRTECİ (MÜRTECÎ) (i. A. «rücû» dan if.). İrticâ eden, geri dönen, geriye dönüş taraftarı, gerici.

MÜRTECÎ (i. A. «recâ» dan if.). Ümit ve isteği olan, ricacı.

MÜRTECİL (i. A. «recele» den if.). İrticâlen söz veya şiir söyleyen.

MÜRTED (MÜRTEDD) (i. A. «redd» den if.) (mü. mürtedde). İrtidâd eden, İslâm dinini bırakarak eski dinine veya başka bir dine geçen.

MÜRTEFÎ (i. A. «ref'» den if.) (mü. mürtefia). Yükselmiş, yüksek, yüce.

MÜRTEKİP (MÜRTEKİB) (i. A. «rükûb» dan) (mü. mürtekibe). **1.** Haram, kötü ve yakışmaz bir iş yapan, öyle bir işe tenezzül eden: Yalanı mürtekib olmak. **2.** Rüşvet alan, rüşvet karşısında iş gören: Mürtekip bir memurdur.

MÜRTEŞÎ (i. A. «rişvet» ten if.). Rüşvet kabûl eden, rüşvet karşılığında iş gören.

MÜRTEŞİH (i. A.). Süzülmüş (doğrusu «mütereşşih» tir).

MÜRTEZIKA (i. A. «rızk» dan if.) («tâife-i mürtezıka» dan kısaltılmış). Vaktiyle ulûfe alanlara verilen isimdir.

MÜRÛC (i. A. c.) (m. merc). Mercler, çayırlar. bk. Merc.

MÜRÛR (i. A.). **1.** Geçme, bir yerin bir tarafından girip öbür tarafından çıkma: Ekilmiş arazi içinden mürûr yasaktır. **2.** Geçme, gitme: Mürûr eden ay: Geçen ay. **Mürûr-ı zamanla** = **1.** Vakit geçtikçe, git gide: İnsan mürûru zamanla her şeye alışır. **2.** Zaman aşımı: Dâvâ mürûru zamana uğradı. **Mürûr tezkeresi** = Eskiden yol tezkeresi, pasaport.

MÜRÛRİYE (MÜRÛRİYYE) (i. A.). **1.** Mürur tezkeresi, yol tezkeresi. **2.** Eskiden geçiş hakkı olarak alınan vergi.

MÜRURUZAMAN (MÜRÛR-I ZAMÂN) (i. A. F.). Zaman aşımı. bk. Mürûr.

MÜRÜVVET (i. A. «imas.»). **1.** Mertlik, yiğitlik; insanlık, fazilet. **2.** (Türkçe) Çocukların yetişip evlenmek ve baba olmak gibi sevinçleri ve ana - babanın bundan hâsıl olan bahtiyarlığı: Şimdi torunlarınızı mektebe başlatıyorsunuz, ne mürüvvet! **Bî-mürüvvet** = İnsaniyetsiz.

MÜRÜVVETLİ (i.). İnsaniyetli, faziletli.

MÜRÜVVET-MEND (i. F.). Mürüvvetli, insaniyetli.

MÜRÜVVETSİZ (i.). İnsaniyetsiz.

MÜRÜVVETSİZLİK (i.). İnsaniyetsizlik.

MÜRVER (i.). Bir cins küçük ağaçki, verdiği tane tane beyaz çiçekler kurutulup haşlanarak, nezle ve barsakları yumuşatmak için suyu içilir: Mürver ağacı, mürver çiçeği.

MÜRZİA (i. A. «rezâ» dan if.) (Arapça aslı: mürzû). **1.** Çocuk emziren, süt veren, memede çocuğu olan kadın, emzikli kadın. **2.** Ücret karşılığında başkasının çocuğuna meme veren kadın, sütana, sütnine.

MÜSAADE (MÜSÂADE) (i. A. «suûd» dan masdar). **1.** Yardım: Kendisine zaman müsaade etti. **2.** İzin, engel olmayıp serbest bırakma: Müsaade ederseniz gezmeye gideceğiz. Ben müsaadenizle gidiyorum, vakit müsaade etmiyor.

MÜSÂADE-KÂR (i. A. F.). İzin verici, uygun veya uysal davranan.

MÜSÂB bk. Musâb.

MÜSÂBAKA (i. A.). Yarış, yarışma.

MÜSÂBERE, MUSÂBERE (i. A. «sabr» dan masdar). Sabretme, katlanma.

MÜSÂBERET, MÜSÂBERE (i. A. «sebere» den mas.) Devamlı uğraşma, direnme, sabırla çalışma.

MÜSÂBIK (i. A.). Müsabaka yapan, yarışan, yarışçı.

MÜSÂDEFET, MÜSÂDEFE (i. A. «südûf» tan masdar). Rastgelme, birlikte bulunma, tesadüf etme.

MÜSÂDEME (i. A. «sadm» den masdar) (c. müsâdemât). **1.** Çarpışma, tokuşma, çatma, vuruşma. **2.** İki düşman birliğin ansızın karşı karşıya gelmesiyle olan küçük çarpışma.

MÜSÂDERE (i. A. «südûr» dan masdar) (c. müsaderât). **1.** Tanzimat'tan önce, suçlunun mallarının hazineye alınması. **2.** Yasak bir şeyin resmen zabtı: Kaçak eşya müsâdere olunur.

MÜSÂDİF (i. A. «südûf» tan if.) (mü. müsâdife). **1.** Rasgele birlikte bulunan, rast gelen: Dün yolda ona müsâdif oldum. **2.** Takvimce meşhur bir olayın geçtiği (gün) («mütesâdif» dememeli).

MÜSÂĞ (i. A. «savg» dan imef.). Yasak olmayan.

MÜSÂHELE (i. A. «sehl» den masdar). Her işte kolaylık, yumuşaklık gösterme.

MÜSAHHİN (i. A. «sahn» den if.) (mü. müsahhine). Teshîn eden, ısıtan.

MÜSAİT (MÜSÂİD) (i. A. «suûd» dan if.) (mü. müsâide). **1.** Yardım eden, yardımda bulunan. **2.** Müsaade eden. **Nâ-müsâid, gayrı müsâid** = Bir işi müşkül hâle koyan, zorlaştıran.

MÜSAKKAFÂT (i. A. c. «sakf» dan) (m. musakkaf). Damlı mülkler. Üzeri damla örtülmüş gayri menkul.

MÜSÂLAHA (i. A. «sulh» ten mas. müfâale). Barış, barışma, uzlaşma.

MÜSÂLEMET (i. A. «selm» den masdar). İki kişi veya taraf arasındaki sulh ve barışıklık.

MÜSÂMAHA (i. A. «semâhat» tan masdar). **1.** Hoşgörme, gözyumma, bir suçluya karşı şiddet göstermeyip geçiverme. **2.** İhmal, dikkatsizlik, gevşekli.

MÜSÂMAHA-KÂR (i. F.). Müsamahacı, hoşgören, göz yuman.

MÜSÂMAHA-KÂRÂNE (i. F.). Müsamaha ve hoşgörürlükle, aldırmayarak.

MÜSAMAHACI (i.). Görmezliğe gelen, aldırmayan, kusuru olana karşı şiddet göstermeyip yumuşak davranan.

MÜSÂMERE (i. A. «semr» den masdar) (c. müsâmerât). **1.** Gece toplanıp konuşma gece sohbet ve müzakeresi. **2.** Okullarda verilen temsil.

MÜSÂRAAT (i. A. «sür'at» ten masdar) (c. müsâraât). Sürat, süratle teşebbüs ve davranış (Arapça'daki mânâsı: koşma, yarış).

MÜSÂVÂT (i. A. «sevâ» den masdar). Aynı hâl ve derecede olma, beraberlik, farksızlık, birinin diğerinden imtiyazı ve başkalarına üstünlüğü olmaması hâli, eşit olma, eşitlik.

MÜSAVİ (MÜSÂVÎ) (i. A. «sevâ» den if.) (mü. müsâviyye). Diğeriyle bir hâl ve derecede olan, beraber, farksız, eşit: Bu iki ev, kıymetçe müsavidir. (i. A. matematik). İki rakam veya miktarın eşit olduğunu gösteren (=) işareti.

MÜSÂYEFE (i. A. «seyf» den masdar). Kılıçla vuruşma, birbirine karşı kılıç çekme.

MÜSBET (i. A. «sübût» tan imef.) (mü. müsbete). **1.** Delille gösterilmiş, doğru olduğu anlaşılmış, ispat olunmuş, sağlam, muhakkak: Olayın bu şekilde geçmiş olduğu tarihle müsbettir. **2.** (gramer) Menfî olmayan: Gelmek müsbet fiil, gelmemek menfî fiildir. **3.** (fizik) Elektriğin iki cinsinden biri ki, menfi denilen diğeriyle temasa gelince şerare çıkarır.

MÜSEBBÂ (i. A. «seb» den imef.) (mü. müsebbaa). **1.** Yedi parçadan yapılmış, yedili. **2.** Yedi kat, yedi ile çarpılan. **3.** (matematik) Yedi köşesi veya açısı olan, yedi köşeli: Şekl-i müsebbâ. **4.** (edebiyat). Yedi mısrâdan meydana gelen manzume.

MÜSEBBEB (i. A. «sebeb» den imef.) (mü. müsebbebe). Sebep verilip vücuda getirilmiş olan.

MÜSEBBİB (i. A. «sebeb» den if.) (mü. müsebbibe). **1.** Sebep ve vesile olan, icap ettiren. **2.** Kuran, vücuda getiren, icat eden, tertip ve teşkil eden. **Müsebbib-i hakîkî, müsebbibü'l-esbâb** = Allah.

MÜSECCÂ (i. A. «sec'» den imef.) (c. müseccaa). Cümlelerinin sonu kafiyeli olan (nesir). Secîlendirilmiş.

MÜSECCEL (i. A. «secl» den imef.) (mü. müseccele). Sicille geçirilmiş, deftere kaydolunmuş, kayıtlı.

MÜSEDDES (i. A. «seds» den imef.) (mü. müseddese). **1.** Altı kısımdan ibaret, altı parçadan yapılmış, altıya bölünebilen,

altılık, altılı. **2.** (matematik) Altı açısı ve köşesi olan: Şekl-i müseddes. **3.** (matematik) Altı açı ve köşesi olan şekil: Bir müseddes. **4.** (edebiyat) Altı mısrâdan mürekkep kıt'alardan meydana gelen nazım şekli. **Müseddes şarkı** = 6 mısrâlı şarkı.

MÜSEDDİD (i. A. «sedâd» dan if.) (mü. müseddide). **1.** Doğrultan, doğru yola sevkeden.

MÜSEDDİD (i. A. «sed» den if.) (tıp). Tıkayan, kapayan, tıkanmış, kapanmış.

MÜSEKKİN (i. A. «sükûn» dan if.) (mü. müseskkine) (tıp). Ağrı vesaireyi durduran, teskin eden, rahatlandıran, uyuşturan.

MÜSELLAH (i. A. «silâh» dan imef.) (mü. müsellaha). Silâhlanmış, silâhlı: Müsellah adam.

MÜSELLAHAN (i. A.). Silâhlı olarak.

MÜSELLEM (i. A. «selm» den imef.) (mü. müselleme). Tasdik olunmuş, kimse tarafından inkâr veya itiraz olunamayan (Türkçe). Eskiden asker sevkinde baltacılık ve arabacılık etmek şartiyle vergiden muaf köylü.

MÜSELLEMÂT (i. A. c.). Herkesce tasdik olunup inkâr kabûl etmeyen şeyler.

MÜSELLES (i. A. «selâse» den imef.) (mü. müsellese). **1.** Üçlü, üç kat, üç şeyden ibaret, üç kısımdan yapılmış. **İttifâk-ı müselles** = Üç devlet arasındaki ittifak. **2.** Üç köşeli, üç açı ile çevrilmiş: Şekl-i müselles. **3.** (matematik, geometride). Üç köşeli ve üç açı ile çevrilmiş şekil, üçgen. **4.** Üç kere kaynatılıp koyulaştırılmış, baharat ve şekerle karışık şurup. **5.** Üç mısrâlık nazım şekli, şarkı.

MÜSELLESÂT (i. A. c. matematik). Trigonometri.

MÜSELLİM (i. A. «selm» den if.). Tanzimat'tan önce kaymakam.

MÜSELMAN bk. Müslüman.

MÜSELSEL (i. A. «silsile» den imef.) (mü. müselsele). Zencir gibi birbirine bağlı olan. kesiksiz bir sıra teşkil eden, bir silsile şeklinde olan.

MÜSELSELEN (i. A.). Zencir gibi birbirine bağlı olarak.

MÜSEMMÂ (i. A. «ism, semv, sümüvv» den imef.) (mü. müsemmât). Bir ismi olan, adlandırılmış: Ahmed ismiyle müsemmâ bir adam. **İsmiyle müsemmâ** = Kendisine yaraşır ve hâline uygun bir isimle isimlendirilen. **Müsemmâ b'in-nakîz** = Hareket ve tutumunun tam tersi mânâda ismi olan: Kötü bir adamın adının «Hayri» olması gibi.

MÜSEMMEN (i. A. «semân» dan imef.) (mü. müsemmene). **1.** Sekiz kat, sekizli, sekizlik, sekiz parçadan yapılmış. **2.** (matematik) Sekiz açılı, sekiz köşeli, sekizgen: Şekl-i müsemmen. **3.** (edebiyat) 8 er mısralık kıtalarla yazılmış manzume. **Müsemmen şarkı** = 8 mısrâlı şarkı.

MÜSEMMEN (i. A.) (musiki). Türk musikisinde 8 zamanlı bir usul.

MÜSENNÂ (i. A.) (mü. müsennât). **1.** İki katlı, iki parçadan yapılmış, ikili, ikilik. **2.** Tesniye sîgasında iki şahıs veya şeye delâlet eden (kelime). **3.** İki noktalı (harf): Tâ-i müsennâ.

MÜSENNÂT (i. A.) (m. müsennâ). Müsennâlar, ikililer. bk. Müsennâ.

MÜSENNEM (i. A.) (mü. müsenneme, matematik). **1.** Ev çatısı şeklinde olan. **2.** Kabartma.

MÜSEVVİD (i. A. «sevâd» dan if.). Başkası tarafından temize çekilmek üzere müsvedde yazan.

MÜSEYYEB (i. A. «seyb» den imef.) (mü. müseyyebe). Kayıtsız, işine dikkat ve ihtimam etmeyen, ihmalci.

MÜSEYYEBÂNE (i. F.). Kayıtsızlıkla.

MÜSHİL (i. A. «sehl» den if.) **1.** Kolaylaştıran. **2.** İshâl veren.

MÜSÎL (i. A. «seyelân» dan if.) (mü. müsîle) (tıp). Akıtan.

MÜSİN (MÜSNİN) (i. A. «sinn» den if.) (mü. müsinne). Yaşlı, geçkin, kocamış, ihtiyar.

MÜSKİR (i. A. «sekr» den if.) (mü. müskire). Sarhoş eden, sarhoşluk veren, alkollü içki: Şıra eskirse müskir olur.

MÜSKİRÂT (i. A. c.). Sarhoşluk veren şeyler, alkollü içkiler: Müskirat resmi.

MÜSKİT (i. A. «sükût» tan if.) (mü. müskite). Susturan, sükûta mecbur eden, itiraza yer bırakmayan: Müskit bir cevap verdi.

MÜSLİM (hi. A. «selm» den if.) (mü. müslime) (c. müslimîn) (cem'i müennesi müslimât). İslâm dinine tâbî, bağlı olan, Müslüman, mü'min.

MÜSLÜMAN (MÜSLİMÂN) (hi. F. Arapça: «Müslim» den). **1.** İslâm dinine mensup, müslim. **2.** mec. Doğru: Müslüman adam, Müslüman sözü. **3.** mec. Dindar, Müslüman adamdır.

MÜSLÜMANCA (i.). **1.** İslâm dini tarz ve usûlünde. **2.** Doğru şekilde: Müslümanca söz, hareket.

MÜSLÜMANLIK (hi.). **1.** İslâm dini: Müslümanlığı iyi bilir. **2.** Doğruluk, dürüstlük: Bu ettiğiniz Müslümanlık mı? **3.** Dindarlık.

MÜSMİN (i. A. «semen» den if.) (mü. müsmine). **1.** Semiz. **2.** Semirten, semizlik veren, şişmanlatan (ilâç veya besin).

MÜSMİR (i. A. «semer» den if.) (mü. müsmire). **1.** Yemiş veren, meyveli: Müsmir ağaçlar. **2.** Faydalı, kârlı. **3.** Netice veren, tesirli: Benim nasihatlarım, sözüm müsmir olmadı.

MÜSNED (i. A.). Himyerîler zamanında Yemen'de kullanılan bir Sâmî yazısı.

MÜSNED (i. A. «sünûd» den imef.) (gramer). Bir isim cümlesinde isnâd olunan parça ki, gramerde «haber» ve mantıkta «mahmul» da denilir: «Allah kadîmdir» cümlesindeki «kadîm» müsneddir. **Müsned-ün-ileyh** = Cümlenin diğer parçası ki, müsned ona dayanır. Gramerde «mübtedâ» da denilir.

MÜSNEDÜN-İLEYH bk. Müsned.

MÜSNİD (i. A.). **1.** Söyleyene isnâd olunan söz. **2.** Zaman.

MÜSPET bk. Müsbet.

MÜSRÎ' (i. A. «sür'at» ten if.) (mü. müsria). Tesrî eden, acele ettiren.

MÜSRİF (i. A. «serf» den if.) (mü. müsrife). İsrâf eden, boş yere malını harcayan: Pek müsrif adam.

MÜSRİFÂNE (i. F.). İsrafla, müsriflikle, müsrifçesine.

MÜSTÂBİD (i. A. «abd» dan if.). Osm. İstib'âd eden, kul edinen.

MÜSTÂCEL (i. A. «acele» den imef.) (mü. müstâcele). Çabuk yapılması istenen, istîcâl olunan, sıkıştırılan, aceleli: Bu iş müstâceldir, müstâcel bir mektup.

MÜSTACELEN (i. A.). Acele ile, çabuk olarak, işi tâcîl ederek: Bir mektup yazıp müstâcelen gönderdi.

MÜSTÂCELİYYET (i. A.). Acele olma hâli.

MÜSTÂFÎ (i. A. «afv» dan). İstifa etmiş, işinden çekilmiş.

MÜSTAĞFİR (i. A. «gufrân» dan if.) (mü. müstağfire). Ettiği günahların affını Tanrı'dan isteyen, tövbe ve istiğfâr eyleyen: Sonunda müstağfir oldu.

MÜSTAGÎS (ga ile) (i. A. «gıyâs» dan if.) (mü. müstagîse). İstigase eden, yardım isteyen.

MÜSTAĞNÎ (i. A. «ganî» den if.) (mü. müstağniyye). **1.** İhtiyacı olmayan, muhtaç olmayan: Güzel yüz, boyadan müstağnîdir. **2.** Sahip olduğu şeyle kanaat eden, tok gözlü: Pek müstağnî adamdır.

MÜSTAĞRAK (i. A. «gark» tan imef.) (mü. müstağraka). Dalmış, daldırılmış, batmış: Servete müstağrak.

MÜSTAĞREB (i. A. «garâbet» ten imef.) (mü. müstağrebe). Şaşılan, garip, acaip, inanılmayacak: Pek müstağreb bir iş.

MÜSTAĞRİB (i. A. «garâbet» ten if.) (mü. müstağribe). Şaşıran, şaşa kalan.

MÜSTAHAK (i. A. «hakk» dan imef.) (mü. mustahakka). **1.** Hak kazanmış, haklı, istihkakı olan, lâyık: O adam mükâfata müstahaktır. Cezaya müstahak bir adam. **2.** Hak edilen şey, bir adamın lâyık olduğu mükâfat veya ceza: Allah müstahakını versin (ekseriya ceza, şaka için kullanılır).

MÜSTAHBER (i. A. «haber» den imef.) (mü. müstahbere). Haber alınmış, işitilmiş, duyulmuş.

MÜSTAHCER (i. A. «hacer» den imef.) (mü. müstahcere). Sertleşip taşa dönmüş.

MÜSTAHDEM (i. A. «hıdmet» ten imef.) (mü. müstahdeme). Hizmette bulunan, kullanılan.

MÜSTAHÎL (i. A. «havl» den if.) (mü. müstahîle). Mümkün ve kabil olmayan, imkânsız: Bu işin böyle olması müstahîldir.

MÜSTAHFIZ (i. A. «hıfz» dan if.) (mü. mustahfiza). **1.** «Muhafız» gibi «koruyan» mânâsiyle kullanılmışsa da Arapça' da mânâsı değişiktir. **2.** İmparatorluk ordusunda nizâmiye ve redif hizmetinden sonra yani kırk yaşını geçkin olanların bulundukları ve asıl görevleri savaşta memleketin asayişini korumaktan ibaret olan sınıf ve bu sınıfa ait.

MÜSTAHKAR (i. A. «hakaret» ten imef.) (mü. müstahkare). Hakaret nazariyle bakılan, itibarsız: Dinsiz, daima müstahkardır.

MÜSTAHKEM (i. A. «hükm» den if.) (mü. müstahkeme). **1.** Muhkem, metin, kuvvetli, sağlam: Müstahkem bir yapı. **2.** (askerlik) Kale gibi, düşmana karşı muhafazaya mahsus şeylerle kuvvetlendirilmiş, istihkâmlı, istihkâmlı olan: Müstahkem bir mevkî, bir şehir, bir liman.

MÜSTAHREC (i. A. «hurûc» dan imef.) (mü. müstahrece). Bir şeyden çıkarılmış, alınmış: Filân kitaptan müstahrec birkaç fıkra.

MÜSTAHSAL (i. A.) (c. müstahsalât). Husûle gelmiş veya getirilmiş (aslı: «mütahassıl»).

MÜSTAHSEN (i. A. «hasen» den imef.) (mü. müstahsene). **1.** Herkesin güzel bulup beğendiği, makbûl, güzel. **2.** (musiki) Bir ney ve âhengin (düzen) çeşidi.

MÜSTAHSİL (i.). Husûle getiren ve hâsıl eden (doğrusu: «muhassıl»).

MÜSTAHZAR (i. A. «huzûr» dan imef.)

(mü. müstahzara). **1.** Huzûra getirilmiş, celbedilmiş, getirilip hazır ve mevcut olan. **2.** Hazırlanmış. **3.** Zihinde saklı, hatırlanan. **4.** Ambalajlı, hazır ilâç.

MÜSTAHZARÂT (i. A. c.) (m. müstahzara) (bu suretle isim gibi pek kullanılmaz). **1.** Hatırda tutulup icabında kullanılan bilgi, tarih ve edebiyata ait fıkra, şiir vesaire. **2.** Hazır ilâçlar.

MÜSTAHZIR (i. A. «huzûr» dan if.) (mü. müstahzıra). **1.** Huzura getiren, celbeden, hazır ve mevcut hâle koyan. **2.** Hazır eden, hazırlayan, yapan.

MÜSTAİT (MÜSTAİDD) (i. A. «uddet» ten if.) (mü. müstaidde). **1.** Bir şeye hazırlanmış gibi kabiliyeti olan, istidat sahibi. **2.** Terbiye almaya istidat ve kabiliyeti olan, zeki, uyanık.

MÜSTAÎN (i. A. «avn» den if.) (mü. müstaîne). Yardım isteyen.

MÜSTAÎNEN (i. A.). Birinin yardımına başvurarak, imdat ve yardımını isteyerek.

MÜSTAKAR (i. A. «karar» dan im.) (aslı müstakırr). Yerleşilen ve karar kılınan yer, durulan yer.

MÜSTAKBEL (i. A. «kabl» den imef.) (mü. müstakbele). **1.** Gelecek, önde bulunan, ilerdeki: Müstakbel zaman. (i. A. c. müstakbelât). **2.** Gelecek zaman, istikbâl. **3.** (edebiyat) Fiilde gelecek zaman kipi, istikbal.

MÜSTAKIRR bk. Müstakar.

MÜSTAKİL (i. A. «kıllet» ten if.) (mü. müstakille). **1.** Kendi başına, başlıbaşına, bir yere bağlı ve tâbî olmayan. **2.** Ayrıca, kendi kendine: Aradaki kapı kapanırsa bu daire müstakil bir ev olur. **3.** (Türkçe) Bilhassa, ancak: Bunu müstakil (sırf) beni kızdırmak için yapıyor.

MÜSTAKİLLEN (i. A.). **1.** Kendi başına olarak, bir yere tâbî ve bağlı olmaksızın. **2.** Ancak, bilhassa: Müstakillen sizi görmeye geldim.

MÜSTAKÎM (ka ile) (i. A. «kıyâm» dan if.) (mü. müstakıyme). **1.** Doğru, düz: Hatt-ı müstakîm. **2.** mec. İffetli, namuslu, hilesi olmayan.

MÜSTAKRAZ (i. A. «karz» dan imef.) (mü. müstakraza). İstikrâz olunmuş, borç alınmış.

MÜSTAKRİZ (i. A. «karz» dan if.) (mü. müstakrize). İstikrâz eden, borç alan.

MÜSTAKTIB (i. A. «kutb» dan if.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Işıkların bazı şeffaf yüzeylerden geçerken aldıkları şekilleri belirtmeye mahsus âlet, Osm. mıkyâs-ı istiktâb.

MÜSTAMEL (MÜSTÂMEL) (i. A. «amel» den imef.) (mü. müstâmele). **1.** İstimal olunan, kullanılan: Bu tâbir hâlâ müstameldir. **2.** Kullanılmış, eski, eskimiş olan: Müstamel elbise satıyor.

MÜSTÂMER (i. A. «umrân» imef.) (mü. müstâmere). Bir yere göçmen gönderek bayındır hâle getirilmiş, koloni: Afrika'nın müstâmer sahilleri.

MÜSTÂMERE (i. A.) (c. müstâmerât). Göçmen gönderilmiş ülke: Kanada, vaktiyle İngiltere ve Fransa'nın müstâmeresi idi.

MÜSTÂMİR (i. A. «umrân» dan if.) (mü. müstâmere). Göçerek yerleşen ve bayındır hâle getiren, kolonizatör.

MÜSTANTİK (k kalın) (i. A.). **1.** İstinkab eden, sorguya çeken. **2.** Sorgu hâkimi.

MÜSTÂREB (i. A. «Arab» dan imef.) (mü. müstârebe). Arap'laşmış, Arap değilken zamanla Arapça konuşmaya başlamış: Ârâb-ı müstârebe.

MÜSTASHAB (i. A. «sohbet» ten imef.) Birinin yanına ve eşliğine alınmış.

MÜSTASHİB (i. A. «sohbet» ten if.) Birini yanına alan, eşliğinde bulunduran, beraber götüren.

MÜSTASHİBEN (i. A.). Yanında ve eşliğine aldığı halde, birlik alarak.

MÜSTATİL, MUSTATİL (i. A. «tûl» den if.) (mü. mustatile). Uzunca: Şekl-i mustatil. **Müstatilü'r-re's** = Başı önden arkaya doğru uzanan (insan cinsi), Fr. dolichocéphale. **Müstatilü'l-fek** = Alt çenesi ileriye doğru uzanan (insan cinsi), Fr. prognathe. İki kenarı uzun ve diğer ikisi kısa dörtgen şekli, dikdörtgen.

MÜSTAZİL (i. A. «zıll» den if.) (mü. müstazile). **1.** Gölgelenen, gölge altına girmiş. **2.** mec. Birinin himayesi altına girmiş, birisine sığınmış.

MÜSTAZÎ (i. A. «zıyâ» dan if.) (mü. musteziye). Işık alan, aydınlatılan: Ay, güneşten müstazîdir.

MÜSTEÂN (i. A. «avn» den imef.) (mü. müsteâne). Kendisinden yardım istenen (Esmây-ı Hüsnâ'dandır).

MÜSTEÂR (i. A.) (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

MÜSTEÂR (i. A. «âriyyet» ten imef.) (mü. müsteâre). Âriyet, ödünç alınmış, kendi malı olmayan. **Nâm-ı müsteâr** = Kendi ismini belli etmek istemeyen bir adamın kullandığı takma isim. **Hayât-ı müsteâr** = İğreti ve geçici olan hayat, dünya.

MÜSTEBÂN (i. A. «beyân» dan imef.) Apaçık, meydanda olan, vâzıh, şüphe bı-

rakmayacak şekilde anlaşılan: Söyledikle-rimden müstebân olduğu üzere.

MÜSTEB'AD (i. A. «bu'd» dan). Uzak görülen, olacağı zannedilmeyen, baîd.

MÜSTEBDEL (i. A. «bedel» den imef.) (mü. müstebdele). Değiştirilmiş.

MÜSTEBİT (MÜSTEBİDD) (i. A. if.). İstibdatla hareket eden· emrindekilere söz hakkı tanımayan: Müstebit bir âmir, müstebit bir kıral.

MÜSTECÂB (i. A. «cevâb» dan imef.) (mü. müstecâbe). Kabûl cevabını alan, isteği, duası kabûl edilen.

MÜSTE'CİR (i. A. «ecr» den if.) (mü. müste'cire). Bir şeyi kira ile tutan, bir yerde kira ile oturan, kiracı: Bu evin müste'ciri kimdir?

MÜSTE'CİREN (i. A.). Kiracı olarak, kira ile: Filân evde müste'ciren oturan.

MÜSTECLİB (i. A. «celb» den if.) (mü. müsteclibe). Kendine doğru çeken, celb eden.

MÜSTECMÎ (i. A. «cem» den if.) (mü. müstecmia). Toplayan, cem' eden.

MÜSTECVİB (i. A. «cevâb» dan if.). İsticvâb eden, sorguya çeken.

MÜSTED'Â (i. A. «dâvâ» dan imef.) **1.** İstenen: Bu işi yapmanız müsted'âdır. **2.** Dilekçe ile istenen.

MÜSTED'Â-ALEYH (i. A.) (mü. müsted'â-aleyhâ). Aleyhinde dilekçe sunulan, kendisinden dâvâ ve şikâyet olunan.

MÜSTEDÂM (i. A. «devâm» dan imef.) (mü. müstedâme). Devamlı, dâim.

MÜSTED'AYÂT (i. A.). Müstedâlar, istenenler. bk. Müsted'â.

MÜSTEDEL (MÜSTEDELL) (i. A. «delâlet» ten imef.) (mü. müstedelle) («müstedlil» yanlıştır). İstidlâl olunan, bir delil ile ispat olunan.

MÜSTED'Î (i. A. «dâvâ» dan if.) (mü. müsted'iyye). Bir dilekçe sunarak isteyen: Müsted'înin çağırılmasına lüzum görüldü.

MÜSTEDÎM (i. A. «devâm» dan if.) (mü. müstedîme). Devamlı, sürekli, dâim.

MÜSTEDÎR (i. A. «devr» den if.) (mü. müstedîre). Daire şeklinde olan, dönüp dolaşan.

MÜSTEFÂD (i. A. «feyd» den imef.) (mü. müstefâde). **1.** Kazanılmış, kâr edilmiş. **2.** Anlaşılmış.

MÜSTEFHEM (i. A. «fehm» den imef. (mü. müstefheme). Anlaşılan.

MÜSTEFHİM (i. A. «fehm» den if.) (mü. müstefhime). Anlamak isteyen, soran.

MÜSTEFÎZ (i. A. «feyz» den if.) (mü. müstefîze). Feyz kazanan, ilerleyen, gelişen: Sayenizde müstefîz oldum.

MÜSTEFÎD (i. A. «feyd» den if.) (mü. müstefîde). Fayda gören, faydalanan, kazanan, istifade eden.

MÜSTEFRİĞ (ga ile) (i. A. «ferâğ» dan if.) (mü. müstefriğa) (tıp). İstifrağ ettiren, kusturan (ilâç).

MÜSTEFSİR (i. A. «fesr» den if). (mü. müstefsire). Bir şeyin açıklanmasını isteyen, soruşturup araştıran.

MÜSTEFTÎ (i. A. «fetvâ» dan if.). İstiftâ eden, bir müftüye başvurup fetvâ isteyen.

MÜSTEGALLÂT bk. Müstegillât.

MÜSTEGİLLÂT (i. A. c. «galle» den if.). Tarımdan elde edilen gelir.

MÜSTEHÂS (i. A. «havase» den imef.) (mü. müstehâse). Toprağın altında kalıp saklanmış, fosilleşmiş.

MÜSTEHÂSE (i. A.) (c. müstehâsât) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir) (jeoloji). Pek eski zamandan yer altında kalıp taşlaşmış hayvan veya bitkiler, fosil.

MÜSTEHCEN (i. A. «hücnet» ten imef.) (mü. müstehcene). Ayıp, edep dışı, açık saçık: Müstehcen sözler.

MÜSTEHLEK (i. A. «helâk» ten imef.) (mü. müstehleke). Sarf ve istihlâk olunan, yenip içilerek bitirilen.

MÜSTEHLİK (i. A. «helâk» ten if.) (mü. müstehlike). Sarf ve istihlâk eden, yiyip içerek bitiren. (maliye) Kendi ihtiyacı için bir şeyi satın alan.

MÜSTEHZÎ (i. A.) (mü. müstehziyye). İstihzâ eden, biriyle eğlenen, herkesle eğlenmek tabiatında olan, alaycı.

MÜSTEHZÎYÂNE (i. F.). İstihzâ ile, eğlenerek: Müstehziyâne bir tebessümle, o sözleri müstehzîyâne söyledi.

MÜSTEKREH (i. A. «kerâhet» ten imef.) (mü. müstekrehe). İğrenç, iskirâh olunan, mekrûh, nefret edilen: Pek müstekreh yer, adam.

MÜSTELZİM (i. A. «lüzûm» dan if.) (mü. müstelzime). Tabiî ve zarurî bir netice olarak icab eden: Tenbelliği cahil kalmasını müstelzim oldu.

MÜSTE'MEN (i. A. «emn» den imef.) (mü. müste'mene). **1.** Kendisine aman verilmiş olan. **2.** Yabancı bir ülkede oturan.

MÜSTEMEND (i. F.). Zavallı, kederli, çaresiz, dertli, hüzünlü.

MÜSTEMENDÂNE (i. F.). Hüzünle, dertli bir şekilde, yalvarırcasına.

MÜSTEMÎ (i. A. «sem'» den if.) (mü.

müstemia). Dinleyen, dinleyici, kulak veren, Osm. istimâ eden.

MÜSTEMİD (MÜSTEMİDD) (i. A. «meded» den if.) (mü. müstemidde). İstimdâd eden, yardım isteyen, imdat isteyen.

MÜSTE'MİN (i. A. «emn» den if.) İstîmân eden, canını kurtarmak şartıyla teslim olan.

MÜSTEMİR (MÜSTEMİRR) (i. A. «mü. müstemirre). 1. Sürekli, devamlı, dâimî, kesiksiz. 2. Muhkem, sabit, değişmez.

MÜSTEMİRREN (i. A.). Sürekli ve devamlı olarak, bir düzüye, daimî şekilde, kesiksiz: Müstemirren oruç tutmak.

MÜSTEMLEKE (i. A.) (cem'i: müstemlekât) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelime). Koloni, sömürge.

MÜSTENBAT (i. A.) (m. müstenbata). Örtülü olarak, dolayısıyle anlaşılan.

MÜSTENİD (i. A. «sened» den if.) (mü. müstenide). 1. Bir şeye dayanan, bir şeyin üzerine kurulmuş. 2. mec. Bir delil ve senedi olan, ispatına yarayacak bir sebebe dayanan: Davası bu delîle müsteniddir.

MÜSTENİDEN (i. A.). Dayanarak, güvenerek, istinâden: Elinde bulunan bazı evraka müsteniden dava açtı.

MÜSTE'NİF (i. A. «enefe» den if.) (mü. müste'nife) (hukuk). (Eskiden) istînâf (temyîz) mahkemesine başvuran.

MÜSTE'NEFÜN-ALEYH (i. A.) (mü. müste'nefün-aleyhâ) (hukuk). (eskiden) Hakkında dâvâ istînâf (temyîz) olunan.

MÜSTE'NİS (i. A. «üns» den if.) (mü. müste'nise). Vahşiliği gidip alışmış olan, alıştırılmış, Osm. istînâs etmiş.

MÜSTENKİF (i. A. «nekf» den if.). İstinkâf eden, kabûl veya reddetmeyen, geri duran, el çeken, oy vermekten çekinen, çekimser.

MÜSTENSİH (i. A. «nesh» dan if.) (mü. müstensihe). Yazılmış bir şeyin suretini çıkaran, temize çeken, kopyacı.

MÜSTERAK (i. A. «sirkat» ten imef.) Çalınan.

MÜSTERCÂ (i. A. «recâ» dan imef.). 1. Ümit olunan, umulan. 2. Rica olunan, yalvarılan: Bu işi yapmanız müstercâdır.

MÜSTERHAM (i. A. «rahm ve ruhum'» dan imef.) İstirhâm olunan, hakkında birinin merhameti ve yardımı istenen.

MÜSTERHÎ (i. A. «rihâ» dan if.) (mü. müsterhiyye). Sülpük, sarkık, gevşek.

MÜSTERÎH (i. A. «râhat» tan if.) (mü. müsterîha). Rahatlayan, rahat eden, gaileden kurtulup gönlü rahat olan: O cihetten siz müsterih olunuz.

MÜSTESKAL (i. A. «sıklet» ten imef.) Ağır ve soğuk davranıp sertlikle karşılanan, aşağılanan.

MÜSTESKÎ (ka ile) (i. A. «saky» dan if.) (tıp) Karnına su dolmuş.

MÜSTESNÂ (i. A. «senâ» dan imef.) veret» ten imef.) (mü. müsteşâre). 1. Kendışı, başkalarından farklı, başkasına benzemeyen. O, müstesna bir hâldir. 2. Seçkin, emsalinden üstün, fevkalâde.

MÜSTEŞAR (MÜSTEŞÂR) (i. A. «meşveret» ten imef.) (mü müsteşâre). 1. Kendisiyle istişâre olunan, danışılan. 2. Bakan veya büyükelçi yardımcısı; içişleri, maliye, başbakanlık, Londra büyükelçiliği müsteşarı.

MÜSTEŞFÎ (i. A. «şifâ» dan if.) (mü. müsteşfiyye). Şifa isteyen, tutulduğu bir hastalığa devâ arayan, kendine baktıran.

MÜSTEŞRİK (ka ile) (i. A. «şark» tan if.) (c. müşteşrikıyn). Şark ülkeleriyle ilgili tarih, dil, edebiyat vs. ilimlerde ihtisas yapmış ilim adamı, Fr. orientaliste.

MÜSTETÂB (i. A. «tayyib» den imef.) (mü. müstetâbe). İyi, güzel, makbûl âlâ: Kitâb-ı müstetâb.

MÜSTETİR (i. A. «setr» den if.) (mü. müstetire). Örtülü, gizli, saklı.

MÜSTEVDÂ (i. A. «vedd'» den imef.) (mü. müstevdaa). Emanet bırakılmış, tevdî edilmiş, verilmiş.

MÜSTEVDÎ (i. A. «ved'» den imef.) (mü. müstevdia). Bir emanet bırakan, bir şeyi birine veren.

MÜSTEVFÎ (i. A. «vefâ» dan if.) (mü. müstevfiyye). Kâfi, yetişir, tam, mükemmel: Müstevfî maaşla bir göreve geldi.

MÜSTEVÎ (i. A. «sevî» den if.) (mü. müsteviyye). 1. Düz, her tarafı bir. 2. (gramer) Müzekkeriyle müennesi bir olan veya hem müzekker (erkek) hem müennes (dişi) olan (isim veya sıfat).

MÜSTEVLÎ (i. A. «vely» den if.) (mü. müstevliyye). 1. Zapt ve istilâ eden, sahip olan, ele geçiren: Cengiz Han bütün Asya'ya müstevlî olmuştu. 2. Yayılan, yayılıp her tarafı kaplayan. **İllet-i müstevliye** = Vebâ veya kolera gibi, bir yere girince yayılan salgın hastalık.

MÜSTEZÂD (i. A. «ziyâdet» ten imef.) (mü. müstezâde). 1. Artmış, fazlalaşmış, ziyadeleşmiş. 2. (edebiyat) Her mısraına onunla kafiyeli kısa bir mısrâ eklenen şiir.

MÜSTE'ZİN (i. A. «izn» den if.). İzin ve müsaade isteyen.

MÜSÛL (i. A.). Bir zâtın (hükümdarın) huzûrunda ayakta durma.

MÜSVEDDE (i. A. «sevâd» dan imef.)

(c. müsveddât). Temize çekilmek üzere yazılıp düzeltilmiş yazı.

MÜSYÖ bk. Mösyö.

MÜŞÂ (i. A. «şüyû» dan imef.) **1.** Dile düşmüş, yaygınlaşmış, yayılmış. **2.** Hissedarlar kullanılıp bölünmeyen bir yer ahalisine ortaklaşa ait olan: Müşâ mer'a, baltalık.

MÜŞÂARE (i. A. «şi'r» den masdar). Karşılıklı şiir söyleme, şiir ile birbirine cevap verme, şiir söylemede birbiriyle müsabakaya girişme.

MÜŞÂBEHET, MÜŞÂHEBE (i. A. «şibh, şebeh» den masdar). Benzeme, iki şey arasındaki benzeyiş: Bu iki adam, bu evler arasında ne kadar müşâbehet var.

MÜŞÂBİH (i. A. «şebeh» den if.). Benzer, aralarında benzerlik bulunan iki şahıs veya şeyin her biri.

MÜŞÂBİZ (i. A. «şabeze» den if.). Hokkabaz, hokkabazlık eden.

MÜŞÂCERE (i. A. «şecer» den masdar). Dövüşme, kavga.

MÜŞÂHEDÂT bk. Müşâhede.

MÜŞÂHEDE (i. A. «şühûd» dan masdar) (c. müşâhedât). **1.** Gözle görme, açıkça görebilme: Askerimizin cesaretini müşâhede edenler hayran oldular. **2.** (tasavvufta) Düşünce yolu ile lâhût âlemini görür gibi olma: Ehl-i hakikatın müşâhedesi. **3.** (c.). Görülen şeyler, Osm. meşhûdât: Benim o mevzudaki müşâhedâtım bu yoldadır.

MÜŞÂHED (i. A. «şühud» dan imef.) (mü. müşâhede). Gözle görülen, müşahede olunan.

MÜŞAHHAS (i. A. «şahs» tan imef. lef'îl). Şahıslandırılmış, cinsi ve nev'i anlaşılmış; şahıs şekline girmiş. Somut (uyd. k.), Fr. concrète.

MÜŞAHHIS (i. A. «şahs» dan if.) (mü. müşahhısa). **1.** Seçebilen. **2.** (tıb) Hastalığı iyi teşhis edebilen.

MÜŞÂHİD (i. A. «şühûd» tan if.). Gözle gören, müşâhede eden.

MÜŞÂR (i. A. «şevr» den imef.). İşaret olunan, işaretle gösterilen. **Müşârün bi'l-benân** = Parmakla gösterilen, meşhur.

MÜŞÂREKET, MÜŞÂREKE (i. A. «şirket» ten masdar). **1.** Bir işte başkaları ile birlikte bulunma: Kendisi orada bulunmuş ise de müşâreket etmediği anlaşıldı. Bu işte onun da müşâreketi vardır. **2.** Ortaklık, bir şirket, kumpanya vesaire üyelerinden bulunma: Filân maden işletmesinde sizin müşâreketiniz var mıdır? **3.** (edebiyat, gramerde) Fiilin iki veya daha fazla şahıs arasında olduğunu göstermeye mahsus fiil ki, Türkçe'de «leş» ve «laş» edatiyle gösterilir: Şakalaşmak, gülüşmek. **Bi'l-müşâreke** = **1.** Birlikte, ortaklaşa. **2.** Karşılıklı olan.

MÜŞÂRİK (i. A. «şirket» ten if.) (mü. müşârike) (tesniyesi: müşârekeyn) (c. müşârikîn). **1.** Ortaklık eden, bir işte diğeriyle beraber bulunan, karışan. **2.** Bir şirket ve ortaklığa dahil olanların her biri, ortak: Ben, o işte müşârikim.

MÜŞÂRÜN-İLEYH (i. A.) (mü. müşârün-ileyhâ) (tes. müşârün-ileyhümâ) (c. müşârün-ileyhim). **1.** Kendisine işaret olunan, işaretle gösterilen. **2.** Yukarıda anılan, mezkûr (Osmanlı yazı dilinde büyük rütbe taşıyanlar hakkında kullanılır, mûmâ-ileyh, daha aşağı rütbede bulunanlar, merkum da büsbütün rütbesiz olanlar hakkında kullanılırdı): Paşa-yı müşârün-ileyh, hanım-ı müşârün-ileyhâ.

MÜŞÂŞÂ (i. A. «şâşâa» dan imef.) (mü. müşa'şa'a). **1.** Parlayan, parıldayan: Altından müşâşâ bir küre. **2.** Şâşaalı, debdebeli, tantanalı göz alıcı: Müşâşâ bir düğün.

MÜŞÂTEME (i. A. «şetm» den masdar) (c. müşâtemât). İki kişinin birbirine sövmesi, sövüşme, atışma.

MÜŞÂVERE (i. A. «meşveret» ten masdar) (c. müşâverât). İki veya daha fazla şahıs arasında olan danışma, birbirinden fikir edinerek müzakere: Bütün gün müşâvere ettiler. **2.** Bir hastaya bakmak için birkaç doktorun bir yere gelip hastalığın teşhisi ve tedavi yolu hakkında görüşmeleri, konsültasyon.

MÜŞÂVİR (i. A. «meşveret» ten if.) (mü. müşâvire). **1.** Kendisine danışılan, yol gösteren: Müşâvir-i hâl. **2.** Büyük memurluklarda, kendisine danışmak üzere maiyetine tayin olunan memur: Dışişleri hukuk müşâviri.

MÜŞEBBÂ (i. A. «şeb'» den imef.) (mü. müşebbaa). **1.** Doymuş, tok. **2.** (kimya) Bir maddeden erimiş hâlinde tutabileceği mıktarı alıp fazla eritemeyen (sıvı), Fr. saturé («meşbû» da denir).

MÜŞEBBEH (i. A. «şibh» den imef.) (mü. müşebbehe). Benzetilen, teşbih olunan. **Müşebbehün-bih** = Kendisine teşbih olunan (cesur adamı arslana teşbih ettiğimizde «cesur» müşebbeh ve «arslan» müşebbehün-bih'tir).

MÜŞEBBEHÜN-BİH (i. A.). Kendisine benzetilen.

MÜTEŞEBBEK (i. A. «şebbek» ten imef.) (mü. müşebbeke). Ağ ve kafes gibi, dallı budaklı, birbirine geçmiş.

MÜŞEDDED (i. A. «şiddet» ten imef.) (mü. müşeddede). **1.** Teşdîd olunmuş, kuvvet verilmiş, kuvvetli. **2.** Şiddetlenmiş, artmış: Hastalığı müşedded oldu.

MÜŞEDDİD (i. A. «şiddet» ten if.) (mü. müşeddide). **1.** Teşdîd eden, şiddetlendiren, kuvvet veren. **2.** Şiddeti arttıran, azdıran, azdırıcı. **Esbâb-ı müşeddide** = (hukuk) Suçlu hakkında bir cezanın şiddetlendirilmesini gerektiren hâller.

MÜŞEDDİDE (i. A. fizik). Şiddetlendirici. bk. Müşeddid.

MÜŞEKKEL (i. A. «şekl» den imef.) (mü. müşekkele). Şekil ve kıyafeti yerinde, yalnız kalıbı, gösterişi olan: Müşekkel bir adam.

MÜŞEMMÂ (MUŞAMMA) (i. A. «şem'» den imef.) (mü. müşemmaa). Muşamba bk. Muşamba.

MÜŞEMMES (i. A. «şems» den imef.) (mü. müşemmese). Güneşe gösterilmiş, güneş görmüş, güneş gören, güneşli: Müşemmes oda.

MÜŞERRAH (i. A. «şerh» ten imef.). Teşrih olmuş, otopsi ile açılmış ceset.

MÜŞERREF (i. A. «şeref» ten imef.) (mü. müşerrefe). Şereflenmiş, şerefli, şeref ve izzete erişmiş, teşrîfinizle müşerref olduk.

MÜŞERRİH (i. A. «şerh» den if.) (c. müşerrihîn). Teşrih yapan doktor ve bilgin, anatomi mütehassısı, Fr. anatomiste.

MÜŞEVVEK (i. A. «şevk» den imef.) (mü. müşevvek) (botanik, paleontoloji). Dikenli veya diken şeklinde sivri.

MÜŞEVVEŞ (i. A. «şevâş» dan imef.) (mü. müşevveşe). Karışık, karma karışık, anlaşılmaz, şüpheli.

MÜŞEVVİK (ka ile) (i. A. «şevk» den if.) (mü. müşevvika). **1.** Şevk ve gayrete getiren, arzusunu arttıran. **2.** Kışkırtan, hırslandıran, harekete getiren.

MÜŞEYYED (i. A. «şîyd» den imef.). Yüksek, sağlam yapılmış, tahkim olunmuş (bina).

MÜŞEYYİD (i. A. «şiyd» den if.) (mü. müşeyyide). Yükseltip sağlamlaştıran, sağlam surette yapan ve kuran.

MÜŞFİK (ka ile) (i. A. «şefakat» ten if.) (mü. müşfika). **1.** Merhametli, acıyan. **2.** Şefkatle seven, şefkatli.

MÜŞFİKÂNE (ka ile) (i. F.). **1.** Merhametle, acıyarak. **2.** Sevgi ve şefkatle.

MÜŞGÎN (i. F.). Miskli, misk gibi kokan; misk renginde: Zülf-i müşkîn.

MÜŞİR (MÜŞÎR) (i. A. «şevr» den if.) (mü. müşîre). **1.** Emir ve işaret eden. **2.** Mareşal. (F. c.) Müşîrân.

MÜŞ'İR (i. A. «şuûr» dan if.) (mü. müş'ire). İş'âr eden, bildiren, haber veren.

MÜŞÎRİYYET (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). **1.** Müşirlik, mareşallik, müşir rütbesi: Fevzi Paşa'ya müşîriyet rütbesi verilmiştir. **2.** Bir müşirin idaresinde bulunan makam ve daire: Tophane müşîriyyeti, hassa ordusu müşirliği.

MÜŞİRLİK bk. Müşîriyyet.

MÜŞK (MÜŞG) (i. F.). Misk. **Müşkbû** = Misk kokulu (mis kokulu).

MÜŞKER (i. coğrafya) Krater, yanardağ ağzı.

MÜŞKİL-KÜŞÂ (i. F., Ar. müşkil = güç, Fars. küşâden = açmak). Müşkülleri gideren. **Hallâl-ı müşkilât** = Her türlü müşkülleri çözen. mec. Allah.

MÜŞKÜL (aslı: **MÜŞKİL**) (i. A. «şekl» den if.) (mü. müşkile). Zor, güç, çetin: Müşkül iş, müşkül hâl. (i. A. c. müşkilât). Halli zor iş, engel, mânia.

MÜŞKÜLÂT (aslı: **MÜŞKİLÂT**) (i. A. c.). Güçlükler, zorluklar, müşküller. bk. Müşkül.

MÜŞKÜLE (i.). Kalınca kabuklu, iri ve uzunca taneli bir üzüm çeşidi.

MÜŞKÜLLENMEK (f.). Güç ve müşkül olmak.

MÜŞKÜL (MÜŞKİL)-PESEND (i. F., Ar. müşkil = güç, Fars. pesendîden = beğenmek). Zor beğenir, bir şey beğenmez, her şeye bir bahane bulan.

MÜŞKÜL (MÜŞKİL)-PESENDÂNE (i. F.). Bir şey beğenmeyen adama mahsus ve lâyık surette.

MÜŞRİF (i. A. «şeref» ten if.). **1.** Çevreye bakan, gören. **2.** Bir hâle yaklaşmış, yüştutmuş. **Müşrif-i harâbe** = Harâb olmaya yüztutmuş.

MÜŞRİK (i. A. «şirk» ten if.) (mü. müşrike) (c. müşrikîn). Tanrı'ya şerik (ortak) koşan, birden fazla Tanrı'ya inanan, kâfir, putperest.

MÜŞTAGİL (ga ile) (i. A. «şugl» dan if.) (mü. müştagıle). Bir işle uğraşan, meşgul, iştigal eden («meşgul» daha çok kullanılmıştır).

MÜŞTAİL (i. A.) (mü. müştaile). Yanmış, tutuşmuş, ateş almış, alevlenmiş.

MÜŞTÂK (ka ile) (i. A. «şevk» ten if.) (mü. müştâka) (c. müştâkîn). Özleyen, arzu eden, göreceği gelmiş olan, can atan: Evlâdına, memleketine müştaktır («müştakk» ile karıştırılmamalıdır).

MÜŞTAK (MÜŞTAKK) (i. A. «şakk» tan imef.) (mü. müştakka). Diğer bir kelimeden çıkmış, ondan ayrılmış, diğer bir kelimeden türemiş: Kışlak, kış'tan müştaktır.

MÜŞTEBİH (i. A. «şebeh» ten if.) (mü. müştebihe). Şüpheli.

MÜŞTEBİK (i. A. «şebek» ten if.) (mü. müştebike). Ağ ve kafes gibi birbirine geçip örülmüş.

MÜŞTED (MÜŞTEDD) (i. A. «şiddet» ten if.) (mü. müştedde). Şiddetlenen, iştidâd eden, azan: Hava değişince hastalığı müşted oldu.

MÜŞTEFÎ (i. A. «şifâ» dan if.) (mü. müştefiyye). Şifâ bulan, hastalıktan kurtulan, iyi olan.

MÜŞTEHÂ (i. A. «şehvet» den imef.). Arzu olunan, iştiha ve şehvet veren.

MÜŞTEHEYÂT (i. A. c.) (if. suretinde müştehiyât şekli galattır). Arzu olunan, şehvet veren şeyler.

MÜŞTEHÎ (i. A. «şehvet» ten if.) (mü. müştehiyye). İştihası olan, arzu eden, şehvetli.

MÜŞTEHİR (i. A. «şöhret» ten if.) (mü. müştehire). Şöhret bulan, meşhur, adlı sanlı.

MÜŞTEKÂ (i. A. «şekvâ» dan imef.). **1.** Şikâyet olunan. **2.** Şikâyet, şekvâ.

MÜŞTEKÎ (i. A. «şekvâ'dan if.) (mü. müştekiyye). Şikâyet eden, şikâyetçi.

MÜŞTEMEL (i. A. «şümûl» den imef.) (mü. müştemele). Bir şeyin içinde bulunan.

MÜŞTEMELÂT (i. A. c.) (if. şeklinde müştemilât şekli galattır). Bir şeyin içinde bulunan şeyler, bir şeyin ekleri: Çiftliğin müştemelâtı çoktur.

MÜŞTEMİL (i. A. «şümûl» dan if.) (mü. müştemile). İştimâl eden, saran, kavrayan: Birçok araziyi müştemil bir çiftlik.

MÜŞTEMİLÂT (MÜŞTEMELÂT) bk. Müştemilât.

MÜŞTEREK (i. A. «şirket» ten imef.) (mü. müştereke). İki veya daha fazla şahıs veya heyet tarafından kullanılan, arada bulunan, ortaklaşa kullanılan. (matematik) **Fasl-ı müşterek** = İki yüzeyin temas ettikleri çizgi. **Kaasım-ı müşterek, mahrec-i müşterek** = İki rakamı kesirsiz bölebilen rakam.

MÜŞTEREKEN (i. A.). Ortaklaşa, birlikte: Bir araba alıp müştereken kullanacağız.

MÜŞTERİ (MÜŞTERÎ) (i. A. «şirâ» dan if.). **1.** Satın alan, bir şey satın almak için başvuran. **2.** Bir tacirle veya diğer esnaftan bir adamla her vakit muamele yapan. **3.** İsteyen. **4.** Güneşin çevresinde dönen gezegenlerin en büyüğü olup beşinci gezegendir ve semada pek parlak bir yıldız şeklinde gözükür.

MÜŞTERİK (i. A. «şirket» ten if.) (mü. müşterike). Bir işe iştirak eden, başkaları ile beraber bir işte bulunan, katılan, ortak, Osm. zî-medhal (Arapça'da «abone» mânâsıyle de kullanılır).

MÜŞÜR bk. Müşir.

MÜŞÜRLÜK bk. Müşirlik.

MÜT'A (i. A.). Bir para karşılığında geçici nikâh ki, Şîîler'ce meşrû sayılır.

MÜTÂLAA (i. A. «tulû» dan masdar) (c. mütâlaât). **1.** Bir işi iyice ve etraflıca düşünme: Bu işi iyice mütâlaa ediniz. **2.** Bir iş hakkında inceleme neticesi olan fikir, görüş: Benim bu husustaki mütâlaam. **3.** Okuma, anlamak şartıyle dikkatli duyuş.

MÜTALAFFIZ bk. Mütelaffız.

MÜTÂLEBÂT (i. A.). Talep edilen şeyler, istekler.

MÜTÂLEBE (i. A. «taleb» den masdar) (c. mütâlebât). Hakkını isteme, dâvâ, iddia.

MÜTAREKE (MÜTÂREKE) (i. A. «terk» ten masdar). Savaşın iki tarafça kesilmesi, silâh bırakılma.

MÜTATABBİB bk. Mutatabbib.

MÜTÂVÎ (i. A. «tav'» dan masdar) (mü. mütâvia). **1.** İtaat eden, Ar. mutî. **2.** (gramer) Fiilin failde olduğunu ifade eden (fiil) (Osm. fiil-i mütâvî, ef'âl-i mütâvia). Kırılmak, yıkanmak, inkisâr, ictimâ gibi.

MÜTEABBİD (i. A. «ibâdet» ten if.) (mü. müteabbide). Tanrı'ya kulluk ve ibâdet eden.

MÜTEACCİB (i. A. «ucb» dan if.) (mü. müteaccibe). Taaccüp eden, şaşakalan, bir işi acayip görüp hayrette kalan.

MÜTEACCİBÂNE (i. F.). Taaccüp ederek, şaşakalarak, hayretle: Müteaccibâne yüzüme baktı.

MÜTEADDİT (MÜTEADDİD) (i. A. «aded» den if.) (mü. müteaddide). Birkaç tane olan, birden fazla olan, çok, birkaç.

MÜTEAFFİN (i. A. «ufûnet» ten if.) (mü. müteaffine). Kokmuş, taaffün etmiş, bozulup fena kokan, çürük.

MÜTEAHHİD (i. A. «ahd» den if.) (mü. müteahhide). Bir işi üzerine alan, taahhüt eden, deruhde eden.

MÜTEAHHİR (i. A. «âher» den if.) (mü. müteahhire) (c. müteahhirîn). Sonra gelen, sonraya kalan, sonraki, zıddı: «mütekaddim».

MÜTEÂHİD (i. A. «ahd»den if.) (tes. müteâhideyn). Ahdeden, kendi aralarında yemin edenlerin herbiri: Tarafeyn-i müteâhideyn.

MÜTEÂKIP (MÜTEÂKIB) (i. A. «akab»

den if.) (mü. müteâkıbe). **1.** Birbirinin arkasından gelen. **2.** Ardından gelen, takib eden.

MÜTEÂKIBEN (i. A.). Ardı sıra, arkası sıra, arkasından: Şiddetli yağmuru müteakıben sıcak bir güneş çıkınca ortalık kurudu.

MÜTEÂKID (i. A. «akd» den if.) (tes. müteâkıdeyn). Aralarında anlaşanların herbiri.

MÜTEÂL (i. A. «ulüvv» den if.). Yüksek: Hudây-ı müteâl, Rabb-i müteâl (Allah'ın sıfatlarındandır).

MÜTEALLİK (ka ile) (i. A. «alâka» dan if.) (mü. müteallika). **1.** Asılı, bağlı, münasebetli, mensup. **2.** Ait, dair: Bu iş bana müteallik değildir.

MÜTEALLİKAT (ka uzun) (i. A. c.). Akraba, taallukat, mensuplar: Filânın müteallikatından bir adam.

MÜTEALLİM (i. A. «ilm» den if.) (mü. müteallime) (c. müteallimîn). İlim öğrenen, okuyan, ders alan.

MÜTEAMMİD (i. A. «amd» den if.) (mü. müteammide). Bir işi kasten ve niyet ederek yapan. **Gayr-i müteammid** = Kasten yapmayan.

MÜTEAMMİM (i. A. «umûm» dan if.). Yaygın, umumîleşmiş, yayılmış.

MÜTEÂRIZ (i. A.). Taâruz eden, zıt giden, muhalif olan.

MÜTEÂRİF (i. A. «örf» den if.) (mü. müteârife). **1.** Birbirini tanıyan, tanışan. **2.** Mâruf, bilinen.

MÜTEÂRİFE (i. A.). Bilinir, belli, gerçekliği açık olan, isbat istemeyen. bk. Müteârif.

MÜTEARRIZ (i. A. «arz» dan if.). Taarruz eden, sataşan, tecavüz eden, saldıran.

MÜTEARRİB (i. A. «Arab» dan if.) (mü. mütearribe). Arap'laşmış: Ârâb-ı mütearribe. Zıddı: Ârâb-ı âribe, Ârâb-ı bâide.

MÜTEASSİR (i. A. «asr» den if.) (mü. müteassire). Güç, zor, zahmetli, çetin.

MÜTEAVVİC (i. A. «ivec» den if.) (mü. müteavvice). Eğrilmiş, çarpık.

MÜTEAYYİN (i. A. «ayn» dan if.) (mü. müteayyine). **1.** Belli edilmiş, tâyin olunmuş, muayyen, belirli. **2.** Âyân ve eşrâftan olan, ilerigelen.

MÜTEAYYİŞ (i. A. «ayş» dan if.). Taayyüş eden, yiyip içen, geçinen, beslenen.

MÜTEAZZIM (i. A. «azamet» ten if.). Taazzum eden, büyüklük taslayan, azamet taslayan, kurumlu.

MÜTEAZZÎ (i. A. «uzv» dan if.). Uzuvlaşmış, organlaşmış.

MÜTEAZZİR (i. A. «özr» den if.) (mü. müteazzire). **1.** Özrü olan, özürlü, mâzur. **2.** Güç, zor.

MÜTEBÂDİL (i. A. «bedel» den if.) (mü. mütebâdile). **1.** Bir birinin yerine geçebilen, nöbetle değişen. **2.** (matematik, geometri) Karşılıklı. **Zâviyetân-ı mütebâdiletân** = Karşılıklı iki açı.

MÜTEBÂDİR (i. A. «büdûr» dan if.) (mü. mütebâdire). Ortaya çıkan. **Mütebâdir-i hâtır** = Hatıra gelen.

MÜTEBAHHİR (i. A. «bahr» den if.) (c. mütebahhirîn). İlimde deniz gibi derin ve geniş olan, ilmin derinliklerine varan: Mütebahhirîn-i ulemâdan.

MÜTEBAHHİR (i. A. «buhâr» dan if.). Tebahhur eden, buharlaşan.

MÜTEBÂİD (i. A. «bud'» dan if.) (mü. mütebâide). Birbirinden uzak bulunan, uzaklaşan.

MÜTEBÂKÎ (ka ile) (i. A. «beka» dan if.) (mü. mütebâkıyye). Geri kalan, artan.

MÜTEBÂRİZ (i. A. «bürûz» dan if.). Tebarüz eden, belirmiş, bâriz, âşikâr.

MÜTEBASBIS (i. A. «basbasa» dan if.). Tabasbus eden, yaltakçı, yaltaklanan.

MÜTEBÂYİN (i. A. «beyn» den if.) (mü. mütebâyine). Birbirine zıt olan, birbirinin aksi olan.

MÜTEBEDDİL (i. A. «bedell» den if.). Tebeddül etmiş, değişmiş.

MÜTEBELLİR (i. A. «billûr» dan if.) (mü mütebellire) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Billûr şekil ve suretinde donmuş olan, tebellür etmiş.

MÜTEBERRİK (i. A. «bereket» ten if.) (mü. müteberrike). Mübarek, bereketli.

MÜTEBESSİM (i. A. «besm» den if.) (mü. mütebessime). Gülümseyen, tebessüm eden, güler.

MÜTEBESSİMÂNE (i. F.). Gülümseyerek, tebessümle.

MÜTEBEYYİN (i. A. «beyân» den if.) (mü. mütebeyyine). Tebeyyün etmiş, meydana çıkmış, ispat olunmuş, apaçık ortada.

MÜTECÂHİL (i. A. «cehl» den if.). Cahilliğini bilmeyen veya bildiğini bilmez gibi gözüken.

MÜTECÂHİLÂNE (i. F.). Bilmezliğe gelerek, tecâhül ederek: Mütecahilâne cevap verdi.

MÜTECÂİD (i. A. «câd» dan if.) (mü. mütecâide) (paleontoloji). Kıvrak, kıvırcık. **Mütecâidü'ş-şaâr** = Kıvırcık saçlı.

MÜTECÂNİS (i. A. «cins» den if.) (mü. mütecânise). Aynı cinsten olan: Hayvanât-ı mütecânise.

MÜTECÂSİR (i. A. «cesâret» ten if.)

(mü. mütecâsire). Cesaret ve cüret eden, bir işe pervâsız girişen.

MÜTECÂVİR (i. A. «civâr» dan if.) (mü. mütecâvire). Civarda bulunan, komşu. (matematik) **Zevâyây-ı mütecâvire** = Yan yana bulunan açılar, zevâyây-ı mütebâdile zıddı.

MÜTECÂVİZ (i. A. «cevâz» den if.) (mü. mütecâvize). **1.** Geçen, aşan: Haddini mütecâviz. **2.** Tecavüz ve taarruz eden, sarkıntılık eden: İki devletten hangisi mütecavizdir? **3.** Geçen, aşan, ziyade, fazla: Beş bini mütecaviz («beş binden mütecaviz» dememeli).

MÜTECEBBİR (i. A. «cebr» den if.) (mü. mütecebbire). Ceberût takınan, cebir ve zorla hareket eden.

MÜTECEBBİRÂNE (i. F.). Ceberûtla, zorla: Mütecebbirâne hareket ederdi.

MÜTECEDDİD (i. A. «cedd» den if.) (mü. mütecedide). Yenilenen, yeniden başlayan veya yeni hâline giren, Osm. teceddüd eden: Kuvve-i müteceddide.

MÜTECEHHİZ (i. A. «cihâz» dan if.) (mü. mütecehhize). Takımı tamamlanmış, donanmış, mücehhez.

MÜTECELLÎ (i. A. «celâ» dan if.) (mü. mütecelliyye). **1.** Meydana çıkan, görünen, apaçık. **2.** Parlak.

MÜTECEMMÎ (i. A. «cem'» den if.) (mü. mütecemmia). Toplanmış, birikmiş, yığılmış.

MÜTECEMMİL (i. A. «cemâl» den if.) (mü. mütecemmile). Bezenmiş, donanmış, süslenmiş.

MÜTECENNİN (i. A. «cenn, cünûn» dan if.) (mü. mütecennine). Tecennün etmiş, cinnet getirmiş, delirmiş.

MÜTECESSİD (i. A. «cesed» den if.) (mü. mütecesside). Vücut hâline gelen, cisim ve cesed hâline geçen.

MÜTECESSİM (i. A. «cism» den if.) (mü. mütecessime). Vücut peydâ ederek cisim gibi görünen, tecessüm eden.

MÜTECESSİS (i. A. «cess» den if.) (mü. mütecessise). Yoklayan gizli şeylerden haber almaya çalışan, araştıran, teftiş eden.

MÜTECESSİSÂNE (i. F.). Tecessüsle yoklayıp araştırarak: Daima mütecessisâne hareket ediyor.

MÜTECEZZÎ (i. A. «câz» den if.) (mü. mütecezziye). Parçalara bölünebilen, parçalanan.

MÜTEDÂHİL (i. A. «dühûl» den if.) (mü. mütedâhile). Birbirine geçmiş, birbirine girmiş, önceki de işlemiş iken hâlâ ödenmemiş (maaş vesaire).

MÜTEDÂİR (i.). Dair, ait, ilgili (Türkler'in yaptığı galat bir Arapça kelimedir).

MÜTEDÂRİK (i. A. «derk» ten if.) (mü. mütedârike). **1.** Yetişip ulaşan. **2.** (edebiyat) Arûz'da mütefâilün vezni: Bahr-i Mütedârik.

MÜTEDÂVÎ (i. A. «devâ» dan if.) (mü. mütedâviye). Kendi kendine deva ve ilâç yapan.

MÜTEDÂVİL (i. A. «devl» den if.) (mü. mütedâvile). Tedâvül eden, geçen, kullanılan, alınıp verilen, râyiç: Mütedâvil para.

MÜTEDENNÎ (i. A. «denv ve denâet» ten if.). Gerileyen, geri giden, aşağılayan, zıddı: müterakki.

MÜTEDEYYİN (i. A. «dîn» den if.) (mü. mütedeyyine). Din ile vasıflanmış, dinine bağlı, dindâr: Mütedeyyin bir adamdır.

MÜTEEDDİB (i. A. «edeb» den if.) (mü. müteeddibe). Teeddüb eden, edeb öğrenen, terbiye olunan.

MÜTEEHHİL (i. A. «ehl» den if.) (mü. müteehhlile). Evlenmiş, evli: Müteehhil adam.

MÜTEELLİM (i. A. «elem» den if.) (mü. mütellime). **1.** Elem ve kedere uğramış: Kendisini pek müteellim gördüm. **2.** Acıyan, ağrıyan, hasta: Kalbim müteellimdir.

MÜTEEMMİL (i. A. «emel» den if.) (mü. müteemmile). Teemmül eden, düşünen, dalgın.

MÜTEENNÎ (i. A. «eny» den if.). Ağır davranan, düşünerek hareket eden, acele etmeyen: Ne aceleci olmalı, ne de müteennî.

MÜTEENNİYÂNE (i. F.). Ağırlıkla, acelesiz, fazla düşünerek: müteenniyâne hareket ediyor.

MÜTEESSİF (i. A. «esef» den if.) (mü. müteessife). Esef ve keder eden, üzülen: Bu haberden çok müteessir oldu.

MÜTEESSİR (i. A. «esr» den if.) (mü. müteessire). Dokunulmuş, kederli: Başkasının acısı ile müteessir olma.

MÜTEEZZÎ (i. A. «ezâ» dan if.) (mü. müteezziye). Eziyet içinde bulunan, eziyet çeken, incinen, sıkılan.

MÜTEFAHHIS (i. A. «fahs» dan if.). Araştıran, yoklayan, her şeyi anlamayı merak eden.

MÜTEFAHHISÂNE (i. F.). Araştırıp yoklayarak veya yoklamakla olan; her şeyi anlamayı merak ederek.

MÜTEFAHHİR (hı ile) (i. A. «fahr» dan if.) (mü. mütefahhire). Fahreden, övünen.

MÜTEFÂHİR (hı ile) (i. A. «fahr» dan if). Tefâhür eden, övünen, kurulan.

MÜTEFAKKİD (ka ile) (i. A. «fakd» dan if.). Araştırıp soran.

MÜTEFÂVİT (i. A. «fevt» ten if.) (mü. mütefâvite). Farklı, aralarında fark bulunan, mıktar ve cinsleri çeşitli.

MÜTEFEKKİR (i. A. «fikr» den if.) (mü. mütefekkire). **1.** Düşünen, düşüncesi olan, dalmış, dalgın. **2.** (Türkçe) Filozof, bilgin.

MÜTEFENNİN (i. A. «fenn» den if.) (mü. mütefennine). Çeşitli fenler okuyup öğrenmiş: Mütefennin adam (Arapça'da fen «çeşit, türlü» demek olduğundan, asıl mânâsı «birkaç türlü olan» veya «türlü şeyler düşünen» dir).

MÜTEFERRÎ (i. A. «fer'» den if.) (mü. müteferria). **1.** Dallanan, dal ve budağa ayrılan, bir asıl ve kökten ayrılmış. **2.** Bir esastan ayrılmış ve bir maddeye ait olan: Evrâk-ı müteferria.

MÜTEFERRİC (i. A. «ferc» den if.). Teferrüc eden, gezinen, gezip eğlenmeye giden.

MÜTEFERRİD (i. A. «ferd» den if.) (mü. müteferride). **1.** Kalabalıktan çekilip yalnız başına kalmış. **2.** Başkaldıran, tâbiiyetten çıkıp kendi başına idare olunan, Osm. teferrüd eden.

MÜTEFERRİK (ka ile) (i. A. «fark» dan if.). Ayrılmış, dağılmış, perakende, perişan, toplu olmayıp ötede beride bulunan: Müteferrik bölükler.

MÜTEFERRİKA (i. A.) (mebâliğ-i müteferrika veya mesârif-i müteferrika'dan kısaltılmıştır). Cins ve çeşitleri önceden belirtilemeyen, muhtelif masraflar ve bunlara karşı verilen para, ücret.

MÜTEFERRİS (i. A. «ferâset» ten if.). Anlayan, anlayışlı.

MÜTEFESSİH (i. A. «fesh» ten if.). Tefessüh etmiş, çürümüş, kokmuş.

MÜTEFEVVİK (ka ile) (i. A. «fevk» den if.) (mü. mütefevvika). Üst gelen, üstün, diğerlerini geçen.

MÜTEGALLİB (i. A. «galebe» den if.) (mü. mütegallibe). Zorla bir hakkı elde eden, zorba, galip.

MÜTEGALLİBÂNE (i. F.). Zorla, galip gelerek, zorbalıkla.

MÜTEGALLİBE (i. A.) (tâife-i mütegallibe'den kısaltılmış olarak çokluk şeklinde kullanılır). Haksız ve yolsuz kuvvetle hükmetmeye çalışanlar. Zorbalar, derebeyleri: Mütegallibeden bir adam.

MÜTEGAYYİR (i. A. «gayr» dan if.) (mü. mütegayyire). **1.** Değişmiş, başkalaşmış. **2.** Bozulmuş, bozuk: Benzi, çehresi mütegayyir oldu. Bu et mütegayyir olmuş.

MÜTEHÂB (MÜTEHÂBB) (i. A. «hubb» den if.) (mü. mütehâbbe). Sevişen, iyi münasebetlerde bulunan, birbirine dost olan. **Düvel-i mütehâbbe** = Dost devletler.

MÜTEHACCİR (i. A. «hacer» den if.) (mü. mütehaccire). Taş hâline gelmiş, taş olmuş.

MÜTEHADDİS (i. A. «hudûs» tan if.) (mü. mütehaddise). Ortaya çıkan, yoktan var olan, meydana gelen.

MÜTEHAKKİK (ka ile) (i. A. «hakk» dan if.) (mü. mütehakkıka). Doğruluğu meydana çıkan, gerçekliği ispat olunan, gerçekleşen, tahakkuk eden.

MÜTEHAKKİM (i. A. «hükm» den if.) (mü. mütehakkime). Hâkimlik takınan, hâkim ve âmir kesilen.

MÜTEHÂLİF (i. A. «half» ten if.) (mü. mütehalife). Birbirine aykırı bulunan, birbirine uymayan.

MÜTEHÂLİK (i. A. «helâk» ten if.) (mü. mütehâlike). Kendini tehlikeye atacak derecede arzu ve telâşla bir işe koşan, tehâlükle bir işe girişen.

MÜTEHALLÎ (i. A. «huly» den if.) (mü. mütehâlliye). Donanmış, süslenmiş.

MÜTEHALLİK (ka ile) (i. A. «hulk» tan if.) (mü. mütehallika). Tabiatlanmış, iyi, güzel huylar edinmiş.

MÜTEHALLİL (i. A. «hall» den if.) (mü. mütehallile). **1.** Erimiş. **2.** Çözülmüş, sökülmüş. **3.** (kimya) Mürekkep olan bazı cisimler birbirinden ayrılmış.

MÜTEHALLİM (i. A. «hilm» den if. (mü. mütehallime). Yalandan yumuşaklık, uysallık gösteren.

MÜTEHALLİS (i. A. «hulûs» tan if.) (mü. mütehallise). **1.** Kurtulmuş, halas bulmuş. **2.** Mahlası olan, şiirde kullanılan bir mahlası olan.

MÜTEHAMMİL (i. A. «haml» den if.) (mü. mütehammile). **1.** Tahammül eden, çeken, yüklenebilen, dayanabilen: Bu direk o kadar ağırlığa mütehammil değildir. **2.** (denizcilik) **Mütehammil su hattı** = Geminin son derecedeki yükle çektiği su derecesi.

MÜTEHÂRİB (i. A. «harb» den if.) (mü. mütehâribe) (tes. mütehâribeyn). Savaşan tarafların her biri: Düvel-i mütehâribe, tarafeyn-i mütehâribeyn.

MÜTEHARRİK (i. A. «hareket» ten if.) (mü. müteharrike). **1.** Kımıldanan, oynayan, dönüp hareket eden: Buharla müteharrik makine. **2.** Harekesi olan, harekeli (harf). **Gayr-ı müteharrik** = Hareketsiz, sabit, müteharrik olmayan.

MÜTEHÂSIM (i. A. «husûmet» ten if.) (mü. mütehâsıma) (tes. mütehâsımeyn). **1.** Karşılıklı husumet, düşmanlık eden: Tarafeyn-i mütehâsımeyn. **2.** Karşılıklı davaları olanların herbiri.

MÜTEHASSIL (i. A. «husûl» dan if.) (mü. mütehassıla). Hâsıl olan, husule gelen, vücut bulan: Yağmurlardan mütehassıl bataklıklar.

MÜTEHASSIN (i. A. «hısn» dan if.) (mü. mütehassına). Kaleye kapanmış.

MÜTEHASSIS (i. A. «husûs» tan if.) (mü. mütehassısa) (c. mütehassısîn). **1.** Bir şeye mahsus olan, ayrıca bir işte kullanılan. **2.** Bir ilim ve san'atın yalnız bir dalıyla uğraşan, ihtisas sahibi: Mütehassıs bir tarihçi.

MÜTEHASSİR (i. A. «hasret» ten if.) (mü. mütehassire). Hasret çeken, hasrette kalan, isteğine erişemeyen, mahrum kalan.

MÜTEHASSİS (i. A. «hiss» ten if.). Duygulu, pek duygulu (Arapça'da mânâsı: haberlere kulak asan).

MÜTEHÂŞÎ (i. A. «haşy» den if.) (mü. mütehâşiyye). Çekinen, sakınan.

MÜTEHAŞŞÎ (i. A. «huşû» dan if.). Kendisini alçak tutan, tevâzû sâhibi.

MÜTEHAŞŞİD (i. A. «haşd» den if.) (mü. mütehaşşide). Birlikte, bir harekette bulunmak veya birbirlerine yardım etmek için koşuşup toplanan: Sınır üzerinde mütehaşşid olan asker.

MÜTEHATTİM (i. A. «hatm» dan if.) (mü. mütehattime). Son derece lüzumlu.

MÜTEHAVVİL (i. A. «havl» den if.) (mü. mütehavvile). **1.** Değişmiş, başka bir hâl almış. **2.** Çabuk değişen, bir hâlde kalmayan.

MÜTEHAYYİL (i. A. «hayâl» den if.) (mü. mütehayyile). Kuruntu, kuran, hayalle meşgul. **Kuvve-i mütehayyile** = Kuruntu ve hayal gücü.

MÜTEHAYYİR (i. A. «hayret» ten if.) (mü. mütehayyire). Şaşmış, şaşırmış, hayrete uğramış, ne yapacağını bilmeyen. **Hâmse-i mütehayyire** = Eskilerce bilinen beş gezegen.

MÜTEHAYYİZ (i. A. «hayz» dan if.) (mü. mütehayyize) (c. mütehayyizîn) (Fars. c. mütehayyizân). Haysiyet ve itibar sahibi, ehemmiyetli: Mütehayyizân-ı memleket.

MÜTEHAZZÎ (i. A. «huzû» dan if.). Alçak gönüllü, mütevâzî.

MÜTEHEVVİR (i. A. «hevr» den if.) (mü. mütehevvire). Hiddet ve öfkeye uğramış olan, neticeyi düşünmeksizin saldıran, gözü dönmüş, coşkun.

MÜTEHEVVİRÂNE (i. F.). Hiddete kapılıp neticesini düşünmeksizin saldırarak, coşkunlukla.

MÜTEHEYYİC (i. A. «heyecân» dan if.) (mü. müteheyyice). Heyecana gelmiş, coşkun.

MÜTEHEZZİZ (i. A. «hezz» den if.) (mü. mütehezzize). Titreyen, zangırdayan.

MÜTEKABBIZ (i. A. «kabz» dan if.) (mü. mütekabbıza). Toplanan, buruşan, çekilen.

MÜTEKABİL (a uzun) (i. A. «kabl» den if.) (mü. mütekabile). **1.** Karşılıklı, karşı karşıya olan, biri diğerinin karşısında bulunan. **2.** (matematik) **Zevâyây-ı mütekabile** = Biri diğerinin karşısında bulunan açılar.

MÜTEKABİLİYET (MÜTEKABİLİYYET) (a uzun) (i. A.). Karşılıklı olma, birbiri karşısında bulunma hâli.

MÜTEKADDİM (i. A. «kudûm» dan if.) (mü. mütekaddime). **1.** Karşılıklı, karşı karşıya olan, biri diğerinin karşısında bulunan, ileri geçen, baştaki: Bu iş diğerlerine mütekaddimdir. **2.** Geçmiş eski, eskimiş. **3.** Takdim olunan, sunulan, birinin önüne ve huzuruna götürülen: Filân tarafından mütekaddim hediyeler. (i. A. c. mütekaddimîn). **4.** Eski adam: Mütekaddimînin söylediğine bakılırsa, zıddı: müteahhir, müteahhirîn.

MÜTEKAİD (a uzun) (i. A. «kuûd» dan if.) (c. mütekaidîn). Emekli.

MÜTEKALLİD (i. A. «kılâde» den if.) (mü. mütekallide). **1.** Boyna takan. **2.** Kuşanan, beline bağlayan. **Mütekallid-i seyf** = Kılıç kuşanmış. **3.** mec. Üstüne alan.

MÜTEKALLİS (i. A. «kulûs» tan if.). Takallüs eden, gerilen, kasılan, kasılmış.

MÜTEKÂMİL (i. A. «kemâl» den if.). Tekâmül etmiş, gelişmiş, olgunlaşmış.

MÜTEKARİB (a uzun) (i. A. «kurb» dan if.) (mü. mütekaribe). Yakın, birbirine yakın olan şeylerin herbiri. (edebiyat, ârûz'da) **Bahr-i mütekaarib** = Her mısraında dört defa «feûlün» olan vezin. (matematik) **Hutût-ı mütekaaribe** = Bir noktaya doğru uzatılan çizgiler, Fr. convergent. (fizik) **Eşi'a-i mütekaaribe** = Bir noktaya toplanan ışınlar. Zıddı: mütebâid.

MÜTEKARRİH (i. A. «karh» dan if.) (mü. mütekarriha) (tıp). **1.** Yaralı, çıbanlı. **2.** Cerahatlı, yara ve çıban çeşidinden olan.

MÜTEKARRİB (i. A. «kurb» dan if.) (mü. mütekarribe) (c. mütekarribîn). Yak-

laşan, yaklaşmaya çalışan, Tanrı'ya veya bir büyük zâta yaklaşmaya çalışan.

MÜTEKÂSİF (i. A. «kesâfet» ten if.) (mü. mütekâsife). Sıklaşmış, koyulaşmış, kesîf bir hâl almış: Mütekâsif cisim.

MÜTEKÂSİL (i. A. «kesel» den if.). Üşenen, tembellik eden.

MÜTEKÂSİR (i. «kesret» ten if.) (mü. mütekâsire). Kesretli, çok çoğalmış. (edebiyat, ârûz'da) **Bahr-i mütekâsir** = Arûz'da bir vezin.

MÜTEKATI' (a uzun) (i. A. «kat'» tan if.) (mü. mütekatıa). Birbirini kesen, birbirinin üstünden geçen, ağ ve satranç şeklinde uzayıp çaprazlaşan.

MÜTEKAVVİS (i. A. «kavs» ten if.) (mü. mütekavvise). Yay gibi eğri, eğrilmiş, bükülmüş, kavisli.

MÜTEKAYYİH (i. A. «kayh» dan if.) (mü. mütekayyiha) (tıp). İrinli, cerahat bağlamış.

MÜTEKEBBİR (i. A. «kibr» den if.) (mü. mütekebbire). Tekebbür eden, kibirli, azametli, ululuk satan, fodul.

MÜTEKEBBİRÂNE (i. F.). Kibir ve azametle: Mütekebbirâne cevap verdi.

MÜTEKEFFİL (i. A. «kefâlet» ten if.) (mü. mütekeffile). Tekeffül eden, kefil olan, kefâlet kabûl eden: O adam için, bu iş için ben size mütekeffilim.

MÜTEKELLİM (i. A. «kelâm» dan if.) (mü. mütekellime). **1.** Tekellüm eden, söyleyen. **2.** (edebiyat, gramerde) 1. şahıs: Ben, biz, gelirim, gideriz... gibi. Türkçe'de müfred ve cem'i vardır. **3.** Nutuk söyleyen, hatip. (i. A. c. mütekellimîn). Kelâm konuşan (İslâm felsefesi) bilgini).

MÜTEKEVVİN (i. A. «kevn» den if.) Tekevvün eden, hâsıl olan, meydana gelen, var olan, vücut bulan.

MÜTELAFFIZ (i. A. «lafz» dan if.) (mü. mütelaffıza). Bir sözü ağzından çıkaran, talaffuz eden.

MÜTELÂFÎ (i. A. «lefâ»dan if.) (mü. mütelâfiye). Elden kaçırdığı bir şeye karşı diğer bir şey kazanan, telâfî eden.

MÜTELÂHİK (ka ile) (i. A. «luhûk» dan if.) (mü. mütelâhika). Birbiri arkasından gelen, birbirine katılan, birbiri ardınca yetişip birleşen: Asâkir-i mütelâhika.

MÜTELÂKÎ (ka ile) (i. A. «likâ» dan if.) (mü. mütelâkıyye). Kavuşmuş, ulaşmış.

MÜTELAKKIB (i. A. «lakab» dan if.) (mü. mütelkkıbe). Lakaplanmış, lakaplı, bir lakabı olan.

MÜTELAKKÎ (ka ile) (i. A. «likaa» dan if.) (mü. mütelakkıye). Alan, telâkki eden, kabûl eden.

MÜTELÂŞÎ (i. A. «lâşey» den if.). Telâşlı (bu mânâ Türkçe'ye mahsustur).

MÜTELÂŞİYÂNE (i.). Telâşla.

MÜTELÂTIM (i. A. «latm» dan if.) (mü. mütelâtıma). Birbirine çarpan, çarpışan, çalkalanan, çırpıntılı, dalgalı.

MÜTELATTIF (i. A. «lutf»dan if.) (mü. mütelattıfa). Lutuf ve naziklikle muamele eden.

MÜTELEBBİS (i. A. «libâs» tan if.) (mü. mütelebbise). Giyinmiş («lâbis» daha çok kullanılmıştır).

MÜTELEHHİB (i. A. «leheb» den if.) (mü. mütelehhibe). Alevlenmiş, alev çıkaran.

MÜTELEHHİF (i. A. «lehef» den if.) (mü. mütelehhife). Kederli, yanıp yakılarak.

MÜTELEVVİN (i. A. «levn» den if.) (mü. mütelevvine). **1.** Renkli, boyalı. **2.** Birkaç renkli, alaca. **3.** mec. Rey ve fikrinde sabit olmayan, pek çabuk fikir değiştiren.

MÜTELEVVİS (i. A. «levs» den if.) (mü. mütelevvise). Pis, kirli.

MÜTELEZZİZ (i. A. «lezzet» ten if.) (mü. mütelezzize). Bir şeyin tadını duyan, lezzet alan, hoşlanan.

MÜTEMÂDÎ (i. A. «medy» dan if.) (mü. mütemâdiyye). Uzanan, süren, sürekli, devamlı, arasız.

MÜTEMÂDİYEN (i. A.). Mütemâdî olarak.

MÜTEMAYİL (MÜTEMÂİL) (i. A. «meyl» den if) (mü. mütemâile). Bir tarafa eğilmiş, bir yana meyleden.

MÜTEMÂRIZ (i. A. «maraz» dan if.) (mü. mütemârıza). Yalandan hastalanan, hastalık taslayan, Osm. temârüz eden.

MÜTEMÂSİL (i. A. «misl» den if.) (mü. mütemâsile). Birbirine benzer: Bu da ona mütemâsildir.

MÜTEMÂYİZ (i. A. «meyz» den if.) temayüz eden, beliren, kendini gösteren, sivrilen.

MÜTEMEDDİN (i. A. «meden» den if.) (mü. mütemeddine). Medenileşmiş olan: Mütemeddin milletler.

MÜTEMEHDÎ (i. A. «mehdî» isminden). Mehdîlik iddiasında bulunan.

MÜTEMEHHİD (i. A. «mehd» den if.) (mü. mütemehhide). Yayılmış, serilmiş.

MÜTEMEKKİN (i. A. «mekânet» ten if.) (mü. mütemekkine). Mekân edinen, oturan (Arapça'da mânâsı: muktedir, kudretli).

MÜTEMELLIK (i. A. «malaka» dan if.)

(mü. mütemellika). Yaltakçılık eden, yaltaklanan, dalkavuk.

MÜTEMELLİK (i. A. «melk, mülk» ten if.). Temellük eden, malın sahibi olan.

MÜTEMENNÂ (i. A. «münye» den imef.). İstenen, arzu olunan.

MÜTEMENNÎ (i. A. «münye» den if.) (mü. mütemenniye). Dinleyen, isteyen.

MÜTEMERKİZ (i. A. «rekz» den if.). Temerküz eden, toplanmış olan.

MÜTEMERRİD (i. A. «merâdet» ten if.) (mü. mütemerride). Kötü bir hareket ve işte devam ve ısrar eden, inatçı, Osm. temerrüd eden.

MÜTEMERRİDÂNE (i. A.). İnatla: Mütemerridane karşı koydu.

MÜTEMESSİK (i. A. «mesâket» ten if.) (mü. mütemessike). **1.** Sıkı sıkı tutunan, yapışan. **2.** Bir şeyi delil ve senet alarak ona dayanan.

MÜTEMESSİL (i. A. «misl» den if.) (mü. mütemessile). **1.** Kendine benzeten, birinin şekil ve suretine giren. **2.** Cismânî bir şekilde görünen, Osm. tecessüm eden.

MÜTEMETTÎ (i. A. «mütû» dan if.) (mü. mütemettia). Kazanan, kâr eden, faydalanan.

MÜTEMEVVİC (i. A. «mevc» den if.) (mü. mütemevvice). **1.** Dalgalanan, dalgalı. **2.** Dalga şeklini gösteren, dalga şeklinde hareket eden. **Livây-ı mütemevvic** = Dalgalanan sancak, bayrak.

MÜTEMEVVİL (i. A. «mâl» dan if.) (mü. mütemevvile). Zengin, mal ve servet sahibi: Mütemevvil adam.

MÜTEMMİM (i. A. «temâm» dan if.) (mü. mütemmime). **1.** Bitiren, Osm. itmâm ve ikmâl eden. **2.** (matematik, geometride). **Zâviye-i mütemmime** = Bir yay veya açı 180 dereceye varmak için eklenmesi icab eden yay veya açı.

MÜTENÂFİR bk. Dersiz.

MÜTENÂHÎ (i. A. «nihâyet» ten if.) (mü. mütenâhiye). Biten, nihayete varan, sona eren. **Nâ-mütenâhî** (ve daha doğrusu **gayr-ı mütenâhî**) = Bitmez, tükenmez, sonsuz.

MÜTENÂİM (i. A. «nîmet» ten if.) (mü. mütena'imme). Naz ve nimetle yaşayan, nazlı alışmış.

MÜTENÂKIS (i. A. «noksan» dan if.) (mü. mütenâkısa). Azalan, gittikçe azalıp küçülen.

MÜTENÂKIZ (i. A. «nakz» dan if.) (mü. mütenâkıza). Birbirine karşı olan, birbirini çürüten.

MÜTENASİP (MÜTENÂSİB) (i. A. «nisbet» ten if.) (mü. mütenâsibe). **1.** Birbirinin ölçü, cins ve hâline uygun ve muvafık olan, birbirini tutan. **2.** (matematik) Aralarında muntazam bir oran bulunan. **Mebsûten mütenâsib** = Biri diğerine göre büyüyen. **Mâkûsen mütenâsib** = Biri büyüdükçe diğeri küçülen (rakamlar). **Mütenâsibü'l-âzâ** = Yüz ve bedenin birbirine uygun olacak şekilde bulunması.

MÜTENASSIR (i. A. «nasrânî» den if.) (mü. mütanassıra). Hıristiyan olan, Hıristiyanlığı kabûl eden, Osm. tanassur eden.

MÜTENÂVİB (i. A. «nevbet» ten if.) (mü. mütenâvibe). Nöbetle devam eden.

MÜTENÂZIR (i. A. «nazar» dan if.) (mü. mütenâzıra). Birbirine bakan, birbiri karşısında bulunan. **Zevâyây-ı mütenâzıra** = Karşılıklı açılar.

MÜTENEBBÎ (i. A. «neb'-nübüvvet» ten if.) (mü. mütenebbiye). Nübüvvet dâvâsı eden, peygamberlik taslayan (X. asırda yaşamış büyük bir Arap şairinin lakabıdır).

MÜTENEBBİH (i. A. «nübh» den if.) (mü. mütenebbihe). Uyanık, uyanan, bir ihtar, öğüt veya olaydan ders alıp aklını başına toplayan, ibret alan.

MÜTENEFFİR (i. A. «nefret» ten if.) (mü. müteneffire). Nefret eden.

MÜTENEFFİS (i. A. «nefes» ten if.) (mü. müteneffise). Teneffüs eden, soluk alan.

MÜTENEFFİZ (i.). Nüfuz sahibi (Türkler'in yaptığı galat bir Arapça kelimedir).

MÜTENEKKİR (i. A. «nekre» den if.) (mü. mütenekkire). Tanınmayacak hâl ve kıyafete giren, uydurma bir isim takınıp kim olduğunu belli ettirmeyen, tebdil gezen, İtalyanca: incognito.

MÜTENEKKİREN (i. A.). Tebdil olarak, kendini belli ettirmeksizin, uydurma bir isimle (hanedan mensupları ve büyük adamların, merasimden kaçınmak için başka bir isimle seyahatleri hakkında kullanılır), İt. incognito.

MÜTENEVVÎ (i. A. «nev'» den if.) (mü. mütenevvia). Bir cinsten olmayan, türlü türlü, çeşit çeşit, muhtelif.

MÜTENEZZİH (i. A. «nezh ve nüzhet» den if.) (mütenezzihe). **1.** Gezip eğlenen. **2.** Münezzeh, arınmış, temiz.

MÜTENEZZİL (i. A. «nüzûl» dan if.) (mü. mütenezzile). Tenezzül eden, alçalan, kendi hâl ve şanına yakışmayacak bir işi yapan.

MÜTERÂDİF (i. A. «ridf» ten if.) (mü. müterâdife). Bir mânâya gelen, mânâsı bir olan.

MÜTERÂFIK (i. A. «refâkat» ten if.).

Refakat eden, arkadaşlık eden, birlikte bulunan.

MÜTERAHHİM (i. A. «rahm» den if.) (mü. müterahhime). Acıyan, merhamet eden, Osm. terahhum eyleyen.

MÜTERÂKİB (i. A. «rükûb» dan if.) (mü. müterâkibe). Kiremit gibi birbiri üstüne binmiş olan.

MÜTERÂKİM (i. A. «rekm» den if.) (mü. müterâkime). Birikmiş, yığılmış, toplanmış.

MÜTERAKKAB (i. A. «rukub» dan imef.) (mü. müterakkaba). Gözetilen, beklenilen, kollanılan, ümit olunan.

MÜTERAKKIB (i. A. «kub» dan if.) (mü. muterakkıba). Gözeten, bekleyen, kollayan.

MÜTERAKKÎ (i. A. «raky» dan if.) (mü. müterakkıye). İlerlemiş, yukarı çıkmış, yükselmiş: Müterakkî milletler.

MÜTERCEM (i. A. «terceme» den) (mü. müterceme). Bir dilden diğer bir dile çevrilmiş, tercüme olunmuş: Fransızca'dan mütercem bir kitap.

MÜTERCİM (i. A. «terceme» den if.) (mü. mütercime). Tercüme eden (ağızdan söylenen sözleri tercüme edene «tercüman» derler).

MÜTERECCÎ (i. A. «recâ» dan if.) **1.** Ümit eden, uman. **2.** Rica eden, yalvaran.

MÜTEREDDÎ (i. A. «redy, redeyân» dan if.). Tereddi etmiş, soysuzlaşmış.

MÜTEREDDİT (MÜTEREDDİD) (i. A. «redd» den if.) (mü. mütereddide). **1.** Gidip gelen, devâm eden. **2.** Karar vermeyen, kararsız, tereddüd eden.

MÜTEREFFİH (i. A. «refh» den if.) (mü. mütereffihe). Bolluk ve rahatlıkla yaşayan.

MÜTEREKKİB (i. A. «rükûb» dan if.) (mü. müterekkibe). Birleşmiş, iki veya fazla cismin birleşmesinden hâsıl olan, mürekkep.

MÜTERENNİM (i. A. «renîm» den if.) (mü. müterennime). Terennüm eden, güzel sesle ve yavaş sesle şarkı söyleyen.

MÜTERESSİB (i. A. «rüsûb» dan if.) (mü. müteressibe). Dibe çöken, durulan.

MÜTERETTİB (i. A. «retb» den if.) (mü. müterettibe). **1.** Sıralanmış, sıra ve düzene girmiş. **2.** Ait olan, düşen: Bana mürettib görevle. **3.** Doğan, netice: İhmalden müterettib yanlıştır.

MÜTESÂDİF (i.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Tesadüf eden, rastgelen.

MÜTESÂDİM (i. A. «sadme» den if.) (mü. mütesâdime). Çarpışan, tokuşan, birbirine vuran.

MÜTESÂNİD (i. A.). Tesânüd içinde olan, dayanışmalı.

MÜTESÂVÎ (i. A. «sivâ» den if.) (mü. mütesîve). Birbirine eş ve eşit olan, birbiri kadar. **Mütesâviyü'l-adlâ** = Kenarları bir ve eşit olan. **Mütesâviyü'z-zevâyâ** = Açıları eşit.

MÜTESÂVİYEN (i. A.). Mütesâvî olarak, eşit olarak. bk. Mütesâvî.

MÜTESELLÎ (i. A. «sülvân» dan if.) (mü. müteselliyye). Teselli bulan, bir ziyan ve acıya karşı bir fayda ve sevinç görüp acıyı unutur gibi olan.

MÜTESELLİM (i. A. «selm» den if.). **1.** Teslim olunan şeyi alıp kabûl eden. **2.** Vergi memuru.

MÜTESELSİL (i. A. «silsile, teselsül» den if.). Zencir gibi birbirine bağlı olan, arası kesilmeksizin birbirini tâkip eden. **Cibâl-i müteselsile** = Zencir gibi birbirine bağlı şekilde uzanan dağlar, sıradağlar.

MÜTESELSİLEN (i. A.). Zencir gibi birbirine bağlı olarak, sıra ile birbirini takip ederek.

MÜTESETTİR (i. A. «setr» den if.) (mü. mütesettire). Gizlenen, saklanan, örtünen: Mütesettir bir kadın.

MÜTEŞÂBİH (i. A. «şebeh ve şibh» den if.) (mü. müteşâbihe). Birbirine benzer. **2.** Âyât-ı müteşâbihe. bk. Müteşâbihât.

MÜTEŞÂBİHÂT (i. A. c.). Âyât-ı müteşâbihe yâni Kur'ân-ı Kerîm'in dış mânâsı kastedilmeyen âyetler.

MÜTEŞÂİB (i. A. «şa'b» dan if.) (mü. müteşâibe). Dallara ve kollara ayrılmış, Osm. teşâub etmiş, çatallı, dallı, budaklı.

MÜTEŞÂİR (i. A. «şâr» dan if.) (mü. müteşâirre). Kıllı.

MÜTEŞÂİR (i. A. «şi'r» den if.). Şairlik taslayan, şairlik satmak isteyen, sahte şair.

MÜTEŞÂKİL (i. A. «şekl» den if.) (mü. müteşâkile). Şekli bir olan. (edebiyat) **Bahr-i Müteşâkil** = Bir Arûz vezni.

MÜTEŞÂŞÎ (i. A.). Teşâşû eden, şâşaalanan, parlayan, gösterişli.

MÜTEŞEBBEK (i. A. «şebk» den if.) (mü. müteşebbeke). Ağ gibi birbirine geçen.

MÜTEŞEBBİH (i. A. «şibh» den if.) (mü. müteşebbihe). Benzer.

MÜTEŞEBBİS (i. A. «şebes» den if.) (mü. müteşebbise). Teşebbüs eden, yapışan, girişen.

MÜTEŞEKKÎ (i. A. «şekvâ» dan if.)

(mü. müteşekkiye). Şikâyet eden: Âmirinden müteşekkîdir.

MÜTEŞEKKİL (i. A. «şekl» den if.) (mü. müteşekkile). **1.** Bir şekil almış olan. **2.** Vücuda gelen: Taş ve topraktan müteşekkil bir tepe, yedi üyeden müteşekkil meclis.

MÜTEŞEKKİR (i. A. «şükr» den if.) (mü. müteşekkire). Gördüğü iyiliği bilen, bir iyiliğe karşı şükr eden.

MÜTEŞEMMİR (i. A. «şemer» den if.). Hazırlanmış.

MÜTEŞERRÎ (i. A. «şer'» den if.) (yapma kelime). Şeriat ile uğraşan bilgin.

MÜTEŞERRİH (i. A. «reşh» den if.) (mü. mütereşşiha). Ter gibi sızan, terleyen.

MÜTEŞETTİT (i. A. «şitât» tan if.) (mü. müteşettite). Dağınık, perişan, perakende.

MÜTEŞEVVİK (ka ile) (i. A. «şevk» den if.) (mü. müteşevvika). Çok şevk ve arzusu olan.

MÜTEŞEVVİŞ (i. A. «teşevvüş» ten if.) (mü. müteşevvişe). Karışık, karmakarışık, anlaşılmaz, çözümü zor («müşevveş» daha çok kullanılmıştır).

MÜTETABBİB bk. Mutatabbib.

MÜTETÂBÎ (i. A. «teb» den if.) (mü. mütetâbia). Birbiri ardınca gelen, müteâkıb.

MÜTETÂBİAN (i. A.). Birbiri ardınca.

MÜTETEBBÎ (i. A. «tib» dan if.) (mü. mütetebbia). Tetebbû eden, arkasına düşüp araştıran.

MÜTETEVVİC (i. A. «tâc» dan if.) (mü. mütetevvice). **1.** Taç giymiş, taçlı. **2.** (botanik). Taç şeklinde mahfazası olan (çiçek).

MÜTEVÂFIK (i. A. «vefk» den if.) (mü. mütevfâfıka). **1.** Birbirine uygun ve denk olan. **2.** (matematik, geometride) Biri diğerinin üstüne konulacak olsa tastamam uyan.

MÜTEVAGGIL (i. A. «vügul» dan if.). Bir ilmin pek ilerisine, derinliğine varan.

MÜTEVAHHİŞ (i. A. «vahş» ten if.) (mü. mütevahhişe). Ürkmüş, korkmuş, Osm. vahşete duçar: Yabanî hayvanlar insanı görünce mütevahhiş olurlar.

MÜTEVAKKIF (i. A. «vukuf» tan if.) (mü. mütevakkıfa). **1.** Duran, ileriye varmayıp bir yerde kalan. **2.** Bir şeye bağlı. **3.** İlerlemeyip bir halde duran hasta veya hastalık.

MÜTEVAKKÎ (ka ile) (i. A. «vikaye» den if.) (mü. mütevakkıye). Sakınan, kendini gözeten.

MÜTEVÂLÎ (i. A. «vely» den if.) (mü. mütevâliyye). Birbirini tâkib eden, aralık vermeksizin devam eden, artsız arasız, bir düziye olan.

MÜTEVÂLİYYEN (i. A.). Birbirini tâkib ederek, aralık vermeksizin, bir düziye.

MÜTEVÂRÎ (i. A. «verâ» dan if.) (mü. mütevâriyye). Bir şeyin arkasına veya altına geçip saklanan, saklı, gizli.

MÜTEVÂRİD (i. A. «vürûd» dan if.) (mü. mütevâride). Vârid (Arapça'da mânâsı: birbirine yaklaşan ve birlikte tesadüf eden).

MÜTEVÂRİS (i. A. «verâset» ten if.) (mü. mütevârise). Miras kalan, irsen geçen, babadan evlâda kalarak devam eden.

MÜTEVÂTİR (i. A. «vetr» den if.). (mü. mütevâtire). Halk arasında söylenilen, ağızdan ağıza yayılan: Öyle bir havadis mütevâtır oldu.

MÜTEVATTIN (i. A. «vatan» dan if.). Tavattun etmiş, vatan tutmuş, yurt edinmiş.

MÜTEVÂZI (i. A. «vaz» dan if.) (mü. mütevâz'a). Kendini aşağı tutan, alçak gönüllü, kibirsiz.

MÜTEVÂZÎ (i. A. «vezy» den if.) (mü. mütevâziyye) (tes. mütevâziyeyn). (matematik, geometride) Asla birleşmemek üzere birbirine karşı eşit aralıkta uzayıp giden. **Mütevâziyü'l-adlâ, mütevâziyü's-sutûh** = Kenarları ve yüzeyleri eşit.

MÜTEVÂZİN (i. A. «vezn» den if.). Muvazeneli, ölçülü, denk olan, tartıları bir, ağırlığı denk, dengeli.

MÜTEVÂZİYYEN (i. A.). Asla birleşmeksizin birbirine karşı bir aralıkta uzanıp giderek.

MÜTEVECCİH (i. A. «vech» den if.) (mü. müteveccihe). **1.** Yüz tutan, bir yere doğru hareket eden. **2.** Birine teveccühü, sevgisi ve itimadı olan (bu ikinci mânâ Arapça'da yoktur).

MÜTEVEFFÂ (i. A. «vefât» tan imef.) (mü. müteveffât). Ölü, merhum, vefat etmiş.

MÜTEVEHHİM (i. A. «vehm» den if.) (mü. mütevehhime). Vehim getiren, vehimli.

MÜTEVEKKİL (i. A. «vekl» den if.) (mü. mütevekkile). Her işi Tanrı'nın irâdesine bırakıp Allah'tan gelene razı olan, Allah'a tevekkül eden.

MÜTEVELLÎ (i. A. «vely» den if.) (mü. mütevelliyye). Bir vakfın idaresine memur adam ki, ekseriya vakfedenin neslinden olur.

MÜTEVELLİD (i. A. «vilâdet» ten if.) (mü. mütevellide). **1.** Doğan, tevellüt eden,

dünyaya gelen. **2.** mec. Hâsıl olmuş.

MÜTEVERRÎ (i. A. «verâ» dan if.) (mü. müteverria). Dinine bağlı, kötülükten kaçan, imânlı.

MÜTEVERRİM (i. A. «verem» den if.) (mü. müteverrime). **1.** (tıp) Şiş, kabarık. **2.** Verem hastalığına yakalanmış, teverrüm etmiş.

MÜTEVESSİL (i. A.» «vesîle» den if.). Bir vesile ile yaklaşmaya çalışan, yaklaşma yolu arayan.

MÜTEVESSİLEN (i. A.). Vesileye dayanarak.

MÜTEVETTİR (i. A. «vetr, vitret» ten if.). Tevettür hâlinde, gerilmiş, gergin.

MÜTEYAKKIZ (i. A. «yakaz» dan if.) (mü. müteyakkıza). **1.** Uyanık, uyanmış. **2.** Gözü açık, gaflette olmayan, uzak görüşlü.

MÜTEYAKKIZÂNE (i. F.). Uyanıklıkla, gaflette olmayarak, uzak görüşle.

MÜTEYEMMEN bk. Müteyemmin.

MÜTEYEMMİN (i. A. «yümn» den if.) (mü. müteyemmene) («müteyemmen» şekli galattır). Mübarek, kutlu, bereketli, uğurlu.

MÜTEYESSİR (i. A. «yüsr» den if.) (mü. müteyessire). Kolaylaşmış, kolay yapılabilir: Tanrı, her işinizi müteyessir eyleye.

MÜTEZÂD (MÜTEZÂDD) (i. A. «zıdd» dan if.) (mü. mütezâdde). Birbirine zıd olan, biribirinin aksi olan.

MÜTEZÂHIM (i. A. «zihâm» dan if.) (mü. müteزâhime). Birbirini iterek ve birbiri üstüne çıkarak biriken, kalabalık ve izdihamla toplanan.

MÜTEZÂIF (i. A. kesreli «zı'f» dan if.) (mü. mutezâıfa). İki veya birkaç kat olan, kat kat artan («muzâaf» daha çok kullanılmıştır).

MÜTEZÂİD, MÜTEZÂYİD (i. A. «ziyâde» den if.) (mü. mutezâide). Artan, çoğalan: Serveti günden güne mütezâyid oldu.

MÜTEZEBZİB (i. A. «zebzebe» den if.) (mü. mütezebzibe). Kararsız, tereddüt içinde.

MÜTEZELLİL (i. A. «zillet» ten if.) (mü. mütezellile). Alçaklanan, tenezzül eden, zillete katlanan.

MÜTEZELZİL (i. A. «zelzele» den if.) (mü. mütezelzile). Sarsılan, oynayan, sallanan, sabit olmayan, zıngıldayan, zelzeleye tutulmuş.

MÜTEZEVVİC (i. A. «zevc» ten if.) (mü. mütezevvice). Evli.

MÜTEZEVVİD (i. A. «zâd» dan if.) (mü. mütezevvide). Yol için azığını tedarik etmiş olan.

MÜTFİL (i. A. «telef» den if.) (mü. mütlife). Telef ve israf eden.

MÜTHİŞ (MÜDHİŞ) (i. A. «dehşet» ten if.) (mü. müdhişe). Ürküten, korkutan, dehşet veren: Pek müthiş bir canavar gördüm, müthiş bir haber.

MÜTİM (MÜTİMM) (i. A. «tamâm» dan if.) (mü. mütimme). Bitiren, bir şeyin tamamlanmasına yarayan.

MÜTTAKÎ (ka ile) (i. A. «vaky, vikaye» den if.) (mü. müttakıyye). Günah ve haramdan sakınan, dindar.

MÜTTEFİK (ka ile) (i. A. «vefk» den if.) (mü. müttefika). Uyuşmuş, birlik, birleşmiş, biriyle ittifak etmiş, muahede ile bağlı: Aynı fikir ve reyde, uygun, muvafık: Bu hususta ikimiz müttefikiz. **Müttefikur-re'y** = Bir reyde bulunan. **Müttefiku'n-aleyh** = Hakkında ittifak olunmuş, birlikte kararlaştırılmış. **Müttefiku'l-kavl** = Sözleri bir olanların herbiri.

MÜTTEFİKAN (i. A.). İttifakla, oy birliğiyle, el birliğiyle, hep beraber.

MÜTTEHAZ (i. A. «ahz» dan imef.) (mü. müttehaza) («müttehız» yanlıştır). İttihaz olunan, kabûl edilen, geçer, kullanılan.

MÜTTEHEM (i. A. «vehm» den imef.) (mü. mütteheme) («müttehim» şekli yanlıştır). **1.** İtham olunan, şüphe olunan, kendisine bir cürüm ve kabahat yüklenen. **2.** Kabahatlı, bir suç işleyen.

MÜTTEHİD (i. A. «vahdet» ten if.) (mü. müttehide). Birleşmiş, birlik olan, müttefik.

MÜTTEHİDEN (i. A.). Birlikte, beraber olarak, birden: Müttehiden hareket ettiler.

MÜTTEKÂ (i. A. «vekâ» dan ia). Dayanılacak âlet, koltuk değneği.

MÜTTEKÎ (i. A. «vekâ» dan if.) (mü. müttekiyye). Dayanan, dayanmış.

MÜTTEKÎN (i. A. «yakn» dan if.). Yakından bilen.

MÜTTESÎ (i. A. «ves', vüs'at» dan if.) (mü. müttesia). Genişlemiş, Osm. tevessû etmiş, bollaşmış.

MÜTTESİM (i. A. «vesm» den if.) (mü. müttesime). Nişanlı, bir nişanı olan.

MÜVÂZÂT (i. A. «vezy» den masdar). Muvazi, paralel, karşılıklı olma.

MÜVÂZÎ bk. Muvâzi.

MÜVECCEH (i. A. «vech» den imef.) (mü. müveccehe). Herkesin yöneldiği, makbûl, uygun.

MÜVEKKEL (i. A. «vekâlet» ten imef.) (mü. müvekkele). Tevkil olunmuş, biri tarafından vekil tayin olunmuş.

MÜVEKKELÜN-BİH (i. A.) (mü. müvekkelün-bihâ) (hukuk). Bir vekile verilmiş olan.

MÜVEKKİL (i. A. «vekâlet» ten if.) (mü. müvekkile). Vekil tayin eden.

MÜVELLÂ (i. A. «velî» den imef.). Şerîatçe bir işi görmeye memur edilen.

MÜVELLED (i. A. «vilâdet» ten if.) (mü. müvellede). **1.** Doğmuş, doğurulmuş, doğma. **2.** İki cinsin birleşmesinden vücuda gelmiş, melez (Fr. mulâtre bundan galattır). **3.** Aslında ve esasen yokken, sonradan olmuş.

MÜVELLEDÂT (i. A. c.). Doğmak suretiyle dünyaya gelmiş insanlar veya hayvanlar, belirli bir zaman veya bir yılda doğanlar.

MÜVELLİD (i. A. «vilâdet» ten if.) (mü. müvellide). **1.** Doğurtan, ebe, kadın doktoru. **2.** (kimya, paleontoloji). Hâsıl eden, husule getiren.

MÜVELLİDE (i. A.). Ebe kadın. bk. müvellid.

MÜVELLİD-ÜL-HUMÛZA (i. A.). Oksijen.

MÜVELLİD-ÜL-MÂ (i. A.). Hidrojen.

MÜVERRAH (i. A. «arahe, îrâh» dan imef.) (mü. müverraha) (Arapça'da: müerrah). Tarihi atılmış, sene, ay ve günü yazılmış, tarihli. **Gayr-i müverrah** = Tarihsiz, tarihi yazılmamış.

MÜVERRAHAN (i. A.). Bir tarihle tarihli olarak, yıl, ay ve günü kayıtlı olduğu halde.

MÜVERRİH (hı ile) (i. A. «arahe, îrâh» dan imef.) (Arapça'da: müerrih). **1.** Tarih yazan, tarihçi. **2.** Bir olaya manzum ebced hesabiyle tarih söyleyen (bu mânâsı az kullanılmıştır).

MÜVESSÎ (i. A. «ves', vüs'at» dan if.) (mü. müvessia). Genişleten, Osm. tevsî eden.

MÜVESVİS (i. A. «vesvese» den if.) (mü. müvesvise). Vesveseci, şüpheci.

MÜVEŞŞAH, MUVAŞŞAH (i. A. «vişâh» dan imef.) (mü. müveşşaha). **1.** Süslenmiş, süslü, giyinip kuşanmış. **2.** (edebiyat) Mısrâlarının birinci harfleri bir kelime teşkil eden şiir (akrostiş). bk. Muvaşşah.

MÜVEZZİ (MÜVEZZÎ) (i. A. «vez'» dan if.). **1.** Dağıtan, tevzî eden. **2.** Posta mektuplarını ve gazeteleri dağıtan posta memuru. **3.** Sokaklarda gazete satan.

MÜYESSER (i. A. «yüsr» den imef.) (mü. müyessere). Kolayı bulunup yapılan, rastgelen, nasip olan.

MÜZÂB (i. A. «zevebân» dan imef.) (mü. müzâbe). İzâbe olunmuş, eritilmiş.

MÜZÂHAME (i. A. «zahm» den masdar). Birbirini itip sıkıştırarak hücum etme, Ar. tezâhüm, izdihâm.

MÜZÂHERET (i. A. «zahr» dan masdar). Arka çıkma, yardım.

MÜZAHREF (i. A.). **1.** Yalancı, sahte yaldız vs. ile süslenmiş. **2.** Pislik, süprüntü.

MÜZAHREFÂT (i. A. c.). Süprüntüler, pislikler. bk. Muzahref.

MÜZÂYAKA (i. A. Ar. «zayk» dan mas.). Sıkıntı, yokluk, parasızlık.

MÜZÂHİR (i. A. «zahr» dan masdar). Birinin tarafını tutan, yardım eden.

MÜZAKERE (MÜZÂKERE) (i. A. «zikr» den masdar) (c. müzâkerât). **1.** Bir iş hakkında söyleşme, bir karar vermek üzere bir yere gelinip fikir söyleme: Bu işi yarın müzakere edeceğiz. **2.** Bir meclis veya mahkeme heyetinin karar vermeden önce durumu tenha ve gizli olarak konuşması: Hâkimler müzakereye çekildi. **3.** Talebenin birleşip dersleri birlikte çalışıp söylemesi: Bizim okulda günde iki saat müzakereye mahsustur, müzakere koğuşu.

MÜZAKERECİ (i.). **1.** Eskiden bir kalemde yazılan yazıları okuyup yanlışlarını düzelten kâtip: Kalemin müzakerecisi. **2.** Okullarda dersleri tekrar ve müzakere eden yardımcı öğretmen: Sınıfımızın müzakerecisidir (eskimiştir).

MÜZÂL (i. A. «zeyl» den). Uzun etek, kuyruk, elbisenin sürüklenen yeri.

MÜZÂRİ (MUZÂRÎ) (i. A. gramer). Fiilde geniş zaman kipi: Gelir, gider, yazar... gibi.

MÜZÂYEDE (i. A. «ziyâdet» ten masdar). Bir mal ve mülkün, en fazla verene satılmak üzere arttırmaya konması.

MÜZÂYAKA (i. A. «zıyk» dan masdar). **1.** Darlık, sıkıntı, güçlük, müşkilât. **2.** Yokluk, züğürtlük, geçinmede darlık, sıkıntı.

MÜZD (i. F.). Ücret, karşılık, mükâfat.

MÜZDÂD (i. A. «ziyâdet» ten if.). (mü. müzdâde). Artmış, çoğalmış, ziyadeleşmiş: Allah müzdâd eyleye!

MÜZDEHİM (i. A. «zahm» dan if.) (mü. müzdehime). Kalabalıklı, birikip sıkışmış, pek sık yığılmış.

MÜZE (i.). Tarihî değer taşıyan eşyayı saklayıp teşhir etmeye yarayan yapı, Fr. musée.

MÜZEBZEB (i. A. «zebzebe» den imef.) (mü. müzebzebe). 1. Bir şeye karar veremeyen, mütereddit, elinden iş gelmez, mızmız. 2. Karmakarışık.

MÜZEBZİB (i. A. «zebzebe» den if.) (mü. müzebzibe). 1. Bir şeye karar veremeyen, mütereddit, elinden iş gelmez, mızmız. 2. Karmakarışık eden, karıştıran. bk. Müzebzeb.

MÜZEHHEB (i. A. «zeheb» den imef.) (mü. müzehhebe). Altın suyu veya yaldız ile süslenmiş, yaldızlanmış, yaldızlı.

MÜZEHHER (i. A. «zühr» den). Çiçeklenmiş, çiçekli.

MÜZEHHİPLİK (i.). Kitapları yaldızlamak san'atı, kitap yaldızcılığı.

MÜZEKKÂ (i. A. «zükût» tan imef.). 1. Saf ve halis hâle konmuş. 2. Tezkiye olunmuş, hâl ve şanı sorulup iyi hâli tasdik edilmiş (şahit veya cenaze). 3. Zekâtı verilmiş (mal): Mal-ı müzekkâ.

MÜZEKKER (i. A. «zekr» den imef.). Gerçek yahut sözde ve itibârî olarak erkekliğe delâlet eden (isim), zıddı: müennes = dişi.

MÜZEKKERE (i. A. «zikr» den imef.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Bir iş hakkında üst makama verilen kâğıt, küçük takrir, tezkere, küçük lâyiha.

MÜZEKKÎ (i. A. «zükût» tan if.) (mü. müzekkiye). 1. Tezkiye eden, saf ve hâlis hâle koyan. 2. Cenazenin başında ölünün hâl ve şanını cemaattan sorup tezkiye eden. 3. Şahitlerin durumunu araştırıp şahitliklerinin kabûl olunabilecek hâlde bulunduklarını isbat eden.

MÜZELİK (i.). 1. Müzeye konacak değerde. 2. mec. Acayip; eskimiş.

MÜZERKEŞ (i. A.) (mü. müzerkeşe) (Farsça zer-keş'ten Arapça'laşmış). Sırma ile işlenmiş, sırmalı.

MÜZEVİR bk. Müzevvir.

MÜZEVİRLİK bk. Müzevvirlik.

MÜZEVVÂ (i. A. «zâviye» den imef.) (mü. müzevvât). Köşeli, köşe ve açı şeklinde olan. (i.). Köşe, açı: O arsanın bir müzevvâsı vardır.

MÜZEVVİR (i. A. «zever» den if.) (mü. müzevvire). Yalancı, sahtekâr, yalandan senet vesaire uyduran, dolandırıcı. 2. (Türkçe) Söz yetiştiren, ara açan.

MÜZEVVİRÂNE (i. F.). Yalancılıkla, dolandırıcılıkla, tezviratla.

MÜZEVVİRLİK (i.). Yalancılık, sahtekârlık, dolandırıcılık, söz yetiştiricilik.

MÜZEYYEL (i. A. «zeyl» den imef.) (mü. müzeyyele). 1. Zeyl (kuyruk) ve ilâvesi olan, ilâveli, ekli. 2. Kuyruk ve kulak gibi ekleme bir parçası olan. 3. Altına cevabı yazılıp iade olunan (tezkere).

MÜZEYYELÂT (i. A. c.). Ek ve ilâve olunan şeyler, ekler.

MÜZEYYELEN (i. A.). Altına ekli cevabı yazılarak: Tezkerenizi müzeyyelen iade ediyorum.

MÜZEYYEN (i. A. «zînet» ten imef.) (mü. müzeyyene). Bezenmiş, süslenmiş, donanmış, süslü.

MÜZİÇ (MÜZ'İC) (i. A. «za'c» den if.) (mü. müz'ice). Usandıran, rahatsız eden.

MÜZİK (i. Fr., Y.'dan). Musiki.

MÜZİKALİTE (i. Fr.). Musikiyi duyabilmek kabiliyeti ki, musiki icrâsında teknik kabiliyetin zıddı sayılır.

MÜZİKHOL (i. İng.). Çalgılı fantezi oyunlar gösterilen tiyatro.

MÜZİKOLOG (i. Fr.). Musiki bilgini.

MÜZİKOLOJİ (i. Fr.). Musiki ilmi.

MÜZİKOMAN (i. Fr.). Musiki delisi.

MÜZİKOMANİ (i. Fr.). Musiki deliliği.

MÜZÎL (i. A. «zevâl» den if.) (mü. müzîle). İzâle eden, yok eden.

MÜZİSYEN (i. Fr.). Musikişinas.

MÜZ'LER (i. Y.). Mitolojide, Jüpiter'in, ilim kollarına başkanlık eden dokuz kızı.

MÜZMİN (i. A. «zemân» dan if.) (mü. müzmine) (tıp). Eskimiş, üstünden zaman geçmiş, eskimekle yerleşmiş (hastalık): Maraz-ı müzmin, emrâz-ı müzmine, Fr. chronique. Mecâzî mânâda da kullanılır.

MÜZMİNLEŞMEK (f.). Müzmin hâle gelmek: Hastalık müzminleşti.

MÜZNİB (i. A. «zeneb» den if.) (mü. müznibe) (c. müznibîn, müznibât). Günahkâr, suçlu.

■

N

N Türk alfabesinin on yedinci harfi; «ne» diye okunur. Ses bilimi bakımından diş sessizlerinin yumuşak ve genizden gelenini gösterir.

N (kimya). Azot elemanının senbolü.

Na (kimya). Sodyum elemanının senbolü.

NA (e.). Al, işte, bak: Na bir balık daha.

NÂ (e. F.). Menfi edat mânâsını ifade eder.

NAAM (e. A.). Evet, belî, hayhay. (**Lâ-ve naam** = Hayır ve evet). Bir şey söylemedi (dilimizde hemen yalnız bu tâbirde geçer).

NAAŞ bk. Na'ş.

NAAT (i. A.) (c. nuût). **1.** Vasıflarını göstererek övme. **2.** Peygamberimiz'i öven kasîde. **3.** Türk musikisinde Peygamberimiz'i öven ilâhî: Itrî'nin rast na't'ı.

NAAT-HÂN bk. Na't-hân, na't.

NÂB (i. A.) (c. enyâb). **1.** Köpekdişi, gözdişi. **2.** Yırtıcı hayvanların pek uzun ve sivri olan dört yan dişleri.

NÂB (i. F.). Halis, sâf, berrak: Şarâb-ı nâb, âb-ı nâb.

NABAK (i.). Yaban kirazı.

NABAZÂN (i. A.) (tıp). Damar vurması, nabız atması.

NÂ-BECÂ (i. F.). Yerinde olmayan, yanlış, yersiz.

NÂ-BEDÎD (i. F.). Gözükmeyen, meydanda olmayan: Birdenbire nâ-bedîd oldu.

NÂ-BEHENGÂM (i. F.). Vakitsiz, zamansız.

NÂ-BEKÂR (i. F.). İşe yaramaz, boş, haylaz.

NÂ-BERCÂ (i. F.). Yersiz, yolsuz.

NABIZ (NABZ) (i. A.). Atan ve vuran damar ve bilhassa bilek damarı: Nabzına bakmak, nabzını saymak, nabzı atıyor.

NÂBÎ (i. A.). Haberci, haber veren.

NÂBİGA (i. A.) (c. nevâbig). **1.** Şanı, şöhreti büyük insan. **2.** Sonradan şâir olan. **3.** (hi.). Büyük bir Arap şairi.

NÂ-BÎNÂ (i. F.). Gözü görmeyen, kör.

NÂBİT (i. A. «nebât» tan if.) (mü. nâbite). Biten, yerden çıkıp gelişen.

NABT (i. A.). Bir Sâmî kavim, Nebâtîler.

NÂ-BÛD (i. F.). Mevcut olmayan, yok olan, bulunmaz.

NABZÎ (i. A.) (mü. nabzıyye) (tıp). Damarın atmasına ait.

NACAK (i.). Arkası tokmaklı küçük balta.

NACAR bk. Neccâr.

NÂ-CESBÂN, NÂ-ÇESPÂN (i. F.). Lâyık olmayan, yakışıksız.

NÂCÎ (i. A. «necât» tan if.) (mü. nâciyye). **1.** Kurtulmuş, selâmet bulmuş. **2.** Cehennem ateşinden kurtulmuş, cennetlik: Fırka-i nâciyye.

NÂ-CİNS (i. F.). **1.** Cinsi bozuk, cins olmayan, soysuz. **2.** Aynı cinsten olmayan.

NÂÇAR (NÂ-ÇÂR) (i. F.). **1.** Çaresi olmayan, çaresiz, mecbur: Nâçar kaldı. **2.** Zavallı. **Çâr-nâ-çar** = İster istemez, çaresiz olarak.

NÂ-ÇÂRÎ (i. F.). Çâresizlik.

NÂÇİZ (NÂ-ÇÎZ) (i. F.). Hiç hükmünde olan, ehemmiyetsiz: Nâçiz bir hediye.

NÂÇÎZÂNE (i. F.). Âcizâne: Nâçîzâne hediyem takdim kılındı.

NÂÇÎZÎ (i. F.). Nâçizlik, değersizlik, ehemmiyetsizlik.

NÂDÂN (NÂ-DÂN) (i. F.). **1.** Bilmez, cahil. **2.** Haddini bilmez, kaba, nobran, terbiyesiz.

NÂDÂNÎ (i. F.). **1.** Bilmezlik, cehalet. **2.** Haddini bilmezlik, kabalık, nobranlık.

NÂDANLIK bk. Nâdânî.

NADAR, NADÂRET bk. Nazar, nazâret.

NADAS (i.). Tarlayı temizleyip otlarını kurutmak için önceden sürüp hazırlama: Tarlayı kasımda nadas edip baharda ekmeli.

NÂDÎ (i. A. «nidâ» dan if.) (mü. nâdiyye). Bağıran, çağıran.

NÂDÎDE (NÂ-DÎDE) (i. F.). **1.** Görülmemiş, görülmedik, emsali, misli olmayan. **2.** Pek seyrek ve kıymetli: Nâdîde bir elmas.

NÂDİM (i. A. «nedâmet» ten if.) (mü. nâdime). Nedâmet getiren, pişman: Kendisi ettiğine nâdim oldu.

NÂDİMÂNE (i. A. F.). Pişmân olarak, pişmanlıkla.

NÂDİR (i. A. «nedret» ten if.) (mü. nâdire). Az bulunur, bulunmaz, seyrek. **Nâdirü'l-vücûd** = Pek az bulunan.

NÂDİRÂT (i. A.c.). Az ve seyrek bulunan şeyler: O büyüklükte inci nâdirâttandır.

NÂDİRE (i. A.) (c. nevâdir). Garip fıkra, tuhaf hikâye: Bir nâdire söyledi, çok nevâdir bilir.

NÂDİREN (i.). Nâdir olarak.

NÂDİRE-DÂN (i. F.). Garip hikâyeler ve tuhaf fıkralar bilen.

NÂDİRE-SENC (i. F.). Garip hikâyeler, fıkralar ve zarif nükteler söyleyen, zarif.

NÂ-DÜRÜST (i. F.). Doğru olmayan, eğri, yanlış, haksız.

NÂ-EHL (i. F.). Ehil olmayan, ehliyetsiz.

NÂ-ENDÎŞ (i. F.). Uzun uzadıya düşünmeye değmeyen. **Âkıbet-nâ-endîş** = Sonu düşünmeyen.

NÂF (i. F.). Göbek.

NAFAKA (i. A.). **1.** Geçinmek için lâzım olan para, zarûrî ihtiyaç: Çoluk çocuğunun nafakasından kesip borcunu verdi. **2.** Yetimlere veya boşanmış bir kadına vesair şahıslara, geçinmeleri için mahkemece tahsis olunan ve verdirilen para: Yetimlere nafaka bağlandı.

NÂFE (i. F.). **1.** Tilki vesair hayvanların göbek tarafından çıkan kürk. **2.** Bir cins ceylânın göbeğindeki misk taşıyan kese. **3.** mec. Sevgilinin saçı.

NÂ-FERCÂM (i. F.). Asılsız, esassız.

NÂFİA (i. A. «umûr-ı nâfia» dan kısaltılmış). Bayındırlık: Nâfia vekâleti, vekili.

NÂFÎ (i. A. «nef'» den if.) (mü. nafia). Faydalı, menfaatlı, yarar, kârlı: Bu yemek sıhhata nâfîdir. Pek nâfî bir iş. **Umûr-ı nâfia** = Yollar, limanlar, rıhtımlar, nehir ve göllerin açılması gibi, faydası umuma ait bayındırlık işleri.

NÂFÎ (i. A. «nefy» den if.) (mü. nâfiyye). Nefyeden, kaldıran.

NAFİLE (NÂFİLE) (i. A.) (c. nevâfil). **1.** Mecburiyet altında olmayarak kılınan namaz vesaire: Nafile namazı. **2.** (i.) (Türkçe) Faydasız, boş: Nafile zahmet, nafile masraf. **3.** (Türkçe) Boşuna, faydasız, beyhude.

NÂFİZ (i. A. «nüfûz» dan if.) (mü. nâfize). **1.** Delip geçen. **2.** İçeriye geçen, işleyen. **3.** Tesir eden, dinlenilen, hükmü olan, nüfuzlu: Sözü nâfiz. **Nâfizü'l-kelâm** = Sözü geçen, sözünü geçiren.

NÂFİZİYYET (i. A.). Nâfizlik, sözü geçerlik.

NAFTALİN (i. Fr. kimya). Maden kömürü katranından elde edilen, özel kokulu beyaz,antiseptik bir hidrokarbon.

NÂGÂH, NÂGEH (NÂ-GÂH) (i. F.). **1.** Vakitsiz, münasip vakitte olmayan. **2.** Ansız, ansızın. **Âgâh ve nâgâh** = Vakitli vakitsiz.

NAGAM, NEGAM (i. A. c.) (nağme' nin c.). Nağmeler.

NAGAMÂT (i. A.) (nağme'nin cem'ü'l-cem'i). Nağmeler.

NAGAM-KÂR (i. A. F.). Nağme söyleyen.

NÂGEH (NÂ-GEH) (i. F.) bk. Nâgâh.

NÂGEHÂN (NÂ-GEHÂN) (i. F.). Ansız, ansızın.

NÂ-GEH-ZUHÛR (i. F. A.). Ansızın olan, oluveren.

NÂ-GEHÂNÎ (i. F.). Ansızın, birden olan.

NAĞME (i. A.) (c. nagamât). Ezgi, Ar. lahn. **Nağme-perdâz, nağme-zen, nağme-sâz, nağme-keş** = Bir ahenk icra eden, hânende, sâzende.

NAĞME-GER (i. A. F.). Nağme söyleyen.

NÂ-GÜVÂR (i. F.). **1.** Yenilip içilmeye müsait olmayan. **2.** Hazmı zor, ağır.

NAH (e.). Nah işte! bk. Na.

NAHÂFET (i. A.). Arıklık, lâgarlık, zayıflık.

NÂ-HÂH (i. F.). İstemeyerek, isteksiz, zorâkî. **Hâh-nâ-hâh** = İster istemez.

NÂHAK (NÂ-HAK) (i. F.). Haksız, hak ve insafa aykırı. **Nâhak yere** = Haksız olarak.

NÂ-HALEF (i. F.). Ana - babasına benzemeyen, hayırsız (evlât).

NAHCÎR (i. F.). **1.** Av hayvanı ve bilhassa yabankeçisi. **2.** Av.

NÂ-HEMTÂ (i. F.). Eşi ve emsâli olmayan, eşsiz.

NÂ-HEMVÂR (i. F.). **1.** Düz olmayan. **2.** Uymayan, uygunsuz.

NÂHIK (i. A. «nehak» dan if.) (mü. nâhıka). Anırıcı, eşek sesli.

NÂHİB (i. A. «nehb» den if.) (mü. nâhibe). Yağmalayan.

NÂHÎD (i. F.). **1.** Zühre gezegeni. **2.** mec. Bülûğa ermiş genç kız.

NÂHİD, NÂHİT (i. A.) (mü. nâhide). Turunç memeli kız.

NÂHİDE bk. Nâhid.

NAHİF (NAHÎF) (i. A. «nehâfet» ten) (mü. nahîfe). Arık, lâğar, zayıf: Pek nahif bir adam.

NAHÎK (ka ile) (i. A.). Eşek anırması.

NAHİV bk. Nahv.

NÂHİYE (i. A.) (c. nevâhî). **1.** Yan, taraf, kenar, bölük. **2.** Civar: Bu nâhiyelerde. **3.** Küçük yer. **4.** Kazâların bölündüğü küçük mülkî ve idarî taksimât: Nahiye müdürü.

NAHL (i. A.). Arı.

NAHL (i. A.). **1.** Hurma ağacı. **2.** (Türkçe) Balmumundan yapılmış ağaç taklidi, eskiden gelin odasına konmak üzere gelinin önünde getirilir ve sun'î meyve, çiçek, altın veya gümüş varaklarla süslenirdi.

NAHL-BEND (i. F.). **1.** Ağaç budayıp düzenleyen adam. **2.** (Türkçe) Balmumundan ağaç taklidi yapıp süsleyen.

NAHLE (i. A.). Bir tek arı.

NAHLİSTÂN (i. F.). Hurmalık, hurma bahçesi veya ormanı.

NAHLİYYE (i. A. botanik). **Fasîle-i nahliyye** = Hurma ağacı çeşidinden ağaçlar.

NAHME (i. A.). Göğüsten çıkan ses.

NAHNAHA (i. A.). **1.** Öksürük. **2.** Hırıltılı soluma.

NAHOŞ (NÂ-HOŞ) (i. F.). İyi, hoş ve makbûl olmayan, hoşa gitmeyen.

NÂ-HOŞ-GÜVÂR (i. F.). **1.** Hazmı zor. **2.** Lezzetsiz.

NÂ-HOŞNÛD (i. F.). Hoşnut ve razı olmayan.

NÂ-HOSNUDÎ (i. F.). Hoşnutsuzluk.

NAHR (i. A.). Boğazlama, kesme.

NAHS (i. A.) (c. nuhûs). **1.** Uğursuzluk, şeâmet. **2.** Uğursuz şey.

NAHT (i. A.). Oyma, yontma.

NÂHUDÂ (NÂ-HUDÂ) (i. F.). **1.** Allah'a inanmayan, Ar. mülhid. (i. F.) (belki aslı: nâv-hudâ). **2.** Kaptan, gemi suvarisi.

NÂ-HUDÂ-TERS (i. F.). Allah'tan korkmayan.

NÂHUN (i. F.). Tırnak.

NAHV, NAHİV (i. A.). Gramerde cümle teşkili bahsi, sentaks.

NAHVET (i. A.). Kibir, gurur, hodbinlik, övünme.

NAHVÎ (i. A.) (mü. nahviyye). Nahve, gramere ait.

NÂİB (i. A. «nevb» den if.) (mü. nâibe) (c. nüvâb). **1.** Vekil, kaymakam. **2.** Kadı vekili, kazâ kadısı. **3.** Umumiyetle kadı, şer'î hâkim. **4.** Nöbetle gelen. **Hummây-ı nâibe** = Nöbetli sıtma. bk. Nevvâb.

NAİPLİK (i.). Vekillik.

NÂİL (i. A. «neyl» den if.). Kavuşan ve muvaffak olan, muzaffer: Kâr ederek meramına nâil oldu, nâil-i merâm.

NÂİLİYYET (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Erişme, elde etme, nâil olma.

NÂİM (i. A. «nevm» den if.) (mü. nâime). Uykuda olan, uyuyan.

NÂİM (i. A.) (mü. nâime) (palaontoloji). Yumuşak, kemiksiz. **Hayvânât-ı nâime** = Kemiği olmayan hayvanlar, yumuşakçalar.

NAÎM (i. A.). **1.** Nimet, refah, bolluk ve bahtiyarlıkla yaşayış. **2.** Cennet'in bir kısmı. **Dârü'n-naîm** = Cennet.

NÂ-İNSÂF (i. F. A.). İnsafsız.

NÂİP bk. Nâib.

NÂİRE (i. A.). Ateş, alev.

-NÂK (e. F.). Bazı isimlere katılarak sıfatlar teşkil eder. **Derd-nâk** = Dertli. **Gam-nâk** = Gamlı, üzgün. **Hışm-nâk** = Gazaplı. **Nem-nâk** = Nemli.

NÂKA (i. A.). Dişi deve.

NÂ-KABİL (ka uzun) (i. F.). **1.** Kabil ve mümkün olmayan, imkânsız: O, nâkabil bir iştir. **Nâ-kabil-i târîf** = Tarifi imkânsız. **2.** Kabiliyet ve istidadı olmayan.

NÂ-KABÛL (i. F. A.). İstidatsız, kabiliyetsiz.

NÂ-KÂFÎ (i. F. A.). Kâfi olmayan, yetmeyen.

NÂ-KÂM (i. F.). Kâm almamış, mahrum.

NAKARAT (NAKARÂT) (i. A. c.). Şar-

kılarda her kıt'a sonunda tekrarlanan mısrâ. 4 mısrâlı şiirlerde şarkı formunda 2. ve 4. mısrâlar.

NAKB (i. A.). Delme, delik veya lağım açma.

NAKB-ZEN (i. F.). Delik veyahut lağım açan işçi.

NAKD, NAKİD (ka ile) (i. A.) (c. nukûd). **1.** Para. 2. Paradan ibaret olan mal ve servet. **3.** Peşin para. **Nakd-i cân** = Pek kıymetli şey.

NAKDEN (i. A.). **1.** Para olarak, para hâlinde. **2.** Peşin, elden.

NAKDÎ (i. A.) (mü. nakdiyye). Paraya ait.

NAKDÎNE (i. F.) (Arapça nakd'den). **1.** Hazır ve peşin para. **2.** Kıymetli mal.

NÂ-KERDE (i. F.). Yapılmamış, olmamış.

NÂKES (NÂ-KES) (i. F.). **1.** İnsaniyetsiz, alçak. **2.** (Türkçe halk dilinde: nekes) Hasis, cimri.

NÂ-KESÎ (i. F.). Nekeslik.

NÂKESLİK (i.) (halk dilinde: nekeslik) Cimrilik.

NÂKIS (i. A. «noksan» dan if.) (mü. nâkısa). **1.** Eksik, kusurlu, tam ve mükemmel olmayan, noksan. **2.** Ayıp ve kusurlu olan, kusurlu. **3.** (matematik) Çıkartma işareti (—).

NAKIŞ bk. Nakş.

NAKIŞ (i. A.) (musiki). Türk musikisinde ikişer mısrâ okunduktan sonra terennüm gelen iki hâneli beste veya semâî.

NAKIŞ AĞIR AKSAK SEMÂÎ (i. A. T.) (musiki). Türk musikisinde 2 hâneli ağır aksak semâî.

NAKIŞ AĞIR SEMÂÎ (i. A. T.) (musiki). Türk musikisinde 2 hâneli ağır semâî.

NAKIŞ AĞIR SENGÎN SEMÂÎ (i. A. T.) (musiki). Türk musikisinde 2 hâneli ağır aksak semâî.

NAKIŞ AKSAK SEMÂÎ (i. A. T.) (musiki). Türk musikisinde 3 hâneli aksak semâî.

NAKIŞ BESTE (i. A. F. T.) (musiki). Türk musikisinde 2 hâneli beste.

NAKIŞ SEMÂÎ (i. A. T.) (musiki). Türk musikisinde 2 hâneli semâî.

NAKIŞ SENGÎN SEMÂÎ (i. A. F. T.) (musiki). Türk musikisinde 2 hâneli sengîn semâî.

NAKIŞ YÜRÜK SEMÂÎ (i. A. T.) (musiki). Türk musikisinde 2 hâneli yürük semâî.

NAKIZ bk. Nakz.

NÂKIZ (i.). Nakzeden.

NAKÎB (ka ile) (i. A. «nakabet» ten) (c. nukabâ). **1.** Bir kavim veya kabilenin reisi veya vekili. **Nakıybü'l-eşrâf** = Osmanlı devrinde seyyid ve şerîflerin başı olan din adamı. **2.** Bir tekkede kıdemli derviş veya dede.

NAKİD bk. Nakd.

NAKÎH (ka ile) (i. A. «nakahet» ten smüş.) (mü. nakîhe) (tıp). Nakahet hâlinde bulunan, hastalıktan yeni kalkıp henüz zayıf ve dermansız olan.

NAKİL (NAKL) (i. A.). **1.** Bir yerden bir yere götürme, diğer yere geçirme, taşıma: Hastaları hastaneye naklettiler. **2.** Yer değiştirme, taşınma, göç: Bu yaz yalıya nakledecek misiniz? Birkaç güne kadar nakledeceğiz. **3.** Yazı, resim vesaire suretini çıkarma, aynını alma, çıkarma. **4.** Hikâye, rivayet: Tuhaf bir olay nakletti. **5.** Ağızdan ağıza veya kitaplar vasıtasıyle bilinen ve akıl ile bilinmesi mümkün olmayan şey. **6.** Bir dilden diğer bir dile çevirme, tercüme: Fransızca'dan dilimize naklolunmuş birçok kitaplar vardır. **Nakl-i hâne** = Ev değiştirme, göç. **Nakl-i mekân** = Yer değiştirme.

NÂKİL (ka ile) (i. A. «nakl» den if.) (mü. nâkile) (c. nakale) (Fars. cem'i nâkilân). **1.** Taşıyan, bir yerden bir yere götüren. **2.** Nakil ve rivayet eden. **3.** (fizik) Isı ve elektrik gibi kuvvetlerin kendisine geçerek öteye geçmesine müsait olan. **Gayr-i nâkil** = Bu hâle müsait olmayan.

NÂKİLİYYET (i. A. fizik) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Elektrik ve ısı gibi kuvvetlerin geçmesine müsait olma.

NAKÎR (ka ile) (i. A.). Pek küçük ve ehemmiyetsiz şey. Aynı mânâda: kıtmîr. **Nakîr ve kıtmîr** = Hep beraber, takımıyla.

NAKÎS (NAKIYS) (i. A. «noksân» dan smüş.) (mü. nakıysa). Eksik.

NAKÎ (ka ile) (i. A. «nakaye» den smüş) (mü. nakıyye). Temiz, pâk.

NAKÎSA (ka ile) (i. A.) (c. nakais). Eksiklik, kusur, ayıp.

NAKİT bk. Nakd.

NAKÎZ (ka ile) (i. A. «nakz» dan smüş.) (mü. nakîze). Muhalif, zıd.

NAKÎZE (i. A.) (c. nakaaiz). Muhâlif şey.

NAKKAD (ikinci a uzun) (i. A. «nakd» den imüb.). **1.** Paranın sağlamını kalpından ayıran. **2.** Bir şeyin iyisini fenasından ayırabilen. **3.** mec. Tenkitçi.

NAKKARE (ikinci a uzun) (i. A.)

(musiki). **1.** Davul. **2.** Askerî mızıka, mehter.

NAKKAŞ (ka uzun) (i. A. «nakş» dan imüb.). Yağlı ve suluboya ile duvar, tavan vs. boyayıp nakışlar ve çiçekler yapan san'atkâr: Nakkaş işi. **Nakkaş-ı Ezel** = Tanrı.

NAKKAŞLIK (i.). Nakkaş san'atı.

NAKLEN (i. A.). **1.** Rivayet ve hikâye ederek. **2.** Nakil ve rivayetle, işiterek, akıl ve ispat suretiyle olmayarak.

NAKLETMEK bk. Nakil.

NAKLÎ (i. A.) (mü. nakliyye). **1.** Taşımaya ait.**Vesâit-i nakliyye** = Nakil vasıtaları. **2.** Nakil ve rivayetle öğrenilen; zıddı: aklî.

NAKLİYÂT (NAKLİYYÂT) (i. A. c.). **1.** Taşıma ve göç işleri, erzak ve mühimmat nakli işleri. **2.** Nakil ve rivayetle bilinen şeyler: Naklî ilimler.

NAKLİYE (NAKLİYYE) (i. A.). **1.** Eşya nakli işi. **2.** Eşya ve erzak nakli için verilen ücret: Nakliyesi çok pahalıdır. **3.** (denizcilik) Erzak, cephane ve asker taşımaya mahsus askerî gemi: Nakliye gemisi.

NAKLİYECİ (i.). Nakliye işini meslek edinen kimse.

NAKR (i. A.). Oyma, mermer vesaireyi oyarak heykel gibi şeyler yapma, heykeltıraşlık.

NAKS bk. Noksan.

NAKŞ, NAKIŞ (i. A.) (c. nukuş). **1.** Resim, tasvir, şekil. **2.** Duvar ve tavanlara yağlı veya suluboya ile yapılan resimler, çiçekler ve bunların yapılması. **3.** Sırma veya ipekle işleme.

NAKŞ-BEND (i. F.). Nakış yapan, ressam, nakkaş.

NAKŞBENDÎ (NAKŞİBENDÎ) (i. A.) (mü. nakşbendiyye). Bahâeddin Nakşbend'in kurduğu tarîkata mensup ve ait.

NAKŞETMEK (f. A. T.). **1.** Nakş yapmak. **2.** mec. Zihne iyice yerleştirmek, perçinlemek; zihne nakşetmek.

NÂKÛS (ka ile) (i. A.). **1.** Kilise çanı. **2.** (kimya). Çan şeklinde camdan kapak.

NAKZ (i. A.). Bozma, çözme, kırma, yapılmış bir anlaşmayı hükümsüz kılma: Nakz-ı ahd, yemîn.

NAKZEN (i. A.). Nakzedilerek. bk. Nakz.

NAKZETMEK (f. A. T.). Bozmak. bk. Nakz.

NAL (NA'L) (i. A.) (c. neâl). **1.** Ayakkabı. **Saff-ı neâl** = Ayakkabıların bırakıldığı yer, oturulacak yerlerin en aşağısı. **2.** At ve ona benzer hayvanların ayağına mıhlanan demir: Ata nal vurmak. **Dörtnal** = Dolu dizgin, alabildiğine: Dörtnal gidiyordu. **Nalları atmak; dikmek** = Ölmek. **Nalına mıhına vurmak** = Ne yapacağını bilememek. **Naldöken** = Taşlık, çakıllı (yol).

NÂL (i. F.). Kamış.

NÂ-LÂYIK (i. F.). Lâyık olmayan.

NALBANT (NA'L-BEND) (i. F., Ar. na'l, Fars. besten = bağlamak, takmak). Nal takan.

NALBANTLIK (i.). Nal takma işi ve mesleği.

NA'LBEND bk. Nalbant.

NALBUR (i. F.). Nal, çivi ve benzeri şeyler yapan veya satan adam.

NALÇA (NA'LÇE) (i. F.). Kaba kundura ve çizmelerin altına, fazla dayanmaları için mıhlanan demir: Çizmeye nalça çakmak, nalçalı kundura.

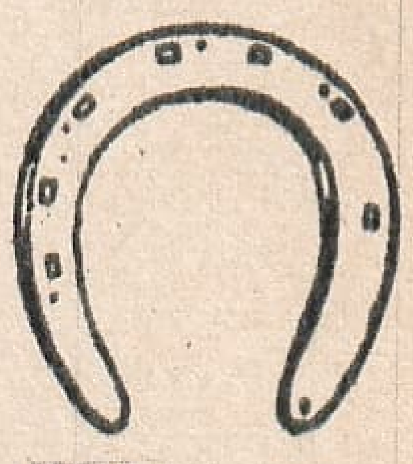

Nal

NÂLE (i. F.). İnleme, inilti.

NÂLE-KÂR (i. F.). İnleyen.

NÂLENDE (i. F.). İnleyen, inleyici.

NALIN (NÂLİN) (i. A.). Bir çift ayakkabı, bir çift sandal. (m. Türkçe) Hamamda ve sulu yerlerde giyilen tahtadan, yüksekçe ve tasmalı ayakkabı: Nalın giymek.

NALINCI (NÂLİNCİ) (i.). Tahtadan yüksekçe tasmalı ayakkabı yapan ve satan adam. mec. **Nalıncı keseri** = Hep kendi menfaatini düşünen adam.

NÂLİŞ (i.). İnleme, inilti.

NÂLİŞ-KÂR, NÂLİŞ-KER (i. F.). İnleyen, inildeyen.

NALLAMAK (f.). Nal takmak, nal geçirmek.

NÂM (i. F.). **1.** Ad, isim: Ahmed nâmında bir adam. **2.** Şöhret, şan: Nâm aldı nâm kazandı, nâm verdi. **3.** Yöneltme, adres: Benim nâmıma bir mektup geldi. **4.** Vekâlet: Ben sizin nâmınıza, evrakı imza ettim. **Be-nâm** = **1.** İsimli: Rüstem nâmiyle be-nâm bir kahraman. **2.** Meşhur: Yiğitlikle be-nâm bir adam. **Bed-nâm** = Kötülükle şöhret bulmuş. **Nîk-nâm** = İyilikle meşhur, hayırla anılan. **Nâmında** = İsimli, adlı: İncili Çavuş nâmında bir nedîm. **Nâmına** = İsmen itibârî olarak. **Nâm ve nişân** = İz ve eser: Nâm ve nişanı kalmadı, bulunmadı. (sıfat terkiplerinde) İsimli adam: Pervîz nâm şahıs: Pervîz isimli adam.

Nalın

NÂ-MÂDÛD (i. F.). Sayılmaz, çok.

NÂ-MAHDÛD (i. F.). **1.** Had ve sınırı olmayan, sınırsız. **2.** Pek geniş, sonsuz, pâyansız, sınırsız.

NÂ-MAHREM (i. F.). Şer'an mahrem olmayan, hareme girmeyen.

NÂ-MAHREMİYYET (i. F.). Nâ-mahremlik.

NÂ-MAKBÛL (i. F.). Makbûl olmayan, kabûl olunmaz, makbûle geçmez.

NÂ-MÂKUL (u uzun, l ince) (i. F.). Akla uygun olmayan.

NÂ-MÂLÛM (i. F.). Mâlûm olmayan, bilinmeyen, meçhul.

NÂ-MÂRÛF (i. F.). Bilinmeyen, tanınmayan, meçhul.

NÂ-MÂRZÎ (i. F.). Rızaya, isteğe aykırı, kabûl edilemeyen.

NAMAT (i. A.). Usul, tarz, yol: Hep bir namat üzere.

NÂ-MATBÛ (i. F.). **1.** Hoş gelmeyen, hoşa gitmeyen. **2.** Basılıp yazılmamış: Nâmatbû bir kitap.

NÂM-ÂVER (i. F.). Meşhur.

NAMAZ (i. F.). İslâm dininde günde beş defa yapılan ibâdet: Namaz kılmak, sabah, öğle, akşam namazı. **Bî-namâz** = Namaz kılmayan, Osm. târik-i salât. **Namaz bezi** = Kadınların namaz kılarken başlarına örttükleri bez. **Namazbozan** = Eğrelti otu cinsinden bir bitki.

Nane

NAMAZ-GÂH (i. F.). **1.** Namaz kılmaya mahsus meydan ki, kıble cihetinde mihrap yerine bir dikili taşı olur. **2.** Üstü açık mescit.

NAMAZLIK (i.). Üzerinde namaz kılınan seccade vesaire.

NAMAZSIZ (i.). Âdet gören kadın.

NÂM-DÂR (i. F.) (c. nâmdârân). Meşhur, namlı.

NÂM-DÂRÎ (i. F.). Şöhret, nam almışlık.

NAMDARLIK bk. Nâm-dârî.

NÂME (i. F.). **1.** Mektup: Bir nâme yazdı. **2.** Aşk mektubu: Nâme yazmaya mahsus süslü kâğıt. **Nâme-i hümâyûn** = Osmanlı padişahı tarafından bir hükümdara yazılan mektup. Diğer isimlere katılarak o ismin mânâsına ait kitap, risale veya yazı mânâsına gelir: Emir-nâme, beyannâme, târif-nâme, tâlim-nâme, telgraf-nâme, sâl-nâme, şâh-nâme, şehâdet-nâme, sulh-nâme, ahid-nâme, muhabbet-nâme vs.

NÂME-BER (i. F.). Mektup götüren. **Kebûter-i nâme-ber** = Mektup götürmeye alıştırılmış güvercin, posta güvercini.

NÂ-MEFHÛM (i. F. A.). Anlaşılmaz, mânâsız.

NÂ-ME'MÛL (i. F. A.). Beklenmedik, umulmadık.

NÂ-MERBÛT (i. F.). Râbıtasız, mânâsız, saçmasapan, başı sonunu tutmayan.

NÂ-MERD bk. Nâmert.

NÂ-MERDÂNE (i. F.). **1.** İnsaniyetsizlikle. **2.** Korkaklıkla, alçakcasına, nâmertçe: Nâmerdâne hareket etti.

NÂ-MERDÎ (i. F.). İnsaniyetsizlik, korkaklık, nâmertlik.

NÂME-RES (i. F.). Bir hükümdardan diğer bir hükümdara nâme götürmeye memur görevli.

NÂ-MERGUB (u uzun) (i. F.). Rağbete değer olmayan.

NÂ-MER'Î (i. F. A.). Görülmez.

NÂMERT (i. F.). **1.** İnsaniyetsiz. **2.** Korkak, alçak.

NÂMERTLİK bk. Nâmerdî.

NÂ-MESMÛ (i. F.). **1.** Dinlenilmeye değmeyen. **2.** Duyulmadık.

NÂ-MES'ÛD (i. F.). Mesut ve mübarek olmayan, uğursuz.

NÂ-MEVZÛN (i. F.). **1.** Âhenksiz, nisbetsiz. **2.** Vezni olmayan, vezni bozuk, ölçüsüz (şiir).

NÂMIK (i. A.). Yazıcı, kâtip.

NÂMÎ (i. A. «nümüvv» den if.) (mü. nâmiyye). Gelişen, yerden biten.

NÂ-MİHRİBÂN (NÂ-MİHRBÂN) (i. A.). Muhabbetsiz, şefkatsiz, vefâsız.

NÂMİYYE (i. A.). Yerden bitmek ve gelişmek hassası.

NÂ-MİZÂC (i. F.). Mizaçsız, keyifsiz, hasta.

NAMLI, NAMLU (i.). Tüfek veya kılıç demiri.

NÂ-MURÂD (i. F.). Murâdına, isteğine erişememiş, murâd alamamış.

NAMUS (NÂMÛS) (i. A.) (c. nevâmîs) (Yunanca'dan). **1.** Kanun, nizam. **2.** Irz, edep: Namusunu muhafaza etmek, insan dünyada namusu için yaşar. **3.** İffet, doğru yol: Namusu olan yalan söylemez. **4.** Büyük melek. **Nâmûs-ı Ekber** = Cebrâil.

NÂMÛSİYYE (i. A.). **1.** Yatanların görülmemesi için yatağın çevresine asılan perde. **2.** Cibinlik.

NAMUSKÂR (NÂMÛS-KÂR) (i. F.). **1.** Namuslu. **2.** Doğru (insan).

NÂMÛSKÂRÂNE (i. F.). Namuslu bir şekilde: Nâmuskârane hareket etti.

NAMUSLU (i. F.). **1.** Namus ve edebi olan: Namuslu hâkim. **2.** Doğru, haysiyet ve itibar sahibi: Namuslu adamdır.

NÂMÛS-PERVER (i. A. F.). Nâmuslu.

NÂMÛS-PERVERÂNE (i. A. F.). Nâmuslulukla, namusa uyarak.

NAMUSSUZ (i.). **1.** Irz ve edebi olmayan: Namussuz bir adam. **2.** İffet ve

doğruluğu olmayan: Namussuz bir kadının sözüne güvenilemez.

NÂ-MUTASAVVER (i. F.). Tasavvur olunamaz, hatır ve hayâle gelmez.

NÂ-MUVÂFIK (i. F.). Muvafık ve uygun olmayan, uymaz.

NÂ-MÜBÂREK (i. F.). Mübarek ve bereketli olmayan, uğursuz.

NÂ-MÜLÂYİM (i. F.). **1.** Mülâyim olmayan, uymaz. **2.** Sert, çetin.

NÂ-MÜNÂSİB (i. F.). Münasebetsiz, uygunsuz.

NÂ-MÜSTAHAKK (i. F.). **1.** Müstahak olmayan. **2.** İstihkak olunmamış, hak kazanılmamış, hak edilmemiş.

NÂ-MÜSTAHİK bk. Nâ-müstahakk.

NÂ-MÜSTAİD (i. A. F.). Kabiliyeti olmayan. bk. Müstait.

NÂ-MÜTENÂHÎ (i. F.). Nihayetsiz, nihayeti olmayan kâinat ve zaman:

NÂM-VER (i. F.). Adlı, meşhur.

NÂMZED bk. Namzet.

NAMZET (i. F.). **1.** Nişanlı: O kızın namzedi vardır. **2.** Bir memuriyete veya üyeliğe vs. tayin ve seçilmesi düşünülen: O memuriyete namzettir.

NÂN (i. F.). Ekmek. **Nân-ı azîz** = Ekmek (eski resmî dilde). **Nân ve nîmet** = Velînîmetten görülen iyilik, ihsan: Bu devletin nân ve nîmetiyle beslenmişizdir.

NÂNÂ bk. Nane.

NANAY (argo). Yok, hiç yok.

NANE (NÂNE) (i. A. «nânâ» dan). Yemeğe konulan güzel kokulu bitki. **Naneruhu, suyu** = Bu bitkiden çıkarılan öz ve su. **Nane şekeri** = Naneruhu karıştırılmış pul şeklinde şeker.

NANEMOLLA (i.). Beceriksiz, ruhça ve vücutça dayanıksız.

NÂN-HÂH (i. F.). Ekmek isteyen. mec. dilenci.

NANİK (i.). Başparmağı buruna değdirip öteki parmakları açarak ve sallayarak yapılan alay işareti.

NANKÖR (i. F.). Tuz ve ekmek hakkı bilmeyen, iyiliğe karşı duygusuzluk ve kötülük gösteren.

NÂN-PÂRE (i. F.). **1.** Ekmek parçası: Nân-pâreye muhtaçtır. **2.** mec. Geçinilebilecek iş ve görev.

NÂ-PÂK (i. F.). Pâk ve temiz olmayan, pis, murdar.

NÂ-PÂYDÂR (i. F.). Sebatsız, kararsız, geçici.

NÂ-PERVÂ (i. F.). **1.** Pervâsız, korkusuz. **2.** Sersem.

NÂ-PESEND bk. Nâ-pesendîde.

NÂ-PESENDÎDE (i. F.). Beğenilmeyen.

NÂ-PEYDÂ (i. F.). Açıkta olmayan, bellisiz, görünmeyen.

NÂ-PÛHTE (i. F.). **1.** Pişmemiş, ham, çiy. **2.** mec. Tecrübesiz, acemi, toy.

NÂR (i. A.). **1.** Od, ateş. **İhrâk-ı bi'n-nâr** = Ateşte yakma. **2.** Cehennem. **3.** Ateş gibi yakıcı şey, dert: Nâr-ı aşk, nâr-ı firkat. **Birinin nârına yanmak** = Onun yüzünden zarar ve kedere uğramak.

NAR (i. F.). Nargillerden bir ağaç ve bu ağacın ufak taneli meyvesi.

NÂRA (i. A.). Bağırma, çağırma, haykırma, sarhoş bağırması: Nâra atmak, vurmak.

NÂ-RÂST (i. F.). Doğru olmayan, eğri, haksız.

NÂRCÎL (i. A. Fars. nargîl'den Ar.'laşmış). Hindistancevizi. **Şecer-i nârcîl** = Koka ağacı.

NÂRDENK (i. F.). Nar, erik, elma, kızılcık gibi bazı meyvelerden çıkarılan ekşi pekmez.

NÂRDİN (i. F.). İkiçeneklilerden Rum sünbülü denen bitki ve çiçeği (eryngium).

NÂ-REFTE (i. F.). Geçilmemiş, kimsenin geçmediği: Nârefte bir yol.

NÂRENC (i. F.). Turunç, portakal.

NÂRENCÎ (i. A.) (mü. nârenciyye) Turuncu, turunç renginde.

NARENCİYE (i. A. botanik). Turunçgiller.

NÂ-RESÎDE (i. F.). **1.** Yetişmemiş, ermemiş, olgunluk bulmamış. **2.** Henüz bülûğa ermemiş.

NÂ-REVÂ (i. F.). Lâyık olmayan, yakışmaz, yersiz.

NÂRGÎL bk. Nârcîl.

NARGİLE (i. F.). Tönbeki içmeye mahsus takım ki, bir şişe ile bunun ağzına takılan ve lülesi olan bir baştan ve bunun bir yanında enbûbeye takılan marpuçtan ibarettir. Nargile aslında hindistancevizi kabuğundan yapılır. Bu meyvenin Farsça ismi olan nargil'den bu ismi almıştır: Nargile içmek, nargile başı. mec. **Nargile suyu** = Pek lezzetsiz içecek.

NARGİLE-KEŞ (i. F.). Nargile içen.

NARGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi nardır.

NARH bk. Nark.

NÂR-I BEYZÂ (i. A. fizik). Beyaz hâle gelmiş, ateş, akkor.

NÂRÎ (i. A.) (mü. nâriyye). **1.** Ateşe ait. **2.** Yanar, tutuşur, patlar.

Nar

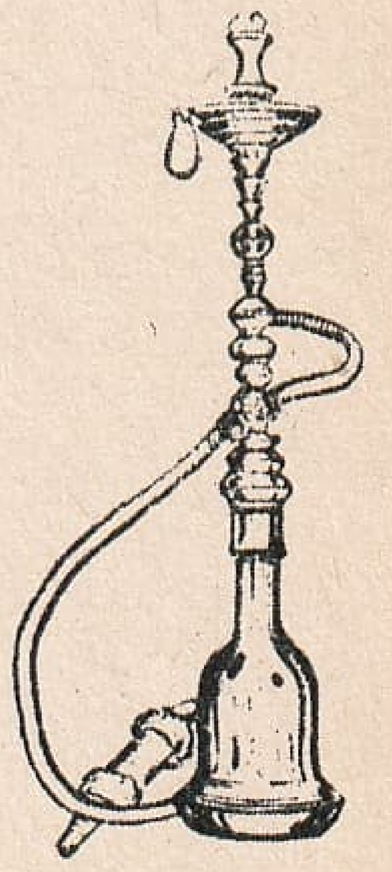

Nargile

NÂRİN (i.). İnce, zarif, nazik, kaba olmayan: Güzel bir kayık ama pek nârin; nârin adam, bina (eski Türkçe'de «iç, orta» demektir). **Nârin kale** = İç hisar.

NARK (i. A.). Et ve ekmek gibi zarurî ihtiyaç maddelerine hükûmetçe konulan fiyat: Ete, ekmeğe nark koydular.

NARKOTİK (i. Y.). Afyon, morfin gibi uyuşturucu maddelerin genel adı.

NARKOZ (i. Y. tıp). İlâçla sağlanan bayılma hâli.

NARKOZCU (i. tıp). Ameliyat sırasında hastaya narkoz veren doktor, Fr. narcositeur.

NARSİSİZM (i. Y. Fr.). Kendi kendine âşık olma veya kendi şahsına hayran olma manisi.

NAS (NASS) (i. A.) (c. nusûs). **1.** Açıklık, açık hüküm. **2.** Kur'ân-ı Kerîm'de veya bir hadîs'te bir iş hakkında olan açık söz: Hakkında nass-ı kerîm vardır, nass-ı kat'î.

NÂS (i. A. c.) (insân'ın cem'idir). İnsanlar, halk, herkes, el-âlem. **Beyne'n-nâs, alâ melei'n-nâs** = Halk arasında, açıkça, herkesin gözü önünde.

NASÂİH (i. A. c.) (mü. nasîhat). Nasihatler, öğütler. bk. Nasihat.

NASÂRÂ (i. A. c.) (mü. nasrânî). Nâsrânîler, Hıristiyanlar. bk. Nasrânî.

NÂ-SAVÂB (i. F.). Doğru olmayan, yanlış, haksız.

NASÂYİH (i. A.) (mü. nasihat). bk. Nasihât, nasâih.

NÂ-SÂZ (i. F.). Uygunsuz, uymaz, aykırı.

NÂ-SÂZ-KÂR (i. F.). Uygun olmayan, aykırı.

NASB (i. A.). **1.** Dikme, saplama, Ar. rekz. **2.** Koyma. **3.** Bir iş ve göreve tayin etme, kayırma, atama: Bir kaymakamlığa nasbettiler. **4.** Bir rütbe alma, bir rütbeye geçme.

NÂ-SENCÎDE (i. F.). **1.** Tartılmamış, ölçülmemiş, ölçüsüz. **2.** İyi düşünülmemiş, takdir olunmamış.

NÂ-SEZÂ (i. F.). Lâyık olmayan: Nâsezâ söz, hareket.

NASFET (i. A. «nısfet» şekli galattır). İnsaf.

NÂSIB (i. A.) (mü. nâsıbe) (c. nevâsıb). **1.** Diken, nasb eden. **2.** Nasb ve tayin eden, atayan.

NÂSIH (i. A. «nush» dan if.) (mü. nâsıha). Öğüt veren, nasihat eden.

NASIL (i.) (ne asıl'dan hafifletilmiş). Ne gibi, ne türlü. **Nasılsa, nasıl ise, her nasılsa** = Bilinmeyen bir sebeple, herhangi bir sebeple.

NASILSA bk. Nasıl.

NASIR (i.). Elde ve ayakta çok iş görmekten ve kundura vurmasından olan sert düğüm: Elim, ayağım nasır oldu.

NÂSIR (i. A. «nasr» dan if.) (mü. nâsıra). Yardım eden, yardımcı.

NASIRLANMAK (f.). Nasır peydâ etmek, nasırlı olmak: Bahçede çalışmaktan ellerim nasırlandı.

NASIRLAŞMAK (f.). **1.** Nasır gibi olmak. **2.** mec. Duyarlığını kaybetmek.

NASÎB (i. A.). **1.** Hisse, pay: Herkes kendi nasîbini alır. **2.** Bir adamın eriştiği şey, Osm. behre: İlim ve terbiyeden nasîbi yoktur. **3.** Alınyazısı, kısmet, kader: Herkesin nasîbi ne ise ondan ne eksik, ne fazla kazanabilir. **4.** Müyesser: O kitabı ele geçirmek bana nasîb olamadı; nasîb olursa o kitabı alacağım.

NASİHAT (NASÎHAT) (i. A.) (c. nasâih). Öğüt. **Nasîhat-pezîr** = Nasihat kabûl eden.

NASİHAT-ÂMÎZ (i. A. F.). Kendisinden öğüt alınacak şekilde.

NASİHATÇI (i.). Nasihat eden.

NASİP bk. Nasîb.

NASÎR (i. A. «nasr» dan smüş.) (c. nuserâ). Yardımcı, imdatçı.

NÂSİYE (i. A.) (c. nevâsî). Alın, cephe: Zekâsı nâsiyesinden bellidir. **Nâsiye-i hâl** = Çehrenin gösterişi: Nâsiye-i hâlinden iyi bir insan olduğu anlaşılıyor.

NASR (i. A.). **1.** Yardım, imdat. **2.** Zafer, fetih.

NASRÂNÎ (i. A.) (mü. Nasrâniyye) (c. Nasarâ) (Hazret-i Îsâ'nın doğduğu Nâsıra şehrinden). Hıristiyan.

NASRÂNİYYET (i. A.). Hıristiyanlık.

NASRÎ (i. A.) (mü. nasrîyye). Fetih ve zafere ait.

NASRU'LLAH (i.). Allah'ın yardımı.

NASTÛRÎ (i. A.) (mü. Nastûriyye). Musul yakınlarında yaşayan bir Hıristiyan mezhebi ve onun mensûbu.

NASÛH (i. A. «nush» dan imüb. olup müzekkeri ile müennesi birdir). Hâlis, sadık, kat'î. **Tevbe-i nasûh** = Bozulması imkânsız tövbe («nasihatçı» mânâsiyle dilimizde kullanılmaz).

NÂSÛT (i. A.). İnsanlık, insaniyyet, insanlar ve insanlara ait şeyler. **Âlem-i nâsût** = İnsanlar âlemi, zıddı: lâhût.

NÂ-SÜFTE (i. F.). Delinmemiş, deliksiz: **Dürr-i nâ-süfte** = Delinmemiş inci.

NÂŞ (i. A.). İçinde ölü bulunan tabut, tabuta konmuş ölü, cenâze. (astronomi) **Benâtu'n-nâş** = Dübb-i Ekber'deki yıldızlar.

NÂ-ŞÂD (i. F.). Şâd olmayan, kederli. **Dil-i nâ-şâd** = Kederli gönül.

NÂ-ŞÂYESTE (i. F.). Yakışıksız, yakışmaz.

NÂ-ŞEKÎB bk. Nâ-şekîbâ.

NÂ-ŞEKÎBÂ (i. F.). Sabırsız, sabır ve tahammülü kalmamış.

NÂŞÎ (i. A. «neş'e» den if.). Neş'et eden, ileri gelen: Tenbellikten nâşî işdir. Dolayı, sebebiyle: Yağmurdan nâşî gelemedim.

NÂ-ŞİNÂS (i. F.). Bilmeyen, tanımayan. **Nîmet nâ-şinâs** = İyilik bilmeyen.

NÂŞİR (i. A. «neşr» den if.). **1.** Dağıtan, serpen, saçan. **2.** Kitap basıp yayan, editör.

NÂ-ŞÜKÜFTE (i. F.). Açılmamış: Gonca-i nâ-şüküfte (açılmamış gonca).

NAT (NAT') (i. A.). Yemek koymak için veya diğer bir iş için yere serilen hasır veya meşin sofra (Fr. natte buradan gelir).

NÂT (NÂ'T) bk. Naat.

NÂ-TAMÂM (i. F.). Bitmemiş, yarım kalmış, noksan.

NATAS bk. Nadas.

NÂTIK (i. A. «natk» dan if.) (mü. nâtıka). **1.** Söyleyen, lâkırdı eden, nutka gelen. **2.** Düşünen, zekâ sahibi. **Hayvân-ı nâtık** = İnsan. **3.** Bir ifadeyi içine alan: Beş yüz lira alacağım olduğunu nâtık bir senet. **Gayr-ı nâtık** = Söz söyleyemeyen ve düşünemeyen, hayvan.

NÂTIKA (i. A.). **1. Kuvve-i nâtıka** = Düşünüp söylemek gücü. **2.** Açık ve güzel söylemek kuvveti, cerbeze.

NÂTIKALI (i.). Nâtıka kuvveti çok olan, açık ve güzel konuşan: Nâtıkalı adamdır.

NÂTIKA-PÎRÂ (i. F.). Açık ve güzel konuşabilen.

NATIR (NÂTIR), NATUR (i. A. «natâret» den if.). **1.** Bağ ve bahçe bekçisi, bağcı, bahçıvan. **2.** Hamam işçisi.

NATİVİZM (i. Fr. felsefe). Doğuştancılık.

NATRON (i. Fr. A. kimya). **1.** Sodyum oksidi veya hidroksidi. **2.** Tabiî sodyum bikarbonatı.

NÂ-TRÂŞÎDE (i. F.). **1.** Yonulmamış. **2.** mec. Terbiye görmemiş, ham, kaba.

NATRÛN (i. A.). **1.** Küherçile. **2.** Boraks, tuzluca bir kimya maddesi.

NATÛK (i. A. «nutk» dan imüb.). **1.** Kolaylıkla nutuk söyleyen. **2.** Açık ve güzel söyleyen.

NATUR bk. Natır.

NATURA (i. L.). İnsanda yapılış hususiyeti, kimya.

NATÜRALİZM (i. Fr. felsefe). **1.** Yaratıcı bir sebebin, ilâhî bir düzenleyicinin varlığını reddederek tabiatın kendiliğinden var olduğunu kabûl eden doktrin. **2.** (edebiyat) Müsbet ilmin metotlarını ve vardığı neticeleri sanata tatbik ederek, gerçekleri mükemmel bir objektiflikle anlatmayı hedef alan edebî görüş.

NATÜREL (i. Fr.). **1.** (musiki). Nota yazısında bir sesin notasız yani bemol ve diyezsiz olduğunu gösteren terim. Bekar ile karıştırılmamalıdır. bk. Bekar. **2.** Tabiî, tabiata uygun.

NATÜRMORT (i. Fr. nature-morte). Konusu koparılmış çiçek, meyve, avlanmış hayvan vesaire gibi cansız şeyler olan resim.

NÂ-TÜVÂN (i. F.). Zayıf, kuvvetsiz.

NÂÛRE (i. A.) (c. nevâîr). Su dolabı.

NÂ-ÜMÎD, NEVMİD (i. F.). Ümitsiz, ümidi kalmamış.

NÂ-ÜSTÜVÂR (i. F.). Sağlam olmayan, metanetsiz.

NÂV-DÂN (i. F.). Oluk.

NÂVEK (i. F.). Ok. **Nâvek-i müjgân** = Ok gibi olan kirpik. **Nâvek-endâz** = Ok atan.

NAVİ (i. İ.). Gemi, kayık, tekne.

NAVL (i. A.) (Yun.'dan). Navlun. bk. Navlun.

NÂY bk. Ney.

NÂ-YÂB (i. F.). **1.** Bulunmaz. **2.** Misli bulunmaz, nâdir.

NÂYÎ (i. F. A.). Neyzen.

NAYLON (i.) (bir Amerikan firmasının koyduğu marka adı). Çok çeşitli giyim ve ev eşyası yapımında kullanılan süper poliyamidler grubundan bir madde.

NÂY-ZEN bk. Neyzen.

NAZ (NÂZ) (i. F.). **1.** Kendini beğendirmek maksadiyle sun'î hareket, şîve, işve, cilve. **2.** Bir şeyi beğenmeyiş, istiğna; istenen şeyi kabûl etmeyip yalvarmaya mecbûr etme: Biraz nâz etmeden almak istemiyor. **3.** Refahtan ileri gelen şımarıklık: Nâz ve nimetle büyümüş.

NEZÂİR (i. A. c.) (m. nazîre). Nazîreler, benzetmeler. bk. Nazîre.

NAZAR (i. A.) (c. enzâr). **1.** Bakma, göz atma: O tarafa nazar etti, bir nazar attı. **2.** Düşünme: Bu hususu nazara aldı-

nız mı? **3.** İltifat, teveccüh: Nazarda olmak; nazardan düşmek. **4.** Göz dikme, göz değmesi: Çocuğu için nazardan çok korkuyor. **5.** İtibar, bir türlü kabûl etme: Bir şeye ne nazarla bakarsan öyle olur. **6.** İnd, yan, nezd: Kitap, onun nazarında lüzumsuz bir şeydir. **Nazar-ı îtibâra almak** = İtibar etmek, ehemmiyet vermek: Benim dediklerimi nazar-ı îtibâra almadınız. **Nazar-endâz** = Göz atıp bakan. **Hüsn-i nazar** = Teveccüh. **Sarf-ı nazar** = Şöyle dursun: Şerbetten sarf-ı nazar su bile bulamadık. **Sarf-ı nazar etmek** = Vaz geçmek: Ben, o işten sarf-ı nazar ettim. **Nazar-gâh** = Bakılan veya bakılacak yer. **Enzâr-ı umûmiyye** = Herkesin gözü.

NAZARAN (i. A.). **1.** Göre, bakılırsa: Dediğine nazaran. **2.** Nisbeten, nisbetle, kıyasen: Yaşına nazaran.

NAZAR, NAZÂRET (i. A.). Tazelik.

NAZARÎ (i. A.) (mü. nazariyye). **1.** Bakışa ait. **2.** Teorik olarak, zıddı: Amelî.

NAZARİYAT (NAZARİYYÂT) (i. A.). Teorik bilgiler.

NAZARİYE (NAZARİYYE) (i. A.). Teori. bk. Nazariyât.

NAZARLIK (i.). Nazar değmesine karşı kullanılan boncuk, ot vesaire.

NAZC (i. A.). Olma, yetişme, olgunluk.

NÂZENDE (i. F.). Naz edici, nazlı.

NÂZENÎN (i. F.). **1.** Cilveli, nâzlı. **2.** Pek kıymetli olup nâz ve nimetle alıştırılmış, şımarık: nâzenînim. **3.** (Alay ve aşağılamak maksadıyle) bilinen kişi, mahut: O nâzenînim de sallana sallana gelmiş. **Tarîk-ı Nâzenîn** = Bektaşî tarîkati.

NAZIM bk. Nazm.

NÂZIM (i. A «nazm» dan if.) (mü. nâzıme). **1.** Tertip eden, nizama koyan, düzenleyen. **2.** Manzum yazan, manzume sahibi: Bu manzumenin, bu mesnevînin nâzımı kimdir?

NÂZIR (i. A. «nazar, nezâret» den if.) (mü. nâzıre) (c. nuzzâr). **1.** Bakan, nazar eden: Cenâb-ı Hak her yerde hâzır ve nâzırdır. **2.** Nezaret eden, idare eden. **3.** Yüzü veya cephesi bir tarafa dönmüş olan, müteveccih, nezareti olan: Denize nâzır bir oda. **5.** Bir işin idaresine bakan kimse: Rüsûmât nâzırı; reji nâzırı; çiftlik nâzırı; mekâtib-i askeriyye nâzırı; muhâsebât-ı umûmiyye nâzırı. **5.** Vekil, bakan, kabine, hükûmet üyesi: Dâhiliye, hâriciye, maârif, mâliye nazırı. **Hey'et-i nuzzâr** = Hükûmet, kabine.

NAZİ (i. Al.). Nazizm taraftarı.

NAZÎF (i. A. «nezâfet» den smüş.) (mü. nazîfe). Temiz.

NÂZİK (aslı: **NÂZÜK**) (i. F.). **1.** İnce. **2.** Güzel, zarif, kaba olmayan. **3.** Terbiyeli, sözü ve muamelesi düzgün, herkese iltifat ve zarafetle muamele eden: Pek nâzik adamdır. **Nâzik-edâ** = Tavır ve hâli nâzik.

NÂZİKÂNE (i. F.). Nâziklikle.

NÂZİK-ENDÂM (i. F.). Nâzik endamlı, güzel vücutlu.

NÂZİKLİK (i.). **1.** İncelik, dikkat, nârinlik. **2.** Güzellik, letâfet, kabalık zıddı. **3.** Zarafetle iltifat.

NÂZİL (i. A. «nüzûl den). **1.** Yukarıdan aşağı inen, inici. **2.** Bir yere konan, bir yerde konaklayan.

NAZÎM (i. A.). Sıra sıra, dizi dizi olan şey.

NAZÎR (i. A. «nazar» dan smüş.) (mü. nazîre). Benzer. **Bî-nazîr** = Emsalsiz, benzersiz, eşsiz.

NAZÎRE (i. A.) (c. nezâir.). **1.** Bir şeye benzetmek üzere yapılan şey, örnek, mesel, karşılık. **2.** (edebiyat) Bir şâirin bir şiirini takliden söylenilen şiir ki aynı vezin, redif ve kafiyede olur.

NAZİZM (i. Al.). Hitler'in ve Nasyonal Sosyalist Partisinin doktrini, nasyonal sosyalizm (NAZİ sözü, Almanca bir kısaltmadır).

NAZLANMAK (f.). **1.** Nâz, cilve ve işve etmek. **2.** İstemez gibi yapıp yalvarmaya mecbur bırakmak. **3.** Seven birine karşı şımarmak: Anasına, babasına nazlanıyor.

NAZLI (i.). **1.** Cilveli. **2.** Naz ve nimetle alışıp şımarmış olan, şımarık: Nazlı alışmış.

NAZM (i. A.). **1.** Sıra, tertip. **2.** Nesir olmayan yazı, ölçülü ve kafiyeli söz ve yazı, şiir: İnsanlar nesirden önce nazma rağbet etmişlerdir. «Nazm» ile «şiir» arasında fark vardır: Nazm, ölçülü ve kafiyeli sözdür; halbuki şiirde vezin ve kafiye ile beraber estetik ve lirizm, fikir ve hayal kudreti de olmalıdır. Bediî değer taşımayan şiir, manzumedir. Şiirde ölçü ve kafiye de olmayabilir.

NAZMEN (i. A.). Nazm ile, manzum olarak.

NÂZ-PERVERÂNE (i. F.). Nazlanarak.

NAZRET (i. A.). Tazelik, taravet. bk. Nazar, nazâret.

NÂZÜK bk. Nâzik.

Nb (kimya). Niyobyum elemanının senbolü.

Nd (kimya). Neodim elemanının senbolü.

NE (i.). N harfinin adı.

NE (e. F.). Farsça fiillerde menfîlik edatıdır. **Hudâ nekerde** = Allah etmesin.

NE (e.). **1.** Bir şeyden bazen soru sormak için kullanılır: Siz kimsiniz, elinizdeki nedir? Ne istiyorsunuz? Bu ne adamdır. **2.** Şaşkınlık ve bolluk gösterir: Ne güzel! Ne soğuk! Ne yağmur! Bu ne hava! Yalnız olarak şaşma edatı gibi de kullanılır: Ne! **3.** Soru olmaksızın müphemlik ve umumîlik gösterir: Ne buldu ise aldı; ne işitse inanır; ne isterse yapsın. **4.** İzâfet zamirleri ile birleşerek «hangi şey» mânâsını ifade eder: Nem, nemiz, nen, neniz, nesi, neleri, nemiz eksik? Nen var? (c.). Başlıca «ne kadar şeyler» mânâsıyle kullanılır: Ne umurum, ne umurun, bana ne vs. Neme, nene lâzım; ne vazifem, ne vazifen. **Ne o** = Nedir? Ne oluyor? **Ne olursa** = Her ne olsa. **Ne olursa olsun** = Her halde, netice iyi de olsa, kötü de olsa, Fars. herçi-bâd-âbâd. **Ne ola (nola)** = Bir şey değildir, büyük bir şey mi? Ne çıkar? **Ne için (niçin)** = Ne sebepten, ne maksatla? **Ne ise** = Tafsilâta hâcet yoktur, ne olursa olsun. **Nece** = Ne dilde, hangi dille= Türkçe söylemiyorsa nece söylüyor? **Neci** = **1.** Hangi san'at sahibi, hangi san'atla meşgul: Bu adam kunduracı mıdır necidir? **2.** Hangi münasebetle: Sen, burada necisin? **Ne hâcet** = Daha neler? **Ne hâl** = Keyfiyet, nasıllık: Ne haldedir? Ne hâle geldi? Ne hâl peydâ etti? Ne haber, bir şey var mı, bir şey bilir misiniz? **Nedir** = Ne var, ne oluyor? **Ne türlü** = Nasıl: Bu ne türlü işdir? Ne türlü yaptınız? **Neden** = Ne sebepten; neden dolayı, Ne için? **Ne demek** = **1.** Mânâsı, nedir? **2.** O nasıl söz, öyle şey mi olur? **Ne demek olsun** = Öyle şey olmaz. **Ne zaman, ne vakit** = Hangi vakit ve zamanda? **Ne aceb** = Acaba. **Ne kadar** = **1.** Sayı sualidir: Ne kadar kâğıt istiyorsun? Bu bardak ne kadar su alır? **2.** Çok, ne çok: Ne kadar su içiyorsunuz. Bu havayı ne kadar severim. **3.** Her ne miktarda: Ne kadar çalışsanız ona yetişemezsiniz. **Her ne kadar** = İle beraber, olduğu halde: Her ne kadar okumamış ise de sözü sohbeti yerindedir; her ne kadar ihtiyacım var ise de ondan bir şey istemeyeceğim. **Ne gerek, ne lâzım** = Neme gerek, neme lâzım = Bana ait değildir, ben karışmam; nene, nenize, nesine gerek, lâzım. **Ne münasebet** = Hiç, asla, öyle şey olmaz. **Ne var** = Nedir, ne oluyor? **Ne var ne yok** = Ne haber? **Neye** = Ne için, ne maksatla: Neye geldiniz? Ne sebepten: Dün neye gelmediniz?

NE (e.). İki şeyden her birini red ve inkâr edatıdır, hiçbiri: Ne ben gideyim, ne siz; ne bunu isterim ne onu; ne gelir ne gider; ne bugün ne yarın.

NEAM bk. Naam.

NEBÂHÂT (i. A.). **1.** Şan, şeref. **2.** Şan ve şeref sahibi.

NEBAT (NEBÂT) (i. A.) (c. nebâtât). Ot, ağaç ve çiçek gibi yerden biten şey, bitki. (c.) **İlm-i nebâtât** = Botanik. **Nebâtât bahçesi** = Bitki çeşitlerini bir araya taplayan bahçe.

NEBÂTÂT bk. Nebat.

NEBÂTÎ (i. A.) (mü. nebâtiyye). Nebâta, bitkiye ait ve bitki cinsinden. (i. A. c.). Nebâtiyyûn. Botanik bilgini.

NEBE (NEBE') (i. A.) (c. inbâ). Haber.

NEBEÂN (i. A.). Suyun yerden çıkması, kaynama, fışkırma: Nil'in nebeân ettiği yerler.

NEBERD (i. F.). Cenk, harb, kavga. Muharebeye alışık, çok muharebeler görmüş.

NEBEVÎ (i. A.) (mü. nebeviyye). Peygambere ait.

NEBÎ (i. A. «neb'» den smüş.) (c. enbiyâ). Peygamber. «Resûl» den farkı şudur: Resûl kitap sahibi olan peygambere, «nebî» ise kitap sahibi olmayana da denir.

NEBİL (i. A «nebel» den smüş.) (mü. nebîle). Zekî, güzel huylu, akıllı ve terbiyeli.

NEBÎZ (i. A.). Hurmadan ve kuru üzümden çıkarılan içki.

NEBT (i. A.). Bitme, hâsıl olma, yerden çıkma.

NEBULA bk. Nebülöz.

NEBÜLÖZ (i. Fr. astronomi). Gökyüzünde geceleri görünen ve bizden milyonlarca ışık yılı uzakta bulunan ve bulutu andıran ışıklı uzay cisimleri.

Nebülöz

NEBZE (i. A.). Az miktar, ufak şey.

NECÂBET (i. A.). Soyluluk, asalet.

NECÂBETLİ, NECÂBETLÛ (i.). Asalet ve necâbeti olan, soyu temiz. **Devletlû necâbetlû** = «Şehzâde» denen Osmanlı Türk imparatorluk prensleri için resmî yazılarda kullanılan unvan.

NECÂIB (i. A. c.) (m. necîb). Necîbler, soylular. **Necâibü'l-Kur'ân** = Kur'ân'ın İhlâs ve En'âm sûreleri gibi en seçilmiş parçaları.

NECÂSET (i. A.). Pislik, murdarlık.

NECÂŞÎ (i. A.). Habeş hükümdarlarına verilen unvan.

NECÂT (i. A.). Kurtulma, kurtuluş, selâmet: Necât bulmak.

NECCÂR, NACAR (i. A.). Doğramacı, dülger, marangoz.

NECD (hi. A.). Doğu Arabistan'da büyük bir ülke.

NECDET (i. A.). Yiğitlik, bahadırlık.

NECD-İ HÜSEYNÎ (i. A. F.) (musiki). Türk musikisinde artık kullanılmayan bir mürekkep makam.

NECE bk. Ne.

NECEF (hi. A.). **1.** Hazret-i Alî'nin gömüldüğü Irak şehri. Kûfe'nin banliyösüdür. **2.** O civarda çıkan bir cins billûr: Necef taşı.

NECES (i. A.). Pislik, murdarlık.

NECİ bk. Ne.

NECÎB (i. A.) (mü. necîbe) (c. nücebâ). Soylu, asîl.

NECL (i. A.) (c. encâl). **1.** Oğul. **2.** Sülâle.

NECLİYE (i. A. botanik). Buğdaygiller.

NECM (i. A.) (c. nücûm, encüm). Yıldız. bk. Nücûm **Encüm-sipâh** = Yıldız gibi hesapsız askeri olan.

NECMÎ (i. A.) (mü. necmiyye). Yıldıza ait.

NECMİYE (NECMİYYE) bk. Necmî.

NEDÂMET (i. A.). Nâdim ve pişman olma, pişmanlık.

NEDBE (i. A.). Yara yeri, iyi olmuş yaradan kalan iz, eser.

NEDEN bk. Ne.

NEDENSE (i.). Bilinmeyen bir sebep dolayısıyle.

NEDÎM (i. A.) (c. nudemâ) (mü. nedîme). **1.** Sohbet arkadaşı. **2.** Bir büyük zâtı ve hükümdarı güzel sözlerle eğlendiren adam: Nedîm-i hâs.

NEDÎME bk. Nedîm.

NEDRET (i. A.). Nâdir olma, seyreklik, az bulunan şeyin hâli.

NEF' (i. A.). Fayda.

NEFÂİS (i. A. c.) (m. nefîse). Nefîs, değerli ve güzel şeyler.

NEFÂSET (i. A.). Nefîs, değerli ve güzel olan şeyin hâli.

NEFER (i. A.) (asıl cem'i olan «enfâr» yerine bizde «neferât» kullanılmıştır). **1.** Bir tek adam, kimse, şahıs, ferd: Ahaliden bir nefer geldi. **2.** İnsanların sayılmasında kullanılır: Üç nefer işçi. **3.** Rütbesiz asker, er. **Dümen neferi** = mec. Okulda sınıfın en zayıf, başarısız öğrencisi, sınıf sonuncusu.

NEFERİYYE (i.). Çavuş üzümünün bitmesine yakın toplanılan küçük salkımları ki, üçer dörder taneli olur.

NEFES (i. A.). Türk dinî - tasavvufî şiir ve musikisinde bir şekil, Bektaşî ilâhîsi.

NEFES (i. A.) (c. enfâs). **1.** Ciğere alınıp verilen hava, soluk. **2.** Bir soluk alacak kadar vakit, an, dem, lahza: Tanrı, bir nefeste âlemi yok edebilir. **3.** Okuyup üfleme, üfürükçülük: Nefes etmek. **4.** Üfürükçülüğün tesiri: O adamın nefesi vardır; nefesi meşhurdur. **Nefes almak** = **1.** Solumak. **2.** Yorgunluk çıkarmak, istirahat etmek: Bırak bir parça nefes alalım. **Nefes aldırmak** = **1.** İstirahat ettirmek. **2.** Vakit bırakmak, aralık vermek: Hiç nefes aldırmadı. **Tek-nefes** ve daha doğrusu **teng-nefes** veya **tık-nefes** = Nefes darlığı. **Nefes tüketmek** = Boş yere çok söylemek, söyleyip de dinlenilmemek. **Son nefes** = Can verme vakti: Son nefesinde tövbe etmiş. **Nefes darlığı** = Solumada zahmet çektiren illet, Osm. zıyk-ı sadr. **Nefesi tutulmak** = Nefes alamamak.

NEFESLEMEK (f.). Nefes etmek, okuyup üflemek.

NEFESLENMEK (f.). Nefes alınmak, okunup üflenmek.

NEFESLİK (i.). Hava almak için kulübe, anbar vesaire üstünde açılmış delik.

NEFESLİ SAZLAR (i. A. F. T.). Nefesle üflenen çalgılar ki, mâdenî ve tahta olmak üzere ikiye ayrılır.

NEFH (i. A.). **1.** Üfleme, şişirme. **2.** Bir boru vesaireye üfleme, çalma. **Nefh-i sûr** = Hazret-i İsrâfil'in kıyâmet günü boruya üflemesi. **3.** Koku verme, koku yayma.

NEFHA (i. A.) (c. nefehât). **1.** Bir anlık esinti. **2.** Yayılan güzel koku.

NEFHA (i. A.). **1.** Üfürme: Nefha-i sûr. **2.** (tıp) Şişme, şişkinlik.

NEFİ bk. Nef'.

NEF'Î (i. A.). Faydalı şeye ait.

NEFÎR (i. A.). **1.** Cemâat, topluluk. **Nefîr-i âm** = Düşmanla savaşmak için halktan toplanan asker. **2.** Boru şeklinde eski bir Türk nefesli sazı.

NEFİS bk. Nefs.

NEFİS (NEFÎS) (i. A. «nefâset» den smüş) (mü. nefîse). Pek makbûl, değerli, güzel: Anadolu'da nefis halılar yapılır. **Sanâyî-i nefîse** = Güzel sanatlar.

NEFİY bk. Nefy.

NEFRET (i. A.). **1.** Ürküp kaçma. **2.** Tiksinme, ikrâh etme: Bu yemekten bana nefret geldi.

NEFRÎN (i. F.). Lânet, beddua.

NEFRİT (i. Y.). Bir böbrek hastalığı.

NEFS (halk dilinde: **NEFİS**) (i. A. (c. nüfûs, enfüs). **1.** Ruh, can, hayat. **2.** İnsandaki maddî ve beşerî ihtiyaçlar: Nefsine mağlûp olmak. **Nefs-i emmâre** = İnsanı kötülüğe sevk eden şehvet. **Nefs-i levvâme** = Vicdan rahatsızlığı. **Nefs-i mutmainne** = İyiliği kötülükten ayırtarak insana insanlık vazifesini tanıttıran kuvvet. **Nefs-i nâtıka** = İnsan ruhu. **3.** Şahıs, zat, kendi: Herkes kendi nefsini düşünür. **4.** Asıl, cevher. **5.** Bir şeyin asıl kendisi, merkezi: Nefs-i Bursa'da oturuyor. **6.** Meni, nutfe, bel suyu. **Balık nefsi** = İspermeçet. **Bi'n-nefs** = Bizzat. **Fî-nefsü'l-emr, nefsü'l-emrde** = Haddi zâtında. **Nefsine** = Herkes kendini düşünerek, kimsenin kimseye hayrı olmama. **Nefsi yenmek** = Gayret ederek nefis ve şehvete galip gelmek.

NEFSÂ (i. A.). Lohusa, yeni doğurmuş kadın.

NEFSÂNÎ (i. A.) (m. nefsâniyye). **1.** Nefse ait, nefisle alâkalı. **2.** Kin ve garazla alâkalı.

NEFSANİYET (NEFSÂNİYYET) (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Kin, garaz, gizli düşmanlık: Komşumuzun bana nefsâniyyeti vardır.

NEFSÎ (i. A.) (mü. nefsiyye). **1.** Şahıs ve zâta, nefse ait. **2.** bk. Nefsânî.

NEFT (i. F.). Yerden çıkan ve çam gibi bazı ağaçlardan çıkarılan tutuşabilen bir yağ ki, boyacılıkta vesair sanayide kullanılır: Neftyağı; neft sürmek; neft kuyusu.

NEFT (NAFT, NİFT) (i. A.). Neft. bk. Neft. **Neft-i nebâtî** = Çam nefti.

NEFTÎ (i.). Neftyağı renginde yani koyu yeşil ile kahverenkleri arasında bir renkte olan.

NEFY (i. A.). **1.** Sürme, sürgüne gönderme. **2.** (e.). İnkâr: **Edât-ı nefy** = «gelmemek» deki «me» gibi edat.

NEFYEDİLMEK (f.). **1.** Sürgüne gönderilmek. **2.** Menfî hâle getirilmek.

NEFYETMEK (f.). **1.** Sürgüne göndermek. **2.** Menfî hâle getirmek.

NEGAM bk. Nagam.

NEGAMÂT bk. Nagamât.

NEGATİF (i. Fr.). **1.** (matematik) Sıfırdan küçük, önünde eksi işareti bulunan sayı, pozitif karşıtı. **2.** Gerçekteki karanlık ve aydınlık kısımları tersine gösteren fotoğraf camı veya filmi.

NEHÂR (i. A.). Gündüz. **Leyl-ü nehâr** = Gece gündüz. **Nısf-ı nehâr** = Gündüzün ortası.

NEHÂREN (i. A.). Gündüzün.

NEHÂRÎ (i. A.) (mü. nehâriyye). Gündüze ait. **Nehârî mektep** = Yalnız gündüzün ders için devam olunup, gece yatılmayan mektep, zıddı: Leylî.

NEHB (i. A.). Yağma, çapul.

NEHC (i. A.). Tarz, yol.

NEHİR (NEHR) (i. A.) (c. enhâr) (tes. nehreyn). Akarsu, büyük ırmak: Tuna nehri. **Mavarâü'n-Nehir** = Türkistan'da nehrin yani Ceyhun'un ötesindeki yerler. **Mâ-beyn-en-nehreyn** = İki ırmak (başlıca Fırat'la Dicle) arası.

NEHME (i. A. tıp). Bazı hastalara ârız olan oburluk.

NEHMET (i. A.). Yüksek himmet.

NEHREN (i. A.). Nehir yoluyla: Musul'dan Bağdad'a nehren de gidilir.

NEHREYN (i. A.). İki nehir.

NEHRÎ (i. A.) (mü. nehriyye). Nehre ait. **İdâre-i nehriyye** = Nehirde işleyen vapurlar idaresi.

NEHY (i. A.). **1** Men ve yasak etme, zıddı: emir, bir işi yapmamayı emir ve tenbih etme: Emir ve nehye itaat etmeli. **2.** (gramerde) Emir kipinin menfîsi.

NE KADAR bk. Ne.

NEKAHET (ka uzun) (i. A.). Hastalığı geçirdikten sonraki toparlanma zamanı.

NEKAİS (ka uzun) (i. A. c.) (m. nakîsa). Noksanlar, eksiklikler.

NEKAİZ (a uzun) (i. A. c.) (m. nakîze). bk. Nakîze.

NEKÂL (i. A.). **1.** Şiddetli ceza. **2.** İbret.

NEKBET (i. A.). **1.** Talihsizlik, bedbahtlık. **2.** Düşkünlük, gözden düşme.

NEKBET-ZEDE (i. F.) (c. nekbet-zedgân) (Ar. nekbet = düşkünlük, Fars. zeden vurmak). Nekbete uğramamış.

NEKES bk. Nâ-kes.

NEKESLİK bk. Nâkeslik.

NEKHET, NÜKHET (i. A.). Koku, güzel koku, her şeyin kendine mahsus kokusu.

NEKÎR (i. A.). Mezarda ölüleri sorguya çeken iki melekten birinin ismi olup diğerine «Münkir» derler.

NEKRE (i. A.). **1.** Garip ve tuhaf fıkra, garîbe. **2.** Tuhaf sözler ve garip fıkralar söyleyen: Pek nekre adamdır.

NEKRE-GÛ (i. F.). Tuhaf sözler ve garip fıkralar ve nükteler söyleyen.

NEKTAR (i. Y. botanik). Balözü.

NEM (i. F.). **1.** Hafif surette ıslaklık, az yaşlık: Bu çamaşırda biraz nem vardır. **2.** Havada veya bir binanın içinde ve duvarlarında olan yaşlık, rutubet: Havada, bu

odada çok nem vardır. **3.** Gece yağıp ortalığa konan incecik damlalar, çiy, şebnem, jâle: Gece nem yağar. **Nem kapmak** = Hafif surette ıslanmak, nem dokunmak. **Buluttan nem kapmak** = Küçük şeyden müteessir olmak veya alınmak.

NEMÂ (i. A.). **1.** Artma, çoğalma. **2.** Büyüme, uzanma, bitki veya hayvanın büyümesi. **3.** Faiz.

NEMÂ-DÂR (i. F.). **1.** Artan, büyüyen, gelişen. **2.** Faydalı, fayda ve faiz veren.

NEMÂLANMAK bk. Nemâ.

NEMÇE, NEMSE (hi.) (Slavca «dilsiz» demektir). **1.** Alman, Almanyalı, Avusturyalı: Nemçe dili. **2.** Almanya, Avusturya: Nemçe İmparatorluğu. **Nemçe arpası** = İç kabuğu çıkarılmış ve temizlenmiş beyaz arpa ki, aşûre ve sütlacı olur.

NEMÇECE, NEMSECE (hi.). Alman veya Avusturyalı tarz usul veya dilinde olan, Almanca.

NEMÇELİ, NEMSELİ (hi.). Almanya veya Avusturya ahalisinden olan: Nemçelilerin ahlâk ve âdetleri.

NEM-DÂR (i. F.). Nemli, rutubetli, yaş.

NEME (i.). Nasıl, nasıl şey: Neme ne şeklinde kullanılır. **Bu, neme ne iştir?** = Bu, nasıl iştir?

NEMED (i. F.). Keçe. **Nemed-pâre** = Keçe veya kebe parçası. **Nemed-pûş** = Keçe veya kebe giyen.

NEMEK (i. F.). Tuz. **Nân ve nemek** = Tuz ve ekmek (hakkı).

NEMEK-DÂN (i. F.). Tuzluk.

NEMF (i. Y. zooloji). **1.** Böceklerin yetişkin hâle geçerken arada aldıkları özel şekil. **2.** Peri.

NEMÎKA (i. A.). Mektup, nâme.

NEMÎME (i. A.) (c. nemâim). Nemmâmlık, kovculuk, dedikoduculuk, çekiştiricilik, gıybetçilik.

NEMÎME-KÂR (i. F.). Kovcu, nemmâm, gammâz, dedikodusu.

NEML (i. A.). Karınca.

NEMLENMEK (f.). Nemli olmak, nem kapmak, hafif surette ıslanmak.

NEMLETMEK (f.). Nemli etmek, hafif surette ıslatmak, tertib etmek.

NEMLİ (i.). Hafif surette yaş ve ıslak.

NEMMÂM (i. A. «nemm» den imüb.) (mü. nemmâme). Ardından konuşan, münâfık.

NEM-NÂK (i. F.). Nemli, hafif surette yaş ve ıslak, rutubetli.

NEMRÛD (hi.). **1.** Hazret-i İbrahim'i ateşe atan ve meşhur Bâbil Kulesini inşa ettiren Bâbil hükümdarı. **2.** Bâbil hükümdarlarına İslâm literatüründe verilen umumî unvan. **3.** Yüzü gülmez katı yürekli ve inatçı: Nemrûd bir adam.

NEMRUTLUK (i.). Nemrud'ça surat asma, katı yüreklilik.

NEMSE bk. Nemçe.

NENG (i. F.). Ayıp, kusur.

NEODİM (i. Y. kimya). Senbolü Nd, atom sayısı 60 olan bir eleman.

NEOJEN (i. Y. jeoloji). **1.** Üçüncü zamanın pliyosen ile miyosen devirlerini içine alan sistem. **2.** Bu sistemle ilgili.

NEOKLASİK (i. Y. Fr.). Yeni klasik. **Neoklasik Türk musikisi** = Türk musikisinde Hacı Ârif Bey'le başlayan romantik şarkı ekolü.

NEOLİTİK (i. Y. Fr.). Taş devrinin son çağı ve yeni taş çağı ile alâkalı.

NEOMİSİN (i. Y. Fr.). Streptomisin cinsinden bir antibiyotik.

NEON (i. Y. kimya). Senbolü Ne, atom sayısı 10 olan gaz hâlinde bir eleman: Neon gazı. Neon lambalarında, aydınlatma maksadıyle kullanılır.

NEOPLAZMA (i. Y. tıp). Marazî gelişme.

NEOZİK (i. Y. Fr. jeoloji). Üçüncü zamana verilen bir ad.

NEPTUNYUM (i. L.). Uranyumdan üretilen ve Np senbolüyle gösterilen radyoaktif bir eleman.

NEPTÜN (i. L.). Güneş sistemindeki gezegenlerin güneşten uzaklık bakımından sekizincisi.

NER (i. F.). Erkek. **Şîr-i ner** = Erkek arslan.

NERCİS (i. A.) (Fars. «nergis» den Arapça'laşmış). bk. Nergis.

NERD (i. A.). Tavla denilen oyun.

NERDEN, NERDE (aslı: **NEREDEN**) bk. Nere.

NERDÜBÂN (i.). Merdiven. bk. Merdiven.

NERE (i. «ne» den). Yer için soru sormakta kullanılır: Bu, nerenin malıdır: Hangi yerin? Nereleri gezdiniz: Hangi yerleri? Neresine baksan: Hangi yerine. Nereniz ağrıyor: Hangi yeriniz? Nereden gelip nereye gidiyorsunuz? -de eki ile beraber inkâr, ne kadar uzak yahut yokluk mânâsiyle kullanılır: Bundan sonra güzel havalar nerede? Şark'ın o eski kumaşları şimdi nerede? Nerede o, nerede ben?

NERELİ (i.). Hangi yerli: Siz nerelisiniz? Şair Nâbî nereli idi?

NERGİS (i. F.). **1.** Sarı çiçekli, yeşil göbekli, bir cins güzel çiçek. **2.** mec. Sevgilinin gözü.

NERGİSGİLLER (i. botanik). Birçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi nergistir.

NERİTEL (i. Y. T. coğrafya). Denizlerin çekilmesiyle meydana gelen yerleşmeye müsait bölge.

NERM (i. F.). Yumuşak. **Nerm-dil** = Yüreği yumuşak, merhametli.

NESÂ (i. A. anatomi). Kalça kemiğinden ayakların ucuna kadar uzanan sinir.

NESAK (i. A.). Tarz, üslûp, tertip: **Bir nesak üzere** = Aynı tarzda, üslûbda.

NESC (i. A.). **1.** Dokuma, dokuyuş: Bez nescetmek. **2.** Bedendeki et, zar ve deri gibi şeyleri terkip eden liflerin oluş şekli. bk. Doku.

NESEB (i. A.) (c. ensâb). Soy, şecere: Bütün insanların nesebi Hazret-i Nûh'a çıkar.

NESEBEN (i. A.). Nesebce, soyca.

NESEBÎ (i. A. «neseb» den imen.) (mü. nesebiyye). Nesil ve nesebe ait.

NESH (halk dilinde: **NESİH**) (i. A.). **1.** Feshetme, lağvetme, hükümsüz bırakma. **2.** Bir kitabın suretini alma, bir nüshasını çıkarma, kopya etme, Ar. istinsâh. **3.** Başlıca kitap istinsahında kullanılan Yâkut-i Mustâsamî'nin icad ettiği yazı çeşidi ki, Arap harfleri ile Türkçe kitapların çoğu bu yazı ile basılmıştır.

NESHÎ (i. A.). **Hatt-ı neshî** = Nesih denilen yazı çeşidi.

NESÎB (i. A. «neseb» den smüş.) (mü. nesîbe). **1.** Neseb sahibi, soylu, baba tarafından asîl. **2.** (edebiyat) Kasîdelerde tasvir bölümü.

NESÎCE (i. A. «nesc» den smüş.) (c. nesâyic, ensice). **1.** Dokunmuş şey, dokuma. **2.** (anatomi, botanik) Dokunmuş gibi liflerden yapılmış zar, yaprak vesaire, Fr. tissue.

NESİÇ bk. Nesc.

NESİH (i. A.). Arap harflerinin daha çok basma ve yazma kitaplarda kullanılan çeşidi. bk. Nesh, neshî.

NESİL (NESL) (i. A.). Soy, sülâle, neseb: Nesli malûm, kimin neslindendir?

NESÎM (i. A.). Hafif ve latif rüzgâr: **Nesîm-i sabâ, bâd-ı sabâ** = Sabah yeli.

NESÎMÎ (i. A.) (mü. nesîmiyye). Hafif ve latif rüzgâra ait. **Havây-ı nesîmî** = Solunabilen temiz hava.

NESİR (NESR) (i. A.). **1.** Saçma, serpme. **2.** Ölçülü olmayan söz, zıddı: nazım, mensûr yazı: Nesir ve nazımda usta bir muharrir.

NESNÂS (i. A.). Büyük bir cins maymun ki, goril, şempanze, orangutan ve jibon isimleriyle dört çeşittir.

NESNE (i.). **1.** Şey: Bir nesne, bazı nesneler. **2.** (menfî cümlede) Bir şey, hiçbir şey: Nesne bulamadım (eskimiştir).

NESR (i. A.). Kerkes denilen yırtıcı kuş. (astronomi) **Nesr-i tâir** ve **nesr-i vâkî** = İki takım yıldız.

NESREN (i. A.). Nesir ile.

NESRÎN bk. Nesteren.

NESSÂB (i. A. «neseb» den imüb.) (c. nessâbîn). Şecere (ilm-i ensâb) mütehassısı, Fr. généologue.

NESSÂC (i. A. «nesc» den imüb). Dokuyucu, çulha.

NESTÂLİK (i. F.). Tâlik yazının bir çeşidi, (İranlılar, nesih ile tâlikten bozma olan yazıya nestâ'lik demişlerdir).

NESTEREN, NESRÎN (i. F.). Yabani gül ve ağustos gülü denilen çiçek.

NESTÛRÎ (i.). Suriye'deki bir Hıristiyan topluluğu ve bu topluluktan olan kimse.

NESY (i.). Unutma. bk. Nisyân.

NEŞÂ (i. A.). Nişasta.

NEŞÂİD (i. A. c.) (m. neşîde). Neşîdeler, şiirler, şarkılar.

NEŞAK (i. A.). Burna çekmek, burunla çekmek.

NEŞÂT (i. A.). Sevinç, şen olma, keyif: Neşâta geldi.

NEŞÂT-BAHŞ (i. A. F.). Sevinç veren.

NEŞÂT-EFZÂ (i. A. F.). Sevinç arttıran.

NEŞ'E (i. A.). **1.** Yeniden olup vücut bulma. **Neş'et-i uhrâ** = Mahşer'deki yeniden dirilme. **2.** Keyif, sevinç: O gün neş'esi vardı. Neş'em bozuldu. Biraz neş'esi geldi. **3.** Hafif sarhoşluk, keyifli olma: Bira neş'e getirir, neş'e verir (bu son iki mânâsiyle doğrusu: neşve'dir).

NEŞ'ELENDİRMEK (f.). **1.** Şenlendirmek: Meclisi neş'elendirmek için birtakım tuhaflıklar yaptı. **2.** Hafif surette sarhoşluk getirmek, keyif vermek.

NEŞ'ELENMEK (f.). **1.** Şenlenmek, neş'e bulmak. **2.** Hafif surette sarhoş olmak, keyifli olmak.

NEŞ'ELİ (i.). **1.** Şen: Bugün pek neşelisiniz. **2.** Hafif surette sarhoş, keyifli: O da oldukça neşeliydi.

NEŞ'ESİZ (i.). Keyfi yerinde olmayan: Bu akşam sizi neş'esiz görüyorum.

Nergis

NEŞ'ESİZLİK (i.). Keyifsizlik: Bugün bir neş'esizliğim var.

NEŞ'ET (i. A.). **1.** Hâsıl olma, vücuda gelme, yetişme: Harbiye'den neş'et eden subaylar. **2.** İlerigelme, sebep olma.

NEŞF (i. A.). Suyu çekme.

NİŞÎB (i. F.). İniş, yukardan aşağıya inen yer, mâil («şev, şiv» buradan gelir).

NEŞÎDE (i. A.) (c. neşâid). Şiir, şarkı.

NEŞİR (NEŞR) (i. A.). **1.** Dağıtma, yayma: Bu çiçek güzel bir koku neşrediyor. **2.** Herkese duyurma: Haber neşretmek. **3.** Gazeteye bir haber koyma. **4.** Kitap, gazete vs. basıp yayma, yayın. **5.** Umumî hâle koyma: İlim neşri. **6.** Kıyâmet gününde bütün insanların dirilmesi; haşir ve neşir. bk. Haşr (edebiyat) Leff-ü neşr. bk. Lef.

NEŞÎT (i. A.). Sevinçli, neş'eli.

NEŞREDİLMEK (f.). Yayınlanmak.

NEŞREN (i. A.). Yayın yoluyla.

NEŞRETMEK (f.). **1.** Yaymak. **2.** Yayınlamak.

NEŞRİYAT (NEŞRİYYÂT) (i. A. c.). **1.** Herkese duyurulan şeyler. **2.** Gazetelerin yazdıkları şeyler: O gazetenin neşriyatı daima doğrudur. **3.** Basıp yayma, yayınlar. **4.** Yalan ve uydurma haberler.

NEŞTER (i.) (Fars. nîşter'den galat). Kan almaya ve çıban vesaire yarmaya mahsus cerrah bıçağı: Neşter vurmak.

NEŞÛR (i. A. «neşr» den imüb.). Mübalağa ile neşreden, çok dağıtan.

NEŞV (i. A.) (doğrusu: neşy yahut neşv' dir.). Canlıların büyümesi, büyüme, boy atma: Ekinler, ağaçlar, kuzular, çocuklar neşv-ü nemâ bulurlar (aynı mânâda olan «nemâ» ile beraber kullanılır).

NEŞVE (i. A.). Şiddetli ve sarhoşluk veren neş'e. bk. Neş'e.

NEŞVE-DÂR (i. A. F.). Neşveli, sarhoşçasına neş'eli.

NEŞVE-GÂH (i. F.). Neşe yeri, keyif yeri.

NEŞVÜNEMÂ (NEŞV Ü NEMÂ) (i. A.). Yetişip büyüme, gelişme, yetişme. bk. Neşv, nemâ.

NET (i. Fr.). **1.** Fizik bütün çizgileri keskin ve aydın görünen (görüntü). **2.** Kesintilerden sonra kalan miktar: Ayda net iki bin lira.

NETÂİC (i. A. c.) (m. netîce). Neticeler sonuçlar. bk. Netice.

NETÂMELİ (i.). **1.** Gizli bir tehlikesi bulunan, tekin olmayan: Orası netameli bir yerdir, kim geçerse ayağı kayar. **2.** Başına sık sık kaza gelen: Netâmeli çocuk.

NETÂYİC bk. Netâic.

NETE (i. İ. denizcilik). Yerleştirme, bağlama, tesviye: Nete etmek.

NETEF (i. A. tıp). Kıl yolma.

NETEKİM (i.). Nitekim.

NETF, NETİF bk. Netef.

NETİCE (NETÎCE) (i. A.) (c. netâic). **1.** Bir durumun icab ettirdiği hâl: Alkolizmin neticesi deliliktir. **2.** Hulâsa, öz, özet: Netîce-i kelâm. **3.** Olma, çıkma: O işten bir netice çıkmadı, o kadar yorgunluk bir netice vermedi. **4.** Son, âkıbet, nihayet: Neticede yine ben zararlı çıktım. **Netîce-bahş** = Netice veren, neticesi görülen. **Netîce-pezîr** = Neticelenen, maksada yakın olan. **Netîce-i kelâm** = Elhâsıl, hâsılı, sözün kısası.

NETİCELENDİRMEK (f.). Sonuçlandırmak.

NETİCELENMEK (f.). Netice bulmak, sona ve maksada varmak: İş neticelendi.

NETİCESİZ (i.). Neticelenmeyen, sonu gelmeyen, maksada varmayan: Bu iş netisiz kaldı.

NEUTRİNO (i. L.). Kitlesi yok denecek kadar az, elektrik yükü olmayan ve Beta ışınlarıyla beraber yayınlanan bir atom zerreciği.

NEUTRON (i. L.). Protonla beraber atom çekirdeğini meydana getiren ve elektrik yükü olmayan atom zerreciği.

NEÛZÜBİLLÂH (Ar. terkip). Allah'a sığındık!

NEV (i. F.). Yeni. **Nev-îcâd** = Yeni icâd edilmiş. **Nev-bahâr** = İlkbahar. **Nev-resîde** = Yeni yetişmiş. **Nev-zâd** = Yeni doğmuş. **Nev-zuhûr** = Yeni çıkma. Taze, körpe. **Nev-civân** = Delikanlı. **Nev-nihâl** = Taze fidan. **Nev-be-nev** = Yeniden yeniye.

NEVÂ (i. F.) (musiki). Türk musikisinde bir basit makam. Dügâh (lâ) perdesinde kalır.

NEVÂ (i. F.). **1.** Âhenk, nağme, ses: **Mürg-ı hoş-nevâ** = Güzel sesli kuş. **2.** Kuvvet, servet. **3.** Nasîb, hisse. **Bî-nevâ** = Mahrum, nasipsiz, kimsesiz.

NEV-ÂBÂD (i. F.). Yeni şenelmiş.

NEVÂBÎT (i. A.) (c. nâbite). Yerden bitenler, yerden çıkıp büyüyenler.

NEVÂ-BÛSELİK (i. F. T.) (musiki). Türk musikisinde bûselik beşlisi ile kalan bir mürekkep makam.

NEVÂDÎ (i. A. c.) (m. nâdî). Meclisler, toplantılar.

NEVÂFİL (i. A. c.) (m. nâfile). Nâfileler, boş şeyler. bk. Nâfile.

NEVÂKIS (i. A. c.) (m. «nakıysa» bu mânâda kullanılmaz). Nakıysalar, noksanlar, eksiklikler.

NEVÂDİR (i. A. c.) (m. nâdire). Nâdireler, az bulunan şeyler. bk. Nâdire.

NEVÂ-GER (i. F.). Hânende, okuyucu.

NEVÂHÎ (i. A. c.) (m. nâhiye). Nahiyeler.

NEVÂHTE (i. F.). Okşanmış.

NEVÂÎ (i. F.). Nevâya, sese ve âhenge ait. Türk şairlerinin en büyüklerinden Ali Şîr'in mahlasıdır.

NEVÂİB (i. A. c.) (m. nâibe). Nâibeler. bk. Nâibe («nâibât» gibi).

NEVÂKIS (i. A. c.) (m. nâkıysa) (bu mânâda kullanılmadığından dilimizde «nakıysa» nın cem'i gibi ve «nekaais» yerine kullanılmıştır). Eksiklikler.

NEVÂKÎS (ka ile) (i. A. c.) (m. nâkûs). bk. Nâkus.

NEVÂ-KÜRDÎ (i. F. A.) (musiki). Türk musikisinde kürdî dörtlüsünde kalan bir mürekkep makam.

NEVÂL bk. Nevâle.

NEVÂLE (i. A.). **1.** Vergi, ihsan, kerem. **Deryâ-nevâl** = Lutuf ve ihsanı deniz gibi olan. **2.** Behre, nasib, hisse. **3.** Yiyecek ve içecekler: Dün nevâlemizi düzüp kıra gittik.

NEVÂMÎS (i. A .c.) (m. nâmûs). Namuslar. bk. Namus.

NEV'AN (i. A.). Cinsçe, nevi bakımından. **Nev'an-mâ** = Bir türlü, bir suretle, bir bakıma, bir dereceye kadar.

NEV-Â-NEV (i. F.). Yeni yeni, yeniden yeniye.

NEVÂ PERDESİ (i. F. T.) (musiki). Türk musikisinde orta sekizlideki re notası.

NEVÂ-SÂZ (i. F.). Çalgıcı yahut okuyucu.

NEVÂSÎ (i. A. c.) (m. nâsiye). Nâsiyeler, alınlar. bk. Nâsiye.

NEVÂZ (i. F.) («nüvâz» şekli galattır). Okşayan. **Dil-nevâz** = Gönül okşayan.

NEVÂZÎ (i. F.). Okşama.

NEVÂZİL (i. A. c.) (müfredi «nâzile» kullanılmamıştır). **1.** Hadiseler, olaylar, felâketler. **2.** (Türkçe m. nezle): Nevâzile uğradım, nevâzil oldum (bu mânâ ile nezlenin cem'i sanılarak kullanılmıştır).

NEVÂZİŞ (i. F.). Okşama, okşayış.

NEVÂZİŞ-KÂR (i. F.). Okşayan, okşayıcı.

NEVÂZİŞ-KÂRÂNE (i. F.). Okşayarak.

NEVÂZLIK bk. Okşama.

NEV-BAHÂR (i. F.). İlkbahar.

NEV-BÂRE bk. Nevbâve.

NEV-BÂVE (i. F.). Turfanda meyve.

NEVBER (i. F.). **1.** Turfanda meyve. **2.** Memeleri yeni belirmeye başlayan kız.

NEVBET bk. Nöbet.

NEVBET-HÂNE (i. A. F.). Mehter takımı.

NEVBET-ZEN (i. A. F.). Mehter çalıcısı.

NEV-CİVÂN, NEV-CÜVÂN (i. F.). Taze, genç adam, delikanlı.

NEVÇAĞAN (i.). Boruçiçeği, patlıcançiçeği.

NEV-EDÂ (i. F.) (musiki). Türk musikisinde artık kullanılmayan bir mürekkep makam.

NEVERD (i. F.). Gezen, dolaşan, yol alan. **Reh-neverd** = Yol alan. **Sahrâ-neverd** = Çölde gezen, dolaşan, göçebe.

NEV-ESER (i. F.) (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

NEVHA (i. A.). Ölüye sesle ağlama.

NEVHA-GÂH (i. A. F.). Ölüye ağlanacak yer.

NEVHA-GER (i. F.). Ölüye sesle ağlayan.

NEV-HEVES (i. F.) (c. nev-hevesân). **1.** Bir işe yeni heves eden, ilk defa olarak bir işe teşebbüs ettiğinden büyük heves gösteren. **2.** Hergün yeni bir şeye heveslenip bir işte sebat göstermeyen, maymun iştahlı: Yeni memur nevheves bir adamdır, kendisinden iş beklememeli.

NEVHEVESLİK (i.). **1.** Bir işe yeni teşebbüs edip çok heves gösterme. **2.** Hergün yeni bir hevese düşüp bir işte sebat etmeyiş, maymun iştahlılık.

NEV-HÎZ (i. F.). **1.** Yeni yetişmiş, yeni çıkmış. **2.** Genç, tâze.

NEVİ (NEV') (i. A.) (c. envâ). Türlü, çeşit: Bu nevi hayvan, kumaş, mal; kumaşın envâı. **2.** (palaontoloji) Tür. **3.** Cins: Nev-i beşer.

NEV'Î (i. A.) (mü. nev'iyye). Nev'e çeşide, cinse ait.

NEVÎD (i. F.) (nüvîd şekli galattır). İyi haber, müjde.

NEVÎN (i. F.). Yepyeni, yeni şey.

NEVİR (i.). İnsan yüzünün rengi, betbeniz. **Nevri dönmek** = Ansızın öfkeye kapılmak, sinirlenmek. bk. Nevr.

NEVK (i. F.). Sivri uç.

NEVM (i. A.). **1.** Uyku. **2.** Rüya.

NEVMÎ (i. A.) (mü. nevmiyye). Uykuya ait.

NEVMÎD (i. F. «nâ-ümîd» den). Ümitsiz.

NEVMÎDÂNE (i. F.). Ümitsizcesine.

NEVMÎDÎ (i. F.). Ümitsizlik.

NEV-NİHÂL (i. F.). Taze fidan. mec. Uzun boylu genç sevgili.

NEVR (i. A.). **1.** Parlaklık. **2.** Ağaç çiçeği.

NEVRALJİ (i. Y. tıp). Sinir ağrısı.

NEVRASTENİ (i. Y. tıp). Sinir yorgunluğundan ileri gelen ruh hastalığı.

NEV-RES (i. F.). Yeni yetişen, yeni biten.

NEV-RESÎDE (i. F.). Yeni yetişmiş.

NEVRESİM (i.). Torba biçiminde yorgan çarşafı.

NEV-RESTE (i. F.). Yeni bitmiş.

NEVROLOJİ (i. Y. Fr.). Konusu sinir sistemi olan ilim.

NEVROPAT (i. Y. Fr.). Sinirleri bozuk, sinir hastası.

NEVROZ (i. Y.). Bir ruh hastalığı.

NEVRÛZ (NEV-RÛZ) (i. F.) (asıl mânâsı: yeni gün). Eski İran takviminde sene başı ve ilkbahar başı olan gün. **Nevrûz-ı Sultânî** = Sultan Melikşâh'ın takvimindeki nevrûz.

NEVRÛZ (i. F.) (musiki). Türk musikisinde şimdi kullanılmayan bir mürekkep makam.

NEVRÛZİYYE (i. Fars. «nev-rûz» dan Ar. kaide ile yapılmış kelime). **1.** Nevrûz günü yapılıp dağıtılan bir çeşit macun. **2.** Nevrûz münasebetiyle yazılıp bestelenen şiir.

NEV-ŞÂH (i. F.). **1.** Yeni dal. **2.** Yeni bitmiş geyik boynuzu.

NEV-ŞÜKÜFTE (i. F.). Yeni açılmış (çiçek).

NEVVERE (i. A.). Aydınlık etsin, aydınlatsın! (bazı Arapça tâbirlerde geçer).

NEVZÂD (NEV-ZÂD) (i. F.). **1.** Yeni doğmuş. **2.** Yeni doğmuş çocuk.

NEV-ZEMÎN (i.). Yeni bir zeminde, yani yeni bir tarz ve üslûpta olan: Nev-zemîn bir şiir söylemiş.

NEY, NÂY (i. F.). **1.** Saz, kamış. **2.** Türk musikisinde bir nefesli çalgı ki, çeşitleri vardır: Ney üflemek.

NEYE bk. Ne.

NEY-İSTÂN (i. F.). Kamışlık, sazlık («ney-zâr» ile aynı mânâdadır).

NEYL (i. A.). Nail olma, merâma erme, isteğe erişme.

NEY-ŞEKER (i. F.) Şeker kamışı.

NEYY (i. A.). Çiğ, pişmemiş.

NEYYİR (i. A. «nûr» dan smüş.) (mü. neyyire). **1.** Nûrlu, parlak, kutlu. **2.** Işıklı cisim. **Neyyir-i âzâm** = Güneş, tesniyesi: **Neyyireyn** = Ay'la Güneş.

NEY-ZÂR (i. F.). Kamışlık, sazlık («neyistân» ile aynı mânâdadır).

NEYZEN (NEY-ZEN) (i. F.). Ney çalıcısı.

NEZ (NEZ') (i. A.) **1.** Çekip koparma, kaldırma: O hakkı benden nez' edemezsiniz. **2.** Can çekişme: Hâlet-i nez'dedir.

NEZÂFET (i. A.). Temizlik: Nezâfete çok dikkat etmeli.

NEZÂHAT (i. A.). mec. Temizlik, nezihlik.

NEZÂKET (i.) (Fars. nâzük sıfatından Ar. kaide ile yapılmıştır). **1.** Naziklik: Bedeninin nezâketi. **2.** Zariflik, zarafet; kabalık zıddı: Nezâketle söylemeli. **3.** Terbiye, edeb. **4.** Ehemmiyet, dikkat ve itinaya muhtaç ve lâyık olma: Bu meselenin nezâketi vardır, oranın nezâketi malûm.

NEZÂKETLİ (i.). Nazikliği ve zarafeti olan (eski yazı dilinde kadınlar ve kızlar hakkında kullanılan unvandı).

NEZÂKETSİZ (i.). Nazik olmayan, kaba.

NEZÂRET (i. A. «nazar» dan). **1.** Bakma, bakış, etrafı görme, seyir: Bu evin, bu tepenin güzel nezâreti vardır. Bir tahta perde çekip evin nezâretini kesti. **2.** Gözetme, teftiş, yoklama, muayene: İşçilere nezâret edecek bir mühendis lâzım. **3.** İdare, başkanlık: Bu işe kim nezâret ediyor, bu iş onun nezâretindedir. **4.** Bakanlık: Dâhiliye, hâriciye, mâliye, maârif nezâreti. **5.** Eskiden bakanlık sayılmayan büyük devlet teşkilâtından bazıları: Hazîne-i hâssa nezâreti, reji nezâreti.

NEZZÂRE (i. A.) (ism-i cem'). Seyirciler, seyredenler.

NEZD (i. F.). **1.** Yan, yakın, yer: Filânın nezdindedir; nezd-i âlîlerinde; filân devlet nezdindeki sefir. **2.** Göre, nazarında, fikrince: Bilgiler nezdinde o mesele halledilmiştir; benim nezdimde malûmdur.

NEZDÎK (i. F.). Yakın, beri.

NEZ'ETMEK bk. Nez.

NEZF (i. A. tıp). Kan gitme, kanama. **Nezfü'l-enf** = Burun kanaması. **Nezf-i dimâğî** = Beyin kanaması, Fr. hémoragie.

NEZFÎ (i. A.) (mü. nezfiyye) (tıp). Kanamaya ve kan gitmesine ait.

NEZÎH (i. A. «nüzhet» ten smüş.) (mü. nezîhe). Temiz (daha çok mecâzen kullanılır).

NEZÎR (i. A. «nezr» den smüş.). Toplumu doğru yola hazırlayan.

NEZLE (i. A.) (c. nevâzil). **1.** Burnun akmasını mucib olan hastalık. **2.** (tıp) Vücudun herhangi organından cerahat veya diğer bir maddenin akması.

NEZLÎ (i. A.) (mü. nezliyye) (tıp). Nezleye ait.

NEZZÂM (i. A. «nizâm» dan imüb.). Nizam veren, düzene koyan.

NISFET bk. Nasfet.

NISIF (NISF) (i. A.) (tes. nısfeyn). Yarım, yarı, buçuk, fars. nîm: Nısfını alıp nısfını bıraktı. **Nısıf kutur** = Yarı çap. **Nısıf küre** = Yarı küre. **Nısfü'l-leyl** = Gece yarısı. **Nısfü'n-nehâr** = Gündüzün ortası.

NISFIYYET (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Yarımlık, yarı yarıya bölme, bölüşme.

NISFİYE (NISFİYYE) (i. A.). Ney çalgısının küçük ve ince seslisi.

NISFİYYE-ZEN (i. A. F.) (musiki). Nısfiye çalan.

NISFÜNNEHAR (NISFÜ'N-NEHÂR) (i. A. astronomi). Meridyen.

Ni (kimya). Nikel elemanının senbolü.

NİÂL (i. A. c.) (m. na'l). Nallar. bk. Nal.

NİAM (i. A. c.) (m. nîmet). Nimetler. bk. Nimet.

NİCE (i.). Ne kadar, ne çok: Bu mevzuda nice kitaplar te'lif olunmuştur. Nasıl, ne türlü, ne suretle: Sizin işiniz nice oldu? (bu mânâsı eskimiştir).

NİCELİK (i.). Bir şeyin çoğalıp azalebilen, ölçülebilen, sayılabilen hâli.

NİÇİN (aslı: **NE İÇÜN**) (e.). **1.** Sebep gösterir: Nedir, ne sebepten: Dün niçin gelmediniz, niçin cevap vermiyorsun? **2.** Neye, ne maksatla: Niçin gidiyorsunuz? Bu mektubu niçin yazıyorsunuz?

NİDÂ (i. A.). Çağırma, seslenme, ses verme. (edebiyat) **Harf-i nidâ** = Çağırmaya mahsus harf, ünlem: Ya, ey! gibi.

NİDD (i. A.). Eş, benzer, Fr. mânud.

NİFAK (i. A.). **1.** Başkalarına Müslüman gibi görünüp de kâfir olma, münâfık olma: Ehl-i nifak. **2.** Münâfıklık, gammazlık; arayı açmak. **3.** Bozuşukluk.

NİFÂKÎ (ka ile) (i. A.). Nifakla alâkalı.

NİFÂR (i. A.). **1.** Korkma, ürkme. **2.** Nefret izhar etme.

NİFÂS (i. A. tıp). Loğusalık, yeni doğurmuş kadının hâli.

NİFÂSÎ (i. A.) (mü. nifâsiyye) (tıp). Loğusalığa ait.

NİGÂH, NİGEH (i. F.). Bakış, bakma, nazar. **Atf-ı nigâh etmek** = Nazar atmak, şöyle bir bakmak.

NİGÂH-BÂN bk. Nigeh-bân.

NİGÂH-DÂR bk. Nigeh-dâr.

NİGÂR (i. F.). **1.** Resim, tasvir, sûret. **2.** mec. Resim gibi güzel sevgili. **3.** (sıfat terkiplerinde). Resmolunmuş. **Hâtır-nigâr** = Hatırda resmolunmuş gibi yerleşen, unutulmayan.

NİGÂR (i. F.) (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam. Sûz-i Dilârâ makamı ile aynıdır.

NİGÂRENDE (i. F.). Resim ve tasvir yapan, ressam, tasvirci.

NİGÂR-HÂNE bk. Nigâristân.

NİGÂRÎN (i. F.). Resim gibi güzel sevgili, dilber.

NİGÂRİSTÂN (NİGÂR-İSTÂN) (i. F.). **1.** Resim, tasvir ve heykellerle dolu yer, resim ve heykel müzesi. **2.** Putlarla dolu mâbed, puthane. **3.** mec. Güzelleri çok yer.

NİGÂRİŞ (i. F.). Resim ve tasvir yapma.

NİGÂŞTE (i. F.). Resim ve tasvîr olunmuş.

NİGEH bk. Nigâh.

NİGEH-BÂN (i. F.). Bakan ve muhafaza eden, muhafız, bekçi.

NİGEH-BÂNÎ (i. F.). Gözcülük, bekçilik.

NİGEH-DÂR (i. F.). Himaye eden.

NİGENDE (i. F.). **1.** Kaba bir çeşit dikiş. **2.** Silindir.

NİGERGÂN (i. F.). Bakan, nâzır.

NİGÎN (i. F.). **1.** Yüzük (taşı). **2.** Mühür.

NİGÛ, NÎGÛ (i. F.). İyi, hoş. **Nîgû-kâr** = İyi iş işleyen, iyilik eden. bk. Nîk.

NİGÛHİŞ (i. F.). Çekiştirme.

NİGÛN (i. F.). **1.** Başaşağı, tersine dönmüş. **Ser-nigûn** = Başaşağı. **2.** Ters, aksi, uğursuz. **Nigûn-baht** = Talihsiz.

NİH (i. F. «nihâden» fiilinden). Koyan, vaz'eden. **Kadem-nih** = Ayak koyan, basan.

NİHÂD (i. F.). Tabiat, yaratılış, tıynet, hilkat, huy. **Bed-nihâd** = Kötü tabiatlı. **Nîk-nihâd** = İyi huylu.

NİHÂDE (i. F.). Koymuş, vaz'etmiş. **Kadem-nihâde** = Ayak koymuş (basmış).

NİHÂF (i. A. c.) (m. nahîf). Zayıflar.

NİHÂÎ (i. A.). Bir işi, bir şeyi sona erdiren, işi kesen, en son: Nihâî karar.

NİHÂL (i. F.). Fidan, dal. **Nev-nihâl** = Taze fiden, dal.

Nilüfer

NİHAL (i. A. c.) (m. nihle). bk. Nihle.

NİHALE (i.). Sofrada kullanılan tabak altlığı. bk. Nihâlî.

NİHÂLÎ (i. F.). Fidan dallarından yapılan ve sofrada yemek sahanları altına konulan dairevî şey ki, sırmalı meşinden, madenden vs. den yapılır.

NİHÂLİSTÂN (i. F.). Fidanlık, fidan yetiştirilen bahçe.

NİHÂN (i. F.). **1.** Gizli, saklı. **2.** Hazır ve meycut olmayan, kayıp.

NİHÂNÎ (i. F.). Gizlilik.

NİHAT bk. Nihâd.

NİHÂVEND (i. F.) (musiki). Türk musikisinde rast (sol) perdesinde kalan bir şed makam (Batı İran'da bir şehrin adıdır).

NİHÂVEND-İ KEBÎR (i. F. A.) (musiki). Türk musikisinde şimdi kullanılmayan bir mürekkep makam.

NİHAYET (NİHÂYET), NİHÂYE (i. A.) (c. nihâyât). **1.** Son, bitim, uç, âkıbet: Bu işin nihayeti ne olacak? **2.** Son derece: O kadar yaramazlık etti ki, sabrım nihayete vardı. **İlâ-nihâye** = Son dereceye kadar. **Nihâyetü'l-emr** = Âkıbet. **Nihayet bulmak** = Bitmek, tükenmek. **Bî-nihâye** = Bitmez, tükenmez, sonsuz, pâyânsız. **Nihâyetü'n-nihâye** = En son derece.

NİHAYETSİZ (i.). Sonsuz, sonu gelmez, bitmez, tükenmez.

NİHENG (i. F.). Timsah.

NİHİLİST (i. Fr.). Nihilizm taraftarı.

NİHİLİZM (i. Fr.). Çarlık Rusya'sında başlayan bir çeşit anarşizm.

NİHLE (i. A.) (c. nihal). Din şubesi, mezhep: Milel ve nihal.

NİHRÎR (i. A.) (c. nehârîr). Mesleğinde mâhir ve çok tecrübeli âlim.

NİJÂD (i. F.). Soy, nesil, neseb. **Pâk-nijâd** = Soylu, asîl.

NÎK (i. F.). İyi, hoş (c. nîkân). İyi adam. **Nîk-ahter, nîk-baht** = Bahtiyar, talihli. **Nîk-haslet, nîk-hû** = İyi tabiatlı. **Nîk-hâh** = Herkesin iyiliğini seven, iyiliğinde bulunan. **Nîk-fâl** = Talihli. **Nîk-fercâm** = Sonu iyi. **Nîk-manzar** = Görünüşü güzel. **Nîk-nâm** = İyilikle ismi çıkmış, ismi hayırla anılan.

NİKAB (a uzun) (i. A.). Yüz örtüsü, peçe, yaşmak.

NİKABET (a uzun) (i. A.). Nakiblik. bk. Nakib.

NİKÂH (i. A.). Resmî evlenme: Nikâh kıymak. **Nikâh etmek** = **1.** Evlenmek. **2.** Evlendirmek.

NİKÂHLAMAK (f. A.). Nikâhla almak.

NİKÂHLANMAK (f.). **1.** Nikâhlı hâle gelmek. **2.** Birbirine varmak üzere nikâhları kıyılmak.

NİKÂHLI (i.). Nikâhı kıyılmış karı veya koca.

NİKÂHSIZ (i.). Nikâhı kıyılmamış, nikâhsız yaşayan (ekseriya kadın hakkında kullanılır).

NİKÂT (i. A. c.) (m. nükte). Nükteler. bk. Nükte (nükât şekli galattır).

NİKAT (a uzun) (i. A. c.) (m. nokta). Noktalar. bk. Nokta.

NİKBİN (NÎK-BÎN) (i. F.). İyimser, her şeyi hoş gören.

NİKEL (i. Fr. nickel). Ni senbolüyle gösterilen gümüş gibi beyaz ve parlak, gümüşten daha bol ve ucuz bir eleman.

NÎK-KİRDÂR (i. F.). Hareketi hoşa giden, beğenilen.

NÎK-NÂM (i. F.). İyi nam kazanmış.

NİKOTİN (i. Nicot şahıs adından) (kimya). Tütünden elde edilen zehirli bir alkaloit.

NİKRİS (ka ile) (i. A.). El ve ayak parmaklarına arız olan ağrı ve şiş, damla, Fr. Goutte.

NİKRÎZ (NÎKRÎZ, NÎRÎZ) (i. F.) (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam (İran'da bir şehrin adıdır).

NİKRÎZ BEŞLİSİ (i.). Bu makamda kullanılan beşli.

NİL (NÎL) (hi. coğrafya). Afrika'nın en büyük nehri.

NİL (NÎL) (i. A.). Çivit. **Nîl-gûn** = Çivit renginde, mavi, lâcivert.

NÎLEYN (i. A.). «iki Nil» Seyhun ve Ceyhun veya Fırat ve Dicle nehirleri.

NÎL-GÛN, NİLGÛN (i. F.). bk. Nil.

NÎLÎ (i. F.). Çivit rengi, mavi.

NİLÜFER (NÎLÛFER) (i. F.). **1.** Beyaz, sarı ve mavi çiçek açan bir çeşit su bitkisi, çadır çiçeği. **2.** (hi. coğrafya). Bursa önünden akan bir çay.

NİLÜFERGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası.

NÎM (i. F.). **1.** Yarım. **Nîm-nigâh** = Yarım bakış, gözucu ile bakış. **Nîm-ten** = bk. Mintan. **2.** Yarı (sıfat terkiplerinde). **Nîm-puhte** = Yarı pişmiş. **Nîm-mürde** = Yarı ölü. **Nîm-mest** = Yarı sarhoş, keyifli. Türk musikisinde bazı usullerin başına gelirse o usûlün yarımı olduğunu gösterir.

NÎM-BEREFŞÂN (i. F. T.). Türk musikisinde 16 zamanlı bir büyük usul.

NÎM-BİSMİL (i. F.). İyice boğazlanmamış, yarı kesilmiş olan.

NİMBÜS (i. L.). Karabulut.

NÎM-ÇENBER (i. F.) (musiki). Türk musikisinde 12 zamanlı bir küçük usul.

NÎME, Nİ'ME (e. A.). Ne güzel, ne âlâ, Fars. zehî. **Ni'mel-matlûb** = Tam aradığımız. **Ni'me't-tesâdüf** = Ne güzel tesâdüf. **Ni'me'l-vesîle** = Ne güzel vesile.

NÎME (i. F.). Yarım. **Dü-nîme** = İkiye bölünmüş.

NİMET (NÎMET) (i. A.) (c. niâm). **1.** İyilik, ihsan: Bana olan nîmetini inkâr edemem. **2.** İyi yaşamak için lâzım olan şeyler, servet, refah: Çok nimete nail oldu. **3.** Allah'ın nimeti olan yiyecek ve içeceğe ait şeyler ve bilhassa ekmek: Nimete hürmet lâzımdır. **Velî-nîmet** = İhsan sahibi, bir adamı geçindiren, geçimini sağlayan: O, benim velî-nîmetimdir.

NÎMET-ŞİNÂS (i. A. F.). Nimeti tanıyan, bilen kimse.

NÎM-EVSAT (i. F. A.) (musiki). Türk musikisinde 13 zamalı bir küçük usul.

NÎM-FÂHTE (i. F. A.) (musiki). Türk musikisinde 12 zamanlı bir küçük usul.

NÎM-HÂB (i. F.). Yarı uykulu, mahmur.

NÎM-HAFÎF (i. F. A.) (musiki). Türk musikisinde 16 zamanlı bir büyük usul.

NÎM-HANDE (i. F.). Yarım gülüş, gülümseme.

NÎM HİCÂZ (i. F. A.) (musiki). Türk musikisinde orta sekizlideki bir perdenin adı.

NÎM HİSÂR (i. F.) (musiki). Türk musikisinde orta sekizlideki bir perdenin adı.

NÎM SAKIYL (i. F. A.) (musiki). Türk musikisinde 24 zamanlı bir büyük usul.

NÎM SOFYÂN (i. F.) (musiki). Türk musikisinde 2 zamanlı basit ve en küçük usul.

NÎM ŞEHNÂZ (i. F.) (musiki). Türk musikisinde tîz sekizlideki bir perdenin adı.

NÎMTEN, NÎM-TEN bk. Mintan.

NÎM ZENGÛLE (i. F.) (musiki). Türk musikisinde tîz sekizlideki bir perdenin adı.

NİNE (i.). **1.** Anne (bu mânâsı çok az kullanılır). **2.** Büyükanne. **3.** Kaynana (bu mânâsı eskimiştir). **4.** Şefkat ünlemi: Ninem!

NİNNİ (i.). Çocukları uyutmak için söylenen sözler (şiir ve musikide bir çeşittir. Edat olarak da kullanılır: Oğluma ninni).

NİNOVA (hi. coğrafya). Eski Asurlular'ın merkezi olan şehir ki, harabeleri Musul'un karşısındadır.

NÎRÂN (i. A. c.) (m. nân) (Türkçe'de nûr'un cem'i olarak «nûrlar» mânâsıyle kullanılmıştır). bk. Nâr.

NÎRENC (i. A. Fars. «nîreng» den Arlaşmış) (c. nîrencât). Tılsımlı, tılsıma ait işler.

NÎRENG (i. F.). **1.** Hile. **2.** Sihir, tılsım, büyü.

NİRENGÎ (i. F.). Haritasını çıkarmak için bir alanı üçgenlere bölmek işi.

NÎRÛ (i. F.). Zor, kuvvet.

NÎRÛ-MEND (i. F.). Zorlu, kuvvetli, kavî.

NİSÂ (i. A. c.) (neseve ve nisvân gibi çokluk olup, müfredi yoktur). Kadınlar, inâs: Tâife-i nisâ.

NİSÂB (i. A.). **1.** Asıl ve esas. **2.** Kıvam, istenen derece.

NİSÂCET (i. A.). Dokuyuculuk, dokumak sanatı, çulhalık.

NİSÂİYE (i. A.). Kadın hastalıkları.

NİSÂİYECİ (i.). Kadın hastalıkları mütehassısı.

NİSAN (NİSÂN) (i.) (Süryânîce'den). Mart ile mayıs arasındaki ay: Nisan ayında. **Ebr-i nîsân** = Nisan bulutu, bereket ve cömertlik hakkında kullanılır.

NİSÂR (i. A.). **1.** Saçma, serpme, dağıtma. **2.** Düğünde saçılan para vs. (Farsça sıfat terkiplerinde). Saçan, saçıcı. **Zer-Nisâr** = Altın saçan.

NİSBET (i. A.). **1.** Bağlılık, ilgi: Kendisinin o aileye nisbeti vardır. **2.** Kıyas, iki şeyin birbirine göre mukayesesi: Benim hâlim sizin hâlinize nisbet olunmaz, nisbet kabûl etmez. **3.** (matematik). İki sayı veya şekil arasındaki münasebet ve kıyas. **4.** (Türkçe) Birine karşı inadına yapılan iş ve gösterilen hâl: Bana nisbet yapmak istiyor. (Türkçe) Rağmen: Bu işi bana nisbet yapıyor. Arapça tâbirlerde «nisbe» şeklinde de kullanılır. **Bi'n-nisbe** = Nisbetle, nisbeten.

NİSBETÇİ (i.). Başkasına inat bir şey yapan, gösterişçi, inatçı: Çok nisbetçi adamdır.

NİSBETEN (i. A.). Nisbetle, kıyas ve mukayese olunarak: Bu, ötekine nisbeten büyüktür.

NİSBÎ (i. A. «neseb» den imen.) (mü. nisbiyye). Nisbetle, kıyas ve mukayese ile olan.

NİSEB-İ ŞERÎFE (i. A. F.) (musiki). Türk musikisi makam ve dizilerinde tam sekizli ve beşlilerin toplam sayısı.

NİSTÎ (i. F.). Yokluk. **Hestî ve nîstî** = Varlık ve yokluk.

NİSVÂN (i. A. c.) (ism-i cem' olup müfredi yoktur). Kadınlar.

NİSYÂN (i. A.). Unutma, unutuş.

NÎŞ (i. F.). Arı ve akrep gibi böceklerin soktukları iğne, diken.

NİŞÂBÛR (NÎŞÂBÛR, NÎŞÂPÛR) (i. F) (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam (İran'da Horasan'da bir şehrin adıdır).

NİŞÂBÛREK (i. F.) (musiki). Türk musikisinde dügâh (lâ) perdesinde kalan bir şed makam.

NİŞÂBÛR ÜÇLÜSÜ (i. F. T.) (musiki). Türk musikisinde Nişâbûr makamında kullanılan üçlü.

NİŞADIR, NİŞADUR (i. A.). Amonyak tuzu denilen, tuzlu ve yakıcı beyaz bir madde. **Nişadır ruhu** = Amonyak.

NİŞADIRÎ (i. A.) (mü. nişâdırıyye) (kimya). Nişadıra (amonyaka) ait.

NİŞAN (NİŞÂN) (i. F.). **1.** Alâmet, eser: Nâm ve nişanı, kalmadı. **2.** Senbol, belli olmak için edilen işaret, damga vesaire: Nişan koymak. **3.** Yara eseri, iyi olmuş yaranın belli olan yeri: Kılıç yarasının yüzünde nişanı kaldı. **4.** Ok veya kurşun ve gülle ile vurulması istenen nokta, hedef: Nişâna atmak, nişan dikmek. **5.** Hedefe vurmak üzere silâhın göze götürülüp doğrulması: Nişan almak, nişan atmak. **6.** Silâhın üzerinde nişan almaya mahsus ve ekseriya oynak ve dereceli âlet: Bu tüfeğin nişanı doğru değildir. **7.** Bir kıza namzed olan erkeğin buna alâmet olmak üzere verdiği yüzük vesaire: Kızın parmağında nişanı vardı. **8.** Namzetlik, nikâhlanmadan önceki sözleşme, sözlülük. **9.** Bir hâdiseye hâtıra olmak üzere dikilen taş: Nişan taşı (nişantaşı). **10.** Tuğray-ı hümâyûn, Osmanlı devrinde ferman ve beratlara çekilen işaret. **11.** Devlet tarafından yüksek hizmet sahiplerine verilen ve göğse takılan alâmet. Her devlette dereceleri vardır.

NİŞAN (NİŞÂN) (i. F.) (sıfat terkiplerinde). **1.** Duran, yerleşen, dikilen, kalan. **Hâtır-nişân** = Hatırda kalan. **2.** Diken. **3.** Gösteren, eser ve alâmet hükmünme olan: Fermân-ı âdâlet-nişân.

NİŞANCI (i.). **1.** Nişan atmada mahir, hedefe vurmada mehareti olan: Çok iyi nişancıdır. **2.** Osmanlı devrinde yüksek bir devlet görevlisi: Nişancı Mehmet Paşa.

NİŞANCILIK (i.). **1.** Nişan atmada meharet, hedefe vurmak mehareti: Onun nişancılığı meşhurdur. **2.** Osmanlı devrinde «nişancı» denen bakanın görevi: Üç yıl nişancılık etti.

NİŞÂNDE (i. F.). Durmuş, durdurulmuş, dikilmiş.

NİŞÂNE (i. F.). Eser, alâmet, emâre.

NİŞAN-GÂH (i. F.). **1.** Hedef yeri. **2.** Ateşli silâhların nişan almaya mahsus yeri: Bu tüfeğin nişangâhı pek doğru.

NİŞAN-GÎR (i. F.). Çizgi çizmeye mahsus marangoz âleti.

NİŞANLAMAK (f.). **1.** Nişan koymak, işaret etmek. **2.** Nişan atmak, hedefe vurmak: Güzel nişanlıyor. **3.** Evlenmek üzere birbirine sözlü etmek.

NİŞANLANMAK (f.). **1.** Bir nişanla işaret olunmak. **2.** Evlenmek için sözlü olmak: Filân kız, filân delikanlı ile nişanlandı.

NİŞANLI (i.). **1.** Bir nişanı olan. **2.** Evlenmek üzere namzet; nişanlanmış: O kız nişanlıdır, kızın nişanlısı burada değildir.

NİŞASTA (i. F.). Unun gluten hariç hidrokarbon kısmı.

NİŞEST (i. F.). Oturma (sıfat terkiplerinde «nişîn» daha çok kullanılır).

NİŞESTE (i. F.) (c. nişeste-gân). Oturmuş, oturan.

NİŞÎMEN (i. F.). Meclis.

NİŞÎMEN-GÂH (i. F.). Toplantı yeri, toplanma yeri.

NİŞÎN (i. F.) (nişesten fiilinden olup sıfat terkiplerinde bulunur). Oturan, oturmuş. **Post-nişîn** = Tekke postunda oturan şeyh. **Taht-nişîn** = Tahta oturan hükümdar. **Mesned-nişîn** = Yüksek bir makamda oturan. **Sadr-nişîn** = Başta oturan veya sadâret makamında bulunan. **Kûşe-nişîn** = Münzevî.

NİTÂC (i. A.). Yavru doğurma, yavrulama.

NİTAK (a uzun) (i. A.). **1.** Kuşak, kemer. **2.** Futa, peştemal.

NİTE (e.). Ki veya kim edâtiyle beraber kullanılarak benzetme gösterir: Nasıl ki, olduğu gibi: Bazı defa öyle olur, nite ki (kim) geçen gün oldu: Geçen gün olduğu gibi.

NİTEKİM (i.). Nasıl ki, olduğu gibi. bk. Nite.

NİTELEME (uyd. k.) (i.). Vasıflandırma.

NİTELEMEK (uyd. k.) (f.). Vasıflandırmak.

NİTELİK (uyd. k.) (i.) Varlıkları arasında olan ve sayıyla ilgisi bulunmayan farkları şu veya bu bakıma göre meydana getiren hâl, keyfiyet, vasıf.

NİTRAT (i. L.). Nitrik asit tuzu.

NİTRİK ASİT (i. L. Fr. kimya). Sanayide kullanılan bir asit, kezzap.

NİYÂBET (i. A.). **1.** Vekillik, vekâlet. **2.** Kadı vekâleti, kadılık, nâiblik. **3.** Nahiye kadılığı. **4.** Hükümdarın çocuk veya dışarıda olması hâlinde hükümdar vekilliği: Bu krallık niyâbetle idare ediliyor.

NİYÂM (i. F.). Kın, kılıç kını.

NİYÂZ (i. F.). **1.** Yalvarma, rica: Bu işi görmenizi niyâz ediyor (ricâ ve istirhâm'dan daha kuvvetli ve daha naziktir). **2.** Dua. **3.** Bazı tarîkatlerde selâm tâbiri: Kendilerine arz-ı niyâz ederim. **4.** İhtiyaç, muhtaçlık. **Bî-niyâz** = İhtiyaçsız, muhtaç olmayan.

NİYÂZ-KÂR (i. F.). **1.** Rica ve niyaz eden, yalvaran. **2.** Muhtaç.

NİYÂZ-KÂRÂNE (i. F.). **1.** Niyâz ederek, yalvararak. **2.** İhtiyaçla.

NİYÂZ-MEND (i. F.). **1.** Yalvaran, niyâz eden. **2.** Muhtaç.

NİYÂZ-MENDÂNE (i. F.). **1.** Yalvararak, niyâz ederek. **2.** İhtiyaçla.

NİYE (i.). Niçin, neden.

NİYET (NİYYET) (i. A.) (c. niyyât). **1.** Kurma, kasdetme, azmetme, maksat, karar: Yarın ava gitmeye niyet ettim. **2.** (fıkıh) Namaz kılmak veya oruç tutmak üzere karar verip buna mahsus tâbiri söyleme: Niyetsiz oruç makbûl değildir. **3.** Fal maksadıyla kullanılmak üzere hazırlanmış yazılı kâğıt parçası.

NİYETÇİ (i.). Niyet kâğıtlarını, alıştırılmış güvercin, saka gibi kuşlara çektirerek, bu kâğıtları meraklılara, para karşılığında veren gezginci.

NİYETLİ (i.). Oruç tutmak üzere niyet etmiş olan: Bugün niyetliyim; siz de niyetli misiniz?

NİYOBYUM (i. Y. kimya). Nb senbolü ile gösterilen bir eleman.

NİYYÂT (i. A. c.) (m. niyyet). Niyetler. bk. Niyet.

NİYYET bk. Niyet.

NİZÂ (i. A. «nez'» den masdar). Çekişme, kavga, tutuşma, anlaşmazlık: Aralarında nizâ vardır.

NİZÂCI (i.). Kavgacı, daima kavga ve geçimsizlik eden.

NİZÂM (i. A.). **1.** Dizi, sıra. **2.** Usul, tertip, kaide, düzen: İşi nizâma koymak, işlere nizâm vermek. **3.** Kanun: Nizâma uyarak hareket etmek. **4.** Muntazam asker: Nizâm askeri. **5.** (eskiden) Ordunun birinci sınıfı, nizâmiyye sınıfı: İki tabur nizâm ve üç tabur redif askeri vardı. **6.** Bir işe nizâm ve düzen veren adam, vezir. **Nizâm-ı Cedîd** = III. Selim devrinde (1789 - 1807) yapılan askerî, mâlî vs. ıslahat. **Nizam vermek, nizama koymak** = Tertip ve tanzîm etmek, düzenlemek.

NİZÂMÂT (i. A. c.). Nizâmlar, kanunlar, düzenler.

NİZÂMEN (i. A.). Nizâma uygun olarak.

NİZÂM-I CEDÎD bk. Nizâm.

NİZÂMÎ (i. A.) (mü. nizâmiyye). **1.** Nizâma ve düzene ait, nizâmında olan, tertipli, muntazam. **2.** Kanun ve nizama uygun.

NİZÂMİYE, NİZÂMİYYE (i. A.) (idâre-i nizâmiyye'den kısaltılmış). Tanzimat ordusunun asıl silâh altında bulunan kısmı.

NİZÂM-NÂME (i. F.). Tüzük. **Nizâmnâme-i dâhilî** = İç tüzük.

NİZÂR (i. F.). Arık, zayıf, lâgar.

NÎZE (i. F.). Kargı, mızrak, süngü.

NÎZE-DÂR (i. F.). Kargı ile silâhlı.

NO Numara kelimesinin kısaltması.

NOBRAN (i.). Sert tavırlı ve inatçı, nazik olmayan: Pek nobran adamdır.

NODA (i.). Üstüne toprak örtülmüş saman yığını.

NOEL (i. F.). Hıristiyanlar'ın Hazret-i Îsâ'nın doğum gününü kutladıkları yortu. **Noel ağacı** = Noel yortusunda Hıristiyanlar'ın mumlarla ve oyuncaklarla süsledikleri küçük çam ağacı. **Noel Baba** = Hıristiyan çocuklarına, Noel gecesi gelip çeşitli hediyeler bıraktığı hayâl edilen şahıs, vaktiyle Antalya'da yaşamış bir aziz.

NOGAY (hi.). Rusya'da yaşayan bir Türk kavmi.

NOHUDÎ (i. F.). Nohut renginde.

NOHUT (i. F.). Baklagillerden bir bitki ve bol nişastalı, toparlak meyvesi. **Nohut oda, bakla sofa** = Küçük evler için söylenir.

NOKSAN (NOKSÂN) (i. A.). **1.** Eksiklik, azalma, azlık. **2.** Yokluk (noksânî ve noksâniyyet kelimeleri yanlıştır). **3.** (i. Türkçe). Eksik, kusurlu: Noksan iş, adam.

NOKTA (i. A.) (c. nukaat, nikaat) (tes. noktateyn). **1.** Benek, leke: Lâciverd zemin üzerine beyaz noktaları vardır. **2.** Bazı harflerin üstünde veya altında olan benek: Falan harfin bir, iki, üç noktası vardır. **3.** Günlerin bittiğine işaret olan benek, durak. **4.** Mevki, yer: Asker bir noktada toplanmalı. **5.** (matematik). Üç buûdundan hiçbiri olmayan hayâlî yer. **6.** (tıp) Göze ârız olan leke. **7.** (askerlik) Bir neferden ibaret karakol, nöbetçi: Oraya bir nokta dikmeli. **8.** Cihet, yön. **Bî-nukat** (Arap harflerinde) = Noktasız harf-

ten mürekkeb (ibare). (fizik) **Nokta-i incimâd** = Suyun donma derecesi: 0° C. **Nokta-i galeyân** = Suyun kaynama derecesi: 100° C. **Nokta-i nazar** = **1.** Bakışa hedef olan. **2.** Görüş, fikir.

NOKTA-İ NAZAR bk. Nokta.

NOKTALAMA (f.). Nokta, virgül gibi işaretler koyma.

NOKTALAMAK (f.). **1.** Nokta koymak. **2.** İşaret etmek: Orasını noktalamış.

NOKTÜRN (i. Fr.) (musiki). Geceye ait, geceyi terennüm eden musiki parçası.

NOMİNALİZM (i. Fr. felsefe). Adcılık.

NOMİNATİF (i. Fr. gramer). İsmin yalın hâli: Ev, taş gibi.

NONOŞ (i.). Küçük çocuklara okşama maksadıyle söylenen söz.

NORM (i. L. Fr.). Nizam, kanuna uygun, nizâmî hâl.

NORMAL (i. Fr.). Tabiîat kanunlarına, kaide ve nizamlara uygun, tabiî.

NORMATİF (i. Fr.). Bir kaidenin kuvvetini, değerini, otoritesini haiz olan.

NORVEÇLİ (hi.). Norveç halkından ve Norveççe konuşan.

NOT (i. Fr.). **1.** Bir şeyi hatırlamak üzere yazılan kısa yazı. **2.** Bir şey hakkında, bir başkasının kanaati: Senin bu hareketine iyi not vermediler. **3.** Okullarda talebelerin bilgi derecesini belirtmek üzere öğretmenlerce verilen sayı.

NOTA (i.) (Fr. note). **1.** Musiki yazısı: Nota öğrenmek, nota ile çalgı çalmak. **2.** Nota yazısı ile kaleme alınmış musiki eseri: Yeni bir nota çıkmış.

NOTASYON (i. Fr.). Nota yazısı.

NOTA YAZISI (i. Fr. T.). Sesleri belirtmeye yarayan musiki yazısı.

NOTER (i. Fr.). Bazı hukukî muamelelere muteberlik, kuvvet kazandırmak için bunları hazırlamakla ve hazırlanmışları tescil etmekle görevli resmî memur, Osm. mukavelât muharriri, kâtib-i adl.

NÖBET (NEVBET) (i. A.). **1.** Sıra: Şimdi nöbet bize geldi. **2.** Kere, defa, sefer: Bu nöbet böyle olsun, o işi bir nöbette görmeli. **3.** Sıra ile görülmüş bir işten herkese isabet eden kısım: Bugün benim nöbetimdir. **4.** Karakol ve nokta hizmeti: Nöbet beklemek, nöbette olmak, nöbete girmek. **5.** Eskiden günün belirli saatlerinde vezir kapılarında çalınan mehter: Kapısında nöbet çalınıyor. **6.** Sıtma vesair hastalığın günde, iki veya üç günde bir kere gelen kriz hâli: Benim sıtmam, başağrım nöbete bindi. **7.** Sıtma: Akşamları nöbetleliyor. **Nöbetle, nöbetleşe** = Sıra ile.

NÖBETÇİ (i.). **1.** Nöbet bekleyen, nöbette bulunan: Ben, bugün nöbetçiyim, nöbetçi er, kapısında nöbetçi vardır. **2.** İşçiye nezaret edip nöbete koyan adam. Nöbetçi subayı. **3.** (denizcilik) **Nöbetçi gemi** = Donanmada dış işlere bakan gemi.

NÖBETÇİLİK (i.). Nöbetçi hizmeti, nöbet bekleyen adamın hâli.

NÖBET-HÂNE (i. F.). Mehter-hâne.

NÖBETLEŞE (i.). Sıra ile nöbet tutarak.

NÖROLOJİ bk. Nevroloji.

NÖRON (i. Y. biyoloji). Asıl hücre ile protoplazma uzantılarından ve bir silindir ekseninden ibaret sinir hücresi.

NÖTR (i. Fr.). Taraf tutmayan.

NÖTRİNO bk. Neutrine.

NÖTRON bk. Neutron.

NÖTÜRLEMEK (f. Fr. T.) (uyd. k.). Nötr hâle getirmek.

NÛBE (hi. coğrafya). Sudan'ın kuzey eyaleti.

NÛH (hi.). Büyük peygamberlerden biri. **Nûh'un gemisi** = Tûfân'da binilen gemi. mec. Her sınıf insanın toplandığı yer. **Ömr-i Nûh** = Pek uzun ömür. **Nûh Nebî'den kalma** = mec. Pek eski.

NUHÂ (i. A.). Murdarilik.

NUHÂS (i. A.). **1.** Bakır. **2.** Bakır para.

NUHÂSÎ (i. A.) (mü. nuhâsiyye). Bakıra ait veya bakırdan yapılmış.

NUHÂT (i. A. c.). İlm-i nahv (gramer) bilginleri.

NUHBE (i. A.) (c. nihab). Her şeyin en seçilmişi.

NUHRE (i. A. tıp). Kemik dokusunun çürümesi.

NUHÛL (i. A. tıp). Pek fazla zayıflık, lagarlık.

NUHÛSET (i. A.). Uğursuzluk.

NUHUST bk. Nuhustîn.

NUHUSTÎN (i. F.). İlk, birinci, evvelki.

NUKABÂ (i. A. c.) (m. nakîb). Nakîbler. bk. Nakîb.

NUKAT (ka uzun) (i. A. c.) (m. nokta). Noktalar. bk. Nokta («nikat» gibi).

NUKRA, NUKRE (i. A.). Külçe hâlinde gümüş. **Nukra-i ham** = İşlenmemiş gümüş külçesi.

NUKÛD (ka ile) (i. A. c.) (m. nakd). Nakdler, paralar. bk. Nakd.

NUKÛŞ (ka ile) (i. A. c.) (m. nakş). Nakışlar, oymalar. bk. Nakş.

NUKZ (i. A.) (c. enkaz). Dilimizde yalnız çokluğu kullanılmıştır. bk. Enkaz.

NÛMÂN (i. A.). **Nûmân-ı berrî** = Gelincik çiçeği. **Nûman çiçeği** = Osm. Şakaik-ı nûmâniyye.

NÛMÂNİYYE (i. A.). **Şakaik-ı nûmâniyye** = Nûmân çiçeği. bk. Şakayık.

NUMARA (i. İtalyanca: numero). Adet, sayı, marka yerine bir şey için yazılan rakam: Numara koymak, numarasına bakmak.

NUMARACI (i.). Sahte davranışlarda bulunan kimse.

NUMEN (i. Y. Fr. felsefe). Bir şeyin görünüşü değil de, gerçekte olduğu hâli. Fenomen mukabili.

NUMÛNE-HÂNE (i. F.). Bir cins şeylerin örneklerinin konulup teşhir edildiği yer (eskimiştir).

NUN (NÛN) (i. A.). Arap harfli alfabede n sesinin ismi. Bu harf ebced hesabında 50 sayısına tekabül eder. Tarihte ramazan ayına işarettir.

NÛN (i. A.). Büyük balık. **Zu'n-Nûn (Zünnûn)** = Hazret-i Yûnus. **Zünnûn-ı Mısrî** = Evliyâdan sayılan büyük bir mutasavvıf.

NUR (NÛR) (i. A.) (c. envâr, nîrân) (tes. nûreyn). **1.** Aydınlık, ışık: Güneşin nûru etrafı kapladı. **2.** Parlaklık. **Nûr-efşân, nûr-pâş** = Etrafa aydınlık veren, ortalığı nûr içinde bırakan. **Nûr-bahş** = Parlatan. **Nûr-ı çeşm, nûr-ı dîde, nûr-ı ayn** = Pek sevgili şahıs. **Nûrtopu, nûr damlası** = Pek güzel çocuk. **Nûr içinde yatsın** = Allah rahmet eylesin! **Nûr-ün alâ-nûr** = O, daha iyi. **Göznûru** = Okuyup yazmakla veya dikişle görülen iş: Göznûru dökmek (tesniye) **Nûreyn** = Ay ve Güneş. **Zu'n-nûreyn** = İki nûrun sahibi.

NÛRÂNÎ (i. A.) (mü. nûrâniyye). **1.** Nûrlu. **2.** Manzarası saygı veren ve şanlı; mübarek görünüşlü.

NÛRÂNİYYET (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Nûrlu ve saygıya değer adamın hâli: Yüzünde bir nûrâniyyet var.

NÛR-I AYN (i. A.). Göz nûru, pek sevgili kimse.

NUSARÂ (i. A. c.) (m. nasîr). bk. Nasîr.

NUSAYRÎ (i. A.) (mü nusayriyye). Bir Alevî cemaati.

NUSH (i. A.). Öğüt, nasihat.

NUSHA, NÜSHA (i. A.) (c. nusah) (tes. nushateyn). **1.** Yazılı bir şeyden çıkarılan suret, bir kitabın yazılmış suretlerinin her biri. **2.** Muska, tılsım, duâ (Türkçe halk dilinde: muska): Nüsha yazmak, mak. **3.** (Yine halk dilinde: muska). Bu duaların yazılıp katlandıkları gibi üç köşeli şey.

NUSRET (i. A.). **1.** Yardım, Tanrı yardımı. **2.** Zafer, muzafferiyet, galebe.

NUSSÂR (i. A. c.) (m. nâsır). bk. Nâsır.

NUSÛS (i. A. c.) (m. nass). bk. Nass.

NÛŞ (i. F.). **1.** Tatlı, bal. **2.** İçki, işret. **Iyş-ü nûş** = Zevk ve safâ, eğlence, cünbüş. **Nûş-â-nûş** = İçtikçe içerek, içe içe. **3.** Tatlı. **Leb-i nûş** = Tatlı dudak.

NÛŞ (i. F.). İçen, içici. **Bâde-nûş** = Şarap içen.

NÛŞÂDUR bk. Nişadır.

NÛŞENDE (i. F.) (c. nûşendegân). İçki içen, içki düşkünü.

NÛŞÎN (i. F.). Tatlı, lezzetli.

NUTFE (i. A.). Bel suyu, meni, insan ve hayvan tohumu.

NUTUK (NUTK) (i. A.). **1.** Söz, lakırdı. **2.** Söyleyiş, söylemek kuvvet ve hassası. **3.** (Türkçe) Bir topluluğa hitâben söyleyen söz, hitâbe.

NUZZÂR (i. A. c.) (m. nâzır). Nâzırlar. bk. Nâzır.

NÜ (i. Fr.). Çıplak (resim türü).

NÜANS (i. Fr.). İnce fark. Musikide eserin icrâsındaki ifade değişiklikleri.

NÜANS İŞARETLERİ (i. Fr. A. T.) (musiki). Nota yazısında her türlü nüansı gösteren işaretler.

NÜÂS (i. A.). Uyuklama.

NÜBÜVVET (i. A.). Peygamberlik.

NÜCEBÂ (i. A. c.) (m. necîb). Necîbler, asîller. bk. Necîb.

NÜCÛM (i. A. c.) (m. necm). **İlm-i nücûm** = **1.** Astronomi, hey'et. **2.** Astroloji (daha çok bu mânâda kullanılır). bk. Necm.

NÜCÛMÎ (i. A.) (mü nücûmiyye). Yıldızlar ilmine, astronomi veya astrolojiye ait.

NÜDBE (i. A.). Ölünün vasıflarını sayarak ağlaşma.

NÜDEMÂ (i. A. c.) (m. nedîm). Nedîmler. bk. Nedîm.

NÜDİST (i. Fr.). Nüdizm taraftarı.

NÜDİZM (i. Fr.). Çıplak gezmenin vücut ve ruh sağlığına faydalı olduğunu kabûl eden doktrin.

NÜFUS (NÜFÛS) (i. A. c.) (m. nefs). İnsan topluluğu. bk. Nefs.

NÜFÛZ (i. A.). **1.** İçe geçme, işleme. **2.** Bir adamın sözü dinlenme, sözü geçer olma: Nüfûzu vardır.

NÜFUZLU (i.). Sözü geçer: Oraca oldukça nüfuzlu ve hatırlı adamdır.

NÜH (si. F.). Dokuz. **Nüh-felek** = Dokuz felek. **Nüh-taak** = Dokuz kubbe (felek).

NÜHÂ (i. A. c.) (m. nühye). Akıl, zekâ, idrak, Ar. fetanet. **Ulü-n-nühâ** = Akıl ve idrak sçhipleri.

NÜHÜFT (i. F.). Gizli.

NÜHÜFT (i. F.) (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

NÜHÜFTE (i. F.). Gizli, saklı.

NÜHÜFTEGÎ (i. F.). Gizlilik, saklılık.

NÜHÜM (i. F.). Dokuzuncu.

NÛK (i. F.). **1**: Kuş gagası. **2.** Gaga gibi ucu sivri olan şey. **3.** Okun ucu, temren.

NÜKET (i. A. c.) (m. nükte). Nükteler. bk. Nükte.

NÜKHET (i. A.). Güzel koku. bk. Nekhet.

NÜKLEER (i. L.). Atomla, atom çekirdeğiyle alâkalı. **Nükleer enerji** = Atom enerjisi.

NÜKLEON (i. L.). Atom çekirdeğini meydana getiren proton ve neutron'un ortak adı.

NÜKS (i. A. tıp). Hastalığın geri dönmesi, üsteleme: Sıtması nüksetti.

NÜKTE (i. A.) (c. nikât). **1.** Dolayısıyle anlaşılan ince mânâ, bir söz ve ibâreden anlaşılan şey: Bu sözde bir nükte vardır. **2.** İyi düşünülmüş ince mânâlı ve zarif söz, mazmûn: Bir nükte sarfetti. **Nükte-perdâz, nükte-gû** = Nükteler sarfeden ve söyleyen. **Nükte-dân, nükte-şinâs** = Sözün nüktelerini, inceliklerini anlayan.

NÜKTE-VER (i. A. F.). Nükte bilen ve iyi nükte yapan.

NÜKÛL (i. A.). Vazgeçme, dönme, cayma: Sözünden nükûl etti.

NÜKÜS bk. Nüks.

NÜMÂ (i. F.) (sıfat terkiplerinde geçer). Gösteren, bildiren. **Cihân-nümâ** = bk. Cihannümâ **Reh-nümâ** = Yol gösteren, pusla. **Rû-nümâ** = Yüz gösteren, açıkta olan.

NÜMÂYÂN (i. F.). Görünür, âşikâr.

NÜMÂYİŞ (i. F.). **1.** Gösteriş, görünüş, miting. **2.** Yalandan gösteriş, gözboyama.

NÜMÂYİŞ-KÂR (i. F.). Gösteriş seven.

NÜMÂYİŞ-KÂRÂNE (i. F.). Gösterişle veya gösteriş için yapılan, gösterişli, gösterişle: Nümayişkârâne bir hareket.

NÜMÂYİŞLİ (i.). Gösterişli.

NÜMÛD (i. F.) (sıfat terkiplerinde bulunur). **1.** Gösteren. **2.** Görünen, benzeyen, benzer.

NÜMÛN (i. F.) (sıfat terkiplerinde bulunur). Gösteren. **Reh-nümûn** = Yol gösteren.

NÜMÂ-DÂR (i. F.). **1.** Görünen, görünen, görünücü. **2.** Örnek.

NÜMÛDE (i. F.). Gösterilmiş, görünmüş, gözükmüş.

NÜMÛNE (i. F.). Örnek, misal, mostra.

NÜMÜVV (i. A.). Canlıların büyümesi, bitme, yetişme, uzanma.

NÜTASYON (i. Fr.). Yer ekseninin ay'ın etkisiyle 18 2/3 yılda bir doğrultusunu değiştirmesi olayı.

NÜVE (i. A.). Çekirdek, öz.

NÜVÎS (i. F.) (sıfat terkiplerinde bulunur). Yazan, yazıcı, kâtip. **Hoş-nüvîs** = İyi yazan, hattat. **Vak'a-nüvîs** = Resmî tarihçi.

NÜVİŞT (i. F.) (sıfat terkiplerinde geçer). Yazılı, yazılmış. **Ser-nüvişt** = Alınyazısı, kader.

NÜVVÂB (i. A. c.) (m. nâib). Nâibler. bk. Nâib.

NÜZHET (i. A.). Eğlenme.

NÜZHET-GÂH (i. F.). Eğlence yeri.

NÜZÛL (halk dilinde: **NÜZÜL**) (i. A.). **1.** Aşağıya inme: Hayli kar nüzûl etti. Gökten nüzûl etmiş gibi. **2.** Yolculukta bir konağa konma: Akşam, hanın birine nüzûl ettiler. **3.** İnme, felç: Amcasına nüzûl isabet etmiş. **Nüzûl** veya **nezl emîni** = Vaktiyle bir yere konan askerin ağırlıklarını hazırlayan görevli.

NÜZÛR (i. A. c.) (m. nezr). Nezirler, adaklar. bk. Nezr.

NÜZÜL bk. Nüzûl.

■

O

O Türk alfabesinin on sekizinci harfi: Fonetik bakımından kalın, yuvarlak ünlülerin genişini gösterir.

O (kimya). Oksijen elemanının senbolü.

O (i.) (c. onlar). Teklik üçüncü şahıs zamiridir: O geldi, onun oğludur. Onlarla beraber.

O (i.). Uzağı gösteren işaret zamiridir. Yakın için «bu» ve orta yer için «şu» kullanılır. Bazen de sayı için kullanılır: O mübârek adam böyle söyledi. Zaman gösterir; isimlerle zaman zarfları yapar: O anda, o saat, o gün, o gece, o vakit, o sefer, o defa. Bunların yakın için mukabilleri «bu» ile teşkil olunur: Bu anda, bu saat vesaire. Yer gösteren isimlerle yer zarfları da yapar: O yer, o yan, o taraf, o cihet. **O bu, şu bu** = Öteki beriki, halk. **O kadar** = O miktarda. **O gibi** = O mikdarda, o misilli: O gibi işlerde acele etmek olmaz. **O yolda** = Öyle, o tavır ve meslekte, o gidiş ve tertiple.

O (e.). Sabırsızlık duygusuyle karışık ümitsizlik, kızgınlık, sakınma, ihtâr vs. ifade eder: Ooo, bu iyi olmadı. Ooo böyle mi olacaktı ya? Bazen de art arda kullanılır: O, o ne yapıyorsunuz?

OBA (i.). **1.** Birkaç bölüklü büyük ve uzun göçebe çadırı. **2.** Çadır halkı, göçebe ailesi. **3.** Çadırlardan müteşekkil küçük topluluk.

OBAD (i. Fr.) (musiki). Sabaha ait musiki parçası.

OBARTMAK (f.). Mübalağa etmek, abartmak.

OBJEKTİF (i. Fr.). **1.** Gerçekleri olduğu gibi aksettiren. **2.** (fizik) Sinema ve fotoğraf makinası, mikroskop, dürbün vs. gibi optik cihazlarda cisimlerden gelen ışınları toplayıp aksettiren mercek veya mercekler serisi.

OBRUK (i.). Çukurlu, çukurları olan, engebelik: Obruk bir tarla.

OBRULAMAK (f.). Çukurlanmak, oyulmak, çukur çukur olmak.

OBRUMAK (f.). (kuyu) Çökmek, bir çukur hâlinde kalmak.

OBSERVATUVAR (i. Fr. astronomi). Rasathâne.

OBSTRÜKSİYON (i. Fr.). Engelleme; siyasî ve parlamenter engelleme.

OBUA (i. Fr.) (musiki). Zurnanın çok gelişmiş şekli olan bir tahta nefesli Batı musikisi çalgısı.

Obua

OBUR (i.). **1.** Doymayan, çok yiyen, pisboğaz. **2.** Doymazlık, oburluk (abur cubur'un da aslı **obur cubur** olsa gerektir. bk. Abur cubur).

OBURLUK (i.). Doymazlık, yemek hususunda tamahkârlık, pisboğazlık.

OBUZ bk. Obüs.

OBÜS (i.) (Fr. obus). İçi patlayıcı madde dolu top güllesi. **Obüs topu** = Bir çeşit havan topu.

OCA (i.). Kuyruk sokumu, makadın üstündeki kemik.

OCAK (i.). **1.** Ateş yakılan yer: Oda, mutfak ocağı, ocak başından ayrılmaz. **2.** Dumanın çıkması için duvarda açılmış delik ve damdan yukarı çıkan baca. **3.** Madencilerin maden erittikleri yer. **4.** Kireç yakılan yer, kireç fırını: Kireç ocağı. **5.** Taş ve maden çıkarmak için açılan çukur veya kuyu: Taş ocağı. **6.** Yeraltı su yolu, lâğım ocağı. **7.** Bahçenin bir cins sebze için ayrılmış ve çevresi yükseltilip çukur kalmış tarlası: Patlıcan, hıyar ocağı. **8.** mec. Ateşi sönmez hanedan, büyük aile:

Rumeli'nin tanınmış ocakları. **9.** Askerlik sınıfı: Yeniçeri ocağı. **Ocak çekirgesi** = Orakkuşu. **Ocağa düşmek** = İltica edip himaye istemek, sığınmak: Ocağınıza düştüm. **Ocak söndürmek, ocağa incir dikmek** = Bir ailenin mahvına sebep olmak.

OCAKÇI (i.). **1.** Ocakları süpürüp temizlemekle geçinen adam. **2.** Gemilerde kazanı yakan görevli.

OCAKLIK (i.). **1.** Mutfağın ateş yanan yeri: Mutfak ocağı. **2.** Duman çıkması için çatıda açılmış büyük baca. **3.** İri kereste, temel direği. **4.** Osmanlı devrinde devletin irsî olarak verdiği mâlikâne: Ocağa ait. **Ocaklık demir** = Cankurtaran demiri, büyük lenger.

OD (i. Fr.). Batı musiki ve şiirinde bir form.

OD (i.). Ateş.

ODA (i.). **1.** Evin bölmelerinin her biri: Bu evin kaç odası vardır? Yatak odası, misafir odası, hizmetçi odası, yemek odası, sandık odası. **2.** Kalem, yazıhane, daire: Tercüme odası, ticaret odası. **3.** İş sahiplerinin yazıhane veya dairesi: Filân yerde oda tutuyor, odası vardır. **4.** Köylerde misafir kabûl etmeye mahsus ve bütün köy tarafından idare olunan oda veya ev: Bu köyün odası var mıdır. **Bekâr odaları** = Bekârlara kiralanan odalar.

ODABAŞI (i.). Han odacısı, bir handa odaların kiraya verilmesine ve muhafaza ve idarelerine karışan ve anahtarlarını saklayan kapıcı.

ODACI (i.). Resmî dairelerde hademe.

ODAK (i. fizik). Bir merceğe düşen paralel ışınların yansıdıktan veya kırıldıktan sonra toplandıkları nokta.

ODALIK (i.). Nikâhsız cariye.

ODA MUSİKİSİ (i.). Orkestra ile çalınmayan, az çalgı ile icrâ edilen musiki.

ODİTORYUM (i. L.). Konferans, ders, konser vermeye mahsus salon.

ODİYOMETRE (i. Y. kimya). Bazı gazları bileştirme veya çözümleme işinde kullanılan cihaz.

ODLET (i. Fr.). Batı şiir ve sözlü musikisinde bir form.

ODUN (i.) («ateş» demek olan «od» dan). **1.** Yanıp ateş hâsıl etmek üzere kesilmiş ağaç: Odun kesmek, odun yarmak, odun - kömür. **2.** Direk, dayak, destek: Kapı odunu. **3.** Dayak, vuruş: Yaramaza odun gerek. mec. **Meşe odunu** = Odun gibi adam, terbiyesiz, kaba ve kalın kafalı.

ODUNCU (i.). Ormandan odun kesip satan veya odun ticareti yapan adam, Ar. hattâb.

ODUNCULUK (i.). Oduncu işi.

ODUNLAŞMA (i. botanik). Bazı bitki hücrelerinin kimyevî bir madde alarak odun gibi bir hâle girmesi olayı, Osm. tehaşşüb.

ODUNLUK (i.). Odun biriktirilip yığılan yer, odun anbarı veya iskelesi: Bu evin odunluğu, kömürlüğü yok mu?

OF (e.). Keder, şikâyet, yorgunluk, bezginlik ünlemi: Of, bu nasıl iş? Of aman of aman of, bırak Allah aşkına.

OFİKLEİD (i. Fr.) (musiki). Batı musikisinde bir mâdenî nefesli çalgı.

OFKIRMAK (f.). (hayvan) Derin nefes almak, içini çekercesine solumak.

OFLAMAK (i.). Usanma ve şikâyet ifadesi olarak of demek.

OFRİS (i. Y. botanik). Salepgillerden bir bitki (ophyrs).

OFTALMOLOJİ (i. Fr.). Gözün yapısı, çalışması ve hastalıkları ilmi.

OFTALMOSKOP (i. Y. Fr.). Gözün içini aydınlatıp görmek için kullanılan küçük bir hekim âleti.

OĞALAMAK bk. Ovalamak.

OĞAN (UGAN) (i.). Tanrı (eskimiştir).

OĞDURMAK bk. Ovdurmak.

OĞLAK (i.). Keçi yavrusu. **Oğlak Burcu** = Cediy Burcu.

OĞLAN (i.). **1.** Erkek çocuk: Evlâdınızdan kaçı oğlan, kaçı kızdır? **2.** Genç erkek, delikanlı. **At oğlanı** = Seyis yamağı. **İçoğlanı** = Hükümdar maiyetinde genç uşak. **Kapıoğlanı** = Kapı çuhadarı yamağı. **Kızoğlan, kızoğlan kız** = Bâkire.

OĞLANCI (i.). Aktif cinsî sapık erkek.

OĞLANCIK (i.). Küçük erkek çocuk.

OĞMA (OVMA) (i.). Oğmak işi.

OĞMAK (i.). Taze tarhana.

OĞMAK (OVMAK) (f.). **1.** Elini gezdirip avcuyla sıkmak: Sızlayan organı oğmakla iyi eder. **2.** Avuç arasında sıkarak ufaltmak: Tarhana oğmak. **3.** Sıkı sıkı bir şeyi sürerek temizlemek ve parlatmak: Bu mangalı, tepsiyi kül ile, limon kabuğu ile ovmalı, tahta ovmak. mec. **El oğmak** = Şaşırmak, tereddüt etmek.

OGMANTE bk. Artık.

OĞUL (i.). Erkek evlât: O, benim oğlumdur, ben, filânın oğluyum. **Oğularısı** = Yeni yetişen arı. **Oğulotu** = Badrenc denilen bitki. **Oğuldan oğula** = Babadan oğula. **Oğul oğlu** = Erkek torun. **Oğul edinmek** = Evlâtlığa kabûl etmek. **Oğulbalı**

= Taze arının yaptığı beyaz bal. **Ahret oğlu** = Evlâtlığa kabûl edilmiş adam, oğulluk. **Er oğlu er** = Mert adam. **Üvey oğul** = Karı - kocadan yalnız birinin diğer bir evlilikten doğan oğlu. **Eloğlu** = Halk, yabancı. **Kahpe oğlu** = Çok nankör, alçak. **Kuloğlu** = Asker evlâdı, ocak-zâde (Osmanlı devrinde Cezâyir, Tunus ve Libya'da Türk baba, Arap anadan doğmuş, Türkçe konuşan ikinci derecede bir askerî sınıftı). **Köpekoğlu** = Hilekâr adam (halk dilinde: köpoğlu). **Hinoğlu** = Pek kurnaz ve hilekâr adam.

OĞULCUK (i.). **1.** Oğul kelimesinin küçültme şekli. **2.** (zooloji). Döllenmiş yumurtacığın gelişmesinin ilk safhası. **3.** (botanik) Bitki tohumlarının en önemli kısmı ki, tohum çimlendiği zaman, bununla yeni bir bitki gelişmeye başlar.

OĞULDURUK (i.). Dölyatağı, yumurtalık.

OĞULLUK (i.). Oğul sıfat, hak ve vazifesi, evlâtlık.

OĞULLUK (i.). Evlâtlığa kabûl olunmuş: Kendi evlâdı olmayıp bir oğulluğu vardır.

OĞULMAK bk. Oculmak.

OĞUNMAK (f. «ağınmak» tan galat). Bayılmak, sıkıp içi ezilmek. bk. Ovunmak.

OĞUŞTURMAK bk. Ovuşturmak.

OĞUZ (i.). **1.** Tosun. **2.** Sâf ve bön adam. **3.** İyi, ahlâklı adam.

OĞUZ (hi.). Batı Türkleri'nin esasını teşkil eden Türk boyu ki, Osmanlı Türkleri, Âzerîler ve Türkmenler olarak üçe ayrılır. **Oğuz Han** = Mete (Motun). **Oğuz Han Destânı** = Pek tanınmış Türk destânı.

OĞUZCA (hi.). Batı Türk lehçesi: Anadolu, Âzerbaycan, Türkmenistan Türkçe'leri.

OH (e.). **1.** Sevinç yahut bir zahmet ve sıkıntıdan kurtuluş ifadesidir: Oh, hamdolsun! Bugün iyiceyim oh! Oh, ne latif hava! **2.** Okşama ve teşvik için kullanılır: Oh, benim oğlum! **4.** Başkasının ve bilhassa öğüt dinlemeyenin başına gelene memnuniyet gösterir: Oh olsun!

OHA (i. argo). **1.** Kaba bir harekette bulunana karşı söylenir. **2.** Hayvanları durdurma önlemi.

OJE (i. Fr.). Tırnak cilası.

OJİT (i. Y. jeoloji). Yanardağ kültelerinde bulunan proksen cinsinden mineral madde.

OK (i.). **1.** Yayla atılan mermi ki, ucu sivri, demirden ve arkası tüy şeklinde ince ve kısa bir değnektir: Ok atmak. **2.** Ok gibi düz ve uzun ağaç: Araba oku, sapan oku, kirişleme oku. **Tatar oku** = Zenberekli ok. **Tâlim oku, nişan oku** = Tâlim etmeye ve nişan vurmaya mahsus ok. **Ok atımı** = Okun vurabileceği mesafe, menzil. **Okmeydanı** = Okla nişan vurmaya mahsus tâlim meydanı (İstanbul'da bir semt) ve mec. Rüzgâra karşı yer. **Ok yaydan çıkmak** = İş işten geçmek. **Okyılanı** = Bir cins engerek yılanı. **Ok yemek** = Okla yaralanmak.

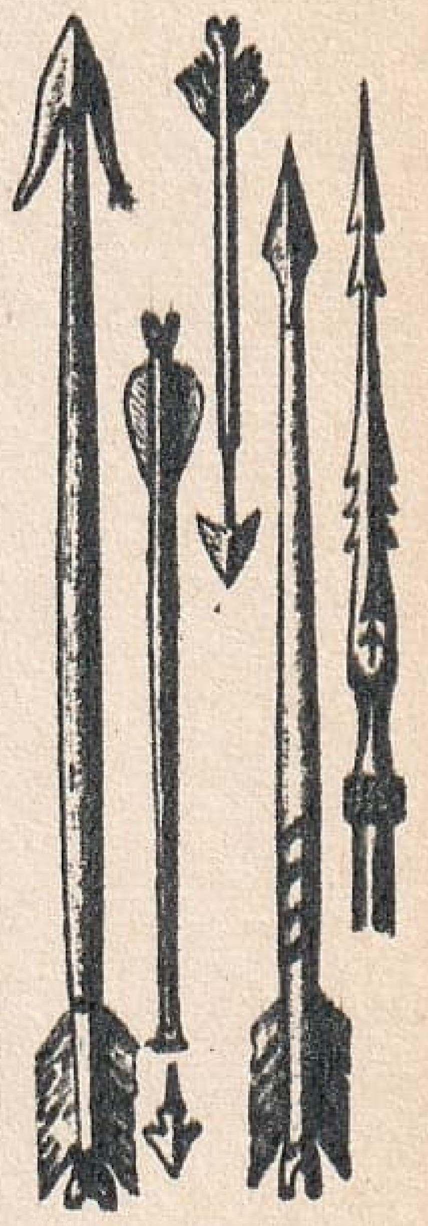

Çeşitli oklar

OKALİPTÜS (i. Y.). Mersingillerden birçok cinsi olan bir ağaç, sıtma ağacı (eucalyptus).

OKÇU (i.). **1.** Ok yapan ve satan. **Okçular** = Eskiden bu esnafın çarşısı. **2.** Ok atan, yayla silâhlı asker. **Okçubaşı** = Eskiden ok sporcularının başı.

OKKA (i.). Dörtyüz dirhemden ibâret ağırlık ölçüsü: Bir okka ekmek, şeker (sıvı için de kullanılmıştır): Bir okka zeytinyağı. **Yeni okka** = Kilogram. **Okka her yerde dörtyüz dirhem** = Akıl için yol birdir.

OKKALI (i.). **1.** Ağır, büyük. **2.** Ehemmiyetli, vakarlı, ağır.

OKKALIK (i.). **1.** Bir okka ağırlığında olan: Okkalık ekmek. **2.** Bir okka alabilen: Okkalık şişe, kap.

OKLAMAK (f.). **1.** Ok atmak, ok yağdırmak. **2.** Ok gibi fırlamak (eskimiştir).

OKLAVA (i.). Hamur açmaya mahsus çekme çubuk ki, bir çeşit deynek gibi ince, uzun ve bir çeşidi de tokmak gibi kalın ve kısa olup, yalnız elle tutulacak uçları incedir.

OKLU (i.). Oku veya okları bulunan. **Oklu kirpi** = Büyük dikenleri olup tehlike görünce onlardan birini ok gibi fırlatan kirpi.

Okaliptüs

OKLUK (i.). Ok kuburu, mahfazası, tirkeş (asıl Türkçe'si: sadak).

OKSALAT (i. Y. Fr. kimya). Billûrları sidikte bulunabilen kalsiyum oksalatı.

OKSİJEN (i. Y. kimya). Rengi, kokusu ve tadı olmayan, O senboliyle gösterilen bir eleman, Osm. müvellidülhumuza.

OKSİLİT (i. Y. Fr. kimya). Kalsiyum bioksidi.

OKSİT (i. Y. Fr.) kimya). Bir basit cismin oksijenle birleşmesinden meydana gelen birleşik.

OKŞAMA (i.). **1.** El ile sevme, dokunma. **2.** mec. İyi ve yumuşak davranma.

OKŞAMAK (f.). **1.** Sevmek, iyi ve yumuşak davranmak: Çocukları çok okşamak onları şımartır. **2.** Bir şeye benzemek, andırmak: Muzun lezzeti kavunun lezzetini okşar (bu mânâ hâlâ kullanılıyor).

OKŞANMAK (f.). Sevilmek: Bu çocuk okşanmaya gelmez.

OKŞAYIŞ (i.). Okşamak işi.

OKTAN (i. Fr.). Doymuş hidrokarbürlerin adı. **Yüksek oktanlı** = Oktanı yüksek hidrokarbür karıştırılmış benzin.

OKTANT (i.) (Latince: octant) (denizcilik ve astronomi). **1.** Yükseklik tahtası. **2.** Ay'ın, sekizde birinin görünecek mevkide bulunması, yani dört günlük olması.

OKTAV (i. L. Fr.) (musiki). Sekizli. Birbirini takip eden 8 sesten yapılmış dizi. bk. Sekizli.

OKTET (i. L. Fr.) (musiki). 8 çalgı veya ses için yazılmış oda musikisi eseri.

OKTRUVA (i. Fr.). Bazı şeylerden, şehre girerken alınan vergi, kapı parası, ayakbastı parası, toprakbastı parası.

OKTÜOR (i. L. Fr.) (musiki). 8 çalgı veya ses için yazılmış olan musiki eseri.

OKUL (i.) (uyd. k.) (Fr. école). **1.** Okuma yeri, öğretim yeri, mektep: İlkokul, ortaokul, sanat okulu. **2.** Bir ilim veya san'at kolunda belirli bir tarz, çığır, doktrin.

OKUMA (i.). Okumak işi: Okuması, yazması yoktur. bk. Okumak.

OKUMAK (f.). **1.** Yazılmış bir şeyi gözden geçirip sesli veya sessiz kırâat etmek, okumak: Kitap, mektup, gazete okumak. **2.** Öğrenmek, tahsil etmek: İngilizce okuyor, gençliğinde bir şey okumamış. **3.** Terennüm ve tegannî etmek: Filân güzel okuyor. **4.** Davet etmek, çağırmak: Kadınlar düğüne okumaya gittiler. **5.** Dua okuyup üflemek, üfürükçülük etmek. **Rahmet okumak** = Rahmet temennî etmek **Meydan okumak** = Yarışmaya davet etmek.

OKUMUŞ (i.). **1.** İlim öğrenmiş, tahsilli. **2.** Din adamı, rahip, papaz (İstanbul lehçesinde bu mânâda kullanılmaz).

OKUNAKLI (i.). Okunması kolay yazı veya kitap.

OKUNAKSIZ (i.). Güçlükle okunabilen.

OKUNMA (i.). Okunmak işi.

OKUNMAK (f.). **1.** Osm. kırâat olunmak, okunmak: Bu mektup okunmaz. **2.** Telâffuz olunmak: Bu kelime nasıl okunur? **3.** (eskiden) Kendini bir üfürükçüye okutmak: Okunmaya gidiyordu.

OKUNULMAK (f.). Herhangi biri okumak: Karanlıkta okunulmaz.

OKUR (i.). **1.** Okumak bilen: Okur, yazar adamdır. **2.** Öten, terennüm eden: Okur kuş (bu mânâsı eskimiştir)

OKUR - YAZAR (i.). Okuması yazması olan.

OKUTMA (i.). Okutmak işi.

OKUTMAK (f.). **1.** Okumak işini yaptırmak: Mektubu kime okutmuş? **2.** Ders vermek, öğretmek: Sabahları Fransızca okutuyor. **3.** Tahsil ettirmek, tahsile vermek: Oğullarını okutmadı. **4.** Okuyup üfletmek. (Birine) **rahmet okutmak** = Beter olmak.

OKUTMAN (i.) (uyd. k.). Öğretmenlik göreviyle üniversitelere dışarıdan alınan kimse, Fr. lecteur.

OKUYUCU (i.). **1.** Kaide ile okuyan. **2.** Ses san'atkârı.

OKUYUŞ (i.). Okumak işi ve tarzı: Güzel bir okuyuşu vardır.

OKÜLER (i. Fr. fizik). Optik cihazlarda objektiften gelen ışınları göze veren mercek serisi.

OKYANUS (i.) (Yunanca'dan). Arzın kıt'alararası büyük denizlerinden her biri: Atlas Okyanusu, Hind Okyanusu, Büyük Okyanus.

OKYANUSYA (hi. coğrafya). Arzın kıt'alarından biri.

OL (i.) (o şahıs ve işaret zamirinin eski şeklidir). **Ol kadar** = O kadar çok, o derecede.

OLACAK (i.). **1.** Mümkün, kabil, muhtemel: Olacak iş değil. **2.** Mukadder, kaçınılmaz iş: Olacak imiş, insan ne yapsa iş olacağına varır. **Olacağı** = Fiyatın kabûl edilebilecek mıktarı, uyuşulabilecek fiyat: Olacağını söyleyin de alalım.

OLAĞAN (i.). Olan, olabilen, tabiî: Olağan işlerdendir.

OLAĞANÜSTÜ (i.) (uyd. k.). Olağandışı, fevkalâde.

OLAN (i. «olmak» fiilinden if.). Olmuş, Ar. kâin, vâki. bk. Olmak.

OLANCA (i.). Olanın tamamıyle: Olanca hızıyla çarptı. Olanca parasını verdi.

OLAR (i.). Çokluk üçüncü şahıs zamirinin eski şekli: Onlar, anlar.

OLAY (i.) (uyd. k.). Hadise.

OLAYCILIK (uyd. k.) (i. felsefe). Olaylardan başka hiçbir gerçek kabûl etmeyen ve maddenin de birtakım olayların katışmasından başka bir şey olmadığını ileri süren doktrin, fenomenizm.

OLDUBİTTİ (i.). Emr-i vâki.

OLDUKÇA (i.). Hayli, epeyi.

OLDURMAK (f.). **1.** Vukua getirmek, vuku buldurmak. **2.** Yetiştirmek, hâsıl etmek, vücuda getirmek. **3.** Olgun hâle getirmek: Hurmaları oldurmak için eylülde

pek sıcak rüzgârların esmesi lâzımdır.

OLEFİN (i. Fr. kimya). Etilen, propilen gibi karbonlu hidrojenlerin umumî adı.

OLEİK (i. Fr. kimya). Yağlarda gliserinle birlikte bulunan sıvı bir madde olan oleik asit teriminde geçer.

OLEİN (i. Fr. kimya). Oleik asidin bir esteri.

OLGU (i. felsefe) (y. k.). Vak'a, yapılan veya olan iş.

OLGUN (i.). **1.** Olmuş, yetişmiş: Olgun armuş, şeftali. **2.** Kültürlü, ağırbaşlı.

OLGUNLAŞMAK (f.). Olgun hâle gelmek.

OLGUNLUK (i.). Olmuş şeyin hâli.

OLİGARŞİ (i. Y.). Siyasî iktidarın, bir zümreden olan kimselerin elinde bulunması.

OLİGOKLAZ (i. Y. jeoloji). Beyazımtırak bir cins feldispat.

OLİGOSEN (i. Y. jeoloji). Üçüncü zamanın dört büyük bölümünden ikincisi.

OLİJİST (i. Y. jeoloji). Bir çeşit tabiî demir oksidi.

OLİMPİYAD (i. L. Fr. Olympiade). Eski Yunan'da dört yıllık devre; Olympique oyunlar arasında geçen zaman. («Olympique oyunlar» Türkçe'de galat olarak «Olimpiyatlar» veya «Olimpiyat oyunları» şeklini almıştır).

OLİVİN (i. Fr. jeoloji). Tanecikli bir çeşit perido.

OL KADAR (i.). O kadar, o miktarda, o derecede: Ol kadar yağmur yağdı ki, oluklar almadı, ol kadar yalvardığım hâlde dinlemedi (eskimiştir).

OLMA (i.). Olmak işi. bk. Olmak.

OLMADIK (i.). Olmamış, vuku bulmamış, örneksiz: Olmadık iş değildir.

OLMAK (f.). **1.** Bir durumdan bir duruma geçmek, yeni bir hâl almak: Şarap sirke oldu, ateş kül oldu. **2.** Bir unvan, makam veya durum ve sıfat kazanmak: Müfettiş olmak, yüzbaşı olmak, adam olmak. **3.** Haberi ile beraber fiil mânâsını verip değişiklik gösterir. **İyi olmak** = İyileşmek. **Sağ olmak** = Yaşamak. **Hasta olmak** = Hastalanmak. **Sakat olmak** = Sakatlanmak. **4.** Arapça sıfatlar ve masdarlarla mürekkep fiiller yapar: Nâdim olmak, me'yûs olmak, def'olmak, fevtolmak, zâyî olmak. **5.** Yardımcı fiil gibi kullanılıp Türkçe fiillerin bazı mürekkep kiplerini teşkil eder: Gitmiş olacağım, gitmiş olursam, gidecek oldu, gelecek olursa. **6.** Var ve mevcut olmak: Bu şartın olması ile olmaması birdir. **7.** Vuku bulmak, vâki olmak, cereyan etmek: Ne oldu? Dışarda kavga oldu. **8.** Câiz ve münasip olmak, yakışmak, elvermek: Bunu ikiye bölsek olur mu? **9.** Yapılmak, imal veya icrâ olunmak: Turşu böyle olur. **10.** Mümkün ve kabil olmak: Hiç olur mu? Dünyada olmayacak şey yoktur, her şey olur, olur iş değildir. **11.** Ermek, yetişmek, olgunlaşmak: Üzüm oldu, armut iyice olmadıkça yenmez. **12.** Gelmek, vâki olmak, ortaya çıkmak: Bir gün olur meydana çıkar. **13.** Gelmek, çatmak: Sabah oldu, akşam oluyor. **Olan oldu** = İş işten geçti. **Oldum olası, oldum olalı** = Çok eskiden, baştanberi. **Oldubitti** = Artık geçti, Osm. emr-i vâki. **Olsa olsa** = Nihayet, son ihtimal olarak, bundan fazla olamaz. **Olsun** = Peki, öyle olsun, zararı yok. **Olursa o kadar** = Son derecede, bundan fazla olmaz. **Ne oldum budalası, ne oldum delisi** = Sonradan elde ettiği durumuna ve servetine mağrur olup övünen. **Ne olacak** = Daha ne istersin, bundan fazla ne olabilir? **No'la** = Ne ola, ne olacak. **Hiç olmazsa** = En az, en azından.

OLMAMIŞ (i.). **1.** Vuku bulmamış. **2.** Yetişmemiş, ham: Olmamış üzüm.

OLMAYACAK (i.). Yapılması, söylenmesi yakışık olmayan, uygun olmayan: Olmayacak işler.

OLMAZ (i.). İmkânsız: O, olmaz iştir. **Olur olmaz** = Rastgele, her kim veya her ne olursa: Olur olmaz adamın işi değildir.

OLMUŞ (i.). **1.** Vuku bulmuş, geçmiş, olmuş bitmiş bir iş. **2.** Yetişmiş, olgunluğa ermiş: Olmuş şeftali.

OLSUN (i.). Peki, dediğiniz gibi olmasını kabûl ederim: Öyle olsun.

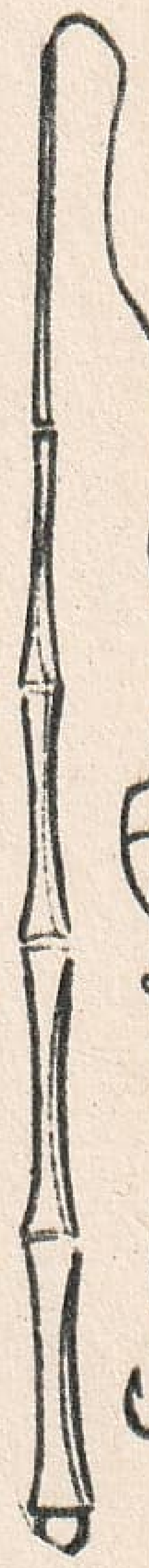

Olta

OLTA (i.). Ucuna çengel iğne takılı at kuyruğu, naylon ve başka maddelerden yapılan ip ki, balık avlamakta kullanılır, çeşitleri çoktur.

OLUK (i.). **1.** Üstü açık boru. **2.** Damdan inen yağmur sularını toplamak için damın kenarına dolaştırılan üstü açık çinko boru, Ar. mîzâb. **3.** Yiv, bir şeyin üstünde oyulmuş yol.

OLUKLU (i.). Oyulmuş yolları olan, yivli.

OLUMLU (y. k.) (i. gramer). Müsbet.

OLUMSUZ (y. k.) (i. gramer, mantık). Menfi.

OLUNMA (i.). Olunmak işi. bk. Olunmak.

OLUNMAK (f.). Arapça masdarlarla birleşerek mürekkep fiiller yapar: Kaydolunmak, zaptolunmak.

OLUPBİTTİ (i.). Tamamlanmış olup artık değiştirilemeyen iş, Osm. emr-i vâki'. bk. Oldubitti.

OLUR (i. «olmak» tan). Olabilir, olmak ihtimali olan, mümkün, muhtemel: Olur iş değildir. **Olur olmaz** = Değme, rastgele, kim olursa, ne olursa. **Oluruna bırakmak** = Olabildiği kadar yapıp fazlasını istememek.

OLUŞ (i.). **1.** Olma tarzı. **2.** Teşekkül, meydana geliş, varolma.

OLUŞUM (y. k.) (i. jeoloji). Teşekkül.

OLVECHİLE, OL VECHİLE (i.). O suretle, o yolda (eskimiştir).

OM, OMA (i.). Gemi vesairenin yuvarlak başı («omuz» vesaire bundan gelir).

OMBRA (i.) (İtalyanca: ombra: gölge). Ceviz taklidi renklendirmede koyu kahverenginde boyamaya mahsus toprak boya.

OMLET (i. Fr.). Kırılmış yumurta ile yapılan bir yemek.

OMNİBÜS (i.) (Latince: omnibus). Otobüs gibi biletle yolcu taşıyan büyük at arabası.

OMUR (i. anatomi). Omurgayı meydana getiren kemiklerin her biri.

OMURGA (i.). Belkemiği, Osm. amûd-ı fıkarî. **Gemi omurgası** = Gemi kaburgasını teşkil eden postaların aşağı taraftan bağlı oldukları uzun parça.

OMURGALILAR (i. zooloji). Memelileri, kuşları, sürüngenleri ve balıkları içine alan hayvan bölümü.

OMURİLİK (i. anatomi). Omurların ortasındaki kanaldan geçen sinir, Osm. mühâ-ı şevkî (buna halk arasında murdar ilik denir).

OMUZ (i.). Arkanın en yukarısı, boynun iki tarafında kolların başına kadar varan yer, Fars. dûş: Omuzu enli, omuzuna almak. **Omuz öpüşmek** = İçtimaî bakımdan eşit olmak. **Omuz uçurcağı** = Köprücük. **Omuz vurmak** = Yardım etmek. **Omuza vurmak** = **1.** Kaldırıp omuzuna alıp götürmek. **2.** Arkasını okşamak. **Omuz omuza** = Çok kalabalık. **Omuzbaşı** = Omuzun ucu, kolun üstü. **Omuz çekmek, kaldırmak** = Bilmezliğe gelmek. **Omuza çıkmak** = Yüzbulmak, taşırmak. **Omuz silkmek** = Umursamamak. **Omuzda taşımak** = Çok saygı göstermek. **Omuz küreği** = Uçları omuza bitişik olup, arkadan aşağıya doğru uzanan kürek şeklinde iki yassı kemik ki, bunlara bakarak fal açılırdı. **Omuz vermek** = Yardım etmek. **Evi omuzunda** = Serseri.

OMUZDAŞ (i.) (iyi bir gözle bakılmayan işlerde). Arkadaş, yardakçı.

OMUZLAMAK (f.). **1.** Omuza vurmak, kaldırıp omuzda taşımak. **2.** Omuz verip dayanmak, yardım etmek.

OMUZLUK (i.). **1.** Omuza mahsus üniforma süsü, apolet. **2.** Omuz çaprazı. **Gemi omuzluğu** = Geminin baş ve kıç taraflarında her iki yandaki kırım yeri ki, hepsi dört tanedir. **3.** Uçlarına kova asılan ve omuza konan taşıma âleti.

ON (si.). Dokuzdan sonra gelen sayı, Ar. aşere, Fars. dih. 10: On kişi, on gün on bir, on iki. Yüz on, beş yüz on yedi. Mübalağa gösterir: On kere söyledim. (askerlik) **Onbaşı** = bk. Onbaşı. **Onda bir** = Bir şeyin on kısımdan biri. **On parmak** = İki el. **On parmağım yakasındadır** = Hakkımı isterim. **On parmağı kara, on parmağında on kara** = İftira atan, namussuz.

ONAMAK (f.). Beğenip istemek, tercih ve kabûl etmek.

ONANİZM (i. Y. psikoloji). Cinsî zevki sun'î olarak sağlama hâli, Ar. istimnâ.

ONAR (si.). Her defasında on: Tahtaları onar onar yüklettiler.

ONARMA (f.). **1.** İyiye döndürmek, tamir ve ıslah etmek. **2.** bk. Metin tamiri.

ONAY (uyd. k.) (i.). Tasdik.

ONAYLAMAK (uyd. k.) (f.). Yapılan bir işi beğenerek kabûl etmek, tasdik etmek.

ONBAŞI (i. askerlik). On ere kumanda eden asker ki, er ile çavuş arasındadır.

ONBİRLİ (i.) (musiki). **1.** Arka arkaya 11 sesten mürekkep dizi. **2.** Aralarında 11 ses bulunan iki nota.

ONCA (i.). Ona göre, onun düşüncesince.

ONCULAYIN (i.). Onun gibi, ona göre.

ONDA (i.). O zamirinin lokatif şekli.

ONDA (i. matematik). Bir şeyin onda biri.

ONDALIK (i.). Onda bir olarak verilen veya alınan ücret veya vergi.

ONDALIKÇI (i.). Onda bir hisse alan ve toplayan.

ONİKİLİ (i.) (musiki). **1.** Art arda 12 sesin yaptığı dizi. **2.** Arasında 12 ses bulunan iki nota.

ONİKİPARMAK (i.). İncebarsağın mideden sonra gelen kısmının adı.

ONİKİTELLİ (i.) (musiki). Mızraplı bir halk çalgısı.

ONLAMA (i.) (musiki). 10 saz veya ses için yazılmış çoksesli oda musikisi eseri.

ONLU (i.) (musiki). **1.** Art arda 10 sesten yapılmış dizi. **2.** Aralarında 10 ses fark olan iki nota.

ONLU (i.). **1.** On kısımdan yapılmış. **2.** Oyun kâğıtlarının on beneklisi: Kupanın onlusu sizde mi?

ONLUK (i.). **1.** On kısımlı şey. **2.** On biriminde olan. **3.** On yaşında bulunan: Onluk bir çocuk. **4.** On lira, kuruş vs. değerinde. **5.** (eskiden) On paralık bozuk para.

ONMADIK (i.). **1.** İyi olmaz, geçmesi imkânsız, şifa kabûl etmez: Onmadık yara, hastalık. **2.** İyi olması imkânsız, hayırsız.

ONMAK (f.) (ve galatı: unmak). **1.** İyi olmak, geçmek, şifâ bulmak. **2.** Islah olunmak, iyileşmek.

ONOMATOPE (i. Y.). Yansıma.

ONS (i. L. Fr.). Eskiden çeşitli ülkelerin ağırlık birimi. Değeri 24 - 23 gr. arasında değişmiştir. İngiliz tartı birimi «ounce» ile karıştırmamak lâzımdır. İngiliz «ounce» ı, «pound» un on altıda biridir ve 28,349,547 gr. dır.

ONULMAK (f.) (galatı: unulmak). İyi olmak, iyileşmek: Onulmaz yara.

ONUNCU (dsi.). On derece ve mertebesinde bulunan, dokuzuncudan sonra gelen. Onuncu gün, yüz onuncu.

ONUNCULUK (i.). Onuncu olma, onuncunun derece ve mertebesi: Sınıfında onunculuk kazanabilirse yine iyi.

ONUR (i. Fr. honneur'den). **1.** Kibir, gurur. **2.** Şeref, haysiyet.

OOSFER (i. Y. Fr. biyoloji). Bitkilerde döllenerek yumurtayı meydana getiren dişi unsur.

OOSİT (i. Y. Fr. biyoloji). Döllenebilecek hâle gelmemiş yumurtacık.

OPAL (i. Fr. jeoloji). Hidratlı silis cinsinden bir taş, panzehir taşı.

OPARLÖR (i. Fr.). Sesi büyüten cihaz.

OPERA (i. İ.) (musiki). **1.** Musikili sahne eseri, bestelenmiş manzum piyes. **2.** Opera oynanan bina: Paris, Istanbul operası.

OPERASYON (i. L. Fr. opération). Bir cerrah tarafından canlı bir vücut üzerinde yapılan cerrahî müdahale, ameliyat.

OPERATÖR (i. L. Fr.). **1.** Operasyon, ameliyat yapan hekim, cerrah. **2.** Bazı teknik makineleri kullanan kimse: Matbaa operatörü.

OPERET (i. Fr.). Küçük opera. Yer yer musiki ile konuşmaların karışık olduğu hafif sahne eseri.

OPORTÜNİST (i. Fr.). Oportünizm anlayışına, görüşüne uygun hareket eden, idare-i maslahatçı.

OPORTÜNİZM (i. Fr. opportunisme). Hareketlerini, düzenli bir plana veya moral prensiplere göre değil de, zamanın şartlarına göre ve çıkarına uyacak şekilde ayarlayan davranış.

OPTİK (i. Y. fizik). Konu olarak ışığı alan ilim kolu.

OPTİMUM (i. L. coğrafya). Sıcaklık, nem, ışık gibi çeşitli şartların en uygun durumu.

OPUS (i. Lat.). Eser. Musikide bir bestekârın eserlerinin sırasını gösterir.

OR (i.) (eski Türkçe'de). Hendek, önü hendekli toprak, tabya. **Orbeyi** = İstihkâm muhafızı. **Or kazmak** = İstihkâma girmek. «Orhan» buradan gelir.

ORA (i.). Uzak yere işaret içindir, o yer, o mahal, o cihet. Zıddı: bura. Ora adamları hep uzun boylu olur. Oranın meyveleri meşhurdur. Eklerle beraber kullanılır: Oradan, orada, oraca, oraya, oraya kadar. Şahıs zamirleri ile birleşerek yine aynı mânâda kullanılır: Oram ağrıyor, oranızda bir ufak şiş vardır, orası memleketin en güzel yeridir, asıl işin müşkülü orasıdır, o cihettir, orasını düşünmeli. **Oralar** = O cihetler, o yerler. **Oracıkta** = Ta orada (bu küçültme, işaret edilen yeri sınırlar).

ORADA bk. Ora.

ORAK (i.). **1.** Tırpanın küçüğü: Bu orak hiç kesmiyor. **2.** Ekin biçme, hasat: Köylüler şimdi orakla meşguldür. **3.** Hasat vakti, mevsimi: Orakta ödemek üzere borç aldım. **Orakböceği** = Ağustos böceği. **Orakkuşu** = Orak böceğinin büyüceği, çırtlak, ocak çekirgesi, çırçır, çırlak bunun çeşitleridir.

ORAKÇI (i.). Ekin biçen, orakla ekin biçerek bunun ücretiyle geçinen rençber.

ORALI (i.). O memleket, o yer ahalisinden olan: Bu adam oralı mıdır?

ORAMAK (f.) (eski Türkçe'de). **1.** Topraktan hendek ve tabya yapmak. **2.** Ölçüp biçmek. **3.** Orakla biçmek, hasat etmek.

ORAMİRAL (i. T. A.). Deniz kuvvetlerinde, orgeneralin dengi.

ORAN (i.). **1.** Biçme, biçim. **2.** Ölçü, mıkyas, nisbet. **3.** Biçim, endam, tenasüb, yakışıklılık. **4.** Tahmin, keşif.

ORANGUTAN (i.) (orang-outang Malayca «yaban adamı» demektir). İndonezya'da yaşayan büyük bir maymun.

ORANLAMAK (f.). **1.** Ölçmek. **2.** Keşif ve tahmin etmek, paha biçmek, takdir etmek. **3.** Tasavvur etmek.

ORANLI (i.). Biçimli, mütenasip, endamlı, yakışıklı.

ORANSIZ (i.). Biçimsiz, tenasüpsüz, yakışıksız, hantal, nisbetsiz.

ORANTI (uyd. k.) (i.). **1.** Bir şey meydana getiren parçaların kendi aralarında ve parçalarla bütün arasında bulunan nisbet, tenasüp. **2.** (matematik) İki oranın birbirine eşit olması, tenasüp.

ORATORYO (i. L.) (musiki). Batı musikisinde Katolik veya Protestan mezheplerine göre Hıristiyanlık prensiplerini terennüm eden sözlü musiki eseri.

ORDİNARYÜS (i. L.). Üstün derecede profesör mânâsındaki **«ordinaryüs profesör»** sözünde geçer.

ORDİNAT (i. L. matematik). Bir noktanın uzaydaki yerini belirtmeye yarayan çizgilerden biri.

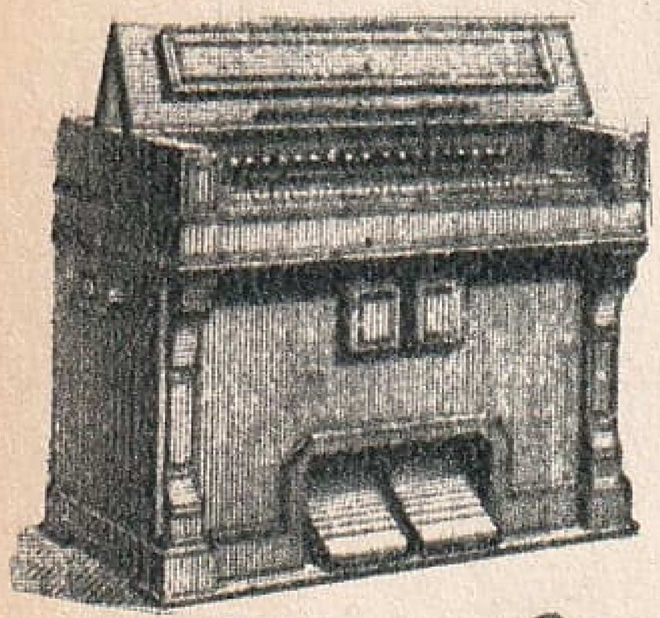

Org

ORDİNO (i.) (İtalyanca: ordino) (ekonomi). **1.** Yerine ödenmek üzere yazılan tahvil, emir ve havâle. **2.** Bir yükleme konşimentosunun kumpanya tarafından değiştirilmesiyle gümrükten eşyayı çıkarmak için verilen yazı.

ORDONAT (i. askerlik). Ordu donatım sözünün kısaltılmışı.

ORDU (i.). **1.** Asker, bir devletin bütün kara kuvvetleri. **Orduy-ı Hümâyûn** = Osmanlı ordusu. **2.** Kara kuvvetlerinin bölündüğü en büyük birlik: Birinci, ikinci... ordu. **Hâssa ordusu** = Merkezi İstanbul'da bulunan I. orduya imparatorluk devrinde verilen ad. **Ordu kadısı** = Seferde, orduy-ı hümâyûnla beraber giden kadı. **Ordu kurmak** = Asker toplamak. **Ordu (Urdû) dili** = Hintçe'nin büyük bir edebî lehçesi ki, Arap harfleri ile yazılır ve Pâkistan'ın resmî dilidir. Büyük ölçüde Türkçe kelimeler ihtivâ eder. **Ordu merkezi** = Ordu karargâhının bulunduğu şehir: Konya, İkinci Ordu'nun merkezidir.

ORDUBOZAN (i.). Nifakçı, karıştırıcı, iş bozan.

ORDU-GÂH (i.). Ordunun kurulduğu yer.

OREOMİSİN (i.). Antibiyotik bir ilâç.

ORG (i. Fr.) (musiki). Erganun. En mükemmel ve büyük çoksesli çalgı.

ORGAN (i. Y. Fr. anatomi). Uzuv.

ORGANİK (i. Y. biyoloji). **1.** Uzvî. **2.** (jeoloji) Hayvan ve bitki artıklarının birikip taşlaşmasıyle meydana gelmiş madde: Maden kömürü organik bir maddedir.

ORGANİST (i. Fr.) (musiki). Org çalıcısı.

ORGANİZASYON (i. Fr.) **1.** Düzenleme, tanzim, hazırlama. **2.** Teşkilât.

ORGANİZATÖR (i. Fr.). Organizasyon işini yapan.

ORGENERAL (i. T. Fr.). En yüksek rütbeli general ki, görevi ordu komutanlığıdır.

ORİJİNAL (i. Fr.). **1.** Kendisine mahsus, nev'î şahsına mahsus. **2.** Değişik.

ORİYANTALİZM (i. Fr.). Şarkıyyât. Doğu, bilhassa İslâm ülkelerine ait ilimler.

ORKESTRA (i. Y.) (musiki). Çoksesli eser çalan çalgılar topluluğu.

ORKESTRA BİLGİSİ bk. Orkestrasyon.

ORKESTRA İDARESİ (i. Y. A. T.) (musiki). Orkestra yönetme san'at ve ilmi.

ORKESTRASYON (i. Y. Fr.) (musiki). Bir musiki eserini orkestraya göre yazabilmeyi öğreten çoksesli yüksek musiki ilmi.

ORKESTRA ŞEFİ (i. Y. Fr. T.) (musiki). Orkestra yöneticisi.

ORKİDE (i. Y.). Salepgillerden bir takım bitki türlerinin ortak adı.

ORKİNOS (i.) (İtalyanca: orca). İstavrit azmanı denilen büyük bir cins balık.

ORKİT (i. Y. Fr.). Erlik bezlerinin, husyelerin iltihaplanıp şişmesi.

ORMAN (i.). Ağaçları çok, ağaçlık yer, büyük koru: Orman kolcusu. **Balta girmemiş orman** = İnsan girmemiş, ağaçları birbirine karışmış ve hiç kesilmemiş orman. **Orman kebabı** = Bir çeşit et yemeği. **Orman kibarı** = **1.** mec. Ayı. **2.** mec. Kabalığını, hantallığını üstünden atamamış kimse.

ORMANCI (i.). Orman memuru, korucuların başı, müdürü.

ORMANLIK (i.). Orman gibi çokça ağaçları olan yer, sık çalılık.

OROJENİ (i. Y. jeoloji). Dağların oluşunu inceleyen ilim kolu.

OROSPU (i. F.). Vücudunu, maddî menfaat karşılığında satan kadın, fâhişe.

OROSTOPULLUK (i.) (argo). Kurnazca iş, dalavere, dolap.

ORSA (i. İ.). **1.** Geminin sol tarafı, iskele. **2.** Geminin, rüzgârın geldiği tarafa yakın bir cihete döndürülmesi: Gemiyi orsa etmek. **Orsa alabanda** = Birdenbire sola dönmek. **Orsa boca** = Gâh sola ve gâh sağa dönerek yürümek.

ORSALAMAK (f. denizcilik) (gemi). Sol tarafa, iskeleye dönmek.

ORTA (i.). **1.** İki uçtan eşit mesafede olan yer veya zaman, vasat: Yolun ortası, senenin ortası, günün ortası. **2.** Bir şeyin bütün kenarlarından eşit mesafede yahut ona yakın yer, vasat, merkez: Mey-

danın, odanın ortası. **3.** Yarı: Kışın ortasını bulduk. **4.** Meydan, ara: İşi ortaya dökmeli. **5.** Yeniçeri ocağında: tabur. **6.** Deniz açığı, engin. **Ortaoyunu** = Eski tarzda ve meydanda oynanılan bir çeşit eski Türk tiyatrosu. **Uluorta** = Açıktan açığa, doğrudan doğruya bir şey söylemek veya yapmak. **Ortaya almak** = Her taraftan çevirmek. **Ortasını bulmak** = Çözmek, yapmak. **Ortaya dökmek** = Her şeyi meydana çıkarmak. **Ortadan kaldırmak** = Yok etmek. **Orta malı** = Müşterek mal (mec. Âdî, düşkün kimse, fâhîşe). **Orta yazıcısı** = Yeniçerilerde tabur kâtibi. **7.** Arada, ortada bulunan, vasatî: Orta parmak, orta kat, orta direk. **8.** Ortalama, ne az, ne çok: Orta boy. **Ortaelçi** = Elçi, büyükelçi olmayan sefir. **Ortahalli** = Ne zengin, ne fakir. **Ortaya atmak** = İleri sürmek.

ORTA AKSAK (i. musiki). Türk musikisinde 9/4 ile yazılan Aksak usûlü. Ağır Aksak'la Aksak arasında bir harekettedir.

ORTAÇ (i. gramer) (uyd. k.). Partisip.

ORTAÇAĞ (i.). Batı Roma İmparatorluğunun düşmesinden (M.S. 476). Doğu Roma İmparatorluğunun düşmesine (M.S. 1453) kadar devam eden tarih çağı.

ORTAELÇİ bk. Elçi.

ORTAK (i. «orta» dan). **1.** Şerîk, ortaklama iş yapan. **2.** Eskiden bir kocanın karılarından birine nisbetle diğeri.

ORTAKÇI (i.). Mahsule ortak olarak başkasının tarlasında çalışan kimse.

ORTAKLAŞA (i.). Ortaklıkla, müştereken: Ortaklaşa bir dükkân açalım veya bir çiftlik alalım.

ORTAKLAŞMA (i. felsefe). **1.** Ortak olarak bir varlık meydana getiren fertlerin bütünü. **2.** Ortak mülkiyet.

ORTAKLAŞMAK (f.). Ortak olmak: Hepimiz ortaklaşırsak bir mağaza açabiliriz.

ORTAKLIK (i.). Şirket: Ortaklık, ticaretin ruhudur.

ORTAKULAK (i. anatomi). Kulak zarının arkasındaki boşluk.

ORTALAMA (i.). Ortalamak işi, ortasını bulma, alma.

ORTALAMAK (f.). **1.** Ortaya, meydana koymak. **2.** Bir şeyin ortasına varmak, yarısını bulmak: Kışı ortaladık. **3.** Yarı yarıya bölmek, ortasından ayırmak: Kârı iki ortak arasında ortalamalı.

ORTALANMAK (f.). Ortasına varılmak, yarısı bitmek: Bu iş ortalandı.

ORTALIK (i.). **1.** Yeryüzünün görünen kısmı, ufuklar: Ortalık ağardı, ortalık karardı, ortalıkta kimse yok. **2.** Halk: Ortalıkta bir büyük sevinç hüküm sürüyor. **3.** Oda veya evin içi: Ortalığı biraz toplayın.

ORTAM (i.) (uyd. k.). Vasat, çevredeki şartlar.

ORTANCA (i. «orta» dan). Ortada bulunan, vasatî, üç şeyin ortasındaki, ikinci-si.

ORTANÇA, ORTANCA, ORTANSİYE (i.). Japonya asıllı bir çiçek, Japon çiçeği.

ORTODOKS (i. Y.). Ortodoksluk mezhebinden olan kimse.

ORTODOKSLUK (i.). Bir Hıristiyan mezhebi.

ORTOKLAZ (i. Y. jeoloji). Ortoza verilen başka bir ad. bk. Ortoz.

ORTOPEDİ (i. Y. tıp). Tıbbın vücuttaki şekil bozukluklarını düzelten veya önleyen kolu.

ORTOZ (i. Y. jeoloji). Bir çeşit feldispat.

ORUÇ (i.) (Fars. rûze'den) (Türkçe'de kelime r ve l harfleriyle başlamadığı için bu Farsça kelime «orûze» ve sonra «oruç» olmuştur). Dinî kaideler içinde yiyip içmekten kaçınma, Ar. savm, sıyâm. **Oruç açmak, oruç bozmak** = İftar etmek. **Oruç tutmak** = Oruçlu olmak. **Oruç yemek** = Oruçsuz olmak, oruç tutmamak.

Os (kimya). Osmiyum elemanının senbolü.

OSMÂNÎ (hi. A.) (mü. Osmâniyye). **1.** I. Sultan Osman'a ait: Hânedân-ı Osmanî, Devlet-i Osmâniyye. **2.** Osmanlı devletine ait: Târîh-ı Osmânî, Asâkir-i Osmâniyye, Memâlik-i Osmâniyye. **3.** Osmanlı (Türkiye) Türkleri'ne ait: Lisân-ı Osmânî, lugat-i Osmâniyye. **Nişân-ı Osmânî** = Osman Gazi adına Sultan Abdülaziz tarafından ihdâs olunmuş nişan ki, Nişân-ı Mecîdî'den yüksek ve Nişân-ı İmtiyaz'dan sonraydı; değişik rütbeleri vardı.

OSMÂNİYÂN (hi. F. c.). Osmanlılar.

OSMANLI, OSMÂNÎ (hi.). **1.** I. Osman'ın kurduğu devlete mensup: Osmanlı dili, Osmanlı devleti, Osmanlı askeri, Osmanlılar'ın ahlâkı. **2.** mec. Cesur, cömert, mert, baba karakterli: Osmanlı adamdır, tam Osmanlıdır. **3.** Eskiden paşalar maiyetinde bulunan. **4.** Tavla oyununun bir çeşidi.

OSMANLICA (i.). **1.** Osmanlılar'a ait: Osmanlıca dil, kıyafet. **2.** Osmanlılar'a mahsus tarz ve usulde veya bunların dilinde: Osmanlıca söylemek, yaşamak, oturmak. **Osmanlı dili, Osmanlıca** = Batı Türkçesi.

OSMANLILIK (i.). **1.** Osmanlı olma. **2.** mec. Cesaret, mertlik, cömertlik: O adamın Osmanlılığı inkâr olunamaz.

Ortanca

OSMANLI MUSİKİSİ (i.). Türkiye musikisi. Batı Türkleri'nin san'at musikisi.

OSMİYUM (i. Y. L. kimya). Mavi renkte, Os senbolüyle gösterilen bir eleman.

OSURGAN (i.). Çok yellenen. **Osurganböceği** = Çıkardığı pis bir koku ile savunan ve bu koku yüzünden bu adla anılan bir böcek.

OSURMAK (f.). Yellenmek.

OSURUK (i.). Yellenme.

OŞ, OŞT (e.). Köpeği kovmak için kullanılı. **Oş köpek dememek** = mec. İltifat etmemek, yüze bakmamak, köpek yerine bile koymamak. (i.). **Oş oş; oş oşlar** = (çocuk dilinde) Köpek, köpekler.

OŞT bk. Oş.

OT (i.). **1.** Ağaç olmayan ve kışın yaprağı düşen bitki: Yeşil ot, kuru ot. **2.** İlâç, devâ: Bir ot içtim (eski tıpta ilâçların çoğu bitkidendi) (bu mânâ ile İstanbul şivesinde kullanılmaz). **3.** Hayvan yemi: Hayvana ot ver. **Semizotu** = Yaprakları kalınca ve ekşice bir sebze. **Balıkotu** = Balıkları sersem edip avlamaya mahsus hap.

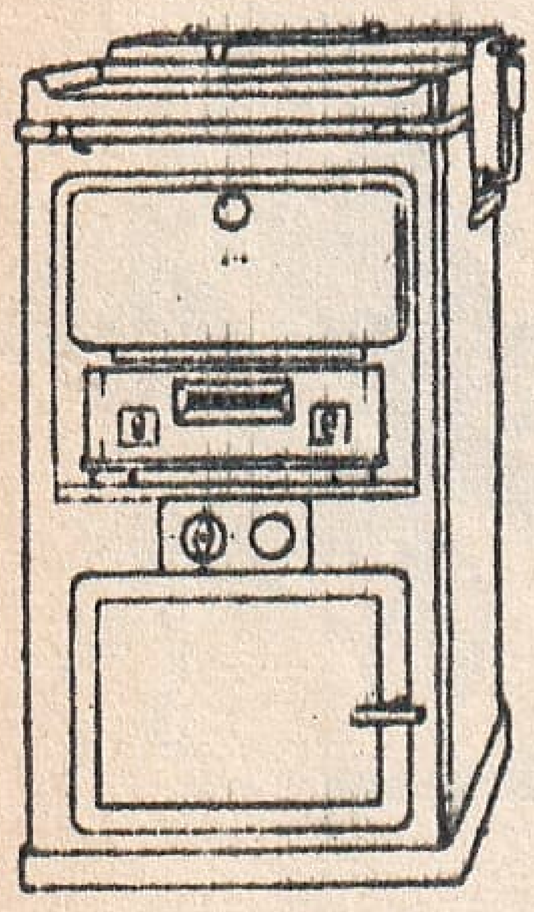
Otoklav

OT bk. Od.

OTAĞ bk. Otak.

OTAK, OTAĞ (i.) (Farsça'ya da geçmiştir). Hükümdar ve vezirlere mahsus büyük çadır. **Otağ-ı hümâyûn** = Osmanlı padişahlarına mahsus olanı («oda» buradan gelir).

OTAKÇI (i.). **1.** Otak yapan ve satan çadırcı. **2.** Osmanlı ordusunda otak kurmakla görevli askerî sınıf.

OTARMAK (f. «ot» tan). Otlatmak.

OTÇUL (y. k.) (i. zooloji). Otla beslenen (hayvan).

OTEL (i. Fr.). Paralı misafirhâne.

OTELCİ (i.). Otel işleten.

OTİZM (i. Y. psikoloji). İçe kapanış.

OTLAK (i. «otlamak» tan). **1.** Hayvanlara otlatacak yer, mer'a. **2.** Otu çok yer, çayır.

OTLAKÇI (i.). Otlamak yoluyla geçinen.

OTLÂKIYYE (i.) (galat kelime). Beylik otlaklardan alınan eski bir vergi.

OTLAMAK (f.) (ateş demek olan «ot» tan). Ateş vurmak, yakmak.

OTLAMAK (f. «ot» tan). **1.** (hayvan) Gezerek yerden ot yemek. **2.** Şunun bunun sırtından geçinmek.

OTLATMAK (f.) (hayvanları). Gezdirip ot yedirmek: Koyunları otlatmak için mer'a lâzım.

OTLUBAĞA (i.). Bir cins kurbağa.

OTLUK (i. «ot» dan). Otla örtülü yer, çayır, mer'a. **2.** Kuru otun yığıldığı yer, ot yığını.

OTLUK (i. «ateş» demek olan «od» dan). Falya deliğine mahsus ince barut (sıfat gibi de kullanılır).

OTOBÜS (i. Y. L.). Çok miktarda yolcu taşımada kullanılan büyük otomobil.

OTOEROTİZM (i. Y. psikoloji). Kendi kendisine âşık olma sapıklığı.

OTOKAR (i. Y. İng.. Keltçe). Şehirler arasında işleyen otobüs.

OTOKLAV (i. Y. L.). Laboratuvar işlerinde ve cerrahîde kullanılan her türlü âletleri mikropsuzlaştırmak için kullanılan basınçlı buhar kazanı.

OTOKRASİ (i. Y.). Mutlakıyyet, hükümdar otoritesinin hiçbir şekilde tahdit edilmemiş olması hâli.

OTOKRAT (i. Y.). İktidarı mutlak olan.

OTOMAT (i. Y. Fr.). **1.** Çeşitli tertibat sayesinde canlı bir vücut gibi iş gören makine: Bina merdivenlerini kısa bir zaman için aydınlatacak şekilde kurulmuş elektrik düzeni bir otomattır. **2.** Düşünmeyen, kendi iradesiyle hareket edemeyen şahıs.

OTOMATİK (i. Y. Fr.). Tamamen mekanik vasıtalarla çalışan: Otomatik pikap.

OTOMATİZM (i. Y. Fr.). Otomatik olan şeyin karakteri.

OTOMOBİL (i. Y. L.). Motorlu, binek arabası.

OTONOMİ (i. Y. Fr.). Merkezî bir iktidarı olan daha büyük bir teşkilât içinde kendi kendini serbestçe idare etme hakkı, Osm. muhtariyet, (uyd. k.) özerklik.

OTOPARK (i. Y. Al.). Bir yerde durup bekleyecek otomobillerin sıra sıra dizildikleri saha.

OTOPLASTİ (i. Y. Fr. tıp). Aynı vücudun bir yerinden başka bir yerine canlı parça nakli.

OTOPSİ (i. Y. Fr. tıp). Ölüm sebebini anlamak için cesedi açma işi, Osm. feth-i meyyit.

OTORAY (i. Y. İng.). Ray üzerinde işleyen otomobil.

OTORİTE (i. Fr.). **1.** Kumanda etme, itaat ettirme hak ve iktidarı. **2.** İdarî veya siyasî iktidar. **3.** Doktrini, muhakemeleri umumiyetle doğru olarak kabûl edilen, bir sahada derinleşmiş şahıs, eser.

OTOSTOP (i. Y. İng.). Gelip geçen otomobillere işaret ederek, duranlara binip parasız seyahat etme usulü.

OTSU (y. k.) (i. botanik). Ot gibi olan, gövdesi odunlaşmayan bitki.

OTURAK (i.). **1.** Oturma, dinlenme, dernek: O kış Erzurum'da oturak tuttular. **2.** Oturulacak yer, oturulan yer, merkez, makam. **3.** Oturulacak yer, sıra, sofa. **4.** Konak: Beş gün askere oturak verdi. **5.** Bir şeyin yere değecek ciheti, kaide. **6.** Kayıkta kürek çekilirken oturulan yer. **7.** Aptes etmek için kullanılan kap, lâzımlık. **8.** Seferde istirahat hâlinde olan, konaklayan: Beş gün oturak kaldık.

OTURAKLI (i.). **1.** Yere gelen tarafı geniş olmakla yerinde sağlam duran: Oturaklı şişe. **2.** Gösterişli: Oturaklı ev, adam.

OTURAKLI (i.). Emekli (eskimiştir).

OTURMA (i.). **1.** Oturmak işi. bk. Oturmak. **2.** Altından bir şeyin üzerine kakılmış büyük elmas veya diğer taş. **3.** Sebze üzerine kondurulmuş kuşbaşı kebap.

OTURMAK (f.). **1.** Ayakları toplayıp kıç üzerine yerleşmek, vücudun yalnız yukarı kısmı dik olacak şekil almak: Yere oturmak, sandalye üzerine oturmak. **2.** Hareket etmeyip durmak, kalmak, vakit geçirmek, eğlenmek: Burada kaç gün oturacağız? **3.** İkamet etmek: Bu evde oturuyorum, yazın Boğaziçi'nde oturur. **4.** Hiç bir işle meşgul olmayıp istirahat etmek, işsiz vakit geçirmek. **5.** Çökmek, aşağı inmek. **6.** (geminin) Dibi sığda toprağa dokunmak, karaya gelmek: Az kaldı vapur oturuyordu. **7.** (bir sıvının tortusu) Dibe çökmek, süzülmek, teressüb etmek: Tortu şişenin dibine oturmuş. **Aşağı oturmak** = Rahat etmek. **Geri oturmak** = Edepsizce vaziyet almak. **Kan oturmak** = Kan toplanıp mor ve kırmızı bir hâlde görünmek: Gözüme kan oturdu. **Kuluçkaya oturmak** = Tavuk vesaire, piliç çıkarmak üzere yumurtaların üzerine yatmak ve mec. Daima bir yerde kalıp hareket etmemek.

OTURTMA (i.). Oturtulmuş, yerleştirilmiş. **Patlıcan oturtması** = Tekerlek tekerlek kesilip sahana oturtulmuş patlıcan ile kıymadan yapılan yemek.

OTURTMAK (f.). Oturma işini yaptırmak.

OTURTULMAK (f.). **1.** Oturmaya zorlanmak veya izin verilmek: Bir sandalyeye oturtuldu. **2.** Yerleştirilmek, konulmak: Bu taş, duvarın üzerine oturtulacaktır.

OTURULMAK (f.). İkamet edilmek: Burada oturulmaz, orada kaç gün oturulacaktır? Bütün gün işsiz oturulur mu?

OTURUM (y. k.) (i.). **1.** Celse. bk.

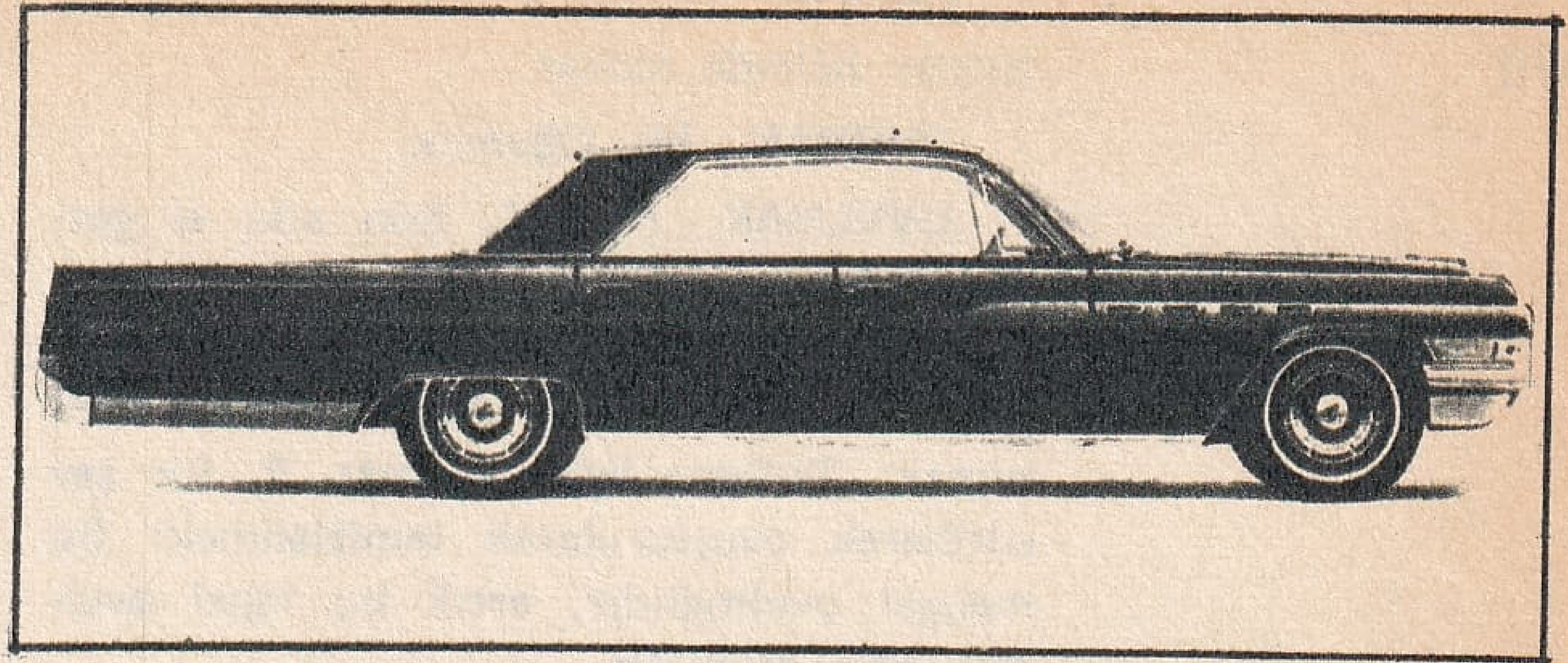

Otomobil

Celse. **2.** Oturmak işi, ikamet. **Açık oturum** = Bir meselenin karşılıklı görüşülüp, enine boyuna münakaşa edilmesi.

OTURUŞ (i.). Oturmak işi ve tarzı: Bu, nasıl oturuş?

OTURUŞMAK (f.). Yatışmak: Kargaşalık, fırtına oturuştu (eskimiştir).

OTUZ (si.). Üç kere on: 30.

OTUZAR (si.). Her keresinde otuz: Herkese otuzar lira verildi.

OTUZLAMAK (f.). Otuz yaşına erişmek: Orada erkekler otuzlamayınca evlenmezler.

OTUZLUK (i.). **1.** Otuz parçadan yapılmış. **2.** Otuz metre yahut karış veya diğer bir ölçü ile otuz boyunda veya eninde bulunan: Otuzluk direk, tahta. **3.** Otuz lira veya kuruş değerinde olan: Otuzluk çuha. **4.** Otuz yaşında bulunan: Otuzluk bir adam. **5.** Otuz kısma bölünmüş para vs.: Buna bir otuzluk vereyim mi?

OTUZUNCU (dsi.). Yirmi dokuzdan sonra gelen, otuz derece ve mertebesinde bulunan: Ayın otuzuncu günü.

OVA (i.). Düz yer: Zümrüt gibi güzel ve münbit ovalar.

OVAL (i. Fr.). Yumurta biçiminde, söbe, beyzî.

OVALAMAK (f.). El ile ovup ufaltmak: Tarhanayı, nişastayı ovalamak. **Bağı ovalamak** = Kütükleri ovup kabuklarını düşürmek.

OVALIK (i.). Ovalardan ibaret (yer).

OVDURMAK (f.). Elle ovdurup sıktırmak, masaj yaptırmak: Sızlayan yerlere yağ sürüp güzelce ovdurmalı.

OVMAK (f.). **1.** Elini gezdirip avuçla sıkmak, masaj. **2.** Avuç arasında sıkarak ufaltmak: Tarhana ovmak. **3.** Sıkı sıkı bir şey sürerek temizlemek ve parlatmak: Bu mangalı, tepsiyi kül ile, limon kabuğu ile ovmalı. mec. **El ovmak** = Şaşırmak, çok tereddüt etmek, hayrette kalmak.

OVOGON (i. L. Y.). İlkel bitkilerde dişi cinsiyet hücresi.

OVOLİT (i. L. Y. jeoloji). Toparlak taneler hâlinde kalker.

OVUMAK bk. Oğumak.

OVULMAK (f.). **1.** Sıkı sıkı el gezdirilip basılmak ve sıkılmak, masaj yapılmak: Her sabah yarım saat ovulmadıkça yataktan kalkamaz. **2.** Avuçla sıkılıp ufaltılmak: Tarhana öyle ovulmaz. **3.** Bir şey sürülerek ovuşturularak temizlenmek: Bu mangal ovulmalıdır, artık bu tepsi ovulmaz hâle gelmiştir.

OVUŞTURMA (i.). Ovuşturmak işi.

OVUŞTURMAK (f.). Birbirine sürerek ovmak: Ellerini ovuşturmak. mec. **El ovuşturmak** = Hayrette kalıp ne yapacağını şaşırmak.

OVUŞTURULMAK (f.). Birbirine sürülerek ovulmak.

OY (i.) (y. k.). **1.** Tutulacak yol üzerine ileri sürülen fikir, rey: Oy pusulası. **2.** Bu görüşü belirten kâğıt. **Beyaz oy** = Müsbet rey. **Kırmızı oy** = Menfî, muhalif rey. **Yeşil oy** = Çekimser, müstenkif davranıldığını gösteren rey. **Oy sandığı** = Seçimlerde oy kâğıtlarının içine atıldığı mühürlü sandık.

OYA (i. «oymak» tan). **1.** Kumaş üzerine ve kenarına iğne ile yapılan veya hazır alınıp dikilen ipek, keten veya iplikten oymalı süs, dantele: Yakası oyalı, oyalı yemeni. **2.** (musiki) Notada armonide süs işaretlerinden biri.

OYALAMAK (f.). **1.** Oya ve dantela ile süslemek, oya yapmak. **2.** mec. Meşgul edip bir şeyi unutturmak: Şu çocuğu al da biraz oyala. **3.** Atlatmak: İki aydır beni oyalıyor.

OYALANMAK (f.). **1.** Kandırılmak, aldanmak. **2.** Boş şeyle uğraşmak.

OYALI (i.). Oya ve dantela takılmış, oya ile süslü: Oyalı yemeni.

OYAN (i.). Atın başına takılan süsler.

OYDURMAK (f.). Başkası vasıtasıyle oymak, çukurlatmak, kazıtmak, Osm. hâkkettirmek.

OYLAMAK (f.) (y. k.). **1.** Oy vermek. **2.** Oya sunmak.

OYLUK (i.). Bacağın kalçadan dize kadar olan yukarı kısmı. **Oyluk kemiği** = Bu kısmın kemiği.

OYLUM (i.). Oyulmuş, oymalı, delik deşik.

OYMA (i.). **1.** Oymak işi. bk. Oymak. **2.** Tahta, taş, kumaş vesaire üzerine delik deşik edilerek yapılan süs: Mermer oyması, saçak oymaları, örtünün çevresindeki oymalar.

OYMACI (i.). Doğrama süsleri yapan doğramacı.

OYMAK (f.). **1.** Kazmak, çukurlatmak: Köstebek, yeri oyup içine girer. **2.** Kazımak: Mermeri oyup birtakım çiçekler ve yazılar nakşetmiş. **3.** Bir şeyi kesip parça çıkarmak: Gömleğin yakasını koltuğunu oymak. **Göz oymak** = Göz çıkarmak. mec. Çok aleyhte hareket etmek.

OYMAK (i.). Kabîle.

OYMALI (i.). Oyması olan.

OYNAK (i.). **1.** Oynar, hareket eden. **2.** Sebatsız, dönek. **3.** Şûh, namusu şüpheli (kadın). **4.** Boğum, mafsal oynak yeri: Boğum yeri mafsal.

OYNAK (i.) (musiki). Türk musikisinde 9 zamanlı bir küçük usul.

OYNAMA (i.). Oynamak işi. bk. Oynamak.

OYNAMAK (f.). **1.** Kımıldanmak, hareket etmek: Bu taş yerinden oynamaz, zor oynar. **2.** Sıçramak, hoplamak, sağa sola atılarak oyunlar yapmak: Bu tay çok oynar. **3.** Bükülmek, kırılmak: Bir ayağı oynamaz, bu bebeğin, kolları bacakları oynar. **4.** Eğlence için olan oyunların biriyle meşgul olmak: Bu çocuk bütün gün oynar. **5.** Oyun gibi boş ve faydasız süsle uğraşıp vakit kaybetmek: Nakkaş, marangoz çok oynuyor. **6.** Halecana uğramak: Yüreğim oynadı. **7.** Sarsılıp yerini biraz değiştirmek: Bu bina oynamış, temelinin bir tarafı oynadı. **Aklı oynamak** = Deli olmak. **Gülüp oynamak** = Sevinç göstermek. **8.** Bir oyun icrâ etmek, bir oyunla uğraşmak: Kâğıt, tavla, dama, satranç, bilardo, kumar oynamak. **9.** Kumara koymak, kumarda kaybetmek: Bütün parasını oynadı. **10.** Tiyatroda temsil etmek: Bu akşam tiyatroda Hamlet'i oynayacaklar.

OYNANILMAK (f.). Oyun icrâ olunmak: Burada oynanılmaz, bu oyun böyle mi oynanılır?

OYNANMAK (f.). Oyun (veya tiyatro oyunu) temsil olunmak: Tavla yalnız iki kişi arasında oynanır, bu akşam tiyatroda ne oynanacaktır?

OYNAŞ (i.). Sevgili, metres.

OYNAŞMA (i.). Birlikte oynama.

OYNAŞMAK (f.). Birlikte oynamak, hep birlikte oynamak.

OYNATILMA, OYNATILIŞ (i.). Oynatılmak işi ve tarzı. bk. Oynatılmak.

OYNATILMAK (f.). **1.** Yeri değiştirilmek, harekete geçirilmek: Damanın şu taşı oynatılacaktır. **2.** Sıçratılmak, oyun ettirilmek: Bu at çok oynatılıp yorulmuştur. **3.** (tiyatro oyunu) İcrâ ettirilmek: Bu ge-

ce tiyatroda yeni bir oyun oynatılacaktır. **4.** Kandırılmak, oyalandırılmak.

OYNATMA (i.). Oynatmak işi. bk. Oynatmak.

OYNATMAK (f.). **1.** Yerini değiştirmek, kımıldatmak, harekete geçirmek: Dama bilen hangi taşı oynatacağını bilir, fidanı yerinden oynatmazsan daha çabuk büyür. **2.** Oyun ettirmek, oyun oynamaya zorlamak veya izin vermek: İkisine de oyun için müsaade verdi. **3.** Sıçratmak, oyunlar ettirmek: At oynatmak, ayı, maymun oynatmak. **4.** Hora teptirmek, raks ettirmek. **5.** Tiyatroda bir oyun temsil ettirmek: Bu akşam filân tiyatro Molière'in filân eserini oynatacak. **6.** mec. Aldatmak, kandırmak, aldatarak yormak: İki aydır beni oynatıyor.

OYNAYIŞ (i.). Sıçrayıp oynamak iş ve tarzı: Böyle oynayış görmedim.

OYSA (O İSE) (e.). Halbuki.

OYUK (i. «oymak» tan). **1.** İçi oyulmuş, kof: Oyuk diş, ağaç. **2.** Oyulmuş yer, kof yer, in mağara. **3.** Diş ve meyve vesaire kovuğu.

OYULMA (i.). Oyulmak işi, çukurlanma.

OYULMAK (f.). Çukur ve oyuk olmak: Ağacın kabuğu oyulmuş, yerler selden oyulmuş, kuyunun bileziği ipten oyulur.

OYUM (i.). **1.** Oymak fiili ve tarzı, oyma. **2.** Oyulmuş. **Göz oyumu** = Gözün yerleştiği oyuk. **3.** (e.). Mükerrer olarak mübalağa gösterir. **Oyum oyum oynak** = Çok ve her tarafını oymak.

OYUN (i.). **1.** Eğlenmek ve vakit geçirmek için bütün vücutla yahut el ile arkadaşlar arasında yapılan şey ki, çocuklara ve büyüklere mahsus olarak pek çok çeşidi vardır: Oyun oynamak. **2.** Para konularak oynanılan oyun, kumar: Servetini oyunda yedi, oyuna verdi. **3.** Dansöz, canbaz vs.nin, halkı eğlendirmek veya hüner göstermek üzere yaptıkları şey: Bu gece oyun var, oyuna gittiler. **4.** Hile, ustalıklı aldatma, dolap. **5.** Tiyatroda sahneye koymaya mahsus eser, piyes (buna «oyun» denmesi ortaoyunu'na benzetilmesi dolayısıyledir). **Oyun almak** = Kumarda kazanmak. **Oyun ebesi** = Oyunun başı. **Oyun etmek, yapmak** = Hile yapmak, dolap çevirmek. **Oyun çıkarmak** = Bir oyun düşünüp meydana koymak. **Ortaoyunu** = Gelenekten gelen eski Türk tiyatrosu. **Kılıç oyunu** = Kılıç talimi. **Kâğıt oyunu** = İskambil kâğıdı ile oynanılan oyun ve kumarların çeşitleri.

OYUNBAZ (OYUN-BÂZ) (i.) (Türkçe oyun ile Farsça bâzîden fiilinden yapılmıştır ve galattır). **1.** Sıçrayıp oynayan ve yaltaklanan (yavru hayvan): Oyunbaz kedi. **2.** mec. Hile yapan, dubaracı.

OYUNCAK (i.). **1.** Çocukların eğlenip oynaması için yapılmış tuhaf şey: Çocuk oyuncağı. **2.** Ehemmiyetsiz ve lüzumsuz şey: Böyle oyuncaklarla uğraşmamalı. **3.** Pek kolay ve asla düşünmeksizin ve yorulmaksızın yapılan iş: O benim nçin oyuncaktır. **4.** Herkesin eğlencesi olan adam, gülünç, maskara: Ben, senin oyuncağın mıyım?

OYUNCAKÇI (i.). Çocuklar için oyuncaklar yapan ve satan.

OYUNCU (i.). **1.** Oyun oynayan. **2.** Kumarbaz. **3.** Tiyatro aktör veya aktrisi. **4.** Canbaz, dansöz, şarkıcı vs. gibi halkı eğlendirmeye mahsus oyunlar yapan erkek veya kadın. **5.** mec. Dolap çevirici, hilebaz.

OYUN HAVASI (i.) (musiki). Türk musikisinde oynak saz eseri. Bazen güfteli de olur.

OZALİT (i. Fr.) (ozalid, fabrikaca konulan isim). Ozalit kâğıdı üzerine çekilmiş, plan, yazı vesaire kopyası. **Ozalit kâğıdı** = Kopya çıkarmak için kullanılan, ışığa hassas kâğıt.

OZAN (i.). **1.** İslâm'dan önceki Türk toplumunda saz şâiri, âşık ve umumiyetle şair. **2.** Ağzı lâf yapan, saçma sapan ve çok konuşan (eskimiştir).

OZON (i. Y.). Molekülü üç atomlu olan oksijenden ibaret bir gaz.

■

Ö

Ö (i.). Türk alfabesinin on dokuzuncu harfi, fonetik ilmi bakımından ince yuvarlak vokallerin genişini gösterir.

Ö (ÖÖÖ) (e.). Tiksinme ifade eder.

ÖBEK (i.). Yığın, top, bölük, takım: Halk öbek öbek oturmuştu.

ÖBÜR (i.). **1.** Diğer, öteki. **2.** Yarından sonraki: Öbür gün. **Öbür dünya** = Âhıret.

ÖBÜRKÜ, ÖBÜRSÜ (i.). Diğeri.

ÖBÜRÜ (i.). Diğeri.

ÖCÜ (i. çocuk dilinde). Umacı.

ÖC, ÖÇ (i.). **1.** İntikam. **Öc almak** = İntikam almak. **2.** Bahis, ödül: Öç tutmak (bu mânâsı eskimiştir).

ÖD (i.). Karaciğerin mideye döktüğü safra denilen acı bir salgı. mec. Cesaret, yiğitlik. **Ödü kopmak, patlamak** = Çok korkmak.

ÖD (i.). (aslı Hintçe: id). Yanarken güzel koku veren bir ağaç ki, Hindistan'dan gelir. **Ödağacı** = Ar. ûd (aquillaria agollochia).

ÖDEM (i. Y. tıp). Bazı hallerde yüz, el ve ayaklarda görülen iltihapsız şişkinlik.

ÖDEME (i.). **1.** Verme, Ar. tediye, ifa: Onun ödemesine kalırsa. **2.** Tazmin: Bu ziyanı kimin ödemesi lâzım gelir?

ÖDEMEK (f.). **1.** Vermek, Ar. tediye, ifa etmek: Ben borcumu ödedim. **2.** Bedelini vermek, tazmin etmek.

ÖDENEK (i.) (y. k.). Tahsisat. Bir iş için ayrılan para. **Örtülü ödenek** = Osm. tahsîsât-ı mestûre.

ÖDENİŞ (i.). Bir borç veya ziyanın tediye ve ifa veyahut tazmin edilmesi: Bunun ödenmesi, ödenişi ne suretle olacaktır?

ÖDENME (i.). Ödenmek işi. bk. Ödeniş.

ÖDENMEK (f.). **1.** Verilmek, Ar. tediye ve ifa olunmak: Bu, kolay ödenir bir borç değildir. **2.** Bedeli verilmek, tazmin olunmak.

ÖDEŞMEK (f.). Karşılıklı ödemek, herkesin borcunu vermesiyle alacak verecek kalmamak, hesaplaşmak: Biz onunla ödeşiriz.

ÖDETMEK (f.). Tediye ettirmek, tazmin ettirmek, bedelini verdirmek.

ÖDEV (i.) (uyd. k.). Vazife.

ÖDLEK (i.). Korkak, yüreksiz.

ÖDÜL (i.). Hasmını yenen pehlivana verilen para, koç, inek, at gibi şeyler (mükâfat yerine kullanılması yanlıştır).

ÖDÜNÇ (i.). Aynı veya misli iade olunmak üzere verilen veya alınan para, borç. **Ödünç almak** = Borç almak. **Ödünç vermek** = Borç vermek.

ÖF (e.). Tiksinme, nefret gösterir: Öf ne ağır koku, öf ne pis odalar.

ÖF (e.). Püf, pöh gibi, bir şeyi söndürmek için üflemeyi taklit eder: Öf - üf deyip kandili söndürdü.

ÖFKE (i.). Hiddet, gazap.

ÖFKELENDİRMEK (f.). Hiddet ve gazaba getirmek, hiddetlendirmek.

ÖFKELENMEK (f.). Hiddet ve gazaba gelmek, hiddetlenmek.

ÖFKELİ (i.). Hiddetli, kızmış.

ÖĞE (y. k.) (i. felsefe). **1.** Unsur, eleman. **2.** Bir sınıfın veya bir topluluğun fertlerinden her biri.

ÖĞENDİRE (i.). Sapan sürerken öküzleri dürtmek için kullanılan uzun ve ucu iğneli deynek (küçüğüne «bizlengeç» ve da-

ha uzununa «masastıra» ve «arda» derler).

ÖĞENDİREK bk. Öğendire.

ÖĞEY bk. Üvey.

ÖĞLE (i.). **1.** Günün ortası: Öğle sıcağı, öğle yemeği. **2.** Öğle vakti kılınan namaz: Öğle kılınmadı, öğleyi kılmadım. **3.** Öğleyin okunan ezan: Öğle okundu mu? **Öğleüstü** = Öğle sonlarında («öğlen» ve «öyle» yazmamalıdır).

ÖĞLEYİN (i.). Öğle vakti: Öğleyin gelin.

ÖĞMEK, ÖVMEK (f.). Medhetmek.

ÖĞRENCİ (y. k.) (i.). Talebe.

ÖĞRENİLİŞ (i.). Öğrenilmek iş ve tarzı.

ÖĞRENİLME bk. Öğreniliş.

ÖĞRENİLMEK (f.). **1.** Tahsil olunmak: Bir dil kolay öğrenilmez. **2.** Haber alınmak.

ÖĞRENİM (i.) (y. k.). Tahsil.

ÖĞRENME (i.). Öğrenmek işi. bk. Öğrenmek.

ÖĞRENMEK (f.). **1.** Anlamak, haber almak: Bugün bir şey öğrendim. **2.** Ders görerek bilmek: İlim, san'at öğreniyor. **3.** İstifade etmek: Sizden çok şeyler öğrendim. **4.** Tecrübesi artmak: İnsan yaşadıkça öğrenir. **5.** Tahsil etmek: Bu çocuk bir şey öğrenmeyecektir. **6.** Sorup anlamak. **7.** Alışmak, ülfet etmek: At, ahırını; tavuk, kümesini öğrendi.

ÖĞRETİLMEK (f.). **1.** Bildirilmek, tahsil vermek: İlim beş günde öğretilmez.

ÖĞRETİM (i.). Belli bir maksatla gereken bilgileri verme işi, tedris, tedrisat.

ÖĞRETMEK (f.). **1.** Bilmeyene bilmediği şeyi bildirmek: Sana bunu kim öğretti. **2.** Ders vererek bir ilim, san'at vesaireyi kazandırmak. **3.** Terbiyesini vermek, te'dib etmek: Yap, yap da ben sana öğretirim. **4.** Yol göstermek. **Akıl öğretmek** = Yol göstermek.

ÖĞRETMEN (i.) (y. k.). Muallim.

ÖĞÜN, ÖVÜN (i.). **1.** Önden, ilerden, önde, ilerde: Öğün öğün gitmek. **2.** Defa, kere: Bir öğün yemek.

ÖĞÜNMEK, ÖVÜNMEK (f.). **1.** Kendi kendini öğmek. **2.** İftihâr etmek. **3.** Kendine güvenmek.

ÖĞÜRME (f.). **1.** Kusmak üzere göğüsten bir ses çıkarma. **2.** Sığırın böğürmesi.

ÖĞÜRMEK (f.). **1.** Göğüsten bir ses çıkaracak surette, kusar gibi olup da yalnız ses çıkararak kusamamak: Gece birinin öğürdüğünü işittim. **2.** (sığır) Göğüsten bağırmak, böğürmek: İnekler öğürüyorlardı.

ÖĞÜRTMEK (f.) (hayvanı) Alıştırmak, terbiye etmek.

ÖĞÜŞ, ÖVÜŞ (i.). Öğme.

ÖĞÜT (i.). Nasihat, Fars. pend, **Öğüdünü almış** = mec. Dersi verilmiş.

ÖĞÜTÇÜ (i.). Nasihat veren.

ÖĞÜTLEMEK (f.). **1.** Nasihat vermek. **2.** Fitlemek, kışkırtmak.

ÖĞÜTME (i.). **1.** Öğütmek işi. **2.** Kırdırılmış, aşlık buğday vesaire.

ÖĞÜTMEK (i.) (tahılı). Değirmende ezip un yapmak: Buğday öğütmek. mec. Çok yemek, birçok yemeği hazmetmek.

ÖĞÜTÜCÜ (i.). Ezip un yapan. **Öğütücü dişler** = Azı dişleri.

ÖĞÜTÜLMEK (f.). Değirmende ezilip un edilmek.

ÖHÖ, ÖHÜ, ÖHHÖ (e.). Öksürük sesini taklitten ibaret alay tâbiridir.

ÖKÇE (i.). **1.** Topuğun arkası. **2.** Kunduranın topuğun altına gelen yeri ki, yüksekçe olur. **Ökçesine basmak** = Birinin arkasından pek yakın gitmek.

Ökseotu

ÖKSE (i.) (Rumca'dan). **1.** «Macar üzümü» denilen bir meyvenin balından yapılan bir çeşit macun ki, kuşların ayakları yapışıp tutulmak için deyneklere sürülür. **2.** mec. Tuzak, aldatıcı ve tuzağa düşürücü şey. **Ökse çubuğu** = Kuş tutmak için ökse sürülmüş değnek.

ÖKSEOTU (i. botanik). Ökseotugillerden, parazit olarak yaşayan, zararlı bir bitki (viscum album).

ÖKSEOTUGİLLER (i. botanik). Taçsız ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

ÖKSÜRME (i.). Öksürük hâli.

ÖKSÜRMEK (f.). **1.** Ciğerde olan balgam veya gıcıktan dolayı elinde olmadan sesli bir nefes vererek onu çıkarmaya çalışmak: Hasta çok öksürdü. **2.** Öksürüğe tutulmak, öksürüğü olmak: Çocuklar öksürüyor, dışarıya çıkarmamalı. **3.** Yapmacık bir öksürükle işaret veya alay etmek.

ÖKSÜRÜK (i.). **1.** Ciğerde olan balgam veya gıcık üzerine insanın elinde olmadan ve sesli bir nefesle onu çıkarmaya çalışması: Öksürük gelmek, tutmak. **2.** Ekseriye soğuktan gelen göğüs rahatsızlığı, öksürme: Bir öksürüğe tutuldum, öksürüğü vardır. **Öksürükotu** = Devetabanı, farfara otu.

ÖKSÜZ (i.) (ögsüz = annesiz'den). Yetim. **Öksüzler babası** = Yetimlere karşı merhametli zat. **Öksüzbalığı** = Renksiz bir çeşit kırlangıç balığı. **Öksüz parmak** = Başparmak. **Öksüz sevindiren** = Cicili bi-

cili şey, az kıymetli şatafatlı şey. **Öksüz anası** = Fakir çocuklarını görüp gözeten kadın.

ÖKÜZ (i.). Enenmiş erkek sığır ki, çift sürmekte ve araba çekmekte kullanılır. mec. Akılsız ve kalınkafalı. **Öküz boyunduruğa bakar gibi** = Nefret ve ürkeklikle. **Öküzü boyunduruğa kuyruğundan vurur** = İş bilmez, beceriksiz. **Boyunduruk altında öküz** = İtaat altına alınmış. **Öküz damı** = Öküz ahırı. **Öküzgözü** = Bir çeşit bitki.

ÖKÜZBURNU (i.). Serçegillerden uzun gagalı bir kuş (calao).

ÖKÜZDİLİ (i. botanik). Sığırdili.

ÖLÇEK (i.). **1.** Tahıl ölçmeye mahsus ölçü. **2.** Mahallî bir ağırlık birimi.

ÖLÇER (i.). Ateşi karıştıracak demir kol, gelberi.

ÖLÇME (f.). **1.** Bir şeyin ölçüsünü belirtme: Tarlayı, arsayı, suyun derinliğini, zahireyi, zeytinyağını ölçme (ağırlık hakkında «tartma» denilir). **2.** Biçilecek bir şeyin ölçüsünü almak: Ölçüp öyle biçmeli. **3.** mec. İyice düşünme, tasarlama, dengeleme: Siz bir kere işi zihninizde ölçün. mec. **Ölçüp biçme** = İyice düşünmek. **Canı cana ölçme** = İnsaf etme. **Gözle ölçme** = Bir göz gezdirip tahmin etmek.

ÖLÇMEK (f.). Ölçme fiili.

ÖLÇÜ (i.). **1.** Ölçme işi, ölçme, mukayese: Ölçüye vurulmadıkça bir şeyin miktarı bilinemez. **2.** Ölçecek âlet: Yanınızda ölçü var mı? **3.** Takdir, tahmin, kıyas. **4.** Münasip miktar, itidal. **5.** Değer, itibar. **6.** Vezin (şiirde vezin ve musikide düzüm). **Ölçü almak** = **1.** Biçilecek veya yapılacak bir şeyin ölçüsünü tayin etmek. **2.** İbret almak: Bundan ölçü almalı. **Ölçüye almak, vurmak** = Ölçmek, ölçüsünü almak. **Ağız ölçüsü** = Herkesin hâl ve haddine göre söylemesi lâzım gelen söz. **Boy ölçüsü** = Kabiliyet derecesi. **Boyunun ölçüsünü almak** = Biri tarafından azara, hakarete uğramak. **Ölçüsünü bildirmek** = Miktarını anlatmak, haddini bildirmek. **Göz ölçüsü** = Tahmin.

ÖLÇÜLMEK (f.). **1.** Ölçüden geçirilmek (ağırlık hakkında «tartılmak» denilir). **2.** mec. İyi düşünülmek, tasarlanmak, mukayese olunmak, takdir ve tahmin edilmek: Karadan önce işin iyice ölçülmesi gerekir.

ÖLÇÜLÜ (i.). **1.** Ölçülmüş. **2.** Mutedil, uygun nisbette.

ÖLÇÜM (i.). **1.** Mukayese, denge. **2.** Düşünce, tahmin, takdir. **3.** Tavır, edâ.

ÖLÇÜSÜZ (i.). **1.** Ölçülmemiş, götürü: Ölçüsüz pazarlık olmaz. **2.** Itidalsiz, dengesiz.

ÖLÇÜŞMEK (f.). **Boy ölçüşmek** = İki kişi birbirinin derecesini anlamak için yarışmaya çıkmak.

ÖLDÜRME (i.). Öldürmek işi, katil. bk. Öldürmek.

ÖLDÜRMEK (f.). **1.** Ölümüne sebep olmak. **2.** Katletmek. **3.** İdam. **4.** mec. Sertlik ve katılığı giderip yumuşatmak, kırmak: Salatayı, sebzeyi öldürmek. **5.** mec. Çok eziyet etmek, fazlasıyle can sıkmak, kuvvet ve kudretini kesmek: Böyle sözlerle beni öldürmek mi istiyorsun? Sıcak bizi öldürdü.

ÖLDÜRÜCÜ (i.). **1.** Öldüren, kaatil. **2.** Helâk eden.

ÖLDÜRÜLMEK (f.). Öldürme işine uğramak.

ÖLGÜN (i.). Sebze ve bitkilerin sıcaktan veya susuzluktan tazeliğini kaybedip pörsümesi.

ÖLME (i.). Ölmek işi. bk. Ölmek.

ÖLMEK (f.). **1.** Yaşamaz olmak, can vermek, hayatı terketmek, vefat. **2.** Solmak, yumuşak, pejmürde olmak: Bu çiçekler ölmüş. **3.** Kıvamını kaybedip düşmek. **4.** Pek fazla sıkılmak, pek şiddetli korku, dehşet, ıztırap ve zahmet çekmek: Korkudan, açlıktan, susuzluktan, meraktan ölüyor. **5.** Hükmü kalmamak. **Ecelsiz ölmek** = Kazaya uğrayıp ölmek. **Ölüp ölüp dirilmek** = Çok çekmek. **Ölür müsün, öldürür müsün?** = Tahammül olunamıyacak bir muamele hakkında kullanılır. **Senin için, senin yoluna öleyim** = Sana fedâ olayım.

ÖLMEZ (i.). **1.** Ebedî hayata erişmiş: Ölmez, bir Cenâb-ı Hak vardır. **2.** mec. Çok dayanır, dayanıklı, metîn, sağlam: Bu kumaştan ölmez giyecek yapılır. **Ölmezoğlu** = Metîn, sağlam.

ÖLMEZLİK (i.). Daima hayatta olmak, ölümsüzlük.

ÖLMÜŞ (i.). Vefat etmiş, ölü hâle gelmiş: Ölmüşlerinizin canı için.

ÖLÜ (i.). **1.** Ölmüş: Ölü olan. **2.** Cansız, kuvvetsiz, pek zayıf. **3.** Ruhsuz, gevşek, tenbel, miskin. **4.** Sülpük, soluk, pejmürde. **5.** Ölmüş adam, cenaze, nâş: Ölüyü kaldırdılar mı?

ÖLÜM (i. «ölmek» ten). Vefat, ecel: Ölüm Allah'ın emri. **Ölüm dirim** = Hayat ve memât; yaşamak veya yok olmak; var olmak veya olmamak. **Ölümüne susamak** = Bilerek büyük tehlikeye atılmak.

ÖLÜMLÜ (i.). Geçici, fânî.

ÖLÜMLÜK (i.). Bir kimse ölünce ce-

nazesinin kaldırılmasında harcanmak üzere ayırdığı para.

ÖLÜMSÜZLÜK (i.). Ölümsüz, ebedî olma, Osm. lâyemût olma.

ÖLÜNMEK (f.). Ölmek işine maruz kalmak: Vatan için ölünür.

ÖLÜŞ (i.). Ölmek işi ve tarzı.

ÖMÜR (ÖMR) (i. A.). **1.** Yaşayış, yaşamak, hayat: Ömür sürmek, Allah ömürler versin. **2.** Hayat müddeti, insan veya hayvanın yaşadığı müddet: Bütün ömrünce. **3.** Tatlı yaşayış, hakkıyle yaşama: Havası güzel bir yerde gailesiz yaşamak ömürdür. (Türkçe). **1.** Garip, tuhaf gülünç: Kendi macerasını anlatması pek ömürdür. **2.** Şen, nükteci: Herif ömürdür.

ÖMÜRLÜ (i.). Ömrü uzun olan.

ÖMÜRSÜZ (i.). Ömrü kısa olan.

ÖN (i.). **1.** Yüze gelen taraf, ileri: Evin önü, kapının önü. **2.** Gelecek zaman: Önümüz kıştır. **3.** Cephe, alın: Bir binayı güzelleştiren önüdür. **4.** Bir şeyin, bilhassa bir binanın karşısında bulunan açıklık ve meydan: Kışlanın önü geniş olmalıdır. **5.** İleri taraf: Önü arkası. **6.** Baş taraf, en ileri veya en yukarı kısım: Askerin önü. **7.** Huzur, nezd: Önüne götürdüler. Ne yüzle önüne çıkacaksın? **8.** Yüz tarafına ve ileriye gelen, önde bulunan, ileri: Ön taraf, ön dişler, ön bahçe, ön kapı. Öne, önde, önce, önden: İleriye, ileride, ileriden: Öne düştü, önde durdu. Önce gidiyordu, önden geçti. **9.** İleri, gelecek: Önümüzde bir küçük yaz daha vardır. **Önünü ardını bilir** = İhtiyat sahibi, saygılı. **Önünü almak** = Olmasını engellemek, durdurmak. **Önayak** = Teşvikçi. **Önüne bakmak** = Mahcup olup cevap vermemek. **Öne çıkmak** = Aranmaksızın bulunmak, rasgelmek. **Öne düşmek** = **1.** Rehberlik etmek, sevketmek. **2.** Kovalamak, takip etmek. **Önünü kesmek** = Engel olmak, sed çekmek. **Öne gelmek** = **1.** Tesadüf etmek, rasgelmek: Önüne gelen herkese sataşıyor. **2.** Takaddüm etmek, başta bulunmak. **Öndeki** = **1.** Başta, ilerde bulunan: Öndeki kimdir? **2.** Gelecek, ilerdeki, müstakbel: Önümüzdeki ay otuz bir gündür.

ÖNCE (i.). Evvelce, peşin: Ben önce söylemiştim, önce o geldi.

ÖNCELERİ (i.). Önceki zamanlarda.

ÖNCELİK (i.). Bir şeyin öbüründen önce olması, Ar. takaddüm.

ÖNCÜ (i.). **1.** Önden giden; çığır açan. **2.** (askerlik). Yürüyüşte veya savaşta asıl birliğin önünden giden birlik, Osm. pîşdâr. Mukabili: artçı.

ÖNDER (i.). Büyük işlerde, önayak olan, lider, şef.

ÖN EK (i. gramer). Başa gelen ek.

ÖNEM (i.) (uyd. k.). Ehemmiyet.

ÖNEMLİ (i.) (uyd. k.). Mühim.

ÖNEMSEMEK (f.) (uyd. k.). Mühimsemek.

ÖNEMSİZ (i.) (y. k.). Ehemmiyetsiz.

ÖNERGE (i.) (uyd. k.). Takrir. Meclis, kurultay gibi toplantılarda bir mesele üzerine teklifte bulunmak için, üyelerden biri veya birçoğu tarafından verilen yazılı kâğıt.

ÖNERME (f.) (uyd. k.). **1.** Teklif. **2.** (mantık) Bir hükmü anlatan söz; doğru veya yanlış olabilen her söz, kaziye.

ÖNGÖRMEK (i.) (uyd. k.). Önde tutmak, Osm. derpiş etmek.

ÖNLEMEK (f.). Mâni olmak, engel olmak.

ÖNLENMEK (f.). Önlemek işine mevzû olmak.

ÖNLÜK (i.). **1.** İş yaparken bele bağlanan örtü. **2.** Elbise üstüne giyilen iş gömleği.

ÖN SÖZ (i.). Bir eserin başında, o eser hakkında söylenen fakat eserin asıl parçası olmayan kısım, mukaddime.

ÖNYÜZBAŞI (i.). Kıdemli yüzbaşı.

ÖPMEK (f.). Dudakla dokunmak, sevgiyle ve çok defa kucaklayarak dudaklarını değdirmek. **El, ayak, etek öpmek** = Bu suretle yapılan bazı törenleri yerine getirmek. **El öpmek** = mec. Saygı göstermek. **El, etek öpmek** = mec. Rica etmek, yalvarmak. **Öpüp başa koymak** = Çok sevgili ve muhterem tutmak.

ÖPTÜRMEK (f.). Öpmeye zorlamak veya izin vermek: Kimseye elini öptürmez.

ÖPÜCÜK (i.). Öpüş. **Öpücük göndermek** = Parmaklarının ucunu öpüp karşıdan birine atar gibi yaparak onu selâmlamak.

ÖPÜLMEK (f.). Öpmek işine mevzû olmak: Taş öpülür mü? **Eli öpülür adam** = Saygıdeğer insan.

ÖPÜŞ (i.). Öpme işi, öpme, bûse: Güvercinler tatlı tatlı öpüşüyorlardı.

ÖPÜŞMEK (f.). Birbirini öpmek, bûse verip almak.

ÖPÜŞTÜRMEK (f.). **1.** Öpüşmeye yani birbirini öpmeye zorlamak veya izin vermek. **2.** Barıştırmak.

ÖRCİN (i.). İp merdiven.

ÖRDEK (i.). **1.** Perde ayaklılardan bir su kuşu. **Angıt ördeği** = Ayakları pek geride ufacık çeşidi. **2.** Hastaların yataktan kalkmadan su dökmelerine mahsus ördek şeklinde, yani boynu bir ucunda ve yukarıya

doğru kap. **Ördek edâlı** = Paytak. **Ördekbaşı** = Lâciverde çalar zümrüt yeşili. **Ördekbalığı** = Yassıca bir balık. **Ilıca ördeği** = Rahata alışık insan. **Ördek muhabbeti** = Dostların acılarına sade vah vah demekle yetinmek. **Kaz yerine ördek almak** = Aldanmak.

ÖRDEKBAŞI (i.). Yeşille lâcivert arası bir renk.

ÖRDÜRMEK (f.). Örmek işini yaptırmak.

ÖREKE (i.). Yün, keten eğirirken kullanılan bir ucu çatal deynek.

ÖREN (i.). 1. Eski duvar. 2. Şehir ve kale yıkıntısı, harabe, virane. **Ören gülü** = Yaban gülü.

ÖRF (i. A.). 1. Kanun olmamakla beraber halkın kendiliğinden uyduğu âdet ve gelenek. 2. **Örfî idare** = Sıkıyönetim. 3. (Türkçe) Vaktiyle ulemânın giydikleri bir çeşit kavuk. 4. Hediye, ihsan.

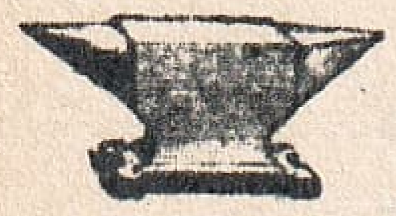
Örs

ÖRF (i.) (Arapça «araf» dan galat) Korku, dehşet, tehdit.

ÖRFEN (i. A.). Örfe göre, örfe uyularak.

ÖRFÎ (i. A.) (mü. örfiyye). Örfe ait.

ÖRFLEMEK (f.). Korkutmak, tehdit etmek.

ÖRGÜ, ÖRÜ (i.). 1. Örülmüş saç: Saçı bir, iki, üç örgü örmüş. 2. Örülmüş şey, şerit vesaire.

ÖRGÜÇ (i.). 1. Devenin arkasındaki tümsek: Bir, iki örgüçlü deve. 2. Buna benzer her çeşit tümsek: Ayak, burun örgücü. 3. Tepe, çıkıntı: Dağ örgücü. bk. Hörgüç.

ÖRGÜÇLENMEK (f.). Örgüç gibi bir tümsek peydâ etmek, kanburlaşmak, tümsekleşmek.

ÖRGÜÇLÜK (i.). Devenin örgücü üzerine konulan küçük semer.

ÖRGÜLEMEK (f.). Örgü yapmak, örmek: Saçları örgülemek.

ÖRGÜT (i.) (uyd. k.). Teşkilât.

ÖRME (i.). Örmek işi.

ÖRMEK (f.). 1. Tezgâhta yapılan, dokuma olmayarak, el ile ve buna mahsus iğnelerle yapılan ve ekseriya göz göz olan bir şey işlemek: Ağ, çorap, fanila, hasır örmek. 2. Çeşitli lifleri birbirine geçirerek örgü yapmak: Saçı örmek. 3. Kumaş vesairenin delik ve yırtık yerini, iplikleri birbirine karıştırarak ve yamasız olarak tamir etmek: Paltosunu birkaç yerinden örmüş. 4. Yeniden duvar yapmak veya duvarın yıkık yerini tamir etmek: Duvar örmek.

ÖRNEK (i. Ermenice'den). 1. Nümune, meşk, misal: Filân şeyi örnek tuttum, bu iş, bu adam size örnek olsun. 2. Bir şeye uyularak yapılan iş, benzer, misil: Tıpkı örneğini yapmış. 3. Bir büyük mıktara misal olmak üzere gösterilen küçük mıktar, nümune: Zahire örneği, kumaş örnekleri. 4. Cins, çeşit: Bu, ne örnek maldır, onun bizde birkaç örneği vardır.

ÖRS (i.). Üzerinde demir vesair madenlerin dövüldüğü, demirden kalın ve bir tarafı sivri âlet ki, yere gömülü bir kütüğün ve küçüğü bir tezgâhın üzerine konur: Demirci, kuyumcu örsü.

ÖRSELEMEK (f.). 1. Eskitmek, bozmak, bozup zedelemek: Yolculuk, elbiseyi örseler. 2. Zedelemek, vurmak, bereleyip bozmak: Hayvan üstünde getirilmesi meyveleri örseler. 3. Tâkat bırakmamak, kırıklık vermek, zayıflığa, dermansızlığa uğratmak: Bu sıtma beni çok örseledi.

ÖRSELENMEK (f.). Örselemek işine mevzû olmak.

ÖRT (i.). Örtme, gizleme. Yalnız şu tâbirde geçer. **Örtbas etmek** = Suçu, kusuru duyurmayarak saklamak.

ÖRTBAS bk. Ört.

ÖRTMEK (f.). 1. Üstüne bir şey çekip görünmez etmek, kapatmak: Hayvana çul, hastaya yorgan örtmek; yağmurluk bütün vücudunu örtüyordu. 2. Saklamak, gizlemek. 3. Kapamak: Kapıyı, perdeyi örttü.

ÖRTTÜRMEK (f.). Örtmek işini yaptırmak.

ÖRTÜ (i.). 1. Örtmeye yarayan her şey, Fars. pûşîde: Karyola, minder, masa örtüsü. **Kâbe-i Şerîfe örtüsü** = Kâbe astarı. 2. Evin üstünü örten çatı ve ona benzer şeyler, yağmur ve güneşten muhafaza eden siper, çardak: Bu binanın daha örtüsü yok, örtü altında işlemek. **Eğer örtüsü** = Gaşiye, haşa. **Başörtüsü** = Kadınların saçlarını saklamak için başlarına aldıkları örtü. **Yüzörtüsü** = Peçe.

ÖRTÜLMEK (f.). Örtmek işine mevzû olmak.

ÖRTÜLÜ (i.). 1. Örtülmüş: Örtülü bir masa. 2. Gizli: Gizli, örtülü bir şey değildir. 3. mec. Kapalı, anlaşılması zor: Orasını pek örtülü geçti.

ÖRTÜNMEK (f.). 1. Üstüne bir şey alıp korunmak: Bir yağmurlukla örtündü. 2. Yüzüne yaşmak, peçe vs. tutunmak. 3. (eskiden kız) Erkekten kaçmaya başlamak, ferace, yaşmak veya çarşaf, peçe tutunmak: Yeni örtünmüş bir kız.

ÖRTÜSÜZ (i.). Örtülü olmayan, üstü açık, çıplak: Örtüsüz karyola, minder, masa, sofra.

ÖRÜCÜ (i.). Kumaş, şal vesaire yırtıklarını örerek tamir eden.

ÖRÜK (i.). Örülmüş.

ÖRÜLME (i.). Örülmek işi, örülüş. bk. Örülmek.

ÖRÜLMEK (f.). Örgü yapılmak: Bu kızın saçı kolay örülmez.

ÖRÜLÜ (i.). Örülmüş, örgü edilmiş: Örülü saç.

ÖRÜMCEK (i.) (aslı örgümek'ten örgümcek). **1.** Bir böcek **2.** Örümcek ağı: Şu örümcekleri almalı. **Örümcek ağı** = Bu hayvanın sinek tuzağı olmak üzere yaptığı ince zar. **Şeytanörümceği** = Tarlalarda ve bahçelerde bir ağaçtan bir ağaca uzanan uzun ve ince örümcek ağı, ipi. **Örümcekkuşu** = Bir cins küçük kuş. **Denizörümceği** = Bir cins deniz hayvancığı.

ÖRÜMCEKLENMEK (f.). Örümcek ağlarıyle ve toz, toprakla dolmak, süpürülmemiş olmak.

ÖRÜMCEKLER (i. zooloji). Bir eklembacaklılar takımı.

ÖRÜMCEKLİ (i.). Örümcek bağlamış. **Örümcekli kafa** = mec. Eskimiş düşüncelere saplanmış zihniyet.

ÖŞÜR (ÖŞR) (i. A.) (c. âşâr). **1.** Onda bir: Bağın bir öşrünü belledim. **2.** Ondalık, eskiden ürünün onda birini alan vergi: Zeytinin öşrünü almak, vermek. bk. Âşâr, âşârî.

ÖŞÜRCÜ (i.). Âşâr toplayıcısı.

ÖT bk. Öd.

ÖTE (i.). **1.** Uzakta, uzakça, uzağa işaret içindir; yakına işaret için olan «beri» zıddı: Ötede otur, öteye git. **2.** Daha uzak, daha ileri olan yer: Oraya kadar bilirim, ötesine karışmam. **3.** Bir şeyin arkasında bulunan, Ar. mâverâ: Denizin ötesine geçmek, çayın ötesinden gelmek. Uzak zamana işaret içindir, eski ve uzak zaman: **Öteden, öteden beri** = Eskiden, eskiden beri, Ar. mine'l-kadîm. **4.** Diğer, uzakça bulunan. **Öte gün** = Uzakça bulunan, pek yakın olmayan bir gün, birkaç gün önce. **5.** Öbür taraftaki: Nehrin öte yakası, öte taraf. **Öteberi** = Şu bu, çeşitli şeyler: Öteberi almaya gidiyordum. **Ötede beride** = Şurada burada, çeşitli yerlerde. **Ötesinde berisinde** = Çeşitli yerlerinde. **Ötesine varmak** = Pek ileri varmak, haddi geçmek. **Ötesini beri etmek** = Düzeltmek.

ÖTEKİ (i.). **1.** Daha uzakça bulunan, diğer birine nisbetle uzak olan, uzağa işaret için olup, yakına mahsus olan «beriki» zıddıdır: Berikini bilirim, lâkin öteki kim? **2.** Diğer, başka, öbür: Öteki iş nasıl oldu? Öteki eve nakledeceğiz. **Öteki beriki** = Olur olmaz kimseler: Öteki beriki gelir.

ÖTLEĞEN (i.). Sığırcık çeşidinden çok öten bir cins siyah küçük kuş.

ÖTME (i.). Ötmek işi. bk. Ötmek.

ÖTMEK (f.). **1.** Kuş şakımak: Kuşlar, bülbül, horoz ötmek: Bu kanarya ne güzel ötüyor. **2.** (Nefes veya hava ile çalınan bir çalgı) çalınmak, ses çıkarmak: Boru öttü, bu klarnet ötmüyor. **3.** (İçi boş şey) ses çıkarmak: Bu teneke ötüyor. **4.** Yankı ile çınlamak: Hamamın kubbesi ötüyordu, şarkılarından dağlar ötüyordu. **5.** mec. Mânâsız, rasgele söz söylemek, çançan etmek: Bütün gün ötüp durdu. **Borusu ötmek** = Nüfuzlu olmak, sözü geçmek. **Kulak ötmek** = Kulak çınlamak.

ÖTRE (i.). Arap yazısında kullanılan hareketlerin üçüncüsü ki, küçük bir vâv (') şeklindedir, Arapça'da (u) ve Türkçe'de dört türlü (o, ö, u, ü) okunur ve ekseriya vâv ile kuvvetlendirilir.

ÖTÜCÜ (i.). Güzel, çok öten: Ötücü kuşlar.

ÖTÜRÜ (e.). Sebep gösterir, dolayı, binâen-aleyh. **Bundan ötürü** = Bundan dolayı, bu sebepten, binâen-aleyh. **Neden ötürü** = Ne sebeple, niçin?

ÖTÜŞ (i.). Ötmek işi ve tarzı: Bu ne güzel ötüş, bu horozun ötüşü ne tuhaf.

ÖTÜŞMEK (f.). Birbirine karşı veya hep birden ötmek: Kuşlar ötüşmeye başladılar.

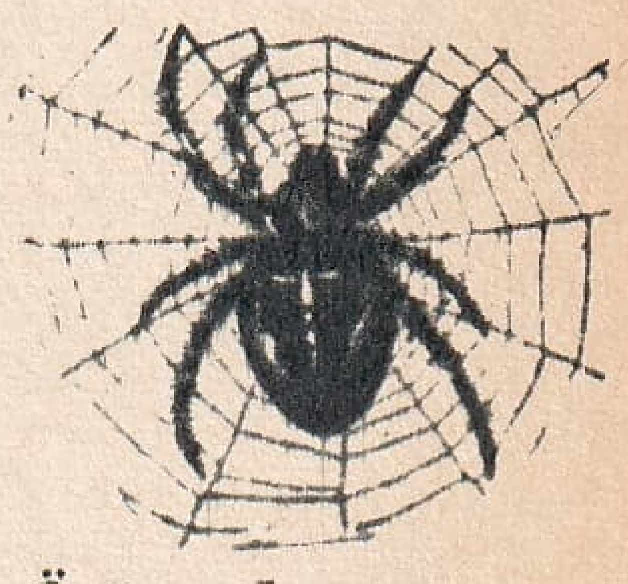
Örümcek

ÖVGÜ (i.). Medhiye.

ÖVME (i.). Övmek işi.

ÖVMEK (f.). Methetmek, bir şeyin iyiliklerini söyleyerek değerini belirtmek. bk. Öğmek.

ÖVÜLMEK (f.). Övmek işine mevzû olmak.

ÖVÜN (i.). Öğün, defa, kere.

ÖVÜNÇ (i.). Öğünülecek şey.

ÖVÜNMEK (f.). **1.** İftihâr etmek. **2.** Kendi kendisini övmek, Osm. temeddüh etmek.

ÖVÜTMEK (f.). Un hâline getirmek. bk. Öğütmek.

ÖVÜTÜCÜ (i.). Un hâline getiren. bk. Öğütücü.

ÖVÜTÜLMEK (f.). Ovütmek işine mevzû olmak.

ÖYLE (e.). Uzağa işaret eder (yakın için «böyle» ve orta için «şöyle» denilir). O yolda, o surette, o tarzda, onun gibi, o misilli: Öyle adam, öyle söylemek, öyle yazmak. **Öyle ise (öyleyse)** = O halde, o takdirde. **Öylesi** = O türlüsü. **Öylece** = O şekilde. **Öylelik** = O yol, o şekil.

ÖYLE, ÖYLEN bk. Öğle.

ÖYLESİNE (i.). Fazla; aşırı tarzda.

ÖYÜK bk. Höyük.

ÖZ (i.). **1.** İç: Ağacın özü. **2.** İç, kalb. **3.** Bir şeyin hâlisi, asıl mayası, cevher. **4.** Hulâsa, kaymak, bir şeyin en yağlı ve yapışkan kısmı: Toprağın özü, özlü toprak. **5.** Çıbanın en derininde bulunan katı irin. **6.** Kendi, zât. **Özüm** = Kendim. **Özünüz** = Kendiniz, zâtınız. **Öz gözüyle** = Kendi gözüyle. **Öz özüne** = Kendi kendine. **Özü sözü bir** = Sözü yaptığına uygun. **Özkuşu** = Su çulluğunun bir çeşidi. **7.** Hâlis, sâf: Öz demir. **8.** Doğrudan doğruya, gerçek, hâs: Öz kardeşi, öz oğlu.

ÖZBEK (hi.). Bir Türk kavmi.

ÖZBEKÇE (hi.). Bugünki en büyük Doğu Türk lehçesi.

ÖZDEN, ÖZDENG (i.). Küpe, tane, askı.

ÖZDEŞ (i.). **1.** Her türlü vasıfça eşit olan, aynı. **2.** (matematik ve felsefe). Kendinde özdeşlik bulunan.

ÖZEK (i.). **1.** Çekirdek, göbek. **2.** Çıban özü, süngeri.

ÖZEL (i.) (uyd. k.). Hususî, yalnız bir şey, bir gaye veya bir kimse ile alâkası olan, hususî, Ar. zâtî.

ÖZELLİK (i.) (uyd. k.). Özel olma hâli, hususiyet.

ÖZEN (i.) (y. k.). İtina.

ÖZENDİRMEK (f.). **1.** Dikkat ve ihtimamla bir iş yaptırmak. **2.** Teşvik etmek.

ÖZENGİ, ÜZENGİ (i. «özenmek» ten). Hayvana binilince ayakları koymaya mahsus demir basamaklar ki, kayışla eğere bağlıdır, Ar. rikâb. **Özengiye ayak basmak** = Ata binmek. **Özengi ağası** = Ata binilirken öbür özengiyi tutup yardım eden hizmetkâr, Fars. rikâbdâr.

ÖZENGİLEMEK (f.). Ata özengi yani mahmuzla vurup sürmek.

ÖZENİLMEK (f.). Herhangi bir şeye özenmek: Bu gibi şeylere özenilir mi?

ÖZENMEK (f.). **1.** Dikkat ve ihtimamla çalışmak: Özenmiş demesinler. **2.** Çabalamak, uğraşmak, hazırlanmak: Kuş yavrusu uçmaya özeniyor.

ÖZENTİ (i.). Özenme işi, taklitçilik hevesi.

ÖZENTİLİ (i.). **1.** Çok dikkat ve ihtimamla yapılmış. **2.** Çok zahmet ve sıkıntı veren: Özentili iştir. **3.** Meraklı, endişeli: Özentili adam.

ÖZERK (i.) (uyd. k.). Muhtar.

ÖZET (i.) (uyd. k.). Hulâsa.

ÖZGE (i.). **1.** Başka, gayrı, diğer: Özge bir iş. **2.** Bambaşka, bilinen gibi değil. **3.** Yabancı,

ÖZGÜ (i.) (uyd. k.). Bir şeyde bulunan, bir şeye mahsus.

ÖZGÜL (i.) (uyd. k.). Çeşide, türe ait. **Özgül ağırlık** = Bir cismin bir santimetre küp biçimindeki parçasının ağırlığı.

ÖZGÜR (i.) (uyd. k.). Serbest, hür.

ÖZGÜRLÜK (i.) (uyd. k.). Serbestlik, hürriyet.

ÖZLEM (i.) (y. k.). **1.** Tekrar görmek veya kavuşmak arzusu, hasretini duymak. **2.** (psikoloji) Yüksek bir şeye karşı duyulan istek, meyil.

ÖZLEME (i.). Görme, kavuşma arzusu, iştiyak: Vatanını bu derece özlemesi.

ÖZLEMEK (f. «öz» den). Arzu etmek, kuvvetle istemek, göreceği gelmek: Memleketimi özledim, evlâdını özlemiş ana.

ÖZLENMEK (f.). **1.** peydâ etmek. **2.** (çıban) Katı irin yapmak. **3.** Ağdalanmak, pıhtılanmak. **4.** bk. Özlenilmek.

ÖZLEŞMEK (f.). **1.** Öz peydâ etmek. **2.** Sünger ve katı irin bağlamak. **3.** Koyulaşmak, pıhtılanmak, ağdalanmak.

ÖZLETMEK (f.). Özlemesine yol açmak.

ÖZLÜ (i.). **1.** Özü olan. **2.** Kaymağı çok. **3.** Yapışkan (çamur).

ÖZLÜK (i.). **1.** Benlik, Ar. enâniyet, gurur (bu mânâsı eskimiştir). **2.** Cevher, madde. **3.** Özlü ve yapışkan olma. **4.** **Özlük işleri** = Zât işleri.

ÖZLÜK (i.). Tütsü, günlük (buhur).

ÖZNE (i. gramer) (uyd. k.). **1.** Fail. **2.** (felsefe) «Bilinen nesneye göre» bilen akıl.

ÖZSU (i. biyoloji) (y. k.). Bitki ve hayvan dokularında bulunan ve sıkılarak çıkarılan veya kendi kendisine dışarıya sızan sıvılara verilen ad, Ar. usâre.

ÖZÜR (ÖZR) (i. A.) (c. âzâr). **1.** Edilen bir kabahat ve kusurun elde olmadan yapıldığını bildirip af dilemek üzere beyan olunan bahane ve sebep. **2.** Bir kusur ve kabahatin mazur görülmesini istemek: Özür dilemek. **3.** Mânî, engel. **4.** Kusur, noksan, ayıp, sakatlık: Bu arabanın özrü var.

■

P

P Türk alfabesinin yirminci harfi; fonetik bakımından dudak konsanantlarının sedasız ve süreksizidir.

P (kimya). Fosfor elemanının senbolü.

PÂ (i. F.). Ayak.

PÂ-BEND bk. Pây-bend.

PÂ-BESTE (i. F.). Ayağı bağlı, hareketsiz.

PABUÇ (i. F. «pâpûş» dan) (pâ = ayak, pûşîden = örtmek). Türkçe'de **1.** Ökçesiz ayakkabı, terlik, pantufla. **2.** Umumiyetle ayakkabı. **İki ayağını bir pabuca sokmak** = Çok aceleye getirmek. **Pabucu dama atılmak** = İtibardan düşmek. **Pabuçsuz kaçmak** = Dar kurtulmak.

PAÇA (i.) (aslı Farsça olup ayak demek olan «pâ» nın küçültmesidir). **1.** Bacağın alt tarafı, dizden aşağısı. **2.** Pantolonun ayak bileğine gelen yeri, ayak geçecek delikleriyle üst tarafı. **3.** Koyun, keçi ve sığırın ayrıca satılan, dizden aşağı ayak ve baldırları. **4.** Bu ayaklardan yapılan yemek. **Paça günü** = Düğünün son günü, yani gerdeğe girildiği günün ertesi ki, paça yemeği yedirilmesi âdetti. **Paçaları sıvamak** = Önceden hazırlanmak, bir işe girişmek.

PAÇAL (i.). Çeşitli unların karışımı, çeşitli unlardan yapılan karışım.

PAÇALIK (i.). **1.** Pantolon paçasının ayak bileğini saran kısmı. **2.** Düğünün ertesi günü verilen ziyafet ve gelinin o gün giyeceği elbise.

PAÇAVRA (i.). Bir şey silmeye veya el yakmamak için sıcak şeyleri tutmaya yarayan bez, kilim vs. parçası. mec. **1.** Eski, kirli, buruşuk esvap vs. **2.** Kıymetsiz ve itibarsız şey. **Paçavraya döndürmek** = Kepâze etmek. **3.** Pek aşağılık fâhişe, pek bayağı kadın.

PAÇOZ, PAÇUZ (i.). Kefal cinsinden irice bir nevi balık.

PAÇUTA (i.). Palamut balığının irisi.

PAD (i.). Yaprakları salkım ağacınınkine benzer ve çiçeği sarı bir cins ağaç. Yabânî sinâmeki.

PÂDÂŞ (i. F.). **1.** Mükâfat. **2.** (Türkçe'de) Ayakdaş, yoldaş.

PADAVRA, PETAVRA (i. Rumca'dan). **1.** Kiremit altına çatı örtüsü yapılan ince tahta. **2.** Kutucuların kullandıkları ince çam tahtası ki, kolay bükülür.

PÂDİŞAH, PÂDİŞÂH (PÂDŞÂH) (i. F.). Hükümdarlar hükümdarı, büyük hükümdar, hâkan, imparator.

PÂDİŞÂHÂNE (i.). Pâdişahça.

PÂDİŞÂHÎ (i. F.). **1.** Pâdişâhla alâkalı. **2.** Hükümdarlık: Fermân-ı pâdişâhî.

PADİŞAHLIK (i.). Padişah unvan ve sıfatı veya devleti.

PÂD-ZEHR (i. F.). Zehire karşı içilen ilâç, zehrin tesirini gideren şey, Ar. dâfi'u's-sem.

PAFTA (i.). **1.** Süs için atın eyerine ve başka şeylere dikilen veya mıhlanan çeşitli şekillerde maden levhacığı veya başlı çivi, şemse, kabara. **2.** Zemin renginden başka bir renkte büyük benek. **Pafta pafta** = Böyle beneklerle donatılmış. **3.** Bir büyük haritayı meydana getiren bölümler, kısımlar: Yirmi paftadan mürekkep bir Anadolu haritası yaptırıldı. **4.** Demircilerin vida yivlerini açmak için kullandıkları bir cins hadde, âlet.

PAGAN (i. L.). Paganizme mensup olan kimse, putperest.

PAGANİZM (i. L.). Hıristiyanlar'ın po-

liteizmin ilk yüzyıllarına verdiği isim: Paganizm Roma imparatorluğunun sonlarında ortadan kalktı.

PAGODA (i.) (Tamul dilinden). Uzak-Doğu mâbetlerine Batılılar'ın verdiği isim.

PAGORYA (i. R.). Yengeç nevinden bir cins çağanoz.

PAH (i.). Eğik olarak kesilmiş kenar, şataf.

PAHA bk. Baha.

PAHACI (i.). Sattığı şeylere yaptığı hizmete karşılık yüksek fiyat isteyen.

PAHALANMAK (f.). Pahası artmak.

PAHALI (i.). Fiyatı fazla olan, ucuz zıddı.

PAHALILAŞMAK (f.). Pahalı hâle gelmek.

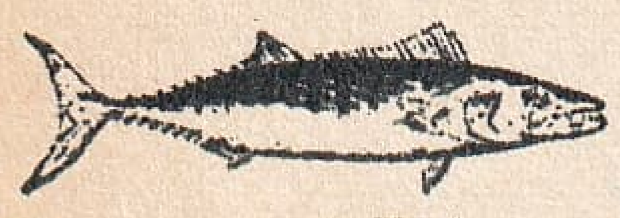

Palamut

PAHALILIK (i.). Eşyanın pahalı satılması hâli.

PÂK (i. F.) (Türkçe: pak). **1.** Temiz. **2.** Hilesiz, kusursuz, ayıp ve günahı olmayan.

PÂK-DÂMEN (i. F.) (eteği temiz). mec. Namuslu, iffetli.

PÂKDÂMENLİK (i.). Irz, namus, iffet sahibi olma.

PAKET (i.) (Fr. paquet). Birlikte bağlanmış veya kâğıda sarılmış eşya demeti, deste, bohça: Bir paket çorap, sigara, tütün.

PÂKÎZE, PÂKİZE (i. F.). **1.** Temiz. **2.** Lekesiz, hâlis, saf.

PAKLAMAK (PÂKLAMAK) (f.). **1.** Temizlemek. **2.** Temize çıkarmak. **3.** Boşaltmak, silip süpürmek, hepsini alıp götürmek veya yemek: Bizim bir haftalık yiyeceğimizi bir günde pakladılar. **4.** mec. İşini bitirmek, becermek, idam etmek: O kanlı katili ele geçince paklamalı.

Palmiye

PAKLANMAK, PÂKLANMAK (i.). Pâk hâle gelmek.

PAKLATMAK, PÂKLATMAK (f.). Temizletmek.

PAKLIK, PÂKLİK (i.). Pâk olma hâli.

PAKT (i. Fr.). Antlaşma.

PAL (i.). Bir cins güvercin.

PALA (i.) (Rumca'dan alınma zannolunuyorsa da Rumlar da Türkçe gibi kullanıyorlar. Müşterek kelimelerden olup, aslının Arnavutça olması muhtemeldir). **1.** Bir çeşit yassı kılıç. **Suya pala çalmak** = Boşuna yorulmak. **2.** Küreğin yassı yeri ve o şekilde yassı bazı âletler. **Pala sallamak** = Tek kürek oynatarak kayık yürütmek. **3.** Kılıçlama konan yassı kiriş vesair kereste.

PALABIYIK (i.). Gür ve yanaklara doğru uzanan bıyık.

PALALIK (i.). Yassılamasına ve kılıçlama vaziyet: Kirişleri palalığına koymak.

PALAMAR (i. İ.). Gemileri karaya bağlamakta kullanılan kalın halat. **Palamar gözü** = Geminin başında ve kıçında palamar geçmeye mahsus demir bilezikli delik (argo) **Palamarı koparmak** = Savuşmak.

PALAMUD, PALAMUT (i.). Bir cins meşe ile sair bazı ağaçların verdikleri yemiş ki, kestane çeşidinden ve acıca olup, kabuğu kösele imalinde kullanılır.

PALAMUT (i. R.). İrice ve çok raslanan, eti biraz kabaca bir balık; pek makbûl sayılmaz. **Çingene palamudu** = Bir cinsi. **Torik** = Daha büyüğü. **Zindandelen, paçuta** = En büyüğü. Altı parmağın tuzlusuna da lakerda denir.

PALAMUTLULAR (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası.

PALAN (i. Farsça'da semer demektir). Ekseriya eşeklere ve bazen de ata vurulan kaşsız ve yumuşak enli bir nevi eyer.

PALANDIZ (i.). Çeşmenin musluk taşı.

PALANDUZ, PALAN-DÛZ (i. F.). Palan diken ve yapan.

PALANGA, PALANKA (i. Macarca'dan). **1.** Ağaç ve toprakla yapılmış ve hendek çevrilmiş hisarcık. **2.** Böyle hisarla çevrili varoş.

PALANKO (i. İ. denizcilik). Gemilerde ağır yük kaldırmak için halatı birbirinin içinden geçirilmiş çok dilli çifte makara.

PALAS (i. İng.). **1.** Lüks otel. **2.** (argo). Çok kolay, çalışmadan geçilecek ders.

PALAS (PALÂS) (i. F.). Aba ve çul gibi kaba ve eski eşya.

PALASKA (i. Macarca'dan). **1.** Fişeklik, koymaya mahsus gümüş veya tunçtan yahut köseleden mahfaza ki, kayışla asılır veya bele bağlanır. **2.** Süvari çantası. **3.** Top hartucu konulan çanta.

PALASPANDIRAS (i.). Derlenip toparlanmaya vakit bulmadan, alelacele.

PALASPARE (PALÂS-PÂRE) (i. F.). Paçavra, çul.

PALASTURPA (i. İ.). **1.** Dolu topu söküp temizlemekte kullanılan burgulu sırık. **2.** Topun yuvarlağına konulan sıkı, gülle sıkısı.

PALAVRA (i. İ. denizcilik). Harp gemisinin top anbarının üstünde, ve güvertenin altındaki ikinci kat. **Palavracı** = Uydurma şeyler söyleyen, atıp tutan.

PALAYIR (i.). Göllerde balık üretmek için atılan ağaç dalları.

PALAZ (i.). Su kuşlarıyla güvercin gibi bazı kuşların pilici: Kaz, ördek, güvercin, hindi palazı. **Kuşpalazı** = Difteri.

PALAZLAMAK (f.). Kuşların yavrusu semirmek, semen peyda etmek.

PALDIM (i.) (Fars.'dan). Eyer kuzgunu ki, atın kuyruğu altından geçirilip eyeri arkadan bağlar.

PALDIR KÜLDÜR (i.). Kaba gürültüyü ifade eder: Paldır küldür içeri girdi.

PÂLEHENK (i. F.) (aslı pâlâheng). Atla kullanılan ve ata çektirilen bir cins büyük kement.

PALEONTOLOJİ (i. Y.). Fosilleri inceleyen ilim.

PALEOZİK (i. Y. jeoloji). Fosillerin meydana geldiği jeoloji zamanı ve bu zamanla ilgili.

PALET (i. Fr.). **1.** Ressamların, boyaları karıştırdıkları, elde tutulan levha. **2.** Çeşitli maksatlarla sanayide kullanılan yayvan ve geniş levha: Tankın tırtılı paletlerden yapılmıştır.

PALİKARYA (i. Y.). Kabadayılık taslayan Rum gençleri için kullanılır.

PALİSAT (i. Fr. botanik). Yaprakların üst yüzünde özümleme işine yarayan doku tabakası.

PALLADYUM (i. Y. kimya). Senbolü Pd, yoğunluğu 11,9 olan, sert bir eleman.

PALMİYE (i. Fr.). Hurmalar familyasından, birçok cinsi olan bitki çeşidi.

PALTO (i.). Üstten giyilen kış elbisesi, Fr. paletot.

PÂLÛDE bk. Pâlûze.

PÂLÛZE (i. F.). Nişasta ve şekerle yapılan ve soğuk yenen pelte.

PALYAÇO (i. İ.). Sirklerde acayip kılıklı güldürücü oyuncu.

PALYAÇOLUK (i.). **1.** Palyaçonun işi. **2.** Tavır ve daşranışta komiklik.

PALYOŞ (i.) (belki aslı: pala şiş). Kısa ve iki tarafı keskin doğru kılıç veya şiş, kasatura.

PÂ-MÂL bk. Pâymâl.

PAMPA (i. Amerika yerlilerinin dilinden). Güney Amerika ovaları.

PAMUK (i.) (panbuk ve Fars. penbe'den). Ebegümecigillerden bir bitki ve bunun tohumlarını kaplayan irice teller ki, geniş ölçüde dokumacılıkta kullanılır: Pamuz bezi, ipliği. **Pamuk atmak** = Hallaçlamak. **Pamuğunu atmak** = Didiklemek, savurmak. **Pamuk ipliği ile bağlamak** = Geçici bir çare bulmak. **Pamukbalı** = Beyaz bal. **Pamukbalığı** = Eti yenir bir cins camgöz.

PAMUKAKİ (i. T. Y.). Nakışta kullanılan bir çeşit pamuk ipliği.

PAMUKÇU (i.). Pamuk satan tacir, pamuk taciri.

PAMUKÇUK (i. tıp). Ağızda, ortası beyaz, kenarları kırmızı yaracıklar hâlinde beliren ve en çok bebeklerde görülen bir ağız hastalığı.

PAMUKLANMAK (f.). Üstü pamukla kaplanmış gibi küf bağlamak.

PAMUKLU (i.). **1.** Yüzü ile astarı arasında pamuk doldurulmuş: Pamuklu hırka. **2.** Pamuktan yapılmış.

Pamuk

PAMUKTAŞ (i. jeoloji). Bazı kaynak sularının dibinde biriken, kalkerli veya silisli tortu. En güzel örnekleri Pamukkale'dedir.

PANAMA (i. Panama şehrinin adından). Amerika'da yetişen bir bitkinin yapraklarından örülmüş geniş kenarlı yazlık şapka.

PANAYIR (i. Y.). Senede bir, iki defa belirli bir yerde kurulup bir müddet devam eden büyük pazar: Uzuncaova, Silivri, Balıkesir panayırı.

PANCAR (i.). Ispanakgillerden bir bitki ve bunun kalın etli kökü. **Pancar kesilmek** = mec. Pek ziyade kızarmak. Pek ziyade mahcup olmak.

PANCUR (i.) (Fr. abat-jour'dan gelat). Açılır, kapanır pencere kafesi.

PANDANTİF (i. Fr.). Zencirle boyna takılan süs.

PANDİSPANYA (i. İ.). Yumurtalı, şekerli bir çeşit yumuşak ekmek.

PANDOMİMA (i. Y.). Konuşmasız, sessiz ve yalnız işaretlerle oynanılan tiyatro oyunu. **Pandomima oynamak** = mec. Dil bilmeyip de sadece el, kol işaretiyle merâm anlatmak.

PÂ-NİHÂDE (i. F., pâ = ayak, nihâde = koymuş). Ayak koymuş, ayak basmış, girmiş.

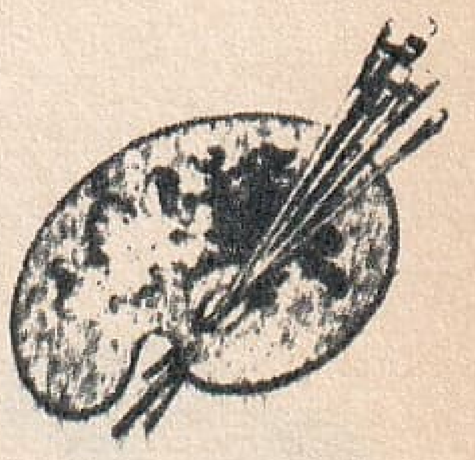
Palet

PANİK (i. Y. Fr.). Akıl yoluyla önüne geçilemeyen korku, dehşet.

PANKREAS (i. Y.). Karaciğerle dalak arasında bulunan bir salgı bezi.

PANO (i. Fr.). Üzerine ilân, açıklama kâğıtları veya tablo vs. asmaya yarayan levha.

PANORAMA (i. Y.). Ufkun, bir uçtan bir uca olan geniş manzarası.

PANSİYON (i. Fr.). Aile yanında kira ile tutulan oda.

PANSİYONER (i. Fr.). Pansiyonda oturan kimse.

PANSUMAN, PANSIMAN (i. Fr.). **1.** Yara bakımı, yaranın temizlenip ilâçlanması. **2.** Vücudun herhangi bir yerini, tedavi maksadıyle alkol, sıcak su, soğuk su vs. ile belirli bir süre ıslak tutmak.

PANTALON (i.) (Fr. pantalon). Belden aşağı giyilen ve bacaklar için iki ayrı kısmı olan giyecek.

PANTEİZM (i. Y. Fr. felsefe). Kâinatla Tanrı'nın tek varlık olduğunu ileri süren doktrin, Osm. vahdet-i vücûd.

Papağan

PANTEON (i. Y. Fr.). **1.** Eski Yunan ve Romalılar'ın tanrılarına tahsis ettikleri mâbet. **2.** Eski Yunan ve Roma tanrılarının bütünü: Yunan Panteonu.

PANTOGRAF (i. Y. Fr.). Bir şekli büyülterek veya küçülterek kopya etmek için eklemli kolları bulunan bir âlet.

PANTUFLA (i. Y.). Yumuşak aba, keçe terlik.

PANYA (i. İ. denizcilik). Kayık bağlayacak kıç ipi.

PANZEHİR bk. Pâd-zehr.

PAPA (i. İ.). Katolik Hıristiyanlar'ın en büyük dinî reisi ki, onlara göre Hz. İsa'nın vekili olup Roma'da oturur.

PAPA (i. «papas» tan). Rum papazlarının isimlerinin başına konan unvandır: Papa Nikola, Papa Yani.

Papatya

PAPAFİNGO, BABAFİNGO (i. İ. denizcilik). Gemi direğinin üçüncü yelkeni.

PAPAĞAN (i. İ. papagallo'dan). Dudu kuşu. mec. Söylediğini bilmeden, anlamaksızın ezberleyen.

PAPAK (i.). Uzun tüylü kalpak.

PAPALIK (hi.). Papa'nın görevi veya ülkesi.

PAPARA (i.). **1.** Sade su ile haşlanmış peynirli tirit. **2.** mec. Yavan ve lezzetsiz şey. **Papara yemek** = Azarlanmak.

PAPAS (i. R.). Rum dinî reisi, rahip, keşiş. **Papazotu** = Bitotuna benzer bir bitki. **Papasbalığı** = Bir cins küçük kayabalığı. **Papasyahnisi** = Zeytinyağlı, soğanlı balık yahnisi.

Papirüs

PAPAS (i. Fr. paillase'dan galat). Ayakları silmek için kapı önlerine konulan tüylü hasır. Paspas.

PAPATYA (i.). Koyungözü denilen, ortası sarı ve kenarlarındaki yaprakları beyaz bir çiçek. **Sarı papatya** = Etrafındaki yaprakları da sarı cinsi.

PAPAZ bk. Papas.

PAPAZÎ (i.). Bir nevi gömleklik bez, fabrika bürümceği.

PAPEL (i. İsp.) (argo). Bir lira.

PAPELCİ (i.). İskambil kâğıtlarıyla numaralar yaparak saf halkın parasını çeken dolandırıcı.

PAPİRÜS (i. L.). **1.** Papirüsgillerden bir bitki; Nil kıyılarında yetişir (byperus papirus). **2.** Bu bitkinin saplarını saran ve eski Mısırlılar'ca yazı kâğıdı gibi kullanılmış olan zar.

PAPİRÜSGİLLER (i.). Birçeneklilerden, bir bitki familyası. Örnek bitkisi papirüstür.

PAPUÇ bk. Pabuç.

PAPURA (i.). İki çift öküz koşulan ağır sapan.

PÂ-PÛŞ bk. Pabuç.

PAPYEKUŞE (i. Fr.). Kalın, parlak beyaz kâğıt.

PAR (e.). Parlamayı tasvir eder: Parpar parlıyordu. Parıl parıl da denir.

PARA (i.). Parça. bk. Pâre.

PARA (i. F.). **1.** Kuruşun kırkta biri; vaktiyle üç akçaya bölünürdü. **2.** Akça; devletçe bastırılan ve mübadele vasıtası olarak kullanılan maden ve kâğıt parçası. **Para etmek** = Revâcı olmak, muteber olmak, kıymeti olmak. **Para ile değil** = Bedava gibi, pek ucuz. **Para bozmak** = Büyük parayı değerince küçüklerle değiştirmek. **Para kırmak** = mec. Çok para kazanmak. **Çil para** = Yeni tedavüle çıkmış parlak madenî para.

PARABELLUM (i. L.) (marka adı). Büyük boy otomatik bir tabanca çeşidi.

PARABOL (i. Y. matematik). Bir koniyi ana doğrusuna paralel olarak kestiğimiz zaman meydana gelen kesitin biçimi, Osm. kat-ı mükâfî.

PARABOLİK (i. Y. Fr. matematik). **1.** Parabol biçiminde olan. **2.** Parabol ile alâkalı.

PARABOLOİT (i. Y. Fr. matematik). Bir parabolü belirli bazı şartlar altında yürütünce meydana gelen biçim.

PARAÇOL (i. İ.). Dingil üstünde olmayan asma araba.

PARADİ (i. Y. Fr.). Bazı tiyatroların en üst kattaki en ucuz yeri.

PARADOKS (i. Y.). Kökleşmiş kanaatlere, bilgilere aykırı olarak ileri sürülen ve yadırganan düşünce.

PARAF (i. Fr.). İmzanın kısaltılmışı.

PARAFAZİ (i. Y. Fr. psikoloji). Kelime karışıklığı.

PARAFE (i. Y. Fr.). Parafla imzalanmış.

PARAFİN (i. Fr.). Katran, petrol, neft gibi maddelerden çıkarılan karbonlu bir madde.

PARAGRAF (i. Y.). **1.** Bir yazının iki satırbaşı arasındaki kısmı. **2.** Bazen paragraf başlarına konan «§» işareti.

PARAKA (i.). Çok iğneli bir olta çeşidi.

PARAKETE (i. İ.). Geminin hızını tayine mahsus âlet ki, makaraya bağlı bir ipin ucuna tutturulmuş tahta bir pervaneden ibarettir, gemi yürürken pervaneli kısım denize atılarak kullanılır. **Parekete oltası** = Çok iğneli uzun bir olta.

PARALAKS (i. Y. Fr. astronomi). Yeryüzünde bulunan bir kimsenin gözünden çıktığı farzedilen doğru ile dünyanın merkezinden çıktığı farzedilen doğrunun, bir gök cisminin merkezinde birleşerek meydana getirdikleri açı.

PARALAMAK (f.). **1.** Parça parça etmek, yarmak: Arslan tavşanı derhal paraladı. **2.** Yırtmak: Elbisesini bir ay içinde paraladı. mec. **Lugat paralamak** = Mânâlarını bilmediği kelimeleri yalan yanlış söylemek.

PARALANMAK (f.). **1.** Parça parça olmak, yırtılmak veya kırılmak, dağılmak. **2.** Para sahibi olmak, servet kazanmak. **3.** mec. Çok çalışıp çabalamak: Misafire ikram için paralanırlar.

PARALATMAK (f.). Parça parça ettirmek.

PARALEL (i. Y. matematik). **1.** Muvazi. **2.** Yerküresi üzerinde çizildiği farzedilen ekvatora paralel çenberlerden herbiri.

PARALELKENAR (i.) (y. k.). Karşılıklı kenarları paralel olan dörtgen.

PARALIK (i.). **1.** Şu kadar para eder, şu kadar para kıymetinde olan: Beş paralık, iki paralık, beş para değerinde, pek ucuz, pek değersiz ve âdî. **2.** Şu kadar para kıymetinde sikke: Beş paralık, on paralık, yirmi paralık (eskimiştir).

PARALOJİZM (i. Y. Fr. mantık). Muhakemede bilmeyerek düşülen hata, mantığa uymazlık.

PARAMA (i. R.). İki kürekli yani bir çifteli ağır kayık.

PARAMETRE (i. Y. Fr. matematik). Cebirde bir denklemin katsayılarına giren değişken kemiyet.

PARAMPARÇA (i.). Parça parça olmuş, pek çok parçalara ayrılmış.

PARANKİMA (i. Y.). Bir organın asıl görevini sağlayan temel doku.

PARANOYA (i. Y. tıp). Olmayacak şeylerden mânâ çıkarmak, yersiz korkulara kapılmak şeklinde kendini gösteren ruh hastalığı.

PARANTEZ (i. Y.). Cümle içinde geçen bir sözü metin dışı tutmak için o sözün başına ve sonuna getirilen eğri işaret. **Köşeli parantez** = Köşeleri kırık düz parantez. **Parantez açmak** = Söz veya yazı içine asıl konu ile ilgisi az olan bir kısım sıkıştırmak

PARAPET (i. İ. denizcilik). Gemi siperliği, küpeştesi.

PARASIZ (i.). **1.** Parası, mal ve serveti olmayan, züğürt, müflis. **2.** Para karşılığında olmayan: Parasız okul, mal.

PARASIZLIK (i.). Para ve servet yokluğu, züğürtlük, para kıtlığı.

PARAŞÜT (i. Fr.). Bir cismin, bir insanın yüksek bir yerden düşüşünü ağırlaştıran, yere inmesini sağlayan şemsiyeye benzer âlet.

PARATONER (i. Fr.). Yapıları yıldırımdan koruyan cihaz, yıldırımlık, Osm. siper-i sâika.

PARAVAN, PARAVANA (i. Fr. paravent). Kumaş veya bez kaplı, icabında katlanıp taşınabilen çerçeveli perde.

PARAZİT (i. Y.). **1.** Başka bir canlının üzerinde yaşayan bitki veya hayvan (uyd. k. asalak). **2.** Radyo yayınına karışan yabancı ses.

PARAZİTOLOJİ (i. Y.). Konusu parazitler olan ilim.

PARÇA (i. F. pâre'den). **1.** Bölük, kısım, kıt'a: Ekmek parçası, bez, kâğıt parçası. **2.** mec. Ehemmiyetsiz ve adî şahıs: Kâtip parçası, esnaf parçası. **Bir parça** = **1.** Bir kısım, bölük, bir parça kâğıt. **2.** Az miktar, az şey, biraz, cüz'î: Bir parça su, bir parça yemek. **3.** Az vakit, biraz: Bir parça bekleyin, bir parça gezeceğim. **Parça parça, bin parça** = Birçok kısımlara ayrılacak şekilde kırık: Bardak elimden düşüp parça parça, bin parça oldu. **Elmas parçası** = Pek güzel ve parlak şahıs. **Yedek parça** = Bir makinanın bozulan kısımlarını değiştirmekte kullanılan parçalar.

PARÇAK PURÇAK (i.). Parça parça.

PARÇALAMAK (f.). Kırıp paralamak, doğramak, parça parça etmek, ufak ufak kesmek: Kurban etini parçalayıp dağıttı.

PARÇALANMAK (f.). **1.** Parça parça olmak, doğranmak, ufak ufak kırılmak veya kesilmek: Kumaş öyle parçalandıktan sonra ne işe yarar? **2.** mec. Çok çalışıp çabalamak, öteye beriye koşup çok uğraşmak: Zavallı adam bize ikram etmek için parçalandı.

PARÇALATMAK (f.). Parçalı hâle getirmek.

PARDESÜ bk. Pardösü.

PARDON (i. Fr.). Özür dileme sözü.

PARDÖSÜ (i. Fr. pardessus). Mevsimlik ince palto.

PÂRE (i. F.). **1.** Parça, kısım. **2.** Adet, sayı: Beş pâre top, yirmi pâre gemi. **Pâre pâre** = Parça parça, kırık, yırtık pırtık. **Hezâr-pâre** = Bin parça. **Yek-pâre** = Bir parçadan ibaret, eksiksiz, bütün. bk. Para.

PARIL (e.). Çok parlamayı tasvir ederek art arda kullanılır: Parıl parıl.

PARILDAMAK (f.). Zaman zaman parlamak, yalabımak: Şimşek parıldadı.

PARILTI (i.). **1.** Parlama. **2.** Cilâ, parlaklık: Gözlerinin parıltısından bellidir.

PARK (i. İng.) **1.** Gezip dolaşmak için meydana getirilmiş büyük bahçe. **2.** Askerlikte cephane, makine, otomobil veya uçakların bulunduğu yer. **Park etmek** = Bir otomobili, ayrılmış özel yere bırakmak. **Millî park** = Tabiî güzellikler veya ilmî ve sportif bakımdan önemli olduğu için, bütün hususiyetleriyle muhafaza edilen büyük arazi.

Bir elin beş parmağı

PARKE (i. Fr. parquet). **1.** Ufak ve muhtelif şekilde döşenmiş tahta parçalarından mürekkep süslü döşeme. **2.** Ufak taşlarla döşenmiş (yol).

PARLA (i. İ. denizcilik). **1.** Büyük palamar makarası. **2.** Çok dilli makara.

PARLAK (i.). **1.** Parlayan, Ar. mücellâ, musaykal, lâmî. **2.** Işıklı, F. ziyâdâr, münevver. **3.** Şeffaf, berrak, saf. **4.** Göze çarpacak surette güzel ve şanlı: Parlak bir galibiyyet. **5.** Nüfuzlu, şanlı, muteber, sözü geçer.

PARLAKLIK (i.). Parlak olma hâli.

PARLAMA (i.). Parlamak işi.

PARLAMAK (f.). **1.** Parlak bir hâl almak. **2.** Birdenbire hiddet etmek. **3.** (kuş) fırlayıp uçmak.

PARLATMAK (f.). Parlak hâle getirmek. **Üzengi parlatmak** = Meydana atılmak, at sürmek. **Göz parlatmak** = Hiddet veya tehevvür etmek.

PARLAYIŞ (i.). Parlamak işi ve şekli: Bir parlayış parladı ki.

PARLAMENTO (i. İ. parlamento). Millet meclisi, milletvekillerinin meydana getirdiği meclis ve senatonun bütünü.

PARMAK (i.). **1.** İnsanda ve bazı hayvanlarda el ve ayağın uçlarından ayrılan kısımlardan herbiri; insanda beş tane bulunur: El, ayak parmakları. **Başparmak, şehadet parmağı, orta parmak ve yüzük parmağı, serçe parmak** = İnsanın beş parmağının isimleridir. **2.** Bir tekerleğin merkezinden çemberine kadar uzanan çubukların herbiri: Tekerleğin iki parmağı kırıldı. **3.** Parmaklık denilen, iki veya üç yerinden kuşakla bağlanmış tahta yahut demir çubuklardan mürekkep olan bölmenin her çubuğu: Bu parmaklığın birkaç çubuğu değiştirilmelidir. **4.** Dağ tepesinin sivri yeri. **5.** Uzunluk ölçüsü olarak bir ayağın 12 ve arşının 24'te biri. **6.** Koyu bir sıvıya batırılan bir parmağın aldığı miktar: Bir parmak bal, yağ. **7.** mec. Müdahale, karışma, Ar. dahl, kışkırtma: Bu işte onun parmağı vardır. **Adsız parmak** = Yüzük parmağı. **Ağıza bir parmak bal çalmak** = Tatlı veya faydalı bir şey gösterip aldatmak, ümide düşürmek. **Altıparmak** = **1.** Elinde bir fazla parmağı olan. **2.** Çubuklu bir cins kumaş. **3.** Palamut balığının iri cinsi. **Ortaparmak** = İnsan elinin ortadaki en uzun parmağı. **On parmağı yakasında** = Dava ve şikâyet, birini mesul tutmayı ifade eder. **Başparmak** = Elin, ayrıca bulunan kalın ve kısa parmağı, Ar. ibham. **Beşparmak** = **1.** Ahtapot cinsinden bir deniz böceği. **2.** Çakır dikeni denilen bir cins bitki. **Parmağı ağzında** = Şaşa kalmış. **Parmak usulü** = Hece veznini anlatmakta kullanılır. **Parmak üzümü** = Uzun taneli bir cins üzüm. **Parmak ısırmak** = Şaşakalmak. **Parmak hesabı** = Hesabı parmakla yapma. **Parmak karıştırmak** = Müdahale etmek. **Parmakla gösterilmek** = Meşhur ve seçkin olmak. **Serçe parmak** = İnsan elinin en küçük ve kenarda bulunan parmağı. **Şehadet parmağı** = Başparmağın karşısında bulunan parmak.

PARMAKÇI (i.). Çıkrıkçı esnafından parmaklık ve trabzan parmağı yapan sanatkâr.

PARMAKLAMAK (f.). **1.** Parmak dokundurmak, parmak sürmek. **2.** Dürtmek.

PARMAKLIK (i.). Tahta veya demir sıra çubuklardan ibaret bölme.

PAROLA (i. İ. parola = söz). Asker nöbetçilerinin veya başkalarının birbirlerini tanımak için kendi aralarında kararlaştırdıkları söz.

PARPA (i.). Kalkan yavrusu (balık).

PARS (i. F.). Yırtıcı bir memeli hayvan (felis pardus).

PARSA (i. İ.). **1.** Para toplamak için gezdirilip hazır bulunanların önüne tutulan tabak, tepsi: Parsayı gezdirmek, dolaştırmak. **2.** Bu suretle toplanan para: Parsa toplamak.

PÂRSÂ (i. F.). İbâdet eden, dindar.

PARSAL, PARTAL (i.). Eski püskü ve yırtık (esvap vesaire): Parsal bir cübbe. bk. Partal.

PARSEL (i. Fr.). Muayyen bir maksatla ayrılarak sınırı belirtilmiş arazi parçası.

PARSELLEMEK (f.). Parsellere ayırmak.

PARŞÖMEN (i. Bergama şehrinin adından). Eskiden yazı yazmak için özel olarak hazırlanan deri. **Parşömen kâğıdı** = Parşömene benzetilerek yapılan iyi cins kalın kâğıt.

PARTAL (i.). Çok kullanılmaktan yıpranmış, örselenmiş pabuç vs.

PARTENOGENEZ (i. Y. biyoloji). Döllenmemiş yumurtalarla üreme. Bazı böceklerde görülür.

PARTER (i. Fr.). Tiyatro ve sinemalarda seyircilerin oturduğu zemin kat. Halk arasında daha çok «koltuk» denir.

PARTİ (i. Fr.). **1.** Kısım: Bir parti mal. **2.** Müşterek siyasî kanaatlere sahip olanların kurduğu siyasî topluluk, fırka. **3.** Bazı oyunların bir defalığı: Bir parti tavla. **4.** Armoniyi meydana getiren melodilerden her biri. **5.** Kelepir: İyi bir parti vurdu. **Partiyi kaybetmek** = Bir kazancı bir fırsatı kaybetmek.

PARTİCİLİK (i.). **1.** Partizanlık. **2.** Parti işleriyle uğraşma.

PARTİSİP (i. Fr.). İsimlerin hareket vasfını belirten kelimeler olup nesneleri karşılar.

PARTİZAN (i. Fr.). Kendi partisine aşırı düşkün, başkasına hak tanımak istemeyen.

PARYA (i. Tamulca). Hindistan'da kast dışı olan halk: Paryalar her türlü sosyal haklardan mahrumdur.

PAS (i.). **1.** Bazı madenlerde rutubetten ıslaklık tesiriyle meydana gelen oksit: Demir pası, bakır pası. **2.** Madenlerden başka şeyler üzerindeki kire de bazen pas denir: Dil pası, diş pası.

PAS (i. Fr.). **1.** Futbolda topu başka oyuncuya geçirmek. **2.** Pokerde bir tâbir.

PASAJ (i. Fr.). **1.** Büyük hanların, yapıların altında, yayaların bir sokaktan öbürüne geçebileceği ve çok defa içinde dükkânlar bulunan geçit. **2.** Bir yazıdan alınan parça.

PASAK (i.). Kirli ve biçimsiz esvap.

PASAKLI (i.). Kirli ve biçimsiz kıyafetli, çapaçul, salkımsaçak.

PASAPORT (i. İ. passaporte). Giriş - çıkış tezkeresi, yabancı ülkelere gidenlere verilen yol tezkeresi.

PASAVAN (i. Fr.). Yurt dışında tarlası, bahçesi olan kimselere, serbestçe gidip gelmeleri için verilen vesika.

PÂSBÂN (i. F.). Gece bekçisi (halk dilinde: pazvant).

PASİF (i. Fr.). Aktif olmayan, hareketsiz.

PASKAL (i.). İnsanı güldürüp eğlendiren.

PASKALYA (i. R.). Hıristiyanlar'ın bayramı. Hazret-i Îsâ'nın yükselmesi gününe rastlar. **Küçük paskalya** = Îsâ'nın doğumu. **Paskalya çiçeği** = Bir cins bodur leylak. **Paskalya çöreği** = Paskalya günlerinde yapılan çörek. **Paskalya yumurtası** = Hıristiyanlar'ın büyük paskalyada kırmızıya boyadıkları haşlanmış yumurta.

PASLANMAK (f.). **1.** Paslı hâle gelmek. **2.** mec. çalışmamak yüzünden melekeleri kaybetmek: Okumamaktan kafası paslanmış.

PASLATMAK (f.). Paslanmasına sebep olmak.

PASLI (i.). Pas tutmuş, paslanmış.

PASMANTARGİLLER (i. botanik). Bitkilerde pas denilen lekeler yapan bir mantar takımı.

PASO (i. İ.). **1.** Bir kimsenin, herhangi bir ücretin bütününden veya bir kısmından muaf tutulduğunu gösteren vesika. **2.** (argo) Bir işten vazgeçildiğini anlatır: Benden paso, o işte yokum.

PASPAL (i.). Kepeği çok un.

PASPAS (i.). Ayakkabıların altını temizlemek için kullanılan keçe vesaire.

PASTA (i. İ. pasta). **1.** Hamurdan çeşitli şekillerde yapılan tatlı: Bademli, çikolatalı pasta. **2.** Otomobil cilâ malzemesi.

PASTA (i.). **1.** Elbiselerde dikişli kıvrım. **2.** Çerkesler'e mahsus bir nevi darı irmiği.

PASTACI (i.). Pasta yapıp satan adam.

PASTAHANE (i.). Müşterilerin oturarak pasta yemesine mahsus yeri olan pastacı dükkânı.

PASTAL (i.). Tütün yaprağı dizisi.

PASTALI (i.). Üzerinde pasta olan: Pastalı bulûz.

PASTAV (i. Macarca'dan). Ucu yaldızlı çuha topu. **Pastavla pazarlık** = Toptan pazarlık.

PASTEL (i. Fr.). Resim yapmada kullanılan renkli kurşun kalemi.

PASTIRMA (i.). **1.** (Basdırmak fiilinden. bk. Basdırmak). **2.** Tuz ve çemenle bastırılıp iste veya güneşte kurutulmuş et: Kayseri pastırması. **3.** mec. **Pastırmasını çıkarmak** = Çok dövmek.

PASTİL (i. Fr.). İlâçlı küçük şeker.

PASTÖRİZASYON (i. Fr.). Pastörize etme işi.

PASTÖRİZE (i. Fr. Pasteur'ün adından). 65 dereceye kadar ısıtıldıktan sonra sıcaklığı birdenbire düşürülmek suretiyle mikropları öldürülmüş olan süt, konserve vs.

PASTRA (i. Y.). Bir iskambil oyunu çeşidi.

PÂŞ (i. F. pâşîden fiilinden. Birleşik kelime teşkiline girer). Saçan, serpen, dağıtan. **Zer-pâş** = Altın serpen. **Güher-pâş** = Mücevher serpen.

PAŞA (i.) (aslı: baş ağa). Osmanlı imparatorluğu devrinde vezirlere ve yüksek rütbeli askerî ve mülkî erkâna verilen unvandır.

PAŞALI (i.). Vaktiyle paşa hizmetinde bulunanlar için söylenirdi: Paşalı kıyafeti.

PAŞALIK (i.). **1.** Paşa unvanı. **2.** Bir paşanın idaresinde bulunan yer.

PAŞMAK (i.). Paşmakçı. bk. Başmak vs.

PAT (e. ses taklidi). **1.** Yassı bir şeyle vurulunca çıkan sesi taklit eder. **Pat, küt** = Vurma. **2.** Ansızın: Pat diye biri geliverirse.

PAT (i.). Yassı, basık: Pat burun.

PAT (i.). **1.** Birleşikgillerden kasımpatına benzer çiçek. **2.** Bu çiçek biçiminde elmaslı iğne.

Patates

PATA (i. İ.) **1.** Bir oyunda yenen ve yenilen olmaması. **2.** Yelkenlerin yan yakalarına, borina denen halatı bağlamak için yapılan kaz ayağı. **Pata çakmak** = Askerce selâm vermek.

PATAK (i.). Dayak.

PATAKA (i.) (Ar. «betaka» dan galat). Kıymet ve fiyatı belirtmek üzere eşya ve kumaşlara iliştirilen pusula, yafta, Fr. étiquette.

PATAKLAMAK (f.). **1.** Pat küt diye dövmek. **2.** Acele ile ve üstünden süpürmek: Şu odayı pataklayın.

PATATES (i.). Patlıcangillerden zengin nişastalı yumruları besin maddesi olarak kullanılan bir bitki.

PATAVATSIZ (i.). Nereye varacağını düşünmeden, saygı kaidelerine aldırmadan, aklına estiği gibi hareket eden, konuşan.

PATEN (i. Fr.). **1.** Ayakkabıya takılarak buz üzerinde kaymaya yarayan özel altlık. **2.** Bu âletin, düz yerlerde kaymaya yarayan tekerlekleri.

PATENT (i. İ.). **1.** İhtira beratı. **2.** Gemilere ayrıldıkları limanın sağlık durumu hakkında verilen belge.

PATETİK (i. Fr.). İhtiraslı, duyguları heyecanla telkin edici.

PATIR (i. ses taklidi). Gürültülü ayak sesini anlatır, ekseriya art arda ve ifadeyi kuvvetlendirmek için de «kütür» tabiriyle beraber kullanılır: Patır patır merdivenden indi, patır kütür inip çıkıyorlardı.

PATIR KÜTÜR bk. Patır.

PATIR PATIR bk. Patır.

PATIRTI (i.). **1.** Hızlı yürümekten hâsıl olan gürültü, ayak sesi. **2.** Gürültü: Patırtı kütürtü eksik olmuyor. **3.** Kargaşalık. **Ayak patırdısına papuç bırakmak** = Korkup kaçmak.

PATIRTILI (i.). Gürültülü, şamatalı: Patırtılı bir iştir.

PATİSKA (i. Fr. batiste). İnce ve düzgün beyaz bez.

PATİK (i.). Bebeklere giydirilen hafif ayakkabı.

PATİKA (i.). Keçi yolu, çoban çığırı.

PATİNAJ (i. Fr.). **1.** Patenle kayma sporu. **2.** Yolun kaygan olması yüzünden bir taşıtın kayması veya tekerlekler döndüğü halde taşıtın ilerleyememesi.

PATİS (i. Fr.). Türlü renkte ince patiska.

PATKA (i.). **1.** Burnu yassı ve basık olan, pat burun. **2.** Gagası kaşık şeklinde ve düğesi kürk yapılan bir cins deniz ördeği.

PAT KÜT (i. ses taklidi). Kaba bir şeyle arka arkaya vurulduğunu anlatır: Pat küt vuruyordu.

PATLAK (i.). **1.** Patlamış, çatlamış, yarılmış, çatlak, yarık: Patlak pabuç, patlak davul. **2.** Dışarı vurmuş, fırlamış, çıkıntılı: Patlak göz. **3.** Patlama, çatlama, yarık, çatlak. **Patlak vermek** = Birdenbire meydana çıkmak.

PATLAMA (f.). Patlamak işi.

PATLAMAK (f.). **1.** Sesle çatlamak, tazyikle yarılmak: Tulum, şişe, çıban patlamak. **2.** Ateş alıp, şiddetli sesle tutuşmak, tazyikle havaya atılmak: Top tüfek patlamak. **3.** Yarılmak, çatlamak. **4.** Çıkmak, fırlamak, dışarı uğramak: Gözü patladı, şişenin tıpası patladı. **5.** mec. Çok sıkılmak, çok hiddet etmek: Of patlayacağım! **6.** Çok yiyip içmek. **7.** Birdenbire ve ansızın zuhur etmek, kopmak: Bir bora patladı. **Öd Patlamak** = Çok korkmak. **Kabak başına patlamak** = Haksız zarara uğramak, acısını çekmek. **Patlamadın ya!** = Sabret, bekle mânâsıyle azarlama tâbiridir.

PATLANGIÇ (i.). Kamıştan veya bükülmüş kâğıttan yapılan ve patlama sesi çıkaran oyuncak. **Ağız patlangıcı** = Gıcırlı sakız.

PATLATMAK (f.). Patlamasına sebep olmak.

PATLAYICI (i.). Patlama özelliği olan.

PATLAYIŞ (i.). Patlamak işi ve tarzı: Bir patlayış patladı ki. bk. Patlamak.

PATLICAN (i.) (Fars. batengan'dan Arapça'laşmış badincan'dan). Patlıcangillerin örnek bitkisi ve bu bitkinin meyvesi. **Bostan patlıcanı** = Kalın ve yuvarlak cinsi. **Kemer patlıcanı** = Uzun ve eğri cinsi. **Frenk, domata, yumurta patlıcanı** = Diğer çeşitleri.

PATLICANGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi patlıcandır.

PATOLOJİ (i. Y. tıp). Hastalıklar ilmi.

PATRA (e.). **Çatra patra** = Bir dili iyi konuşamayıp yalan yanlış söyleme: Türkçe'yi çatra patra söylüyor.

PATRISA (i. denizcilik). Gabya ve babafingo çubuklarının çarmıh halatı.

PATRİARKAL (i. Fr.). **1.** Patrikle alâkalı. **2.** Pederşâhî.

PATRİK (i. Y.). Rum ve Ermeni kiliselerinin büyük dinî reisi.

PATRİK-HÂNE (i.). Bir patrikin idarehanesi ve oturduğu yer: Rum, Ermeni patrik-hânesi.

PATRİKLİK (i.). **1.** Patrik sıfatı **2.** Patrik'in işi.

PATRON (i. Fr.). **1.** Ticarî veya sınaî bir kuruluşun sahibi. **2.** Biçki modeli.

PATRONA (i. İ. denizcilik). Osmanlı teşkilâtında oramiral.

PATTADAK, PATADAK, PATTADAN (e.). Pattadan bir misafir geldi.

PAVİYON, PAVYON (i. Fr.). **1.** Ayrı ayrı birkaç binası olan bir kuruluşun bu binalarından her biri: Hastahanenin pavyonları. **2.** Gece yarısından sonra açık olan içkili, lüks eğlence yeri. **3.** Gemi sancağı.

PAVURYA (i. Y.). İri bir yengeç çeşidi (papurus).

PAVYON bk. Paviyon.

PAY (i.). **1.** Hisse, nasip, kısmet. **2.** Kısım, bölük, parça, Ar. sehim: Bunu beş pay yapın. **3.** mec. Azarlama. **Pay etmek** = Bölüşmek. **Pay biçmek** = Kıyas, mukayese etmek. **Kendinden pay biçmek** = Kendi nefsine göre kıyaslamak. **Dikiş payı** = Biçilen elbiseden dikişe gitmek üzere bırakılan fazla kumaş.

PÂY (i. F.). Ayak. bk. Pâ.

PÂYÂN (i. F.). **1.** Son, Ar. âhir, nihayet, gaaye: Bu iş pâyâna erdi. **2.** Uç, kenar. **Bî-pâyân** = Sonsuz.

PAYANDA, PÂYENDE (i. F.). **1.** Sabit, devamlı: Devlet ve ikbali pâyende olsun. **2.** (Türkçe'de) Destek, dayak, yerinden oynamış bir şeyin düşmemesi için konulan destek.

PÂYÂNSIZ (i.). **1.** Sonsuz, nihayetsiz, tükenmez. **2.** Uçsuz, kenarsız, Ar. nâmütenâhî.

PÂY-BEND (i. F., pây = ayak, besten = bağlamak) (Türkçe: payvand). At vesair hayvanların yürümelerini önlemek için iki veya çift olarak dört ayağına vurulan bağ, bukağı.

PAYDA (i. matematik) (y. k.). Bayağı kesirlerde birimin kaç eşit parçaya bölünmüş olduğunu gösteren sayı, payın altına yazılan bir çizgi ile paydan ayrılır.

PÂY-DÂR (i. F., pây = ayak; dâşten = tutmak). İyice yerleşmiş, sürekli, sâbit.

PÂYDÂRLIK (i.). Yerleşme, süreklilik, sebat.

PAYDOS (i. Y.: tatil etmek). **1.** Muvakkat tatil, istirahat. **Paydos etmek** = Muvakkat tatil etmek. **Paydos vakti** = İşin tatil edildiği zaman, istirahat saati. **2.** Bazı sebeplerden dolayı yapı vesaire işlerinin tatil olunması: Parası tükendiği için yapıyı paydos etmeye mecbur oldu.

PÂYE (i. F.). **1.** Rütbe, mertebe. **2.** Eskiden ilmiye mensuplarına verilen rütbe: Anadolu, Rumeli pâyesi.

PÂYELİ (i.). Eskiden bir ilmî rütbesi olan. **Haremeyn pâyeli** = Haremeyn pâyesini hâiz.

PAYEN bk. Pagan.

PÂY-ENDÂZ (i. F., pây = ayak, endahten = atmak). Ayak atan, ayak atmış, ayak basmış.

PÂYENDE bk. Payanda.

PÂY-GÂH (i. F.). Derece, rütbe.

PAYİDAR, PÂY-DÂR bk. Pây-dâr.

PÂYITAHT (PÂY-TAHT) (i. F.). Bir devletin hükümdar ve hükûmetinin bulunduğu şehir, taht şehri.

PAYLAMAK (f.). **1.** Pay ve hisse vermek. **2.** Payını ve müstahak olduğu cevabı vermek. **3.** Tekdir etmek, azarlamak.

PAYLAŞMAK (f.). Bölüşmek.

PAYLAŞTIRMAK (f.). Bölüştürmek.

PAYLATMAK (f.). Azarlatmak.

PÂY-MÂL, PÂ-MAL (i. F. pây = ayak, mâlîden = sürmek). Ayak altına alma, çiğneme. **Pâymâl etmek** = Ayak altına alıp çiğnemek. mec. Riayet etmemek, hor kullanmak.

PAYTAK (i.). **1.** Eğri bacaklı. **2.** Satrancın piyade taşı. **Paytak yolu** = Keçi yolu, patika.

Patlıcan

PAYTON (i. Y.). Tek körüklü, dört kişilik yeri olan çift atlı araba, fayton.

PAYVAND (i. F. pâybend'den galat). Atın ayağına vurulan bağ, köstek.

PÂY-ZEN (i. F., pây = ayak, zeden = vurmak). Ayağına pranga vurulmuş câni. **Pây-zen kıyafetli** = Pejmürde ve korkunç kıyafetli.

PAZAR (doğrusu: **BÂZÂR**) (i. F., bâz = geri, âverden = getirmek). **1.** Alış veriş. **Pazar ola** = Alış veriş edenlere dua olarak söylenir. **2.** Alış veriş yeri, üstü açık yer ki, her gün veya belirli günde herkes satacağını oraya çıkarıp pazarlıkla veya müzayede ile satar, suk: At pazarı, tavuk pazarı, balık pazarı, çiçek pazarı, salı, çarşamba, perşembe pazarı. **3.** Alış verişte fiyat kararlaştırmak için yapılan çekişme. **Pazarbaşı** = Pazarda kâhyalık gibi bir vazifesi olan adam. **Pazar bozmak** = Nifak koymak, zarar vermek. **Pazara kaldırmak** = Satmak. **Pazar kayığı** = Eskiden ücretle herkesin eşyasını götürüp getiren büyük kayık. **Pazar kesmek** = Fiyat kararlaştırmak. **Pazar yapmak** = İş düzeltmek, ıslah etmek.

PAZAR (i.). Haftanın birinci günü ki, vaktiyle pazar kurulmaya mahsus olduğu için bu isimle şöhret bulmuştur.

PAZARCI (i.). Muayyen günlerde kurulan pazarlara devam edip alış veriş eden esnaf.

PAZARLAMAK (f.). Mal satacak yer temin etmek, sergilemek.

PAZARLAŞMAK (f.). Fiyat kesmede çekişerek uyuşmak, pazarlık etmek.

PAZARLIK (i.). Alış verişte fiat kesmek için çekişme.

PAZARTESİ (i.). Haftanın ikinci günü. Pazar gününden sonra gelen gün, Ar. yevmil-isneyn, Fars. dûşenbih.

PÂZEN (i. Fr.: basin). Bir çeşit tüylü veya tüysüz yumuşakça bez veya basma.

PAZI (i.). Yabani pancar. **Kara pazı** = Bir çeşit sarmaşık.

PAZI (i. Fr. bâzû). Kolun omuz ile dirsek arasındaki yukarı kısmı.

PAZIBEND bk. Bâzû-bend.

PAZVAL (i.). Kunduracıların dizlerine gerdikleri kayış.

PAZVAND (i.) (Fars. pâspân'dan galat). Çarşı bekçisi.

PAZVEND (i.) (Fars. bâzû-bend'den galat). Kolçak.

Pb (kimya). Kurşun elemanının sembolü.

Pd (kimya). Paledyum elemanının sembolü.

PE P harfinin adı.

PEÇÇE bk. Peçe, beçe.

PEÇE (i.). Eskiden kadınların sokakta yüzlerine örttükleri tüle benzer örtü.

PEÇE (i. F.) (c. peçegân). **1.** Yavru, insan ve hayvan yavrusu, küçüğü. **2.** Çocuk, oğlan, Fars. gulâm. **Muğpeçe, muğbeçşe** = Mecûsî çocuğu, meyhanesi çırağı, dilber.

PEÇEL (i. F.). Kirli, pis, iğrenç adam.

PEÇELEMEK (f.). Bir şeyin üzerine ağaç dalı, çalı gibi şeyler örterek uzaktan görünmesini önlemek, alalamak, kamuflaj.

PEÇETE (i. İ.). Yemek havlusu, makrame, küçük peşkir.

PEÇİÇ (i.). Zar yerine yedi tane küçük deniz hayvanı kavkısı atılarak oynanan bir oyun.

PEDAGOG (i. Y.). Eğitimci, eğitim bilgini.

PEDAGOJİ (i. Y.). Eğitim ilmi.

PEDAL (i. İ.). **1.** Bisikletin ayakla çevrilen iki basacak yerinden her biri. Otomobil ve başka makineleri kullanırken ayakla basılan kısım: Fren pedalı, gaz pedalı **2.** Basit, küçük baskı makinesi: Pedal makinesi.

PEDER (i. F.). Ata, baba, Ar. eb, vâlid. **Büyük peder** = Büyük baba. **Kaim peder** = Kayınata, evli bir çiftin her birine göre diğerinin babası.

PEDERÂNE (i. F.). Babaya yakışır, babaya lâyık şekilde.

PEDERLİK (i.). Atalık, babalık, Ar. übüvvet: O adam bana pederlik etmiştir.

PEDERŞÂHÎ (i. F. sosyoloji). Soyda temel olarak babayı alan cemiyetin hâli.

PEDİKÜR (i. Fr.). Ayak tırnakları bakımı.

PEDOLOJİ (i. Y.). Konusu çocuk olan ilim.

PEDOTEKNİ (i. Y.). Çocuk biyolojisi, ruhiyatı ve sosyolojisi prensiplerinin tatbikî maksatla uygulanması, tatbikî çocuk ilmi.

PEDRÛD (i. F.). Vedalaşma.

PEGMATİT (i. Y. jeoloji). İri taneli granit çeşidi.

PEHLE (i.). **1.** Yan, igi. **2.** Tilkinin yanlarından çıkan kürk. **3.** Mezar sandukasının yan taşı.

PEHLEVÎ (hi. F.). Sâsânî devrinde konuşulan Farsça.

PEHLİVAN (i. F.). **1.** Güreşçi, Fars.

keştigîr: Yusuf pehlivan, Hasan pehlivan. **2.** Cesur, yiğit, kahraman, Fars. dilâver. **Pehlivan tekkesi** = Güreş talimhanesi. **Pehlivan yakısı** = Keskin yakı.

PEHLİVANÂNE (i. F.). Kahramana lâyık, yiğitçe.

PEHLÛ (i. F.). Yan, iği.

PEHN, PEHNÂ (i. F.). **1.** Geniş, enli, Ar. vâsî. **2.** En, genişlik, Ar. vüs'at.

PEHN-GÎR (i. F. «mehengî» ve «pelengîr» den galat). Tahtanın enini almaya mahsus doğramacı âleti.

PEH PEH (e. F.). Beğenme edatı olup ekseriya alay yollu kullanılır: Peh peh maşallah!

PEJMÜRDE (i. F.). **1.** Buruşmuş, buruşuk: Pejmürde kâğıt. **2.** Solmuş, rengi gitmiş: Pejmürde çiçek. **3.** Eski püskü, pis ve yırtık: Kıyafeti pek pejmürde.

PEJORATİF (i. Fr.). Küçük düşürücü, küçümseyici (kelime, mânâ veya îmâ).

PEK (i.). **1.** Sert, katı. **2.** Metin, sağlam, kavî. **Karnı tok, sırtı pek** = Hâli, vakti yerinde. **3.** Merhametsiz, acımaz. **4.** Dayanır, cefakeş: Pek canlı. **5.** Dönmez, inatçı: Pek başlı. (e.). **6.** Çok, ziyade, gayet, sıfatların başına girip mübalağa beyan eder: Pek iyi, pek güzel, pek yoruldum. **7.** Süratle, hızla, hızlı olarak: Pek yürümek, pek koşmak. **8.** Yüksek sesle, bağırarak: Pek söylemek. **9.** Şiddet ve kuvvetle: Pek vurmak. **Eli pek** = Hasis. **Pek pek** = Çok çok, haydi haydi: Pek pek beş, on kuruş verilebilir.

PEKÂLÂ (i.). **1.** Tasdik, beğenme cevabı. **2.** Benzerlerinden aşağı olmayan: Pekâlâ bir çocuk, niçin beğenmediniz? **3.** «Öyle kabûl edelim» mânâsında, daha çok bir itiraz cümlesinden önce kullanılır: Pekâlâ madem gidecektin neden haber göndermedin? **4.** Karşı koyma ifade eden cümlenin başına getirilir: Pekâlâ yazarım, ondan mı korkacağım?

PEKÇE (i.). **1.** Ziyadece, çokça. **2.** Hızlıca, yüksekçe sesle: Pekçe söylemek.

PEKİ (e.). **1.** Söylenen sözün, verilen emrin kabûl edildiğini anlatır. **2.** (i.). «Pekâlâ» gibi itiraz cümlesinin başına getirilir: Peki, ona ne yaptın?

PEKİŞMEK (f.). Pek hâle gelmek.

PEKİŞTİRMEK (f.). Pek hâle getirmek.

PEKİTMEK bk. Pekiştirmek.

PEKLEŞMEK (f.). Katı, pek hâle gelmek.

PEKLİK (i.). **1.** Sertlik, katılık. **2.** Şiddet, kuvvet. **3.** Sağlamlık, metanet. **4.** Kabız, kabızlık. **5.** Hasislik.

PEKMEZ (i.). Kaynatılıp koyulaşmış ve fazlaca tatlanmış şıra.

PEKSİMET (i.). Katı, kuru ekmek, seferde dayanmak ve hafif olmak için çok pişirilen ekmek, galeta.

PELÂS (i. F.). Aba ve çul gibi kaba ve eski eşya. bk. Palas.

PELÂS-PÂRE (i. F.). Aba ve çul gibi eski ve kaba şey parçası. bk. Palaspare.

PELEME (i.). Nehirlerde kullanılan altı düz kayık.

PELENG (i. F.). Kaplan.

PELERİN (i. Fr.). Omuzlardan aşağı dökülen kolsuz bir üstlük çeşidi, harmânî.

PELESENK (i.). Siyah bir büyük ağaç ki, kerestesi ve yağı kullanılır.

PELİD (i. F.). Pis, murdar, Ar. mülevves, Fars. nâpâk.

PELİN (i.). Acı ve güzel kokulu bir bitki. **Ak, kara pelin, solucan, Girit pelini** = Bu bitkinin çeşitleri.

Pelin

PELTE (i. «pâlûde» den). Su, şeker ve nişasta ile yapılan tatlı.

PELTEK (i.). **1.** Dili ısırarak söyler gibi ve «r, l, ş» yi s gibi telâffuz ederek söyleyen. **2.** Bu türlü telâffuzla: Peltek söylüyor.

PELTEKLENMEK (f.). Pelteklik peydâ etmek.

PELTEKLİK (i.). Peltek olma hâli.

PELTELEŞMEK (f.). Pelte kıvamını almak.

PELÜR (i. Fr.). **1.** Bir çeşit kadife. **2.** İnce bir kâğıt çeşidi.

PEMBE bk. Penbe.

PENÂH (i. F.). **1.** Sığınma. **2.** Sığınacak yer: Allahtan başka melce ve penâhım yoktur. **3.** (Fars. sıfat terkiplerinde) Bir şeyin melcei, hâmîsi. **Risalet-penâh** = Hz. Muhammed. **Hılâfet-penâh** = Halîfe. **Nezâret-penâh** = Nâzır. **Adâlet-penâh** = Âdil.

PENÂH-GÂH, PENÂH-GEH (i. F.) Sığınacak yer, Ar. melce, müttekâ.

PENÂHÎ (i. F.) (sıfat terkibine girer). Bir şeyin koruyucusu olan kimse ile alâkalı.

PENALTI (i. İng.). Futbolda topun yalnız kalecinin koruduğu kaleye on iki adımdan çekilmesi cezası.

PENBE (i.). **1.** Gül renginde, açık al: Penbe yanak. **Toz penbesi** = Daha açığı. **2.** Fars. Pamuk.

PENBELİK (i.). Penbe renk hâli.

PENBEMSİ (i.). Penbe renge çalar.

PENBEZÂR (i.). Altı pamuk ve bürümcük bir nevi ince gömleklik bez.

PENBE-ZEN (i. F.). Hallaç.

PENC (si. F.). Beş.

PENCÂH (si. F.). Elli.

PENCERE (i.). Oda, sofa vesairenin ışık ve hava alması için duvara açılmış çeşitli biçim ve şekilde delik ki, çerçeve, cam, parmaklık ve kafes pancurlarıyla korunur.

PENCİK (i.). Esirlerin vaziyetini ve sahiplerinin mâlik olma hakkını belirten senet.

PENCİKLİ (i.). Pencik denilen senetle satılmış (köle, halayık).

PENC Ü DÜ (i. F.). Tavlada zarların beş - iki gelmesi.

PENCÜM (dsi. F.). Beşinci.

PENC Ü SE (si.) Tavlada zarların beş - üç gelmesi.

PENC Ü YEK (si.). Tavlada zarların beş - bir gelmesi.

Penguen

PENÇE (i. F.). **1.** El ayasıyle beş parmağın bütünü. **2.** Hayvanların ön ayaklarının parmaklarıyla tırnakları. **3.** mec. Kuvvet, satvet, savlet, tasallut. **4.** Pençe ile vurulmuş gibi büyük leke, pafta: Yanakları pençe pençe olmuş. **5.** Eski Şark hükümdarlarının imza yerine ellerini kırmızı boyaya bulayıp kâğıt üzerine basmalarından hâsıl olan şekil, tuğra. **Arslan, ayı kurt pençesi** = Bitki çeşitleri. **El-pençe durmak** = Ellerini kavuşturup ayakta beklemek. **Pençe atmak, pençeye geçirmek** = Kapmak, gasbetmek.

PENÇELEMEK (f.). Pençe atmak.

PENÇELEŞMEK (f.). Pençe pençeye gelip tutuşmak, kavga etmek.

PENÇELİ (i.). Kuvvetli, zorlu.

PENÇGÂH (i. F.) (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

PEND (i. F.). Öğüt, nasihat.

PEND-NÂME (i. F.). İçinde nasihatler olan kitap, broşür vesaire: Pendnâme-i Attâr.

PENEPLEN (i. Fr. coğrafya). Yalama yazı.

PENES (i. Macarca'dan). Süs altını taklidi, sarı tenekeden para, pul.

PENGÖ (i.). İkinci Dünya Savaşı sırasında kullanılan Macar para birimi.

PENGUEN (i. Fr. zooloji). Perdeayaklılardan, Güney Kutbu bölgesinde yaşayan bir kuş (aptenodytes patagonica).

PENİ (i. İng). İngiltere'de para birimi. Şilin'in 1/12'i.

PENİS (i. Fr.). Erkeklik organı.

PENİSİLİN (i.). Birçok ateşli hastalıklara başarı ile kullanılan antibiyotik bir âç.

PENS, PENSE (i. Fr.). **1.** Kıskaç. **2.** Küçük maşa.

PENTATİF (i. Rumca'dan). Beş yapraklı bir cins çiçek, beş parmak.

PEPE (i.). Dili tutuk, kelimeleri rahatlıkla söyleyemeyip ilk harfelerini art arda söyleyen, kekeme.

PEPELEMEK (f.). Pepelikle söylemek.

PEPELİK (i.). Dil tutukluğu, kekemelik.

PEPEME (i.). Pepe.

PEPEMELİK (f.). Pepelik.

PEPSİN (i. Y.). Mide salgısında bulunan bir madde.

PEPTON (i. Y. biyoloji). Vücut tarafından sindirilecek hâle gelmiş albüminli besin.

PER (i. F.). Kanat, cenah. Çok defa aynı mânâdaki «bâl» ile birlikte kullanılır. **Perr ü bâl** = Kol ve kanat.

PERÂKENDE (i. F.). Toplu ve muntazam olmayan ve bir arada bulunmayan, dağınık, darmadağın, müteferrik, perişan.

PERAKENDECİ (i.). Parça parça, azar azar satan tüccar.

PERÇEM (i.). **1.** Vaktiyle başını tıraş edenlerin tepede bıraktıkları saç. **2.** Hayvanların, enselerinde bitip uzayan ve kalın kıllardan ibaret olan saçları, yele: At, arslan perçemi. **Civanperçemi** = Kandil çiçeğinin bir çeşidi.

PERÇİN (i.). Çivinin öbür tarafa çıkan ucunun yassılandırılmasıyle veya vidalı çivinin arkasına somun geçirilmekle sağlamlaştırılması.

PERÇİNLEMEK (f.). **1.** Perçin yapmak. **2.** mec. Sağlamlaştırmak, kuvvetlendirmek.

PERDAH (i. F. «perdâht» tan galat). **1.** Cilâ, parlaklık, parlama. **Perdah etmek** = Parlatmak, cilâ vermek. **2.** Tıraştan sonra ustura ile kılların en kısa diplerinin dahi alınması.

PERDAHLAMAK (f.). Perdah etmek.

PERDÂHTE (i. F.). **1.** Tanzim ve tertip olunmuş, düzeltilmiş. **2.** Cilâlı, parlak, perdahlı.

PERDÂZ (i. F. «perdâhten» fiilinden imas.). Düzeltici, tertip ve tanzim eden.

PERDE (i. F.). **1.** Kapı ve pencereye asılan örtü: Pencere, kapı perdesi. **2.** Bir yeri ayırmak ve görünmesine mâni olmak için asılan çarşaf. **3.** Yüze asılan örtü, peçe. **4.** İki yeri birbirinden ayıran şey, bölme, ara zarı: Burun perdesi. **5.** mec. Irz,

namus, iffet. **Tahta perde** = Tahtadan iğreti bölme. **Göz perdesi** = Gaflet. **Perde yırtılmak** = Hayâsız olmak. **Üst perdeden başlamak** = Ağız bozmak, sert konuşmak.

PERDE (i. F.). Ses, nota: Mi perdesi.

PERDEAYAKLILAR (i.). Kaz ve ördek gibi parmaklarında perde bulunan kuşlar.

PERDECİ (i.). Tiyatroda sahne perdesini açıp kapayan kimse. bk. Perdedâr.

PERDEDÂR (i. F. perde, dâşten = tutmak). Eskiden bir büyük zâtın kapısında bekleyen ve girme izni olanlara perdeyi kaldıran kapıcı; perdeci.

PERE (i.). Istanbul'un 1920'de İngilizler tarafından işgalinden sonra Istanbul'daki fedâi gruplarının Ankara ile telgraf muhaberesini gizlice sağlamak üzere o tarihte Istanbul telgraf müdür vekili olan İhsan «Pere» Bey başta olmak üzere İngilizler'den gizli olarak kurulan «Gizli Telgraf Merkezi» ne verilmiş olan ad.

PERENDE (i.). Takla atma, sıçrama.

PERENDE-BÂZ (i. F.). Takla atan veya takla oyunları yapan kimse.

PERESE (i.). **1.** Duvarcıların hiza bulmak için kullandıkları ip. **2.** Durum, kerte.

PEREST (i. F. «peresten» fiilinden olup birleşik kelime teşkiline girer). Tapan, tapınan, ibâdet eden. **Hudâ-perest** = Allaha tapan. **Âteş-perest** = Ateşe tapan. **Büt-perest** = Puta tapan. **Mey-perest** = İçkiye çok düşkün.

PERESTÂR (i.). **1.** Hizmetçi, kul, köle. **2.** Besleme, halayık.

PERESTÎDE (i. F.). Sevilen, sevgili.

PERESTİŞ (i.). **1.** Tapınma; tapma, ibâdet. **2.** Fevkalâde sevgi, düşkünlük, taparcasına sevme.

PERESTİŞKÂR (i. F.). Perestiş eden.

PERESTİŞKÂRÂNE (i. F.). Perestiş edercesine.

PERESTİŞKÂRÎ (i. F.). Perestişkârlık.

PERGÂLE (ga ile) (i. F.). Parça. **Pergâle pergâle** = Parça parça.

PERGÂLE-BÂŞ (ga ile) (i.). Yuvarlak tahta kesmeye mahsus testere.

PERGÂR bk. Pergel.

PERGEL (PERGÂR) (i. F.). Ölçmeye ve dâire çizmeye mahsus açılır kapanır iki bacaktan ibaret âlet: Pergel. **Pergeli açmak** = Bacakları açıp büyük adımlar atarak çabuk yürümek.

PERHÂŞ (i. F.). Cenk, kavga.

PERHÂN-CÛ (i. F.). Kavga arayan.

PERHİZ (i. F.). **1.** Hastalıkta yemeklerin ağırlarından sakınarak doktorun tâyin ettiği yemeklerle kanaat etme: Perhiz etmek; perhizi bozmak. **2.** Hıristiyanlar'ın belirli günlerde et ve yağ gibi şeyler yemekten kaçınmaları. **Büyük perhiz** = Paskalyadan evvelki kırk günlük perhiz. **3.** mec. Haramdan sakınma: O adamın perhizi yoktur. **Dilde perhiz** = Olur olmazı söylemeyiş, konuşurken ihtiyatlı olma. **Perhizi bozmak** = Ağzına geleni söylemek.

PERHİZKÂR (i. F.). Perhiz eden.

PERİ, PERÎ (i.). Cinlerin pek güzel kabûl edilen bir kısmı ve bilhassa dişileri. **Perî-peyker** = Peri biçiminde. **Perî-ruhsâr, perî-rû** = Yanağı, yüzü güzel. **Perî-zâd** = Peri çocuğu, küçük peri.

PERİBACASI (i. jeoloji). Tepesinde bir taş bulunan, daha çok koni biçiminde taş yığını.

PERİCİK (i.). **1.** Kilit dili. **2.** Bir çeşit hastalık.

PERİDO (i. Fr. jeoloji). Silikat cinsinden bir taş çeşidi.

PERİDOTİT (i. Fr. jeoloji). Feldispatsız ve peridolu kütle.

PERÎ-HÂN, PERİHAN (i. F.). **1.** Büyücü. **2.** Peri pâdişâhı.. **3.** Türkçe'de kadın ismi.

PERİMASASI (i. jeoloji). Tabiî olarak masaya benzer dik taşların üstüne yerleşmiş yassı kaya.

PERİOD bk. Devre.

PERİPATETİZM (i. Y. Fr. felsefe). Derslerini, gezinerek vermeye alışmış olan Aristo'nun felsefesi.

PERİSKOP (i. Y.). Denizaltı gemilerinde, suya dalındığı zaman su yüzüne uzatılan gözetleme cihazı.

PERİŞAN (PERÎŞÂN) (i. F.). **1.** Dağınık, dağılmış, toplu olmayan, perakende. **2.** Muntazam ve tertipli olmayan, karışık, karmakarış. **3.** Kederli, üzgün, gamlı.

PERÎŞAN-HÂL (i. F.). Hâli perişan olan, acınacak hâlde olan.

PERÎŞÂNÎ (i. F.). Perişanlık.

PERÎŞÂN-RÜZGÂR (i. F.). Düşkün.

PERİTON (i. Y.). Karın zarı.

PERİTONİT (i. Y.). Karın zarı iltihabı.

PERİYODİK (i. Fr.). **1.** Belirli sürelerde olan: Halley kuyruklu yıldızı periyodik olarak görülür. **2.** Gazete, mecmua gibi belirli sürelerde çıkan yayın organı, Ar. mevkute.

PERKENDE (i.). Küçük brik çeşidi.

PERKİ (i. İ.). Yırtıcı bir cins göl balığı. **Deniz perkisi** = Bunun denizde yaşayan büyük cinsi.

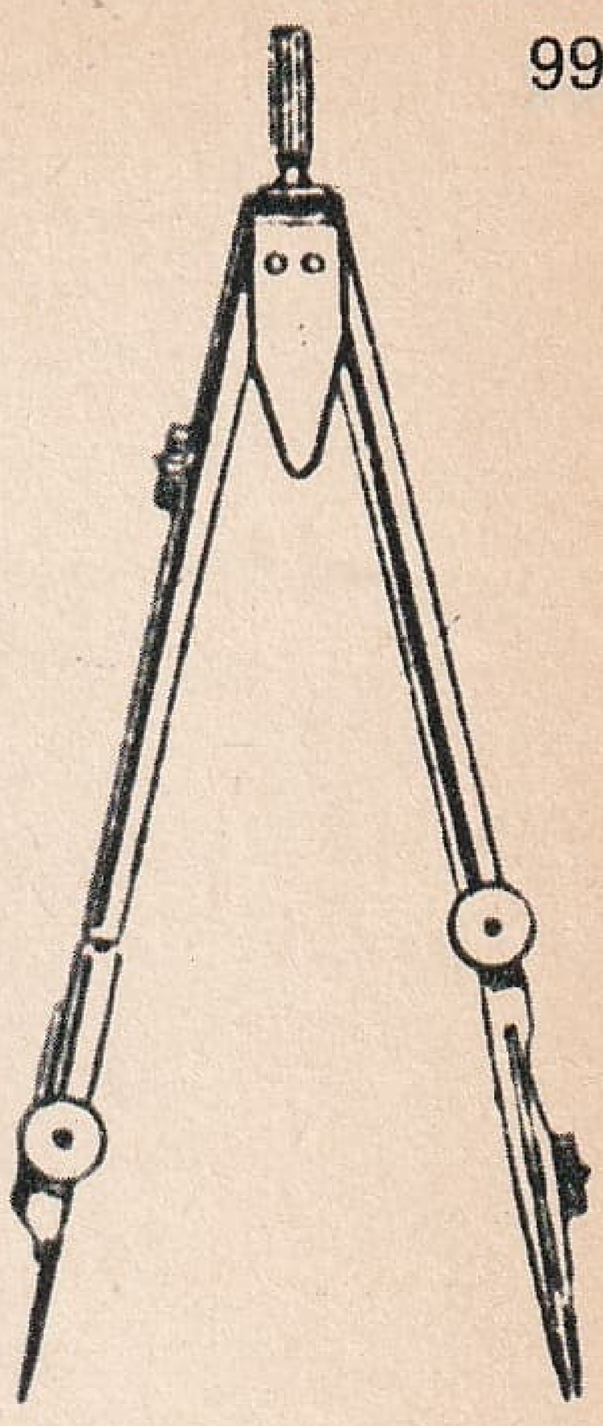

Pergel

PERM (i. Rusya'da Perm şehrinin adından). Paleozoik zamanının en yeni devri.

PERMANGANAT (i. Fr. kimya). Mikrop öldürücü bir madde olan potasyum permanganatının kısa adı.

PERMEÇE (i. İ.). İnce halat.

PERMİ (i. Fr.). **1.** Ticarette dış ülkelere mal çıkarma veya oralardan mal getirme izni. **2.** Devlet Demir Yollarında paso mânâsıyle kullanılan bir tâbir.

PERNİYAN (i. F.). Bir nevi kıymetli ipek kumaş.

PERO (i. İ.). Armut biçiminde tek parça elmas için söylenir.

PEROKSİT (i. Y. kimya). Oksijeni normalden çok olan oksit.

PERON (i. Fr.). Demiryolu istasyonlarında trenlere inilip binilen, demiryoluna paralel, boydan boya yüksekçe döşeme ve bunlara gidilecek geçit.

PERONOSPORA (i. Y.). Patates, pancar ve daha başka bitkileri hasta eden mikroskobik bir mantar çeşidi (phytophtora infestans).

PERRÂN (i. F.). Uçucu, Ar. tâir.

PERRENDE (i. F.). Uçucu, uçan, Ar. tâir, tayyâr.

PERSENK (i. F. «pârsenk» ten ki, terazinin eksiğini tamamlamak için bir gözüne konulan taştır). Sözü devam ettirmek üzere laf arasında münasebetli münasebetsiz söylenen ve tekrar olunan «efendim, efendime söyleyeyim, uzatmayalım» gibi tâbirler.

PERSONEL (i. Fr.). Bir işe bağlı insanların bütünü.

PERSPEKTİF (i. Fr.). Eşyayı sabit bir noktaya göre uzaklıklarını ve duruş farklarını canlandıracak şekilde resmetme yolu.

PERŞEMBE (i. F.) (Fars. pencşenbih'ten). Haftanın beşinci günü, cumadan evvelki gün, Ar. yevmü'l-hamis.

PERTÂB (i. F.). **1.** Atılma, sıçrama. **2.** Atılmak için alınan hız, birkaç adım geriden koşarak alınan hız: Pertâb almak.

PERTAVSIZ (i. F. pertev = ışık, sûhten = yakmak. Fars. okunuşu: pertev-sûz). Güneşe tutulunca ışınları bir noktaya toplayarak altına gelen şeyi yakan cam. Büyütücü olduğu için küçük yazılara, harita ve kitaplara bakmaya yarar (Fr. loupe).

PERTEV (i. F.). Işık, parlaklık.

PERTEV-EFŞÂN (i. F. pertev = ışık, efşândan = saçmak). bk. Pertev-endâz.

PERTEV-ENDÂZ (i. F. pertev = ışık, endâhten = atmak). Işık ve nur yayan.

PERUKA (i.) (Fr. perruque). İğreti saç, takma saç.

PERUKÂR (i.). (Fr. perruquier), Perukacı. Eskiden berber ve berber dükkânı mânâsında kullanılırdı.

PERVÂ (i. F.). **1.** Korku: Kimseden pervâsı yoktur. **2.** Çekinme, sakınma, kaçınma. **Bî-pervâ** = Pervâsız, kayıtsız, lâübâli.

PERVÂNE (i. F.). **1.** Işığın etrafında dönmeyi seven gece kelebeği, kepenek. **2.** Vapur, uçak vesaireyi hareket ettirmeye yarayan, birkaç kanatlı çark.

PERVÂSIZ (i.). Pervâsı olmayan, korkusuz.

PERVÂZ (i. F.). Uçma, uçuş, Ar. tayerân. **Bâlâ-pervâz** = Yükseklerde uçan ve mec. Atıp tutan, pek yüksekten dem vuran.

PERVAZ (i.). **1.** Bir şeyin etrafına çekilen tahta ki, ekseriya yollu ve oymalı olur. **2.** Ayna ve levha gibi şeylerin kenarı, çerçeveyi teşkil eden korniş. **3.** Elbise, seccade vesaire kenarlarına, başka renkte veya başka kumaştan çekilen yol.

PERVER (i. F. «perverden» fiilinden imas. olup sıfat terkibi teşkiline girer). **1.** Besleyici, besleyen, nafaka veren. **2.** Terbiye eden, yetiştiren: Bende-perver; maarif-perver. **3.** Seçip alan, hâiz. **Merâhim-perver** = Merhameti olan. **4.** Seven: Vatan-perver.

PERVERDE (i. F. «perverden» fiilinden imef.). **1.** Beslenmiş. **2.** Terbiye olmuş, yetiştirilmiş: O, filânın perverdesidir.

PERVERDİGÂR (i.). Bütün mahlûkatı besleyen ve yetiştiren, yaşatan Allah.

PERVERİŞ (i. F.). **1.** Besleyiş, besleme, beslenme. **2.** Terbiye, yetiştirme.

PERVERİŞ-YÂB (i. F. perveriş = terbiye, yâften = bulmak). Terbiye gören, terbiye olunan.

PERVÎN (i. F.). Ülker denilen yedi yıldızın tamamı, Ar. süreyyâ.

PES (e.). Şimdi, o hâlde, binâenaleyh.

PES (i. F. «pest» ten galat). **1.** Alçak, aşağı. **2.** Yavaş, sessiz, yavaş sesle.

PES (i. F.). Geri. **Pes perdeden** = Aşağıdan almak, alçak sesle konuşmak. **Pîş ü pesi saymak** = Önünü arkasını düşünmek.

PESDİL (PESTİL) (i.). Meyve ezmesinin yufka hâlinde kurutulmuşu: Kayısı, erik pesdili. **Pestilini çıkarmak** = mec. Çok dövmek, hırpalamak.

PESEK (i.). Diş kiri, diş pası.

PESEND (i F.). **1.** Beğenme, takdir. **2.** Beğenen, takdir eden. **Hod-pesend** = Kendini beğenmiş. **Müşkil-pesend** = Zor beğenen, bir şey beğenmeyen. **3.** Beğenilen. **Avâm-pesend** = Halk tarafından beğenilen, halkın beğendiği, basit, zevksiz.

PESENDÂNE (i. F. sıfat terkiplerinde bulunur). **Avâm-pesendâne** = Avâmın beğeneceği yolda olan. **Hod-pesendâne** = Kendini beğenmişçesine.

PESENDÎDE (i. F.). Beğenilmiş, makbûl.

PESÎN (i. F.). Sonraki, gerideki, Ar. muahhar.

PES-MÂNDE (i. F.). **1.** Geri kalmış, geride bulunan. **2.** Artmış, artık, bakıyye.

PESPÂYE (PEST-PÂYE) (i. F.). Aşağılık, âdî.

PEST (i. F.). **1.** Alçak, aşağı. **2.** Yavaş sesle söylenilen.

PESTENKERÂNÎ (i.). Saçma, saçma - sapan, uydurma, üstünkörü.

PESTİL bk. Pesdil.

PESÜS (i.). Toprak kandil ki, içinde don yağı ile bezden fitil yakılır. **Top pesüsü** = Gülle kızdırdıkları kepçe.

PESZİNDE (i. F.). Artakalan.

PEŞ (i. F. «pîş» ten galat). Bazı elbiselerin yanlarına ilâve olunan üçgen şeklindeki parçalar.

PEŞ (i. F. «pes» ten galat). Arka, ardı sıra: Peşine düşmek; peşinde dolaşmak, gezmek.

PEŞENK (i.) (Fars. «peşâvenk» ten galat). **1.** Kafile ve kervanın önüne düşen, önden giden adam. **2.** Kervanın başına düşüp yol açmaya alışık hayvan.

PEŞÎMÂN (i. F.). Nedâmet getirmiş, nâdim, pişman. bk. Pişman.

PEŞİN (i. aslı: Fars. pîşîn). **1.** Veresiye olmayan: Peşin para ile satmak. **2.** Önceden olan, hemen yapılan: Peşin cevap. **3.** İşledikçe verilen (ücret vesaire): Aylığı peşindir. **4.** İşlemeden ve hakkedilmeden evvel ödenen: Ev kirasının üç aylığı peşin verilecektir.

PEŞÎZ (i. F.). Para, pul.

PEŞKEŞ (i.) (aslı Fars. pîş-keş = öne çekilen). Hediye, armağan. **Peşkeş çekmek** = Olmayacak bir şeyi teklif etmek, sözde mükâfatlandırmak.

PEŞKİR (i.) (aslı: Fars. pîş-gîr = öne tutulan). **1.** Yemek yerken vaktiyle peçete yerine dizlerin üzerine alınan uzun bez. **2.** Havlı, peçete.

PEŞM (i. F.). Yün, yapağı.

PEŞMÎNE (i. F.). Yünden yapılma.

PEŞREV (i.) (aslı: Fars. «pîşrev» = önden giden). **1.** (musiki) Türk musikisinde açış parçası olarak çalınan ekseriya 4 hâneli saz eseri. **2.** Pehlivanların, tutuşmadan evvel ellerini kisbetlerine vurarak yaptıkları gösteri.

PEŞŞE (i. F.). Sivrisinek.

PEŞTAHTA (i. Fars. «pîştahta» dan galat ki, ön tahtası demektir). İş yerinde öne konup üstü masa gibi kullanılan çekmece.

PEŞTEMAL (i. F. «püşt-mâl» den galat; sırt silecek demektir). **1.** Büyük havlu, hamam havlusu, büyük silecek. **2.** Hamamda veya çalışırken bele bağlanan futa. **Peştemallık** = İtibarlı bir dükkânın müşterisine karşılık, kiralayanın diğerinden aldığı ikramiye.

PEŞTEMALCI (i.). Büyük havlu yapan veya satan adam.

PETALİNİS (i. Y. zooloji). Üstünde tek kabuğu olan küçük bir yumuşakça (patella).

PETEK (i.). **1.** Arıların barındığı yer olan altı köşeli mum yığını, balı alınmış gömeç. **2.** Bu şekilde muhtelif şey parçası, tekerlek: Bir petek afyon.

PETEKGÖZ (i.). Bazı böceklerde olduğu gibi façetalı göz.

PETROGRAFİ (i. Y.). Yerkabuğunun taş yapısını inceleyen ilim.

PETROL (i. L. Fr.). Yerin derinliklerinden çıkarılan çok koyu renkli, kendine has kokusu olan, az veya çok yapışkan tabiî yağ.

PEY (i. F. «pây» dan muhaffef). İz, ard, arka. **Pey-â-pey, peyderpey (pey-der-pey)** = Birbiri arkasından, azar azar.

PEY (i.). Satılık bir şeye talip olan adamın sonradan caymayacağını temin makamında olmak üzere satana peşin verdiği para: Pey vermek. **Pey sürmek, vurmak** = Müzayede ile satılan bir şeye, mukabil pey vermek.

PEYÂM (i. F.) (peygam'dan). Haber. **Peyâm-âver** = Haber getiren. **Peyâm-ber** = Haber getiren, peygamber.

PEY-Â-PEY (i. F.). Birbirini takip ederek, yavaş yavaş, art arda.

PEYDÂ (i. F.). Beliren, çıkan, mevcut ve meydanda olan. **Peydâ olmak** = Meydana çıkmak, zuhûr etmek. **Peydâ etmek** = Hâsıl etmek: Başka bir tavır peydâ etti.

PEYDAHLAMAK, PEYDAHLANMAK (f.). Peydâ etmek (uygunsuz şeyler hakkında: edinmek).

PEYGAM (a uzun) (i. F.). bk. Peyâm.

Pırasa

PEYGAMBER (i. F.) (c. peygamberân). Allah'ın verdiği emir ve haberleri getirip insanlara tebliğ eden şahıs.

PEYGAMBERÎ (i. F.). **1.** Peygamberle alâkalı, peygambere mensup. **2.** Peygamberlik.

PEYGÛLE (i. F.). Köşe, tekye, yer, kenar.

PEYK (i.). **1.** Haber ve mektup götürüp getiren. **Peyk-i ecel** = Azrâil. **2.** (astronomi) Bir gezegenin etrafında dönen gezegen: Ay, dünyanın peykidir. **Sun'î peyk** = İnsanlar tarafından dünya etrafında dönecek şekilde atılan yapma peyk.

PEYKÂN (i. F.). Okun ucundaki sivri demir.

PEYKÂR (i. F.). Savaş, harp.

PEYKE (i.). Kahvelerde ve başka yerlerde duvara bitişik, tahtadan kanape.

PEYKER (i. F.). Yüz, çehre, sûret, beniz.

PEYLEMEK (f.). Pey vermek.

PEYLENMEK (f.). Peyi verilmek.

PEYLEŞMEK (f.). Pey alıp vermek.

PEYMÂ (i. F.) (birleşik kelime teşkiline girer). Ölçen, ölçücü. **Bâd-peymâ** = Rüzgârı ölçercesine çabuk giden.

PEYMÂN (i. F.). Anlaşma, yemin. **Peymân-şiken** = Yeminini bozan, sözünde durmayan.

PEYMÂNE (i. F.). Kadeh, şarap bardağı.

PEYNİR (i. F. «penîr» den). Sütten çıkarılan ve bir maya ile katılaştırılan madde ki, pek çok çeşidi vardır. **Peynir şekeri** = Ağda şekerinin kurabiye gibi ağızda dağılan bir çeşidi.

PEYREV (i. F., pey = arka, reften = gitmek). Birinin arkası sıra giden, izinden giden, birini taklit eden.

PEYVEND (i. F.). Ulaşma, Ar. ittisal, taallûk.

PEYVEST (i. F.) (birleşik kelime teşkiline girer). Ulaşma. **Dest-i kerem peyvest** Kereme ulaşmış olan el.

PEYVESTE (i. F.). Ulaşmış, kavuşmuş.

PEYZAJ (i. Fr.). Manzara resmi.

PEZETA (i. İsp.). İspanyol para birimi.

PEZEVENK (i.). Yolsuz kadın - erkek münasebetlerine aracılık eden kimse.

PEZÎR (i. F. «pezîreften» fiilinden imas. olup birleşik kelime teşkiline girer). **1.** Kabûl eden, alan, bulan. **2.** Kabûl edebilir, Ar. müstaid. **Islah-pezîr** = Islahı mümkün.

PEZÎRÂ (i. F.). Kabûl eden, kaabil. **Pezîrây-i hıtâm olmak** = Son bulmak.

PIHTI (i. F. «pûhte» den). Koyulaşmış sıvı: Kan pıhtısı.

PILI PIRTI (i.). Eski eşya.

PINAR (i.). **1.** Yerden kaynayarak çıkan su, Ar. yenbû, göz, kaynarca. **2.** Bir suyun çıktığı yer, su başı, kaynak. **Gözün pınarı** = Gözün burna yakın ucu ki, yaşın birikip aktığı yerdir.

PIR (i.). Uçmayı yahut süratle dönmeyi veya yanmayı tasvir ve taklid ederek ekseriya art arda kullanılır: Pır pır uçmak; pır pır yanmak: Pır pır edip uçamaz.

PIRASA (i. R.). Zambakgillerden bir kış sebzesi.

PIRATİKA (i.). Gemilere karantinadan verilen tezkere ki, gittiği yere onu göstermedikçe yolcu ve yük çıkarıp alamaz.

PIRAZVANA (i.). Kılıç, bıçak vesairenin kabza içine giren kısmı.

PIRI, PILI (i.). Pek eski, pejmürde ve yırtık. **Pırı pırtı** = Eski - püskü şeyler.

PIRIL (i.). Işıl, parıl. bk. Pırıl pırıl.

PIRILDAK (i.). Askerlikte ve denizcilikte konuşmak için kullanılan çok kuvvetli ışık işaretleri veren cihaz. bk. Işıldak.

PIRILDAMAK (f.). Kesintili ışık saçmak: Yıldızlar karanlıkta pırıldar.

PIRIL PIRIL (i.). Pırıldamayı ifade eder: Şehrin ışıkları pırıl pırıldı.

PIRILTI (i.). Pırıldayan şeyin ışığı.

PIRLAK (i.). Doğan vesair kuşları tutmak için kullanılan çığırtkan kuş.

PIRLAMAK (f.). (küçük kuş). Ürküp uçmak.

PIRLANGIÇ (i.). Kamçıladıkça öterek dönen fırıldak, delikli topaç.

PIRLANTA (i. İ. brillante). **1.** Çok façetalı ve pek parlak hâlis elmas. **2.** Pırlanta taşından yapılmış: Pırlanta yüzük, küpe.

PIRNAL bk. Pırnar.

PIRNALLIK bk. Pırnarlık.

PIRNAR (i. R.). Meşe cinsinden çalı. **Pırnar kömürü** = Bu çalıdan yapılan kömür ki, en makbûlüdür.

PIRNARLIK (i.). Pırnar çalılığı.

PIRPI (i.). Yılan sokmasına ilâç sanılan bir cins mâden kömürü, yılantaşı.

PIRPIRI (i.). **1.** Esnaftan ve sanat erbabından olan. **2.** mec. Külhanbeyi, âdi, ve kaba (adam). **Pırpırı kıyafeti** = Vaktiyle esnafa, külhanbeylerine mahsus dar esvap.

PIRPIT (i.). Eski - püskü (şeyler).

PIRTI (i.). Eski eşya, elbiseler, yatak vesair şeyler eskisi. **Pırtıyı kaldırmak** = Eşyayı toplayıp taşınmak, göç etmek, kaçmak. **Pırı-pırtı** (ve galatı) **pılı-pırtı** = Eski-püskü eşya.

PIRTIK (i.). Eski ve yırtık, Fars. fersûde, parça parça: Yırtık pırtık.

PIRTLAK (i.). Kolayca kabuğundan fırlayabilen: Pırtlak üzüm.

PIRTLAMAK (f.). (meyve) Kabuğundan kayıp dışarı çıkmak; kayarak fırlamak.

PISIRIK (i.). Tutuk, miskin, beceriksiz.

PIT (i. ses taklidi). Hafif ve yavaş sesi ifade eder ve art arda yahut çıt edatiyle beraber kullanılır: Pıt pıt yürüyerek geldi. **Çıt-pıt yok** = Hiç ses sada ve gürültü yoktur.

PITIR, PITİR (i.) (Fars. petgîrden). Kıldan elek.

PITIR (i.). Hafif ve süratli hareketi tasvir ve taklid ederek, art arda kullanılır: Pıtır-pıtır yürüyordu. **Çıtır-pıtır yürümek** = Nazlı nazlı, hafif kırıtarak yürümek.

PITIRDAMAK (f.). Pıtırtı etmek.

PITIRDATMAK (f.). Pıtırtı ettirmek.

PITIR PITIR (i. ses taklidi). Hafif ve düzgün sesi ifade eder: Dutlar pıtır pıtır dökülüyordu.

PITIRTI (i.). Hafif gürültü, ince patırdı: Yaprakların pıtırtısı.

PIT PIT (i. ses taklidi). Hafif sesleri ifade eder.

PITRAK (i.). **1.** Fazlaca, kırmalı. **2.** Bir bitki takımı. **Pıtrak gibi** = Dallardaki meyvelerin çokluğu ifade için kullanılır.

PİÇ (i.). **1.** Gayr-ı meşru münasebetten doğan çocuk. **2.** Her şeyin ufağı, noksan kalmışı, asıl ve nesline benzemeyeni. **3.** Ağacın kökünden biten sürgün.

PÎÇ (i. F.). Dolaşık, büklümlü. **Pîç-ender-pîç** = İç içe dolaşık, karmakarışık, kıvrımlı. **Pîç ü tâb** = mec. Istırap.

PÎÇÎDE (i. F.). Karışmış, bükülmüş, kıvrılmış.

PİÇİN (i.). Maymun yavrusu. **Piçin yılı** = Eski Türk takviminde devrin dokuzuncu senesi.

PİÇLEŞMEK (f.). Yozlaşıp bozulmak.

PİÇUTA (i.). Bir palamut çeşidi.

PİDE (i. Rumca'dan). Mâruf yassı ekmek, yufka hâlinde ekmek.

PİJAMA (i. Fr.). Yatarken giyilen ince kumaştan ceket ve pantolon takımı.

PİK (i. denizcilik). Gizin üzerine açılan üçgen yelken.

PİK (i. İng.). Dökme demir.

PİK (i.). İskambilde maça da denen şekil.

PİKAP (i. İng.). **1.** Elektrikle işleyen gramofon. **Otomatik pikap** = Plakları kendi kendine değiştiren, diyaframı kendi kendine hareket eden pikap cinsi. **2.** Hafif kamyonet.

PİKÂR (i. F.). Cenk, savaş, harp.

PİKE (i. Fr.). Uçağın, bomba atmak, makineli tüfek ateşi açmak için yüksekten hedef üzerine dik olarak saldırması.

PİKE (i. Fr. piqué). Kabarma benekli ve kalınca bez, hafif yatak örtüsü.

PİKET (i. Fr.). Bir çeşit iskambil oyunu, pikolo.

PİKRİK (i. Y.). **Pikrik asit** = Boyacılıkta, patlayıcı maddeler yapımında ve hekimlikte kullanılan bir madde.

PİL (i. Fr.). Kimyevî enerjiyi elektrik enerjisine çeviren cihaz.

PÎL (i. F.). Fil.

PİLÂKİ (i. R.). Zeytinyağı, soğan ve sarmısakla pişirilen yemek çeşidi.

PİLATİKA (i.). Levreğe benzeyen bir tatlı su balığı (acerina cernua).

PİLAV (i. F.) (Hindce'den). Pirinç veya bulgurla yapılan, üstüne yağ dökülen meşhur yemek.

PÎL-BÂN (i. F.). Filci, fil bakıcısı.

PİLİÇ (i.). **1.** Tavuk vesair kuşların yavrusu. **2.** (argo) Genç ve sevimli kız.

PİLOT (i. Y. Fr.). Uçak kullanan kimse.

PÎL-PÂYE (i.). Filayağı. Büyük camilerde kubbeyi tutan örme sütun.

PİNDÂR (i. F.). Sanma, zan.

PİNEKLEME (i.). Uyuklama, ımızganma.

PİNEKLEMEK (f.). Uyuklamak.

PİNES (i. R.). Midye cinsinden büyük bir deniz böceği.

PİNGÂN (i.). Kan fincanı, hacamat kabı.

PİNG-PONG (i. İng.). Büyük bir masada özel bir topla ve raketlerle oynanan bir çeşit tenis, masa tenisi.

PİNHÂN (i. F.). Gizli, Ar. hafî, mahfî.

PİNPİRİK (i.) (argo) Çok ihtiyar.

PİNPON (i.). Çok ihtiyar.

PİNTİ (i.). Cimri, hasis.

PİNTİLİK (i.). Pinti adamın hâli.

PİNYAL (i. İ.). Şiş.

PİPET (i. Fr. kimya). Sıvıları nefesle içine çektikten sonra kaptan kaba aktarmaya yarayan cam boru.

Pipo

Pire

Pirinç

Pisi

PİPO (i. İ.). Lülesine özel tütün konarak içilen geniş ağızlık.

PÎR (i. F.). **1.** Kocamış, yaşlı adam, ihtiyar. **Pîr-i fânî** = Uek yaşlı ve zayıf ihtiyar. **2.** Bir tarikatin kurucusu. **3.** Eskiden esnaftan bir tâifenin mânevî reisi addolunan zat: Hazret-i Nûh gemicilerin, Hallâc-ı Mansûr hallaçların pîridir. **Pîr ol** = Aferin sana mânâsiyle hoşnutluk bildiren bir söz.

PÎRÂ (i. F. «pîrâsten» fiilinden imas. olup sıfat terkibi teşkiline girer). Donatıcı, süsleyen, süsleyici. **Belâgat-pîrâ** = Belâgati güzelleştiren, sağlam, güzel söz.

PÎRÂHEN (i. F.). Gömlek.

PÎRÂMEN (i. F.). bk. Pîrâmûn.

PİRAMİDAL (i. Y. Fr.). **1.** Piramit biçiminde. **2.** Piramitle alâkalı.

PİRAMİT (i. Y. Fr. matematik). Tabanları herhagi bir çokgenin birer kenarından ibaret olan, tepeleri ortak bir noktada birleşen kenarları üçgenlerden meydana gelmiş cisim, yapı.

PÎRÂMÛN (i. F.). Etraf, yan, çevre.

PÎRÂNE (i. F.). İhtiyarlara yakışır surette.

PÎRÂSTE (i. F.). Donatılmış, süslü.

PÎRÂYE (i. F.). Donatma, süs.

PÎRÂYENDE (i. F.). Donatıcı, süsleyici.

PÎRÂYİŞ (i. F.). Donatma, süsleme, Ar. tezyîn.

PİRE (i.). Çok sıçrayan, insan ve hayvanları sokup kaşındıran küçük böcek (pulet irrikus). **Pireotu** = Pirelere karşı kullanılan bir bitki.

PÎREHEN (i. F.). Gömlek (pîrâhen gibi).

PİRELENMEK (f.). **1.** Pire dolmak. **2.** Pirelerini ayıklamak. **3.** mec. Vesveseye düşmek, huylanmak, şüphe etmek.

PÎRE-ZEN (i. F.). Kocakarı.

PİRİNA (i. Y.). Zeytinin yağı alındıktan sonra kalan posası.

PİRİNÇ (i.). **1.** Bakır ve kalaydan mürekkep sarı mâden, tunç. **2.** Bu mâdenden yapılma: Pirinç mangal.

PİRİNÇ (i. F.). Buğdaygillerden bol su içinde yetişen bitki ve bunun besin olarak kullanılan taneleri (oryza sativa).

PİRİT (i. Y. Fr. jeoloji). Çeşitli mâden sülfürleri; bilhassa demir sülfürü.

PİROGİ (i.) (galatı: pirohi). İçi peynirli bir çeşit hamur yemeği.

PİROKSEN (i. Y. jeoloji). Tabiî kalsiyum, demir ve magnezyum silikatlarına verilen ad.

PİROSFER (i. Y. jeoloji). Yer küresinin ateş hâlinde olan çekirdeğine verilen ad.

PÎR Ü PÂK (i. F.). Tertemiz lekesiz.

PİRYOL (i.). Eskiden kullanılan bir cep saati çeşidi.

PİRZOLA (i. İ.). Külbastı.

PİS (i.). **1.** Temiz olmayan, kirli. **2.** Makbûl olmayan, beğenilmeyecek şekilde olan, çirkin, kötü. **3.** Ayıplı, müstehcen: Pis lâkırdı. **Pisboğaz** = Obur, Ar. ekûl.

PİSİ (i. aslı: «pisik»). Kedi veya kedi yavrusu. **Pisiotu, ebepisiği** = Kediotu, çatıkotu, nardin. **Pisibalığı** = Dilbalığına ve kalkan yavrusuna benzer yassı ve eti lezzetli bir cins balık.

PİSKOPOS (i. Rumca'dan). Başpapaz, metropolit.

PİSLEMEK (f.). **1.** Kirletmek. **2.** Def'i hâcet etmek.

PİSLENMEK (f.). Pis hâle gelmek.

PİSLETMEK (f.). Pis hâle getirmek.

PİST (i. Fr.). **1.** Hava alanlarında uçakların inip kalkarken kullandığı düzgün saha. **2.** Koşuların yapıldığı yer.

PİST (e.). Kediyi koğmada kullanılır.

PİSTÂN (i. F.). Meme.

PİSTER, BİSTER (i. F.). Döşek, yatak.

PİSTON (i. İ. Fr.). **1.** Bir motorda silindirin içinde hareket eden parça. **2.** (argo) Yardımcı, tavsiye eden, koruyan kimse.

PÎŞ (i. F.). **1.** Ön, ileri. bk. Peş. **2.** Önde, öne, ileride.

PÎŞÂNÎ (i. F.). Alın, cephe.

PÎŞ-DÂR (i. F. pîş = ön; dâşten = tutmak) (askerlik). Öncü, öncü kuvvet.

PÎŞE (i. F.). **1.** Sanat. **2.** İş, Ar. amel, Fars. kâr. 3. Âdet, huy, tabiat.

PÎŞE-KÂR (i. F.). Ortaoyununda kavuklu ile konuşarak oyunu açan oyuncu.

PÎŞ-GÂH (i. F. pîş = ön, gâh = yer). Huzur. **Pîş-gâh-ı âlîlerine** = Yüksek huzurlarına (eskiden zarf üzerine yazılırdı).

PÎŞ-GÎR bk. Peşkir.

PİŞİK (i.). Ter ve sıcaklıktan vücudun kasık ve koltukaltı gibi bazı yerlerinde ve bilhassa çocuklarda meydana gelen hafif yara ve kızarıklık.

PİŞİM (i.). **1.** Pişmek işi ve tarzı, pişiş. **2.** Bir defada pişen miktar, pişirim.

PÎŞÎN bk. Peşin.

PİŞİRİM, PİŞİRİMLİK (i.). Bir defada pişecek miktar.

PİŞİRME (i.). Pişirmek işi.

PİŞİRMEK (f.). Pişmesini temin etmek: Pişmesine sebep olmak.

PİŞİRTMEK (f.). Pişirme işini yaptırmak.

PİŞİŞ (i.). Pişmek işi ve şekli: Etin çömlek içinde pişişi güzel olur.

PÎŞ-KADEM (i. F., Fars. pîş = ön, Ar. kadem = ayak). Tekke mukabelelerinde âyîne başlayan derviş.

PİŞKİN (i.). **1.** İyi pişmiş, pişmesi tam ve kusursuz. **2.** Olmuş, ham olmayan. **3.** mec. Tecrübe görmüş, ham ve acemi olmayan. **4.** mec. Yüzsüz, arsız.

PİŞMAN (i. F.). Nedâmet getirmiş, nâdim. **Pişman olmak** = Nedâmet getirmek. bk. Peşîmân.

PİŞMANİYE (i. F. A.). Bir çeşit keten helvası.

PİŞMANLIK (i.). Pişman olma hâli.

PİŞMEK (f.). **1.** Ateşte, fırında veyahut da kaynayan suyun içinde tutulup çiğliği gitmek, yenecek hâle gelmek: Ekmek, et, çorba pişti. **2.** Hususî fırında kızdırıp lâzım olan kıvam ve sağlamlığı kazanmak: Tuğla, kiremit, testi pişti. **3.** (meyve) Olmak, yenecek hâle gelmek: Üzüm, hurma, armut pişti. **4.** Sıcaklıktan veya ter ve idrar gibi yakıcı bir su vesaireden kızarıp sivilceler çıkarmak: Çocuğun apışarası pişmiş. **5.** mec. Tecrübe kazanmak, işlerde alışıp acemilikten kurtulmak. **6.** Düşünüp kararlaştırmak, karar bulmak. **Pişmiş aş** = mec. Olmuş, bitmiş, kararlaşmış iş. **Pişmiş aşa su katmak** = İş bozmak.

PÎŞ-REV bk. Peşrev.

PÎŞ-TAHTA bk. Peştahta.

PİŞTİ (i.). Bir iskambil oyunu.

PİŞTOV (i. İ.). Tabanca.

PÎŞVÂ (i. F.). Bir topluluğun reisi.

PİTORESK (i. Fr.). Resim mevzuu olmaya uygun manzara.

PİYÂDE (i. F.). **1.** Yaya yürüyen adam. **2.** (askerlik) Yaya askeri: Piyâde alayı; piyâde subayı. **3.** Hafif bir çifte kayık. **4.** Satrançta ön sıradaki taşların herbiri.

PİYÂLE (i. F.). Kadeh, şarap bardağı.

PİYANGO (i. İ.). Kur'a çekip isabet edecek şeya razı olmak şartıyle muayyen miktar para vermek tarzında talih oyunu.

PİYANO (i. İ. «pianoforte» den kısaltma, Fr. «piano» dan). Ensiz bir masa şeklinde olup içindeki tellere vurulmak üzere klavyelerine parmakla dokunarak çalınan mâruf musiki âleti.

PİYASA (i. İ. piazza). **1.** Meydan, açıklık, gezilecek yer. **2.** Gezme, gezinme, dolaşma. **3.** (ticaret) Çarşı, pazarda geçen fiyat, râyiç, narh: Bugün yapağının piyasası yedi liradır. **4.** Altın, esham ve tahvilât vesaire kıymeti, borsa râyici: Piyasa çok yüksektir.

PİYATA (i. İ. «piatta»). Yemek tabağı.

PİYAZ (i. F.). **1.** Soğan: Piyazlı kebap. **2.** Zeytinyağlı ve sirkeli fasulye haşlaması: Fasulye piyazı.

PİYAZLAMAK (f.). **1.** Eti ateşe koymadan önce soğan ve baharatla ovup kendi hâline bırakmak. **2.** (argo) Pohpohlamak.

PİYES (i. Fr.). Tiyatro eseri, oyun.

PİZOLİT (i. Y. jeoloji). Leblebi iriliğinde kalker tanesi.

PLAÇKA (i.) (Arnavutça'da, eşya demektir). Çapul, ganimet, yağma.

PLAÇKACI (i.). Çapulcu, yağmacı.

PLAJ (i. Fr.). **1.** Kumsal, deniz sahili. **2.** Deniz banyosu yapılmak üzere hazırlanmış kumsal (Türkçe'de gerçek plaj hususiyeti olmayan deniz hamamlarına da plaj denmektedir: Tarabya plajı).

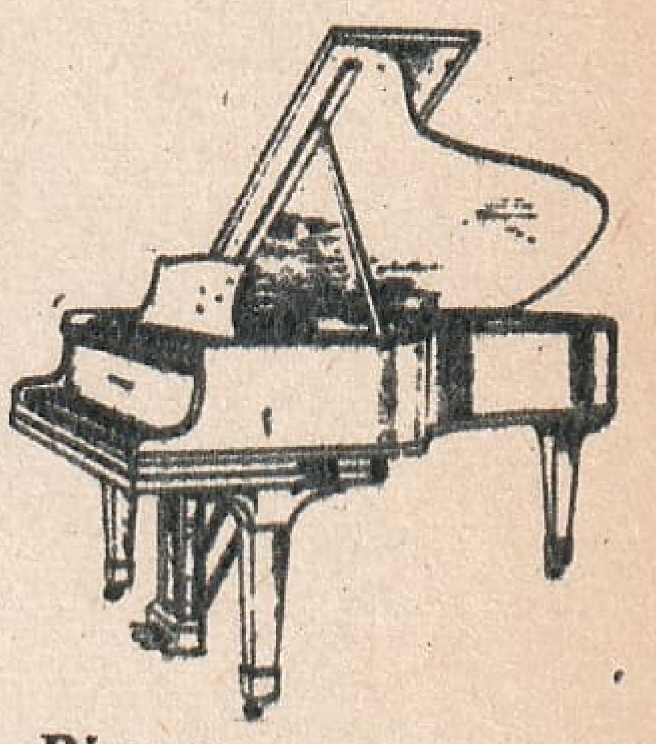

Piyano

PLAJİYOKLAZ (i. Y. jeoloji). Dilimleri birbirine göre eğik olan feldispat serisi.

PLAK (i. Flamanca, Fr.). Üzerine ses kaydedilen disk: Plak musikisi.

PLAKA (i. İ.). **1.** Deniz ortasında yassı büyük kaya. **2.** Kara nakil vasıtalarına takılan numara levhası. **3.** Küçük levha. **Plaka-aya** = Ayar tahtası, demircilerin sac yapraklarını düzeltmek için kullandıkları düz çelik.

PLAN (i.) (Fr. plan). **1.** Yapılacak bir bina vesairenin şekli, resmi. **2.** Tertip: Muharebe planı. **3.** Tedbir, kararlaştırma.

PLANÇETA (i.) (Fr. planchette). Ölçme tahtası.

PLANKTON (i. Y. botanik). Sularda bulunan mikrobik canlıların bütünü.

PLANÖR (i. Fr.). Motorsuz uçak.

PLANYA bk. Planye.

PLANYE (i.). Yassı ve uzun marangoz rendesi, demir rende.

PLASMAN (i. Fr.). Yatırım.

PLASTİK (i. Y.). **1.** Basınç ve ısı altında biçim verilmeye elverişli organik veya sun'î maddelerle yapılan: Plastik tabak. **Plastik ameliyat** = Bir vücudun organik eksikliğini gidermek için yapılan ameliyat. **Plastik sanatlar** = Resim, heykel gibi eserler meydana getiren sanatlar.

PLATERİNA (i.). Kefal balığının büyücek bir cinsi.

PLATFORM (i. Fr.). **1.** Deniz çekildiği zaman meydana çıkan, kabardığı zaman su altında kalan yassı kıyı parçası. **2.** Saha, meydanımsı yer.

PLATİN (i. İspanyolca'dan). Pt senbolü ile gösterilen değerli bir eleman.

PLATONİK (i. Y. Fr.) (idealist filozof Platon (Eflâtun) un adından). Buluşmayla, vuslatla neticelenmeyen, hep hayalde kalan sevgi, aşk.

PLAZMA (i. Y. biyoloji). Kanın sıvı kısmı.

PLEBİSİT (i. Fr.). Bir mesele üzerinde yurttaşların evet veya hayır şeklinde oylarını alma işi.

PLEİSTOSEN (i. Y. jeoloji). Dördüncü zamanın başlangıç devri.

PLİYOSEN (i. Y. jeoloji). Miyosen devrinin sonu.

PLUTOKRASİ (i. Y.). İktidarın zenginlerin elinde toplandığı hükûmet şekli.

PLUTONYUM (i. Y.). Aktinit grubundan radyoaktif bir eleman.

PLÜTON (i. Y.). Güneş sisteminin, güneşten en uzakta bulunan gezegeni.

POCA, BOCA (i. denizcilik). Geminin sağ yanı, sancak tarafı. **Orsa poca** = Sağa, sola; bir öteye bir beriye sallanarak.

POCALAMAK (f.). **1.** (gemi) Rüzgârın önüne katılıp sürüklenmek. **2.** bk. Bocalamak.

PODUK (i.). Yeni doğmuş deve yavrusu.

PODÖSÜET (i. Fr.). Yumuşak, yüzü havlı bir çeşit deri.

POF (i. ses taklidi). Kaba ve yumuşakça bir şeyin veya havası boşalan bir nesnenin çıkardığı sesi ifade eder.

POFURDAMAK (f.). Can sıkıntısından veya hırstan sesli sesli nefes alıp vermek.

POĞAÇA, POĞÇA (i.). Bir çeşit börek, boğaca. bk. Boğaça

POGAMA (i.). Topu yukarı kaldırmaya mahsus âlet.

POHPOH (e.). Koltuklama; beğenme edatı.

POHPOHLAMAK (f.). Birini lüzumsuz yere yüzüne karşı fazlaca övmek.

POKER (i. İng.). İskambil kâğıtlarıyla oynanan bir kumar oyunu.

POLARİZASYON (i. Fr.). bk. Polarma.

POLARMA (i. fizik). **1.** Kaynağından çıkan bir ışığın, aksettikten veya kırıldıktan sonra gösterdiği özelliklerin bütünü. **2.** Kimyevî sebepler dolayısıyle bir pildeki gerilimin düşmesi.

POLAT (i. F.). Çelik.

POLATHANE (i.). Çelik fabrikası.

POLEMİK (i. Y. Fr.). Yayın yoluyla yapılan neticesiz kalem münakaşası.

POLİÇE (i. İ.). Belirli bir müddet sonunda belirli parayı ödemesi için alacaklının borçluya verdiği senet.

POLİFONİ (i. Y. Fr.). Çokseslilik.

POLİGON (i. Y.). Atış yeri.

POLİKLİNİK (i. Y. Fr.). Hastaların sadece muayene edildiği yer.

POLİMERİ (i. Y. kimya). Birçok molekülün tek molekül hâlinde birleşmesiyle meydana gelen izomeri.

POLİP (i. Y. zooloji). **1.** Selenterelerden bir sınıf hayvan. **2.** Ahtapot.

POLİS (i. Y. Fr. police). **1.** Şehrin içinde âsâyişe, cürüm ve cinayet işlerine bakan, emniyeti temin eden teşkilât, zabıta. **2.** Bu teşkilâtta çalışan görevli.

POLİTEİZM (i. Y.). Çok tanrı esasına dayanan din sistemi.

POLİTİK (i. Y. Fr.). Siyasî.

POLİTİKA (i. Y.). **1.** Siyasî işler, siyâset. **2.** mec. Yüze gülme: Çok politikacı adamdır.

POLO (i. Tibet dilinden). At üzerinde, yerdeki topu sopa ile çelerek oynanan bir oyun.

POLONEZ (hi.). Polonyalı, Leh.

POMAK (hi.). Rumeli'nde Bulgarca konuşan, Müslüman bir topluluk.

POMAT (i. Fr. pomade). Yaralara ve saça sürülen yağlı merhem, macun.

POMBUL (i.). Semiz ve tombalak (çocuk). bk. Tonbul.

POMPA (i. İ.). **1.** Tulumba. **2.** Hava basmaya yarayan, bilhassa bisiklet, otomobil veya top lastiği şişirmekte kullanılan hava tulumbası.

PONJE (i. Japonya'da bir şehir adından). İnce ve sık dokunmuş bir çeşit ipekli.

PONKSİYON (i. Fr. tıp). Vücudun bir boşluğundaki bir sıvıyı akıtmak için içi boydan boya delik bir iğneyi batırma işi.

PONPON (i.). Yuvarlak püskül.

PONTON (i. Fr.). Batık gemileri askıya almakta kullanılan büyük duba.

PONZA (i. İ.). Mermer, demir ve tahta temizlemeye mahsus süngertaşı.

POPLİN (i. İ.). Parlak, ince bir pamuklu kumaş çeşidi.

POPO (i.) (çocuk dilinde). Kaba et.

PORFİR (i. Y. jeoloji). Somaki.

PORFİRİT (i. Y. jeoloji). Eski andezitlerin umumî adı.

PORNOGRAFİ (i. Y. Fr.). Açık saçık yazı ve resimler, bahnâme edebiyatı.

PORSELEN (i. Fr. porcelaine). **1.** Çini, fağfurî. **2.** Telgraf telini direkten tecrit için direğe tutturulan fincan şeklinde çini.

PORSİYON (i. Fr.). Bir tabaklık yemek miktarı.

PORSUK (i.). Tilki büyüklüğünde vahşî bir hayvan.

PORSUK (i.). Buruşuk, sarkık, sülpük, gevşek: Porsuk yemiş. **Porsuk ardıç** = Yay yapılan bir ağaç. bk. Pörsük.

PORSUKGİLLER (i. botanik). Açıktohumlulardan bir familya. Örnek bitkisi porsuk ağacıdır.

PORSUMAK (f.). Gevşeyip sarkmak ve buruşmak. bk. Pörsümek.

PORTAKAL (i. Portekiz «portugal» isminden). Turunçgillerden bir ağaç ve meyvesi, Ar. nârenc. **Çin portakalı** = Mandalina. **Kan portakalı** = İçi kırmızı cinsi.

PORTAKALAT, PORTAKALATA (i.). Portakal şerbeti.

PORTAKALÎ (i.). Portakal renginde (turuncu demek daha doğrudur).

PORTEKİZ (hi. coğrafya). Avrupa'da İspanya'nın batısında bir memleket.

PORTEKİZCE (hi.). Portekizliler'in usulünde veya Portekiz dilinde.

PORTMANTO (i. Fr.). Şapka, palto gibi şeylerin asıldığı duvar askısı.

PORTO (i.). Portekiz'de yapılan ünlü bir şarap.

PORTRE (i. Fr.). Bir insanın fotoğraf veya resimle tasviri.

PORTATİF (i. Fr.). **1.** Taşınabilir, sökülüp, taşınabilen: Portatif gardırop. **2.** Kolay taşınabilen.

POSA (i.). **1.** Suyu veya yağı alınan şeylerin kalan katı kısmı: Üzüm, zeytin posası. **2.** Sıvıların dibine çöken tortu, çökelek.

POSALANMAK (f.). Durup tortu hâsıl etmek, durulmak, teressüb etmek.

POSBIYIK (i.). **1.** Çok uzun ve gür bıyık. **2.** Bu şekilde bıyığı olan. bk. Post.

POST (i. Fars. deri demek olan «pôst» dan). **1.** Deri, cilt: Arslan postu, geyik postu. **2.** Üzerine oturmak için tüyü ile beraber kurutulmuş, tabaklanmış deri. **3.** Makam, mansıb: Posta geçmek. **4.** Şeyhlik makamı: Merkezefendi postu. **5.** Âdi kürk, koyun vesaire derisinden gocuk. **Postu sermek** = Bir yerde çok oturmak. (halk ağzında) **Pos** = **1.** Kıllı deriden mamul: Pos kalpak. **2.** Pösteki gibi kaba: Pos-bıyık.

POSTA (i. İ. posta). **1.** Bir yere gönderilen, bir yerden gelen mektup ve emanetlerin bütünü: Avrupa postası daha gelmedi. **2.** Muhabere, münasebet, gidip gelme. **Postayı kesmek** = Gidip gelmekten vazgeçmek. **3.** (askerlik) Selâma veya karakola çıkan küçük askerî birlik.

POSTACI (i.). Posta işlerinde çalışan kimse.

POSTAHANE (i.). Posta idarehanesi.

POSTAL (i.). **1.** Kaba yapılı potin. **2.** mec. Sürtük karı.

POSTÎN (i. F.). Kürk.

POST-NİŞÎN (i.). Bir şeyhlik makamında oturan.

POSTRESTANT (i. Fr.). «Kalan posta» mânâsındaki bu kelime, postacılıkta bir usuldür. Postrestant olarak gönderilen mektup vs. postahanede bekler. Alıcı, hüviyetiyle postahaneye gidip, gelen şeyi alır.

POSTULAT (i. L. mantık ve matematik). Bir ilmin kuruluşunda temel vazifesi olmakla beraber mütearifeden daha az olan ve tarif edilmeyen iptidaî gerçek.

POŞU bk. Puşu.

POT (i.). **1.** Kırma, buruşuk. **2.** Dikişte iki taraftan biri fazla gerilip diğeri gevşek bırakılmakla hâsıl olan şiş: Pot yapmak. **Pot kırmak** = Münasebetsiz söz söylemek, istemeyerek birine dokunacak bir söz söylemek. **İşi pot gitmek** = Ters gitmek.

POTA (i. F.). **1.** Maden dökmek için topraktan mamûl kap. **2.** Nişan tablası yerine dikilen işaret vesaire, nişan potası, basketbol potası.

POTANSİYEL (i. Fr. fizik). **1.** İş hâlinde olmayan fakat içinde olduğu cismin durumu değişince ortaya çıkan kuvvet. **2.** Bir iletkenin iki noktası arasında bir akım meydana getiren kuvvet.

POTAS (i. Al. kimya). Bazı potasyum birleşiklere verilen umumî isim.

POTASYUM (i. L. kimya). K senbolüyle gösterilen 39,10 atom ağırlığında bir eleman.

POTİN (i. Fr.). Konçlu ayakkabı.

POTKAL (i.). Gemilerden denize atılan içi mektuplu şişe.

POTRAK (i.). Pot veya kırmaları fazlaca olan.

POTREL (i. Fr.). Daha çok yapılarda kullanılan çeşitli kesitlerde demir direk.

POTUK (i.). Potlu, kırmalı ve geniş.

POTUKLANMAK (f.). Buruşmak, pot olmak.

POTUR (i.). **1.** Buruşmuş, kırmalı ve

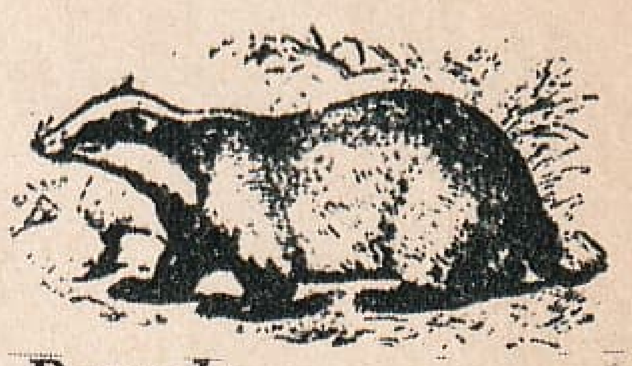
Porsuk

Portakal

potlu. **2.** Kırmalı ve buruşuk şey: Damağın poturu. **3.** Kıçında kırmaları çok, bacakları sıkı alt giyeceği.

POYRA (i.). Tekerleğin ortasında parmakların sokulduğu etrafı delikli ağırşak.

POYRAZ (i. Y. «vuryas» tan). Şimal rüzgârı. **Ağzını poyraza açmak** = Nafile bekleyip bir şey kazanamamak.

POZİSYON bk. Duruş.

POZİTİF (i. Fr.). **1.** (matematik ve fizik) Sıfırdan büyük, negatif karşıtı. **2.** (felsefe) Tecrübeye dayanan, isbat edilmiş: Pozitif ilimler.

POZİTİVİZM (i. Fr. felsefe). Auguste Comte tarafından kurulan ve felsefe meselelerinin müsbet vakalara dayanılarak müsbet ilimler tarafından çözüleceğini ileri süren doktrin.

PÖF (e.). **1.** Nefret ve istikraha delâlet eder: Pöf, ne kötü koku. **2.** Küçümseme edatı.

PÖFTERİ (i.). Avcı ıslığı.

PÖRÇÜK (i.). **1.** Kıvrık, kıvrılmış: Pörçük saç. **2.** Saç kıvrığı, lüle. **Keçi pörçüğü** = Keçinin pek küçük ve yukarı kıvrılmış kuyruğu.

PÖRSÜK (i.). Gevşeyip sarkmış. bk. Porsuk.

PÖRSÜMEK (f.). Pörsük hâle gelmek bk. Porsumak.

PÖRTÜK (i.). **1.** Sathı düzgün olmayan, taşlık (yer). **2.** Bir şeyin üzerinde hâsıl olan kabarcıklar: Dilin pörtüğü. bk. Pürtük.

PÖSTEKİ (i.). Koyun veya keçi postu. **Deliye pösteki saydırmak** = Birine içinden çıkılmaz bir iş verip uğraştırmak. **Pöstekisini sermek, çıkarmak** = Şiddetle dövmek.

PRAFA (i.). İskambil kâğıtlarıyla oynanan bir oyun çeşidi.

PRAGMACI (i. Y. T. felsefe). Pragmacılık doktrinini kabûl eden.

PRAGMACILIK (i. felsefe). Bir düşüncenin doğruluğunun ancak o düşüncenin sonucuyla ölçülebileceğini ileri süren doktrin.

PRAGMATİZM (i. Y.). Pragmacılık.

PRANGA (i. İ.). Eskiden ağır cezalı mahkûmların ayaklarına takılan kalın zincir. **Prangaya vurmak** = Ayağına pranga bağlamak.

PRANGA-BEND (i. F.). Prangaya vurulmuş.

PRANGALI (i.). Prangası olan, prangaya vurulmuş.

PRATİK (i. F.). **1.** Tatbikat. **2.** Başarıya götürücü, yapılması kolay.

PROBOLİ (i.). **1.** Baldan çıkarılan güzel kokulu bir madde, balmumu yağı. **2.** Arıların, kovanı sıvadıkları madde, duval.

PROKAMBRİYUM (i. L. jeoloji). Yerin ilkel kabuğuna dayanan jeoloji sistemi.

PRENS (i. L. Fr. prince). **1.** Hükümdar. **2.** Baba tarafından hanedan kanı taşıyan soylu.

PRENSES (i. Fr.). Prens eşi veya baba tarafından hanedan kanı taşıyan kadın veya kız.

PRENSİP (i. Fr.). **1.** İlk madde, ilk unsur. **2.** Temel kanaat, temel düşünce. **3.** (felsefe) Her türlü münakaşanın dışında olan.

PRES (i. Fr.) (halk dilinde prese). Baskı, baskı makinesi.

PRESE (i.). **1.** Hiza ipi, ufkî ölçü ve tesviye âleti. **Preseye almak** = Hizasını tayin etmek, ufkî tesviye etmek. **2.** Hâl, derece, sıra, kerte: İş bu preseye geldikten sonra. **3.** Düşünce, tahmin.

PRESESYON (i. Fr.). Güneş yörüngesinin her yıl biraz değişmesi neticesinde gece - gündüz eşitliği zamanının her yıl biraz daha erken alınması.

PRESTİJ (i. Fr.). İtibar.

PREVANTORYUM (i. L.). Zafiyete uğramış kimselerin bakıldığı sağlık evi.

PRİM (i. Fr.). **1.** Sigortalara ödenen ücret. **2.** Bir işe heveslendirmek için mükâfat olarak verilen para. **3.** Pay senetlerinin asıl fiyatı ile piyasa fiyatı arasındaki fark.

PRİMADONNA (i. İ.). Operada baş kadın rolünü oynayan artist.

PRİMAT (i. Fr. zooloji). Bütün maymun çeşitlerini içine alan memeliler takımı.

PRİZMA (i. Y.). Alt ve üst kenarları birbirine eşit ve paralel iki çokgen, kenar ayrıntıları da eşit ve paralel olan çok satıhlı cisim.

PROBABİLİZM (i. L. Fr.). Mutlak hakikatı inkâr eden; gerçeğin ancak az veya çok ihtimaller arasında bulunabileceğini ileri süren doktrin.

PROBLEM (i. Y. Fr.). Mesele.

PROFESÖR (i. Fr.). Üniversite ve yüksek okullarda doçentten bir derece üstün olan öğretim üyesi.

PROFESYONEL (i. F.). Bir işi meslek edinmiş olan kimse.

PROFİL (i. Fr.). Yandan görünüş.

PROGRAM (i. Y.). Yapılacak bir işin kısımlarını ve zamanını gösteren maddelerin bütünü.

PROJE (i. Fr.). Tasarlanan şekil.

PROJEKSİYON (i. Fr.). İzdüşüm.

PROJEKTÖR (i. Fr.). Işıldak.

PROLETARYA (i. Fr.). Proleterler sınıfı.

PROLETER (i. Fr.). Günlük çalışmasının karşılığından başka geliri olmayan kimse, emekçi.

PROPAGANDA (i. İ.). Herhangi bir düşünceyi yaymak, başkalarını da kendi tarafına katmak için söz, yazı veya başka vasıtalarla geniş halk kitlelerine tesir etme.

PROSPEKTÜS (i. L.). Tanıtma broşürü.

PROSTAT (i. Y.). **1.** Erkekte idrar borusunun arka tarafını kuşatan bez. **2.** Bu bezin iltihaplanması hastalığı.

PROSTELA (i.). Önlük.

PROTAKTİNYUM (i. kimya). Pa senbolüyle gösterilen, radyoaktif bir eleman.

PROTEİN (i. Y. Fr. kimya). Tabiî, azotlu madde.

PROTESTAN (i. Fr. protestant). Protestanlık mezhebi mensubu.

PROTESTANLIK (i.). Katoliklikten ayrılmış, Papanın ruhânî reisliğini tanımayan Hıristiyan mezhebi.

PROTESTO (i. İ. proteste). **1.** (hukuk) Bir kimsenin, menfaati aleyhinde verilen kararı tanımadığını resmen beyan etmesi. **2.** Böyle bir karara karşı verilen resmî beyanname: Protestosunu verdi. **3.** Zamanında ödenmeyen bir poliçe veya senedin ödenmesi için alacaklının gönderdiği ihtarname.

PROTOJİN (i. Y. jeoloji). Bir granit çeşidi.

PROTOKOL (i. Y.). **1.** Diplomatlar arasında yapılan ön anlaşma zaptı. **2.** Devlet erkânı veya devletler arasındaki münasebetlerde, resmî törenlerde, her türlü siyasî temaslarda uyulan kaideler.

PROTON (i. Y. kimya). Nötronla beraber atom çekirdeğini meydana getiren madde.

PROTONEMA (i. Y.). Yosun sporlarının çimlenmesinden meydana gelen iplik biçiminde organ.

PROTOPLAZMA (i. Y. biyoloji). Canlı hücrenin asıl kısmını meydana getiren albüminli madde.

PROVA (i. İ. prova). Deneme, tecrübe. **Elbiseyi prova etmek** = İğreti dikilmiş elbiseyi giyip nasıl geleceğini denemek.

PROVİDANSİALİZM (i. Fr. felsefe). Allah'ın inayeti, ihsanı ve lutfu üzerine kurulmuş felsefe.

PRUSYA (hi. coğrafya). Almanya'nın kuzeydoğu bölgesi.

PRUSYALI (hi.). Prusya ahalisinden olan.

PRUVA (i. İ.). Geminin ön tarafı. **Pruva hattı** = Gemilerin art arda seyretmeleri.

PSİKASTENİ (i. Y. Fr. tıp). Bir nevroz çeşidi.

PSİKİYATRİ (i. Y. Fr. tıp). Ruh hekimliği.

PSİKOLOG (i. Y. Fr.). Ruh bilgini.

PSİKOLOJİ (i. Y. Fr.). Ruh ilmi, ruhiyat.

PSİKOLOJİK (i. Y. Fr.). **1.** Psikolojiyle alâkalı. **2.** Hoşa giden, iyi karşılanan, ruhu okşayan.

PSİKOLOJİZM (i. Y. Fr.). Ruhiyatçılık.

PSİKOMETRİ (i. Y. Fr.). Ruh ölçümü.

PSİKOPAT (i. Y. Fr.). Ruh hastası.

PSİKOPATİ (i. Y. Fr.). Ruh hastalığı.

PSİKOZ (i. Y. Fr. psikoloji). Ruh hastalıklarının genel adı.

Pt (kimya). Platin elemanının senbolü.

PU (e.). Tükürmeyi tasvir eden tahkir edatıdır: Pu sana!

PUÇ (i.). **1.** Kuyruk sokumu: Puç kemiği. **2.** İşe yaramaz, boş şey. **İş puç olmak** = Hayrı görülmemek, boş çıkmak.

PUD (PÛD) (i. F.). Dokumacılıkta enine atılan iplik, argaç, arış demek olan târ mukabili: Târ ü pûd.

PUDİNG (i. İng.). **1.** (jeoloji) Taş ve çakıl kırıntılarının kendi kendine çimentolaşmasından meydana gelmiş kütle. **2.** Bir çeşit tatlı.

PUDRA (i. Fr.). Yüze ve vücuda sürülen beyaz veya renkli, kokulu çok ince toz. **Pudra şekeri** = Un hâline getirilmiş şeker.

PUDRALIK (i.). Pudra kutusu.

PUF (i. ses taklidi). Birden esen veya birden çıkan havayı anlatır: Puf puf esiyordu. **Pufböreği** = Tavada kızarmış içi boş ve şiş kuru börek.

PUFLA (i.). **1.** Bazı ördeklerin ince tüyü ki, şilte ve yastık doldurmakta kullanılır. **2.** Bu tüy ile doldurulmuş veya her ne suretle olursa kaba ve yumuşak (yatak vesaire): Pufla yatak.

PUFLAMAK (f.). **1.** Kof veya yumuşak bir şeyin çıkardığı sesle düşmek veya patlamak. **2.** Üzüntü veya hiddetlenmeyi ifade eden ve oflamakla beraber kullanılır: Ne diye oflayıp pufluyorsun?

Pul

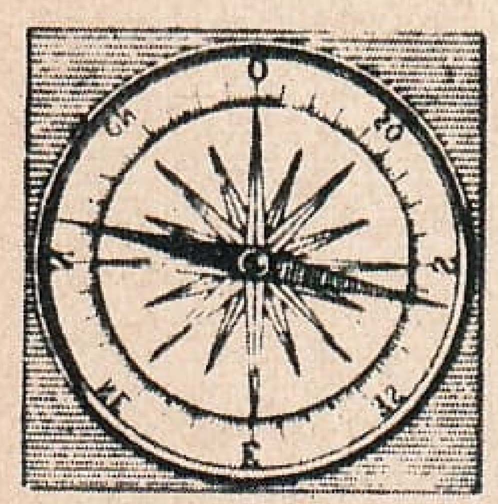

Pusula

PÛHTE (i. F.). **1.** Pişmiş, pişkin. **2.** Tecrübeli, Fars. kâr-âzmûde. **Nâ-pûhte** = Ham, çiğ, tecrübesiz.

PUHTEGÎ (i. F.). Pişkinlik, olgunluk.

PUHU bk. Buhu.

PUL (i.). **1.** Madenden yuvarlak parlak levhacık ki, sırma ve tel ile karışık olarak elbise vesaireye işlenir. **2.** (eskiden) En küçük para: Cebinde parası pulu yoktur. **3.** Defe geçirilen yassı ve dairevî maden levha. **4.** Vida ve cıvata sıkıştıracak somun: Perçin pulu. **5.** Tavla taşı: Tavla pulu. **6.** Bazı balıkların vücudundaki dairevî levhacıklar: Balık pulu. **7.** Posta malzemesine, ilânlara, senetlere ve meselâ bir yerden geçen şeylere yahut iyi su ile doldurulan fıçılara velhasıl bir resme tâbi maddelere yapıştırılan matbû küçük kâğıt parçası: Posta pulu, gazete pulu, damga pulu. **8.** Yuvarlak benek, leke: Kumaşın zemini lâcivert olup beyaz pulları var. **Pul pul** = Benek benek.

PÛLÂD (i. F.). Çelik. bk. Polat.

PÛLÂD-HÂNE (i.). Çelik fabrikası, çelik yapılan yer. bk. Polat-hâne.

PULKANATLILAR (i. zooloji). Kelebekler gibi, kanatlarında toz şeklinde pullar bulunan, böcekler takımı.

PULLAMAK (f.). Pul yapıştırmak.

PULLUK (i.). Birkaç çift öküz veya manda ile sürülür ağır demiri olan bir saban çeşidi.

PULSUZ (i.). **1.** Pulu olmayan. **2.** mec. Parası olmayan.

PUNAR bk. Pınar.

PUNÇ (i.) (İng. punch). Sıcak çaya çok az rom veya konyak karıştırılarak yapılan içki.

PUNT (i.). **Punduna getirmek** ve **pundunu bulmak** = Tam zamanını, sırasını bulmak.

PUNTAL (i. İ.). Vapurda ince demir sütûn.

PUNTO (i.). Matbaacılıkta harflerin ve aralıkların boyunu bildiren ölçü.

PUPA (i.) (İ. poppa). **1.** (denizcilik) Geminin arkası, kıçı. **2.** Gemiye arkadan gelen rüzgâr.

PURO (i.). Yaprak sigarası.

PUS (i.). **1.** Havada, yere dokunacak surette alçaktan peydâ olan duman, sisin hafifi: Havada pus var. **2.** Meyvelerin üzerinde meydana gelen hafif beyazlık. **3.** Ağaçların kütük ve dallarında meydana gelen yosun ve kabuk. **4.** Yaprakların üzerine konan örümcek ağı, kurt ve böcek yuvası. **5.** Memenin emziği üzerinde hâsıl olan kabuk.

PÛS (i. F.). Öpme.

PUSARIK (i.). Çölde uzaktan su gibi görünen duman, serap, ılgım salgım.

PUSARMAK (f.). Puslu olmak.

PUSAT (i.). **1.** Silâhlar, zırh ve silâh gibi harp âletleri. **2.** At takımı. **3.** Âlet ve edevat takımı.

PUSATÇI (i.). Ortaoyununda şakşak ve tahta kılıç gibi âletle maskaralık eden soytarı.

PUSATLI (i.). Zırh giymiş, zırhlı, cebeci.

PÛSE (i. F.). Öpüş, bûse. bk. Bûse.

PÛSELİK bk. Bûselik.

PÛSİŞ bk. Bûsîş.

PUSLA bk. Pusula.

PUSMAK (f.). **1.** Çökmek, sinmek. **2.** Pus çökmek, ortalığı hafif sis kaplamak. **3.** Pusuya yatmak.

PUSU (i.). Düşmana ansızın vurmak üzere saklanılıp beklenilen gizli yer, Fars. kemîn, kemîngâh.

PUSULA (i. kullanılan şekli: pusla, İ. bussola). Dünyanın kutuplarındaki mıknatıslık sebebiyle daima kuzeye doğru dönen bir ibre vasıtasiyle yön tayinine yarayan âlet. **Pusulayı şaşırmak** = mec. Ne yapacağını bilememek.

PUSULA (i.). **1.** Hatırda kalması veya birine hatırlatılmak istenen bir şey yazılmış küçük kâğıt, küçük tezkere. **2.** Bir hesap ve alış veriş hülâsası yazılı kâğıt: Pusulasını gönderin, parasını vereyim.

PÛŞ (i. F.). **1.** Giyen, giyinmiş, örtünmüş. **Hırka-pûş** = Hırka giyen. **2.** Giyilen, Ar. melbûs. **Ser-pûş** = Başa giyilen şey. **Pâ-pûş (pabuç)** = Ayağa giyilen şey. **3.** Örten, saklayan. **Ayb-pûş** = Ayıb örten.

PÛŞÎDE (i. F.). Örtü, perde: Kâbe-i Şerîfe'nin pûşîdesi.

PUŞT (i. F.). Cinsî sapık erkek.

PUŞU, PUŞI (i.). Vaktiyle askerlerin giydikleri hafif sarık. bk. Poşu.

PUT (i.). Üç dört tel iplikten bükülmüş iplik.

PUT (i. F.). **1.** Tek tanrılı dine mensup olmayanların tapındıkları heykel. **2.** Dilber, pek güzel şahıs.

PUTLAMAK (i.) (aslı: butlamak, zira eski Türkçe'de buta ve budağ yavru demektir). (dişi deve) Doğurmak, yavrulamak.

PUTPEREST (i. F.). Puta tapan.

PUVAN (i. Fr.). Nokta, sayı. **Puvan hesabıyla yenmek** = Hasmından çok sayı alarak oyunu kazanmak.

PUVANTÖR (i. Fr.). Liste tutan; elindeki listeye işaret yapan.

PÛYÂN, PÛYÂ (i. F.). Koşan, hızla yürüyen.

PÛZİNE (i. F.). Maymun.

PÛZİŞ (i. F.). Mazeret, özür.

PÜF (i. ses taklidi). Hafif surette esen rüzgârı veya ince üflemeyi tasvir ve taklid eder.

PÜFKÜRMEK (f.). Üfleyerek püskürmek.

PÜFLEMEK (f.). Nefesle üfleyerek söndürmek veya soğutmak: Mumu, yemeği püflemek.

PÜFTERİ (i.). Avcı ıslığı.

PÜFÜR PÜFÜR (i.). Rüzgârın hafif ve serin esişini ifade eder.

PÜLÜSKÜN (i.). Çobansüzeği denilen bitki.

PÜLVERİZATÖR (i. Fr.). Püskürtme cihazı.

PÜNEZ (i. Fr.). Başı büyücek pul biçiminde ince ve kısa çivi, raptiye.

PÜR (i. F.). Dolu, Ar. memlû.

PÜRÇEK (i.). **1.** Kıvrılmış. **2.** Saç lülesi.

PÜRÇEKLENMEK (f.). Kıvrılmak, kıvırcık hâle gelmek.

PÜRÇEKLİ (i.). Lüle lüle saçlı.

PÜRÇÜK bk. Pürçek.

PÜRE (i. Fr.). Ezme.

PÜRSİŞ (i. F.) (pürsîden = sormak' tan). Soruş, sorma, sual. **Pürsiş-i hâtır** = Hatır sormak.

PÜRTÜK (i.). Küçük kabarcık.

PÜRÜZ (i.). **1.** Yırtılan ve kırılan şeyin yırtıldığı veya kırıldığı yerde kalan tiftiklenme, düzgün olmayan. **2.** Yazı yazar veya bir şey boyarken etrafa sıçrayan damlalar. **3.** Kadehte kalan şarap vesaire artığı. **4.** Engel, mâni, müşkilât. **5.** Noksan, kusur.

PÜRÜZLENMEK (f.). Pürüz peydâ etmek.

PÜSER (i. F.). Oğul, erkek evlât.

PÜSKÜ (i.). Mânâyı kuvvetlendirmek için «eski» sıfatıyla beraber kullanılır. **Eski püskü** = Eski, yırtık eşya.

PÜSKÜL (i.). İplik, ipek yahut sırma ve telden yukarısı top ve aşağısı dağınık askı. **Püsküllü belâ** = Büyük çapraşık dert.

PÜSKÜRME (i.). **1.** Suyun damlaları gibi dağınık: Püskürme ben; püskürme dallı kumaş. **2.** Bol yığılmış, kırmalı ve düşük. **Püskürme şalvar** = Kırmalı paçaları ayağın üzerine düşen. **3.** Havada patlayıp dağılan: Püskürme fişek. **4.** Püskürülen şey, patlayıp yayılma: Yanardağ püskürmesi.

PÜSKÜRMEK (f.). **1.** Ağızla üfliyerek bir şeyin üzerine su yağdırmak: Su püskürmek. **2.** Şiddetle havaya sıçratıp dağıtmak: Vezüv dağı küller, ateşler püskürüyordu. **3.** Zorla geri atılma: Düşman püskürdü. **4.** Su püfler gibi şiddetle gülmek. **5.** (çay) Fışkırmak, köpürmek. **Ateş püskürmek** = mec. Çok kızgın olmak.

PÜSKÜRTÜ (i. jeoloji). Yanardağın ağzından çıkan çeşitli maddeler.

PÜSKÜRÜK (i. jeoloji). Yanardağın püskürdüğü madde.

PÜSÜR (i.). Pisliğe delâlet eden kelimelerle beraber kullanılır: B.. püsür.

PÜŞT (i. F.). Arka, sırt.

PÜTÜR PÜTÜR (i.). Sertleşmiş deri.

■

R

R Türk alfabesinin yirmi birinci harfi; «re» diye okunur. Ön damak konsanantlarının titrek ve sürekli olanıdır.

R (i.). Arap alfabesinin on ikinci harfi olup, ebced tertibinde yirminci harf olduğu için 200 adedini gösterir. Asıl Türkçe kelimelerin başında bulunmayıp Türkçe'de bu sesle başlayan kelime bulunmadığından, Türkler, diğer dillerden alınan böyle kelimelerin başına bir vokal koyarak meselâ: «Rum» yerine «Urum», «Rus» yerine «Urus», «Recep» yerine «İrecep» derler. Tarihlerde Rebîülâhır'a ve «râ» şekliyle Rebîlülevvel'e işarettir.

Ra Radyum elemanının senbolü.

RÂ Rebîülevvel ayının senbolü.

RÂ (i. A.). «R» harfinin Arapça adıdır.

RAB (RABB) (i. A.) (c. erbâb). **1.** Efendi, mâlik, sâhip, idare eden, ehil. **Rabbü'd-dâr** = Ev sahibi. **Erbâb-ı nâmûs** = Namuslu adamlar. **2.** Kâinâtın sahip ve mâliki olan Tanrı: Rabbim! Sen merhamet eyle. Bu mânâ ile «Rabbî = Rabbin» şeklinde de kullanılır: Rabbî'ye emanet olun! Aman yarabb! Yarabbî ne yapayım?

RABBÂNÎ (i. A. «rab» den) (mü. rabbâniyye). **1.** Rabbe, Tanrı'ya ait: Mukadderât-ı Rabbâniyye **2.** (i. A. c. Rabbâniyyûn). Gönlünü Allah'a vermiş.

RABBENÂ (i.) (Ar. «Rabb» ile «nâ» zamirinden mürekkep olup «Rabbimiz» demek olduğu hâlde dilimizde «Rab» mânâsıyle kullanılıyor). Tanrı: Rabbenâ hakkı için.

RABBÎ (i.) (Arapça «Rabbim» demek olduğu hâlde dilimizde «Rab» yerine de kullanılıyor). Tanrı, Allah: Aman ya Rabbî! Sizi Rabbî'ye emanet ederim.

RABIT bk. Rapt.

RÂBIT (i. A. «rabt» tan if.). **1.** Rapteden, bağlayan. **2.** Nefsini âhırete bağlamış olan.

RÂBITA (i. A. «rabt» tan) (c. revâbıt). **1.** Bağ, ip, bend vs.: Bunu tutturacak bir râbıta lâzım. **2.** Münasebet, alâka: Bir gönül râbıtası. **3.** Mensûp olma, intisap. **4.** Nizam, tertip, usûl, düzen, münasebet: Bu işte, bu adamda râbıta yoktur (cem'i dilimize mahsus olan bu son mânâ ile kullanılmaz). **5.** Cümleleri birbirine bağlayan edat: Bu iki cümle arasında bir râbıta ister.

RABITALI (i.). Tertipli, muntazam, yolunda, sözünü ve işini bilir: Râbıtalı adam.

RABITASIZ (i.). Münasebetsiz, nizamsız, tertipsiz: Pek rabıtasız adam; rabıtasız bir daire.

RABITASIZLIK (i.). Münasebetsizlik, nizamsızlık, tertipsizlik: O adamın rabıtasızlığı mâlûm.

RÂBİ (si. A.) (m. râbia). Dördüncü, Fars. çihârüm. **Rütbe-i râbia** = Eski sivil rütbelerden biri. **Râbi aşer** = On dördüncü.

RÂBİA (i. A. «rütbe-i râbia» dan kısaltılmış). Eski sivil rütbelerden biri.

RÂBİAN (si. A.). Dördüncü derecede, dördüncü olarak.

RACA (RÂCÂ) (i. Hintçe). Hindistan'da mihrâceden küçük Hindû hükümdarlara verilen unvan, Hindû prensi.

RÂCÎ (i. A. «recâ» dan if.). Reca eden, isteyen, yalvaran.

RÂCÎ (i. A. «rücû» dan if.). **1.** Ric'at eden, geri dönen. **2.** Dokunan, alâka ve nisbeti olan, dâir: Bu iş bana râcî değildir.

RÂCİH (i. A. «rüchân» dan if.) (mü.

râciha). Diğerlerinden önde gelen, tercih olunan: Rahatlık hususunda vapur, demiryoluna râcihtir.

RÂCİL (i. A. «ricl» den if.). Yaya, piyade. **Râcil ve fâris.** = mec. Bilgisiz.

RÂCİLEN (i. A.). Yaya olarak, yürüyerek: Râcilen geldi.

RÂCİYÂNE (i. A. F.). Yalvarırcasına.

RACON (i.) (argo). Gösteriş, afi, fiyaka.

RÂD (i. A.). Gök gürlemesi.

RADAR (i. İng.). Elektromanyetik dalgalar yardımıyla çok uzaklardaki şeyleri gösteren cihaz.

RADDE (i. A.). **1.** Derece, rütbe, mertebe, kerte: O raddede yoruldum ki, söz söylemeye tâkatim yok. **2.** Takribî ölçü veya zaman: Yaşı kırk raddelerindedir (Arapça'daki asıl mânâları: **1.** Fayda. **2.** Araba oku).

RÂD-ENDÂZ (i. F., Ar. râd = gök gürlemesi, Fars. endâhten = atmak). Gök gürlemesi gibi şiddetli ses çıkaran, gürleyen.

RÂDİFE (i. A.). Kıyamette üfürülecek ikinci sûr.

RADİKALİZM (i. Fr.). İlim, din ve siyasette temelden, kökten değişiklikler yapma temayülü.

RADİYE (f. A.) (bazı dua tâbirlerinde kullanılan mazi fiilidir). Razı olsun. **Radiyallahü anh** = Allah ondan razı olsun.

RADON (i. L. kimya). Rn senbolüyle gösterilen ve radyumun çözülmesiyle meydana gelen bir eleman.

RADYATÖR (i. Fr.). İçindeki sıcaklığı dışarıya yayacak şekilde yapılmış cihaz. Otomobil radyatörü motoru soğutmaya, kalorifer radyatörü konduğu yeri ısıtmaya yarar: Elektrik radyatörü, gaz radyatörü.

RADYO (i. L. Fr.) (radiodiffusion sözünün kısaltılmışı). **1.** Hertz dalgaları vasıtasıyle, konuşma, haber, konser vesair programlar yayma tekniği. **2.** Radyo yayınlarını alıcı cihaz.

RADYOAKTİF (i. Fr.). Radyoaktifliği olan: Radyum, uranyum radyoaktif elemanlardır.

RADYOAKTİFLİK (i. Fr. T.). Bir atom çekirdeğinin elektromanyetik ışınlar yahut zerrecikler yayarak çözülmesi.

RADYOAKTİVİTE bk. Radyoaktiflik.

RADYOETKENLİĞİ (uyd. k.). bk. Radyoaktiflik.

RADYOFOTO (i. L. Fr.). Hertz dalgaları yardımıyla aktarılan fotoğraf.

RADYOGRAFİ (i. L. Y.). Röntgen cihazıyla alınan resim.

RADYOGRAM (i. L. Y.). Telsiz telgrafla gönderilen haber, bu haberin yazılı olduğu kâğıt.

RADYOKARBON (i. Fr.). Karbonun radyoaktif izotopu. «Karbon 14» de denir. Fosil iskeletlerinin ne kadar önce yaşadığını bulmakta faydalanılır.

RADYOLOG (i. Fr.). Radyoloji, röntgen mütehassısı.

RADYOLOJİ (i. Fr.). Fizik ve tıbbın X ışınlarını konu alan kısmı.

RADYOSKOPİ (i. Y.). Bir hastanın röntgen ışınları altında muayenesi.

RADYOTELEFON (i. L. Fr.). Telsiz telefon.

RADYOTELGRAF (i. L. Fr.). Telsiz telgraf.

RADYOTERAPİ (i. L. Fr.). Röntgen ile tedavi.

RADYUM (i. L. kimya). Ra senbolüyle gösterilen radyoaktif bir eleman.

RAF (i. F. «ref» den). **1.** Duvara mıhlanmış tahta ki, üzerine öte-beri koymaya yarar. **2.** Dolabın katlarını teşkil eden tahtaların herbiri, sıra: Bu dolabın rafları iğretidir. **3.** Öte-beri konmak için bir, iki veya üç, dört sıralı iğreti ve açık dolap ki, iki halka ile duvara asılır, Fr. etagère.

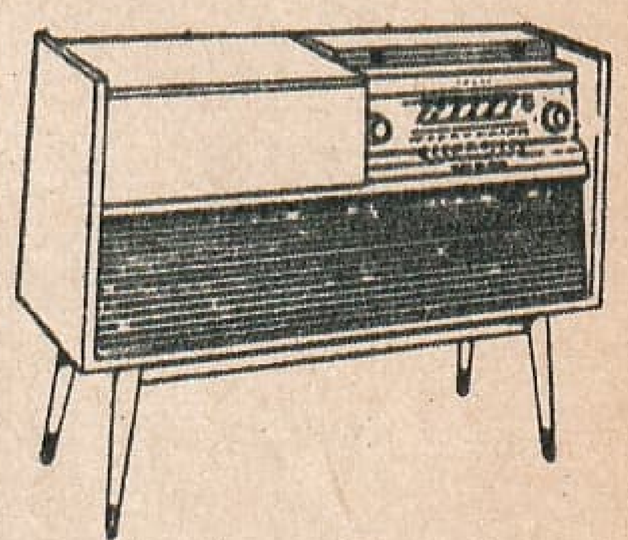

Radyolu pikap

RAFADAN (i.) (Ar. «rüfedân» dan). Kabuğu ile beraber suda az pişmiş yumurta.

RÂFIZÎ (i. «râfıza» dan imen.) (mü. râfıziyye). Şîî.

RÂFIZÎLİK (i.). Şîî mezhebi, Şîî inancı.

RÂFÎ (i. A. «ref'» den if.) (mü. râfia). **1.** Kaldıran, yükselten (Allah'ın 99 adından biridir). Yâ râfî. **2.** (anatomi). Gözkapağı gibi bazı organları yukarı kaldırmaya yarayan (kas ve sinir).

RAFİNERİ (i. Fr.). Tasfiyehâne, damıtma yeri: Petrol rafinerisi, şeker rafinerisi.

RAFİT (i. Y. biyoloji). Bazı hücrelerde bulunan billûrî bir madde.

RAFZ (i. A.). **1.** Terketme. **2.** Râfızîlik.

RÂĞ (i. F.). Asıl mânâsı dağ eteği olup bağ ve bahçelerin en güzelleri dağ eteğinde bulunanları olduğundan «güzel bahçe» mânâsına «bağ u râğ» şeklinde kullanılır.

RAGAD (i. A.). Refah, bolluk.

RAĞBET (i. A.). İstek, arzu, meyil: Rağbet etmek, rağbet göstermek. **Rağbet**

var mıdır? = Arzu buyuruluyor mu, istek var mıdır? **2.** Kabûl, itibar: Yazdığı kitaplar büyük rağbet gördü.

RAĞBETLİ (i.). **1.** İstekli, arzusu olan: Ben, bu malın rağbetlisi değilim. **2.** Kabûl edilir, makbûl. **3.** Vaktiyle rütbesiz gayrimüslimlere verilen unvan.

RAĞBETSİZ (i.). **1.** İsteksiz. **2.** Geçmez, makbûl olmayan.

RAĞBETSİZLİK (i.). **1.** İsteksizlik, meyil ve arzu eksiklik veya yokluğu. **2.** İtibarsızlık.

RÂGIB (i. A. «rağbet» ten if.) (mü. râgıbe). Rağbet gösteren, istekli.

RAGÎBE (ga ile) (i. A.) (c. regâib). **1.** Rağbet ve arzu olunacak şey. **2.** Büyük ve pek makbûl hediye. **Leyle-i Regaib** = bk. Regaib.

RAĞM (i. A.). Zıddına ve inadına hareket, nisbet: O herifin rağmına. **Alâ rağmü'l-adû** = Düşmanın inadına.

RAĞMEN (i. A.). İnadına, zıddına.

RÂH, REH (i. F.). **1.** Yol. **2.** Meslek, usûl, düzen. **Harcırâh** = Resmen bir memuriyete gönderilen görevliye verilen yol masrafı. **Şâh-râh** = Cadde, ana yol. **Hemrâh** = Yoldaş.

RAHÂ (i. A.). Değirmen.

RÂHE (i. A.). El ayası, avuçiçi.

RAHAL (i. A.) (c. rihâl). Semer, palan.

RAHAT (i. A. «râhat»). **1.** Dinlenme, işsizlik, istirahat: Siz rahat edin; artık rahatını buldu. **2.** Istırapsızlık, gailesizlik, âsâyiş, ferah: Rahat vermedi, rahatınız yerinde mi? **3.** Istırapsız, gailesiz, müsterih: Rahat mısınız? **4.** Uygun, kullanışlı, kolaylıkla kullanılan: Palan, eğerden daha rahattır. **5.** Müsterih olarak, istirahatle: Rahat oturun; oraya trenle rahat gidilir. **6.** Kolaylıkla: Bu anahtar çok rahat işler; bu tulumba ile su pek rahat çıkarılır. **Rahat rahat** = Ferah ferah: Akşama kadar oraya rahat rahat gidilir.

RÂHATFEZÂ (i. A. F.) (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

RAHAT-I HULKUM (i.). Lokumun asıl adı. bk. Lokum.

RAHATLANMAK (f.). **1.** Rahat etmek, müsterih olmak, dertsiz olmak: Gailesinden kurtulup rahatlandı. **2.** Dinlenmek, yorgunluk almak, istirahat etmek: Çok yoruldum, bir, iki saat rahatlanacağım. **3.** Sükûnet bulmak: Ortalık rahatlandı.

RAHATLIK (i.). **1.** İstirahat: Ortalıkta rahatlık var; o, rahatlığı seven bir adamdır. **2.** Uygunluk, muvafakat: Bu kıyafetin rahatlığı inkâr olunmaz.

RAHATSIZ (i.). **1.** Müsterih olmayan, darlık ve ıstırapta bulunan: Siz orada rahatsızsınız; sizi rahatsız ettik; gece vakti kimseyi rahatsız etmemek için hastalığımı sakladım. **2.** Rahat kullanılmayan, ıstırap ve sıkıntı veren. Uygunsuz: Bu yatakta rahatsız oldum. **3.** Keyifsiz: Rahatsız olduğu için evden çıkamadı; kendisini hayli rahatsız gördüm.

RAHATSIZLANMAK (f.). Hastalanmak.

RAHATSIZLIK (i.). **1.** Müsterih olmama, ıstırap: Dar pabuç çok rahatsızlık verir. **2.** Keyifsizlik, hafif hastalık.

RÂHATÜLERVÂH (i. A.) (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

RAHATÜLHÜLKUM bk. Lokum.

RAHÂVET bk. Rehâvet.

RÂHİB, RÂHİP (i. A.) (c. rühbân). **1.** Papaz, Hıristiyan din adamı. **2.** Keşiş. **3.** Müslümanlıktan başka dine mensup din adamı: Budist râhibi.

RÂHİBE (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Dünyadan el, etek çekerek manastırda yaşayan kadın rahip.

RAHÎK (ka ile) (i. A.). Saf ve kokulu şarap.

RAHÎL (i. A.). Gitme, göçme.

RÂHİLE (i. A.). Yük hayvanı.

RAHİM (RAHM) (i. A.) (c. erhâm). **1.** Dölyatağı. **2.** Karâbet, hısımlık. **Sıla-i rahm** = Akraba ve yakınları ziyaret.

RAHÎM (i. A. «rahmet» ten) (mü. rahîme). Esirgeyen, acıyan, merhametli (aynı zamanda Allah'ın 99 adından biridir).

RÂHİM (i. A. «rahm» dan) (mü. râhime) (c. râhimîn). Rahmeden, acıyan ve esirgeyen, merhametli. **Erhamü'r-râhimîn** = Merhametlilerin en merhametlisi olan Allah.

RAHÎMÂNE (i. F.). Acıyıp esirgeyerek.

RAHİME (i. A.). Hafif sesli, yumuşak sesli, tatlı sesli, lâtif sözlü kız.

RÂHİMÎN (i. A.) (c. râhim). Merhametliler, acıyanlar, acıyıp esirgeyenler.

RÂHİMÛN (i. A.) (c. râhim). Merhametliler, acıyanlar, acıyıp esirgeyenler.

RAHİP bk. Râhib.

RAHÎS (i. A.) (mü. rahîse). Ucuz, ehven.

RÂHİYYE (i. F. A.). Yolluk.

RAHLE (i. A.). Üzerine kitap vs. konmak üzere, öne alınan, tahtadan dar ve alçak eski tip masa.

RAHM (RUHM) (i. A.). Acıma, esirgeme, merhamet: Hâlime rahmetmedi; rahmi çok bir adamdır.

RAHMÂN (i. A. «rahmet» ten). Rah-

meti bol (yalnız Allah hakkında kullanılır ve Allah'ın 99 adından biridir).

RAHMÂNÎ (i. A.) (mü. rahmâniyye). Rahmân'a, Allah'a ait, zıddı: şeytânî.

RAHMET (i. A.). **1.** Esirgeme, merhamet. **2.** Tanrı'nın rahmedip ölülerin günahlarını af buyurması: Allah rahmet eyleye! **3.** mec. Tanrı'nın kullarına merhametinin açık bir nişânesi olan yararlı yağmur: Rahmet düştü, rahmete tutulduk, rahmet başladı.

RAHMETLİ (i.). Tanrı'nın rahmetine erişmesi dua olunan, rahmete muhtaç ve lâyık, merhum: Rahmetli babam. İsim gibi de kullanılır: Rahmetli böyle şeylerden hoşlanmazdı.

RAHMETLİK bk. Rahmetli.

RAHMÎ (i. A.). Rahmete ait.

RAHMÎ (i. A.) (mü. rahmiyye) (tıp). Dölyatağına ait.

RAHNE (i. F.). Gedik, yıkık ve bozuk yer. mec. Zarar, ziyan.

RAHNE-DÂR (i. F.). **1.** Gedik ve yıkığı olan. **2.** mec. Eksiği olan. **3.** Ziyana uğramış, zarar görmüş: Bu işte en çok rahnedâr olan benim.

RÂH-NÜMÂ, REH-NÜMÂ (i. F.). Yol gösteren, kılavuz.

RUHSÂR (i. F.). Yanak.

RAHŞ (i. F.). Pek güzel ve yürük at.

RAHŞÂN bk. Rahşende.

RAHŞENDE (i. F.). Parlak.

RAHŞİYYE (i. F. edebiyat). At için yazılan kasîde.

RAHT (i. F.). **1.** At takımı. **2.** Yol levazımı. **3.** Ev döşemesi. **4.** Pencere ve kapı kanatlarını çerçeveye bağlayan menteşe takımı.

RAHTLAMAK (f.). (ata) Raht ve takım takmak.

RAHTLI (i.). Raht ve takım takılmış (at.).

RAHTÜVÂN (RAHTVÂN) (i.). At gaşiyesinin sırmalı kaytanı.

RAHVAN (i. F. «râh-vâr» dan galat). **1.** Biniciyi sarsmaksızın süratle yürüyen at ve katır yürüyüşü: Bu atın güzel r vanı vardır. **2.** Bu nevi yürüyüşle yürüyen at: Bir rahvan almak isterim.

RÂH-ZEN, REH-ZEN (i. F.). Yol kesen, eşkiya, yol vuran.

RÂÎ (i. A.). **1.** Bir hayvan sürüsünü güdüp otlatan, çoban, sığırtmaç. mec. **2.** Bir cemiyetin başı, yönetici ve koruyucusu.

RÂÎ (i. A.). (mü. râiyye). «R» harfine ait. **Kasîde-i Râiyye** = «R» kafiyeli kasîde.

RÂİB (i. A.). Büyücü, gözbağcı.

RÂİC bk. Râyic.

RÂİD (i. A. «ra'd» den if.) (mü. râide). Gürleyen, gök gürlemesi sesi çıkaran.

RAİK (ka ile) (i. A. «revk» ten) (mü. râika). Sade, sâf, hâlis.

RÂİŞ (i. A. «rîş» den) (mü. râişe). Rüşvet alanla veren arasında aracılık eden.

RAİY (RÂY) (i. A.). **1.** Otlama, hayvanların çayırda ot yemesi: O bayırlarda koyunlar raiy ediyorlardı. **2.** Otlatma, gütme, hayvanları otlakta besleme: Çobanlar koyunlarını raây ediyorlar. **3.** İtaat etme, teslim olma, reâyâ (tab'a) sıfatına geçme.

RÂİYÂNE (i. A. F.). Çobanlığa ait, çobanca.

RAİYYE, RAİYYET (i. A.) (c. reâyâ). **1.** Sürü, otlatılan hayvan sürüsü, bir çobanın güttüğü hayvanlar. **2.** Bir hükümdârın hüküm ve idaresine tâbî halk, devlet görevlileri dışında kalan bütün vatandaşlar.

RAK bk. Rek.

RAKABE (i. A.) (c. rikab). **1.** Boyun, gerden. **2.** mec. Sahip olabilme hakkı. **3.** Köle, halayık, esir. **İtâk-ı râkabe** = Köle ve câriye âzâdı.

RAKAM (çift k ile galattır) (i. A.) (c. rukum, erkam). **1.** Yazma, yazı, tahrir, yazı ile kayıt ve işaret. **Rakam etmek** = Yazmak, kayd etmek. **2.** Sayı: 7 rakamı, 8 rakamı. **Erkaam-ı Hindiyye** = Avrupalılar'ın Araplar'dan Araplar'ın da Hindliler'den almış oldukları bugün kullandığımız sayı işaretleri: 1, 2, 3... işaretleri. **3.** Hesap ilim ve kuralları: Rakam bilmek, öğrenmek. **Rakam dökmek** = Hesap etmek. **Rakam koymak** = Numaralamak.

RAKAMÎ (i. A. «rakam» dan) (mü. rakamiyye). Rakama ait.

RAKAM-KEŞ (i. F., Ar. rakam, Fars. keşîden = çekmek). Rakam çeken, yazan, çizen.

RAKAM-ZEDE (i. F., Ar. rakam, Fars. zeden = vurmak). **1.** Yazılmış, kayıtlı. **2.** Sözü edilen, anılan.

RAKAM-ZEN (i. F. A.). Yazan, çizen, kayd ve işaret eden.

RAKET (i. Fr. A.). Tenis, pingpong, batminton oyunlarında topa vurmakta kullanılan, içine ağ gerilmiş saplı bir kasnaktan veya sadece saplı kontrplak vs. levhasından ibaret âlet.

RAKI (i.) (A. «arak» tan galat). Bilhassa Türkler'e mahsus kuvvetli bir alkollü içki ki, üzümden yapılır ve anason konur. Elma, erik... rakısı da olur. **Düz rakı** = Üzüm cibresinden çıkarılan cinsi. **Sa-**

man rakısı = Pek âdî ve kaba cinsi. **Sakız rakısı** = Mastika karıştırılmış çeşidi. **Rakı sıskası** = Rakıdan sıskalaşmış adam.

RAKICI (i.). **1.** Rakı yapan ve satan adam. **2.** Rakı içmeyi âdet edinmiş adam, rakı tiryâkisi (iki mânâsı da eskimiştir).

RAKICILIK (i.). **1.** Rakı yapmak ve satmak işi. **2.** Rakı tiryakiliği (eskimiştir).

RÂKIM (i. A. «rakam» dan if.) (mü. râkıma). **1.** Yazan, çizen. **Râkım-ı hurûf** = Bu harfleri yazan (eskiden yazarlar, eserlerinde kendileri hakkında bu tâbiri kullanırlardı). **2.** (matematik) Bir noktanın, bir yüzeyin hizasından yükseklik derecesi, Fr. cote.

RÂKÎ (i. A. «rükû» dan if.). Namazda rükû eden, eğilen, rükû hâlinde bulunan.

RAKÎB (ka ile) (i. A. «rekabet» den) (c. rukabâ) (F. c. rakıybân). **1.** Diğeriyle aynı şeyi isteyen, bir sevgiliyi seven âşıkların birbirlerine nisbeten herbiri. **2.** Bir iş, san'at, ilim veya sporda meslektaşlarıyla yarışıp onları yenerek ilerlemek isteyen: Birbirine rakîb iki doktor.

RÂKİB (i. A. «rükûb» dan if.) (mü. râkibe). **1.** Binici, binen, binmiş, Fars. süvâr. **2.** Hareket edip giden bir şeye, bir nakil vasıtasına giren veya girmiş olan: Gemiye, arabaya râkib olmak.

RÂKİBEN (i. A.). Bindiği, binmiş olduğu halde.

RÂKİD (i. A.) (mü. râkide). Hareketsiz, durgun, sâkin. **Mâ-i râkid** = Durgun su.

RAKÎK (ka ile) (i. A. «rikkat» ten smüş.) (mü. rakîka). **1.** İnce, yufka, nârin. **2.** Âzadsız köle ve câriye. **3.** mec. Merhametli, çabuk müteessir olan: Kalb-i rakîk.

RAKİP bk. Rakib.

RAKKAS (a uzun) (i. A. «raks» tan) (mü. rakkase). **1.** Rakseden, raks san'atkârı. **2.** Çalar saatin makinesinin hareketini düzenlemek için yapılmış âlet ki, saat işledikçe iki yana gider, gelir.

RAKKASE (ka uzun) (i. A.). Raks eden kadın oyuncu, dansöz.

RAKOR (i. Fr.). İki boruyu birbirine tutturmaya yarayan halka.

RAKS (i. A.). Dans, oynama: Sevinciden raksetmeye başladı. **Raks musikisi** = Raksetmeye mahsus musiki.

RAKS, BEKTAŞÎ RAKSI (i.) (musiki). Türk musikisinde bir usul.

RAKSETMEK (f.). Oynamak, dans etmek.

RAKSİYYE (i. A.). Türk musikisinde raksetmeye mahsus güfteli veya güftesiz eser.

RÂM (i. F.). Başı eğen, tâbî: Baş eğme, boyun eğme. **Râm etmek** = Baş eğdirmek, itaat ettirmek, kendine tâbî kılmak.

RAMAK (i. A.). **1.** Hayat kalıntısı, ancak nefes alacak derecede hayat: Ben gittiğim zaman bedeninde bir ramak kalmıştı. **2.** mec. Pek az, kıl payı: İşin bozulmasına ramak kaldı.

RAMAZÂN (i. A.). Hicrî ayların dokuzuncusu ki, dinimizde oruç ayıdır.

RAMAZÂNİYYE (i. A. edebiyat). Ramazândan bahseden veya ramazân dolayısıyle sunulan kasîde veya musiki parçası.

RÂMÎ (i. A. «remy» den if.). Atan, atıcı.

RÂMİŞ-GER (i. F.). Çalgıcı, Fars. sâzende, Ar. mutrib.

RAMPA (i. İ. denizcilik). İki geminin yahut bir gemi ile diğer bir şeyin temas edecek surette yanyana yanaşması, karınkarna gelmeleri. **Rampa etmek** = Yanaşıp dokunmak: Vapur rıhtıma rampa etti.

RAMPACI (i.). Vaktiyle muharebede rampa edilince düşman gemisine giren asker.

RÂN (i. F.). Oyluk.

RÂN (i. F. «rânden» fiilinden imas.) (birleşik sıfat teşkîline girer). **1.** Süren, sürücü, sevkeden, yürüten, oynayan. **Esb-rân** = At süren. **Hâme-rân** = Kalem oynatan. **2.** İcra ve infâz eden, yerine getiren, süren. **Hüküm-rân** = Hüküm süren, hükmeden. mec. hükümdar.

RÂNÂ (i.) (Ar.'dan). **1.** Güzel, lâtif, parlak, seçkin: Dilber-i rânâ. **Rânâ** = Yarı kırmızı, yarı sarı gül ki, eski şairlerce pek makbûldü. **2.** Pek iyi, pekâlâ: Rânâ bilirsiniz.

RANDA (i. denizcilik). Gemilerin mizana direğinin gerisindeki yan yelkeni.

RANDEVU (i. Fr. rendez-vous). Belli bir yerde, belli saatte buluşma, sözleşme. **Randevu evi** = Gizli fuhuş yapılan yer.

RANDEVUCU (i.). Randevu evi işleten kimse.

RANDEVUEVİ bk. Randevu.

RANDIMAN (i. Fr.). Verim.

RANZA (i. denizcilik). Gemilerde, kışlalarda, okullarda yer darlığı sebebiyle birbiri üzerine yapılan yataklıklar.

RAPOR (i.) (Fr. rapport). **1.** Bir mevzû üzerinde araştırma ve inceleme neticesinde kaleme alınan yazı, Ar. müzekkere, lâyiha. **2.** Doktorun bir hasta hakkında verdiği izin, istirahat kâğıdı.

RAPORTÖR (i. Fr.). Sözcü.

RAP RAP (i. ses taklidi). Düzgün yürüyüşte, askerî yürüyüşte toplu ayak sesi.

RAPT, RABT (i. A.). **1.** Bağlama, iliştirme. **2.** Cümleleri edatlarla birbirine bağlayarak düzenleme, nizam, irtibat: Bu cümlenin raptı yerinde değil. **3.** Hasretme, tahsis etme, ait kılma: Kalbini Allah'a raptetmiş. **Zapt u rapt** = Memleketin nizam ve asâyişi.

RAPTİYE (RABTİYYE) (i. A.). Yassı, geniş başlı kısa çivi, pünez.

RASAD bk. Rasat.

RASADGÂH (i. F.). **1.** Gözetip beklemeye mahsus yer. **2.** Rasathane.

RASADHÂNE bk. Rasathane.

RASADÎ (i. A.) (mü. rasadiyye). Rasada ait.

RASÂNET (i. A.). Sağlamlık, metanet, muhkemlik, dayanıklılık.

RASÂNETLİ (i.). Sağlam, metanetli, dayanıklı, Ar. muhkem, rasin.

RASAT (RASAD) (i. A. astronomi). Özel âletlerle gök cisimlerini inceleme.

RASATHANE (RASAD-HÂNE) (i. A. F.). Gökcisimlerini âletler ve teleskoplarla ilmî şekilde gözlemeye mahsus yapı.

RÂSID (i. A. «rasad» dan if.). **1.** Dikkatle bakıp bekleyen, gözeten. **2.** Astronomik rasad yapan. **3.** Gözcü, askerî gözcü.

RASÎF (i. A. «rasef» ten smüş.) (mü. rasîfe). Sağlam, muhkem, metîn, sağlam yapılmış.

RÂSİH (i. A. «rüsûh» tan). (c. râsihîn). **1.** Sâbit, metîn, sağlam. **2.** Bir ilimde otorite sayılan bilgin.

RÂSİM (i. A. «resm» den if.). Resim yapan.

RÂSİME (i. A.). Âdet.

RASÎN (i. A. «rasânet» ten) (mü. rasîne). Sağlam, metîn, muhkem.

RASPA (i.). Demir ve tahtayı kazımak için üçgen şeklinde, saplı çelik âlet. **Raspa etmek** = Kazımak. **Raspa taşı** Temizlik işlerinde kullanılan yumuşak süngertaşı.

RASSÂD (i. A. «rasad» dan imüb.). Râsıd, astronomik rasad yapan kimse.

RASAS (i. A.). **1.** Kurşun. **2.** Kalay.

RAST (i. F.) (musiki). Türk musikisinde rast (sol) perdesinde kalan bir basit makam.

RAST (RÂST) (i. F.) (c. râstân). **1.** Doğru, doğru yol, Ar. tarîk-ı müstakıym. **2.** Sağ, sağ taraf. **3.** Doğru. **Sühan-i rast** = Doğru söz. **4.** mec. Doğruluk, istikamet, hakkaniyet. **5.** Doğru adam.

RAST (i.) (yukarıdaki Farsça kelimeden). **1.** Tesadüf, raslama. **2.** Başarı, uygunluk. **Rastgetirmek** = Muvaffak etmek: Allah işinizi rastgetirsin. **Rastgelmek** = Tesadüf etmek: Bugün filâna rastgeldim; kendisine rastgelirsem söylerim. **Rastgele** = Tesadüfî (çok zaman t yazılmaz, söylenmez).

RAST BEŞLİSİ (i. F. T.) (musiki). Türk musikisinde basit makamların teşkilinde kullanılan bir beşli.

RAST DÖRTLÜSÜ (i. F. T.) (musiki). Türk musikisinde basit makamların teşkilinde kullanılan bir dörtlü.

RASTGELE, RASGELE bk. Rast.

RASTGELMEK bk. Rast.

RASTGETİRMEK bk. Rast.

RASTGİTMEK (f.). Uygun düşmek: İşi rastgidiyor.

RAST-GÛ (i. A. F.). Doğru söyleyen, yalan söylemez, sâdık.

RASTIK (i. F. «râsuht» tan). Kaşa sürülen siyah boya, Ar. vesme. **Rastık çekmek** = Kaşlara rastık sürmek. **Rastıktaşı** = Antimuan. **Rastık mürekkep** = Sâbit mürekkep.

RASTLAMAK, RASLAMAK (f.). Tesadüf etmek, rastgelmek: Bugün filâna rastladım.

RASTLANMAK (f.). Rast gelinmek.

RASTLAŞMAK (f.). Biribirine rastgelmek, karşılaşmak.

RAST-MÂHÛR (i. F.) (musiki). Türk musikisinde şimdi kullanılmayan bir mürekkep makam.

RAST PERDESİ (i. F. T.) (musiki). Türk musikisinde porte'nin ikinci çizgisine yazılan sol notası.

RASYONEL (i. Fr.). Aklî: Rasyonel bir çalışma.

RÂŞE (i. A.). Titreme, korku veya soğuktan titreyiş, ürkme: Bütün vücuduma bir râşe yayıldı.

RÂŞE-ÂVER (i. A. F.). Titretici.

RÂŞE-DÂR (i.). Titreyen, ürken, râşeye uğramış.

RÂŞÎ (i. A. «rüşvet» ten). Rüşvet veren.

RÂŞİD (i. A. «rüşd» den) (c. râşidîn). Ergin, olgun, doğru yoldan giden. **Hulefây-i Râşidîn** = İlk dört halîfe: Hz. Ebû-Bekr, Ömer, Osman ve Alî.

RÂŞİDÎN (i. A. c.) (m. râşid). **1.** Akıllılar. **2.** Doğru yolu bulanlar, hak yolunu kabûl edenler.

RAŞİTİZM (i. Y. Fr. tıp). Çocuklarda kemiklerin çarpılması hastalığı.

RATB (i. A.) (mü. ratbe). Taze, yeşil, yaş. **Ratb ü yâbis** = Yaş ve kuru. mec. Münasebetli münasebetsiz. **Ratbü'l-lisân** = Dilde canlılık. mec. Güzel bir şey söyleyen.

RÂTİB (i.). Yaş ve nemli (Ar. aslı: ratîb).

RÂTÎNEC (i. A.). Reçine, çamsakızı.

RÂTÎNECİYYE (i. A. botanik). **Fasîle-i râtineciyye** = Sakızlı ağaçlar.

RATKA (ka uzun) (i. A.). Tenasül âleti sıkışık olduğu için doğuramayan kadın.

RAÛF (i. A. «re'fet» ten). Fazlasıyle merhametli ve esirgeyici (Allah'ın 99 adından biridir).

RAUND (i. İng.). Boks oyununda devre.

RÂVEND (i. A.). Kökü tıbda kullanılan bir bitki ki, en iyi cinsi Çin'de çıkar: Çin râvendi; râvend kökü.

Ravent ağacı

RÂVÎ (i. A. «rivâyet» ten) (mü. râviyye). (c. rivâyât, râviyân). Nakil, rivâyet ve hikâye eden, hadîs, şiir, tarih vesaire nakleden, Ar. nâkil: Bu hadîs-i şerîfin râvisi, falandır: Bu mühim hâdiseyi anlatan râvî diyor ki.

RÂVİYÂN (i. A. F.) (c. râvî). Rivayet edenler. **Râviyân-ı ahbâr** = Haberleri rivayet edenler.

RAVZA (i. A.) (c. riyâz, riyâd, ravzât). Bahçe. mec. Cennet. **Razva-i Mutahhara** = Peygamberimiz'in Medîne'deki mezarı.

RAVZA-İ MUTAHHARA bk. Ravza.

RAY (i. L. İng.). Tren, tramvay gibi taşıtlarda tekerleklerin üzerinde yuvarlandığı demir yol.

RÂYEGÂN (i. F.). **1.** Bedelsiz, karşılıksız, bedava. **2.** mec. Bol: Lutfunuzun râyegân buyurulması.

RÂYET (i. A.) (c. râyât). Sancak.

RÂYİC (RÂİC) (i. A. «revâc» dan if.) (mü. râice). **1.** Revâcı olan, geçen, sürülen, sürümlü: Râyic mal. **2.** Tedâvül eden, rağbet bulan. Revac, geçen fiyat, itibar, değer: Bunun râyici var mıdır? Râyici nedir?

RÂYİHA (i. A.) (c. revâih). Koku, güzel koku: Gülün, yemeğin râyihası; güzel bir râyiha.

RÂZ (i. F.). Sır, gizli şey. **Râz-ı derûn, râz-ı dil** = Gizli, kalbde saklı sır. **Keşf-i râz** = Sırrı açıklama, öğrenme. **Râz-ı nihân** = Gizli sır.

RÂZIKÎ, RAZAKI (i.). Bir üzüm cinsi.

RAZI (RÂZÎ) (i. A. «rızâ» dan if.) (mü. râziyye). **1.** Rızâ veren, kabûl eden, engel olmayan: Sahibi razı oldu. Buna razı değilim. 2. Hoşnutluk: Allah senden râzı olsun.

RÂZIK (i. A. «rızk» dan if.). Rızık veren.

RÂZÎ (i. A.) (mü. râziyye). İran'ın Rey şehrine ait veya bu şehrin ahalisinden olan.

RÂZÎ (i. F.). Sırra, sırlara ait.

RÂZİYÂNE (i. A.) (halk dilinde: rezene). Dereotu çeşidinden bir bitki ki, hıyar turşusuna konur. bk. Rezene.

RAZZE (i. A. «razz» dan). Ezici. **Âlet-i razza** = Tokmak gibi ezici âlet.

Rb Rubidyum elemanının senbolü.

RE (i.). R harfinin adı.

RE (i. Lat.) (musiki). Do ile mi arasındaki notanın adı.

REALİST (i. Fr.). **1.** Gerçekleri gören, gerçekçi. **2.** Realizm akımına uygun şekilde eser veren.

REALİTE (i. Fr.). Gerçek.

REALİZM (aslı: **REALİSM**) (i. Fr.). Gerçekçilik.

REASÜRANS (i. Fr.). Bir sigorta şirketinin, olabilecek zarara karşı, başka bir ortaklığa yeniden sigorta ettirmesi.

REÂYÂ (i. c. A) (mü. raiyye). bk. Raiyye.

REBÂB («RÜBÂB» şekli galattır) (i. A.). Türk musikisinde bir yaylı çalgı.

REBÎ (i. A.). İlkbahar. **Rebîülevvel** = Hicrî 3. ay. **Rebîülâhır** = Hicrî 4. ay. **Nokta-i rebî** = İlkbaharın başlangıcı.

REBÎB (i. A.). Üvey oğul.

REBÎBE (i. A.). Üvey kız.

REBÎÎ (i. A.) (mü. rebîiyye). İlkbahara ait.

REBÎÜLÂHİR, REBİYÜLÂHIR bk. Rebî.

REBÎÜLEVVEL, REBİÜLEVVEL bk. Rebî.

RECEB (i. A.). Hicrî 7. ay.

RECEBÂN (i. A.). Receb ile şâbân ayları.

RECEFÂN (i. A. tıp). Sarsılma, halecan.

RECEP bk. Receb.

RECEZ (i. A.). Arûz'da bir vezin: Bahr-i Recez.

RECİM bk. Recm.

RECÎM (i. A. «recm» den). Taşlanmış: Şeytânü'r-recîm.

RECM (i. A.). **1.** Taşlama, taşla vurma. **2.** Suçluyu beline kadar toprağa gömüp taşlayarak öldürme cezası.

RECÜL (i. A.) (c. ricâl). Bülûğa ermiş erkek. mec. Ehil, muktedir: Bu işin recülü değildir. (c.). İlerigelenler, âyân: Ricâl-i devlet.

RECÜLİYYET (i. A.). Erkeklik, erlik.

REÇEL (i.). Şekerle kaynatılmış meyve tatlısı: Çilek, gül, vişne reçeli.

REÇETE (i. İ. ricetta). Doktorun hastaya ilâçları yazdığı pusula: Reçete yazmak, reçete vermek.

REÇİNE (i. İ. resina). Çam gibi bazı ağaçların verdikleri sakız.

REÇİNELİ (i.). 1. Reçinesi olan. 2. Sakız konmuş (şarap vesaire).

RED (REDD) (i. A.). 1. Geri çevirme, itip öteye atma, defetme: Yağlı şeyler suyu reddeder. 2. Kabûl etmeme: Hediyemi, ricamı reddetti. 3. Tanımama, inkâr etme: Oğlunu reddetti. 4. Çürütme, tanımama: Delilini, şahidini reddetti.

REDÂET (i. A.). 1. Kötülük, fenalık, fesat. 2. (tıp) Hastalık ve yara azgınlığı.

REDDETMEK bk. Red.

REDDİYE (i. A.). Bir fikri, bir doktrini çürütmek için yazılan yazı.

REDÎ' (i. A.) (mü. redîa, redâet'ten). 1. Kötü, fena, fesatla dolu. 2. (tıb) Azgın.

REDÎF (i. A. «ridf» ten smüş.) (mü. redîfe). 1. Sonradan, arkadan gelen. 2. (askerlik). İmparatorluk devrinde ihtiyat ordusu: Redif sınıfı; asâkir-i redîfe. 3. Bu sınıfa mensup asker: Redif alayı; redif binbaşısı; redifleri topluyorlar. 4. (edebiyat) Kafiyeden sonra her beytin sonunda tekrarlanan bir, nâdiren birden fazla kelime.

REDİNGOT (i. İng.). Arkası yırtmaçlı, uzun etekli, çift sıra düğmeli resmî ceket.

REESKONT (i. Fr.). Bir bankanın elinde bulundurduğu senetleri başka bir bankaya iskonto ettirmesi.

REF' (i. A.). 1. Kaldırma, yükseltme, yukarıya çıkarma: Ref'-i liva, ref'-i sada etmek. 2. Kaldırma, lağv ve feshetme: O usulü ref'ettiler. 3. Nez': Rütbesini ref' ettiler. 4. (edebiyat) (Arapça gramerde): İ'rab denilen ve ismin dört hâlinden birincisi ki, ekseriya zamme veya «ve» ve «a» ile olur ve bu halde bulunan isme merfu' denilir.

REFÂH (i. A.). Yaşayışta bolluk ve kolaylık, bollukla kolay ve rahat yaşama.

REFÂHET bk. Refâhiyet.

REFÂHİYET bk. Refâh.

REFÂKAT (i. A.). 1. Arkadaşlık, maiyet: Refakatinde bir adam vardı; refakatinde iki kâtip bulunuyor. 2. Yol arkadaşlığı: Filân yere gideceğim, bana kim refâkat etmek ister? Onun refâkati pek iyidir. 3. (musiki) Eşlik. Bir saz veya sese başka bir sazla eşlik etme.

REFERANDUM (i. L.). Mühim meseleler hakkında yurttaşların doğrudan doğruya oy vermeleri.

REFERANS (i. L. Fr.). 1. Bir kimse hakkında tavsiye mahiyetindeki bilgiler. 2. Bir eserde, bir kaynağa, bir metne bakılması hususundaki işaret, atıf.

RE'FET (i. A.). Acıma, esirgeme, merhamet.

REFETMEK bk. Ref.

REFÎ (i. A. «rif'at» tan smüş.) (mü. refia). Yüksek, yüce. **Refîü'd-derecât** = İtibarı yüksek olan.

REFÎH (i. A. «refâhet» ten). Bolluk ve rahatlıkla geçinen, yaşayışı ve geçinmesi ferah olan.

REFÎK (ka ile) (i. A.) (c. rüfeka). 1. Arkadaş, yoldaş. 2. Ortak, şerik: Refîklerine danışmadan bir şey yapamıyor. 3. Dost, muavin, yardımcı. 4. Koca, zevc.

REFÎKA (i. A.). Eş, karı, zevce.

RİF'AT (i. A.). Yükseklik, yüksek ve büyük rütbe: İlim ve hünerle insan rif'at kazanır.

RİFAT bk. Rif'at.

REFLEKS (i. Fr. biyoloji). Haricî bir tesirle meydana gelen irade dışı sinir faaliyeti.

REFLEKTÖR (i. Fr.). Işık veya ısıyı yansıtmaya yarayan âlet.

REFORM (i. Fr.). Düzeltme, iyileştirme, ıslahat.

REFREF (i. A.) (c. refârif). 1. Yumuşak, ince kumaş. 2. Döşek, döşeme, minder.

REFT (i. F.). 1. Gitme, gidiş, hareket. **Âmed ü reft** = Gidip gelme. 2. Kaydı silme. **Refte** = Gitmiş, geçmiş.

REFTÂR (i. F.). Gidiş, yürüyüş, hareket.

REFTE FEFTE (i. F.). Git-gide, gide gide, giderek, Ar. tedrîcen.

REG, REK (i. F.). Damar.

REGAİB (a uzun) (i. A. c.) (m. ragîbe). **Leyle-i regaib** = Peygamberimiz'in ana rahmine düştüğü gece ki, recebin ilk cuma gecesi ve dört kandilden biridir.

REGAİBİYYE (ga uzun) (i. A.). Regaib gecesi hakkında yazılan şiir.

REGÜLATÖR (i. Fr.). Düzen veren tertibat.

REH bk. Râh.

REHÂ (i.). Kurtulma, iyileşme, halâs. **Rehâ bulmak** = Kurtulmak, iyileşmek.

REHÂ-KÂR (i. F.) (c. rehâ-kârân). Kurtarıcı.

REHÂVET (i. A.). **1.** Gevşeklik, sülpüklük. **2.** Tenbellik, ihmalkârlık.

REHÂVÎ (i. F.) («rehâ, ruhâ» yani Urfa şehrine ait). **1.** Sandıklı, küçük çalgı. **2.** Türk musikisinde bir mürekkep makam.

REHÂ-YÂB (i. F., rehâ = kurtuluş, yâften = bulmak). Kurtulan. **Rehâ-yâb olmak** = Kurtulmak, hastalıktan kalkmak.

REHB (i. A.) (reheb şekli de vardır). Korku, Ar. havf.

REHBER (i. F., reh = yol, bürden = götürmek). Yol gösteren, kılavuz, delil.

REHBERLİK (i.). Kılavuzluk, yol gösterme: Rehberlik etmek.

REHEB bk. Rehb.

REH-GÜZÂR, REH-GÜZER (i. F. A.). Yolun geçtiği yer, geçit, ayakaltı.

REHİN (REHN) (i. A.). Bir şeyin diğer bir şey karşılığında alınabilmesi: Rehin bırakmak.

REHÎN (i. A.). **1.** Rehin bırakılmış. **2.** Yakınlaşmış, mümkün.

REHÎNE (i. A.). Teminat maksadıyle düşman veya eşkıya tarafından alıkonan insan.

REHN bk. Rehîn.

REH-NÜMÂ (i. F. A.). Yol gösteren, kılavuz, delil.

REH-REV (i. A. F.). Yola giden, yol alan, yolcu.

REH-YÂB (i. F.). Yol bulan, girebilen fırsat bulabilen.

REH-ZEN bk. Râh-zen.

REİS (REÎS) (i. A. «re's» ten) (c. rüesâ). **1.** Baş, âmir, başkan: Kabîle, cemâat reisi. **Reîsü'l-Küttâb, Reis Efendi** = Tanzimat'tan önce hariciye nâzırı, dışişleri bakanı. **2.** Bir topluluk ve meclisteki üyelerin başı, birincisi: Meclis reisi, reîs-i hükûmet, mahkeme reisi. **3.** Gemi kaptanı: Ahmed reis. **Koca reis** = Tüccar gemilerinde kaptandan sonra en kıdemli subay, ikinci kaptan. **4.** Tanzimat'tan önce korsan sınıfından amiral. **Reîs-i rûhânî, rüesây-ı rûhâniyye** = Müslüman olmayan cemâatlere başkanlık eden başrâhip. **Liman reisi** = Liman dairesi müdürü.

REJİ (i.) (Fr. régie). Tütün, içki vesaire inhisarı ve bunları inhisar altına alan şirket ve idare.

REJİM (i. L. Fr.). **1.** Başlıca prensipler bakımından, bir ülkenin idare edilmesinde tutulan yol. **2.** Yaşayış tarzı. **3.** Perhiz.

REJİSÖR (i. Fr.). Tiyatro ve sinema oyunlarında artistlerin rollerini dağıtıp, oyunu düzenleyen, oynanış tarzını kontrol eden mütehassıs.

REK (e.) (ince kelimelerde). **1.** Eski Türkçe'de sıfatlara eklenip üstünlük gösterir. **Akrek** = Daha beyaz. **2.** Yine sıfatların sonunda küçültme gösterir. **Küçürek** = Küçücük.

REKABET (a uzun) (i. A.). **1.** İş ve sanatta veya ilim ve hünerde üstünlüğe çalışmak ve başkalarına rağmen kazanmak gayreti: Fabrikalar arasındaki rekabet. **2** Rakiplik: Ben, ona karşı rekabete girişemem. **3.** Kıskanma.

REKÂKET (i. A.). **1.** Gevşeklik, zaaf, kuvvetsizlik. **2.** Söyleyişte eksiklik, doğru söyleyemeyiş, tutukluk, hafif kekemelik: Dilinde rekâket vardır. **Rekâket-i lisân** = Konuşmada tutukluk.

REK'AT, RİKÂT (i. A.). Namazda bir kıyam, bir rükû ve iki secdeden ibaret hareket.

REKÎK (i. A. «rekâket» ten smüş.) (mü. rekîke). **1.** Zayıf, gevşek. **2.** Dilinde rekâketi olan, rahat söyleyemeyen: Rekîkü'l-lisân.

REKOLTE (i. İ.). Toplanan mahsulün tamamı: Geçen yılki buğday rekoltesi, bu yılkinden düşüktü.

REKOR (i. İng.). **1.** Bir spor kolunda erişilmiş derecelerin en yükseği. **Rekor kırmak** = Eski rekoru aşıp yeni bir rekor meydana getirmek. **2.** Umumiyetle üstünlük: Bu yıl mahsul rekor derecede.

REKORTMEN (i. İng.). Rekor kıran kimse.

REKTÖR (i. Fr.). Üniversitenin başkanı.

REKZ (i. A.). Yere saplama, dikme, kurma.

REM (i. F.). Ürkme, titreme.

REMÂD (i. A.). Kül, ateş külü, Fars. hâkister.

REMÂDÎ (i. A.) (mü. remâdiyye). Kül çeşidinden veya kül renginde olan.

REME (i. F.). Sürü.

REMED (i. A. tıp). Göz hastalığı, Fr. ophthalmie.

REMEL (i. A.). **1.** (edebiyat, arûz'da) Her mısraı dört fâilâtün'den mürekkep bir bahir: Bahr-i Remel. **2.** Rakamlar yazarak işaretler yaparak gaipten haber vermek iddiası, remilcilik.

REMEL (i. A.) (musiki). Türk musikisinde 32 zamanlı bir büyük usul.

REMÎDE (i. F.). Ürkmüş.

REMİL bk. Reml.

REMÎM (i. A.) (mü. remîme) (tıp). Çürümüş, bozuk (kemik).

REMİZ bk.Remz.

REML (i. A.) (c. remmâl). **1.** Kum. **2.** Nokta ve çizgilerle gaipten haber verme dolandırıcılığı, remil.

REMMÂL (i. A. «reml» den imüb.). Reml açan, kumla fal bakan.

REMMÂZ (i. A. «remz» den). İşaretlerle konuşan.

REMY (i. A.). Atma, endaht, tüfek boşaltma.

REMZ (i. A.) (c. rümûz, rümûzât). **1.** İşaret, işaretle anlatma, îmâ. **2.** Belli bir şeyi ifade eden resim ve şekil vesaire, senbol. **Rümûz-ı kimyeviyye** = Kimya kısaltma ve senbolleri.

REMZ-ÂŞNÂ (i. A. F.). Remizden, îmâdan anlayan, anlayışlı.

REN (i. İskandinav dilinden). Kuzey Kutbu'na en yakın bölgelerde yaşayan, kızağa koşulduğu gibi etinden, sütünden, derisinden, boynuzlarından da yararlanılan bir cins geyik.

RENÂNET bk. Renîn.

RENC (i. F.). Zahmet, eziyet, ıztırap.

RENCE (i. F.). Zahmet, eziyet, meşakkat.

RENCÎDE (i. F.). İncinmiş. **Rencîdehâtır** = Gücenmiş, gönlü kırılmış.

RENCÎDEGÎ (i. F.). Güveniklik.

RENCİŞ (i. F.). İncitme, zahmet ve eziyet verme.

RENCÛR (i. F.). Hasta.

RENÇBER, RENÇPER (i. F., renc = zahmet, berden = çekmek). Tarla ve bahçede veyahut başka işlerde kazmak ve taş, toprak taşımak gibi işlerde çalıştırılan gündelikçi, amele: Rençber kullanmak. **Rençberbaşı** = Bir işte çalışan rençberlerin başı.

RENÇBERLİK (i.). Rençberin işi.

RENDE (i. F.). **1.** Tahtaları yontup düzeltmeye mahsus marangoz âleti ki, tahta içine geçirilip yalnız ağzı biraz dışarıda kalmış keskin bir lamadan ibarettir. **2.** Peynir, soğan vesair şeyleri ufak ufak doğramaya mahsus tenekeden, uçları çıkıntılı delikleri olan mutfak âleti. **Rende enfiyesi** = Büsbütün toz hâlinde olmayıp rendeden geçmiş gibi ufak parçacıklardan ibaret enfiye. **Rende reçeli** = Ağaç kavununun rendelenmişinden yapılan tatlı.

RENDELEMEK (f.). Rendeden geçirmek, rende ile düzeltmek veya doğramak: Tahtayı, soğanı rendelemek.

RENDELENMEK (f.). Rende denilen âletle düzletilmek veya doğranmak.

RENGÂRENK (i. F.). Birkaç renkte olan, renk renk, alaca.

RENG-İ DİL (i. F. «gönül rengi») (musiki). Türk musikisinde bir şed makam.

RENGÎN (i. F.). **1.** Rengi olan, parlak renkli. **2.** mec. Güzel, süslü. **3.** Süslü (şiir, söz): Bir mısra-ı rengîn.

RENK (i. F.). **1.** Sarı, mavi renk. **2.** mec. Sûret, tarz: Hastalığın rengi değişti. **3.** mec. Hile. **Renk atmak** = Solmak. **Renkten renge girmek** = Sık sık rengi değişmek. mec. Pek fazla sıkılmak. **Renk vermek** = **1.** Bir renge sokmak. **2.** mec. Anlatmak, belli etmek. **Renk vermemek** = Gizlememek, belli etmemek. **Rengi olmamak** = mec. Belirli bir karakteri olmamak, silik olmak.

RENKKÖRLÜĞÜ (i.). Bazı renkleri karıştırma şeklinde kendini gösteren bir göz hastalığı.

RENKKÜRE (i. astronomi) (y. k.). Güneşin ışıkküresini kaplayan tabaka, kromosfer.

RENKLEMEK (f.). Renk vermek.

RENKLENMEK (f.). Renk almak, bir renge girmek.

RENKLİ (i.). Bir rengi olan, beyazın gayrı.

RENKSİZ (i.). **1.** Rengi olmayan, solmuş. **2.** mec. Hâli anlaşılmayan.

RENNÂN (i. A.). Çok ses çıkaran, inildeyen, çınlayan.

REOMÜR (i. Fr. «Réaumur» adından). Bir termometre çeşidi.

REOSTA (i. Y. Fr.). Elektrik akımının şiddetini azaltıp çoğaltmaya yarayan âlet.

REPERTUVAR, REPERTUAR (i. Fr.). Bir tiyatro topluluğu veya bir orkestranın seçip hazırlamış olduğu piyes, musiki eserleri vs. nin listesi.

REPETİSYON (i. Fr.). Musiki ve tiyatroda prova.

REPETİTÖR (i. Fr.). Musiki, tiyatro vs. de prova yaptıran.

RES (i. F. «resîden» fiilinden olup birleşik sıfat teşkîline girer). **1.** Yetişen, erişen. **Meded-res** = İmdada yetişen, Ar. muîn. **Dest-res** = Eli yetişen. **Feryâd-res** = Feryat ve imdada yetişen.

RE'S (i. A.) (c. rüûs). **1.** Baş, kafa,

Fars. ser. **Ale'r-re's ve'l-ayn** = Başım, gözüm üstüne. **2.** Tepe, uc. **Re's-i cebel** = Dağ zirvesi. **3.** Birinci, baş, reis. **4.** Denize giren dağlık ve sarp kara parçası, burun. **5.** Başlangıç, baş. **6.** En yukarı makam, baş. **Re's-i kârda bulunan** = Âmir. (matematik) **Re's-i zâviye** = Açının yukarıdaki köşesi. **Re's-i mahrut** = Piramidin tepesi. (ticaret) **Re's'ül-mâl** = Sermaye. **Maskat-ı re's** = Bir adamın doğduğu yer, vatan: Şîrâz şehri Sâdî'nin maskat-ı re'sidir. **Bi-re'sihî** = Kendi başına, ayrıca, müstakillen.

RESÂ (i. F.). Yetişen yahut yetiştiren, müjdeci.

RESÂİL (i. A. c.) (m. risâle). Risaleler. bk. Risâle.

RESÂN (i. F.). Yetiştiren, götüren, eriştiren (birleşik sıfat teşkiline girer). **Müjde-resân** = Müjde götüren. **Şeref-resân** = Şeref getiren.

RESÂNET bk. Rasânet.

RESÂNETLİ bk. Rasânet.

RESÂSET (i. A.). Eskilik, köhnelik, yıpranmış olma.

RE'SEN (i. A.). **1.** Kendi başına, kendiliğinden: Bu işi re'sen gördü. **2.** Kimseye tâbî olmaksızın, müstakil olarak, kendi başına: Re'sen memurdur. **3.** Bir memur veya heyet ve mahkemenin vazifesi icabı bir muameleyi bizzat yapması 'ki, Fr. d'office tâbirinin tercümesidir.

RESEN (i. F.). **1.** İp, urgan. **2.** (denizcilik) Halat.

RESEN-BEND (i. F.) (denizcilik). Halatla sahile bağlı: Gemi resen-bend iken.

RESEPSİYON (i. Fr.). **1.** Çok defa bir merasimle ziyaretleri kabûl etme, resm-i kabûl. **2.** Büyük otellerde müşteri kabûl yeri.

RESEPTÖR (i. Fr. fizik). Alıcı cihaz.

RESÎDE (i. F.). Yetişmiş, erişmiş, olgunlaşmış. **Nev-resîde** = Yeni yetişmiş. **Nâ-resîde** = Yetişmemiş, ermemiş.

RESİF (i. Fr. Al. jeoloji). Su yüzüne kadar gelen sıra kayalar.

RESİM (RESM) (i. A.) (c. rüsûm). **1.** Yazma, çizme. **2.** Eser, nişan, alâmet: Resmi kalmış. **3.** Şekil, suret: Gül resmi. **4.** Tertip, plan, taslak: Yapılacak mektebin resmini çizmek. **5.** Elle yapılan tasvir: Rafael'in yaptığı resimler meşhurdur. **6.** Tasvir yapmak san'atı: Resim öğreniyor. **7.** Fotoğraf: Resmimi aldıracağım. **8.** Tarz, tertip, usûl: Bu resimde yapılır. **9.** Âdet, tavır: Feleğin resmi böyledir! **10.** Alay, tören: Askerin geçit resmi (bu mânâ ile cem'i yerine «merâsim» kullanılır). **11.** Devletçe ve devlet namına edilen hareket ve söylenilen söz: Resmin dışında bir iş. **12.** Vergi, bir maldan hazinenin aldığı hisse, teklif, bac: Gümrük resmi, uuz resmi (bu mânâ ile cem'i «rüsûm» un cem'i olarak «rüsûmât da kullanılır). **Resm-i selâm** = **1.** Askerin kumandana ve devlet büyüklerine yaptığı tören. **2.** Bir geminin diğerine karşı yaptığı saygı gösterisi. **Resm-i geçit** (yanlış bir terkiptir) = Askerî birliklerin törenle geçmesi. **Resm-i kabûl** = Kabûl resmi, resepsiyon. **Resm-i küşâd** = Açılış merasimi.

RESÎS (i. A.) (mü. resîse). Eskimiş, yıpranmış, köhne, eski.

RESİTAL (i. Fr.) (musiki). Solo çalgı veya sesle verilen konser. Çalgı ve ses, eşlikli olabilir.

RESİTATİF (i. Fr.) (musiki). Bir musiki parçasında konuşur gibi bestelenen kısım.

RESMEN (i. A.). **1.** Devlet namına, devlet tarafından, devletçe, resmî şekilde. **2.** mec. Âdet yerini bulsun diye, içten gelmeyerek görünüşte: Resmen iyi kabûl gösterdiyse de memnun olmadığını anladım.

RESMÎ (i. A.) (mü. resmiyye). **1.** Devlet tarafından veya devlet namına olan: Resmî ilân. **2.** Alayla ve törenle yapılan: Resmî bir karşılama. **3.** Âdet yerini bulsun diye yapılıp aslında samimî olmayan: Resmî bir söz söyledi. **Hendese-i resmiyye** = Düzlem geometri, zıddı: Hendese-i mücesseme.

RESMÎLİK (i. A. T.). Resmî olma hâli.

RESMİYET (RESMİYYET) (i. A.). **1.** Resmîlik, resmî sıfat. **2.** Samimiyet zıddı: Onunla çok resmîyiz.

RESMİYYÂT (i. A. c.). Resmî işler.

RESSAM (RESSÂM) (i. A. «resm» den imüb.). Resim yapan san'atkâr.

RESSAMLIK (i.). Resim yapma sanatı.

RESTE (i. F.). Kurtulmuş.

RESTORAN (i. Fr.). Lokanta.

RESTORASYON (i. Fr.). Aslına uygun şekilde tamir (eski eserlerin tamiri söz konusu olunca kullanılır).

RESÛL (i. A.) (c. rüsül). **1.** Elçi. **2.** Kitap sahibi peygamber (kitap sahibi olmayanına «nebî» derler). **Resûl'Ullaah** = Allah'ın Resûlü, Hz. Peygamber.

RE'S-ÜL-MÂL (i. A.). («Malın başı»). Faizi hesaplanmaksızın asıl para, sermaye.

RESY (i. A.). Ağıt, mersiye okuma.

RESYE (i. A.). Romatizma.

REŞÂD (i. A.). **1.** Doğru yolu bulup

girme, hak yolunda yürüme. **2.** Sultan Reşad adına basılan altın: Reşâd altını.

REŞÂDETLÛ (i.). Osmanlı protokolünde şeyhlere verilen unvan.

REŞAT bk. Reşâd.

REŞEN (i.). Yeniçeri ulûfesinin üçüncü üç aylığı.

REŞH (i. A.). Sızma, terleme («teraşşuh» daha çok kullanılmıştır).

REŞHA (i. A.) (c. reşehât). Desti gibi bir kaptan çıkan sızıntı, terleme.

REŞİD (i. A. «rüşd» den smüş.). **1.** Doğru yolda giden. **2.** Akıl ve dirâyet sahibi. **3.** Bülûğa ermiş, Fr. majeur.

REŞİDİYYE (i. A.). Eskiden nişasta ve şekerle yapılan bir cins tatlı.

REŞK (i. F.). **1.** Kıskanma, hased, gıpta. **2.** Hased ve gıpta veren.

REŞK-ÂVER (i. F.). Kıskandıran, kıskançlık veren.

RET bk. Red.

RETK (ka ile) (i. A.). Yırtık ve yarık yapıştırıp tâmir etmek. **Retk ü fetk** = İdare, idareci.

REV (i. F. «reften» fiilinden imas. olup birleşik sıfat teşkilinde bulunur). **1.** Giden, yürüyen. **Tîz-rev** = Çabuk giden. **Râh-rev** = Yolda giden, yol alan. **2.** Gittiği, yürüdüğü. **Kalem-rev** = Kalemin yürüdüğü, hüküm sürdüğü yer. mec. Ülke.

REVÂ (i. F.). Lâyik, münasip, câiz: Revâ görmek. **Nâ-revâ** = Lâyık, câiz ve münasip olmayan.

REVÂBIT (i. A. c.) (m. râbıta). Râbıtalar, ilgiler. bk. Râbıta.

REVAÇ (REVÂC) (i. A.). **1.** Sürüm, iyi sürülen şeyin hâli, itibar: Bu sene bu malın revâcı vardır. **2.** Tedâvülde bulunan, geçerli.

REVÂFIZ (i. A. c.) (m. râfızî). Râfızîler. bk. Râfızî.

REVAK, RAVAK (i. A.) (c. ervika). **1.** Üstü örtülü, önü açık yer. **2.** Kemeraltı, sundurma, saçak altı, çardak. bk. Rivak.

REVÂKIYYÛN (i. A.). Eski Yunan'da bir felsefe akımının mensupları, stoacılar, Fr. stoïciens.

REVÂKIYYE (i. A. felsefe). Zenon felsefesinin adı, Fr. portique, stoïcisme.

REVÂN (i. F.). Giden, yürüyen, akan. **Âb-ı revân** = Akarsu. **Taht-ı revân** = Hayvan ve insanların arasına alınarak taşınan bir çeşit mahfil. **Rûh-i revân** = mec. Sevgili.

REVÂN-BAHŞ bk. Revan-bahşâ.

REVAN-BAHŞÂ (i. F.). Can bağışlayan, taze hayat veren.

REVÂNE (i. F.). Giden, yürüyen. **Revâne olmak** = Gitmek, yürümek.

REVÂNÎ (i.) (aslı: Fars. «revganî», yani sadeyağla yapılan). Tepside pişen irmik yahut undan bir tatlı.

REVANŞ bk. Rövanş.

REVÂYİH (REVÂİH) (i. A. c.) (m. râyiha). Râyihalar, kokular. bk. Râyiha.

REVENDE (i. F.). Giden, yürüyen.

REVERANS (i. Fr.). Selâm veya teşekkür maksadıyla öne doğru bel kırarak eğilme.

REVGAN (i. F.) («rûgan» galattır). Yağ. **Revgan-ı sâde** = Sadeyağ. **Revgan-ı zeyt** = Zeytinyağı.

REVGANÎ bk. Rûganî.

REVİR (i. Al.). Okul, kışla gibi yerlerde ufak tefek hastalıkları olanların yatırıldıkları hasta odası.

REVİŞ (i. F.). **1.** Gidiş, yürüyüş. **2.** Tarz, uslûb: Hareket tarzı: Bu revişle, bu revişte.

REVİYYET (i. A.). Etraflı düşünme, ileriyi görüş.

REVNAK (i. A.). Parlaklık, güzellik, letâfet, tazelik, süs.

REVNAK-EFZÂ (i. F. A.). Revnak, parlaklık, tazelik arttıran.

REVNAKLI (i.). Parlak, lâtif, güzel, süslü.

REKNAK-NÜMÂ (i. A. F. «revnak, parlaklık gösteren») (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

REVOLVER (i. Fr.). Tabanca, altıpatlar.

Revolver

REVÜ (i. Fr.). Çeşitli dans ve oyunlardan meydana gelen sahne gösterisi.

REVZEN (i. F.) (c. revâzin). Pencere.

REY (RE'Y) (i. A.) (c. ârâ). **1.** Görme, görüş, Ar. nazar, müşahede, **Re'yü'l-ayn** = Kendi gözüyle görerek. **2.** Fikir, mütalâa, bir iş hakkında düşünme neticesi olarak söylenilen söz, çare ve tedbir. **Rey vermek** = Mütalâa söylemek, fikrini bildirmek. **3.** Oy. **İttifâk-ı ârâ, ittihâd-ı ârâ** = Oyların birliği. **Ekseriyyet-i ârâ** = Oyların çoğunluğu.

REYÂHÎN (i. A. c.) (m. reyhân). Reyhânlar. bk. Reyhân.

REYB (i. A.). Şüphe.

REYBÎ (i. A. felsefe). Şüpheci, Fr. sceptique.

REYHAN (i. A.) (c. reyâhîn). Fesleğen denilen güzel kokulu bitki.

REYHÂNÎ (i. A.). **Hatt-ı reyhânî** = Dîvânî hat da denilen bir yazı tarzı.

REYYÂN (i. A.). Suya kanmış.

REZ (i. F.). Üzüm ağacı, asma, bağ kütüğü. mec. **Duhter-i rez** = (Asma kızı): Şarap, içki.

REZÂ bk. Rızâ.

REZÂİL (i. A. c.) (m. rezîle). Rezâletler.

REZÂLET (i. A.). **1.** Alçaklık: Ben, o rezâleti kabûl etmem. **2.** Utanacak ve gülünecek iş, ayıp, maskaralık: Pek rezâlet oldu.

REZÂN (i. A.). Ağırbaşlı, vakarlı.

REZÂNET (i. A.). Ağırbaşlılık, vakar.

REZÂYÂ (i. A. c.) (m. rezîe). Belâlar, musıbetler, felâketler.

REZE (i.). **1.** Kapı kanatlarını kaldıran demir çengel ki, menteşe yerini tutar. **2.** Kapıyı kapalı tutmaya mahsus demirden sade zenberek.

REZELEMEK (f.). (kapıyı) Reze ile kapamak.

REZENE (i. A. «râziyâne» den). Dereotuna benzer bitki. **Su rezenesi** = Subaldıranı.

REZİL (REZÎL) (i. A. «rezâlet» ten smüş.) (m. rezîle) (c. erzâl). **1.** Alçak. **2.** Gülünecek ve ayıplanacak, maskara: Rezil adam. **3.** Aşağı, bayağı: Rezil bir iş.

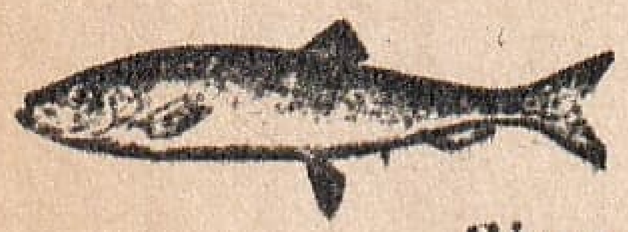

Ringa

REZÎLET (i. A.). Alçaklık.

REZÎN (i. A. «rezânet» ten smüş) (mü. rezîne). Ağır, oturaklı.

REZM (i. F.). Kavga, cenk, savaş.

REZM-GÂH (i. F.). Savaş meydanı.

REZMÎ (i. F.). Savaşa ait.

REZONANS (i. Fr. fizik). Titreşim.

REZZÂK (ka ile) (i. A. «rızk» dan). Rızk veren. mec. Allah.

Rh (kimya). Rodyum elemanının senbolü.

RIBÂT (i. A.). **1.** Bağ, râbıta, ilgi. **2.** Sağlam bina. **3.** Ortaçağ İslâm âleminde derviş-gazilerin barındığı büyük, müstahkem tekke. **3.** (anatomi) Organları bağlayan bazı sinirler.

RIBH (i. A.) (c. erbâh). **1.** Kâr, fayda. **2.** Faiz.

RIDVÂN (i. A.). Hoşnudluk, rızâ. **Rıdvân-Allahu aleyh** = Allah ondan razı olsun!

RIDVÂN (i.). Cennetin muhafızı ve kapıcısı olan melek.

RIFK (i. A.). Yavaşlık, tatlılık, yumuşaklık: Rıfk ile muamele etmek.

RIHLET (i. A.). **1.** Göç. **2.** Yolculuk, sefer. **3.** mec. Ölme, ölüm.

RIHTIM (i. F.). Gemilerin yanaşmasına müsait hâle konmuş kıyı.

RITL (i. A.). **1.** Takriben okkanın üçte birine eşit eski bir sıvı ölçüsü, litre. **2.** Büyük içki kadehi. bk. Ratl.

RIZA (i. A.). **1.** Hoşnutluk, memnunluk: Allah rızâsı için! **2.** Razı olma: Bu işe rızânız var mı? **3.** İstek, irâde: Kendi rızâsıyle gitti. **4.** Kadere baş eğme, tevekkül: İnsan için dünyada rızâ ve tevekkülden başka çare yoktur. **Rızâen li'llaah** = Allah rızâsı için. **Rızâ vermek** = Râzı olmak, muvafakat etmek.

RIZÂ (i. A.). Süt emme.

RIZK (i. A.) (c. erzak). **1.** Azık, nafaka, yiyecek: Karınca bile rızkını tedarik eder. **2.** Tanrı'ca verilen nimet. **3.** Yiyecek ve içeceğe ait maddeler (Bu mânâ ile cem'i kullanılır): Erzak tedariki, erzak anbarı.

RIZVÂN bk. Rıdvan.

RİÂYET (i. A.). **1.** Gözetme, saklama. **2.** Sayma, saygı, itibar. **3.** İkram, ağırlama.

RİÂYETEN (i. A.). Sayarak, hürmet ve itibar ederek.

RİÂYET-KÂR (i. F.). Hürmet ve riayet eden.

RİÂYET-KÂRÂNE (i. F.). Hürmet ve itibarla.

RİBÂ (i. A.). Fâiz.

RİCÂ (i. A.). **1.** (aslı: recâ). Emel, ümit, umma. **2.** Yalvarma: Bu işi görmenizi rica ederim. Bu ricamı kabûl edecek misiniz?

RİCÂCI (i.). **1.** Yalvaran, ricâ eden. **2.** Başkası için aracılık edip ricâ eden.

RİCÂL (i. A. c.) (m. recül). Recüller, erkekler. bk. Recül.

RİCÂLU'LLAH (i. A.). Velîler, Tanrı adamları, evliyâ.

RİC'AT (i. A.). **1.** Geri dönme, geriye yani gelinen tarafa doğru hareket: Yarı yoldan ric'at etti. **2.** Kocanın boşadığı karısıyle tekrar nikâhlanması. **3.** (askerlik) **Hatt-ı ric'at** = Ordunun icabında geriye doğru çekileceği yer ve yol: Hatt-ı ric'atini te'min etmek. **Ric'at-i kahkarî** = Askerin bozgun şeklinde geri çekilmesi.

RİC'Î (i. A.). Geri dönmeye ait, onunla ilgili.

RİCL (i. A.) (c. ercül). Ayak.

RİDÂ (i. A.). Bazı dervişlerin şal gibi omuzlarına attıkları ve ihtiyaca göre seccade ve yorgan gibi de kullandıkları yün kumaş.

RİDDET (i. A.). İslâm dininden dönme.

RİE (i. A.) (tes. rieteyn) (tıp) Akciğer. **Zâtürrie** = Bir akciğer hastalığı.

RİEVÎ (i. A.) (mü. rieviyye) (tıp). Akciğere ait.

RİFÂDE (i. A. tıb). Yaraların üzerine konulan katlanmış bez, baskı.

RİFÂİYYE (i. A.). Rifâî tarîkati.

RİF'AT (i. A.). Yükseklik, yücelik, eskiden bir rütbe adı.

RİF'ATLÛ (i. A.). **1.** Yüce ve şanlı. **2.** İmparatorluk devrinde seraskerlere (harbiye nâzırı) verilen bir unvan.

RÎH (i. A.) (c. riyâh). **1.** Yel, rüzgâr. **2.** (tıp) Vücudun bazı taraflarında olan sızı.

RÎHTE (i. F.). Dökülmüş, atılmış.

RÎK (i. F.). **1.** Kum. **2.** (Türkçe'de: rıh) Eskiden kurutma kâğıdı yerine kullanılan ince kum.

RÎK (ka ile) (i. A.). Sevgilinin ağız suyu.

RİK'A, RIK'A (i. A.). Arap harflerinde en çok kullanılan elyazısı şekli.

RİKÂB (i. A.). **1.** Üzengi. **2.** Eşik, hükümdar eşiği: Rikâb-ı Hümâyûn.

RİKAB (a uzun) (i. A. c.) (m. rakabe). bk. Rakabe.

RİKÂB-DÂR (i. F., Ar. rikâb = üzengi, Fars. dâşten = tutmak). **1.** Üzengi ağası. **2.** Has Oda'nın generallerinden biri.

RİKÂBİYYE (i. A.). Sadrâzam, vezirler ve bazı devlet ricâli tarafından belirli zamanlarda padişaha verilen hediyeler.

RİK'AT bk. Rek'at.

RÎK-DÂN (i. F.). Eskiden yazıyı kurutmak için kullanılan tozun konduğu üstü delikli kab.

RİKKAT (i. A.). **1.** İncelik, yufkalık. **2.** mec. Acıma, şefkat, teessür, müteessir olma.

RİKKAT-ENGÎZ (i. F., Ar. rikkat = acıma, Fars. engîhten = koparmak). Rikkat, acıma veren: Rikkat-engîz bir vak'a.

RÎM (i.) (Osmanlı Türkçesi'nde). Roma. **Rîmpapa** = Papa, Roma papazı.

RİM (RİMM) (i A. tıb). Kemik çürümesi.

RİMEL (i.). Kadın kirpiklerine sürülen yağlı, renkli sürme.

RİNA (i.). Tırpana balığı.

RİND (i. F.) (c. rindân). **1.** Serseri, lâubâli, sarhoş. **2.** Dış görünüşü lâubâli olan, aslında olgun gönül adamı ki, Doğu şairlerine göre çok makbûldür.

RİNDÂNE (i. F.). Rindce, rindcesine, rind gibi.

RİNDLİK (i.). Rind olma hâli.

RİNG (i. İng.). Daha çok boks. güreş müsabakalarının yapıldığı kenarı halatla çevrili, zeminden yüksekçe platform.

RİNGA (i.). Bir cins yassı balık ki, kurutulmuşu meşhurdur.

RİNT bk. Rind.

RİSÂLE (i. A.) (c. resâil). **1.** Mektup, Fars. nâme: Risâle-i tebrîkiyye (bu mânâ ile çok az kullanılmıştır). **2.** Broşür: Risâle-i mahsûsa, Fr. monographie.

RİSÂLET (i. A.). **1.** Elçilik. **2.** Peygamberlik. **3.** (hukuk). Mes'uliyeti yüklenmeksizin birinin sözünü diğerine bildirme, iletme.

RİSÂLET-PENÂH (i. F., Ar. risâlet = peygamberlik, Fars. penâh = sığınak). Peygamberimiz.

RİSÂLET-PENÂHÎ (i. F.). Peygamberimiz'e ait.

RİSK (i. Fr.). Bir zarara uğrama tehlikesi: Her türlü riski göze alarak bir işe girdi.

RÎSMÂN (i. F.). İp, halat, resen.

RÎŞ (i. F.). Yara. **Dil-rîş** = Gönlü yaralı.

RÎŞ (i. F.). Sakal, Ar. lihye.

RÎŞ (i. A.). Kuş tüyü.

RİŞÂŞ, RİŞÂŞE (i. A.). Serpinti.

RİŞE (i.). **1.** Saçak, püskül. **2.** İnce kökler, saçaklı kök.

RÎŞ-HAND (i. F.). Bıyık altından gülme, istihzâ.

RİŞME (i.). Zencirden gem.

RİŞTE (i. F.). **1.** İplik, tire. **2.** mec. Rabıta, alâka, ilgi, vasıta. **3.** (Türkçe'de: erişte) Evde yapılan tel şehriye. **Ser-rişte** İp ucu, vesile.

RİTİM bk. Ritm.

RİTM (i. Fr.). Ölçü, düzüm, Ar. îkaa.

RİTMİK (i.). Ölçülü, ahenkli.

RİVAK bk. Revak.

RİVÂYET (i. A.) (c. rivâyât). **1.** Bir haber, söz anlatma, hikâye: Birtakım haberler rivâyet etti. **2.** Nakil ve rivayet olunan hikâye ve haber, halk ağzına düşen söz: Bir rivâyet işittim.

RİYÂ (i. A.). İki yüzlülük, yalandan gösteriş, mürâîlik.

RİYÂH (i. A. c.) (mü. rîh). bk. Rîh.

RİYÂKÂR (i. F.). Riyâkârlıkla, mürâilikle, ikiyüzlülükle: Riyâkârâne hareket.

RİYAL (i.) (İspanyolca'dan). Eski yirmi beş kuruşluk İspanya ve Avusturya gümüş sikkesi.

RİYÂLE (i.). İmparatorluk devrinde tuğ ve tümamiral.

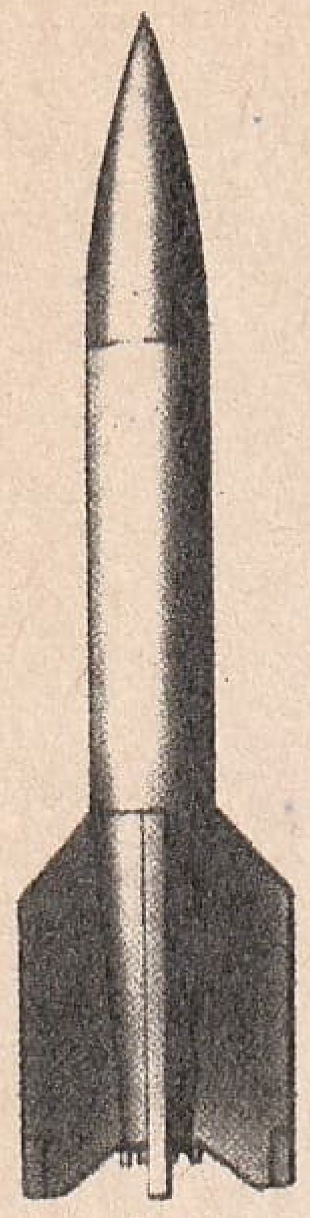

Roket

Roka

RİYÂSET (i. A.). **1.** Baş olma, reislik. **2.** Tanzimat'tan önce: Reîsülküttâblık, dışişleri bakanlığı.

RİYÂSET-PENÂH (i. F., Ar. riyâset = reislik, Fars. penâh = sığınak). Reislik makamında bulunan.

RİYÂSET-PENÂHÎ (i. F.). Reise, reislik makamında bulunana ait.

RİYÂZ (i. A. c.) (m. ravza). Ravzalar, bahçeler. bk. Ravza.

RİYÂZET (i. A.). Nefsini kırma, pehrizle kanaatkâr yaşayış: Riyâzet etmek.

RİYÂZÎ (i. A.) (mü. riyâziyye). Matematiğe ait.

RİYAZİYECİ (i.). Riyaziye ile uğraşan matematikçi.

RİYÂZİYYÂT (i. A. c.). Matematiğe ait ilimler.

RİYÂZİYYE (i. A.). Matematik.

RÎZ (i. F. «rîhten» fiilinden). Döken, akıtan, saçan, serpen. **Hûn-rîz** = Kan döken. **Eşk-rîz** = Gözyaşı döken. **Şeref-rîz** = Şeref saçan, şerefli.

RÎZÂN (i. F.). Dökülen, akan, Ar. cârî: Rîzân olmak.

RÎZE (i. F.). Ufak parça, kırıntı, saçıntı: Rîze rîze olmuş.

RÎZE-ÇÎN (i. F. rîze = ufak parça, çîden = toplamak). Ufak parçaları ve dökülen kırıntıları toplayan.

RİZİKO (i. İ.). Zarara uğrama tehlikesi.

Rn (kimya). Radon elemanının senbolü.

ROBA (i. İ. roba). Giyilecek şey, esvap, elbise.

ROBOT (i. Çek dilinden). Elektrik veya mekanik yollarla çeşitli işler yaptırılabilen otomatik cihaz.

RODA (i. denizcilik). Halatın dolap üzerine sarılıp teşkil ettiği yumak.

RODYUM (i. Y. kimya). Rh senbolüyle gösterilen beyaz bir eleman.

ROKA (i. L.). Turpgillerden, yaprakları salata gibi yenen bir bitki (eruca sativa).

ROKET (i. Fr. roquette). **1.** Füze. **2.** Fişek.

ROKOKO (i. Fr.). XVII. asrın başında Fransa'dan yayılan gösterişli bir süsleme üslûbu: Rokoko yapı.

ROL (i. Fr.). **1.** Bir işte, bilhassa tiyatro ve sinema oyunlarında herkese düşen görev, iş payı. **2.** Yalancıktan yapılan davranış, gösteriş.

ROM (i. İng.). Bir çeşit alkollü içki.

ROMALI (hi.). **1.** Roma şehrinde doğan veya yaşayan. **2.** Roma imparatorluğu ahalisinden olan.

ROMAN (i. Fr.). **1.** Çok uzun hikâye. **2.** Roma dili ve kültürü ve bu tarzla ilgili.

ROMEN (hi.). Romanyalı, Romence konuşan.

ROMENCE (hi.). Latin dillerinden biri; Romenler konuşmaktadır.

ROMANCI (i.). Roman yazarı.

ROMANESK (i. Fr.). Roman gibi olan.

ROMANTİK (i. Fr.). **1.** Klasik kaidelerden kurtulmuş, daha çok duyguya önem veren san'at akımına mensup. **2.** Bu karakterde olan eser, insan vs.

ROMANTİK MUSİKİ (i.). Batı musikisinde klasik devreyi tâkib eden ekol.

ROMANTİK TÜRK MUSİKİSİ (i.). Neoklasik Türk musikisi, Hacı Ârif Bey ekolü.

ROMANTİZM (i. Fr.). XVIII. yüzyıl sonunda başlayan ve hislere fazlaca yer veren edebiyat çığırı.

ROMANYA (hi. coğrafya). Balkanlar'ın kuzeydoğusunda bir Latin ülkesi.

ROMATİZMA (i. Y. tıp). Bazı oynak yerlerin şişip kızarmasıyle kendini gösteren bir hastalık.

ROMEN RAKAMLARI (i. İ.) Eski Roma devrinde kullanılan rakamlar.

ROMORKÖR (i. Fr. remorqueur). bk. Römorkör.

ROP bk. Roba.

ROSPÎ (RÛSPÎ) (i. F.) (halk dilinde: orospu). Kahbe, fâhişe.

ROSTO (i. İ.). Haşlandıktan sonra kesilip kızartılmış et.

ROSTOPOLLU (i.). Rosbi oğlu. Orostopoğlu, orospu oğlu. mec. Kalleş, karaktersiz.

ROTA (i. denizcilik). Geminin seyir yolu. **Rota vermek** = Gemiye istenen yöne gitmesi için yol vermek.

ROTATİF (i. Fr.). **1.** Bobin haldeki kâğıda baskı yapan matbaa makinesi. **2.** Karları emip püskürterek yol açan yol makinesi.

ROZA (i. Fr. rose). Yassı elmas taşı, âdî elmas, Felemenk (Holanda) taşı.

ROZBİF (i. İng.). Sığır eti kızartması.

ROZET (i. Fr.). Yakaya takılan ve bir yerle alâkayı belirten küçük süs.

ROMORK (i. Fr.). Denizde veya karada başka bir taşıt tarafından çekilen motorsuz taşıt.

RÖMORKÖR (i. Fr.). Başka taşıtları çekme işinde kullanılan deniz taşıtı.

RÖNESANS (i. Fr.). Avrupa'da Orta Çağ'dan sonra meydana gelen ve eski klasik âleme dayanan ilim ve sanat çığırı.

RÖNTGEN (i. Röntgen adından). **1.** Röntgen adlı bilgin tarafından bulunan ışınlar, X ışınları. **2.** X ışınlarının ışınım birimi.

RÖNTGENCİ (i.). **1.** Röntgen ışınlarıyla tedavi mütehassısı. **2.** (argo) Kadınları gizlice gözetleyen cinsî sapık.

RÖPORTAJ (i. Fr.). Bir yazarın, gördüklerini anlatan yazısı.

RÖTUŞ (i. Fr.). **1.** Çekilmiş fotoğraf filmi üzerinde sonradan fırça ile tashihler yapmak. **2.** Herhangi bir eserde yapılan düzeltmeler.

RÖZOLÜSYON bk. Çözülme.

RÛ, RÛY (i. F.). **1.** Yüz, çehre. **2.** Satıh, yüz. **Rûy-i zemîn** = Yeryüzü. **Rûy-i deryâ** = Denizin yüzeyi. **Âb-rû** = Yüzsuyu. **Rû-be-rû** = Yüzyüze. **Hûb-rû** = Güzel yüzlü. **Dü-rû** = İki yüzlü, mürâî. **Rû-gerdân** = Yüz çeviren. **Rû-mâl** = Yüz süren, yüz sürme.

RÛ (i. F. «rûyîden» fiilinden, terkiplerde geçer). Biten. **Hod-rû** = Kendi kendine biten.

RUÂF (i. A. tıp). Burun kanaması.

RUAM (i. A.). Sakağı hastalığı.

RUB' (i. A.). **1.** Dörtte bir, bir şeyin dört kısmından bir kısmı, Fars. çeyrek. **Rub'ı meskûn** = Arz'ın kara parçalarının, kıt'aların toplamı, denizler dışında kalan kısmı. **2.** Kuruşun dörtte biri. **3.** Yarım arşının dörtte biri.

RÛBÂH, RÛBEH (i. F.). Tilki.

RUBÂÎ (i. A.) (mü. rubâiyye) (c. rubâiyyât). **1.** (Arapça'da). Cezrinde 4 harf bulunan masdar. **2.** Dört mısrâlı yani iki beyitten mürekkep ve hususî rubâî vezinleri ile yazılmış kıt'a ki, İran ve Türk şiirinde çok kullanılır: Bir rubâî söyledi. Ömer Hayyâm'ın rubâileri.

RÛBEH bk. Rûbâh.

RUBİDYUM (i. L. kimya). Rb senbolüyle gösterilen bir eleman.

RUB'İYYE (i. A.) (Türkçe halk dilinde: rubye). Eski altının çeyreği ki, takriben on kuruş kıymetinde bir sikke idi. Hindistan'da bir gümüş sikkeye de bu ad verilmiştir. **Rub'iyye çiçeği** = Öküzgözü.

RUBLE (i. Rusça). Rus para birimi.

RUBÛBİYYET (i. A.). **1.** Efendilik, mâliklik. **2.** Tanrılık, Ar. ulûhiyyet.

RÛD-BÂR (i. F.). Çay, akarsu, nehir.

RÛGAN (i.) (F. revganî'den). Ayakkabı imalinde kullanılan parlak sahtiyan.

RÛGANÎ (i. F.). Rûgan derisine veya yağına ait. «Revânî» de buradan gelir.

RUGANLAMAK (f.). (sahtiyanı) Parlatmak, cilâ verip parlak hâle sokmak.

RUGANLI (i.). Cilâlı, parlak (sahtiyan).

RÛ-GERDÂN (i. F.) (rû = yüz, gerdânîden = çevirmek). Yüz çeviren, istek ve rağbet göstermeyen.

RUH (RÛH) (i. A.) (c. ervâh). **1.** İnsanda ve hayvanlardaki hayat maddesi, can: Rûhuna rahmet olsun! **2.** Hareket, faaliyet, kuvvet: Bu adamda hiç ruh yoktur. **3.** Tesir: Konuşmanızda biraz ruh verecek tâbirler kullanın. **4.** Bitki vs.'den çıkarılan öz: Nane ruhu, Afyon ruhu, lokman ruhu, nişadır ruhu, tuzruhu. **Rûhu'l-lah** = Hazret-i İsa. **Rûhu'l-Emîn, Rûhu'l-Kuds** = Cebrâil.

RUH (u kısa) (i. F.). Yanak. **Gül-ruh** = Gül yanaklı.

RUH (i. A.). **1.** Arap masallarında geçen pek büyük hayâlî kuş. **2.** Satranç oyununda bir taş.

RUHÂM (i. A.). Mermer taşı, Fars. seng-i hârâ.

RÛHÂNÎ (i. A.) (mü. rûhâniyye). **1.** Güzel manzaralı ve havalı: Ruhânî bir yer. **2.** Müslümanlık dışı dinlerde din adamı.

RÛHÂNİYYET (i. A.). **1.** Rûhânîlik, ruhtan ibaret olanın hâli. **2.** Ölmüş bir kimsenin ruhlar âlemindeki mânevî varlığı.

RUHÂVÎ bk. Rehâvî.

RUHBÂN (i. A. c.) (mü. râhib). Rahipler. bk. Rahip.

RUHBÂNİYYET (i. A.). Rahiplik, keşişlik.

RUHBİLİM (i.) (uyd. k.). Ruhiyat, psikoloji.

RÛH-FİRÎB (i. A. F.). Ruhu okşayan, hoşa giden, ruh eğlendirici.

RÛHÎ (i. A.) (mü. rûhiyye). Rûha ait.

RÛHİYÂT (i. A.). Psikoloji, ruh ilmi.

RUHLANDIRMAK (f.). Canlandırmak, kuvvet ve tesirini arttırmak.

RUHLANMAK (f.). Canlanmak, kuvvet ve tesiri artmak.

RUHLU (i.). **1.** Canlı. **2.** mec. Kuvvetli, tesirli.

RÛH-NEVÂZ bk. Rûhnüvâz.

RÛH-NÜVÂZ (i. A. F. «rûhu okşayan») (musiki). Türk musikisinde «yegâh = re» perdesinde kalan bir şed makam.

RUHÖTESİ (i.) (y. k.). Psikolojinin sınırları dışında kalan telepati gibi hallerin bütünü.

RÛH-PERVER (i. F.). Rûha kuvvet ve ferahlık veren, hoşa giden.

RUHSÂR, RUHSÂRE (i. F.). Yanak.

RUHSAT (i. A.). İzin, müsaade: Ruhsat almak, istemek, vermek.

RUHSATLI (i.). Ruhsatı olan, izinli.

RUHSAT-NÂME (i. F.). Ruhsat veren kâğıt, izin-nâme, iş vesikası.

RUK'A (i. A.). **1.** Bez ve kumaş parçası, yama. **2.** Pusla, kısa yazı yazmaya mahsus ufak kâğıt, kâğıt parçası. **3.** Tezkere, dilekçe. **4.** (Türkçe, üçüncü mânâdan çıkma) (halk dilinde: rık'a). Eskiden resmî vesikaların yazıldığı bir yazı çeşidi. bk. Rık'a.

RUKABÂ (i. A. c.) (m. rakîb). Rakipler. bk. Rakib.

RUKUM (ku uzun) (i. A. c.) (m. rakam). Rakamlar, sayılar. bk. Rakam.

RUKYE (i. A.). Sihirbaz ve üfürükçülerin okudukları şey, efsun: Rukye okumak.

RUKYE-HÂN (i. F., Ar. rukye = efsun, Fars. Hânden = okumak). Rukye ve efsun okuyan, üfürükçü.

RULET (i. Fr.). Döner bir âletle oynanan bir kumar çeşidi.

RÛM (i.). **1.** Romalı. **2.** Anadolu, Türkiye: Sultân-ı Iklîm-i Rûm olan Yıldırım Bâyezîd. **3.** Vaktiyle merkezi Sıvas olan Osmanlı eyaleti: Rûm beylerbeyliği. **4.** Türkiye'de yaşayan Rum azınlığı.

RUMBA (i. Portekizce). Güney Amerika menşeli oynak bir dans.

RUMCA (hi.). Rumlar'ın konuştukları Yunanca.

RUMELİ (RÛM-ELİ) (hi.). Osmanlı imparatorluğunun Tuna'ya kadar olan Avrupa arazisine verilen umumî isim. **Rumeli Beylerbeyiliği** = Merkezi Sofya ve bazan Manastır olan pek geniş Osmanlı eyaleti. **Rumeli Türküleri** = Türk halk musikisinin Balkanlar'da teşekkül etmiş dalının türkü şeklindeki klasik ürünleri.

RUMEN (hi.). Romanyalı. bk. Romen.

RUMENCE bk. Romence.

RUMH (i. A.) (c. rimâh). Mızrak, kargı, süngü.

RUMHÎ (i. A.) (mü. rumhiyye) (botanik). Mızrak gibi sivri ve keskin.

RÛMÎ (i. A.) (mü. Rûmîye). **1.** Anadolulu, Türkiyeli: Mevlânâ Celâleddin Rûmî. **2.** Rum, Türkiye'de yaşayan Yunanlı.

RÛ-NÜMÂ, RÛ-NÜMÛN (i. F.) (rû = yüz, nümûden = göstermek). Yüz gösteren, ortaya çıkan.

RUS (hi.) (vaktiyle: Urûs). Rusça konuşan, Rusyalı: Ruslar, Rus kacmi. **Rus hıyarı** = Çok su istemeyen bir cins hıyar.

RUSÇA (hi.). Ruslar'ın konuştuğu en yaygın Slav dili.

RUSG (i. A. anatomi). El ve ayak ayasının arkası.

RÛ-SİYAH (i. F.) (rû = yüz, siyah = kara). Kara yüzlü. mec. Rezil, mahçup.

RÛSPÎ bk. Rospi.

RÛSTÂ (i. F.). Köy, nahiye, çiftlik.

RUSTÂÎ bk. Rustâyî.

RUSTAK (i. A.) (c. (resâtik) (Farsça rûstâ'dan Arapça'laşmış). Köy, çiftlik.

RUSTÂYÎ (i. F.). Köye ve kıra ait, Fr. rustique.

RÜSTAHİZ (i. F.). Kıyamet, mahşer.

RÛŞEN (i. F.). **1.** Aydın, aydınlık. **2.** Apaçık, ortada olan. **Dîdeler rûşen** = Gözler aydın.

RÛŞENÂ (i. F.). Aydın, ışıklı.

RÛŞENÂYÎ (i. F.). Aydınlık.

RUTENYUM (i.). Ru senbolüyle gösterilen bir eleman.

RUTÛBET (i. A.). **1.** Yaşlık, nemlilik, ıslaklık: Bu çamaşırda biraz rutûbet var. **2.** Havada veya yapı içindeki nem. **Mîzânü'r-rutûbe** = Havadaki su buharını ölçmeye mahsus âlet, igrometre.

RUÛS (i. A. c.) (m. re's). bk. Re's. **1.** Sadâretten küçük rütbeler için verilen vesika. **2.** İlmiyye rütbesi, pâye: Ruûs almak.

RUVÂT (i. A. c.) (m. râvî). Râvîler, rivâyet edenler. bk. Râvî.

RÛY (i. F.). Yüz, çehre. bk. Rû.

RÛY (i. F.). **Rûy-i nigâr** = **1.** Bir çeşit zanbak. **2.** Penbe renkte küçük taneli bir cins üzüm.

RÛY-I IRAK (i. F. A.) (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep adam.

RÛY-İ ZEMÎN (i. F.). Yeryüzü.

RÛZ (i. F.). Gün, gündüz. **Rûz-ü şeb** = Gece, gündüz. **Rûz-i cezâ** = Kıyamet günü, mahşer. **Rûz-merre** = Her günkü.

RÛZE (i. F.). Oruç.

RÛZE-DÂR (i. F.) (rûze =oruç, dâşten = tutmak). Oruç tutan, Ar. sâim.

RÛZE-HÂR (i. F.) (rûze = oruç, hârden = yemek). Oruç yiyen, oruç tutmayan.

RÛZGÂR (i. F.). Zaman, vakit.

RÛZÎ (i. F.). Rızk, azık.

RÛZÎNE (i. F.). Gündelik, Ar. yevmî.

RÛZÎ-RESÂN (i. F.). Rızk yetiştiren, rızk veren.

RÛZ-MERRE bk. Rûz.

RÛZ-NÂMÇE (i.) (rûz-nâme'nin küçü

ğü). Küçük gündelik defter veya kısa gündelik kayıtlar.

RÛZNÂMÇECİ (i.). Osmanlı teşkilâtında rûz-nâmçe tutan muhasebeci.

RÛZ-NÂME (i. F.) (rûz = gün, nâme = yazılmış şey). **1.** Gündelik masrafların veya olayların kaydedildiği defter. **2.** Her günkü olayları yayınlayan gazete, gündelik gazete. **3.** Takvim.

RÜBÂ (i. F.) («rübûden» fiilinden mastar ismi, birleşik sıfat teşkîline girer). Kapan, kapıcı. **Dil-rübâ** = Gönül kapan, pek güzel ve dilber. **Keh-rübâ, geh-rübâ** = Saman kapan, kıl ve çöpleri çeken değerli sarı taş. **Âhen-rübâ** = Demiri çeken, mıknatıs.

RÜBÂB bk. Rebâb.

RÜBÂÎ bk. Rubâî.

RÜCHÂN (i. A.). Üstün olma («rüçhâniyyet» yanlıştır).

RÜCÛ (i. A.). **1.** Geri dönme, avdet, ric'at. **2.** Cayma, sözünden dönme, sözünü geri alma.

RÜESÂ (i. A. c.) (mü. reis). Reisler, başkanlar. bk. Reis.

RÜFÂÎ bk. Rifâî.

RÜFEKAA (i. A. c.) (m. refîk). Refikler, arkadaşlar. bk. Refik.

RÜHBÂN (i. A. c.) (m. râhib). Râhipler, papazlar. bk. Rahib, ruhban.

RÜ'YET (i. A.). **1.** Görme, görüş. **Rü'yet-i hilâl** = Yeni ayı görme. **2.** Yönetme, idare. **3.** Davaya bakma: Davasını henüz rü'yet etmediler.

RÜKBE (i. A.). Diz.

RÜKN (i. A.) (c. erkân). **1.** Bir şeyin en sağlam ve kuvvetli tarafı, temel direği, köşe, dayanak: Bir yapının rüknü. **2.** Sütûn, direk. **3.** (c. askerlik). Osmanlı devrinde generaller sınıfına verilen ad: Erkân-ı askeriyye. Üst subaylara «ümerâ», subaylara ise «zâbitîn» denirdi. **Erkân-ı harb, erkân-ı harbiyye** = Kurmay.

RÜKÛ (i. A.). Namazda elleri dizlere dayayıp eğilme hareketi.

RÜKÛB (i. A.). Binme.

RÜKÛD (i. A.). Durulma, durgun ve sessiz olma.

RÜKÛN bk. Rükn.

RÜKÜŞ (i.). Görgüsüz ve zevksiz giyiniş, eşya.

RÜMMÂN (i. A.). Nar meyvesi.

RÜMMÂNÎ (i. A.) (mü. rümmâniye). Nar çiçeği renginde. (botanik) **Fasîle-i rummâniye** = Nargiller.

RÜMÛZ, RUMÛZ, RUMÛZÂT (i. A. c.) (m. remz). Remzler, senboller. bk. Remz.

RÜSTİK (i. Fr.). Rustâyî, kıra ait.

RÜSÛB (i. A.). Tortu, telve, çöküntü.

RÜSÛH (i. A.). **1.** Sağlamlık, metanet. **2.** Bir ilimde geniş bilgi.

RÜSÛM (i. A. c.) (m. resm). bk. Resm. Bunun da çokluğu: Rüsûmat. bk. Rüsûmât.

RÜSÛMÂT (i. A. c.) (resm'in çokluğunun çokluğu). **1.** Muhtelif malların devlete ait vergileri. **2.** (müfret gibi) Gümrük idaresi.

RÜSÛMÎ (i. A.) (mü. rüsûmiyye). Gümrüğe ve resimlere, vergilere ait.

RÜSÛP bk. Rüsûb.

RÜSVÂ bk. Rusvây.

RÜSVÂY (i. F.). Rezîl, maskara. Âleme rüsvây oldu.

RÜŞD (i. A.). **1.** Doğru yolda gitme, doğru yolu bulma. **2.** Doğru düşünme, akıl, kavrayış, anlayış sahibi olma. **3.** Bâliğ olma.

RÜŞDÎ (i. A.) (mü. rüşdiyye). Rüşde ait. **Mekteb-i rüşdî, mekâtib-i rüşdiyye** ve kısaca **rüşdiyye** = Tanzimat'tan sonra ortaokullara verilen ad.

RÜŞDİYE, RÜŞDİYYE bk. Rüşdî.

RÜŞEYM (i. A.) (reşm'den küçültme ismi) (botanik). Tohumun aslı olan tanecik, Fr. embryon.

RÜŞT bk. Rüşd.

RÜŞTİYE bk. Rüşdiye.

RÜŞVET (i. A.). Bir memura, haklı veya haksız bir iş gördürmek için verilen ücret ve hediye.

RÜTBE (i. A.) (c. rüteb). **1.** Sıra, basamak, derece, pâye. **2.** Miktar, derece: Bu rütbe çalışmak. **3.** Devlet görevlilerine verilen pâye, derece.

RÜTBETLÛ (i.). Pâyeli, yüce dereceli (eski nesir dilinde patriklere verilen unvandır).

RÜTEB (i. A. c.) (m. rütbe). bk. Rütbe.

RÜTEYLÂ (i. A.). Zehirli ve iri bir cins kır örümceği.

RÜYA (RÛYÂ) (i. A.). Uykuda görülen şey, düş.

RÜZGÂR (i.). Yel, esinti. (denizcilik) **Rüzgâr altı** = Rüzgârın esdiği yönün zıddı. **Rüzgâr üstü** = Rüzgârın estiği taraf. **Rüzgâr payı** = Mermilerin rüzgâr te'siriyle sapma derecesi. bk. Rüzgâr.

S

S Türk alfabesinin yirmi ikinci harfi; se adıyle anılan bu ses, ses bilgisi bakımından sürekli, ıslıklı sadasız diş konsonantıdır. Arap harfleri ile yazılan Türkçe'de üç çeşit s vardı: Sîn, sâd ve se.

S (kimya). Kükürt elemanının senbolü.

SÂ, SÂY (i. F. «sâyîden» fiilinden imas. olup birleşik sıfat yapar). Süren: **Cephe-sây, cebin-sây** = Yüzünü, alnını süren.

SÂ (e. F. «âsâ» dan hafifletilmiş). Benzer, eş. **Anber-sâ** = Anber gibi.

SÂ (i. A.). Arap harfleri ile yazılan Türkçe'de «se» denen harfin Arapça adı ki, İngilizce'deki «th» sesini karşılayan peltek s'dir.

Saat

SAADET (SAÂDET) (i. A.) (terkiplerde: saâde). Bahtiyarlık. **Bâbü's-saâde** = Mâbeyn-i Hümâyûn kapısı. Bâb-ı Hümâyûn. **Vakt-i saâdet, zamân-ı saâdet** = Peygamberimiz'in yaşadığı çağ. **Saadetle** = «Allahaısmarladık» diyenlere söylenen nezaket tâbirlerinden.

SAADETLİ, SAÂDETLÛ (i.). **1.** Bahtiyar, mes'ut. **2.** İmparatorluk devrinde rütbe-i ûlâ ile Rumeli beylerbeyi ve mîr-i mîrân, ferîk ve mîrlivâ rütbelerinde (tuğgeneral - korgeneral ve eşit rütbedeki mülkî görevlilere) bulunanlara verilen unvandır.

SAÂDET-MEÂB (i. A. F.). Saadet sahibi (saygı tâbiri).

SAÂDET-MEND (i. F.). Saadetli, bahtiyar, mes'ut.

SAAT (i. A.) (c. sâât). **1.** Gündüz ile geceden ibaret bir günün yani Arz'ın kendi mihveri üzerinde dönmesi zamanının bölündüğü 24 eşit parçadan herbiri ki, 60 dakikadan ve her dakika 60 saniyeden mürekkeptir: Üç saat yürüdüm, saat beşte geldim. **2.** Vakit, zaman, ân: Bu saatte, o saat. **3.** Belirli vakit, ecel: Satı gelince, her işin vakti saati vardır. **4.** Kıyâmet günü. **5.** Bir saatte alınan yol ki, üç mil yani beş kilometredir: Buradan filân yere kaç saattir? **6.** Vakti gösteren âlet ki, çeşitleri olur: Cep saatı, çalar saat, duvar, kule saatı, kum saatı, güneş saati. **O saat** = Ânide, ansızın, derhal. **Bir saat evvel** = Mümkün mertebe evvel, çabuk, erken. **Saatbaşı** = Mecliste herkesin dalıp bir müddet susmasıyle süren sessizlik. **Saat tutmak** = Elde saat olarak vakti hesap etmek. **Eşrât-ı sâât** = Kıyâmet alâmetleri. **Eşref-i sâât (eşref saat)** = Uğurlu zaman, uğurlu an.

SAATÇI (i.). Saat yapan ve satan yahut tamir eden adam.

SAATÇILIK (i.). Saat yapmak veya tamir etmek işi.

SAATLIK (i.). Şu kadar saat süren: Bir saatlık işimiz vardır.

SÂB (SA'B) (i. A. «suûbet» ten smüş.) (mü. sâbe). **1.** Çetin, zor, müşkül: Sâb iş. **2.** Kuvvetli, zorlu: Sâb düşman.

SABÂ (i. A.) (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

SABÂ (i. A.). Kuzeydoğudan esen hafif ve latif rüzgâr. **Bâd-ı sabâ** = Sabah yeli.

SABÂ-BÛSELİK (i. A. F. T.) (musiki). Türk musikisinde bûselik beşlisi ile kalan bir mürekkep makam.

SABÂ DÖRTLÜSÜ (i. A. F.) (musiki). Sabâ makamının tertibinde bulunan dörtlü.

SABAH (SABÂH) (i. A.). Gündüzün başı: Sabah oldu, sabah namazı, sabah yemeği, sabah dersi. **Sabah - akşam** = Her sabah ve her akşam belirli ve kesiksiz şekilde. **Akşama, sabaha** = Akşam olmazsa sabah olacak, pek yakındır: Yolcumuz akşama sabaha gelir. **Sabah olmak** = Gün-

düz açılmak, şafak atmak. **Sabah etmek, geceyi sabah etmek** = Sabaha kadar uyuyamamak, geceyi uykusuz geçirmek. **Sabaha çıkmak** = Sabaha yetişmek. **Sabahlar hayrolsun, sabâh-ı şerîfiniz hayrola** = Öğle vaktine kadar kullanılan selâm tâbiri. **1.** Sabah vakti: Sabah erken kalkar. **2.** Bugünün sabahı, bu sabah: Sabah gelirim, sabah gelin. **Sabahları** = Sabahleyin, sabah vakti.

SABÂHAT (i. A.). Güzellik.

SABAHÇI (i.). **1.** Nöbeti sabaha kadar olan veya sabaha rastlayan kimse. **2.** Uyumadan sabahı eden kimse. **3.** Öğleden önce ve sonra olmak üzere iki öğretim yapan okullarda öğleden önce okula giden öğrenci. **Sabahçı kahvesi** = Sabaha kadar açık kalan kahve.

SABÂH-GÂH (i. A. F.). Sabah vakti.

SABAHLAMAK (f.). Sabaha kadar uyuyamamak, bütün gece uykusuz kalıp sabahı bulmak: Oyunda sabahlamışlar.

SABAHLEYİN (i.). Sabah vakti, sabah erkenden: Sabahleyin biraz kahvaltı ederim.

SABAHLI (i.). Her sabah olan. **Sabahlı - akşamlı** = Her sabah, her akşam olan veya tekrarlanan.

SABAHLIK (i.). Yataktan kalkınca eğreti olarak giyilen üstlük.

SABÂ-KÜRDÎ bk. Sabâ-Zemzeme.

SABAN, SAPAN (i.). Çift sürmeye mahsus âlet ki, bir çift öküze çektirilir. **Saban oku** = Demirinden öküzlerin arasından boyunduruğa kadar uzanan ağaç. **Sabankıran** = Pek sert bir cins kök.

SABÂ-REFTÂR (i. A. F.). Rüzgâr gibi hafif ve çabuk giden.

SABÂVET (i.) (galat olup doğrusu sabuvvet veya sabâ'dır). Çocukluk, sabîlik: Sabâvetinde, sabâvetinden beri.

SABÂ-ZEMZEME (i. A.) (musiki). Türk musikisinde kürdî dörtlüsü ile kalan bir mürekkep makam.

SÂBIK (i. A. «sebk» den) (mü. sâbıka). **1.** Geçen, geçmiş, olmuş, önce. **2.** Şimdikinden önce bir görev veya makamda bulunmuş olan, zıddı: lâhık: Sâbık İstanbul valisi. **3.** İleride bulunan, zamanca veya pâye ve rütbece önde bulunan. geçmiş zaman.

SÂBIKA (i. A.) (c. savâbık). **1.** Geçmiş hâl ve olay. **2.** Mahkemeye düşüp mahkûm olmayı icab ettiren geçmiş bir suç: Sâbıkası vardır.

SABIKALI (i. hukuk). Sabıkası olan.

SÂBIKAN (i. A.). Bundan önce.

SÂBIKÎN (ka ile). (i. A. c.) (m. sâbık). Sâbıklar, geçmişler.

SABIR bk. Sabr.

SABIR (SABR) (i. A.). **1.** Başa gelen acıya karşı telâş ve üzüntü göstermeyip dayanma, tahammül. **2.** Gelecek ve olacak bir şey için acele ve telâş göstermeyip bekleme.

SABIRLI (i.). Sabrı olan, sabreden.

SABIRSIZ (i.). **1.** Sabır ve tahammülü olmayan, acıya dayanamayan. **2.** Bekleyemeyen, aceleci, telâşlı.

SABIRSIZLANMAK (f.). Sabırsızlık etmek.

SABIRSIZLIK (i.). **1.** Sabredemeyiş. **2.** Bekleyememe, acele.

SABÎ (aslı: **SABİYY**) (i. A. «sabvet» ten smüş.) (c. sıbyân). Bülûğa ermemiş erkek çocuk. **Mekteb-i sıbyân** = İlkokul. **Mel'abe-i sıbyân** = Çocuk oyuncağı (daha çok mec. kullanılır).

SÂBÎ (si. A.) (mü. sâbia). Yedinci, Fars. heftüm.

SÂBİAN (si. A.). Yedinci olarak, yedinci derecede.

SÂBİH (i. A. «sebâhet» ten if.) (mü. sâbiha). Yüzücü. **Sâbih batarya** = Sahil muhafazasına mahsus toplu zırhlılar.

SÂBİR (i. A. «sabr» dan if.) (mü. sâbıra) (c. sâbırîn). **1.** Sabreden, telâş ve kuruntu etmeksizin bekleyen. **2.** Bir zahmet ve acıya veya bir tecavüz ve haksızlığa karşı hiddet etmeyip sabır ve tahammül eden, sabırlı.

SÂBİT (i. A. «sebât, sübût» tan if.) (mü. sâbite) (c. sevâbit). **1.** Yerinde duran, hareket etmeyen, yerli: Değirmenin alt taşı sâbittir, ben fikrimde sâbittim. **2.** Gerçekleşmiş, ispatlanmış, müsbet, muhakkak, zan ve vehim üzerine kurulmayan: Bu gerçek, ilmen sâbit oldu. **3.** Gökyüzünde hareket etmez gibi görünen yıldız: Nücûm-i sâbite (sâbit yıldızlar). **Sâbit-kadem** = Sebatlı, dönek olmayan: Verdiği sözde sâbit-kadem kaldı.

SABİYYE (i. A.) (mü. sabâyâ). Bülûğa ermemiş kız çocuk.

SABOTAJ (i. Fr.). Baltalama.

SABR, SABIR (i. A.). Özü tıpta kullanılan bir bitki ki, en iyisi Sokotra adasında çıkar: Sarı sabr, sabır ağacı.

SABR bk. Sabır.

SABÛH (i. A.). Sabahleyin içilen şarap vesaire, mahmurluk bozan.

SABUK (i.). Sapmış, doğru yolu şaşırmış, sapık. **Abuk - sabuk** = Saçma sapan, altı üstüne uymaz (söz), hezeyân: Abuk - sabuk söylemeye başladı.

SABUN (i. Latince «sapo» dan). Kir çıkarmak, gerek vücudu ve gerek çamaşır vesaireyi yıkayıp temizlemekte kullanılan, zeytinyağıyla kireç, kül, soda vesaireden yapılan madde. **Girit sabunu** = Bir çeşit beyaz sabun. **Arap sabunu** = Hamur hâlinde ve koyu renklisi. **Leke sabunu** = Leke çıkarmaya mahsus terkip. **Misk sabunu** = Kokulu sabun. **Sabun taşı** = Leke çıkarmak için kullanılan bir çeşit kil.

SABUN-HÂNE (i.). Sabun yapılan yer, sabun fabrikası.

SABÛNÎ (i. A.) (mü. sabûniyye). **1.** Sabuncu. **2.** Sabunla karışık, sabunlu. **3.** Sabun çeşidinden.

SABÛNİYYE (i.). Bir çeşit nişasta helvası.

SABUNLAMA (i.). Sabunla yıkama, sabun sürme.

SABUNLAMAK (f.). Sabun sürmek, sabunla yıkamak: Bu mendili güzelce sabunlamalı.

SABUNLU (i.). Sabun karışmış: Sabunlu su.

SABÛR (i. A. «sabr»dan imüb.). Çok sabırlı.

SABURA (i. A.). Geminin alt anbarına, dengeyi tutmak için konulan ağırlık, safra.

SAC (i. A.). Hindistan'da çıkan pek sert ve makbûl bir ağaç, Fr. teck.

SAC, SAÇ (i.). **1.** Demirden levha, demir tahta: Saçtan mangal, sac döşetmek. **2.** Saçtan kubbe ve koni şeklinde bir mutfak âleti ki, tepsinin üzerine konulup üstüne ateş konup tepsideki yemek pişirilir. **3.** Saçdan yani levha hâlinde demirden yapılmış: Saç soba, saç mangal.

SACAYAK, SAÇAYAK (i.) (aslı: sacayağı). Üstüne sac örtülen tepsinin ve tencere vesairenin altına konularak altında ateş bulunan demirden sehpâ. mec. Biribirine menfaat veya dostlukla iyice bağlı üç kişi.

SÂCİD (i. A. «secde» den if.) (c. sâcidîn). Secde eden, secdeye varan, yüz sürüp yere kapanan.

SAÇ (i.). İnsanın başının kılları, baş tüyleri, Fars. gîsû, Ar. şa'r. Kara (siyah) saç, ak (beyaz) saç, kumral, sarı saç. **Sırmasaç** = Pek güzel sarı veya açık kumral saç. **Saçlı sakallı** = mec. Yaşlı başlı, olgun yaşta. **Arap saçı** = Pek kıvırcık saç ve mec. Karma karışık ve içinden çıkılması müşkül iş. **Saçkıran** = Kılları düşüren bir hastalık. **İğreti saç** = «Peruka» denilen takma saç.

SAÇAK (i. «saçmak» tan). **1.** Dağınık ve perişan şey. **2.** Süs için bir şeyin kenarından sarkan veya kenarına eklenen fazla kısım, sayvan: Perde saçağı. **3.** Çatının binadan dışarıya taşan kenarı ve bunun kenarına eklenen oymalı tahtadan süs, damlalık: Geniş, dar saçak. mec. **Ateş saçağa (saçağı) sarmak** = İş sarpa varmak. **Salkım saçak** = Salkım ve püskül suretinde her taraftan sarkan süsler. mec. Darmadağınık.

SAÇAKLANMAK (f.). Kenarları eskiyip yıpranmaktan saçak gibi tel tel olmak.

SAÇAKLI (i.). Saçağı olan. bk. Saçak.

SAÇI (i.). **1.** Gelinin başına serpilen para, pirinç, darı vesaire. **2.** Taşradan gelene verilen hediye. **3.** Hindistan Türk hükümdarlarının hususî merasim günlerinde geçtiği yerde halka gümüş, altın ve mücevher saçması.

SAÇIK (i.). **1.** Dağılmış, serpilmiş, dağınık. **2.** Düzgün olmayan, perişan. **Açık saçık** = Elbisesinden her tarafı görünen (kadın) (veya) müstehcen sözler konuşma.

SAÇILMAK (f.). Dağılmak, yayılmak, perişan olmak: Tohum, tarlanın her tarafına saçılmalıdır. **Dökülüp saçılmak** = Masrafı göze almak, fazla masrafa yol açmak.

SAÇINTI (i.). Saçılmış şeyler, dökülüp dağılmış taneler, döküntü: Pirinç saçıntısı.

SAÇIŞTIRMAK (f.). Azar azar serpip her tarafa dağıtmak: Şu tohumu, sürülmüş toprağın her tarafına saçıştırmalı.

SAÇLI (i.). Saçı olan, Fars. gîsû-dâr. **Necm-i gîsû-dâr** = Kuyruklu yıldız.

SAÇMA (i.). **1.** Saçmak işi. **2.** Av için tüfeğe doldurulan küçücük kurşun taneleri ki, tüfek atıldığı zaman saçılıp birden birkaç kuş vurabilir. **3.** Çevresinde ağırlık vermek için kurşun taneleri bağlı bulunan daire şeklinde balık ağı. **4.** Münasebetsiz, perişan, mânâsız ve ehemmiyetsiz söz: Söylediği saçmadır. **Saçma sapan** = Boş söz, ehemmiyetsiz şey veya iş.

SAÇMAK (f.). Dağıtmak, serpmek: Tohum, su, kıvılcım saçmak. **Ateş saçmak** = Tüfek ve topla mermi yağdırmak ve mec. Pek fazla hiddet etmek, hiddetle sert sözler söylemek. **Para saçmak** = Bir şey uğrunda çok para harcamak. **Gözyazı saçmak** = Bir acı dolayısıyle çok ağlamak.

SAÇMALAMAK (f.). Saçma sapan söylemek, boş söz etmek, münasebetsiz sözler söylemek, hezeyân etmek.

SAÇU bk. Saçı.

SÂD (i. A.). Arap harflerinde kalın s harfi.

SAD (si. F.). Yüz, 100, Ar. mâe. **Sad-bâr** = Yüz kere. **Sad-pâre** = Yüz parça,

parça parça. **Sad-çendân** = Yüz o kadar. **Sadhezâr** = Yüz bin.

SÂD (i. A. «sedd» den if.). **1.** Seddeden, kapayan, engel olan. (i. A. tıp). **2.** «Aksu» denilen göz perdesi.

SÂD (SA'D) (i. A.). **1.** Bahtiyarlık, kutluluk, uğur. **2.** Uğur getiren şey, müneccimlere göre uğur sayılan şey. **Sâd-ı Ekber** = Müşterî (Jüpiter) gezegeni. **Sâd-ı Asgar** = Zühre (Venüs) gezegeni.

SADÂ, SEDA (i. A.). **1.** Ses. **2.** Dağa veya diğer bir şeye çarpıp geri dönen ses, aksi sadâ, yankı: Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş (Bâkî).

SADAK (i.). Okluk, ok torbası.

SADAKA (i. A.) (c. sadakaat). Tanrı rızâsı için fakirlere verilen şey. **Sadaka-i fıtr** = Fıtra.

SADÂKAT (i. A.) (sıdk'dan. Ar. terkiplerde: sadâka). **1.** Sâdıklık, dostluk, sevgi, vefâ. **2.** İyiliği görülen veya çok büyük bir insana, efendiye içten bağlılık ve itaat.

SADAKOR (i.). Bir çeşit ipekli kumaş.

SADÂRET (i. A. «sadr» dan). Sadrda, başta bulunma, öne geçme, başkanlık. **2.** Sadâret-i uzmâ, sadrâzam makamı, sadrâzamlık, imparatorluk devrinde başbakanlık. **Sadârete geçmek** = Sadrâzam olmak. Sadâret müsteşarı, sadâret mektupçusu (özel kalem müdürü). **3.** Rumeli ve Anadolu kadıaskerliği pâyesi ki, fiilen bu iki görevde bulunanlara «sadreyn efendiler» denir ve şeyhulislâmdan sonra gelirlerdi.

SADÂRET-PENÂH (i. F., Ar. sadâret = başkanlık, Fars. penâh = sığınak). Sadrâzamlara verilen bir unvan ve saygı hitâbı.

SADÂRET-PENÂHÎ (i. F.). Sadârete ve sadrâzama ait.

SÂDÂT (i. A. c.) (m. seyyid). Seyyidler. bk. Seyyid.

SAD-BERK (i. F.) (sad = yüz, berk yaprak). Yüz yapraklı, katmerli. **Gül-i sadberk** = Bir çeşit gül.

SADE (SÂDE) (i. F.). **1.** Karışmış olmayan, basit, düz. **2.** Süssüz, gösterişsiz: Pek sade bir elbise. **3.** İçine bir şey karışmamış, hâlis, sâf, temiz: Bu süt, bu yağ sadedir. **4.** Gösterişsiz, tumturaksız, tantanasız, düz: Sade kıyafet, sade dil. **5.** Şekersiz (kahve), peynir ve kıyma gibi harcı olmayan (börek) vesaire. **6.** Doğru, hâlis: Sade adam, sade yürekli. **7.** Sâf, bön: Zavallı pek sadedir. **8.** Tek, katıksız: Sade suya pişmiş çorba. **9.** Kat kat ve katmerlisi olmayan, bir katlı: Karanfilin katmerlisi de olur sadesi de. **10.** (Türkçe) Yalnız, ancak: Sade ben geldim, o adam sade benim işim olsun diyor.

SADED (i. A.). **1.** Yakınlık, civar (Ar.'da asıl mânâsı olan bu mânâ ile dilimizde kullanılmaz). **2.** Kasit, niyet, teşebbüs: Uzun bir seyahat etmek sadedinde bulunuyor. **3.** Madde, maksat, mânâ, mevzû: Sadetten ayrılmayalım, sadedin dışına çıkmayın, sadede, sadedimize dönelim.

SÂDE-DİL (i. F.) (c. sâde-dilân). **1.** İçi temiz, hile bilmez insan. **2.** Bön, saf adam.

SADEFE (i. A.). **1.** İçinde inci bulunan kabuklu deniz böceğinin bir teki ve bir kabuğu. **2.** (anatomi) Kulağın salyangoz şekli.

SADEFÎ (i. A.) (mü. sadefiyye) (paleaontoloji). Kabuklu deniz böceklerinden bir çeşit.

SÂDEGÎ (i. F.). Sadelik, düzlük, süssüzlük.

SADELİK (i.). Sade olma hâli.

SADEMÂT (i. A.) (sadme'nin c.). **1.** Çarpmalar, çatmalar. **2.** mec. Ansızın başa gelenler. **3.** Patlamalar.

SÂDE-RÛ, SÂDE-RÛY (i. F.) (c. sâderûyân). Yüzü tüysüz delikanlı.

SADET bk. Saded.

SÂDEYN (i. A. tesniye). Müneccimlere göre uğur sayılan Müşterî ile Zühre gezegenleri.

SÂDIK (i. A. «sıdk» tan if.) (c. asdika, sâdıkaat) (mü. sâdıka). **1.** Doğru, sahih, gerçek, zıddî: kâzib. **2.** Sadakatlı.

SÂDIKÂNE (ka ile) (i. F.). Sadakatle, bağlılıkla.

SÂDIR (i. A. «sudûr» dan if.) (mü. sâdıra). Çıkan, meydana gelen: O adamdan böyle iş sâdır olmaz. **Şeref-sâdır, şeref-sudûr** = Şerefle sâdır olan (ekseriya hükümdar emirleri hakkında kullanılırdı).

SADİK (i. Fr. sadique). **1.** Sadizm sapıklığına uğramış kimse. **2.** Bu şekildeki davranış.

SÂDİS (si. A.) (mü. sâdise). Altıncı Fars. şeşüm.

SÂDİSEN (si. A.). Altıncı olarak, altıncı derecede.

SADİST (i.). Sadik (sadique) yerine kullanılan uydurulmuş kelime. bk. Sadik.

SADİZM (i. Fr. Marquis de Sade'ın adından). Başkasına eziyet etmekten zevk duymak şeklinde kendisini gösteren sapıklık.

SADME (i. A.) (c. sademât). **1.** Çarpma, vurma, çatma: Gemi sadmeye uğradı, rıhtıma şiddetli bir sadme ile çarptı. **2.** mec. Ansızın başa gelen felâket: İşini yoluna koymuş iken bir sadmeye uğradı. **3.** (kimya) Patlama. (tıp) **Sadme-i mün'akise,**

Safran

sadme-i mukabele = Bir tesirden sonra onun zıddına ortaya çıkan şiddetli tesir, Fr. contrecoup.

SAD-PÂ (i. F.). Yüz ayaklı.

SAD-PÂRE (i. F.) (sad = yüz, pâre = parça). Yüz parça, parça parça. **Dil-i sad-pâre** = mec. Parça parça olmuş gönül.

SADR, SADIR (i. A.) (c. sudûr). **1.** Göğüs: Sadrını madalyalarla süslemiş. **İllet-i sadr** = Göğüs hastalığı. **2.** Yürek, kalb, hatır: Sadra şifâ verecek bir haber, bir cevap yoktur. **3.** Her şeyin önü, başı, ilerisi, en yüksek yer: Sadra geçmek, sadırda kurulmuş (odanın baştarafında oturmaya mahsus olan «sedir» bundan galattır. bk. Sedir). **4.** Başbakan, en yüksek makamda bulunan. **Sadr-ı Anadolu** = Anadolu kazaskeri. **Sadr-ı Rûm** = Rumeli kazaskeri. **5.** («sadrâzam» dan hafifletilmiş) Sadr-ı lâhık, sadr-ı sâbık (şimdiki sadrâzam, eski sadrâzam).

SADRÂZAM (SADR-I ÂZAM) (i. F., Ar. sadr = baş, âzam = en büyük). Osmanlı devletinde önceleri vezîr-i âzam denen başvezir, başbakan.

SADREYN (i. A. tes.). Anadolu ve Rumeli kazaskerleri: Sadreyn Efendiler.

SADR-I ÂLÎ (i. A.). Sadrâzam.

SADR-I ANADOLU (i. A.). Anadolu kazaskeri.

SADR-I RÛM (i. A.). Rumeli kazaskeri.

SADRÎ (i. A.) (mü. sadriyye). Göğüse ait.

SADR-NİŞÎN (i. F., Ar. sadr = baştaraf, Fars. nişesten = oturmak). Başta oturan, başkanlık eden.

SAF (SAFF) (i. A.) (c. sufûf) (Türkçe'de tek «f» ile de söylenir). **1.** Sıra, dizi: Bir saf teşkil etmek, bir saf üzere dizilmek, safdan çıkmak. **2.** (askerlik). Bir sıraya dizilmiş asker: Birinci, ikinci saf. **Saf-beste** = Sıra üzere dizilmiş. **Saff-ı cemâat** = Câmide namaza duran cemaatin teşkil ettiği sıraların herbiri. **Saff-ı harb** = Muharebede bir sıraya dizilen asker. **Saf saf** = Sıra sıra. **Saff-ı neâl** = Oda, çadır gibi yerlerde, ayakkabıların çıkarılıp bırakıldığı en aşağı sıra, yer.

SAF (SÂF) (i. A. «safvet, safâ» dan if.). **1.** Temiz, hâlis, bir şeyle karışık olmayan, berrak: Saf su, saf yürek, saf hava. **2.** Kolay aldanan, derin düşünmeyen, sade: Saf adamdır, yüreği saftır.

SAFÂ, SEFÂ (i. A.). **1.** Sâfîlik, berraklık. **2.** Endişesizlik, rahat, huzur, eğlence: Safâ sürmek, zevk ve safâsına bakmak. **Safâ geldiniz** (doğrusu: **safâ getirdiniz**) = Hoşgeldiniz. **Safâ bulduk** = Hoşbulduk. **Safây-ı hâtırla** = Memnuniyet ve sevinçle. **Gecesafâsı** = Gece açılıp gündüz kapanan bir cins çiçek.

SAFÂ-BAHŞ (i. F., Ar. safâ = rahat, Fars. bahşîden = bağışlamak). Rahat ve huzur veren, rahatlandıran, eğlendiren.

SAFAHÂT (i. A. c.). Safhalar, devreler.

SAFÂİH (i. A. c.) (m. safîha). Safîhalar, levhalar. bk. Safîha.

SAFAN (i. A. tıp). Nasır.

SAFÂ-YÂB (i. A. F.). Safâlanmış, safâ bulmuş, neşeli, memnun.

SAFDER (SAFF-DER) (i. F., Ar. saf = sıra, Fars. derîden = yarmak). Düşman askerinin saflarını yarıp geçen yiğit, cesur, bahâdır.

SAFDERÂNE (i. F.). Yiğitçe.

SÂF-DERÛN (i. F., Ar. sâf = sade, Fars. derûn = iç). Kolay inanan, bön.

SÂF-DİL (i. F., Ar. sâf = sade, Fars. dil = yürek). Yüreği sade, hile bilmeyen, bön.

SÂFDİLÂNE (i. F.). Sadelikle, sadedilce, bönlükle.

SAFER (i. A.). Hicrî yılın ikinci ayı.

SAFEVÎ (hi. A.) (c. safeviyyân). Şah İsmail'le beraber İran'da saltanat sürmeye başlayan bir Türk hanedanı.

SAFEVİYYE (hi. A.). Safevî tarîkat veya hanedanı.

SAFFET bk. Safvet.

SAFF-I HARB bk. Saf.

SAFH (i. A.). Yüz çevirme, bakmama, af: Af ve safhetmek.

SAFHA (i. A.) (c. safahât). **1.** Yüz, bir şeyin düz yüzü. **2.** Yazılmış ve yazılabilir sahife. **3.** İnce ve geniş cisim, levha, yufka şey: İnce safhalara yarılması kolay bir taş.

SAFÎ (i. A. «safvet» ten smüş.) (mü. safiyye). Sâfî, halis, temiz (sâfî daha çok kullanılmıştır).

SÂFÎ (i. A. «safvet, safâ» dan if.) (mü. sâfiyye) (aslında sâf ile aynı mânâdadır). **1.** Hâlis, temiz: Bu su pek sâfîdir. **2.** Bir şeyle karışmış olmayan, pürüzü giderilmiş, sırf: Sâfî yağ, sâfî süt. **3.** Masraflar çıktıktan sonra kalan kâr: Vâridât-ı sâfiyye. (denizcilik) **Sâfî tonaj** = Teknenin yük ve yolcu alan kısmının ağırlığı.

SAFÎHA (i. A.) (c. safâih). **1.** Yassı ve düz yüz, safha, levha. **2.** Levha hâlinde maden, sac.

SAFÎHÎ (i. A.) (mü. safîhiyye) (anatomi, botanik). Yufka, levha hâlinde.

SÂFİL (i. A. «sefl» den if.) (mü. sâfile). Aşağı bulunan, alçak, sefil.

SAFİR (i. A.) (Yunanca'dan). Gök yakut.

SAFİR (i. A.). Islık.

SAFİRİ (i. A.) (mü. safîriyye). Islık sesine benzer.

SÂFİYYET (i. A.). **1.** Saflık. **2.** Bönlük.

SAFLIK (i.). Sadedillik, bönlük.

SAFRA (i.). **1.** Geminin alt anbarına konulan ağırlık. Doğrusu sabura. bk. Sabura. **2.** mec. Bir işe yaramayan insan (yarı argo).

SAFRA, SAFRÂ (i. A.) (L. asfar). bk. Asfar. Öd. **Safra bulanmak** = Baş dönmek, kusmak istemek. **Safrası galip** = Ekseriya başı dönen (insan).

SAFRAN (i.). Baharat olarak kullanılan bir bitki. bk. Zafran.

SAFRÂVİ (i. A.) (mü. safrâviyye). Öde ait.

SAFSATA (i. A.) (Yunanca'dan). Aldatıcı ve yalancı şeylerle gerçeği ortaya çıkarmak iddiasında bulunma: Birtakım safsatalarla beni kandırmaya çalışıyordu.

SAF-ŞİKEN (i. F., Ar. saf = sıra, Fars. şikesten = kırmak). Düşman askerlerini, saflarını kıran, galip.

SAFVET (i. A.). Saflık, iç temizliği.

SAF-ZEN (i. F., Ar. saf = sıra, Fars. zeden = vurmak). Düşman askerinin saflarına vuran, cesur, galip.

SAĞ (i.). **1.** Solun karşısını işaret eden yön ki, insanın daha kolay kullandığı el ve koluna karşılıktır: Sağ kol, sağ ayak, sağ göz. **2.** İnsanın sağ tarafına düşen veya ruhsuz bir cismin sağ tarafında bulunan: Sağ taraf, binanın sağ yanı, ordunun sağ kolu. **3.** Sağ taraf, sağ cihet, sağ kol, sağa sapmak, köyü sağda bırakarak gitmek, sağını solunu bilmez, sağı soldan farketmek. **4.** Uğur: Sağa rasgelmek. **Sağ kol** = Ordunun sağ kanadı. **Sağ kolağalığı** = Eskiden kıdemli yüzbaşı. **Sağlam ayakkabı** = Emniyet ve itimada değer. **Sağlam ayakkabı değildir** = Güvenilecek adam değildir. **Sağı, solu yok** = Doğru, fakat sert ve tabiatı anlaşılmaz insan. **Sağına, soluna bakmamak** = Dikkat etmemek, yürüyüp geçmek. **Sağını, solunu saymamak** = Hatır saymamak. **Sağ tarafından kalkmak** = İşi yolunda gitmek.

SAĞ (i.). **1.** Diri, canlı: Babanız sağ mıdır? Sağ kalırsak, sağ olun, benim san'atım sağ olsun. **Siz sağ olun, başınız sağ olsun** = Tâziye tâbiri. **2.** Sıhhat ve âfiyette bulunan. **3.** Sağlam, metin, kuvvetli: Sağ kazık. **4.** Korkusuz, emin: Sağ vasıta. **5.** Sâfî, hâlis, karışık olmayan. **Sağ yağ** = Zeytinyağı ile içyağı olmayan yağ. **Sağ akça** = Karışık, mağşuş olmayan sikke, zıddı: Çürük akça. **Baş sağolsun'a gitmek** = Tâziyeye gitmek.

SAGÂİR (ga ile) (i. A. c.) (m. sagîre). bk. Sagîre.

SAĞALMAK bk. Sağmak.

SAĞANAK bk. Sağnak.

SÂGAR (i. F.). İçki bardağı, kadeh. **Sâgar-ı zerrîn** = Altın kadeh.

SAĞCI (i.). Politikada muhafazakâr olan.

SAĞDIÇ (i.). **1.** Düğünde güveyin sağında giden şahıs: Filân adam benim sağdıcım idi. **2.** Gelinin sağında giden kılavuz kadın, yenge. **3.** Hıristiyanlar'da vaftiz olan çocuğu tutan ve adını koyan adam.

SAĞDIÇLIK (i.). Sağdıç sıfatı ve vazifesi: Evlendiğiniz vakit size kim sağdıçlık etti?

SAĞDIRMAK (f.). Sağmak işini yaptırmak.

SAĞDUYU (i. felsefe) (y. k.). Doğruyu yanlıştan ayırma hususiyeti, Osm. akl-ı selîm.

SAĞI (i.). Kuş tersi, kuş gübresi.

SAĞILMAK (f.). Sağmak işine konu olmak.

SAĞIM (i.). Sağma, sağmak işi.

SAĞIMLI, SAĞIMLIK (i.). Sağılır, sütü alınır, sütlü, sağmal: Sağımlı koyunlar.

SAĞIR (i.). **1.** İşitmez, kulağı duymaz. **2.** İçi dolu olunca vurulunca ses çıkarmayan ve çınlamayan: Sağır davul. **3.** İçi görünmeyen, kapalı: Sağır oda, pencere, kapı. **4.** Az veya boğuk ve sönük ses çıkaran, sessiz.

SAĞIRLIK (i.). Kulağın işitmemesi, kulak sakatlığı.

SAGİR (ga ile) (i. A.) (mü. sagîre) (cem'i: sigâr «ga» ile). **1.** Küçük, ufak. **Sagîr ve kebîr** = Büyük, küçük. **Sıgâr ve kibâr** = Büyüklerle küçükler, insanlar. **2.** Bulûğa ermemiş ve vasîye muhtaç çocuk: Üç sagîr çocuk bıraktı. **Sagîr-i mümeyyiz** = Kendini bilecek yaşta çocuk. **Sagîr-i gayr-ı mümeyyiz** = Kendini bilmeyecek yaşta çocuk.

SAGİRE (i. A.). (c. sagâir «ga» ile). Küçük günah.

SAĞLAM (i.). **1.** Hastalığı ve sakatlığı olmayan: Sağlam adam. **2.** Her tarafı doğru ve kusursuz, kırık ve bozuk olmayan, bütün, tam: Sağlam sandalya, sağlam saat. **3.** Doğru, gerçek, sahih: Sağlam söz, sağlam haber. **4.** Güvenilebilir, emin: Sağ-

lam bir adamla göndermeli. **5.** Metin, müstahkem, kuvvetli: Sağlam bina, sağlam kale. **6.** Dayanıklı, metanetli, çürük ve gevşek olmayan: Sağlam vücut, sağlam toprak, sağlam ağaç, sağlam iş. **7.** Sıhhata yarar, dokunmaz: Garantiye almak, sağlam hava. **Sağlam kazığa bağlamak** = Temin etmek. (denizcilik) **Sağlam rüzgâr** = Değişmeyen ve daima aynı şiddette esen rüzgâr.

SAĞLAMA (i.). **1.** Sağlamak işi. **2.** (matematik). Bir hesabın doğruluğunu kontrol için yapılan muamele, Ar. mîzân.

SAĞLAMAK (f.). **1.** Kuvvet vermek: İşinizi sağlamalısınız. **2.** Temin etmek, ilerisi için korku ve tehlike bırakmamak: Çocuklarının geçimini kendisi ölmeden sağlamak istiyor. **3.** Tahkim etmek: İstihkâmları bir kat daha sağlamak icap ediyor.

SAĞLAMLAMAK bk. Sağlamak.

SAĞLAMLANMAK bk. Sağlanmak.

SAĞLAMLAŞMAK (f.). Sağlam hâle gelmek.

SAĞLAMLAŞTIRMAK (f.). Sağlam hâle getirmek.

SAĞLAMLIK (i.). Sağlam olma hâli.

SAĞLANMAK (f.). **1.** Kuvvetlendirilmek: İşiniz sağlandı. **2.** Temin olunmak, ilerisi için korku ve tehlike bırakılmamak: Çocuklarının geçimi sağlandı. **3.** Tahkîm olunmak: O istihkâmlar sağlandı.

SAĞLI (i.). Sağ tarafı olan. **Sağlı sollu** = **1.** Sağ ve sol tarafı olan: Bu çarşı sağlı sollu filân adamındır (sağda ve soldaki dükkânlar beraber olarak). Bu menekşeler sağlı solludur. **2.** Sağ ve sol iki eliyle de çalışabilen, Ar. zü'l-yemîneyn.

SAĞLICAK (i.). **1.** Hayat, yaşayış, ömür. **2.** Sıhhat, âfiyet. **Sağlıcakla** = Ömür ve sıhhatla (dua).

SAĞLIK (i.). **1.** Dirilik, hayat: Bana sizin sağlığınız lâzım. **2.** Hastalık ve sakatlığı olmama, sıhhat, âfiyet: Vücut sağlığı. **Sağlığa yüztutmak** = İyileşmeye başlamak. **Üstünüze sağlık** = Allah sizi esirgesin! **Başsağlığı** = Hayat. **Başınız sağolsun** = Siz sağolun (tâziye tâbiri). **Sağlığınıza** = Sıhhatınıza, sıhhatınız için (içki içerken söylenen temenni tâbirlerinden) **Eline, elinize sağlık** = Aferin, (beğenme ve övme tâbiri). **İyilik, sağlık olsun** = Fayda görünüz (iyi dua). **Üstüme iyilik sağlık** = **Şaşma tâbiri:** (A A) üstüme iyilik sağlık!

SAĞLIK (i.). Doğru haber, bilgi, bk. Salık.

SAĞLIKLI (i.). Sıhhat ve âfiyeti yerinde.

SAĞMA (i.). Sağmak işi. bk. Sağmak. **Eleğim sağma** = Galat olarak «alâim-i semâ» dediğimiz gökkuşağı.

SAĞMAK, SAYAMAK (f.). Ölünün iyiliklerini sayarak ağlayıp yas tutmak.

SAĞMAK (f.). **1.** Memeyi parmak uçları ile sıkıp sütünü almak: Koyunları sağdınız mı? İneği sağmak hayli zordur. **2.** mec. Kandırıp soymak: Adamı saf bulup sağdılar. **3.** Arı kovanından (balı) almak: Bal sağmak. **4.** Bulut yağmur göstermek: Bulutlar sağıyor.

SAĞMAL (i.). Sağılabilen, sütü alınabilen, sütlü: Beş tane sağmal ineği vardır.

SAĞNAK (i.). **1.** Birdenbire ve çok bol yağıp geçen yağmur: Bir sağnak geldi. **2.** mec. Birdenbire gelen şiddetli zarar ve ziyan: Bir sağnağa uğradı.

SAĞRI (i.). **1.** Hayvanın beliyle kuyruğu arasındaki dolgun ve yuvarlakça tarafı: Bu atın sağrısı güzel, atın sağrısına binmek. **2.** Hayvanın sağrı yerinden çıkan kalın deri.

SAĞU (i.). Ölünün iyiliklerini anarak ağlama, mersiye. **Sağu sağmak** = Mersiye okumak.

SAĞUCU (i.). Ölülere ücretle ağlayan erkek veya kadın.

SAH (SAHH) (i. A.). Bir şeyin doğru olduğunu belirtmek için yapılan işaret. **Sah çekmek** = Bir yazının doğru olduğunu bu işaretle belirtmek.

SAHA (SÂHA) (i. A.). Alan, açıklık.

SAHÂBE (i. A. c.) (m. sâhib, sahâbî). «ashâb» ile aynı mânâdadır, bk. Sahip, ashâb, sahâbî.

SAHÂBET (i. A.). Sahip çıkmak, himaye, müdafaa, benimseme, tutma.

SAHÂBÎ (i. A.) (c. ashâb, sahâbe). Peygamberimiz'in bizzat görüp konuştuğu çağdaşları, yakınları.

SAHÂBİYYE (i. A.) (c. sahâbiyyât). Peygamber'le görüşüp konuşan kadın.

SAHAF bk. Sahhaf.

SAHÂİF (i. A. c.) (m. sahîfe). Sahife.

SAHAN (i.). **1.** Yemek koymaya mahsus kap. **2.** Bir sahan dolusu yemek: Bir sahan yahniyi tek başına yedi.

SAHÂNET (i. A.). Sıcaklık, ısılık, kızgınlık.

SAHANLIK (i.). **1.** Merdiven başında veya altındaki sed. **2.** Merdivenin döndüğü yerde veya aşağıdan bir, iki basamak çıkıldıktan sonra bulunan geniş basamak. **3.** Birkaç sahandan yapılmış: Beş sahanlık bir sofra.

SAHÂRÎ (i. A. c.) (m. sahrâ). bk. Sahrâ.

SAHÂVET (i. A.). Cömertlik, elaçıklığı.

SAHB (i. A. c.) (mü. sâhib, sahâbî, sahâbe ve ashâb ile aynı mânâdadır) bk. sâhib, sahâbî, ashâb, sahâbe.

SAHBÂ (i. A.). Şarap, içki (Arapça'da: kızıl).

SAHH bk. Sah.

SAHHÂF (i. A. «sahaf» dan imüb.). Kitap alıp satan adam, kitapçı: Sahhaf dükkânı, sahaflar çarşısı.

SAHÎ (i. A. «sehâ» dan smüş.) (mü. sahiyye). Cömert, iyiliksever, eliaçık.

SÂHİB bk. Sahip.

SÂHİB-KIRÂN (i. A. F.). **1.** Cihangir hükümdar. **2.** Bir çeşit lâle.

SAHÎF (i. A. «sahâfet» ten smüş.) (mü. sahîfe). Gevşek, zayıf, hafif, boş: Akıllıca sahîftir.

SAHİFE, SAHÎFE (halk dilinde: **SAYFA**) (i. A.) (c. sahâif). Kitap veya her türlü yazılı kâğıdın bir yüzü, yaprağın yarısı: Yüz sahifeli kitap, kitabın otuz beşinci sahifesi.

SAHİH (SAHÎH) (i. A. «sıhhat» tan smüş.) (mü. sahîha). **1.** Gerçek, doğru, yalan olmayan, esaslı. **2.** Sıhhatta olan, sağ. **3.** Tam, sağlam, kusursuz, hâlis. **4.** (Ar. gramerinde). Asıl harfleri arasında harfi illet yani elif, vav, ye bulunmayan: Fiil-i sahîh (sâlim de denilir). **5.** Gerçek, gerçekten, hakikaten: Sahih öyledir (Halk dilinde: sâhi).

SAHÎHAN (i. A.). Sahiden, gerçekten, hakikaten.

SAHİHLEŞMEK (f.). **1.** Gerçek çıkmak: Falanın geleceği sahihleşti mi? **2.** Tasdik olunmak, doğruluğu anlaşılmak: Dünkü haber sahihleşti.

SAHİHLEŞTİRMEK (f.). **1.** Sahih hâle getirmek, gerçek yapmak. **2.** Doğruluğunu araştırmak.

SAHİL (SÂHİL) (i. A.) (c. sevâhil). Su ve deniz kenarı, kıyı, yalı. **Sahil muhafızı** = Sahili düşman taarruzu ve kaçakçılıktan koruyan görevli.

SÂHİL-HÂNE (i. F., Ar. sâhil = yalı, Fars. hâne = ev). Deniz kenarında yazlık mesken, yalı: Boğaziçi sâhil-hâneleri.

SÂHİL-SARÂY (i. F.). Deniz kenarında yazlık büyük konak, büyük yalı, yazlık saray: Beylerbeyi sâhil-sarayı.

SAHÎN (i. A. «suhûnet» ten smüş.) (mü. sahîne). Sıcak, ısı, kızgın.

SAHİP (SÂHİB) (i. A. «sohbet» ten if.) (c. ashab, sahâbe, sahb). Konuşulan, arkadaş. Peygamberimiz'le konuşabilen çağdaşları: Ashâb-ı Kirâm. Sahâbe-i Resûlu'llâh, âl ve sahbına salât ve selâm olsun.

SAHİP (SÂHİB) (i. A. «sahb» dan if.) (mü. sâhibe) (ç. ashâb). Bir mal, mülk vs.'nin mâliki: Ev sahibi, bu koyunların sahibi kimdir? **2.** Sahiplik sıfatı taşıyan. **3.** Bir şeyi temsil eden: İmtiyaz sahibi. **4.** Bir şeyi yapıp vücuda getiren. Fâil, müellif: Gülistân sahibi Şeyh Sâdî. **5.** Koruyan, himaye eden. **Bir kimseye sahip çıkmak** = Himaye etmek, tarafını tutmak. **Sahip çıkmak** = Sahibi olduğunu iddia etmek. **Sâhib-i hâne** = Bir evin efendisi, ev sahibi. **Sâhibe-i hâne** = Evin hanımı. **Söz sahibi** = Nüfuzlu, sözü geçer. **Tabiat sahibi** = Zevk sahibi. **Sâhib-kırân** = Cihangir.

SAHİPLİK (i.). Sahip çıkma, himaye.

SAHİPSİZ (i.). **1.** Sahibi olmayan, kimsenin malı olmayan. **2.** Koruyucusu, kimsesi olmayan.

SAHİPSİZLİK (i.). **1.** Kimsenin malı olmayan şeyin hâli. **2.** Himayesizlik.

SÂHİR (i. A. «sihr» den if.) (mü. sâhire). **1.** Büyü eden, büyücü, sihirbâz. **2.** mec. Aşırı güzelliği ile herkesi büyüleyen.

SÂHİR (i. A. «sehr» den if.) (mü. sâhire). Uykusuz, gece uyuyamayan.

SÂHİRÂNE (i. A. F.). Büyülercesine, büyüler gibi.

SÂHİRE (i. A.). Yeryüzü.

SÂHİRÎN, SÂHİRÛN (i. A.) (sâhir'in c.). Büyücüler, büyüleyiciler.

SAHLEB bk. Sâleb.

SAHN (i. A.) (c. suhûn). **1.** Ev avlusu, Arap usûlü evin ortasındaki açıklık. **2.** Oyuk ve boş yer. **3.** Orta, meydan, aralık. **4.** Büyük kâse. **5.** Sahne. bk. Sahne. **Sahn-ı Semân** = Kanunî'nin kurduğu sekiz medreseli (fakülteli) Süleymâniye Üniversitesi.

SAHNE (i. Yun. Fr. scène). Oyun oynanan, musiki çalınan, hüner gösterilen yer.

SAHRA (i. A.) (c. sahârâ). **1.** Kaya, büyük taş (Jeoloji). **Kubbetu's-Sahra** = Kudüs'teki kutsal Müslüman mâbedi.

SAHRÂ (i. A.) (c. sahârî). **1.** Ova, kır. **2.** Susuz ve bitkisiz geniş ova, çöl. **Sahrâ topu** = Seyyar top, muhasara topu. (coğrafya) **Sahrây-ı Kebîr** = Afrika'daki büyük çöl.

SAHRÂÎ (i. A.) (mü. sahrâiyye). Kıra veya çöle ait.

SAHRÂ-NİŞÎN (i. F.). Kırda veya çölde oturan, bedevî.

SAHT (i. F.). **1.** Katı, sert, çetin. **2.** Kuvvetli, metin. Pek çok, aşırı: Saht merhametsizdi.

SAHT-DİL (i. F.) (saht = katı, dil = yürek). Katı yürekli.

SAHTE (i. F.). Yapma, uydurma, düzme, yalandan.

SÂHTEGÎ (i. F.). Sahtelik.

SAHTEKÂR (SAHTE-KÂR) (i. F.). Bir şeyin taklidini yapan, yalandan ve düzme şeyler meydana çıkaran, kalpazan.

SAHTEKÂRLIK (i.). Taklitçilik, sahte şey yapma, kalpazanlık.

SAHTELİK (i.). Yapma ve düzme yahut taklit olan şeyin hâli: Bu malın sahteliği bellidir.

SAHTE-VAKAR (i. F.) (sâhte = yapma, Ar. vakar = ağırlık). Yalandan ve gösterişli bir vakar takınan, yalandan ağırbaşlılık gösteren.

Saka

SAHT-GÎR (i. F.) (saht = pek, giriften = tutmak). Bir şeyi sıkıca tutan.

SAHTİYAN (i.). **1.** Tabaklanmış olan cilâlı deri, bilhassa keçi derisi. **2.** Sahtiyandan yapılmış: Sahtiyan ayakkabı.

SAHTLIK (i.). **1.** Katılık, sertlik. **2.** Güçlük. **3.** Sıkıntı, ıztırap, sefalet.

SAHUR (i. A.). Ramazanda şafaktan önce yenen yemek

SÂHÛR (i. A.). Uykusuzluk, gece uyuyamama.

SAHV (i. A.). Ayıklık, sarhoş olmayış.

SÂÎ (i. A. «sây» den if.) (mü. sâiye). **1.** Çalışan, sâyeden. **2.** Bir haber veya mektup götürmek için bir yere gönderilen haberci, ulak, tatar, Ar. berîd.

SÂİB (i. A. «savâb» dan if.) (mü. sâibe). **1.** Doğru hedefe varan. **2.** Hata etmeyen, doğru, maksada uygun.

SÂİD (i. A.). Kolun dirsek ile el arasındaki kısmı, bilek.

SÂİD (i. A.). Çıkıcı, çıkan, yükselen. (musiki) Çıkıcı dizi.

SAÎD (i. A. «sa'd» dan smüş.) (mü. saîde) (c. suadâ). **1.** Bahtiyar, uğurlu, mübârek, mes'ud: Bayramınız sâîd olsun. **2.** Tanrı katında makbûl ve âhıreti mamur olan: Cenâb-ı Hak saîdler zümresine kata.

SAÎD (hi. coğrafya). Güney (Yukarı) Mısır'da bir eyalet ve şehir ki, «Asyût» da denir.

SÂİK (ka ile) (i. A. «sevk» den if.) (mü. sâika). Götüren, sevkeden.

SÂİKA (i. A. «sevk» den if. mü.) Sevkeden sebep, icapettiren.

SÂİKA (i. A.) (c. savâık). Yıldırım. **Sâika isabet etmek** = Yıldırım düşmek. **Siper-i sâika, dâfi's-sâika** = Yıldırım düşmesinin önünü alan âlet, paratoner.

SÂİL (i. A. «suâl» den if.) (mü. sâile). **1.** Soran, sual eden. **2.** Dilenen, dilenci.

SÂİL (i. A. «seyelân» dan if.) (mü. sâile). Akan, cereyân eden, Ar. cârî, mâyî.

SÂİLİYET (i. A.). Akan şeylerin hâli.

SÂİLLİK (i.). Dilencilik.

SÂİM (i. A. «savm» dan if.) (mü. sâime). Oruç tutan, oruçlu.

SÂİR (i. A. «seyr» den if.) (mü. sâire). **1.** Seyir ve hareket eden, yürüyen (bu mânâ ile «seyyâr» daha çok kullanılmıştır). **2.** Geçen, duyulan, yayılan. **3.** Diğer, başka: Siz gitmezseniz sâirleri gider.

SÂİR-FİL-MENÂM (i. A.). Uyurgezer, somnambül.

SÂK (ka kalın) (i. A.). **1.** Diz ile topuk arasındaki kısım, baldır, incik. **2.** (botanik) Ağacın ve bitkilerin yerden, dalların ayrılmaya başladıkları kısma kadar olan düz yeri, sap.

SAKA (i. A. «saky» dan imüb). Su taşıyan. **Saka kuşu** = Kanaryaya benzer bir ötücü kuş.

SAKAĞI (i.). Atlarda görülen öksürük.

SAKAK (i.). Çene altı, Ar. gabgab.

SAKAL (i.). Erkeklerde yüzün etrafında ve alt çenenin üzerinde biten kıllar, Ar. lihye, Fars. rîş. **Aksakal** = Köy ihtiyarı, muhtarı. **Ak sakal, kara sakal** = Büyük, küçük herkes. **Sakalı ele vermek** = Başkalarının nüfuzuna tâbî olup irâdesine sahip olamamak. **Tahta sakal** = Enli sakallı. **Sakalı tıraş etmek** = İddia tabiridir: Böyle değilse ben sakalımı tıraş ederim. **Sakalcücüğü** = Bamteli. **Sakalı değirmende ağartmak** = Tecrübe kazanmaksızın ihtiyar olmak. **Saç - sakal** = Yaş ve yıl. **Top sakal, kaba sakal, köse sakal** = Sakalı bu şekillerin birinde olan adam. **Keçisakal** = Ucu sivri kesik sakal.

SAKALEYN (i. A. tes.) (müfredi «sakl» dilimizde kullanılmaz). İnsan ve cin, dünya ile âhıret, insan ile hayvan, Arap ile Acem yahut ağır şeylerle hafif şeyler. **Seyyid-i Sakaleyn** = Peygamberimiz. Şeyhulislâm Ebussûd Efendiye «Müftî-i Sakaleyn» unvanı verilmişti.

SAKALİBE (ka uzun) (i. A. c.) (m. saklab, saklâbî). Slavlar.

SAKALLANMAK (f.). Sakalı gelmek, sakallı olmak.

SAKAM (i. A.) (c. askâm «ka ile»). Hastalık, illet.

SAKAMET (ka uzun) (i.) (Türkler tarafından Ar.'ya benzetilerek «sakıym»

kelimesinden yapılmıştır). Bozukluk, noksanlık, sakatlık, yanlışlık.

SAKANKUR (i. A. Yunanca'dan). **1.** Mısır'da yaşayan bir cins kertenkele, kum kertenkelesi. **2.** Bu hayvanın derisine benzer güzel bir cins tülbent ki, sargı olur.

SAKAR (i. A.). Cehennem, tamu.

SAKAR (i.). **1.** Atın alnındaki beyazlık, akıtmanın ufağı. **Akıtma sakar** = Burundan alt dudağa aşanı. **2.** Uğursuz (at), sakarlı. **3.** mec. Bir işi doğru dürüst yapamayan, mutlaka bir kazâ ve ziyan yapan: Sakar adam.

SAKAROZ (i. Y.). Şeker kamışı ve pancar şekeri.

SAKAT (i. A.) (c. askaat). **1.** Bir şeyin düşük ve işe yaramaz kısmı. **2.** Kötü ve faydasız şey. **3.** Yanlış, hata, eksiklik. **4.** (Türkçe) Organlardan biri eksik ve hastalıklı olan, Ar. alîl: Sakat bir adam. **5.** Eksik ve hasta (organ): Bu adamın eli, ayağı, gözü sakattır. **6.** Hatalı, doğru olmayan, yanlış: Bu söz sakattır. Sakat iş işleme.

SAKATÂT (i. A. c.). **1.** Düşük yerler, kusurlar, noksanlar. **2.** Eti yenen hayvanların böbrek, ciğer gibi etinden gayrı yenen kısımları.

SAKATLAMAK (f.). **1.** Sakat hâle getirmek. **2.** Bozmak.

SAKATLANMAK (f.). **1.** Sakat hâle gelmek. **2.** Kusurlu ve yanlış olmak.

SAKATLIK (i.). **1.** Sakat olma hâli. **2.** Noksan, kusur, yanlışlık, hatâ.

SAKB (i. A. cerrahî). Delme, matkapla kemik delme.

SAKBA (i. A. anatomi). Delik.

SAKF (i. A.) (c. sukuf). Çatı, dam.

SÂKIB (i. A. «sakb» dan if.) (mü. sâkıba) (c. sevâkıb). **1.** Bir yandan bir yana delen, delik açan, delip geçen. **2.** Pek parlak. **Necm-i sâkıb** = Parlak yıldız.

SAKIN (e.) (aslı sakınmak fiilinin emir sigasıdır). Zinhâr, olmaya ki, iyi bak, dikkat et: Sakın oraya gitmeyin, sakın ha!

SAKINGAN (i.). Çok ve her şeyden sakınan, çekingen, ürkek.

SAKINIŞ (i.). **1.** Kendini gözetme. **2.** Kaçınma.

SAKINMA bk. Sakınış.

SAKINMAK (f.). **1.** Çekinmek, kaçınmak. **2.** Kendini gözetmek, korunmak. **3.** Himaye etmek, gözetmek, dikkatle muhafaza etmek: Gözünüzü sakının.

SAKIR (i. ses taklidi). Şiddetli titremeyi taklit ve tasvir eder, art arda kullanılır: Sakır sakır titremek.

SAKIRDAMAK (f.). Korku veya soğuktan şiddetle titremek.

SAKIRGA (i.). Koyun ve köpek gibi hayvanlara yapışıp kanlarını emen bir küçük böcek, kene.

SÂKIT (i. A. «sukuut» tan if.) (mü. sâkıta). **1.** Düşen, düşmüş. **2.** Hüküm ve itibardan düşen, artık hüküm ve itibarı olmayan. **3.** Doğmayıp rahimden düşen: Korkudan, çocuğu sâkıt oldu.

SÂKIYE (i. A.). **1.** Sâkîlik eden kız. **2.** Bahçe ve bostan sulamaya mahsus dolap veya cetvel. **3.** Gemilere su veren dubalar.

SAKIYL bk. Sakîl.

SAKIZ (i.). **1.** Bazı ağaçlardan sızarak çıkan, zamk gibi yağlı bir madde. **Çamsakızı** = Çam ağacından çıkanı, reçine, râtenc. **Çengelsakızı** = Kenger dikeninin zamkı. **Yer sakızı** = Natrun, neft made ni. **2.** Beyazlık ve çekilip kopmamak mânâlarında da kullanılır: Sakız gibi çamaşır. **Sakız gibi yapışmak** = Musallat olmak. **Sakızağacı** = Sakız veren ağaç. **Sakız Adası** = Bu ağacın çok bol bulunduğu Asya'da Batı Anadolu karşısındaki Yunan adası, Chios ki, merkezi olan şehir de aynı adı taşır. **Sakız leblebisi** = Tuzla kavrulmuş kabuklu nohut.

SÂKÎ (ka ile) (i. A. «saky» dan if.). **1.** Su veren, su dağıtan veya satan. **2.** Mecliste içki dağıtan, kadeh sunan.

SÂKÎ (ka ile) (i. A. «sâk» dan imen.) (mü. sâkıyye) (anatomi). Baldıran veya baldır kemiğine ait.

SAKÎL (ka ile) (i. A. «sıklet» ten smüş.) (mü. sakîle) (c. sukalâ). **1.** Ağır. **2.** Sıkıntılı, can sıkan: Pek sakîl adamdır. **3.** Çirkin: Bu söz pek sakîl düşer. **4.** telâffuzu ağır ve kalın olan, zıddı: hafîf.

SAKÎL (ka ile) (i. A.) (musiki). Türk musikisinde 48 zamanlı bir büyük usul.

SÂKÎLİK (ka ile) (i.). Sakînin iş, sıfat ve hâli.

SAKÎM (ka ile) (i. A.). **1.** Hastalıklı. **2.** Yanlış.

SÂKİN (i. A. «sükûn» dan if.) (mü. sâkine) (c. sükkân, sekene). **1.** Oynamayan, aynı halde duran, hareketsiz: Değirmenin alt taşı sâkindir. **2.** Oturan, ikamet eden, bir yerin ahalisinden olan: İzmir'de sâkin bir tacir. **3.** Hareketsiz, durgun: Sâkin bir su, sâkin hava. **4.** Kendi hâlinde, uslu, uysal, yumuşak, sessiz: Pek sâkin adamdır. **5.** (gramer) Hareke ile okunmayan, seslisi olmayan harf (hece) ki, Arap alfabesinde üzerine sükûn ve cezm denilen işaret yazılır: Harf-i sâkin, hurûf-ı sâkine.

Sakızağacı

Saksağan

Saksafon

SÂKÎ-NÂME (ka ile) (i. F.). (edebiyat) Sâkîye hitâben yazılan, onu, içki meclisini öven uzun manzume ki, kasîde, mesnevî, tercî, terkîb vs. şeklinde olabilir: Nef'î'nin sâkî-nâme'si.

SÂKİT (i. A. «sükût» tan if.) (mü. sâkite). Susan, sükût eden, ses çıkarmayan.

SÂKK (i. A.) (c. sukûk) (Fars. «çek» den Arapça'laşmış). **1.** Resmî ilân. **2.** Çek.

SAKKÂK (i. A.). Sâkk yazan kâtip.

SAKL (i. A.). Eğeleme, eğe ile cilâ verme.

SAKLAMA (i.). Saklayış, saklamak işi. bk. Saklamak.

SAKLAMAK (f. «sağ» dan). **1.** Gizlemek: Hırsızları evinde saklamıştı. **2.** Beklemek, gözetmek, korumak: Allah saklasın! **3.** Bir tarafa kaldırmak, biri için yahut bir vakit için bırakmak.

SAKLANBAÇ (i.). Bir kısmı saklanıp, biri tarafından aranmak suretiyle oynanılan bir çocuk oyunu.

SAKLANILMAK (f.). Gizlenilmek: Bu, saklanılır şey mi?

SAKLANMAK (f.). **1.** Gizlenmek: Acaba nerelerde saklandı? **2.** Muhafaza edilip dayanmak: Bu tohum iki, üç sene saklanabilir.

SAKLANTI (i.). **1.** Saklanacak yer, gizli yer, görünmeyen köşe ve bucak. **2.** Sığınacak yer, sığınak. **3.** Mahfaza, kılıf.

SAKLATMAK (f.). **1.** Gizletmek. **2.** Bekletmek. **3.** Saklı bulundurmak, biri için kaldırıp muhafaza ettirmek.

SAKLAYICI (i.). **1.** Gizleyen. **2.** Koruyan, muhafaza eden.

SAKLI (i.). **1.** Gizlenmiş, gizli. **2.** Açık olmayan, mahremâne: Saklı söz. **3.** Bir tarafa konup başka bir kimse veya vakit için ayrılmış, mahfuz: Daima ihtiyaten saklı biraz param bulunur.

SAKLAYIŞ (i.). Saklama, gizleme.

SAKMONYA (i. tıp) (Yunanca'dan). Müshil gibi kullanılan bir bitki, bingöz otu.

SAKOLAVA (i. denizcilik). Marmara sahillerinde işleyen, başı kıçı bir, hafif bir çeşit tekne.

SAKOLTA (i. denizcilik). Eski kaval topu ile atılan demir üstüvane içine istif olmuş ufak tanelerden mürekkep eski bir mermi.

SAKSAFON (i. Alm. Fr.) (musiki). XIX. asırda yapılan bir mâdenî nefesli çalgı.

SAKSAĞAN (i.). Alaca kargaya benzeyen ve ondan küçükçe siyahlı - beyazlı bir kuş ki, testere ile tahta yarar gibi sürekli garip bir ötmesi ve sıçrayarak yürümesi vardır.

SAKSI (i.) (Almanya'nın Sachsen = Saksonya devletinin adından). Kışın soba ve limonluk içine alınan çiçek, ağaç vs. bitkilerin dikilip yetiştirildiği toprak, tahta, porselen vs. kap: Saksıda karanfil, portakal yetiştirmek. **Saksıgüzeli** = Kaya koruğuna benzer bir bitki.

SAKSILIK (i.). **1.** Çiçek veya portakal, limon vesaire saksılarını sıralama mahsus raf. **2.** Kışın çiçek vesaire saksılarını koymaya mahsus yer.

SAKSONYA (i.). En iyi cinsi Saksonya'da yapılan porselen eşya ve duvar tabakları.

SAKSORN (i. Alm.) (musiki). Bir mâdenî nefesli çalgı.

SAKS-TÜBA (i. Alm. Fr.) (musiki). Mâdenî nefesli bir çalgı.

SAKULTA (i.). Eski bir şarapnel çeşidi.

SAKY (i. A.). İnsana veya hayvanlara su ve başka içecek şey verme, suvarma: Hayvanları sakyetmek.

SAL (i.). Yan yana bağlanıp suyun üzerinde yüzdürülen, keresteden ibaret düz şey. **Kereste salı** = Suyun üzerinde kolay taşınmak için sal şeklinde bağlanıp halatla gemiye çektirilen kereste yığını.

SÂL (i. F.). Yıl, sene.

SAL' (i. A.). Baş tepesinin kılsızlığı.

SALÂ (i. A.). **1.** Cuma namazına ve bazı cenazelere çağırmak için minarelerde okunan salavât: Salâ vermek, salâ okumak. **2.** mec. Meydan okuma.

SALÂBET (i. A. «sulb» dan). **1.** Katılık, peklik. **2.** Metanet, kuvvet, dayanma, sebat: Salâbet-i dîniyye.

SALÂBETLİ (i.). Kuvvetli, sağlam, dayanıklı, sebatlı.

SALACAK (i.). Ölü yıkanılan kerevet, teneşir.

SALÂH (i. A.). **1.** İyilik, bir şeyin iyi ve istenen şekilde bulunması: Salâh-ı hâl. **2.** Dindarlık, perhizkârlık, iyi işler: Ehl-i salâhtan bir zât. **3.** Sulh, asâyiş: Sulh-ü salâh.

SALÂ-HÂN (i. F., Ar. salâ, Fars. hânden = okumak). **1.** Minarede salâ veren, cuma veya cenaze namazına dâvet için salavât okuyan müezzin. **2.** Meydan okuyan.

SALÂHİYET (SALÂHİYYET) (i.) (Ar. «salâh» dan Türkler'in yaptığı bir kelimedir). **1.** Bir işe karışmaya ve bir iş ve harekete hakkı olma, (y. k.): yetki: Sizin

bu işe karışmaya salâhiyetiniz yoktur; bu, benim salâhiyetim içindedir. **2.** (hukuk). Bir dâvânın ilgili mahkemede bakılması. **Adem-i salâhiyyet dâvâsı** = İki taraftan birinin, dâvânın verildiği mahkemeye ait olmadığını iddia etmesi.

SALÂHİYETLİ (i.). Salâhiyet sahibi.

SALÂHİYATDÂR (i. A. F.). Salâhiyet sahibi.

SALÂHOR, SALÂHÛR (i. «ser-âhûr» dan galat). **1.** Eski bir rütbe sahibi. **2.** (silâhşor'dan galat). Vaktiyle bir kale ve yerin muhafazasıyla görevli olup, bu hizmete karşılık vergi vermeyen asker.

SALAK (i.). Bir ucu toplu zencirli bir nevi eski cenk tokmağı.

SALAK (i.). Aptal, anlayışı kıt, bön.

SAL'AM (i.). Hz. Muhammed'in adı anıldıkça söylenmesi mûtad olan «Sallallâhü aleyhi ve sellem» duasının kısaltılmışı olup böyle yazılırsa da yine «Sallallâhü aleyhi ve sellem» suretinde okunur. Başka peygamberler hakkında ekseriya «aleyhisselâm» duası söylenir.

SALAM (i. İ.). Hususî bir usulle yapılmış domuz veya sığır sucuğu.

SALAMANDRA (i. Fr.). Bir çeşit küçük kömür sobası.

SALAMURA (i.) (İtalyanca). **1.** Peynir ve balık gibi şeylerin bozulmamak için batırıldıkları tuzlu su: Salamuraya yatırmak, salamura peyniri, balığı. **2.** Salamuraya batırılmış tuzlu şey: Bamya, patlıcan, yaprak, balık salamurası. mec. **Salamura suyu** = Tatsız ve yavan şey.

SALANGAN (i. Filipin yerlilerinin dilinden). Hint ve Çin denizleri kıyılarında yaşayan bir cins kırlangıç.

SALAPURYA (i.). Kendine mahsus tarzda bir yelkeni olan, büyücek bir çeşit kayık.

SÂLÂR (i. F.). Baş, reis, kumandan. **Sipeh-sâlâr** = Kumandan, serdâr, ser-asker. **Kafile-sâlâr** = Ker-vanbaşı.

SALAŞ (i.). Meyve vesaire satmak üzere baraka hâlinde geçici dükkân. **Bostan salaşı** = Kavun, karpuz satmaya mahsus olanı.

SALAŞPUR (i.). Hindistan ve sonra Avrupa'da yapılan astarlık seyrek bez.

SALÂT (i. A.) (c. salavât). **1.** Namaz. **Salât-ı ıyd** = Bayram namazı. **2.** Peygamberimiz'e duâ.

SALÂT (i. A. c.) (musiki). Türk cami musikisinde bir form ki, çeşitleri vardır: Salât-ı ümmiyye, cuma salâtı, bayram salâtı, cenâze salâtı.

SALATA (i.) (Fr. salade). **1.** İştah açmak üzere yemek arasında yenen tuzlu ve ekşili şey. **2.** Salata yapmaya yarayan marula benzer ve ondan küçük kıvırcık yapraklı yeşillik. **3.** Tuz, sirke ve zeytinyağı ile terbiye olunmuşu.

SALATACI (i.). Salata, soğan vesaire satan adam.

SALATALIK (i.). **1.** Salata yapmaya yarayan. **2.** Hıyar.

SALÂT-I VİTR (i.). Yatsı namazının son iki rekâtlık sünnetinden sonra kılınan üç rekâtlık vacip namaz.

SALAVÂT (i. A. c.) (m. salât). Müfred gibi «Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi Muhammed» duâsı. **Salavât getirmek, okumak** = Bir tehlike hâlinde bu duânın okunması âdet olduğundan, pek sert adam hakkında: Yanına salavâtla varılır, denilir. bk. Salât.

SALB (i. A.). **1.** Asma, asarak idam etme. **2.** Haça germe, haça gererek idam etme.

SALÇA (i. İtalyanca: salsa'dan). Domates suyu veya başka şeylerle yapılan yemek terbiyesi.

Salata

SALDIRGAN (i.) (y. k.). Mütecaviz

SALDIRMAK (f.). **1.** Hücum ettirmek. **2.** Atılmak, hücum etmek.

SALDIRMAZLIK (i.). İki taraf arasında karşılıklı saldırmama hâli: Saldırmazlık antlaşması.

SÂL-DÎDE (i. F.) (sâl = yıl, dîde = görmüş). Yıl (lar) görmüş, çok yaşlı.

SÂLE (i. F.). Yıllık, senelik, yaşında (Fârsî terkiplerde bulunur). **Sad-sâle** = Yüz senelik. **Pencâh-sâle** = Elli senelik.

SÂLEB (SA'LEB) (i. A.) (c. saâlib). Tilki.

SÂLEP (SÂLEB, SA'LEB) (i.) (Arapça husâ'ü's sa'leb'den). **1.** Salepgillerin örnek bitkisi. **2.** Bu bitkinin kökünden elde edilen toz. **3.** Bu tozla yapılan şekerli içecek. bk. Sahlep.

SÂLEPÇİ (i.). Sâlep pişirip gezdirerek satan adam.

SÂLEPGİLLER (i.). Tekçeneklilerden bir bitki familyası, örnek bitkisi sâleptir.

SALGI (i. biyoloji) (y. k.). Vücuttaki bezler tarafından yapılarak kana veya başka organlara salınan sıvı madde.

Salep

SALGIN (i.). **1.** Salar, hücum eder: Salgın köpek. **2.** Herkese kolaylıkla geçen, salgın hastalık.

SALHANA bk. Salhâne

SALHÂNE (SELH-HÂNE) (i. F., Ar. selh = yüzme, Fars. hâne = ev, yer). Hayvanların boğazlanıp yüzülmelerine mahsus yer, mezbaha.

SÂL-HURDE (i. F.) (sâl = yıl, hurde = yemiş). Yaşlı, ihtiyar, geçkin: Bir pîr-i sâl-hurde.

SALI (i.). Haftanın ikinci günü, Ar. yevm-ü's-selâse, Fars. se şenbih.

SALIK (i. «salmak» tan). Ucu zincirli topuz.

SALIK (i.). **Salık vermek** = Tavsiye etmek sözünde geçerse de, onu da yanlış olarak sağlık vermek şeklinde kullanıyoruz.

SALINCAK (i.). **1.** Eğlence veya jimnastik maksadiyle sallanmak üzere bir ağaca veya dikilmiş direklere asılı tahta. **2.** Küçük çocukları uyutmada kullanılan iki ucundan iple asılı yatak. **3.** Yine bu şekilde ve ekseriya ipten ağ hâlinde büyükler için yatak (hamak).

SALINIM (i.) (y. k.). **1.** (fizik) Bir noktanın art arda ve müsavî zaman aralıklarında hep aynı hareketi tekrarlaması: Sarkacın hareketi bir salınımdır. **2.** Ay yüzünün yarısından biraz fazlasının dünyadan görülebilmesini sağlayan hâdise.

Salkım

SALINIŞ (i.). Sağa sola eğilerek yürüme, Fars. hırâm.

SALINMA bk. Salınış.

SALINMAK (f.). Yürürken hafifçe sağa, sola eğilmek, Osm. hırâmân olmak.

SALINTI (i.). **1.** Oynama, hareket. **2.** Dalga. **Salıntıda** = Sağlam olmayan, şüpheli: İşimiz salıntıda. bk. Sallantı.

SALINTI (i.). Sağlam ve oturaklı olmayan.

SALIVERMEK (i.). **1.** Tutulmuş olanı koyuvermek, bırakmak. **2.** Mahbus olanı hapisten kurtarmak, mahbesten çıkarmak. **3.** Uzatmak, koyuvermek: Sakal salıverdi. **4.** Bir şeyi zaptedemeyip bırakıvermek; kaçırmak: Kahkahaları salıverdi.

SALÎB (i. A. «salb» dan). Haç, Fars. çelîpâ. **Ehl-i salîb** = Haçlılar. **Salîb-i Ahmer** = Kızılhaç.

SÂLİB (i. A. «selb» den if.) (mü. sâlibe). **1.** Kapıp götüren, alan. **2.** (edebiyat) Reddeden, inkâr eden, menfî.

SALÎBÎ (i. A.) (mü salîbiyye) (c. salîbiyyûn). **1.** Haça mukaddes nazariyle bakan, Hıristiyan, İsevî. **2.** Ehl-i Salîb'e (Haçlılar'a) mensup adam. **3.** (botanik, anatomi). Haç şeklinde olan, haçvârî (bitki).

SÂLİF (i. A. «selef» ten if.) (mü. sâlife). Geçen, geçmiş, daha önceden olan: **Sâlif-üz-zikr, sâlif-ül-beyân** = Daha önce de söylenmiş olan.

SÂLİH (i. A. «salâh» dan if.) (mü. sâliha) (c. suhelâ, sâlihât). **1.** İyi, yarar, gelir, yakışır: O, bu işe sâlihtir. **2.** Salâhiyeti ve hakkı olan. **3.** Dinin emirlerine uygun hareket eden: Sâlih bir adam, sâliha bir kadın.

SÂLİHÂT (i. A. c.). İyi işler, ahlâk ve insaniyetçe beğenilen işler.

SÂLİHÂT-I NİSVÂN (i.). Dindar, iffetli, temiz Müslüman kadınlar.

SÂLİK (i. A. «sülûk» dan if.). (mü. sâlike) (c. sâlikîn). **1.** Bir yola bağlı olan, bir yola giden, bir yol takip eden. **2.** (tasavvuf). Bir tarikata dahil olup hidayet yolunu takip eden, mürid.

SÂLİM (i. A. «selm, silm» den if.) (mü. sâlime). **1.** Hasta, sakat olmayan, sağ, sağlam. **2.** Ayıp, kusur ve noksanı olmayan. **3.** Korku ve endişesi olmayan.

SÂLİMEN (i. A.). **1.** Sağ ve sağlam olarak. **2.** Emniyetle, emin olarak.

SALİNOMETRE (i. Fr. salinomètre) (denizcilik). Buhar kazanlarındaki suyun tuzunu ölçmeye mahsus âlet.

SALİP bk. Salîb.

SÂLİS (i. A. «süls» den if.) (mü. sâlise). Üçüncü, ikinciden sonra gelen.

SÂLİSE (i.). 1. Eskiden mülkî rütbelerin üçüncüsü. **2.** Saniyenin altmışta biri.

SÂLİSEN (si. A.). Üçüncü olarak.

SALİSİLAT (i. tıp). Romatizmaya karşı kullanılan bir ilâcın kısaltılmış adı.

SALKI (i.). **1.** Sarkık, sülpük, porsuk. **2.** Sakat, özürlü, kusurlu. **3.** Yağmurlu, yağmur yağdıran: Salkı bulut.

SALKIM (i.). **1.** Üzüm ve hurma gibi birçoğu bir sapta bulunan meyve. **2.** Salkım şeklinde duran şey, hevenk: Salkım salkım sarkıyordu. **3.** (denizcilik). Yelken bezinden bir torbaya konup ve üzeri halatla sarılmış ufak tanelerden ibaret mermi. **Salkım ateş** = Mitralyöz mermileri gibi birçok tanesi birlikte atılan mermi veya donanma fişeği. **Salkımsöğüt** = Dalları aşağıya sarkan söğüt ağacı. **Salkım saçak** = Birkaçı birlikte olarak asılan saçak veya paralanıp parçaları sarkan yırtık şey.

SALKIM (i.). İlkbaharda salkım şeklinde büyük çiçekler açan ve asma gibi çardağa sarılan ağaç çeşitleri.

SALKIMAK (f.). (etler) Gevşeyip sarkmak.

SALLA (f. A. «tasliye» den). **«Sallallâhü aleyhi ve sellem»** duasında geçer. bk. Tasliye.

SALLABAŞ (i.). **1.** Elde olmadan başı sallanan. **2.** Yürürken başını sallayan (at).

SALLAMA (i.). Oynatma, kımıldatma.

SALLAMAK (f.). **1.** Düzgün bir şekilde ve daima bir yönde oynatmak: Beşik

sallamak. **2.** mec. Bir işi geri bırakmak: Beni ne sallayıp duruyorsun? **Baş sallamak** = İşitmeksizin dinlemek. **Kavuk sallamak** = Dalkavukluk etmek. **Kuyruk sallamak** = **1.** Yaltaklanmak. **2.** Teşvik edici harekette bulunmak. **Sallamamak** = (argo) Ehemmiyet vermemek, vazife edinmemek, saymamak. **Kuyruksallayan** = Uzunca kuyruğunu daima sallayan küçük bir kuş.

SALLANDIRMAK (f.). **1.** Sallanmak işini yaptırmak. **2.** Asarak idam etmek.

SALLANMA (i.). Sallanmak işi.

SALLANMAK (f.). **1.** Muntazam surette gidip gelerek oynamak. **2.** mec. Düşmek üzere bulunmak, düşmesi yakın olmak: İspanya kabinesi sallanıyor.

SALLANTI (i.). **1.** Sallanma işi. **2.** Savsaklama: İşi sallantıda bıraktılar. bk. Salıntı.

SALLAPATİ (i.). Düşünmeden ve saygısız olarak her işe dalan.

SALLASIRT (i.). **Sallasırt etmek** = Sırtına almak, yüklenmek: Kuyruğunu sallasırt etti.

SALLI (i.). **1.** Sal gibi yayvan ve açık: sallı bina. **2.** Sal gibi esner ve eni ne, boyuna büyük.

SALMA (i.). **1.** Başıboş gezen (hayvan). **2.** Burmasız, musluksuz, serbest akan (su). **3.** Pirinçle pişmiş pilavlı yemek. **Salma ip** ve daha doğrusu **salma ipi** = Salma hayvanları yakalamaya yarayan kement. **Salmatomruk** = Eskiden gece sokakta yakalanan adamların muvakkaten kapatıldığı mahbes. **Salma karakollukçu** = Eskiden gece kol gezen zabıta, seyyar posta. **3.** Bir çeşit vergi.

SALMA (i.). Salmak işi.

SALMAK (f.). **1.** Yaymak, sermek, uzatmak. **2.** Koymak, bırakmak, atmak. **3.** İleriye sürmek, açmak, çıkarmak. **4.** Sürmek: Dal, budak salmak. **5.** Üstüne atmak, hücum ettirmek: Atmacayı kuşa, tazıyı tavşana saldı. **6.** Tecavüz, taarruz, hücum etmek: Bu köpek salar mı? Ayı adama salar.

SALMALIK (i.). Otlak.

SALMASTRA (i. denizcilik). Halat tellerinden saç gibi örülü kordon ki, muhtelif işlerde kullanılır.

SÂL-NÂME (i. F.) (sâl = yıl, nâme = kitap). Bir senelik takvimi ve hâdiseleri gösteren ve her sene çıkan kitap, yıllık.

SALON (i. Fr. salon). **1.** Evlerin misafir kabûl etmeye mahsus en büyük ve en güzel odası, başoda, divan, arz odası. **2.** Sergi yeri, hususî müze: Resim salonu. **Salon adamı** = Cemiyet içinde yaşama kaidelerini, görgü kaidelerini lâyıkıyle bilip icra eden adam.

SALOZ (i.) (argo). Salak, sersem.

SALPA (i.). Gevşek, sülpük, sarkık.

SALSÂL (i. A.). **1.** Kumla karışık ince çamur. **2.** Lüleci çamuru.

SALSÂLÎ (i. A.) (mü. salsâliyye). Salsâl hâlinde olan.

SALT (i.). **1.** Tek, sırf, bilhassa, sade: Salt ben gideceğim. Salt hamurdan yapılmış börek. **2.** Ancak, yalnız, şu kadar ki: Bu iş olacak, salt ben göremiyeceğim.

SALTA (i. İ. salto = sıçrama). Köpek ve kedi gibi hayvanların art ayakları üzerinde durmaları.

SALTA (i. İ.). Bir cins kısa cepken.

SALTA (i. İ. denizcilik). Gergin halatın yavaş yavaş gevşetilmesi.

SALTANAT (i. A.). **1.** Pâdişâhlık, hükümdarlık: Kanunî Süleyman Han kırk altı sene saltanat sürdü. **2.** Devlet, hükûmet. **3.** Debdebe, tantana.

SALTANATLI (i.). Debdebeli, tantanalı, gösterişli.

SALTIK (i. felsefe) (uyd. k.). Hiçbir şart ve hiçbir kayda bağlı olmayan, mutlak.

SÂLÛS (i. F.). Mürâî, riyakâr.

SÂLÛSÎ (i. F.). Riyâ, riyâkârlık.

SALVELE (i. A.). Hazret-i Muhammed'e okunan salât ve selâm duasının bir kısmı: Elhamdü l'İlâhi Rabbi'l-Âlemîn (hamdele) ve's-salât ü ve's-selâm ü alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihî ve sahbihî ec mâîn (salvele).

Salyangoz

SALVO (i. İ.). Topla yaylım ateş.

SALYA (i. Rumca). Ağızdan akan su, tükrük.

SÂL-YÂNE (i. F.). Halktan senede bir alınan vergi, Osm. tekâlif-i resmiyye.

SALYANGOZ (i. R.). Yumuşakçalardan kıvrık, sarma kabuklu hayvan.

SALYAR (i.). Akan ağız suyu, salya. bk. Salya.

SÂM (SAMM) (i. A.) (mü. sâmme). Zehirleyen, ağulu, zehirli. **Nebâtât-ı sâmme** = Zehirli bitkiler.

SAM (i. A.). Güneyin sıcak ülkelerinden esen bunaltıcı rüzgâr.

SAMAN (i.). Çeşitli tahılların taneleri alındıktan sonra kalan sapları. **Saman altından su yürütmek** = Hile yapıp, aldatarak asla belli ettirmemek. **Samanuğrusu** = Gökkuşağı, eleğim sağma, kehkeşan. **Samansuyu** = Parlak olmayıp, sarımtrak boyaya benzer yaldız. **Samankapan** = Kehribar.

SÂMÂN (i. F.). **1.** Servet, mal mülk. **2.** Rahat, Fars. ârâm, âsâyiş.

SÂMÂNÎ (i. A.) (mü. sâmâniyye) (c. F. sâmâniyân). Sâmân devletine mensup ve bu devletle alâkalı.

SAMÂNÎ (i.) (uyd. k.). Saman renginde.

SAMANLIK (i.). Çiftlikte saman koymaya mahsus büyük anbar.

SÂMÂN-SÛZ (i. F. sâmân = servet, rahatlık, sûhten = yakmak). Mal ve mülkü yakıp mahveden: Sâmân-sûr bir yangın.

SAMANYOLU, SAMANUĞRUSU (i. astronomi). Güneş sisteminin de içinde bulunduğu, yüz milyar kadar yıldızdan meydana gelmiş bir yıldızlar kümesi.

SAMARYUM (i. Rusça, L.). Sm senbolüyle gösterilen az rastlanır bir eleman.

SAMBA (i. Afrika dilinden). Bir dans çeşidi.

SAMED (i. A.). Kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmayan, mutlak mâlik ve mutlak müstakil olan: Allah.

Samur

SAMEDÂNÎ, SAMADÂNÎ (i. A.) (mü. samadâniyye). Hak Taâlâ Hazretlerine ve ezelî kudretine mensup ve ait olan.

SAMEDÂNİYYET (i. A.). Ulûhiyyet, Tanrılık.

SAMEN (i. A. tıp). Sağırlık.

SÂMÎ (i. A. «sümüvv» den if.) (mü. sâmiye). Yüksek. **Tezkere-i sâmiyye** = Sadrâzamlık makamından çıkan tezkere.

SÂMÎ (SÂMİ') (i. A. «sem'» den if.) (mü. sâmia) (c. sâmiîn). **1.** İşiten, kuvve-i sâmia: İşitmek hassası. **2.** Dinleyen, dinleyici. Vâız sâmiîne hitaben söyler. **3.** Yalnız dinlemek üzere bir mektebe devam eden.

SÂMİA (i. A.) (kuvve-i sâmia yahut hassa-i sâmia'dan kısaltılmış). İşitmek duygusu.

SÂMİH (i. A. «semâhat» tan if.) (mü. sâmiha). Semahatlı, cömert, eliaçık.

SAMÎM, SAMİM (i. A.). Her şeyin içi, göbeği, merkezi.

SAMİMİ (SAMÎMÎ) (i. A.) (mü. samîmiyye). Yüreğin içinden gelen, kalbten, içten, candan.

SAMİMİYET (i. A.). Samimilik.

SÂMİN (si. A. «semân, semâniye» den if.). Sekizinci, yedinciden sonra gelen: **Bâb-ı sâmin** = Sekizinci kısım, bölüm.

SÂMİNEN (si. A.). Sekizinci olarak, sekizinci derecede.

SÂMİT (i. A. «samt» tan if.). (mü. sâmite). **1.** Susan, konuşmayan. **2.** Sessiz, ses çıkarmaz. **3.** Cansız (mal), hayvanlar gibi canlı olmayan.

SAML, SUMÛL (i. A. tıp). Katılık, sertlik, kuruluk.

SAMM (i. A .c.) (m. asamm). Sağır ve dilsizler.

SAMSA (i.). Bir çeşit hamur tatlısı.

SAMSÂM (i. A.). Keskin kılıç.

SAMSUN (i.) (doğrusu sansun). Vaktiyle düşmana saldırılmak üzere savaşta kullanılan iri köpek. bk. Sansun.

SAMSUNCU (i.). Eskiden kavga köpeklerini idare ve sevkeden erler.

SAMT (i. A.). Susma, sükût, sessizlik.

SAMUR (i. F.) (aslı semmûr). **1.** Pek makbul olan kürkü için avlanan küçük bir memeli hayvan. **2.** Bu hayvanın derisinden yapılma kürk: Güzel bir samur giymiş. Bu mânâ ile sıfat gibi dahi kullanılıp: Samur kürk denilir. **Samurkaş** = Pek geniş ve kumral kaş: Samur kaşlı adam. bk. Semmûr.

SAMÛT (i. «samt» tan imüb.). Sessiz, az konuşan, Osm. Sükûtî.

SAMYELİ (i.). Sıcak ülkelerde esen bunaltıcı rüzgâr.

SAN (i.). **1.** Sayı, hesap, Ar. tâdâd. **2.** Parça, kıta. **San san** = Parça parça. **3.** Yoklama. **San görmek** = Askeri yoklama etmek (bu üç mânâ ile bizde kullanılmıyor). **4.** İtibar, şöhret, şan: Adı sanı var.

SAN (i.). Ekinlere ârız olup sarartan bir hastalık, sarılık: Ekine san vurmuş.

SÂN (i. F.). Benzer, Ar. şebîh, mümâsil. Çok az kullanılan bazı terkiplerde bulunur. **Yek-sân** = Bir gibi, bir düziye.

SANA (i.). Sen zamirinin datif şekli.

SANACI, SONUCU bk. Sanıcı.

SANÂDIK (i. A. c.) (m. sandık). bk. Sandık.

SANÂDÎD (i. A. c.) (m. sandid). bk. Sandid.

SANAL (i. matematik) (uyd. k.). Gerçekte olmayıp zihinde tasarlanan, mevhum.

SANAMAK (f.). **1.** Saymak, hürmet ve itibar östermek. **2.** Hürmet yollu alay etmek, eğlenmek. **4.** Parçalamak, doğramak (eskimiştir).

SANAT, SAN'AT (i. A.) (c. sınâât ise de sınâât'ın çoğulu olan sanâyî de bunun çokluğu gibi kullanılıyor). **1.** İnsanların ihtiyaçlarından birinin imali hususunda öğrenilen ve yapılan iş: Dülgerlik, kuyumculuk, hâkkâklık sanatı, sanat öğrenmek, sanatla geçinmek. **2.** Ustalık, hüner, marifet: Bu işte sanat vardır; kolay değil o da bir sanattır.

SANATÇI (i.). Bir sanatla meşgul bu-

lunan, bir sanatla geçinen adam, esnaftan adam.

SANAT-GER, SAN'AT-GER (i. F.). Sanatçı, sanatkâr.

SANATKÂR (i. F.). **1.** Bir sanat icra eden, bir sanatla geçinen adam, sanatçı. **2.** Usta, mâhir: Sanatkâr adamdır (Fr. artiste kelimesi bizde ekseriya sanatkâr sözüyle ifade olunuyor).

SANATLI (i.). Sanatla yapılmış, ustaca ve mahirâne yapılmış, Ar. musannâ.

SANATORYUM (i. L.). Veremlilerin tedavi edildiği hastahane.

SANAVBERİYYE (i. A. botanik). Kozalaklılar.

SANÂYİ (i. A. c.) (m. sınâât). bk. Sınâât.

SANCAK (i.) (aslı sançmak'dan sançak). Ucu sivri demirden olup yere saplanan büyük bayrak, Ar. râyet, livâ: Sancak açmak, çekmek. **2.** Eskiden her vilâyetin bölündüğü üç beş dairenin her biri ki, birkaç kazadan mürekkepti. **3.** (denizcilik) Gemide, geminin başına doğru dönük durulunca, geminin sağ tarafı. Sol tarafa iskele denir. **Sancak boğmak** = Yardım sitemek için yapılan eski bir işarettir ki, sancak ortasından boğularak asılırdı. **Sancak beratı** = Bir geminin tâbiiyetini belirten resmî vesika. **İşaret sancağı** = İşaret için çekilen dört köşeli sancak. **Sancak-ı Şerif** = Hz. Muhammed'in, mukaddes emanetler arasında bulunan sancağı.

SANCAKTAR, SANCAK-DÂR (i.) (Doğrusu: alemdâr). Sancağı tutan asker.

SANCAR (i.). İstihkâm, tabya.

SANCI (i.). Saplanıp batar gibi gelen keskin ağrı.

SANCILANMAK (f.). Sancıya uğramak, karın ağrısına tutulmak.

SANCILMAK (f.). **1.** Saplanmak, batırılmak, sokulmak: Vücuduma iğneler sancılıyor. **2.** Yere dikilmek, Osm. rekzedilmek: Sancak, mızrak sancıldı.

SANCIMAK (f.) (bir organ). Keskin bir ağrı ile ağrımak: Yüreğim, midem, karnım sancıyor.

SANÇMAK (f.). **1.** Saplamak, sokmak, batırmak: İğne sançmak. **2.** Yere dikmek, Osm. rekzetmek: Sancak, mızrak sançtı.

SAND, SANDAL (i. A.). Hindistan'dan gelen bir cins kokulu ve sağlam ağaç.

SANDAL (i. A.). **1.** Kısa boylu ve genişçe kayık. **2.** Bir çeşit hafif ayakkabı (vaktiyle sandal ağacından yapıldığından bu adı almıştır).

SANDALCI (i.). Sandal kullanan kayıkçı.

SANDÂLÎ (i.). Avrupa hükümdarlarının (esasen sandal ağacından yapılma) tahtı.

SANDALUS (i.). Bir cins mazının zamkı.

SANDALYA, SANDALYE (i.). Arkadan dayanacak yeri olup yandan kol dayayacak yerleri olmayan hafif iskemle.

SANDALYACI (i.). Sandalya yapan ve satan veya tamir eden adam.

SANDALYASIZ (i.). Sandalyası olmayan. **Sandalyasız nâzır, bakan** = Devlet bakanı.

SANDIK (i. A.) (c. sanâdık) (Ar. sandûk'tan). **1.** Elbise vesaire koymaya mahsus tahtadan, kapaklı mahfaza **2.** Resmî bir dairenin veya bir şirketin parasının konduğu yer, hazine, vezne. **3.** Su altında rıhtım vesaire temeline indirilen taş ve harçları olan kereste: Sandık atmak. **4.** Yapılarda kum, çakıl vs. ölçmeye yarayan, altı ve üstü açık tahta ölçü. **5.** Eskiden tulumbacıların kullandığı sandık biçiminde takımlar. **Sandık emini** = Resmî bir dairenin veznedarı. **Sandık eminliği** = Hükûmet veznedarlığı. **Sandık odası** = Eşya sandıklarını koymaya mahsus küçük oda. **Sandık sepet** = Bütün eşya. **Mal sandığı** = Hükûmet veznesi.

SANDIKLI (i.). Kaplama için kullanılır bir nevi ince tahta. **2.** Eski süs altınlarından biri.

SANDÛKA (i. A.) (Ar. küçük sandık demektir). Mermerden veya çuha kaplı tahtadan mezar üstü.

Sandalya

SANDÛKÇE (i. F.). Küçük sandık, çekmece, kutu.

SANDVİÇ (i. İng.). İki dilim ekmek arasına sucuk, peynir gibi şeyler konarak hazırlanan yiyecek.

SANEM (i. A.) (c. esnâm). **1.** Put. **2.** mec. Güzel şahıs, dilber.

SANEVBER (i. A.). **1.** Çamfıstığı ağacı. **2.** Çamfıstığı kozalağı. **3.** mec. Eskiden sevgilinin boyu için söylenirdi.

SANEVBERÎ (i. A.) (mü. sanavberiye). **1.** Çamfıstığı kozalağı şeklinde. **2.** Kozalaklılar.

SANGI (i.). Vurgun gibi sersem, şaşkın.

SANGILAMAK (f.) sersem olmak, şaşkınlık gelmek.

SANGILIK (i.). Sersemlik, şaşkınlık.

SANI (i.). **1.** Zan, Fars. gümân, Ar. zu'm, farz, kıyas. **2.** Vehim, hayal.

SANICI, SANACI (i.). Düşünen, zanda bulunan.

Sansar

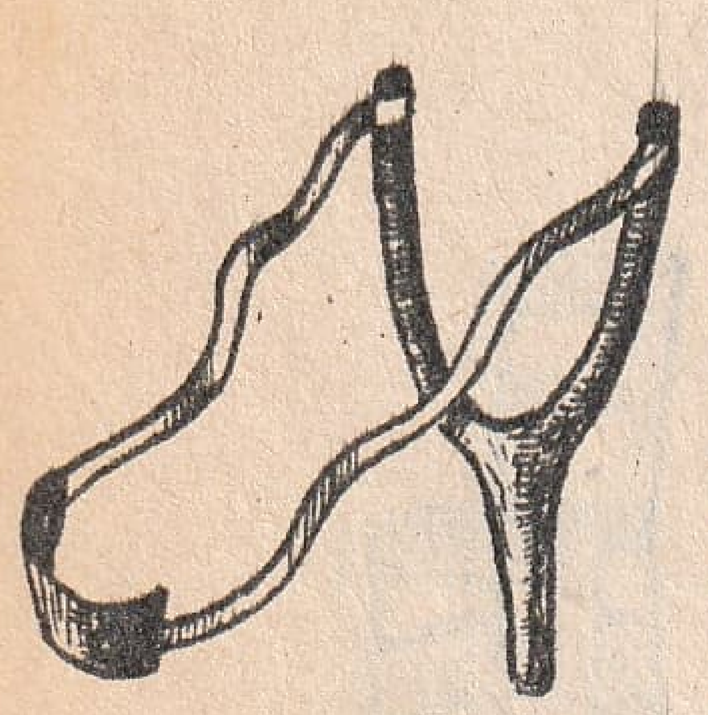

Sapan

Sapanbalığı

SANIK (i.) (y. k.). Suçlu olduğu sanılan, maznun.

SÂNÎ (i. A. «seny» if.) (mü. sâniye). İkinci; birinciden sonra gelen.

SÂNÎ (i. A. «sun'» dan if.). Yapan, işleyen, yaratan, fâil.

SANÎA (i. A.) (c. sanîât, sanâyî). **1.** İş, fiil. **2.** Uydurma, icat, ihtirâ, iftira, hile ile kurulmuş dolap.

SANİDİN (i. Y. Fr. jeoloji). Bir çeşit feldispat.

SÂNİH (i. A. «sünûh» tan if.) (mü. sâniha). Zihin ve fikirde doğarak kendini gösteren.

SÂNİHA (i. A.) (c. sânihât). Akla gelen fikir ve mütalâa, çok düşünmeyerek doğan fikir.

SÂNİYE (i. A.) (c. sevânî). **1.** Mülkî rütbelerden ikinci sayılan bir rütbe ki, sâlise ile ûlâ sânîsi arasında olurdu. **2.** Bir dakikanın altmışta biri.

SÂNİYEN (i. A.). İkinci olarak, ikinci derecede: Evvelâ şunu yapmalı, sâniyen şunu.

SANK, SANKI (i.). Kuş gübresi.

SANKİ (e.). **1.** Tut ki, farzet ki, faraza: Sanki yedim. **2.** Gûyâ: Sanki ben sebep olmuşum. **3.** Meselâ, yani: Sanki böyle yapsak daha iyi olmaz mı diyorum.

SANKLATMAK (f.). Ava götürülecek atmaca gibi kuşları pinekte acıktırmak.

SANLI (i.). Şöhretli, şanlı: Adlı sanlı adam.

SANMAK (f.). **1.** Zannetmek. **2.** Farz, kıyas etmek, saymak: İlk görüşte yüz kişilik bir kalabalık sandım.

SANSAR (i.). Postundan kürk yapılan, kediden büyük bir hayvan.

SANSKRİT (hi.). Hint - Avrupa dil ailesinden olan eski bir kültür dili.

SANSÖR (i. Fr.). Sansür işiyle görevli kimse.

SANSUN bk. Samsun.

SANSUNCU bk. Samsuncu.

SANSÜR (i. Fr.). Her türlü neşriyatın ve postayla yollanan mektupların hükûmetçe kontrolü.

SANTİAR (i. Fr. matematik). «Ar» ın yüzde biri.

SANTİGRAM (i. Fr. Y.). «Gram» ın yüzde biri.

SANTİGRAT (i. L. Fr. centigrade). Bugün kullanılan termometrelerdeki derece adı. bk. Selsius.

SANTİLİTRE (i. Y. Fr. matematik). «Litre» nin yüzde biri.

SANTİM (i. Fr. centime). Yüzde bir. Bir Fransız Frank'ının yüzde biri olan Fransız parası ki, hesapta kolaylık olmak için Osmanlı kuruşunu da yüz santim olarak kabûl etmişlerdi.

SANTİMETRE (i. Fr. centimètre). Metrenin yüzde biri.

SANTİMETRO bk. Santimetre.

SANTRAL (i. Fr.). Merkez. **Elektrik santrali** = Elektrik üreten merkez, fabrika. **Telefon santrali** = Telefon bağlantılarını sağlayan merkez.

SANTRİFÜJ (i. Fr. centrifuge). Merkezkaç, merkezden uzaklaşan. **Santrifüj (merkezkaç) kuvvet** = Bir merkez etrafınfında dönen cismi o merkezden uzaklaştıran kuvvet.

SANTRİFÜJÖR (i. Y. Fr.). Merkezkaç kuvvetten faydalanarak bir karışımın içindeki unsurları çöktürmekte kullanılan cihaz.

SANTRİPET (i. Fr. centripète). Merkeze yönelen, merkezcil. **Santripet (merkezcil) kuvvet** = Merkeze doğru yönelen kuvvet.

SANTROZOM (i. Y. biyoloji). Hücre bölümünün bir devresinde çekirdeğin kutuplarında beliren cisimcik.

SANTUR (i.). Kanuna benzer bir nevi telli çalgı.

SANTURLU (halk ağzında: **SUNTURLU**) (i). **1.** Şâşaalı, debdebeli. **2.** Ağır, şiddetli: Sunturlu küfür.

SANU bk. Sanı.

SAP (i.). **1.** İp, tel. **2.** Tahıl, çiçek ve başka bitkilerin yerden, başak veya çiçeğin başladığı kısma kadar olan düz ve dik yeri. **3.** Meyve, çiçek vesaireyi dala asılı veya bağlı tutan ince çöp. **4.** Muhtelif âletlere tutulup kullanılmak üzere takılan uzunca ve düz ağaç (âletle bir parça hâlinde ve eğri yahut halka biçiminde olanlarına kulp derler). **5.** El ile kullanılacak her nevi âletin tutulacak yeri: Kabza, kılıç, bıçak sapı. **İpsiz sapsız** = Düzensiz, münasebetsiz. **Sapsız balta** = mec. Sahipsiz, kimsesiz. **İpi sapı yok** = mec. Ele gelir, ele alınır şey değil.

SAP (e.). Bazı sıfatların başına gelerek ifâdeyi kuvvetlendirir: Sapsarı, sapsağlam.

SAPA (i.). Doğru yolun üzerinde olmayan, ancak sapılmakla gidilebilen: O köy sapadır.

SAPAN (i.). **1.** Taş atmaya mahsus ipli torba ki, vaktiyle silâhtan sayılırdı. **2.** Ağır bir yükü tartmak veya çekmek üzere takılan kısa ve kalınca ip. **3.** Taş atmakta kullanılan, iki ucuna lastik ve lastiklerin arasına meşin bağlanmış çatal. **Sapanbalı-**

ğı = Köpekbalığının testere burunlu büyük cinsi.

SAPARNA (i. İspanyolca'dan). Zambakgillerden tırmanıcı bir bitki.

SAPARTA, ZAPARTA (İ.İ.). **1.** Bir batarya topun birden ateş etmesi: Alabanda ateşi. **2.** mec. Şiddetli azarlama: Sapartayı yemek (günümüzde zaparta deniyor).

SAPGIN, SAPKIN (i.). Doğru yoldan sapmış, yolunu şaşırmış kimse.

SAPIK (i.). Sapmış, tabiî yoldan ayrılmış: Cinsî sapık.

SAPILMAK (f.). Dönülmek, başka bir istikamete yönelmek.

SAPIR (i. ses taklidi). Yere dökülen şeylerin gürültüsünü taklit ve tasvir ederek ekseriya art arda «sapır sapır» şeklinde kullanılır: Elmalar sapır sapır döküldü.

SAPITMAK (f.). **1.** Doğru yoldan çıkarmak, şaşırtmak. **2.** Azdırmak: Şeytan iyi adamları bile sapıtabilir.

SAPKIN (i.). Saplayarak büyük balıkları vurdukları bir âlet ki, bundan bozma olarak zıpkın (zıbkın) denir. bk. Zıpkın.

SAPLAMAK (f.). (bir âleti) Sapına kadar sokmak, batırmak.

SAPLANMAK (f.). **1.** Sapa kadar girmek, sokulmak, batmak. **2.** Batıp kalmak, sokulup çıkamamak: Hayvan, araba çamurun içine saplandı. **4.** mec. Bir fikirde ısrar edip durmak, zihin bir şeye dalıp ayrılmamak.

SAPLATMAK (f.). Sokturmak, batırtmak.

SAPMA (i.). Sapmak işi.

SAPMAK (f.). **1.** Yol değiştirmek, başka istikamet almak. **2.** Yanlış bir fikre saplanmak, yanılmak. **3.** İmân ve itikadını kaybetmek.

SAPOTGİLLER (i.). İkiçeneklilerden bir bitki familyası.

SAPROFİT (i. Y.). Çürümeye yüz tutmuş maddelerde üreyen mikrop.

SAPSIZ (i.). Sapı olmayan: Sapsız balta. **İpsiz, sapsız** = Serseri, başıboş, münasebetsiz.

SAPTIRMA (i. mimarlık). Süsleme maksadıyla yapılan kırık çizgili silme.

SAPTIRMAK bk. Sapıtmak.

SÂR (i. A. aslı: se'r). Öç, intikam.

SÂR (SÂRR) (i. A. «sürûr» dan if.) (mü. sârre). Sevindiren.

-SÂR (e. F.). Bazı isimlere eklenip Türkçe'deki «lık», «lik» gibi yer gösterir. **Kûh-sâr** = Dağlık yer. **Çeşme-sâr** = Çeşmeleri çok yer. **Çemen-zâr**: Çemenlik.

SAR'A (i. A.) (yere vurmak demek olan «sar'» dan). İnsanın kendisini kaybederek düşmesine sebep olan sinir hastalığı. Türkçe: Tutar, tutarak: Sar'a tutmak, sar' ası olmak.

SÂRÂ (i. F.). Hâlis, sâfî.

SARAÇ (SERRÂC) (i. A. «serc» den imüb.). **1.** Eyer ve başka at takımı yapan ve satan adam. **2.** Meşin ve sahtiyan üzerine sırma ve ipekle işleyerek çeşitli eşya yapan esnaf.

SARAÇ-HÂNE (i.). Saraç işlerinin yapıldığı çarşı.

SARÂHAT (i. A.). Açıklık, şüphe ve tereddüde yer bırakmayacak surette açık ifade.

SARÂHATEN (i. A.). Açıkça, doğrudan doğruya.

SARAK bk. Saraka.

SARAKA (i.). Eğlence, alay, maskaralık. **Sarakaya almak** = Eğlenmek, alay etmek.

SARARMAK (f.). Sarı olmak, sarı renk almak: Ekinler sarardı.

SARARTMAK (f.). Sarı etmek, sarı renk vermek.

SARAY (i. F.). **1.** Hükümdarların oturdukları yer: Sarây-ı hümâyûn. **2.** Büyük ve sanatlı konak. **3.** Resmî dâire: Belediye Sarayı.

SARAY-DÂR (i. F.). Ayvaz. Bir konağın ayak işlerini ve daha çok yemek ve sofrayla alâkalı işlerini gören hizmetçi.

SARAYLI (i.). Osmanlı imparatorluğu zamanında sarayda hizmette bulunmuş kadınlara verilen sıfat.

SÂRBÂN (i. F.). Deveci, deve sürücüsü.

SARDALYA (i. İtalyanca: sardina). **1.** Konserve ve tuzlaması yapılan, küçük bir balık çeşidi. **2.** mec. Vasıtalara pek sık doldurulmuş veya birikmiş kalabalığı ifade eder.

SARDIRMAK (f.). Sarmak işini yaptırmak.

SARDOĞAN (i). Bir cins sarıdoğan.

SARDON (i. denizcilik). Balıkçıların kullandığı ıhlamur kabuğu lifinden mamul halat.

SARDUN (i.). Balıkçı halatı.

SARDUNYA (i.). Sardunyagillerin örnek bitkisi ve bu bitkinin çiçeği.

Sardunya

SARDUNYAGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi sardunyadır.

SARF (i. A.). **1.** Harç, masraf etme, harcama. **2.** Çevirme, döndürme, çekip uzaklaştırma. (bir işten) **Sarf-ı nazar et-**

mek = Yüzçevirmek, vazgeçmek. **3.** Dilbilgisi, gramer.

SARFÎ (i. A.) (mü. sarfiyye). Gramerle alâkalı.

SARFİYAT (SARFİYYÂT) (i. A. c.). Harcolunan şeyler: Bu ay çok sarfiyat oldu.

SARFİYYÛN (i. A. c.). Gramer, sarf âlimleri.

SARF Ü NAHV (i. gramer). Dil bilgisi, Fr. grammaire.

SARGI (i.). Vücudun bir yerini sarmaya ve bir yere bağlanmaya mahsus bez vesaire: Baş sargısı, kundak sargısı.

Sarıasma

SARHOŞ (i. F.) (ser = baş, hôş = iyi). Alkollü içki alarak az veya çok kendinden geçmek, mest olmak, Türkçe: besrik.

SARI (i.). **1.** Altın ve kükürt rengin de bulunan. **2.** Yumurtanın sarı olan iç kısmı. **3.** mec. Altın, altın para: Buna bir sarı vermez misiniz? **Sarıasma** = Arıkuşunun bir çeşidi. **Sarıkanat** = Bir cins lüfer balığı. **Sarı çizmeli Mehmed Ağa** = Meçhul adam, hüviyeti bilinmeyen kimse.

SARI (e.). Doğru, herhangi bir tarafa doğru niyet gösterir: Şehir sarı gitmek (eskiyip kullanılmaz olmuştur).

SARIAĞIZ (i.). Ağzının içi sarı, pullu bir balık (sciaena aquila).

SARIASMA (i.). Serçegillerden bir kuş (oriolus oriolus).

SARIBENEK (i. biyoloji). Gözde, ağtabakanın en hassas noktası.

SARICA (i.). **1.** Az sarı. **2.** Yabanî arı. **3.** Eskiden bir sınıf başıbozuk askeri.

SARICIK (i.). Sarıasma, alaca sığırcık (kuş).

SARIÇALI (i. botanik). Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden bir bitki .

SARIĞIBURMA (i.). Burma biçimi verilerek yapılan bir çeşit hamur tatlısı.

SARIGÖZ (i.). Karagöz balığına benzer bir balık.

SARIK (i. «sarmak» tan). Bazı başlıklara sarılan tülbent ve şal sargı.

SÂRIK (i. A. «sirkat» ten if.) (mü. sârika). Çalan, hırsızlık eden.

SARIKANAT bk. Sarı.

SARILI (i.). Renkleri arasında sarısı olan: Bu basmanın sarısı yok mudur?

SARILI (i. «sarılmak» tan). Sarılmış, dolanmış: Kavağa sarılı asma, ağaca sarılı yılan.

SARILIK (i.). **1.** Sarı renk, sarı olan şeyin hâli ve görünüşü. **2.** Safrakesesi iltihabından doğan bir hastalık. **3.** Ekine ârız olan bir hastalık, san, hava çalığı.

SARILIŞMAK (f.). Birbirine sarılmak.

SARILMAK (f.). **1.** Bir şeyin etrafına dönerek yayılmak, dolanmak: Yılan, ağaca sarıldı, ayağıma ip sarıldı. **2.** Kendi etrafına bir şeyin dolanıp içinde kalmak, bürünmek: Yorgana sarıldı. **3.** Birinin boynuna kollarını atarak kucaklamak: Oğluna sarıldı. **4.** Koşup yakalamak, hırsla kavramak, davranmak: Silâha sarıldı. **İki** yahut **dört elle sarılmak** = Büyük bir gayretle teşebbüs etmek.

SARIM (i.). Yara ve kırık - çıkık bağlamaya mahsus bağ, sargı.

SÂRIM (i. A. «sarm» dan if.). Keskin, kesici. **Seyf-i sârım** = Keskin kılıç.

SARIMSAK bk. Sarmısak.

SARIMSI (i.). Sarıya çalar, az sarı olan, sarımsı.

SARIMTRAK (i.). Sarımsı.

SARINMAK (f.). **1.** Sarılmak, üstüne almak. **2.** Kuşanmak: Kemer sarınmak. **3.** Sarık vesaire bağlamak: Başına sarık, beline şal sarınıyor.

SARISABIR (i. botanik). **1.** Zambakgillerden bir süs bitkisi (aloe). **2.** Bu bitkinin yapraklarından çıkarılan, tıpta ve boyacılıkta kullanılan bir madde.

SARISALKIM (i. botanik). Bir salkım türü (luburnum).

SARIŞIN (i.). Sarı saçlı ve umumîyetle beyaz benizli şahıs.

SARİ (i.). Hind kadınlarının tek parça kumaştan ibaret millî giyeceği.

SAR'Î (i. A. tıp) (mü. sar'iyye). Sar'a hastalığıyla alâkalı.

SÂRÎ (i. A. «sirâyet» ten if.) (mü. sâriyye). Bulaşıcı.

SARİG (i. Amerika yerlilerinin dilinden). Amerika'da yaşayan keseli hayvanlardan bir cins (didelphys dorsigera).

SARÎH (i. A. «sarâhat» tan smüş.) (mü. sarîha). **1.** Açık, âşikâr. **2.** Üzerinde şüphe edilmeyen, açık, Ar. bedîhî: Hakk-ı sarîh. **3.** Karışık olmayan, hâlis, sâf, sade.

SARÎHAN (i. A.). Açıkça, açık olarak.

SARÎR (i. A. ses taklidi). Gıcırtı, kalem ve kapı gibi şeylerin sesi.

SARKAÇ (i. fizik). Ağırlık merkezinin üstündeki bir noktadan asılan ve denge hâlinden biraz ayrıldıktan sonra serbest bırakılınca düzgün bir gidip gelme hareketi yapmaya başlayan cisim, Ar. rakkas.

SARKAN (i.). Hesaptan artan, Ar. bâki, mütebâkı, küsûr.

SARKIK (i.). **1.** Aşağıya asılan, asılı duran, aşağıya uzanmış: Sarkık dudak. **2.** Gevşek, sülpük: Sarkık etler.

SARKILMAK (f.). Asılmak, asılı durmak: Pencereden bir sepet sarkıldı.

SARKINMAK (f.). 1. Aşağıya doğru asılıp durmak. 2. Sataşmak, hırsızlık maksadıyla tecavüz edip rahat bırakmamak: Yolculara sarkınıyorlar.

SARKINTI (i.). Haksız olarak birine karşı yürüme, taarruz, tecavüz, rahat bırakmama, sataşma.

SARKINTILIK (i.). 1. Tecavüz, gasp, çapul, taarruz. 2. Terbiyesizce sataşma: Kadınlara sarkıntılık edenler cezalandırılır.

SARKITMAK (f.). Sarkmak işine uğratmak.

SARKMA (i.). Sarkmak işi.

SARKMAK (f.). 1. Yukarıdan aşağıya inmek; aşağıya doğru uzanmak. 2. Bir yere inivermek, taarruz ve tecavüz etmek: Düşman şehre sarktı.

SARMA (i.). 1. Sarmak işi, bir şey sarmaya yarayan şey. 2. Sarılmış. 3. Küçük taneli yaprak dolması. 4. Örülmüş kuzu barsaklarından yapılan yemek: Kuzu sarması. 5. Pehlivanların bacakla hasımlarının bacağını sarıp düşürmeye çalışmaları oyunu.

SARMAK (f.). 1. Etrafını çevirip dolamak. 2. Bir şeyin içine dolayıp bağlamak: Şu kitabı bir kâğıda sar. 3. Kucaklamak. 4. Etrafını almak: Ateş etrafımızı sardı. 5. Bağ ve sargı ile bağlamak: Başını, belini, elini, ayağını, yarayı sardı. 6. (iplik vesaireyi) Yumak yapmak: Şu ipliği sarmalı. 7. Tırmanmak, sarılmak: Asma çardağa sardı. 8. Yakışmak, münasip olmak, gelmek, uygun olmak: Bu kıyafet sizi sarmadı.

SARMAK (i. A.). Kara pazı, koyun sarmaşığı.

SARMALAMAK (f.). Sarmak, zarf içine almak.

SARMAN (i.). Azman, iri, kocaman (sarı renkli kedi).

SARMAŞ (e.). Yalnız «sarmaş dolaş» tâbirinde kullanılıp birbirine sarılma, sıkı sıkı sarılıp dolanma mânâsınadır.

SARMAŞIK (i.). Ağaç, duvar vesaireye sarılıp uzayan bitki çeşidi.

SARMAŞIKGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi sarmaşıktır.

SARMAŞMAK (f.). Birbirine sarılmak, sarmaş dolaş olmak, kucaklaşmak: Asma yaprağı kavağa sarmaşmış.

SARMISAK (i.). Zambakgillerden kökü ve taze iken yaprakları da yenen kokulu bitki.

SARNIÇ (i. «sahrinc» tan galat). 1. Yazın kullanılmak üzere yağmur sularının birikmesine mahsus yeraltı haznesi. 2. Gemide tatlı su koymak için saçtan hazne.

SARP (i.). 1. Yürünmesi ve üstüne çıkılması zor, pek dik: Sarp dağ, sarp yol. 2. mec. Zor, güç, müşkül: Sarp iş.

SARPA (i. İ.). Karagöz balığının ufak nevi.

SARPIN (i.). 1. Zahire anbarı.

SARPLAŞMAK (f.). 1. Sarp hâle gelmek, müşkülleşmek.

SARPON (i.). 1. Tahıl saklamak için kazılıp üstüne tepme toprak çekilen çukur, gündüç, tepengü. 2. Omuzda ekmek hamuru taşıdıkları oyunlu tahta.

SARRAF (i. A. «sarf» dan imüb.) (c. F. sarrâfân). Para, altın, tahvil alış verişi yapan kimse. **Adam sarrafı** = mec. Adamın iyisini, kötüsünü kolaylıkla anlayan kimse.

SARRÂFİYE (i. A.). Sarrafın aldığı fark, ücret.

SARRAFLIK (i.). 1. Sarrafın işi ve mesleği. 2. Sarrafiye.

SARSAK (i.). 1. Dermansızlıktan titrek olan. 2. Abdal.

SARSAR (i. A.). Pek şiddetli ve soğuk rüzgâr.

SARSIK (i.). Yürürken sarsılan, titrek.

SARSILIŞ (i.). 1. Sarsılma, sallanma,: Ağacın rüzgârdan sarsılışı. 2. Muvazeneyi kaybetme, bozulma, düşme.

SARSILMA (i.). Sarsılmak işi.

SARSILMAK (f.). 1. Oynatılmak, kıpırdatılmak: Rüzgârdan bütün ev sarsıldı. 2. Bozulmak, normal hâli değişmek, muvazeneyi kaybetmek: Bu hastalıktan sarsıldım, mâlî vaziyeti sarsıldı.

SARSINTI (i.). 1. Sallanma: Zelzelenin sarsıntısı. 2. Musibet: Bu sarsıntı ona yetişir.

SARSMA (i.). Sarsmak işi.

SARSMAK (f.). 1. Oynatmak, fazlaca kıpırdatmak, titretmek, sallamak: Araba bizi çok sarstı. 2. Bozmak, değiştirmek, muvazeneyi kaybettirmek: Bu hastalık beni çok sarstı.

SART (i. denizcilik). Hasır halat.

SARU bk. Sarı.

SARU, SARI (i.). Ekine zararlı bir nevi sığırcık kuşu.

SASI (i.). 1. Küf ve çürük kokan: Sası sası kokuyor. 2. Rutubetten gelen küf ve çürük kokusu.

SATAN (i.). 1. (eski Türkçe'de). Bacak. 2. Bütün but.

Sarmısak

Sarmaşık

SATAŞMAK (f.). Çatmak, takılmak, rahat bırakmamak: Bana sataşma.

SATEN (i. Fr. Çince). **1.** Atlas. **2.** Atlas gibi parlak, pamuklu kumaş.

SÂTER, SA'TER, ZÂTER (i. A.). Bir bitki. **Sâter-i berrî** = Kekik.

SATH bk. Satıh.

SATHAN (i. A.). Satıh itibarıyle, yalnız dış yüzünden.

SATHÎ (i. A.) (mü. sathiyye). Satha ait, satıkla alâkalı, dıştan.

SATHİCE (i.). Dış yüzden, üstünkörü.

SATHİYYEN (i. A.). Sathice.

SATI (i.). Satış, Ar. bey, Fars. fürûht.

SÂTI' (i. A. «sütû» dan if.) (mü. sâtıa). Yükselip meydana çıkan, Ar. mürtefî, zâhir, Osm. teâlî ve tezahür eden: Berk-ı sâtî, râyât-ı sâtıa.

SATICI (i.). Satan, Ar. bâyî.

SATICILIK (i.). Sokaklarda öte beri gezdirip bağırarak satan adamın hâl, sıfat ve işi: Satıcılıkla geçiniyor.

SATIH (SATH) (i. A.) (c. sutûh). **1.** Bir şeyin dış tarafı, yüz. **2.** Bir şeyin pek üstten görünen tarafı, dış görünüş. **3.** (geometri) Eni ve boyu olup derinliği olmayan şekil.

SÂTIH (i. A.). Yeryüzünü açan: Allah.

SATILIK, SATLIK (i.). Satılması kararlaşmış, satılığa çıkarılmış.

SATILMA (i.). Satılmak işi.

SATILMAK (f.). **1.** Satma işine konu olmak. **2.** Bir menfaat karşılığı düşman hesabına çalışmak.

SATILMIŞ (i.). Adanmış: Allah'a satılmış.

SATIM (i.). Satma, satış.

SATIMLIK (i.). Mal sahibi hesabına satılan bir şeyden satıcının aldığı yüzde, Ar. bey'iyye.

SATIN (i.). **Satın almak** = Fiyatını vererek sahip olmak.

SATIR (SATR) (i. A.) (c. sutûr). Bir sıra yazı: On satır yazı.

SATIR (i. A.) (c. savâtır). **1.** Et vesaire kesmeye ve kıymaya mahsus enli ve ağır bıçak ki, balta gibi vurarak keser. **2.** Tütün kıymaya mahsus âlet.

SATIŞ (i.). Satma.

SÂTİR (i. A. «setr» den if.). Örten, setreden: Sâtirü'l-uyûb (settâr daha çok kullanılır).

SATLICAN (i.). Göğüs zarı iltihabı, zâtülcenb.

SATLIK bk. Satılık.

SATMA (i.). Satmak işi, Ar. bey', Fars. fürûht.

SATMAK (f.). **1.** Bir mal ve mülkü para karşılığında vermek. **2.** Kendinde olmayan bir şeyi yalandan var gibi gösterip övünmek. **Avurt satmak** = Birine surat etmek. **Kendini satmak** = Kendi kendini methetmek. **Sözünü dirhemle satmak** = Kıymetli ve faydalı şey söylemek; ağzından lâkırdı çıkmamak.

SATRANÇ ve galatı **ŞATRANÇ** (i. A. Fars. «sadranc» dan). **1.** Dama tahtası gibi altmış dört bölümlü tahtada husust taşlarla oynanan oyun. **2.** Satranç tahtası gibi hânelere bölünmüş şekil. Bu şekilde olan: Satranç basma.

SATRANÇLI (i.). Satranç şeklinde renkleri olan: Satrançlı basma.

SATRAP (i. Y.). Eski İran'da umumî vali.

SATTIRMAK (f.). Satma işini yaptırmak.

SATVET (i. A.). Biri üzerine şiddet ve kuvvetle sıçrama.

SAV (i.). **1.** Söz. **2.** Haber. **3.** İleri sürülerek savunulan düşünce, dava, tez.

SAVA (i.). Küçük örs, bileği örsü.

SAVA (i.). Müjde, Ar. beşâret.

SAVÂB (i.). **1.** Doğruluk, dürüstlük, sıhhat. **2.** Doğru iş ve hareket. bk. Sevap.

SAVÂB-DÎDE (i. F., Ar. savâb = hak, Fars. dîden = görmek). Doğru ve hak görülmüş, öyle hükmolunmuş.

SAVACI (i.). **1.** Haber veren, haber götüren, muhbir. **2.** Müjde götüren.

SAVAK (i.). **1.** Bir akarsuyun kollara ayrıldığı yer. **2.** Suyun taksim olunduğu yerdeki örtülü ve lüleli havuz.

SAVAN (i.). **1.** Geçen, devamsız, muvakkat. **2.** Az kıymetli, değersiz.

SAVAN (i. Haiti dilinden). Ekvator kuşağındaki geniş çayırlar.

SAVAŞ (i.).Harp.

SAVAŞÇI (i.). **1.** Savaşan, Ar. muhârib. **2.** İyi savaşan, çok savaşan, cengâver.

SAVAŞMA (i.). Savaşmak işi, muharebe.

SAVAŞMAK (f.). Harbetmek, kavga etmek.

SAVAT (i. Ar. «savâd» dan). Gümüş üstüne kurşunla yapılan karakalem nakışlar.

SAVAT (i.). Derede hayvanlara su içirilen yer, Ar. şerîa, Fars. âb-hor.

SAVATLAMAK bk. Savatmak.

SAVATMAK (f.). (hayvanları) Çayırda beslemek, otlatmak.

SAVCI (i.). Âmme menfaatine davalar açan, hakimler katında sanıkları takip eden kimse, müddeîumûmî.

SAVCILIK (i.). Savcının vazifesi ve memuriyeti, müddeîumûmîlik.

SAVDIRMAK (f.). Geçirmek, gidermek, defettirmek: Sancıyı, başağrısını savdırdım.

SAVL, SAVLÂN bk. Savlet.

SAVLA (i. İ. denizcilik). Gemilerde sancağı, işaret bayrağı ve flamalarını direğe çekmeye mahsus ince ip.

SAVLECÂN (i.). Cirit oyununda atın üstünden topu kaldırıp almada kullanılan ucu eğri deynek, çevgân.

SAVLET (i. A.). Saldırma, şiddetli hücum.

SAVM (i. A.). Oruç.

SAVMA (i.). Savmak işi. **Baştan savma** = Baştan defedilmek için yapılan, dikkatsiz, üstünkörü iş.

SAVMAA (i. A.) (c. savâmî). İbâdet yeri, zâviye.

SAVMAA-NİŞÎN (i. F., Ar. savmaa = ibâdet yeri, Fars. nişesten = oturmak). Savmaada oturan, münzevî.

SAVMAK (f.). **1.** Kovmak, tardetmek, uzaklaştırmak: Ben ahçıyı savdım. **2.** Atlatmak, geçirmek: Ben nöbeti savdım. **3.** Nâzikâne yollamak, iyi kabûl ile beraber çok durdurmayıp gitmek lüzumunu anlatmak: Ben, şu misafirleri savayım da geleyim. **Satıp savmak** = Olanını satmak, bir şey bırakmamak.

SAVN (i. A.). Koruma, muhafaza.

SAVRUK (i.). Aklı savrulmuş gibi düşüncesizce hareket eden, farfara.

SAVRULMAK (f.). Savurmak işine konu olmak.

SAVSA (.i). Yavaş, ağır, Fars. âheste.

SAVSAK (i.). İşine önem vermeyip gelişigüzel yapıveren veya hep başka güne bırakan, ihmalci.

SAVSAKLAMAK bk. Savsalamak.

SAVSALAMAK (f.). Geciktirmek, bir işi hep geri bırakıp geçiştirip yapmamak.

SAVT (i. A.) c. asvât). **1.** Ses, seda, F. bânk. **2.** Bağırma, Ar. nidâ, âvâz.

SAVTÎ (i. A.). (mü. savtiyye). Sesli.

SAVTİYYÂT (i. A.). Ses bilgisi, fonetik, Fr. phonétique.

SAVUK (i.). Soğuk. bk. Sovuk.

SAVUL (f.). Çekil, yol ver, destur, vardal mânâsına ünlem (nidâ).

SAVULMAK (f.). Sakınıp bir tarafa çekilmek: Herkes savulsun.

SAVUNMA (i.) (y. k.). Müdafaa: Millî savunma bakanlığı.

SAVUNMAK (f.) (y. k.). Müdafaa etmek.

SAVURGAN (i.). Boş yere çok harcayan, müsrif.

SAVURMAK (f.). **1.** Karıştırmak, altüst etmek: Harmanda ince saman kırıntısı ile karışık olan tahılı havaya atıp ayırmak: Harmanı, buğdayı savurmak. **2.** Bir sıvıyı fıçının veya küpün musluğundan çekip üstüne atarak karıştırmak: Sirkeyi, turşuyu savurmak. **3.** (argo) Yalandan övünmek, avurt satmak. **Esip savurmak** = mec. Atıp tutmak, bağırıp çağırarak hiddet etmek. **Külünü savurmak** = mec. Mahvetmek.

SAVUŞMAK (f.). **1.** Geçmek, iyileşmek, iyi olmak: Sıtma, başağrısı, sancı savuştu. **2.** Gizlice kaçmak, yançizmek, gitmek, çekilmek: Biz otururken o usulcacık savuşmuş (sıvışmış da denir).

SAVUŞTURMAK (f.). **1.** Geçirmek, geçiştirmek. **2.** Kurtulmak, baştan atmak.

SÂY (SA'Y) (i. A.). **1.** Çalışma, çabalama, emek. **2.** Geçinmek için iş yapma. **3.** Koşma, yürüme (bu mânâ ile yalnız Hac sırasında Safâ ile Merve arasındaki koşma hakkında kullanılır).

SAYA (i.). Ayakkabıların tabanın üstündeki kısmı.

SAYAÇ (i.) (uyd. k.). Sayıcı makine, Ar. muaddit.

SAYDALÂNÎ (i. A.) (mü. saydalâniyye). Eczacılıkla alâkalı, eczacılığa ait.

SAYDALE, SAYDALA (i. A.). Eczacılık, ispençiyarlık.

SAYDAM (i.) (uyd. k.). Şeffaf.

SAYD-GÂH (i. F., Ar. sayd = av, Fars. gâh = yer). Av avlanan yer.

SAYDIRMAK (f.). Saymak işini yaptırmak. **Deliye pösteki saydırmak** = Boş yere uğraştırmak.

SÂYE (i. F.). **1.** Gölge, Ar. zıl: Duvarın, ağacın sâyesi. **2.** mec. Himaye, korumu, Ar. sıyânet, tesâhub.

SÂYE-BÂN (i. F.). **1.** Gölgelik, çardak, tente. **2.** mec. Koruyucu.

SÂYE-DÂR (i. F., sâye = gölge, dâşten = tutmak, mâlik olmak). **1.** Gölgesi olan, gölge veren. **2.** mec. Koruyucu.

SÂYE-GÂH (i. F., sâye = gölge, gâh = yer.) Gölgelik yer.

SÂYE-KÜSTER (i. F., sâye = gölge, küsterden = döşetmek). **1.** Gölge salan,

gölge eden. **2.** mec. Koruyucu, Ar. hâmî.

SÂYE-NİŞÎN (i. F., sâye = gölge, nişesten = oturmak). **1.** Gölgede oturan, bir şeyin gölgesi altına sığınan. **2.** mec. Himaye altında bulunan.

SAYF (i. A.) (c. asyâf). Yaz mevsimi.

SAYFA (i. A.). Kitap, mecmua, defter gibi şeylerde yaprağın bir yüzü. bk. Sahife.

SAYFÎ (i. A.) (mü. sayfiyye). Yaz mevsimine ait, yazla alâkalı.

SAYFİYYE (i. A.). Yaz mevsimine mahsus ev; yazlık ikametgâh.

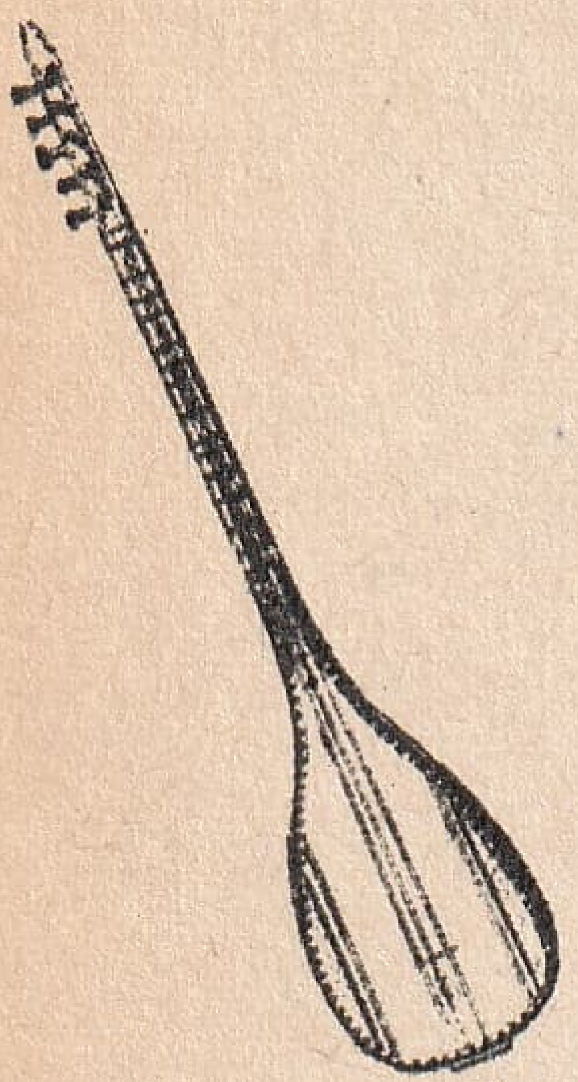

Saz

SAYGI (i. «saymak» tan). **1.** Sayı, hesap. **2.** Terbiye: Hiç saygı yok mu? **3.** Hürmet, riayet, itibar: İnsan büyüklerine karşı daima saygı duymalıdır. **4.** Hatır, hatırşinaslık: Onun saygısı vardır. **5.** Terbiye, nezâket: Saygı ile hareket ediyor.

SAYGILI (i.). Saygısı olan.

SAYGISIZ (i.). Saygısı olmayan.

SAYGISIZLIK (f.). Saygı yokluğu.

SAYHA (i. A.). Bağırma, nâra.

SAYI (i.). **1.** Adet, rakam: Bir sayı hatırda tutmak. **2.** Sayma, Ar. Tâdâd, Fars. şümâr. **3.** Hesap, muhasebe: Sayı bilmez, sayı öğrenmek.

SAYIKLAMA (i.). Sayıklamak işi.

SAYIKLAMAK (f.). **1.** Uykuda veya ateşli hastalık sırasında abuk sabuk söylenmek, hezeyan etmek. **2.** Bir şeyi çok arzu edip daima onu düşünmek.

SAYILI (i.). **1.** Sayılmış: Benim kitaplarım sayılıdır. **2.** Belirli: Sayılı gün. **3.** Bilinen, meşhur: Sayılı şâirlerdendir.

SAYILMAK (f.). Saymak işine konu olmak.

SAYIM (i.). Saymak işi: Nüfus sayımı.

SAYIN (i.). Seçme, muhterem, saygı değer, Fars. güzîde, Ar. müntabab, mümtaz.

Sazan

SAYINMAK (f.). İhtiyatlı davranmak, sakınmak, düşünceli hareket etmek.

SAYISIZ (i.). **1.** Sayılmamış, adet ve miktarı bilinmeyen.

SAYIŞ (i.). **1.** Sayma. **2.** Hesap, muhasebe.

SAYIŞMAK (f.). **1.** Hesaplaşmak. **2.** Mahsup etmek, hesaba geçirmek: Ben, o parayı sayışmıştım.

SAYIŞTAY (i.) (uyd. k.). Devletçe harcanan paraların hesaplarını kontrol eden yüksek heyet, dîvân-ı muhâsebât.

SÂYÎ, SÂÎ (i. A. «sa'y» den if.) (mü. sâiye). **1.** Çalışan, Osm. sây eden. **2.** Bir haber veya mektup götürmek için bir yere gönderilen şahıs, ulak.

SAYKAL (i. A.) (c. sayâkıl). Madenlere, ayna vesaireye cilâ veren adam ve cilâ vermeye mahsus âlet.

SAYLAV (i.) (uyd. k.). Meb'us, milletvekili.

SAYMA (i.). Saymak işi. Ar. tâdâd, Fars. şümâr.

SAYMAK (f.). **1.** Saymak, tâdâd etmek: Para saymak. **2.** Mahsup etmek, hesaba katmak: Sonradan verdiğimi saymıyor musunuz? **3.** Kabûl, itibar etmek, o gözle bakmak. **4.** Makbûl ve muteber tutmak. **5.** Hürmet ve riayet etmek. **6.** Ehemmiyet vermek, mühimsemek: O, kimseyi saymaz. **7.** Sakınmak, kaçınmak. **Önünü, ardını saymak** = İhtiyatlı hareket etmek. **Hatır saymak** = Hürmet etmek. **Sövüp saymak** = Küfretmek. **Hiçe saymak** = Mühimsememek, ehemmiyet vermemek.

SAYMAN (i.) (uyd. k.). Hesap uzmanı, muhasebeci.

SAYMAZLIK (i.). Hürmetsizlik, tahkir (saymamazlık yanlıştır).

SAYRI (i.). Hasta, keyifsiz, üzgün.

SAYRÛRET (i. A.). Olma, edilme, kılınma, bir hâlden diğer bir hâle değişme.

SAYVAN (i. F.). Bir şeyin üzerine yapılan dam saçağı gibi düz veya sarkık örtü. bk. Sâyebân.

SAYYÂD (i. A. «sayd» dan). Avcı.

SAYYÂĞ (i. A. «sıyâgat» den imef.). Kuyumcu.

SAZ (i.) (aslı Farsça'dır). Hasır, sepet vesaire yapılan ince kamış: Sazdan sepet.

SAZ (i. F.) (aslında sazdan, yani kamıştan yapılan ney gibi çalgı âletlerine mahsus olup, şimdi bu kelimeyle bütün çalgı âletleri ifade edilmektedir). Her nevi çalgı: Saz çalmak.

SÂZ (i. F. «sâhten» fiilinden olup terkip teşkîline girer). Yapan, uyduran. **Çâresâz** = Çare yapan, çaresini bulan. **Nâ-sâz** = Uymayan, aykırı.

SAZAN (i.). Ekseriya sazlı durgun sularda bulunan bir cins balık.

SAZCI (i.). Saz çalan, çalgıcı.

SÂZENDE (i. F.). Çalgı çalan san'atkâr.

SÂZ-KÂR (i. F.). Uygun, muvafık.

SÂZ-KÂR (i. F.) (musiki). Türk Musikisi'nde bir mürekkep makam.

SAZLIK (i.). Saz biten yer.

Sb (kimya). Antimon elemanının senbolü.

Sc (kimya). Skandiyum elemanının senbolü.

SE (i.). S harfinin adı.

Se (kimya). Selen elemanının senbolü.

SE (f.). «İmek» fiilinin şartı olan ise'nin ekleşmiş şekli. bk. İse.

SE (si. F.). Üç, 3. Türkçe'de yalnız tavla oyununda kullanılır: **Se yek** = Üçle bir. **Se bâ dü** = Üçle iki. **Dü se** = Çifte üç. **Cihar ve se** = Dörtle üç. **Penç ve se** = Beşle üç. **Şeş ve se** = Altı ile üç.

SEB' bk. Şeb'a.

SEB, SEBB (i. A.). Sövme, Ar. ta'n, Fars. düşnâm.

SEBÂ (i.). Yemen'in meşhur bir eski şehri. Belkıs'ın taht şehri olup, eski eserlerde de adı çok geçer.

SEB'A (si. A.). Yedi.

SEBÂHET (i. A.). Suda yüzme.

SEBÂİK (i. A. c.) (mü. sebîke). bk. Sebîke.

SEBAK (i. A.) (c. esbak). Ders, öğrencinin bir defada öğretmenindeln alıp öğrendiği şey.

SEBAK (f. A.). Geçti. **Mâ-sebak** = Geçen, daha önce olan.

SEBÂT (i. A.). Yerinde durma, sâbit ve kararlı olma, devamlılık, yerinden veya sözünden oynamama.

SEBATKÂR (i. A. F.). Sebatlı.

SEBÂYÜDÜ (SE BÂ DÜ) (i. F.). Tavla zarlarından birinin üçü, öbürünün ikili düşmesi.

SEBBÂBE (i. A.). Şehadet parmağı.

SEBBÂH (i. A. «sibâhet» den imüb.). Suda yüzen, yüzücü, yüzgeç.

SEBEB bk. Sebep.

SEBEBÎ (i. A.) (mü. sebebiyye). Sebeple alâkalı, sebebe ait.

SEBEBİYET (i.) (masdara masdar edatı ilâvesiyle yapılmış uydurma bir sözdür). Sebep olma, icab ettirme.

SEBEL (i. A. tıb). Gözde meydana gelen hafif bir perde ki, dumanlı görmeye sebep olur, Fr. pannus.

SEBEP (i. A.) (c. esbâb) (asıl mânâsı «ip» tir). **1.** Bir şeyin meydana gelmesini gerektiren şey, Ar. bâis, mûcib. **2.** Vesile, bahâne, münasebet: Kavga çıkarmak için sebep arıyor. **3.** Vasıta, âlet. **Bilâsebeb** = Sebepsiz. **Sebep tahtında** = Hususî bir maksatla, kendiliğinden olmayarak. **Sebeb-i hayat** = Baba, Ar. vâlid. **Esbâb-ı mûcibe** = Bir işi gerektirip meydana getirmeye sebep olan şeyler: Bu cinayetin esbâb-ı mûcibesi bulunamadı. **Li sebebi** = Bir sebepten, bir işten dolayı.

SEBEPLENMEK (f.). Birinden geçinmek.

SEB'Î (i. A.) (mü. seb'iyye) (tıb). Yedi günde bir gelen (sıtma vs.).

SEBÎKE (i. A.) (c. sebâik). Eritilip parça şeklinde dökülmüş maden, külçe.

SEBİL, SEBÎL (i. A.) (c. sübül). **1.** Yol, cadde. **Ebnây-i sebîl** = Yolcular. **Fi sebîl-Ullah** = Hak yolunda, sevap için, hayrat olarak. **2.** Allah rızası için her zaman parasız su dağıtılan hususî yapı: Lâleli Camii'nin sebili. **3.** Hayır maksadıyla sokakta parasız dağıtılan su. **Sebil etmek** = mec. Parasız olarak dağıtmak.

SEBİLCİ (i.). Sokakta kırba ile su gezdirip parasız dağıtan ve bu vesile ile ekseriya dilenen adam.

SEBİL-HÂNE (i. F.). Allah rızası için gelip geçenin su içmesine mahsus bina.

SEBK (ka ile) (i. A.). Geçme, takaddüm etme, ileride bulunma, evvelce geçmiş ve vuku bulmuş olma.

SEBK (ke ile) (i. A.). **1.** Bir madeni eritip kalıba dökme. **2.** (edebiyat-gramer) Cümlenin tertip ve tanzimi.

SEBKAT (i. A.) (geçme mânâsıyla sebk yerine kullanılıyorsa da Arapça'da mânâsı başka olup Türkçe'de hiç kullanılmamalıdır).

SEBK-Ü RABT (i. A.). İfadede sözlerin birbirini tutması: Sebk-ü rabtı yok.

SEBT (i. A.). Cumartesi.

SEBT (i. A.). Yazma, kaydetme, yazıp zabtetme.

SEBÛ (i. F.). Testi, şarap kabı.

SEBÛ, SEBU' (i. A.) (c. sibâ). Yırtıcı hayvan, arslan ve kaplan gibi vahşî hayvan.

SEBÜK (i. F.). Hafif, çabuk, serî.

SEBÜK-BÂR (i. F.) (sebük = hafif, bâr = yük). **1.** Hafif yüklü, yanında çok eşya bulunmayan. **2.** mec. Hızlı giden, ayağına hafif.

SEBÜK-MAĞZ (i. F., Fars. sebük = hafif, Ar. mağz = beyin) (c. sebük-mağzân). Hafif beyinli, akılsız.

SEBÜK-MİZÂC (i. F., Fars. sebük = hafif, Ar. mizâç = huy, tabiat). Hafif mizaçlı, hafif meşrepli.

SEBÜK-PÂY (i. F. sebük = çabuk, pây = ayak). Ayağı çabuk, ayağına çabuk.

SEBÜK-PERVÂZ (i. F. sebük = çabuk, pervâz = uçma). Hızlı uçan.

SEBÜK-REV (i. F. sebük = çabuk, reften = gitmek, yürümek). Çabuk giden, süratle yürüyen.

Sedefotu

SEBÜK-RÛH (i. F., Fars. sebük = hafif, Ar. rûh = can). Ağır canlı olmayan, sohbeti hoş ve güzel.

SEBY (.i A.). Düşman memleketindeki erkek ve kadın ahaliyi esir edip götürme.

SEBZ (i. F.). Yeşil. **Sebz-pûş** = Yeşil giyinen. **Sebz-fâm** = Yeşil renkli, yeşil boyalı. **Hatt-ı sebz** = Genç delikanlılarda sakal ve bıyıktan evvel gelen ince tüy.

SEBZE (i. F.). **1.** Yeşillik, çimen, çayır. **2.** Yemek pişirmeye mahsus yeşillik, zerzevat.

SEBZEVÂT (i F.) (sebze'nin çokluğu. Türkçe şekli: zerzevat). Pişirilerek yemekte yenen, salata ve turşusu yapılan: Bamya, patlıcan, domates, fasulye, lahana vesair yeşillikler.

SEBZE-KÂR (i. F.). Yeşillik biten, yeşillikle örtülü yer; çayırlık, çimenlik.

SECÂVEND (i. F.). Kur'ân'ı Kerîm'in okuma kaidelerini, bazı hususî alâmet ve şekillerle kayıt ve işaret etmek usûlü.

SECÂYÂ (i. A. c.) (m. seciyye). bk. Seciye.

SECCÂDE (i. A. «secde» den). Ekseriya üzerinde secdeye varmakta yani namaz kılmakta kullanılan küçük halı, kaliçe.

SECCÂDECİ (ii). Bir büyük zâtın namaz seccadesini devşirip kaldırmakla vazifeli memur. **Seccâdecibaşı** = Pâdişâhın başseccadecisi.

SECCÂDE-NİŞÎN (i. F. seccâde = halı, nişesten = oturmak). Seccâdede oturan, şeyhlere mahsus bir post ve makamda bulunan.

SECCÂN (i. A. «sicn» den imüb). Zindancı, hapishane memuru, gardiyanı, tomrukçu.

SECDE (i. A.). Namazda yüzünü yere koyma, yere kapanma: Secde etmek, secdeye varmak. **Secde-i sehv** = Namazda veya Kur'ân-ı Kerîm'de, okurken yapılan bir hataya mukabil yapılan secde. **Secde-i şükür** = Şükretmek maksadıyla yapılan secde.

SECDE-GÂH (i. F., Ar. secde, Fars. gâh = yer). Secde yeri, secdeye varılacak yer.

SECÎ (SEC') (i. A.). Nesrin kafiyeli olması, nesirde, her durak yerinde yahut sıfat ile isim arasında kafiyeye riayet olunmak usûlü.

SECİYE (SECİYYE) (i. A.) (c. secâyâ). Yaradılış, tabiat, cibillet, huy, karakter.

SEÇİCİ (i.). **1.** Seçen, Osm. intihap ve ihtiyar eden, bir bütünden en iyi şeyleri ayırtan. **2.** Görüp farkeden.

SEÇİLMEK (f.). **1.** Tercih edilmek, seçilmek, bir şeyin en iyileri ayırdedilmek. **2.** Görüp farkedilmek: Bu kadar uzaktan yazı seçilmez.

SEÇİM (i.). **1.** Seçim, seçmek işi. **2.** Görüp farketme.

SEÇİŞ bk. Seçim.

SEÇKİN (i.). Seçilmiş, Ar. Müntehab, Fars. güzîde.

SEÇME (i.). **1.** Seçmek işi, Ar. intihâb, ihtiyâr. **2.** Görüp farketme. **3.** Seçkin, Osm. intihap veya ihtiyar olunan veya olunmuş: Onun askeri hep seçme adamlardan ibaretti.

SEÇMECE (i.). Seçmekle alınıp satılan, seçmek şartıyle.

SEÇMECİLİK (i. felsefe). Zıt bile olsa çeşitli felsefe doktrinlerinden seçilmiş fikirleri toplama usulü.

SEÇMEK (f.). **1.** Bir şeyin en iyisini bulup ayırmak, Osm. intihap ve ihtiyar etmek. **2.** Fark ve ayırt etmek, iyi görüp farkedebilmek: Bir karaltı gördüm ama ne olduğunu seçemedim.

SEÇMEN (i.). Seçimde rey verme hakkına sahip olan kimse, Ar. müntehib.

SEÇTİRMEK (f.). Seçmek işini yaptırmak.

SED (SEDD) (i. A.). **1.** Kapama, bağlama, tıkama. **2.** Bu maksatla yapılan engel. **3.** Umumî satıhtan yüksek olan satıh: Tarla, bahçe seddi. Sed sed bahçe. **Sedd-i ramak** = mec. Açlıktan ölmeyecek kadar yiyip içme. **Sedd-i nutk** = mec. Sükût, susma.

SEDÂ bk. Sadâ.

SEDAB (i. A.). Sedeb ve yanlış olarak sedefotu denilen bir cins bitki.

SEDÂCET (i. A. «sâde» den Arapça'laşmış olan «sâdec» den). Sadelik: Sedâcet-i mânâ.

SEDÂD, SEDAT (i. A.). Doğruluk, hak, insaf, doğru ve haklı olan şey.

SEDEB (i.) (Ar. sedâb'dan). Sedef otu.

SEDEF (SADEF) (i. A.) (c. esdâf). **1.** Midye ve istiridye çeşidinden kabuklu deniz böceği cinsleri. **2.** İçinde inci bulunan bu kabilden deniz böceği ki, kabuğu da beyaz ve parlak olup fildişi gibi sanayide kullanılır. **3.** Bu hayvanın kabuğu.

SEDEFÇE (i. F.). Sedef denilen ve inciyi veren kabuklu deniz böceğinin küçük ve âdîsi.

SEDÎD (i. A. «sedâd» dan smüş.). Doğru, gerçek.

SEDİR (i. A. «sadr» dan galat). Üstüne minder ve yastık konmaya mahsus kerevet.

SEDEFLİ (i.). Sedefle işlenmiş. **Sedefli kalker** (jeoloji) = Yumuşakça kavkılarının birbiriyle kaynaşmasından meydana gelen bir mermer çeşidi.

SEDEFOTU (i.). Sedefotugillerin örnek bitkisi (ruta).

SEDEFOTUGİLLER (i. botanik). Ayrıtaçyapraklı ikiçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi sedefotudur.

SEDY (i. A.) (c. sedâyâ). Meme.

SEDYE (i. İ. sedia). **1.** Hasta nakline mahsus, iki kişi tarafından taşınan dört kollu taşıma vasıtası. **2.** Eskiden mühim kimselerin taşınmasına mahsus etrafı kapalı, koltuklu sandalye ki, iki sırıkla iki kişi tarafından kaldırılırdı.

SEDYÎ (i. A.) (mü. sediyye). **1.** (anatomi) Meme ile alâkalı, memeye ait. **2.** Meme şeklinde.

SEELE (i. A. c.) (m. sâil). bk. Sâil.

SEFÂ bk. Safâ.

SEFÂHET (i. A.). **1.** Sonunu düşünmeyerek lüzumsuz yere malını israf etme. **2.** Zevk ve eğlenceye düşkünlük, süs, zevk ve eğlence yolunda isrâf.

SEFÂİN (i. A. c.) (m. sefîne). Gemiler. bk. Sefîne.

SEFÂLET (i. A.). **1.** Alçaklık, aşağılık, hakirlik. **2.** Son derece sıkıntılı yaşama, fakirlik ve ihtiyaçtan çekilen sıkıntı.

SEFÂRET (i. A.). **1.** Elçilik, elçi vazifesi: Sefâretle Avrupa'ya gitmişti. **2.** Bir yabancı devlet nezdinde bulunan sefirin unvanı, sıfatı ve yeri, elçilik: Paris sefâreti.

SEFARETHANE, SEFÂRET-HÂNE (i. F.). Bir sefir ile maiyyeti heyetinin makamı ve resmî dairesi, elçilik: Londra'da Türk Sefarethanesi.

SEFELE (i. A. c.) (mü. sâfil) (süfelâ'dan galattır). Sefiller. bk. Sâfil.

SEFER (i. A.) (c. esfâr). **1.** Yolculuk, seyahat. **2.** Harbe gitme, muharebeye gidiş. **3.** Muharebe, harp, bir devletin diğer bir devletle muharebe ve çatışma hâlinde bulunması: Rusya seferinde. **4.** Askerin harbe, muharebeye hazır bulunması, mukabili: hazer. Hazerde ve seferde. **5.** (Türkçe) defa, kere, nöbet: Bu sefer affettim. Bir daha yapmıyacaksın. **Sefertası** = Yolculukta yemek taşımaya yarayan ve tabak yerine kullanılan kaplar takımı.

SEFERBER, SEFER-BER (i. F., Ar. sefer = harb, Fars. bürden = almak). **1.** Harbe sevkolunmuş veya olunmak üzere hazırlanmış (asker). **2.** Diğer bir devletle muharebe etmekte bulunan veya muharebe etmek üzere hazırlanmış olan (devlet): Filân devlet ordusunu seferber hâline koydu. Seferber bulunan asker, ordu.

SEFER-BERÎ (i. F.). Seferberlik.

SEFERBERLİK (i.). Seferber olma hâli.

SEFERCEL (i. A.). (c. sefâric). Ayva.

SEFERÎ (i. A.) (mü. seferiyye). **1.** Yolculukla alâkalı. **2.** Seferle alâkalı, sefere ait. **3.** Oruç ve namazın hafifletilmesini gerektiren; yolculuk hâliyle alâkalı.

SEFERLEMEK (f.). Harbe gitmek, sefer etmek.

SEFERLİ (i.). Muharebeye giden, harpte bulunmak üzere yolculuk eden.

SEFERLİK (i.). **1.** Seyahate ve yolculuğa mahsus. **2.** Harple alâkalı. **3.** Defalık: Bu seferlik bu kadar kâfi. **4.** Cenk vakti, muharebe hâli.

SEFFÂK (i. A. «sefk» den imüb.). Kan dökücü, zâlim, Fars. hûn-rîz.

SEFÎD (i. F.). Ak, beyaz. **Bahr-i Sefîd** = Akdeniz.

SEFÎDÂC (i. F.). Üstübeç.

SEFÎH (i. A.) (mü. sefîhe). Malını zevk ve eğlencede, hovardalıkta yiyen.

SEFÎL (i.A.). **1.** Sefalet çeken, zaruret ve ihtiyaç içinde yaşayan. **2.** mec. Alçak.

SEFÎNE (i. A.) (c. sefâin). **1.** Gemi, Fars. Keştî. **2.** Çeşitli bahisleri toplayan kitap: Sefînetü'ş-Şuarâ.

SEFİR, SEFÎR (i. A.). «sefâret» ten smüş.) (c. süferâ). Elçi. **Sefîr-i kebîr** = Büyükelçi.

SEFK (i. A.). Dökme, akıtma.

SEG (i. F.). Köpek, it.

SEGÂH (i. F.) (musiki). Türk Musikisi'nde bir mürekkep makam.

SEGÂH PERDESİ (i. F. T.) (musiki). Türk Musikisi'nde orta sekizlide koma bemollü si perdesi.

SEĞİRDİM (i.). **1.** Yaya koşusu. **2.** Topun geri tepmesiyle kundağın geri gelmesi. **Seğirdim mengenesi** = Topun atışında kundağın geri gelmesini önleyen mengene. **Seğirdim yolu** = Kalelerde mahfuz yol. **3.** Han odaları önündeki dar gezinti yeri.

SEĞİRDİŞMEK (f.). Koşuşmak, birlikte koşmak, çabalamak.

SEĞİRME (i.). Bazı kasların elde olmayan hafif oynaması: Göz seğirmesi.

SEĞİRMEK (f.). Seğirme fiili.

SEĞİRTMEK (f.). Koşmak, sıçrayarak koşmak.

SEHÂ (i. A.) (c. eshiye) (anatomi). Beyin zarı.

SEHÂ (i. A.). Cömertlik, elaçıklığı, Ar. semâhat, sehâvet.

SEHÂB (i. A.) (c. sehâib). Bulut, Fars. ebr. mec. **1.** Karanlık. **2.** Uçuşan çekirge gibi şeyler.

SEHÂBE (i. A.) (sondaki e teklik gösterir). Tek bulut.

SEHÂFET (i. A.). Akıl noksanlığı, akılsızlık.

SEHÂ-KÂR (i. F.). Cömert, eliaçık.

SEHÂNET (i. A.). Sıcaklık, ısılık, kızgınlık.

SEHÂVET (i. A.). Cömertlik, elaçıklığı.

SEHER (i. A.) (c. eshâr). Sabahleyin, tan yerinin ağarmaya başladığı vakit. **Alesseher (ale's-seher)** = Sabah sabah, erkenden.

SEHER (i. A. tıb). Gece uyuyamamak hastalığı, uykusuzluk.

SEHER-GÂH, SEHER-GEH (i. F., Ar. seher = sabah, Fars. gâh, geh = vakit). Sabah vakti, sabah vaktinde.

SEHER-HÎZ (i. F., Ar. seher = sabah, Fars. hâsten = kalkmak). Sabahları erken kalkan.

SEHERÎ (i. A.) (mü. seheriyye). Sabahla alâkalı, sabaha ait. **Mürg-ı seherî** = Sabah kuşu, bülbül.

SEHHÂR (i. A. «sihr» den imüb.) (mü. sehhâre). **1.** Mübalağa ile büyü yapan, büyücü, sihirbâz. **2.** mec. Sihre benzer bir kuvvetle kendine çeken.

SEHÎ (i. A «sehâ» dan smüş.) (müsehiyye). Cömert, eliaçık.

SEHİV bk. Sehv.

SEHK (ka ile) (i. A.). Dövme, ezme, kırma.

SEHL (i. A.). Kolay, Fars. âsân. **Sehl-i mümtenî** = (edebiyat) Kolay ve sade göründüğü hâlde bulunup söylenmesi ve taklidi zor olan söz.

SEHLEN (i. A.). Kolaylıkla. **Ehlen ve sehlen** = Hoşgeldiniz, safa geldiniz.

SEHM (i. A.) (c. sihâm, eshâm). **1.** Ok, yayla atılan ucu sivri demirli kamış (bu mânâ ile birinci cem'i kullanılır). **2.** Hisse, pay, Ar. nasîb, Fars. behre. **3.** Devlet tarafından ikraz olunan paraya mukabil alınan resmî senet (bu mânâ ile ikinci cem'i kullanılır).

SEHM (i. F.). Korku, dehşet.

SEHM-GÎN, SEHM-NÂK (i. F.). Korkunç, dehşetli, müthiş.

SEHPÂ, SE-PÂ (i. F.). **1.** Satıcıların üstüne tablayı oturtmak üzere kullandıkları üç ayaklı masa. **2.** Üç ayaklı küçük iskemle. **3.** Darağacı.

SEHUN (i. F.). Söz, lâkırdı, Ar. kelâm, nutuk. bk. Suhan.

SEHV (i. A.). Yanlış, hata, Ar. galat. **Sehv-i kalem** = Dalgınlıkla yanlış yazma.

SEHVEN (i. A.). Yanlışlıkla, yanılarak.

SEHVİYYÂT (i. A. c.). Yanlışlar, yanlışlıklar.

SEK bk. Seg.

SEKANT (i. Fr. matematik). **1.** kesen. **2.** (trigonometri) Bir açının tepesi merkez kabûl edilerek yarı çapı 1 sayılan bir daire çizildiği zaman, merkezden tangente kadar olan uzaklığın cebrî değeri.

SEKB (i. A.). Su dökme.

SEKBÂN (i. F.). **1.** Eskiden av köpeklerine bakan, bunları idare eden hizmetçi. **Sekbanbaşı** = Bu sınıfın reisi. **2.** (halk ağzında: seğmen) Vaktiyle yeniçeri ocağına bağlı bir sınıf asker. **Sekbanbaşı** = Bu askerin başı (halk dilinde: seymen).

SEKENÂT (i. A. c.) (m. sekene). Durma, duruş, kımıldanmama, hareket mukabili.

SEKENDİZ (i. astronomi). Güneşten uzaklık bakımından altıncı gezegen, Satürn, Zühal.

SEKENE (i. A. c.) (m. sâkin). bk. Sâkin.

SEKERÂT (i. A. c.) (m. sekre lisanımızda kullanılmamıştır). Sarhoşluk, mestlik. **Sekerâtü'l-mevt** = Can çekişirken gelen dalgınlık.

SEKİ (i.). **1.** Direk ayaklığı, kürsü taşı. **2.** Atın ayağındaki beyazlık.

SEKÎNE (i. A.). Karar, rahat, sükûnet; huzur, gönül rahatlığı.

SEKÎNET bk. Sekîne.

SEKİZER (si.). Herbirine veya her defasında sekiz olarak.

SEKİZGEN (i.) (y. k.). Sekiz kenarlı çokgen.

SEKİZİNCİ (si.). Sekiz derecesinde olan, yedinciden sonra gelen.

SEKİZLEME (i.) (musiki). Sekiz saz veya ses için yazılmış çoksesli oda eseri.

SEKİZLİ (i.). Sekiz benek vesaireyi havi: Maçanın sekizlisi.

SEKİZLİ (i.) (musiki). bk. Oktav.

SEKİZLİK (i.). Sekiz parçadan mürekkep veya sekiz kısmı olan.

SEKMAN (i.). Silindirin iç yüzüyle temas edecek şekilde pistonlara takılan halka.

SEKME (i.). Bir ayak üzerinde sıçrayıp atlama.

SEKMEK (f.). Sekme işi.

SEKOYA (i. Kaliforniya yerlilerinin dilinden). Kaliforniya'da yetişen, kozalaklıların porsukgiller familyasından, ömrü binlerce yılı, boyu 100 - 130 metreyi bulan bir ağaç (sequoier).

SEKSOLOJİ (i. L. Fr.). Cinsiyet ilmi.

SEKSTANT (i. Fr. sextant). Denizcilerin yön tayininde kullandığı bir âlet.

SEKT (i. A.). Şiirde bir harekenin düşmesinden meydana gelen âhenk kırıklığı.

SEKTE (i. A.). **1.** Durgunluk, kesilme. **Sekteye uğramak** = Durmak, kesilmek. **2.** Zarar, bozulma: Işimize sekte geldi. **3.** Kan dolaşımının birdenbire durması veya akması gibi ârıza. **Sekte-i kalb** = kalb durması.

SEKTE-DÂR (i. F., Ar. sekte = zarar, Fars. daşten = taşımak). Zarara uğramış.

SEKRETER (i. Fr.). **1.** Kâtip. **2.** (gazetecilik) Gazete ve mecmualarda sayfa planı yapan gazeteci, «teknik sekreter» de denir. **Genel sekreter** = Bir teşkilâtın umumî işlerini idare eden şahıs: Parti genel sekreteri; Birleşmiş Milletler genel sekreteri.

SEKTİRME (i.). Sektirmek işi.

SEKTİRMEK (f.). **1.** Bir ayak üzere koşturmak, sıçratmak. **2.** Bir taş, gülle vesaireyi birkaç defa yere dokunup sıçrayacak surette atmak.

SEKÜ bk. Seki.

SEL (i.). (Arapça seyl'den). Şiddetli yağmur neticesinde yatağından taşarak akan su.

SEL (SELL) (i. A.). Yavaşça çekmek, sıyrılmak: Sell-i seyf etmek (hemen yalnız bu tâbirde kullanılır).

SELÂÇİKA (hi. c.). Selçuklular.

SELÂM (i. A.). **1.** Sulh, barış, asayiş. **2.** Tehlikelerden uzak olma, selâmet, sonu iyi ve hayırlı çıkma (bu mânâ ile selâmet daha çok kullanılır). **3.** Allah'ın isimlerindendir: Ya Selâm! **4.** Âşinâlık. **Esselâmü aleyküm** = Selâm üstünüze olsun! **Ve aleykümselâm** = Bu selâmın cevabı. **Aleyhisselâm** = Peygamberler ve bazen sahabelerin adı geçince söylenen dua tâbiridir: Hazret-i Nûh aleyhisselâm. **Vesselâm** = İşte o kadar! **Dârü's-Selâm** = **1.** Cennet. **2.** Vaktiyle Bağdad şehri. **3.** Tanzanya'nın başkenti. **Medînetü's-Selâm** = Yine Bağdad şehri.

SELÂMET (i. A.). **1.** Kusur, eksiklik ve ayıptan veya hastalıktan sâlim, uzak olma, sağlık. **2.** İyi son, iyi netice: Allah selâmet versin! **3.** Kurtulma, Ar. halâs, rehâ, necât: Selâmet buldu. Artık ötesi selâmet.

SELÂMETLEMEK (f.). Uğurlamak, yolcu etmek.

SELÂMLAMAK (f.). Selâm vermek.

SELÂMLAŞMAK (f.). Birbirine selâm vermek.

SELÂMLIK (i). **1.** Eskiden büyük ev ve konakların erkeklere ve erkek misafir kabûl etmeye mahsus kısmı, harem mukabili. **2.** Eskiden pâdişahın cuma namazını kılmak için camiye gitmesi.

SELÂMÜNKAVLEN (i. A.). Kadınlar arasında «nüzul, felç» mânâsında kullanılan Arapça bir söz.

SELÂSE (si. A.). Üç.

SELÂSET (i. A.). İfadede açıklık, akıcılık.

SELÂSİL (i. A. c.) (m. silsile). bk. Silsile.

SELÂSÛN, SELÂSÎN (i. A.). Otuz.

SELÂTÎN (i. A. c.) (m. sultân). bk. Sultan.

SELB (i. A.). **1.** Kapma, zorla alma: Malını elinden selbetti. **2.** Red, inkâr; isbat mukabili.

SELBÎ (i. A.) (mü. selbîye). Red, inkâra ait ve bunlarla alâkalı.

SELC (i. A.). Kar.

SELÇÛKÎ (ka ile) (hi. A.) (mü. Selçûkıyye). Selçuklular'a ait, Selçuklular'la alâkalı.

SELÇUKLU (hi.). Selçukoğulları (devlet ve hânedânı) na ait.

SELE (i. A. selle). Sepet, işportanın bir çeşidi.

SELEF (i. A.) (c. eslâf). **1.** Bir hâl ve mevkîde, işte diğerlerinden önce bulunmuş olan, geçmiş, eski; halef mukabili. **2.** Eski adam, (c.): atalar, geçmişler, eski adamlar.

SELEN (i.) (musiki). Armonik.

SELENTERELER (i. Y. zooloji). Bitkimsi hayvanlardan önemli bir takım.

SELH (i. A.). **1.** Yüzme, soyma, derisini çıkarma. **2.** Arabî ayın son günü, gurre mukabili.

SELÎKA (i. A.). Güzel söyleme ve yazmadaki tabiî kabiliyet.

SELÎM (i. A. «selâmet» den smüş.) (mü. selîme). Ayıp ve kusuru olmayan, sağlam, doğru, dürüst, Ar. sahîh: Akl-ı selîm.

SELÎMÎ (i.). Sultan Selim'in icadı olan taç biçimli bir çeşit kavuk.

SELİMİYYE (i.). Sırma dallı eski bir çeşit ince kumaş.

SELİNTİ (i.). **1.** Bol akan yağmur suyu, sokaklarda dere gibi akan yağmur seli. **2.** Ufak sel yolu, yağmur selinin akarken çizdiği dere.

SELÎS (i. A. «selâset» ten smüş.) (mü. selîse). Selâseti olan, akıcı, düzgün: Selîs bir yazı.

SELLE bk. Sele.

SELLE-BÂF (i. F., Ar. selle = sepet, Fars. bâften = dokunmak). Sepet ve zembil gibi şeyler dokuyan, sepetçi, küfeci, zembilci.

SELLEM (f. A.). Selâm etsin, selâmet versin: Sallallahü aleyhi ve sellem.

SELLEMEHÜSSELÂM (i. A.). Aldırış etmeden, çekinmeden.

SELOFAN (i. L. Y.). Selülozdan yapılan saydam bir kâğıt.

SELSÂL (i. A.). Soğuk, tatlı ve hafif su.

SELSERE bk. Salsara.

SELSEBÎL (i. A.). **1.** Hafif ve lezzetli su. Cennet'te bir çeşmenin ismidir. **2.** Çeşitli deliklerden su akıtan sebil.

SELSİUS (i. Anders Celsius adlı İsveç bilginin adından). Bugün kullanılan termometlerdeki dereceye verilen ad (eskiden santigrad denilen bu ad, bu tip termometreyi bulan Celsius'un adına izafeten 1948'deki tartılar ve ölçüler genel konferasında selsius olarak değiştirilmiştir).

SELÜLOİT (i. L. Fr. kimya). Nitroselüloz ile kâfurudan ibaret bir karışım.

SELÜLOZ (i. Fr. kimya). Bitkilerde hücre zarının temel kısmını meydana getiren madde.

SELVÂ (i. A.). Bıldırcının büyüğü, yelve.

SELVİ bk. Servi.

SELVİSE (i. İ. servizio) (denizcilik). Armada bulunan hareketli halatlar.

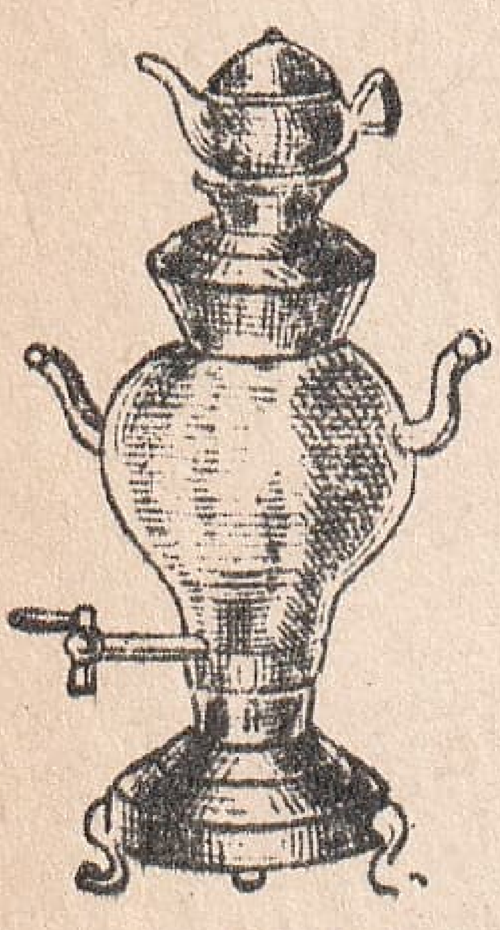
Semaver

SEM (SEMM) (i. A.) (c. sümûm). Zehir. **Semm-i kaatil** = Öldürücü zehir. **Semmü'l-far** = Sıçanotu.

SEM' (i. A.). **1.** İşitme, işitiş, dinleme. **2.** (masdar mânâsı taşımaksızın) Kulak, gûş.

SEMÂ (i. A.). **1.** Musiki dinleme. **2.** Mevlevî dervişlerinin ney, kudüm ve husûsî bir usulle, dönerek yaptıkları zikr.

SEMÂ (i. A.) (c. semâvât). Gök, gökyüzü, felek, sipihr.

SEMÂ' (i. A.). İşitme, Osm. mesmuu olma.

SEMAFOR (i. Y.). **1.** Gemilerde işaretle haberleşmek için kullanılan âlet. **2.** Kara nakil vasıtalarına yolun açık veya kapalı olduğunu gösteren ışık tertibatı.

SEMÂ-HÂNE (i. F., Ar. semâ, Fars hâne = ev). **1.** Mevlevî tekkesinin semâ icrasına mahsus salonu. **2.** Tekkelerde zikr ve mukabeleye mahsus yer.

SEMÂHAT (i. A.). Cömertlik.

SEMÂHATLÛ, SEMAHATLİ (i.). **1.** Cömert. **2.** Eskiden kazaskerlik pâyesini alanlara ve «devletlû» unvâniyle beraber şeyhulislâma verilen resmî unvandı.

SEMÂÎ (i. A.) (mü. semâiyye). İşitme esasına dayanan.

SEMÂÎ (i. A.). **1.** Türk Musikisi'nde büyük formlu bir söz eseri çeşidi. **2.** 3 zamanlı basit ve küçük bir usul, vals usûlü. **3.** Türk halk şiir ve musikisinde bir form.

SEMÂÎ bk. Semâvî.

SEM'AN (i. A.). **1.** İşiterek, işitmekle. **2.** Dinleyerek. **Semâan ve tâaten** = Başüstüne!

SEMÂN (si. A.). Sekiz. **Sahn-ı Semân** = Osmanlı devrinde sekiz fakülteli Fâtih ve Süleymâniye üniversiteleri.

SEMÂNİYE bk. Semân.

SEMANTİK (i. Y. Fr.). Kelimelerin mânâsını birbiriyle karşılaştırarak veya bunların zaman içindeki gelişmelerini göz önünde tutarak inceleyen ilim.

SEMÂNÛN, SEMÂNÎN (si. A.). Seksen.

SEMÂVÂT (i. A. c.) (m. semâ). Semalar, gökler. bk. Semâ.

SEMÂVER (i. Rusça). Çay yapmak için su kaynatmaya yarayan ve içinde bir ocağı ve bacası olan kap.

SEMÂVÎ (i. A.) (mü. semâviye). **1.** Gökyüzüne, semâya ait. **2.** İlâhî.

SEME (i.). Sersem.

SEMEK (i. A.) (c. esmâk). Balık.

SEMELCEMEK (f.). **1.** Yıpramak, kıpırmak. **2.** Sinip sızlanmak.

SEMEN (i. A.). Yasemin denilen güzel kokulu beyaz çiçek.

SEMEN (i. A.) (aslı: semn'dir). Semizlik, yağlılık.

SEMEN (i. A.) (c. esmân). Paha, kıymet, bedel.

SEMEN-BER (i. F.). Göğsü yasemin gibi beyaz, yasemin göğüslü.

SEMEN-BÛ (i. F.). Yasemin kokulu.

SEMEND (i. F.). Hızlı hareketli güzel at.

SEMENDER (i. F.) (Arapça'da da kullanılır). **1.** Eskiden ateşte yaşadığı kabûl edilen bir hayvan. **2.** Bir cins su kertenkelesi.

SEMER (i.). 1. Yük hayvanlarına yükü bağlamak için sırtlarına konulan şey, palan. 2. Hamal arkalığı.

SEMER (i. A.) (c. esmâr). bk. Semere.

SEMERE (i. A.) (c. semerât). 1. Yemiş, meyve. 2. Fayda, kâr, netice.

SEM'Î (i. A.) (mü. sem'iyye). İşitmekle alâkalı, işitmeye ait: Hiss-i sem'î, kuvve-i sem'iyye.

SEMÎ (i. A. «sem'» den smüş.) (mü. semîa). İşiten.

SEMÎLE (i. A.). Artmış, artık kalan şey.

SEMÎN (i. A. «semen» den smüş). (mü. semîne). Semiz, yağlı.

SEMÎN (i. A. «semen» den smüş.) (mü. semîne). Kıymetli, pahalı.

SEMÎR (i. A.). Arkadaş, refik.

SEMİRGİN (i.). Semizlikten ağırlaşıp uyuklayan tenbel; tenbellikten semirip şişen.

SEMİRMEK (f.). Semiz hâle gelmek.

SEMİRTMEK (f.). Semirmesini sağlamak.

SEMİY (SEMİYY) (i. A.). Adaş, Fars. hem-nâm.

SEMİZ (i.). Yağlı, besli, dolgun, etli: Semiz adam, semiz koyun.

SEMİZCE (i.). Az veya oldukça semiz ve yağlı.

SEMİZLİK (i.). Yağlılık, semen.

SEMİZOTU (i.). Semizotugillerden bir sebze.

SEMİZOTUGİLLER (i. botanik). Ayrı taçyapraklı iki çeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi semizotudur.

SEMM (i. A.). Zehir.

SEMMÎ (i. A.) (mü. semmiyye). Zehirle ilgili, zehire ait.

SEMPATİ (i. Y.). Cana yakınlık, sıcakkanlılık. **Sempati duymak** = Sevimli bulmak, yakınlık duymak.

SEMPATİK (i. Y. Fr.). 1. Sempati uyandıran. 2. İrademiz dışındaki hareketleri (kalb atışı, teneffüs vs.) idare eden sinirler: Sempatik sinirler.

SEMT (i. A.) (c. sümût). Yan, cihet, taraf, Ar. cânib. **Semtü'r-re's** = Yeryüzünde ayakta duran bir kimsenin başı istikametinde bir çizgi çizildiği tasavvur olunursa gökte başı üstüne gelen nokta ki, bunun mukabilinde ayak tarafında bulunan noktaya **«semt-i kadem»** denir.

SEMÛH (i. A. «semâhat» ten imüb.). Ziyadesiyle cömert ve eliaçık.

SEMÛM (i. A.) (Arapça'da müennestir). Çölden gelen, pek sıcak ve zehirli esip bitki ve hayvanları öldüren bir rüzgâr «sam» da denir: Bâd-ı semûm.

SEN (i.). Şahıs zamirinin muhatabı olup genitifi: Senin, datifi: Sana, aküzatifi: Seni, cem'i: Siz'dir. Sen gel; sana söylüyorum; seni gördüm; senin işin. **Sence** = Sana göre. **Sensiz** = Sen olmaksızın.

SENÂ (i. A.) (c. esniye) («senâyâ» ise «tesniye» nin cem'idir). Methederek anma: Sizi çok senâ etti; senânızda bulundu.

SENÂBİK (i. A.) (m. sünbük). bk. Sünbük.

SENÂ-HÂN (i. F. A.). Birini öven.

SENÂ-KÂR (i. F. A.). Birinin senâsını yapan.

SENARİST (i. Fr.). Senaryo yazan muharrir.

Semender

SENARYO (i. İ. Y.). Bir sinema eserinin sahnelerini, konuşmalarını gösteren taslak.

SENATO (i. İ.). 1. Âyân meclisi. 2. Fakültelerarası yüksek kurul. **Cumhuriyet Senatosu** = Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bir kısmı.

SENATÖR (i. Fr.). Senato üyesi.

SENÂ-VER bk. Senâkâr.

SENBOL (i. Fr. symbole). Belirli bir mânâyı ifade eden şekil, harf vesaire.

SENBOLİZM (i. Fr. symbolisme). 1. Duygu ve düşünceleri senbollerle ifade etmeyi esas alan görüş. 2. 1885'e doğru Fransa'da doğan akım.

SENC (i. F. «sencîden» fiilinden imas. olup, terkip teşkîline girer) (c. sencân). Tartan, ölçen. **Sühan-senc** = Söylediği sözü iyi tartan. **Nükte-senc** = Nükteleri yerinde sarfeden.

SENCÎDE (i. F.). Tartılmış, ölçülü.

SENCİLEYİN (i.). Senin gibi.

SENDÂN (i. A.). Örs.

SENDELEME (i.). Sarsılma.

SENDELEMEK (f.). Ayakta duramayıp sarsılmak veya tökezler gibi olmak.

Semizotu

SENDİKA (i. Fr. syndicat). İşçi birliği.

SENE (i. A.) (c. sinîn). Yıl, Fars. sâl: Beş sene, kırk sene, her sene.

SENED-İ HÂKANÎ (i. A.). Tapu senedi.

SENE-İ KEBÎSE (i. F. A.). Artık yıl.

SENET (SENED) (i. A.) (c. senedât).

1. Üzerine dayanılan şey, dayanılacak yer. **2.** Başkasında olan bir hakkın, alınacak bir malın, alınmış bir paranın aidiyetini belirten kâğıt, iki veya daha çok kimseler arasında bir anlaşmayı isbat için tanzim olunan kâğıt ki, borçlu tarafından alacaklıya verilir.

SENETLEŞMEK (f.). Senet alıp vermek.

SENETLİ (i.). Senetle tasdik olunmuş, bir senede dayanan: Mânâyı kuvvetlendirmek için «senetli, sepetli» de denir.

SENEVÂT (i. A. c.). Seneler, yıllar, sinîn.

SENEVÎ (i. A.) (mü. seneviyye). Sene ile alâkalı, seneye ait; bir yılda veya yılda bir olan, yıllık.

SENEVÎ (i. A. «sünâî» den). Bir hayır ve şer yaratıcısı tasavvur eden (tâife).

SENG (i. F.). Taş, Ar. hacer. **Seng-i hârâ** = Mermer taşı. **Seng-i ibret** = Topkapı sarayının orta kapısında, üzerine öldürülenlerin kesik başlarının konduğu taş, ibret taşı.

SENG-DİL (i. F.). mec. Taş yürekli, merhametsiz.

SENGÎN (i. F.). Taştan. **Dil-i sengîn** = Taştan yürek.

SENGİSTÂN (i. F.). Taşlık yer.

SENG-PÂRE (i. F.). Taş parçası.

SENG-SÂR (i. F.). **1.** Taşlayarak öldürme, Ar. recm. **2.** Taşlık, taşı çok yer.

SENİ (i.). «Sen» zamirinin akküzatifi.

SENİN (i.). «Sen» zamirinin genitifi: Senin işin.

SENİNKİ (i.). «Sen» zamirinin âitlik şeklidir: Benim işim daha bitmedi lâkin seninki hazırdır. Sahip olana göre çokluğu «sizinki» veya «seninkiler» dir.

SENİY (i. A.) (c. seniyye). Yüksek, yüce. **İrâde-i Seniyye** = Osmanlı hükümdarının yazılı veya sözlü emri.

SENİYYE (i. A.). (c. senâyâ). Ön dört dişler.

SENK bk. Seng.

SENKRETİZM (i. Y. Fr.). Çeşitli mezhepleri veya fikirleri toplayıp birleştiren bir doktrin.

SENKRON (i. Y. Fr.). Başlama ve bitme zamanları aynı olan, aynı zamanda meydana gelen.

SENKRONİZM (i. Y. Fr. synchronisme). Senkron olan bir şeyin hâli.

SENSEN (i.). Ağız kokularını gidermek için kullanılan baharlı bir madde.

SENTAKS (i. Y. gramer). Cümle bilgisi.

SENTETİK (i. Y. Fr.). Birleştirme yoluyla, sun'î olarak yapılmış olan: Senteik kumaş; sentetik madde.

SENTEZ (i. Y. Fr.). Unsur veya parçaların bir araya getirilerek bir bütün meydana getirilmesi.

SENYÖR (i. İ. Signore). Efendi, ağa, mösyö, asılzâde.

SEPEK (i.). Değirmen taşının dili.

SEPELEK (i.). «Sersem» sözüyle beraber kullanılır: Sersem sepelek.

SEPELEMEK (i.) (yağmur). Serpinti hâlinde hafif hafif yağmak.

SEPENZ (i.). Üzerlik tohumu.

SEPET (i.). **1.** Kamıştan, ince söğüt dalından veya saman vesaireden yapılmış muhtelif şekillerde örme ki, ekseriya yemiş, ekmek, çamaşır vesaire koymakta kullanılır. **2.** Bir sepetin aldığı miktar: Bir sepet incir, iki sepet çiçek. **Sepet sandık** = Sepet gibi örülmüş ve üstü meşin kaplı sandık. **Balık sepeti** = Balık tutmaya mahsus sepet şeklinde ağ. **Değirmen sepeti** = Değirmen eleği.

SEPETÇİ (i). Sepet ören veya satan.

SEPETLEME (i.). Sepet şeklinde örülmüş.

SEPETLEMEK (f.). **1.** Sepete koymak. **2.** (argo) Hoş olmayan bir tarzda uzaklaştırmak.

SEPİ (i.). **1.** Ham derinin kullanılır hâle getirilmesi için yapılan işler: Bu hayvanın derisi sepi kabûl etmez. **2.** Kürkün boyanıp terbiye edilmesi: Kürke sepi vermek.

SEPİCİ (i.). **1.** Deri veya kürklere sepi veren, debbağ. **2.** Kürk boyacısı.

SEPÎD (i. F.). Beyaz, ak («sefîd» daha çok kullanılmıştır).

SEPÎDE (i. F.). Tan vakti.

SEPÎDE-DEM (i. F.). **1.** Sabah aydınlığı **2.** Sabah vakti.

SEPKEN (i.) (aslı «serpmek» ten «serpken»). Serpilen şey. **Sulu sepken** = Karla karışık yağmur, yarı erimiş halde yağan kar.

SEPMEK (f.). Yalayıp almak, nefesle çekerek içmek, sömürmek.

SEPTİK (i. Y. Fr.). Septisizmle alâkalı.

SEPTİSEMİ (i. Y. Fr.). Organizmada ve kanda devamlı olarak hastalık yapıcı mikrop bulunmasıyle kendini gösteren her türlü hastalık.

SEPTİSİZM (i. Y. Fr. felsefe). Şüphecilik.

SEPYA (i. Y.). Bir çeşit siyah boya ve bundan yapılan resim.

SER (i. F.). **1.** Baş, tepe, kafa, Ar. re's. **2.** Baş, reis: Sertabip, sermuharrir. **3.** Uc, kenar: **Ser-rişte** = İp ucu. **4.** Son, nihayet. **Ez-ser-i nev** = Yeni baştan, yeniden. **Ser-be-zemîn** = Başını yere koyarak. **Serdengeçti** = Eski bir sınıf asker.

SERÂ (i. A.). **1.** Toprak, Fars. hâk. **2.** Yer, arz, zemin.

SERÂ (i. F.). Söyliyen: Gazel-serâ.

SERÂB (i. F.) (Arapça'da da kullanılır). Çölde uzaktan vâha gibi görünen ve ışık kırılmasından ileri gelen hâl, pusarık, ılgım salgım.

SERÂÇE (i. F.). Küçük saray, saraycık.

SERÂDIK (i. A.) (c. serâdıkat). **1.** Büyük perde. **2.** Otağ.

SER-ÂĞÂZ (i. F.). Yeniden başlama.

SER-ÂHENK (SER-ÂHENG) (i. F. ser = baş, âheng = çalgı). Çalgı takımının başı, orkestra şefi.

SERÂİR (i. A.) (c. serîre). bk. Serîre.

SER-ÂMED (i. F. ser = baş, âmed = geldi) (c. serâmedân). Başa gelen, en başta bulunan, reis.

SERAMİK (i. Y. Fr.) **1.** Çömlek, çömlekçilik. **2.** Çömlek çeşidinden olan.

SERAP bk. Serâb.

SERÂPÂ, SER-Â-PÂ (i. F.). Baştan ayağa, bütün, hep.

SERÂ-PERDE (i. F.). **1.** Saray perdesi. **2.** Pâdişahlara mahsus otağ.

SERÂSER (i. F.). Baştanbaşa, bütün, tekmil, birdüziye.

SERÂSİME (i. F.). Hayran, şaşkın.

SER-ASKER, SERASKER (i. A. F.). **1.** Asker ve ordu kumandanı, Ar. kaaid. **2.** Harbiye nâzırı, millî savunma bakanı.

SER-ASKERÎ (i. F.). Seraskerlik.

SERASKERLİK (i.). Serasker makamı, unvan ve sıfatı: Filân paşa iki kere seraskerlik etti.

SERÂVÎL (i. A.). Don, şalvar.

SERÂY bk. Saray.

SER-ÂYENDE (i. F.). Şarkı söyleyen, Osm. tegannî ve terennüm eden, hânende.

SER-ÂZÂD (i. F.). Serbest, rahat, başıboş.

SERB (i. A: anatomi). Barsakları kuşatan içyağı.

SER-BÂZ, SERBAZ (i. F.). **1.** Korkusuz, cesur, pervâsız. **2.** İran'da bir sınıf asker.

SER-BEND (i. F.). Başa bağlanan veya sarılan şey.

SER-BE-SER (i. F.). Başbaşa, baştanbaşa, büsbütün.

SERBEST (i. F.). **1.** Kayıtsız, hür, Ar. muhtar. **2.** mec. Mahcup olmayan, utanmayarak hareket eden, sıkılmayan.

SER-BESTE (i. F.). Başı bağlı veya örtülü.

SERBESTÎ (i. F.). Serbestlik.

SERBESTLİK (i.). Hür ve serbest olma hâli.

SER-BÜLEND (i. F. ser = baş, bülend = yüksek) (c. ser-bülendân). Başı yüksek, başta gelen, üstün.

SERC (i. A.) (c. sürûc). Eyer.

SERÇE (i.). Serçegillerden bir kuş. Asıl Türkçe'si çuğur ve çuğurcuk olup sığırcık bunun galatıdır.

SERÇE (i.). Adsız parmak, yüzük parmağı. (Halk dilinde: En küçük parmak).

SERÇEGİLLER (i. zooloji). Serçe, tarla kuşu gibi kuş cinslerini toplayan bir takım.

SERÇEPARMAK (i.). Beş parmağın en küçüğü.

SER-ÇEŞME (i. F.). Çeşmebaşı, suyun kaynağı.

Serçe

SER-ÇÎN (i.). Mekik dili.

SER-ÇİNÎ (i. F.). Baş pişirici.

SERD (i.). (sözü) Bağlayıp düzeltmek.

SERD (i. F.). **1.** Soğuk, Ar. bârid. **2.** Kaba, haşin, çirkin.

SERDÂB (i. F.) (Arapça c. serâdib). Suyu soğuk tutmaya mahsus yer; sıcak memleketlerde serinlikte oturmaya mahsus yeraltı odası.

SERDÂBE bk. Serdâb.

SER-DÂR, SERDÂR (i. F.). Askerbaşı, kumandan. **Serdâr-ı ekrem** = Osmanlı devrinde, pâdişah olmadığı zaman onun yerine kumanda eden başkumandan.

SERDÂRÎ (i. F.). Serdarlık.

SERDARLIK (i.). Serdar sıfat, unvan ve vazifesi, başkumandanlık.

SER-DEFTER (i. F.). Defterin başında kaydedilen, en başta bulunan, en ileri geçen.

SERDÜMEN (i.). **1.** Baş dümenci, dümen kullanmakla görevli tayfa. **2.** Savaş gemilerinde çavuştan yüksek bir rütbe.

SERE (i.). Büyük parmağın ucundan şehâdet parmağı ucuna kadar olan mesafe ve ölçü ki, karıştan küçüktür.

SERE bk. Sereserpe.

SEREF (i. A.). Lüzumsuz yere harcama, (israf daha çok kullanılır).

SER-EFKENDE, SER-EFGENDE (i. F.). Başını eğen.

SER-EFRÂZ (i. F.). Başını yükselten, başta gelen, Osm. temâyüz eden.

SEREN (i. denizcilik). **1.** Umumiyetle silindir şeklinde uzun ve kalın çam kerestesi. **2.** Üzerine kare yelkenler çekilmek üzere direkler ortasından konan ağaçlar. **3.** Seren yapmaya yarayan köknar kerestesi.

SER-ENCÂM, SERENCÂM (i. F.). Âkıbet, son.

SEREND (i.). Bir nevi porsuk ağacı.

SERENDÂZ (i. F. ser = baş, endâhten = atmak). Başını atan, koyan, feda eden.

SER-ENGÜŞT (i.). Parmak ucu.

SERESERPE (i.). Rahat rahat, gönlünün dilediği gibi, çekinip sakınmadan.

SERETÂN (i. A.). Yengeç, çağanoz.

SER-FİRÂZ bk. Serefrâz.

SER-FÜRÛ (i. F.). Baş eğme, Ar. itaat, inkıyâd.

SER-GERDÂN (i. F.). Başı dönen, şaşkın, âvâre.

SERGERDE (i. F.). **1.** Baş, reis. **2.** Şakî, haydut.

SER-GERM (i. F.). Başı kızmış, sarhoş, kızgın.

SER-GEŞTE (i. F.). Başı dönmüş, şaşkın.

SERGİ (i. «sermek» ten). **1.** Serilen ve yayılan şey. **2.** Satılmak üzere yere serilmiş eşya, meyve vesaire ve bunların serildiği yer: Karpuz sergisi. **3.** Fuar, Fr. exposition: Paris'in 1900 sergisi. **4.** Devlet hazinesinde karşılığında para verilmek üzere muvazene usûlünce düzenlenmiş olan senet. **5.** mec. Yorgunluktan serilip yayılmış: Sergi oldum.

SERGÎN (i. F.). Gübre. **Serginotu** = Bir çeşit sarmaşık.

SER-GİRÂN (i. F.). Başı ağır, sersem, mahmur, sarhoş.

SERGÜZEŞT (i. F.). Bir adamın başından gelip geçen şeyler, mâcera.

SERHAD, SER-HAD (i. F.). Hudut başı, iki devlet arasındaki hudut boyu.

SERHAD-DÂR, SEHADDÂR (i. F.). Hudut muhafızı.

SER-HAYL (i. F. A.). **1.** Bir atlı bölüğünün veya bir kervanın başı, ileri geçeni, reisi. **2.** mec. Baş, reis.

SERHAT bk. Serhad.

SERHENG (i. F.) (c. serhengân). Çavuş, kavas, yasakçı.

SER-HÛŞ bk. Sarhoş.

SERİ (i. Fr.). Belli bir düzene göre birbiri arkasından gelen şeyler dizisi: Kitap serisi, pul serisi, kazalar serisi.

SERÎ (i. A. «sür'at» ten smüş) (mü. serîa). Çabuk, süratli.

SERÎAN (i. A.). Çabuk, sür'atle.

SER-İ KÂR (i. F.). İşin başı.

SERİLİ (i.). Serilmiş, yayılmış, döşenmiş.

SERİLMEK (f.). **1.** Yayılmak, döşenmek, Osm. inbisât etmek: Nişasta kurumak için güneşe serilir. **2.** Yatmak, hastalanıp yatağa düşmek: Nezleden bütün ev halkı serildi. **3.** Düşmek, dökülmek: Rüzgârdan bütün meyveler serildi; kuraklıktan ağaçların yaprakları serildi. Açılmak, döşenmek: Yataklar serildi.

SERİNLEMEK bk. Serinlenmek.

SERİNLENMEK (f.). Az ve hoşa gider surette soğuk olmak, hafif surette soğumak.

SERİNLEŞMEK bk. Serinlenmek.

SERİNLETMEK (f.). Serin hâle getirmek.

SERİNLİK (i.). Serin olma hâli.

SERÎR (i. A.). Taht: Serîr-i saltanat.

SERÎRE (i. A.) (c. serâir). Gizli şey, sır, gizli fikir ve hâl.

SERÎRÎ (i. A. tıp) (mü. serîriyye). Yatırıp kontrol altında bulundurarak hastaya bakma.

SERÎRİYYÂT (i. A. c. tıp). Hasta koğuşları, hastaya bakılan yerler, klinikler. **Serîriyyât-ı dâhiliyye** = İç hastalıkları.

SER-KERDE bk. Sergerde.

SERKELE (i.). Bir bitki çeşidi.

SERKEŞ (i. F. ser = baş, keşîden = çekmek). Baş kaldıran, itaatsiz, Ar. muannid: Serkeş adam, at.

SERKEŞÂNE (i. F.). Serkeşlikle.

SERKEŞÎ (i. F.). Serkeşlik.

SERKEŞLİK (i.). Serkeş olma hâli.

SER-KÛB (i. F.). **1.** Başvurma. **2.** Başa vuracak şey.

SER-KÛY (i. F.). **1.** Mahalle ve sokakbaşı. **2.** mec. Sevgilinin semti.

SERLEVHA (i. F.). Bir yazının, kâğıt, sahife veya kitap vesairenin başına yazılan yazı, başlık: Bu kitabın serlevhası yaldızla yazılmış; serlevhası eksik bir kitap.

SERMÂ (i. F.). Soğuk, kış, Ar. şitâ.

SERMAYE (i. F.). **1.** Tüccarların ve

ticaretle uğraşan müesseselerin ticaret esası olarak ortaya koydukları asıl mal, Ar. re's-ül-mâl: Sermayesi yok ki, ticaret yapsın; bin liralık sermaye ile ticarete girişilir mi? **2.** Bir şeyin tâcire mal olduğu meblâğ; ticaret ve kâr payı katılmaksızın olan değeri: Yüz liraya veremem çünkü sermayesi daha yüksek. **3.** mec. Kazanılmış bilgiler: Zavallı adam çok yazıyorsa da sermayesi noksan.

SERMAYE-DÂR (i. F.). Sermayeli, sermayesi olan.

SERME (i.). Sermek işi. Serilmiş, yayılmış, Ar. münbasıt, mebsut. bk. Sermek.

SERMED (i. A.). Ebediyyet.

SERMEDÎ (i. A.) (mü. sermediyye). Ebedî, dâimî, bâkî, ölümsüz.

SERMEK (f.). Yaymak, açmak, yere vurmak, düşürmek. **İpe un sermek** = Boş, yersiz özürler ileri sürmek. **Leşini sermek** = Çok dövüp ölüm derecesine getirmek.

SERMEST, SER-MEST (i. F.). Sarhoş, sarhoşluktan başı ağırlaşıp sersemlemiş.

SERMESTÎ (i.). Sarhoşluk, içmekten gelen baş ağırlığı.

SER-İ MÛ (i. F. ser = uc, mû = kıl). Kıl ucu, kıl kadar, pekaz. (menfi cümlede): Hiç, asla: Emrinizden ser-i mû şaşmadım.

SER-NÂME (i. F. ser = baş, nâme = mektup). **1.** Mektup, risâle ve kitap vesaire başında yazılan yazı. **2.** Serlevha, başlık.

SER-NİGÛN (i. F. ser = baş, nigûn aşağı). **1.** Başaşağı, Ar. mâkûs. **2.** mec. Talihsiz, bedbaht, Ar. menkûb.

SER-NÜVİŞT (i. F. ser = baş, nüvişten = yazmak). **1.** Başa yazılan, alın yazısı, kader, takdir. **2.** Sernâme, unvan.

SEROM bk. Serum.

SERPANTİN (i. Fr.). Eğlencelerde kullanılan ve savrulduğu zaman çözülen, sıkı sarılmış renkli kâğıt şeridi.

SERPELEMEK bk. Sepelemek

SERPEN (i.). Saçan. **Etek serpen** = Salkım-saçak, çolpa.

SERPENÇE, SER-PENÇE (i. F.). Pençe ucu.

SERPENEK (i.). Demir takke.

SERPİLMEK (f.). **1.** Azar azar saçılmak. **2.** (çocuk) Gelişmek, boy atıp büyümek. **Yüreğe su serpilmek** = Ferahlamak, huzura kavuşmak.

SERPİNTİ (i.). **1.** Azar azar serperek yağan yağmur. **2.** Dökülen bir sıvıdan sıçrayan damlalar: Serpintiden üstübaşı ıslandı.

SERPİŞTİRMEK (f.). **1.** Azar azar serpmek: Şu tavuklara biraz yem serpiştir. **2.** Az miktar su saçmak: Bir bulut biraz yağmur serpiştirerek geçti.

SERPME (i.). **1.** Serpmek işi. **2.** Benek benek, dağınık benek ve çiçek serpilmiş, dağınık: Serpme çıban.

SERPMEK, SEPMEK (f.). **1.** Azar azar saçmak. **2.** Azar azar saçılmak, dağılmak: Sakala kır serpmek; biraz yağmur serpmeye başladı.

SERPTİRMEK (f.). Serpmek işini yaptırmak.

SER-PÛŞ (i. F.). Başlık.

SERRÂ (i. A.). Refah ve memnuniyetle yaşayış, hoş hallik. Mukabili: darrâ: Ne serrâda ne darrâda.

SERRİŞTE, SER-RİŞTE (i. F.). **1.** İpucu. **2.** mec. Bir şey hakkında belirtiler.

SERSEM (i. F. «serâsime» den). **1.** Aklını toplayamayan: Dumandan sersem oldum. **2.** Budala, akılsız, alık: Sersem sersem geziyor. **3.** Unutkan, bir şey hatırında kalmaz, zihni meşgul: Sersem oldum.

SERSEMLEMEK (f.). Sersem hâle gelmek.

SERSEMLETMEK (f.). Sersem hâle getirmek.

SERSEMLİK (i.). Sersem olanın hâli.

SERSERİ (i. F.). Ötede beride gezen, başı boş, işi gücü olmayıp boşta dolaşan, derbeder, haylaz, âvâre: Serseri oldu, serseri geziyor.

SERSERİCE (i.). Serseri bir şekilde.

SERSERİLİK (i.). Serserinin hâli.

SERSERİYÂNE (i. F.). Serserice.

SER-ŞÂR, SERŞÂR (i. F.). Dopdolu, mâlâmâl, taşkın.

SERT (i.) (belki Fars. «serd» den). **1.** Katı, yumuşak olmayan, çetin, Fars. dürüşt, Ar. sulb. **2.** Keskin: Sert sirke, rakı, tütün.

SER-TÂ-BE-PÂ (i. F.). Baştan ayağa, kadar, baştan aşağı.

SER-TÂC (i. F.). **1.** Baş tacı, başa giyilen tac. **2.** mec. Başa giyilen tac gibi saygı ve sevgi duyulan kimse.

SER-TÂ-SER (i. F.). Baştan başa.

SERTİFİKA (i. F.). Vesika, belge, tasdikname.

SERTLENDİRMEK (f.). Sertleştirmek. bk. Sertleştirmek.

SERTLEŞMEK (f.). Sert hâle gelmek.

SERTLEŞTİRMEK (f.). Sert hâle getirmek.

SERTLİK (i.). Sert olan şeyin hâli.

SERÛ (i. F.). **1.** Boynuz. **2.** Şarap kadehi.

SERUM (i. L.). Kanın, pıhtılaşmasından sonra kalan sıvı kısmı. **Serum fizyolojik** = Belirli bir terkiple tuzlu veya şekerli damıtık su.

SERÜVEN (i.). Başa gelen, heyecan verici hâdise, macera, sergüzeşt.

SERV (i. F.). Servigillerden «selvi» de denilen ağaç. **Serv-i revân, serv-i hırâmân** = Düzgün vücutlu sevgiliyi anlatır.

SERVER (i. F.). Baş, reis, bir şeyin en ileri bulunanı. **Server-i Kâinât** = Hz. Muhammed.

SERVERÎ (i. F.). Başlık, başkanlık.

SERVERLİK bk. Serverî.

SERVET (i.). Zenginlik, maddî varlık. **Ashâb-ı servet, ehl-i servet** = Zenginler. **İlm-i servet** = Günümüzde «iktisad - ekonomi» denilen ilim.

SERVİ (ve galatı **SELVİ**) (i. F. «serv» den). **1.** Servigillerin örnek bitkisi: Dağ servisi, Lübnan servisi. **2.** mec. Atın alnında serviye benzeyen uzun beyaz nişan. **Serv-i sîmîn, gümüş servi** = Denize akseden ay ışığı.

SERVİGİLLER (i. botanik). Kozalaklılardan bir bitki familyası.

SERV-İ HIRÂMÂN (i.). **1.** Nazlı, sallanan selvi. **2.** Nazlı nazlı, salınarak yürüyen sevgili.

SERVİS (i. Fr.). **1.** Hizmet, sofra hizmeti. **2.** İdarî bir bütünü meydana getiren kısımlardan biri, şûbe: Senetler servisi, otobüs servisi. **Servis kapısı** = Bazı ev ve apartımanlarda dışarıdan öteberileri almak için kullanılan ayrı kapı.

SERVİSTÂN (i. F.). Servi ormanlığı.

SERYUM (i. L. cerium) (kimya). Ce senbolüyle gösterilen bir eleman.

SER-ZEDE (i. F.). Başvurmuş, baş gösterilmiş. **Ser-zede-i zuhûr olmak** = Çıkıvermek.

SERZENİŞ (i. F. ser = baş, zeniş = vuruş). Başa kakma, azarlama, tekdir, çıkışma, sitem etme.

SES (i.). **1.** Kulağa gelen ve bir şey işitilmesini sağlayan titreşim, sadâ: Tabanca sesi, davul sesi. **2.** İnsan veya hayvan ağzından çıkan sadâ, Ar. savt: Güzel sesi var. **Ses çıkarmak** = Söylemek, lâkırdı etmek. **Ses çıkmak** = Haber gelmek. **Ses kopmak** = Gürültü olmak. **Ses kesilmek** = gürültü kesilmek. **Sesi kesmek** = Sözü kesmek, susmak. **Ses vermek** = Çağırana cevap vermek: İşitiyor da ses vermiyor. **Sesli sesli** = Bağırarak: Sesle okumak.

SES BİLGİSİ (i.). Dildeki seslerle değişikliklerini ve bu değişiklerin tarihini inceleyen dilbilgisi bölümü, Fr. Phonétique.

SESLEMEK (f.). Birisini çağırmak: Ahmed'i sesle.

SESLENDİRMEK (f.). **1.** Sesli hâle getirmek. **2.** Bir notayı okumak.

SESLENME (i.). **1.** Seslenmek işi. **2.** Söz yöneltme, hitap.

SESLENMEK (f.). **1.** Çağırmak. **2.** Çağırana cevap vermek.

SESLİ (i.). **1.** Ses ve sadası olan, sesi çıkan. **2.** Gürültü, gürültüsü çok: Sesli bir yerdir.

SESSİZ (i.). **1.** Sesi olmayan. **2.** Kendi hâlinde, sâkin: Sessiz adamdır. **3.** Gürültü etmeksizin, sesi işitilmeyerek: Sessiz sadasız iş görüyor.

SET (i.) (Ar. «sed» den galat). bk. Sed.

SETÂRE, SE-TÂRE (i. F. se = üç, târ = tel). **1.** Üç telli bir çeşit tanbura. **2.** Âhenk, nizam, düzen.

SETLİÇ (i.) (Çekoslovakya'da Sedltz köyünün adından). **1.** Müleyyin, iç sürdüren bir maden suyu. **2.** Karbonat katılarak köpürtülmüş limonata.

SETR (i. A.). Örtme, kapama, gizleme. **Setr-i avret** = Ayıp yerleri örtme. **Setr-i hakikat** = Doğruyu gizleme.

SETRE (i.) (Ar. «setr» den). Düz yakalı ve önü ilikli çuha elbise, ceket.

SETTÂR (i. A. «setr» den imüb.). Mübalâğa ile setreden, örten.

SEVÂB, SEVAP (i. A.). **1.** İyi bir davranışa karşı Allah tarafından verilen mükâfat. **2.** Allah'ın rızâsına uygun ve ahret mükâfatına lâyık iyi iş: Sevâb işlemek; şu yetime yardım etmek sevapdır.

SEVÂBIK (i. A. c.) (m. sâbıka). bk. Sâbıka.

SEVÂBİT (i. A. c.) (m. sâbite). bk. Sâbit.

SEVÂD (i. A.). **1.** Siyahlık, karartı. **2.** Yazı karalama, müsvedde. **Teksîr-i sevâd etmek** = Beyhude yere yazı karalamak. **Sevâd-ül-ayn** = Gözbebeği. **Sevâd-ül-kalb** = Yüreğin ortasında olduğu tasavvur olunan siyah leke, Ar. zamîr.

SEVÂHİL (i. A. c.) (m. sâhil). bk. Sâhil.

SEVÂİK (i. A. c.) (m. sâika). bü. Sâik.

SEVÂKIB, SAVÂKIB (i. A. c.) (m. sâkıbe). bk. Sâkıbe.

SEVÂKİN (i. A. c.) (m. sâkin). **1.** Oturanlar, sâkin olanlar. **2.** (hi.) Sudan'da Kızıldeniz üzerinde bir liman.

SEVÂNİH (i. A. c.) (m. sâniha). Sânihalar, b. Sâniha.

SEVAP bk. Sevâb.

SEVAPLI (i.). Sevâbı olan.

SEVB (i. A.) (c. esvâb). Giyecek şey, elbise.

SEVDÂ (i. A.) (müz. esved). **1.** Aşk, sevgi: Sevdâya dûçâr. **2.** Aşktan ileri gelen bir çeşit hastalık, karasevdâ. **3.** Heves, arzu: Seyahat sevdâsına düştü.

SEVDÂ-GER (i. F.) (c. sevdâ-gerân). bk. Sevdalı.

SEVDALANMAK (f.). Sevdaya tutulmak.

SEVDALI (i.). **1.** Âşık, aşk ve alâkaya düşmüş. **2.** Pek ziyade düşkün, meftun: O ata sevdalı oldum.

SEVDÂVÎ (i. A.) (mü. sevdâviyye). Dört halden sevdâya mensup ve ait: Mizâc-ı sevdâvî.

SEVDÂ-ZEDE (i. F., Ar. sevdâ, Fars. zeden = vurmak) (c. sevdâ-zedegân). Aşk ve alâka vurgunu, âşık.

SEVDİCEĞİM (i.). Sevdiğim sözünü küçültme hâli, sevgilim.

SEVDİRMEK (f.). Sevmesini sağlamak.

SEVGİ (i.). Sevme duygusu, muhabbet, aşk, şefkat.

SEVGİLİ (i.). Sevilen, âşık olunan.

SEVİCİ (i.). **1.** Seven. **2.** Âşık. **3.** Homoseksüel kadın.

SEVİCİLİK (i.). Kadınlarda homoseksüellik.

SEVİLİR (i.). Sevgiye değer, sevgi duyulan: Sevilir adamdır; sevilir yemek.

SEVİLMEK (f.). Sevgi duyulmak.

SEVİM (i.). **1.** Sevme. **2.** Câzibe.

SEVİMLİ (i.). Sevgi uyandıran, hoş, kendini sevdiren, câzibeli: Sevimli bir çehresi vardır.

SEVİNÇ (i.). İstenen, hoşa giden bir şeyin olması neticesinde duyulan heyecan.

SEVİNÇLİ (i.). Sevinç veren.

SEVİNDİRMEK (f.). Birinin sevinmesine sebep olmak, memnun etmek. **Öksüz sevindiren** = Az değerli, fakat çok süslü ve parlak şey.

SEVİNİŞ (i.). Sevinme.

SEVİNME (i.). Sevinmek işi.

SEVİNMEK (f.). Sevinç duymak: Bu haberden çok sevindi.

SEVİŞ (i.). Sevme, sevmek tarzı, muhabbet: Onu öyle bir sevişle seviyor ki!

SEVİŞMEK (f.). **1.** Birbirini sevmek: Onlar çok sevişiyorlar. **2.** Cinsî münasebette bulunmak.

SEVİV (SEVİYY) (i. A.) (mü. seviyye). **1.** Düz, doğru. **2.** Bir, beraber. **Ale's-seviy** = Hepsi bir olarak, bir düziye.

SEVİYE (SEVİYYE) (i. A.). Beraberlik, düzlük. **Ale's-seviyye** = Bir düziye, hepsi beraber, birbirine uygun.

SEVİYELİ (i.). Seviyesi yüksek olan.

SEVİYESİZ (i.). Seviyesi düşük, bayağı, âdî.

SEVİYYEN (i. A.). Bir düziye, eşit olarak.

SEVK (ka ile) (i. A.). **1.** Öne katıp sürme, ileri götürme: Koyunları otlağa sevketti. **2.** Sebep olup bir neticeye götürme: Tenbellik insanı sefalete sevkeder. **3.** Gönderme, eriştirme: Erzak sevketmek. **Sevk-ı asker** = Bir tarafa asker götürme. (askerlik) **Sevku'l-ceyş** = Strateji. **Sevku't-tabîa (sevk-ı tabîî)** = Hayvanlarda, düşünmeyerek, tabiatın sevkı ve zorlamasıyle yapılan hareket. **Sevk memuru** = Erzak ve askerî mühimmâtın askerî mevkilere sevkıyle görevli subay.

SEVKÎ (ka ile) (i. A.) (mü. sevkıyye). Asker sevkıne veya stratejiye ait.

SEVKİTABÎÎ (SEVK-I TABÎÎ) (i. F.). bk. Sevk.

SEVKIYYÂT (i. A. c.). Asker, erzak ve askerî mühimmât sevkı işleri: Sevkıyyât-ı askeriyye.

SEVKULCEYŞ (i. A.). Strateji. bk. Sevk.

SEVME (i.). Sevmek işi: Onun sevmesi anlaşılmaz.

SEVMEK (f.). **1.** Sevgisi olmak, sevgi duymak, gönülden bağlı olmak, dostluk ve sevgi göstermek: Her ana evlâdını sever. **2.** Âşık olmak: Mecnûn, Leylâ'yı sevmekle şöhret bulmuştur. **3.** Mâil olmak, beğenmek, tercih etmek, arzu göstermek: Eti çok severim, balığı hiç sevmem. **4.** Okşamak, taltif etmek: Çocuğu seviyordu. **5.** Hoşlanmak, muvafık ve uygun bulmak, hazzetmek: Söğüt ağacı sulak yerleri sever; bu ağaç yerini sevmiş, çabuk büyüdü. **Allah'ı seversen** = Allah aşkına!

SEVR (i. A.) (c. esvâr). **1.** Öküz, boğa. **2.** (astronomi) Öküz şeklindeki bir burç ki, Güneş nisan ayında bu burca girer. **Sitte-i Sevr** = Nisanda altı gün süren fırtınaların adı. **Aynü's-Sevr** = Cebbâr burcunun parlak bir yıldızı. **Lisân-ı Sevr** = Geniş yapraklı bir bitki.

SEVSEN, SÛSEN (i. F.). Halk arasında yanlış olarak «susamçiçeği» denilen bitki ki, çiçeğinin rengine göre çeşitleri olur. bk. Sûsen.

SEYAHAT (SEYÂHAT) (iki y ile yan-

lıştır) (i. A.). Uzak yerlere gitme, uzun yolculuk.

SEYÂHAT-NÂME (i. F.). Bir seyyahın gezdiği yerlere ve seyahatte görüp geçirdiği şeylere dair yazdığı kitap: Evliyâ Çelebî'nin Seyâhat-Nâme'si.

SE-YEK (i. F.). Tavlada zarlardan birinin üçlü, öbürünün birli gelmesi.

SEYELÂN (i. A.). Akma, cereyan.

SEYF (i. A.) (c. süyûf, esyâf). Kılıç.

SEYFÎ (i. A.) (mü. seyfiyye). **1.** Kılıca yani savaş ve askerliğe mensup ve ait. **2.** Kılıç şeklinde olan: Seyfiyyü'ş-şekl.

SEYHAN (hi. coğrafya). Anadolu'da Adana ovasını yararak İskenderun Körfezi'ne dökülen nehir ki, paralelinde olan Ceyhan ile beraber Türkler tarafından aslî vatanları olan Türkistan'ın Seyhun ve Ceyhun'una benzetilerek bu ad verilmiştir.

SEYHUN (hi. coğrafya). Türkistan'da Ceyhun ile paralel akıp Aral'a dökülen büyük ırmak ki «Sır-Deryâ» da denir.

SEYİR (SEYR) (i. A.). **1.** Yürüme, yürüyüş, gitme, hareket. **2.** Yolculuk, sefer. **3.** Gezme, gezinme: Seyre gitmek, seyretmek, seyir yeri. **4.** Eğlenmek için bakma, temâşâ: Bahçeyi, çarşıyı, yeni gelen eşyayı seyretmek. **5.** Uzaktan bakıp karışmama: Seyrediyordum. **6.** Görülecek ve gezilecek şey, görülmeye değer alay veya eğlence: Filân yerde seyir varmış. **Seyrettirmek** = Seyre değer bir şeyi göstermek. **Seyr-i deryâ** = Deniz seyahati. **Seyr-i sefâin** = Gemi işletme işi ve mesleği, Fr. navigation. **Seyr-i fi'l-menâm** = Tamamiyle uyanmaksızın gece kalkıp gezmek hâli ki, bir hastalıktır, uyurgezerlik.

SEYİRCİ (i.). **1.** Seyreden. **2.** mec. Uzaktan bakıp karışmayan: Ben seyirciyim.

SEYİRMEK (f.). Az oynamak, kımıldanmak, sinir hafif surette oynamak: Gözüm seyiriyor. bk. Seğirmek.

SEYİS (i. A.). Ata bakıp tımar eden hizmetçi.

SEYLÂB bk. Seylâbe.

SEYLÂBE (i. F.). Sel suyu, sel hâlinde şiddetle akan su.

SEYLÂNÎ (i.). Seylan Adası'nda çıkan bir çeşit kıymetlice taş.

SEYRÂN (i. F.) (Ar. «seyr» den). **1.** Gezme, dolaşma. **2.** Bakıp seyretme: Seyrân etmek, seyrâna gitmek.

SEYRÂN-GÂH (i. F.). Seyir ve temâşâ yeri, mesîre.

SEYREK (i.). **1.** Parçaları arasında aralık bulunan, aralıklı, zıddı: sık: Seyrek tarak, seyrek diş, seyrek ağaçlar. **2.** Aralığı olan, sık vuku bulmayan, nâdir.

SEYREKÇE (i.). Oldukça seyrek, az aralıklı.

SEYREKLEŞMEK (f.). Arası açılmak, açık veya nâdir olmak, yer veya zamanca aralıklı olmak: Şu ağaçlar çok seyrekleşti; misafirlerimiz pek sekrekleşti.

SEYREKLEŞTİRMEK (f.). Seyrek hâle koymak.

SEYREKLİK (i.). **1.** Aralıklı ve açık olma: Dişlerin, ağaçların seyrekliği. **2.** Bir şeyin aradan vakit geçerek olması: Yağmurun seyrekliği.

SEYRELMEK (f.). Seyrekleşmek. bk. Seyrekleşmek.

SEYRETMEK (f. A. T.). **1.** Eğlenmek için bakmak. **2.** Yol almak. **Seyret** = Beklenmedik bir şey olacağını anlatır: Sen şimdi curcunayı seyret! bk. Seyir.

SEYRİMEK bk. Seğirmek.

SEYR-İ SEFÂİN bk. Seyir.

SEYRÜSEFER (i. A.). Trafik.

SEYYÂF (i. A. «seyf» ten imüb.). **1.** Kılıçlı. **2.** Kılıççı.

SEYYÂH (i. A. «seyâhat» ten imüb.) (c. seyyâhîn). Seyahat eden, gezgin.

SEYYÂL (i. A. «seyelân» dan imüb.) (mü. seyyâle). Akan, akıcı.

SEYYÂLE (i. A.) (c. seyyâlât). Akan şey. (hâl) **Seyyâle-i berkıyye** = Elektrik akımı, Fr. courant électrique.

SEYYÂN (aslı: **SİYYÂN**) (i. A.). Eşit ve beraber olan iki şey: İkisini seyyân mı tutuyorsunuz? Seyyânen taksim etti.

SEYYÂNEN (SİYYÂNEN) (i. A.). Müsavi şekilde, eşit olarak.

SEYYÂR (i. A. «seyr» den imüb.) (mü. seyyâre). **1.** Gezen, dolaşan, hareket eden, sâbit olmayan: Seyyâr topçu alayı. **2.** Yerli olmayıp istenildiği yere taşınan: Seyyâr hastahâne, seyyâr torpido, seyyâr filo, seyyar satıcı.

SEYYÂRE (i. A.) (c. seyyârât) (astronomi). Güneşin çerçevesinde belirli bir müddet içinde dolaşan yıldız, gezegen.

SEYYÎ (i. A.) (mü. seyyie) (c. seyyiât). Kötü, fena, hafif günah.

SEYYİB, SEYYİBE (i. A.) (c. seyyibât). Bâkire olmayan (kadın), dul.

SEYYİD (i. A.) (mü. seyyide) (c. sâdât). **1.** Efendi, ağa, bey, molla, ileri gelen, baş, reis. **Seyyidü's-Sakaleyn** = İki âlemin efendisi olan Peygamberi'miz «Seyyidü'l-Enbiyâ» da denir. **2.** Hazret-i Hüseyn'in nesli. Hazret-i Hasan'dan inenlere «Şerîf, şerîfe» denilir.

SEYYİDÂN (i. A. tes.). İki Seyyid, Hz. Hasan ile Hüseyn.

SEYYİDLİK (i.). Hz. Muhammed'in nesline mensûb olan: Zamanımızda seyyidlik iddia edenlerin hiçbirinin iddiası doğru değildir.

SEYYİE (i. A.) (c. seyyiât). **1.** Kötü iş, kötülük, fenalık. **2.** Suç, kabahat, günah. **3.** Bir kötü işin neticesi ve cezası olarak çekilen zahmet. Zıddı: hasene, hasenât.

SEZÂ (i. F.). Lâyık, münasip.

SEZÂİYYE (i. F. A.). Bir tarîkat.

SEZARYEN (i. Fr.). Doğmayan çocuğu almak üzere ana karnını yararak yapılan ameliyat (ünlü Sezar böyle doğduğu için bu ad verilmiştir).

SEZÂ-VÂR (i. F.). Lâyık, münasip, uygun, yaraşır.

SEZÂ-VÂRÎ (i. F.). Değerlilik, lâyıklık, lâyık ve münasip olma.

SEZDİRMEK (f.). Dolayısıyle anlatmak, hissettirmek: Hırsızlar sezdirmeden kasadan parayı almışlar.

SEZGİ (i.). Dolayısıyle anlama, sezme, seziş.

SEZGİCİLİK (i. felsefe) (uyd. k.). Sezgiyi üstün tutan felsefe.

SEZİLMEK (f.). Dolayısıyle anlaşılmak, hissolunmak.

SEZİNMEK (f.). Anlayıp ses çıkarmamak.

SEZİŞ (i.). Sezme, his, duygu.

SEZME (i.). Dolayısıyle anlama, his, seziş.

SEZMEK (f.). Dolayısıyle anlamak, hafif surette hissetmek.

SEZÜ (i.). Mantar ağacı, tıpalık mantarı veren meşe çeşidi.

SEZYUM (i. L. kimya). Cs senbolüyle gösterilen bir eleman.

SFAGNUM (i. L. botanik). Bataklıklarda yetişen bir çeşit yosun (sphagnum).

SIBÂK (ka ile) (i. A. «sebk» ten). **1.** Bir şeyin geçmişi, üst tarafı. **2.** Kayıt, bağ, ilgi. **Sıbâk ve sıyâk** = İbârenin gelişi, sözün alt ve üstü ile uygunluğu.

SIBGA (i. A.). **1.** İçine kumaş vs. batırılan boya. **2.** Hıristiyanlar'ın vaftizi. **3.** Din, mezhep. **4.** İspirto ve lokmanruhu içinde eritilmiş renkli maddeler, Fr. teinture.

SIBT (i. A.) (c. esbât). Torun.

SIBTEYN (i. A.). İki torun.

SIBTEYN-İ MÜKERREMEYN (i.). Peygamberimiz'in iki torunu, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyn.

SIBYÂN (i. A. c.) (m. sabî). Çocuklar. bk. Sabî.

SICACIK (i.) («sıcak» sıfatının küçültülmüşü olup sevgi için kullanılır). Sevilecek ve hoşlanılacak şekilde sıcak: Sıcacık odasında oturuyor.

SICAK (aslı: **ISICAK**) (i.). **1.** Yakmayacak derecede kızgın, soğuk olmayan, üşütmez, ısınmış, Ar. hârr, Fars. germ: Sıcak su, sıcak hava, sıcak yemek, sıcak oda. **Kanısıcak** = Sevimli, herkesle çabuk dost olur. **2.** Sıcaklık, hararet: Ben çok sıcaktan hoşlanmam; havada çok sıcak vardır; bu seneki sıcağı çoktan görmemiştik. **3.** İçinde sıcak su ile yıkanılan yer, hamam: Sabah sıcağa gitmiştim. **4.** Sıcak yer, ısınmış yer: Sıcaktan soğuğa çıkmak. **Sıcağı sıcağında** = mec. Tavında, zamanını geçirmeden.

SICAKLIK (i.). Hararet, ısı: Sobanın sıcaklığı uzaktan hissolunur.

SICAKÖLÇER (i. fizik) (uyd. k.). Termometre.

SIÇAN (aslı: **SIÇGAN**) (i.). Birçok cinsleri olan meşhur kemirici hayvan, fare, Fars. mûş: Fındıksıçanı, tarla, kır, dağ sıçanı. Postları kürk yapılan birçok küçük hayvana da halk dilinde «sıçan» denir. **Tarlasıçanı** = Tarlalarda bulunan ve ürünleri yiyen bir sıçan. **Fındıksıçanı** = Bu hayvanın küçüğü, cardın. **Kemesıçanı** = Lâğımlarda bulunan en büyüğü. **Yersıçanı** = Köstebek denilen hayvan. **Sıçanotu** = Fareleri öldürmekte kullanılan bir kimyevî zehir. **Sıçandişi** = Çamaşır etrafına ve gömlek kollarının kenarına yapılır ince ve sivri oya. **Sıçankulağı** = Myosotis denilen çiçek. **Sıçankuyruğu** = Bir cins yuvarlak törpü. **Sıçanyolu** = Yeraltı lâğımı. **Sıçan yılı** = Türk yılının birincisi.

SIÇILMAK (f.). Pislikle pislendirmek, murdâr ve berbâd olmak.

SIÇIRGAN (i.). Sürgüne tutulup her yanı pislik içinde bırakan: Sıçırgan bir kedi.

SIÇMAK (f.). **1.** Dışarıya çıkmak, Osm. def'-i tabiî etmek. **2.** mec. Berbâd ve murdâr etmek.

SIÇRAMAK (f.). Havaya kalkıp öteye fırlamak, oynamak: Çocuklar sıçrayıp oynuyorlardı; çamur üstüme sıçradı. **Can, akıl başa sıçramak** = Dehşet gelmek.

SIÇRATMAK (f.). Yukarıya fırlamasına sebep olmak, yukarıya fırlatmak, zıplatmak: Çocuğu oynatıp sıçratıyor. **Leke sıçratmak** = Bulaştırmak. **Üstüne sıçratmak** = Bir kötünün taarruzuna uğramak.

SIÇRAYICI (i.). Sıçrayan, fırlayan, oynayıp hoplayan: Sıçrayıcı hayvanlar.

SIÇTIRMAK (f.). **1.** Üstüne ettirmek. **2.** mec. Çok korkutmak.

Sığır çeşitlerinden Amerikan mandası

Sığırcık

Sığırdili

SIDDÎK (ka ile) (i. A. «sıdk» tan imüb.) (mü. sıddîka). Pek doğru, asla yalan söylemeyen, sözünde duran (Hazret-i Ebû-Bekr'in lakabıdır).

SIDK (i. A.). **1.** Doğruluk, gerçeklik, hakikat. **2.** İyi niyet.

SIFAT (i. A. «vasf» tan) (c. sıfât). **1.** Bir kişi veya bir şeyin hâli: Fazilet insana yakışır sıfatların en iyisidir. **2.** İnsanın bir iş ve harekette bulunmaya salâhiyet kazanmak için takındığı hâl veya unvan. **3.** Şekil, çehre, beniz, dış görünüş: Onun ne adam olduğu sıfatından bellidir. **4.** (gramer) Kendi kendine var olmayıp bir kişi veya şeye ârız olan bir durumu gösteren kelime: Ak, kara, büyük, küçük, ağır, hafif, âlim, câhil kelimeleri sıfattır (sıfatlanan isme «mevsûf» denir). **Sıfat-ı resmiyye** = Bir adamın devlet ve hükûmetçe taşıdığı görev ve mevki; Onun bir resmî sıfatı var mıdır?

SIFAT-FİİL (i. gramer). Partisip.

SIFFÎN (hi. A.). Fırat civarında Rakka yakınında bir yer olup Hz. Alî ile muâviye arasında geçen savaşla ünlüdür.

SIFIR (SIFR) (i. A.) (c. asfâr). Kendiliğinden hiçe işaret olduğu hâlde rakamların sağında yazıldıkça onlara bir derece kazandırıp meselâ biri on ve ikiyi yirmi eden işaret ki, «0» şeklindedir. **Solda sıfır** = Hiçbir ehemmiyeti olmayan, hiç hükmünde olan. **Sıfırı tüketmek** = **1.** mec. Karşılıkta bulunmaktan ve bir şeye devamdan âciz kalmak. **2.** Telef olmak: Herif soğuktan orada sıfırı tüketmiş. **3.** Boş, hiçbir şeyi olmayan. **Sıfrü'l-yed** = Eli boş, Fars. tehîdest.

SIFR bk. Sıfır.

SIĞ (i.). Çok derin olmayan: Çayın sığ yeri; denizin sığ sahili; sular sığdır.

SIĞAMAK bk. Sıvamak.

SIGAR (i. A.). Küçüklük. **Sıgar-ı sin** = Yaş küçüklüğü.

SIGAR (a uzun) (i. A. c.) (m. sagîr). bk. Sagîr.

SIĞDIRMAK (f.). Aldırmak, Osm. istiâb ettirmek: Bu kitapları dolaba sığdırabilecek misiniz?

SIĞIN (i.). Geyiğin iri bir cinsi.

SIĞINAK (i.). **1.** Sığınılacak yer, Ar. melce. **2.** Harpte bomba ve zehirli gaz tesirinden korunmak için, yer altında, zemin katlarda yapılan barınak.

SIĞINMAK (f.). Dayanmak, ilticâ etmek: Şeytan'ın şerrinden Allah'a sığınırım!

SIĞINTI (i.). Kapılandığı yerde varlığı gereksiz görülen kimse.

SIĞIR (i.). Çift sürmede ve araba çekmede kullanılan, eti ve sütü yenen iri evcil hayvan, Ar. bakar: Sığır eti, sığır sütü, sığır dili. Erkeğine «öküz», dişisine «inek», yavrularına «buzağı, dana, düğe, tosun» aygırına «boğa» denir. **Sığırdili, sığırkuyruğu, sığırgözü** = Bitki çeşitleri.

SIĞIRCIK (i.). Bir cins kuş (doğrusu: Cugurcuk).

SIĞIRDİLİGİLLER (i.). İki çeneklilerden bir bitki familyası.

SIĞIRLIK (i.). Ahmaklık, kalınkafalılık.

SIĞIRTMAÇ (i.). Sığır çobanı.

SIĞIŞMAK (f.). Sıkılarak zorla dar bir yere girmek: Bu kadar adam o arabaya nasıl sığışır?

SIĞIŞTIRMAK (f.). Sıkarak aldırmak, sokuşturmak: Bu kadar eşyayı bu sandığa nasıl sığıştıracaksınız?

SIĞLIK (i.). **1.** Suyu sığ olup geçit veren: Nehrin orası sığlıktır. **2.** Kumluk: Gemi sığlığa oturdu.

SIĞMAK (f.). bir kabın içine girmek, alınmak, istîab olunmak: Bu eşya bu sandığa sığmayacaktır. **Kabına sığmamak** = mec. Sabırsız olmak. **Ele, avuca sığmamak** = mec. Pek serkeş ve haşarı olmak. **Mızrak çuvala sığmaz** = Hakikati yok etmek imkânsızdır.

SIHHAT (i. A.) (Arapça tâbirlerde «sıhha» şeklinde kullanılır). **1.** Gerçeklik, gerçeğe uygun olma: Bu sözün sıhhati var mıdır? **2.** Sağlamlık, dürüstlük, sakat ve noksan olmamak. **3.** Yanlış ve hatâlı olmama, doğruluk: Bu kitabın yazısı pek iyi değilse de sıhhatine diyecek yoktur. **4.** Vücudun illetli, sakat ve hasta olmaması, sağlam olması, sağlık, âfiyet: Vücut sıhhati. **Sıhhat üzre** = Sağ sağlam olarak. **Sıhhatler, sıhhat (ve) âfiyetler ola** = Hamamdan çıkan, tıraş olan kimselere söylenen iyi temenni sözü. **Hıfzıssıhha** = Tıbbın sıhhati korumakla uğraşan dalı, sağlık bilgisi.

SIHHATLİ (i.). Sıhhatı yerinde olan, sağlam.

SIHHÎ (i. A.) (mü. sıhhıyye). **1.** Sıhhate ait. **2.** Tıbba ait: Sıhhiyye dairesi.

SIHHİYE (SIHHİYYE) (i. A.). Sıhhate ait işlerle uğraşan daire: Sıhhiye Bakanlığı, meclisi, memuru, reisi, tezkeresi.

SIHHİYYÛN (i. A. c.). Sağlık bilgisine çok ehemmiyet veren doktorlar sınıfı, Fr. higiénistes.

SIHR (i. A.). Güvey, enişte ve evlenerek akraba olan kimse, hısım.

SIHRI (i. A.) (mü. sıhriyye). Evlenmekten olan ve doğan. **Karâbet-i sıhriyye** = Evlenmekten hâsıl olan akrabalık.

SIHRİYYET (i. A.). Bir evlenme dolayısıyle hâsıl olan akrabalık. **Sıhriyyet-i seniyye** = Padişah ile bu yolda akrabâlık.

SIK (i.). **1.** Birbirine yakın ve bitişik, zıddı: seyrek: Sık tarak, sık ağaçlar, sık kumaş. **2.** Dar, sık: Sık yer. **3.** Nâdir olmayan, çok vuku bulan: O memlekette fırtınalar pek sıktır. **4.** Birbirine yakın olarak. **Sıkboğaz etmek** = Birini şaşırtıp, tedbir almasına vakit bırakmayarak acele ettirip, zorlayarak kendisinden bir şey elde etmek.

SIKBOĞAZ bk. Sık.

SIKI (i.). **1.** Dar, Fars. teng: Sıkı boğaz; sıkı yaka. **2.** Pek, katı, sert: Sıkı et. **3.** Aceleci, sür'atli: Sıkı iş. **4.** Şiddetli: Sıkı emir. **Sımsıkı** = Pek dar, pek fazla sıkışmış. **Sıkı sıkıya** = Bir şeyin kabına, tamamı tamamına ve güçlükle yerleşmesi: Tulumbanın pistonu sıkı sıkıya geçmeli. **Sıkıfıkı** = Pek bitişik, pek devamlı, samimî ve yalnızca: Sıkıfıkı konuşmak, dost olmak. **5.** Büyük bir dikkatle: Sıkı sıkı bakıyor, dinliyordu. **6.** Birbirinden sonra, birçok defa: Sıkı sıkı gelip gidiyordu (bu şekilde kullanıldığı zaman ekseriya mükerrer olarak geçer) (aşağıdaki maddeye bk.).

SIKI (i.). **1.** Darlık, sıkıntı, ıstırap: Can sıkıntısı. **2.** Son derece, sıkıntının sonu: Sıkıyı görmeyince, sıkıya gelmeyince. **3.** Şiddet, müsaadesizlik. O kışlarda sıkı altındaydı. **Sıkıya koymak** = Terbiye için bir genç hakkında tedbirler almak. **4.** Ağızdan dolan ateşli silâhlarda barut ve kurşunun üstünden namlıya sokulup basılan bez, kâğıt vesaire. **Kurusıkı** = Kurşunsuz olarak barutun üzerine basılan sıkı ki, yalnız ses için atılır (yukarıya bk.).

SIKICI (i.). Sıkıntı veren, can sıkan, tedirgin eden.

SIKIFIKI (i.). Pek samimî, teklifsiz.

SIKILGAN (i.). Çekingen, utangaç.

SIKILMAK (f.). **1.** Daralmak, darlaşmak, tazyik olunmak: Bu çanta bundan fazla sıkılmaz. **2.** Sıkıntı çekmek: Bugün çok sıkıldım. **3.** Utanmak, mahcûb olmak: Sıkılmaksızın söylüyor. **4.** Darlık çekmek, sıkıntıda olmak: Çok sıkılıp kendisine müracaat edersem reddetmez. **İç sıkılmak** = Kederli ve sıkıntılı olmak. **Can sıkılmak** = Bir şeye üzülmek.

SIKILMAZ (i.). Utanmaz.

SIKIM (i.). Bir avucun aldığı miktar: Bir sıkım şeker.

SIKINMAK (f.). Kendi kendini sıkmak, ıkınmak.

SIKINTI (i.). **1.** Darlık, Ar. müzâyaka, zaruret. **2.** Keder, hüzün. **3.** Istırap. **4.** Ağırlık. **5.** Sıkılmış meyve suyu. **6.** Sıkılmış meyve posası. **İç sıkıntısı, can sıkıntısı** = Bir şeyden sıkılıp ne yapacağını bilememe.

SIKIŞIK (i.). Sıkışmış hâlde olan.

SIKIŞMAK (f.). **1.** Birbirini sıkacak şekilde yığılmak: Kalabalık sıkıştı. **2.** Darlaşmak, daralmak: Göğsüm sıkıştı. **3.** Mecbur kalmak: Çok sıkışırsam bunu da sarfederim.

SIKIŞTIRMAK (f.). **1.** Zorla dar yere sokmak. **2.** Baskı altında ezip inceltmek. **3.** Zorlamak, tazyik etmek: Kendisini bugün yola çıkması için sıkıştırıyor. **4.** Usulca eline vermek: Eline bir lira sıkıştırdı (bunun doğrusu «sokuşturmak» tır).

SIKIT bk. Sıkt.

SIKKIN (i.). Sıkılmış.

SIKLAM (i.). bk. Sırsıklam, sırılsıklam.

SIKLAMAK (f.). **1.** Sıkılarak zorla ağlamak. **2.** Islık çalmak.

SIKLANMAK (f.). Sık olmak, sıklaşmak: Yağmurlar pek sıklandı.

SIKLAŞMAK (f.). Sık hâle gelmek.

SIKLAŞTIRMAK (f.). Sık hâle getirmek.

SIKLET (i. A.). **1.** Ağırlık. **2.** Sıkıntı, ıztırap: Havada bir sıklet var. **3. Sıklet-i izâfiyye** = Özgül ağırlık: Altının, gümüşün, bakırın sıklet-i izâfiyyesi.

SIKLIK (i.). **1.** Fâsılasızlık, darlık, bitişiklik: Ağaçların sıklığı. **2.** Birbiri arkasından gelme: Kışın yağmurların sıklığı yolların kurumasına meydan bırakmaz. **3.** Pek sık olan: Sıklık orman; o mahalle pek sıklıktır (mahallede bulunan evler birbirine bitişiktir).

SIKLIK (i.). Islık, dil ile sıkarak çıkarılan ses.

SIKMA (i.). **1.** Sıkmak işi. bk. Sıkmak. **2.** Yukarısı potlu ve aşağısı bacağa bitişik potur çeşidi, Lâz poturu.

SIKMAK (f.). **1.** Darlatmak, daraltmak, tazyik etmek: Denkleri sıkmak. **2.** El ile sıkıştırıp suyunu almak: Üzüm, limon, çamaşır sıkmak. **3.** Kuvvet vermek, pekleştirmek, şiddetlendirmek: Elini sıkmak, sesi sıkmak. **4.** Zorlamak, tazyik etmek: Çok sıkarsan doğrusunu mu itiraf eder? **5.** Iztırap vermek, sıkıntı vermek: Böyle sözler adamı sıkar. **6.** (bir ateşli silâhı) Boşaltmak: Bir tabanca, bir kurşun sıktı. **İç,**

can sıkmak = Keder vermek. **Diş sıkmak** = Gayret veya tahammül etmek.

SIKT (i. A. tıp). Ana rahminden ölü düşen çocuk.

SILA (i. A. «vasl» dan). **1.** Ulaşma, iki şeyin birbirine bitişmesi. **2.** Vatan ve memleketine veya akraba ve yakınlara ulaşma, vatanını veya akrabasını ziyaret etme. **Sıla-i rahm** = Ana - baba ve akrabasını ziyaret vazifesi. **Sılaya gitmek** = Akraba ve yakınlarını görmek üzere memlekete gitmek. **3.** (ikinci mânâ ile sıla etmek tâbirinden yanılmakla bu mânâya getirilmiştir) Vatan, memleket: Sılaya gitti, sıladadır.

SIM (e.). «Sı» ile başlayan bazı sıfatların başına getirilirse mânâyı kuvvetlendirir. Sımsıkı («simsiyah» taki «sim» in kalınıdır).

SIMÂH (i. A. tıp). Kulak deliği.

SIMAK (f.). Bozmak, kırmak, kesmek, kesip mahvetmek.

SIMÂM bk. Sımâme.

SIMÂME (i. A.). **1.** Tıpa, tıkaç. **2.** (tıp) Kan damarlarında olup damarı tıkayan kan pıhtısı.

SIMIZDI (i.). Yemin bozma, vefasızlık.

SIMIZMAK (f.). Yeminini bozmak, tutmamak.

SIMSIKI bk. Sım, sıkı.

SINÂAT (i. A.) (c. sanâyi). **1.** Tecrübe ve alışkanlıkla elde edilen san'at, meslek ve iş: Terzilik, demircilik, marangozluk vesaire gibi, Ar. hırfet. **2.** Yalnız tahsil ile elde edilemeyip, tecrübeye muhtaç olan ilim ve fen, doktorluk ve mühendislik gibi. **3.** Maharet, ustalık: Bu işte sınaât vardır. **Dârü's-sınâat** = Tersane ve umumiyetle fabrika. **Sanâyî-i nefise** = Güzel sanatlar.

SINÂB (i. A.) (Y. hardal). Bir çeşit hardal.

SINÂÎ (i. A.) (mü. sınâiyye) (c. sınâiyyât). **1.** Sınâate ait, meslekî. **2.** Tabiî olmayan, yapma, insan yapısı (ikinci mânâ ile «sun'î» daha çok kullanılmıştır).

SINAMAK (f.). **1.** Tanımak için koklamak, koklayarak tanımaya çalışmak. **2.** Denemek, tecrübe etmek.

SINANMAK (f.). Denenmek, tecrübe olunmak. **Sınanmış** = Tecrübe edilmiş, Ar. Mücerreb.

SINAR (i.). Bildik, tanıdık, bir soydan olan: Hayvan sınarına çeker.

SINAV (i.) (y. k.). İmtihan.

SINDI (i.). Büyük makas, terzi makası.

SINDIK bk. Sındırgı.

SINDIRGI, SINDIK (i.). Bozgunluk yeri, bir mağlûbiyetin vuku bulduğu yer. **Sırp-sındığı** = Sırplar'ın vaktiyle yenildikleri savaş yeri.

SINDIRMAK (f.). Yenerek bozmak.

SINDÎD (i. A.) (c. sanâdîd). Reis, baş, ilerigelen. **Sanâdîd-i Kureyş** = Kureyş'in ilerigelenleri.

SINGIN (i.). **1.** Kırık dökük, perişan, dağınık. **Sıngın adalar** = Dağınık adalar. **2.** Mağlûp.

SİNH (i. A.) (c. esnâh). Diş kökünün gömülü bulunduğu yer, diş yuvası.

SINIF (SINF) (i. A.) (c. esnâf, sunûf). **1.** Sıra, tabaka, derece: Mektebin sınıfları; birinci, ikinci sınıf. **2.** Zümre: Ahalinin hangi sınıfındandır? **3.** Vaktiyle derecelere ve sınıflara ayrılmış olan san'at ve meslek mensupları (sıfat gibi de kullanılır). Esnaf adam; babası esnaf idi («esnaftan» demek daha doğrudur).

SINIFLAMAK (f.). Sınıflara, kısımlara ayırmak, tasnif etmek.

SINIK (i.). **1.** Kırık, bozuk, Fars. şikeste. **2.** Dağınık, perişan, perakende. **3.** Bozulmuş, mağlûp. bk. Sıngın.

SINIR (i. Y.). Hudut. **Sınır koymak** = Tahdîd etmek, sınırlamak.

SINIRDAŞ (i.). Ortak sınırı olan, Osm. hem-hudûd.

SINIRLAMAK (f.). Sınır koymak, sınırı belirtmek.

SINIRLI (i.). **1.** Bir sınırla çevrili. **2.** Belirli miktarda, başı sonu belli, mahdut.

SINIRSIZ (i.). Sınırı olmayan, uçsuz bucaksız.

SINMAK (f.). **1.** Kırılmak, bozulmak. **2.** Dağılmak, perişan, darmadağın olmak. **3.** Mağlûp ve yenilmiş olmak, bozgun vermek.

SIPA (i.). Yaşı geçmiş eşek yavrusu (daha küçüğüne «kolon» derler. Diğer bazı hayvanların yavrularına da denir: Geyik sıpası).

SIR (SIRR) (i. A.) (c. esrâr). **1.** Gizli iş veya söz, Fars. râz: Sır saklamak, sır tutmak: Sırrını meydana çıkarmak. **2.** İnsan aklının eremediği ilâhî hikmet: Sırr-ı hilkat, esrâr-ı tabîat. **Sır kâtibi** = Hükümdar vs.'nin hususî kâtibi.

SIR (e.). Bazı sıfatların başına gelip mübalağa gösterir: Sırsıklam.

SIR (i.). **1.** Çanak çömleğe sürülen parlak boya, vernik. **2.** Aynanın arkasına sürülen terkip.

SIRA (i.). **1.** Dizi, saf: Bir sıra inci: Ağaçları sıra sıra dikmişler. **2.** Tertip,

nizam, düzen: Sıraya koymak, sıraya girmek, sıra ile **3.** Sınıf, derece, rütbe: Ben o sırada değilim, beni onların sırasına koymayın. **4.** Satır: Birkaç sıra yazı yazdı. **5.** Dershâne ve ona benzer yerlerde oturmak üzere tahtadan uzunca kanape, uzun rahle: Mektep, tiyatro sıraları. **6.** Nöbet, belirli vakit veya derece: Bizim sıramız gelmeyecek midir? Şimdi sizin sıranızdır. **7.** Fırsat, tesadüf, münasip vakit ve hâl: Sıra düşürmek; sıra gözetmek; sırası geldi de. **8.** Geliş: Sözün sırası. **9.** Rastgele alma, seçilmemiş: Sıra karpuzu; sıra memuru. **10.** Devam, boyuna uzanma: Sıra serviler, sıra duvarı. Bir sıra teşkil eden, bir sıraya dizilmiş: Sıra yalılar, dükkânlar, sıra ağaçlar. **11.** (gramer) Zarf gösteren isimlere katılarak bir düzenle devam gösterir. **Ardı sıra, arkası sıra** = Takib ederek, geriden devamlı şekilde. **Önüsıra** = Önünden, önünce, önden muttasılan. **Yanı sıra** = Beraberinde, yanyana. **Ara sıra, arada sırada** = Aralık aralık, bazen, her vakit ve muntazaman değil. **Sıra ile** = Muntazaman birbiri arkasından, muntazam bir düzende yahut birer birer. **Sırasında** = **1.** Nizâmında. **2.** Vakti gelince. **Sırasıyle** = Yoluyla, münasip şekilde. **Sıra sıra** = Saf saf, birbiri arkasında saflar teşkil edecek şekilde: Asker sıra sıra dizilmişti. **İşi sırasına girmek** = İş yoluna girmek, düzelmek. **Sırada** = Bir şeye erişmek yolunda. **Sırada** = Esnada, iken: Geldiğim sırada tesadüf ettim.

SIRACA (i.). Boğazda urlar çıkaran ve vücudun bazı taraflarında yaralar açan irsî bir hastalık(dâü'l-hanâzîr. **Sıracaotu** = Sığırkuyruğu, balıkotu türünden bir bitki.

SIRACAGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası.

SIRACALI (i.). Sıraca hastalığına tutulmuş.

SIRADAĞ, SIRADAĞLAR (i.). Sıralar hâlinde uzanan dağ zenciri, Osm. silsile-i cibâl.

SIRALAMAK (f.). **1.** Sıraya koymak, dizmek: Saksıları yolun üzerinde sıralayacağım. **2.** Birbiri ardısıra söylemek, arasını kesmeksizin söylemek: Birtakım küfürler sıralamaya başladı. **3.** (çocuk) Kanape ve duvarlara tutunarak yürümeye başlamak: Daha yürümüyor ama sıralıyor.

SIRALANMAK (f.). Sıraya konmak, dizilmek, bir dizi teşkil edecek şekilde düzenlenmek.

SIRALATMAK (f.). Sıraya koydurmak, bir diziye dizdirmek: Bu saksıları bahçıvana sıralatmalı.

SIRALI (i.). **1.** Dizilmiş, sırasına konmuş: Sıralı evler, ağaçlar. **2.** Tertipli, muntazam: Sıralı işler kolay görülür. **3.** Münasip, yolunda.

SIRASIZ (i.). **1.** Karmakarışık. **2.** Yolsuz, münasebetsiz.

SIRÂT (i.). **1.** Yol. **Sırât-ı müstakıym** = Doğru yol, hidâyet, hak yolu. **2.** Cehennem'in üzerinde kurulmuş pek dar ve geçilmesi müşkül bir köprü ki, üzerinden geçilerek Cennet'e gidilecektir: Sırât köprüsü. mec. Pek sarp ve tehlikeli yol.

SIRA-VÂRÎ (i.). **1.** Sıra teşkil eden, bir dizi şeklinde, saf olmuş: Sıra-vârî yalılar, ağaçlar. **2.** Bir dizi şeklinde, sıra ile Sıra-vârî durmuşlardı.

SIRÇA (i.). **1.** Cam. **2.** Gelinlere takılan camdan tel, renkli camdan boncuk. **3.** Elmas taslağı, ham elmas. **4.** Camdan tel gibi parlak kıl. **Sırçalı kürk** = Parlak ve kaba tüylü kürk. **5.** Mozayik.

SIRDAŞ (i). Bir sırrı bilen iki kişiden her biri.

SIRF (i. A.). **1.** Hâlis, sâfî, sade: Bu, sırf süttür; sırf yalandır. **2.** Büsbütün, tamamen. **3.** Ancak: Sırf kendi ihtirasıdır.

SIRIK (i.). Kabuğu sıyrılmış ince uzun ağaç: Çamaşır, bahçe sırığı. **Hamal sırığı** = Hamalların ağır şeyler kaldırdıkları ağaç ki, bir çiftini dört hamal kullanır. **Sırık hamalı** = Bu suretle sırık kullanarak ağır yükler taşıyan hamallar. **Sırık arabası** = Bir iki sırıkla merbut dört tekerlekten ibaret yük arabası. **Sırık gibi gezmek** = Bir iş görmeyip boş boş dolaşmak (uzun boy hakkında da aşağılayıcı maksatla kullanılır: Sırık herif).

SIRILSIKLAM (i.). Sırsıklam.

SIRIM (i.). Kalınlığı sıyrılmış ince ve yumuşak deri dilimi.

SIRITKAN (i.). Daima dişlerini gösterip sessiz ve çirkin gülen: Sırıtkan bir adamdır.

SIRITMA (i.). Dişlerini göstererek sessiz gülme: Adamın sırıtması pek zıddıma gidiyor.

SIRITMAK (f.). **1.** Dudakları ayırıp dişleri göstermek, yalandan ve tatsız şekilde gülmek: Ne sırıtıp duruyorsun? **2.** Mec. Ölmek veya soğuktan donmak. **3.** Bir kumaşa uymayan renkte iplikle örülen dikiş çirkin görülmek: Beyaz tire bu elbisede sırıtıyor. **4.** Eksiklik ve ayıp bir uçtan gözükmek: Bunun kusuru sırıtıyor.

SIRKÂTİBİ (i.). Eskiden hükümdar vs. nin yanında çalışan hususî kâtip.

SIRMA (i.). Haddeden geçirilmiş gümüş tel ve bunun altınla yaldızlanmışı: Beyaz sırma, altın sırma, has sırma; sırma

işlemeli. Sarı ve güzel saç hakkında kullanılır: Sırma saçlı.

SIRMA-KEŞ (i. «sîm-keş» den galat). Sırma işleyen, gümüşten sırma çeken esnaf.

SIRMALI (i.). Sırma ile işlenmiş.

SIRNAŞIK (i.). İstenilmemiş, beğenilmemiş olmasına aldırmadan dileğinde ayak direyen.

SIRNAŞMAK (f.). Sırnaşıklık etmek.

SIRPÇA (hi.). Bir Güney Slav dili ki, başlıca Sırp, Hırvat, Boşnak ve Karadağ lehçelerine ayrılır.

SIRPLI (hi.). Sırp.

SIRRÎ (i. A.) (mü. sırriyye). Sırra ait.

SIRSIKLAM (i.). **1.** Her tarafı ıslanmış, tamamen ıslak. **2.** Alaylı bir şekilde mânâyı kuvvetlendirmeye yarar. Adam sırsıklam âşık; sırsıklam aptal.

SIRT (i.). **1.** Arkanın yukarı tarafı: Sırtına almak; sırtını duvara vermek. **2.** Hayvanın kılıçlama olan arkasının en yukarısı: Atın sırtı eyerden yara olmuş. **3.** Hayvanın sırtından çıkan kürk: Samur, karakulak, kurt sırtı. **4.** Uzanan dağın boyuna süren kılıçlama yeri, yamaç üstü. **5.** İstihkâm. **Sırttan atmak** = mec. Üzerine almamak, kaçınmak, baştan savmak. **Sırta almak** = Yüklenmek; taahhüt etmek. **Balık sırtı** = Ortası kabarık ve kubbeli. **Birinin sırtından çıkarmak** = Onu zarara sokarak kazanmak. **Sırt sırta vermek** = Yardımlaşmak. **Sırtını dayamak** = Güvenmek. **Salla-sırt etmek** = Sırtına atmak, yüklenmek. **Sırtı kavî** = İyi giyinmiş, üşümeyecek surette çok giyinmiş. **6.** mec. Hâmisi olan.

Sırtlan

SIRTLAMAK (f.). Arkasına almak, sırtına yüklenmek.

SIRTLAN (i.). Yeleli kurdun büyük çeşidi ki, ölüleri mezardan çıkarır ve leşe gider bir yırtıcı hayvandır.

SISKA (i. A. «istiska» dan galat). **1.** Karnına su dolmuş. **2.** Raşitik bünyeli, zayıf ve kuru kalan (çocuk). **3.** Pek zayıf.

SISKALIK (i.). **1.** Istıska hastalığı. **2.** Raşitizm. **3.** Zayıflık, lâgarlık.

SITMA (i.) (aslı: Isıtma). Ateşle titreme yapan hastalık; nöbet, Ar. hummâ, Fars. teb: Sıtması olmak; sıtmaya tutulmak, yakalanmak. **Sarı sıtma** = Orta Amerika'daki bir çeşidi ki, derhal benizleri sarartıp karartarak büsbütün değiştirir.

SITMALI (i.). Sıtmaya tutulmuş.

SITMALIK (i.). Sıtması çok olan yer.

SIVA (i.). Duvara sürülen ve bir tabaka teşkil eden harç: Yapının sıvasını çekmek, sıva vurmak.

SIVACI (i.). Sıva yapan, sıva yapmayı meslek edinen.

SIVACILIK (i.). Sıva sürmek işi ve mesleği.

SIVALI (i.). Sıva sürülmüş, sıvası olan.

SIVAMA (i.). **1.** Sıvamak işi. Kaplanmış, kaplama surette sürülmüş: Gümüş sıvama bir çekmece. **2.** Pek sık takılmış, zemini pek az görünecek surette takılmış: Sıvama inci, sıvama bir yelek. **3.** Bir düzüye hiç aralık kalmamak üzere bol bol kaplama: Kaldırımlar sıvama çamur. bk. Sıvamak.

SIVAMAK (f.). **1.** Sıva sürmek, sıva ile kaplamak: Yapıyı sıvamak. **2.** Bulaştırmak. **3.** Her tarafını kaplamak, yalnız süs için ötesine berisine bakmayıp her tarafını kaplamak: Çekmeceye gümüş sıvamak.

SIVAMAK bk. Sığamak.

SIVANMAK (f.). Sıva sürülmek, sıva ile kaplanmak: Bu yapı daha sıvanmadı.

SIVANMAK (f.). Kol ve paça çevrilmek. **Kol, paça sıvanmak** = Kendi kollarını veya paçalarını çevirip hazırlanmak, bir işe hazılanmak: Siz şimdiden sıvandınız.

SIVAŞMAK (f.). **1.** Bulaşmak, bir şey sıva gibi üstüne sürülmek. **2.** Yapışkan hâle gelmek.

SIVAZLAMAK (f.). Hafifçe bastırarak el sürmek: Birinin sırtını, kolunu sıvazlamak.

SIVI (i. fizik). Üst yüzü düzgün ve yere paralel bir satıh teşkil etmek üzere, içine konduğu kabın şeklini alan cisim, Ar. mâyî.

SIVIŞIK (i.). Yapışıp bulaşan. mec. İnsanlar hakkında da kullanılır.

SIVIŞMAK (f.). **1.** Belli etmeden gitmek, kaçmak. **2.** Bulaşmak.

SIYÂGAT (i. A.). Kuyumculuk.

SIYÂM (i. A.). Oruç, Ar. savm, Fars. rûze. **Şehr-i sıyâm** = Oruç ayı, Ramazân.

SIYÂNET (i. A.). Koruma, muhafaza, himaye.

SIYGA bk. Sîga.

SIYIRMAK (f.). **1.** Şiddetle dokunup sürtünerek bir şeyin yüzünü soymak, alıp götürmek. **2.** Üstünden sıkı silerek veya kazıyarak almak, sert silmek. **3.** Çekerek çıkarmak: Bıçağı sıyırmak.

SIYIRTMAK (f.). **1.** Sıkı sürterek yüzünü aldırmak: Elin derisini, ağacın kabuğunu sıyırttı. **2.** Hareket hâlinde bulunan bir şey bir cisme temas eder gibi geçmek: Kurşun sıyırttı geçti.

SIYRIK (i.). **1.** Deri veya kabuğun sıyrılmış, tırmalanmış yeri. **2.** mec. Utanması olmayan: Sıyrık adam.

SIYRILMAK (f.). **1.** Bir şey şiddetle sürtülerek soyulmak, ayrılıp çıkmak: Yüzümün derisi sıyrıldı. **2.** Yavaşça, sürtünür gibi çekilip savuşmak, işin içinden çekilmek: Bir yolunu bulup sıyrıldı.

SIYRINTI (i.). Parmakla sıyrılmış veya sıyrılabilir kap bulaşığı: Tencere sıyrıntısı.

SIYT (i. A.). İyilikte şöhret: Sıyt-u şöhreti âleme yayıldı.

SIZDIRMAK (f.). **1.** Dokulardan terler gibi azar azar akıtmak, damlatmak: Bu küp yağ sızdırıyor. **2.** mec. Birinden para çekmek. **3.** Sarhoş edip uyutmak, sızıp yatacak şekilde sarhoş etmek.

SIZI (i.). İnce işleyen ağrı, sinir ağrısı: Bacaklarımda sızı vardır, birtakım sızılar dolaşıyor.

SIZILTI (i.). **1.** Ağlaşma, şikâyet. **2.** Hoşnutsuzluk.

SIZIM SIZIM (i.). Sızlamak mânâsını kuvvetlendirmek için söylenir.

SIZINTI (i.). Bir kabdan veya taşlar arasından damla damla terleyip akan sıvı: Yağ sızıntısı, su sızıntısı.

SIZLAMAK (f.). Acı acı ağrımak, derinden ağrı vermek, sancımak.

SIZLANMA (i.). Ağlaşma, şikâyet.

SIZLANMAK (f.). Ağlaşmak, şikâyet etmek.

SIZLATMA (i.). Sızlatmak işi.

SIZLATMAK (f.). Ağrıtmak, incitmek: Bir fiske vurup parmağımı sızlattı.

SIZMAK (f.). **1.** Ter gibi damla damla çıkmak: Bu küpten su, yağ sızıyor. **2.** mec. Çok sarhoş olup yatmak: İçip içip sızdı.

Sİ (i. L.) (musiki). La ile do arasındaki ses.

Sİ (kimya). Silisyum elemanının senbolü.

SİA (i. A. «vüs'at» ten). **1.** Genişlik, bolluk. **2.** mec. Güc, tâkat.

SÎB (i. F.). Elma.

SİCİL (SİCİLL) (i. A.) (c. sicillât) (fıkh). Mahkemede davaların kaydolunduğu defter. (mülkî idare) **Sicill-i ahvâl** = Eskiden memurların sicillerini tutan daire.

SİCİLYALI (hi.). Sicilya adası ahalisinden olan İtalyan.

SİCİLYATEYN (hi. tes. A.). İki Sicilya; Sicilya ve Napoli krallıklarından müteşekkil eski Güney İtalya devleti.

SİCİLLİ (i.). **1.** Mahkeme defterine kaydolunmuş. **2.** Sabıkalı.

SİCİM (i.). Kınnaptan kalınca ve örülmüş kaytan gibi ip: Sicimle bağlamak. **Sicim gibi** = Damlaları birbirinden ayrılmayıp da sicim gibi akan sık yağmur.

SİCN (i. A.) (c. sücûn). Zından, mahbes, hapishane, tomruk.

SİDEREZ (i. Y. jeoloji). Tabiî demir karbonatı.

SİDİK (i.). (aslı: «siğmek» den «siğdik»). Mesâneden dökülen su, çiş, idrar. **Sidik kavuğu** = Mesâne. **Sidik zoru** = İdrar tutulması. **Sidik şekeri** = Şeker hastalığı.

SİDİKLİ (i.). Çişli, üstüne çiş eden, pis.

SİDLİK (i.). Devenin göbeğiyle memeleri arası.

SİDRE (i. A.). Nabek denilen meyveyi veren bir ağaç, Arabistan kirazı. **Sidretü'l-müntehâ** = Yedinci kat gökte bir makam.

SİF (i. İng.). CİF kısaltmasının yaygın olan söylenişi. bk. CİF.

SİFÂL, SİFÂLE (i. F.). Çanak, çömlek ve çini gibi topraktan yapılmış şey. **Sifâl-pâre** = Çanak, çömlek parçası.

SİFİLİS (i. L.). Frengi hastalığı.

SİFLE (i. A.) (aslı çokluk olup, teklik gibi de kullanılır «süfle» yanlıştır). Alçak, terbiyesiz adam.

SİFON (i. Y. Fr.). Bir kabı çevirmeksizin içindeki sıvıyı diğer bir kaba nakletmekte kullanılan boru ki, bir ucu diğerinden uzun olduğundan içindeki havası boşaltılınca kabın içindeki sıvıyı yukarı çıkarıp ondan alçak olan diğer kaba döker.

SİFONLULAR (i. zooloji). Yassısolungaçlılardan bir bölüm.

SİFR (i. A.) (c. esfâr). **1.** Kitap, yazılmış şey. **2.** Kitap cildi veya faslı ve Tevrât'ın beş kitabından herbiri.

SİFTAH (i. A. «istiftâh» tan galat). İlk alışveriş: Daha siftah etmedik.

SİFTAHLAMAK (f.). Alışverişte veya bir işte başlangıç, siftah etmek, başlamak: Daha siftahlamadık.

SÎGA (i. A.) (c. siyag). Fiilin tasrifinde ortaya çıkan şekillerin herbiri, kip. **Sîgaya çekmek** = İnceden inceye sual sormak, sorguya çekmek.

SİGAR (i.). Puro, yaprak sigarası.

SİGARA (i.) (Amerika yerlilerinin dilinden). İnce kâğıda sarılı kıyılmış tütün, cigara. **Sigara içmek** = Bir ucundan yakılan sigaranın öbür ucundan dumanını içine

çekmek. **Sigara kâğıdı** = Sigara sarmada kullanılan çok ince kâğıt. **Sigara kâğıdı gibi** = Çok ince. **Sigara tablası** = İçine sigara külü silkelenen tabla, küllük.

SİĞİL (i.). Deride ve daha ziyade ellerde meydana gelen küçük ur.

SİĞMEK bk. Siymek.

SİGORTA (i. İ. sicurta). **1.** Mal ve paranın her türlü kazaya karşı tazmîni: Evi, gemiyi, eşyayı, sigorta etmek, sigortaya koymak. **2.** Bu şekilde tazminini üzerine alan ve bu maksatla teşekkül etmiş şirket ve idare.

SİGORTACI (i.). Sigorta işleri ile uğraşan kimse.

SİGORTALI (i.). Sigorta ettirilmiş.

SÎH (i. F.). Demir şiş.

SİHÂM (i. A. c.)(m. sehm). Sehmler, oklar. bk. Sehm.

SİHİR (SİHR) (i. A.). **1.** Büyü, büyücülük, gözbağcılık. **2.** Sihir kuvveti taşıyan kuvvetli cazibe, fettanlık. **3.** Şiir gibi insanı meftûn eden hüner ki, buna «sihr-i helâl» de derler ve haram olmayan büyücülük sayılır.

SİHİRBÂZ (i. F.) (Ar. sihr = Büyü, Fars. bâhten = oynamak). Büyü yapan, büyücü, gözbağıcı, Ar. sâhir, sehhâr.

SİHİR-BÂZÂNE (i. F.). Büyücülükle, büyücü gibi, cadılıkla veya fettanlıkla.

SİHİRBAZLIK (i.). Büyücülük.

SİHİRLEMEK (f.). Büyü etmek.

SİHİRLİ (i.). Büyülü, büyüye uğramış.

SİHR-ÂMÎZ (i. F., Ar. sihr = büyü, Fars. âmîhten = karışmak). Büyü ile karışık ve büyü çeşidinden fevkalâde tesirli ve büyüler gibi olan.

SİHRÎ (i. A.) (mü. sihriyye). Büyüye ait.

SİHR-SÂZ (i. A. F.). Büyücü.

SİKA (i. A. «vüsûk» tan) (c. sikaat). **1.** Güvenme, Ar. itminan, emniyet, vüsuk. **Erbâb-ı sika** = İtimat ve emniyete şayan olanlar. **2.** Güvenilir ve itimada lâyık adam Ar. mutemed, emin: Hadiste sikadır, sikâttanır.

SİKENDER (i. F.). İskender.

SİKKE (i. A.). **1.** Paraya ve dirhemlere vurulan damga. **2.** Basılmış mâdenî para: Sikke kesmek. **Sikke-i hâlise** = Hâlis altın veya gümüş para. **Sikke-i mağşûşe** = Karışık para. **3.** Düz sokak veya yol.

SİKKE (i.). Mevlevî külâhı.

SİKKE-HÂNE (i. A. F.). Sikke kesilen yer, darphâne.

SİKKE-ZEN (i. F., Ar. sikke = mâdenî para, Fars. zeden = vurmak). Sikke basan usta.

SİKKÎN (i. A.). Bıçak.

SİKLAMEN (k kalın) (i. Y. Fr.). **1.** Maviye çalar kırmızı bir renk. **2.** Tavşan kulağı, buhûr-ı Meryem.

SİLÂH (i. A.) (c. esliha). Harp âleti. **Silâh atmak** = Tüfek ve tabanca boşaltmak. **Terk-i silâh etmek** = Bir savaşa son vermek yahut savaşmamak için silâhı elden bırakmak. **Silâha sarılmak, davranmak** = Silâh kullanmak. **Silâh-be-dest** = Silâh elde olarak. **Esliha-i câriha** = Kesici silâhlar. **Esliha-i nâriyye** = Ateşli silâhlar.

SİLÂHDÂR (i.). **1.** Eski vezirlerin silâhlarını saklayıp idare etmeye memur ağa. **2.** Osmanlı sarayında Enderûn'un en büyük âmiri olan orgeneral.

SİLÂH-ENDÂZ (i. F., Ar. silâh, Fars. endâhten = atmak). **1.** Tüfek ile silâhlı asker. **2.** Savaş gemilerinde tayfalık etmeyip tüfekle silâhlanmış olarak askerlik eden deniz piyadesi.

SİLÂHENDÂZLIK (i.). Tüfekçilik, silâhendâz görevi.

SİLÂH-HÂNE (i.). Silâh konan depo.

SİLÂHLANDIRMAK (f.). Silâh vermek, Osm. teslîh etmek.

SİLÂHLANMAK (f.). Silâh edinmek, silâh takmak, silâha sarılmak.

SİLÂHLI (i.). Silâh taşıyan, Ar. müsellâh.

SİLÂHLIK (i.). Tabanca, yatağan gibi silâhları koymaya mahsus meşinden kat kat kuşak.

SİLÂHŞOR (i.). **1.** Silâhlı, silâh taşıyan adam. **2.** Cengâver, savaşçı adam. **3.** Eskiden hükümdar ve devlet büyükleri hizmetinde görevli muhafız.

SİLÂHŞORLUK (i.). Silâhşor olma. Silâhtarlık: bk. Silâhdar.

SİLÂHTARLIK (i.). Silâhtar görevi.

SİLDİRMEK (f.). **1.** Yaş bir şeyi kurutturmak, bez vesaire ile suyunu aldırmak: Şu tabağı sildirin; bu çocuk burnunu sildirmiyor. **2.** Temizletmek, su ile veya ıslak bez ile temizletmek: Şu çocuğun yüzünü sildirin; yarın tahta sildireceğim. **3.** Kazdırarak, kazdırtmak, bozdurmak: Devam etmediği için adını defterden sildirdiler; içinden bir kaç satın sildirdim.

SİLECEK (i.). Büyük hamam havlusu.

SİLGİ (i.). **1.** Silecek şey, bez, yemeni vesaire. **2.** Kurşun kalem yazılarını silmek için kullanılan lastikten âlet.

SİLH (i. F. ve salh i. A.). **1.** Yüzme, soyma, derisini çıkarma: Koyunları silh etmek. **2.** Arapça ayın son günü, zıddı: gurre: Silh-i muharrem, silh-ı zilkade.

SİLİCİ (i.). **1.** Silmek işiyle geçinen işçi: Yer silici, duvar silici kadın. **2.** Yapılarda kullanılan döşeme ve tavan vesaire tahtalarını rendelemek ve bunlara lüzumuna göre güzelce şekil vermek işiyle uğraşan adam.

SİLİK (i.). Silinmiş, bozulmuş: Silik para, resim.

SİLİKAT (i. Fr. kimya). Silis asidinin meydana getirdiği tuz.

SİLİNDİR (i. Y. Fr.). **1.** Üstüvâne, merdane. **2.** Yol yapmada kullanılan ağır makine.

SİLİNMEK (f.). **1.** Suyu alınıp kurumak: Eller, yüz, ter silindi. **2.** Islak bezle ve sünger vesaire ile ovularak temizlemek: Bu çocuğun yüzü, burnu silinmedi; tahtalar silinecektir. **3.** Kazınmak, aşınmak: Bu paranın yazısı silinmiş; bu kitabın bir çok yerleri silinmiş.

SİLİNTİ (i). Silme ve kazıma eseri: Bu kitabın bir çok silintileri vardır.

SİLİS (i. Fr. kimya). Silisyumun, kum, çakmaktaşı gibi birleşimlerine verilen ad.

SİLİSYUM (i. L. kimya) Si senbolüyle gösterilen bir eleman.

SİLK (i. A.). **1.** İnci ve tesbih gibi tanelerin geçirildiği iplik, kaytan vesaire: İncilere silk çekmek. **2.** Dizi, sıra: silk-i leâl (inci dizisi). **3.** Sıra, tertip, takım. **4.** Tutulan yol, meslek: Silk-i askerî.

SİLKELEMEK (f.). Silkmeyi bir müddet tekrarlamak, devamlı silkmek, sallamak, silkmeye devam etmek.

SİLKELENMEK (f.). **1.** Silkelemek işine mevzu olmak. **2.** Üstündeki tozu toprağı düşürmek maksadıyla vucudunu sarsmak.

SİLKİNMEK (f.). Şiddetle sarsılıp üstündeki toz toprak vesaireyi düşürmek: Kumun üzerine yatmıştı kalkıp silkindi. mec. Kalkınmak, kendine gelmek.

SİLKİNTİ (i.). Ürkme.

SİLKİŞME (i.). Kendi üstündeki toz toprağı düşürmek için vücudunu şiddetle oynatma: Kuş, beygir silkişti.

SİLKME (i.). **1.** Silkmek işi. **2.** Ufak doğranmış patlıcan ile yapılan et yemeği: Patlıcan silkmesi.

SİLKMEK (f.). Sallayarak üstündeki şeyleri veya toz toprağı düşürmek, sallamakla veya vurmakla temizlemek: Ağacı silkip yemişleri düşürmek. **Yaka silkmek** = Nefret etmek.

SİLKTİRMEK (f.). Silkmek işini yaptırmak. Bir şeyi sallayarak üstündeki şeyleri veya tozunu düşürtmek: Ağacı, keçeyi silkdirmek.

SİLL (i. A. Tıb.). Halk arasında verem denilen tehlikeli hastalığın bir başka adı.

SİLLE (i.). Açık el ile ve el ayasıyle vurulan tokat: Sille atmak, vurmak.

SİLLÎ (i. A. tıp) (mü. silliye). Vereme ait.

SİLME (i.). **1.** Silmek işi. **2.** Rendelenmiş, traş edilmiş, temizlenmiş: Silme tahta, çubuk.

SİLMEK (f.). **1.** Yaş bir şeyi emdirerek kurutmak: Gözleri, burunu, teri silmek. **2.** Islak bez vesaire ile vurarak temizlemek: Çocuğun yüzünü silmek; camları, tahtaları silmek. **3.** Rendelemek, bir şeyin pürüzünü alıp temizlemek: Tahtayı silmek. **4.** Kazımak, kaldırmak, bozmak: Adını defterden sildiler. **Silip süpürmek** = Hepsini yiyip bitirmek.

SİLSİLE (i. A.) (c. Selâsil). **1.** Zenzir. **2.** Birbirine bağlı bir sıra teşkil eden şey: Silsile-i cibâl (sıradağlar). **3.** Asttan üste derecelenme: Silsile-i merâtib. **4.** Şecere: Silsile-i neseb.

SİLSİLE-NÂME (i. F.). Şecere kitabı.

SİLUET (i. Fr.). Bir şeyin, düşen gölgesine yalnız kenar çizgilerini gösteren resim.

SİLÜR (i. Fr. jeoloji). **Silür sistemi:** Devon denen araziden önce meydana gelmiş arazi.

SİM (s.). Bazı sıfatların başına girip mübalaga gösterir. Simsiyah.

SÎM (i. F.). **1.** Gümüş. **2.** Gümüş para. **3.** Gümüş taklidi sırma veya maden.

SİMA (SÎMÂ) (i. A.). Yüz alâmetleri, çehre, beniz: Simasından bellidir. **Melek-sîmâ** = Melek çehreli, güzel.

SÎMÂB (i. F.). (Sîm = gümüş, âb = su). Cıva.

SİMÂT (i.) (m. sima.). Damgalar, alâmetler, nişanlar.

SÎM-BER (i. F. Sîm = gümüş, ber = göğüs). Göğsü gümüş gibi beyaz.

SİMETRİ (i. L. Fr.). Tenazur. Bir cismin iki tarafının bir mihvere göre birbirine tamamen intibak etmesi, birbirinin aynı olma.

SİMGE (i. felsefe) (uyd. k.). Danışıklı bir ifadesi olan resim, harf, bitki, hayvan gibi işaret, remiz: Kimyada altın Au simgesiyle gösterilir.

SİMHÂK (i. A.). Kemikleri kuşatan ince zar.

SÎMÎN (i. F.). Gümüşten yapılmış veya gümüş gibi beyaz ve sâf.

SİMİT (i.). Küçük halka şeklinde susamlı has ekmek. **Simit unu** = Simit ya-

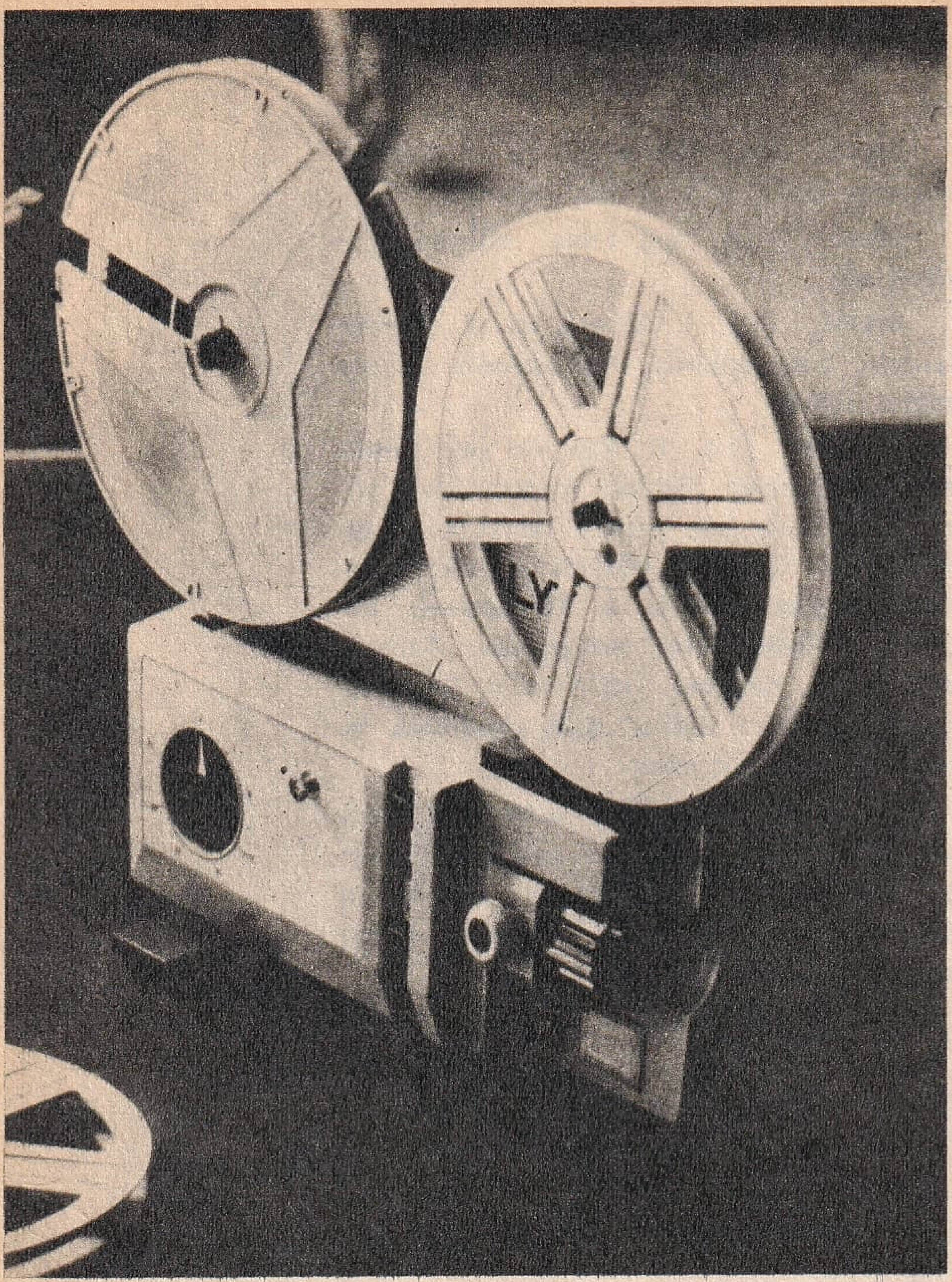

Sinema makinesi

Sinâmeki

pımında kullanılan has un. (denizcilik): **Tahlisiye simidi** = Denize düşenlerin tutunması için gemilerde bulunan simit şeklinde mantar. **Kandil simidi** = Kandil günlerinde yapılan yağlı simit.

SİMİTÇİ (i.). **1.** Simit yapan ekmekçi. **2.** Simit gezdirip satan.

SÎM-KEŞ (i. F. Sîm = sırma, keşîden = çekmek). Haddeden gümüş tel çeken san'atkâr: Sîmkeş işi. (Halk dilinde «sırmakeş» denir).

SÎMKEŞ-HÂNE (i.). Sırma teli işlenilen fabrika.

SİMSAR (i. A.). Komisyoncu, aracı.

SİMSÂRİYYE (i. A.). Komisyon ücreti.

SİMSARLIK (i.). Komisyonculuk.

SİMSİM (i. A.). Susam.

SÎM-TEN (i. F. Sîm = gümüş, ten = beden). Gümüş gibi beyaz vücutlu.

SÎMURG, SÎM-MÜRG (i. F.). Mitolojideki anka kuşu.

SİMYÂ (i. A.). Eski kimya. Fr. Magie blanche. **Simyâ-ger** = Bir zamanlar, sun'î olarak altın yapmaya çalışan kimse.

SİN (i.). Çukur, delik, mezar.

SÎN (i. Ar.). S. harfinin Arapça elifbâdaki adı.

SİN (SİNN) (i. A.). **1.** Yaş. **2.** Diş.

SİNAGOG (i. Y.). Yahudi tapınağı, havra.

SİNÂMEKİ (i. A.) Eski tıpta müshil olarak kullanılan bir madde.

SİNÂN (i. A.) (c. Esinne). Mızrak, süngü vesaire demiri, keskin ucu.

SİNARİT (i.). Orkinos balığının küçüğü.

SİNCAB bk. Sincap.

SİNCÂBÎ (i.). Sincab renginde koyuca kurşunî.

SİNCAN (ZİNCAN) (i.). Sakızlı bir cins dikenli çalı.

SİNCAP (i. F.) (asıl Farsça'sı «sencâb» dır). **1.** Ağaçlarda yaşıyan kemirici küçük kürşunî tüylü hayvan. **2.** Bu hayvanın postundan yapılmış kürk: Sincap kaplamak.

SİNDİRİLMEK (f.). Sindirmek işine konu olmak.

SİNDİRİM (i.) (y. k.). Besinlerin kana karışacak hâle gelinceye kadar sindirim sisteminde uğradıkları bütün değişiklikler, hazım. **Sindirim sistemi** = Ağızdan anusa kadar, sindirimin içinde sağlandığı organlar ve bunlara yardım eden karaciğer, pankreas gibi bezlerin hepsi, hazım cihazı.

SİNDİRMEK (f.). **1.** Çukura koymak, gizlemek, gömmek, batırmak. **2.** Hazmetmek. **3.** Korkutarak baş eğdirmek.

SÎNE (i. F.). Göğüs, mec. gönül. **Sîneçâk** = Gönlü parçalanmış. **Sîne-zen** = Göğsünü döverek matem tutan. **Sîne-sûz** = Gönül yakan, gönlü yanık.

SİNEK (i.). Ağaç ve yer deliklerine sinen yani sokulan uçar böcek, ki çeşitleri vardır: Karasinek, at sineği, eşek sineği; **Sivrisinek** = Çok sokan bir sinci.

SÎNEKEMÂNI (i. F. T.) (musiki). Göğse dayanarak çalınan eski Türk kemanı.

SÎNEKEMÂNÎ (i. F.). Sînekemânı çalan san'atkâr.

SİNEKKAYDI (i.). Ustura ile çok itinalı tıraş.

SİNEKLİK (i.). Sinekleri kovmaya veya öldürmeye mahsus küçük, delikli raket.

SİNEMA (i. Y. Fr.). **1.** Sinematografik filimleri çekme ve oynatma sanatı. **2.** Sinema filimlerinin oynatıldığı salon, bina.

SİNEMATİK (i. Y.). Hareketle alâkalı.

SİNEMATOGRAF (i. Y. Fr.). Hareketli görüntü verecek şekilde seri halinde fotog-

raf çeken ve bunları beyaz perdeye aksettiren makine, sinema makinesi.

SİNEMATOGRAFİK (i. Fr.). Sinematografla alâkalı.

SİNERJİ (i. Y. Fr.). Aynı vazifeyi yapmak.

SİNESTEZİ (i. Y. Fr.). Duyum ikiliği.

SÎNE-SÛZ (i. F.). **1.** Gönül yakan. **2.** Gönlü yanmış.

SÎNE-ZEN (i. F.). Göğüs döven, göğsünü döverek matem eden.

SİNİ (i.). Çînî'den geldiğine göre aslı «sînî» olsa gerektir. Bir sehpa veya iskemle üzerine konularak üstüne yemekler ve yemek takımları konan ve yemek yenen büyük daire şeklinde tepsi; bakır veya pirinçten olur: Siniyi kurmak. **Meydan sinisi** = Pek büyüğü.

SİNİK (i.). Sinizm prensiplerini tatbik eder.

SİNÎN (i. A. c.) (m. sene). bk. sene.

SİNİR (i.). İnsan ve hayvanların kasları içinde yayılan çok ince, sert, ipliğe benzer organların her biri. **Sinir hastalığı** = Ruh hastalığı. **Sinire dokunmak** = Can sıkmak, rahatsız etmek.

SİNİRLİ (i.). **1.** Asabî **2.** Sinirleri kuvvetli, kuruca lâkin pek kuvvetli, insan. **3.** Sinirleri çok ve sert (et). **Sinirli yaprak** = Boğa yaprağı, Ar. lisânü's-sevr.

SİNİRLİLİK (i.). Sinirli adamın hâli, asabiyet.

SİNİZM (i. felsefe). topluluk törelerini hor gören, her türlü saadeti ihtiyaç ve iptilâlardan uzak bulunmakta gören doktrin.

SİNMEK (f.). **1.** Çukura, deliğe sokulmak, batmak, gizlenmek. **2.** Hazmolunmak: Sizsiz yediğim içime sinmedi. **3.** Geçmek, nüfûz etmek: Bu kumaşa bir ağır koku sinmiş. **4.** Toprağın içine girmek. Yağmur sine sine yağdı. **5.** Korkup büzülmek: Bir köşeye sindi. **6.** (şiş) inmek, dağılmak.

SİNNEN (i. A.). Yaşça, sin (yaş) bakımından: Ben sinnen ondan büyüğüm.

SİNSİ (i.). Gizli, saklı, gizliden sokan yılan gibi habersiz zarara sokan: Pek sinsi adamdır.

SİNSİLİK (i.). Sinsi olma hâli.

SİNTİNE (i. İ.). Geminin içten en aşağı kısmı.

SİNÜSOİDAL (i.). Sinüsiot denilen eğri bir çizgi.

SİNÜSOİT (i. L. Fr.). Bir çenberin yaylarının sinüslerini değişimlerini çizgi ile gösteren devirli düzlem eğri.

SİNYOR (i. İ.). İtalyanca'da erkekler için kullanılan saygı unvanı.

SİPÂH (SİPEH) (i. F.). **1.** Asker. **2.** Ordu.

SİPÂHÎ (i. F.). **1.** Asker. **2.** Süvari. **3.** Orduda atlı sınıfına mensup asker. **Tımarlı Sipâhî** = Türk Osmanlı ordusunun en büyük kısmını teşkil eden atlı sınıf. **Kapıkulu sipâhîsi** = Osmanlı devrinde İstanbul'da bulunan sipâhî tümeni.

SİPÂHÎYÂNE (i. F.). Sipâhîce, sipâhîye yaraşır surette.

SİPÂH-SÂLÂR (i. F.). Başkumandan, serdâr.

SİPÂR (i. F. «Sipürden» fiilinden imas.). Veren, teslim veya fedâ eden: **Can-sipâr** = Canını fedâ eden.

SİPARİŞ (SİPÂRİŞ) (i. F.). Ismarlama, bir şeyin yapılması veya gönderilmesi için emir verilme: Kitapçıya kitap sipariş etmek.

SİPÂS (i. F.). Şükür, hamd: Allah'a hamd-ü sipâs olsun.

SİPÂS-DÂR (i. F.). Hamdeden, şükreden.

SİPÂS-GÜZÂR (i. F., sipâs = şükür, güzârîden = edâ etmek). Hamd ve şükür eder, minnetdâr.

SİPEH bk. Sipâh.

SİPEH-DÂR (i. F.). Asker başı, serasker, serdâr, başkumandan.

SİPEH-DÂRÎ (i.F.). **1.** Başkumandanlık. **2.** Başkumandanlığa ait.

SİPEH-SÂLÂR (i. F., sipeh = asker, sâlâr = reis). Serasker.

SİPEH-SÂLÂRÎ (i. F.). **1.** Kumandanlık. **2.** Kumandanlığa ait.

SİPENC (i. F.). **1.** Misafirhane. **2.** mec. Dünya.

SİPEND, SEPEND (i. F.). Üzerlik tohumu.

SİPER (i. F.). **1.** Kalkan. **2.** Arkasına saklanacak şey: Duvarı siper edip kaçtı. **3.** Yağmur, rüzgâr ve güneşe engel olacak saçak ve perde vesaire: Poyraza karşı bir siper ister. **4.** Güneşin tesirine engel olan şapka kenarı: Şapka siperi.

SİPERİSAİKA (SİPER-İ SÂİKA) (i. F. A.). Yıldırımı çekip toprağa veren çelik çubuk, paratoner.

SİPİHR (i. F.). **1.** Gökyüzü. **2.** Talih, baht, kader.

SİPİHR (i. F.) (musiki). Türk Musikisinde bir mürekkep makam.

SİPSİ (i.). **1.** Gemici düdüğü. **2.** Talim ıslığı. **3.** **(argo)** Esrarlı sigara.

SİPÜRDE (i. F.) (musiki). Türk Musikisi'nde bir âhenk (düzen) ve bir ney çeşiti.

SÎR (i. F.). Tok, doymuş. **Dil-sîr** = Gönlü tok, kanmış.

SÎRÂB (i. F., sîr = tok, âb = su). **1.** Su ile doymuş, suya kanmış, hararetini gidermiş. **2.** Sulu, taze.

SİRÂC (i. A.) (Fars. «çerâğ» dan Ar.' laşmış). Çerağ, ışık, kandil, meş'ale.

SİRÂYET (i. A.). **1.** Geçme, bulaşma: Nezle çabuk sirâyet eden bir hastalıktır. **2.** Geçme, Ar. İntikal, yayılma, bulaşma: O adamlarla otura otura onların âdeti bize de sirâyet etti.

Sİ-RENG (i. F.). **1.** Üç renk, üç renkli. **2.** Eski bir çeşit kumaş.

SÎRET (i. A.) (c. Siyer). **1.** Bir insanın ahlâkı, tabiat ve karakteri, zıddı: sûret: Sûret ve sîreti güzel. **2.** Macera. **3.** Biyografi. **4.** c. Hz. Muhammed'in biyografisi.

SİRHÂN (i. A.) (c. serâhin). Kurt.

SİRİŞK (i. F.). Göz yaşı.

SİRİŞT (i. F.). Tabiat, yaratılış, huy: **Melek-sirişt** = melek tabiatlı (asıl mânâsı: Yoğurma).

SİRİŞTE (i. F.). Yoğurulmuş.

SİRK (i. Fr.). Cambazların oyun oynadıkları geniş ve kapalı yer.

SİRKAT (i. A.) (aslı: Serkat). Çalma, aşırma, hırsızlık: Sirkat etmek.

SİRKE (i.). **1.** Ekşimiş üzüm suyu ki yemeğe, salata ve turşuya ekşilik vermek için konur. Ekşilik hakkında da kullanılır: Bu çorba sirke olmuş! **Kurşun sirkesi, gül sirkesi** vb. çeşitli kimyevî tertipler. **2.** Böcek yumurtası.

SİRKENCEBÎN (i). Bal ile sirke şerbeti.

SİRKMEK (f.). Silkmek fiilinin aslı ve doğrusudur. bk. silkmek.

SİRKÜLER (i. Fr.). Dağıtılmak üzere çoğaltılan mektup, Ar. tamim.

SİROKO (i. Fr. A.). Tropik iklimlerde görülen pek sıcak bir rüzgâr.

SİROZ (i. Y. Fr.). Bir karaciğer hastalığı.

SİRRUS (i. coğrafya). Bir bulut çeşidi.

SİRTO (i. R.) (musiki). Türk Musikisi'nde bir oyun havası.

SİS (i.). Yere inmiş buluttan ibaret olan rutubetli duman, pus: Havada sis var. Denizcilik: **Sis işareti** = Sisli havalarda geminin mevkiini bildiren ve boru, kampana vesair âlet ile verilen sesli işaret.

SİSAM (i. hi. coğrafya). Doğu Ege'deki Samos adası.

SİSLİ (i.). Rutubetli dumanla kaplanmış, bulut yere inerek rutubetli duman ve pus içinde kalmış: Sisli hava, sisli deniz.

SİSMOGRAF (i. Y. Fr.). Zelzele kaydeden âlet.

SİSTEM (i. L. Fr.). **1.** Birbirine uygun prensiplerin, esasların, ilmî bir bütün meydana getirecek şekilde birleşmesi. **2.** Bir bütün meydana getiren muhtelif kısımların düzeni, tertibi: Sinir sistemi, güneş sistemi. **3.** Bir netice meydana getirmeye hasredilen usullerin düzeni, tertibi: Eğitim sistemi. **4.** Bir işte muvaffak olmak için kullanılan yol, vasıtalar: İyi bir sistem takip ediyoruz. **Metre sistemi, metrik sistem** = Metre esasına dayanan çeşitli ölçülerin bütünü.

SİSTİT (i. Y. Fr.). İdrar torbası iltihabı.

SİSTRE (i. R.). **1.** Ekmekçilerin hamur teknesine yapışan hamurları temizlemeye mahsus âletleri. **2.** Marangozlukta tahtayı kazımıya mahsus âlet.

SİTÂD (i. F.). Alma, alış, alım, ahz. **Dâd-u sitâd** = Alış veriş, alım satım, Ar. ahz-ü îtâ.

SİTÂN (i. F., «sitâden» fiilinden imas.). Alan: **Cân-sitân** = Can alıcı

SİTÂN (e. F.). Yer adı yapmaya yarar. **Gül-sitân (Gülistân)** = Gül yeri, gül bahçesi. **Kabr-sitân (Kabristân)** = Kabir yeri, mezarlık.

SİTÂRE (i. F.). Yıldız.

SİTÂYİŞ (i. F.). Medhetme, övme.

SİTÂYİŞ-KÂR (i. F.). Medheden, Öven.

SİTED (i. F.). bk. Sitâd.

SİTEM (i. F.). **1.** Zulüm, haksızlık. **2.** Eziyet, cefâ. **3.** Nazikâne çıkışma: Ziyaretime gelmedin diye bana sitem etti.

SİTEM-DÎDE (i. F., sitem = zulüm, dîden = görmek) (c. Sitem-didegân). Haksızlık görmüş, Ar. mazlûm, mağdûr.

SİTEM-GER (i. F.). Zulüm ve haksızlık veya sitem eden.

SİTEM-KÂR (SİTEM-GER) (i. F.). Zulüm ve haksızlık veya sitem eden.

SİTEM-KEŞ (i. F., Sitem = zulüm, keşîden = çekmek). Haksızlık çeken, Ar. mazlûm, mağdûr.

SİTEM-RESÎDE (i. F.). Siteme uğramış.

SİTİL (i. A.). **1.** Hamam tası. **2.** Bir çeşit mangal.

SİTÎZ bk. Sitîze.

SİTÎZE (i. F.). Kavga, anlaşmazlık.

SİTR (i. A.) (c. Estâr, sütûr). Örtecek şey, örtü, perde, astar.

SİTT (i. A., seyyidet'ten). Hanım, hâtun. bk. sittî.

SİTTE (si. A.). **1.** Altı: Altı gün, altı günlük müddet: **Sitte-i Sevr** = Nisan ayının fırtınalarıyle meşhur olan altı günü. **2.** («menâsıb-ı sitte» den kısaltılmış) Ulemâya mahsus bir pâye.

SİTTÎ (i. A. «Seyyidetî» den kısaltılmış). Hanım, Hâtun. bk. Sitt.

SİTTÎN (SİTTÛN) (si. A.). Altmış, 60. **Sittîn sene** = mübalaga ve eskilik hakkında kullanılır. Sittîn sene gelmesin. (bk. altmış, - düzelt - sittîn).

SİTTÛN (SİTTÎN) (si. A.). Altmış, 60.

SİVİL (i. Fr. Civil). **1.** Askerî olmayan, mülkî. **2.** Askerî olmayan kıyafet: Sivil giymek, sivil gezmek. **3.** Kıyafet değiştirmiş polis memuru.

SİVİL bk. Siyil, sivilce.

SİVİLCE (i.). Ufak çıban.

SİVİŞ (i.). Ortadan kaldırma. **Siviş yılı** = Hicrî ve milâdî yıllar arasındaki fark.

SİVRİ (i.) **1.** Ucu ince ve keskin: Sivri deynek, diken, tepe. **2.** İnce ve uzun, boy atmış, boylu: Sivri boylu bir çocuk. **Sivrisinek** = İnce ve sokan bir sinek. **Sivri akıllı** = Hoppa, zirzop. **Sivri köşe, bucak** = Dar açı. **Sivriburun** = Palamut balığının bir cinsi.

SİVRİLEŞMEK (f.). **1.** Ucu ince ve keskin olmak. **2.** Boy atmak, incelip uzamak.

SİVRİLİK (i.). **1.** Ucu ince ve keskin olan şeyin hâli: Deyneğin sivriliği. **2.** İnce ve uzun boyluluk: Bu çocuğun sivriliği.

SİVRİLMEK (f.). Meydana çıkmak, yükselmek.

SİVRİLTME (f.). Sivri yapma, ucunu inceltip keskin etme.

SİVRİLTMEK (f.). Sivri etmek, ucunu inceltip keskin etmek: Şu çiviyi, şu deyneği sivriltmeli.

SİVRİSİNEK (i.). Çiftkanatlılardan anofel denen çeşidi sıtma aşılayan uçucu böcek (culex pipiens).

SİYA (i.) (denizcilik) Küreği tersine kullanarak kayığı geriye ve kıça doğru yürütme: Siya etmek, siya. Siya kürek.

SİYÂB (i. A. c.) (m. sevb). Giyecekler.

SİYÂDET (i. A.). **1.** Efendilik, beylik. **2.** Seyyidlik, Hz. Hüseyn'in neslinden olma.

SİYÂDETLÛ (i.). Siyâdet, seyyidlik lakabı. **Devletlû siyâdetlû** = Osmanlı protokolünde Mekke şerîfine verilen unvan.

SİYAH (SİYÂH veya **SİYEH)** (i. F.). Kara. **Zülf-i siyâh** = Karasaç; **Bahr-i Siyâh** = Karadeniz. **Simsiyah** = Kapkara = Zencî (bu mânâ ile «siyâhî» de denir.)

SİYAHIMSI, SİYAHIMTIRAK (i.). Siyaha çalan.

SİYÂK (ka ile) (i. A. «sevk» ten). **1.** Sözün gelişi, ifade şekli. **2.** Tarz, uslûp: Bu siyâkda bir şey yazmalı.

SİYÂKAT (i.) (yukarıdaki kelimeden). Vaktiyle malî vs. vesikaların kaleme alındığı bir Arap yazısı çeşidi.

SİYÂHÎ (i.). Zenci.

SİYAHLANMAK (f.). Kararmak, siyah olmak: Nikel siyahlanmaz.

SİYAHLATMAK (f.). Karartmak: Sobacı duvarı siyahlattı.

SİYAHLIK (i.). Karaltı, kara renk: Siyahlığın zararı yoktur.

SİYASAL (i.) (uyd. k.). Siyasî

SİYASET (SİYÂSET) (i. A.). (Kemalpaşazâde'ye göre: T. yasa'dan). **1.** Hükûmet ve devlet idaresi, politika. **2.** Şiddetli ceza. **3.** Ölüm cezası: Siyâsete uğramak. **4.** Hükûmet etmek: Siyasetçe böyle yapmak lâzımdır. **5.** Devletlerarası münasebet ilmi, diplomasi. (Bu mânâsı Türkçe'ye mahsustur). **Erbâb-ı siyâset** = Politikacı. **Meydân-ı siyâset** = İdam yapılan yer.

SİYÂSETEN (i.). Siyaset bakımından.

SİYASÎ (SİYÂSÎ) (i. A.) (mü. siyâsiyye). Siyasete ait.

Sivrisinek

SİYÂSİYYÂT (i. A.). Diplomasi.

SİYÂSÎYYÛN (i. A.). Politikacılar.

SİYATİK (i. Y. Fr.). Kalça sinirlerinin iltihabı.

SİYEH bk. Siyah.

SİYEH-BAHT (i. F. siyeh = kara, baht = tali). Karatalihli.

SİYEH-DİL (i. F. Siyeh = kara, dil = yürek). Kötü yürekli, kötülük isteyen, gönlü kararmış.

SİYEH-FÂM (i. F. siyeh = kara, fâm = boya). Kara boyalı, diyaha boyanmış.

SİYEH-KÂR (i. F. siyeh = kara, kâr = iş). Günahkâr.

SİYEH-PÛŞ (i. F. siyeh = kara, pûşîden = giymek). Karalar giyinmiş, mateme girmiş.

SİYEH-RENG (i. F.). Siyah renkli.

SİYEH-RÛ (i. F.). Yüzü kara olan, mec. rezil.

SİYER (i. A. c.) (m. sîret). bk. Sîret. m. gibi Hz. Muhammed'in biyografisini anlatan eser.

SİYİL (i.). **1.** Kurbağa ve ona benzer hayvanların pisliğinden suyun üzerinde hasıl olan yeşil kabarcık. **2.** Elde, ayakta ve memede çıkan ufak kabartı.

SİYMEK (hayvan) **1.** Yerden başka şeye, duvara işemek. **2.** Kızmak, azmak.

SİYONİST (i. Kudüs'ün eski adı olan «Sion» dan). Siyonizm taraftarı.

SİYONİZM (i.). Filistin'de bağımsız bir Yahudi devleti meydana getirmek ve yayılmak istiyen Yahudilik akımı.

SİYRET bk. Sîret.

SİYYÂN bk. Seyyân.

SİYYÂNEN (i. A.). Birbirine denk, eşit. bk. Seyyânen.

SİZ (i.). Çokluk ikinci şahıs zamiri olup «sen» zamirinin cem'idir: Siz, sizin, size, sizi; sizce, sizinle, sizin için, sizin gibi. **Sizsiz** = Siz olmadığınız halde.

SİZİN (i.). Sen zamirinin çokluk genitifidir. Sizin babanız, sizin peder, bu kitap sizin midir? sizinle beraber, sizin gibi.

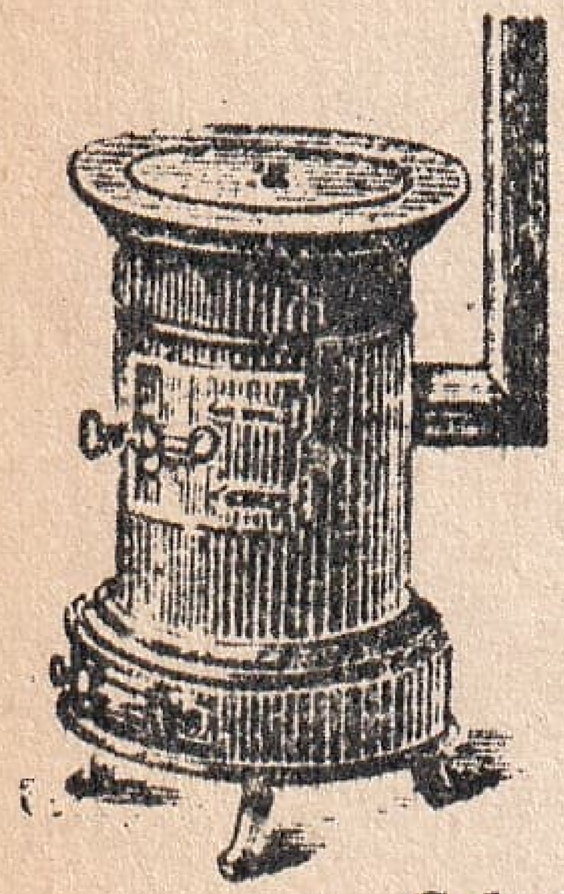

Soba

SİZİNKİ (i.). Siz zamirinin aitlik şeklidir. Mâlikin hakkında, mâlik olunanın teklik olduğunu gösterip mâlik olunanları da çokluğu istenirse «-ler» edâtı eklenir: Seninki, seninkiler; sizinki, sizinkiler.

SKALA (i. İt.) (musiki). Merdiven, ses merdiveni.

SKANDİNAV (i.). İskandinavyalı.

SKANDİYUM (i. L. germance). Sc senbolüyle gösterilen bir eleman.

SKAVUT (i. L.). Keşif işlerinde kullanılan bir çeşit gemi.

SKEÇ (i. İng.). Daha çok radyoyla yayınlanmak üzere hazırlanmış kısa temsil.

SLOGAN (i. İng.). Kısa ve çarpıcı propaganda sözü.

SLOVAK (hi.) (Slavca). Kuzey Slavları'ndan Katolik, Slovakça konuşan bir kavim. Çekler'in en yakın akrabasıdır.

SMOKİN (i. İng.). Yarı resmî gece ziyaretlerinde ve gece eğlencelerinde erkeklerin giydiği, atlas yakalı siyah takım elbise.

SN (kimya). Kalay elemanının sembolü.

SNOB (i. İng.). Kendisinden üstün gördüklerini taklit ederek dikkati üzerine çekmeye çalışan kimse, züppe.

SOBA (i.). **1.** İçinde ateş yanan ve dumanı bir saç boru ile dışarıya çıkarılan ısıtıcı; çeşitleri olur: Çinî, saç, dökme soba: **Mutfak sobası** = Üzerinde yemek pişirmeye mahsus olanı; fırını ve su ısınacak yeri de vardır. **2.** Kışın soğuğa dayanamayan çiçek vesair bitkileri saksı ile koymak ve mevsimsiz çiçek, meyve yetiştirmek için üstü ve güneşe bakan tarafları camla örtülü, mahfuz ve içinde ateş yanan kap. (mec.): **Sobada yetişmek** = Pek çabuk ilerlemek.

SOBACI (i.). Soba yapan, soba kuran veya tâmir eden işçi.

SODA (i. Fr. soude). Sodyum karbonattan ibaret kimyevî bir madde ki, çamaşır yıkamakta kullanılır.

SODYUM (i.). Na senbolüyle gösterilen bir eleman.

SOF (i. A.). **1.** Yün, yapağı. **2.** Yünden yapılmış ince bir dokuma cinsi.

SOFA (i.). Evin ortasında olup odaların kapıları oraya açılan yer.

SOFÎ (i. A.) (mü. sûfiyye). Sofulara, mutasavvıflara ait. bk. Sofu.

SOFİZM (i. Y. felsefe). Bilgicilik.

SOFRA (i. A.). **1.** Başlıca yolculukta kullanılan meşin vesaireden daire şeklinde bir yaygı. Kenarlarında bulunan halka veya deliklere geçirilmiş bir kaytanla dolanılıp yere açılınca üstüne ekmek ve yemek konur: Sofrayı açmak, yaymak. **2.** Üzerinde yemek yenen sini veya masa. **3.** (mec.) Yemek: O adamın sofrası daima açıktır. **4.** Makat, oturak yeri. **Sofra takımı** = Çatal, kaşık, bıçak, tabak gibi sofraay ve yemek yemeye lâzım olan şeyler.

SOFRACI (i.). Bir konak veya büyük bir dairede ve toplantılarda sofra ve yemek hizmetlerini gören şef garson: Düğün sofracıları.

SOFRACILIK (i.). Sofra hizmetini gören garsonun işi.

SOFTA (i.) («Sûfî» den). Medrese talebesi.

SOFTALIK (i.). Softa hâli, medrese talebeliği.

SOFU (SÛFÎ) (i. A.) (c. sûfiyyûn). (Yünlü esvap giymeleri münasebetiyle «sof» tan ve daha doğrusu «tasavvuf» kelimesinin de aslı olan ve «hikmet» mânâsına gelen Y. «sofiya» dan.) **1.** Tasavvufa ait. Tasavvuf inancına bağlı. Pek dindar, pek sofu bir adamdır. (bk. sofî).

SOFULUK (i.). Dindarlık.

SOFYÂN (i. F.) (musiki). Türk Musikisi'nde 4 zamanlı bir büyük usul. Mürekkep usullerin en büyüğüdür.

SOĞAN (i.). **1.** Zambakgillerden, toprağın içinde gelişen yumruları yemeklerde çeşni vermek için kullanılan bitki. **2.** Soğan gibi top şeklinde çiçek kökü: Sünbül, lâle soğanı. **Arpacıksoğan** = Soğanın küçük ve dayanıklı bir cinsi. **Öküzsoğanı** = Bir cins bitki. Fr. thérique égypte. **Sakala soğan doğramak** = Yüze gülüp alay etmek. **Soyup soğana döndürmek** = Soyup

herşeyini almak. **Kabasoğan** = Zahmet ve meşakkate gelemeyen adam, lâpacı. **Kırmızısoğan** = Bir cins tatlı soğan.

SOĞANLI (i.). Soğanla yapılmış: Soğanlı yahni.

SOĞANLIK (i.). Soğan dikilmiş yer, soğan tarlası.

SOĞUK (i.). **1.** Sıcaklığı olmayan, sıcağın zıddı: Soğuk su; soğuk hava; buz gibi soğuk. **2.** mec. Hoşlanılmayan, sevimsiz: Soğuk adam; soğuk söz. **Soğuk almak** = Üşüyüp hastalanmak. **Soğuk basmak** = Hava birdenbire soğumak. **Soğuklar** = Soğuk günler: Soğuklar geldi.

SOĞUKÇA (i.). Az veya oldukça soğuk: Hava soğukçadır.

SOĞUKKANLI (i.). Hâdiseleri aşırı duygu tezahürleri yapmadan, heyecana kapılmadan karşılayan.

SOĞUKLAMA (i.). Atın altında çıkıp aygırın aşamasına engel olan bir çeşit sivilce.

SOĞUKLAMAK (f.). Soğuk almak, soğuktan üşüyüp hastalanmak.

SOĞUKLUK (i.). **1.** Soğuk olan şeyin hâli, Ar. burûdet, Fars. serdî: Buzun soğukluğu uzaktan tesir eder. **2.** (mec.) Soğuk, sevgiden mahrum muamele: Beni bir soğuklukla kabul etti; aramızda bir soğukluk belirdi. **3.** Yemeğin sonunda hoşaf, mahallebi ve bilhassa meyve gibi serinlik vermeye mahsus yiyecek. **4.** Hamamın pek sıcak olmayan dış kısmı: Soğuklukta yıkandım. **Belsoğukluğu** = İdrar yolunun iltihâbı.

SOĞUMAK (f.). **1.** Soğuk olmak, sıcaklığını kaybetmek: Yemek soğudu; havalar soğudu. **2.** mec. Ara açılmak, sevgiye halel gelmek: Onunla aramız soğudu. **3.** Uzun müddet bırakmakla unutmak, gönülden çıkarmak, artık arzu ve meyletmemek: Çocuklar dersten soğudular.

SOĞUTMAK (f.). **1.** Sıcaklığı giderip soğuk yapmak: Suyu ne ile soğutuyorsunuz? Bu yemeği çok soğuttunuz. **2.** (mec.) Sevgi ve iyi münasebete bir dereceye kadar halel getirmek, iki kişinin arasını açmak: Onu bizden soğutacak bazı hâdiseler oldu.

SOHBET (i. A.). **1.** Arkadaşlık. **2.** Hazret-i Muhammed'le konuşma: Sohbet-i nebeviyye. **3.** Konuşma, görüşme, birlikte oturup söyleşme: Akşamları toplanıp sohbet ederdik, sohbet arasında sözü geçti; sohbeti tatlı bir adamdır. **Helva sohbeti** = Eskiden helva pişirip yemek için akşamdan sonraları yapılan toplantı.

SOKAK (i. A. «zukak» tan). Şehir ve kasaba içinde evler arasındaki yol. **Sokak lâkdırısı, havadisi** = Ehemmiyetsiz ve itibarsız söz.

SOKMA (i.). Sokmak işi. bk. Sokmak.

SOKMAK (f.). **1.** Girdirmek, içeriye koymak, Osm. ithal etmek. **2.** Batırmak, saklamak: Şu kumaşa bir iğne sokmalı. **İşe parmak sokmak** = İş bozmak. **Burun sokmak** = Karışmak, lüzumsuz ve münasebetsiz yere gidip müdahale etmek. **Göze sokmak** = İkaz etmek, uyarmak. **3.** (Arı ve akrep ve yılan gibi haşereler) ısırmak veya iğne batırmak: Arı soktu; yılan soktu. **4.** (mec.) Zarara sokmak, aldatmak, hesapta ve pazarlıkta kandırmak. **5.** İncitmek: Sokmayınca duramaz.

SOKMAN (i.). Uzun bir cins Türkmen çizmesi.

SOKTURMAK (f.). Sokmaya zorlamak veya sokmayı sağlamak.

SOKULGAN (i.). Her yere sokulan, her yere giren, herkesle çabuk bildik ve ahbap olan, mûnis: Sokulgan adamdır.

SOKULMAK (f.). Araya girmek, zorla girercesine oraya sokulmak: O her yere sokulur.

SOKUM (i.). bk. Kuyruksokumu.

SOKUŞMAK (f.). Hafifçe araya girmek, dar bir yere sokulup yerleşmek: O da gelip araya sokuştu.

SOKUŞTURMAK (f.). **1.** Usulca sokmak, dar yere tıkıştırmak: Şu bohçayı dolabın içine sokuşturuverin. **2.** Usulca vermek: Fakirin eline birkaç para sokuşturdu.

Soğan

SOL (i. L.) (musiki). Fa ile lâ arasındaki ses. **Sol anahtarı** = Üzerinde bulunduğu porte çizgisini sol okutan anahtar.

SOL (i.). **1.** İki tarafın biri, sağ'ın zıddı, Ar. yesâr, Fars. çep: Oradan sola saparsınız. **2.** Sol tarafa düşen, solda olan: Sol kol, sol el, sol göz. **Sol kol** = Ordunun sol kanadı, Ar. meysere; **Sol kolağası** = Eskiden kıdemli yüzbaşı.

SOLAK (i.). Sol elini kullanan, sol eliyle iş gören, Ar. yesârî.

SOLAK (i.). Eskiden padişah hizmetinde bulunan bir sınıf asker.

SOLCU (i.). Sosyalist düşünceleri olan, sosyalist.

SOLDURMAK (f.). Soluk hâle getirmek: Kuraklık bu çiçekleri soldurdu; Güneş perdeleri soldurdu.

SOLFEJ (i. Fr.) (musiki). Nota okumak ilmi.

SOLGUN (i.). Solmuş, soluk renkli.

SOLİDARİZM (i. Fr. sosyoloji). Bir topluluğun fertleri arasında dayanışma olmasını lüzumlu sayan doktrin.

SOLİST (i. Fr.) (musiki). Tek başına veya eşlikle gene tek başına musiki icrâ eden san'atkâr.

SOLLAMAK (f.). Karayolunda öndeki vasıtayı sol tarafından geçmek.

SOLMA bk. Solmak.

SOLMAK (f.). Rengini ve parlaklığını kaybetmek, sararmak: Çiçek koparılınca çabuk solar; hastalıktan sararıp solmuş.

SOLO (i. İ.) (musiki). Tek ses veya çalgının icrâsına mahsus musiki eseri veya eserin belirli bir parçası.

SOLUCAN (i.). 1. Toprağın içine sokulan ayaksız kurt türü. **2.** Barsakların içinde yaşayan bir cins uzun kurt.

SOLUCANLAR (i.). Yer solucanı, tenya gibi vücutları uzun, ayaksız hayvanları içine alan kol.

Solucan

SOLUGAN (i.). Az bir hareketle nefesi darlaşan, bir çeşit nefes darlığı hastalığına uğramış: Solugan adam; solugan at. **Deniz solugani** = Fırtınadan sonra, seyrek ve soluk alırcasına sahile gelip çarpan dalga.

SOLUK (i.). Nefes, teneffüs: Soluk almak, vermek. **Soluk soluğa** = Nefes nefesine, dar nefes alarak, fevkalâde acele ile. **Soluk aldırmadan** = Nefes almaya vakit bırakmaksızın, pek acele ile. **Soluğu kesilmek** = Artık tâkati kalmamak.

SOLUK (i.). Rengini atmış, parlaklığı kaçmış, pejmürde: Soluk gül, çiçek, kumaş, yüz.

SOLUKLANMAK (f.). Geniş ve rahat nefes almak, rahatlanmak.

SOLUMAK (f.). Sık sık ve sıkıntı ile nefes almak: Soluyarak geldi.

SOLUNGAÇ (i. zooloji). Balıklarda nefes almaya yarayan organ, galseme

SOLUNUM (i. biyoloji) (y. k.). Soluk alıp verme, teneffüs.

SOLUTMAK (f.). Solumasına sebep olmak.

SOM (i.). **1.** Bıçak vesaire sapı yapılan balık dişi: Som kalemtraş sapı **2.** Tek olarak, yekpâre, bütün ve içi dolu, kof veya kaplama olmayan: Som gümüş, som altın, som kâgir.

SOMA (i.). Boş, nafile, beyhude: **Soma hayvan** = Mankafa.

Somak

SOMAK (i.). Kabuğu hekimlikte kullanılan taneleri dövülerek kebap gibi bazı yemeklere konan bir cins küçük ağaç (Asıl Türkçesi: Tadım, tutum.).

SOMAKİ (i. A. «Samâkî» den). Birkaç renkli mermer. Birkaç renkli, alaca: Somaki mermer taş.

SOMAT (i. A. «sımât» tan). **1.** Sıra ile konmuş yemek sofrası. **2.** Ziyaret.

SOMUN (i.). **1.** Yuvarlak ekmek: Bir somun ekmek. **2.** Yumru şey, deve ayağı gibi şiş ve yumuşak şey. **3.** Ucu vidalı kalın çivinin ucuna geçirilmeye mahsus vidalı kare şeklinde demir pul.

SOMURDANMAK (f.). Homurdanmak, söylenmek, mırıldanmak.

SOMURMAK (f.). Surat asıp dargın durmak.

SOMURTMAK (f.). Dudaklarını uzatıp küskün çehreyle durmak.

SOMUT (i.) (uyd. k.). Müşahhas.

SOMYE, SOMYA (i. Fr. Y.). Madenî yaylı kerevet. **2.** Karyolaya konulan madenî yaylı yatak altı.

SON (i.). **1.** En gerideki uç, nihayet, âkıbet: Günün, ömrün, yılın sonu; bu işin sonu gelmedi; sonu selâmettir. **2.** Döl eşi, Ar. meşîme. En sonraki, Ar. âhır: Son işimiz budur; **Sonbahar** = güz mevsimi. **3.** Sonraki, Ar. muahhar: **Son pişmanlık** = Hiç faydası olmayan pişmanlık. **Sonunu saymak** = Bir işin neticesini düşünmek. **Son nefes** = Ölmeden önce alınan nefes.

SONAT (i. Fr.) (musiki). Batı Musikisi'nde solo saz için yazılan büyük eser.

SONDA (i.) (Fr. Sonde). Bir şeyin derinlik derecesini veya içinde ne bulunduğunu muayene etmeye yarar, daldırılacak âlet, iskandil: Sonda ile gölün derinliğini ölçtüler; mesâne sondası; cerrah sondası.

SONDAJ (i. Fr.). Sondalama.

SONDALAMA (i). Bir maden filizini, bir su veya petrol yatağını veya üzerinde yapı yapılacak bir yerin tabaka cinslerini meydana çıkarmak için toprağı bir âletle delerek yapılan araştırma.

SONDALAMAK (f.). Sondalama fiili.

SONRA (i.). **1.** Zamanca gerilik. Konuşulan zamanın ardından gelen zamanı gösterir, Ar. muahharan: Sonra gel; ben sizden sonra gittim. **2.** Yoksa, aksi halde: İyi çalışsın, sonra sınıfta kalır. **Sonraya** = Gelecek zamana: Bu işi sonraya bırakalım; onun ziyaretini en sonraya bıraktık. **Sonradan** = Ben sonradan haber aldım. **Bundan sonra** = Bundan böyle, ileride. **Sonrası** = Alt tarafı, ilerisi: Sonrası nasıl oldu bilmem. **Sonraları** = En son zamanlarda: Çok terbiyeli çocuktu, sonraları terbiyesi bozuldu. **En sonra** = En nihayet, âkıbet.

SONRAKİ (i.). Sonradan gelen veya sonra olan: O sonraki iştir.

SONSUZ (i.). **1.** Nihayeti olmayan, bitmez yer, tükenmez, Ar. ebedî, müebbed.

SONSUZLUK (i.). Nihayetsizlik, bitmezlik, tükenmezlik, ebedîlik.

SONUÇ (i.) (y. k.). Netice.

SOP (i.). Soy kelimesiyle beraber kullanılır: **Soy sop** = Nesil ve neseb, akraba ve yakınlar.

SOPA (i.). **1.** Kalın deynek: Elinde bir sopa vardı. **2.** Kumaş vesairede enli yol ve çubuk. **3.** Dayak, kötek, darbe. **Sopa atmak, vurmak** = Döğmek; **Sopa yemek** = Döğülmek.

SOPALI (i.). **1.** Elinde sopası olan, sopa ile silâhlı. **2.** Geniş yollu (kumaş vesaire).

SOPRANO (i. İ.) (musiki). İnce kadın sesi.

SORDURMAK (f.). Sual ettirmek, biri vasıtasıyle sormak: Bir kere sordurunuz evde midir?

SORGU (i.). Suç mahiyetinde olan bir mesele üzerine ilgili bulunanlara sorular yöneltme işi, istintak. **Sorguya çekmek** = Birini böyle bir soruşturmaya uğratmak. **Sorgu yargıcı** = Sanıkları sorguya çeken yargıç, müstantik.

SORGUÇ (i.). **1.** Başa takılan tuğ. **2.** Bazı kuşların tepelerindeki tüyden süs.

SORGUN (i.). Söğüt ağacının bir çeşidi, mısırkavağı, bân.

SORKUN (i. botanik). Sepetçi söğüdü.

SORMA (i.). Soruş, sual.

SORMAK (f.). Suâl etmek: Kim olduğunu sordunuz mu? **Hatır sormak** = Birinin, bir hastanın hâlini anlamak için ziyaretçi veya hediye göndermek. **Sorma, sormayın** = Çokluk ve mübalâğa hakkında kullanılır.

SORMAK (f.). Dudaklarını uzatarak kuvvetle emmek: Sora sora içmek.

SORTİ (i. Fr.). Elektrik tesisatında lamba veya fiş için ayrılan kolların her biri.

SORU (i.). Sual.

SORUK (i.). Sual. **Soruk günü** = Kıyâmet günü (eskimiştir).

SORULMAK (f.). **1.** Sual olunmak: Size nerede buldunuz diye soruldu mu? **2.** Mes'ul olmak, mes'ul tutulmak: Bu iş elbette sizden sorulabilir. **3.** Sual edilmek: Buradan şöyle bir adam geçti mi diye soruluyor; o iş sizden sorulmaz benden sorulur.

SORUMLU (i.) (y. k.). Mes'ul.

SORUMLULUK (i.) (y. k.). Mes'ûliyet.

SORUŞ (i.). Sorma, sual. **Hatır soruş** = Hatır sorma.

SORUŞMAK (f.). Birbirine sormak, birbirine sual etmek.

SORUŞTURMA (i.). **1.** Soruşturmak işi.

SORUŞTURMAK (f.). Öğrenilmek istenen şeyi birçok kişiye sorarak iz aramak.

SOSYAL (i. L. Fr.). Cemiyetle, toplumla alâkalı, içtimâî.

SOSYALİST (i. Fr. sosyoloji). Sosyalizm taraftarı.

SOSYALİZM (i. Fr. sosyoloji). Mübadele ve imâl vasıtalarını ortak hâle getirerek sosyal sınıfları ortadan kaldırıp cemiyetin yapısını kökten değiştirmeyi hedef tutan doktrinlerin bütünü.

SOSYOLOG (i. L. Fr.). Sosyoloji bilgini.

SOSYOLOJİ (i. L. Fr.). Sosyal vâkıalar ilmi.

SOVYET (i. Rusça). Rusya'da siyasî meclis, konsey.

SOY (i.). **1.** Irk, neseb: İyi soydandır. **2.** Ecdad, sülâle: Soyu orada yaşamış. **3.** Zürriyet: Onun soyu devam etmektedir. **4.** Cins, çeşit: O soydan mal kalmadı. **5.** Akrabâ ve yakınlar: Soyu sopu arı gibi çok. **6.** Asil, soylu: Soy adam, soy at.

SOYA (i. Mançu dilinden). Yağ çıkarılan bir cins fasulya (Soia his pida).

SOYAÇEKİM (i.) (y. k.). Verasét, irsiyet.

SOYADI (i.). Aile adı. Erkekler ve kızlar baba, kadınlar ise koca soyadını taşır.

SOYDAŞ (i). Soyları bir olan, hemcins.

SOYDURMAK (f.). **1.** Giyeceğini çıkarmak: Çocukları soydurup yatırmalı. **2.** Derisini veya kabuğunu çıkarmak, yüzdürmek: Kuzuyu, portakalı, elmayı soydurmalı. **3.** Birinin eşyasını, parasını çaldırmak.

SOYGA (i.). Bir çeşit alakarga.

SOYGUN (i.). Hırsızlık, gasbetme: **Soygun vermek** = Soyulmak, yol kesenlerin eline düşüp soyulmak.

SOYGUNCU (i.). Soygun yapan.

SOYGUNCULUK (i.). Soyguncu işi, soygun.

SOYKA (i.). Bir ölünün veya esirin üzerinden çıkarıp alınan elbiseler.

SOYLU (i.). İyi soydan olan, Ar. asîl, necîb: Soylu adam.

SOYMA (i.). Soymak işi. bk. Soymak.

SOYMAK (f.). **1.** Giyeceğini çıkarmak, çıplak etmek: Çocuğu soy da yatır. **2.** Kabuğunu, zarını çıkarmak, ayıklamak: Şu elmayı soy. **3.** Derisini çıkarmak, yüzmek:

Kuzuyu kim soydu? **4.** Giyeceğini, eşyasını ve üstünde ne varsa çalmak: Yolda kendisini hırsızlar soymuş.

SOYMUK (i.). Çam ağacının çiğnenip emilen iç kabuğu.

SOYSUZ (i.). Kötü soydan olan, alçak: Soysuz adam.

SOYSUZLUK (i.). Soysuz olma hâli.

SOYTARI (i.). Eğlendirmek için garip kıyafete girip türlü maskaralıklar yapan adam.

SOYTARILIK (i.). **1.** Soytarının işi. **2.** Güldürmek için kendi de gülünç duruma düşen.

SOYUCU (i.). Yolcuların üstünde bulduğunu alan, hırsız, Ar. harâmî.

SOYULMAK (i.). **1.** Giyeceği çıkarılmak. **2.** Deri veya kabuğu çıkarılmak, yüzülmek, ayıklanmak. **3.** Giyecek ve eşyası ve üstünde nesi varsa çalınmak.

SOYUNMAK (f.). **1.** Kendi giyeceğini çıkarmak. **2.** Bir hizmete mahsus kıyafete girmek: Hizmete soyunmak. **Soyunup dökünmek** = Dinlenmek üzere gecelik kıyafete girmek.

SOYUNTU (i.). Soyulup atılan şey, kabuk.

SOYUT (i.) (uy. k.). Mücerret.

SÖGE bk. Süve, söve.

SÖĞÜŞ (i.). Etin kemiklerinden ayrılıncaya kadar kaynatılmışı, sade suda kaynamış et. bk. sövüş.

SÖĞÜT (i.). Ekseri sulak yerlerde olup yaprağı uzun ve acı, kabuğu kolay soyulur bir ağaç. Söğütgillerin örnek bitkisi: Akça, kızıl, kara, gökçesöğüt, sazsöğüt, salkımsöğüt vesaire.

SÖĞÜTGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası.

SÖKME (i.). Sökmek işi. bk. Sökmek.

SÖKMEK (f.). **1.** Bir şeyi kökünden veya sokulmuş olduğu yerden çekip çıkarmak: Ağacı, fidanı söktü. **2.** Dikilmiş veya mıhlanmış yahut yapışmış bir şeyi ayırmak: Kitabın kabını, çekmecenin kapağını sökmek. **3.** Sık veya sert ve geçişe engel bir şeyi yarıp geçmek: Vapur akıntıyı, at çamuru, adam kalabalığı söktü: Tren karı sökememiş. **4.** Ham toprağı işlemek, açmak: Bu kırı söküp tarla yapmalı. **5.** Zor bir cümleyi okuyabilmek: Bu yazıyı sökmedim. **6.** Kabızlığı gidermek; sürdürmek: Bu ilâç söktü. **7.** Bir hayli bekledikten sonra ortaya çıkıvermek, çok gelmek, boşanmak: Beklediğimiz adamlar akşama doğru söktüler; sonunda yağmur söktü. **8.** (tan) Atmak, (şafak) açılmak: Şafak söktü.

SÖKTÜRMEK (f.). Sökmek işini yaptırmak.

SÖKÜK (i.). Dikişi çözülmüş, sökülmüş yer: Sökük tâmiri; **Çorap söküğü** = mec. Gittikçe genişleyen bozukluk.

SÖKÜLMEK (f.). Sökmek işine konu olmak.

SÖKÜN (i.). Birdenbire ortaya çıkan: Sökün ettiler.

SÖKÜNTÜ (i.). Sökülmüş şey, sökük.

SÖKÜOTU (i.). Gelincikgillerden bir bitki ve meyvesi (ornithopus).

SÖLPÜK, SÜLPÜK (i.). Gevşek, sarkık.

SÖLPÜMEK (f.). Sölpük hâle gelmek.

SÖMESTR (i. Fr.). Bir ders yılının ayrıldığı iki dönemin her biri.

SÖMÜRGE (i.) (uy. k.). Sömürgeci devlet tarafından sömürülen ülke, müstemleke.

SÖMÜRGECİ (i.) (uyd. k.). Yabancı bir ülkede hâkimiyet kurarak o ülkenin kaynaklarından maddî faydalar sağlayan ülke, müstemlekeci.

SÖMÜRMEK (f.). **1.** Öküz gibi burnuyla iterek toplayıp yemek.

SÖNDÜRMEK (f.). Yanan bir şeyin yanmasına son vermek, Ar. itfâ etmek: Ateşi, mumu söndürdü.

SÖNMEK (f.). Yanmakta olan şey artık yanmamak, Osm. itfâ olunmak: Ateş, mum, yangın söndü. (mec.) Durmak, sükûn bulmak, basılmak.

SÖNÜK (i.). **1.** Sönmüş: Bu ateş sönüktür. **2.** Parlak olmayan veya pek az parlayan: Sönük kandil. **3.** (mec.) Şanlı ve şöhretli olmayan: Sönük adam.

SÖNÜKLÜK (i.). Sönük olanın hâli.

SÖVDÜRMEK (f.). Küfrettirmek: Çocukları kimseye sövdürmemeli.

SÖVE (i.). Kapı, pencere kanadını tutmak üzere duvara çakılan çerçevenin dört tarafından her biri. bk. söğe, süve.

SÖVGÜ (i.). Sövme sözü, küfür.

SÖVME (i.). Küfretme.

SÖVMEK (f.). Küfretmek. Sövüp saymak: Sövmek pek fena şeydir.

SÖVÜLMEK (f.). Küfre mâruz kalmak: O adama sövülmez.

SÖVÜŞ (i.). Küfür.

SÖVÜŞ bk. Söğüş.

SÖVÜŞMEK (f.). Küfürleşmek: Çocukları sövüştürmemeli.

SÖYLEME (i.). Söylemek işi, söyleyiş.

SÖYLEMEK (f.). 1. Söz, lâkırdı etmek. 2. Demek: Ne söylediniz? 3. Anlatmak, haber vermek, ifade ve beyan etmek: Hâlini söyledi; gezdiği yerlere dair çok şeyler söylüyordu; bunu size kim söyledi? 4. İhtar ve tenbih etmek, uyarmak: Çocuklara söyleyin derslerini hazırlasınlar; Ben ona söylerim siz merak etmeyin. 5. Haber vermek, gammazlık etmek: Çocuklara tenbih etmeli bu meseleyi kimseye söylemesinler. **Açık söylemek** = Kapalı ifadeyle değil, doğrudan doğruya söylemek. **Allah için söylemek** = Tanrı aşkına doğrusunu söylemek. **İyi söylemek** = Övmek: Hakkınızda çok iyi söylüyordu. **Büyük söylemek** = Övünmek. **Türkü, şarkı söylemek** = Teganni ve terennüm etmek, okumak. **Çok söylemek** = Gevezelik etmek, sözü uzatmak. **Doğru söylemek** = Sözünde isabet etmek. **Yabana söylemek** = Saçma, yersiz ve haksız konuşmak, yalancı çıkmak.

SÖYLENİLMEK (f.). Denilmek: Öyle söz söylenilmez.

SÖYLENİŞ (i.). Bir kelimenin söylenme tarzı, telâffuz.

SÖYLENMEK (f.). 1. Kendi kendisine konuşmak: Bir şeyler söyleniyordu. 2. Denilmek, ifade olunmak: Öyle bir söz söylendi.

SÖYLENTİ (i.). Doğruluğu belli olmayan haber, rivâyet.

SÖYLEŞMEK (f.). Müzakere etmek, bir iş hakkında karşılıklı konuşmak: Biz onunla söyleştik. (eskimiştir).

SÖYLETMEK (f.). 1. Söylemeye zorlamak veya müsaade etmek: Söyleyecektim ama söyletmedi. 2. İtiraf ettirmek: İyi bir savcı suçluya her şeyi söyletir. («Söylettirmek» demeye hâcet yoktur). (mec.) **Sazı söyletmek** = Güzel çalmak.

SÖYLEV (i.) (y. k.). Nutuk.

SÖYLEYİCİ (i.). Söyleyen.

SÖYLEYİŞ (i.). Söyleme, ifade: Onun söyleyişine göre. Söylemek tarz ve uslûbu: Söyleyişten söyleyişe fark vardır.

SÖZ (i.). 1. Kelime: «Bülbül» Farsça'dan alınma bir sözdür. 2. Kelimelerden mürekkep, isteklerin ifadesine yarayan lâkırdı, Ar. kelâm, kavl: Atalarımızdan kalma bir sözdür. 3. Haber, havâdis, şâyia: Bir söz işittim; bir söz dolaşıyor. 4. Vaad, taahhüt: Kendisi söz verdi; o sözünde durmaz adam değildir. 5. Uyuşma, Ar. mukavele, muvafakat, karar: Aramızda söz ettik; onlar söz bağlamışlar; söz alıp vermişler. 6. Bahis: Onun sözü geçti; ondan söz açıldı. 7. Dedikodu, Fars. güft-ü gû, Ar. kıyl-u kaal: Söz olmasın diye çekiniyorum. 8. Hüküm, nüfuz. **Atalarsözü** = Ar. Darb-ı mesel. **Söz atmak** = Sözle sataşmak, Osm. harfendâzlık etmek. **Acı söz** = Hoşa gitmeyecek söz. **Söz açılmak** = Bahsi geçmek. **Söz anlamak** = Anlayış göstermek. **Söz anlatmak** = İnandırmak. **Söz almak** = Vâdettirmek. **Söz ayağa düşmek** = Küçük büyüğü dinlememek, her kafadan bir ses çıkmak. **Sözebesi** = Durmadan konuşan, laf yetiştiren. **Söz eri** = Baş, reis. **Sözünün eri** = Sözünde durur, vâdine sadık. **Söz ehli** = Güzel söz söylemeye muktedir, Osm. mîr-i kelâm. **Söz etmek** = Bir şeyden bahsetmek. **Söz başı** = Bahis başı. **Söz bir Allah bir** = Söylediğim söyledik, kararımdan dönmem. **Söz bir etmek** = Söz birliği etmek, ittifak etmek. **Söz bitmek** = Karar verilmek, muvafakat hâsıl olmak. **Söz birliği** = İttifak. **Büyük söz** = Kibirle söylenilen söz. **Söz aramızda, beynimizde** = Gizli kalsın, kimse işitmesin. **Söz çıkarmak** = Haber yaymak. **Düşman sözü** = İftira. **Söz düşmek** = Bahsi geçmek. **Sözde** = Sanki, gûya. **Sözden dönmek** = Vaadden caymak. **Söz dinlemek** = Kanmak, itaat etmek. **Söz tutmak** = Dediğini yapmak. **Söz kaldırmak** = Sert söze tahammül etmek. **Söz kesmek** = Karar vermek. **Sözü kesmek** = Sözü tamamlamadan bırakıp sükût etmek. **Söz geçirmek** = Sözünü dinletmek. **Söz gelişi** = Meselâ, farazâ. **Söz götürmek** = Kesin olmamak. **Söz götürmez** = Diyecek yok. **Söz girmek, karışmak** = Bir bahse başka lâkırdı karışmak. **Sözüm ona, sözüm yabana** = Biri hakkında ağır veya edebe aykırı bir şey ileri sürülünce söylenen nezaket cümlesi. **Sözüm sözdür, sözüm söz olsun** = Vâ'dimden dönmem. **Söz vermek** = Vaad ve taahhüt etmek. **Sözü yabana atmak** = İtibar etmemek. **Yabana atılacak söz değildir** = Doğrudur. **Söz yok** = Diyecek yok, uygun, doğru. **Saz ve söz** = Eğlenceli meclis. **Söz alıp vermek** = Bir işi kararlaştırmak.

SÖZCÜ (i.). 1. Bir kurul veya kişi adına söz söyleme, onun düşünce ve davranışlarını savunma yetkisi olan kimse. 2. Bir komisyonun verdiği kararların gerekçesini kaleme alıp genel kurul karşısında savunmakla görevlendirilen üye ki, Meclis komisyonlarında ikisi başkadır.

SÖZDE (i.). 1. Sanki: Sözde eğlendik. 2. Gerçekte öyle olmayıp öyle bilinen.

SÖZLEŞME (i.). 1. Anlaşma, anlaşıp karar verme. 2. Sözle anlaşma.

SÖZLEŞMEK (f.). 1. Söz etmek, ittifak edip karar vermek: Bu iş hakkında onunla sözleştim. 2. Söz etmek, birbirine sert söz söylemek: Kendisiyle geçen gün biraz sözleştik.

SÖZLÜ (i.). 1. Söz etmiş, önceden anlaşmış veya emir almış. 2. Nişanlı.

SÖZLÜK (i.). Lügat kitabı.

SPEKTROSKOP (i. Y.). Tayfları incelemekte kullanılan cihaz.

SPEKÜLASYON (i. Fr.). Daha sonra pahalı satmak için bir malı geniş ölçüde alıp saklama: Demir spekülasyonu.

SPEKÜLATÖR (i. Fr.). Spekülasyon yapan.

SPERMA (i. Y.). Atmık, meni. **Sperma hayvancığı** = Spermanın içinde olup hareket eden ve yumurtacığı dölleyen hücre.

SPİKER (i. İng.). **1.** Konuşmacı. **2.** Radyoda programları takdim eden, haber bültenlerini okuyan kimse.

SPİRİL (i. Fr.). Burguya benzer mikrop çeşidi.

SPİRİTUALİZM (i. Fr.). Ruhu asıl varlık olarak kabul eden doktrin. Materyalizm zıddı.

SPOR (i. İng). Ferdî veya toplu oyunlar şeklinde yapılan, umumiyetle müsabakalara yol açan, belirli kaidelere uyarak tatbik edilen fizik hareketlerin bütünü. **Spor Toto** = 13 maçın neticesini tahmin esasına dayanan paralı oyun.

SPOR (i. Y. Fr.). **1.** Çiçeksiz bitkilerde üreme organı. **2.** Bir hücreli hayvanların bazılarının üreme cisimciği.

SPORCU (i.). Sporu seven veya sporla uğraşan kimse.

SPORLULAR (i. zooloji). Sporla üreyen bir hücreli hayvanlar takımı.

SPORTİF (i. Fr.). Sporla alâkalı.

SPORTMEN (i. İng.). Sporcu.

SPOT (i. Fr.). Basın ve yayın yoluyla belirli bir maksadı ifade etmek üzere yapılan cümle; radyo spotu.

Sr (Kimya) Stronsiyum elemanının senbolü.

STAD (i.). Stadyum sözünün kısaltılmışı.

STADYA (i. Y. Fr.). İki nokta arasındaki uzaklığı, uzaktan ölçmeye yarayan âlet.

STADYUM (i.). Spor sahası.

STAJ (i. Fr.). Meslekî bilgisini artırmak için birinin nezareti altında yapılan çalışma.

STAJYER (i. Fr.). Staj yapan kimse.

STÂN, SİTÂN (F. «Sitâden» fiilinden imas. olup sıfat terkiplerinde bulunur). Alan: **Cân-sitân** = Can alıcı.

STANDART (i. İng.). Belli bir tip üzere yapılmış veya belli tiplere göre ayrılmış.

STATİK (i. Y. fizik). Bir kuvvetin denge şartlarını ve bununla ilgili olarak, cisimlerin hareketsiz hallerini inceleyen mekanik kolu.

STATOLİT (i. Y. anatomi). Omurgalılarda denge ve yönetimle olan alâkası bakımından işitme taşlarına verilen ad.

STATOR (i. L. fizik). Dinamo ve elektrik motorunda rotora göre duran kısım.

STATOSİST (i. Y. Anatomi). Statolitlerin içinde bulunduğu kesecik.

STATÜKO (i. L.). **1.** «Statu quo ante = Önceki ile aynı vaziyette» sözünün kısaltılmışı. **2.** Hâlihazırdaki vaziyet: Statükoyu muhafaza etmek.

STEARİK (i. Fr.). **Stearik asit** = İçyağından çıkarılan beyaz bir madde.

STEARİN (i. Fr.). Yağlardaki gliserinle stearik asitten meydana gelmiş beyaz madde.

STENO (i. Fr.). Stenograf ve stenografi kelimesinin kısaltılmışı. **Steno-daktilo** = Hem stenografi usûliyle, hem yazı makinesiyle yazmasını bilen.

STENOGRAF (i. Fr.). Stenografi usûliyle yazmasını bilen kimse.

STENOGRAFİ (i. Fr.). Söylenen sözleri hususî işaretlerle ve hızlı yazmaya yarayan bir yazı çeşidi.

STENOTİP (i. Fr.). Stenografi usûliyle yazmak için yapılmış yazı makinesi.

STEPNE (i.). Otomobil vesairenin yedek tekerleği.

STER (i. Y.). Bir metre kübe eşit bir hacim birimi. Yakacak odunun ölçümünde kullanılır.

STEREOGRAFİ (i. Y.). İzdüşümle bir ekran üzerine alınan hayallerin müşahhas ve canlı olarak gösterilmesi usûlü.

STEREOSKOP (i. Y.). İçine konulup bakılan resimleri üç buutlu gibi gösteren âlet.

STEREOTİPİ (i. Y.). Matbaacılıkta dizilmiş sayfaların bütün halinde kalıbını alıp, baskıyı bu kalıpla yapma usûlü.

STERİLİZE (i. Fr.) **1.** Mikropları öldürülmüş. **2.** Kısırlaştırılmış, Ar. muakkam.

STERLİN (i. İng.). İngiliz lirası.

STİL (i. Fr.). Üslûp, tarz.

STİLO (i. Fr.). Mürekkepli kalem, dolmakalem.

STRATEJİ (i. Y.). Askeri sevk ve idare ilmi, Ar. sevkulceyş.

STRATEJİK (i. Y.). **1.** Stratejiyle

alâkalı. **2.** Strateji bakımından mümkün olan.

STRATİGRAFİ (i. L. Y.). Jeolojinin yer tabakalarını inceleyen kolu.

STRATOSFER (i. L. Y.). Atmosferin 30 kilometre kalınlığındaki ikinci kısmı.

STRATUS (i. L.). Bir bulut çeşidi.

STREPTOMİSİN (i. Y. Fr.). Birçok hastalıklara karşı kullanılan antibiyotik bir ilâç.

STRİKNİN (i. Y. Fr.). Kargabükenden çıkarılan çok şiddetli bir zehir.

STRONSİYUM (i. İskoçya'da Strontian yerinin adından) (kimya). Sr senbolüyle gösterilen bir eleman.

SU (i.). **1.** Tabiatta en bol bulunan, hidrojenle oksijenin terkibinden ibaret madde, H_2O, Ar. mâ, Fars. âb. **Tatlı su** = Tuzsuz, içilebilir su. **Acı su** = Tuzlu, içilemeyen su: Deniz suyu gibi. **2.** Akarsu, çay, ırmak, dere: Bu memleketin suları çoktur; sudan geçmek. **3.** Deniz, göl; durgun su. **4.** Meyve vesairenin sıkılmasından çıkan sıvı, öz, usâre: Üzüm, limon, portakal suyu. **5.** Bazı bitkilerden çıkarılan kokulu su: Gül suyu, nane suyu. **6.** Yemeğin su kısmı: Et suyu. **7.** Demir âletlere ateşte kızdırılıp suya sokularak verilen tav: Bu kılıcın suyu noksan, suyunu iyi vermemişler, suyu yerinde. **8.** Cevher, fer: Elmasın, incinin suyu. **9.** Çağ, vakit, zaman, esnâ: Saat beş sularında; o sularda; akşam sularında. **Sular kararmak** = Akşam olmak (Bu mânâ ile daima böyle çokluk olarak kullanılır). **Arpasuyu** = Bira. **Ağızsuyu** = Salya, imrenmekten akan salya: Ağzımın suyu aktı. **Akan sular durmak** = Hiçbir şey dinlememek, aslâ itiraz olunmamak: İşte buna akan sular durur. **Ayak suya ermek** = Gerçeği öğrenmek. **Ayaklara karasu inmek** = Fazla yorulmak. **Su iktizâ etmek** = Gusle muhtaç olmak. **(gemi) Su etmek** = Su almak, içine su geçmek, işlemek. **Su inmek** = İnsanın gözüne, atın tırnağına hastalık gelmek. **Et suyu** = Etin kaynatılmasıyle alınan kuvvetli su. **Suyu üfleyip de içmek** = Fazla ihtiyatlı olmak: Suyu üfler de içer. **Su içmek gibidir** = Gayet kolay. **Subaşı** = **1.** Kaynak. **2.** Osmanlı devrinde zâbıta âmiri, binbaşı (aslı: Sü-başı). **Baştan soğuk sular dökülmek** = Çok müteessir ve rezîl olmak: Öyle bir söz söyledi ki başımdan soğuk sular döküldü. **Bir yudum su** = Hakkından çabuk gelinir iş veya adam: O bana bir yudum sudur. **Suböreği** = Kalınca yufkalı ve yufkaları evvelce sıcak suya daldırılarak yapılmış bir cins börek. **Bin dereden su getirmek** = Birçok bahaneler bulmak. **Su terazisi** = Su yoluna konulan künklerin uzak mesafe meyli ile basınçtan patlamaması için her biri belirli aralarla yapılan kule ki su boruları oraya çıkarılıp kuvveti azaltılır. **Suterazisi** = Bir cins nebat; Fr. Cresson denilir ve salatası olur, roka. **Çok su götürmek** = O hususta söz söylenebilmek; birçok mânalara gelmek: Bu lâkırdı çok su götürür. **Sudan** = Ehemmiyetsiz, boş: Sudan bir cevap yazdı. **Su dökmek** = İdrar etmek, işemek. **Su dökünmek** = Gusletmek. **Susamuru** = Samur denilen kürk hayvanının bir cinsi. **Suya sabuna dokunmamak** = İyi, kötü bir şeye karışmamak. **Susığırı** = Manda. **Sudolabı** = Bostan kuyusundan su çıkarmaya mahsus döner dolap. **Sukabağı** = İçi oyuk olup su kabı gibi kullanılan kabak cinsi. **Karasu** = **1.** Göze gelen bir illet. **2.** Atın ayağında hâsıl olan bir hastalık **3.** İçimi sert, soğuk akarsu. **Sukuşu** = **1.** Suda yaşayan ve yüzen kuş. **2.** Ördek. **Su gibi bilmek** = Ezberden, yanlışsız bilmek. **Sukerevizi** = Bir cins bitki. **Sukesimi** = Geminin tam yük aldığında suya batan kısmı; bunun hizası ve derecesi. **Suyunca gitmek** = Uymak, muhalefet etmemek. **Suyolu** = Su arkına mahsus yer altında lâğım yahut künk veya demir borudan ibaret yol. **Yüreğe su dökülmek** = Ferahlık gelmek.

SÛ' (i. A.). (c. esvâ ise de dilimizde onun yerine «mesâvî» kullanılmıştır). Kötülük, fenalık. **Sû-i hareket** = Kötü hareket; **Sû-i ahlâk** = Fena ahlâk. **Sû-i niyyet** = Kötü niyet; **Sû-i zan** = Kötü zan. **Sû-i istîmâl** = Görevi kötüye kullanma.

SÛ (i. F.). Taraf.

SUADÂ (i. A. c.) (m. Saîd). Saîdler, bahtiyarlar. bk. Saîd.

SUAL (SUÂL) (i. A.) (c. es'ile). **1.** Sorma; **Sual etmek** = Sormak. **2.** Sorulan şey: Onun her sualine cevabım hazırdır; (bk. soru). **3.** Dilenme, dilencilik.

SUASKILARI (i. botanik). Su içinde yetişen bir bitki çeşidi.

SUBAŞI (i.) (aslı: Sü-başı). Kumandan. Klasik Osmanlı devrinde zâbıta âmiri, binbaşı.

SUBAY (i.). Orduya katılan asteğmenden orgenerale ve büyük amirale kadar rütbelere yükselebilen asker. Subaylar; subay, üstsubay ve general veya amiral diye üç sınıfa ayrılır. Osm. zâbit. Birçok ülkede zâbıta âmirleri ve ticaret gemisi zâbitleri hakkında da kullanılır.

SÛ-BE-SÛ (hal. F.). Taraf taraf, yer yer.

SUBH (i. A.) (c. ashâb). **1.** Sabah, sabah vakti: **Namâz-ı subh** = Sabah namazı; **subh-ü mesâ** = Sabah-akşam. **2.** Fecir,

şafak; **subh-i sâdık** = Şafak sökme; **subh-i kâzib** = Şafaktan önceki alaca karanlık.

SUBHÂN (i. A.). Her türlü hatâdan ve beşerî vasıflardan uzak ve arınmış olan Cenab-ı Hakk.

SUBHÂNÎ (i. A.) (mü. subhâniyye). Subhân'a, Allah'a ait, ilâhî.

SUBH-DEM (i. A. subh = sabah, F. dem = vakit). Sabah vakti, fecir zamanı.

SUCUK (i.). **1.** Islatıp döğerek yapılan bazı şeyler, temizlenip kurutulmuş koyun veya inek barsak ve bunları içine doldurulmuş baharları kıymadan ibaret şey ki hem çiğ, hem de kızarmış ve pişmişi yenir: Ev sucuğu, Kayseri sucuğu. **2.** Et sucuğu şeklinde şekerleme ki ipe dizilmiş ve şeker yahut pekmez şerbetine batırılmış badem, ceviz, fındık vesair içinden ibaret olur: Badem, ceviz sucuğu. (mec.): **Sucuk olmak** = Çok ıslanmak. **Sucuğunu çıkarmak** = Çok döğmek.

SUÇ (i.).**1.** Kabahat, hata: Benim ne suçum var? **2.** (hukuk) Kanunun yasakladığı fiil. **3.** Günah: Suç etmek. **Suç atmak** = Suçlamak, iftira etmek. **Suçtan geçmek** = Affetmek.

SUÇİÇEĞİ (i. tıp). Çiçeği andıran, fakat pek hafif olan bir çocuk hastalığı.

SUÇLAMAK (f.). Suç yüklemek. Osm. İthâm etmek.

SUÇLANDIRMAK (f.). Suçlu olduğuna karar vermek. Osm. Tecrîm etmek.

SUÇLANMAK (f.). İthâm edilmek.

SUÇLU (i.). **1.** Kabahatli. **2.** Günahkâr. **Suçlu durmak** = Suçlu gibi mahcub durmak.

SUÇSUZ (i.). Kabahatsiz, mâsûm.

SUÇSUZLUK (i.). Kabahatsizlik, Osm. bîgünahsızlık, mâsumluk.

SÛD (i. F.). Kazanç, kâr, fayda, menfaat: Sûd-ü ziyân; **Çi-sûd** = Ne fayda!

SUDÂ (i. A.). Darağacı.

SUDAK (i.). Bir çeşit tatlı su balığı (morone labrax).

SUDAN (SÛDÂN) (i. A.). **1.** Zenciler. **2.** Orta Afrika'da büyük bir ülke ki, doğusu Araplar'la meskûn ve bugün Sudan adındaki devleti teşkil etmektedir. Batı Sudan'a ise bugün «Mali» denmektedir ve bu devlette zenciler yaşar.

SUDAN (i.). Önemsiz, saçma, baştan savma: Sudan bahaneler.

SÛDÂNÎ (i. A.) (m. Sûdâniyye). **1.** Sudan'a ait. **2.** Sudanlı.

SUDANLI (i.). Sudan ahalisinden olan.

SÛDE (i. F.). Sürmüş, sürülmüş: Ruh-sûde: Yüzünü sürmüş.

SUDG (i. A. anatomi). Şakak.

SUDGÎ (i. A. anatomi) (mü. sudgıyye). Şakağa ait.

SÛD-MEND (i. F.). Kazançlı, kârlı, faydalı.

SUDOLABI (i.). Su çekmeye yarar dolap.

SUDÛR (i. A. c.) (m. sadr). Sadrlar, göğüsler. bk. Sadr.

SUDÛR (i. A.). Sâdır olma, çıkma: Sizden böyle bir iş sudûr edeceğini ummazdım.

SUFFA (i. A.). bk. Sofa.

SÛFÎ (i. A.) (c. sûfiyyûn). **1.** Tasavvuf ehli. **2.** Sofu.

SÛFİYYE (i. A.). Tasavvufçular.

SUFİYYÛN (i. A. c.) (m. sûfi). **1.** Tasavvuf ehli olanlar. **2.** Sofular.

SUFLÖR (i. Fr.). Tiyatroda oyunculara rollerindeki sözleri fısıldayıp hatırlatan kimse.

SUFÛF (i. A. c.) (m. Saf). Saflar, diziler. bk. Saf.

SUGA (Aslı meçhul) (denizcilik). Bir halatı son dereceye kadar çekip bağlama.

SUĞLA (i.) (coğrafya). Klasik Osmanlı devrinde merkezi İzmir olan bahriye sancağının adı.

SUGRÂ (i. A.) (mü. asgar). En küçük, zıddı: kübrâ.

SÛHTE (i. F.). Yanmış, tutuşmuş, yanık. Ar. Mahrûk: **Sûhte-dil, dil-sûhte** = Gönlü yanık.

SUHÛF (i. A.) (m. sahîfe). Semâvî Kitaplar'daki bahisler, sayfalar, levhalar.

SUHÛNET (i. A.). Sıcaklık, ısı, kızgınlık, hararet.

SÛ-İ AHLÂK bk. Sû.

SUİBRİĞİ (i. botanik). Suibriğigillerden bir bitki (nepenthes destillatoria).

SUİBRİĞİGİLLER (i). İkiçeneklilerden bir bitki familyası.

SÛ-İ HAREKET bk. Sû.

SÛ-İ İSTİMÂL bk. Sû.

SUİKAST (SÛ-İ KASD) Önemli bir kimseyi öldürme veya öldürmeye teşebbüs.

SÛ-İ NİYYET bk. Sû.

SÛ-İ ZAN bk. Sû.

SÛK (ka ile) (i. A.) (c. esvâk). Çarşı, pazar. **Sûk-ı sultânî:** (eskiden) Mezad yeri.

SUKAMIŞI (i. botanik). Sukamışıgillerden, suda ve bataklıklara yetişen küçük bir bitki.

SUKAMIŞIGİLLER ((i. botanik). Bir çeneklilerden bir bitki familyası.

SUKUF (ku uzun) (i. A. c.) (m. Sakf). Çatılar. bk. Sakf.

SUKUT (ku uzun) (i. A.). **1.** Düşme, aşağı inme. **2.** Sarkma. **3.** İktidar mevkiinden düşme, makamını kaybetme. **4.** Çocuğun büyüyemeden, ölü olarak rahimden düşmesi: Sukut-i cenîn. **5.** Yaprakların dökülmesi: Sukut-i evrâk.

SUKUTİYYE (ku uzun) (i. A.). Paraşüt.

SUKÜRE (i.) (y. k.). Yeryüzünün denizlerden meydana gelen kısmı.

SULAK (i.). **1.** Suyu çok, batak: Sulak yer, sulak tarla. **2.** Kuşlar için su konulan küçük kap.

SULAMA (i.). Toprağa su verme, Ar. İskaa, irvâ.

SULAMAK (f.). **1.** Su vermek, Osm. iskaa, irvâ etmek: Bu mevsimde ağaçları gün aşırı sulamak lâzımdır. **2.** (mec. argo): Parayı peşin vermek.

SULANDIRMAK (f.). Su vermek, yaş ve nemli yahut çok sulu etmek. **Ağız sulandırmak** = Ağzın suyunu akıtmak, imrendirmek.

SULANMA (i.). Sulanmak işi.

SULANMAK (f.). **1.** Sulu hâle gelmek, su salıvermek. **2.** Suyu çoğalmak. **3.** Sulamak işine konu olmak: Tarla sulandı. **4.** (argo) İmrenmek.

SULATMAK (f.). **1.** Su döktürmek, su serpiştirmek, ıslattırmak: Şu taşlığı sulatsanız epeyi serinlik verir. **2.** Toprağa su verdirmek, Osm. iskaa ve irvâ ettirmek: Bahçeyi sulattınız mı? Şu ağaçları sulatmalı. **3.** (mec. ve argo): Parayı peşin verdirmek.

SULB (i. A.) (mü. Sulbe) («Salâbet» ten smüş.). **1.** Katı, sert. **2.** Katı (cisim), mukabili, sıvı ve gaz. **3.** (mec): Duygusuz: Pek sulb adam.

SULB (i. A.) (c. aslâb). **1.** Omurga kemiklerinin bağlı bulundukları zencir gibi kemik **2.** Zürriyet, sülâle: Sulbünden üç erkek çocuk dünyaya geldi.

SULBÎ (i. A.) (mü. sulbiyye). Birinin sulbünden gelme, sulbünden doğma.

SULBİYYE (i. A.). Birinin sulbünden gelme.

SULBİYET, SULBÎYYET (i. A.). **1.** Katılık, sertlik: Taşın sulbiyyeti. Cisimlerin katı olması. **2.** (mec.) Duygusuzluk.

SULEHÂ (i c. A.) (m. sâlih). Sâlihler, doğru insanlar. bk. Sâlih.

SULFAT (i. İ.). Sülfirik asidin tuzu veya asidi.

SULFATA, SULFATO (i. İ.). Kinin sulfatı ve umumiyetle kinin tuzları.

SULH (i. A.). **1.** Barış, barışıklık, barışma: **Sulh etmek** = Barışmak. **2.** Rahatlık, âsâyiş, harp, fitne ve fesâdın aksi: Sulh ve âsâyiş **3.** Uyuşma, uzlaşma: İşi mahkemeye düşürmeksizin aralarında sulh oldular. **Sulh olmak** = Uzlaşmak. **Sulh mahkemesi** = Kanunun tesbit ettiği bazı davalara bakan mahkeme.

SULH-ÂMÎZ (i. F. A.). Sulh verici.

SULHAN bk. Sulhen.

SULHÇU (i.). İki tarafı uzlaştıran, aralarını bulup sulhu sağlayan.

SULHEN (i. A.). Savaşsız veya muhakemesiz, uzlaşarak, uyuşarak, sulh yoluyle.

SULHÎ (i. A.) (mü. sulhiyye). Barışa ait.

SULH-NÂME (i F.) (A. sulh = barış, F. nâme = yazılmış kâğıt). İki taraf arasında kararlaştırılan sulhun şartlarını gösteren yazı, muâhede metni.

SULH-PERVER (i. A. F.). Barışçı, barışsever.

SULTA (i. A.). Otorite.

SULTAN (SULTÂNÎ) (i. A.). **1.** İslâm dininden imparator. **2.** Osmanlı hükümdarı. **3.** Osmanoğulları'nda imparatorluk prensesi: Ayşe Sultan. **Vâlide-Sultan** = Osmanlı hükümdarının annesi olan Türk ana imparatoriçesi. **Hanım-Sultan** = Annesi sultan olan Osmanlı prensesi.

SULTÂNÎ-NEVÂ (i. A. F. T.) (musiki). Türk Musikisi'nde çok kullanılmayan bir musiki makamı.

SULTÂNÎ-SEGÂH (i. A. F. T.) (musiki). Türk Musikisi'nde çok kullanılmayan bir makam.

SULTÂNÎ-YEGÂH (i. A. F. T.) (musiki). Türk Musikisi'nde bir makam.

SULTANLIK (i.). Padişahlık.

SULTÂN-ZÂDE (i. A. F.). Annesi sultan olan Osmanlı prensi ki «bey-efendi» diye anılırlar: Sultân-zâde Ahmed Bey-Efendi.

SULU (i.). **1.** Suyu olan, Fars. âb-dâr: Sulu armut. **2.** Çok sulu: Sulu şerbet, yoğurt. **3.** Su ile yapılmış, yalnız su ile hazırlanmış: Suluboya. **4.** mec. Yılışık, Lâubâlî tavırları olan.

SULUCA (i.). Az sulu.

SULUK (i.). Küçük çocukların başında çıkan bir cins çıban.

SUMAK (i. botanik). Somak. bk. Somak.

SUMEN (i. Fr.). Yazılacak kâğıdın altına konan geniş ve düzgün mukavva.

SUMERCİMEĞİ (i. botanik). Sumerci-

meğigillerden yüzücü bir su bitkisi (L. lemna).

SUMERCİMEĞİGİLLER (i. botanik). Birçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi sumercimeğidir.

SUMNÂT (i.). Hindistan'ın Gücerât şehrinde Gazneli Sultan Mahmud'un yıktığı pek ünlü Hindû mâbedi.

SUN' (i. A.). Yapış, iş, eser: **Sun'-ı İlâhî** = Tanrı eseri.

SUN'-I TAKSÎR (i. A.). Kusurlu davranış.

SUNA (i.). **1.** Erkek ördek. **2.** Suna gibi güzel.

SUNAK (i.). Tapınaklarda üzerinde kurban kesilen, başında merasim yapılan taş masa.

SUNDURMA (i.). Önü açık çatı altı, hayvanların barınmasına ve âlet koymaya mahsus üstü örtülü ve önü açık yer.

SUNGUR (i.). Akdoğan.

SUN'Î (i. A.) (mü. sânia). Yapma, uydurma, sahte, zıddı: tabiî: Sun'î dişler.

SUNKUR bk. Sungur.

SUNMAK (f.). Vermek, uzatmak, takdîm ve arzetmek: Bir kadeh, bir bardak şerbet sundu; dilekçe sundu.

SUNTA (i.). Sun'î tahta sözünün kısaltılmışı. Doğramacılıkta kullanılan ve sıkıştırılmış talaş ve yongadan ibaret olan tahta.

SUNTIRAÇ, SUNTIRAŞ (i. F.). Nalbant keskisi.

SUNTURLU (i.). Gürültülü, patırtılı: Sunturlu düğün, kavga.

SUNÛF (i. A. c.) (m. Sınıf). Sınıflar. bk. Sınıf.

SUOKU (i. botanik). Suokugillerden bataklık bölgelerde yetişen küçük bir bitki (sagittaria).

SUOKUGİLLER (i. botanik). Birçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi suokudur.

SUPAP (i. Fr.). Bir gaz veya sıvının geçmesine yol veren, fakat geri dönmesini önleyen kapak.

SUPYA (i. Y.). Mürekkepbalığı.

SÛR, SUR (i. A.) (c. esvâr). Eskiden şehirleri korumak için etrafa çekilen büyük koruma duvarı.

SÛR (i. F.). Düğün. **Sûr-i hümâyûn** = Osmanoğulları'na ait düğün.

SÛR (i. A.). **1.** Büyük boynuzdan boru. **2.** Kıyamet gününde İsrâfil'in üfleyeceği boru: Sûr-i İsrâfil **3.** (coğrafya). Lübnan'da bir liman ki Fenikeliler'in Tyr şehridir.

SÛRÂH (i. F.). Delik, gedik, yarık.

SURAHİ (SURÂHÎ) (i. A.). Uzun boyunlu su ve şarap şişesi: Bir surahi su; surahiyi doldurmak.

SURAT (i. A.). Çehre. bk. Sûret.

SURATLI (i.). Yüzü gülmez, somurtkan.

SURATSIZ (i.). Çehresiz, çirkin, gösterişsiz.

SURDİN (i. Fr.) (musikisi). Keman, trombon gibi sazların sesini kısmak için kullanılan küçük âlet.

SÛRE (i. A.) (c. suver). Kur'ân-ı Kerîm'in bölündüğü 114 faslın herbiri: Sûre-i Fâtîha, Sûre-i Bakara.

SÛRET (i. A.) (c. suver) (Arapça terkiplerde «sûre» şeklinde bulunur). **1.** Dışarıdan görünüş, şekil, kılık: Sureti güzel bir insan. **2.** Dış gösteriş, samimî olmayan hal: Mânâ ve gerçek arayanlar sûrete ehemmiyet vermezler. **3.** Türkçe'de: «surat» Yüz, çehre. **4.** Tarz, uslûb, tavır, gidiş: İşin bu suretle halli mümkün değildir. **5.** Takdir, hal: O surette iş değişir. **6.** Resim, fotoğraf: Sûretini çıkartmış. **7.** Nüsha: Yazının sûretini çıkarıp gönderiniz. **8.** (Surat) Abusluk, yüz ekşiliği: Bana surat ediyor, surat gösteriyor; **Surat asmak** = Çehre ekşitmek, **Hüsn-i sûret** = Bir meseleyi iyi bir şekilde halletme. **Sûret-i tesviye** = Fr. Arrangement kelimesinin tercümesidir ki uyuşma demek olup bilhassa siyasette kullanılır.

SÛRETÂ (hal. A.) (ve daha doğrusu «sûreten»). Görünüşte: Bize sûretâ güleryüz gösterdi.

SÛRET-NÜMÂ (i. F.) (A. sûret = şekil, F. nümûden = göstermek). Şekil ve sûretini gösteren, vücut bulan, vücude gelen.

SÛRET-PEZÎR (i. F.) (A. sûret = şekil, F. pezîreften = kabul etmek). Şekil ve sûret alan, hâsıl olan.

SÛRET-YÂB (i. F.) (A. sûret = şekil, F. yâften = bulmak). Şekil ve sûret bulan, husûle, vücuda gelen.

SÛRÎ (i. A.) (mü. sûriyye). Gösterişte. **Nikâh-ı sûrî** = Zifafla neticelenmeyen nikâh.

SURİYE (SÛRİYYE) (i. coğrafya). Vaktiyle Süryânîler'le meskûn olan Arap ülkesi ki Arapça'da «Şâm» denir.

SÛRİYYE (i. A.). Düğün vesilesiyle yazılmış şiir, kaside veya musiki eseri.

SÛR-NÂME (i. F.). (edebiyat) Düğün, ziyafet, şenlik gibi şeyleri tasvir için yazılan manzum veya mensur eser.

SÛR-NÂY (i. F.). Zurna.

SÛR-NÂYÎ (i. F.). Zurnacı.

SURRE (i. A.). Osmanlı devrinde hac münasebetiyle Kâbe'ye hacılar ve hediyeler gönderilerek yapılan tören.

SURRE EMİNİ (i. T. A.). Surreyi götürmekle vazifelendirilen kimse.

SURRE-İ HÜMÂYÛN Hac münasebetiyle İstanbul'dan Haremeyn'e gönderilen para ve hediyeler.

SURÛH (i. A.) (sarh'ın c.). Köşkler.

SUSAK (i.). Susamış, Fars. teşne, Ar. atşân.

SUSAM (i. A.). Susamgillerden «Samsam» denilen tane; **Susamyağı** = Susam tanelerinden çıkarılan yağ. Şırlağan; **Susamçiçeği** = Doğrusu: Sûsen çiçeği, **Susam adası** = Doğrusu: Sisam.

SUSAMAK (f.). Su içme ihtiyacı duymak.

SUSAMGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi susamdır.

SUSAMURU (i. zooloji). Susamurugillerden küçük bir cins kürk hayvanı (Lat. lutra).

SUSAMURUGİLLER (i. zooloji). Kokarcaları, sansarları ve susamurlarını içine alan bir hayvan familyası.

SUSANMAK (f.). Susuzluk duyulmak: Bu havada böyle sabahleyin susanır mı?

SUSATMAK (f.). Susuzluğa uğratmak, susuzluk vermek: Sabah yediğimiz tuzlu yemek beni bugün çok susattı.

SÛSEN (i. F.). Halk arasında galat olarak «susamçiçeği» denilen bitki, ki çiçeğinin rengine göre çeşitleri olur.

SUSMAK (f.). Söz söylememek, sükût etmek, Osm. hâmûş olmak.

SÛSMÂR (i. F.). Keler, kertenkele.

SUSPUS OLMAK (f.). Susup sinmek.

SUSTA (i.). 1. Emniyet yayı: **Sustalı çakı** = Sustasına basınca açılıp kapanan çakı. 2. (köpek) İki art ayağı üzerinde durma.

SUSTURMAK (f.). Susmaya, sükûta mecbur etmek, sükût ettirmek, Osm. iskât etmek: Şu bağıran çocukları susturun; ben onu sustururum.

SUSTURULMAK (f.). 1. Susmasını sağlamak. 2. Artık söz söylemiyecek bir duruma düşürülmek.

SUSUZ (i.). 1. Suyu olmayan, kuru: **Susuz ova** = Çöl; susuz yer. 2. İçecek su bulamayan, susamış: Üç gün susuz kaldık. 3. Suyu olmaksızın, su bulamadığı halde: Susuz yaşamak, susuz yol almak.

SUSUZLUK (i.). 1. Su eksikliği veya yokluğu, kuruluk: Bu ovanın susuzluğu gelişmesini engelliyor. 2. Susama, su içmeme: Deve susuzluğa dayanır.

SUŞERİDİ (i. botanik). Sukamışıgillerden, bir metreye kadar uzayabilen bir bitki.

SUT (i. Fr. Soude) (kimya). Tabiî sodyum tuzlarından elde edilen alkali.

SUTAŞI (i.). Bazı elbiseleri süslemekte kullanılan işlemeli şerit, suyolu.

SUTERAZİSİ bk. Su.

SUTERESİ (i. botanik). Turpgillerden, çok nemli topraklarda yetişen bir cins tere (roripa nasturtium).

SUTÛR (i. A. c.) (m. satır). Satırlar. bk. Satır.

SUTYEN (i. Fr. Soutien - gorge'den kısaltma). Göğüsleri derli toplu tutmaya yarayan kadın iç giyeceği.

SUÛBET (i. A.) (c. suûbât). Güçlük, zahmet, müşkülât: Çok suûbet çektik.

SUÛBETLİ (i.). Güç, zahmetli, müşkül: Çok suûbetli iştir.

SUÛD (i. A.). Yukarı çıkma, yükseğe çıkma, yükselme: Duman bulutlara doğru suûd ediyordu.

SUÛR (i. A.). Bilezikler.

SUVARE (SUARE) (i. Fr. soiré). Akşam yemeğinden sonra yapılan eğlence.

SUVARIM (i.). Sulamak tarz ve usûlü ve araziye bir kerede verilen su miktarı: Bir suvarım.

SUVARMAK (f.). 1. (Hayvanlara) Su vermek, (araziye) su koyuvermek. 2. Demiri kızdırıp sertleştirmek için suya daldırmak.

SUVER (i. A. c.) (m. sûret). Sûretler, şekiller. bk. Sûret.

SUYÛF (i. A. c.) (m. Sayf). Sayflar, yazlar.

SÛZ (i. F.). («Sûhten» fiilinden imas. olup sıfat terkibi teşkîline girer). Yanma, tutuşma, ateş, hararet: **Sûz-i dil** = Gönül ateşi. **Pür-sûz** = Ateşli, yanan, yakıcı: **Dil-sûz** = Gönül yakan, gönül yakmak. **Ciğer-sû** = Ciğer yakan.

SÛZÂN (i. F.). Yakan, yakıcı.

SÛZEN (i. F.). İğne, ibre.

SÛZENDE (i. F.). Yakan, yakıcı, pek tesirli.

SÛZENÎ (i. F.). İnce bir çeşit nakış.

SÛZ-İ DİL (i. F.) (musiki). Türk Musikisi'nde bir şed makam.

SÛZ-Î DİL-ÂRÂ (i. F.(. 1. Gönül süsleyen ateş. 2. (Musiki) Türk Musikisi'nde şimdi kullanılmayan bir mürekkep makam.

SÛZİŞ (i. F.). 1. Yanma, yakma. 2.

Susam

Susamuru

Tesir, hüzün. **3.** Yürek yanması, büyük teessür: Sûzişle anlatıyordu.

SÛZİŞLİ (i.). **1.** Ateşli, yakıcı. **2.** Tesirli.

SÛZ-NÂK (ke ile) (i. F.). Türk Musikisi'ndeki 13 basit makamdan biri. Rast (sol) perdesinde kalır.

SÜBEK (i). Beşikteki çocukların bacakları arasına yerleştirilen sidik şişesi veya sidiği bir kaba akıtacak boru yahut bebek iskemlesinin oturak kısmı.

SÜBJEKTİF (i. L. Fr.). **1.** Düşünen şahısla alâkalı (düşünülen şeyle alâkayı ifade eden objektif zıddı). **2.** Belirli bir şahsa mahsus; şahsî, ferdî.

SÜBJEKTİVİZM (i. Fr.). Gerçeklerin insanlara ancak kendi düşüncelerinin mahsulü olarak göründüğünü kabul eden doktrin.

SÜBLİME (i. Fr. kimya). Civa biklorürü, aksülemen.

SÜBLİMLEŞMEK (f. T. Fr.) (kimya). Katı halden doğrudan doğruya gaz hâline geçmek.

SÜBÛT (i. A.). Gerçekleşme, muhakkak ve müsbet olma, meydana çıkma, şüphe ve tereddüde yer bırakmayacak şekilde açık olma: Bu iş sübût buldu.

SÜBYE (i.). Mürekkepbalığı.

SÜCCÂD (i. A. c.) (m. sâcid). Secde edenler.

SÜCİ (i). Şarap.

SÜCÛD (i. A.). Namazda veya saygı gösterisi olarak yere yüz sürme, yere kapanma, secde etme.

SÜD (i.). bk. Süt.

SÜDÂSÎ (i. A.) (mü. südâsiyye). (Arapça'da) Altı harften mürekkep (kelime).

SÜDDE (i. A.). **1.** Kapı, eşik, Ar. atebe, Fars. âstân: **Südde-i seniyye** = Osmanlı hükümdarı eşiği. **2.** (tıp): Vücudun bazı organlarına ârız olan tutkunluk.

SÜDS (si. A.). Altıda bir.

SÜEDA (i. A. c.) (m. sâid). Mutlu, uğurlu kimseler.

SÜFEHÂ (i. A. c.) (m. sefîh). Sefihler. bk. Sefih.

SÜFERÂ (i. A. c.) (m. sefîr). Sefirler, elçiler. bk. Sefir.

SÜFL (i. A.). **1.** Tortu. **2.** (tıp): Büyük aptest.

SÜFLÂ (i. A.) (mü. esfel). Esfeller. bk. Esfel.

SÜFLÎ (i. A.) (mü. süfliyye). **1.** Aşağıda bulunan, aşağıki, zıddı: ulvî. **2.** Alçak, bayağı, kıymetsiz ve itibarsız: Pek süflî bir adamdır. **3.** Kıyafeti pek pejmürde ve hâli perişan: Kendisini pek süflî bir halde gördüm; üstü başı pek süflî.

SÜFLİYYÂT (i. A.). Alçak ve aşağılık şeyler.

SÜFLİYYET (i. A.). **1.** Aşağılık, aşağıda bulunan şeyin hal ve yeri. **2.** Alçaklık, âdîlik. **3.** Pejmürde kıyafet, perişan hal.

SÜFTE (i. F.). Delinmiş. **Nâ-süfte** = Delinmemiş.

SÜFÜN (i. A. c.) (m. sefîne). Sefîneler, tekneler. bk. Sefîne («Sefâin» de gelir).

SÜĞLÜN bk. Sülün.

SÜGUR (gu uzun) (i. A. c.) (m. Sagr). **1.** Uçlar, sınırlar. **2.** Abbâsî ve Bizans imparatorlukları arasındaki Müslümanlar'a ait Anadolu uç eyâleti. Çukurova vs.

SÜHÂ (i A.). Gökyüzünün kuzey yanküresinde bir küçük yıldız ki gözlerin görme derecesi onunla tecrübe olunur.

SÜHAN-ÂRÂ (i. F.). bk. Suhan-Perdâz.

SÜHAN-ÇÎN (i. A. F.). Bir yerden söz toplayıp diğer yere aktaran, dedikoducu.

SÜHAN-DÂN (i. F. A.). Söz bilir, güzel söz söyleyen.

SÜHAN-PERDÂZ (i. A. F.). Düzgün ve muntazam söz söyleyen.

SÜHAN-SENC (i. F.). Söylediğini iyice tartıp düşünen.

SÜHAN-VER (i. F.). Hakkıyla söz söyliyebilen.

SÜHEYL (i. A.). Gökyüzünün güney yönlerinde pek parlak bir yıldız ki Yemen'den daha iyi göründüğü için «Süheyl-i Yemânî» deriz. Fr. Canopus.

SÜHEYLÂ (i. A.). Yumuşak huylu kadın.

SÜHÛLET (i. A.). **1.** Kolaylık: Sühûletle öğrenilir, yapılır bir iştir. **2.** Kolaylık verici vasıta: Şehirden uzakça ise de gidip gelmek için sühûlet vardır. **3.** Yavaşlık, usûl, nâzik tarz ve muamele: Sühûletle. **4.** Elveriş, ele doğru ve kolay gelme, kullanış: Bu dar yerde kımıldanmaya, yazı yazmaya sühûlet yoktur: Borcunuzu ne vakit sühûletiniz olursa verirsiniz.

SÜHÛLET-BAHŞ (i. F. A.). Kolaylık veren, kolay kullanılır.

SÜHÛLETLİ (i.). Kolay kullanılır, kolaylığı olan, kullanışlı.

SÜHÛMET (i. A.). Hısımlık, akrabalık.

SÜHÛNET (i. A.). Katılık, peklik.

SÜİT (i. Fr.) (musiki). Birbiri ardınca çeşitli ritimde yapılmış hareketli eser.

SÜJE (i. Fr.) (musiki). Füg'de esas tema.

SÜKKÂN (i. A. c.) (m. sâkin). Sâkinler, oturanlar. bk. Sâkin.

SÜKKER (i. A.). Şeker.

SÜKKERÎ (i. A.). **1.** Şekere ait. **2.** Şekerden yapılan tatlı.

SÜKLÜM PÜKLÜM (i.). Suçlu imiş gibi çekinerek; utanıp sıkılarak.

SÜKNÂ (i. A.). Oturulan, ikamet olunan yer.

SÜKÛN (i. A.). **1.** Durma, hareket etmeme, kımıldamama: Makine hareket etmeyip sükûn hâlindedir. **2.** Rahat, âsâyiş: Telâştan sonra biraz sükûn buldu. **3.** Durgunluk, sezinmek: Havada bir sükûn var. **4.** Dinme, durma, kesilme: Yağmur sükûn buldu. **5.** (Arap harflerinde) Bir harfin harekeli olmaması, zıddı: hareket, Osm. cezm, sâkin hâli.

SÜKÛNET (i.) (Türkler'ce yapılmış bir Ar. kelimedir). **1.** Durgunluk: Deniz, hava sükûnet buldu. **2.** Asâyiş, rahat: Hiddeti geçip biraz sükûnet buldu. **3.** Dinme, durma, azalma: Yağmur, rüzgâr sükûnet buldu. **4.** (Denizcilik): **Mıntaka-i Sükûnet** = Ekvator yakınlarında rüzgârsız bölge.

SÜKÛNET-GÂH (i. A. F.). Dinlenme yeri, mezar.

SÜKÛNETLİ (i.). **1.** Sakin, rahat: Kendisini oldukça sükûnetli gördüm. **2.** Durgun, hareketsiz: Deniz pek sükûnetli idi.

SÜKÛNET-YÂB (i. F. A.). Sükûnet bulan, durgunlaşan, duran, dinen.

SÜKÛT (i. A.). Susma: Sükût etmek. **Sükûtla geçirmek** = Cevap vermemek.

SÜKÛTÎ (i. A.). Susmayı seven. Az söyleyen: Sükûtî adamdır.

SÜKÛTLAR (i. A. T.) (musiki). Nota yazısında sükût işaretleri.

SÜLÂLE (i. A.). Soy, zürriyet.

SÜLÂSÂ (i. A.). Salı.

SÜLÂSÎ (si. A.). Üçlü.

SÜLFAMİT (i. kimya). Çeşitli mikroplara karşı kullanılan organik birleşimlerin ortak adı.

SÜLGÜ (i.). Gevşek, sarkık, soluk, pejmürde, buruşuk: Sülgü bez, sülgü adam (eskimiştir).

SÜLİNE (i. R.). Kamışböceği.

SÜLÛK (i. A.). **1.** Bir yola girme, bir sıraya dizilme. Askerliğe sülûk etti. **2.** Tasavvuf yoluna girme: Ehl-i sülûkten bir adam.

SÜLÜĞEN (i.). Kırmızı boya ve boya astarı gibi kullanılan zirkonyum madeni: Sülüğen sürmek, sülüğenle boyamak.

SÜLÜK (i.). Sülükgillerden kan emmek için vücûdun bir tarafına tutulan hayvan. Sülük yapıştırmak. **Eşeksülüğü** = Bu işe yaramıyan kaba cins.

SÜLÜKGİLLER (i. zooloji). Halkalılar takımından kan emici parazitler.

Sülük

SÜLÜN, SÜĞLÜN (i.). «Yaban horozu, yaban tavuğu» da denilen fevkalâde lezzetli eti olan güzel bir av kuşu.

SÜLÜS (SÜLS) (i. A.). **1.** Üçte bir. **2.** Nesh yazısına benzeyen bir cins kalın yazı.

SÜLÜSÂN (si. A.). İki süls, üçte iki.

SÜLÛSÎ (si. A.). Üçte bire ait.

SÜMBÜL bk. Sünbül.

SÜMBÜLÎ bk. Sünbülî.

SÜMEYRE (i. A.). **1.** Meyve çağalası. **2.** (botanik) Kendi üzerine kıvrılmış yaprak.

SÜMKÜRMEK (f.). Burunda biriken sümüğü şiddetli bir nefes vererek çıkarmak: Küçük çocuklar sümkürmeği bilmezler.

SÜMÂK bk. Somak.

SÜMME (i. A.). Sonra. (Bazı Ar. terkiplerde bulunur). **Sümme't-tedârik** = Tedarikten sonra, yani işin olmasından sonra düşünülmüş, rastgele.

Sülün

SÜMMEK (fi.). **1.** (yavru) Anasının memesini burnuyla kakıp iterek emmek. **2.** Dürtüp kakmak, horlayıp itmek. (bk. sönmek).

SÜMU bk. Sümün.

SÜMRE, SÜMRET (i. A.). Esmerlik, koyu renk.

SÜMSÜK (i.). Miskin, sünepe.

SÜMTER (i.). Bir çeşit hafif buğday.

SÜMTIRAŞ (i F. Süm = hayvan tırnağı, tırâşîden = yontmak) (Türkçe'de: Suntıraş). Nallarken hayvanların tırnağını kesmeye mahsus nalbant âleti.

SÜMÜK (i.). İnsan ve bazı hayvanlarda burundan akan pislik ki, nezlede fazlalaşır. **Sümüğünü çekip durmak** = Sümüğünü silmeğe muktedir olamamak, mec. âciz bulunmak.

SÜMÜKDOKU (i. biyoloji). İç organları kaplayan ve sümük denen salgıyı çıkaran özel bezleri havi koruyucu bir doku, mukoza.

SÜMÜKLÜ (i.). Burnunda sümük bulunan, sümüğü akan. Sümüklü çocuk. **Sümüklüböcek** = Salyangoz, halezon.

SÜMÜN (SÜMUN) (si. A.). Sekizde bir.

SÜNBEKİ (i.) (Halk dilinde: Zanbu-

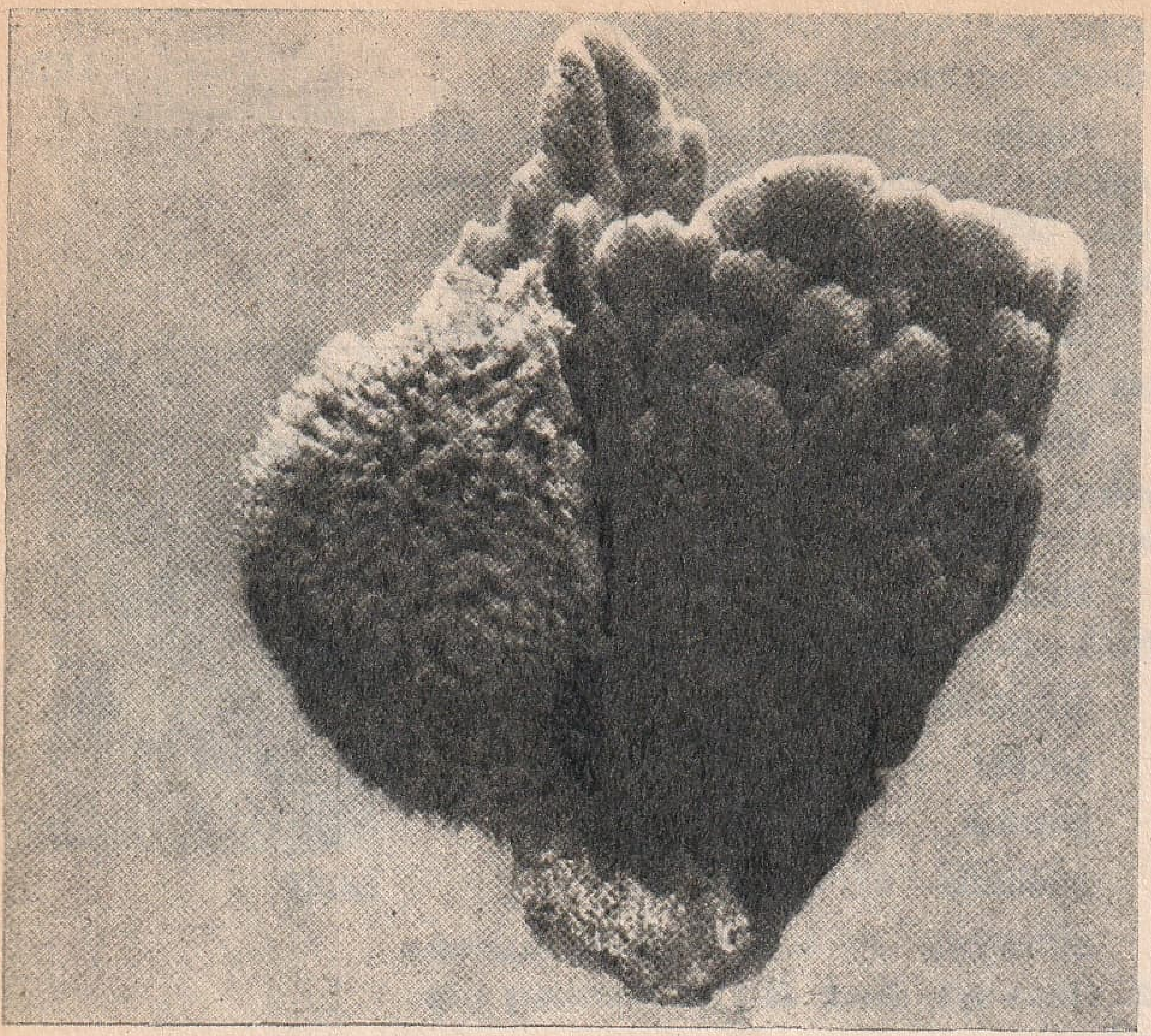

Sünger

ka). Bir cins küçük gemi veya büyük kayık.

SÜNBÜK (i. A.) (c. Sebânik). At tırnağı.

SÜNBÜL (i. F.). Soğandan olan çiçek ki çeşitleri vardır. Sevgilinin saçı hakkında kullanılır. (Botanik). **Sünbül-i Rûmî** = Fr. Nard ve **sünbül-i Hindî** = Fr. Nard Indien denilen ve bizim bildiğimiz sünbüle benzemeyen çeşitleri.

Sünbül

SÜNBÜLE (i. A.). **1.** Başak. **2.** (Astronomi) 12 burçtan biri.

SÜNBÜLE (i. A.) (musiki). Türk Musikisin'de artık kullanılmıyan bir mürekkep makam.

SÜNBÜLE PERDESİ (i. A. T.) (musiki). Türk Musikisi'nde tiz sekizlideki si bemol perdesi.

SÜNBÜLÎ (i.). **1.** Sünbül çiçeklerinin sevdiği bulutlu ve kapalı, fakat letâfetli ve yağmursuz hava: Sünbülî hava. **2.** Şeyh Sünbül Sinân Efendi'nin kurduğu tarîkata mensup.

SÜNDÜS (i. A.). Eski bir çeşit ipek kumaş.

SÜNE (i.). Yeşilbaşlı kılkuyruk yaban ördeği (Asıl Türkçe'de ördeğin erkeğine denir).

SÜNEN (i. A. c.) (m. Sünnet). Sünnetler. bk. Sünnet.

SÜNEPE (i.). Miskin, mıymıntı, üstü başı pis, murdar.

SÜNGER (i. R.). **1.** Denizden çıkarılan ve bitkiye benzer bir hayvan olan hafif bir cisim ki silmeye, ovmaya ve su vesair suları toplamaya yarar. **2.** Süngere benzer kabaca ve yumuşakça şey: **Süngertaşı** = Süngere benzer hafif bir taş ki mermerleri ve tahtaları ovmaya yarar.

SÜNGERDOKU (i. botanik). Süngere benzeyen bir doku.

SÜNGERLER (i. zooloji). Vücutları dar ve uzun kanalcıklardan ve bu kanalcıklara açılan deliklerden ibaret deniz hayvanları takımı.

SÜNGERTAŞI (i.). Çok gözenekli ve pürüzlü bir yanardağ feldispatı.

SÜNGÜ (i.). Dürtüp delecek demir silâh ki tüfeğe veya mızrağa takılır. **Süngü davran** = Süngü kullanılma kumandası.

SÜNGÜLEMEK (i.). Süngü ile vurmak, süngü kullanarak hücum etmek.

SÜNNE (i. A.). bk. Sünnet.

SÜNNET (i. A. c. Sünen). **1.** Peygamberimizin yaptığı şeyler: Sünnet-i şerîfe, sünen-i seniyye. **2.** Ar. Hitân: Çocuğu sünnet etmek, sünnet düğünü. **Ehl-i Sünnet, Ehl-i Sünne ve'l-Cemâa** = Dört Sünnî mezhebin hepsi ki, Müslümanlar'ın % 90'dan fazlasını teşkîl ederler.

SÜNNETÇİ (i.). Sünnet eden adam.

SÜNNÎ (i A.) (m. Sünniyye) (Sünnet'ten imen.). Ehl-i sünnet mezheblerinden birine mensup.

SÜNÛH (i. A.) (c. Sünûhât). Akla ve hatıra gelme.

SÜNÛN (i A.). Kuvvetli ve doğru bilgiye erişme, ilhâm.

SÜNÛN (i. A. c.) (m. sene). Yıllar.

SÜPAB, SUPAP (i. Fr. Soupape). Tulumba ve sairede açılıp kapanan delik. **Emniyet supabı** = Bazı makinelerde istim çok dolu olunca çıkmak ve kazan patlatmamak için yapılmış delik ki buhar basıncı ile kendiliğinden açılır.

SÜPRÜLME (f.). Süpürge ile tozu alınıp temizlenmek: Bu oda bugün süpürülmedi.

SÜPRÜNTÜ (i.). Bir yeri süpürmekten çıkan çörçöp: Süprüntüleri nereye atıyorsunuz?

SÜPRÜNTÜLÜK (i.). Süpürmekten çıkan çörçöpün atıldığı yer, mezbele, çöplük.

SÜPÜRDE (i. F.). Teslim ve terk olunmuş.

SÜPÜRGE (i.). Ortalık süpürecek âlet, **hasır süpürgesi** = Odaları süpürmeye mahsus sazdan yapılmışı; **çalı süpürgesi** = avlu vesaire süpürmeye mahsus çalıdan yapılmış kabası, **tavan süpürgesi** = hasır süpürgesinin saplısı, **meydan süpürgesi** = çalı süpürgesinin saplısı, **süpürge sapı** =

süpürgeye takılan sopa, **elektrik süpürgesi** = elektrikle işleyeni, (mecâzen) **Belinden bağlı sokak süpürgesi** = Sürtük kadın.

SÜPÜRGECİ (i.). Süpürge yapıp satan adam.

SÜPÜRMEK (f.). **1.** Süpürge ile tozu ve çörçöpü alıp temizlemek: Şu odayı süpürmeli. **2.** Fırça ile silkip toz ve kılları alarak temizlemek: Ceketimi süpürdüler mi? **3.** (Mec.) Süpürür gibi bir şeyin bütününü alıp götürmek, yalayıp yutup bir şey bırakmamak: Bir sofra dolusu yemeği tek başına silip süpürüverdi.

SÜPÜRTMEK (f.). **1.** Süpürmeye zorlamak veya izin vermek. **2.** Giyeceğin toz ve kıllarını silktirip temizletmek: Şu paltoyu hizmetçiye süpürtmeli.

SÜPÜRÜCÜ (i.). Süpüren, süpürmek vazifesiyle görevli hizmetçi. **Ocak süpürücüsü** = Ocakları süpürüp temizleyen adam.

SÜRAT (SÜR'AT) (i. A.). Çabukluk, çabuk olma, acele. **Sür'at-i intikal** = Söylenilen sözü çabuk anlama; mevzuu, derhal kavrama.

SÜRATLİ (i). Çabuk, acele: Süratli iş, yürüyüş. **Süratli adım** = Asker yürüyüşünün bir çeşidi.

SÜRÇ (i.). **1.** Yürürken ayağın bir engele çarpmasiyle düşecek gibi olma. **2.** (Mecâzen) Yanılma, hata. **Sürç-i lisân** = Ağızdan yanlış ve münasebetsiz bir söz çıkarma (galat terkip).

SÜRÇMEK (f.). **1.** Ayağını bir engele çarpmakla düşecek gibi olmak: Bu at her adımda sürçüyor. **2.** Yanılmak, hata etmek.

SÜRÇTÜRMEK (f.). **1.** Ayağını bir engele çarptırıp düşecek hâle getirmek: Atı her adımda sürçtüren yolun fenalığıdır. **2.** Hata ettirmek, yanıltmak.

SÜRDÜRMEK (f.). **1.** Bir şeyi diğer bir şeye temas ettirerek gezdirmek: Hamamda kendine kese sürdürdü. **2.** Üzerine kodurmak, yapıştırtmak: Duvara boya, tahtaya yaldız, başa savun, yaraya merhem sürdürmek. **El sürdürmek** = Dokundurmak, bulaştırmak.

SÜRDÜRMEK (f.). **1.** Kovdurmak, yerinden çıkarıp attırmak. **2.** Devam ettirmek, uzatmak: Düğünü bir hafta sürdürdüler. **3.** İleri getirtmek, yürüttürmek, koşturmak: Arabayı arabacıya sürdürmeli. **4.** Sapanı yürütmek, toprağı işlettirmek: Çift sürdürmek, tarlayı sürdürmek. **5.** Geçirmek: Rakat sürdürmek, güzel bir ömür sürdürmek. **6.** Emri yerine getirmek: Hüküm sürdürmek. **7.** Revaç kazandırmak, sattırmak: Istanbul'da satamadığı malları Anadolu'da sürdürüyor. **8.** Amel ettirmek, ishal verdirmek: Sürdürecek bir ilâç içmeli.

SÜREK (i.). **1.** Devam: **2.** Hayvan sürüsü, büyük sürü. **3.** Çok süren, sür'atle giden süvari. **Sürek avı** = Birçok avcının katılmasıyle, avı kuşatarak ve çok defa atlı olarak yapılan av.

SÜRE (i.) (y. k.). Bir hadisenin başı ile sonu arasındaki belirli zaman, müddet.

SÜREKLİ (i.). Çok süren, devamlı, uzun: Bu sene kış şiddetli olmadıysa da pek sürekli oldu.

SÜREKLİ GEÇKİ (i.) (musiki). Bir musiki eserinde devamlı geçki ki, geçici geçki'nin zıddıdır.

SÜREKLİLİK (i.). Sürekli olma hâli.

SÜREKSİZ GEÇKİ (i.) (musiki). bk. Geçici geçki.

SÜRELİ (i.) (y. k.). Belli süre aralıklarıyla çıkan, periyodik.

SÜREYYÂ (i. A.). Bir takım yıldız, T. Ülker, Fars. Pervîn.

SÜRFE (i. A. biyoloji). Kurtçuk.

SÜRGENDOKU (i. botanik). Yüksek bitkilerde çok yüzlü ve kolay üreyen hücreler.

SÜRGÜ (i.). **1.** Sapan sürüldükten sonra toprağı düzeltip kerpiçlerini kırmak için sürülen silindir şeklinde kütük veya taş vs. Fr. herso. **2.** Kapıyı içeriden kuvvetli şekilde kapamak için arkasına sürülen demir veya ağaç: Kapıya sürgüyü sürmek. **3.** Şoseyi veya çimento ve horasan döşeli yerleri bastırmak için gezdirilen taş veya demir ağır silindir: Sürgüyü gezdirmek. **4.** Sıvayı bastırıp düzeltmeye mahsus malanın büyüğü.

SÜRGÜLEMEK (f.). **1.** (Kapının arkasına) Sürgü sürmek, Sürgü ile sağlam kapamak: Kapıyı sürgülediniz mi? **2.** (tarlaya) Sürgü denilen silindiri sürmek: Tarlayı sürgülemek lâzım. **3.** (Şoseyi veya çimento ve saireyi) Silindir ile bastırıp düzeltmek: Şoseyi, taraçayı sürgülemek. **4.** (sıvayı) Büyük mala ile düzeltmek.

SÜRGÜN (i.). **1.** Kovalama, takip, arkası sıra gitme. **Sürgün avı** = Kalabalıkla ve ekseriya atlı olarak her taraftan sıkıştırıp takip etmekle yapılan büyük av. **2.** Kovma: Sürgün cezası, Sürgün etmek, Sürgün olmak. **3.** İnsanın sürüldüğü yer. Ar. menfâ. **4.** Sürülmüş kimse, Ar. menfî.

SÜRGÜNLÜK (i.). **1.** Sürgün adamın hâli, menfîlik. **2.** Sürgün yeri, Ar. menfâ. **3.** Amel, ishâl: Bu şurup sürgünlük verir. **4.** Amel ilacı, müshîl.

SÜRH (i. F.). Kırmızı, kızıl. Kırmızı mürekkep, la'l: Sürh ile yazılmış. **Sürh-ser** = Kızılbaş.

SÜRH-ÂB (i. F.). **1.** Kırmızı su. (Kan ve şarap hakkında kullanılır). **2.** Bir çeşit ördek.

SÜRHÎ (i. F.). Kırmızılık.

SÜRH-SER (i. F.). Kızılbaş. bk. Sürh.

SÜRİYYE (i. A.) (c. serârî). Câriye, odalık.

SÜRM (i. A.) (Anatomi). Kalın barsağın aşağı kısmı.

SÜRME (i. F.). Kaşa ve göze sürülen siyah boya, Ar. kûhl.

SÜRME (i.). **1.** Sürmek işi. bk. Sürmek. **2.** Sürülecek şey. **3.** Göz kenarlarına ve kirpiklere sürülen siyah boya. Ar. Kûhl: Sürme çekmek. **4.** Kapı kilidinin içeriden el ile sürülen demiri, kapı sürmesi. **5.** Masa, dolap ve yazıhanenin çekilerek açılan gözü, çekmece. **6.** İshâl: Karın sürmesi. Çekilerek ve sürülerek açılıp kapanan: Sürme çekmece, sürme kapı. **Sürme taşı** = Antimon. (Denizcilik) **Sürme omurga** = Ana omurganın içerisinde hareket eden omurga ki geminin yalpa etmesini önler.

SÜRMEDÂN (i. F.). Göz sürmesinin konduğu küçük kutu veya hokka.

SÜRMEK (f.). **1.** Önüne katıp götürmek, koyunları sürmek. **2.** Kovalamak, takip etmek: Avı sürmek. **3.** Kovmak, uzaklaştırmak: Memleketten sürüldü. **4.** Yürütmek, ileri götürmek, kullanmak: Araba sürmek, sapan sürmek, çift sürmek. **5.** (Toprağı) işlemek, çift ve sapan kullanmak: Tarlayı sürmek. **6.** Geçirmek: Hüküm, zevk, ömür, safâ sürmek **7.** Revaç kazandırıp satmak, geçirmek, sarfetmek. Kalp para sürmek. **8.** İtmek, yuvarlatmak, öteye iletmek: Şu mangalı beriye sür.

SÜRMEK (f.). **1.** Devam etmek, uzatmak: Fırtına üç gün sürdü. Bu güzel havalar böyle sürecek mi? **2.** Vakit geçmek. Mektup yazdıktan sonra çok sürmedi, kendisi de geldi. **3.** İshâl olmak: Karnı sürüyor. **4.** Bitmek, topraktan çıkmak veya dal budak edinmek: Ekinler sürdü, diktiğimiz fidanlar güzel sürmüş.

SÜRME-KEŞ (i. F.). **1.** Sürme çekmiş. **2.** Sürme çeken, sürme çekici.

SÜRMELEMEK (f.). Sürme sürmek: Gözlerini sürmelemek. **2.** Kapının sürmesini koymak, kilidin içeriden sürülen dilini sürmek: Kapıyı sürmelemek.

SÜRMELİ (i.). **1.** Sürme sürülmüş (göz). **Gözü sürmeli** = mec. riyâkâr. **2.** Sürmelenmiş (kapı). **3.** Sürülen bir âleti olan.

SÜRMEMANTARIGİLLER (i. botanik). Bitkilerin özellikle tahılların dokularında yaşıyan ve bitki hastalığına sebep olan mantarlar.

SÜRPRİZ (i. Fr.). Beklenmedik bir anda olan ve insanı şaşırtarak sevindiren veya üzen hâdise, umulmadık şey.

SÜRRE (i. A.) (c. Sürrât). **1.** (anatomi) Göbek. **2.** (botanik) Bitkilerde göbeğe benzeyen yer ki asıl tohum mayasını içine alır.

SÜRRÎ (i. A.) (mü: Sürriyye) (anatomi). Göbeğe ait.

SÜRŞARJ (i. Fr.). Bir kelimenin yerine geçmek üzere üzerine başka bir kelime basma işi: Sürşarjlı pul.

SÜRTME (i.). Sürtmek işi. **Sürtme ağı** = Açık denizlerde iki gemi tarafından sürüklenerek kullanılan balık ağı.

SÜRTMEK (f.). **1.** Temas ettirerek sürmek, yürütmek: Süngeri tahtaya sürtmek, eli kâğıda sürtmek. **2.** Sert bir şeyi sıkı sıkı oğarak aşındırmak. **Taban sürtmek** = Çok gezmek.

SÜRTÜK (i.). **1.** Bütün gün taban sürten. **2.** Fâhişe.

SÜRTÜLMEK (f.). **1.** Temâs ettirilmek, Dokunarak sürülmek: Merdivenin trabzanına sürtülerek indi. **2.** Sataşıp kavga aramak, başkasını zorla kavgaya mecbur edecek harekette bulunmak: Ben çekildikçe o gelip sürtülüyor.

SÜRTÜNME (i. fizik). Yüzleri birbirinin üstüne gelerek biri veya her ikisi ötekine göre ters doğrultuda kayan iki cismin hali.

SÜRTÜNMEK (f.). **1.** Bir şeye temâs edip sürülerek geçmek: Duvara sürtünmek. **2.** Kavgaya vesile aramak, kavga çıkarmak için sataşmak, bulaşmak.

SÜRTÜŞMEK (f.). Birbirine sürtünmek.

SÜRTÜŞTÜRMEK (f.). İki şeyi birbirine sürtmek.

SÜRÛC (i. A. c.) (m. serc). bk. Serc.

SÜRÛD (i. F.). Şarkı, türkü.

SÜRÛR (i. A.). Sevinç.

SÜRÛŞ (i. F.). Cebrâil.

SÜRÜ (i.). **1.** Evcil hayvan, bilhassa koyun ve keçi topluluğu, birlikte gezdirilip bir veya birkaç çoban tarafından idare olunan süt hayvanları. **2.** İnsan topluluğu, çok kalabalık (Aşağılama maksadıyla kullanılır). Bir sürü adam toplanmış. **3.** Bir çok, bir hayli, nice: Bir sürü kitap getirmiş. **Sürü sepet** = Kalabalık.

SÜRÜCÜ (i.). Beygir ve deve gibi yük hayvanlarını süren adam. Bu hayvanların

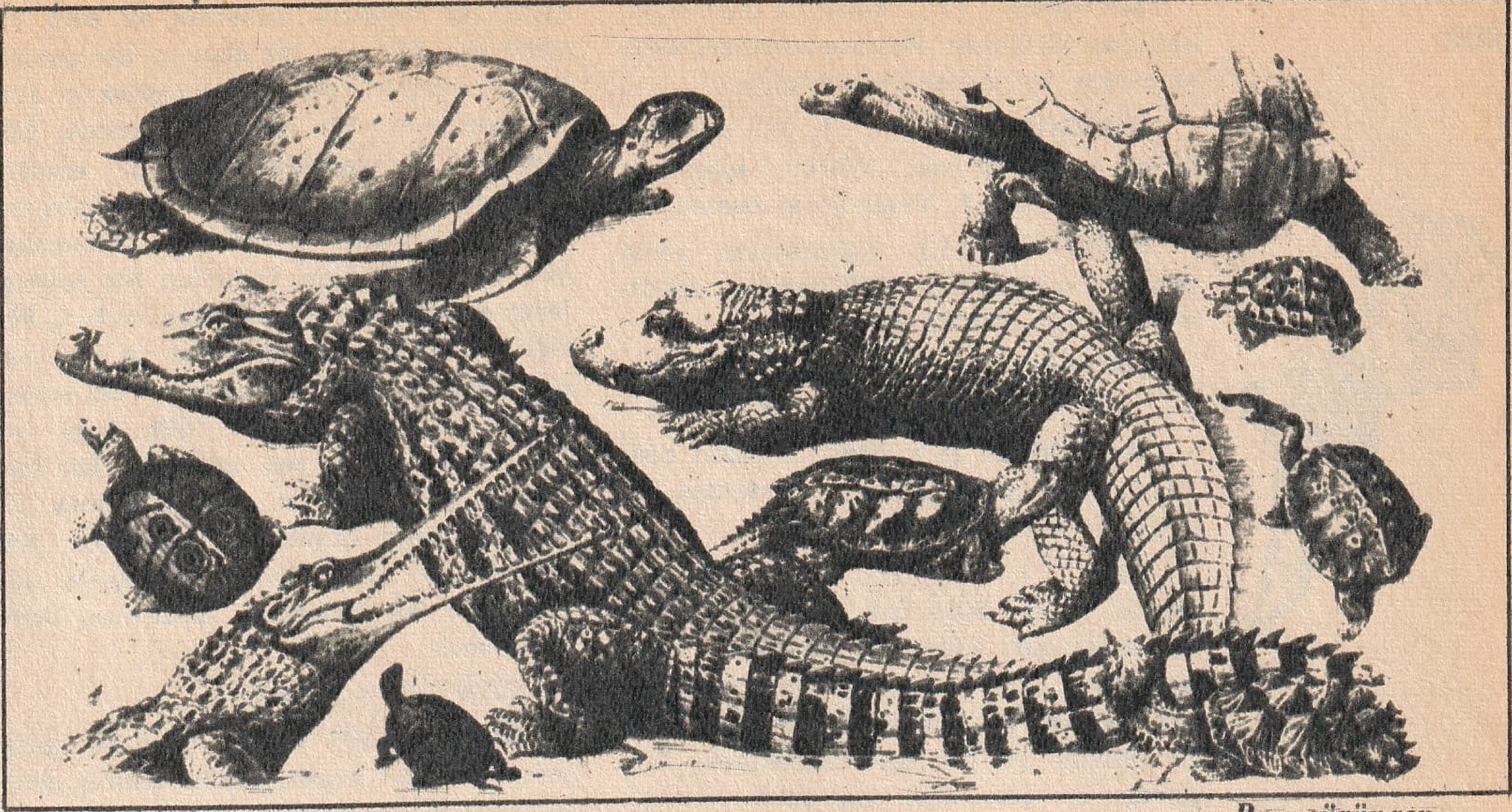

Bazı sürüngen çeşitleri

kiracısı veyahut kiracının uşağı: Beygir sürücüsü.

SÜRÜCÜLÜK (i.). Sürücü hizmet ve işi: Sürücülük ediyor.

SÜRÜKLEMEK (f.). **1.** Kaldırmaksızın yerde çekerek götürmek: Ayağından tutup sürükledi. **2.** Zorla, ruhsuz bir kalıp çekercesine çekip götürmek, taşımak: Bu adamcağızı yanında neye sürükleyip duruyorsunuz?

SÜRÜKLENDİRMEK (f.). Sürüklenmesine sebep olmak.

SÜRÜKLENMEK (f.). Kalkmaksızın yere sürünerek hareket etmek.

SÜRÜKLETMEK (f.). Kaldırmaksızın yerden çekerek götürmek.

SÜRÜLME (i.). Sürülmek işi. bk. Sürülmek.

SÜRÜLMEK (f.). **1.** Kovulmak, uzaklaştırılmak. **2.** Yürütülmek, sevkolunmak, koşturulmak: Bu yollarda hayvan sürülmez. **3.** Sapan kullanmak, tarla işlemek: Bu kuraklıkta sapan sürülmez. **4.** Geçirilmek: Burada güzel ömür sürülür. **5.** Yapılmak, yerine getirilmek: Hüküm sürülmek. **6.** Revâcı olmak, makbûl olmak, geçerli olmak: Bu kumaşlar şimdi sürülmüyor.

SÜRÜLMEK (f.). **1.** Dokunmak, temas etmek: Elim duvara sürüldü. **2.** Konmak, yapıştırılmak: Bu tahtalara boya sürülecektir, yaraya merhem sürülmeli. **3.** Ovulmak. Terledikten sonra kese sürülür. **El sürülmek** = Dokunulmak, teşebbüs edilmek: Bu işe, bu yemeğe daha hiç el sürülmedi.

SÜRÜM (i.). Bir malın sürülmesi, revâç, itibar: Bu sene bu malın sürümü vardır.

SÜRÜM (i.). Mânayı kuvvetlendirmek için sürünmek fiilinden önce art arda kullanılır: Sürüm sürüm sürünüyor.

SÜRÜMEK (f.). **1.** Kaldırmaksızın yerden çekerek götürmek, sürüklemek: Terliklerini sürüyordu. **2.** Beraber götürmek, taşımak. **Ayağını sürümek** = Geciktirmek. **İpini sürümek** = Haydutluk etmek.

SÜRÜMLÜ (i.). Sürümü, satışı çok olan.

SÜRÜM SÜRÜM (i.). bk. Sürüm.

SÜRÜMSÜZ (i.). Sürümü olmayan, az satılan mal.

SÜRÜNCEME (i.). Çok sürüp uzatma: İşi sürüncemeye düşürmemeli.

SÜRÜNDÜRMEK (f.). Zahmetle yerlerde sürünürcesine sefalet ve zaruret çekdirmek.

SÜRÜNGEN (i. zooloji). Sürüngenlerden olan.

SÜRÜNGENLER (i. zool.). Yılan, kertenkele, kaplumbağa gibi yerde sürünerek yürüyen hayvanlar sınıfı, Ar. zevâhif

SÜRÜNMEK (f.). Kendi üstüne veya kendi kendine sürmek: Lavanta sürünmek, yüzüne sabun sürünmek, hamamda kese sürünmek.

SÜRÜNMEK (f.). **1.** Kalkmaksızın yerde çabalayarak hareket etmek, sürüklenmek, emeklemek: Çocuk daha yürüyemeyip sürünüyor. **2.** Zahmet ve meşakkatle, sürüklenircesine sefalet ve zaruretle geçinmek.

SÜRÜŞMEK (f.). Birbirine dokunmak, birbirine sürünmek: Pencere kanatları sürüşe sürüşe aşınmışlar (eskimiştir).

SÜRÜŞTÜRMEK (f.). **1.** İki şeyi birbirine dokundurmak: Ellerini, ayaklarını sürüştürüyordu. **2.** Yavaş yavaş ovmak.

Süsen

SÜRÜTMEK (f.). Kaldırmayıp yerde çekerek götürtmek, sürükletmek, çektirmek: Kızağı sürütüp götürdüler.

SÜRYÂNÎ (hi. A.) (mü: Süryâniyye). Eski Suriye halkı ve dili. Fr. Syraniaque.

SÜRYÂNÎCE (i.). Sâmî dillerden biri. Şimdi ancak birkaç bin kişi tarafından konuşulmaktadır.

SÜS (i.). **1.** Ziynet, bezek: Süse çok merakı vardır. Süsü çok sever. **2.** Üstünü başını dikkatle düzeltme, çekidüzen, tuvalet: Sabah süsünü etmeden işe başlamaz. **Süs vermek** = Süslemek. **Bir şey süsünü vermek** = Bir şeye benzetmek. Aslı yokken bir şeye diğer bir şekil vermek: Kendine zengin süsü veriyor.

SÜSEN (SÛSEN) (i. botanik). Süsengillerden, çiçekleri türlü renkte bir süs bitkisi (iris).

SÜSENGİLLER (i.). Birçeneklilerden, bir bitki familyası. Örnek bitkisi süsendir.

SÜS İŞARETLERİ (i.) (musiki). Nota yazısında kullanılan ve aslî seslerden sayılmayan ses işaretleri.

SÜSLEMEK (f.). **1.** Süslü hâle getirmek. **2.** mec. Birinin ayıplarını uzun uzun yüzüne vurmak. **Süsleyip püslemek** = İtina ile süslemek.

Sütleğen

SÜSLENDİRMEK (f.). Süs vermek, bezemek, Osm. tezyîn etmek: Evini çok süslendirmiş.

SÜSLENMEK (f.). Kendisine süs etmek, kendine süs vermek, bezenmek, Osm. Tezeyyün etmek.

SÜSLETMEK (f.). Süsleme işini yaptırmak.

SÜSLÜ (i.). Süslenmiş, kendisini süslendirmiş, bezenmiş, Ar. Müzeyyen: Süslü ev, süslü gelin.

SÜSMEK (f.). Tos vurmak, itip yere düşürmek.

SÜST (i. F.). Gevşek. **Süst-peymân** = Yemini gevşek.

SÜSTÎ (i. F.). Gevşeklik.

SÜT (i.). **1.** Yavruyu beslemek için insan ve memeli hayvanların dişilerinin memesinden gelen beyaz ve besleyici bir madde: Çocuğun emdiği süt, koyun, inek sütü. **2.** Bazı bitkilerden akan veyaz sıvı: İncir sütü. **3.** (mec) Fazla beyazlık hakkında kullanılır (kar gibi): Sakalı süt beyaz olmuş **4.** Pek sakin ve durgun: Süt liman, deniz süt limanlık. **Anasının ak sütü** = Helâl şey. **Süt ana, süt nine** = Bir çocuğu ücretle emziren kadın. **Süt vurgunu** = Sütten bozulmuş, süt dokunmuş çocuk. **Süt oğul** = Bir kadından veya bir erkeğin zevcesinden süt emmiş adam. **Süt baba** = Süt ananın kocası: O benim süt babamdır. **Süt kardeş** = Aynı kadından süt emmiş, fakat anaları ayrı iki çocuktan herbiri. **Süt dişi** = Çocuklarda ilk çıkan ve yedi yaşında değişen diş. **Süt kuzusu** = Süt emen, sütten kesilmemiş kuzu. **Süt kuşu** = Dünyada bulunmaz şey, imkânsız. **Süt kırı** = Süt gibi beyaz at. **Sütten kesmek** = Çocuğa meme vermekten vazgeçmek. **Süt kesilmek** = Suyu peynirinden ayrılıp süt bozulmak. **Süt vermek** = Emzirmek, Osm. ırzâ etmek.

SÜTÂ (i. A.). Nezle.

SÜT ANA, SÜT ANNE (i.). Bir çocuğun, anasından başka, sütünü emmiş olduğu kadın.

SÜT BABA (i.). Süt ānnenin kocası.

SÜTÇÜ (i.). Süt satan adam: Sütçüden süt alıyoruz.

SÜTÇÜLÜK (i.). Süt satmak işi: Birkaç inek edinmiş sütçülük ediyor.

SÜTDİŞİ (i.). İlk çıkan ve yedi yaşlarında değişen dişlere denir.

SÜTHÂNE (i.). Sütlük.

SÜT KARDEŞ (i.). Aynı kadından süt emmiş çocukların birbirine göre aldıkları ad.

SÜTLAÇ (i.) (Sütlü aş'dan galat). Süt ve şekerle pişmiş pirinç tatlısı.

SÜTLEĞEN (i.). İçinde süt gibi beyaz bir sıvı olan bitkiler: Ağaç sütleğeni, balık sütleğeni, sarı sütleğen.

SÜTLEĞENGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden, sütleğen kınaotu, gibi bitkileri içine alan bir familya.

SÜTLÜ (i.). **1.** Sütle yapılmış, sütle karışık: Sütlü börek, sütlü kahve, çay. **2.** Memesinde süt bulunan, emzikli, sağmal: Sütlü inek. **Sütlü aş** = bk. Sütlaç.

SÜTLÜCE (i). Bir cins sütleğen.

SÜTLÜK (i.). Sütten peynir, yağ, yoğurt vesaire çıkarmak üzere kurulan fabrika, süthâne.

SÜT NİNE (i.). Bebeği emzirmek üzere para ile tutulmuş emzikli kadın.

SÜTONİK (i. Fr.) (musiki). Güçlüaltı.

SÜTRE (i. A.). Perde, örtü.

SÜTÛDE (i. F.). **1.** Övülmüş. **2.** Övülmeye lâyık.

SÜTÛN (i. F.) (Yunanca ile münase-

beti vardır). **1.** Direk, Ar. amûd: Ayasofya'nın sütunları. **2.** Gazete, kitap vs. sayfalarında yukarıdan aşağıya bölünen kısımlar. Fr. colon: Bu gazetenin sayfaları yedi sütundur.

SÜTÛR (i. F.). At ve deve gibi binek ve yük hayvanı.

SÜTÛR (i. A. c.) (m. setr). bk. Setr.

SÜTÛR-BÂN (i. F.). Seyis, hayvana bakan.

SÜTÜN-DÂN (i. F.). Ahır.

SÜTÜRDE (i. F.). Tıraş edilmiş, yontulmuş.

SÜTYEN bk. Sutyen.

SÜVÂR (i. F.). Atlı, ata binmiş, binici. **Esb-süvâr** = Ata binmiş.

SÜVARİ (SÜVÂRÎ) (i.) (F. suvâr'-dan). **1.** Atlı. **2.** Atlı asker, zıddı: piyâde. Süvari alayı, bölüğü. **3.** Gemi kaptanı.

SÜVARİLİK (i.). Atlı askerin işi ve sıfatı.

SÜVE (i.). bk. Söve, Söğe.

SÜVEYDÂ (i. A.). **1.** Eskiden kalbin ortasında bulunduğu sanılan siyah nokta. **2.** Mec. Kalbde gizli olan şey, niyet, duygu. **3.** (Botanik) Tohumların tam ortasındaki nokta ve tanecik.

SÜYÛF (i. A. c.) (m. Seyf.). Seyfler, kılıçlar. bk. Seyf.

SÜYÜM (i.). İplik sapı.

SÜZDÜRMEK (f.). Bir sıvıyı süzgeçten geçirerek tasfiye ettirmek: Suyu, sütü süzdürmeli.

SÜZGEÇ (i.). **1.** Sıvıyı geçirip tortularını ve posasını tutmaya mahsus delikli kap ki çeşitleri olur: Süt, çay süzgeci. **2.** İçine yabancı madde girmemek için tulumba vesaire borularının uçlarına takılan borunun çapının iki mislindeki âlet. **Çobansüzgeci** = Bir cins çiçek.

SÜZGÜ (i.). İnce süzgeç.

SÜZME (i.). Süzmek işi. bk. Süzmek. Süzülmüş, süzgeçten geçirilmiş: Süzme aşure, süzme yoğurt.

SÜZMEK (f.). **1.** (bir sıvıyı) Süzgeçten veya bir bez ve kumaştan geçirip tortuların geçmesine yol vermeyerek tasfiye etmek: Suyu, sütü süzmek. **2.** mec. Yarı kapalı gözle bakıp incelemek: Kendisini baştan ayağa süzdü.

SÜZÜLMEK (f.). **1.** Süzgeçten veya süzgeç yerini tutan bir şeyden geçirilip, tasfiye olunmak. **2.** Hafif ve gizli bir surette kayarak gitmek veya uçmak. **3.** Çok zayıflamak, arıklanmak: Bu hastalık yüzünden büsbütün süzüldü. **4.** (gözler) Mahmur olmak, uykudan yarı kapanmak.

SÜZÜM (i.). Süzülmek fiilinin mânâsını kuvvetlendirmek için art arda kullanılır: Süzüm süzüm süzülüyordu.

SVASTİKA (i. Sanskritçe'den). Gamalı haç işareti, eski Alman NAZİ partisinin senbolü.

■

Ş

Ş, ş Türk alfabesinin yirmi üçüncü harfi, «şe» diye okunur. Fonetik bakımdan diş-damak ünsüzlerinin, hışırtılı ve sedasız, sürekli olanıdır.

ŞA «Yaşa veya yaşasın» yerine sporcular tarafından art arda üç defa tekrarlanarak söylenir.

ŞÂB (i. A.) (c. şuûb). Cemaat, topluluk.

ŞÂBÂN (i. A.). Hicrî yılın 8. ayı. Eskiden «ş» harfi ile kısaltılırdı.

ŞÂBÂN (i.). Şaşırmış, şaşkın, hayran.

ŞÂBÂŞ (i. F.). Beğenme.

ŞÂBB (i. A. «şeâb» dan if.) (c. Şubbân). Genç, delikanlı, civan, yiğit; **şâbb-ı emred** = daha sakalı bıyığı gelmemiş delikanlı. **Seyyid-i şubbân-ı Cennet** = Hz. Hüseyn.

ŞÂBEZE (i. A. «şâ'bede» şekli galattır). El çabukluğu ile yapılan hüner, hokkabazlık.

ŞÂBEZE-BÂZ (i. F., A. Şâbeze = Hokkabazlık, F. Bâhten = Oynamak). El çabukluğu ile hünerler gösteren, hokkabaz.

ŞÂB-HÂNE (i. F.). Şap çıkarılan yer.

ŞÂD (i. F.). Sevinçli: Şâd olmak; gönlü şâd olmak.

ŞÂDÂB (i. F.). Suya kanmış, sulu.

ŞÂD-ÂBÎ (i. F.). Suya kanmışlık, sulu olma, tazelik.

ŞÂDÂN (i. F.). Sevinçli: Şâdân olmak.

ŞÂD-HÂB (i. F.). Uykusu tatlı.

ŞADIRVAN (i. F.'dan). Yüksek bir havuzun içine fıskıye hâlinde akıp oradan dökülen su ki ekseriya cami avlularında olur.

ŞÂDÎ (i. F.). Sevinç.

ŞÂDİYYE (i. A.). Şantöz.

ŞÂD-KÂM (i. F.) Hâlinden memnun olan, sevinçli.

ŞÂD-KÂMÎ (i. F.). Sevinç.

ŞÂD-MÂN (i. F.). Sevinçli, memnun.

ŞÂD-MÂNÎ (i. F.). Sevinç.

ŞAFAK (i. A.). Arapça'da gurûbdan sonraki alaca karanlık ve ufukta görülen kızıllık mânâsında iken dilimizde güneş doğmadan önceki alaca karanlık ve galat olarak fecir mânâsına gelir: **Şafak sökmek** = Sabah açılmak, tan atmak; **Şafak vakti** = Erkenden.

ŞAFAK (i. A.) (c. eşfak). Acıma, sevme, esirgeme, acıyarak ve esirgeyerek sevme. bk. Şefkat.

ŞAFAK-ÂLÛD (i. A. F.). Şafağa bulaşmış, şafak renginde, şafak gibi.

ŞAFAK-GÛN (i. A. F.). Şafak renkli, kızıl.

ŞÂFÎ (i. A. «şifâ» dan if.) (mü. şâfiyye). **1.** Şifâ veren, iyi eden. **2.** Kanaat veren, kâfî: Şâfî bir cevap.

ŞÂFÎ (i. A.). Şefaat eden, birinin affı için araya giren («şefî» daha çok kullanılmıştır).

ŞÂFİÎ (i. A.) (mü. Şâfiiyye). İmam Şâfiî'nin meshebinden olan.

ŞAFT (i. denizcilik). **1.** Makinenin hareketiyle mihveri çevresinde dönüp pervaneyi çalıştıran demir mil. **2.** Bir makinenin devriyle meydana gelen kuvveti nakle vasıta olan ve üzerine dişli çarklar ve tekerlekler bağlanan demir mil.

ŞAFUL (i.). Bal koymakta kullanılan ufak tekne.

ŞAGAL (i. A. anatomi). Yüreği içine alan zar.

ŞAGAFÎ (i. A. tıp) (mü. şagafiyye). Yürek zarına ait.

ŞÂGİL (ga ile) (i. A.). **1.** Meşgul eden. **2.** Meşgul olmayı icab ettiren. **3.** İşgal eden, tutan. **4.** Bir mülkte oturan.

ŞÂGİRD (i. F.) (c. Şâgirdân). **1.** İlim veya san'at, tahsilde bulunan talebe, öğrenci. **2.** Bir işi öğrenmek üzere bir üstâda bağlı bulunan genç çırak, yamak: Marangoz, çilingir şâgirdi.

ŞÂGİRDÎ (i. F.). Şakirtlik, çıraklık.

ŞÂGİRT bk. Şâgird.

ŞÂGİRTLİK (i.). **1.** Şâgirt ve talebe hal ve sıfatı. **2.** Çıraklık, yamaklık. **3.** Acemilik, tecrübesizlik. **4.** Çırak hakkı ve ücreti.

ŞÂH (i. F.). **1.** Dal, budak. **2.** Geyik ve ona benzer hayvanlarn dallı boynuzu.

ŞÂH (i. F.) (musiki). Türk musikisi'nde bir düzen ve bir ney çeşidi.

ŞAH (i.). Atın iki art ayağı üzerine kalkması: Şah kalkmak, şaha kalkmak.

ŞÂH (ŞEH) (i. F.) (c. Şâhân). **1.** Sahip, mâlik. **2.** İmparator, padişah. Bilhassa İran imparatoru. **3.** Terkiplerde «baş, reis, birinci» mânâsını ifade eder: **Şâh-râh** = Büyük cadde; **Şâh-bâz** = İri doğan; **Şâh-suvâr** = Pek mahir binici; **Şâh-damar** = büyük damar, **4.** Satranç tuşlarından biri. **Şâh-ı serdâr, şâh-ı velâyet** = Hz. Alî.

ŞAHÂB (ŞİHÂB) (i. A.). **1.** Alev, ateş parçası. **2.** Akan yıldız.

ŞAHÂDET (i. A.). **1.** İnsanın gördüğü ve bildiği bir işi mahkemede yeminle ifade etmesi, şahitlik. **2.** İkrar, itiraf, bir işin sıhhat ve gereğine inanma. **3.** Açık alâmet, delil. **4.** Kelime-i Şehâdet: Şehâdet getirmek. **5.** Hak yolunda can fedâ edip şehâd olma. **6.** Gözle görülen şeyler. **Şahadet parmağı** = Şahâdet getirirken kaldırılan işaret parmağı.

ŞAHÂDETNAME (i. F.). **1.** Diploma. **2.** Bir mesleği yapabilmek için alınan evrak. **3.** Hüsn-i hâl, iyi hal vesikası. **4.** Bir muamelenin yapıldığını tasdik eden kayıt ve vesika.

ŞÂHÂN (i. F. Şâh'ın c.) Şahlar.

ŞÂHÂNE (i. F.). **1.** Şâha ait: Fermân-ı şâhâne. **2.** İmparatorlara lâyık, en üstün güzellikte: Şâhâne bir kadın, bir saray, bir yat, bir yemek.

ŞAHAP bk. Şahâb.

ŞÂHBÂL (hafifletilmişi **ŞEHBÂL**) (i. F.). Kuş kanadının en uzun tüyleri.

ŞÂHBÂZ (ŞEH-BÂZ) (i. F.). **1.** İri bir cins beyaz doğan. **2.** Yiğit ve şanlı adam, kahraman.

ŞÂHBENDER bk. Şehbender.

ŞÂH-BEYT (i. F.). Bir gazelin en güzel beyti.

ŞAHDAMARI (i. F. T.). Kalpten beyne kan taşıyan ve boynun iki yanından geçen büyük atardamar.

ŞÂH-DÂNE (i. F.). **1.** İri inci tanesi. **2.** Kenevir tohumu.

ŞÂH-DÂR (i.). **1.** Dallı, budaklı (ağaç). **2.** Dallı boynuzu olan (geyik vesaire).

ŞÂHENŞÂH, ŞÂHENŞEH bk. Şâhinşah.

ŞÂHESER (i. F.). En üstün, deha eseri olan sanat mahsulü. Bir zamanlar bu mânâda «şeh-kâr» kullanılmış, «şâheser» i, Fr. chef d'oeuvre'ü tercüme ederek, ilk defa Kemal Emin Bara kullanmıştır.

ŞÂHIK (i. A.) (mü. Şâhika) («şehıyk» den if.). Yüksek.

ŞÂHİKA (i. A. c. Şevâhık). Dağ tepesi, zirve.

ŞÂH-I LEVLÂK (i F. A.). Peygamberimiz.

ŞÂH-I MERDÂN (i. F. A.). Hz. Alî.

ŞÂH-I RİSÂLET (i. F. A.). Peygamberimiz.

ŞAHIS (ŞAHS) (i. A.) (c. eşhâs). **1.** İnsanın görünen şekil ve sureti. **2.** İnsanın varlığı, nefs, zât. **3.** Kimse, ferd, kişi. (Saygı göstermek istenirse «zât» denilir) **4.** (gramerde) Fiil ve zamirde geçen şekillerin herbiri. **Şahs-ı sâlis** = Davada üçüncü şahıs, iki tarafta olmıyan. **Şahs-ı mânevî** = Şahıs gibi hukuk ve görevleri olan kuruluş, cemiyet, şirket v.s.

ŞÂHÎ (i.). 1. Şâha ait. (şâhâne daha çok kullanılır). **2.** İran şâhına ait.

ŞÂHÎ (i. F.). **1.** Şâhlık, hükümdarlık. **2.** Nişasta ve yumurta ile yapılan bir çeşit helva. **3.** Mermer denilen ince patiskanın makbûl bir çeşidi, mermer-şâhî. **4.** İran'ın bir küçük sikkesi. **5.** Eski topların bir çeşidi.

ŞÂHİD (i. F.). Güzel, dilber.

ŞAHİT (i. A. «şahâdet» den if) (c. Şuhûd). **1.** Gördüğü veya bildiği şeyleri mahkemede yerinde ifade ederek davanın isbatına yardımcı olan. **2.** Tanrı'nın birliğine şahit olan Hz. Muhammed'in sıfatlarından biri. **3.** Senet yerine geçecek derecede makbûl ve muteber bir eserden getirilen misal: **Şâhid-i âdil** = Şehâdetinde asla şüphe olunmayan şahit. **Yalan şâhid, şâhid-i zor** = Yalan yere şâhitlik eden.

ŞÂHİDE (i. A.). Mezara dikine dikilen ve üzerinde yazı ve çiçek bulunan mermerden baş ve ayak taşı.

ŞAHİN (İstanbul şivesinde: şâhin, Anadolu'da: şahın) (i.). Doğan'a benzer bir kuş ki av avlamak için terbiye olunur.

Şahin

Şahin bakışlı = Azametle bakan. **Terazi şahini** = Terazinin dili.

ŞAHİNCİ (i.). Sarayda av şahinlerini terbiye ve idare eden adam; şahinci-başı.

ŞÂHİNŞÂH, ŞEHİNŞÂH, ŞÂHENŞÂH, ŞEHENŞEH, ŞEHİNŞEH veya **ŞÂHİNŞEH** (i. F.). Şahlar şâhı, padişah, büyük imparator, hâkan, en büyük şâh.

ŞAHİNŞÂHÎ, ŞEHİNŞÂHÎ (i. F.). Şehinşahlık.

ŞAHİTLİK (i.). Şahit olma, Ar. Şahâdet.

ŞAHLANMAK (f.). **1.** (at) Art ayakları üzerine kalkmak. **2.** Birdenbire hiddet edip meydana atılmak.

ŞAHLIK (i.). **1.** İmparatorluk. **2.** İran hükümdarlığı.

ŞAHM (i. A.) (c. Şuhûm.). İçyağı, etler arasında bulunan yağ.

ŞAHME (i. A.). Bir parça içyağı.

ŞÂH-MERDÂN (i. «Doğrusu: «şâh-merdâne» olsa gerektir). Büyük ve ağır çekiç ve tokmak.

ŞÂH-NÂME, ŞEH-NÂME (i. F.). **1.** Şahlardan bahseden manzum kitap. **2.** Firdevsî'nin eski İran hükümdarına dair yazdığı Farsça büyük manzum destân.

ŞAHNÂMECİ (i.). Hükümdarın manzum biyografilerini yazan şair vak'a-nüvis.

ŞAHNE (i. A.). Klasik İslâm devrinde emniyet müdürü. bk. Şıhne.

ŞÂH-NİŞÎN, ŞEHNİŞÎN (i. F.). Odanın sokak tarafına çıkıntısı ki üç tarafı pencereli ve döşemelidir.

ŞÂH-RÂH veya **ŞEH-RÂH** (i. F.). Büyük cadde, Osm. tarîk-ı sultanî. Şaşırılması mümkün olmayan doğru ve açık yol.

ŞAHRAM (i. Belki A. «şerha» dan). Ağzı açık yarık, Ar. şerha: şahram şahram çatlamış, yarılmış, açılmış.

ŞAHS bk. Şahıs.

ŞÂH-SÂR (i. F.). **1.** Dallı budaklı ağaçlar. **2.** Ağaçlık yer.

ŞAHSEN (A.). Şahıs olarak, şahıs bakımından.

ŞAHS-I SÂLİS (i.). Davada her iki tarafı da tutmayan, üçüncü şahıs.

ŞAHSÎ (i. A.) (mü. Şahsiyye). şahsa ait.

ŞAHSİYET (ŞAHSİYYET) (i. A.). Bir insanın şahıs bakımından varlığı, kim olduğu hususu.

ŞAHSİYYÂT (i. A. c.). Şahsa ait sözler veya işler, bir insanın yalnız şahsını ilgilendirmesi icab eden taraflarına yöneltilmiş sözler.

ŞÂHSÜVÂR bk. Şeh-süvâr.

ŞAHTERE yahut **ŞEHTERE** (i. F.). Eskiden tıpta kullanılan bir bitki.

ŞAHTEREGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden küçük bir bitki familyası.

ŞAHTUR (i.). Irmaklarda kullanılan kayıkla sal arası bir taşıt.

ŞÂHÛR (i. F.). Ekmek fırını, ekmek tandırı.

ŞÂHVÂR (ŞEH-VÂR) (i. F.). **1.** Şâha lâyık ve yaraşır. **2.** İri taneli ve âlâ cins inci: Dürr-i şehvâr.

ŞÂHZÂDE bk. Şehzâde.

ŞÂİBE (i. A. «şevb» den if. mü.) (c. Şebâib). Leke, noksan, eksiklik, kusur.

ŞÂİK (ka ile) **(ŞÂİKA)** (i. A.). Şevkli, hevesli, istekli.

ŞÂİKANE (ka uzun) (i. A. F.). İstekli, şevkli olarak.

ŞAİR bk. Şâr.

ŞÂİR (i. A. «şiir» den if.). (c. Şuerâ). Şiir söyliyen.

ŞÂİRÂNE (i. F.). Şairce.

ŞÂİRE (i. A.) (c. şevâir). Şair kadın.

ŞÂİRLİK (i.). **1.** Şâir sıfat ve san'atı. **2.** Saz şâirliği, âşıklık.

ŞAK bk. Şakk.

ŞÂK (ŞÂKK) (i. A.) (mü. Şâkka.) («meşakkat» den if). Zahmetli, meşakkatli, **hidemât-ı şâkka** = toprak kazmak, taş kırmak gibi pek zahmetli ve kaba işler.

ŞAK (i. ses taklidi). Tahta vesaire ile vurmaktan çıkan sesi taklit ve tasvir eder: Şak vurdu; şak ensesine bir tokat yerleştirdi.

ŞAKA (i.). Lâtife, mizah: şaka söylüyorum; şaka etmek; **şakaya bozmak** = Lâtifeye çevirmek; **el şakası** = şaka yoluyla kabaca diğerinin orasına burasına dokunmak.

ŞAKACI (i.). Lâtifeci, şaka yapan.

ŞAKACIKTAN (i.). Şaka gibi görünerek. Şaka olsun diye: Şakacıktan arabayı bozdular.

ŞAKAK (i.). Göz ile kulak arasındaki çukurca ve yumuşakça kısım.

ŞAKALAŞMAK (f.). Birbiriyle şaka etmek.

ŞAKAVET (ka uzun) (i. A.). **1.** Bedbahtlık, seadetin zıddı. **2.** Yaramazlık, kötü iş. **3.** Haydutluk, eşkiyâlık.

ŞAKAYIK (ŞAKAİK) (ka uzun) (i. A. «şakıyka» nın cem'idir). Büyük ve parlak bir çiçektir ki «şakaayık-ı nûmâniyye» de denilir; **ağaç şakayıkı** = gül ağacı gibi bir küçük ağacın verdiği şakayık; **yer şakayığı** = soğandan çıkan çeşidi.

ŞAKIR (i. ses taklidi). Yağmurun, bülbül gibi öten bir kuş vesairenin ve yıkanan bazı şeylerin sesini ifade eder: Şakır şakır yağmur yağıyordu; bülbüller şakır şakır ötüyordu; şakır şakır yıkadı.

ŞAKIRDAMAK (f.). Şakır şakır etmek, böyle bir ses çıkarmak: Yağmur şakırdıyordu; bülbüller her taraftan şakırdamaya başladı.

ŞAKIRDATMAK (f.). Şak veya şakır ettirmek, böyle bir sesle seslendirmek: Kamçıyı hayvanların başı üstünde şakırdattı.

ŞAKIRRÂK (ŞIKIRRÂK) (i. A.). Yeşil, kırmızı veya beyaz renklerle süslü bir kuş.

ŞAKIR ŞAKIR bk. Şakır.

ŞAKIRTI (i.). Şakır şakır edip ses çıkarma.

ŞAKÎ (ka ile) (i. A. «şakaavet» den smüş.) (mü. Şakıyye) (c. Eşkıyâ). 1. Bedbaht, zıddı: sâid. 2. Haylaz, kötü huylar. 3. Haydut, yol kesici.

ŞÂKÎ (i. A. «şikâyet» den if.) (mü. Şâkıyye). Şikâyet eden, müştekî.

ŞAKÎK (ka ile) (i. A.) 1. İkiye bölünmüş bir şeyin yarısı. 2. Ana baba bir kardeş, öz kardeş.

ŞAKÎKA (ka ile) (i. A.) (c. Şakaayık). 1. Ana baba bir kız kardeş, öz kızkardeş. 2. (tıp) Yarım başağrısı, Fr. migraine = bk. Şakayık.

ŞÂKİR (i. A. «şükr» den if.) (mü. şâkire). Şükür ve hamd eden, gördüğü iyiliği unutmayıp şükrünü yerine getiren.

ŞÂKİRD bk. Şâgird.

ŞAKK bk. Şak.

ŞAKK (i. A.) (c. Şukuuk). 1. Yarma, çatlama: taşı, tahtayı şakketmek. 2. Yırtma, parlama: Kâğıdı şakketti. 3. Kırma. 4. Yarık, yarma, çatlak. **Şakk-ı şefe etmek** = Dudakları birbirinden ayırmak, ağız açmak, söz söylemek.

ŞAKLABAN (i.) Soytarılık ve mukallitlik ederek her kalıba giren hafif mizaçlı hoppa insan.

ŞAKLABANLIK (i.). Soytarılık, mukallitlik, tuhaflık, hafif mizaçlılık.

ŞAKLAMAK (i. ses taklidi). Şak etmek, ses çıkarmak, şakırdamak: Arabacının kamçısı muttasıl şaklıyordu.

ŞAKLATMAK (f.). Şak ettirmek, kırbacın sesi gibi bir ses çıkartmak, şakırdatmak: Kamçıyı şaklatarak hayvanları yürüttü.

ŞAKRAK (i.). 1. Çok lâkin güzel bir şekilde söyleyen, bülbül gibi öten, keyif ve neş'e ile söyliyen: Pek şakrak çocuk. 2. Bu tabiatta insan.

ŞAKŞAK (i.) (musiki). 1. Türk halk musikisinde bir vurma âleti. Bir çeşit ilkel kastanyet. 2. Hokkabazın arkadaşına vurduğu çatlak tahta parçası ki az vurmakla çok ses verir, şakşaka.

ŞÂKUL (i. A.). Duvarcıların duvarın doğruluğunu sağlamak için kullandıkları âlet ki ucuna kurşun veya tunçtan ağırca bir parça bağlı bulunan bir ipten ibaret olup bir çivi ile duvarın yukarısına veya konulacak taşa iliştirilip aşağıya sarkıtılır. (uyd. k.) Çekül.

ŞÂKÛLÎ (ka ile) (i. A.). Şâkul gibi yukarıdan aşağıya inen, asılmış.

ŞÂKULLAMAK (f.). 1. Şâkul kullanmak, şâkul tutup doğruluğuna bakmak. 2. Tasarlamak, ölçmek.

ŞAL (i.). 1. Omuza almaya veya boyuna sarılmaya mahsus yünden kumaş: Şala bürünmek. 2. Keşmir keçisi kılından veya ipekten geniş kuşak: Şal kuşanmış. **Cenâze şalı** = Cenâzelerin üstüne açılıp tabutu sarmaya mahsus yün şal.

ŞALAKİ (i. A. «şal» dan Rumca'ya uydurularak yapılmıştır, «şalcık» demektir). Yünden ince bir cins kumaş ki kadın giyeceği, hırka ve yorgan yüzü vesaire olur. Lahuraki buna benzer.

ŞALGAM Turpgillerden kökü sebze olarak kullanılan bir bitki.

ŞÂLÎ (i.). Keşmir keçisi kılından yahut tiftikten ince kumaş: Ankara şâlîsi. **Sancak şâlîsi** = Sancak yapılan kaba şâlî.

ŞALLAK (i.). Çıplak. **Şallak mallak** = Hayâsızca çıplak olarak.

ŞALOPA (i.) (denizcilik, Fr. chaloupe). Osmanlılar tarafından kullanılan iki direkli hafif tekne.

ŞALTAK (i.). Kavgacı.

ŞALTER (i. Al.). Kollu, büyük elektrik akımı anahtarı.

ŞALUPA (i. İ.). Büyük kayık.

ŞALVAR (i. F. «şâlver» den). Ekseri yünlü kumaştan ve bazen ipekten kadınların giydiği geniş üst donu: Şalvar giymek.

ŞALVARLI (i.). Şalvar giyen: Şalvarlı bir adam, bir kadın.

ŞAM (ŞÂM) (i. coğrafya, Ar.'da «sol» ve Yemen «sağ» demek olup Hicâz'a nisbetle bu şekilde adlandırılmışlardır). 1. Suriye ve Lübnan ülkeleri. 2. Araplar'ın «Dimaşk» dedikleri şehir. **Şam işi** = Şam'da yapılan tatlı ve reçel. **Şam fıstığı** = Maruf fıstık. **Şam kayısısı** = Kayısının Şam'da yetişen büyük ve pek iyi bir cinsi. **Şamşekeri** = Uzunca ve kamış parçası gibi ince, içi delik delik ve renkli bir şeker.

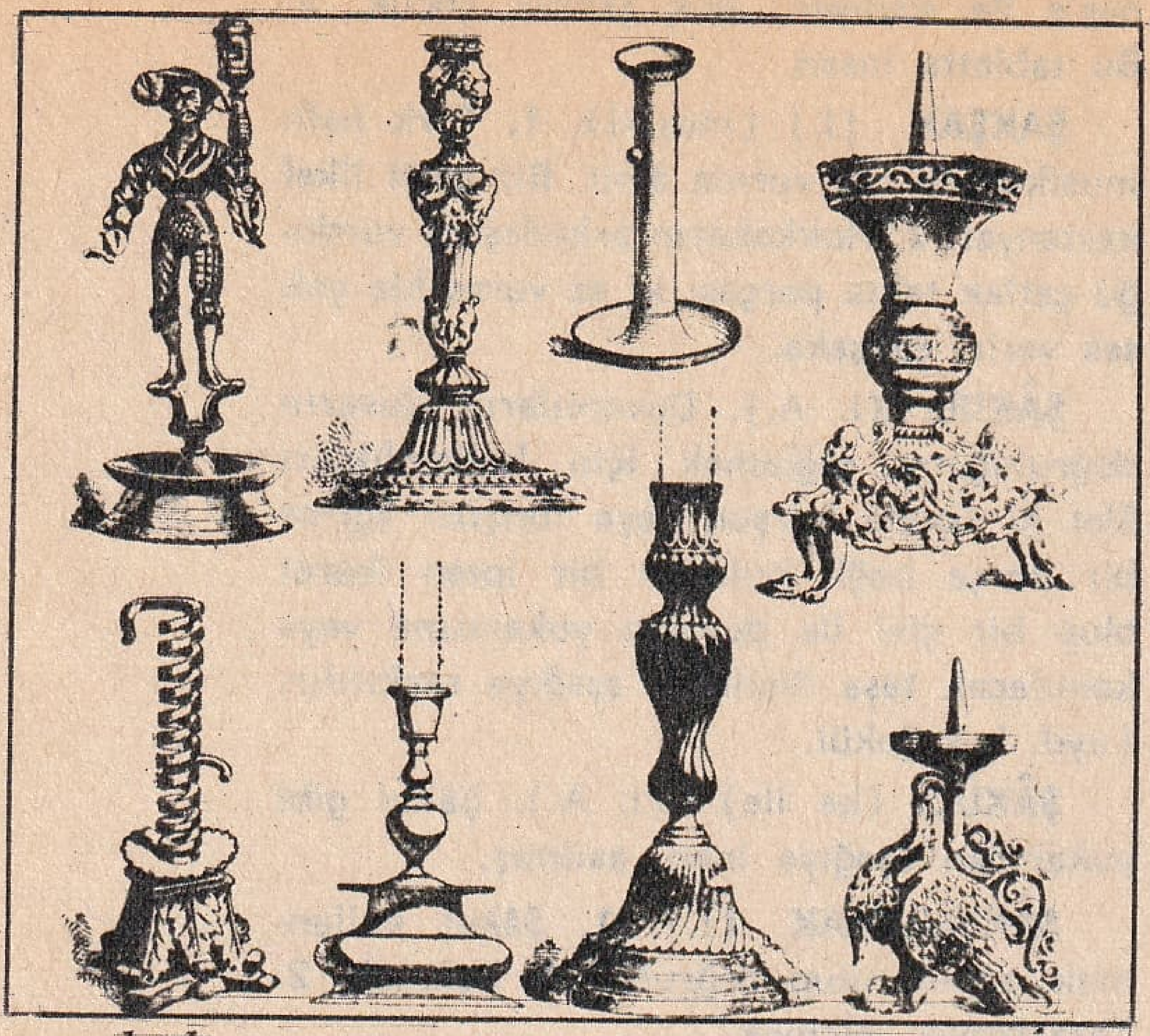

Çeşitli şamdanlar

ŞÂM (i. F.). Akşam, Ar. mesâ: **Şâm-ı seher** = Akşam sabah.

ŞAMAMA yahut **ŞEMMÂME** (i.). **1.** Küçük kavun şeklinde yenmez lâkin güzel kokulu bir meyve. **2.** mec. Cılız ve biçimsiz yamrıyumru adam.

ŞAMAN (i.). Şamanizm merasimlerini yapan din adamı.

ŞAMANDIRA (i.). **1.** Halkalarına gemi bağlanmak üzere limanda demir atarak duran içi boş ve her tarafı kapalı büyük fıçı: Gemiyi şamandıraya bağlamak; vapur şamandıradadır. **2.** Gece kandilinde fitili tutmak üzere yağda yüzen telli mantar parçası: Kandil şamandırası.

ŞAMANİST (i.). Şamanizme bağlı.

ŞAMANİZM (i.). Orta ve Kuzey Asya'daki bazı kavimlerin ve Türkler'in eski dini.

ŞAMAR (i.). Açık avuçla yani el ayasıyle vurulan tokat, silsile: Şamar atmak, şamar yemek.

ŞÂMÂT (i. A. c.) (m. şâme). Benler.

ŞAMATA (i. Arapça şemâtet'den). Gürültü, patırtı, yaygara, velvele: Şamata etmek. **Şamata teli** = Acızık dokunmakla ses çıkarır gayet ince teneke.

ŞAMATACI (i.). Gürültücü, çok gürültü patırdı eden: Pek şamatacı bir çocuktur.

ŞAMATALI (i.). Gürültü ve patırtısı çok: Şamatalı yer.

ŞAMBABASI (i.). Baba tatlısı da denilen bir hamur tatlı.

ŞAMDAN (aslı: Şem'-dân) (i. F., A. Şem' = mum, F. dân = edat, halk dilinde: Şamdan). Yanmak üzere mum dikilen âlet ki, madenden muhtelif şekillerde olur ve çeşitli isimler alır: Gümüş şamdan, çifte şamdan, el şamdanı.

ŞAMDANCI (i.). **1.** Şamdan yapan ve satan adam. **2.** Bir büyük dairede şamdan ve mumlara nezâret eden: Şamdancıbaşı.

ŞÂME (i. F.). Kadın başörtüsü.

ŞAM FISTIĞI (i.). Antep fıstığı eskiden yanlış olarak bu adla anılırdı.

ŞÂM-GÂH (ŞÂM-GEH) (i. F., şâm = akşam, gâh - geh = vakit). Akşam vakti.

ŞÂMÎ (i. A. «şâm» dan imen.) (mü. Şâmiyye). Şâm'a ait, Şamlı.

ŞÂMİH (i.) (mü. şâmiha). Yüksek.

ŞÂMİKA (i. A.). Beyinde, kemikte ve vücudun başka yerlerinde tabiî olarak görülen çıkıntılar.

ŞÂMİL (i. A. «şumûl» den if.) (mü. Şâmile). **1.** Şumûlu olan, içine alan. **2.** Umuma ait, umumî.

ŞAMLI (i.). Şam şehri ahalisinden olan.

ŞÂMM (i. A. «şemm» den if.) (mü. Şâmme). Koklayan, koku alan; **kuvve-i şâmme** = Koku alma kuvvet ve duygusu.

ŞÂMME (i. A. «kuvve-i şâmme» den kısaltılmış). Koku alma duygusu.

ŞAMPANYA (i.). Fransa'nın bu isimdeki eyaletinde çıkan gazlı ve tatlı bir çeşit şarap.

ŞAMPİYON (i. Fr.). Seri halindeki bir spor müsabakasının birincisi.

ŞAMPUAN (i. İng.). Daha çok saç yıkamakta kullanılan sıvı sabun.

ŞAN (i. Fr.) (musiki). Ses san'atı.

ŞAN (ŞÂN) (i. A.). **1.** Hal, suret, durum. **2.** Mertebe: Sizin şânınıza düşmez; **âlî-şân** = yüksek mertebeli. **3.** Hak: **Onun şânında** = hakkında. **4.** Görev, bir adama ait ve lâyık olan şey: Bunu yapmak şânından değildir. **5.** Şöhret, itibar: Şan kazanmak; şan vermek; şöhret ve şan sahibi. **6.** Gösteriş, çalım, nümayiş: Şanlı bir çocuk, şanlı erkek.

ŞÂNE (i. F.). Tarak.

ŞANE (i. İ.). Tiyatroda oyun yeri, sahne.

ŞANGIRDAMAK (f. ses taklidi) Tabak bardak gibi şeylerin düşüp kırılırken çıkardığı çınlayıcı sesi ifade eder.

ŞANGIR ŞUNGUR (i. ses taklîdi). Şangırdama sesini ifade eder.

ŞANGIRTI (i.). Şangırdama sesi.

ŞANJAN (i. Fr.). Bakış açısına göre renk değişikliği gösteren (şanjanlı demek yanlıştır). Yanardöner.

ŞANLI (i.). **1.** Şöhretli, süs ve şöhret sahibi: Anlı şanlı. **2.** Gösterişli, çalımı yerinde: Şanlı adam.

ŞANS (i. Fr.). Talih.

ŞANSIZ (i.). **1.** Şöhretsiz, nâmsız, meçhul. **2.** Çalımsız, gösterişsiz: Pek şansız adam.

ŞANSIZLIK (i.). Çalımsız, gösterişsizlik.

ŞANSÖLYE (i. F.). Almanya'da federal başbakan.

ŞANTAJ (i. Fr.). Birinin suçunu veya yüz karasını meydana çıkarmak tehdidiyle çıkar sağlamaya çalışma.

ŞANTİYE (i. Fr.). **1.** Bir inşaat yerinde malzeme ve inşaat için hazırlanan yer. **2.** Gemi tezgâhı.

ŞANTÖR (i. Fr.). Erkek ses san'atkâr.

ŞANTÖZ (i. Fr.). Kadın ses san'atkâr.

ŞAP (i. A.) (aslı: şâb). Nişadıra benziyen buruk tatlı bir taş. Acı ve ekşi hakkında ve şekere zıt olarak kullanılır: Ne şap oldu, ne şeker. **Şapa oturmak** = Çaresiz kalmak. **Şâb Denizi** = Kızıldeniz. **Şabtaşı** = Kızıldeniz'den gelen mercan çeşitlerinden beyazımtırak ve dallı budaklı bir taş ki suyun altında gelişir ve gemiler için pek tehlikelidir. **Şap hastalığı** = Sığırın tırnağını düşüren bir hastalık. **Kızıl şap** = Parlak lâl renk. **Şap kesilmek, şab gibi donmak** = Şaşırıp kala kalmak.

ŞAP (i. ses taklidi). Öperken dudakların çıkardığı ses: Şap diye öptü.

ŞAPHÂNE (i.). **1.** Şap çıkarılan yer, şap ocağı. **2.** Şapın hazırlandığı yer, şap fabrikası.

ŞAPIR (i. ses taklidi). Hırsla öperken veya yerken dudakların yaptığı gürültü: Şapır şapır öpmek, yemek «şapır şupur» da denilir.

ŞAPIRDAMAK (f.). Öperken veya yerken dudaklar ses çıkarmak: Çocuğunu öperken, yemek yerken dudakları şapırdıyordu.

ŞAPIRDATMAK (f.). Öperken veya yerken dudaklardan ses çıkarmak: Dudaklarını şapırdatarak öpüyor, yiyordu.

ŞAPIR ŞAPIR (i. ses taklidi). Alel acele yemek yemek veya ses çıkararak öpmeyi anlatır.

ŞAPIR ŞUPUR bk. Şapır şapır.

ŞAPIRTI (i. Ses taklidi). Acele ile yerken veya hırsla öperken dudakların çıkardığı gürültü: Dudaklarının şapırtısı uzaktan işitiliyordu.

ŞAPKA (i.). **1.** En yaygın başlıklardan biri: Hasır şapka, silindir şapka. **2.** Gemi direğinin tepesindeki tekerlekcik. **3.** Soba borusunun tepesindeki döner fırıldak. **Şapkayı ters giymek, yere vurmak** = Hiddet etmek. **Şapkayı çıkarmak** = **1.** Saygı göstermek **2.** Yaltaklanmak.

ŞAPKACI (i.). Şapka yapan ve satan.

ŞAPLAK (i.). Sille, tokat: Ensesine bir şaplak yapıştırdı.

ŞAPLAMAK (i. ses taklidi). Şap etmek, öperken dudak veya sille vururken avuç sesi çıkarmak.

ŞAPLATMAK (i.). Öperken dudağın veya sille vururken avucun sesini işittirmek: Bir sille şaplattı; dudaklarını şaplatarak öptü.

ŞAPPADAK (i.). Ansızın: Şappadak içeri daldı.

ŞAPRAK yahut **ÇAPRAK** (i.). Asker eyerinin örtüsü.

ŞAPŞAL (i.). Dökük saçık ve tenbel.

ŞAR ve **ŞARIL** (i. ses taklidi). Su veya diğer bir sıvının sesle akmasını gösterir: Şar aktı; şar şar, şarıl şarıl akıyordu. «şur» ince akmak mânâsıyle «şır» da kullanılır.

ŞÂR (i. A.) (c. eş'âr). Kıl.

ŞAR (i.). Şehir, kasaba, belde.

ŞARANPOL (i. askerlik) (Macarca'dan). **1.** Palanga ve kale varoşunun kazık ağaç kakılarak yapılan kısmı. **2.** Kara yollarınnı kenarındaki alçak kısım.

ŞARAP (ŞARÂB) (i. A.) (c. eşribe). **1.** İçilecek şey, içki. **2.** Üzümden yapılan tatlı içki. Asıl Türkçe'si: sücü.

ŞARAPÇI (i.). Şarap yapan ve satan adam, şarap fabrikatörü vey taciri.

ŞARAPÇILIK (i.). Şarap yapan ve satan adamın işi ve ticareti.

ŞARAPHÂNE (i. F.). **1.** Üzümü sıkıp şarap yapmaya mahsus yer, şarap fabrikası. **2.** Şarap fıçılarının saklandığı yer, şarap mahzeni. **3.** Büyük şarap fıçısı.

ŞARAPNEL (i. Fr. askerlik). **1.** Bir çeşit top mermisi. **2.** Top mermisinden dağılan parça.

ŞARBON (i. Fr.). Bir hayvan hastalığı. Karakabarcık.

ŞÂRIK (i. A. «şark» dan if.) (mü. Şârîka). Doğup parlayan.

ŞARIL bk. Şar.

ŞARILDAMAK (f.). (su) Sesle ve bol bol akmak: Sular şarlıyordu, şarıldıyordu.

ŞARILTI (i.). Suyun bol bol ve gürültü ile akması: Suların şarıltısı uzaktan işitiliyordu.

ŞÂRÎ (i. A. «şer» den if.). **1.** Kanun ve nizam koyan, Osm. vâzı'-ı kaanûn. **2.** Şerîat sahibi olan Hz. Muhammed.

ŞÂRÎ (i. A. mü. Şârîyye) (anatomi, botanik). Kıl gibi ince olan damarlar. Fr. capilaire.

ŞÂRİB (i. A. «şurb» dan if.). İçen. **Şâribü'l-leyli ve'n-nehâr** = Gece gündüz içen alkolik.

ŞÂRİB (i. A.) (c. Şevârib). Bıyık.

ŞÂRİH (i. A. «şerh» den if.). Bir kitabı, şerheden, şerhini yazan.

ŞÂRİYYE (i. A. galatı: şehriye). **1.** Kıl gibi ince çorba makarnası, erişte. **2.** Çorbalık makarna. Osm. Şehriye.

ŞARJÖR (i. Fr.). Bazı ateşli silâhların, mermileri taşıyan ve bunları arka arkaya namluya sürmeye yarayan parçası.

ŞARK yahut **ŞIRAK** (i.). Yassı bir şeyle vurmaktan çıkan sesi taklid ve tasvir eder: Şark şark, şırak şırak yanaklarına vuruyordu.

ŞARK (i. A.). **1.** Güneşin doğduğu yön, doğu, zıddı: barg. **Şark-ı şimâlî** = kuzeydoğu; **şark-ı cenûbî** = güneydoğu. **2.** Avrupa'ya cihetle doğuda kalan ülkeler. **3.** A.B.D.'nin Atlantik kıyıları. **4.** Bugünkü Fas. **Aksây-ı Şark** ve daha doğrusu **Maşrık-ı** Aksâ = Uzak Doğu (Doğu Asya).

ŞARKADAK (i. ses taklidi). Vurma sesini anlatır.

ŞARKAN (i. A.). Güneydoğusu tarafından, doğudan.

ŞARKI (i.). Türk musikisi ve şiirinde pek yaygın bir form. **Şarkı söylemek** = Tegannî ve terennüm etmek; bir beste okumak.

ŞARKICI (i.). Şarkı söyleyen.

ŞARKIYYÂT (i. A. «şark» dan). **1.** Doğu dili, tarihi ve edebiyatlarıyla uğraşan ilim kollarına toplu olarak verilen bir ad. **2.** «Şarkı» kelimesinin Ar. kaide ile yapılmış cemi.

ŞARKIYYÛN (i. A.). Şarklılar, doğulular.

ŞARKÎ (ka ile) (i. A.) (mü. şarkıyye). **1.** Doğuya ait. **2.** Doğu ülkelerine ait.

ŞARKÜTERİ (i. Fr.). Domuz etinden yapılma salam, sucuk ve sosis gibi çeşitli et mamulleri satan dükkân.

ŞARLAĞANLI (i.). Akan, akıntılı: Şarlağanlı göz.

ŞARLAMAK (f. ses taklidi). Şarıl şarıl akmak.

ŞARLATAN (i. Fr. charlatan). **1.** Kendini taşımadığı sıfatlara mâlik göstererek herkesi kandıran. **2.** İlimsiz ve yalandan doktorluk yapan, Ar. mütetabbib.

ŞARLATANLIK (i.). **1.** Ağız kalabalığıyla herkes kandırarak kendini taşımadığı sıfatlara mâlik gösteren yalancının hâli. **2.** İlimsiz ve yalandan doktorluk.

ŞAR ŞAR bk. Şar.

ŞART (i. A.) (c. şurût. «şerâit» ise «şerîta» nın cem'idir ancak mânâca çok farklı olmadığından, bizce «şart» ın cem'i gibi kullanılmıştır). **1.** Diğer bir şeyin vücudu onun vücuduna bağlı olan şey: Namazın şartları, ki onlarsız namaz kılınamaz. **2.** Bir mukaveleyi meydana getiren bend ve fıkraların her biri ki iki tarafa ait olup bir tarafa ait olanların yerine getirmesine bağlıdır, kayıt: Mukavelenin şartlarını iyi düşünmeli. **3.** Bir iş için lâzım olan şey: Kendine gelebilmesi için biraz dinlenmesi şarttır. **4.** Eşini boşamak üzere yapılan yemin: Onlar bu işi yapacaklarını şart ettiler; şart olsun. **5.** Gramerde biri diğerine bağlı iki cümleden biri. **Şart-ı vâkıf** = Vakfedenin malını vermesini icab ettiren şart ki, yerine getirilmezse mal, vakıf olmaktan çıkar.

ŞARTEYN (i. tes. A.). Hamel burcunun Alfa ve Beta yıldızları.

ŞARTÎ (i. A.) (mü. Şartiyye). Şarta ait: Cümle-i şartiyye.

ŞARTLAMAK (f.). Pis bir kabı iki üç kere yıkamak.

ŞARTLAŞMAK (f.). İki taraf şartlarını söyliyerek anlaşmak.

ŞARTLI (i.). **1.** Şartlı olan, bir şarta bağlı, Ar. meşrut. **2.** Eşini boşamak üzere yemin eden koca.

ŞARTNÂME (i. F.). Şartlı anlaşma metni.

ŞARYO (i. Fr.). **1.** Araba. **2.** Yazı makinelerinde kâğıdı taşıyan kısım.

ŞASİ (i. Fr.). **1.** Fotoğrafçılıkta aynı boyda kopya yapmak için filmle kartı bir araya koyup poz vermeye yarayan çerçeve. **2.** Otomobilin, üzerine karoseri oturtulan iskelet kısmı.

ŞAST, ŞEST (si. F.). **1.** Altmış, 60. Ar. sittîn. **2.** Kemankeş. **3.** Balık oltasının topu.

ŞÂŞAA (i. A.). **1.** Parlaklık, parlama: Güneşin Şâşaası. **2.** Gösteriş, debdebe.

ŞÂŞAA-DÂR (i. A. F.). Şa'şaayı, gösterişli, parlak.

ŞÂŞAALANDIRMAK (f.). Parlaklık ve gösteriş kazandırmak.

ŞÂŞAALI (i). Parlak, debdebeli, pek gösterişli.

ŞÂŞAA-PÂŞ (i. A. F.). Parıltı saçan.

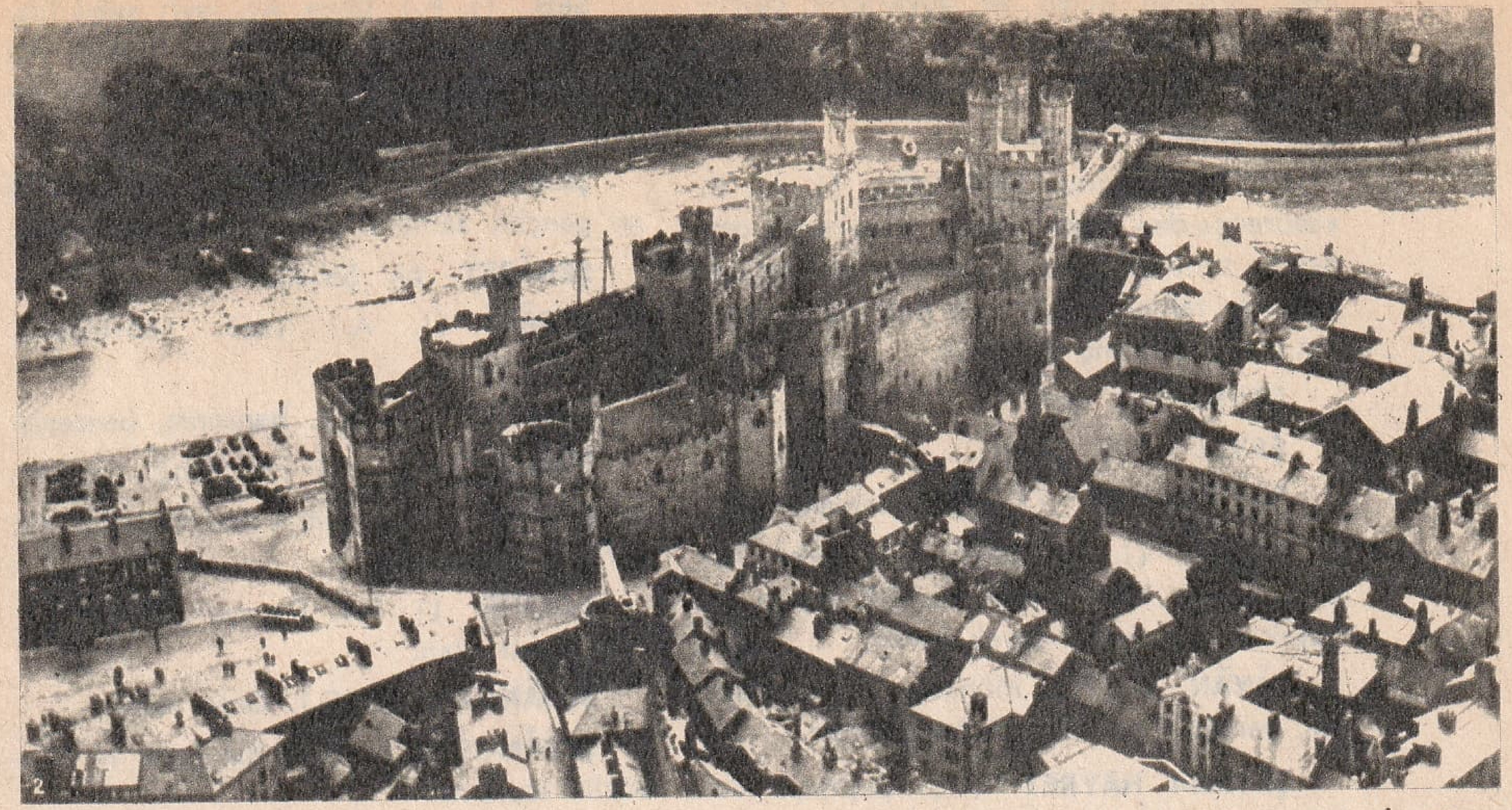

İngiltere'de bir şato

ŞAŞALAMAK (f.). Şaşırmak, hayrette kalıp ne yapacağını kestirememek.

ŞAŞI (i.). Doğru bakmayıp bir veya iki gözü iğri bakan, bir şeye bakarken başka tarafa bakar gibi görünen (adam veya göz): Şaşı adam, şaşı göz.

ŞAŞILAMAK (f.). Şaşı bakmak.

ŞAŞILIK (i.). Şaşı adamın veya gözün hâli: Şaşılık bazı çehrelere yakışır.

ŞAŞIRMAK (f.). **1.** Düşünmenin sırası kaybedip yanılmak, ne yapacağını bilememek, hayrette kalmak: Ben şaşırdım ne yapacağımı bilmiyorum. **2.** Sırasını kaybetmek, bulamamak, doğrultamamak: Yolu, pusulayı, hesabı şaşırdım; ayağını şaşırdı; ne yapacağını şaşırdı.

ŞAŞIRTMA (i.). **1.** Şaşırtmak işi, yanıltma, aldatma. **2.** Fidanların yerini değiştirip yeniden dikme. **3.** Birden söylenmesi zor kelimelerden mürekkep cümle. **4.** Değişerek giden sıra, satrançvârî tertip.

ŞAŞIRTMAK (f.). **1.** Şaşırmasını mucip olmak: Beni şaşırtmayın; hesabımı şaşırttınız. **2.** Fidanın yerini değiştirmek, çıkarıp başka yere dikmek.

ŞAŞKALOZ (i.). Şaşkınlara hakaret yollu söylenir.

ŞAŞKIN (i.). **1.** Şaşakalmış: Şaşkın şaşkın geziyordu. **2.** Sersem, alık: Şaşkın adam.

ŞAŞKINLAMAK (f.). Şaşkın olmak, şaşakalmak, şaşkınlaşmak.

ŞAŞKINLAŞMAK (f.). Şaşkın bir hâle gelmek.

ŞAŞKINLIK (i.). **1.** Şaşmış adamın hâli: Bana bir şaşkınlık geldi. **2.** Sersemlik, alıklık: Şaşkınlığı böyle alış verişte aldanmasını mucip oluyor.

ŞAŞMA (i.). Şaşmak işi. bk. Şaşmak.

ŞAŞMAK (f.). **1.** Yoldan çıkmak, ayrılmak, oynamak: Yoldan şaştı; ayak şaşmak. **2.** İsabet etmemek, yanılmak: Şimdi dikilen fidanlar hiç şaşmaz; kurşun nişandan şaşdı. **3.** Hayrette kalmak: Bu işe şaştım; şaşacak şey. **4.** Hayran olmak: Şaşakaldım.

ŞAT (ŞATT) (i. A.). **1.** Büyük nehir, ırmak. **2.** (hi. coğrafya) **Şatt** yahut **Şattü'l-Arab** = Fırat ile Dicle'nin Basra Körfezi'ne dökülmeden önce birleşmesinden meydana gelen geniş ırmak.

ŞATAF bk. Şatafat

ŞATAFAT (i. Ar.'dan). **1.** Birini yüzüne karşı övme, dalkavukluk, koltuk verme: şatafat vermek. **2.** Debdebe, gösteriş. **3.** Zâhirîlik ve gösteriş.

ŞATHİYYÂT (i. A. c.). Şathiyyeler. bk. Şatıh, şathiyye.

ŞATHİYYE (i. A.). Öbür dünyaya ait meseleleri alaylı bir dille anlatan manzumeler.

ŞATIH (ŞATH) (i. A.). Ciddî bir fikri alay ve şaka ile anlatma.

ŞÂTIR (i. A. «şetâret» den if.). **1.** Şen, şetaretli; çevik, hizmete koşup her işe hazır bulunan **2.** Vaktiyle vezirlerin yanında giden asker.

ŞATIRLI (i.). Suyun fışkırıp çağlaması.

ŞATO (i. L. Fr.). Ortaçağ Avrupası'nda, büyük, müstahkem, etrafında su hen-

değı bulunan kuleli ve duvarlarla çevrili derebeyi ikametgâhı.

ŞATRANÇ (i. A.). Türk halk şiir ve musikisinde bir form.

ŞATRANÇ yahut **SATRANÇ** (i. A., F. «sedrenç» den veya Hindçe «set-renk» den galatı: santraç). Dama gibi hânelere bölünmüş bir tahtanın üzerinde pullarla oynanılan oyun: Şatranç oynamak.

ŞAVK (i.). Işık.

ŞAVUL (i.). Şakul.

ŞAVULLAMAK (f.). Şakullemek.

ŞAYAK (i.). **1.** Dokunması verev, kabaca çuha: Yerli şayak, İngiliz şayağı **2.** Şayaktan yapılmış: Şayak esvab.

ŞÂYÂN (i. F.). Münasip, lâyık, yakışır, yaraşır: Bu bize şâyân değildir.

ŞÂYÂN-I HAYRET (i.). Şaşmaya değer, şaşılacak, hayret edilecek.

ŞÂYESTE (i. F.). Lâyık, şâyân, yaraşır: Kendisi o makama şâyestedir.

ŞÂYET (ŞÂYED) (e. F.). Farsça'da «gerekmek, lâyık olmak» demek olan «şâyesten» masdarından teklik üçüncü şahıstır). **1.** Şart gösterir: Eğer, şâyet bu akşam gelecek olursanız... **2.** İhtimal gösterir: Belki, olur ki: Şâyet sizi evde bulamam ihtimaliyle.

ŞÂYGÂN (halk dilinde: **ŞÂYEGÂN**) (i. F.). **1.** Lâyık, münasip, şâyân. **2.** Bol.

ŞÂYGÂNÎ (i. F.). **1.** Şâyegânlık, ucuzluk, bolluk. **2.** Layıklık münasiplik.

ŞÂYÎ (i. A. «şuyû» dan if.) (mü. şâyia). **1.** Duyulmuş, herkesin malûmu olmuş, yaygın: Bu haber şâyî oldu. **2.** Hisse sahipleri arasında ortak, bölünmemiş: Hisse-i şâyia.

Şebboy

ŞÂYİA (i. A.) (c. şâyiât). Şuyû bulmuş, yayılmış haber.

ŞÂYİAN (i. A.). Şâyî olarak.

ŞÂYİÂT (i. A. c.) (m. şâyia). Şâyialar.

ŞAYKA yahut **ÇAYKA** (i.). Bir çeşit kazak kayığı.

ŞÂZ (ŞAZZ) (i. A. «şuzûz» dan if.) (mü. Şâzez). Kaideye uymayan, müstesna, kaidesiz.

ŞÂZELİYYE (i. A.). Şâzelî tarîkatı.

ŞÂZİYYE (i. A.) (c. şezâyâ). **1.** Yay, kavis. **2.** Bir şeyden kopmuş parça (ağaç kıymığı gibi). **3.** İncik kemiği ve bu kemiğin yanındaki ince uzun kemik.

ŞE (i.). Ş harfinin adı.

ŞEÂMET (i. A.) (c. şeâmât). Uğursuzluk.

ŞEÂMETLİ (i.). Uğursuz.

ŞEB (i. F.). Gece, Ar. leyl: **şeb-i hicrân** = hicranla geçirilen gece; **şeb-ü rûz** = gece gündüz; **şeb-i yeldâ** = yılın en uzun gecesi.

ŞEBÂB (i. A.). Gençlik: **ahd-i şebâb** = gençlik zamanı («şebâbet» yanlıştır).

ŞEBÂBET bk. Şebâb.

ŞEBÂBÎ (i. A.) (mü. Şebâbiyye). Gençliğe ait.

ŞEBÂHET (i. A.). Benzeme, benzeyiş.

ŞEBÂN (i. F. c.) (m. şeb). Geceler.

ŞEB'ÂN (i. A. «şib'» den smüş.). Tok, karnı tok, doymuş.

ŞEBÂNE (i. F.). Geceye ait, gecelik, gece vakti olan.

ŞEBÂNGÂH (i. F.). Gece vakti.

ŞEBÂN-RÛZ (i. F.). Bir gece ve gündüzün toplamı.

ŞEBBOY (ŞEBBÛY) (i. F. şeb = gece, bûy = koku). Güzel kokulu bir çiçek.

ŞEB-ÇERÂĞ (i. F. şeb gece, çerağ = ışık). Bir cins değerli taş.

ŞEB-EFRÛZ (i. F. şeb = gece, efrûhten = parlamak). Gece parlayan.

ŞEBEK (i.). Kıçı kırmızı, tüysüz bir çeşit maymun.

ŞEBEKE (i. A.). **1.** Ağ, balık ağı. **2.** Kafes, demir kafes veya parmaklık ve bilhassa bir mezarın sandûkasını çeviren kafes. **3.** Bir memleketteki demiryolları, karayolları v.s.: Demiryolu şebekesi. **4.** Iskara. **5.** (anatomi) Ağ ve kafes şeklinde zar vesaire. **6.** Üniversite talebesi pasosu için kullanılan tâbir.

ŞEBEKÎ (i. A.) (mü. Şebekiyye) (anatomi). Ağ ve kafes şeklinde olan.

ŞEBEKLER (i.) (zooloji). Primatların alt takımı.

ŞEBENGÎZ (i. F.). Gece kuşu, yarasa.

ŞEBEŞ (i.). Yük hayvanına takılan gem.

ŞEB-HÎZ (i. F. şeb = gece, hâsten = kalkmak). Gece kalkan, gece kalkıp ibâdet eden veya çalışan.

ŞEB-HÛN (i. F. şeb = gece, hûn = kan). Gece baskını, düşmanı gece vakti ansızın basma.

ŞEB-İ ARÛS (i. F.). **1.** Gelin gecesi **2.** Mevlânâ'nın öldüğü gece.

ŞEBÎH (i. A. «şibh» den smüş.) (mü. şebîhe). Benzer.

ŞEBİSTÂN (i. F.). Eski İranlılar'da harem dairesi.

ŞEBK (i.). Eskiden Akdeniz'de kullanılan kıç tarafı dar ve uzun bir çeşit karavele.

ŞEBNEM, ŞEB-NEM (i. F.). Çiy, Ar. nidâ, Fars. jâle.

ŞEB-PERE (i. F. şeb = gece, perîden = uçmak). Gece kuşu, yarasa.

ŞEB-RENG (i. F.). Gece renginde, siyah.

ŞEB-REV (i. F. şeb = gece, reften = gitmek). Gece giden, yürüyen.

ŞEB-TÂB (i. F. şeb = gece, tâften = parlamak). Ateşböceği.

ŞEB-TÂ-BE-SEHER (i. F. A.). Geceden sabaha kadar.

ŞEB-Ü RÛZ (i. F.). Gece gündüz.

ŞEB-ZİNDEDÂR (i. F. şeb = gece, zinde = diri, dâşten = tutmak). Geceyi diri tutan, gaflet uygusuyla geçirmeyip ibâdetle canlandıran.

ŞECÂ (i. A. «şecâat» den smüş.) (c. Şuc'ân) (Müfredinde secâ', şicâ', şücâ' ve cem'inde şü ve şim şeklinde başlaması caizdir). **1.** Yiğit, yürekli, bahâdır, cesur. **2.** (astronomi) Bir takımyıldız, Fr. hydre.

ŞECÂAT (i. A.). Yiğitlik, yüreklilik, bahâdırlık, cesaret: insanın şecâatı harp meydanında anlaşılır.

ŞECÂATLI (i). Cesaretli, yürekli, cesur, bahâdır.

ŞECER (i. A.) (c. eşcâr). Ağaç, Fars. dıraht.

ŞECERE (i. A.). **1.** Bir tek ağaç. **2.** Bir sülâle ve hanedânın kurucudan başlayarak üyelerini aşağıya doğru gösteren dallı budaklı bir ağaç şeklinde, silsile, silsilenâme: Şecere-i Âl-i Osmân.

ŞECERELİ (i.). Nesil ve nesebi bir şecere ile belli olan.

ŞECÎ (i. A. «şecâat» den smüş.) (mü. Şecîe) (c. şuc'an, şicâ). Yiğit, cesur, yürekli.

ŞED (ŞEDD) (i. A.) (musiki). Göçürme. Fr. transposition.

ŞED (ŞET) (i.) (Belki A. «sıkı bağlama» demek olan «şedd» den). Vaktiyle esnâfın bellerine sardıkları kuşak.

ŞEDÂİD (i. A. c.) (m. şedîde). **1.** Zahmetli ve meşakkatli durumlar, şiddetler: soğuğun, harbin, yolun şedâidi. **2.** Âfetler, belâlar.

ŞEDD (i. A.). Sıkı bağlama, sıkma.

ŞEDDÂD (hi. A.). Yemen'de Âdlar'ın Himyer hükümdarlarından zulüm ve şiddetiyle ve pek metîn ve büyük yapı ve sed ve bendler yaptırmasıyle meşhur bir kral.

ŞEDDÂDÂNE (i. F.). Şeddâda lâyık, pek sağlam ve büyük: Şeddâdâne binalar yaptılar.

ŞEDDÂDÎ (i. A.). Çok büyük ve sağlam yapı.

ŞEDDE (i. A.). «Teşdîd» de denilen ikiz konsonat alâmeti ki, Arapça'da çift okutmak üzere harflerin üzerine konur: Cerr, şedde gibi.

ŞEDDELİ (i.). Şedde alâmetini taşıyan, şeddesi olan (harf), Ar. teşdîdli.

ŞEDD-İ ARABÂN (i. A. F.) (musiki). Türk musikisinde bir şed makam (halk dilinde: Şataraban).

ŞEDÎD (i. A. «şiddet» den smüş.). (mü. şedîde). **1.** Sert, katı, şiddetli. **2.** Müsaadesiz, sıkı.

ŞEDÎDE (i. A.). Musibet, büyük sıkıntı.

ŞEDİT bk. Şedîd.

ŞED MAKAM (i. A. T.) (musiki). Göçürülmüş, transpoze edilmiş makam.

ŞEF (i. Fr.). **1.** Baş, lider. **2.** Büro şefi. **3.** Orkestra, bale şefi.

ŞEFÂAT (i. A.). Bir suçlu veya muhtacın affı için üçüncü bir şahsa yapılan aracılık ve rica.

ŞEFÂATÇI (i.). Şefaat eden, Ar. şefî.

ŞEFAKAT (i. A.) (c. eşfâk). Şefkat, acıyarak ve esirgeyerek sevme. bk. Şefkat.

ŞEFEVÎ (i. A. anatomi) (mü. Şefeviyye). Dudağa ait. botanik: **fasîle-i şefeviyye** =Fr. Labiées denilen çiçekleri dudak gibi ikiye ayrılmış bitkiler sınıfı.

ŞEFFÂF (i. A. «şefûf» dan imüb.) (mü. Şeffâfe). İçinden aydınlığın geçmesine engel olmıyan saydam: Cism-i şeffâf; cam şeffâftır.

ŞEFFAFLIK (i.). Şeffaf olma hâli, saydamlık.

ŞEFÎ (i. A. «şefâat» tan smüş.) (mü. Şefîa). Şefâat eden.

ŞEFÎK (ka ile) (i. A. «şefakat» ten smüş.) (mü. şefîka). Merhamet ve sevgisi olan, şefkatli («müşfik» daha çok kullanılmıştır).

ŞEFKAT (ŞEFAKAT) (i. A.) (Ar. tâbirlerde «şefaka» şeklinde bulunur). Acıyarak ve esirgeyerek sevme, ana babanın çocuklarına sevgisi gibi gönülden ve karşılıksız sevgi. **Dârü'ş-şafaka** = Yetimler için İstanbul'da kurulmuş yatılı lise. **Şefkat nişanı** = II. Abdülhamid'in ihdâs ettiği, kadınlara mahsus nişan ki, madalyası da vardır.

ŞEFKATLİ (i.). Şefkat sahibi.

ŞEFKATSİZ (i.). Sevgi ve merhameti olmayan: Şefkatsiz ana.

Şeftali

ŞEFKATSİZLİK (i.). Sevgi ve merhamet yokluğu.

ŞEFTALİ (ŞEFTÂLİ, ŞEFTÂLÎ) (i. F. şeft = semiz, âlû = erik). Elma büyüklüğünde güzel kokulu, dışından ince bir tüyü olan, bol sulu bir yaz meyvesi. **Yarma şeftali** = ortasından yarılıp çekirdeğinden kolay ayrılan cinsi; **et şeftalisi** = yarılmayan sulu cinsi; **dürâkî şeftali** = tüysüz cinsi. **Bir şeftali almak, vermek** = Öpücük almak ve vermek, öptürmek.

ŞEH bk. Şâh.

ŞEHÂDET (i. A.). bk. Şahâdet.

ŞEHÂMET (i. A.). Zekâ ile beraber cesaret ve şecâat. **Şehâmet-penâh, zât-ı âlî-i şehâmet-penâhîleri:** Osmanlılar'ın İran şahı hakkında kullandıkları tâbirler.

ŞEHÂMETLÛ (i.). Zekâ ve şecâati olan, İran Şâhı'na verilen unvandır.

ŞEHBÂ (i. A.) (müz. Eşheb). bk. Eşheb.

ŞEH-BÂL bk. Şâh-bâl.

ŞEHBÂZ bk. Şâhbâz.

ŞEHBENDER (i. F.). Konsolos; **başşehbender** = başkonsolos. **Şehbender vekili** = Konsolos muavini (bk. Şâhbender).

ŞEHBENDER-HÂNE (i. F.). Konsolosluk bina ve makamı.

ŞEHBENDERLİK (i.). Konsolosluk, konsolos sıfatı.

ŞEH-BEYT bk. Şâh-beyt.

ŞEHD (i. A.). **1.** Gümeç balı. **2.** Bal.

ŞEHD-ÂB (i. F., A. şehd = bal, Fars. âb = su). Bal şerbeti. Bk. Şehd-âbe.

ŞEHD-ÂBE (i. F.). Bal şerbeti.

ŞEHD-DÂNE (i.) (halk dilinde: şehtâne). **1.** Kenevir tohumu; yaban şeh-dânesi. **2.** İri taneli ve makbûl inci.

ŞEHD-KÂM (i. F., A. şehd = bal, F. kâm = damak). Damağında lezzet kalmış.

ŞEHEVÂT (i. A. c.) (m. şehvet). Şehvetler. bk. Şehvet.

ŞEHEVÎ (i. A.). Şehvetle alâkalı.

ŞEHÎK (ka ile) (i. A.) **1.** Nefesi içeriye alarak seslenmek, hıçkırık. **2.** tıp: Nefes alma, zıddı: zefîr.

ŞEHİNŞÂH, ŞEHİNŞEH, ŞEHENŞEH bk. Şâhinşâh.

ŞEHİR (ŞEHR) (i. F.). Büyük belde, büyük kasaba. Bugünkü anlayışa göre nüfusu 20.000'i geçen meskûn yer: Istanbul şehri; Şehr-i Bağdâd. **Şehr-emâneti** = Istanbul belediyesinin eski adı. **Şehr-emîni** = Eskiden Istanbul belediye başkanı. **Şehiroğlanı** = Istanbullu.

ŞEHÎR (i. A., «şöhret» den smüş.). Şöhret kazanmış, meşhur.

ŞEHİRCİLİK (i.). Mimarlığın, yeni mahalleler, şehirler kurmak veya eskileri düzenlemekle alâkalı kısmı. **Şehircilik mütehassısı** = Bu işte ihtisas sahibi olan.

ŞEHİRLİ (i.). Şehir ahalisinden olan, zıddı: taşralı.

ŞEHİT (ŞEHÎD) (i. A. «şehâdet» ten smüş.) (c. şühedâ). Din uğrunda canını fedâ eden, savaşta ölen Müslüman (Müslüman olmayanlar için kullanılması kesin şekilde yanlıştır).

ŞEHİY (ŞEHİYY) (i. A., «şehvet» den smüş.) (mü. Şehiyye). Arzu olunacak, iştiha veren, şehvetli, şehvet uyandıran.

ŞEHKA (i. A.). Hıçkırık, keskin çığlık.

ŞEHLÂ (i. A.) (müz. «eşhel»). **1.** Koyu mavi, elâ. **2.** Şaşı, yan bakan.

ŞEH-NÂME bk. Şâhname.

ŞEHNÂMECİ bk. Şâhnameci.

ŞEHNÂZ (i. F. «nazlı şûh, güzel») (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

ŞEHNÂZ-BÛSELİK (i. F. T.) (musiki). Türk musikisinde bûselik beşlisi ile kalan bir mürekkep makam.

ŞEHNÂZ PERDESİ (i. F. T.) (musiki). Türk musikisinde tîz sekizlide bir perde.

ŞEH-NİŞÎN (i. F.). bk. Şâh-nişîn.

ŞEH-PER (i. F.). bk. Şâh-per.

ŞEHR (i. A.) (c. şuhûr). **1.** Yeni ay, hilâldir. **2.** Tahrir ayı. Şehri ramazan.

ŞEH-RÂH bk. Şâh-râh.

ŞEHR-ÂRÂ (i. F., şehr = şehir, ârâsten = tutmak). Şehri süsleyen.

ŞEHRÂYÎN (ŞEHR-ÂYÎN) (i. F., şehr = şehir, âyîn = tören). Şehrin donatılmasıyle yapılan umumî eğlence, şenlik, donanma.

ŞEHREMÂNETİ (i.). Eskiden Istanbul belediyesi.

ŞEHREMÎNİ (i.). Eskiden Istanbul belediye başkanı.

ŞEHRÎ (i. F.). **1.** Şehir ahalisinden, bir şehirde doğup büyümüş, köylü ve taşralı olmayan. **2.** Istanbullu. **3.** Nâzik, zarif, hareketlerinde kabalık eseri olmayan.

ŞEHRÎ (i. A.) (mü. şehriyye). Aya ait olan, ayda bir olan, aylık.

ŞEHRİSTÂN (i. F.). Büyük şehir.

ŞEHRİYÂR (ŞEHR-YÂR) (i. F.). Hükümdâr, şâh, imparator.

ŞEHRİYE (i. A. «şâriyye» den galattır). Çorbalık makarna. bk. Şâriyye.

ŞEHR-YÂRÂNE (i. F.). Hükümdara yakışacak şekilde.

ŞEHR-YÂRÎ (i. F.). Hükümdara ait, şâhâne.

ŞEH-SÜVÂR (ŞÂH-SÜVÂR) (i. F.). Atlılar başı, pek mahir ve şanlı binici.

ŞEHTÂNE (ŞEH-DÂNE) (i. F. şeh-dâne'den galat). bk. Şeh-dâne.

ŞEHVÂNÎ (i. A.) (mü. şehvâniyye). Şehvete ait.

ŞEH-VÂR (i. F.). bk. Şâhvâr.

ŞEHVET (i. A.) (c. şehevât). **1.** Cinsî arzu. **2.** Çok şiddetli ve mâkul olmayan istek.

ŞEHVET-ENGÎZ (i. F., Ar. şehvet, Fars. engîhten = kopmak). Şehveti artıran, şehvetli.

ŞEHVET-PEREST (i. F., Ar. şehvet, Fars. peresten = tapınmak). Şehvete tapan.

ŞEHZÂDE (ŞEH-ZÂDE) yahut **ŞÂH-ZÂDE** (i. F. şeh = hükümdar; zâden = doğmak) (c. şehzâde-gân). **1.** Hükümdar oğlu. **2.** Osmanoğulları'nın erkek üyeleri: Şehzâde Ertuğrul Efendi.

ŞEHZÂDE-GÂN yahut **ŞÂH-ZÂDE-GÂN** (i. F. c.) (m. şeh-zâde). Şehzâdeler.

ŞEK (ŞEKK) (i. A.) (c. şâkûk). Şüphe, tereddüt.

ŞEKAVET bk. Şakavet.

ŞEKER (i. F. Arapça sükker'den. Şiirde vezin için çift k ile de okunur). Pancar veya şekerkamışından elde edilen tatlı madde. Tatlı ve lezzet sözüyle kullanılır: Ne şekerdir, şeker gibi. **Şeker illeti:** Şeker hastalığı. **Şîr-ü şeker:** Sütle şeker, uygun, muvafık. **Gül-be-şeker:** Gül yaprakları reçelinden ibaret tatlı.

ŞEKER-ÂB (i. F.). Şekerle su gibi hiç uyuşamıyan.

ŞEKER-BÂR (i. F., şeker; bârîden = yağdırmak). Şeker yağdıran, etrafa şeker saçarcasına tatlı ve lezzetli.

ŞEKERCİ (i.) **1.** Şeker yapan ve satan. **2.** Şekerden, şekerleme, reçel ve şuruplar yapıp satan: Şekerci dükkânı.

ŞEKERCİBOYASI (i. botanik). Şekerciboyasıgillerden, üzüme benzer meyvasından kırmızı bir boya çıkarılan bitki (phytolacca).

ŞEKERCİBOYASIGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası.

ŞEKERCİLİK (i.). Şekerci işi ve ticareti.

ŞEKER-GÜFTÂR (i. F., şeker; güftâr = söz). Sözü şeker gibi tatlı.

ŞEKER-HÂB (i. F.). Otururken gelen tatlı uyku. (Türkçe'de: Şekerleme).

ŞEKER-HAND (i. F.). Şeker gibi tatlı gülme.

ŞEKERKAMIŞI (i. botanik). Buğdaygillerden 10 metreye kadar uzayan, kamışı andırır bir bitki (saccharium officinarum).

ŞEKER-LEB (i. F. şeker; leb = dudak). Dudağı şeker gibi tatlı.

ŞEKERLEME (i.). Şeker şerbeti içinde terbiye olunmuş meyve vesaire: Kestane, elma, kayısı şekerlemesi.

ŞEKERLEMEK (f.). Şeker koymak, şeker şerbeti ile terbiye etmek.

ŞEKERLENMEK (i.). **1.** Şeker şerbeti içinde terbiye olunmak: Kestane pek iyi şekerlenir, bazı meyveler şekerlenmez. **2.** Usûlüne göre yapılmamak veya fazla beklemek yüzünden reçel içinde şeker billûrları hâsıl olması.

ŞEKERLİK (i.). Şeker kabı.

ŞEKER-PÂRE (i F.). **1.** Çok şekerli ve tatlı olan bir kayısı çeşidi. **2.** Bir çeşit nakış.

ŞEKER-RENK (i. F.). **1.** Şeker rengin-de, bulanıkça, saf ve berrak olmayan, sarıya çalar beyaz. **2.** mec. Bozuşuk: Komşumuzla münasebâtımız şeker-renktir.

ŞEKER-RÎZ (i. F. şeker; rîhten: dökmek). Şeker döken, saçan, pek tatlı ve leziz.

ŞEKEVÂT (i. A. c.) (m. şekve). Şikâyetler, sızıntılar.

ŞEKÎB (i. F.). Sabır. **Nâ-şekîb:** Sabırsızlıkla.

ŞEKÎBÂ (i.). Sabreden, Ar. sâbır, sabûr.

ŞEKİL (ŞEKL) (i. A.) (c. eşkâl). **1.** Suret, biçim, görünüş: Her harfin kendine mahsus bir şekli vardır. **2.** Benzer, tasvir: Filin şeklini yapmak, şekli hâlâ gözümün önündedir. **3.** Taslak, resim, plan: Yaptırmak istediğiniz şeyin şeklini çizip verirseniz o adam tıpkısını yapar. **4.** Beniz, çehre, yüz: Târifle bir adamın şeklini tamamen anlamak mümkün değildir. **5.** Türlü, cins, çeşit: Bu ne şekil adamdır? **6.** (matematik) Geometride çizgilerden meydana gelen birimlerden herbiri: üçgen, kare... şeklinde. **7.** İlmî kitaplarda anlatılan şeyleri göstermek üzere konan resim, şema vesaire: O kitabın şekilleri metnin içinde mi, yoksa ayrı mı basılmıştır? **8.** (mantık) Kıyasın tertip birimi. **9.** Bazı resmî vesikalarla yazılar. Çehre alâmetleri; göz, bıyık, saç vesaire: eşkâli gazetelerle ilân olundu.

ŞEKİLBİLGİSİ (i. gramer). Dilbilgisinin kelimelerin yapısını, türeme yollarını ve çekimini inceleyen kısmı, morfoloji.

ŞEKİLCİ (i.). Şekilciliğe bağlı olan

veya öğreti olarak şekilciliği kabûl eden.

ŞEKİLCİLİK (i.). **1.** Şekle, âdete, geleneğe bağlılık. **2.** (felsefe) Varlığı, biçimden ibaret sayan yahut gerçeğin ancak biçim bakımından kavranabileceğine inanan ekol.

ŞEKÎME (i. A.). **1.** Gem. **2.** mec. Kolay baş eğmeyen, mukavemet eden.

ŞEKK bk. Şek.

ŞEKKERÎN (i. F.). Tatlı, şekerli.

ŞEKLEN (i. A.). Dış görünüş bakımından, kılık ve biçimce: Kurt şeklen köpeğe benzer.

ŞEKLÎ (i. A.) (mü. şekliyye). Şekil ve biçime ait.

ŞEKLİYYÂT (i. A.). Şekil bilgisi. Fr. morphologie.

ŞEKRE (i. Fars. «şikârî» den galat). Av avlamak üzere alıştırılmış yırtıcı kuş; şahin ve doğan gibi av kuşu.

ŞEKVÂ (i. A.). Şikâyet.

ŞEKVE (i. A.) bk. Şekvâ.

ŞEL (ŞELL) (i. A.). Çolaklık, el ve kolun kuru ve tutmaz olması. Büyütme ismi «eşell» ve müennesi «şellâ» dır.

ŞELÂLE (i. A.). Büyük çağlayan. Bir nehrin yüksekten düşmesiyle meydana gelen çağlayan: Niyagara şelâlesi.

ŞELF (i. İng.). Rafa benzer yapıda düz ve büyük kaya.

ŞEM' (i. A.). **1.** Balmumu. **2.** Mum. **Şem'-i kâfûr** = Kâfurdan mum.

ŞEM. (ŞEMM) (i. A.). Koklama, koku alma.

ŞEMA (i. L.). **1.** Bir cihazın içindeki parçaların konuluşunu ve birbirine olan bağlılığını göstermek üzere yapılan şekil. **2.** Bir edebî eserin planı.

ŞEM'A (i. A.). Mumlu fitil, muma batırılmış fitil.

ŞEMÂİL (i. A. c.). Huylar, ahlâk, tabiatlar. **Şemâil-i Şerîfe** = Hz. Muhammed'in ahlâkı ve bundan bahseden kitap.

ŞEM'ALI (i.). Muma batırılmış fitilden yapılmış: Şem'alı kibrit.

ŞEMÎM (i. A. «şemm»den smüş.) (mü. şemîme). İyi kokan, güzel kokulu.

ŞEMME (i. A.). **1.** Bir kere koklama. **2.** Pek az miktar.

ŞEMMÎ (i. A.) (mü. şemmiyye). Koklama duygusuna ait.

ŞEMPANZE (i. Afrika dillerinden). İri cüsseli, büyük kulaklı sürü hâlinde yaşayan bir maymun türü (Lat. anthropopythecus).

ŞEMS (i. A.) (c. şümûs). Güneş. Fars. âftâb, hurşîd; **Şems ve Kamer:** Ay'la güneş, **tulû-ı şems** = Güneşin doğuşu, **gurûb-ı şems** = Güneşin batışı.

ŞEMS-ÂBÂD (i. F., Ar. şems = güneş, Fars. âbâd = bir şeyin çok bulunduğu yer). Güneşi çok, güneşli, güneş alan.

ŞEMSE (i. A.). **1.** Harçla işlemeli veya oymalı vesair türlü olarak güneş resminde pafta. **2.** Bu tarzda yazma kitapların başındaki şekil.

ŞEMSÎ (i. A.) (mü. şemsiyye). **1.** Güneşe ait. **2.** (astronomi). **Manzûme-i Şemsiyye:** Güneş sistemi. **Sene-i şemsiyye:** Güneş yılı ki 365 gündür, zıddı: Sene-i kameriyye ki, Aylarla hesaplanır. **3.** (edebiyat). **Hurûf-ı şemsiyye** = Arapça'da harf-i târifleri «lâm = l» olarak değil, kelimenin ilk harfi gibi okutan harfler: te, se, dal, ve, re, ze, sin, şın, sâd, tı, zâl, lâm, nûn harfleri. Zıddı: Hurûf-ı kameriyye.

ŞEMS-SİPER (i. F. Ar. şems = güneş; Fars. siper = kalkan). **1.** Yüzü güneşten muhafazaya mahsus beyaz bezden yapılmış bir çeşit başlık. **2.** Şapka siperi.

ŞEMSİYE (ŞEMSİYYE) (i. A.). Güneş veya yağmurdan korunmak için tutulan el çadırı: Şemsiye açmak, tutmak. Şemsiye şeklinde yukarısı geniş ve gölge eder çeşitli ağaçlara da denir.

ŞEMSİYECİ (i.). Şemsiye yapan ve satan.

ŞEMSİYECİLİK (i). Şemsiye yapmak işi ve ticareti.

ŞEN (i.). **1.** Sevinmiş, sevinçli, memnun, güler yüzlü: Şen adam. **2.** Meskûn, işlenmiş: Şen memleket. **3.** Ferah, aydınlık: Şen bir yer.

ŞE'N (i. A.) (c. Şuûn) (Çokluğun çokluğu: Şuûnât). **1.** İş. **2.** Yeni iş, olay, haber.

ŞENÂAT (i. A.). Kötülük, fenalık, rezalet, maskaralık.

ŞENÂYÎ (i. A.) (m. şenîa). bk. Şenîa.

ŞENBİH, ŞENBE (i. F.) **1.** Gün. **2.** Cumartesi. **3.** F.'da cuma'dan başka günlerin isimlerinin teşkilinde kullanılır: Yek-şenbih, dü-şenbih, se-şenbih, çâr-şenbih, penç-şenbih. Bunların yalnız son ikisi dilimize geçmiştir.

ŞENDERE (i.). **1.** Fıçı kaburgası. **2.** Tekire benzer büyücek balık. **3.** Kaplamalık ince ve dar tahta.

ŞENELMEK (f.). **1.** Boş bir yer insanların yerleşmesiyle yurt hâline gelmek, meskûn olmak. **2.** Gelişip serpilmek.

ŞENELTMEK (f.). Şen hâle getirmek, meskûn kılmak.

ŞENG (i. F.). **1.** Haydut eşkıyâ. **2.** Neş'eli, kıvrak.

ŞENÎ (i. A. «şenâat» tan smüş.) (mü. şenîa). Kötü, fena, ayıp, utanacak şey gibi ayıplanmış ve yasak iş.

ŞENÎA (i. A.) (c. şenâî). Kötü ve ayıp iş.

ŞE'NİYYET (i. A.). Gerçeklik, realite.

ŞENLENDİRMEK (f.). **1.** Şen etmek, yüzünü güldürmek. **2.** Mâmur, bayındır etmek, imar etmek.

ŞENLENMEK (f.). **1.** Sevinmek. **2.** Meskûn ve bayındır olmak.

ŞENLİK (i.). **1.** Memnuniyet, güler yüzlülük. **2.** Mâmurluk, bayındırlık, meskûn olma. **3.** Donanma, eğlence.

ŞENLİKLİ (i.). Mâmur, meskûn, bayındır.

ŞENLİKSİZ (i.). Harap, ıssız.

ŞER' (i. A.). İslâm şerîatı.

ŞERÂİF (i. A. c.) (m. şerîfe). Şerîfler.

ŞERÂİH (i. A. c.) (m. şerîha). Et dilimleri.

ŞERÂİT (i. A. c.) (m. şerîta) (dilimizde olmadığı için «şart» ın cem'i olarak kullanılır). Şartlar.

ŞER'AN (i. A.). Şer'e, İslâm şerîatine göre.

ŞERÂRE (i. A.) (c. şerârât). Kıvılcım. **Şerâre-pâş** = Kıvılcım saçan.

ŞERÂRET (i. A.). Şer işleme, fenalık, kötülük.

ŞERÂSET (i. A.). Titizlik, geçinememe, geçimsizlik.

ŞERÂYÎ (i. A. c.) (m. şerîat). Şerîatlar. bk. Şerîat.

ŞERÂYİN (i. A. c.) (m. şiryân). Şiryânlar. bk. Şiryân.

ŞERBET (i. A.). **1.** Meyve özü, su ve şekerden yapılan tatlı içilecek şey: Şerbet içmek, vişne şerbeti, lohusa şerbeti. **2.** Sıvı halinde bardakla içilen ilâç: Doktor bir şerbet verdi.

ŞERBETÇİ (i.). Şerbet satan. **Şerbetçiotu:** Vaktiyle şerbetçilerin kullandıkları ve bira yapılmasına yarayan bir bitki. Fr. houblon.

ŞERBETÇİLİK (i.). Şerbet ve şurup gibi şeyler yapıp satma.

ŞERBET-HÂNE (i.). Şerbet yapılıp satılan yer, şerbetçi dükkânı.

ŞERBETLİ (i.). **1.** Zehirli böcek ve yılan sokmasından zarar görmeyen. **2.** mec. Kötü işlerden, kötülüklerden zarar görmeyen.

ŞERBETLİK (i.). Şerbet yapmaya yarar, şerbet yapılmasına elverişli: Şerbetlik portakal.

ŞERC (i. A.). Anus, kıç.

ŞEREF (i. A.). **1.** Yüksek mânevî derece. **2.** İftihar, övünme: Bu, benim için bir şereftir. **3.** Bir şahıs veya şeyin benzerlerinden seçilmesi, seçkinlik, imtiyaz.

ŞEREF-BAHŞ (i. F.). bk. Şeref-bahşâ.

ŞEREF-BAHŞÂ (i. F., Ar. şeref, Fars. bahşîden = bağışlamak). Şeref veren.

ŞEREFE (i. A.) (c. şerefât). Minarenin ezan okunan yeri: Üç şerefeli minare.

ŞEREF-EFZÂ (i. F., Ar. şeref, Fars. efzâyîden = artırmak). Şeref arttıran, şeref veren.

ŞEREF-İ HAMÎDÎ (i. A. F.) (musiki). «Şeref-nümâ» makamının eski adı.

ŞEREFİYYE (i. A.). Bir yerin imarından dolayı bir mülke kazandırılan şeref ve itibara karşılık, sahibinden alınan para: Açılan cadde üzerinde bulunan yapılardan şerefiyye alınacaktır.

ŞEREFLENDİRMEK (f.). Şeref ve itibar kazandırmak.

ŞEREFLENMEK (f.). Şeref ve itibar kazanmak, kıymet ve itibarı artmak.

ŞEREF-NÜMÂ (i. A. F.) (musiki). Türk musikisinde bir mürekkep makam.

ŞEREF-RESÂN (i. F., Ar. şeref, Fars. resânîden = yetiştirmek). Şeref yetiştiren.

ŞEREF-RÎZ (i. F., Ar. şeref, Fars. rîhten = dökmek). Şeref döken, şeref veren, şeref sunan.

ŞEREF-SÂDIR (i. F., Ar. şeref; sâdır = sudûr eden, çıkan). Şerefle sudûr eden, çıkan («şeref-sânih» gibi padişah emirleri hakkında kullanılırdı).

ŞEREFSİZ (i.). Şerefi olmıyan, namussuz.

ŞEREF-SUDÛR (i. F., Ar. şeref; sudûr = sâdır olma). Şerefle sâdır olan, çıkan.

ŞEREF-SÜNÛH (i. F., Ar. şeref; sunûh = akla gelmek). Şerefle akla gelen (padişah emirleri).

ŞEREF-YÂB (i. F., Ar. şeref; Fars. yâften = bulmak). Şeref ve itibar bulan ve kazanan.

ŞEREH (i. A.). Pek şiddetli hırs ve tamah, tamahkârlık, açgözlülük.

ŞEREMET (i.). **1.** Yaramaz, kötülük eden, edepsiz. **2.** Rahvan: Şeremet at.

ŞERER (i. A. c.) (m. şerâre). Şerâreler. bk. Şerâre.

ŞERGİL (i. Farsça «şer-gîr» den galat). Yaramaz, sert, haşarı.

ŞERH (i. A.) (c. şürûh). **1.** Açma, yarma. **2.** Bir kitabı açıklamak maksadıyla kaleme alınan eser. **3.** mec. İzah, tafsil, açık anlatma: Bunu bana şerhediniz, anlayamadım.

ŞERHA (i. A.). **1.** Kesme ve yarma eseri, bıçak yarası: Kılıçla başında bir şerha açmıştı. **2.** Parça, dilim, yarık. **Şerha şerha** = Şahrem şahrem, dilim dilim.

ŞERHÂN (i. A. «Şerh» den smüş.). Pek hırslı, açgözlü.

ŞER'Î (i. A.) (mü. şer'iyye). Şer'e, İslâm şerîatine ait.

ŞERÎAT (i. A.) (c. şerâyî) (Ar. tâbirlerde «şerîa» şeklinde geçer). **1.** Doğru yol. **2.** Bir kavim ve ümmetin idaresi için İlâhî kanun: Hazret-i Mûsâ'nın şerîati. **3.** Bilhassa İslâm hukuku ki «şer', şer'-i şerif» denir. bk. Şer'.

ŞERÎATÇI (i.). Şerîat taraftarı.

ŞERÎF (i. A. «şeref» ten smüş). (mü. şerîfe) (c. eşrâf, şürefâ). **1.** Şeref sahibi: Câmî-i şerîf, tefsîr-i şerîf. **2.** Soyunda şeref bulunan, asil, ileri gelen (Bu mânâ ile başlıca cem'i «eşrâf» kullanılır). **3.** Hz. Hasan yoluyla Peygamber'den inenler veya bu iddiada bulunan (bu mânâ ile cem'i «şürefâ» gelir). bk. Seyyid.

ŞERÎHA (i. A.). **1.** Et dilimi. **2.** (cerrahî) Büsbütün kopmaksızın bedenden ayrılmış et parçası.

ŞERİK (ŞERÎK) (i. A. «şirket» ten smüş.) (mü. şerîke) (c. şürekâ). **1.** Ortak, müşterek, bir şirketteki üyelerin hepsi. **2.** Arkadaş: O, benim mektep şerikimdir.

ŞERİKLİK (i.). **1.** Ortaklık. **2.** Arkadaşlık.

ŞERÎR (i. A. «şerr» den smüş.) (mü. şerîre) (c. eşrâr, eşirrâ). Hayırsız, kötü adam.

ŞERÎT (i. A.). **1.** Hurma kabuğundan ip veya şerit. **2.** (cerrahî) Dar ve uzun sargı.

ŞERİT (i.). Bir barsak paraziti, tenya.

ŞERİT (i. belki Arapça şerît'ten). Örme yassı kaytan: Sırma yün, ipek şerit: Kenarlarına şerit çevirmek, pantalon şeriti, kol şeriti.

ŞERİTLEMEK (f.). Şeritle süslemek, şerit çevirmek.

ŞERİTLER (i. zooloji). Vücutları şerit biçiminde ve parçalı olan, asalak olarak insan veya hayvan bağırsaklarında yaşayan yassısolucanlar takımı.

ŞER'İYYÂT (i. A.). Şerîate uygun ve tâbî işler: Şer'iyyât ile uğraşmak.

ŞER'İYYET (i. A.). Şerîata uygun olma.

ŞERM (i. F.). Utanma, mahcûb olma.

ŞERMENDE (i. F.). **1.** Utanmış, utangaç, mahçup. **2.** Utanacak bir işte bulunan.

ŞERM-GÎN (i.). Utangaç.

ŞERM-NÂK (i. F.). bk. Şermende.

ŞERM-SÂR (i. F.). bk Şermende.

ŞER (ŞERR) (i. A.) (c. şürûr). **1.** Kötülük, fenalık, kötü iş, zıddı: hayr. **2.** Kavga, fitne.

ŞERR (i. A.) (c. eşrâr). **1.** Kötü adam, fenalık eden, Ar. fâsid, fâsık («şerir» ile aynı mânâdadır). **2.** Daha kötü, en kötü. (İtaf. «eşerr» yerine).

ŞERRET bk. Şirret.

ŞERRÎ (i. A.) (mü. şerriyye, şerre). Kötülüğe ait.

ŞERSÛF (i. A. anatomi) (c. şerâsif). Kaburga kemiklerinin ön taraftaki uçlarında bulunan kıkırdak.

ŞEST bk. Şast.

ŞEŞ (si. F.). Altı, Ar. sitt. Tavla oyununda. **Şeş ve yek** = Altı ile bir. **Şeş ve dü** = Altı ile iki. **Şeş ve se** = Altı ile üç. **Cihâr ve şeş** = Altı ile dört. **Şeş-beş** = Altı ile beş. **Dü şeş** = İkisi de altı. mec. **Dü-şeş** = mec. İyi tesadüf, rasgelme, şans.

ŞEŞ-CİHET (i.). Altı yön, altı cihet.

ŞEŞ-HÂNE, ŞİŞ-HÂNE (i. F. şeş: altı, hâne: ev). İçi altı köşeli, namlusu yivli: Şeş-hâne tüfek, top. Namlusu içerden altı köşe teşkil eden yivli tüfek, top: Şeş-hâne tüfeği, topu. mec. **Altı kaval üstü şeşhâne** (şimdi şişhâne deniyor): Altı üstüne uymaz kıyafet, karışıklık, ahenksizlik.

ŞEŞPER (ŞEŞ-PER) (i. F. şeş: altı, per: kanat). Dilli topuz ve soğancık denilen altı dilimli eski savaş âleti.

ŞEŞTÂR (i. F.) (musiki). Altı telli eski bir telli çalgı.

ŞEŞTÂRÎ (i. F.) (musiki). Şeştâr çalan sâzende.

ŞEŞÜM (si. F.). Altıncı, Ar. sâdis.

ŞETÂRET (i. A.). Şenlik (Ar.'daki mânâsı: Hilekârlık ve şaklabanlık).

ŞETM (i. A.) (c. şütûm). Sövme, **Şetmetmek** = Sövmek. **Şütûm-ı galîze** = Kaba sövmeler, küfürler.

ŞETTÂ (i. A. «Şett» ten smüş. m. ve c.). **1.** Çeşitli, muhtelif. **2.** Gazetelerin magazin kısmı.

ŞEV bk. Şiv.

ŞEVÂHİD (i. A. c.) (m. şâhide). Bir kaide veya kelime için verilen sağlam örnek.

ŞEVÂHİK (i. A. c.) (m. şâhika). Şâhikalar, zirveler. bk. Şâhika.

ŞEVÂİB (i. A. c.) (m. şâibe). Şâibeler, ayıplar, lekeler, noksanlar. bk. Şâibe.

ŞEVÂRİB (i. A. c.) (m. şârib). Şâribler, içiciler. bk. Şârib.

ŞEVHER (i. F.). Koca, zevç.

ŞEVK (ka ile) (i. A.) (c. eşvâk). **1.** Şiddetli arzu, meyil ve heves. **2.** Neş'e, keyif, istek. **3.** (Türkçe) Işık (şavk).

ŞEVK (i. A.). Diken.

ŞEVK-ÂLÛD (i. F. A.). Neşeli, keyifli, sevinçli.

ŞEVKE (i. A. botanik). Devedikeni.

ŞEVK-EFZÂ (i. F. «şevk arttıran») (musiki). Türk Musikisi'nde bir mürekkep makam.

ŞEVK-ENGÎZ (i. A. F.). Keyif, neşe, sevinç, arzu koparan, yaratan.

ŞEVKET (i A.). Azamet, haşmet, heybet.

ŞEVKETLİ yahut **ŞEVKETLÛ** (i.). Azamet ve heybet sahibi: Şevketlû pâdişâhımız efendimiz hazretleri.

ŞEVKET-MEÂB (ŞEVKET-PENÂH) (i.). Osmanlı hükümdarlarının unvanıdır.

ŞEVKET-PENÂHÎ (i. F.). Osmanlı hükümdarlarına ait: Atebe-i seniyye-i şevketpenâhîlerine.

ŞEVK-I DİL (i. F. «gönül neşesi») (musiki). Türk Musikisi'nde artık kullanılmıyan bir mürekkep makam.

ŞEVKÎ (ka ile) (i. A.) (mü. şevkıyye). Şevke, neşeye ait.

ŞEVKLİ (i.) **1.** Hevesli, arzulu. **2.** Neş'eli, keyifli.

ŞEVK-U TARAB (i. F. «zevk ve eğlence») (musiki). Türk Musikisi'nde artık kullanılmayan bir mürekkep makam.

ŞEVVÂL (i. A.). Hicrî ayların onuncusu olup, birinci günü ramazân bayramıdır.

ŞEY (i. A.) (c. eşyâ). Nesne, madde: Bir şey görüm, bu nasıl şeydir? **1.** Belirsiz bir madde gösterir: Bir şey verdi, bir şey aldınız mı? **2.** Ehemmiyetli bir madde gösterir: Öyle demeyin, o da bir şeydir, bu da bir şey mi? **3.** Menfî cümlede inkâr gösterip hiç ve asla demektir, yahut ehemmiyetsiz, hiç mesâbesinde olduğunu işaret eder: Bir şey görmedim, bir şey söylemedi, bir şey yemedim, bir şeyi yoktur. Kuvvetlendirmek için «hiç» kelimesi de girer: Hiçbir şey söylemedi, hiçbir şey yemedim. **Çok şey** = Acaip. **Her şey** = Her ne olursa hepsi. Her şey böyledir, her şeye karışmamalı.

ŞEYÂTÎN (i. A. c.) (m. şeytân). Şeytanlar. bk. Şeytan.

ŞEYB (i. A.). Saç sakal ağarması, ihtiyarlık.

ŞEYDÂ (i. F.). Aşktan aklını kaybetmiş, deli: Âşık-ı şeydâ.

ŞEYDÂLIK (i.). bk. Şeydâyî.

ŞEYDÂYÎ (i. F.). Aşktan delilik.

ŞEYH (hı ile) (i. A. «şeyhûhe» den smüş) (c. şüyûh, eşyâh, meşâyîh). **1.** Yaşlı adam, koca, ihtiyar: Ak sakallı bir şeyh. **Şeyhu'l-vüzerâ** = En kıdemli, en eski vezir (bu mânâ ile az kullanılıp cem'i şüyûh gelir). **2.** Bir tarikat tekkesindeki dervişlerin başı: Mevlevî şeyhi. **3.** Arabistan'da kabîle ve aşîret reisi ve muhtar: Urbân şeyhi, kabîlenin şeyhi ile görüştük (Bu iki mânâ ile cem'i «meşâyih» gelir). **4.** Hadiste kendinden hadîs nakledilen üstat ve hoca. **Şeyhu'l-Harem** = Harem-i Şerîf reisi. **Kürsü şeyhi** = Büyük cami vâizi. **Meclis-i Meşâyîh** = Osmanlı devrinde şeyhulislâmlıkta tarîkatlere bakan dâire.

ŞEYHEYN (i. A. tes). «İki ihtiyar» Hz. Ebû-Bekr ile Hz. Ömer.

ŞEYHÛHET (i. A.). Kocalık, ihtiyarlık.

ŞEYHULİSLÂM (ŞEYHU'L-İSLÂM) (halk dilinde: **ŞEHİSLÂM**) (i. A.). Osmanlı devletinde ulemanın başı. Diyanet işleri, eğitim ve adliyenin en büyük âmiri ve sadrâzam'dan sonra devletin ikinci görevlisi idi. bk. Meşîhat.

ŞEYTAN (ŞEYTÂN) (i. A.) (c. şeyâtîn) (İbrânîce'den). **1.** İblîs. **2.** mec. Pek zeki ve kurnaz adam (bu mânâ ile sıfat gibi de kullanılır). Pek şeytan adamdır. **Şeytan arabası** = **1.** Bazı bitkilerin havada uçuşan pek ince tüylü tohum kozalağı. **2.** Demiryolu rayları üzerinde yürütülen açık araba ki, işçi taşır. **3.** Bisiklet. **Şeytan tüyü** = Bir kimseyi başkalarına sevdiren hâl: Onda şeytan tüyü vardır. **Şeytan tırnağı** = Tırnağın yanında deri üzerinde çıkan tırnak piçi. **Şeytanın kıç bacağı** = Cin fikirli yaramaz çocuk. Cem'i: cinler, kötü ruhlar.

ŞEYTÂNET (i. A.). Şeytanlık, iblislik, hîle, fesat, fitne.

ŞEYTÂNET-KÂRÂNE (i. F.). Şeytanlıkla, hîleyle.

ŞEYTÂNÎ (i. A.) (mü. şeytâniyye). Şeytana ait, şeytanca.

ŞEYTANLIK (i.). Hîle: Ne şeytanlık düşünüyorsun?

ŞEYYÂD (i. A.). **1.** Sıvacı. **2.** Yüze gülen.

ŞEZÂ (i. A.). Kokulu şeylerin kokusu.

ŞEZERÂT (i. A. c.) (m. şezre). bk. Şezre.

ŞEZLONG (i. Fr.). Uzun, üzerine uzanılabilecek şekilde yapılmış iskemle.

ŞEZRE (i. A.) (c. şüzûr, şezerât). **1.**

Madenin içinden toplanılan altın parçaları. **2.** Süs için takılan inci ve altın taneleri (bu mânâ ile ikinci cem'i kullanılır).

ŞIHNE bk. Şahne.

ŞIK, (ŞIKK) (i. A.) (tes. şıkkayn). **1.** Bir bütünün bölündüğü iki kısımdan herbiri. **2.** İki ihtimalin biri.

ŞIK (i. Fr. chique). Güzel, zarif, hoş görünen, modaya uygun, süslü: Şık kıyafet, şık bey.

ŞIKIR bk. Şakır.

ŞIKIRDAMAK (f.). bk. Şakırdamak.

ŞIKLIK (i.). Güzellik, zariflik, modaya uygunluk, süs: O kadar şıklık bu yaştaki adama yakışmaz.

ŞILLIK (i.). Pek bayağı surette süslenip sürtük gezen (kadın).

ŞIMARIK (i.). Yüz bulup azmış, şımarmış: Şımarık çocuk.

ŞIMARMAK (f.). Azmak, yüz bulup haddini aşmak: Bu çocuk şımarmış.

ŞIMARTMAK (f.). Yüz verip azdırmak: Bu çocuğu annesi çok şımartmış.

ŞIN (ŞÎN) (i.). Eski Türkçe alfabesinin 16. harfidir. Ebced hesâbında 30 sayılır ve şâbân ayının kısaltılmış şekli olarak kullanılırdı.

ŞINGIL (i.). Bir salkımı meydana getiren küçük salkımlardan her biri.

ŞINGIR (i. ses taklidi). Şıngırdama sesi. bk. Şangır şangırdamak.

ŞINGIRDAMAK (f. ses taklidi). bk. Şangırdama.

ŞIPIDIK (i.). Şıpıtık.

ŞIPINİŞİ (i.). (argo) Çabucak yapıverme, çarçabuk yapılıveren.

ŞIPIR ŞIPIR (i. ses taklidi). Suyun damlama sesini ifade eder.

ŞIPITIK (i.) (argo). Ökçesiz ve arkalıksız terlik.

ŞIPKA (i.). Halattan örülmüş ağ.

ŞIPPADAK (i.). Birdenbire, beklenmedik bir zamanda.

ŞIPSEVDİ (i.). Her gördüğüne âşık olduğunu sanan.

ŞIPŞAK, ŞİPŞAK (i.). Hemencecik.

ŞIPŞAKÇI, ŞİPŞAKÇI (i.). Gelip geçenlerin habersiz olarak resmini çeken, çektikleri fotoğrafı sonradan karta basıp satan fotoğrafçı.

ŞIP ŞIP (i.). Arkasız ve ökçesiz hafif terlik ki, yürürken sürünerek şıp şıp gibi bir ses çıkarması yüzünden böyle denmiştir. Sıfat gibi de kullanılıp «şıp şıp terlik» denir.

ŞIR bk. Şar.

ŞIRA (i. F. «şîre» den). Üzüm suyu, henüz şaraplaşmamış üzüm suyu.

ŞIRAKKADAK (i.). Birdenbire.

ŞIRFINTI (i.). Âdî kadın.

ŞIRILDAMAK bk. Şarıldamak.

ŞIRINGA (i. İtalyanca: siringa). **1.** Tenkıye âleti. **2.** Doktor iğnesi.

ŞIRLAGAN (i.). Susam yağı.

ŞIRLAĞAN (i.). Akan, akıntılı, şırlağanlı göz.

ŞIRLAMAK (f.). Şarıl şarıl akmak.

ŞIRLOP (i.). Yoğurtlu yumurta.

ŞIRP (i.). bk. Şırpadak.

ŞIRPADAK (i.). Bir şeyin süratle kesildiğini tasvir ve taklit eder: Makası vurup şırpadak kesti.

ŞIVGAR (i.). Çıvgar.

ŞIVGIN (i.). **1.** Ağaçların büyük sürgünü. **2.** Bir çeşit çam ağacı.

ŞÎA (i. A. müfredi, cem'i ve tesniyesi birdir). **1.** Taraf, fırka. **2.** Sünnî olmayan Müslümanlar'ın en büyük kısmı ki, ilk üç halîfeyi meşrû saymazlar.

ŞİÂR (i. A.). **1.** Alâmet, nişan, eser: İnsaniyet şiârı. **2.** Senbol, alâmet-i farika, parola. **3.** Sıfat terkiplerinde bir şeyi taşıma mânâsını ifade eder. **Merhamet-şiâr** = Merhametli. **Şöhret-şiâr** = Şöhret sahibi, meşhur.

ŞİB (i. F.) İniş, aşağıya doğru meyil («neşîb» gibi).

ŞİB' (i. A.). **1.** Tokluk, doyma. **2.** (fizik) Suyun bir maddeyi eritebileceği miktarı hâvî olması («işbâ» gibi).

ŞİBH (i. A.) (c. eşbâh). **1.** Benzeyiş, benzeme. **2.** Benzeyen şey, misal, benzer: Bunun âlemde şibhi yoktur. **3.** (coğrafya) **Şibh-cezire** = Yarımada.

ŞİBH-İ MADEN (i. A.). Madene benzer.

ŞİBH-İ MÜNHARİF (i. A.). Yamuk (y. k.).

ŞİCÂ (i. A. c.) (m. şecî). Cesurlar, yiğitler.

ŞİDDET (i. A.). **1.** Peklik, fazlalık, mübalağa: Şiddet-i harâret, şiddet-i zekâ. **2.** Sertlik, sert muamele, cezada aşırılık: Şiddet göstermek. **3.** Müsaadesizlik, sıkılık. **4.** (musiki) Sesin kuvvet derecesi.

ŞİDDETLENDİRMEK (f.). Şiddetini arttırmak, sıklaştırmak, daha sert ve güç etmek.

ŞİDDETLENMEK (f.). Şiddet kazanmak, daha sert ve aşırı olmak: Soğuk şiddetlendi.

ŞİDDETLİ (i.). **1.** Sert, pek fazla: Şiddetli soğuk, şiddetli sıtma. **2.** Sıkı, müsaadesiz: Şiddetli muamele.

ŞİDED (i. A. c.) (m. şiddet). Şiddetler.

ŞİFÂ (i. A.). Hastalıktan kurtulma, iyi olma, âfiyet kazanma. **Şifâ bulmak** = Hastalıktan iyi olmak, arılmak. **Allah şifâlar versin** = Hastalara edilen dua. **Şifâ olsun** = Bir şey ve bilhassa bir ilâç veya yiyenlere edilen dua. **Dârü'ş-şifâ** = **1.** Hastahane. **2.** Tımarhane.

ŞİFÂ-BAHŞ (i. F., Ar. şifâ = iyileşme, Fars. bahşîden = vermek). İyilik veren, iyileştiren: Bu su hastalar için şifâbahştır.

ŞİFÂH (i. A. c.) (m. şefe). Şefeler, dudaklar. bk. Şefe.

ŞİFÂ-HÂNE (i. F.). **1.** Hastahane. **2.** Tımarhane.

ŞİFÂHEN (i. A.). Ağızdan, yazı ile olmayarak, söylemekle: Kendisine emrinizi şifahen söyledim. Zıddı: Tahrîren.

ŞİFÂHÎ (i A.) (mü. şifâhiyye). Ağızdan olan, zıddı: tahrîrî: Şifâhî emir.

ŞİFÂHİYYÂT (i. A.). Şifâhî olan, ağızdan alınan sözlü ifadeler.

ŞİFÂ-PEZÎR (i. F., Ar. şifâ = iyileşme, Fars. pezîreften = kabûl etmek). İyilik kabûl eder, iyileşebilir, geçebilir, tedavisi kabil. zıddı: **şifâ-nâ-pezîr:** Osm. gayr-i kaabili şifa.

ŞİFÂ-RESÂN (i. F. Ar. şifâ = iyileşme; Fars. resânîden = yetiştirmek). İyi eden, şifâ veren, Ar. Şâfî.

ŞİFÂ-SÂZ (i. F. Ar. şifâ = iyileşme; sâhten = yapmak). İyi eden. Ar. şâfî: Hiç bir ilâç bana şifâ-sâz olamadı.

ŞİFÂ-YÂB (i. A. F.). Şifâ bulma.

ŞİFRE (i. Fr. Chiffre'den, o da Arapça «cefr» den). Kimse anlamıyacak şekilde gizli işaretlerle yazma usulü: Şifre ile telgraf çekmek. **Şifreyi açmak** = Çözmek. **Şifre miftâhı veya anahtarı** = Kullanılan şifre işaretlerinin cetveli ki, onunla şifre çözülür. **Şifre kalemi** = Dışişleri ve başka dairelerde şifre yazıp çözen şube.

ŞİFRELİ (i.). Şifre ile (çekilmiş veya yazılmış).

ŞÎFTE (i. F.). Aşırı tutkun, kaçık.

ŞÎFTE-DİL (i. F.). Gönül vermiş, tutkun.

ŞÎFTE-GÎ (i. F.). Kaçıklık, tutkunluk.

ŞİGİR (i.). bk. Şigil.

ŞİHÂB bk. Şahâb.

ŞÎÎ (i. A.) (m. şîiyye). Şîa mezhebine mensup. bk. Şîa.

ŞİİR (Şİ'R) (i. A.) (c. eş'âr). **1.** Anlama, idrâk. **2.** Ölçülü, kafiyeli veya serbest, fakat mısrâlar hâlinde yazılmış edebî eser.

ŞİKÂF (i. F. birleşik sıfat teşkîlinde bulunur). Yaran, yırtan. **Dil-şikâf** = Gönül yaran. **Mû-şikâf** = Kılı kırk yaran.

ŞİKAK (ka uzun) (i. A.). İhtilâf, anlaşmazlık, bir mesele üzerinde birleşememe: Aralarına şikak düştü, girdi.

ŞİKÂR (i. F.). **1.** Avlama, Ar. sayd. **Şikâr etmek** = Avlamak. **Şikâr olmak** = Avlanmak. **2.** Avlanan hayvan, av. **3.** Ganimet. **4.** (Fars. birleşik sıfatlarda) Avlayan. **Dil-şikâr** = Gönül avlayan.

ŞİKÂR-GÂH (i. F.). Av yeri, avlanılan yer.

ŞİKÂRÎ (i. F. Türkçe: şekre). Şahin ve doğan gibi av kuşu.

ŞİKÂRİSTÂN (i. F.). Avlak, av yeri, avı çok olan yer.

ŞİKÂYET (i. A.) (c. şikâyât). **1.** Kendi hâlinden veya başına gelen bir dert ve acıdan yanıp yakılma: Hâlinden, sıhhatından, hastalığından şikâyet ediyor. **2.** Birinden hoşnutsuzluk gösterip aleyhinde söz söyleme: Arkasından şikâyet ediyor. **3.** Birinin haksızlık ve tecavüzünü belirterek aleyhinde dâvâ etme: Şikâyetleri, şikâyeti dinlenildi.

ŞİKÂYETÇİ (i.). Birini şikâyet ve dâvâ eden, Ar. şâkî, müştekî.

ŞİKÂYET-NÂME (i. F.). Şikâyet mektubu.

ŞİKEM (i. F.). Karın, Ar. batın.

ŞİKEMBE (i.). bk. İşkembe.

ŞİKEM-PEREST (i. F. şikem = karın, peresten = tapınmak). Karnına tapınırcasına ehemmiyet veren, boğazına çok ehemmiyet veren, boğaz düşkünü, çok obur.

ŞİKEM-PERVER (i. F. şikem = karın, perverden = beslenmek). Yiyip içmeyi çok düşünen, boğazına esir olan, obur.

ŞİKEN (i. F. şikesten fiilinden imas. olup birleşik sıfat terkibine girer). Kıran. **Büt-şiken** = Put kıran. **Peymân-şiken** = Yeminini bozan.

ŞİKENC (i. F.). Büklüm, kıvrım.

ŞİKENCE (i.). İşkence.

ŞİKEST (i. F. «şiken» yerine birleşik sıfat teşkiline girer). **1.** Kırma. **Şikest etmek** = Kırmak. **Şikest olmak** = Kırılmak. **2.** Mağlûbiyet, kırılma. Kıran. **Peymâne-şikest, büt-şikest** = Kadeh, put kıran.

ŞİKESTE (i. F.). **1.** Kırılmış, kırık. **2.** Mağlûp, yenilmiş, bozulmuş (birleşik sıfat teşkiline de girer). **Şikeste-dil** = Gönlü kırılmış. **Şikeste-hâtır** = Hatırı kırılmış. **3.** Tâlik yazısının bir çeşidi: Şikeste'yi çok iyi yazardı.

ŞİKESTE-BÂL (i. F.). Kırık kanatlı, kanadı kırık, kederli.

ŞİKESTE-BESTE (i. F.). Kırık dökük, şöyle böyle.

ŞİLE (i. botanik). Ballıbabagillerden güzel kokulu bir bitki (oripanum maiorana).

ŞİLİN (i. İng.). İngiliz lirasının 20'de 1'i değerindeki para.

ŞİLTE (i.). Yün döşek veya ot minder üzerine yapılan pamukla dolmuş hafif ve yumuşak döşeme: Yatak şiltesi, minder şiltesi. **Erkân şiltesi** = Üstüne oturmak üzere dört köşeli şilte ki, oturulacak yere naklolunur.

ŞİMÂL (i. A.). **1.** Sol taraf, sol el. **2.** Kuzey. **Şimâl-i şarkî** = Kuzeydoğu. **Şimâl-i garbî** = Kuzeybatı. **Şimal rüzgârı** = Poyraz.

ŞİMÂLEN (i. A.). Şimalden, kuzeyden.

ŞİMÂLÎ (i. A.) (mü. şimâliyye). Şimale, kuzeye ait.

ŞİMDEN (i.) («Şimiden» tâbirinden kısaltılmıştır). Şimden sonra, şimden geri. bk. Şimdi.

ŞİMDİ (i.). İçinde bulunulan zamanı gösterir: Şimdi geldim, şimdi gideceğim, şimdi neredetir, şimdiye kadar, şimdiye değin. **Şimdiden** = Bu kadar erken: Şimdiden gidecek miyiz? **Şimdiden sonra** = Bu vakitten sonra.

Şimşir

ŞİMDİCİK, ŞİMDİCEK (i.). Tam bu zamanda: Şimdicek burada idi, şimdicek gelecektir.

ŞİMDİKİ (i.). Bu zamandaki, şimdi olan ve var bulunan: Şimdiki zaman, şimdiki adamlar, şimdiki halde.

ŞİMDİLİK (i.). Şimdiki halde, şimdiki zaman için: Şimdilik bu kadar kâfidir. Şimdilik bir şey yoktur, hastalıkta şimdilik bir tehlike yoktur.

ŞİME (i. A.) (c. şiyem). Huy, tabiat.

ŞİMENDİFER (i. Fr.). **1.** Demiryolu. **2.** Demiryolu katarı, tren.

ŞİMŞÂD (i. F.). Şimşir ağacı.

ŞİMŞEK (i.). Bulutlardaki elektriklenmenin meydana getirdiği ışık: Şimşek çakmak. **Şimşek gibi** = Birdenbire, gelip geçen.

ŞİMŞİR (i. galat olarak çemşir ağacına derler). bk. Çemşir.

ŞİMŞÎR (ŞEMŞÎR) (i. F.). Kılıç. **Şimşîr-zen**: Kılıçla vuran, kılıç çeken.

ŞİMŞİRGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki. Örnek bitkisi şimşirdir.

ŞÎN (i. A.). Yüzkarası: Bu hareket onun için bir şîndir.

ŞİNANAY (i.) (argo). **1.** Sevinç ve memnunluk anlatır. **2.** Cicili bicili.

ŞİNÂS (i. F.) (Şinâhten fiilinden imas. olup birleşik sıfat teşkilinde bulunur). **1.** Bilen, anlayan, tanıyan, haber ve bilgisi olan. **Ahter-şinâs** = Müneccim. **Târîh-şinâs** = Tarihçi. **Mûsikî-şinâs** = Müzisyen. **2.** Riâyet eden, uyan, bakan. **Hâtır-şinâs** = Hatır sayan, terbiyeli. **Hukuk-şinâs** = Hukuka riayet eden, hukukçu.

ŞİNÂSÎ (i. F.). Tanımaya mensup, tanımakla ilgili, tanıyıcı.

ŞİNÂVER (i. F.). Yüzücü, Ar. sebbâh.

ŞİNEL (i.). Kolsuz ve yakası kürklü bir çeşit eski alafranga kaput.

ŞİNEV (i. F.). İşiten, dinleyen.

ŞİNEV (i. F.) (şünîden fiilinden imas. olup birleşik sıfat teşkîline girer). İşiten, işitici. **Dûr-şinev** = Telefon.

ŞİNÎDE (i. F.). İşitilmiş, duyulmuş. **Nâ-şinîde** = İşitilmemiş, duyulmamış.

ŞİNİK (i.). Memlekete göre değişen bir tahıl ölçeği.

ŞİP (i.). Telli bir nevi bürüncek.

ŞÎR (i. F.). Arslan, Ar. esed, **Şîr-i Hudâ**, Ar. **Esedu'llah** = Hazret-i Alî. **Şîr-i ner** = Erkek arslan. **Şîr-ü hurşîd** = Arslan ile Güneş. İran devletinin bir nişanı ve bayrağındaki senbol.

ŞÎR (i. F.). Süt. **Şîr-i mâder:** Ana sütü.

ŞİRÂ (i. A.). **1.** Satın alma. **Bey'-ü şirâ** = Alım-satım. **2.** Yelken.

ŞÎRÂNE (i. A.). Arslana lâyık, arslanca, Fars. dilîr-âne: şîrâne mukavemet etti.

ŞÎRÂZ (i. F.) (İran'da Fars eyaletinin başşehrinin adı) (musiki). Türk musikisinde artık kullanılmayan bir mürekkep makam.

ŞÎRÂZÎ (hi. F. A.). Şîrâzlı, Şîrâz şehrinden: Hâfız-ı Şîrâzî.

ŞÎRÂZE (i. F.) (Belki Şîrâz şehrinde icad olunmuş da böyle adlandırılmıştır). **1.** Doğu usûlünde ciltlenen kitapların yapraklarının cilde bağlandıkları yerin iki ucunda ibrişimden vurulan ince şerit ki, Avrupalılar bugün taklidini yapıştırıyorlar. **2.** mec. Nizam, intizam, düzen, rabıta. **Şîrâzeden çıkmak** = İşlerin düzeninden çıkması.

ŞİRB (i. A. hukuk). Ekin ve hayvan sulamak nöbeti.

ŞÎR-DÂN (i F. şîr = süt; dân = edat. Türkçe: şirden). Geviş getiren hayvanların ikinci midesi.

ŞÎR-DİL (i. F. şîr = arslan; dil = yürek). Arslan yürekli, cesur.

ŞÎRE (i. F.). Şıra. bk. Şıra.

Şİ'REN (i. A.). Şiir ile, manzum ola-

rak: Düşündüğünü şi'ren ifadeye muktedirdir («Nazmen» demek daha doğrudur).

ŞÎR-GÎR (i. F. şîr = arslan; giriften = tutmak). Arslanı tutacak derecede kuvvetli ve cesur (hafif sarhoş olanlar için şaka yolllu söylenir).

ŞÎR-HÂR (i. F. Şir = süt; horden = yemek). Süt içen, henüz sütten kesilmemiş.

ŞÎRÎ (i. A.) (mü. şîriyye). Şiire ait. **Tabîat-ı şîriyye:** Şiir söylemeye müsait tabiat.

ŞÎR-İ HUDÂ (i. F.). Allah'ın arslanı, Hz.-i Ali.

ŞÎR-İ JİYÂN (i. F.). Kızgın, kükremiş arslan.

ŞİRİN (ŞÎRÎN) (i. F.). **1.** Tatlı. **2.** Çok güzel olmadığı halde pek sevimli ve câzibeli olan. **Şîrîn-edâ** = Latif edalı. **Şîrîn-zebân** = Tatlı dilli.

ŞÎR-İ NER (i. F.). Erkek aslan.

ŞİRİNLİK (i.). Sevimlilik, cazibe: Güzelliği orta halde ise de şirinliği fazladır.

ŞİRK (i. A.). Tanrı'ya ortak koşma, Allah'tan başka yaratıcıya inanma, çok tanrılığa inanma, müşriklik, Ar. küfr. **Ehl-i şirk** = Müşrikler, puta tapanlar.

ŞİRKET (i. A.). **1.** Ortaklık. **2.** Büyük ortaklık, kumpanya. **Tesmiyesiz şirket** = Anonim şirket.

ŞİRPENÇE, ŞÎR-PENÇE (i. F.) (arslan pençesi). Vücutta ve daha çok sırtta çıkan tehlikeli bir çıban: Şirpençe çıkarmak.

ŞİRRET (i. A.). Huysuz, geçimsiz, yaygaracı.

ŞİRRETLİK (i.). Huysuzluk, yaramazlık, hırçınlık: O çocuğun şirretliği çekilir şey değildir.

ŞÎR-RUGAN (i. F. şîr = süt; rugan = yağ). Şırlayan, susam yağı.

ŞİRVÂN (hi. coğrafya). Kuzey Azerbaycan'ın kuzeyini teşkil eden Türk ülkesi.

ŞİRVÂNÎ (i. F.). Şirvanlı.

ŞİRYÂN (i. A.) (c. şerâyîn) (anatomi). Kırmızı kan damarı, nabız vuran damar, büyük damar, atardamar.

ŞİRYÂNÎ (i. A.) (mü. şiryâniyye) (tıp, anatomi). Şiryân damarına ait.

ŞİRZİME (i. A.) (c. şerâzim). Küçük ve ehemmiyetsiz topluluk.

ŞİST (i. Y. jeoloji). Yaprak yaprak ayrılabilen taşlar.

ŞİŞ (i.). **1.** Vücudun bir tarafında çıkan kabarma, kabarık, ur: Yüzünde bir şiş vardı. **2.** Kabarmış, şişmiş: Yüzü şiş, sağ ayağım şişti.

ŞİŞ (i.). **1.** Pişirilecek kebabın geçirildiği ağaç veya demir çubuk: Şişe geçirmek, şişte pişirmek, şiş kebabı. **2.** Dönen bir şeyin merkezinden geçip iki ucundan çıkan kazık, mihver. **3.** İterek delmeye mahsus ucu sivri silâh. **4.** Çorap vesaire örmeye mahsus bir ucu düz, diğeri sivri ve az kertikli demir veya kemikten büyük iğne: Çorap şişi. **Ne şiş yansın ne kebap** = Hiçbir taraf zarar görmesin.

ŞİŞHANE bk. Şeşhâne.

ŞİŞE (ŞÎŞE) (i. F.). Camdan kap, billûr ve dökme olmayıp üflemekle ve şişirerek yapılmış camdan az çok dar boğazlı kap. **Pul şişe** = Pek ince ve âdî şişe ki, karnı şiş olur.

ŞİŞE (i.). Hasır kenarlarına mıhlanan vesair işlerde kullanılan ince çıta.

ŞİŞECİ (i.). Şişe satıcısı, taciri.

ŞİŞE-HÂNE (i.). Şişe fabrikası.

ŞİŞİNMEK (f.) (argo). Kabarıp yüksekten bakar gibi bir hâl göstermek.

ŞİŞİRİLMEK (f.). Kabartılmak, şişkin haline konmak.

ŞİŞİRMEK (f.). **1.** Şiş etmek, şişmesine sebep olmak: Yılan ısırdığı yeri şişirir. **2.** Suyun yolunu kapayarak yahut çok su gelerek dere ve havuz vesairenin kabarmasına sebep olmak, taşırmak, bu yağmur devam ederse çayları şişirecektir. **3.** Boğazlanmış hayvanı yüzmek için üflemek: Kuzuyu şişirmeden yüzemezsiniz. **Avurt şişirmek** = Kibir göstermek. **Karnını şişirmek** = Gebe bırakmak. **Yelkenleri şişirmek** = Bol rüzgâr aldırmak.

ŞİŞİRTMEK (f.). Kabartmak, şişkin ve kabarık ettirmek.

ŞİŞKİN (i.). Şişmiş, kabarmış: Karnım, ayağım şişkindir.

ŞİŞKİNLİK (i.). Şişkin ve kabarık olan şeyin hâli: Midemin şişkinliği hâlâ geçmedi.

ŞİŞKO (i.) (Şişmek'ten Rum şivesine uydurulmuş bir kelime) (argo). Şişman.

ŞİŞLEMEK (f.). **1.** Şiş ile delmek, şiş saplamak: Göğsünü iki yerden şişlemişler. **2.** Şişe geçirmek, şişe geçirip dizmek: Şu köfteleri şişlemeli.

ŞİŞMAN (i.). Etli insan.

ŞİŞMANLIK (i.). Şişman olma hâli.

ŞİŞMEK (f.). **1.** Kabarmak: Ayağım şişti. **2.** Büyümek: Çok yemekten karnım şişti. **3.** Şişmanlamak, semirip kalınlaşmak: Gittikçe şişiyorum. **4.** (su vesaire) Yükselmek, kabarmak, taşmak: Bu göl yazın çekilip kışın şişiyor.

ŞİTÂ (i. A.). Kış, Fars. zemistân:

Fasl-ı şitâ = Kış mevsimi. **Sayf-ü şitâ** = Yaz ve kış.

ŞİTÂB (i. F.). Acele, sür'at, çabukluk.

ŞİTÂBÂN (i. F.). Acele eden, atılan, koşan, çabuk olan.

ŞİTÂÎ (i. A.) (m. şitâiyye). Kışa ait, kışlık. **Zeher-i şitâî** = Kış çiçeği. **Tedârikât-ı şitâiyye** = Kış hazırlıkları.

ŞİV (i. F. «şib, nişîb» den) (halk dilinde: şev). **1.** İnişli yer, bayır, istihkâm. **2.** Şivli: Şiv duvar.

ŞİVE (ŞÎVE) (i. F.). **1.** Tarz, tavır, üslûb. **2.** Naz, işve, edâ (edebiyat) Lehçelerin ayrıldığı ağız: Istanbul, Kayseri, Konya şivesi.

ŞÎVE-GER (i. F.). bk. Şiveli.

ŞÎVE-KÂR (i. F.). bk. Şiveli.

ŞİVELİ (ŞÎVELİ) (i.). Nazlı, edâlı, işveli, cilveli.

ŞÎVEN (i. F.). Matem, yas.

ŞÎVE-NÜMÂ (i. F.). Naz gösteren.

ŞÎVE-NÜMÂ (i. F.) (musiki). Türk Musikisi'nde artık kulanılmayan bir mürekkep makam.

ŞİVGAR yahut **ÇILGAR** (i.). Top arabası okunun önüne konan ağaç.

Şoson

ŞİVLENMEK (f.). Şiv şekline girmek.

ŞİVLİ (i.). Şiv şeklinde: Şivli duvar.

ŞİYEM (i. A. c.) (m. Şîme). bk. Şîme.

ŞİZOFRENİ (i. Fr.). Bir akıl hastalığı, erken bunama, Osm. ateh-i kable'l-miâd.

ŞOFÖR (i. Fr.). Otomobili sürüp idare eden kimse.

ŞOL (i.). Şu, o, ol: Şol Tanrı hakkı için.

ŞOM (i. A.). Uğursuz, meş'um, şeâmetli: Şom tâlih, şom ağız.

ŞORAK bk. Çorak.

ŞORBA bk. Çorba.

ŞOSE (i. Fr. chossée). **1.** Balıksırtı biçiminde olarak kırma taşlarla kumla yapılmış iki tarafı hendekli yol. **2.** Bu tarzda yapılmış: Şose kaldırım, şose yol.

ŞOSON (i. Fr.). Ayakkabı üzerine giyilen kauçuk potin.

ŞOVEN (i. Fr.). Milliyetçilik duygusu taassup derecesinde olan.

ŞÖHRE (i. A.). bk. Şöhret. Meşhur, şöhret kazanıp ağızlarda gezen: Şöhre-i şehir, şöhre-i âfâk.

ŞÖHRET (i. A.). **1.** Ad verme, ad, san, ün: Filan yerde onun şöhreti vardır, çok şöhret kazandı, buldu. O fabrikanın şöhreti dünyayı tutmuştur. **2.** Bir kimsenin herkesçe bilinen isim, mahlas veya lakabı: Kâtip Çelebî'nin Avrupa'ca şöhreti Hacı Halîfe'dir. **Şöhret-i kâzibe** = Haksızca kazanılan şöhret: Filan şâirin kazandığı şöhret bir şöhret-i kâzibedir.

ŞÖHRET-ŞİÂR (i. F.) (A. şöhret = nâm, şiâr = iz). Şöhretli, meşhur, ünlü.

ŞÖLEN (i.). Ziyafet.

ŞÖMİNE (i. L. Fr.). **1.** Muhtelif maksatlarla kullanılan önü tamamen açık ocak. **2.** Bu ocağı meydana getiren taş, maden işçiliklerin bütünü.

ŞÖVALE (i. Fr.). Ressamların, üzerinde resim yaptığı sehpa.

ŞÖVALYE (i. Fr.). **1.** Avrupa'da asâletin ilk basamağında olan asılzâde. **Şövalye yüzüğü** = Taşı kalın ve köşeli bir çeşit yüzük. **2.** mec. Yiğit, kahraman, süvari.

ŞÖYLE (i.). Yakını gösteren «böyle» ile uzağı gösteren «öyle» arasında ortada bulunanı işaret eder: Öyle yapma, şöyle yap. **Şöyle böyle** = İkisi ortası, ne pek iyi, ne pek fena. **Şöyle dursun** = Osm. Sarf-ı nazar: Yazmak şöyle dursun okumaya bile gücü yoktur.

ŞÖYLECE (i.). Bu suretle, böylece.

ŞU (i.). Bu ile o arasında orta uzaklıkta bulunan şeylere işaret içindir: Şu adam, şu iş, şu adamlar, şu şeyler. Yakın hâl dışında «n» alır: Şunun, şunu, şunlar, şunda, şundan. **Şu kadar** = Şu miktarda, **şu denlü** = şu türlü, **şunda** = şu işte veya şu yerde. **Şunda, bunda** = Ötede beride. **Şundan, bundan** = Öte beri, çeşitli şeyler. **Şu kadar ki** = Ancak.

ŞÛ, ŞÛY (i. F.). Yıkama, yıkayan. **Mürde-şûy** = Ölü yıkayan, Ar. gassâl.

ŞUÂ (i. A.) (c. eşia, eşi'a). Işık.

ŞUARÂ (i. A. c.) (m. şâir). Şâirler. bk. Şâir.

ŞÛBÂN (i. F.). Çoban.

ŞUBARA (i. Slavca'dan). Çuhadan, yuvarlak tepeli ve dilimli bir çeşit başlık.

ŞUBAT (i. Süryânîce'den). 28 ve dört yılda bir de 29 gün çeken, takvimin 2. ayı.

ŞUBE (ŞÛBE) (i. A.) (c. şuabât). **1.** Dal, budak. **2.** Bölük, takım, kısım. **3.** Bir resmî dairenin bölündüğü kısımların herbiri: Bu umum müdürlüğün birçok şubesi vardır.

ŞUGL (i. A.) (musiki). Türk bestekârlarının bestelediği Arapça güfteli ilâhî'lere verilen ad: Zekâî Dede birçok şugl bestelemiştir.

ŞUGL (i. A.) (c. işgal). **1.** İş, uğ-

raşacak şey, meşguliyet. **2.** Gaile, uğraşma.

ŞÛH (i. F.). Şen ve hareketlerinde serbest, nazlı, şiveli ve oynak. **Şûh-meşreb** = Tavır ve hâli nazlı. **Şûh-çeşm** = Bakışı serbest ve câzibeli.

ŞÛHÎ (i. F.). Şuhluk.

ŞUHÛD (i. A.). **1.** Hazır olup görme, gözle görüş, müşâhede. **2.** Gözle görünecek surette var olma, **âlem-i şuhûd** = maddî ve cismânî olan âlem, dünya, zıddı: Ruhlar ve mânâ âlemi.

ŞÛHLUK (i.). Şûh, şen olma hâli.

ŞUKKA (i A.). **1.** Parça, kumaş veya kâğıt parçası. **2.** Küçük tezkere, yazılı kâğıt parçası.

ŞUKÛK (ka ile) (i. A. c.) (m. Şakk). bk. Şak.

ŞÛLE (i. A.). Alev, parıltı.

ŞÛLE-DÂR (i. F., Ar. şûle = lev, Fars. dâşten = tutmak). Alevli, alevlenmiş, parıltılı.

ŞÛLE-GÎR (i. F., Ar. şûle = alev, Fars. girîften = tutmak). Alevlenen, tutuşan.

ŞÛLELENDİRMEK (f.). Alevlendirmek, tutuşturmak.

ŞUNA (i.). Şu zamirinin datif hâli.

ŞUNDA (i.). Şu zamirinin lokatif hâli.

ŞUNDAN (i.). Şu zamirinin ablatif hâli.

ŞUNU (i.). Şu zamirinin akküzatif hâli.

ŞUNUN (i.). Şu zamirinin genitifi.

ŞÛR (i. F.). **1.** Tuzlu ve çorak yer. **2.** Kavga, gürültü, patırdı.

ŞURA (i.). Şu mahal, şu yer: Şuranın meyvesi pek lezzetli olur, şurayı da görelim. Zamîre eklenerek de kullanılır: Şuram ağrıyor, şurasını düzeltmeli. **Şurası, şuraları** = Şu hal, şu iş, şu keyfiyet: Asıl düşünülecek iş şurasıdır. Ek olarak orta uzaklıkta yere işaret için zarf mânâsı taşır: Şurada, şuradan, şuraca. **Şurada, burada** = Ötede beride, çeşitli yerlerde.

ŞÛRÂ (i. A.). Müzakere yeri, meclis, dîvân. **Şûrây-ı Devlet** = Danıştay. **Dâr-ı Şûrây-ı Askerî** = Yüksek Askerî Meclis.

ŞURACIK (i.). Ek olarak yalnızca ve belirli bir yeri işaret eder.

ŞURALI (i.). Şu yer ahalisinden olan, şu memleket halkından bulunan.

ŞÛRE (i. F.). Çorak toprak.

ŞÛR-ENGÎZ (i. F.) (şûr = gürültü, engîhten = koparmak) Kavga ve gürültü koparan, gürültüye sebep olan.

ŞÛRE-ZÂR (i. F.). Çoraklık yer.

ŞÛRÎ (i. F. A.) (musiki). Türk musikisinde artık kullanılmayan bir makam ve perde adı.

ŞÛRÎDE (i. F.). **1.** Karışık, perişan. **2.** (mec.) Âşık, tutkun, çılgınca aşka tutulmuş.

ŞÛRÎDE-BAHT (i. F. şûrîde = perişan, baht = talih). Talihsiz.

ŞÛRÎDE-HÂL (i. F. şûrîde = perişan, A. hâl). Hâli perişân.

ŞÛRÎDE-HÂTIR (i. F. şûrîde = karışık, A. hâtır = hatır). Kafası karışık ve perişan.

ŞÛRİŞ (i. F.). Karışıklık, kargaşalık.

ŞURTA (i. A.). **1.** Çarhacı askeri. **2.** Gemiye müsait rüzgâr. **3.** Ortaçağ İslâm devletlerinde büyük devlet dâirelerinden biri.

ŞURÛ (i. A.). Başlama: İşe şurû etmeden önce.

ŞURUB (ŞURÛB) (i. A.). **1.** Meyva vesaire suyu ile şekerden yapılmış koyu ve tatlı sıvı: Vişne, gül, menekşe şurubu, şurup takımı **2.** Tatlı bir su ile karışık ilâç.

ŞURULDAMAK (f.). Şarıldamak. bk. Şarıldamak, şarıltı.

ŞURÛT (i. A. c.) (m. Şart). Şartlar. bk. Şart.

ŞUÛB (i. A. c.) (m. şâb). bk. Şâb.

ŞUÛN (i. A. c.) (m. şe'n). bk. Şe'n. (çokluğunun çokluğu: şuûnât).

ŞUÛR (i. A.). Anlama, anlayış, akıl: Senin şuûrun yok mudur?

ŞUURLU (i.). Şuûru olan.

ŞUURSUZ (i.). Şuûru olmayan.

ŞÛY (i. F.). bk. Şû.

ŞÛYÎDE (i. A.). Yıkanmış.

ŞÜBBÂN (i. A. c.) (m. Şabb). bk. Şabb.

ŞÜCÂ' bk. şecâ.

ŞÜC'ÂN (i. A. c.) (m. şecî). Şecîler, yiğitler. bk. Şecî.

ŞÜCEÂ (i. A. c.). bk. Şüc'ân.

ŞÜD (i. F.). Gitme, gidiş. **Âmed-ü şüd** = Gidip gelme.

ŞÜERÂ bk. Şuarâ.

ŞÜFEÂ (i. A. c.) (m. şefî). Şefîler, şefâat edenler. bk. Şefî.

ŞÜHEDÂ (i. A. c.) (m. şehîd). Şehitler. bk. Şehit.

ŞÜHÛD (i. A. c.) (m. şâhid). bk. Şâhit.

ŞÜHÛR (i. A. c.) (m. şehr). Şehrler, aylar, takvimin ayları. bk. Şehir.

ŞÜKRÂN (i. A.). İyilik bilme, minnettarlık, yürekten teşekkür.

ŞÜKRÂNE (i. F.). Şükran, minnettarlık alâmeti.

ŞÜKRÂNİYYET (i. A.). Şükranlık.

ŞÜKRETMEK (f. A. T.). Tanrı'ya, verdiği nîmetlerden dolayı, teşekkür etmek.

ŞÜKR-GÜZÂR (i. F., Ar. şükr = teşekkür, Fars. güzârîden = yerine getirmek). Teşekkür eden, müteşekkir, iyilik bilir, minnettar.

ŞÜKR-GÜZÂRÎ (i. F.). İyilik bilme, minnettarlık.

ŞÜKÛFE (i. F.). Çiçek.

ŞÜKÛH (i. F.). Ululuk, şan, şeref.

ŞÜKÛK (i. A. c.) (m. şekk). Şekler, şüpheler. bk. Şek.

ŞÜKÜR (ŞÜKR) (i. A.). **1.** Görülen iyiliğe karşı minnettarlık, teşekkür: Allah'a şükretmek.

ŞÜKÜFTE (i. F.). Açılmış. **Gül-i şüküfte** = Açılmış gül. **Nev-şüküfte** = Yeni açılmış, **nâ-şüküfte** = Açılmamış.

ŞÜMÂR (i. F.). Sayı, hesap.

ŞÜMÛL (i. A.) **1.** Şâmil olma, içine alma, kaplama. **Şümûlü olmak** = Şâmil olmak, içine almak. **2.** Delâlet etme, bir mânâ daha ifade etme: Bu işin bu meseleye şümûlü yoktur. **Âlem-şümûl** = Âlemi kaplamış.

ŞÜMÛLLENDİRMEK (f.). Şümûlü olacak, içine alacak hâle getirmek, genişletmek.

ŞÜMÛS (i. A. c.) (m. şems). Şemsler, güneşler. bk. Şems.

ŞÜMÜRDE (i. F.). Sayılmış, sayılı.

ŞÜPHE (ŞÜBHE) (i. A.) (c. şübühât). **1.** İki veya daha fazla şey arasında hangisi olduğunu kestirememe: Bu meselede şüphem vardır. **2.** Bir şeyin olup olmadığı hakkında tereddüt: Şüphe hasıl oldu. **Şüphe götürmek** = Şüpheye yer olmak: Bu iş, bu söz şüphe götürmez, bu işin şüphe götürür yeri yoktur. **Şüphe yok, Ne şüphe?** = Şüphe mi var? Tasdik tâbirleri.

ŞÜPHECİLİK (i. felsefe). Müsbet veya menfi, hiçbir kat'î hükme ulaşmayan, şüphe içinde kalmayı gerekli bulan doktrin, septisizm.

ŞÜPHELENDİRMEK (f.). Şüpheye düşürmek.

ŞÜPHELENMEK (f.). Şüpheye düşmek.

ŞÜPHELİ (i.). **1.** Şüphe taşıyan. **2.** Hâli emniyet vermeyen: Şüpheli adam.

ŞÜPHESİZ (i.). Şüphesi olmayan.

ŞÜPHESİZLİK (i.). Şüphe olmama hâli.

ŞÜRB (i. A.). İçme. **Şürb etmek** = İçmek. **Şürb-i müdâm** = Daimî içme, sarhoşluk.

ŞÜREFÂ (i. A. c.) (m. şerîf). Şerifler. bk. Şerîf.

ŞÜREKÂ (i. A. c.) (m. şerîk). Şerikler, ortaklar. bk. Şerik.

ŞÜRÛH (i. A. c.) (m. şerh). Şerhler, açıklamalar. bk. Şerh.

ŞÜRÛR (i. A. c.) (m. şer'). Şerler, kötülükler. bk. Şer.

ŞÜRÛT (i. A. c.) (m. şerh). Şartlar. bk. Şart.

ŞÜT (i. İng.). Futbolda hızla vurarak topu başka oyuncuya veya kaleye atma.

ŞÜTÛM (i. A. c.) (m. şetm). Şetmler, küfürler. bk. Şetm.

ŞÜTÜR (i. F.). Deve.

ŞÜTÜR-BÂN (i. F.). Deveci, deve güdücü, deve çobanı.

ŞÜÛN (i. A. c.). bk. Şuûn.

ŞÜYÛ (i. A.). Duyulma, herkesin malûmu olma, yayılma, dağılma, intişar: Bu haber şüyû buldu.

ŞÜYÛH (i. A. c.) (m. şeyh). Şeyhler. bk. Şeyh.

■

T

T, t Türkçe'nin 24'üncü harfi. Fonetik bakımından diş konsonantlarının sertini ve süreksizini gösterir.

TÂ (e. F.) (köyde: te). **1.** Kadar: **Tâ-be-sabâh** = Sabaha kadar. **2.** Gaye ve sebep gösterirse ekseriya «ki» edâtıyle beraber kullanılır: Açık yazdım, tâ ki herkes kolay anlasın (herkes anlasın diye açık yazdım).

TÂ (i. F.). Kat (yalnız terkiplerde bulunur). **Dü-tâ** = İki kat. **Yek-tâ** = Bir kat, tek.

TÂ (i. A.). «t» harfinin Arapça adı.

TAAB (i. A.). **1.** Yorgunluk. **2.** Zahmet, meşakkat, eziyet: Taab çekmek.

TAABBÜD (i. A. «abd» den). İbâdet etme, tapma.

TAABBÜS (i. A. «abes» ten). Yüz ekşitme.

TAACCÜL (i. A. «acele» den). Acele etme, acelecilik.

TAACCÜP (TAACCÜB) (i. A. «aceb» den). Şaşakalma, şaşkınlık. **Şâyân-ı taaccüb** = Şaşkınlığa değer. **Bâis-i taaccüb** = Şaşkınlık verici.

TAADDÎ (i. A. «adûv» den) (c. taaddiyyât). **1.** Öteye geçme, tecâvüz. **2.** Hak ve insaf sınırını aşma, zulüm. **3.** Örf, âdet ve kanun haddini geçme, bu hududun dışında hareket. **4.** Fiilin gösterdiği işin bir veya iki mef'ûle geçmesi.

TAADDÜD (i. A. «add» den). Birden fazla, birkaç olma. **Taaddüd-i avâlim** = Âlemlerin müteaddid olması. **Taaddüd-i zevcât** = Birden fazla kadınla evlenme.

TAAFFÜN (i. A. «ufûnet» ten) (c. taaffünât). Çürüyüp kokma, leş kokma, kötü koku yayma. **Taaffün etmek** = Kokmak, kokmaya başlamak.

TAAHHÜD (TAAHHÜT) (i. A. «ahd» den) (c. taahhüdât). **1.** Deruhte etme, üzerine alma, yapmaya söz verme: Bu işi taahhüt etti. **2.** Bir askerî işi yapmayı üzerine alma. **3.** Postaya verilen mektup vesairenin yerine makbuzla gitmesi.

TAAHHÜTLÜ (i.). Mutlaka yerine gitmesi postaca taahhüt olunan (mektup vs.).

TAÂLÂ bk. Teâlâ.

TAALLUK (i. A. «alak» tan) (c. taallukat). **1.** Asılı olma, asılma. **2.** mec. İlişik, münasebet, bağlılık: Bu işin bana taalluku yoktur, o adamın size taalluku var mıdır? **3.** (c. müteallikat yerine) Akraba, mensuplar: O adam bizim tallukattandır.

TAALLÜL (i. A. «illet» ten) (c. taallülât). Sebep ve bahane arama, yalandan bahanelerle bir işten kaçınma: Borcunu vermemek için her gün bir türlü tallül ediyor.

TAALLÜM (i. A. «ilm» den). Öğrenme, belleme, okuyarak ve ders alarak tahsil etme.

TAÂM (i. A.) (c. et'ime). Aş, yemek: **Taam etmek** = Yemek yemek.

TAAMMUK (i. A. «umk» dan). Derinleşme.

TAAMMÜD (i. A. «amd» den). Kasit ve niyet etme, bilerek ve isteyerek bir iş yapma.

TAAMMÜDEN (i. A.). Kasten, isteyerek ve bilerek, önceden tertip ederek, ansızın bir hiddet ve gazap üzerine olmayarak: Taammüden cinayet işlediği ortaya çıktı.

TAAMMÜDÎ (i. A.) (mü. taammüdiyye). Kasit ve niyetle, isteyerek ve bilerek, hattâ önceden düşünüp tertip edilen (cürüm ve cinayet): Bu cinayetin taammüdî olduğu daha anlaşılamadı.

TAAMMÜM (i. A. «umûm» dan).

Umûma ve herkese ait olma, hususiyetten çıkıp herkese yayılma, umumî olma: Bu âdet memlekette iyice taammüm etti.

TAANNÜD (i.). «İnad ve israr etme» mânâsiyle kullanılıyorsa da Ar.'da böyle bir kelime yoktur.

TAARRÎ (i. A. «ury» dan). 1. Soyunma, üryân olma. 2. Bir şeyden uzak olma.

TAARRUZ (i. A. «araze» den) (c. taarruzât). 1. Sataşma, takılma, hakka tecavüz. 2. Düşmanın toprağına girip harbe girişme ve harbe sebep verme, zıddı: tedâfü'.

TAARRUZÎ (i. A.) (mü. taarruziyye). Taarruz ve tecavüze ait, zıddı: tedâfüî ve tahaffuzî.

TAARRÜB (i. A.). Araplaşma, arap kılığına girme.

TAASSUP (TAASSUB) (i. A. «Asab» den). 1. Birine taraftarlık ve gayretkeşlik etme. 2. Kendi din ve milliyetini son derece üstün tutma, diğer bir din ve milliyette bulunanlara kin ve düşmanlık gösterme.

TAASSUB-KÂR (i. F.). Mutaassıp, taassup sahibi.

TAASSUB-KÂRÂNE (i. F.). Taassupla.

TAASSÜR (i. A. «usr» dan). Güçleştirme, müşkil etme.

TAAŞŞUK (i. A. «aşk» tan). Âşık olma.

TÂAT (i. A.) (c. tâât). 1. İtaat, bilhassa Tanrı emirlerine baş eğme.

TAATTUF (i. A. «atf» tan) (c. taattufât). Acıma, şefkat ve merhamet etme.

TAATTUR (i. A. «ıtır» dan mas.). Güzel kokular sürme.

TAAVVÜZ (i. A. «ıyâz» dan mas.). Eûzübillah deme, Allah'a sığınma.

TAAYYÜN (i. A. «ayn» dan mas.). 1. İyân ve zâhir olma, açığa ve meydana çıkma: 2. Belirli olma, tahsis ve tahdit olunma. 3. Âyân sırasına geçme, itibar kazanma (Bu üçüncü mânâ dilimize mahsustur).

TAAYYÜŞ (i. A. «ayş» den mas.). Yaşama, geçinme, Ar. maişet.

TAAYYÜŞ-GÂH (i. A. F.). Yaşama yeri, geçinme yeri.

TAÂZUM (i. A.). Gözünde büyüme, büyük görünme.

TAAZZÎ (i. A.). Uzuv peydâ etme, organlaşma, şekillenme, gelişme.

TAAZZUM (i. A. «azm» den). 1. Büyüklük satma, kibirlenme. 2. Kemikleşme.

TAAZZUV (i. A. «uzv» dan). Uzuv peydâ etme, uzuvlanma, şekillenme.

TAAZZÜR (i. A. «özr» den). 1. Özür söyleme. 2. Mümkün olmama, zor olma.

TAAZZÜZ (i. A.). 1. Azîz kılma. 2. Tenezzül etme. 3. Çekinme.

TAB' (i. A.). 1. Mühür ve damga vesaire basma. 2. Basılmış gibi olan yaratılış, tabiat, hilkat. 3. Dökme harfler ve başka usullerle kitap ve saire basma. **Bit-tabî** = Tabiatıyle, tabiî olarak, Ar. tab'an.

TÂB (i. F.) (sıfat teşkiline girer). 1. Tâkat, kuvvet, mecal. **Tâb-âver** = Kudreti yeten, muktedir. 2. Parıltı, ışık. 3. Tarâvet, tazelik: Parlayan veya parlatan. **Âlem-tâb** = Âlemi aydınlatan.

TÂBE (f. A. «tayyib» den). Geçmiş zamanın 3. teklik müz. olup aşağıdaki duâ tâbirinde kullanılır: **Tâbe serâh** = Toprağı temiz olsun!

TABÂBET (i.) (Türkler'in yaptığı bir Ar. kelimedir). Tabiplik, hekimlik, doktorluk.

TABAK (i. A.) (c. etbaak). 1. Yemek vesaire koymaya mahsus az derin ve yayvanca kap. 2. İnce yufka, ince kat.

TABAK (i. A. «debbâğ» dan). Derileri sepileyip meşin, sahtiyan ve kösele vesaire yapan işçi.

TABAKA (i. A.) (c. tabakaat). 1. Sıra, birbiri üstüne konan sıraların herbiri, kat, yufka. **Tabakaatü'l-arz** = Jeoloji. 2. Sınıf, zümre, derece. **Tabakaatü'ş-şuarâ** = Şâir sınıfları, şâir biyografileri.

TABAKA (i.). 1. Tütün ve sigara kutusu. 2. İnce kat, levha.

TABAKAT (ka uzun) (i. A. c.) (m. tabaka). Tabakalar. bk. Tabaka.

TABAKÇE (i. F.). Küçük tabak.

TABAK-HÂNE (i. F. debbâğ-hâne). Derileri sepileyip meşin vesaire yapılan fabrika.

TABAKLAMAK (f.). Derileri sepilemek.

TABAKLIK (i.). 1. Tabak koymaya yarayan raf. 2. Tabak kurutmaya yarayan mutfak âleti.

TABAN (i.) (Aslı «yassı» demektir). 1. Ayağın altı: Çok yürümekten tabanlarım ağrıyor. 2. Kunduranın altını teşkil eden kösele: Bu ayakkabının tabanı sağlam. 3. mec. Dayanma, sebat, direnme, mukavemet: Sizde hiç taban yok mu? 4. Kılıç vesaire namlusu olan iyi demir: Hind, Horasan tabanı (Bu mânâ ile sıfat gibi de kullanılır: Taban kılıç). 5. Tarla veya dağın yassı ve düz sırt şeklinde olanı (Bu mânâ ile sıfat gibi de kullanılır: Taban tarla, yer). 6. Herşeyin altına ufkî durumda konan kereste vs., daire: Kiriş tabanı, taban ağacı. 7. Tarlanın toprağını bastırmak

için yuvarlanan ağır silindir. **8.** Bir nehrin derin olan orta yeri. **Taban atmak** = Uzunca bir yolu yaya yürümek. **Taban inciri** = Yassı kuru incir. **Ok tabanı** = Dam çatısının makas bağı. **Taban çekmek** = Durmayıp gitmek. **Devetabanı** = **1.** Açık adım. **2.** Bir cins bitki. **Düztaban** = mec. Uğursuz. **Taban suyu** = Kuvvetli, bol ve sağlam su. **Taban tabana** = Tamamiyle zıt, büsbütün uyuşmaz şey. **Daltaban** = Baldırıçıplak takımı. **Tabana kuvvet** = Hızla yürüyerek kaçmak. **Tabanı kaldırmak** = Kaçmak, firar etmek.

TAB'AN (i. A.). Tabiî olarak.

TÂBÂN (i. F.). Parlak, ışıklı. **Mâh-i tâbân** = Parlak ay.

TAB'AN (i. A.). Tabiatiyle, tabiî olarak, kendiliğinden.

TABANCA (i.). **1.** Portatif, küçük ateşli silâh. **2.** Boya püskürtmede kullanılan tabanca biçiminde âlet. **Tabanca boyası** = Tabanca ile vurulmuş boya.

TABAN-KEŞ (Türkçe «taban» ile Farsça «keşîden» masdarından mürekkep yanlış tâbir). Yaya yürüyen.

TABANLI (i.). Sebatlı, metanetli, cesur.

TABANSIZ (i). Sebat ve metaneti olmayan, sebatsız, korkak.

TABANSIZLIK (i.). Sebatsızlık, metanetsizlik, cesaretsizlik.

TABANVAY (i. argo) «Yayan gitmek» mânâsına kullanılan «tabanvayla gitmek» tâbirinde geçer, tramvaya benzetilerek yapılmıştır.

TABASBUS (i. A. «basbasa» dan) (c. Tabasbusât). Alçakça yalvarma.

TABASSUR (i. A. «basar» dan). Dikkatle bakıp derinliğine varma.

TABÂYÎ (i. A. c.) (m. tabîat). Tabiatlar. bk. Tabiat.

TABBÂH (i. A. «tabh» dan if.). Yemek pişiren adam, aşçı.

TÂB-DÂR (i. F.). Parlak, ışıklı.

TÂ-BE (i. F.) («-e kadar» mânâsına gelerek kelimenin başına getirilir). bk. Tâ.

TABELA (i. İ.). **1.** Asker ve okulların tayinatları miktarını gösteren cedvel. **2.** Hastahanelerde hastanın günlük durumunu gösteren levha. **3.** Dükkân ve benzeri yerlere asılan ve ne işle uğraştığını gösteren levha.

TÂBENDE (i. F.). Parlayan, ışık yayan.

TAB'ETMEK (f. A. T.). Basmak. bk. Tab'.

TABH (i. A.). **1.** Pişirme, kaynatma, yemek pişirme: Bu yemeğin tabhı usûlünü bilmiyorum. **2.** İlâç kaynatma, ateşte ilâcın hazırlanması. **3.** Tuğla, kiremit ve çini gibi şeylerin fırınlarda pişirilmesi, yakılması: Porselenin tabhı zordur.

TAB'-HÂNE (i. F., Ar. tab' = basma, Fars. hâne = ev). Kitap matbaası.

TABHÎ (i. A.) (mü. tabhiyye). Pişirmeye ait.

TABHİYYE (i. A.). Bir şeyin pişirilmesi için fırın vesaireye verilen ücret.

TÂBÎ (i. A. «tab'» den if.) (mü. tâbia). Basan, tab'eden, matbaacı.

TÂBÎ (i. A. «teb» den if.) (mü. tâbie) (c. tebaa, tevâbî, tâbiîn). **1.** Birinin arkası sıra giden. **2.** İtaat eden, birine bağlı olan: Bavyera kırallığı, Almanya imparatorluğuna tâbî idi.

Tabanca

TABİAT (TABÎAT) (i. A.) (c. tabâyî). **1.** Kâinat: Tabiatın sırlarını anlamaya çalışmak. **2.** Kâinat düzeni: Tabiatın icabı **3.** **3.** Yaradılış, hilkat, karakter, mizaç, cevher: İnsanın tabiatı iyi, kötü olmak. **4.** Huy, âdet: Çabuk yürümek tabiatıdır. **5.** Merak, zevk, incelik: O adamda tabiat yoktur. **Hüsn-i tabîat** = Osm. zevk-i selîm. **Tabiat etmek, edinmek** = Alışmak, âdet etmek. **Tabiat sahibi, ehl-i tabîat** = Anlayış, incelik sahibi. **Tabiatiyle** = Kendiliğinden, zaten (Ar. terkiplerde «tabîa» şeklinde geçer): **Mâverâ'ü't-tabîa, mâfevku't-tabîa** = Tabiat ötesi, Ar. Métaphysique.

TABİATLI (i.). Zevk sahibi.

TABİATSIZ (i.). Güzeli çirkinden ayıramıyan, zevksiz.

TABÎB bk. Tabip.

TABÎBÂN (i. A. F.). Tabipler.

TÂBİH (i. A.) (mü. tâbiha) (tabh'dan if.). **1.** Pişiren, yemek pişiren, aşçı («Tabbâh» daha çok kullanılır.) **2.** (tıb) Yakıcı, ateş getiren, yakan, Ar. muhrik **Hummây-ı tâbih** = Ateşli sıtma.

TABİÎ (TABÎÎ) (i. A.) (mü. tabîîyye). Tabiata ait. **Târîh-i tabîî** = Zooloji, botanik, mineroloji ve jeoloji. **Hikmet-i tabiîyye** = Kimya.

TÂBİÎN (i. A. c.). Peygamberimiz'in ashâbından biriyle görüşebilen kimse: Tâbiîn-i kirâmdandır. **Teba-i tâbiîn** = Tâbiînden biriyle görüşebilen.

TABİİYYE (i. A.). **1.** Tabiat bilgisi, bioloji. **2.** Natüralizm.

TÂBİİYET (i. A.). Uyrukluk, tâbî olma, bağlı olma, bağımlılık.

TABÎİYYÂT (i. A. c.). Fizik.

TABÎİYYÛN (i. A. c.). Tabiî ilimlerle uğraşan bilginler.

TABİB (TABÎB) (i. A. «tıbb» dan) (mü. tabîbe) (c. etibbâ). Hekim, tıp doktoru. **Ser-tabîb, ser-etibbâ** = Başhekim, eskiden: hekimbaşı. **Tabîb-i seyyâr** = Eskiden köyden köye gezip hastalara bakan hekim.

TÂBİR (TÂBÎR) (i. A. «ubûr» dan) (c. tâbîrât). **1.** İfade, beyan: Bunu nasıl tâbir ederler? **2.** Bir mânâ ifade eden söz, cümle, terkip, fıkra: Güzel bir tâbir kullandı. **3.** Istılah, terim: Tâbîrât-ı fenniyye. **4.** Düş yorma, rüya tefsîri: Rüyayı tâbir ettirmek.

TÂBİRCİ (i.). Rüya tâbir eden, Ar. muabbir.

TÂBÎR-NÂME (i. F.). Rüya tâbirlerine dair kitap.

TÂBİSTÂN (i. F.). Yaz, Ar. sayf.

TÂBİŞ (i. F.). Parlama.

TÂBİYE (i. A. askerlik). Askeri yerli yerine koyup hazırlama, tertip etme, taktik («tabya» bu kelimeden galattır).

TABKUR (i.). Tabur'un aslıdır ki, eski Türkçe'de dört yandan dizilip istihkâm şeklini almış ve araları zencirle bağlanmış arabalardır. bk. Tabur.

TABL (i. A.). **1.** Davul. **2.** (anatomi) Kulakta sesi aksettiren zar.

TABLA (i. Arapça'dan alınma). **1.** Tepsi şeklinde tahta veya madenden levha ki, satıcılar, sattıkları ufak tefek şeyleri onun içine koyup başlarında veya ellerinde gezdirirler: Simitçi, kestaneci tablası. **2.** Bir sofra yemeklerini içine alan sahanları koyup bez ve örtü ile sardıktan sonra başta taşınan tahtadan daire şeklinde sini: Yemek tablası. **3.** Bir tablaya konan ve birden götürülen yemeklerin miktarı: O aşçı günde beş tabla yemek çıkarıyor. **4.** Mangal ve ona benzer şeylerin altına konan sini gibi daire şeklinde şey: Mangal tablası. **5.** Sigara külünü dökmeye mahsus küçük tabak: Sigara, çubuk tablası. **6.** Terazi gözü ve ona benzer şey: Terazi tablası. **7.** Bazı şeylerin üstündeki düz yer: Direk tablası, çadır tablası. **8.** Pafta, kurs. **9.** (denizcilik) Makaranın yan yüzü. **10.** Fesin tepesi. **Tablalı fes** = Tepesi geniş olan fes.

TABLA-KÂR (i. F.). **1.** Eskiden büyük dairelerde yemek tablalarını kaldırıp yerlerine götüren ve boş kapları veren hizmetkâr: Mutfak tablakârları. **2.** Mağazalardan ufak tefek eşya alıp tabla ile gezdirerek sokaklarda satan satıcı.

TABL-BÂZ (i. F., Ar. tabl = davul, Fars. bâhten = oynamak). Davul çalan, davulcu.

TABLDOT (i. Fr.). Lokanta ve otellerde belirli bir para karşılığında verilen belirli çeşitlerden ibaret bir öğün yemek.

TABLET (i. Fr.). **1.** Yassı, tekerlek biçimli şey: İlâç tableti **2.** Arkeolojik kazılarla meydana çıkarılan pişmiş çamurdan yapılmış yazılı vesikalara verilen isim.

TABL-HÂNE (i. A. F.) (musiki). Türk askerî mızıkası, mehter-hâne, mehter takımı ve teşkilâtı.

TABLO (l ince) (i. Fr.). **1.** Çerçevelenmiş resim. **2.** mec. Manzara. **3.** Birbiriyle olan alâkalarına göre düzenlenerek yazılmış şeylerin bütünü **4.** Tiyatro oyunlarında, bir perdenin, değişik dekorla takdim edilen kısmı veya kısımları

TABL-ZEN (i. F., Ar. tabl = davul, Fars. zeden = vurmak). Davul çalan, davul vuran, davulcu.

TÂB-NÂK (i. F.). Parlak, ışıklı.

TABSIRA (i. A. «basar» dan). İnsanın anlayışını arttıran kuvvet.

TABU (i. sosyoloji) (Polinezya dilinden). Var olduğu sanılan mukaddes hususiyetlerinden dolayı dokunulamayan.

TABULGA (TAVULGA) (i.). Kırmızı özlü sert bir ağaçtır ki, sopa yapmakta ve kökü tıpta kullanılır.

TABUR (aslı: **TAPGUR**) (i.). **1.** Birbirine arkasını vermiş dört diziden mürekkep kare şeklinde asker veya top birliği. Her taraftan düşmana karşı koyup bir istihkâm teşkil eder: Tabur olmak. **2.** Bölük'le alay arasındaki birlik ki, binbaşının kumandası altında bulunur: Bir tabur asker, onuncu alayın ikinci taburu. **Tabur ağası** = Zaptiye binbaşısı.

TABURCU (i.). Şifa bularak hastahaneden çıkmış veya çıkması kararlaştırılmış kimse.

TABURE (i. Fr.). Arkalıksız iskemle.

TABUT (TÂBÛT) (i. A.). **1.** Ölü nakline mahsus sandık (tabutun içindeki ölüye «naaş» denir). **2.** Hazret-i Mûsâ'ya inen Avâmir-i Aşere'nin konduğu sandık.

TABYA (i. «tâbiye» den). İstihkâm parçası, metris, top yeri: Toprak tabya, ay tabya, yarım tabya, ok tabya vs.

TÂC (TAÇ) (i. F.) (Arapça'laştırılarak c. A. tîcân gelir). **1.** Hükümdarların başlarına giydikleri mücevherli altın çenber ki, taht ile beraber hükümdarlık alâmetidir, Ar. iklîl, Fars. efser, dihim. **2.** Bazı tarîkatlerde şeyhlerin giydikleri başlık. **3.** Gelinlerin başlarına konulan bir süs. **4.** Bazı kuşların tarak şeklindeki sorgucu. **Tâc-ı ser** = Baş tâcı, pek saygılı şey. **Taç giymek** = Osm. tetevvüc etmek, taç giyme törenini yerine getirmek.

TÂC-BAHŞ (i. F.). **1.** Taç veren, hükümdar yapan. **2.** mec. Büyük hükümdar, kudretli imparator.

TÂC-BEYT (i. F.). Bir kasîdenin sonlarında şâirin mahlası bulunan beyit.

TÂC-DÂR (i. F. tâc = taç, dâşten = tutmak, mâlik olmak). Taç giyen, taç sahibi, hükümdar.

TÂC-DÂRÂNE (i. F.). Hükümdara, taç sahibine lâyık şekilde.

TÂC-DÂRÎ (i. F.). **1.** Hükümdarlık. **2.** Tâca, hükümdâra ait: İrâde-i hazret-i tâcdârî.

TÂC-GÂH (i. A. F.). Hükûmet merkezi, taht şehri («pâyitaht» çok daha fazla kullanılmıştır).

TÂCÎB (i. A.). Şaşırtma, hayrete düşürme.

TACİK (i.). Türk memleketlerinde (bilhassa Türkistan'da) oturan İranlı. **Tacikistan** = Türkistan'da İranlılar'ın hafif ekseriyet teşkil ettikleri bir bölge.

TÂCİL (TÂCÎL) (i. A. «acele» den masdar). Acele ettirme, sıkıştırma, çabuk olmasını isteme: Yemeği tâcil ediyorlar.

TÂCÎM (i. A.). Noktalama.

TÂCİN (TÂCÎN) (i. A. «acn» den masdar). Yoğurma, hamur yapma.

TÂCİR (i. A. «ticâret» ten if.). (c. tüccâr). Ticaretle meşgul insan, bezirgân.

TÂCİZ (TÂCÎZ) (i. A. «acz» den masdar) (c. tâcîzât). **1.** Âciz bırakma. **2.** Rahatsız etme, rahatsızlık verme (bu ikinci mânâ dilimize mahsustur).

TAÇ bk. Tâc.

TAÇLAMAK (f.). Taç giydirmek, Osm. tetvîc etmek.

TAÇLANMAK (f.). Taç giymek, Osm. tetevvüc etmek.

TAÇLI (i.). **1.** Başında tâcı olan, taç giyen, Fars. tâcdâr. **2.** Başında sorgucu olan (kuş).

TAÇYAPRAĞI (i. botanik). Çiçeklerde üreme organının etrafında bulunan, rengârenk yaprakçıkların her biri.

TÂDÂD (i. A.). **1.** Sayma, sayı. **Tâdâd etmek** = Saymak. **Tâdâda gelmez** = Sayıya gelmez, sayılamaz, pek çok. **2.** Birer birer gösterme.

TADICI (i.). Yemeklerin tadına bakan, Fars. çâşnîgîr.

TADIM (i. biyoloji). Ağza bir şey alındığı zaman tatlılık, acılık, ekşilik gibi sıfatlardan duygulanma, Ar. zâika.

TADIMLIK (i.). Sadece tadına bakmaya yetecek miktar: Bir tadımlık bal.

TÂDİL (TÂDÎL) (i. A. «adl» den masdar) (c. tâdîlât). **1.** Adalete uydurma, doğru etme, doğrultma. **2.** Fazla aşırılıktan kurtarıp lüzumu derecesinde bulundurma, itidal kazandırma.

TÂDİYE (i. A. «add» den masdar). **1.** Geçirme, tecavüz ettirme. **2.** Bir fiili, müteaddî (etken) hâle getirme.

TAFDÎL (i. A. «fadl» dan masdar). Birini diğerlerinden üstün tutma, tercih. **İsm-i tafdîl** = Mukayese ve tercih gösteren sıfat ki, dilimizde «daha» ve «en», eski Türkçe'de «rek» ve «rak», Farsça'da ise «ter», «terîn» edatlarıyla ifade olunur: Ar. ekber, Türkçe daha büyük, en büyük, eski Türkçe büyükrek, Fars. büzürgter, büzürgterîn gibi.

TAFLAN (i.). Defneye benzer, bahçelerde yetiştirilen bir küçük ağaç ki, çiçekli, çiçeksiz ve ekseriya yeşil yapraklı çeşitleri vardır. **Taflan suyu** = Bu bitkinin eskiden eczacılıkta kullanılan suyu. **Firenk taflanı** = Taflanın başka bir cinsi.

TAFRA (i. A.). **1.** Yukarıya sıçrama, atlama. **2.** Üst perdeden görünme, böbürlenme, kibir. **3.** Eskiden ilmî pâyenin yükseltilmesi: Tafra almak.

TAFRACI (i.). Yüksekten atan: Tafra satmak.

TAFRA-FURÛŞ (i. F., Ar. tafra, Fars. furûhten = satmak). Tafra satan, üst perdeden atıp tutan.

TAFRAFURÛŞLUK (i.). Tafra satma, üst perdeden atıp tutma.

TAFSİL (TAFSÎL) (i. A. «fasl» dan mas.) (c. tafsîlât). Etrafıyla ve her cihetini ayrı olarak gösterme, uzun uzadıya izah etme: Meseleyi tafsîl etti.

TAFSİLÂT (i. A. c.) (m. tafsil). Tafsiller, açıklamalar.

TAFSÎLEN (i. A.). Tafsilâtla, genişleterek: Meseleyi tafsîlen yazmıştır.

TAFTA bk. Tâfte.

TÂFTE (i. F.). Tafta, düz ve donuk olan bir çeşit ipekli kumaş.

TAGADDÎ, TAGADDİYYE (i. A.). Gıda, beslenme (Ar.'da mânâsı: kuşluk yemeği yemek veya yedirmek).

TAGALLÜB (i. A.). Zorbalık.

TAGANNÎ (i. A. «gınâ» dan). **1.** Zenginleşme. **2.** Muhtaç olmama. **3.** Makamla okuma.

TAGAYYÜB (i. A. «gayb» dan). Kaybolma, gözden uzaklaşma, görünmeme.

TAGAYYÜR (i. A. «gayr» dan). **1.** Değişme, başkalaşma. **2.** Rengi değişme. **3.** Bozulma, kokma.

TAĞDİYE (i. A.). Besleme.

TAGLÎB (i. A. «galebe» den masdar). Bir münasebet ve ilgiden dolayı bir kelimeyi, diğer bir mânâyı da kasdederek kullanma: Ana ile babaya «ebeveyn» denilmesi gibi.

TAGLÎK (ka ile) (i. A. «galak» dan). Kapama, kilitleme.

TAGLÎT (i. A. «galat» tan). **1**. Yanlış çıkarma, yanlışlık yükleme. **2**. Yanıltma, karıştırma.

TAGLİYE (i. A.). **1**. Kaynatma. **2**. Pahalandırma.

TAGRÎM (i. A.). Ödenmesi lâzım olan şeyi ödetme.

TAGŞÎŞ (i. A. «gışş» dan). **1**. Karıştırma, sâflığını giderme. **2**. Değerli bir şeyi değersiz bir şeyle karıştırma.

TAĞŞİYE (i. A. «gışâ» dan masdar). Örtme, bürüme.

TAGYÎR (i. A. «gayr» dan masdar) (c. tagyîrât). **1**. Başkalaştırma, değiştirme. **2**. Bozma, Osm. ifsâd etme. **3**. (musiki) Bir makam içinde yürüyen musiki eserini (diyez ve bemol koyarak veya bunları başkalaştırarak) değiştirme. **Tagyîr işaretleri** = Değiştirme işaretleri yani diyez, bemol ve bekarlar.

TAGZİYE (i. A. «gızâ» dan) («tagdiye» galattır). Besleme.

TAHACCÜM (i. A. «hacm» den). Hacimlenme, büyüme, irileşme.

TAHACCÜR (i. A. «hacer» den masdar). Taş olma, taş gibi katılaşma.

TAHADDÜR (i. A. «hadr» den masdar). Eğik bir düzeyden akarak veya yuvarlanarak inme.

TAHADDÜS (i. A. «huds» tan masdar). Olma ve zuhûr etme, ortaya çıkma. Arapça'da mânâsı başkadır).

TAHADDÜSÎ (i. A.). Tahaddüse ait.

TAHAFFUZ (i. A. «hıfz» dan masdar). Sakınma, korunma, kendini muhafaza etme, zıddı: taarruz.

TAHAFFUZ-HÂNE (i. F.). Bulaşık bir yerden gelenlerin karantina bekledikleri yer.

TAHAFFUZÎ (i. A.). Korunma ile ilgili.

TAHAFFUZ-KÂRÂNE (i. F.). Kendini muhafaza ve müdafaa etmek maksadına dayanmak.

TAHAFFÜF (i. A. «hiffet» den). **1**. Hafifleme, hafiflenme. **2**. Ayağa mest, çizme gibi konçlu şeyler giyme.

TAHAKKUK (i. A. «hakk» dan masdar). Doğru ve gerçek olduğu meydana çıkma.

TAHAKKÜM (i. A. «hükm» den masdar). Hüküm sürme, hâkim kesilme: Tahakküm etmek, birinin tahakkümünü çekmek.

TAHALLÎ (i. A. «halâvet ve hulvân» dan). Donatma, süsleme.

TAHALLÎ (i. A. «halâ» dan masdar). Tenhaya çekilme, yalnız kalma.

TAHALLUK (i. A. «hulk» tan masdar). Bir huy ve tabiatla vasıflanma.

TAHALLÜF (i. A. «hılâf» tan masdar). **1**. Geride kalma, arkada bırakılma. **2**. Değişme (bu mânâ dilimize mahsustur).

TAHALLÜL (i. A. «hall» den masdar). (kimya) Hallolma, basitlere ayrılma.

TAHALLÜS (i. A. «hulûs» dan masdar). **1**. Halâs olma, kurtulma. **2**. Şiirde bir mahlas kullanma: Kanunî Sultan Süleyman «Muhibbî» tahallüs ederdi.

TAHAMMÎ (i. A. «hamy» den). Sakınma, perhiz etme.

TAHAMMUZ (i. A. «humz» dan masdar). Ekşime, ekşilik peydâ etme.

TAHAMMÜL (i. A. «haml» den masdar). **1**. Bir yükü üstüne alma, yüklenme. **2**. Ağır bir şeye katlanma, ses çıkarmayarak çekme.

TAHAMMÜL-FERSÂ (i. A. F.). Dayanılmaz derecede.

TAHAMMÜL-GÜDÂZ (i. F., Ar. tahammül = dayanma, Fars. güdâhten = eritmek). Sabır ve tahammülü mahveden, sabır ve tahammüle yer bırakmayan.

TAHAMMÜLSÜZ (i.). Sabır ve tahammülü olmayan, tahammül edemeyen, dayanamayan.

TAHAMMÜLSÜZLÜK (i.). Sabırsızlık, tahammül edemeyiş, dayanamama.

TAHAMMÜR (i. A. «hamr» dan mas.). Mayalanma, ekşime: Şarap, hamur tahammür etti.

TAHÂRET (i. A.). **1**. Temizlik. **2**. Şer'î yıkanma.

TAHARRÎ (i. A. «hary» den masdar). (c. taharriyât). Araştırma, bir şeyin esasını ve gereğini bulmak için arayıp inceleme veya seçme. bk. Taharrî.

TAHARRÜK (i. A. «hareket» ten mas.). **1**. Kımıldanma, hareket etme, oynama. **2**. (Harf) harekelenme, bir hareke ile okunma.

TAHARRÜS (i. A.). Çekinme, sakınma.

TAHARRÜZ bk. Taharrüs.

TAHASSUL (i. A. «husûl» dan). Hâsıl olma, netice olarak ortaya çıkma.

TAHASSUN (i. A. «hısn» dan mastar).

Korunmak için bir istihkâm içine çekilme.

TAHASSUS (i. A. «husûs» dan masdar). Hususî ve mahsûs olma («ihtisas» daha çok kullanılmıştır).

TAHASSÜR (i. A. «hasret» ten masdar) (c. tahassürât). Hasret çekme, çok arzu edilip ele geçirilemeyen şeye yanıp yakılma.

TAHASSÜS (i. A. «hiss» den). **1.** Haber duyup inanma. **2.** Kalbden duyma. **3.** Hislenme, duyguyla intibâ alma (bu iki mânâ dilimize mahsustur).

TAHAŞŞÛ (i. A. «huşû» dan). Tevazû gösterme, kibir ve gururdan uzak olma.

TAHAŞŞÜD (i. A. «haşed» den) (askerlik). Birlikte hareket, birbirine yardım için çabucak bir yere birikme, yığılma: Hudutta tahaşşüd var.

TAHAŞŞÜN (i. A. «huşûnet» ten masdar). Huşûnet gösterme, sertleşme, katılaşma.

TAHATTUR (i. A.). Hatıra getirme, hatıra gelme (Ar.'da mânâsı başkadır).

TAHATTÜM (i. A. «hatm» den masdar). Çok lüzumlu ve yerinde olma.

TAHAVVÜL (i. A. «hâl» den masdar). (c. tahavvülât). Bir hâlden bir hâle geçme, değişme: Mevsim tahavvül etti.

TAHAVVÜLÂT bk. Tahavvül.

TAHAYYÜLÂT bk. Tahayyül.

TAHAYYÜL (i. A. «hayâl» den mas.) (c. tahayyülât). Hayâl etme, tasavvur etme, asılsız bir şeye zihinde vücut verme, hayâle dalma, kuruntu: İnsan tahayyülâta dalınca gerçeği göremez.

TAHAYYÜR (i. A. «hayret» ten masdar) (c. tahayyürât). Hayran olma, hayrette kalma, şaşa kalma.

TAHAYYÜZ (i. A. «havz» den masdar). (aslı: tahavvüz). Yer tutma, bir yeri olma, saygı ve itibara erişme: O adam ettiği iyiliklerle memleketinde tahayyüz etmiştir.

TAHAZZU' (i. A. «huzû» dan). Alçakgönüllülük gösterme.

TAHAZZUR (i. A. «hazer» den masdar). Sakınma, çekinme, Ar. ihtirâz.

TAHAZZÜN (i. A. «hüzn» den masdar). Kederli, hüzünlü.

TAHCÎL (i. A. «hacl» den). Utandırma, mahcup etme.

TAHCÎR (i. A. «hacer» den). **1.** Bir yere taş koyma, yığma. **2.** Hayvanı dağlayıp nişanlama. **3.** Kimsenin girmemesi için arazinin etrafına çit çevirme.

TAHDÎD bk. Tahdit.

TAHDÎD-İ SİNN (i. A. F.). Yaş haddi, emeklilik.

TAHDÎS (i. A. «huds» tan mas.). **1.** Nakil ve rivayet etme. **2.** Hadîs nakil ve rivayet etme. **3.** Teşekkürünü yerine getirme (asıl mânâsı: İnsanın gördüğü iyiliği herkese söylemek).

TAHDÎŞ (i. A. «hadeş» den). Tırmalama, tırmıkla incitme, kurcalama.

TAHDİT (TAHDÎD) (i. A. «hadd» den mas.). **1.** Sınır koyma, hudut belirtme. **2.** Tarif ve tayin etme: Lutfunu yalnız birtakım adamlara tahdid ediyor.

TAHFÎF (i. A. «hıffet» ten masdar). **1.** Hafifletme, ağırlığını azaltma: Yükünü tahfîf etti. **2.** Kolaylaştırma: Yazın dersleri tahfif etmeli.

TAHFÎR (i. A. «hufre» den). Çukur kazma.

TÂ-HEK (i.) (musiki). Türk musikisinde bazı büyük usullerde kuvvetli ve zayıf zamanların birleştiği iki elle vurulan darbı gösteren kısaltma.

TAHIL (i.). Buğday, mısır, arpa yulaf, çavdar gibi bitkiler; hububat.

TAHIN bk. Tahn.

TAHİN (TAHÎN) (i. A.). **1.** Öğütülmüş hububat, un. **2.** Darı, unu, öğütülmüş darı. **3.** Şekerle hazırlanıp satılan darı. **Tahin helvası** = Darı uniyle yapılıp hazır satılan tatlı.

TAHÎNÎ (i.). Tahin renginde olan, kül renginde: Tahînî bir ev, tahînî boyalı: Evini tahînîye boyadı.

TÂHİR (i. A.) (musiki). Türk musikisinde bir basit makam. Nevâ makamının inici şeklidir. Lâ (dügâh) perdesinde kalır.

TÂHİR (i. A. «tahâret» ten if.) (mü. tâhire). **1.** Temiz. **2.** Abdesti bozan şeylerden temiz olan.

TÂHİR-BÛSELİK (i. A. F. T.) (musiki). Türk musikisinde bûselik beşlisi ile kalan bir mürekkep makam.

TAHİYYÂT (i. A. c.) (m. tahiyye). bk. Tahiyye.

TAHİYYE (i. A. «hayy» den mas.) (c. tahiyyât). Selâm.

TAHKİK (TAHKÎK) (ka ile) (i. A. «hakk» tan mas.) (c. tahkıykaat). **1.** Bir şeyin hakikatini arama, doğru ve gerçek olup olmadığını meydana çıkarma: Siz bu meseleyi tahkik ediniz. **2.** Bir şeyin doğru, gerçek, hakikî olduğunu meydana çıkarma, delilleriyle ispat etme: Bu, tahkik olunmuş bir meseledir. **3.** Bir şeyin gerçeğini meydana çıkarmak için yapılan araştırma, inceleme, sorgu. **4.** (hukuk) **Tahkıykaat-ı ibtidâiyye** = Ceza mevzularında yapılan ilk tahkikat.

TAHKİKAT bk. Tahkîk.

TAHKİM (TAHKÎM) (i. A. «hükm» den). **1.** Sağlamlatma, metin ve muhkem etme (Ar.'da mânâsı başkadır). **2.** (hukuk) Hakem tâyin etme.

TAHKÎMÂT (i. A. c.) (askerlik). Sağlam mevziler, sağlamlaştırılmış mevziler.

TAHKİR (TAHKÎR) (ka ile) (i. A. «hakaret» ten) (c. tahkîrât). Hakaret etme, hor ve hakir görme, ehemmiyet vermeyip aşağı görme.

TAHKÎR-ÂMÎZ (i. F., Ar. tahkir = hor görme, Fars. âmîhten = karıştırmak). Hakaret karıştırıcı, tahkirle karışık.

TAHKİYE (i. A.). Bir hâdiseyi anlatmadaki ifade düzeni, hikâye etme şekli.

TAHLÎF (i. A. «half» ten). (hukuk) Yemin verme, yemin ettirme: Şâhitleri tahlîf ettiler.

TAHLÎF (i. A. «halef» ten). Birini halef bırakma, kendi yerine bırakma.

TAHLÎL (i. A. «hall» den) (kimya). Ekşitme, ekşilik peydâ ettirme.

TAHLİL (TAHLÎL) (i. A. «hall» den) (c. tahlîlât) (kimya). Bir birleşik cismi basitlerine ayırma.

TAHLÎLÎ (i. A.). Tahlille alâkalı.

TAHLİS (TAHLÎS) (i. A. «halâs» dan). Kurtarma, halâs buldurma. **Tahlîs-i girîbân** = Yakayı kurtarma, kurtulma. **Tahlisiye idaresi** = Deniz kazazedelerini kurtarmak için teşkil olunan idare, can kurtaranlar. **Tahlisiye madalyası** = II. Abdülhamid'in bu gayeye hizmet edenler için ihdâs ettiği madalya.

TAHLÎT (i. A. «halt» ten). **1.** Karıştırma, bir şeyin hâlisliğini bozacak surette içine başka şeyler katma. **2.** Bozma.

TAHLİYE (i. A. «halâ» dan). **1.** Boşaltma, boş bırakma, bir bina vesairenin içindekileri boşaltma: Evi tahliye etti. **2.** Bir şehir, kale veya memleketin içindeki asker ve silâhları alıp düşmanın girmesine hazır bırakma: Filan kaleyi tahliye ettiler. **Tahliye-i sebîl** = Bir mahbusu koyuverme, serbest bırakma.

TAHLİYE (i. A. «haly» den masdar). Donatma, bezeme, süsleme.

TAHMÎD (i. A. «hamd» dan masdar) (c. tahmîdât). Hamd etme, şükretme.

TAHMÎK (ka ile) (i. A. «humk» dan masdar). Ahmaklıkla suçlama, ahmak sayma.

TAHMİL (TAHMÎL) (i. A. «haml» den). **1.** Yükletme, hamletme. **2.** İhâle etme: Bu işi de ona tahmil ettiler.

TAHMİN (TAHMÎN) (i. A. «hamn» den masdar) (c. tahmînât). Zan ve kıyasla hükmetme, aşağı yukarı bir miktar ve yakın, yaklaşık bir hâl gösterme. **Tahmîngerde** = Tahmin edilmiş.

TAHMÎNEN (i. A.). Tahmin yoluyle, takrîben, aşağı yukarı.

TAHMÎNÎ (i. A.) (mü. tahmîniyye). Tahmine ait, tahmine dayanarak.

TAHMÎR (i. A. «hamr» dan masdar). Mayalanma, ekşitme: Şarabı, hamuru tahmîr etme.

TAHMÎS (i. A. «hums» dan masdar). **1.** Bir şeyi beş kat veya beş köşeli etme. **2.** Bir şâirin bir gazelini alıp her beytinden önce daha üç mısrâ katarak beşer mısrâlı kıt'alardan mürekkep muhammes hâline koyma.

TAHMÎS (i. A.). **1.** Kahve vesaire kavurma. **2.** Kahvenin kavrulup dövüldüğü ve satıldığı yer, hazır dövülmüş kahve satılan dükkân.

TAHMİSÇİ (i. A. T.). Kuru kahveci.

TAHN (i. A.). Öğütme, buğdayı tahn etme.

TAHNÎK (i. A. «hanek» den). Boğma.

TAHNÎT (i. A.). Ölünün iç organlarını çıkarma; ilâçlayarak çabuk bozulmayacak hâle getirme.

TAHNİYYE (i. A.). Buğday vesaireyi öğüttürmek için verilen ücret.

TAHRA (i.). Bir çeşit budama bıçağı.

TAHRİP (TAHRÎB) (i. A.). Harap ve viran etme, yıkıp bozma.

TAHRÎBÂT (i. A.) (tahrîb'in c.). Harab etmeler, yıkıp bozmalar.

TAHRİPKÂR (i. A. F.). Tahrib edici.

TAHRÎF (i. A. «harf» den masdar) (c. tahrîfât). **1.** Sakatlama, bozma. **2.** Bir eserin sözlerini, mânâsını değiştirme.

TAHRÎFÂT bk. Tahrîf.

TAHRİK (TAHRÎK) (i. A. «hareket» ten) (c. tahrîkât). **1.** Oynatma, kımıldatma, harekete getirme: Vapurun pervanesini tahrik eden buhar gücüdür. **2.** Duran şeyi harekete getirme, tesir. **3.** Kışkırtma. **4.** Bir harfi hareketlendirme, hareke koyma veya hareke ile okuma.

TAHRÎK-ÂMÎZ (i. A. F.). Harekete geçirici, kışkırtıcı

TAHRİL (i. Ar. «tahrîr» den galat). Çizik, çizgi, nakış. **Tahrili kalın** = Kalın çizgili, nakışlı.

TAHRİLLİ (i. Ar. «tahrîrli» den galat). Çizgili, çizikli, nakışlı: Tahrilli göz.

TAHRÎM (i. A. «hırmân» dan masdar) (c. tahrîmât). Harâm kılma, harâm sayma

TAHRİME (i. A.). Namazda açış tekbîri.

TAHRÎMÎ (i. A. «tahrîm» den imen.) (mü. tahrîmiyye). Tahrîme, harâm kılmaya ait.

TAHRİP bk. Tahrîb.

TAHRİR (TAHRÎR) (i. A. «harere» den) (c. tahrîrât). **1.** Yazma, Osm. kitâbet. **2.** Kitap telif etme, kaleme alma. **3.** Kayıt, deftere geçirme. **Tahrîr-i emlâk** = Emlâk sayımı. **Tahrîr-i nüfûs** = Nüfus sayımı. **4.** (c. müfret gibi). Posta ile gönderilen resmî mektup: Telgrafla ifade olunamaz, tahrîrât yazmalı (eski tâbir). **Tahrîrât kalemi** = Eskiden sancak ve kazâların yazışmalarına bakan kalem.

TAHRÎRÂT (i. A. c.) (m. tahrîr). Bir dairece yazılan resmî mektuplar.

TAHRÎREN (i. A.). Yazı ile; mukabili: şifâhen.

TAHRÎS (i. A. «hırs» tan masdar). Birinin tamahını uyandırma, hırslandırma.

TAHRÎŞ (i. A.). **1.** Tırmalama, kurcalama, azdırma. **2.** İrkiltme, ürkütme.

TAHRÎZ (i. A. «hırz» dan mas.) (c. tahrîzât). Kışkırtma.

TAHSİL (TAHSÎL) (i. A. «husûl» den masdar) (c. tahsîlât). **1.** Hâsıl etme, husûle getirme, ele geçirme, kazanma. **2.** Vergi veya gelir toplama. **3.** İlim ve bilgi edinme, okuyup öğrenme. **4.** (cem'i). Devlet gelirlerinin toplanması.

TAHSÎL-DÂR (i. F.). Devletin vergilerini veya bir gelir sahibinin gelirlerini toplayan.

TAHSİLDARLIK (i.). Tahsildar iş ve görevi.

TAHSÎLÎ (i. A.) (mü. tahsîliyye). Tahsile ait.

TAHSÎLİYYE (i. A.). Eskiden memur olmayan tahsildarlara verilen yüzde.

TAHSÎN (i. A. «hüsn» den masdar). **1.** Güzel bulup takdir etme, alkışlama, övme, beğenme: Yazısını görenler tahsîn ettiler. **Tahsîn-hân** = Tahsîn ve aferîn okuyan, takdir eden. **Tahsîn-gerde** = Takdir olunmuş, beğenilmiş. **2.** Eskiden talebelere verilen mânevî mükâfat.

TAHSÎR (i. A. «hasar» dan). Zarara uğratma.

TAHSÎS (i. A. «husûs» tan masdar) (c. tahsîsât). Bir şeyi birine veya bir tarafa mahsus kılma, ait etme: Kendisine bir oda tahsis ettiler, çayırın bir parçasını atlarına tahsis etti. **Bi't-tahsîs, be tahsîs** = Ayrıca. Cem'i: Bir şahıs, daire veya topluluğa tayin edilmiş maaş ve diğer masraflar, Ar. muhassesât.

TAHSÎSAN, TAHSÎSEN (i. A.). Tahsis suretiyle, hele, en çok.

TAHSİSAT (i. A.). Ödenek. bk. tahsîs.

TAHSÎSÂT-I MESTÛRE (i. F. A.). Devletin bazı organlarının, Sayıştay'ın murakabesinde olmayan ve genel bütçede görünmeyen harcamaları.

TAHŞÎD (i. A.) (c. tahşîdât). (Asker vesaire) toplama, biriktirme, yığma.

TAHŞİYE (i. A. «haşy» den masdar). Haşiye, dip notu yazma.

TAHT (i. A.). Alt, aşağı, Ar. zîr, zıddı: fevk: Yerin fevkı ve tahtı. (yer zarfı) **Tahtına, tahtında, tahtından** = Altına, altında, altından.

TAHT (i. F.). **1.** Hükümdarların resmen oturdukları büyük sandalye veya koltuk, Ar. serîr. **2.** mec. Hükümdarlık.

TAHTA (i. Farsça'dan). **1.** Levha hâlinde biçilmiş ağaç, döşeme ve kaplama vesaireye mahsus ince kereste. **2.** Ağaç, kereste, odun. **3.** Levha, safha: Resim tahtası, yazı tahtası, demir tahta, bakır tahta. **4.** Kürk tulumunun yarısı: Bir tahta kürk. Ağaçtan, odundan, keresteden yapılmış: Tahta kaşık, tahta kılıç, tahta bina. **Akça tahtası** = Sarrafların para saymaya mahsus tezgâhı. **Oturak tahtası** = Kayıkta üstüne oturulan peyke gibi tahta. **İrtifâ tahtası** = Güneşe karşı konarak gölgesinin durumuyla ve mevsime göre bazı hesaplarla saati göstermeye mahsus âlet, Ar. basîta. **Bir tahtada** = Peşin ve bir defada: Parasını bir tahtada saydım, verdim. **Tahtabiti, tahtakurusu** = Kötü kokulu, kan emen bir böcek. **Tahta papucu** = Evin içinde giyilen terlik, pantufl. **Tahtaperde** = **1.** Kapının dışında veya içinde kullanılan kumaş kaplamalı açılır kapanır çerçevelerden mürekkep perde. **2.** Tahtadan iğreti ve geçici bölme: Koğuşu bir tahtaperde ile ikiye bölmek. **3.** Bir arsa etrafına veya duvar üzerine çekilen tahta paravana. **Cetvel tahtası** = Doğru çizgiler çizmeye mahsus kenarı doğru tahta. **Çürük tahtaya basmak** = Şüpheli ve tehlikeli işe girmek. **Hesap tahtası** = Para tezgâhı. **Dama, satranç tahtası** = Bu oyunları oynamaya mahsus satrançlı tahta. **Sebze, fide tahtası** = Bostanda sebze fidesi yetiştirmeye mahsus yastık. **Mangal tahtası** = Mangalın altına konulan sarı teneke kaplı tahta sini. **Yazı tahtası** = Öğrencilere tebeşirle yazı ve rakam yazdırılan siyah tahtadan levha.

Tahtakurusu

TAHTABİTİ (i.). Tahtakurusu

TAHTABOŞ, TAHTABUŞ bk. Tahtapûş.

TAHTACI (i.). Anadolu'da yaşayan bazı Alevîler'e verilen ad.

TAHTAKURUSU (i.). Oturulan veya

yatılan yerlerde üreyerek insan kanıyle beslenen, pis kokulu yassı ve küçük bir böcek (cimex).

TAHTALI (i.). **1.** Tahtası olan. **2.** Bir çeşit yabanî güvercin, tahta güvercini. **Tahtalı köy** (argo) = Mezarlık.

TAHTA NEFESLİLER (i. F. A. T.) (musiki). Tahtadan yapılmış nefesli çalgılar, zıddı: mâdenî nefesliler.

TAHTÂNÎ (i. A.) (mü. tahtâniyye). **1.** Alta yani aşağıya ait, aşağıda bulunan, zıddı: fevkaanî: Tahtânî bina, tahtânî kat. **2.** Noktası alttan olan harf: Yâ-i tahtâniyye. **3.** Zühre ve Utârit gezegenleri.

TAHTA-PÛŞ (halk dilinde: **TAHTABOŞ**) (i.) (Fars. tahte = tahta, pûşîden = örtmek). Dam üzerinde döşemeli yer ki, başlıca çamaşır sermeye mahsustur: Çamaşırı tahtapûşta kurutmak.

TAHT-EL-ARZ (i. A.). Yeraltı.

TAHT-EL-BAHR, TAHTELBAHİR (i. A.). Denizaltı.

TAHT-EL-HIFZ (i. A.). Muhafaza altında

TAHTE-PÛŞ bk. Tahtapûş

TAHTEŞ-ŞUÛR (i. A.). Şuuraltı.

TAHT-EZ-ZEMÎN (i. A. coğrafya). Toprak altı.

TAHT-GÂH (i. F.). **1.** Taht yeri, tahtın kurulduğu yer. **2.** Bir hükümdarın oturduğu şehir, taht şehri, Fars. pây-i taht.

TAHTIREVAN (TAHT-I REVÂN) (i. F.) (taht, revân = giden). Eskiden zenginlerin, kadınların veya hastaların nakline mahsus küçücük bir oda biçiminde vasıta.

TAHTİE (i. A. «hatâ» dan masdar). **1.** Birini hatalı bulma, hatâ yükleme, yanlışını çıkarma: Beni, benim sözümü tahtie etmek istiyaor. **2.** mec. Azarlama.

TAHTÎM (i. A. «hatm» den mas.). Mühür basma, mühürleme: Mektubu tahtîm etti.

TAHTÎT (i. A. «hatt» tan mas.). Çizme, çizgilerle belirtip sınırlama. **Tahtît-i arâzî** = Topografya.

TAHT-NİŞÎN (i. F. taht, nişesten = oturmak). Tahtta oturan hükümdar.

TÂHÛN (i. A.) (c. tevâhîn). Değirmen.

TAHÛR (i. A. «tahâret» ten imüb.). Pek temiz ve temizleyici.

TAHVÎF (i. A. «havf» ten) (c. tahvîfât). Korkutma, ürkütme, tehdit.

TAHVİL (TAHVÎL) (i. A. «havl» den masdar) (c. tahvîlât). **1.** Bir hâlden başka hâle koyma, değiştirme. **2.** Borç senedi (anonim şirketlerinin çıkardıkları senetlere de «tahvilât» denir).

TAHVİLÂT bk. Tahvil.

TAHYÎR (i. A. «hayr» dan masdar). İki şey arasında birini seçmeye serbest bırakma, istediğini seçmeyi teklif etme.

TAHZÎB, TAHDÎB (i. A. «hizab» den masdar). Boyama (başlıca saç ve sakal hakkında kullanılır).

TAHZÎN (i. A. «hüzn» den). Hüzünlü etme.

TAHZÎR (i. A. «hazer» den masdar). Sakındırma, çekindirme.

TÂİB (i. A. «tevbe» den if.) (mü. tâibe). Tövbe eden, tövbekâr: Tâib olmak.

TÂİF (i. A. «tavâf» tan if.) (mü. tâîfe). **1.** Dönen, dolaşan, tavâf eden. **2.** (hi. coğrafya). Mekke'nin sayfiyesi sayılan şehir.

TÂİFE (i. A.) (c. tavâif). **1.** Bölük, takım, gürûh, cemaat, topluluk. **2.** Kavim, kabîle. **3.** Gemici: Gemi tâifeleri, gemi tayfası. bk. Tayfa.

TÂİR (i. A. «tâyerân» dan if.) (mü. tâire). **1.** Uçan, uçucu. **2.** Kuş.

TÂK (ka ile) (i. A.) (Farsça'dan Arapça'laşmış). **1.** Kemer, yarım daire şeklinde kapı, pencere vesaire üstü. **2.** Kubbe, kümbet. **Tâk-ı ebrû** = Kemer şeklinde olan kaş. **Çâr-tak** = Çardak.

TAK (i. ses taklidi). Tahta gibi şeylerin çıkardığı sesi taklit ve tasvir eder: Tak tak kapı çalındı.

TAKA (i.). İki, üç kişi ile yönetilen küçük yelkenli.

TAKA (i). Bir çeşit kumaş topu: Sopalı taka, bir taka şal (som sırmalısına «altınoluk» denirdi).

TÂKA bk. Tâkat.

TAKABBUZ (i. A. «kabz» dan mas.). **1.** Toplanıp çekilme, büzülme. **2.** (tıp) Kabız olma (ikinci mânâ ile «inkıbaz» daha çok kullanılır).

TAKABBÜL (i. A. «kabûl» den). **1.** Kabûl etme, alma. **2.** Benimseme. **3.** Üstüne alma. **4.** Öpülme.

TAKADDES (f. A.). Mukaddes olsun!

TAKADDÜM (i. A. «kıdem» den). **1.** Önce gelme. **2.** İleri geçme.

TAKADDÜS (i. A.). Mübarek, mukaddes kılma.

TAKALLÜB (i. A. «kalb» den masdar). (c. takallübât). **1.** Dönme, bir yandan bir yana çevrilme, alt üst olma. **2.** Değişme, başka kalıba girme. (c.) Değişiklikler.

TAKALLÜD (i. A. «kald» den masdar).

1. Gerdanlık gibi boyuna sarma, asma, takınma, kuşanma. **Takallüd-i seyf** = Kılıç kuşanma, takınma. 2. Üstüne alma, deruhte etme.

TAKALLÜS (i. A. «kulus» tan masdar). (c. takallüsât). (tıp) Bir organın çekilip toplanması.

TAKA MAKA (i.). Amerikan zamkı.

TAKARRÜB (i. A. «kurb» dan). Yaklaşma, yanaşma, vakti yakın olma.

TAKARRÜR (i. A. «karâr» dan). 1. Yerleşme, bir yerde karar ve sebat bulma. 2. Kararlaşma, kararı verilme: Ne günü hareket edeceğimiz daha takarrür etmedi. 3. (tıb) Hastalığın, vücudun bir yerinde sınırlanması, Fr. 'localisation.

TAKAS (i. A. «kass» dan). Ödeşme, hesaplaşma, alacak verecek kalmama, sayışma: Takas olduk. **Takas tokus etmek** = Alacağını vereceğine hesap etme.

TAKASUR, TEKASUR (ka uzun) (i. A. «kasr» dan mas.). Kusur etme, bir iş görmeye gücü varken görmeme.

TAKAŞŞÛ', TEKAŞŞÛ (i. A. «kaşş» tan masdar) (tıp). Tükürme, balgam çıkarma.

TÂKAT (i. A.) (Arapça terkiplerde: tâka). Güç, zor, kuvvet, kudret, iktidar: Bunu yapmaya tâkatim yoktur, bende tâkat kalmadı. **Tâkat götürmek** = Kuvvet yetmek, muktedir olmak.

TÂKAT-FERSÂ (i. F., Ar. tâkat = güç, Fars. fersûden = eskitmek). Tâkati eskitip çürüten, tâkat götürülemez, dayanılmaz.

TÂKAT-GÜDÂZ (i. A. F.). Tâkati, gücü eriten, yakan mahveden.

TÂKATSİZ (i.). Tâkat, kuvvet ve iktidarı olmayan, zayıf, gevşek.

TÂKATSİZLİK (i.). İktidarsızlık, kuvvetsizlik, zaaf, gevşeklik.

TÂKAT-ŞİKEN (i. A. F.). Tâkati tüketen, tâkat kıran.

TAKATÛ, TEKATÛ (ka uzun) (i. A. «kat» dan mas.). Birbirini kesme, birbirinin üstünden geçme: İki demiryolu hattı tekatû ediyor (Ar.'da birbirinden kesilip ayrılmak).

TAKATUKA (i.). 1. Gürültü, velvele. 2. Vaktiyle çubukları silmek için odanın ortasına konulan tahtadan veya madenden geniş ve ortası tokmaklı tabla. 3. (matbaacılık) Sahifeler makineye konmak üzere sıkıştırıldığında harfleri vurarak düzeltmeye mahsus takoz.

TAKATÛR, TEKATUR (ka ile) (i. A. «katr» dan). Damla damla akma.

TAKAV (i.). At nalı.

TAKAVCI (i.). Nalbant.

TAKAVVÎ (i. A. «kuvvet» ten). Kuvvetlenme, kuvvet kazanma.

TAKAYYÜD (i. A.) (c. takayyüdât). 1. Bağlanma, bağlı olma. 2. Çalışma, çabalama, iş edinip uğraşma, üstüne düşme.

TAKAYYÜH, TEKAYYÜH (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Ar. kelimedir). (tıp) İrinlenme, irin peydâ etme.

TAKAZA (TAKAZÂ) (i. A.). 1. Borcunu ödemesi için borçluyu sıkıştırma, tazyik. 2. Serzeniş: Benimle takaza etti.

TAKAZZUH, TEKAZZUH (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Ar. kelimedir). Gökkuşağı (kavs-i kuzah) şeklini gösterme.

TAKBÎH (i. A.) (c. takbîhât). Çirkin görme, beğenmeme: Bu hareketini herkes takbih etti.

TAKBÎL (i. A.). Kucaklayıp öpme.

TÂK-ÇE (ka ile) (i. F.). Küçük kemer veya pencere ve kapı kemeri, küçük tâk.

TAKDÎH (i. A.). Beğenmeme, zemmetme.

TAKDİM (TAKDÎM) (i. A.) (c. takdîmât). 1. Öne geçirme, ileriye sürme, bir şeyi diğerinden önce bulundurma. **Takdîmü'l-ehemmü ale'l-mühim** = Daha mühim olan işi mühimminden önce yapmak. 2. Birinin ve bilhassa bir büyük zâtın huzûruna bir şey götürme, verme: Sadrâzama bir hediye takdim edildi. 3. Bir adamı diğer birinin huzûruna çıkararak görüştürme, tavsiye etme: Yarın geliniz sizi hoşlanacağınız bir zâta takdim edeyim. **Takdîm ve te'hîr** = Bir cümlenin bazı yerlerini yukarıya alıp diğerlerini aşağıya alarak yer değiştirme.

TAKDÎME (i. A. «takdîm» gibi masdar). Üste takdim olunan, sunulan şey, verilen hediye.

TAKDİR (TAKDÎR) (i. A.) (c. takdîrât). 1. Kader, İlâhî ve ezelî hüküm: Tedbir daima takdire uygun gelmez. 2. Kıymet biçme, fiyat tâyin etme. 3. Bir adamın değerini anlayıp itiraf etme, kadir bilirlik. 4. Beğenme. 5. Farz, ihtimal, itibar, çare. 6. Bir mânânın zihinde canlandırılması.

TAKDÎREN (i. A.). 1. Değer biçerek: Hizmetini takdîren terfiine karar verdiler. 2. Takdir şekliyle.

TAKDÎRÎ (i. A.) (mü. takdîriyye). Takdire ait.

TAKDİRKÂR (i. A. F.). Beğenen, takdir eden.

TAKDÎR-NÂME (i. A. F.). Beğenilen bir işe karşı verilen yazılı kâğıt.

TAKDÎS (i. A.) (c. takdîsât). 1. Mu-

kaddes tutma, kudsiyyet verme: Bütün Müslümanlar Kâbe'yi takdîs eder. **2.** Hamdetme, şükretme: Cenâb-ı Hakk'ı takdîs etmek. **3.** mec. Pek fazla saygı gösterme.

TAKFİYE (i. A.). Kafiyeli söyleme, kafiye uydurma.

TAKILDAK (i.). Değirmen deliğine tane veren tahtadan oynak bir âlet ki, daima gürültü eder.

TAKILIŞ (i.). Takılmak işi. bk. Takılmak.

TAKILMA bk. Takılmak işi.

TAKILMAK (f.). **1.** Asılmak, bağlı olmak: Bu balta nereye takılır. **2.** Konulmak, asılmak: Yüzük bu parmağa takılmaz. **3.** İlişip kalmak, gecikmek: O işe takıldı kaldı. **4.** Eğlenmek, eğlence yoluyla alay etmek: Herkese takılmayı çok sever **5.** Yapışıp ayrılmamak, arkası sıra gitmek: O da bize takıldı.

TAKIM (i.). **1.** Birlikte kullanılıp hepsi beraber bir düzen teşkil eden ve ancak birlikte kullanılırsa işe yarayabilen şeyler, malzeme: Bahçıvan takımı, çay takımı, yatak takımı, at takımı, yolcu takımı. **2.** Hepsi birlikte bir iş görenler, avene, kumpanya: Ortaoyunu takımı. **3.** Zümre, sınıf, topluluk, cemaat: Takım takım geldiler. **4.** Mikdar, kısım, bölük, bazı: Birtakım adamlar, birtakım eşya, birtakım sözler. **5.** Takılacak şey, süs için takılan mücevher vesaire: Bu kadının mükemmel takımı vardır. **6.** Kehribar vesaireden ağızlık: Bu takım pek güzel. **7.** (denizcilik) Bir donanma veya filoyu meydana getiren gemiler. **8.** Gemi teknesinin teçhizatı. **Ayaktakımı** = Serseriler, ipsiz, sapsızlar. **9.** (askerlik) Bölüğü teşkil eden birliklerin her biri. **Sokak takımı** = Serseriler. **Filânın takımı** = Ona mensup adamlar. **Takım düzmek** = Âlet, edevat, mücevher vesaireyi takım suretinde edinmek.

TAKIMADALAR (i. coğrafya). Birbirine yakın birkaç adanın bütünü.

TAKIMYILDIZ (i. astronomi). Gökte birbirine göre olan durumları aynı kalan yıldızlar topluluğu.

TAKINMAK (f.). **1.** Kendi üstüne takmak veya asmak, kendi bedenine asmak, kuşanmak: Yüzük, nişan takınmak. **2.** Kendine yakıştırmak, kendine münasip görmek, edinmek: Azamet takınmak.

TAKINTI (i.). Bir şeye ilişik bulunan şey.

TAKIR (i. ses taklidi). **1.** Atın ayaklarıyla, çekiç vesairenin gürültüsü gibi kuru bir sesi taklit ve tasvir ederek çok defa art arda kullanılır: Takır takır bir at geçtiğini işittim. Takır-tukur da denilir: Sabahleyin ustaların takır-tukur işlediklerini işittik. **2.** Takır takır ses çıkaracak şekilde boş. Bu mânâ ile ekseriya «tam» mübalâğa edâtı ile beraber kullanılır: Bizim kiler tam-takır.

TAKIRDAMAK (f. ses taklidi). Takırtı etmek, kuru ve sert gürültü çıkarmak: Ortalık donmuş olduğundan hayvanların ayakları çok takırdıyor.

TAKIRDATMAK (f. ses taklidi). Kuru ve sert bir ses çıkartmak, gürültü ettirmek: Ayaklarını takırdatarak geldi.

TAKIRTI (i.). Hayvan ayaklarının çıkardığı gürültü gibi kuru ve sert ses: Takırtısı işitiliyordu.

TAKIŞTIRMAK (f.). Takıp takıştırmak, uygun şekilde asmak: Mücevheratını takıp takıştırmış.

TÂKIYYE (i. A.). Takke.

TÂK-I ZAFER (i. F., Ar. tâk = kemer, zafer). Kazanılan bir zaferin hatırası ve ekseriya galip kumandanın, alayında altından geçmesine mahsus olmak üzere süslü kemer: Paris'te büyük bir tâk-ı zafer vardır.

TAKÎ (ka ile) (i. A.) (mü. takıyye). **1.** Günahtan, haramdan kaçınan, dinine bağlı. **2.** On iki imamdan biri.

TA'KİB bk. Takip.

TAKİBÂT (TÂ'KÎBÂT) (ka ile) (i. A. c.) (m. tâkıyb). Kovuşturma.

TA'KİD, TÂKÎD (ka ile) (i. A. «akd» den) (c. tâkîdât). **1.** Düğümleme, düğüm bağlama. **2.** Mânâyı karıştırma.

TÂKÎM (ka ile) (i. A.). **1.** Verimsiz kılma ve neticesiz bırakma. **2.** (tıp) Mikroplardan temizleme, Fr. sterilisation.

TAKİP (TAKIYB) (ka ile) (i. A.) (c. tâkıybât). **1.** Arkası sıra gitme veya gelme. **2.** Kovalama, arkasına düşme. **3.** Arkasını bırakmayarak devam etme.

TAKKE (i.). İnce bezden basit başlık.

TAKKECİ (i.). Takke yapan ve satan.

TAKLA bk. Taklak.

TAKLA-BÂZ (i.) (Türkçe takla ile Farsça «bâhten» fiilinden mürekkep). bk. Taklacı.

TAKLACI (TAKLAKÇI) (i.). Takla ve perende atan canbaz veya hokkabâz.

TAKLAK (i.). **1.** Başı yere koyup bütün vücudu çevirmekten ibâret oyun, Fars. perende. **Tepe-taklak** = Başaşağı, Osm. sernigûn olma. **2.** Bütün varını yoğunu kaybetme: Borsa oyununda tepe-taklak gitti.

TAKLAVAT (i.). Takım ve takıntıları mânâsındaki «takım taklavat» tâbirinde geçer.

TAKLÎB (i. A. «kalb» den masdar) (c. taklîbât). **1.** Döndürme, çevirme, altüst etme. **2.** Bir şeyin şekil ve kalıbını değiştirme. **Taklîb-i hükûmet** = İhtilâl, hükûmeti devirme.

TAKLÎDÎ (i. A.) (mü. taklîdiyye). Taklitle yapılan.

TAKLÎL (i. A. «kıllet» ten masdar). Azaltma, indirme.

TAKLÎS (i. A.). **1.** Büzme. **2.** Bazı hastalıklardan sonra kaslarda meydana gelen sertlik, katılık, kasılma.

TAKLİT (TAKLÎD) (i. A.) (c. taklîdât). **1.** Takma, asma, kuşatma. **2.** Birinin hareketinin veya şekil ve sûretinin aynını yapma, benzemeye veya benzetmeye çalışma. **3.** Bir şeyin sahtesini yapma. **4.** Birinin bir hareketinin aynını yaparak kendisiyle eğlenme, maskaralık etme: Herkesi taklit eder, herkesin taklidini yapar. **5.** Bir san'at eserinin veya ticarî maddenin sahtesi: Bu malın taklidi ucuzdur.

TAKMA (i.). **1.** Takmak işi. **2.** Takılmış, birden yapılmış olmayıp sonradan eklenmiş olan: Takma elmas; takma süs. **3.** Sonradan konmuş, aslı olmayıp eklenmişi: Takma ad. bk. Takmak.

TAKMAK (f.). **1.** Asmak, iliştirmek: Perdeyi kornişe takmak. **2.** Koymak, dikmek, bağlamak: Bu cekete düğme takınız. **3.** Giyinmek, kuşanmak, üstüne almak: Kılıç takmak; yüzük, küpe, saat, kordon takmak. **4.** Geçirmek, tatbik etmek, yapıştırmak: Resme korniş, kornişe cam, kitaba kab takmak. **5.** Koymak, tâyin etmek: Ad, lâkab takmak. **Kulp takmak** = mec. Vesile ve özür bulmak. **Yumurtaya kulp takmak** = mec. Olmayacak yerde vesile aramak. **Ad takmak** = Birine münasebetsiz ve kötü bir unvan vermek.

TAKOZ (i. R.). **1.** Doğramayı sıkıştırmak veya ağır bir şeyin altına konmak yahut büyük bir ağacın bir tarafındaki gediği tıkamak için tahtadan kama: Bir takozla sıkıştırmak, kaldırmak, kapamak. **2.** (denizcilik) Kızakta bulunan geminin oturduğu iskemleleri teşkil eden kısa ağaç parçalarının herbiri. **3.** Tamirdeki otomobillerin altına konan kütük.

TAKRÎB (i. A. «kurb» dan) (c. takrîbât). **1.** Yanaştırma, yaklaştırma: Şu masayı duvara takrîb etmeli. **2.** Tahmin etme. **3.** Münasebet, vesile, bahane: Bir takrîb ile savuştu.

TAKRÎBEN (i. A.). Tahminen, yaklaşık olarak, aşağı yukarı.

TAKRÎBÎ (i. A.) (mü. takrîbiyye). Aşağı yukarı söylenen, tahminî.

TAKRİR (TAKRÎR) (i. A. «karâr» dan masdar) (c. takrîrât, tekaarîr). **1.** Yerleştirme, yerini tâyin ve tahsis etme. **2.** Sabit ve sağlam yapma, sağlamlatma. **3.** Ağızdan ifade ve beyan etme, anlatma, uzun uzadıya târif etme. **4.** Bir işi resmen ve yazılı olarak açıklama, Fr. «rapor» kelimesinin tercümesidir. **5.** Siyasî nota. **6.** Eskiden resmî dairelerden sadârete gönderilen mühürlü rapor.

TAKRİRLİK (i.). Üzerine takrir yazılan bir yapraklı büyük kâğıt.

TAKRÎZ (i. A.) (c. takrîzât, tekaariz). Bir eseri öven yazı, yazardan başkası tarafından kaleme alınmış önsöz.

TAKSA (i. Fr.). **Taksa pulu** = Taksalı mektuplara yapıştırılan pul.

TAKSALI (i.). Pulu yapıştırılmadığı veya eksik yapıştırıldığı için bedeli ceza puluyla beraber alıcısından alınan mektup.

TAKSİ (i. Y.). Taksimetresi olan ve müşteri taşıma maksadıyla piyasada çalışan otomobil.

TAKSİM (TAKSÎM) (i. A. «kısm» dan mas.) (c. taksîmât). **1.** Bölme, parçalara ayırma. **2.** (matematik) Bölme işlemi. **3.** (musiki) Saz ve söz ile irticâlî olarak solo yapmak. **Taksîm-i guremâ** = Bir borçlunun malının alacaklılar arasında taksimi. **Taksîm-i meyâh** = Akar suların ayrıldığı yer. **4.** Bir binanın bölmeleri, dairelere bölünmesi: Bu evin taksîmâtı çok iyidir.

TAKSÎMÂT bk. Taksîm.

TAKSİMETRE (i. Y. Fr.). Taksilerde kullanılan ve ödenecek parayı gösteren sayaç.

TAKSÎR (i. A.) (c. taksîrât). **1.** Kısaltma. **2.** Bir işi eksik yapma, kusur işleme. **3.** (hukuk) Kabahat, suç ve günah: Benim taksîrâtım nedir? Hep bizim taksîrâtımızdır.

TAKSİT (TAKSÎT) (i. A. «kıst» tan mas.) (c. tekaasit). Ödenecek paranın her dilimi.

TAKTAK (i.). Çamaşır dövmeye mahsus yassı tokmak.

TAKTIRMAK (f.). **1.** Koydurmak, yapıştırtmak. **2.** Kuşatmak, kuşandırmak, bağlatmak.

TAKTÎ (i. A. «kat'» dan mas.) (c. taktîât). **1.** Kesme, parça parça etme, parçalara bölme. **2.** (edebiyat) Şiiri arûz tef'ilelerine ayırarak ve veznini iyice belirterek okuma.

TAKTİK (i. Y. Fr.). Tâbiye, usûl.

TAKTÎR (i. A.) (c. taktîrât). **1.** Damla damla akıtma, damlatma. **2.** İnbikten çekme, damıtma: Deniz suyunu taktîr etmek.

TAKUNYA (i. Y.). Nalın.

TAKUR (i.). «Takır» kelimesinin belirttiği gürültünün daha ağırını taklid ve tasvir eder: Takur tukur, takur tukur.

TAKVÂ (i. A. «vikaaye» den). Allah'tan korkup günahlardan çekinme, perhiz. **Ehl-i takvâ** = Aşırı, fakat samimî dindar.

TAKVİM (TAKVÎM) (i. A.) (c. tekavîm). **1.** Doğrultma, düzeltme, yoluna koyma, tertip, düzen. **2.** Ülkeleri veya yıldızları yerleri ile belirten kitap veya cetvel. **3.** Her seneye mahsus olarak düzenlenen ve yılın günlerini gösteren yıllık (İslâm âleminden Avrupa'ya geçmiştir). mec. **Eski takvim, köhne takvim, geçen senenin takvimi** = İşe yaramaz şey.

TAKVİYE (i. A. «kuvvet» ten masdar). **1.** Kuvvetlendirme, kuvvet verme, kuvvetini artırma: İki tabur daha göndererek filân mevkideki askeri takviye etmeli. **2.** Tasdik etme: Sözünüzü takviye için bir misal getireceğim.

TAKVİYYE bk. Takviye.

TAKYE bk. Takke.

TAKYÎD (i. A. «kayd» dan masdar) (c. takyîdât). **1.** Kayıt ve şartla bağlama, şart koyma. **2.** Göz - kulak olma.

TAL' (i. A. botanik). Çiçeklerin çoğalmasını sağlayan sarı toz.

TALABIMAK bk. Talapımak.

TALÂK (i. A.). Boşama, nikâhın feshi.

TALÂKAT (i. A.). Dil açıklığı, kolay ve serbestçe söz söyleyiş, Ar. selâset.

TALAMAK bk. Dalamak.

TÂLÂN (i. F.) (Türkçe: talan'dan Farsça'ya geçmiştir). Yağma, çapul.

TALAN (i.). Yağma.

TALAN (i.). «Alan» sıfatına uydurularak kullanılır. **Alan talan** = Karmakarışık.

TÂLÂN-GER (i. F.). Yağmacı, çapulcu.

TÂLÂN-GERÎ (i. F.). Yağmacılık, çapulculuk.

TALAPIMAK, TALAPSIMAK bk. Talapsımak.

TALAPSIMAK (f. A. T.). (dişi hayvan) Erkeğini istemek.

TALAŞ (i.). Tahta veya mâdenî şeylerin rendelenmesinden, eğelenmesinden veya destere ile kesilmesinden çıkan kırıntı ve ufantı: Tahta talaşı, bakır talaşı.

TAL'AT (i. A.). **1.** Yüz, çehre. **2.** Güzellik, güzel yüz.

TALÂVET (i. A.). Güzellik, tatlılık.

TALAZ, TALAS (i.). **1.** Dalga. **2.** İpek gibi beyaz ve yumuşak şeylerin karışıp kabarması, kabarık.

TALAZLANMAK (f.). **1.** (deniz vesaire) Dalgalanmak. **2.** (koyunlar) Sürü ile yürürken dalgalı bir şekil göstermek. **3.** (ipek vesaire) Kabarmak.

TALAZLIK (i.). Bazı kayık ve mavnaların küpeştesine baştan kıça kadar eklenen tahta.

TALAZZÎ (i. A. «lazâ» dan). Alevlenme, alev çıkarma.

TÂLE (f. A.). «Uzun olsun» mânâsınadır.

TALEB (i. A.). **1.** İsteme, dileme, arama: Hakkını taleb ediyor. **2.** Arzu, meyil, rağbet: Allah'ın rızasını taleb ediyorum. **Arz ve taleb** = (ticaret) Ticarî piyasada bir mala karşı gösterilen istek ve aranan malın piyasaya sürülmesi, Fr. offre et demande.

TALEBE (i. A. c.) (m. tâlib). Öğrenciler (teklik mânâsıyle de kullanılır). bk. Tâlib.

TALEBE-İ ULÛM (i. A.). Yüksek medrese talebesi.

TALEB-KÂR (i. F.). Taleb eden, dileyen, arayan; isteyen, arzu eden.

TALEP bk. Taleb.

TALER (i. Al.). Alman, Avusturya ve daha bazı milletlerin eski gümüş parası.

TALH (i. A. botanik). Zamk ağacı.

TALIKA (i. T.). Dört tekerlekli, beygirle çekilir kısa yük arabası.

TÂLÎ (i. A.) (mü. tâliye). **1.** Sonradan gelen, bir şeyin arkası sıra giden, zıddı: mukaddem. **2.** Kur'ân-ı Kerîm okuyucusu. **3.** (mantık) Kaziye'nin ikinci kısmı, zıddı: mukaddem. **4.** (askerlik) (Tanzimat ordusunda) Redif askerinin ikinci sınıfı.

TALÎ bk. Talih.

TALÎA (i. A. askerlik) (c. talâyî). Önden gidip yolu keşfeden asker, öncü, Fars. pîş-dâr.

TÂLİB (i. A. «taleb» den if.) (mü. tâlibe). **1.** İsteyen, taleb eden. **2.** İstekli, müşteri: Ben bu malın tâlibi değilim. **3.** İlim tahsil eden, öğrenci.

TALİH (TÂLÎ) (i. A. «tulû» dan if.) (mü. tâlia). **1.** Tulû eden, doğan. **2.** Baht, kısmet, kader: Tâlii yerinde. bk. Tâlî.

TALİHLİ (i.). Bahtı uygun olan, bahtiyar.

TALİHSİZ (i.). Bahtsız, kısmetsiz, bedbaht.

TALİHSİZLİK (i.). Baht uygunsuzluğu, bahtsızlık, bedbahtlık.

TÂLÎK (ka ile) (i. A.) (c. tâlikaat).

1. Asma: Avizeyi tavana tâlîk etti. **2.** Bir şartla bağlama. **3.** Geri bırakma, geciktirme: O işi gelecek seneye tâlîk ettiler. **4.** Başlıca İran ve Hindistan'da kullanılan bir yazı çeşidi: Hatt-ı tâlîk. (c.). Bir kitaba yazılan şerh ve açıklamalar: Birçok tâlîkaat kaleme almıştır.

TALİKA bk. Talıka.

TÂLÎL (i. A. «illet» ten mas.) (c. tâlîlât). İllet, sebep ve bahane gösterme. (edebiyat) **Hüsn-i tâlîl** = Gerçek olmayan, fakat güzel düşen uydurma sebep.

TÂLİM (TÂLÎM) (i. A. «ilm» den masdar) (c. tâlîmât). **1.** Öğretme, belletme. **2.** Okutma, ders verme, öğretim. **3.** Terimle alıştırma: Birine yazı, tanbur, şarkı tâlim etmek. Bu mânâ ile «öğrenme» yerinde de kullanılıp «yazı, tanbur tâlim ediyorum» denilir. **4.** Orduda askerî eğitim: Tâlim yapmak, ayak, silâh, ateş tâlimi; piyade, süvari, topçu tâlimi. **Tâlimat** = Birine sözle veya yazılı olarak, yapacağı şeyleri gösteren emir.

TALİMAR (i. denizcilik). Baltabaş olmayan geminin başında aşağıdan yukarıya ve ileriye doğru uzanan ağaç ki, ucuna baş şekli konur.

TALİMARLI (i. denizcilik). Talimarı olan gemi ki, olmayanına «baltabaş» denir.

TÂLÎMÂT bk. Tâlim.

TÂLİMAT-NÂME (i. A. F.). Yönetmelik. bk. Tâlim.

TÂLİMCİ (i.). Askeri tâlim ettiren subay.

TÂLİM-GÂH (i. A. F.). Askerlikte talim yapılan yer.

TÂLİM-HÂNE (i. F.). Askerin tâlim öğrenmesine mahsus yer ve meydan.

TÂLİMLİ (i.). **1.** mec. Talim öğrenmiş, talim etmiş (asker). **2.** Direktif ve emir almış: O, kendiliğinden söylemiyor, talimlidir.

TÂLİM-NÂME (i. A. F.). Çeşitli savaş manevralarını, malzemenin nasıl kullanılacağını her sınıfın vazife ve davranışlarını belirten kaideleri hâvi kitap.

TALK (i. A.) (F. «telk» ten Ar.'laşmış). Şeffaf taş şeklinde bir mâden ki, cam yapılmasına yaramakla beraber ateşe dayandığından ve kâğıt gibi makasla kesildiğinden sobanın kapı ve deliklerine konur ve böyle işlerde çok kullanılır.

TALKIM (i. botanik). Sapın ucunda meydana gelen çiçeklenme.

TALKIN (i.). Verdikleri nasihata kendileri uymayanlar için **âleme verir talkını kendi yutar salkımı** tâbirinde geçer.

TALKŞİST (i. A. Y.). Talktan meydana gelmiş şist.

TALLAHİ (i. A.) Mânâyı kuvvetlendirmek için vallahi ve billâhi'den sonra söylenir.

TALLI BİTKİLER (i. botanik). Bitkilerin ayrıldığı dört şubeden biri.

TALTÎF (i. A. «lutf» tan masdar) (c. taltîfât). **1.** Lutf etme, bir iyilik ederek gönlünü alma. **2.** (tıp) Yumuşatma, yumuşatacak bir ilâç kullanma.

TALVEG (I ince) (i. Al.). Bir vadinin en büyük meyil çizgisi ki, sular o çizgi boyunca akar.

TALYON (i. Y.). Hatmi.

TALYUM (i. L. Y. kimya). Tl senbolüyle gösterilen, tuzları ve bileşikleri zehirli bir eleman.

TAM (TÂMM) (i. A. «tamâm» dan if.) (mü. tâmme). **1.** Noksansız, bütün, eksiksiz. **2.** Mükemmel, kâmil, olgun: Tam insan. **3.** Tamamiyle, eksiksiz: Tam bir senedir.

TAM (i.). «T» ile başlar bazı sıfatlara girip mübalâğa gösterir: Tam-takır.

TAM (i.). Bakır cilâsı, dövme bakırın çarktan geçirilerek cilâ edilmesi. **Tam çarkı** = Bu cilâya mahsus çark. **Tam-takır kırmızı bakır** = Züğürtlük hakkında kullanılır.

TAMÂ (TAMAH) (i. A.). Doymazlık, çok arzu etme, hırs, açgözlülük. **Tamâ etmek** = Çok hırs ve arzu ile istemek, açgözlülük göstermek

TAMÂEN (i. A.). Hırs ve tamâ ile, açgözlülük sebebiyle: Büyüklüğüne tamâen o kavunu seçtiğim hâlde çürük çıktı.

TAMAH bk. Tamâ.

TAMAHKÂR bk. Tamâkâr.

TAMÂKÂR (i. F.). **1.** Hırs ve tamâ eden, açgözlü, doymaz. **2.** Mal ve parayı çok seven.

TAMÂKÂRLIK (TAMAHKÂRLIK) (i.). **1.** Açgözlülük, hırs, doymazlık. **2.** Mal ve parayı çok sevme, hasislik.

TAMAM (TAMÂM) (i. A.). **1.** Bitme, bitirme: Kitap tamam oldu; binayı tamam ettim. **2.** Olgunluğa erişme, eksiğini yerine getirme: Şimdi tahsilini tamam etti. **3.** Bitmiş: Bu ev tamam değildir. **4.** Eksiksiz, mükemmel, tam, bütün. **Bedr-i tâm** = On beş günlük ay. **5.** Hazır: Katar tamamdır. **6.** Uygun, muvafık, ne eksik ne fazla: Bu ceket size tamam geldi. **7.** Pekâlâ, münasip: Tamam öyle yaparız. **Tamamiyle, bi-tamâmihi, bi-tamamihâ** = Büsbütün, hepsi. **Nâ-tamâm** = Bitmemiş, eksik.

TAMÂMEN (i. A.). Bütün olarak, bütün bütün.

TAMÂMÎ (i. A.) (mü. tamâmiyye). Tamama, bütüne ait.

TAMÂMİYYET (i.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Tamlık, bütünlük. **Tamâmiyyet-i mülkiyye** = Mülk bütünlüğü, Fr. integrité terrioriale.

TAMAMLAMAK (f.). **1.** Tamam etmek, eksiğini doldurmak. **2.** Bitirmek: Artık bugün şu kitabı tamamlayalım.

TAMAMLANMAK (f.). **1.** Tam ve eksiksiz olmak, doldurulmak. **2.** Bitirilmek: Kazdırmakta olduğum kuyu tamamlanmadı gitti.

TAMAMLATMAK (f.). **1.** Tamam hâle getirtmek, eksiğini doldurtmak. **2.** Bitirtmek.

TAMAT (i.). Bir cins yaban ördeği.

TÂMÂT (i. A. c.). Saçma-sapan sözler.

TAMGA bk. Damga.

TÂMÎD (i. A.). Vaftiz etme.

TÂMÎK (i. A. «umk» tan masdar) (c. tâmîkaat). **1.** Derinleştirme, derin kazma: Temelleri bir iki arşın daha tâmîk etmek gerekiyor. **2.** Pek derin ve gerçeğine varacak şekilde incelemek: Bu meseleyi tâmîk etmeli.

TÂMÎM (i. A. «umûm» dan masdar). Bir işi hususîlikten çıkarıp genişletme, yayma, umumîleştirme; genelge (uyd. k.).

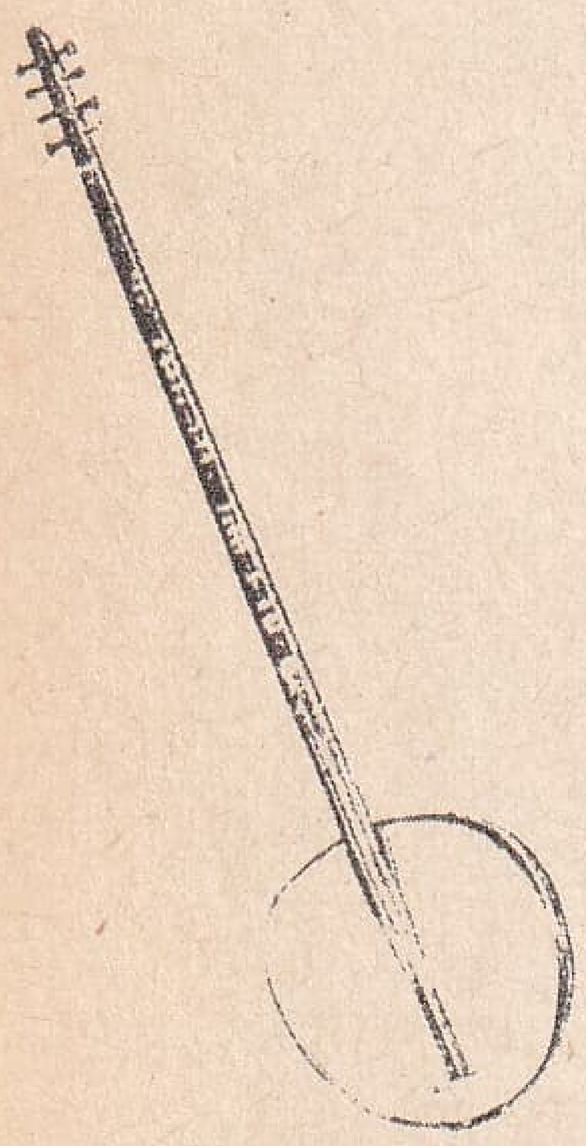

Tanbur

TÂMÎMEN (i. A.). Umuma ait olacak şekilde yayarak.

TÂMİR (TÂMÎR) (i. A.) (c. tâmirât). Bozuk bir şeyi düzeltme, vîrân bir şeyi mâmûr etme, onarma: Evi tâmir etmek.

TÂMİYE (i. A.). **1.** Körletme. **2.** Îmâ yoluyle anlatma. **3.** (edebiyat) Ebced hesabıyla bir tarihin eksiğini doldurmak veya fazlasını çıkarmak için yapılan îmâ.

TAMLAMA (i. gramer) (y. k.). İsim veya sıfat takımı terkibi. **Belirtili tamlama** = —in ekiyle yapılmış tamlama (duvarın sıvası gibi). **Belirtisiz tamlama** = Tamlayanı eksik olan tamlama (duvar sıvası) gibi.

TAMLANAN (i. gramer) (y. k.). Bir tamlamada belirtilen.

TAMLAYAN (i. gramer) (y. k.). Bir tamlamada belirten.

TAMPERAMAN (i. Fr.) (musiki). Batı musikisinde bir sekizliyi 12 eşit parçaya bölen sistem.

TAMPON (i. Fr.). **1.** Tıpta kanı silmek, durdurmak için kullanılan gaz bezi topağı. **2.** Otomobil ve vagonlarda çarpışma tesirini azaltacak tertibat. **Tampon devlet** = İki ülke arasında bulunan devlet.

TAMS (i. A. tıp). Âdet görme, Ar. hayz.

TAMSAYI (i.). **1.** Bir bütünü meydana getiren tekler için kararlaşmış bulunan sayı, Osm. aded-i mürettep. **2.** Kesirsiz sayı, Osm. adet-i tam.

TAMTAKIR (i.). Tamamen boş. bk. Tam.

TAMTAM (i. Afrika yerli dillerinden) (musiki) Bazı orkestraya da alınan Afrika menşeli vurma âleti.

TAMU (aslı: **TAMUĞ**) (i.). Cehennem.

TAN (i.). Fecir, şafak. **Tan atmak** = Şafak sökmek. **Tanyeri** = Güneşin doğduğu taraf. **Tanyeri ağarmak** = Şafak atmak.

TAN (i.). Hayret, şaşma. **Ne tan?** = Ne aceb? **Tan kalmak** = Şaşakalmak, donakalmak.

TÂN, TÂ'N (i. A.). Sövme, ayıplama, yerme.

TANÂBÎR (i. A. c.) (musiki). Tanburlar. bk. Tanbur.

TANASSUR (i. A.). Hıristiyan olma, başka dinden Hıristiyan'lığa girme.

TANBÛL (i. F.). Hindliler'in diş ve dudaklarını karartmak için çiğnedikleri bir cins yaprak.

TANBUR (TANBÛR) (i. A.) (c. tanâbîr) (musiki). Türk musikisinin en tanınmış mızraplı çalgısı.

TANBURA (i.) (musiki). Türk halk musikisinde mızraplı bir çalgı.

TANBURACI (i.). Tanbura çalan san'atkâr.

TANBÛRÎ (i. A.). Tanbur çalan san'atkâr.

TANDIR (i.). **1.** Ufak fırın. **2.** El ve ayak ısıtmaya mahsus üstü kapalı küçük mangal. **3.** Kışın ısınmak üzere odanın ortasına konan bir mangalla onun üzerindeki bir kafes ve bunun üzerine açılmış pek geniş bir yorgan veya kebeden ibâret ısıtma vasıtası ki, mangalın etrafına toplanıp ayaklarını mangala doğru uzatanlar yorgan veya kebeyi üstlerine çekerler. **Tandır yorganı, kebesi** = Anılan yorgan veya kebe. **Tandır kebabı** = Üstü örtülerek buğu ile pişen bir çeşit kebap. **El tandırı** = El ısıtmaya mahsus içi sıcak su ile dolu yuvarlak kap.

TANDIR-NÂME (i.). **1.** Yukarıda târif olunan tandırın altında pinekleyen tenbellerden birinin okuyup veya söyleyip diğerlerinin dinledikleri masal. **2.** mec. Asılsız fasılsız şey, saçma sapan söz.

TÂNE (i. A.). Sövme, ayıplama, zem,

zemmetme. **Tâne atmak, tâne-zen olmak** = Sövmek, tânetmek.

TANE (i.) (Fars. aslı: dâne). **1.** Habbe: Buğday tanesi. **2.** Tohum, ekilen habbe: Tane ekmek, serpmek. **3.** Ateşli silâhlara doldurulan mermi, kurşun, gülle. **4.** Adet, miktar, sayı: Bir tane ceviz, beş tane karpuz (canlılar için kullanılması yanlış ve yersizdir). **Tane tane** = Taneleri ayrı ayrı olan: Tane tane bir pilâv pişirir; sözlerini tane tane söyler. **Taneye gelmek** = Ekin başak bağlamak, tohuma gelmek.

TANELEMEK (f.). Tane tane etmek: Narı tanelemek.

TANELENDİRMEK bk. Taneletmek.

TANELETMEK (f.). Tane tane ettirmek: Şu narları kime taneletmeli?

TANELİ (i.). **1.** Taneleri olan, tanelerden mürekkep: Granit taşı taneli olur. **2.** Taneleri biribirinden ayrı ve dağınık olan: Taneli pilâv.

TANEN (i. Fr.). Çeşitli bitkilerde bulunan buruk lezzetli bir madde ki, sepicilikte ve hekimlikte kullanılır.

TANGENT bk. Tanjant.

TANGIR TANGIR (i. ses taklidi). Boş bir kazana vurulduğu zaman çıktığı gibi kaba ve çınlayıcı sesleri anlatır.

TANGUR TUNGUR (i. ses taklidi). Kazan gibi bir şey yuvarlanırken çıkan gürültüyü anlatır.

TANGO (i. İsp.) (musiki). Arjantin menşeli bir dans.

TANIDIK (i.). Tanışılıp konuşulan kimse, bildik.

TANIK (i.) (y. k.). Şahit.

TANIKLIK (i.). **1.** Şahitlik. **2.** Nişan, alâmet, ispat.

TANILMAK (f.). Bilinmek, Osm. mârûf olmak: O, bu memlekette tanılmıyor.

TANIM (i.) (uyd. k.). Târif.

TANIMAK (f.). **1.** Birisini bilmek: Ben, bu adamı tanımıyorum; kendisi beni tanıyor. **2.** Fark etmek, ayırmak, kim olduğunu seçmek, teşhis etmek: Sizi birdenbire tanıyamadım. **3.** Kabûl ve tasdik etmek, inanmak: Allah'ı tanımayan adamdan ne umulur? **4.** İtaat etmek: Küçük, büyüğü tanımazsa onunla iş görülemez.

TANIMLAMAK (f.) (uyd. k.). Târif etmek.

TANINMAK (f.). Bilinmek, Osm. mârûf olmak: O, bu memlekette daha tanınmıyor.

TANINMIŞ (i.). Ünlü, meşhur.

TANIŞ (i.). Tanıdık kimse.

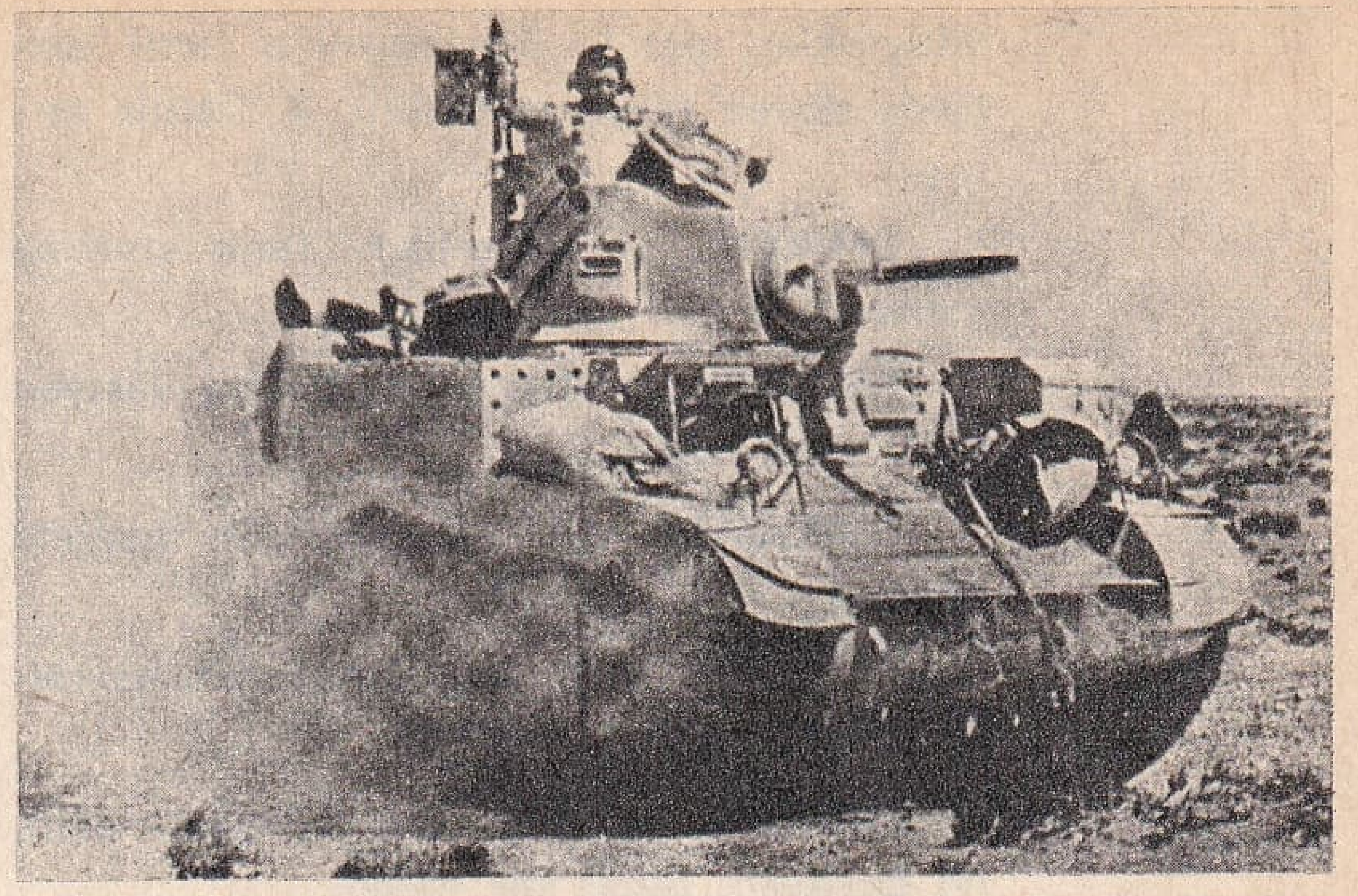

Tank

TANIŞIK (i.). Tanıdık.

TANIŞIKLIK (i.). Birbirini karşılıklı olarak tanımış bulunma.

TANIŞMAK (f.). Birbirini tanımak: Bir görüşmede tanıştık.

TANIŞTIRMAK (f.). Birbirini tanımıyanların tanışmasını temin etmek.

TANITILMAK (f.). Tanıtmak işine konu olmak.

TANITMAK (f.). **1.** Bildirmek, kim olduğunu anlatmak: Onu bana siz tanıttınız; kendisini tanımıyordum, kimse de tanıtmadı. **2.** Kabûl ve tasdik ettirmek, itiraf ettirmek: Bize Allah'ın birliğini tanıtan Peygamberimiz'dir («tanıttırmak» yanlıştır).

TÂNÎF (i. A.) (c. tânîfât). Şiddetle azarlama, darılma.

TANÎN (i. A.). Sesin bir müddet devam edip işitilmesi, tınlama, çınlama: Çanın tanîni birkaç dakika sonra kulağımıza aksediyordu.

TANÎN-ENDÂZ (i. F., Ar. tanîn = çınlama, Fars. endâhten = atmak). Tanîn bırakan, tınlayan, çınlayan: Çıngırağın sesi etrafa tanîn-endâz oluyordu.

TANÎNÎ (i. A.) (musiki). 9 koma yani tam ses değerinde (diyez, bemol vs.).

TANÎNÎ ARALIĞI (i. A. T.) (musiki). 9 komalık tam ses aralığı.

TANÎNÎ BEMOLÜ (i. A. Fr. T.) (musiki). Çifte bemol.

TANÎNÎ DİYEZİ (i. A. Fr. T.) (musiki). Çifte diyez.

TANJANT (i. Fr. matematik). Trigonometride bir açının tepesini merkez alarak yarı çapı 1 olan bir çember çizdikten sonra açının birinci kenarının çemberi kestiği noktadan çembere çizilen teğet üzerinden açının ikinci kenarının ayırdığı AT doğru parçası uzunluğunun cebrî değeri.

TANK (i. İng.). **1.** Zırhlı ve silâhlı,

tekerlekleri paletlerden yapılma tırtıl üzerinde dönen savaş otomobili. **2.** Demir sarnıç.

TANKÇI (i. askerlik). Tank sınıfına mensup.

TANKER (i. İng.). Akaryakıt taşıyan gemi veya kamyon.

TANLAMAK (f.). Şaşakalmak, hayrete düşmek.

TANMAK (f.). Taaccüb etmek, hayrette kalmak.

TANNÂN (i. A.). Çok tınlayıcı olan, iyi çınlayan, güzel ses veren.

TANNÂZ (i. A.). Herkesle eğlenen, alaycı.

TANRI (i.) («gökyüzü» ve «şafak» demek olan «tan» dan). İlâh, Mevlâ, Hudâ, Çalap, mâbud: Tanrı'nın kulu. **Tanrı'nın günü** = Bütün gün.

TANRIÇA (i.). Kadın Tanrı, ilâhe.

TANRILAŞTIRMAK (f.). Tanrı yerine koymak, Osm. te'lîh etmek.

TANRILIK (i.). **1.** Allahlık. **2.** Ulûhiyyete ait, ilâhî. **Tanrılık söz** = Doğru ve insaflı söz.

TANSÎF (i. A. «nısf» dan). Yarıya bölme, iki eşit kısma ayırma.

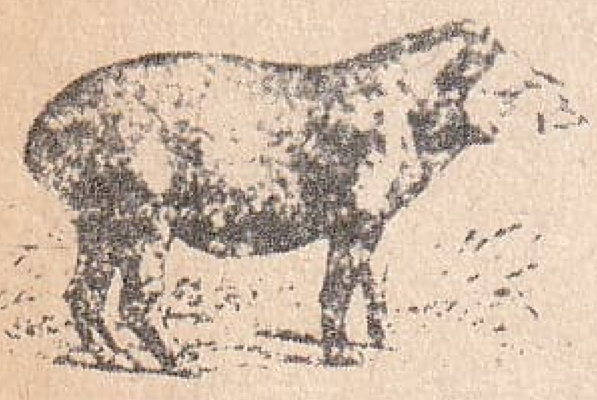

Tapir

TANSÎR (i. A.). Hıristiyan etme, Nasrânî yapma.

TANSÎS (i. A. «nass» tan). kayıtları teferruatıyla beraber iyice tetkik etme.

TANSİYON (i. Fr. tension arterielle'den kısaltılmış). **1.** Kanın atardamarlara yaptığı basınç. **2.** mec. (bilhassa siyasî anlamda) Gerginlik: Tansiyon yükselmek, düşmek.

TANŞÎT (i. A. «neşât» tan masdar). Şenlendirme, keyiflendirme.

TANTAL (i. kimya). Ta senbolüyle gösterilen siyah bir toz hâlinde elde edilen bir eleman.

TANTANA (i. A.). Şâşaa, debdebe, hazmet.

TANTANALI (i.). Tantana ile, tantana sahibi.

TANYERİ bk. Tan.

TANZÎF (i. A. «nezâfet» ten masdar) (c. tanzîfât). **1.** Temizleme: Bahçeyi tanzîf etmekle meşgulüm. **2.** Belediyenin, şehrin sokaklarını ve her tarafını temiz tutmak ve süprüntüleri kaldırtmak görevi.

TANZÎFÂT (i. A.). Belediye tarafından yaptırılan temizlik işleri. **Tanzifat amelesi** = Sokakları süpüren amele, çöpçü.

TANZİM (TANZÎM) (i. A. «nazm» dan masdar) (c. tanzîmât). **1.** Sıralama, sıraya koyma, dizme: İncileri tanzim etmek. **2.** Nizam verme, nizamına koyma, düzenleme, düzeltme: Bahçeyi, salonu tanzim ediyor. **3.** Tertip etme, kaleme alma, telif etme, yazma: Bir kasîde, bir makale tanzim etti. **4.** Islah: Mâliyeyi tanzim ettiler. **5.** İdare işlerinde düzen, yeni düzen: Tanzîmât-ı askeriyye; tanzîmât-ı mülkiyye; tanzîmât-ı hayriyye. **Tanzîmât Devri** = Türkiye tarihinde 1839 Gülhâne Hatt-ı Hümâyûnu ile ilân edilen yeni düzen. 1839 - 1871 devresi ki, ilk demokrasi tecrübesidir.

TANZİMATÇI (i.) **1.** Tanzimat taraftarı. **2.** Tanzimat hareketinde vazife almış olan kimse.

TANZÎR (i. A. «nazar» dan masdar). **1.** Benzetme. **2.** (edebiyat) Bir şiirin benzerini ve taklidini yapma (Arapça'da büsbütün başka mânâlara gelir).

TANZÎREN (i. A.). Nazîre olarak, tanzir ederek, benzetme suretiyle.

TAPA, TIPA (i.). Şişe vesaire tıkacı olan mantar. **Tıpa burgusu** = Şişe tapası çıkaracak burgu. mec. **Tapayı atmak** = Patlatmak.

TAPAN (i.). Tohumun üzerini toprakla örtmek için tarlada gezdirilen ağaçtan geniş âlet.

TAPINAK (i.) (uyd. k.). Mâbet.

TAPINICI (i.). Tapınan, âbid, ibâdet eden.

TAPINIŞ (i.). İbâdet, Fars. perestiş.

TAPINMA bk. Tapınış.

TAPINMAK (f.). **1.** İbâdet etmek, Osm. perestiş eylemek: Puta tapmak; ateşe tapanlar. **2.** Tapınma derecesinde sevmek, Osm. meftûn olmak: İdaresi altında bulunanlar kendisine tapınırlar.

TAPIR (i. ses taklidi kelime). Tapır tapır, tapır tupur.

TAPIŞTIRMAK (f.). **1.** Arattırmak. **2.** Ismarlamak, sipariş etmek.

TAPİR (i.). Toynaklı memelilerden iki metre uzunluğunda kısa hortumlu bir hayvan cinsi (tapirus).

TAPMAK bk. Tapınmak.

TAPON (i. Al. argo). Aşağılık, düşük vasıflı.

TAPŞIRMAK (f.). **1.** Arattırmak. **2.** Ismarlamak, sipariş etmek.

TAPTAZE (i.). Çok taze.

TAPTIRMAK (f.). İbâdet ettirmek. **Halka kendini taptırmış** = Kendini çok sevdirmiş.

TAPU (i.) (aslı: tapuğ = baş eğme, itaat etme). Mülkiyet senedi.

TAPYOKA (i. Brezilya yerlilerinin dilinden). Manyok adlı bitkiden elde edilen nişasta.

TÂR (i. F.) (musiki). Telli bir çalgı.

TÂR (i. F.). **1.** Tel, iplik. **Târ târ** = Tel tel. **2.** Dokuma ipliği. **Târ-ı ankebût** = Örümcekağı.

TÂR (i. F.). Karanlık.

TARAB (i. A.). Sevinç, şenlik, ferah, sevinçten gelen coşkunluk ve tepinme: Taraba gelmek; tarab vermek.

TARAB-ENGÎZ (i. F., Ar. tarab = sevinç, Fars. engîhten = koparmak). Sevinç veren: Tarab-engîz bir hava, bir makam.

TÂRÂC (i. F.). Yağma, çapul.

TARAÇA (i. İ.). Oturup hava almaya yarayan etrafı açık yüksekçe seki.

TARAF (i. A.) (c. etrâf, tarafîn). **1.** Yan, cihet, üst ve alt, ön ve arka, sağ ve sol gibi cihetlerin herbiri: Ön taraf, arka taraf, üst taraf, alt taraf, yan taraf, sağ taraf, sol taraf. **2.** Yer, memleket, kıt'a, ülke, cihet: Bazı taraflara yağmur yağdı; o tarafların meyvesi güzeldir. **3.** İnd, nezd, yan: Tarafınıza gönderildi, tarafınızdan geldi. **4.** Taraftarlık, tarafgirlik, koruma: Siz onun tarafını tutuyorsunuz; o, sizden tarafa çıkıyor. **5.** Fırka, parti, bölük, aralarında muhalefet bulunan kısımların herbiri: Onlar iki taraf olmuşlar, birkaç tarafa ayrılmışlar. **6.** Muharebe veya muhâkemede yahut güreş ve oyun gibi bir müsabakada bulunan iki muhalif şahıs veya topluluğun herbiri: Bir tarafın vekili geldi öbür taraf daha vekil göndermedi. **Alt taraf** = Ar. mâbaad: Romanın alt tarafını yarın okuyacaksınız. **Üst taraf** = **1.** Ar. mâkabl: Bunun üst tarafını okuduk. **2.** Fazla, artık, kalan, bakıyye: Üst tarafını sonra veririm. **O taraf** = Orası. **Bu taraf** = Burası. **Bir taraftan** = Bir yönden. **Ber-taraf** = Aradan çıkmış: O mesele ber-taraf oldu; orası ber-taraf. **Onu ber-taraf et** = O, şöyle dursun, onu şöyle bırak, aradan çıkar. **Bî-taraf** = Tarafsız. **Taraf taraf** = Cihet cihet, her yanda. **Taraf tutmak** = Taraftarlık etmek. **Her taraf** = Her yer, her cihet, her yan. **Her taraftan** = Her yerden veya herkesten. **Hiçbir taraftan** = Hiçbir yerden veya hiç kimseden: Hiçbir taraftan yardım beklemiyorum. **7.** Havali, civarlar: Etrafta yağmur yağdı. **Etrâf-ı erbaa** = Dört cihet.

TARAF-DÂR, TARAFTAR (i. F., Ar. taraf, Fars. dâşten = tutmak). Birinin tarafını, bir tarafı tutan.

TARAF-DÂRÎ (i. F.). Taraftarlık.

TARAFDARLIK (i. F.). Taraf tutma.

TARAFEYN (i. A.). İki taraf.

TARAF-GÎR (i. F., Ar. taraf, Fars. giriften = tutmak) (c. F. tarafgîrân). Taraf tutan, taraftar.

TARAF-GÎRÎ (i. F.). Taraf tutma, taraf çekme, taraftarlık, Osm. tarafgirlik.

TARAFGİRLİK bk. Tarafgirî.

TARAFÎN (i. A. c.) (m. taraf). bk. Taraf.

TARAFLI (i.). **1.** Yan ve ciheti olan. **İki taraflı** = İki tarafı olan. **Üç taraflı** = Üç yanı olan, üç tarafa da mensup bulunan. **2.** Taraftarları çok olan.

TARAFSIZ (i.). Taraf tutmayan, Osm. bî-taraf.

TARAFTAR bk. Tarafdar.

TARAF TARAF (i.). Yer yer, kısım kısım.

TARÂİK (i. A. c.) (m. tarîkat). Tarîkatler. bk. Tarîkat.

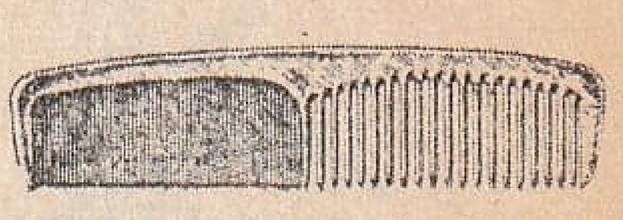
Tarak

TARAK (i.). **1.** Saç ve sakal kıllarını birbirlerinden ayırıp temizlemeye ve düzeltmeye yarayan dişli âlet ki, ekseriya şimşir, boynuz, kemik, fildişi, abanos ve çeşitli plastik maddelerden yapılır, Ar. meşt, Fars. şâne: Saç tarağı; sakal tarağı; seyrek tarak; sık tarak. **2.** Çulha tezgâhında ipliklerin geçirilmesine mahsus tarak şeklinde pek sık telli âlet: Bezi tarağa koymak. **3.** Yün ve keten açıp ayıklamaya mahsus âlet: Yün tarağı, keten tarağı. **4.** Taşçıların taşları düzeltmeye mahsus ufak dişli çelik kalemi: Taşçı tarağı; tarakla düzeltmek. **5.** Toprağı çekip düzeltmek için enli ve birçok kısa dişli çapa şeklinde tahta veya demirden bahçıvan âleti, gelberi, tırmık: Toprağı kazdıktan sonra tarakla düzeltmeli. **6.** Suyun dibindeki çamur vs. yi ayıklamaya mahsus geniş kazma şeklinde âlet. **7.** Liman ve nehir vesairenin altını temizlemeye mahsus makineli duba: Limanı temizlemek için büyük bir tarak lâzım. **8.** Kadınların saçlarını tutturmak ve bu vesile ile de süs için başlarına taktıkları tarak gibi süs âleti: Başında elmaslı bir tarak, bağa bir tarak vardı. **9.** Bazı kuşların başında bulunan yassı ve yelpaze şeklinde tüy, tepelik. **10.** El ve ayak parmaklarının bağlı bulundukları kemikler: Ayağının tarağı yüksektir; elinin tarağı geniştir. **11.** Balığın nefes yerine su alıp verdiği delikleri kapayan kulak gibi kanatçıklar, Ar. galsame: Balık tarağı. **12.** İstridye gibi kabuğu diş diş bir cins deniz böceği. **Tarakotu** = Bir bitki. **Bin tarakta bezi vardır** = Çok işe birden teşebbüs etmiştir.

TARAKÇI (i.). Tarak yapan veya satan: Tarakçılar çarşısı.

TARAKÇILIK (i.). Tarakçı işi ve ticareti: Tarakçılıkla geçiniyor.

TARAKLAMA (i.). **1.** Tarakla düzeltme, temizleme. **2.** Tarakla yapılmış, tarak işi. **3.** Zemin boya üzerine tarak şeklinde gölge yaparak işlenen nakışla süslenmiş: Taraklama boyanmıştı.

TARAKLAMAK (f.). **1.** Bahçe topraklarını tarakla düzeltmek: Şu yolları güzelce taraklamalı. **2.** Suyun altını tarakla temizlemek: Limanı birkaç yılda bir taraklamak şarttır.

TARAKLANMAK (f.). **1.** Tarakla tesviye olunmak: Bahçe öyle taraklanmaz. **2.** Temizlenmek ve tasfiye olunmak: Bu liman kaç yıldan beri taraklanmadı.

Tarçın

TARAKLATMAK (f.). **1.** Bahçe topraklarını tarakla düzelttirmek: Şu küçük tarlaları bahçıvana taraklatmalı. **2.** Havuz, nehir, liman vesairenin dibini ayıklatmak: Şu limanı birine taraklatmak lâzımdır.

TARAKLI (i.). **1.** Başında yelpaze şeklinde sorgucu olan: Taraklı kuş. **2.** Diş diş nakışlı: Taraklı kumaş. **3.** Parmaklarının üst tarafındaki tarağı enli: Taraklı ayak.

TARAKLILAR (i. zooloji). Selenterelerin jelatinli deniz hayvanlarını içine alan sınıfı.

TARAKOTUGİLLER (i. botanik). Bitişik taçyapraklı ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

TARAMA (i.). **1.** Taramak işi. **2.** Topografyada, haritalarda yükseklikleri çizgiyle gösterme usûlü: Tarama öğrenmek; taramayı güzel yapmak. **Tarama havyar** = Diş diş duran bir cins havyar. **Tarama** = Sahte ve değersiz havyar taklidi.

TARAMAK (f.). **1.** Saç, sakal vesaireyi tarakla ayırıp temizlemek: Başını, sakalını, çocuğunu taramak. **2.** Yün ve keteni tarak denilen âletle açmak: Şiltenin yününü taramak. **3.** Taşı, dişli çelik kalemle tesviye etmek: Bu mermeri iyi taramamışlar. **4.** Her tarafını açıp bakmak, karıştırmak: Bütün eşyayı arayıp taradılar. **5.** mec. Hırsızlık maksadiyle karıştırmak: Yankesiciler adamcağızını cebini taramışlar. **6.** (denizcilik) Tarak dubasıyle deniz dibini temizleyip derinleştirmek. **Arayıp taramak** = Etraflıca sorup anlamak, araştırma yapmak. (denizcilik). **Demir taramak** = Gemi rüzgâr veya akıntıya uyarak demiri sürüklemek.

TARANGA (i.). Bir çeşit tatlı su balığı. Kurusu ringa diye satılır (abramis brama).

TARANMAK (f.). Kendi kendini, yani kendi başını veya sakalını taramak: Sabahleyin daha taranmamıştım.

TARANTI (i.). Taramaktan çıkan süprüntü, dökülen kıllar vesaire.

TARASSUD (i. A. «rasad» dan masdar). Gözetme, bekleme, dikkatle bekleme: Tarassud etmek.

TARATMAK (f.). **1.** Taramaya zorlama veya müsaade etmek: Çocukları kime taratıyorsunuz; kendi saçını başkasına taratıyor; bu çocuk kendini taratmıyor. **2.** Taş ve mermeri tarak denilen dişli çelik kalemle kazdırmak, düzeltmek: Şu taşları taratmalı. **3.** Havuz veya deniz dibini tarak denilen kazma şeklinde kürekle veya bu işi gören duba ile ayıklatmak: Havuzu, limanı taratmak. **Aratıp taratmak** = Her tarafını karıştırarak teftiş ettirmek.

TARATOR (i.). Fındık veya ceviziçi ezmesiyle ekmek içi, sirke ve sarmısaktan yapılan salça ki, bazı yemeklere ve salatalara konur.

TARÂVET (i. A.). Körpe, taze olma, tazelik: Çehrenin tarâveti.

TARAVETLİ (i.). Taze; yüzü pek tarâvetlidir.

TARAZ (i.). Taramaktan olan pürüz.

TARAZLANMAK (f.). (ipeğin) Tel tel pürüzleri çıkmak, pürtükleri kalkmak.

TARÇIN (i. F.). Defnegillerden bir ağaç ve bunun baharat olarak kullanılan kokulu kabuğu.

TARD (i. A.). **1.** Kovma, sürme, çıkarma: Onu hizmetinden, evinden tard etti. **2.** Bir subayın askerlikten çıkarılarak rütbesinin kaldırılması cezası: Tard cezasına mahkûm oldu, tardına karar verildi. **Memuriyetten tard** = (hukuk) Memurun memurluk görevinden alınma cezası.

TARDİYYE (i. A. edebiyat). Bir mesnevî arasında bir münasebetle söylenen gazel ve başka formda şiir.

TÂRE (i. A.). Defa, kerre.

TÂREM (i. F.). **1.** Çardak. **2.** Kubbe, künbed. **3.** Gök, gökyüzü, gökkubbe.

TARET (i. İng.). Harp gemilerinde veya kalelerde topun makine kısmını ve topçuları koruma maksadıyla yapılan zırhlı kule.

TÂRETEN (i. A.). Bir kere veya bazı kere, daha sonra.

TAREYÂN (i. A.). Geliverme, oluverme, birdenbire çıkma.

TARF (i. A.). **1.** «Taraf» tan hafifletilmiştir, bazen şiirde kullanılır. bk. Taraf. **2.** Bakış, nazar. **3.** Göz ucu.

TARFE (i. A.). Gözkapağının bir kere açılıp kapanması. **Tarfetü'l-aynda** = Göz yumup açıncaya kadar, bir lâhzada.

TARİH (TÂRÎH) (i. A.) (c. tevârîh). **1.** Olayın olduğu veya bir mektup vesairenin yazıldığı vakit, gün, ay ve senesi: Bu

mektubun tarihi nedir? Hangi tarihte yazıldı? **2.** Bu vakti tâyin eden rakam ve yazı: Tarih atmak. **3.** Ebced hesabiyle bir olayı gösteren mısrâ, cümle, kelime vs.: Tarih söylemek. **4.** Geçmiş olayları, tarihin başlangıcı olan yazının keşfinden başlayarak, belirli devreler ve yerler içinde inceleyen ilim ve eser: Tarih yazmak, tarih okumak, tarih dersi vermek. **Târîh-ı mutavassıt** = Ortaçağ tarihi. **Târîh-ı ahîr** = Yeniçağ tarihi. **Târîh-ı muâsır** = Yakınçağ ve sonrasının tarihi. **Târîh-i tabîî** = Botanik, jeoloji ve mineroloji.

TARHAN (i.). Eski Türk toplumunda asılzâde.

TARHANA (i.). Ekşimiş süt veya yoğurt ile undan ve bazen et suyu eklenerek yapılan ve kurutularak toz hâline getirilen bir madde ki, kışın pişirilip çorbası yapılır: Tarhana çorbası.

TARHÂNÎ (i. T. A.). Doğu Türk şiir ve musikisinde bir form.

TARH-EFGEN (i. F., Ar. tarh = düzen, Fars. efgenden = atmak). bk. Tarhendâz.

TARH-ENDÂZ (i. F., Ar. tarh = düzen, Fars. endâhten = atmak). Düzenleyen, kuran, tertip eden.

TARHÛN (i. A., Y.'dan, botanik). Güzel kokusu olan bir cins bitki.

TÂRIK (i. A.). Zühre gezegeni.

TARIM (i.) (uyd. k.). Ziraat.

TÂRIM (i. F.). Yüksek dam ve kubbe. mec. Gök, semâ.

TÂRÎ (i. A. «tırâ» dan if.) (mü. târiyye). Ârız, ansızın bir şahıs veya şeyde ortaya çıkan: Gözlerine bir hastalık târî oldu.

TÂRİB (i. A. «Arab» tan mas.). Arap' laştırma.

TÂRİD (i. A.). Kovulmuş, çıkartılmış, tardedilmiş.

TARİF (TÂRÎF) (i. A. «irfân» dan mas.) (c. târîfât). **1.** Etraflıca hususiyetlerini belirterek bildirme: Evini bana tarif etti; bir yemek tarif edeyim; insan tarifle her yeri bulabilir. **2.** Bir ilim ve fenne ait bir meseleyi ilmî şekilde anlatma: Coğrafyada nehri nasıl tarif edersiniz? **3. Harf-i târîf** = Fransızca, Arapça, Almanca, İngilizce gibi dillerde isimleri belirten kelime. Her dilde ve Türkçe'de yoktur.

TARİFE (TÂRİFE) (i. A.). **1.** Fiyat listesi: Lokanta tarifesi. **2.** Nakil vasıtalarının gidiş, geliş saatlerini bildiren liste: Vapur tarifesi. **3.** Bir şeyin nasıl kullanılacağını anlatan kâğıt: İlâç tarifesi.

TÂRÎF-NÂME (i. A. F.). Bir şeyin yapılışını, kullanılışını anlatan yazı.

TARİHÇE (i. A. F.). Tarih hulâsası, kısa tarih.

TARİHÇİ (i.). Tarih bilgini (tarih öğretmeni mânâsıyle kullanılması yanlıştır).

TARİHÎ (TÂRÎHÎ) (i. A.) (mü. târîhiyye). Tarih ilmine, tarihe ait.

TARİHLİ (i.). Tarihi yazılmış, üzerinde bir tarih taşıyan: ... tarihli mektubu aldım.

TÂRÎH-NÜVÎS (i. F. A.). Tarih yazan.

TARİHSİZ (i.). Tarihi atılmamış, yazıldığı vakit yani gün, ay ve yılı kaydolunmamış: Tarihsiz bir mektup aldım.

TARÎK (ka ile) (i. A.) (c. turûk). **1.** Yol. **2.** Meslek, herkesin geçinmek için tuttuğu yol: Tarîk-ı ilmiyye, tarîk-ı askeriyye. **3.** Tasavvufta tutulan yol, tarîkat: Tarîk-ı Mevlevî, Tarîk-ı Nakşıbendî. **4.** Seçilen yol, tutum: Tarîk-ı Hak. **Kat-ı tarîk etmek** = Çabuk erişmek. **Kutta-i tarîk** = Eşkıyâ, haydut.

TÂRÎK (i. F.). Karanlık.

TÂRİK (i. A. «terk» ten if.). Bırakan, terkeden, vazgeçen. **Târik-i dünyâ** = Dünyadan el, etek çekip münzevî olan.

TÂRÎK (ka ile) (i. A. «arak» tan masdar) (tıp). Terletme, tere batırma.

TARÎKA bk. Tarîkat.

TARÎKAT (i. A.) (c. «tarâik», «turûk») (Arapça terkiplerde «tarîka» şeklinde kullanılır). **1.** Yol, meslek. **2.** Tasavvuf ekolü: Mevlevî, Bektaşî tarîkatleri.

TARİKAT MUSİKİSİ (i.). Türk dinî musikisinin cami musikisinden sonra ikinci dalı, tasavvuf musikisi.

TÂRİYE (i. A.). Soyma, çıplak etme.

TÂRİZ (TÂRÎZ) (i. A. «arz» dan masdar) (c. târîzât). Dolayısıyle dokunacak söz söyleme, açıktan olmayarak dokunma: Bu söz bana târizdir.

TÂRÎZEN (i. A.). Târiz yoluyla: Bu sözü bana târîzen söyledi.

TARLA (i. «taramak» tan). **1.** Tahıl vesaire ekilen belirli toprak: Buğday, arpa, pirinç tarlası; tarlayı, tarlada işlemek. **2.** Bahçenin bir çeşit sebze ve çiçek ekmek üzere ayrılmış parçası: Çiçek, sebze, bahçe tarlası. **Tarla açmak** = Ham veya çalılık ve taşlık yeri kirizme edip tarlaya çevirmek. **Tarlasıçanı** = Kırsıçanı, farenin büyüğü. **Tarlakuşu** = Arapça kanberâ denilen bir küçük kuş.

TARLAKOZ, DARLAKOZ (i. denizcilik). Alamanadan küçük, iki çifte balıkçı kayığı.

TÂRMÂR, TÂRÜMÂR (i. F.). Karmakarışık, dağınık, perâkende, perişan: Zülf-i târmâr.

TARPAN (i.). Yabanî at.

TARRÂKA (i. A.). Gümbürtü.

TARRÂR (i. A.). Yankesici, dolandırıcı.

TARSÎ (i. A.) (c. tarsîât). **1.** Mücevher kakarak süsleme: Bir kılıcı, kutuyu, nişanı tarsî etmek. **2.** (edebiyat). Benzer sözlerle yapılan bir edebî san'at.

TARSÎN (i. A. «resânet» ten masdar). Sağlamlaştırma, sağlam, kuvvetli yapma.

TARSÎS (i. A. «rasâs» tan masdar) (kimya). Kurşunlama, kurşuna çevirme.

TART bk. Tard.

TARTAGAN, DARDAĞAN (i.). Perişan, dağınık: Dardağan sarık. Daha mübalâğa için «darmadağın» denilir. **Dardağan darısı** = Lânetleme niyetiyle saçılan darı. bk. Dardağan, darmadağın.

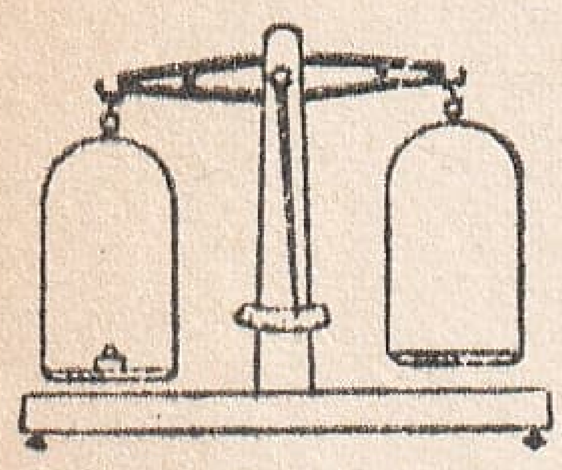

Tartı âletlerinden hassas terazi

TARTAKLAMAK (f.). Tutup çekerek hırpalamak, didiklemek.

TARTI (i.). **1.** Tartmak işi: Kömürü tartı ile satarlar. **2.** Denge, tahmin, takdir: Elinde hiç tartı yoktur. **3.** Karar.

TARTICI (i.). Tartan.

TARTILI (i.). **1.** Tartılmış, ölçülü: Bu denk tartılı mıdır? **2.** Dengeli: Tartılı söz. **3.** mec. İyi düşünülmüş.

TARTILMAK (f.). **1.** Ölçülmek, kantar veya teraziye çekilmek: Bu kömür tartıldı mı? **2.** Sendelemek, sallanarak bir çeşit tereddütle yürümek. **3.** Birinin üstüne düşmek, sataşmak, sarkıntılık etmek. **4.** Kesik kesik ve tereddütle söylemek. **5.** Karşı koyup gitmemek istemek: Suçlu, karakola giderken tartıldı durdu.

TARTISIZ (i.). **1.** Tartılmamış, ölçüsüz: Kantarı olmadığından tartısız satıyor. **2.** mec. Dengesiz, düşüncesiz. **Eli tartısız** = İdaresiz, müsrif.

TARTIŞMAK (f.). **1.** Bahis üzerine bir şeyi birlikte tartmak, konuşarak halletmek. **2.** Münakaşa etmek. **3.** Elele gelip çekişmek, bir mesele için dövüşmek.

TARTÎB (i. A. «ratab» dan). Rütûbetlendirme, ıslatma, ıslatılma.

TARTKI (i.). **1.** Derece derece ve tarta tarta gem çekme. **2.** Kolan tokası.

TARTMA bk. Tartış.

TARTMAK (f.). **1.** Ölçmek, bir şeyin ağırlığını anlamak için kantara veya teraziye çekmek: Kömürü, yağı, peyniri tartmak. **2.** Elde sallamak, avucun içinde yukarıya atarak ağırlığını tahmin etmek: Altını elinde tartıyordu. **3.** Çekip bırakarak sallamak: Atın dizginini tartıyordu. **4.** İyice düşünmek, önceden iyi düşünmek: Sözünü tartmadan söylemez. **5.** Bir kimseyi tecrübe etmek, ne diyeceğini, ne yapacağını önceden anlamak istemek: Herifi tarttım, baktım ki benden kuvvetli. **Papuç tartmak** = Ayak sürüyerek edâ ile yürümek. **Sözü tartmak** = mec. Söylenilen sözü iyice düşünüp söylemek.

TARTORA (i.). Çıkrıkçı çarkı.

TARTTIRMAK (f.). Ağırlığını ölçtürmek: Kömürü tarttırmak.

TÂR-Ü MÂR bk. Târmâr.

TARZ (i. A.). **1.** Şekil, biçim, kılık: Güzel bir tarza koymak. **2.** Üslûp, edâ, tertip, düzen: Bu tarzda bir şey.

TARZ-I CEDÎD (i. A. F.) (musiki). Türk musikisinde artık kullanılmayan bir mürekkep makam.

TARZ-I NEVÎN (i. A. F.) (musiki). Türk musikisinde artık kullanılmayan bir mürekkep makam.

TARZİYE (i. A. «rızâ» dan masdar). **1.** Râzı ve hoşnud etme. **2.** Bir tecavüzde bulunan kimsenin, pişmanlığını söyleyip affını dilemesi: Tarziye talebinde ısrar ediyor. **3.** Sahâbe ve din büyükleri için «Radiyallâhüanh» duâsını okuma.

TAS (i. A.) (belki Fars. «taşt» tan). **1.** Altı yuvarlak bakır vesair mâdenden yemek kabı: Çorba, pilâv tası (çini veya billûrdan olursa «kâse» denilir). **2.** Su içmeye veya su dökmeye mahsus yine mâdenden yuvarlak ve kulplu yahut kulpsuz kab, maşraba. **Hamam tası** = Kurnadan su alıp dökünmeye mahsus kab. **3.** Tabanca kundağına ve çekmece vesaireye süs için mıhlanan gümüş veya bakırdan yarım küre şeklinde içi kof şey: Piştov tası. **Saat tası** = Çalar saatin tokmakla vurulan tasçığı. **4.** mec. Tasın dibi gibi çıplak ve kılsız, cavlak. Tas başlı. bk. Daz. **Eski hamam eski tas** = Eskisi gibi, asla ıslah olmaksızın. **Kafatası** = Beyni içine alan kafa kemiği, Ar. kahf, cimcime. **Demir tas** = Tulga, miğfer. **Sefer tası** = Yemek taşımaya mahsus olarak birbiri üzerine konulan birkaç sahandan mürekkeb kab. **Tastarak** = Pılıpırtı. **Tası - tarağı toplamak** = Pılı - pırtısını toplayıp savuşmak. **Kızgın tas** = Vaktiyle kızdırıp başa giydirdikleri demirden işkence âleti. **Tas-kebabı** = Ufakça kesilmiş etten yapılan bir yemek.

TAS (i.) (musiki). Eski bir Türk sazı.

TAS (i.). «T» ile başlayan bazı kelimelerden önce kullanılıp mübalâğa gösterir: Tastamam.

TASA (i.). Keder, gam, kaygı, dert, esef. **Tasa çekmek** = Esef etmek. **Tasasını çekmek** = Gamını çekmek, derdine düşmek. **Ne tasası?** = Onun vazifesi mi?

TASADDÎ (i. A.). Teşebbüs.

TASADDUK (i. A.) (c. tasaddukaat). Sadaka verme, sadaka olarak verme: Malını tasadduk etti.

TASADDUR (i. A. «sadr» dan masdar). Başa geçme, en başta oturma, öne ve ileriye geçme: Bu adam tasadduru çok sever, daima tasaddur etmek ister.

TASALANMAK (f.). Kaygılanmak, kederlenmek, kederli ve gamlı olmak.

TASALI (i.). Kaygılı, kederli.

TASALLUB (i. A. «sulb» den masdar). **1.** Katılaşma, katı olma: Cıvanın tasallubu. **2.** mec. Sağlamlık, kuvvet kazanma. **3.** (tıp) Bazı organların hastalıktan dolayı katılaşması.

TASALLUT (i. A.). **1.** Musallat olma, haksızca birinin başına hâkim kesilip rahat bırakmama: Kanun sayesinde kimse kimseye tasallut edemez. **2.** Birini son derece rahatsız etme; peşini bırakmama: Başıma musallat oldu.

TASANNÛ (i. A. «sun'» dan masdar). Kendine fazlaca çeki düzen verme, fazla süslenme ve süsleme.

TASARI (i.) (uyd. k.). Tasarlanan şekil, lâyiha.

TASARLAMA (i.). Kurma, tasavvur etme, zihinde hazırlama.

TASARLAMAK (f.). Kurmak, tasavvur etmek, zihinde hazırlamak.

TASARLANMAK (f.). Tasarlamak işine konu olmak.

TASARRUF (i. A. «sarf» tan masdar) (c. tasarrufât). **1.** Mâlik ve sâhip olma, kullanma: Bu eve kim tasarruf ediyor? Kimin tasarrufu altındadır? **2.** İdare ile kullanma, idare etme, iktisat: Tasarrufa riâyet etmek.

TASARRUFAN (i. A.). İdare, tutum, iktisat maksadıyla.

TASASIZ (i.). **1.** Gamsız, kaygusuz. **2.** Üzerine hiçbir sorumluluk almayan, kayıtsız.

TASASIZLIK (i.). Tasasız olma hâli.

TASÂUB (i. A. «suûbet» den masdar). (c. tasâubât). Güçleşme, güçlük peydâ etme.

TASÂUD (i. A. «Suûd» dan masdar) (c. tasâudât). Yükselme, kalkma.

TASÂVÎR (i. A. c.) (m. tasvîr). Tasvirler, resimler.

TASAVVUF (i. A. «yün» demek olan «sûf» dan ve daha doğrusu Y. «hikmet» demek olan «sofiya» dan) (c. tasavvufât). Sûfîlik, dinde mânevî ve beşerî duygulara yer veren mistik akım.

TASAVVUFÎ (i. A.). Tasavvufa ait, tasavvufla ilgili.

TASAVVUF MUSİKİSİ (i. Y. T.) (musiki). Türk dinî musikisinin cami musikisi dışında kalan dalı ki, «tarîkat musikisi» de denir.

TASAVVUR (i. A. «sûret» ten masdar) (c. tasavvurât). **1.** Zihinde canlandırma, şekillendirme, bir fikir peydâ etme: Tasavvurum doğru çıkmadı, ben bu işi başka şekilde tasavvur etmiştim. **2.** Akla ve hayale getirme, tahayyül: Etrafı ağaçlarla çevrilmiş bir büyük meydan tasavvur ediniz. **3.** Niyet, tertip, maksat: Öyle bir tasavvurum vardı ama sonra vazgeçtim.

TASAVVURÎ (i. A. «tasavvur» dan imen.) (mü. tasavvuriyye). Tasavvura ait.

TASAYYUD (i.). Avlanma, ava çıkma.

TAS-BÂZ (i. T. F.) (musiki). Eski Türk sazlarından tas'ı çalan müzisyen.

TASDÎ (i. A. «sudâ» dan masdar). (c. tasdîât). **1.** Baş ağrıtma, tedirginlik verme: Tasdî etmek. **2.** mec. Rahatsız etme: Tasdîden kaçınırım (bu şekilde ziyaret mevzuunda saygı mübalâğası olarak kullanılmıştır).

TASDİK (TASDÎK) (ka ile) (i. A. «sıdk» dan masdar) (c. tasdîkaat). Gerçeklendirme, gerçek olduğunu söyleme: O da beni, benim sözümü tasdik etti. **Edât-ı tasdik** = «Evet» gibi tasdik ifade eden edat.

TASDÎKAN (i. A.). Tasdik suretiyle, tasdik için.

TASDİKNÂME (i. A. F.). Tasdik bildiren vesika.

TASDÎR (i. A. «sadr» dan masdar). Başa koyma, başa geçirme.

TASDİYE (i. A.). El çırpma, alkış.

TASFÎF (i. A. «saff» dan masdar). Sıralama, dizme, saf saf düzenleme.

TASFÎH (i. A. «safh» dan masdar). **1.** Yassılatma, safha ve yufka hâline koyma. **2.** El çırpma, el vurma.

TASFÎR (i. A. «safîr» den). **1.** Sarartma, sarıya boyama. **2.** Islık çalma.

TASFİYE (i. A. «safv» dan). Saf ve hâlis etme, temizleme. **Tasfiye-i düyûn** = Borç ödeme.

TASGÎR (ga ile) (i. A. «sıgaar» dan masdar). **1.** Küçültme, ufaltma. **2.** Bir isim veya sıfatı küçülterek kullanma ki, Türkçe'de «cek, cak»; Farsça'da «k» edâtı ve Arapça'da cezir harfleri arasına «y» eklemekle olur: Elcik, adamcık, merdümek, tufeyl gibi. **İsm-i tasgîr** = Bu şekilde yapılmış küçültme ismi.

TASHÎF (i. A. «sahf» dan masdar).

Yanlış yazma, Osm. tahrif etme (tashîf, hem mânâyı, hem de kelimeyi değiştirmek, tahrîf ise kelimeyi değiştirip mânâya dokunmamaktır).

TASHİH (TASHÎH) (i. A. «sıhhat» ten masdar) (c. tashîhât). **1.** Sıhhatini iade etme, iyileştirme. **2.** Yanlışı doğrultma, düzeltme: Müsveddeyi, mektubu tashih etmek, düşüncesini tashih etti.

TASIM (i. mantık) (uyd. k.). Kıyas.

TASIMLAMAK (f. «tasmîm» den galat). Niyetlenmek, ölçüp biçmek.

TÂSÎ (si. A.) (mü. tâsia). Dokuzuncu, Fars. nühüm. **Tâsî-aşer** = On dokuzuncu.

TÂSİAN (i. A.). Dokuzuncu olarak, dokuzuncu derecede.

TAS'ÎB (i. A. «suûbetten mas.) (c. tas'îbât). Güçleştirme, zorlaştırma.

TÂSÎR (i. A. «üsr» den masdar). Güçleştirme, zorlaştırma («tas'îb» daha çok kullanılır.

TÂSİR (i. A. «asr» dan masdar). Üzüm ve zeytin gibi meyveleri sıkıp suyunu alma.

TASKÎB (TESKÎB) (ka ile) (i. A. «sakb» dan masdar). Delme, delik açma.

TASKÎL, TESKÎL (ka ile) (i. A. «sakl» den masdar). Ağırlaştırma, ağırlığını arttırma.

TASLAK (i.). **1.** Tasın dibi gibi çıplak ve kılsız, cavlak: Başı taslak. **2.** Başı bu şekilde kılsız olan, tas başlı: Taslak adam. **3.** Bir işin henüz halledilmemişi, kabası, tasarlanmış şekli: Taslağını bir kere meydana getirelim. **4.** Tertip, plan, çerçeve, kafes: Binanın taslağı. **Kabataslak** = Ancak şekil düzenini gösterecek surette kaba ve sade. **Ukalâ taslağı** = Ukalâlık eden.

TASLAKÇI (i.). Taslak hazırlayan işçi.

TASLAMAK (f.). Kendinde olmayan şeyi var gibi görünmek: Yiğitlik taslıyor.

TASLÎB (i. A. «salb» den masdar). **1.** Haça germe, çarmıha gererek idam etme. **2.** Haç çıkarma. **3.** Katılaşma (sulb'den).

TASLÎT (i. A. «selâte» den masdar). Musallat etme, sataştırma.

TASLİYE (i. A. «salavât» tan masdar) Salavât okuma.

TASMÎM (i. A.) (c. tasmîmât). Kesin şekilde kararlaştırma.

TASMÎT (i. A.). Susturma.

TASNÎ (i. A. «sun'» dan masdar) (c. tasnîât). **1.** Uydurma, yapma, yakıştırma. **2.** Yalandan uydurma, icat, sahte olarak yapma: Bu haberi kendisi tasnî etmiştir. **3.** (cerrâhî) Eksik olan bir organın tahta, kauçuk vesaireden sahtesini uydurup takma.

TASNİF (TASNÎF) (i. A. «sınf» tan masdar) (c. tesânîf, tasnîfât). **1.** Sınıf sınıf etme, sınıflara ve takımlara ayırma, sıralama. **2.** Kitap telif etme veya bir san'at eseri ortaya koyma (eskiden yazma sanatı sırasıyle şu üç basamakla derecelenirdi: tahrir, daha üstün olan te'lif ve en üstün tasnif).

TASRİF (TASRÎF) (i. A. «sarf» dan masdar) (c. tesârîf, tasrîfât). **1.** Keyfe göre idare. **2.** (edebiyat) Fiil çekimi.

TASRÎH (i. A. «sarh» den masdar) (c. tasrîhât). Açık surette ifade etme, sarâhat verme, şüphe ve tereddüde yer bırakmayacak şekilde açıkça anlatma.

TASTAMAM (i.). Tamamen uygun, ucu ucuna, tıpatıp.

TASTÎH (i. A. «sath» dan masdar). Bir şeyi satıh (düzey) şekline koyma, yassı ve düz etme, düzeltme.

TASTÎR (i. A. «satr» dan masdar) (c. tastîrât). Satırlar teşkil edecek şekilde yazma.

TASVÎB (i. A. «savâb» dan masdar) (c. tasvîbât). Doğru bulma.

TASVÎBEN (i. A.). Tasvîb ederek, doğru bularak uygun görerek, görülerek.

TASVİR (TASVÎR) (i. A. «sûret» ten masdar) (c. tesâvîr, tasvîrât). **1.** Bir şeyin şeklini çıkarma, resmini yapma. **2.** Resim yaparcasına güzel târif etme. **3.** Resim: Tasvirinizi gördüm (birinci cem'i asıl bu mânâ ile kullanılır).

TASVİRCİ (i.). Ressam.

TAŞ (i.). **1.** Yer yüzünde çok bol bulunan sert cisim, Ar. hacer, Fars. seng: Taş atmak, taşla vurmak. **2.** Kaya. **3.** Taştan direk, sütun veya heykel: Dikilitaş, Çenberlitaş, Kıztaşı. **4.** Yüzük, küpe vs.-de kullanılan maden: Cevâhir taşı, pek kıymetli bir taş buldum, tek taş yüzük. **5.** Dama ve satranç gibi oyunlarda oynatılan pul: Taş oynamak, dama taşı. **6.** Böbrek ve safra kesesi gibi iç organlarda teşekkül eden taşcık: Mesâne taşı, karaciğerinde taş vardır. **7.** Taştan yapılmış: Taş bina, taş köprü, taş mektep. **8.** Taş gibi sert ve katı: Taş yürekli. **Taş atmak** = Îmâ yoluyla birisinin lehinde olmayan söz söylemek. **Atlama taşı** = Çamur veya sudan geçmek için ayak basmak üzere ortaya konan taş. **Taş atıp kolu yorulmamak** = Zahmetsizce bir şeye sahip olmak. **Alçı taşı** = Yakılıp alçı yapılan taş. **Ayak taşı** = Kayıklarda denk taşı. **Ot taşı** = Ateşe dayanır bir cins sünger taşı. **Taş ocağı** = Yapı vesaire için taş çıkarılan yer. **Taş bademi** = Kabuğu sert badem, zıddı: diş bademi. **Başı taşa gelmek** = İbret olacak bir neticeye erişmek. **Başını taştan taşa vurmak** =

Çok pişman olup dövünmek. **Bir taşla iki kuş vurmak** = Bir zahmetle iki iş görmek. **Taşbalığı** = Bir cins balık. **Bağra taş basmak** = Sabır ve tahammül etmek, acıya katlanmak. **Baltayı taşa vurmak** = Farkında olmaksızın birinin yüzüne karşı kendisine veya yakınına dokunur söz söylemek. **Bileziktaşı** = Kuyunun ağzına konulan ortası delik taş, taştan kuyu halkası. **Bileği taşı** = Bıçak ve benzerlerinin bilendiği taş. **Binek taşı** = Bazı merdiven altlarında ve kapı yanlarında, hayvana binmede basamak yerini tutmak için konan taş veya sed. **Teslim taşı** = Bazı tarîkat mensuplarının boyunlarına astıkları balgamî veya siyah taştan etrafı dişli daire şeklinde taş. **Tekne taşı** = Çeşme suyunun aktığı yere konulan taş tekne. **Temel taşı** = Yapı temeline konulan büyük ve sağlam taş. **Cehennemtaşı** = Çürük etleri yakmakta kullanılan pek yakıcı bir kimyevî madde. **Çakmak taşı** = Çakmakla vurulunca kıvılcım çıkaran taş ki, çakmaklı silâhlara da konurdu. **Çakıltaşı** = Nehir ve deniz kenarlarında çalkanmaktan yuvarlak veya bademn taneleri şeklini almış küçük taşlar ki, rengârenk olup kaldırım yapmakta da kullanılır. **Taş çatlasa** = Ne yapılsa. imkânı yok. **Çeki taşı** = Odun, taş vesaire tartmak için ölçü sayılan tartılı taş ki, bir demir halka ile çekiye asılı olur. **Çırpıcı taşı** = Su ile beraber deniz veya nehir içindeki taş, Fr. récif. **Taş çıkarmak** = Oyunda, hile vesairede birinden daha mahir olup kendisine müsaade etmek, geçmek, üstün gelmek. **Harman taşı** = Harman dövülen taş. **Değirmen taşı** = Değirmenin altlı üstlü iki taş tekerleği. **Taşa dönmek** = Pek sertleşmek, katılaşmak. **Süzgeç, süzgü taşı** = Delikleri süzgeç gibi kullanılan taş. **Sünger taşı** = Biçimce süngere benzeyen, pek hafif taş. **Taşı sıksa suyunu çıkarır** = Gayet kuvvetli insan. **Dağ, taş** = Görünen yerlerin hepsi, dere tepe. **Taş toprak** = Moloz. **Taşa tutmak** = Taş atarak kovalamak. **Faltaşı** = Falcıların attığı küçük çakıl taşı. **Gözlerini faltaşı gibi açmak** = Hayretle bakmak. **Kaldırım taşı** = Kaldırıma döşenen taş. **Karataş** = **1.** Çocukların yazı yazdıkları siyah taş, Fr. ardoise. **2.** Yapılarda kullanılan bir çeşit sert taş. **Kayağan taşı** = Mermer sildikleri bir cins taş. **Taş kesilmek** = mec. **1.** Pek sertleşmek. **2.** Şaşa kalmak. **Göbektaşı** = Hamamın ortasında, uzanıp ovulmaya mahsus mermer döşeli geniş sed. **Göztaşı** = Ekseriya göze ilâç gibi kullanılan kimyevî madde. **Köşe taşı** = Yapı köşesine konmaya yarar düzgün taş. **Küfeki taşı** = Yumuşak bir cins âdî taş. **Gömlektaşı** = Tuğla duvara kaplanan yontma taş. **Kireç taşı** = Yakılarak kireç yapılan beyaş taş. **Malta taşı** = Kolay kesilir ve işlenir yumuşak bir cins taş. **Mezar taşı** = Mezarın üzerine dikilen yazılı taş. **Moloz taşı** = Yapı ve enkazdan çıkan taş kırıntıları. **Nişantaşı** = **1.** Hedef olarak dikilen taş. **2.** Bir büyük adamın vurduğu nişan yerine dikilen süslü ve yazılı taş.

TAŞ (i.). «Dış» kelimesinin aslı olup, taşra, taşmak vesaire bundan gelir. bk. Dış.

TAŞAK (i.). Husye, erkeklerde yumurta. **Tek taşak** = Yalnız bir husyesi olan veya biri gizli bulunan.

TAŞAKLI (i.). **1.** Husyesi olan. **2.** (argo) Cesur, şecî, bahadır.

TAŞALMAK (f.). Taş olmak, taş kesilmek, Osm. tahaccür etmek.

TAŞÇI (i.). **1.** Yapı vesaire için ocaktan çıkarıp satan. **2.** Mermer vesair taşları yontarak çeşitli şeyler yapan. **Taşçı kalemi** = Bu işçinin kullandığı çelik kalem.

TAŞÇILIK (i.). **1.** Ocaktan taş kırıp çıkararak satanın işi. **2.** Mermer vesair taşları yontup işleyerek çeşitli şeyler yapanın işi.

TAŞERON (i. Fr.). Büyük bir taahhüt işinin bir kısmını yaptırmayı asıl müteahhitten alan ikinci müteahhit.

TAŞIL (i.) (uyd. k.). Fosil, Ar. müstehâse.

TAŞIM (i.). Kaynarken bir kere taşmak: Bir taşım kaynamak.

TAŞIMAK (f.). **1.** Bir yerden bir yere götürmek, nakletmek: Yarın eşyayı yeni eve taşıyacağız. Bu kitapları nereye taşıyacaksınız? **2.** Üstünde bulundurmak, yüklenmek: Üstünde para taşımaz. **3.** mec. Bir yerden bir yere söz götürüp dedikodu yapmak: Söz taşıyor.

TAŞINMA (i.). Nakil, göç. **Düşünüp taşınma** = Etraflı düşünme.

TAŞINMAK (f.). **1.** Eşyasını kaldırıp başka yere naklolunmak, göç etmek: Bu yaz yalıya taşınacağız. **2.** Bir yere çok gitmek, pek sık gidip gelmek: Bütün gece tuvalete taşındı. **Düşünüp taşınmak** = Etrafıyla düşünmek. **3.** Üstte bulundurulmak: Şehrin içinde silâh taşınmaz.

TAŞIRMAK (f.). **1.** Taşmasına sebep olmak: Yağmur çayları taşırdı. **2.** (hayvan) Tırnağı aşınmakla etinin taşmasından topallamak.

TAŞITMAK (f.). Naklettirmek, bir yerden bir yere götürtmek: Bu kadar eşyayı kime taşıtacağız?

TÂŞÎR (i. A. «öşr» den masdar). **1.** 10 sayısına bölme. **2.** Ürünün ondalığını alma.

TAŞKIN (i. «taşmak» tan). **1.** Taşmış, dışarı çıkmış, fazla gelip artmış. **2.** Çok gelip yatağından dışarı yayılmış: Taşkın çay, su. **3.** Coşkun, azgın, haşarı: Taşkın adam.

TAŞKINLIK (i.). **1.** Taşıp artan şeyin hâli, artıklık. **2.** Suların çok gelip yatağından dışarıya yayılması. **3.** Şiddetli hücum. **4.** Coşkunluk, azgınlık.

TAŞKIRANGİLLER (i. botanik). Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden bir familya. Örnek bitkisi taşkıranotudur.

TAŞKIRANOTU (i. botanik). Taşkırangillerden bir bitki (saxifraga).

TAŞKÜRE (i. jeoloji). Yer küresinin merkez çekirdeğinin etrafını kuşatan katı küre.

TAŞLAMA (i.). **1.** Taşlamak işi. **2.** (edebiyat) Hicviye.

TAŞLAMAK (f.). **1.** Taşa tutmak, taşla vurmak. **2.** Taş atmak, söz atmak.

TAŞLAŞMAK (f.). Taş hâline gelmek, taş kesilmek.

TAŞLATMAK (f.). Taşa tutturmak, taş attırmak.

TAŞLI (i.). Taşı olan: Taşlı pirinç.

TAŞLIK (i.). **1.** Taşı çok, taşla örtülü: Taşlık bir yerdir. **2.** Taş döşenmiş avlu. **3.** Sokak kapısının içi, merdiven altı. **4.** Kuş midesinin «katı» da denen kısmı.

TAŞMA (i.). Taşmak işi. bk. Taşmak.

TAŞMAK (f.). **1.** Uzayıp artmak, fazla gelmek. **2.** Çok gelip yerine veya yatağına sığmayarak çevresine yayılmak, etrafı basmak: Nehir taştı, havuz taşmış. **3.** Kaynamak, coşmak: Yemek taştı, tencere taşıyor. **4.** Azmak.

TAŞRA (i.). **1.** Bir şeyin dış tarafı, hariç (bu mânâ ile «dış» ve «dışarı» daha çok kullanılır). **2.** Başşehrin dışında kalan yerler, bilhassa Istanbul dışı.

TAŞRALI (i.). Taşrada doğan veya yaşayan.

TAŞT (i. F.). Leğen.

TAŞTÎR (i. A. edebiyat). Eskiden gazelin her beytinin mısrâları arasına başka bir şairce birkaç mısrâ katarak meydana getirilen murabbâ, muhammes veya müseddes.

TAT (i.) (vokal gelince sondaki «t» «d» olur). **1.** Lezzet, ağızla alınan duygu, zevk: Ağzımda hiç tat yoktur, ağzımın tadı kaçmış. **2.** Tatlılık: Bu helvanın tadı noksan. **Ağız tadıyla yemek** = Lezzetini duymak. **Tadını almak** = Dadanmak, lezzetini almak. **Tadı damakta kalmak** = Çok lezzetli görünmek, lezzeti unutulmamak.

TAT (i.). Eski Türkler'in kendi hükümleri altında bulunan yerlerde İranlı ve Kürtler'e verdikleri isim olup, aşağılayıcı mânâsı vardı.

TATAFFUL, TETAFFUL (i. A. «tufl» dan masdar). Dalkavukluk etme, davetsiz ziyafete gitme.

TATAR (i.). **1.** Eski bir Moğol kabîlesi. **2.** Kırım ve Volga - İdil Türkleri'ne verilen ad. **Tatarböreği** = Kıymalı ve yoğurtlu ufak hamur parçalarından ibaret yemek. **Tatar kalpağı** = Kenarı kürklü kalpak, şubara. **Tatar kaltağı** = Eğerin bir çeşidi.

TATAR (i.). Eskiden mektup taşıyan postacı, Ar. berîd.

TATARCIK (i.). Sivrisineğe benzer, lâkin ondan küçük ve sessiz bir sinekçik.

TATARÎ (i.). **1.** Pişmemiş veya pek pişmiş (et). **2.** Mektup iletmeye alıştırılmış, posta hizmetini yapan (güvercin).

TATARRUK (i. A. «turûk» dan masdar) (Türkler'in yaptığı bir Ar. kelimedir). Yol bulma, girme.

TATAYYUR (i. A. «tayerân» dan masdar) (c. tatayyurât). Uğursuz sayma.

TATBİK (TATBÎK) (ka ile) (i. A. «tıpk» tan masdar) (c. tatbikaat). **1.** Uydurma, uygun ve muvafık etme, yakıştırma. **2.** Uydurma, benzetme, temsil. **3.** Karşılaştırma, mukabele, mukayese. **4.** Bir kaide ve kanunu yerine getirme. **5.** (paleontoloji) Madenlerin tabaka tabaka durumu. **6.** İcraat, operasyon, pratik çalışma. **7.** Manevra.

TATBÎKAN (i. A.). Tatbik ederek.

TATBİKAT bk. Tatbik.

TATBİKÎ (ka ile) (i. A.) (mü. taatbîkıyye). Tatbika ait.

TATHÎN (i. A. «tahn» dan masdar). Öğütme, un yapma.

TATHÎR (i. A. «tahr» dan). Temizleme.

TATIK bk. Tatım.

TATIM, TADIM (i.). Bir şeyin çeşnisine bakmak için ağza alınan mıktarı. bk. Tadım.

TATİL (TÂTİL) (i. A. «atal» dan masdar). **1.** İşsiz bırakma, işlemez hâle koyma: Bir fabrikayı, bir gazeteyi tatil etmek. **2.** İşsizlik, geçici olarak işi bırakma: Bugün tatildir, bayramda birkaç gün tatil edeceğiz, günde iki saat tatil vardır. Tatil vakti. **3.** Durdurma, kesme: Harekâtını tatil etmek. **Mektep tatili** = Okulda derslerin tatil olunduğu müddet ki, senenin en sıcak aylarında olur.

TÂTÎR (i. A. «ıtr» dan masdar). Güzel koku yayma.

TATLAMAK (f.). Tatlandırmak.

TATLANMAK (f.). Tatlı olmak, tadı artmak: Üzümler tatlanmaya başladı.

TATLI (i.). **1.** Ağıza hoş gelen, zıddı: acı: Tatlı meyve, tatlı yemek. **2.** Lezzetli, hoşa gider, latif: Mal tatlıdır, can tatlıdır, tatlı söz. **3.** İçilir, içilmeye gelir, tuzlu ve acı olmayan su: Tatlı su balığı. **4.** Tatlı yemek veya reçel. Sabahleyin bir kaşık tatlı yemek iyidir. **Tatlı belâ** = mec. Evlât. **Tatlıdil** = Gönül alan nazik söz. **Tatlısu Frengi** = Osmanlı Türkiyesi'nde doğmuş ve azınlıklara karışmış Avrupalı, levanten.

TATLICA (i.). Az tatlı, tatlımsı.

TATLICI (i.). **1.** Tatlı yemekler veya reçel ve şekerlemeler yapan ve satan. **2.** Tatlı yemekleri, reçel ve şekerleme gibi tatlıları çok seven, çok tatlı yiyen.

TATLILAŞMAK (f.). Tatlı olmak: Portakallar daha tatlılaşmadı.

TATLILAŞTIRMAK (f.). Tatlı etmek, tat vermek.

TATLILI (i.). Tatlısı olan.

TATLILIK (i.). **1.** Tatlı şeyin hâli. **2.** Lutuf, iyilik: Tatlılıkla kendisini vazgeçirmeli, tatlılıkla kandırdım.

TATLIMSI (i.). Tatlıya benzer bir lezzeti olan.

TATLÎK (ka ile) (i. A. «talâk» tan masdar). Boşama, bırakma, ayrılma: karısını tatlîk etti.

TATMA (i.). **1.** Bir şeyin lezzetini duyma, zevk. **2.** Deneme, tecrübe. **3.** Çekme, tutulmuş olma.

TATMAK (f.). **1.** Ağızla bir şeyin lezzetini duymak, lezzetini hissetmek, ağza almak, çeşnisine bakmak. **2.** Çekmek, uğramak: Hayatta çok ıztıraplar tattım.

TATMİN (TATMÎN) (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Kandırma, Osm. mütmain ve temin etme.

TATMİNKÂR (i. A. F.). Gönül kandırıcı.

TATSIZ (i.). **1.** Lezzetsiz, saman gibi, Osm. nâ-metbû: Şalgam tatsız bir sebzedir. Pek tatsız tuzsuz bir şey. **2.** Tatlı olmayan, tatlısı eksik: Bu helva tatsız olmuş. **3.** mec. Sözünde, iş ve hareketinde şirinliği olmayan, soğuk: Pek tatsız adam.

TATSIZLANMAK (f.). Tatsızlık etmek, soğuk ve münasebetsiz bir işi yapmak: Artık tatsızlanıyorsun.

TATSIZLIK (i.). **1.** Lezzetsizlik. **2.** Tatlılık eksikliği veya yokluğu: Bu üzümün tatsızlığı hamlığındandır. **3.** Davranışta soğukluk: Bu adamın tatsızlığı da çekilmez.

TATTIRMAK (f.). **1.** Lezzetine baktırmak, çeşnisine baktırmak, lezzetine bakacak kadar yedirip denetmek: Şu reçeli size tattırayım. **2.** Duyurmak, hissettirmek: Allah kimseye evlât acısını tattırmasın.

TATULA (TÂTÛLE) (i. Hinçte'den). **1.** Hint baharatından bir cins ceviz, cevz-i mâil. **2.** mec. Ağza alınmaz, yenmez ve içilmez, lezzetsiz şey: Bu, tütün değil tatula.

TATABBÜB, TETABBÜB (i. A. «tıbb» dan masdar). Hekimlik, doktorluk etme, tabâbetle meşgul olma.

TATVÎL (i. A. «tûl» dan masdar) (c. tatvîlât). **Tatvîl-i kelâm** = Sözü uzatma.

TATYÎB (i. A. «tayyib» den masdar) (c. tatyîbât). Hoşlandırma, hoş etme, lutufla muamele etme. **Tatyîb-i hâtır etmek** = Gönlünü almak, gönlünü hoş etmek.

TATYÎB-İ HÂTIR (i. A.). Gönlünü alma, gönlünü hoş etme.

TÂÛN (i. A.) (c. tavâîn). Vebâ.

TÂÛNÎ (i. A.) (mü. tâûniyye) (tıp). Tâûna, vebâya ait.

TAV (i.). **1.** Kumarda ödüle ekleme: Tav etti. **2.** İçki meclisinde sıhhate kadeh kaldırma: Tav kaldırmak, Fr. toast.

TAV (i.). **1.** İşlenecek bir maddeye verilen ısı, kıvam: Demir tavında işlenir. **2.** Basılacak kâğıda, ütülenecek çamaşıra, tütüne vesair şeylere püskürtülen su: Tav vermek. **3.** mec. Semizlik, dolgunluk. **Tavlanmak** = Semirmek, dolmak, tüyü düzelip parlamak. **Tavını kaçırmak** = Münasip vakti iyi kullanamayıp fırsat kaçırmak. **Tava getirmek** = Lüzumu derecede ısıtmak. **Tav vermek** = Islatmak, nemlendirmek. **Tavlamak** (argo) = Kandırmak.

TAV, (i. A.). **1.** İtaat, baş eğme. **2.** İsteyerek bir şey yapma, kendi arzusuyle hareket, zıdları: kerh ve cebr.

TAVA (i.). **1.** Yağ eritilip balık ve köfte gibi şeyler kızartmaya mahsus yassı ve uzun kulplu mutfak âleti. **2.** Tavada pişmiş yemek: Ciğer tavası, balık tavası. **3.** Bazı madenlerin eritildiği uzun saplı âlet: Kurşun tavası. **4.** Kireç karıştırmakta kullanılan büyük tekne: Kireç tavası. **5.** Tuzlada deniz suyunu çeken eleklerin herbiri: Tuz tavası.

TAVÂF (i. A.). **1.** Çevresini dolaşma. **2.** Kâbe-i Şerîfe'nin çevresini dolaşma: Tavâf etmek, tavâf-ı Kâbe-i Şerîfe.

TAVÂİF (i. A. c.) (m. tâife). Tâifeler, topluluklar. bk. Tâife.

TAVÂİF-İ MÜLÛK (i. A. F.). Abbâsî imparatorluğunun yıkılmasından sonra İslâm âleminde teşekkül eden küçük devletler.

TAVÂLÎ (i. A. c.) (m. tâlî). Talihler, bahtlar, kısmetler.

TAVÂMİR (i. A. c.) (m. tûmâr). Tomarlar. bk. Tomar.

TAVAN (i.). Oda, salon vs. nin damı, üst kısmı. **Tavan başa geçmek, başa yıkılmak** = Pek utanacak ve münasebetsiz bir söz işitmekten mahcup ve müteessir olmak.

TAVASSUT (i. A. «vasat» tan masdar) (c. tavassutât). Barıştırmak, yardım veya aracılık etmek: Kendilerini barıştırmaya tavassut etti.

TAVÂŞÎ (i. A.). Hadım ağası, harem ağası.

TAVATTUN (i. A. «vatan» dan masdar) Yerleşme, bir yeri vatan edinme.

TAVAZZÛ (i. A. «vuzû» dan). Abdest alma.

TAVAZZUH (i. A. «vuzûh» tan). açıklanma, aydınlanma.

TAVCI (i.). Tavlayarak adam dolandıran kimse.

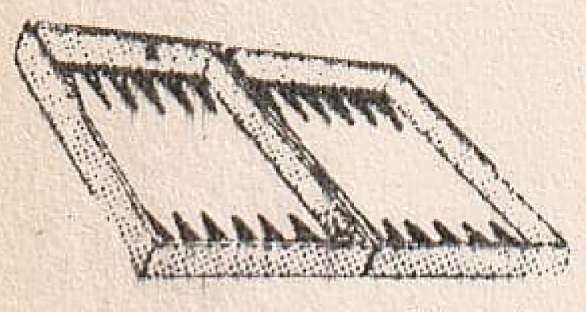

Tavla

TAVF bk. Tavâf.

TAV-HÂNE (i. Fars. «tâb-hâne» den). 1. Fakirlerin sığındıkları sıcak yer. 2. Ateşle ısıtılan çiçeklik, sobalı çiçeklik. **Tavhane gibi** = Karma karışık, altüst, muntazam olmayan.

TAVIR (TAVR) (i. A.) (c. etvâr). 1. Hareket şekli, hâl, edâ, tarz: Tavrı hiç hoşuma gitmiyor. 2. (Türkçe) Yapma ve sahte hâl ve hareket, azamet, gösteriş: Bu adamın tavrı hiç çekilmez. 3. (musiki) Okuyuş ve çalış üslûbu.

TÂVÎD (i. A.). Âdet ettirme, ettirilme.

TÂVÎK (ka ile) (i. A. «avk» dan masdar). Geri bırakma, alıkoyma, geciktirme.

TAVÎL (i. A. «tûl» dan smüş.) (mü. tavîle). 1. Uzun. 2. Çok süren: Ömr-i tavîl. 3. (edebiyat) Arûz'da bir bahis: Bahr-i Tavîl.

TAVİLE bk. Tavla.

TAVİYYET (i.). Kasıt, niyet, maksat, emel.

TÂVİZ (TÂ'VÎZ) (i. A. «iyâz» dan masdar). Muska.

TÂVİZ (TÂVÎZ) (i. A. «ivaz» dan masdar) (c. tâvizât). Bir şeyin diğer bir şey yerine geçmesi, bedel verme.

TÂVÎZEN (i. A.). Tâviz yoluyle.

TAVK (i. A.) (c. etvâk). 1. Gerdanlık, boyun süsü. 2. Hayvanların boynuna takılan halka, tasma. 3. Kumrununki gibi boynunda halka şeklinde çizgi. 4. Tâkat, kudret, iktidar.

TAVLA (i.) (Arapça tavile'den veya Latince stabulm'dan). At ahırı. **Tavla uşağı** = Seyis yardımcısı.

TAVLA (i.) (İtalyanca tavola). Hânelere bölünmüş iki taraflı tahta üzerinde on beşerden otuz pul ve iki zarla oynanılan oyun ki, satrançla beraber Hindistan'dan gelmiştir: Tavla oynamak.

TAVLACI (i.). At beslenen tavlaya bakan kimse.

TAVLAMAK (f.). 1. Tav vermek, lüzumu derecede ısıtmak veya nemlendirmek: Demiri, kâğıdı, tütünü tavlama. 2. (argo) İyilikle aldatarak bir işe ikna etmek.

TAVLANDIRMAK (f.). Tava getirmek, semirtmek.

TAVLANMAK (f.). 1. Tava getirilmek, lüzumu derecede ısıtılmak, kıvâma getirilmek: Demirin işlenmesi için tavlanması lâzımdır. 2. Islanmak, nemlenmek, üstüne su serpilmek: Kâğıt tavlanmadıkça basılmaz. 3. mec. Semirmek, dolmak, tüyü düzelip parlamak: En zayıf hayvan bile çayırdan tavlanır.

TAVLATMAK (f.). Tav verdirmek, su serptirmek, ıslattırmak: Tütünü, kâğıdı tavlattınız mı?

TAVLI (i.). 1. Tavını bulmuş, kıvâmına gelmiş, lüzumu derecede ısınmış veya ıslanmış: Tavlı demir, tütün, kâğıt. 2. mec. Semiz, dolgun: Tavlı at.

TAVLON (i. İ.). Gemilerde sintinenin üstündeki güverte.

TAVSAMAK (f.). Tavı geçmek, revaç ve rağbetinden düşmek, soğumak: Pazar tavsadı.

TAVSATMAK (f.). Tavsamış hâle getirmek.

TAVSIZ (i.). Tavlanmamış, tavı olmayan.

TAVSİF (TAVSÎF) (i. A. «vasf» dan masdar) (c. tavsîfât). Vasıflandırma, vasıflarını sayma, tasvîr etme.

TAVSÎT (i. A. «vasat» tan masdar). Araya koyma, vâsıta yapma.

TAVSİYE (i. A. «vasy» den masdar). 1. Vasiyet bırakma. 2. Ismarlama, sipariş. 3. Bir adamı bir mektupla veya sözle birine tanıştırıp hakkında yardımını isteyerek iltimas etme. 4. Birini takdim ve iltimas için yazılan mektup: Tavsiye mektubu.

TAVSİYELİ (i.). Kayırılması istenen, kayırılan.

TAVSİYE-NÂME (i. F.). Birini takdim eden ve hakkında iltimas isteyen mektup.

TAVŞAN (i.). Tavşanca oynayan dans san'atkârı.

TAVŞAN (i.). Küçük, eti lezzetli bir av hayvanı. **Adatavşanı** = Küçük tavşan. **Aktavşan** = Çöl sıçanı. **Amerika tavşanı** =

Şinşila denilen hayvan ki, güzel kürkü olur. **Tavşanotu** = Bir cins bitki. **Tavşanı araba ile avlamak** = Bir şeyi telâşsızca, usulca elde etmek. **Tavşanboku** = faydası da, zararı da dokunmayan (kimse). **Tavşandudağı** = Doğarken yırtık bulunan çocuk dudağı. **Tavşankanı** = Parlak güvez renk (iyi demlenmiş çay). **Tavşankulağı** = Dulavratotu. **Tavşan yürekli** = Pek korkak. **Tavşan yılı** = Türk takviminde yılların dördüncüsü. **Tazıya tut, tavşana kaç** = İki karşı tarafa ayrı ayrı dil kullanmak.

TAVŞAN (i.). Abanoz vesair kıymetli ağaçlar üzerine ince oymalar işleyen ve böyle tahtalardan çekmece ve kutu gibi işler yapan marangoz.

TAVŞANCA (i.). Bir Türk raksı.

TAVŞANCA TAKIMI (i.). Tavşanca'lardan yapılmış Türk dans süiti.

TAVŞANCIL (i.). Tavşanları kaldırıp avlayan büyük bir cins karakuş. **Tavşancılotu** = Sügü denilen bir cins bitki.

TAVŞANKANI (i.). **1.** Parlak güvez rengi. **2.** Bu renkte iyi demlenmiş çay.

TAVŞANKULAĞI (i. botanik). Çuhaçiçeğigillerden bir süs bitkisi: Siklamen (cyclamen).

TAVŞANLAMAK (f.). Zayıflayıp tavşan gibi kuru ve yağsız olmak.

TAVŞANLIK (i.). İnce marangozluk, abanoz ve başka değerli ağaçlarla ince işler yapmak sanatı.

TAVŞAN TAKIMI (i.). Tavşanca ile oynayan eski Türk raks takımı.

TAVTÎN (i. A. «vatan» dan). **1.** Bir yerde yerleştirme, yurtlandırma. **2.** Bir şeye bağlanıp onu neticelendirme.

TAVUK, TAĞUK (i.). Tavukgillerden çok bilinen kümes hayvanı ki, erkeğine «horoz» ve yavrusuna «piliç» denir. **Varna, İsveç** ve yanlış olarak **ispenç tavuğu** = Güvercin kadar küçüğü. **Beç tavuğu, Nemçe tavuğu** = Tavuktan çok farklı benekli bir cins kümes kuşu ki, çirkin bir bağırması vardır. **Dağ tavuğu** = Yabanî tavuk, bednos. **Tavuk ayağı yemiş** = Boşboğaz. **Tavukotu** = Anagalis denen bir cins bitki. **Karatavuk** = Avlanıp eti yenen bir cins siyah kuş. **Tavukkarası** = Bir göz hastalığı. **Tavuk kanadı** = Tüyden ateş yellemeye mahsus süpürge. **Tavukgötü** = Siğil çeşidinden elde ve ayakta çıkan nasır. **Tavukgöğsü** = Tavuğun göğüs etini didikleyip süte karıştırarak yapılan bir çeşit muhallebi. **Hinttavuğu** = Hindi. **Tavukyılı** = Türk takviminde yılların onuncusu.

TAVUKÇULUK (i.). Tavuk alıp satan adamın işi: Tavukçuluk ediyor.

TAVUKGİLLER (i. zooloji). Tavuk, hindi, tavus, keklik, bıldırcın gibi hayvanları içine alan geniş bir takım.

TAVUKGÖĞSÜ (i.). Tavuğun göğüs etini didikleyip süte karıştırarak yapılan muhallebi.

TAVUKGÖTÜ (i.). Siğil.

TAVUKKARASI (i.). Az aydınlık yerlerde kolay görünmeme hastalığı.

TAVUKLUK (i.). Tavukların yatmasına ve yumurtlayıp piliç çıkarmalarına mahsus yer, kümes.

TAVULGA (i. botanik). Kırmızı veya erguvânî kabuklu bir söğüt türü.

TÂVUS (TÂVÛS) (i. A.) (c. etvâs, tevâvîs) (Yunanca ve belki Hintçe'den). Tavukgillerden, güzel tüylü, çirkin sesli kuş. **Ak tavus, kara tavus** = Kızkuşu türünden iki çeşit yerli kuş. mec. **Tavuskuyruğu** = Şiddetli kusma: Bir tavus kuyruğu salıverdi.

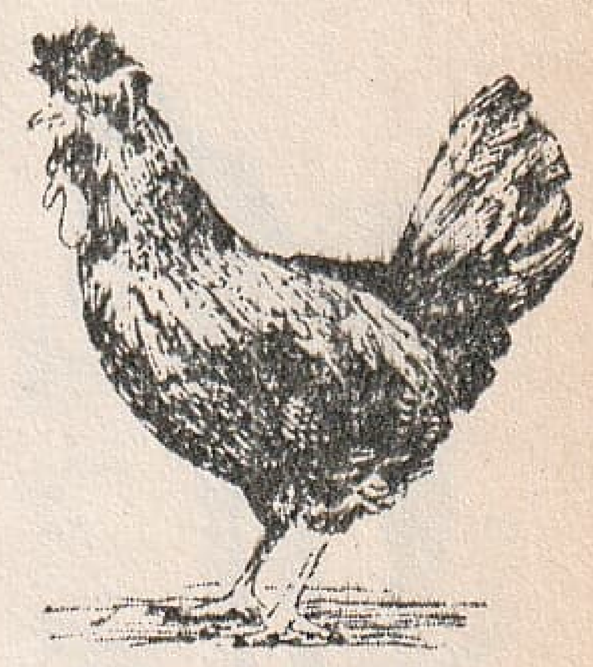

Tavuk

TÂVÛS-İ SİDRE (i. A. F.). Cebrâil.

TAVUŞ (i.). Ayak sesi, yürüyüş sesi, tapış, (tıpış).

TAVUŞAN bk. Tavşan.

TAVUŞMAK (f.). Ayaklar pek az patırdı edecek şekilde yürümek, tıpış tıpış yürümek (tapış tapış yürümek).

TAVZÎF (i. A. «vazf» dan masdar). Vazife verme, bir işle vazifelendirme.

TAVZÎH (i. A. «vuzûh» tan masdar). Açıkça ifade etme, açma: Meseleyi tavzih etmeli.

TAY (TAYY) (i. A.). **1.** Sarma, bükme, devirip bükme. **2.** Sarıp toplar gibi geçme, kesme. **Tayy-ı zamân, tayy-ı mekân etmek** = Zaman ve mekânı atlamak; bu kudreti gösterip mucize meydana getirmek. **3.** Çıkarma, lağvetme, kaldırma: Paragrafın birkaç fıkrasını tayyetmeli.

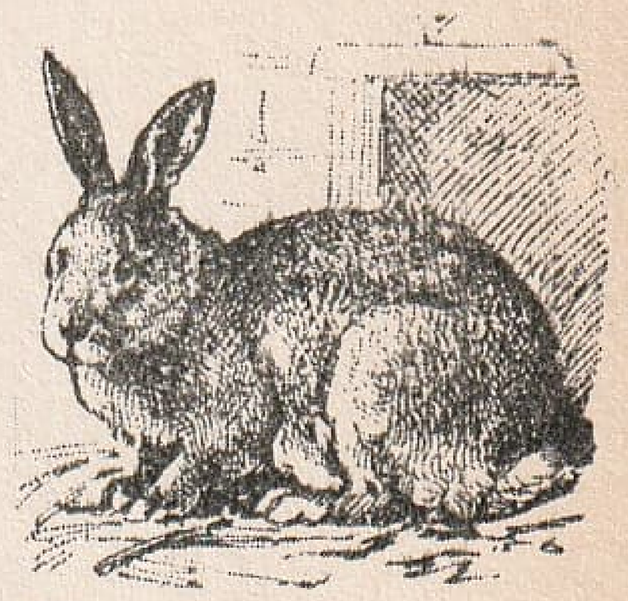

Tavşan

TAY (i.). At yavrusu (üç yaşına kadar olana denilip, henüz meme emmekte olanlara «kulun» denir).

TAY (i.). **1.** Hayvan yükünün bir tarafı, denk. **2.** Tezgâh çıkrıklarını sıkıştırmak için ileri geri gidip gelen ayak.

TAYA, DAYA (i.). (farsça «dayı» demek olan «dâye» den). Bir çocuğa sütninelik etmek üzere, çocuğu ile beraber satın alınmış emzikli halayık.

TAYB (i. A.). Güzel koku, güzel kokulu ruh, yağ vesaire, güzel kokusu için sürülen şey.

TAYBE (i. A.). Medîne.

TAYERÂN (i. A.). Uçma, uçuş.

TAYF (i. A.). Uykuda veya karanlıkta korkudan göze görülen hayal.

TAYFUN (i. Çince'den). Tropik bölgelerde görülen şiddetli siklon.

TAYIN (aslı: **TÂYÎN**) (i. A.). Er azığı. **Tayın bedeli** = Bir aylık er azığının karşılığı olan para. **Tayın ekmeği** = Asker ekmeği.

TAYINCI (i.). Tayın veren, tayin dağıtımına memur adam.

TÂYÎ (i. A. «tav'» dan if.) (mü. tâyia). Bir işi isteyerek, kendi isteğiyle, arzusuyla ve tav'an yapan, zorla yapmayan.

TÂYÎB (i. A. «ayb» dan masdar). Ayıplama: Bu hareketinizi tâyîb ettiler.

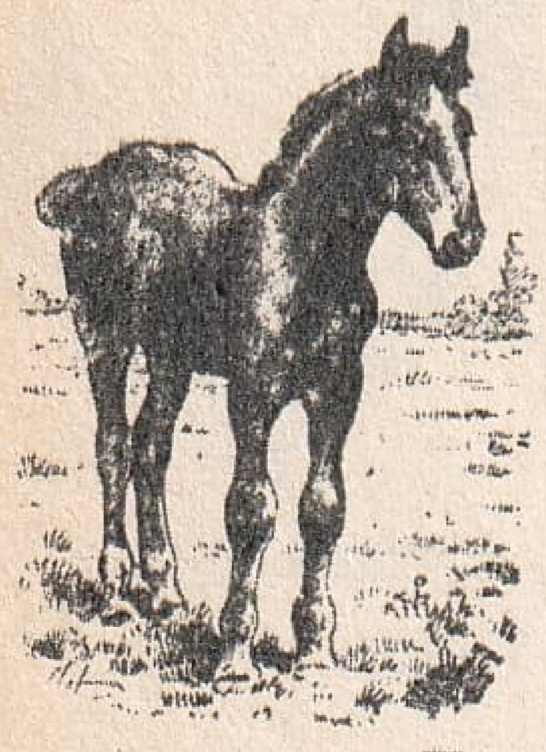
Tay

TAYİN (**TÂYÎN**) (i. A. «ayn» dan masdar) (c. tâyînât). **1.** Ayırma, tahsis etme: Görüşme için gün tayin etmeli. **2.** Bir göreve yerleştirme, Ar. nasb: Bir kaymakamlığa tayin olundu. **3.** (Türkçe) bk. Tayın.

TAYLAN, DAYLAN (i.). İki yaşında deve civeleği.

TAYLASÂN (i. A.). Sofuların sarkıttıkları sarık ucu.

TAYLORCULUK (i. İng. T. sosyoloji) (Taylor özel adından). İş verimini artıracak yolda işletmeciliği düzenlemek için teklif edilen usul.

TAYR (i. A.) (c. tuyûr). Kuş, Fars. mürg. **Mantıku't-tayr** = Kuş dili.

TAYRİYYÛN (i. A. c. paleontoloji). Kuş bilginleri, Fr. ornithologistes.

TAYYÂR (i. A. «tayerân» dan imüb.). **1.** Uçan, uçucu, Fars. perrende. **2.** Gaz hâline gelebilen, uçucu (cisim). **Câfer-i Tayyâr** = Bir savaşta iki kolu kesilerek şehit olan Peygamberimiz'in amcası.

TAYYÂRE (i. A.). Uçak.

TAYYARECİ (i.). Tayyarecilikle uğraşan pilot vs.

TAYYİB (i. A.) (mü. tayyibe). İyi, hoş.

TAYYİBÂT (i. A. c.) (m. tayyibe). İyi şeyler. bk. Tayyibe.

TAYYİBE (i. A.) (c. tayyibât). **1.** İyi iş, güzel iş ve hareket. **2.** (hi. coğrafya) Medîne.

TAYYİB-İ HÂTIR (i.). Gönül hoşluğu.

TAYYÖR (i. Fr.). **1.** Ceket ile etekten ibaret bir kadın sokak elbisesi. **2.** Erkek kostümü.

TÂZ (i. F.). Koşma, sür'at.

TAZALLÜL (i. A. «zıll» dan masdar). Gölgelenme, gölge altına girme.

TAZALLÜM (i. A. «zulm» den masdar). Zulümden şikâyet etme, sızıldanma.

TAZAMMUN (i. A. «zımn» dan masdar). İçinde bulundurma, başlıca şeyler arasında bir şeyi de içine alma.

TAZANNÎ bk. Tazannun.

TAZANNUN (i. A. «zann» dan). Zan ile iş görme.

TAZARRÛ (i. A. «zarû» dan masdar) (c. tazarruât). Kendini alçaltarak huşû ile yalvarma: Tanrı'nın merhametini tazarrû ederim.

TAZARRUÂT bk. Tazarrû.

TAZARRUF (i. A.) (c. tazarrufât). Zarafet taslama.

TAZARRUR (i. A. «zarar» dan masdar). Zarar görme.

TAZAYYUK (i. A. «zıyk» dan masdar). Darlaşma, sıkışma.

TAZE (**TÂZE**) (i. F.). **1.** Yeni kesilmiş, bayatlanmamış, buruşmamış, taravetli: Taze şeftali, taze salata. **2.** Kuru olmayan, yeşil: Taze bamya, taze üzüm. **3.** Yeni duyulan, henüz ortaya çıkan: Taze haber. **4.** Genç, körpe: Taze kız.

TÂZEGÎ (i.). Tazelik, tarâvet.

TAZELEMEK (f.). **1.** Taze yapmak, tazelik vermek. **2.** Yeniletmek.

TAZELENMEK (f.). **1.** Taze olmak. **2.** Yenileşmek. **3.** Gençleşmek.

TAZELEŞMEK (f.). **1.** Taze olmak, tazelik kazanmak. **2.** Gençleşmek, gençlik peydâ etmek veya genç gibi görünmek: Semirip tazeleşmiş.

TAZELİK (i.). **1.** Taze olan şeyin, yani kuru ve bayat olmayanın hâli. **2.** Gençlik, körpelik.

TAZI (i.). Pek ince ve zayıf bir cins köpek ki, başlıca tavşan avına yarar (aslı Farsça olup «Arap zağarı» demektir).

TAZILAMAK (f.). mec. Tazı gibi kuru ve zayıf hâle gelmek.

TÂZÎ (i. F.). Arap.

TÂZÎB (i. A. «azab» dan masdar) (c. tâzîbât). Azap ve eziyet verme: Tâzîb etmek.

TAZ'ÎF (i. A. «zı'f» dan masdar) (c. taz'îfât). İki kat etme, bir o kadar daha artırma: Bir meblâğı taz'îf etmek.

TÂZÎM (i. A. «azm» dan masdar) (c. tâzîmât). Büyütme, ağırlama, hürmet ve ikrâm etme: Kendisine çok tâzîm ettiler, arz-ı tâzîmât etmek.

TÂZÎMÂT bk. Tâzîm.

TÂZÎMEN (i. A.). Hürmet ve ikrâm ederek, saygı maksadıyla: Tâzîmen ayağa kalktı.

TÂZÎR (i. A.). Azarlama.

TÂZÎR (i. A. «özr» den masdar). Esassız özürler öne sürme, vesile ve bahane arama.

TÂZİYÂNE (i. F.). **1.** Kamçı, kırbaç. **2.** Tanbur ve benzeri çalgıların tellerine dokunmaya mahsus kemik veya boynuz parçası, Ar. mızrâb (galatı: tezene). **3.** mec. Vasıta, âlet, sebep.

TÂZİYE (i. A. «azv» dan masdar). Bir yakını ölene teselli verme, başın sağ olsun deme: Tâziyeye gitmek (Farsça «tâziyet» de kullanılır).

TÂZİYE-NÂME, TÂ'ZİYET-NÂME (i. F.). Tesellî ve tâziye için yazılan mektup, tesellî mektubu.

TÂZÎZ (i. A.). İzzet verme, şerefli kılma, yüceltme, ağırlama.

TAZLÎL (i. A. «dall» dan masdar). Doğru yoldan çıkarma, azdırma, ayartma («ıdlâl» daha çok kullanılmıştır). bk. Tadlîl.

TAZLÎL (i. A. «zıll» dan masdar). Gölgelendirme, gölge altına alma.

TAZMİN (TAZMÎN) (i. A. «zımn, zımân» dan masdar) (c. tazmînât). **1.** Sebep olduğu zarar ve ziyanı ödeme: Arabanın camını kıran yolcu, tazmin etmeye mecburdur. **2.** (edebiyat) Başkasının seçilmiş ve meşhur bir sözünü yahut bir mısrâ ve beytini kendi söz veya şiirine alma. **Tazmînât-ı harbiyye** = Harpte yenilen devletin galip devlete ödediği savaş tazminatı.

TAZMİNAT (TAZMÎNÂT) (i. A. c.) Zarar ödemeler. bk. Tazmîn.

TAZRÎR (i. A. «zarar» dan masdar). Zarara uğratma («ızrâr» daha çok kullanılmıştır).

TAZYÎ (i. A. «zıyâ» dan masdar) (c. tazyîât). Bırakıp kaybetme.

TAZYİK (TAZYÎK) (ka ile) (i. A. «zıyk» dan masdar) (c. tazyîkaat). **1.** Darlaştırma, sıkıştırma. **2.** Zorlama. **3.** Sıkıntı ve ıztırap verme, baskı yapma.

Tb (kimya). Terbiyum elemanının senbolü.

TE (i.). T harfinin adı.

TE (i.). Eski Türkçe alfabenin dördüncü harfi. Arapça'da «tâ» denir. Ebced hesabında 400 rakamının karşılığıdır.

TEÂDÎ (i. A. «adû» dan masdar). Ara açılma, düşmanlık.

TEÂDÜL (i. A. «adl» den). Beraberlik, denklik.

TEAKKÜS (i. A. «aks» dan). Tersine dönme.

TEÂKUB (i. A. «akab» den masdar). Birbiri arkasından gitme, birbirini takip etme.

TEÂLÂ, TAÂLÂ (f. A.). «Yüksek olsun»: Allah Taâlâ.

TEÂLÎ (i. A. «ulüv» den masdar). Yükselme.

TEÂMÎ (i. A. «amâ» dan masdar). Görmezliğe gelme.

TEÂMÜL (i. A. «amel» den masdar). (c. teâmülât). **1.** Muamele. **2.** (hukuk) Cemiyetteki gelenek, âdet, örf.

TEÂRUZ (t. A. «arz» dan masdar). Birbirine aykırı ve zıd olma, Ar. tebâyün, tahâlüf.

TEÂRÜF (i. A. «aref» den masdar). Birbirini tanıma, tanışma.

TEÂTÎ (i. A. «atâ» dan masdar). Birbirine verme, alıp verme, değiştirme: Teâtî-i efkâr.

TEÂVÜN (i. A. «avn» dan masdar). Birbirine yardım etme, yardımlaşma.

TEÂZUD (i. A.). Birbirine arka ve omuz verip yardım etme.

TEB (i. F.). Sıtma, hummâ. **Teb-zede** = Sıtmaya tutulmuş. **Teb-lerze** = Sıtma titremesi.

TEBAA bk. Tebea.

TEBÂBİA (i. A. c. «tubbâ» nın cem'idir). Eski Yemen kralları.

TEBÂDÜL (i.) (Türkler'in yaptığı bir Ar. kelimedir). Değişme, değiştirme, trampa az çok argodur.

TEBÂDÜR (i.) (Türkler'in yaptığı bir Ar. kelimedir). Birdenbire zihne gelme.

TEBÂĞUZ (i. A. «buğz» dan). Gizli düşmanlık besleme.

TEBÂH (i. F.). Mahv ve harâb olmuş: Mahv, harâb olma.

TEBAHHUR (i. A. «buhâr» dan masdar) (c. tebahhurât). **1.** Buğulanma, (su) kaynayıp buğu olma, ağma. **2.** Tütsülenme..

TEBAHHUR (i. A. «bahr» dan masdar). Bir şeyin içine dalma, pek derine varma.

TEBAHHURÂT (i. A. c.). Buharlanmalar. bk. Tebahhur.

TEBÂHÎ (i. A.). Övünme.

TEBÂR (i. F.). Soy, nesil, neseb.

TEBÂR (i. A.). Helâk, mahv olma.

TEBÂREKE (f. A.). «Mübarek etsin». **Tebâreke-llâh** = Allah mübarek etsin, maşallah!

TEBÂRÜZ (i. A.). Belirme.

TEBÂŞÎR bk. Tebeşir.

TEBÂŞÎR (i. A.). **1.** Müjde. **2.** Bir şeyin başlaması.

TEBÂÜD (i. A. «bûd» dan masdar). Uzaklaşma, birbirinden uzak düşme.

TEBÂYÜN (i. A. «beyn» den masdar)

(c. tebâyünât). **1.** İki şey arasındaki tezat («mübâyenet» daha çok kullanılmıştır). **2.** (matematik) Bir rakamla bölünmesi mümkün olmayan iki rakam arasındaki ilgi: 7 ile 9 gibi.

TEBCÎL (i. A. «becl» den masdar). Büyütme, ağırlama, saygı.

TEBCÎLEN (i. A.). Tebcîl ederek, saygıyla.

TEBDÎL (i. A. «budl» den masdar). Birine cimrilik isnâdı.

TEBDİL (TEBDÎL) (i. A. «bedel» den masdar) (c. tebdîlât). Değiştirme, başka bir şekle koyma. **Tebdîl-i havâ** = Sıhhatça görülen lüzum üzerine havası daha iyi bir yere gitme.

TEBDÎL (i.) (yukarıdaki Ar. kelimeden). **1.** Resmî bir görevli veya büyük bir insanın, hüviyetini gizleyerek gezmesi: Tebdil çıkmıştı, tebdil geziyordu. **2.** Sivil polis hafiyesi. **Tebdîl hasekisi** = Eskiden saray ahırları seyislerinin başı.

TEBDÎLEN (i. A.). Değiştirerek.

TEBEA (i. A. c.) (m. tâbî). Bir devletin hükmünde bulunan: Fransa tebeası (dilimizde bazen müfred gibi dahi kullanılıyorsa da, ekseriya müfredi «den» edâtı ile ifade olunur: Fransa tebasından bir adam).

TEBEAN (i. A.). Tâbî olarak, uyarak.

TEBEDDÜL (i. A. «bedel» den masdar) (c. tebeddülât). Değişme, başka durum ve şekle girme.

TEBEDDÜLÂT bk. Tebeddül.

TEBEH bk. Tebâh.

TEBEL (i.). Kıvrım, kat, buruşuk.

TEBELLEŞ (i.) (galatı: teberleş). Birbirine geçmiş, karışmış, karmakarışık. **Tebelleş olmak** = Birine dadanıp devamlı musallat olmak.

TEBELLÜĞ (i. A.) (c. tebellügaat). **1.** Yetişme, erişme. **2.** Anlayıp alma.

TEBELLÜR (i. A. «billûr» dan masdar) (Türkler'in yaptığı bir Ar. kelimedir). Billûrlaşma: Tebellür etmek.

TEBENNÎ (i. A.). Oğulluğa kabûl etme.

TEBER (i. F.). **1.** Balta. **2.** Bazı dervişlerin taşıdıkları hilâl şeklinde ve bir sapa geçirilmiş âlet.

TEBERDÂR (i. F.). **1.** Balta ile silâhlı asker ve muhafız, baltalı nefer. **2.** Teber denilen ve dervişler tarafından kullanılan ucu hilâl şeklindeki baltayı taşıyan adam.

TEBERRÂ bk. Teberrî.

TEBERRÎ (i. A. «berâ» dan masdar). Uzaklaşma, uzak durma, çekilme, zıddı: tevellâ.

TEBERRÛ (i. A. «bürû» dan masdar) (c. teberruât). Mecbur olmaksızın ve kendi isteğiyle yardım etme, verme.

TEBERRUAN (i. A.). Teberrû şeklinde.

TEBERRÜD (i. A. «berd» den masdar). Soğutma. **Teberrüd etmek** = Soğumak (Ar.'da mânâsı: soğuk suya girmek).

TEBERRÜK (i. A. «bereket» ten masdar). Uğur ve bereket.

TEBERRÜKÂT (i. A. c.). Teberrükler, uğur saymalar.

TEBERRÜKEN (i. A.). Bereket ve uğur sayarak: Teberrüken işe cuma günü başlandı.

TEBERZÎN (i. F.). Eyer baltası, eyere asılan küçük savaş baltası.

TEBESSÜM (i. A. «besm» den masdar). Gülümseme. **Tebessüm etmek** = Gülümsemek.

TEBEŞİR (i. F.). **1.** Kireç ve alçıdan daha yumuşak beyaz bir madde; siyah tahta ve taş levha üzerine yazı yazmak için kullanılır. **2.** Tebeşir parçası. **Tebeşir tahtası** = Tebeşirle yazmaya mahsus siyah tahta.

TEBEVVÜL (i. A. «bevl» den masdar). İşeme, su dökme.

TEBEYYÜN (i. A. «beyân» dan masdar). Meydana çıkma, görünüp anlaşılma.

TEBHÎR (i. A. «buhâr» dan). **1.** Buğu çıkartma, kaynatıp buğu hâline getirme. **2.** Tütsüleme. **3.** Bazı bulaşık eşyayı etüvden geçirme.

TEB'ÎD (i. A. «bu'd» dan masdar). Uzaklaştırma, uzağa sürme, def'etme.

TE'BÎD (i. A. «ebed» den). Ebedîleştirme.

TEBLİĞ (TEBLÎĞ) (i. A. «bülûğ» dan masdar) (c. tebligaat). **1.** Yetiştirme, eriştirme, götürme, nakil: Bu haberi, selâmımı tebliğ et. **2.** (hukuk) Resmî bir kâğıt, bilhassa mahkemeye ait bir yazıyı ilgiliye imza karşılığı verme.

TEBRÎD (i. A. «bürûdet» ten masdar). **1.** Soğutma, soğukluğu artırma: Suyu karla tebrîd etmeli. mec. İlgiyi gevşetme, sevgiyi azaltma, soğutma: Bu muamelesi beni kendisinden tebrîd etti.

TEBRİK (TEBRÎK) (i. A. «bereket» ten masdar) (c. tebrîkât). Yeni bir şey için «bereketli, uğurlu olsun» diye dua etme veya iyi bir iş için sahibini övme.

TEBRÎKÂT bk. Tebrik.

TEBRİK-NÂME (i. A. F.). Tebrik yazısı, kutlama yazısı.

TEBRİYE, TEBRİE (i. A. «berâet» ten masdar). **1.** Birini bir şüphe ve suçtan

uzak tutma. **2.** Borçtan kurtarma. **Tebriye-i zimmet etmek** = İlişiği olmadığını isbat etmek.

TEBRÎZ (i. F.) (musiki) (Güney Azerbaycan'ın başkenti). Türk musikisinde artık kullanılmayan bir mürekkep makam.

TEBSIRA, TABSIRA (i. A. «basar» dan). İnsanın gözünü açacak durum, ibret.

TEBŞÎR (i. A. «beşr» den masdar) (c. tebşîrât). Müjde verme.

TEBVÎB (i. A. «bâb» dan masdar). Bâblara, kısımlara bölme.

TEBYÎN (i. A. «beyân» dan masdar). Açık ifade ve beyân etme.

TEBYÎZ (i. A. «beyâz» dan masdar). **1.** Beyazlatma, ağartma. **2.** (bir müsveddeyi) Beyaza çekme, temize çekme, istinsah etme (bu ikinci mânâ dilimize mahsustur).

TEBZÎR (i. A. «bezr» den masdar) (c. tebzârât). Dağıtma, serpme, israf: Malını tebzîr etti.

TECÂHÜL (i. A. «cehl» den masdar). **1.** Bilmez gibi görünme, yalandan bilmezliğe gelme. **2.** (edebiyat) **Tecâhül-i ârif** = Bilinen şeyi edebî bir nükte ile bilmez gibi gösterme.

TECÂNÜS (i. A.) (Türkler'in yaptığı bir Arapça kelimedir). Bir cinsten olma, Ar. mücâneset.

TECÂRİB (i. A. c.) (m. tecrübe). Tecrübeler. bk. Tecrübe.

TECÂSÜR (i. A. «cesâret» te masdar). Cesaretlenme, cür'etlenme: Bu işe tecâsür ettim («ictisâr» ile aynı mânâdadır).

TECÂVÜR (i. A.). Komşu olma.

TECÂVÜZ (i. A. «cevâz» dan masdar) (c. tecâvüzât). **1.** Ötesine geçme, aşma, atlama: Altmış yaşını tecavüz etmiştir, hududu tecavüz etti. **2.** Haddi geçme, taarruz, başkasının hakkına dokunma: Siz tecavüzde bulundunuz, tecavüz eden haksızdır.

TECÂVÜZÎ (i. A.) (mü. tecâvüziyye). Tecavüze ait.

TECÂVÜZ-KÂR (i. A. F.). Tecavüz eden, sataşan, saldıran.

TECÂVÜZ-KÂRÂNE. (i. F.). Tecavüzle olan, tecavüz şeklinde.

TECÂVÜZKÂRLIK (i. A. F.). Tecavüz edenin hâli.

TECBÎR (i. A. «cebr» den masdar). (cerrahi) Kırık veya çıkık kemiği onarma.

TECDÎD (i. A. «cidd» den masdar). Yeniletme, yeni etme, tazeletme. **Tecdîd-i havâ** = Odanın havasını değiştirip tazeletme.

TECEBBÜR (i. A. «cebr» den masdar). Kibir edinme, kibirlenme.

TECEDDÜT (TECEDDÜD) (i. A. «cidd» den masdar). Yenilenme, yeni olma, tazelenme.

TECEDDÜT-PERVER (i. A. F.). Yenilik taraftarı.

TECEFFÜF (i. A. «ceff» den masdar). Kuruma.

TECEHHÜZ (i. A. «cihâz» dan masdar). Hazırlanma, malzemeyi tedarik etme.

TECELLÂ bk. Tecellî.

TECELLÎ (i. A. «celâ» dan masdar) (c. tecelliyyât). **1.** Görünme, açığa çıkma. **2.** İlâhî kudret eserlerinin görünmesi, açığa çıkması. **3.** İlâhî lutfa erişme. **4.** Talih, kader: Benim tecellim böyle imiş.

TECELLÜD (i. A.). **1.** Yalandan cesaret gösterme. **2.** İnat ve serkeşlik etme.

TECEMMÜÂT (i. A. c.) (m. tecemmû). Toplanmalar, yığılmalar, birikmeler.

TECEMMÛ (i. A. «cem» den masdar). Toplanma, yığılma, birikme.

TECEMMÜD (i. A. c.) (m. cemâd» den). Donma, katılaşma, sertleşme.

TECEMMÜL (i. A. «cemâl» den masdar) (c. tecemmülât). Ağır, kıymetli eşya.

TECEMMÜM (i. A.). Büyüme, çoğalma.

TECEN (i.). **1.** Dağ keçisi. **2.** mec. Azgın hayvan.

TECENNÎ (i. A. «cenn ve cünûn» dan). Meyve devşirme, devşirilme.

TECENNÜN (i. A. «cenn, cünûn» dan masdar). Delirme, çıldırma, mecnûn olma: Tecennün etti.

TECERRÛ (i. A. «cür'a» dan masdar). Cür'a çekmek, yudum, suyu bir nefeste içme.

TECERRÜD (i. A. «cered» den masdar). **1.** Soyunma, çıplak olma. **2.** Her şeyden uzak olma. **3.** Evlenmeyip tek başına yaşama. **4.** (botanik) **Tecerrüd-i evrâk** = Yaprakların dökülmesi.

TECESSÜD (i. A. «cesed» den masdar). Cesetleşme, cisimleşme, gövdeleşme.

TECESSÜM (i. A. «cism» den masdar). **1.** Cisimleşme, vücut hâline gelme. **2.** Görünme, gözün önüne gelme: Hayâli gözümün önünde tecessüm ediyor.

TECESSÜS (i. A. «cess» den masdar) (c. tecessüsât). **1.** Yoklama, araştırma, inceleme. **2.** Bir şeyin içyüzünü araştırıp bilmeye çalışma. (askerlik) **Tecessüs kolu** = Keşif birliği.

TECEVVÜZ (i. A. «cevâz» dan). **1.** Ce-

vaz verme, câiz görme yapılmasını uygun görme. **2.** Sözü mecâzlı söyleme.

TECEVVÜZEN (i. A.). Mecâz yoluyla.

TECEZZÎ bk. Tecezzüv.

TECEZZÜV (i. A. «cüz'» den masdar) («tecezzî» galattır). Cüz'lere, parçalara bölünme.

TECFÎF (i. A. «ceff» den). Kurutma, yaş şeyi kurutma.

TECHÎL (i. A. «cehl» den masdar). Birinin cehaletini yüzüne vurma, cahillik ile suçlama.

TECHÎZ (i. A. «cihâz» dan). Cihazlama, donatma. **Techîz-i meyyit** = Ölünün yıkanıp, kefenlenip hazırlanması. **Techîz--i sefâin** = Gemilerin donatımı. **Techîz ve tekfîn** = Ölünün yıkanıp kefenlenmesi işi.

TECHÎZAT (i. A. c.) (m. techîz) (askerlik). Giyim, kuşam, donatım. bk. Techîz.

TECİL (TE'CÎL) (i. A. «ecl» den masdar). Mühlet verme, belirli zamana kadar geriye bırakma, zıddı: tâcîl.

TECLÎD (i. A. «cild» den masdar). (kitabı) Dikip kap geçirme, ciltleme: Bu kitapları teclîd ettireceğim.

TECMÎD (i. A. «cemâd» dan masdar). Dondurma, dondurulma.

TECNÎS (i. A. «cinâs» tan masdar). Cinas kullanma, iki mânâlı söz söyleme.

TECRÎD (i. A. «cered» den masdar). **1.** Soyma. **2.** Bir tarafta tutma, ayırma. **3.** Dünyadan vazgeçerek Tanrı'ya kalbini bağlama: Ehl-i tecrîd.

TECRÎH (i. A. «cerh» den). yaralama.

TECRÎM (i. A. «cürm» den masdar). Ceza alma, suçlama, ziyana uğratma: Kendisini tecrîm ettiler (Ar.'da mânâsı başkadır).

TECRÜBE (aslı: **TECRİBE**) (i. A. «cerb» masdar). Deneme, sınama. **Tecrübe etmek** = Denemek. **Tecrübe-i kalemiyye** = Kalem denemesi.

TECRÜBÎ (i. A.). Tecrübeye dayanan.

TECSÎM (i. A. «cism» den masdar). Vücut verme, cisimlendirme.

TECVÎD (i. A. «cevdet» den masdar). Kur'ân-ı Kerîm'i ilmiyle, tam usûlüne göre okuma, prozodi.

TECVÎF (i. A. «cevf» den masdar). Oyma, oyuk hâline koyma.

TECVÎZ (i. A. «cevâz» dan masdar). Câiz görme ve görülme, cevaz verme, izin verme.

TECVÎZÂT (i. A. c.) (m. tecvîz). Câiz görmeler, görülmeler.

TECYÎF (i. A.). **1.** Vurmak suretiyle korkutmak. **2.** Çok korkmak.

TECZİE (i. A. «cüz'» den masdar). Cüz'lere ayırma, bölme, doğrama, ufaltma: Bir cismi teczie etme.

TECZÎR (i. A. «cezr» den masdar). (matematik) Kökünü alma.

TECZİYE (i. A. «cezâ» dan). Cezalandırma.

TEÇHİL bk. Techil.

TEÇHİZ bk. Techiz.

TEÇHİZAT bk. Techizat.

TEDÂBİR (i. A. c.) (m. tedbîr). Tedbirler. bk. Tedbîr.

TEDÂFÜ' (i. A. «def'» den masdar). **1.** Birbirini def'etme, itişme, kakışma. **2.** Taarruz ve tecavüz etmeksizin kendi yerini muhafaza ile karşı durma, savunma. Zıddı: Taarruz, tecavüz.

TEDÂFÜÎ (i. A.) (mü. tedâfüiyye). Tedâfüe, müdafaaya, savunmaya ait.

TEDÂHÛK (ke ile) (i. A.). Gülüşme.

TEDÂHÜL (i. A. «duhûl» den masdar) (c. tedâhülât). **1.** Birbiri içine girme. **2.** Ödemenin vaktinde yapılamaması: Tedâhülde kalmak.

TEDÂÎ (i. A. «dâvet» ten). Bir şeyin (resim, manzara, koku, ses, kelime vs.) başka bir şeyi akla getirmesi, çağrışım.

TEDARİK (TEDÂRÜK) (i. A. «derk» ten) (c. tedarükât). Araştırıp bulma, elde edip hazır bulundurma: Kışlık yiyeceğini tedarik etti.

TEDARİKLİ (i.). Tedarik etmiş, tedarikte bulunmuş: İnsan seyahat için daima tedarikli davranmalıdır.

TEDARİKSİZ (i.). Önceden gereken her şeyi sağlamamış bir hâlde.

TEDAVİ (TEDÂVÎ) (i. A. «devâ» dan **1.** Bir ilâç veya tıbbî tedbirle kendi kendine bakma. **2.** Dilimizde «müdâvaat» yerine «başkası tarafından bakılmak» mânâsıyle daha çok kullanılır.

TEDÂVÜL (i. A. «devl, devlet» ten) (c. tedâvülât). Elden ele gezme, dolaşma, kullanma, geçerli olma: Bu memlekette hangi para tedâvül ediyor?.

TEDBİR (TEDBÎR) (i. A. «dübûr» dan) (c. tedâbîr). **1.** Bir işin sonunu düşünerek başarılı olması için teşebbüs. **2.** Bir işin başarıyla sona ermesi için düşünülmüş yol: Güzel bir tedbir kurmuş. **Hüsn-i tedbîr** = İyi düşünülerek bulunan yol. **Sû-i tedbîr** = İyi düşünemeyerek alınan yanlış tedbir.

TEDBİRLİ (i.). Tedbiri olan.

TEDBİRSİZ (i.). Tedbiri olmayan.

TEDBİRSİZLİK (i.). İşin sonunu düşünmeyiş, tedbir almayış.

TEDENNÎ (i. A. «denâet» ten) (c. tedenniyyât). Aşağı inme, tenezzül, aşağılama, zıddı: terakki: Buğday fiyatı tedennî etti (Arapça'daki mânâsı büsbütün başkadır).

TEDERRÜS (i. A. «ders» ten). Ders alma, okuma, öğrenme.

TEDEYYÜN (i. A. «dîn» den). **1.** Bir dine tâbî olma: İslâm dini ile tedeyyün etti. **2.** Dinde sâbit, sağlam ve metîn olma.

TEDFÎN (i. A.) (Türkler'ce yapılmış bir Ar. kelimedir). Defnetme, gömme.

TEDHÎN (i. A. «dühn» den). Yağ veya pomat gibi güzel kokulu bir şey sürme: Saçlarını tedhîn etmişti.

TEDHÎŞ (i. A.) (c. tedhîşât). Dehşet verme, dehşete düşürme, şaşırtma, korkutma, yıldırma. bk. Tethiş.

TEDHİŞÇİ (i.). Tedhiş yapan.

TEDİB (TE'DÎB) (i. A. «edeb» den). **1.** Edeb ve terbiye öğretme, terbiye verme: Evlâdını te'dib etti (Bu mânâ ile «terbiye» daha çok kullanılmıştır). **2.** Kanuna aykırı hareket edenler hakkında ilgili hükümlerin tatbiki. **3.** Tenbih ve tekdir.

TE'DÎBEN (i. A.). Te'dîb ederek.

TE'DÎBÎ (i. A. «te'dîb» den) (mü. te'dîbiyye). Te'dîbe ait.

TEDİRGİN (i.). Rahatsız, huzursuz.

TEDİYE (TE'DİYE) (i. A. «edâ» dan) (c. te'diyyât). Ödeme, borcunu verme, edâ etme: Bütün borçlarımı tediye ettim.

TEDKÎK bk. Tetkik.

TEDMÎR (i. A. «dimâr» dan). Mahv ve helâk etme: Eşkiyâyı tedmîr etti.

TEDRÎC (i. A. «dürûc» dan) (c. tedrîcât). Derece derece yani basamak basamak ilerleme yahut ilerletme, azar azar hareket: İnsan her işe tedrîc ile alışır. **Bi't-terîc** = Tedrîc ile; tedrîcen, derece derece, yavaş yavaş, azar azar.

TEDRÎCEN (i. A.). Derece derece, azar azar, yavaş yavaş: En küçük memuriyetten başlayarak tedrîcen bu makama yükseldi.

TEDRÎCÎ (i. A.) (mü. tedriciyye). Tedricle olan, yavaş yavaş yapılan.

TEDRÎS (i. A. «ders» ten) (c. tedrîsât). Ders verme, ders öğretme, öğretim.

TEDVÎN (i. A. «dîvân» dan). **1.** Dîvân hâlinde toplama. **2.** Büyük kitaplar telif etme. **3.** Yapma, meydana getirme.

TEDVİR (TEDVÎR) (i. A. «devr» den). **1.** Çevirme, döndürme. **2.** Yuvarlak etme.

TEEDDÜB (i. A. «edeb» den). **1.** Edeb ve terbiye edinme: İnsan çocukluğunda teeddüb etmelidir. **2.** Edeb etme, utanma: Hocamın huzurunda bahse girişmekten teeddüb ettim (bu mânâ Türkçe'ye mahsustur).

TEEDDÜBEN (i. A.). Edeb ve terbiye ile.

TEEHHÜR (i. A. «te'hîr» den). **1.** Sonraya, geriye kalma. **2.** Gecikme.

TEEKKÜD (i. A.) (Türkler'ce yapılmış bir Ar. kelimedir). Sağlamlaşma, kuvvetlenme.

TEELLÜF (i. A. «ülfet» ten) (c. teellüfât). Alışma, hoş geçinme, bağdaşma.

TEELLÜM (i. A. «elem» den). Kederlenme, eseflenme, teessüf: Bu işe çok teellüm etti.

TEEMMÜL (i. A. «emel» den). Etraflıca düşünme, düşünüp taşınma: İşi iyice teemmül edip de öyle karar vermeli. **Bilâ-teemmül** = Düşünmeksizin.

TEEMMÜLSÜZ (i.). İşi önceden düşünmeyen.

TEEMMÜLSÜZLÜK (i.). Düşünmeyiş.

TEENNÎ (i. A.). Yavaş gitme, yavaş hareket etme, yavaşlık, gecikme: Bu kadar teennî ile iş görülmez.

TEENNÜS (i. A. «üns» den). **1.** Mü-ennes olma. **2.** Kadın gibi hareket etme, kadınlaşma.

TEESSÜF (i. A. «esef» ten). Keder ve esef etme, acıma: Buna çok teessüf ettim. **Beyân-ı teessüf etmek** = Teessüf ettiğini söylemek.

TEESSÜR (i. A. «esr» den) (c. teessürât). **1.** Bir şeyin tesiri altında bulunma, tesirini hissetme, duyma. **2.** Hüzün ve keder duyma (Ar.'daki mânâsı büsbütün başkadır).

TEESSÜS (i. A.) (Türkler'ce yapılmış bir Ar. kelimedir). Temelleşme, yerleşme, teşekkül etme, kurulma.

TEEVVÜL (i. A.). Başka mânâya gelme.

TEEZZÎ (i. A. «ezâ» dan). İncinme, kırılma.

TEEYYÜD (i. A.). Teyid edilme, kuvvetlenme, sağlamlaşma: Alınan haber teeyyüd etmedi.

TEFAHHUM (i. A.) (Türkler'ce yapılmış bir Ar. kelimedir) («kömür» demek olan «fahm» dan) (kimya). Kömürleşme, kömür kesilme.

TEFAHHUR, TEFÂHÜR (i. A. «fahr» dan) (c. tefahhurât). Övünme, kurulma, Osm. fahretme: Dünyada hiçbir şeyle tefahhur etmemeli.

TEFAHHUS (i. A. «fahs» dan) (c. tefahhusât). Etrafıyla araştırıp inceleme.

TEFÂHÜR (i. A. «fahr» dan) (c. te-

fâhûrât). Birine karşı tefahhur etme, övünme.

TEFÂİL (i. A. c.) (m. tef'îl, tef'ile bu mânâya gelmez) (edebiyat). Aruz'da mısraın belirli hecelere bölünmesi.

TEFAKKUD (i. A. «fakd» dan) (c. tefakkudât). Hazır olmayan birini arayıp sorma.

TEFAKKUH (i. A. «fıkh» dan). Fıkh (İslâm hukuku) öğrenme.

TEFÂRIK (i. A. c.) (m. tefrîk). Ufak tefek şeyler, az kıymetli hediyeler.

TEFÂSÎL (i. A. c.) (m. tafsîl). Tafsiller, teferruât.

TEFÂSÎR (i. A. c.) (m. tefsîr). Tefsîrler, açıklamalar. bk. Tefsîr.

TEFÂVÜT (i. A. «fevt» den). İki şey arasındaki fark, birinin diğerinden farklı olması.

TEFAVVUK (i. A. «fevk» den). Üste çıkma, başkalarından üstün olma.

TEFÂZUL (i. A. «fazl» dan). **1.** Fazl ve fazilette yarışma. **2.** (matematik) Miktar fazlası, farkı.

TEFÂZULÎ (i. A.) (mü. tefâzuliyye) (matematik). İki rakamın arasında miktarca olan farktan doğan nisbet: Hesâb-ı tefâzulî.

TEFECİK (i.). «Tefek» sıfatının küçültülmüşü olup «ufacık» sıfatına katılarak kullanılır. **Ufacık tefecik** = Pek küçük yapılı, zarif ve nazik: Ufacık tefecik bir kız.

TEFEHHÜM (i. A. «fehm» den). Azar azar, fakat iyice anlama; farkına varma: Meseleyi tefehhüm etti.

TEFEK (i.) («ufak» sıfatına katılarak kullanılır). **Ufak tefek** = **1.** Küçük yapılı. **2.** Küçük ve ehemmiyetsiz işler, öte beri, şundan bundan. bk. Tefecik.

TEFEKKÜR (i. A. «fikr» den) (c. tefekkürât). Düşünme, derin düşünce, fikir edinme, zihin yorma.

TEFELSÜF (i. A. «felsefe» den). Felsefe yapma.

TEFENNÜN (i. A. «fenn» den). Fen bilgisi edinme.

TEFERRÛ (i. A. «fer'» den) (c. teferrûât). **1.** Dallanma, dal ve budaklanma, ayrılma. **2.** Bir asıldan ayrılan küçük şube ve dallar, ayrıntılar, tafsilât.

TEFERRÛĞ (i. A. «ferâğ» dan). **1.** Fâriğ olma, bir işi bitirip kurtulma. **2.** Satın alınan bir mülkün ferağ muamelesini yaptırma yani eski sahibine ferağ ettirip kendi adına çevirme.

TEFERRUH (i. A. «ferah» dan). Ferahlanma, içi açılma.

TEFERRUK (i. A. «fark» dan). Ayrılma, dağılma.

TEFERRÜC (i. A. «ferc» den). **1.** Açılma, ferahlanma: Teferrüc için gezmeye çıkmıştı. 2. Eğlenmek için gezinme, gezme, seyahat: Deniz kıyılarında teferrüc etmekte idiler.

TEFERRÜC-GÂH, TEFERRÜC-GEH (i. F., Ar. teferrüc, Fars. gâh, geh = yer). Eğlenmek için gezinmeye mahsus yer, eğlenme, dinlenme yeri: Bu şehrin teferrücgâhları çoktur.

TEFERRÜD (i. A. «ferd» den). Tek olma, herkesten ayrılıp üstün, ileri olma.

TEFERRÜS (i. A. «ferâset» ten). Çehreden insanı anlama, zekâ ile anlama, sezme.

TEFEVVUK (i. A. «fevk» den). Üste çıkma, üstün olma, yükselme.

TEFEVVÜH (i. A. «fevh» den) (c. tefevvühât). **1.** Ağza alma, söyleme, telaffuz etme: Birtakım sözler tefevvüh etti. **2.** Münasebetli münasebetsiz sözler, dedikodu.

TEFEYYÜZ (i. A. «feyz» den) (c. tefeyyüzât). **1.** Feyz bulma, ilerleme, yükselme. **2.** Taşıp yayılma.

TEFHÎM (i. A. «fehm» den) (c. tefhîmât). Anlatma.

TEF'İLE (i. A.) (c. tefâil). Arûz'da mısraın vezin parçası.

TEFKÎR (i. A.). Düşündürme, düşündürülme.

TEFRÎD (i. A. «ferd» den) (tasavvuf). Dünyadan ayrılıp yalnız Allah ile meşgul olma: Ehl-i tefrîd.

TEFRÎH (i. A. «ferah» dan). Ferahlandırma: Kalbimi tefrîh etti.

TEFRİK (TEFRÎK) (ka ile) (i. A. «fark» dan) (c. tefârîk). **1.** Ayırma: Sürüden beş koyun tefrik etti. **2.** Ayrı tutma, seçme: Evlâdımdan hiçbirini diğerlerinden tefrik etmem. **3.** **Meclis-i tefrîk** = İdare meclisine yeni üye seçmek için toplanan kurul. bk. Tefârîk.

TEFRİKA (i. A.). **1.** Ayrılma, ayrılık, anlaşmazlık: Aralarına tefrika düştü, girdi. **2.** Gazete ve dergilerde devamlı olarak yayınlanan eser, yazı serisi.

TEFRİŞ (TEFRÎŞ) (i. A. «ferş» ten) (c. tefrîşât). **1.** Döşeme, döşetme, yayma: Seccâdesini odaya tefriş edip oturdu. **2.** Bir yerin zeminini döşetme, bir şeyle örtme: Merdiven önünü mermerle ve yemek odasını çini ile tefriş etti. **3.** Bir evi döşetme: Yeni biten dairesini daha tefriş etmedi.

TEFRÎT (i. A. «fart» tan). Orta derecenin altında kalma, zıddı: ifrât.

TEFSİR (TEFSÎR) (i. A. «fesr» den) (c. tefsîrât, tefâsîr). **1.** Açıklama, izah, Ar. şerh, tafsîl: Bir sözü tefsîr etmek. **2.** Kur'ân-ı Kerîm'in sûrelerini şerh ve açıklayarak gereken tafsilât ve mütalâaları beyan etme ve buna dair kitap yazma: Kur'ân-ı Kerîm'i tefsîr etmeye muktedir; Âyet-i Kürsî'yi tefsîr etmiştir. **3.** (masdar mânâsından ayrı olarak) Kur'ân-ı Kerîm'in şerhi, bütün Mushaf-ı Şerîf'in veya bir yahut birkaç Sûre-i Şerîfe'nin şerhini havi kitap: Tefsir yazmakla meşguldür; tefsîr-i kebîr, Zemahşerî'nin tefsîri (bu mânâ ile cem'i tefâsîr gelir). **4.** Kur'ân-ı Kerîm'in mânâsı, îrâbı vesair teferruatına ait ilim: Tefsir okuyor; tefsir okutmakla meşguldür; ilm-i tefsir.

TEFTÎH (i. A. «feth» den). **1.** Açma, Fars. küşâd. **2.** (halk ağzında: teftîk) Mide ferahlaması, mideyi açan geyirme: Bu ilâç teftîh verir.

TEFTİK (i. A. «fetk» den). (pamuk) Atma, (yün) tarama, açma.

TEFTÎL (i. A. «fetl» den). Bükme, eğirme, fitil yapma.

TEFTÎN (i. A. «fitne» den). Fitne sokma, fesad çıkarma.

TEFTİŞ (i. A. «fetş» ten) (c. teftîşât). **1.** Araştırma, bir şeyin doğrusunu bulmak için her tarafını arayıp inceleme: Askeri teftiş etmek; okul, daire ve müzeleri teftiş etmek. **Mahkeme-i teftîş** = Eskiden evkaf-ı hümâyûn nezaretinde şeyhulislâmlığa bağlı şer'î mahkeme. **2.** (Teftiş memuru sözünden kısaltma). Müfettiş, teftiş ve inceleme memuru: Bir teftiş gönderdiler (polis teşkilâtından evvel zâbıtada «teftiş» memurları vardı ki, onlara yalnızca «teftiş» denilirdi).

TEFTÎŞÎ (i. A.) (mü. teftîşiyye). Teftiş ve incelemeyle alâkalı.

TEGADDÎ bk. Tegazzî.

TEGAFFÜL (i. A. «gaflet» ten). Gafil davranma, gaflette olma (sanıldığı gibi «tegafül» ile aynı mânâya gelmez; zira tegafül yalandan gaflet göstermek demektir).

TEGAFÜL (ga uzun) (i. A. «gaflet» ten). Bilmezliğe gelme, kasıtlı olarak, yalandan gaflet gösterme.

TEGALLÜB (i. A. «galebe» den). Galib gelip zorla ele geçirme: Arazisine başkaları tegallüb etmiş.

TEGALLÜF (i. A. «gılâf» tan) (tıp). **Tegallüf-i em'â** = Barsakların birbirine geçmesi hastalığı.

TEGANNÎ (i. A. «gınâ» dan). **1.** Zengin olma, mal ve servete kavuşma. **2.** Gınâ getirme, muhtaç olmama, kanaat etme. **3.** Nağme ile okuma, şarkı söyleme, ırlama.

TEGANNÜC (i. A. «ganc» dan). Nazlanma.

TEGAŞŞÎ (i. A. «gışâ» den). Örtünme, bürünme.

TEGAYYÜR (i. A. «gayr» dan) (c. tegayürât). **1.** Değişme, başka türlü olma, başka hâle gelme, başkalaşma, Osm. tebeddül etme: Rengi tegayyür etti; o adam büyüyünce büsbütün tegayyür etmiş; bu binada birtakım tegayyürât görüyorum. **2.** Renk değişme: Benzi tegayyür etti. **3.** Bozulma, kokma, çürüme: Bu et tegayyür etti.

TEGAYYÜZ (i. A. «gayz» dan). Hiddetlenme, kızma.

TEGAZZÎ (i. A. «gızâ» dan) (tegaddî galattır). Beslenme: Çocuk en ziyade annesinin sütüyle tegazzî eder.

TEGAZZÜB (i. A. «gazab» dan). Gazaba gelme, öfkelenme, hiddetlenme.

TEGAZZÜL (i. A. «gazel» den). **1.** Gazel söyleme. **2.** Güzelliğini şiir veya nesirle belirterek bir kadını övme.

TEĞEL, TEYEL (i.). Dikilmiş şeyi yatıştırmak veya içine doldurulan pamuğu tutturmak için geçirilen kaba dikiş: Hırkanın teğeli.

TEĞELLEMEK (f.). Teğel vurmak, tutturmak, iliştirmek, kaba ve seyrek dikmek: Makine ile dikmeden evvel teğellemek gerekir.

TEĞELLENMEK (f.). Teğel vurulmak, tutturulmak, iliştirilmek, kaba ve seyrek dikilmek: Hırkayı teğellemek.

TEĞELLETMEK (f.). Teğel vurdurmak, iliştirtmek, kaba ve seyrek olarak diktirmek: Şu hırkayı teğelletmeli.

TEĞELTİ, TEYELTİ (i.). Eyerin altında hayvanın sırtına örtülen keçe ki, pamuklu gibi teğellenmiş olur (teğelsizine «egrîm» derler).

TEĞET (i. matematik) (uyd. k.). Yalnız bir noktada değmek şartıyla bir eğrinin yanından geçen doğru.

TEĞMEN (i.). Rütbesi asteğmenle üsteğmen arasında olan subay.

TEH (i. F.). Dip, Ar. ka'r. **Teh-i çâh** = Kuyunun dibi.

TEHÂCÎ (i. A. «hecâ» dan). **1.** Hicvetme. **2.** Karşılıklı hiciv söyleme.

TEHÂCÜM (i. A. «hücûm» dan) (c. tehacümât). Birlikte ve birden hücûm etme, her taraftan koşup toplanma, üşüşme.

TEHÂFÜT (i. A.). Birbiri üstüne atılma, tehacüm.

TEHÂLÜF (i. A.) (hukuk). İki tara-

fın ikisine de yemin verilme, ikisinin de yemin etmesi.

TEHÂLÜF (i. A. «hulf» ten). Birbirine uymama, birbirine zıd olma.

TEHÂLÜK (i. A. «helâk» ten). Büyük bir istekle atılma, tehlikeyi düşünmeksizin bir şeye dalma, birbirini itip çiğneyecek surette koşuşma: Halk büyük bir tehâlükle bu işe girişti.

TEHÂSUM (i. A. «hasm» dan). Karşılıklı düşmanlıkta bulunma.

TEHÂŞÎ (i. A. «haşy» den). Korkup çekinme, Ar. ihtirâz, ictinâb: Bu işten tehâşî ediyor.

TEHÂVÜN (i. A. «hevn» den). Ehemmiyet vermeme, mühimsemeyiş.

TEHÂYÂ (i. A. c.) (m. tahiyye). bk. Tahiyye.

TEHCÎR (i. A. «hicret» ten). Göç ettirme.

TEHDÎD-ÂMÎZ (i. F., Ar. tehdîd, Fars. âmihten = karıştırmak). Tehdit karıştıran, tehditle karışık, korkutucu şekilde.

TEHDİT (TEHDÎD) (i. A. «hüdûd» tan) (c. tehdidât). İlerde verilecek bir ceza ile korkutma: Hapis ile, silâhla tehdit etti.

TEHDİYE (i. A. «hedy ve hidyet» ten). Hediye verme, bahşetme, bağışlama.

TEHECCÎ (i. A. «hecâ» dan). Heceleme.

TEHECCÜD (i. A. «hecd» den). **1.** Gece uyumayıp namaz kılma. **2.** Gece vakti kılınan nâfile namazı.

TEHEKKÜM (i. A. «hekeme» den). Görünüşte ciddî, gerçekte ise küçültecek bir şekilde alay etme: Tehekküm için bu fıkrayı yazdı.

TEHEVVÜD (i. A.). Yahûdî dinini kabûl etme, Yahûdî olma.

TEHEVVÜR (i. A.). Sonunu düşünmeden bir işe saldırma, hiddet ve şiddetle atılma: Tehevvürle söze karıştı; tehevvüründen gözleri karardı.

TEHEYYÜC (i. A. «heyecân» dan). Heyecana gelme, coşma.

TEHEZZÜZ (i. A.). Hafifçe titreme, Osm. lerzân olma, Fars. lerze.

TEHÎ (i. F.). **1.** Boş: Tehî bir evde. **2.** İlim ve hüneri olmayan, Fars. bî-behre: O adam tehî değildir. **Tehî değil** = Sebepsiz, hikmetsiz: Böyle geceleyin gelmesi tehî değildir. **Tehî-dest** = Eli boş, züğürt.

TEHİR, TE'HÎR (i. A.) (c. te'hîrât). Geriye, sonraya bırakma, geciktirme: İmtihanı bir hafta daha tehir ettiler; bir haber alıncaya kadar gelişinizi tehir edin. **Bilâ-tehir** = Sonraya bırakmaksızın, acele olarak.

TEHİYYE (i. A. «hey'et» ten). Hazırlama, hazır etme, tedarik etme.

TEHLİKE (TEHLÜKE) (i. A. «helâk» den). Helâki, yok olmayı gerektirebilecek hâl, Ar. muhâtara: Tehlikeye girmek; kendini, canını tehlikeye koymak.

TEHLİKELİ (i.). Tehlikesi olan, Osm. muhâtaralı.

TEHLÎL (i. A.) (c. tehlîlât). «Lâilâhe illallâh» cümlesini söyleme: Tehlîl ile meşgul idi. **Tehlîl-hân** = Tehlîl okuyan.

TEHMETEN (i. F.) Eskiden İranlı kahraman Zâloğlu Rüstem'in lâkabı olup, kahraman mânâsıyla kullanılırdı.

TEHNİYET, TEHNİYYE (i. A.). Tebrik, kutlama.

TEHVÎN (i. A. «hevn» den) (c. tehvînât). **1.** Kolaylaştırma, hafifletme: İnsan, işini mümkün mertebede tehvîn etmeye çalışmalıdır. **2.** Fiyatını azaltma, ucuzlatma, ehven hâle getirme.

TEHYÎC (i. A. «heyecân» dan). Heyecana getirme, coşturma: Böyle şarkılar insanı tehyîc ediyor.

TEHZÎB (i. A.). Düzeltme, temizleme, tesviye, Ar. ıslâh ve tathîr. **Tehzîb-i ahlâk** = Ahlâkı temizleyip ıslâh etme (hemen yalnız bu tâbirde kullanılır).

TEHZÎZ (i. A.). İnce ve devamlı surette titretme, Osm. lerzân etme, ihtizaza getirme: Sazın tellerini tehzîz etmek; sinirlerimi tehzîz etti.

TEİN (i.). Çayda bulunan ve sinirlere tesir eden bir madde.

TEK (i.). **1.** Bir tane. **2.** Çift mukabili: Tek dizgin, tek tabanca. İki, dört, altı sayıları çift ve bir, üç beş sayıları tektir: Tek mi çift mi? **3.** Bir çift teşkil eden iki şeyin herbiri: Bunun teki nerede? Tekini bulamadım. **4.** Yalnız, tenha: Büyük bir evde tek ve tenha oturmak insanı korkutur. **5.** Eşsiz, Ar. vahîd, Fars. yektâ: O adam bu memlekette tektir. **6.** Rahat, sâkin: O adam tek durmaz. **Tek başına** = Kendi başına, yalnız, kendi kendine. **Tek tük** = Seyrek, nâdir: Tek tük bulunur; tek tük misafir gelir.

TEK (e. F. «tâ ki» tâbirinden galat olmak ihtimali vardır). Tâ ki, yalnız şu maksatla, olsun da: Tek gelsin diye kendisine yazı yazdıracağımı söylemedim, tek çabuk yazılsın diye yazının güzelliğine ehemmiyet vermedim, tek gelsin de geç gelsin.

TEKABÜL (a uzun)(i. A. «kabl» den). **1.** Karşı karşıya gelme, rast gelme, yüz yüze gelme: İki ordu tekabül edip harbe

giriştiler. **2.** Karşılık olma, bir şeye karşılık, onun yerini tutma: Ettiğim hizmet vaktiyle kendisinden gördüğüm iyiliğe tekabül etmiyor.

TEKÂLÎF (i. A. c.) (m. teklîf). Teklifler. bk. Teklif.

TEKÂMÜL (i. A. «kemâl» den). Kemal bulma, olgunlaşma.

TEKÂPÛ (i. F.). **1.** Öteye beriye koşarak araştırma. **2.** Dalkavukluk etme ve yüzsuyu dökerek birinin her işini tasdik edip kavuk sallama.

TEKARÜB (a uzun) (i. A. «kurb» dan). Birbirine yaklaşma, birbirine yakın gelme.

TEKASIT (a uzun) (i. A. c.) (m. taksit). Taksitler. bk. Taksit.

TEKÂSÜF (i. A. «kesâfet» ten). Kesafet peydâ etme, sıklaşma, koyulaşma, (y. k.) yoğunlaşma.

TEKÂSÜL (i. A. «kesel» den). Tenbellik etme, üşenme, kayıtsızlık, ihmâl.

TEKASÜM (a uzun) (i A. «kasem» den). **1.** Karşılıklı yemin etme, yeminleşme. **2.** Bölüşme, bölüşülme.

TEKÂSÜR (i. A. «kesr» den). **Tekâsür-i zıyâ** = Muhtelif noktalardan gelip bir noktaya akseden iki ışının birbirinin tesirini kırması.

TEKÂSÜR (i. A. «kesret» ten). **1.** Çoğalma, Ar. taaddüd (tekessür gibi). **2.** Çoklukla övünme; bende, senden çok var diye bir şey hakkında birine karşı iddia etme.

TEKATU' (ka uzun) (i. A. «kat'» dan). Kesişme, çatışma.

TEKAÜD, TEKAÜT (i. A. «kuûd» dan). İhtiyarlık veya bir sakatlık sebebiyle vazifesini terkle belirli bir maaş alarak çekilme, emeklilik: Tekaüd maaşı, tekaüd (emekli) sandığı, tekaüd olmak (halk arasında «mütekaid» yerine sıfat gibi de kullanılır: Tekaüd bir memur).

TEKAÜDİYYE (ka uzun) (i. A.). Tekaüd maaşı.

TEKAÜTLÜK (i.) (tekaüd sözü mütekaid yerine kullanılarak, asıl tekaüd mânâsı büyük hatâ olarak bu kötü tâbirle ifade olunur). Bir memur veya subayın tekaüd olması: Tekaüdlüğünü istemiş.

TEKAVÎM (ka uzun) (i. A. c.) (m. takvim). Takvimler. bk. Takvîm.

TEKAVVÜS (i. A. «kavs» ten). Kavislenme, eğilme, eğri biçime girme.

TEKAZ (a uzun) (i. A.). **1.** Karşılaştırma, birbiriyle ödeşme. **2.** Takas, birinin alacağını vereceğine karşı tutma.

TEKAZÂ, TAKAZÂ (ka uzun) (i. A.). Alacaklının borçluyu sıkıştırması.

TEKÂZÜB (i. A. «kizb» den). Karşılıklı yalan söyleme, birbirini aldatma.

TEKBİR (TEKBÎR) (i. A. «kibr» den) (c. tekbîrât). Allah'ın azametini anarak «Allahu ekber» deme. **Tekbir getirmek, almak** = Allahu ekber demek.

TEKBÎR-HÂN (i. F., Ar. tekbîr, Fars. hânden = okumak). Tekbîr okuyan, tekbîr getiren.

TEKDELİKLİLER (i.). Memeli hayvanların Avustralya'da yaşayan bir takımı.

TEKDÎR (i. A. «keder» den) (c. tekdîrât). **1.** Bulandırma. **2.** Kederlendirme, keder verme. **3.** Azarlama, Ar. tâzîr: Bir kabahati ilk defa yapınca tekdir etmeli; tekdir etmek; tekdir işitmek; tekdir yemek.

TEKDÎRÎ (i. A.) (mü. tekdîriyye) (hukuk). **Mücâzât-ı tekdîriyye** = Kabahat çeşidinden olan suçların gerektirdiği hafif ceza.

TEKE (i.). Keçinin erkeği. **Yabanî teke** = Dağ keçisinin erkeği. **Tekeburnu** = Kemerli ve büyük burun. **Tekesakalı** = Bir cins bitki. **Deniztekesi** yahut sadece **teke** = Karides.

TEKE (hi.). İmparatorluk devrinde Muğla sancağının adı ki, Tekeoğulları'ndan gelir.

TEKEBBÜR (i. A. «kibr» den). Kibirlenme, büyüklük taslama, Ar. taazzum.

TEKEDDÜR (i. A. «keder» den). **1.** Bulanma, saflığı kaybetme. **2.** Kederlenme.

TEKEFFÜF (i. A. «keff» den). Avuç açma, dilenme.

TEKEFFÜL (i. A. «kefâlet» ten). Kefalet verme, taahhüt etme: O adamın bu parayı vereceğini ben tekeffül ederim.

TEKELEMEK (f.). (keçi) Azmak.

TEKELENMEK (f.). **1.** (erkek keçi) Hücum etmek, azgınlık etmek. **2.** mec. Görgüsüz adam zengin olup burnu büyümek, ne oldum delisi olmak.

TEKELLÜF (i. A. «külfet» ten) (c. tekellüfât). **1.** Bir zahmete, zahmetli bir işe katlanma: Bu kadar tekellüfe ne hacet? **2.** Özenme: Bu şiirde tekellüf vardır; tekellüf ile yapılmış bir iş olduğu anlaşılıyor. **3.** Gösteriş, sahte tavır ve hareket, özeniş: Tavır ve hâlindeki tekellüf pek soğuktur. **Bî-tekellüf, bilâ-tekellüf** = Özenmeksizin, tabiî olarak.

TEKELLÜM (i. A. «kelâm» dan). Söyleme, konuşma.

TEKELLÜS (i. A. «kils» ten) (kimya). Kirece dönme, kireç hâline geçme.

TEKEMMÜL (i. A. «kemâl» den) (c. tekemmülât). Kemale erme, kemal bulma, mükemmel olma, olgunlaşma.

Tekdeliliklerden Ornitorenk

TEKEMMÜN (i. A. «kümûn» dan). Pusuya yatma, pusu tutma.

TEKER (i.). Yuvarlanmayı tasvîr edip «meker» le beraber kullanılır: Teker meker yuvarlandı.

TEKER bk. Tekerlek.

TEKERLEK (i. yuvarlanmak demek olan «tekürmek» ten). **1.** Yerde yuvarlanarak yürüyen daire biçimli şey ki, çok defa mihverlerinden bağlı bir çift olur: Araba tekerleği. **2.** Tekerleğe benzer şey: Peynir tekerleği; bir tekerlek balmumu. **Dört köşeli tekerlek** = mec. Yürümez iş.

TEKERLEME (i.). **1.** Masalların başlarında söylenen mânâsız, fakat hoşa giden söz yığını. **2.** Bir dilin hususiyetine mahsus ifadeler: Bir berber bir berbere...

TEKERLEMEK (f.) **1.** Yuvarlak şeyi harekete geçirip yürütmek: Arabayı tekerlemek. **2.** Dikkatsizlikle salıvermek, kaçırmak: Lâkırdı tekerlemek.

TEKERLENMEK (f.). Yuvarlanmak, yuvarlanarak yürümek yahut düşmek.

TEKERRÜR (i. A. «kerr» den) (c. tekerrürât). Bir daha olma, bir daha vuku bulma, tekrarlanma: Bu kelime çok tekerrür ediyor.

TEKER TEKER (i.). Birer birer, ayrı ayrı.

TEKESSÜR (i. A. «kesret» ten). Çoğalma, çok olma: Hayvanların tekessürü.

TEKEVVÜN (i. A. «kevn» den) (c. tekevvünât). Var olma, vücut bulma.

TEKEVVÜNÂT bk. Tekevvün.

TEKEYYÜF (i. A. «keyf» ten). Keyiflenme, keyiflendirecek bir şey alma.

TEKFÎL (i. A. «kefâlet» ten) (hukuk). Kefil gösterme, kefalet ettirme.

TEKFÎN (i. A. «kefen» den). (ölüyü) Kefene sarma, kefenleme.

TEKFÎR (i. A. «küfr» den). Küfre nisbet etme, küfür isnâd etme, birinin bir söz veya fiiline dayanarak kâfir olduğuna hükmetme.

TEKFUR, TEKÎR (i.). **1.** Hâkim, âmir: Tekfurdağı, tekfur sarayı. **2.** Bizanslı sınır beyi.

TE'KİD, TEKİD (i.). **1.** Sağlamlaştırma, takviye ve tahkîm etme. **2.** Evvelce yazıldığı, söylendiği hâlde yapılmayan veya cevabı gelmeyen bir mevzuyu tekrarlama: Tekid ettiler. **3.** (Arapça gramerde) Bir kelimeyi sağlamlaştırmaya yarayan kelime.

TE'KÎDEN, TEKÎDEN (i. A.). **1.** Sağlamlaştırarak, kuvvetlendirerek. **2.** Evvelce yazılıp neticesi alınmayan yazışmayı tekrar ederek defalarca: Tekîden yazdılar.

TEKİL (i. gramer) (uyd. k.). Teklik, müfred.

TEKİN (i.). **1.** Bir tane, Fars. yektâ, yegâne, bî-misl, bîmânend. **2.** Boş: Bu ev, bu adam tekin değildir (yani boş değildir, cinlerden uzak değildir, cinler musallat olmuştur).

TEKİNSİZ (i. sosyoloji). İlkel topluluklarda uğursuz şey, tabu. bk. Tekin.

TEKÎR bk. Tekfur.

TEKİR (i.). Siyah benek yahut çizgilerle karışık kül renginde: Tekir kedi, kaplan. **Tekirördeği** = Bu renkte bir cins ördek. **Tekirbalığı** = Barbunyanın küçüğü.

TEKKE bk. Tekye.

TEKLİF (i. A. «külfet» ten) (c. teklîfât, tekâlîf). **1.** Birinden zahmetli ve diğeri hakkında faydalı bir iş isteme, böyle bir iş veya şartın kabûlünü yükletme: Bana, yapamıyacağım bir iş teklif ediyor; bu, ağır bir tekliftir; bana bu teklifi etmeyin, bunu teklif etmeyin. **2.** Yabancıya edilen muamele, yakın ve lâubâli olmayanlara yakışır resmî muamele: Teklifle kabûl etmek, aramızda teklif yoktur. **3.** Şerîat veya devlet düzeninin herkese yüklediği vazife veya ödenmesini emrettiği meblâğ, vergi (bu mânâ ile ekseriya cem'i, tekâlîf kullanılır).

TEKLİFLİ (i.). **1.** Teklif ile yapılan. **2.** Resmî muamele edilmesi gereken: Teklifli bir misafir.

TEKLİFSİZ (i.). Arada teklif olmayan, resmî muamele edilmesi gerekmeyen, içli dışlı, senli benli.

TEKLİK (i. gramer). **1.** Müfred, bir şeyin tek olması (uydurması: tekil). **2.** (argo) Bir lira.

TEKLÎL (i. A. «iklîl» den). Birinin başına taç veya yaprak ve çiçekten çelenk koyma, Ar. tetvîc.

TEKLÎS (i. A. «kils» den) (kimya). Kirece çevirme, kireç hâline koyma.

TEKME (i. «tepme» den galat). **1.** Hayvanın art ayağı ile vurması, çifte atması: Tekme vurmak, tekme atmak. **2.** İnsanın ayakla vurması.

TEKMELEMEK (f.). Tekme atmak.

TEKMİL, TEKMÎL (i. A. «kemâl» den) (c. tekmîlât). **1.** Olgunlaştırma, kemâle erdirme. **2.** Bitirme, sona erdirme, tamamlama: Bazı işlerini tekmil etti. **Tekmil-i sülüseyn** = Otuzu doldurarak, tam otuz hesap ederek (eskiden hilâl görülemediği vakit Arabî ayı tam otuz gün hesap etmek hakkında kullanılırdı): Hilâl görülemediği takdirde tekmîl-i sülüseyn ile falan gün bayram olacaktır. **3.** Bütün, hep, tamamı: Tekmil âlem bilir; tekmil işlerimiz böyledir.

TEKNE (i.). **1.** Tek parça ağaçtan veya tahtadan yapılma kap: Hamur, çamaşır teknesi. **2.** Çeşme suyunun döküldüğü ve ekseriya hayvanların su içtiği taştan büyük kap: Çeşme teknesi; taş tekne. **3.** Gemi ve kayığın direk, yelken vesaire dışındaki asıl kısmı: Bu geminin teknesi pek eskidir; o vapurun teknesi sağlamdır ama makinesi işe yaramaz. **4.** Tanbur ve bozuk gibi musiki âletlerinin sesini çınlatmaya yarayan yarım küre şeklindeki kısımları. **Teknede hamur** = Hazır iş. **Tekne kazıntısı** = mec. İhtiyarlıkta doğan zayıf ve cılız çocuk.

TEKNİK (i. Y. Fr.). **1.** Yalnız bir sanata, bir ilme ait olan: Teknik ifade, teknik tâbir. **2.** Fen ve matematik gibi tatbikî ilimlerle alâkalı. **3.** Usul, tarz, hareket şekli: Kolaydır ama, tekniğini bilmek lâzım.

TEKNİKER (i. Y. Al.). Teknisyen.

TEKNİSYEN (i. Y. Fr.). Bir işin ilim tarafından ziyade tatbikatıyla uğraşan.

TEKNİYE (i. A. «künye» den). Bir kimseye Arap usûlü üzere künye koyma, ebû falan yahut ibni falan künyesini verme: Sehâbe-i kirâmın çoğunu doğrudan doğruya Hz. Muhammed tekniye buyurmuştur.

TEKPARMAKLILAR (i.). Memelilerin tek parmağı olan hayvanları (gergedan gibi) içine alan takımı.

TEKRAR (TEKRÂR) (i. A). Bir işi bir daha yapma, yenileme: Bir sözü, bir ricayı tekrar etmek. **Tekrâr-ale't-tekrâr** = Defalarca tekrar ederek. **Be-tekrâr** = Bir daha, yine, bir def'a daha: Tekrar geldi.

TEKRÂREN (i. A.). Tekrarlanarak, defalarca.

TEKRARLAMAK (f.). Bir daha yapmak, tekrâr etmek: Bu sözü tekrarlamayın; bu tâbiri çok tekrarlamışsınız.

TEKRARLANMAK (f.). Bir daha yapılmak, tekrar edilmek: Bir sözün bu kadar çok tekrarlanması iyi bir şey değildir.

TEKRARLATMAK (f.). Bir daha yaptırmak, tekrar ettirmek: Dersini tekrarlatmak.

TEKRARLI (i.). Tekrar edilen.

TEKRÎM (i. A. «kerem» den) (c. tekrîmât). Yüceltme, hürmet etme, büyütme.

TEKRÎMEN (i. A.). Yüceltip hürmet ederek, hürmet ve tâzîm maksadıyla.

TEKRÎR (i. A. «kerre» den). Tekrarlama, tekrar etme, bir daha yapma veya söyleme: Bir sözü tekrîr etmek («tekrar» dan farkı yok gibidir. Fakat bazı edebî eserlerde «tekrîr» «güzel, sanatlı tekrar» mânâsında kullanılmıştır).

TEKSESLİLİK (i.). Musiki eserinin çoksesli olmaması, çokseslilik zıddı.

TEKSÎB (i. A. «kesb» den). Kazandırma, Osm. kesbettirme.

TEKSİF (TEKSÎF) (i. A. «kesâfet» ten). **1.** Koyu ve sık yapma, bir sıvıyı koyulaştırma, dokuma vesaireyi sıklaştırma. **2.** Şeffaf bir cismin şeffaflığını giderme.

TEKSİR (TEKSÎR) (i. A. «kesret» ten). Çoğaltma.

TEKSTİL (i. Fr.). **1.** Dokuma. **2.** Dokumacılık.

TEKTANRICI (i.). Tek tanrıya inanan, Ar. muvahhid.

TEKTÎB (i. A. «ketebe» den). Yazdırma.

TEKTONİK (i. Y. Fr.). Parçalanıp dağılmış yer tabakalarının birbirleriyle olan alâkasını araştıran jeoloji kolu.

TEKÜR bk. Tekfur.

TEKVÎN (i. A. «kevn» den) (c. tekvînât). **1.** Var etme, vücuda getirme, vücut verme, hâsıl etme. **2.** Yaratış, Fars. âferîniş, Ar. halk, hılkat.

TEK VURUŞ (i. musiki). Türk musikisinde on iki zamanlı bir küçük usûl.

TEKYE, TEKKE (i. A.) (c. tekâyâ). **1.** Dayanma, Ar. istinad. **2.** (belki «tekyegâh» tan kısalma) Bir şeyhin idaresinde dervişlerin oturduğu, zikr ve mukabele ile uğraştıkları hususî bina, Fars. hânkah, dergâh, Ar. zâviye (Türkçe'de ekseriya ve cem'i daima bu ikinci mânâ ile kullanılmıştır).

TEKYE-GÂH, TEKYE-GEH (i. F.). Dayanacak yer, Fars. istinad-gâh.

TEKYE-NİŞÎN (i. F., Ar. tekye, Fars. nişesten = oturmak). Tekyede oturan.

TEKZİP (TEKZÎB) (i. A. «kizb» ten). Yalan isnâd etme, yalancı çıkarma, yalan olduğunu belirtme: Beni, benim sözümü tekzip etmek istiyor; gazetelerin neşrettikleri havadisi resmen tekzip ettiler; o gazete, bugün yazdığını yarın tekzip eder.

TEL (i.). **1.** Uzun ve ince şey: Saç teli. **2.** Altın veya gümüş yahut bakır vesaireden iplik gibi ince çekilmiş şey ki, gelin süsü olur ve nakış işlemede kullanılır: Gelin teli; sırma teli; tel ile işlenmiş. **3.** Çelik tellerden çeşitli kalınlıkta bükülmüş uzun halat: Tel ile bağlamak. **4.** Tanbur ve kanun gibi musiki âletlerinin her biri başka bir ses çıkaran kirişi. **5.** Telden yapılma, telden örülmüş: Tel kafes, tel çit. **6.** Tel gibi ince ve uzun: Tel kadayıf, te makarna. **Tel tel** = Her teli ayrı olan

Bıyığı tel tel duruyordu. **Teller takınmak** = mec. Sevinmek: Sebep olanlar teller takınsın. **Tel kırmak** = Pot kırmak, hatâ etmek. **Telkârî** = Tel hâlindeki gümüşü tahta eşya üzerine kakarak yapılan süsleme: Telkârî baston, sigaralık, tabanca. **Şamata teli** = Dokunulunca çok ses çıkaran pek ince bir cins sarı teneke ki, vaktiyle tavanların oymaları içine konurdu. **Her telden çalmak** = mec. Her iş hakkında az, çok bilgisi olmak.

TEL (i. «telgraf» tan kısaltılmış) (halk arasında telgraf kelimesindeki «tel» sözünü ve bu muhabere cihazının telden ibaret olduğunu görerek, bu ismi «tel» sözünden yapılma zannıyla, yanlış olarak bu suretle kullanılmıştır). **1.** Telgraf: Tel vurmak, tel çekmek. **2.** Telgraf-nâme: Falandan bir tel geldi; bir tel aldım.

TELAFFUZ (i. A. «lafz» dan). Bir harf veya kelimeyi tam gerektiği şekilde söyleme: Biz «re» yi Fransızlar gibi telaffuz edemeyiz; İngilizce «th» nin telaffuzu zordur.

TELÂFİ (i. A.). Tamir; bozulan, kaçırılan bir şeyin yerine getirilmesi.

TELAHHUM (i. A. «lahm» dan) (tıp). Şişmanlama, et peyda etme, et hâsıl eyleme.

TELÂHUK (i. A. «lühûk» dan). Birbiri arkasından gelip birleşme, birbirine katılma.

TELAKKİ (ka ile) (i. A. «likaa» dan) Birbirine ulaşma.

TELAKKİ (ka ile) (i. A. «likaa» dan) (c. telakkiyyât). **1.** Alma, kabûl etme: Bazı emirleri telakki etmeye gitti. **2.** Bir suretle kabûl etme: Verdiğiniz haberi nasıl telakki etti?

TELAKKUB (i. A. «lakab» dan). Lakablanma, lakab takınma.

TELÂLÛ (i. A.). Parıldama.

TELÂMİZ, TELÂMİZE, (i. A. c.) (m. tilmîz). bk. Tilmîz.

TELÂSUK (i. A. «lüsûk» dan). Yapışma, ulaşma, birbirine bitişik olma.

TELÂŞ (i. A.). **1.** Iztırapla karışık acele: Çok telâş etti; telâş etmeyin. **2.** Gürültü, patırtı: Evin içinde bir telâş var.

TELÂŞÎ (i. A. «lâşey» den). Asıl mânâsı değer ve ehemmiyetten düşme olup, Türkçe'de bazen telâş mânâsıyla kullanılır. bk. Telâş.

TELATİN (i.). **1.** Eskiden beri Rusya'da yapılan bir cins sağlam ve yumuşak deri ki, kendine mahsus bir kokusu vardı. **2.** Bu deriden yapılan: Telatin çizme, telatin pabuç.

TELATTUF (i. A. «lutf» tan) (c. telattufât). Lutuf ve incelikle davranma.

TELATTUF-KÂR (i. A.). Lutufla, nezaketle.

TELÂTUM (i. A. «lutm» dan). (dalgalar) Birbirine çarpma.

TELÂUB (i. A. «lûb» dan). Oynama.

TELBE (i.). Kırmızı meşinden kuş biçiminde top ki, av için kullanılan doğanlar onunla geri çağırılır.

TELBÎS (i. A. «lebs» ten) (c. telbîsât). Bir şeyin ayıbını örterek sahte hâle getirme; hile, sahtekârlık: Birtakım telbîsâtla...

TELBİYE (i. A. «lebbeyk» ten). Hac merasimi sırasında «lebbeyk» diye seslenmek.

TELEBBÜS (i. A. «libâs» tan). Giyinme: Yeni elbise telebbüs etmişti.

TELEF (i. A.) (c. telefât). **1.** Mahv, helâk, yok etme, öldürme: Malını, ömrünü bu yolda telef etti. **2.** Bozma, harâb etme: Bu elbise her gün giyilirse çabuk telef olur. **3.** Katlolunan kimseler, ölen hayvanlar veya kaybolan eşya vesaire: Muharebedeki telefât çok büyük oldu. Bu zelzelede nüfusca telefât yoktur.

TELEFÂT bk. Telef.

TELEFERİK (i. Fr.). Bir veya birkaç taşıyıcı kablo üzerinde hareket eden bir kabin vasıtasıyle yükseklere eşya ve insan taşıma usûlü ve tesisatı.

TELEFON (i. Y. Fr.). Aradaki tel ve alıcı, verici ahizeler vasıtasıyle uzaktan konuşmayı sağlayan âlet.

TELEFOTO (i. Y. Fr.). Telefotografi usûliyle çekilmiş fotoğraf (radyofoto ile karıştırmamalıdır).

TELEFOTOGRAFİ (i. Y. Fr.). Teleobjektifle uzaktaki cisimlerin resmini büyüterek çekme tekniği.

TELEHHÜB (i. A. «leheb» den). Alevlenme, tutuşma, parlama, Ar. iltihâb.

TELEHHÜF (i. A. «lehef» den). Elden çıkan bir şeye üzülüp teessüf ederek ağlayıp sızlama: Evine ve eşyasına acımıyor da yanan kitaplarına telehhüf ediyor.

TELEK (i.). Kuşların kanat ve kuyruk tüyü.

TELEKE (i.). Kanat teleklerinin uzun ve sert olanı.

TELEKOMÜNİKASYON (i. Fr.). Her türlü yazı, işaret, resim, ses vesairenin telli, telsiz, optik, elektromanyetik vasıtalarla yayınlanması ve alınması.

TELEKİNEZİ (i. Fr.) (metapsişik). Dokunmadan uzaktaki eşyanın hareket etmesi.

TELEKS (i. Fr.). Telefon hatları vasıtasıyle uzak mesafelerden kumanda edilerek yazan yazı makinesi. Bir teleks makinesinde yazılan yazıyı başka şehirdeki teleks makinesi veya makineleri aynen yazar. PTT ve basında kullanılır.

TELEOBJEKTİF (i. Y. Fr.). Uzaktaki cisimlerin resmini büyüterek çekmeye yarayan objektif.

TELEOLOJİ (i. Y. Fr.) (felsefe). Gaye, asıl sebep fikrini esas alan doktrin.

TELEPATİ (i. Y. Fr.). Uzaklardaki bir hâdiseyi tabiatüstü ve bilinmeyen bir hisle duyma hâli.

TELES (i.). Eskiyip telleri meydana çıkmış (kumaş vesaire).

TELESİMEK (f.). (kumaş) Eskiyip telleri meydana çıkmak, tiftiklenmek.

TELESKOP (i. Y. Fr.). Yıldızları incelemekte kullanılan çok kuvvetli dürbün.

TELETİP (i. Y. Fr.). Yazılı bir metni radyo tekniğiyle uzaklara nakletmeye yarayan makine.

TELEVİZYON (i. Y. Fr.). **1.** Elektromanyetik dalgalar vasıtasıyle hareketli veya hareketsiz şekillerin hayâlini uzaklara nakletme usûlü. **2.** Bunun alıcı cihazı.

TELEVVÜN (i. A. «levn» den) (c. televvüntât). **1.** Renkten renge girme, renk değiştirme. **2.** Döneklik, sebatsızlık, sözünde ve bir hâlde durmayış, kararsızlık: O adamda bu televvün varken kendisiyle iş görülmez.

TELEVVÜS (i. A. «levs» ten). Kirlenme, pislenme.

TELEYYÜN (i. A. «leyn» den). Yumuşama, peklikten kurtulma.

TELEZZÜC (i. A. «lüzûcet» ten). Lüzûcetli ve yapışkan olma.

TELEZZÜZ (i. A. «lezzet» ten) (c. telezzüzât). Lezzet duyma, hazzetme, zevkle gitme: Kaba şakalardan ancak terbiyesiz adamlar telezzüz eder.

TELFÎK (i. A. «lefk» den). Birleştirme, katma, bir yere götürüp ulaştırma, toplayıp bir arada birleştirme.

TELGRAF (i. Y. Fr.). **1.** Elektrik akımından faydalanılarak iki merkez arasında mors işaretleriyle haberleşme işi. **2.** Telgrafla gönderilen haber ve bunun yazıldığı kâğıt, telgraf-nâme: Bir telgraf çekti, telgraf geldi («telgraf» taki «tel» sözü Yunanca uzak demek olup, Türkçe «tel» ile münasebeti olmadığından, telgraf ve telgrafnâme yerine «tel» kullanılmamalıdır). **Telgrafçiçeği** = Tel ile asılı bir saksıda bitip dalları aşağı sarkan sarmaşık kabilinden bir bitki.

TELGRAFÇI (i.). Telgraf memuru.

TELGRAFÎ (i.). Telgrafla alâkalı.

TELGRAF-NÂME (i.). Telgrafla gelen haberin yazılı olduğu kâğıt.

TELH (i. F.). Acı.

TELHÎ (i. F.). Acılık.

TELHÎB (i. A. «leheb» den). Alevlendirme, tutuşturma.

TELHÎS (i. A.) (c. telhîsât). **1.** Hulâsa etme, uzun uzun yazılmış bir şeyin en ehemmiyetli yerlerini alıp kısaltarak ifade etme. **2.** Eskiden sadrâzamlıktan, padişaha arzolunacak meselelerin hulâsa edilmesi ve bu şekilde hulâsa edilmiş yazı.

TELHİSÇİ (i.). Telhîsî. bk. Telhîsî.

TELHÎSEN (i. A.). Hülâsa olarak, kısaltılarak.

TELHÎSÎ (i. F.). Bâbıâlî'den padişaha arzolunacak işleri hulâsa etmeye memur zat ve bu işle meşgul kalemin reisi.

TE'LÎH (i. A.). Tanrılaştırma.

TELH-KÂM (i. F., telh = acı, kâm = damak). Her şey kendisine acı gelen, üzgün, meyus, muztarib: Telhkâm eyledi firâkın beni.

TELH-MİZÂC (i. F. A.). Kötü huylu.

TELH-NÂK (i. F.). Fena, acı lezzetli.

TELİF (TE'LÎF) (i. A. «ülfet» ten) (c. te'lîfât). **1.** Uzlaştırma, barıştırma. **2.** Toplayıp düzenleyerek yazma: Bir lûgat kitabı telif etti. **3.** Yazılıp tertip olunmuş kitap, eser: Kamûs-ı Türkî Ş. Sami'nin telifdir. **Telîf-i beyn** = Aralarını bulma, barıştırma («telif» ile «tahrir» arasındaki fark şudur: Telif akıldan yazılmayıp toplayarak tertip olunan, tahrir ise akıldan yazılan kitap hakkında kullanılır. Meselâ bir gramer veya lûgat kitabı hakkında telif, gramer hakkında mütalaaları havi bir kitap hakkında tahrir denilmek lâzımdır). «Nâzım» ise «manzum» eserlere mahustur).

TE'LİFÂT bk. Telif.

TE'LÎF-KERDE (i. F.). Telif olunmuş, yazılmış, Ar. müellef, eser.

TEL'ÎN (i. A. «la'n» den). Lânet okuma, lânetleme.

TEL-KÂRÎ bk. Tel.

TELKİN (ka ile) (i. A.) (c. telkînât). **1.** Birine bir şey anlatıp zihnine koyma, öğretip kabûl ettirme: Bu fikri size kim telkin etti. **2.** Ölü defnolunduktan sonra

imam tarafından mezarın başında yapılan konuşma: İmam telkin ediyordu; telkin-i meyt.

TELKÎB (ka ile) (i. A. «lakab» dan) (c. telkîbât). Lakab koyma, lakablandırma.

TELKÎH (i. A.) (c. telkîhât). **1.** Dişi hurma veya incir vesaireye erkeğinin çiçeğini asma. **2.** (botanik) Aşılama, aşı vurma. **3.** (tıp) Aşılama.

TELL (i. A.) (c. tilâl). Tepe, tümsek.

TELLÂK (DELLÂK) (ke ile) (i. A. «delk» ten imüb.) (halk ağzında: Tellak (ka ile). Hamamda müşterileri ovuşturup kese süren ve yıkayan adam.

TELLÂKLİK (i.) (halk ağzında tellaklık (ka ile)). Hamamda müşterileri ovuşturup kese süren ve yıkayan kimsenin hâl, sıfat ve vazifesi: Hamamda tellâklık ediyor.

TELLÂL bk. Dellâl.

TELLÂLİYE bk. Dellâliye.

TELLÂLLİK (i.) (halk ağzında: tellallık). Tellâl hâl, sıfat ve vazifesi: Tellâllık ediyor. bk. Tellâl.

TELLEMEK (f.). **1.** Tel ile süslemek, teller takmak: Telleyip pullamak. **2.** mec. Süslemek: Şu ibâreyi biraz tellemeli. **Telleyip pullamak** = mec. Birtakım süsler ve ilâveler ile bir şeyin aslını gizleyip sahte bir şekil vermek. **3.** (halk ağzında) Telgraf çekmek.

TELLENDİRMEK (f.). **1.** Tel takmak, tel ile süslemek. **2.** Tel ile içini temizlemek. **3.** (sigarayı) Tüttürmek.

TELLİ (i.). **1.** Teller takınmış, tel ile süslenmiş: Telli gelin. **2.** Kaba bir surette süslendirilmiş, cicili bicili: Telli pullu. **Telli bebek** = mec. Delişmen, hoppa.

TELLÜR (i. Fr. kimya). Te senbolüyle gösterilen, mavimtırak beyaz renkte bir eleman.

TELMÎ (i. A. «lemeân» dan) (c. telmîât) (edebiyat). Bir mısraı bir dilde, başka mısraı diğer bir dilde yazılmış beyitlerden mürekkep şiir.

TELMÎH (i. A. edebiyat). Söylenen bir atasözünden, bir şiir veya meşhur bir hikâyeden mânâ çıkararak îmâ yoluyla dokunup açıkça söylememe.

TELSTAR (i. İng.). Telekomünikasyon işinde faydalanılan sun'î peyk.

TELSİZ (i.). (telsiz telgraf sözünün kısaltılmışı) Elektromanyetik dalgalar vasıtasıyla çalışan telgraf.

TELTİK (i.). Eksik, noksan, kusur.

TELVE (i.). Kahve tortusu, fincan ve cezvenin dibinde oturan tortu.

TELVÎN (i. A. «levn» den) (c. telvînât). Renk verme, boyama.

TELVÎS (i. A. «levs» den) (c. telvîsât). **1.** Bulaştırma, kirletme. **2.** mec. Bozma.

TELYÎN (i. A. «leyyin» den). Yumuşatma.

TELZÎZ (i. A. «lezzet» ten). Lezzetlendirme, tatlandırma.

TEM bk. Tema.

TEMA (i. L.). Mevzua hâkim olan duygu, fikir.

TEMÂDÎ (i. A.). Uzama, sürme, devam edip gitme.

TEMÂRUZ (i. A. «maraz» dan). Yalandan hasta olma, hasta gibi görünme.

TEMAS (TEMÂS) (i. A. «mess» den). Birbirine değme, dokunma.

TEMÂSÎL (i. A. c.) (m. timsâl). Timsâller. bk. Timsâl.

TEMÂSÜL (i. A. «misl» den). Benzeme, benzeyiş, Ar. müşâbehet.

TEMÂŞÂ (i. F.). **1.** Bakıp seyretme. **2.** Gezme.

TEMÂŞÂ-GÂH (i. F.). Gezinti, eğlence yeri.

TEMÂŞÂLIK (i.). Seyir yeri.

TEMÂYÜL (i. A. «meyl» den) (c. temâyülât). **1.** Bir tarafa eğilme, çarpılma. **2.** mec. Bir şeye, kimseye ilgi duyma.

TEMÂYÜZ (i. A.). Yükselme, üstün olma.

TEMBUL (i.). Bir cins biber ağacı.

TEMCÎD (TEMCİD) (i. A. «mecd» den). **1.** Ululama, ağırlama, Ar. tâzîm ve tekrîm. **2.** (masdar mânâsının dışında olarak) Tâzîm yolunda sabah ezânından sonra minarelerde okunan dua: Temcîd okumak. **Temcîd pilâvı** = Sık sık tekrar edilip usanç veren şey (imamın birine her sahurda ısıtıp verilen aynı bulgur pilâvından kinâyedir).

TEMDÎD (i. A. «medd» den). **1.** Çekip uzatma, uzun etme. **2.** Sürdürme, sürmesine sebep olma. **3.** Kelimenin bir harfini uzun okuma, çekme, Osm. medle okuyuş: «Âmîn» in «a» ve «i» sesini temdîd etmeli.

TEMEDDÜH (i. A. «medh» ten). Kendi kendini medhetme, övünme.

TEMEDDÜN (i. A. «medeniyyet» ten). **1.** Medenî olma, çadır altında yaşamaktan yani göçebelikten vazgeçip bir şehir ve kasabada oturma. **2.** Kültür, ilim, sanat vesair medenî sahalarda ilerleme, yükselme, gelişme.

TEMEL (i. R.). **1.** Büyük yapılarda

duvarın sağlam yer buluncaya kadar toprağın içine sokulan kısmı ve bunun için yerde kazılan çukur, üs, esas (Türkçe'si: koyuk). **2.** Bir işin evveli, aslı, esası. **3.** Sağlamlık, devam, metanet: Temelli, temelsiz iş. Temel atmak, temelini yapmak, Osm. vaz'-ı esâs etmek. **Temel direği** = Ahşap binalarda temele dayanan ana direklerin herbiri, ocaklık. **Temel taşı koymak** = Bir binaya başlamak. **Temel tutmak** = Yerleşmek, temelleşmek. **Temelinden** = Aslından, esasından.

TEMELLEŞMEK (f.). Temelli hâle gelmek.

TEMELLEŞTİRMEK (f.). Temelli hâle getirmek.

TEMELLİ (i.). **1.** Temeli olan, esaslı. **2.** Sebatlı, devamlı, sürekli, geçici olmayan. **3.** Eski, eskiden kurulmuş: Oranın temelli bir mektebi vardır.

TEMELLUK (i. A.). Dalkavukluk, yaltaklanma, Ar. tabasbus, müdâhene.

TEMELLÜK (i. A. «mülk» ten). Sahip ve mâlik olma.

TEMELSİZ (i.). Temeli olmayan.

TEMENNÂ (i. A.). Selâm ve âşinalık yahut teşekkür makamında muhtelif vaziyetlerle sağ eli az çok aşağıya indirdikten sonra ağza dokundurup başın üzerine koymak hareketi (eteğinizi veya ayağınızı öpüp başımın üzerine koyarım demekten gelir).

TEMENNÎ (i. A. «münye» den) (c. temenniyyât) (yukarıdaki sözün aynı olduğu hâlde, kullanış yeri ayrılmıştır). **1.** İstek, arzu, talep. **2.** Arzu olunan şey. **3.** Dua, rica, niyaz.

TEMER (i. A.). Hurma. **Temer-i hindî** (halk ağzında: demirhindi) = Hindistan'dan çıkma olup başka yerlerde de yetiştirilen bir ağaç ki, kabuğu hakikaten demir gibi sert ve ağır, meyvesi mayhoştur: Temer-i Hindî (demirhindi) şerbeti.

TEMERKÜZ (i. A. «merkez» den). **1.** Merkez tutma. **2.** Toplanma, bir yere birikme, yığılma.

TEMERMÜR (i. A.). Dudakların elde olmadan titremesinden ibaret hastalık ki, ekseriya sayıklamayla beraber görülür.

TEMERRÜD (i. A.). Karşı durma, inat, dikbaşlılık, direnme.

TEMESHUR (i. A. «mashara» dan). Maskaralık etme, birini alaya alma.

TEMESKÜN (i. A. «meskenet» ten). Miskin olma, miskinleşme.

TEMESSÜK (i. A.). **1.** Tutunma, yapışma, sarılma. **2.** Bir borç için alacaklının elinde dayanak olmak üzere, borçlu tarafından verilen senet.

TEMESSÜL (i. A. «misl» den). **1.** Bir şekil ve biçime girme, bir şekil ve biçimde cisimleşme, canlanma. **2.** Uyma, alışma, birine veya bir şeye benzeme.

TEMETTÛ (TEMETTU') (i. A. «metâ» dan) (c. temettuât). Kâr etme, fayda görme. **Temettû vergisi** = Herkesin kazancıyla mütenasip olarak devlete verdiği vergi, gelir vergisi. **Hisse-i temettû** = Bir şirket hissesine isabet eden kâr, Fr. dividende.

TEMEVVÜC (i. A. «mevc» den masdar). Dalgalanma, çalkanma, karışıp dalgalar kalkma.

TEMEVVÜL (i. A. «mâl» den). Zengin olma, mal edinme.

TEMEVVÜT (i. A. «mevt» ten) (cerrâhî). Bir uzvun veya vücudun bir parçasının çürüyüp ölü hâline geçmesi, Fr. mortification.

TEMEYYÜ (i. A. «mey'» den). Bir cismin mâyî, sıvı hâline geçmesi.

TEMEYYÜZ (i. A.). Akran ve emsalinden ayrılıp daha yüksek bir hâl ve mevkide bulunma, farklı olma, seçkinlik.

TEMEZZUK (i. A. tıp). Yırtılma, açılma, paralanma.

TEMHÎD (i. A. «mehd» den). **1.** Yayma, döşetme. **2.** Düzeltme.

TEMHÎK (i. A.). İptal etme.

TEHMÎL (i. A. «mehl» den). Mühlet verme.

TEMHÎR (i. A.). Mühürleme mânâsıyle kullandığımız bu acayip kelime, Fars. «mühr» ün Ar. sanılmasıyle yapılmıştır.

TEMİN (TE'MÎN) (i. A. «emn» den) (c. te'mînât). **1.** Emniyet verme, korkusunu giderme. **2.** Sağlamlaştırma, şüphe bırakmama: Evlâdının maişetini, kendi hâlini temin etti. **3.** (çokluğu) Emniyeti mucib olmak üzere gösterilen kefil, verilen söz veya emanet bırakılan para vesaire: Teminat verdi, gösterdi, teminat akçası.

TEMİZ (i. Ar. «temyîz» den galat). **1.** Pâk, temiz, kirli olmayan: Temiz adam, temiz elbise. **2.** Yıkanmış, kirli ve yağlı mukabili: Temiz çamaşır, temiz tabak. **3.** Pak olarak, temizlikle: Temiz yiyip içiyor, temiz süpürür, temiz yıkar.

TEMİZCE (i.). Oldukça temiz.

TEMİZLEME (i.). Temizlemek işi.

TEMİZLEMEK (f.). **1.** Temiz hâle getirmek: Bu evi yukarıdan aşağıya kadar güzelce temizlemek gerekir. **2.** mec. Bir şeyin bütününü alıp götürmek veya yiyip bitirmek, süpürüvermek: Bir tabla yemeği iki kişi temizleyiverdiler.

TEMİZLENMEK (f.). Temizlemek işine konu olmak.

TEMİZLETMEK (f.). Temizlemek işini yaptırmak.

TEMİZLEYİCİ (i.). Temizlik işini yapan, elbise vesaireyi hususî usullerle temizleyen.

TEMİZLİK (i.). Pâklik, temiz olanın hâli.

TEMKÎN (i. A. «mekânet» ten masdar). Ağırlık, vakar, sebat, metanet: Bu adamın temkini çok hoşuma gidiyor.

TEMKİNLİ (i.). Ağır, vakarlı, sebatlı, metanet sahibi: Temkinli adamdır.

TEMLÎH (i. A. «milh» den masdar). **1.** Tuzlama, tuz koyma veya tuza ve salamuraya yatırma. **2.** (edebiyat) Söz arasında güzel bir tâbir söyleme san'atı.

TEMLÎK (i. A. «mülk» ten masdar). Birini bir mülk ve mala sahip kılma, birine bir mülk kazandırma.

TEMME (f. A.) «Bitti» ve «tamam oldu» mânâsıyla «tamam» dan Ar. geçmiş zaman kipi olup eskiden kitabın sonuna yazılırdı: Temme'l-kitâb.

TEMMUZ (TEMMÛZ) (i.) (Süryânîce'den), Ar. ve Fars.'da da kullanılır). Haziran ile ağustos arasındaki ay.

TEMPO (i. İ.) (musiki). Usul (musiki dışında «hız, sür'at derecesi» mânâsıyle kullanılır).

TEMRİN (i. A.) (c. temrînât). Tekrar ettire ettire alıştırma, ekzersiz.

TEMSİL (TEMSÎL) (i. A.) (c. temsîlât). **1.** Benzetme, teşbih: Bu işi falan şeye temsil ediyorum. **2.** Bir şeyin aynını çıkarma, tiraj: Bu kitap ilk defa basıldı, temsil olundu. **3.** Mesel söyleme: Durun size bir temsil ile anlatayım. **4.** (Türkçe) Sahne oyunu, piyes.

TEMSİLCİ (i.). Birinin veya bir topluluğun adına davranan kimse, mümessil.

TEMSİLÎ (i. A.). Temsile ait.

TEMŞİYE (i. A. «meşy» den masdar). Yürütme, ilerletme, ileriye götürme.

TEMŞİYET bk. Temşiye.

TEMVÎH (i. A. «mâ» dan masdar) (c. temvîhât). **1.** (tıp ve kimya) Sulandırma, su ilâve etme. **2.** Yaldızlatma. **3.** mec. Haksız bir şeyi haklı gibi gösterme.

TEMYİZ (TEMYÎZ) (i. A. «meyz» den). **1.** Ayırma, farketme: Hayır ve şerri temyize muktedir bir adamdır. **2.** İyiyi kötüden farketmek duygusu: Bu adamda temyiz yoktur. **3.** (hukuk). Bir davanın son bir defa görülmesi, en yüksek mahkemeden geçmesi: Dâvâyı temyîz etti. **Dîvân-ı temyîz,** sonra **mahkeme-i temyîz,** sonra **temyiz mahkemesi** ve kısaca **temyiz** = Yargıtay.

TEMYÎZEN (i. A. hukuk). Temyiz yoluyla.

TEMZÎK (ka ile) (i. A.). Yırtma.

TEN (i. F.). **1.** Vücut, gövde, beden, cisim. (Türkçe) **2.** Et, deri: Fanilayı tenin üzerine giymeli, ten rengi.

TENÂD (TENÂDD) (i. A. «nidâd» dan masdar). Dağılma, perişan olma.

TENÂFÜR (i. A. «nefret» ten masdar). **1.** Birbirinden ürküp kaçma, birbirinden nefret etme. **2.** (edebiyat) Bir kelime, hece veya ibârenin zor veya art arda telâffuz olunup kulağa çirkin gelmesi: Tenâfür-i hurûf, tenâfür-i kelimât.

TENÂHÎ (i. A. «nihâyet» ten masdar). Bitme, tükenme, son bulma, nihayete varma.

TENÂÎ (i. A.). Uzaklık.

TENÂKUS (i. A. «naks» dan masdar). Azalma, eksilme: Stok mal gittikçe tenâkus ediyor. (tıp) **Tenâkus-ı hummâ** = Sıtmanın düşmesi. **Tenâkus-ı dem** = Kanın azalması. **Tenâkus-ı kuvvet** = Kuvvetten düşme.

TENÂKUZ (i. A. «nakz» dan masdar) (c. teâkuzât). İnsanın bir sözünün diğer bir sözünü çürütmesi, bir sözü diğerine uymaması: Sözlerinde tenâkuz var.

TENÂSUH (i. A. «nesh» den masdar). **1.** Ruhun bir cisimden diğerine ve bazen insandan hayvana veya hayvandan insana geçmesine inanış. **2.** (paleontoloji) Bazı hayvanların kurttan kelebek hâline gelmek gibi şekil değiştirmeleri.

TENÂSUHÎ (i. A.) (mü. tenâsuhiyye) (c. tenâsuhiyyûn). Tenâsuha ait.

TENÂSÜB (i. A. «nisbet» ten masdar). Birbirine karşı münasip olma, aralarında uygunluk bulunma; birbirini tutma, yakışma. **Tenasüb-i âzâ** = Vücut ve yüzü meydana getiren organların birbirine uygun olması. **Tenâsüb-i elfâz** = Kelimelerin birbirine uygun olması.

TENÂSÜBÎ (i. A.) (mü. tenâsübiyye). Tenâsübe ait, uygun olan.

TENÂSÜL (i. A. «nesl» den masdar). Nesil yetiştirerek üreme. **Âlât-ı tenâsül** = Tenâsül, cinsiyet organları.

TENÂSÜLÎ (i. A.) (mü. tenâsüliyye). Tenâsüle ait.

TENÂUM (i. A. «nîmet» ten masdar) (c. tenâumât). Naz ve nimetle yaşama, nimet içinde bulunma.

TEN-ÂVER (i. F., ten = beden, âverden = getirmek, mâlik olmak). Vücutlu, iri (insan hakkınla kullanılır).

TENÂVÜL (i. A. «nevl» den masdar).

Alıp yeme veya içme: Biraz kahvaltı tenavül etti.

TENÂZÛ (i. A. «nez'» den masdar). Kavga, çatışma, çekişme.

TENÂZÜR (i. A. «nazar» dan masdar). **1.** Birbirine karşı bulunma, birbirine bakma. **2.** (matematik). İki açı vesairenin karşı karşıya bulunması.

TENBAL (i. Fr.) (musiki). Orkestra davulu.

TENBEL, TEMBEL (i.) (Farsça'da da kullanılır). **1.** Üşenen, üşengen. **2.** İşte ağır davranan, ağır yürüyen: Tenbel hayvan.

TENBEL-HÂNE (i. F.). Fertleri tenbel olan ev, memurları iş görmez daire, tenbeller yuvası, sığınağı ve topluluğu: Orası bir tenbel-hânedir.

TENBELİT, TENBELTİ bk. Tümbelti.

TENBELLEŞMEK (f.). Tenbel olmak, tenbel hâle gelmek.

TENBELLİK (i.). **1.** Üşenme hâli, Ar. kesel. **2.** Ağırlık, Ar. batâet.

TENBİH (TENBÎH) (i. A.) (c. tenbîhât). **1.** Uyandırma, uykudan kaldırma. **2.** Gafletten kurtarma, aklını başına getirme. **3.** Şiddetle emretme veya yasaklama. **4.** (tıp) Sinirleri uyandırma: Kahve, tenbih edici bir maddedir.

TENCERE (i.). Ateşte yemek pişirmeye mahsus madenî kap. **Dökme tencere** = Demirden yapılmışı. **Toprak tencere** = Güveç. **Tencere havâyici** = Et, sebze, baharat vesaire. **Tencere kebabı** = Bir çeşit et yemeği. **Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş** = Biribirine uygun iki arkadaş veya karı - koca hakkında alay yoluyla söylenir.

TENDER (i. İng.). Lokomotif için gerekli su ve kömürü taşıyan ve lokomotife bitişik olan araba.

TENDÜRÜST (TEN-DÜRÜST) (i. F., ten = beden, dürüst = doğru, düzgün). Vücudu sağlam ve düzgün, sıhhat ve âfiyette bulunan. mec. Ölçülü, düzenli: Tendürüst adam.

TENDÜRÜSTÎ (i. F.). Tendürüstlük.

TENEBBÜ' (i. A. «nebeân» dan). (su) Yerden kaynama.

TENEBBÜH (i. A.). **1.** Uyanma, uykudan kalkma. **2.** Gafletten kurtulma, birinin hatırlatması ile aklını başına toplama («intibâh» daha çok kullanılır).

TENEBBÜT (i. A. «nebât» tan masdar) (botanik). Bitme, yerden çıkma.

TENEBBÜV (i. A. «nübüvvet» ten). Nübüvvet ve peygamberlik dâvâsına kalkışma.

TENEF (i. A. «tınab» dan). Çadır ipi, çadırın eteklerini kazıklara bağlayan iplerin herbiri.

TENEFFÜR (i. A. «nefret» ten masdar). **1.** İğrenme, tiksinme, ikrâh etme: O adam zeytinyağlı yemeklerden teneffür eder. **2.** Nefret etme, çekinme, kaçma: Bu işten teneffür ettim.

TENEFFÜS (i. A. «nefes» ten masdar). **1.** Nefes alma, soluk, soluk alma: Burnu tıkanmış olduğundan ağzından teneffüs ediyordu. **2.** Geçici olarak işini bırakıp istirahat etme, dinlenme, yorgunluk alma.

TENEFFÜS-HÂNE (i. A. F., Ar. teneffüs = dinlenme, Fars. hâne = ev). Teneffüse mahsus salon ve yer.

TENEKE (i.). **1.** Üstü kalaylanmış ince demir tabakası. **2.** Tenekeden yapılmış kap, kova, ibrik vesaire: Su tenekesi, zeytinyağı tenekesi, gaz tenekesi. **3.** Tenekeden yapılmış: Teneke ibrik, teneke cezve. **Sarı teneke** = İnce pirinç tabakası veya yaldızlanmış teneke. **Ağzı teneke kaplı** = mec. pek sıcak yemeye tahammül edebilen.

TENEKECİ (i.). Teneke yapıp satan veya lehimleyip tamir eden.

TENEKELİ (i.). Teneke kaplı, bir tarafında tenekesi olan: Tenekeli sandık.

TENEKKÜR (i. A. «nekr» den masdar). Kendini bildirmeme, Osm. tebdîl gezme.

TENEŞİR (i. Fars. «ten-şûy» dan). Üzerinde ölü yıkanan dört ayaklı tahta kerevet, salacak, Ar. mugassal. **Teneşire gelmek** mec. = Ölmek.

TENEVVÜ (TENEVVÜ') (i. A. «nev» den masdar). Birkaç çeşit olma, çeşit çeşit olma.

TENEVVÜR (i. A. «nûr» dan). Parlama, ışıklı ve aydınlık olma.

TENEZZÜH (i. A. «nüzhet» ten). Eğlenmek için gezip dolaşma, teferrüç: Tenezzüh için seyahat ediyor, bir tenezzüh vapuru vardır.

TENEZZÜL (i. A. «nüzûl» dan masdar). **1.** İnme, aşağılama, gerileme, zıddı: terakki. **2.** Gönül alçaklığı, kibirsizlik, kendini olduğundan aşağı tutma: O, bizimle konuşmaya tenezzül etmiyor.

TENEZZÜLEN (i. A.). Gönül alçaklığı ile, kibirsizlikle: Lutuf ve tenezzül ederek.

TENFÎR (i. A. «nefret» ten masdar). İğrendirme, nefret ettirme..

TENG-DEST (i. F., teng = dar, dest = el). Eli boş, yoksul.

TENG-DESTÎ (i. F.). Züğürtlük.

TENG-DİL (i. F., teng = dar, dil = gönül). Gönlü dar, sıkıntılı.

TENGÎ (i. F.). **1.** Darlık. **2.** Züğürtlük.

TENG-NÂY (i. F.). **1.** Darlık, sıkıntı, ıztırap. **2.** Dar yer, sıkıntılı yer.

TENHÂ (i. F.). **1.** Yalnız, tek: Kendisini tenhâ buldum, tenhâ kaldık. **2.** Boş, boşalmış: Tenha yerde, tenhâ bir ev. **3.** Boş yer: Tenhâda oturmak. **4.** Yalnız olarak: Tenhâ oturuyor, tenhâ gidiyor.

TENHALAŞMAK (f.). **1.** Yalnız kalmak, tek başına olmak. **2.** Boş kalmak, boşalmak, kalabalık çekilip boş kalmak: Ortalık tenhalaştı.

TENHALIK (i.). Tenhâ olma hâli.

TE'NÎS (i. A. «ünûset» ten masdar). Müennes yapma, kelime veya terkibî müennes (dişi) hâline getirme.

TE'NÎS (i. A. «üns» den masdar). Ünsiyet ettirme, alıştırma, ehlîleştirme: Bazı hayvanların te'nîsi kolaydır.

TENKÂR (i. F. kimya). Boraks denilen maden, kuyumcu lehimi.

TENKIYE (i. A. «nekayet» ten masdar). Anüsten su vererek kalın barsağı temizleme.

TENKÎH (i. A.) (c. tenkîhât). **1.** Bir şeyin fazla ve lüzumsuz kısımlarını çıkararak ıslah etme. **2.** Bir daire memur ve hademesinin sayısını veya maaşlarını azaltarak, gelir ve gider arasında denge kurma.

TENKİT (TENKIYT) (i.). Kritik,Ar. intikaad.

TENKİL (i. A.). **1.** Uzaklaştırma. **2.** Emsaline ibret olacak bir ceza verme.

TENKÎR (i. A. «nekr» den masdar). Tanınmayacak hâle getirme, değiştirme, tebdil etme.

TENKÎS (i. A. «noksan» dan masdar). Azaltma, indirme.

TENKÎT (ka ile) (i. A.). Harflere nokta koyma, noktalama.

TENMÎK (ka ile) (i. A.). Güzel yazma.

TENNÛR (i. A.) (Farsça'dan Arapça'laşmış). **1.** Fırın. **2.** Bulaşıcı hastalık mikroplarını yok etmek için kullanılan âlet, etüv, Fr. étuve.

TENNÛRE (i. A.). Mevlevî dervişlerinin semâ esnasında giydikleri geniş etekli bir nevi elbise, eteklik.

TENOR (i. İ.). Sesi en ince olan erkek şarkıcı.

TEN-PERVER (i. F., ten = vücut, perverden = beslemek). Vücudunu iyi beslemeye düşkün olan, yiyip içmekle ve kendi keyif ve rahatıyla uğraşan, kendi rahatını her şeye tercih eden.

TENSÎB (i. A.). Münasip, uygun görme, Ar. tasvîb.

TENSÎK (i. A. «nesak» tan masdar) (c. tensîkat). **1.** Nizamına koyma, tanzim etme, sıralama, düzeltme, ıslâh. **2.** (edebiyat) Bir mevsufa birçok sıfatlar sıralanması.

TENSÛH (i. F.). Az bulunan güzel şey.

TENTE (i. İ.: tenda: çadır, perde, Farsça örümcek ağı demek olan tende'den geldiğini sanmak yersizdir). Güneş ve yağmurdan korunmak için kapı ve pencere önünde, kayıkta, vapur güvertesinde veya bahçe vesairede gerilen gölgelik ki, yelken bezinden veya kanaviçeden olur: Tente germek.

TENTENE (i. Fr.: dentelle). Dantela. Mendil, elbise vesaire etrafına dikilen süs (yanlış bir kelimedir. bk. Dantela).

TENTÎF (i. A. tıp). İlâç vasıtasıyla kılları düşürme.

TENTÜRDİYOT (i. Fr. tenture d'iode). Mikrop kapmasını önlemek için sıyrık, kesik yerlere sürülen ilâç, iyod tentürü.

TENÛMEND (i. F.). Vücutlu, cüsseli, iri.

TENVÎM (i. A. «nevm» den). Uyutma, uykuya vardırma.

TENVÎN (i. A. «nûn» dan) (edebiyat). Arapça isimlerin sonunda «n» şeklinde okutan iki hareke: Rabbün, rabben, rabbin gibi.

TENVÎR (i. A. «nûr» dan) (c. tenvîrât). Aydınlatma, ışıklandırma: Odayı mumla tenvir etmek.

TENZÎH (i. A. «nüzhet» ten) (c. tenzîhât). **1.** Kabahat ve eksikliklerden arıtma: Nefsini tenzîh etmek. **2.** Allah'ın bütün eksikliklerden münezzeh olduğuna inanıp bunu ikrar ve itiraf etme: Cenabı Hakk'ı tenzih eylemek.

TENZİL, TENZÎL (i. A. «nüzûl» dan) (c. tenzîlât). **1.** İndirme, aşağılama: Bir malın fiyatını tenzil etmek. **2.** Gökten inmekle bildirilen vahy, Kur'ân-ı Kerîm. **3.** (matematik) Dört işlemden çıkarma, aşağı varma: Yediden üç tenzil edince dört kalır.

TENZU bk. Tanzu.

TEOKRASİ (i. Y. Fr.). Dini benimseyen ve Tanrı adına hüküm süren devlet şekli.

TEOKRATİK (i. Fr.). Dinin görüşüne dayanan.

TEOREM (i. Y. matematik). İspat edilebilen teklif, dâvâ.

TEORİ (i. Y. Fr.). Nazariye.

TEPE (i.). **1.** Tümsek yer, küçük dağ. **2.** Zirve, bir şeyin en yukarısı. **3.** İnsan

ve hayvan başının ucu, en üstü: Tepesine vurdu. Kuşların başındaki hotoz gibi süs. **Tepe atmak** = Öfkelenmek. **Tepeüstü** = Başaşağı. **Tepesi üstü dönmek** = Bozguna uğrayarak geri dönmek. **Tepeden tırnağa** = Baştan ayağa. **Kan tepeye sıçramak** = Pek fazla hiddet etmek. **Tepegöz** = **1.** Yukarı bakan. **2.** Bir masal kahramanı.

TEPECİK (i.). Küçük tepe.

TEPELEME (i.). **1.** mec. Öldürme. **2.** İyice dövme.

TEPELEME (i.). Tepe teşkil edecek surette doldurulmuş, çok dolu.

TEPELEMEK (f.). **1.** Öldürmek. **2.** İyice dövmek.

TEPELENMEK (f.). **1.** Öldürülmek. **2.** Dövülmek.

TEPELETMEK (f.). **1.** Öldürtmek. **2.** Dövdürmek.

TEPELİ (i.). Başında kaba ve top tüy, hotoz, sorguç gibi bir süsü bulunan (kuş): Tepeli tavuk.

TEPELİK (i.). Eskiden kavuk ve fes gibi başa giyilen şeyin tepesine dikilen düğme veya yafta ki, ekseriya sırma ve inci ile donanmış olur.

TEPENGÛ, TEPENGİ (i.). **1.** Kalın kaltak bellemesi. **2.** Enli eyer kolanı (eski Türkçe'de kaltağa tepengü ağacı denirdi).

TEPHİR bk. Tebhir.

TEPİNDİRMEK (f.). Tepinmesine sebep olmak.

TEPİNME (i.). El ve ayaklarını vurarak sıçrama, hiddetten kendini yerden yere vurup çırpınma.

TEPİNMEK (f.). Tepinme işi.

TEPİRLEMEK (f.). İnce elemek (asıl mânâsı kıl elekle elemek).

TEPİŞMEK (f.). **1.** (hayvanlar) Birbirine çifte atmak, vuruşmak. **2.** Kavga etmek, hırlaşmak, birbirini çekememek.

TEPKE (i. biyoloji) (uyd. k.). Organizmanın herhangi bir tenbihe karşı birdenbire aldığı durum, refleks.

TEPKİ (i.) (uyd. k.). **1.** Bir haberi veya bir tesirin uyandırdığı karşı hâdise, Osm. aksülamel. **2.** Geri tepen kuvvet.

TEPKİLİ (i.). Tepkisi olan.

TEPME (i.) (galatı: tekme). Hayvanın art ayağı ile vurması, çifte. **Tepme keçe** = Dokumaksızın yalnız dövmekle yapılan kaba keçe, kar keçesi, dibek.

TEPMEK (f.). **1.** (hayvan) Çifte vurmak. **2.** mec. Kıymetini bilmemek, ele geçen nimetin kadrini anlamamak. **3.** (ateşli silâhlar) Boşanırken geriye çekilmek: Bu tüfek çok teper. **4.** Geri dönmek, yeniden görünmek: Sıtma, yara tepti. **Hora tepmek** = Oynamak, raksetmek.

TEPREMEK, TEPRENMEK bk. Deprenmek.

TEPREŞMEK bk. Depreşmek.

TEPSİ (i.). Küçük sini.

TEPSİMEK (f. «tebs» ten). Gidermek ve teskin etmek.

TEPSİNMEK (f.). Giderilmek, teskin olunmak: Yangın tepsindi.

TEPSİRMEK (f.) (Farsça sıtma demek olan «teb» den). Sıcaktan ve sıtmadan dudaklar kabarmak.

TEPTİRMEK (f.). Tepmesine sebep olmak.

TER (i.). Sıcağın tesiriyle insanın derisindeki deliklerden çıkan su, Ar. arak: Ter dökmek. **Alınteri** = Emek. **Ayakteri** = Bir zahmet karşılığı verilen ücret. **Ter alıştırmak** = Terini kurutmak. **Ter döşeği** = Loğusanın yatırıldığı döşek. **Ter dökmek** = **1.** Terlemek. **2.** mec. Mahcup olmak, utanmak. **Kan ter içinde kalmak** = Pek çok terleyip yorulmak. **Soğuk ter dökmek** = Münasebetsiz bir iş veya sözden mahcup olmak, zor durumda kalmak. **Tere yatmak** = Terlemek üzere sıcak şeyler içip ve ayakları sıcak şeye koyup örtünmek.

TER (i.). Yeni terlemiş, yeni çıkmış. **Ter bıyık** = Henüz çıkmış bıyık: Ter bıyıklı.

TER (i. F.). **1.** Yaş, rutûbetli, ıslak. **Çeşm-i ter** = Yaş, ıslak göz. **2.** Taze.

TER (e. F.). Farsça sıfatlara gelerek mânâyı kuvvetlendirir. **Hoş-ter** = Daha iyi. **Bâlâ-ter** = Daha yüksek. **Kem-ter** = Daha aşağı. Mübalağa için «în» de ilâve edilebilir: Kem-ter-în.

TER (e.). T ile başlayan Türkçe sıfatların başına getirilerek mânâyı kuvvetlendirir: Tertemiz.

TERÂCİM (i. A. c.) (m. terceme). Tercümeler. bk. Tercüme.

TERÂDÜF (i. A. «redf» ten). **1.** Birbiri arkasından gitme, birbirini takip etme. **2.** (gramer) İki veya daha çok sözün bir mânâya gelmesi: Bu iki kelime arasında terâdüf vardır.

TERÂFÜ' (i. A. «ref'» ten). Birbiri aleyhine dâvâ ederek mahkemeye müracaat (mürafaa daha çok kullanılır).

TERAHHUM (i. A. «rahm» den). Acıma, merhamet etme, merhamete gelme: Halime terahhum etti.

TERAHHUMAN, TERAHHUMEN (i. A.). Acıyarak, acımaktan dolayı, merhameten: Haline terahhumen müsaade etmeli.

TERAHHUMÂT (i. A. c.). Terahhumlar, acımalar. bk. Terahhum.

TERÂHÎ (i. A. «rahvet» ten). Gevşeme, gevşek, gayretsiz olma.

TERÂKÎB (i. A. c.) (m. terkîb). Terkipler. bk. Terkib.

TERAKKİ (i. A.) (c. terakkıyyât). **1.** Yukarıya kalkma, yükselme; artma, çoğalma, yukarı çıkma. **2.** İlerleme, ileri gitme.

TERAKKİ-DÂR (i. A. F.). Terakki hassası olan.

TERAKKİ-PERVER (i. F.). Terakkiye hizmet veya yardım eden, terakki taraftarı.

TERAKKİ-ŞİKEN (i. F.). Terakkiyi kıran, terakkinin aleyhinde bulunan.

TERAKKUB (i. A. «rükub» dan masdar). Bekleme, gözetme, Ar. intizar.

TERÂKÜM (i. A.). Birikme, toplanma, yığılma.

TERÂNE (i. F.). Nağme, ahenk, makam.

TERÂVÎH (i. A. c.). Ramazan geceleri yassı namazından sonra cemaatla kılınan namaz.

TERAZİ (TERÂZÛ) (i. F.). **1.** Terazi, tartı âleti. **2.** mec. Denge, muvazene, itidal. **Teraziye vurmak** = Ölçmek. **Terazi dili** = Terazinin ortasında olup bir tarafa eğikliğini gösteren dilcik. **3.** mec. İstediği tarafa dönen şey. **Terazi gözü** = Kefe. **Hizâ terazisi** = Bir satıh hizasının doğru olup olmadığını tâyine mahsus âlet ki, içi su ile dolu ve biraz havayı havi bir şişe borudan ibarettir.

TERÂZÎ (i. A.). Birbirini razı etme, taraflar arasında anlaşma. **B'it-terâzî** = Karşılıklı anlaşmak.

TERBÎ (i. A.) (c. terbîât). **1.** Dörtleme, dörde çıkarma. **2.** (astronomi) Ayın dünyadan görünen tarafının yarısının aydınlık yarısının karanlık olması, dördün (uyd. k.). **3.** (edebiyat) Bir beyte iki veya bir mısraa üç mısra katarak, dörtlü kıtalar yazma.

TERBİYE (i. A.) (nadiren «terbiyet» kullanılmıştır). **1.** Besleyip yetiştirme, büyütme. **2.** İlim ve edeb öğretme, Ar. te'dîb, tâlim, ahlâkı yüceltme: Çocuklarını iyi terbiye etti. **3.** Alıştırma, tâlîm: Ayıyı, maymunu terbiye ederler, terbiye olmuş at. **4.** Edeb öğrenmesini temin etmek üzere hafifçe ceza verme, tedîb: Bu çocuk pek çığırından çıktı, terbiye ister. **5.** Bazı yemeklere yumurta, limon, yahut sirke, salça vesaire ilâvesiyle lezzet verilmesi: Çorbayı, pilici, yahniyi terbiye etmeli.

TERBİYECİ (i.). Terbiye eden, mürebbî: Rousseau büyük bir terbiyecidir.

TERBİYE-KERDE (i. F.). Terbiye olunmuş.

TERBİYELİ (i.). Terbiyesi olan.

TERBİYESİZ (i.). Terbiyesi olmayan.

TERBİYESİZLİK (i.). Terbiye yokluğu.

TERBİYEVÎ (i. A.). Terbiye ile alâkalı, terbiyeye dair.

TERBUŞ, TERPÛŞ (i. F.). Ufak fes.

TERCÎ, TERCİ' (i. A. «rücû» dan). Geri çevirme, döndürme, tekrar etme. **Tercî-i bend** = bk. Bend.

TERCİH (i. A. «rüchân» dan). Bir şeyi diğerinden üstün tutma, daha ziyade beğenme.

TERCÜMAN (TERCEMÂN) (i. A. «terceme» den). **1.** Bir dilden başka bir dile çevirip maksadı anlatan adam, dilmaç. **2.** mec. Birinin maksat ve meramını anlatmaya veya bir şey tasvir ve ifadeye âlet ve vasıta olan: Falan gazete filan fikirlerin tercümanıdır («tercüman» ile «mütercim» arasında şu fark vardır ki, tercüman ağızdan ve mütercim ise kalemle tercüme edene derler).

TERCÜMANLIK (i.). Tercüman vazife ve memuriyeti.

TERCÜME (TERCEME) (i. A.) (c. terâcim). **1.** Bir dilden başka bir dile çevirme, nakil. **2.** Bir insanın hayat hikâyesi, biyografi (Türkçe'de bu mânâda yalnız tercüme değil, tercüme-i hâl kullanılır).

TERCÜME-İ HÂL (i. F.) (c. terâcim-i ahvâl). Bir insanın hayat hikâyesi, biyografi.

TER-DÂMEN (i. F., ter = yaş, dâmen = etek). Namussuz, iffetsiz, bulaşık, Ar. mülevves.

TERDÎD (i. A.). **1.** Reddetme, geri çevirme. **2.** (edebiyat). Bir sözü, karşıdakinin beklemediği, esprili bir şekilde bitirmek.

TERDÎF (i. A. «redîf» ten). **1.** Ardı sıra yürüme, takip. **2.** Yanma verme, katma.

TERE (i.). Salata yerine yenen az yakıcı, dar ve uzun bir yaprak. **Tereotu** = Salataya ve kebaba konan pek ince bir ot ki, dereotu denir. **Su teresi** = Terenin bir cinsi. **Frenk teresi** = Latin çiçeği. **Tereyağı** = Taze tuzlu veya tuzsuz sade yağ.

TERECCÎ (i. A.). **1.** Umma, ümit etme, emel. **2.** Yalvarma, rica, niyaz.

TERECCUH (i. A.). Bir tarafı tutma, taraflı olma, tercih etme.

TERECİ (i.). Tere satan kimse. **Tereciye tere satmak** = Bir kimseye çok iyi bildiği bir sahada akıl öğretmeye kalkmak.

TEREDDÎ (i. A.). Soysuzlaşma.

TEREDDÜT, TEREDDÜD (i. A. «redd» den). **1.** Gidip gelme, birinin yanına devamlı gitme: Filan zata tereddüd ederdi

(bu mânâ ile az kullanılmıştır). **2.** Karar veremeyiş, kararsızlık. **Bilâ tereddüd** = Tereddüd etmeksizin, düşünmeksizin, hemen karar vererek.

TEREFFÛ (i. A. «ref'» den). Yükselme.

TEREFFÜH (i. A. «refah» dan). Refaha kavuşma.

TEREKE (TERİKE) (i. A.). Ölen adamın bıraktığı şeyler.

TEREKKÜB (i. A. «rükûb» dan) (c. terekkübât). Mürekkeb olma, birkaç şeyin birleşmesinden meydana gelme.

TEREMENTİ (i.). **1.** Yabanî fıstık ağacı. **2.** Bu ağaçla sakız ağacından ve çam ağacından çıkan bir nevi yağ.

TERENCÜBÎN (i. A.). Kudret helvası.

TERENNÜM (i. A.) (c. terennümât). Güzel ve yavaş sesle şarkı söyleme, ötme: Kuşlar terennüm ediyordu.

TERENNÜM-İ SÂZ (i. A. F.) (musiki). Türk musikisinde sözlü eserlerdeki söz partisi.

TERES (i.). Pezevenk.

TERESSÜB (i. A.). Suyun dibine çökme ve durulma mânâsıyle kullanılıyorsa da bu mânâyı ifâde için rüsub demek daha doğrudur.

TEREŞŞUH (i. A.). Sızma, terleme.

TEREŞŞÜD (i. A.). Bir musiki makamı.

TERETTÜP, TERETTÜB (i. A. «rütûb» dan). **1.** Sıralanma, sırasında olma, sırası gelme. **2.** Ait olma, icap etme, gerekme.

TEREYAĞ (i.). Sütten elde edilen taze yağ. **Tereyağından kıl çeker gibi** = Her türlü güçlükten kolayca sıyrılarak.

TERFEND, TERFENDE (i. F.). Turfanda.

TERFÎ, TERFİ (i. A. «ref'» ten). **1.** Yukarı kaldırma, yükseltme. **2.** Rütbe verme, derecesini yükseltme.

TERFÎAN (i. A.). Rütbesi terfî edilerek.

TERFÎH (i. A. «refah» dan). Bollukta yaşatma, refâha kavuşturma.

TERFÎK (ka ile) (i. A.). Arkadaşlık etme, yanına katma.

TERGÎB (ga ile) (i. A. «rağbet» ten). Rağbet verme, arzu ettirme.

TERHÎB (i. A. «rehb» den). Korku.

TERHÎM (i. A. «rahm» dan masdar). Rahmet verme, rahmet okuma: Müslüman ölülerini terhîmle yâd etmek şarttır.

TERHÎM (i. A. «rahm» dan masdar). Bir ismin bazı harflerini söylemeyerek telaffuzunu kolaylaştırma: Abdullah'dan Abdul yapmak gibi.

TERHİS (TERHÎS) (i. A. «ruhsat» tan). **1.** Ruhsat verme, müsaade etme, izinli olarak evine gitmesine müsaade etme. **2.** Müddeti dolan askerleri salıverme.

TERİM (i.) (y. k.). İlim ve sanat mefhumlarından birini anlatan kelime; ıstılah (Fr. terme).

TERÎD (i. F.). Tirit, et suyuna ekmek doğrayarak yapılan bir yemek.

TERK (i. A.). **1.** Bırakma, koyuverme, salıverme. **2.** Vazgeçme.

TERKEŞ (i.) (Farsça «tîr-keş» den. Asıl Türkçesi sadak, sağdak). Ok kuburu, Ar. kenâne.

TERKİ (i.). Eğerin arkasında bağlanan şey, fetrâk. **Terki bağı** = Terkiyi bağlamaya mahsus tokalı kayışlar. **Terki çantası** = Terki yerinde olarak eyere bağlı çanta. **Terkiye asmak, almak** = Terki kayışlarıyla bağlamak.

TERKÎB bk. Terkip.

TERKÎBÎ (i. A.). Terkiple alâkalı. **Vasf-ı terkîbî** = Sıfat tamlaması.

TERKÎK (ka ile) (i. A. «rikkat» ten masdar). **1.** İnceltme veya ince dövme. **2.** Yumuşatma, rikkate getirme, duygulandırma.

TERKÎM (ka ile) (i. A. «rakam» dan). **1.** Rakam atma, rakamla işaret etme. **2.** Yazı yazma.

TERKİMEK (f. «terki» den). Birbirinin ardından gelmek.

TERKÎN (ka ile) (i. A.) (asıl mânâsı boyamak, çizmektir). Yazılmış bir isim veya rakamı bozma, çizme veya hükmü olmadığını gösteren bir işaret koyma.

TERKİP (TERKÎB) (i. A. «rükûb» dan masdar) (c. terkîbât). **1.** Birkaç şeyi birleştirip birleşik bir şey vücuda getirme. **2.** Bu şekilde meydana gelen cisim.

TERKİŞMEK bk. Terkimek.

TERKOVA (i. A. anatomi). Köprücük kemiği.

TERLEMEK (f.). **1.** Ter dökmek. **2.** Üstüne su ve nem konmak, nemlenmek: Camlar, testi terledi. **3.** (bıyık) Yeni çıkmak, taze bitmek: Bıyığı yeni terlemiş. **Kan ter içinde kalmak** = Çok yorulmak. **4.** Utanmak, mahcup olmak, sıkılmak: Terleyip duruyordu.

TERLETİCİ (i.). Ter döktüren.

TERLETMEK (f.). Terlemesine sebep olmak. mec. Sıkıştırmak.

TERLİK (i.). Evde giyilen hafif, ekseriyetle arkalıksız ayakkabı.

TERME (i.). Bir cins yaban turpu.

TERMİK (i. Fr.). Hararetle, sıcaklıkla alâkalı. **Termik santral** = Yakıtla çalıştırılan elektrik santralı.

TERMÎM (i. A.). Tamir etme.

TERMİNAL (i. Fr.). Bir ulaştırma yolunun sonu.

TERMODİNAMİK (i. Y. Fr.). Isı enerjisi ile hareket enerjisi arasındaki münasebetleri inceleyen fizik kolu.

TERMOELEKTRİK (i. Y. Fr.). Isı enerjisi ile elektrik enerjisi arasındaki münasebetleri inceleyen fizik kolu.

TERMOKİMYA (i. Y. A.). Çeşitli maddelerin birleşmesi sırasında çıkan ısı derecelerini inceleyen kimya kolu.

TERMOMETRE (i. Y. Fr.). Hava veya suyun ısı derecesini tayine mahsus içi cıva ile dolu, camdan âlet, Osm. mîzânü'l-harâre.

TERMOS (i. Y.). İçine konulan sıvının sıcaklık veya soğukluğunu uzunca bir zaman muhafaza eden kap.

TERMOSTAT (i. Y.). Bir makinenin veya bir yerin sıcaklığını bir seviyede tutmaya yarayan âlet.

TERMOSİFON (i. Y. Fr.). Sıcaklık değişmesiyle suyun hareketini temin eden sistem.

TERS (i.). **1.** Yüzün zıddı, arka. **2.** Bir âletin kesmeyen tarafı, gerisi: Kılıcın, baltanın tersi. **3.** Bir şeyin aşağıdan yukarıya, geriye öne olan istikameti, Ar. aks, hılâf. **4.** Bazı hayvanların pisliği: Pire tersi, sinek tersi. **5.** Yüzü arka ve arkası yüz olacak surette dönmüş: Ters kürk, ters pantolon. **6.** Doğru olmayan, doğru gitmeyen: Ters yol, ters yazı. **7.** Zıd, aykırı: Ters iş. **8.** Fena, aksi, uğursuz: Ticarete başladı, fakat işi ters gitti.

TERS (i. F.). Korku.

TERSÂ (i. F.). Hıristiyan, Nasrânî, İsâ dininden.

TERSÂN (i. F.). Korkan, korkarak.

TERSÂNE (i.) (Arapça dâr-üs-sanâat'tan değişmiş, Latince darsana'dan). Gemilerin yapıldığı yer.

TERSANELİ (i.). Bahriyeli.

TERSÎM (i. A. «resm» den). Çizme, resmini yapma, resim ve şeklini çıkarma.

TERSLEMEK (f.). **1.** Sert cevapla reddetmek. **2.** (hayvanlar) Pislemek.

TERSLENMEK (f.). Sertlik, kabalık, huysuzluk etmek.

TERSLİK (i.). **1.** Tersine dönmüş olan şeyin hâli. **2.** Doğru olmayış, eğrilik. **3.** Zıddiyet, muhalefet: Bu işin tersliği. **4.** Fenalık, uğursuzluk: Ticarete başladı, fakat işinde bir terslik var. **5.** Kötü tabiat, huysuzluk, sertlik.

TERS-NÂK (i.). Korkan, korkak.

TERTEMİZ (i.). Pek temiz.

TERTÎB bk. Tertip.

TERTİBAT bk. Tertip.

TERTÎBİYYE (i. A.). Dizgi için matbaaya verilen para.

TERTÎB-KERDE (i. F., Ar. tertîb, Fars. kerde = edilmiş). Tertip ve tanzim edilmiş, kurulmuş.

TERTÎB-SÂZ (i. F., Ar. tertîb, Fars. sâhten = yapmak). Tertip edici, tertiple uğraşan, tertipçi.

TERTÎL (i. A.) (Kurân-ı Kerîm'i) Güzel sesle, usul ve kaidesine uyarak okuma.

TERTİP, TERTÎB (i. A. «rütûb» dan). **1.** Sıralama, sırasına koyma, dizme, tanzim. **2.** Ayrı parçaları bir yere getirip terkip ve teşkil etme. Sanatkârları toplayıp bir fasıl tertip etmiş. **3.** Usul, nizam, tarz: Bu tertip üzre. **4.** Takım, sınıf, fasıl: Tahvillerin birinci, ikinci tertibi. **5.** (mâtbacılık). Kurşundan dökme harflerin baskı için bir araya getirilerek sıralanması, mürettip işi, mürettiplik.

TERTİPÇİ (i.). **1.** Her şeyi sırasına koyup güzel tanzim ve tertip etmeyi bilen. **2.** Başkası aleyhine düzenler, tertipler kuran.

TERTİPLİ (i.). **1.** Düzeni, tertibi yerinde, muntazam. **2.** Önceden kurulmuş, bilhassa düşünülmüş: Bu hırsızlığın tertipli bir iş olduğu görünüyor.

TERTİPSİZ (i.). Tertibi olmayan.

TERVÎC (i. A. «revâc» dan). Revaç verme, kıymet ve itibarını arttırma, geçirme.

TERVÎK (ka ile) (i. A.). Durultup berrak ve saf etme.

TERVİYE (i. A. «rivâ» dan). Sulama, bol su verme, Ar. ırvâ. **Yevmü'l-terviye** = Kurban bayramı arifesinden evvelki gün, yani Zilhicce'nin sekizinci günü.

TER-ZEBÂN (i. F., ter = yaş, zebân = dil). Hazırcevap, güzel konuşan.

TERZİ (i.) (Farsça'dan Arapça'laşmış «derzî» den). Elbise biçip diken sanatkâr.

TERZİHANE, TERZİ-HÂNE (i.). Terzi dükkânı.

TERZÎL (i. A.). Rezil etme.

TESADÜF (i. A.). Rast gelme, aramaksızın bulma.

TESÂDÜFEN (i. A.). Rastgele.

TESÂDÜFÎ (i. A.). Rastgele olan.

TESÂDÜM (i. A. «sadm» dan) (c. tesâdümât). Çarpışma, tokuşma (müsademe gibi).

TESÂHUB (i. A.). Sahip çıkma, koruma ve muhafaza etme.

TESÂMÜH (i. A. «semâhat» tan). **1.** Musamaha mânâsıyle kullanılıyorsa da, asıl mânâsı karşılıklı olarak musamaha etmek ve birbirinin kusuruna bakmamaktır. **2.** (edebiyat) Bir kelimeyi, alâka bulunmadan asıl yerinden başka yerde kullanma.

TESÂNÎF (i. A. c.) (m. tasnîf). Tasnifler. bk. Tasnif (tasnîfât gibi).

TESÂNÜD (i. A.). Dayanışma.

TESÂRÎF (i. A. c.) (m. tasrîf). Tasrifler. bk. Tasrif.

TESÂVÎ (i. A. «sevî» den). Bir ve müsavi olma, beraber ve aynı derecede bulunma.

TESÂVÎR (i. A. c.) (m. tasvîr). Tasvirler. bk. Tasvir.

TESBÎ, TESBÎ' (i. A. «seb'» den). Yediye çıkarma, yedileştirme.

TESBÎH bk. Tespih.

TESBÎT (i. A. «sübût» tan). Sağlamca yerleştirme, yerinden oynamaz hâle koyma.

TESCÎ, TESCÎ' (i. A. «secî» den) (c. tescîât). Secîlendirme. bk. Secî.

TESCİL, TESCÎL (i. A. «secl» den). **1.** Bir dâvânın mahkeme defterine kaydı. **2.** Resmiyet verilmek istenilen bir şeyin gerekli deftere kaydı: İmtiyazını tescil ettirdi.

TESCÎN (i. A. «sicn» den). Zındana koyma.

TESDÎD (i. A. «sedd» den). Hayır ve iyiliğe doğru yönelme.

TESDÎS (i. A. «süds» den). **1.** Altıya çıkarma veya taksim etme. **2.** (edebiyat) Bir kıt'anın her beytine iki beyit ekleyerek altışar mısralı bendler yapma. **3.** Bu şekilde tesdis olunmuş şiir, müseddes. **4.** (astronomi) İki yıldız arasında 60 derece mesafe bulunması.

TESEBBÜT (i. A. «sebât» tan). Sebat gösterme, dayanma.

TESECCÜD (i. A. «secde» den) (c. teseccüdât). Secde etme, yere kapanma.

TESELLİ (i. A.) (c. teselliyât). Bir acıyı kısmen unutturacak iyilik veya nasihat, avutma.

TESELLÎ-ÂMÎZ (i. F., Ar. tesellî, Fars. âmîhten = karıştırmak). Tesellî veren, tesellî yollu.

TSELLÎ-BAHŞ (i. F., Ar. tesellî, Fars. bahşîden = Bağışlamak). Teselli veren.

TESELLÎ-PEZÎR (i. F., Ar. tesellî, Fars. pezîreften = kabûl etmek). Teselli kabûl eden, teselli edilebilen.

TESELLÎ-YÂB (i. F., Ar. tesellî, Fars. yâften = bulmak). Teselli bulan.

TESELLÜM (i. A.). Teslim olunan şeyi alıp kabûl etme, teslim alma.

TESELSÜL (i. A. «silsile» den). Zencirleme, zencir gibi birbirine ulanıp gitme.

TESEMMÎ (i. A. «ism» den). Adlanma, isimlenme.

TESEMMÜM (i. A. «semm» den). Zehirlenme. bk. Tesmîm.

TESERRÎ (i. A.). Odalık edinme, odalık gibi kullanma.

TESETTÜR (i. A. «setr» den). Örtünme, saklanma, gizlenme, kapanma.

TESE'ÜL (i. A. «suâl» den). Dilenme, dilencilik etme.

TESEYYÜB (i. A.). Müseyyeblik. bk. Müseyyeb.

TESFÎR (i. A. «sefer» den). Sefere yollama, yola koyma.

TESHÎL (i. A. «suhûlet» ten) (c. teshîlât). Kolaylaştırma.

TESHİN, TESHÎN (i. A. «sahn» dan) (c. teshînât). Isıtma, kızdırma.

TESHÎNÂT bk. Teshin.

TESHİR, TESHÎR (i. A. «sihr» den). Sihir yapma veya sihre benzer bir kuvvetle bağlama.

TESHİR, TESHÎR (i. A. «sıhriyy» den). Zabt ve istilâ etme.

TES'ÎD (i. «sa'd» dan). Kutlama, tebrik etme.

TESİR, TE'SÎR (i. A.) (c. te'sîrât). **1.** Alâmet ve nişan bırakma, iz bırakma, içine işleme: İçtiğim ilâç tesir etmedi. **2.** Hüzün ve keder verme, üzme, yüreğe işleme: Bu ses bana tesir ediyor.

TESİS, TE'SÎS (i. A. «üss» den) (c. te'sîsât). **1.** Temelleştirme, temel atma, yapma, kurma. **2.** (c.). Belli bir işin teminine yardım eden âlet ve vasıtaları uygun yere döşenmesi ve bu maksatla döşenen şeylerin bütünü: Elektrik tesisatı, su tesisatı, havagazı tesisatı.

TESİSAT (i. A. c.) (m. te'sîs). Tesisler. bk. Tesis.

TESİSATÇI (i.). Tesisat yapan: Elektrik tesisatçısı.

TESKERE (i.). Hastaları veya kırılabilecek ağır şeyleri taşımaya mahsus, iki adam tarafından taşınan kollu tahta, sedye.

TESKERE bk. Tezkere.

TESKIYE (i. A. «saky» dan). Su verme.

TESKİN, TESKÎN (i. A. «sükûn» dan). Yatıştırma, durdurma, sükûn buldurma.

TESKÎT (i. A. «sükût» tan). Susturma (iskât gibi).

TESLÎHÂT (i. A. «silâh» tan) (c. teslîhât). Silâhlandırma, silâh verme:

Tespih

TESLİM (TESLÎM) (i. A.) (c. teslîmât). **1.** Elden ele verme, ilişik bırakmayacak surette verme. **2.** Mukavemetten ümidi kesip kendini veya bir kale ve yeri düşmana terketme. **3.** Kabûl ve itiraf etme; muhalefet etmeyip tasdik etme. **Teslim-i rûh, teslim-i cân** = Ölme. **4.** (c.). Verilecek bir paraya mahsuben parça parça verilen paralar: Yirmi bin liradan on yedi bin lira teslimâtımız vardır. **Teslim taşı** = Bektaşî dervişlerinin teslim ve tevekkül alâmeti olarak taşıdıkları balgamî taş.

TESLİMİYYET (i. A.). Teslim oluş.

TESLÎS (i. A. «süls» ten). **1.** Üçe çıkarma, üçe bölme. **2.** Şarabı, üçte bir buharlaşacak derecede kaynatma. **3.** Hıristiyanlıkta Tanrı'nın üç unsurdan mürekkep olduğuna inanma.

TESLİYET (i. A. «selv» den). Teselli vermek.

TESMÎM (i. A.). Zehirleme.

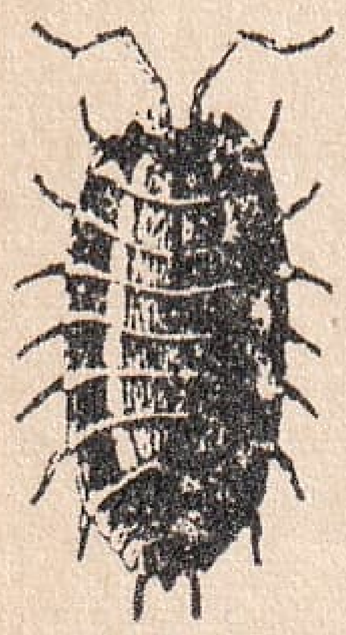

Tespihböceği

TESMÎN (i. A. «semen» den). Semirtme, yağlatma.

TESMİYE (i. A.). Ad koyma, isim verme.

TESNİYE (i. A. gramer). Arapça'da teklikle çokluk arasında olarak iki şahsa delâlet eden sîga ki, (en) ve (eyn) harfleriyle biter.

TESPİH, TESBÎH (i. A. «subhan» dan) (c. tesbîhât). **1.** Subhân-allâh diyerek Allah'ı tenzih ve takdis etme. **2.** Duaları saymak için hazırlanmış taneler dizisi: Tespih çekmek. **Tesbihağacı** = Tesbih tanelerine benzeyen ve ipliğe geçirilip tesbih gibi kullanılan taneler veren büyük bir ağaç. **Tesbihböceği** = Tesbih tanesine benzer bir böcek, kanfeşe.

TESPİHAĞACI (i. botanik). Tespihağacıgillerden Hindistan ve Avrupa'nın sıcak bölgelerinde yetişen bir ağaç. Çin leylağı (melia honig).

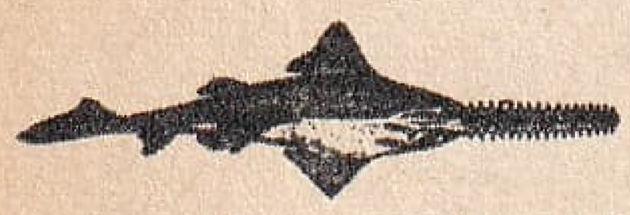

Testere balığı

TESPİHAĞACIGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi tespihağacıdır.

TESPİHBÖCEĞİ (i. zooloji). Kabuklulardan çokayaklı küçük bir hayvan cinsi.

TESRÎ' (i. A. «sür'at» ten). Çabuklaştırma, hızlandırma.

TESRÎB (i. A.). Yollama, sevketme (ekseriya asker hakkında kullanılır).

TESRÎR (i. A. «sürûr» dan) Sevindirme.

TEST (i. İng.). Bir kimsenin kabiliyetlerini, bilgisini, karakterini yoklamak için yapılan deneme.

TESTERE (i. F.). Bir kenarı diş diş olan ve katı şeyleri biçmekte kullanılan âlet.

TESTEREBALIĞI (i. zooloji). Burnu uzun ve iki yanı testere gibi dişli olan bir balık (pristis).

TESTÎR (i. A.). Setretme, örtme, gizleme.

TESVÎD (i. A. «sevâd» dan). **1.** Karartma, siyahlatma. **2.** Müsvedde yazma.

TESVİL, TESVÎL (i. A. «suâl» den) (c. tesvîlât). Çirkin bir şeyi güzel göstererek kandırma.

TESVİYE (i. A. «sevî» den). **1.** Bir ve müsavi etme, beraber eyleme. Düz hâle getirme. **2.** Verme, ödeme: Alacağının tesviyesini istiyor. **Sûret-i tesviye** = Bir meselenin halli için uzlaşma, Fr. arrangement.

TESYÂR (i. A.). Gönderme, Ar. irsâl, ba's: Bir kitap tesyâr etti.

TESYÎR (i. A. «seyr» den). Gönderme, yollama, Ar. irsâl.

TEŞÂBÜH (i. A. «şibh» den). Benzeşme, birbirine benzeme.

TEŞÂCÜR (i. A. «şecer» den). Odunla vuruşma.

TEŞAHHUS (i. A. «şahs» tan). **1.** Şahıs şekline girme, mücessem şekilde görünme, Ar. tecessüm. **2.** Ayrılıp belirme, teşhis olunma, Osm. taayyün etme: Hastalık henüz teşahhus edemedi.

TEŞÂKÎ (i. A. «şekvâ» dan). Birbirine şikâyet etme, halleşme.

TEŞÂKÜL (i. A. «şekl» den). Şekilce bir olup benzeşme.

TEŞÂRÜK (i. A. «şirk» ten). Ortak olma, ortaklık.

TEŞÂ'ŞÜ (i. A.). Şaşaalanma, parıldama.

TEŞA'UB (i. A. «şa'b» dan) (c. teşa' ubât). Şubelere ayrılma, dal ve budak peyda etme, dallanma, çatallaşma.

TEŞA'UL (i. A. «şu'l» dan). Parlama, tutuşma, alevlenme.

TEŞÂUR (i. A. «şi'r» den). Şairlik iddiasında olma, şairlik taslama.

TEŞAYTUN (i. A. «şeytân» dan). Şeytanlık etme.

TEŞBÎB (i. A. «şebâb» dan) (edebiyat). Şiir ile bir kadının güzelliğini övme.

TEŞBİH (i. A. «şibh» den) (c. teşbîhât). **1.** Benzetme. **2.** (edebiyat) Benzetme sanatı.

TEŞCÎ, TEŞCİ' (i. A. «şecâat» ten). Cesaret verme, gayrete getirme.

TEŞDÎD (i. A. «şiddet» ten). **1.** Şiddetlendirme, şiddet ve kuvvet verme. **2.** Sağlamlaştırma. **3.** (gramer) Arapça'da bir harfi çift okuma ve üstüne bunun işareti olan şeddeyi yazma, şeddeleme.

TEŞEBBÜHÂT (i. A. c.) (m. teşebbüh). Benzemeler, andırmalar.

TEŞEBBÜS (i. A.) (c. teşebbüsât). **1.** (işe) Yapışma, sarılma, itina ile başlama, girişme. **2.** (hukuk) Cezayı gerektiren bir işe davranma.

TEŞECCÜR (i. A.). Ağaçlaşma, ağaçlanma.

TEŞEDDÜD, TEŞEDDÜT (i. A. «şiddet» ten). Şiddet kazanma, daha kuvvetli ve sert olma.

TEŞEFFÎ (i. A. «şifâ» dan). **1.** Şifa bulma, iyi olma. **2.** Rahatlanma, sükûnet bulma, intikam almakla hırsını alma.

TEŞEHHÜD (i. A. «şehâdet» ten). Namazda «ettahiyyât» duasını okuma.

TEŞEKKÎ i. A. «şekvâ» dan) (c. teşekkiyyât). Şikâyet etme.

TEŞEKKÜL (i. A. «şekl» den) (c. teşekkülât). **1.** Belirli bir şekil alma, bir şekle girme, belirli bir şekilde canlanma. **2.** Terkip, teşkil olma, meydana gelme.

TEŞEKKÜR (i. A. «şükr» den) (c. teşekkürât). Şükretme, bir iyiliğe karşı şükredip minnettarlık gösterme.

TEŞENNÜC (i. A. «şenc» den) (tıp). Sinirin çekilip büzülmesi, ispazmoz.

TEŞERRÛ (i. A.). Şerîate uygun hareket.

TEŞERRÜF (i. A. «şeref» ten). Bir hürmet ve şerefe nail olma, şereflenme.

TEŞETTÜT (i. A.). Çatallaşma, parçalı hâle gelme, güçleşme.

TEŞE'ÜM (i. A.). Uğursuz nazarıyla bakma, uğursuz, meş'um sayma.

TEŞEVVUK (i. A. «şevk» tan). Şevk ve arzu gösterme.

TEŞEVVÜŞ (i. A.). Karışma, karmakarış olma.

TEŞEYYÜB (i. A.). Kayıtsızlık, ihmal.

TEŞHİR, TEŞHÎR (i. A. «şöhret» ten). **1.** Şöhretlendirme, meşhur etme, şöhret kazandırma. **2.** Bir cürüm ve cinayet sahibini ibret olsun diye ilân etme. **3.** Sergiye koyup herkese gösterme. **4.** Kınından silâh çekme, sıyırma, silâh kullanma, silâha davranma.

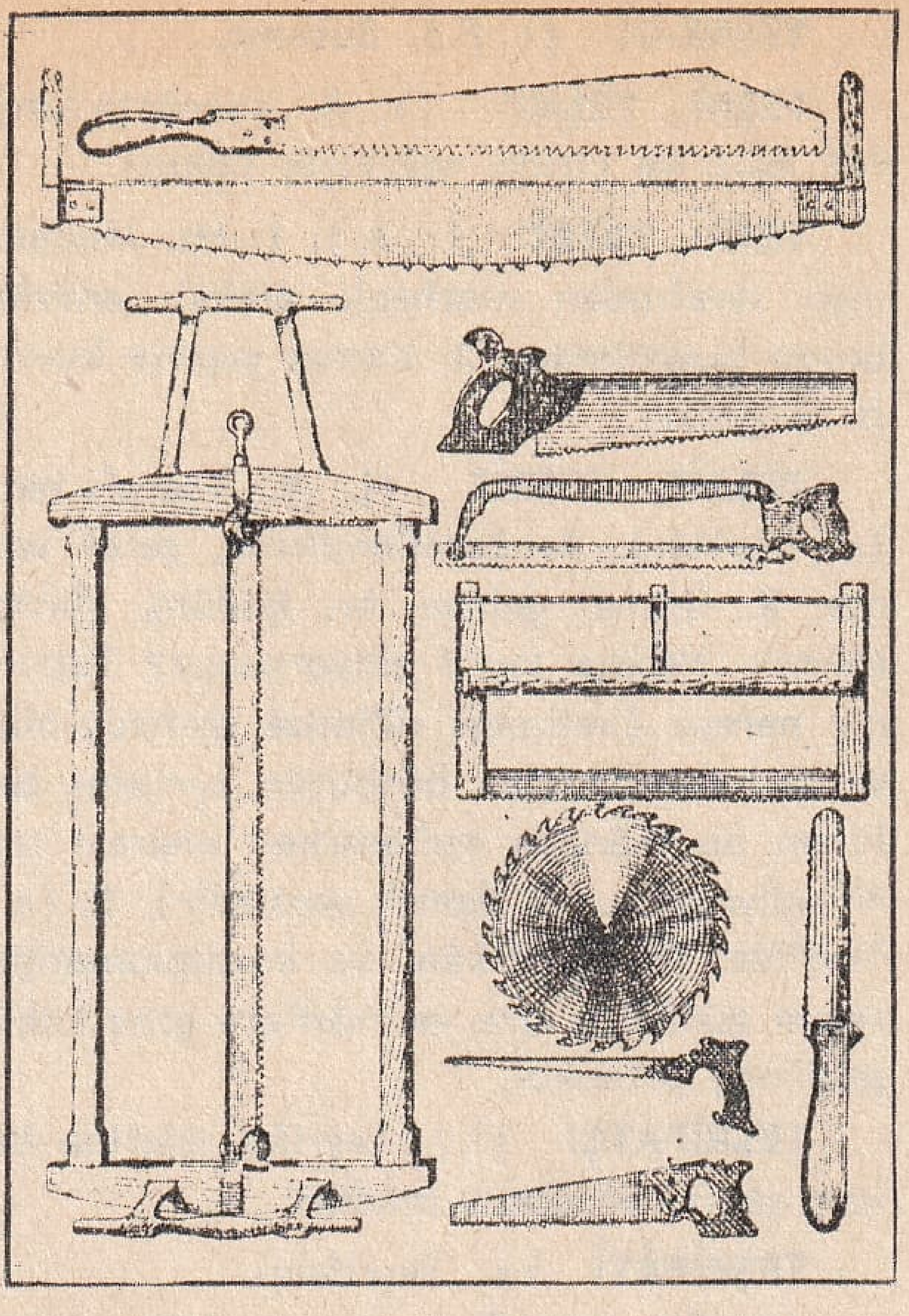

Çeşitli testereler

TEŞHİS, TEŞHÎS (i. A. «şahs» tan). **1.** Cisim, şekil olarak belirtme. **2.** Ayırma, seçme, fark ve tâyin etme, tanıma: Sizi çoktan görmediğim için birdenbire teşhis edemedim. **3.** (tıp) Hastalığın cins ve nevini ayırıp tâyin etme.

TEŞHÎZ (i. A. «şahz» dan). **1.** Sivriltme, keskin hâle getirme. **2.** mec. Uyandırma, kuvvet ve tesirini artırma.

TEŞ'ÎB (i. A. «şa'b» dan). Şubelere ayırma, dallandırma, çatallaştırma.

TEŞ'ÎL (i. A. «şu'l» dan). Parlatma, tutuşturma, alevlendirme.

TEŞKİL (i. A. «şekl» den) (c. teşkîlât). **1.** Bir şeye bir şekil ve biçim verme, bir şekle koyma, belirli bir şekilde meydana getirme. **2.** Birleştirme, husule getirme, vücut verme. **3.** (c.). Tertibat, tanzimat, icraat, ıslahatla alâkalı işler.

TEŞKÎLÂT (i. A. c.). Kuruluş, organizasyon. bk. Teşkil.

TEŞMÎM (i. A. «şemm» den). Koklatılma, koklatma.

TEŞMÎR (i. A. «şemr» den). **1.** Sığama. **2.** mec. Hazırlanma, gayretle teşebbüs etme.

TEŞNE (i. F.) (c. teşne-gân). **1.** Susamış, susuz. **2.** mec. Pek hevesli ve arzulu. **3.** İsteyen. **Teşne-leb** = Dudağı kurumuş, pek susamış.

TEŞNE-DİL (i. A.). Can ve gönülden istekli.

TEŞNE-GÎ (i. F.). Susama.

TEŞNÎ, TEŞNİ' (i. A. «şenâat» tan). Pek ayıp ve çirkin nazarıyla bakma.

TEŞRÎ, TEŞRİ' (i. A.). **1.** Hz. Muhammed tarafından mezheple alâkalı emirler beyan buyrulması. **2.** Kanun yapma kuvveti ve görevi.

TEŞRİF, TEŞRÎF (i. A. «şeref» ten) (c. teşrîfât). **1.** Şereflendirme, şeref verme. **2.** Gitme, gelme, Ar. kudûm, vürûd, azîmet: Nereye teşrif ediyorsunuz? Teşrifiniz nereye (kelimeyi dilimize mahsus olan ve asıl mânâsından büsbütün ayrılmış bulunan bu mânâda kullanırken «nereyi teşrif ediyorsunuz?» demek yersizdir). **3.** (c.) Teşrîfât: Devlet erkânı ve kordiplomatiğin resmî günlerde sıra ve sınıflara göre kabûl şekilleri, protokol.

TEŞRİFATÇI (i.). Teşrifat işlerine bakan şahıs, protokol müdürü.

TEŞRİFÂTÎ bk. Teşrifatçı.

TEŞRİH, TEŞRÎH (i. A. «şerh» den). **1.** (anatomi) Bir ölü vücudunu usûlüne göre kesip parçalara ayırma, konusu bu iş olan ilim. **2.** mec. Bir maddeyi inceden inceye ve etraflıca inceleme, her tarafını güzelce gösterip anlatma.

TEŞRÎH-HÂNE (i. A.). Teşrih ameliyatının yapıldığı yer.

TEŞRÎÎ (i. A.). Kanun yapma ile, kanun ile ilgili.

TEŞRÎK (ka ile) (i. A. «şark» tan). Pastırmanın güneşte kurutulması. **Eyyâm-üt-teşrîk** = Kurban etlerinin kurutulması münasebetiyle zilhicce'nin on birinci, on ikinci ve on üçüncü günlerine denir.

TEŞRÎN (i. Süryanice'den). Rumî takvimde on ve on birinci ayların ismi olup, birincisine teşrîn-i evvel (ekim) ve ikincisine teşrîn-i sânî (kasım) denir.

TEŞTÎT (i. A.). Kısım ve şubelere ayırma, dağıtma, tefrik, çatallama.

TEŞVİK, TEŞVÎK (ka ile) (i. A. «şevk» ten) (c. teşvîkât). Şevk ve gayrete getirme, şevk ve arzusunu artırma.

TEŞVÎŞ (i. A.) (c. teşvîşât). Karıştırma, karmakarışık etme.

TEŞYÎ (i. A. «şiyâ» dan). Bir yerden ayrılıp giden bir kimseyi veya kimseleri geçirme, hürmeten biraz birlikte gitme. Karşılama, istikbal mukabili.

TETÂBÛ (i. A. «teba'» dan). Fasılasız birbiri ardından gelme, Ar. teâkub.

TETÂBUK (i. A. «tıbk» dan). Birbirine uygun gelme, uyma, mutabık olma.

TETÂVÜL (i. A. «tûl» den). **1.** Uzanma, uzama, uzun olma. **2.** Zulüm.

TETÂYÜR (i. A. «teyerân» dan). **1.** Uçuşma, uçuşup dağılma. **2.** (kimya) Bazı cisimlerin hararetle gaz hâline geçirilmesi.

TETEBBÛ (i. A.) (c. tetebbuât). Bir şeyin arkasına düşüp her tarafını araştırma, arkasını bırakmayarak etraflıca inceleme.

TETEVVÜC, TETEVVÜÇ (i. A. «tâc» dan). **1.** Taç giyme, kendi başına taç koyma. **2.** Avrupa hükümdarlarının, taç giyme merasimleri.

TETHİŞ, TEDHÎŞ (i. A. «dehş» ten). Dehşete uğratma, şaşırtma, ürkütme. bk. Tedhiş.

TETİK (i.). **1.** Çabuk davranma, tez hareket, Fars. cüst ü çâlâk: Pek tetik adamdır. **2.** Nazik, zarif: Tetik iş.

TETİK (i.). Tüfek ve tabancayı ateşlemek için çekilen madenî dil: Tüfeğin tetiği, tabancanın tetiği, tabancanın tetiğini çekmek. **Tetiğini bozmamak** = mec. Hiç kımıldamamak, telâş etmemek. **Tetikte olmak** = mec. Olması muhtemel bir hâdiseyi büyük bir dikkatle beklemek.

TETİKLİK (i.). Çabuk hareket, çabuk davranma.

TETMÎM (i. A. «tamâm» dan). Tamamlama, bitirme, Ar. ikmâl.

TETİMME (i. A.) (c. tetimmât). Bir şeyin noksanını gideren veya noksanı gidermek için ilâve olunan şey, bir şeyin mükemmel olması için şart olan şey.

TETKİK, TEDKÎK (ka ile) (i. A. «dikkat» ten) (c. tedkıykaat). **1.** İnceltme, ufaltma, ufak ufak kırıp ezme. **2.** mec. İnceden inceye araştırıp sorarak gerçeği meydana çıkarma, inceleme.

TETVÎC, TETVİÇ (i. A. «tâc» dan). Taç giydirme, birinin başına taç koyma.

TEVÂBÎ, TEVÂBİ' (i. A. c.) (m. tâbî «tebea» da tâbî'in cem'i ise de, kullanışta bu iki cemi arasında fark vardır. bk. Tebea). **1.** Bir adama tabi olup arkası sıra gidenler. **2.** Hademe, yardaklar. **3.** Bir merkeze bağlı olan yerler.

TEVÂFUK (i. A. «vefk» ten). Birbirine uyma, uygun gelme, muvafık olma.

TEVÂFÜR (i. A. «vüfûr» dan). Çoğalma, birikip artma, Ar. tekessür, tezâyüd.

TEVAGGUL (i. A.). Bir işle yakından meşgul olma, pek derinine varma.

TEVAHHUŞ (i. A. «vahşet» ten). **1.** Korku hissetme, yalnızlıktan korkma. **2.** Vahşî hayvanlar gibi ürkme, bir şeye alışamayıp güvensizlik gösterme.

TEVAKKÎ (i. A. «vikayet» ten). Sakınma, çekinme, Ar. ihtiraz.

TEVAKKÛ (ka ile) (i. A. «vukû»

dan) Bekleme, ümit ve intizar eyleme, emel ve arzu etme, isteme.

TEVAKKUF (i. A. «vukuf» tan). **1.** Durma, bekleme, eğlenme: Orada birkaç gün tevakkuf etti. **2.** Bağlı ve alâkalı olma, ilişiği bulunma.

TEVÂLÎ (i. A. «vely» den). Birbiri arkasından gelme, arası kesilmeksizin devam etme.

TEVÂLÜD (i. A. «veled» den). Doğurma, doğma.

TEVÂRÎ (i. A. «verâ» dan). Bir şeyin arkasına saklanıp gözden kaybolma: Ay bulutların arkasına tevârî etti.

TEVÂRÎH (i. A. c.) (m. târîh). Tarihler. bk. Tarih.

TEVÂRÜD (i. A. «vürûd» dan) (c. tevârüdât). **1.** Birbiri arkasından gelme, her taraftan gelip birikme. **2.** (edebiyat). İki şairin tesadüfen ve birbirlerinden haberleri olmaksızın aynı meâlde ve aynı sözlerle bir beyit veya mısrâ söylemeleri.

TEVÂRÜS (i. A. «verâset» ten). **1.** İrsen mirasa konma. **2.** Miras kalma, irsen geçme, miras gibi.

TEVÂTÜR (i. A. «vitr» den) (c. tevâtürât). Bir haberin ağızdan ağza yayılması.

TEVÂTÜREN (i. A.). Ağızdan ağıza yayılarak.

TEVÂZİ, TEVÂZÎ (i. A. «vezy» den) (geometri). İki çizginin birbirine dokunmadan sonsuza kadar yan yana uzanması, paralellik.

TEVÂZÛ (i. A. «vaz'» dan). Alçakgönüllülük, kibirsizlik, Ar. mahviyet.

TEVÂZÛ-KÂRÂNE (i. F.). Kibirsizlikle, alçakgönüllülükle.

TEVÂZÜN (i. A. «vezn» den). Tartıda bir olma, denk olma.

TEVBE, TÖVBE (i. A.). Günah ve kabahatten vazgeçerek Allah'a yönelme; bir günah ve kabahatten pişman olup bir daha yapmamaya karar verme. bk. Tövbe.

TEVBE-ŞİKEN (i. F., Ar. tevbe, Fars. şikesten = kırmak). **1.** Ettiği tövbeyi bozan. **2.** Herkesin tövbesini bozan, tövbe bozduran.

TEVBÎH (i. A.) (c. tevbîhât). Azarlama, tekdir.

TEVCİH, TEVCÎH (i. A. «vech» den) (c. tevcîhât). **1.** Yüzü bir tarafa çevirme, döndürme: Yüzünü güneşe tevcih etti. **2.** Doğrultma, bir adama hitabetme, bakma: Tevcih-i hitap, tevcih-i kelâm; tevcih-i itâb. **3.** Mânâ verme, tefsir, tevîl: Şu sözü, falan muameleyi şöyle tevcih ediyordu.

TEVDÎ, TEVDÎ' (i. A. «ved'» dan) (c. tevdîât). Bırakma, emanet etme, teslim.

TEVDÎAN (i. A.). Bırakarak, emanet ve teslim ederek.

TEVECCÜH (i. A. «vech» den) (c. teveccühât). **1.** Yüz çevirme, doğrulma, bir yere doğru hareket etme. **2.** Gelme, yanaşma, Osm. takarrüb etme, nasip ve müyesser olma: Talih kendisine teveccüh etti. **3.** Meyil, muhabbet, sevgi: Bana teveccühü yoktur.

TEVEHHÜM (i. A. «vehm» den) (c. tevehhümât). Zannetme, vehimlenme, esassız ve yersiz şüpheye düşme: Benim kendisinin aleyhinde bulunduğumu tevehhüm etmişti.

TEVEKKELİ (i.). Beyhude, nafile, maksatsız, rasgele: O, tevekkeli bu kadar zahmete katlanmadı, ben tevekkeli söylemedim. **Tevekkeli değil** = Maksatsız değildir, bir maksat vardır.

TEVEKKÜL (i. A.). İşlerin gidişini Allah'a terk ve havale edip kadere razı olma: Allah'a tevekkül ettim, erbab-ı tevekkül.

TEVELLÂ (i. A. «vely» den). **1.** Birine yanaşma, Ar. takarrüb. **2.** Birini dost tutma.

TEVELLÎ bk. Tevellâ.

TEVELLÜD (i. A. «vilâdet» ten) (c. tevellüdât). **1.** Doğma, dünyaya gelme, Ar. vilâdet: Tevellüdünün tarihini bilemiyor. **2.** (anatomi, fizik, tıp). Olma, çıkma: Tevellüd-i hararet, tevellüd-i esnân (dişler) vesaire.

TEVELVÜL (i. A. «velvele» den). Gürültü patırdı etme.

TEV'EM (i. A.) (tes. tev'emân). **1.** İkiz. **2.** mec. Eş, benzer.

TEVERRÛ (i. A. «verâ» dan). Yasak şeylerden kaçınma.

TEVERRÜM (i. A.). Halk arasında vereme yakalanma mânâsında kullanılıyorsa da yanlıştır.

TEVESSÜ, TEVESSÜ' (i. A. «vüs'at» tan). Genişleme, geniş ve vâsî olma.

TEVESSÜEN (i. A.). Genişleme suretiyle.

TEVESSÜL (i. A. «vesîle» den). **1.** Bir şeyi vesile kabûl etme, sarılma, itimat etme. **2.** mec. Girişme, başlama.

TEVESSÜLEN (i. A.). Vesile kabûl ederek, sarılarak, itimat ederek.

TEVETTÜR (i. A. fizik). Gerilme.

TEVFİK, TEVFÎK (ka ile) (i. A. «vefk» ten) (c. tevfîkaat). **1.** Uydurma, uygun ve mutabık getirme: Kanuna tevfik hareket etmek. **2.** Allah tarafından verilen doğru yolu bulma arzusu.

TEVFÎKAN (i. A.). Uydurarak, tatbik ederek: Kanuna tevfîkan hareket ediyor.

TEVFÎR (i. A. «vefret» ten). Çoğaltma, Osm. teksir ve tezyîd etme.

TEVHİD, TEVHÎD (i. A. «vahdet» ten) (c. tevhîdât). **1.** Birkaç şeyi bir araya getirme, birleştirme: Tevhid-i düyûn, tevhid-i efkâr. **2.** Bir sayma, bir gözüyle bakma, birliğine inanma. **3.** Lâ ilâhe illâllâh sözünün söylenmesi ve tekrarı.

TEVHÎŞ (i. A. «vahşet» ten masdar). Ürkütme, ürküp kaçmasına sebep olma.

TEVÎD, TEV'ÎD (i. A.). İlerde verilecek bir ceza ile korkutma, tehdit.

TEVİL, TE'VÎL (i. A. «meâl» den) (c. te'vîlât). Görünür mânâsından başka bir mânâ ile tefsir etme: Suçlu, sözlerini şimdi tevile kalkışıyor.

TEVKİ, TEVKÎ' (ka ile) (i. A. «vukû» dan). **1.** Eskiden padişahın berat ve fermanlarına konan padişahlık işareti. **2.** Bu işareti havi ferman ve berat.

TEVKİF, TEVKÎF (ka ile) (i. A. «vukuf» dan) (c. tevkîfât). **1.** Durdurma: Kendisini orada birkaç gün tevkif ettiler. **2.** Alıkoyma, geri bırakma, tehir. **3.** (hukuk) Sanığı tevkifhanede alıkoyma.

TEVKÎÎ (ka ile) (i. F.). Ferman ve beratlara tevkî çeken memur. bk. Tevkî.

TEVKİL, TEVKÎL (i. A. «vekâlet» ten). Vekil tayin etme, birini vekil etme, vekil tanıma.

TEVKÎR (ka ile) (i. A. «vakar» dan). Karşısındakini yüksek tutma, Osm. izâz ve tâzîm etme: Misafirlerini tevkîr eder.

TEVKÎT (ka ile) (i. A. «vakt» tan). Bir şeyin vakit ve saatini tayin etme.

TEVLÎD (i. A. «vilâdet» ten). **1.** Doğurma, dünyaya getirme: Herkesi bir ana tevlid etmiştir. **2.** Doğurtma, doğum yapmakta olan bir kadına veya bir dişi hayvana yardım etme, ebelik etme: Filan kadını hangi ebe tevlid etti? **3.** mec. Vücuda getirme, hâsıl etme, sebep olma, sebebiyet verme: Bu meseleyi tevlid eden odur.

TEVLİYE, TEVLİYET (i. A.). **1.** Birini mütevelli etme, bir vakfa mütevelli tayin etme. **2.** Mütevellîlik, mütevellî sıfat ve vazifesi.

TEVRÂT (i. A, İbrânice: teyre = kanun). Hazret-i Mûsâ'ya nâzil olan ilâhî kitap.

TEVRÎS (i. A. «verâset» ten). Vârisini tayin etme, vâris olarak tanıma.

TEVRİYE (i. «verâ» dan). **1.** Gizleme, meramını saklama. **2.** (edebiyat). Birkaç mânâsı olan bir kelimeyi kullanarak, en uzak mânâsının kastedilmesi.

TEVSEN (i. F.). İyi ve sert at.

TEVSİ, TEVSİ' (i. A. «vüs'at» ten). Genişletme, bollaştırma: Bu odayı daha bir iki metre tevsî etmeli.

TEVSÎK, TEVSİK (ka ile) (i. A. «vüsûk» tan). Sağlamlaştırma, vesikalandırma. mec. İspatlama.

TEVSİM, TEVSÎM (i. A. «vesm» den). Derinin üzerine barutla veya dağlayarak nişan koyma.

TEVŞİH (i. A. «vişâh» tan) (c. tevşîhât). **1.** Süslendirme, Ar. tezyin (aslı mücevherli kuşak kuşatma). **2.** (edebiyat) Çifte kafiye **3.** (musiki) Klasik bir form.

TEVVÂB (i. A. «tevbe» den). Kullarının tövbesini kabûl ile affeden (Allah).

TEVZİ, TEVZÎ (i. A. «vez'» den) (c. tevzîât). Dağıtma, herkese hissesini verme, taksim, ayrı ayrı teslim.

TEVZÎN (i. A. «vezn» den). **1.** Denkleştirme. **2.** Tartma.

TEYAKKUN (i. A. «yakîn» den). Tamamiyle ve esasını bilme, asla şüphe etmeyecek surette öğrenme.

TEYAKKUZ (i. A. «yakaz» dan) (c. teyakkuzât). **1.** Uyanma, uykudan kalkma. **2.** mec. İbret gözünü açma, uyanıklık.

TEYBİS, TEYBÎS (i. A.). Kurutma, kurulama.

TEYEL (i.). Teyellemek vesaire. bk. Teğel.

TEYEMMÜM (i. A. kasd ve niyet demek olan «yemâm» dan) (fıkıh). Suyun kıtlığı hâlinde temiz toprak vesaireye ellerini sürerek abdest ve gusül alma.

TEYEMMÜM (i. A. «yümn» den). Uğur sayma, uğurlu kabûl etme.

TEYEMMÜMEN (i. A.). Saadet ve uğur sayarak.

TEYESSÜR (i. A. «yüsr» den). **1.** Kolaylaşma, kolay olma. **2.** Nasib ve müyesser olma.

TEYİD, TE'YÎD, TEYİT (i. A.) (c. te'yîdât). **1.** Kuvvetlendirme, sağlamlaştırma, Osm. te'kid etme. **2.** (c.). Yardım: Te'yîdât-ı İlâhiyye.

TEYZE (i.). Annenin kız kardeşi: Teyzesine gitti; teyzesinin oğlu, kızı.

TEZ (i. Fars «tîz» den). **1.** Hızlı, acele, çabuk. **Tez elden** = Acele ile. **Eline tez** = Hamarat, eli çabuk. **Tez canlı** = Sabırsız. bk. Tîz.

TEZÂHÜM (i. A. «zahm» dan). Çokluk ve kalabalıkla toplanma, yığılma, kalabalıkla birinin etrafını alma, Ar. izdiham

TEZÂHÜR (i. A. «zuhûr» dan). **1.** Birbirine karşı görünme, ortaya çıkma: İki devletin donanmaları tezahür etti; hastalı-

ğın belirtileri tezahür etti. **2.** Birbirine arka verme, yardımlaşma.

TEZÂKİR (i. A. c.) (m. tezkire). Tezkereler. bk. Tezkere.

TEZAKKUM (i. A.). Zahmetle yutma.

TEZAT, TEZÂD (i. A. «zıdd» dan). **1.** Birbirine zıt olma, birbirinin aksine olma, aykırılık: Aralarında tezad vardır. **2.** (edebiyat) Cümlede veya mısrâda birbirine zıt iki mânâyı bir araya getirme.

TEZÂUF (i. A.). İki kat olma: Beş on sene zarfında sermayesi tezâuf etti.

TEZÂYÜD (i. A.). Çoğalma, artma.

TEZEBZÜB (i. A. «zebzebe» den). Kararsızlık, tereddüt, intizamsızlık, karışıklık.

TEZEHHÜD (i. A. «zühd» den). Kendini dine verme, zâhid olma.

TEZEHHÜR (i. A. «zühre» den). Çiçeklenme.

TEZEK (i.). **1.** İnek tersi: Tezekle sıvanmış duvar: Tezek tütsüsü. **2.** Odunu kıt yerlerde yakacak olarak kullanılmak için kurutulmuş samanla karışık fışkı kalıbı. **3.** Büyük parça şeklinde sapan veya belden çıkmış toprak: Tarlanın tezeklerini kırmak.

TEZEKKÎ (i. A.). Temizlenme, temize çıkma.

TEZEKKÜR (i. A. «zikr» den) (c. tezekkürât). **1.** Hatıra, akla getirme: Geçmişi tezekkür etti. **2.** Birkaç kişi toplanıp bir iş için konuşma, görüşme, müzakere: Bu işi tezekkür ettiler.

TEZEKLİ (i.). **1.** İnek tersiyle sıvanmış, tezeğe bulanmış: Tezekli duvar. **2.** mec. Sert: Tezekli hava.

TEZELLÜL (i. A. «zillet» ten) (c. tezellüât). Kendini hor ve hakir gösterme, zillete katlanma, tenezzül.

TEZELZÜL (i. A. «zelzele» den). Sallanma, sarsılma, deprem (uyd. k.).

TEZEVVÜC (i. A. «zevc» den). Evlenme, nikâhla karı alma, zevce edinme.

TEZEYYÜN (i. A. «zeyn» den) (c. tezyînât). Süslenme, zînetlenme: Ortalık çiçeklerle tezeyyün etmişti.

TEZGÂH (i. F. Fars. «dest-gâh» dan; dest = el, gâh = yer). **1.** Dokumacıların bez vesaire dokudukları âlet. **2.** Dükkânlarda satıcının önündeki uzun masa. **3.** Kahveci ve meyhaneci gibi esnafın büyük masaları, büfe. **4.** Karada yapılan gemilerin oturtulmasına mahsus keresteden tertibat: Alman tezgâhlarına sipariş olunan gemi.

TEZGÂHÇI (i.). **1.** Bir tezgâhta çalışan. **2.** Ağaçtan tezgâh, kuyu çıkrığı, dolap vesaire gibi şeyler yapan.

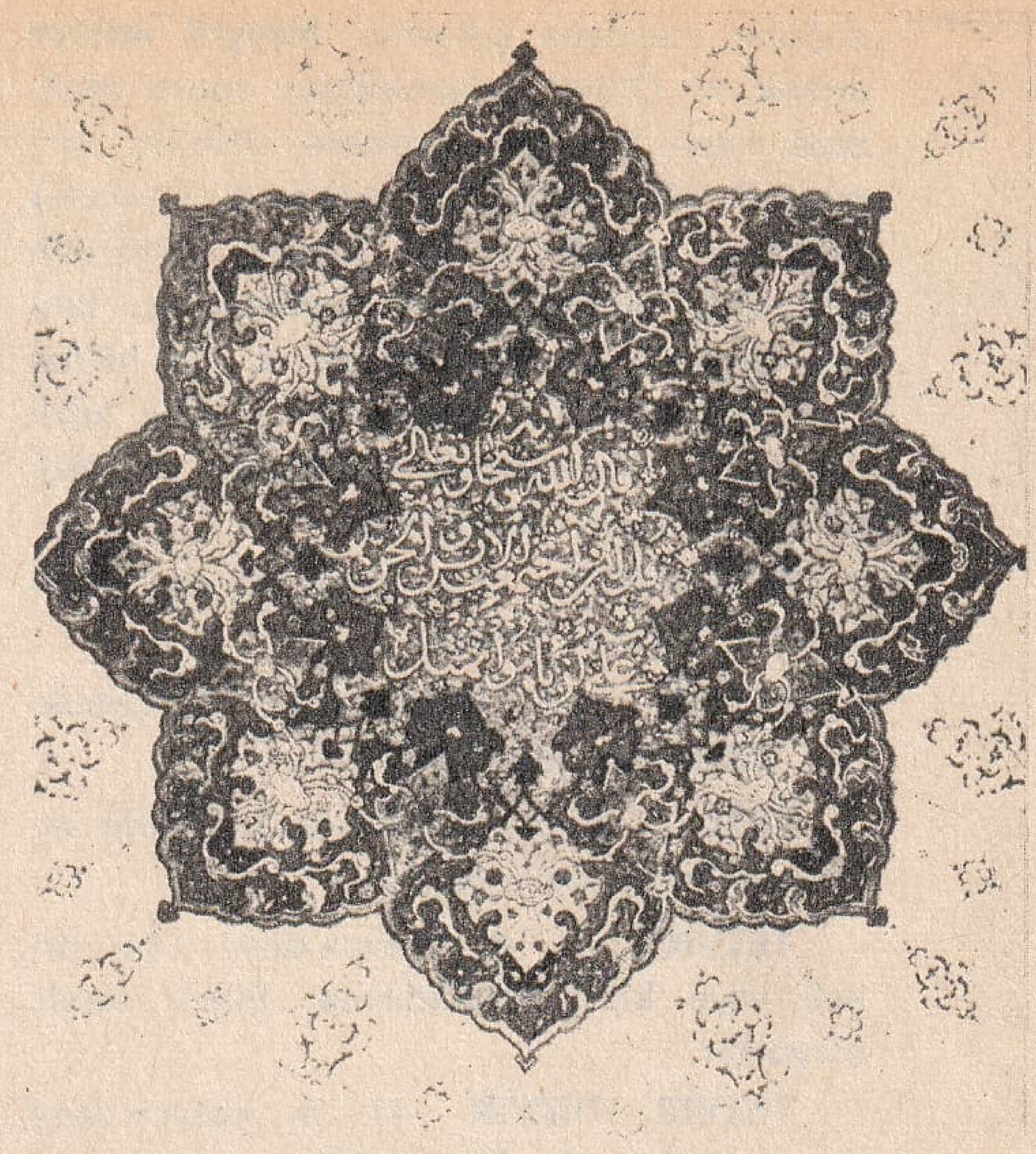

Tezhip

TEZGÂHLAMAK (f.). **1.** Dokunacak bez vesaireyi tezgâha koymak. **2.** mec. Hazırlamak, hazırlığa girişmek.

TEZGÂHTAR (i.). Bir gazino ve meyhane vesairede tezgâhı idare eden usta.

TEZHÎB, TEZHİP (i. A. «zeheb» den). Altın varak sürme, yaldızlama.

TEZHİPÇİ (i.). Kitapları yaldızlamakla meşgul olan adam, Ar. müzehhib.

TEZKÂR (i. A.). Anma, akla getirme.

TEZKERE, TEZKİRE (i. A. «zikr» den) (c. tezâkir). **1.** Hatırlamaya vesile olan kâğıt, pusula, varaka. **2.** Bir şehrin içinde bulunan daireler arasında alınıp verilen yazışmalar: Tezkere yazmak. **3.** Nüfusa, esnaf vesaireye verilen resmî kâğıt: Nüfus tezkeresi, esnaf tezkeresi. **Esnaf tezkeresi** = Satış izin kâğıdı. **Mürûr tezkeresi** = Pasaport. **Gümrük tezkeresi** = Bir malın gümrük resmi verildiğini belirten pusula. **4.** Bir ilim ve fenne dair kısa bilgileri havi risale, ajanda. **5.** Bazı meşhurların kısa biyografisini ve bazı hususiyetlerini havi kitap: Tezkiretü'ş-şuarâ, tezkiretü'l-evliyâ vesaire.

TEZKİR (i. A. «zikr» den). **1.** Akla getirme. **2.** Bir kelimeyi müzekker kullanma.

TEZKÎRÂT (i. A. c.) (m. tezkîr). Tezkirler. bk. Tezkir.

TEZKİRE bk. Tezkere.

TEZKİYE (i. «zekâ» dan). **1.** Pâk ve temiz etme. **2.** Birinin hâllerini, kendisini tanıyanlardan tahkik ile iyi hâl sahibi ol-

duğunu meydana çıkarma. **Meyyiti tezkiye etmek** = Ölüyü kefenledikten sonra cenâzede hazır bulunan cemaate ahvalini sormak. **3.** Malın zekâtını verme. **4.** (hukuk) **Tezkiye-i şuhûd** = Bir dâvâda şahitlerin âdil olup olmadıklarını mahkemenin tahkik etmesi. **Tezkiyesi bozuk** = İyi hâline kimsenin şahitlik etmeyeceği surette kötü hâl sahibi. **Tezkiyesini düzeltmek** = Hâlini iyileştirmek, düzeltmek.

TEZLENMEK (f.). Acele etmek, sabırsızlıkla hareket etmek.

TEZLİK (i.). **1.** Keskinlik. **2.** Çabukluk, sürat. **3.** Sabırsızlık.

TEZLÎL (i. A. «zillet» ten). Tahkir etme, horlama, zelîl etme.

TEZVÎC (i. A. «zevc» den) (bir erkek veya kızı) Evlendirme: Filânı tezvîc ediyorlar.

TEZVİR, TEZVÎR (i. A. «zevr» den) (c. tezvîrât). **1.** Sahtelendirme, yalan karıştırma. **2.** Dolandırma, hiyle ve desise kullanma.

TEZYÎD (i. A. «ziyâde» den) (c. tezyîdât). Arttırma, çoğaltma, ziyadeleştirme.

TEZYÎF (i. A. «zeyf» den) (c. tezyîfât). **1.** Sahte ve kalp nazarı ile bakma, çürütme. **2.** Eğlenme, maskaraya alma (küçümseme).

TEZYÎL (i. A. «zeyl» den). İlâve etme, ekleme, bir kitaba zeyl yazma: Şakayık-ı Nûmâniye'yi birkaç kişi tezyil etmişlerdir.

TEZYİN, TEZYÎN (i. A. «zînet» ten). (c. tezyînât). Süsleme, süslendirme, zînetlendirme.

TEZYÎN İŞARETLERİ (i. musiki). Notayı süsleme işaretleri.

TIB (TIBB) (i. A.). Hastaları iyi etme ilmi, hekimlik, tabiblik. **Adlî tıp (tıbb-ı adlî)** = Hekimliğin adalete yardım eden kolu.

TIBÂ, TIBÂ' (i. A.). Tabiat, yaradılış.

TIBÂAT (i. A.). Kitap vesaire basma işi, matbaacılık.

TIBÂHAT (i. A.). Aşçılık, yemek pişirmek sanatı.

TIBAK bk. Debbağ.

TIBBEN (i. A.). Tıb bakımından, tıbba uygun olarak.

TIBBÎ (i. A.) (mü. tıbbiyye). Tıbla alâkalı.

TIBBİYE, TIBBİYYE (i. A., mekteb-i fünûn-ı tıbbiyye'den kısaltma). Üniversitelerin hekim yetiştiren kısmı, tıp fakültesi.

TIB-HÂNE (i. F., Ar. tıb = hekimlik, Fars. hâne = ev, yer). Tıbbî işler idarehanesi, tıbbiyye.

TIBK, TIBKI (i. A.). **1.** Bir şeyin uygunu, çok benzeri. **2.** Aynıyle, tamamıyle, büsbütün benzer ve uygun olarak: Tıbkı bunun gibi yazabilir misiniz? Tıbkı emriniz üzre hareket ettim.

TIBKI, TIPKI (i. Ar. «tıbk» dan imen.). **1.** Aynı, tamamıyle, benzer ve uyar olan: Tıpkısını yapamadım, tıpkısını buldum. **2.** Aynıyle, tamamıyle: Tıbkı vücuduna geldi, tıbkı ölçüsü alınmış gibi geldi.

TIFL (i. A.) (c. etfâl). Küçük çocuk.

TIFLÂNE (i. F.). Çocukça, çocuğa lâyık şekilde.

TIĞ (i. Farsça tîğ kelimesinden). **1.** Dikici ve saraç âletlerinden yassı ve eğri iğne veya bız. **2.** Bazı çiçeklerde olan dişilik organı. **Tığ iğne** = Nakış âleti.

TIĞALA, TIGALA (i.). Bir ağaçtan çıkan bir çeşit zamk.

TIĞLAMAK (f.). (yara) Keskin bir ağrı ile ağrımak.

TIHÂL (i. A. anatomi). Dalak.

TIK (i. ses taklidi). Hafif ve ince bir sesi ifade eder: Tık tık pencereye vurdu.

TIKA BASA (i.). Pek sıkıştırarak doldurmak.

TIKAÇ (i.). **1.** Şişe vesaire ağzını tıkamaya mahsus tıpa. **2.** Vaktiyle işkence maksadıyla suçluların ağızlarına tıkılan çeşitli şeyler.

TIKAMAK (f.). Bir şişe vesaire ağzını tıpa vesaire ile basarak kapamak, bir deliği bir şeyle kapamak: Şu şişeyi tıkamalı; su yolunu, boruyu tıkamışlar; şiş boğazını tıkadı. **Ağzını tıkamak** = Susmaya mecbur etmek, iskât. **Lâkırdıyı ağzına tıkamak** = Sözünün yanlışlığını ortaya koyuvermek.

TIKANIK (i.). Tıkanmış, yolu kapanmış.

TIKANIKLIK (i.). **1.** Kapalılık. **2.** Nefes tutulması, göğsün darlaşmasıyle nefes alınamama.

TIKANMAK (i.). **1.** Yol, su borusu vesaire kapanıp işlememek. Kapalı olmak, kapanıp işlememek: Boğazım tıkandı, boru çamurdan tıkanmış. **2.** Nefes tutulmak, göğüs darlaşıp nefes alamaz olmak. **3.** İştiha kapanıp yiyememek: Tatlıdan tıkandım.

TIKILMAK (f.). Sokulmak, araya girmek.

TIKINMAK (f.). Acele ile yemek: Bir parça şey tıkınıp gitti.

TIKIR (i. ses taklidi). **1.** Kuru ve ince bir sesi tasvir eder ve art arda kullanılır: Tıkır tıkır yürüyordu, börek kuruyup tıkır tıkır olmuştu. **2.** Fıkır fıkır gibi, ses-

le kaynamayı tasvir eder: Tencere tıkır tıkır kaynıyordu.

TIKIRDAMAK (f.). Hafifçe tıkırtı çıkarmak.

TIKIRDATMAK (f.). Tıkırtı çıkartmak.

TIKIRTI (i. ses taklidi). Kuru ve hafif bir sesle yapılan gürültü: Ayak tıkırtısı, sahanların tıkırtısı.

TIKIŞMAK (f.). Dar bir yere ve başkaları arasına sokulmak.

TIKIŞTIRMAK (f.). **1.** Basarak sokmak. **2.** Acele ile yemek: Biraz yemek tıkıştırıp gitti.

TIKIZ (i.). **1.** Fazlaca tıknaz, pek kalın. **2.** Pek sıkı ve katı doldurulmuş: Tıkız dolma.

TIKLIM TIKLIM (i.). Çok dolu.

TIKMAK (f.). **1.** Zorla ve iterek, basarak sokmak. **2.** Dar veya sıkıntılı bir yere sokmak: Hapse tıkmak, deliğe tıkmak. **Çanına ot tıkmak** = mec. Birini mahvedecek surette işini bozmak.

TIKNAZ (i.). Kısa boylu ve toplu: Tıknaz adam.

TIKNEFES (i.). Rahat nefes alamayan, zor nefes alan.

TIKSIRIK (i.). Kapalı ağızla hafif aksırma.

TIKSIRMAK (f.). Kapalı ağızla hafif surette aksırmak: Aksırıp tıksırıyor.

TIK TIK (i. ses taklidi). Sert bir şeye vurulduğu zaman çıkan ince ve kuru sesi anlatır.

TILÂ (i. A.). **1.** Sürülecek şey. **2.** Gümüş eşyayı yaldızlamaya mahsus altın, altın yaldız. **3.** (tıp) Ağrıyan yer üzerine sürülen ilâç.

TILSIM (i. A.) (c. tılsımât, talâsım). **1.** Güyâ bir define vesairenin muhafaza kuvvetini haiz birtakım şekiller ve tertibat ki, anahtarı bilinmedikçe açılması mümkün olmazmış. **2.** mec. Çare, tedbir, fevkalâde kuvvet ve tesir: Bunun tılsımı bulunamadı, tılsımını bulmalı.

TILSIMLI (i.). Tılsımı olan, tılsımı yapılmış. Orada tılsımlı bir eski kule vardır.

TIMAR bk. Timar.

TIMARCI bk. Timarcı.

TIMARHANE bk. Timarhane.

TIN (i. ses taklidi). Madenî bir şeyin hafif fakat keskin sesini ifade eder: Tın etmek, tın tın ötmek, tınlamak.

TIN, TÎN (i. A.). Balçık, çamur, toprak.

TINÂB (i. A.) (c. atnâb). Çadır ipi, çadırın kazıklara bağlanan iplerinin herbiri.

TINAZ (i.). Kışa saklanmak üzere tepe şeklinde yığılan ot, ot yığını.

TINGADAK (i. ses taklidi). Birden büyük bir gürültü ile düşmeyi tasvir eder: Tıngadak bir şey düştü.

TINGILDAMAK (f.). Tıngırdamak.

TINGILDATMAK (f.). Tıngırdatmak.

TINGIR (i. ses taklidi). **1.** Sahan ve tencere gibi şeylerin çıkardığı gürültülü sesi ifade eder ve ekseriya art arda veya tıngır mıngır şeklinde kullanılır: Bakırlar raftan tıngır mıngır yuvarlandı; ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken. **2.** Peşin para sayılmasını tasvir eder: Parayı tıngır tıngır saydı.

TINGIRDAMAK (f.). Tıngırtı sesi çıkarmak.

TINGIRDATMAK (f.). Tıngır sesi çıkartmak.

TINGIR MINGIR (i. ses taklidi). Bir sesin kuru çınlamalı olduğunu anlatır.

TINGIRTI (i.). Madenî şeylerin gürültüsü gibi kuru ve sesli gürültü: Raftan kaplar büyük bir tıngırtı ile yuvarlandı.

TINGIR TINGIR bk. Tıngır.

TINI (i. fizik) (uyd. k.). Bir cismin titreşmesiyle meydana gelen sesi başka vasıftaki bir cisimden aynı yükseklikte olarak çıkan sesten ayırt ettiren hususiyet Ar. tınnet.

TINLAMAK (f.). Tın etmek, tın sesi çıkarmak.

TINMAK (f.). Ses çıkarmak, bir şey söylemek: Hiç tınmadı, sen tınmayıver.

TINMAZ (i.). Ses çıkarmayan, görmemezliğe ve işitmezliğe gelen. **Tınmaz melâike** = Pek halim, selim ve sessiz adam.

TINNET (i. A. musiki). Sesin tınlama vaziyeti.

TIP, TIPIR, TIPIŞ (i. ses taklidi). Hafif surette yürüme sesini ifade eder: Tavşan karın üzerinde tıp tıp, tıpır tıpır yürüyordu, çocuk küçük ayaklarıyle tıpış tıpış yürümeye başladı, yüreğim tıp tıp ediyor.

TIP bk. Tıb.

TIPA, TAPA (i.). Şişe vesaire tıkamaya yarayan mantar. **Tıpayı atmak** = mec. Patlatmak.

TIPIR bk. Tıp.

TIPIRDAMAK (f.). Tıpır sesi çıkarmak.

TIPIRTI (i.). Hafif surette yürümeyi anlatır: Karın üzerinde yakalarının tıpırtısı işitiliyordu.

TIPIŞ bk. Tıp.

TIPKI bk. Tıbkı.

TIRABZAN bk. Trabzan.

TIRAK (i. ses taklidi). Madenî şeylerin çıkardığı sesi ifade eder: Tırak kapı kapandı, tırak kırılıp düştü.

TIRAMPA, TRAMPA (i.). Mübadele, bir malın diğer bir mal ile değiştirilmesi.

TIRANK, TIRINK (i. ses taklidi). Sayılan para gibi madenî bir şeyin sesini ifade eder ve çok defa peşin verilen para için kullanılır: Tırank ödedi.

TIRANPA bk. Tırampa.

TIRAŞ bk. Traş.

TIRAŞÇI bk. Traşçı.

TIRAŞLI bk. Traşlı.

TIRÂZ (i. A.) (Fars. «terâz» dan). **1.** İpek ve sırma ile işleme, nakış, elbiseye nakışla yapılan süs. **2.** Süs, ziynet, Ar. revnak. **3.** Üslûb, tarz. **4.** Herkesin dikkatini çekecek bir fikir taşıyan kısa cümle, döviz, Fr. devise. **5.** (sıfat terkiplerinde bulunur). **1.** Donatan, süs veren, süsleyen: **Bezm-tırâz** = Meclis süsleyen. **2.** Düzelten, nizama koyan, yapıp yakıştıran: Şair-i bedîa-tırâz, ressam-ı bedâyî-tırâz.

TIRÂZENDE (i. F. aslı: terâzende). Donatan, süsleyen, süslenmiş.

TIRHANDİL (i.). Kürek ve yelkenle yürüyen bir çeşit küçük gemi.

TIRIL (i.). **1.** Çıplak, zayıf, titrek: Pek tırıl kalmış. **2.** mec. Parasız: Haydi tırıl adam. **3.** Titremeyi ifade: Tırıl tırıl (tiril tiril) titriyordu.

TIRILDAMAK (f.). Tır tır etmek, kedi gibi tırnaklarıyla tırıltı etmek.

TIRILTI (i.). Kedinin tırnaklarıyla yaptığı ses gibi tır tır etme: Kedinin tırıltısı işitiliyordu.

TIRILLAMAK (f.). **1.** Zayıf ve çıplak olup titremek. **2.** mec. Parasız kalmak: Amma tırıllamış.

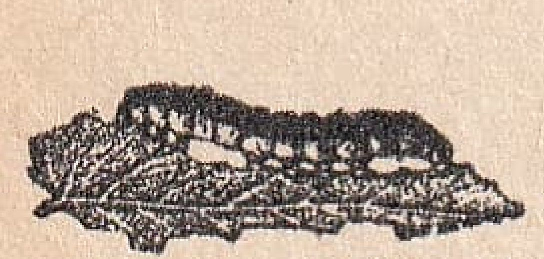

Tırtıl

TIRIS (i.). Binek hayvanının hızlı ve sarsıntılı yürüyüşü.

TIRKAZ (i.). Kapının arkasına sürülen odun veya demir sürgü: Kapıya tırkazı sürmek.

TIRKAZLAMAK (f.). Kapının tırkazını sürmek.

TIRKAZLATMAK (f.). Kapının tırkazını sürdürtmek.

TIRLAMAK, TIRILDAMAK (f.). Tır tır etmek, kedi gibi tırnaklarla tırıltı etmek.

TIRMAK bk. Tırmık.

TIRMALAMAK (f.). **1.** Tırnakla kazımak, çizmek, yaralamak: Kedi ellerimi tırmaladı. **2.** Yeri tırmıkla kazıyıp kabartmak. **3.** Rahatsız etmek, gıcıklamak.

TIRMAMAK (f.) (eski Türkçe'de tirmek). Çengel takıp çekmek.

TIRMANANLAR (i. zooloji). Papağan, ağaçkakan gibi tırmanıcı küçük kuşlar.

TIRMANMAK (f.). Tırnakları iliştirip tutunarak yukarı çıkmak: Kedi her yere tırmanır.

TIRMAŞMAK (f.). İlişip asılarak ve tırnaklarla tutularak yukarı çıkmak.

TIRMIK (i.). **1.** Küçük çengel, çengel şeklinde âlet. **2.** Sapanla kazılmış, bellenmiş toprağı ufaltmaya mahsus tarak biçiminde uzun saplı âlet. **3.** Tırmık veya tırnakla yırtılan şeyin eseri: Tırmık yarası, kedi tırmığı. **4.** (denizcilik). Zenciri kesilip de denizde kalan demiri arayıp tutmak dört çengelli bir nevi demir.

TIRMIKLAMAK (f.). Çengel gibi bir şeyle çizmek, yırtmak, tırmalamak, kazımak.

TIRNAK (i.). **1.** İnsan ve hayvanın el ve ayak parmaklarının ucundaki sert ve hissiz kısım. **2.** At ve sığır gibi hayvanların ayakları ucundaki bir veya iki parça maddeye de denir. **Etle tırnak** = Hısım akraba. **Tırnak iliştirmek, takmak, geçirmek** = Yapışıp bırakmamak, elde etmeye çalışmak. **Baştan tırnağa, tepeden tırnağa** = Baştan ayağa. **Tırnak pidesi** = Üstünde basılmış tırnak izleri bulunan bir cins pide. **Demir tırnağı** = (denizcilik) Lengerin sivri ucu. **Devetırnağı** = Bir cins bitki. **Tırnağı dibinde** = Peşin, parayla. **Tırnak sökmek** = mec. Takat bırakmamak. **Şeytantırnağı** = Tırnağın yanından ayrılan deri parçacığı. **Katırtırnağı** = Bir cins bitki ve çiçeği.

TIRNAKLAMAK (f.). **1.** Tırmalamak. **2.** Tırnaklarını geçirmek.

TIRNAKSI (i.). Tırnağa benzer.

TIRPAN (i.). Ekin biçmeye mahsus uzun saplı ve uzun eğik bıçağı olan bir âlet. **Tırpan atmak** = mec. Tırpanla biçer gibi hırs, tamah ve süratle yiyip bitirmek, süpürüvermek, kırıp geçmek: Düşmana iyi bir tırpan atmışlar.

TIRPANA (i.). Kuyruğu tırpan gibi eğri bir cins vatoz balığı.

TIRPANCI (i.). Tırpanla ekin biçen rençber.

TIRPANLAMAK (f.). Tırpan kullanmak, tırpanla biçmek.

TIRPIT (i.). Küçük bahçıvan kazması.

TIRTIR (i.). Çentik.

TIRTIKÇI (i.). Yankesici.

TIRTIKLAMAK (f.) (argo) Aşırmak.

TIRTIKLI (i.). Tırtığı olan.

TIRTIL (i.). **1.** Kelebek tohumundan çıkan ve yapraklara yapışan uzunca kurt ki, açılıp toplanır ve ekseri kıllı, meme gibi kısa ayaklı olur: Eriklere tırtıl düşmüş. **2.** Bu kurt şeklinde nakış sırması. **3.** Zencir gibi bir şeyin boyuna veya etrafına çezilen çiçek.

TIRTIL (i.). Arıya benzeyen bir böcek cinsi (ichneumon).

TIRTILLI (i.). Kenarı tırtıl gibi kertikli olan.

TIRTIR (i. kimya). Şarap vesaire şişelerinin içine ve dişlere yapışan madde(Fr. tartre.

TIRYAK bk. Tiryak, tiryaki.

TIS (i. ses taklidi). **1.** Kaz sesini taklit ve tasvir eder. **2.** Sus, sükût et: Tıs. **3.** Sükût, nefes almadan susup kalma: Ortalık tıs oldu, tıs kalmadı. **4.** mec. Hiç cevap vermeme.

TISKIRMAK bk. Tüskürmek.

TISLAMAK (f.). Tıs sesi çıkmak.

TIYN (i. A.). Balçık, çamur, toprak.

TIYNET (i. A.). Yaradılış, huy, maya, Ar. hilkat, cibillet, fıtrat.

TİBET (hi. coğrafya). **1.** Orta Asya'da büyük bir yayla. **2.** Buraya mahsus keçilerin yumuşak ve nefis kılından yapılma bez (bu mânâ ile halk dilinde: dibet).

TİBR (i. A.). Toz halinde altın veya altın külçesi.

TİBYÂN (i. A. Açık ifade ve beyan etme.

TİCAN, TÎCÂN (i. A. c.) (m. tâc). Taçlar. bk. Tâc.

TİCÂNÎ (i.). Kuzey Afrika'da kurulmuş bir tarikat ve bu tarikatten olan kimse.

TİCARET (i. A.). **1.** Toprak mahsullerini veya sanayi mamullerini alıp satarak, alış ve satış arasındaki fiyat farkından faydalanma. **2.** Ticarî çalışmadan elde edilen istifade, temettü: Bu sene hayli ticaret ettik.

TİCARET-GÂH (i. F., Ar. ticaret, Fars. gâh = yer). Ticaret yeri, ticaret yapmaya elverişli yer.

TİCARETLİ (i.). Ticareti olan, ticaret yapmaya elverişli.

TİCARÎ (i. A.) (mü. ticâriyye). Ticaret ve tüccarla alâkalı.

TİFDRUK (i. Al.). Derin baskı. Yazı ve fotoğrafların bakır malzemeye oyularak nakli ile elde edilen kalıplara boya vermek suretiyle yapılan baskı sistemi. Tifdruk baskı, orijinale en yakın neticeyi verir.

TİFO (i. Y. tıp). Ateşli ve bulaşıcı bir barsak hastalığı.

TİFTİK (i. A. «fetk» ten). (pamuk) Atma, (yün) tarama, açma.

TİFTİK (i.) (yukarıdaki kelimeden). **1.** İnce ve yumuşak keçi kılı. **2.** Koyunun baharda kırkılan ince ve yumuşak yünü. **3.** Tiftik kıllarını veren keçi cinsi. **4.** Tiftik kıllarından yapılma.

TİFTİKLENMEK (f.). İnce, lif gibi pürüzlenip sökülmek, iplikleri ayrılmak: Bu kumaş çabuk tiftiklenir.

TİFÜS (i. Y.). Ateşli, ağır bir hastalık, lekeli hummâ.

TÎĞ (i. F.). Kılıç.

TÎĞ-BEND (i. F., tîğ = kılıç, benden = bağlamak). Kılıç bağlayan, kılıç kuşanan.

TÎĞ-DÂR (i. F., tîğ = kılıç, dâşten = tutmak, taşımak). Kılıç taşıyan, kılıçla silâhlı.

TÎĞ-ZEN (i. F., tîğ = kılıç, zeden = vurmak). Kılıç vuran, çeken.

TÎH (i. A.). **1.** Çöl, susuz kuru sahra. **2.** (hi. coğrafya). Sînâ yarımadasındaki çöl.

TİK (i. Fr.). İkide birde göz kırpma, omuz oynatma gibi irade dışı yapılan hareket.

TİKE TİKKE (i.). Parça, yama, lime: **Tikke tikke** = Parça parça.

TİKSİNME (i.). Bir şeyden ikrah gelme, iğrenme.

TİKSİNMEK (f.). Tiksinme işi.

TİKSİNTİ (i.). Tiksinmek işi.

TİLÂL (i. A. c.) (m. tell). bk. Tell.

TİLÂVET (i. A.). Güzel sesle ve kaide ile okuma.

TİLKİ (i.). **1.** Köpekgiller familyasından, postundan kürk yapılan köpekten küçük ve kideden büyük meşhur yırtıcı hayvan ki, hilekârlıkla şöhreti olup hakkında birçok masallar anlatılır. **2.** mec. Hilekâr.

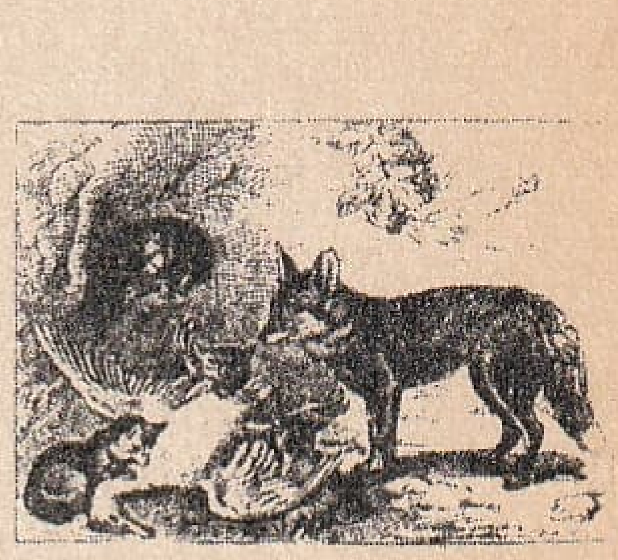

Tilki

TİLKİKUYRUĞU (i.). **1.** Bileşikgillerden bir bitki (erigeron). **2.** Bir çeşit üzüm. **3.** Güreşte bir oyun.

TİLKİLEŞMEK (f.). **1.** (hayvanlar) Boğuşmak. **2.** mc. Hile yapmak.

TİLKİLİK (i.). Hilekârlık.

TİLKİŞTİRMEK (f.). İliştirmek, tilki pençesi gibi bir kanca ile tutturmak.

TİLMÎZ (i. A.) (c. tilâmîz, tilâmize). **1.** Talebe. **2.** Çırak, kalfa. **3.** Tâbî, ashâb: Hazret-i Îsâ'nın tilâmizi.

TİMAR (i.). **1.** Bir hastaya yahut yarasına veya hayvana edilen hizmet, bunlara bakma. **Hastayı timar etmek** = Bakmak. **Atı timar etmek** = Temizleyip hiz-

metini görmek. **2.** İşlemek, bakmak, hizmetini görmek: Siz bağı timar etmemişsiniz. **3.** Eskiden cariyelerin dinlenmek için bir yere gitmesi: Filân kalfa timara çıktı. **4.** Vaktiyle sipahilere mâlikâne olarak verilen arazi. Harbe sevkine mecbur oldukları muayyen miktar askere mukabil o arazinin öşrünü alırlardı.

TİMARCI (i.). **1.** Timara yani öşrünü aldığı araziye mâlik sipahi. **2.** Bir hastahanede hastaların yaralarını bağlayıp değiştiren hastabakıcı, pansumancı.

TİMARHANE (i. timar'dan yapılma veya bîmâr-hane'den galat). Akıl hastalarına mahsus hastahane, Ar. dâr-üş şifâ. **Timarhane kaçkını** = Deli, delice hareket eden.

TİMÂRÎ (i. A.) (mü. timâriyye). Tımarla alâkalı.

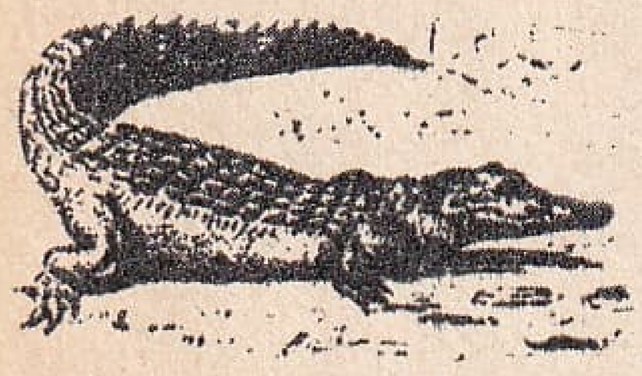
Timsah

TİMSAH (i. A.) (c. temâsîh). Sürüngenler'den büyük bir yırtıcı hayvan.

TİMSAHLAR (i. zooloji). Örneği timsah olan sürüngenler takımı.

TİMSÂL (i. A. «misl» den) (c. temâsîl). Şekil, biçim, suret, resim, tasvir: Duvardaki timsâl gibi kaldı. **Timsâl-i mücessem** = Heykel.

TİMUR (i.). Demir. bk. Demir.

TİMÜS (i. Y. anatomi). Yeni doğan çocukların göğüs kemiği arkasında bulunan ve ergin yaşa gelinceye kadar körelen bir bez, özden.

TÎN (i. A.). İncir.

TİNKA (i.). Eti lezzetli bir balık.

TİNNÎN (i. A.). **1.** Büyük yılan, ejderha. **2.** (astronomi). Gökyüzünde yedi burç boyunca uzanan hafif bir beyazlık (kehkeşân diye tercüme edenler yanılmışlardır; tinnîn, kehkeşândan ayrıdır, ondan küçük ve hafiftir).

TİN TİN (i.). Sessiz, patırdısız.

TİP (i. Fr.). Benzerlerinin ana vasıflarını geniş ölçüde kendinde toplayan ideal örnek.

TİPİ (i.). Yağarken sis gibi ortalığı kapayan pek sık kar: Tipi vardı, tipiden göz gözü görmüyordu.

TİPOGRAFİ (i. Y. Fr.). Kabartma şekiller üzerine baskı yapma tekniği.

TİPOGRAFİK (i. Y. Fr.). Tipografi ile alâkalı.

TİR, TİRİL (i. ses taklidi). Titremeyi ifade edip art arda kullanılır: Tir tir titremek; tiril tiril titriyordu.

TÎR (i. F.). Ok. **Tîr-keş, tîr-zen** = Ok atan, ok çeken, okla vuran. **Tîr-i kazâ** = Ok gibi isabet eden kaza ve kader. Eski şiirde sevgilinin kirpiği ve bakışı için mecaz olarak kullanılırdı.

TİRAJ (i. Fr.). Matbaacılıkta basılan şeylerin baskı sayısı.

TİRAMOLA (i. İ. denizcilik). Halat çekme: Tiramola etmek.

TÎR-DÂN (i. F., tîr = ok, dân = zarf edatı). Sadak. bk. Tîr-keş.

TİRE (i.). Pamuk iplik: Tire ile dikmek; yorgan tiresi: Yorgan kapladıkları kalın cinsi. Pamuk ipliğinden mamul: Tire çorap.

TÎRE (i. F.). Karanlık, bulanık, kara. **Tîre-dil** = Fena yürekli. **Tîre-baht** = Talihsiz.

TİRFİL (i. Y.). Yabanî yonca.

TİRFİLLENMEK (f.). Havı dökülmek.

TİRİL (i. ses taklidi). Titremeyi tasvir eder ve ekseriya art arda kullanılır: Soğuktan tiril tiril titriyordu.

TİRİL, TIRIL (i.). Züğürt, fakir, parasız.

TİRİLDEMEK (f.). Titremek, üşümek: Soğukta tirildeyip duruyordu.

TİRİNKET (i. İ. denizcilik). Prova direğinin birinci sereni ve bu serene bağlanan yelken.

TİRİT (i.). **1.** Et suyuna doğranmış ekmek. **Suyuna tirit** = Yağsız, yavan ve lezzetsiz tirit ve mec. Karşılığında bir şey almadan: Suyuna tirit geçindik. **2.** mec. Pek ihtiyar ve zayıf, pek lağar ve mecalsiz, ihtiyar.

TİRİZ (i.). **1.** Elbisenin eteğine eklenen ensiz parça. **2.** Ensiz tahta.

TÎR-KEŞ (i. F., tîr = ok, keşîden = çekmek). Ok kuburu, ok mahfazası.

TİRPİTİN bk. Tirpit.

TİRŞE (i.). **1.** Açık yeşil renkte: Tirşe bir ev, tirşe boyalı ev. **2.** Açık yeşil renk: Tirşeye boyamak.

TİRYÂK (i. A.) (Farsça tiryâk'ten Arapça'laşmış). **1.** Eskiden bazı hastalıklara karşı kullanılan bir cins macun. **2.** Afyon.

TİRYAKİ (i. F.). **1.** Afyon kullanmaya alışmış, afyonkeş. **2.** Keyif verici şeyler kullanmaya alışık: Kahve tiryakisi. **3.** mec. Huysuz, ters, titiz.

TİRYAKİLİK (i.). Tiryakinin hâli.

TÎR-ZEN (i. F.) (c. tîr-zenân). Ok atan, okçu.

TİS'A (si. A.). Dokuz.

TİS'İN (si. A.). Doksan.

TİŞE (F. i.). Keser, bilinen marangoz âleti.

TİTAN (i. Y. kimya). Ti senbolüyle gösterilen, siyah renkli, bir eleman.

TİTİZ (i.). Huysuz, hizmeti zor edilir, zor memnun olur, müşkilpesent: Hastalığında çok titiz olur.

TİTİZLENMEK (f.). Titiz hâle gelmek.

TİTİZLİK (i.). Titiz olanın hâli.

TİTRE, KİTRE (i.). Bez dokurken pamuğu çirişledikleri beyaz sakız, kitre.

TİTREK (i.). Eli veya bütün vücudu titreyen.

TİTREME (i.). Titremek işi.

TİTREMEK (f.). **1.** Sık sık ve durmadan oynamak: Elleri titrer. **2.** mec. Çok korkmak. **3.** Çok üşümek: Kışın ortasında paltosuz titriyor. **Üzerine titremek** = mec. Birine çok sevgi duyup fazlaca dikkat etmek **Yer, gök titremek** = Büyük ve dehkımıldanışı, Ar. ihtizâz.

TİTREŞİM (i. musiki). Bir noktanın göz farkedemeyecek derecede kısa ve hızlı kımıldanışı, ihtizâz.

TİTREŞMEK (f.). **1.** Hep birlikte ve birden korkup titremek. **2.** Titreşim hâlinde olmak.

TİTREŞTİRMEK (f.). Titreşmesini sağlamak, titreşmesine sebep olmak.

TİTRETMEK (f.). Titremesine sebep olmak, çok korkutmak.

TİTSİNMEK bk. Tiksinmek.

TİYATRO (i. Y.). **1.** Dram, komedi vesair piyeslerin temsil edildiği yer. **2.** Tiyatroda sahneya konulan oyun: Bir tiyatro yazdı; edebiyatın en mühim kollarından biri de tiyatrodur.

TİYATROCU (i.). **1.** Tiyatro oyuncusu. **2.** Tiyatro işleten kimse.

TİYERS (i. musiki) (armonide) Üçlü.

TÎZ (i. musiki). Bir sesin pes olmaması.

TİZ (i. F., Türkçe'si: tez). **1.** Çabuk, süratle, hızlı, acele olarak: Tiz gel. **2.** Sık: Tiz tiz nefes almak. bk. Tez.

TİZ-ÂB (i. F., tiz = keskin, âb = su) (halk ağzında: kezzap) (kimya). Azotik asit, yahut nitrik asit denen sıvı.

TİZ-REV (i. F.). Yürüyüşü çabuk çabuk.

TİZ SEKİZLİ (i. musiki). Türk musikisinde 3. sekizli.

Tl (kimya). Talyum cisminin senbolü.

TOĞRUL TUĞRUL (i.). Çakırdoğan.

TOĞULCA bk. Tolga.

TOHUM (i. F. tohm). **1.** Bitkilerin çiçekten sonra verdikleri tane ki, toprağa gömülünce kendi cinsinden bir bitkinin bitmesine sebep olur, çekirdek. **2.** İnsan ve hayvanların tohumu hükmünde olan şey, döl: O adamın tohumu yoktur. Bu atın tohumunu almalı. **3.** Bazı böceklerin tohum şeklinde küçük yumurtaları.

TOHUMLAMAK (f.). Dişi bir hayvanı erkeğinden alınan tohumla sun'î olarak döllemek.

TOHUMLUK (i.). Tohum için ayrılan.

TOK (i.) (aslı «doymak» tan doyuk). **1.** İştihası kalmamış, lüzumu kadar yiyip içerek karnı doymuş, aç mukabili: Tokum, karnım toktur. **2.** Dolgun, sık, kalın: Tok kumaş. **Tokgözlü** = Kanaatkâr, haris ve tamahkâr olmayan.

TOKA (i.). **1.** Tutturmaya yarayan sağlam bağ. **2.** Avuç gibi toplu yer, dere içi (Tokat gibi). **3.** Kemer, kayış vesaire bağlamaya mahsus dilli ve başlı büyük kopça: Kemer tokası, kolan tokası. Kılıç kayışı tokası. **4.** (denizcilik) Kavuşturma. **Toka etmek** = Kavuşturup bağlamak.

TOKA (i. İ. tocca). İçki içerken kadehleri tokuşturma. **Saç tokası** = Sert ve bacakları yapışık firkete.

TOKAÇ (i.). Tokmak: Çamaşır tokacı.

TOKAÇLAMAK (f.). Tokaçla dövmek.

TOKALAŞMAK (f.). El sıkışmak.

TOKAT (i.). **1.** El içi. **2.** El içiyle vurulan sille. **3.** El içi gibi açık.

TOKATLAMAK (f.). Tokat atmak, tokat vurmak.

TOKÇA (i.). Kalınca, dolgunca: Tokça kumaş.

TOKLU (i.). **1.** Gerdanında küpe gibi sarkan taneleri bulunan (kuzu veya keçi). **2.** Bir yaşına girmiş koyun.

TOKLUK (i.). Tok olma hâli.

TOKMAK (i. musiki). Vuruşlu sazları çalmaya yarayan sopa.

TOKMAK (i.). **1.** Ağaçtan, vurmaya mahsus, kalın başlı ve saplı âlet, pek kalın tahta çekiç: Tokmakla vurmak, ezmek. **2.** Kapı kanadına asılı, onu çekmeye ve kapıyı çalmaya yarar demir halka, yahut çekiç gibi şey: Kapı tokmağı. **3.** Çamaşırı suyun içinde dövüp temizlemeye mahsus önü kalın ve yassı odun, tokaç: Çamaşır tokmağı, çırpıcı tokmağı. **4.** Dibek içinde vurup ezmeye mahsus kalın deste. **Tokmak gibi** = mec. Etli canlı, kuvvetli çocuk.

TOKMAKBAŞ (i.). Kayabalığı.

TOKMAKÇI (i.) (argo). Jigolo.

TOKSİN (i. Fr.). Mikropların saldığı zehir.

TOKURCUN bk. Dokurcan.

TOKURDAMAK (f. ses taklidi). Tokurtu çıkarmak.

TOKURTU (i. ses taklidi). Suyun içinden çıkan havanın meydana getirdiği ses.

TOKUŞ (i.). Değiş sözüyle beraber kullanılır. **Değiş tokuş** = Değiştirme, trampa.

TOKUŞMAK (f.). Tokuşturmak, sık olup birbirine dokunmak, vuruşmak, çarpışmak.

TOKUŞTURMAK (f.). Birbirine dokundurmak, vuruşturmak, çarpıştırmak.

TOKUZ (i.). Sık ve kalınca tok kumaş.

TOLGA (i.). Savaşçıların başlarına giydikleri demir başlık.

TOLOS (i.). Tonoz dediğimiz şeyin daha doğru ismidir. bk. Tonoz.

TOLUN (i.). Tamamıyle yuvarlak hâlde olan ay, bedir. bk. Dolunay.

TOLÜEN (i. Fr.). Maden kömürü katranında bulunan bir hidrokarbon.

TOMAĞI, TOMAĞU (i.). Nezle.

TOMAK (i.). **1.** Ağaçtan top. **2.** Bir nevi kalın ve ağır çizme.

TOMALİÇ, TOMANİÇ (i.). Çıkıntısı olan (Ertuğrul Gazi'nin ilk yeri bu adla anılır).

TOMAN, TUMAN (i.). Bol ve kısa iç donu.

TOMAR (i. A.) (c. tavâmîr) (belki Rumca'dan alınmıştır). **1.** Vaktiyle uzunlamasına kesilerek silindir şeklinde kıvrılmış yazılı ceylan derisi. **2.** Sarılıp silindir biçimine konmuş her şey: Kâğıt, kumaş tomarı.

TOMBAK (i.). Altınla karışık veya altın kaplamalı bakır veya tunç.

TOMBALA (i.). **1.** Hokkabaz yuvarlağı. **2.** Numaralı kâğıtlar ve numaralı pullarla oynanan kumar oyunu, Fr. lotto.

TOMBALAK (i.). Yuvarlak, şişman, tombul: Tombalak bir çocuk.

TOMBAY (i.). Su sığırı dişisi, dişi manda.

TOMBAZ (i.). **1.** Nehirlerde çalışan, altı düz ve güvertesiz kayık. **2.** Köprü altına konan veya şamandıra gibi kullanılan fıçı şeklinde küçük duba: Köprü, vapur tombazı.

TOMRUK (i.). **1.** Ağacın filiz olmak üzere peyda ettiği düğme, tomurcuk. **2.** Çiçek goncası, daha açılmayıp düğme hâlinde bulunan gonca. **3.** Kalınlaşmış ağaç gövdesi, kütük. **4.** Hamam ve fırına yarar kalın odun, kütük: Tomruk yarmak. **5.** Testere ile ayrılmak ve icabında öylece kullanılmak üzere iri bir küb şeklinde satılan taş vesaire: Malta, mermer, meşe, ceviz tomruğu. **6.** Vaktiyle suçluların ayaklarına geçirilip bağlanmak üzere iki deliği olan bir kütükten ibaret işkence âleti. **7.** (Bu mânâdan) Hapishane, zindan. **Tomruğa atmak, vurmak** = Hapsetmek. **Tomruk ağası** = Vaktiyle hapishane müdürü.

TOMRUKLANMAK (f.). Tomruk hâline gelmek.

TOMŞUK (i.). Papağan gibi kuşların kemerli ve yumru gagası.

TOMŞURMAK (f.). Kuş ağzına yem vermek.

TOMURCUK (i.) (aslı: tomrukçuk). Ağaçların baharda filiz olmak üzere, kışın meydana getirdikleri düğmelerin herbiri.

TOMURCUKLANMAK (f.). Ağaç tomurcuklar açmak, filizlenmek üzere tomurcuk vermek.

TOMUŞMAK (f.). Kuşlar gagalarıyla bitleşmek, birbirinin bitini ayıklamak: Tavuklar tomuşup duruyorlardı.

TON (i. Fr.) (musiki). **1.** Ses perdesi. **2.** mec. Nüans.

TON (i. Fr.). 1000 kilogramdan ibaret ağırlık birimi.

TON (i. Y.). Orkinos: Ton balığı.

TONAJ (i. F.). Bir geminin iç hacmine göre taşıma kapasitesi.

TONALİTE (i. Fr.) (musiki). Makam.

TONGA (i.). (argo) **Tongaya basmak** = Tuzağa düşürmek.

TONİK (i. Fr.) (musiki). Durak (perdesi).

TONİLATO (i. İ.). Gemilerin taşıyabileceği yükü anlatmakta kullanılan birim; bir tona eşittir.

TONMEİSTER (i. Alm.) (musiki). Musiki yayınlarında ses ayarı ile meşgul olan mütehassıs.

TONOZ (i. Y.). Biçimi alttan obruk olmak üzere tuğla ve harçla örülmüş tavan.

TONTON (i.). Hoşa giden biri için söylenen bir tâbir.

TOP (i.). **1.** Toplanıp yuvarlak olmuş şey. **2.** Katlanıp bağlanmış bir denk, deste ve bağ hâline konmuş kumaş vesaire: Bir top bez, çuha, kâğıt, şerit, kaytan. **3.** Büyük ateşli silâh. **Kale topu** = Sabit olanı. **Sahrâ topu** = Düz yerlerde tekerlekle, hayvanla veya motorla taşınan büyük top. **Dağ topu** = Sarp yerlerde katırla nakledilen hafifi. **4.** Topun atılması, boşanması ve sesi: Selâm topu, iftar, sahur topu, yangın topu. **Top atmak** = **1.** Top boşaltmak. **2.** (argo) İflâs etmek: Bu sırada birçok tüccar top attı. **Topu atmak** = (argo) Ölmek:

Fılan da topu attı. **Top atımı** = **1.** Topun bir kere boşanması. **2.** Topun attığı güllenin vardığı menzil, top menzili. **Top arabası** = Topun, naklolunurken yüklendiği iki tekerlekli alçak araba. **Top altı** = Kale meydanı, kale toplarının altında bulunan alçak yer. **Altıntop** = Bir çiçek. **Altın topu** = Pek güzel küçük çocuk. **Top anbarı** = Üç güverteli gemilerin ikinci güvertesi. **Top otu** = Kuru sıkı. **Top oyunu** = Top atıp tutmakla oynanılan oyun. **Topçeker** = Ağır topla silâhlı eski ganbotların büyükçesi. **Topa tutmak** = Topla nişan alıp gülle atmak, topla dövmek. **Kar topu** = **1.** Karı yuvarlayarak yapılan büyük yığın. **2.** Birbirine vurup oynamak için elde sıkarak yuvarlatılan kar. **3.** Bir çeşit çiçek. **4.** mec. Beyaz tombul çocuk. **Top gibi** = Tereddütsüz, hemen. **Top yoluna gitmek** = Heder olmak. **5.** Yuvarlak, küre şeklinde: Top salata, top akasya, top çehre. **6.** Yığılmış, toplanmış: Topyekûn, top edelim. **7.** Bütün, cümle, hep: Topu geldiler, topunu gördük. **Tortop** = Karmakarışık toplanmış: Giyeceklerini tortop edip bir köşeye attı. **Toptan** = Hepsi birden, birlikte. **Top topuz** = Kısa boylu tıknaz, topaç adam.

TOPAÇ (i.). **1.** Çocukların kırbaçla döndürdükleri ve ucunda sivri bir çivi bulunan tahtadan oyuncak, fırıldak çeşidi. **2.** Kayık küreğinin kayığın içinde kalan kalın ve toparlak yeri. **3.** Kısa ve kalın olarak biçimsiz: Topaç adam, topaç hıyar.

TOPAÇ, TOPAZ (i.) (Fr. topaze). Bir çeşit sarı yakut, zebercet.

TOPAK (i.). **1.** Yuvarlak şey, top: Bir topak yağ. **2.** Hayvan ayağının topuğu.

TOPAL (i.). **1.** Bir ayağı sakat yani diğerinden kısa, aksak: Topal adam, topal at. **2.** Ayakları hükmünde olan dayanaklarından biri kırık: Topal sandalye, masa. **3.** Sakat, kusurlu: Kör, topal.

TOPALAK (i.). **1.** Yuvarlak, gülle şeklinde: Topalak adam. **2.** Yuvarlak pamuk dengi: Bir topalak pamuk. **3.** Hünnapgillerden bir bitki.

TOPALLAMAK (f.). Topal yürümek, aksamak: Topallayarak gidiyordu.

TOPALLIK (i.). Bir ayağın diğerinden kısa veya sakat olması, aksaklık.

TOPARLAK (i.). **1.** Yuvarlak, gülle şeklinde, eni, boyu bir: Toparlak adam, tostoparlak bir çocuk. **2.** Top arabasına bağlı cephane sandığı.

TOPARLAMAK (f.). **1.** Toplayıp yuvarlamak, top etmek: Hamuru toparlamak. **2.** Toplayıp takımıyle götürmek, beraberinde alıp gitmek: Düşman, askerlerini toparlayıp gitti. Pılı pırtısını toparlayıp defoldu.

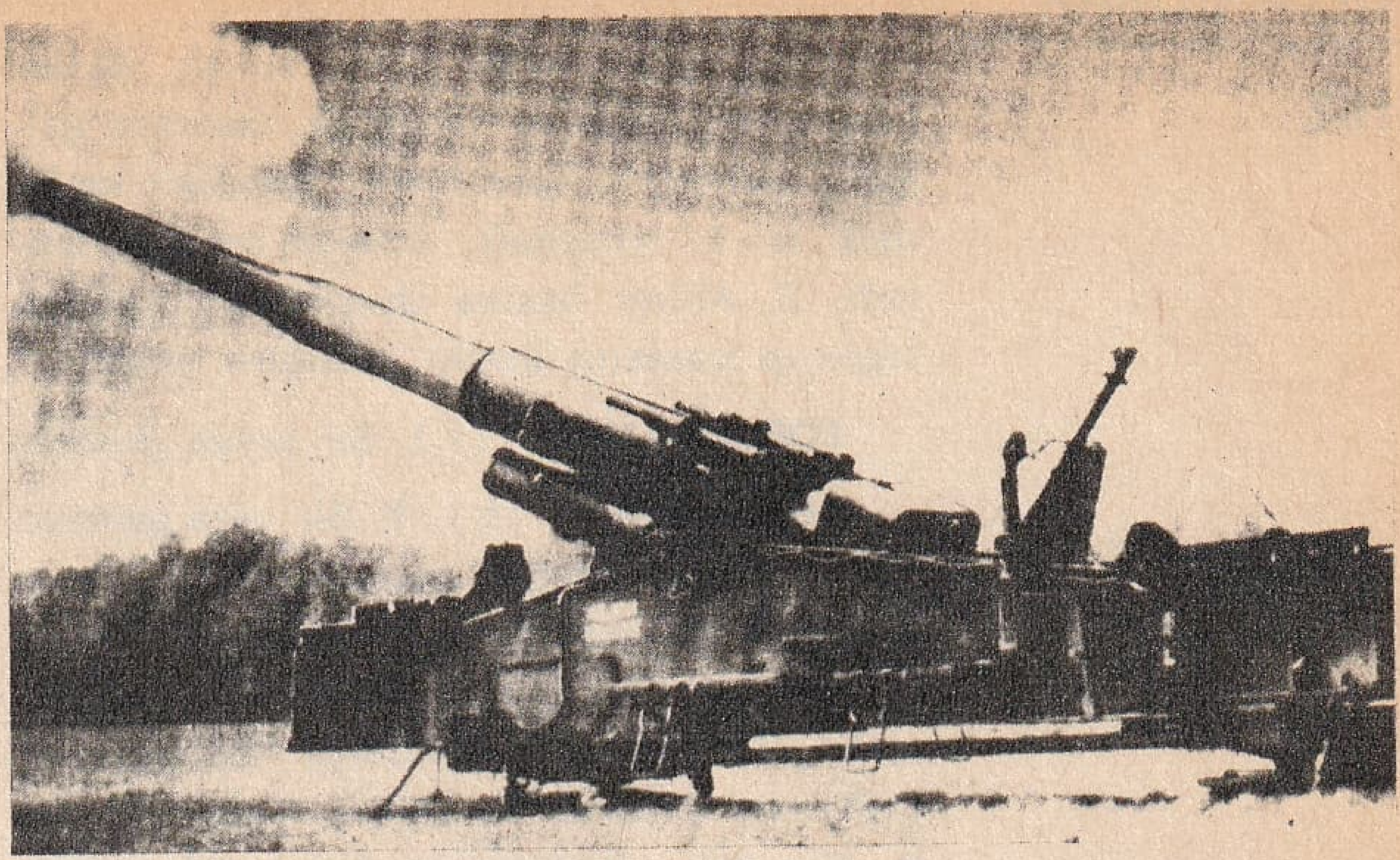

Top

TOPARLANMAK (f.). **1.** Kendini toplamak. **2.** Hastalıktan sonra sağlığa kavuşmak.

TOPATAN (i.). Sarı renkte uzunca bir kavun çeşidi.

TOPAZ bk. Topaç.

TOPÇEKER (i.). Ağır top taşıyan, küçük savaş gemisi.

TOPÇU (i.). Top kullanan asker sınıfı: Topçu askeri, topçu süvarisi, seyyar topçu, kale topçusu, topçu dairesi, reisi, topçu okulu.

TOPÇULUK (i.). Top kullanan askerin vazifesi: Topçuluk hizmeti zordur.

TOPHÂNE (i.). **1.** Tanzimat ordusunda topçu sınıfını içine alan müstakil teşkilât. **Tophâne-i Âmire Müşîri** = Tanzimat'tan sonra bu dairenin başı olan mareşal ki, hükûmet üyesi sayılırdı. **2.** Devlete ait top fabrikası. **3.** İstanbul'da vaktiyle tophanenin bulunduğu semt: Tophane.

TOPHANELİ (i.). (eskiden) Tophâneye yani askerin topçu sınıfına mensup (subay vs.).

TOPLA (i.). Üç parmaklı harman yabası.

TOPLAM (i.). Yekûn.

TOPLAMA (i.). Dört işlemden biri, Osm. cem'.

TOPLAMAK (f.). **1.** Bir yere getirip yığınak, devşirmek: Koyunları toplamak. **2.** Sarmak, çekmek, kaldırmak: Saçları, etekleri toplamak. **3.** Biriktirmek: Birçok para, bir büyük servet, birtakım eski kitaplar toplamış. **4.** Katlamak: Şu bohçayı, yatakları toplayın. **5.** Dâvet etmek, çağırmak: Bütün dostlarını topladı. **6.** Kesip devşirmek: Üzüm, kiraz toplamak. **Para toplamak** = İane almak. **Asker toplamak**

= Asker yazıp silâh altına almak. **Aklını başına toplamak** = Uyanmak, kendine gelmek, gafletten kurtulmak. **Kendini toplamak** = **1.** İyileşmek: Epeyce kendini topladı. **2.** Aklını başına devşirmek: Kendini toplayıp parasını kimin çaldığını anladı.

TOPLANILMAK (f.). Bir araya gelmek.

TOPLANMAK (f.). **1.** Bir yere gelmek, içtima etmek: Bugün meclis toplanacaktır. **2.** Birikmek, çoğalmak, yığılmak: Hayli para toplandı. **3.** Çekilip darlaşmak, sıkılaşmak: Bu kumaş yıkandıkça toplandı. **4.** Eteklerini çekerek ve önünü ilikleyerek öyle oturmak: Büyüklerin karşısında toplanıp oturmak lâzımdır. **5.** İşlerini düzelterek yoluna koymak, işlerini perişanlıktan ve dağınıklıktan kurtarmak: Biraz toplanalım da bir eğlence yapalım. **6.** Semirmek: Oranın havası yaradı, epeyce toplanmış. **7.** Bir yere getirilmek, yığılmak: Birikler toplandı. **8.** Devşirilmek sarılmak, katlanmak: Yataklar, bohça, çamaşır toplandı.

TOPLANTI (i.). Bazı kimselerin belirli bir maksatla bir araya gelmesi, içtima.

TOPLARDAMAR (i. anatomi) (y. k.). Kirli kanı kalbe taşıyan demar.

TOPLAŞMAK (f.). **1.** Bir yere toplanmak. **2.** Eşyasını toplayıp hazırlanmak. **3.** Yamrıyumru olmak.

TOPLATMAK (f.). Bir yere getirtmek, devşirtmek: Üzüm toplatmak.

TOPLU (i.). **1.** Bir ucunda bir başı, bir topu, bir yuvarlağı olan: Toplu iğne, toplu çadır. **2.** Toplanmış, muntazam, dağınık ve perişan olmayan: Derli toplu kadın, toplu daire. **3.** Eteklerini toplayıp ceketini ilikleyerek terbiyeli duran, terbiyeli: Toplu çocuk, toplu tavır. **4.** Semiz: Kendisini bu defa toplu gördüm. **Toplu iğne** = Bir şey iliştirmeye mahsus küçük başlı iğne.

TOPLULUK (i.). **1.** Bir arada bulunan şeylerin tamamı. **2.** Vasıfları bakımından bir bütün meydana getiren ve bir arada bulunan canlıların bütünü, cemiyet.

TOPLUM (i.) (y. k.). Topluluk, cemiyet.

TOPLUMBİLİM (i.) (uyd. k.). Sosyoloji.

TOPLUMCULUK (i.) (uyd. k.). Sosyalizm. bk. Sosyalizm.

TOPOGRAFYA (i. Y.). Arazideki arızaları belirtecek şekilde bir yeri kâğıt üzerinde çizgilerle göstermek işi.

TOPRAK (i.). **1.** Arzın üzerini kaplayan madde; su ile karıştırılınca çamur olur ve kuruyunca bir miktarı toz hâline geçer, Ar. turâb, Fars. hâk: Toprağı işlemek, kuru toprağın üzerine yatmak, kara topraklara geçmek; taş, toprak altında yatmak. **2.** Yer, arz, zemin, memleket: Rumeli toprağı, Anadolu toprağı. **3.** Arazi cinsi, ekilen yerin çeşidi: Buranın toprağı pek verimli. **4.** Yer, arazi: Toprak sahibi, burada sahipsiz toprak yoktur. **Toprakbastı** = Bir yere giren insan veya eşyadan alınan para. **Baba toprağı** = Vatan. **Kara toprak** = Mezar. **Kuru toprak** = Bir şey döşenmemiş yer: Kuru toprakta yatmak. **5.** Toprak veya çamurdan yapılmış: Toprak testi, toprak tencere. **6.** Toprak çeşidinden veya toprak renginde: Toprak boya. **7.** Döşemesiz, kaldırımsız, kuru topraktan ibaret: Toprak sokak, toprak oda.

TOPRAKBASTI (i.). Eskiden bir yere gelen yolcudan veya eşyadan alınan vergi.

TOPRAKLAMAK (f.). (ateş vesaireyi) Toprakla örtmek, üzerine toprak çekmek.

TOPTAN (i.). **1.** Toplu olarak. **2.** Büyük ölçüde.

TOPTANCI (i.). Perakendecilere toptan mal satan tüccar.

TOPUK (i.). **1.** Ayağın baldıra bağlandığı yerdeki mafsalın teşkil ettiği yumru. **2.** Çay ağzının biraz açığında kumdan biriken sed: Çay topuğu. **3.** (denizcilik) Direk ve serenlerin en aşağısı. **Omurga topuğu** = Gemi omurgasının kıç tarafındaki nihayeti. **Topuk çalmak** = (at) Yürürken topuklarını birbirine çarptırmak. **Çamur topuklara çıkmak** = Sokaklarda çok çamur bulunmak.

TOPUR (i.). Kestanenin dikenli dış kabuğu.

TOPUZ (i.) (Arapça'laşmışı: debbûs). **1.** Ucu tokmaklı sopadan ibaret eski savaş âleti. **2.** mec. Kısa ve kalın adam. **Topuz altında** = Zorla, kahrederek.

TOR To ile başlayan bazı Türkçe sıfatların başına gelip mübalâğa gösterir: Tortop.

TOR (i.). **1.** Ağ, örgü. **2.** Ağ ve örgü şeklinde yapılmış: Tor takke, tor kuşak. **Tor ağ** = Ufak gözlü balık ağı (büyük gözlüsüne «fanye» denir). **Tor kese** = İki ucu kapalı ve ortası yarık örme kese.

TORAK (i.). Kömür yaktıkları toprak kümbelti ve çukuru.

TORAMAN (i.). İri, cahil, serkeş genç, terbiye ve zarafetten mahrum, kaba genç irisi.

TORBA (i.) (aslı: tobra). **1.** Kıldan olmayan küçük çuval, büyük kese. **2.** Vü-

cudun bir tarafında hâsıl olan sarkık şiş ve ur: Böğründe bir torba peydâ olmuş. **3.** Husye zarfı: Torbası şişmiş.

TORBALANMAK (f.). Torba gibi gevşeyip sarkmak.

TORBALI (i.). Torbası olan, torba taşıyan: Torbalı dilenci.

TOREADOR (i. Fr. İspanyolca «torero» dan). Boğa güreşçisi.

TORGU (i.). Pek ufak serçe kuşu.

TORİK (i.). Palamut balığının büyükçesi.

TORLUK (i.). **1.** Toprak kulübe. **2.** Kömür yakılan çukur, torlak.

TORNA (i. İ.). **1.** Yuvarlak şeyleri yontup işlemeye mahsus âlet: Tornadan çekmek. **2.** Çıkrıkçılık. **3.** Bakırcı ve dökmeci çarkı. **4.** (denizcilik) Bir dilli makara. **Torna tezgâhı** = Torna işlerine mahsus tezgâh.

TORNAVİDA (i. İ.). Vida, yani burgulu çivileri çevirip sıkıştırmaya veya gevşetmeye mahsus ucu yassı demir âlet.

TORNİSTAN (i. İng.). **1.** Geminin geri geri gitmesi; bu maksatla pervanesini ters yönde çevirmesi. **2.** mec. Ters yüz etme.

TORPİDO (i. İng. torpid, torpedo) (denizcilik). Düşman gemisini delip batırmaya mahsus mermi. **Torpidobot, torpido ganbot** = Bu maksatla silâhlanmış savaş gemisi. **Torpidogeçer** = Torpidoyu battal etmeye mahsus gemi.

TORPİL (i.) (Fr. torpille). **1.** Torpido. bk. Torpido. **2.** (argo) İltimas.

TORPİLLEMEK (f.). Torpil atmak, torpille batırmak.

TORTU (i.). Bazı sıvıların dibine çöken koyu şey, çökelek, çöküntü, posa: Şarap, yağ tortusu, tortusu kalmış. **Kahve tortusu** = Telve. **Üzüm tortusu** = Cibre.

TORTUL (i. jeoloji) (uyd. k.). Tortuların birikmesinden meydana gelen.

TORTULU (i.). Çökeleği ve posası olan, berrak olmayan, bulanık: Tortulu şarap, yağ.

TORUN (i.). **1.** Çocuğun çocuğu, evlâdın evlâdı. **2.** İki yaşında deve yavrusu (bunun aslı «torum» dur).

TORUSKUŞU (i.). Karga cinsinden bir çeşit kuş.

TORYUM (i. L. kimya). Th senbolüyle gösterilen radyoaktif bir eleman.

TOS (e.). To ile başlayan bazı Türkçe sıfatlardan önce gelip mübalağa gösterir: Tostoparlak. D ile başlayanlarda «dos» şeklinde olur: Dosdoğru.

TOS (i.). Koç gibi baş ve alın veya boynuzla vurma: Bu koç tos vuruyor.

TOSBAĞA (i.). Kaplumbağa.

TOSKA (hi.). Başlıca iki Arnavut topluluğundan güneyde olanı.

TOSKALIK (hi.). Arnavutluk'un Toskalar'la meskûn güneyi ki, kuzeyden İşkombi nehri ile Gegalık'tan ayrılır.

TOSLAMAK (f.). **1.** Tos vurmak. **2.** (argo) Para vermek.

TOSTOPARLAK (i.). Tamamıyle toparlak.

TOSUN (i.). **1.** Dana hâlinden çıkıp iki yaşını geçmiş sığır aygırı, genç boğa. **2.** mec. Tıknazca ve kuvvetli yiğit: Ha tosunum, göreyim seni!

TOSUNCUK (i.). Normalden daha iri doğmuş bebek.

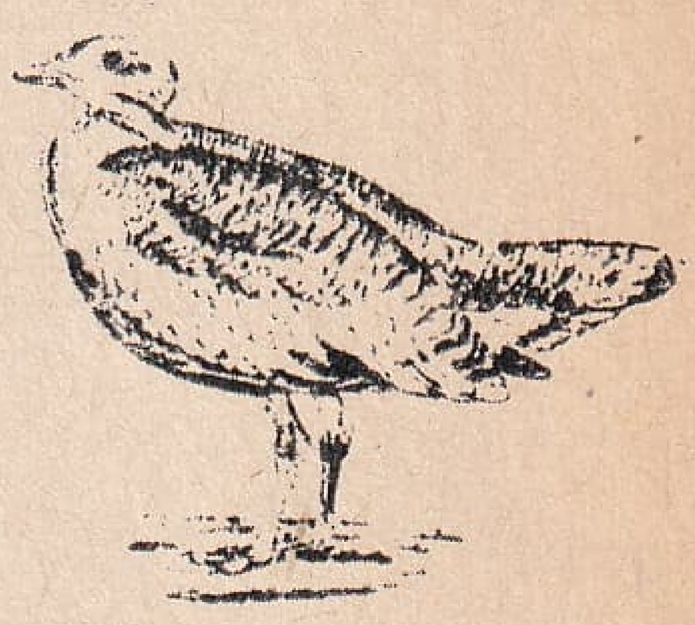
Toy

TOŞARMAK (f.). Göğsü gergin olmak, ileri çıkmak.

TOTALİTER (i. Fr.). Muhalefete hiçbir hak tanımadan bütün vatandaşları devlet otoritesinin hizmetinde ve emrinde toplayan idare sistemi: Rusya'da totaliter bir rejim vardır.

TOTALİTARİZM (i. Fr.). Totaliter rejim veya doktrini.

TOTEM (i.) (Amerika yerlilerinin dilinden). Bir cemiyetin ceddi yahut koruyucusu sayılan hayvan ve bu hayvanın temsilî şekli.

TOTEMİZM (i.). Totemlere inanış.

TOY (i.). **1.** Kazdan büyük bir yabanî kuş ki, iki cins olup, büyüğüne «toydarı», küçüğüne «toylak» ve «Arabistan toyu» denir. **2.** mec. Akılsız, idrâksiz, acemî ve ham: Toy adam.

TOY (i.) (aslı: tügün). Düğün: Toy günü.

TOYAKA (i.). İki katlı bir ipi büke büke germek için, araya geçirilen tahta parçası.

TOYDAN (i.). Toy kuşunun iri çeşidi.

TOYDARA, TOYDARI (i.) (galatı: doğdarı). Toy denilen iri kuşun büyük cinsi.

TOYGAN bk. Doğan.

TOYGAR (i.). Tarlakuşunun bir çeşidi.

TOYLUK (i.). Acemîlik, hamlık, tecrübesizlik, cahillik.

TOYNAK (i.). At, eşek gibi tek tırnaklı hayvanların tırnağı.

TOYNAKLILAR (i. zooloji). At, su aygırı gibi parmakları toynak biçiminde olan hayvanlar.

TOZ (i.). **1.** İnce, un hâlinde toprak

ki, rüzgârla havaya da kalkar: Toz, toprak, toz, duman; toz olmak; toz kalkmak. **2.** Her şeyin incesi, un hâlinde bulunanı: Saman tozu, şeker tozu, kuyumcu tozu. **3.** İnce toz hâlinde ilâç ki, kâğıt parçalarına sarılı olup ekseriya su ile yutulur: Her yarım saatte bir toz almalı. **4.** Un hâlinde, ince dövülmüş: Toz şeker, toz ilâç. **Ayak tozu** = Yeni gelmiş olma: Ayağının tozuyla beni görmeye geldi. **Tozağacı** = Kavak. **Toz almak** = Süpürdükten sonra eşya üzerine konan tozu silkip temizlemek. **Toz etmek** = Yürürken toz kaldırmak. **Toz, duman** = Karartı. **Tozu dumana karıştırmak, tozu toprağa katmak** = Çok acele davranmak. **Tozkoparan** = Çok rüzgârlı (yer). **Üzerine toz kondurmamak** = Hiçbir ayıp ve suçu kabûl etmemek.

TOZAK (i.). **1.** Toz hâlinde şey. **2.** Kuş tüyünün incesi, pufla.

TOZAMAK (f.). Toz kaldırmak, toz etmek.

TOZAN (i.). Tozlu yer, havaya kalkan tozu çok yer.

TOZANMAK, TOZUNMAK (f.). Toz kaldırmak, toz etmek.

TOZARMAK (f.). Toz hâline girmek, toz olmak.

TOZLAMAK (f.). Toz kondurmak, üzerine toz ekmek: Şu kâğıdı tozlayın, burasını kim tozladı?

TOZLANMAK (f.). Toz olmak, üzerine toz konmak.

TOZLAŞMA (i.). **1.** Tozlaşmak işi. **2.** Erkeklik organlarındaki çiçek tozunun rüzgâr veya böcekler vasıtasıyla çiçeklerin tepeciğine konması.

TOZLAŞMAK (f.). Toz gibi yağmak.

TOZLU (i.). Tozu olan, toza bulaşmış, üzerine toz konmuş.

TOZLUK (i.). **1.** Tozla karışık veya tozdan korumaya mahsus. **2.** Eskiden baldırı tozdan muhafazaya mahsus çuha paçalık ki, iğreti veya potura bitişik olurdu: Tozluk giymek, potur tozluğu. **Harman tozluğu** = Harmanın dibinde kalan tozlu topraklı buğday, arpa vesaire.

Trabzon hurması

TOZMAK (f.). **Gezip tozmak** = Birçok yerlere uğrayarak gezmek.

TOZUMAK (f.). Tozu kalkıp etrafa yayılmak.

TOZUNTU (i.). **1.** Toz gibi ince şey. **2.** İnce yağmur, çisinti.

TOZUTMAK (f.). **1.** Toz kaldırmak. **2.** (argo) Aklını oynatmak.

TÖHEM (i. A. c.) (m. töhmet). Töhmetler, suçlamalar. bk. Töhmet.

TÖHMET (i. A.) (c. töhem). Birini suçlama.

TÖHMETLİ (i.). **1.** İthâm olunmuş. **2.** Suçlu, kabahatli.

TÖHMETSİZ (i.). Töhmet altında olmayan.

TÖKEZİMEK bk. Tökezlemek.

TÖKEZLEMEK (f.). Engele çarpıp düşecek gibi olmak.

TÖMBEKİ (i. İ.) («tütün» demek olan tabaco'dan). Nargile ile içilen tütün çeşidi ki, İran vesair yerden gelir. Tömbeki içmek.

TÖMBEKİCİ (i.). Tömbeki satan adam.

TÖRE (i.). Kanun, nizam, yasa.

TÖREDIŞI bk. Ahlâk dışı.

TÖRÖZOTU (i.). Tırmanıcı, güzel kokulu bir bitki.

TÖRPÜ (i.). Maden rendelemeye veya perdahlamaya mahsus çelik âlet ki, eğe gibi çizikli olmayıp kısa ve sivri iğneli olur. **Ağız törpüsü** = Kaba cilâya mahsus çeşidi. **Balık sırtı, sıçan kuyruğu törpü** = Bu şekillerde olan çeşitleri.

TÖRPÜLEMEK (f.). Törpü denilen çelik âletle düzeltmek veya perdahlamak.

TÖS (i.). Hayvanı töskürmede kullanılan bir söz.

TÖSKÜRMEK (f.). Hayvanı geri geri yürütmek.

TÖVBE bk. Tevbe.

TÖVBEKÂR bk. Tevbekâr.

TÖVBELİ (i.). Bir şeyi yapmamaya yeminli.

TÖZ (i.). Şakak köşesi, şakak tarafından kulağa bitişik yer («kulak tozu» bundan galattır).

TRABLUS (hi. coğrafya). Arap ülkelerinde iki büyük iskele ve şehir. **Trablusgarp** = Libya'nın başkenti. **Trablusşam** = Lübnan'ın en büyük limanı. **Trablus hasırı** = Trablusgarp'ta yapılan saz hasırı. **Trablus şalı** = Trablusşam'da yapılan ince ve ekseriya sarılı beyazlı ve kenarı püsküllü bir çeşit ipek şal ki, kuşak gibi kullanılır. Buna sadece «Trablus» da denir.

TRABZAN (i.). **1.** Kısa ve kalın parmaklık: Merdiven trabzanı. **Trabzan babası** = Parmaklığın kenarındaki başlı ve kalın parmak ki, diğerlerini de tutar. **2.** mec. Yaşlı olduğu hâlde bir şey bilmeyen adam.

TRABZON (hi. coğrafya). Doğu Karadeniz'in büyük şehri. **Trabzon bezi** = Bu şehirde yapılan bir çeşit yerli bez. **Trabzon hurması** = Bir küçük meyve.

TRAFİK (i. Fr. İ.). Gidiş - geliş, seyrüsefer: Deniz trafiği, kara trafiği.

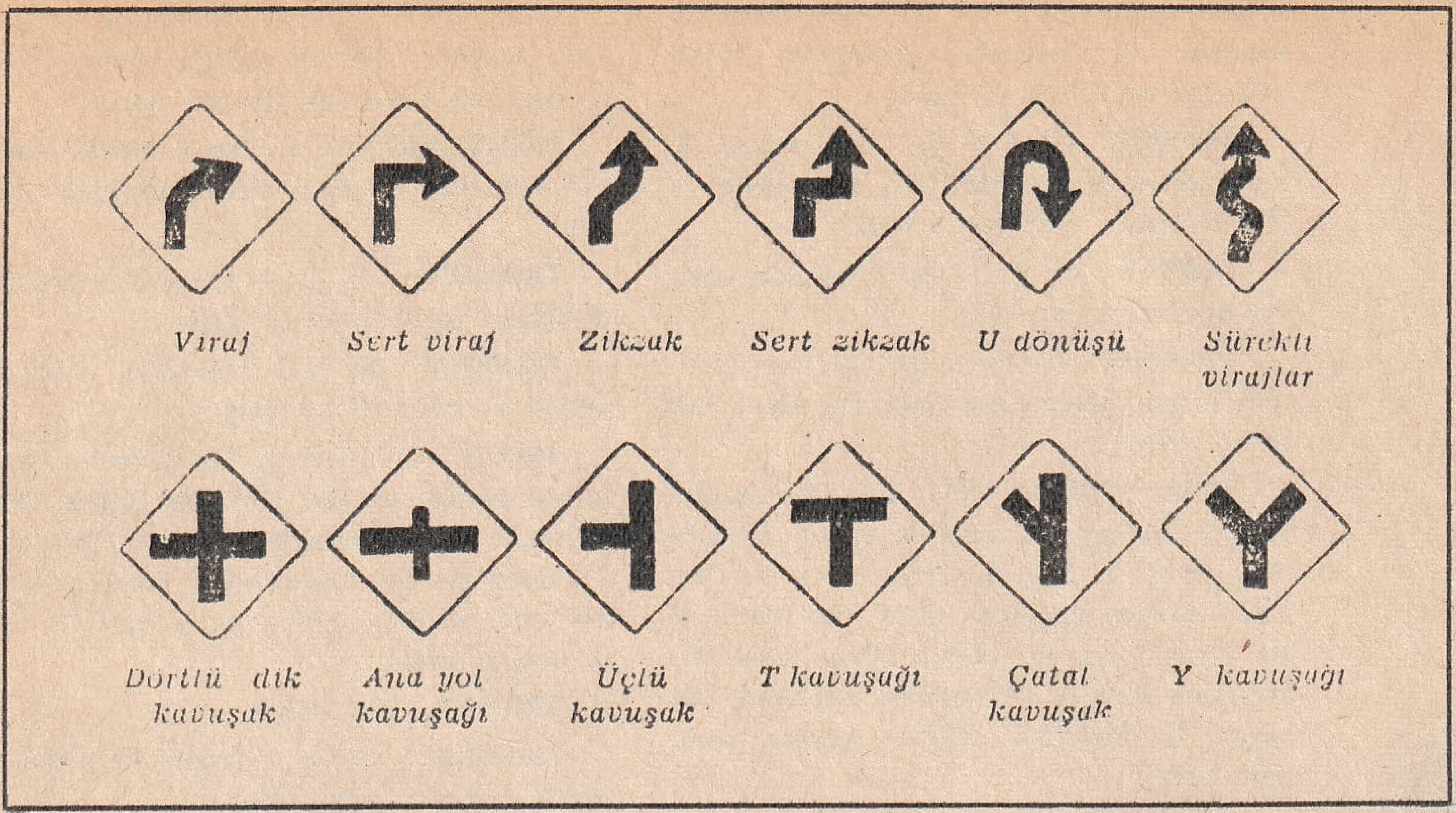

Trafik işaretleri

TRAHOM (i. Y.). Göz kapaklarının altında birtakım kabarcıkların belirmesiyle başlayan bulaşıcı bir göz hastalığı.

TRAJEDİ (i. Y. Fr.). Mevzuunu efsanelerden veya tarihten alan, seyreden üzerinde merhamet veya dehşet hissi uyandıran sahne eseri, facia.

TRAJİK (i. Y.). **1.** Trajediyle alâkalı. **2.** Çok acıklı, fecî.

TRAHONYA bk. Trakonya.

TRAKELİLER (i. Y. T. zooloji). Eklembacaklılardan solungaç yerine özel bir nefes borusu taşıyan takım.

TRAKİT (i. Y. jeoloji). Yanardağ kayalıklarında görülen bir feldspat çeşidi.

TRAKTÖR (i. Fr.). **1.** Çekme işi gören makine veya mekanizma. **2.** Çift sürmede, başka çekme işlerinde kullanılan arka tekerleği çok iri motorlu vasıta.

TRAKUNYA (i. Y.). Levrek familyasından çarpıcı bir balık (trachinusdraco).

TRAMPA (i. İ.). Değiş tokuş.

TRAMPET (i. Fr.). Çifte çomakla çalınan küçük davul ki, askere kumanda için kullanılır.

TRAMVAY (i. İng.). Ray üstünde işleyen şehir içi taşıtı.

TRANÇA (i.). Pullu esmer renkli, büyük bir balık.

TRANSATLANTİK (i. Fr.). Okyanus seferleri için yapılmış gemi.

TRANSFER (i. Fr.). **1.** Bir hakkı birinden birine geçirme. **2.** Sporcuların bir kulüpten başka bir kulübe geçmesi.

TRANSFORMATÖR (i. Fr. fizik). Elektrik enerjisinin geriliminde, şiddetinde veya biçiminde değişiklik sağlayan âlet.

TRANSİSTOR (i. İng.). Germanyum veya silisyumun iletkenliğinden faydalanmayı sağlayarak elektronik tüplerin elektrik titreşimlerini genişletmekte kullanılan âlet.

TRANSİT (i. Fr.). Bir malın veya bir kimsenin ülkeden ülkeye giderken yol üstünde bulunan başka bir ülkeden durmadan geçmesi.

TRANSİT (i. Fr.). Tüccar malının bir devletten gelip diğer bir devlete gitmek üzere bir üçüncü devletten geçmesi: Transit malı, transit tüccarı.

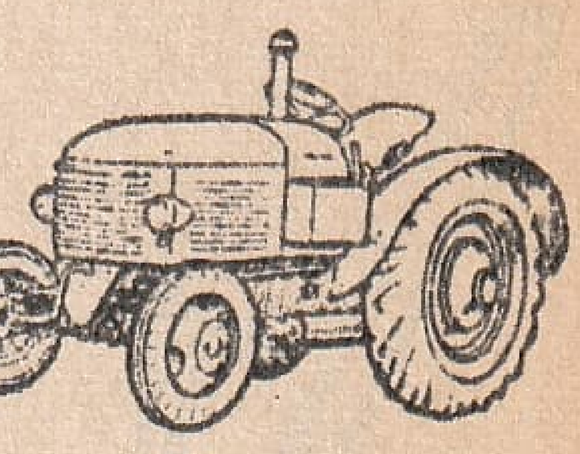

Traktör

TRANSKRİPSİYON (i. Fr.). Aslına uygun olarak, gerekirse hususî işaretler kullanarak yazı ile kopya.

TRANSPORT (i. Fr.). Litografyada yazı veya resmin eczalı kâğıt vasıtasıyla bir taştan diğerine nakli.

TRANSPOZİSYON (i. Fr.) (musiki). Göçürme, şed.

TRAPEZ (i.). Bir çeşit jimnastik, cambaz âleti.

TRAPEZE (i. Y.). Masa, yemek masası, sofra.

TRAPSAL (i.). Ahtapot çeşidinden bir deniz böceği.

TRAŞ (TIRÂŞ) (i.) (Farsça'dan). **1.** Kılların dibinden kazınması: Traş etmek, traş olmak. **2.** Traş edilecek kıllar, iki traş arasında biten tüy: Traşı gelmiş.

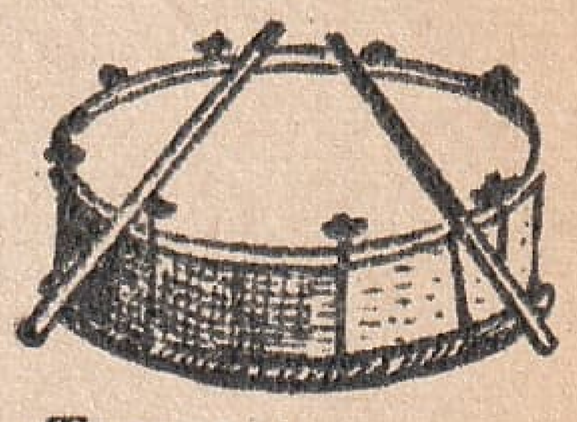

Trampet

TRAŞ (i. F. «tırâşîden» fiilinden). **1.** Üstten yontma. **Traşlamak, traş etmek** (argo) = Yalan yanlış uzun boylu konuşmak. **2.** Üstten yontan, yontarak düzelten (sıfat terkibine girer). **Kalemtraş** = Kalem yont-

Tıompet

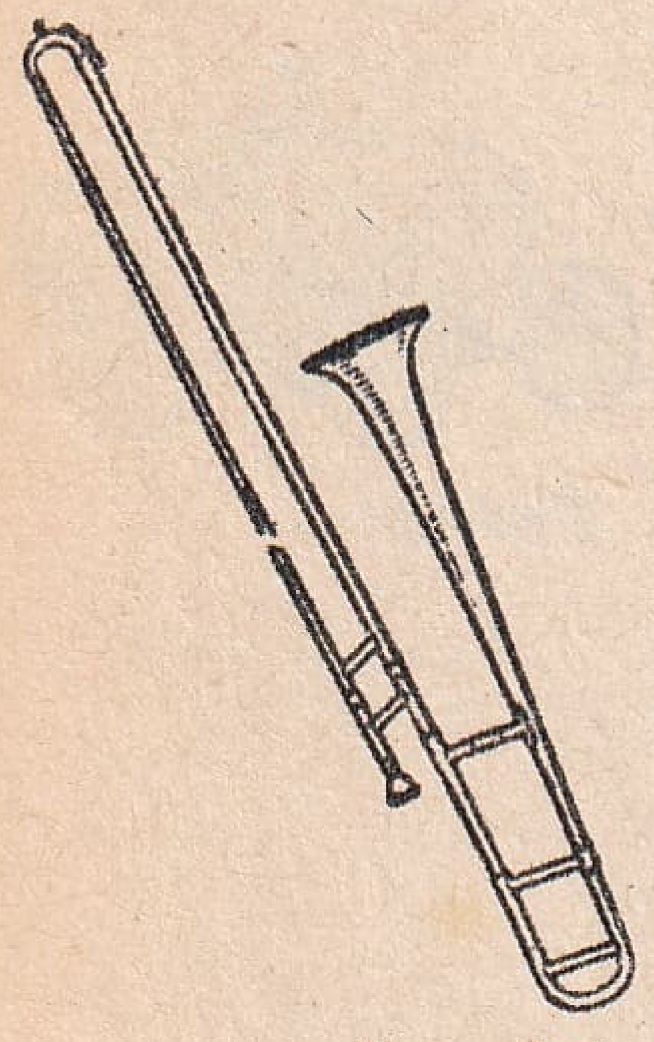

Trombon

maya mahsus çakı vs. **3.** Yontulmuş. **Elmastraş** = Elmasla yontulmuş billûr (Türkçe'de: Elmas yontan).

TRÂŞÎDE (i. F.). **1.** Traş olmuş. **2.** Yontulmuş, üstü düzeltilmiş. **Nâ-trâşîde** = Yontulmamış, terbiyesiz, kaba.

TRAVAY (i. Fr.). Bir mevzuda yapılan araştırma yazısı.

TRAVERS (i. Fr.). Demiryolu raylarının, altına enlemesine konulan ağaç veya demir taban.

TRAZ (TIRÂZ) (i. A.) (Farsça'dan Arapça'laşmış). **1.** İpek ve sırma ile işleme, nakış. **2.** Süs. **3.** Üslûp, tarz. **4.** Herkesin gözüne çarpacak güzel bir fikri işaret eden döviz, Fr. devise (Fars. sıfat terkiplerine girer). **1.** Donatan, süsleyen, süs veren. **2.** Düzelten, düzene koyan, yapıp yakıştıran.

TREMOLİT (i. Fr. jeoloji). Magnezyum kalsiyum, demir ve aleminyumlu tabiî silikat.

TREN (i. Fr.). Demiryolu katarı.

TRİBÜN (i. Fr.) Kapalı ve açık seyir yerlerinde seyirciler için yapılmış anfiteatr biçiminde oturacak yer.

TRİGONOMETRİ (i. Y. Fr. geometri). Üçgenleri hesaplamayı konu edinen matematik kolu ki, İslâm bilginlerince bulunmuştur, Osm. ilm-i müsellesât.

TRİGONOMETRİK (i. Y.). Trigonometriyle alâkalı.

TRİKO (i. Fr.). Örgü.

TRİKOSEFAL (i. Y. zoolloji). Barsaklarda parazit olarak yaşayan bir kurt.

TRİKOTAJ (i. Fr.). Örgü işi.

TRİLYON (i. Fr.). Bin milyar.

TRİNKETA (i. İ.). Yelken gemisinde pruva direğinin en altındaki seren.

TRİO (i. İ. musiki). Üçleme, üçsesli eser.

TRİOLE (i. Fr. musiki). Üçlü, notada grupların üç eşit parçada okunması.

TRİPOLİ (i. Y. jeoloji). Bazı kaynakların çevresinde bulunan silisli ince bir çeşit opal tozu.

TRİŞİN (i. Y. Fr. zooloji). Domuzun kaslarında yaşayan ve iyi pişmemiş domuz eti yiyenlere de geçerek trişinoz denilen hastalığı yapan küçük solucan.

TRİŞİNOZ (i. Y. Fr.). Trişinin sebep olduğu hastalık.

TRİTİUM (i. Y.). T senbolüyle gösterilen bir eleman.

TRİTON (i. Y.). Tritiumun bir protondan ve iki nötrondan meydana gelen atom çekirdeği.

TRİY (i. Fr. «tril» okunması yanlıştır) (musiki). Üzerine geldiği notayı komşu nota ile titreterek okutan işaret.

TROLEYBÜS (i. L. İng.). Havâî elektrik hattından cereyan alarak yürüyen otobüs.

TROMBON (i. Fr.) (musiki). Mâdenî nefesli ve pistonlu bir çalgı.

TROMPET (i. Fr.) (musiki). Mâdenî nefesli ve düğmeli bir çalgı.

TROPİK (i. Y. Fr.). Yer küresinin ekvatora paralel ve biri güneyde (Oğlak Dönencesi) diğeri kuzeyde (Yengeç Dönencesi) bulunan iki dairesinden herbiri, medâr (bu mânâda kullanılan «tropika» sözü uydurmadır).

TROPİKA bk. Tropik.

TROPİKAL (i. Fr.). Tropik ile alâkalı, tropik mıntakasından olan.

TROPİZM (i. Y. Fr.). Bitki ve hayvan gibi varlıkların muhtelif uyarıcı sebeplerle yer değiştirmeleri hâdisesi.

TROPLAR (i. Y. T. felsefe). Şüpheci felsefenin her türlü hükümden kaçınmak gerektiğini göstermek için ileri sürdüğü deliller.

TROPOSFER (i. Y.). Atmosferin 11 kilometre kalınlığında olan ilk tabakası.

TROTİNET (i. Fr.). Üzerine basılıp yol alınan iki tekerlekli çocuk oyuncağı.

TROTUVAR (i. Fr.). Yaya kaldırımı.

TRÖST (i. İng.). Birtakım firmaların tekel kurarak piyasayı elde tutmak için aralarında yaptığı anlaşma.

TRUP (i. Al.) (oyun gösterenler hakkında). Kol, takım.

TU (e.). «Yazıklar olsun» mânâsına gelen ve tükürmeyi gösteren hakaret ünlemi: Tu, sana! Tu senin yüzüne!

TÛBÂ (i. A.). Ne güzel! Ne âlâ!

TÛBÂ (i. A.). Cennet'te bulunduğu farzedilen bir ağaç: Şecere-i Tûbâ.

TUFAN (TÛFÂN) (i. A.). **1.** Ortalığı kaplayıp çeviren umumî ve pek şiddetli yağmur ve fırtına: Bir tufan koptu. **2.** Hazret-i Nûh zamanında sapıtmış insanlığı yoketmek için Tanrı tarafından meydana getirilen umumî fırtına. mec. **Tûfân-ı Nûh** = Nûh Tûfânı. **1.** Pek büyük yağmur ve fırtına: Tûfân-ı Nûh oldu. **2.** Pek eski zaman: Tûfân-ı Nûh'tan kalma. **Kable't-tûfân** = Tûfân'dan önce, Fr. antédeluvien.

TUFEYLÎ (i. A.) (davetsiz ziyafetlere gitmek ve dalkavuklukla şöhret bulmuş olan Tufeyl bin Zilâl'in adından). Dalkavuk, başta gezen, kâse yalayıcı, parazit.

TUFEYLİYYÂT (i. A. c.). Kendi başla-

rına beslenmeyip başkalarının köklerinden veya kanlarından beslenen bitki ve hayvanlar. **Tufeyliyyât-ı nebâtiyye** = Piç sürgünler, urlar ve mantarlar gibi. **Tufeyliyyât-ı hayvâniyye** = Bit vesaire gibi, diğer canlıların kanını emerek yaşayan böcekler; parazitler.

TUFÛ (i. A.). Sönme.

TUFÛLET, TUFÛLİYYET (i. A.). Çocukluk, küçüklük.

TUFÛL (i. A. c.) (m. tıfl). Tıfllar, çocuklar.

TUĞ (i. F.). At kuyruğu kılından yapılan ve mızrağa dikilen Türk sorgucu. **Bir tuğlu paşa** = Sancak beyi, tümgeneral. **İki tuğlu paşa** = Beylerbeyi, orgeneral. **Üç tuğlu paşa** = Vezir, mareşal.

TUĞAMİRAL (i.). Deniz ordusunda en küçük rütbeli amiral.

TUGAY (i.). Alayla tümen arasındaki birlik.

TUĞBAY (i.). Tugay komutanlığı yapan albay.

TUĞGENERAL (i.). Orduda en küçük rütbeli general.

TUĞLA (i.) (L. tegula). **1.** Fırında pişmiş, kırmızı ve sert kerpiç. **Kerpiç tuğlası** = Âdî cinsi. **Delikli tuğla** = Bölmeleri, delikleri olan hafif tuğla. **Köşe tuğlası, pres tuğla** = Duvar köşelerine mahsus kenarı basılmış, iyi cinsi. **Ateş tuğlası** = Ateşe dayanır cinsi. **Çini tuğla** = Döşeme için çini taklidi yapılan iyi ve pahalı tuğla. **Tuğla kırmızısı** = Koyu kırmızı. **2.** Tuğladan yapılmış: Tuğla duvar, tuğla bina.

TUĞLACI (i.). Tuğla yapan ve satan adam.

TUĞRA (halk ağzında: **TURA**) (i.) (Türkçe'de «tuğrul» kanatları açık doğan kuşudur ki, vaktiyle bu kuşun şeklinden ibaret olduğundan bu isimle kabûl olunarak Arapça ve Farsça'ya da geçmiştir). **1.** Padişah adı taşıyan ve Osmanlılar'da paralar ve resmî yazılar üzerine basılan nişan: Tuğray-ı hümâyûn. **2.** Osmanlı paralarında süslü yüz, tura: Yazı mı, tuğra mı oyunu. **3.** Birlikte paket yapılmış kâğıt vesaire, tomar. **4.** Bazı oyunlarda vurmak üzere halat gibi örülmüş mendil, kuşak vesaire.

TUĞRA-KEŞ (i. F.) (tuğra, keşîden = çekmek). Tuğray-ı hümâyûn çeken yüksek rütbeli görevli.

TUĞRAKEŞLİK (i.). Tuğrakeş görevi.

TUĞRÂYÎ (i. A.). Tuğrakeş, nişancı.

TUĞRUL (i.). Ak doğan, çakır doğan (erkek adı da olur: Tuğrul Bey, Ertuğrul).

TUĞYÂN (i. A.). **1.** Taşma, taşkınlık. **2.** Azgınlık, serkeşlik.

TUH bk. Tu.

TUHAF (i. A. c.) (m. tuhfe). Tuhfeler, hediyeler. bk. Tuhfe.

TUHAF (i.) (yukarıdaki Arapça kelimeden). **1.** Garip, acayip, görülmemiş, eşsiz, emsalsiz: Tuhaf iş, tuhaf bir hayvan. **2.** Gülünç, eğlenceli: Tuhaf adam, tuhaf hikâye. **3.** Münasebetsiz: Tuhaf iş. **4.** Şaşkınlık, garâbet: Tuhafıma gitti. Garip ve gülünç bir şekilde: Tuhaf söylüyor, tuhaf oldu, tuhaf! Garip! Acaip!.

TUHAFÇI bk. Tuhafiyeci.

TUHAFİYE (TUHÂFİYYE) (i. A.). Çorap mendil eldiven gibi giyime ve kordele, dantele gibi elbise süsüne yarar şeyler.

TUHAFİYECİ (i.). Tuhafiye satan kimse.

TUHAFLIK (i.). Tuhaf olma hâli.

TUHFE (i. A.) (c. tuhaf). **1.** Hediye, armağan, peşkeş. **2.** Hediyelik hoş ve makbûl şey, nâdîde mal. bk. Tuhaf.

TÛL (i. A.). **1.** Uzunluk, boy: Bu arsanın tûl ve arzı, tûlünü ölçmek. **2.** Zaman çokluğu, uzun müddet. **Tûl-i ömür** = Ömür çokluğu. **3.** Çokluk. **Tûl-i emel** = Tamah, bitmez tükenmez hırs ve arzu. **4.** (coğrafya) Boylam, arz mukabili: Bir yerin tûl ve arz derecelerini tayin etmek. **Tûl-i şarkî** = Başlangıç sayılan bir noktadan itibaren 180 dereceye kadar doğuda olan yerlerin tûlü. **Tûl-i garbî** = 180 dereceye kadar batıda olan yerlerin tûlü. **Tûl saati** = Kronometre.

TULÂNÎ (i. A. «tûl» den imas.) (mü. tûlâniyye). Boyun eninden fazlalığı, boylu, boyca, boy bakımından: Tûlânî ölçmek, tûlânî koymak.

TÛLEN (i. A.). **1.** Boyca, boyuna olarak: O arsa tûlen 25, arzen 18 metredir. **2.** (coğrafya) Tûl, boylam derecesi bakımından.

TÛLÎ (i. A.) (mü. tûliyye). **1.** Boy ve uzunluğa ait («tûlânî» daha çok kullanılmıştır). **2.** (coğrafya) Tûl, boylam derecesine ait.

TULLÂB (i. A. c) (m. tâlib). Tâlibler. bk. Tâlib («talebe» gibi).

TULÛ (i. A.) (c. tulûât). **1.** Doğma, bir yıldızın doğudan görünmesi: Tulû-ı Şems, tulû-ı Kamer, tulû-ı Zühre. **2.** mec. Birden doğar gibi ortaya çıkma: Öyle bir fikir zihnime tulû etti.

TULUAT (TULÛÂT) (i. A. c.). İrticâlen oynanan Türk sahne oyunu.

TULUATÇI (i.). Tuluat oyuncusu.

TULUK (i.). Tulum.

TULUM (i.). İlkel bir üfleme çalgı, gayda.

TULUM (i.). **1.** Hayvanın bütün çıkarılmış derisinden ibaret kap ki, pekmez, bal, yağ, sirke veya su gibi sıvılar yahut peynir vesaire koymaya mahsustur: Sirke tulumu, bir tulum yağ, tulum peyniri. **2.** Nefesle şişirlip bir yandan sıkılarak bir ucuna bağlı bulunan düdük çalınan deri: Gayda tulumu. **3.** İki kısımdan ibaret, tuluma benzer kürk. **Tulum çıkarmak** = Hayvanın derisini bütün ve sakatsız, yani tulum yapılacak surette yüzmek. **Tulumunu çıkarmak** = Yüzmek. mec. Haddini bildirmek, çok dövmek. **4.** Şişmek ve şiş hakkında da kullanılır: Tulum gibi şişmek, tuluma dönmek.

TULUMBA (i. L. tromba'dan galat). **1.** Suyu bir taraftan çekip diğer taraftan vermeye mahsus makine: Kuyu, yangın tulumbası. **Firenk tulumbası** = Su çıkarmaya mahsus madenî tulumba. **2.** Denizden suyu yukarıya çekip sonra boşaltan bir çeşit kasırga ki, rastgeldiği gemiler için pek tehlikelidir, hortum, Fars. gird-bâd. **3.** (tıp) Vücudun içinde biriken sıvıları çekip almaya veya sıvı bir ilâcı vücudun içine vermeye mahsus büyük şırınga. **4.** Bir tulumbaya bağlı olup onu idare eden başıbozuk veya asker, tulumbacılar takımı. **Tulumba tatlısı** = Fıskıye gibi bir makineden sıkılıp çıkarılan bir cins hamur tatlısı.

TULUMBACI (i.). **1.** Eskiden mahallelerde eski usul yangın tulumbalarını yangın yerine götürüp orada kullanan adam. **2.** Evlerde su tulumbalarını tamir eden işçi. **3.** mec. Çapkın, haylaz, terbiyesiz, hâl, hareket ve muamelesi pek kaba ve sert adam, hayta.

TULUMBACILIK (i.). **1.** Yangın tulumbası idare edip yangın söndürmek ve su tulumbası tamir etmek işi: Tulumbacılık, tehlikeli bir iştir. **2.** mec. Terbiyesizlik, çapkınlık, kaba ve sert hareket ve muamele, haytalık.

TÛM (i. A.). **1.** Yiyinti, rızk, azık. **2.** Çeşni, lezzet.

TUMAN bk. Tümen.

TÛMÂR bk. Tomar.

TUMB (i. ses taklidi). Düşen şeyin sesini taklit ve düşmeyi tasvir edip çocuk dilinde düşmek mânâsıyle de kullanılır: Tumb yere düştü, tumb suyun içine düştü, tumb etti («cumb» gibi).

TUMBA (i.). Yatağa atılıp rahat ve çocuk dilinde yatmak mânâsıyla kullanılır: Saat dokuza gelince haydi tumba! Uykusu gelince tumba yattı!

TUMBADİZ (i.). Şişman ve biçimsiz, kısa ve şişman: Tumbadiz bir adam.

TÛME (i. A.). **1.** Yiyinti, rızk. **2.** Lokma.

TUMTURAK (i. A.). Tantanalı ve debdebeli olan söz, telâffuzunda pek parlak görnen: Tumturaklı ifade.

TUMTURAKLI (i.). Söz ve kelimeleri tantanalı ve debdebeli olan, parlak görünen: Tumturaklı sözlere aldanmak.

TUNÇ (i.). Bakır ile kalaydan mürekkep maden, pirinç: Tunç top.

TUNDRA (i. Fince'den) (coğrafya). Kuzey Kutbu bölgelerine yakın bulunan bitkisiz bozkırlar.

TUR (i. Fr.). **1.** (musiki) Devir, plağın bir defa dönmesi. **2.** Gezinti: Tur atmak.

TÛR (i. A.). Dağ, Ar. cebel. Tûr-ı Sînâ denilen meşhur dağ ki, Hazret-i Mûsâ'ya burada vahiy gelmiştir.

TURA (i.) (aslı: Tuğra). **1.** Oyun oynamakta kullanılan örme mendil, kuşak vs.: Tura oyunu oynamak, tura ile vurmak. **2.** Kös, davul ve trampet gibi şeylere vurmaya mahsus ip veya çomak: Davul turası. **3.** Kamçı, örme kırbaç. **4.** Demet, bağ, paket: Bir tura ip. **Dam turası** = Saçak kenarı. bk. Tuğra.

TURAÇ (i.). Bir sülün çeşidi.

TURAN (i.) (Farsça: Tûrân). Eski İranlılar'a göre «İran» zıddı, İran ötesi, Türkler'le meskûn ülkeler: İran ve Turan.

TURANCILIK (i.). Turan kavimlerinin birleştirilmesinin gerektiğine inanan akım.

TÛRÂNÎ (i. A.) (mü. Turâniyye). Turan'a, Türk ülkelerine ve Türkler'le akraba kavimlere ait: Turan dilleri.

TURANLI (hi). Turan halkından veya bu soydan olan kimse.

TURBA (i. Germence). Göl ve bataklıklarda yetişen bitkilerin çürümesi ve kömürleşmesiyle meydana gelen yakıt.

TURBALIK (i.). Turba yatağı.

TURFA (i. A.). **1.** Yeni ve az görülmüş şey, hediyelik nâdir şey. **2.** Garip, acayip, tuhaf şey, görülmemiş şey.

TURFANDA (i.) (Farsça'dan). Mevsiminden önce yetiştirilen meyve ve sebze: Turfanda çilek. **Son turfanda** = Mevsiminden sonra yetiştirilen meyve ve sebze.

TURFANDACI (i.). Mevsimsiz meyve ve sebze yetiştiren ve satan.

TURFANDALIK (i.). Turfanda yetiştirilen tarla.

TURGAY (i.). Bir çeşit büyük çayır

kuşu; erkek adı da olur: Turgay, Turagay Bey ki, Timur'un babasıdır.

TURGOR (i. L.). Hücrenin çok su çekerek şişmesi.

TURİNO (i.). Orkinos denilen balık.

TURİST (i. Fr.). Zevk için seyahate çıkan kimse.

TURİZM (i. Fr.). Zevk için yapılan seyahatler.

TURNA (i.). Balıkçıl ve leyleğe benzer büyük bir kuş, telli turna vs. **Mısır turnası** = Karaleylek. **Turnabalığı** = Deniz ve gölde yaşıyan bir cins balık. **Turna gagası** = Bir cins çiçek. **Turna katarı** = **1.** Sürü ile gezenler hakkında kullanılır. **2.** Buz üzerinde dört, beş kızağın arka arkaya konup kayılması. **Turnakırı** = Kül rengine çalar at tonu. **Turna geçidi** = Bahar fırtınası. **Turnagözü** = Berrak sarı. **Turnayı gözünden vurmak** = Makbûl bir şeyi elde etmek (alay yoluyle söylenir).

TURNACI (i.). Yeniçeri ocağında doğancı gibi bir sınıf asker.

TURNAGAGASI (i.). Sardunyagillerden, tohumlarının ucunda ince uzun bir uç bulunan bitki.

TURNE (i. Fr.). Bir tiyatro veya musiki topluluğunun, bir solistin temsiller vermek üzere yer yer dolaşması.

TURNİKE (i. Fr.). Geçenleri sayacak tertibatı olan veya teker teker geçmeyi sağlayan döner kapılı geçit.

TURNO (i. İ.). Bir tekerlekli makara.

TURNSOL (i. Fr.). Bir sıvının asit ve alkali olduğunu anlamak için kullanılan boya.

TURNUVA (i. Fr.). Birkaç takımın katıldığı spor yarışması.

TURP (i.) (Türkçesi: Acırga). Salatası yapılan ve iştiha açmak için yemek arasında yenen yakıcı bir kök: Turp salatası, rendesi. **Eşek turpu** = Yabanî cinsi. **Bayır turpu** = İri ve uzunca beyaz cinsi. **Firenk turpu, kiraz turpu** = Tuza batırılarak yenen kırmızı küçük cinsi. **Kestane turpu** = Siyah küçük tanelisi. **Turp gibi** = mec. sağlam ve kuvvetli.

TURPGİLLER (i. botanik). İkiçeneklilerden geniş bir bitki familyası.

TURRE (i. A.). Alın saçı, güzel kıvırcık saç lülesi.

TURŞ (i. F.). Ekşi.

TURŞU (i. F. «turş» dan). **1.** Bazı sebze ve meyvelerin tuzlu su veya sirke içinde kurulmuşu ki, yemek arasında iştiha açmak için yenir: Lahana turşusu, hıyar turşusu, turşu kurmak. mec. **Turşusunu kurmak** = Çok saklayıp kullanmamak. **2.** mec. Pek gevşek hâle gelmiş: Turşu oldu, turşu gibiyim.

TURŞUCU (i.). Turşu kurup satan, turşucu dükkânı.

TURŞUCULUK (i.). Turşucu işi: Turşuculuk ediyor.

TURŞULUK (i.). Turşu yapmaya mahsus veya elverişli: Turşuluk hıyar, patlıcan.

TURŞUMAK (f.). Turşu olmak, tuzlu su veya sirke içinde ekşimek.

TURTA (i. İ.). Kesilip dilmleri ayrılmak üzere yapılmış büyük pasta.

TURÛK (i. A. c.) (m. tarıyk). Tarikler, yollar. bk. Tarik.

TURUNCU (i.). Turunç ve portakal renginde, koyu portakal rengi.

TURUNÇ (i. A. ve Fars.'dan). Acıca bir cins portakal ki, şerbeti içilir (Arapça'da buna «nârenc» denilip, «turunc» ise ağaçkavununa derler).

TURUNÇGİLLER (i. botanik) sedefotugillerin turunç, portakal, mandaline ve benzerlerini içine alan bir oymağı.

TUŞ (i. Fr.) (musiki). Piyano gibi çalgılarda hafifçe vurularak ses çıkartılan dokunma dilimi.

TUŞLU SAZLAR (i. Fr. F. T.) (musiki). Piyano gibi tuşa dokunularak çalınan sazlar.

TÛT (i. F.). Dut.

TUTAM (i.). **1.** Tutacak yer, kulp, kabza. **2.** Bir kerede ve birden tutulacak miktar: Bir tutam ot, bir tutam tuz. **3.** Bir avuç içi dolu olan: Bir tutam sakal. **4.** Hâl, tavır, gidiş: Hastalığın tutamı.

TUTAMAK (i.). **1.** Tutulan usul, meslek, sebat: O adamın tutamağı yoktur. **2.** Tutulacak kulp, sap.

TUTAMAKSIZ (i.). Mesleksiz, devamsız, sebatsız.

TUTAMLAMAK (f.). Avuçla tutarak ölçmek, kaç tutam olduğunu ölçmek.

TUTANAK (i.) (uyd. k.). Mahkeme, meclis gibi yerlerde söylenen sözlerin olduğu gibi yazılmışı, zabıt cerîdesi.

TUTAR (i.). **1.** Sayı bakımından bir şeyin topu, mıktarı, bâliğ. **2.** Para mıktarı, meğlâğ.

TUTARLI (i.). Her yanı birbirini tutan, arada çelişme bulunmayan, insicamlı, düzenli.

TUTKAL (i. «tutmak» tan). Yapıştırıcı madde. **Balık tutkalı** = «Elmâsiyye» de kullanılan iyi ve şeffaf cinsi.

TUTKALLAMAK (f.). Tutkalla yapıştırmak, tutkal sürmek.

Turna

Turp

Turna balığı

TUTKALLI (i.). Tutkal sürülmüş, tutkalla yapıştırılmış.

TUTKU (i. psikoloji) (uyd. k.). İhtiras, ibtilâ, düşkünlük.

TUTKUN (i.). **1.** Tutulmuş. **2.** Düşkün, müptelâ, âşık. **3.** Vücudu tutulmuş gibi ağır hareketli: Tutkun adam. **4.** Serbest işlemeyen, sür'at ve kolaylıkla söylemeyen: Dili, ifadesi tutkun. **5.** İnmeli, felçli: Tutkun bir ihtiyar. **6.** Tutulmuş, Ar. meksûf, mahsûf, münkesif, münhasıf: Tutkun güneş, ay. **7.** Tıkanmış, kapanmış: Tutkun su yolu. **8.** Düşkünlük, iptilâ. **9.** Tutulma, Ar. küsûf, husûf: Güneş, ay tutkunu. **10.** Durgunluk, tıkanma: Su yolu tutkunu.

TUTMA (i.). Tutmak işi. bk. Tutmak.

TUTMAÇ (i.). Dört köşe kesilmiş küçük hamur parçalarından yapılan yoğurtlu yemek.

TUTMAK (f.). **1.** El ile almak, elde bulundurmak: Şu ipi tut. **2.** Yakalamak, ele geçirmek: Bir kuş tuttum, haydutları tuttular. **3.** El dokundurmak: Şu masayı tutma. **4.** Emrinde bulundurmak, sahip ve mâliki olmak: O çiftliği şimdi kim tutuyor? **5.** Nikâhında bulundurmak, zevci olmak: Onun büyük kızını filân tutuyor. **6.** Riayet etmek, uymak: Oruç, perhiz tutmak. **7.** Dokunmak, başa vurmak, sersem veya sarhoş etmek: Sizi deniz tutuyor mu? Bu şarap beni çok tutuyor. **8.** Zabt ve işgal etmek, kaplamak: Bu kanape çok yer tutuyor, bir duman ortalığı tuttu. **9.** Kiralamak: Bir ev, bir at, bir araba tutmak. **10.** Kapamak: Bir kaya yuvarlanıp yolu tuttu. **11.** İtibar etmek, nazarıyla bakmak: Bunu bir şeref tutuyor. **12.** Farzetmek: Tutalım ki geldi, tutun, bu da oldu. **13.** Başlamak: İşi yoluyla tutmak. **14.** Saklamak: Aklında tutmak, kin tutmak. **15.** Hakkından gelmek, habsetmek, bırakmamak: Kendini tutmak, dilini tutmak, nefesini tutmak. **16.** Kullanmak, Osm. istihdâm, istîmâl etmek: Uşak, at, araba tutmak. **17.** Yayılmak, çok ün yapmak: Şöhreti âlemi tuttu. **18.** Hesap etmek, saymak: Bunu kaça tutuyorsunuz? **19.** Kabûl etmek, dinlemek: Söz tutmak, nasihat tutmak. **20.** Sebat ve devam etmek: Sözünü tutmak **21.** (bir yola, mesleğe) Girmek: Bir yol, bir iş, bir sanat tutmak. **22.** Hedef almak, vurmak: Topa, tüfeğe, taşa tutmak. **23.** Meşgul etmek: Lâkırdıya tutmak. **24.** Ârız olmak, yakalamak, musallat olmak: Sıtma tuttu, göğsüm tuttu, beni yine sızılar tuttu. **25.** Zihne koymak, düşünmek, kurmak: Niyet tutmak. **26.** Açmak, kullanmak: Örtü, yaşmak, şemsiye tutmak. **27.** Bir şekilde başlamak: İşi uzun, büyük, çok masraflı tutmak. **28.** Yapmak, hazırlamak, kurmak, beslemek, yetiştirmek: Hamur, ipekböceği, maya, turşu tutmak. **29.** Bağlamak, vermek, hâsıl etmek: Tane, tohum, çiçek tutmak. **30.** Borsada bir malın veya hisse senetlerinin fiyatını muhafaza etmek: Kahve daha düşecekti ama borsada tuttular. Geçişsiz fiil olarak: **1.** İyi hâlde olmak, kullanılmak, vazifesini ifa etmek, sağlam olmak: Eli, ayağı tutuyor, hiçbir yerim tutmuyor. **2.** Ağrımaya başlamak: Başım tuttu. **3.** Kökleşmek, temelleşmek, kök salmak, temeli sağlamlaşmak: Diktiğimiz ağaçlar tutmadı. **4.** İşlemek, geçmek, tesir etmek: Bu boya tutmaz. **5.** Uymak, uygun ve mütenasip olmak: Bu ibare üst tarafını tutmuyor. **Ağız tutmak** = Gevezelik etmemek. **Ağzıyla kuş tutmak** = İmkânsızı gerçekleştirecek kadar gayret göstermek. **El üstünde tutmak** = Fevkalâde ikram etmek. **Elini tutmak** = El uzatmamak. **Uzun tutmak** = Lakırdıyı uzatmak. **Hor tutmak** = Yıpratmak, fena kullanmak. **Hoş tutmak** = İyi muamele etmek. **Söz tutmak** = Dinlemek. **Sözünü tutmak** = Sözünde sebat etmek. **Şahit tutmak** = Birini bir işte şahit göstermek. **Damarı tutmak** = İnad etmek. **Taraf tutmak** = Birine taraftarlık etmek. **Kafa tutmak** = Kendinden büyüğüne karşı gelmek. **Kulak tutmak** = Söz dinlemek. **Göz tutmak** = Göze iyi görünmek. **Lakırdıya tutmak** = Birini lakırdı ile işgal etmek. **Yakasını tutmak** = Tevkif etmek. **Yer tutmak** = **1.** İşe yaramak. **2.** Yer işgal etmek. **Yerini tutmak** = Yerini doldurmak. **Yüz tutmak** = **1.** Teveccüh etmek, bir işe doğru yönelmek: İyiliğe yüz tuttu, terakkiye yüz tuttu. **2.** Mahcup olmamak, birinin yüzüne karşı söyliyebilmek: Söylemeye yüzüm tutmuyor. **Yol tutmak** = Bir yola, bir mesleğe girmek: O da bu yolu tutmuş.

TUTSAK (i. «tutmak» tan). Harpte esir tutulmuş, esir.

TUTSAKLIK (i.). Harp esirliği, esaret.

TUTTURMAK (f.). **1.** Aldırmak, el dokundurmak: O, kendi eşyasını kimseye tutturmaz. **2.** Tevkif ettirmek: Haydutları tutturdular. **3.** Başlayıp devam etmek, kesmemek, israr etmek: İsterim diye tutturdu, bir öksürük tutturdu.

TUTU (TÛTÎ) (i. F.) (Türkçe halk dilinde: dudu). Papağan, dudu kuşu, Ar. bebga. **Tûtî-i şekerhâ** = Şeker çiğneyen papağan. mec. Güzel söz söyleyen. mec. **Dudu kuşu** = Anlamaksızın çok söyleyen, geveze. **Tûtî-nâme** = Asılsız, uydurma sözler (bu isimli bir masal kitabından kinaye).

TUTUK (i.). **1.** Ağır hareketli, ağır: Tutuk adam. **2.** İnmeli. **3.** Mahcup, utan-

gaç. **4.** Kısık, tutulmuş: Tutuk ses. **5.** Tutulmuş, tıkanmış: Tutuk yol, boru. **6.** Yüze tutulan şey, yaşmak.

TUTUKLAMAK (f.) (uyd. k.). Tevkif etmek, kanun yoluyla bir yere kapamak.

TUTUKLU (i.) (uyd. k.). Kanun yoluyla bir yere kapatılan kimse, Ar. mevkuf.

TUTUKLUK (i.). **1.** Ağırlık. **2.** Felç hâli. **3.** Utangaçlık, mahcubiyet. **4.** Ses kısıklığı. **5.** Tutulma, tıkanma, kapanma.

TUTULMA (i.). Tutulmak işi. bk. Tutulmak.

TUTULMAK (f.). **1.** Ele geçirilmek, Osm. Ahz ve kabz olunmak, giriftâr olmak: Geyik, zor tutulur. **2.** El dokunulmak: Kitap öyle tutulmaz. **3.** Tevkif olunmak, yakayı ele vermek: Haydut tutuldu. **4.** Alıkonmak: İnsan yoldan tutulmaz. **5.** Kiralanmak, mukavele altına alınmak, hizmete girmek: Bu ev tutuldu mu? **6.** Tıkanmak, kapanmak: Boru, su yolu tutuldu. **7.** İnme veya sancıdan işlemez veya hareket etmez hâle gelmek: Sağ kolum tutuldu. **8.** Kısılmak, sesi çıkamamak: Sesim, boğazım, dilim tutuldu. **9.** Osm. münkesif veya münhasıf olmak: Güneş, ay tutuldu. **10.** Alınmak, gücenmek, Osm. münfail olmak: Ben, buna tutulurum. **11.** Sayılmak, makbûl ve muteber olmak. Bu söz tutulmaz. **12.** Davayı kaybetmek: Kendi diliyle tutuldu. **13.** Âşık ve müptelâ olmak: O kadına tutuldu.

TUTUM (i.). **1.** Summak. **2.** Kurulmuş turşu vs.

TUTUM (i.). Muamele, hareket, tavır.

TUTUNMA (i.). Tutunmak işi.

TUTUNMAK (f.). **1.** Kendi vücudu üzerine koymak, örtünmek, sarmak, bağlamak: Yaşmak tutunmak. **2.** Kullanmak: Ustura tutunmak. **3.** Kendi üstüne tutmak: Sülük tutunmak. **4.** Tutup yapışmak, sarılmak, asılmak: Parmaklığa, merdiven trabzanına, direğe tutundu.

TUTUŞMA (i.). Tutuşmak işi. bk. Tutuşmak.

TUTUŞMAK (f.). **1.** Birbirini tutmak, birbirine ilişip dokunmak, temas etmek: El ele tutuştular. **2.** Kavga etmek, mücadele etmek: Onlar sonunda tutuşacaklardır. **3.** Alevlenmek, parlamak: Ateş tutuştu, ocak tutuşmuş. **3.** Başlamak, girişmek, teşebbüs etmek: Kavgaya, yazıya tutuştu. **4.** Birlikte tutmak, bir yere getirmek, temas ettirmek: El tutuşmak. **5.** Bağlamak, anlaşmak: Lades tutuşmak, bahis tutuşmak. **Etekler tutuşmak** = mec. Çok telâş etmek, çaresiz kalıp ne yapacağını şaşırmak. Haberi alınca etekleri tutuştu.

TUTUŞTURMAK (f.). **1.** Birbirine tutturmak: El ele tutuşturmak. **2.** İliştirmek, bitiştirmek: Bunun iki kenarını tutuşturmalı. **3.** Kavga ettirmek: Onun maksadı bizi tutuşturup uzaktan seyretmektir. **4.** Alevlendirmek: Şu odunları tutuşturmalı. **5.** Sıkıştırmak, usullacık vermek, eline bırakmak: Eline birkaç kuruş tutuşturdu.

TUTYA (TÛTYÂ) (i. A.). Çinko madeni.

TUVAL (i.). Demir curûfu.

TUVAL (i. Fr.). Resim yapmak için çerçeveye gerilen bez.

TUVALET (i. Fr.). **1.** Yüz yıkama, taranma ve giyinme işleri: Tuvalet yapmak, daha tuvaletimi yapmadım. **Tuvalet takımı** = Ayna, tarak, fırça vesaireden mürekkep takım. **2.** mec. Abdesthâne.

TUYÛF (i. A. c.) (m. tayf). **1.** Uykuda görülen hayaller. **2.** Korkudan, karanlıkta görünen hayaletler, tayfler.

TUYUĞ (i.). Eski Türk şiirinde dört mısrâlı bir form.

TUYÛR (i. A. c.) (m. tayr). Tayrlar, kuşlar. bk. Tayr.

TUZ (i.). **1.** Deniz suyundan elde edilen veya maden hâlinde elde edilen beyaz madde ki, suda erir, tad vermek için yemekte kullanılır. **Deniz tuzu** = Denizden çıkarılanı. **Kaya tuzu** = Karadaki tuz ocağından çıkanı. **Hacıbektaş tuzu** = Kaya tuzunun en iyisi. **2.** Kimyada bazı terkiplerin adı. **3.** mec. Tat, lezzet: Sohbetinin hiç tadı tuzu yoktur. **Tuz, ekmek** = Nimet. **Tuz, ekmek hakkı** = Şükran, minnettarlık.

TUZAK (i.) (aslı tutmak'tan: tutsak). **1.** Kuş ve yabanî hayvan tutmaya mahsus âlet, Fars. dâm: Tuzağa düşmek, tuzağa tutulmak. **2.** Pusu: Kendisine tuzak kurmuşlar. **3.** mec. Hile: O, bir tuzaktır.

TUZCU (i.). Tuz satan adam.

TUZLA (i.). Deniz kıyısında deniz suyunu sığ çukurlara çekip tuz elde etmeye mahsus yer, Ar. memlaha.

TUZLAK bk. Tuzla.

TUZLAMA (i.). **1.** Tuza vurma, tuza batırma, Ar. temlîh. **2.** Pişmiş işkembe kesesinin çorba hâlinde olmayan kaba kıyılmışı. **3.** Tuza batırılmış, tuzlanmış: Tuzlama sebze, balık.

TUZLAMAK (f.). Saklamak maksadıyle tuz vurmak veya tuza batırmak: Pastırmayı tuzlarlar. **Tuzlayayım da kokma** = Birinin bir şey bilmediğini yüzüne karşı söylemek için alay tâbiridir.

TUZLANMAK (f.). Tuzlamak işine konu olmak.

TUZLATMAK (f.). Tuz ektirmek, sak-

lamak üzere tuz vurdurmak: Şu balıkları güzelce tuzlatmalı da sonra kurutmalı.

TUZLU (i.). **1.** Tuzu olan, içine tuz konmuş: Tuzlu yemek, tuzlu, biberli kebap. **2.** Tuzu çok olan, çok tuz konmuş: Bu peynir tuzlu. **3.** Tuzu olup içilemeyen (su), deniz suyu ve ona benzer sular gibi acı: Tuzlu su, bu kuyunun suyu tuzludur. **4.** mec. Pahalı: Bu mal bana pek tuzluya oturdu (çok pahalı geldi). **Tuzluot** = Yaban nohudu. **Tuzlu balgam** = Bir çeşit egzama.

TUZLUCA (i.). **1.** Tuzu fazlaca, çokça tuzlanmış. **2.** mec. Pahalıca, oldukça pahalı.

TUZLUK (i.). Tuz kabı, sofrada tuz koymaya mahsus küçük kap.

TUZSUZ (i.). **1.** Tuzu olmayan veya eksik olan: Tuzsuz yemek. **2.** mec. Tatsız, tuzsuz lakırdılar, tatsız, tuzsuz şaka.

TÜBA (i. Fr.) (musiki). Bir mâdenî nefesli çalgı.

TÜBERKÜLOZ (l ince) (i. Fr.). Verem.

TÜCCAR (i. A. c.) (m. tâcir). Tâcirler. bk. Tacir.

TÜCCARLIK (i.). Tüccar işi.

TÜF (e.). Tükürmeyi tasvir eden hakaret ünlemi: Tüf sana! bk. Tu, tuh.

TÜF (i.). Volkanlardan çıkan mesâmatlı taş.

TÜFEK (i.). Ateşli silâhların en tanınmışı. Fitilli, çakmaklı, kapsüllü, iğneli, arkadan dolar, mükerrer ateşli tüfek. Tüfek atmak, boşaltmak, endaht etmek. **Tüfek patlamak** = Savaşa başlanmak, savaş çıkmak. **Tüfek patlatmaksızın** = Harpsiz.

TÜFEKÇİ (i.). **1.** Tüfek yapan işçi. **2.** Bir birlikte tüfekleri tamirle görevli şahıs. **3.** Tüfekle silâhlı asker veya bekçi. **4.** Sarayda bekçilik vazifesi yapan bahçe muhafızı, silâhşor («tüfengî» de denir, cem'i tüfengiyân'dır). «Tüfenkciyân» cem'i galat ve yanlıştır.

TÜFEK-HÂNE (i.). Tüfek koyup saklamaya mahsus yer (silâhhâne daha çok kullanılır).

TÜFEKLİK (i.). Tüfek koyma yeri.

TÜFFÂH (i. A.). Elma.

TÜĞME bk. Düğme.

TÜH (e.). Yazıklar olsun! mânâsında hakaret veya yakınma, hayıflanma ünlemi.

TÜKENMEK (f.). Bitmek, kalmamak, tamamıyle harcanmak: Hayvanların samanı tükenmiş.

TÜKENMEZ (i.). Bitmez, çok: Allah, tükenmez ömürler ihsân eylesin!

TÜKENMEZ (i.). Tükenmez kalem, mürekkebi ağır biten dolmakalem.

TÜKETİM (i.) (uyd. k.). **1.** Tüketmek işi. **2.** Üretim karşıtı: İstihlak.

TÜKETMEK (f.). Sarfedip, kullanıp bitirmek.

TÜKÜRMEK (f.). **1.** Ağızdan tükrük veya balgam atmak: Çok tükürüyor musunuz? **2.** Ağızdan bir şey çıkarıp atmak: Hurmayı yiyip çekirdeğini tükürdü. **Kan tükürmek** = **1.** Tükürürken kan çıkarmak, tükrükle kan gelmek. **2.** mec. Çok zahmet ve acı çekmek. **Tükürdüğünü yalamak** = Ettiği vaitten dönmek, verdiği sözü geri almak. **Yüze tükürmek** = Şiddetle azarlamak ve hakaret etmek. **Aşağı tükürsem sakalım, yukarı tükürsem bıyığım** = Ne yapacağını, taraflara nasıl davranacağını bilememek.

TÜKÜRÜK, TÜKRÜK (i.). **1.** Ağızdan tükürülen şey, balgam veya âdî ağız suyu: Tükürük hokkası. **2.** Ağızdan çıkan su, ağız suyu: Ağzımda tükürük kalmadı, ağzımın tükürüğü kurudu. **Ağızda tükürük kurumak** = Çok söylemek ve yine dinletememek. **Tükürüğü yutmak** = İmrenmek. **Tükürükotu** = Bir cins bitki.

TÜKÜRÜKLEMEK (f.). Tükürükle ıslatmak.

TÜKÜRÜKOTU (i. botanik). Zambakgillerden portakal renkli bir süs bitkisi.

TÜL (i. Fr.). Pek ince ve seyrek bez, tülbent.

TÜLBENT (i.). Pek ince ve seyrek bez, tül, gaz.

TÜLEMEK (f.). (kuş) Bahar mevsiminde tüy dökmek. Tüyleri dökülüp cavlak kalmak.

TÜLYUM (i. Y. kimya). Tu senbolüyle gösterilen bir eleman.

TÜM (i.). **1.** (uyd. k.). Bütün, bir şeyin tamamı. **2.** Tümen kelimesinin kısaltması.

TÜM (i.) (eski Türkçe'de: tim = kubbeli şey). Yumru, top şey, tomalak.

TÜMAMİRAL (i.). Deniz kuvvetlerinde tümgeneralin dengi olan amiral.

TÜMBEK, DÜMBEK (i.). **1.** Ufak yumru: Toprak tümbek. **2.** Bir tarafı açık ve bir tarafı gergin deri ile kapalı bakırdan dümbelek, darbuka. **3.** Dümbelek şeklinde saksı: Beşik tümbeği.

TÜMBÜLTÜ (i.). **1.** Yük yığını, bohçalaşmış eşya ki, at yükünün iki dengi arasına atılır. **2.** Üzerine seyisin bindiği hafif yük.

TÜMELMEK (f.). Yumru olmak, kanburlanmak, domalmak.

TÜMEN, TUMAN (i.). **1.** Büyük küme. **2.** On bin (10.000). **3.** İran'da on bin akça değerinde altın sikke. **4.** Eski Türk devletlerinde 10.000 kişilik birlik. **5.** Fırka, tugay'la kolordu arasında askerî birlik. **Mîr-i tuman** = İran'da korgeneral. **Tümen tümen** = Binlerce, on binlerce.

TÜMGENERAL (i.). Kara ve hava kuvvetlerinde tuğgeneralle korgeneral arasında olan general.

TÜMLEÇ (i. gramer) (uyd. k.). Tamamlayan şey, mütemmim, mef'ûl.

TÜMMEK (f.). Şişmek, urlanmak, tümseklenmek.

TÜMÖR (i. L. Fr.). Vücudun belirli bir yerinde anormal şekilde gelişen hücre topluluğu, ur.

TÜMSEK (i.). **1.** Yumru şey, ufak küme: Bel kemiğinin tümsekleri. **2.** Bu şekilde olan tümsek yer.

TÜMSELMEK (f.). Yamrı yumru olmak, kanburlaşmak: Tümseldi.

TÜN (i.) (y. k.). Gece.

TÜNAYDIN (i.). Geceleyin söylenen selâm sözü.

TÜND (i. F.). Sert, şiddetli, katı. **Tünd bâd** = Sert rüzgâr, kasırga.

TÜNEK (i.). Tavuk ve evcil kuşların üzerine çıkıp tünedikleri sırık.

TÜNEKLEMEK (f.) (tavuk vesaire). Tünek denilen kümes sırığı üzerinde durmak.

TÜNEL (i. İng.). **1.** Demiryolunun yer altından geçen kısmı: Bu demiryol hattının tünelleri çoktur. **2.** Makine veya kayışla çekilen arabalar işlettirilmek üzere yeraltından açılan yol: Galata'dan Beyoğlu'na tünelle üç dakikada çıkılır. **3.** Yer altından ufkî olarak açılan her çeşit oyuk.

TÜNEMEK (f.) (kuşlar). Uyumak üzre bir dala veya çubuğa sinmek.

TÜP, TÜB (i. Fr.). Laboratuvarlarda kullanılan bir ucu kapalı cam boru.

TÜR (i.) (y. k.). Cinslerin ayrıldığı bölüm. Tür de ayrıca çeşitlere bölünür.

TÜRÂB (i. A.) (c. etribe). Toprak, toz.

TÜRÂBÎ (i. A.) (mü. türâbiyye). Toprağa ait.

TÜRBE (i. A.). **1.** Mezar, Ar. merkad. **2.** Büyüklerin gömüldükleri üstü kapalı yapı.

TÜRBEDAR (TÜRBE-DÂR) (i. A. F.). Türbe muhafız ve hizmetkârı.

TÜRBEDARLIK (i.). Türbedar hizmet ve görevi, bir türbeye bakmaya memur adamın hâli, işi.

TÜRBİN (i. Fr. fizik). Su, buhar, gaz akımının tesiriyle dönen bir çarkı olan motor.

TÜREDİ (i. «türemek» ten). **1.** Türemiş, derme çatma, öteden beriden toplanmış: Türedi adamlar. **2.** Aslı, nesli, ne olduğu belirsiz: Türedinin biri. **3.** Âsî: Türedi olmak istiyor.

TÜREMEK (f.). **1.** Öteden beriden toplanıp vücuda gelmek, derme çatma ortaya çıkmak. **2.** Meydana gelmek.

TÜRETMEK (f.). Türemesini sağlamak.

TÜREV (i.) (uyd. k.). Türemiş, başka bir şeyden çıkmış olan, Ar. müştak.

TÜRK (i.) (T. c. Türkler) (F. c. Türkân) (A. c. Etrâk). Türkçe konuşan, mensûb olduğumuz kavim ve milletin adı.

TÜRK AKSAĞI (i.) (musiki). Türk musikisinde 5 zamanlı bir küçük usul.

TÜRKÇE (i.). **1.** Türk dili, Türkler'in konuştuğu dil. **2.** Türk tarzında, Türk'e yaraşır şekilde: Türkçe davranmak. **Türkçe'yi kaybetmek** = mec. Şaşırmak.

TÜRKÇELEŞMEK (f.). **1.** Türkçe'ye çevrilmek, tercüme olunmak. **2.** İyi Türkçe ile tashih edilmek: Bu kitap Türkçe'leşmeye muhtaçtır. **3.** Bazı kelimelerin Türkçe'ye malolması: Kitap, Türkçe'leşmiş bir kelimedir.

TÜRKÇELEŞTİRMEK (f.). **1.** Türkçe'ye çevirmek, Türkçe'ye tercüme etmek. **2.** Yanlış veya karışık Türkçe ile yazılmış bir şeyi doğru ve sade Türkçe'ye çevirmek.

TÜRKÇÜ (i.). Türk milliyetçisi.

TÜRKÇÜLÜK (i.). Türk milliyetçiliği.

TÜRKÎ (i. A.) (mü. Türkiyye). Türk'e veya Türkçe'ye ait.

TÜRKİSTAN (hi.). Orta Asya'da Türkler'le meskûn büyük ülke ki, Doğu Türkistan bugün Çin'de, Güney Türkistan ise Afganistan'da, fakat büyük parçası olan Batı Türkistan, Rusya'da kalmaktadır.

TÜRKİYAT (TÜRKİYYÂT) (i. A. T.). Türkoloji.

TÜRKLEŞMEK (f.). Türk olmak, Türk dili ve kültürünü kabûl etmek.

TÜRKLEŞTİRMEK (f.). Türk etmek, Türk dil ve kültürünü kabûl ettirmek.

TÜRKLÜK (i.). **1.** Türk kavmi, milliyeti ve milleti. **2.** Türk ülkesi: Anadolu Türklüktür (bu mânâsı eskimiştir).

TÜRKMEN (hi.). Batı (Oğuz) Türkleri'ne verilen isimken şimdi Batı Türkleri'nin Osmanlı (Türkiye) ve Âzerî Türkleri dışında kalan üçüncü dalı için kullanılmaktadır ki, bu dalın büyük çoğunluğu Türkmenistan Sovyet Cumhuriyeti'nde yaşar.

TÜRK MUSİKİSİ (i.). 24 eşit olmayan aralığa dayanan, Batı musikisinden sonra dünyanın en yaygın musiki sistemi.

TÜRKOLOG (i. T. Fr.). Türkoloji bilgini.

TÜRKOLOJİ (i. T. Fr.). Türk dili, edebiyatı ve tarihi ilimlerinin ortak adı, Türklük bilgisi, Ar. Türkiyyât.

TÜRKTÂZ (i. F.). Koşup hücum ederek çapul ve yağma etme.

TÜRKÜ (aslı: **TÜRKÎ**) (i.). Türk halk musikisinin en yaygın formu ki, klasik musikinin şarkı formuna karşılıktır. **Türkü çağırmak, söylemek** = Teganni ve terennüm etmek. **Birinin türküsünü çağırmak** = Birinin gayretini gütmek

TÜRLÜ (i.) (aslı: türlük). **1.** Nevi, cins, çeşit: Bir türlü hayvan; bu kumaşın bir başka türlüsü de vardır. **2.** Birkaç çeşidi olan şey: Kendisinde basmanın türlüsü vardır. **3.** Yemek kabı: Beş türlüden ibaret sade bir ziyafet verdi. **4.** Birlikte pişmiş muhtelif sebzelerle etten ibaret yemek: Piliç türlüsü, türlü yahnisi. **5.** Bir çeşitten olan: Bu türlü adam, o türlü iş, ne türlü yazı? **Türlü türlü** = Çeşit çeşit. **Bir türlü** = Hiçbir şekilde: Bir türlü kandıramadım («türlü-be-türlü» tâbiri yanlış ve çirkindir).

Tütün bitkisi

TÜRREHÂT (i. A. c.). Saçma sapan sözler, hezeyan, herze, yersiz ve boş söz: Türrehât dinlemeye vaktim yoktur.

TÜRŞ (i. F.). Ekşi. **Türş-rû** = Ekşi yüzlü. bk. Turş, turşu.

TÜRÜZOTU (i.). Hanımeligillerden bir süs bitkisi.

TÜS (i.). İnce tüy, ülker: Yüzünde tüyü tüsü yok (ekseriya bu şekilde «tüy» kelimesiyle birlikte kullanılır).

TÜS' (i. A.). Dokuzda bir.

TÜSKÜRMEK (f.). Atı geri bastırmak, geriye çekilmeye mecbur etmek.

TÜSKÜRTMEK (f.). Düşmanın hücumunu defetmek, püskürtmek.

TÜSKÜRÜ (i.). Geriye, gerisin geriye.

TÜTEN (i.). Uçuruma atılıp suyu duman ve buhar olan şelâle.

TÜTMEK (f.). **1.** Duman çıkarmak, duman veya buhar yaymak: Yeni söndürmüş oldukları odunlar hâlâ tütüyordu. **2.** (ocak vesaire) Dumanı çekemeyip odanın içine yaymak: Bu ocak, bu soba tütüyor. **Gözde tütmek** = Fazla ve hasretle arzu olunmak.

TÜTSÜ (i.). Güzel kokulu duman çıkaracak şekilde yakılan şey, buhûr: Tütsü vermek, tütsü yapmak.

TÜTSÜLEMEK (f.). Buhur yakmak, tütsü vermek.

TÜTSÜLENMEK (f.). Kendi kendine tütsü vermek.

TÜTSÜLETMEK (f.). Buhur yaktırmak, tütsü verdirmek.

TÜTTÜRMEK (f.). **1.** Tütmesine sebep olmak, duman çıkartmak: Sigara tüttürmek. **2.** Düdükten ses çıkarmak. **Yakıp tüttürmek** = Fazla yakmak, yakıp kül etmek.

TÜTÜN (i.). **1.** Yanan bir şeyden çıkıp havaya karışarak yukarıya kalkan siyahımsı gaz, duman, Ar. duhân. **Tütünü doğru çıkmak** = İşi yolunda olmak. **2.** Yakılıp dumanı içe çekilen yaprak. **Patlıcangillerden** bir bitki, duhân: Yenice, Havana tütünü, sert veya yumuşak tütün. **Tütün içmek** = Tütünü yakıp dumanını içe çekmek, tütün kullanmak. **Tütün balığı** = Dumanda kurutulmuş balık pastırması. **Tütün tabakası** = Cepte taşınan, içine tütün konan kutu.

TÜTÜNCÜ (i.). Tütün satan tacir ve dükkâncı.

TÜTÜNLEMEK (f.). Dumana asmak, dumanda kurutmak, tütsülemek.

TÜVÂN (i. F.). Güç, kuvvet, tâkat. Ekseriya aynı mânâda olan tâb ile beraber kullanılır: Bende tâb ve tüvân kalmadı.

TÜVÂNÂ (i. F.). Güçlü, kuvvetli: Tüvânâ bir delikanlı.

TÜVÂN-GER (i. F.). Zengin, servet sahibi.

TÜVEYÇ (i. A. botanik) (tâc'ın küçültülmüşü). Çiçeğin yeşil olan dış kısmı dışında kalan yaprakları ki, bir küçük tâcı andırır.

TÜY (i.). **1.** İnsan ve hayvanın teni üzerinde biten incecik kıl. **2.** Bazı dokuma, meyve vesaire üzerindeki hav: Seccade, havlu, şeftali tüyü. **Tüyler ürpermek** = **1.** Ürkmek. **2.** Üşümek. **Dilde tüy bitmek** = Bir sözü çok söyleyip tekrar etmek ve dinletememek. **Devetüyü** = Açık kahverengi. **Sıçantüyü** = Koyu kır rengi. **Tüyü düzmek** = Hayvanın tonu iyileşmek. Üstü başı düzelmek. **Tüy kalem** = Nakkaş fırçası.

TÜYLENMEK (f.). **1.** Tüyü çıkmak, bıyık ve sakalı gelmek: Erkekler ekseriya yirmi yaşlarında tüylenirler. **2.** mec. Gururlanıp böbürlenmek.

TÜYMEK (i.) (argo). Kaçmak.

TÜZEL (i.) (uyd. k.). Hükmî. **Tüzel kişilik** = Hükmî şahsiyet.

TÜZÜK (i.) (y. k.). Nizamnâme (eski Türkçe'de mânâsı değişiktir).

■

U

U Türk alfabesinin yirmi beşinci harfi, ses bilgisi bakımından dar, kalın, yuvarlak vokaldir. Arap asıllı alfabemizde uzun u harfi vâv harfi ile gösterilirdi.

U (kimya). Uranyum elemanının senbolü.

UBEYD (i. A. «abd» in küçültülmüşü). Küçük kul, kölecik.

UBEYDÂNE (i. F.). Hakir ve değersiz kula yakışır surette.

UBÛDİYYET (i. A.). **1.** Kulluk, kölelik. **2.** Mensûb olma, kul olma.

UBÛR (i. A.). Geçme, atlama, bir suyun öte yakasına geçme.

UBÛSET (i. A.). Yüz ekşiliği, çehre çatıklığı, gülmez yüz.

UCB (i. A.). Egoistlik, mağrurluk, kibir, gurur.

UCÛBE (i. A. «ucb» dan) (c. eâcib). Pek acayip ve garip şey: Ûcûbe-i zamân.

UCUZ (i.). **1.** Bedeli, fiyatı düşük olan, pahalı zıddı, ehven: Buğday bu yıl pek ucuzdur. **2.** Az bedel karşılığında: Bu eti pek ucuz almışsınız. **3.** mec. Az zahmetle, pek kolay: Ucuz kurtulduk.

UCUZCU (i.). **1.** Ucuz mal satan. **2.** Ucuz şeyler arayıp satın alan adam.

UCUZLAMAK (f.). Ucuz olmak, fiyatı düşmek, ehven satılmaya başlamak: Çilek hayli ucuzlamış.

UCUZLATMAK (f.). Fiyatını indirmek, ucuz satmak.

UCUZLUK (i.). **1.** Aşağı fiyatla satılma. **2.** Her şeyin ve zarurî ihtiyaçların aşağı fiyatla satıldığı (yer): Anadolu'nun iç tarafları ucuzluktur.

UÇ (i.). **1.** Bir şeyin sivri tepesi: İğne, mızrak, kazık ucu. **2.** Kenar, taraf, yan: Dünyanın bir ucunda, gözün ucu. **3.** Son, nihayet: Ucu, ortası belli değil. **4.** Köşe, burun: Karanın denize girmiş bir ucu. **5.** Baş, tepe, meme ucu, çıban ucu. **6.** Sınır: Uç beyleri. **Uç uca** = Ucundan birleşmiş. **Uçdan uca** = İfrattan tefrite. **Bir ucdan bir uca** = Bir yandan bir yana, boyuna. **Ucunu, ortasını bulmak** = Kestirmek, karar vermek. **İpucu** = İz, emâre, vesile. **İpucu vermek** = Anlamaya yarayan bazı bilgiler vermek. **Başucu** = Yatan adamın yastık tarafı. mec. Yakın, yan: Başucuna dikilmek, başucundan ayrılmamak. **Ucunu bulmak** = Halletmek. **Ucu bulunmaz** = Halli müşkül. **Burun ucu** = Yakın: Burnunun ucundadır; pek yakındır. **Dilin ucunda** = Hatırlanıp tam söyleneceği zaman unutulan şey hakkında söylenir: Onun ismi dilimin ucunda. **Ucunu kaçırmak, ucunu elinden kaçırmak** = Hesabı şaşırmak, zarar, iflâs etmek. **Uç vermek** = **1.** Zuhur etmek, gözükmek. **2.** Bitmek, sürmek, yetişmek.

UÇAK (i.) (y. k.). Uçarak yol alan taşıt, tayyare.

Uçak

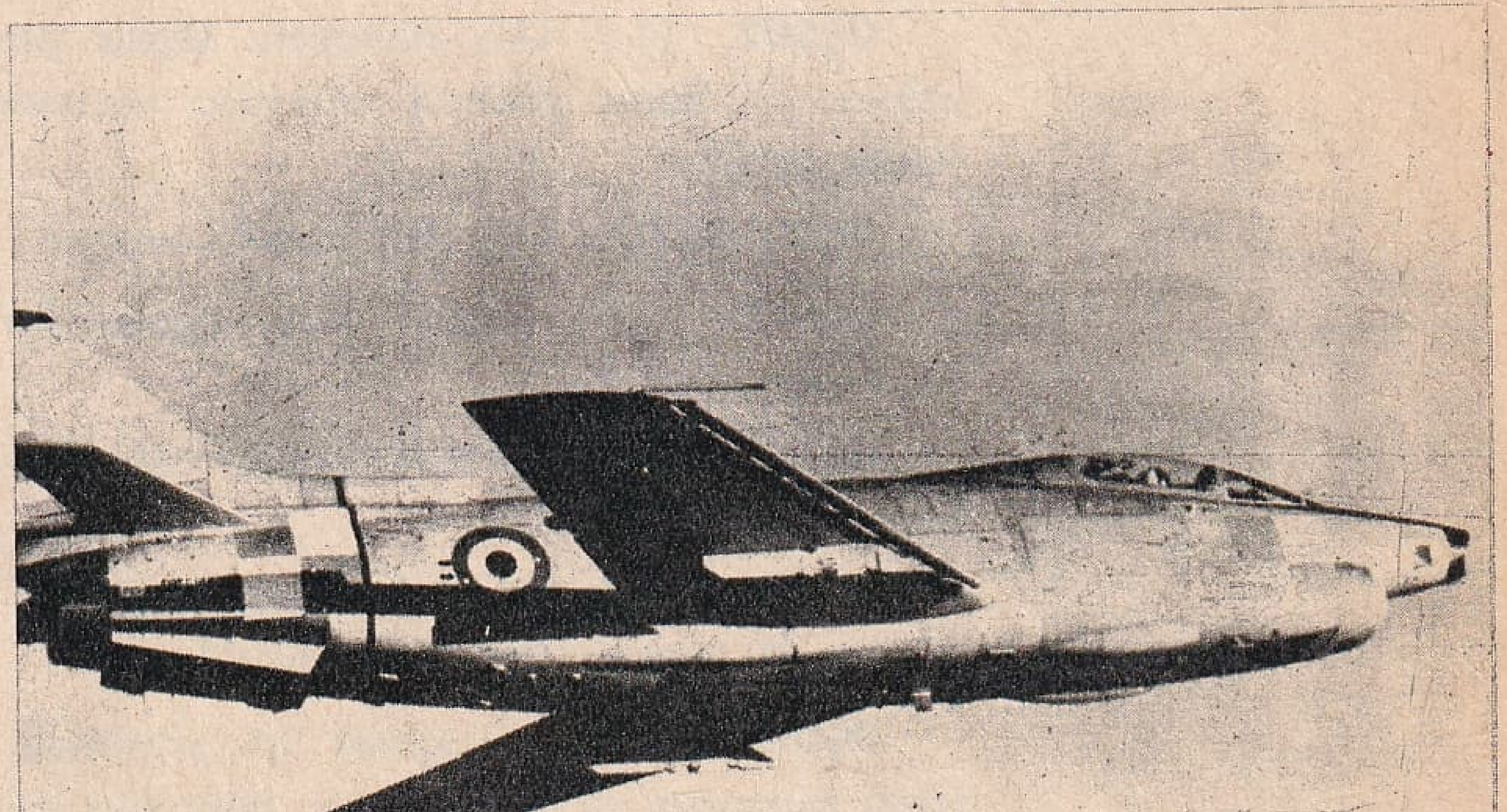

UÇAKSAVAR (i.) (y. k.). **1.** Düşman uçaklarıyla yerden savaşmak için kullanılan top, makineli tüfek vs. **2.** Aynı maksatla kurulan askerî birlik.

UÇAR (i.). Uçan, gaz olup havaya karışan: Uçar ruhlar, sıvılar.

UÇARI (i.). Çok çapkın, haşarı: Uçarı çapkınlardandır.

UÇKUN (i.). Ateşten uçan ateş parçacığı, kıvılcım.

UÇKUNMAK (f.). Ürkmek, dehşete düşmek.

UÇKUR (i.) («kur» eski Türkçe'de «kuşak» demektir ve aslında içkur'dur). Eski tarzda şalvar veya dona geçirilip belde bağlanan ince kuşak.

UÇKURLU (i.). Uçkurla bağlanan.

UÇKURLUK (i.). **1.** Eski tarzda şalvar ve donun yukarı ucunda uçkur geçirmeye mahsus oluk. **2.** Kese ve torbanın ağzını bağlayacak kaytan ve bağın geçmesine mahsus oluk. **3.** Uçkur geçirmeye mahsus ucunda kaytandan halkası bulunan deynekçik.

UÇLU (i.). Ucu olan, tepesi sivri bulunan.

UÇMA (i.). Uçmak işi.

UÇMAK (f.). **1.** Havaya kalkıp gitmek: Kuş uçtu. **2.** Gaz veya buhar hâline geçip havaya kalkmak: Bu süt kaynaya kaynaya uçtu. **3.** Yok olmak, sıyrılıp gitmek, mahvolmak: Rengi, benzi uçmuş. **4.** Çalınmak, aşırılmak; görünmez olmak: İki gün kütüphanemi açık bıraktımdı, kitaplarımın yarısı uçtu. **5.** Yardan, uçurumdan yuvarlanıp düşme: Köprünün üstünden uçup nehre düştü. **6.** Fazla koşmak, pek hızlı gitmek: Hücum kumandası verilince süvariler uçup gözümüzden kayboldular. **7.** Çapkınlıkta pek ileri varmak, uçarı çapkın olmak.

UÇMAK (i.). Cennet.

UÇSUZ (i.). Ucu olmayan. **Uçsuz bucaksız** = Sonu yokmuş duygusu verecek kadar geniş.

UÇTU UÇTU (i.). Bir çocuk oyunu.

UÇUCU (i.). Uçan: Kuş, uçucu bir hayvandır.

UÇUK (i.). Dudakta çıkan kabarcıklar: Uçuk çıkarmak.

UÇUKLAMAK (f.). (dudak) Kabarcıklar peydâ etmek: Dudakları uçuklamış.

UÇULMAK (f.). Uçmak işi yapılmak: Hava olmayan yerde uçulmak mümkün değildir; kanatsız uçulur mu?

UÇURMAK (f.). **1.** Uçmaya zorlamak veya imkân vermek. **2.** mec. Çok övmek. **3.** Sür'atle göndermek, çabuk yetiştirmek: Haber uçurmak. **4.** Çalmak, çarpmak: Kitaplarımızı birer birer uçuruyorlar.

UÇURTMA (i.). Çocukların, ucuna ip bağlayarak rüzgâr yardımıyle havaya uçurdukları oyuncak.

UÇURTMAK (f.). **1.** Uçmaya zorlamak veya uçmasına sebep olmak: Kuşu uçurttu. **2.** Gaz hâline getirmek: Şişenin ağzını açık bırakarak lokmanruhunu uçurtmuşlar. **3.** Kılıçla vurarak bir şeyin tepesini alıp götürmek. **4.** Yıkıp tahrip etmek. **5.** Bir şeyi sür'atle alıp meydandan yok etmek.

UÇURUM (i.). Pek sarp ve dik yer, yar, yarlı yer: Uçurumdan düşmek, yuvarlanmak.

UÇURUMLU (i.). Uçurum ve yarları çok (yer): Uçurumlu yer.

UÇURUMLUK (i.). Uçurum ve yarları çok: Uçurumluk yer (uçurumları çok yer).

UÇUŞMAK (f.). **1.** Birlikte ve birbirlerine karışarak uçmak: Kuşlar uçuşuyorlardı. **2.** Kanatları vurarak telâşla uçmak: Ördek uçuşuyor.

UD, ÛD (halk dilinde: **UT**) (i. A.). Türk musikisinde mızraplı bir çalgı.

UDHÛKE (i. A. «dahk» tan). Gülecek şey, şaka.

ÛDÎ (i. A.). Ud çalan sâzende.

UDÛL (i. A. c.) (m. âdil) (hukuk). **Hey'et-i udûl** = Jüri. bk. Âdil.

UDÛL (i. A.). **1.** Sapma, yoldan çıkma. **2.** Geri dönme, vazgeçme: Sözünden udûl etti.

UDVÂN (i. A.). **1.** Düşmanlık. **2.** Zulüm, haksızlık.

UF (i.). Acı sızı duyunca söylenir.

UFACIK (i.). Pek ufak, pek küçük, küçücük. Sevgi de gösterir: Ufacık bir çocuk.

UFAK (i.). **1.** Büyük zıddı, küçük: Ufak dağ, köy, adam. **2.** İnce: Ufak ufak düğmeli. **Unufak** = Pek ince. **Ufak-tefek** = Küçük yapılı, çelimsiz: Ufak tefek bir adam. Küçük ve ehemmiyetsiz şeyler: Çarşıdan bazı ufak-tefek aldım.

UFAKÇA (i.). Oldukça ufak.

UFAKLI (i.). İçinde ufak bulunan: **İrili ufaklı** = İri, ufak karışık veya birbiri üstüne.

UFAKLIK (i.). **1.** Küçüklük: Ufaklığın zararı yoktur. **2.** Ufak para: Üstümde ufaklık yoktur.

UFALAMAK, UFAKLAMAK (f.). Ufak ufak doğramak, parçalamak: Peyniri ufaladı.

UFALANMAK (f.). Ufalamak işine konu olmak.

UFALATMAK bk. Ufaltmak.

UFALMAK (f.). Daha ufak olmak, küçülmek: İnsan, ihtiyarladıkça ufalır.

UFALTMAK (f.). Daha küçük yapmak, hacmini azaltmak, küçültmek. Odaları ufaltmışsınız.

UFANMAK (f.). Küçük parçalara bölünmek, dağılmak: Bu ekmek durduğu yerde ufanıyor.

UFANTI (i.). Kırıntı, ufak parçalar: Ekmek ufantısı.

UFARAK (i.). **1.** Daha küçük. **2.** Küçücük. **3.** Az küçük, küçükce.

UFATMAK (f.). **1.** Daha ufak yapmak, küçültmek: Kapak, kaba büyük geliyor, biraz ufatmalı. **2.** Ufak ufak kırmak, ovalamak: Ekmeği ufattı.

UFKAN (i. A.). Ufka paralel olarak, amûden'in zıddı.

UFKÎ (ka ile) (i. A.) (mü. ufkıyye). Ufukla paralel olan, yukarıdan aşağı olmayan, amûdî'nin zıddı.

UFLAMAK (f.). Acı, sızı duyarak «uf» demek.

UFUK (i. A) (c. âfâk) (Ar. ufk). Gökyüzünün arza bitişik gibi görünen kenarları. Arzın çevresi, âlem, dünya: Âfâka yayıldı, âfâkı tuttu.

UFÛL (i. A.). Batma, gurûb: Güneş ufûl etti.

UFÛNET (i. A.). **1.** Yara ve çıban etleri çürüyüp fena kokma, çürüme, iltihap. **2.** Kötü koku, çürümekten olan koku. **3.** Ağırlık: Havanın ufûneti.

UFUNETLENDİRMEK (f.). **1.** Yara veya çıbanın etlerini çürütmek. **2.** Kötü kokutmak.

UFUNETLENMEK (f.). **1.** Etler çürüyüp kokmak. **2.** Kokmak, kötü koku gelmek.

UFUNETLİ (i.). **1.** Etleri çürüyüp kokan, iltihaplı. **2.** Kötü kokulu. **3.** İrin dolu.

UĞRAK (i.). Sık sık uğranılan yer.

UĞRAMAK (f. «ok» tan). **1.** Geçerken bir yere ilişmek, geçici olarak durmak: Geçerken bize uğrayın. **2.** Düşmek, tutulmak, Osm. Dûçâr ve giriftâr olmak: Bir baş ağrısına uğradım; belâya uğradım; iftiraya uğradı. **3.** Geçmek: Konya yolu Kütahya'ya uğruyor mu? **4.** Fırlamak, çıkmak: Gözleri dışarıya uğramış.

UĞRAŞ (i.). Kavga, savaş.

UĞRAŞMAK (f.). **1.** Dövüşmek: İki taraf askerleri o gün akşama kadar uğraştılar. **2.** Meşgul olmak: Bahçe ile uğraşıyorum. **3.** Çekişmek: Artık ben sizinle uğraşamam; siz o adamla uğraşamazsınız.

UĞRAŞTIRMAK (f.). **1.** Meşgul etmek. **2.** Başa dert olmak: O adam bizi çok uğraştırdı.

UĞRATMAK (f.). **1.** Vardırmak, geçerken bir yere iliştirmek. **2.** Düşünmek, Osm. dûçâr ve giriftâr etmek: Beni bir derde, belâya uğrattınız; başımı belâya uğrattım.

UĞRU (i.). **1.** Uğranılan yer, yol, çizgi, hat, iz. **Günuğrusu** = Güneşin gökte takip ettiği yol. **Samanuğrusu** = Kehkeşan. **2.** Yol kesip vuran, hırsız.

UĞRULAMAK (f.). Hırsızlık etmek.

UĞRULAYIN (i.). Hırsızcasına.

UĞRULUK (i.). Hırsızlık.

UĞULDAMAK (f.). Gürültülü ve karışık kalın bir ses işitmek, böyle bir sesle gürültü etmek: Kulağım uğulduyor; kulağımda bir şeyler uğulduyor.

UĞULTU (i.). Kulağa gelen gürültülü ve boğuk ses: Kulağımdan bir uğultu eksik olmuyor; arıların uğultusu.

UĞUR (i.). **1.** İyilik, saadet, bereket, hayır. **Uğurola, uğurgele** = Hayrola, hayırlı olsun. **Uğurlar olsun** = Selâmetle. **2.** Yol: Bu uğurda bunca fedâkârlıklar ettim. Bu yolda, bu uğurda canımı feda ederim.

UĞURLAMAK (f.). İyi dileklerle yolcu etmek.

UĞURLU (i.). Uğuru olan, mes'ud, hayırlı, bereketli.

UĞURSAMAK (f.). Bir hâdiseyi uğur saymak.

UĞURSUZ (i.). Uğuru olmayan, bereketsi, hayırsız, Ar. meş'um, menhûs.

UĞURSUZLUK (i.). Meymenetsizlik, bereketsizlik, hayırsızlık.

UHDE (i. A.). **1.** Söz verme, bir işi üstüne alma, Ar. vaad, taahhüd, tekeffül: Bu işi uhdesine aldı. **2.** Vazife, bir adamın yapmaya mecbur olduğu iş: Bu iş filânın uhdesindedir. **3.** Hakkıyla yerine getirme, altında kalmama, becerme: O adam bu işin uhdesinden gelebilir. **4.** Mesuliyet.

UHRÂ (i. A.). Başka, diğer: Cihet-i uhrâ, mes'ele-i uhrâ.

UHREVÎ (i. A. «âhıret» demek olan «uhrâ» dan imen.) (mü. uhreviyye). Âhırete ait.

UHREVİYYÂT (i. A. c.). Âhırete ait işler.

UHT (i. A.). Kızkardeş.

UHÛD (i. A. c.) (m. ahd). Ahdler, yeminler. bk. Ahd.

UHUVVET (i. A.). Kardeşlik. mec. Sevgi, sadakat.

UKÂB (ka ile) (i. A.). **1.** Karakuş, tavşancıl, karga. **2.** (astronomi) Yıldızlardan biri.

UKAD (i. A. c.) (m. ukde). Ukdeler, düğümler. bk. Ukde.

UKALÂ (i. A. c.) (m. âkıl). Akıl satan, akıllı geçinmek isteyen: Ukalâ adam. **Ukalâ dümbeleği** = Bir şey bilmediği hâlde akıllılık taslayan. bk. Âkıl.

UKALÂLIK (i.). Akıl satma, ukalâ olma.

UKBÂ (i. A.). Âhıret: Dünya ve ukbâ.

UKDE (i. A.) (c. ukad). **1.** Düğüm. **2.** mec. Halli müşkül iş, zor mesele, muammâ: Bu ukdeyi kim halledebilir? **3.** mec. İnsanın çok arzu edip de erişemediği iş ki, fikir ve kalbinde bir düğüm gibi kalır: Bu, bana bir ukde oldu. **4.** (anatomi) Sinirlerin toplanıp yumak olmasından ibâret olan bez ve yumru. **Ukde-i lisân** = Dilde bir düğüm varmış gibi serbest konuşamama, kekeleme.

UKDE-KÜŞÂ (i. F., Ar. ukde = müşkül, Fars. küşâden = açmak). Müşkülleri halleden.

UKHUVAN (i. A.). Papatya.

UKM (i. A.). Kısırlık, erkek veya kadının çocuğu olmaması.

UKNÛM (i. A.) (c. ekânîm). Asıl, zât, unsûr. bk. Ekanîm.

UKR (i. A.). **1.** Kısırlık, doğurmaz kadın veya dişi hayvanın hâli. mec. **2.** Netice, fayda vermeyiş.

UKÛBET (ka ile) (i. A.) (c. ukubât). **1.** Ceza. **2.** Eziyet, azab, işkence.

UKÛBETLİ (ka ile) (i.). Eziyetli, azaplı.

UKÛD (ka ile) (i. A. c.) (m. ad.). Akdler. bk. Akd.

UKÛL (ka ile) (i. A. c.) (m. akıl). Akıllar. bk. Akıl.

ÛLÂ (i. A.) («evvel» in müennesidir). Birinci. **Rütbe-i ûlâ** = Eskiden mülkî bir pâye, rütbe.

ULAH (hi.). Eflâklı Romen.

ULAHÇA (hi.). Romence.

ULAK (i.). Tatar, postacı. **El-ulağı** = Yardımcı.

ULAM (i.). Takım, bölük. **Ulam ulam** = Takım takım.

ULAMA (i.). **1.** Birbirine bağlı, ulaştırma, zencirleme, Ar. vasl. **2.** Eklenip uzatılacak (kelime). **Ulamayonca** = Yerde sürünerek açılan yonca çeşidi.

ULAMAK (f.). **1.** Bitiştirmek, kavuşturmak, bağlamak. **2.** Dolayarak bağlamak, sarmak.

ULAN (i.) (oğlan'dan argo). Pek kaba bir hitap sözü.

ULANMA (i.). Zencirleme uzanma.

ULANMAK (f.). Bitişmek, Osm. muttasıl olmak, tesellül etmek, birbirine zencirleme sarılıp uzanmak.

ULAŞ (i.). Bitişme, bitişiklik.

ULAŞIK (i.). **1.** Bitişik. **2.** Yetişmiş.

ULAŞMAK (f.). **1.** Bitişmek. **2.** Erişmek, vâsıl olmak. **3.** Görüşmek, kavuşmak.

ULAŞTIRI (i.). Bitişik olarak.

ULAŞTIRMA (i.). **1.** Ulaştırmak işi. **2.** Haberlerin, malların ulaşmasını temin eden, işlerin ve vasıtaların bütünü, münakalât.

ULAŞTIRMAK (f.). **1.** Bitiştirmek. **2.** Görüştürmek, kavuşturmak: Allah, sevdiklerinize ulaştırsın.

ULATMAK (f. «ulamak» tan). (çözülen bezi) Tarağa geçirmek: Bezi ulatmak.

ULAYICI (i.). İpeği çekip çile yapan işçi.

ULEMÂ (i. A. c.) (m. âlim). **1.** Âlimler, bilginler. bk. Âlim. **2.** Osmanlı devrinde yüksek din, hukuk ve ilim adamları.

ULU (i.) (aslı: uluğ). Büyük, iri, Ar. azîm, kebîr, Fars. büzürg: Ulu dağ, ulu adam. **Ulu orta** = Açıktan açığa.

ULÛ (i. A. c.) (m. yoktur). Sahipler. **Ulû'l-emr** = Emir sahipleri. İslâm hukukunda halîfe ve onun namına hükmedenler.

ULÛF (i. A. c.) (m. elf). Elfler, binler. bk. Elf.

ULÛFE (i.). Asker, yeniçeri maaşı.

ULÛFECİ (i.). Eski bir sınıf Osmanlı süvari askeri (yanlış olarak «ulûfeciyân» suretinde cem'ini de kullanırlardı).

ULÛFELİ (i.). Maaşlı, ulûfe sahibi asker (ler).

ULÛHİYYET (i. A. «İlâh» tan). Tanrılık.

ULULAMAK (f. «ulu» dan). Ulu göstermek, pek fazla saygıda bulunmak.

ULULANMAK (f.). Büyüklük taslamak, kibir satmak.

ULULUK (i.). Büyüklük, azamet.

ULÛM (i. A. c.) (m. ilm). İlimler, bilgiler. bk İlim. **Talebe-i ulûm** = Eskiden medrese okuyan kimseler.

ULUMAK (f.). (köpek) Uzun bir sesle ağlarcasına ürümek.

ULÛM-İ AKLİYYE (i.). Aklî ilimler, müsbet ilimler, fen.

ULÛM-İ DÎNİYYE (i.). Dinî ilimler: Hadîs, tefsîr, kelâm vs.

ULÛM-İ NAKLİYYE (i.). Naklî, edebî ilimler. Müsbet ilim sayılmayan bilgiler.

ULUORTA (i.). Aslını bilmeden, düşünüp danışmadan.

ULUS (i.). Eski Türkler'de bir toplum. Oymakların (kabîle) birleşmesine il (aşîret), illerin birleşmesine ulus denirdi: Cuci Ulusu, Çağatay Ulusu (şimdi «millet» mânâsına kullanılıyorsa da bu mânâsı uydurmadır).

ULUSAL (i.) (uyd. k.). Millî.

ULUSALLAŞTIRMAK (f.) (uyd. k.). Millîleştirmek.

ULUSÇULUK (i.). Milliyetçilik.

ULUSLARARASI (i.). Birçok ulusları ilgilendiren, milletlerarası, beynelmilel.

ULUŞMAK (f.). (köpekler) Birlikte ulumak.

ULÜVV (i. A.). Yükseklik, büyüklük: Ulüvv-i mertebe. **Ulüvv-i cenâb** = Âlî-cenablık, cömertlik, yüksek karakter. **Ulüvv-i şân** = Şan ve şeref. **Ulüvv-i himmet** = Himmet ve gayret büyüklüğü.

ULVÂN (i. A.). Övünme.

ULVÎ (i. A.) (mü. ulviyye). **1.** Yüksek, yüce. **2.** Göğe, mânevî ve rûhânî bir şeye ait.

ULVİYYÂT (i. A. c.). Ulvî şeyler.

ULVİYYET (i. A.). **1.** Yükseklik. **2.** Mâneviyet, ruhâniyet.

ULYÂ (i. A.). Pek yüce, en yüce.

UMACI, UMMACI (i.). Küçük çocukları korkutmak için uydurulmuş hayâlî varlık.

UMDE (i. A.). **1.** Dayanacak, itimad edilecek şey, dayak, destek. **2.** Güvenilecek yer. **3.** Prensip.

UMDURMAK (f.). Ümid ettirmek, ümide düşürmek.

UMK (i. A.). Derinlik, kuyu, deniz ve hendek gibi bir şeyin yüzeyden aşağıya doğru derinliği.

UMKAN (i. A.). Derinlikçe.

UMMA (i.). **1.** Ümit, emel. **2.** Bekleme. **3.** İnanma, zan.

UMMADIK (i.). Umulmayan.

UMMAK (f.). **1.** Ümit etmek. **2.** Beklemek. **3.** İnanmak, sanmak, zannetmek: Ummam ki, bugün gelsin.

UMMÂL (i. A. c.) (m. âmil). İdare memurları.

UMMÂN (hi. A. coğrafya). **1.** Güneydoğu Arabistan'da bir ülke ve devlet. **2.** Hind Okyanusu'nun Arabistan yarımadasının güneyini örten parçası olan deniz. **3.** Deniz, büyük deniz, okyanus.

UMRÂN (i. A.) (yanlış olarak «imrân» da kullanılır). **1.** Mâmurluk, bayındırlık. **2.** Medeniyet, refah.

UMRÂNÎ (i. A.) (mü. umrâniyye). Mâmûrluğa, bayındırlığa, medeniyete ait.

UMRE (i. A.). Hac mevsimi dışında Kâbe'yi ziyaret.

UMULMAK (f.). **1.** Ümit olunmak. **2.** Beklentilmek: Umulmayan bir yerden geldi.

UMUM (UMÛM) (i. A.). **1.** Umumî olma, umûmîlik, herkes ait olma, zıddı: husûs. **2.** Bütün insanlar, bütün halk, Ar. âmme, nâs: Umum için açılmış mektep. **3.** Hep, bütün, cümle: Umum âlem bilir. **Bi'l-umûm** = Umumiyet üzre.

UMÛMEN (i. A.). Bütün, hep, umumiyet üzere.

UMÛMET (i. A.). Amcalık.

UMUMÎ (UMÛMÎ) (mü umûmiyye). Umuma ait. **Târîh-i umumî** = Dünya tarihi. **Harb-i Umûmî** = Birinci Dünya Savaşı.

UMUMİYET (UMÛMİYYET) (i.) (Türkler'in yaptığı bir Ar. kelimedir). Umumîlik.

UMUNMAK (f.). Ümide düşmek.

UMÛR (i. A. c.) (m. emr) (T. m.). **1.** Emirler. **2.** Ehemmiyet verilen iş, vazife. **Ne umûrun?** = Ne vazifen? Nene lâzım?

UMÛR-ÂŞNÂ (i. F.) (c. umûr-âşnâyân). İş bilir.

UMÛR-DÎDE (i. F.) (c. umûr-dîdegân). İş görmüş, tecrübeli, görmüş geçirmiş.

UMURSAMAK (f.). Umur etmek, aldırış etmek, önem vermek.

UMURSANMAK (f.). Vazife edinmek, ehemmiyet vermek: İşi anlattımsa da, hiç umursanmadı.

UMUT (i.). Ümit. bk. Ümit.

UN (i.). Övütülmüş toz hâlinde tahıl vesaire: Buğday, arpa, pirinç, patates unu. mec. Pek ince dövülmüş şey: En ufak. **Unkapanı** = **1.** Un çekilen ve satılan yer, un gümrüğü. **2.** İstanbul'da bir semt.

UNCU (i.). Un taciri.

UNF (i. A.). Şiddet, sertlik, kabalık: Unf ile muamele etmek, cevap vermek.

UNFEN (i. A.). Unf ile, şiddet ve kabalıkla.

UNFÎ (i. A.) (mü. unfiyye). Şiddetli, sert.

UNFUVÂN (i. A.). Gençlik ve güzelliğin başlangıcı ve en parlak devri, tazelik, güzellik, dinçlik.

UNK (i. A.) (c. ânâk). Boyun, gerdan.

UNKUD (ka uzun) (i. A.) (c. anâkıd). Salkım.

UNLAMAK (f.). Una bulamak, üstüne un serpmek veya una batırmak.

UNLU (i.). Undan yapılmış veya una bulanmış.

UNLUK (i.). Un konulan yer, un anbarı. **Unluksıçanı** = Pis, lekeli adam.

UNMAK (f.). **1.** İyi olmak, geçmek, şifâ bulmak. **2.** Islah olunmak.

UNNÂB (i. A.) (T. halk dilinde: hünnab). Kabuğu kırmızı ve çekirdeği pek sert bir cins küçük meyve, çiğde.

UNNÂBİYE (i. A. botanik). **Fasîle-i unnâbiyye** = Unnâb ağacı çeşitlerinden ağaçlar.

UNSUR (i. A.) (c. anâsır). **1.** Basit cisim, esas, aslî, madde, asıl. **Anâsır-ı erbaa** = Eskilerin basit cisim sandıkları toprak, su, ateş ve hava. **2.** Bir bütünden ayrılan kısım.

UNULMAK (f.). Herhangi biri unmak: Bu hastalıktan kolay unulmaz.

UNUTKAN (i.). Çok unutan, unutucu: Unutkan adamdır, unutkan tabiati vardır.

UNUTMA (i.). Unutma işi, Ar. nisyân, Fars. ferâmûş.

UNUTMAK (f.). **1.** Hatırından çıkmak: Bugün oraya gideceğimi unuttum. **2.** Geçmek, affetmek, anmamak: Kendisinden gördüğüm haksızlıkları unuttum. **3.** İhmal ve müsamaha etmek: Vazifesini unutur adam değildir.

UNUTTURMAK (f.). **1.** Unutmasına sebep olmak, Osm. nisyana sebep olmak: Oyuna olan merakı kendisine vazifesini unutturuyor. **2.** Daha büyük acı gelip ondan evvelkinin unutulmasını mucip olmak: Oğlunun vefatı, babasını unutturdu. **3.** Affettirmek, affına sebep olmak: Bana sonradan etmiş olduğu iyilikler evvelki davranışlarını unutturdu.

UNUTULMAK (f.). Hatırdan çıkmak, çıkarılmak: İyi öğrenilen ders kolay unutulmaz; sizin iyiliğiniz unutulur mu?

UNVAN (UNVÂN) (i.). **1.** Başlık, bir yazının veya kitabın adı. **2.** Bir şahsa yazılan yazıda o şahsın adı dışında mevki ve makamını veya rütbe ve derecesini, şöhret ve lakabını belirten kelime. **3.** Kazanılmış ad, mahlas: Onun unvanı koçtur.

UNVANLI (i.). **1.** Bir unvanı olan. **2.** Unvan satan, övünen.

UP (e.). «U» ile başlayan bazı sıfatların başına konan mübalağa edatıdır. **Up-uzun** = Pek uzun.

UR (i.). İnsan vücudunun çeşitli yerlerinde çıkabilen çıbansız ve iltihapsız şiş, tümsek. **Ağaç uru** = Ağaçlardaki tümsek.

URA (i.). Vuracak gibi hazır olma (Avrupalılar'ın «hurra» sı da buradan gelir).

URA, ÜRA (i). Hudut nişanı, sınır belirtmek için yükseltilen tepe.

URAGAN (i. Karaib dilinden) (coğrafya). Birkaç kasırganın karşılaşmasıyle meydana gelen fırtına.

URANUS (i. Y. astronomi). Güneşten uzaklık itibariyle yedinci gezegen.

URANYUM (i. Y.). U senbolüyle gösterilen radyoaktif bir eleman.

URBÂN (i. A. c.) (müfredi yoktur). Çöl Arapları, Arap bedevîleri.

UREFÂ (i. A. c.) (m. arîf). bk. Arîf.

URGAN (i.). Kalın ip, ince halat.

URGANCI (i.). Urgan denilen ince halatları, yani kalın ipleri yapıp satan işçi.

URLANMAK (f.). Şişip ur olmak, tümsek hâline geçmek, ur çıkarmak.

URLU (i.). Bedenin bir tarafında bir uru, yani şiş ve tümseği olan.

URMAK (i.) (eskimiştir). Vurmak.

URUBA, URBA (i. İ.). Elbise.

URÛC (i. A.). Yukarı çekilme, çıkma, yükselme, binme: Hz. Îsâ'nın göğe urûcu.

URÛK (i. A. c.) (m. ırk). Irklar. bk. Irk.

URUM bk. Rum.

URVE (i. A.). Kova, desti vesaire kulpu.

URYÂN bk. Üryân.

US (i.). **1.** Akıl, zekâ. **2.** Edeb, terbiye, ahlâk. **3.** Yavaşlık, uysallık. **Us bahası** = Akılsızlıkla yapılan bir hareketin neticesi olarak çekilen ziyan ki, ilerisi için bir tecrübe teşkil eder.

USAN (i.). Bıkıntı, bezginlik.

USANÇ (i.). Bıkma, bezme, bezginlik.

USANDIRICI (i.). Bıktıran, bezdiren.

USANDIRMAK (f.). Bıktırmak, bezdirmek.

USANILMAK (f.). Bıkılmak.

USANMAK (f.). Bıkmak, bezmek.

USÂRE (i. A.). Sıkılan meyve vesaireden çıkan su, öz.

USÂT (i. A. c.) (m. âsî). Âsîler. bk. Âsî.

USKUMRU (i. R.). Lüferden küçük, eti lezzetli, sularımızda bol bulunan bir balık. Kurutulmuşuna «çiroz» denir (scomber scombrus).

USKUR (i. İng.). Pervane, vapur pervanesi.

USKURU (i. İng. screu). Civata ve somunlardaki yiv.

USKUTA (i. Flamanca). Yelkenleri açmak ve zaptetmek için alt köşelerine bağlanan donanım.

USLANDIRMAK (f.). Aklını başına getirtmek.

USLANMAK (f.). **1.** Akıl öğrenmek, akıllanmak. **2.** Edeb ve terbiye öğrenmek, terbiye olmak. **3.** Yavaşlık ve uysallık kazanmak, yumuşamak: O çocuğun bu kadar uslanacağı umulmazdı.

USLATMAK (f.). **1.** Akıl öğretmek, akıllandırmak. **2.** Terbiye etmek. **3.** Yumuşatmak.

USLU (i.). **1.** Akıllı, zekî. **2.** Terbiyeli, edebli. **3.** Yavaş, uysal, yaramaz mukabili: Uslu çocuk. **Uslu durmak** = Rahat oturmak, yaramazlık etmemek.

USLUCA (i.). Oldukça akıllı ve terbiyeli.

USLULUK (i.). Terbiye, uysallık, yavaşlık.

USR (i. A.). Güçlük, müşkülât, zor iş, zıddı: yüsr.

USRET (i. A.). **1.** Zor, güçlük, zahmet. **2.** Zarûret, darlık, sıkıntı. (tıp) **Usret-i bel'** = Yutkunamama. **Usret-i bevl** = Sidik zoru. **Usret-i teneffüs** = Nefes darlığı. **Usret-i hayz** = Kadınların muntazam âdet görmemesi. **Usret-i hazm** = Hazımsızlık.

USTA (i.) (Fars. üstâd'dan). **1.** Bir sanatta mahâret sahibi, çıraklıktan çıkıp kendi başına çalışan işçi: Dülger, marangoz, duvarcı, yorgancı ustası. **2.** (eskiden) Hizmetçi kadınların ve câriyelerin başı, eskisi. **3.** Bir yerin gedikli hizmetkârı: Börekçi ustası. **4.** Sanat ustası, üstat: Ustam bana böyle öğretti. Nakış, piyano ustası. **5.** Yeniçeriler'de yüzbaşı derecesinde subay. **6.** Sanatta mâhir, sanatını mükemmel şekilde bilir: Usta oldu, usta çıktı. **7.** Çok bilir, tecrübesi fazla, aldanmaz: Artık bu işlerde usta olduk.

USTABAŞI (i.). Emrinde birkaç usta çalıştıran usta.

USTALIK (i.). **1.** Sanatkârlık, esnaflık. **2.** Kendi başına işleyebilen sanatkârın hâli. **3.** (eskiden) Hizmetçi, câriye vesaire başlarının hâli. **4.** Maharet, tecrübe: O adamın ustalığı inkâr olunamaz. **5.** Maharet eseri, ince sanat, mükemmellik: Bu işte büyük bir ustalık vardır.

USTALIKLI (i.). **1.** Ustalıkla yapılmış, mârifetli: Ustalıklı iştir. **2.** Hileyle düşünülmüş: Ustalıklı bir dolap kurmuşlar.

USTUNC (i.). (cerrahlık). Operatörlük takımı ve bunların mahfazası.

USTURA (i. F. «estere» den). Tıraş etmeye mahsus berber âleti. **Ustura vurmak, çekmek** = Ustra ile tıraş etmek.

USTURLAB (i. A.) (Yunanca'dan). Vaktiyle gök cisimlerinin yüksekliğini ölçen bir astronomi âleti.

USTURPA (i. İng.: storp). **1.** Gemilerde silip süpürmekte kullanılan kaba keten ve kenevir yahut bozuk halat parçası. **2.** Bir ince halatın bir ucuna uzun bir kurşun parçası bağlayarak yapılan vurucu âlet ki, eskiden ekseriya tulumbacılar kullanırdı.

USTURUPLU (i.). Ustalıkla, tertipli bir şekilde.

USUL (USÛL) (i. A. c.) (m. asl). **1.** Bir ilim ve fennin metodu, metod bilgisi: Usûl-i fıkh, tarih usûlü. **2.** Bir ilmin başlangıç bahisleri: Usûl-i hendese. **3.** Tertib, düzen, nizam, kaide: Çalışmanın usul ve erkânı. **4.** Üslûb, tarz, yol: Onun usûlü budur; bu usûl ile. **5.** Yavaşlık, nazik tavır: Usûlünce yerinden kaldırdı. **6.** (musiki) Ritm, bir musiki eserinin ölçüsü: Sofyân, çenber, vals, bolero usûlü.

USULCACIK, USULLACIK, USULLA (i.). Yavaş ve belli etmeden veya ortalığı karıştırmadan.

USÛLÎ (i. A.) (mü. usûliyye). Bir ilim ve fennin usûlüne uygun, usûle ait.

USÛLİYYÛN (i. A. c.). **1.** Usûl-i fıkh ve usûl-i hadîs bilginleri. **2.** Bir tıp ekolü mensupları, Fr. méthodistes.

USÛLSÜZ (i.). **1.** Tertib ve nizama aykırı, nizamsız. **2.** (musiki). Ölçüsüz veya usûlü, ölçüsü bozuk musiki eseri.

USUL USUL (i.). Yavaş yavaş, ağır ağır.

UŞAK (i.) (Eski Türkçe'de «uşağ», «ufak» ve «küçük» demek olup «uşatmak», «uşalmak» gibi fiilleri de vardır). **1.** Çocuk, Ar. tıfl (bu mânâ ile İstanbul'da kullanılmaz). **2.** Delikanlı, genç: Rumeli, Anadolu uşağı. **3.** Erkek hizmetkâr: Uşak bulmak, kullanmak; uşak odası. **Uşakkapan** = Ufak çocukları kaldıran akbaba.

UŞAKLIK (i.). Uşağın işi ve hâli (mec. aşağılayıcı mânâda da kullanılır).

Uskumru

Ut

UŞKUN, AŞKIN (i.). Keçikulağı da denilen bitki.

UŞŞÂK (ka ile) (i. A. c.) (m. âşık). Âşıklar. bk. Âşık.

UŞŞAK (i. A.) (musiki). Türk musikisinde bir basit makam. Dügâh (lâ) perdesinde kalır.

UŞŞAK DÖRTLÜSÜ (i. A.). Türk musikisinde basit makamlarda kullanılan 6 dörtlüden biri.

UT bk. Ud.

UTAN (.). Hayâ, mahcupluk, utanma (eskimiştir).

UTANACAK (i.). **1.** Utanabilir: Hiç utanacak adama benziyor mu? O, utanacak adam değildir. **2.** Utandıran: Utanacak bir iş yapmadım. **3.** Kendisinden utanılır, karşısında dikkatli bulunulması gereken, yabancı: İçimizde utanacak kimse yoktur.

UTANÇ (i.). Mahcupluk. bk. Utanma.

UTANDIRMAK (f.). **1.** Başkasının utanmasına sebep olmak, mahcupluk vermek: Çocuğu utandırmayınız. **2.** Utandırıcı olacak bir söz söylemek veya iş yapmak: O işinize aracılık edeyim ama sonra beni utandırmayasınız. **3.** Büyük iyilik etmek, ikrâm ve ihsâniyle mahcub etmek: İyiliğinizle bizi utandırdınız.

UTANGAÇ (i.). Çok utanan, Ar. mahcup, Fars. şermende: Pek utangaç çocuk.

UTANGAÇLIK (i.). Çabuk utanan adamın hâli, mahcupluk.

UTANGAN (i.). Utanan, mahcup.

UTANIK (i.). Utangaç, mahcup.

UTANIKLIK (i.). Utangaçlık, mahcupluk.

UTANIŞ (i.). Utanmak işi ve tarzı, mahcupluk, Fars. şerm: Bu ne utanıştır?

UTANMA (i.). Utanış.

UTANMAK (f.) (aslı «ateş» demek olan «ot» tan otanmak»). Bir kötü iş veya sözden veyahut sebebsiz kızarmak, mahcûb olmak: Yanına çıkmaya utandım; o sözü söylemeye utanmaz mısın? İnsan hakkını istemekten utanır mı? Utanacak bir şey söylemedim; çocuktur, utanıyor.

UTANMAZ (i.). Utanması olmayan adam, arsız, hayâsız, küstah.

UTÂRİD (i. A.). Güneş'e en yakın gezegen, Merkür, Yun. Hermes.

UTEKA (ka uzun) (i. A. c.) (m. atîk). Eskiler, atîkler. bk. Atîk.

UTOPYA, ÜTOPYA (i. Y. felsefe). Gerçekleştirilmesi imkânsız tasarı veya düşünce.

UTOPYACI (i.). Utopyalara kapılan.

UVDURMAK (f.). Uvmak işini yaptırmak.

UVERTÜR (i. Fr. musiki). Operada perde açılmadan önce orkestranın çaldığı parça.

UVMAK (f.). **1.** Bir şeyin üzerinde basa basa el gezdirmek. **2.** Bir şey sürterek temizlemek.

UVULMAK (f.). Uvmak işine konu olmak.

UVUŞTURMAK (f.). İki şeyi birbirine sürterek uvmak.

UYANDIRICI (i.). Uykuyu kaçıran, ikaz eden, Ar. münebbih.

UYANDIRMA (i.). Uyandırmak işi.

UYANDIRMAK (f.). **1.** Uykudan kaldırmak: Beni yarın erkenden uyandırın. **2.** mec. Gafletten kurtarmak: Bu mânâlı söz beni uyandırdı. **3.** Cehâletten kurtarmak: Eğitim yoluyla halkı uyandırmaya gayret etmeli. **4.** Parlatmak, tutuşturmak, yakmak: Şu ateşi, şu mumları uyandırın. **5.** İmâr etmek, mâmur bir hâle getirmek, şenlendirmek: Şu camii uyandırsak (bu mânâsı eskimiştir).

UYANIK (i.). **1.** Uyumayan: Geceyarısı ben uyanıktım. **2.** mec. Gözüaçık, zeki: Pek uyanık bir çocuğa benziyor. **3.** Cehaletten kurtulmuş olan: Oranın ahalisi uyanıktır.

UYANIKLIK (i.). **1.** Uyumayan adamın hâli. **2.** Zekâ. **3.** Gafletin zıddı, ileriyi görüş.

UYANMA, UYANIŞ (i.). Uyanmak işi.

UYANMAK (f.). **1.** Uykudan kalkmak, uyku kaçmak: Bu sabah pek erken uyandım. **2.** mec. Gaflet uykusundan kurtulmak, göz açmak. **3.** Cehâletten kurtulmak. **4.** (botanik) Canlanıp sürmeye başlamak: O yağmurdan sonra çayırlar uyandı. **5.** Şenlenmek, mâmûr olmak, açılmak: Orada ve son zamanda büyük bir bina uyandı (bu mânâsı eskimiştir).

UYAR (i. «uymak» tan). **1.** Uyması ve uydurulması mümkün: Uyar iş değildir. **2.** Benzer, örnek: Bunun uyarı, buna uyar yoktur.

UYARILMAK (f.). **1.** Uyandırılmak. **2.** Uyarma işine konu olmak.

UYARMAK (f.). **1.** Uyandırmak. **2.** Birinin dikkatini bir şey üzerine çekmek, ihtarda bulunmak, ikaz etmek. **3.** Vücudun bir organını, dıştan bir tesirle çalışmaya zorlamak, tenbih etmek.

UYDU (i. astronomi) (uyd. k.). Bir gök cisminin çekiminde bulunarak onun çevresinde dolanan daha küçük bir gök cismi, peyk.

UYDURMA (i.). Uydurmak işi: Uydurulmuş, düzenlenmiş, asılsız, yalan: Uydurma bir hikâye. bk. Uydurmak.

UYDURMAK (f.). **1.** Tatbik etmek, uygun getirmek: Ceketi vücuda uydurmalı. **2.** Düzeltmek, tesviye etmek, yoluna koymak: İşleri uydurup sonra rahat etmeli. **3.** Düzmek: Kendiliğinden birtakım haberler uydurmuş. **4.** İyi tesir bırakmıyacak şekilde elde etmek: Bu kitabı nereden uydurdunuz? **Ayak uydurmak** = Peşinden gitmek, birine ve bir şeye uymak. **Anahtar uydurmak** = Asıl anahtardan başka bir anahtarla kilidi açmak.

UYDURMASYON (i.) (argo). Uydurma anlamında Fransızca'ya benzetilerek uydurulmuş bir kelime.

UYDURUK (i.). Uydurma şey, Ar. sânia.

UYDURULMAK (f.). **1.** Tatbik edilmek: Bu mesele kanunun bu maddesine uydurulamaz. **2.** Tesviye edilmek, düzeltilmek: Bahçenin her tarafı uydurulup sonra istenen şeyler dikilmelidir. **3.** İcat edilmek, düzülmek: Bu haber uydurulmuş bir şeye benziyor.

UYGAR (i.) (uyd. k.). Medenî.

UYGARLIK (i.) (uyd. k.). Medeniyet.

UYGU (i.) (musiki). (armonide) Akor.

UYGULAMAK (f.) (y. k.). Tatbik etmek.

UYGUN (i. «uymak» tan). **1.** Uyar, muvafık, mutabık, tâbî: Efendisine uygun uşak. **2.** Münâsip, lâyık: Pek uygun bir iştir. **3.** Ucuz, ehven: Uygun bir fiyatla almalı.

UYGUNLUK (i.). Münasebet, lâyık olma.

UYGUNSUZ (i.). **1.** Uymaz: Bana uygunsuz geliyor. **2.** Lâyık ve münasip olmayan: Uygunsuz bir iştir. **3.** Kötü harekette bulunan, terbiyesiz: Uygunsuz bir adam. **4.** Yoldan çıkmış: Uygunsuz kadın.

UYGUNSUZLUK (i.). **1.** Uymazlık. **2.** Münasebetsizlik, uygun olmayan iş ve hareket. **3.** Kötü hareket, kötü muamele, yaramazlık: Bu adamın uygunsuzluğu mâlûm.

UYKU (i. «uyumak» tan). **1.** İnsan ve birçok hayvanlara her gün ve bilhassa geceleri gelen tabiî uyuşukluk hâli, Ar. nevm, Fars. hâb: Uyku uyumak. **2.** mec. Gaflet, basiretsizlik, ileriyi görememe. **3.** Cehalet, bilmezlik: Çinliler uykudaydılar. **Uyku açılmak** = Uyku sersemliği gitmek. **Uyku basmak** = Uyku hâli gelmek, istemeksizin uyumak. **Uyku dağılmak, kaçmak** = Uyku arzusu dağılıp artık uyuyamamak. **Uyku kestirmek** = Biraz uyuyarak uykuyu defetmek. **Uykuya dalmak** = Derin uyumak. mec. **Gaflet uykusuna dalmak; uykuya varmak** = Uyumak. **Uykudan kalkmak** = Uyanmak.

UYKUCU (i.). Uykuyu çok seven, çok uyuyan.

UYKULUK (i.). **1.** Kundaktaki yavrunun avucunda biriken pürüz. **2.** Kuzunun gırtlağında bulunan irice bezler.

UYKULU UYKULU (i.). Uyku sersemliği üzerinde iken.

UYKUSUZ (i.). Uyumayan, uyuyamamış: Uykusuzum; bu gece uykusuz kaldım.

UYKUSUZLUK (i.). Uyumama, uyuyamama: Uykusuzluk adamı sersem eder.

UYLUK, OYLUK (i.). Dizden kalçaya kadar olan kemik.

UYMAK (f.). **1.** Arkasından gitmek, tâbî olmak: Namazda imama uymak. **2.** Muvafakat etmek, muvafık gelmek, muhalefet etmemek: Kimseye uymaz acaip bir adamdır. **3.** Münasebetli ve uygun olmak, benzemek, birbirini tutmak: Astar yüze uymalıdır. **4.** Yakışmak, gelmek: Bu ceket bana uymaz. **5.** Kararlaşmak, neticeye varmak: O iş uymadı; pazarlık uydu mu? **6.** Tam gelmek, muvafık olmak: Anahtar kilide, kapak tencereye uymalıdır.

UYRUK (i.) (uyd. k.). Bir devletin tâbiiyetinde bulunan kimse, tab'a.

UYSAL (i.). Herkese uyan, herkesin fikrine tâbî olup muhalefet etmeyen ve kendine mahsus fikri olmayan veya kendi fikrini belirtmeyen.

UYSALLIK (i.). Uysal olma hâli.

UYÛB (i. A. c.) (m. ayb). Ayıplar. bk. Ayıp.

UYUKLAMAK (f.) (aslı: «uykulamak» olsa gerektir). Pineklemek: Ayakta uyuklayıp duruyor.

UYUM (i.). Uyma, âhenk.

UYUMA (i.). Uyumak işi. bk. Uyumak.

UYUMAK (f.). Uykuya varmak, uykuda olmak: Çocuk uyudu; siz geldiğinizde ben uyuyordum. mec. **1.** Gafil olmak, gaflet uykusunda bulunmak: Herkes ilerliyor biz uyuyoruz. **2.** (iş) Geri kalmak, tehir olunmak.

UYÛN (i. A. c.) (m. ayn). Aynlar, gözler. bk. Ayn.

UYUNMAK (f.). Uykuya varılmak: Burada uyunmaz.

UYUR (i.). **1.** Uyuyan, Ar. nâim. **2.** Sâkin, durgun: Uyur su, uyur ırmak.

UYURGEZER (i.). Uykusunda kalkıp

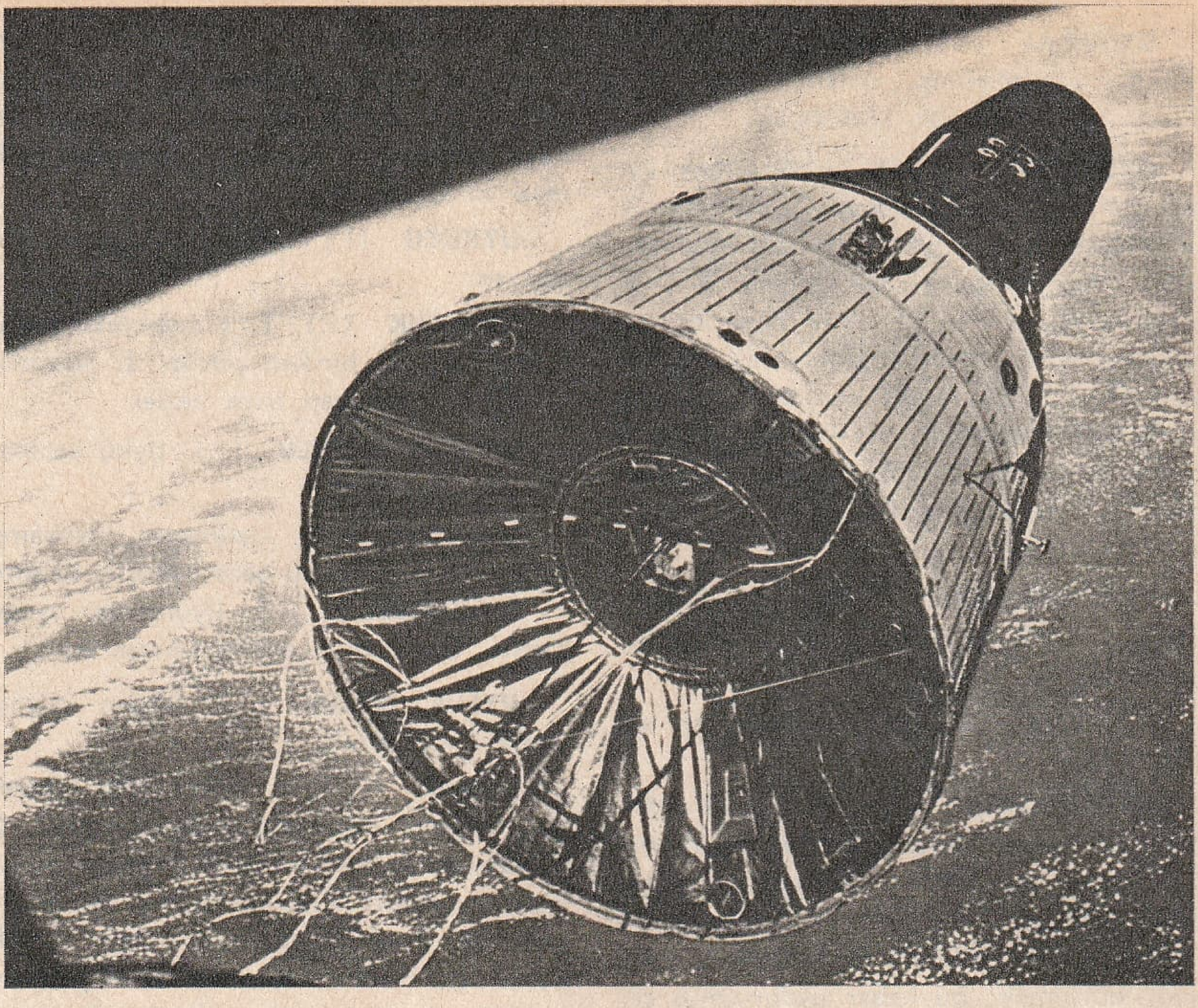

Uzayın sonsuz boşluğu içinde bir uzay aracı

uyur hâlde dolaşan ruh hastası, somnanbül, Ar. sâirfi'l-menâm.

UYUŞMA (i.). Uyuşmak işi.

UYUŞMAK (f.). **1.** Hissi iptal olunmak, duymaz olmak, karıncalanmak: Ayağım uyuştu. **2.** mec. Tenbellik ve gevşekliğe uğramak: Uyuşup kaldım. **3.** Anlaşmak.

UYUŞMAZLIK (i.). Düşünce ve fikirlerin birbirine uymaması, anlaşmazlık.

UYUŞTURMAK (f.). **1.** Hissi iptal ederek duymaz hâle getirmek: Ağrıyan yeri biraz eter sürerek uyuşturdum. **2.** Uyuşup anlaşmasını sağlamak.

UYUŞTURUCU (i.). Hissi iptal ederek duymaz bir hâle getiren: Afyon uyuşturucu ilâçların biridir.

UYUŞTURULMAK (f.). Hissi iptal edilerek duymaz bir hâle getirilmek: Ağrıyan yer, birtakım ilâçlar sürülerek uyuşturulabilir.

UYUŞUK (i.). **1.** Hissi iptal edilerek duymaz bir hâle gelmiş: Ayağım uyuşuktur. **2.** mec. Tenbel, ağır hareketli.

UYUŞUKLUK (i.). Hissin iptal olunmasiyle duymaz bir hâlde bulunma, hissizlik hâli: Ayağında uyuşukluk vardır. mec. Tenbellik, gevşeklik.

UYUTMA (i.). Uyutmak işi. bk. Uyutmak.

UYUTMAK (f.). **1.** Uykuya yatırmak, uyku getirmek: Çocuğu uyuttun mu? **2.** Usandırmak, can sıkmak: Birtakım uzun hikâyelerle beni uyuttu. **3.** Aldatmak, kandırmak. **4.** (bir işi) Uzun müddet sürüncemede bırakmak: Bizim işi büsbütün uyuttular. **5.** Manyetizma veya kloroform vs. ile hissi iptal edip bayıltmak: Kendisini uyutmadan ameliyat yaptılar.

UYUTUCU (i.). Uyku getiren, uyku veren, Ar. münevvim: Uyutucu ilâç.

UYUZ (i.). **1.** Sarkop denilen ve örümcek soyundan gözle zorlukla görülecek kadar küçük olan bir böceğin, üstderinin altına girerek yaptığı kaşındırıcı bir deri hastalığı. **2.** Bu hastalığa tutulmuş kimse. **3.** mec. Beceriksiz, pısırık.

UZ (i.). **1.** İyi, yarar. **2.** Uygun, muvâfık. **3.** Yumuşak huylu, yavuz zıddı: Az olsun uz olsun çok olup yavuz olmasın. **4.** İyilik. **5.** Münasebet, uygunluk. **6.** Sulh, anlaşma: Uzlaşma.

UZADI (i.). Uzatma, Ar. temdîd, tatvîl. **Uzun uzadıya** = Pek uzun sürecek şekilde.

UZAK (i.). **1.** Zaman ve yere yakın olmayan, uzun süren: Arabistan buradan uzaktır; o vakitler artık uzaktır. **2.** Muhtemel olmayan, beklenmeyen, ihtimal dışı: O işi çok uzak görüyorum. **3.** Muhalif, uymaz, uyuşmaz: O adamın fikirleri bana uzaktır. **4.** Uzak yerde: Uzak oturuyor; benden uzak. **Uzak düşmek** = Birbirinden uzak bulunmak. Uzakta bir yer: Uzağa git-

mek, uzaktan gelmek. **Uzak akraba** = Birkaç kuşak önceden, öteden akraba. **Uzaktan bakmak** = Seyirci kalmak, müdahale etmemek, karışmamak.

UZAKÇA (i.). Az uzak.

UZAK GEÇKİ (i.) (musiki). Yakın bir makama değil, uzak bir makama yapılan geçki.

UZAKLAŞMA (i.). Uzaklaşmak işi. bk. Uzaklaşmak.

UZAKLAŞMAK (f.). **1.** Birbirinden ayrı düşmek: Uzaklaştık da görüşemiyoruz. **2.** Mâzide, geçmişte kalmak: O günler uzaklaştı.

UZAKLAŞTIRMAK (f.). **1.** Birbirinden ayrı düşürmek: Bu masaları biraz uzaklaştırmalı. **2.** Uzağa sürmek.

UZAKLIK (i.). **1.** Mesafe veya zamanca yakın olmayış: Çarşının uzaklığı sebebiyle bu ev bize gelmez. **2.** Fark, uymazlık: Bu iki mal arasında çok uzaklık vardır.

UZAK MAKAM (i. T. A.) (musiki). Bir makama nisbetle, dizi bakımından, yakın ve benzer olmayan makam.

UZAKTAN (i.). Alâka derecesi az olan.

UZAMA (i.). Uzamak işi. bk. Uzamak.

UZAMAK (f.). **1.** Uzun olmak, boyca gelişmek: Ağaçlar, saç, sakal uzamak. **2.** Zamanca daha uzun olmak, daha çok sürmek, Osm. imtidâd etmek: Günler hayli uzadı. **3.** Sürmek, sürüncemede kalmak: Bu iş çok uzadı. **4.** Sonraya kalmak: Bu yıl üzümün tatlılaşması çok uzadı.

UZANMA, UZANIŞ (i.). Uzanmak işi. bk. Uzanmak.

UZANMAK (f.). **1.** Uzun sürmek, boyuna gitmek: Bu dere ova boyunca uzanıyor. **2.** Yatıp vücudu uzatmak, gevşeyip upuzun yatmak: Minderin üzerine uzanmıştı. **3.** El uzatmak, almak niyetiyle tecavüz etmek: O, bizim çiftliğe de uzandı.

UZANTI (i.). Bazı şeylerin bir tarafında görülen uzanmış kısım, Ar. istitâle.

UZATILMAK (f.). Uzun sürdürülmek: Söz, iş çok uzatıldı.

UZATMA (i.). **1.** Uzatmak işi. **2.** Seslilerin uzun söylenişi. **Uzatma işareti** = Uzun okunacak sesliyi belirten işaret: ( ). **3.** Bir ucu kayığa bağlı olduğu halde denize bırakılarak kullanılan balık ağı.

UZATMAK (f.). **1.** Daha uzun yapmak, boyunu arttırmak: Yolu uzatmak. **2.** Sürmek, ilerletmek: Elini, ayağını, deyneği uzatmak. **3.** Koyuvermek, salıvermek, uzamada serbest bırakmak, kesmemek: Saç, sakal, tırnak uzatmak; ağaçları uzatmak. **4.** Sürdürmek; daha çok vakit devam ettirmek: İşi uzatmak. **5.** Lüzumsuz yere tafsilâtla uzun tutmak: Sözü uzatmak. **6.** Uzağa sürmek. **7.** Sonraya bırakmak, tehir etmek: Borcunu çok uzattı. **El uzatmak** = Gasb ve zaptetmek. **İpi uzatmak** = Serbest bırakmak, engel olmamak. **Çehre uzatmak** = Gücenik durmak. **Dil uzatmak** = Biri hakkında haddinden fazla söylemek. **Kameti uzatmak** = **1.** Serkeşlik etmek. **2.** Boş yere mesele çıkarmak: Artık uzatmıyalım. **3.** İddiayı pek ileriye götürmek: Artık sen uzattın.

UZATMALI (i.). Uzatılmış, sürdürülmüş bir iş: Uzatmalı çavuş.

UZAY (i.) (y. k.). Fezâ.

UZAYIŞ, UZAMA (i.). Uzamak işi. bk. Uzamak.

UZLAŞILMAK (f.). Anlaşılmak, sulh yapılmak: Uzlaşılacaksa şartları bilinmeli.

UZLAŞMA (i.). Uyuşma, muvafakat, sulh, anlaşma.

UZLAŞMAK (f.). Uyuşmak, muvafakat etmek, sulh yapmak.

UZLAŞTIRMAK (f.). Uyuşturmak, muvafakat ettirmek, barıştırmak.

UZLET (i.). Bir tarafa çekilip kendi kendine oturma, inzivâ.

UZLET-GÂH (i. F. A.). Çekilip oturulan yer, inzivâ yeri.

UZLET-GÜZÎN (i. F. A.). Uzleti kabûl edip bir tarafa çekilen.

UZLET-NİŞÎN (i. F. A.). İnzivâda oturan, münzevî.

UZMÂ (i.). **Sadâret-i uzmâ** = Sadrâzam makamı. bk. Âzam.

UZMAN (i.) (uyd. k.). Mütehassıs.

UZÛBET (i. A.). Tatlılık, şirinlik, lezzet, letâfet.

UZÛBET (i. A.). Bekârlık, ergenlik, evlenmeden yaşama.

UZUN (i. «uz» dan). **1.** Boyu çok olan: Uzun adam, uzun ağaç, uzun duvar, uzun tarla. **2.** Çok süren, devam eden: Uzun müddet, uzun gün, uzun ömür, uzun yol. **3.** Çabuk bitmeyen, tafsilâtlı, mufassal: Uzun iş, uzun söz. **4.** Çok, çok vakit: Uzun sürer; uzun söyleme. **Uzun uzadıya, uzun uzadiye** = Pek tafsilâtlı, Osm. arîz ve amîk. **Eli uzun** = **1.** Muktedir, nüfuzlu. **2.** Hırsız. **Uzun etmek** = **1.** Boş yere uzatmak, lüzumsuz olarak çok söylemek. **2.** Pek ileriye varmak, ileri iddiada bulunmak. **Uzun boylu** = Tafsilâtlı. **Uzun hayvan** = Yılan. **Uzun tutmak** = Çok sürecek veya pek mufassal ve büyük olacak surette baş-

lamak. **Uzun hava** = Türk halk musikisinde usulsüz söylenen parça.

UZUNBACAKLILAR (i. zooloji). Sulu yerlerde yaşayan uzun bacaklı kuşlar takımı.

UZUNCA (i.). Biraz veya fazlaca uzun, oldukça uzun.

UZUNKAFALI (i. anatomi). Kafatasının ön-arka ekseni, yan eksenine göre uzun olan, dolikosefal.

UZUNLUK (i.). **1.** Uzun olan şeyin hâli. **2.** Bir cismin boyu: Uzunluğuna, boyca, boyuna; zıddı: en.

UZUV (**UZV**) (i. A.) (c. âzâ). **1.** Vücut organlarının herbiri: El, ayak, göz, kulak, ciğer, mide gibi: İç uzuv, dış uzuv. **2.** (botanik) Bitkilerin bazı kısımları. bk. Âzâ.

UZVÎ (i. A.) (mü. uzviyye). Organa ait, âzâsı olan, hayata sahip olan, hayvânî veya nebâtî olan. **Kimyây-ı uzvî** = Organik kimya, zıddı: kimyây-ı mâdenî.

UZVİYET (**UZVİYYET**) (i. A.). Bir cismin uzvî olması.

UZZÂL (i. A.) (musiki). Türk musikisinde basit makamlardan biri. Dügâh (lâ) perdesinde kalır. **Uzzâl perdesi** = Türk musikisinde şimdi kullanılmayan bir perde adı.

■

Ü

Ü Türk alfabesinin 26. harfi.

ÜBEYD bk. Ubeyd.

ÜBÜVVET (i. A. «eb» den). Babalık.

ÜCRA (aslı: **UÇRAK**) (İstanbul şivesinde: **ÜCRÂ**) (i.). Pek uçta ve kenarda bulunan: Ücra bir yerdir (Arapça zanniyle hücrâ yazılması yanlıştır).

ÜCRET (i. A.) (c. ücûr, ücûrât). **1.** Emeğe karşı verilen para, hak, gündelik, maaş: Ücretli işler. **2.** Bir okula, otele ve benzer yerlere verilen para, kira. **3.** Posta, telgraf, demiryolu vesaireye verilen para: Ücreti verilmemiş bir mektup.

ÜCRETLİ (i.). Ücret karşılığında, ücretle olan, paralı.

ÜCRETSİZ (i.). Ücret alınmaksızın, parasız.

ÜÇ (si.). İkiden sonra olan sayı, 3, Ar. selâse, Fars. se: Üç kişi, üç gün, on üç 13, yirmi üç 23, yüz üç, üç yüz, üç bin. **Üç aylar** = Recep, şaban ve ramazan. **Üç aylık** = Üç ayda bir ve üç aya mahsus: Üç aylık hesap, üç aylık abone, üç aylık çocuk. (denizcilik) **Üç anbarlı** = Üç anbarı veya üç sıra top yeri olan eski savaş gemisi. **Üçte bir** = Bir şeyin bölündüğü üç kısım veya hissesinden biri, Ar. sülüs. **Üç kat** = Bir şeyin üç misli, üç o kadar olan: Bu tarla ötekinden üç kat büyüktür, onun üç katıdır. **Üç katlı** = Üç dereceli, üç tabakalı: Üç katlı bir ev. **Üç köşeli** = Üç köşesi olan şekil veya cisim, üçgen, Ar. müselles.

ÜÇER (si.). Her birine veya her defasında üç.

ÜÇGEN (i.). Uç uca konulmuş üç doğru parçasından yapılmış kapalı şekil ki, uçlu noktalarına tepe, doğru parçalarına kenar denir. **Dik üçgen** = Kenarlarından ikisi bir birine dikey olan üçgen. **Eşkenar üçgen** = Üç kenarı da birbirine eşit olan üçgen, Ar. müselles.

ÜÇGÜL (i.). Yaban yoncası, tirfil.

ÜÇ KÂĞITÇI (i.). **1.** Üç iskambil kâğıdı ile kumar oynayarak saf insanları kandıran dolandırıcı. **2.** mec. Hilekâr, düzenbâz, yalancı.

ÜÇLEME (i.) (musiki). 3 ses veya saz için yazılmış çoksesli eser.

ÜÇLEMEK (f.). **1.** Üçe erdirmek: Atları üçledim. **2.** Üçe bölmek. **3.** Üçe bükmek, üç kat etmek: Halatı üçlemek.

ÜÇLEŞMEK (f.). Üç sayısına erişmek: Onun çocukları üçleşti.

ÜÇLEŞTİRMEK (f.). Üçe eriştirmek: Siz bahçıvanları üçleştirmişsiniz.

ÜÇLETMEK bk. Üçleştirmek.

ÜÇLÜ (i.). **1.** Üç kısımdan yapılmış, üçe bölünmüş, Ar. sülâsî. **2.** İskambil kâğıtlarının üç beneklisi: Maçanın üçlüsü, ispatinin üçlüsü.

ÜÇLÜ (i.) (musiki). Aralarında üç ses bulunan iki nota veya art arda gelen üç notadan yapılmış dizi.

ÜÇLÜK (i.). **1.** Üç lira vesaire değerinde olan: Üçlük basma. **2.** Üç metre vesaire boyunda veya eninde olan: Üçlük direk. **3.** Üç şeyden yapılmış, üç kısma bölünmüş.

Çeşitli üçgenler

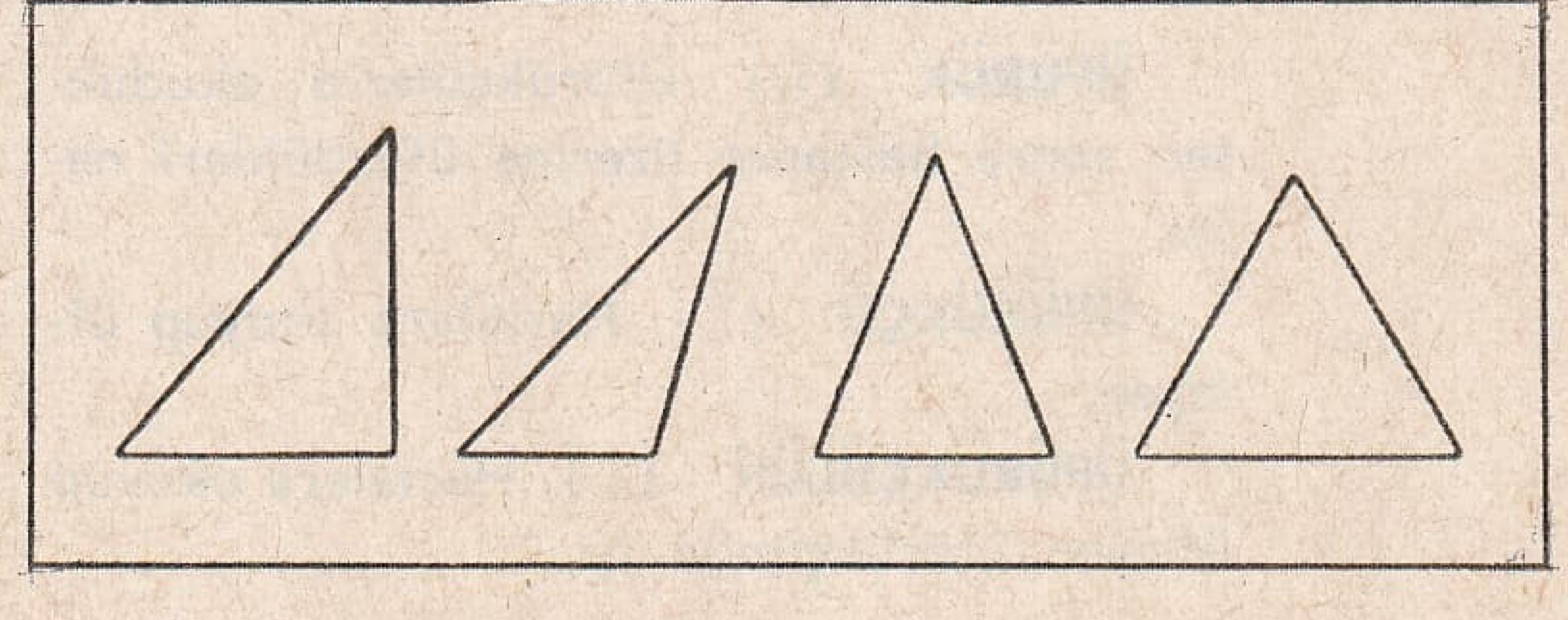

ÜÇLÜLER (i.) (musiki). Musikide üçlü dizi veya aralıklar.

ÜÇÜNCÜ (dsi). İkinciden sonra gelen, üç derecede bulunan, Ar. sâlis: Üçüncü gün, sokağın üçüncü evi.

ÜÇÜNCÜLÜK (i.). Üçüncü derece, üçüncü olma: Sınıfta üçüncülüğü kazandı.

ÜÇÜZ (i.). Bir karında doğan üç kardeş.

ÜÇÜZLÜ DÜZÜMLER (i.) (musiki). Batı musikisinde üçlü ölçülere ayrılabilen düzümler ki, ikizli düzümler'in zıddıdır.

ÜDEBÂ (i. A. c.) (m. edîb). Edibler, edebiyatçılar. bk. Edib.

ÜF (e.). **1.** Püf gibi, bir şeyi söndürmek için üflemeyi taklit eder: Üf deyip mumu söndürdü. **2.** Usanç edatı: Üf, yeter be!...

ÜFLEÇ (i.). Bir alevi üfleyip bir şey üzerine yöneltmek için kullanılan ince maden boru.

ÜFLEME (i.). Üflemek işi. bk. Üflemek.

ÜFLEYİŞ bk. Üfleme.

ÜFLEMEK (f.). **1.** Ağızla nefes vermek, üfürmek: Ateşi üflemek. **2.** Nefesle söndürmek: Mumu üfle. **3.** Nefesle veya hava ile şişirmek: Balonu, tulumu üflemek. **4.** Nefesle çalınan bir çalgı çalmak: Düdük, ney üflemek. **5.** Nefes etmek, okuyup üfürmek. **6.** Zahmetle nefes almak, sesle solumak: Üfleyip duruyordu.

ÜFLENMEK (f.). **1.** Ağızla nefes verilmek: Öyle üflenmez. **2.** Nefesle söndürülmek. **3.** Şişirilmek. **4.** Nefesle çalınmak.

ÜFLETMEK (f.). **1.** Bir şeyle üflemek, ağızla nefes verdirmek. **2.** Nefesle söndürtmek. **3.** Şişirmek. **4.** Nefesle çaldırtmak. **5.** Nefes ettirmek, okutup üfletmek.

ÜFTÂDE (i. F. «üftâden» fiilinden) (c. üftâde-gân). Düşmüş, düşkün, çaresiz, zavallı. mec. Âşık.

ÜFTÂN (i. F.). Düşen, düşerek (yalnız **«üftân ü hîzân»** = Düşe kalka tâbirinde geçer).

ÜFTERİ (i. Yunanca). Eğreltiotu, kuzgunekmeği çeşidi.

ÜFÛL (i. A.). **1.** Batma. **2.** Ölme.

ÜFÜRMEK (f.). **1.** Esmek: Yel üfürdü. **2.** Üflemek.

ÜFÜRÜK (i.). Üfürükçülerin okuduktan sonra hastanın üzerine üfürdükleri nefes.

ÜFÜRÜKÇÜ (i.). Hastalara okuyup üfleyen.

ÜFÜRÜKÇÜLÜK (i.). Hastalara okuyup üfleyen üfürükçünün işi.

ÜFÜRÜLMEK (f.). Hava ile dolup şişmek, kabarmak.

ÜFÜRÜM (i.). Bir defa üfürülen nefes veya hava: Bir üfürüm tütün (eskimiştir).

ÜLEŞMEK (f.). Bölüşmek, pay etmek, paylaşmak: Ganimet malını aralarında üleştiler

ÜLEŞTİRİ (i.). Yer yer, şurada burada, serpinti ve seyrek olarak: Üleştiri yağmur yağdı (eskimiştir).

ÜLEŞTİRMEK (f.). Pay etmek, dağıtmak, bölüştürmek.

ÜLFET (i. A.). **1.** Alışma, Ar. imtizaç, ünsiyet: Bu hava ile ülfet edemedim. **2.** Görüşme, konuşma: O, kimse ile ülfet etmez. **3.** Dostluk, sevgi. **4.** Huy etme, itiyat: Tütün zararlı şeydir ama ülfet edenler vazgeçemezler.

ÜLGER (i.). Şeftalide olduğu gibi ince tüy.

ÜLGÜÇ (i.) (aslı: yülgüç, «yülmek» ten). Tıraş âleti, ustura.

ÜLKE (i.). **1.** Memleket. **2.** Bir devletin idaresi altında bulunan yer.

ÜLKER (i.). Bir yıldız, Ar. Süreyyâ, Fars. Pervîn. **Ülker dönümü fırtınası** = Rûmî kasım ortalarında olan fırtına.

ÜLKÜ (i.) (y. k.). **1.** (felsefe) Ancak düşüncede var olan şey. **2.** İnsanı ümit içinde yaşatan, mâneviyatını kuvvetli tutan yüce dilek, ideal, Osm. mefkûre.

ÜLKÜCÜ (i.). Bir ülküye bağlı olan, idealist.

ÜLKÜCÜLÜK (i.). **1.** (felsefe) Ülküyü yani düşüncede mevcut olan asıl gerçeği insan zihnine mal eden felsefî doktrin, idealizm. **2.** Sanatta ülküyü, yani gerçekten daha güzel olanı yaratmaya çalışan çığır.

ÜLSER (i. Fr.). Kapanmayarak dokuları bozan yara, karha.

ÜLTİMATOM (i. L.). Bir devlet tarafından, bir anlaşmazlık karşısında, diğer devlete yapılan son ve kesin ihtar ki, kabul edilmemesi savaşa yol açabilir.

ÜLTRAVİYOLE (i. Fr.). Güneş tayfında bulunan ve yapma olarak da elde edilen ışın, morötesi.

ÜLÜŞ, ÜLEŞ (i.). Bölme, pay, kısmet, hisse.

ÜLÜŞÜCÜ (i.). Başkalarıyla bir şeyi paylaşan, hissedar (eskimiştir).

ÜM (ÜMM) (i. A.) (c. ümmât, ümmehât). Ana, Fars. mâder. **Ümmü'l-Mü'minîn** = Peygamber'in zevcesi, bilhassa Hz. Hadice ve Hz. Ayşe. **Ümmü'l-habâis** = mec. Şarap, içki. **Ümm-i dünyâ** = Kahire. **Ümm-i Kur'ân** = Fâtiha sûresi. **Ümmü'l-**

veled = Çocuk anası olan odalık, câriye.

ÜMEM (i. A. c.) (m. ümmet). Ümmetler. bk. Ümmet.

ÜMENÂ (i. A. c.) (m. emîn). Eminler. bk. Emîn.

ÜMERÂ (i. A. c.) (m. emîr) (askerlik). Osmanlı devrinde üst subaylara verilen umumî isim. **Emîrü'l-ümerâ** = **1.** Abbâsîler çağında başkumandan. **2.** Tanzimat'tan sonra sivil paşalıkların en küçük rütbesinden biri. **3.** Tanzimat'tan önce beylerbeyi.

ÜMÎD bk. Ümit.

ÜMÎD-BAHŞ (i. F.). Ümit veren, ümit ettiren, emel uyandıran: Bana ümîd-bahş birtakım sözler söyledi.

ÜMÎD-BESTE (i. F.). Ümit bağlamak.

ÜMÎD-GÂH (i. F.) (ümid, gâh: yer). Ümit yeri, oradan bir şey umulan yer ve makam: Ümîd-gâhım sizsiniz («sizdedir» yanlıştır).

ÜMÎD-VÂR (i. F.). Ümitli, uman. **Ümîd-vâr olmak** = Ummak.

ÜMİT (ÜMÎD, şiirde bazan: **ÜMMÎD)** (i. F.). Umu, umut, umma, Ar. emel, me'mul. **Ümit etmek, ümidi olmak** = Ummak: Ümit ediyorum, ümidim vardır, umarım. **Ümidi kesmek** = Meyus, ümitsiz olmak. **Ümit vermek** = Umdurmak. **Ümitle yaşamak** = Daima ümit edip de emeline erişememek. (coğrafya). **Ümit Burnu** = Afrika'nın güneyindeki burun.

ÜMİTSİZ (i.). **1.** Ümidini kesmiş, Ar. me'yûs, F. nevmîd: Ben bu hususta ümitsizim. **2.** Ümit edilemeyen: Acemi askerle zafer ümitsizdir. **3.** Hayâtından ümit kesilmiş, kurtulması umulmayan, ağır hasta: Ümitsiz bir hastası vardır, ümitsiz bir hâlde bulunuyor.

ÜMİTSİZLİK (i.). **1.** Ümit kesme: Kumandanın ümitsizliği, askerin de gayretini kırdı. **2.** Ummayış: Zaferin ümitsizliği fikri mağlûbiyeti hazırladı. **3.** Kurtulmasından ümitlerin kesilmiş olması: Hasta dün ümitsizdi.

ÜMM bk. Üm.

ÜMMET (i. A.)(c. ümem). **1.** Millet, bir dille konuşan insanların topluluğu. **2.** Bir peygambere, bir dine inananların bütünü. **Ümmet-i Muhammed** = Bütün Müslümanlar.

ÜMMÎ (i. A. «ümm» den). Anasından nasıl doğmuşsa öyle kalıp okuma, yazma bilmeyen, okumamış (ümmî ile cahil arasında çok fark vardır: Ümmî yalnız okuyup, yazma bilmeyendir. Cahil ise, okuyup, yazma bilse de bir şey bilmeyen kimsedir. Her ümmî cahil değildir).

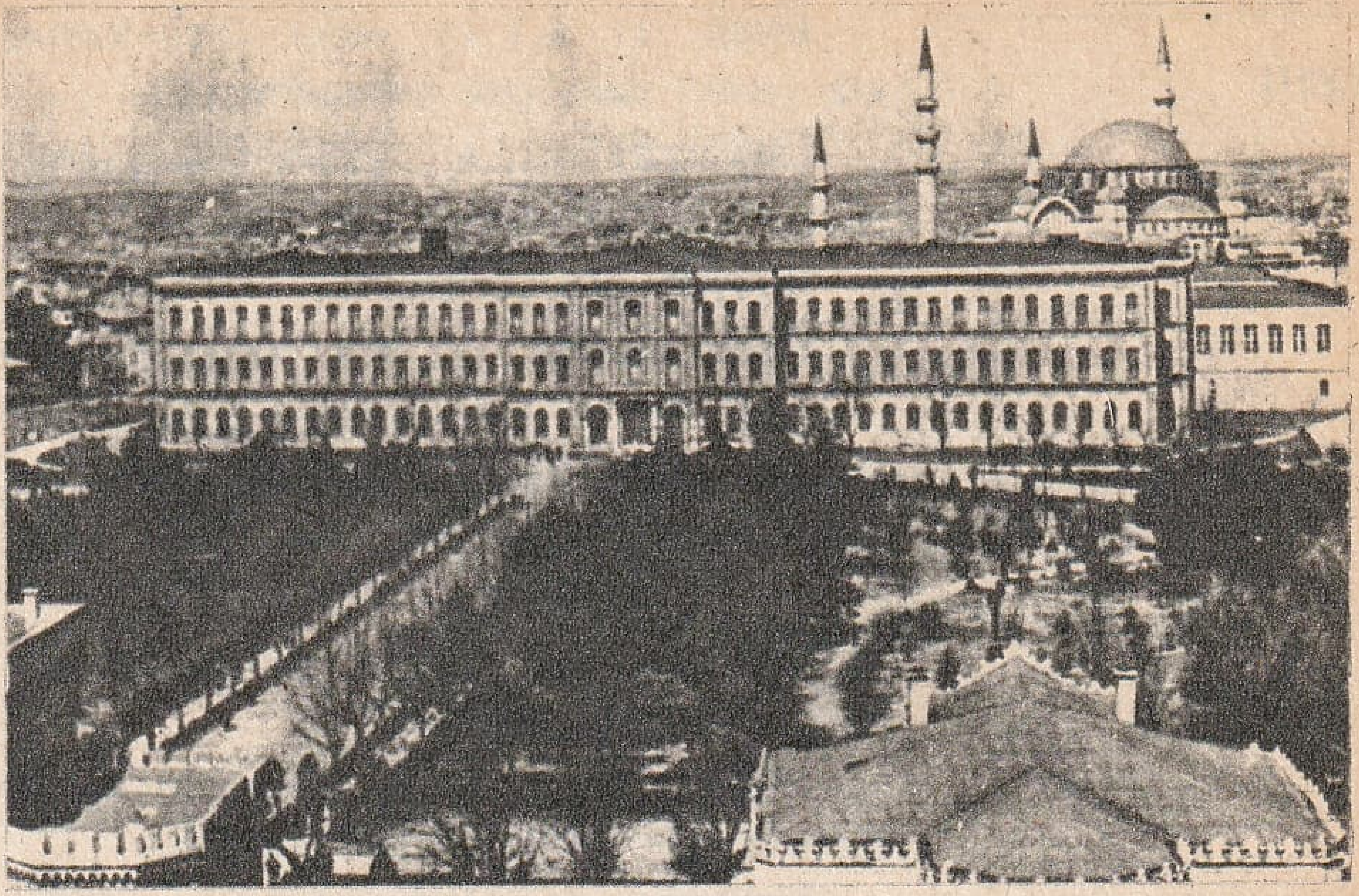

İstanbul Üniversitesi'nden bir görünüş

ÜMMÎD bk. Ümid, ümit.

ÜMMÜHÂT (i. A. c.) (m. ümm). İslâm literatüründe klasik sayılan başlıca kitaplar. bk. Üm.

ÜMNİYYE (i. A.) (c. emânî). **1.** Umut, ümit, emel. **2.** Arzu, istek. **3.** Maksat, niyet, kuruntu.

ÜMÛMET (i. A. «ümm» den). Analık.

ÜN (i.). **1.** Canlının sesi. **2.** Yüksek sesle şarkı söyleme. **3.** Musiki makamı. **4.** Şöhret. **Ününe gitmek** = Şöhret arkasına düşmek, şöhret kazanma hevesine düşmek. **Kuru ün** = Yalancı şöhret, hakkıyle elde edilmemiş şöhret, Osm. şöhret-i kâzibe.

ÜNİFORMA (i. Fr.). Resmî elbise.

ÜNİSON (i. Fr.) (musiki). Teksesli (musiki eseri veya icrâsı).

ÜNİVERSİTE (i. Fr.). Muhtelif fakültelerden meydana gelen yüksek öğretim müessesesi.

ÜNİVERSİTELİ (i.). Üniversite öğrencisi.

ÜNLEM (i. gramer) (y. k.). Türlü duyguları ifadeye yarayan ve söz bölümlerinden biri olan kelime, nidâ.

ÜNLEMEK (f.). **1.** Bağırmak, çağırmak, ses çıkarmak, nâra atmak. **2.** Şarkı söylemek, Osm. tegannî etmek. **3.** Ötmek, terennüm etmek.

ÜNLENMEK (f.). **1.** Seslenmek, çağırılmak. **2.** Çınlamak. **3.** Ün, şöhret kazanmak.

ÜNLETMEK (f.) (ses demek olan ün'den). **1.** Bağırtmak, ses çıkartmak. **2.** Şarkı söyletmek, tegannî ettirmek, öttürmek.

ÜNLÜ (i. gramer). Vokal, sesli harf.

ÜNLÜ (i.). Meşhur, şöhret sahibi, adlı sanlı.

ÜNS (i. A.). Alışkanlık, alışma, Ar. ülfet, ünsiyet.

ÜNSÂ (i. A.) (c. inâs). Dişi, kadın, kız (cem'i daha çok kullanılmıştır).

ÜNSİYYET (i. A.) (Türkler'in yaptıkları bir Ar. kelimedir). bk. Üns.

ÜNVÂN bk. Unvân.

ÜRD-İ BEHİŞT (i. F.). Nisan ayı.

ÜRE (i. Y.). Azotlu besinlerin vücutta yanmasıyle meydana gelerek erimiş bir hâlde sidikle dışarı atılan ve günde aşağı yukarı 30 gr. tutan azotlu madde.

ÜREMEK (f.). Çabuk yetişip bol şekilde yayılmak, türemek.

ÜREMİ (i. Y. Fr. tıp). Ürenin kanda birikmesinin sebep olduğu hastalık.

ÜRETEÇ (i. fizik) (uyd. k.). Bir enerjiyi elektrik akımı hâline çeviren âlet.

ÜRETİCİ (i.). Üretimle uğraşan kimse, müstahsil.

ÜRETİM (i.) (y. k.). Bitkilerden ve hayvanlardan ürün sağlama işi, istihsal.

ÜRETMEK (f.). (hayvan ve ürünleri) Yetiştirip çoğaltmak, cinslerini arttırmak.

ÜRKEK (i.). Çabuk ve her şeyden korkup birdenbire sıçrayan: Ürkek adam, at, hayvan.

ÜRKEKLİK (i.). Çabuk ve her şeyden korkup birdenbire sıçrayan insan ve hayvanın hâli.

ÜRKMEK (f.). **1.** Ansızın bir şeyden korkup birdenbire sıçramak: Bu at çok ürker. **2.** Çekinmek, uzaklaşmak: Kumardan çok ürkerim. **3.** (botanik) Mahsûlü bozulmak, meyvesini dökmek: Bu şeftali ağacı bu sene ürktü.

ÜRKÜNTÜ (i.). Birdenbire çöken korku ve titreme.

ÜRKÜTMEK (f.). Ansızın korkutup sıçratmak: Önlerine çıkan at, koyunları ürküttü. **Ağacı ürkütmek** = Uçlarını kırpıp budayarak çok uzamasına engel olmak.

ÜRODEL (i. Y. zooloji). Kurbağagillerden vücutları uzunca, ayakları kısa olan ve çoğu suda yaşayan hayvanlar takımı.

ÜRPERME (i.). Ürkmek veya üşümekten tüylerin diken diken kalkması ve derinin iğne iğne kabarması.

ÜRPERMEK (f.). Ürkme veya üşümeden tüyler kalkıp dikilmek ve deri iğne iğne kabarmak.

ÜRPERTİ (i.). Ürperme duygusu.

ÜRÜME (i.). Köpeğin durduğu yerde bağırması, uluma, havlama, Ar. av'ave.

ÜRÜMEK (f.). (köpek) Durduğu yerde bağırmak, ulumak, havlamak: İt ürür, kervan göçer (yürür).

ÜRÜN (i.) (y. k.). Bitkilerden ve hayvanlardan elde edilen şey, mahsul.

ÜRYÂN (i. A.) (mü. üryâne). Çıplak, Fars. bürehne.

ÜRYÂNÎ (i.). Soyulmuş gibi derisi ince bir nevi erik: Üryânî eriği.

ÜS (ÜSS) (i. A.) (c. esâs). **1.** Temel. **2.** Asıl. (matematik) Bir sayının kaçıncı kuvvete çıkarılacağını gösteren rakam ki, diğer rakamın sağında ve biraz yukarısında yazılır. 7^2 gibi. **3.** (askerlik) **Üssü'l-harekât** = Bir silâhlı kuvvetin konduğu ve taarruza hazırlık yaptığı yer. **4.** Deniz üssü: Donanmanın devamlı olarak bulunduğu yer.

ÜSBÛ (i. A.) (7 demek olan seb'a'-dan). Hafta.

ÜSBÛÎ (i. A.) (mü. üsbûiyye). Haftalık, haftada bir ve her hafta olan.

ÜSÇAVUŞ (i. askerlik). Rütbesi assubay çavuşla assubay başçavuş arasında olan assubay.

ÜSERÂ (i. A. c.) (m. esîr). Esirler. bk. Esir.

ÜSKÜF (i. Rumca'dan). Tepesi devrik ve ucu püsküllü takke ki, ekseriya Akdeniz adalıları giyerler. Kırmızı yünden örme olup fesin ilk şeklidir.

ÜSLENMEK (f. A. T.). Üs olarak seçilen bir yere yerleşmek.

ÜSLÛP (ÜSLÛB) (i. A.) (c. esâlîb). **1.** Tarz, usûl, tutulan yol, stil. **2.** (musiki) Bir eserin aslî hüviyetine uygunluk.

ÜSR (i. A. tıp). İdrar tutulması.

ÜSRÜB (i. A. kimya). Kurşun.

ÜSS bk. Üs.

ÜSSUBAY bk. Üstsubay.

ÜST (i.). **1.** Yukarı, Ar. fevk, bir şeyin yukarı kısmı, alt mukabili: Üstünde olmak, üstünü toplamak, evin, yolun üstü. **2.** Dış, bir şeyin dışarısı, hârici, yüzü: Yerin üstü, portakalın üstü. **3.** Kaymak ve köpük gibi, bir şeyin üzerinde bulunan kısmı: Pekmezin, yoğurdun üstü. **4.** Kıyafet: Üstü pek pis, üstüne bakılmaz. **5.** Âmir: Memur, üstünden aldığı emre itaat etmeli. **6.** Yukarı olan, yukarda bulunan: Üst mahalle, üst dudak, üst kat. **7.** Diğerinden yukarı olan: Üst çıkmak, o ev bu evden üsttür. **8.** Üste, üstüne, üstünde: Üzere, üzerine, üzerinde. **Üstüne çıktı** = Üstünde oturdu. **Alt üst** = Karma karışık. **Alt üst böreği** = Yalnız kalın ve iki parça hamurdan yapılan bir çeşit kaba börek. **Ayaküstü** = Ayakta, oturmaksızın, acele olarak. **Üstüne almak** = **1.** Deruhde, taahhüt etmek. **2.** Ben yaptım diye iddia veya itiraf etmek. **Üste vurmak** = Zam ve ilâve etmek. **Üst üste, birbiri üstüne** = Birbiri üzerine, hepsi bir sayılarak. **Üst baş** = Kıyafet. **Üstümüzden ırak** = Allah esir-

gaye! **Üste vermek** = İki şeyi değiştirirken birine diğer bir şey daha ilâve etmek. mec. Bir fayda umarken zarara uğramak. **Üst çıkmak, üst gelmek** = Galip gelmek. **Üstüne varmak** = Bir şeyi yapmak istemeyene karşı ısrarda bulunmak. **Üstüne yatmak** = Aldığı bir şeyi iade etmemek. **Üst yan** = Yukarıya doğru bitişik taraf. **Üstüne yürümek** = Üzerine hücum etmek. **El-üstü** = Âmir. **Başüstüne** = Emredersiniz! **Baş üstünde yeri var** = İtaat ve saygım yerindedir. **Tepeüstü** = Başaşağı. **Kalburüstü** = Bir şeyin seçkin kısmı. **Yolüstü** = Yol üzerinde bulunan ve yolda tesadüf edilen.

ÜSTÂD (i. F.) (Arapça'da da kullanılır). **1.** Öğretici: Benim üstâdımdır. **2.** Bir fen ve hüner, bilhassa san'atta en ileri dereceye erişmiş: Üstâd-ı âzam. **3.** Mahir, san'atında mahareti olan, usta: Üstâd işi.

ÜSTÂDÂNE (i. F.). Üstâda yakışır, üstâd elinden çıkmış, maharetle yapılmış, ustaca.

ÜSTÂD-I ÂZAM (i. A. F.). En büyük üstâd. Abdülhak Hâmid Tarhan'a verilen unvan.

ÜSTÂZ (i. A.) (c. esâtize, esâtîz) (Farsça üstâd'dan Ar.'laşmış). bk. Üstâd.

ÜSTE (i.). **Üstesinden gelmek** = Başarmak, becermek.

ÜSTEĞMEN (i. askerlik). Rütbesi teğmen'le yüzbaşı arasında olan subay.

ÜSTELEME (i.). Üstelemek işi.

ÜSTELEMEK (f. «üst» ten). **1.** Bir şeyin üzerine eklenmek, artmak. **2.** Bastırmak, galip gelmek, üste çıkmak. **3.** Tekrar dönmek, avdet etmek: Sıtma üsteledi.

ÜSTELİK (i.). **1.** Üste verilen şey. **2.** Ayrıca.

ÜST SELENLER (i.) (musiki). Üst armonikler.

ÜSTSUBAY (i.). Binbaşı, yarbay, albay rütbelerindeki subay.

ÜSTÜBEÇ (i.) (Ar. istidâc'tan). Kurşun boyası denilen beyaz mâdenî bir madde ki, boyacılıkta kullanılır. **Kaba üstübeç** = Boya astarı için üstübeç yerine kullanılan beyaz bir toprak.

ÜSTÜHÂN (i. F.). Kemik, Ar. azm.

ÜSTÜN (i. «üst» ten). **1.** Üst gelen: Yazıda o, benden üstündür. **2.** Galip gelen, ileri. **Üstün gelmek** = Galebe çalmak. **Üstünkörü** = Baştan savma, rastgele: Üstünkörü süpürdü (Arapça'da bazı harflerin üstüne konan (ʹ) işareti, fetha).

ÜSTÜNLEMEK (f.). Fetha ile okumak.

ÜSTÜNLÜ (i.). Üzerinde fetha (üstün)) harekesi bulunan, Ar. meftûh.

ÜSTÜNLÜK (i.). Emsâlinden ileri olma.

ÜSTÜPÜ, USTUPU (i. İtalyanca: stupa). bk. Usturpa.

ÜSTÜVÂNE (i. A.) (Farsça sütûn'dan ve o da Yunanca'dan). **1.** Direk, Ar. amûd. **2.** İçi boş direk, zıvana. **3.** (matematik) Silindir.

ÜSTÜVÂNÎ (i. A.) (mü. üstüvâniyye). Üstüvâne, silindir şeklinde olan.

ÜSTÜVÂR (i. F.). Sağlam, metin, kuvvetli.

ÜŞEK (i.). Küçük vaşak, karakulak çeşidi.

ÜŞEN (i.). Üşenme, tenbellik: Üşen getirmek (İstanbul şivesinde: üşeniklik).

ÜŞENÇ (i.). Üşenen, tenbel.

ÜŞENDİRMEK (f.). Tenbel etmek.

ÜŞENGEN (i.). Üşenen, tenbel.

ÜŞENİK (i.). Tenbel.

ÜŞENİKLİK (i.). Tenbellik.

ÜŞENMEK (f.). Çalışmayı, yapmayı arzu etmemek, tenbellik etmek: Kalkmaya, gitmeye üşendim.

ÜŞKÛFE bk. Şükûfe.

ÜŞMEK (f.). Yığılmak, toplanmak.

ÜŞNE (i. A. paleontoloji). Yosun.

ÜŞNİYYE (i. A. paleontoloji). **Fasîle-i üşniyye** = Yosun türünde bitkiler, Fr. algues.

ÜŞTÜR (i. F.). Deve, Ar. cemel.

ÜŞTÜR-BÂN (i. F.). Deveci.

ÜŞÜME (i.). Soğuk duyma, soğuktan müteessir olma: Bu kadar üşüme insanı hasta eder.

ÜŞÜMEK (f.). Soğuk duymak, soğuktan müteessir olmak: Çok üşüyorum, üşümemek için çok giyinmeli.

ÜŞÜNTÜ (i.). Kalabalık, izdiham. **Üşüntü etmek** = Bir işi elbirliğiyle bitirmek üzere her taraftan girişmek.

ÜŞÜRMEK (f.). **1.** Yığmak, toplamak, kalabalık biriktirmek: İşçi üşürmek. **2.** Saldırmak: Düşmana kılıç üşürmek.

ÜŞÜŞMEK (f.). Her taraftan hücum edip yığılmak, koşuşup toplanmak: Karıncalar şekere üşüştüler.

ÜŞÜTMEK (f.). **1.** Soğuk duyurmak, soğuktan müteessir etmek: Bu rüzgâr beni üşüttü. **2.** Soğuk aldırmak, soğuktan hasta etmek: Çocuğu üşütmeyin, kendinizi üşütmüşsünüz.

ÜTÜ (i.). **1.** Isınmış demirle kumaşlara verilen düzgünlük, bunun yapılması: Bu çamaşırın ütüsü hiç iyi değildir. **2.** Kızgın demirle veya ateş üzerinde derinin ve paçanın tüylerini yakmak işi. **3.** Kumaşları, elbise vesaireyi üzeltmeye veya tüyleri yakmaya mahsus demir âlet.

ÜTÜCÜ (i.). **1.** Çamaşır, kumaş vesaireyi sıcak demirle düzelten. **2.** Paçaların tüylerini kızgın demirle yakıp hazırlayan.

ÜTÜCÜLÜK (i.). Ütücü işi.

ÜTÜLEMEK (f.). **1.** Sıcak demirle düzeltmek, ütüden geçirmek: Çamaşırı ütüledi. **2.** Kızgın demirle veya ateşte tüylerini yakıp temizlemek: Paçaları ütüleyip hazır satarlar.

ÜTÜLENMEK (f.). **1.** Sıcak demirle düzeltilmek, ütüden geçirilmek: Çamaşırın hepsi ütülendi. **2.** Kızgın demirle veya ateşle tüyleri yakılıp temizlenmek: Paçalar daha ütülenmedi. **3.** Ateşte veya alevde alazlanmak. **4.** (hayvan) Kazâen tüylerini yakmak: Bu kedi nerede ütülendi?

ÜTÜLETMEK (f.). **1.** Sıcak demirle düzelttirmek: Bu çamaşırı kime ütülettmeli? **2.** Deri veya hayvanın tüylerini yaktırmak.

ÜVENDİRE (i.). Öküzleri dürtmekte kullanılan ucu bizli deynek, boyunduruk.

ÜVEY (aslı: **ÜGEY**) (i.). Öz zıddı: **Üvey baba** = Öz baba olmayan ana kocası. **Üvey ana** = Öz ana olmayan baba karısı. **Üvey oğul, kız** = Karı - kocadan birine göre diğerinin başka karı - kocadan dünyaya gelmiş evlâdı. **Üvey kardeş** = Üvey baba veya üvey ana evlâdı.

ÜVEYİK (i.). Güvercine benzer, fakat daha büyük bir kuş.

ÜVEZ (i.). **1.** Muşmulaya benzer bir meyve ki, tam olmadıkça yenmez. **Kuşüvezi** = Sakız ağacı çeşidinden irice yemişli bir ağaç. **2.** Sivrisineğe benzer bir böcek.

ÜYE (i.) (y. k.). **1.** Bir topluluğun fertlerinden herbiri, âzâ. **2.** (anatomi) Organ.

ÜZENGİ (i.). Eyerin iki yanında asılı bulunan ve ayakların basmasına yarayan düz altlı demir halka.

ÜZER (i.). **1.** Üst, Ar. fevk, her şeyin yukarısı, Fars. zeber: Üzeri bozuk, üzere çıkmak, üzerinden dökülmek, üzerimize atıldı. **2.** Arka, sırt, Ar. zahr, Fars. püşt: Yükü kendi üzerine aldı, üzerinden attı. **3.** Dış taraf, yüz, Ar. hâric, Fars. bîrûn: Üzeri pek kirli idi. İçine bakmadımsa da üzerinden öyle anlaşılıyordu. Mektubun üzeri. **4.** Üstbaş, kıyafet: Üzeri temiz. **5.** Yan, beraber, maiyet: Üzerinde para bulunmadı, silâhlarını üzerinden attı. **6.** İş edinme, alma: Bu iş filânın üzerindedir. **7.** Üst: Evin üzerinde durmak, üzerine çıkmak, üzerinden düşmek. **8.** Dair, müteallık: Askerlik üzerine bahis açıldı. **9.** Göre: Aldığım emir üzerine hareket ettim. **10.** Şartıyle: Ödemek üzere borçlandım. **11.** Karşı, aleyhinde: Düşman üzerine asker sevketmek. **12.** İçin, niyetiyle, maksadıyle: Ava gitmek üzere hazırlanmaktadır. **13.** Azim ve yaklaşma gösterir: Gitmek üzeredir. **14.** Gibi, benzer tarzda, yolda: Aşağıda ifade olunacağı üzere. İsnâd etmek. **Üzerine almak** = **1.** Deruhde, taahhüd etmek. **2.** Alınmak, gücenmek. **Üzerine düşmek, varmak** = Israr etmek. **Bunun üzerine** = Bundan dolayı.

ÜZERLİK (i.). Evlerde ekseriya tütsü için kullanılan yabanî sedef tohumu.

ÜZGÜN (i.). **1.** Üzülmüş. **2.** Bir cins balık ki, isminden dolayı hastalara yedirilmesinin faydalı olduğuna inanılır.

ÜZGÜNLÜK (i.). Üzgün olma.

ÜZME (i.). Üzmek işi. bk. Üzmek.

ÜZMEK (f.). **1.** Gerip gevşetmek, sülpük etmek. **2.** Yorup sıkmak, can sıkmak, ıstırap vermek: Münasebetsiz sözlerle hastayı üzmeyin. **3.** Cefa ve eziyet etmek: Bu iş beni çok üzdü.

ÜZMELİK (i.). **1.** Sakızotu. **2.** Her türlü kokulu ot tohumu.

ÜZN (i. A.) (c. âzân). Kulak, Fars. gûş.

ÜZÜLMEK (f.). **1.** Eskiyip bozulmak. **2.** Hasta düşüp zayıflamak, dermansız kalmak. **3.** Sıkılmak, bir şeyi arzu edip de erişememekten üzüntü duymak: Siz üzülmeyin. **Üzüm üzüm üzülmek** = Pek fazla sıkılıp ıztırap çekmek.

ÜZÜM (i.). Sirke, pekmez, şarap vesaire imaline yarayan, taze ve kurusu yenen maruf meyve ki, ufak taneli ve salkım şeklinde olur, Ar. ineb, Fars. engûr: Çavuş, yapıncak, parmak, tombalak, rûy-ı nigâr, misket üzümü, çekirdeksiz, rezâkî vesaire. **Üzüm ağacı** = Asma. **Üzüm suyu** = Şıra. **Kuru üzüm** = Kurutulmuş üzüm. **Kuşüzümü** = Pek küçük taneli siyah üzüm ki, kurusu fıstıkla beraber bazı yemeklere konur. **Frenk üzümü** = Şarabı yapılan bir meyve, şurubu da olur. **İt üzümü, tilki üzümü** = Bitki çeşitleri.

ÜZÜNTÜ (i.). **1.** Üzülme, can sıkılma, yorulma, ıztırap. **2.** Merak, endişe. **3.** Eziyet, ezâ, cefâ, azap: Çok üzüntüyü gerektirdi.

■

V

V Türk alfabesinin yirmi yedinci harfi, ses bilgisi bakımından diş - dudak ünsüzlerinin sürekli ve yumuşağını gösterir.

VÂ (e. F.). Geri, arkada. **Vâ-mânde** = Geride kalmış. **Vâ-pesîn** = En gerideki, en sonraki.

VÂ (e.). Vah, eyvâh: Vâ hasretâ, vâ esefâ.

VAAT, VAİD bk. Va'd.

VÂBESTE (i. F.). Bir şeyin arkasına veya birinin rızasına bağlı: Sizin tasvibinize vâbestedir.

VÂCİB (i. A. «vücûb» dan) (mü. vâcibe). **1.** Terki câiz veya mümkün olmayan, elzem, Ar. muktezî, lâbüd: Ana - babaya hürmet vaciptir. **2.** (fıkıh) Şer'an çok lüzumlu olan, farz derecesinde olan. **Vâcib-ül-edâ** = Îfâsı lâzım. **Vâcib-ül-vücûd** = Allah.

VÂCİBE (i. A.) (c. vâcibât) Zarûrî derecede lâzım olan şey, vecîbe, zarûrî iş.

VÂD, VA'D (i. A.) (c. vuûd). **1.** Söz verme, üste alma, Ar. ahd, taahhüd. **2.** Bir şey vereceğini önceden söyleme: Bana bir kitap vâdetmiştiniz.

VÂDE (i. A.). **1.** Bir iş için önceden tâyin olunan müddet, muayyen vakit: Onun vâdesi gelmedi, bu senedin vâdesi geçmiş. **2.** Bir işi geri bırakmak için tayin olunan zaman, mühlet: İki ay vâde verdi. **3.** Ecel.

VÂDİ (i. A.) (c. evdiye). **1.** İki dağ arasındaki uzun çukur, dere: Yol, uzun bir vâdiyi takip ediyor. **2.** Bir nehrin aktığı yer, yatak, mecra: Tuna vâdisi. **3.** mec. Tarz, usûl, sistem, Ar. minvâl, zemîn: Bu vâdide bir şey yazmak.

VÂFÎ (i. A. «vefâ» dan) (mü. vâfiyye). **1.** Yeten, kâfi gelen, tam, elverir: Bu kadarı bana kâfi ve vâfîdir. **2.** Sözünde duran, vefâlı.

VÂFİD (i. A. «vefd» den) (c. vâfidîn). Bir topluluk tarafından vekil olarak bir yere gönderilen adam (başlıca Arap kabîleleri tarafından, Hz. Muhammed'e gelip İslâm'ı kabûl edenler hakkında kullanılmıştır).

VÂFİR (i. A. «vefret» ten) (mü. vâfire). Bol, Ar. kesîr, Fars. bisyâr, firâvân. **Bahr-i Vâfir** = Arûzda bir şiir vezni.

VAFTİS (i. Rumca'dan). Hıristiyanlar'ın dinlerine girme alâmeti ve Hıristiyanlık şartı saydıkları merasim ki, Ortodokslar'ca suya girmekten, Katolikler'ce üzerine su serpmekten ibarettir, Ar. tâ'mid.

VAFTİZ bk. Vaftis.

VAGON (i. İng.). Demiryolu (tren) arabası: Yirmi vagondan ibaret bir katar, yataklı vagon.

VAGONET (i. İng. Fr.). Dekovillerde kullanılan küçük vagon.

Yük vagonu

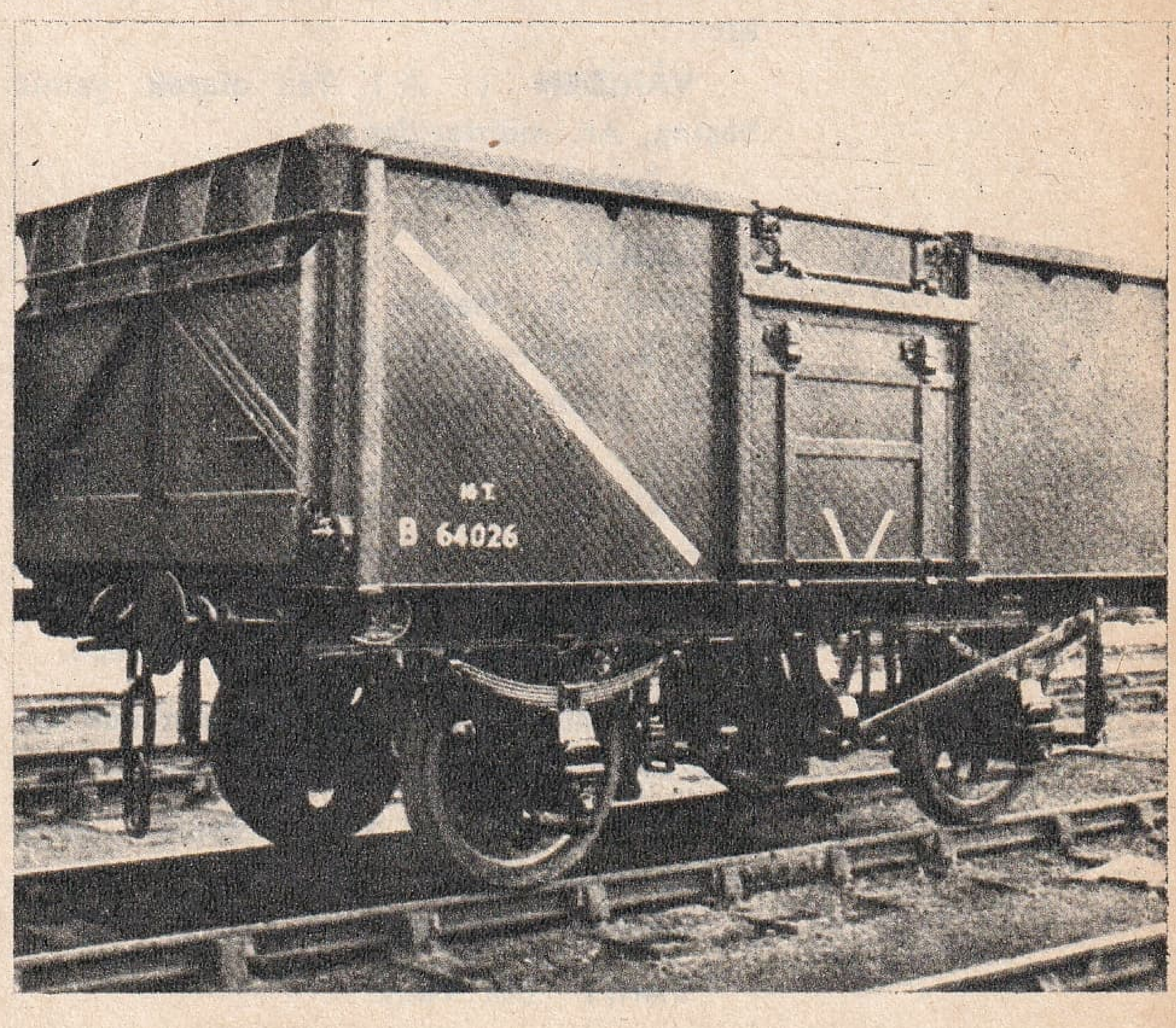

VÂH (e. A. F.). **1.** Ay, yazık, vay. **Vah vah** = Acırım, yazık: Eyvâh, vâh yazık, yazıklar olsun. **2.** Keder, teessüf, feryat, figan: Evlâdı vefat ettiğinden, zavallı adam ömrünü ah ile vah ile geçirdi.

VAHAL (i. A.). Batak yer, bataklık, çamur.

VAHÂMET (i. A.). **1.** Hazım güçlüğü, zor hazmedilen şeyin hâli. **2.** Ağır ve tehlikeli olan şeyin hâli, tehlike, Ar. muhatara: Hastalığın vahâmeti.

VAHÂMETLİ (i.). **1.** Hazmı zor, hazmolunmaz, ağır. **2.** Tehlikeli, korkulu, neticesi fena, vahîm, muhataralı.

VÂ-HAYFÂ (i. A.). Yazık, eyvah.

VAHDÂNÎ (i. A.) (mü. vahdâniyye). Allah'ın birliğine ve bir olan Allah'a mensup ve ait.

VAHDÂNİYYET (i. A.). Allah'ın birliği ve varlığı: Vahdâniyete inanmak, vahdâniyet hakkı için.

VAHDET (i. A.). **1.** Birlik, bir ve tek olma. **2.** Yalnızlık, Ar. inzivâ, uzlet, halvet. **3.** (tasavvuf) Allah'a yakınlık, vuslat, kesret mukabili.

VÂHİB (i. A. «vehb» den) (mü. vâhibe). Bağışlayan, bağışlayıcı.

VÂHİD (si. A. «vahdet» ten) (mü. vâhide). **1.** Bir, tek, Fars. yektâ, Ar. münferid: Cenâb-ı Hak vâhid ve kadîmdir. **2.** **Vâhid-i kıyâsî** = Ölçü, tartı, sayma ve parada esas alınıp onunla hesap olunan şey, birim: Onlu sistemde metre, ağırlıkta kilo vâhid-i kıyâsîdir.

VAHÎD (i. A. «vahdet» ten) (mü. vahîde). **1.** Yalnız, tek, Ar. münferid, Fars. yektâ. **2.** Eşi ve benzeri olmayan, emsalsiz, Fars. bî-nazîr, yegâne, Ar. ferîd: Vahîd-i asr.

VÂHİDEN (i. A.). Tek olarak, yalnız başına, Ar. münferiden.

VÂHİD-İ KIYÂSÎ bk. Vâhid.

VAHÎM (i. A. «vahâmet» ten) (mü. vahîme). **1.** Hazmı güç, hazmolunmaz, ağır. **2.** Neticesi tehlikeli, korkulu, muhataralı: Oranın havası vahîmdir, vahîm bir iş.

VÂHİM (i. A. «vehm» den if.) (mü. vâhime). Kuran, vehmeden, vehim ve hayale bağlı olan. **Kuvve-i vâhime** = İnsanın vehmetmek hususiyeti, hayal gücü.

VÂHİME (i. A. «kuvve-i vâhime» den kısaltma). Kuruntu, kurmak hassası.

VÂHİN (i. A.) (mü. vâhine). Arık, lagar, zayıf, düşkün.

VÂHİT bk. Vâhid.

VAHİY bk. Vahy.

VAHŞ (i. A.) (c. vuhûş). Yabanî, ehlî olmayan. **Himâr-ı vahş** = Yaban eşeği.

VAHŞET (i. A.). **1.** Yabanilik, vahşîlik: İnsanlar bir zamanlar vahşette yaşamışlardır. **2.** Issızlık, tenhalık, yalnızlık: Vahşetin verdiği dehşet. **3.** Tenha ve ıssız yerlerde duyulan korku ve dehşet. **Vahşet-âmîz, vahşet-engîz** = Korkunç, müthiş.

VAHŞÎ (i. A.) (mü. vahşiyye) (değişmiş bir kelime olup asıl Arapça'sı müzekker ve müennes için «vahş» tir). **1.** Yabânî, ehlî olmayan: Vahşî hayvan, vahşî kedi. **2.** Vahşî hayvan gibi yaşayan, çok iptidaî hayat yaşayanlar: Vahşî topluluklar. **3.** İnsanlardan kaçan, ürkek: O çocuk pek vahşîdir.

VAHŞÎCE (i.). Vahşîlikle, yabânîce: Vahşîce hücum, vahşîce çekilip gitti.

VAHŞÎLİK (i.). Yabanîlik, vahşî olanın hâli: Kaplanın vahşîliği meşhurdur.

VAHŞÎYÂNE (i. F.). **1.** Vahşîlikle, yabânîce: Vahşîyâne yırttı. **2.** Ürküp kaçarak: Vahşîyâne kaçtı.

VAHŞİYYET (i.) (zaten Arapça olmayan vahşî sıfatından uydurulmuş bir kelimedir). **1.** Vahşîlik, yabânîlik. **2.** Ürkeklik.

VAHY (i. A.). Bir fikir veya emrin Allah tarafından bir peygambere ilham olunması: Hz. Muhammed'e vahy, kırk yaşlarında iken nâzil olmuştur. İlâhî emirler, peygamberlere vahy ile bildirilmiştir (evliyâya olursa ilham denilir). **Emînü'l-vahy** = Allah tarafından vahy getirmeye memur olan Cebrâil.

VAIZ (VA'Z) (i. A.). **1.** Nasihat, teşvik ve tehditle iyiliğe sevk. **2.** Vâızın camide din hakkında söyledikleri, verdiği nasihatler: Vaız dinlemeye gittim, o zatın va'zı pek tesirlidir.

VÂİZ (i. A. «va'z» dan if.) (c. vâizîn). Nasihat eden; camide cemaata Kur'ân-ı Kerîm ve Hadîslere dayanarak nasihat eden ve din işleriyle alâkalı meseleleri anlatan din adamı: Vâizi dinlemek.

VÂİZLİK (i.). Vâizin hâl ve sıfatı.

VAÎD (i. A.). İyiliğe sevk ve kötülükten uzaklaştırma için korkutma.

VÂJ-GÛN, VÂJGÛN bk. Vâj-gûne.

VÂJ-GÛNE (i. F.). Ters, aksi, uğursuz, kötü.

VAKA, VAK'A (i. A.). **1.** Vuku bulan hâl, geçen macera, hâdise, olay, olmuş hâl. **2.** Harb, cenk, mesele (Arapça'da bir kere düşüş demek olup, pek bu mânâlara gelmediğinden, vâkıa veya vakîa'dan

galat olsa gerektir) **Vak'a-nüvîs** = Osmanlı imparatorluğu zamanında, meydana gelen vakaları yazmaya memur resmî devlet tarihçisi.

VAKAR, VEKAR (ka'lar uzun) (i. A.). Ağırlık, haysiyeti muhafaza, Ar. temkîn: Kibir ne kadar fena ise, vakar o kadar lâzımdır. **Sahte-vakar** = Yalandan ve yersiz vakar satan, büyüklük taslayan, Ar. mutaazzım.

VAKARLI (i.). Vakarı olan, ağır, temkinli, Ar. vakur.

VAKARSIZ (i.). Temkinsiz, haysiyetini muhafaza edemiyen.

VAKARSIZLIK (i.). Vakar yokluğu, temkinsizlik.

VAKAYÎ, VEKAYİ (ka'lar uzun) (i. A. c.) (m. vâkıa). Vâkıalar. bk. Vâkıa.

VAKETA (i. İ.). İnce bir nevi meşin.

VAKF bk. Vakıf.

VAKFE (i. A.). **1.** Durak, durak yeri. **2.** Menâsik-i hac'dan biri ki, hacıların bir ara kısaca durmaları şeklindedir.

VAKFETMEK bk. Vakıf.

VAKFÎ (i. A.) (mü. vakfiyye). Vakıfla alâkalı.

VAKFİYE, VAKFİYYE (i. A.). Bir vakfın sahibi tarafından hazırlanıp tasdik edilen ve vakfın şartlarını, idare şeklini belirten vesika.

VÂKIA (i. A.) (c. vakayî). **1.** Vuku bulan hâl, geçmiş olan hâdise, macera: Ben, o vâkıayı gözümle gördüm. **2.** Rüya, düş: Vâkıamda gördüm. **3.** Gerçi, her ne kadar.

VAKIF (VAKF) (i. A.). **1.** Duruş, durma, hareketten kalma, Ar. tevakkuf. **2.** Her söz veya bahsin veya bir âyetin bittiği yerde, lüzumu kadar durup kesme, durak. **Alâmet-i vakıf** = Durak işareti. **3.** Arapça'da durak yerinde kelimenin îrâbsız ve sonu sakin okunması. **4.** Bir mal ve mülkü, satılmamak şartıyle, bir hayır işine tahsis etme, verme: O adam evini, emlâkini, malının bir kısmını vakfetti. **5.** Tamamiyle ve büsbütün emrine verme, bağlama: Kendimi hizmetinize vakfettim.

VAKIF (VAKF) (i. A.) (c. evkaf). **1.** Sahibi tarafından hayır işine tahsis olunmuş mal ve mülk: Vakfı iyi idare etmek; vakfına dokunulmamıştır. **2.** Hayrata vakfedilmiş, satılmamak şartıyle bir hayır işine verilmiş, terk olunmuş, Ar. mevkuf: Vakıf arazi, vakıf dükkân: Bu ev vakıftır.

VÂKIF (i. A. «vakf, vukuf» dan) (mü. vâkıfa). **1.** Duran, ayakta duran. **2.** Arafat'ta vakfede duran. **3.** Bir işte bilgisi, vukufu, malûmatı olan, Fars. âgâh, haberdar, Ar. muttalî: Ben bu işe vâkıf değildim. **4.** Gözü açık, haberli, malûmatlı: Vâkıf adamdır. **5.** Bir mal ve mülkü vakfeden, vakıf sahibi: Bu hayratın vâkıfı kimdir?

VAKIF-NÂME bk. Vakfiye.

VÂKÎ, VÂKİ' (ka ile) (i. A. «vukû» dan if.) (mü. vâkıa). **1.** Vuku bulan, olan, tesadüfen bir hâl ve şekilde bulunan: Bazen vâkî olur, bunu vâkî olduğu vardır, bana vâkî olmuştur. **2.** Olağan, olmuş, mevcut. **3.** Tesadüfen bulunan: Yol üzerinde vâkî köyler. **4.** Geçen, cereyan eden: Ben, vâkî olan hâli nakledeyim.

VÂKÎ (ka ile) (i. A. «vikaayet» ten if.) (mü. vâkıyye). **1.** Saklayan, koruyan ve muhafaza eden. **2.** (tıp). Bir hastalığın meydana çıkmasından önce hastalığa mâni olmak için alınan ilâç veya tedbir, Fr. prophylactique.

VAKÎA (k kalın) (i. A.) (c. vakâyî). bk. Vâkıa, vak'a.

VAKİT, VAKT (ka ile) (i. A.) (c. evkaat). **1.** Zaman, Fars. hengâm: Şimdiki vakitte, vakit nakittir. **2.** Saat, günün muhtelif saatleri: Geç vakit, gece vakti, acaba vakit nasıl? **3.** Mevsim: Orak vakti, ağaç dikme vakti. **4.** Geçim vaziyeti: Onun vakti iyidir, vakitler darlaştı. **5.** Devir, asır, çağ, içinde bulunulan zaman: Allâme-i vakt. **O vakit** = O zaman. **Bu vakit** = Şimdi. **Ne vakit?** = Ne zaman? **Her vakit** = Her zaman, daima. **Vaktinde** = **1.** Münasip zamanda. **2.** Mevsiminde. **Bir vakit** = **1.** Geçmiş ve muayyen olmayan bir zamanda: Ben de bir vakit öyle bir çiftlik almıştım. **2.** Geçmiş zamanda, vaktiyle: Amerika'ya züğürt gidip, zengin dönmek bir vakit idi. **Vaktiyle** = **1.** Zamanında: Bu çiçeği vaktiyle dikmemişsiniz. **2.** Eski zamanda, geçmiş zamanda: Vaktiyle öyle bir teşebbüs etmiş idim, vaktiyle bizde Farsça daha çok okunurdu. **Vakit vakit** = Gâh, zaman zaman, nöbet nöbet. **Vakit ve hâl (vakt ü hâl)** = Geçim vaziyeti. **Vakt-i zevâl** = Öğle vakti. **Vakt-i gurûbî** = Güneşin batışından başlanarak hesap olunan vakit.

VAKİTLİ (i.). Münasip vakit ve zamanda veya gerekli mevsiminde olan: Vakitli vakitsiz. bk. Vakitsiz.

VAKİTSİZ (i.). **1.** Münasip vaktinde olmayan, Fars. nâ-be-hengâm: Vakitsiz teşebbüs. **2.** Mevsiminde olmayan, Fars. nâbe-mevsim: Vakitsiz meyve. **3.** Geç, geç vakitte: Siz vakitsiz geldiniz, şimdi vakitsizdir, gidilemez. **4.** Mevsimsiz. **Vakitli vakitsiz** = Münasip olan veya olmayan zamanda, her vakit: O, bize vakitli vakitsiz gelir.

VAKT bk. Vakit.

VAKTÂ Kİ (i. F.). O vakit ki, ne zaman ki, olduğu vakit, kaçan.

VAKTEN (i. A.). Vakit bakımından. **Vakten min-el evkaat** = Zamanın birinde, günlerden bir gün.

VAKUD (i. A.). Yanacak şeyler, ateş yakmaya yarayan odun, kömür gibi şeyler, Ar. mahrukat, Fr. combustible.

VAKUM (i. L.). Boşluk.

VAKUR (u uzun) (i. A. «vakar» dan). Ağırbaşlı, vakarlı, temkinli: Pek vakur bir adamdır.

VAKURÂNE (i. F.). Ağırbaşlılıkla, temkinle: Vakurâne hareket, vakurâne baktı.

VAKVAK, VAK VAK (i. ses taklidi). Ördeğin bağırmasını taklit ve tasvir edip, asla acımaksızın ve ehemmiyet vermeksizin «vah vah vah» diye yalandan gösterilen acıma için de söylenir.

Vampir

VAKVÂK (i.). Eskiden insan şeklinde meyvesi olduğu sanılan hayâlî bir ağaç.

VÂLÂ (i. F.). Yüksek, yüce, Ar. âlî, Fars. bülend.

VALADIKA, VILADIKA bk. Ladika.

VALF (i. İng.). Sıvı ve gazların akışını kontrol etmeye yarayan âlet, supap.

VALİ (VÂLÎ) (i. A. «velâyet» ten if.) (c. vulât). Bir vilâyetin idaresine memur adam, en yüksek mülkî âmir ve hükûmetin temsilcisi bulunan zat: Vâli-i vilâyet, vâli paşa, İzmir vâlisi.

VÂLİD (i. A. «vilâdet» ten) (tes. vâlideyn). Doğurtan, ata, baba, Fars. peder, Ar. eb. Tesniye: Ana, baba: Vâlideyne hürmet etmek.

VÂLİDE (i. A.). Ana, Fars. mâder, Ar. ümm: Vâlidesine mektup yazdı, vâlide hanım nasıldır? **Uvey vâlide** = Uvey anne. **Kayınvâlide** = Kaynana. **Vâlide Sultan** = Osmanlı imparatorunun annesi olan imparatoriçe.

Vanilya

VÂLİDEYN (i. A. tes.) (m. vâlid). bk. Vâlid.

VÂLİH (i. A. «veleh» den if.) (mü. vâlihe). Hayrete dalan, hayran, şaşakalmış.

VALİLİK (i.). Vali sıfat, vazife ve memuriyeti.

VALİZ (i. İ.). Küçük el bavulu, büyücek çanta.

VALLÂHİ (i. A.). Allah için, Allah hakkı için.

VÂM (i. F.). Borç, Ar. deyn.

VÂ-MENDE (i. F.). Geri kalmış, geride olan. bk. Vâ.

VÂMIK (i. A.) (mü. vâmıka). Âşık, sevdalı, tutkun.

VAMPİR (i. Fr. vampire). **1.** Öldükten sonra güyâ mezardan çıkıp halka musallat olarak dehşet ve zarar veren hayalet, cadı, karakoncolos. **2.** Amerika'ya mahsus bir nevi büyük yarasa.

VANADYUM (i. Y. kimya). V senbolüyle gösterilen bir eleman.

VANDAL (hi. Fr.). **1.** Milâd'ın başlarında Kuzey'den inen çeşitli Doğu Germen kabîlelerine verilen ad. **2.** Vandallar'la alâkalı. **3.** mec. Barbar.

VANDALİZM (i. Fr.). Güzel şeyleri, bilhassa san'at eserlerini mahvetmek isteğini doğuran ruh hâli, barbarlık .

VANİLYA (i. İspanyolca). Salepgillerden çiçekleri beyaz ve kokulu bir bitki ve bunun koku vermek için kullanılan meyvesi (vanilla planifolia).

VANTİLATÖR (i. Fr.). Hava akımı sağlayan elektrikli fırıldak.

VANTRİLOK (i. Fr. ventriloque). Karnından konuşan, başkası söylüyormuş gibi konuşma marifeti gösteren kimse.

VAPUR (i.) (Fransızca bateau à vapeur: Buğulu gemi, buğu gemisi'nden kısaltma). Buhar kuvvetiyle işleyen gemi.

VAR (i.). **1.** Mevcut, bulunan, Ar. vâkî, hâsıl, mevcut. Yok mukabili. **Var olmak** = Mevcut olmak. **Var etmek** = Vücuda getirmek, yaratmak. **Var kuvveti sarfetmek** = Çok çalışmak. **2.** Mevcut olan şey, mal, servet, Ar. mâmelek. **Varı yoğu** = Bütün maddî varlığı.

VÂR (e. F.). **1.** Sahiplik ve mâlik olma ifade eder: **Ümmîd-vâr** = Ümitli, ümidi olan. **2.** Benzetme bildirir: **Bülbül-vâr** = Bülbül gibi. bk. Vârî.

VARAGELE (i.). Bir hat üzerinde gidip gelerek hareket eden: Bu rende makinesinin varagelesi pek muntazam. **Varagele halatı** = Sandal ve kayığı gemiden sahile ve sahilden gemiye veya bir nehirde iki kıyı arasında çekmeye yarayan halat.

VARAGELELİ (i.). Bir hat üzerinde hareket etmek üzere yapılmış: Varageleli tahlisiye sepetleri.

VARAK (i. A.) (c: evrâk). **1.** Ağaç ve ot yaprağı. **Sukut-ı evrak** = Yaprak dökümü. **Evrâk-ı zehriyye** = Çiçeği meydana getiren renkli yapraklar. **2.** Kâğıt veya kitap yaprağı; iki sahifeden ibaret yaprak. **3.** Yazılmış kâğıt, mektup, tezkere. **Evrak odası, kalemi** = Resmî dairelerin giden gelen her türlü yazışmalarını kaydedip saklayan kısmı. **Evrak müdürü** = Bu dairenin başmemuru. **Varak-ı mihr ü vefâ** = Vefâlı olmayı anlatır. **4.** Yaldızlanması gereken şeye yapıştırılmak üzere pek ince dökülmüş altın tabakası veya taklidi,

yaldızlama kâğıdı: Varak yapıştırmak, varakla yaldızlamak.

VARAKA (i. A.). **1.** Bir tek yaprak. **2.** Kâğıt, mektup, pusula, tezkere. **3. Varaka-i sahîha** = Senet, dilekçe vesaireye mahsus damgalı kâğıt.

VARAKÇI (i.). Altın veya yaldız yapraklarını yapıştıran veya yapan adam, yaldızcı.

VARAKÎ (ka ile) (i. A.) (mü. varakıyye) (botanik, paleontoloji). Yaprakla alâkalı veya yaprağa benzer.

VARAKLAMAK (f.). Altın veya yaldız yaprağı ile yaldızlamak.

VARAKLATMAK (f.). Altın veya yaldız yaprağı ile yaldızlatmak.

VARAKLI (i.). Altın veya yaldız yaprağı ile yaldızlanmış, yaldızlı.

VARAK-PÂRE (i. F.). **1.** Kâğıt parçası. **2.** Ehemmiyetsiz pusula veya tezkere.

VARATIKA (i.). Bir cins çiçek, virane papatyası. **Kızıl varatıka** = Miskotu.

VARDA (e. İ. «guarda» dan). **1.** Bak, dikkat et, savul, destur. **Varda topu** = Eskiden limana girişi yasaklamak için güneşin batışında atılan top. **Vardakosta** = Sahilleri muhafazaya mahsus ağır gemi. mec. Şişmanca, iriyarı adam veya kadın. **2.** Nöbet: Vardada kim var? bk. Vardiya.

VARDACI (i.). Varda bağırmaya memur bekçi.

VARDAKOSTA (i. İ.). **1.** Eskiden sahil muhafaza gemilerine verilen ad. **2.** Gösterişli ve iriyarı erkek veya kadın.

VARDIRMAK (f.). Yetiştirmek, Osm. îsâl etmek, iblâğ etmek: İşi o dereceye vardırmamalı, masrafı oralara kadar vardırmış.

VARDIYAN bk. Gardiyan.

VARDİYA (i. İ.). **1.** Gemilerde beklenen nöbet. **2.** Nöbet yeri.

VÂRE (e. F.). bk. Vâr, vârî.

VÂRESTE (i. F.). Kurtulmuş, Fars. âzâde.

VÂRESTEGÎ, VÂRESTE-GÎ (i. F.). Kurtulma, âzâd olma.

VARILMAK (f.). **1.** Gidilmek, vüsûl bulunmak: Bugün şehre varılamaz. **2.** Anlaşılmak, Osm. intikal olunmak: Onun içyüzüne, hakikatine varılmak müşküldür.

VARIŞ (i.). **1.** Varma, gitme, yetişme, Ar. vüsûl: Bu kadar çabuk varış. **2.** Anlayış sür'ati: Çok varışı vardır. **Varış - geliş** = Gidip - gelme.

VARIŞLI (i.). Anlayışlı, çabuk intikal eden.

VARIŞMAK (f.). Gidip gelmek, görüşmek, dostluk etmek.

VÂRÎ (e. F.). Benzetme gösterir: Dostvârî bir tavırla.

VÂRİD (i. A. «vürûd» dan if.) (mü. vâride). Vürud eden, gelen, vasıl olan: Vârid olan bir habere göre, evrâk-ı vâride. **2.** Bir şey hakkında söylenen, tatbik olunan: Bu mevzûda birçok hadîs vârid olmuştur. **Vârid-i hâtır** = Hatıra gelen, Osm. sânih olan.

VÂRİDÂT (i. A. c.) (müfredi vâride bu mânâ ile kullanılmaz). **1.** Bir şahıs veya ailenin her türlü gelirinin bütünü: Vâridatı idaresine kâfidir, vâridat sahibi. **2.** Bir devletin, vergi vesaireden senede aldıklarının bütünü ki, bütçesinin gelir kısmını teşkil eder. **3.** Akla gelen şeyler, Ar. sânihât: Vâridât-ı zihniyye (bu mânâda az kullanılmıştır).

VÂRİDE (i. A.) (c. vâridât). Akla gelen düşünce, fikir, mülâhaza.

VARİL (i. L. Fr. baril). **1.** Silindir şeklinde fıçı: Su, şarap varili. **2.** Bir varil dolusu, bir varilin aldığı miktar: Bir varil şarap. **3.** Varil şeklinde: Varil çanta, düğme.

VARİS (i. Fr.). Bir damar hastalığı, toplardamarın hastalık derecesinde genişlemesi.

VÂRİS (i. A. «verâset» ten) (mü. vârise) (c. verese). Akrabalık veya vasîlik yoluyla, ölen bir şahsın mal ve mülküne konan, miras yiyen.

VÂRİYET (i.) (Türkçe «var» isminden Arapça kaidesince yapılmış yanlış tâbirdir). Zenginlik, servet, mal, varlık.

VÂRİYETLİ (i. yanlış tabir). Zengin, varlık sahibi.

VARLIK (i.). **1.** Var olma, mevcudiyet. **2.** Zenginlik, servet: Onun varlığı zararsızdır.

VARLIKLI (i.). Zengin, geliri yolunda olan kimse.

VARMA (i.). Varmak işi. bk. Varmak.

VARMAK (f.). **1.** Gitmek, yetişmek, Osm. vusûl bulmak: Acaba şehre vardılar mı? **2.** Tutmak, Osm. bâliğ olmak: Bu masraf yüz liraya vardı. **3.** Neticelenmek: Bu iş neye varacak? **4.** Yanaşmak, Osm. takarrüb etmek, müracaat etmek: Yanına, eteğine vardı. **5.** Anlamak, Osm. fehmetmek: Farkına, içyüzüne, hakikatine vardı. **6.** Dalmak, kendini vermek: Uykuya, zevke vardı. **7.** Kıymak, cür'et etmek, acımamak, çekinmemek: O sözü söylemeye nasıl ağzı varıyor? **Aşağı varmak** = Eksilmek. **Ere varmak** = Kocaya varmak, (kız)

evlenmek. **El varmamak** = Gönül istememek. **Üstüne varmak** = **1.** Zorlamak. **2.** Birdenbire gelivermek. **Fenaya varmak** = Neticesi fena olmak. **Kocaya varmak** = (kız) Evlenmek. **Var, haydi git** = Var bildiğini yap. **Varsın** = Bırak, ko: Varsın desin. **Vararak, vara vara** = Git gide.

VAROŞ (i. Macarca'dan). Eskiden bir şehir ve kasabanın kale dışında bulunan kısmı ki, ekseriya Hıristiyan mahallelerini içine alırdı. Şimdi büyük şehirlerin kenar mahalleleri.

VARSAĞI (i.). Türk halk şiiir ve musikisinde bir form.

VARSAKI (i.). **1.** Varsak denilen Tatar kabilesine mahsus bir cins enli yatağan. **2.** Yine onlara mahsus bir nevi kayabaşı hava. bk. Varsağı.

VARSAYIM, VARSAYIŞ (i.) (uyd. k.). Bir hâdiseyi açıklayabilmek için gerçek olarak kabûl edilen prensip, ipotez, faraziye.

VARSAYMAK (f.) (uyd. k.). Bir hâdisenin neticelerinden faydalanmak için onu olmuş gibi saymak, farzetmek.

VARTA (i. A.). **1.** Uçurum. **2.** Tehlike, Ar. mühlike, muhâtara: Bir vartaya düştü.

VÂRÛN (i. F.). Ters, uğursuz, Ar. mâkûs.

VARYASYON (i. Fr.). Bir ana melodi etrafında işlenmiş çeşitli melodiler.

VARYETE (i. Fr.). Şarkı, dans, hokkabazlık, temsil gibi çeşitli oyunların gösterilmesi.

VARYOZ (i. Rumca). Ağır taşçı tokmağı, otuz kırk kiloluk büyük demir çekiç.

VASAT (i. A.) (c. evâsıt). **1.** Orta, iki taraftan eşit mesafede olan yer, Fars. miyân. **2.** Ara, merkez, iç, göbek.

VASATÎ (i. A.) (mü. vasatiyye). **1.** Ortada bulunan, arada olan iç. **2.** İkisi ortası, orta hâlde.

VASF bk. Vasıf.

VASFÎ (i. A.) (mü. vasfiyye). Hâl ve sıfatla alâkalı.

VASIF (i. A.) (c. evsâf). **1.** Bir şahıs veya şeyin hâiz olduğu hâl ve sıfat: Filan adamın, filan şeyin vasfı. **2.** Bir şahıs veya şeyin hâl ve hususiyetlerini sayarak tarif etme. **3.** Övmek: Sizin vasfınızı ediyorlardı. **4.** İsim çeşitlerinden sıfat. Vasf-ı terkîbî, sıfat tamlaması.

VÂSIF (i. A. «vasf» dan) (mü. vâsıfa). Vasıflandıran, birinin vasıflarını anlatan.

Vaşak

VÂSIK (i. A. «vüsûk» tan if.) (mü. vâsıka). İnanan, itimat eden.

VASIL (VASL) (i.). **1.** Bağlama. **2.** Şiir ve bestede iki kelimenin son ve ilk hecelerini bitiştirerek okuma, ulama.

VÂSIL (i. A. «vüsûl» den if.) (mü. vâsıla) (c. vâsılîn). **1.** Yetişen, ulaşan, Osm. vusul bulan: Akşam vâsıl oluruz. **2.** Kavuşan.

VÂSIT (i. A. «vasat» tan if.) (mü. vâsıta). Ortada bulunan, ikisi ortası, Ar. mutavassıt.

VÂSITA (i. A.) (c. vesâit). **1.** İki şey arasında münasebet kurmaya yardımcı olan şey: Muhabere vasıtası. **2.** Araya giren, iki şahıs veya tarafın aralarını bulan adam, aracı, Osm. miyancı: Anlaşmalarına vasıta oldu, fabrika ile görüşmemize vasıta olacak bir adam lâzım. **3.** Âlet, âlet gibi kullanılan şey. **4.** Neseb, soy silsilesinin her bir derecesi, atalardan her biri: Onun nesebi sekiz vasıta ile filana vasıl olur. **5.** **Nakil vasıtası** veya halk arasında bundan kısaltılmış olarak **vasıta** = Otomobil, araba, tren vesaire. **Bil-vâsıta** = Doğrudan olmayarak, birinin araya girmesiyle, birini araya koyarak. **Tekâlif-i bi'l-vâsıta** = Gümrük vs. şeklinde alınan vergi, vasıtalı vergi. **Bilâ-vasıta** = Vasıtasız, doğrudan doğruya. **Tekâlif-i bilâ-vasıta** = Doğrudan doğruya alınan vergi, vasıtasız vergi.

VASÎ (i. A. «vasâyet» ten smüş.) (c. avsiyâ). **1.** Ölen bir kimsenin vasiyetini yerine getiren şahıs. **2.** Bülûğa ermemiş yetimlerin mallarını idare eden kimse. **3.** Bülûğa ermemiş krallara vekâlet eden şahıs: Kralın vasîsi.

VÂSÎ, VÂSİ' (i. A. «vüs'at'ten) (mü. vâsia). Geniş, enli, bol. **Arzullâh-ı vâsia** = Allah'ın yeri geniştir.

VASÎLİK (i.). Vasî hâli, vasînin gördüğü iş.

VASİYET (VASIYYET) (i. A.) (c. vesâyâ). **1.** Bir kimsenin hayattayken, öldükten sonra yapılmasını istediği şeyler hakkında verdiği emir veya istek: Falan yere defnolunmasını vasiyet etti, müteveffânın bir vasiyeti vardır. **2.** (cem'i) İhtarlar, nasihatler, tenbihler: O hususta vekiline vesâyâda bulundu.

VASİYET-NÂME (i. F.). Bir kimsenin vasiyetini gösteren tasdikli vesika.

VASL (i. A.). **1.** Ulaşma, birleşme, bitişik, fasl mukabili. **2.** Sevdiğine kavuşm, Ar. visâl, vuslat.

VASSÂF (i. A. «vasf» dan). Vasıf ve tarif eden, vasıfların sayarak anlatan veya medheden.

VAŞAK (i.). **1.** Kedi cinsinden, pos-

tundan kürk yapılan bir hayvan, karakulağın büyüğü. **2.** Bu hayvanın postundan yapılmış kürk.

VAT (i. İng.). Saniyede bir julluk iş yapan bir motorun güç birimi.

VATAN (i. A.) (c. evtân). Üzerinde yaşanılan, doğup büyünen devletin toprağı.

VATANDAŞ (i.). Bir devlet ahalisinden ve tab'asından olan.

VATANDAŞLIK (i.). Vatandaş olma hâli.

VATANÎ (i. A.) (mü. vataniyye). Vatanla alâkalı.

VATAN-PERVER (i. A. F.). Vatanını, yurdunu seven.

VATAN-PERVERÂNE (i. A. F.). Vatanını sevene yakışır şekilde.

VATMAN (i. İng.). Tramvay sürücüsü.

VATOZ (i.). Eti yenmez, kalkana benzer bir cins balık.

VATVÂT (i. A.). **1.** Yarasa. **2.** Kırlangıç.

VATY (i. A.). **1.** Çiğneme, basma. **2.** Çiftleşme.

VAV (i. A.). Eski Türkçe alfabenin yirmi dokuzuncu harfi olup ebced hesabında altıncı harf olduğundan sayıların rakamla ifadesinde 6 sayısını gösterir, Ar. vâv (w ve û harfleri).

VÂVEYL (i. A.). Yazık, eyvah.

VÂVEYLÂ, VÂ-VEYLÂ (e. A.). **1.** Eyvah, hayf, yazık, Fars. dirîğ: Acırım, yazık. Eyvah: Vah yazık, yazıklar olsun. **2.** Keder, teessüf, feryat, figan.

VÂVÎ (i. A.) (mü. vâviyye). Vav harfiyle alâkalı veya vav'a benzer.

VAY (e. F.). **1.** Teessüf, üzüntü bildirir: Eyvah, yazık: Vay hırsızın hâline, vay ayağım. **2.** Şaşma bildirir, ay: Vay siz misiniz? Vay beyim, vay efendim.

VÂYE (i. F.). Nasip, Fars. behre (Farsça terkiplerde bir şeyden nasibi olan mânâsıyle resmî yazışma ve nesir dilinde çok kullanılır): Sâye-i maârif-vâye-i hazret-i pâdşâhîde. **Bî-vâye** = Mahrum, nasipsiz.

VÂYE-DÂR bk. Vâye-mend.

VÂYE-MEND (i. F.). Nasibi olan, Fars. behre-dâr, behre-mend.

VAZ (e.) (Fars. vâz, bâz = geri, tekrar). Ferâgat, terk, bırakmak: Vazgeçmek. **Bâz-geştem**'den = Vazgeçtim: Ben, o alış verişten vazgeçtim (yalnız bu fiil ile kullanılır).

VAZ' (i. A.) (c. evzâ). **1.** Koyma, bırakma, atma: Nişan vaz'etmek, ortaya taş vağ'etti. **2.** Tayin etme, belirtme, verme: Her kelime bir mânâya vaz'olunmuştur. **3.** Kurma, ortaya koyma: Bir kanun, bir nizam, bir usul vaz'etmek. **4.** Duruş, hareket, tarz, biçim: Bu adamın vaz'ı hiç hoşuma gitmiyor (cem'i yalnız bu mânâda kullanılır): Evzâ-ı garîbesi vardır. **Vaz'-ı esas** = Temel atma. **Vaz'-ı haml** = Doğurma. **Vaz'-ı yed** = Elkoyma, sahip çıkıp tasarruf etme.

VAZÂİF (i. A. c.). Vazifeler.

VAZ'AN (i. A.). Asıl mânâsı bakımından: Bu kelime vaz'an şu demek ise de, şu mânâda kullanılır.

VAZELİN (i. L. Fr.). Petrol damıtımından çıkarılan bir çeşit mineral yağ.

VAZGEÇMEK (f.). Yapmakta olduğu, kabûl ettiği, istediği bir şeyi artık yapmamak, kabûl etmemek, istememek.

VÂZIH (i. A. «vuzûh» dan if.) (mü vâzıha). Açık, âşikâr, kapalı olmayıp açıkça bildirilen ve şüphe bırakmayan: Vâzıh söz, vâzıh cümle.

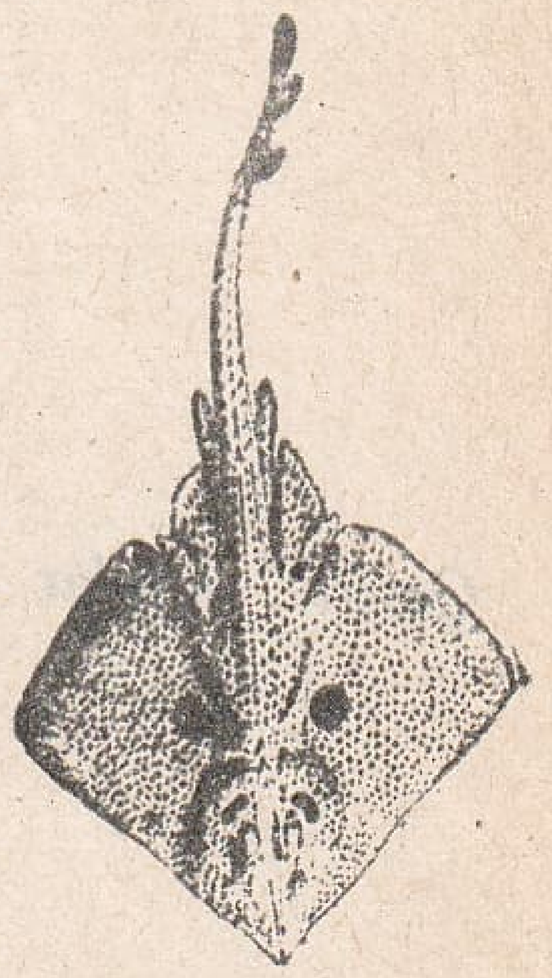

Vatoz

VÂZIHÂT (i. A. c.). Açık ve âşikâr şeyler, Ar. bedîhiyyât.

VÂZI-I KANÛN (i. F. A.). Kanun koyucu.

VAZ'Î (i. A.). Vaz'a mensup ve ait.

VAZÎ, VAZİ' (i. A. «vaz'» dan smüş.) (mü. vazîiyye). **1.** Alçak, âdî, bayağı. **2.** Mütevazî bir tarzda.

VÂZÎ, VÂZI' (i. A. «vaz'» dan if.) (mü. vâzıa). Koyan, vaz'eden. **Vâzı-ı imza** = İmza koyan, imza sahibi.

VAZİFE (VAZÎFE) (i. A.) (c. vazâif). **1.** Bir şahsın yapmaya mecbur olduğu iş, bir kimseye verilen iş: O, benim vazifemdir. **2.** Ehemmiyet verilen iş: Hiç vazife etmiyor, vazifesinde değildi. **Ne vazifem** = Neme lâzım. **3.** Bir iş karşılığında verilen ücret, maaş, aylık: Vakıftan vazifesi vardır. **4.** Nafaka. **Vazîfe-hâr** = Rızkını alan. **Vazîfe-dâr** = Maaşlı, vazifeli.

VAZÎFE-DÂR (i. A. F.). **1.** Vazifeli. **2.** Memur.

VAZİFESİZ (i.). Bir şeyi vazife etmeyen, kayıtsız, umursamaz.

VAZİFESİZLİK (i.). Kayıtsızlık.

VAZİFETEN (i. A.). Vazife olarak.

VAZİSTAS (i. Al.). Havanın değiştirilmesi için pencere ve kapı üstlerine yapılan açılır, kapanır küçük pencere.

VAZİYET, VAZ'IYYET (i. A.). Duruş, şekil ve heyet, tavır: Bu adamın, bu binanın, bu yerin vaziyeti pek hoşuma gidiyor.

VAZ'IYYET bk. Vaziyet.

Çeşitli vazolar

VAZO (i. İ.: vaso). Süs için salona konan kristal, seramik vs. çiçek kabı, saksısı: Çin, Japon vazosu, güzel bir çift vazo.

VE (e. A.). Dahi, de, hem, ile: İçki ve kumarın kötülüğü. **Velev** = Olsa da, hattâ, bile: Bu yemeği yemem, velev aç kalsam.

VE (e. A.). Yemin edatı. İçin, hakkı için. **Vallâhi** = Allah için, Allah hakkı için.

VEBÂ (i. A.). Salgınlar yapan bulaşıcı bir hastalık: Yumrucuk, tâun: Vebâ serumu.

VEBÂÎ (i. A.) (mü. vebâiyye). Vebâ ile alâkalı.

VEBÂL (i. A.). Bir iş ve hareketin ahretçe olan mes'uliyeti ve ağır neticesi, günah: Bu işin vebâli vardır, vebâli var ise boynuma, vebâle girmek istemem.

VECÂ, VECA' (i. A.) (c. evcâ'). Ağrı, sızı, acı: Vecâ-ı batn, vecâ-ı mafâsıl, evcâ-ı şedîde.

VECÂHET (i. A.). **1.** Güzellik, güzel yüz. **2.** İtibar, haysiyet, şan ve şeref.

VECÂHETLİ (i.). **1.** Güzel yüzlü, güzel, yakışıklı. **2.** İtibar ve haysiyet sahibi.

VECÂİB (i. A. c.) (m. vecîbe). Vecîbeler. bk. Vecîbe.

VECÂLI (i.). Ağrı ve sızı veren: Pek vecâlı bir çıbandır.

VECÂZET (i. A.). Sözün kısa ve mânâlı olması, Ar. ihtisar.

VECD (i. A.). Kendini kaybedecek derecede ilâhî aşka dalma, Ar. istiğrak.

VECH, VECİH (i. A.) (c. vücûh, evceh). **1.** Yüz, çehre, suret: Vechini göremedim. **2.** Üst, satıh, yüz. **Vechü'l-Arz** = Yeryüzü. **3.** Üslûb, tarz, yol, şekil: Bu vechile. **4.** Sebep, vesîle, cihet, münasebet. **Ber-vech-i meşrûh, ber-vech-i muharrer** = Açıklandığı, yazıldığı üzere. **Ber-vech-i pîşîn (peşin)** = Peşin olarak. **Bir veçhile, hiçbir veçhile** = Hiçbir suretle. **Bu veçhile** = Böylece. **Min vechin** = Ne suretle, nasıl. **5.** (c.). İlerigelenler. **Vücûh-ı memleketten** = Memleketin ilerigelenlerinden. **Vechen-min-el-vücûh** = Hiçbir suretle. **Min-külli'l-vücûh, bi'l-vücûh** = Her cihetle. (astronomi) **Vücûh-ı kamer** = Ayın bir ay içinde gösterdiği çeşitli, şekiller.

VECHE (i. A.). Yüz, taraf, yan.

VECHEN (i. A.). Bir veçhile, bir suretle, bir cihetten. **Vechen-min-el-vücûh** = Hiçbir veçhile.

VECHÎ (i. A.) (mü. vechiyye) (anatomi). Yüzle alâkalı.

VECH-İ ARAZBÂR (i.) (musiki). Türk musikisinde artık kullanılmıyan bir mürekkep makam.

VECÎBE (i. A.) (c. vecâib). Çok lüzumlu ve şart olan şey. Borç hükmünde olan vazife, yapılması mecburî iş: Askerlik bir vecîbedir.

VECİD bk. Vecd.

VECÎH (i. A. «vecâhet» ten) (mü. vecîhe). **1.** Güzel, latîf. **2.** Münasip, lâyık, Fars. sezâ. **Tevcîh-i vecîh** = Güzel söz ve güzel ifade.

VECÎZ (i. A. «vecâzet» ten smüş.) (mü. vecîze). **1.** Kısa, Ar. muhtasar. **2.** Kısa fakat özlü ve mânâlı söz.

VECİZE, VECÎZE bk. Vecîz.

VECNE (i. A. anatomi). Yanak yumrusu, elmacık.

VED, VEDD (VİDD, VÜDD) bk. Vedâd.

VEDA, VEDÂ (i. A.). İki kişinin birbirine «Allahaısmarladık ve Allah'a emanet olunuz» deyip ayrılmaları, ayrılma, esenleşme, Ar. mufârakat. **El-vedâ** = Allaha ısmarladık, selâmetle kal.

VEDÂD (i. A.) (vidâd, vüdâd şekilleri de vardır). Sevme, sevgi, muhabbet, dostluk.

VEDALAŞMAK (f.). Birbirine vedâ edip ayrılmak.

VEDÂYÎ (i. A. c.) (m. vedîa). Vedîalar. bk. Vedîa.

VEDÎA (i. A. «vedâ» dan smüş.) (c. vedâyî). Saklanmak için emanet bırakılan şey, emanet. **Vedîa-t-ullâh** = Allah'ın emaneti hükmünde olan şey.

VEDRE (i. Arnavutça'dan). Süt kabı, koyun vesair hayvanları sağmaya mahsus ağzı açık ve geniş kab.

VEDÛD (i. A. «vedd» den imüb.). Pek fazla sevgi ve şefkati olan (Allah'ın sıfatlarındandır).

VEFA, VEFÂ (i. A.). **1.** Sözde durma, verdiği sözü, vâdi tutma, borcu ödeme. **2.** Sevgide sadakat, devam ve sebat. **Bî-vefâ** = Vefasız. **3.** Yetişme, kifâyet, kâfi olma: Hocamın ömrü vefa etmedi.

VEFÂ-DÂR (i. F.). Dostluğunda sabit ve sadık olan, dostunu unutmayan.

VEFÂ-DÂRÎ (i. F.). Dostlukta sebat ve devam, vefa.

VEFADARLIK bk. Vefâ-dâr.

VEFAKÂR (i. A. F.). Vefalı.

VEFALI (i.). Vefası olan, sevgisinden geçmeyen.

VEFASIZ (i.). Vefası olmayan.

VEFASIZLIK (i.). Vefalı olmama.

VEFÂ-ŞİÂR (i. F.). Vefalı.

VEFİYYÂT bk. Vefat.

VEFAT (VEFÂT) (i. A.) (c. vefiyyât). Ölüm. **Vefat etmek** = Ölmek.

VEFD (i. A.) (c. vüfûd). **1.** Varma. **2.** Birlikte gelip konan cemaat. **3.** Bir şahıs veya topluluk tarafından gönderilen hey'et ve bilhassa İslâm'ı kabûl için Hz. Muhammed'e giden Arab kabileleri.

VEFÎK, VEFİK (ka ile) (i. A. «vefk» den). Uygun, muvafık, aynı fikirde.

VEFK (ka ile) (i. A.). **1.** Uyma, uygun gelme, uygunluk. **2.** İçinde dua ve şekiller olan muska. **Ber-vefk** = Göre, muvafık olarak.

VEFRET (i. A.). Bolluk, çokluk, Ar. kesret. **Vefretle** = Pek çok ve bol olarak.

VEFY (i. A.). Vefâlı, dostluğunda sabit ve sadık.

VEGÂ (ga ile) (i. A.). Gürültü, patırtı, kavga.

VEH bk. Vah.

VEHÂM, VİHÂM (i. A. tıp). Aş erme, gebe kadının iştahası.

VEHB (i. A.). Verme, bağışlama, Ar. atiyye, ihsan, hibe.

VEHBİ, VEHBÎ (i. A.) (mü. vehbiyye). Allah'ın vergisi neticesi olan, Allah vergisi, Fars. hudâ-dâd: Onun terbiyesi vehbîdir.

VEHHÂB (i. A. «vehb» den imüb.). Fazlası ile bağışlayan ve veren (Allah'ın sıfatlarındandır). **Abd-ül-vehhâb** = İhsan sâhibi olan Allah'ın kulu.

VEHHÂBÎ (hi. A.) (mü. vehhâbiyye) (c. vehhâbiyyûn). Abdülvehhâb isminde biri tarafından Necd taraflarında çıkarılan mezhebe bağlı kimse ve bu mezheple alâkalı: Vehhâbî mezhebi, Hanbelî mezhebinin bir dalıdır.

VEHHÂC (i. A. «vehc» den imüb.). Pek fazla yanan, pek parlayan.

VEHHÂM, VEHHAM (i. A. «vehm» den imüb.). Pek kuruntulu, vehimli.

VEHHAMLIK (i.). Vehme tâbi olma, kuruntu.

VEHİM bk. Vehm.

VEHİN, VEHN (i. A.). Zaaf, gevşeklik, kuvvetsizlik.

VEHLE (i. A.). Dakika, an, lahza. **Vehle-i ûlâda** = Önce, birdenbire.

VEHLETEN (i. A.). Birdenbire, önce: Bunu işitince vehleten başka şey zannettim.

VEHM, VEHİM (i. A.) (c. evhâm). **1.** Esassız ve bâtıl fikir, yanlış inanış. **2.** Şüphe, kuruntu, tereddüt. **3.** Yersiz korkma.

VEHMÎ (i. A.) (mü. vehmiyye). Gerçekte var olmadığı hâlde, farz ve tasavvur olunan, Ar. mefrûz, mevhûm.

VEHMİYÂT, VEHMİYYÂT (i. A. c.) Gerçekte var olmaksızın tasavvur olunan şeyler.

VEHM-NÂK (i. F.). Kuruntulu, vehme tâbî, fazla vehimli, Ar. mütevehhim.

VEJETALİN (i. Fr.). Bazı bitkilerden çıkarılan ve sade yağ yerine kullanılan yağ.

VEJETARYEN (i. Fr.). Et ve başka organik maddeleri yemeyen.

VEKÂLET (i. A.). **1.** Başkasının işini görmeye memur olma, vekillik. **2.** (hukuk) Kendi işi ile başkasını vazifelendirme ve o

işte onu kendi yerine koyma. **3.** Hükûmet azalığı, bakanlık, nâzırlık. **Başvekâlet** = Başvekillik. **Vekâlet-i devriye** = Başkasına devir, yani bir diğerini vekil etmeye selâhiyetli olan vekilin vekilliği.

VEKÂLETEN (i. A.). Vekâlet yoluyla, vekil olarak, başkasının adına.

VEKÂLET-NÂME (i. F.). Birinin vekil tayin olunduğuna dair, vekil eden tarafından verilen senet.

VEKÂLET-PÊNÂH (i. F.). Padişâhın vekili olan sadrâzam.

VEKÂLET-PENÂHÎ (i. F.). Sadrâzamlık.

VEKİL (i. A. «vekâle» den smüş.) (c. vükelâ). **1.** Başkasının işini görmeye memur şahıs: Mahkemeye bizzat gelmeyip bir vekil gönderdi. **2.** Bir memurun ikincisi, muavini veya küçüğü, bir rütbe aşağı olanı: Yüzbaşı vekili, konsolos vekili. **3.** Hükûmet âzası olan şahıs, bakan, nâzır. **Başvekil** = Başbakan, hükûmet başkanı. **Vekilharç** = Bir konakta masraf görmeye memur güvenilir hizmetli, kethudâ. **Dâvâ vekili** = Baro bulunmayan yerlerde, mahkemelerde dâvâ takip eden şahıs.

VEKİLLİK (i.). Vekil sıfat ve vazifesi, vekâlet.

VEKTÖR (i. Fr.). İstikameti ve uzunluğu belirli olan ve bir ok işaretiyle gösterilen doğru çizgi.

VELÂ (i. A.). Efendinin, âzâd ettiği köle ve cariye ile olan münasebetleri ve onların üzerinde olan hakkı.

VELÂKİN bk. Velîkin.

VELÂDET bk. Vilâdet.

VELED (i. A.) (c. evlâd). **1.** Çocuk. **2.** Oğul, Ar. ibn, Fars. püser (eskiden daha çok Müslüman olmayanlar hakkında kullanılırdı: Vasil veled-i Kosta). **Veled-i sulbî** = Öz oğul. **3.** (veled-i zinâ'dan kısaltılmış) Piç, afacan. **Ümm-i veled** = Efendisinden çocuğu olan nikâhsız cariye. **Bilâ-veled** = Çocuk bırakmaksızın: Bilâveled vefat etti. **Veled-i zinâ** = Piç, Osm. haram-zâde. **Veled-i mânevî** = **1.** Ahret evlâdı, ahretlik. **2.** Şeyhine göre mürîd (dilimizde çok defa cem'i, müfred gibi kullanılır. bk. Evlâd).

VELEH (i. A.). Şaşkınlık, şaşakalma, hayret.

VELEHU (Ar. terkip). «Bu da onundur» mânâsıyle bir şairin gazelleri ve kıtaları arasında «eyzan» gibi ve bazen onunla beraber yazılır: Velehu eyzan.

VELENA (i. İ.). Yelkenli gemilerde iki direk arasına floklar hizasında gerilen yelken.

VELENSE (i.). Rumeli'nde yapılan kalın bir nevi fanila ki, örtü olarak kullanılır.

VELET bk. Veled.

VELEV (e. A.). Olsa da, hattâ, bile: Ben o yemeği alıp yemedim, velev yemiş olsam ne olur. Velev mecburiyet altında olsun bu işi yapmam. **Velev sellim** = Teslim ve kabûl olunsa da, öyle olduğu hâlde bile.

VELHÂN (i. A. «veleh» den). Şaşakalmış, hayrete düşmüş, Ar. mütehayyir.

VELHÂSIL (Arapça terkip) (e = dahi, el = harf-i târif, hâsıl = husul bulan, olan). Netice, hulâsa.

VELÎ (i. A. «vely» den smüş.) (mü. veliyye) (c. evliyâ). **1.** Sahip. **Veliyyü'l-emr** = Emir sahibi, âmir. **Velî-nîmet** = Nimet sahibi; bir kimseye çok büyük iyilikte bulunan kimse, Ar. mün'im. **2.** Bir çocuk veya kadının gerek ana-babadan, yakın akrabasından, gerek vasîsi olup işlerine karışan, hâlinden mesul bulunan adam. **3.** Allah'a yakınlığı olan kimse, aziz.

VELÎD (i. A.). Çocuk, oğlan.

VELÎK, VE LÎK bk. Velîkin.

VELÎKİN (e. F.). Lâkin, amma, fakat, velâkin.

VELÎLİK (i.). **1.** Velî olma hâli. **2.** (Türkçe'de) Evliyalık, ermişlik.

VELÎME (i. A.). **1.** Düğün ziyafeti. **2.** Evlenme töreni, düğün: Velîme cemiyeti.

VELÎNÎMET bk. Velî

VELİYY-ULLÂH (i. A.) (c. evliyâ-ullâh). Allah'a yakınlık kazanmış olan zat: Evliyâ-ullâhtan bir zat.

VELİYYE (i. A.) (c. veliyyât). Allah'a yakınlık kazanmış kadın.

VELOSİPET (i. Fr. vélocipède). Bisikletin ilk adı.

VELUR (i. Fr.). Kadife.

VELVELE (i. A.). Şamata, gürültü, patırtı: Bir velvele koptu.

VELVELELİ USÛL (i. musiki). Türk musikisinde usûlün bazı darblarının birkaç darb hâlinde vurulmuşu.

VELY (i. A.). Birbiri arkasından gelme veya çıkma, meydana gelme, Ar. teâkub, tevâlî: Düğünler birbirini velyetti.

VENEDİK (hi. coğrafya). **1.** İtalya'nın kuzey doğusunda bir şehir. **2.** Eski Venedik devleti.

VENÜS (i. L.). Utârit'ten sonra Güneşe en yakın gezegen; Zühre, Çulpan.

VENÜSÇARIĞI (i. botanik). Salepgillerden esmer kırmızımtrak renkte bir süs bitkisi ve çiçekleri (cypripedium calceolus).

VER (e. F.). İsmin sonuna gelip sahip mânâsıyle sıfatlar teşkil eder. **Suhan-ver** = Söz sahibi, güzel konuşan, yazan. **Kîne-ver** = Kindar. **Cân-ver** = Canlı, hayvan. **Hüner-ver** = Hünerli, hüner-mend.

VERÂ (i. A.). **1.** Arka, geri, Ar. zahr: **Verâ-i cebel** = Dağın ardı. **2.** Kıç, geri, dübür. **Mâ-verâ** = Bir şeyin arkasında ve ötesinde bulunan şey. **Meverâ-ün-Nehr** = Ceyhun ile Seyhun arasındaki büyük Türk ülkesi. **Mâverâ-üt-tabîiyye** = Felsefede, tabiatın üstünde ve dışında olan hâl, metafizik.

VERÂ, (VERA') (i. A.). Haramdan, yasak olan şeylerden kaçınma.

VERANDA (i. Portekizce). Camlı taraça, balkon.

VERÂSET (i. A.). Vâris olma, bir şahsın ölümünde para ve mallarına sahip olma hakkı, mirasçılık.

VERD (i. A.). Gül. **Mâ-ül-verd** = Gülsuyu, Fars. gülâb.

VERDİ (i. fizik). Bir borudan bir saniyede geçen suyun yahut bir iletkenden bir saniyede geçen elektriğin miktarı.

VERDÎ (i. A.) (mü. verdiyye). Gül ile alâkalı. **Fasîle-i verdiyye** = Gülgiller.

VERDİRMEK (f.). **1.** Vasıta ile vermek: Kâhyasını çağırıp parayı verdirdi. **2.** Vermeye bırakmak, vermesine müsaade etmek: Çocuk, oyuncağı vermeye razı oldu ama, babası verdirmedi. **3.** Sattırmak, satmasına müsaade etmek: O malı bir liraya verecekti ama ortağı verdirmedi.

VERE bk. Vire.

VERECEK (i.). Borç, Ar. deyn, alacak mukabili: Aramızda alacak, verecek kalmadı.

VEREK (i. A. anatomi). Kalça kemiği.

VEREM (i. A.) (c. evrâm) (tıp). **1.** Şiş, şişme. **2.** Koch basilinin sebep olduğu bulaşıcı hastalık, verem.

VEREMLİ (i.). Vereme tutulmuş.

VERESE (i. A. c.) (m. vâris). Vârisler. bk. Vâris.

VERESİ, VERESİYE (i.). Parası ilerde ödenmek üzere yapılan alış-veriş, peşin mukabili: Veresiye almak, satmak.

VEREV (i.). Bir köşeden bir köşeye kesilmiş veya bükülmüş: Verev bir bez, verev katlamak, kesmek.

VERGİ (i.). **1.** Veriş, Fars. dâd, Ar. atıyye, ihsan: Vergisi çoktur. **2.** Devlet hazinesine ödenen para, Ar. resm.

VERGİLİ (i.). Cömert, bol veren, verimli: Vergili bir adamdır.

VERİ (i.). Bir neticeye varabilmek için gerekli olan bilgi, Ar. mutâ, Fr. donné

VERÎD (i. A.) (c. evride). Damar.

VERÎDÎ (i. A.) (mü. verîdiyye) (anatomi). Damarla alâkalı.

VERİLMEK (f.). **1.** Verilmek, teslim olunmak: Onun parası daha verilmedi. **2.** Satılmak: Bu mal on liraya verilir mi?

VERİM (i.). Mahsul, semere: Bu tarlanın, bu ağacın verimi çoktur.

VERİMLİ (i.). Verimi olan.

VERİMSİZ (i.). Verimi olmayan.

VERİŞ (i.). **1.** Verme, Ar. îtâ. **2.** Bağışlama, vergi, Ar. atıyye, ihsân. **3.** Satış, Fars. füruht. **4.** Paylama, çıkışma, azarlama.

VERİŞTİRMEK (f.). Çıkışmak.

VERİT bk. Verîd.

VERMEK (f.). **1.** Vermek, teslim etmek, Osm. îtâ etmek: Paketi bana verin, parayı kime verdiniz? **2.** Hediye ve ihsan etmek, bağışlamak: Fakirlere verir, o kimseye bir şey vermez. **3.** Ödemek, Osm. tediye etmek: Aldığınız eşyanın parasını verdiniz mi? **4.** Çıkarmak, neşretmek: Islanınca fena bir koku veriyor. **5.** Hâsıl etmek, meydana getirmek; verimi olmak: Bu tarla senede ne veriyor? Bankaya yatırılan para ne kadar faiz verir? **6.** Yormak, tefsîr etmek: Bu sözünü neye veriyorsunuz? Bana olan dargınlığına veriyorum. Yardımcı fiil olarak, sür'at bildirir: Alıvermek, gidivermek, yazıvermek ki, hemen alıp geçmek vesaire demektir. **Ateşe vermek** = Yakmak. **Ara vermek** = Fasıla vermek, kesmek. **Ara vermeksizin** = Fasılasız. **Arka vermek** = Dayanmak. **Arka arkaya vermek** = Birbirine dayanmak, yardımlaşmak. **Elvermek** = Yetmek. **Ele vermek** = Haber verip teslim etmek, sırrını meydana çıkarmak. **Aman vermek** = **1.** Affetmek. **2.** Zaman vermek, müsaade etmek. **Üste vermek** = **1.** Değiştirilen bir şey için fazla bir şey vermek. **2.** Fayda beklerken zarar görmek: Paramı almadıktan başka kaybettiğim şemsiyeyi de üste vermiş olduk. **Baş vermek** = **1.** Canını feda etmek, baş koymak. **2.** Başaklanmak, baş bağlamak. **Başbaşa vermek** = Konuşmak. **Bereket versin** = Allah bolluk versin. **Bereket versin ki** = İyi ki, Allah'a şükrolsun ki. **Bel vermek** = Eğilmek, öne doğru kanburlaşmak, beli çıkmak: Bu duvar bel vermiş. **Boy vermek** = Uzamak. **Boyun vermek** = İtaat, baş eğme. **Pay vermek, payını vermek** = Paylamak, çıkışmak, sövmek. **Pey vermek** = Satın aldığını temin için bir şeyin kıymetinden bir mıktarını önceden

vermek. **Teminat vermek** = Sağlamlaştırmak için bir karşılık göstermek. **Can vermek** = **1.** Ölmek. **2.** Pek fazla istemek. **Hak vermek** = Haklı bulmak. **Renk vermek** = Belli etmek. **Zahmet vermek** = Yormak. **Senet vermek** = Taahhüt etmek. **Söz vermek** = Vâd ve taahhüt etmek. **Falan şey süsünü vermek** = Ona benzetmek, onun gibi tanıtmak: Adam kendine tüccar süsü verdi. **Şan vermek** = Şöhret kazanmak. **Kaçamak vermek** = **1.** Firar etmek. **2.** Vazifesi başına gitmemek. **Kulak vermek** = Dinlemek. **Mânâ vermek** = Tevil etmek, başka bir maksada yormak: Benim sözüme, buraya gelişime mânâ vermiş.

VERMUT (i. Al.). Çeşitli bitkilerle kokulandırılmış şarap.

VERNİK (i. Y.). Fırça ile sürülen cilâ.

VERONİKA (i. İ.). Yavşanotu (verinico officinalis).

VERSİYON (i. Fr.). Nüsha. Musiki ve edebiyatta aynı eserin başka bir nüshadan gelen değişik bir tarafı.

VERZİŞ (i. F.). İşleme, çalışma, Ar. sây.

VESAH (i. A.) (c. evsâh). Kir, pas, pislik, murdarlık, Fars. çirk.

VESÂİK (ka ile) (i. A. c.) (m. vesîka). Vesikalar. bk. Vesika.

VESÂİL (i. A. c.) (m. vesîle). Vesileler. bk. Vesile.

VESÂİT (i. A. c.) (m. vâsıta). Vasıtalar. bk. Vasıta.

VESÂTET (i. A.). Araya girme, vasıta olma, aracılık, Osm. meyancılık.

VESÂYÂ (i. A. c.) (m. vasıyyet). Vasiyetler. bk. Vasiyet.

VESÂYET (i. A.). **1.** Vasiyet. **2.** Vasîlik. **3.** Emir, tenbih, tavsiye.

VESEN (i. A.) (c. evsân). Putperestlerin tapındığı put. **Abede-i evsân** = Putperestler.

VESENÎ (i. A.) (mü. veseniyye). Putlara tapan, putperest.

VESÎ, VESİ' (i. A. «vüs'at» tan smüş.) (mü. vesîa). Geniş, bol, vâsî, vüs'atli.

VESİKA (VESÎKA) (i. A.) (c. vesâık). İnanılacak, itimat olunacak şey, sağlam delil, senet, Ar. hüccet.

VESİLE (VESÎLE) (i. A.) (c. vesâil). **1.** Vasıta, yol. **2.** Sebep, bahane: Alış veriş için bir vesile lâzım. **3.** Fırsat: Bursa'ya bir işim düştü, bu vesile ile orasını da görmüş oldum. **Bî-vesîle, bilâ-vesîle** = Ortada bir sebep ve bahane olmadığı halde. **Ni'mel-vesîle** = Fırsattan istifade.

VESÎM (i. A. «vesm» den smüş.) (mü. vesîme). Güzel, dilber.

VESME (i. A.). **1.** İşaret olmak üzere hayvana basılan damga. **2.** Rastık, kaşa çekilen boya.

VESSELÂM (Ar. terkip). **1.** Bâkî selâm mânâsıyle mektubun sonuna yazılır. **2.** Artık bitti, işte bu kadar, sözü kısa kesmek tâbiri: Ben gelmeyeceğim vesselâm.

VESTİYER (i. Fr.). (şapka, perdesü, palto vesaireyi) Çıkarıp bırakma yeri.

VESVÂS (i. A.). Şeytan, iblis.

VESVESE (i. A.). Şüphe ve tereddüt, içi rahat etmeme, kuruntu.

VEŞ (e. F.). Gibi, isimlere eklenerek «benzer» mânâsıyle sıfatlar yapar. **Mâh-veş** = Ay gibi. **Perî-veş** = Peri gibi.

VEŞM (i. A.) (c. veşâm, vüşûm). İğne ile ve bir siyah tozla vücudun üzerine yapılan şekil, dövme, Fr. tatouage.

VETED (i. A.) (c. evtâd). **1.** Kazık, çadır vesaire kazığı. **2.** (edebiyat) (aruzda) Mısraın üç harften mürekkep kısmı. **3.** (anatomi) Ense kemiği. **4.** (matematik) Öbür ucu açı teşkil eden yarım daire. **5.** Bir yeri ölçmek için dikilen renkli bayrak gönderi.

VETER (i. A.) (c. evtâr). **1.** Yay çilesi, kiriş. **2.** Saz kirişi, teli. **3.** (matematir) Bir yayın iki ucunu birleştiren doğru çizgi. **4.** (anatomi). Kasları hareket ettiren kalın sinir.

VETERİNER (i. Fr.). Baytar.

VETÎRE (i. A.) (c. vetâir). **1.** Dar yol, keçi yolu. **2.** Üslûb, tarz. **3.** Burnun iki deliğini ayıran zar.

VETO (i. L.). «Karşı gelirim» mânâsındaki bu kelime siyasî dilde bir yetkilinin bir teklifi veya kanunu reddetmesi mânâsında kullanılır.

VEY (e.). Ve edatı ile «ey» hitap edatından mürekkep olup, ikisinin mânâlarını muhafaza ederek (ve ey gibi), başlıca nazımda kullanılır.

VEYA (VE YÂ) (e.). **1.** İki ayrı şeyi anlatan fakat aynı değerde kabûl edilen kelimelerden ikincisinin başına getirilir: Elma veya armut, ikisi de olur. **2.** Aynı neticeye varan iki zıt kelimeden ikincisinin önüne getirilir: Sıcak veya soğuk ne olsa içeceğim.

VEYAHUT (VE YÂHUT) (e.). Yahut, veya.

VEYL (i. A.). Yazık, Ar. hayf, Fars. dirîğ.

VEZÂİF (i. A. c.) (m. vazîfe). Vazifeler. bk. Vazife.

VEZÂN (ii. F.). Esen: Sabah yeli vezân oldu.

VEZÂRET (i. A.). Vezirlik, vezir rütbesi.

VEZİN, VEZN (i. A.) (c. evzân). **1.** Tartı, tartma. **Veznetmek** = Tartmak. **2.** Ağırlık: Bu taşın vezni nedir? **3.** (edebiyat) Şiir ve nazmın muayyen hecelerden mürekkep ve bu hecelerin sırasının muntazam olması: Bu beytin vezni düşük, şiirin veznini bulmak, evzân-ı şiir.

VEZİR, VEZÎR (i. A. «vezâret» ten) (c. vüzerâ). **1.** Hükümdarın vekili olup devlet işine bakan zat, sadrâzam. **2.** Hükûmet âzası, vekil, bakan. **3.** Osmanlı devletinde mareşale eşit en yüksek sivil rütbe.

VEZÎRÂNE (i. F.). Vezire yakışır surette, vezirce.

VEZÎRÎ (i. A.) (mü. vezîriyye). **1.** Vezirle alâkalı. **2.** Dikdörtgen biçiminde kitap.

VEZİRLİK (i.). Vezir rütbe ve sıfatı, bakanlık.

VEZN bk. Vezin.

VEZNE (i. A.). **1.** Tartı âleti, terazi. **2.** Para tartılan yer, banka vesairede paranın alınıp verildiği yer, sandık, hazîne: Vezneye teslim etmek. **3.** Barut mahfazası, barutluk. **4.** Ateşli silâhların barut konulan yeri, hazine.

VEZNECİ (i.). Terazi vesaire yapan usta: Vezneciler çarşısı.

VEZNEDAR, VEZNE-DÂR (i. F.). Banka ve dairelerde vezneyi idare eden memur.

VEZNEDARLIK (i.). Veznedarın memuriyet ve vazifesi.

VICIK, VICIKLAMAK bk. Mıncık, mıncıklamak.

VIGLA (i. İ.). Dalyanlarda dikilen direğin başındaki gözetleme yeri, çanaklık.

VIK (i. ses taklidi). Boğulan insan veya hayvanın çıkardığı sesi taklit ve tasvir eder: Vık vık etmek. **Vık dememek** = Hiç sesini çıkarmamak. **Vık dedirtmemek** = Meydan vermemek.

VIKLAMAK (f.). Bir büyük meşakkat altında ezilmek.

VINLAMAK (f. ses taklidi). Dönen veya hızla giden bir şeyin vın diye ses çıkarması.

VIRILDAMAK, VIRLAMAK (f.). Usandıracak surette söylenmek, tekrar tekrar söyleyip durmak: İki saat vırladı, vırıldadı.

VIRILDANMAK (f.). Kendi kendine söylenip durmak, usandıracak şekilde söylenmek: Bu dilenciye ne versen yine vırıldanmadan gitmez.

VIRILTI (i.). Usandıracak surette söylenme, sızlanma: Bu dilencinin de vırıltısı çekilmez.

VIRLAMAK bk. Vırıldamak.

VIRVIR, VIR VIR (i. ses taklidi). Usandıracak surette söylenme, can sıkan sızıltı, vırıltı: Vır vır edip durma.

VIZ (i. ses taklidi). Uçan böceklerin kanatlarıyla çıkardığı sesi taklit ve tasvir eder: Arılar vız vız uçuşuyordu. **Vız geçmek, vız gelmek** = Çabuk geçip kulak asmamak, ehemmiyet vermemek: Söyledimse de vız geçti.

VIZILDAMAK (f. ses taklidi). **1.** Uçuşan böcekler gibi ince bir sesle gürültü etmek: Sivrisinekler vızlayıp, vızıldayıp duruyordu. **2.** Yavaş bir sesle fakat durmadan şikâyet etmek, sızlanıp durmak: Artık sen de vızıldayıp durma.

VIZILDANMAK (f.). Sızlanmak, aralıksız şikâyet edip durmak: Artık çok vızıldanma.

VIZILTI (i. ses taklidi). **1.** Uçuşan böceklerin çıkardığı ince ses: Arıların vızıltısı. **2.** Aralıksız ve sıkıcı şikâyet, sızıltı: Artık vızıltı elverir, bak bir vızıltı çıkmasın.

VIZIR (e.). Bir işin sürat ve kolaylıkla olmasını taklit ve tasvir eder, haydi haydi: Bu işi vızır vızır yapar, vızır vızır geçer.

VIZLAMAK bk. Vızıldamak.

VİCÂH (i. A. «vech» den). Yüz yüze gelme, yüzleşme, Ar. muvâcehe.

VİCÂHEN (i. A.). Yüz yüze, yüzüne karşı, Ar. muvâceheten, gıyâben mukabili: Vicâhen muhakeme oldular, vicâhen söyledi.

VİCÂHÎ (i. A.) (m. vicâhiyye) (hukuk). Yüz yüze olan, gıyâben olmayan.

VİCDAN (VİCDÂN) (i. A.). **1.** Bulma, bir şeyi bir hâlde görme. **2.** Kalple hissetme, duygu. **3.** İnsan kalbindeki bir gizli duygu ki, iyilik etmekten hoşlanır, kötülük etmekten ızdırap duyar ve iyiyi kötüden ayırır: Bunu vicdanım kabûl etmiyor.

VİCDÂNEN (i. A.). Vicdanca.

VİCDÂNÎ (i. A.) (mü. vicdâniyye). Vicdanla alâkalı.

VİCDANLI (i.). Kalbindeki iyiyi ayırma hissi kuvvetli olan, duygulu, insaflı: Vicdanlı adamdır.

VİCDANSIZ (i.). Vicdanlı olmayan.

VİCDANSIZLIK (i.). Vicdan noksanlığı, hissizlik, duygusuzluk, insafsızlık.

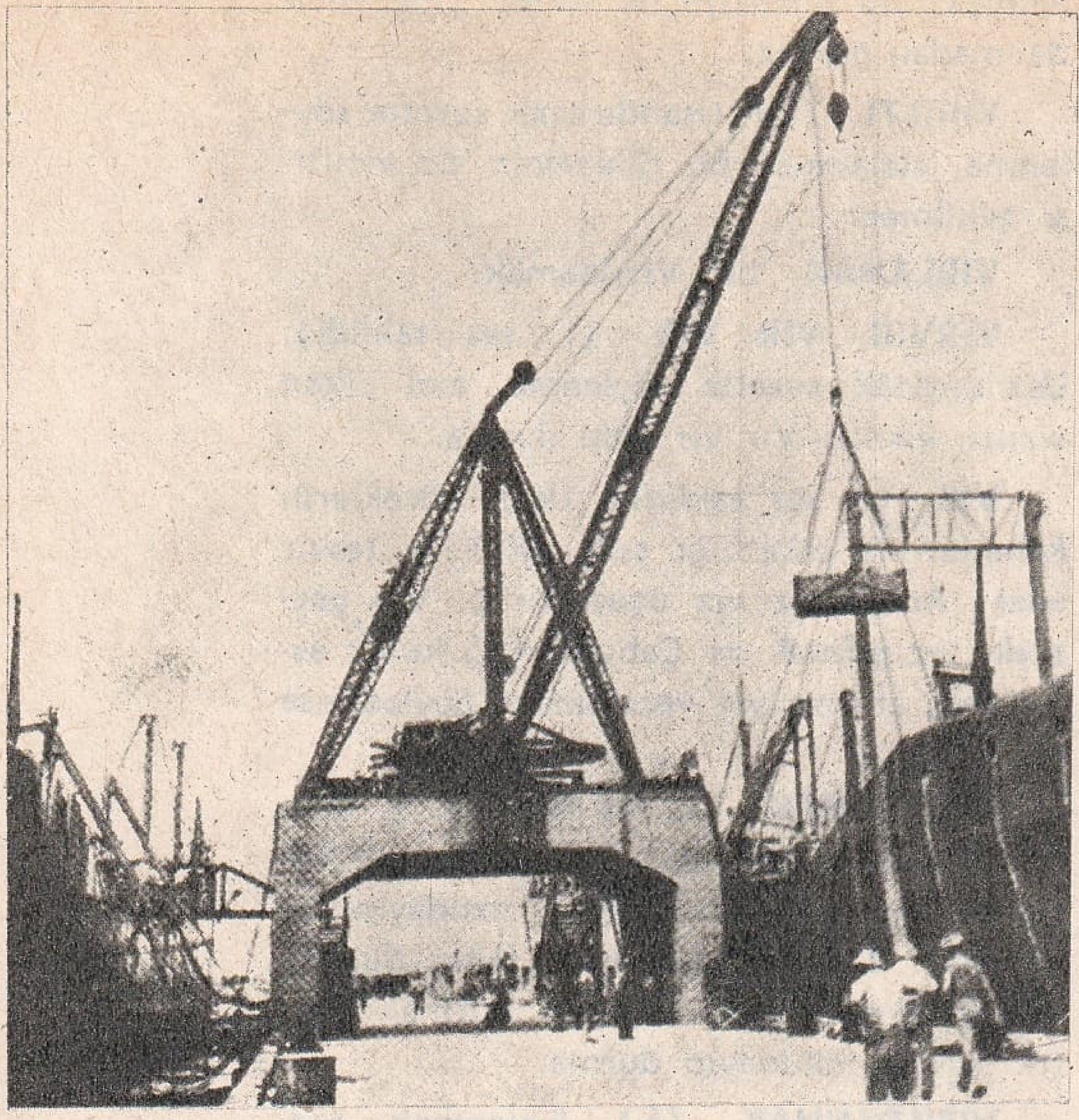

Vinç

VİDA (i. İ.). **1.** Burgulu çivi. **2.** Bir deliğin içindeki burgu, kılavuz: Bunun vidası bozuk.

VİDALA (i. İ. vitello = dana). **1.** Tabaklanmış dana derisi ki, ayakkabı, çizme vesaire yapılır. **2.** Bu deriden yapılma: Vidala çizme.

VİDALAMAK (f.). Vida ile tutturmak, tesbit etmek.

VİDALI (i.). Vida ile tutturulmuş.

VİFÂK (ka ile) (i. A.). **1.** Uygunluk, aynı fikirde olma. **2.** Barış, sulh.

VİKAYE (a uzun) (i. A.). **1.** Kayırma, saklama, muhafaza, Ar. hıfz ve sıyânet: Hayvanı soğuktan vikaye etmeli. **2.** Koruma, sahip çıkma.

VİKONT (i. Fr.). Konttan bir derece aşağı olan asâlet unvanı.

VİKONTES (i. Fr.). Vikont karısı.

VİLÂ (i. A. «velî» den). Yakınlık, ahbaplık, dostluk.

VİLÂD (i. A. tıp). Doğurma.

VİLÂDET (i. A.). Doğma, doğuş, dünyaya gelme. **Yevm-i vilâdet** = Bir şahsın doğduğu güne rastlayan gün.

VİLÂDÎ (i. A.). Doğuştan (olan).

VİLÂYET (i. A.) (c. vilâyât) **1.** Valilik, bir ülkenin en büyük idarî kısımlarından biri ve buranın idaresine memur şahsın resmî sıfat ve vazifesi. **2.** Memleket, ülke, diyar: Horasan, Bengal vilâyeti. **3.** Vatan, memleket: Vilâyetten mektup almış, vilâyetine gidecek.

VİLÂYETLİ (i.). Bir memleket ahalisinden olan, memleketli, hemşehri (hemşeri): Bir vilâyetlisi gelmiş.

VİNÇ (i. İng. denizcilik). Ağır yükleri kaldırıp indirmeye yarayan buhar veya elektrik gücüyle de çalışır makine.

VİNTER (i.). Ağaç çenberler üzerine torba biçiminde örülmüş balık ağı.

VİRA (i. İ.). **1.** Bir düziye, kesmeksizin, arasız, durmadan: Vira söylüyor, vira çeviriyordu. **2.** (denizcilik) Maçuna vesaire makinesinin çevrilmesi kumandası.

VİRAN (VÎRÂN) (i. F.). **1.** Yıkık, harap: Viran bir hane, bir köy. **2.** mec. Mahzun, üzüntülü, hüzünlü, kederli, tesellîsiz: Gönlümü viran etti.

VÎRÂNE (i. F.). **1.** Yıkılmış bina kalıntısı, harâbe: Orada birtakım vîrâneler vardır. **2.** Yıkılmaya yüztutmuş bina, eski ev: Bir vîrânede oturuyor.

VİRÂNELİK (i.). Harabeleri çok yer.

VİRANLIK (i.). Harap ve ıssız yer.

VİRD (i. A.) (c. evrâd). Belirli vakitlerde okunması mânevî vazife olarak alışılagelen esmâ-i hüsnâ veya âyetler, duâlar vesaire. **Vird-i zebân** = Her zaman söylenen ve tekrar olunan dilekler. **Diline vird etmek** = Daima tekrar edip durmak.

VİRÜS (i. L.). Çok küçük bir çeşit mikrop.

VİSÂL (i. A. «vasl» dan). Sevdiğine kavuşma, vuslat. Firak mukabili: Visâl-i yâr.

VİSAMİRAL (i. Fr.). Koramiral.

VİSKİ (i. İng.). Tahıllardan çekilen ve damıtılarak yapılan bir çeşit ağır alkollü içki.

VİŞNÂB (i. F.). **1.** Vişne şurubu, şerbeti. **2.** Kirazla vişne arası meyve veren bir ağaç ve meyvesi.

VİŞNE (i. F.). Mayhoşça ve koyu renkli bir çeşit kiraz.

VİŞNEÇÜRÜĞÜ (i.). Çürük vişne renginde olan.

VİTELLÜS (i. L.). Yumurtada kabuk ve çekirdek dışındaki maddelerin bütünü.

VİTR (i. A.). Tek olan şey. **Salât-ı vitr** = Yassı (yatsı) namazından sonra kılınan üç rikât namaz.

VİTRİN (i. Fr.). Camekân.

VİYA (i. İ. via). Dümeni ortaya alarak gemiyi bulunduğu istikamette yürütme, doğru yolda gitme.

VİYAKLAMAK (f. ses taklidi) (yeni doğmuş çocuk). Ağlamak.

VİYAK VİYAK (i.). Viyak sesi çıkararak bağırma.

VİYOLA (i. İ. musiki). Kemanın bir beşli pesti olan yaylı çalgı, Fr. alto.

VİYOLONİST (i. Fr.) (musiki). Kemânî, keman çalan.

VİYOLONSEL (i. Fr.). Keman ailesinden bir yaylı çalgı, çello.

VİYOLONSELİST (i. Fr.). Viyolonsel çalan.

VİZE (i. Fr. viser'den). **1.** Bir memur tarafından görülmesi şart olan evrakın bir tarafına yapılan «görülmüştür» işareti: Tezkereyi vize etmek. **2.** Gidilecek memleket sefaretince pasaportla yapılan muamele.

VİZİTE (i. İ.). **1.** Ziyaret. **2.** Hekimin bir hastayı ziyareti. **3.** Hekim ücreti: O tabibin vizitesi kaç liradır?

VİZON (i. Fr.). Kürkü çok beğenilen bir sansar cinsi.

VİZR (i. A.). **1.** Yük, ağırlık, Fars. bâr. **2.** Suç, günah.

VODVİL (i. Fr.). Basit entrikalar üzerine kurulmuş hafif komedi.

VOKAL (i. L. vokalis, Alm. vokal) (gramerde). Ünlü, a, e, ı, i, o, ö, u, ü sesleri. Ses yolunda, engele uğramadan çıkan sesler.

VOKAL (i. musiki). Sesle söyleme.

VOKALİZE (i. musiki). Sesle söylenecek hâle getirilmiş.

VOLAN (i. Fr.). Bir motorun veya bir makinenin çalışmasını düzenlemek için kullanılan çark.

VOLEYBOL (i. İng.). El ile oynanan bir top oyunu.

VOLFRAM (l ince) (i. Al.). W senbolüyle gösterilen, ancak 3.000 derecede eriyen, tungten diye de anılan bir eleman.

VOLİ (i.). Balıkçı kayıklarının ağ dolamaları: Voli çevirmek.

VOLKAN (i. Fr.). Yanardağ.

VOLT (i. Fr.). Elektromotor kuvvet veya elektromotor gerilim birimi.

VOLTA (i. İ. gemicilik). **1.** Bir halatı bir yere bir defa dolama. **2.** İki zencirin birbirine, zencirin demire dolaşması. **3.** Geminin rüzgâra karşı gidebilmek için sağa sola zigzag yapması.

VOLTAJ (i. İ. Fr.). Elektrikte gerilim.

VOLTAMETRE (i. İ. Y.). Elektrik akımıyla suyu ayrıştırmaya yarayan âlet.

VOLTMETRE (i. İ. T.). Volt ölçmeye yarayan âlet.

VONOZ (i.). Kolyos, uskumru, sardalya gibi bazı küçük balıkların ufağı.

VOYNUK (i. Bulgarca'dan). Vaktiyle Osmanlı ordusunda çalışan Bulgar askeri.

VOYVO (i. İspanyolca). Alay ederek sataşmak için söylenir.

VOYVODA (i. Slavca'dan). Vaktiyle bazı yerlerin idaresine memur prenslere denilirdi: Eflâk - Boğdan voyvodası.

VUHÛŞ (i. A. c.) (m. vahş). bk. Vahş.

VUKIYYE (i. A.). 400 dirhemlik tartı birimi.

VUKU (ku uzun) (i. A.). **1.** Düşme, düşüş. **2.** Tesadüf etme, isabet etme, ansızın gelip çatma. **3.** Geçme, olma, meydana gelme: Çarşıda bir kavga vuku bulmuş. **Vuku-ı hâl** = Bir hâdisenin oluş şekli: Ben, vuku-ı hâli bildirdim. **Kesîrü'l-vuku** = Çok ve sık olan. **Nâdirü'l-vuku** = Seyrek tesadüf olunan. **Adîmü'l- vuku** = Hiç olmayan, vuku bulmayan.

VUKUÂT (ku uzun) (i. A. c.). **1.** Meydana gelen, olan haller, geçen maceralar. **2.** Kavga ve dövüş, cinayet, yaralama gibi hâller: Vukuât-ı zabtiyye (Türkçe'de müfret gibi de kullanılır).

VUKUD (i. A.). Yanma, tutuşma, yanıp ateş olma.

VUKUF (ku uzun) (i. A.). **1.** Durma, duruş, hareketten kalma, Ar. tevakkuf. **2.** Bir hâlde bulunma, ileri veya geri gitmeyip aynı hâlde kalma: Hastalığı vukuf hâlinde (bu iki mânâ ile tevakkuf daha çok kullanılmıştır). **3.** Bilme, anlama, haberdar olma, Ar. ıttılâ: Bu işe vukufum yoktur. **Ehl-i vukuf; erbâb-ı vukuf** = Bir iş hakkında tam, yeter malûmatı olan (lar), bilirkişiler.

VURDURMAK (f.). **1.** Vurmaya zorlamak. **2.** Yakıp yıktırmak, yok ettirmek.

VURGU (i. musiki ve gramer). Aksan: Vurgulu hece.

VURGUN (i.). **1.** Birine vurulmuş, âşık. **2.** Kanunsuz şekilde elde edilmiş kazanç, ihtikâr. **3.** Derine dalan dalgıçların hızla su yüzüne çıkması neticesinde başgösteren bir hastalık: Geçen dalışında vurgun yedi.

VURGUNCU (i.). Vurgun yapan, yolsuzca kazanç elde eden, muhtekir.

VURMA (i.). Vurmak işi.

VURMAK (f.). **1.** Çalmak, vurmak: Başına vurdu, arkasına vurdu. **2.** Öldürmek, katletmek, yaralamak: O adamı haydutlar vurmuş. **3.** İsabet ettirmek, tutturmak: Şu kuşa üç kere attım da vuramadım. **4.** Ateş etmek, topa veya kurşuna tutmak: Kaleden düşman gemilerine vuruyorlar. **5.** Atmak, düşürmek, yatırmak: Onu yere vurdu. **6.** Sürmek, geçirmek: Du-

Vizon

varlara sıva, tahtalara boya vurmak. **7.** Dayamak, koymak, yapıştırmak: Binaya destek vurmak, çamaşıra yama vurmak. **8.** Takmak, koymak: Hayvana eyer, dizgin vurmak. **9.** Yüklemek, yük koymak: Beygire yük vurmak. **10.** Çalmak: Çan vurmak, davul vurmak. **11.** Dokunmak, tesir etmek: Güneş başıma, gözüme vurdu, bu koku başa vuruyor. **12.** Sapmak, saldırmak, Osm. müteveccih olmak, doğrulmak: Gemi karaya vurdu. **13.** Göstermek, gösteriş yapmak, yalan bir harekette bulunmak: Deliliğe, hastalığa, bilmezliğe vurmak. **14.** Sokulmak, girmek, dalmak: Ormana, sürüye vurdu. **Açığa vurmak** = Meydana çıkarmak, âşikâr etmek. **Aşağı vurmak** = Azaltmak, aşağı varmak. **Üste vurmak** = İlâve etmek. **Volta vurmak** = Bir yandan bir yana gidip gelerek durmamak. **İçeri vurmak** = Dışarda olan bir hastalık geçip, içerde meydana çıkmak. **Başvurmak** = Müracaat etmek. **Başa vurmak** = Baş-ağrısı vermek. **Bir atıp iki vurmak** = Bir söz veya iş ile iki iş görmek. **Boyun vurmak** = Kafa keserek idam etmek. **Pırangaya, demire, zencire vurmak** = Ceza olarak bunlara bağlamak. **Dem vurmak** = Bahsetmek, iddiasında bulunmak. **Dışarıya vurmak** = Hastalık vücudun dışında görünmek. **Yola vurmak** = Yola koyulmak. **Yüze vurmak** = Birinin ayıp ve kabahatini yüzüne karşı söyleyip utandırmak.

VURMA SAZLAR (i. musiki). Vurularak çalınan musiki âletleri: Davul, def gibi.

VURULMA (i.). Vurulmak işi, vuruluş. bk. Vurulmak.

VURULMAK (f.). **1.** Vurmak işine konu olmak. **2.** mec. Âşık olmak.

VURULUŞ bk. Vurma.

VURUNMAK (f.). Kendi kendine vurmak, çok üzülmek, dövünmek.

VURUŞ (i.). Vurmak iş ve şekli, darbe: Onun vuruşu adamı sakat eder.

VURUŞ (i. musiki). Darb. Usûlün her darbı.

VURUŞMA (i.). **1.** Dövüşme. **2.** Kavga, muharebe.

VURUŞMAK (f.). **1.** Dövüşmek. **2.** Kavga, muharebe, ceng etmek.

VUSLAT (i. A.). Âşıkın sevgilisine kavuşması, Ar. visâl, vasl; firkat mukabili.

VUSTÂ (i. A. mü.) (müz. evsat). **Kurûn-ı vustâ** = Orta çağ. bk. Evsat.

VUSÛL (i. A.). Varma, erişme, yetişme, Ar. muvâsalat.

VUZÛH (i. A.). Açıklık, izaha muhtaç olmayacak şekilde açık olma.

VÜCÛB (i. A.). Lâzım olma, zarurî olma.

VÜCÛH (i. A. c.) (m. vech). bk. Vech.

VÜCUT, VÜCÛD (i. A.). **1.** Bulunma, var olma, varlık: Onun vücudu ile yokluğu birdir. **2.** Cisim, beden, cesed: Bütün vücudum ağrıyor. **Vücud bulmak, vücuda gelmek** = Var olmak, hâsıl olmak. **Vücuda getirmek** = Var etmek, meydana koymak. **Vücud vermek** = **1.** Asılsız bir şeyi var farzetmek. **2.** Ehemmiyet vermek, bir şey zannetmek:

VÜFÛD (i. A. c.) (m. vefd). bk. Vefd.

VÜFÛD (i. A.). Gelme.

VÜFÛR (i. A.). Bolluk, çokluk, Ar. kesret, vefret.

VÜKELÂ (i. A. c.) (m. vekil). Vekiller. bk. Vekil.

VÜKELÂLIK (i.). Vekil olanın sıfat ve hâli.

VÜLÂT (i. A. c.) (m. vâlî). Valiler. bk. Vali.

VÜLGARİZE (i. Fr.). İlmî, teknik tâbirleri hafifletilerek halkın anlayacağı hâle getirilmiş.

VÜLGARİZASYON (i. Fr.). Vülgarize etme.

VÜLÛ (i. A.). Hırs, düşkünlük.

VÜLÛC (i. A.). Girme, sokulma, Ar. duhûl; hurûc mukabili.

VÜREYD (i. A. anatomi). Küçük damar, ince damar.

VÜREYKA (i. A.) (c. vüreykaat) (botanik). Küçük yaprak, yaprakçık.

VÜRÛD (i. A.). Varma, gelme, yetişme: Bir mektup vürûd etti.

VÜS' (i. A.). Kudret, iktidar, bir işi yapabilmek kuvveti.

VÜS'AT (i. A.). **1.** Genişlik, bolluk: Ovanın vüs'ati. **2.** Mâlî iktidar, varlık: Öyle işlere girişmeye bu aralık vüs'atım yoktur.

VÜSATLİ, VÜS'ATLI (i.). **1.** Geniş, bol: Pek vüsatli bir ova. **2.** Müsaadeli, müsâit: Vüsatli zaman, hâl.

VÜSKÂ (ka ile) (i. A. «vüsûk» dan). Pek sağlam.

VÜSÛK (i. A.). Sağlam surette inanma, güvenme, itimat.

VÜZERÂ (i. A. c.) (m. vezîr). Vezirler. bk. Vezir.

VÜZÛ (i.). Abdest.

■

W

W Türk alfabesinde bulunmayan bu harf ancak yabancı has isimlerde kullanılarak «çifte ve» sesini verir. Arapça'daki bütün v'lerin talaffuzu aslında «w» sesidir.

W (kimya) Volfram elemanının senbolü.

■

X

X Türk alfabesinde bulunmayan bu harf, ancak yabancı kelimelerde geçer ve «ks» sesini verir.

X (kimya). **1.** Ksenon elemanının senbolü. **2.** Romen rakamlarında on (10).

X Matematikte bilinmeyen birinci kemiyeti gösterir.

■

Y

Y Türk alfabesinin yirmi sekizinci harfidir «ye» diye okunur. Ses bilgisi bakımından ön damak konsonantlarının sürekli ve yumuşağıdır.

Y (kimya) İtriyum elemanın senbolü.

Y Matematikte bilinmeyen ikinci kemiyeti gösterir.

YA (e.). **1.** Tasdik, kabûl bildirir; evet: Siz bizimle gelecek misiniz? Ya. **2.** Kuvvetlendirme için olup, ya birincisi gibi cevapta veya kuvvetlendirilecek sözün sonunda ve bazen art arda olarak kullanılır: Bunu siz mi yazdınız? Ya. Öyleyse bu, sizin hakkınızdır. Ya ya. Benimdir ya! Alırım ya. **3.** Sözü aktarma sırasında ve «gelince, gelelim» mânâsıyle kullanılır: Ya, siz ne yapacaksınız? **4.** Peki ama, iyi ama, şu kadar var ki: Ya gelmek istemezse, ya haber alırsa. **5.** Şart sigasından sonra «A» yerine kuvvetlendirme ve acelelik bildirir: Gelse ya! Gelseler ya!

YA (e.) Şaşırma bildirir, öyle mi: Ya! Bizi sormuyorsunuz ha! Ya! Bizi o kadar severmişsin!

YA (e.) (Fars. yâ'dan alınma). Yahut: Vapurla ya şimendiferle gideriz. Art arda da kullanılır: Ben ya gelirim, ya gelmem. Ya araba ile, ya atla gitmeli. Ya ben, ya sen. Birincisi «ya» ikincisi «yahut» da olur: Bir işe ya başlama, yahut bitirmeyi gözüne al. «Veya» yerine «ya da» kullanılması yanlış, uydurma ve çirkindir.

YA (e. A.). **1.** Ey, hey: Yâ Allah! Ya Rabbi! **2.** İmdat ve üzüntü ifade eder: Yâ medet Allah!

YÂ (i. A.) «ye» harfinin Arapça adı.

YÂB (i. F.). **1.** Bulan, nâil. **Fırsat-yâb** = Fırsat bulan. **Kâm-yâb** = Muradına erişen. **2.** Bulunan, ele geçen. **Nâ-yâb** = Bulunmaz.

YABA (i.). Kuru ot ve samanı toplayıp atmaya ve harman savurmaya mahsus üç parmaklı çatal şeklinde tahtadan kürek.

YABAN (i.). **1.** Issız ve îmâr edilmemiş yer. **2.** Vahşî hayvan ve bitkiler hakkında kullanılır ki, her iki takdirde de yabanî de denilir. **Yabana atmak** = İtibar etmemek, saymamak: Bu sözü yabana atmayın. **Yabana söylemek** = Mânâsız, saçma konuşmak. **Sözüm yabana** = Hâşâ huzurdan, sözüm ona.

YABANCI (i.). **1.** Yerli olmayan, garip, ecnebî, Fars. bîgâne. **2.** Tanıdık ve dost olmayan, münasebeti olmayan, teklifli, el: Bu zat yabancı değildir. Ben yabancı mıyım?

YABANCILIK (i.). Yabancının hâli.

YABANCI NOTA (i. musiki). Bir makamın dizisinde olmayan ârıza taşıyan nota ki, geçki yapıldığını gösterir.

YABÂNÎ (i.). Yabana ait. bk. Yaban.

YABÂNÎ KİMYONGİLLER (i. botanik). Ayrı taçyapraklı ikiçeneklilerden bir familya.

YABÂNÎLİK (i.). Vahşilik, ehlileşmeme, yırtıcılık.

YABAN İNCİRİ (i. botanik). Dutgillerden bir ağaç ve meyvesi.

YABAN KETENİ (i. botanik). İkiçeneklilerden parazit olarak yaşayan zararlı bir bitki.

YABANLIK (i.). **1.** Yaban yerle ve îmâr edilmemiş yerlerle alâkalı: Yabanlık ağaç, hayvan. **2.** Misafirliğe mahsus, misafirlikte giyilecek: Yabanlık elbise. **3.** Issız ve îmâr edilmemiş yer: Yabanlıklarda geziyordu.

YABANTIRAK (i.). Turak otunun bir nevi.

YÂBİS (i. A. «yebs» ten) (mü. yâbise). Kuru, nemli, ıslak, yahut taze olmayan: Yâbis ot.

YÂD (i. F.). Anma, akla getirme.

YAD (İstanbul şivesinde: **YÂD**) (i.). Yabancı: Yâd ellerde.

YÂD-DÂŞT (i. F.). Hatırda kalacak şey, hâtıra.

YÂDES (i.) (F. yâd-dest veya yâd-dâşt'dan galat). Kim aldatırsa diğerinden bir ödül almak üzere tutulan bahis ki, tavuğun bu adla anılan kemiğini kesip kırarak tutulur, lâdes: Yâdes tutuşmak. **Yâdes kemiği** = Adı geçen kemik. bk. Lâdes.

YÂDETMEK (f.). Anmak.

YADIRGAMAK (f.). Yabancı gözüyle bakmak, yabancı saymak.

YADİGÂR (YÂDGÂR) (i. F.). **1.** Bir şahıs veya hâli akla getiren şey, hâtıra: **2.** mec. Edepsiz, münasebetsiz adam.

YADLI, YATLI (i.). **1.** Yabancı, meçhul, bilinmeyen. **2.** Düşman, muhalif. **3.** Uğursuz, meş'um.

YAFTA (i.) (Farsça yâfte'den). Kutu ve şişe üzerine yapıştırılan yazılı kâğıt, etiket.

YÂFTE (i. F.). **1.** Bulunmuş, bulunan. **2.** Bulmuş, nâil olmuş. **Şeref-yâfte** = Şeref bulmuş, şeref kazanmış.

YAĞ (i.). **1.** Bazı meyve ve tanelerden çıkarılan bulaşıcı, yanıcı madde, Fars. revgan: Zeytin, bâdem, bezir, susam yağı. **2.** Sütten çıkarılan yumuşak madde ki, yemeğe konur ve birincisinden ayırmak için ekseriya «sade» ve «sağ» kelimeleriyle sıfatlandırılır. Sade yağ, sağ yağ, inek, keçi, koyun yağı: Trabzon, Halep, Rumeli yağı. **3.** Etin içinde bulunan beyaz ve eriyici madde, Ar. şahm: İç yağı, kuyruk yağı, domuz yağı. **4.** Yanıcı ve sıvı mineraller: Neft yağı, zaçyağı. **Taş yağı** = Petrol, gaz. **İç yağı** = Barsakları örten yağ çenberi. **Balık yağı** = Morina balığından çıkan yağ, kuvvetlenmek için içilir. **Tereyağı** = Tuzlanmış veya tuzlanmamış taze süt yağı. **Donyağı** = Çok fena iç yağı ki, makinelerde kullanılır. mec. **Ekmeğine yağ sürmek** = İstemiyerek birinin maksadına hizmet etmek. **Yağ, bal** = Âlâ, çok iyi, istenilene uygun. **Yağ, bal olsun** = Âfiyetler olsun. **Yüreğin yağı erimek** = Çok üzülmek, endişe etmek. **Yüreği yağ bağlamak** = **1.** Bir nevi kalp hastalığına uğramak. **2.** Memnun olmak, ferahlamak. **Kendi yağı ile kavrulmak** = Olanla kanaat edip başkasına muhtaç olmamak.

YAĞCI (i.). **1.** Yağ yapan ve satan adam. **2.** (argo) Dalkavukluk eden.

YAĞDIRMAK (f.). **1.** Yağmaya sebep olmak. **2.** Çok atmak, dökmek, serpmek: Bu muharrir eserler yağdırıyor

YAĞHANE (i.). Yağ yapılan ve satılan yer.

YAĞI (i.). Düşman.

YAĞILIK (i.). Düşmanlık.

YAĞIMSI (i.). Yağlı gibi, yağlıya benzer, yağ kokulu.

YAĞIR (i.). **1.** Atın omuzları arasında yağlı yeri. **2.** Eğerin vurmasından dolayı hayvanın bağrında açılan yara, cidav.

YAĞIR (i.). Yağız. bk. Yağız.

YAĞIŞ (i.). **1.** Yağmur veya kar yağması. **2.** Yağan yağmurun (belirli bir zaman içindeki) miktarı.

YAĞIŞLI (i.). Yağışı çok olan.

YAĞIZ (i.). Tüyü parlak siyah (at): Yağız bir çift at. **Kara yağız** = Büsbütün siyah. **Doru yağız** = Pek koyu doru; siyah, koyu renkte.

YAĞLAMAK (f.). **1.** Yağ sürmek: Tepsiyi yağladınız mı? **2.** İyi işlemek veya paslanmamak için gerekli yağı sürmek: Tüfeği, makineyi yağladı. **3.** (argo) Dalkavukluk etmek. mec. **Yağlayıp ballamak** = Telleyip pullamak.

YAĞLATMAK (f.). **1.** Yağ sürdürmek: Tepsiyi, çöreğin üstünü yağlalatmalı. **2.** Gerekli yağla sildirmek: Tüfeği yağlattım. **3.** Şişmanlatmak.

YAĞLAVI (i.). Pek büyük yağ tavası.

YAĞLI (i.). **1.** Yağı olan. **2.** mec. Zengin, çok para veren: Yağlı müşteri.

YAĞLIK (i.). **1.** Yağlı elleri ve dudakları silmeye mahsus bez ki, sofrada herkesin önüne konur, elbezi, peçete. **2.** Mendil, çevre.

YAĞLIKÇI (i.). **1.** Yağlık satan. **2.** Düğünlerde eğreti gelin elbisesi vesaireyi kira ile veren.

YAĞMA (i.). Zorla mal kapma, çapul: Malını yağma ettiler. **Yağma yok** = Haksız bir şey isteyene alaylı yolda kullanılır: Bu kaleminizi ben alacağım. Yağma yok, kazan sen de al.

YAĞMACILIK (i.). Çapulculuk, zorla mal kapış.

YAĞMAK (f.). **1.** (yağmur ve kar) Havadan yere düşmek: Yağmur, kar, dolu, kırağı, çiğ yağmış. **2.** mec. Pek fazla, art arda gelmek: Bugün işler yağıyor.

YAĞMUR (i.). Yağan su, Fars. bârân, Osm. rahmet: Yağmur yağmak, yağmura tutulmak.

YAĞMURÇA (i.). Bir nevi küçük geyik.

YAĞMURLAMAK (f.). Yağmurlu olmak, yağmura dönmek: Hava yağmurlayacak gibi görünüyor.

YAĞMURLU (i.). Yağumuru olan: Yağmurlu hava, yağmurlu bir gün, bir gece idi.

YAĞMURLUK (i.). Yağmurlu havada giyilen üstlük, pardösü.

YAH (i. F.). Buz. **Yahpâre** = Buz parçası.

YÂ HEY (e. A.). Ey! Hey! Ve hey! Sevinç, mânâsında kullanılır: Ne şarkılar, yâ hey!

YAHNİ (i. Farsça'dan). Kavrulmuş soğan vesaire ile pişmiş et yemeği.

YAHŞI, YAHŞİ (i. aslı: yakşi). Yakışık alan, iyi, güzel, yaman mukabili: Yahşi yiğit (eskimiştir).

YAHŞILIK, YAHŞİLİK (i.). İyilik, güzellik.

YAHU (YÂ HÛ) (e. A.). **1.** Ey Allah! Allahım. **2.** Ey sen, baksan a! Bana bak: Yâhû, buraya gel. **3.** Adam; adamlar! A canım: Etmeyin yâhû! Yavaş yürüyelim yâhû!

YAHUDİ (YAHÛDÎ) (hi. A.) (mü. Yahûdiyye). Hz. Yâkub'un evlâdından Yehûdâ'ya mensup olan, Benî İsrâîl ile alâkalı veya bu kavimden olan: İsrâilî, Mûsevî.

YAHUDİCE (hi.). Yahudi tarz, usul veya dilinde.

YAHUDİLİK (hi.). Yahudi din ve mezhebi, Mûsevîlik.

YAHUT (YÂHÛD) (e. F.). İki şekilden birini ifâde eder: Bugün yahut yarın geliniz. Ya bugün gideriz, yahut yarın. Bana haber yollarsınız, veyahut ben haber gönderip sorarım.

YÂÎ (i. A.) (mü. yâiyye). Arapça'da «ye» harfıyle alâkalı veya içinde «ye» harfi olan: **Misal-i yâî** = Birinci harfi «ye» olan fiil. **Ecvef-i yâî** = İkinci harfi «ye» olan fiil. **Nâkıs-ı yâî** = Üçüncü harfi «ye» olanı.

YAKA (i.). **1.** Elbise boynu, elbise veya çamaşırın boyun geçecek ve boynu örtecek yeri: Gömlek yakası, sırmalı yaka, yakası kirli. **2.** Kenar, sahil: Deniz yakası. **Yakadan atmak** = Defetmek, kurtulmak. **Yakası açılmadık** = Duyulmamış, kullanılmamış. **Yakayı ele vermek** = Tutulmak, kaçamamak, ele geçmek. **Yaka ısırmak** = Hayret etmek, şaşmak. **İki yakası bir yere gelmez** = İşini bilmez, müsrif. **Yaka paça** = Sürükleyerek. **Çalyaka etmek** = Şiddetle tutmak, tevkif etmek, yakalamak. **Yaka silkmek** = Nefret etmek, usanmak. **Yakasına yapışmak** = Yakalamak. **Yakayı kurtarmak** = Kurtulmak, sıyrılmak. **Yaka yırtık** = Boynu etrafında bir sıra ters tüyleri olup uğursuz sayılan at. **Yakayı ele vermek** = Yakalanmak.

YAKACAK (i.). Isı sağlamak için yakılan her çeşit madde, Ar. mahrûkat.

YAKALAMAK (f.). **1.** Yakasından tutmak, ele geçirmek: Hırsızların birini yakalamışlar. **2.** Bulmak, rastgelmek: Kendisini sokakta yakaladım, güzel bir kitap yakaladım. **3.** Mesul tutmak, birinden istemek: Ben seni yakalarım.

YAKALANMAK (f.). Tutulmak: Hırsız yakalandı.

YAKALATMAK (f.). Ele geçirtmek.

YAKALIK (i.). **1.** Yakaya mahsus, yakaya gelen: Yakalık kürk. **2.** Kolalı gömleğin iğreti yakası: Yakalık takmak.

YAKAMOZ (i. R.). Gece denizde balıkların veya küreklerin hareketi neticesindeki fosforlaşma hâdisesi sonunda görülen ışık.

YAKAMOZLANMAK (f.). Yakamozlar meydana gelmek.

YAKARIŞ (i.). Yakarmak işi.

YAKARMAK (f.). Yalvarmak, dilemek, rica etmek: Yalvarıp yakardım.

YAKAZA (i. A.). Uyanıklık.

YAKI (i.). Deriyi kabartıp su akıtmak veya işletmek için vücudun bir yerine yapıştırılan yakıcı şey.

YAKICI (i.). **1.** Yakan: Ateş yakıcıdır. **2.** Acıtan: Biber, ısırgan yakıcı bir şeydir. **3.** Pek ziyade üzücü olan, Fars. sûzân, Ar. muhrık.

YAKILMAK (f.). **1.** Tutuşturulmak: Mumlar yakıldı. **2.** Hasbıhâl etmek, dert anlatmak: Yanıp yakıldı.

YAKIN (i.). **1.** Uzak olmayan: Yakın yer. **2.** Fazlaca yakın olan: Yakın akraba. **3.** Çok benzeyen: Sarıya yakın bir renk. **4.** Erişilmesine az bir şey kalmış olan, Ar. karîb: Yaşı elliye yakındır. **5.** Yakın yerde, uzak olmayarak: Yakın oturuyor, yakın gel. **Yakında** = **1.** Yakın yerde. **2.** Az vakit sonra, çok geçmeden: Yakında gelecektir.

YAKIN GEÇKİ (i. musiki). İki yakın makam arasındaki geçki.

YAKINLARDA (i.). **1.** Yakın yerlerde. **2.** Son zamanlarda.

YAKINLAŞMAK (f.). Yaklaşmak, Osm. takarrüb etmek.

YAKINLAŞTIRMAK (f.). Yaklaştırmak, Osm. takrîb etmek.

YAKINLIK (i.). Yakın olma, Ar. kurb, kurbiyet: Bu evin çarşıya yakınlığı. **2.** Akrabalık: Aramızda yakınlık vardır.

YAKINMAK (f.). **1.** Kendi vücudunun bir yerine bir şey sürmek: Kına yakınmak. **2.** Şikâyet etmek.

YAKIN MAKAM (i. musiki). Bir makama dizisi bakımından yakın olan diğer makam.

YAKINSAK (i.). Gittikçe birbirine yaklaşarak uzanan ışınlar, çizgiler, Ar. mütekarib.

YAKIOTU (i. botanik). Küpeçiçeğigillerden küçük bir süs bitkisi.

YAKIŞIK (i.). **1.** Yaraşma, iyi gitme, uygunluk. **2.** Münasebet: Bu işin yakışığı yoktur. **3.** Güzellik. **Yakışık almak** = Münasip olmak.

YAKIŞIKLI (i.). **1.** Uyar, yakışır, yaraşır: Yakışıklı kıyafet. **2.** Münasip, münasebetli. **3.** Güzel, şanlı: Yakışıklı adam.

YAKIŞIKSIZ (i.). Yakışıklı olmayan, yersiz.

YAKIŞMAK (f.). **1.** İyi giyinmek, yaraşmak, güzel durmak, uygun gelmek: Bu elbise size yakıştı. Esmere açık renk yakışmaz. **2.** Münasip ve uygun olmak, uymak: Öyle yerlere gitmek, böyle sözler söylemek size yakışır mı? Onunla uğraşmak bana yakışmaz.

YAKIŞTIRMACA (i.). Benzeyen bir tarafını bularak ortaya atılan uydurma.

YAKIŞTIRMAK (f.). **1.** Yakışacak hâle koymak, yaraştırmak, muvafık ve uygun hâle getirmek: Giydiği şeyi vücuduna yakıştırır. **2.** Kabûl etmek, münasip görmek: Bu sözü, bu türlü hareketi size yakıştıramadım.

YAKIT (i.) (y. k.). Isı sağlamak için yakılan şey, Ar. mahrûkat.

YAKÎN (ka ile) (i. A.). Hiç şüphesiz, olarak, bilme, inanmış olma, Ar. itmînân.

YAKÎNEN (ka ile) (i. A.). Asla şüpheye yer olmayacak şekilde bilerek: Yakînen bilirim ki.

YAKÎNÎ (ka ile) (i. A.) (mü. yakîniyye). Şüphe ve tereddüde yer bırakmayacak bilgiye ait.

YAKÎNİYYÂT (i. A. c.). Kesin olarak bilinen şeyler.

YAKLAŞIK (i.). Aşağı yukarı.

YAKLAŞILMAK (f.). Herhangi biri yaklaşmak.

YAKLAŞMAK (f.). **1.** Yakın gelmek, yanaşmak: Ateşe yaklaşın, Ramazan yaklaştı. **2.** Benzemek: Bu kumaş popline yaklaşıyor.

YAKLAŞTIRMAK (f.). Yakına getirmek.

YAKMA (i.). Yakmak işi. bk. Yakmak.

YAKMAK (f.). **1.** Ateşe vermek: Barakaları yakmışlar, bu kış çok odun yaktık. **2.** Tutuşturmak, alevlendirmek: Biraz ateş yakalım, sobayı yakalım mı? Mumları yakın. **3.** Çok ısınmak, çok sıcak olmak: Bugün güneş yakıyor. **4.** Acıtmak, biber gibi keskin bir acı ile tesir etmek: Hardal dilimi yaktı, bu ilâç çok yakıyor. **4.** mec. Aşka düşürmek: O kız biçareyi yaktı. **6.** mec. Çok zarar vermek: Adam bu çürük malı satarak beni yaktı. **Başını nâra yakmak** = Belâya düşürmek. **Abayı yakmak** (argo) = Âşık olmak.

YAKŞI bk. Yahşı, yahşi.

YAKTIRMAK (f.). Yakmasına sebep olmak.

YÂKUT (u uzun) (i. A.). (c. yevâkît). Alüminyum oksit birleşiminde çok değerli bir taş. **Gök yâkut** = Mavisi.

YAKUT (hi.). Kuzey-doğu Sibirya'da yaşayan bir Türk kavmi.

YAKUTÇA (hi.). Yakutlar'ın konuştuğu Türkçe.

YAKZÂN (i. A.). Uyanık, Ar bîdâr.

YAL (i.). **1.** Düz. **2.** Parlak, ışık saçan. **3.** Çıplak, açık. 4. Köpeğe verilen bulamaç.

YÂL (i. F.). **1.** Boyun ve gerdanın kökü, kalın tarafı. **2.** mec. Kuvvet, zor, güç. **Yâl-ü bâl** = Vücudun mütenasip, düzgün olması, boybos, boyu bosu yerinde.

YALAB, YALAP (i.). Parıl gibi parlamayı ifade eder ve ekseriya art arda kullanılır: Sular yalab yalab akıyordu.

YALABIK (i.). **1.** Alevin oynayıp parlaması. **2.** Parlama, parıltı. **3.** Parlayan, parıldayan, Fars. drahşân: Yalabık renk.

YALABIMAK (f.). Parlamak, parıldamak.

YALAK (i.). Hayvanların su vesaire içtikleri kap, tekne: Köpeğin yalağı.

YALAMA (i.). **1.** Yalamak işi. **2.** Yüzde çıkan bir çıban. **3.** Aşınma. bk. Yalamak.

YALAMAK (f.). **1.** Düzler gibi sürtmek. **2.** Dil ile silmek: Parmağını yaladı. **3.** Dokunarak geçmek. **Bal tutan parmağını yalar** = Kârlı işte bulunan ondan faydalanır. **Tükürdüğünü yalamak** = Sözünü geri almak. **Çanak yalamak** = Dalkavukluk. **Avucunu yalamak** = Umduğunu bulamamak.

YALAN (i.). **1.** Gerçek ve doğru olmayan, sahte, asılsız, esassız: Yalan dünya. **2.** Yalan söyleyen, yalancı: İstemeyerek yalan çıktım. **Yalandan** = **1.** Doğru ol-

mayarak: Yalandan topallıyor. **2.** Esaslı ve ciddî olmayarak, görünüşte, muvakkat: Yalandan bir ev yaptı, yalandan süpürdü. **Yalan yanlış** = Doğru ve mükemmel olmayarak, yanlış ve hatâ ile karışık: Yalan yanlış bir şey yazmış. **Yalan yere** = Yalandan: Yalan yere yemin etmem. **Yalan dolan** = Yalan yanlış.

YALANCIKTAN (i.). Gerçek olmayarak, şakadan.

YALANCILIK (i.). Yalan söyleyen adamın hâl ve sıfatı, yalan söyleme.

YALANDAN (i.). **1.** Düzmece olarak. **2.** Üstünkörü, derme çatma.

YALANLAMAK (f.). Yalan olduğunu bildirmek, Osm. tekzîb etmek.

YALANMAK (f.). **1.** Dil ile kendi ağzını ve dudaklarını yalamak: Tatlı bir şey yemiş, yalanıp duruyordu. **2.** Bir parça faydalanmak.

YALATMAK (f.). **1.** Dil ile sildirmek. **2.** Yakından sürterek geçmek: alev, saçağı yaladı. **2.** (argo) Başkasını da bir parça faydalandırmak.

YALAVAÇ, YALVAÇ (i.). Bir haberi bildirmek üzere gönderilmiş adam, haberci. **2.** Peygamber, resûl, nebî.

YALAYICI (i.). **1.** Dil ile silen, yalayan. **2.** Sürterek üstünden geçen. **3.** Süpürüp götüren, yalayıcı ateş, Fr. rasant.

YALAZA (i.). Alev.

YALÇIN (i.). Düz, sarp, pek dik: Yalçın kaya.

YALDIRAK (i.). Parlak, parıldayan.

YALDIZ (i.). **1.** Çeşitli maddelere altın veya gümüş renk ve parlaklığını vermek için üzerlerine sürülen veya yapıştırılan altın ve gümüş suyu veya ince tabakası ve bunların taklidi. **2.** mec. Yalandan iş, üstünkörü çalışma, gözboyama.

YALDIZCI (i.). **1.** Yaldız yapan. **2.** Üstünkörü iş yapan.

YALDIZCILIK (i.). **1.** Yaldız sürmek işi. **2.** Üstünkörü iş yapmak.

YALDIZLAMAK (f.). Yaldız yapmak.

YALDIZLATMAK (f.). Yaldız sürdürmek.

YÂ-LEYTE (i. A.). Keşke, ne olurdu!

YALGIN (i.). Serap.

YALI (i.).) (suyun yaladığı yer demektir). **1.** Deniz veya ırmak kenarı, kıyı, sahil, Osm. leb-i deryâ: Yalıya inmek, yalı boyunca gitmek. **2.** Deniz veya ırmak kenarındaki yazlık ev, sahil sayfiyesi.

YALIM (i.). **1.** Kesen âletlerin ve kesici silâhların keskin tarafı: Kılıcın yalımı. **2.** mec. Soy, cins, cevher, maya. **Yalımı alçak** = Kötü soylu.

YALIN (i.). **1.** Oynayan, alev, şûle. **2.** Parlaklık. **3.** Şimşek, çakın.

YALIN (i.). **1.** Tek, sade. **Yalın kat** = Bir kat. **2.** Çıplak, açık: Yalın ayak.

YALINAYAK (i.). Ayakları çıplak.

YALINCA (i.). **1.** Büsbütün tek ve tenha. **2.** Büsbütün çıplak.

YALINCIK bk. Yalınca.

YALINGAÇ, YALINGEÇ (i.). Kavak gibi kabuğu soyulur (ağaç).

YALINKAT (i.). Tek kat.

YALINLAMAK (f.). Parlamak.

YALITKAN (i.) (uyd. k.). Elektrik akımı geçirmeyen, Ar. mücerrid.

YALITMAK (f.) (uyd. k.). Bir iletkeni tecrit edici bir madde ile kaplamak, izole etmek, Osm. tecrîd etmek.

YALIYAR (i.) (y.k.). Deniz sahillerindeki dik ve yüksek yar, uçurum.

YALKI (i.). Kağnı tekerleği.

YALLAH (i. A.). Haydi, yürü! Başla, kalk git.

YALMAN (i.). **1.** Sarp ve sivri yer: Dağ yalmanı. **2.** Kesici silâhların iki tarafı keskin ve sivri ucu: Kılıç yalmanı.

YALMARMAK (f.). Yalayıp sömürmek, çekip yutmak.

YALNIZ (i.). **1.** Kimsesiz, tek, tenha, Ar. münferid, arkadaşsız, kendi başına. **2.** Sade, Ar. mücerred: Bu dolmada yalnız pirinç vardır, odada yalnız siz eksiktiniz. **3.** Ancak, fakat, sadece: Ben yalnız hasta olduğum vakit işime gitmem.

YALNIZCA (i.). Yalnız olarak: Yalnızca oturuyordu.

YALNIZLIK (i.). **1.** Yalnız olma hâli. **2.** Arkadaşsızlık, kimsesizlik.

YALPA (i. denizcilik). **1.** Geminin yanlamasına sallanması: Bu vapur çok yalpalıyor. **2.** Yelken gemisinin rüzgâra karşı gidebilmek için bir sağa bir sola dolaşarak ilerlemesi: Yalpa vurmak.

YALPAK (i.). Sokulgan.

YALPUK, YALPIK (i.). Yayvan, yayılıp açılmış: Yalpık su.

YALTAK, YALTAKÇI (i.). Dalkavuk.

YALTAKLANMAK (f.). Dalkavukluk etmek.

YALTAKLIK (i.). Dalkavukluk.

YELVE (i.). Çulluk veya bakaca denilen kuş.

YALVAÇ bk. Yalvaç.

YALVARICI (i.). Ricacı.

YALVARIŞMAK (f.). Aşağılık bir şekilde yalvarmak.

YALVARMAK (f.). Yardım isteyerek rica etmek. **Yalvara yakara** = Bin bir rica ile.

YALVARTMAK (f.). Yalvarmasına meydan vermek.

YAM (tekrar unsuru). Ya ile başlayan bazı Türkçe sıfatların başına gelerek ifadeyi kuvvetlendirir: Yamyassı.

YAMA (i.). **1.** Bir deliği veya yırtık bir yeri kapayıp tamir etmeye mahsus parça: Yama vurmak. **2.** Bazı kimselerin yüzündeki leke: Yanağında yaması var.

YAMACI (i.). **1.** Yama yapan, eskici, tamirci. **2.** mec. Pek hasis ve cimri adam.

YAMAÇ (i.). Dağa yamanmış ve yapıştırılmış gibi bayır yer: Dağ yamacı.

YAMAK (i.). Muavin, yardımcı, yardak: Aşçı yamağı. **Yamak terliği** = Sivri burunlu aba terlik.

YAMALAK (i.). Yamalı, yama vurulmuş, ekli. **Yarım yamalak** = Tamam olmayan, noksan, kusurlu.

YAMALAMAK (f.). Yama vurmak.

YAMALI (i.). **1.** Yaması olan, yama vurulmuş. **2.** Yüzünde büyücek bir lekesi olan, yüzü lekeli.

YAMAMAK (f.). **1.** Yama vurmak. **2.** Yapıştırmak, atmak: Bir sille yamadı.

YAMAN (i.). **1.** Kötü, fena, Ar. fâsid. **2.** Şiddetli, yavuz: Yaman adamdır.

YAMANMAK (f.). **1.** Yama konmak, yama yapıştırılmak, yama ile tamir olunmak: Artık bu gömlek yamanmaz, yamanacak hâli kalmamış. **2.** Yanaşmak, birine mal olmak, yük olmak.

YAMATMAK (f.). Yama yapıştırtmak, bir parça yapıştırarak veya diktirerek tamir ettirmek: Eski çamaşırını yamatmak için birini arıyor.

YAMÇI (i.). **1.** Sürücü, menzilci. **2.** Kalın, keçe yağmurluk. **3.** Bazı eyerlerin üzerine konulan yün örtü.

YAMPİRİ bk. Yanpiri.

YAMRI (i.). Yumru sıfatıyla birlikte kullanılır. **Yamrı yumru** = Engebelik, yumruları ve çukurları olan: Yamrı yumru bir küre.

YAMUK (i.). **1.** Bir yana doğru eğik. **2.** Yalnız iki kenarı paralel olan dörtgen, Osm. şibh-i münharif.

YAMYAM (i.). İnsan eti yiyen, Fars. merdüm-hâr.

YAMYASSI (i.). Tamamen yassı.

YAN (i.). **1.** Ön ve arka, üst ve alttan başka olan taraf, kenar, Ar. cenâh: Sağ yan, sol yan, yandan. **2.** Taraf, cihet, semt: O yandadır, ne yandan geliyor? **3.** Civar, yakınlık: Yanındadır, yanına gitti. **4.** Yan, nezd, kat: Benim yanımda, onun hiç kıymeti yoktur. **5.** Vücudun bir tarafı: Bir yanı hiç tutmuyor. **6.** Yandan, doğrudan doğruya olmayan, eğri: Yan bakış. **Yan bakmak** = Düşmanca bakmak. **Yan çizmek** = Usulcacık sıvışmak. **Yan gelmek** = Çekilip rahat etmek. **Yanına kalmak** = Ettiği yolsuzluğun cezasını görmemek, cezasız kalmak. **Yan yana** = Bitişik: Yan yana oturdular. Evlerimiz yan yanadır. Yan yana yürüyorlar.

YANA (i.). **-den yana** = Cihetçe, dair, bakımından, gelince: Yiyecekten yana sıkıntımız yoktur, terbiyeden yana nasıldır? Yazıdan yana pek geridir. Yana yana. bk. Yanmak.

YANAK (i.). Yüzün iki tarafının herbiri, Fars. ruh, ruhsâr, Ar. izâr. **Yanak yumrusu** = Elmacık.

YANARDAĞ (i.). Zaman zaman kraterinden ateş, taş vesaire püskürten dağ, volkan.

YANARDÖNER (i.). Kıpırdadıkça renkleri ve dalgaları değişen (boya, kumaş, deri vs.).

YANAŞIK (i.). Yaklaşmış, bitişik: Gemi sahile, rıhtıma yanaşıktı.

YANAŞILMAK (f.). Yanına varılmak, yaklaşılmak, Osm. takarrüb olunmak: O adama, o kadar pahalı mala yanaşılamaz. Hırsından yanına yanaşılmıyor.

YANAŞMA (i.). **1.** Yanaşmak işi. **2.** Muvakkat işçi ve rençber, gündelikçi: Bahçede yanaşma işliyor, hamam yanaşması. **3.** Gezdirip satmak üzere bir bağ ve bahçeden öteberi alıp satan kimse.

YANAŞMAK (f.). **1.** Yakınına gitmek, yaklaşmak, Osm. takarrüb etmek: Bana birisi yanaşıp bir şey söyledi. **2.** mec. Razı olur gibi olmak, muvafakat eder gibi olmak. **3.** (gemi) Rampa etmek, bitişmek, uğramak.

YANAŞTIRMAK (f.). Yakınına getirmek, yaklaştırmak.

YANAZ (i.). Daima şikâyet edip bir şeyden memnun olmayan, titiz.

YANAZLANMAK (f.). Bir şeyi beğenmeyip daima şikâyet etmek.

YANCIK (i.). At zırhı.

YANDAŞ (i.). Birinden yana olan, taraftar.

YANDIK (i.). Devedikeninin büyük cinsi.

YANDIRMAK (f.). Tutuşturmak, yakmak.

YANGABUÇ (i.). Pek eğri, büğrü ve çarpık (adam).

YANGI (i.) (uyd. k.). İltihap.

YANGIN (i.). **1.** Yanmış, yanık. **2.** Fazla zarar görmüş. **3.** Bina, orman vesairenin yanması: Bu gece filan yerde yangın vardı. **Yangın kulesi** = Yangını görüp haber vermek üzere işaret çekmeye mahsus yüksek kule. **Yangın topu** = Vaktiyle yangını haber vermek için atılan top.

YANI (aslı: **YANIK**) (i.). Kara yanı, veba çıbanı, yumrucuk. Yanıbaşında. bk. Yan.

YANIK (i.). **1.** Yanmış şey: Yanık kokusu. **2.** Yanma izi: Yüzünde bir yanık vardır, elinin yanığı. **3.** mec. Aşk ateşiyle tutuşmuş: Yanık adam. **4.** Cılız, sıska: Yanık çocuk, yanık kara. bk. Yanı.

YANIKARA (i.). Karakabarcık, şarbon.

YANILMAK (f.). Teessüf olunmak: Buna yanılır.

YANILMAK (f.). **1.** Hatâ etmek: Yalnız bir cevapta yanıldım. **2.** Bir hata ve kabahatte bulunmak, istemeyerek yanlışlık yapmak: Bu defa yanıldım.

YANILMAZ (i.). Hatâ etmez, Ar. lâyuhtî: Yanılmaz bir Allah.

YANILTMACA (i.). Yanlış fikirlerle karşıdakinin zihnini karıştırıp yanıltmak; Ar. mugalâta.

YANILTMAÇ (i.). Süratle söylenirken yanılmaması güç olan tabir ki, bilmece gibi oyun şeklinde söylenir: «Şu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi» gibi.

YANILTMAK (f.). Hata ettirmek, şaşırtmak.

YANIN (i.). Yandan: Yanın yanın gidiyordu.

YANİ (YÂNÎ) (e.). Bundan maksat, demek, demek isteniyor ki: Gelemem, yani gelmeye mecâlim yoktur.

YANKESİCİ (i.). Biçimine getirerek insanın üzerinden gizlice bir şey aşıran hırsız.

YANKI (i.). Sesin bir yere çarpıp geri dönmesi, aks-i sadâ, Fr. écho.

YANKILAMAK (f.). Yankı yapmak.

YANKU bk. Yankı.

YANLIŞ (i.). **1.** Hatâ. **2.** Doğru olmayan: Yanlış söz, tâbir, yanlış fikir.

YANLIŞLIK (i.). Hatâ etme, hatâlı söz, iş veya hareket: Bir yanlışlık ettik.

YANMA (i.). Yanmak işi. bk. Yanmak.

YANMAK (f.). **1.** Tutuşmak, parlamak, alevlenmek: Ateş yandı, soba daha yanmadı. **2.** Ateş alıp kül olmak: O konak yandı. **3.** Ateşte lüzumundan fazla kalmak, çok pişip yanmış gibi olmak: Yemek yandı. **4.** mec. Çok elem, keder veya aşk ve hicran çekmek. **5.** Zarar ve ziyan görmek, ders almak: Avdan yandım. **6.** Dert anlatmak: Yanıp yakılmak. **7.** Oyunu kaybetmek: Ben yandım. **8.** Çok üzülmek, acımak: Şu çocuğun hâline yanıyorum. **Birinin nârına yanmak** = Biri yüzünden zarar görmek. **Can yanmak** = Ders ve ibret alacak surette zarar görmek. **Yanıp yakılarak** = Büyük bir üzüntüyle: Dostunun vefatını yanıp yakılarak anlatıyordu. **Yana yana** = Yürek acısıyle.

YANPİRİ (i.). **1.** Çarpık, iğri büğrü, yengeç gibi (adam). **2.** Yan yan giden: Yanpiri çizgi, yanpiri yürüyüş.

YANSI (i.). İğri, çarpık, yanpiri.

YANSILAMAK, YANSIMAK (f.). **1.** Yan yürümek, çarpık yürümek. **2.** Taklit etmek.

YANSIMA (i.) (y. k.). **1.** Yansımak işi. **2.** Bir şeyin sesine benzeyen seslerle yapılan kelime.

YANSIMAK (f.). Bir yere çarpıp istikamet değiştirmek, aksetmek.

YANSITMAK (f.). Kendine çarpan bir şeyi geri atmak, aksettirmek.

YANŞAK (i.). Tatsız, yılışık, geveze, ağzı yayvan.

YANŞAKLIK (i.). Yılışıklık.

YANŞALAMAK, YANŞAMAK (i.). Tatsızca gevezelik etmek, tatsızlanmak.

YANU (i.). Lânet, beddua, nefret.

YAP (i.). Yavaş, ağır, sessiz, azar, azar: Yap yap yürümek.

YAP, YAPA (i.) (yalnız sıfattan evvel gelip mânâsını kuvvetlendirir). **Yapyalnız, yapayalnız** = Büsbütün yalnız, tek başına.

YAPAĞI, YAPAK (i.). Koyunun kışın süren yünü, kaba ve yumuşak yün.

YAPAKÇI (i.). Koyun yünü satan, yün tüccarı.

YAPAKLI (i.). **1.** Yapak, yani yünle örtülü. **2.** Yapak veren. **Yapaklı hayvan** = Koyun; mukabili: Kıllı = Keçi.

YAPALAK (i.). Bir nevi büyük puhu kuşu.

YAPAYALNIZ bk. Yap.

YAPI (i.). **1.** Bina: Bu evin yapısı

sağlamdır, yapı ile uğraşmak. **2.** İnşa hâlinde olan bina: Yapıya gitti, yapıdadır. **3.** Vücudun şekil ve biçimi, bünye: İri, nârin yapı. **Yapı taşı** = **1.** Binada kullanılan taş. **2.** mec. Bir şeyin asıl unsurlarından olan.

YAPICI (i.). **1.** Yapan, meydana getiren. **2.** mec. İşbilir, ehil, mâhir, çalışkan (adam).

YAPIK (i.). **1.** Atı yağmurdan korumak için örtülen büyük belleme. **2.** Vaktiyle yeniçerilerin giydiği kaput.

YAPILDAK bk. Yapan.

YAPILI (i.). Bir türlü bünyesi olan. **İri yapılı** = Cüsseli. **Narin yapılı** = Ufak tefek. **Hafif yapılı** = Zayıf. **Kunt yapılı** = Güçlü kuvvetli.

YAPILIŞ (i.). **1.** Yapılmak şekli. **2.** İnşa şekli.

YAPILMAK (f.). **1.** İşlenmek, imâl olunmak, Osm. mâmûl olmak: Bu iş böyle yapılmaz. **2.** Bina, inşa olunmak: Bu ev ne vakit yapıldı? Bu köprü, bu yol iyi yapılmamıştır.

YAPINCAK (i.). Açıkta kışlayan atlara örtülen uzun tüylü kebe.

YAPINCAK (i.). Aslında Marmara'nın bu isimle anılan bir köyünden çıkmış bir nevi üzüm: Yapıncak üzümü, Rumeli yapıncağı.

YAPINIŞ (i.). Sahte tavır ve hareket, yapış.

YAPINMAK (f.). Kendi için yapmak veya yaptırmak: Bir kat elbise yapınmak.

YAPIRGAN (i.). Çiçek yaprağı.

YAPIŞ (i.). Sahte tavır ve hareket: O yapışlara da bayılırım.

YAPIŞIK (i.). **1.** Yapışmış, Ar. mültasık: Deri ete yapışıktır. **2.** Dokunan, temas eden, bitişik: Fanila tene yapışık durmalı. Kulakları yapışık.

YAPIŞIKÇENELİLER (i. zooloji). Çeneleri gaga biçiminde uzamış balıklar takımı.

YAPIŞKAN (i.). **1.** Dokunduğu şeye yapışan, Osm. lüzûcetli: Yapışkan çamur. **2.** mec. Ayrılıp gitmeyen: Pek yapışkan adamdır. **Yapışkanotu** = Yaprakları değdiği yere yapışan bir cins bitki.

YAPIŞKANOTU bk. Yapışkan.

YAPIŞMAK (f.). **1.** Dokunduğu şeye tutunup ayrılmamak, Osm. iltisak etmek: Kitabın yaprakları birbirine yapışmış. **2.** Dokunmak: Elim duvara yapışınca soğukluğunu hissettim. **3.** Girişmek, çok istekle bir şeye başlamak: İşe yapıştım. **4.** Ayrılmayıp tâciz etmek, çok oturmak: O, bir kere yapıştı mı gitmez. **5.** Koyuvermemek üzere tutmak, adetâ yapışmış gibi bırakmamak: Eteğine yapıştı.

YAPIŞTIRMA (i.). **1.** Yapıştırılan şey, yapıştırılmış şey. **2.** Gelinin yüzüne yapıştırılan küçük elmas vesaire.

YAPIŞTIRMAK (f.). **1.** Yapışmasını sağlamak. **2.** Vurmak.

YAPKIN (i.). **1.** Zengin, hâli vakti yerinde. **2.** Sarhoş.

YAPMA (i.). **1.** Yapmak işi. **2.** Düzme, sahte, yalandan: Yapma bir zarafetle. **2.** Sun'î, tabiî olmayan: Bu kuş yapmadır. bk. Yapmak.

YAPMACIK (i.). Yapma, sun'î tavır.

YAPMAK (f.). **1.** Kılmak, işlemek, imal etmek: Bu resmi kim yaptı? Bir kılıç, bir elbise yaptı. **2.** Vücuda, meydana getirmek, Osm. icat ve telif etmek, tasnî etmek: Güzel bir makine, bir eser yaptı. **3.** Bina inşa etmek: Bu evi kim yapıyor? **4.** Etmek, eylemek, bir işle meşgul olmak, bir iş ve harekette bulunmak: Ne yapıyorsunuz? **5.** Hazırlamak, tamir etmek: Otomobili yaptınız mı? Odamı, yatağımı yapmadılar. **6.** İş görmek, becermek, muvaffak olmak: Yapamadı. **7.** Zarar vermek: Sen, bana ne yapabilirsin? **İş yapmak** = (alay yollu) İşi bozmak: Amma da iş yaptınız! **Pazar yapmak** = Pazarlık etmek. **Kapı yapmak** = **1.** Tavla oyununda açık bir pulu diğer bir pulla örtmek. **2.** Bir fikre hazırlamak üzere önceden birtakım sözler söylemek. **Gönül yapmak** = Gönül almak. **Keyif yapmak** = Keyif çatmak, yetiştirmek. **Yuvasını yapmak** = Hakkından gelmek, azarlamak, cezalandırmak.

Çeşitli yapraklar

YAPRAK (i.). **1.** Ağaç vesair bitkilerin az çok yassı ve cinsine göre muhtelif şekillerde olan kısmı ki, ekseriya kışın dökülüp baharda yine çıkar: Çınar, asma, ıspanak yaprağı. **2.** Kâğıt, kitap ve mektup gibi şeylerin iki sayfadan ibaret bir katı, varak: Kitabın yapraklarını çevirmek. **3.** Kat kat olan şeylerin her katı, tabaka: Taş, mermer yaprağı. **Tahta yaprağı** = Bir kütükten biçilen tahtaların her biri: Bu kalastan bir yaprak almalı. **4.** Birkaç en kumaştan dikilmiş şeyin herbiri: Yelken yaprağı. **5.** Bilhassa asma ve bağ yaprağı: Yaprak dolması, yaprak kurmak, taze yaprak. **Yaprak aşısı** = Ağaçlara vurulan bir cins aşı. **Yaprak dökümü** = Sonbahar. **Yaprak tütün** = Kıyılmamışı. **Yaprak halı** = Birkaç yapraktan ibaret dikişli âdî halı. **Yaprak yaprak** = Tabaka tabaka, kat kat.

YAPRAKLANMAK (f.). Yaprak çıkarmaya başlamak, yaprakla örtünmek.

YAPRAKLI (i.). **1.** Yapraklarla örtülü, yaprağı olan, yaprağı çok. **2.** Tabakalara bölünmüş, kat kat: Yapraklı taş.

YAPRAKTAŞ (i. jeoloji). Kolaylıkla yaprak yaprak ayrılan taş.

YAPUK (i.). **1.** Gelinin yüzüne yapıştırılan ufak elmas. **2.** Eskiden sipahi süsü.

YAPYALNIZ (i.). Tamamen yalnız bk. Yapayalnız.

YAR (i.). **1.** Yarılmış yer, uçurum. **2.** Varta, girdap. **Yardan atmak** = Belâya düşürmek, kazaya uğratmak. **Yardan uçmak** = Aldanıp belâya düşmek.

YAR (i.). Ağız suyu, ağızda toplanan su (akanına salya derler).

YAR (i.). Dellal bağırtma, ilân, car.

Yarasa

YÂR (i. F.) (c. yârân). **1.** Dost, Ar. muhib. **Yâr-ı vefâdâr, yâr-ı vefâ şiâr, yâr-ı cân** = Yakın, candan dost. **2.** Sevgili. **3.** Bildik, tanıdık, âşinâ: Yâr ve ağyâr nazarında. **4.** Yardımcı, Ar. muîn: Allah'tan başka yârim yoktur. **Cihâr-yâr** = İlk dört halîfe. **Yâr-ı gaar** = Hz. Muhammed'e mağarada refakat eden Hz. Ebûbekir. mec. Sâdık dost.

YÂRÂ (i. F.). Kuvvet, kudret, zor, güç. **Yârây-ı suhan** = Söz söylemek kudreti.

YARA (i. «yarmak» tan, belki aslı: yarık). **1.** Vücutta silâhla açılmış gedik, Ar. cerîha: Kılıç yarası, kurşun yarası. **2.** Her ne şekilde olursa olsun vücutta açılmış gedik: Firengi yarası, kolları yara içinde, yara yeri, izi. **3.** Cansız şeylerde kesik yer: Ağaçta balta, kundurada bıçak, elbisede makas yarası. **4.** mec. Acı, büyük keder: Yürek yarası (eski şiir dilinde: yâre).

YÂRAB, YÂRAP (YÂ RAB) (i. A.). Ey Rabbim, Ey Mevlâ'm, Allah'ım: Aman Yârabbi.

YARADAN (i.). Her şeyi yaratan Tanrı.

YARAĞ bk. Yarak.

YARAK (i.). **1.** Silâh. **2.** Levazım, mühimmat. **3.** (argo) Erkeklik organı. **Dalyarak** = **1.** Kılıç çekmiş. **2.** mec. Hemen her şeye düşünmeden atılan. **Yat yarak** = Silâhlar ve mühimmat.

YARAKLAMAK (f.). Harp için teçhiz etmek.

YARAKLANMAK (f.). **1.** Silâh ve mühimmat tedarik etmek. **2.** Hazırlanmak.

YARALAMAK (f.). Yara açmak.

YARALANMAK (f.). Bir yerinde yara açılmak.

YARALI (i.). Yarası olan.

YARAMAK (f.). **1.** İşe gelmek, iş görebilmek, kullanılabilir hâlde olmak: Bu bana yaramaz. **2.** Faydalı olmak, kendisinden faydalanılmak: O adam bize çok yaradı. **3.** Uygun ve muvafık gelmek, sıhhate faydalı olmak: Buranın havası bana yaradı, bu yemek, bu su bana yaramıyor. **4.** Lâyık olmak, gerekmek: Ona iyilik yaramaz.

YARAMAZ (i.). **1.** İşe gelmez, hayırsız, faydasız. **2.** Kötü, Ar. şerîr, muzır, habîs. **3.** Zorba. **4.** Gürültücü, patırtıcı, rahat durmaz: Yaramaz çocuk.

YARAMAZLIK (i.). Yaramaz olanın hâli.

YÂRÂN (i. F. c.). Dostlar.

YÂR-ÂNE (i. F.). Dostâne, muhibbâne.

YARANIŞ (i.). Yaranmak işi.

YARANMAK (f.). **1.** Birinin işine yarayacak ve birine faydalı olacak harekette bulunmak: Ne yaptımsa bizim komşuya yaranamadım. **2.** Yalandan birinin hoşuna gidecek harekette bulunmak: Kendisine yaranmak için yapıyor.

YÂRAP bk. Yârab.

YARAR (i.). **1.** İşe gelir, faydalı, lâzım: Yarar bir şey değildir, yarar su. **2.** Cesur, yiğit: Çok yararlığı görüldü.

YARARLANMAK (f.). Yarar temin etmek, faydalanmak.

YARARLI (i.). Faydalı.

YARARLIK (i.). **1.** İşe yarama, faydalı olma, Osm. nâfi, müfîd ve lâzım olma. **2.** Cesaret, yiğitlik: Bu muharebede çok yararlığı görüldü. **3.** Ehliyet, kabiliyet, iktidar: Onun yararlığı mâlûmdur.

YARASA (i.). Kanatları, elleri ile ayakları arasına gerilmiş zardan ibaret olan memeli bir hayvandır ki, gözleri ışığa dayanamadığından yalnız gece dolaşır (vespertilio).

YARASALAR (i.). Yarasa türlerini içine alan memeliler takımı.

YARAŞIK (i.). Yakışma, uyma, uygunluk, münasebet: Yaraşık almaz.

YARAŞMA (i.). Yakışma, uyma, muvafık ve münasip gelme.

YARAŞMAK (f.). **1.** Yakışmak, uymak, iyi gelmek, Osm. mutâbık ve muvâfık gelmek. **2.** Münasip olmak, uygun gelmek: O iş size yaraşmaz.

YARAŞTIRMAK (f.). **1.** Uydurmak, yakıştırmak, Osm. tatbîk ve tevfîk etmek. **2.** Bezemek, tezyin etmek, süslemek. **3.** Asılsız bir şeyi insanı inandıracak surette ileri sürmek.

YARATAN (i.). Yoktan var eden, Allah, Tanrı.

YARATICI (i.). Yaratan, Allah, Ar. hâlık, hallâk.

YARATIK (i.) (y. k.). Yaratılmış canlı varlık, mahlûk.

YARATILIŞ (i.). **1.** Yoktan var ediliş, Ar. halk, hılkat, Fars. âferîniş: Âlemin yaratılışı. **2.** Cibillet, tabiat, fıtrat: Onun yaratılışı öyle. **3.** Bünye, mizac: Yaratılışı zayıf.

YARATILMAK (f.). Yoktan var edilmek, Osm. halkolunmak.

YARATMA (i.). Yaratmak işi.

YARATMAK (f.). **1.** Yoktan var etmek, Osm. halketmek: Allah, yeri ve göğü yarattı. **2.** Meydana getirmek, Osm. ibdâ etmek.

YARBAY (i.). Rütbesi binbaşı ile albay arasında olan üstsubay, kaymakam.

YARDA (i. İng.). Bir uzunluk ölçüsü.

YARDAK (i.). **1.** Muavin, yamak: Hokkabaz yardağı. **2.** Kötülük ortağı, kafadar.

YARDAKÇI (i.). Kötülükte yardımcı.

YARDAKÇILIK (i.). **1.** Yardakçı olma hâli. **2.** Kötülükte yardım.

YARDIM (i.). **1.** Yardım, Ar. muavenet, imdat, müzaheret. **2.** İzin, müsaade. **Yardım istemek** = İmdat istemek. **El yardımı** = İşle yardım etme. **Dil yardımı** = Nasihat. **Yardıma yetişmek.** = İmdada koşmak.

YARDIMCI (i.). **1.** Yardım eden, Ar. refîk, muâvin: Bu işte hiç yardımcım yoktu. **2.** İmdâda gelen, koruyan: Allah yardımcın olsun.

YARDIRMAK (f.). **1.** Ortadan kestirmek, böldürmek: Şu tahtayı ortadan yardırmalı. **2.** Kestirmek, paralatmak: Odun yardırmak. **3.** Fazlaca yaralanmak: Başını yardırdı.

YÂRE (i.). Yara.

YAREN (i.). Arkadaş.

YARENLİK (i.). **1.** Arkadaşlık. **2.** Ahbabça sohbet etme.

YARGA, YARKA (i.). Büyük piliç.

YARGI (i.) (y. k.). **1.** Hüküm. **2.** Davaları görme işi, kazâ.

YARGICI (i.). Dâvâya bakan kimse, hâkim.

YARGIÇ (i.) (y. k.). Yargılayan kimse, hâkim.

YARGILAMAK (f.). Dâvâya bakmak, hükmeylemek, muhakeme etmek.

YARGITAY (i.) (y. k.). Temyiz mahkemesi.

YARGUÇAK (i.). El değirmeni.

YARI (i.). **1.** Bir bütünün iki eşit parçasından biri, Ar. nısf, Fars. nîm: Ekmeğin yarısını kes, yolun yarısı. **2.** Yarım olarak, vasatî surette, ortalama, tamam olmak için daha o kadar istediği hâlde: Yarı pişmiş, yarı Türkçe, yarı Arapça konuşuyor, yarı gece, yarı yolda, yarı yerde. **Yarı buçuk** = Az bir şey, eksik, tamamlanmamış.

YARICI (i.). **1.** Yaran, kesip parçalayan veya açan: Odun yarıcı. **2.** Birinin toprağını ekip mahsulün yarısını alan rençber.

YARIÇAP (i.). Çapın yarısı, nısıf kutur.

YARIGÖLGE (i.). Bir ışık kaynağı önündeki saydam olmayan cismin, arkasındaki bir yere düşen gölgesinin çevresinde görülen ve asıl gölgeden zayıf olan gölge.

YARIK (i.). **1.** Yarılıp açılmış yer, çatlak, Ar. ferce, rahne: Yüzünde bir yarık vardır. **Kasık yarığı** = Fıtık. **2.** Yarılmış: Kasığı yarık. **Karnıyarık** = Uzunlamasına yarılıp kıyma ile doldurulmuş patlıcan yemeği.

YARILAMAK (f.). Yarısına varmak, yarısını bitirmek.

YARILMA (i.). Yarılmak işi.

YARILMAK (f.). **1.** Ortadan kesilip ayrılmak: Tahta, karpuz yarıldı. **2.** Paralanmak, parça parça kesilmek: Odun yarıldı mı? **3.** Fazla yaralanmak, açılmak: Başı yarıldı.

YARIM (i.). **1.** Birin yarısı, Ar. nısf, Fars. nîm: Yarım saat. **2.** mec. Eksik, Ar. nâkıs, Osm. nâtamam: Yarım adam. **Yarım papuç** = mec. Sürtük. **Yarım yamalak** = Acele ile ve bitmemiş olarak.

YARIMADA (i. coğrafya). Üç tarafı suyla çevrili kara parçası.

YARIMCA (i.). Başın yarısının ağrıması, migren.

YARIMKANATLILAR (i.). Tahtakurusu, bit gibi başkalaşmaları tamamlanmayan böcekler takımı.

YARIMLAMAK (f.). Yarıma indirmek.

YARIN (i.). Gelecek gün, bugünden sonraki gün, ferdâ: Yarın gel, yarın gideceğim. **Yarın değil öbür gün** = Yarından sonraki gün, iki gün sonra. **Bugün yarın** = Sallama, geri bırakma, Ar. te'hîr, tâvik.

YARINDA (i.). Erte, ferdası, bahsi geçen günden sonraki gün. **Yarındası** = Ertesi gün.

YARINKİ (i.). Yarın olacak, yarına mahsus.

Yasemin

YARIŞ (i.). **1.** Yarmak işi, yarma: Bu adamın odun yarışı tuhaf. **2.** Müsabaka, mükâfat kazanmak için bir işte birbini geçmeye çalışma: At yarışı, koşu, kayık yarışı. **Çene yarışı** = mec. Beyhude yere çok söyleyiş, gevezelik. **Sidik yarışı** = **1.** Beyhude ve ehemmiyetsiz işlerde sen, ben davalarıyla uğraşma. **2.** Asla geçemiyeceği bir kimse ile rekabete kalkışma.

YARIŞÇI (i.). Yarışan kimse.

YARIŞMA (i.). Müsabaka.

YARIŞMAK (f.). Yarış etmek.

YARIŞTIRMAK (f.). Yarış ettirmek.

YÂRÎ (i. F.). **1.** Dostluk, muhabbet, sadâkat. **2.** İmdat, yardım, muâvenet.

YARKAN (i. A.). **1.** Sarılık denilen hastalık. **2.** Ekinlerde görülen bir hastalık, sarı vurma.

YARLIĞ, YARLIK (i.) (aslı Türkçe olup Arapça ve Farsça'ya da geçmiştir). Ferman, irade, buyrultu.

YARLIĞAMAK (f.). Affetmek, bağışlamak, Osm. rahm, rahmet etmek.

YÂRLIK (i.). **1.** Dostluk, muhabbet, Ar. musâdakat. **2.** Âşıklık.

YARMA (i.). **1.** Yarmak işi. **2.** Yarılmış, yahut yarılabilir, ortadan açılabilir: Yarma şeftali, yarma odun. **3.** Değirmende her tanesi birkaç parçaya ayrılacak surette övütülmüş. Arpa, bakla, burçak yarması. **4.** (argo) İri yarı, kaba adam. bk. Yarmak.

YARMAK (f.). **1.** Ortadan kesmek, bölmek: Tahtayı yarmalı. **2.** Parça parça kesmek, paralamak: Odun yarmak. **3.** Kesip açmak: Karnını yardılar. **4.** Fazlaca paralamak, derin yara açmak: Başını yardı. **5.** Ortasından geçme: Gemi denizi yararak geçti, kalabalığı yarıp geldi. **Baş yarmak** mec. **1.** Sert muamele etmek. **2.** Beceriksizlikle berbat etmek. **Kılı kırk yarmak** mec. = Çok incelemek.

YARMALAMAK (f.). Boyuna kesmek, biçmek.

YARPUZ (i.). Kekiğe benzer bir ot.

YAS (i.). Ölen bir kimsenin ardından zevk ve eğlenceden kaçınmak ve karalar giymek gibi takınılan hâl, mâtem: Yas tutmak, yası vardır.

YASA (i.). Kanun. bk. Yasak, yasağ.

YASAĞ (i. F.). **1.** Nizam, kanun. **2.** Menetme, yasaklama.

YASAK, YASAĞ (i.). **1.** Nizam, kanun. **2.** Yapılmaması gereken şey, Ar. men', nehy, zecr, memnûiyyet. **3.** Kanun ve nizamla men' olunmuş. **Yasak savan** = Geçici şey.

YASAKÇI (i.). **1.** Vaktiyle bir devlet adamının önünden gidip herkesin yaklaşmasını ve yolun üzerinde durmasını yasak eden görevli. **2.** Sefir, konsolos vesaire muhafızı, kavas.

YASAKÇILIK (i.). Yasakçı sıfat ve hizmeti.

YASAMA (i.). (y. k.). Yasamak işi. **Yasama meclisleri (teşriî meclisler)** = Millet Meclisi ve Senato.

YASAMAK (f.) (y. k.). Kanun yapmak.

YASAVUL (i.). Vaktiyle yolların muhafazasına memur alay çavuşu.

YASDAMAK, YASTAMAK (f.). Dayamak: Şunu duvara yasdayınız.

YASDANGAÇ, YASTANGAÇ (i.). Dayanacak şey, yastık.

YASDANMAK, YASTANMAK (f.). Dayanmak, uzanıp dayanmak.

YASDIGAÇ (i.). Üzerinde yufka açılan düz ve yassı tahta, hamur tahtası.

YASDIM (i.). Yassı ve basık burunlu, pat burun, patka.

YÂSEM bk. Yâsemin.

YÂSEMEN bk. Yâsemin.

YÂSEMİN (i. F.). **1.** Güzel kokulu, beyaz ve güzel çiçekler açan sarmaşık cinsinden bir ağaç: Yâsemin ağacı, çiçeği, yağı. **2.** Yâsemin ağacından yapılma: Yâsemin çubuk.

YASLANMAK (f.). Dayanmak.

YASLI (i.). Yası olan, bir yakınının ölümünden dolayı matem tutan.

YASMAK (f.). **1.** Düzeltmek, Osm. tesviye etmek, düz ve düzgün hâle koymak. **2.** (gergin şeyi) Gevşetmek: Oku atıp yayı yasmak (galatı: asmak).

YASMIK (i.). Mercimek.

YASSI (i.). Açık ve basık, basılıp ezilmiş gibi, yüksekliği olmayan: Yassı taş. **Yamyassı** = Büsbütün ezilmiş gibi. **Yassı balık** = Kalkan ve pisi gibi balıklar.

YASSILANMAK (f.). Basılıp ezilmiş gibi açılmak.

YASSILAŞMAK bk. Yassılanmak.

YASSILIK (i.). Basıklık, ezilip açılmış şeyin hâli.

YASSILTMAK (f.). Basıp ezerek açmak, yassı hâle koymak.

YASSISOLUCANLAR (i.). Tenya gibi vücutları yassı olan solucanlar takımı.

YASSISOLUNGAÇLAR (i.). Midye, deniz tarağı gibi yumuşakçalar sınıfı.

YASTAĞAÇ (i.). Çapık balığı.

YASTIK (i.). **1.** Üzerine dayanılan şey ki, pamuk, yün, ot vesaire dolu olur. **Yas-**

tık yüzü = Yüz yastığına geçirilen örtü. **2.** Fidan ve fide yetiştirilmek üzere ince toprakla gübreden hazırlanmış yer: Yastık yapmak, yastıkta yetiştirmek. **3.** Bıyığın çok ve uzun görünmesi için, sakaldan tıraşsız bırakılıp bıyığa katılan kısım.

YAŞ (i.). **1.** Islak, nemli, sulu, kurumamış, Ar. râtıb. **2.** Taze, yeşil, körpe, kurutulmuş olmayan: Yaş meyve, yaş sebze. **3.** Islaklık, nem, rutubet. **4.** Ağlarken veya başka sebepten gözden akan su, Fars. eşk, sirişk: Yaşı durmaz akar, yaşlarını tutamadı.

YAŞ (i.) (yukarıdaki kelimeden alınmış olup aslı tazelik demektir). Ömrün bir miktar ve derecesi, Ar. sin, Fars. sâl: Yaşınız nedir? Yaşını soran yok, elli yaşında. **Genç yaşında** = Genç iken. **Beş yaşını doldurdu** = Bitirdi. **Altı yaşına bastı** = Girdi. **Yaşını almış, yaşını başını almış** = Olgun yaşa gelmiş. **Yaş basmak** = Kocamak, ihtiyarlamak. **Yaşında** = Bir yaşında, bir yıllık.

YAŞA (f.) (yaşamak fiilinden emir olup dua olarak kullanılır). Yaşasın, ömürlü olsun: Çok yaşa, bin yaşa.

YAŞAMA (i.). **1.** Sağ ve hayatta olma, ömürlü olma. **2.** Geçinme, Ar. taayyüş.

YAŞAMAK (f.). **1.** Sağ olmak, ömür sürmek. **2.** Bir türlü ömür sürmek, geçinmek: Kendisi iyi yaşıyor.

YAŞANILMAK bk. Yaşanmak.

YAŞANMAK (f.). **1.** Sağ ve hayatta bulunmak, yaşamak mümkün olmak: O havada yaşanmaz. **2.** Geçinmek mümkün olmak: O kadar kazançla güzel yaşanır.

YAŞARMAK (f.). **1.** Islanmak, nemli ve rutubetli olmak, tazelenmek: Bu dallar yeniden yaşardı. **2.** Göz yaşıyla dolmak, yaş dökmek: Benim sözlerimi dinlerken gözleri yaşardı.

YAŞATMAK (f.). **1.** Yaşamasına yardım veya müsaade etmek: Bu hastalık adamı yaşatmaz. **2.** Geçindirmek, beslemek, iâşe etmek: Çoluk çocuğunu yaşatmak için çalışmaya mecburdur.

YAŞAYIŞ (i.). **1.** Ömrün geçiş şekli ve tarzı: Yaşayışı pek muntazamdır. **2.** Geçinme tarzı.

YAŞDAŞ (i.). Bir yaşta olan, yaşıt: Teyzemin oğluyla yaşdaşız.

YAŞIT (i.). Bir yaşta olan: Terbiye bakımından yaşıtları arasında benzeri yoktur.

YAŞLANMAK (f.). Yaşlı hâle gelmek, ihtiyarlamak.

YAŞLI (i.). Yaşını almış, Ar. müsin: Kendisi yaşlı adamdır, çok yaşlıdır. **Yaşlı başlı** = Yaşını başını almış, olgun.

YAŞLIK (i.). Islaklık, nem, rutubet.

YAŞMAK (i.). Kadınların eskiden yüzlerine tutundukları ince, beyaz tülbentten örtü ki, bir yukarıdan, bir aşağıdan gelerek gözlerin önünde biraz aralık bırakan iki parçadan ibaretti.

YAŞMAKLI (i.). **1.** Yaşmağı olan. **2.** Yaşmak biçiminde tüyleri olan: Yaşmaklı güvercin.

YAT (i. İng.). Çatanadan büyük gezinti vapuru.

YAT, YAD (i.) (ekseriya d ile kullanılırsa da aslı t ile olup sonuna vokal alınca d olur). **1.** Yabancı, garip, Fars. bîgâne, ağyâr. **2.** Hasım, düşman. bk. Yad.

YATAĞAN (i.) (beldeki silâhlıkta yatar gibi durması dolayısıyle). Kesici silâhlardan uzun, enlice bıçak.

YATAK (i. «yatmak» tan). **1.** Uyumak için yapılan döşek. **2.** Üzerine yatak yapılan kerevet, karyola: Demir, tahta yatak. **3.** Sığınak, hususî yer: Orası arslan yatağıdır, av yatağı. **4.** Hırsızları gizlice saklayan adam, hırsızların saklandığı yer. **5.** Nehrin aktığı yer, mecra: Menderes nehrinin yatağı; bu ırmak her vakit yatak değiştirir; eski yatağını terketmiştir. **Döl yatağı** = Rahim. **Gemi yatağı** = Limanlık.

YATAKHANE (i.). Mektep, fabrika gibi yerlerde büyük yatak salonu.

YATAKLI (i.). **1.** Yatağı olan: Yataklı vagon. **2.** Yatağı yani mecrası derin olan: Yataklı ırmak. **3.** Muayyen bir miktar yatağı olan: Yüz yataklı hastahane, yirmi yataklı koğuş.

YATAKLIK (i.). **1.** Üzerine yatak yapılan kerevet, karyola, sedir. **2.** Yatak yapmaya ve karyola koymaya mahsus küçük hücre, odanın yatak için ayrılmış kısmı.

YATALAK (i.). Hastalık yüzünden hayatını yatakta geçiren, felçli, kötürüm.

YATI (i.). Yatma, uyumak üzere yatağa girme, geceyi geçirme, geceleme. **Gece yatısı** = Geceleyin yatmak suretiyle edilen misafirlik: Ahmetler bize gece yatısına geldi.

YATAY (i.) (y. k.). Düzgün bir su sathına paralel olan, ufkî.

YATIK (i.). **1.** Yatırılmış, eğilmiş. **2.** Çevrilmiş, devrik: Yatık su kabı.

YATILI (i.). **1.** Geceleri de barındıran, leylî: Yatılı okul. **2.** Geceleri de orada kalıp yatan, gececi: Yatılı talebe.

YATILMAK (f.). Uyumak üzere uzanılmak, yatağa girilmek, uyunmak: Şimdiden yatılmaz.

YATIM (i.). Yatmış ve eğilmiş şeyin hâli, yere serilmiş olma.

YATIMLI (i.). Yatmış, yere serilmiş, basılmış, Ar. müstevî.

YATIR (i.). Evliya.

YATIRIM (i.). Kazançlı bir işe yatırılan para, plasman.

YATIRIMCI (i.). Para yatıran kimse, mûdî.

YATIRMAK (f.). **1.** Yatmasını sağlamak. **2.** Bir kuruluşun kasasına para vermek.

YATISIZ (i.). Yatılı olmayan.

YATIŞMAK (f.). Aşırılığı geçmek, hızı azalmak.

YATIŞTIRMAK (f.). Yatışmasını sağlamak.

YATKI (i.). Yatıp basılmaktan peyda olan kırma, kırım: Kumaş yatkısı.

YATKIN (i.). **1.** Bir yana eğik. **2.** Çok yatmış. **3.** Çürük: Yatkın mal. **4.** Alışık: Eli işe yatkın.

YATMA (i.). Yatmak işi. bk. Yatmak.

YATMAK (f.). **1.** Yere uzanmak, uyurken yatakta alınan vaziyeti almak: Bütün gün yatmak iyi değildir. **2.** Uykuya varmak, uyumak üzere yatağa girmek. **3.** Eğilmek, serilmek, düşmek, basılmak: Ekinler yattı. **4.** Razı olmak, rıza vermek: Düşman sulha yattı. **5.** Geceyi geçirmek, konmak: Bu gece nerede yatacağız? **6.** Hastalanmak, hasta olmak: İki ay yattım. **7.** (gemi) Demir atmak. **8.** Karar bulmak, aklı ermek: Buna zihnim, aklım yattı. **9.** Ölü olmak, mezarda bulunmak, gömülü olmak: Bu türbede kim yatıyor? **10.** Mahbus olmak, hapishanede kalmak: Altı ay yattı. **Üstüne yatmak** = Aldığını geri vermemek. **Hacıyatmaz** = Nasıl atılırsa atılsın dikine düşen bir oyuncak. **Yatıp kalkmak** = İkamet etmek. **Yola yatmak** = **1.** Titiz hayvan yorulup rahat yürümeye başlamak. **2.** İddiasından vazgeçip uyuşmak, söylenen sözü kabûl etmek.

YATSI (i.). **1.** Günün son namazı. **2.** Güneşin batmasından iki saat kadar sonraki vakit.

YATUGAN bk. Yatuk.

YATUK (i.). Kanun gibi kucağa yatırılan saz (lar).

YAV, YAVE, YAVİ, YAĞI (i.). **1.** Kayıp, Ar. zâyî. **2.** Meçhul, bilinmeyen. **3.** Yabancı, Fars. ağyâr, Ar. garîb. **4.** Düşman. **Yave hayvan** = Sahipsiz, kimin olduğu meçhul.

YAVA bk. Yav.

YAVAN (i.). **1.** Yağsız, yağı pek az. **2.** Lezzetsiz.

YAVAŞ (i.). **1.** Ağır, süratli olmayan, Fars. âheste, Osm. teennîli: Yavaş hareket, yavaş gidiş. **2.** Sessiz, az sesle: Yavaş okuma, yavaş söyleyiş. **3.** Yumuşak, halim, mülâyim, sert olmayan: Yavaş adam, yavaş at. **4.** Hafif, dokunmaz, nâzikâne: Yavaş tütün, yavaş muamele. **5.** Ağır ağır, âheste: Yavaş yürüyelim. **6.** Sessiz, gürültüsüz, işitilmeyecek surette: Yavaş söyle. **Yavaş yavaş** = **1.** Ağır ağır: Alay, yavaş yavaş ilerliyordu. **2.** Azar azar, tedrîcen: Yavaş yavaş eski hâlini buluyor. **3.** Giderek, gitgide: Yavaş yavaş parasını bitirip muhtaç kalacaktır.

YAVAŞA (i.). Azgın atları zaptetmek için dudaklarına takılan tahta kıskaç.

YAVAŞÇA, YAVAŞÇACIK (i.). Usulcacık, büyük bir dikkatle, bir yere dokunmaksızın: Hastayı yavaşçacık kaldırın.

YAVAŞLAMAK (f.). Yavaş hâle gelmek.

YAVAŞLATMAK (f.). Yavaş hâle getirmek.

YAVAŞLIK (i.). Yavaş olanın hâli.

YAVAŞTIRMAK (f.). Alıştırmak, yumuşatmak.

YÂVE (i. F.). Boş lakırdı, abes söz, saçma sapan, hezeyan.

YÂVE-GÛ (i. F.) (c. yâve-gûyân). Saçma sapan söyleyen, hezeyan eden.

YÂVER (i. F.) (c. yâveran). **1.** Yardımcı, imdatçı, Ar. muîn: Allah yâveriniz olsun. **2.** Kumandanın maiyet ve refakatinde olup kumandaya ait emirleri tebliğe memur subay ki, sağ kolunda kordonu olur.

YÂVERÎ (i. F.). Yardımcılık, yâverlik.

YÂVERLİK (i.). Yâver sıfat ve vazifesi.

YAVRU (i.). Her türlü canlının pek küçük yaşta olanı: Koyun, kısrak, tilki yavrusu. İnsan hakkında da kullanılır: Yavrusuna yanına almış, gel yavrum. Hey yavrum hey! **Yavruağzı** = Kuzu ve dana ağzı gibi tatlı, açık penbe renk. **Kapı yavrusu** = Han ve cami kapısı gibi büyük kapının ortasındaki küçük kapı ki, ekseriya yalnız o açılır.

YAVRUCAK bk. Yavrucuk.

YAVRUCUK, YAVRUCAĞIZ (i.). Küçük yavru.

YAVRULAMAK (f.). (hayvan hakkında). Doğurmak, yavru yapmak.

YAVRULATMAK (f.). (hayvanı) Doğurtmak.

YAVSI (i.). İğneli bir cins çekirge.

YAVŞAK (i.). Henüz sirkelikten çıkmış bit, bit yavrusu.

YAVŞAN (i.). Dikenli, dikenleri olan.

YAVUK, YAĞUK (i.). Nişan, nişanlanma, namzetlik.

YAVUKLAMAK (f.). Nişanlamak.

YAVUKLANMAK (f.). Nişanlanmak.

YAVUKLU (i.). Nişanlanmış, nişanlı.

YAVUZ (i.). Şiddetli, pek sert, yaman.

YAVUZLUK (i.). Sertlik, şiddet, yamanlık.

YAY (i.). **1.** Ok atmaya mahsus eğri ve esnek silâh ki, barutun icadından evvel çok kullanılırdı. Ar. kavs, Fars. kemân: **Yay kabzası** = Tutulacak yer olan ortası. **Yay kolu** = İki kaşından her biri. **2.** Esnek âlet: Araba yayı. **3. Yay burcu** = Güneşin temmuz ayında girdiği burç. **4.** Yay gibi, kemerli.

YAY (i.) (musiki). Yaylı sazların ses çıkarmaya yarayan çubuğu.

YAY (i.). Yaz mevsimi. Yaz ortası olan temmuzda güneşin yay burcunda bulunması sebebiyle böyle adlandırılmıştır. Veyahut bu mevsimde sürülerin yaylalarda yayılması ve her şeyin sıcaktan açılması münasebetiyle «yaymak» fiilinden gelmiştir.

YAYA, YAYAN (i.). **1.** Ayakla yürüyen, hayvansız, arabasız giden, piyâde: Yaya. **Yaya kalmak** = **1.** Yürümeye mecbur olmak. **2.** Mahrum, Fars. bî-behre, bî-nasîb: Kendisi bilgice pek yayadır. **Yaya çerisi** = Yeniçeri ocağının piyade sınıfı. **Yayan yapıldak** = Yalın ayak ve yaya.

YAYANLIK (i.). Yaya olanın hâli.

YAYDIRMAK (f.). Serdirmek, döşetmek.

YAYGARA (i.). Yüksek sesle bağırma, gürültü, velvele. **Yaygarayı basmak** = Çok bağırmak. **Yaygara kopmak** = Büyük gürültü, ses işitilmek.

YAYGARACI (i.). Sebepli sebepsiz yaygara koparan.

YAYGI (i.). Yere yayılan ve serilen şey.

YAYGIN (i.). **1.** Birçoklarınca duyulmuş veya kullanılmış. **2.** Etrafa yayılmış.

YAYIK (i.). **1.** Açık, yayvan, Ar. mebsût: Yayık kap, göl. **2.** Yağ çıkarmak için içinde süt veya yoğurt dövülen kap ki, yüksek ve dar bir fıçıdan ibaret olup altı, ağzından geniştir.

YAYILMA (i.). Yayılmak işi. bk. Yayılmak.

YAYILMAK (f.). **1.** Yaymak işine konu olmak: Haber yayıldı. halı yayıldı. **2.** Otlamak: Koyunlar yayıldı.

YAYIM (i.). Yayma, neşretme.

YAYIN (i.) (y. k.). Neşir, neşriyat.

YAYIN (i.). Büyücek ve gevşek etli bir cins tatlı su balığı: Yayın balığı.

YAYINLAMAK (f.). Yayın hâlinde ortaya koymak.

YAYKAMAK bk. Yıkamak.

YAYLA, YAYLAK (i.) (eski Türkçe'de yaz demek olan yay'dan). **1.** Yazın, çıkılıp oturulan yüksek ve serin yer, dağların üstündeki yazlık ikametgâh: Anadolu'da kasabalılar yazın yaylalara, yaylaklara çıkarlar. **2.** Yazlık otlak, yazın sürülerin yayıldıkları otluk dağ üstleri: Hayvanları hangi ayda yaylaya çıkarırlar? Şimdi sürüler yayladadır. **3.** Az ârızalı fakat derin vadilerle kesilmiş, deniz seviyesinden yüksek yer. **Yayla buzu** = Dağlardan indirilen ve sun'î olmayan buz. **Yaylaçiçeği** = Anber çiçeği.

YAYLAÇİÇEĞİ (i.). Baklagillerden çiçekleri sarı renkte bir bitki, anber çiçeği.

YAYLAK bk. Yayla.

YAYLAKIYYE (i.) (Türkçe yaylak isminden Arapça kaidesine göre yapılmış çok yanlış tâbir). Yazlık otlak kirası.

YAYLAMAK (f.). **1.** Yazı yaylada geçirmek, yaylada bulunmak: Ertuğrul Bey aşîretiyle Domaniç dağlarında yaylardı. **2.** Yaylada otlamak, yaylaya çıkarılmış olmak: Sürüleri sahilde kışlayıp yükseklerde yaylarlar.

YAYLANDIRMAK (f.). Bir şeye yay sallantısı vermek.

YAYLANMAK (f.). **1.** Altında yay varmış gibi esnemek. **2.** (argo) Çekilip gitmek: Hadi yaylan bakalım.

YAYLI (i.). **1.** Yay ve okla silâhlı: Yaylı asker. **2.** Esner veya açılır, kapanır bir âleti olan: Yaylı araba.

YAYLIM (i.). **Yaylım ateş** = Bir taraftan karşıya topluca açılan ateş.

YAYLI SAZLAR (i. musiki). Yay ile çalınan sazlar.

YAYLI TANBUR (i. musiki). Yay ile çalınan tanbur.

YAYMA (i.). **1.** Yaymak işi. **2.** Satılık ufak tefek şeylerin serilmesi: Hırdavat yayması. bk. Yaymak.

YAYMACI (i.). **1.** Açık yerlerde ve sokak kenarlarında ufak tefek şeyler serip satan adam, hırdavat sergicisi. **2.** Toplu olmayan, dağınık, perişan.

YAYMAK (f.). **1.** Açmak, uzatmak, büyütmek, Osm. tevsî ve temdîd etmek: Hararet her şeyi yayar. **2.** Dağıtmak, serpmek, saçmak, perişan etmek: Eşyasını her tarafa yaymış. **3.** Neşretmek, herkese duyurmak, Osm. tâmîm etmek: Bir söz yaymışlar, bu haberi kim yaydı? Bulaşık yerden gelen bir yolcu, hastalığı yaymış. **4.** Sermek, döşemek, açmak, Ar. ferş: Şuraya bir yaygı, bir kilim yaymalı. **5.** Hayvanları otlakta dağıtıp ayrı halde otlatmak: Koyunları bir bayırda yaymış.

YAYVAN (i.). **1.** Açık, geniş, bol, yayılmış, Ar. münbasit: Yayvan kap. **2.** Toplu olmayan, dağınık, perişan. **Ağzı yayvan** mec. = Sır saklamaz, ağzı gevşek, boşboğaz geveze.

YAYVANLIK (i.). **1.** Açıklık, genişlik. **2.** Gevşeklik. **3.** Dağınıklık, perişanlık.

YAZ (i.) (aslı yaymak fiilinden «yay» dır). Senenin sıcak mevsimi, ilkbaharla sonbahar arasındaki mevsim. **İlk yaz** = bahar, Ar. rebî.

YAZAR (i.) (y. k.). Muharrir.

YAZDIRMAK (f.). **1.** Biri vasıtasıyle yazmak, yazmayı emir, yazmaya müsaade etmek, Osm. tahrîr ettirmek: Bunu bir kâtibe yazdır, istidayı kime yazdırdı? **Söyleyip yazdırmak** = İmlâ etmek, Fr. dicter.

YAZI (i.). **1.** Yazılan şey, Ar. hatt. **2.** Yazı öğreniyor, yazıya çalışıyor. **3.** Yazmak işi, yazma: Bugün çok yazı yazdım. **4.** Yazılan şeyin çeşidi: Gotik, italik, sülüs yazı. **Alınyazısı** = mec. Kader. **El yazısı, el yazması, yazma** = El ile yazılmış kitap vesaire. **Yazı taşı** = Üzerine yine taştan kalemle yazı yazılan siyah taş ki, tahtadan bir çerçeve içinde olur. **Kara yazı** = Kara tâlih, talihsizlik. **Yüz yazısı** = Köylerde gelinin yüzüne sürülen boyalar ve yapıştırılan teller, pullar.

YAZI (i.) (yaymak demek olan yazmak'tan). Ova, düz yer.

YAZICI (i.). Yazı yazan adam, kâtip.

YAZICILIK (i.). Yazıcı işi ve sıfatı. bk. Yazıcı.

YAZIHANE (i.). **1.** Yazı ile meşgul kimsenin yazı yazmaya mahsus odası: Yazıhanesini güzel donatmış. **2.** Bazı meslek erbabının, halkın müracaatı için açtıkları daire veya oda: Mükemmel bir yazıhane açmış. **3.** Yazı yazmaya mahsus masa ki çekmeceli olur: Güzel bir yazıhane yaptırdım.

YAZIK (i.). **1.** Boşuna sarfolunan, beyhude yere giden, Osm. itlâf, isrâf edilen, heder: O kadar kumaşa yazık oldu. **2.** Zarar, ziyan, gadre uğratılma: Bana çok yazık oldu. **3.** Acınacak ve ayıplanacak şey, yakışmayacak hâl: Yazık sana, yazık senin kıyafetine, yazıklar olsun size!

YAZIKLANMAK (f.). Acınmak, teessüf etmek, esef etmek.

YAZILI (i.). **1.** Yazılmış, yazısı olan: Kapının üstünde yazılı bir taş var. **2.** Yazılmış, Osm. tahrîr olunmuş, muharrer. **3.** Mukadder: Muharebede öleceğim yazılı ise ölürüm.

YAZILIŞ (i.). **1.** Yazılmak tarz ve üslûbu: Böyle yazılış olmaz. **2.** Yazış şekli, imlâ: Bu kelimenin yazılışı nasıldır?

YAZILMAK (f.). **1.** Yazmak işine konu olmak. **2.** Kaydolunmak, kendini yazdırmak: Okula yazıldı.

YAZIN (i.). Yaz vakti.

YAZIŞ (i.). Yazmak işi ve şekli: Bu nasıl yazış? Onun okunaklı bir yazışı vardır.

YAZIŞMAK (f.). Birbirine yazmak, Osm. mükâtebe, muhâbere etmek: Kendisiyle ara sıra yazışıyoruz.

YAZIT (i.) (uyd. k.). Bir hâtırayı, bir hâdiseyi tarih boyunca yaşatmak için bir âbide, kapı, mezartaşı vesaire üzerine yazılan yazı, kitâbe.

YAZLI (i.). Yazın, yaz mevsiminde (yalnız şu tâbirde kullanılan) **Yazlı kışlı** = Yaz kış.

YAZLIK (i.). **1.** Yaza mahsus, sıcak havalara elverişli: Yazlık elbise, köşk, pabuç. **2.** Yaz mevsimine mahsus kira: Bu köşkün yazlığı kaçadır?

YAZLAMAK (f.). Yazı geçirmek, yazın bir yerde oturmak: Bu sene İstanbul'da yazlayacağız.

YAZMA (i.). **1.** Yazmak işi. **2.** Yüzde bir çeşit şiş. **3.** Yazılmış, yazılı, el ile yazılmış, basma mukabili: Yazma kitap. **4.** El ile nakşolunmuş, Osm. kalemkârî: Yazma yemeni, yorgan yüzü. bk. Yazmak.

YAZMACI (i.). El ile yemeni ve yorgan yüzü gibi şeyler nakşeden ve kalemkârî işler yapan adam.

YAZMACILIK (i.). Yazma ve kalemkârî şeyler yapan esnafın sanatı.

YAZMAK (f.). **1.** Yaymak, döşemek, açmak. **2.** Kalem ve mürekkeple kâğıt üzerine veya diğer bir âletle bir sathın üzerine harf şekilleri yaparak okunacak bir şey çizmek, Osm. ketb ve tâhrîr etmek: Yazı yazmak, mektup yazmak, demir kalemle mermer üzerine yazmak. Asıl Türkçe'si: Bitmek. **3.** Telif ve tasnif etmek: Kitap yazmak, çok kitaplar yazmıştır. **4.** Muharrirlik etmek: O, filân gazetede yazıyor.

5. Bir hizmete kabûl edip ismini deftere kaydetmek: Kendisini filân mektebe yazdılar. **6.** Yardımcı fiil olarak «az kaldı» mânâsını ifade eder. **Düşeyazdı** = Az kaldı düşüyordu. **Yazıp çizmek** = Uzun uzadıya yazı ve hesapla uğraşmak.

Yb İterbiyum elemanının senbolü.

YE (i.). Türkçe alfabenin yirmi sekizinci harfidir. Ebced sırasında onuncu harftir ve 10 sayısına eşittir.

YEBÂB (i. F.). Yıkık, bozuk, harap, viran.

YEBRUH (i. A. botanik). Bir nevi dağ turpu, kankurutan.

YEBÛSET (i. A.). Kuruluk, nemsizlik, rutubet yokluğu.

YECÜC, YE'CÛC (i. A.) (İbrânîce'den). Me'cûc ile beraber kısa boylu bir kavim.

YED (i. A.) (tes. yedeyn) (c. eydî, eyâdî) (Türkçe'de çok defa müzekker gibi kullanılır). **1.** El, Fars. dest. **2.** mec. Zor, güç, kuvvet, kudret. **3.** İmdat, yardım. **4.** **Yed-be-yed** = Elden ele, doğrudan, muamele için dolaşmayarak. **Yed-i beyzâ** = Hz. Mûsâ'nın mucize olarak beyaz bir el göstermesi. **Yed-i tasarrufuna, yed-i zabtına geçirmek** = Eline geçirmek. **Yed-i tûlâ** = Geniş bilgi, bilgi genişliği, tam bilgi. **Yed-i vâhid** = İnhisar, tekel. **Zilyed** = Elde eden, bir malı ele geçirip tasarruf etmekte olan.

YEDE, YADA (i.). Yeşim denilen damarlı yeşil taş ki, Türkler, Müslümanlık'tan önce bu taştan put yapar, yağmur dilemek için suya atarlardı.

YEDEK (i.). **1.** Hayvan çekecek ip, yular sapı. **2.** Akıntıya karşı sahilden kayık ve gemi çekmeye mahsus ip: Kayığı yedeğe vermek. **3.** Yularından çekilerek götürülen boş at: Seyis bir yedek götürüyordu. **4.** Lüzumu hâlinde kullanılmak için bir şeyin fazla bulundurulan eşi: Yedek bir anahtarım var, saatin yedek camı. **Yağ yedeği** = Büyük yağ tulumu.

YEDEKÇİ (i.). **1.** Yedek bir at götüren seyis. **2.** Akıntıya karşı iple kayık çeken adam.

YEDEKLİK (i.). Yedek olarak bulundurulan.

YEDEKLİ SEMÂÎ (i.) (musiki). Türk halk şiir ve musikisinde «müstezâd» a tekabül eden bir form.

YEDEN (i.). **1.** Yedeğe alan. **2.** (musiki). Dizinin duraktan önceki notası.

YEDİ (si.). Altı ile sekiz arasındaki sayı: 7, Ar. seb'a, Fars. heft: Yedi gün, yedi kat gök, on yedi. **Yediveren** = Senede birkaç defa meyve veya çiçek veren asma, gül vesaire.

YEDİ (f. «yemek» fiilinden). **Mirasyedi** = Mirasa konmuş. mec. Müsrif, hesabını bilmez.

YEDİGEN (i.) (uyd. k.). Yedi köşeli çokgen.

YEDİGİR (i.). Büyük Ayı'yı meydana getiren yedi yıldız.

YEDİLEME (i.) (musiki). 7 saz veya ses için yazılmış çok sesli eser.

YEDİLİ (i.). Yedi parçadan meydana gelen veya yedi beneği vesairesi olan: Yedili iskambil kâğıdı: Kupanın yedilisi.

YEDİLİK (i.). **1.** Yedi lira vesaire kıymetinde olan: Yedilik kumaş. **2.** Yedi metre vesaire boyunda olan: Yedilik direk. **3.** Yedi kilo vesaire ağırlığında olan, yedilik kuzu. **4.** Düğünün yedinci günü giyilmek üzere güvey tarafından geline yaptırılan kıymetli elbise: Güzel bir yedilik yaptırdı.

YEDİNCİ (dsi.). Yedi derecesinde olan, altıncıdan sonra gelen, Ar. sâbî,, Fars. heftüm: Haftanın yedinci günü, yedinci ay, yedincisi, on yedinci, yüz yedinci.

YEDİRME (i.). Yağ ve kireçle kendirden yapılmış bir nevi macun ki, su borularını birleştirmede kullanılır.

YEDİRMEK (f.). **1.** Yemeye sevketmek, yahut zorlamak veya müsaade etmek: Misafirlere yemek yedirdiniz mi? Hayvanlara ne yediriyorsunuz? Aldığı bayat balığı kendisine yedirmeli. **2.** Muhtaçlara yemek vermek: Hasis değildir, çok yediriyor. **3.** Yutturmak, sindirmek: Yağı una yedirmek. **4.** Sarf etmek, kaybettirmek: Kumaşın fazlasını dikişe yedirmeli. **5.** Para vermek: Para yedirdi. **Nefsine yedirmek** = Kabûl etmek, razı olmak.

YEDİŞER (si.). Herbirine veya her defasında yedi: Ortaklara yedişer lira düştü.

YEDİVEREN (i.). Yılın her mevsiminde meyve veren, çiçek açan.

YEDMEK (f.). **1.** (hayvanı) Yularından tutup götürmek, çekmek: Bir ata binmişti, diğerini de yanında yediyordu. **2.** (kayığı) Akıntıya karşı sahilden çekmek.

YEĞ (i.). Daha iyi, Ar. müreccah, Osm. şâyân-ı tercîh: Korkulu rüya görmektense uyanık durmak yeğdir (eskimiş ise de büsbütün unutulmamıştır).

YEGÂH (i.) (musiki). Türk musikisinde yegâh perdesinde kalan bir mürekkep makam.

YEGÂH PERDESİ (i.) (musiki). Türk musikisinde pest sekizlideki re notası.

YEGÂN (i. F.) (art arda kullanılır). **Yegân yegân** = Birer birer, ayrı ayrı.

YEGÂNE (i. F.). Tek, Ar. münferid, mücerred, Fars. yektâ: Yegâne maksadı okumaktır.

YEGE (i. F.). Yalnız, tek. **Yegetâz** = Yalnız olarak koşup hücum eden, bahadır. **Yegesuvar** = Yiğit atlı.

YEĞEN (i.). Kardeş çocuğu: O adam filânın yeğenidir. O kız benim yeğenimdir.

YEĞLİK (i.). Yeğ olma hâli, üstünlük.

YEĞNİ (i.). Hafif, sebük, ağır zıddı.

YEĞNİLİK (i.). Hafiflik, Ar. hıffet, ağırlık zıddı.

YEĞREK (i.). Daha iyi, daha fazla tercih edilir: Bu, ondan yeğrektir.

YEHÛD (i. A.) (cins isim olup çokluk mânâsıyle kullanılır). Yahudiler, Benî İsrâil.

YEİS (YE'S) (i. A.). Ümitsizlik, meyus olma. **Yeis getirmek** = Meyus olmak.

YEK (i. F.). **1.** Bir, Ar. vâhid. **2.** Tek, Ar. münferid. **3.** Birlik. **Yekden** = Birden, birdenbire: Yekden zengin oldu.

YEK-Â-YEK (i. F.). Birer birer.

YEK-CİHET (i. F.). Aynı fikirde, muvafık.

YEK-ÇEŞM (i. F.). Bir gözlü, bir gözü kör.

YEK-DEST (i. F.). El birliğiyle çalışanların herbiri.

YEK-DİĞER (i. F.). Birbirine, birbirini.

YEK-DİL (i. F.). Kalpleri bir, aynı arzuda bulunanların herbiri.

YEKE (i.). Dümeni hareket ettirmek için başına takılan kol.

YEK-KALEM (i. F.). Bir kalemde, birden: İsteklerini yek-kalem aldı.

YEK-NESAK (i. F. A.). Biteviye, bir düziye hep aynı şekilde olan.

YEK-PÂRE (i. F.). Bir parçadan ibaret, bütün, parçasız: Yekpâre mermerden heykel.

YEK-RENG, YEK-RENK (i. F.). Bir renkte, rengi bir, alaca olmayan.

YEK-RÛZE (i. F.). **1.** Bir gün süren, bir günlük. **2.** mec. Pek muvakkat, süreksiz.

YEK-SÂLE (i. F.). Bir yaşında.

YEK-SÂN (i. F.). **1.** Düz, bir seviyede, beraber. **Hâk ile yeksân** = Toprakla bir olmuş. **2.** Bir, müsavi.

YEK-SER (i. F.). **1.** Baştan başa, hep, cümle, bütün. **2.** Birlikte, hep beraber.

YEKTÂ (i. F.). **1.** Tek, yalnız, Ar. münferid: Yektâ arzum budur. **2.** Misli ve benzeri olmayan.

YEKTEN (i. F. T.). **1.** Ansızın, birden, birdenbire. **2.** Durup dururken.

YEKÛN (i.) **1.** Dört işlemin toplamının neticesi, karacümle: Bu rakamların yekûnu ne etti? **2.** Hep, bütün, cümle, tekmil: Bunun yekûnu iki yüz liralık bir iştir. **Cem'an yekûn** = Diğer yekûnların yekûnu, evvelce ayrı ayrı toplanmış rakamların yekûnu. **Yekûn çekmek** = Nefes almadan birçok lâf edip aralıkta durmak veya sözü bitirmek.

YEK-ZEBÂN (i. F.). **1.** Bir lisan söyleyen, bir lisanla konuşan: Oranın ahalisi yek-zebândır. **2.** Söz birliği eden, sözleri bir: Onlar hep, yek-zebândır.

YEL (i.). **1.** Harekette bulunan hava, rüzgâr, Ar. rîh, Fars. bâd: Yel esiyor, poyraz, lodos yeli. **2.** Yel gibi hareket eden ağrı. **3.** Karında hâsıl olan gaz: Karnında yel vardır, bu yemek yel yapar. **Yel ardınca giden** = Bir cins martı kuşu. **Yeltüfeği** = Hava tazyikıyle boşanan tüfek. **Yeldeğirmeni** = Rüzgârın çevirdiği bir çark vasıtasıyle çalışan değirmen. **Karayel** = Kuzey batıdan esen rüzgâr. **Yele vermek** = **1.** Savurmak. **2.** Telef etmek. **Yel yeperek** = Acele ile. **Yerinde yeller esmek** = İzi kalmamak, mahvolmak. **Yelyutan** = **1.** Bir at hastalığı. **2.** Çobanaltadan kuşunun büyüğü.

YEL (i. F.) (c. yelân). Bahâdır, pehlivan, kahraman.

YELDÂ (i. F.). **Şeb-i yeldâ** = Senenin en uzun gecesi, aralık ayının yirmi birinci gecesidir.

YELDİRME (i.). Eskiden kadınların kırlarda serbest gezinmek için ferâce yerine giydikleri hafif üst elbisesi ki, baş örtüsüyle giyilirdi.

YELDİRMEK (f.). Telâşla koşturmak, uçurmak, salıvermek, saldırmak.

YELE (i.). Bazı hayvanların ensesindeki uzun kıllar: At, arslan yelesi.

YELEK (i.). Kuş kanadının büyük tüyü: Kazın yeleğinden kalem yapılır.

YELEK (i.). Hava alacak şekilde kolsuz ve çok defa önü açık üst giyeceği: İç yeleği, yelek cebi.

YELEK (i.). Bir yıllık deve yavrusu.

YELEKLEMEK (f.). Okun kuyruğuna tüy takmak: Oku yeleklemek.

YELELİ (i.). Ensesinde uzunca kılları olan: Yeleli at, sırtlan, kurt.

YELENGEÇ (i.). Kavak gibi kabuğu çatlayıp soyulan ağaç.

YELİM (i.). Koşma, koşuş, süratli hareket. **Yelim yeperek** = Acele ile.

YELKEN (i.). Bazı teknelerin rüzgâr kuvvetiyle hareketine yardımcı olan bezi ki, serenlere gerilir. **Yelkeni indirmek** = Yavaşlamak, sükûnet bulmak. **Yelkenleri suya indirmek** = mec. Teslim olmak, iddiadan vazgeçmek. **Yelken bezi** = Yelken yapmaya mahsus ve başka işlerde de kullanılan kalın bez.

YELKENCİ (i.). **1.** Geminin yelken işlerinde kullanılan tayfa. **2.** Gemi yelkeni dikip hazırlayan esnaf.

YELKENLEMEK (f.). **1.** Yelkenleri açıp gitmek. **2.** (argo) Delirmek.

YELKENLİ (i.). Yelkenle kullanılan, yelken vasıtasıyle hareket eden.

YELKOVAN (i.). **1.** Saatin iki ibresinin büyüğü. **2.** Türlü biçimlerde hafif levha (dik bir eksene geçirilerek rüzgârın istikametini göstermeye yarar).

YELLEMEK (f.). Üflemek, körüklemek, yelpazelemek.

YELLENMEK (f.). Karındaki gazların anüsten çıkmasına yol vermek.

YELLİ (i.). **1.** Rüzgârlı, rüzgârı çok: Yelli gün, hava. **2.** Sızıları olan, romatizma ve benzeri hastalığa tutulmuş.

YELLOZ (i.). Hafif mizaçlı ve açık meşrepli kadın, sürtük.

YELME (i.). Yırtmaçlı zırh.

YELMEK (f.). Koşmak, telâş ve acele ile yürümek.

YELPÂZE (i.). **1.** Sıcak havada, yüzün etrafındaki havayı hareket ettirerek, serinlemek için sallanan âlet; kâğıt, kumaş veya hasırdan olur. **2.** (denizcilik) Geminin baş bodoslamasının iki tarafına konulan ağaçlar.

YELPAZELEMEK (f.). **1.** Yelpaze ile serinletmek. **2.** mec. Körüklemek, şiddete, hiddete getirmek.

YELPİK (i.). Soluğan hastalığının pek şiddetlisi, nefes darlığı.

YELTEK (i.). Havaya tâbî, rüzgâr ne taraftan eserse o tarafa dönen, sebatsız, dönek.

YELTENMEK (f.). Elinden gelmeyen şeye özenmek, taklide çalışmak: Muharrirliğe yelteniyor.

YELVE (i.). Bıldırcına benzeyen bir su kuşu.

YEM bk. Yemm.

YEM (e.). Bazı sıfatların başına gelip mânâyı kuvvetlendirir: Yemyeşil (yam'ın incesidir: yamyassı gibi).

YEM (i. «yemek» ten). **1.** Yiyecek şey, bir defada yenen miktar. **2.** Hayvana verilen arpa, ot veya saman, hayvan tayını: Bu hayvanlara yem verildi mi? **3.** Kuş ve hayvanı çekmek için tuzak veya kapana konulan yiyecek şey, yemleme: Tuzak yemi. mec. Birini kandırmak için hazırlanan şeyler. **4.** Tüfek falyasına konulan barut, ağız otu. **Kuş yemi** = Kuşlara yedirilen tohum, uzunca ve sarı ufak taneler.

YEMÂNÎ (hi.) (mü. Yemâniyye). **1.** Yemen'e ait. **Hacer-i Yemânî** = Bir nevi akik. **2.** (tıp) **Dûd-ı Yemânî** = Yemen'e mahsus olup vücudun etleri içinde meydana gelen pek ince bir kurt.

YEME (i.). Yemek işi. bk. Yemek.

YEMEK (f.). **1.** Beslenmek ve lezzetini almak için ağızda çiğneyip yutmak, Ar. ekl, tenâvül: Ekmek, et yemek, şeker, meyve yemek. **2.** Yemek yemek: Siz yediniz mi? Onlar çok erken yerler, üç günden beri yemedi, bir şey yemedi. **3.** Kemirmek, aşındırmak, oymak: Kovanın ipi kuyunun bilezik taşını yemiş. **4.** Alıp götürmek, yıkmak, eksiltmek: Deniz, sahilleri yemiş, dere bütün tarlayı yedi. **5.** Sarfetmek, israf etmek: Varını kumarda yedi. **6.** Bir tecavüz veya cezaya uğramak: Bir tokat yedi, dayak yiyecekti. **7.** Tutulmak, yakalanmak: İyi bir yağmur yedik. **8.** Harcamak, kullanmak, faydalanmak: Serveti var ama yemez; o, iyi yer, içer. **Başını yemek** = Ölümüne sebep olmak. **Başının etini yemek** = Israrla tekrarlayarak rahatsız etmek: Şu dilenciye yirmi beş kuruş verin, zira başımın etini yedi. **Gam yemek** = Üzülmek. **Kendi kendini yemek** = Kederle helâk olmak, kahrolmak. **Miras yemek** = Mirasa konmak. **Mirasyedi** = **1.** Mirasa konmuş adam. **2.** mec. Bol bol ve düşünmeden sarfeden, Ar. müsrif.

Yelve

YEMEK (i.). **1.** İnsanın belirli vakitlerde yediği şey, Ar. taâm: Öğle, akşam, sahur yemeği. **2.** Yenmek üzere pişirilmiş şey: Böyle yemek mi olur? **3.** Davetlilere ve misafirlere takdim ve ikram olunan yiyecek, ziyafet: Kendilerine bir yemek vermemiz gerekiyor, bizi yemeğe davet etti. **4.** Bir vakitte sofraya konulan yiyeceklerin herbiri ki, ayrı pişip ayrıca bir kaba konur. **Yemek odası** = Evlerde yemek yemeye mahsus oda.

YEMEKHANE (i.). Mektep vesairede topluca yemek yenen yer.

YEMEKLİ (i.). **1.** Yemeği, ziyâfeti olan: Yemekli davet, düğün, eğlence. **2.** Şu kadar yemekten mürekkep: On yemekli bir ziyafet.

YEMEKLİK (i.). **1.** Yemeğe konacak veya yarayacak: Yemeklik buğday. **2.** Yemek için verilen para.

YEMEKSİZ (i.). **1.** Bir şey yememiş olan, aç: Bugün yemeksizim, akşama kadar yemeksiz kaldım. **2.** Yemeği olmayan: Yalnız çay içmek üzere yemeksiz davet. **3.** Yemediği hâlde, yemeksizin: İnsan yemeksiz yaşayamaz. **4.** Yemek verilmeksizin: Nikâhı yemeksiz kıydılar.

YEMEN (hi. coğrafya). Arabistan'ın güneybatısında bir ülke.

YEMENİ (i.). **1.** Kalıpla basılıp, el ile boyanmış tülbent. **2.** Bir çeşit kaba ve hafif pabuç.

YEMENÎ (i. A.) (mü. Yemeniyye). bk. Yemânî.

YEMENİCİ (i.). Yemeni denilen dar kenarlı kaba pabuçları yapan papuççu.

YEMİN (YEMÎN) (i. A.) (c. eymân). **1.** Sağ el, sağ taraf, sağ. **Yemîn ve yesâra bakmamak** = Sağa, sola bakmamak. **2.** And, Ar. kasem: Yemin etmek, yemîn-i billâh etmek. **Yemin vermek** = Yemin ettirmek, yemin teklif etmek. **3.** (tes.) Yemîneyn: İki sağ el. **Zu'l-yemîneyn** = İki elini de rahatça kullanabilen.

Yengeç

YEMİŞ (i.). Ağaçlarda ve bazı bitkilerde içinde tohum bulunan lezzetli tane, meyve, Ar. fâkihe, semer: Taze, kuru yemiş, Anadolu'nun yemişi çoktur. **Kocayemişi** = Dağlarda yetişen yuvarlak kırmızı meyve, tabulga, katlab.

YEMİŞLİK (i.). **1.** Yemiş veren ağaçları olan bahçe. **2.** Meyveleri asıp saklamaya mahsus yer. **3.** Sofrada meyve koymaya mahsus kap, meyve tabağı: Güzel bir çift yemişlik.

YEMLEME (i.). **1.** Tuzağa, oltaya konan yem. **2.** Ağızotu. **3.** Birini kandırmak için gösterilen sahte menfaat.

YEMLEMEK (f.). Yemleme işi.

YEMLİK (i.). **1.** Hayvanlara yem olmaya elverişli ve münasip olan tohumlu ve taneli. **2.** Hayvanlara verilen ot vesairenin döküldüğü yer ki, yüksekçe bir tekne şeklindedir: Bu ahırın yemliği bozuk.

Yeniçeri ağası

YEMM (i. A.) (c. yümûm). Deniz, Ar. bahr, Fars. deryâ. bk. Yem.

YEMYEŞİL (i.). Her tarafı yeşil, tamamen yeşil.

YEN (i.). **1.** Elbise kolu. **2.** Muzgillerdeki gibi bazı bitki familyalarında çiçeklerin üzerindeki bir çiçek yaprağı.

YENÂBÎ, YENÂBİ' (i. A. c.) (m. yenbû). bk. Yenbû.

YENBAGİ (i. A.). Münasip, lâyık. **Kemâ yenbagi** = Gerektiği gibi, lâyıkı veçhile.

YENBÛ, YENBU' (i. A.) (c. yenâbî). Pınar, kaynak, menbâ.

YENCİLMEK (f.). Ezilmek, basılmak.

YENÇMEK (f.). **1.** Ezmek, basmak. **2.** Hurdehaş etmek. **3.** mec. Zulmetmek.

YENGE (i.) (aslı: yange: Yandan giden, yan yana yürüyen). **1.** Geline rehberlik eden kadın. **2.** Kardeş, amca ve dayı zevcesi: O, benim yengemdir.

YENGEÇ (i.) (aslı: yangeç: Yan yürüyen). Kabuklulardan suda yaşayan, ıstakozdan küçük böcek çeşidi. **Yengeç gibi** = Yanpiri, eğri büğrü (adam).

YENİ (i.). **1.** Yeni, kullanılmamış, Ar. cedîd, mücedded, Fars. nev: Yeni elbise, ev, silâh. **2.** Oluşundan beri çok vakit geçmemiş, Ar. hâdis, Fars. nev-zuhûr: Yeni dünya, yeni haber, yeni moda. **3.** Acemi, tecrübesiz: Yeni hizmetçi, o, yenidir daha. **4.** Az evvel: O, yeni geldi; o kitabı yeni okudum. **Yeni baştan** = Tekrar, ibtidadan. **Yeniden** = Tekrar, baştan başlayarak: Bu kitabı yeniden okuyacağım. **Yeniden yeni** = Gittikçe daha yenisi: Yeniden yeni şeyler icat olunuyor.

YENİÇERİ (i.). **1.** Yeni asker mânâsıyle Osmanlı devletinde yaya bir sınıf asker. **Yeniçeri ağası** = Bu askerin başkumandanı. **2.** mec. Zorba, zor ile bir şey yapmak isteyen.

YENİÇERİLİK (i.). **1.** Yeniçeri askerliği, bu askerin sınıfı, hizmet ve vazifesi: Yeniçerilik etmişti. **2.** Yeniçerilere mahsus tarz ve hareket.

YENİDÜNYA (i.). **1.** Malta eriği. **2.** Renkli veya sırlı ince camdan yapılıp süs olarak asılan top. **3.** Amerika ve Okyanusya.

YENİK (i.). Bir hayvan veya böceğin yemesi veya ısırması eseri, yeri: Fare yeniği, kurtyeniği. mec. **Bityeniği** = Saklanmış kusur, hile, gizli bir taraf.

YENİLEMEK (f.). **1.** Yeni hâline koymak, Osm. tecdîd etmek: Şu keçeyi yeniledim. **2.** Tamir edip yeni gibi yapmak: Bunu âdeta yenilemiş. **3.** Yeniden, tekrar yapmak: Öyle haller, böyle sözler yenilenmeyin, o sözleri yenilemeye hacet yoktur.

YENİLENMEK (f.). **1.** Yeni hâle konmak. **2.** Tamir olunmak. **3.** Tekrar edilmek: Öyle hâller, böyle sözler yenilenmemelidir.

YENİLEŞMEK (f.). Yenilik kazanmak, yeniliğe uymak.

YENİLEŞTİRMEK (f.). Yenilik kazandırmak, yeni hâle getirmek.

YENİLETMEK (f.). Yenilenmesini sağlamak.

YENİLGİ (i.) (uyd. k.). Yenilme, mağlûbiyet.

YENİLİK (i.). **1.** Kullanılmamış olan şeyin hâli, Osm. cedîdlik, müceddedlik: Artık bunun yeniliği kalmamış, yeniliğinde çok güzeldi. **2.** Yeni çıkmış olan şeyin hâli, Osm. hâdislik, nev-zuhûrluk: Bu kumaşın bu kadar pahalı olması sadece yeniliğinden dolayıdır. **3.** Acemilik, tecrübesizlik, bir işe yeni girmiş olanın hâli: Yeniliği vardır, zamanla öğrnecektir.

YENİLMEK (f.). **1.** Mağlûp olmak, bozulmak, Osm. inhizâma uğramak: Düşman yenildi. **2.** Oyunda kaybetmek: Tavlada kim yenildi?

YENİR (i.). Yenilebilir: Yenir yemiş, peynir, et: Eti yenir hayvan.

YENİRCE (i.). Ağaçlarda hâsıl olan bir nevi yara ki, bir parçanın çürümesinden ibaret olup gittikçe açılmakla ağacı kurutur.

YENLENÇ (i.). Zayıf, kuvvetsiz, miskin, daima yenilen.

YENLİ (i.). Yen'i olan.

YENMEK (f.). **1.** Galip gelmek, mağlûp etmek, Osm. inhizâma uğratmak. **2.** Oyunda kazanmak: Damada sizi yenerim.

YENMEK (f.). **1.** Ağızla çiğnenip yutulmak, Osm. ekl olunmak, taam edilmek: Ham meyve yenmez. **2.** Yemesi kabil olmak: Bu ağacın meyvesi, bu balığın eti yenir mi? **3.** Aşınmak, oyulmak: Çarkın dişleri yenmiş. **4.** Sarfedilmek, bozulmak, israf edilmek: O kadar mal yenir mi? **5.** Kullanılmak: Para, yenmezse ne işe yarar? **Gam yenmek** = Kederlenmek.

YEP (e.). Bazı sıfatlara gelip mânâyı kuvvetlendirir: Yepyeni.

YEPELEK (i.). Nârin, ince yapılı. bk. Yepermek.

YEPERMEK (f.). Koşmak, sürat ve telâşla gitmek. **Yel yeperek** = Alelacele, telâşla.

YEPYENİ (i.). Tamamen yeni, hiç kullanılmamış.

YER (i.). **1.** Üzerinde yaşadığımız gezegen, dünya: Yer, güneşin etrafında döner. **2.** Dünyanın kara kısmı, yüzü: Yere basmak, yere oturmak, yerle beraber. **3.** Mahal, mevzi, mekân, ikametgâh, makam, cây: Onun yeri yoktur, yeriniz neresidir? **4.** Memleket, menşe: Benim yerim Rumeli'dir, cins atların asıl yeri Arabistan'dır. **5.** Bir işe mahsus mahal. **Pazar yeri** = Pazar kurulan yer. **Yere atmak** = Ehemmiyet vermeyip bırakmak, yabana atmak. **Arka yere gelmek** = **1.** Arka üstü düşmek. **2.** mec. Yenilmek, mağlûp olmak. **Yerelması** = Sebze gibi kullanılan, şeklen patatese benzeyen bir kök. **Yere vurmak** = **1.** Mağlûp etmek, düşürmek. **2.** Aldatıp soymak, dolandırmak. **Kendini yerden yere vurmak** = Şiddetli ağrı veya üzüntüden tepinip durmak. **Yer etmek** = **1.** İz bırakmak. **2.** Tesir etmek, tesirli olmak, geçmek. **Yer edinmek** = Arazi veya ev almak. **Yerini ısıtmak** = Bir yerde uzun müddet kalmak. **Yere batmak** = **1.** Toprağın içine sokulmak, gömülmek. **2.** Adı ve izi kalmamak. **Yere bakar, yere bakan** = Mürâî, sinsi. **Bir yere gelmek** = Toplanmak. **Yer beğenmek** = Oturacak yer seçmek. **Yer bulmak** = **1.** Oturacak yere sahip olmak: Odada yer bulamadım. **2.** Memuriyete girmek: Bir yer buldu, boşta değil. **Yerini bulmak** = İcra olunmak: Emriniz yerini bulsun diye bunu yaptım. **Yerden göğe** = Pek büyük fark, pek ziyade. **Yerden yere** = Bir taraftan bir tarafa, sık sık yer değiştirerek: Yerden yere geziyor. **Gökte ararken yerde bulmak** = Uzaklarda ve külfetle ararken yakında ve kolaylıkla bulmak. **Bir yerde** (menfî cümlede), **hiçbir yerde** = Bir yerde bulamazsınız. **Yerinde** = **1.** Münasip, mükemmel, iyi, uygun, lâyık: Bu söz yerindedir, yerinde söylenmiş bir sözdür. **2.** Münasip vakit ve hâlde, münasebet düşünce: Yerinde öyle de denilir. **Yerini sevmek** = Bir bitki dikildiği yerde çabuk büyümek. **Yer sarmaşığı** = Yerde uzayan bir cins sarmaşık. **Yer sıçanı** = Köstebek. **Yerini tutmak** = Bir şey veya şahıs yerine geçmek, onun işini görmek: Hiç kimse ana yerini tutamaz, bizim yazıhane sofra yerini tuttu. **Yerfıstığı** = Amerikan fıstığı. **Kara yer** = Mezar, kabir. **Yerine koymak** = Saymak, Osm. add ve îtibâr etmek: Ablasını mürebbiye yerine koymuş, beni adam yerine koymadı. **Yere geçmek** = Çok mahçup ve meyus olmak. **Yerine geçmek** = Yerini tutmak, bir şey gibi kullanılmak: Ona verdiğiniz para sadaka yerine geçtî. **Yerine gelmek** = **1.** Eski hâline dönmek, bozulmuş iken düzelmek: Benzi yerine geldi, ne kadar yıkandıysa yerine gelmedi. **2.** İyileşmek. **Yeri var** = Yerinde, lâyık, münasebet alır: Öyle söylese yeri var. **Baş üstünde yeri var** = Pek makbûl, muteber ve muhteremdir. **Yeri yurdu belirsiz** = Serseri, derbeder.

YERBİLİM, YERBİLİMİ (i.) (uyd. k.). Yer küresinin yapısı ile tarihini inceleyen ilim, jeoloji.

YERBÛ (i. A.) (c. yerâbî). Çöl sıçanı, cırbağa.

YEREDOĞRULUM (i.) (uyd. k.). Bitki kök ve saplarının yerçekimi tesiriyle belli bir istikamet almaları hususiyeti.

YERELMASI (i.). Bileşikgillerden köksapları yumru hâlinde olan bir bitki.

Yerelması

YEREY (i.) (uyd. k.). Yeryüzünden bir parça, arazi.

YERFISTIĞI (i.). Baklagillerden, sıcak bölgelerde yetişen bir bitki ve bunun yağı çıkarılan tohumları; Amerikan fıstığı.

YERHAMÜK-ALLAH (Arapça terkip). Allah sana merhamet etsin (dua tabiri).

YERİNDE (i.). Zamanı, yeri uygun düşen.

YERİNMEK (f.). Pişman olmak, teessüf etmek.

YERKABUĞU (i.). Yerküresinin dışını kaplayan ve karalar ile denizleri taşıyan katı kabuğu.

YERKAN bk. Yarkan.

YERKÜRE (i.) (y. k.). **1.** Üzerinde yaşadığımız küre, Osm. küre-i arz. **2.** Üzerine dünyanın haritası çizilmiş olan küre.

YERLEŞMEK (f.). **1.** Yer tutmak, yer bulup oturmak: Şuraya yerleşin. **2.** Yerinde sabit olmak, yerinden oynamamak: Anadolu'da yerleştiniz artık, bu taş şurada yerleşmiş. **3.** Daimî surette oturmak, vatan edinmek, ikametgâh edinmek: Sonra gelen muhacirler Ankara cihetine yerleştiler. **4.** Eşyasını yerli yerine koyup nizam ve tertibe girmek: Köşke taşındık ama daha yerleşemedik.

YERLEŞTİRİLMEK (f.). Yerleştirmek işine konu olmak.

YERLEŞTİRMEK (f.). **1.** Yerleşmesini sağlamak. **2.** (tokat, sopa...) Vurmak. **3.** Sözü tam yerinde söylemek.

YERLİ (i.). **1.** Bir yerin ahalisinden olan: Yerliler buranın havasından memnundurlar. **2.** Sabit, oynamaz, taşınmaz: O dolap yerlidir. **Yerli yerinde; yerli yerine** = Her şey veya herkes yerinde olarak, tertip ve intizamla: Eşyayı yerli yerine koymalı, orada herkes yerli yerindedir.

YERMEK (f.) (aslı: yirmek) (halk ağzında: ermek). Beğenmemek, hoşlanmamak, tiksinmek, nefret ve istikrah etmek. **Aş ermek** = Gebe kadın yemek beğenmeyip münasebetsiz şeyler arzu etmek.

YERSİZ (i.). **1.** Yerinde olmayan, münasebetsiz. **2.** Barınacak yeri olmayan.

YERYÜZÜ (i.). Yer küresinin üstü.

YESÂR (i. A.). **1.** Varlık, servet, refah, Osm. sia-ı hâl: Servet sahibi. **2.** Sol taraf, sol kol, sol. **Yemîn ve yesâr** = Sağ ve sol, Fars. çep ü râst.

YESÎR (i. A.) (mü. yesîre). **1.** Kolay. **2.** Cüz'î, az mıktarda.

YESTEHLEMEK (i.). Pislemek, büyük aptes etmek.

YEŞB (i. A.). Yeşim denilen yeşil taş.

YEŞERMEK (f.). **1.** Yeşil olmak, yeşil renk peyda etmek. **2.** (bitkiler) Sürmek, yapraklanmak: Ağaçlar yeşerdi.

YEŞERTMEK (f.). Yeşil renk peyda ettirmek veya yeşilliği daha parlak göstermek: Bu yağmur ortalığı yeşertti.

YEŞİL (i.) (aslı «yaş» dan yaşıl). **1.** Sarı ile mavi karışımı ve en çok bitkilerde görülen bilinen renk, Ar. ahzar, Fars. sebz: Yeşil çuha, yeşil sarık. **2.** Taze, ham: Yeşil elma, mahsûlü yeşil yemek. **Yeşilbaş** = Başı yeşil bir cins erkek ördek. **Yeşilbağa** = Bağanın bir cinsi.

YEŞİLAY (i.). **1.** Alkollü içkiye düşman bir cemiyetin adı, unvanı. **2.** Bu cemiyetin senbolü.

YEŞİLBAĞA (i.). Bir cins küçük kurbağa.

YEŞİLBAŞ (i.). Erkek yaban ördeği.

YEŞİLİMSİ, YEŞİLİMTRAK (i.). Yeşile çalan.

YEŞİLLENMEK (f.). **1.** Yeşil olmak, yeşermek: Çayırlar yeşillendi. **2.** Tazelenmek. **3.** Bir güzele bakmakla ferahlanmak, gözlerini ve gönlünü eğlendirmek.

YEŞİLLİK (i.). **1.** Yeşil renk: Bunun yeşilliği iyi değil. **2.** Taze otlar ve yapraklarla örtülü yer, çayır, bahçe vesaire: Orada bir yeşillik vardı. **3.** Sebze: Yeşillik yemeli. **4.** Taze ot veya tahıl: Hayvanlara yeşillik yediriyor musunuz?

YEŞİM, YEŞEM (i. A.). Yeşb de denilen sert ve kıymetli yeşil taş. Yada, yede, Fr. jaspe.

YETÂMÂ (i. A. c.) (m. yetîm). Yetimler (eytâm gibi). bk. Yetim.

YETENEK (i.) (uyd. k.). Kabiliyet.

YETER (i.). **1.** Yetişen, kâfi: Bütün kışa yeter odunumuz yoktur. **2.** Elverir, kâfi, fazlası lâzım değil: Yeter, söyleme, artık yeter.

YETERLİ (i.) (y. k.). Yeterliği olan, kifayetli, ehliyetli, ehil.

YETERLİK (i.) (y. k.). **1.** Bir iş yapma gücünü sağlayan hususî bilgi, ehliyet. **2.** Vazifesini yerine getirme kuvveti, kifâyet.

YETERSİZ (i.). Yeterliği olmayan, kifayetsiz.

YETİM (YETÎM) (i. A. «yetm» den smüş.) (mü. yetîme) (c. eytâm, yetâmâ). **1.** Babası ölmüş çocuk. **2.** Tek, seçkin. **Dürr-i yetîm** = Pek büyük ve değerli inci.

YETİMLİK (i.). Babası olmayan çocuğun hâli.

YETİNMEK (f.) (y. k.). Bir şeyi kendisi için yeter bulmak, Osm. iktifâ etmek.

YETİRMEK (f.). Ulaştırmak.

YETİŞKİN (i.). Yetişmiş, evlenme çağına gelmiş.

YETİŞME (i.). Yetişmek işi.

YETİŞMEK (f.). **1.** Ulaşmak, ermek, vâsıl olmak: Bu kova, suya yetişmiyor. **2.** Varmak, bir zamana kadar yaşamak: Bu bahara da yetiştik. **3.** Vaktinde bulunmak, vaktiyle varmak: Namaza yetiştim, vapura yetişemedik. **4.** Vakit bulmak, yapabilmek: Bu kadar işe yetişemem. **5.** Hazır olmak, bir vakte kadar yapabilmek: Bu iş akşama yetişmez. **6.** Vücuda gelmek, hâsıl olmak: Bu memlekette çok meyve, zahire, at, koyun yetişiyor. **7.** Terbiye olup meydana gelmek. **8.** Kifâyet etmek, kâfi olmak, yetmek: Bu yemek hepimize yetişmez. **9.** Sonradan gidip veya bir işe başlayıp evvel gitmiş veya başlamış olanlara katılmak: Arkadan bize yetişti, siz yazıya başlayın, ben size yetişirim. **10.** (meyve) Olmak, kemale ermek: Üzümler daha yetişmedi.

YETİŞMİŞ (i.). **1.** Büyümüş, iş görebilecek veya evlenecek yaşa vâsıl olmuş: Yetişmiş oğulları, yetişmiş bir kızı vardır. **2.** Olgun, kemal bulmuş: Yetişmiş meyve.

YETİŞTİRİCİ (i.). Üretici, müstahsil.

YETİŞTİRME (i.). **1.** Yetiştirmek işi. **2.** Birinin yetiştirdiği kimse.

YETİŞTİRMEK (f.). **1.** Yetişmesini sağlamak. **2.** Söylenmesi münasip olmayan şeyi hemen haber vermek. **Söz yetiştirmek** = Cevaba muktedir olmak, mukabele etmek: Ona söz yetiştirmek ne kadar müşkül. **Lakırdı yetiştirmek** = Dedikodu etmek, gammazlık eylemek.

YETKİ (i.) (y. k.). Salâhiyet.

YETKİLİ (i.). Yetkisi olan, salâhiyetli, salâhiyetdâr.

YETKİN (i.). Gerekli olgunluğa erişmiş, kâmil.

YETKİNLİK (i.). Yetkin olma, kemâl.

YETMEK (f.). **1.** Kâfi gelmek, elvermek: Bu, bana yeter, bu kadar çalışmamız yetmez mi? **2.** Ermek, vâsıl olmak: Elim oraya yetmez. **3.** Bulmak, değmek, bâliğ olmak: Ömrü doksana yetti. **Cana yetmek** = Cana tak etmek. **Güç yetmek** = İktidarı olmak, muktedir olmak: Ona benim gücüm yetmez.

YETMİŞ (si.). **1.** Yedi defa on, Ar. seb'în, Fars. heftâd: Yetmiş kişi, yetmiş sene, yetmiş bir, yetmiş beş, yüz yetmiş.

YETMİŞER (si.). Herbirine veya her defada yetmiş.

YETMİŞİNCİ (dsi.). Yetmiş derecesinde olan, altmış dokuzuncudan sonra gelen: Yetmişinci sene.

YETMİŞLİ (i.). Yetmiş parçadan mürekkep veya yetmiş şeyi bulunan.

YETMİŞLİK (i.). **1.** Yetmiş lira vesaire kıymetinde yahut yetmiş kilo vesaire ağırlığında veya yetmiş parçadan meydana gelen. **2.** Yetmiş yaşında: Yetmişlik bir ihtiyar.

YETTİRMEK (f.). Yetecek hâl ve miktara getirmek, Osm. kifâyet ettirmek.

YEVM (i. A.) (c. eyyâm). **1.** Gün, yirmi dört saatlik gece ve gündüz müddeti. **2.** Gündüz, leyl mukabili. **Yevmü'l-hisâb, yevmü'l-haşr, yevmü'l-kıyâm** = Kıyamet günü. **Elyevm** = **1.** Bugün, şimdi, hâlâ. **2.** Olmakta bulunan. **Fî yevmenâ hâzihî** = Bugünkü günde, günümüzde. **Yevmen-mine'l-eyyâm** = Günden güne. **Külliyevm** = Hergün.

YEVM (i.). Uğur, meymenet, Ar. sa'd, fâl-ı hayr, yümn. **Yevm tutmak** = Uğur saymak.

YEVMÎ (i. A.) (mü. yevmiyye). **1.** Güne veya bir güne mahsus veya mensup olan, gündelik: Yevmî tayın. **2.** Her gün olan, günde bir kere meydana gelen, çıkan, günlük: Yevmî gazete.

YEVMİYE, YEVMİYYE (i. A.). **1.** Bir günlük iş için verilen ücret, gündelik: Rençberin yevmiyesi kaç liradır. **2.** Her günkü geliri ve gideri günü gününe yazmaya mahsus defter, jurnal.

YEVMLİ (i.). Uğurlu, Osm. yümnlü, kudümlü, meymenetli.

YEYİNTİ (i.). Yenecek şey, yemeye mahsus şeyler, rızk, azık.

YEZDÂN (i. F.) (eski Zerdüştîler'de). **1.** Hayır ilâhı. **2.** Müslümanlık'ta Allah.

YEZDÂNÎ (i. F.). İlâhî, Fars. hudâî.

YEZÎD bk. Yezit.

YEZÎDÎ (i. A.) (mü. Yezîdiyye). Musul civarında çıkmış bâtıl bir mezhebe tâbî kimse; bu mezhebe ait, bu mezheple alâkalı.

YEZİT, (YEZÎD) (i.). mec. Bir küfür sözü.

YEZİTLİK (i.). mec. Kurnazlık, yaramazlık: Yine bir yezitlik düşünüyor.

YIĞDIRMAK (f.). Yığmasını sağlamak.

YIĞILMAK (f.). **1.** Toplanmak, birikmek, Osm. terâküm etmek, izdihâm etmek: Hayli asker yığıldı, mağazaya mal yığılıp kaldı. **2.** Bayılıp düşmek: Sokağın ortasında yığıldı.

YIĞIN (i.). **1.** Top, küme, birikmiş şeylerin teşkil ettiği bütün: Bir yığın ki-

tap, eşya henüz yerleşmeyip yığın yığın duruyordu. **2.** Kalabalık, izdiham, toplanmış, birikmiş halk: Bir yığın adam, yığınla.

YIĞINAK (i.) (y. k.). **1.** Bir şeyin bir yerde çokça birikmesi. **2.** Asker yığma, Ar. tahaşşud.

YIĞINLIK (i.). Kalabalık, izdiham: Bir yığınlık gördüm.

YIĞINMAK (f.). **1.** Toplanmak, birikmek, top ve küme olmak: Eşya yığınıp kaldı. **2.** Bayılıp düşmek.

YIĞINTI (i.). Yığın olan, yığılmış şeyler.

YIĞIŞMAK (f.). Bir yere gelip toplanmak, birikip kalmak.

YIĞIŞIM (i.). Molozların zamanla çimentolaşması ile meydana gelen kütle, konglomerat.

YIĞMAK (f.). Toplayıp küme etmek, biriktirmek, Osm. terâküm ettirmek, iddihâr etmek.

Kobra

YIKAMA (i.). Yıkamak işi, gusul: Bu kadının çamaşır yıkaması pek iyidir.

YIKAMAK (f.) (aslı: yuykamak). Su ile temizlemek: El, ayak, baş, çamaşır yıkamak.

YIKANMA (i.). Yıkanmak işi.

YIKANMAK (f). **1.** Su ile temizlemek, yunmak, Osm. gasl'olunmak: Benim çamaşırım yıkandı mı? Burası dün yıkandı. **2.** Kendi kendini yıkamak: Yarın yıkanacağım. Hamamda, denizde yıkanmak.

YIKATMAK (f.). Yıkamak işini yaptırmak.

YIKICI (i.). **1.** Bozan, yok eden, tahrib eden. **2.** Eski evleri yıkıp, yıkıntıları satan.

YIKIK (i.). Yıkılmış, harap, virane.

YIKILMAK (f.). **1.** Yıkmak işine konu olmak. **2.** Perişan olmak. **3.** mec. Defolup gitmek.

Yılan balığı

YIKIM (i.). **1.** Bozulma, düşme, viranlık. **2.** Aşırı masraf, harcama: Bu, bize yıkımdır.

YIKINTI (i.). Yıkılmış bir şeyin kalıp biriken enkazı, harabe, vîrâne: Orada bir yıkıntı vardır.

YIKKIN (i.). Düşmüş, yıkılmış veya düşmeye hazır, harap, vîrân.

YIKMA (i.). Yıkmak işi, Ar. hedm, tahrîb.

YIKMAK (f.). **1.** Düşürmek, yere vurmak, aşağıya almak. **2.** Bozmak: Ev, duvar yıkmak. **Ev yıkmak** = mec. Aileyi harap etmek, batırmak, mahvetmek. **Birinin üzerine yıkmak** = Suç yüklemek, isnad etmek. **Gönül yıkmak** = Hatır kırmak, mahzûn etmek.

YIKTIRILMAK (f.). Düşürülmek, yere vurdurulmak, aşağıya aldırılmak: Bu ev kolay kolay yıktırılmaz.

YIKTIRMAK (f.). Düşürtmek, yere vurdurmak, aşağıya aldırmak: Evi yıktırıp yenisini yaptı.

YIL (i.). Dünyanın güneşin etrafını bir defa devretmesi müddeti, sene, Fars. sâl: Bu yıl, geçen yıl, yüz yıl, bolluk, kıtlık yılı. **Ayda yılda** = Nadir, pek seyrek olarak. **Yılbaşı** = Yeni yılın başladığı gün.

YILAN (i.). Sürüngenlerin en uzunu olan zehirli, soğukkanlı hayvan ki, pek çok çeşidi olup, çok defa karada ve bazı cinsleri denizde yaşar, Ar. hayye, ef'î, Fars. mâr: Yılan sokmak, ısırmak; engerek, ok, su yılanı, çıngıraklı yılan. **Yılankavî** = Yılan gibi dönerek uzanan veya yukarı çıkan. **Yılan kuyruğuna basmak** = Birini gazaplandırmak. **Yılan gibi** = Pek soğuk ve sevimsiz. **Yılan gömleği** = **1.** Yılanın baharda değişip sıyrılan derisi. **2.** Buna benzer ağ şeklinde seyrek tülbent. **Yılanbalığı** = Bir cins uzunca deniz veya göl balığı.

YILANBALIĞI bk. Yılan.

YILANBAŞI (i.).Bir çeşit deniz böceği, balığı.

YILANCIK (i.). Bir deri hastalığı.

YILANCIL (i.). Daha çok yılan tutup yemekle yaşayan bir cins kuş.

YILANKAVİ (i.). Kırılıp bükülerek uzayıp giden.

YILANTAŞI (i. jeoloji). Hidratlı manyezi sikatlarından birleşmiş kütle.

YILANYASTIĞI (i. botanik). Yılanyastığıgillerden zehirli bir bitki.

YILANYASTIĞIGİLLER (i. botanik). Birçeneklilerden bir bitki familyası. Örnek bitkisi yılanyastığıdır.

YILDIRAK (i.). Par par parlayan, Fars. şâşaa-pâş. **1.** Şimşek, Ar. bârika. **2.** Bir cins kıymetli taş.

YILDIRAMAK (f.). **1.** Par par veya aralık aralık parlamak, Osm. teşâşû, telâlû etmek. **2.** Şimşek çakmak.

YILDIRAYICI (i.). **1.** Par par veya aralıklı parlayan, şâşaa-pâş, Fars. dırahşân. **2.** Şimşek çakan.

YILDIRGAN bk. Yıldırak.

YILDIRIM (i.). **1.** Yağmur ve fırtına esnasında bulutlardaki elektriğin bir yere isabet etmesi, Ar. sâika (esasen aynı şey olduğu hâlde yere düşene yıldırım, düşmeyene veya pek uzakta olanına şimşek, sesine de gök gürlemesi denir). **2.** mec. Yıl-

dırım gibi sürat ve şiddetle hücum eden (bu mânâ ile I. Sultan Bâyezid'e lakab olmuştur).

YILDIRIMKIRAN, YILDIRIMLIK, YILDIRIMSAVAR (i.). Yıldırımın zararını önlemek için binaların tepesine yerleştirilen ve ucunda bakır veya platin bulunan demir çubuk ve bununla toprak arasına çekilen bakır telden ibaret âlet, Osm. siper-i sâika, paratoner.

YILDIRMAK bk. Yıldıramak.

YILDIRMAK (f.). Ürkütmek, gözünü korkutmak, bir daha karşısına çıkmaya cesaret edemeyecek surette korku ve dehşet vermek: Askerimiz düşmanı yıldırdı, o sıtma beni yıldırdı.

YILDIZ (i.). **1.** Uzaktan ışıklı bir nokta gibi görünen, kendisine has parıltısı olan muayyen şekilli gök cismi, Ar. necm, kevkeb, Fars. sitâre, ahter. **2.** Mesleğinde çok parlayan, ünlü sinema, tiyatro sanatçısı. **Yıldızçiçeği** = Bileşikgillerden, çiçekleri yıldız biçiminde ve çeşitli renklerde bir süs bitkisi, dahlia. **Yıldıztaşı** = İçinde yıldızlı benekleri olan değerli bir taş.

YILGIN (i.). Yılmış, gözü korkmuş, ürkmüş: Yılgın askerle savaşmak müşküldür.

YILGINLIK (i.). Yılgın olma hâli.

YILIŞIK (i.). **1.** Yapışkan, bulaşan. **2.** İnsana yapışan, tâciz eden: Yılışık bir adam.

YILIŞIKLIK (i.). **1.** Yapışkanlık, bulaşıklık. **2.** Sırıtkanlık, sırnaşıklık.

YILIŞKANLIK (i.). Yılışıkça davranış, yılışık olma hâli.

YILIŞMAK (f.). Gevşeyip yanaşmak, gülüp sırıtmak.

YILLANMAK, YILLAMAK (f.). **1.** Bir veya birkaç senelik olmak. **2.** Üzerinden çok zaman geçmek.

YILLATMAK (f.). Bir sene veya senelerce saklayıp eskitmek.

YILLIK (i.). **1.** Bir senelik, bir yaşında: Yıllık kuzu. **2.** Şu kadar senelik, olduğundan beri şu kadar sene geçmiş olan: Üç yıllık çocuk, yüz yıllık bina. **3.** Şu kadar yaşında olan: Yüz yıllık adam. **4.** Almanak.

YILLIKÇI bk. Yıllıklı.

YILLIKLI (i.). Senelik ücrete karşı hizmet eden adam: Bizim arabacı, yıllıkçı, yıllıklıdır.

YILMAK (f.). Ürkerek, gözü korkarak vazgeçmek.

YIPRANMAK (f.). **1.** Eskimek, aşınmak, yer yer harab olmak. **2.** (insan) Ağır iş veya yaşlılık yüzünden kuvvetten düşmek, eski diriliği kalmamak.

YIPRATMAK (f.). Yıprandırmak.

YIRILMAK (f.). Az yarılmak, çatlamak, aralık olmak: Çıban yırıldı.

YIRLAMAK (f.). Irlamak, şarkı söylemek.

YIRMAK (f.). Az yarmak, hafif surette çatlatmak: Çıbanı yırmak.

YIRTICI (i.). Etlerini yiyip beslenmek için başka hayvanları diş ve tırnaklarıyle yırtan, paralayan, öldüren: Yırtıcı hayvan, yırtıcı kuş.

YIRTICILIK (i.). Yırtıcı olma hâli.

YIRTIK (i.). **1.** Yırtılmış, yarılmış, Fars. derîde, çâk: Pantolonu, yakası yırtık. **2.** Alıştırılmış (at). **3.** Arsız, utanmaz, sıyrık. mec. İffetsiz, âdî kimse.

YIRTILMA (i.). Yırtılmak işi. bk. Yırtılmak.

YIRTILMAK (f.). Yırtmak işine konu olmak.

YIRTINMAK (f.). Boğazını yırtarcasına bağırmak, üstünü paralarcasına telâş etmek, tepinmek.

YIRTIŞMAK (f.). Birbirinin üst ve başını yırtıp, yüzünü, gözünü tırmalayıp tutuşmak, Osm. mücadele ve mudârebe etmek: Kavga edip kedi gibi yırtışmışlar.

YIRTLAK (i.). Yırtılmış, yarılmış gibi açık: Yırtlak göz.

YIRTLAZ (i.). Arsız, küstah, edepsiz, pervasız.

YIRTMA (i.). **1.** Yırtmak işi. **2.** Yırtmakla yapılmış, yırtılmış. bk. Yırtmak.

YIRTMAÇ (i.). Elbise ve çamaşırın yırtılmış gibi açık yeri.

YIRTMAK (f.). **1.** Bez ve kâğıt gibi şeyi çekip paralamak, yarmak: Senedi, kitabı yırttı. **2.** Tırmalayıp yara etmek: Kedi, çocuğun yüzünü yırtmış, dikenler ellerimizi yırttı. **3.** Hayvanın mahmuza gelecek tarafını yaralayıp yürümeye alıştırmak: Bu tayı yırtmalı. **4.** mec. Mahcubiyetini giderip, pervâsız etmek: Bu, mahçup bir çocuktu, görüştüğü adamlar kendisini yırtmışlar.

YIRTTIRMAK (f.). Yırtmasına sebep olmak, yırtmasını temin etmek.

YISA (i. İ.). Kaldırın, çekin, haydın. **Yısa beraber** = Haydin birden. **Yısa yısa** = Zorla, var kuvveti vererek, olsa olsa: Yısa yısa iki yüze çıksın, ziyade çıkmaz.

YİĞİT (i.). **1.** Yetişmiş genç, delikanlı, tam ve hakkıyla erkek, mert. **2.** Yürekli, kahraman, cesur, bahadır, Fars. di-

Yıldızçiçeği

lîr, dilâver: Çok yiğit adamdır. **Babayiğit** = Cesur ve gösterişli genç. **Yiğitbaşı** = Eskiden esnaf loncalarında icra memuru.

YİĞİTLENDİRMEK (f.). Yiğit etmek, cesaretlendirmek, Osm. teşcî etmek.

YİĞİTLENMEK (f.). Yiğit olmak, cesaretlenmek, cürete gelmek.

YİĞİTLİK (i.). Cesaret, kahramanlık, Ar. şecâat, besâlet, Osm. dilâverlik: Yiğitlik harp meydanında anlaşılır.

YILIŞMEK (f.). Soğuk bir tavırla sırıtıp yüze gülmek, yılışmak.

YİNE (halk ağzında: **GENE**). (e.). **1.** Tekrar, bir daha, yeniden: Dün gelen adam bugün yine geldi, bunu yine yazacağız. **2.** Hattâ, bile, o halde de: Ne kadar aldansam ben, yine sizin sözünüze itibar ederim, çok yoruldumsa da yine yazacağım. **3.** Ayniyle: Dün nasıl yazdınızsa yine öyle yazmalı.

YİRMİ (si.) (aslı iki'den iğirme). İki defa on, Ar. aşreyn, Fars. bîst: Yirmi para, yirmi gün, yirmi yaşında, yirmisini bitirdi.

YİRMİLİ (si.). Yirmi parçadan mürekkep veya yirmi benek vesairesi olan.

YİRMİLİK (si.). **1.** Yirmi lira kıymetinde veya yirmi kilo vesaire ağırlığında yahut yirmi metre vesaire boyunda olan. **2.** Yirmi yaşında: Yirmilik bir adam.

YİRMİNCİ (dsi.). Yirmi derecesinde olan: Ayın yirminci günü.

YİRMİŞER (si.). Her birine veya her defasında yirmi: Dilencilere yirmişer kuruş verdi.

YİTMEK (f.). Kaybolmak.

YİTTİRMEK (f.). Kaybetmek.

YİV (i.). **1.** Bir şeyin girip yerleşmesine mahsus oyuk, çizgi: Cam, çerçeve yivi. **2.** Bir zıvananın içinde yılankavî surette dolaşarak uzanan oyuk: Tüfek yivi, topa yiv yapmak, açmak.

YİVLİ (i.). Yivi olan.

YİYECEK (i.). **1.** Yenir, yenmeye yarar: Yiyecek bir şey yok mu? **2.** Yenecek şey, azık, rızk: Yiyecek tedarik etmeli, biçarenin yiyeceği yoktur.

YİYİCİ (i.). **1.** Çok yiyen, obur, Ar. ekûl: Yiyici bir pehlivandır. **2.** Gittikçe etrafa yayılıp etleri çürüten (yara): Yiyici çıban, yara.

YİYİCİLİK (i.). Yiyici olma hâli, yiyiciye yakışır davranış, Osm. irtikâb.

YİYİM (i.). Yeme.

YİYİNTİ (i.). Yiyecek şeyler.

YO (e.). Karşı gelme ifade eder: Yo hayır, yo olmaz.

YOBAZ (i.). İri ve kaba, kuvvetli, zıpır.

YOBAZLIK (i.). Yobaz olanın hâli.

YOĞ (i.). Koyu, kalın, kesif. Yok sözünün k'sı yumuşayıp g'ye dönünce, o da bu şekle girer: Yoğ ise, varı yoğu. bk. Yok.

YOĞMAK (f.). Koyulaşmak, kalınlaşmak, donmak.

YOĞRULMAK bk. Yuğrulmak.

YOĞUN (i.). **1.** Koyu, kalın, kesif, katı olarak. **2.** Kalın, kaba, galiz: Yoğun boyun. **3.** Yontulmamış, kaba, terbiyesiz: Yoğun adam. **4.** İri, Ar. azîm, cesîm.

YOĞUNLAŞMAK (f.). Yoğun hâle gelmek, Osm. tekâsüf etmek.

YOĞUNLUK (i. fizik). **1.** Bir cismin hacmine göre ağırlığı, kesafet. **2.** Kalınlık, kabalık. **3.** Hamlık, terbiyesizlik. **4.** İrilik, büyüklük, azamet.

YOĞURMAK bk. Yuğurmak.

YOĞURT (i.). Ekşi bir maya karıştırılarak hususî surette koyulaştırılmış süt: Koyun, inek, manda yoğurdu. **Torba yoğurdu** = Torbaya konulup süzülmüş olanı.

YOĞURTÇU (i.). Yoğurt yapıp satan adam.

YOĞURTLU (i.). Yoğurtla yapılmış, yoğurtla karışık: Yoğurtlu kebap.

YOĞURTMAK (f.). Yoğurmak işini yaptırmak.

YOK (i.). **1.** Olmayan, mevcut olmayan, var mukabili, Osm. gayr-ı mevcûd, Ar. mefkud: Yok oldu, onu yok saymalı. **2.** Değil, olmaz, hayır: Yok öyle değil. **Yok etmek** = Mahvetmek. **İşin yoksa** = Beyhude yere, faydasız. **Yok demek** = Red ve inkâr etmek, kabûl etmemek. **Yoğuna vermek** = Bedavaya ve pek ucuza vermek. **Var, yok** = Her şey, mal ve mülk: Varını yoğunu sarfetti. **Var yok** = Pek az var, yok gibi. **Yok yere** = **1.** Nafile, beyhude. **2.** Sebepsiz. **Yüzü olmamak** = Evvelce fazlaca bir iyilik gördüğünden tekrar başka bir şey istemeye cesaret edememek veya bir husususundan dolayı yüzüne bakamamak. **Ne var, ne yok?** = Ne haberler?

YOKLAMA (i.). **1.** Yoklamak işi. **2.** Asker ve talebenin mevcudu gösteren deftere göre kontrolü. **3.** Askerlik çağındakilerin belirli zamanlarda askerlik şubelerince kontrolü.

YOKLAMAK (f.). **1.** Var mı, yok mu diye anlamaya çalışmak, arayıp taramak. **2.** Teftiş ve tahkik etmek, denemek, tecrüve imtihan etmek: Bu işi iyice yoklayalım. **3.** Sıhhatini sormak, hatır sormak: Hastalığını işittim, yoklamaya gittim. **4.** Asker ve talebe mevcudunu kontrol etmek.

YOKLANMAK (f.). Yoklamak işine konu olmak.

YOKLATMAK (f.). Yoklamak işini yaptırmak.

YOKLAYIŞ (i.). Yoklamak işi, tarz ve üslûbu.

YOKLUK (i.). **1.** Yok olma, bulunmama, Ar. adem, fıkdân, noksan. **2.** İhtiyaç, varlık mukabili, Ar. fakr, zarûret: Allah yokluk göstermesin.

YOKSA (e.). **1.** Aksi takdirde: Ben böyle olduğunu bilmedim, yoksa mâni olmazdım. **2.** (suallerde) Ve yahut, olmadığı hâlde: Siz gelir misiniz, yoksa ben mi geleyim? Bugün mü gelecek, yoksa yarın mı?

YOKSUL (i.). Yokluk çeken, fakir, muhtaç. **Dayak yoksulu** = mec. Terbiyeye muhtaç, yaramaz.

YOKSULLUK (i.). Yoksul olma hâli, Ar. fakr, ihtiyaç, zaruret.

YOKSUN (i.) (y. k.). Mahrum.

YOKUŞ (i.). Yukarıya çıkılan yer, bayır, dik yer, şiv, iniş mukabili: Yokuş yukarı, yokuş çıkmak.

YOKUŞLU (i.). Yokuşu olan: Yokuşlu yol. **İnişli, yokuşlu** = Düz olmayan, engebelik.

YOL (i.). **1.** Geçecek yer, Ar. tarîk, Fars. râh: Buradan karşıya yol var mıdır? Bu yol nereye çıkar? **2.** İnsan ve hayvanların her vakit geçmesiyle basılıp belli olan çizgi, çığır: Dağ yolu, keçiyolu. **3.** İnsanlar ve arabalar geçmek üzere yapılmış çizgi, tarîk, sebîl: Asfalt yol, yol yapmak. **4.** Çizgi, hat, sopa: O kumaşın kırmızı yolları vardır. **5.** Yürüyüş, hareket, sürat: Bu vapurun yolu nasıldır? Yolu yoktur. **6.** Usul, üslûb, tarz: Bu yolda bir şey yapmalı, o, başka yoldadır. **7.** Usul, âdet: Bu iş yolunda değildir, her işin yolu vardır, yoluyla yapmak. **8.** Gidiş, tavır, hâl: Tuttuğunuz yolu beğeniyorum. **9.** Uğur: Sizin yolunuza canımı feda ederim. **Araba yolu** = Araba geçebilecek muntazam yol, şose. **Yol aramak** = Tedbir almak. **Yol almak** = İlerlemek. **Ayakyolu** = Abdesthane, halâ. **Yol vurmak** = Eşkıyalık etmek. **Yola vurmak** = Yolcu geçirmek. **Yolüstü** = Yolun üzerine tesadüf eden, önünden geçilecek. **Yol uğrağı** = Yolun uğradığı, yol üstü. **Uğrun yol** = Hırsız yolu, gizli yol. **Ulu yol** = Cadde. **Yolunu bulmak** = Çaresini bulmak. **Yol bilir** = Usul bilir, terbiyeli. **Paytak yolu** = Yayakaldırımı. **Pîr yoluna** = Bedava. **Tatar yolu** = Posta yolu, cadde. **Yol tezkeresi** = Mürûriye, pasaport. **Yola çıkmak** = Hareket etmek. **Yola çıkarmak** = **1.** Hareket ettirmek. **2.** Yolcu etmek. **Yoldan çıkmak** = **1.** Demiryolu katarı veya tramvay kendi yolundan dışarı fırlamak. **2.** mec. Sapmak, kötü yola düşmek. **Yol harcı** = Yol masrafı, harcırah. **Dörtyol ağzı** = İki yolun kesişmesiyle dört yolun merkezi olan yer. **Yolu düşmek** = Tesadüfen geçmek, münasebet almak: Yolunuz düşerse bize uğrayın. **Yola düşmek** = Yola çıkmak, Osm. revân olmak. **Sidikyolu** = Mesâne kanalı, ihlîl. **Yol şaşmak** = Çatallaşmak, karışmak. Yol hiç şaşmıyor: Sapmıyor. **Yola salmak** = Defetmek. **Su yolu** = Yer altında su geçmeye mahsus örtülü kanal. **Top yoluna gitmek** = Heder olmak. **Yol tası** = Sefer tası. **Yol tutmak** = Bir işe, yola girmek. **Yoldan kalmak** = Engel yüzünden gidemeyip geri kalmak. **Kaçamak yolu** = Bahane, çekilmeye vesile. **Yola koymak** = Düzenlemek, nizamına koymak. **Yoldan koymak** = Geri bırakmak, gitmesine mâni olmak. **Yola gelmek** = **1.** Hâlini düzeltmek. **2.** Razı olmak. **Yol görünmek** = Yolculuk çıkmak. **Gözler yolda kalmak** = Çok beklemek. **Yol göstermek** = Rehberlik etmek. **Yoluna girmek** = Islâh olunmak, düzene girmek. **Yolunda** = Gereği gibi, münasip, lâyık. **Yol vermek** = **1.** İzin vermek, kovmak. **2.** Denizde veya karada bir vasıtanın arkasına kalmak. **Yola yatmak** = Kabûl etmek. **Yanlış yol** = Yanlış inanç. **Yol yol** = Çizgili: Yol yol kumaş.

YOLCU (i.). **1.** Yola çıkıp giden, misafir, seyyah. **2.** Vapur, tren, uçak vs. gibi bir nakil vasıtasında bulunanlar: Bu vapurda yolculara iyi bakıyorlar. **3.** Bir yola ve bir seyahata hazırlanmış adam: Ahmed yolcudur. **4.** Ümitsiz hasta, ahret yolunu tutmuş adam: Biçare, galiba yolcudur. **Yolcu olmak** = Yola ve seyahata hazırlanmak. **Yolcu çıkarmak** = Geçirmek, Osm. teşyî etmek.

YOLCULUK (i). Seyahat, sefer.

YOLDAŞ (i.). **1.** Birlikte yola çıkan adam, yol ve seyahat arkadaşı. **2.** Arkadaş, Ar. refîk, Fars. hempâ. **3.** Vaktiyle yeniçeri ortasının âzâsı. **4.** (Rus ihtilâlinden sonra) Komünist, aynı yolun yolcusu. **Kapıyoldaşı** = Efendileri müşterek olanların herbiri.

YOLDAŞLIK (i.). **1.** Yol ve seyahat arkadaşlığı, Osm. hemrâhlık. **2.** Arkadaşlık, refakat. **Yoldaşlık etmek** = Birlikte seyahat etmek.

YOLDURMAK (f.). Çektirip kopartmak, söktürmek: Bahçenin otlarını yoldurmalı.

YOLGEÇEN (i.). **Yolgeçen hanı** = mec. Girip, çıkanı çok olan yer.

YOLLAMAK (f.). Yola çıkarmak, göndermek, Osm. irsâl etmek: Adam, mektup, haber yolladım.

YOLLANMAK (f.). **1.** Yol almak, ilerlemek, Osm. kat'-ı tarîk etmek: Gemi yollandı. **2.** Gönderilmek, Osm. irsâl olunmak: Mektup yollandı mı?

YOLLU (i.). **1.** Bir türlü yolu olan: Uzun, kısa yollu. **2.** Yolunda, usûlünde, nizamanında olan: Yollu, yolsuz bir iş oldu. **3.** Çizgili, sopalı: Yollu kumaş, mavi, penbe yollu. **4.** Filan tarz ve üslûbunda olan: Nasihat yollu sözler. **5.** Hızlı giden: Bu araba yolludur.

YOLLUK (i.). **1.** Yolculuk sırasında yemek için hazırlanan yiyecek. **3.** Yol keçesi. **4.** Yol masrafı, harcırah.

YOLMAK (f.). **1.** Çekip koparmak, Osm. kal' etmek: Ot, kıl yolmak, saçını, sakalını yolmak. **2.** Soymak, dolandırmak, malını gasbetmek: Zavallı adamı yoldular. **Saç, baş, yüz yolmak** = Çok üzüldüğünü ifâde etmek.

YOLSUZ (i.). **1.** Yolunda olmayan, münasip ve lâyık olmayan, münasebetsiz, Fars. nâ-hemvâr: Yolsuz iş, yolsuz hareket. **2.** Nizam ve usûle aykırı. **3.** Eskiden esnaf arasında veya kâhyaları tarafından işten men'olunmak cezasına uğratılmış: Filân arabacıyı yolsuz ettiler. **4.** (argo) Parasız.

YOLSUZLUK (i.). **1.** Münasebetsizlik, münasebetsiz hâl. **2.** Nizamsızlık, usûle aykırı hareket. **3.** Esnaf arasında işten menetme cezası.

Yonca

YOLUK (i.). Tüyleri yolunmuş.

YOLUNMAK (f.). **1.** Çekilip koparılmak, Osm. nez' ve kal' edilmek. **2.** Saçını yolarak üzüntüsünü göstermek, matem etmek, yırtınıp ağlamak.

YOMA (i.). Üç koldan mürekkep ve kollarının aksine bükülmüş halat, palamar.

YONA, YUNA (i.). Keçeden küçük teğelti, belleme nevi.

YONCA (i.). Suluca yerlerde kendiliğinden biten veya ekilerek yetiştirilen bir bitki. Hayvanlara çok yarayıp ekseriya yeşil yedirilir. **Sarı, kızıl, kara, ulama yonca** = Bunun çeşitleri.

YONCALIK (i.). Yonca tarlası.

YONDA (i.). Kuşun tüyleri altındaki ince kılları.

YONGA (i.). Kesilen odun ve keresteden çıkan ufak parçalar, talaşın irisi. **Demir yongası** = İrice demir talaşı.

YONGAR (i.). Bulgarî denilen çalgının ufak nevi, üç telli bağlama.

YONMA, YONTMA (i.). **1.** Yonmak işi. **2.** Yonulmuş, işlenmiş, oyulup düzeltilmiş, Fars. trâşîde: Yonma, tahta, taş. bk. Yonmak.

YONMAK (f.) (ve galatı yontmak). Keser, rende veya kalemle tahta veya taşı kesip düzeltmek, işlemek, oymak, silmek: Şu direği iyice yonmalı, taşın bir tarafını yonmak gerekiyor.

YONTMAK (f.) (doğrusu: yonmak). bk. Yonmak.

YONTULMAK (f.). **1.** Yontmak işine konu olmak. **2.** (insan hakkında alay yollu) Kabalığı, görgüsüzlüğü gitmek.

YONTULMAMIŞ bk. Yonulmamış.

YONULMAK (f.) (ve galatı: yontulmak). Keser ve rende ile veya kalemle kesilip veya kazılıp düzeltilmek, işlenmek: Yonulmuş tahta, direk, taş.

YONULMAMIŞ (i.). **1.** İşlenmemiş. **2.** Terbiye olunmamış, ham, Fars. nâ-trâşîde.

YORA (i.). Dik bayır, fazla yokuş.

YORDAM (i.). **1.** Çabukluk, süratli hareket, çâlâklik. **2.** Edâ. **3.** Debdebe, tantana, Fars. âlâyiş. **El yordamı** = **1.** Eline yıkışır olma, elden gelme, meleke, cerbeze. **2.** El ile yoklama.

YORDAMLI (i.). Edalı, çelimli. **Eli yordamlı** = Eline yakışır, elinden gelir, Ar. müstaid, mâhir.

YORGA (i.). Atın bir çeşit yürüyüşü.

YORGALAMAK (f.). (at) Yorga yürümek.

YORGAN (i.). **1.** Yatakta örtünmeye mahsus içi pamuklu örtü: Yorgan örtünmek, yorgana sarılmak, misafir yorganı, yorgan yüzü, çarşafı. **Yorgan kaplamak** = Çarşaf geçirmek. **2.** Yorgan yüzü: Yazma yorgan, işlemeli, sırmalı yorgan.

YORGANCI (i.). Yorgan yapan veya satan adam.

YORGANCILIK (i.). Yorgancı işi.

YORGANLAMAK (f.). Yorganla örtmek, yorgana sarmak.

YORGANLIK (i.). Yorgana elverişli.

YORGUN (i.). Yorulmuş: Yoldan geldim, yorgunum. **Yorgun gitmek** = Dünyada beyhude yere çok çalışmak.

YORGUNLUK (i.). Yorulmuş adam veya hayvanın hâli: Bu kadar yorgunluk çekmemiştim. **Yorgunluk almak** = Yorulduktan sonra durup dinlenmek, teneffüs ve istirahat etmek.

YORMA (i.). Yorgunluk verme, Ar. taab.

YORMA (i.). Sayma, tâbir etme.

YORMAK (f.). **1.** Yorgunluk vermek:

Bu iş beni çok yordu. **2.** Yorgunluk ve zahmete mecbur etmek: Beni oraya kadar yormayın, onu niçin buraya kadar yordun? **Ağız yormak** = Boş yere söylemek. **Zihin yormak** = Fikren çalışmak, kafa yormak. **Kendini yormak** = Beyhude uğraşmak, boş yere çalışmak: Kendinizi yormayın, bu iş olmaz.

YORMAK (f.). Vermek, saymak, Osm. tefsîr, tâbîr etmek.

YORTU (i. R.). Hıristiyanlar'ca bayram ve tatil günü: Yortu olduğu için Rumlar'ın dükkânları kapalıdır.

YORULMAK (f.). **1.** Yorgun olmak, yorgunluğa uğramak, Osm. taab çekmek: Bugün çok yoruldum, insan ayakta durmaktan yorulur. **2.** Beyhude uğraşmak, nafile çalışmak: Siz yorulmayın.

YORUM (i.). **1.** İyi sayyma. **2.** Tefsir.

YOSMA (i.). **1.** Zarif kıyafetli, edalı, işveli, Fars. işvekâr. **2.** (argo) Âdî kadın.

YOSMALIK (i.). Zarafet, eda, işve.

YOSUN (i.). **1.** Rutûbetli, ıslak. Taşların ve ağaç kabuklarının üzerinde hâsıl olan ince çim: Taş, ağaç yosun bağlamak, yosunlarını ayıkladık. **2.** Durgun suların üzerinde hâsıl olan yeşil ketencik: Su yosun, kurbağa yosunu. **3.** Denizden çıkan otlar: Deniz yosunu.

YOSUNLANMAK (f.). Yosun bağlamak: Bu duvarlar, ağaçlar yosunlandı.

YOSUNLU (i.). Yosun bağlamış, yosunla örtülü: Yosunlu taş, su,

YOZ (i.). **1.** Sade, yalın kat, katmer olmayan: Yoz gül, sünbül. **2.** Kaba, âdî, bayağı: Yoz adam. **3.** Acemi, terbiye olunmamış, salma: Yoz hayvan.

YOZLAŞMAK (f.). Bozulmak, soysuzlaşmak, dejenere olmak.

YÖN (i.). **1.** Taraf, cihet, yan. **2.** Yüz, Ar. vech.

YÖNDEŞ (i.). Yönü aynı olan, aynı yöne bakan.

YÖNELMEK (f.). **1.** Dönmek, teveccüh etmek, bir tarafa dönüp bakmak, yüzünü çevirmek. **2.** Kast ve niyet etmek, azmetmek. **3.** Eğilinmek, meyletmek.

YÖNETİLMEK (f.) (y. k.). İdare edilmek.

YÖNETİM (i.) (y. k.). İdare.

YÖNETMEK (f.) (y. k.). İdare etmek, bir işi yürütmek, çekip çevirmek.

YÖNETMELİK (i.) (y. k.). Talimatnâme, bir işin nasıl yönetileceğini açıklayan yazılı kâğıt.

YÖNLÜ (i.). Yönü olan, üzerinde bir yön varsayılmış olan (vektör, eksen).

YÖNTEM (i.) (uyd. k.). **1.** Bir gayeye varmak için tutulan düzenli yol. **2.** Bir gerçeğe varmak için tutulan sistemli düşünme yolu, metod.

YÖRE (i.). Çevreden daha uzaklara yayılan yerler, havâli.

YÖRÜK bk. Yürük.

YÖRÜNGE (i.) (uyd. k.). **1.** Mahrek, Fr. orbite. bk. Mahrek. **2.** Hareket eden bir noktanın çizdiği yol, Fr. trajectoire.

YUDUM, YUTUM (i.). Bir defada yutulan şey, bilhassa sıvı için az mıktar, içim: Bir yudum su, çorba. **Bir yudum suda boğmak** = Pek ziyade kin, düşmanlık duymak.

YUDUMLUK (i.). Bir yudumda içilecek kadar.

YUF (e.). **1.** Nafile, boşuna. **2.** Bedava, parasız: Yufa gitmek. **3.** Yok, helâk, mahv: Yuf olmak. **4.** Teessüf, üzüntü ifâdesi için kullanılır: Yuf sana. **Yuf okumak, borusunu çalmak** = Birinin bir şey bilmediğine hükmetmek.

YUFKA (i.). **1.** İnce, hafif, Ar. rakîk: Bu tahtalar pek yufka. **2.** Az elbiseli, az giyinmiş, hafif elbiseli. **3.** İnce açılmış hamur yaprağı: Börek, baklava yufkası, yufka açmak. **Yufka kebabı** = Yufkaya sarılıp pişmişti. **Yufka böreği** = Açılmış olarak çarşıdan alınan yufkadan börek.

YUĞRULMAK, YOĞRULMAK (f.). Koyulaştırılmak, hamur edilmek.

YUĞURMAK, YOĞURMAK (f.). Koyulaştırmak, basa basa karıp hamur yapmak: Unu su ile karıştırıp iyice yuğurmalı.

YUH bk. Yuha.

YUHA (e.). Ayıplama ve küçük düşürme maksadıyla bir adama karşı yüksek sesle bağrılır: Yuhaya tutmak, yuha çekmek.

YUHALAMAK (f.). Yuha çekmek.

YUKARI (i.). **1.** Yüksek, yüksekte bulunan, üstündeki, Ar. âlâ, mürtefî, fevkaan, Fars. bâlâ: Yukarı mahalle, yukarı kat. **2.** Yüksek taraf, cihet: Yukarının havası serindir. Ağaçların, dağın yukarısı. **3.** Yüksekte, yükseğe, üstte, üste, aşağı mukabili: Yukarı oturmak, yukarı çıkmak, yukarı kaldırmak. **Aşağı, yukarı** = Hemen hemen yaklaşık olarak. **Yukarıdan aşağı** = Baştan ayağa. **Başı yukarıda** = Mağrur, kibirli. **Burnu yukarıda** = Çok isteyen, aza kanaat etmeyen. **Yukarı yığmak** = Pahalı tutmak.

YULAF (i.). Buğdaygillerden, daha çok yem olarak yetiştirilen bir bitki.

YULAR (i.). Hayvanı çekmek ve bağlamak için başına takılan ipten dizgin: Yularından çekmek, bağlamak, yuların ipi.

Yulaf

YUMAK (i.). **1.** Bezden yapılmış top, oyun topu. **2.** Bir topa sarılmış veya sarılıp top olmuş iplik ve sicim vesaire: Bir yumak tire, ipliği yumak yapmak.

YUMAK (f.). Yıkamak, gasletmek: Elleri yumak. mec. **El yumak** = Vazgeçmek, münasebeti kesmek.

YUMAKLAMAK (f.). **1.** Sarıp top yapmak, yuvarlatmak. **2.** Topa iplik sarmak, ipliği yumak yapmak.

YUMAKLANMAK (f.). Şişip yumru olmak: Mafsalları yumaklanmış.

YUMMAK (f.). Kapamak: Gözleri, avucu yummak. mec. **Göz yummak** = Görmezliğe gelmek, Osm. müsâmaha ve tegafül etmek. **Ağzı açıp gözleri yummak** = Çok hiddetlenerek bağırıp çağırmak. **Göz yumup açıncaya kadar** = Bir anda.

YUMRU (i.). Yuvarlak şey, küme, tümsek, top, ur. **Yamrı yumru** = Tümsek ve çukurları çok, engebeli.

YUMRUCUK (i.). **1.** Küçük yumru. **Dördüz yumrucuklar** = (anatomi) Beyinle beyinci arasında bulunan dört kabartının adı. **2.** Vebâ, tâun.

YUMRUK (i.). **1.** Elin yumuluşu, kapalı elin aldığı şekil, Fars. muşt: Yumruğunu gösterdi. **2.** Yumrukla vurma, yumruk darbesi: Bir yumruk vurdu, birkaç yumruk yedi.

YUMRUKLAMAK (f.). **1.** Yumrukla vurmak: Sıkıştırıp bir kere yumrukladı, şu yastığı yumruklayın. **2.** Yumrukla yuğurmak.

YUMRULAMAK, YUMRULANMAK (f.). Yumru hâline gelmek.

YUMRULMAK (f.). Şişip ur gibi olmak, tümselmek, Osm. tahaddüb etmek.

YUMRULUK (i.). Tümsek, ur gibi yuvarlak şey.

YUMŞAK bk. Yumuşak.

YUMŞAMAK bk. Yumuşamak.

YUMUK (i.). **1.** Kapalı, şişip kapanmış: Yumuk göz. **2.** Yumuşak, tonbul: Yumuk yumuk eller.

YUMULMAK (f.). **1.** Kendi kendine kapanmak: Gözleri yumuldu. **2.** (argo) Yemeğe hırsla, kabaca başlamak.

YUMURCAK, YUMRUCAK (i.). **1.** Veba hastalığının işareti olmak üzere koltuk altında veya kasıkta çıkar ur. **2.** Veba. **3.** mec. Öfke sırasında küçük çocuklara söylenir: Durmuyor yumurcak.

YUMURMAK (f.). Toplanıp yumru olmak, şişip ur olmak.

YUMURTA (i.). **1.** Kuşlar, böcekler, sürüngenler gibi yumurtlayan hayvanların doğurdukları tane ki, uygun şartları bulunca yavru hâline gelir: Yumurta sarısı, akı. **2.** Erkeklik bezi: Koç yumurtası. **3.** Tavuk yumurtası. **4.** Çorap yamarken kullanılan tavuk yumurtası biçiminde kalıp. **Balık yumurtası** = Havyar. **Yumurta patlıcanı** = Yumurtaya benzer meyveler veren beyaz bir nevi patlıcan ki, yenmeyip, bahçe süsü olarak yetiştirilir. **Kırmızı yumurta** = Paskalya yumurtası.

YUMURTACIK (i.). Canlılarda dişinin çıkardığı üreme hücresi.

YUMURTALIK (i.). **1.** Canlılarda ve bitkilerde dişi üreme hücrelerini veren organ. **2.** Rafadan yumurtayı içine oturtmaya yarar fincanımsı kap.

YUMURTLAMAK (f.). (kuş, böcek ve benzeri hayvanlar) Yumurta yapmak: Tavuklar yumurtlamıyor. Güvercin, her defasında iki yumurta yumurtlar. mec. **Cevahir yumurtlamak** = Münasebetsiz söz söylemek. **Yumurtlamak** = mec. Asılsız bir şey söylemek.

YUMURTLATMAK (f.). Yumurtlamasını sağlamak.

YUMURTLAYANLAR (i.). Yumurtlama yolu ile üreyen hayvanlar.

YUMUŞACIK, YUMŞACIK (i.) (aslı: yumuşakçık). Pek yumuşak ve mülâyim: Çocuğun yumuşacık elleri.

YUMUŞAK, YUMŞAK (i.). **1.** Katı olmayan, dokunulunca mukavemet etmeyen ve batmayan, Ar. nâim, latîf, Fars. nerm: Yumuşak şilte. **2.** Yavaş, halim: Pek yumuşak adamdır, yumuşak tabiatı vardır. **3.** Kolay işlenir, sert olmayan: Yumuşak ağaç, yumuşak demir. **4.** Rahatça dayanılabilen: Yumuşak iklim. **5.** mec. Okşayıcı, gönül alıcı (söz).

YUMUŞAKÇALAR (i.). Omurgasız, yumuşak vücutlu, çoğu suda yaşayan ve kabuklu olan hayvanlar.

YUMUŞAKLIK, YUMŞAKLIK (i). Yumuşak olanın hâli.

YUMUŞAMAK, YUMŞAMAK (f.). **1.** Yumşak olmak, sertliği geçmek. **2.** Daha kolay işlenir veya eğilip bükülür hâle gelmek: Mum sıcaktan yumuşamış, demir kızdırılınca yumuşar. **3.** Gevşemek, sülpük olmak: Yanakları yumuşamış. **4.** mec. Yavaşlık ve sükûnet kazanmak, hiddeti geçmek: Onun sözlerinden yumuşadı.

YUMUŞATILMAK (f.). Sertliği giderilmek, yumuşak hâle getirilmek.

YUMUŞATMA (f.). Sertliğini gidermek, yumuşak hâle getirmek.

YUMUŞATMAK, YUMŞATMAK (f.). Yumuşamasını sağlamak.

YUNAN (hi coğrafya). **1.** Balkanlar'ın güneyinde bir yarımada. **2.** Yunanlı.

YUNANCA (i.). Yunan tarz ve usûlünde veya dilinde olan.

YÛNÂNÎ (hi. A.) (mü. Yûnâniyye). Yunanistan'la alâkalı veya bu memleket ahalisinden olan.

YUNANİSTAN (hi. F.). Yunan memleketi (aslında Yunan, zaten memleket ismi olduğundan, «sitân» edatının ilâvesi galattır).

YUNANLI (hi.). Yunan ahalisinden adam: Eski Yunanlılar, bugünkü Yunanlılar.

YUND (i.). **1.** Hergele ile gezen terbiye görmemiş ve yarı yabânî kısrak. **2.** Kuyruksalan kuşunun bir nevi: Yund kuşu.

YUNMAK (f.). Yıkanmak, kendi kendini yıkayıp temizlemek.

YÛNUS (i. A.). Balinagillerden, balık biçiminde, bütün denizlerde yaşayan memeli bir deniz hayvanı (delphinus).

YURA (i.). Dik yokuş.

YURAK (i.). Tekerlek parmağı.

YURDI (i.). İğne deliği.

YURT (i.). **1.** Yer, memleket, oturulan yer: Yurdundan ayrılmış. **2.** Mesken, Fars. ikametgâh, Ar. me'vâ, Fars. hâne. **3.** Sahip olunan arazi, emlâk. **Yeri yurdu yok** = Serseri, evsiz barksız, başıboş,

YURTLANDIRMAK (f.). **1.** Bir yere yerleştirmek, iskân etmek: Göçmenleri yurtlandırmak istiyorlar. **2.** Arazi kazandırmak.

YURTLANMAK (f.). **1.** Bir yeri yurt etmek, yerleşmek, göçebelikten kurtulup bir yerde oturmak. **2.** Arazi ve emlâk kazanmak, arazi sahibi olmak.

YURTLUK (i.). Mâlikâne, arazi, bir hanedanın mâlikânesi, ocaklığı: Orası filânın yurtluğudur.

YURTMAK (f.). **1.** Sürtüklükte gezmek, haylazlık etmek, serseri olmak. **2.** Kaba, eşkin yürümek.

YURTSEVERLİK (i.). Yurtsever olma hâli.

YURTTAŞ (i.). Aynı yurttan olan.

YURTTAŞLIK (i.). Yurttaş olma hâli.

YUSUF (YÛSUF) (hi.). **1.** Hazret-i Yâkub'un evlâdından olup kıssası meşhurdur. **2.** mec. Çok güzel şahıs.

YUSUFÇUK (i.). **1.** Kumrunun küçük bir nevi. **2.** Su üzerinde uçan bir cins güzel kelebek. **3.** Mandalina denilen portakal cinsi.

YÛSUFÎ (i.). Vaktiyle yüksek devlet erkânının giydiği kırmızı tepeli sarık.

YUSYUMRU (i.). Tamamen yumru.

YUSYUVARLAK (i.). Tamamen yuvarlak.

YUTAK (i.). Ağız ve burun boşluklarıyla gırtlak ve yemek boşlukları arasındaki boşluk.

YUTARHÜCRE (i. T. A.). Mikroplarla savaşan, onları içine alarak yok eden kan hücresi.

YUTKUNMAK (f.). **1.** Tükrüğünü yutmak. **2.** mec. Bir şeye imrenmek.

YUTMAK (f.). **1.** Boğazdan aşağı indirmek: Lokmayı yuttu, hap yutmak. **2.** Gasbetmek, zorbalıkla alıp kazanmak: Adam tarlayı yuttu. **3.** Tahammül edip susmak, sineye çekmek, o hakareti yuttu. **4.** Kabûl etmek, inanmak: Ben öyle yalan yutmam. **5.** (doğrusu: ütmek) Yenmek, oyunda kazanmak. **Hapı yutmak** = (argo) Mahv ve helâk olmak, işi bitmek. **Zehir yutmak** = mec. Keder çekmek.

YUTTURMACA (i.). Aldatmaca. bk. Yutturmak.

YUTTURMAK (f.). **1.** Yutmasını sağlamak, yutmasına sebep olmak. **2.** (argo) Aldatmak, inandırmak.

YUTUCU (i.). Yutan, Osm. bel'eden.

YUTULMAK (f.). **1.** Boğazdan aşağı indirilmek, Osm. bel'olunmak: Bu hap kolay yutulmaz. **2.** Kabûl edilmek, inanılmak: Böyle bir yalan yutulur mu? **3.** Oyunda yenilmek, kaybetmek.

YUVA (i.). **1.** Kuşların ve başka bazı hayvanların çekilip barınmak ve yavrulamak, yahut yumurtlayıp palaz çıkarmak üzere çeşitli şekillerde hazırladıkları yer, Fars. lâne, âşiyâne: Kırlangıç, serçe, tavşan yuvası, yuva yapmak: Hazırlanmak ve edinmek: Leylek yüksek yerlerde yuva yapar. **2.** mec. Küçük ve fakirâne mesken, tek başına yaşanılan yer: O küçük oda, yuvası idi. **3.** Bir makine, âlet, kapı, pencere ve kilit gibi şeylerin bir kısmının girip işlemesine veya birleşmesine mahsus delik ve çukuru: Kilit yuvası, zırh yuvası. **4.** Delik, çukur, göz: Yuvalarının içine koymalı. **Yuvasını yapmak** = mec. Hakkından gelmek, iyice dövüp uslandırmak.

YUVALAK bk. Yuvarlak.

YUVALAMAK (f.). Yuva yapmak: Serçe, duvar deliklerinde yuvalar.

YUVAR (i.) (y. k.). Kanın içinde bulunan küçük yuvarlakların adı, Ar. küreyve.

YUVARLAK (i.) (aslı: yumarlak, galatı: yuvalak). **1.** Top şeklinde, Ar. müdevver, kürevî: Yuvarlak bir taş. **2.** Tekerlek şeklinde, dairevî: Yuvarlak kâğıt, kutu. **3.** Top, küre: Hokkabaz yuvarlağı.

YUVARLAKLAŞMAK (f.). Yuvarlak hâle gelmek.

YUVARLAKLAŞTIRMAK (f.). Yuvarlak hâle getirmek.

YUVARLAKLIK (i.). Yuvarlak olan şeyin hâli ve şekli: Bunun yuvarlaklığı muntazam değildir.

YUVARLAMAK (f.). **1.** Döndürerek yürütmek, tekerlemek: Siniyi yuvarlayarak getirdi. Dağdan taşları yuvarladılar. **2.** Döndürerek devşirmek: Kâğıdı, kumaşı yuvarladım. **3.** mec. Hırsla yutmak: Lokma yuvarlamak. **4.** Yalan, esassız bir şey söylemek.

YUVARLANMAK (f.). **1.** Dönerek gitmek, tekerlenmek: Dağdan bir taş, bir çığ yuvarlandı. **2.** Dönüp dolaşmak, tepinmek: Toz, toprak içinde yuvarlanıyordu. **Yerlere yuvarlanmak** = Alçalmak, zilletle yalvarmak. **Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş** = Eş eşini bulmuş, ikisi birbirine uygun.

YUVARLATMAK (f.). **1.** Tekerletmek, döndürerek yürütmek: Yolun üzerindeki taşları dereye yuvarlatmalı. **2.** Yuvarlak yapmak, daire şekline koymak: Bu tahtayı yuvarlatmak isterim.

YUZ, YÛZ (i. F.). Kaplana benzer bir cins küçük hayvan, pars.

YÜCE (i.). **1.** Yüksek, âlî, Ar. mürtefî, refî, Fars. bülend, bâlâ: Yüce dağlar. **2.** Yüksek yer, tepe, kule: Dağ yücesi.

YÜCELETMEK (f.). Yüceltmek. bk. Yüceltmek.

YÜCELİK (i.). Yükseklik, Ar. ulüvv, rif'at.

YÜCELTMEK, YÜCELETMEK (f.). Yükseltmek, Osm. ref' ve îlâ etmek.

YÜK (i.). **1.** Taşınan şey: Beygir yükü, otomobil yükü. Yük kaldırmak, taşımak, götürmek. **2.** Ağır şey, ağırlık. Ar. eskaal: Bu, bir yüktür, yükleri burada bırakın. **3.** Gebelik, Ar. haml, habl. **4.** Gemi veya araba vesaireye doldurulan şey, hamûle: Gemi, yükünü çıkardı, yük alıyor. **5.** Eskiden beş yüz bin kuruş: Bir yük. **6.** mec. Çok yorup ezen ve sıkan iş, sıkıntı: Bu da bana bir yük oldu. Beni bu yükten kurtarın. **Yükü üzerinden atmak** = Mesuliyet altına girmemek, mesuliyetten kaçınmak. **Yükün altından kalkamamak** = Bir işin hakkından gelememek. **Yük vurmak** = Yük yüklemek: Cins hayvana yük vurmak günahtır. **Yük olmak** = Zahmet ve sıkıntı vermek, Osm. bâr olmak. **Yük hayvanı, arabası** = Yük taşımaya mahsus. **Yükünü tutmuş** = mec. Zenginleşmiş.

YÜKÇÜ (i.). Yük taşıyarak geçinen kimse, hamal.

YÜKLEM (i. gramer) (y. k.). Bir cümlede faile yükletilen işi, oluşu veya hâli gösteren isim veya fiil.

YÜKLEMEK (f.). Eşya doldurmak.

YÜKLENİLMEK (f.). Yüklemek işine konu olmak.

YÜKLENMEK (f.). **1.** Sırtına yük konmak, Osm. tahmîl olunmak: Hayvanlar, hamallar yüklendi. **2.** Eşya ile doldurulmak. **3.** (eşya) Hayvanın sırtına konmak veya gemi ve arabaya doldurulmak: Eşya, zahire yükleniyor. **4.** Haml ve isnad olunmak: O kabahat da ona yüklendi. **5.** Kendi sırtına yük almak: Sandığını yüklenmiş geliyordu. **6.** Birine yük olup zahmet ve sıkıntı vermek: Bana çok yüklendi.

YÜKLETMEK (f.). **1.** Bir hayvan veya hamalın sırtına eşya koymak, Osm. tahmîl etmek: Yük yükletmek. Şu çuvalları beygire yükletmeli. **2.** Gemi veya araba vesaireye eşya vesaire doldurmak: Ev eşyasını arabalara yükletmek, zahireyi gemiye yüklettiniz mi? **3.** Ağır bir vazife vermek: Bu işi de bize yüklettiler. **4.** Bir kabahati birinin üzerine atmak: Bütün kabahatları bana yükletiyorlar.

YÜKLÜ (i.). Yükü olan.

YÜKLÜK (i.). Odanın bir tarafında yatak vesaire koymaya mahsus büyük dolap: Birkaç odaya yüklük yaptırmalı. Yatakları toplayıp yüklüğe koyarlar (sadece «yük» de denir).

YÜKSEK (i.). **1.** Boyca fazla olan, Ar. mürtefî, âlî, refî, Fars. bülend: Yüksek bina, ağaç, at, dağ, bulut. **2.** Mevki ve rütbesi üstün: Yüksek makamlara vasıl oldu. **3.** Bağırarak söylenilen, uzaktan işitilen, Fars. bülend: Yüksek ses. **4.** Pahalı: Bu yıl buğday fiyatı çok yüksektir. **5.** Yüce yer: Yüksekten düşmek, yükseğe çıkmak. **Yüksekten atmak** = mec. Böbürlenmek.

YÜKSEKLİK (i.). Bir cismin dibinden tepesine kadar olan boyutu; yücelik, Ar. irtifâ, rif'at: Bu dağın, bu ağacın yüksekliği.

YÜKSELİM (i.). Bir yıldızın saat dairesiyle gündüz - gece eşitliği noktasının saat dairesi arasında bulunan ve doğru yönde olarak 0 ile 360 derece arasında değerler alan açının ölçümü.

YÜKSELME, YÜKSELİŞ (i.). Yükselmek işi. bk. Yükselmek.

YÜKSELMEK (f.). **1.** Daha yüksek olmak: Bu bina çok yükseldi. **2.** Yukarı kalkmak, yukarılara çıkmak, Osm. suûd etmek: Bazı kuşlar havada çok yükselir, balon o kadar yükseldi ki, görünmez

oldu. **3.** (ses) Ziyadeleşmek, uzaktan işitilecek surette hızlı çıkmak, dik olmak: Benim sesim o kadar yükselemez. **4.** Pahaya çıkmak, ağırlaşmak, piyasa hayli yükseldi. **5.** (denizcilik) Bir sahilden veya burundan açılmak.

YÜKSELTİ (i. coğrafya). **1.** Bir noktanın deniz yüzünden olan yüksekliği, râkım. **2.** Bir yıldızdan gözetleyen kimsenin gözüne gelen ışın ile ufuk düzleminin meydana getirdiği açının ölçümü.

YÜKSELTİLMEK (f.). Yükseltmek işine konu olmak.

YÜKSELTMEK (f.). Yükselmesini temin etmek.

YÜKSÜK (i.). Dikiş dikerken iğneyi itmek için parmağın ucuna takılan madenî muhafaza. mec. Ölçü hususunda azlık ifade eder: Yüksükle ölçmek.

YÜKSÜKOTU (i. botanik). Sıracaotu familyasından, çiçekleri yüksük biçiminde olan bitki (difitabi porpurea).

YÜKSÜMEK, YÜKSİMEK (f.). Ağır, çekilmez saymak, horlamak.

YÜKSÜNMEK bk. Yüksümek.

YÜKÜM (i.) (uyd. k.). Mükellefiyet.

YÜLGÜ (i.). Ustura.

YÜLÜGEN (i.). Ustura.

YÜLÜK (i.). Tüyleri yolunmuş, tüysüz.

YÜLÜMEK (f.). **1.** Çekip koparmak, yolmak. **2.** Tıraş etmek.

YÜLÜYÜCÜ (i.). Tıraş eden adam, berber.

YÜMN (i. A.). Uğur, kut, mut, bereket, bahtiyarlık, Ar. sa'd, meymenet.

YÜMÛM (i. A. c.) (m. yemm). Yemmler, denizler. bk. Yemm.

YÜN (i.). **1.** Koyun tüyü: Kıvırcık, merinos yünü. **2.** Yünden mamûl: Yün çorap, yün fanila, halis yün kumaş.

YÜNLÜ (i.). **1.** Yünden yapılmış: Yünlü fanila, yünlü kumaş. **2.** Yünle dolmuş: Yünlü minder. **3.** Yün ve yapağı veren: Yünlü hayvan. **4.** Yünden mamûl ince elbiselik mensucat çeşidi: Zarif yünlüler getirtmiş.

YÜNÜL, YÜNÛL (i.). Hafif, yeğni, Fars. sebk.

YÜNÜLLEMEK, YÜNÜLLETMEK (f.). Hafif nazarıyla bakmak, Osm. istihfâf etmek.

YÜPÜRMEK (f.). Telâşla öteye beriye koşmak.

YÜREK (i.). **1.** Göğüs boşluğunda iki akciğer arasında kaslardan meydana gelen, kanı akciğerlere, vücuda basan organ, kalb. **2.** mec. İnsanda duygu merkezi, gönül, Ar. fuâd: Yüreği katı, yüreği pek hassas. **3.** Karın, bağır, Ar. batn, Fars. şikem: Yürek sancısı, yürek sürmek. **4.** mec. Cesaret, Ar. şecâat: Harpte yürek lâzım. **5.** Acımak hissi, merhamet, şefkat: Sizde hiç yürek yok mudur? **Yürekler acısı** = Pek acınacak hâl. **Yürek oynamak** = Kalb çarpıntısına uğramak. **Yürek tüketmek** = Beyhude yere çok söylemek, telâş etmek. **Yürek çarpmak** = Yürek sık sık vurup helecana uğramak. **Yürek çarpıntısı** = Kalbin normalden fazla atması. **Yürek sürmek** = İshale uğramak. **Yürek dayanmak** = Bir acıya veya can acıtacak işe tahammül edip müteessir olmamak: Benim yüreğim dayanamaz. **Yürek katılmak** = Baygınlık gelmek. **Yürek kopmak** = Şiddetli sancıya uğramak. **Yürek vermek** = Cesaret vermek, Osm. teşcî etmek. **Yüreğin yağı erimek** = **1.** Şiddetle ve sabırsızlıkla arzu etmek. **2.** Pek fazla üzülmek. **Yürek yağ bağlamak** = **1.** Bu hâli gerektiren hastalığa uğramak. **2.** mec. Pek gailesiz ve içi geniş olmak. **3.** Çok sevinmek. **Yüreği yufka** = Merhametli.

YÜREKLENDİRMEK (f.). Cesaret vermek, Osm. teşcî ve teşvik etmek.

YÜREKLENMEK (f.). Cesaretlenmek, cesarete gelmek.

YÜREKLİ (i.). Cesur, kahraman; pek yürekli. **Katı yürekli** = Merhametsiz.

YÜREKLİLİK (i.). Yürekli olma hâli, cesaret.

YÜREKSİZ (i.). Korkak, ödlek.

YÜREKSİZLİK (i.). Korkaklık.

YÜRÜK (i.) (musiki). Presto, sür'atli.

YÜRÜK, YÖRÜK (i.). **1.** Çabuk ve iyi yürüyen, iyi yol alan: Yürük at, yürük vapur. **2.** Bir yerde durmayıp yürüyen halk, göçebe, Ar. bedevî, Fars. hayme-nişîn. Anadolu'da koyunları çok bazı Türkmen aşiretlerine denir. **3.** Vaktiyle yeniçeriye yardımcı yaya askerî bölükleri.

YÜRÜK AKSAK (i.) (musiki). Aksak usûlünün yürük mertebesi.

YÜRÜK SEMÂÎ (i.) (musiki). Türk musikisinde küçük bir usul ve büyük bir form.

YÜRÜMEK (f.). **1.** Ayakları kullanarak hareket etmek, adım adım ilerlemek: Bu at iyi yürür, günde bir, iki saat yürümek sıhhate faydalıdır. **2.** Harekete muktedir olmak, adım atma kuvvetine sahip olmak: Bu çocuk yürüyor mu? Bazı çocuklar geç yürürler. **3.** Yayan gitmek: Siz binin, biz yürüyeceğiz. **4.** Yol almak, sür'atle gitmek: Biraz yürüyelim. **5.** Hareket

Yüksükotu

etmek, işlemek, Osm. cevelân etmek: Ağaçlara su, damarlara kan yürümek. **6.** İlerlemek, ileri gitmek, terakkî etmek: İş yürüyor, dersler yürümüyor. **7.** Şiddetle hücum etmek, akın etmek: Türk ordusu düşman üzerine yürüdü. **8.** Azarlamak, çıkışmak. **9.** (argo) Ölmek, vefat etmek: O da yürümüş. **Alıp yürümek** = Mesleğinde hızla ilerlemek. **Üzerine yürümek** = Tehdit etmek. **Yol yürümek** = Yol almak.

YÜRÜNMEK (f.). Hareket olunmak: Öyle mi yürünür? Bu çamurda yürünmez.

YÜRÜRLÜK (i.) (y. k.). Mer'iyyet, gereği yapılır olma hâli, geçerlilik.

YÜRÜTME (i.). Yürütmek işi. bk. Yürütmek.

YÜRÜTMEK (f.). **1.** Yürümeye sevk veya icbar etmek, Osm. revân etmek, temşiye eylemek: Çocuğu, atı yürütmek. **2.** İleri sürmek, ileri götürmek: İşi yürütmek, dâvâyı yürütmek, saati yürütmek. **3.** İşletmek, Osm. mahsûb etmek: Faiz yürütmek. **Saman altından su yürütmek** = Kimseye duyurmaksızın iş görmek. **4.** (argo) Bir şeyi sahibinden habersiz alıp götürmek, çalmak.

YÜRÜTÜLMEK (f.). Yürütmek işine konu olmak.

YÜRÜYÜŞ (i.). **1.** Yürümek işi, hareket: Yürüyüş sıhhate faydalıdır. **2.** Yürüme tarzı, Fars. reftâr: Bu atın güzel yürüyüşü vardır. **3.** Hücum, akın: Kaleyi yürüyüşle aldılar, kaleden yürüyüşle çıktılar. **4.** Birdenbire çıkıp yürüme, boşanma: Kalabalık yürüyüşe geçti. **Deve yürüyüşü** = Yavaş ve devamlı yürüyüş. **Yürüyüş kapısı** = Kalenin büyük kapısı.

YÜSR (i. A.). **1.** Kolaylık, rahat, Ar. sühûlet, asr zıddı. **2.** Servet.

YÜSRÎ (i.). **1.** Bir cins siyah ağaç kökü: Yüsrîden tesbih. **2.** Bu kökten mamûl: Yüsrî tesbih.

YÜZ (i.). **1.** Çehre, Ar. vech, Fars. rûy: Yüzü güzel, yüzü çirkin. **2.** Satıh, bir şeyin dıştan görünüşü: Yeryüzü. **3.** Bir kumaş vesairenin doğru tarafı, ters mukabili: Bu kumaşın yüzü, tersi belli değildir. **4.** Elbisenin dış tarafı, astar mukabili: Astarı yüzünden pahalı. **5.** Cihet, sebep: Bu yüzden zarar gördü. **6.** Cüret, hayâsızlık: Bu adamda ne yüz vardır! **Yüz akı, suyu** = Namus, Fars. âb-ı rû: Bu işten yüzümüzün akı ile çıktık. **Ekşi yüz** = Asık çehre. **Yüz ekşitmek** = Abusluk etmek, surat asmak. **Yüze vurmak** = Bir kabahatı yapanın yüzüne karşı söyleyip mahcubetmek. **Yüzüstü bırakmak** = Düzensiz, eksik bir hâlde bırakmak, tamamlamamak. **İçyüz.** = **1.** Bir şeyin iç taraftan olan sathı. **2.** mec. Bir işin saklı ve gizli olan ciheti, asıl sebep: Meselenin içyüzünü bilmem. **Yüze bakmak, yüz yüze bakmak** = Karşı karşıya gelince utanacak bir şey olmamak: Birbirimizin yüzüne bakacağız, o adamın yüzüne bakamam, nasıl yüzüne bakayım? **Yüzüne bakılmaz** = **1.** Pek çirkin. **2.** Pek güzel, göz kamaştırır. **Yüz bulmak** = İyi muameleden şımararak ileri varmak. **Yüzü pek** = Utanmaz, yüzü tutar. **Yüz çevirmek** = Terk ve feragat etmek, çekinmek, Osm. ictinâb etmek. **Yüzünden düşen bin parça olur** = Pek abus ve asık yüzlü. **Yüztutmak** = **1.** Utanmamak, yüze karşı söyleyebilmek. **2.** Başlamak, Osm. bede ve mübâşeret etmek, bir hâl kazanmaya yaklaşmak: İyileşmeye yüztuttu, harab olmaya yüztutmuş. **Yüz tutmamak** = Utanmak, yüzüne karşı söyleyememek. **Dışyüz** = Dış satıh. **Yüzkarası** = Namussuzluk, ârsızlık. **Yüzükoyun** = Yüz aşağıya gelecek surette. **Yüz yüze gelmek** = Karşı karşıya görüşmek. **Yüzgörümlüğü** = Güveyinin gelini ilk gördüğünde ve sanki yüzünü gördüğüne karşı verdiği hediye. **Yüzgöz olmak** = Lâubâlî olmak, münasebetsiz teklifsizlik. **Yüze gülmek** = Yapmacık iltifat göstermek. **Ne yüzle** = Ne cür'etle, nasıl utanmadan: Ne yüzle yine geldi. **Yüz vermek** = Lüzumundan fazla iltifat veya müsaade edip şımartmak. **Yüz yazısı** = Köylerde gelinin yüzüne konulan tel, pul ve yapıştırmalar. **Yüz yastığı** = Baş dayamaya mahsus yumuşak ve yassı yatak yastığı. **Yüzü yok** = Yaptığı bir iş ve hareketinden dolayı mahcup: Yanınıza gelmeye yüzü yoktur.

YÜZ (si.). On kere on, 100: Yüz kişi, yüz kuruş, iki yüz, üç yüz. **Yüzlerce** = Yüzlerle sayılacak kadar çok.

YÜZAKI, YÜZAKLIĞI (i.). Utanılacak bir hâli olmama.

YÜZBAŞI (i.). Bir bölük askere kumanda eden subay.

YÜZBAŞILIK (i.). Bir bölük askere kumandan eden subayın rütbe ve sıfatı.

YÜZDELİK (i.). Bir alışverişte aracıya yüzde hesabiyle verilen ücret.

YÜZDÜRMEK (f.). Derisini çıkartmak, soydurmak, Osm. selhettirmek: Koyunları kendisi boğazlayıp adamlarına yüzdürdü.

YÜZDÜRMEK (f.). Suyun üzerinde durdurmak veya gezdirmek, Osm. sebâhet ettirmek: Atı çayda yüzdürerek öte tarafa geçirdim. **Gemiyi yüzdürmek** = Kızaktan suya indirmek.

YÜZDÜRÜLMEK (f.). Suyun üzerinde durdurulmak veya gezdirilmek: Yeni yapılan sandal dün denizde yüzdürüldü.

YÜZER (si.). Her birine veya her defasında yüz: Hisselerine yüzer lira düştü, askeri yüzer yüzer bölüklere taksim etti.

YÜZERLİK bk. Üzerlik.

YÜZEY (i.) (uyd. k.). Bir cismin dış kısmı, satıh.

YÜZGEÇ (i.). **1.** Yüzen, yüzmek bilen. **2.** Suya batmaz, suyun üzerinde durur, hafif. **3.** Balıkların su içinde yüzmek için kullandıkları kanat.

YÜZGEÇAYAKLILAR (i.). Mors ve foklar gibi denizde yaşayan, yüzgeçlerini karada da ayak gibi kullanan memeli hayvanlar takımı.

YÜZGÖZ (i.). **Yüzgöz olmak** = Lâubâlî olmak, aşırı senli benli olmak.

YÜZKARASI (i.). Utanılacak hâl.

YÜZLEMEK (f.). **1.** Kabahatini yüzüne karşı söylemek. **2.** Yüz geçirmek: Yastıkları yüzlediniz mi? **3.** Karşı karşıya getirmek, yüzleştirmek.

YÜZLEŞMEK (f.). Yüz yüze gelmek, Osm. muvâcehe olmak, rû-be-rû olmak: Ben onunla yüzleşirim.

YÜZLEŞTİRMEK (f.). Yüz yüze getirmek, Osm. muvâcehe etmek, rû-be-rû etmek: Birbiri hakkında bazı şeyler söyledikleri için ikisini yüzleştirmek icap etti.

YÜZLÜ (i.). **1.** Yüzü olan: Yüzlü astarlı bir elbise. **2.** Bir yolda yahut bir sayıda yüzü ve sathı olan: Dört yüzlü bir ev. İki yüzlü ayna. **İkiyüzlü** = mec. Mürâî, iki tarafın herbirine başka surette görünen. **Bir yüzlü** = Yalın kat, sade. **Bin yüzlü** = mec. Pek mürâî. **Pek yüzlü, yüzü pek** = Utanmaz, yüzü tutar.

YÜZLÜ (i.). Yüz parçadan mürekkep veya yüz şeyi olan: Yüzlü bölük, sekizyüzlü tabur.

YÜZLÜK (i.). Yüzü örten örtü, maske.

YÜZLÜK (i.). **1.** Yüz lira vesair kıymetinde olan: Yüzlük kumaş, yüzlük altın. **2.** Yüz kilo ağırlığında veya yüz metre vesaire boyunda olan: Yüzlük çuval. **3.** Yüz yaşında: Yüzlük bir ihtiyar.

YÜZLÜLÜK (i.). Şu kadar veya şu türlü yüzü olan adam veya şeyin hâli: Güleryüzlülük, ikiyüzlülük.

YÜZME (i.). Yüzmek işi. bk. Yüzmek.

YÜZMEK (f.). **1.** Suyun üzerinde durup batmamak: Tahta yüzer. **2.** Suyun üzerinde hareket etmek, kulaç atmak: Yüzme bilir misiniz? Yüzerek nehrin ötesine geçti. **3.** mec. İçinde yüzer gibi bol bol kullanmak: Altın içinde yüzüyor.

YÜZMEK (f.). (hayvanın) Derisini çıkarmak, soymak, Osm. selhetmek: Kuzuyu yüzmek. **Derisini yüzmek** = mec. Eziyet vermek.

YÜZÖLÇÜMÜ (i.) (y. k.). Bir şeyin yüzeyini ölçme ve bu ölçme sonunda beliren miktar, Osm. mesâha-i sathiyye.

YÜZSUYU (i.). Gururunu sarsacak derecede yalvarmak: Yüzsuyu dökmek.

YÜZSÜZ (i.). Arsız, utanmaz, yüzü pek: Arsız, yüzsüz adam.

YÜZSÜZLÜK (i.). Arsızlık, hayâsızlık, utanmazlık.

YÜZÜK (i.). Parmağa takılan üstü taşlı, altın, gümüş vs. halka, Ar. hâtem, Fars. engüşter: Elmas, yakut, zümrüt yüzük. **Yüzük oyunu** = Fincanlar altında saklı yüzüğü bulmak oyunu.

YÜZÜKARA (i.). Utanacak bir hâli olan.

YÜZÜKOYUN (i.). Yüzü yere gelecek şekilde.

YÜZÜLMEK (f.). Derisi çıkarılmak, soyulmak, Osm. selhedilmek: Koyun, öyle yüzülmez, kurbanlar yüzüldü mü?

YÜZÜLMEK (f.). Suyun üzerinde durulmak veya hareket olunmak, Osm. sebâhet edilmek: Bu soğukta yüzülmez, o kadar mesafeye kadar yüzülemez.

YÜZÜNCÜ (i.). Yüz derecesinde olan: Yüzüncü sene, iki yüzüncü, bin yüzüncü.

YÜZÜSTÜ (i.). Tamamlanmamış bir hâlde bırakılan.

YÜZYIL (i.) (y. k.). Yüz yıl süren bir zaman parçası, asır.

■

Z

Z Türkçe alfabenin 29. harfi. Fonetik bakımından diş sessizlerinin yumuşak ıslıklısını gösterir, Ar. Fars. ve eski Türkçe'de 4 tane z harfi vardır.

ZÂ (i. A.). Bu, şu (yalnız bazı Arapça tâbirlerde bulunur). **Baa'de-zâ** = Bundan sonra, kezâ. **Hâkezâ** = Böyle, bunun gibi.

ZÂ, ZÂY (i. F.) (zâyîden fiilinden) (birleşik sıfat terkiplerinde bulunur). Doğuran.

ZÂ (i. A.). Z harfinin Arapça ismidir.

ZAAF (ZA'F) (i. A.). Zayıflık, dermansızlık, Fars. nâ-tüvânlık. **Zaaf-ı pîrî** = İhtiyarlıktan gelen dermansızlık (zâfiyet galattır).

ZABB (i. A. paleontoloji). Keler, kertenkele.

ZÂBITA (i. A.). Bir şehir veya yerin nizam ve âsâyişi işlerine bakan idare, polis, zaptiye.

ZABIT-NÂME (i. F., Ar. zabt = kayıt, Fars. nâme = yazılı şey). Bir meclis veya mahkemenin veya sorgu hâkimi gibi bir memurun müzakere ve ifâdeleri yazarak tanzim ettiği resmî kâğıt, tutanak.

ZÂBİT (i. A. «zabt» tan) (mü. zâbite). **1.** İdareye muktedir, hükmetmeye ehil olan: Zâbit adamdır. **2.** Subay (Fars. c. zâbitân). **Mektepli zâbit** = Eskiden harp okulunu bitirmiş olan. **Alaylı zabit** = Eskiden neferden yetişme olan.

ZÂBİTÂN bk. Zâbit.

ZABİTLİK (i.). **1.** İdareye iktidar ve ehliyet. **2.** Subaylık.

ZABT (i. A.). **1.** Sıkı tutma: Kollarını tutup zaptetti. **2.** Silâh kuvvetiyle bir ülkeyi idaresi altına alma. **3.** Bir şeyin bütününü tutma, işgal: Bu iş bütün günümü zaptetti. **4.** Öğrenme: Bu dersi zaptedemedim. **5.** Kaydetme, hulâsasını yapma: İfadesini zaptetti. **6.** Müsadere etmek: Kaçak zabtolunur. **Zabıt kâtibi** = Bir mahkemede duruşmalar sırasında konuşulanları ve kararları yazmaya memur kâtip. **Zabt u rabt** = Âsâyiş, intizam, düzen.

ZABTİYE, ZAPTİYE (i. A.). **1.** Eskiden memleketin nizam ve asâyişine bakan idare, zâbıta, polis: Zaptiyeye müracaat etmek, zabtiye nezareti. **2.** Bu teşkilâta mensup jandarma, polis.

ZÂCİR (i. A. «zecr» den). Men ve yasak eden.

ZAÇ, ZÂC (i. A. kimya). Bir kükürt ve demir birleşimi. **Zâc-ı Kıbrîs** = Göztaşı. **Zacyağı** = Asit sülfürik.

ZÂDE (f. A. «ziyâdet» ten) (mü. zâdet). Ziyade olsun, artsın. **Zâde ömrühu** = Ömrü artsın. **Zâdet fezâilühu** = Faziletleri artsın.

ZÂD (i. F.) Azık, yiyecek, rızk.

ZÂD (i. F. zâden fiilinden olup birleşik sıfatlarda bulunur). Doğma, doğmuş, Ar. mütevellid. **Perî-zâd** = Periden doğmuş. **Nev-zâd** = Yeni doğmuş. **Mâder-zâd** = Anadan doğdukta öğrenilen, anadan doğma. **Lisân-ı mâder-zâd** = Anadili.

ZÂDE (i. F. «zâden» fiilinden) (c. zâde-gân). **1.** Doğmuş, Ar. mevlûd (ekseriya sıfat terkiplerinde bulunur). **Kişi-zâde** = (galat tâbir) Asîl. **Bey-zâde** = mec. Çapkın, külhanbeyi. **2.** Oğul, Ar. ibn, veled. **Şeyh-zâde** = Şeyhin oğlu. **Şeh-zâde (şehzâde)** = Padişâhın oğlu.

ZÂDE-GÂN (i. F. c.) (m. zâde) (Türkçe m.). Asil, asilzâde, soylu: O adam zadegândır (zâdegândandır demek daha doğrudur). bk. Zâde.

ZÂDELİK (i.). **1.** Asalet, soyluluk. **2.** mec. Hoppalık.

ZA'F bk. Zaaf.

ZAFER (i. A.). **1.** Maksada ulaşma, muvaffakkıyyet. **2.** Düşmanı yenme, Ar. galebe, galibiyet, nusret, feth.

ZA'FERÂN (i. A.). Safran.

ZAFER-YÂB (i. A. F.). Zafer bulan, üstün gelen.

ZÂ'FÎ (i. A.) (mü. za'fiyye) (tıp). Kuvvetsizlikle alâkalı.

ZÂFİYYET (i.). Zaaf mânâsiyle kullanılan galat bir tâbirdir.

ZÂĞ (i. F.). Karga.

ZAĞ (i.). Kılıca ve bıçağa bilemekle verilen cilâ, kılağı.

ZAĞANOS (i.). Şahin cinsinden bir kuş, çağanoz.

ZAĞAR (i.). Av köpeği, avı bulup çıkarmaya mahsus köpek.

ZAĞARCI (i.). **1.** Av köpeklerinin bakımına memur adam. **2.** Yeniçeri ocağında bir sınıf. **Zağarcıbaşı** = Bunların subayı.

ZAĞCI (i.). Bileyci.

ZAĞLAMAK (f.). Bilemek.

ZAHÂİR (i. A. c.) (m. zahîre) Zahireler. bk. Zahîre.

ZAHF (i. A. paleontoloji). Yılan gibi yaratıkların karın üzerine sürünerek yürümesi.

ZÂHIK (i. A. «zuhûk» tan). Mahvolan, yıkılan, yok olan.

ZÂHİB (i. A. «zehâb» dan). **1.** Gidici, giden. **2.** Bir fikir ve zanna uyan, sapan, inanan.

ZÂHİD (i. A. «zühd» den) (mü. zâhide) (c. zühhâd). Dinin emirlerini tamamen kabûl eden, Ar. âbid, müttekî.

ZÂHİF (i. A. «zahf» tan if.) (mü. zâhife) (paleontoloji). Yılan gibi karnı üzerine sürünerek yürüyen hayvan (lar).

ZÂHİFE bk. Zâhif.

ZÂHİL (i. A. «zuhûl» den if.). İhmal eden, ihmalci, Ar. müseyyib.

ZÂHİR (i. A. «zuhûr» dan if.) (mü. zâhire). **1.** Meydanda olan, açık, âşikâr: Bu. zâhir bir iştir. **Zâhir olmak** = Zuhur etmek, meydana çıkmak. **2.** Bir şeyin meydanda ve açıkta olan şekli, dış yüz. **3.** Elbette, şüphesiz: Zâhir yarın gelecektir, öyledir zâhir (bu mânâ ile halk ağzında «zağar»).

ZAHÎRE (i. A.) (c. zahâir). Vaktinde sarfolunmak üzere tedarik edilip depolanan yiyecek maddeleri: Zahire tedarik etmek, zahire anbarı.

ZÂHİREN (i. A.). Meydanda olarak, âşikâr bir şekilde, görünüşte: Zâhiren dost görünüyorsa da, aslında düşmandır.

ZÂHİRÎ (i. A.) (mü. zâhiriyye). Zâhirde olan, dıştan görünen.

ZÂHİRİYYÂT (i. A. c.). Dış görünüşler.

ZÂHİT bk. Zâhid.

ZÂHİTLİK (i.). Zâhidin hâl ve tavrı, zühd.

ZAHM (i.). Yara, bk. Zahme.

ZAHM-DÂR (i. F., zahm = yara, dâşten = tutmak). Yaralı, mecrûh.

ZAHME (i. F.). **1.** Vurma, darb, darbe. **2.** Yara: Zahme-i hançer. **3.** Mızrap. **4.** Üzengilerin asıldığı kayış.

ZAHMET (i. A.). Sıkıntı, eziyet, mihnet, rahatsızlık: Yolda çok zahmet çektik. **Zahmet çekmek** = Eziyete girmek. **Zahmete sokmak, zahmet vermek** = Yormak. **Zahmet etmek** = Biri için yorulmak, mec. masrafa girmek.

ZAHMETLİ (i.). Zahmetle yapılan, yorucu.

ZAHMETSİZ (i.). Yaparken zahmet çekilmeyen.

ZAHM-HURDE (i. F., zahm = darbe, yara; hurden = yemek). **1.** Bir darbeye uğramış, Ar. musâb, duçar. **2.** Yaralı.

ZAHM-NÂK (i. F.). Yaralı.

ZÂİD (i. A. «ziyâdet» ten) (mü. zâide) (c. zevâid). **1.** Artan, arttırılan, Osm. ilhak ve ilâve olunmuş. **2.** Fazla, lüzumdan ziyade, lüzumsuz: Bu masraf zâiddir. **3.** (matematik) **1. Kat'ı zâid** (Fr. hyperbole) denilen geometrik şekil. **2.** Artı, artı işareti (+).

ZAÎF (i. A. «za'f» tan). Zayıf.

ZÂİK (ka ile) (i. A. «zevk» ten if.) (mü. zâika). Tadan, lezzet duyan. **Kuvve-i zâika** = Lezzet duymak hassası.

ZÂİL (i. A. «zevâl» den) (mü. zâile). **1.** Zevâl bulan, devamlı, kalıcı olmayan, Osm. muvakkat, fânî: Dünya nimeti zâildir. **2.** Geçen, Osm. mürûr eden, sâbık.

ZAÎM (i. A. «ziâmet» ten smüş.) (c. zuamâ). Büyük timar sahibi.

ZÂİR (i. A.) (c. züvvâr). Ziyaret eden.

ZAKAN (i. A.) (c. ezkan). Çene, ağızın altındaki iki enek kemiğinin birleştiği yer, Fars. zenehdân.

ZÂKİR (i. A. «zikr» den). **1.** Zikreden, zikirle meşgul. **2.** Tekkede ilâhî okuyan adam.

ZAKKUM (i. A.). **1.** Acı meyveli bir cins ağaç, ağu ağacı. **2.** Cehennemde bittiği

hayal edilen ve meyvesi cehennemdekilere yedirilecek olan ağaç.

ZÂL (i. F.). **1.** Yaşlı ve ak sakallı adam. **2.** İranlılar'ın kahramanı Rüstem'in babası.

ZÂL (i. A.). Arapça «zel» harfinin adı.

ZALÂL (i. A.). Gölgesi olan, gölge eden.

ZALÂM (i. A.). Karanlık.

ZÂLİK (i. A.). Bu, şu. **Mâa zâlik** = Bununla, şununla beraber. **Kezâlik** = Bunun gibi, böyle. **Binâen alâ zâlik** = Buna binaen, bunun üzerine.

ZÂLİM (i. A. «zulm» den) (mü. zâlime) (c. zâlimîn, zulemâ). Haksızlık ve zulum eden, haksız, gaddar, kıyıcı, merhametsiz.

ZÂLİMÂNE (i. F.). **1.** Zulümle yapılan, gaddarcasına. **2.** Zalime yakışır surette, zulümle: Zâlimâne vuruyor.

ZÂLİMLİK (i.). Zulüm, merhametsizlik, gaddarlık.

ZALÛM (i. A. «zulm» den). Fazla zulüm ve haksızlık eden, pek cefakâr ve gaddar, çok kıyıcı.

ZAM (ZAMM) (i. A.). **1.** Katma, ekleme. **2.** (gramer) Bir harfin ötre ile okunması.

ZAMÂİM (i. A. c.) (m. zamîme). bk. Zamîme.

ZAMÂİR (i. A. c.) (m. zamîr). bk. Zamîr.

ZAMAN (ZAMÂN, ZEMÂN) (i. A.) (c. ezmine). **1.** Vakit, çağ, Fars. hengâm: O vakitten çok zaman geçti. **2.** Devir, Ar. ahd: Kanunî Sultan Süleyman Han zamanında. **3.** Mühlet, mehil, Ar. imhâl: Aman zaman vermedi. **4.** Mevsim: Gül zamanı. **5.** (gramer) Mazi, hâl ve istikbal gibi zaman gösteren sîgalar. **O zaman** = O vakit. **Bir zaman** = **1.** Bir vakit, bir müddet. **2.** Vaktiyle, eskiden. **Zaman zaman** = Vakit vakit, Fars. gâh gâh. **Gel zaman, git zaman** = Zaman geçince, zamanın geçmesiyle. **Zaman ve zemîn** = Münasebet, münasebet düşürme. **Zaman aşımı** = Bir işin üzerinden belirli bir zaman geçmekle hükümsüz kalması, Osm. mürûr-ı zamân.

ZAMÂN (i. A.). **1.** Kefil olma. **2.** (hukuk). Bir şeyin mislini veya kıymetini vererek zarara kefil olma, garanti.

ZAMÂNE (i. A.). **1.** Devir, devran. **2.** Şimdiki zaman, Fars. dehr: Zamâne çocuğu. **3.** Baht, talih, felek: Zamâne icâbı.

ZAMÂNEN (i. A.). Vakit itibariyle, vakitçe: O iş filân işten zamânen evveldi.

ZAMÂNÎ (i. A.) (mü. zamâniyye). Zamanla alâkalı.

ZAMBAK bk. Zanbak.

ZAMÎME (i. A.) (c. zamâim). Eklenmiş şey, sonradan katılmış kısım.

ZÂMİN (i. A. «zamân» dan) (mü. zâmine). Kefâlet eden, kefil: Bu parayı vereceğinize size kim zâmin olur?

ZAMİR (ZAMÎR) (i. A.) (c. zamâir). **1.** İç, dahil, her şeyin iç yüzü, Ar. bâtın. **2.** Kalb, yürek, vicdan. **3.** (gramer) Temsil ve işaret isimleri: Ben, sen, o, bu, şu gibi.

ZAMK (i. A.). Bazı ağaçların kabuklarından sızıp sonradan sarımtırak katı bir madde hâline geçen şey ki, suda eritip yapıştırmak için kullanılır. **Arap zamkı** = Arabistan'daki ağaçlardan elde edilen zamk. **Zamk-ı râtencî** = Reçine.

ZAMKÎ (i. A.) (mü. zamkıyye). Zamk gibi olan veya zamk hassasını, özelliğini taşıyan: Madde-i zamkıyye.

ZAMKLAMAK (f.). Zamk sürmek, zamk ile yapıştırmak.

ZAMKLI (i.). Zamk sürülmüş.

ZAMME (i. A.). Ötre denilen yuvarlak vokal işareti.

ZAMPARA (i.). bk. Zanpara.

ZANAAT (i. A.). Maddeye dayanan ihtiyaçları karşılamak üzere ve az çok el mahareti, enerji isteyen belirli iş.

ZAN (ZANN) (i. A.) (c. zunûn). **1.** Sanı, sanma, gerçeğini bilmeden ihtimal ile hükmetme, Fars. gümân. **2.** Şüphe, tereddüt, Fars. şek: Bu işte zan hâsıl oldu. **Hüsn-i zan** = Bir kimse hakkında iyi bir fikir ve kanaat sahibi olma, kendisini iyi bilme, Ar. teveccüh. **Sû-i zan** = Biri hakkında kötü bir fikir ve kanaat hâsıl etme; o kimseyi kötü zan ve farzetme.

ZANAATÇI (i.). Herhangi bir zanaatı olan kimse.

ZANBAK, ZAMBAK (i. A. botanik). Soğanlı ve uzun saplı büyük ve güzel kokulu bir çiçek ki, en meşhur cinsi beyaz olanıdır.

ZANBAKGİLLER (i. botanik). Birçeneklilerden çiğdem, lâle, pırasa gibi bitkileri içine alan bir bitki familyası.

ZANGIR (i. ses taklidi). Şiddetle titreyip ses çıkarmayı ifade ederek art arda kullanılır: Zangır zangır titriyordu. Topun gürültüsünden camlar zangır zangır oynadı.

ZANGIRDAMAK (f. ses taklidi). Şiddetle ve ses çıkararak titremek veya sallanmak. bk. Zıngırdamak.

ZANGOÇ (i. Ermenice'den). Kilise hizmetleri gören ve çan çalan kimse.

ZÂNÎ (i. A. «zinâ» dan) (mü. zâniye). Zına eden erkek veya kadın, zina suçunu işleyen.

ZANKA (i. Rusça). İki atlı kızak.

ZANPARA, ZAMPARA (i., zen = kadın, pâre = parça). **1.** Meşrû olmayarak kocalık münasebetinde bulunan adam. **2.** Kadınlara aşırı düşkün adam. bk. Zenperest.

ZÂNÛ (i. F.). Diz. **Zânû-be-zânû** = Diz dize. **Zânû-be-zemîn, zânû-zen, zânû-zede** = Diz çöken, diz çökmüş.

ZAPARTA ((i.). Saparta. bk. Saparta.

ZAPTETMEK bk. Zabt.

ZAR (i.). **1.** İnce perde veya örtü: **2.** İnce deri veya kabuk. **Penbe zar** = Pamuktan, pek ince bir nevi bez, tül.

ZAR (i.). Tavla gibi oyunlarda kullanılan, kemik vesaireden küb biçiminde küçük şey ki, altı yüzünde, birden altıya kadar benekler olur.

ZAR (i.). Zor kelimesi ile birlikte kullanılır: İster istemez, Ar. tav'an ve kerhan: Zar zor, bu işi göreceğiz.

ZAR (ZARR) (i. A.). Zarar, Ar. mazarrat, ziyan.

ZÂR (i. F.). **1.** Sesle ağlayan, inleyen, Fars. nâlân: Bülbül-i zâr, âşık-ı zâr. **2.** Zayıf, dermansız: Cism-i zârım. **3.** Sesle ağlama, inleme, figan, nâle: Zâr etmek. **Zâr zâr** = Sesle ağlaya ağlaya, inleye inleye: Zâr zâr ağladı (halk ağzında zârı zârı denilir).

ZÂR (e. F.). Bazı isimlere eklenip mekân gösterir. **Gül-zâr** = Gül yeri, gül bahçesi. **Lâle-zâr** = Lâle yeri, lâle bahçesi. **Kâr-zâr** = Cenk yeri, harp meydanı **Harâbe-zâr** = Viranelik.

ZARÂFET (i. A.). Alçalma, tevazu, Ar. tezellül.

ZARÂFET (i. A.). Naziklik, nâzikâne tavır, hâl ve ifade, terbiyeli muamele.

ZARAR (i. A.). Yazık, ziyan, Ar. halel, hasâr: Zarar etmek, zarar görmek. **Zarardîde** = Zarar görmüş, mutazarrır. **Zararı yok** = Ehemmiyeti yok.

ZARARLI (i.). **1.** Zararı dokunan. **2.** Zarar eden, zarara uğrayan.

ZARARSIZ (i.). **1.** Zararı dokunmayan. **2.** mec. Oldukça iyi, kötü olmayan: Zararsız.

ZARF (i. A.) (c. zurûf). **1.** Kab, kılıf, mahfaza: Saat zarfı. **2.** Eli yakmamak için, içine kahve fincanı konan gümüş veya başka madenden kab: Bir takım zarf, zarf fincan takımı. **3.** Bir yere gönderilen mektup vesairenin konduğu, kâğıttan muayyen şekilde mahfaza: Mektubu zarfa koydum, zarfı kapadım, bir paket zarf. **4.** (gramer) Zaman veya mekân bildiren kelime: Zaman zarfı, yer zarfı: Dün burada idim sözünde «dün» kelimesi zaman, «burada» yer zarfıdır. **Zarfında** = İçinde, esnasında, dahilinde: Beş gün zarfında, üç sene zarfında.

ZARFÇI (i.). Hususî bir usulle dolandırıcılık yapan hırsız.

ZARFİYYET (i. A.). Bir kelimenin zarf olması.

ZARGANA (i.). Uzun burunlu ve mavi kemikli, yılan balığına benzer bir cins balık.

ZÂRÎ (i. F.). Sesle ağlama, inleme, Fars. nâle, figan. bk. Zâr.

ZÂRÎ, ZÂRİ' (i. A. «zer'» den) (c. zürrâ). Ekin eken, ziraatla meşgul adam, çiftçi, rençber (cem'i daha çok kullanılır).

ZARİF (ZARÎF) (i. A.) (mü. zarîfe) (c. zurefâ). **1.** Nazik, letafetli: Zarif adam, zarif muamele. **2.** (çokluğu Türkçe teklik gibi) Sevici kadın.

ZARÎFÂNE (i. F.). Nazikâne, zarafetle, kibarca: Zarifâne muamele ediyor.

ZARİFLİK (i.). Zarif olma, incelik, nazikâne muamele.

ZARKANATLILAR (i.). Kanatları zara benzeyen böcekler takımı.

ZART (i.). **Zart zurt etmek** = Kendini önemli olarak göstermek için bağırıp çağırmak.

ZARTA (i. A.). (argo) Yellenme: Zarta çekmek.

ZARURET, ZARÛRET (i. A.) (c. zarûrât) (Ar. tâbirlerde zarûre şeklinde kullanılır). Çaresiz kalma, nâçârlık, bir işe mutlaka mecbur olma. **Bi'z-zarûre** = İster istemez, nâçar, çaresiz (bizzarûr dememeli).

ZARURİ, ZARÛRÎ (i. A.) (mü. zarûriyye). İster istemez olacak olan, Fars. nâçâr, Ar. mecbûrî: Bizim Fransızca tahsilimiz zarûrîdir. **İhtiyâcât-ı zarûriyye** = Keyif için olmayıp yaşamak için şart olan ihtiyaçlar.

ZAR ZOR bk. Zar.

ZÂT (i. A.) (c. zevât) (dilimizde ekseriya yanlış olarak müzekker sayılır). **1.** Kendi, nefs: Bizzat geldi, kendisi. **Zât-ı mes'ele** = Meselenin esası. **2.** Asıl, cevher, Ar. ayn; sıfat mukabili. **İsm-i zât** = Has isim, özel isim. **3.** Muteber, tutulan, itibar edilen, şahıs. **Zât-ı Kibriyâ** = Allah. **Bizzat** = Kendisi, vekil vasıtasıyle olmayarak: Bizzat gidip ziyaret etti. **Zâtü'l-beyn** = İki veya daha fazla şahıs arasındaki münasebetler. **Islâh-ı zâtü'l-beyn etmek** = Aralarını bulmak. **Hadd-i zâtında** = Aslın-

da, sonradan geçici olmayarak: O, haddi zâtında cesur bir adamdır.

ZÂT (i. A. «zû» sıfatının müennesi). **1.** Sahib, mâlik, ehil olan kadın. **Zât-üz-zevc** = Kocalı (kadın). **2.** (tıp) Muhtelif organlara ârız olan iltihaplardan ibaret hastalıkların türlü tâbirini teşkil eder. **Zât-ül-cenb** = Akciğer zarı iltihabı. **Zât-ül kebed** = Karaciğer iltihabı. **Zât-ür-rie** = Akciğer iltihabı. **Zât-ül-kilye** = Böbrek iltihabı. **Zât-ül-mesâne** = Mesane iltihabı vesaire. **3.** (paleontoloji). Hayvan ve bitkiler için çok kullanılır. **Zât-üs-sedâyâ** = Memeli hayvan.

ZATEN (ZÂTEN) (i. A.). **1.** Aslında, haddi zatında olarak, tabiî ve cibillî olarak: Zaten zayıftı, bu hastalık kendisini büsbütün düşürdü. **2.** Kendiliğinden, mahsus olmayarak: O zaten çarşıya gidecekti, ben de bazı şeyler ısmarladım.

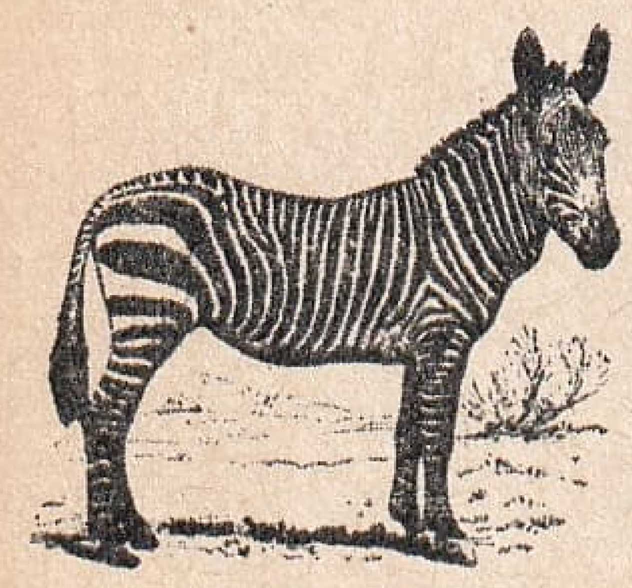

Zebra

ZÂTÎ (i. A.) (mü. zâtiyye). **1.** Zât, asıl ve cevherle alâkalı, geçici olmayan. **2.** Zât ve şahsa mahsus, husûsî, şahsî. **3.** (tıp) Hastanın zât ve şahsına mahsus hâl. **3.** Zaten: Zâtî musikiye istidadı vardı.

ZÂTİYYÂT (i. A. c.). Zât ve şahsa ait şeyler (şahsiyat gibi): Zâtiyyâtla uğraşmak iyi şey değildir.

ZÂT-ÜL-KÜRSÎ (i. A.). Altıkardeş takım yıldızı.

ZAV' (i. A.). Işık, ziya, aydınlık, nur.

ZAVÂBİT (i. A. c.) (müfredi zâbıta dilimizde bu mânâ ile az kullanılmıştır). Kaideler, nizamlar.

ZAVÂHİR bk. Zevâhir.

ZAVALLI (i.). **1.** Bîçare. **2.** Miskin, âciz, iktidarsız. bk. Zeval.

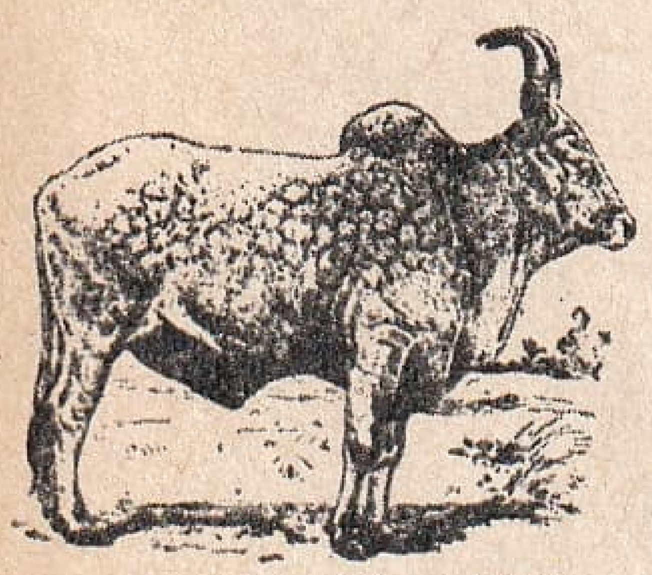

Zebu

ZÂVİYE (i. A.) (c. zevâyâ) (tes. zâviyeteyn, zâviyetân). **1.** Köşe, bucak. **2.** Kendini dine veren şahsın ibadetle meşgul olmak üzere çekildiği küçük tekke. **Zâviye-nişîn** = Zâviyede oturan, münzevi. **3.** (matematik) İki çizginin birleşmesinden hâsıl olan şekil, açı. **Zâviye-i kaime** = Dik açı. **Zâviye-i hâdde** = Dar açı. **Zâviye-i münferice** = Geniş açı. **Zâviye-i mücesseme** = İki çizgi yerine iki sathın birleşmesinden meydana gelen köşe. **Zâviyetân-ı mütekâbiletân** = Karşılıklı iki açı.

ZAYF (i. A.). Misâfir.

ZAYIF (ZAÎF) (i. A. «za'f» dan) (mü. zaîfe). **1.** Kuvvetsiz, mecalsiz, Fars. nâtüvân: Zayıf adam, bu hastalıktan çok zayıf düştüm. **Zaîfü'l-bünye** = Bünyesi kuvvetsiz. **2.** Kuvvetsiz, itibarsız, gevşek, güvenilmeyecek. **3.** Arık, lağar, etsiz: Pek zayıf adam, kolları deynek gibi zayıf. **4.** Hasta, Ar. marîz, Fars. bîmâr.

ZAYIFLAMAK (f.). Zayıf hâle gelmek.

ZAYIFLATMAK (f.). Zayıf hâle getirmek.

ZAYIFLIK (i.). **1.** Kuvvetsizlik, dermansızlık, mecalsizlik. **2.** Arıklık, lağarlık, etsizlik.

ZÂYİ, ZÂYİ' (i. A. «ziyâ'» dan) (mü. zâyia). Vücudu olmayan, telef, kayıp, yok, görünmez: Malını zâyî etti, mâl-ı zâyî, emvâl-i zâyia.

ZAYİAT (ZÂYİÂT) (i. A. c.). Kaybolan, yok olan şeyler, zarar ve ziyan, elden çıkan şeyler.

ZÂYİÇE (i. F.). Yıldızların belirli bir zamandaki yerlerini gösteren cedvel.

ZEÂMET, ZİÂMET (i. A.). Büyük tımar: Zeâmet sahipleri.

ZEBÂN (i. F.). **1.** Dil, lisan. **2.** Lugat, lehçe. **Zebân-ı Fârisî** = Fars dili, Farsça.

ZEBÂN-DIRÂZ (i. F., zebân = dil, dırâz = uzun). Dili uzun, haddini aşarak konuşan.

ZEBÂNE (i. F.). **1.** Terazi dili gibi âletlerin dil şeklindeki kısmı. **2.** Alev, yalım. **Zebâne-keş** = Alevlenen, alevi çıkan.

ZEBÂNÎ (i. A.). Cehenneme gidenlerle meşgul olan melek.

ZEBÂN-ZED (i. F., zebân = dil, zeden = vurmak). Söz arasında kullanılan, dilin alıştığı, kullanılagelen (söz): «Âyîne» sözü bizce «ayna» şeklinde zebanzeddir.

ZEBALLA, ZEBELLÂ bk. Zebellâyî.

ZEBELLÂYÎ (i.). Pek iri ve korkunç, pek uzun boylu, izbandut.

ZEBER (i. F.). Üst üste, üstte. **Zîr ü zeber** = Altüst. **Zeberdest** = El üstünde bulunan, Ar. âmir, hâkim.

ZEBERCED (i. A.). Zümrüde benzer yeşil ve mavi renkli bir çeşit kıymetli taş.

ZEBH (i. A.). **1.** Boğazlama, kesme: Bir koyun zebhetmek. **2.** Kurban kesmek: Zebh-i karâbîn.

ZEBHİYYE (i. A.). Eskiden kasapların kestikleri hayvanlardan alınan vergi.

ZEBÎB (i. A.). Kuru üzüm.

ZEBÎH (i. A. «zebh» den smüş.). Kurban kesmiş veya kesilecek: Bizce zebîh Hazret-i İsmail'dir.

ZEBÎR (i. Kongo dilinden). Tekparmaklılardan, attan küçük, postu kaplan postuna benzeyen hayvan (hippotigris).

ZEBRA bk. Zebîr

ZEBU (i. Hindçe'den). Asya'nın tropik bölgelerinde yaşayan bir sığır türü.

ZEBÛN (i. F.). Zayıf, kuvvetsiz, Fars. nâ-tüvân: Çok zebûn düştü.

ZEBÛN-KÜŞ (i. F., zebûn = kuvvetsiz, küşten = öldürmek). Kuvvetsiz ve müdafaadan âciz bulduğu adama merhamet etmeyen, düşküne vuran.

ZEBÛR (i. A.) (asıl mânâsı yazılmış şey, mektup'tur). Hazret-i Dâvûd'a vahyolunan ilâhî kitap. «Mezâmîr-i Dâvûd» adıyla da anılır.

ZECCÂC (i. A. «zücâc» dan imüb.). Camcı, şişe ve cam yapan adam.

ZECR (i. A.) (c. zücûr). **1.** Yasak, Ar. men', nehy (asıl Arapça'da hayvanları sesle veya el ve işaretle kovup uzaklaştırma mânâsına gelir). **2.** Zorlama, icbar, istemeyerek bir işe sevk. **3.** Angarya gibi meşakkatli işte kullanma. **4.** Zahmet, eziyet (son üç mânâsı dilimize mahsustur).

ZECREN (i. A.). **1.** Zecr yoluyla, yasaklayarak, men' ve nehy ederek. **2.** Zorla, cebren. **3.** Ceza maksadıyla.

ZECRÎ (i. A.). Zorlayıcı. **Zecrî tedbir** = İstenileni yaptırmak için tatbik edilen zorlayıcı yol.

ZECRİYYE (i. A.). Eskiden içkilerden alınan vergi.

ZED (i. F. vurmak demek olan «zeden» fiilinden). «Zebânzed» gibi nadiren bazı terkiplerde bulunur. bk. Zebânzed.

ZEDE (i. F. «zeden» fiilinden; terkiplerde bulunur) (c. zede-gân). Vurulmuş, uğramış, Ar. musâb, Fars. dûçâr, giriftâr. **Musîbet-zede** = Musibete, felâkete uğramış. **Harîk-zedegân** = Yangına uğramış olanlar. **Ser-zede** = Başgöstermiş.

ZEDELEMEK (f.). **1.** Vurmak, berelemek, çürütmek: Sepeti sallayarak içindeki meyveleri zedelemişler. **2.** Zarar ve hasara uğratmak: Muharebe daima ticareti zedeler.

ZEDELENMEK (f.). **1.** Vurulmak, berelenmek, çürümek: Bu meyveler zedelenmiş. **2.** Zarar ve hasara uğramak: Ticareti çok zedelendi.

ZEFÎR (i. A. tıp). Nefes verme. Mukabili: Şehîk (nefes alma).

ZEHÂB (i. A.) (zihâb şekli yanlıştır). Bir fikir ve zanna tâbî olma, sapma, bir fikir ve zanda bulunma, zan, itikat: Benim zehâbım yanlış çıktı.

ZEHÂDET (i. A.). Dinde perhizkârlık, Ar. zühd, takvâ.

ZEHÂDETLÛ (i.). Perhizkâr, dindar. Eski nesir dilinde şeyhlere ve zâhidlere verilen unvandır.

ZEHEB (i. A.). Altın, zer.

ZEHEBÎ (i. A.) (mü. zehebiyye). **1.** Altınla alâkalı. **2.** Altından yapılmış, Fars. zerrîn.

ZEHHÂR (i. A. «zahr» dan). Pek dalgalı ve oynak, coşkun ve taşkın: Bahr-ı zehhâr.

ZEHÎ (e. F.). Ne güzel, ne mutlu: Zehî cesaret, zehî hamiyyet (alay yollu da kullanılır).

ZEHİR (ZEHR) (i. F., Türkçe kullanılan şekli: zehir. Asıl Türkçesi olan «ağu» kullanılmadığından, bu kelime onun yerine Türkçe'ye girmiştir). Yeme, dokunma veya koklaması ölüme sebep olan şey, ağu. mec. Pek acı şey: Bu yemek zehirdir. **Zehir zemberek** = Pek acı veya şiddetli.

ZEHİRLEMEK (f.). **1.** Ağılamak, zehir vererek öldürmeye çalışmak. **2.** mec. birine zararlı düşünceler, zararlı duygular aşılamak: Komünistler onu da zehirlemişler.

ZEHİRLENMEK (f.). Zehirlenmek işine konu olmak.

ZEHİRLİ (i.). Zehiri olan, ağu: Zehirli mantar.

ZEHR (i. A.) (c. ezhâr) (m. zehre). Çiçek, Fars. şükûfe.

ZEHRÂ (i. A. itaf. «ezher» in müennesidir). Yüzü pek beyaz ve parlak (Hz. Muhammed'in zevcesi Hz. Fâtıma'ya lakab olmuştur): Fâtımat-üz-Zehrâ.

ZEHR-ÂB bk. Zehrâbe.

ZEHR-ÂBE (i. F., zehr = zehir, âb = su). Pek acı su. mec. Acılık, acı, dert ve keder.

ZEHR-ÂLÛD (i. F., zehr = zehir, âlûden = bulaşmak). **1.** Zehirli. **2.** mec. Pek acı ve üzüntü verici: Zehr-âlûd bir söz.

ZEHR-ÂMÎZ (i. F., zehr = zehir, âmîhten = karışmak). Zehirli, acı: Zehr-âmîz bir azarlama.

ZEHR-BÂR (i. F., zehr = zehir, bârîden = yağdırmak). Zehir yağdıran, pek acı, zehirli.

ZEHRE (i. A.) (c. ezhâr). Çiçek, Fars. şükûfe (zehr gibi).

ZEHR-EFŞÂN (i. F.). Zehir saçan.

ZEHR-HAND (i. F., zehr = zehir, hand = gülme). Acı veya çok hüzünlü gülme, istihza ile gülüş.

ZEHRÎ (i. A.) (mü. zehriyye) (botanik). Çiçekle alâkalı.

ZEHR-NÂK (i. F.). Zehirli, ağulu, Osm. semli.

ZEÎR (i. A.). **1.** Arslanın göğüsten çıkardığı ses, gürleme. **2.** (tıp) Ciğerde vesair iç organlarda hâsıl olan ses ki, hastalığa göre değişir; hekimler kulak yapıştırarak dinlemekle farkederler.

Zencefil

ZEKÂ (i. A. «zekâvet» yanlıştır). Zihin keskinliği, intikal sür'ati, zeyreklik, anlama gücü.

ZEKÂ (i. A.). Saflık, hâlislik, Osm. salâh-ı hâl (yukarıdaki zekâ ile karıştırmamalı).

ZEKÂT (i. A.). Mal ve paranın şer'an temizlik ve hellâllığını temin etmek için, senede, kırkta birinin sadaka olarak verilmesi: Malının zekâtını vermek.

ZEKÂVET (i.). Zekâ yerine kullanıyorsak da, Arapça olmayıp uydurmadır; zekâ demeli.

ZEKER (i. A.) (c. zükûr). **1.** Erkek, insan ve hayvanın erkeği (bu mânâda müfredi kullanılmaz). **2.** Erkeklik organı.

ZEKİ (ZEKÎ) (i. A. «zekâ» dan) (mü. zekiyye). Zihni keskin, çabuk intikal eden, anlayışlı, zeyrek: Pek zeki çocuktur (temiz demek olan «zeki» ile karıştırmamalıdır).

ZEKİ (ZEKÎ) (i. A. «zekâ» dan smüş.) (mü. zekiyye). Saf, hâlis, iyi hâl sahibi.

ZEKİYE, ZEKİYYE bk. Zeki.

ZEL (ZELL) (i. A.). **1.** Kayma, ayak kayması. **2.** mec. Hata, yanılma, sürçme.

ZELÂZİL (i. A. c.) (m. zelzele). bk. Zelzele.

ZELÎL (i. A. «zillet» ten) (mü. zelîle). Alçak, denî, mayası bozuk, hor, hakîr.

ZELÎLÂNE (i. F. A.). Zelil bir şekilde.

ZELLE (i. A.). Sürçüp kayma.

ZELÛL (i. A.) Yavaş, yumuşak huylu, sert olmayan.

ZELZELE (i. A.). Sarsıntı, deprem, toprağın titremesi, Osm. hareket-i arz: Zelzele olmak, vuku bulmak.

ZEM (ZEMM) (i. A.). Birinin kötülüğünü söyleme, ayıplama, yerme, çekiştirme, Ar. kadh, hicv: Filan adamı zemmetti, insan dostlarını zemmetmemeli, ağzı zemme alıştırmamalı.

ZEMÂİM (i. A. c.) (m. zemîme). Kötü işler, zemîmeler. bk. Zemîme.

ZEMBEREK bk. Zenberek.

ZEMBİL bk. Zenbil.

ZEMEN (i.). Zaman.

ZEMHERİ, ZEMHERÎR (i. A.). Kışın en soğuk vakti ki, ocak, şubattır: Zemheri fırtınası. **Zemheri zürefası** (alay tâbiri) = Kış mevsiminde ince elbise giyen.

ZEMÎM (i. A. «zemm» den smüş.) (mü. zemîme). Kötülemeye lâyık, beğenilmeyecek, Ar. mezmûm, mâyûb.

ZEMÎME (i. A.) (c. zemâim). Kötülenmiş şey, kötü yaradılış, haslet veya iş.

ZEMİN (ZEMÎN) (i. F.). **1.** Yer, arz. **Rûy-ı zemîn** = Yeryüzü. **2.** Kumaş vesairenin desenlerinin dışında bütününü kaplayan renk ve boya ki, çiçekler onun üzerine yapılır: O kumaşın zemini sarı, çiçekleri kırmızı ve yeşildi. **3.** Tarz, edâ: Nevzemîn bir şiir. **4.** Meâl, mânâ, mefhum: Bu zeminde bir şey yazmalı. **Zemin testeresi** = Daire şeklinde, kesmeye mahsus testere. **Zîr-i zemîn** = Yer altı. **Zemin ve zaman ile** = Münasebet düşürerek.

ZEMÎN-DÂR (i. F., zemîn = yer; dâşten = tutmak). Hindistan'da bir memleketin hâkim ve valisi.

ZEMİNLİK (i.). Yer altı barınağı.

ZEMİSTÂN (i. F.). Kış.

ZEMMÂM (i. A. «zemm» den imüb.). Çok kötüleyen, çekiştirici.

ZEMZEM (hi.). Kâbe'nin yanında meşhur bir kuyu ki, suyu kutsal sayılıp İslâm ülkelerinin her tarafına naklolunur.

ZEMZEME (i. A.). Teganni, terennüm, terâne. Mezâmîr-i Dâvûd'u veya makaamât-ı Zend'i okuyan hatiplerin terânesi.

ZEN (i. F.) (c. zenân). Karı, kadın. **Pîre-zen** = Kocakarı.

ZEN (i. F. «zeden» fiilinden, birleşik sıfatlara girer) (c. zenân). **1.** Vuran. **Şemşîr-zen** = Kılıç vuran, kılıç çeken. **2.** Kesen, kat'eden. **Reh-zen** = Yol kesen, haydut. **3.** Vuran veya basan. **Sikke-zen** = Para basan. **4.** Çeken, atan. **Lâf-zen (lafazan)** = Laf atan. **Nâre-zen** = Nara atan.

ZENÂDÎK (i. A. c.). Zındıklar, dinsizler. bk. Zındık.

ZENÂDIKA, ZENÂDIK (i. A. c.) (m. zındîk). Zındıklar. bk. Zındık.

ZENAHDÂN bk. Zenehdân.

ZENÂN (i. A.) (terkiplerde bulunur). Vurarak, söyleyerek. bk. Zen.

ZENÂNE (i. F.) (Türkçe'de: zenne). Kadınlarla alâkalı veya kadınlara ait.

ZENÂNÎR (i. A. c.) (mü. zünnâr). bk. Zünnâr.

ZENB (i. A.) (c. zünûb). Günah, suç: Zenbim çoktur.

ZENBEREK (i. Farsça «zenbûrek» ten). **1.** Hareket ettirmeye veya sıkıştırmaya yarayan demir yay: Saat zenbereği, kapı zenbereği. **2.** Mânâyı kuvvetlendirmek için zehir kelimesiyle beraber kullanılır: Zehir zenberek bir cevap yazdı: Pek acı, pek sert.

ZENBEREKLİ (i.). İşletmek veya sıkıştırmak için demir yayı olan: Zenberekli saat, kapı.

ZENBİL (i. A.) (c. zenâbil). Öteberi taşımak için hasır gibi örülmüş, yukarısı geniş ve aşağısı dar kab.

ZENBİLCİ (i.). Zenbil yapan ve satan adam.

ZENBİLLİ (i.). Elinde veya sırtında zenbil taşıyan: Zenbilli Ali Efendi.

ZENBÛR (i. A.). Eşekarısı.

ZENBÛREK bk. Zenberek.

ZENC (i. A.). Afrika'da yaşayan siyah ırk mensuplarının umumî adı; tekliğine zenci denir.

ZENCÂR (i. A., Farsça «zengâr» dan Arapça'laşmış). bk. Zengâr.

ZENCEBE (i. A.). Eskiden kadınların sağrılarını kabartmak için entarinin altında bağladıkları şey, Fr. turnür (tournure).

ZENCEBİL (i. A.). Hindistan'dan gelen baharat ki, halk arasında zenfecil denir.

ZENCEFİL (i. botanik) (Ar. «zencebil» den). Hindistan'dan gelen çok tanınmış bir bahar ki, ısıtıcı ve midevîdir (zingibar oficinale).

ZENCEFİLGİLLER (i. botanik). Birçeneklilerden zencefil, kakule gibi bitkileri içine alan bir familya.

ZENCİ (ZENCÎ) (i. A.) (mü. zenciyye). Afrika'da yaşayan siyah ırktan olan kimse (büyük yanlış olarak bazen Arap denir).

ZENCİF (i.). Elbiseye kenar olarak dikilen kürk, kürkten sayvan.

ZENCİR (ZENCÎR) (i. F.). **1.** Birbirine geçmiş madenî halkalardan müteşekkil demir ip ve bağ, silsile: Zencirle bağlamak, gemi zenciri. **2.** Zencir gibi art arda sıralanmış şey (halk dilinde: zincir).

ZENCÎR (i. A.) (musiki). Türk musikisinde 120 zamanlı en büyük usûl.

ZENCİRLİ (i.). **1.** Zenciri olan. **2.** Zencire bağlı, zencire, prangaya vurulmuş.

ZENCÜFRE (i. A.) (zincifre şeklinde de kullanılır). Cıva ile kurşundan mürekkep kırmızı boya, sülüğen, sürür, Fr. minium.

ZEND (i. A.). **1.** Çakmak. **2.** (anatomi) Elin kola bitiştiği yer, bilek, bilek kemiği.

ZEND (i. F.). Zerdüşt'ün bıraktığı kitap ki, Mecûsîler'in mukaddes kitabıdır.

ZENDAVESTA (i. F.). Zerdüşt'ün kitabı. bk. Zend.

ZENDOST, ZENDÛST (i. F., zen = kadın, dûst = seven). Kadınlardan hoşlanan, zanpara.

ZENEB (i. A.) (c. eznâb). Kuyruk. **Necm-i zü'z-zeneb** = Kuyruklu yıldız. **Zeneb-ül-esed** = Esed burcunun Beta yıldızı. **Zeneb-üd-düccâce** = Düccâce burcunun Alfa yıldızı.

ZENEHDÂN (i. F.) Çene. **Sîb-i zenehdân** = Sevgilinin elmaya benzeyen çenesi. **Çâh-ı zenehdân** = Çenenin ortasındaki çukur.

ZENG (i. F.). **1.** Pas, demir, bakır vesaire oksidi. **2.** bk. Zen.

ZENGÂR (i. F.). Göztaşı.

ZENGÎ (i. F.). Siyah adam, siyâhî, zenci.

ZENGÎBÂR (hi. coğrafya). Afrika'nın doğu sahilinde bir ada.

ZENGİN (i.). Parası, malı ve işe yarayan şeyleri çok olan.

ZENGİNCE (i.). Az veya oldukça zengin.

ZENGİNLEMEK, ZENGİNLEŞMEK (f.). Zengin hâle gelmek.

ZENGİNLİK (i.). Zengin olma hâli, servet.

ZENGÛLE (i. F. «çan») (musiki). Türk musikisinde Hicaz ailesinden basit bir makam.

ZENGÛLE'Lİ SÛZNÂK (i. musiki). Türk musikisinde bir şed makam.

ZENGÛLE PERDESİ (i. musiki). Türk musikisinde orta sekizlide bir perde adı.

ZENNE (i. Farsça «zenân» dan). **1.** Kadın cinsi, Ar. inâs: Zenne için terlik satıyor, zenne terzisi. **2.** Ortaoyununda kadın kıyafetine giren erkek oyuncu: Zenneye çıkmak. **3.** Kadınlara mahsus elbise vesaire.

ZENNECİ (i.). Kadınlara mahsus elbise vesaire satan adam.

ZENNELİK (i.). **1.** Kadınlık. **2.** Ortaoyununda kadın taklidi yapma.

ZEN-PEREST (i. F.) (zen = kadın, perest = tapınırcasına seven). Kadına çok düşkün.

ZEPLİN (i. Al. Zeppelin adındaki bir Alman havacısının adından). Güdümlü balon tipi, sevkedilebilir balon, Fr. dirigeable.

ZER (i. F.). **1.** Altın, Ar. zeheb. **2.** Altın paralar, nakd: Sîm ve zer.

ZER' (i. A.). **1.** Tohum saçma, ekme: Buğday zer'etmek. **2.** Ekilip bitmiş tahıl, ekin.

ZERÂVEND (i. F.). Tıpta kullanılan bir bitki, Fr. aristolocche.

ZERBAF, ZER-BÂF (i. F., zer = altın, bâften = dokumak). Altınla yani sırma ile dokunmuş.

ZERD (i. F.). Sarı.

ZERDALİ (i. F., zerd = sarı, âlû = erik. Türkçe'si: zerdeli). Şeklen eriğe ve lezzetçe kayısıya benzeyen meyve ki, mayısta yetişir. **Zerdali ağacı** = Bu meyveyi veren ağaç (talaffuzu: zerdâli).

ZERDÂLÛ bk. Zerdali.

ZERDAVA (i.). Derisinden kürk yapılan bir cins küçük memeli hayvan.

ZERDE (i. F.). Safranla pişirilen tatlı bir nevi pirinç yemeği; düğünlerde pilavla beraber yenmesi âdettir.

ZERDEÇAL bk. Zerdeçâv.

ZERDEÇÂV, ZERDEÇAL (i. F. «zerdeçûb» dan. Galatı: zerdeçal). Boya gibi kullanılan ve safran gibi zerdeye dahi konulan bir cins sarı kök.

ZERDE-ÇÛB (i. F.). bk. Zerdeçâv.

ZER-DÛZ (i. F., zer = altın, duhten = dikmek). **1.** Altın ve sırma ile işleyen ve nakşeden, simkeş. **2.** Altın tel ve sırma ile işlenmiş, sırmalı: Zer-dûz palan.

ZERDÜŞT (i. F.). **1.** Ateşe tapan. **2.** (hi.). Karanlık ve aydınlık diye iki ilâha tapma inancını kuran Eski İranlı şahıs.

ZERDÜŞTÎ (hi. F.). Zerdüşt'ün icadı olan eski İran dinine tabi adam, ateşperest, mecûsî.

ZER-ENDÛD (i. F., zer = altın, endûden = sürmek). Altın sürülmüş, yaldızlanmış.

ZER-FEŞÂN (i. F., zer = altın, feşânden, efşânden = saçmak). Altın saçan, serpen.

ZERGER (i. F.). Altını işleyen, altından şeyler yapan adam, kuyumcu.

ZER-GÛN (i. F., zer = altın, gûn = renk). Altın renginde, altın renkli.

ZERÎA (i. A.) (c. zerâyî). Vesile, bahane, vasıta, münasebet, sebep.

ZERK (ka ile) (i. A.). **1.** Vaktiyle sofuların giydikleri mavi elbise. **Zerk-pûş** = Böyle elbise giyen. **2.** mec. Riyâ, mürâîlik.

ZER-KÂR (i. F., zer = altın, kâr = iş). Altın veya sırma ile işlenmiş, altın işi.

ZER-KÂRÎ (i., F. «zerkâr» dan). Altın veya sırma ile işlenmiş, sırmalı: Zerkârî elbise.

ZERKETMEK (f.). Vücuda, damara bir şey şırınga etmek.

ZER-NİŞÂN (i. F., zer = altın, nişân = madalya). Kılıç vesaire üzerine kakma altınla işlenmiş yazı vesaire.

ZERRE (i. A.) (c. zerrât). Pek küçük parça, bir arpanın yüzde bir parçası. **Zerre kadar** = Hiç, asla.

ZERRÎN (i. F.). **1.** Altından yapılma, altın: **Zerrîn-külâh** = Altın külâhlı, altından tacı olan. **2.** Altın gibi, altın renginde: Zülf-i zerrîn. **Zerrîn kadeh,** yahut sadece **zerrîn** = Güzel kokulu bir cins sarı çiçek.

ZER-TÂR (i. F.). **1.** Altın teli, sırma. **2.** mec. Güneş ışını.

ZER-TÂRÎ (i. F.). Altın telle ve sırma ile işlenmiş veya dokunmuş.

ZERZEVAT (i., F. «sebzevât» tan galat). Yemekte kullanılan, yani et veyahut zeytinyağı ile pişirilen çeşitli bitkiler, patlıcan, bamya, domates, kabak, lahana, soğan gibi şeyler.

ZEVÂBİT bk. Zavâbit.

ZEVÂHİR (i. A. c.) (m. zâhire Türkçe'de kullanılmamıştır). Bir şey veya şahsın meydanda olan ve görünür tarafları, dış görünüşü.

ZEVÂİD (i. A. c.) (m. zâide). Fazlalıklar, fazla, lüzumsuz şeyler.

ZEVÂL (i. A.). **1.** Ortadan kalkma, yok olma, Osm. zâil olma, fenâ bulma. **2.** Kabahat, suç, mes'uliyet: Elçiye zevâl yok. **4.** Güneşin öğleden sonra batıya doğru inmesi, meyli. **Zevâl vakti** = Öğle. **Kabl-ez-zevâl** = Öğleden evvel. **Bâd-ez-zevâl** = Öğleden sonra. **Serî-üz-zevâl** = Çok dayanamıyan, çabuk mahv ve harab olan eşya. **Zevâlî saat** = Bugün kullanılan saat.

ZEVÂL-PEZÎR (i. F., Ar. zevâl = mahvolma, Fars. pezîreften = kabûl etmek). Yok olması mümkün veya kolay.

ZEVÂT (i. A. c.) (mü. zât). Şahıslar, zâtlar. bk. Zât.

ZEVÂYÂ (i. A. c.) (mü. zâviye). Zaviyeler. bk. Zâviye.

ZEVC (i. A.) (c. ecvâc, tes. zevceyn). **1.** Çift, eş, iki şeyden mürekkep takım. **2.** Bir çift teşkil eden iki şeyin herbiri, eş. **3.** Koca ve karının herbiri.

ZEVCE (i. A.) (c. zevcât). Karı, Ar. halîle: Zevc ile zevce arasında iyi geçinmek şarttır.

ZEVCEYN (i. A.). Karı - koca: Zevceyn arasına soğukluk girmiş.

ZEVCÎ (i. A.) (mü. zevciyye). Karı - kocayla alâkalı.

ZEVCİYYET (i. A.). Kocalık karılık, karı - kocalık hâli: Yirmi yaşından aşağı bir genç zevciyyet vazifelerini takdir edemez.

ZEVEBÂN (i. A.). Erime. **Zevebân etmek** = Erimek.

ZEVK (ka ile) (i. A.). **1.** Tatma, tat, lezzet: O meyvenin zevki nasıldır? **2.** Hoşlanma, lezzet duyma, Osm. mütelezziz olma, haz, mahzûziyyet: Şu bina, şu söz, şu beyit, şu yazı zevkime gitti. Bunda ne zevk vardır? Bunun bir zevki var mıdır? **3.** İyiyi kötüden farketmek, ayırmak kabiliyet ve iktidarı: O adamda Allah için zevk vardır. **4.** Eğlence, cünbüş, safâ: Sen zevkine bak, o herif zevkimizi bozdu, zevk ve sefasıyle meşgul adam, zevk etmek. **Zev-**

kine bakmak = Zevk ve safâsıyle meşgul olup işe karışmamak. **Zevkini çıkarmak** = Hakkıyla sâfâsını sürmek: Oranın zevkini o çıkardı. **Zevki çıkmak** = Hakkıyla sa-fâsı sürülmek, lezzeti duyulmak: Gezmenin böyle zevki çıkmaz. **Zevke gitmek** = Hoşa gitmek, memnuniyyet sebebi olmak, beğenilmek: Bu söz zevkime gitti. **Zevkine mecbur** = Zevk ve safâya düşkün.

ZEVK-BAHŞ (i. F. A.). Zevk veren.

ZEVK-CÛ (i. F. A.). Zevk arayan.

ZEVK-I DİL (i. F. musiki). Türk musikisinde eski bir mürekkep makam.

ZEVKIYYÂT (i. A. c.). Zevk ve eğlenceyle alâkalı

ZEVKLENDİRMEK (f.). Alay ettirmek, alay mevzuu olmak: Herkesi kendisiyle zevklendiriyor.

ZEVKLENMEK (f.). Eğlenmek, alay etmek: Siz benimle zevkleniyor musunuz?

ZEVKLİ (i.). Eğlenceli, hoş.

ZEVKSİZ (i.). **1.** Hoş olmayan, yavan, sıkıcı, tatsız. **2.** Çirkinin, âdînin farkında olmayan; bu gibi şeyleri beğenen.

ZEVKSİZLİK (i.). Zevksiz olma hâli.

ZEVK-U TARAB (i. F. musiki). Türk musikisinde eski bir mürekkep makam.

ZEVK-YÂB (i. F., Ar. zevk = lezzet, Fars. yâften = bulmak). Lezzet bulan, zevk alan: O adam böyle şeylerden zevkyâb olur.

ZEVRAK (i. A.). **1.** Kayık, sandal. **Zevrak-suvâr** = Kayığa binmiş. **2.** (botanik) Kayığın teknesine benzer bazı oyuklara denir.

ZEVRAKÇE (i. F.). Küçük kayık, küçük sandal.

ZEVZEK (i.). Patavatsız, münasebetsiz, hafif mizaçlı ve geveze; her şeyi karıştırıp ağzı ve eli durmayan: Zevzek adam, zevzek çocuk.

ZEVZEKLENMEK (f.). Zevzeklik etmek.

ZEVZEKLİK (i.). Patavatsızlık, gevezelik, münasebetsiz surette çok söyleyiş, ağzı ve eli durmaz adamın hâli.

ZEYBAK (i. A.). Cıva.

ZEYBAKÎ (i. A.) (mü. zeybakıyye) (kimya). Cıvayla alâkalı, cıvadan yapılma.

ZEYBEK (i.). Hafif silâhlı ve asâyişi muhafazaya memur eski bir sınıf asker. Selçuklular zamanında böyle bir asker sınıfı kurmuş olan Aydın ve Manisa ahalisi ki, «efe» diye de tanınırlar ve kendilerine mahsus kıyafetleri vardır: Zeybek oyunu.

ZEYC (i. A.) (c. ezyâc). Yıldızların yer ve hareketlerini gösteren cedvel.

ZEYF (i. A.). Silik, kalp para.

ZEYL (i. A.) (c. ezyâl, züyûl). **1.** Etek, Fars. dâmen. **2.** Dağ eteği. **3.** Tarih ve biyografi gibi kitapların devamı olmak üzere sonradan başkaları tarafından yazılan kitap: «Fevâtü'l-Vefeyât» adlı kitap İbni Hakaan'ın «Vefeyatü'l-Âyân» adlı eserinin zeylidir. «Şakayik-ı Nûmâniyye» ye birbiri ardınca birkaç zeyl yazılmıştır. **4.** Mektup, resmî yazılar ve kanun maddelerinin altına yazılan şey, ek, Ar. hâmiş, ilâve, zamîme. **5.** Kuyruk, arka.

ZEYLEN (i. A.). Zeyl ve ilâve olarak.

ZEYN bk. Zînet.

ZEYREGÎ (i. F.). Zekâ, anlayış, uyanıklık.

ZEYREK (i. F.). Zeki, anlayışlı, uyanık, Ar. fatîn.

ZEYREKLİK (i.). Zekâ, uyanıklık, anlayış.

ZEYT (i. A.) (c. züyût). **1.** Zeytinyağı. **2.** Umûmiyetle çeşitli maddelerden çıkarılan yağ. **Zeyt-i hırvâ** = Hindyağı. **Zeyt-i tayyâr** = Kokulu ve uçucu yağ.

Zeytin dalı ve meyvası

ZEYTİN (ZEYTÛN) (i. A.). Zeytingillerden bir bitki ve meyvesi. **Zeytinyağı** = Bu meyveden çıkarılan yağ ki, soğuk yemeklerde kullanılır.

ZEYTİNCİ (i.). Zeytin satan adam.

ZEYTİNGİLLER (i.). İkiçeneklilerden, zeytin, dişbudak gibi bitkileri içine alan bir familya.

ZEYTİNLİK (i.). Zeytin ağaçları ormanı.

ZEYTÛN bk. Zeytin.

ZEYTÛNÎ (i. A.). Zeytin renginde.

ZIA (i. A.). Tarla, küçük çiftlik.

ZIBARMAK (f.). Kötü hâlde sızmak, yatmak, gebermek, uyumak: Haydi ye de zıbar (hakaret ve beddua makamında kullanılır).

ZIBIN (i.). **1.** Vaktiyle kaftan altına giyilen kısa pamuklu. **2.** Kundaktaki çocuklara gömleğin üstüne giydirilen pazen vesaireden kısa kollu ceket.

ZID (ZIDD) (i. A.) (c. ezdâd). **1.** Bir şeyin aksi, muhalifi: Tatlı, acının zıddıdır. **2.** Tabiata muhalif olan şey, ters, aksi iş: Zıddıma gidiyor. **3.** Çare, tedbir: Zıddını bulmak. **4.** Muhalif, diğer bir şeyin aksi olan: Bu, onun zıddıdır. **5.** Hoşlanılmayan, Ar. menfûr, mekrûh: Bu iş zıddımdır.

ZIDDİYYET (i.) (Arapça olmayan yanlış tâbirdir). Muhalefet, zıdlık, düşmanlık: Aralarında zıddiyyet vardır.

ZI'F (i. A.) (c. ez'âf). Bir şeyin iki misli, iki katı: Bu sene, geçen seneki kârın zı'fını kazandık.

ZIH bk. Zih.

ZIHLAMAK bk. Zihlemek.

ZIKKIM (i. A.). Zakkum demek olup mecaz olarak zekî mânâsında kullanılır.

ZIKKIMLANMAK (f.). Yemek (sevilmeyen biri için, yahut birinin yediği şey uygun görülmediği zaman kullanılır).

ZILGIT (i.). Korkutma, azarlama, Ar. tahvîf, tehdîd. **Zılgıt vermek** = Tehdit etmek, ağır azarlamak.

ZILL (i. A.) (c. zılâl). Gölge.

ZIMÂD (i. A. tıp). Lapa, yakı. **Zımâd-ı hardal** = Hardal yakısı.

ZIMBA (i.). Kayış, kumaş ve maden gibi şeylerin bir parçasını kopararak delik açmaya mahsus âlet ki, makas gibi sıkıştırılmakla veya vurulmakla işler: Zımba vurmak, zımba ile delmek.

ZIMBALAMAK (f.). Zımba vurmak, zımba ile delmek: Biletçi, bütün biletleri zımbaladı.

ZIMBIRDATMAK (f. ses taklidi). **1.** (acemi biri) Telli bir sazı çalmak. **2.** Herhangi bir şeyden kulak tırmalayan sesler çıkarmak.

ZIMBIRTI (i. ses taklidi). **1.** Zımbırdama sesi. **2.** Adı birden hatırlanmayan ufak tefek bir şey: Getir şu zımbırtıyı bana.

ZIMN (i. A.). **1.** İç taraf, dâhil. **2.** Açıktan ifade olunmayıp diğer sözlerden anlaşılan gizli maksat. **3.** Maksat, meram, sebep. **Keyfiyetin açıklanması zımnında yazı yazıldı** = Maksat ve meramıyla.

ZIMNEN (i. A.). Açıktan olmayarak, dolayısıyle anlatılan: Zımnî maksat, zımnî ifâde.

ZIMPARA (i.) (aslı Fars. sümpâre). İnce ve sert kumlu taş. **Zımpara kâğıdı** = Demir ve tahta cilâlamak ve aşındırmak için üstüne bu kumdan yapıştırılmış kâğıt veya bez.

ZINDIK (ZINDÎK) (i. A.) (c. zenâdık, zenâdıka). Allah'a ve ahrete inanmayan, dinsiz, Ar. münkir, mülhid.

ZINGIL bk. Zıngır, zıngırdamak vs.

ZINGILDAMAK bk. Zıngırdamak.

ZINGIR (i. ses taklidi). Şiddetle titreyip ses çıkarmayı taklit ve tasvir ederek art arda kullanılır: Zıngır zıngır titriyordu, topun sesinden camlar zıngır zıngır oynadı.

ZINGIRDAMAK (f. ses taklidi). Şiddetle ve sesli olarak titreyip oynamak: Zelzelede bütün ev zıngırdadı. bk. Zangırdamak.

ZINGIRTI (i. ses taklidi). Şiddetli sesle titreyip oynama: Soğuktan dişlerinin zıngırtısı işitiliyordu.

ZINK (i. ses taklidi). Ansızın durmak mânâsındaki **zınk diye durmak** tâbirinde geçer.

ZIP (i.). **1.** Birdenbire ve ansızın yahut bilinmeyen ve umulmadık bir taraftan çıkıvermeyi tasvir eder: Zıp, bir adam çıkıverdi. **2.** Art arda kullanılarak sıçramayı tasvir eder: Zıp zıp sıçramaya başladı.

ZIPÇIKTI (i.). Birdenbire meydana çıkan türedi.

ZIPIR (i.). **1.** Zıplayarak çılgınca hareket eden, pervasız adam. **2.** Güçlü, kuvvetli, iri yarı.

ZIPKA (i.). Karadeniz halkının giydiği dar paçalı potur.

ZIPKIN (i.). Bazı büyük balıkları vurmaya mahsus sivri ve ekseriya çatallı bir nevi mızrak: Zıpkınla balık vurmak.

ZIPLAMAK (f.). Sıçramak, yukarıya doğru zıp diye atılmak, hoplamak.

ZIPLATMAK (f.). Sıçratmak, hoplatmak: Çocuğu zıplatmak.

ZIPPADAK (i.). Beklenmeyen ve uygun olmayan bir sırada.

ZIPZIP (i.). **1.** Taş veya camdan küçük yuvarlak bilye ki, çocuk oyuncağıdır. **2.** Lâstik bir bağa asılmış, içi taş dolu hafif bir toptan ibaret çocuk oyuncağı.

ZIR (i. ses taklidi). **1.** Sürekli, usandırıcı ve fena bir sesi taklit eder: Bütün gün zır zır edip durdu. **2.** Bazı sıfatların başına gelerek mânâyı kuvvetlendirir: Zırdeli. **Zırzop** = Akılsız ve münasebetsiz adam.

ZIRAAT bk. Zirâat.

ZIRDAVA bk. Zerdava.

ZIRH (i. F.). **1.** Daha çok kesici silâhların tesirinden korunmak için vaktiyle madenî levha, tel veya köseleden yapılma elbise. **2.** Harp gemilerine, gülle tesir etmemesi için, kaplanan çelik levha.

ZIRHLI (i.). **1.** Zırh giyen, zırhla kendini muhafaza eden: Zırhlı asker. **2.** Gülle tesir etmeyecek surette kalın çelik levha ile kaplanmış (gemi).

ZIRH-PÛŞ (i. F., zırh, pûşîden = giymek). Zırh giyen, zırhla kendini muhafaza eden.

ZIRIL (i.). Bol akmayı, yağmayı tasvir eder: Zırıl zırıl ağlıyordu, zırıl zırıl yağmur yağıyordu.

ZIRILDAMAK (f.). Fazlaca sesle vızırdamak, durmayıp zırıltı ve gürültü etmek, dırlanmak: Eşek gibi zırlayıp duruyor.

ZIRILTI (i.). **1.** Fazlaca sesle yapılan vızıltı, gürültü, dırıltı. **2.** Kavga, gürültü:

O evde zırıltı eksik değildir. **Kaynana zırıltısı** = Çevrildikçe zırıltılı bir ses çıkaran çocuk oyuncağı.

ZIRIL ZIRIL (i. ses taklidi). Zırıldamayı ifade eder.

ZIRLAK (i.). **1.** Boş yere zırıltı eden. **2.** Çok öten bir cins böcek: Cırlak.

ZIRLAMAK (i. ses taklidi). Zır sesi çıkarmak. bk. Zırıldamak.

ZIRNIH bk. Zırnık.

ZIRNIK (i. F.). Sıçanotu, arsenik.

ZIRP, ZIRPPADAK (i.). Birdenbire, ansızın, münasebetsiz ve umulmadık bir vakitte: Zırp çıktı (zıpçıktı), zırpadak giriverdi.

ZIRTAPOZ (i.). Münasebetsiz, sevimsiz.

ZIRT ZIRT (i.). İkide birde, olur olmaz zamanlarda.

ZIRVA (i.). **1.** Zerdeli ve sarmısaklı yiyecek. **2.** mec. Saçma sapan söz. **Zırvaya çevirmek** = Pek karıştırıp gülünç hâle koymak.

ZIRVALAMAK (f.). Pek münasebetsiz ve gülünç bir surette söylemek: Artık o da zırvalamaya başladı.

ZIR ZIR (i. ses taklidi). Devamlı ve bıktırıcı sesi anlatır.

ZIRZOP (i.). Delişmen, münasebetsiz, zırlak.

ZIRZOPLUK (i.). Delişmenlik, münasebetsizlik, zırlaklık.

ZIT bk. Zıd.

ZIVANA (i.) (F. «zebâne» den). **1.** Tütün çubuğu başlığının geçirildiği içi delik mil. **2.** Makaranın merkezinden geçirilen içi delik mil. **3.** Değirmen taşının ortasında kutup yerini tutan kazık. **4.** Birbirine geçen âletlere açılan delik. **Zıvanadan çıkmak** = mec. Çok hiddetlenmek.

ZIVANALI (i.). Zıvanası olan. **Zıvanalı sigara** = Bir ucunda zıvana bulunan sigara.

ZIVANASIZ (i.). **1.** Zıvanası olmayan. **2.** mec. Kaçık.

ZIVLA bk. Zilve.

ZIYA' bk. Ziya.

ZIYYIK (i. A.). Çok dar.

Zİ (i. A.). Sahip, mâlik. **Zî-şân** = Şanlı. **Zî-kıymet** = Kıymetli. **Zi'l-yed** = Elinde bulunduran, tasarruf eden. bk. Zü.

ZİÂB (i. A. c.) (mü. zieb). bk. Zieb.

Zİ'B (i. A.) (c. ziâb). Canavar, kurt.

ZÎB (i. F.). Bezek, süs, zînet.

ZÎBÂ (i. F.). **1.** Bezekli, süslü, müzeyyen. **2.** Yakışıklı, güzel.

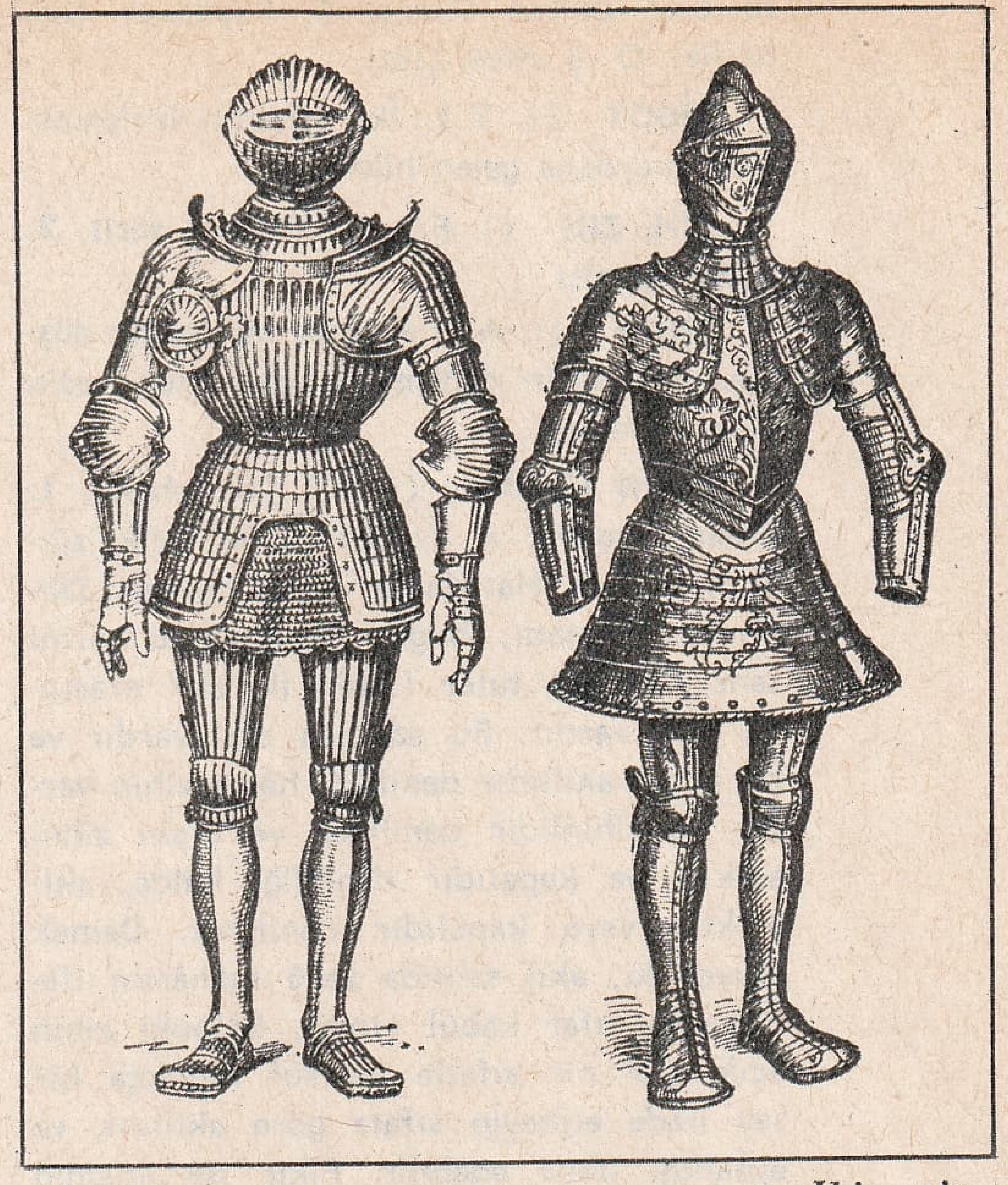

Iki çeşit zırh.

ZÎB-ÂVER (i. F., zîb = süs, âverden = getirmek). Süslendiren, süs veren, güzelleştiren.

ZÎB-EFZÂ (i. F., zîb = süs, efzâyîden = arttırmak). Bir şeyin süsünü arttıran, güzelleştiren.

ZÎBENDE (i. F.). Yakışıklı, güzel: Rûy-i zîbende: Güzel yüz.

ZİBİDİ (i.). **1.** Pejmürde, yırtık pırtık: Zibidi kıyafetli. **2.** Miskin, mıymıntı: Zibidi adam.

ZİBİL (i. A.). Süprüntü.

ZİFÂF (i. A.). Güvey ve gelinin gerdeğe girmesi: Zifaf gecesi.

ZİFİR (i.). **1.** Sigara ağızlığı ve pipo içinde hâsıl olan siyah ve pek acı madde. **2.** mec. Karanlık, acılık.

ZİFİRÎ (i.). Pek siyah veya karanlık: Zifîrî karanlık.

ZİFT (i. A.). **1.** Çam ağacından ve maden kömüründen çıkan siyah madde. **2.** mec. Siyahlık, acılık: Bu yemek zift gibi olmuş.

ZİFTLEMEK (f.). Zift sürmek, ziftle kaplamak veya tıkamak: Yere sokulacak kazıkları, kazanın dibini ziftlemeli.

ZİFTLENMEK (f.). **1.** Ziftle kaplamak, zift sürmek. **2.** (hakaret olarak) Yemek: Al da ziftlen. **3.** Haksız, yolsuz kazanç sağlamak.

ZİFOS (i.). **1.** Elbise vesaire üzerine sıçrayıp konan çamur lekesi: Zifostan üs-

tü başı berbat olmuş. **2.** Faydasız, boş, nâfile: O iş zifos çıktı.

ZİGOT (i. Y.). İki gametin birleşmesiyle meydana gelen hücre.

ZİH, ZIH (i. F.). **1.** Kaytan, şerit. **2.** Kenar çizgisi.

ZİHÂF (i. A.). Aruzda bir harfin düşmesiyle veznin değişmesi veya uzun sesin kısa okunması.

ZİHİN (ZİHN) (i. A.) (c. ezhân). **1.** Anlama kuvvet ve istîdâdı: Zihni açık, zihni meşgul. **2.** Hatırlama, hâfıza kuvveti: Zihnimde kalmadı, bugün okuduğunu yirmi sene zihninde tutar (zihin ile akıl arasında fark vardır. Bu adamda akıl vardır ve bu adam akıllıdır denildiği hâlde zihin vardır ve zihinlidir denilmez ve onun zihni açıktır ve kapalıdır denildiği hâlde, aklı açıktır veya kapalıdır denilmez. Demek oluyor ki, akıl aslında zekâ mânâsını ifade edip sıfat kabûl etmez, halbuki zihin açık gibi bir sıfatla mevsuf oldukça bir şey ifade etmeyip sıfata göre akıllılık ve aptallığı ifade edebilir. Fikir ise ikisinin de yerine kullanılabilir).

ZİHLEMEK (f. F. T.). Kenarlarına zih çekmek, şerit ve kaytanla veya çizgi ve pervazla etrafını çevirmek. bk. Zıh, zıhlamak.

ZİHLİ (i. F. T.). Kenarlarında zih bulunan, etrafına şerit, kaytan yahut çizgi veya pervaz çevrilmiş olan: Zihli elbise, çevre, bohça. bk. Zih.

ZİHN bk. Zihin.

ZİHNEN (i. A.). Zihince, zihinle, düşünme kuvvetiyle.

ZİHNÎ (i. A.) (mü. zihniyye). Zihinle alâkalı, zihinle yapılan. **Zihnî hesap** = Küçük çocuklara ezberden öğretilen dört işlemin başlıca kaideleri. **Zihnî meşguliyet** = Akıl ve fikirce meşgul olma, okuyup yazmakla alâkalı.

ZİHNİYET (i. A.). Belirli görüş ve inanışın tesiri altında meydana çıkan düşünme yolu, düşünüş.

ZİHNİYYE (i. A.). Akılcılık.

ZİKİR, ZİKR (i. A.) (c. ezkâr). **1.** Anma, hatıra getirme. **2.** Ağza alma, ismini söyleme, sözlü veya yazılı olarak ismini belirtme: Bir şairin ismini zikretmeksizin şiirini nakletmemeli; onu, tarihçiler arasında zikretmiş. **3.** Beyan, ifade: Onu yukarıda zikrettik, bunun zikri geçmedi. **4.** Tesbihle ve muhtelif şekilde Allah'ın isimlerini söyleme, Osm. vird çekme: Her namazdan sonra bir saat zikreder. **5.** Övme, iyilikle anma, Ar. medh, senâ, Fars. sitâyiş: Sizin son muharebedeki yararlıklarınızı zikrediyorlardı. **Zikr-i cemîl** = **1.** Övme, övüş, sitâyiş, övülerek ismi anılma: Geçen gün filân yerde zikr-i cemîliniz geçti. **2.** Eskiden öğrencilere mükâfat dağıtım sırasında mükâfata hak kazanamayıp da büsbütün mahzun bırakılmaları da istenmeyenlere verilen basılı bir kâğıt ki, mükâfata hak kazanmaya yaklaştıklarını gösterir.

ZİKZAK (i. Al.). Arka arkaya birbirine ters yönde açılar meydana getiren kırık çizgi. **Zikzak yapmak** = Sık sık sağa sola yol değiştirmek.

ZİKZAKLI (i.). Zikzak biçiminde olan.

ZİL (i.) (Farsça'dan). **1.** Parmağa veya defin kasnağına takılan madenî, yuvarlak, yassı levha. **2.** Sallanarak veya başka bir düzenle çalınan küçük çan: Zil çalmak, zil ile oynamak. **Zilzurna** = Pek sarhoş. **Zilzil oynamak** = Son derece sevinmek. **Zil takınmak** = Sevinmek. **Zil gibi, zil çalmak** = Pek boş ve aç: Karnım zil çalıyor.

ZİLHİCCE (i. A.). Arabî takvimin on ikinci ve son ayı (aslı: zü'l-hicce).

ZİLKADE (a uzun) (i. A.). Arabî takvimin on birinci ayı (aslı: zü'l-kaade).

ZİLLET (i. A.). Alçaklık, Ar. mezellet, denâet, aşırı küçülme: Zilletle yapılacak iş eksik olsun.

ZİLLİ ÇADIR (i. musiki). Türk askerî musikisinde bir vurma âlet.

ZİLLİ MAŞA (i. musiki). Türk halk musikisinde bir vurma âlet.

ZİLSİZ (i.). Zili olmayan. **Zilsiz oynamak** = Çok sevindiğini açığa vurmak.

ZİLVE (i.). Çift öküzünün boyunduruktan çıkmaması için takılan çomak.

ZİLYED (Zİ'L-YED) bk. Zî.

ZİLZÂL (i. A.). Oynama, titreme, hareket.

ZİLZEN, ZİL-ZEN (i. F. musiki). Zil çalan musiki sanatkârı.

ZİMÂM (i. A.) (c. ezimme). **1.** Yular, dizgin. **2.** mec. İdare, yönetme: Zimâm-ı umûru eline aldı.

ZİMÂM-DÂR (i. F., Ar. zimâm = yular, Fars. dâşten = tutmak). Yuları tutan, idare eden: Zimâm-dâr-ı umûr.

ZİMEM (i. A. c.) (mü. zimmet). bk. Zimmet.

ZİMMET (i. A.) (c. zimem). **1.** Himaye, sahip çıkma, koruma mecburiyeti, birinin emniyetini taahhüt. **Ehl-i Zimmet** = Bir İslâm devletinin tâbiiyyet ve himayesinde bulunan Hıristiyan ve Yahudiler. **2** Uhde: Birinin üzerinde, elinde bulunan şey: Filânın zimmetinde şu kadar alacağım vardır; zimmetine para geçirmiş; bu

iş benim zimmetimdedir. **3.** Bir adamın kendi üzerine geçirip ödemeye mecbur olduğu para, borç: Eski veznedarın hayli zimmeti çıktı. **Tebriye-i zimmet** = Üzerinde bir şey olmadığını isbat etme: O, tebriye-i zimmet etti. **Tebriye-i zimmet mazbatası** = Bir memurun işten ayrılmasında kendisine verilen ve hiçbir ilişiği olmadığını belirten mazbata. **Beriyy-üz-zimme** = Osm. tebriyye-i zimmet etmiş, ilişiksiz.

ZİMMÎ (i. A. «zimmet» ten imens.) (mü. zimmiyye). Bir İslâm devletinin tabiiyyet ve himayesinde bulunan Müslüman olmayan kimse (ler).

ZÎN (i. F.). Eyer, Ar. serc.

ZİNÂ (i. A.). Gayr-i meşrû birleşme (erkek ve kadın hakkında kullanılır). **Veled-i zinâ** = Gayri meşrû birleşmeden doğan çocuk, piç.

ZİNÂ-KÂR (i. F.). Zinâ eden, zânî.

ZİNÂKÂRLIK (i.). Zânîlik.

ZİNCİFRE (i. kimya). Kırmızı civa sülfürü.

ZİNCİR bk. Zencir.

ZİNCİRLEME (i.). Zincir halkaları gibi arka arkaya.

ZİNCİRLİ (i.). **1.** Zincirle bağlı. **2.** Zinciri olan.

ZİNDAN (ZİNDÂN) (i. F.). **1.** Eski zamanların karanlık ve korku verici hapishanesi. **2.** Pek karanlık ve sıkıcı yer: Burası zindan, zindan gibi bir oda.

ZİNDANCI (i.). Zindan muhafızı, hapishane memuru.

ZİNDE (i. F.) (c. zindegân). **1.** Diri, canlı, hayatta olan, yaşayan. **2.** mec. Ruhlu, canlı, çevik.

ZİNDE-GÂN (i. F. c.) (mü. zinde). bk. Zinde.

ZİNDE-GÂNÎ (i. F.). **1.** Dirilik, canlılık. **2.** Yaşayış, yaşama, beslenme.

ZİNDE-GÎ (i. F.). Dirilik, canlılık, hayat.

ZİNDÎK bk. Zındık.

ZÎNET, ZİYNET (i. A.). Bezek, süs, zîb. **Zînet vermek** = Tezyin etmek, güzelleştirmek, süslemek.

ZÎNETLEMEK, ZİYNETLEMEK (f.). Bezemek, süslendirmek, Osm. tezyîn etmek, zînet vermek.

ZÎNETLENMEK, ZİYNETLENMEK (f.). Bezenmek, süslenmek, Osm. tezeyyün etmek.

ZİNETLİ, ZÎYNETLİ (i.). Süslü, bezenmiş, Ar. müzeyyen.

ZİNHÂR (i.). Sakın, aman!

ZÎR (i. F.). **1.** Altta, alt. **Zîr-i zemîn** = Yer altında. **Zîr-i hâke girdi** = Toprak altına. **Zîr-i idaresinde** = İdaresi altında. **2.** Alt: Zîr ü bâlâya bakıp...

ZÎR (i. A.). Sazın en ince teli, bam mukabili.

ZİRA (ZÎRÂ) (i.). Sebep gösterir; içinde bulunduğu cümle bağlı bulunduğu cümleden sonra gelir: Astronomi pek lüzumlu bir ilimdir, zira kâinatın büyüklüğünü ve düzenini gösterir. Eskiden bazen «zira ki» şeklinde kullanılırdı. «Târîf edemem çektiğim âlâmı felekten, zîrâ ki anın zikri de bir başka elemdir.» (Nef'î)

ZİRÂ' (i. A.). 75 - 90 sm. arasında değişen eski bir uzunluk ölçüsü, arşın.

ZİRÂAT, ZİRAAT (i. A.). Çiftçilik, ekincilik, tarım.

ZÎR-DEST (i. F. zîr = alt, dest = el) (c. zîr-destân). El altında bulunan.

ZÎREFKEN(E) (i. F. musiki). Türk musikisinde eski bir mürekkep makam.

ZÎREK (i. F.). Anlayışlı, uyanık. bk. Zeyrek.

ZÎRGÛLE bk. Zengûle.

ZÎRGÛLE'Lİ SÛZNÂK bk. Zengûle'li sûznâk.

ZÎRGÛLE PERDESİ bk. Zengûle perdesi.

ZÎRÎN (i. F.). Alttaki, aşağı, Ar. taht, tahtânî.

ZÎ-RÛH (i. A.). Canlı, ruhlu.

ZÎR Ü ZEBER (i. F.). Altüst.

ZİRVE (i. A.). Tepe, dağın en yukarı noktası: Dağın zirvesi.

ZÎ-ŞÂN (i. A. F.). Şanlı, şerefli.

ZÎ-ŞA'ŞAA (i. A. F.). Çok parlak, şa'şaalı.

ZİŞT (i. F.). Çirkin, Ar. kabîh, kerîh.

ZÎ-VEKAR (ka uzun) (i. A. F.). Vakar sahibi, vakarlı.

ZÎVER (i. F.). Süs, zînet. **Zîb ve zîver vermek** = Süslendirmek, tezyîn etmek. **Zîver-efzâ** = Zînetini artıran.

ZİYÂ (i. A.). Işık, aydınlık, nur: Bu pencereden az ziyâ giriyor.

ZİYA' (i. A.). Kaybolma, telef.

ZİYÂDÂR (i. F.). Işıklı, parlak, Ar. münevver.

ZİYADE (ZİYÂDE) (i. A.). **1.** Artma, çoğalma. **2.** Artan miktar, fazla, Ar. bâkî, küsûr: Bunun ziyadesini ne yapalım? Ziyadesi kalsın. **3.** Çok, çok miktarda olan: **Allah ziyade etsin, ziyade olsun** = Yemek

yediren kimseye söylenen nezaket tâbiri. **Ziyâdesiyle** = Lüzumundan fazla.

ZİYÂ-EFŞÂN (i. F. A.). Işık saçan.

ZİYÂ-FEŞÂN (i. F. A.). Işık, ziyâ saçan. bk. Ziyâ-efşân.

ZİYAFET (ZİYÂFET) (i. A.). İkram için davet edip mükellef surette yemek yedirme, davet: Sizde bu akşam ziyafet varmış. Bugün verilecek ziyafete davetli misiniz?

ZİYAN (ZİYÂN) (i. F.). Zarar, hasar, kâr zıddı: Ziyan gördüm, ziyana uğradım.

ZİYANCA (i.). Zarar ve ziyana sebep olan.

ZİYANKÂR (i. F.). Zarar ve ziyan veren, zararlı: Fare, hayvanların en ziyankârıdır.

ZİYANKÂRLIK (i.). Zarar ve ziyan verme.

ZİYANSIZ (i.). **1.** Zarar ve ziyanı olmayan: Ziyansız bir ticarettir. **2.** Zararsız, oldukça iyi, kötü olmayan: Ziyansız adamdır. **3.** Fena değil, oldukça, zararsız: Ziyansız yazıyor.

ZİYA-PÂŞ (i. F., ziyâ = nur, pâşîden = saçmak). Nur neşreden, nur saçan, parlak, Fars. şâşaa dâr.

ZİYARET (ZİYÂRET) (i. A.). **1.** Birini görmeye, biriyle görüşmeye gitme: Ahbabı ziyaret etmek şarttır. **2.** Mübarek bir yere gitmek: Kâbe'yi ziyaret etmek emelimdir. **İâde-i ziyaret** = Ziyarete gelmiş bir kimsenin ziyaretine gitme. **3.** (Türkçe'de) Evliya türbesi: Orada bir ziyaret vardır.

ZİYARETÇİ (i.). Ziyaret eden şahıs, Ar. zâir.

ZİYÂRET-GÂH (i. F., Ar. ziyâret = ziyaret, Fars. gâh = makam). Ziyaret yeri, türbe, mâbet vesaire: Istanbul'da pek çok ziyaretgâh vardır.

ZİYNET bk. Zînet.

ZİYV (i. A.). Dış görünüş, kıyafet, kılık, şekil.

Zn Çinko elemanının senbolü.

ZODYAK (i. Y. astronomi). Gök küresinde kuşak biçiminde bir alan. Güneş, görünürde bu kuşak boyunca derece derece yer değiştirerek bir yıl sonunda tekrar çıkış noktasına varır: 12 takım yıldız bu kuşak üzerindedir. Buna göre kuşak 12 kısma ayrılır: Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Arslan, Başak, Terazi, Akrep, Yay, Oğlan, Kova, Balık.

ZOKA (i.). Palamut gibi büyücek balıkları tutmaya mahsus, küçük balık şeklinde ucu iğneli kurşun: Zoka ile balık tutmak. **Zokayı yutmak** = (argo) Aldanmak, kapılmak.

ZOLOTA (i. Lehçe'den). Otuz paralık eski bir gümüş sikke.

ZONA (i. Y.). Deride sinirler boyunca ağrılı döküntülerle beliren bir hastalık.

ZONKLAMAK (f.). Vücudun bir yeri nabız vuruşu gibi kesik kesik ağrımak.

ZONK ZONK (i. ses taklidi). Zonklamayı anlatır.

ZOOLOJİ (i. Y. Fr.). Hayvanlar ilmi, Osm. ilm-i hayvânât.

ZOOSPOR (i. Y. Fr.). Bazı su yosunlarınki gibi titrek tüyleri olup suda yüzen spor.

ZOOTEKNİ (i. Y. Fr.). Hayvan yetiştirme tekniği.

ZOR (i.) (Farsça'dan). **1.** Zahmet, rahatsızlık: Midesinden zoru var. **2.** Güçlük, ıstırap, müşkülât. **3.** Mecburiyet: Ne zoru vardır? Zorum ne? **4.** Kuvvet: Bütün zorunu verdi. **5.** Güç, zahmetli: Zor iş, zor ders. **6.** Zahmetli, meşakkatli. **Zar zor** = Ancak, zorla. **Zor zoruna** = Ancak, güç hâlle.

ZORAKİ (i.) (Rumca'ya uydurularak yapılan uydurma bir kelimedir). İstemeyerek, zorla, cebren: Zoraki gideceksin, dedi.

ZORBA (i.). **1.** Zorla muamele eden. **2.** Yaramaz, rahat durmaz, haşarı.

ZORBALIK (i.). Zorla muamele, kuvvete dayanıp kapıp vurarak hakka riayet etmeyenin hâli.

ZORLAMA (i.). **1.** Zorlamak işi. **2.** Bir organın zorlanmış olmasıyle meydana gelen bozukluk. **3.** Zorlayarak sağlanan, cebrî

ZORLAMAK (f.). Bir işi yaptırmak için zor kullanmak, mecbur etmek.

ZORLANMAK (f.). Zorlamak işine konu olmak.

ZORLAŞMAK (f.). Zor hâle gelmek.

ZORLU (i.). Kuvvetli, kavî, güçlü.

ZORLUK (i.). Zor olma hâli, güçlük.

Zr (kimya). Zirkonyum elemanının senbolü.

ZUAFÂ (i. A. c.) (m. zaîf). bk. Zaîf.

ZUAMÂ (i. A. c.) (m. zaîm). bk. Zaîm.

ZÛD (i. F.). Çabuk, serî, tez.

ZUHÂL (i. A.). Satürn gezegeni.

ZUHR (i. A.). Öğle vakti.

ZUHUR (ZUHÛR) (i. A.). Baş gösterme, meydana çıkma, görünme.

ZUHÛRÂT (i. A. c.). Hesapta olmayan, umulmadık (şeyler).

ZUHRUF (i. A.) (c. zehârif). Yaldız, pek parlak lâkin kıymetsiz süs.

ZUHÛRÎ (i. A.). Ortaoyununda taklitçi. **Zuhûrî kolu** = Ortaoyunu takımı.

ZULEMÂT (i. A. c.) (m. zulmet). Karanlıklar, zulmetler. bk. Zulmet.

ZULM bk. Zulüm.

ZULMÂT (i. A. c.) (m. zulmet). Karanlıklar. bk. Zulmet.

ZULMET (i. A.). Karanlık.

ZULMET-EFZÂ (i. A. F.). Karanlığı arttıran.

ZULMET-FEZÂ (i. A. F.). Karanlığı arttıran.

ZULÜM (ZULM) (i. A.). Zulüm, haksızlık, eziyet.

ZULÜMÂT (i. A. c.) (m. zulmet). Karanlıklar.

ZU'M, ZUUM (i. A.). Haksız yere zan, boş inanç: Onların zu'munca bu iş öyle.

ZÛR (i. A.). Yalan, asılsız ve sahte iş. **Şâhid-i zûr** = Yalancı şahit.

ZÛR (i. F.). Kuvvet. bk. Zor.

ZUREFÂ (i. A. c.) (m. zarîf). **1.** Zarifler, nazikler. **2.** (teklik gibi) Sevici kadın.

ZÛR-HÂNE (i. F.). Spor yapılan kapalı yer, spor salonu.

ZÛR-KÂR (i. F.). Zorlayıcı, zorlayan.

ZURNA (i.) (F. sûrnâ'dan). **1.** Keskin, acı bir ses çıkaran ve ekseriya davul ile beraber olarak üfleyerek çalınan maruf çalgı. **2.** mec. münasebetsiz ve soğuk sözlerle çok gevezelik eden adamdan kinaye olur. **Zil zurna** = (argo) Çok sarhoş, kendini bilmez sarhoş. **Davul zurna ile** = Gürültülü, patırtılı bir şekilde.

ZURNACI (i.). Zurna denilen çalgıyı çalan çalgıcı, Fars. sûrnâ-zen.

ZURNA-ZEN, SÛRNÂ-ZEN (i. F.). Zurna çalan çalgıcı: Zurnacı

ZUUM bk. Zu'm.

ZÜ (i. A.) (mü. zât) (mü. c. zevât). Mâlik, mutasarrıf, hâiz. **Zü'l-vecheyn** = İki yüzlü. **Zü'l-celâl** = Celâl sahibi.

ZÜAF (i. A.) (halk dilinde: zuhaf). **1.** Derhal öldüren, ansızın yok eden. **2.** Cezâyir'de yerlilerden mürekkep bir sınıf asker: Zuaf askeri. **3.** Cezâyir'deki zuaf askerinin giydiği biçimde fes: Zuaf biçimi fes.

ZÜBÂB (i. A.). Sinek.

ZÜBD (i. A.). **1.** Tereyağı, kaymak. **2.** Merhemlerde kullanılan pomata gibi şey.

ZÜBDE (i. A.). **1.** Bir şeyin en seçkin kısmı. **2.** Hulâsa, öz, netice: O makalenin zübdesini almalı.

ZÜCÂC (i. A.). Sırça, cam, şişe.

ZÜCÂCE (i. A.). Cam, şişe, sırça.

ZÜCÂCÎ (i. A.) (mü. zücâciyye) (kimya). Cam ve sırça kabilinden olan.

ZÜCÂCİYYE (i. A.). Camdan yapılmış eşya.

ZÜĞÜRT (i.). Parasız: Züğürt kalmak. **Çehre züğürdü** = mec. Çirkin.

ZÜĞÜRTLEMEK (f.). Züğürt hâle gelmek.

ZÜĞÜRTLÜK (i.). Parasızlık. **Çehre züğürtlüğü** = Çirkinlik.

ZÜHAF bk. Züaf.

ZÜHAL bk. Zuhâl.

ZÜHD (i. A.). Perhizkârlık, dince yasak şeylerden sakınma ve ibâdetle vakit geçirme.

ZÜHDÎ (i. A.). Zühdle alâkalı. bk. Zühd.

ZÜHEYR (i. A. «zehr» den) (botanik). Küçük çiçek.

ZÜHHÂD (i. A. c.) (m. zâhid). Zâhidler. bk. Zâhid.

ZÜHRE (i. A.). Güneşe yakınlık bakımından ikinci gezegen, Venüs, Fars. «Nâhid», halk ağzında «Çoban yıldızı, Kervan yıldızı».

ZÜHREVÎ (i. A.). Frengi ve belsoğukluğu gibi daha çok cinsiyet organlarında görülen (hastalık).

ZÜHÛL (i. A.). **1.** Kasten unutur gibi olma, müsamaha. **2.** Fazla yorulma sebebiyle yanılıp unutma: Zühûl eseridir.

ZÜKÂM (i. A.). Nezle.

ZÜKR (i. A.). Kalpte olan düşünce.

ZÜKÛR (i. A. c.) (m. zeker). bk. Zeker.

ZÜL bk. Zillet.

ZÜLÂL (i. A.). **1.** Saf ve hâlis su. **2.** (kimya) Yumurta akı gibi madde, Fr. albumine.

ZÜLÂLÎ (i. A.) (mü. zülâliyye) (kimya). Yumurta akı kabilinden olan.

ZÜLÂM (i.). Züğürt, parasız.

ZÜ'L-CELÂL (i. A.). Azamet, büyüklük, celâl sahibi olan Allah.

ZÜLF bk. Zülüf.

ZÜLFE (i.). Bazı şeylerin tepesindeki püskülcük: Bayrak zülfesi, elif zülfesi.

ZÜLFEKAR, ZÜLFİKAR (i. A.) (asıl mânâsı kaburgalı'dır). Hz. Muhammed'in

Zürafa

meşhur bir kılıcı ki, vefâtından önce Hz. Ali'ye vermiştir.

ZÜ'L-KARNEYN (i. A.). Meşhur İskender'e verilmiş olan lakaptır; boynuzlu, iki boynuzlu.

ZÜ'L-MAÎŞEYN (i. A.). (iki yaşayışlı) Hem karada hem denizde yaşayabilen hayvanlara denir, Fr. amphibie.

ZÜLÜF (ZÜLF) (i. F.). Sevgilinin saçı ve bilhassa yüzün iki tarafında sarkan saçlar. **Zülf-i arûs** = Fasulye cinsinden güzel çiçekli bir bitki.

ZÜLÜFLÜ (i.). Yüzünün iki tarafında zülüfü olan. **Zülüflü baltacı** = Eskiden bir sınıf saray hademesi.

ZÜ'L-VECHEYN (i. A.). İki taraflı, iki yüzlü, iki suretle de kullanılabilir.

ZÜMBÜL (i.). Sümbül.

ZÜMER (i. A. c.) (m. zümre). Zümreler. bk. Zümre.

ZÜMRE (i. A.) (c. zümer). **1.** Cemaat: Zümre-i ehl-i İslâm. **2.** Sınıf: Esnaf zümresinden. **3.** Cins, nevi.

ZÜMRÜD bk. Zümrüt.

ZÜMRÜDÎ, ZÜMRÜDÎN (i. F.). Zümrüt renginde, zümrüt gibi yemyeşil.

ZÜMRÜDÜANKA (i. F.). Masallarda geçen ve gerçekte var olmayan büyük bir kuş.

ZÜMRÜT (i. A.). **1.** Maruf yeşil, değerli taş. **2.** mec. Güzel yeşil şey: Çayırlar zümrüt olmuş, zümrüt gibi (aslı: zümrüd, zümürrüd).

ZÜMÛM (i. A. c.) (m. zemm). Zemler, kötülemeler, yermeler.

ZÜMÜRRÜD bk. Zümrüt.

ZÜNNÂR (i. A.) (c. zenânîr) (Rumca: kuşak). Vaktiyle Hıristiyan papazların çıplak vücut üzerine kuşandıkları kıldan kaba ve sert kuşak.

ZÜNÛB (i. A. c.) (m. zenb). Zenbler, günahlar. bk. Zenb.

ZÜPPE (i.). Kılıkta, söz söyleyişte, düşünüşte toplumun gülünç ve aykırı saydığı yapmacıklara kaçan kimse.

ZÜRÂFA (i. A.). Boynu uzun ve ön ayakları yüksek bir cins yabanî hayvan ki, başlıca Afrika'da yaşar (halk talaffuzu: zürefâ).

ZÜRÂFE bk. Zürâfa.

ZÜREFÂ bk. Zurefâ.

ZÜRRÂ (i. A. c.) (m. zârî). Çiftçiler. bk. Zârî.

ZÜRRİYET (i. A. neşr demek olan «zür» den) (c. zürriyyât, zerârî). Nesil, soy, evlâd ve ahfad, bir adamın soyundan gelenler: Onun zürriyeti kalmadı.

ZÜRRİYYÂT (i. A. c.) (m. zürriyyet). Zürriyetler, nesiller. bk. Zürriyet.

ZÜVÂBE, ZÜÂBE (i. A.) (c. zevâib). Perçem, zülf, Fars. gîsû.

ZÜVVÂR (i. A. c.) (m. zâir). Ziyaretçiler. bk. Zâir.

ZÜYÛF (i. A. c.) (m. zayf). bk. Zayf.

ZÜYÛT (i. A. c.) (m. zeyt). bk. Zeyt.

■

Lutfen Düzeltiniz

Bu büyük sözlüğü bir an önce tamamlayıp halkımızın istifadesine sunmak için her ay bir fasikül, hattâ bazı aylar iki fasikül yayınlamak mecburiyeti, bir miktar yazılış ve dizgi hatalarının gözden kaçmasına ve bazı maddelerin atlanmasına sebep olmuştur.

Aşağıda başlıcalarını gösterdiğimiz bu hataları düzeltmelerini sayın okuyucularımızdan rica ederiz.

SAYFA	MADDE	YANLIŞ	DOĞRU
9		**AÂCÎM**	**AÂCİM, EÂCİM**
9	**ÂB**	âb-ı engür	âb-ı engûr
9		**AAZ** (A.).	**AAZZE** (f. A.)
9	**ÂBÂD**	(i. Fr.).	(i. A.)
10	**ÂBİD**	ibadet'ten	ibâdet'ten
14	**ACÎB**	(aceb'den)	(ucb'den)
14	**ÂCİR**	acre	âcire
14		**ACİZ** (i. A.) (c. icaz).	**ACİZ (ACZ)** (i. A.) (c. a'câz).
17		**ÂDÂME**	**ADÂME, EDÂME**
17	**ÂDÂME**	Âdâmellâhü	edâm'Allahu
19		**ADHÂ** (i. A.) (c.	**ADHÂ** (i. A. c.) (m.
19	**ADL-PENÂH**	adâlete sığınan	adâletin sığındığı
20		**AEM** (i. A.) (c. emam).	**AMM** (i. A.) (c. âmâm).
20	**AFAROZ**	bk. Afaroz	bk. Aforoz
27	**ÂHIR**	**Min evvele ilâ âhıre**	**Min evvelihi ilâ âhirihi**
27	**AHİTLEŞMEK**	Muaheme	Muâhede
27		**AHLÂ**	**AHİLLÂ**
28	**AHMAK**	Humekaa	Hamka
28		**AHVÂT**	**AHAVÂT**
29	**AKÂKIYR**	(m. âkar)	(m. akkar)
29		**AKÂKIYR**	**AKAKİR** (ka ile, ikinci a ve i uzun).
31	**AKFÂL**	bk. Kıfl	bk. Kufl
31		**ÂKÎM**	**AKÎM** (ka ile)
34	**AKSÂ**	tes.	mü.
34	**AKSÂ**	Aksâyül-meratip	Aksa'l-merâtib
34	(resim altı)	Akropol	Anfiteatr
35		**AKTİ**	**AKTI**
35		**AKŞÎRÂR**	**İKŞÎRÂR**
36	**AKZÂ**	**Akzâ-ül-kudât**	**Akda'l-kudât**
36	**AKVÂT**	(m. kuvvet). Kuvvetler. bk. Kuvvet.	m. Kut (u uzun). Yiyecek şeyler.
36	**AKVEM**	«kîm»	«kayyım»
36	**ALÂ**	**Alâ eyyü hâl**	**Alâ eyyi hâl**
		Alâ re'sü-vel-ayn	**Ale'r-re'si ve'l-ayn**
		Alâ tarîk-ül hezl	**Alâ tarîk-il-hezl**
		Alâ kader-üt-tâka	**Alâ kadr-it-tâka**
		Alâ kavl	**Alâ kavlin**
		Alâ meleün-nâs	**Alâ melein-nâs**
		Alâ vefku'l matlûb	**Alâ vefkı'l-matlûb**
	ALÂ	Hak cell ü alâ	Hak celle ve alâ
37	**ALAKÎ**	(tes.	(mü.
39	**ALAZLAMA**	şeyin	hastalığın

SAYFA	MADDE	YANLIŞ	DOĞRU
41	ALEYH	**Aleyhürrahme**	**Aleyh-ir-rahme**
		Müddeî-aleyh	**Müddeâ-aleyh**
43		**ÂLİYE**	**ÂLİYYE**
44	ALLAH	**Tecâvüzullah-i**	**Tecâvez'Allahu**
		Ann-seyyiate	**an-seyyiâtihi**
		Hasbinallah	**Hasbün-Allah**
		Şehdullah	**Şehid Allahu**
		Meded-ullah	**Meded-Allah**
		Rahmallah	**Rahimehu'Allah**
		Rahmehümallah	**Rahimehüm'Allah**
		İlmullah	**Alim'Allah**
		Rahimallah	**Rahimehüm'Allah**
47		**ÂM**	**AAMM (EAMM)**
47	ALTMIŞ	sitteyn	sittîn
48	ÂMÂ	(mü. âmiyya âmiyan)	(mü. amyâ, umyân)
48	ÂMÂM	Âm	Amm
		bk. Âm	Amcalar.
48	AMAN	**Fi-aman-Allah**	**Fi-emâni'llah**
49		**AMEL-İ MANDA**	**AMEL-MÂNDE**
50		**ÂMİRTİZ**	**ÂMİRZİŞ**
51	AN	**An samîm-ül**	**An samîm-il**
		(tes. anhamâ)	(tes. anhümâ)
		Radiyallâhu anhâ	**Radiyallahu annâ**
		An cehl	**An cehlin**
60	ARAP	**Ârâb**	**Arab**
61		**ARÂZ**	**ARAZ**
62	ÂRİB	(mü. ârîbe)	(mü. âribe)
63	ARKA	**Batnen bâde batn**	**Batnen bâde batnin**
65	ART	hulf	half
67	ARZ	hattı üstüva	hatt-ı istivâ
68	AS'AB	su'b	sa'b
69	ASDİKAA	(m. sıddık)	(m. sadîk)
69	ASIL	**2.** ... ben	**2.** ... bün
71	ASLAHULLAH	**aslahüm Allah, aslahuna Allah**	**aslahahüm Allahu, aslahan'Allahu**
72	ÂSTÎN	gem	kümm
74	AŞER	On iki	On
75		**AŞİK**	**IŞŞÎK**
75		**ÂŞÎR**	**AŞÎR**
77	ATÂLET	Atâlet-havâs: Duymamış	**Atâlet-i havâs** = Duymazlık
79	ÂTIK	«atk» dan	«ıtk» dan
81	ATNÂB	(m. tanab)	(m. tınâb)
83	AVLAMAK	bâd-ı peymâ	bâd-peymâ
84	AY	teber-i zeyn	teber-zîn
85	AYAK	**Ayak altı** = Ar. me'mer	**Ayak altı** = Ar. memerr
87	AYI	hares	hırs
		şûket-ül-yehûd	şevket-ül-yehûd
89	AYN	**Ayn-ül-her**	**Ayn-ül-hir**
		Re'y-ül-ayn	**Re'y-el-ayn**
		Ayn-ül-yakîn	**Ayn-el-yakîn**
90	AZ	endük	endek
92	AZFÂR	(m. zafr)	(m. zıfr)
93	AZÎM	Vallahül'azîm	Vallahil-azîm
93		**AZINE**	**ÂZÎNE**
95	B	sayıların rakam gibi	harflerin rakam gibi
95	BÂB	**Bâb-üs-Saâde't**	**Bâb-üs-Saâdet**
101	BÂHTER	**bâhter maşrık**	**bâhter-i maşrık**
		hâver mağrib	**hâver-i mağrib**
107	BANLİYÖ	(i. A. F.)	(i. Al. Fr.)
113	BAŞ	**Başüstüne** = Alâ re's-ül ayn	**Başüstüne** = Ale'r-re'si ve'l-ayn
123		**BE-KAM**	**BE-KÂM**

SAYFA	MADDE	YANLIŞ	DOĞRU
127		**BENEFŞE-GÂN**	**BENEFŞE-GÛN**
133	BEŞ YÜZ	Ar. humsmâye	Ar. hamse mie
134	BEVÂKİ	**Kassü aleyh-ül-bevâkî**	**Kıss aleyh-il-bevâkî**
140	BİH	(tes. behme) (c. behem)	(tes. bihimâ) (c. bihim)
		Mahkûm-u-bih	**Mahkûmün bih**
		Mâmûl-u-bih	Mâmûlün bih
140	BİHAKKI	Hakkıçün	Hakkı için
142	Bİ'L-HAYR	(e. A. z =	i. A. b. =
143		**B'İLVÂSITA**	**Bİ'L-VÂSITA**
143	BİLMEZ	Has-nâ-şinâs	Had-nâ-şinâs
143	BÎ-MÂRÂN	Hasta	Hastalar
147		**BİSİM**	**BİSM**
147	BİSİM	**Bisme sübhâne**	**Bismihi subhânehu**
151	BOĞUMLANMA	Tekeccî	Teheccî
174	CAMUS	Fars. kavmiş'ten	Fars. gâvmiş'ten
174	CÂN-ÂVER	Fars. zî-ruh	Ar. zî-rûh
175	CÂNİB	**Leben-ü cânib**	**leyyin-ül-cânib**
179	CELÂL	Zül-celâl-ü-ve'l-ikrâm	Zül-celâl-i-ve'l-ikrâm
180	CELLE	Celle celâli	Celle celâlühu
		Celle şâne	Celle şânühu
184		**CERB**	**CEREB**
184	CERB	**Cerbül-killiyye**	**Cerb-ül-kilye**
186	CEVİZ	**Cevz-i Hîndî**	**Cevz-i Hindî**
198		**CÜR'ET-KÂRÂNE** (3. satırdaki)	**CÜR'ETKÂRLIK**
251	DÂR	**dâr-ûl-velâde**	**dâr-ül-vilâde**
254	DAVETİYE	ve kelimedir	bir kelimedir
280	DİLENCİLİK	Osm. sâîlik	Osm. sâillik
285	DİRSEK	Ar mirfik	Ar. mirfak
302		**DUM**	**DÜVÜM**
302	DUM	**Bâb-ı dum**	**Bâb-ı düvüm**
321	EĞER	Ger dilersen bulasın ondan necât	Ger dilersen bulasın oddan necât
321	EGZAMA	Bu maddelerin 321. sayfadaki yeri	Bu maddeler 323'te, Egtilik'ten sonra gelecek
321	EGZOZ		
330	EL	El hükm-il-lâh	El hükmü billâh
		Bâb-ı bittevbe	Bâb-üt-tevbe
334	EMÂN	Fî-emân-Allâh	Fî-emân-illâh
335	EMEKTAR	Emek-dârân bende-gân	Emek-dârân-ı bende-gân
336	EMÎR-ÂHÛR	ıstab-ı âmire	ıstabl-ı âmire
338	ENÂR	**Enârullah-ı kabere**	**Enâr-Allâhü kabrühu**
339		**ENBÜVE**	**ENBÛH**
341		**ENGİLLEMEK** (f.). Eşgine	**ENGİNLEMEK** (f.). Engine
345	ERKAM	Rükün	Rukum
352	EŞGAL	ilâhîler	işler
353	EŞRÂF	Peygamberlerden inenler	Peygamber soyundan inenler
353	EŞRÂR	Peygamber soyundan inenler. bk. Şerif	ler, kötülük yapanlar, hayırsızlar bk. Şerîr.
355		**EFTÂL**	**ETFÂL**
356	EV	Fars. dâr	Fars. hâne
358	EVLİ	zü'l zerc	zü'z-zevc
359		**EVSAT** (i.)	**EVSAT** (i. A.) (c. evâsıt). **1.** Bir şeyin ortası, yüksek ile alçak arası. **2.** ...
		EVSAT (i. A. c.)	**EVSÂT** (i. A. c.)
359	EVVEL	**Min evveli ilâ âhıre**	**Min evvelihi ilâ âhirihi**
		Mukaddimâ	Mukaddemâ
359	EVVELCE	Mukaddimâ	Mukaddemâ
360	EYYEDE	**Eyyed-Allah-ı meleke**	**Eyyed-Allahe mülkehu**
360	EZ	Arapça'daki men	Arapça'daki min
367	FÂNÛS	Mus vesair	Mum vesair
371	FAZÎH	Kötü iş	Kötü söz

SAYFA	MADDE	YANLIŞ	DOĞRU
373	FELÇ	«fâlie»	«fâlic»
384	FÎ	**Fî nefs-ül-emr**	**Fî nefs-il-emr**
385	FÎH	**Münâzı-ı fîh**	**Münâzıün fîh**
396	FRANSIZ	Eskiden frank kıymetinde	eskiden 20 frank kıymetinde
421	GER	Ger dilersen bulasın andan necât	Ger dilersen bulasın oddan necât
428	GIB	Gıbb-ıl-muvâcehe	Gıbb-el-muvâcehe
		ledi'l-muvâcehe	led-el-muvâcehe
429		**GILÂR**	**GILÂF**
430	GIRNÂTÎ	Gınâta	Gırnâta
430	GIYÂB	An-gıyâben	An-gıyâbin
446	GÖZ	**Göze göre**	**Göz göre**
452	GÜFT	**güft ü şenîd**	**güft ü şinîd**
462	GÜZER	Ar. me'mer	Ar. memerr
463	GÜZER-GÂH	Ar. me'mer	Ar. memerr
465	-HÂ	Dört kadı	Dört kaza
470	HADER	**Hader-il-benân**	**Hader-ül-benân**
472	HAFTA	Ar. esbuğ	Ar. üsbû'
472		**HAMAMHÂNE**	**HAHAMHÂNE**
474	HÂKEZÂ	ve gayrihu, ilââhıre	ve gayrihu ilâ âhirihi
476	HAL	**Alâ hâle**	**Alâ hâlihi**
481	HAMD	**Bihamdullah, bihemditaâlâ**	**Bihamdillah, bihamdi-taâlâ**
	HAMDELE	Rabb-ül-âlemîn	Rabb-il-âlemîn
482	HAML	**vaz'ı-haml**	**vaz'-ı haml**
484	HÂNE	**Bend-hâne**	**Bende-hâne**
495	HASEB	**Behasebül-îrâb**	**Behaseb-il-îrâb**
499	HAT	**İctimâ-ı meyâh**	**İctimâ-ı miyâh**
508	HAYS	**Min hayselmecmû**	**Min hays-il mecmû**
510	HÂZÂ	**Mahâzâ**	**Maahâzâ**
511	HAZİRAN	Yılın dördüncü ayı	Yılın altıncı ayı
519	HESAP	**Ledilhesâb**	**Lede'l-hisâb**
521	HEZÂR	Fars. andelîb	Ar. andelîb
528	HİKÂYE	**Mebni-yül-alel-hikâye**	**Mebnî-ale-l-hikâye**
529	HÎN	**Hînen minel-ihyân**	**Hînen minel-ahyân**
	HÎN	bk. İhyânen	bk. Ahyânen
	HİNDÎ	**Temer-i Hindî**	**Temr-i Hindî**
530	HİNDİSTAN	cevz-i bua	cevz-i bevvâ
543		**HÜMANSİT**	**HÜMANİST**
546		**IKŞÎRÂR**	**İKŞÎRÂR**
548	IRK	**Irkannesâ**	**Irk-un-nesâ**
555	İBRÂZ	bir sika	bir vesika
570	İKİ YÜZ	maateyn	mieteyn
571	(resim altı)	İyi yaşayışlı	İki yaşayışlı
573	İLÂ	îlâ-yı kelimeti'llah	îlâ-yı kelimet-ullah
576	İLEYH	(tes. ileyhümâ)	(tes. ileyhimâ)
		mûmâ-ileyhimâ	mûmâ-ileyhümâ
		müşârileyh	müşârün-ileyh
		müşârileyhümâ	müşârün-ileyhümâ
		müşârileyhüm	müşârün-ileyhüm
		Mef'ûl-ileyh	Mef'ûlün ileyh
		Müzâfileyh	Muzâfun ileyh
577	İLİM	**Ehl-i ilim**	**Ehl-i ilm**
579	İLTİFAT	eyyâke na'budu	iyyâke na'büdü
580	İMAM	(2. kısımda Hazret-i Ali'den sonra ilâve edilecek)	Hz. Hasan, Hz. Hüseyn
589		**İNKİSÂF** (i. A. «küsûf» tan)	**İNKİSÂR** (i. A. «kesr» den)
590		**İNŞÂALLAHI TAÂLÂ**	**İNŞÂALLAHU TAÂLÂ**
594	İRHÂ	**İrhây-yı inân**	**İrhây-ı inân**
606		**İRTİRKAK**	**İSTİRKAK**
609	İSTİTÂAT	**Alâ kadr-ül-istitâa**	**Alâ kadr-il-istitâa**
626	KABA	Fr. orcillon	Fr. oreillon

SAYFA	MADDE	YANLIŞ	DOĞRU
634	KADR	**Alâ kadr'-ül imkân**	**Alâ kadr-il-imkân**
647	KALÎL	**Kalîl-ü-himme**	**Kalîl-ül-himme**
651	KAMET	«kadd-ü-kamet-üs-salât»	«kad kamet-is-salât»
669	KARE	**Metre karde**	**Metre kare**
675	KARTEL	Felekelerde	Filikalarda
683	KÂTİP	**Katib-i husûsî**	**Kâtib-i husûsî**
694	KEBZE	Omuz kürkü	Omuz küreği
697	KEKİZ	eğersiz sayılarak	değersiz sayılarak
713	KIL	**2.** Keçi tüyü, sef	**2.** Keçi tüyü, sof
722	KISSA	**Ahsen-ül-kısas**	**Ahsen-el-kısas**
750	KOYUN	dağlık	dağlıç
759	KUFL	ekfâl	akfâl
762	KUMANYA	erzak koymamaya	Erzak koymaya
771	KUVVE	**Kuvvei an'l-merkez**	**Kuvve-i an-il-merkez**
776		**KÜNÂM** (ikinci satırdaki)	**KÜNÂN**
778	KÜREYVE	Küreyve-i beyzâ (alyuvar)	Küreyve-i beyzâ (akyuvar)
779	KÜŞÂ	**3.** Ülke açan, tâfih	**3.** Ülke açan, fâtih
781	LÂF	**Lüf-ü güzâf**	**Lâf-ü güzâf**
782	LÂ-HAVLE	illâ-billâ-ül	illâ-billâh-il
782	LÂHİK	«dühk» tan	«lühûk» tan
782	LAHANA	Fars. kerteb	Fars. kerenb
782	LÂİH	(mü. lâhiha)	(mü. lâiha)
785	-LAR, -LER	**Eimme-i İsnâ-ı Aşer**	**Eimme-i isnâ aşer**
787	LEDE	**Lede'l-tahkik**	**Lede't-tahkîk**
791	LEZİZ	Et'ma-ı lezîze	et'ime-i lezîze
791	LİECLİ	**Li-eclü't-tahsîl**	**Li-ecli't-tahsîl**
792	LİLLÂH	**El-minnet-il-lâh**	**El-minnetü-li-llah**
793	LİSÂNÎ	Dil bilgileri	Dil bilginleri
798	MÂ	**Mânahnûfih**	**Mâ-nahnü-fih**
806	MAHMÎ	mahremîsidir	mahmîsidir
807	MAHRUM	**Dede mahrûm**	**Dede mahrûmu**
809	MÂİL	Amudî (yatay), ufkî (dikey)	Amûdî (dikey), ufkî (yatay)
813	MÂLİK	**yevmi'd-dîn**	**yevm-üd-dîn**
832	MEF'ÛL	**Mef'ûl-i bih**	**Mef'ûlün bih**
		Mef'ûl-i ileyh	**Mef'ûlün ileyh**
841	MENKUT	zâ-ı menkule	zâ-ı menkuta
849	MEŞFER	bk. Maşfar	Sarkık hayvan dudağı, maşfar
850	METBÛ	**Metbûl mutahhammım**	**Metbû-ı mufahhamım**
856	MEZÂK	**Mürü'l-mezâk**	**Mürrü'l-mezâk**
877		**MUHASİP (MUHİSİB)**	**MUHASİP (MUHÂSİB)**
880	MUKA'AR	concavo-cnvexe	concavo-convexe
883	MÛMÂİLEYH	mûmâileyhümâ	mûmâileyhimâ
		mumâileyhüm	mûmâileyhim
883	MUNFASIL	Hû, int gibi	Hüve, ente gibi
887	MÛSİKAR	Gûya gasında	Gûya gagasında
888		**MUTABASSIS**	**MUTABASBIS**
892	MUZARAAT	(ye, se, elif, nûn)	(ye, te, elif, nûn)
901	MÜHİMME	(başkanlık)	(başbakanlık)
905		**MÜHEMMED**	**MÜMEHHED**
914		**MÜSİN (MÜSNİN)**	**MÜSİN (MÜSİNN)**
918	MÜSTESNA	(ikinci satır)	İstisnâ teşkil eden, kaide
919		**MÜŞÂHEBE**	**MÜŞÂBEHE**
919	MÜŞÂRİK	müşârekeyn	müşârikeyn
919		**MÜTEŞEBBEK**	**MÜŞEBBEK**
964	ON	Fars. dih	Fars. deh
991		**PERHÂN-CÛ**	**PERHÂŞ-CÛ**
1010	RAVZA	**Razva-i**	**Ravza-i**
1013	RENK	**Renk vermemek** = Gizlememek	**Renk vermemek** = Gizlemek
1014	RE'S	**Ale'r-re's ve'l-ayn**	**Ale'r-re'si ve'l-ayn**
1015		**REKNAK-NÜMÂ**	**REVNAK-NÜMÂ**

SAYFA	MADDE	YANLIŞ	DOĞRU
1015	REY	**Re'yü'l-ayn**	**Re'y-el-ayn**
1019	RÛ	**Âb-rû**	**Âb-ı rû**
1021	RÜKN	«zâbitîn»	«zâbitân»
1024	SAD	Ar. mâe	Ar. mie
1029	SAHÎF	Akıllıca	Akılca
1031	SÂKÎ	Baldıran	Baldıra
1036		**SAMEN**	**SAMEM**
1036		**SAMM**	**SUMM**
1039	-SÂR	**Çemen-zâr**	**Çemen-sâr**
1045	SEBÎL	**Fi sebîl-Ullah**	**Fî sebîl-illah**
1050	SELSERE	bk. Salsara	Eskiden gemilerde çalınan bir çeşit düdük, salsara
1057		**SEVİV**	**SEVİY**
1067	SİLSİLE	Zenzir	Zencir
1077	SÖZ	«Bülbül» Farsça'dan	«Bülbül» Arapça'dan
1080	SUÇSUZLUK	Bîgünahsızlık	günahsızlık
1080	SUDÂ	Darağacı	Baş ağrısı
1087	SÜRGÜ	Fr. herso	Fr. herse
1090	SÜT	**Süt kuşu**	**Kuş sütü**
1091		**SÜTÜN-DÂN**	**SÜTÛR-DÂN**
1092		**ŞAGAL**	**ŞAGAF**
1093	ŞEHÂDET	**5.** ... şehâd olma	**5.** ... şehîd olma
1096	ŞÂM	**Şâm-ı seher**	**Şâm-ü seher**
1098	ŞARK	zıddı: barg	zıddı: garb
1102	ŞEHR	hilâldir. **2.** Tahrir ayı. şehri ramazan	hilâl. **2.** Otuz günlük zaman, ay. **Şehr-i ramazan** = Ramazan ayı
1106	ŞEŞ	Ar. sitt	Ar. Sitte
1110		**ŞİN**	**ŞEYN**
1112	ŞİTÂÎ	**Zeher-i şitâî**	**Zehr-i şitâî**
1112	ŞUGL	(c. işgal)	(c. eşgal)
1112		**ŞOM**	**ŞOM (ŞÛM)**
1117	TABİAT	**Mâfevku't-tabîa**	**Mâfevka't-tabîa**
1125	TAKDÎM	**Takdîm'ül-ehemmü**	**Takdîm'ül-ehemm**
1127	TAKSİM	**Taksîm-i meyâh**	**Taksîm-i miyâh**
1143	TAYA	dayı	dadı
1143		**TAYB**	**TÎB**
1146		**TEBDÎL** (i. A. «budl» dan	**TEBHÎL** (i. A. bahal ve buhl'dan
1147	TEBZÎR	(c. tebzârât)	(c. tebzîrât)
1152		**TEHİYYE**	**TEHYİE**
1152		**TEHMETEN**	**TEHEMTEN**
1154	TEKMÎL	**Tekmîl-i sülüseyn**	**Tekmîl-i selâsîn**
1159		**TEMER**	**TEMR**
1159	TEMER	**Temer-i Hindî**	**Temr-i Hindî**
1161	TENEŞİR	Ar. mugassal	Ar. magsel
1166	TERVİYE	**Yevmü'l-terviye**	**Yevmü't-terviye**
1168	TESNİYE	(en) ve (eyn)	«ân» ve «eyn»
1172		**TEYEMMÜM** (i. A. «yümn» den	**TEYEMMÜN** (i. A. «yümn» den

Lutfen ilâve ediniz

AHLÂT (i. A. c.) (m. hılt). Hıltlar. bk. Hılt.

AHZ (i. A.). Alma, kabûl etme, ahzetme.

AKARAMBER (i.). Bir çeşit anberin güzel kokulu özsuyu.

AKD (i. A.). **1.** Bağlama, düğümleme, bağ. **2.** Anlaşma, kararlaştırma. **3.** Kurma, tertip etme, düzme.

ÂLİM (i. A.). İlim sâhibi, bir ilim koluna derin vukufu olan, o kolda eser veren, bilgin.

ALTERNATİF (i. Fr.). **1.** Devre devre ve belli bir devamlılıkla olan. **2.** Tutulacak iki yoldan biri.

AMMÂME (i. A.) (c. amâim). Sarık, başa sarılan şey.

ANÂNET (i. A. tıp). İktidarsızlık, Fr. impuissance.

ANTİK (i. L. Fr.). Çok eski çağlarda olan. **Antik medeniyet** = Daha çok eski Roma ve Yunan medeniyeti.

ASÎL (i. A.). Asâleti olan. bk. Asâlet.

ASTROLOJİ (i. Y. Fr.). Yıldızların yeryüzündeki hâdiselere olan tesirlerini ve bu tesirlerden geleceği anlamayı hedef tutan eski bir ilim, ilm-i nücûm. bk. Nücûm.

BÖĞE, BÖĞELEK bk.Büğe, büğelek.

BÜĞE, BÜĞELEK (i.). Sığır gibi hayvanları sokup, kudurmuşa döndüren bir cins sinek.

BÜKLÜM (i.). Bükülen bir şeyin meydana getirdiği kıvrım.

BÜKMEK (f.). **1.** Birkaç tel iplik vesaireyi birleştirip, tek parça olacak şekilde kıvırmak. **2.** Bir şeyin bir ucunu kıvırmak.

BÜYÜK (i.). **1.** Hacim bakımından fazla yer kaplayan, uzunluk, genişlik ve yüksekliği çok olan. İri, ulu, Ar. kebîr, azîm, cesîm, Fars. büzürg. **2.** Mânevî değeri olan, Ar. celîl, refî, âlî: Allah büyüktür, büyük adam. **3.** Yaşlı: O, benden büyüktür. **4.** Çok, bol: Büyük servete kondu. **5.** Kuvvetli, şiddetli: Onun için büyük saâdettir. **6.** Kalabalık sayıca çok: Büyük bir ordu. **7.** (c.). İlerigelenler, ricâl: İşi büyükler düşünsün. **Büyükanne, büyükbaba** = Ebeveynin anne ve babası. **Büyük söz** = İddialı, kendini beğenmişce söz. **Büyük söylemek** = İddialı konuşmak.

CEMÂZİYELÂHIR (i. A.). Hicrî takvimin altıncı ayı. bk. Cemâdî.

CEMÂZİYELEVVEL (i. A.). Hicrî takvimin beşinci ayı. bk. Cemâdî

CUMÂD-EL-ÂHIRE (i. A.). Hicrî takmin altıncı ayı, cemâziyelâhır.

CUMÂD-EL-ÛLÂ (i. A.). Hicrî takvimin beşinci ayı, cemâziyelevvel.

CUNTA bk. Junta.

DETAY (i. Fr.). **1.** Teferruat. **2.** Bir sanat eserinin ayrıca basılan veya kopya edilen bir kısmı.

DİYET (i. Y. Fr.). Günlük yiyeceklerin tedavi maksadıyle belirli şekilde düzenlenmesi, perhiz.

DRAMATURG (i. Fr. dramaturge). Dram muharriri.

EKSOTİK (i. Y. Fr.). Yabancı ülkelere ait (daha çok tropiklere ve ekvator mıntakasına ait şeyler için kullanılır).

ENDEKS (i. L.). Fihrist, bk. Fihrist.

ENFRARUJ (i. Fr.). Kırmızı alanın ötesinde bulunan ve gözle görülmeyen ısı ışınları, kızılötesi.

ENVANTER (i. L. Fr.). Bir şahsa ait olan veya bir ev yahut müessesede bulunan taşınabilir eşyanın tek tek vasıflarıyla birlikte yazılı bulunduğu liste.

EVRİM (i.) (uyd. k.). Merhale merhale meydana gelen olgunlaşma, tekâmül.

FANATİK (i. L. Fr.). **1.** Bir dâvâ, bir din, bir parti için aşırı derecede taraftarlık gösteren. **2.** mec. Bir konuya ihtirasla düşkün olan: Fanatik bir Avrupa âşıkı.

FİZYOTERAPİ (i. Y. Fr.). Hastaların, ışık, elektrik, su vesaire gibi fizik yollarla tedavisi.

GALAKSİ (i. Y. Fr.). Güneş sisteminin de içinde bulunduğu, yüzlerce milyar yıldızdan meydana gelmiş yıldızlar sistemi, samanyolu.

İGROMETRE (i. Fr.). Havanın rutubetini ölçmeye yarayan âlet.

İHTİRAS (i. A. «hırs» tan) (c. ihtirâsât). Çok şiddetli istek, arzu.

İNKIRÂZ (i. A.). Bir aile, bir kavim, içlerinden kimse kalmamak üzere bitme, soyu sopu kesilme, tükenip bitme, çökme.

İNKİSÂF (i. A. «küsûf» tan). Güneşin tutulması, küsûfa uğraması, Osm. münkesif olma.

KADÜK (i. L. Fr.). **1.** Artık değeri, geçerliği kalmayan: Eski çağların kadük ilmini hatırlatan âletler. **2.** Gelip geçici; devamlılığı olmayan: Bugün, tiyatrolarda daha çok kadük eserler oynanıyor.

KAPASİTE (i. L. Fr.). **1.** İçine alma, ihtiva etme kabiliyeti, iç hacim: Bir tenekenin kapasitesi. **2.** Kabiliyet, bilgi: Bu iş, onun kapasitesini aşar.

KARİYER (i. Fr.). **1.** Bir insanın kendini hasrettiği meslek: Edebiyat kariyeri, tıp kariyeri. **2.** Bir meslekte alınan merhalelerin bütünü: Parlak bir kariyer yaptı.

KONSERVATUAR (i. Fr.). **1.** Sanatla alâkalı koleksiyon ve bilgilerin muhafaza edildiği ve bunların talebelere öğretildiği yer. **2.** Türkçe'de, tiyatro ve musiki okulu.

KONSEY (i. L. Fr.). **1.** Sevk ve idare etmekle vazifeli şahısların toplantısı: Bakanlar konseyi. **2.** Bir mevzu üzerinde görüşen şahısların yaptığı toplantı, meclis: Devlet konseyi, disiplin konseyi. **3.** Bu toplantının yapıldığı yer: Konseye gitmek.

KREASYON (i. L. Fr.). **1.** Yaratış. **2.** İcat, ilk defa meydana getirme.

KRİPTO (i. Y.). Saklı, gizli. «Kriptokomünist» sözünden kısaltılmış olarak komünistlere yakınlık gösterenler için kullanılır.

KRONİK (i. Y. Fr.). **1.** Hâdiselerin sadece oluş sırasına göre yazılı olduğu tarih, vekayî-nâme. **2.** Çok uzun süren, vücuda yerleşip kalan hastalık, müzmin; hâdd mukabili.

KÜMM (i. A.) (c. ekmâm). Elbise kolu, yen, Fars. âstîn.

LEOPAR (i. L. Fr.). Asya ve Afrika'nın tropik mıntakalarında yaşayan kedi cinsinden vahşî bir hayvan, pars.

LU'B (i. A.). Eğlence, oyun.

MÛTEKİD (i. A.). İnanan, dinin gereklerini yerine getiren, itikadı olan.

NAVLUN (i. Y.). **1.** Yolcular tarafından gemilere ödenen para. **2.** Vapur kirası.

OBJE (i. L. Fr.). Gözle görülen şey, eşya.

PANTER (i. L. Fr.). Kedi ailesinden vahşî bir hayvan, leopar.

SEANS (i. Fr.). **1.** Kesintisiz olarak bir meşgale ile geçirilen zaman: Uzun süren çalışma seanslarımdan sonra. **2.** Bir meclis üyelerinin, müşterek bir çalışmada bulunmak üzere yaptığı toplantı, celse, oturum. **3.** Bir konser dinlemek, piyes veya film seyretmek için yapılan toplantı.

SEMİNER (i. L. Fr.). Yüksek tahsilde, muayyen bir bilgi koluna hasredilen toplu çalışma.

STEP (i. Rusça). Ağaçsız, yer yer bazı bitkilerin görüldüğü ova, bozkır.

SERF (i. L. Fr.). Avrupa'da derebeylik zamanında toprağa bağlı olan ve bir derebeyi emrinde olan köylü.

SUARE (i. Fr.). **1.** Akşam yemeğinden sonra, toplu hâlde eğlenmek için yapılan toplantı: Bir suare vermek, danslı suare. **2.** Tiyatro ve sinemaların gece seansı.

SÜJE (i. L. Fr.). Mevzu.

ŞİZOFRENİ (i. Y. Fr.). Daha çok genç yaşlarda görülen bir ruh hastalığı, erken bunama.

TEKNOLOJİ (i. Y. Fr.). Konusu çeşitli sanayi kollarında kullanılan usuller, muameleler ve âletler olan ilim.

TERMİNOLOJİ (i. L. Fr.). Bir sanat, ilim veya fen kolunda kullanılan terimlerin bütünü.

■